SŁOWNIK JĘZYKA POLSKIEGO

SŁOWNIK JĘZYKA POLSKIEGO

SŁOWNIK
JĘZYKA POLSKIEGO

ułożony pod redakcją

JANA KARŁOWICZA, ADAMA KRYŃSKIEGO
i
WŁADYSŁAWA NIEDŹWIEDZKIEGO

TOM II

H—M

DZIEŁO NAGRODZONE PRZEZ KRAKOWSKĄ AKADEMJĘ UMIEJĘTNOŚCI NA KONKURSIE IMIENIA LINDEGO I ZALECONE PRZEZ SZKOLNĄ RADĘ GALICYJSKĄ DO UŻYTKU SZKÓŁ

WARSZAWA
Nakładem prenumeratorów i kasy im. Mianowskiego.
W drukarni „Gazety Handlowej"
Szpitalna, 10
1902

Дозволено Цензурою,
Варшава, 27 Іюня 1902.

Spis skróceń w tomie I i II.

a) Wyrazy:

a. = albo.
Ags. = anglosaski.
Ameryk. = amerykański.
an. = analogja, analogicznie, analogiczny.
anat. = anatomiczny.
Ang. = angielski.
antr. = antropologiczny.
apt. = aptekarski.
Ar. = aryjski, indoeuropejski.
Arab. = arabski.
arch. = archeologiczny.
astr. = astronomiczny.
Azjat. = azjatycki.
bakt. = bakterjologiczny.
bart. = bartniczy.
bed. = bednarski.
Belg. = belgijski.
bezok. = bezokolicznik.
bil. = bilardowy.
biol. = biologiczny.
blach. = blacharski.
Blg. = bulgarski.
blm. = bez liczby mnogiej.
blp. = bez liczby pojedyńczej.
bł. = błędnie.
bot. = botaniczny.
Braz. = brazylijski.
Brs. = białoruski.
buch. = buchalteryjny.
bud. = budowniczy.
bur. = bursztyniarski.
chem. = chemiczny.
Chiń. = chiński.
Chor. = chorwacki.
cieś. = ciesielski.
Clt. = celtycki.
cukier. = cukierniczy.
cukr. = cukrowniczy.
Cyg. = cygański.
cyk. = cyklistowski.
cz. = czasownik, słowo.
czcion. = czcionkarski.
Czes. = czeski.
częstot. = słowo częstotliwe.
częś. = częściej.
daw. = dawny, dawniej.
dent. = dentystyczny.
Dlż. = dolnołużycki.
Dnm. = dolnoniemiecki.
dok. = słowo dokonane.
dom. = domyśla się.
dosł. = dosłownie.
druc. = druciarski.
druk. = drukarski.
Duńs. = duński.
dziec. = dziecięcy.
Dźwn. = dźwiękonaśladowczy, onomatopeiczny.
Dżagatajs. = dżagatajski.
ekon. = ekonomiczny.
elektrot. = elektrotechniczny.
embr. = embrjologiczny.
farb. = farbiarski.
fecht. = fechtunkowy.
fil. = filozoficzny.
Fiń. = fiński.
fiz. = fizyczny.
fizj. = fizjologiczny.
fl. = flisacki.
fortep. = fortepjanistowski.
fot. = fotograficzny.
Fr. = francuski.
garb. = garbarski.
garn. = garncarski.
gie. = gieograficzny.
gieol. = gieologiczny.
gim. = gimnastyczny.
gis. = giserski.
Głż. = górnołużycki.
gm. = gminny.
Gnm. = górnoniemiecki.
gorz. = gorzelniczy.
Got. = gocki, gotycki.
gór. = górniczy.
Gr. = grecki.
gram. = gramatyczny.
haf. = hafciarski.
han. = handlowy.
Hb. = hebrajski.
her. = heraldyczny.
hist. = histologiczny.
Hl. = holenderski.
Hp. = hiszpański.
hut. = hutniczy.
im. = imiesłów.
in. = inaczej.
intr. = introligatorski.
inż. = inżynierski.
ir. = ironiczny.
Japońs. = japoński.
jednot. = cz. jednotliwy.
jęz. = językoznawczy.
jub. = jubilerski.
kam. = kamieniarski.
karc. = karciarski.
kip. = kiperski.
kol. = kolejowy.
koł. = kołodziejski.
koń. = koniarski.

kosz. = koszykarski.
kośc. = kościelny, teologiczny.
kotl. = kotlarski.
kow. = kowalski.
kraw. = krawiecki.
kuch. = kucharski.
kuśn. = kuśnierski.
lek. = lekarski.
lekc. = lekceważący.
lep. = lepiej.
leśn. = leśniczy.
licz. = liczebnik.
Lit. = litewski.
lm. = liczba mnoga.
lp. = liczba pojedyńcza.
lpd. = liczba podwójna.
Łć. = łaciński.
Łt. = łotewski.
m. = rodzaj męski.
Mal. = malajski.
malar. = malarski.
mat. = matematyczny.
mech. = mechaniczny.
Meksyk. = meksykański.
men. = menniczy.
met. = meteorologiczny.
mier. = mierniczy.
min. = mineralogiczny (i krystalograficzny, petrograficzny).
mł. = młynarski.
Mongol. = mongolski.
mor. = morski, marynarski.
Moraw. = morawski.
mul. = mularski.
muz. = muzyczny.
myd. = mydlarski.
myśl. = myśliwski.
Ngr. = nowogrecki.
ni. = rodzaj nijaki.
nied. = niedokonany.
niek. = niekiedy.
nieod. = nieodmienny.
nieos. = nieosobowy.
Nm. = niemiecki.
Now. = w nowszych czasach dowolnie utworzony.
noż. = nożowniczy.
ogr. = ogrodniczy.
okrzyk. = okrzykowy, wykrzyknikowy.
org. = organmistrzowski.
Orm. = ormiański.
os. = osoba.
osn. = osnowa (temat, źródłosłów)
p. = patrz.
pal. = paleontologiczny.
Pg. = portugalski.
piecz. = pieczętarski.
piek. = piekarski.
piern. = piernikarski.
piesz. = pieszczotliwy.
piw. = piwowarski.
pn. = pień (pierwiastek).
poch. = pochodny, pochodzi.
poet. = poetycki.
pog. = pogardliwy.
Pol. = polski.
por. = porównaj.
posp. = pospolity, nieliteracki.
pouf. = poufały.
pow. = powoźniczy.
powr. = powroźniczy.
późn. = późniejszy.
pp. = przypadek.
praw. = prawniczy.
prow. = prowincjonalny.
Prs. = perski.
Prz. = przysłowie.
przeć. = pojęcie przeciwne.
przen. = przenośnie.
przyi. = przyimek.
przym. = przymiotnik.
przyrod. = przyrodniczy.
przys. = przysłówek, przysłówkowo.
Pśń. = pieśń.
pusz. = puszkarski.
ret. = retoryczny.
ręk. = rękawiczniczy.
rodz. = rodzaj (gramatyczny).
rol. = rolniczy.
Ros. = rosyjski.
rozk. = rozkazujący.
rub. = rubaszny.
Rum. = rumuński.
ryb. = rybacki.
rz. = rzeczownik.
rzem. = rzemieślniczy.
rzeź. = rzeźniczy.
rzeźb. = rzeźbiarski.
S. = staro-.
siod. = siodlarski.
S. Irl. = staro-irlandzki.
Skd. = skandynawski.
Skr. = sanskrycki.
sld. = słoworód ludowy (nowotwór, analogizm).
Sł. = słowiański.
Słc. = słowacki.
słd. = słoworód.
sł. lud. = słoworód ludowy (nowotwór, analogizm).
Słń. = słowieński.
sp. = spójnik.
Srb. = serbski.
st. n. = stopień najwyższy.
st. r. = stopień równy.
st. w. = stopień wyższy.
stol. = stolarski.
szczeg. = szczególnie.
szczot. = szczotkarski.
szew. = szewcki.
szk. = szklarski.
Szwed. = szwedzki.
ś. = się.
ślus. = ślusarski.
Śr. = średniowieczny.
Śr. Grn. = średniowieczno-górnoniemiecki.
Śr. Łć. = średniowieczno-łaciński.
tap. = tapicerski.
Tat. = tatarski.
teatr. = teatralny.
tech. = technologiczny.
tel. = telegraficzny.
tkac. = tkacki.
tok. = tokarski.
Tur. = turecki.
ucz. = uczniowski.
Ukr. = ukraiński.
Ur. = uralsko-altajski.
w. = wykrzyknik.
wet. = weterynarski.
Węg. = węgierski.
węgl. = węglarski.
wiośl. = wioślarski.
wł. = imię własne.
właśc. = w znaczeniu właściwym.

Włos. = włoski.
wog. = wogóle.
woj. = wojskowy.
wym. = wymawia się.
z. = zaimek.
zag. = zagadka.
zam. = zamiast.
zap. = zapewne.
zb. = zbiorowy.
Zd. = zendzki.
zdń. = zduński.
zdr. = zdrobniały.
zeg. = zegarmistrzowski.
zgr. = zgrubiały.
zł. = złodziejski.
zn. = znaczenie, w znaczeniu.
zool. = zoologiczny.
zoot. = zootomiczny.
ż. = rodzaj żeński.
żart. = żartobliwy.
Żyd. = żydowski.
† staropolski.
! wyraz, którego unikać należy.
× mało używany.
[ ] gwarowy.
< > uwaga o pochodzeniu wyrazu.
* domniemana postać wyrazu.

b) Autorowie i źródła.

AB. = August Bielowski.
Abg. = Abgar Sołtan (Michał Abgarowicz).
Abr. = Władysław Abraham.
Ad. = Samuel Adalberg.
A. Jag. = Anna Jagielonka.
Alb. = Albertus z wojny.
Alber. = Jan Albertrandi.
An. = Władysław Ludwik Anczyc.
And. = Antoni Andrzejowski.
And. z Kobyl. = Andrzej Glaber z Kobylina.
Ant. = Karol Antoniewicz.
Ant. z Przem. = Antonin z Przemyśla.
Arc. = Krzysztof Arciszewski.
Ask. = Szymon Askenazy.
Asn. = Adam Asnyk.
Auszp. = Kazimierz Auszpurgier.
Azul. = Azulewicz.
Bach. = Feliks Bachowski.
Bal. = Michał Baliński.
Balc. = Oswald Balcer.
Bals. = Kacper Balsam.
Bał. = Michał Bałucki.
Ban. = Jerzy Samuel Bandtke.
Ban. W. = Wincenty Bandtke.
Bar. = Sadok Barącz.
Baran. = Marjan Baraniecki.
Bardz. = Jan Alan Bardziński.
Barszcz. = Jan Barszczewski.
Bart. = Juljan Bartoszewicz.
Bart. A. = Artur Bartels.
Bartk. = Bartkowski.
Baz. = Cyprjan Bazylik.
Bądz. = Antoni Bądzkiewicz.
B. B. = Biblja Brzeska.
Beł. = Stanisław Bełza.
Bełc. = Adam Bełcikowski.
Bem = Antoni Gustaw Bem.
Bent. = Feliks Bentkowski.
Bent. W. = Władysław Bentkowski.
Bern. = Feliks Bernatowicz.
Berw. = Ryszard Berwiński.
Bew. = Bewerley czyli gracz angielski, tragiedja 1777 r.
B. G. = Biblja Gdańska.
Biał. = Marcin Białobocki.
Białob. = Marcin Białobrzeski.
Biel. = Tomasz Bielawski.
Biel. J. = Joachim Bielski.
Biel. M. = Marcin Bielski.
Biel. P. = Piotr Bieliński.
Bier. = Czesław Biernacki.
Bies. = Biesiady Baltyzera.
Big. = Henryk Biegeleisen.
Birk. = Fabjan Birkowski.
Bl. = Jan Bloch.
Bliź. = Józef Bliziński.
Błaż. = Marcin Błażowski.
Bob. = Michał Bobrzyński.
Bobr. = Florjan Bobrowski.
Bobrow. = Jan Bobrowicz.
Bocz. = Boczyłowicz.
Bodz. = Bodzantowicz (Kajetan Suffczyński).
Bog. = Józef Jerzy Boguski.
Bog. W. = Władysław Bogusławski.
Bog. Woj. = Wojciech Bogusławski.
Bogar. = Bogarodzica.
Boh. = Franciszek Bohomolec.
Boh. J. = Jan Bohomolec.
Boh. K. = Ksawery Bohusz.
Bońk. = Bońkowski.
Bost. = F. Bostel.
Boż. = Bożydar (Edmund Bogdanowicz).
Bratk. = Daniel Bratkowski.
Brk. = Aleksander Brückner.
Brodz. = Kazimierz Brodziński.
Bron. = Marcin Broniowski.
Brud. = Zygmunt Brudecki.
Brzoz. = Karol Brzozowski.
B. Sz. = Biblja Szaroszpatacka.
Bud. = Szymon Budny.
Bud. B. = Bieniasz Budny.
Buk. = Zofja Bukowiecka.
Bukar = Pamiętniki Bukara.
Byk. = Piotr Jaksa Bykowski.
Bz. = Abraham Bzowski.
Cham. = Ksawery Chamiec.
Chełch. = Henryk Chełchowski.
Chełm. = Zygmunt Chełmicki.
Chęć. = Jan Chęciński.
Chl. = Antoni Chleboradzki.
Chleb. = Bronisław Chlebowski.
Chł. = Kazimierz Chłędowski.
Chm. = Piotr Chmielowski.
Chm. B. = Benedykt Chmielowski.
Choc. = Józef Chociszewski.
Chod. = Stanisław Chodyński.
Chodk. = Karol Chodkiewicz.
Chodk. A. = Aleksander Chodkiewicz.
Chodk. K. = Krzysztof Chodkiewicz.
Chodź. = Ignacy Chodźko.
Choiń = Teodor Jeske Choiński.
Chr. = Wojciech Chróściński.
Chrząsz. = Pamiętniki Chrząszczewskiego.
Chwal. = Stanisław Chwalczewski.
Ciec. = Franciszek Ciecierski.
Ciecisz. = Cieciszewski.
Ciek. = Piotr Ciekliński.
Cieszk. = August Cieszkowski.
Cyg. = Mateusz Cygański.
Cz. = Tadeusz Czacki.
Czahr. = Adam Czahrowski.
Czajk. = Michał Czajkowski.
Czar. = Bronisław Czarnik.

Czart. A. = Adam Czartoryski G. Z. P.
Czer. = Rafał Józef Czerwiakowski.
Czer. S. = Stanisław Czerski.
Czerm. = Wiktor Czermak.
Czern. = Gustaw Czernicki.
Cziach. = Piotr Cziachowski.
Czoł. = Aleksander Czołowski.
Czucz. = Aleksander Czuczyński.
Ćwik. = Ludwik Ćwikliński.
Dambr. = Samuel Dambrowski.
Dan. = Gustaw Daniłowski.
Dar. = Adam Darowski.
Dar. J. = Jan Kazimierz Darowski.
Darow. = Aleksander Weryha Darowski.
Das. = Wacław Dasypodius.
Dąb. = Ignacy Dąbrowski.
Dek. = Jan Dekan.
Deo. = Deotyma (Jadwiga Łuszczewska).
Derd. = Hieronim Derdowski.
Dęb. L. = Ludwik hr. Dębicki.
Dęboł. = Wojciech Dębołęcki.
Djar. gr. = Djarjusz sejmu grodzieńskiego 1784.
Dm. = Franciszek Ksawery Dmochowski.
Dmusz. = Ludwik Adam Dmuszewski.
Dobrz. = Stanisław Dobrzański.
Donim. = Antoni Donimirski.
Dor. = Krzysztof Dorohostajski.
Dow. = Dowód jasnej szkody cudzoziemskich pieniędzy, 1645 r.
Drozd. = Jan Drozdowski.
Drużb. = Elżbieta Drużbacka.
Drz. = Pamiętniki Drzewieckiego.
Dub. = Piotr Dubiński.
Dub. M. = Marjan Dubiecki.
Dudz. = Michał Dudziński.
Duńcz. = Stanisław Duńczewski.
Dyak. = Mikołaj Dyakowski.
Dyb. = Władysław Dybowski.
Dyg. = Adolf Dygasiński.
Dział. = Tytus Działyński.
Dzierz. = Józef Dzierzkowski.
Dziew. = Dziewosłąb dworski mięsopustny z czasów Władysława IV.
Dzw. = Jan Dzwonowski.
Ehr. = Gustaw Ehrenberg.
Ejs. = Marcin Ejssymont.
Epist. = Epistola albo list Rabi Samuela 1588.
Es. = Esteja.
Est. = Ewaryst Estkowski.
Estr. = Karol Estreicher.
Ew. ś. Mat. = Ewangielja św. Mateusza.
Ext. = Exterus (Ludwika Godlewska).
Fal. = Krzysztof Falissowski.
Faleń. = Felicjan Faleński.
Falib. = Krzysztof Franciszek Falibogowski.
Falim. = Stefan Falimierz.
Farn. = Stanisław Farnowski.
Fel. = Alojzy Feliński.
Fil. = Filozof bez religji (Ksawery Bohusz).
Filip. = Kazimierz Filipowicz.
Fin. = Ludwik Finkiel.
Fort. = Fortuny i cnoty różność.
Fred. A. = Aleksander Fredro.
Fred. J. = Jan Aleksander Fredro.
Fred. M. = Andrzej Maksymiljan Fredro.
Fund. = Fundamenta wiary.
Fur. = Stefan Furman.
Gac. = Józef Gacki.
Gad. albo Gadom. = Jan Gadomski.
Galat. = Joannicjusz Galatowski.
Gał. = Jędrzej Gałka z Dobczyna.
Gam. = Gamaston (Gustaw Kamieński).
Garcz. = Stefan Garczyński (pisarz XIX wieku).
Garczyń. = Stefan Garczyński (pisarz XVIII wieku).
Gasz. = Konstanty Gaszyński.
Gaw. = Marjan Gawalewicz.
Gawar. = Wincenty Hipolit Gawarecki.
Gawiń. = Jan Gawiński.
Gawr. = Franciszek Rawita Gawroński (Wigura).
Gers. = Wojciech Gerson.
Gęb. = Jakób Gębicki.
Gil. = Paweł Gilowski.
Gill. = Agaton Giller.
Gl. a. Glog. = Zygmunt Gloger.
Glicz. = Erazm Gliczner.
Gliń. = Kazimierz Gliński.
Gliń. J. = Józef Gliński.
Gnat. = Jan Gnatowski.
Gocz. = Wojciech Goczałkowski.
God. = Cyprjan Godebski.
Gol. = Filip Golański.
Golj. = Krzysztof Goljan.
Goł. = Łukasz Gołębiowski.
Gom. = Wiktor Gomulicki.
Gor. = Antoni Gorecki.
Gosł. = Stanisław Gosławski.
Gosł. M. = Maurycy Gosławski.
Gost. = Anzelm Gostomski.
Gostk. = Wojciech Gostkowski.
Gosz. = Seweryn Goszczyński.
Goś. = Wawrzyniec Goślicki.
Górn. = Łukasz Górnicki.
Górs. = Konstanty Górski.
Górs. J. = Jakób Górski.
Górs. K. M. = K. M. Górski.
Gr. = Aleksander Groza.
Grab. = Ambroży Grabowski.
Grab. B. = Bronisław Grabowski.
Grab. P. = Piotr Grabowski.
Grabow. = Sebastjan Grabowiecki.
Greg. = Jan Kanty Gregorowicz.
Greg. K. = Kazimierz Gregorowicz.
Groch. = Stanisław Grochowski.
Grod. = Jan Grodwagner.
Grodz. = Grodzki.
Groic. = Bartłomiej Groicki.
Grudz. = Stanisław Grudziński.
Grusz. = Artur Gruszecki.
Grz. = Stanisław Grzebski.
Gwag. = Aleksander Gwagnin.
Haj. = Hajota (Helena Janina z Boguskich Szolc-Rogozińska).
Haur = Jakób Kazimierz Haur.
Hel. = Zygmunt Antoni Helcel.
Henr. = Henrichman.
Herb. = Jan Herburt.
Hil. = Ojciec Hilarjon (Falęcki).
Hist. Aleks. = Historja o żywocie i znamienitych sprawach Aleksandra W.
Hist. w Lan. = Historja w Landzie.
Hist. rzym. = Historje rzymskie.
Hist. uc. = Historja ucieszna.
H. Jana. = Historja prawdziwa księcia finlandzkiego Jana.
Hös. = Ferdynand Hösick.
Hof. = Klementyna z Tańskich Hoffmanowa.
Holew. = Władysław Holewiński.
Hoł. = Ignacy Hołowiński.
H. Pol. = Herbarz rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego.
Hrb. = Benedykt Herbest.

H. Tr.=Historja Trojańska (z r. 1563).
Hube=Michał Jan Hube.
Hube R.=Romuald Hube.
Hul.=Benedykt Hulewicz.
Hylz.=Jan Augustyn Hylzen.
Ins. c. l.=Instruktarz celny litewski.
Ist. o św. Józ.=Istorja o św. Józefie (1540).
Iż.=Iżycki.
Jabcz.=Jan Nepomucen Jabczyński.
Jabł.=Jan Jabłonowski.
Jabł. A.=Aleksander Jabłonowski.
Jabł. J. A.=Józef Aleksander Jabłonowski.
Jach.=Stanisław Jachowicz.
Jag.=Stanisław Serafin Jagodyński.
Jak. J.=Józef Jakubowski.
Jak. W.=Wojciech Jakubowski.
Jam.=Stanisław Jamiołkowski.
Jan.=Jan Januszowski.
Jan. Cz.=Czesław Jankowski.
Jan Kaz.=Jan Kazimierz, król.
Jancz.=Pamiętniki Janczara Polaka.
Jank.=Edmund Jankowski.
Jar.=Feliks Paweł Jarocki.
Jaracz.=E. Jaraczewska.
Jaroch.=Kazimierz Jarochowski.
Jaś.=Jan Nepomucen Jaśkowski.
Jell.=Cezary Jellenta (Napoleon Hirszband).
Jeł.=Aleksander Jełowicki.
Jen.=Ludwik Jenike.
Jent.=Jentys.
Jez.=Franciszek Jezierski.
Jeż=Teodor Tomasz Jeż (Zygmunt Miłkowski).
Jeżow.=Władysław Stanisław Jeżowski.
Jord.=Jordan (Juljan Wieniawski).
Jun.=Klemens Junosza (Szaniawski).
Jund.=Bonifacy Jundziłł.
Jur.=A. Jurowjusz.
J. Zaw.=Jakób Zawisza z Kroczowa.
Kaczk.=Zygmunt Kaczkowski.
Kal.=Walerjan Kalinka.
Kalic.=Bernard Kalicki.
Kam.=Jan Nepomucen Kamiński.
Kant.=Kantyczki.
Karcz.=Wacław Karczewski (Marjan Jasieńczyk).
Karł.=Jan Karłowicz.
Karnk.=Stanisław Karnkowski.
Karp.=Franciszek Karpiński.
Karw.=Józef Dunin Karwicki.
Kasp.=Jan Kasprowicz.
Kasz.=Kazimierz Kaszewski.
Kat. G.=Katechizm Gdański.
Kaw. Nar.=Kawalerja Narodowa.
Kawcz.=Maksymiljan Kawczyński.
Kaz. Gnież.=Kazania Gnieźnieńskie.
Kaz. Święt.=Kazania Świętokrzyskie.
Kaz. 1555.=Kazania niedzielne i świąteczne nieznanego autora, spisane około r. 1555.
Kąc.=Walery Kącki.
Kęt.=Wojciech Kętrzyński.
K. G.=Kancjonał Gdański.
Kil.=Jan Kiliński.
Kir.=Adam Honory Kirkor.
Kirch.=Henryk Kircheim.
Kis.=Aleksander Kisielewski.
Kisz.=Leon Kiszka.
Kit.=Jędrzej Kitowicz.
Klecz.=Stanisław Kleczewski.
Klim.=Zofja Klimańska.
Kln.=Antoni Kalina.
Klon.=Sebastjan Fabjan Klonowicz.
Kluk=Krzysztof Kluk.
Kł.=Tomasz Kłos.
Kłob.=Adam Antoni Kłobukowski.
Kłok.=Hieronim Kłokocki.
Kłos=Tomasz Kłos.
Km.=Achacy Kmita.
Kn.=Grzegorz Knapski.
Kniaź.=Franciszek Djonizy Kniaźnin.
Kob.=Marcjan Kobiernicki.
Koch. W.=Wespazjan Kochowski.
Koch. J.=Jędrzej Kochanowski.
Kochan.=Jan Kochanowski.
Kol.=Kolęda, komedja 1778 r.
Kolb.=Oskar Kolberg.
Kołak.=Stanisław Kołakowski.
Kołł.=Hugo Kołłątaj.
Kom.=Ignacy Komorowski.
Kon.=Marja Konopnicka.
Kon. St.=Stanisław Konarski.
Koncz.=Franciszek Koneczny.
Koń.=Michał Kończa.
Kop.=Izydor Kopernicki.
Kopcz.=Onufry Kopczyński.
Kor.=Wincenty Korotyński.
Korcz.=Wit Korczewski.
Koron.=Koronowicz (Walerjan Wróblewski).
Koryt.=Onufry Korytyński.
Korz.=Józef Korzeniowski.
Kos.=Wincenty Kosiakiewicz.
Koss.=Józef Kossakowski.
Koss. A.=Antoni Kossakowski.
Koss. H.=Henryk Kossowski.
Kosz.=Stanisław Koszutski.
Kość.=Tadeusz Kościuszko.
Kot.=Józef Kotarbiński.
Kotł.=Henryk Kotłubaj.
Kow.=Zofja Kowerska.
Kozier.=K. Kozierowski.
Kozł.=Stanisław Kozłowski.
Koź.=Kajetan Koźmian.
Koź. A.=Andrzej Edward Koźmian.
Kraj.=Jan Krajewski.
Kraj. M.=Michał Krajewski.
Kram.=Stanisław Kramsztyk.
Kras.=Ignacy Krasicki.
Kras. A.=Adam Stanisław Krasiński.
Krasiń.=Zygmunt Krasinski.
Krasz.=Józef Ignacy Kraszewski.
Krasz. K.=Kajetan Kraszewski.
Kraus.=Aleksander Kraushar.
Krech.=Adam Krechowiecki.
Krem.=Józef Kremer.
Krow.=Marcin Krowicki.
Krum.=J. Krumłowski.
Krup.=Jędrzej Krupiński.
Krup. F.=Franciszek Krupiński.
Kryń.=Adam Antoni Kryński.
Krzem.=Stanisław Krzemiński.
Krzyw.=Ludwik Krzywicki.
Księgi Jez.=Księgi Jezusa, syna Syrachowego.
Kub.=Ludwik Kubala.
Kucz.=Walenty Kuczborski.
Kul.=Jan Alojzy Kulesza.
Kulicz.=Adam Kuliczkowski.
Kulig.=Mateusz Ignacy Kuligowski.
Kur.=Ewaryst Andrzej Kuropatnicki.
Kurp.=Karol Kurpiński.
Kwiat.=Marcin Kwiatkowski.
Kźm.=Kajetan Koźmian.
L.=Słownik Lindego.
Lach.=Sebastjan Lachowski.

Lachn.=Ignacy Lachnicki.
Lam=Jan Lam.
Lange=Antoni Lange.
Lat.=Jan Latos.
Leg. Al.=Legienda o św. Aleksym.
Lekar.=Lekarstwo na uzdrowienie Rzpltej.
Lel.=Joachim Lelewel.
Len.=Teofil Lenartowicz.
Leon.=Leonard z Urzędowa.
Leop.=Jan Leopolita.
Les.=Józef Franciszek Leski.
Leszcz.=Stanisław Leszczyński.
Leszcz. S.=Samuel Leszczyński.
Lew.=F. H. Lewestam.
Li.=Jan Libicki.
Lib.=Karol Libelt.
Lied.=Wacław Lieder.
Lip.=Pamiętnik Lipskich.
Lip. J.=Józef Lipiński.
Lis.=Ksawery Liske.
Lis. H.=Henryk Lisicki.
Lub.=Edward Lubowski.
Lubien.=Stanisław Lubieniecki.
Lubom.=Stanisław Herakljusz Lubomirski.
Łab.=Hieronim Łabęcki.
Ład.=Remigjusz Ładowski.
Łag.=Stosław Łaguna.
Łączn.=Jakób Łącznowski.
Łepk.=Józef Łepkowski.
Łęcz.=Paweł Łęczycki.
Łęt.=Juljan Łętowski (Władysław Książek).
Łoś=Wincenty Łoś.
Łoź.=Walery Łoziński.
Łs.=Józef Franciszek Łęski.
Łuk.=Józef Łukaszewicz.
Mac. P.=Encyklopedja Macierzy Polskiej.
Mac. S.=Samuel Maciejowski.
Mac. z Róż.=Maciej z Różana.
Mag.=Antoni Magier.
Mahr.=Adam Mahrburg.
Maj.=Erazm Majewski.
Mal.=Mikołaj Malinowski.
Mal. N.=Norbert Eugienjusz Malinowski.
Malcz.=Antoni Malczewski.
Malin.=Lucjan Malinowski.
Mal.=Antoni Małecki.
Małyszcz.=Stanisław Małyszczycki.
Mańk.=Aleksander Mańkowski.
March.=Marchołt.
Mas.=Tomasz Masalski.
Mas. J.=Józef Masalski.
Mask.=Samuel Maskiewicz.
Masł.=Ludwik Masłowski.
Mat.=Marcin Matuszewicz.
Mát.=Karol Mátyás.
Mat. I.=Ignacy Matuszewski.
Matejko=Jan Matejko.
Matl.=Władysław Matlakowski.
Mącz.=Jan Mączyński.
Mell.=Zofja Mellerowa.
Menin.=Franciszek Meniński.
Mer.=Henryk Merczyng.
Mias.=Kacper Miaskowski.
Mick.=Adam Mickiewicz.
Mik.=Kacper Mikosza.
Mik. z Wilk.=Mikołaj z Wilkowiecka.
Mikl.=Franciszek Miklosicz.
Miłk.=Juljan Miłkowski.
Min.=Józef Epifani Minasowicz.
Minisz.=Józef Aleksander Miniszewski.
Mir.=Mirjam (Zenon Przesmycki).
Ml.=Stanisław Mleczko.
Ml. duch.=Mleko duchowne.
Młodź.=Tomasz Młodzianowski.
Mochn.=Maurycy Mochnacki.
Modl. Konst.=Modlitewnik siostry Konstancji.
Modl. Wac.=Modlitwy Wacława.
Mor.=Hieronim Morsztyn.
Mor. A.=Andrzej Morsztyn.
Mor. K.=Kazimierz Morawski.
Mor. T.=Teodor Morawski.
Mor. Tob.=Tobjasz Morsztyn.
Moracz.=Jędrzej Moraczewski.
Moraw.=Franciszek Morawski.
Morz.=Walerja Morzkowska.
Mosk.=Moskorzowski.
Moż.=Możdżeński.
Mrong.=Krzysztof Celestyn Mrongowjusz.
Mrow.=Jan Mrowiński.
Mrzc.=Antoni Morzycki.
Muchl.=Antoni Muchliński.
Mur.=Murmelius.
Murin.=Marcin Murinius.
Myc.=Jerzy Mycielski.
Mym.=Franciszek Mymer.
Nag.=Nagoda (Irena Mrozowicka).
Nagan.=Edmund Naganowski.
Nagł.=Antoni Nagłowski.
Nagur.=Ignacy Nagurczewski.
Nałk.=Wacław Nałkowski.
Napom.=Napomnienie ku zgodzie (w. XVI).
Nar.=Adam Naruszewicz.
Naw.=Książeczka Nawojki.
Nen.=Marceli Nencki.
Niedź.=Leonard Niedźwiedzki.
Niem.=Juljan Niemcewicz.
Niem. A.=Andrzej Niemojowski.
Niemoj.=Ludwik Niemojewski.
Nies.=Kacper Niesiecki.
Nor.=Cyprjan Norwid.
Now.=Maksymiljan Nowicki.
Now. M.=Michał Nowodworski.
Nowiń.=Józefat Nowiński.
Nowod.=Jan Nowodworski.
Nr.=Władysław Nehring.
Ochoc.=Pamiętniki Jana Duklana Ochockiego.
Ochor.=Juljan Ochorowicz.
Ocz.=Wojciech Oczko.
Oczap.=Józef Bogdan Oczapowski.
Od.=Antoni Edward Odyniec.
Odym.=Walenty Odymalski.
Okol.=Szymon Okolski.
Ol.=Władysław Olendzki.
Oliz.=Tomasz Olizarowski.
Olsz.=Jakób Olszewski.
Op.=Baltazar Opeć.
Opal.=Krzysztof Opaliński.
Opal. Ł.=Łukasz Opaliński.
Ork.=Władysław Orkan.
Orn.=Jan Ornowski.
Or-Ot=Artur Oppman.
Ort.=Ortyle prawa Magdeburskiego.
Orzech.=Stanisław Orzechowski.
Orzesz.=Eliza Orzeszkowa.
Os.=Ludwik Osiński.
Os. A.=Aloizy Osiński.
Os. J.=Józef Osiński.
Oss.=Józef Ossoliński.
Ossol.=Jerzy Ossoliński.
Ossow.=Godfryd Ossowski.
Ost.=Ostoja (Józefa Sawicka).
Ostr.=Teodor Ostrowski.
Ostr. S.=Stanisław Ostrowski.
Ostror.=Jan Ostroróg (Myśliwstwo z ogary).

Ośw.=Stanisław Oświecim.
Otw.=Walerjan Otwinowski.
Otw. S.=Samuel Otwinowski.
Pank.=Jan Pankiewicz.
Papr.=Bartosz Paprocki.
Papr. F.=Franciszek Paprocki.
Park.=Jakób Parkosz z Żórawicy.
Pas.=Jan Chryzostom Pasek.
Paszk.=Marcin Paszkowski.
Paszk. F.=F. Paszkiewicz.
Pat.=Jan z Szamotuł Paterek.
Paw.=Adolf Pawiński.
Pawl.=Stefan Pawlicki.
Pawlik.=Mieczysław Pawlikowski.
P. cheł.=Prawo chełmińskie.
Perz.=Ludwik Perzyna.
Petr.=Sebastjan Petrycy.
Pias.=Józef Piasecki.
Piątk.=A. Piątkowski.
Piek.=Franciszek Piekosiński.
Piel.=Eljasz Pielgrzymowski.
Pien.=Krzysztof Pieniążek.
Pieńk.=Karol Pieńkowski.
Piet.=Antoni Pietkiewicz (Adam Pług).
Pil.=Roman Pilat.
Pilch.=Dawid Pilchowski.
Pim.=Euzebjusz Pimin (Piotr Mohyła).
Piotr.=J. Piotrowski (1581).
Pir.=Grzegorz Piramowicz.
Pis.=Szymon Pisulewski.
P. Koch.=Piotr Kochanowski.
Pleb.=Józef Kazimierz Plebański.
Pobł.=G. Pobłocki.
Poc.=Hipacjusz Pociej.
Podcz.=Karol Podczaszyński.
Połuj.=Aleksander Połujański.
Pon.=Józef Poniatowski.
Popł.=Seweryn Popławski.
Poręb.=Edward Porębowicz.
Pot.=Wacław Potocki.
Pot. A.=Antoni Potocki.
Pot. L.=Leon Potocki.
Pot. S.=Stanisław Potocki.
Pow. o pap. Urb.=Powieść o papieżu Urbanie.
Pr.=Proteus abo odmieniec z XVI w.
Proch.=Antoni Prochaska.
Prot.=Jan Protasewicz.
Prus=Bolesław Prus (Aleksander Głowacki).
Prusz.=Seweryna Pruszakowa.
Przezdz.=Aleksander Przezdziecki.
Przędz.=Przędziwa, lnu, konopi przyprawa.
Przyb.=Jacek Przybylski.
Przybor.=Walery Przyborowski.
Przybysz.=Stanisław Przybyszewski.
Przyst.=Aleksander Przystański.
P. Sand.=Pieśni Sandomierzanina.
Ps. flor.=Psałterz florjański.
Ps. puł.=Psałterz puławski.
Ps. 1540.=Psałterz z r. 1540.
Pudł.=Melchjor Pudłowski.
Pulp.=Pulpit żyjący, 1781.
Puł.=Kazimierz Puławski.
Pytl.=H. St. Pytliński.
Radl.=Ignacy Radliński.
Radz.=Michał Radziwiłł.
Radz. K.=Krzysztof Radziwiłł.
Rak.=W. Rakowski.
Rast.=Edward Rastawiecki.
Rej=Mikołaj Rej.
Rel. 1685=Djarjusz prawdziwej relacji z 1685 roku.
Remb.=Aleksander Rembowski.
Rew.=Stanisław Rewieński.
Reym.=Władysław Stanisław Reymont.
Rod.=Rodoć (Mikołaj Biernacki).
Rodz.=Marja Rodziewiczówna.
Rog.=Józef Rogosz.
Rog. L.=Leon Rogalski.
Rog. St.=Stanisław Roguski.
Rogal.=Józef Rogaliński.
Rogoż.=Stefan Szolc-Rogoziński.
Roj.=Kazimierz Rojan.
Rol.=Antoni Rolle.
Rom.=Mieczysław Romanowski.
Rost.=Józef Rostafiński.
Rozb.=Soter Rozmiar Rozbicki.
Rozm.=„Rozmowa Polaka z Litwinem“ 1564.
Rozm. piel.=Rozmowa niektórego pielgrzyma.
Rozm. um. Pol.=Rozmowy umarłych Polaków.
Rul.=Józef Rulikowski.
Rut.=Welamin Józef Rutski.
Ryb.=Maciej Rybiński.
Ryb. J.=Jan Rybiński.
Rys.=Salomon Rysiński.
Ryszk.=Ryszkowski.
Rzącz.=G. Rzączyński.
Rzew.=Henryk Rzewuski.
Rzew. W.=Wacław Rzewuski.
Rzęt.=Stanisław Rzętkowski.
Sak.=Kasjan Sakowicz.
Salin.=Wojciech Salinarjusz.
Sar.=Stanisław Sarnicki.
Sarn.=Zygmunt Sarnecki.
Schob.=Feliks Schober.
Schot.=Herman Schotten.
Sekl.=Jan Seklucjan.
Sew.=Sewer (Ignacy Maciejowski).
Sęp=Mikołaj Sęp Szarzyński.
S. Grodz.=Sejm Grodzieński 1793.
Siark.=Władysław Siarkowski.
Siem.=Lucjan Siemieński.
Siem. J.=Juljan Siemiaszko.
Siemir.=Józef Siemiradzki.
Sien.=Marcin Siennik.
Sienk.=Henryk Sienkiewicz.
Sier.=Wacław Sieroszewski.
Sir.=Bernard Maciej Siruć.
S. K.=Słownik łacińsko-polski wyrazów lekarskich F. K. Skobla i A. Kremera.
Skal.=Pamiętnik Cefasa Skalskiego 1685.
Skar.=Piotr Skarga.
Skarb.=Fryderyk Skarbek.
Skiba=Wołody Skiba (Władysław Sabowski).
Skr.=Stanisław Skrodzki.
Skrzet.=Wincenty Skrzetuski.
Sk. umier.=Skarga umierającego.
Słotw.=Adam Słotwiński.
Słow.=Juljusz Słowacki.
Słpn.=Sługa pani. opera 1780.
Słup.=Stanisław Słupski.
Sł. wil.=Słownik wileński (wydanie Orgelbranda).
Sm.=Stanisław Smolka.
Smol.=Władysław Smoleński.
Smotr.=Melecjusz Smotrycki.
Sob.=Franciszek Maksymiljan Sobieszczański.
Sok.=August Sokołowski.
Sol.=Stanisław Solski.
Sow.=Leonard Sowiński.
Sp.=Wł. Spausta.
S. Par.=Sąd Parysa.
Spas.=Włodzimierz Spasowicz.
Spicz.=Hieronim Spiczyński.
Spr.=Sprawa chędoga o Męce Pańskiej 1544.

Stadn.=Kazimierz Stadnicki.
Star.=Szymon Starowolski.
Stark.=Juljusz Starkel.
Starz.=Leopold Starzeński.
Stasz.=Stanisław Staszyc.
Stat. Kaz. Jag.=Statut Kazimierza Jagiellończyka 1503 r.
St. Aug.=Stanisław August Poniatowski.
Staw.=Sebastjan Stawicki.
Steb.=Ignacy Stebelski.
Stęcz.=Bohusz Zygmunt Stęczyński.
St. lit.=Statut litewski.
Str.=Henryk Struve.
Stroj.=Stanisław Strojnowski.
Strum.=Olbrycht Strumieński.
Stryjk.=Maciej Stryjkowski.
St. wiśl.=Statut Wiślicki.
Sul.=Sulima (Walery Przyborowski).
Sulistr.=Józef Sulistrowski.
Sup.=Józef Supiński.
Sur.=Wawrzyniec Surowiecki.
Sur. K.=Karol Surowiecki.
Susz.=Remigjusz Suszycki.
Syk.=Erazm Sykst.
Syn.=Michał Synoradzki.
Syr.=Szymon Syreński.
Syrok.=Władysław Syrokomla.
Sz.=Paweł Szczerbicz.
Szaj.=Karol Szajnocha.
Szaj. W.=Władysław Szajnocha.
Szawł.=Teodor Szawłowski.
Szczep.=Józef Szczepkowski.
Szost.=Urban Szostowicż.
Szt.=Jan Sztolcman.
Sztyrm.=Eleonora Sztyrmer.
Szuj.=Józef Szujski.
Szuk.=Wandalin Szukiewicz.
Szym.=Józef Szymanowski.
Szym. A.=Adam Szymański.
Szym. W.=Wacław Szymanowski.
Szym. z Ł.=Szymon z Łowicza.
Szymon.=Szymon Szymonowicz.
Ślesz.=Sebastjan Śleszkowski.
Ślus.=Antoni Ślusarski.
Śniad.=Jan Śniadecki.
Śniad. J.=Jędrzej Śniadecki.
Święt.=Aleksander Świętochowski.
Świt.=Piotr Świtkowski.
Św. z Woc.=Świętosław z Wocieszyna.
Tacz.=Władysław Taczanowski.
Tarn.=Stanisław Tarnowski.
Tarn. J.=Jan Tarnowski.
Tat.=Lucjan Tatomir.
Teof.=Szymon Teofil.
Tet.=Kazimierz Tetmajer.
T. K.=Tadeusz Korzon.
Toł.=Adam Tołoczko.
Tom.=Dyzma Bończa Tomaszewski.
Tomk.=Stanisław Tomkowicz.
Torz.=Józef Torzewski.
Trejd.=Jan Trejdosiewicz.
Tremb.=Stanisław Trembecki
Tren.=Bronisław Trentowski.
Trep.=Mścisław Edgar Nekanda Trepka.
Tretj.=Józef Tretjak.
Tręb. W.=Wł. Trębicki.
Troc=Michał Abraham Troc.
Troj.=Feliks Trojański.
Trzt.=Trztyprztycki.
Trzyc.=Jędrzej Trzycieski.
Tuch.=Jan Tucholczyk.
Turcz.=Juljusz Turczyński.
Tw.=Samuel Twardowski.
Tworz.=Marcin Tworzydło.
Tym.=Kantorbery Tymowski.
Tysz.=Aleksander Tyszyński.
Tyt. pr. magd.=Tytuły prawa magdeburskiego.
Uj.=Kornel Ujejski.
Urb.=Aureli Urbański.
Urs.=Jan Ursynus.
Urzęd.=Marcin z Urzędowa.
Ust.=O ustanowieniu i upadku konstytucji.
Ust. cen. = Ustawa cen miasta Warszawy 1573 r.
Ustrz.=Andrzej Ustrzycki.
Vol.=Volumina legum.
Volck.=Mikołaj Volckmar.
W.=Jakób Waga.
W. A.=Antoni Waga.
Wad.=Józef Wadowski.
Wag.=Stanisław Wagner.
Wal.=Aleksander Walicki.
Wał.=Antoni Wałecki.
Warg.=Andrzej Wargocki.
Warsz.=Krzysztof Warszewicki.
Was.=Edmund Wasilewski.
Wawrz. z Prażm.=Wawrzyniec z Prażmowa.
Wej.=Aleksander Wejnert.
Wejs.=Józef Wejsenhof.
Wen.=Poemat „Wenecja“ w. XVI.
Wer.=Józef Wereszczyński.
Wern.=Henryk Wernic.
Wessl.=Marja Wesslówna.
Węc.=Zygmunt Węclewski.
Węg.=Kajetan Węgierski.
Węgrz.=Antoni Węgrzynowicz.
Węż.=Wężyk Widawski.
Wiel.=Aleksander Wielopolski.
Wiel. W.=Wojciech Wincenty Wielądko.
Wielis.=Wielisław (Eugienjusz Skrodzki).
Wierzb.=Teodor Wierzbowski.
Wiet.=Hjeronim Wietor.
Wil.=Paulina Wilkońska.
Wilcz.=Albert Wilczyński.
Wilk.=August Wilkoński.
Wirt.=Marja z Czartoryskich ks. Wirtemberska.
Wiszn.=Michał Wiszniewski.
Wiśl.=Adam Wiślicki.
Wiśn.=Michał Serwacy Wiśniowiecki.
Wit.=Stefan Witwicki.
Włod.=Ignacy Włodek.
Wod.=Kazimierz Wodzicki.
Wol.=Konstanty Wolski.
Wol. J.=Jan Wolan.
Wol. W.=Włodzimierz Wolski.
Wolsz.=Wolsztajn.
Wor.=Jan Paweł Woronicz.
Wójc.=Kazimierz Władysław Wójcicki.
Wr.=Walenty Wróbel.
Wrześ.=August Wrześniowski.
Wuj.=Jakób Wujek.
Wyb.=Józef Wybicki.
Wybr.=Pamiętniki Wybranowskiego.
Wypr.=Wyprawa plebańska Albertusa.
Wyrw.=Karol Wyrwicz.
Wys.=Szymon Wysocki.
Wysp.=Stanisław Wyspiański.
Wysz.=Walerjan Wyszyński.
Zab.=Ignacy Zaborowski.
Zabł.=Franciszek Zabłocki.
Zabor.=Zaborski.
Zach.=Jan Zacharjasiewicz.

Żachar.=Grzegorz Zacharjasiewicz.
Zag.=Włodzimierz Zagórski.
Zaj.=Szymon Zajączkowski.
Zakrz.=Walenty Zakrzewski.
Zal.=Bohdan Zalewski.
Zal. K.=Kazimierz Zalewski.
Zał.=Andrzej Załuski.
Zam.=Andrzej Zamojski.
Zan=Tomasz Zan.
Zap.=Gabrjela Zapolska.
Zaw.=Teodor Zawacki.
Zaw. I.=Ignacy Zawadzki.
Zawil.=Roman Zawiliński.
Ząbk.=Stanisław Ząbkowicz.
Zbyl.=Piotr Zbylitowski.
Zbyl. A.=Andrzej Zbylitowski.
Zdziech.=Marjan Zdziechowski.
Ziel.=Gustaw Zieliński.
Ziem.=Eleonora Ziemięcka.
Zigr.=Jan Zigrovius.
Zim.=Bartłomiej Zimorowicz.
Zm.=Roman Zmorski.
Zwr. M.=Zwrócenie Matjasza z Podola.
Zych=Maurycy Zych.
Żarn.=Grzegorz z Żarnowca.
Ż. B.=Żywot św. Błażeja.
Ż. E.=Żywot Eufraksji.
Żebr.=Jakób Żebrowski.
Żegl.=Arnolf Żeglicki.
Żel.=Władysław Żeleński.
Żer.=Stefan Żeromski.
Żm.=Narcyza Żmichowska.
Żoch.=Feliks Żochowski.
Żółk.=Stanisław Żółkiewski.
Żółkow.=Alojzy Gonzaga Żółkowski.

H

H 1. jęz. = spółgłoska tylno-językowa twarda, głośna a. dźwięczna (honor, hotel, wahadło...). Przed samogłoską *i* ma brzmienie miękkie *h'*, które w piśmie oznacza ś. tą samą literą *h* (historja, hijena, hipoteza...). Oprócz wykrzykników *ha, hej* i tp. i utworzonych od nich wyrazów, używa ś. tylko w wyrazach obcych i przyswojonych z innych języków, jak: herbata, hełm, pohaniec, braha..., lub też w niektórych swojskich, przekształconych pod wpływem obcym; np. *hańba* (z †gańba), *hardy* (†gardy), *hołota* (z gołota) i t. p. Spółgłoska *h* dawniej wymawiała ś. odrębnie jako głośna i dziś wymawia ś. tak w niektórych tylko okolicach polskich; w wymawianiu zaś większości głośne *h* dzisiaj prawie nie istnieje i zastąpione zostało cichym *ch*. W piśmie jednak, ze względu na pochodzenie wyrazów, zachowujemy *h*. **2.** muz. = a) *siódmy stopień tonacji c major:* H leży między *a* a *c*. H z bemolem nosi nazwę b. b) H dur a. major, H moll a. minor = *nazwy tonacji a. gam majorowej (twardej) i minorowej (miękkiej):* Ton a. tonacja h major ma pięć krzyżyków. Koncert (z) h minor.

1. Ha nieod. *nazwa litery H.*

2. Ha! w. **1.** *okrzyk zadziwienia i razem oburzenia = hę?, hola!, ach!:* Jak waszmość śmiesz nazywać mnie pocztowym, mnie, towarzysza i rotmistrza? ha? Sienk. Ha! chłopie, więcbyś chciał mieć dwie oczy, jak i szlachcic? L. **2.** *okrzyk wyrażający szyderstwo = ba!, no!:* On nieraz rękami katowskiemi bity, człowiek ha ha znamienity. Petr. Ha, zapewne nie za swoje zboże zebrał tyle pieniędzy? L. Ha cóż, nie zgadłem, he? L. **3.** *ach!, aha!, a!, dobrze!:* Ha! wiem co uczynię. Ha, złodzieju! — Ha! jak ś. macie? co ś. u was dzieje? Mick. Ha trudno! jak ś. uprzecie, to muszę wam krowę sprzedać. Prus. *(= no, at).* Ha! niechże tak będzie. Ha! mniejsza o to. **4.** Ha ha! *wyraża śmiech głośny = cha cha cha:* Ha ha ha, pocieszna nowina. Boh. **5.** Ha ha a. **Ha ho, Ha hoj** *wyraża pobudkę, zachętę:* Ha ha po lesie wszędzie ś. rozlega, już sam bury wilk wybiega. Koch. *(= okrzyki szczwających).* Wół, gdy ma ciągnąć, wołają nań: ha ho!, gdy zaś do pośpiechu: ha hoj, i zatnie go biczyskiem. Haur. **6.** Ha la a. ×**Hala**, ×**Halala** *okrzyk bojowy:* Ha la, ha la la, hu hulala, ulala głos w spotykaniu na wojnie. Włod. Wypadli Krzyżacy, hala krzycząc, hala. Tw. **7.** Ha ho! ha ho! = *krzyk myśliwego, gdy już zwierz ubity.* <Okrzyk.>

†**Ha** sp. *a, i:* Sędzia dwu czeladniku z woźnym posłać ima, ha inako uczynić nie śmiej. St. wiśl. O dług ha o rzeczy zastawione sampierz rzecz straci, nie staw na trzeciem roku. St. wiśl. < = A>

[**Haaj!, Haj!**] *okrzyk przy odpędzaniu ptactwa drapieżnego.* <Okrzyk.>

Haba, y, lm. **y,** †**Chaba 1.** ×*grube sukno białe.* Por. **Gunia, Samodział, Parć. 2.** [H.] = a) *bielizna, ubranie, manatki.* b) dziec. *chleb.* **3.** ×przen. *bieda, nędza, ubóstwo:* Cóż mi po lamie, kiedy wewnątrz H.? <Arab. aba = gruba tkanina wełniana; por. Haby>

[**Haban, a,** lm. **y**] p. **Kaban.**

[**Habanina, y,** lm. **y**] = **Chabanina.**

[**Habcydens, u,** lm. **y, Chapcydens**] *akcydens, dochód nieprawy, obrywka.* <p. Akcydens; sld. do Chap!>

Habdank, u, blm. *podziękowanie, zwolnienie, spokój:* Ja ostatni nie bez szlachetności światom daję H. Słow. <Z Nm. abdanken = uwolnić, odprawić>

†**Habdankować, uje, ował** = **Abdankować.** Sł. wil.

†**Habdankowanie, a,** blm., czynność cz. **Habdankować.**

[**Habdukat, a,** lm. **y**] = **Adwokat.** <Sld. do Dukat>

[**Habel, a,** lm. **e**] *cielę, odsadzone od krowy.* < Śr. Łć. abellus = jagnię>

×**Habelek, lka,** lm. **lki** p. **Abelek.**

×**Habelkowy** przym. od **Habelek:** Dwanaście skór habelkowych na buty i lederwerki. Kaczk.

Habenda, y, lm. **y** *mienie, majątek; mała fortuna szlachecka.* <Łć. habenda lm. ni. dosł. = rzeczy mieć ś. mające>

[**Haber, bru,** lm. **bry**] p. **Chaber.**

[**Haberdzie, a,** blm.] p. **Chaberdzie.**

[**Habiany** przym. od **Haba:** Opończa, siermięga habiana. <p. Chaba>

Habilitacja, i, lm. **e 1.** *udowodnienie zręczności i biegłości.* **2.** *napisanie rozprawy i jej obrona celem uzyskania prawa wykładu w uniwersytecie.* <Śr. Łć. habilitatio>

Habilitacyjny przym. od **Habilitacja:** W rozprawie habilitacyjnej powinien był autor ujawnić większą znajomość dawnej historji polskiej. Remb.

Habilitować się, uje ś., ował ś. *bronić napisanej przez siebie rozprawy naukowej w celu uzyskania prawa wykładania w uniwersytecie.*

Habilitowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Habilitować ś.,** *habilitacja.*

[**Habina, y,** lm. **y**] p. **Chabina.** Zdr. [**Habinka**]. <p. Chabina>

[**Habinka, i,** lm. **i**] p. **Habina:** Ułam sobie, ułam habinkę bukową. Sł. wil.

Habit, u, lm. **y 1.** *suknia zakonna:* H. nie czyni mnicha. Prz. Przen.: Przywdziać H. = *wstąpić do zakonu.* Zrzucić H. = *wystąpić z zakonu:* Wkrót-

ce przyjęło św. Dominika H. sto dwadzieścia Czechów. Nar. *(=regułę; wstąpiło do zakonu Dominikanów).* **2.** przen. *stan, powołanie zakonnika:* Co mnie więcej pozostaje, niż H.? **3.** †przen. *odzież, ubiór, suknie:* Różne stany niech H. różny noszą, aby znano, co senator, a co dudzista. Star. **4.** [H.] *sukmana.* <Łć. habitus>

!**Habitacja, i,** lm. **e** *zamieszkanie.* <Łć. habitatio>

[**Habor, a,** lm. **y**] **I.** *gnat, kość.* **2.** w lm. *mięso najgorsze, chude, żylaste, chabanina.* Por. **Chabor.** <p. Kaban>

[**Habrek, rku,** lm. **rki**] = **Chabrek.**

[**Habrycarz, a,** lm. **e**] p. **Fabrycarz.**

[**Habryka, i,** lm. **i**] p. **Fabryka.**

[**Habrys, u,** blm.] *agrest.* <Przekręcenie wyrazu Agrest>

[**Habrzyniák, a,** lm. **i**] p. **Chebdziak.** <=**Habźniak,** p. Hebd>

[**Habszaur, a,** lm. **y**] p. **Abszaur.**

[**Habudzie, a,** blm.] *chwasty.* Por. **Chabaź.** <p. Hebd>

[**Habun, a,** lm. **y**] *zły człowiek, łajdak, gałgan.* Por. **Chabun.** <? Por. Chabaź>

[**Haby, ów,** blp., **Chaby**] **I. a.** [**Żgáby, Łąty**] *różne sprzęty domowe.* **2.** *ubranie, odzież.* **3.** *bielizna; bielizna, zmaczana w wodzie do prania, chusty.* <Zap. z Arab. aba = gruba tkanina wełniana; por. Haba>

[**Habźniák, a,** lm. **i**] p. **Chebdziak.** <p. Hebd>

Hacel, a, lm. **e** p. **Ocel:** Podkowa z hacelami. Hacele tępe, zwykłe, śpiczaste, całe stalowe. <p. Ocel>

[**Hacenie, a,** blm.] czynność cz. **Hacić.**

[**Hacia!, Hacia ha!**] *okrzyk na woły, aby szły na prawo.* <Okrzyk.>

[**Haciać się, a ś., ał ś.**] *iść niezgrabnie, chwiejnym krokiem.* <Ukr. hacaty>

[**Hacia ha!**] p. **Hacia!**

[**Haciak, a,** lm. **i**] **I. a.** [**Hacięga**] *człowiek niezgrabny w poruszeniach, ciężki chód mający.* **2.** w lm. **a.** [**Hacie**] *wielkie, niezgrabne buty.* <p. Haciać ś.>

[**Hacianie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Haciać ś.**

[**Haciar, a,** lm. **y, Hatiar, Hatjar**] *młody koń, źrebak.* <Może z Czes. haták = dobry koń>

[**Hacić, i, ił**] p. **Gacić.** <Z czeska, zam. Gacić>

[**Hacie, i,** blp.] p. **Haciak.**

[**Hacięga, i,** lm. **i**] p. **Haciak.**

Hacjenda, y, lm. **y** *posiadłość wiejska, folwark.* Por. **Fazenda.** <Hp. hacienda>

[**Hacka, i,** lm. **i, Odziéwaczka**] *duża chustka wełniana, pled.* <Moraw. hat'ka>

[**Hacz!**] p. **2. Haczka.**

×**Haczek, czka,** lm. **czki** p. **Hak** i **Haczyk:** Uczynisz pięćdziesiąt haczków i zepniesz opony jednę z drugą haczkami. Bud. Wyjąć koniowi haczki. L. Haczkami spiąć konia. L., Troc. <p. Hak>

×**Haczenie, a,** blm., czynność cz. **Haczyć.**

I. [**Haczka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Haka. 2.** *motyka do wybierania kartofli.* <p. Haka>

2. [**Haczka, i,** lm. **i**] **I.** *lichy koń, szkapsko:* H. hacz! *(= popędzanie konia).* **2.** *źrebię.* <Por. Haciar>

×**Haczkościsk, u,** blm. lek. (uncipressura) *uciskanie tętnic za pomocą haczyka.* <Haczek + Z + CISK>

×**Haczkowaty** p. **Haczykowaty.**

[**Haczkur, a,** lm. **y**] p. **Oczkur.** <p. Oczkur>

×**Haczycz, u,** blm. p. **Haszysz.**

Haczyczek, czka, lm. **czki** p. **Hak.**

×**Haczyć, y, ył** *chwytać hakiem, zahaczać:* Most otwarty został (haczony, jak go nazywa królewna) dla przejazdu powozów i osobno pieszy dla przechodzących osób. Bart. Przen. *pociągać, werbować, kaptować:* Gdyby stu tysięcy nie miała, nie haczyłaby go nadaremno. Jeż. Emilka pana Pawła haczy. Jeż. <Nm. hacken>

Haczyk, a, lm. **i,** ×**Haczek I.** p. **Hak:** H. u drzwi. Zamknąć drzwi na H. Zamknij ś. na H. H. u wędki, u dewizki. H. u haftki = *konik.* Nos jak H. H. kuchenny, do pieca = *pogrzebacz, ożóg.* Przen. *kruczek, wybieg, wykręt, podstęp, trudność:* Wszędzie tylko wynajduje haczyki, aby pokrył swoją niegodziwość. Sł. wil. **2.** × w lm. = a) *pukielki włosów, które kobiety do głowy przypinają.* b) *łańcuszek a. podbródek u munsztuka.* **3.** anat. (hamulus) *drobny zakrzywiony wyrostek kostny:* H. błędnika, w y r o s t e k h a c z y k o w y k o ś c i s i t o w e j (h. labyrinthi). H. łzowy kości łzowej (h. lacrymalis). H. skrzydlasty kości klinowej (h. pterygoideus). H. ślimaka w uchu (h. laminae spiralis cochleae). H. kości haczykowej (h. ossis hamati). **4.** bot. *mały zakrzywiony korzonek u roślin czepiających ś., zapuszczany w ciała roślin, na które ś. tamte wspinają.* **5.** lek. *narzędzie do chwytania tętnic.* <p. Hak>

Haczykowato przys. od **Haczykowaty.**

Haczykowatość, i, blm. rz. od **Haczykowaty.**

Haczykowaty, ×**Haczkowaty I.** *podobny do haczyka:* Weszła stara Żydówka o cytrynowej twarzy, haczykowatym nosie. Bał. **2.** anat.: Kość haczykowata p. **Kość.**

Haczykowy I. przym. od **Haczyk. 2.** anat.: Wyrostek H. kości sitowej p. **Haczyk.** Kość haczykowa napięstka p. **Kość.**

Haczys, u, blm. p. **Haszysz:** Ma pani własność haczysu, który złote rojenia daje. Gliń. <Arab. haszîsz>

Haczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Hak.**

Haczysowy przym. od **Haczys,** p. **Haszyszowy:** Sen H., miły, ale po przebudzeniu ś. głowa boli i — nudzi. Gliń.

Haczysto przys. od **Haczysty.**

Haczysty I. a. ×**Hakowity** *opatrzony hakiem:* Kotwice haczyste. Żerdź haczysta. **2.** ×p. **Hakowaty:** Dziób H. Nos H. Troc. **3.** †anat.: Kość haczysta p. **Kość.**

Haczysz, u, blm. p. **Haszysz.**

Haczyszowy p. **Haszyszowy.**

[**Hać, i,** lm. **e**] p. **Gać:** Zaprzeć wodę hacią. Krasz. Z południa na haci u mostu stanęła konnych gromada. Krasz. <Z czeska, zam. Gać>

†**Had, a,** lm. **y** i [**Had**] p. **Gad.** <Z Czes. a. Ukr., zam. Gad>

[**Hada, y,** lm. **y**] p. **Hadyna.** <?>

[**Hadalump, a,** lm. **y**] p. **Haderląb.** <Nm. Haderlump>

[**Hader, dra,** lm. **dry**] p. **Hadra.** <p. Hadra>

[**Hadera, y,** lm. **y**] *sukmana,* p. **Hadra.** <p. Hadra>

[**Haderka, i,** lm. **i**] p. **Hadra.**

[**Haderląb, a,** lm. **y, Hadalump, Haderlok, Hadyrlák, Handyrlák, Handerlok**] *gałganiarz.* <Nm. Haderlump>

[**Haderlok, a,** lm. **i**] p. **Haderląb.**

Hades, u, blm. *królestwo cieni, świat podziemny, piekło.* <Gr. há(i)dēs>

[Hadest, u, lm. y] *atest, atestat, zaświadczenie.* <Zepsute z Atestat>

[Hadiuczy] przym. od **Hadiuka:** Co mi tam to nasienie hadiucze! Jeż. <Ukr. hadiuczyj>

[Hadiuga, i, lm. i] p. **Hadiuka.**

[Hadiuka, i, lm. i, Hadiuga] 1. *gadzina.* **2.** przen. pog. *chłop, cham, włościanin* (przezwisko, dawane przez panów). <Ukr. hadiuka>

[Hadki] *obrzydliwy, brzydki, ohydny, wstrętny, nieprzyjemny:* Hadkie jadło; H. postępek. Wal. <Brs. hadki(j)>

[Hadko] przys. od **Hadki:** Słuchać H. Sienk. Na taką obrzydliwość H. patrzeć. Wal.

[Hadliwość, i, blm.] rz. od **Hadliwy.** Wal.

[Hadliwy] *brzydzący ś., łatwo coś obrzydzający sobie, skłonny do wstrętu, obrzydzenia.* <Brs. hadliwy(j)>

[Hadra, y, lm. y, Chadra] 1. a. **[Hadera, Chadera, Hader]** = a) *łach, łachman, gałgan, szmata, stara podarta szmata.* b) *stara podarta odzież* (np. sukmana). c) *ścierka.* **2.** a) *kobieta złych obyczajów, zepsuta,* b) *stara panna.* c) p. **Chabeta.** Zdr. **[Haderka, Hadrzątko].** Zgr. **[Handrzysko].** <Nm. Hader>

× **Hadrować, uje, ował,** × **Hadrunkować** z kim = *swarzyć ś., kłócić ś., wadzić ś., przekomarzać ś., pieniać ś.* <Nm. hadern>

× **Hadrowanie, a,** blm., czynność cz. **Hadrować.**

× **Hadrowniczka, i, lm. i** forma ż. od **Hadrownik.**

× **Hadrownik, a, lm. cy** *kłótnik, pieniacz, awanturnik.*

† **Hadrunek, nku, lm. nki,** † **Hadrunk 1.** *kłótnia, spór, zwada, swar, poswarka:* Gdy będziesz miłował bliźniego swojego, już żadnej zwady, już żadnego hadrunku nie używiesz. Rej. **2.** *przeszkoda:* Aby żona dysputowa bez wszego hadrunku była przepuszczona. Jancz. <Nm. Hader, z dodaniem zakończenia Pol. (z Nm.)>

† **Hadrunk, u,** lm. **i** p. **Hadrunek.**

× **Hadrunkować, uje, ował** p. **Hadrować.**

× **Hadrunkowanie, a,** blm., czynność cz. **Hadrunkować.**

[Hadry, ów, blp., Handry] *stare rzeczy, szmaty podarte, gałgany (np. służące do wyrobu papieru).*

[Hadrzątko, a, lm. a] p. **Hadra:** Jakieś H. rozesłała za piecem i położyła ś. spać.

[Hadukacyja, i, blm.] p. **Edukacja.**

[Hadukant, a, lm. y] p. **Adwokat.**

[Hadukát, a, lm. y] p. **Adwokat.**

[Hadukować, uje, ował] p. **Edukować.**

[Hadukowanie, a, blm.] czynność cz. **Hadukować.**

[Hadwokat, a, lm. y] = **Adwokat:** On hadwokata sobie najął takiego, że jak zaczął szczekać, tak i wszystko wyszczekał. Orzesz.

[Hadyć] p. **2. Dy.**

[Hadyna, y, lm. y, Hada, Heda, Hedka] *koń zbiedzony, szkapa:* Owies hadynom obficie dawajcie. <Ukr. hadyna dosł. = gadzina>

[Hadyrlák, a, lm. i] p. **Haderląb.**

[Hadzać, a, ał na koniu] *jechać konno.* <Od Hada, Heda = koń>

[Hadzanie, a, blm.] czynność cz. **Hadzać.**

[Hadzenie, a, blm.] czynność cz. **Hadzić.** Wal.

[Hadzenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Hadzić ś.** Wal.

[Hadzić, i, ił] *obrzydzać (komuś coś), zohydzać.* **[H. ś.]** *brzydzić ś. (czymś):* Nie jadam nigdy ostryg, bo ś. niemi hadzę. Wal. <Brs. hadzić>

[Hadzion, a, lm. y] *człowiek dużo jedzący.* <Zap. z Ukr.>

Hadzir, a, lm. owie a. **y** p. **Hadży:** Suną poważnie hadziry z długą po pas brodą. <p. Hadży>

[Hadź, i, blm.] *rzecz [hadka], obrzydliwa, brzydota:* Pan Cyrano przez miesiąc wzbronił grać tej hadzi. Zag. <Ukr. hadjè ni. zb. = gady>

Hadży, ego, lm. owie 1. a. **Hadzir** *pielgrzym, dążący do Mekki.* **2.** *mieszkaniec Ameryki północnej, który był w Europie.* <Arab. hâdżdżî>

Hadżyb, a, lm. owie *pierwszy minister, wielkorządca arabski w Hiszpanji:* Najpierw wspomnimy o hadżybach. Szaj. <Arab. hadżib dosł. = odźwierny>

Haf, u, lm. y, Gaf gie. *zatoka morska, oddzielona wązkim pasem lądu od morza, ciągnąca ś. mniej więcej równolegle do wybrzeża:* Rzeki zakończyły ś. hafami. Pol. <Nm. Haff>

Hafciarka, i, lm. i, Haftarka *ta, co ś. trudni haftowaniem:* Biedna H. wprowadziła ś. do pokoiku na górę. Bał. <p. Haft>

Hafciarnia, i, lm. e, Haftarnia *pracownia hafciarska.*

Hafciarski przym. od **Hafciarz:** Przemysł H.

Hafciarstwo, a, blm., **Haftarstwo,** † **Hawtarstwo** *zajęcie hafciarzy, hafciarek.*

Hafciarz, a, lm. e, Haftarz, † **Hafterz,** † **Hawtarz,** † **Aftarz 1.** *ten, co ś. zajmuje haftowaniem:* H. złotem. Po dokumentach owego czasu znajdują ś. rozsiane nazwiska hafciarzy. Przen.: żart. *kłamca, blagier.* **2.** † *szmuklerz, handlujący haftkami, szpilkami, igłami i t. d.* L. <p. Haft>

Hafcik, u, lm. i p. **Haft;** *wązki szlaczek a. wstawka haftowana.*

Hafiz, a, lm. owie *uczony; muzułmanin, który Koran na pamięć umie.* <Arab. hafiz>

Haft, u, lm. y, † **Aft,** † **Hawt 1.** blm. *haftowanie, wyszywanie, robota przetykana:* Trudnić ś. haftem. **2.** *szczegół wyhaftowany, miejsce haftowane:* Tu sprzedają hafty i bieliznę. H. na poduszkę. H. na kołnierzu. Wzory do haftów. H. wypukły, ręczny, maszynowy. Za młodu w haftach, na starość w płachtach. Prz. *(= w ubraniu haftowanym).* Przen.: Posadzkę jacynt, szafran i fijołek społem w gęste nasady haftem wieńczyły wesołym. Przyb. *(= mozajką).* **3.** † lek. *zszywanie ran:* Gdzie ś. obejść może bez krwawych haftów, to jest igłą i nicią, raczej lipkiemi plastrzykami by rana haftowana była przestrzegać. Perz. Zdr. **Hafcik.** <Z Nm. heften = zszywać grubemi ściegami>

Haftajz, u, lm. y hut. *pręt żelazny, na który ś. bierze szkło, oderwawszy je od piszczala.* Torz. <Nm. Hefteisen>

Haftarczyk, a, lm. i p. **Haftarz.** <p. Haft>

Haftarka, i, lm. i p. **Hafciarka.**

Haftarnia, i, lm. e p. **Hafciarnia:** Te wyroby były kosztowne i całkiem niepodobne do tych, które wyrabiały haftarnie rzymskie. Orzesz.

Haftarski przym. od **Haftarz:** Robota haftarska. Cech H. † Bractwo haftarskie *(= bractwo cechu haftarskiego).* † Magister H. *(= majster H.).* † Towarzysz H. *(= czeladnik H.).*

Haftarstwo, a, blm. p. **Hafciarstwo.**

Haftarz, a, lm. e p. **Hafciarz.** Zdr. **Haftarczyk.**

Hafteczka, i, lm. i p. **Haftka.** <p. Haftka>

[Haften, hafta, hafto] p. **Hawten.**

† **Hafterz, a, lm. e** p. **Hafciarz.**

Haftka, i, lm. **i, [Haptka, Aptka, Jaftka] 1.** *spinka druciana, złożona z haczyka (konika) i uszka (kobyłki a. haftki):* Spiąć stanik na haftki. **2.** × *klamerka, spinka, sprzążka, agrafka:* Na białą nogę obuw kształtny wciąga, który srebrnemi haftki jak najmocniej sprząga. Dm. H. brylantowa do kapelusza. Troc. **3.** *hak a. kółko u słupa.* Zdr. **Hafteczka.** <Nm. Heft>

Haftkarka, i, lm. **i** forma ż. od **Haftkarz.**

Haftkarz, a, lm. **e** *ten, co robi a. sprzedaje haftki.*

Haftować, uje, ował, †**Hawtować,** †**Aftować, [Aftować, Jaftować, Japtować] 1.** *wyszywać, przetykać nićmi:* H. złotem, srebrem, jedwabiem. × W złoto haftuje. Troc. H. suknię, materję, chustkę. Mundur galowy z kołnierzem haftowanym. H. w ręku, na tamborku, na krosienkach, na maszynie. Ciżba przy dworach haftowanych i galonowych suto nieboraków. Kras. *(=w suknie haftowane ubranych).* Gdzie wiek złoty, gdy za polne kwiaty, za haftowane kłosem majowe sukienki kupowano panieńskie serduszka i wdzięki? Mick. Na okna kwiaty zaszły śnieżyste, na które miesiąc promienie czyste rzuca z wysoka i brylantuje, na szklistej kanwie srebrem haftuje. Len. Robota haftowana *(=haft, haftowanie).* Przen. (o Czatyrdahu): Twój turban z chmur haftują błyskawic potoki. Mick. Przen.: Ta relacja tak misternie haftowana, iż rzeczy dojść nie mogę. Sienk. *(=wystylizowana).* Żart. *kłamać, blagować, przesadzać:* Złotem haftuje = *przesadza cudze bogactwo.* **2.** †*zszywać rany, ściągać rany:* Rany ś. haftują abo igłą, abo lipkim plastrem. Perz. Haftowana rana. Troc. **3.** cies. *przybijać.* **4.** teatr. *każde słowo wyrzeźbiać, zaokrąglać, uplastyczniać odpowiedniemi giestami; przewlekać, nudzić.* <Nm. heften = zszywać grubemi ściegami>

Haftowanie, a 1. blm., czynność cz. **Haftować. 2.** lm. **a** *miejsce haftowane, haft.* **3.** lm. **a** lek.: †H. ran krwawe = *szew właściwy* (sutura cruenta). †H. ran suche = *spojenie brzegów rany za pomocą plastrów* (sutura sicca).

[Hafu!, Hafula!] *naśladowanie głosu psa:* „H. H. hafula, jedzie nasza Kasiula," wciąż wołał piesek. <Dźwn.>

[Hafula!] p. **Hafu!**

Hagada, y, blm. *modlitwa Żydów wieczorem przed świętem Paschy.* <Hb. haggadah dosł. = objawienie; podanie>

Hagard, a, lm. **y, Hagart, Hegard** myśl. *sokół nie dający ś. oswoić,* in. dzikowiec. <Fr. hagard>

Hagart, a, lm. **y** myśl. p. **Hagard.**

Hagiel, glu, blm. **1.** cukr. *gruba mączka cukrowa, faryna.* **2.** cukier. *cukier miałki, przesiany przez przetak.* <Nm. Hagel dosł. = grad>

Hagjograf, a, lm. **owie** *pisarz żywotów świętych.* <Gr. późn. hagiógrafos>

Hagjografja, i, blm. *nauka o legiendach i dziełach, obejmujących żywoty świętych.*

Hagjologja, i, blm. *nauka o rzeczach świętych i żywotach świętych.* <Now. z Gr. hágios = święty + logía = znawstwo>

× **Hagjopneumatyka, i,** blm. *nauka o duchach świętych.* <Now. z Gr. hágios = święty + Pneumatyka>

× **Hagjotyka, i,** blm. *nauka uświęcania, doskonalenia siebie.* <Now. z Gr. hágios = święty>

Haglować, uje, ował cukier.: H. ciastko drożdżowe = *zanurzać w haglu przed upieczeniem.* <p. Hagiel>

Haglowanie, a, blm., czynność cz. **Haglować.**

[Hahaha!] *okrzyk radości.* <Okrzyk.>

[Hahaica, y, lm. **e]** p. **Chachaica.**

Ha ho p. **2. Ha.** <Okrzyk.>

Ha hoj p. **2. Ha.** <Okrzyk.>

[Hahu!] *wołanie na wilka.* <Okrzyk.>

[Haić, i, ił] 1. *czas tracić, mitrężyć; przeszkadzać:* Nie haj czasu! **2.** p. **[Gaić]:** Háis tyz duzo te swojom chałupe. **[H. ś.]** *zabawiać ś., spóźniać ś., bałamucić.* <Ukr. haity>

[Haiłka, i, lm. **i] 1.** *zabawa w pierwszy dzień Wielkiejnocy na cmętarzu.* **2.** a. **[Gaiłka, Wiośnianka]** *pieśń wiosenna:* Haiłki zebrał i wydał Wacław z Oleska. Sł. wil. <Ukr. haiłka>

1. [Haj!] p. **Haaj!**

2. [Haj] 1. i †p. **Hajno:** Co sie H. tu bieli u wietrznego młyna? Ona mówi: — H. zając! Znali mię H. w węgierskiej ziemi. Czahr. **2.** a. **[Hej]** *tak:* Żeby to piesek był, to H.; ale to kotek. Doma ociec? — O H.! **3.** †p. **Hej.** <Okrzyk.>

3. [Haj!] 1. i †**Haj!** *wykrzyknik podziwienia i politowania:* H. H., pożal ś., Boże, twojej urody, a takiś do niczego! Niechaj nie mówią w sercach swych H. H., toć ś. dobrze stało. Wr. Ci, którzy mi mówią H. H.! Wr. **2.** a. **[Haj rum rum! Hajże ino!]** *okrzyk wesoły.* **3.** *dalejże!, hajda!, hyc!:* Maj, bydłu daj i na piec H.! H. do Jaśka z Oleśnicy. Sienk. <Okrzyk.>

†**Haja, i,** lm. **e** i **[Haja]** p. †**Chaja:** Tak go ustraszyła pierwsza z ordą H., że do domu uciekszy, domatorem został. Pot. <Dźwn.>

[Hajać, a, ał] *głaskać.* <p. Chajać>

[Hajanie, a, blm.**]** czynność cz. **Hajać.**

[Hajba, y, blm.**]** p. **Hańba.**

[Hajcer, a, lm. **owie]** *ten, co cegłę pali.* <Nm. Heizer>

Hajciu nieod. dziec. p. **Hajta.**

Hajda 1. × żart. w wyrażeniu: De H., przys. = *siłą, gwałtem, obcesowo:* Otóż to jest rozumnie, tak trzeba było zaraz, a nie tam de H. Wyb. To człowiek de jure i de H. *(=to człowiek z głową i skory do działania).* Jeden będzie de jure, a drugi de H. *(=jeden będzie spokojny, drugi burzliwy).* **2. [H.]** *dobrze, zgoda:* Weźmiesz 20 rubli? — H., H.! **3. [H.]** *wołanie na psy:* Rozpuścili na mnie ogary: H. H. H. sasa! **4.** H. a. **Hajże!, Hajdy!** *wykrzyknik przy wypędzaniu ludzi a. bydła = ruszaj!, dalej!, nuże!, naprzód!:* Połączmy nasze fortele z twoją szablą — i H.! czasu nie traćmy. Sienk. <Okrzyk., zap. z Tur. hajde = naprzód! ruszaj!>

1. [Hajda, y, lm. **y] 1.** *pastuch w górach.* **2.** p. **Hajdaj.** <Ukr. hajdàj, hajdèj, hajdàr, hojdàr>

2. [Hajda, y, lm. **y]** *pudendum muliebre.* <?>

[Hajdać, a, ał, Hojdać, Hajtać] 1. *huśtać, bujać* (np. na ręku): Dzieci hajdá. **2.** *jeść prędko.* <Ukr. hòjdaty>

[Hajda hà!] *okrzyk przy odpędzaniu koni.*

[Hajdaj, a, lm. **e] 1.** *człowiek barczysty, wysoki a niezgrabny, chodzący wielkiemi krokami, machający ręką.* **2.** a. **[Hojdaj, Hojdak, Hajdak, Hajda]** *pędzący stado bydła, wołów:* Różnego bydła pędzonego przez hajdajów. Rzew. Niedaleko hajdaje z mułami. Czajk. W tym przypadł do n. od stada H. na koniu. Pol. <p. Hajda>

[Hajdak, a, lm. **cy]** p. **Hajdaj.**

[Hajdamach, a, lm. **y]** p. **Hajdamak.** <p. Hajdamak>

[**Hajdamacha, y,** lm. **y**] p. **Hajdamak:** Wy, to nie goście, ale hajdamachy.

Hajdamacki 1. a. ×**Hajdamaczny** przym. od **Hajdamak:** Ja ś. nie znałem, nawet nie widziałem z Jackiem, ledwiem słyszał o jego życiu hajdamackim. Mick. (=*hultajskim, łotrowskim*). Mina hajdamacka (= *tęga, imponująca, zawadjacka*). **2.** [Maść hajdamacka] p. **Maść. Po hajdamacku** przys. *jak hajdamak, w sposób łotrowski, niegodziwy*: Postępować po hajdamacku.

Hajdamactwo, a, blm. **1.** *życie rozbójnicze, rozbójnictwo, łotrostwo:* Miał wyryte hajdamactwa herby na gębie. Boh. (=*szramy, blizny*). **2.** zb. p. **Hajdamaczyzna:** H. ukraińskie. **3.** wog. *rozbójnicy, zbóje, rabusie, zbójcy.*

Hajdamaczek, czka, lm. **czki** p. **Hajdamak:** Mójże ty hajdamaczku najmilszy! — rzekł rozrzewniony Zagłoba. Sienk.

Hajdamaczenie, a, blm., czynność cz. **Hajdamaczyć.**

Hajdamaczenie się, a ś., blm, czynność cz. **Hajdamaczyć ś.**

Hajdamaczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Hajdamak. 2.** *żona hajdamaka.*

×**Hajdamaczny** p. **Hajdamacki:** Emanuela Wisłoucha, człeka hajdamacznego, namawiano z Wołczyna, aby nam zadał imparitatem (nierówność rodu). Rzew.

Hajdamaczyć, y, ył, H. ś., Hajdamakować *postępować jak hajdamak, łotrować, bisurmanić ś.:* Za tym nie idzie, iżby ś. z pijakiem upił, z burdą H. miał. Kras.

Hajdamaczyzna, y, blm. **1.** *rozboje, popełniane przez hajdamaków (kozaków).* **2.** a. **Hajdamactwo** zb. *hajdamacy, kozacy.* **3.** *ziemie, przez hajdamaków zamieszkane, kozaczyzna:* Tu było im i weselej i bezpieczniej, niż na pograniczu Siczy i hajdamaczyzny. Korz.

Hajdamak, a, lm. **i** a. **cy, Hajdamaka,** [**Hajdamach, Hajdamacha, Hamajdak**] **1.** *kozak zaporoski, żyjący z łotrostwa, Ukrainiec zbuntowany.* **2.** wog. *włóczęga, hultaj, rozbójnik, rabuś, zbój, łotr, bisurman:* Gdy chłop zubożeje, nie mając ś. czego chwycić, w hajdamaki ś. zabiera. Perz. **3.** przen. *junak, hałaburda, burda, zawadjaka.* Zdr. **Hajdamaczek.** <Tur. hajdamak dosł. = poganiacz, Ukr. hajdamaka>

Hajdamaka, i, lm. **i** p. **Hajdamak.**

Hajdamakować, uje, ował p. **Hajdamaczyć.**

Hajdamakowanie, a, blm., czynność cz. **Hajdamakować:** H. schodzi do drobnych rozmiarów, wydatniejsi jego reprezentanci znikają z areny. Rol.

Hajdamakowato przys. od **Hajdamakowaty.**

Hajdamakowaty *zakrawający na hajdamaka:* Połoczanie hajdamakowaci, ale rzetelni. Prz.

[**Hajdamasz, u,** lm. **e**] p. **Hałdamas.** <p. Hałdamas>

[**Hajdanie, a,** blm.] czynność cz. **Hajdać.**

×**Hajdawary, ów,** blp. p. **Hajdawery.**

Hajdawerki, ów, blp. p. **Hajdawery:** Ledwieś i hajdawerków nie zgubił. Sienk.

Hajdawery, ów, blp., ×**Hajdawary** żart. *majtki, spodnie szerokie, szarawary:* W koszuli i w hajdawerach. Za łeb i za H. ułapić. Zdr. **Hajdawerki.** <Może Czes. hajdy vari! = na bok, z drogi!>

Hajducki, Hajduczy 1. przym. od **Hajduk:** ×Służę hajducką (służbę) = *służę w piechocie.* **2.** przen. *rozbójniczy, łotrowski, hajdamacki, zbójecki:* Hajduckie sumienie. Opal. **3.** Taniec H. = *rodzaj tańca:* Że on taniec (t. j. H.) w niesmak poszedł w narodzie, dowodzi XVI i XVII w. przysłowie: na brzydki, niezgrabny i nieluby taniec mówiono, że to H. taniec lub skoki. Wójc. **4.** [Maść hajducka] p. **Maść. Po hajducku** przys. *jak hajduk:* Co po hajducku, to nie po ludzku. **Prz.** <p. Hajduk>

Hajductwo, a, blm. **1.** *życie i stan hajducki.* **2.** zb. *hajducy, kupa hajduków.*

Hajduczek, czka, lm. **czkowie 1.** p. **Hajduk.** Przen. (o osobie zuchowatej): Pryncypalnie mi ś. ów H. udał. Sienk. Dajże spokój, hajduczku najsłodszy. Sienk. **2.** *lokajczyk ubrany po węgiersku.*

Hajduczenie, a, blm., czynność cz. **Hajduczyć.**

Hajduczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Hajduk:** Rejencja ułaskawiła hajduczkę Milę. **2.** *żona hajduka.* **3.** †*chatka, chałupka:* Zawszeć śmierć za pasem, byś też dobrze nigdy na wojnie nie był, tylko w lichej gdzie hajduczce leżał. Jan. Ona ubogusieńka, co H. była, mieni ś. w zacny kościół. Żebr.

Hajduczy p. **Hajducki:** Piechoty hajducze. Chr. Weź mi torbę borsuczą i janczarkę hajduczą. Mick. Ciszej, plemię hajducze, ja cię płakać nauczę! Mick.

Hajduczyć, y, ył *być hajdukiem:* Kto wie, czy syn Lubej nie hajduczy także? Jeż.

Hajduczysko, a, lm. **a** m. **i ni. 1.** p. **Hajduk. 2.** *hajduk godzien politowania:* Poczciwe H.

Hajduk, a, lm. **i** a. **cy,** ×**Ajduk 1.** *żołnierz piechoty węgierskiej, która istniała w Polsce od początku do połowy XVII wieku, a później służyła w kompanjach piechoty hetmańskiej.* Górs. Milicja księdza biskupa wileńskiego: sto jazdy, sto dragonów i sto hajduków, to jest straży pieszej, uzbrojonej w topory, szable i karabiny. Krech. **2.** (u Słowian na pograniczu Turcji) *człowiek, prowadzący wojnę z Turkami na własny rachunek:* Zeszli na rozbójników-hajduków. Spas. **3.** *policjant w Węgrzech, pachołek policyjny:* Do izby weszło jeden za drugim sześciu hajduków. Jeż. **4.** przen. *rozbójnik, rabuś, zbój, opryszek, łotr:* Cera jak u dworaka, cnota jak u hajduka. Prz. (=*jak u człowieka dzikiego, nieczułego*). **5.** *służący po hajducku, węgiersku ubrany:* Karety otoczone hajdukami. Pies dobry stoi za hajduka. Prz. **6.** [H.] *gajowy.* **7.** [H.] *dozorca:* Jeden był za hajduka nad niemi. **8.** [**H., Hocak**] *góralski taniec junacki w przysiudach i zuchwałych skokach z węgierska tańczony.* Pol. Pójść hajduka. Lepiej podczas z starym kaszlać, niż z gorącym hajduka tańcować. Prz. Zdr. **Hajduczek.** Zgr. **Hajduczysko.** <Tur. hajdud = zbój; Węg. hajdü>

[**Hajdukacja, i,** blm.] p. **Edukacja.**

[**Hajdukát, a,** lm. **y**] p. **Adwokat.**

Hajdukować, uje, ował 1. *być hajdukiem, służyć za hajduka.* **2.** [H.] *tańczyć cygańskiego.*

[**Hajdukować, uje, ował**] p. **Edukować.**

Hajdukowanie, a, blm., czynność cz. **Hajdukować.**

[**Hajdur, a,** lm. **y**] *chłopak, niezgrabny wyrostek, drągal.* <p. 1. [Hajda]>

Hajdy! w. p. **Hajda:** Bierz, co ci ze szczerego dajemy serca i H., zmiataj! Jeż. <Tur. hajdè = marsz! ruszaj!>

[**Hajdyż!**] *okrzyk:* Hajdyż ja Mazur sumno bogaty. <Okrzyk.>

[**Hajenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Haić ś.**

[**Hajer, a,** lm. **rzy**] *górnik.* Por. **Hawer, Haw(i)erz.** <Nm. Hauer>

[**Hajera, y,** lm. **y**] p. **Hamera.** <Dźwn., por. Chujawa, Fujawa i t. p.>

1. [**Hajka, i,** lm. **i**] *żerdka, tyka z wiechą.* <Czes. hájka>

2. [**Hajka, i,** lm. **i**] *mitręga, przeszkoda, strata czasu.* <Ukr. hajka>

[**Hajlechryst, a,** lm. **y, Hajlekryst**] *cudowny starzec, przynoszący grzecznym dzieciom podarunki na gwiazdkę:* Przebrać ś. za hajlechrysta. <Z Nm. heilig = święty + Christ = Chrystus>

[**Hajlekryst, a,** lm. **y**] p. **Hajlechryst.**

[**Hajlich, a,** lm. **y, Hajlig, Helich** zł. *pieniądz.*

[**Hajlig, a,** lm. **i** zł. p. **Hajlich.**

†**Hajn** i [**Hajn**] p. **Hajno:** Idzie H. ktoś do nas. Rej. Powiedzą wam: owo tu jest Chrystus, abo ono H., nie wierzcie. Leop. H. pędem dwaj charci bieżą. Błaż. <Okrzyk.>

×**Hajnalenie, a,** blm., czynność cz. **Hajnalić.** <p. Hajnał>

×**Hajnalić, i, ił** p. **Hejnalić:** Las hajnali, chórem ptasim Boga chwali. Sł. wil.

×**Hajnał, u,** lm. **y** p. **Hejnał.**

[**Hajnen, ego,** lm. **i**] *ten oto.* <Haj + (O)nen>

[**Hajnica, y,** lm. **e**] *łąka w polu, na której ś. wiosną pasie.* <Czes. hajnice>

†**Hajno,** †**Hajn,** †**Hajnu,** †**Haj,** †**Han,** †**Hań,** [**Hajno, Hajn, Haj, Hajnoj, Hajnok, Hajnoli, Hajny, Hajnyk, Hejno, Hejna, Hejn, Ajno, Ajnu, Hań, Hąń, Hani, Hanikuj, Hanioj, Haniój, Haniok, Haniuk, Haniokuj, Hańtu, Hańwa, Hen, Heń, Hęń, Henuj, Henen, Henoj, Hynok, Un**] *tam, oto tam, tam oto, tam daleko; bliżej, ot, oto, oto tu, tutaj:* Przejdź stąd H. Sekl. Zda mi ś., że ich jeszcze więcej H. z lasa wyjeżdża. Błaż. Wisi ich H. sześć. Rybaku H., co to masz w tłomaku? — Rybeczki H. dla swej kochaneczki. <[Haj] + (O)no>

[**Hajnoj**] p. **Hajno.**

[**Hajnok**] p. **Hajno:** Já H. w jaskini była.

[**Hajnoli**] p. **Hajno.** <Haj + (O)no + Li>

†**Hajnu** p. **Hajno:** Oto tu, oto H. Chrystus. Sekl.

[**Hajny**] p. **Hajno.**

[**Hajnyk**] p. **Hajno.**

[**Haj rum rum!**] p. **3. Haj!** <Okrzyk.>

[**Hajster, tra,** lm. **try**] p. **Hajstra:** Czarny bocian, nocny H. dziobem postukuje. Sł. wil. <Nm. [heister] dosł. = sroka>

[**Hajstra, y,** lm. **y, Hajster**] *bocian czarny* (ciconia nigra).

[**Hajt!**] p. **1. Hejt.** <Okrzyk.>

[**Haj ta!, Hejt!**] *wołanie na konie, żeby szły na prawo.*

Hajta, Hajtu, Hajtuś, Hajty, Hajciu, Ajta, Ajtu, Ajty nieod. dziec. *na przechadzkę, na spacer, spacerować:* Pójdziemy H. a. ×na H. <Okrzyk. dziec.>

1. [**Hajta, y,** lm. **y, Ajta**] *obława na złodziei:* Hajtę założyć. <Węg. hajt = pędzić, przez Ukr. hajtuwaty = polować>

2. [**Hajta**] p. **1. Hejt!** <Okrzyk.>

[**Hajtać, a, ał**] p. **Hajdać.**

[**Hajtanie, a,** blm.] czynność cz. **Hajtać.**

[**Haj ten, haj ta, haj to**] *tamten.* Por. **Hańten, Hawten.** <Haj + Ten>

†**Hajtman, a,** lm. **owie,** †**Hejtman** *zwierzchnik, dowódca:* Namiestnik, czyli najwyższy H. Paw. Por. **Ataman, Hetman.** <Nm. Hauptmann>

Hajtować, uje, ował hut. *popiół drzewny przepalać powtórnie do huty szklanej.* <Dnm. heeten = Nm. heizen = palić>

[**Hajtować, uje, ował**] **1.** a. [**Ajtować**] *urządzać obławę:* Cas juz H. na złodziejów. **2.** *swywolić, igrać:* Jemu ś. chce tylko H. <p. 1. [Hajta]>

Hajtowanie, a, blm., czynność cz. **Hajtować.**

Hajtu nieod. dziec. p. **Hajta.**

Hajtuś nieod. dziec. p. **Hajta:** Mamka na H. z panięciem poszła. Troc.

Hajty nieod. dziec. p. **Hajta.**

†**Hajw** i [**Hajw**] p. **Haw:** Wstąpcie H. do mnie. Rej. Co H. za krew na progu? Pójdź H.! <Okrzyk.>

†**Hajwo** i [**Hajwo**] p. **Haw:** Wynidź stamtąd H. Sekl. Cyt! H. ktoś przeleciał. H. przywołać! Drąg H.!

[**Hajwoj**] p. **Haw.**

[**Hajwok**] p. **Haw:** W lesie H. pod wierzbiną. Pocóz to póde, kiej mnie H. dobrze?

[**Hajwu**] p. **Haw:** Wisi tam H. sześć wianków.

[**Hajwuj**] p. **Haw.**

[**Hajze**] p. **3. Hajże.**

[**Hajzel, zla** lm. **zle**] p. **Hajziel:** Grywał po takich hajzlach, w których porządny człowiek ś. nie pokazuje.

[**Hajziel, źla,** lm. **źle**] **1.** a. [**Haziel**] *ustęp, wychodek.* **2.** a. [**Hajzel**] *dziura, knajpa.* **3.** *dom publiczny.* <Nm. Häusel dosł. = domek>

[**Hajzówka, i,** blm.] **1.** *prawo talmudyczne, wzbraniające Żydowi podkupywania współwyznawcy w celu zysku.* **2.** *prawo współwłasności na nieruchomościach, służące wyłącznie Żydom.* <Z Nm. Haus = dom>

[**Hajzybon, u,** lm. **y**] p. **Ajzybon.** <Nm. Eisenbahn>

Hajża!, Ahyżha! myśl. *głos zachęcający charta do ścigania lisa a. zająca.* <Okrzyk.>

Hajże! 1. p. **Hajda:** H. na Soplicę! Mick. Pistolety z zasa pasa i H. ku nim. Chodź. H. ha p. **Huzia. 2.** p. **Hej:** H. pułkownisiu, wszystko tobie sprzyja. **3.** [**Hajże**] *tamże.* L. <Haj + Że>

[**Hajże ino!**] p. **3. Haj!**

Hak, a, a. **u,** lm. **i 1.** *pręt żelazny na końcu zakrzywiony do chwytania i trzymania czego; gwóźdź, mający zamiast główki zagięcie,* ×*kluka:* Dajcie liny a. haka, ach, ratujmy nieboraka, inaczej pewnie utonie. L. (= *bosaka, osęki*). Wbić haki do firanek. Powiesić co na haku. Łańcuchem przykuty do haku. Mick. Spodem pyski końskie jako haki. Mick. H. u drzwi = *zawiasa:* Jak ś. drzwi obracają na hakach, tak leniwiec na łóżku swoim. B. B. H. kuchenny = *haczyk, pogrzebacz, ożóg.* Będziesz na haku, miej pewną nadzieję. Tremb. (= *na szubienicy*). Twardą ziemię stalny H. lemiesza czyści. Hul. (= *ostrze*). H. szynowy p. **Gwóźdź.** Przen.: Już stępiał H. orłowi, nie dziobie, nie kłóje. Pot. (= *dziób haczysty*). **2.** przen. *kruczek, fortel, wybieg, podstęp, sztuczka, figiel mądrości:* Kto może wszystkie sztuki, wszystkie haki, któremi chłopi na białegłowy idą, wyliczyć? Górn. **3.** × p. **Hakownica:** Siedem tysięcy z haki ognistemi Moskwy stało, potężnie ich odstrzeliwając. Tw. **4.** w lm. *rodzaj tortur:* Daj mię na haki, nie powiem. Troc. **5.** ×**H. ziemi** = *dwudziesta część morga:* H. ziemi, uncus, ten ziemi pomiar jest wzięty ze zwyczajów duńskich. Nar. **6.** [**H., Ok**] = a) *narzędzie rolnicze do rozbijania wielkich bryl:* Jak wyprząngnął z pługu żonę, zaprząngnął do háku. b) *widły.* c) [Hotel de Hak] p. **Hotel. 7.** †anat. p. **Wzgórek. 8.** bart. *oko, otwór użyska, t. j. sznura podwójnie złożonego, za pomocą którego bartnik włazi na drzewo.* **9.** a. [**Haczysko**] fl. *piasek podwodny niebezpieczny dla*

statków, mielizna: Okręt ten wpadł na haki, łomał ś. i rozbił. Pot. Daj pokój frochtom, wystrzegaj ś. haku, zaniechaj tych szkut. Klon. Spuścić tratwę z haka na dobrą wodę. Sł. wil. *(=przeprowadzić tratwę z ostrożnością koło mielizny).* × Przen.: *niebezpieczeństwo, krytyczne położenie, ostateczność, sztych, opały:* Do ostatniego haku i ciężkości przywiedzieni. Fal. Woli przyjść na H. ostatni, aniż kark swój jarzmu poddać. Birk. Myśli, które nas na H. żeną. Mor. A. Pokaże ś. twoja poczciwość na haku. L. Teraz przyszliśmy na H. nieprzyjacielski. Biel. M. Pójdziem na te opiłe męże nasze hakiem. Biel. M. Jeździć na strażą, na haki, zasadki. Biel. M. Samego Chmielnickiego mąż ów przywodził na H. Sienk. **10.** gór. = a) a. **Sierpnik** *rodzaj zaczepnika do wydobywania odłamanych brył z otworu świdrowego,* in. c h w y t a c z. b) †*siekierka, której używano w Olkuszu do wybijania na ołowiu gwareckim jego wagi w centnarach, po pobraniu od niego przypadającej opłaty.* **11.** hut.: H. dulowy = *drąg żelazny hakiem zakończony, do ściągania dula z ognia przed cyngowaniem.* **12.** lek.: H. tępy, kończasty = *narzędzia do wydobywania płodu.* **13.** myśl. = a) *narzędzie do łapania wilków.* b) w lm. **a. Spusty** *karby na walcu kurkowym.* **14.** powr. *część koła, na którą zakłada ś. nitka w czasie robienia szpagatu, sznurka* (p. Koło). **15.** pusz. *główne umocowanie luf w baskili.* **16.** ryb. *krótka mielizna o półkolistym brzegu.* **17.** woj. *przedłużenie przy kącie t. zw. załamanego gzygzaka.* Zdr. **Haczyk, Haczyczek,** × **Haczek.** Zgr. **Haczysko.** <Nm. Hacke(n)>

[**Hak, a,** lm. **i, Hok**] *cent, krajcar.* <? Por. Czes. háky = pieniądze>

[**Haka, i,** lm. **i**] *narzędzie do kopania:* Bóg dał Adamowi rydel i hakę. Zdr. [**Haczka**]. <Nm. Hacke>

[**Hakać, a, ał**] *okopywać:* Pelą, hakają i obrobią pyrki. <Nm. hacken>

[**Hakanie, a,** blm.] czynność cz. **Hakać.**

[**Hákárz, a,** lm. **e**] p. **Hokarz.**

Hakata, y, blm. *związek polityczny Niemców w prowincjach polskich państwa pruskiego, skierowany przeciwko interesom narodowym i ekonomicznym Polaków.* < Wyraz sztucznie utworzony z trzech początkowych głosek nazwisk Polakożerców Nm.: Hansemann, Kennemann i Tiedemann>

Hakatysta, y, lm. **ści** *członek hakaty.* <p. Hakata>

Hakatystka, i, lm. **i** forma ż. od **Hakatysta.**

Hakatystyczny przym. od **Hakatyzm.**

Hakatyzm, u, blm. *cele i dążności hakatystów.*

[**Hák-baba, y,** lm. **y**] *Herod-baba, hic mulier.* Por. **Hokbaba.** <? Hak + Baba>

Hakem, a, lm. **owie** p. **Hakim.**

Hakim, a, lm. **owie, Hakem, Hekim** *turecki mędrzec, lekarz i sędzia.* H. efendi = *główny lekarz przyboczny sułtana.* H. pasza = *najstarszy lekarz, lekarz nadworny w Persji.* <Tur. (z Arab.) hakem = sędzia>

Hakonóg, oga, lm. **ogi** lek. *potworność stopy,* in. × **p i ę t o n ó g, s t o p a p i ę t o w a.** <Hak + Noga>

Hakować, uje, ował 1. *radlić, oraną już ziemię na ukos przerzynać; odwracać, przeorywać.* **2.** [H.] *bronować, okopywać.* <Nm. hacken>

Hakowanie, a, blm., czynność cz. **Hakować:** Radlonki, hakowania abo odwracania lemieszem dojrzeć potrzeba, aby sobie nie ulżywali podniesieniem radła abo lemiesza. Haur.

Hakowato przys. od **Hakowaty.**

Hakowaty, × **Hakowity,** × **Haczysty** *podobny do haka:* Zwój H. mózgu.

Hakowiec, wca, lm. **wce** bot. **1.** p. **Szakłak. 2.** (notocheta) *roś.*

× **Hakowity 1.** p. **Hakowaty. 2.** p. **Haczysty.**

Hakownica, y, lm. **e,** × **Hak,** × **Akownica** *rodzaj daw. strzelby bez bagneta, o zapale lontowym,* in. † **a r k a b u z,** † **b e r d e b u s k a.** < Strzelba nazwana od dwuch haków, na których ją ustawiano>

Hakowniczy przym. od **Hakownica:** Strzelba hakownicza. Goł. (*=strzelanie z hakownic*). Kilkanaście kul kamiennych i hakowniczych. Rol.

× **Hakownik, a,** lm. **cy** *wyrobnik hakiem pracujący.*

Hakowy 1. przym. od **Hak. 2.** × anat.: Kość hakowa p. **Kość. 2.** bot.: Gałka hakowa p. **Grzęsiołek.**

†**Haksamnit, u,** lm. **y** p. **Aksamit.**

1. Hala, i, lm. **e** *plac nakryty dachem, wielka sala:* H. targowa, gimnastyczna, muzyczna. <Nm. Halle>

2. Halą w. **1.** [H.] = a) *hejże, dalejże, dalej, naprzód:* H. H. małpo! Opal. Cjołek H. do dom. Wyjechały galary i już H. upłynęli kasik pod Sandomirz. Nie dość ze cały dzień dziewusątko musiało robić, ale i przede dniem, H. w noc, musiało chodzić po wodę. H., H., pieski, innej sukajcie! H. lala ku dąbrowie. b) a. [**Hala hala!, Haláže!**] *okrzyk zdziwienia.* c) *wykrzyknik radości ironicznej:* H. H., cóż mu ś. tak prędko powiodło! **2.** p. **Chala! 3.** × p. **2. Ha! 4.** myśl. p. **Halala.** <Okrzyk.>

[**Hala, i,** lm. **e, Hola**] **1.** *wysoka, łysa góra.* **2.** *dolina górska; pastwisko w górach:* Na hali ogniczek ś. pali. Posło bydło do hál! Popod hale chodził. <Słc. Czes. hola dosł. = goła>

Halabarda, y, lm. **y,** †**Halabarta,** × **Halebarda,** †**Halabart,** †**Halabarta,** †**Helbarta,** †**Alabarda,** †**Albarda,** †**Alabard,** †**Alabart** woj. *grot z okszą (=siekierą), osadzone na drewnianym trzonie, broń do kłócia i siecznia:* Dwunastu trabantów z halabardami. <Nm. Hellebarte>

Halabardnik, a, lm. **cy** p. **Halabardzista.**

Halabardny przym. od **Halabarda;** †**Halabartny,** *zbrojny w halabardę.*

Halabardzista, y, lm. **ści, Halabardnik,** †**Halabartnik,** × **Halebardnik,** †**Halebartnik** *człowiek uzbrojony w halabardę:* Na lewo wązkie drzwi otwarte, a w nich stoi dwuch halabardzistów.

†**Halabart, u,** lm. **y** p. **Halabarda.**

†**Halabarta, y,** lm. **y** p. **Halabarda:** Drabanci z halabarty kościelnych drzwi strzegli. Stryjk.

†**Halabartnik, a,** lm. **cy** p. **Halabardzista.**

†**Halabartny** p. **Halabardny:** Twą rękę H. czuje Likurg. Żebr.

†**Halabartonoszy** *uzbrojony w halabardę, halabardny.* Otw. <Halabarta + NIOS>

[**Halaburda, y,** lm. **y, Haraburda**] *mieszanina rozmaitych rzeczy, lura, lichy, cienki napój* (np. taka kawa, herbata, wódka i t. p.). <?>

× **Halać, a, ał,** × **Hałkać** *bełkotać, jak dzieci czynią.* Mącz. <Dźwn.>

[**Halać, a, ał, Alać, Haliwać, Hálować**] *przynieść, przynosić, przyprowadzać:* Mám rozkáz, by go halac. Wid halac (*=przynieść światło*). <Nm. holen>

[**Haladra, y,** lm. **y**] **1.** *spódnica przyszyta do sznurówki.* **2.** *zużyta suknia codzienna.* <? Por.

Słc. haladra = błazen i Czes. haladryja = rozpustnica>

[**Halagantować się, uje ś., ował ś.**] p. **Elegantować ś.**

[**Halagantowanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Halagantować ś.**

[**Halakać, a, ał**] *śpiewać po pijanemu, drzeć ś.* <Dźwn.>

[**Halakanie, a**, blm.] czynność cz. **Halakać.**

Halala!, Hala! 1. × p. **2. Ha! 2.** a. **Horlala!, Hurla hurlala, Ulala!** myśl. *okrzyk myśliwych, zachęcający psy do szukania zwierzyny w lesie.* <Okrzyk.>

[**Halamentarz, a**, lm. **e**] p. **Elementarz.**

[**Halamon, a**, lm. **y**]: H. szewcki = *przekleństwo.* <?>

[**Halamuśny, Chalamuśny**] **1.** p. **Alamuśny. 2.** *śmiały, rezolutny.* <Z Animuszny>

Halanie, a, blm., czynność cz. **Halać.**

[**Halap, a**, lm. **y**] p. **Alap.**

× **Halaspas, u**, lm. **y** *uczta wesoła; życie wesołe:* Bydło nasze swojego zażywało wczasu, i nam chętka nadeszła zażyć halaspasu i lubej krotochwili. Gawiń. Syn, żyć zwyczajny wolnym halaspasem, dom miał ojcowski więzieniem, tarasem. Min. <Z Ukr. hałapàs dosł. = darmozjad>

Halastra, y, blm. = **Chałastra.**

[**Halawa, y**, lm. **y, Holawa, Chalawa**] **1.** *miejsce bezdrzewne, niezarosłe lasem.* **2.** *wielka, odkryta zatoka jeziora, stawu.* Pol. Połyskiwały do słońca tak zwane halawy i na tych czerniły ś. plamy ruchome; były to stada kaczek dzikich. Jeż. **3.** *kałuża.* Zdr. [**Halawka**]. <Ukr. hàława>

[**Halawka, i**, lm. **i**] p. **Halawa:** Śród trzcin połyskiwały tu i owdzie halawki, okryte zazwyczaj stadami kaczek dzikich. Jeż.

[**Halaże!**] p. **2. Hala!**

[**Halba, y**, lm. **y, Halwa**] **1.** *kwarta.* **2.** *pół kwarty, pół litra:* H. wina, piwa. <Nm. Halbe>

Halbecwelbe nieod. p. **Halbecwelwe.**

Halbecwelwa, y, blm. p. **Halbecwelwe.**

Halbecwelwe nieod., **Elbik, Halbik, Halbecwelwa, Elbacwelba, Elwe-cwelwe, Welba-cwelba** *rodzaj gry w karty,* w p ó ł d o d w u n a s t e j, p ó ł d o d w u n a s t e j. <Nm. halb zwölf dosł. = półdwunasta>

Halbik, a, blm. p. **Halbecwelwe.**

Halc, u, lm. **e 1.** kraw. *wycięcie, do którego kołnierz przyszywają.* **2.** gm. *kołnierz, kark, grzbiet:* Schwycił go za H. <Nm. Hals dosł. = szyja>

† **Halcbant, u**, lm. **y** p. **Halsbant.**

Halcjon, a, lm. **y** *ptak zimorodek:* Dziw lasu, tak rzadko widziany H., a na Litwie zimorodkiem zwany. Słow. <Z Łć. alcedo, Gr. alkēdōn>

Halda, y, lm. **y** p. **Hałda:** Komory z przyległemi przykomórkami zasypywano haldą a. rumem. Paw. <p. Hałda>

× **Halebarda, y**, lm. **y** p. **Halabarda:** Samego mnie halebardą zacięli. Sienk.

× **Halebardnik, a**, lm. **cy** p. **Halabardzista:** Zbliżenie ś. łuczników i halebardników królewskich. Sienk.

† **Halebartnik, a**, lm. **cy** p. **Halabardzista.**

Haleczka, i, lm. **i** p. **Halka.**

[**Halegant, a**, lm. **y**] p. **Elegant:** Patrzy na haleganta, a nie wie, że dziś Sylwester. Prus.

[**Halegantka, i**, lm. **i**] forma ż. od **Halegant**, *elegantka.*

× **Haleluja** nieod. = **Aleluja.**

[**Halena, y**, blm.] bot. p. **Aloes.** <Z Aloes>

Halerz, a, lm. **e**, † **Alerz** *daw. rodzaj drobnej monety; obecnie w Austrji* $^1/_{100}$ *korony:* I halerza nie warto (= *złamanego grosza, szeląga*). Halerza nie ma przy duszy. Zdr. **Halerzyk.** <Nm. Heller>

Halerzowy przym. od **Halerz:** Wybijano w tej epoce ogromną ilość monety halerzowej.

Halerzyk, a, lm. **i** p. **Halerz:** Nie spodziewa ś. żebrak więcej wziąć, jedno H. jaki nędzny. Birk.

[**Haletnik, a**, lm. **cy**] *podrzędniejszy z uczestników obrzędów weselnych, nie należący do rodzin nowożeńców* (Goł.); *biedny gość, zaproszony na wesele.* <? Por. Hały>

[**Haleus, u**, lm. **y**] = **Aloes.**

× **Halhidrat, u**, lm. **y** chem. *związek soli jakiejkolwiek z wodą, w którym ta ostatnia silniej jest złączona, aniżeli woda krystalizacyjna.* <Now. z Gr. háls = sól + hýdōr = woda>

[**Halicki**]: H. kamyk a. Halicka sól p. **Kamyk.** Halicka woda p. **Woda.** <Przez Nm. Galitzenstein, Galitzenwasser, z Węg. gálic = witrjol>

Halifaksy, ów, blp. *rodzaj łyżew.* <Od miasta Ang. Halifax>

[**Haligancki**] *elegancki.*

[**Haligant, a**, lm. **y**] = **Elegant.** Zdr. [**Haligańcik**].

[**Haligańcik, a**, lm. **i**] p. **Haligant.**

Halimetr, u, lm. **y** p. **Solomierz.** <Now. z Gr. háls = sól + métron = -mierz>

Halimetryczny przym. od **Halimetr:** Halimetryczna próba piwa.

[**Haliny, in**, blp.] *sukno samodziałowe.* Por **1. Hały.** <p. Hały>

[**Haliwać, a, ał**] p. [**Halać**].

[**Haliwanie, a**, blm.] czynność cz. **Haliwać.**

[**Halizna, y**, lm. **y, Hola, Golina**] **1.** *miejsce niezarosłe w lesie* (p. **Golaźń**). **2.** *wzgórze nieurodzajne wśród pól ornych.* <p. 3. Hały>

× **Haljer, a**, lm. **owie** p. **Eljer.** <p. Elear>

Halka, i, lm. **i 1.** *gruba spódnica kolorowa, kładziona pod spód.* **2.** [H.] *tkanina na spódnice.* Zdr. **Haleczka.** <Od imienia Halki (= Helena), bohaterki opery S. Moniuszki>

† **Halkać, a, ał** *w ręku przebierać, tam i sam kołysać.* Mącz. <p. Halkować>

† **Halkanie, a**, blm., czynność cz. **Halkać.**

† **Halkować, uje, ował** *kołować, krążyć na wodzie statkiem.* <Z Tur. halkà = obręczka; koło>

† **Halkowanie, a**, blm., czynność cz. **Halkować:** Buchtowanie, H. a. kołowanie, kiedy flisi, w trylu idąc, na poboczną trafią rzekę a. na jaką odnogę, to, wkoło idąc, ciągną. Haur.

† **Hallelujah** = **Aleluja.**

[**Halma, y**, lm. **y**] *hamulec do zatrzymywania wozu.* <Ukr. hàlma>

[**Halmak, u**, lm. **i**] *czas odpoczynku przy robotach, przez wielu ludzi odbywanych.* <p. Hałdamas>

† **Halmem** przys. *dostatkiem, wbród.* **Żegl.** <Z Węg. halmaz = kupa>

[**Halmizder, dra**, lm. **dry**] *kowadło obłe, na którym ś. obrabiają wnętrza obuchów, siekier, bard.* <? Por. Czes. halmy = toporzysko górnicze>

[**Halmować, uje, ował**] p. **Hamować.** <p. Halma>

[**Halmowanie, a**, blm.] czynność cz. **Halmować.**

[**Halnia, i**, blm.] *ziemia a. ruda z kopalń wydobyta.* <Słc. halna>

Halny, [**Halski**] przym. od **Hala**, *górski:* Ptak, zwierz H. Roślina halna. Wiatr H. = *wiejący z gór,*

szczególnie w Tatrach, pokrewny z fenem: Musson, nie mniej potężny, jak nasz H. wicher w Zakopanym. Sienk. Płochacz H., zool., p. **Płochacz.** [Wróbel H.] p. **Wróbel.** [Sójka halna] p. **Sójka.** <p. 2. Hala>

× **Halo** nieod. *nazwa kół świetlnych, otaczających niek. słońce i księżyc* (p. Koło). <Gr. hálōs a. halōé>

[**Halo!, Halo sa!**] *wołanie na psy.* <Okrzyk.>

× **Halochemiczny** przym. od **Halochemja.**

× **Halochemja, i,** blm. chem. *część chemji, mówiąca o solach.* <Now. z Gr. háls = sól + Chemja>

Halofit, u, lm. y *okaz roślinności na gruntach słonych.* <Now. z Gr. háls = sól + fytón = roślina>

Halofitowy przym. od **Halofit:** Lasów nie brak też wśród roślinności halofitowej, właściwej gruntom słonym.

Halogien, u, lm. **y** chem. p. **Chlorowiec.** <Now. z Gr. háls = sól + génos = ród>

Haloid, u, lm. **y** chem. p. **Chlorowiec.** <Now. z Gr. háls = sól + -eidés = kształtny>

Haloidek, dku, lm. dki, ! Halosól chem. *sól pochodząca od kwasu chlorowcowodornego.*

Haloksylina, y, blm. tech. *rodzaj materji wybuchowej.* <Now. z Gr. háls = sól + xýlon = drzewo>

[**Halom!, Halum!**] *dalej!, nuże!, ruszaj!:* H. marsz! a. Halòm maszỳr! = *marsz!, ruszaj!, naprzód!* <Z Fr. allons dosł. = idźmy>

Halomancja, i, blm. *wróżenie z soli, a. z kupek soli.* Sł. wil. <Now. z Gr. háls = sól + manteía = wróżenie>

Halometr, u, lm. **y, Haloskop** chem. *przyrząd do oznaczania zawartości soli kuchennej w roztworach.* <Now. z Gr. háls = sól + métron = -mierz>

[**Halona, y,** blm.] = **Aloes.** <Z Aloes>

[**Halo sa!**] p. [**Halo!**].

Haloskop, u, lm. **y** chem. p. **Halometr.** <Now. z Gr. háls = sól + skopéō = badam, patrzę>

! Halosól, oli, lm. **ole** chem. p. **Haloidek.** <Now. z Gr. háls = sól + Sól>

1. [**Halować, uje, ował**] *płynąc, dobijać do brzegu, kierować ś. ku brzegowi.* <Nm. holen>

2. [**Hálować, uje, ował**] p. [**Halać**].

[**Halowanie, a,** blm.] czynność. cz. **Halować.**

† **Halsbancik, u,** lm. **i** 1. p. **Halsbant.** 2. *mały kołnierzyk kobiecy.*

† **Halsbaneczek, czka,** lm. **czki** p. **Halsbant.** L.

† **Halsbaniczek, czka,** lm. **czki** p. **Halsbant.**

† **Halsbant, u,** lm. **y,** † **Halcbant,** † **Halzbant,** † **Alsbant,** † **Alszbant,** † **Aldzbant,** † **Alcbant,** † **Alzbant** *naszyjnik:* Halsbanty na szyjach wielbłądów. B. B. Zdr. † **Halsbancik,** † **Halsbaniczek,** † **Halsbaneczek.** <Nm. Halsband>

[**Halski**] p. **Halny:** Rośliny halskie. Pol. Zool.: Płochacz H., alpejski, skalny wróbel (accentor alpinus) *ptaszek wróblowaty płochaczowaty.* <p. 3. Hala>

× **Halstuch, a,** lm. **y** p. **Halsztuk.**

× **Halstuk, a,** lm. **i** p. **Halsztuk.**

× **Halsztuch, a,** lm. **y** p. **Halsztuk.**

× **Halsztuchowy** p. **Halsztukowy.**

Halsztuczek, czka, lm. **czki** p. **Halsztuk.**

Halsztuk, a, lm. **i,** × **Halsztuch,** × **Halstuch,** × **Halstuk,** × **Alsztuk,** × **Alsztuch** *krawat, zawiązanie na szyję.* [H. podpiąć] = *upić ś. bardzo, spić ś.* Zdr. **Halsztuczek.** <Nm. Halstuch>

Halsztukowy przym. od **Halsztuk;** × **Halsztuchowy,** × **Alsztukowy.**

Halt! nieod. 1. *stój, zatrzymaj ś.!:* H., H., bo mi czapka spadła! 2. [H.] *hyc! szust!:* H. przez płot. <Nm. halt!>

Halter, tra, lm. **try** 1. p. **Hantla.** 2. tap. *chwast ze sznurem a. sam sznur do podpięcia portjery a. firanki.* <Nm. Halter>

Haltsygnał, u, lm. **y** kol. *znak wywieszany dla zatrzymania pociągu kolejowego.* <Nm. Halt(e)signal>

[**Halu!**] *przyśpiew:* Oj H. H., Maryś, koralu, cego ś. oglądas? <Okrzyk.>

Halucynacja, i, lm. **e,** × **Oman,** × **Urojenie zmysłowe** fil. (w psychologji) *uświadomienie obrazów a. wyobrażeń odtwarzanych tak żywo, jak gdyby były rzeczywistością zmysłową; stan psychiczny, polegający na tym, że obraz a. wyobrażenie przybiera charakter rzeczywistości zewnętrznej, przez którykolwiek zmysł postrzeganej:* H. słuchowa, węchowa, wzrokowa. H. pozytywna, negatywna. H. ilustrująca, obłędowa. Mieć halucynacje, doznawać halucynacji, podlegać halucynacjom. Por. **Fantazmat,** Objaw fantazyjny pod **Fantazyjny.** <Łć. (h)alucinatio>

Halucynacyjny przym. od **Halucynacja:** Stan H.

Halucynować, uje, ował fil. (w psychologji) *doznawać halucynacji, być w stanie halucynacji, podlegać halucynacjom.* <Łć. (h)alucinari>

Halucynowanie, a, blm., czynność cz. **Halucynować.**

[**Halukać się, a ś., ał ś.**] p. **Huczyć ś.** <Dźwn.>

[**Halukanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Halukać ś.**

[**Halum!**] p. **Halom!**

Halurgiczny przym. od **Halurgja.**

Halurgja, i, blm. *nauka o kopalniach soli, o solankach i warzeniu soli.* Łab. <Now. z Gr. háls = sól + -ourgía = obrabianie>

[**Haluszka, i,** lm. **i**] p. **Haluszka.**

[**Halwa, y,** lm. **y**] p. **Halba.**

Halwand, u, lm. **y** *wierzchnia deska fortepjanu.* <Nm. Hallwand ż. dosł. = ściana brzmiąca>

† **Halzbant, u,** lm. **y** p. **Halsbant:** Przez szyję wisiał jej H. kamieńmi sadzony. Otw. <Nm. Halsband>

× **Halzować, uje, ował** *zapinać linę.* <Nm. halsen>

× **Halzowanie, a,** blm., czynność cz. **Halzować.**

[**Hał, u,** lm. **y**] *bagno:* Hały są na całe mile odkryte i tak bagnisto, że inny zwierz (oprócz łosia) po nich nie przejdzie. Pol. Gąbczaste pokłady rud, hałów i pustaci spożywają wilgoć z łatwością. Pol. Łosie przechodzą z wielkich puszcz i lasów na odkryte hały. Pol. Klępy nocują na nieprzystępnych odkrytych hałach w kępach olchowych. Pol. <p. 2. Hały>

† **Hała** *okrzyk Tatarów:* Krzyk, huk, H., hałas brzmi. Stryjk. <p. Ałłachować>

[**Hała, y,** lm. **y**] *kawka.*

† **Hałabarta, y,** lm. **y** p. **Halabarda.**

[**Hałabuda, y,** lm. **y**] *bryka ładowna, frachtowa.* <Ukr. hałabuda>

Hałaburda, y, lm. **y m.,** × **Hałaburdnik, Haraburda** *awanturnik, krzykacz, burda, zawadjaka.* <Ukr. hałaburda>

× **Hałaburdnik, a,** lm. **cy** p. **Hałaburda:** H. wielki. Zap.

[**Haładamas, u,** lm. **y**] p. **Haldamas.**

[**Haładeja, i,** lm. **e**] *urwis.* <Por. Słc. haladra = błazen, krzykacz>

[**Hała-drała**] *prędko, bez zastanowienia:* Leci, biegnie hała-drała. <Dźwn.>

[**Haładzajowy**] *zrobiony z haładżyi:* Po chwili przyszedł Sieniawski w haładzajowym chałacie. Kaczk. Jakiś H. żupan. Kaczk.

Haładziej, u, blm. *rodzaj tkaniny tureckiej:* Miał na sobie kaftanik, spadający niżej brzucha, z materji tureckiej, haładziejem nazwanej. Rzew. <Tur. aladża>

[**Haładżyja, i,** lm. **e**] *gruba materja jedwabna.* <p. Haładziej>

[**Hałaić, i, ił**] *mówić bez związku; robić zamieszanie.* Por. **Hałakać.** <p. Hałaj>

[**Hałaj, a,** lm. **e**] **1.** *trzpiot, człowiek nieuważny, roztrzepaniec, narwaniec, człowiek lekkomyślny, łobuz.* **2.** *krzykacz.* **3.** [**Na H. na bałaj, po hałajsku**] przys. *bez namysłu, nie wiedzieć po jakiemu:* Wykonać, robić coś na H. na bałaj. <Ukr. hałàj>

[**Hałajenie, a,** blm.] czynność cz. **Hałaić.**

[**Hałajowaty**] *zakrawający na hałaja.*

[**Hałajski**] w wyrażeniu: [**Po hałajsku**] p. **Hałaj.**

Hałajstra, y, blm. prow. p. **Chałastra.**

[**Hałakać, cze, kał, Hałakować**] *mówić bez namysłu, krzykliwie; pokrzykiwać, wrzeszczeć:* Żonka płacze, hałacze. Por. **Hałaić.** <Dźwu.>

[**Hałakanie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Hałakać:** Już ś. z nieprzyjacielskiego obozu odzywać poczęły dzikie wrzaski i hałakania. Krech.

[**Hałakować, uje, ował**] p. **Hałakać.**

[**Hałakowanie, a,** blm.] czynność cz. **Hałakować.**

[**Hałapała, y,** lm. **y**] *byle kto:* Jaki taki H., dych sie jeny wyskakała (=wytańcowała). Prz. Por. **Hału-pału.** <Por. Słc. halabala = partacz>

Hałas, u, lm. **y 1.** *zgiełk, wrzawa, krzyk, tartas:* Wiele hałasu o nic. Prz. H., tartas po Poznaniu. Pol. Co to za H.? idź zobacz. Białe głowy w H., ujęły ś. za swoim lekarzem. L. Słychać tysiące coraz głośniejszych hałasów: takt marszu, wojna, atak, szturm; słychać wystrzały, jęk dzieci, płacze matek. Mick. Nie wytrzymam i hałasu narobię. L. Wpadła do izby z hałasem. Wszczynać, wyprawiać hałasy po nocach. Ćwierć godziny wrzał H. Mick. Słychać tylko psa H. Mick. Przen.: Drzwi od Europy zamykał hałasów. Mick. **2.** *stuk, trzask:* Drzwi otwierają ś. z hałasem. ×H. piorunów. Troc. **3.** *huczny dźwięk wielu instrumentów muzycznych:* H. trąb i kotłów. Sł. wil. Śród pienia ogarów i trąby hałasów. Mick. **4.** [H.] *wymówki, wymyślanie:* Żeby my nie brały od matek hałasu. <Dźwn.>

†**Hałasić, i, ił** i [**Hałasić**] p. **Hałasować:** Ów skrzydlaty piorun, co hałasił wściekle. Przyb. †H. kogo=*przestraszać kogo hałasem:* Wedrze ś. zbrojno w obóz i tak ich hałasi, że do szyku przyjść nie mogli. Pot.

Hałasować, uje, ował, †**Hałasić,** [**Hałasić**] *robić hałas, krzyczeć:* Dzieci hałasują. H. o co. Czego on tak hałasuje a. co on tak hałasuje? H. na kogo, a. †kogo, [kogo]=*krzyczeć, burczeć na kogo:* Żyd Żydówkę hałasuje. Skoro przyszedł pod Rohatyn, hałasował poboczną nieprzyjacielską straż. Jabł. †**H. ś.** *hałasować, awanturować ś., rozbijać ś.:* A tu tymczasem harcownik u przeprawy hałasuje ś. Jabł. <p. Hałas>

Hałasowanie, a, blm., czynność cz. **Hałasować.**

×**Hałasownie** przys. od **Hałasowny.**

×**Hałasownik, a,** lm. **cy,** ×**Hałaśnik,** ×**Hałaśnicki** *człowiek skory do hałasów, krzykacz, kłótnik, awanturnik, burda.*

×**Hałasowny** p. **Hałaśliwy:** Konwersacja razem wszystkich hałasowna. L.

Hałastra, y, blm. p. **Chałastra.** Przen.: Skrzydlata H.=*ptastwo:* Rzeka tworzyła małe, ciche, odbijające błękit nieba oka, niby sadzawki, umyślnie dla tej skrzydlatej hałastry robione. Kon. <p. Chałastra>

×**Hałasz, u,** lm. **e** p. **Szałas.**

×**Hałaszenie, a,** blm., czynność cz. **Hałasić:** Psy piekielne wydają wark okropny z ogromnym hałaszeniem. Przyb.

Hałaśliwie, Hałaśliwo przys. od **Hałaśliwy:** Ludzie H. ś. a hulaszczo bawili. Rol. <p. Hałas>

Hałaśliwo p. **Hałaśliwie:** H. też było po gospodach i browarach. Krasz.

Hałaśliwy, ×**Hałaśny,** ×**Hałasowny** *krzykliwy, wrzaskliwy, zgiełkliwy.*

×**Hałaśnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Hałaśnik.**

×**Hałaśnicki, ego,** lm. **ccy** p. **Hałasownik.**

×**Hałaśnik, a,** lm. **cy** p. **Hałasownik.**

×**Hałaśny** p. **Hałaśliwy:** A dziaduś nim hałaśne zwykle straszył wnuki. **Moraw.**

Hałat, u, lm. **y** p. **Chałat:** Lipkowie podkurczali nogi ustawicznie pod hałaty. **Sienk.** <p. Chałat>

Hałda, y, lm. **y, Chałda 1.** a. **Halda,** ×**Warpa,** ×**Warpia,** ×**Warpisko,** †**Warchwa,** †**Warfa** gór. *kupa kamieni pustych i ziem płonnych, z kopalni wydobytych i w pobliżu szybu leżących.* **2.** [H.] *ił, ziemia mazista.* <Nm. Halde>

[**Hałdamas, u,** lm. **y, Hałdymas, Haładamas, Hałdaras, Háwdáras, Hajdamasz**] **1.** *koniec jakiejś pracy.* **2.** *poczęstunek dla robotników po skończonej robocie; dożynki, okrężne; pijatyka, hulanka.* <Węg. áldomás dosł. = napiwek>

]**Hałdaras, u,** lm. **y**] p. **Hałdamas.**

[**Hałdy bałdy** nieod.] *drapichróst, pędziwiatr.* Por. **Hołdy-bołdy.** <Okrzyk.>

[**Hałdymas, u,** lm. **y**] p. **Hałdamas.**

[**Hałeczkárz, a,** lm. **e**] *mieszkaniec wsi morawskiej pod Raciborzem.* <Od wymawiania „hałeczka" zam. „gałeczka" = klusek>

[**Hałka, i,** lm. **i**] *rodzaj bułki.* <?>

×**Hałkać, a, ał** p. ×**Hałać.**

×**Hałkanie, a,** blm., czynność cz. **Hałkać.**

[**Hałkiesz, a,** lm. **e**] *alkierz.*

Hałłachować, uje, ował = **Ałłachować.** <p Ałłachować>

Hałłachowanie, a, blm., czynność cz. **Hałłachować:** Wrzaski kozackie, pomieszane z hałłachowaniem tatarskim, uderzyły o sklepienie niebios. Sienk.

Hałłakować, uje, ował p. **Ałłachować:** Pijący na majdanie przed chatą krzyk czynili, hałłakując z radości po tatarsku. Sienk. Hałłakujcie, hałłakujcie! będą później wilcy nad waszym ścierwem hałłakowali. Sienk. <p. Ałłachować>

Hałłakowanie, a, blm., czynność cz. **Hałłakować.**

[**Hałtłas, u,** lm. **y**] = **Atłas.**

†**Hałun, u,** lm. **y** i [**Hałun**] chem. p. **Ałun.** <p. Ałun>

×**Hałuniarnia, i,** lm. **e** = **Ałuniarnia. Łab.**

×**Hałunisty** p. **Ałunisty.**

[**Hałunka, i,** lm. **i**] *pisanka, kraszanka.* <Od (h)ałun>

×**Hałunować, uje, ował** p. **Ałunować:** Hałunowany papier. Troc.

×**Hałunowanie, a,** blm., czynność cz. **Hałunować.**

× **Hałunowy** przym. od **Hałun.**

[**Hału-pału**] *pośpiesznie, aby zbyć:* Jakby się wolno robiło, toby było dobrze, ale tak hału-pału, to ni można było. Por. **Hałapała.** <p. Hałapała>

[**Hałuszka, i,** lm. **i, Haluszka**] kuch. *kluska z ciasta:* Haluszki = *kluski (jako potrawa):* Pewnie i piwo popijać i hałuszek z serem zajadać nie omieszkacie. Rol. <Ukr. hałuszka = gałeczka>

Hałwa, y, lm. **y, Chałwa, Alwa** *rodzaj sorbetu tureckiego zgęszczonego z orzechów włoskich, mąki, masła, chleba i miodu.* <Tur. helva, halva>

1. [**Hały, hał,** blp.] *ubranie; nędzne ubranie, łachmany.* Por. **Haliny.** <Zap. S. Gnm. hala = okrycie>

2. [**Hały**] *goły, nagi, niezarosły:* Hałe miejsce = *gołaźń, halizna.* <Osnowa hał-, od Brs. hoły(j) = goły>

Ham! *naśladowanie szczekania psa.* <Dźwn.>

†**Ham, a,** lm. **y** *wiadro:* Lepiej hamami wino i małmazję kupować, niżli kwartami z szynku bierać. <Śr. Gnm. (h)aeme, āme = Nm. Ahme, Ohme, z Gr. ámē = wiadro, przez Czes. ham>

[**Ham, a,** lm. **y**] p. **Folajtra.** <Z Nm. hemmen, skąd Hamować>

[**Hamać, a, ał**] *jeść, rozdziawiając szeroko usta.* <Dźwn.>

Hamadrjada, y, lm. **y** *nimfa leśna.* <Gr. hamadryádes lm.>

[**Hamajda, y,** lm. **y**] **1.** p. **Gamajda. 2.** *łąka bagnista.* <p. Gamajda>

[**Hamajdak, a,** lm. **i**] p. **Hajdamak:** Żydzie hamajdaku, nie pożeraj pasternaku. <Zam. Hajdamak, sld. do Gamajda>

Hamak, a, lm. **i** *płótno a. siatka kształtu łodzi, uwiązywane za końce na pewnej wysokości, do leżenia w nich.* <Fr. hamac, z Haityjsk. hammok>

Hamakowy przym. od **Hamak:** Sznur H.

× **Hamał, a,** lm. **owie** p. **Hamał:** Olbrzymi hamałowie z kurdyjskich plemion, przeznaczeni do noszenia ciężarów. Sienk.

× **Hamał, a,** lm. **owie a. li,** × **Hamal** *tragarz:* Kupa hamałów do ciągnienia beczek z piwnicy zgromadzonych. Petr. <Tur., Arab. hammāl>

Haman, a, lm. **y 1.** pog. *potwór, dziki olbrzym:* Bodajeście wyzdychali hamany mężobójcze. Sienk. Krzyczą, jak na hamana. Okrutne hamany, dzikusy jakieś. Dyg. **2.** *stworzenie wielkie, ciężkie, niezgrabne:* To ci H.! Czy ja wasza niewolnica, czy ja wasz H.? Słow. Konie jak hamany (= *wielkie, rosłe*). <Z biblijnego Hamana>

[**Hamanie, a,** blm.] czynność cz. **Hamać.**

[**Hamaniec, ńca,** lm. **ńce**] *woreczek na pieniądze:* U mnie w hamańcu ani grosza. Jeż. <Ukr. hamanèć>

[**Hamanny**] *ogromny:* Hamanna krowa.

[**Hamanować, uje, ował**] *bić kogo.* <p. Haman>

[**Hamanowanie, a,** blm.] czynność cz. **Hamanować.**

[**Hamanowy**]: Hamanowe ucho = *placek a. piernik u Żydów polskich, nadziany marchwią, orzechami i migdałami, w miodzie smażony:* Żydzi ofiarowywali hamanowe ucho dla dzieci szlachty polskiej.

[**Hamarykować, uje, ował**] *przykrzyć sobie.* <Śr. Łć. amaricare dosł. = rozgoryczać>

[**Hamarykowanie, a, blm.**] czynność cz. **Hamarykować.**

[**Hamąn** nieod.] p. **Amen.**

[**Hambaras, u,** lm. **y**] *ambaras:* Panie dziedzicu! toć będzie H. i mitręga. Jun. <p. Ambaras>

Hamburka, i, lm. **i 1.** *gatunek igły krótkiej.* **2.** *gatunek łodzi.* **3.** [H. a. **Bułka hamburska**] *gatunek bułki, kajzerka.* <Od miasta Nm. Hamburg>

Hamburować, uje, ował, Amburować pióra gęsie = *przyrządzać je do pisania, przeciągając je przez gorący popiół, a. nad świecą, przez co tracą tłuszcz,* in. hartować. <p. Hamburski>

Hamburowanie, a, blm., czynność cz. **Hamburować.**

Hamburski: 1. Skóra hamburska = *rodzaj skóry na buty.* **2.** [H.]: Bułka hamburska p. **Hamburka.** Pióra hamburskie = *hartowane w ogniu.* <Od miasta Nm. Hamburg>

[**Hamciuk, a,** lm. **i**] p. **Hamulec.**

Hamer 1. × **mru,** lm. **mry** p. **Kuźnica. 2. a,** lm. **y** fl. p. **Rączka.** Zdr. **Hamerek.** <Nm. Hammer dosł. = młot>

[**Hamera, y,** lm. **y, Hajera**] *burza, zawierucha, zawieja, wiatr silny.* <? por. Chamera>

[**Hamerajda, y,** lm. **y**] *pudendum muliebre.* <?>

Hamerbank, u, lm. **i** fortep. *listwa, na której są umocowane ruchomo wszystkie młotki w fortepjanie.* <Nm. Hammerbank>

Hamerek, rka, lm. **rki** p. **Hamer.**

Hamerka, i, lm. **i** p. **Kolba.** <Nm. Hammer dosł. = młot>

Hamerkolba, y, lm. **y** blach. p. **Kolba.** <Nm. Hammerkolbe(n)>

Hamernia, i, lm. **e** p. **Kuźnica.** <Z Nm. Hammer>

Hamerniany przym. od **Hamernia:** H. młot, in. klepacz. Łab.

Hamernik, a, lm. **cy** *właściciel hamerni; człowiek pracujący w hamerni jako czeladnik, robotnik w hamerni.* Łab.

Hamernus, a, lm. **y** fortep. *część figury, w którą wklejony jest hamersztyl, przeciwnym końcem połączona z zawiaską, w którą uderza szpiler, podrzucając młotek do góry.* <Nm. Hammernuss>

[**Hamerski**] przym. od **Hamry:** Hamerscy hajducy.

Hamerszlag, u, lm. **i** p. **Młotowiny.** <Nm. Hammerschlag>

Hamerszlak, u, lm. **i** p. **Młotowiny.**

Hamersztyl, u, lm. **e** fortep. *trzonek od młotka, uderzającego w struny fortepjanu.* <Nm. Hammerstiel>

[**Hameryk, a,** lm. **i**] *pług amerykański.* <Od Ameryka>

[**Ham-ham,** nieod.] dziec. *pies, ciucia.* <Dziec. Dźwn.>

[**Ham ham**] p. **Hamu hamu:** A wilk H., H. i zjadł całego.

Hamilton, a, lm. **y** kraw. *rodzaj sukni męskiej.* <Od Ang. wł. Hamilton>

Hamletyzować, uje, ował *naśladować Hamleta:* Zrozpaczenie burżuazji hamletyzującej. <Od bohatera Szekspirowskiego Hamlet>

Hamletyzowanie, a, blm., czynność cz. **Hamletyzować.**

[**Hamonijá, i,** blm.] *amonjak.* <p. Amonjak>

[**Hamor, u,** lm. **y**] *gwar, zgiełk, hałas, wrzawa:* H. na jarmarku. <Ukr. hámir, 2 pp. hámoru>

Hamowacz, a, lm. **e** gór. *robotnik w kopalni, hamujący wagoniki z węglem.*

Hamować, uje, ował, I. a. [**Halmować**] *powściągać prędkość dalszego biegu, szczeg. kół, za pomocą hamulca:* H. wóz, koło, bieg konia. Hamuj koła z góry, a ochronisz skóry. Prz. H. pociąg kolei żelaznej, łódź w biegu. Fizj.: Nerw hamujący, ośrodek hamujący w mózgu. **2.** † kogo = *zatrzymywać:* Jerzynowy kierz hamuje ludzi, chwyta ich za szaty. Klon. H. uciekających. **3.** przen. *powściągać, tamować, wstrzymywać:* H. kogo. H. język, żądze, rozpustę. H. gniew = *tłumić.* H. płacz. Hamowany lew srożej wybucha. Mick. **4.** †*aresztować:* H. urzędownie człowieka podejrzanego. Troc. H. rzeczy czyje u kogo. Troc. (= *zajmować*). **5.** zł. = a) *chować.* b) *czekać.* **H. ś.** *powstrzymywać ś., powściągać ś.:* Sami ś. od złych uczynków hamują. Karnk. Kto ś. w małych rzeczach nie hamuje, w wielkie upada. Skar. Hamuj ś., czego ś. tak unosisz? (= *zdobądź ś. na zimną krew, panuj nad sobą*). <Nm. hemmen>

Hamowanie, a, blm., czynność cz. **Hamować.**

Hamowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Hamować ś.**

[**Hamowidło, a,** lm. **a**] p. **Hamulec.**

× **Hamownie** przys. od **Hamowny.** L.

Hamownik, a, lm. **cy I.** *ten, co hamuje:* Jechałem do króla ze skargą na owych hamowników i szarpaczy. Krasz. **2.** kol. p. **Hamulcowy.**

× **Hamowny** *mogący być pohamowanym, powściągniętym; powściągliwy:* Wóz H. Co jest tych hamownych białychgłów na świecie, mało nie wszystkie bojaźń abo wstyd na wodzy trzyma. Górn. Niehamowny potok. Wor. Wtenczas to ten monarcha w gniewie niehamowny cóż czyni? Słow.

[**Hampel, a,** lm. **y, Hempel, Ampel**] *kawał (chleba), glon, pajda, krajanka.* <Nm. [Humpen]>

[**Hampt, u,** lm. **y**] *dwór:* Do hamptu dojdę po gorzałkę, trzeba na cześć wziąć parę groszy. Wójc. <Nm. Amt>

Hamra, y, lm. **y** fl. *nasada drewniana sprys, któremi oryle odpychają ś., stojąc na tratwie, od lądu.* <Nm. Hammer dosł. = młot>

Hamrować, uje, ował *przez kucie nadawać metalowi twardość; kuć, klepać, gładzić młotem.*

Hamrowanie, a, blm., czynność cz. **Hamrować.**

[**Hamry, ów,** blm.] p. **Kuźnica.**

[**Hamu hamu, Ham ham**] *naśladowanie jedzenia.* <Dźwn.>

Hamująco przys. od **Hamujący:** Małe dawki działają tu przyśpieszająco, a duże H.

Hamulcowy przym. od **Hamulec:** Kółko hamulcowe = *kółko zębate z hamulczykiem,* in. z a t r z y m, s o b a c z k a. Łab. Pochylnia hamulcowa. Łab. (= *po której ciągną urobek za pomocą kołowrota, mającego hamulec*). **Hamulcowy, ego,** lm. **i** rz. **I.** a. × **Bremzowy,** × **Pramzowy** gór. *robotnik, zatrzymujący i puszczający hamulec na pochylniach.* **2.** a. **Hamownik, Brekowy** kol. *oficjalista na kolei żelaznej, hamujący pociągi.*

Hamulczyk, a, lm. **i I.** p. **Hamulec. 2.** *haczyk sprężyną przyciskany, wpadający między zęby kółka hamulcowego dla zatrzymania go,* in. s o b a c z k a. Łab. H. a. zaczepka (nie zaś wychwyt). Śniad. (w zegarku).

Hamulec, lca, lm. **lce I.** a. [**Hamowidło, Hembulec, Hamciuk**] *narzędzie do hamowania kół, wozu a. koni:* H. łańcuchowy, pasowy, sprężynowy, hidrauliczny a. wodny, kłodowy, powietrzny a. pneumatyczny, śrubowy, automatyczny. **2.** przen. *wszystko, co powściąga, wstrzymuje, np. żądze i namiętności, wędzidło, wodze:* Namiętność jego nie miała już hamulca. Dusza nie znająca hamulca. H. na co a. czego. Pewny H. wojny. Hamulca mu potrzeba. **3.** fl. = a) *drąg od rudla a. drygawki, którą sternik kieruje, w skrzyni osadzonej, a. też tępy koniec artfula.* b) a. **Komulec** *grubsza nadwodna część drygawki, t. j. steru.* **4.** ryb. p. **Chomolec.** Zdr. **Hamulczyk.** <Nm. Hemmholz>

Han, a I. lm. **owie** p. **Chan. 2.** lm. **y** *gospoda, zajazd, dom zajezdny w Turcji:* Był to karawan-seraj, inaczej H., służący za skład towarów i za gospodę dla podróżnych. Jeż. <Arab. (z Pers.) chān>

† **Han** p. **Hajno:** Idzie H. ktoś piechotą. Zwr. M.

[**Hanaj, a,** lm. **e**] p. **Nahaj.** <Przestawka Nahaj>

[**Hanajka, i,** lm. **i**] p. **Nahaj.**

Hanak, a, lm. **i** *taniec w Morawji, podobny do poloneza.* <Czes. hanák, od nazwy krainy Moraw. Haná>

Hanat, u, lm. **y** p. **Chaństwo:** Jedność głównej złotej hordy Mogułów poczęła ś. szczepić na wiele głównych hanatów. Lel. <p. Chan>

[**Hancyzny**] *akcyzowy.* <Zam. akcyzny>

[**Hanczurka, i,** lm. **i**] *ścierka.* <Nm. Handscheure>

Handel, dlu, lm. **dle,** [**Hangiel**] **I.** (ekon.) *wymiana dóbr ekonomicznych w celu osiągnięcia z niej zysku; pośrednictwo w wymianie towarów i usług pomiędzy ich wytwórcami a. posiadaczami i spożywcami a. nabywcami, uprawiane, jako stałe zajęcie, handlowanie:* H. międzynarodowy, wwozowy, wywozowy, hurtowy, detaliczny a. cząstkowy a. drobny. H. ekspedycyjny p. **Ekspedycyjny.** Artykuł handlu. Zyskać, stracić na handlu. Włożyć kapitał w H. Prowadzić H. suknem, korzeniami, skórami. H. księgarski, korzenny, żelazny. H. ludźmi. H. kwitnie, upada. H. z Chinami. Ta książka wyszła z handlu (= *jest wyczerpana*). Wycofać książkę z handlu. Gwoli handlów swoich miał w drogę odjeżdżać. P. Chel. Przen.: Poszła w H. nauka, kramnicą drukarnie, głód kładzie pióro w rękę, zysk do pisma garnie. Kras. (= *na spekulację*). Przen.: Z rad swych drogi H. prowadziła. Lubom. (= *frymark*). Zły to H. spokojności na kłopoty. L. (= *zamiana*). **2.** *sklep, skład, magazyn:* Dziś handle pozamykane. **3.** *sklep korzenny, H. win, restauracja przy nim:* Przesiaduje w handlu. W kimby ja ś. u licha mógł zakochać? Czy nie w której z tych dziewczyn rozczochranych, co tam w handlu bywają? Orzesz. **4.** 2 pp. **dla, a. Handeles, Handeles** *uliczny handlarz starzyzny:* H. szafę targować zaczął. Kon. H. z rąk wyrwał poduszkę, żebyśmy nie poszarpali. Kon. Zdr. **Handelek.** <Nm. Handel>

Handelek, lku, lm. **lki** p. **Handel.**

Handeles, a, lm. **y** p. **Handel:** On to był właśnie owym handelesem, którego widzieliśmy przed karczmą. Bał.

[**Handelnik, a,** lm. **cy**] p. **Handlarz.**

[**Handelski**] p. **Handlowy:** Scepánów był bardzo handelskie miasto.

Handeles, a, lm. **y** p. **Handel:** Może ten szlafrok, widziany na ręku handelesa na ulicy, nie byłby wcale zwrócił jego uwagi. Bał.

[**Handerlok, a,** lm. **i**] p. **Haderląb.** <Czes. [handrlák] dosł. = gałganiarz>

[**Handernik, a,** lm. **cy**] p. **Handlarz.**

† **Handfas, u,** lm. **y** = **Antwas.**

! **Handgield, u,** lm. **y** *zadatek:* Z handgieldem ś. zwerbował. Łoż. <Nm. Handgeld>

!Handgryf, u, lm. **y** *manipulacja, rękoczyn:* Kazał mi kilka handgryfów i obrotów chorągwi zaprezentować. Łoż. <Nm. Handgriff>

Handhamer, mra, lm. **mry** ślus. *młotek ręczny, mniejszy.* <Nm. Handhammer>

†Handlagier, a, lm. **owie** *pomocnik:* Płacenie handlagierom strawnych ich pieniędzy. Kraus. <Nm. Handlanger>

Handlarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Handlarz. 2.** *żona handlarza.* **3.** *kobieta lubiąca ś. targować:* Mała H. obiecywała ziszczenie pragnień. Rol. <p. Handel>

Handlarski przym. od **Handlarz,** *kupiecki, kramarski:* Duch H.

Handlarstwo, a, blm., **†Handlirstwo, [Hanglérstwo]** *prowadzenie handlu, kupiectwo.*

Handlarz, a, lm. **e, Handlujący,** × **Handlownik, †Handlerz,[Handelnik, Handernik, Handlerz, Handlirz, Handrárz, Hanglárz, Hanglerz, Hanglirz]** *ten co ś. zajmuje handlem, co prowadzi handel, kramarz, przekupień, kupiec:* H. zboża. H. drzewem, bydłem.

†Handlerz, a, lm. **e** i **[Handlerz]** p. **Handlarz.**

†Handlirstwo, a, blm. p. **Handlarstwo:** Od kupieckiego handlirstwa niedawno ś. na stan duchowny udał był. Błaż.

[Handlirz, a, lm. **e]** p. **Handlarz.**

Handlować, uje, ował 1. a. [Hanglować] *zajmować ś. handlem, kupczyć, sprzedawać towary:* H. wyrobami wełnianemi, bławatnemi. Przen.: Dobra rzecz z bujną ziemią H., mówicie, kiedy cokolwiek w rolą nasienia wrzucicie. Zim. Przen.: H. świętościami, rzecząpospolitą, sprawiedliwością, sumieniem, cnotą *(=frymarczyć, szachrować).* **2.** × *operować, manipulować:* Rękami handluje po brzuchu (o masażu). **3.** †*postępować, czynić:* Byś w domu zabawiał z pilnością, przystojnie gospodarstwem... Najszczęśliwszy zaprawdę, który tak handluje. Jeżow. **4.** zł. *żyć z kochanką.* × **H. ś.** *zamieniać ś. drogą handlu:* Jeżeli to ma być wasz rozum i nauka, nie handlowałbym ś. z wami na głowę. **L. Handlujący ego,** lm. **y** rz., p. **Handlarz.**

Handlowanie, a, blm., czynność cz. **Handlować.**

× **Handlowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Handlować ś.**

Handlowiec, wca, lm. **wcy 1.** *poświęcający ś. zawodowi handlowemu:* Z pewnością nie znaleźliby jednego handlowca, któryby władał najpotrzebniejszemi językami wschodniemi. **2.** *subjekt handlowy.* **3.** *prawnik, specjalista w nauce prawa handlowego.*

× **Handlowniczy** przym. od **Handlownik** *kupiecki:* Zamiana handlownicza.

× **Handlownik, a,** lm. **cy** p. **Handlarz:** Kupcy i handlownicy. Bud. Zb.: Tłum handlownika na jarmark zjechał ś. Błaż.

Handlowność, i, blm. rz. od **Handlowny,** *handel kwitnący.*

Handlowny *prowadzący handel; słynny z handlu:* Miasto, państwo handlowne. Kraj H. Ze wszystkich miast tureckich Smirna jest najhandlowniejsza. Wyrw.

Handlowy, [Handelski] przym. od **Handel; [Anglowy]:** Dom, traktat, sąd, akt, bank, bilans, konsul H. Prawo, towarzystwo, przesilenie handlowe. Interesa handlowe. Szkoła, gazeta handlowa (rub. *handlówka).* Izby, księgi handlowe. Naród H. = *zajmujący ś. handlem.* Rośliny handlowe = *będące przedmiotem handlu.* Rejestr H. = *spis firm z wyszczególnieniem osób, należących do interesu, i z wyjaśnieniem rodzaju ich udziału w interesie.* Troisty związek handlowo-celny. Traktaty handlowo-celne. Polityka socjalna Bismarka łączyła ś. ściśle z jego polityką ekonomiczną, mianowicie handlowo-celną. Przedsiębiorstwo handlowo-kapitalistyczne. Handlowo-polityczne stosunki Austrji z Rosją. Spółka handlowo-rolna. Operacje handlowo-spekulacyjne dosięgły olbrzymich rozmiarów. <p. Handel>

Handlówka, i, lm. **i** rub. *gazeta a. szkoła handlowa.*

[Handrárz, a, lm. **e]** p. **Handlarz.**

[Handręczyć się, y ś., ył ś.] p. **Handryczyć:** Psy zacęny mięso targać, a ozerwać ni mogły i lá tego sie bardzo handręcyły. <Z Nm. hadern = wadzić ś., sld. do Dręczyć, por. Hadrować>

[Handry, ów, blp.**]** p. **Hadry:** H. kurzy, a popioł sznupie. Prz.

[Handryba, y, lm. **y]** *wielka, niezgrabna istota, czy to człowiek, czy zwierzę.* <? Por. Ukr. handryty sia = wałęsać ś.>

†Handrycharz, a, lm. **e** gór. p. **Antrycharz.** <Nm. Handreicher>

[Handryczenie, a, blm.**]** czynność cz. **Handryczyć.**

[Handryczenie się, a ś., blm.**]** czynność cz. **Handryczyć ś.**

[Handryczyć, y, ył *krzyczeć.* **[H. ś., Handręczyć ś., Handryczyć ś., Hendryczyć ś.], †Handrykować ś.** *przymawiać sobie, sprzeczać ś., certować ś., kłócić ś., targować ś., czas tracić w niepotrzebnej rozmowie:* Cobyk ś. ta handryczył, dám wám 15 szóstek i zgoda. <p. Handręczyć ś.>

†Handrykować się, uje ś., ował ś. p. **Handryczyć:** Wierzymyć, jako dobremu człowieku krześcijańskiemu, iż ś. nie będziesz targować, z nami długo H. Mik. z Wilk.

†Handrykowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Handrykować ś.**

[Handrzysko, a, lm. **a]** p. **Hadra:** Czymżeś im sie utrzéć dała? — Jeden dzichciskem, drugi handrzyskem. <p. Hadry>

†Handszlak, a, lm. **i** p. **Hanszlak:** Złosne handszlaki, skarby wylichwione, niech w moim sercu nie będą pieszczone. Grabow.

[Handyrlák, a, lm. **i]** p. **Haderląb.**

†Handziar, u, lm. **y** p. **Andziar.**

[Handziu!] *przyśpiew:* H. bandziu dylu dylu! <Okrzyk.>

†Handżar, u, lm. **y** p. **Andziar:** Podają mu naprzemian szable i złote łańcuchy, strusie kity i tureckie handżary. Kras. <p. Andziar>

Hanefita, y, lm. **ci, Hanifita** *sekciarz muzułmański.* <Od Arab. wł. Abu-Hanifa>

[Hanek, nka, lm. **nki, Hąk, Ąk, Unk]** *pipa, kurek, kran; zatyczka.* <Nm. Hahn>

[Hangiel, glu, lm. **gle]** p. **Handel.**

[Hanglárz, a, lm. **e]** p. **Handlarz.**

[Hangle, i, blp.**]** *kuźnica, fryszerka.* <?>

[Hanglérstwo, a, lm. **a]** p. **Handlarstwo:** Jakiemsi hanglérstwem trudnić sie.

[Hanglerz, a, lm. **e]** p. **Handlarz.**

[Hanglirz, a, lm. **e]** p. **Handlarz.**

[Hanglować, uje, ował] p. **Handlować.**

[Hanglowanie, a, blm.**]** czynność cz. **Hanglować.**

†Hangować, uje, ował, [Hangować], †Hingować gór. *spuszczać (np. drzewo) szybem na linie.* **†H. ś.** *spuszczać ś. szybem na linie do kopalni.* <Nm. (ein)hängen>

†**Hangowanie, a,** blm., czynność cz. **Hangować.**
†**Hangowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Hangować ś.**
[**Hangres, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**
[**Hangrést, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**
[**Hani**] p. **Hajno.**
[**Haniać, a, ał**] *biegać po dworze.* <Ukr. haniaty>
[**Hanianie, a,** blm.] czynność cz. **Haniać.**
Haniebnie przys. od **Haniebny**: Żyć, umrzeć, uciec, postąpić H. Wyglądać, ubierać ś. H. H. ś. skaleczyłeś, potłukłeś. †H. wielki (*=ogromnie, okropnie, djabelnie, bardzo, wielce, nadzwyczaj, zadziwiająco, zdumiewająco*). †Tatarowie okrzyk H. wielki uczynili. Biel. M. †Z obu stron tak H. ś. z sobą bili, że nie wiedzieć, czyja wygrana była. Biel. M. (*=zażarcie, zaciekle, zajadle*). [Macocha tak H. upadła, że w tejże chwili skonała]. <p. Hańba>
× **Haniebnik, a,** lm. **cy 1.** p. **Hańbiciel. 2.** *haniebny człowiek, bezecnik, infamis, łotr, nikczemnik.* Słow.
Haniebność, i, blm. rz. od **Haniebny.**
Haniebny 1. a. †**Ganiebny** *sromotny, sprośny, bezecny, niegodny, nikczemny, niecny:* H. czyn, postępek, uczynek, nałóg, frymark. Haniebna ucieczka, śmierć, ugoda, rzecz, klęska. Haniebne życie. Mój nałóg H. Mick. **2.** *szkaradny, paskudny, okropny, obrzydliwy, wstrętny:* H. wygląd. **3.** †*zbrodniczy:* Sprawa haniebna = *gardłowa, kryminalna.* **4.** †i [H.] *strasznie wielki, ogromny; tęgi, dzielny, pokaźny:* Haniebna wielkość ludzi zbrojnych. Otw. Haniebne koszty. P. Koch. H. owies ś. zrodził. **5.** †anat.: Arterja H. = *tętnica sromna* (arteria pudenda). Kość haniebna = *kość łonowa* (os pubis). Myszka haniebna = *mięsień łonowy* (musculus pectineus). Muskuł H. p. **Grzebieniowy.** Żyły haniebne = *żyły sromne* (venae pudendae). <p. Hańba>
[**Hanielnik, a,** lm. **cy**] p. **Honielnik.**
[**Haniemucha, y,** lm. **y**] *człowiek ambitny.* <p. Animuszny>
[**Haniemuśny**] *dumny, hardy, butny, zarozumiały.* Por. **Alamuśny.** <Z Animuszny>
Hanifita, y, lm. **ci** p. **Hanefita.**
[**Hanikuj**] p. **Hajno.**
[**Hanioj**] p. **Hajno.**
[**Haniok**] p. **Hajno**: A widzis ty H. tén jaworek.
[**Haniokuj**] p. **Hajno.**
[**Hanioł, a,** lm. **owie** a. **eli, oły**] p. **Anioł.**
[**Haniój**] p. **Hajno.**
[**Haniuk**] p. **Hajno**: Ao ta, co H. idzie po wode.
Hankier, kru, lm. **kry** *rodzaj bursztynu przeświecającego.* <? Może Nm. Anker = beczka; kotwica>
[**Hankur, u,** lm. **y**] p. **Rankor.**
[**Hankurliwy**] p. **Rankorliwy.**
[**Hankurny**] p. **Rankorliwy.**
[**Hankurt, y,** lm. **y**] p. **Rankor.**
[**Hanny**] *tam położony.* <Od Hań>
[**Hano**] p. **Ano.**
[**Ha no!**] *okrzyk przy odpędzaniu krów.*
× **Hanrej, a,** lm. **e** *ten, któremu żona rogi przypięła, rogal, mąż oszukiwany przez żonę.* <Nm. Hahnrei>
†**Hanslak, u,** lm. **i** p. **Hanszlak**: Łakomstwa ludzkiego dziwne fortele i hanslaki. Wer.
× **Hanspuk, a,** lm. **i** *krótki drąg brzozowy do windy na statkach.* <Nm. handspaaken>
Hanswurst, a, lm. **y** *błazen sceniczny, śmieszek, arlekin, pajac.* <Nm. Hanswurst>
Hanswurstowski przym. od **Hanswurst**: Nosił ś. w rodzaju fraczka hanswurstowskiego. Krasz.
†**Hanszlag, u,** lm. **i** p. **Hanszlak.** Baz.
†**Hanszlak, a,** lm. **i,** †**Hanszlag,** †**Handszlak,** †**Hanslak** *kruczek, fortel, sztuczka, podstęp, wybieg:* Przeróżne wynajdował hanszlaki. Rej. <Nm. Anschlag>
[**Hantaba, y,** lm. **y**] = **Antaba.** Zdr. [**Hantabka**].
[**Hantabka, i,** lm. **i**] p. **Hantaba.**
[**Hantamer, mru,** lm. **mry**] *młot kowalski.* <Nm. Handhammer>
Hantla, i, lm. **e, Halter, Ciążek** zwykle w lm. *dwie kule drewniane, a częś. żelazne, połączone z sobą wspólną rękojeścią, używane do ćwiczeń gimnastycznych:* Przez kwadrans odbywał ćwiczenia z hantlami. Jun. <Z Nm. Hand = ręka>
× **Hantloch, u,** lm. **y** gór. p. **Antloch.**
[**Hantuch, a,** lm. **y**] *ręcznik.* <Nm. Handtuch>
†**Hantwerk, u,** lm. **i** gór. p. **Antwerk.** <Nm. Handwerk>
†**Hantwos, u,** lm. **y** = **Antwas.** Sz.
[**Hanu**] p. **Ano.** <Ha + Nu>
[**Hanuczka, i,** lm. **i**] p. **Onucza.**
†**Hanwarkowy** *hantwerku dotyczący, do hantwerku należący:* Hanwarkowe łańcuchy.
[**Hanyszek, szku,** blm.] *nasienie anyżu.*
†**Hanyż, u,** blm. i [**Hanyż**] p. **Anyż.** Trzyc. Zdr. [**Hanyżek**].
[**Hanyżek, żku,** blm.] p. **Hanyż** i **Anyżek.**
[**Hanyżkowy**] p. **Anyżkowy.**
†**Hanyżowy** i [**Hanyżowy**] przym. od **Hanyż.** Trzyc.
Hanzeatycki *do Hanzy należący, Hanzy dotyczący:* Związek H. <Od Nm. Hanse = Hanza = związek kupiecki>
Hanzjata, y, lm. **ci** *członek związku hanzeatyckiego:* Nieraz tutaj niemieckie hanzyjatów posły pełne stągwie oliwy dla znicza przyniosły. Syrok.
†**Hań** i [**Hań**] p. **Hajno**: Tam H. nie mozna węść. Za tę brzezkię H. tędy, jak te ściezki. Jedźcie H. w górę. Co H. robis? Jeden ptásek tam, drugi tu, trzeci H. Józefa H. widzę. Rej. <Okrzyk.>
Hańba, y, lm. **y,** †**Gańba,** †**Ańba,** [**Gańba, Hajba**] *wstyd, srom, sromota, bezeceństwo, niesława, infamja:* H. wielka, niezmierna, wieczysta, wieczna, niezatarta, niezmyta. Za hańbę co uważać, poczytywać, mieć. Hańbę na siebie ściągnąć. Okryć ś. hańbą. Spotkała go H. Hańbę zmazać, zmyć. Nie mogę znieść, a. przenieść na sobie tej hańby. Piętno hańby. Być hańbą rodziny, narodu. Hańba ojczyzny. Przynieść hańbę komu. Postępek ten czyni a. przynosi wieczystą hańbę jego pamięci. Z hańbą zginąć, tył podać, uciec. Na swoją hańbę kogo wychować. H. temu pogańskiemu cielcowi, kiedy zdrożnościom króluje. Święt. We krwi jego omyję tę hańbę. Jest to H. naszego wieku. Co za H! To H.! To wstyd i H.! [Hańbę zadali] = *zganili.* [Wziena go H.] = *zawstydził ś.* <Czes. hanba = Pol. gańba>
× **Hańbiarz, a,** lm. **e** p. **Hańbiciel.**
Hańbiąco przys. od **Hańbiący.**
Hańbiący *haniebny, przynoszący hańbę, sromotny, zelżywy:* Czyn, postępek H. Kara hańbiąca.
× **Hańbiciel, a,** lm. **e,** × **Hańbiarz,** × **Haniebnik** *ten, co hańbi; oszczerca, obmówca.*
× **Hańbicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Hańbiciel.**
Hańbić, i, ił 1. *przynosić hańbę, okrywać hańbą, bezcześcić, plamić, sromocić:* Hańbić kobietę. Występek człowieka hańbi. **2.** †*szkalować, czernić,*

lżyć: Począł ich na harc wyzywać, hańbiąc Jarosława i rycerstwo jego. Stryjk. Jest ojca tego pisanie do króla, gdzie mahometańskie błędy hańbi. Skar. **3.** [H.] *wstydzić.* **H. ś. 1.** *okrywać ś. hańbą, plamić ś., sromocić ś., szpecić ś.* **2.** [H. ś.] *wstydzić ś.* <Czes. hanbiti = Pol. gańbić>

Hańbienie, a, blm., czynność cz. **Hańbić.**

Hańbienie się, a ś., blm., czynność cz. **Hańbić ś.**

[**Hańdryczyć się, y ś., ył ś.**] p. **Handryczyć.**

[**Hańdry-mandry** nieod.] *niezgoda, targi.* <p. Handryczyć>

[**Hańdyk, a,** lm. **i**] p. **Indyk.**

[**Hańsba, y,** lm. **y**] *opłata za skradzenie w nocy z pola zboża.* <? por. Chąśba i poch.>

1. Hański p. **Chański.** <p. Chan>

2. Hański: Sukno hańskie = *grube, mocne, nieprzemakające.* <?>

[**Hańtedy**] p. **Hańtędy.**

Hańs̀two, a, lm. **a** p. **Chaństwo.**

[**Hańten, hańta, hańto, Hańtyn, Hańty**] *tamten:* A o hańta izba, to karczma. Hańci dziedzice omętrę sprowadzili. Hańtému to dobrze! Na hańty strónie. Por. **Haj ten, Hawten.** <Hań + Ten>

[**Hańtędy, Hańtedy**] *tamtędy.* <Hań + Tędy>

[**Hańtu**] p. **Hajno.** <Hań + Tu>

[**Hańty**] p. **Hańten.**

[**Hańtyn**] p. **Hańten.**

[**Hańwa**] p. **Hajno.** <Hań + Wa>

Hap! p. **Chaps!**

[**Hap**] *tu, tutaj.* <Zam. hać = haw, Okrzyk.>

[**Hapa, y,** lm. **y**] **1.** p. **Gap. 2.** *pysk, gęba.* <Z Ukr., zam. Gapa>

[**Hapać, a, ał**] p. **Haukać.** Bobr. Psy haniebnie hapają. Troc. <Dźwn.>

[**Hapanie, a,** blm.] czynność cz. **Hapać.**

[**Hapeć, pcia,** lm. **pcie**] p. **Łapeć.**

[**Hapem**] **1.** przys. *otworem.* **2.** przym. *otwarty.* Por. **Apem.** <p. Apem>

[**Hapetyk, u,** blm.] p. **Apetyt.**

Hap hap! 1. × *naśladowanie głosu psa,* ham ham. Troc. **2.** myśl. = a) *okrzyk, pobudzający psy do gonienia za zwierzem.* b) *okrzyk po strzale, oznaczający, że zwierz został zabity.* <Dźwn.>

[**Hapka, i,** lm. **i**] **1.** *dziewka wiejska.* **2.** *panna grubej płci, o rysach pospolitych, ogorzała* <Ukr. Hapka = Agatka>

[**Haptacht!, Haptak!, Haptok!, Hoptak!**] *baczność!* (okrzyk komendy wojskowej austryjackiej): Krzyknął na swoje kozy: H.! <Nm. habt Acht dosł. = dajcie baczność>

[**Haptak!**] p. **Haptacht.**

† **Hapteka, i,** lm. **i** = **Apteka.**

† **Haptekarski** = **Aptekarski:** Haptekarska robota. Wuj.

† **Haptekarz, a,** lm. **e** = **Aptekarz.**

[**Haptka, i,** lm. **i**] p. **Haftka.**

[**Haptok!**] p. **Haptacht!**

[**Haptyka, i,** lm. **i**] p. **Apteka.**

[**Hara, y,** lm. **y**] i zł. *nędzna wódka, trącąca nieprzyjemną wonią, śmierdziucha.* <Brs. hara>

† **Harab, u,** lm. **y** rz. i **Harab!** w. p. **1. i 2. Harap:** Bo ś. im krotochwila ta bardzo sprzykrzyła, goleń, plecy i głowy w H. naruszyła. Biel. M.

[**Haraba, y,** lm. **y**] *rodzaj powozu:* Niezgrabne haraby skrzypiały, konie drżały. Jeż. Na podwórzec zamkowy zajechały haraby rzeźbione, przykryte baldachimami płóciennemi, osłaniającemi od słońca. Jeż. <p. Arba>

Harabadzi, ego, lm. **owie** *woźnica, furman, stangret* (u Turków). <Tur. harabadży>

[**Harabàj** nieod.] dziec. *upadek.* <Okrzyk.>

Haraburda, y, lm. **y 1.** m. p. **Halaburda:** H. nocny. **2.** ż. *wrzawa, burda, wrzask, hałas, niepokój, zamieszanie, awantura, zwada:* Jeden z celniejszych naszych poetów miał wyrzec o Kaniowskim zamku, że jest pełen kozackiej haraburdy. **3.** [H.] ż. p. **Halaburda.** <Czes. haraburda>

Haracz, u, lm. **e,** × **Characz,** × **Charadż 1.** *danina nałożona w Turcji na mieszkańców nie mahometan.* **2.** *opłata, składana Turcji przez kraje hołdownicze.* **3.** wog. *danina, opłacanie ś.:* Nałożyć, opłacać, płacić H. O krzyżakach twierdzą, iż wolą, aby pobici poganie zostali w bałwochwalstwie i H. płacili, aniżeli uwolnieni od haraczu chrzest przyjęli. Mick. Przen.: Oto pomyślny wiatr Lechistanu nowym cię darzy haraczem. Mick. (mowa tu o kobiecie). <Tur. (z Arab.) charadż>

× **Haracznik, a,** lm. **cy** *ten, co opłaca haracz.*

[**Harać, a, ał**] **1. Charać. 2.** p. **Harować.**

† **Hara hara** p. **Haru haru.** Bratk.

Harajz, y, lm. **y** garb. p. **Odwłośnik.** <Nm. Haareisen>

[**Harak, u,** lm. **i**] p. **Arak.**

Harambasza, y, lm. **owie** *naczelnik bandy hajduków serbskich:* Narzeczona harambaszy (tytuł powieści Jeża). Każda góra ma harambaszę swego, którego zna okolica cała. Jeż. <Tur. z Arab. harami = zbój + Tur. basz = głowa>

Harambaszować, uje, ował *być harambaszą:* W płaninach Omolje harambaszuje hajduk Milenko. Jeż.

Harambaszowanie, a, blm., czynność cz. **Harambaszować.**

[**Haramdzia, i,** lm. **e**] p. **Haramza.**

[**Haramza, y,** lm. **y, Haramdzia, Harandzia**] **1.** i † ż. *gawiedź, tłuszcza:* Pogańska H. Pot. **2.** m. *syn nieprawy, bękart.* **3.** m. *hultaj, oszust, włóczęga.* <Prs. haramzadè = syn nieprawy>

† **Harandzia, i,** lm. **e** i [**Harandzia**] p. **Haramza:** W monasterze z swoją harandzią ś. wiedzie. Biał.

! **Haranga, i,** lm. **i** *mowa, przemowa:* Piękna Matylda zamyśliła ś. strasznie po tej harandze kochanka. Zach. <Fr. harangue, p. Aryuga>

[**Haranie, a,** blm.] czynność cz. **Harać.**

1. Harap!, † **Harab!,** † **Herap!, Herab!** w. *okrzyk myśliwego, poskramiający psy przy zwierzu pojmanym:* Lepszy H., niż hulała. Prz. (= *lepsza chwała Bogu, niż da li Bóg.* L. = *lepszy wróbel w garści, niż sokół na dachu).* <p. Harap 2.>

2. Harap, u, lm. **y,** † **Herap 1.** a. **Arap, Harapnik,** † **Herapnik,** × **Harapacz,** [**Horóp, Herep**] *bicz z krótkim biczyskiem a długim bardzo sznurem:* Wziąć, dostać, oberwać harapem. Okładać kogo harapem. W ręku H. myśliwski. Chodź. **2.** × a. † **Herab,** † **Harab** = a) *łowy, polowanie:* Zając uchodzi do wiadomej kniei przed harapy. Pot. b) przen.: Już po harapie = *już po wszystkim, już po czasie, nierychło, za późno, nie w czas:* Już po harapie tam było. Tw. Już zastał po harapie. L. Wszystka już była gotowość na pani wesele, jedna lalka przyjeżdża, wpada mu w oczy — już po harapie. Zabł. Dziś mu słowo rzec, jutro będzie po harapie. Sienk. c) *łup, zdobycz, zysk:* Ubiec kogo do harapu. Mącz. Podać miasto wzięte w H. (= *na łup, na plondrowanie żołnierzom*). <Nm. herab = tu; pierwotne znaczenie jest okrzykiem, zwołującym myśliwych po skończeniu polowania>

× **Harapacz, a,** lm. **e** p. 2. **Harap:** Chłopiec z wielkim gniewem, płaczem wybił pieska harapaczem. Moraw. <Od Harap = bat>

[**Harapasznik, a,** lm. **cy, Horopasznik**] **1.** *człowiek mozolący ś., pracujący z trudnością i nieumiejętnie.* **2.** *prostak, gbur.* <Brs. harapasznik, Ukr. horopasznyk>

Harapniczek, czka, lm. **czki** *biczyk myśliwski o krótkim biczysku:* Matylda w amazonce, kapelusz na głowie, H. w ręku. Fred. A. Idzie do biura i harapniczkiem strzepuje kurz z papierów. Fred. A.

Harapnik, a, lm. **i** p. **2. Harap:** U forysia H. Goł. Psa tak skropił harapnikiem, że aż skowyczeć począł. Boh. <p. Harap = bat>

Harapnikowy przym. od **Harapnik:** Chłopi, mimo krzyku, szturchańców i operacji harapnikowych, szczerze przywiązani byli do swego ekonoma. Dzierz.

Harapowy, † Herapowy myśl. *uszczwany, dognany z harapem:* Zając H.

× **Haras, u,** lm. **y** p. **Rasa.** <p. Rasa>

× **Harasowy** przym. od **Haras:** Gorset H. Goł.

[**Harasówka, i,** lm. **i**] *wełniana wązka tasiemka czerwona:* Panienki nasunęły na włosy włóczkowe kapturki lub harasówki. Zap.

† **Harasz, u,** lm. **e** p. **Rasa.** Troc.

[**Haraszać, a, ał, Haraszyć**] *czyścić, trzebić, kastrować* (np. wieprzka). <Ukr. charàszaty>

[**Haraszajka, i,** lm. **i**] p. **Haraszajnik.**

[**Haraszajnik, a,** lm. **cy, Haraszajka**] *misiarz, kastrator.*

[**Haraszanie, a,** blm.] czynność cz. **Haraszać.**

[**Haraszenie, a,** blm.] czynność cz. **Haraszyć.**

† **Haraszowy** przym. od **Harasz;** *wełniany, wojłokowy:* Płaszcz H. Hel.

[**Haraszyć, y, ył**] p. **Haraszać.**

[**Haraśny, Arastny**] **1.** *piękny, dobry, wyborny, świetny, szczególny:* To jadło nie było haraśne. Nima to tam haraśne = *nie jest to świetne.* **2.** *pilny, prędki* (np. chłopak). <Zap. z Ukr. haràzd (przez *harastny) = szczęście, powodzenie; dobrze, szczęśliwie; odpowiednio, dzielnie i t. d.>

[**Haratać, a, ał**] *bić, tłuc, rozbijać.* <Ukr. haratàty>

[**Haratanie, a,** blm.] czynność cz. **Haratać.**

[**Harądarz, a,** lm. **e**] *arendarz.*

Harbajtel, tela a. **tla,** lm. **tele** a. **tle, Harbejtel** *pęk włosów z tyłu peruki:* Peruka z harbajtelem zawiązanym w miechu. Mick. <Nm. Haarbeutel>

[**Harbata, y,** lm. **y**] p. **Herbata.**

Harbejtel, tela a. **tla,** lm. **tele** a. **tle** p. **Harbajtel:** Wszystka służba koło niej była czarno ubrana, w harbejtlach i kusych sukienkach. Kaczk. <p Harbajtel>

Harbejtlowy przym. od **Harbejtel,** *ubrany w harbejtel:* Z harbejtlowym obok siebie amantem jechała na bal do miasteczka. Kaczk.

[**Harbędzie, a,** lm. **a**] *gęstwina leśna.* Por. **Chrabęź** i **Chrapęcie.** <? por. Charpęcina>

[**Harboliska, ów,** blp.] *buty.* <?>

Harbuz, a, lm. **y** **1.** bot. p. **Dynia:** Częstowali nas winnemi gronami i harbuzami słodkiemi. Stryjk. (= *kawonami*). Gdzieniegdzie otyłego widać brzuch harbuza, który od swej łodygi aż w daleką stronę wtoczył ś. jak gość między buraki czerwone. Mick. (= *dyni, bani*). **2.** [H.] *głupiec:* Głupi Gabryś, gamoń, H. <Prs. i Tur. karpuz, por. Arbuz>

Harbuziany p. **Harbuzowy:** Ziarno harbuziane.

Harbuzowy, Harbuziany przym. od **Harbuz:** Kasza harbuzowa.

Harc, u, lm. **e, † Herc** **1.** *początek bitwy, pierwsza utarczka pojedyńczych jeźdźców, pojedyńcze ucieranie ś. wobec dwuch wojsk przed bitwą ogólną:* Hetman począł ich na H. wyzywać, hańbiąc i sromocąc Jarosława i rycerstwo jego. Stryjk. Wychodzić, wyruszyć, wyjechać na H. a. na harce. Ruszyć na harce. W harcu poległ. Troc. Zgromadzona w obozie pod Ujściem szlachta, spróbowawszy zaledwie harców z Wittembergiem, wdała ś. w rokowania. Szuj. Przen.: Sroga rzecz gniew niewieści, bo już tam więc zawżdy bitwa, i bez harcu, bez wieści. Rej. W lm. *bitwy, utarczki:* Sławne harce. Było i potym jeszcze kilka harców, z których zawsze zwycięsko wyszliśmy. Chodź. Przen.: † Harce ścierać = *bić ś., walczyć o pierwszeństwo:* Niegdy brzeg Hersonezu, gdzie pyszna Pomona ściera już z Florą harce, tali w słodsze grona i chłodniejsze cytryny, owali w przemiany... Tw. **2.** × przen. *popis:* Na H. z czym wyjeżdżać = *wyjeżdżać z czym, popisywać ś. czym.* **3.** w lm. *susy, zwroty:* Bo jakie szatan wyprawia tam harce! Mick. Stroić harce na koniu. Wyprawiać harce i skoki. **4.** † Harc, 2 pp. **a,** lm. **owie** *zawadjaka, zuch, junak, awanturnik:* H. to swarliwy. Troc. **5.** [Harc] *krótka robota.* [**Harcem**] przys. = *prędko, żwawo.* <Zap z okrzyku S. Gnm. harz(e) = Nm. herzu = (pójdź) tu!>

Harcab, u, lm. **y, Harcap,** × **Harcopf, Arcap** *długi warkocz, jaki mężczyźni dawniej nosili, a szczeg. wojsko.* <Nm. Haarzopf>

[**Harcaki, ów,** blp., **Harczaki, Arcaki, Arczaki**] *roś. psianka kartofel* (solanum tuberosum) *i jej bulwy.* <Z Nm. Artischoken lm. = karczochy>

Harcap, u, lm. **y** p. **Harcab.**

× **Harcenie, a,** blm., czynność cz. **Harcić.**

† **Harcerski** przym. od **Harcerz:** Służył potym ten żołnierz królowi harcerską (służbę). Biel. M. Skoki wojenne i harcerskie. <p. Harc>

† **Harcerstwo, a,** blm. *służba harcerska:* Niewolniki z domów przednich wziął i na H. i straż swoję obrócił. Warg.

Harcerz 1. †a. **†Hercerz, †Arcerz, ×Hercarz** = a) *wojownik staczający bitwę pojedyńczo, harcownik.* b) *halabardnik; żołnierz należący do przybocznej straży królewskiej.* **2.** × *harcowanie, harc:* Przed nocą wszystko w szeregach, na wieżach, w polu, na czatach a. na harcerzach. Słow. <p. Harc>

[**Harchandrja, i,** lm. **e**] *towarzystwo, kompanja, chałastra.* <p. Archandrja>

× **Harcić, i, ił** p. **Hartować.** <p. Hartować>

× **Harcony** p. **Hartowny.**

× **Harcopf, u,** lm. **y** p. **Harcab:** Ten za nią w stroju francuskim z harcopfem, to mój brat starszy. Rog. <Nm. Haarzopf>

Harcować, uje, ował, † Hercować, [**Hercować**] **1.** *bić ś. pojedyńczo, przed szykiem:* H. z nieprzyjacielem. Z obu stron harcowano tylko. Przen.: A przedsię ż to wójt harcuje, rad, iż panu pochlebuje. Rej. (= *szermuje językiem*). **2.** *skakać (na koniu) tu i owdzie:* H. na koniu. **3.** przen. *wyprawiać harce, bujać, unosić ś., hulać, bonować, szaleć, swawolić:* Wiatr harcuje po morzu. Zefir harcuje po łące. Starajcie ś., aby złych praw poprawiono, a na rozpustność wszędzie harcującą munsztuk włożono. Baz. **4.** [Harcować] *śpieszyć ś.* [**H. ś.**] *trzeć ś.:* Bycek straśnie sie harcuje o te sosne. <p. Harc>

Harcowanie, a, blm., czynność cz. **Harcować.**
[**Harcowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Harcować ś.**

Harcowniczy przym. od **Harcownik:** Postanowił harcowniczemi oddziałami drażnić i wywabiać. Moracz.

Harcownik, a, lm. **cy 1.** *ten, co harcuje na polu bitwy a. co wyprawia harce na koniu.* **2.** zb. *harcownicy:* H. począł wolno ściągać ś. z pola. Sienk.

× **Harcowny** przym. od **Harc,** *utarczkowy:* Harcowne porażki. Biel. M.

[**Harcywiskup, a,** lm. **i**] *arcybiskup.*
[**Harcz, a,** lm. **e**] *jedzenie.* <p. Charcz>
[**Harczaki, ów,** blp.] p. **Harcaki.**
[**Harczeć, y, ał**] p. **Charczeć.**
[**Harczenie, a,** blm.] czynność cz. **Harczeć.**
[**Harczować, uje, ował**] *jeść z miski.* <p. Charcz>

[**Harczowanie, a, blm.**] czynność cz. **Harczować.**

[**Harczyca, y,** lm. **e**] *roś. gorczyca biała* (sinapis alba). <Brs. harczyca>

† **Hard** p. **Hardy:** Byłeś nam na urzędzie H., teraz kłaniać ś. nam musisz. Skar.

Harda, ej, lm. **e** myśl. *kuropatwa z czerwonemi znakami nad oczyma, nie dająca ś. z blizka podejść.*

[**Hardabus, a,** lm. **y**] *zuchwalec, człowiek butny, niewyrozumiały.* <Zap. toż, co Arkabuz, ze sld. do Hardy>

[**Hardęga, i,** lm. **i**] p. **Wardęga.** <p. Wardęga>

Hardjesa, y, lm. **y** karc. *rodzaj przegranej w grze, zwanej „ekarte.“* <Fr. hardiesse>

Hardo, † **Hardzie** przys. od **Hardy:** Odpowiedzieć, stawić ś. H. Na świat spogląda niemściwie, niehardo. Krasiń. <p. Hardy>

× **Hardomówca, y,** lm. **y** *człowiek hardo, wyniośle mówiący.* <Hardy + MOW>

× **Hardomówność, i,** blm. rz. od **Hardomówny.**

× **Hardomówny** *mówiący hardo, dumnie, wyniośle.*

× **Hardomyślnie** przys. od **Hardomyślny.** <Hardy + MY(SŁ)>

× **Hardomyślność, i,** blm. rz. od **Hardomyślny.**

× **Hardomyślny** *myślący hardo, dumnie:* Hardomyślne głowy.

× **Hardonosy** *dumny, zadzierający nosa:* Hardonosa buta. Zabł. <Hardy + Nos>

× **Hardopłynny** *łatwy w mówieniu zuchwałym, hardym:* Poskromić bluźnierców hardopłynne wargi. Sł. wil. <Hardy + PŁY>

× **Hardosz, a,** lm. **e,** × **Hardzina** *człowiek hardy, pyszałek, zarozumialec:* Umiem korzyć hardosze. Stasz. <p. Hardy>

Hardość, i, † **Ardość 1.** blm. rz. od **Hardy;** *buta, duma, pycha:* Honor na H. wsadza. Prz. **2.** lm. **i** *osoba harda, uosobiona hardość:* Hardości takie, nie raczące ś. zniżyć do głupszych i przed niemi ś. tłomaczyć, bywały i w Polsce. Tarn. <p. Hardy>

Hardowąsy *hardy, dumny, pyszałkowaty, butny.* Orzesz. <Hardy + Wąs>

× **Hardowyniosłość, i,** blm. rz. od **Hardowyniosły.**

× **Hardowyniosły** *hardy, pyszny, nadęty.* <Hardy + Wy + NIOS>

Hardy, † **Hard,** † **Gardy,** [**Gardy**] **1.** *dumny, butny, wyniosły, dumnie imponujący, nie dający ś. zniżyć:* Harda dusza. Harda dusza w ubogim ciele. Harda sztuka z niego! Harda piękność (=*zarozumiała*). Harda postawa. Kto nie jest H., nie czuje wzgardy. Prz. † Wsadzić kogo na hardego, na hardą, na harde = *wbić go w dumę:* Tym krokiem wsadzilibyśmy go bardziej jeszcze na hardego. Pot. Wiem ja, co ją wsadza na hardą. Mor. A. **2.** *zuchwały, krnąbrny, nieposłuszny:* H. służący. Harde dziecko. Harda odpowiedź. Harde wyzwanie. Goły a H. Przen.: Baszta tak twarda, że i burzącym działom harda. Mias. (=*oporna*). † Na hardą kazać = *pysznie ś. odgrażać, nie ulegać:* Jamci chciał z nim z początku postąpić łaskawie, ale że dumy jego tak na hardą każą, weźcie go pod strażą. Mor. A. Tak ś. na hardą przy fortunie wbije, iż zelży Boga. Wad. (=*rozzuchwali ś.*). **3.** myśl.: Hąrda kuropatwa = *nie dająca ś. zblizka zejść.* **Hardy, ego,** lm. **dzi** rz. *człowiek hardy.* <Czes. hrdý = Pol. [gardy]>

[**Hardyburka, i,** lm. **i**] *roś. psianka kartofel* (solanum tuberosum) *a. jej bulwa.* <Zap. od miasta Nm. Magdeburg; por. [Mandyburka]>

[**Hardyga, i,** lm. **i**] *dom* (?): Toby była heca, żeby ś. ta H. spaliła. Zap. <?>

Hardzenie, a, blm., czynność cz. **Hardzić.**

Hardzić, i, ił 1. *robić hardym, napuszać, uzuchwalać, wbijać w dumę:* Jedni odradzali, a drudzy, po swojemu hardzą. Pol. × H. sobie = *unosić ś. pychą:* Inni na widok przodków hardzą sobie. Pol. **2.** × *gardzić:* Jednym zmarli, drugim żywi hardzą. Pol. <p. Hardy>

† **Hardzie** p. **Hardo.**

Hardzieć, eję, ał 1. *hardym ś. stawać, hardości nabierać, uzuchwalać ś., dumnieć, butnieć, pysznieć:* Darjusz z wielkiej fortuny począł H. a okrutnym być. Biel. M. **2.** myśl.: Kuropatwy hardzieją = *zrywają ś. zdaleka.*

× **Hardzina, y,** lm. **y** m. p. **Hardosz:** Niechaj i każdy H. wie, żeś Pan sprawiedliwy. Ryb.

Harem, u, lm. **y** *mieszkanie kobiet, żon muzułmańskich; ogół żon mahometanina:* Proszę na tę stronę do mojej izby, bo tam po waszemu klauzura, a po naszemu H. Chodź. Żadna Tatarka nie poszłaby do jego haremu, to ś. rozumie, nie wzięłaby go za męża. Chodź. Na kaszemirskim usiadł dywanie basza pośrodku haremu. Mick. Mogiły haremu (tytuł sonetu Mickiewicza). Przen.: Błyszczą w haremie niebios wieczne gwiazd kagańce. Mick. Zdr. **Haremik.** <Arab. harem>

Haremik, u, lm. **i** p. **Harem:** H. sobie założył i nie dbał o opinję. Rol.

Haremowo przys. od **Haremowy:** Ich ideały nie przekraczają koła kopiejki i kobiety, pojętej brutalnie, H. Grusz.

Haremowy przym. od **Harem:** Kobiety haremowe. Haremowa monotonność życia. Orzesz.

[**Harenda, y,** lm. **y**] p. **Arenda.**
[**Harendarka, i,** lm. **i**] = **Arendarka.**

† **Harepin, a,** lm. **y** *rodzaj tkaniny zagranicznej.* <?>

[**Hareszt, u,** lm. **y**] p. **Areszt.**
[**Haresztant, a,** lm. **ci**] p. **Aresztant.**
[**Haresztować, uje, ował**] p. **Aresztować.**
[**Haresztowanie, a,** blm.] czynność cz. **Haresztować.**

[**Hareśt, u,** lm. **y**] p. **Areszt:** Szymona wsadziły na dwa tygodnie do hareśtu. Prus.

[**Hareśtować, uje, ował**] = **Aresztować.**
[**Hareśtowanie, a,** blm.] czynność cz. **Hareśtować.**

[**Haręda, y,** lm. **y**] = **Arenda.**
[**Harędarz, a,** lm. **e**] = **Arendarz.**

Harfa, y, lm. **y 1.** p. **Arfa. 2.** anat. (psalterium) *twór w mózgu*, in. lira. Zdr. **Harfeczka.** <p. Arfa>

Harfeczka, i, lm. **i** p. **Harfa.**

Harfiany, Harfowy przym. od **Harfa:** Każdy nerw jej drga, jak harfiana struna. Kozł.

Harfiarka, i, lm. **i** forma ż. od **Harfiarz; Harfistka,** × **Harfini,** × **Harfinistka.**

Harfiarski przym. od **Harfiarz.**

Harfiarz, a, lm. **e** p. **Arfiarz.**

× **Harfini, i,** lm. **e** p. **Harfiarka.** Przen.: Jak nowa gwiazda, powietrzna H. Słow.

× **Harfinistka, i,** lm. **i** p. **Harfiarka:** U rogu pod piecem siedziały dwie harfinistki. Rog.

Harfista, y, lm. **ści** p. **Arfiarz.**

Harfistka, i, lm. **i** p. **Harfiarka.**

× **Harfistny** przym. od **Harfista:** Młotek H. Mącz.

Harfować, uje, ował p. **Arfować.** Przen.: Chcąc z bajecznej plewy prawdę wywiać nagą, harfował żarcikami. Mick.

Harfowanie, a, blm., czynność cz. **Harfować.**

Harfowy p. **Harfiany:** Brzęk odstrojonych, a ciągle szarpanych strun harfowych. Wilk. Chór, ton H. Asn. Przen.: Słowiki żyją harfowym tłumem. Słow.

[**Hargarzęty, ów,** blp.] = **Angażanty.** <p. Agażant>

[**Hargęzie, i,** blm.] p. **Herdzie.**

Hargot, u, lm. **y** p. **Chargotanie.**

Hargotać, cze, tał p. **Chargotać.** <Dźwn.>

Hargotanie, a, blm., czynność cz. **Hargotać,** p. **Chargotanie.**

[**Hargusić, i, ił**] *szumieć* (np. o wodzie). <Dźwn.>

[**Harhara, y,** lm. **y**] *coś wielkiego a niezgrabnego, nieudolnego, starego* (np. o kobiecie, piecu); *nędzny koń, zwłaszcza wielki a chudy, szkapa:* Jakásik H. chuda (o świni). O takie syny, nitkopłuty, harhary, oczajdusze! Sienk. Konie wszystkie kaleki i okrutne harhary. Krasz. Zostawili jednego swego harharę. Osedniony i chudy, ale pod konno dobrze chodzi. Chodź. <Ukr. harhara>

[**Harhotać, cze** a. **ce, tał**] *szwargotać.* Por. **Chargotać.** <Dźwn.>

[**Harhotanie, a,** blm.] czynność cz. **Harhotać.**

† **Harkabuz, a,** lm. **y** p. **Arkabuz.**

† **Harkabuzjer, a,** lm. **owie** p. **Arkabuzer.**

[**Harkać, a, ał** i **H. ś.**] p. **Charknąć:** Burek i Pluto krzywili ś. na siebie i harkali do końca przechadzki i rozmowy. Krasz. <Dźwn.>

× **Harkan, u,** lm. **y** = **Arkan.** Goł. <p. 2. Arkan>

[**Harkanie, a,** blm.] czynność cz. **Harkać.** <Dźwn.>

[**Harkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Harkać ś.**

[**Harkawie**] p. **Harkawo.** Wal.

[**Harkawo, Harkawie**] przys. od **Harkawy:** H. mówić.

[**Harkawy**] **1.** *wymawiający r gardłem* (jak Żydzi, Francuzi i t. p.): Mowa harkawa. Harkawemu rzeczy dostaje. Prz. **2.** p. **Charkotliwy.**

[**Harkliwy**] *chrapliwy:* H. głos dumy.

× **Harkot, u,** lm. **y** p. **Chargotanie:** Nie usłyszysz tam ludzkiej mowy, a tylko żydowski H. i niemiecki szwargot. Sł. wil. <Dźwn.>

× **Harkotać, ta** a. **cze, tał** p. **Chargotać:** Poczęli H. z Żydem coraz głośniej. Kaczk.

× **Harkotanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Harkotać,** p. **Chargotanie:** Uszu jej doszły zdala jakieś harkotania. Sienk.

Harkotliwie przys. od **Harkotliwy: Ba, dobrze!** mówił H. Siekierka. Kaczk.

Harkotliwy = **Charkotliwy:** Żydowska starszyzna miała harkotliwą pomiędzy sobą naradę. Kaczk.

[**Harkus, a,** lm. **y**] *arkusz.* <p. **Arkusz**>

† **Harkusz, a,** lm. **e** *arkusz.*

Harlinje, i, blp. intr. *linje cienkie w rubrykach księgi buchalteryjnej, na których ś. piszą cyfry pod sobą.* <Nm. Haarlinie>

Harmalabarwień, i, blm. ż. p. **Harmalin.** <Harmalin + Barwa>

Harmalin, u, blm., **Harmalabarwień, Szkarłat turecki** tech. *substancja barwnikowa, otrzymywana z rośliny rutewnik pospolity.* <Z Arab. harmal = roślina rutewnik>

Harmalina, y, blm., **Hojnorostnik** apt. *alkaloid, otrzymywany z nasion rośliny rutewnik pospolity.*

[**Harman, a,** lm. **y**] p. **Hurman.**

† **Harmarzew, a,** lm. **owie** *dowódca kanonjerów w artylerji zaporoskiej.* <Ukr. harmàsz, harmatÿj = kanonjer>

Harmata, y, lm. **y 1.** p. **Armata:** Od huku harmat i wszystkich dzwonów aż miasto ś. trzęsło. Chodź. Nabrawszy... harmat, znaków zwycięzcy szli powitać wybawców rodaków. Mick. Jużem owej harmaty nie mógł dłużej nosić. Zwr. M. (= *broni, oręża*). **2.** [H.] *krzyk wielki.* Zdr. **Harmatka.** <p. Armata>

Harmatan, u, blm. gie. *wiatr duszący w zatoce Gwinejskiej.* <Przez Nm. Harmattan, z języków Afryk.>

Harmatka, i, lm. **i** p. **Harmata.**

[**Harmatowy**] przym. od **Harmata.**

× **Harmazyn, u** a. **a,** lm. **y** p. **Karmazyn.** L.

Harmider, deru a. **dru,** lm. **dery** a. **dry 1.** a. × **Armider,** [**Hermider, Kiermider**] *gwar, hałas, wrzawa, zgiełk, rwetes, tartas, rozgardjasz, zamieszanie:* W tym harmiderze nie mogłem dopilnować wszystkiego. L. Wśród takiego harmideru goście weszli do środka domu. Sienk. Wrzasków i harmiderów dziecinnych znieśćbym nie mogła. Orzesz. **2.** zł. *jarmark.* <Zap. Nm. hernieder dosł. = tu na dół>

[**Harmiderować, uje, ował, Armidrować**] *robić harmider, hałasować.*

[**Harmiderowanie, a,** blm.] czynność cz. **Harmiderować.**

Harmina, y, blm., **Hojnorośeiec** apt. *alkaloid, otrzymywany z nasion rośliny rutewnik pospolity.* <p. Harmala>

Harmonichord, u, lm. **y** *narzędzie muzyczne ze strunami, wynalezione przez Fryderyka Kaufmana.* <Harmonja + Gr. chordē = struna>

Harmoniczelo nieod. *narzędzie muzyczne ze strunami, wynalezione przez biskupa z Dessau.* <Harmonja + Nm. Cello, z Włos. violoncello = wjolonczela>

Harmonicznie przys. od **Harmoniczny,** *harmonijnie.* Mat.: Punkty H. sprzężone.

Harmoniczność, i, blm. rz. od **Harmoniczny,** *harmonijność.*

Harmoniczny 1. p. **Harmonijny:** Obraz H. Muz.: Nuta harmoniczna, dźwięk H. = **Flażeolet. 2.** mat.: a) Formy harmoniczne = *będące z sobą w harmonji gieometrycznej.* Proporcja harmoniczna. Pęk H. Szereg H. = *nieskończony, którego wyrazy mają*

za liczniki jedność, a za mianowniki kolejne wyrazy postępu różnicowego. b) *nazwa pewnych funkcji, mających zastosowanie w różnych działach fizyki matematycznej.*

Harmonijka, i, lm. **i** p. **Harmonja.**

Harmonijnie przys. od **Harmonijny,** *harmonicznie.*

Harmonijność, i, blm. **1.** rz. od **Harmonijny,** *harmoniczność.* **2.** fil. zam. **Harmonja.**

Harmonijny, Harmoniczny 1. fil. (i posp.) = a) *zgodny, składny w sobie, odpowiadający wymaganiom harmonji, sprawiający wrażenie harmonji, pełen harmonji:* Poezja piękna, harmonijna. Swit. *(=mile brzmiąca, dźwięczna).* Dwuch lutni zlewają ś. głoski, harmonijnym ożenione brzmieniem. Mick. b) *będący w harmonji z czymś.; układający ś. zgodnie w całości.* **2.** fiz.: Tony harmonijne, nadtony harmonijne danego tonu zasadniczego = *polegające na wielokrotnej, to jest 2, 3, 4, 5 i t. d. razy większej liczbie drgań.* Nadtony harmonijne danego tonu = *jego oktawa, kwinta tej oktawy, druga oktawa, tercja i kwinta tej oktawy i t. d.*

Harmonika, i, lm. **i 1.** p. **Harmonja:** a) Pugilares rozciągał ś. jak H. b) Kładę me dłonie na gwiazdach, jak na szklanych harmoniki kręgach. Mick. Na powietrzu owadów wielki krąg ś. zbiera, kręci ś., grając jako harmoniki sfera. Mick. **2.** chem.: H. chemiczna = *dźwięki, wywołane przez płomień gazu, zwłaszcza wodoru, umieszczony w rurce.* **3.** muz. *narzędzie muzyczne o języczkach metalowych, które drgają przez dmuchanie w ten instrument.* **4.** org. *słaby głos organu, pochodzący z piszczałki cynowej ośmiostopowej o najwęższej mensurze.* <p. Harmonja>

Harmonikon, u, lm. **y** *narzędzie muzyczne, wynalezione przez Mejera.*

Harmonita, y, lm. **ci** *członek północno-amerykańskiej sekty religijnej, uznającej wspólność małżeństwa i własności.* <p. Harmonja>

Harmonizować, uje, ował 1. fil. = a) (i posp.) a. posp. **Harmonjować** *zgadzać ś. z kim a. z czym, układać ś. z czymś w jedną całość harmonijną.* b) *zgadzać, wzajemnie przystosowywać kogoś a. coś tak, iżby osiągnąć harmonję, doprowadzać do harmonji, wytwarzać harmonję.* **2.** muz. *dodawać akordy a. harmonje a. towarzyszenie do melodji jednogłosowej.* **H. ś., Harmonjować ś.** z czym = *zgadzać ś. harmonijnie, nastrajać ś. harmonijnie:* Harmonizujesz ś., jako śpiewy z ciszą powietrza. Słow. Każdy fakt psychiczny dąży do wywołania takich faktów psychicznych, któreby ś. z nim harmonizowały. <Fr. harmoniser>

Harmonizowanie, a, blm., czynność cz. **Harmonizować.**

Harmonizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Harmonizować ś.**

Harmonja, i, lm. **e,** × **Armonja,** [**Armunijá, Jarmonijá, Marmulijá**] **1.** fil. (i posp.) = a) *zgodność, wzajemne przystosowanie części w jakiejkolwiek zgodnej całości:* H. świata. H. sfer (w filozofji pitagorejskiej) = *zgodne krążenie ciał niebieskich dokoła ognia środkowego według praw pewnych.* Już Plato marzył o muzyce światów, o harmonji sfer. Krem. H. a zgodność przedustawna (harmonia praestabilita, Leibniz) = *z góry przez Boga ustanowiona odpowiedniość pomiędzy zjawiskami cielesnemi a duchowemi.* b) (w estetyce) *układ, zestawienie jakichkolwiek szczegółów w całość sprawiającą wrażenie estetyczne; składność zadowalająca poczucie piękna:* H. ruchów, barw, dźwięków, krajobrazu. Każdy promień, głos każdy z podobnym spojony harmoniją ogłasza przez farby i tony. Mick. Czuje, że głos własny w harmonji gubi. Mick. H. naśladowcza jest to zgodność brzmienia ze znaczeniem wyrazów, czyli taki ich dobór, że malując rzecz samym brzmieniem, miło do ucha wpadają. Kras. A. c) H. ciała (w filozofji materjalistów) = *dusza.* Przeć. **Dyzharmonja.** **2.** przen. *zgoda, jedność:* H. w małżeństwie. Nie było dostatecznej harmonji między wychodźcami. Chm. **3.** ekon.: H. społeczna = *zgodność interesów wszystkich warstw społecznych, według której korzyść jednej warstwy (np. pracodawców) połączona jest z korzyścią warstw innych (np. robotników), i odwrotnie strata jednej wywołuje stratę drugiej.* **4.** mat. *nazwa pewnej odpowiedniości, zachodzącej pomiędzy formami gieometrycznemi:* H. czterech punktów na prostej (gdy ich dwustosunek czyli stosunek podwójnego podziału jest równy jedności ujemnej). H. czterech promieni pęku i t. p. **5.** muz. = a) *nauka o akordach, gieneralbas.* b) *komplet narzędzi dętych w orkiestrze.* c) a. **Harmonika,** × **Armonika** = α) *narzędzie muzyczne rozciągane, z klapkami, klawiszami i mieszkiem.* β) H. szklana = *narzędzie złożone z szyb szklanych, drgających pod zwilżonemi palcami.* Zdr. **Harmonijka.** <Gr. harmonía>

Harmonjować, uje, ował i H. ś. p. **Harmonizować:** Śród kamieni spoczywał pierścień; ten atoli ani wartością przeciętną, ani misternością obrobienia z otoczeniem nie harmonjował. Jeż. Mieszkańcy, goście i miejscowość harmonjują z sobą, nie wstydzą ś. za siebie. Bał. Ciemnota i powaga harmonjują ś. w nich i idą w parze. Jeż.

Harmonjowanie, a, blm., czynność cz. **Harmonjować.**

Harmonjowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Harmonjować ś.**

Harmonjum nieod. p. **Fisharmonja.**

Harmonometr, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia harmonji dźwięków muzycznych.* Sł. wil. <Harmonja + Gr. métron = -mierz>

[**Harmotać, cze, tał**] *mruczeć, mamrotać:* Sama pani maszyna cichnie i tylko sobie pod nosem harmocze: łup cup! łup cup! Kos. <Dźwn.>

[**Harmotanie, a,** blm.] czynność cz. **Harmotać.**

Harmotom, u, lm. **y** min. *wodny krzemian glinu z krzemianem barytu i potasu, znajdujący ś. na przestrzeniach próżnych, zawartych w składowej masie migdałowców, bazaltów, a także w żyłach kruszcowych.* <Now. z Gr. harmós = spojenie, fuga + tomós = tnący>

†**Harmować, uje, ował i** †**H. ś.** p. **Armować.**

†**Harmowanie, a,** blm., czynność cz. **Harmować.**

†**Harmowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Harmować ś.**

†**Harnacz, a,** lm. **e** p. ×**Harnasz:** Wnet już pancerze szorują, arkabuzy śrubują, harnacze skrzypią. Rej. <p. Harnasz>

[**Harnadel, dla,** lm. **dle, Harnagiel, Harnatel, Arnatel, Hernatel**] *szpilka podwójna do włosów.* <Nm. Haarnadel>

[**Harnadziej, a,** lm. **e, Harnaś**] *herszt, dowódca bandy zbójców.* <Zap. Tur. (z Arab.) harami = zbój; zakończenie może Tur. -dży, albo sld. do złodziej i t. p.)>

[**Harnagiel, gla,** lm. **gle**] p. **Harnadel.**

†**Harnas, u,** lm. **y** p. × **Harnasz.** Biel. M.

[**Harnasać, a, ał**] *rozrzucać ciężkie rzeczy.* [**H. ś.**] *tłuc ś., roznosząc ciężary po strychu; czochrać ś.; być niespokojnym, ruszać ś. z hałasem, hałaso-*

wać: Tłukowało sie na górze i hárnásało sie ozmajtymi gratami. Por. **Harnasić.** <p. Harnaś pod Harnadziej>

[**Harnasanie, a,** blm.] czynność cz. **Harnasać.**

[**Harnasić, i, ił**] *hałasować.* [**H. ś.**] *tłuc ś., hałasować, być niespokojnym.* Por. **Harnasać.**

× **Harnasz, a,** lm. **e,** † **Harnacz,** † **Harnas** *pancerz, zbroja, broń:* Ów H. i pana i konia gniecie. Rej. Krzywe szable nohajców dzwoniły po pancerzach i harnaszach. Sienk. H. a. broń. Św. z Woc. Zdr. × **Harnaszek.** <Przez Śr. Grn. harnas(ch), z Fr. harnais (z Clt.)>

[**Harnasz, u,** lm. **e**] **1.** *słoma, zmieszana ze śmieciami, barłóg.* **2.** *zgiełk.* <? Por. Harnadziej>

× **Harnaszek, szka,** lm. **szki** p. × **Harnasz:** Kasztelanic miał tylko H. cieniutki z polerowanej stali. Łoź.

[**Harnaszenie, a,** blm.] czynność cz. **Harnasić.**

[**Harnaszenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Harnasić ś.**

† **Harnaszowany,** † **Harnaszowy** *uzbrojony, zbrojny:* W harnaszowanym państwie. Św. z Woc. H. lud. B. Sz.

† **Harnaszowy** p. **Harnaszowany:** Harnaszowej alibo ubranej szlachcie. Św. z Woc.

[**Harnaś, a,** lm. **e**] p. **Harnadziej:** Powiedzieli mu zbójnicy, ze go obiorom za harnasia.

[**Harnaśki**] przym. od **Harnaś:** Ubranie harnaśkie.

[**Harnatel, tla,** lm. **tle**] p. **Harnadel.**

[**Harneja, i,** lm. **e**] *rodzaj kurtki, marynarki.* <Może w związku z Harnasz>

[**Harnieć, eje, ał**] *hardzieć, stawać ś. zarozumiałym, butnym, zuchwałym:* Poborowscy parobcy harnieją potrose. <p. 2. Harny>

[**Harnienie, a,** blm.] czynność cz. **Harnieć.**

[**Harno**] przys. od **1.** i **2. Harny:** Otoście ś. H. domyślili oboje. Krasz. *(=dobrze).*

[**Harność, i,** blm.] rz. od. **Harny.**

1. [**Harny, Herny**] *łączący w sobie żywość, piękność, odwagę i t. p., piękny, wdzięczny, zalotny, zgrabny, zwinny:* Będziesz miał harną żonkę. <Ukr. harnyj>

2. [**Harny, Herny**] *hardy, dumny, butny, pyszny, zuchwały, niegrzeczny, zarozumiały, obraźliwy, krnąbrny, wyniosły, śmiały:* Dziewczę było harne i gładkie. Mał. Takie harne (dziewczęta), ze trzeba widać słowa śrybłem kupować. A moi parobcy, sąmeście se ładni, jeno was to speci, zeście troche harni. <Zam. *hardny, p. Hardy>

× **Haro!** w. *stój!, halt!:* Mówiłeś jak ksiądz, próżno djabeł krzyczał: H.! Słow. Na to krzyknąłem bardzo wielkie „H.!" Słow. <Fr. haro>

1. Harować, uje, ował, † **Horować,** [**Horować, Arować, Harać, Chorować, Charować**] **1.** *ciągle i usilnie pracować, nękać ś. pracą, krzątać ś., walczyć z losem, klepać biedę, mozolić ś., orać:* Każdy z nas jak wół haruje. Jak. W. Sługa aby też miał odpoczynek, żeby i we dnie i w nocy nie harował. Petr. **2.** † kim, kogo = *mordować go, pędzić go do pracy, orać nim:* Staremu folguj, młodym haruj. Prz. Cóż? ustawicznie mam wami H.? P. Koch. Szkapy harują. Rej. Konia k zawodu H. Biel. M. [Czyż on nie rozpowiada, żem ja ciebie zawojowała i haruję tobą?] Jeż. **3.** myśl.: Harować = *zacierać psią strawę żytniemi otrębami, gdy psy zbyt zatyją.* <Ukr. horowaty>

2. Harować, uje, ował garb. p. **Odwłaszać.** <Nm. haaren>

Harowanie, a, blm., czynność cz. **Harować.**

× **Harpa, y,** lm. **y 1.** *miecz dawny kształtu sierpa:* Tą obosieczną harpą Pallas sama siecze. Chr. **2.** = **Harfa:** Grał na harpie. Leszcz. <Gr. hárpē>

Harpagon, a, lm. **y** *sknera, skąpiec, kutwa, dusigrosz, liczykrupa, chciwiec.* <Łć. harpago, przez komedję Molière'a „Skąpiec">

Harpja, i, lm. **e 1.** *bajeczny potwór drapieżny.* **2.** przen. *człowiek drapieżny, nienasycony, drapieżnik a. drapieżnica.* <Gr. hárpyia>

[**Harpeśny**] *chciwy.* <Zap. od Harpagon>

Harpun, a, lm. **y 1. a. Harpuna** *oszczep z ostrzem trójkątnym do połowu wielorybów.* **2.** *hak na długim drążku do chwytania ryb.* **3.** *mała kotwica żelazna o czterech ostrych końcach do wyciągania przedmiotów z wody.* **4.** *mała kotwica do zatrzymywania statków.* **5.** *przyrząd mechaniczny do przenoszenia siana a. słomy na stertę i do zdejmowania ich z niej.* <Nm. Harpune ż.>

Harpuna, y, lm. **y** p. **Harpun.**

Harpunnik, a, lm. **cy** *ten, co jest zajęty przy harpunie:* Służył jako H. na wielorybniku. Sienk.

Harpunować, uje, ował *przyciągać, wydostawać za pomocą harpuna:* Wielu harpunuje wieloryby, poprzednio zranione strzałami.

Harpunowanie, a, blm., czynność cz. **Harpunować.**

[**Harski**] p. **Herski.**

[**Harszcz, u,** lm. **e**] *chróst.* <p. Charst>

Harsztych, u, lm. **y** tap. *pętlica ze szpagatu na płótnie w meblu, za którą zatyka ś. wysłanie (włos, waldhar i t. p.)* <Zap. Nm. Haarstich>

1. Hart, u, blm. **1.** *hartowanie, zahartowanie, twardość:* Dwa oszczepy jednakiego hartu. Górn. Niedźwiedź skórę ma tak dużą, iż ledwie wymyślonego hartu oszczep ją ś. jej może. Górn. Pewnie tu próbowano hartu zygmuntówek, któremi można śmiało ćwieki obciąć z główek. Mick. **2.** przen. *moc, siła, nieugiętość, wytrzymałość, odporność:* H. mężnej duszy rozkoszami rozwolnił. Nar. Waleczne serce spuściwszy z wojennego hartu, rozlało ś. na nierządy. Nar. H. woli. Ale Litwin nie wygada, bo w tej duszy H. nielada. Pol. Dokoła ś. ogląda i wie dobrze, czego żąda; a stąd bywa H. w narodzie. Pol. **3.** † częś. w lm. **y** *grot hartowny, oręż, broń:* Dalmaty swoje harty przeciw bisurmańcom obrócili. Paszk. Łuk puszcza z siebie raz po raz H. z trucizną żywą. Paszk. *(=strzałę).* **4.** † *stal.* Troc. <Nm. hart dosł. = twardy>

2. Hart, u, lm. **y** gór. **1.** *popiół, którym glejtę od srebra oddzielają.* **2.** *ołów z popiołem pomieszany, pozostały na dnie pieca probierskiego i podlegający powtórnemu topieniu.* <Nm. He(e)rd ni.>

[**Hart, u,** lm. **y, Hort**] *kształt, sposób, ład.* <Nm. Art>

[**Hartanka, i,** lm. **i**] p. **Gardziawka.** <Ukr. hortanka>

[**Hartazel, zla,** lm. **zle**] *łańcuszek u chomąta, zakładany na dyszel.* <Może Nm. Halteisen>

Hartcyjer, a, lm. **y** tap. *rodzaj szpikulca do regulowania włosów w czasie wyścielania mebla od jego pleców.* <Nm. Haarzieher>

Hartful, a, lm. **e, Arkul, Artful, Artul** fl. *kół, który flisacy, przybiwszy do lądu, wbijają w ziemię i na nim statek cumują.* <Zap. Nm. Haltpfahl>

Hartfulnik, a, lm. **cy, Artfulnik** *flis hartfula pilnujący.*

Hartgusowy mł. i ślus. *z twardego żelaza lanego zrobiony:* Walce młynarskie hartgusowe. <Z Nm. Hartguss = twarde żelazo lane>

† **Hartki** *żartki, żwawy:* Z hartkiemi końmi Faeton poskoczy. Kołak. <Zap. = wartki, żartki>

† **Hartko** przys. od **Hartki:** Koń ś. ze mną bardzo H. porwał. Cziach.

Hartmanista, y, lm. **ści** *zwolennik teorji Hartmana.* <Od nazwiska Nm. Hartmann>

Hartmesel, sla, lm. **sle** rzem. *narzędzie stalowe do przecinania obręczy żelaznych na zimno.* <Nm. Hartmeissel>

× **Hartnie** p. **Hartownie.**

Hartować, uje, ował, × **Harcić** **1.** H. żelazo, stal, szkło = *rozpaliwszy je, ostudzać nagle w zimnej wodzie dla nadania im większej twardości.* **2.** H. pióro p. **Hamburować.** **3.** H. klej = *czynić go nierozpuszczalnym w wodzie.* **4.** H. kauczuk = *łączyć go z siarką,* in. w u l k a n i z o w a ć. **5.** przen. *umacniać, wzmacniać, zaprawiać, robić odpornym, wytrzymałym, uodporniać:* Trud hartuje ciało. Dobrze jest wcześnie H. młodzież do pracy, na słoty, na niedostatek, na zimno, na głód. Na mężczyznę go kierując, trochę H. należy. Krasz. **6.** † w co a. w czym = *uderzywszy w co, utkwić:* Grot pierwszy darmo szedł puszczony, drugi za nim, by był szedł siłą miarkowaną, H. miał we grzbiecie. Żebr. Żelaza nie przebił, bo grot nie hartował w pawężę niedobytą. Kochan. **7.** [H.] = a) *tracić, zastawiać.* b) *kluski gorące zalewać zimną wodą.* **H. ś.** *umacniać ś., nabywać wytrwałości, zaprawiać ś. do czego:* H. ś. do znoszenia niewygód, cierpień, przeciwności. H. ś. na wojnie. <Nm. härten>

Hartowanie, a, blm., czynność cz. **Hartować.**

Hartowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Hartować ś.**

Hartowany p. **Hartowny.**

Hartownia, i, lm. **e** *oddział fabryki żelaznej, gdzie żelazo, stal hartują.*

Hartownie przys. od **Hartowny;** × **Hartnie.**

Hartownik, a, lm. **cy** *rzemieślnik, który coś hartuje.*

Hartowność, i, blm. rz. od **Hartowny.**

Hartowny, Hartowany, × **Harcony** *zahartowany, dobrego hartu, twardy:* Miecz H. Zbroja, stal hartowna. Serce macierzyńskie hartowną strzałą przeranione. Mias. Szkło hartowne. Achil w Stygu H. Min. H., jak cygańskie dziecko. Prz. Odznaczał ś. on (Mickiewicz) nieskazitelnym, podniosłym i hartownym charakterem. Chm. (= *nieugiętym*).

Hartsztrych, u, lm. **y** piecz. *cienki sztrych w rytowanej literze.* <Nm. Hartstrich>

Haru haru w. **1.** a. † **Hara hara,** [**Haruj haruj**] *wyrażający ciągłe harowanie:* Ustawicznie haru haru, non est otium servis. Kn. Haru haru, ni pieniędzy, ni towaru. Prz. **2.** [H.] *naśladowanie różnych głosów (np. maglowania, szczekania psa i t. p.).* <p. Harować>

[**Haruj haruj**] p. **Haru haru.**

† **Harumpalcatnik, a,** lm. **cy** *ten, co rad na ludziach kija próbuje, t. j. bije robotników, nad któremi ma dozór.* <Zap. Nm. herum = naokoło + Palcat>

† **Harus, a,** lm. **y** p. **Arus:** Wązki H., in. × c y n k a t u r a: Arus vel H., materja ta wązka bywała i szeroka, pierwsza nazywana jeszcze cynkatura. Goł. <p. Rasa>

[**Haruś haruś!**] p. **Heruś!:** Haruś haruś, kaczorze, zimna woda w jeziorze!

[**Harwa, y,** lm. **y**] *krzyk, hałas:* Narobić harwy. <Może Okrzyk. od Ha + Rwać>

[**Harynek, nka,** lm. **nki**] *śledź.* <Nm. Hering>

Harynga, i, lm. **i** p. **Arynga:** Wiem, do jakiego celu ta H. strzela. Oliz. <p. Arynga>

× **Hasa, y,** lm. **y** i [**Hasa**] = **Chasa:** Ci z Doroszeńkowej hasy radziby z nami pohałasować, ale im bez ordy nijak. Sienk. (= *hałastry, motłochu*). <Czes. chasa>

[**Hasa!, Hasia!**] *okrzyk:* Da H. H., pani matko nasa! <Okrzyk. Ha + Sa>

× **Hasacz, a,** lm. **e** **1.** *ten, co lubi hasać na koniu.* **2.** *tancerz niezmordowany.*

Hasać, sa a. × **sze, sał** **1.** (o koniu) *ochoczo podskakiwać, skakać, biegać.* **2.** × *wog. skakać, szczeg. z radości.* Troc. Buhaj sobie hasze. Tw. **3.** **na koniu** = *harcować, jeździć:* Na żmudzkim rumaku pośród strzelczego hasała orszaku. Mick. **4.** *tańczyć, pląsać:* Hej, niech koło pędem hasa! Kor. **5.** *biec, pędzić:* Litwin z lasa, jak kiełbasa, hasa, hasa. Kant. **6.** × *wytrząsać, machać:* Rozmawiali przyciszonym głosem, starzec z królewską powagą, młodzieniec hasając rękoma. Krasz. **7.** × konia = *hasaniem mordować.* Sł. wil. <Od Okrzyk. Ha + Sa>

[**Hasaługa, i,** lm. **i**] *lekkomyślnik, trzpiot.* <Od Hasać>

Hasanie, a, blm., czynność cz. **Hasać.**

Hasełko, a, lm. **a** p. **Hasło:** Te hasła i hasełka nie mają i nie mogą mieć w sobie siły twórczej. Kozł.

[**Hasen, snu,** lm. **sny**] *zysk, zarobek:* S tego nima nijákiego hasnu. <Węg. haszon = korzyść, zysk>

Haser, u, lm. **y** gór. *śniadanie.* Troc. <Węg. héser = piwo grzane>

[**Hasi!**] p. **Haś!** <Ha + Si>

[**Hasia!**] p. [**Hasa!**]: H. H. H. zdarła butki Kasia. <Okrzyk.>

[**Hasić, i, ił**] *bić, stukać mocno, uderzać, tłuc, walić:* Dlaczego tak hasiłeś we drzwi? trzeba było zlekka zapukać. Wal. On gra biegle na fortepjanie, ale zbyt hasi. Wal. (= *zbyt mocno w klawisze uderza*). Ależ hasisz nogami! czemu ciszej nie chodzisz? Wal. <?>

[**Hasić się, i ś., ił ś.**] *palić ś., rwać ś. do czegoś:* Czyż on będzie H. ś. na to? <Zap. od Hasen>

Hasja, i, blm. *miał węgla kamiennego skoksowany.* Łab. <Nm. Asche = popiół>

Haska, i, lm. **i, Heska** szew. *jedna a. więcej skór, które ś. kładą na wierzchu kopyta.* <Czes. haska>

[**Hasknycht, a,** lm. **owie**] p. **Hausknecht.**

Hasło, a, lm. **a,** [**Wiasło**] **1.** *wyraz, dawany w wojsku, dla rozpoznania swoich od cudzych, parol:* Po wałach i po basztach straże powtarzanemi płoszą senność hasły. Mick. **2.** *znak, sygnał:* H. do boju, do tańca. Boginie dają do rozjazdu H. Mick. Kur pierwszy daje H. Mick. Dawszy swoim H.: „Bóg zwycięstwo," uderzył w nocy na obóz. B. G. Hasła przy robocie. Pan daje H., odbijają baty. Mick. Wystrzelić na H. Na ten znak, na dnia H. pęk ogni wylata, tysiąc rac krzyżuje ś. po okręgu świata. Mick. Godzina H. daje następnej godzinie. Zim. Płacz pierwszym hasłem rodzących. Oss. H. wojny było przeszkodą wszystkim amantom. Węg. (= *ogłoszenie wojny*). Dać H. do buntu. Było to jakby hasłem przykrości, które czekały Mickiewicza. Chm. (= *zapowiedzią*). **3.** *sztandar, godło; symbol; dewiza:* × H. wiary (= *wy-*

znanie wiary). ⨯ Chrystus H. widome nazwiskiem ciała i krwi uczcił. Zigr. Miłość ojczyzny była hasłem ojców naszych. Krasz. Hasła wyższe, religijne. Zasadnicze hasła nowego kierunku w literaturze. Hasła romantyczne. Chm. 4. myśl. *trąbienie.* Zdr. **Haselko.** < GAD / GOD, przez Czes. haslo>

Hasłodawca, y, lm. y m. p. **Hasłowy.** <Hasło + DA>

Hasłowy przym. od **Hasło:** Wystrzał H. ⨯ O hasłowym ciele w Eucharystji. Zigr. *(=symbolicznym).* **Hasłowy, ego,** lm. **i** rz., **Hasłodawca** *ten, co rozdaje hasło.*

[**Hasnować, uje, ował**] **1.** *zarabiać, zyskiwać, zyski ciągnąć, pożytek mieć.* **2.** *zarobek dawać, zyski przynosić, iść na pożytek:* Jemu wódka hasnuje *(=idzie na pożytek).* <p. Hasen>

[**Hasnowanie, a,** blm.] czynność cz. **Hasnować.**

⨯ **Haspa, y,** lm. **y** *rodzaj haka we młynie.* <Nm. Haspe>

Haspel, pla, lm. **ple** **1.** †gór. *kołowrót poziomy w kopalni.* **2.** powr. *narzędzie do zwijania lin, sznurów, szpagatu.* <Nm. Haspel dosł. = motowidło>

†**Hasplarz, a,** lm. **e** gór. p. **Ciągarz:** H. górny = *robotnik do wyciągania rudy z szybu.* H. wodny a. †**Oselbar** *robotnik do wyciągania wody z szybu.* <p. Haspel>

⨯ **Hasta, y,** lm. **y** *subhasta, subhastacja:* Z racji robót księcia Adama Ponińskiego, a szczególniej z rozciągniętej hasty na fortunie jego, kredyt publiczny był trochę zwichnięty. Ochoc. <Łć. hasta = dzida, którą zatykano w Rzymie na znak licytacji>

Hasyd, a, lm. **dzi** = **Chasyd:** Zbliżało ś. święto Trąbek, tak uroczyście obchodzonych przez hasydów podolskich. Rol. <Hb. chāssid = pobożny>

Hasydyzm, u, blm., lep. **Chasydyzm** **1.** *nauka, zasady chasydów.* **2.** zb. *chasydzi:* Ozdoba hasydyzmu. Rol.

[**Hasyntyrka, i,** lm. **i**] = **Asenterunek.** <p. Asenterunek>

Hasz!, Haszcze ha!, Huź! myśl. *wołanie na psy przy szczuciu zająca:* Trąbią, krzyczą i wołają: H. go już! <Okrzyk.>

Haszcza, y, a. w lm. **e,** [**Haście** lm.] *krzaki gęste, zarośla, gęstwina:* I nuż przez tropy wilcze, przez gęstwę borową, przez haszczę, jako niedźwiedzia powalą. Kon. <p. Chaszcz>

[**Haszcze ha!**] p. **Hasz!:** Krzyknie: Haszcze ha! dalej po nim! Fred. A.

Haszpień, a, blm. *opiłki żelazne.* <Nm. Eisenspäne lm.>

Haszpla, i, lm. **e** garb. p. **Mieszadło.** <Nm. Haspel>

Haszysz, u, blm., **Haczys, Haczysz,** ⨯ **Haczycz** *środek odurzający z konopi indyjskich.* <Arab. haszīsz>

Haszyszowy przym. od **Haszysz; Haczysowy, Haczyszowy:** Kolega z haszyszowego klubu. Wejs. Zasklepieni w swych haszyszowo-literackich klubach dekadenci dla własnego tylko użytku wyrabiali wiersze. Wejs.

[**Haś!, Hasi!**] *wykrzyk przy odpędzaniu a. naganianiu kur.* <Okrzyk. Ha + Si(o)>

[**Haście, i,** blp.] p. **Haszcza:** Po haściach, ani leszczynach z tobą nie chodziłam. <p. Chaszcz>

[**Ha ścio!**] *wołanie na woły:* Pod gaikiem orał, na wołáski wołał: Ha ścio ścio, sady, ha ścio ścio, gniady! <Okrzyk.>

[**Haśnik, a,** lm. **cy**] *chłopiec.* <Czes. chasník>

Hat, u, lm. **y** *manifest sułtana wprost do ludu zwrócony, bez pośrednictwa wielkiego wezyra:* Gminie odczytano poranku pewnego H. sułtański. Jeż. <Arab. chatt dosł. = pismo>

[**Ha ta**] *a tam.* <Ha + Tam>

[**Hata ho!**] *wołanie na lisy.* <Okrzyk.>

†**Hataman, a,** lm. **owie** i [**Hataman**] = **Ataman.** Okol. <p. Ataman>

[**Hátar, a,** lm. **y, Hátárz, Hator**] **1.** *duża przestrzeń gruntu.* **2.** *część wsi, większy kompleks chałup.* **3.** *pastwisko.* <Węg. határ = **granica,** miedza>

[**Hátárz, a,** lm. **e**] p. **Hátar.**

[**Hatekizm, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

[**Hatlar, a,** lm. **y**] p. **Haciar.**

Hati-humajum, u, lm. **y** p. **Hatiszeryf:** Porta zobowiązała ś. zatwierdzić statuty organiczne i ogłosić to sankcjonowanie w osobnym hatihumajumie. Spas. <Prs. (z Arab.) chattihūmajūn dosł. = pismo królewskie>

Hatiszeryf, u, lm. **y, Hati-humajum** *nieodwołalny, własnoręczny rozkaz sułtana tureckiego.* <Arab. chatt = pismo + szerīf = sławny, przez Prs. i Tur.>

[**Hatjar, a,** lm. **y**] p. **Haciar.**

⨯ **Hatlać, a, ał** p. **Hatlić.**

⨯ **Hatlanie, a,** blm., czynność cz. **Hatlać.**

⨯ **Hatlenie, a,** blm., czynność cz. **Hatlić.**

⨯ **Hatlić, i, ił,** ⨯ **Hatlać** *plątać, gmatwać mieszając:* Kto w kupę hatli rzeczy różne, ten dobrze uczyć nie może. Hrb. <Czes. hatlati = Pol. [gatłać]>

[**Hatłamajki, ów,** blp.] **1.** *rzeczy drobne, małej wagi, drobiazgi, cacka.* **2.** *ciastka.* <Zap. w związku z Hatlać>

⨯ **Hatłas, u,** lm. **y** p. **Atłas:** Do dziesięci pachołków ujrzysz u drugiego w hatłasie, jadamaszku, jako u którego. Zbyl. <p. Atłas>

⨯ **Hatłasek, sku,** lm. **ski** = **Atłasek.**

⨯ **Hatłasowy** przym. od **Hatłas:** Szata hatłasowa. Goł. Żona pedagoga otrzymała salop H. czarny z futrem białym. Rol.

[**Hator, a,** lm. **y**] p. **Hátar.**

Hau! p. **Haw!** <Okrzyk.>

†**Hau!** p. **Hej!** <Okrzyk.>

[**Hau?**] *co?, czego?:* —Ojciec! —Hau? <Okrzyk.>

Haubica, y, lm. **e** woj. p. **Granatnik.** <Nm. Haubitze (z Czes.)>

Haufnica, y, lm. **e** p. **Hufnica.** <Nm. daw. haufnitz (z Czes.)>

[**Haukać, a, ał, Hawkać, Haupać, Hupać, Hapać, Chapać**] *szczekać.* <Dźwn.>

[**Haukanie, a,** blm.] czynność cz. **Haukać.**

[**Háula!**] p. **Hola!:** Czart powiadá: „H.! rysztok (=rów)" —i épiął źrubaka.

Haupać, a, ał **1.** ⨯ p. **Hupać.** Troc. **2.** [H.] p. **Haukać.**

Haupanie, a, blm., czynność cz. **Haupać.**

!**Hauptbuch, u,** lm. **y** *księga główna w handlu* <Nm. Hauptbuch ni.>

[**Hauptman, a,** lm. **i**] *dowódca:* Powiedz oberlejtnantom, hauptmanom i wszyćkim starszym... <Nm. Hauptmann>

⨯ **Hauptwach, u,** lm. **y** p. **Odwach.** <Nm. Hauptwache ż.>

⨯ **Hauptwacha, y,** lm. **y** p. **Odwach:** Wspaniała brama wjazdowa, przy której gwardja zajmowała hauptwachę. Krasz.

⨯ **Hausklejd, a,** lm. **y** teatr. *ubiór starożytny francuski a. niemiecki.* <Nm. Hauskleid dosł. = ubranie domowe>

†**Hausknacht, a,** lm. **ci** p. **Hausknecht:** Sługa, który rzeczon jest ołomek a. H. Św. z Woc.

†**Hausknecht, a,** lm. **ci,** †**Hausknacht,** †**Husnacht,** †**Usnacht,** [**Ausknecht, Hasknycht**] *służący w oberży; stróż domowy; parobek:* Zdatniejszy on na hausknechta, co dom umiata, niż na uczyciela. Petr. <Nm. Hausknecht>

Haust, u, lm. **y** *łyk, połknięcie:* Wypił kielich jednym a. za jednym haustem *(=pociągnięciem).* <Łć. haustus>

Haw!, Hau! *naśladowanie szczekania.* <Dźwn.>

†**Haw,** †**Hajw,** †**Hajwo,** [**Haw, Hawoj, Hawok, Hawoli, Hawu, Hawuk, Hawtu, Hawtuj, Hawjaw, Hawjaf, Hajw, Hajwo, Hajwoj, Hajwok, Hajwu, Hajwuj**] *tutaj, tu, oto tu, tu tędy, w tym miejscu; tam, trochę dalej:* Iżeś nie chrzczony, H., pódź do Jordanu. Zwr. M. Haw-nie-haw a. Haw i haw *=tu i tam:* Obróci ś. haw i haw wuli przypilnowania roboty. Człowiek nautyka ś. tu i haw. Nie chodź haw, bo juz nie dońdzies. Já haw mám posiłek, to sie posilimy. <Okrzyk.>

Hawana, y, lm. **y 1.** *cygaro hawańskie:* Mam suchą starą hawanę, na którą proszę. Krasz. **2.** p. **Hawanowy.** <Od nazwy miasta na Kubie Hawana>

Hawanowy kolor, **Hawana** kolor*=jasno-bronzowy, kolor cygara hawańskiego.*

×**Hawarja, i,** lm. e p. **Awarja.** <Włos. avaria, zap. z Arab. awār = uszkodzenie>

Háwdáras, u, lm. **y** p. **Haldamas.**

[**Ha wéj**] *patrz.* <Ha + WID>

Haweloczek, czka, lm. **czki** p. **Hawelok.**

Hawelok, a, lm. **i** *płaszcz z peleryną tylko z przodu, bez rękawów:* Popielaty H. Kon. Dżentelmen w swoim angielskim haweloku i wysokim cylindrze. Zdr. **Haweloczek.** <Od nazwiska Anglika Havelock †1857>

†**Hawer, a,** lm. **rzy** p. **Hawerz.**

Hawernik, a, lm. **i** zł. *pugilares.* <?>

[**Hawerować, uje, ował, Hawiarować**] *pracować w kopalni.*

[**Hawerowanie, a,** blm.] czynność cz. **Hawerować.**

[**Hawerski**] przym. od **Hawerz;** [**Hawiarski**]: Proch H. = *gruby proch strzelniczy.*

†**Hawerz, a,** lm. **e,** †**Hawer,** [**Hawerz, Hawiarz, Hawiasz, Hawiérz**] *kopacz; górnik:* Kopacze abo hawerze. Stryjk. Tedy górników abo hawerzy przyzwawszy... Sar. Z hawerzmi zmówiwszy ś., ukazali, jako mieli kopać pod zamek, a prochy zasadziwszy zapalić. Biel. M. (= *saperami).* <Nm. Hauer>

[**Hawiarować, uje, ował**] p. **Hawerować.**

[**Hawiarowanie, a,** blm.] czynność cz. **Hawiarować.**

[**Hawiarski**] p. **Hawerski.**

[**Hawiarz, a,** lm. **e**] p. **Hawerz:** Hawiarze, hawiarze, lekkorobotnicy, nigdzie was nie widno, jedno przy sklenicy. Zgr. [**Hawiarzysko**]. <p. Hawer>

[**Hawiarzysko, a,** lm. **a**] m. i ni. p. **Hawiarz:** Niemasz tam parobków, same hawiarzyska.

[**Hawiasz, a,** lm. **e**] p. **Hawerz.**

[**Hawiaź, i,** blm.] *roś. żywokost* (symphytum officinale). <Ukr. hawiaz>

[**Hawiernia, i,** lm. **e**] *kopalnia węgla.* <p. Hawerz>

[**Hawiérz, a,** lm. **e**] p. **Hawerz.**

Hawira, y, lm. **y** zł. *dom.* <?>

[**Hawizy, ów,** blp.] *plotki.* <p. Awiz>

[**Hawjaf**] p. †**Haw.**

[**Hawjaw**] p. †**Haw.**

[**Hawkać, a, ał**] p. **Haukać.** <Dźwn.>

[**Hawkanie, a,** blm.] czynność cz. **Hawkać.**

[**Hawoj**] p. †**Haw.**

[**Hawok**] p. †**Haw:** Pójdź H.! H. jes napisane, ze dzisiák sićko za darmo.

[**Hawoli**] p. †**Haw.**

[**Hawran, a,** lm. **y**] *gawron.* <Czes. havran>

×**Hawrań, i,** lm. **e** *miejsce, gdzie ś. gnieżdżą gawrony:* Tuhaj-bej na hawrani blizko stoi i wcale do dom nie poszedł. Sienk. <Ukr. hàjworyń>

[**Hawryło, a,** lm. **y**] m. p. **Gawron.** <Ukr. i Brs. Hauryło = Gabrjel>

†**Hawt, u,** lm. **y** p. **Haft:** Haft v. H. Goł. <p. Haft>

[**Hawta**] p. **Hawtam.** <Haw + Tam>

[**Hawtam, Hawta**] *gdzie tam.*

†**Hawtarstwo, a,** blm. p. **Hafciarstwo.**

†**Hawtarz, a,** lm. **e** p. **Hafciarz:** Nie stawa hawtarzowi złota. Rej. <p. Haft>

[**Hawten, hawta, hawto, Haften**] *ten tu, ta tu, to tu; ten oto, ta oto, to oto; ów; tamten.* Por. **Hajten, Hańten.** <Haw + Ten>

[**Hawtędy, Jawtędy**] *tędy.* <Haw + Tędy>

†**Hawtować, uje, ował** p. **Haftować.**

†**Hawtowanie, a,** blm., czynność cz. **Hawtować.**

[**Hawtu**] p. †**Haw.** <Haw + Tu>

[**Hawtuj**] p. †**Haw.**

[**Hawu**] p. †**Haw.**

[**Hawuj**] = †**Haw.**

[**Hawuk**] p. †**Haw.**

Hazard, u, lm. **y,** ×**Azard,** †**Ażard,** ×**Azart 1.** *przypadek, traf, los, szczęście:* Lepiej H. częstokroć, niż praca usłuży. Kras. **2.** *niebezpieczeństwo, niepewne ryzyko, niepewność:* Narażać ś. na H. Największe działo burzące prochami rozsadził, przy którym hazardzie pojman na śmierć przez okrutnych nieprzyjaciół był skazany. Sienk. **3.** *hazardowanie ś., hazardowność, męstwo, odwaga z narażeniem ś., zapał niebezpieczny, ryzykowność, ryzykowanie:* H. na wojnie zasługuje na nagrodę. Co innego H., a co innego proste samobójstwo. Sienk. **4.** gm. *gra o guziki:* Łobuziaki kłócą ś. przy hazardzie. Kos. **5.** karc. (w grze w ćwika) *cztery karty zostawione na stole, które wziąć można na ćwika a. na pomoc.* Goł. <Fr hazard>

Hazardować, uje, ował, ×**Azardować,** ×**Ażardować** *stawiać na los, na kartę; ryzykować, puszczać na los, na ryzyko, na niepewne; wystawiać na sztych, narażać:* Kupiec roztropny nigdy całego majątku nie hazarduje. **H. ś.** *awanturować ś., narażać ś., wystawiać ś. na los, na przypadki, na sztych.* <Fr. hazarder>

Hazardowanie, a, blm., czynność cz. **Hazardować.**

Hazardowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Hazardować ś.**

Hazardownie przys. od **Hazardowny.**

Hazardownik, a, lm. **cy,** ×**Azardownik, Hazardzista,** ×**Azardzista** *ten, co hazarduje; ten, co hazarduje ś.*

Hazardowność, i, blm. rz. od **Hazardowny,** *hazard.*

Hazardowny, ×**Azardowny 1.** *narażający ś., zbyt odważny, awanturujący ś.* **2.** *ryzykowny, niepewny, niebezpieczny:* Gra hazardowna. Przen.: Hazardowna byłaby to gra iść za niego.

Hazardzista, y, lm. **ści** p. **Hazardownik.**

Hazelina, y, blm. apt. *woda destylowana z kory rośliny amerykańskiej oczar czarnoksięski.* <Z Nm. Haselin>

[**Haziel, źla**, lm. **źle**] p. **Hajziel.**

†**Hazuczka, i**, lm. **i** p. **Hazuka**: Praetextatae virgines, panienki hazuczki noszące. Mącz. Hazuczki z gorsetami. L.

†**Hazuka, i**, lm. **i**, †**Hażuka**, †**Azuka**, †**Ażucka**, †**Ażuka**, †**Ażusta** *rodzaj długiej sukni wierzchniej:* Krawcy szyją kontusze, czabaje i hazuki. Kochan. Praetexta, H. rzymska, długa szata do pięt, szarłatem obramowana. Mącz. Zdr. †**Hazuczka.** <Słc. i Czes. hazuka, ze Śr. **Łć.** casaca, z **Łć.** casa = dom, skąd Śr. Łć. casula = okrycie>

Haź go! w. *okrzyk przy szczuciu psem = huzia!* Przen.: *okrzyk zachęty = hajdal, hajże!:* Ot wiesz co, tak sobie... ruchawka! Ciszkiem, chyłkiem i naraz haź go ha! i basta. Berw. <Haź! + go, od On>

†**Hażuka, i**, lm. **i** p. **Hazuka.**

[**Hąk, a**, lm. **i**] p. **Hanek**: Z niego leci, jak z hąka. <Nm. Hahn>

[**Hąkać się, a ś., ał ś.** (o świniach) *parzyć ś.:* Świnka ś. hąkała, prosiątek ni miała. <Dźwn.>

[**Hąkanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Hąkać ś.**

[**Hąknąć, nie, nął**] *huknąć, grzmotnąć:* Jak wymierzuł do tego Jaśka, jak hąknie, tak ten Jasiek spád na ziemię. <Dźwn.>

[**Hąń**] p. **Hajno.** <Okrzyk.>

[**Hąsnów, owa**, lm. **owy**] *łączka między dwoma wzgórzami.* <?>

[**Hąź!**] *okrzyk przy wypędzaniu świni:* A hąź! <Okrzyk.>

He w. **I.** a. **Hę, Chę** wyraża pytanie, potwierdzenie pytania a. zadziwienie = *co?:* Nie zaprzestaniesz tych sztuczek, he? L. No i cóż ty na to, he? [Usłyszawszy, że doń mówią, zapytał: he?]. Pan coś masz twarz ponurą... he! L. (= *ej*). **2.** *wołanie = hej!:* He, he, słyszysz? L. **3.** *e!, eh!, ha!, at!:* He co tam, to nie szkodzi. L. **4.** *oto, ot:* He, he, he, o toż tobie. Op. Mów czego potrzeba! — He... wina... chleba... Mick. **5.** [A he!] *wołanie przy odpędzaniu krowy a. przy popędzaniu koni.* <Okrzyk.>

[**Hebać, ba** a. **ble, bał**] *kosić, siec, ścinać.* Sł. wil. <?>

[**Hebama, y**, lm. **y**] *akuszerka.* <Nm. Hebamme>

Heban, u, lm. **y I.** bot. = a) (maba) *roś. z rodziny hebankowatych.* Gatunek: H. prawdziwy (m. ebenus). b) p. **Śliwodaktyl.** c) p. **Hebanek. 2.** *drzewo z rdzenia tych roślin:* Czarny jak H. Włosy czarne jak H. **3.** przen. *kolor hebanowy, czarny:* Nigdy bujne jej włosy świetniej nie jaśniały i nie obejmowały lepiej swym hebanem jej bladego jeszcze czoła. Korz. Malować na H. <Gr. ébenos (zap. z Egips.)>

Hebanek, nka, lm. **nki** bot. **I.** a. **Heban, Drzewo hebanowe** (ebenus) *roś. z rodziny hebankowatych.* **2.** p. **Śliwodaktyl.**

[**Hebanie, a**, blm.] czynność cz. **Hebać.**

Hebanista, y, lm. **ści** *stolarz robiący z drzewa hebanowego.*

Hebankowaty bot.: Rośliny hebankowate a. hebanowate (ebenaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Hebanować, uje, ował *drzewo tak przyprawiać, żeby ś. zdawało być hebanowym.*

Hebanowanie, a, blm., czynność cz. **Hebanować.**

Hebanowaty bot.: Rośliny hebanowate p. **Hebankowaty.**

Hebanowy przym. od **Heban**: Las H. ✕ Stolarz H. Troc (= *wykonywający wyroby z hebanu, hebanista).* Drzewo hebanowe p. **Hebanek.** Szafa hebanowa (= *z hebanu).* Przen.: *czarny, kruczy.* Włos H.

Hębd, u, lm. **y** bot. p. **Bez.** <Gr. aktéa a. aktē; por. Chebzina i t. p.>

[**Hebda, y**, lm. **y, Ebda**] *hebd; ziele, rosnące w boru i używane do kąpieli; roś. do utrwalania fryzury.* P. **Chebda.**

Hebdomada, y, lm. **y** kość. *tydzień, dyżur tygodniowy księdza w parafji.* <Gr. hebdomás, 2 pp. hebdomádos>

✕**Hebdomadarz, a**, lm. **e** *człowiek, sprawujący po kolei w ciągu tygodnia jakieś obowiązki, np. ksiądz odbywający hebdomadę.* <Łć. hebdomadarius, z Gr. hebdomás = siódemka, tydzień>

[**Hebdziak, a**, lm. **i** i **Hebdziák**] p. **Chebdziak.**

[**Hebdźniak, a**, lm. **i**] p. **Chebdziak.**

Hebe nieod. zool. (euprepia hebe) *owad łuskoskrzydły ze skupienia prządkówek.* <Od nazwy bogini Gr. Hébē>

Hebel, bla, lm. **ble, Hybel**, [**Hewel**] **I.** *narzędzie stolarskie do gładzenia drzewa*, strug: Heble wiórowe, gładzące (in. gładzidła), wzorzyste. **2.** H. na łąki = *przyrząd, którym ś. równają kretowiska i inne wyniosłości.* **3.** org.: H. szklany = *deszczułka posmarowana klejem i obsypana szkłem miałkim, do zdrapywania nierówności na drzewie.* Zdr. **Hebelek.** <Nm. Hobel, [höbel, hövel, hubel]>

Hebelek, lka, lm. **lki** p. **Hebel.**

Hebelkowy I. przym. od **Hebelek**; *podobny do hebelka.* **2.** bot.: Liść H. = *mięsisty, spłaszczony, na końcu okrągławo zaostrzony, spodem zaś wypukły.*

Heber, u, lm. **y** *drąg, dźwignia, lewar.* <Nm. Heber>

Hebertysta, y, lm. **ści** *zwolennik Jakóba Heberta, znanego demagoga w czasie rewolucji francuskiej.* <Z nazwiska Fr. Hébert †1794>

Heberzyna, y, lm. **y** *roś. chebd* (ebulus). <p. Hebd>

Hebes, a, lm. **y** *tępa, zakuta głowa, osieł:* Słychanaż to rzecz, żeby człek takiej fortuny, taki był H.? Sienk. <Łć. hebes przym.>

Hebesiątko, a, lm. **a** m. i ni., **Hebesina** *hebes godzien politowania, oślątko.*

Hebesina, y, lm. **y** p. **Hebesiątko.**

Hebesostwo, a, blm. *rola, stan hebesa.*

Heblarka, i, lm. **i, Heblarnia** rzem. *maszyna, heblująca automatycznie.* <p. Hebel>

Heblarnia, i, lm. **e I.** p. **Heblarka. 2.** p. **Stolarnia.**

Heblarz, a, lm. **e** *ten, co ś. zajmuje heblowaniem.*

Heblować, uje, ował, Hyblować I. a. [**Hoblować, Hewlować**] *gładzić heblem.* † Przen. *okrzesywać, ogładzać, kształcić:* Heblowałem cię przez proroki. Leop. Przen. żart.: H. bruki = *zbijać, szlifować:* Waść może najwięcej piechotą bruki warszawskie heblujesz. L. **2.** myśl. *ogryzać:* Łoś nie hebluje już dawno olszyny. Pol. <Nm. hobeln, [höbeln, höveln, hubeln]>

Heblowanie, a, blm., czynność cz. **Heblować.**

Heblowiny, in, blp., [**Hewlowiny, Heblówka**] *wióry z pod hebla, strużyny.*

Heblownica, y, lm. **e** men. *przyrząd do zestrugiwania krążków na monety wyciętych.* Łab.

Heblowy przym. od **Hebel**: Drzewiec H. Łab.

[**Heblówka, i**, lm. **i**] p. **Heblowiny.**

Hebraista, y, lm. **ści** *znawca hebrajszczyzny.*

Hebraizm, u, blm. p. **Hebrajszczyzna.**

Hebrajszczyzna, y, blm., **Hebraizm** *język, obyczaje i wszystko, co ściąga ś. do narodu hebrajskiego.* Żart.: Trzeba będzie znów mój i Stacha zegarek na naukę hebrajszczyzny do lombardu puścić. Dąb. Hebrajszczyzny zarywać = *mówić z hebrajska.* Hebrajszczyzną trącić = *mieć coś żydowskiego w sobie.* <Przez Gr. Hebraîos, Łć. Hebraeus, z Hb. eber dosł. = z tamtej strony (Jordanu) mieszkający>

[**Hebz, u,** lm. **y**] *bez.* <p. Hebd>

[**Hebzina, y,** lm. **y**] = **Chabzina.** (p. 2. Bez). <p. Hebd>

[**Hebźniak, a,** lm. **i**] p. **Chebdziak.**

†**Hec, u,** lm. **e** p. **Heca.** L.

[**Hec!, Heć!, Hecia!**] *wołanie na woły, k sobie!, na prawo! a. na lewo!, stój:* Hecia hecia hec hec! Por. **Hejsi!, Eć!** <Okrzyk.>

Heca, y, lm. **e 1.** *cyrk, przeznaczony na widowiska dla pokazujących sztuki konne.* **2.** *przedstawienie cyrkowe; skoki, łamańce:* Pójdź na hecę a. na teatr. Krasz. Dostali ś. na tę sławną hecę. Dnia tego drewniana buda była pełną, bo niedźwiedzia szczuć miano. Krasz. **3.** *sztuka, scena pocieszna, zajście komiczne, komedja, zdarzenie zabawne, brewerje, awantura:* A to H.! Hece wyrabiać = *dokazywać, pokazywać niestworzone rzeczy.* **4.** × *szczwanie, polowanie, łowy.* Sł. wil. **5.** × a. †**Hec** *miejsce do szczwania, szczwalnia.* L. Zdr. gm. **Hecuńka.** <Nm. Hetze>

†**Heca, y,** lm. **e** *młotek:* Nie ma hecą a. młotkiem na warstacie u mistrza uderzyć. Przyw. kotlarzy lubelsk. 1629 r. <? Por. Hätze, Hetze, Hatz = swora>

Hecarnia, i, lm. **e** *miejsce, na którym ujeżdżają i wprawiają do sztucznej jazdy konie, ujeżdżalnia do sztuk konnych.*

Hecarstwo, a, blm. *zajęcie hecarza, umiejętność jego:* Zawsze miałem ten pociąg do udawania i hecarstwa. Dąb.

Hecarz, a, lm. **e 1.** a. **Hecownik** *ten, co pokazuje hece, pajac.* **2.** × *ten, co umie robić sztuki, jeżdżąc konno, woltyżer; doskonały jeździec.*

†**Hecel, cla,** lm. **cle** p. **Hycel:** H. najdzie sługę, co psa za ogon pod sukienicą wlecze. Rej. (= *trafił djabeł na poganina).* <p. Hycel>

[**Hecia!**] **1.** p. [**Hec!**]: H., moje wołki, H. wołki, H.! **2.** a. [**Hećka**] *odganianie źrebiąt.* **3.** a. [**H. fiu**] *odpędzanie owiec.* <Okrzyk.>

[**Heciak, a,** lm. **i**] **1.** *awanturnik.* **2.** *nieokrzesaniec, cham, ordynus, grubijanin, prostak, gbur.* **3.** *morus, brudas.* **4.** *samolub, sobek.* <Zap. od okrzyku Hecia!>

[**Heciakowaty**] *rubaszny, nieucywilizowany.*

Heciepecie, i, blp. **1.** a. **Heciepiecie** żart. *hetki, szkapska, konie chude ale prędko biegające:* Każ pan zaprząc co prędzej swoje H. L. **2.** [H.] p. **Eć peć:** Mówić H. = *trzy po trzy.* <Por. Eć peć, Heczepecze, i t p., oraz Hetka i Nm. [hetschefetzche i t. p. = szałaput>

Heciepiecie, i, blp. p. **Heciepecie.**

[**Heciu peciu dylu dylu, Huciu puciu**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

[**Heciura, y,** lm. **y**] *leniwiec.* <Zap. z okrzyku Hecia!>

[**Hec kiec, Ec kiec**] *przyśpiew:* Hec kiec, moje dziwce, hec kiec! <Okrzyk.>

Heco! 1. [H.] *naśladowanie biegu:* Druchny za nią (= za panną młodą) lecą H. H.! **2.** myśl. *okrzyk przy zdybaniu zająca, wołanie na charty, by pognały za zającem, który ś. ukazał.* <Dźwn.>

Hecować, uje, ował 1. *wyprawiać hece, dokazywać, awanturować ś.:* Musi ś. z nim porządek zrobić, bo strasznie hecuje. Zap. **2.** [H.] *objeżdżać śpiącego zająca.* <p. Heca>

1. †**Hecować, uje, ował,** †**Ecować** *kwasem wygryzać (kruszec):* Na rękojeści miecza miał hecowaną kwadrygę. Warg. <Nm. ätzen>

2. †**Hecować, uje, ował** *wecować, szlifować, polerować:* Hecuje szyszaki i zbroje. Rak. Przen.: Rodzice mają synów tak zawsze H., żeby mniej o sobie, niż jest, rozumieli. Petr. <Nm. wetzen, por. Wecować>

Hecowanie, a, blm., czynność cz. **Hecować.**

†**Hecowanie, a,** blm., czynność cz. †**Hecować:** Grubej mowy hecowania przyczynę podał. Petr. (= *wygładzania).*

Hecownik, a, lm. **cy** p. **Hecarz:** Przez chwilę patrzał na ognisko i na migające ś. przed takowym postacie hecowników cygańskich. Jeż.

× **Hecowny** *wyostrzony, wecowany, polerowany:* Zęby hecowne. Nar.

†**Hecuga, i,** blm. *czyszczenie krwi; trawienie.* Mor. <Z Nm. wetzen, p. 2. †Hecować>

Hecuńka, i, lm. **i** p. **Heca:** A to ci heca, H.!

[**Heczeć, y, ał**] *gapić ś.* <Z Czes. heč = patrz>

[**Heczenie, a,** blm.] czynność cz. **Heczeć.**

[**Hecze-pecze** nieod.] *potrawa z jaj, w rodzaju gogielmoglu.* <p. Hecie pecie>

[**Heczy-peczy** nieod.] *owoc głogowy (róży polnej).*

[**Heć!**] p. [**Hec!**].

[**Hećka**] p. **Hecia!**

[**Hećny wół**] *chodzący po lewej stronie:* H. naksob ściągał od skiby (= *lewy wół ściągał na prawo).* <Z okrzyku Heć>

[**Heda, y,** lm. **y**] p. **Hadyna.**

[**Hedbaw, wiu,** lm. **wie**] p. **Jedwab.** <Czes. hedbáv>

[**Hedbawny**] p. **Jedwabny,** <Czes. hedbavný>

Heder, u, lm. **y** p. **Cheder.**

[**Hedka, i,** lm. **i**] p. **Hadyna.**

Hedonik, a, lm. **cy** fil. p. **Hedonista:** Był życiowym sceptykiem, ale zarazem hedonikiem. Sienk. <Now. z Gr. hēdonikós dosł. = przyjemnościowy>

Hedonika, i, blm. fil. *część psychologji, traktująca o przyjemności i przykrości; teorja przyjemności i przykrości.* <Now. z Gr. hēdonikós, p. Hedonik>

Hedonista, y, lm. **ści, Hedonik, Cyrenaik** fil. *filozof ze szkoły Arystypa z Cyreny; zwolennik, wyznawca hedonizmu a. cyrenaizmu:* Pan Kazimierz był hedonistą w klasycznym tego wyrazu znaczeniu. Kraus. Por. **Epikurejczyk** i **Eudemonista.** <Now. z Gr. hēdonḗ = rozkosz, przyjemność>

Hedonistycznie przys. od **Hedonistyczny.**

Hedonistyczny przym. od **Hedonizm; Cyrenajski:** Etyka, filozofja hedonistyczna. Pogląd H.

Hedonizm, u, blm., **Cyrenaizm** fil. *filozofja, kierunek filozoficzny Arystypa z Cyreny; kierunek etyczny uznający przyjemność a. rozkosz zmysłową za najwyższe dobro moralne, za probierz moralności.* Por. **Epikureizm** i **Eudemonizm.** <Now. z Gr. hēdonḗ = rozkosz, przyjemność>

[**Hedukacyja, i,** blm.] p. **Edukacja.**

Hedżyra, y, blm. p. **Hegira.**

Hefsztyk, u, lm. **i** piek. *rozczyn do ciasta.* <Nm. Hef(en)stück>

Heft, u, lm. **y** rzem. *trzonek do dłóta.* <Nm. Heft>

Heftlada, y, lm. y intr. *rama z przeciągniętemi prostopadle sznurkami, do których przyszywano grzbiety oprawianych książek.* <Nm. Heftlade>

†Heftlik, a, lm. i *haftka:* Za 6 par heftlików pozłacanych dla rzeczonej księżny 1 grzywnę. Przezdz. <Z Nm. Heftel>

Heftować, uje, ował tap. *przybijać tymczasowo przed ostatecznym wykończeniem, nie dobijać gwoździ.* <Nm. heften>

Heftowanie, a, blm., czynność cz. **Heftować.**

Hegard, a, lm. **y** myśl. **1.** p. **Hagard. 2.** wog. *sokół.* Sł. wil. <Ang. haggard>

!Hegieljanin, a, lm. **anie** p. **Heglista.** <Od nazwiska filozofa Nm. Hegel †1831>

!Hegieljanistyczny fil. przym. od **Hegieljanizm,** p. **Heglistowski.**

!Hegieljanizm, u, blm. fil. p. **Heglizm.**

Hegiemon, a, lm. **owie** *mający hegiemonję, najwyższy władca:* Król czeski wystąpił tutaj w roli hegiemona nad Polską lub jej częścią. <Gr. hēgemōn>

Hegiemonja, i, lm. **e** *dowództwo naczelne na wojnie, a zarazem przewaga polityczna jednego państwa nad drugim, dobrowolnie uznana a. zdobyta:* H. pruską w Niemczech. <Gr. hēgemonía>

Hegier, a, lm. **owie** myśl. *leśnik, gajowy.* <Nm. Heger>

Hegira, y, blm., **Hedżyra** *era mahometańska, poczynająca ś. rokiem 622 po Chrystusie.* <Arab. hedżra dosł. = ucieczka (Mahometa do Medyny, r. 622 po Chr.), przez Śr. Łć. hegira>

Heglista, y, lm. **ści, !Hegieljanin** fil. *uczeń Hegla; zwolennik, wyznawca filozofji Hegla a. heglizmu.* <p. Hegieljanin>

Heglistka, i, lm. **i** forma ż. od **Heglista.**

Heglistowski przym. od **Heglista; !Hegieljanistyczny.**

Heglizm, u, blm., **!Hegieljanizm** fil. *filozofja Hegla; kierunek filozoficzny Hegla.*

[**Hego hego lola!**] *wabienie krowy.* <Okrzyk.>

Hegumen, a, lm. **i, Igumen,** [**Ihumen**] *przełożony nad zakonnikami w klasztorach w kościele wschodnim.* <Now. z Gr. hēgéomai = dowodzę, przywodzę, przodkuję>

Hegumenja, i, lm. **e, Igumenja,** [**Ihumenja**] *przełożona nad zakonnicami klasztoru w kościele wschodnim, ksieni.*

Hegzametr, u, lm. **y** p. **Heksametr:** Poema Litwina Donalejtysa o czterech porach roku, hegzametrem napisane. Mick. W budowie wiersza naśladowano H. grecki. Mick.

[**Hegzdum**] p. **Egzum.**

[**Heha!, Hej ha!, Heja heja!**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

[**Hehe!**] *okrzyk uspokajający.* <Okrzyk.>

Hej!, Hajże!, Hejże!, †Haj!, [**Haj!**], **Chcjda!** w. **1.** wyraża wołanie na kogo = *ej:* Hej! wołał na pacholę kozackie. Sienk. Hej! wszelki duch żywy, ozwij ś., bracie, kto jesteś? Mick. Hej! jest tam kto? **2.** *okrzyk zachęcania, pobudzania = hajda!, dalej!, dalejże!, nuże!:* Hej, dalej na koń! Hej! komu ze mną umrzeć miło, do mnie, bracia, do mnie! Tw. Próżno woźnica przynagla (konie) do biegu, hej! krzyczy, biczem zadaje. Mick. Hej! użyjmy żywota! wszak żyjem tylko raz. Mick. Hej, dalej w pląs! Mick. Hej, sowy, puhacze, kruki, i my nie znajmy litości! Mick. **3.** ostrzeganie = *ej, ejże:* Hej, co robisz! Sł. wil. **4.** a. **†Hau!, †Heu!** *okrzyk żalu = ha!, oj!, och!, ach!, o!:* Hej, nie jemu jednemu śmierć pisana. Hej, biednyż ty, jakże mi cię żal! Hej, cóżeś zrobił! Hej ja nieszczęśliwy! Hej, hej, mój Boże! szczęścia tu niemało. Fred. A. **5.** a. **Hej hej!, ×Hejah!, Hejda!, Hejdaż!, ×Hejdyż!** *okrzyk radości = dobrze!:* Urodzaje by ś. nie zawiodły, byłożby gumno i plon hej! niepodły. Jabł. Hej, nie hej: mnie wszystko jedno. Prz. (*= dobrze czy źle, tak czy owak*). [H. a. **Hejwa!, Hejwo!, Hej nam hej!, Hejha bąbelota!, Hej leluja!, Hej hola dana!, Hej hola rata rata!, Hej tu tu drum!, Hej dynum daty dana!, Hej tum tadanum dyty odum tadanum!**] *przyśpiew:* Hej kolęda, kolęda! <Okrzyk.>

1. [**Hej**] p. **2. Haj.**

2. [**Hej**] przys. *tu:* A sumeśmy H. (*= a jesteśmy tu*). <Okrzyk.>

×Hejah! p. **Hej!**

[**Heja heja!**] p. **Heha!**

[**Hejcio!**] p. **Hejco!**

[**Hejco!, Hejcio!**] *wykrzyknik ubolewania i zwątpienia = eh!, co tam!* <Okrzyk.>

Hejda! 1. p. **Hej! 2.** [H.] *od siebie.* <Hej + Da>

×Hejdać, a, ał *wykrzykiwać radośnie, wołać: hejda!:* Wino z kadzi zagubiłem, nie będzie winiarz śpiewał: hejdaż, hejdaż, nie będzie hejdał. Bud. <Od Hejda!>

×Hejdanie, a, blm., czynność cz. **Hejdać.**

×Hejdawery, ów, blp. p. **Hajdawery:** Miał na sobie jasne, szerokie H. Chodź. <p. Hajdawery>

Hejdaż! p. **Hej!** <Hej + Da + Ż(e)>

[**Hej dynum daty dana!**] p. **Hej!** <Okrzyk.>

×Hejdyż! p. **Hej!:** H. już po strachach, biesiadujmy wesoło. Brud.

[**Hej ha!**] p. **Heha!** <Okrzyk.>

[**Hejha bąbelota!**] p. **Hej!** <Okrzyk.>

[**Hej hola dana!**] p. **Hej!** <Okrzyk.>

[**Hej hola rata rata!**] p. **Hej!** <Okrzyk.>

[**Hej leluja!**] p. **Hej!** <Hej + Aleluja>

Hejlig, a, lm. **i** zł. p. **Chelich.**

[**Hejn**] p. **Hajno:** Słysę śpiewanie hejn za górecką. <Okrzyk.>

1. [**Hejna**] p. **Hajno:** H. pódźcie = *pójdźcie tam.* <Okrzyk.>

2. [**Hejna**] *wołanie na konie:* H., hej!

Hejnalenie, a, blm., czynność cz. **Hejnalić.**

Hejnalić, i, ił, ×Hajnalić *śpiewać hejnał.* <p. Hejnał>

Hejnalik, u, lm. **i** p. **Hejnał.**

Hejnał, u, lm. **y, ×Ejnał, ×Hajnał 1.** *pieśń religijna, wykonywana na instrumentach dętych z wieży kościelnej, a. w obozie przed świtem:* Grają H. na wieży marjackiej. Poczciwemu nie trzeba stróża z hejnałem na wieży, bo już stróżem u niego cnota. Rej. †Przen.: Już po hejnale = *już za późno, już po wszystkim, już nie czas.* **2.** †*zorza:* H. świta, Febus wstaje. Koch. Eurus podpadł pod H. Żebr. Zdr. **Hejnalik.** <Węg. hajnal dosł. = jutrzenka; poranek>

[**Hej nam hej!**] p. **Hej!** <Okrzyk.>

Hejnik, u, a. a, lm. **i** bot. p. **Rumian.** <?>

Hejno!, Hejsa!, Hejza! w., *oznaczający wesołość, tryumf a także zachęcający do tańca, hasania:* H.! dobra nasza bez marjasza. Mick. <Okrzyk.>

[**Hejno**] p. **Hajno.**

[**Hejny**] *butny, zuchwały.* <Ukr. hajnyj>

[**Hejńdry mejńdry na holendry, hele pele na wesele**] *koszałki opałki, duby smalone.* <Okrzyk.>

Hejsa! p. **Hejno.** <Hej + Sa>

[**Hejsi!**] **1.** a. [**Hesi!**] *odpędzanie kur,* a sio! **2.** p. **Husi!** <He(j) + Si(o)>

†Hejstać, a, ał *znieważać.* Rękopis XV w. <? Może Nm. hetzen = szczuć>

[**Hejsz**] p. **Jeszcze.** <Z Jeszcze>

[**Hejt!**] **l.** a. [**Hajta!, Hajt!, Hejta!, Heta!, Hejtta!**] *wołanie na konie, żeby szły na prawo: od siebie!* **2.** p. **Hetta!** <Okrzyk.>

[**Hejta!**] **l.** p. **Hejt! 2.** p. **Hetta!**

†Hejtman, a, lm. **i** p. **Hajtman.**

[**Hejtta!**] **l.** p. **Hejt! 2.** p. **Hetta!**

[**Hej tum tadanum dyty odum tadanum!**] p. **Hej!** <Okrzyk.>

[**Hej tu tu drum!**] p. **Hej!**

[**Hejwa!**] p. **Hej!**: H., chłopcy! <Okrzyk.>

[**Hejwo!**] p. **Hej!**: Jasio kiwnął chustką: H., Maryś moja!

Hejza! p. **Hejno.**

[**Hejzom hejzom!**] p. **Hejże ino!**: Hejzom hejzom, wsy mie gryzom.

Hejże! l. p. **Hej!**: Cha cha chi chi, H., hola! Mick. H. do niej (= do czary) wesoło! niechaj obiega wkoło. Mick. **2.** [**H.**] *okrzyk zdziwienia i zapytania = ejże!* <Okrzyk.>

[**Hejże hoj!**] p. **Hejże ino!**: Hejże hoj, szumiał gaj!

[**Hejże ino!, Hejże ino dyna!, Hejże hoj!, Hejzom hejzom!**] *przyśpiew.* <Hej + Że + Ino>

[**Hejże ino dyna!**] p. **Hejże ino!**

Hekatomba, y, lm. **y** *ofiara ze stu wołów.* Przen.: Czy widzisz za mną hekatombę, z krwi i kości najdroższych moich rozniesioną? Orzesz. <Gr. hekatómbē (dosł. hekatón = sto + boûs = wół) ofiara ze stu wołów>

Hekatostylon, u, lm. **y** *portyk o stu kolumnach:* Portyk przy teatrze Pompejusza nazywał ś. H., bo ś. składał ze stu kolumn. Korz. <Now. z Gr. hekatón = sto + stýlos = słup>

[**Hekielek, lka,** lm. **lki**] *haczyk, szydełko* (do robót niewieścich). <Nm. Häckel>

Hekim, a, lm. **owie** p. **Hakem**: Przechodzą tędy fakiry i derwisze i hekimy i Cyganki. Jeż.

[**Heklować, uje, ował**] **l.** *pracować, robić:* Człek od rana do nocy hekluje i na chléb nie zarobi. **2.** *robić szydełkiem.* <Nm. häckeln>

[**Heklowanie, a,** blm.] czynność cz. **Heklować.**

Heksachord, u, lm. **y, Heksakord** muz. **l.** *instrument muzyczny o sześciu strunach.* **2.** *średniowieczna sześciostopniowa gama djatoniczna, nie mająca siódmego stopnia czyli nuty czułej* (h w tonacji C). <Gr. héx(a) = sześć + chordé = struna>

Heksachordowy przym. od **Heksachord,** *heksakordowy.*

†Heksaedr, u, lm. **y** mat. p. **Sześcian.** <Now. z Gr. héx(a) = sześć + hédra = podstawa>

†Heksaedryczny przym. od **Heksaedr.**

†Heksagon, u, lm. **y** mat. p. **Sześciobok.** <Gr. hexágōnon>

†Heksagonalny l. mat.: a) p. **Sześciokątny.** b) Liczby heksagonalne p. **Liczba. 2.** a. **Jednotrzyosiowy, Romboedryczny** min. *ściągający ś. do pewnych postaci krystalicznych:* Układ H. Kryształ H.

Heksakisoktaedr, u, lm. **y** min. *postać krystalograficzna, czterdziestoośmiościan prawidłowy.* <Now. z Gr. hexákis = sześćkroć + oktṓ = ośm + hédra = podstawa>

Heksakistetraedr, u, lm. **y** min. *postać krystalograficzna połowiczna, dwudziestoczterościan prawidłowy.* <Now. z Gr. hexákis = sześćkroć + tetra- = cztery + hédra = podstawa>

Heksakord, u, lm. **y** muz. p. **Heksachord.**

Heksakordowy przym. od **Heksakord,** *heksachordowy.*

×Heksameter, tru, lm. **try** p. **Heksametr.** L.

Heksametr, u, lm. **y, ×Heksameter, Hegzametr** *sześciostopowy starożytny wiersz nierymowany, właściwy epopejom.* <Gr. hexámetros>

Heksametrowy przym. od **Heksametr:** Wiersz H.

Heksan, u, lm. **y** chem. *węglowodór ze składem* C_6H_{14}. <Now. z Gr. héx = sześć>

Heksapodja, i, lm. **e** *wiersz sześciostopowy*: Poemat grecki, napisany w heksapodjach jambicznych. <Now. z Gr. héx(a) = sześć + poûs, 2 pp. podós = stopa, miara>

Heksyl, u, lm. **e** chem. *rodnik węglowodorny* C_6H_{13}. <Now. z Gr. héx = sześć>

Heksylen, u, lm. **y** chem. *węglowodór* C_6H_{12}. <Now. z Gr. héx = sześć>

Heksylowy alkohol, chem. *alkohol* $C_6H_{13}OH$.

Hektar, u, lm. **y** *jednostka miar powierzchni ziemi = sto arów, 10,000 metrów kwadratowych.* <Now. z Gr. hekatón = sto + Łć. area = powierzchnia>

Hektograf, u, lm. **y** *przyrząd, za pomocą którego wykonywa ś. z jednego pisma ręcznego wiele odbitek.* <Now. z Gr. hekatón = sto + gráfō = piszę>

Hektograficznie przys. od **Hektograficzny**: Wpisano H. wszelkie cytaty w sposób arcy nieudolny. Brk.

Hektograficzny przym. od **Hektografja.**

Hektografja, i, blm. *odbijanie za pomocą hektografu, hektografowanie.*

Hektografować, uje, ował *pisać za pomocą hektografu, kopjować hektograficznie:* Memorjał hektografowany. Kursa uniwersyteckie hektografowane.

Hektografowanie, a, blm., czynność cz. **Hektografować.**

Hektogram, u, lm. **y** *jednostka wag, obejmująca sto gramów, dziesiąta część kilograma.* <Now. z Gr. hekatón = sto + grámma = drobna waga>

Hektogramowy przym. od **Hektogram.**

Hektolitr, u, lm. **y** *jednostka miar objętości, obejmująca sto litrów czyli sto decymetrów sześciennych.* <Now. z Gr. hekatón = sto + lítra = 12 uncji>

Hektolitrowy przym. od **Hektolitr**: Wyrób spirytusu wynosił prawie 28 miljonów stopni hektolitrowych. Tat.

Hektometr, u, lm. **y** *jednostka miar długości, wynosząca sto metrów.* <Now. z Gr. hekatón = sto + métron = miara>

Hektometrowy przym. od **Hektometr.**

Hektoster, u, lm. **y** *miara objętości = 100 sterom = 100 metrom sześciennym.* <Now. z Gr. hekatón = sto + stereós = stały, twardy, miąższy>

!Hektyczny lek. przym. od **Hektyka,** *niszczący, trawiący:* Gorączka hektyczna. <Gr. hektikós>

!Hektyk, a, lm. **cy** *chory, podległy hektyce.* <Gr. hektikós>

!Hektyka, i, blm. lek. (febris hectica) *gorączka niszcząca, trawiąca, †ustawna.* <Gr. hektikē ż.>

[**Hel, u,** lm. **e**] p. **Hyl**: Dom stoi na samym helu.

l. [**Hela, i,** lm. **e, Chela, Paka**] *wózek do wożenia kartofli; skrzynia wozowa z zasuwą w tyle i z drzwiczkami z boku, do wożenia kartofli, brukwi i t. p.* <Nm. Höhle, [häle, hele]>

2. [**Hela!**] *wołanie na bydło.* <He + La, Okrzyk.>

[**Hela hela!**] **l.** *wołanie na gęsi:* A hela, gąseczki, jedna za drugą! **2.** *nawoływanie owiec.*

×Helaż! *okrzyk zachęcania = hej!*: H. od lądu, nie żałując wiosła, żeby komięga jak najśpiesznie poszła. Koch. <Hela! + Ż(e)>

† **Helbarta**, **y**, lm. **y** p. **Halabarda**: Nad łóżkiem zawieszona długa H., turecka szabla, ciężka kusza. Paw.

[**Helegantka**, **i**, lm. **i**] p. **Elegantka**.

† **Hele hele!** *wołanie na konie.* Rękopis XV w. <Okrzyk.>

[**Helemak**, **a**, lm. **i**] *człowiek niemądry, roztrzepany.* <? Por. Czes. helmbrecht = zalotnik, wytworniś>

[**Helena**, **y**, lm. **y**] = **Aloes**.

Helenina, **y**, blm., **Elenina**, **Kamfora omanowa**, **Omanin** chem. i apt. *krystaliczna substancja należąca do rzędu stearoptenów, otrzymywana z korzeni rośliny oman pospolity.* <Od Łć. nazwy rośliny (inula) helenium>

Helenista, **y**, lm. **ści** **1.** *znawca języka, starożytności i literatury greckiej.* **2.** *Żyd, który poza obrębem Judei przebywając, zapomniał swego języka i posługiwał ś. językiem greckim.* <Now. z Gr. Héllēn = Grek>

Helenistowski przym. od **Helenista**.

Helenistyczny przym. od **Helenizm**: Język H. (= *grecki*).

Helenizacja, **i**, blm. p. **Helenizowanie**: Rozpoczęła ś. H. religijna. Jeż. <Now. z Gr. hellēnízō = greczę, zgreczam>

Helenizm, **u**, blm. *język, obyczaje i wszystko, co jest heleńskiego.* <Gr. hellēnismós>

Helenizować, **uje**, **ował** **1.** *przerabiać kogo na Greka, przerabiać co na greckie.* **2.** *tworzyć w duchu heleńskim, udawać Helena:* Poeta helenizujący i zachwycony tym słonecznym światem, pisze, że... Spas. **H. ś.** *przerabiać ś. na Greka a. na greckie.* <Gr. hellēnízō>

Helenizowanie, **a**, blm., **Helenizacja** czynność cz. **Helenizować**.

Helenizowanie się, **a ś.**, blm., czynność cz. **Helenizować ś.**: H. ś. obu poetów. Spas.

Helenka, **i**, lm. **i** bot.: H. słonecznikowa bot. p. **Dziełżan**. <Z Łć. helenium>

Helenofil, **a**, lm. **e** *przyjaciel Greków.* <Now. z Gr. Héllēn = Grek + fílos = przyjaciel>

Helfer, **a**, lm. **owie** a. **rzy** piek. *robotnik zajęty przy piecu od bułek.* <Nm. Helfer dosł. = pomocnik>

[**Heli**] p. **Jeżeli**. <Z Jeżeli>

[**Helijas**, **a**, lm. **y**] = **Aloes**.

[**Helijos**, **a**, lm. **y**] p. **Aloes**.

[**Helikać**, **a**, **ał**, **Helokać**, **Helókać**, **Olikać**, **Holikać**, **Holukać**] *nucić bez tekstu różne melodje, nucić, śpiewać głośno.* <Okrzyk.>

[**Helikanie**, **a**, blm.] czynność cz. **Helikać**.

Helikon, **u**, lm. **y** muz. = **Fagot**. <Gr. helikōn>

× **Helikonjada**, **y**, lm. **y** p. **Helikonka**.

Helikonka, **i**, lm. **i**, × **Helikonjada**, **Dziewica helikońska** *mieszkanka Helikonu, muza.* <Od nazwy góry Gr. Helikōn>

Helikoński: Dziewica helikońska p. **Helikonka**.

Helikopter, **u**, lm. **y** *śruba powietrzna, przyrząd wznoszący ś. w powietrze, a polegający na zastosowaniu śruby.* <Now. z Gr. hélix = śruba + pterón = skrzydło>

Helisa, **y**, lm. **y** mat. l i n j a ś r u b o w a, *krzywa na walcu, której styczne tworzą kąt stałej wielkości z tworzącą walca.* <Fr. hélice, z Gr. hélix>

[**Helisia**, **i**, lm. **e**] p. **Heliś**: Moja H. stanu szlacheckiego. <p. Heliś>

[**Helisienia**, **i**, lm. **e**] p. **Heliś**: H. zapłakała oczy.

Helisojda, **y**, lm. **y** mat. *powierzchnia utworzona przez styczne do helisy.* <Helisa + Gr. eîdos = postać>

[**Heliś**, **l**, lm. **e**, **Oliś**, **Helisia**] *nazwa pieszczotliwa dla dziewczyny:* Kasiu moja, H., nabierz złota dosyć. Zdr. [**Helisienia**, **Helusienia**]. <Z imienia Helena>

Heljakiczny astr. (w astronomji starożytnej): Wschód H. gwiazdy = *pierwsze ukazanie ś. gwiazdy po jej wynurzeniu ś. z promieni słonecznych.* Zachód H. gwiazdy = *zniknięcie gwiazdy przy zanurzeniu ś. w promienie słoneczne.* <Gr. hēliakós>

Heljant, **a**, lm. **y** bot. p. **Słonecznik**. <Now. z Gr. hēlios = słońce + ánthos = kwiat>

Heljasta, **y**, lm. **owie** *członek sądu starogreckiego:* Towarzystwo chętnie zbierało ś. po rozprawie sądowej w jakiej opróżnionej hali heljastów, aby dyskutować. Pawl. <Gr. hēliastḗs>

× **Heljer**, **a**, lm. **owie** p. **Eljer**.

Heljocentryczny, **Śródsłoneczny** astr. *odniesiony do środka słońca:* Położenie gwiazdy heljocentryczne = *oznaczone tak, jakby ś. przedstawiało obserwatorowi, umieszczonemu w środku słońca.* Teorja heljocentryczna = *teorja świata a raczej układu słonecznego, która środek ruchów planetarnych mieści w słońcu, nie zaś w ziemi.* Długość heljocentryczna p. **Długość**. <Now. z Gr. hḗlios = słońce + Centryczny>

Heljochromja, **i**, blm. p. **Fotochromja**. <Now. z Gr. hḗlios = słońce + chrōma = barwa>

Heljograf, **u**, lm. **y** *przyrząd fotograficzny, zastosowany do otrzymywania fotogramów słońca.* <Now. z Gr. hḗlios = słońce + gráfō = piszę, rysuję>

Heljografja, **i**, blm. *fotolitografja, fototypja.*

Heljograwiura, **y**, lm. **y**, **Fotograwiura** *rodzaj światłodruku, sposób reprodukcji rysunków przez odbijanie z tablic metalowych, na których je utrwalono przez wytrawienie kwasem.* <Now. z Gr. hḗlios = słońce + Grawiura>

Heljometr, **u**, lm. **y**, **Astrometr** astr. *przyrząd służący do mierzenia bardzo drobnych kątów na niebie, a. raczej odległości kątowej gwiazd, bardzo blizko względem siebie położonych, przeznaczony pierwotnie głównie do mierzenia średnicy pozornej słońca.* <Now. z Gr. hḗlios = słońce + métron = -mierz>

Heljominjatura, **y**, lm. **y** *fotografja podkolorowana w sposób specjalny.* Zdr. **Heljominjaturka**. <Now. z Gr. hḗlios = słońce + Minjatura>

Heljominjaturka, **i**, lm. **i** p. **Heljominjatura**.

Heljominjaturowy przym. od **Heljominjatura**.

Heljominjaturzysta, **y**, lm. **ści** *ten, co wykonywa heljominjatury.*

Heljominjaturzystka, **i**, lm. **i** forma ż. od **Heljominjaturzysta**.

Heljoskop, **u**, lm. **y** *daw. przyrząd astronomiczny, służący do obserwacji powierzchni słońca, a zwłaszcza plam na niej występujących.* <Now. z Gr. hḗlios = słońce + skopéō = patrzę>

Heljostat, **u**, lm. **y** fiz. *przyrząd do nadawania promieniom słonecznym stałego kierunku, pomimo dziennego biegu słońca, używany zwłaszcza przy doświadczeniach optycznych.* <Now. z Gr. hḗlios = słońce + statós = stojący>

Heljotermometr, **u**, lm. **y** *narzędzie do mierzenia ciepła słonecznego.* <Now. z Gr. hḗlios = słońce + Termometr>

Heljotrop, **u**, lm. **y** **1.** *przyrząd służący do rzucania obrazów słońca oddalonemu obserwatorowi.*

jako sygnałów przy pomiarach gieodetycznych. **2.** a) bot. p. **Tomiłek:** Gałązka heljotropu. Asn. b) *perfumy heljotropowe.* **3.** min. p. **Chalcedon.** <Gr. hēliótropos>

Heljotropiczny p. **Heljotropijny.**

Heljotropijny, Heljotropiczny przym. od **Heljotropizm:** Ruchy heljotropijne roślin.

Heljotropina, y, blm., **Piperonal** apt. *krystaliczna substancja wonna, otrzymywana z piperyny.*

Heljotropizm, u, blm. *własność zwracania ś. końców pędów roślinnych w pewnym kierunku do światła:* H. dodatni *(=zwracanie ś. ku słońcu).* H. ujemny *(=zwracanie ś. w kierunku od słońca).* H. poprzeczny (= *zwracanie ś. najszerszą powierzchnią ku słońcu).*

Heljotropowy przym. od **Heljotrop:** Perfumy heljotropowe.

Heljum nieod. chem. *pierwiastek, przypuszczalnie znajdujący ś. w atmosferze słonecznej.* <Now. z Gr. hēlios = słońce>

× **Helm, u,** lm. **y** p. **Hełm.**

[**Helmisko, a,** lm. **a, Hełmisko**] *trzon od kilofa, rączka; obuch od siekiery, topora, toporzysko:* Helmiskiem w łeb cię udrę. <Z Nm. Helm>

Helmja, i, lm. **e** bot. (helmia) *roś. z rodziny pochrzynowatych.* <Z niby Łć. helmia>

[**Helmoje, ów,** blp.] *spodnie.* <?>

Helmów, owu, lm. **owy** gór. *odpoczynek wieczorny po pracy dziennej.* Troc. <Może z Nm. Helm auf! = włożyć hełm>

[**Helo!**] *nawoływanie ś. w górach:* H. H., maliczko! <Okrzyk.>

[**Helokać, a, ał**] p. **Helikać:** Kasiczko, zdrowaś helokała. <Okrzyk. od Helo!>

[**Helokanie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Helokać;** *śpiewki, które naprzemian wyśpiewują pasterze a. pasterki.*

Helota, y, lm. **ci** m., **Ilot** *niewolnik w starożytnej Sparcie:* Stać ś. tłuszczą helotów służalczą. Asn. Przen.: Setki owych helotów spędzono z jego rozkazu do kopania stawów. Piet. *(= chłopów, poddanych, kmieci).* <Gr. heílōs, 2 pp. heílōtos>

Helotka, i, lm. **i** forma ż. od **Helota.**

Helotyczny przym. od **Helota,** *niewolniczy, służalczy, sprzyjający poddaństwu.*

Helotyzm, u, blm. **1.** *poddaństwo, niewolnictwo.* **2.** *sprzyjanie poddaństwu, obstawanie za poddaństwem, zabiegi około zagarnięcia w poddaństwo.* **3.** *obyczaje helotów, obyczaje niewolnicze.*

[**Helókać, a, ał**] p. **Helikać:** Wygonie na pole, bede helókała.

[**Helókanie, a,** blm.] czynność cz **Helókać.**

[**Heltka, i,** lm. **i, Eltka**] *kwaśne, leśne jabłko, półka, psiarka:* Z głodu pies i helkę jé. Prz. <Nm. [höltke] = Nm. Hölzchen dosł. = drewienko>

[**Helusienia, i,** lm. **e**] p. **Heliś:** H. na marach leżała.

Helwecki 1. *kalwiński, reformowany:* Wyznanie helweckie. **2.** żart. (u studentów b. Szkoły Głównej) *kupiony od szwajcara szkolnego:* Papierosy helweckie. Gaw. <Z Łć. Helvetii = Szwajcarzy>

Helze, ów, blp. *podwaliny pod maszynerją młotową we fryszerce.* <Nm. Hülse>

Hełm, u, lm. **y,** × **Helm, Chełm 1.** *szyszak, przyłbica:* Strażnicy zamków oczy pod H. kryją. Mick. Przen.: Być pod hełmem = *być pod dobrą datą, być pijanym,* **2.** *część herbu w postaci szyszaka, umieszczonego nad tarczą.* **3.** a **Czapka** *jedna z okrągłych, kopczastych gór, stojących pojedyńczo na równinach.* **4.** a. **Sklepienie hełmowe** a. **żagielkowate** bud. *sklepienie, którego po wierzchnia wewnętrzna składa ś. w górze z odkrawka bani, w dole zaś z czterech trójkątnych odcinków tejże bani.* **5.** H. alembika **a. Czapka** alembika, chem. *górna część alembika.* Zdr. **Hełmek, Hełmik.** Zgr. **Hełmisko.** <Nm. Helm>

Hełmaty, Hełmiasty *ubrany w hełm, opatrzony hełmem.*

Hełmek, mka, lm. **mki 1.** p. **Hełm. 2.** a. **Żarnik, Płomiennik, Żabieniec** bot. (phlomis) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunki: H. b u l w o w y, niekiedy D z i e w a n n ą g u z o w a t ą zwany (ph. tuberosa); H. k o l ą c y (ph. pungens).

Hełmiasty p. **Hełmaty.** Zool.: Kaczka hełmiasta p. **Kaczka.**

Hełmik, a, lm. **i 1.** p. **Hełm. 2.** bot. p. **Tarczyca.**

Hełmisko, a, lm. **a 1.** m. a. ni. p. **Hełm. 2.** ni. [H.] p. **Helmisko.** Oskardy do góry, a tylko hełmiskiem ruszać. Grusz.

Hełmowy przym. od **Hełm:** Dach H. *(=postaci hełmu).* Bud.: Sklepienie hełmowe p. **Hełm.**

Hełza, y, lm. **y, Hełża** *obręcz żelazna przy młocie górniczym.* <Nm. Hülse>

Hełzowy przym. od **Hełza:** Słupy hełzowe *(=w których hełza jest osadzona).*

Hełża, y, lm. **e** p. **Hełza.**

Hem! p. **Hum!:** Hem, trem bdrem, a potym uciekać. Mick. <Okrzyk.>

Hemateina, y, blm. farb. *rodzaj barwnika.* <Now. z Gr. haîma, 2 pp. haímatos = krew>

Hematoglobulin, u, blm., **Hematoglobulina, Hemoglobin, Hemoglobina, Hemoglobulina, Globulin, Globulina,** × **Hematokrystalin, Hematokrystalina** hist. i chem. (haematoglobulinum) *część składowa krążków krwi, barwnik ciałek czerwonych krwi.* Por. **Gałecznik.** <Now. z Gr. haîma, 2 pp. haímatos = krew + Łć. globulus = gałeczka>

Hematoglobulina, y, blm. hist. i chem. p. **Hematoglobulin.**

Hematokracja, i, blm. *panowanie tyrańskie, połączone z rozlewem krwi i mordami.* <Now z Gr. haîma = krew + -kratía = panowanie>

× **Hematokrystalin, u,** blm. hist. i chem. p. **Hematoglobulin.**

Hematokrystalina, y, blm. hist. i chem. p. **Hematoglobulin.** <Now. z Gr. haîma, 2 pp. haímatos = krew + krýstallos = kryształ>

Hematoksylina, y, blm. farb. *rodzaj barwnika.* <Now. z Gr. haîma, 2 pp. haímatos = krew + xýlon = drzewo>

× **Hematoteologja, i,** blm. *nauka o przejednaniu Boga przez ofiary krwawe.* <Now. z Gr. haîma, 2 pp. haímatos = krew + Teologja>

! **Hematurja, i,** blm. lek. *płynienie krwi przez kanały moczowe.* <Now. z Gr. haîma, 2 pp. haímatos = krew + oûron = mocz>

Hematyna, y, blm. chem. *powstający z hematoglobuliny, po oddzieleniu ś. od niej ciała białkowatego, związek* $C_{32}H_{32}N_4FeO_4$. <Now z Gr. haîma = krew>

Hematyt, u, lm. **y, Błyszcz bezwodny** chem. i min. *bezwodny tlennik żelaza z domieszką krzemionki, a niekiedy tlenniku manganu i glinki.* Odmiany: B ł y s z c z ż e l a z n y = *tworzący kryształy heksagonalne, tudzież bryły ziarniste i ziarnistołuszczkowate, czarny, stalowo-szary, często ze pstrą na powierzchni nalecialością, metalicznie błyszczący.* Ż e l a z i a k c z e r w o n y = *tworzący masy drobne i skrytokrystaliczne, czerwony w różnych od-*

cieniach, mało błyszczący, matowy, a także włóknisty, zwany kamieniem krwistym, zbity i ziemisty czyli ochrowy; ten ostatni jest często zanieczyszczony glinką, krzemionką, wapnem i innemi ciałami i nazywany wtedy Czerwonym żelaziakiem gliniastym, krzemionkowym i Lubryką. <Now. z Gr. haîma = krew>

[**Hembulec, lca,** lm. **lce**] p. **Hamulec.**

Hemerologja, i, blm. *sztuka układania kalendarzy.* <Now. z Gr. hēméra = dzień + -logía = znawstwo>

Hemicykl, u, lm. **e** *półokrąg, półkole, podkowa:* W altanie, przed półokrągłą ławą, hemicyklem zwaną, na wielkim stole stały w srebrnych naczyniach świeże i woniejące owoce. Orzesz. <Z Gr. hemikýklion>

Hemidoma, y, lm. **y** min. *postać krystalograficzna, dwie ściany jednakowe w ortodomie.* <Now. z Gr. hēmi- = pół + dómos = warstwa>

Hemimorfit, u, lm. **y** min. p. **Kalamin.** <Now. z Gr. hēmi- = pół- + morfé = postać>

Hemimorfizm, u, blm. **min.** *własność niektórych minerałów, polegająca na wytwarzaniu kryształów, których ściany, leżące pospolicie na końcach osi głównej, są niejednakowe.*

Hemin, u, blm. chem. i fizj. p. **Hemina.** <Z Gr. haîma = krew>

Hemina, y, blm., **Hemin** chem. i fizj. (haeminum) *chlorowodan hematyny, stanowiący t. zw. kryształki Tejchmana, składnik krwi.*

Hemipiramida, y, lm. **y** min. *cztery jednakowe ściany w piramidzie układu monoklinicznego.* <Now. z Gr. hēmi- = pół + Piramida>

× **Hemisfera, y,** lm. **y** *półkula.* <Gr. hēmisfaírion>

Hemisferny p. **Hemisferyczny:** Kolosalny wzorze cnoty pośród hemisfernej sceny, strojny w miłość, lubość, wdzięki! Fred. A.

Hemisferyczny, Hemisferny *półkulisty.*

Hemiterpen, u, lm. **y** chem. p. **Izopren.** <Now. z Gr. hēmi = pół + Terpen>

[**Hemlawo**] = *niewyraźnie:* Gada H. <? Por. Gamlać>

Hemoglobin, u, blm. hist. i chem. p. **Hematoglobulin.** <Now. z Gr. haîma = krew + Łć. globus = kulka>

Hemoglobina, y, blm. hist. i chem. p. **Hematoglobulin.**

Hemoglobulina, y, blm. hist. i chem. p. **Hematoglobulin.**

Hemoroidalny przym. od **Hemoroidy, Hemorojdalny** = **1.** anat. *odbytnicowy:* Żyła, tętnica hemoroidalna. **2.** lek. *krwawnicowy, krwawniczy.*

Hemoroidarjusz, a, lm. **e** żart. *człowiek cierpiący na krwawnice.*

Hemoroidy, ów, blp. lek. p. **Krwawnice.** <Gr. hemorrhoïdes lm. ż.>

Hemorojdalny p. **Hemoroidalny.**

Hemorojdy, ów, blp. lek. p. **Krwawnice.**

! **Hemostatyczny** *powstrzymujący krwawienie:* Leki hemostatyczne = *leki tamujące krew,* † *krwawne* (remedia haemostatica). <Now. z Gr. haîma = krew + statikós = wstrzymujący>

[**Hempel, pla,** lm. **ply**] p. **Hampel.** <Nm. [humpen]>

[**Hen**] przys. i w. p. **Hajno;** *het, daleko:* Straże rozrzucone H. aż ku Kamieńcowi. Sienk. Rozległo ś. po całej Ukrainie, aż H.! po dzikie pola. Sienk. Tam na północ! H. daleko! szumią puszcze ponad rzeką. Pol. <Okrzyk.>

[**Hena!**] *wykrzyknik przy wypędzaniu nierogacizny.* <Okrzyk.>

Henc, a, lm. **e** gorz. *rodzaj parnika.* <Od nazwiska Nm. Henz>

× **Hendel** w. *handluj:* Używa ś. tylko w wyrażeniu: H. Mendel = *do handlu tylko Żyd jest zdatny.* <p. Handel>

[**Hendryczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hendryczyć ś.**

[**Hendryczyć się, y ś., ył ś.**] p. **Handryczyć.**

[**Henen**] p. **Hajno:** A gdzież miska? — A hen-en pod ławą. <Okrzyk.>

Hengierstanga, i, lm. **i** powr. *narzędzie do kręcenia mniejszych sznurów.* <Nm. Hängestange>

Hengiewerk, u, lm. **i** *wiązanie dachowe wiszące.* <Nm. Hängewerk>

Henkiel, kla, lm. **kle** kosz. *jedna z dwuch klubek, na których przymocowana jest rączka do wieka koszyka.* <Nm. Henkel>

Henna, y, blm. = **Alkanna:** Jakiś banyanczyk z brodą, malowaną na czerwono henną, począł nam robić trudności o noże i naboje. Sienk. <Z Arab. hinnā, przez Fr. henné>

[**Henoj**] p. **Hajno:** A gdzie nasz koń? — A H. na wygonie chodzi. <Okrzyk.>

Henoteizm, u, blm. *wiara w jedyne bóstwo, jedynobóstwo, monoteizm:* Pojęcia o takich istotach z czasem przekształciły ś. w bóstwa, które w henoteizmie ś. w pojedyńcze postaci krystalizowały. Brk. <Now. z Gr. hén = jedno + theós = bóg>

× **Henotyka, i,** blm. *sztuka jednania, przejednywania.* Sł. wil. <Now. z Gr. henótēs = jedność>

Henrjety, et, blp. cukier. *ciastka kruche z cytryną, pomarańczą, cukrem i migdałam* <Z Fr. Henriette dosł. = Henryka>

Henrycjański p. **Henrykowy:** Artykuły henrycjańskie. Tarn., Szuj.

Henrykowy, Henrycjański: Artykuły henrykowe a. henrycjańskie = *punkta paktów konwentów, zaprzysiężone przez Henryka Walezego.* <Od imienia Henryk>

[**Henuj**] p. **Hajno.**

[**Heń**] p. **Hajno:** Teraz nima takich zimów, jak H. dawni bywały. <Okrzyk.>

[**Heńczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Heńczyć ś.**

[**Heńczyć się, y ś., ył ś., Hyńczyć ś.**] (o kobyłach) *latać ś.* <Nm. hengsten>

Heortologja, i, blm. *nauka o świętach, dniach uroczystych.* <Now. z Gr. heortḗ = święto + -logía = -znawstwo>

Hep! I. [H. a. **Chep!**] *okrzyk:* Króleská córka powiada: — Hep hep, cłecá dusa śmierdzi. <Okrzyk.>

I. [**Hepać, pie, pał**] **I.** p. **Hepnąć. 2.** *ciężko pracować.* [**H. ś.**] p. **Hepnąć:** Hepie mu sie = *odbija mu ś., ma czkawkę.* <Dźwn.>

2. [**Hepać, pie, pał**] *łajać, wymyślać, besztać.* <Od Hep!>

[**Hepanie, a, blm.**] czynność cz. **Hepać.**

[**Hepanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hepać ś.**

× **Hepatyczny** chem. *podobny do aptecznego wielosiarku potasu* (hepar sulphuris = wątroba siarkowa) *a. od niego pochodzący:* Gaz H. = *siarkowodór.* <Gr. hepatikós dosł. = wątrobiany>

! **Hepatyk, a,** lm. **cy** *człowiek cierpiący na wątrobę.*

! **Hepatyka, i,** lm. **i** *żyła wątrobowa* (vena hepatica). Troc.

[**Hepnąć, nie, nął,** nied. **Hepać**] **I.** *rzucić:* H. kogo = *rzucić kogo tak, że upadnie.* H. kim = *rzu-*

cić kim. H. sobą = *siąść a. upaść nagle.* 2. *odbić się* (o jedzeniu), *rzygnąć, mieć czkawkę, czkać.* [**H. ś.**] **1.** *przewrócić ś.:* O małom ś. nie hepnął. **2.** *odbić ś., przypomnieć ś.* (o jedzeniu). <Dźwn.>

[**Hepnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hepnąć.**

[**Hepnięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hepnąć ś.**

[**Hepścia!, Ściaha hepścia!**] *stój od razu! (wołanie na woły przy orce).* <Okrzyk.>

Heptachord, u, lm. **y, Heptakord** muz. *dzisiejsza gama djatoniczna* (np. od c do h włącznie). <Gr. heptá = siedm + chordé = struna>

Heptakord, u, lm. **y** muz. p. **Heptachord.**

× **Heptameron, u,** lm. **y** *dzieło, rozłożone na siedem dni:* H. Małgorzaty, królowej nawarskiej. <Now. z Gr. heptá = siedm + méros = część>

Heptametr, u, lm. **y** *wiersz siedmiostopowy.* <Now. z Gr. heptá = siedm + métron = miara>

Heptan, u, lm. **y** chem. *węglowodór ze składem* C_7H_{16}. <Now. z Gr. heptá = siedm>

Heptarchja, i, blm. *siedm królestw, założonych przez Anglosaksonów w Wielkiej Brytanji.* <Now. z Gr. heptá = siedm + arché = panowanie>

! **Her, a,** lm. **owie** żart. *pan:* Herów oficerów łowić za harcaby. Mick. <Nm. Herr>.

[**Hera, y,** lm. **y**] p. **Chyra.**

Herab! p. **I. Harap!** <Nm. herab dosł. = tu, tutaj>

Heraklin, u, blm. tech. *rodzaj substancji wybuchowej.* <Z Gr. Heraklés = Herkules>

Heraklita, y, lm. **ci** *członek sekty, odrzucającej chrzest i małżeństwo.* <Od imienia biskupa Gr. Hēraklás>

Heraldyczny przym. od **Heraldyka:** Trybunał H. Studja heraldyczne Małeckiego. Okres ten jest może najciekawszym pod względem heraldyczno-etnograficznym. Rol.

Heraldyk, a, lm. **cy** *ten, co ś. zajmuje heraldyką, znawca heraldyki.*

Heraldyka, i, blm. *nauka o herbach.* <Śr. Łć. heraldicus, por. Herold>

Herap! w. p. **I. Harap!**

† **Herap, u,** lm. **y** p. **2. Harap.**

† **Herapnik, a,** lm. **i** p. **2. Harap.**

† **Herapowy** p. **Harapowy.**

† **Herasz!** *daj Boże szczęście!, powodzenia!* <Ukr. haráz(d), horázd = dobrze, szczęśliwie>

Herb, u, lm. **y I.** *znak rycerski, szlachecki, odróżniający daną rodzinę od innych rodzin szlacheckich, klejnot; zaszczytny znak miejscowości, budowli, instytucji, godło:* Mieć lwa w herbie. Mieć co w herbie a. × na herbie, × nosić na herbie. H. Królestwa Polskiego, akademji krakowskiej, miasta Warszawy, województwa. H. Dęboróg nasze godło. Syrok. Pieczętować ś. jakim herbem. Nadać komu H. Przyjąć kogo do herbu. Krzyż jest herbem tej kamienicy. Troc. H. okrętu, nawy. Troc. **2.** † przen. *ród, dom, pokolenie:* H. Guzmanów króle i cesarze rodził. Birk. U Żydów nikt kapłaństwa sprawować nie mógł, jedno z herbu, jako mówiemy, i pokolenia Aarona idący. Skar. **3.** [H.] *dziedzictwo.* **4.** [H.] 2 pp. **a,** lm. **owie** *dziedzic, spadkobierca.* Zdr. **Herbik.** Por. **2. Erb.** <Nm. Erbe dosł. = dziedzictwo>

[**Herb, u,** lm. **y** p. **Hyrb.** Zdr. [**Herbik**].

1. [**Herba, y,** lm. **y**] p. **Herbata.**

2. [**Herba, y,** lm. **y**] p. **Hyrba.**

Herbaciany, Herbatni, Herbatny, Herbatowy przym. od **Herbata:** Smak H. Róża herbaciana (= *bladożółta, przypominająca zapachem herbatę).* <p. Herbata>

Herbaciarka, i, lm. **i** forma ż. od **Herbaciarz.**

Herbaciarnia, i, lm. **e** *sklep, w którym sprzedają herbatę:* Kuratorjum trzeźwości postanowiło zakładać herbaciarnie zamiast zamkniętych szynków.

Herbaciarz, a, lm. **e** *amator herbaty.*

Herbacina, y, lm. **y** *licha herbata.*

[**Herbacyjá, i,** lm. **e**] p. **Herbata.**

! **Herbarcjanin, a,** lm. **anie** fil. p. **Herbartysta.**

! **Herbarcjanizm, u,** blm. fil. p. **Herbartyzm.**

× **Herbarjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **2. Herbarz.** <Z Łć. herbarium dosł. = roślinowe>

× **Herbarnik, a,** lm. **cy** p. **Herbopis:** Sławny H. Paprocki. Jabł. J. A. <p. Herb>

Herbartysta, y, lm. **ści,** ! **Herbarcjanin** fil. *uczeń Herbarta, wyznawca, zwolennik filozofji Herbarta.* <Od nazwiska filozofa Nm. Herbart>

Herbartyzm, u, blm., ! **Herbarcjanizm** fil. *filozofja Herbarta, kierunek filozoficzny Herbarta.*

I. Herbarz, a, lm. **e** *dzieło, zajmujące ś. herbami i rodzinami szlacheckiemi:* H. Paprockiego, Niesieckiego. H. rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego. <p. Herb>

2. Herbarz, a, lm. **e,** × **Herbarjum** *opisanie roślin, zielnik:* H. lub zielnik Syrenjusza. <Z Łć. herba = roślina>

Herbata, y, lm. **y,** prow. **Arbata,** [**Harbata, Herbatyjá, Herbacyjá, Herba, Gierbata**] **I.** bot. p. **Herbatowy. 2.** *suszone liście tej rośliny:* H. chińska. H. czarna, zielona. Ćwierć czarnej herbaty w mniej dobrym gatunku, nazwanej familijną. Rzew. Naparzyć herbatę. **3.** *napój z liści tej rośliny:* Podać herbatę. H. już naciągnęła. Słaba a. lekka a. cienka, mocna, tęga H. H. z cytryną, z arakiem. Być proszonym do kogo na herbatę. Przyjść do kogo na herbatę. Po herbacie poszliśmy na przechadzkę. **4.** H. burbońska = *napar z liści rośliny: angurek wonny* (angraecum fragrans). [Drewniana H.] *species ad decoctum lignorum.* [Dziecięca H. a. Dziecięce ziółka] *species pro infantibus.* **5.** przen. *przyjęcie wieczorne z herbatą:* H. proszona, tańcująca. Zdr. **Herbatka.** <Now. z Łć. herba = ziele + Chiń. the a. tha = herbata>

Herbatka, i, lm. **i** p. **Herbata:** A możeby na szklaneczkę herbatki? Bał.

Herbatni p. **Herbaciany.**

Herbatnica, y, lm. **e** *puszka do herbaty.* Zdr. **Herbatniczka.**

Herbatniczek, czka, lm. **czki** p. **Herbatnik,** *imbryczek do herbaty, czajniczek.*

Herbatniczka, i, lm. **i** p. **Herbatnica.**

Herbatnik, a, lm. **i I.** *imbryk do herbaty, czajnik.* **2.** w lm. *drobne różnorodne ciasteczka, używane przy piciu herbaty.* Zdr. **Herbatniczek.**

Herbatny p. **Herbaciany.**

Herbatowy I. p. **Herbaciany. 2.** Drzewo herbatowe a. **Herbata** bot. (thea) *roś. z rodziny cistronkowatych.*

[**Herbatyjá, i,** lm. **e**] p. **Herbata.**

Herbik, u, lm. **i** p. **Herb:** Znalazł ciekawy inwentarz rzeczy nadwornego stolarza Zygmunta Augusta, jako też jego pieczęć z herbikiem.

[**Herbik, a,** lm. **i**] **I.** p. [**Herb**]. **2.** p. **Hyrbik.**

Herbomanja, i, blm. *namiętne upodobanie w herbach; chełpienie ś. herbem.* <Herb + Manja>

× **Herbopis, a,** lm. **owie,** × **Herbopisarz,** × **Herbarnik** *autor, piszący o herbach, heraldyk.* <Herb + PIS>

× **Herbopisarz, a,** lm. **e** p. **Herbopis.**

Herboryzacja, i, blm. p. **Herboryzowanie.**

Herboryzować, uje, ował *zbierać rośliny w celu naukowym, układać zielnik.* <Now. z Łć. herba =ziele>

Herboryzowanie, a, blm., **Herboryzacja** czynność cz. **Herboryzować.**

× **Herboum, a,** lm. **owie,** × **Herbowied,** × **Herbowiedz** *znawca herbów.* Troc. <Herb + UM>

Herbować, uje, ował *opatrywać herbem:* Z kieszeni mu herbowane jakieś wyglądają świstki. Krasz. **H. ś.** *używać herbu, pieczętować ś. herbem:* Województwo Kaliskie przedtym samą ś. szachownicą herbowało. Nies. <p. Herb>

Herbowanie, a, blm., czynność cz. **Herbować.**

Herbowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Herbować ś.**

Herbowiec, wca, lm. **wcy** p. **Herbownik:** Żywili nadzieję, że herbowcy-ziemianie, pod wpływem uczucia patrjotycznego, sami włościan gruntem obdarzą. Spas. <p. Herb>

× **Herbowied, a,** lm. **owie** p. **Herboum.** Troc.

× **Herbowiedz, a,** lm. **owie** p. **Herboum.** <Herb + WID>

Herbowniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Herbownik:** Namiętność zrobiła ją szaloną, H. rzuciła się do nóg plebeusza i prosiła: — Zostań, kochaj mnie. Bał.

Herbowniczy przym. od **Herbownik;** *heraldyczny.*

Herbownik, a, lm. **cy, Herbowiec, Herbowny** *szlachcic, używający herbu:* Jemu ś. zdawało, że inicjatywa każdego ruchu musi wyjść z góry, od herbowników, że od nich zależy byt kraju. Bał. Poczet herbów, zawierający tysiące wierszów z powodu różnych herbów i herbowników. Szaj.

Herbowny, Herbowy przym. od **Herb** = *dotyczący herbu; noszący, mający herb:* Znaki herbowne. Herbowne przezwiska. Orzech. Dom, szlachcic H. † Od braciej albo herbownej *(= do tego samego herbu należącej).* [Kamień H.] = *kamień graniczny z herbem właściciela ziemi.* **Herbowny, ego,** lm. **i** rz. = a) × *do tegoż herbu należący:* To mój H. b) p. **Herbownik:** Krzyki szlachty na uciski i rabunek mogą służyć jako smutne świadectwo obywatelskości herbownych. Rol.

Herbowość, i, blm. rz. od **Herbowy.** Szaj.

Herbowy 1. p. **Herbowny:** Nauka herbowa *(= o herbach).* Pieczęć herbowa *(= z herbem).* Sto tysięcy familji wiązało ś. dosyć czujnie i żywo węzłami herbowo-rodowemi. T. K. Lud H. *(= szlachta).* Rodziny arystokratyczne, mające nawet nieherbowych imienników. Haj. **2.** [H.] *s:emplowy:* Papier H.

† **Herbuarzysta, y,** lm. **ści** a. **owie,** † **Herbularzysta,** † **Herbularz** *zielnikarz, botanik, zajmujący ś. zbieraniem ziół:* Herbuarzystowie. Syr. <Z Fr. herboriste>

† **Herbularz, a,** lm. **e** p. **Herbuarzysta.** Syr. <Z Łć. herbula = ziółko>

† **Herbularzysta, y,** lm. **ści** p. **Herbuarzysta.** Syr.

† **Herc, u,** lm. **e** p. **Harc:** Każdy tam z swoją sztuką wnet na H. wyjedzie. Paszk. Kogo rozum sprawuje, ten w tym hercu wygrał. Rej. <p. Harc>

[**Herc, a,** lm. **e, Hercna**] *czerwień* (w kartach). <Nm. Herz dosł. = serce>

× **Hercarz, a,** lm. **e** p. **Harcerz.** Wor.

† **Hercerz, a,** lm. **e** p. **Harcerz.**

[**Hercna, y,** lm. **y**] p. [**Herc**].

Hercog, a, lm. **owie** *książę:* Słowiański H. (tytuł powieści Jeża). <Nm. Herzog>

† **Hercować, uje, ował** i [**Hercować**] p. **Harcować:** Chłopiątko hercuje na chroście, wiejskie domy boczkiem objeżdża. L. Hercuje wicher. Kniaź. [Tatarzyn hercuje na koniku]. <p. Harcować>

† **Hercowanie, a,** blm., [**Hercowanie**] czynność cz. **Hercować.**

[**Hercum-kiercum!**] *wykrzyknik, skierowywany do kłamców:* Ee, H.! <Zap. z Nm. her zu = tutaj, kehr' zu = zawróć>

[**Herczeć, y, ał, Herczyć**] *warczeć.* <Dźwn.>

[**Herczenie, a,** blm.] czynność cz. **Herczeć** a. **Herczyć.**

[**Herczyć, y, ył**] p. **Herczeć.**

1. Herda, y, lm. **y** hut. *dno przedhuty, t. j. budynku przed piecem hutniczym.* Łab. <Nm. Herd m.>

2. Herda, y, lm. **y** koń. *przeszkoda na torze wyścigowym, zielonemi gałązkami przykryta.* <Ang. herd dosł. = stado; kupa>

[**Herdzie, i,** blp., **Chargęzie**] *krzaki a. gałęzie bardzo powiklane.* <Por. Chaberdzie>

! **Heredytalny,** ! **Heredytarny** *dziedziczny.*

! **Heredytarny** p. **Heredytalny:** H. rozum, dowcip, poetyckie usposobienie, zdolność. Od. <Łć. hereditarius>

[**Herep, u,** lm. **y**] p. **2. Harap.**

[**Herest, u,** lm. **y**] = **Areszt.**

[**Hereś, u,** lm. **e**] = **Areszt.**

[**Hereśt, u,** lm. **y**] = **Areszt.**

[**Hereśtant, a,** lm. **ci, Hereśtánt**] = **Aresztant.**

[**Hereśtować, uje, ował**] = **Aresztować.**

[**Hereśtowanie, a,** blm.] czynność cz. **Hereśtować.**

Heretycki *kacerski:* Zdanie, pismo heretyckie. **Po heretycku, Heretycko** przys. *jak heretyk:* Żałuje go, że po heretycku wierzy. Birk.

Heretycko p. **Heretycki:** Bardzo H. pisał. Sak.

Heretyctwo, a, lm. **a 1.** p. **Herezja:** Flandrja heretyctwy i wojnami zniszczona. Skar. **2.** zb. *heretycy, kacerstwo:* Długoż wzdy oczu nie otworzysz mizerne H.? Skar. <p. Heretyk>

Heretyczeć, e je, ał *stawać ś. heretykiem, herezją ś. zarażać:* Między heretykami mieszkając, nie heretyczeją. Birk.

Heretyczenie, a, blm., czynność **1.** cz. **Heretyczeć. 2.** cz. **Heretyczyć.**

Heretyczę, ęcia, lm. **ęta** pog. *heretyk, kacerz:* Hardość i chytrość tych heretycząt. Skar.

Heretyczka, i, lm. **i** forma ż. od **Heretyk.**

Heretyczność, i, blm. *przymiot tego, co jest heretyckie:* H. zdania.

[**Heretyczny**] *zły.*

Heretyczyć, y, ył kogo = *zarażać heretyctwem.*

Heretyk, a, lm. **cy,** [**Herytyk**] *wyznawca herezji, kacerz:* Nie będzie tam niewierników, ani złowierników, heretyków i schizmatyków. Sak. A to jakiś H.! a to bez czci, wiary! Fred. A. **2.** [H.] = a) *człowiek zły, ostry, prędki.* b) *człowiek bardzo silny.* c) *piec* (w zagadce). <Gr. późn. hairetikós>

Heretykować, uje, ował kogo = *wymyślać komu od heretyków, zarzucać komu heretyctwo:* Niewinnie go hańbisz, sromocisz, heretykujesz. Żebr.

Heretykowanie, a, blm., czynność cz. **Heretykować.**

Heretyzować, uje, ował *być heretykiem, występować w roli heretyka, rozumować po heretycku, uczyć heretyctwa.* <Gr. późń. hairetízō>

Heretyzowanie, a, blm., czynność cz. **Heretyzować**.

Herezja, i, lm. **e 1.** a. **Heretyctwo** *odrzucanie niektórych dogmatów jakiejś religji, szczeg. katolickiej, odszczepieństwo, kacerstwo:* H. Arjusza. Walczyć z herezją, przeciw herezji. Wyrzec ś. herezji. Sędziowie, ja na mistrza zaskarżenie kładę o fałsz, zabójstwo, herezję, zdradę. Mick. **2.** przen. *rzecz niesłychana, dziwoląg, odstępstwo od utartych przepisów nauki:* To są herezje w literaturze, w medycynie. Popisał same herezje. Z politycznej kogo wyprowadzić herezji. Troc. **3.** [H.] *awantura, burda:* Głośne i nieraz bolesne herezje. <Gr. późń. haíresis, dosł. = to, co się wybrało; później sekta>

Herezjarcha, y, lm. **owie** *ten, co wprowadza herezję, kacermistrz.* <Gr. późń. hairesiárchēs>

× **Herezosiewca, y,** lm. **y** *rozsiewacz herezji:* Smotr. <Herezja + SIE>

† **Hergiewet, a,** lm. **y,** † **Hergwet,** † **Hergwert,** † **Herwegiet** *przybory wojskowe, zbroja.* <Nm. Heergeräth ni.>

† **Hergwert, a,** lm. **y** p. **Hergiewet.**

† **Hergwet, u,** lm. **y** p. **Hergiewet:** Sam twój H. stroi turnieje. Żebr.

† **Hergwetowy** przym. od **Hergwet:** Cokolwiek rzeczy wojennych a. hergwetowych. Sz.

[**Her her!**] *naśladowanie rozmowy Żydów,* szwar, szwar. <Dźwn.>

[**Herka, i,** lm. **i, Hyrka**] *wiewiórka.* <Zap. z Nm. Eichhörnchen>

Herkul, a, lm. **e** p. **Herkules.** Syrok.

Herkules, a 1. lm. **y** a. **Herkul** *siłacz, atleta:* To H.! niechże go kule biją! Sienk. **2.** blm. astr. *gwiazdozbiór na półkuli północnej nieba, położony między Łabędziem i Lirą a Koroną północną.* <Łć. Hercules, z Gr. Hērakl̄ēs>

Herkulesowy 1. przym. od **Herkules:** Siła herkulesowa. Ciała Somali są wysmukłe, karki i ramiona mniej herkulesowe. Sienk. **2.** bot.: Herkulesowa pałka p. **Żółtodrzew.**

Herkulicznie przys. *jak Herkules, atletycznie, silnie:* Ja was pogodzę! — huknął chłop duży, H. zbudowany. Jeż.

[**Herliczka, i,** lm. **i**] *synogarlica, turkawka.* <Czes. hrdlička>

Herma, y, lm. **y** *posąg, kończący ś. wązko u dołu.* <Gr. hermēs, od Gr. Hermês = Merkury>

Hermafrodyt, a, lm. **ci** p. **Obojnak.** <Gr. hermafróditos, z Hermēs = Merkury + Afrodítē = Wenus>

Hermafrodyta, y, lm. **ci 1.** p. **Obojnak. 2.** bart. *pszczoła dwupłciowa.*

Hermafrodytowy przym. od **Hermafrodyta:** Dla kapłanów każdy Bóg jest w sobie dwoisty, męski i żeński, a za pomocą tej swojej hermafrodytowej natury rodzi syna. Pawl.

Hermafrodytyczny przym. od **Hermafrodyt.** Przen.: H. umysł drobnomieszczanina.

Hermafrodytyzm, u, blm. p. **Obojnactwo.**

Hermelin, a, lm. **y** *gronostaj:* Człowiek, czy przyodziany w hermeliny książęce, w fijolety prałatów lub w habit mnisi... Choiń. <Nm. Hermelin, skąd Śr. Łć. hermelinus>

Hermeneutyczny przym. od **Hermeneutyka.**

Hermeneutyka, i, blm. *sztuka wykładania, objaśniania; nauka, tłumacząca Pismo św., na znajomości języków i pomników św. oparta.* <Gr. hermēneutikē>

Hermes, a, lm. **y** *kamień graniczny; słup czworogranny z wyciosaną na nim głową,* in. miedznik, słup posążny. Podcz. <Gr. Hermês>

Hermetycznie przys. od **Hermetyczny:** Drzwiczki od pieca zamykają ś. H. Przen.: Granicę zamknięto H.

Hermetyczność, i, blm. rz. od **Hermetyczny.**

Hermetyczny 1. *ściśle przylegający, zamykający ś.; szczelny:* Drzwiczki od pieca hermetyczne *(= nie przepuszczające powietrza i ciał nawet bardzo lotnych).* Piec H. *(= zaopatrzony w drzwiczki hermetyczne).* **2.** × chem. *dotyczący nauki hermetycznej, to jest chemji, chemiczny.* <Niby Gr. hermētikós, od Hermês = Merkury, któremu przypisywano sztukę alchemiczną i zamykania cudownego skarbów>

Hermetyk, a, lm. **cy** *zwolennik Hermesa Trysmegistesa:* Księgi alchemików i hermetyków średniowiecznych. <Od imienia Gr. Hermês>

Hermetyka, i, blm. chem. *nauka Hermesa Trysmegistesa, t. j. alchemja.*

Hermetyzm, u, blm. p. **Okultyzm.**

[**Hermider, u,** lm. **y**] p. **Harmider.**

× **Hermistrz, a,** lm. **e** *mistrz zakonu krzyżackiego.* Wor. <Nm. Herrenmeister>

! **Hermitaż, u,** lm. **e = Erem.** Fred. A. <Fr. ermitage>

Hermjonka, i, lm. **i** bot. (hermione) *roś. z rodziny amarylkowatych.* Gatunek: H. Tacetta, in. Narciszek wielki, Szafran turecki, Szyszkowy korzeń, Kwiat królewski (h. tazetta). <Z Gr. imienia Hermiónē>

Hermograficzny przym. od **Hermografja.**

Hermografja, i, blm. *opisanie planety Merkurjusza.* <Now. z Gr. Hermês = Merkury + -grafía = opis>

Hermokopida, y, lm. **dzi** *burzący, kaleczący hermy:* Na hermokopidów osobny sąd ustanowiono. <Gr. hermokopídēs>

Hermokopja, i, blm. *burzenie, kaleczenie herm:* Alcybjades został o hermokopję oskarżony. <Gr. hermokopía>

[**Hernatel, tla,** lm. **tle**] p. **Harnadel.**

Hernhucki przym. od **Hernhut:** Gminy hernhuckie.

Hernhut, a, lm. **ci** *członek sekty protestanckiej, założonej przez hr. Ludwika Zimmermanna.* <Od nazwy miejsc. na Łużycach, Nm. Herrnhut (dosł. = opieka boska), założonej 1722>

[**Hernie, Herno**] przys. od **1.** i **2. Herny:** W obuwiu tem H. ś. chodzi *(= zgrabnie).*

[**Herno**] p. **Hernie:** Bywaj zdrowa i ty, miotło, rzucałam cię bardzo H., juz tu nie będe *(= ze złością).*

[**Herność, i,** blm.] rz. od **Herny.**

1. [**Herny**] p. **1. Harny:** H. chłopák *(= zgrabny chłopiec).*

2. [**Herny**] p. **2. Harny:** Powiadają, żem herna *(= zarozumiała).* H., kiejby jaki zawiadowiec.

Herod, a, lm. **y 1.** *okrutnik, ciemiężca.* **2.** H. baba p. **Heród baba** *(*tytuł powieści Kraszewskiego*).* 3. [Herody a. **Heródy**] = a) a. [**Herodzi**] *chłopcy poprzebierani, opowiadający zdarzenia po narodzeniu Jezusa Chrystusa.* b) *przedstawienie dramatu na Boże Narodzenie, jasełka, szopka, [betlejki, marszałki].* <Od imienia króla Heroda, po Gr. Hērṓdēs>

Herodjanin, a, lm. **anie** *Żyd należący do sekty przychylnej rządowi rzymskiemu i przyjmującej nie-*

które poglądy pogańskie do judaizmu. <Od imienia Gr. Hērōdēs>

†**Herodjusz, a,** lm. **e** *jakiś ptak dziki:* Dom jest herodiusza, ptaka tak wezwanego, który ś. gnieździ na drzewie cedrowym. Wr. <Śr. Łć. herodius = czapla>

Herodowy *okrutny, srogi:* Na pierwszym wozie siedziała kobieta olbrzymich kształtów i herodowej miny. Rol. <Od imienia króla Heroda, po Gr. Hērōdēs>

[**Herodzi, dów,** blp.] p. **Herod.**

× **Heroglif, u,** lm. **y** p. **Hjeroglif:** Wieszczkowych resztki szat, heroglifami tkane. Kon.

Heroicznie przys. od **Heroiczny.**

Heroiczny *bohaterski:* Walki heroiczne. Poemat epiczny a. H. × Lekarstwo heroiczne. Sł. wil. *(= ryzykowne, mogące pomóc a. bardzo zaszkodzić).* <Gr. hērōïkós>

Heroida, y, lm. **y** *poemacik w postaci listu miłosnego kochanki bohatera do niego pisanego:* Najpiękniejsze heroidy pozostały nam po Owidjuszu. Heloiza i Abelard jest też heroidą. Swe heroidy znowu i sielanki zagrała. Słow. <Gr. hērōís, 2 pp. hērōídos dosł. = bohaterowa, stąd Łć. herois, 2 pp. heroidis>

Heroik, a, lm. **cy,** × **Cheroik** *poeta heroiczny, to jest piszący epopeje; epik.* <Gr. hērōïkós>

Heroi-komiczny *heroiczno-komiczny, bohatersko-śmieszny:* Poemat H. <Fr. héroïcomique>

Heroina, y, lm. **y** *bohaterka:* H. romansu. Uważała ś. za nieszczęśliwą heroinę-sierotę, którą wola opiekunów pcha do przymuszonych więzów. Bał. <Gr. hērōínē>

Heroizm, u, blm., × **Heroizmus** *bohaterstwo, gotowość do poświęcenia ś.:* Służyć niewdzięcznym i znosić potwarze to H. prawdziwy. Duch poświęcenia posunięty do heroizmu. <Fr. héroïsme>

× **Heroizmus, u,** blm. p. **Heroizm:** H. to zbyteczny. Krasz.

× **Heroj, a,** lm. **oje** a. **oowie,** × **Heros** *bohater:* W szczególnych językach znajdą ś. wspólne nazwiska bóstw i heroów. Brk. <Gr. hērōs>

Herold, a, lm. **owie,** †**Arald I.** *poseł, wysłany w jakiejś sprawie do obcego narodu:* W Atenach wrzawa! Persey heroldowie stoją na rynku i w nieznanej mowie coś ciżbie głoszą. Uj. Darjusz, król Persów i Medów, pan świata, na harde ludy plaga i zatrata, zsyła heroldów, by mu wasze plemię na znak poddaństwa dało wodę, ziemię. Uj. **2.** *ten, co ogłasza coś ludowi, rodzaj woźnego:* H. na turnieju. Przen.: Pierwszy grzmot — H. wiosny *(= zwiastun).* <Fr. héraut, Sfr. héralt (ze S. Gnm. heriwald), skąd Nm. Herold>

Heroldja, i, lm. **e I.** *komisja heraldyczna, instytucja rządowa do sprawdzania dowodów szlachectwa i wydawania należytych świadectw, dyplomów.* **2.** *dyplom szlachecki, godność szlachecka:* Potwierdzono mu heroldję. <Od Herold>

× **Heroldzki** przym. od **Herold:** Heroldzka różga a. laska, którą pokój a. przymierze znamionowano. Mącz.

× **Heroldztwo, a,** lm. **a** *urząd herolda.*

[**Herom!**] *przyśpiew:* Neé kieé H. H. titom hopa! <Okrzyk.>

[**Herom titom hopa ciupa!**] p. **Hopa!** <Okrzyk.>

× **Heros, a,** lm. **y** p. **Heroj:** Warto ś. bliżej zastanowić nad tą najnowszą apologją ukochanego herosa staroszlacheckiej gawędy. Myc. <Gr. hērōs>

Herostratowy, Herostratyczny *dążący do sławy drogą zbrodni:* Każdy oskarża drugiego o najczarniejsze herostratowe zamysły. Krasiń. <Od imienia Greka Hēróstratos, który spalił świątynię Artemidy w Efezie>

Herostratyczny p. **Herostratowy:** Przyczyną tych herostratycznych usposobień Darowskiego były przekonania pedagoga zanadto karmazynowo-szlacheckie. Rol.

Heród baba, Herod baba *kobieta stanowczej woli, zbyt energiczna; kłótnica, jędza.* <Od Herod>

[**Heródy, ów,** blp.] p. **Herod.**

Herpolojda, y, lm. **y** mat. *pewna krzywa, rozważana w mechanice w zagadnieniu o kręceniu ś. ciała około punktu stałego.* <Now. z Gr. herpélē = glista, robak + eîdos = postać>

[**Herski, Harski**] **I.** *dzielny, dziarski, zuchowaty:* Kanonjerzy to herscy chłapcy. **2.** *spory, tęgi.* **3.** *ładny, piękny.* Por. **Hezki.** <Słc. herský>

†**Herst, a I.** lm. **owie** p. **Herszt:** Herstom nie wierzyć, gdyż rozumieją, iż mają nad insze rej wodzić. Gostk. **2.** lm. **y** *przód, pierwsze miejsce, front:* Wsiadszy na koń, który zwał Bucefał, wyskoczył na H. Hist. Aleks. Ubogi braniec, którego kijem, buławą i inszemi groźbami wypychają na H. ku szturmom na działa. Orzech. H. wodzić = *rej wodzić, przewodzić:* Ksiądz więc z wójtem tam H. wodzi. Rej. <Nm. erst(er) = pierwszy>

I. †**Herstować, uje, ował** p. **Hersztować.**

2. †**Herstować, uje, ował** *potykać ś., walczyć, gonić na ostre.* <Może z Nm. Harst = hufiec, wojsko>

†**Herstowanie, a,** blm., czynność cz. **Herstować.**

[**Hersza, y,** lm. **e**] p. **I. Herszla.**

[**Herszla, i,** lm. **e, Hersza**] *rydel, łopata.* <?>

[**Hersznik, a,** lm. **cy**] *żeniec pierwszy przy robocie.* <Zap. od Herszt>

Herszt, a, lm. **owie,** †**Herst,** × **Erszt I.** *przewódca, wódz, głowa złych ludzi a. złej sprawy:* H. bandy rozbójników. H. złodziei. Prowadzą katowie herszta rozbójnika. Siem. Bandoszka ma więcej poważania od samego herszta Cyganów. Pol. **2.** × *naczelnik:* Św. Piotr, namiestnik Boga i H. apostołów. Op. *(= książę apostołów).* <Nm. erst(er) dosł. = pierwszy>

[**Herszton, a,** lm. **y**] p. **Hersztun:** Ty, djabli hersztonie! <p. Hersztun>

Hersztować, uje, ował, †**Herstować** do czego, w czym = *być hersztem, rej wodzić.* Kn.

Hersztowanie, a, blm., czynność cz. **Hersztować.**

[**Hersztun, a,** lm. **y, Herszton**] *łobuz.* <Zap. od Herszt>

[**Hersztykać, a, al** a. **H. ś.**] *swawolić, gzić ś.* <Ukr. hersztykaty sja>

[**Hersztykanie, a,** blm.] czynność cz. **Hersztykać.**

[**Hersztykanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hersztykać ś.**

†**Herszyb, u,** lm. **y** gór. p. **Erszyb.** <p. Erszyb>

[**Herśla, i,** lm **e**] p. **2. Herszla:** Zawołał na herślów. Kazdy H. mówił, ze jes zdrowy.

Hert, u, lm. **y** piek. *trzon w piecu, na którym ś. umieszcza wyroby do pieczenia.* <Nm. He(e)rd>

Herta, y, lm. **y** hut.: H. ołowiana = *spód pieca hutniczego do topienia ołowiu.* <Nm. He(e)rd>

[**Hertofla, i,** lm. **e**] p. **Kartofel.**

[Heruś!] **1.** *nawoływanie kaczek:* H., kaczko i kaczorze! **2.** a. **[Haruś haruś!**, **A haruś ha!**, **A heruś ha!]** *odpędzanie kaczek:* H., H., kacorze, zimna woda w jeziorze! <Zap. Nm. heraus=precz!>

†**Herwegiet, a,** lm. **y** p. **Hergiewet.**

!**Herytaż, u,** lm. **e** *dziedzictwo, posag:* Warto byłoby zająć ś. jej ucywilizowaniem... choćby dla herytażu. Orzesz. <Fr. héritage>

!**Herytjer, a,** lm. **owie** *dziedzic, spadkobierca.* Orzesz. <Fr. héritier>

!**Herytjera, y,** lm. **y** forma ż. od **Herytjer:** Jakaś panna Seweryna, nazwiska nie pamiętam... Guwernantka? Nie, H. Orzesz. <Fr. héritière>

[Herytyk, a, lm. **cy]** p. **Heretyk.**

[Hesa!] *okrzyk na woły:* He-sa! siwy! <Okrzyk.>

[Hesi!] p. **Hejsi!**

Hesjan, u, lm. **y** mat. *nazwa wyznacznika, mającego ważne zastosowanie w teorji linji krzywych.* <Od nazwiska matematyka Nm. O. L. Hesse †1874>

Heska, i, lm. **i** szew. p. **Haska.**

[Heski] p. **Hezki.**

Hesonit, u, lm. **y** min. p. **Granat.** <Z Nm. Hessonit>

×**Hesper, a,** blm. *gwiazda wieczorna.* <Gr. hésperos>

Hester, tera a. **tra,** lm. **tery** a. **try** *rodzaj koni szwedzkich, pospolitych niegdyś w Litwie, a szczeg. na Żmujdzi;* wog. *koń, rumak:* Ty, giermku, rozkaż osiodłać hestera. Mick. <Dnm. i Duńs. hest, Duńs. lm. hester>

Hesztyna, y, lm. **y** szew. *kawał skóry między płótnem a przyszwą.* <Nm. Heftschiene>

[Heść, i, lm. **e]** *ość.* <Zap.=Ość>

Het przys. **1.** *hen, dalej, daleko:* Musi być het z południa. Fred. A. Szli sobie drogą het, i zachciało im się pić. Gęstwa czerniała jakoby wstęga kiru het przez pola aż ku lasom. Sienk. **2.** [H.]=a) *i wciąż, precz, dalej:* Gadali het pan dziadusiowi. b) *wnet, zaraz:* Jak co nadybała, to het kradła. c) *precz, kwita, przepadło:* Nynia to je het=*teraz kwita.* d) a. **[Hetki]** *zupełnie, precz, całkowicie, akurat:* Ozwleke sie het do naga. Ubrany był het jak żołnierz. e) a. **[Het-het]** *tam, ot tam, oto:* Nie widziałeś mojej chustki? — A het leży. <Okrzyk.>

[Het!] w. *wołanie na konie a. woły, aby szły w prawo.*

1. [Heta!] p. **Hetta!**

2. [Heta!] p. **Hejt.**

Hetera, y, lm. **y** *nierządnica, kobieta z półświatka, rozpustnica:* Spojrzyj po kobietach naszego towarzystwa: ileż tam heter i rozwiązłych Messalin, ileż nieprawych miłostek? Bał. <Gr. hetaíra>

Heterja, i, lm. **e** *związek tajny w ziemiach zamieszkanych przez Greków, zawiązany w celu oswobodzenia ś. z pod panowania tureckiego.* <Gr. hetaireía>

Heterodoksja, i, blm. *niezgodność z nauką kościoła co do przedmiotów mniej ważnych, nie dogmatów, szczeg. co do przepisów o karności.* Przeć. **Ortodoksja.** <Gr. heterodoxía>

Heterodoksyjny przym. od **Heterodoksja.** Przen.: Miał odwagę stanąć w obronie heterodoksyjnej polityki ceł obronnych (=*niezgodnej ze zdaniem ogółu, większości).*

Heterogien, u, lm. **y** *inny rodzaj:* Przechodzenie materji z podobnego do przeciwnego, z homogienu do heterogienu. <Gr. heterogenés>

Heterogienetycznie fil. przys. od **Heterogienetyczny.**

Heterogienetyczny fil. przym. od **Heterogieneza:** Zjawisko heterogienetyczne. Objaw H. Heterogienetyczna teorja życia, woli, uczuć. Przeć. **Autogienetyczny.** <Z Gr. heterogenés=innorodny, innorodzajowy>

Heterogieneza, y, blm. fil. *pochodzenie, pochodność od czegoś z istoty swojej odmiennego:* H. życia=*pochodzenie jestestw żywych z materji nieorganicznej* (p. **Samorodztwo**). H. uczuć = *pochodność zjawisk uczuciowych od zjawisk umysłowych a. aktów woli, niesamoistność, pochodność uczuć.* Przeć. **Autogieneza.** <Z Gr. heterogenés=innorodny, innorodzajowy>

Heterogienicznie fil. przys. od **Heterogieniczny.**

Heterogieniczność, i, blm. fil. rz. od **Heterogieniczny.**

Heterogieniczny fil. przym. od **Heterogienja.**

Heterogienja, i, blm., ×**Innorodność** fil. *przynależność czegoś do innego rodzaju; odmienność rodzajowa; odrębność natury czegoś.* Przeć. **Homogienja.**

Heterologja, i, blm. chem. (w klasyfikacji związków organicznych) *stosunek ciał pochodnych do węglowodoru, od którego pochodzą.* <Gr. heterología dosł.=innomowność>

Heteromorfit, u, lm. **y** min. *siarek ołowiu z siarkiem antymonu, tworzący kryształki igiełkowate i włoskowate układu rombowego.* <Now. z Gr. heterómorfos=innokształtny>

Heteromorfizm, u, blm. min. p. **Różnopostaciowość.**

Heteromorfny *odznaczający ś. heteromorfizmem;* p. **Różnopostaciowy.** <Gr. heterómorfos=innokształtny>

Heteronomicznie fil. przys. od **Heteronomiczny.**

Heteronomiczny fil. przym. od **Heteronomja:** Heteronomiczna teorja moralności=*teorja, wywodząca sankcje moralne od woli boskiej, z zasady pożytku.* Przeć. **Autonomiczny.**

Heteronomja, i, blm. **1.** *zależność, brak autonomji, brak samorządu.* **2.** fil.=a) *zależność od praw obcych, innej dziedzinie właściwych.* b) H. rozsądku =*niezdolność jego kierowania ś. własnemi prawami a. normami moralnemi, zależność jego od praw moralnych, przepisywanych przez rozum.* H. woli= *zależność woli od warunków poza jej obrębem będących, obcych.* Przeć. **Autonomja.** <Now. z Gr. héteros=inny+nómos=prawo>

Heteroptyka, i, blm. *ułuda, pozór, zwodniczość.* <Now. z Gr. héteros=inny+optiké dosł.=widzialność>

Heterostatyczny elektrometr, fiz. p. **Elektrometr.** <Now. z Gr. héteros=inny+statikós= powstrzymujący>

Heterotropja, i, blm. p. **Różnozwrotność.** <Z Gr. heterótropos=innostronny, innozwrotny>

Heterouzjanin, a, lm. **anie**, **Heteruzjanin** *zwolennik sekty Aecjusza, utrzymującej, że Chrystus jest innej natury, niż Bóg Ojciec,* in. eunomjanin. <Gr. późń. heteroúsios dosł. = innoistotowy>

Heterozeteza, y, lm. **y** fil. w logice: *jeden z sofizmatów, który, wskutek pytania zdradnie a. dwuznacznie postawionego, wysnuwa wnioski jednostajnie niepożądane, czy odpowiedź brzmi: tak, czy: nie.* <Now. z Gr. héteros=inny+zétesis=szukanie, dążenie>

Heteruzjanin, a, lm. **anie** p. **Heterouzjanin.**

Heteryczny przym. od **Heterja.**

Heterysta, y, lm. **ści** *członek heterji:* Byron był heterystą. <p. Heterja>

[**Het-het**] **p. Het.**

Hetka, i, lm. **i, Chetka, I.** a. †**Parepka** *koń ladajaki, szkapsko:* Gdy Trzy Króle pogodą obdarzą, nie zasypiaj ranków, gospodarzu, przyjdzie wiosna wnetki, pamiętaj na hetki. Prz. Suknia łatana, buty dziurawe, koń H. Pot. [Nu, hetki petki!] (wołanie na konie). **2.** a. H. pętelka, przen. *wietrznik, chłystek, byle kto; rzecz marna:* H., chłystek, co ledwie w gębie obrócić może to słowo król, gada na króla. L. Mieć kogo za hetkę pętelkę. Nie ma go za hetkę pętelkę. Co to pan sobie myśli, że trafiłeś na lada hetki pętelki? Krasz. Już my ś. tak dopasowali z sobą, jak H. z pętelką. Sienk. Naści hetkę, panie pętelko. Sienk. Podaje ś. do wiadomości wszystkim gospodarzom i dziewkom, panom i hetkom. <Łć. późń. hetta = drobnostka, byle co>

[**Hetki**] p. **Het.**

Hetman, a, lm. **i** a. **owie,** × **Etman,** †**Hewtman I.** *wódz, dowódca naczelny, naczelnik wojska:* Lepsze wojsko jeleniów pode lwem hetmanem, niż wojsko lwów pod jeleniem. Prz. Po lewicy tronu wziął miejsce Witold ze swemi hetmany. Mick. Marszałek czyli H. (u Krzyżaków). Mick. † H. morski = *admirał.* Kn. Kapitan basza u Turków H. morski. Star. H. wojska wodnego. Troc. × Przen.: Hetmani familji. Leop. *(= głowy, ojcowie).* **2.** (w daw. Polsce) *najwyższy dowódca wojskowy:* H. wielki koronny, wielki litewski, polny koronny i polny litewski. H. wielki koronny i litewski, każdy wojska swego narodu najwyższą ma komendę. Papr. Hetmani polni, to jest H. polny koronny i H. polny litewski, wzięli swój początek od wojsk granicznych, z któremi w polu stojąc, granic pilnowali, mianowicie przeciw Tatarom; użyci potym do komendy wojsk innych w niebytności hetmanów wielkich. Papr. Jaśnie wielmożny koronny hetmanie czy jenerale. Mick. (o jenerale Henryku Dąbrowskim). H. kozacki a. ukraiński. **3.** †*dowódca straży miejskiej:* H. w miastach, kapitan abo ceklmistrz, starszy nad ceklarzami. Kn. **4.** † H. nocny = *sędzia miejski do mniej ważnych spraw:* H. nocny, jakoby burmistrz, u którego o kopę, albo mało co więcej lub mniej, i o krzywdy słowne, jako o łajanie, zelżenie, zwłaszcza gdy bywa między osobami podłemi, pozywają ś. Petr. **5.** *jedna z figur w szachach,* d a m a, k r ó l o w a, m a r s z a ł e k. **6.** [H.] *człowiek a. zwierzę, odznaczające ś. wielkością, siłą, zuchwalstwem.* Zdr. **Hetmanek, Hetmaneniek.** <Nm. Hauptmann>

Hetmanek, nka, lm. **nkowie** p. **Hetman:** Co panek, to H. Prz.

Hetmaneniek, ńka, lm. **ńkowie** p. **Hetman:** Tyś sam, hetmaneńku, nabroił, że aż ś. przez wierzch polało. Kaczk.

Hetmanic, a, lm. **owie, Hetmanowicz** *syn hetmana:* Odbyły ś. zaślubiny hetmanica Tymoszka z hospodarówną Rozandą. Szaj.

Hetmanicostwo, a, blm. *hetmanic z żoną.*

Hetmanić, i, ił, Hetmanować *być hetmanem, sprawować najwyższą komendę, dowodzić:* H. komu, kim, nad kim a. × kogo. Zambry, który hetmanił część wojska Eli, zbuntował ś. Zał. Całym wojskiem H. kazano. Sienk. Raz ostatni hetmanisz ty roty. Słow. Na wojnie tej sam Zwingljusz hetmanił. Zigr. Przen.: Między perypatetykami hetmani Arystoteles. Petr. *(= stoi na czele).* W boju dowcip hetmani. Pilch. *(= przewodzi, najwięcej znaczy).* Nad namiętnościami rozum ma H. Troc. Piotra mieczem H. żołnierstwu Twej wiary. Mick. Pouczał ś., kościane hetmaniąc szeregi. Mick. <p. Hetman>

Hetmaniec, ńca, lm. **ńcy** *członek milicji maloruskiej, z hajdamaków złożonej.* Rol.

Hetmanienie, a, blm., czynność cz. **Hetmanić.**

Hetmaniony im. od **Hetmanić:** Niepokoje a czasem napady były tylko swawolą burzliwych umysłów, przez najburzliwszego hetmanionych zabawką. Kaczk.

Hetmanka, i, lm. **i I.** *kobieta hetman.* L. **2.** *córka hetmana:* A teraz ja rozporządził wszystkim, nad hetmanem i hetmanką. Słow.

Hetmanostwo, a, blm., **Hetmaństwo** *hetman z żoną:* Hrabstwo wyjechali do Podhorzec, gdzie byli wówczas H. Rzewuscy. And.

Hetmanowa, ej, lm. **e** *żona hetmana.*

Hetmanować, uje, ował p. **Hetmanić.**

Hetmanowanie, a, blm., czynność cz. **Hetmanować.**

Hetmanowicz, a, lm. **e** p. **Hetmanic:** Nawet upominki osobom, należącym do orszaku hetmanowicza, pozostawiały wiele do życzenia. Rol.

Hetmanowiczowa, ej, lm. **e** *żona hetmanowicza:* Bez ceremonji wziął hetmanowiczową na kwestję, ćwiczyć ją kazał rózgami. Rol.

× **Hetmańczuk, a,** lm. **i** p. **Hetmańczyk:** Hetmańczuki, duchy owe zuchwałe. Wyb.

× **Hetmańczyk, a,** lm. **owie,** × **Hetmańczuk** *kreatura hetmańska, stronnik hetmana:* Hetmańczykowie, widząc w nas stałość, nie chcieli nas drażnić. Pas.

Hetmański przym. od **Hetman:** Buława, władza hetmańska. Pacholę hetmańskie. † Artykuły hetmańskie p. **Artykuł. Po hetmańsku** przys. *jak hetman:* Po hetmańsku ubrany. L.

Hetmaństwo, a, lm. **a I.** *godność, urząd hetmana:* Zerbina chciał mieć na hetmaństwie. P. Koch. **2.** *hetmanienie, dowództwo nad wojskiem:* Starodub za hetmaństwem Tarnowskiego pod państwo Polskie jest wzięty. Lat. Szkolne gospodarstwo, a z ksiąg H. — oboje niepewne. Prz. **3.** *czas trwania urzędu hetmana:* Za hetmaństwa Żółkiewskiego. **4.** × *cnoty i przymioty hetmanowi potrzebne, duch hetmański:* Wielkie ś. wydało w Zamojskim H. Troc. **5.** blm. zb. p. **Hetmanostwo.**

Hetmańszczyzna, y, lm. **y I.** *dobra hetmańskie.* **2.** *dobra hetmana Kozaków.* **3.** *Kozacy ukraińscy a. zaporoscy; kraina rządzona przez hetmanów:* Taki był zawiązek owej hetmańszczyzny, czyli, jak ją historja zowie, hajdamaczyzny. Byk. Przepowiadał swobodę oraz założenie niezależnej hetmańszczyzny. Byk.

[**Hetta!, Hettia!, Heta!, Hejta!, Hejt!, Hejtta!**] *wykrzyknik przy poganianiu koni a. wołów na prawo:* H. wio, kobylina, H. wio pod górkę! <Okrzyk.>

[**Hettia!**] p. **Hetta!:** Krzyki woźniców: k'sobie!, H.! Grusz.

† **Heu!** p. **Hej!**

Heurystyczny fil. *naprowadzający na odkrycia, na prawdziwe pomysły; podsuwający myśli:* Wczytywanie ś. w starych filozofów ma znaczenie heurystyczne.

Heurystyka, i, blm. fil. *część djalektyki a. logiki, podająca prawidła odnajdowania prawdy, robienia odkryć.* <Now. z Gr. heurískō = wynajduję>

Hewar, a, lm. **y I.** *narzędzie do ciągnięcia wina a. piwa z kufy,* in. l e w a r: Szkody, poniesione

przez żołnierzy: H. od kuszy zgubiony, kusze i rusznice połamane. Górs. **2.** × a. [**Hewer**] *narzędzie do podnoszenia ciężarów, lewar, winda.* Troc. <Nm. [hewer] = Nm. Heber>

† **Hewdziec, dźca,** lm. **dźce** *dywanik:* H. pościelemy, pierzynki położymy. Pieśń XVI-go w. <? Może w związku z Węg. hever = leżeć, wypoczywać>

[**Hewel, wla,** lm. **wle**] p. **Hebel.** Zdr. [**Hewlik**].

Hewelit, u, lm. **y** min. p. **Sylwin.** <Nm. Hövel(l)it>

[**Hewer, wra,** lm. **wry**] p. **Hewar.**

[**Hewlik, a,** lm. **i**] p. **Hewel.**

[**Hewlować, uje ował**] p. **Heblować.**

[**Hewlowanie, a,** blm.] czynność cz. **Hewlować.**

[**Hewlowiny, in,** blp.] p. **Heblowiny.**

[**Hewo!**] *oto!:* Kiwał na mnie chustką: — H., dziewcze moje! <Okrzyk.>

[**Hewsio!**] *wykrzyknik przy odpędzaniu ptaków, a sio!:* Zrobię ja ś. ptaskiem; siostrzycka bedzie mnie zganiała: — H., H., ptasku! <Okrzyk.>

† **Hewtman, a,** lm. **owie** p. **Hetman.**

† **Hez, u,** lm. **y** p. **Hys.** † **Hezem** przys. *żwawo, chyżo:* Hezem go chlusnął miodownikiem. Bies. <p. Hys>

[**Hezki, Heski**] **1.** *ładny, piękny:* Heská dziewczyna. Panie H., dobrze tak: sprzedał portki, kupił frak. **2.** *zuchowaty, dzielny.* <Czes. hezký>

× **Hezytacja, i,** lm. **e** *wahanie ś.:* W tej hezytacji to tu już strawiłem, za cobym ś. sieła dobrego nauczył. Kraus. <Łć. haesitatio>

[**Heźgo!**] *weź go!* (okrzyk przy szczuciu psami): Un myśli, żeć to byk i woła: — H. byka! Por. **Haź go!, Huzia!** <Okrzyk.>

Hezha! w. *huzia!, hajże!, hajda!, wyczha!:* H. za nim! on w pole, jak zając przez miedze. <Okrzyk.>

Hę w. **1.** p. **Chę** i **He. 2.** × *naśladowanie wzdychania a. stękania.* Kn. **3.** [**Hę hę hę!**] *naśladowanie głosu konia:* Mój koniczek hę hę hę! <Dźwn.>

[**Hęń**] p. **Hajno.**

Hi! w. dziec. *parzy, gorące!, ogień!:* Nie bierz, bo to hi! <Dziec.>

† **Hi** sp. p. **2. I.**

[**Hi!, Hije!, Hiska!, Hisisi!**] *wio!* (przy poganianiu koni). <Okrzyk.>

† **Hiberna, y,** lm. **y** p. **Chleb.**

† **Hibernowy** przym. od **Hiberna:** Podczas hibernowego stanowiska jedź na sejm z hetmanem. Pas. <Łć. hibernus = zimowy>

× **Hiberyna, y,** lm. **y** *rodzaj tkaniny.* <Fr. hiberline>

× **Hibki** = **Gibki.** Dudz.

Hibodont, u, lm. **y** pal. *nazwa skamieniałości zaginionych ryb ziarnołuskich, znajdowanych w utworach osadowych drugorzędnych.* <Now. z Gr. hybós = garbaty, wypukły + odoús, 2 pp. odóntos = ząb>

Hibometr, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia wypukłości.* <Now. z Gr. hybós = garbaty, wypukły + métron = -mierz>

Hibometrja, i, blm. *nauka mierzenia wypukłości.* <Now. z Gr. hybós = garbaty, wypukły + -metría = mierzenie>

[**Hibzio, a,** lm. **a**] *miejsce, gdzie sypiają dziewki dworskie.* <?>

[**Hic!**] *naśladowanie odgłosu skakania:* Jakżeś uciekał, carny baranie? — H. H. H. H. H. H., miłościwy panie! <Okrzyk.>

Hidalgijski przym. od **Hidalgo.**

Hidalgo, a, lm. **owie** *szlachcic hiszpański.* <Hp. hidalgo>

Hidranga, i, lm. **i** bot. p. **Pieniawa.** <Now. z Gr. hýdōr = woda + ággos = naczynie; zawiązek u rośliny>

Hidrant, u, lm. **y** *przyrząd do wydobywania wody z rur wodociągowych, kran wodociągowy, pożarny:* Zalewanie ognia obficie przez strażaków wodą z poblizkiego hidrantu. <Now. z Gr. hýdōr = woda>

Hidrastyna, y, blm. apt. i chem. *substancja krystaliczna, otrzymywana z korzenia rośliny: drobiałka kanadyjska.* <Od niby Gr. nazwy rośliny hydrástis>

Hidrastyzacja, i, blm. *połączenie ś. jakiegoś ciała z cząsteczkami wody,* uwodnienie. <Now. z Gr. hýdōr>

Hidrat, u, lm. **y** chem. p. **Wodan.** <Now. z Gr. hýdōr>

Hidraulicznie przys. od **Hidrauliczny.**

Hidrauliczny przym. od **Hidraulika:** Hamulec H. Prasa hidrauliczna p. **Hidrostatyczny.** Baran H. p. **Baran.**

Hidraulik, a, lm. **cy, Hidrotechnik** *ten, co ś. zajmuje hidrauliką, znawca hidrauliki.* <p. Hidraulika>

Hidraulika, i, blm. fiz. **1.** *hidromechanika praktyczna, to jest wszelkie zastosowanie praw równowagi a zwłaszcza ruchu cieczy do celów praktycznych* (np. do budowy pomp, pras hidraulicznych, kół wodnych, turbin, lewarów, szluz, młynów wodnych i t. p.). **2.** niek. p. **Hidrodynamika:** O praw hidrauliki nieświadom człowiecze, szukasz utopionego ciała w złym kierunku. Mick. <Now. z Gr. hýdraulis = organy wodne>

Hidraulikostatyka, i, blm. *nauka o nacisku, który woda płynąca wywiera na ściany kanału.* <Hidraulika + Statyka>

Hidrazobenzol, u, blm. chem. *związek hidrazowy,* C_6H_5. HN. NH. C_6H_5. <Hidrazon + Benzol>

Hidrazon, u, lm. **y** chem. *związek utworzony przy działaniu hidrazyny fenilowej na jakikolwiek aldehid lub aceton a. na ciała do nich podobne.* <Now. z Gr. hýdōr = woda>

Hidrazowy chem.: Związki hidrazowe = *związki pochodzące od hidrazyny* ($H_2N. NH_2$) *przez zastąpienie po jednym atomie wodoru w obu grupach* NH_2 *rodnikami węglowodornemi.*

Hidrazyna, y, lm. **y** chem. *związek* N_2H_4 *z budową* $H_2N. NH_2$, *a dalej cała gromada ciał, pochodzących przez zastąpienie w jednej jego połowie atomów wodoru grupami organicznemi:* H. fenilowa, $H_2N. NH. C_6H_5$. H. dwufenilowa, $H_2N. N(C_6H_5)_2$. <Now. z Gr. hýdōr = woda>

Hidro- chem. **1.** = *wodoro-:* Hidrobenzol = *wodorobenzol.* Oktohidronaftalin = *ośmiowodoronaftalin.* **2.** = *hidroksylo-:* Hidrochinon = *hidroksylochinon.* <Now. z Gr. hýdōr = woda>

× **Hidrochemiczny** przym. od **Hidrochemja.** <Now. z Gr. hýdōr = woda + Chemiczny>

× **Hidrochemja, i,** blm. chem. *badanie chemiczne wody.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Chemja>

Hidrochinon, u, blm. chem. *paradwuoksybenzol,* $C_6H_4(OH)_2$. <Now. z Gr. hýdōr = woda + China>

Hidrodynamiczny przym. od **Hidrodynamika.** <Now. z Gr. hýdōr = woda + Dynamiczny>

Hidrodynamika, i, blm., **Hidraulika** fiz. *część fizyki, traktująca o ruchu cieczy, o wypływie cieczy*

z naczyń, o ich przepływie przez rury i kanały. <Now. z Gr. hýdōr = woda + Dynamika>

Hidroelektryczny elektrot.: Hidroelektryczna maszyna Armstronga = *wytwarzająca elektryczność statyczną przez tarcie pary wodnej, wychodzącej z kotła przez wyloty drewniane.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Elektryczny>

Hidrofan, u, lm. **y** min. p. **Opal.** <Now. z Gr. hýdōr = woda + fanós = jasny>

Hidrofit, u, lm. **y** *okaz roślinności wodnej.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + fytón = roślina>

Hidrofitograficzny przym. od **Hidrofitografja.**

Hidrofitografja, i, blm., **Hidrofitologja** *opisanie roślin wodnych.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + fytón = roślina + -grafía = -pis>

Hidrofitologja, i, blm. p. **Hidrofitografja.**

Hidrofon, u, lm. **y** *przyrząd, zbudowany na zasadzie telefonu, a służący do wysłuchiwania szmeru płynących pod ziemią zdrojowisk.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + fōnē = dźwięk>

Hidrogiel, u, lm. **e** chem. *koloid w postaci nierozpuszczalnej w wodzie, np. ścięte białko, krzemionka galaretowata.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Łć. gelu = lód>

Hidrogieolog, a, lm. **owie** a. **dzy** *ten, co ś. zajmuje hidrogieologją, znawca hidrogieologji.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Gieolog>

Hidrogieologiczny przym. od **Hidrogieologja.**

Hidrogieologja, i, blm. *nauka, wyjaśniająca tworzenie ś. ziemi przez wodę.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Gieologja>

Hidrognomoniczny przym. od **Hidrognomonja.**

Hidrognomonja, i, blm. *sztuka wynajdowania źródeł jakoby za pomocą różdżki wieszczbiarskiej.* <Now. z Gr. hydrognṓmōn = odkrywca źródeł>

Hidrognosta, y, lm. **ści** *poznający podziemne położenie wód i wyszukujący źródła.*

Hidrognostyczny przym. od **Hidrognozja:** Studja hidrognostyczne.

Hidrognozja, i, blm. *nauka o wodach na kuli ziemskiej.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + gnōsis = znawstwo>

Hidrograf, a, lm. **owie** *ten, co ś. zajmuje hidrografją, znawca hidrografji.*

Hidrograficznie przys. od **Hidrograficzny.**

Hidrograficzny 1. przym. od **Hidrografja:** Mapa hidrograficzna (= *mapa rzek z uwzględnieniem warunków orograficznych).* Nauka hidrograficzna = a) *hidrografja;* b) × *nauka budowania okrętów.* Troc. **2.** Papier H. = *tak przygotowany chemicznie, że na nim można pisać wyraźnie czystą wodą.*

Hidrografja, i, blm. *część gieografji fizycznej, zajmująca ś. opisem wód, bądź lądowych, jak jezior, źródeł, rzek, bądź też mórz i ich części.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + -grafía = -pis>

Hidrokielometr, u, lm. **y, Hidrotachimetr** *narzędzie do mierzenia szybkości biegu wody.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + kéllō = pędzę + métron = -mierz>

Hidroksyd, u, lm. **y** chem. *wodan.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Oksyd>

Hidroksyl, u, lm. **e** chem. *rodnik, złożony z jednego atomu tlenu i jednego atomu wodoru,* in. o k s h y d r y l, w o d o r o t l e n, !r e s z t a w o d n a. <Now. z Gr. hýdōr = woda + Oksyl>

Hidroksylamina, y, blm. chem. p. **Hidroksyljak.**

Hidroksyljak, u, blm., **Hidroksylamina** chem. *produkt zastąpienia jednego atomu wodoru w amonjaku przez hidroksyl,* NH_2OH.

. **Hidrolitometrja, i,** blm. chem. *metoda oznaczania twardości wody za pomocą roztworu mydła.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + lytós = rozpuszczalny + -metría = mierzenie>

Hidrolog, a, lm. **owie** *ten, co ś. zajmuje hidrologją, znawca jej:* Pan Obożny zapraszał do siebie znakomitego hidrologa. Rol.

Hidrologiczny przym. od. **Hidrologja.**

Hidrologja, i, blm. *nauka o wodzie w ogólności.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + -logía = znawstwo>

Hidromancja, i, blm. *wróżenie, przepowiadanie z wody.* <Now. z Gr. hydrómantis = wróżący z wody>

Hidromantyczny przym. od **Hidromancja.**

Hidromechanika, i, blm. fiz. *mechanika ciał ciekłych, nauka o równowadze i o ruchu cieczy, rozpadająca ś. stąd na hidrostatykę i hidrodynamikę.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Mechanika>

Hidromel, u, blm. *miód do picia:* Odyn ją zje i popije czarą hidromelu. Słow. <Gr. hydrómeli ni.>

Hidrometeor, u, lm. **y** *zjawisko atmosferyczne, biorące swój początek z obecności w powietrzu pary wodnej, jak rosa, mgła, chmury, deszcz, śnieg.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Meteor>

× **Hidrometr, u,** lm. **y 1.** *ogólna nazwa przyrządów służących do oznaczania ciężaru, gęstości, szybkości przepływu i innych własności cieczy.* **2.** niek. = **Areometr.** <Now. z Gr. hydrométrion>

Hidrometrja, i, blm. *ogół metod służących do mierzenia szybkości prądu wody w rzekach.*

Hidrometryczny przym. od **Hidrometrja.**

Hidropata, y, lm. **ci** *lekarz, leczący zimną wodą; zwolennik hidropatji.*

Hidropatja, i, blm. p. **Hidroterapja.** <Now. z Gr. hýdōr = woda + patheîn = cierpieć>

Hidropatycznie przys. od **Hidropatyczny.**

Hidropatyczny przym. od **Hidropatja,** *wodoleczniczy:* Zakład H. = *wodolecznica.* Zakład hidropatyczno-pneumatyczny.

!**Hidropik, a,** lm. **cy** *człowiek chory na wodną puchlinę.* <Gr. hydrōpikós>

Hidropult, u, lm. **y** *przyrząd do chlustania wodą:* Rozpoczęto akcję ratunkową (przy pożarze wagonu) z pomocą dwuch hidropultów, czerpiących wodę z pobliskiego rowu. <Now. z Gr. hýdōr = woda + -pult, z drugiej połowy Łć. (cata)pulta = Gr. katapéltēs = katapulta, z Gr. pállein = rzucać>

Hidroskop 1. u, lm. **y** = a) *przyrząd, wskazujący kierunek biegu zdrojowisk podziemnych.* b) *zegar wodny.* **2. a,** lm. **owie** *poszukiwacz źródeł:* Hidroskopowie natrafili przypadkowo na kilka pokładów węgla. <Gr. hydroskópos>

Hidroskopijny *właściwy hidroskopom, ściągający ś. do nich:* Badania, doświadczenia hidroskopijne.

Hidroskopja, i, blm. *wróżenie z patrzenia na wodę.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + skopéō = patrzę, badam>

Hidrosol, u, lm. **e** chem. *koloid w postaci rozpuszczalnej w wodzie, np. świeże białko jaja, kwas krzemny rozpuszczalny.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Łć. solvo = rozpuszczam>

Hidrostatyczny fiz. przym. od **Hidrostatyka:** Prasa hidrostatyczna a. h i d r a u l i c z n a = *przyrząd, służący do wywierania znacznych ciśnień za pośrednictwem wody.* Waga hidrostatyczna = *której jeden talerzyk zawieszony jest na nitkach krótszych i opatrzony pod spodem haczykiem do zawieszania na nim ciał; służy do ważenia ciał, zanu-*

rzonych w cieczach, a w szczególności do oznaczania ciężarów właściwych.

Hidrostatyka, i, blm. fiz. *część fizyki, nauka o warunkach równowagi ciał ciekłych, w znaczeniu pospolitym; wog. nauka o własnościach fizycznych cieczy.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Statyka>

Hidrotachimetr, u, lm. **y** p. **Hidrokielometr.** <Now. z Gr. hýdōr = woda + tachýs = szybki + métron = -mierz>

Hidrotechniczny przym. od **Hidrotechnika.**

Hidrotechnik, a, lm. **cy** p. **Hidraulik.**

Hidrotechnika, i, blm., **Hidrotechnja** *sztuka budownictwa wodnego.* <Now. z Gr. hýdōr = woda + Technika>

Hidrotechnja, i, blm. p. **Hidrotechnika.**

Hidroterapja, i, blm., **Hidropatja** *leczenie zimną wodą,* w o d o l e c z n i c t w o. <Now. z Gr. hýdōr = woda + Terapja>

Hidrotropizm, u, blm. *ruch roślin wpływem wody spowodowany:* H., heljotropizm i gieotropizm, czyli ruch roślin pod wpływem wody, słońca i siły ciężkości. H. działa jednocześnie z gieotropizmem. <Now. z Gr. hýdōr = woda + trépō = obracam>

Hidrotropowy *tyczący ś. hidrotropizmu:* Pobudliwość hidrotropowa.

†**Hidzenie, a,** blm., czynność cz. **Hidzić.** <p. Hydzić>

†**Hidzić, i, ił** p. **Hydzić:** Karanie srogie zwierzchność poddanym hidzi. Kn.

Hier- p. **Hjer-.**

Higjena, y, blm. *nauka o zdrowiu, o zachowaniu zdrowia:* H. prywatna a. osobista, publiczna a. ogólna. <Now. z Gr. hygieinós = zdrowy>

Higjenicznie przys. od **Higjeniczny.**

Higjeniczny przym. od **Higjena:** Instytut higjeniczno-gimnastyczny. Wystawa higjeniczna. Wzniesienie szpitala fabrycznego z zastosowaniem najnowszych wymagań higjeniczno-technicznych. H. tryb życia, pokarm *(= zgodny z higjeną, zdrowy).* Prowadzi życie niehigjeniczne. Warunki higjeniczne *(= zdrowotne).*

Higjenista, y, lm. **ści** *ten, co ś. zajmuje higjeną:* Lekarz-H.

× **Higjenizm, u,** blm. *zwolennictwo higjeny.*

! **Higland, u,** lm. **y** *kraj górzysty:* Ślady higlandów wryły ś. głębokiemi rysami w wyobraźnię dziecka. Spas. <Ang. highland>

Higrobaroskop, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia ciężaru wilgoci.* <Now. z Gr. hygrós = mokry + Baroskop>

Higrologja, i, blm. *nauka o wilgotności powietrza.* <Now. z Gr. hygrós = mokry + -logía = znawstwo>

Higrometr, u, lm. **y** fiz. w i l g o c i o m i e r z, *przyrząd do oznaczania wilgotności powietrza:* H. włosowy *(polegający na zastosowaniu higroskopijnych własności włosa).* <Now. z Gr. hygrós = mokry + métron = -mierz>

Higrometrja, i, blm., **Higroskopja** *ogół metod, służących do oznaczania wilgotności powietrza.* <Now. z Gr. hygrós = mokry + -metría = mierzenie>

Higroskop, u, lm. **y** *przyrząd, wskazujący stan wilgotności powietrza,* w i l g o c i o s k a z: H. jest często tylko zabawką; takiemi są np. kapucyn nakrywający głowę na deszcz, figurki zmieniające barwę przy różnym stanie pogody. <Now. z Gr. hygrós = mokry + skopéō = patrzę, badam>

Higroskopiczny 1. p. **Higroskopowy. 2.** chem.: Woda higroskopiczna = *woda, wilgoć, przylegająca mechanicznie do ciał.*

Higroskopijny p. **Higroskopowy:** Wata higroskopijna = *wata, chemicznie oczyszczona.*

Higroskopja, i, blm. p. **Higrometrja.**

Higroskopowy 1. przym. od **Higroskop. 2.** a. **Higroskopijny, Higroskopiczny** *wilgotniejący, pochłaniający łatwo wilgoć z powietrza:* Nowy gatunek masy higroskopowej. Ciała higroskopowe (np. chlorek wapna).

[**Hi ha!**] *naśladowanie śmiechu:* On do mnie gorzałecką, ja do niego wodą; ja z niego: — hi ha ha ha, on wąsiska odął. <Dźwn.>

Hijac- p. **Hjac-.**

Hijal- p. **Hjal-.**

Hijat- p. **Hjat-.**

[**Hije!**] p. [**Hi!**]

Hijena, y, lm. **y 1.** zool. (hyaena) *zwierzę drapieżne ssące, z grzbietem ku tyłowi pochyłym.* **2.** [H. a. **Hyna**] *potwór, którym straszą dzieci.* <Gr. hýaina>

Hijet- p. **Hjet-.**

Hijobowy p. **Hjobowy.**

1. × **Hijor!** a. **Hijor hi!** w. *okrzyk kominiarza, stojącego na dole i dającego znać przez komin znajdującemu ś. na dachu, gdzie ma spuszczać kominem miotłę.* <Nm. hier dosł. = tu>

2. × **Hijor, a,** lm. **y** *kominiarz, jako straszydło niegrzecznych dzieci:* Cicho, bo cię weźmie H., bo zawołam hijora.

Hikory nieod. *rodzaj amerykańskiego drzewa orzechowego.* <Ang. hickory>

[**Hil, u,** lm. **e**] p. **Hyl:** Nieśże mnie po hile *(= po czystym polu).* <p. Chyl>

[**Hila!**] w wyrażeniu: [A H.! a. **A hyla!, A hula ha!**] *wołanie przy odpędzaniu gęsi.* <Okrzyk.>

Hildza, y, lm. **e** ślus. *tylna część śruby gwintowanej w śrubsztaku, przymocowana do wewnętrznej połowy śrubsztaka.* <Nm. Hülse, por. Gilza>

Hilologiczny przym. od **Hilologja.**

Hilologja, i, blm. *nauka o materji, o pierwiastku materjalnym.* <Now. z Gr. hýlē = las, drzewo; materja + -logía = znawstwo>

Hiloteista, y, lm. **ści** fil. *uważający materję a. świat materjalny za istotę boską, za bóstwo.* Por. **Panteista.** <Now. z Gr. hýlē = materja + theós = bóg>

Hilozoista, y, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca hilozoizmu; filozof szkoły jońskiej, przypisujący życie materji.* <Now. z Gr. hýlē = materja + zōē = życie>

Hilozoistyczny fil. przym. od **Hilozoizm:** Pogląd, kierunek H. Filozofja hilozoistyczna.

Hilozoizm, u, blm. fil. *kierunek filozoficzny szkoły jońskiej, przypisujący materji zasadniczą własność życia; kosmologja, filozofja natury, rozważająca materję jako substancję żywą.*

[**Hiłki**] p. **Jełki.**

Himalajski jęczmień, piw. p. **Jęczmień.** <Od nazwy gór Himalajskich>

× **Himn, u,** lm. **y** p. **Hymn:** Ody poświęcone czci boskiej himnami zowią. Gol.

[**Hina!**] *tam!:* Matulo, H. jedzie pierwszy (kawaler)! <Okrzyk.>

[**Hinaczé**] p. **Inaczej.**

Hinciak, a, lm. **i** zł. *psiak.* <Zap. z Nm. Hund = pies>

Hinduizm, u, blm. *religja pierwotnych mieszkańców Indji wschodnich:* H. jest panteizmem spirytualistycznym najczystszej wody. <Od nazwy Indów, Hindù w języku Hindustańskim>

†**Hingować, uje, ował** gór. p. **Hangować.**

†**Hingowanie, a,** blm., czynność cz. **Hingować.**

[**Hiniowie, ów,** blp.] *olbrzymowie, wielkoludy.* <Nm. Hüne>

Hinka, i, lm. **i** p. **Kulawka.** <Z Nm. hinken = kuleć>

†**Hinny** p. **Inny.**

†**Hinst, a,** lm. **owie** a. **y** p. **Hynst.**

Hint, a, lm. **y** zł. *pies.* <Z Nm. Hund = pies>

Hintersztudel, dla, lm. **dle** ślus. *winkiel, wnitowany w dolną część pudła zamkowego, podtrzymujący fale.* <Nm. Hinterstudel>

!**Hio-językowy** anat.: !Mięsień H. a. †Muskuł H. = *mięsień gnyko-językowy* (musculus hyo-glossus). <Now. z Gr. hýs, 2 pp. hyós dosł. = świnia, a w nowszej nomenklaturze = ryj + Językowy>

!**Hio-tarczowy** anat.: !Muskuł H. = *mięsień gnyko-tarczowy* (musculus hyo-thyreoideus). <Hio- p. pod Hio-językowy + Tarcza>

Hipalaga, i, lm. **i** (figura ret.) *podstawienie jednego pojęcia pod drugie,* np.: Piękność tych drzew, zam.: piękne te drzewa. <Gr. hypallagé>

Hiper- chem. p. **Nad-.** <Gr. hypér = nad>

Hiperanaliza, y, lm. **y** *zbyt ścisła analiza:* Skłonność do hiperanalizy ludzkiego wnętrza. <Hiper + Analiza>

!**Hiperastenja, i,** blm. *zupełna bezsilność, wielkie osłabienie.* <Hiper + Astenja>

Hiperbat, u, lm. **y** *przekładnia* (figura retoryczna) np.: Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu. <Gr. hypérbaton ni.>

Hiperbola, i, lm. **e 1.** ret. p. **Przesadnia:** Mogłaby z tego powodu urość w dumę, biorąc hiperbole za prawdę. Chm. **2.** mat. *jedna z krzywych stożkowych a. krzywych stopnia drugiego, w której różnica odległości każdego punktu od dwu punktów stałych, to jest od ognisk, jest stała.* <Gr. hyperbolé>

Hiperbolicznie przys. od **Hiperboliczny.**

Hiperboliczny przym. od **Hiperbola.** Mat.: Walec H. Parabola hiperboliczna. Funkcja hiperboliczna. Logarytmy hiperboliczne. Gieometrja hiperboliczna.

Hiperbolojda, y, lm. **y** mat. *nazwa pewnych powierzchni stopnia drugiego:* H. jednopowłokowa, dwupowłokowa, obrotowa. <Now. z Gr. hyperbolé (p. Hiperbola) + -eîdos = kształt>

× **Hiperborca, y,** lm. **y** m. p. **Hiperborejczyk.**

× **Hiperborej, a,** lm. **e** p. **Hiperborejczyk:** Lapończykowie do najdalej siedzących hiperborejów ś. liczą. Sienk. <Gr. hyperbóreos = najpółnocniejszy>

Hiperborejczyk, a, lm. **owie** a. **cy,** × **Hiperborej,** × **Hiperborca** *mieszkaniec krajów północnych.*

Hiperborejski *północny:* Kraj H. Pokolenie hiperborejskie.

× **Hiperbystry** *niezwykle bystry:* To są hiperbystre pomysły, które często graniczą z niedorzecznością. Kawcz. <Now. z Gr. Hiper + Bystry>

Hipercykl, u, lm. **e** mat. *nazwa, nadawana w gieometrji nieeuklidesowej Łobaczewskiego cyklowi o środku w punkcie idealnym i o osi (to jest biegunowej środka) rzeczywistej.* <Hiper + Cykl>

Hipereliptyczny, Ultraeliptyczny mat. *nazwa, nadawana w analizie matematycznej całkom pewnych funkcji algiebraicznych.* <Hiper + Eliptyczny>

!**Hiperemja, i,** lm. **e** *przekrwienie:* Usilna i długotrwała działalność umysłowa sprowadza miejscową hiperemję. <Z Gr. hyperaímōsis>

Hiperestetyczny fil. p. **Nadczulny.** <Hiper + Estetyczny>

Hiperestezja, i, blm. fil. p. **Nadczułość.** <Hiper + Gr. aísthēsis = czułość>

Hiperfizyczny *nadzmysłowy:* Świat H. a. niepoznawalny. <Hiper + Fizyczny>

× **Hiperfrenja, i,** blm. *szaleństwo, manja.* Rol. <Hiper + Gr. frēn = umysł>

Hipergieometryczny mat. *nazwa, dawana w matematyce wyższej pewnemu szeregowi nieskończonemu.* <Hiper + Gieometryczny>

Hiperkrytycyzm, u, blm. *przesadny krytycyzm.* <Hiper + Krytycyzm>

Hiperkrytyka, i, blm. *przesadna krytyka:* Dyskredytują badania naukowe przez zawistną, upartą i uprzedzoną hiperkrytykę. <Hiper + Krytyka>

Hipermetr, u, lm. **y** *stopa a. pół stopy miarowej, zbywające w wierszu.* <Hiper + Metr>

Hipermnezja, i, blm. fil. (w psychologji) *pamięć nienormalnie spotęgowana:* H. ogólna. H. częściowa a. specjalna. Przeć. **Amnezja.** <Hiper + Gr. mnēsis = pamięć>

Hiperprodukcja, i, blm. *produkcja, przewyższająca zapotrzebowanie, nadprodukcja.* <Hiper + Produkcja>

Hipersten, u, lm. **y** min. *jednopostaciowa mieszanina krzemianu magnezu z krzemianem żelaza, krystalizująca w układzie rombowym, labradoryzująca, wchodząca do składu skał krystalicznych, wybuchowych dawniejszych.* <Hiper + Gr. sthénos = siła, moc>

Hiperstenieczny p. **Przemożny.**

Hiperstenit, u, lm. **y, Hiperyt** min. *skała krystaliczna, wybuchowa dawniejsza.* **P. Labrador.** <p. Hipersten>

Hipertroficznie przys. od **Hipertroficzny,** *hipertrofijnie:* Szabla to rękę tak H. u szlachty polskiej wzmacnia i przedłuża. Krasz.

Hipertroficzny p. **Hipertrofijny.**

Hipertrofijnie przys. od **Hipertrofijny,** *hipertroficznie.*

Hipertrofijny, Hipertroficzny *nadmiernie rozwinięty:* Dzieło nieco hipertrofijnych rozmiarów o ogólnej nauce państwa.

Hipertrofja, i, blm. *nadmierne odżywianie ś., tycie, zbyteczne rozszerzanie ś., rozrost, nadmierne rozwinięcie, przerost:* Słyszymy nieraz skargi Francuzów na hipertrofję literacką. <Hiper + Gr. trofé = karm>

Hiperyt, u, lm. **y** min. p. **Hiperstenit** i **Labrador.** <Z Gr. hypér = nad>

Hipiczny przym. od **Hipika:** Manewr H. Lam.

Hipika, i, blm., **Hipologja** *znajomość wszystkiego, co dotycze konia.* <Z Gr. hippiké dosł. = końska>

Hipjatra, y, lm. **rzy** *weterynarz, leczący konie.*

Hipjatrja, i, blm., **Hipjatryka** *nauka leczenia koni.* <Gr. hippiatría>

Hipjatryczny przym. od **Hipjatryka.**

Hipjatryka, i, blm. p. **Hipjatrja.**

[**Hipkać, a, ał**] **1.** p. **Hipnąć. 2.** *biec w skok* <Dźwn.>

[**Hipkanie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Hipkać.**

[**Hipkiem**] *galopem:* Na Węgrach H. w sumary jeżdżują.

[**Hipnąć, nie, nął,** nied. **Hipkać**] *skoczyć:* Ozedres garło, to já cáłkiem do tobie hipne.

[**Hipnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hipnąć.**

Hipnolog, a, lm. **owie** fil. **1.** *badacz snu.* **2.** *badacz snów, marzeń sennych.*

Hipnologiczny fil. przym. od **Hipnologja.**

Hipnologja, i, blm. fil. **1.** *nauka o śnie; teorja snu.* **2.** w psychologji: *część psychologji, traktująca o snach, o marzeniach sennych; teorja marzeń sennych.* <Now. z Gr. hýpnos = sen + -logía = znawstwo>

Hipnon, u, blm. chem. *bromoacetofenon, bromek fenacytu,* $C_6H_5.CO.CH_2Br$, *środek lekarski narkotyczny.* <Now. z Gr. hýpnos = sen>

Hipnotycznie przys. od **Hipnotyczny:** Gwiazda ta prawie H. ciągnęła wzrok zdenerwowanej kobiety. Zap.

Hipnotyczny 1. fil. = a) przym. od **Hipnoza:** Sen H. Pamiętnik, pisany w hipnotycznym prawie stanie szczerego i bezinteresownego uczucia. Kasz. b) bł. zam. **Hipnotystyczny:** Literatura hipnotyczna. **2.** *nasenny, usypiający.* < Now. z Gr. hýpnos = sen>

× **Hipnotyk, a,** lm. **i** *środek na sen, lekarstwo sprowadzające sen.* <Now. z Gr. hýpnos = sen>

Hipnotystyczny fil. przym. od **Hipnotyzm:** Literatura hipnotystyczna.

Hipnotyzacja, i, blm. p. **Hipnotyzowanie.**

Hipnotyzer, a, lm. **owie** a. **rzy** fil. w psychologji: *wprawiający w stan hipnozy; praktykujący hipnotyzowanie.* <Fr. hypnotiseur>

Hipnotyzerka, i, lm. **i** forma ż. od **Hipnotyzer.**

Hipnotyzerski fil. przym. od **Hipnotyzer:** Wpływy, praktyki hipnotyzerskie. Zdolność hipnotyzerska (Mickiewicza), jakbyśmy dziś powiedzieli, przejęła ich zdumieniem. Chm.

Hipnotyzm, u, blm. fil. w psychologji **1.** *nauka o śnie sztucznie wywoływanym i zwanym hipnozą; teorja hipnozy.* **2.** *ogół objawów cielesnych i duchowych znamiennych dla stanu hipnozy.* **3.** bł. zam. **Hipnoza:** Leczyć hipnotyzmem *(= leczyć przez wywoływanie stanów hipnozy).* Por. **Braidyzm, Lunatyzm, Magnetyzm zwierzęcy, Mesmeryzm, Sonambulizm.** <Now. z Gr. hýpnos = sen>

Hipnotyzować, uje, ował fil. w psychologji: *wywoływać stan snu sztucznego za pomocą środków odpowiednich; wprawiać, wprowadzać w stan hipnozy.* **H. ś.** *wprawiać siebie w stan hipnozy.* Przen.: Francja nie powinna była H. ś. przez nieustanne wpatrywanie ś. w jeden punkt na granicy. <Fr. hypnotiser>

Hipnotyzowanie, a, blm., **Hipnotyzacja** czynność cz. **Hipnotyzować.**

Hipnotyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Hipnotyzować ś.:** Życie społeczne jest swojego rodzaju zbiorowym hipnotyzowaniem ś. Spas.

Hipnoza, y, blm. fil. w psychologji: *sen sztuczny, sztucznie wywołany; stan snu sztucznego; sztucznie wywołane zacieśnienie pola świadomości przez praktyki osobliwe, przyczym występują charakterystyczne objawy cielesne i duchowe:* H., czyli sen poddawczy. Por. **Katalepsja, Letarg, Lunatyzm, Magnetyzm zwierzęcy, Sonambulizm, Sugiestja, Trans.** <Now. z Gr. hýpnos = sen>

Hipo- chem. p. **Pod-.** <Gr. hypó = pod>

Hipocentaur, a, lm. **owie** *bajeczny potwór z ciałem w połowie ludzkim, w połowie końskim:* Zdawało ś., że to stado gryfów lub hipocentaurów sadzi przez pola. Sienk. <Gr. hippokéntauros>

Hipochondrja, i, lm. **e, Hipokondrja** lek. (hypochondriasis) *nastrój umysłowy z wygórowaną obawą o zdrowie własne,* †c i ę ż k o s e r c o ś ć, ś l e d z i e n n i c t w o: Zbyteczne odosobnienie może nabawić hipochondrji. <Gr. hypochóndria lm. dosł. = brzuch, wnętrzności>

× **Hipochondrjaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Hipochondrjak.**

× **Hipochondrjak, a,** lm. **cy** p. **Hipochondryk.**

Hipochondryczka, i, lm. **i** forma ż. od **Hipochondryk,** *hipokondryczka.*

Hipochondrycznie przys. od **Hipochondryczny,** *hipokondrycznie.*

Hipochondryczny przym. od **Hipochondrja,** *hipokondryczny,* ś l e d z i e n n i c z y, †c i ę ż k o m y ś l n y, †c i ę ż k o s e r c y.

Hipochondryk, a, lm. **cy, Hipokondryk,** × **Hipochondrjak,** × **Hipokondrjak 1.** *skłonny do hipochondrji, cierpiący na nią,* ś l e d z i e n n i k. **2.** × *grymaśnik, kapryśnik.* Troc. <p. Hipochondrja>

Hipocyklojda, y, lm. **y** mat. *krzywa, utworzona przez ruch punktu okręgu, toczącego ś. po drugim okręgu, gdy jeden z nich jest styczny wewnętrznie do drugiego:* H. skurczona a. skrócona, wydłużona. <Hipo + Cyklojda>

Hipocyklojdalny przym. od **Hipocyklojda:** Ruch H.

Hipodrom, u, lm. **y** *miejsce popisu jeźdźców konnych, tor wyścigowy a. cyrk:* Najpierwszy gimnastyk paryskiego hipodromu. Sienk. <Gr. hippódromos>

Hipodromja, i, blm. *wyścigi konne:* Stosunki z najświetniejszemi przedstawicielkami choreografji i hipodromji. Orzesz. <Gr. hippodromía>

Hipofag, a, lm. **owie** *człowiek, żywiący ś. mięsem końskim.* <Now. z Gr. híppos = koń + fágō = żrę, jem>

Hipogieum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *podziemie, katakumby, grobowce egipskie.* <Gr. hypógeion ni. dosł. = podziemne>

Hipogryf, a, lm. **y** *bajeczny koń skrzydlaty, pegaz:* Mój H. staje ś. skrzydlatym. Słow. <Now. z Gr. híppos = koń + Gryf>

× **Hipogryfować, uje, ował** *pędzić szalenie nakształt hipogryfa:* Ileżbyś razy uczuł, że dusza twa na wykrzykniku hipogryfując — leci — klnie wyrazy. Słow.

× **Hipogryfowanie, a,** blm., czynność cz. **Hipogryfować.**

× **Hipokaust, u,** lm. **y,** × **Hipokaustum** *przyrząd do ogrzewania z dołu:* Wszystkie pokoje zaopatrzone są w H., czyli przyrząd do ogrzewania. <Gr. hypókauston>

× **Hipokaustum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Hipokaust:** W moim H. każę palić cedrowym drzewem, posypywanym ambrą. Sienk.

Hipokondrja, i, blm. p. **Hipochondrja.**

× **Hipokondrjaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Hipokondrjak.**

× **Hipokondrjak, a,** lm. **cy** p. **Hipochondryk.**

Hipokondryczka, i, lm. **i** forma ż. od **Hipokondryk,** *hipochondryczka.*

Hipokondrycznie przys. od **Hipokondryczny,** *hipochondrycznie:* Byron z Fausta wydobywał H. najdziwniejsze pożywienie. Spas.

Hipokondryczny przym. od **Hipokondrja,** *hipochondryczny.*

Hipokondryk, a, lm. **cy** p. **Hipochondryk.**

× **Hipokras, u,** blm., × **Ipokras 1.** *wino przyprawne, winomiód:* Pijać dla lekarstwa H., małmazją. Biel. M. H. wino przyprawne, picie z miodu a. z wina. Goł. **2.** *rodzaj likieru.* Deo. <Now. z Hipo + Gr. krásis = mieszanina, ze sld. do imienia lekarza Gr. Hippokrátēs>

Hipokratka, i, lm. **i** bot. p. **Ojczystka.** <Od imienia Gr. Hippokrátēs>

Hipokratyczny: Twarz hipokratyczna = *zmienione rysy twarzy, będące oznaką bliskiej śmierci.* Nazywają to doktorowie fizjognomją hipokratyczną, co ja z jego twarzy widzę. Źle ś. ma. Krasz. <Od imienia Gr. Hippokrátēs>

Hipokrena, y, lm. **y** p. **Hipokrenida.** Sł. wil. <Gr. Hippoukrḗnē = źródło na Helikonie>

Hipokrenida, y, lm. **y, Hipokrena** *muza.* <Gr. późn. hippokrēnídē = muza>

× **Hipokryt, a,** lm. **ci** p. **Hipokryta.**

Hipokryta, y, lm. **ci,** × **Hipokryt** *człowiek fałszywy, obłudnik.* <Now. z Gr. hypókrisis = obłuda>

Hipokrytka, i, lm. **i** forma ż. od **Hipokryta.**

× **Hipokrytyczny** przym. od **Hipokrytyka:** Muzyka hipokrytyczna = *muzyka z towarzyszeniem tańca i mimiki.*

× **Hipokrytyka, i,** blm. *deklamacja z muzyką.* <Gr. hypokritikḗ = sztuka dramatyczna>

Hipokryzja, i, blm. *obłuda, nieszczerość, udanie, dwulicowość:* H. jest, gdy nabożeństwo nie zmierza ku chwale bożej, ale żeby patrzący nas poważali. Kras. <Gr. hypókrisis>

Hipokryzyjnie przys. od **Hipokryzyjny:** Skarży ś. H. na zbytnią względność swego króla. Jaroch.

Hipokryzyjny przym. od **Hipokryzja.**

Hipologiczny przym. od **Hipologja.**

Hipologja, i, blm. p. **Hipika.** <Now. z Gr. híppos = koń + -logía = znawstwo>

Hipoman, a, lm. **owie** *namiętny miłośnik koni.* <Z Gr. hippomanḗs ni.>

Hipomancja, i, blm. *wróżenie ze rżenia koni.* <Now. z Gr. híppos = koń + manteía = wróżbiarstwo>

Hipomanja, i, blm. *namiętne zamiłowanie do koni.* <p. Hipoman>

Hipopatologiczny przym. od **Hipopatologja.**

Hipopatologja, i, blm. *nauka o chorobach końskich.* <Now. z Gr. híppos = koń + Patologja>

Hipopotam, a, lm. **y,** × **Hipos, Koń rzeczny** zool. (hippotamus amphibius) *duże, ciężkie zwierzę parzystokopytowe nieprzeżuwające z rodziny ociężałych.* <Gr. hippopótamos>

× **Hipos, a,** lm. **y** p. **Hipopotam:** Nadpłynęło widocznie jeszcze kilka hiposów. Sienk. <Skrócenie Hipopotam>

Hipostatycznie przys. od **Hipostatyczny.**

Hipostatyczny fil. przym. od **Hipostaza:** Substancja hipostatyczna. Byt H.

Hipostaza, y, blm., **! Hipostazja** *podstawienie w myśli bytu a. substancji przedmiotowej zamiast pojęcia oderwanego; nieprawowite uprzedmiotowienie a. uosobienie pojęć.* Por. **Błąd ontologiczny.** <Gr. hypóstasis>

! Hipostazja, i, blm. p. lep. **Hipostaza.**

! Hipostazjować, uje, ował fil. p. lep. **Hipostazować:** Wmawia w czytelnika, jakobym ja hipostazjował pojęcia materji, albo je uznawał za substancję. Mahr.

! Hipostazjowanie, a, blm., czynność cz. **Hipostazjować,** p. lep. **Hipostazowanie.**

Hipostazować, uje, ował, ! Hipostazjować fil. *podstawiać byt zamiast pojęcia; uprzedmiotawiać pojęcie; dopuszczać ś. hipostazy.*

Hipostazowanie, a, blm., czynność cz. **Hipostazować; ! Hipostazjowanie.**

Hiposteologja, i, blm. *nauka o kościach końskich.* <Now. z Gr. híppos = koń + Osteologja>

! Hipostrofa, y, lm. **y** *zmiana choroby, odwrót.* <Gr. hypostrofḗ>

Hipotalatyka, i, blm. *sztuka pływania pod wodą.* <Hipo- + Gr. thálatta = morze>

Hipotecznie przys. od **Hipoteczny.**

Hipoteczny przym. od **Hipoteka:** Akt H. Wierzyciel, dług H. Księga, suma hipoteczna. Nie wdajemy ś. w wywody hipoteczno-prawne. Wykaz H. (= *treść zawartości księgi hipotecznej*). Prawo hipoteczne. Ciało hipoteczne. Ciężary hipoteczne p. **Ciężar.**

Hipoteka, i, lm. **i,** [**Aptéka, Aptyka, Impatyka**] **1.** *instytucja prawna, mająca na celu ujawnienie praw rzeczywistych właścicieli oraz praw osób trzecich do nieruchomości.* **2.** *wykaz hipoteczny, nieruchomość, o której mowa w jej opisie hipotecznym:* Mieć czystą a. odłużoną hipotekę. Zaciągnąć dług na hipotekę. Wejść, wleźć komu na hipotekę = *wpisać swój dług na jego hipotekę.* Pierwszy, drugi, trzeci numer hipoteki (= *pierwsza, druga, trzecia pozycja w wykazie hipotecznym, dotyczące pierwszej, drugiej, trzeciej części szacunku nieruchomości, mających służyć za gwarancję zaciąganych długów, zobowiązań*). Mam u niego kapitał na pierwszym numerze hipoteki po Towarzystwie (to jest: po Towarzystwie Kredytowym). Pożyczyć komu pieniędzy na hipotekę. **3.** × *pieniądze zabezpieczone na czyjejś nieruchomości:* Mieć hipotekę na czyich dobrach. Sł. wil. Mieć pierwszą hipotekę. Sł. wil. **4.** *lokacja hipoteczna, dla kapitału:* Szukać hipoteki dla swojej sumy. **5.** *biuro załatwiające czynności hipoteczne, archiwum akt hipotecznych:* Idę do hipoteki przekonać ś. o jego stanie majątkowym. **6.** rub. *tyłek, zadek, pośladek:* Zajrzę ja ci do hipoteki (= *dam ci w skórę*). Spiszę ci hipotekę. <Gr. hypothḗkē>

Hipotekarjusz, a, lm. **e 1.** × *wierzyciel hipoteczny.* **2.** *prawnik biegły w sprawach hipotecznych:* Do nowych sądów zaliczono pana T. M., biegłego hipotekarjusza. Kraus.

Hipotekować, uje, ował *zapisywać do księgi hipotecznej, zabezpieczać na hipotece.*

Hipotekowanie, a, blm., czynność cz. **Hipotekować.**

[**Hipotencja, i,** lm. **e**] p. **Plenipotencja.**

× **Hipotenuza, y,** lm. **y** mat. p. **Prostokątnia.** <Gr. hypoteínousa>

Hipotetycznie przys. od **Hipotetyczny.**

Hipotetyczność, i, blm. rz. od **Hipotetyczny:** Autor zaznacza H. dotychczasowych wniosków o rodowodach i klasyfikacji rasowej. Karł.

Hipotetyczny fil. **1.** *przypuszczalny, prawdopodobny, na hipotezie oparty; mający charakter, wartość hipotezy.* **2.** H. sąd, wniosek p. **Warunkowy.** <Gr. hypothetikós>

× **Hipotez, u,** lm. **y** p. **Hipoteza.**

Hipoteza, y, lm. **y,** × **Hipotez** fil. **1.** *przypuszczenie, domysł.* **2.** *przypuszczenie naukowe; przypuszczalne, prawdopodobne objaśnienie; tymczasowa teorja, wymagająca dalszych sprawdzeń:* H. jako przypuszczenie przeciwstawia ś. pewnikowi, jako niezupełne objaśnienie — teorji. H. pomocnicza a. dodatkowa = *pomyślana w celu uzupełnienia a. poparcia innej hipotezy.* **3.** *sąd warunkowy.* <Gr. hypóthesis>

Hipotomiczny przym. od **Hipotomja.**

Hipotomja, i, blm. *anatomja konia.* <Now. z Gr. híppos = koń + -tomía = cięcie, sekcja>

× **Hipseologja, i,** blm. *nauka o wzniosłości.* <Now. z Gr. hýpsos = wysokość + -logía = znawstwo>

Hipsometr, u, lm. **y** gie. *przyrząd, służący, w miejsce barometru, do mierzenia wysokości danego punktu na powierzchni ziemi, a polegający na*

tej zasadzie, że woda wre w temperaturze tym niższej, im pod mniejszym pozostaje ciśnieniem. <Now. z Gr. hýpsos = wysokość + métron = - mierz>

Hipsometrja, i, blm. *mierzenie wysokości, ogół metod służących do mierzenia wysokości punktów na ziemi, czyli wzniesienia ich nad poziom morza.*

Hipsometrycznie przys. od **Hipsometryczny:** Wszystkie H. najniższe okolice krakowskiego okręgu. Szaj. W.

Hipsometryczny przym. od **Hipsometrja.** Gie.: Mapa hipsometryczna = *mapa, na której wyrażone są różne stopnie wysokości kraju bądź za pomocą różnych barw, bądź różnego stopnia natężenia tej samej barwy, bądź za pomocą linji równej wysokości (izohipsy).*

† **Hipsymować, uje, ował** p. **Ipsymować:** Wino hipsymowane bardzo obraźne jest, a przecie tak ś. kochają w małmazji hipsymowanej. Urzęd. <Zap. z Nm. [ips] = Nm. Gips a. Gyps (ze Śr. Gr.) = gips>

† **Hipsymowanie, a,** blm., czynność cz. **Hipsymować.**

Hipurowy kwas, chem. *benzoiloglikokol*, $CO_2H.CH_2.NH.CO.C_6H_5$.

Hipuryt, u, lm. **y** pal. *nazwa skamieniałych skorup, znajdowanych w utworach osadowych, w formacji kredowej, należących do zaginionych małżów rodziny rudistae.* <Now. z Gr. híppouros dosł. = ogon koński, skąd Gr. híppouris = roślina przęstka>

Hipurytowy przym. od **Hipuryt:** Wapień H.

[**Hircjanija, i,** lm. **e**] p. **Gieranja.**

† **Hirzcha, y,** lm. **y** p. **Ircha.**

1. His nieod. muz. *nuta h z krzyżykiem, czyli podwyższona o pół tonu, równająca ś. c* (na narzędziach utemperowanych). <H muz. + -is = cecha krzyżyków>

2. His, u, blm. p. **Hys:** Szkuty z Gdańska pod dobrym hisem stanęły. L. <p. Hys>

[**Hisis!**] p. [**Hi!**].

1. [**Hiska!**] p. [**Hi!**]

2. [**Hiska, i,** lm. **i**] *konik.* <Z okrzyku Hisisi!>

† **Hiskać, a, ał** p. **Iskać:** Szedł zgubionego pierścienia H. Papr. <p. Iskać>

† **Hiskanie, a,** blm., czynność cz. **Hiskać.**

Histerja, i, blm., **Macinnica,** × **Macicznica** lek. (hysteriasis) *nerwica, częsta u kobiet.* <Now. z Gr. hystéra = macica>

Histerotomja, i, lm. **e** lek. *rozcięcie macicy.* <Now. z Gr. hystéra = macica + -tomía = cięcie>

Histeryczka, i, lm. **i** *kobieta cierpiąca na histerję:* Rozmazałem ś. jak stara H. Dąb.

Histerycznie przys. od **Histeryczny:** Rozpłakał ś. prawie H., twierdząc, iż wie, że już z Grecji nie wróci. Spas.

Histeryczny przym. od **Histerja,** *macinniczy:* Kurcz H. (spasmus hystericus). Padaczka histeryczna a. macinnicza (hystero-epilepsia). <p. Histerja>

Histeryk, a, lm. **cy** *ten, co cierpi jakoby na histerję:* Stanisław Radziejowski jest w swoim rodzaju histerykiem. Kasz.

Histjodromja, i, blm. *nauka żeglarstwa.* <Now. z Gr. histíon = żagiel + -dromía, od drómos = bieg>

! **Histogienetyczny** (histogeneticus) przym. od **Histogieneza,** *tkankorodczy.*

! **Histogieneza, y,** blm., ! **Histogienja** *powstawanie tkanek.* <Now. z Gr. histíon = tkanina + Gieneza>

! **Histogienja, i,** blm. p. **Histogieneza:** Materjały do embrjogienji i histogienji równonogów. <Now. z Gr. histíon = tkanina + -genía, od génos = ród>

Histolog, a, lm. **owie** a. **dzy** *badacz, zajmujący ś. poszukiwaniami nad budową drobnowidzową tkanek ustroju.* <Now. z Gr. histíon = tkanina + -lógos = znawca>

Histologiczny przym. od **Histologja:** Histologiczna budowa ciała.

Histologja, i, blm. *nauka o komórce i o tkankach zwierząt i roślin.* <Now. z Gr. histíon = tkanina + -logía = znawstwo>

Historja, i, lm. **e,** × **Istorja,** [**Hrystoryja, Istoryjá, Krystoryjá, Krysteryjá, Křisteryjá**] **1.** *przebieg czegoś w czasie a. opis tego przebiegu, dzieje, opis dziejów:* H. powszechna. H. polska a. H. Polski. H. Sobieskiego. H. rewolucji francuskiej. H. chronologiczna, pragmatyczna. H. kościelna. H. nauki, cywilizacji, literatury, filozofji. H. święta = *skrócone Pismo święte.* Są to osobistości bez historji. Chm. Lek.: H. choroby = *opisanie jej przebiegu.* **2.** *dzieło historyczne:* H. Lelewela, Szujskiego. **3.** *nauka dziejów, dziejoznawstwo, dziejopisarstwo:* Wykład, profesor historji. Odwołać ś. do historji, do świadectwa historji. H. uczy nas, że... Sąd historji. Nazwisko znane w historji. **4.** H. naturalna = *nauki przyrodnicze opisowe, zoologja, botanika i mineralogja.* **5.** *opowiadanie, powieść, przygody:* H. jego miłostek. H. dwojga kochanków. Opowiem ci zabawną historję. Pan Tadeusz, H. szlachecka. Autor, co te historje składał. Mick. **6.** *scena, zdarzenie, awantura, przygoda, afera:* Wyprawiać historje. Zabawna H.! Dość mnie nudzi ta cała H. babia. Mick. **7.** *rzecz, sprawa:* Zawsze ta sama H.! (= *ciągle jedno i to samo).* **8.** *rzecz osobliwa, traf, zdarzenie:* A to H.! Zdr. **Historyjka.** <Gr. historía>

Historjograf, a, lm. **owie** *ten, co pisze historję, dziejopis, historyk.* <Gr. historiográfos>

Historjograficzny przym. od **Historjografja.**

Historjografja, i, blm. **1.** *pisanie historji, dziejopisarstwo.* **2.** *ogół dzieł historycznych: źródła historyczne, monografje historyczne, kroniki, roczniki, dzieła treści ogólno-historycznej.* <Gr. historiografía>

Historjozof, a, lm. **owie** fil. *badacz, znawca historjozofji; autor pism poświęconych historjozofji; historyk-filozof.* <Now. z Gr. historía = historja + sofós = biegły>

Historjozoficznie fil. przys. od **Historjozoficzny.**

Historjozoficzny fil. przym. od **Historjozofja:** System H. Krasińskiego w latach pomiędzy Irydjonem a psalmami. Tarn.

Historjozofja, i, blm. fil. *badanie dziejów ze stanowiska filozoficznego; filozofja dziejów; wykład filozoficznych zasad historji:* Aby zrozumieć myśl bożą w jej rozgałęzieniach w ludzkości, potrzeba wszechwiedzy nadludzkiej, bo wszechwiedzy wszelkich skrytości. To nam tłumaczy, dlaczego H. tylko ogólnie domyślać ś. może celów i dróg ludzkości, ale nigdy dokładnie zrozumieć i odgadnąć. <Now. z Gr. historía = historja + sofía = biegłość, znawstwo>

Historjozofować, uje, ował *zastanawiać ś., rozprawiać historjozoficznie.*

Historjozofowanie, a, blm., czynność cz. **Historjozofować**: Przekonany o trudności ryczałtowego historjozofowania o narodzie, którego dzieje tak mało dotąd postąpiły. Szuj.

Historyczka, i, lm. i forma ż. od **Historyk**.

Historycznie przys. od **Historyczny**.

Historyczność, i, blm. rz. od **Historyczny**; × **Historyzm**: H. zdarzenia, faktu.

Historyczny przym. od **Historja 1.** *dziejowy:* Styl, obraz, rys, romans, pisarz, malarz H. Opowiadanie, zdarzenie, objaśnienie historyczne. Pamiątki historyczne. Powieść historyczna. Literatura litewska bogatą być musiała w poezje bohaterskie i historyczne. Mick. Czasy historyczne. Pisownia historyczna. Jak niehistoryczny jest taki szablon, zbyteczna ś. nad tym rozwodzić. Sm. Czacki napisał cenne materjały historyczno-finansowe o handlu z Rosją. T. K. Pod względem samodzielnej dyspozycji materjału historyczno-kanonicznego wartości naukowej odmówić nie można. Malarstwo historyczno-legiendowe. Rocznik towarzystwa historyczno-literackiego. Rol. Opis pierwszorzędny w znaczeniu historyczno-obyczajowym. Kasz. Stanowisko historyczno-polityczne. Nie zapoznał ś. z wielu opracowaniami historyczno-publicystycznemi. Remb. Szkoła historyczno-realistyczna. Ta księga podaje mimowolnie historyczno-statystyczny obraz jednej kwadratowej mili słowiańskiej przed sześciu stuleciami. Szaj. **2.** przen. *nie bajeczny, prawdziwy, rzeczywisty, istotny, faktyczny, autentyczny:* Fakt H.

Historyjka, i, lm. i p. **Historja**.

Historyk, a, lm. **cy 1.** *autor dzieł historycznych, dziejopis.* **2.** *znawca historji.* Żart.: H. karczemny przy kuflu dyskuruje. Prz.

× **Historyka**, i, blm. *teorja pisania a. pojmowania historji, dziejów.*

Historyzm, u, blm. **1.** × p. **Historyczność. 2.** fil. *pogląd, według którego wszelki wytwór ducha ludzkiego jest wynikiem nagromadzonego dorobku pokoleń w ciągłości historycznej, nie zaś oryginalnych uzdolnień jednostki:* H. etyczny a. e w o l u c j o n i z m u n i w e r s a l n y = *pogląd, według którego moralność nie jest czymś gotowym i nie daje ś. ostatecznie osiągnąć przez udoskonalenie jednostki, lecz dopiero urzeczywistnia ś. stopniowo w rozwoju całej ludzkości.* Przeć. Perfekcjonizm. H. estetyczny = *pogląd, według którego dzieło sztuki jest wynikiem wpływów otoczenia, rasy, chwili dziejowej i przez nie ś. objaśnia, nie zaś przez odrębną indywidualność twórcy swojego.* Przeć. Indywidualizm estetyczny, p. **Indywidualizm.**

Historyzować, uje, **ował** *badać w sposób historyczny:* Niesłychanie to pożytecznym stało ś. dla mego historyzującego pojęcia. Lel.

Historyzowanie, a, blm., czynność cz. **Historyzować**: Blazonowanie żadnegoby prawie dla historji pożytku nie przyniosło, bez historyzowania i krytyzowania. Lel.

Histrjon, a, lm. i pog. *aktor, komedjant, kuglarz:* Czymże jest pisarz? Zawsze i wszędzie idą przed nim wszyscy, nawet zagraniczne histrjony. Krasz. <Łć. histrio, 2 pp. histrionis>

Histrjoństwo, a, blm. pog. *aktorstwo:* Zabawiali ś. histrjoństwem. Kawcz.

† **Histy** p. **Istny.** <Zam. Ist(n)y>

Hiszpan, a, lm. y cukr. *aparat wyparny, ewaporacyjny (aparat Tischbeina).* <Z nazwy mieszkańców Hiszpanji>

Hiszpanka, i, lm. i **1.** *tabaka koloru cynamonowego.* Goł. **2.** *bródka, przystrzyżona w sposób hiszpański.* **3.** kuch. *rodzaj przyprawy do ryb.* **4.** ogr. *wiśnia czarna konfiturowa.*

Hiszpański: **1.** † Księża hiszpańscy = *Jezuici.* **2.** Atłas H. = *tkanina jedwabno-bawełniana, używana na podszewki.* **3.** Biały kolor H. p. **Bużywal. 4.** × Zamki hiszpańskie = *zamiary niewykonalne, zamki na lodzie.* **5.** [Trunek H.] p. **Trunek. 6.** [Hiszpańskie figle] = *emplastrum cantharidarum.* **7.** bot.: a) Wyka hiszpańska p. **Lędźwian.** b) Pieprz H. p. **Pieprzowiec. 8.** cukier.: Babka hiszpańska p. **Babka.** Hiszpańskie wiatry p. **Wiatr. 9.** lek.: † Choroba hiszpańska p. **Przymiot. 10.** zool.: Mucha hiszpańska p. **Kantaryda.**

Hiszpańskość, i, blm. *pochodzenie hiszpańskie:* W umyśle moim powstała nagle pewna wątpliwość o hiszpańskości markiza. Przybor.

Hiszpańszczyzna, y, lm. y *obyczaje, zwyczaje, język i wszystko, co jest hiszpańskiego.*

† **Hiścina**, y, lm. y p. **Iścizna.** <Zam. Iści(z)na>

[**Hitu**!] *wyraz bez znaczenia, używany w zagadkach:* H., H., dobrze mi i tu! (mówi trawa). <Okrzyk., por. Fitu>

Hizop, u, blm., **Izop**, **Józefek**, † **Józep** bot. (hyssopus) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunek: H. z w y c z a j n y a. l e k a r s k i (h. officinalis). <Gr. hýsōpos>

Hizydło, a, lm. a zł. *pijatyka.* <?>

† **Hiż** sp. p. **Iż**: Chcę ci ja obręczyć ku paniej rękam, hiż ś. tobie zapłata ma stać pole prawa. Roty przys. w. XV. <Zam. Iż>

Hiżyć, y, **ył** zł. *pić* (= **Chyżyć**).

Hjacent, u, lm. y, **Hijacent** p. **Hjacynt**: Przejmująca woń hjacentów i fijołków. Morz.

Hjacynt, u, lm. y, **Hijacynt**, **Hjacent**, **Hijacent**, **Jacynt 1.** bot. = a) a. × **Szpilec**, × **Śpilec**, × **Szpilcza**, × **Szpilcowe ziele**, × **Śpilja**, × **Łuk polny wielki** (hyacinthus) *roś. z rodziny liljowatych a. jej kwiat.* Gatunek: H. p o s p o l i t y a. w s c h o d n i (h. orientalis); odmiana pewna zwie ś. D j a n ą z E f e z u. b) p. **Szafirek.** c) H. ogrodowy, p. **Szafirek. 2.** min. p. **Cyrkon.** <Gr. hyákinthos>

× **Hjacyntowiny**, in, blp., × **Hijancyntowiny** *uroczystość św. Hjacynta a. Jacka; imieniny Hjacynta a. Jacka.*

Hjacyntowo przys. od **Hjacyntowy; Hijacyntowo.**

Hjacyntowy przym. od **Hjacynt**; **Hijacyntowy**; min. *koloru hjacyntu, czerwony z odcieniem żółtawobrunatnym.*

Hjalit, u, lm. y, **Hijalit** min. p. **Opal.** <Z Gr. hyalítēs = szklisty>

Hjalitowy, **Hijalitowy 1.** przym. od **Hjalit**: Puhar H. Krasiń. **2.** apt.: Szkło hjalitowe = *szkło czarne nieprzezroczyste, zawierające w sobie tlenki żelaza, manganu i miedzi.*

× **Hjalogien**, u, blm., × **Hijalogien**, × **Szkłoród** chem. *dawniejsza nazwa gromady sztucznej pierwiastków, złożonej z boru i krzemu.* <Now. z Gr. hýalos = szkło + génos = ród>

Hjalograf, u, lm. y, **Hijalograf** *narzędzie do zdejmowania perspektywy.* <Now. z Gr. hýalos = szkło + gráfō = piszę, rysuję>

Hjalograficzny przym. od **Hjalografja; Hijalograficzny.**

Hjalografja, i, blm., **Hijalografja** *malowanie przy pomocy hjalografu.* <Now. z Gr. hýalos = szkło + -grafia = -pis>

Hjalosyderyt, u, lm. **y, Hijalosyderyt** min. p. **Chryzolit.** <Now. z Gr. hýalos = szkło + Syderyt>

Hjalurgiczny przym. od **Hjalurgja; Hijalurgiczny.** <Gr. hyalourgikós>

Hjalurgja, i, blm., **Hijalurgja** *sztuka robienia szkła.* <Z Gr. hyalourgeîon ni. dosł. = huta szklana>

× **Hjat, u,** lm. **y,** × **Hijat** p. **Rozziew.**

× **Hjatus, a,** lm. **y,** × **Hijatus** p. **Rozziew.** <Łć. hiatus>

Hjerarcha, y, lm. **owie** *przełożony, rządca; prałat kościoła greckiego.* <Gr. hierárchēs>

Hjerarchalnie przys. od **Hjerarchalny:** Kościół rządzony był zawsze H.

Hjerarchalny, Hjerarchiczny przym. od **Hjerarchja:** Porządek H.

Hjerarchicznie przys. od **Hjerarchiczny:** Wszystkie zawody patentują swoich ludzi H. Pol.

Hjerarchiczność, i, blm. rz. od **Hjerarchiczny:** Pomiędzy starszyzną tą istniała H. naturalna. Jeż.

Hjerarchiczny p. **Hjerarchalny:** Ustrój H. Pol.

Hjerarchja, i, lm. **e** *ustrój, w którym przedstawiciele władzy, podlegając stopniowo jedni drugim, stanowią machinę rządzącą:* H. urzędnicza, administracyjna, duchowna, kościelna, wojskowa. Szybko posuwał ś. po szczeblach hjerarchji społecznej *(= drabiny społecznej).* <Gr. późń. hierarchía>

Hjeratyczny: Pismo hjeratyczne = *rodzaj pisma staroegipskiego, prostszego, niż hjeroglificzne.* <Gr. hieratikós>

Hjerodjakon, a, lm. **i** *zakonnik wyświęcony w kościele wschodnim:* Archimandryta wytłukł hjerodjakona i okuł go w kajdany. Bart. <Now. z Gr. hierós = święty + Djakon>

Hjerodul, a, lm. **owie** *niewolnik kapłański w Fenicji:* Za chwilę nadciągnie od piramid szereg białych hjerodulów i pocznie ś. jakiś obrzęd święty i tajemniczy. Sienk. <Gr. hieródoulos>

Hjerofant, a, lm. **ci** *wog. arcykapłan, mistrz duchowny, zwłaszcza starożytny pogański kapłan Cerery.* <Gr. hierofántēs>

Hjerofantyda, y, lm. **y** *starożytna pogańska kapłanka Cerery.*

Hjeroglif, u, lm. **y,** × **Heroglif,** × **Hyroglif 1.** *znak pisma starożytnego kapłanów egipskich:* To H.! Pod jego zasłoną leżąca myśl głęboka w letargu śpi od lat tysiąca. Mick. Te pisma zatraconej dawnych sfinksów mowy, to H. Mick. Cóż są gminne dzieje?... H., mchem zarosłe zdobiący kamienie. Mick. Przen.: Hjeroglify niemej walki — pięście. Nor. **2.** przen. *litera pisma nieczytelnego.* **3.** gieol. *wypukłości cienkie a. grube, często rozgałęzione i rozmaicie powyginane, będące prawdopodobnie śladami robaków.* <Gr. hieroglýfos dosł. = rzeźbiący, piszący hjeroglify>

Hjerogliflcznie przys. od **Hjerogliflczny:** Cała teologja u Egipcjan wyrażona była H.

Hjerogliflczny 1. *złożony z hjeroglifów:* Pismo hjerogliflczne. **2.** przen. *nieczytelny, niezrozumiały.*

Hjeroglifik, u, lm. **i** *napis hjerogliflczny:* Wszystkie inskrypcje na kolumnach i ołtarzach i w całym kościele przy herbach i różnych symbolach i hjeroglifikach popisane przepisywał. Rzew. <Gr. hieroglyfiká>

Hjeroglifika, i, lm. **i** *nauka odczytywania hjeroglifów:* Różne obręby hjeroglifik wskazywano. Lel.

× **Hjerograf, a,** lm. **owie** *ten, co opisuje rzeczy święte.* <Gr. hierográfos>

Hjerogramy, ów, blp. *znaki pisma symbolicznego.* <Now. z Gr. hierós = święty + grámma = pismo>

Hjerokracja, i, blm. *władza księży, kościelna forma rządu.* <Now. z Gr. hierós = święty + -kratía = -władztwo>

Hjerokratyczny przym. od **Hjerokracja.**

Hjerologja, i, blm. *opisanie rzeczy duchownych.* <Gr. późń. hierología>

Hjeromancja, i, blm. *wróżenie z ofiar, składanych bóstwu.* <Now. z Gr. hierós = święty + manteía = wróżbiarstwo>

Hjeronimicki: Abecadło hjeronimickie = *abecadło glagolickie, glagolica.* <Od imienia Hjeronim, po Gr. Hierṓnymos>

Hjeronimita, y, lm. **ci** *pustelnik, żyjący według reguły św. Hjeronima w Hiszpanji i Włoszech.*

Hjeroskopiczny przym. od **Hjeroskopja.**

Hjeroskopja, i, blm. *święte wróżenie, np. z chodu zwierzęcia, przeznaczonego na ofiarę.* <Gr. hieroskopía>

Hjetometr, u, lm. **y, Hijetometr** fiz. p. **Deszczomierz.** <Now. z Gr. hyetós = deszcz + -métron = -mierz>

Hjetometrja, i, blm., **Hijetometrja** *mierzenie ilości opadów atmosferycznych.*

Hjetometryczny przym. od **Hjetometrja; Hijetometryczny.**

Hjetoskop, u, lm. **y, Hijetoskop** fiz. = **Deszczomierz.** <Now. z Gr. hyetós = deszcz + skopéō = badam, patrzę>

Hjobowy, Hijobowy: Wieści hjobowe = *przerażające, okropne, rozpaczliwe, rozdzierające serce.* <Od biblijnego Hjoba, Hb. Ijob>

[**Hlaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Hlak:** Wodę mineralną w hlaczkach mi przysłano. Wal. Kupiłem sobie H. likieru. Wal. Jakoż wyniósł chłopiec z drugiego pokoiku dwie butelki i H. Chodź.

† **Hladon, a,** lm. **y** *rumak piękny, wierzchowiec ładny:* Jeździł na białym hladonie. Pot. <?>

[**Hladzić, i, ił, Hładzić**], † **Hledzić** *spoglądać, patrzeć, upatrywać, pozierać:* Hladzi hore do obłaków. Por. **Hledać.** <Słc. hľádeť>

[**Hlak, a,** lm. **i, Hlek, Lak**] *kamionka, butelka od porteru a. wody mineralnej:* Naczynia gliniane, hlaki... zapełnione popiołem (w Pompei). Czer. S. Pułk wjechał: chłopy gdyby hlaki. Mick. Zdr. [**Hlaczek**]. <Brs. i Ukr. hlak>

[**Hledać, a, ał**] *szukać, upatrywać:* Gdo ma pięć grejcarów, hledá szóstego. Hledá wczorajszygo dnia *(= napróżno ś. trudzi).* Por. **Hladzić.** <Czes. hledati>

† **Hledzić, i, ił** p. **Hladzić:** Koziorożec krzywym okiem hledził, kiedy ś. z rzeką mokry Wodnik biedził. Petr.

Hlej, u, lm. **e** *ziemia gliniasta i wiązka, niezdatna na fundament,* in. mastnica. Podcz. Por. **Glej.** <Ukr. hłej, Brs. hlej>

[**Hlek, a,** lm. **i**] p. **Hlak.**

[**Hlemizdać, a, ał**] co = *wykonywać coś niezgrabnie, niedołężnie, paskudzić, partolić.* <Ukr. hlemyzdaty, por. Brs. hłamazdzić>

[**Hlemizdanie, a,** blm.] czynność cz. **Hlemizdać.**

× **Hlut, a,** lm. **y** = **Glot.** <Ukr. hlut>

[**Hładuszczyk, a,** lm. **i**] p. **Gładysz.** <Ukr. hładuszczyk>

[**Hładysz, a,** lm. **e**] p. **Gładysz.** <Brs. hładýsz>

[**Hładysza, y,** lm. **e**] p. **Gładysz:** W progu zastali Radjonka nad kołem, toczącego olbrzymią hładyszę. Krasz. Pokrywa od hładyszy mlecznej. Krasz. Zdr. [**Hładyszka, Hładyżka**]. <p. Hładysz>

[**Hładyszczyk, a,** lm. **i**] *wysoki garnek na mleko:* Obok piwnicy stał słup z kołkami do suszenia hładyszczyków. Jeż. Inna przyniosła mleka H. Jeż.

[**Hładyszka, i,** lm. **i**] p. **Hładysza:** Ten gust przyszedł jej dopiero w mieście i na starość, gdy hładyszek do pilnowania zabrakło. Krasz.

[**Hładyżka, i,** lm. **i**] p. **Hładysza.**

[**Hładzenie, a,** blm.] czynność cz. **Hładzić.**

[**Hładzić, i, ił**] p. **Hładzić.** <p. Hladzić>

[**Hława, y,** lm. **y**] *głowa:* Bo mi ś. trąba ta zdała niebieską, echem matczynej ciemnej złotej hławy. Słow. Zdr. [**Hławka**]. <St. Sł. glava, w wymowie Ukr.>

[**Hławka, i,** lm. **i**] p. **Hława.**

[**Hławnie**] p. **Głównie.**

[**Hławny**] p. **Główny.** <Czes. hlavní>

[**Hłodać, a, ał**] *gryźć.* <Ukr. hłodaty = Pol. głodać>

[**Hłodanie, a,** blm.] czynność cz. **Hłodać.**

[**Hłum, u,** blm.] p. **Głum:** Bić na H., bez oszczędzania, na zabój. <Brs. hłum>

[**Hłumić, i, ił** i **H. ś.**] p. **Głumić.**

[**Hłumienie, a,** blm.] czynność cz. **Hłumić.**

[**Hłumienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hłumić ś.**

[**Hłuzdy, ów,** blp.] właściwie *mózg,* przen. *rozum, logika, olej w głowie, piąta klepka w głowie:* Nie ma hłuzdów w głowie. Ma H. = *nieglupi.* Zsunął ś. z hłuzdów, jak pies ze słomy = *stracił rozum, zgłupiał.* Zabić komuś H. = *bić kogoś w ciemię.* Czasu, panowie, i hłuzdów waszych szkoda! Jeż. On ma H. odbite a. ma H. nie w porządku (= *jest głupi*). Pozwólcie, niech przyjdę do hłuzdów a. niech pozbieram H. (= *niech ś. zorjentuję*). <Brs. hłuzdý lm.>

[**Hłypać, pie, pał**] p. **Łypnąć:** Nuż tedy cebulkami H. <Ukr. hłýpaty = Pol. łypać>

[**Hłypanie, a,** blm.] czynność cz. **Hłypać.**

Hm! w., oznaczający namysł, niedowierzanie, powątpiewanie, przypuszczenie, możność, p. **Hum!:** Jak sarneczka? hm..., tego nie znajduję. Fred. A. Staruszek mruczał: Czerwono! hm! czerwono! Z waszym kniaziem... hm! dobrzeby było. Sienk. <Okrzyk.>

[**Hm tarada toć ta rada hm tarada toć**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

[**Hned**] p. **Wnet:** Pół szklanki H. wypiją. <Słc. hned', Czes. hned>

[**Hneda**] p. **Wnet:** Malutkie to, cárniutkie to, H. cały świat obleci (zagadka o oku). <p. Hnet>

[**Hnedziusieńko**] p. **Wnet.**

[**Hnedziutki**] p. **Wnet:** Wilk H. temu poradziół.

†**Hnek** p. **Wnet.**

†**Hnet,** [**Hnet**] p. **Wnet.**

[**Hneteczki**] p. **Wnet.**

[**Hnetka**] p. **Wnet.**

†**Hnetki,** [**Hnetki**] p. **Wnet.**

[**Hnidnik, a,** lm. **i**] = **Gnidnik:** Niech sobie i szuwar będzie, byle stary, a mój; ja ś. z nim znam, a wy mi nowy dacie, to znów będzie tam H. a. łoza. Krasz. <Ukr. hnydnyk>

[**Hnilica, y,** lm. **e**] *drzewo spróchniałe, zgnilizna:* Hnilicy ciemnej ostępy. Mick. <Brs. hnilica, Ukr. hnyłycia>

Ho! a. **Ho! ho!** w. **1.** oznaczający zadziwienie = *oho!:* Ho! ho! co mi to za pan, co boso chodzi! Ho! ho! ho! tego jeszcze nie bywało! Ho! odrwiłeś mię, ty pogański synu. Jabł. (= *ha!*). Ho! ho! jeszczeć to o duszy wiele mówić. Boh. Ho hop! Nebabo! djabeł wichrem hasa. Gosz. Ho! pieszczone pacholę nie zwykło do zbroi. Syrok. **2.** [**H.,** a. **Ho hit!**] *poganianie koni a. wołów.* **3.** [**Ho ho ho!**] *wołanie na konie:* Wio hej! ho ho ho! hej! brzmiało furmańskie echo od czasu do czasu. Grusz. **4.** [**Ho hoj!**] *poganianie bydła.* <Okrzyk.>

†**Ho** przyi. p. **2. O:** Ho pozwiech, kako mają być. St. wiśl. Acz ho więczszą rzecz jako ho cztyrdzieści grzywien pozwan jest. St. wiśl. Ho kradzieży miodów w dziedzinach. St. wiśl. <Zam. O>

×**Hoaks, u,** lm. **y** p. **Humbug.** <Ang. hoax, dosł. = bajdurzenie, obełgiwanie>

[**Hobasa**] p. **Hołdy rołdy hobasa.** <Okrzyk.>

×**Hobdwach, u,** lm. **y** p. **Odwach:** Suplika, żeby miasto uwolnione zostało od reparacji hobdwachu, bram, kordygard. Rol. <p. Odwach>

[**Hobel, bla,** lm. **ble**] = **Hebel.**

[**Hoblować, uje, ował**] **1.** p. **Heblować. 2.** *jeść prędko, zawijać.* <p. Heblować>

[**Hoblowanie, a,** blm.] czynność cz. **Hoblować.**

×**Hoboista, y,** lm. **ści** p. **Oboista.** Goł.

×**Hoboj, a,** lm. **e** p. **Obój.**

×**Hobój, oju,** lm. **oje** p. **Obój.** Goł. <p. Obój>

Hoc! a. **Hoc!, Hoc!, Choc!** w., oznaczający skakanie = *hop! hop!:* Chociaż bieda, to hoc! Prz. Nie mów hoc, aż przeskoczysz. Prz. Zakrzyknął ni z tego, ni z owego: hoc! hoc! Ufam, że jak cię Ketling ujrzy, do zdrowia wróci. Hoc! hoc! Sienk. <Dźwn.>

[**Hoc, a,** lm. **e, Choc**] *taniec:* Ja tobie porty podrę, ino przyjdzie H. <Z okrzyku Hoc>

[**Hocak, a,** lm. **i**] p. **Hajduk:** Uciął hocaka. <Z okrzyku Hoc; por. Ukr. hocàk>

×**Hochmistrz, a,** lm. **e** p. **Ochmistrz:** Rzezaniec ten był hochmistrzem i stróżem białych głów królewskich. Wuj. <p. Ochmistrz>

[**Hocki**] w wyrażeniach: H. wyprawiać = a) *nie siedzieć spokojnie, gzić ś.;* b) *wydziwiać.* Brać kogoś na H. = *wystrychnąć kogoś na dudka.* <Z okrzyku Hoc>

[**Hocy, ego,** blm., **Skoczek**] *rodzaj tańca.* <Z okrzyku Hoc>

[**Hoczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hoczyć ś.**

[**Hoczyć się, y ś., ył ś.**] p. **Huczyć ś.** <Nm. sich hocken>

†**Hod** przyi. p. **Od:** Ustawienia praw króla Kazimira słowo hod słowa spełna wyłożona. St. wiśl. <Zam. Od>

[**Hoda**] przys. p. **Hody.**

Hodák, a, lm. **i** zł. *kierpiec.* <p. Chodak>

Hodegietyczny przym. od **Hodegietyka.** <Gr. hodēgētikós>

Hodegietyka, i, blm. *nauka, jak uczyć po szkołach wyższych, wskazówka dla uczących.*

[**Hodi**] przys. p. **Hody:** H. radki dać = *ciężko rady dać.* <Ukr. hodi>

Hodometr, u, lm. **y, Odometr** *przyrząd do mierzenia przebieganej drogi, do liczenia zrobionych kroków,* d r o g o m i a r. <Gr. hodómetron>

Hodometrja, i, blm. *sztuka mierzenia drogi.* <Now. z Gr. hodós = droga + -metría = mierzenie>

Hodometryczny przym. od **Hodometrja.**

Hodować, uje, ował I. †p. **Godować:** a) Obchodzili to święto, całe dwie niedziele pijąc i hodując. Stryjk. (=*ucztując, biesiadując*). b) Gości dobrze H. Min. (=*ugaszczać, podejmować, częstować, raczyć, fetować*). **2.** †*karmić, żywić:* Litwa ludzie małe, jako aniołki ziemne, cczą i pokarmami hodują. Stryjk. **3.** *wychowywać, chować, pielęgnować, piastować:* H. bydło, rośliny, niemowlę. Wygląda, jakby djabła za pazuchą hodował. Sienk. Zostawiła tę w kraju córkę, małą Zosię, kazałem ją H. Mick. Przen. Od małości hodowała go wojna. Sienk. Przen.: H. ją (=*miłość*), jak matka dziecko swe piastuje. Mick. Ostatnie moje ziemskie uczucie na świecie, którem tulił, hodował jak najmilsze dziecię. Mick. **4.** †*utrzymywać:* Święte ołtarze hodują. Żebr. **H. ś.** *wychowywać ś., wzrastać, chować ś., rosnąć:* Oto dom, w którym ś. hodowałem. W naszym klimacie cytryny ś. nie hodują. <Ukr. hoduwaty>

Hodowanie, a, blm., czynność cz. **Hodować.**

Hodowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Hodować ś.**

Hodowca, y, lm. **y** *ten, co hoduje, co ś. zajmuje hodowlą:* H. owiec.

Hodowczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Hodowca.**

Hodowla, i, lm. **e I.** *hodowanie:* H. roślin, bydła, pszczół. Na polach doświadczalnych wypróbowane są ściśle i umiejętnie najrozmaitsze hodowle. **2.** a) bakt. *kolonje bakterji a. grzybków, sztucznie otrzymane na gruntach odżywczych:* H. czysta, kłóta, rysowa, na płytkach, płytkowa. b) gorz. *sztuczne mnożenie drożdży:* H. czysta = *mnożenie komórek drożdżowych z jednej wybranej komórki, w wyjałowionych roztworach i bez przystępu zarodników innych fermentów, znajdujących ś. w powietrzu.*

[**Hodryk, u,** lm. **i**] p. **Hołdrych.** <Zap. Nm. Heidenrettig>

[**Hody, Hodi, Hoda**] **I.** *ciężko, trudno, niepodobna, niesporo, ani weź, ani sposób:* H. rusyć. H. dźwignąć. Bez palicy H. im po chałupie trzepnąć (=*trudno mu przez izbę bez laski postąpić*). **2.** *dość, stój, basta:* Pożartuję bezpiecznie i w żartach znam H. Iż. **3.** *wcale.* <Ukr. hodi>

[**Hodyjent, a,** lm. **y**] p. **Adjunkt.**

×**Hodyniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Odyniec:** Bystry H. Nar.

Hodzia, i, lm. **owie, Hodża,** lep. **Chodzia** (u mahometan) *nauczyciel, duchowny.* <p. Hodża>

[**Hodzić, i, ił**] *rzucić.* <Czes. hoditi>

Hodża, y, lm. **owie** p. **Hodzia:** A modlitwy nie nauczysz go? Nie, nauczy go H.; to rzecz nie moja. Jeż. <Tur. chodża (z Prs.) = starzec; pan; mistrz>

†**Hofmistrzyni, i,** lm. **e** *ochmistrzyni, przełożona nad damami dworu królowej polskiej.* <p. Ochmistrz>

Hofrat, a, lm. **ci** *urząd i tytuł radcy (nadwornego) w Austrji i w Niemczech:* Ofiarowano mu miejsce hofrata w ministerjum austryjackim. Bał. Cichym uśmiechem H. dał poklask tej sztuce. Mick. Nuż landratom tłuc w karki, z hofratów drzeć schaby. Mick. <Nm. Hofrath>

Hofratowski przym. od **Hofrat:** Chodził zawsze czarno ubrany i minę miał hofratowsko-ministerjalną. Rog.

!**Hof-usypiaczka, i,** lm. **i** żart. *usypiaczka nadworna:* Rozkazał, by autor poślubił hof-usypiaczkę. Kon. <Nm. Hof=dwór + Usypiaczka>

†**Hoha!** w. pobudzenia: H.! świat trąbi, ogary zaciekli szukają: Bratk. <Okrzyk.>

Hohapa!, Opapa! nieod. dziec. *tańcować, skakać, podskakiwać.* <Dziec. Okrzyk.>

[**Ho hit!**] p. **Ho!** <Okrzyk.>

[**Hoho! a. Hoho hoho!**] *okrzyk przy szczwaniu zająca.* <Okrzyk.>

[**Ho hoj!**] p. **Ho!:** Ho hoj, krowicki do pola! <Okrzyk.>

[**Hohol, a,** lm. **e**] *zuch, mołojec:* Trzech synów hoholów wyhodował. Chodź. <Brs. hohol>

[**Hoho loluja!**] *przyśpiew.* <Hoho! + Aleluja>

[**Hohyn, a,** lm. **y**] *gatunek wielkich kur.* <Zap. przekręcenie Kochinchiny>

[**Hoit!, Ojt!**] *na prawo!* (wołanie na konie). <Okrzyk.>

Hoj! w. **I.** *oj!, hej!, ej!:* Naje ś., zagrzeje ś. i rzecze: H.! zagrzałem ś. Bud. „H., siostrzyczki, za mną, sam za mną!" krzyknęła. Żebr. H. poczekaj, nigdy ci tego nie daruję. L. **2.** [H.] *wołanie na konie.* **3.** [H.] *wypędzanie owiec:* H., psiaki, H., H., ruszaj! **4.** a. [**Hojże!**] *przyśpiew:* H. zapłakały ułany w pochodzie. <Okrzyk.>

Hoja, i, lm. **e** bot. p. **Perłopłacznia.** <Z niby Łć. hoya>

[**Hoja!, Hoje!, Hojna!, Hojta!**] *wykrzyk a. przyśpiew:* H., chłopie, do roboty. <Okrzyk.>

[**Hojco**] *byle co.* <Choć + Co>

I. Hojda, y, lm. **y** m. i ż. *dryblas, gidja.* <Ukr. hojda>

2. Hojda! w. **I.** *hej!, hejsa!, hopsasa!:* H. H., do kielicha, nie do korda. L. Przyszli do niego jeszcze z rękoma świeżo ukrwawionemi, wykrzykując i on głos zwykły H.! H.! po powietrzu roznosząc. Paszk. **2.** [H. a. **Hojdadà!**] *okrzyk przy bujaniu dzieci.* <Hoj + Da>

[**Hojdać, a, ał** i **H. ś.**] p. **Huśtnąć** i **Hajdać:** Tam, gdzie była Sparta, dla Bawarczyków pozawieszać niecki, by ś. hojdając, z krainy Likurga mogli przenosić myślą do Strasburga. Słow. Ono u lędźwi moich zawsze ś. hojdało w miedzianej kolebce. Krasiń. <Z okrzyk. Hojda>

[**Hojdadà!**] p. **Hojda!**

[**Hojdaj, a,** lm. **e**] p. **Hajdaj.** <p. Hajdaj>

[**Hojdak, a,** lm. **i**] p. **Hajdaj.**

[**Hojdałka, i,** lm. **i**] p. **Huśtawka:** Koniecznie ś. naparł, żebym z nim poszedł zobaczyć ogródek, gruszkę i hojdałkę. Krasz.

[**Hojdanie, a,** blm.] czynność cz. **Hojdać.**

[**Hojdanka, i,** lm. **i**] p. **Huśtawka.**

[**Hojdawka, i,** lm. **i**] p. **Huśtawka.**

[**Hoje!**] p. [**Hoja!**]: Wstańcie, chłopcy, H., stryszki po dolinie! <Okrzyk.>

[**Hojkać, a, ał**] *hukać po lesie.* <Dźwn.>

[**Hojkanie, a,** blm.] czynność cz. **Hojkać.**

[**Hojna!**] p. [**Hoja!**]: H. jego H., pod Krakowem wojna. <Okrzyk.>

Hojnie, Hojno przys. od **Hojny:** Natura H. ją uposażyła. H. w myśli krew pogańską leją. Mick. [Chociaż ich H., ale każdy zajmie]. <p. Hojny>

Hojno p. **Hojnie.**

†**Hojnoletny** *hojne lata zdarzający:* Pokoju mój drogi, pokoju szlachetny, pięknej zgody synu H. Ryb. J. <Hojny + Lato>

×**Hojnopłynący** *niewyczerpany, obfity:* Hojnopłynąca wymowa. Troc. <Hojny + PŁY>

Hojnorosłka, i, lm. **i** bot. p. **Rutewnik.** <Hojny + ROST>

Hojnorostka, i, lm. **i** bot. p. **Rutewnik.**

Hojnorostnik, a, blm. apt. p. **Harmalina.**
Hojnorościec, ćca, blm. apt. p. **Harmina.**
Hojność, i, blm. rz. od **Hojny:** Chłop podziwiał H. nowych znajomych. Prus.

Hojny 1. *szczodrobliwy, szczodry, suty, obfity:* Hojna ręka, dłoń. Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary? Kochan. Wieczerza hojna, noc niespokojna. Prz. Dobry był nad podziw, a H. na zacne uczynki. Kaczk. **2.** †*bogaty:* Miasto hojne. Jancz. Kraina, ziemia hojna. Jancz. **3.** [H.] = a) i †*obfity, liczny:* Hojne żyto. Miałjem bydło hojne. Woda ta niedobra w napoju, dla wapna w niej hojnego. Petr. b) *ładny.* **4.** bot.: Hojna różdżka p. **Rutewnik.** <Czes. hojný>
[**Hojsza!**] p. **Hojże ino!**: H. do lasa! <Okrzyk.>
[**Hojta!**] p. [**Hoja!**]: Hojta tojta toi toi tojta! <Okrzyk.>

[**Hojże!**] p. **Hoj!**: H., moja kochaneczko, hoc! Ona zapłakała w zielonem gáiku, jak já se zaśpiwáł: hojze, moja, hojze! <Okrzyk. Hoj + że>

[**Hojże ino!, Hojże ino dana!, Hojże ino hoj!, Hojsza!, Ojże ino!**] *okrzyk wesoły i przyśpiew.* <Okrzyk.>

[**Hojże ino dana!**] p. **Hojże ino!** <Okrzyk.>
[**Hojże ino hoj!**] p. **Hojże ino!** <Okrzyk.>
[**Hok, a,** lm. **i**] p. [**Hak**].
[**Hokarka, i,** lm. **i**] *handlarka, przekupka.* <p. Hokarz>
[**Hokarski**] przym. od **Hokarz.**
[**Hokarstwo, a,** lm. **a**] *handlarstwo.*
[**Hokarz, a,** lm. **e, Hakárz**] *handlarz, przekupień.* <Nm. Höker>

[**Hokbaba, y,** lm. **y**] *roś. mięta kędzierzawa* (mentha crispa). Por. **Hák-baba.** <?>
Hokus-pokus nieod. *sztuki kuglarskie; kuglarstwo, mamidło:* Pokazywać H. Spirjantus H.! Wilk. <Może z Tur. Arab. Prs. hokkabaz = kuglarz, skąd Ang. hocus pocus, Nm. hokuspokus i t. d.>

×**Hol, u,** blm. fl. p. **Holowanie:** Iść w holu (= *holować, ciągnąć statek*). <p. Holować>
Hola! w. **1.** *hej!:* H.! jest tam który? H.! stołków! L. H. H. pasterze z pola, idźcie Pana witajcie, i co macie, to dajcie. Kant. **2.** wyraża radość, zadowolenie: Cha cha, chi chi, hejże H.! Mick. **3.** *za pozwoleniem!, dosyć!, zaraz!, cicho!, stać!, halt!:* H., H., któż cię to takich morałów nauczył? L. H., mospanie, nie odchodź. L. H.! nie róbcie takiego hałasu! H.! poczekaj, nie śpiesz ś.! H.! słychać śpiewanie. Mick. H., kolego! Nie bądź taki raptusowy. Mick. **4.** [H. a. **Haula!, Ola!**] *okrzyk przy zatrzymywaniu koni a. bydła.* **5.** [H. a. **Hola hassa!, Oj hola moja hola!, Hola jeno hola!, O holasia holasia!, Holala holala!**] *okrzyk i przyśpiew.* <Fr. holà, Nm. holla>

1. [**Hola**] przys. *daleko, późno:* Po południu już H. H. na dzień = *już dawno po wschodzie.*
2. [**Hola, i,** lm. **e**] p. **Halizna** i [**Hala**]. <Czes. hola>

[**Holacka, i,** lm. **i**] p. **Holaka.**
[**Holać, a, ał**] *śpiewając wołać: „hola", nawoływać ś. śpiewem:* Przybywszy na pastwisko, pasterka do pasterki hola. <Dźwn.>
[**Hola hassa!**] p. **Hola!**
[**Hola jeno hola!**] p. **Hola!**
Holajza, y, lm. **y** *dłótko stolarskie półokrągłe do wyżłabiania w drzewie dziur okrągłych.* <Nm. Hohleisen>

Holak, a, częś. w lm. **i** leśn. *gałęzie suche na sośnie, które pobierający ugaj zwykle kluczkami obłamują.* <Ukr. holàk>
[**Holaka, i,** lm. **i**] *gałąź:* H. mu ślециała na łeb, jak kulom łomáł. Zdr. [**Holacka**]. <Słc. hol'a = gałąź, laska>

[**Holakowy**] przym. od **Holaka,** *gałęziowy:* H. sążeń.
[**Holala holala!**] p. **Hola!**: H. H., wilcek gęsi niesie.
×**Holander, dra,** lm. **drowie** p. **Holender.**
[**Holander, dra,** lm. **dry**] p. **Oleander.**
[**Holanie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Holać.**
Holarz, a, lm. **e** p. **Holownik.**
[**Holasia**] p. **Hola!** <Okrzyk.>
[**Holawa, y,** lm. **y**] p. **Halawa.**
Holclajna, y, lm. **y** powr. *linka do wiązania towarów na wozach.* <Nm. Holzleine>
[**Holcmark, u,** lm. **i**] *kara za ścięcie drzewa.* <Nm. Holzmarke>
! **Holcsznyt, u,** lm. **y** *rycina rznięta na drzewie, drzeworyt.* <Nm. Holzschnitt>
Holcszruba, y, lm. **y** p. **Holcśruba.** Łab. Zdr. **Holcszrubka.**
Holcszrubka, i, lm. **i** p. **Holcszruba.** Łab.
Holcśruba, y, lm. **y, Holcszruba, Drewnica** rzem. *śruba w drzewo wkręcana, śruba do przymocowania przedmiotu metalowego do drzewa,* in. szruba drzewna. <Nm. Holzschraube>
†**Hold, u,** lm. **y** p. **Hołd.**
[**Holdapa, y,** lm. **y, Holdepa**] **1.** *jołop, safandula, niezdara.* **2.** p. **Goldapa.** <? Por. holopa>
[**Holdepa, y,** lm. **y**] **1.** p. **Holdapa. 2.** p. **Goldapa.**

1. Holec, lca, lm. **lce**] *sucha gałąź:* Marysia zbierała suche gałęzie (holce). Krasz. <Ukr. hołèć, Brs. halèc>

2. [**Holec, lca,** lm. **lcy**] *chłopak.* Zdr. [**Holeczek**]. <Słc. Czes. holec>
[**Holeczek, czka,** lm. **czki**] p. **2. Holec.**
[**Holeć, eje, ał**] *przychodzić do nędzy, stawać ś. biednym, ubożeć.* <Brs. halèć>
Holenda, y, lm. **y** powr. *gatunek liny szyperskiej.* <Może Nm. Holleine>

Holender, dra, lm. **dry 1.** lm. **drowie** a. ×**Holander,** ×**Olander,** ×**Olender,** ×**Olęder** *osadnik sprowadzony z Holandji:* U nas osadników z Holandji sprowadzonych, chowem bydła najwięcej bawiących ś., holandrami, holendrami, olandrami, olędrami, olendrami zowią. Vol. **2.** w lm. *osada, kolonja holendrów:* Stada na Holendrach piękne. L. **3.** × *dukat holenderski.* Wyb., Goł. **4.** *ser holenderski.* **5.** *łuk, zatoczony przez ślizgającego ś. na lodzie łyżwiarza.* **6.** *przyrząd w papierni do robienia papki papierowej.* **7.** a. **Wiatrak holenderski** *wiatrak złożony z budowli stałej z wierzchem tylko ruchomym.* **8.** [Holendry] = *rodzaj ziemniaków.* <Z nazwy mieszkańców Holandji>
[**Holender, dru,** blm.] p. **Kolender.**
Holenderka, i, lm. **i,** [**Olenderka**] **1.** *osadniczka rodem z Holandji.* **2.** *krowa rasy holenderskiej:* Od obór i stajen rozlegało ś. porykiwanie holenderek i rżenie koni. Rodz. **3.** *gatunek dachówki wyginanej* (p. **Esówka**). **4.** *gatunek łyżwy.* **5.** *gatunek tabaki.*
Holendernia, i, lm **e,** [**Olendernia**] **1.** *osada holenderska, folwark przez Holendra a. Holendrów zamieszkany, gdzie ś. najwięcej nabiałem zajmują.* **2.** *obora, szczeg. dworska:* Smród, powietrze, jak w holenderni. Ułożono tego dnia płynąć do holenderni; była to w istocie krowiarnia, gdzie

utrzymywano kilkadziesiąt sztuk wybornego bydła. And. < Od osadników Holendrów >

Holenderski: Dachówka holenderska p. **Esówka.** Wiatrak H. p. **Holender.** Ser H. = *rodzaj sera,* in. holender. Żart.: Bądź zdrów, H. śledziu! = *adju, Fruziu!* Holenderskie bogi cuda czynią na świecie. L. (= *dukaty*).

Holendrować, uje, ował 1. *zakreślać łyżwami na lodzie linje esowate.* **2.** intr. *w arkuszach złożonych za pomocą piłki robić wydrążenia na grzbiecie, naprowadzać je klejem i przytwierdzać do tego oprawę.* **3.** kraw. p. **Ranterować.** < Fr. hollander >

Holendrowanie, a, blm., czynność cz. **Holendrować.**

[**Holer, u,** lm. **y**] *kłopot, ambaras, nieszczęście:* Mám s nimi czysté holery. < Może z Cholera >

Holflet, u, lm. **y** org. *jeden z fletowych głosów organu.* < Nm. hohl = pusty + Flet >

[**Holijender, dra,** lm. **dry**] p. **Oleander.**

†**Holik, a,** lm. **i** *hołysz, golec.* < Czes. holík >

[**Holikać, a, ał**] p. **Helikać.**

[**Holikanie, a,** blm.] czynność cz. **Holikać.**

[**Holimak, a,** lm. **i**] *niezgrabjasz, niezdara, roztrzepaniec.* < Por. Gołomanka i Hołomek >

[**Holizna, y,** lm. **y**] *miejsce niezarosłe w lesie.* < p. Halizna >

[**Holka, i,** lm. **i**] p. **Gołka.** < Słc. Czes. holka >

Holkiel, a, lm. **e, Olkiel 1.** kam. *dłótko do robienia żłobków.* **2.** stol. *hebel z ostrzem półokrągłym.* Zdr. **Holkielik.** < Nm. Hohlkehle >

Holkielik, a, lm. **i** p. **Holkiel.**

Holkiellistwa, y, lm. **y** fortep. *leżąca na fallistwie ruchoma listewka, oklejona flanelą, o którą opierają ś. auslezery.* < Nm. Hohlkehlleiste >

Holm, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny z minerałów cerytowych,* Hm. < Niby Łć. holmium, od nazwiska Holm >

Holma, y, lm. **y** *belka, nakrywająca słupy stawidłowe.* < Nm. Holm >

Holny p. **Holowniczy:** Holna linka p. **Hólka.**

[**Holofernik, a,** lm. **cy**] *chłopiec a. dziecię swawolące, zbytnik.* Por. **Holofnik.** < Może od biblijnego Holofernesa >

[**Holofić, i, ił**] **1.** *hałasować, krzyczeć, wrzeszczeć, wyprawiać krzyki, swawolić.* **2.** *mówić niewyraźnie.* < Czes. holofiti >

[**Holofienie, a,** blm.] czynność cz. **Holofić.**

[**Holofnik, a,** lm. **cy**] *krzykacz.* Por. **Holofernik.**

[**Holofy** robić] *krzyczeć; mówić niewyraźnie.*

[**Holokać, a, ał**] *wołać, krzyczeć:* Na lesie holokám, a gajowego niema. < Okrzyk. >

[**Holokanie, a,** blm.] czynność cz. **Holokać.**

Holometr, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia kątów.* < Now. z Gr. hólos = cały + métron = - mierz >

Holometryczny *tyczący ś. holometru.*

Holomorficzny mat.: Funkcja holomorficzna = *monogieniczna, jednowartościowa i ciągła w rozważanej części płaszczyzny.* < Now. z Gr. hólos = cały + Morficzny >

[**Holopa, y,** lm. **y**] **1.** a. [**Homela**] *duża kość w potrawie* (np. rura w barszczu). **2.** *coś wielkiego niezgrabnego:* Czapka, jak H. **3.** a. [**Olopa**] *kobieta tłusta, tęga a. chuda, wysoka i niezgrabna* (p. **Goldapa**). **4.** *duża niezgrabna noga:* O jakie to má holopy! < Por. Czes. holópa = zad koński, Holdapa, Jołop i t. p. >

[**Holopki, pek,** blm.] *nóżki gołe.*

Holosteryczny fiz.: Barometr H. p. **Barometr.** < Now. z Gr. hólos = cały + stereós = mocny, masywny >

Holosteryk, u, lm. **i** fiz. *barometr holosteryczny.* < p. Holosteryczny >

Holować, uje, ował 1. [H.] *sprowadzać:* Wiele soli zbrakuje (potrzebuje), cyli z Polski nie holuje. **2.** fl. *ciągnąć statek pod wodę za pomocą linek, idąc brzegiem rzeki* (= *iść w holu*), *a. za pomocą statku parowego a. koni:* H. statek. Przen. żart.: Holował, holował, aż przeholował. Prz. **3.** zł.: H. na grandę = *zabijać, mordować.* < Nm. holen >

Holowanie, a, blm., **Holówka,** × **Hol** czynność cz. **Holować.**

Holowniczy, Holunkowy, Holny *od holowania:* Statek H. Holownicza ścieżka, holna a. holunkowa droga = *pas pobrzeżny nad rzeką do holowania statków.*

Holownik, a, lm. **i 1.** lm. **cy,** a. **Holarz** *ten, co holuje:* Wielu górali najmuje ś. za holowników, ciągnących łódki w górę Dunajca od Szczawnicy do Czerwonego Klasztoru. **2.** *statek do holowania.* **3.** *dziesięciogarncowa miara smoły.*

Holówka, i, blm. p. **Holowanie.** Wej.

†**Holtaj, a,** lm. **e** p. **Hultaj.**

[**Holukać, a, ał**] **1.** p. **Helikać.** **2.** *wyśmiewać:* Parobki na nią holukają. — A tobie juże z grochowin wianek nosić, ha! < Dźwn. >

[**Holukanie, a,** blm.] czynność cz. **Holukać.**

Holunkowy p. **Holowniczy.**

Holwand, u, lm. **y** fortep. *ściana fortepjanu wykrzywiona na prawo od klawjatury do końca fortepjanu.* < Nm. hohle Wand dosł. = pusta ściana >

†**Hołaczek, czka,** lm. **czki** *hołotka:* Naleźli jakichsi hołaczków kilku; ale zaś puścili, gdy ś. nie było nad kim pastwić. Paszk. < Czes. holáček >

[**Hołczeć, y, ał, Hołczyć**] *krzyczeć, hukać* (np. w lesie). < Dźwn. >

[**Hołczenie, a,** blm.] czynność cz. **Hołczeć** a **Hołczyć.**

[**Hołczyć, y, ył**] p. **Hołczeć.**

Hołd, u, lm. **y,** †**Hold 1.** *homagjum, akt uroczysty, wykazujący uległość hołdownika zwierzchniemu panu:* H. składać, odbierać. Proporzec, czyli H. pruski. Kochan. Dziś Zakon, wedle starego zwyczaju od miast i książąt podarunki bierze, jak winne hołdy z podległego kraju. Mick. **2.** †*poddaństwo lenne:* Ręka pracowitych panować będzie, zaś zdradliwa będzie hołdem. Bud. Wnet nasi prawobiercy wymknęli ś. z hołdu. L. **3.** × *okazywanie uległości, poddańczości:* Hołdy niewolnicze zasługują więcej na wzgardę, jako na dobre przyjęcie. Ust. **4.** *okazanie czci, pokłon, czołobitność:* H. powinny. Składać H. czyim cnotom. H. wdzięczności, uszanowania. Poeta zapłonął namiętnością do przyjmującej hołdy jego pani. Chm. Towiański pogrążał ś. w marzeniach, zadowolony hołdami szczupłego kółka. Chm. Nieraz od służby zwiedzionej na dworze odbiera hołdy książęciu powinne. Mick. Straszne są bogi Litwy, którym hołdy święcę. Syrok. < Nm. Huld ż., S. Gnm. hold >

Hołda, y, lm. **y** gór. *kupa ziemi, kruszec a. minerał jeszcze w sobie mająca, przy robocie na gromadę zrzucona.* p. **Hałda:** H. węgla. < Nm. Halde >

[**Hółdada!**] *naśladowanie niezgrabnego biegu* (konia, wilka i t. p.). < Dźwn. >

Hołdernia, i, lm. e ryb. *sadzawka, w której macioru zimą przebywają.* <Z Nm. Halter = rybnik, sadz>

Hołdernik, a, lm. **cy** *dozorca hołderni.*

Hołdować, uje, ował, †**Ołdować I.** komu = *być czyim hołdownikiem, poddanym, podlegać komu, składać hołd, cześć:* Hołdują im, dając dań na każdy rok. Leop. Lud miasta otworzy ci bramy i będzieć hołdował i służył. B. G. Naród tak słaby i tak długo obcym hołdujący. Mick. Jesteś sam w sobie wolen, inszym nie hołdujesz. Jeżow. Rycerz turniejowy, patrzając z oddala, hołdował dziecku Litwy. Syrok. Przen.: Mniej wieśniaków, niż panów, medykowi hołduje. Ocz. (= *uznaje go, jest mu powolnych, ufa mu).* Przen.: H. komu, czemu = *oddawać ś., być powolnym, schlebiać czemu, uprawiać co:* Z musu, nie z chęci bezprawiu hołduje. Bardz. Nad pieniędzmi H. masz, nie im H. Min. Najmniejsza w świecie liczba jest tych, którym fortuna hołduje. Gol. H. modzie (= *iść za modą, oglądać ś. na nią, trzymać ś. jej).* **2.** †kogo a. nad kim = *podbijać, robić hołdownikiem, ujarzmiać, robić sobie powolnym, zniewalać:* Hołdował sobie nieprzyjacielskie miasta. Troc. Wsiędzie na woźniki H. świat. Groch. Człowiek rozumem hołduje pod moc swoję wszystkie zwierzęta. Białob. Przen.: Hołduje sobie serca. Troc. **3.** [H.] = a) *pilnie zbierać dla siebie; przywłaszczać cudze rzeczy.* b) na kogo = *krzyczeć na kogo, fukać, gromić kogo.* <p. Hołd>

[**Hołdować, uje, ował**] *hulać, ucztować.* <p. Hołdy>

Hołdowanie, a, blm., czynność cz. **Hołdować.**

[**Hołdownica, y,** lm. **e**] *kobieta chciwa, starająca ś. żyć cudzym kosztem.*

Hołdownictwo, a, blm. **I.** *poddaństwo lenne; stan, rola hołdownika:* Rozdrażniły ś. nawzajem pióra, dowodzące hołdownictwa lub niehołdownictwa królów polskich cesarzom niemieckim. Lel. Imieniem hołdownictwa powierza w ich ręce i miecz sprawiedliwości i prawo książęce. Syrok. **2.** ✕zb. *hołdownicy.*

Hołdowniczy, Hołdowny, †**Hołdowy** *oddający hołd, uznający ś. za hołdownika, lenno-poddany, lenny, danniczy:* Przysięga hołdownicza. Kraje hołdownicze. **Hołdowniczy, ego,** lm. **owie** p. **Hołdownik:** Jako H. książęcej korony, nad Litwą od Niemeńskich czuwał pograniczy. Syrok.

Hołdownik, a, lm. **cy I.** a. †**Ołdownik, Hołdowniczy** *ten, co hołduje komu, lennik, wasal.* Przen.: H. Minerwie. Mick. Liczne u drobnych stopek hołdowniki ściele. Syrok. **2.** [H.] *chciwiec, łakomy na cudzą własność.*

Hołdowny I. p. **Hołdowniczy:** Hołdownym i pomocnym przeciwko Krzyżakom obiecał ś. Murin. Tę składały przysięgę hołdowne książęta. Fel. †H. sługa = *wasal.* **2.** ✕*podbijający:* Kazimierz Wielki na Rusi aż pod sam Krzemieniec miecz H. rozwodzi. Błaż.

†**Hołdowy** p. **Hołdowniczy:** Sługa H. (= *wasal).*

Hołdrych, u, blm. bot. **I.** p. **Kapusta. 2.** [H. a. **Hodryk**] *roś. raphanus raphanistrum.* <Może z Nm. Heidenrettich>

[**Hołdy, ów,** blp.] *uczta.* <Czes. hody lm. = gody>

[**Hołdy-bołdy**] *wilki* (w zagadce). <Dźwn.>

[**Hołdy rołdy hobasa**!] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

I. [**Hołdys, a,** lm. **y**] = **Gołdus.**

2. [**Hołdys**] *przyśpiew:* H gołdys ja chłopak wesoły. <Okrzyk.>

[**Hołk, u,** lm. **i**] *krzyk.* <Ukr. i Brs. hołk>

[**Hołobel, bli,** lm. **ble**] p. **Hołobla.**

[**Hołobelka, i,** lm. **i**] p. **Hołobla.**

Hołobla, i, lm. **e,** [**Hołobel, Ołobla, Ołobel, Ohołobla**] *jeden z dwuch dyszlów pobocznych, w które konia do pojedyńczego wózka wprzęgają:* Gdy konia nie może, bije po hołoblach. Prz. Zdr. [**Hołobełka**]. <Ukr. (o)hołobli, Brs. hałobli, najczęściej blp.; por. GŁOB>

[**Hołoblowy**] przym. od **Hołobla:** Koń H. (= *nie orczykowy).* Uprząż hołoblowa. Wol.

[**Hołocie, a,** lm. **a, Hołociuch**] *dziecko:* Strzeż Boże, kieby baba H. powiodła za sobą. <Ukr. hołociúć, Brs. hałaciá>

[**Hołociuch, a,** lm. **y**] **I.** *hołysz, golec, obdartus:* Ha! zapatruje ś. H. na innych. Prus. **2.** p. **Hołocie. 3.** *pastuszek.*

I. [**Hołod, u,** lm. **y**] bot. p. **Świerzbnica.** <Brs. hoład>

2. [**Hołod**] *głodny:* Ni syt, ni H. (= *ani syty, ani głodny).* <Z Ukr. hołodnyj>

[**Hołodraniec, ńca,** lm. **ńce**] *hultaj, nicpoń.* <Ukr. hołodraneć>

[**Hołodryga, i,** lm. **i**] **I.** *lekkomyślnik, trzpiot, nicpoń.* **2.** *dziewka wielkiego wzrostu.* <Ukr. hołodryga>

[**Hołodupiec, pca,** lm. **pcy**] p. **Gołodupiec.** <Z Ukr. hołyj = goły + Dupa>

†**Hołomek, mka,** lm. **mkowie** p. **Gołomanka.** <Czes. holomek>

[**Hołomszenie, a,** blm.] czynność cz. **Hołomszyć.**

[**Hołomszyć, y, ył**] *bić, okładać razami bez żadnego ładu; męczyć, dusić, dręczyć.* <Ukr. hołòmszyty dosł. = zagolić>

[**Hołopięta, y,** lm. **y**] p. **Gołopięta.** <Przekład fonetyczny Ukr. hołopjatyj>

[**Hołopup, a,** lm. **y, Hołopupiec**] pog. *szlachcic ubogi, szlachcic chodaczkowy:* Coby na to wszyscy powiedzieli, że nas Kropiński jeden, H. i dziwak, przez nogę przerzucił? Rzew. <Częściowy przekład fonetyczny Ukr. hołopùp dosł. = gołopęp>

[**Hołopupiec, pca,** lm. **pcy**]. **I.** = **Gołopup. 2.** p. **Hołopup.**

[**Hołoszenie, a,** lm. **a**] *zawodzenie, lament:* H płaczek. <Ukr. hołoszinje>

[**Hołosznie, i,** blp.] p. **Chołosznie.**

[**Hołośnie, i,** blp.] = **Chołosznie.**

Hołot, a, lm. **y** zł. p. **Hołota.**

Hołota, y, blm. **I.** m. *hołysz, golec, biedak.* **2.** zb. a. ✕**Gołota** *ludzie biedni; pospólstwo, tałałajstwo, hałastra, motłoch, zbieranina.* Przen.: Drugą ręką z czapki proso w trawę miota dla wróblów, spada z dachów krzykliwa H. Mick. **3.** *hałastra, czeladź obozowa, ciury:* Piechota węgierska, arkabuzerowie, artylerja, spory poczet hołoty, to jest czeladzi obozowej. Rol. **4.** [H. a. **Ołota**] *dziatwa:* H. znała drukowane. **5.** zł. = a) a. **Chołota, Hołot** *koń.* b) m. *złodziej koni, koniokrad* Zdr. **Hołotka.** <Ukr. hołota>

Hołotka, i, blm. p. **Hołota.**

✕**Hołotny** przym. od **Hołota:** Towarzystwo to wydawało ś. mu za podłe, za hołotne. Bał.

[**Hołowa, y,** lm. **y**] **I.** *głowa;* przen. *przełożony, naczelnik:* Została artylerja ze swemi hołowami puszkarskiemi. Górs. **2.** *wójt; sołtys.* Zal. Zdr. [**Hołowka, Hołowieńka**]. <Ukr. hołowà, Brs. haławà>

Hołowica, y, lm. **e** *sztuczne drożdże (górne), wyrabiane w gorzelnictwie.* <Ukr. hołowycia>

Hołowiczanka, i, lm. **i, Drożdżanka** gorz. *mała kadź drewniana, przeznaczona do przerabiania produkcji drożdżowej.*

[**Hołowieńka, i,** lm. i] p. **Hołowa:** One jedwabne słówka, mój braciszeńku, moja hołowieńko. Klon.

[**Hołowinka, i,** lm. **i**] *roś. chaber łąkowy* (centaurea iacea). <Ukr. hołowinka>

[**Hołowka, i,** lm. **i**] p. **Hołowa:** Biedna moja H. z szynkowaniem takim. Jeż. <Ukr. hołoŭka>

Hołownia, i, lm. **e** zool. p. **Uhla.** <Ukr. hołownia>

Hołownik, a, lm. **i** *konewka dzisięciogarncowa, której używają smolarze do ścieku smoły.* <Ukr. hołoŭnyk>

× **Hołtopiaga, i,** lm. **i** *chłystek(?):* Na to potrzeba mi być tu, we środku, pomiędzy takim kniaziem Jaremą a takim hołtopiagą Krzywonosem. Jeż. <Por. Ukr. holtipà = motłoch>

[**Hołub, a,** lm. **y**] *gołąb.* Zdr. [**Hołubek, Hołubczyk, Hołubenek**]. <Ukr. Brs. hołub>

[**Hołubczyk, a,** lm. **i**] p. **Hołub:** Patrzę przed siebie, a ów mój H. siedzi sobie na koniu, mospaneńku, jak siedział. Jeż. <Ukr. hołubczyk>

[**Hołubec, bca,** lm. **bce**] p. **Hołupiec.**

[**Hołubeczka, i,** lm. **i**] p. **Hołubka:** Aj! cóż tobie, hołubeczko moja? czy nie słaba ty? Krasz.

Hołubek, bka, lm. **bki** **1.** [H.] p. **Hołub:** Idę z nim na Lachów i twego hołubka odnajdę, choćby pod ziemią. Sienk. **2.** bot. p. **Zasłonak.** <Ukr. hołubok>

[**Hołubenek, nka,** lm. **nki**] p. **Hołub.**

[**Hołubić, i, ił**] **1.** a. × **Gołębić** *nazywać hołubkiem, pieścić, utulać:* Hołubił i pilnował naszego sokoła. Hołubili i synkiem zwali. Sienk. Najmłodsze dziecko wziął na ręce, nosił je po izbie, hołubił, kołysał, mrucząc coś do niego o dziadku. Orzesz. Wnuczkę niekiedy hołubił, jakby jej żałował, lub pocieszać chciał. Jeż. **2.** *oswajać, nęcić, jednać sobie człowieka a. zwierzę łagodnym obejściem.* <Ukr. hołùbyty>

[**Hołubiec, bca,** lm. **bce**] **1.** p. **Hołupiec** i **Gołąbek:** Ja na lutni hołubce przebieram powoli, a słowik toż powtórzył na wierzchu topoli. Zim. **2.** [Hołubce, blp.] = a) *potrawa gołąbek, [gołąbki]:* Zawezwała panny do lepienia pierogów i zawijania hołubców. Jeż. b) *potrawa z kaszy jaglanej i kapusty.* <Ukr. hòłubeć>

[**Hołubiejnik, a,** lm. **i**] *roś. miodunka polna* (anchusa arvensis). <Brs. hałubiejnik>

[**Hołubienie, a,** blm.] czynność cz. **Hołubić.**

Hołubka, i, lm. **i** **1.** [H.] *gołąbka:* H. spała jeszcze. Krasz. **2.** fl. *drąg z hakiem, którym wicie w czasie kręcenia około chlubownicy obwijają:* Szkutnicy potrzebują drzewa na hołubki do kręcenia. Kluk. Zdr. [**Hołubeczka**]. <Ukr. hołubka>

[**Hołumić się, i ś., ił ś.**] *kłócić ś.* <Ukr. hołumyty sja>

[**Hołumienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hołumić ś.**

Hołupiec, pca, lm. **pce** **1.** a. [**Łupiec**] w tańcu, a szczeg. w mazurze = *uderzenie do taktu obcasami.* **2.** [H. a. **Hołubec, Hołubiec**] = a) *figura w tańcu, wykręcanie ś. dwuch par tańczących.* b) *muzyka do tego tańca.* <Ukr. hòłubeć>

[**Hołuza, y,** lm. **y**] pog. *stara baba.* <?>

[**Hołys, a,** lm. **y**] p. **Hołysz.**

Hołysz, a, lm. **e,** [**Hołys**] *gołysz, chudeusz, golec, hołota, biedak:* Dla hołysza nie jest dyzhonor, że go łajdakiem zowią. L. Przechero! szaraku, hołyszu! Sienk. A tam odźwierny, rozkazom wierny, biedne hołysze nie wpuszcza słyszę. Syrok. <Ukr. hołỳsz>

Homagjalny przym. od **Homagjum,** *hołdowniczy, poddańczy, wiernopoddańczy:* Przysięga homagjalna. Elektor, książę pruskie, homagjalną chorągiew odebrał. Niem. <Śr. Łć. homagialis>

Homagjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *hołd; przysięga wierności poddańczej.* <Śr. Łć. homagium>

Homalograficzny: Mapa homalograficzna p. **Mapa.** <Now. z Gr. homalós = gładki + grafikós = pisany>

† **Homan, u,** blm. p. **Oman.**

Homar, a, lm. **y** zool. (homarus vulgaris) *skorupiak słupkooki, dziesięcionogi, długoodwłokowy.* <Fr. homard>

Homatropina, y, blm. chem. i apt. *krystaliczna substancja, należąca do alkaloidów.* <Now. z Gr. homós = podobny + Atropina>

[**Homela, i,** lm. **e**] p. **Holopa.** <Ukr. homiłka = kość biodrowa, podramienna>

[**Homen, u,** lm. **y**] **1.** *tumult, zgiełk, wrzawa, hałas.* **2.** *orszak mar dziwacznych, otaczający wóz dżumy:* Wystraszony Podolak ujrzał szeroką drogą ciągnący ś. H.: był to orszak mar dziwacznych, co otaczał wóz wokoło; wóz był czarny i wyniosły, a na nim siedziała dżuma. Wójc. H. szedł dalej, a Podolak widział, jak drzewa, krzaki, i sowy, i puhacze, wysokie przybierając postacie, zwiększały ten orszak. Wójc. Ciągnie H. ponury, pieją, skaczą, tańcują, biją w bębny, kotły. Gosł. M. H. ten czyli orszak mar otaczał siedzącą na wzniosłym wozie Dżumę. Gosł. M. Por. **Gomon.** <p. Gomon>

× **Homeopat, a,** lm. **ci** p. **Homeopata.**

Homeopata, y, lm. **ci,** × **Homeopat** *lekarz, wyznający zasady Hahnemanna i podług nich leczący.* <Now. z Gr. hómoios = podobny + páthos = cierpienie>

Homeopatja, i, blm., × **Homeopatyka** *sposób leczenia Hahnemanna.*

Homeopatycznie przys. od **Homeopatyczny.**

Homeopatyczny przym. od **Homeopatja:** Leczenie homeopatyczne. Dawki homeopatyczne. Przen.: *drobny, nikły, zbyt mały, szczupły, skąpy, minjaturowy:* Wieści z szerszego świata dochodziły tu w dozach homeopatycznych.

× **Homeopatyka, i,** blm. p. **Homeopatja.** Sł. wil.

× **Homer, a,** lm. **y** hut. *nazwa kuźnicy wodnej pod Karpatami.* <Nm. Hammer = młot>

Homerologja, i, blm. *nauka o Homerze i jego dziełach, literatura tycząca ś. Homera:* Prace z zakresu homerologji. Ćwik. <Now. z Gr. Hómēros = Homer + -logía = nauka>

Homerul, u, blm. *samorząd, hasło autonomistów w krajach Wielkiej Brytanji:* Idea homerulu poczyni dalsze postępy w społeczeństwie angielskim. <Ang. homerule = samorząd>

Homeruler, a, lm. **rzy, Homruler, Homerulista** *obywatel kraju, wchodzącego w skład Wielkiej Brytanji, domagający ś. autonomji dla swej ojczyzny:* Szkoccy homerulerzy i przeciwnicy drastycznych reform kościelnych podali sobie ręce. <Ang. homeruler>

Homerulista, y, lm. **ści** p. **Homeruler:** Obóz liberalny rozbił ś. na homerulistów i unjonistów.

Homeryczny **1.** Wiersz H. = *taki, jak w Iljadzie a. Odysei Homera:* Nie mogąc obrać formy homerycznej... Syrok. **2.** *epiczny, opisowy.* **3.** *głośny, szczery, serdeczny, niepowstrzymany, bez ceremonji:* Śmiech H. rozległ ś. dokoła. Krasz. Polscy rycerze stali, słowy wyzywając krzyżackich, wzajem ś. łając i walcząc homerycznemi wy-

krzyki. Krasz. <Gr. homērikós = należący do Homera>

Homerydzi, dów, blp. *piewcy, utrzymujący w podaniu ustnym pieśni Homera.* <Gr. Homērídai = potomkowie Homera>

Homerysta, y, lm. **ści** *uczony poświęcający ś. badaniom dzieł Homera.* <Now. z Gr. Hómēros = Homer>

Homeryzować, uje, ował *upodobniać bohaterom Homera:* Nieoszacowany baryła, rumiany, homeryzowany, śmiejący, byle hulał i pił, o nic zresztą nie dbał. Krasz.

Homeryzowanie, a, blm., czynność cz. **Homeryzować.**

Homileta, y, lm. **ci, Homiletyk** *wykładacz tekstu Pisma św.* <Gr. homilētēs dosł. = towarzysz, rozmawiający z kim>

Homiletyczny przym. od **Homiletyka:** Wykład H. Metoda homiletyczna. <Gr homilētikós dosł. = dotyczący rozmowy, towarzystwa>

Homiletyk, a, lm. **cy** p. **Homileta.** <Gr. homilētikós>

Homiletyka, i, blm. *nauka o układaniu homilji.* <Gr. homilētikē ż., przymiotnik od homilía, p. Homilja>

Homilja, i, lm. **e** *nauka do ludu, wykładająca tekst Pisma św., kazanie, zawierające wykład i rozbiór Ewangielji.* <Gr. homilía dosł. = towarzystwo, rozmowa>

Homiljarjusz, a, lm. **e** p. **Homiljarz.**

Homiljarz, a, lm. **e, Homiljarjusz** *książka, zawierająca w sobie homilje.* <Now. Łć. homiliarium, to zaś z Gr. homilía = rozmowa, później rodzaj kazania>

Homocentryczny *jednośrodkowy:* Trzeba, żeby światło pochodziło z jednego punktu, czyli było homocentryczne. <Now. z Gr. homós = jednakowy + Centr>

Homochroniczny *zgodny, odpowiedni co do czasu.* <Now. z Gr. homós = jednakowy + Chroniczny>

Homogien, u, lm. **y** *rzecz, istota jednorodna:* Różniczkowanie postępowe w przyrodzie zmusza materję do przechodzenia z podobnego do przeciwnego, z homogienu do heterogienu. <Gr. homogenēs = jednorodny>

Homogienicznie fil. przys. od **Homogieniczny.**

Homogieniczność, i, blm. fil. rz. od **Homogieniczny.**

Homogieniczny fil. p. **Jednorodny:** Materja homogieniczna.

Homogienja, i, blm. fil. p. **Jednorodność.** <Gr. homogéneia>

Homograficzny 1. mat. przym. od **Homografja;** jednokreślny, rzutowy. **2.** Przedruk H. = *przedruk z zachowaniem wyglądu egzemplarza, z którego ś. przedrukowuje.*

Homografja, i, blm. mat. *jednokreślność, rzutowość.* <Now. z Gr. homós = jednakowy + -grafía = pismo>

Homolec, lca, lm. **lce** p. **Chomolec.** <Nm. Hängeholz>

Homolog, u, lm. **i** *pokrewny związek chemiczny:* Związki aromatyczne = pochodzące od benzolu i jego homologów. <Gr. homólogos = zgodny>

Homologacja, i, lm. **e** praw. *zatwierdzenie przez sąd umów dobrowolnych lub uchwał* (np. rady familijnej, wniosku hipotecznego). <Śr. Łć. homologatio>

Homologiczny przym. od **Homologja,** *zgodny, odpowiedni do czego; podobny pod względem budowy i pochodzenia* (np. płuca człowieka i pęcherz pławny ryb; skrzydła ptaka i przednie nogi psa a. ręce człowieka). Mat.: Figury homologiczne = *będące w homologji.* Chem.: Szereg H. Związki homologiczne.

Homologizować, uje, ował kogo, co z kim, z czym = *upatrywać homologję, upodobniać, porównywać:* Porównywać każdego wiciowca z najwyżej rozwiniętym zwierzęciem, a nawet go z nim H.

Homologizowanie, a, blm., czynność cz. **Homologizować.**

Homologja, i, blm. **1.** chem. *różnica o CH_2 w systematyce związków organicznych.* **2.** fil. *zgodność, odpowiedniość* (w filozofji pitagorejskiej); *zgodność trybu życia z ideałem boskim* (u stoików); *zgodność życia z wymaganiami rozumu.* Por. **Analogja. 3.** mat. *odpowiedniość dwu figur taka, że dwa ich punkty, sobie odpowiadające, są na jednej prostej z tak zwanym środkiem homologji, a dwie proste odpowiednie przecinają ś. na prostej, zwanej osią homologji.* <Gr. homologia>

Homomorficzny *jednakowego z czymś kształtu.* <Gr. homós = jednakowy + morfē = postać>

[**Homon, u,** lm. **y**] p. **Gomon:** Przy tem homonie tobie ś. dostánie (= *swarze).* <p. Gomon>

[**Homonić, i, ił**] p. **Gomonić.**

Homonim, u, lm. **y** *wyraz jednobrzmiący, ale oznaczający co innego:* Na homonimach polegają kalambury. <Gr. homónymon>

Homonimja, i, blm. fil. w logice *dwuznaczność.* <Gr. homonymía>

Homopleroty, ot, blp. gie. p. **Izorachje.** <Now z Gr. homós = jednakowy + plērōtós = napełniony>

Homotetyczny mat. przym. od **Homotezja.**

Homotezja, i, blm. mat. *odpowiedniość figur gieometrycznych, stanowiąca szczególny wypadek homologji* (oś w nieskończoności). <Now. z Gr. homós = podobny + -thesía = położenie>

Homruler, a, lm. **rzy** p. **Homeruler.**

[**Homst, a,** lm. **y**] *djabeł:* Homstaś ty zjád! (przekleństwo). <?>

[**Homtać, cze, tał**] *miąć, gnieść.* <?>

[**Homtanie, a,** blm.] czynność cz. **Homtać.**

Homunkul, a, lm. **e, Homunkulus** *człowieczek, czleczyna, zarodek człowieka:* Filozof nie stwarza homunkulów, chociaż zna skład komórki organicznej i wie, od jakich warunków zależy jej rozwój. Mahr. <Łć. homunculus>

Homunkulus, a, lm. **y** p. **Homunkul.**

[**Honcfot, a,** lm. **y**] p. **Huncfot.**

[**Honczarstwo, a,** blm.] **1.** *garncarstwo.* **2.** *wyroby gliniane.* <Ukr. honczarstwo>

[**Honem, Hónem, Hanem, Hony, Gonkiem**] przys. *żywo, żwawo, zwinnie, prędko, natychmiast, w lot.* <Czes. honem>

[**Honesto**] *suto, gościnnie* (o poczęstunku). <Łć. honeste>

[**Honetny**] *gładki, elegancki:* Przyjemny i wcale H. chłopak. <Fr. honnête>

†**Honiec, ńca,** lm. **ńcy,** †**Hońca** *rycerz, szermierz, zapaśnik.* Por. **Goniec** i **Gońca.** <Czes. honec>

[**Honielnik, a,** lm. **cy, Hanielnik**] *najmłodszy juhas, chłopiec do napędzania owiec,* in. [goniec, naganiacz]. <Słc. honělník>

Honk, u, lm. **i** zł. *walizka.* <?>

Honor, u, lm. **y,** [**Hónor, Hunor, Hunór, Unor**] **1.** blm. *godność osobista, cześć, poczciwość, uczciwość; dobre imię:* Człowiek pełen honoru. Głos honoru.

Na H., świadczę ś. honorem, ręczę honorem, przyrzekam na H. = *daję słowo, zaręczam, jakem poczciw.* Uczucie honoru. Słowo honoru (daję), żem zrobił to przez nieświadomość. Mieć sobie co za punkt honoru, wziąć sobie co za punkt honoru = *postanowić sobie co.* Zawsze ludzi omamia płochy punkt honoru. Kras. Zakładają sobie punkt honoru w tym, aby coś nad ludzi pokazać ś. Lubom. Wyjść ze sprawy jakiej z honorem. Zrobić, co H. nakazuje. Jak kocham H.! Targnąć ś. na czyj H. Obrazić czyj H. a. kogo na honorze. I H. coś znaczy, H. szlachecki. Syrok. Idzie tu o mój H. Idź, dokąd cię H. woła. Ratować H. narodu. Stała ś. ujma jego honorowi. H. kobiecy, H. kobiety. **2.** *zaszczyt:* Mam H. znać go. Mam H. donieść panu naczelnikowi, że... Mam H. pisać ś. W. Pana uniżonym sługą. Poczytuję sobie za H., że... × Jakże mam H. zwać? — Jestem Szczerzecki. Boh. × Aż H. odbiorę nawiedzić Waspana. Troc. Potyka mię ten H. od Waspana. Troc. **3.** częś. w lm. = a) *zaszczyty, dostojeństwa, godności:* Honory odmieniają obyczaje. B. B. Ubiegać ś. za honorami. × Na wysokim siedzi honorze. Troc. Przebóg! tak ciebie oślepiło złoto i honorów świecąca bańka wewnątrz pusta. Mick. b) *okazywanie czci, parada:* Wszędzie posłowi honory wojskowe czyniono. L. Anglikom dozwolono wojennych honorów i zasłano ich do Madras. Świt. × Dać, oddać komu H. Troc. Wyszedł, odprowadzany z honorami wojskowemi. Robić honory domu = *przyjmować gości, jak na nich i na dom przystało, reprezentować godnie dom wobec gości.* × Od honorów dama = *dama honorowa:* Anna de Boulen była panną honoru królowej. Niem. × Wino honoru = *podarunek, który magistrat wolnych miast przejeżdżającym wielkim panom zwykł czynić:* Przysłało miasto Gdańsk przejeżdżającemu posłowi naszemu wino honoru w dwunastu dzbanach. L. **4.** × *poważanie, szacunek:* Taki największy powinien mieć H. u wszystkich. Świt. Mężnym należy H., zapłata. Prz. Przez nauki do honoru droga. Prz. **5.** × *nazwisko rodowe szlachcica, godność:* Jak H. pana? **6.** częś. w lm. karc. *karty od asa wyłącznie do dziesiątki, figury; starsze karty atutowe aż do dziesiątki włącznie.* <Łć. honor>

× **Honoracjor, a,** lm. **owie** *gość zaszczytny; dostojnik:* Sofka dla honoracjorów. Krasz. K. <Łć. honoratior st. w. od honoratus = dostojny>

× **Honoralny** p. **Honorowy:** Kanonik H.

Honorarjum, w lp. nieod., lm. **a, ów,** prow. **Czesne,** † **Czestne,** † **Poczestne** *wynagrodzenie za usługi i prace szczeg. umysłowe:* Od księcia pruskiego pobrano pewne H. oraz zasiłki pieniężne na wojnę moskiewską. Paw. H. nauczyciela, lekarza, adwokata, literata. <Łć. honorarium>

[**Honornie**] przys. od **Honorny:** Sedł do Rusi on (Francuz) H. (= *dumnie*). <p. Honor>

[**Honorniejszy**] st. w. od **Honorny:** Musiał zajmować ś. gośćmi, usłużyć honorniejszym. Bał.

[**Honorność, i,** blm.] rz. od **Honorny:** Ja ś. sam zdragałem, czy mu nie daję mało honorności. Dyg.

[**Honorny, Honórny, Hunorny**] **I.** p. **Honorowy. 2.** a) *dumny, ambitny, zarozumiały, pyszny, mający honor, dbający o sławę:* Żebyście nie byli państwo honorni, wymowni. b) *dzielny, tęgi.* c) *małomówny.*

Honoromanja, i, blm. *honorowość drażliwa, przesadna:* Honorowość staje ś. tam honoromanją, pewnym rodzajem wścieklizny honorowej. Jeż. <Now. z Łć. honor = cześć + Manja>

Honorować, uje, ował I. *okazywać komu honor, oddawać komu honory, czcić, zaszczycać, wyróżniać zaszczytnie:* Gość honorowany przysłał panu łowczemu podolskiemu wstęgę z orderem św. Stanisława. Rol. Ja pana dobrodzieja kocham, honoruję go, stopki jego całuję, ale to mój zapracowany w pocie kawałek chleba. Krasz. Podczaszyna wszystkie te prośby nawet responsem H. nie raczyła. Łoź. **2.** *dawać honorarjum, wynagradzać:* Praca literacka zawsze ś. tak honoruje, jakby ci dawano jałmużnę, a żebrać jeszcze trzeba o nią, aby znaleźć. Krasz. **3.** han.: H. weksel, zobowiązanie = *płacić, nie będąc do tego obowiązanym, dla niedyskredytowania podpisanego na zobowiązaniu:* Honorują akcepty klijentów, o ile zostały awizowane przez klijenta. <Łć. honorare>

Honorowanie, a, blm., czynność cz. **Honorować.**

Honorowie p. **Honorowo:** Choć ś. noga, ręka straci, krzyż ozdobi H. Syrok.

Honorowo, Honorowie przys. od **Honorowy.**

Honorowość, i, blm. rz. od **Honorowy:** H. staje ś. tam honoromanją, pewnym rodzajem wścieklizny honorowej. Jeż.

Honorowy, × **Honoralny I.** a. [**Honorny, Honórny, Hunorny**] przym. od **Honor** = a) *dotyczący honoru:* Honorowość staje ś. tam honoromanją, pewnym rodzajem wścieklizny honorowej. Jeż. (= *na punkcie honoru*). Wojski był w tajemnicy, lecz słowem ujęty honorowym, staruszek milczał jak zaklęty. Mick. (= *słowem honoru*). Dług H. (= *karciany*). Sąd H. Sprawa honorowa. Każdy prawie człek światowy na kilka spraw honorowych (to jest pojedynków) natrafił w życiu. Byk. b) *pełen honoru:* Człowiek H. c) *dany w celu zrobienia zaszczytu, zaszczytny:* Straż, legja honorowa. Dama honorowa. Chylat, suknia honorowa, którą sułtan obdarza wielkich urzędników państwa. Mick. **2.** *tytularny, nominalny, nierzeczywisty:* Kanonik, radca, profesor, opiekun, członek H. **3.** *niepłatny:* Obowiązek, urząd, tytuł H.

[**Honorzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Honorzyć ś.**

[**Honorzyć się, y ś., ył ś., Hónorzyć ś.**] *wynosić ś. nad innych, chwalić ś., przyczyniać sobie honoru, dumnym być z czego:* Honorzy ś. tem, że ksiądz do niego chodzi. Honorzą ś. obydwa (= *jeden drugiego ceni, poważa*).

Honowy, ów, blp. zł. *pola.* <?>

[**Honórny**] **I.** p. **Honorny. 2.** p. **Honorowy.**

[**Hont, u,** lm. **y**] p. **Hunt.**

Honwedy, ów, blp., **Honwedzi** *obrona krajowa w Węgrzech, landwera węgierska:* Sejm obradował nad budżetem honwedów. <Węg. honvéd>

Honwedzi, dów, blp. p. **Honwedy.**

Hony, ów, blp. **I.** † *łowy, polowanie.* **2.** Bobrowe H. = a) † *bobrownia, bobrowy gon, bobrowe gniazdo.* b) myśl. *dni przeznaczone włościanom do polowania na bobry.* Por. **Gon.** <Brs. Ukr. hon = Pol. gon>

† **Hony** z. p. **On.** St. wiśl.

[**Hony**] p. **Honem.**

[**Honytel, a,** lm. **e**] *człowiek, podejmujący ś. większej pracy, niż podołać może.* <Ukr. honytel>

† **Hońca, y,** lm. **owie I.** *goniec.* Rej. **2.** p. **Honiec.** <Czes. honec>

Hop!, Chop!, Hup!, !Chup w. **I.** a. **Hopki!, Chopki!**, †**Huj** pobudzanie do przeskoczenia a. podskakiwania: Jeździec do konia, przesadzając rów, zawoła H.! L. Nie mów H.!, aż przeskoczysz. Prz. *(=hoc!)*. Naprzód, H. H., ura! Mick. Dziś dziś dziś, H. H. H. (okrzyk w tańcu). H. w dół. Mick. **2.** H.! H.! = nawoływanie ś. w lesie: Dalejże, dalejże, z tropu w trop, z tropu w trop, H.! H.! Mick. **3.** *łup!, trzask!, chlast!, chrost!:* H. go w gębę! **4.** [H. a. **Chop!, Hopciuś ino dana!, Hop ciuk bom ciuk dylu dylu dylu!**] *przyśpiew:* Hop sztynder Madaliński. <Okrzyk.>

[**Hop, a,** lm. **y**] *pieróg:* Moja (żona) ugotowała hopów na obiad. <?>

I. [**Hopa!, Hopa ciupa!, Herom titom hopa ciupa!**] *okrzyk (dla oznaczenia skoku, podskakiwania) i przyśpiew:* H., H., hopsasa! Fred. A. Hopa, hopa, nie chcę chłopa! <Okrzyk.>

2. [**Hopa, y,** lm. **y**] *gromada czegoś, kopa, kupa* (np. gnoju, siana i t. p.) <Dnm. hupe = kupa>

[**Hopa ciupa!**] p. **I. Hopa!** i **Ciupa!:** Hopa ciupa kole Jewy. <Okrzyk.>

[**Hopać, a, ał**] p. **Hopnąć.** [**H. ś.**] p. **Chopać.**

[**Hopak, a,** blm.] *rodzaj tańca, kozak.* <Ukr. hopák>

[**Hopanie, a,** blm.] czynność cz. **Hopać.**

[**Hopanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hopać ś.**

[**Hop ciuk bom ciuk dylu dylu dylu!**] p. **Hop!** <Okrzyk.>

[**Hopciuś ino dana!**] p. **Hop!** <Okrzyk.>

Hopek, pka, lm. **pki I.** zł. *grosz.* **2.** zool. (salticus) *pająk dwupłucny.* <?>

Hopka, i, lm. **i I.** [H.] *taniec, pląsy:* Pan aże hopką hysał, tak kontentny był. Publiczność wycina hopki na dobre. **2.** zł. *ucieczka.* <Od okrzyku Hop>

[**Hopka, i,** blm.] *kartofle z mąką kukuryzianą osmażane.* <?>

[**Hopkać, a, ał**] p. **Hopnąć.**

[**Hopkanie, a,** blm.] czynność cz. **Hopkać.**

I. Hopki, ów, blp., **Chopki** dziec. i rub. **I.** tylko w wyrażeniu: Robić H. *=podskakiwać, brykać, stawać dęba, rzucać ś. w górę.* Przen. gm.: Robić, wyprawiać H. = *rzucać ś., dąsać ś.* **2.** H. dralki = *zawracanie głowy, koszałki-opałki.*

2. Hopki!, Chopki! w. p. **Hop!:** H.! na moje kolana.

Hoplita, y, lm. **ci** *żołnierz pieszy, ciężko uzbrojony w dawnej Grecji.* <Gr. hoplítēs>

Hoplometr, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia kopyt.* <Now. z Gr. hoplē = kopyto + métron = miara, -mierz>

[**Hopnąć, nie, nął, Chopnąć,** nied. **Hopać, Chopać**] **I.** *uderzyć, trzasnąć, palnąć, łupnąć, machnąć, wyciąć, grzmotnąć, chlasnąć:* Jak ś. nie zerwie, jak nie hopnie majsterka, aż ś. zatoczył nieboże. Prus. **2.** *podskoczyć, wierzgnąć.* **3.** *poskoczyć, pobiec, polecieć, kopnąć ś., popędzić.* **4.** *krzyknąć, huknąć na kogo.* **5.** a. dziec. [**Hopnóć**] *skoczyć.* **6.** a. nied. [**Hopkać**] *krzyknąć „hop!":* Z figlów zaczęli sobie hopać. Hopać po lesie. <Od okrzyku Hop>

[**Hopnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hopnąć.**

[**Hopnóć, nie, ął**] p. **Hopnąć.**

[**Hops!**] *naśladowanie rzucania:* H. załobę o ziemię, a z jensem ś. ozenię. <Dźwn.>

Hopsa! w. zachęcający do skoku, podskakiwania a. gonitwy = *hop!:* Nakoniec przez rów H.! Mick. <Okrzyk.>

Hopsasa! w., oznaczający podskakiwanie: Hopa hopa, H.! Fred. A. Letą kotki do lasa i wołają: H.! Gdzieżeś uciekał, czarny baranie? — H. do lasa, mościwy panie!

[**Hopsza, y,** lm. **e**] *panna, dziewka, kobieta wysoka, niezgrabna, ociężała.* <?>

[**Hoptak!**] p. **Haptacht!**

[**Hoptaś, a,** lm. **e**] *kot w zagadce.* <Zap. od okrzyku Hop>

Hora, y, lm. **y I.** [H. a. **Chora**] *godzina.* **2.** *godzina kanoniczna, nabożeństwo brewjarzowe.* <Łć. hora>

[**Hora, y,** lm. **y**] *góra:* Hojze ino hojze po zielony horze. <Słc. i Czes. hora>

[**Horasa!**] p. [**Hosa!**]: A já sobie parobecek, a já sobie H., pojadę se do lasa. <Czes. horasa = człowiek wysoki>

[**Horbonos, a,** lm. **y**] p. **Garbonos:** Hiszpańskie i neapolitańskie konie zachowały wielkość domowej rasy, silne grzywy i ogony, horbonosy, silne piersi i ogromny wyrost szyi. Pol. <Ukr. horbonós>

[**Horcować, uje, ował**] **I.** = **Harować.** **2.** *drapać, szorować.* <?>

[**Horcowanie, a,** blm.] czynność cz. **Horcować.**

Horda, y, lm. **y, Orda I.** *obóz, koczowisko Tatarów; kraj zamieszkany przez Tatarów:* Han krymskim koniem od żmudzkiej pogoni głowy w hordę nie uwiezie. Mick. **2.** *Tatarowie, plemię Tatarów, tłum Tatarów:* Dzika H. Złota, kipczacka H. H. barbarzyńców, bisurmanów. H. Tatarów zapuściła swoje zagony. Gromić Niemce i hordy Nogaju. Mick. „Ałła-hu!" wrzasły hordy i tysiączne roty na opasanych strute wypuściły groty. Malcz. Przen.: *kupa, zgraja, tłum, tłuszcza, rzesza:* Tobie i hordzie twojej to ś. nie podoba. L. Darmo hordami ciągniemy co roku burzyć ich twierdze i mieściny palić. Mick. Paniczyki młode z cudzych krajów wtargnęli do nas hordą gorszą od Nogajów. Mick. Aby naszy mężowie nie chodzili z kordy uciekać ś. w krzywdach swych do niewieściej hordy. Biel. M. *(=zgromadzenia, zebrania).* ✕ Przen. *orszak, świta, poczet:* W licznej sług hordzie. Troc. **3.** ✕ m. *Tatar, Tatarzyn; barbarzyniec; junak:* Nie do korda, panie H. Prz. <Tur. ordu = obóz>

[**Horda, y,** blm.] p. **Urda.** <p. Urda>

Hordowid, a, lm. **y** bot. **I.** p. **Hordowina.** **2.** p. **Kalina.** **3.** bł. p. **Tawuła.** <Z Ukr. hordowýna>

Hordowidowy, Ordowidowy, Hordowy, Ordowy *z hordowiny:* Cybuch H.

Hordowina, y, lm. **y, Ordowina, Hordownik, Ordownik, Hordowid, Ordowid** bot. **I.** p. **Kalina.** **2.** (lantana) *roś. z rodziny witułkowatych.* <Ukr. hordowýna>

Hordownik, a, lm. **i** bot. **I.** p. **Hordowina.** **2.** p. **Kalina.**

Hordowy p. **Hordowidowy.**

✕ **Hordyniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Ordyniec:** Usiadł sułtan pod baldakinem, porwanym z kościoła świętokradzką ręką jego hordyńców. Birk. <p. Horda>

Hordynka, i, lm. **i** p. **Ordynka.**

Hordyński przym. od **Horda; Ordyński**, *tatarski.*

I. [**Hore, a,** blm.] *bieda, ucisk, kłopoty wielkie:* Żyje biedak nawpół z horem. <Ukr. hore>

2. [**Hore!**] w. *biada!:* H. nam biednym! Por. **Gorze.**

3. [**Hore**] *gore, pali ś.* <Ukr. hore>

4. [**Hore**] *w górę, do góry:* Pozierá H. do nieba. H. dołu = *tam i na powrót.* <Słc. hore>

[**Horelica, y,** lm. e] p. **Horylka.** <Ukr. horełycia>

[**Horenyć, y, ył**] *leżeć na wznak.* <Ukr. horenyty>

†**Horęż, a,** lm. **e** p. **Oręż.** Tworz.

[**Horgotać, ta** a. **cze, tał**] *wydawać głos gruby, przerywany.* [**H. ś.**] *poruszać czymś, co wydaje głos obrywającej ś. skały.* <Dźwn.>

[**Horgotanie, a,** blm.] czynność cz. **Horgotać.**

[**Horgotanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Horgotać ś.**

[**Hor hor hor niuda niud...!**] *poganianie świń i prosiąt.* <Okrzyk.>

Horlala myśl. p. **Halala.**

[**Horn, a,** lm. **y**] p. **I. Horno.**

[**Hornąć, nie, nął**] *uderzyć:* A tomci go hornon w pysk! <?>

Hornblenda, y, lm. **y** min. *amfibol nieprzezroczysty, zielony:* H. zwyczajna, bazaltowa. <Nm. Hornblende>

Hornblendowy przym. od **Hornblenda:** Łupek H. *(=złożony z hornblendy).* Granit H. *(=zawierający hornblendę).*

Hornbugle, i, blp., × **Bugle** muz. *cząstki, kółka, wstawiane w blaszane narzędzia dęte dla zmiany brzmienia,* krągliki, kromliki. <Nm. Hornbügel>

[**Hornęta, ęt,** blp., **Chornęta**] *dzieci:* Od kąta do kąta tłuką ś. chornenta (zagadka). <Ukr. hornià a. horniàtko=1) garnuszek, 2) przezwisko dziecka>

[**Hornięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hornąć.**

[**Hornist, a,** lm. **ści**] p. **Hornista.**

Hornista, y, lm. **ści,** [**Hornist**] *ten, co gra na instrumentach dętych; trębacz.* <Nm. Hornist>

I. [**Horno, a,** lm. **a**] **I.** *trzon, ognisko.* **2.** a. [**Horn**] *piec garncarski:* Spoglądał, rychło zajdzie słońce i ogień pod hornem zgaśnie. Krasz. **3.** *ognisko kowalskie.* <Ukr. horn=ognisko>

2. [**Horno**] *butnie, górnie, hucznie:* Ten pan H. zyje. <Ukr. hirno>

†**Hornostaj, a,** lm. **e** i [**Hornostaj**] p. **Gronostaj.** <Ukr. Brs. hornostàj>

†**Hornostajkowy** p. **Gronostajowy.**

†**Hornostajowy** i [**Hornostajowy**] p. **Gronostajowy.**

Horod, u, lm. **y I.** !p. **Gród. 2.** [H.] *milicja miejska:* Kmiecie osiadali po miasteczkach, tworząc tak zwane horody, to jest milicję miejską. Zdr. [**Horodek**]. <Ukr. horod, Brs. horad>

[**Horodek, dka,** lm. **dki**] p. **Horod:** Lud nazywał dwór zamczyskiem po staremu, lub horodkiem, jak przed wieki. Krasz.

× **Horodnia, i,** lm. **e,** × **Horodnica I.** *gród sądowy; sądy grodzkie:* Góra ta na Polesiu, gdzie horodnie swoje szlachta miewali. Vol. **2.** *budynek, przystawiony do murów, grodu, zamku; zabudowania grodzkie:* Mieszczono je po horodniach, to jest szopach, przystawionych do murów zamkowych. Horodni przy zamku 61; blokhauzy owe ufortyfikowane należały do ziemian, bojarów, mieszczan i duchowieństwa. Rol. O budowie tego zamku radbym pisał, która H. *(wieża)* dobra, a która licha. Rol. <p. Horod>

× **Horodnica, y,** lm. **e** p. **Horodnia.**

× **Horodnictwo, a,** lm. **a,** × **Horodniczostwo** *urząd horodniczego:* H. połockie. Vol.

× **Horodniczostwo, a I.** blm. zb. *horodniczy z żoną.* **2.** lm. **a** p. **Horodnictwo.**

× **Horodniczy** przym. od **Horodnica:** Szlachta bracławska postanowiła rozbroić chłopów i kozaków horodniczych. Kal. **Horodniczy, ego,** lm. **owie** rz. **I.** a. **Wyszogrodzki** w daw. Polsce=*strażnik wyższy, zawiadujący grodami, to jest zamkami warownemi; komendant fortecy w dawnej Litwie:* Zamek ten będzie w zawiadowaniu horodniczego wileńskiego. Vol. **2.** *urzędnik, pełniący obowiązki policmajstra w mniejszych miastach w państwie rosyjskim:* Wieść rozbiegła ś. po miasteczku i doszła do horodniczego. Korz. <Ukr. Brs. horodniczyj, Ros. gorodničij>

Horodniczyna, y, lm. **y** *żona horodniczego:* Pani H. Korz.

[**Horodowy**] przym. od **Horod,** *grodowy:* Sąsiedztwo rosyjskiej Ukrainy, aspiracje tamtejszych hetmanów do posiadania rezydencji horodowych kozaków, nie sprzyjały wcale rozwojowi osady. Rol.

× **Horodykt, u,** lm. **y** *kompas, zegar.* <Now. z Gr. hōra=godzina + deíknymi=wskazuję>

× **Horodynszczyzna, y,** lm. **y** *obowiązek wyświadczania pewnych przysług panującemu, ciążący na ludności miejskiej:* Usługa do łowów wodnych lub leśnych dotykała rolników, bojarów lub chłopów, H. mieszczan. Lel. <p. Horod>

Horodyszcza, y, lm. **e** p. **Horodziszcze:** Panując nad horodyszczą. Słow. <Ukr. horodyszcze>

Horodyszcze, a, lm. **a** p. **Horodziszcze:** Gromady położyły ś. na horodyszcza pod słobem i spoczywały. Krasz.

Horodziszcze, a, lm. **a, Horodyszcze,** [**Hradyszcze**] **I.** *miejsce, gdzie ś. znajduje a. znajdował gród, grodzisko:* Erdziwił kilka zamków na starych horodziszczach znowu wyniósł i zabudował. Stryjk. **2.** [H.] *uroczysko.* <Brs. harò dziszcza>

Horo-kilometrowy p. **Horo-kilometryczny:** Nie przyjął ś. jeszcze w Paryżu przyrząd tak zwany H. (godzinowo-drożny) do kontrolowania woźniców. <Now. z Gr. hōra = godzina + Kilometr>

Horo-kilometryczny, Horo-kilometrowy *mierzący czas i przestrzeń przebytą w kilometrach,* godzinowo-drożny: Domagają ś. oni wprowadzenia przyrządu horo-kilometrycznego do obliczania kursów dorożek.

Horologjografja, i, blm. *sztuka robienia zegarów słonecznych, to jest kompasów.* <Now. z Gr. hōrológion=zegar + -grafía=pismo>

× **Horometrja, i,** blm. *mierzenie godzin.* Sł. wil <Now. z Łć. hora=godzina + Gr. -metría=mierzenie>

[**Horopasznik, a,** lm. **cy**] p. **Harapasznik.**

Horopter, a, lm. **y** fiz. *zbiór wszystkich punktów przestrzeni, których obrazy rysują ś. w odpowiednich miejscach siatkówek obu oczu, i które stąd jako pojedyńcze punkty są widziane,* in. jednoció. <Now. z Gr. hóros=granica + optēr=patrzący, widz>

× **Horor, u,** lm. **y** *strach, przerażenie, trwoga:* Na jakim one teatrze zakrwawionym czyniły hory. Słow. <Łć. horror>

Horoskop, u, lm. **y I.** w astrologji=a) *punkt ekliptyki, który właśnie wschodzi, czyli wynurza ś. nad poziom w chwili, gdy człowiek ś. rodzi.* b) *prognostyk głoszony według położenia tego punktu.* Przen. *zapowiedź, wróżba, widoki na przyszłość:* H. finansowy na szereg lat najbliższych przedstawia ś. wogóle pomyślnie. Horoskopy polityczne. Stawiać horoskopy. **2.** *wykaz długości dnia i nocy w rozmaitych miejscach i o każdym czasie.* <Gr. hōroskópos>

Horoskopja, i, blm. *wróżenie z położenia planet, wieszczbiarstwo.* <Now. z Gr. hōroskópos, p. Horoskop>

†**Horować, uje, owal** i [**Horowaó**] p. **1. Harować:** Gdy zarówno ciągnąć będziemy, jednemu za wszystkie H. nie przyjdzie. Górn. Cóż? ustawicznie mam wami H? P. Koch.

†**Horowanie, a, blm.,** [**Horowanie**] czynność cz. **Horować.**

[**Horóp, a,** lm. **y**] p. **2. Harap.**

[**Hor par!**] *okrzyk w grze w [bierki]:* Hor par, do par? <Okrzyk.>

1. [**Horsz**] przys. p. **Źle.** <Brs. horsz>

2. [**Horsz**] przym. p. **Zły:** Ochota H. niewoli. <Brs. horszyj>

× **Hort, u,** lm. **y** p. **1. Hurt.**

[**Hort, u,** lm. **y**] p. [**Hart**]: Nie wiedzieli, na jaki H. to było. <Nm. Art = sposób>

Hortensja, i, lm. **e 1.** a. **Ogrodówka, Ogrodniczka** bot. (hortensia v. hydrangea hortensis) *roś. z rodziny skalnicowatych.* **2.** ogr. *wielka wiśnia czereśniowa.* <Now. Łć. hortensia, od hortus = ogród>

× **Hortolog, a,** lm. **owie** *znawca sztuki ogrodniczej, ogrodnik.* <Now. z Łć. hortus = ogród + Gr. -lógos = uczony>

Hortologiczny przym. od **Hortologja.**

Hortologja, i, blm. *nauka ogrodnicza.* <Now. z Łć. hortus = ogród + Gr. -logía = nauka>

Hortować, uje, owal p. **Hurtować:** Podobnym sposobem H. można rogaciznę. Kluk.

Hortowanie, a, blm., czynność cz. **Hortować:** H. owiec jest to, kiedy latem na noc nie zapędzają ś. do owczarni, ale nocują na ugorze, ogrodzone sztukami płotu, do przewożenia zdatnemi. Kluk.

Hortykultura, y, blm. *ogrodnictwo, uprawa roślin ogrodowych:* Czyliż miłośnik hortykultury pogardzi wspaniałą centyfolją? Orzesz. <Now. z Łć. hortus = ogród + cultura = pielęgnowanie>

[**Horu horu!**] *wołanie na kaczki.* <Okrzyk.>

[**Hory**] *górą:* Jak se ja zaśpiéwam, pójdzie H. mój głos. <Słc. hore>

Horycykl, u, lm. **e** mat. (w gieometrji nieeuklidesowej Łobaczewskiego) *cykl (to jest miejsce punktów równo oddalonych od stałego środka) o promieniu nieskończenie wielkim.* <Now. z Gr. hóros = granica + Cykl>

[**Horyćwit, u,** lm. **y**] p. **Miłek.** <Ukr. horýcwit>

× **Horyl, a,** lm. **e** p. **Oryl.**

[**Horylica, y, blm.**] p. **Horyłka.**

× **Horylka, i,** blm. p. **Orylka.**

[**Horyłka, i,** blm., **Horelica, Horylica**] *wódka prosta, gorzałka.* <Ukr. horýłka>

Horyzoncik, u, lm. **i** p. **Horyzont:** Na synaczka poglądał, jak na rozjaśniony H. na pochmurnym niebie. Byk.

Horyzont, u, lm. **y** gie. **1.** p. **Poziom. 2.** p. **Widnokrąg.** Przen. *zakres, obrąb, krąg, koło:* Rozległy H. jego myśli. Ciasny H. wiedzy. Inne przed nim roztaczał horyzonty *(= przedstawiał widoki).* Zdr. **Horyzoncik.** <G. horízōn, 2 pp. horízontos dosł. = ograniczający>

Horyzontalnie przys. od **Horyzontalny.**

Horyzontalność, i, blm. rz. od **Horyzontalny.**

Horyzontalny *poziomy.*

†**Horz, a,** lm. **e,** †**Orz 1.** *koń.* **2.** *wielbłąd jednogarbny, dromader.* <Czes. oř, ze S. Gnm. ros>

Hosa, y, lm. **y** han. **1.** *zdrożenie, drożyzna:* Wzburzone w całej Austrji fale hosy węglowej słabo tylko odbiły ś. o Galicję. **2.** *zwyżka kursu jakichkolwiek papierów giełdowych.* <Fr. hausse = zwyżka>

[**Hosa!, Hosa hosa!, Hossa hossa!, Hosa jeno hosa!, Hosa horasa!, Hosa hosasa!, Hosa hosana!, Hosasa hosasa!, Hosiasia hosiasia!**] *przyśpiew:* H. chłopcy, werbujcie ś.! <Okrzyk.>

†**Hosada, y,** lm. **y** p. **Osada:** U parochje alibo u hosady alibo u jinszego znamienitego miesca. St. wiśl. <p. Osada>

[**Hosa horasa!**] p. [**Hosa!**]

[**Hosa hosana!**] p. [**Hosa!**]

[**Hosa hosasa!**] p. [**Hosa!**]

[**Hosa jeno hosa!**] p. [**Hosa!**]

[**Hosana!**] p. [**Hosa!**]

Hosanna!, Hozanna!, †**Ozanna** *okrzyk radosny, oznaczający dosłownie: ratuj!, zbaw!:* H. Synowi Dawidowemu. H. na wysokościach. Wuj. <Hb. hosziana = ratuj!, zbaw!>

[**Hosasa!**] p. [**Hosa!**] <Okrzyk.>

[**Hosasa hosasa!**] p. [**Hosa!**]: H. H., uciekła nam beczka piwa do lasa!

[**Hosiasia hosiasia!**] p. [**Hosa!**]: **H. H., nie pójde** za Jasia.

Hosjer, a, lm. **rzy** *ten, co na giełdzie spekuluje na zwyżkę, zwyżkowiec.* <p. Hosa>

× **Hospicjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów 1.** *przytułek dla podróżnych, gospoda.* **2.** *dom pijatyk studenckich.* <Łć. hospitium>

Hospitant, a, lm. **ci 1.** *członek parlamentu, który należy do jakiegoś klubu sejmowego, ale zastrzega sobie wolność głosowania w pewnych sprawach:* Dotychczasowi hospitanci stronnictwa konserwatywnego wystąpili z niego. **2.** *student uniwersytetu, uczęszczający na wykłady bez zapisania ś. do rzędu słuchaczów, a. słuchający niektórych tylko kursów.* <Łć. hospitans, 2 pp. hospitantis = odwiedzający>

Hospitantka, i, lm. **i** forma. ż. od **Hospitant:** Senat Uniwersytetu Jagielońskiego może dopuścić kobiety jako hospitantki, za specjalnym zezwoleniem ministerjum.

Hospodar, a, lm. **owie,** †**Spodar 1.** *tytuł panującego w daw. Litwie.* **2.** *tytuł książąt wołoskich i mołdawskich.* <Brs. haspadár = pan, gospodarz>

Hospodarat, u, lm. **y** p. **Hospodarstwo:** Pokucie to wcielano do hospodaratu, to znowu do nas wracało. Rol.

Hospodarczyk, a, lm. **i 1.** *syn hospodara:* Tam mu Stefana hospodarczyka swego prezentował syna. Szaj. **2.** *kandydat, aspirant do godności hospodara:* Należało tylko czekać cierpliwie w roli kandydata „hospodarczyka,“ bo tak nazywano aspirantów do wyżej naznaczonej godności. Rol. Tych solicytantów od ich ambicji hospodarskiej hospodarczykami powszechnie zwano. Szaj.

Hospodarka, i, lm. **i** p. **Hospodarowa.** Przen.: Nie drżyj, hospodarko moja miła, zbliżamy ś. oboje ku nieznanym krainom. Krasiń. *(= pani, królowo, władczyni).*

Hospodarowa, ej, lm. **e, Hospodarka** *żona hospodara:* Te wszystkie w innych pokojach traktowała H. Jejmość. Szaj.

Hospodarować, uje, owal, Hospodarzyć *być hospodarem:* Pomoc przeciw Aleksandrowi, hospodarującemu wówczas na Wołoszy. Chodź.

Hospodarowanie, a, blm., czynność cz. **Hospodarować,** *hospodarzenie.*

Hospodarówna, y, lm. **y** *córka hospodara:* Sam wielki książę moskiewski zamyślał zgłosić ś. o rękę bogatej hospodarówny. Szaj.

Hospodarski przym. od **Hospodar:** Wystąpienie na dworze hospodarskim. Szaj. Ludzie hospodarscy, to jest bojarowie. Rol. Ziemianin H. z Bychowa. Rol. Majestat nasz H. St. lit. Rewizja zamków miejscowych, dokonana przez djaka Lwa Potajewicza Tyszkowicza w r. 1545 z rozkazu hospodarskiego. Rol. *(=królewskiego, monarszego).*

Hospodarstwo, a, lm. **a 1.** *godność, dostojeństwo hospodara:* Zamojski utrzymał na hospodarstwie dom Mohiłów. Lel. **2.** a. **Hospodarat** *kraj, rządzony przez hospodara (np. Moldawja i Wołoszczyzna):* H. wołoskie jest jak przepiórcze pole: kto więcej da Turczynowi, ten będzie hospodarem. Rol. **3.** blm. zb. *hospodar z żoną.*

†**Hospodaryni, i,** lm. **e** *pani:* Królowa jako H. ma wiedzieć, co ś. w domu jej dzieje. Birk.

× **Hospodarzanka, i,** lm. **i** *gospodyni:* Straszna krwi, H., rzeź czerwona, stoi w dymie, pędzonym od Zaporożców. Słow.

Hospodarzenie, a, blm., czynność cz. **Hospodarzyć,** *hospodarowanie.*

Hospodarzyć, y, ył p. **Hospodarować:** Bohdan musi być wolny i musi H. na Wołoszy. Chodź.

× **Hospodyn, a,** lm. **owie 1.** *pan:* Witaj, miły hospodynie! Słow. „A witajże nam, witaj, miły hospodynie!“—krzyknął Stokosz. Skarb. **2.** *ksiądz.* Zim. <Z Ukraińska, zam. Gospodzin>

× **Hospodyński** przym. od **Hospodyn,** *pański:* Książę Jeremi rzekł porucznikowi: „Pojedziesz waść ode mnie w poselstwie na Sicz i oddasz ten list z moją hospodyńską pieczęcią.“ Sienk.

[**Hossa hossa!**] p. [**Hosa!**]: H. H., będzie piwko po dwa grosza! <Okrzyk.>

[**Hostec, tca,** lm. **tce**] *gościec, reumatyzm:* H. mu ś. przyrzucił. <Ukr. hostec>

Hostja, i, lm. **e 1.** a. × H. poświęcona = *większy krążek opłatka konsekrowany, Przenajświętszy Sakrament, komunikant kapłański:* H. w monstrancji. **2.** × wog. *opłatek:* H. niepoświęcona. Troc. <Łć. hostia = ofiara>

†**Hostruchan, a,** lm. **y** p. **Roztruchan.**

× **Hosudar, a,** lm. **owie** *pan, jako tytuł księcia a. bojara moskiewskiego:* Dopiero hosudarowie w nogi do szyków, a my za niemi. Pas. <Ros. gosudàrь = pan; książę, panujący>

× **Hosudarski** *książęcy, carski:* Znaleziono: armat lanych 8, hakownic 50, rusznic hosudarskich 143. Górs. Matiuszka, dawaj winka hosudarskiego. Pas.

× **Hosudarynia, i,** lm. **e** forma ż. od **Hosudar,** *księżna, panująca:* Kupcy, którzy 500 rubli płacą rocznie hosudaryni. Kal. <Ros. gosudàrynja = pani>

†**Hość, a,** lm. **e** *gość, obcy, przybysz:* Jeśliby w domu ziemiańskim H. był, a tamby go drugi naszedwszy urębał albo zabił... <Ukr. Czes. host' = gość>

[**Hośle, i,** blp.] p. **Huśla.**

†**Hośm, miu** *osiem:* Każdy sędzia ciążę lecie dwie niedzieli, a zimie H. dny cało schować ima. St. wiśl. <p. Osiem>

[**Hot**] **1.** *w prawo, po prawej stronie:* **Já** hot, a ty ksob. Hot drogi *(=po prawej stronie drogi).* **2.** *na prawo!* (wołanie na konie): Wiu H.!—odezwał ś. na konie i orać począł. Krasz. **3.** *oto!* Por. **Hotniejszy, Hotta droła!** <Okrzyk.>

Hotel, u, lm. **e 1.** a. [**Fotel**] *dom, w którym stają podróżni, gospoda, zajazd, dom zajezdny.* **2.** × *pałac wysokich urzędników, np. ministrów, posłów i t. p.* Sł. wil. **3.** a) żart.: [H. de Hak] = *areszt, koza, więzienie.* b) zł. *areszt policyjny.* Zdr. **Hotelik.** <Fr. hôtel>

[**Hotel, u,** lm. **e**] p. **Fotel.**

Hotelarz, a, lm. **e, Hotelista, Hotelownik** *właściciel hotelu.*

Hotelik, u, lm. **i** p. **Hotel:** Powracał do hoteliku swego. Krasz.

Hotelina, y, lm. **y** m. *nędzny hotel.*

Hotelista, y, lm. **ści** p. **Hotelarz.**

Hotelownik, a, lm. **cy** p. **Hotelarz.**

Hotelowy przym. od **Hotel:** Numer H. Hotelowa remiza powiozła nasz kwartet pod górę Bielańską. Bał. **Hotelowy, ego,** lm. **i** rz. *posługacz w hotelu, numerowy.*

[**Hotniejszy**] *prawy:* Hotniejsza strona. Por. **Hot.** <Od Okrzyku Hot>

[**Hotoli**] *oto jest:* Kany on mi poleciáł, co mi bótki obiecáł? — H. je za lasem, trzymá bótki za pasem. <(H)o + To + Li>

[**Hotta droła!**] *wykrzyk w pieśni.* <Okrzyk.>

Hottonja, i, lm. **e** bot. p. **Okrężnica.** <Now. niby Łć., od nazwiska Ang. Hotton>

Hou! w. **1.** wyrażający obawę, uczucie nieprzyjemne: Tym głośniej wołał H.! i tym silniej walił z bicza. Korz. **2.** [H.] *popędzanie bydła:* H. H., jałośka, H. do domu! <Okrzyk.>

†**Howad, u,** lm. **y** p. **Owad.** L.

[**Howado, a,** lm. **a**] **1.** *bydlę.* **2.** *bydło.* Por. **Gawiędzina.** <Czes. hovado>

× **Howeju!** (u Żydów) *biada!, gwałtu!* (= **Aj-waj**). L. <? Nm. ei weh!>

[**Howieda, y,** lm. **y**] *potwór.* <Z Czes. hovado = bydło>

Hozanna p. **Hosanna.** Przen. (o skowronku): Lecisz w górę, by z anioły zaśpiewać H. Syrok.

[**Hozdować się, uje ś., ował ś.**] p. **Ozdować ś.**

[**Hozdowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hozdować ś.**

Hozdownia, i, lm. **e** p. **Mielcuch.**

Hożo przys. od **Hoży.**

Hoży *czerstwy, świeży, krzepki, kwitnący, żwawy, nadobny:* H. młodzieniec. Dziewczę hoże. Przepióreczko piękna, hoża, nie uciećzesz nam do zboża. Zal. <Ukr. hożyj>

[**Hójdać, a, ał**] p. **Huśtnąć.** <Ukr. hòjdaty>

[**Hójdanie, a,** blm.] czynność cz. **Hójdać.**

[**Hójdawka, i,** lm. **i**] p. **Huśtawka.** <Ukr. hòjdaŭka>

Hólka, i, lm. **i, Olka, Holna** a. **Olna linka** fl. *linka do holowania statków przez ludzi.* <Z Nm. holen = holować>

[**Hónem**] p. **Honem:** A wracáj H.!

[**Hónor, u,** blm.] p. **Honor.**

[**Hónorzyć się, y ś., ył ś.**] p. **Honorzyć ś.**

[**Hórdać, a, ał**] p. **Hurdać.**

[**Hórdanie, a,** blm.] czynność cz. **Hórdać.**

[**Hóśle, i,** blp.] p. **Huśla.**

[**Hówno, a,** lm. **a**] *gówno.* <Słc. Czes. hovno>

Hr. skrócenie = *hrabia.*

Hrabia, ego a. **i** a. [**e**], lm. **owie, Graf,** †**Grof,** †**Grabia,** [**Grabia**] *tytuł znakomitego szlachcica, pośredni między baronem a margrabią:* U nas majętny szlachcic, choć urzędu dwornego nie miał, hrabią ś. pisał, obyczajem niemieckim, gdy miał znaczne dobra. Nar. H. na Tarnowie. H. Paryża. [U hrabie, od hrabie]. Padł koń hrabi, spadł H. Mick. Zbudził hrabię. Mick. Chce hrabiego

osadzić na nowym dziedzictwie legalnie i formalnie. Mick. H., co psy obrabia. Prz. (o człowieku, nieprawnie używającym tytułu hrabiowskiego). <Czes. hrabě, z Nm. Graf>

Hrabianka, i, lm. **i, [Grafianka]** *córka hrabiego.*

× **Hrabiankowski** przym. od **Hrabianka**: Ma prawdziwie H. szyczek. Gaw.

Hrabiątko, a, lm. **a, Hrabię, Grafiątko 1.** *dziecię hrabiowskie.* **2.** ir. *biedny hrabia, szczeg. młody:* Zaczął próbować swoich sił na hrabiątkach i baroniątkach. Prus.

Hrabicz, a, lm. **e, Hrabik** *syn hrabiego;* pog. *hrabia, szczeg. młody.*

Hrabię, ęcia, lm. **ęta** p. **Hrabiątko**: Niechaj hrabięta trwonią majątki, my prosta szlachta zyskujemy na tym. Spas.

Hrabik, a, lm. **i** p. **Hrabicz**: Winszuję ci, majorze, żeś złowił hrabika. Mick.

Hrabina, y, lm. **y, Hrabini, Grafowa,** × **Grabini,** × **Grabinia,** × **Grabina,** × **Grafinia,** × **Grafini, [Grafina, Grafka]** *żona hrabiego:* H., opera Moniuszki. Zdr. **Hrabinka.**

Hrabini, i, lm. **e** p. **Hrabina**: H. Kirkor. Słow.

Hrabinka, i, lm. **i** p. **Hrabina.**

× **Hrabinny** przym. od **Hrabina.** L.

Hrabiostwo, a, lm. **a, Hrabstwo,** × **Grabstwo, [Grafostwo, Grafstwo] 1.** *tytuł, godność hrabiego.* **2.** *majątek, dobra hrabiowskie:* Dawne H. Szampanji. **3.** zb. *hrabia z żoną:* H. Zamojscy.

Hrabiowski, Hrabski przym. od **Hrabia**: Tytuł H. Korona hrabiowska. **Po hrabiowsku** przys. *jak hrabia:* Żyć po hrabiowsku.

[Hrabiówka, i, lm. **i]** *rodzaj czapki a. kapelusza.*

Hrabski p. **Hrabiowski**: H. koń zwrócony z drogi prosto kłusował polem aż pod zamku progi. Mick.

× **Hrabskie** przys. *po hrabiowsku, jak hrabia a. jak u hrabiego:* W oczach wiedźmy to ubranie wydawało ś. prześlicznie, H., jak utrzymywała. Bał.

Hrabstewko, a, lm. **a** p. **Hrabstwo.**

Hrabstwo, a, lm. **a,** × **Grabstwo 1.** p. **Hrabiostwo**: a) W Polszcze są niektóre familje hrabstwem państwa Rzymskiego ozdobione. Kras. b) Wkrótce pojmie wdowę, panią dóbr, za żonę, a z nią księstwo i hrabstwa dwa uksiążęcone. Mick. Przen.: Pszczoły równo i spólnie po hrabstwie plondrują zielonym. L. *(=krainie).* c) H. wyjechali do Podhorzec. And. **2.** *jednostka podziału terytorjalnego w wiekach średnich (i dotychczas w Anglji):* Hrabstwa w Anglji miały swój samorząd. Zdr. **Hrabstewko.**

[Hradyszcze, a, lm. **a]** p. **Horodziszcze**: Wśród wału było jedno wnijście na stare H. Krasz. <Niby spolszczenie Ukr. horodyszcze>

× **Hramota, y,** lm. **y** p. **Ramota**: Mieli powiedziane w instrukcji wycofać z rąk króla Władysława oryginał hramoty, spisanej pod Moskwą. Dar. *(=traktatu).* Watażkowie drużyn hultajskich wynosili w stepy wieść o hramocie królewskiej. Jeż. Mieli, zjechawszy, wymienić hramoty *(=pełnomocnictwa),* następnie zbadać miejscowych mieszkańców w sprawie dawnych granic. Dar. <Ukr. hrámota, z Gr. grámmata>

[Hramotnik, a, lm. **i]** bot. p. **Koniczyna.**

[Hrazisty] p. **Grzązki**: Ziemia hrazista. Stryjk. <Brs. hrazisty(j)>

[Hrebelki, lek, blp.] bot. **1.** p. **Bodziszek. 2.** p. **Iglica.** <Brs. hrabiałki>

[Hreczanik, a, lm. **i]** p. **Gryczanik.** <Ukr. hreczanyk>

Hreczany p. **Gryczany.** <p. Hreczka>

[Hreczanyk, a, lm. **i]** *chleb z mąki gryczanej.* <Ukr. hreczanyk>

Hreczka, i, blm. bot. p. **Rdest.** Przen.: Hreczkę siać = *gospodarować na małym, własnemi rękoma uprawiać ziemię.* <Ukr. hreczka>

Hreczkosiej, a, lm. **e** p. **Grykosiej**: Bieda, kiedy to człowiek na kawałku roli musi być hreczkosiejem. L. Żart. wog. *gospodarz wiejski, obywatel ziemski, ziemianin.* <Hreczka + SIE>

Hreczkosiejstwo, a, blm. *małe gospodarstwo wiejskie; zajmowanie ś. gospodarstwem wiejskim.* Kaczk., Krasz.

Hreczkowaty: Maść konia hreczkowata = *pewien kolor sierści na koniu.* <p. Hreczka>

[Hreczuszki, ów, blp., **Reczuszki, Racużki, Raczuszki, Racużki, Raczki, Raczuchy, Reczuchy]** *rodzaj placków gryczanych a. kartoflanych.* Por. **Gryczanik.** <Ukr. hreczuszok>

[Hreczynka, i, lm. **i]** bot. p. **Rdest.** <p. Hreczka>

[Hreczysko, a, lm. **a, Reczczysko]** *pole z hreczką; pole, na którym była gryka:* Dzikie gęsi i kaczki szukają żeru na pokosach owsa i hreczysku. Pol. Por. **Gryczysko.** <p. Hreczka>

† **Hreczysny** p. **Gryczany.**

[Hrendżały, ów, blp.] *sanie:* Dla ogromnych śniegów w tamtych stronach karety wyprawiono na hrendżałach. Bukar. Por. **Gryndżoły.** <Ukr. hryndżoła>

[Hrobáczek, czka, lm. **czki]** p. **Hrobak.**

× **Hrobak, a,** lm. **i** p. **Robak.** Zdr. **[Hrobáczek].** <p. Robak>

[Hrom, u, lm. **y]** *grom, piorun.* <Czes. hrom>

† **Hromak, a,** lm. **i** p. **Rumak.** Stryjk. <p. Rumak>

[Hromotnik, a, lm. **i]** bot. p. **Koniczyna.** <Ukr. hromotnyk>

[Hromski] przym. od **Hrom**: To je H. człowiek *(=przeklęty).* <Czes. hromský>

[Hromyk, a, lm. **i]** bot. p. **Połonicznik.** <Ukr. hromyk>

† **Hronostaj, a,** lm. **e** i **[Hronostaj]** p. **Gronostaj.** <p. Hornostaj>

† **Hronostajowy** i **[Hronostajowy]** p. **Gronostajowy.**

! **Hrosz, a,** lm. **e** p. **Grosz**: Nam hroszy trzeba dać dużo. Krasz. I dworstwo ś. zmieni, kiedy w pytlu hrosza neni (=niema). Kochan. <Ukr. hrosz>

[Hroźny] *groźny, straszny.* <Czes. hrozný>

[Hrómada, y, lm. **y]** p. **Gromada.** <Ukr. hromada>

[Hrómotrzask, a, lm. **i, Gromotrzask]** bot. p. **Rozchodnik.** <Ukr. hromotrask>

Hrózd, a, lm. **y** bot. p. **Mleczaj.** <Ukr. hruzd>

Hrózda, y, lm. **y** bot. p. **Mleczaj.**

Hrrm! w., oznaczający zaciekłość = *brr!:* Ja jemu! ja jego! H.!—burczał pasza. Jeż. <Okrzyk.>

[Hruba, y, lm. **y]** p. **Gruba.** <Ukr. hruba>

[Hrubaśny] p. **Gruby.** <p. Hruby>

[Hrubo] p. **Grubo.**

[Hrubość, i, blm.] p. **Grubość.**

[*Hrubsz] w wyrażeniu: **[Z hrubsza]** p. **Gruby.**

[Hruby] p. **Gruby**: Kaśka je hrubá *(=w ciąży).* Zostanie hrubom *(=zajdzie w ciążę).* Zamknon na kłódke hrubom. <Słc. Czes. hrubý>

× **Hrudek, dka,** lm. **dki** *kępa, wzniesienie:* Nałożymy gdzie ognia w łozach na hrudku, albo

w lesie przy starym pniu spróchniałym. Krasz. <Ukr. hrudòk>

[**Hrudzinka, i,** lm. **i**] p. **2. Grudzizna.** <Brs. hrudzinka>

[**Hruk, u,** blm.] w wyrażeniu: [Narobić stukuhruku] *narobić huku, stuku, szumu, hałasu.* <Ukr. Brs. hruk = hałas, łomot>

[**Hruszka, i,** lm. **i**] bot. *roś. psianka kartofel* (solanum tuberosum) *a. jej bulwa.* <Ukr. Brs. hruszka>

[**Hruza, y,** blm.] *zgroza.* <Czes. hrůza>

Hruzd, a, lm. **y** bot. p. **Mleczaj.** <Ukr. Brs. hruzd>

Hruzda, y, lm. **y** bot. p. **Mleczaj.**

†**Hruzki** p. **Grzązki:** Przyszło im ś. przeprawić przez miejsca bardzo hruzkie abo lgnące. Papr. <Ukr. hruzkŷj, Brs. hruzki(j)>

[**Hruździel, a,** lm. **e, Bruździel, Chróściel, Chrust**] *rodzaj grzyba* (p. **Mleczaj**). <Brs. hruzdziel>

[**Hryc, a,** lm. **e**] p. **Hryć:** Choć ś. rodził hrycem, leda wziąwszy przezwisko, zostanie szlachcicem. Pot.

[**Hrycaj, a,** lm. **e**] zool. p. **Rycyk.** <? Czes. řičan, řičák = krzykacz>

[**Hryczanyk, a,** lm. **i**] = **Gryczanik.** <p. Hreczanyk>

Hryczka, i, blm. bot. p. **Rdest.** <p. Hreczka>

[**Hryć, a,** lm. **e, Hryc**] *prostak, gbur, cham.* <Ukr. Hryć zdr. od Hryhoryj = Grzegorz>

[**Hrydnia, i,** lm. **e, Jawia, Osieć**] *izba czarna (=kurna), gdzie zboże suszą:* Ruś Biała zaraz z pola znosi wszelakie zboże do izb czarnych, które oni hrydniami zowią, i tam je suszą. Paszk. <Brs. hrŷdnia>

[**Hrym!**] p. **Rym!:** Słyszę: H., coś upadło. Wal. On H. na ziemię. Boh. <Brs. hrym>

[**Hrymnąć, nie, nął**] **1.** p. **Rymnąć:** Hrymnąłem mu do nóg. Chodź. **2.** kogo, co a. kim, czym = *powalić, wywrócić, cisnąć, rzucić:* A on jak nie hrymnie go (a. nim) o ziemię. Wal. **3.** *uderzyć, palnąć:* Hrymnął go w łeb obuchem. Wal. <Ukr. hrŷmnuty, Brs. hrŷmnuć>

[**Hrystoryja, i,** lm. **e**] p. **Historja.**

[**Hryź, i,** blm.] p. **Gryź.**

[**Hrzybiet, u,** lm. **y**] p. **Grzbiet.** <Zam. Chrzybiet>

Hu! w. **1.** oznacza przerażenie, niezadowolenie, zadziwienie = *fu!, fuj!, fi!:* Hu! co za fantazja u tego kawalera! Nie daruj! pocałuj! hu! Sienk. Hu! co za straszliwe zimno! **2.** a. **Hu hu,** wyraża wołanie, odzywanie ś., wzywanie, zachęcanie do wesołości, zabawy = *hej!, hola!, hop hop!* **3.** szczując psy = *huzia!, kuź!* **4.** *naśladowanie głosu sowy.* **5.** *naśladowanie śmiechu = cha cha cha!, chi chi chi!:* Hu, hu, śmiał ś. Rzędzian. <Okrzyk.>

[**Hu a ha!, Hulu hulany!**] *przyśpiew.*

Huba, y, lm. **y** **1.** p. **Hubka:** Którakolwiek z tych dwuch takie iskry z niego wykrzesze, że ś. od nich serce w nim, jak H., zajmie. Sienk. Dano huby i chust, aby ją (krew) zatamować. Krasz. **2.** ×i zdr. × **Hubka** *gęba, usta:* Czyja zguba, tego grzechu pełna H. Prz. **3.** *grzyb wog. prócz grzyba właściwego, borowika:* Bodajeś ty huby jadł! (przekleństwo). **4.** a. posp. **Gębka** bot. = a) a. **Żagiew** (polyporus) *roś. z gromady grzybów, z rodziny żagwiowatych.* Gatunki: H. g a ł ę z i s t a a. C h o r o s z, S i e d ź (p. a. boletus frondosus). H. l e k a r s k a a. m o d r z e w i o w a (p. officinalis). H. n i s z c z ą c a a. d o m o w a (p. destructor). H. o b r z e ż o n a a. j o d ł o w a (p. marginatus). H. t w a r d a a. o g n i o w a a. G ą b k a d ę b o w a (p. igniarius). H. ż a g w i o w a a. b u k o w a (p. fomentarius). b) p. **Grzyb.** c) [Dymna H. a. dymna bedka] = *grzyb sromotnik smrodliwy* (phallus impudicus). <Słc. Ukr. huba, Czes. houba>

[**Huba, y,** lm. **y**] **1.** *włóka gruntu:* Chłopcy mi ś. zalecają, co po hubie gruntu mają. Maż ta ziemia iść rozerwana na zagony i huby? Krasz. **2.** *gospodarstwo, wybudowane w polu; kolonja:* Mieszkać na hubach. <Dnm. hube = Nm. Hufe>

Hubara, y, lm. **y** zool.: H. wschodnia (houbara Macqeni) *ptak brodzący dropiowaty.* <Now. niby Łć. b(o)ubara>

Hubczasty *opatrzony w hubkę:* Używano rusznic z podżogiem czyli knotem, hubczastych a. brodatych. Górs. <p. Hubka>

[**Hubel, bla,** lm. **ble**] = **Hebel.**

[**Hubiarka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Hubiarz.** <p. [Huba]>

[**Hubiarz, a,** lm. **e, Hubnik**] *właściciel [huby], t. j. jednej włóki roli; gospodarz zamożniejszy.*

[**Hubiarzów**] *należący do hubiarza.*

[**Hubica, y,** lm. **e, Ściana**] *miara długości tkaniny (= 6 łokci).* <Brs. hùbica>

[**Hubić, i, ił**] p. **Gubić.** <Czes. hubiti = gubić>

Hubielica, y, lm. **e** bot. (andromachia) *roś. z rodziny złożonych.* <Brs. hubièlica>

[**Hubienie, a,** blm.] czynność cz. **Hubić.**

Hubka, i, lm. **i** **1.** a. H. handlowa, **Hupka, Huba,** × **Gubka,** [**Gąbka, Gębka, Gąba**] *sztucznym sposobem przyrządzona żagiew z niektórych gatunków grzyba huby do rozniecania i przenoszenia ognia:* Dmuchać w zatlone hubki. H. i krzesiwo. **2.** × p. **Huba:** Gdyby nie H., to byłaby szubka. Prz. **3.** [H.] = a) *gąbka.* b) w lm. *rodzaj grzybów.* **4.** bot. p. **Grzyb.** **5.** chem. p. **Gąbka.** <p. Huba>

Hubkowy przym. od **Hubka; Hupkowy, Hupczany.**

[**Hubnik, a,** lm. **cy**] p. **Hubiarz.** <p. [Huba]>

[**Huchna, y,** lm. **y**] bot. p. **Smardz.** <?>

× **Huchro, a,** lm. **a** p. **Chuchro.**

Huciany, Hutny przym. od **Huta; Hutarski, Hutniczy,** × **Hutnicki:** Robotnik, pisarz H. <p. Huta>

[**Huciu puciu**] p. **Heciu peciu dylu dylu.** <Okrzyk.>

Huciuś wotus a sa sa sa! *przyśpiew myśliwski.* <Okrzyk.>

[**Huckać, a, ał**] **1.** *wygadywać, szczuć na kogo.* **2.** *podmawiać, podbechtywać:* Spólnik mi hucká celádź. <Słc. huckat'>

[**Huckanie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Huckać.**

†**Huckop, u,** lm. **y,** †**Hunckop,** †**Hunskop,** †**Unskop** *rodzaj hełmu średniowiecznego.* <Nm. Hundskappe = hełm, dosł. Hunds = psa, psi + kappe = kaptur>

[**Hucuł, a,** lm. **y**] *silnie zbudowany i dobrej tuszy dzieciak, człowiek:* Wygląda jak H., jak mołdawan. <Rum. hot (czyt. hoc) = złodziej, zbój, + -ul = poimek>

[**Hucułek, łka,** lm. **łki**] *niewielki koń huculski:* Utworzyła ś. rasa hucułków, dotąd bardzo jeszcze ceniona. Pol.

[**Hucz!**] *odpędzanie kur,* a s i o!: H. kury! <Okrzyk.>

Huczeć, y, ał p. **Huknąć.**

Huczek I. czku, lm. **czki** p. **Huk:** Najmniejszy H. wielką trwogę w obozie sprawował. Kłok. Ledwo żyw z pociechy, radosne stroi huczki, gziki, śmiechy. L. **2. czka,** lm. **czkowie** = a) a. †**Huj** *krzykacz, hałaburda:* Kisiel, ów H. kozaczy, jak go mianowano. Jeż. b) a. **Hukacz** myśl. *ten, co na obławie krzykiem zapędza zwierza do ostępu.* <p. Huk>

Huczenie, a, blm., czynność cz. **Huczeć.**

Huczka, i, lm. **i** myśl. *obława.* <p. Huk>

Hucznie, Huczno przys. od **Huczny:** Żyć H. Wesele odbyło ś. H. H. wjechał do miasta.

Huczno p. **Hucznie:** H., buczno, a w pięty zimno. Prz.

Huczny I. a. **Hukliwy** *wydający huk, głośny, hałaśliwy, krzykliwy, wrzaskliwy:* Po wszystkim mieście głosy huczne trąby dają. Bardz. Huczne wiwaty. Moraw. Twoja niema pochwała więcej warta, niż te huczno-brzmiące brawa. And. Huczne oklaski. Z bronią, co w strzale huczniejsza nad grzmot. Mick. **2.** *szumny, suty, wystawny, pokaźny, okazały:* Huczne wesele. Dawano huczne zabawy. Mick. Huczna biesiada. Malcz. Całe huczne zgromadzenie milczało chwilę. Mick. <Dźwn.>

[**Huczyć się, y ś., ył ś.** p. **Hukać ś.** <p. [Hukać ś.]>

[**Hućba, y,** lm. **y, Siekawica**] *wichura ze śniegiem a. deszczem.* <Dźwn.>

[**Hućkać, a, ał**] p. **Huśtnąć:** A tociem ja cię obwijała, nogami kołysała, hućkała, niańczyła. Krasz. <Ukr. hućkaty, od Ukr. hucia = kolebka>

[**Hućkanie, a,** blm.] czynność cz. **Hućkać.**

†**Hud, u,** lm. **y** p. **Udo.** Trzyc.

[**Hudać, a, ał**] *wydawać głos właściwy dudkowi:* Kraniec lasu opędza dudek, stawiając co chwila czub strojny i huda. Pol. <Dźwn.>

[**Hudanie, a,** blm.] czynność cz. **Hudać.**

Hudany, ów, blp. *gatunek kur francuskich.* <Od nazwiska hodowcy Ang.>

Hudański przym. od **Hudany:** Rasa hudańska.

[**Hudcy**] p. **Hudko.**

[**Hudki**] *żwawy, prędki.* <p. Chutki>

[**Hudko,** st. w. **Hudcy**] przys. od **Hudki.**

†**Hudo, a,** lm. **a** p. **Udo.** <p. Udo>

[**Hudobina, y,** lm. **y**] *biedaczka.* Por. **Chudobina.**

[**Hudza!**] *okrzyk przy odpędzaniu gęsi.* <Okrzyk.>

[**Hudziadzia, i,** lm. **e**] **I.** *zdziecinniały starzec.* **2.** *człowiek bez zdrowego rozsądku, narwany.* <Może zmieszanie Chudy z Dziad>

[**Hudziątko, a,** lm. **a**] *chudziątko, biedactwo.* <Czes. chuďatko>

I. Huf, u, lm. y p. **Hufiec:** Miał z sobą wozy i jezdne, i był tego niemały H. Leop. Niech ś. szykują wszystkie djabelskie hufy. Wuj. Obiega hufy, szykuje śród drogi. Mick. Z resztą hufów ciągną bojownicy. Mick. Przen.: H. gazeciarskich szermierzy. Sow. Zdr. **Hufik, Hufeczek.** <Nm. Haufe(n) = gromada>

2. Huf!, Huff! w., oznaczający szczekanie, czyli granie psów gończych: Zagraj pierwszy odezwał ś.: huf huf huf! za nim inni: taf tuf taf! L. <Dźwn.>

3. Huf!, Uf! okrzyk przy skakaniu = *hop!:* Nie mów H., aż przeskoczysz rów. Prz. <Okrzyk.>

†**Hufać, a, ał** p. **Ufać.** <p. Ufać>

[**Hufać, a, ał**] *warczeć, kwiczeć jak wieprz:* Świnia hufa, gdy huknie, zawarczy głośno. <Dźwn.>

†**Hufanie, a,** blm., czynność cz. †**Hufać;** *ufność, nadzieja:* Gdzież są bogowie, w których swe H. pokładali? Leop. <p. Ufanie>

[**Hufanie, a,** blm.] czynność cz. [**Hufać**].

Hufczyk, u, lm. **i** p. **Hufiec:** Po obu stronach po trzy hufczyki. Czoł. <p. 1. Huf>

Hufeczek, czka, lm. **czki** p. **I. Huf.** L.

Huff! p. **2. Huf!:** Za dzikiem psy jak do szturmu idą, skomląc: H.!, H.!, H.! Haur. <Dźwn.>

Hufiec, fca, lm. **fce,** × **Ufiec, Huf,** × **Uf** *oddział wojska nieoznaczonej liczby, kupa, zastęp, poczet żołnierzy:* Ostatni H. pędzą w środek Litwy. Mick. Oni sami śród bitwy, hufce niemieckie rzuciwszy, między Litwinów uciekli. Mick. Przen.: H. ludu *(= rzesza, tłum).* Zdr. **Hufczyk.** <p. 1. Huf>

Hufik, a, lm. **i** p. **I. Huf:** Wyszły ku potkaniu z obozu trzy hufiki. Leop.

Hufnal, a, lm. **e, Ufnal, Ofnal,** [**Uchnal**] *gwóźdź do podkowy,* in. kopytnik. <Nm. Hufnagel>

Hufnica, y, lm. **e, Haufnica** *działo używane w Polsce w XV i na początku XVI wieku, pierwowzór haubicy.* <Czes. houfnice>

†**Hufny** przym. od **I. Huf:** Strzelby hufnych. Jancz.

Hugienot, a, lm. **ci** p. **Hugonot.** <Fr. huguenot>

[**Hugnąć, nie, nął, Hugnuć**] *huknąć, uderzyć.* <Dźwn.>

[**Hugnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hugnąć.**

[**Hugnuć**] p. **Hugnąć:** Chciál mie H. w głowe.

Hugonot, a, lm. **ci, Hugienot** *kalwinista francuski w XVI i XVII wieku.* <p. Hugienot>

Huha! w., pobudzający do szybszej, energiczniejszej czynności. <Okrzyk.>

[**Hu hu hu!**] *wołanie na świnie.* <Okrzyk.>

Huhu huhu! głos, wydawany przez dudka: Dudek huka: H. H.! <Dźwn.>

Huj! w. **I.** †p. **Hop!:** Nie mów H., aż przeskoczysz. Wuj. **2.** [H. a. **Huj-buj!**] *hejże!, dalej!, hola!:* Jak powiem: H., djable, do worka, to coby zaráz wláz. <Okrzyk.>

†**Huj, a,** lm. **owie** p. **Huczek:** Woli ś. hujami a wykrzykami, by zabijakami grodzić, niż ludźmi godnemi a porządnemi. Glicz. <Z okrzyku Huj>

[**Huja, Uja**] *wnet, zaraz.* <Okrzyk., może z Nm. hui!>

[**Huj-buj!**] p. **Huj!:** Huj, buj, kiepku mój! (o lekkomyślnych i rozpustnie żyjących). <Okrzyk., por. Czes. huj a buj = obficie, w bród>

[**Hujcák, a,** lm. **i**] p. **Chujczak.**

[**Hujdać, a, ał** i **H. ś.**] p. **Huśtnąć.** <p. Hojdać>

[**Hujdanie, a,** blm.] czynność cz. **Hujdać.**

[**Hujdanie się, a, ś.,** blm.] czynność cz. **Hujdać ś.**

[**Hujdu hujdu!**] *wyraz, naśladujący huśtanie,* b u j, b u j! <Dźwn.>

[**Hujma, y,** lm. **y**] *duża kupa, chmara:* H. ludzi. Por. **Hurma.** <? Por. Hurma>

[**Hujt!**] *naśladowanie wyskakiwania:* **Zając** H. z górka. Chłopcyna H. z wozu. <Okrzyk.>

[**Hujtać, a, ał**] p. **Huśtnąć.** <Od okrzyku Huj>

[**Hujtanie, a,** blm.] czynność cz. **Hujtać.**

[**Hujtnąć, nie, nął**] *skoczyć, wskoczyć:* Hujtne z tego drzewa na ziemnie. Pies hujtnął mu na kark. Por. **Hulnąć.**

[**Hujtnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hujtnąć.**

Huk, u, lm. **i 1.** *huczenie, huknięcie, trzask, łoskot, grzmot:* H. dział, bębnów, grzmotów, piorunu. Wśród huku dział. Fala uderzy z hukiem. H. oznacza silny, gruby, urywany, a gwałtownie wstrząsający powietrze głos. Kras. A. ×Strasznym ś. okręt rozbił hukiem. Troc. (zam.: z hukiem). **2.** *hukanie, fukanie, gromienie, łajanie; hałas, wrzask, krzyk:* Wpadł z hukiem do pokoju. Wpadliśwa tu z hukiem, z krzykiem, z weseliskiem i kulikiem. Pol. Krzyk tam i H. był wielki. Petr. Przyuczona do huku, musi słuchać rozkazu ojcowskiego. L. (*=zahukana*). Huku puku za talar, roboty za szóstak, a.: większy H., niż puk. Prz. **3.** przen.: Z hukiem a. × hukiem =*szumnie:* Z hukiem wesele być miało. Jabł. **4.** a. [**Hukiem**] przys. *mnóstwo, co niemiara, podostatkiem, obfitość:* W Wiśniczu na zamku gości H. Dworzan i drużyny H. Lel. Ma H. pieniędzy. Miasto trawy — rokiciny, miasto bydła—H. zwierzyny. Pol. Ryby, grzyby i wędliny, lny dorodne, H. zwierzyny. Pol. Czerwonych złotych hukiem jest u nas L. **5.** myśl. p. **Ryk. 6.** a. **Hupajło** zool. (ardea stellaris) *pospolita nazwa czapli bąka.* Zdr. **Huczek.** <Dźwn.>

[**Huk, u,** lm. **i**] *parzenie ś. (świń).* <p. Hukać ś.>

Hukacz, a, lm. **e 1.** [H. a. **Hukała**] *krzykacz, awanturnik.* **2.** myśl. = a) p. **Grzywacz.** b) p. **Huczek.**

Hukać, a, ał 1. p. **Huknąć. 2.** [H.] = a) *igrać.* b) (o maciorze) *wydawać głos.* [**H. ś.**] **1.** *hałasować, broić, dokazywać, bawić ś.* **2.** *rozbestwiać ś. rozwydrzać ś.* <Dźwn.>

[**Hukać się, a ś., ał ś.** p. **Huczyć ś., Halukać ś.**] **1.** (o świniach) *kiernozić ś., latować ś.* **2.** *uganiać ś. za czym:* Bido moja, bido, co sie tyla hukás? <Czes. houkati se (z Nm.)>

Hukał, a, lm. **y, Hupał, Hupała,** [**Hukała, Hukało, Hupało**] myśl. *ptak bąk* (ardea stellaris). <p Hupał>

[**Hukała, y,** lm. **y**] **1.** p. **Hukacz. 2.** p. **Hukał.**

Hukanie, a, lm. **a** czynność cz. **Hukać:** W lesie H. słychać zająca. Gosz.

[**Hukanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hukać ś.**

[**Huki, ów,** blp., **Jagody**] *jądra:* Wyjąć wieprzowi H. <Słc. huky>

Hukier, a, lm. **y** *mały okręt holenderski z dwoma a. trzema masztami.* <Hl. hoeker, Ang. hooker>

Hukliwy p. **Huczny.**

Huknąć, nie, nął, nied. **Huczeć,** częstot. **Hukać 1.** *wydać huk, zahuczeć, zabrzmieć, zagrzmieć, gruchnąć, zadudnić:* Wiatr, morze huczy (*=wyje*). Huczy morze, wzmaga ś. nawałnica. Niem. Zimowe zamieci huczą po górach. Mick. Kaskada hucząca. Tet. Działa, dzwony huczą. Huknęły kotły, dźwięk zaszczęknął broni. Niem. Chmura strasznym huknęła grzmotem. Troc. Koło młyńskie huczy. Kula armatnia, przelatując, huczy (*=warczy*). Ziemia pod ciężarem jazdy huczy (*=jęczy*). Kudłaty Żmujdzin w żarna huczy. Sienk. Nieos.: Huczy w kominie, w piecu, w uszach. Huczy, jak w garnku. Huczy ogień w hucie. Kn. Przen.: Oczy, w których, zdawało ś., przelewa ś. morze płomieni, hucząc hymnem zachwytu i tryumfu. Jeż. **2.** *rozlec ś., odbić ś. głosem huczącym:* Krzyczy, a ogromny głos jego po całym obozie huczy. Stasz. Huknęło rozjadłości echo. Stasz. **3.** × *być pełnym huku:* Knieja huczy. **4.** *rozejść ś., rozszerzyć ś., gruchnąć:* Huknęła ta nowina po obozie. Troc. **5.** × Huczeć czym = *występować z czym huczno, buczno, rozbijać ś., pysznić ś. szumnie, wyjeżdżać z czym:* Biskup ten nigdy nie uczy, lecz tylko gwardją strojnego żołnierza huczy. Zigr. **6.** *krzyknąć grubym i donosłym głosem, ryknąć:* Każdy z nich huknie, allalah! wołając. Paszk. Huczeć znaczy wydawać głos gruby i krzykliwy: hu, hu, hu! Kras. A. H. na kogo w lesie. Kiedy więc długo hukała, klaskała, z hukiem i klaskiem dalej poleciała. Gosz. Od złota świecące pijaki przy godowym huczą stole. Mick. Sprosne rytmy hucząc za kuflem. Stryjk. (*=głośno śpiewając*). Przen.: Cieszyła ś. szlachta, że można hukać, pukać. Lel. (*= dokazywać, broić*). **7.** nied. *wykrzykiwać, hałasować:* Ale mój przyjacielu, nie hucz tak, nie hucz, to pierwsza gra, zobaczym dalej, kto skorzysta. Zabł. Pijany chodził, hukając i tańcując po ulicach. Haur. Popili ś. chłopi i strasznie huczą. Troc. **8.** na kogo = *zgromić kogo, fuknąć, krzyknąć, burknąć, wrzasnąć na kogo:* Już na nich zewsząd naród nasz jako na wilki huka. Smotr. Huczą na niego. Troc. **9.** (o pszczołach, osłach, mułach, zającach, puhaczach, sowach, grzywaczach, dudkach, bąkach) *wydać głos właściwy:* Dudek huka: huhu huhu! Osieł, muł huczy (*=ryczy*). Puhacze w nocy hukają abo *trukają.* Haur. Huczy puszczyk. Kras. A. Sowa często, na dachu siedząc, hukała żałośnie. Koch. J. Huczy bąk. Kras. A. W chróstach coś huczy i ksyka. Mick. [Gołąb huczy] (*=grucha*). **10.** Huknąć = *trzasnąć, grzmotnąć, gruchnąć, palnąć, dzbęknąć, zwalić= uderzyć:* Jak huknę tego, co był przy wozie, pięścią w łeb, że aż usiadł na ziemię. Kaczk. <Dźwn.>

Huknięcie, a, blm., czynność cz. **Huknąć.**

× **Hukowy:** Podatek H. = *danina z miodu:* W końcu zeszłego stulecia składali Owruczanie podatek z miodu, hukowym zwany. Rol. <?>

× **Huku!** w., naśladujący odgłos huku, silnego wołania: Poczęła wołać: H.! H.! pokaż ś.! Sienk. <Okrzyk.>

× **Hul!** w., oznaczający wołanie: H. wołać. Troc. <Okrzyk.>

† **Hul, a,** lm. **e** p. **Ul.** Trzyc. Zdr. † **Hulik.**

[**Hula!**] **1.** [A hula ha!] p. **Hila! 2.** i [**A hula!**] p. **Hul hul!:** H. gęś z wody! H., H. moje gąski na wodę! <Okrzyk.>

Hulacki przym. od **Hulaka,** p. **Hulaszczy:** Ochrypłym głosem zawiodła hulacką piosenkę. Orzesz. Ówdzie lica wybladłe, pieszczone, jak cacko, uśmiechem zalotności, swobodą hulacką odznaczają czcicieli Bacha i rozpusty. Syrok.

Hulactwo, a, blm. p. **Hulaszczość:** Król eksjezuita i eks kardynał, od papieża ortodoksem utytułowany, pomagał też swoim hulactwem. Moracz.

× **Hulacz, a,** lm. **e** p. **Hulaka.**

[**Hulaczka, i,** lm. **i**] p. **Hulanka:** Mnie nie minie ta w karczmie hulacka.

Hulaczość, i, blm. p. **Hulaszczość:** Wtedy już kobieta kresowa wyrzekła ś. hulaczości junackiej. Rol.

Hulaczy p. **Hulaszczy:** Wiwat nasz Kubuś! — grono wykrzyka hulacze. Moraw.

Hulać, a, ał, [**Gulać**] **1.** *żyć po hultajsku, żyć hucznie i marnotrawnie, birbantować,* rub. *bomblować, puszczać ś., używać, lusztykować:* Jął ś. ladajakiej kompanji, hulał z niemi i marnował, póki mu stało. Haur. Hulaj duszo, piekło gore. Prz. Hulaj dusza bez kontusza. Prz. Hulaj! dusza! hulaj! — woła. Mick. Hulając w pjanej ochocie... Mick. A kiedy hulam, to na łeb, na szyję. Zal.

Kiedy H., to H. H. po nocach. **2.** *rozbijać ś., pozwalać sobie, korzystać ze swej przewagi:* Tak gryząc je (=żaby) swobodnie, wąż do dziś dnia hula. Mick. A tymczasem bies, pan placu, hulał sobie po pałacu. Od. **3.** [H.] *tańczyć.* <Od okrzyków Hu + La>

Hulaj-dusza, y, lm. **e** p. **Hulaka:** Między kosterami i hulaj-duszami, z jakich składała ś. Kmicicowa partja, oni odznaczali ś. wielką chciwością. Sienk. <Hulać + Dusza>

× **Hulajgorod, u,** lm. **y** p. **Hulajgród:** Idzie z hulajgorodami, któremi całe opasał wojsko. Pas. <Ukr. hulàjhorod>

Hulajgród, odu, lm. **ody,** × **Hulajgorod,** × **Hulajhorodyna** *rodzaj wieżyczki z desek, ze strzelnicami, wożonej na wozach a. na saniach dla osłony wojska posuwającego ś. ku nieprzyjacielowi, beluarda:* Piechoty spaliły znów czternaście hulajgrodów. Sienk.

× **Hulajhorodyna, y,** lm. **y** p. **Hulajgród:** To hulaj-horodyny! Nas-to Chmielnicki będzie mełł w tych wiatrakach. Sienk.

× **Hulak, a,** lm. **cy** p. **Hulaka.**

Hulaka, i, lm. **i,** × **Hulacz, Hulaj-dusza,** × **Hulak** *ten, co pędzi życie hulaszcze, birbant.* <p. Hulać>

Hulala! l. p. **Hul hul!:** a) [H., gąseczki, H. na Dónaj!] b) Gdy wilka pasterze zoczą, powstawa na niego okrzyk na powietrzu: H., póki nie uciecze do lasa. Haur. **2.** [H.] *wołanie na owce:* H., marchy, za bydłem buwaj. **3.** [H. a. **H. ha!**] *okrzyk na świnie, aby ś. nie gziły.* <Okrzyk.>

[**Hulala ha!**] p. **Hulala!**

× **Hulanda, y,** lm. **y** p. **Hulanka:** Odpadła ochota od pijatyki i hulandy po dworach. Kaczk. <Od Hulać, z końcówką niby Łć.>

Hulanie, a, blm., czynność cz. **Hulać.**

Hulanka, i, lm. **i l.** a. **Hulatyka, Hulka,** × **Hulanda,** [**Hulaczka, Hulsztyk**] *hulanie, zabawa huczna, lusztyk, birbantka:* Jedzą, piją, lulki palą, tańce, H., swawola. Mick. **2.** *zł. wesele; odpust.* <p. Hulać>

[**Hulany**] p. **Hu a ha!**

Hulaszczo przys. od **Hulaszczy:** Ludzie hałaśliwie ś. a H. bawili. Rol.

Hulaszczość, i, blm. rz. od **Hulaszczy; Hulaczość, Hulactwo:** Unosi ś. nad hulaszczością synowca królewskiego. Rol.

Hulaszczy, Hulacki, Hulaczy, × **Hulaszny** *hulający, rozpustny, birbancki:* Życie hulaszcze. Serdeczny taniec objął wszystkich bez wyjątku swoim hulaszczo-tęsknym tchnieniem. Orzesz. <Ukr. hulaszczyj>

× **Hulaszny** p. **Hulaszczy:** Hulaszna szlachta. Sienk.

Hulatyka, i, lm. **i l.** p. **Hulanka:** Przyszłe łupy miały zapłacić hulatykę. Sienk. Znaczne dochody przywodziły do zbytków i hulatyki. Niem. **2.** [H.] = a) *zabawa.* b) *człowiek lekkomyślny, marnotrawca.* <Od Hulać, z końcówką Łć.-Gr.>

× **Huletka, i,** lm. **i** *laska pasterska.* <Czes. hůletka>

† **Hulgród, odu,** lm. **ody** *wielkie sanie:* Potkał pan Strus Proszewickiego w mil 4 od stolicy, który hulgrodami szedł, to jest na saniach wielkich. Mask. <p. Hulajgród>

Hul hul! l. [H. a. **Hyl hyl!**] = a) a. [**Hula!, Hulala!**] *wołanie na gęsi:* Jasio począł na gąski hul hul hul hukać. b) a. [**A hula!, A hyla!**] *odpędzanie gęsi.* **2.** a. **Hulala!, Hul la la!** myśl. *zachęcanie psów, okrzyk myśliwych, płoszących zwierza, szczeg. wilka:* Wilcy wyją za gumnem w nocy, gospodarz pociąga rohatynki, w oknie: „H. H!" — woła. Rej. H. H. la la, wilku. Troc. <Okrzyk.>

Huli! p. **Hulki!:** Wczoraj H., dzisiaj H., będziem chodzić bez koszuli. Prz. Ej, H. babuli, mospanie! Kor.

† **Hulik, a,** lm. **i** p. † **Hul.**

Hulka, i, lm. **i** p. **Hulanka:** Pozostały u nich zwyczajem wesołe hulki, zabawa z kubkiem. Kaczk. Tracąc, co miał, na hulki, na pijatykę. Krasz. Żeby nie H., byłaby koszulka. Prz. <p. Hulać>

Hulki!, Huli! w. posp. *dalejże hulać!, hulaj dusza!:* H., kiedy są pieniążki! <Okrzyk., z Hulać>

[**Hulknąć, nie, nął, Hulnąć, Hultnąć** i nied. **Hultać**] *wskoczyć, chlusnąć, buchnąć, dać susa:* Hulknął do wody. Gliń. <Ukr. hùlkaty>

[**Hulknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hulknąć.**

Hul la la! myśl. p. **Hul! hul!**

[**Hulnąć, nie, nął**] p. **Hulknąć.** <Ukr. hulnùty>

[**Hulnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hulnąć.**

[**Hulsztyk, u,** lm. **i**] p. **Hulanka:** Będzie ś. pan moderował gdzieś na hulsztyki. Bliź. <Zap. z Hulać + Nm. Stück = sztuka, jak w Majstersztyk, Munsztuk i t. p.>

[**Hultać, a, ał**] p. **Hulknąć:** Patrz, jak ten koń hulta przez płoty i rowy (*=sadzi*). <Por. Hulki, Hulknąć>

[**Hultaiczek, czka,** lm. **czki**] p. **Hultaj:** Płakała dziewczyna, płakał hultaicek.

Hultaić, i, ił, H. ś., [**Hultować**] **l.** *żyć po hultajsku, bisurmanić ś., łotrować ś.* **2.** [H.] *próżnować, próżniaczyć, nic nie robić, bezczynnie czas spędzać:* Czy że próżniak, śród zgrai swych pochlebców, lokai, z czym ś. chełpi, nie tai, całe życie hultai. Od. <p. Hultaj>

[**Hultaik, a,** lm. **i**] p. **Hultaj:** Mój hultaiku, nie chódź-ze mi tędy, bo mi połamujes u lawendy grzędy.

Hultaisko, a, lm. **a** p. **Hultaj.**

Hultaj, a, lm. **e,** † **Ultaj,** [**Ultaj**], † **Holtaj l.** *chłop bezrolny; człowiek luźny, włóczęga, tułacz:* H., to jest człowiek, który nie trzymał gruntu i robił za dzienną płatę. Jabł. Hultaje rozumieć ś. mają, co domów swoich nie mają, ani dorocznie służą, wyjąwszy rzemieślników. Vol. H. oznaczał pierwotnie mieszkańca wsi, który, nie mając gruntu, robił przysiewki, to jest zasiewał część gruntu gospodarskiego i drugi snop zżętego zboża za to oddawał. Kras. A. **2.** *człowiek ladaco, szubrawiec, szelma, nicpoń, galgan, łajdak, lotr, wisus:* Lada H. dziś szlachcicowi ś. nadstawia. Sienk. H. Żyd,—mruknął młodszy—sprzedaje nam po pół rubla. Prus. Hultaja Jasia w drobny mak siekają. Pśń. Pewnie po same uszy H. w piekle siedzi. Mick. Przywilej uwolnił kupców od wysyłania z domów ludzi z hultajami. Rol. (*=ze zbrodniarzami*). **3.** [H.] *zalotnik, bałamut.* **4.** [H.] *próżniak, leniuch:* To jest człowiek najpoczciwszy, szkoda tylko, że H. Wal. Zdr. [**Hultaiczek, Hultaik**]. Zgr. **Hultaisko.** <Ukr. hult(i)àj>

[**Hultaj, a,** lm. **e**] *olkiel, żłób u gzymsu.* <Sld. do Hultaj; p. Olkiel>

Hultajenie, a, blm. a. **H. ś.** czynność cz. **Hultaić, Hultaić ś.:** Wieść o wolności nowej, ma-

jącej hultajeniu tamy nie stawiać najmniejszej. Jeż.

Hultajenie się, a ś., blm. p. **Hultajenie.**

Hultajka, i, lm. **i I.** forma ż. od **Hultaj**: Filutko, hultajko! L. (= *szelmutko*). **2.** *nierządnica, wszetecznica, ladacznica, łajdaczka.* **3.** × blm. *życie hultajskie*: Klepać hultajkę. **4.** *rodzaj narzutki kobiecej.*

Hultajowatość, i, blm. rz. od **Hultajowaty.**

Hultajowaty *skłonny do hultajstwa, próżniactwa, nieco hultajski.*

[**Hultajów**] przym. od **Hultaj** (= kawaler, bałamut): Zapłaces, dziewcyno, nie raz, nie dwa razy, tylko pozaglundás w hultajowe kunty.

Hultajski przym. od **Hultaj I.** *birbancki, łajdacki, szelmowski, łotrowski:* Życie hultajskie. Trójka hultajska = *trzech hultajów, wesoła kompanijka.* Do dworu przybywały postacie coraz to nowe, watażkowie drużyn hultajskich. Jeż. **2.** pog. *kozacki, hajdamacki:* Jeszcze przed inkursją hultajską była u księżny Gryzeldy. Sienk. **3.** [H.] *próżniaczy.* **4.** Bigos H. = *bigos z różnych mięsiw z kapustą.* **Po hultajsku, Hultajsko** przys. *jak hultaje.*

Hultajsko p. **Hultajski**: Wolno potomkowi majętność tyrać, H. z nierządnicami żyć. Petr.

Hultajstwo, a, blm. **I.** *życie hultajskie, nierząd, rozwiązłość, łajdactwo:* Słudzy od panów swoich umyślnie na H. uciekają, a rządzić ś. dorocznie nie chcą. Vol. **2.** [H.] *próżnowanie, próżniactwo.* **3.** zb. = a) *hultaje, hałastra.* b) pog. *kozacy, kozactwo, hajdamacy:* Obsadzić przeprawy Dniestrowe, by nie wypuścić hultajstwa z kraju. Rol. H. stanowiło w początkach główny agitacyjny zaczyn. Jeż. Atamani hajdamaccy niecierpliwili ś., a tu H. buszowało bezkarnie. Jeż. Do niego H. ze wszech stron ś. garnęło. Rzew. <p. Hultaj>

[**Hultanie, a,** blm.] czynność cz. **Hultać.**

[**Hultnąć, nie, nął**] p. **Hulknąć.**

[**Hultnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hultnąć.**

[**Hultować, uje, owal**] p. **Hultaić.**

[**Hultowanie, a,** blm.] czynność cz. **Hultować.**

[**Hulu hulany**] p. **Hu a ha!** <Okrzyk>

Hułan, a, lm. **i** p. **Ułan**: Widzę zdala: goni ogromna ciżba pieszych, hułanów, huzarów. Mick.

Hułanka, i, lm. **i** p. **Ułanka.**

Hułanki, nek, blp. bot. p. **Ułanki.**

Hułański p. **Ułański.**

Hum!, Hm!, Hem! w. zadziwienia, powątpiewania, namysłu: H.! dziesięć dni, jak pojechał — nie dognamy go. Sienk. <Okrzyk>

† **Hum, u,** lm. **y** p. **Um**: Aby sędzie w ich wyrzekaniu skazawania byli jednego humu i zgodni. Św. z Woc. (= *jednego sposobu myślenia*).

† **Huma, y,** lm. **y** *naczynie jakieś na statkach.* Haur. <?>

Humanista, y, lm. **ści I.** *zwolennik humanizmu, humanistycznego kierunku w nauczaniu i literaturze, klasyk:* Scholastycy i humaniści. Dzieła humanistów włoskich. **2.** a. **Humanitarjusz** *przyjaciel ludzi, ludzkości, filantrop.* Ir.: Humańscy humaniści poszaleli z nienawiści. Dar. **3.** × *pan ludzki, popularny:* Pan ludzki, przyjacielowi chętliwy, ubogich podejmujący, H. jest. Petr. **4.** † *człowiek biegły w językach, filolog, gramatyk.* <Now. z Łć. humanus = ludzki>

Humanistycznie przys. od **Humanistyczny.**

Humanistyczny przym. od **Humanizm**: Studja humanistyczne = *do których potrzebna jest gruntowna znajomość języków starożytnych.*

Humanistyka, i, blm. zb. *nauki humanistyczne:* Przygłuszały swoją ilością humanistykę wykłady w duchu scholastycznym. Czar. <Now. z Łć. humanus = ludzki>

Humanitarjusz, a, lm. **e** p. **Humanista**: Wielkopolanin jest trochę H. i, gdy w dobrym humorze zwłaszcza, socjalista. Chm. <Now. z Łć. humanus = ludzki>

Humanitarnie przys. od **Humanitarny**: Epoka to Niemiec, H. stojących najwyżej.

Humanitarność, i, blm. rz. od **Humanitarny; Humanitaryzm:** Zasady, przy całej swej humanitarności są nawskroś materjalistyczne. Nagan.

Humanitarny *ludzki, łagodny, oparty na oświacie i miłości bliźniego:* Studja humanitarne = *etyka, estetyka, ekonomja narodowa.* Filozofja humanitarna. Tak mu dobrze było przebywać w krainach wysokich humanitarno-ekonomicznych rozmyślań. Orzesz. Mówi na kilku stronicach o nauczaniu humanitarno-etycznym. Indywidualnie cesarz odczuwał humanitarno-idealne prądy. Dęb. L. Ideały humanitarno-liberalne, zaćmione brutalnym realizmem. Dęb. L. Najwyższe kwestje humanitarno-polityczne. Dęb. L. Nauki humanitarne = *dotyczące głównie człowieka, jak filologja i nauki społeczne.* <Now. z Łć. humanus = ludzki>

Humanitaryzm, u, blm. p. **Humanitarność**: H. ten w Anglji nie jest, jak na stałym lądzie dotychczas, frazesem lub pobożnym życzeniem.

Humanizm, u, blm. *kierunek w literaturze i nauczaniu, oparty na literaturze starożytnych Greków i Rzymian:* H. średniowieczny, włoski. <Now. z Łć. humanus = ludzki>

Humanizować, uje, ował I. *wyobrażać w postaci człowieka, uosabiać, personifikować:* Człowiek humanizuje przyrodę nietylko w religji, lecz i w literaturze. **2.** *czynić ludzkim, łagodzić, uobyczajać.* **H. ś.** *stawać ś. ludzkim, łagodnieć, uobyczajać ś.* <Fr. humaniser>

Humanizowanie, a, blm., czynność cz. **Humanizować.**

Humanizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Humanizować ś.**

Humanjora, ów, blp. *nauki jakoby wszechstronnie kształcące człowieka* (głównie łacina i grecki). <Łć. humaniora ni. lm. st. w., od humanus = ludzki>

Humański dureń p. **Dureń.** <Od miasta Ukr. Humań>

Humbug, u, lm. **i,** × **Hoaks** *szarlatanerja amerykańska, kłamstwo w uludnej formie, blaga, oszustwo, kaczka, puf:* Cóż to za blaga, H. jak mówią tutaj, owo natchnienie artystów. Es. <Ang. humbug>

× **Humen, a,** lm. **owie** p. **Igumen.**

× **Humenica, y,** lm. **e** p. **Igumenja.**

× **Humenja, i,** lm. **e** p. **Igumenja**: Humeniowie i humenje. Biel. J.

× **Humeń, a,** lm. **owie** p. **Igumen**: Humeniowie i humenje. Biel. J.

Humerał, u, lm. **y I.** *biała chusta, okrywająca szyję i ramiona kapłana, przywdziewającego ornat.* **2.** wog. *naramiennik kapłański:* Naramiennik abo H. Aarona. Skar. <Śr. Łć. humerale>

[**Hum hum!**] przys. *tam gdzieś, daleko.* <Okrzyk>

× **Humieństwo, a,** lm. **a** p. **Igumeństwo.** Piotr.

Humor, u, lm. **y,** a. w lm. [**Humory**] **I.** × *charakter, usposobienie:* Ożenił ś. z wdową Ogińską, podst. litewską, ale ta, przykrego humoru pani,

wkrótce z nim ś. rozwiodła. Mat. **2.** *usposobienie, nastrój duchowy, animusz:* Zły, dobry, wesoły, kwaśny H. Pan nie w swym humorze (=*nieswój*). Mieć dobry H. a. być w dobrym humorze. Być w złym humorze. Duma rozdąsana kazała poddanemu udać H. pana. Mick. Przen.: Być w różowym humorze = *być podchmielonym, być pod dobrą datą.* **3.** *dobry, wesoły humor, dobre, wesołe usposobienie, fantazja:* Mieć H. a. być w humorze. Stracić H. Stracić na humorze. **4.** (w estetyce) *odmiana komizmu; żartobliwe i dobroduszne ośmieszanie przywar i dziwactw; naiwny dowcip; dowcip ośmieszający w sposób pobłażliwy; śmieszność wynikająca z przedstawienia osób i rzeczy poważnych a. podniosłych w rysach banalności pospolitej, lub osób i rzeczy pospolitych, banalnych — w rysach poważnych i podniosłych:* Prawdziwy H. przebija ś. w jego pismach. H. tryska tu z każdego wiersza. **5.** *dziwny humor, dziwaczne usposobienie, fantazja, widzimisię, kaprys:* Trudno jej humorom i chimerom dogodzić. L. **6.** × w lm. lek. *ciecze, płyny ustrojowe w ogólności:* Humory wodniste = *limfa.* Humory idą (a. biją) do głowy. Słowo humory, które możemy zwać rozciekami, oznacza wszystkie substancje płynne, rozpłodzone w ciele ludzkim trawieniem pokarmów. L. Humory w stanie naturalnym są łagodne, figurę okrągłą mające, gęstość do naczyń proporcjonalną. Krup. †H. szklany p. **Ciało.** Siarczyste ma ta rzecz humory. Troc. Zdr. **Humorek.** <Łć. humor dosł. = wilgoć>

× **Humoralny** lek. przym. od **Humor:** Patologja humoralna, in. × wilgotowa. <Fr. humorale = należący do wilgoci>

Humorek, rku, lm. **rki** p. **Humor** = a) żart. *zły humor, kaprys, fantazja:* Mieć swoje humorki. b) *podchmielenie, różowy humor:* Wrócili w dobrych humorkach.

Humoreska, i, lm. **i I.** (w estetyce) *pełna humoru, humorem nacechowana powiastka a. także artykuł:* Sama fonetyka nazwiska mieści jakiś uprzedzający odcień humoreski. Kasz. **2.** *wesoły utwór muzyczny.* <Nm. Humoreske>

× **Humorny** *będący w dobrym humorze, wesoły:* Co dziś moja pani tak niehumorna? Bał.

× **Humorowaty** *pełen humorów, kaprysów, fantastyczny.*

[**Humory, ów,** blp.] p. **Humor:** Straśnie zdumiały je; nie je w takich humorach, jak zawse.

Humorysta, y, lm. **ści I.** (w estetyce) *ten, co traktuje rzeczy z humorem; pisarz obdarzony humorem; opowiadający dowcipnie.* **2.** × *lekarz, objaśniający wszystkie choroby ze zmiany części płynnych w ciele ludzkim.* <Fr. humoriste>

Humorystka, i, lm. **i** forma ż. od **Humorysta.**

Humorystycznie przys. od **Humorystyczny.**

Humorystyczność, i, blm. rz. od **Humorystyczny:** H. dzieła, umysłu.

Humorystyczny (w estetyce) *humorem nacechowany, pełen humoru, pobudzający do wesołości, satyryczno-dowcipny:* Pisarz, utwór H. Wieczór H. (= *z produkcjami humorystycznemi*). Pismo humorystyczne.

Humorystyka, i, blm. (w estetyce) *rodzaj literatury, nacechowanej humorem.*

Humus, u, blm. chem. p. **Ulmina.** <Łć. humus>

Humusowy przym. od **Humus:** Domieszka humusowa stanowi już tylko bardzo nieznaczny procent do piasku. Cham.

[**Hu nasza!**] *okrzyk druchen przed oczepinami.* <Okrzyk. Hu + Nasz>

†**Hunąć, nie, nął** *pisnąć, bąknąć:* Nakazał cesarz synod; metropolita na to ani hunął, bo skarać go władzy nie miał. Smotr. <Ukr. hunúty>

[**Huncfat, a,** lm. **y**] p. **Huncfot.**

Huncfocki przym. od **Huncfot:** Zginął, jak Berek pod Kockiem, sposobem huncfockim. Prz. **Po huncfocku** przys. = *jak huncfot.*

× **Huncfoctwo, a,** lm. **a** *szelmostwo, łotrostwo, niegodziwość.*

Huncfot, a, lm. **y, Huncwot,** [**Huncfat, Huncfut, Honcfot**] **I.** *szelma, łotr, nicpoń, szubrawiec.* **2.** *wypukłość a. gwoździk nad obcasem buta, dla ułatwienia zdejmowania obuwia, a. jako podparcie dla ostróg.* <Nm. Hundsfott>

[**Huncfut, a,** lm. **y**] p. **Huncfot.**

†**Hunckop, u,** lm. **y** p. **Huckop.**

Huncwot, a, lm. **y** p. **Huncfot.**

[**Hund, u,** lm. **y**] p. **Hunt.**

Hundskopf, a, lm. **y** piw. p. **Rozlewak.** <Nm. Hundskopf dosł. = psia głowa; por. Huc(z)kop>

[**Hunia, i,** lm. **e**] p. **Gunia:** Z trudnością dopatrzył łóżko, na którym hunią do połowy przykryty, leżał oboźny. Jeż. Zdr. [**Huńka**]. <Brs. hunia>

× **Huniek, ńka,** lm. **ńki** *prostak, gbur:* Z onych wzgardzonych huńków, koziarzów, rolników namnożyło ś. wodzów, strzelców, pułkowników. Zim. <Zap. z Brs. hunia = gunia>

[**Hunor, u,** lm. **y**] p. **Honor:** Do samego ci hunoru człowiekowi sięga. Kon.

[**Hunorny**] p. **Honorny** i **Honorowy.**

[**Hunór, u,** blm.] p. **Honor.**

†**Hunskop, a,** lm. **y** p. **Huckop.**

[**Hunt, u,** lm. **y, Hund, Hont, Pies**] *wózek do przewożenia rud, ziemi i soli w kopalni.* <Nm. Hund = pies>

Hunter, a, lm. **y** *koń łowiecki angielski.* <Ang. hunter>

Hunterka, i, lm. **I** *klacz łowiecka angielska.*

[**Huńka, i,** lm. **i**] p. **Hunia.**

Hup! w. p. **Hop!:** Nie jużże ten przeskoczy, co sobie H.! powie. Pot. Nie mów H., aż przeskoczysz. Prz. <Okrzyk.>

× **Hup, u,** lm. **y** *wykrzyknięcie: hup!:* Szkoda skok uprzedzać, jak mówią, hupem. Pot. Zły tryumf przed wygraną, zły i H. przed skokiem. Pot.

× **Hupać, a, ał,** × **Haupać** *skakać przez co, przeskakiwać.* <Z Hup!>

[**Hupać, a, ał**] p. **Haukać.**

Hupajło, a, lm. **a** zool. p. **Huk.**

Hupał, a, lm. **y** myśl. p. **Hukał.** <Ukr. hupáł>

Hupała, y, lm. **y** myśl. p. **Hukał.**

[**Hupało, a,** lm. **a**] p **Hukał.** <Ukr. hupáło>

× **Hupanie, a,** blm., czynność cz. × **Hupać.**

[**Hupanie, a,** blm.] czynność cz. [**Hupać**].

Hupczany p. **Hubkowy.**

[**Hupek, pka,** lm. **pki**] zool. p. **Dudek.** <Dźwn., por. Łć. upupa>

Hupka, i, lm. **i** p. **Hubka.**

Hupkowy p. **Hubkowy.**

[**Hupnąć, nie, nął**] *skoczyć.* <Dźwn.>

[**Hupnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hupnąć.**

[**Huptas, a,** lm. **y**] *kot w zagadce.* Por. **Hoptaś.** <Zap. od Hup!>

Hura!, Hurra!, Ura! w. **I.** zachęcając do pochodu, natarcia. **2.** okrzyk zapału, uznania = *niech żyje!, wiwat!* <Okrzyk.>

×Hura, y, lm. **y** p. **Hurysa.**

Huracha!, Hurracha! w., oznaczający wesołość, zapał; okrzyk zwycięstwa: Wolność, szczęście, hura, rykacha, huracha, hurracha! Krasiń. <Hura + Ha>

Huragan, u, lm. **y, Uragan, Orkan** *straszna burza z wiatrem, gwałtowny wicher:* H., z afrykańskich pierwszy wichrzycieli. Mick. H. jest to wyraz amerykański urikan i oznacza straszliwą burzę tropikową. Mick. H. przeszedł przez niwy. Czasem ogromny H. wylata prosto z biegunów. Mick. Parł nieprzyjaciela, jak H. Przen.: Nastąpił prawdziwy H. oklasków dla jeźdźca. Sienk. *(=grzmot).* <Hp. huracan (podobno z Karaibs.)>

[**Hura gęs!**] *wołanie na gęsi.* <Okrzyk.>

[**Hurba, y,** lm. **y**] **1.** *kupa, wielka ilość, gromada:* H. piasku, kamieni, śmieci. H. śniegu *(=zaspa).* H. ludzi *(=tłum).* Panna Salomeja, obok matki w hurbie siedząca, wcale niegrzecznym sposobem pomściła ś. za mamę. Chodź. *(=w kupie).* **2.** *zabawa z tańcami.* <Brs. Ukr. hurbá>

[**Hurc, a,** lm. **e**] *pociągacz u sochy, pręt drewniany a. żelazny, przymocowany do grądziela i deski.* <?>

[**Hurczeć, y, ał, Hurkać**] *huczeć, hukać, turkotać, hałasować, krzyczeć w zwadzie.* <Dźwn.>

[**Hurczenie, a,** blm.] czynność cz. **Hurczeć.**

[**Hurda, y,** lm. **y**] p. **Urda.**

[**Hurdać, a, ał, Hordać**] *poruszać, trząść.* <Czes. hurdati>

[**Hurdanie, a,** blm.] czynność cz. **Hurdać.**

Hurdu-burdu! w. oznaczający hałaśliwość, kłótnię gwałtowną, burdę, fukanie: Nie żyje z nią w zgodzie, zawsze na nią H. <Dźwn.>

[**Hurdzyk, a,** lm. **i**] *roś. soldanella.* <Może w związku z Ukr. horzyna = wiązka chróstu>

Hurgot, u, blm., **Hurkot** *hurgotanie, stuk, łoskot, szurgot, turkot.* <Dźwn.>

Hurgotać, cze, tał, Hurkotać, Hyrkotać 1. *szurgotać, stukać, turkotać, wydawać łoskot:* Parowóz hurgocze. **2.** *tłuc ś.* Por. **Churgotać, Churkotać.**

Hurgotanie, a, blm. czynność cz. **Hurgotać.**

Hur! hur! w. ostrzegający, oznaczający obawę: Hur! hur! hur!, ty ś. małego rycerza strzeż. Sienk. <Okrzyk.>

[**Hur hur!**] *naśladowanie szczekania:* Psy na mnie hur hur hur! <Dźwn.>

[**Hurkać, a, ał**] p. **Hurczeć.**

[**Hurkanie, a,** blm.] czynność cz. **Hurkać.**

Hurkot, u, lm. **y** p. **Hurgot:** Rozlegał ś. H., jakoby przetaczanych dział. Sienk. <Ukr. hùrkot>

Hurkotać, cze, tał p. **Hurgotać.** <Ukr. hurkotaty>

Hurkotanie, a, blm., czynność cz. **Hurkotać,** *hurkot.*

[**Hurkotniawa, y,** lm. **y**] **1.** *hałas, turkot.* **2.** *tokowanie cietrzewi.*

Hurla hurlala myśl. p. **Halala.**

†**Hurm, u,** blm., [**Hurm**] p. **Hurma:** Kupy chłopstwa pod hurmem ś. jego ściągały. Troc. *(=pod hasłem, pod hufem, pod dowództwem, pod chorągwią).* **Hurmem,** †**Hurmą,** [**Hurmą**] przys. *tłumnie, tłumem, gromadnie:* (Szlachta) do spowiedzi hurmem ś. tłoczy. Syrok. Hurmem, jak na gwałt. Żegl. Hurmem wszystkiego, dostatkiem, ryczałtem, po pańsku. Prz. Wszyscy hurmem do niego zdaleka i zblizka. Kras. Wpada szlachta hurmem. Mick. <Ukr. hurma = kupa>

Hurma, y, lm. **y, Hurm 1.** [H.] *stado, kyrdel owiec:* Owce dzielą na hurmy. **2.** †i [H.] a. **Churma** *gromada, chmara, tłum, masa, wielka ilość, wielki stos:* H. wojska, zboża. Ptastwo wali hurmami do cieplic na zimę. Co wy tez tu robicie taká H.? W wiosce u Soplicy jest żołnierzy H. Mick. †**Hurmą** i [**Hurmą**] przys. p. **Hurm:** Wyciągnęli hurmą lud bardzo wielki. Leop.

Hurmaczek, czka, lm. **czki** p. **Gregaryna.** <Od Hurma>

Hurman, a, lm. **y,** [**Harman, Huska**] gór. *głowa soli warzonej,* in. głowa. <Ukr. hurmàn>

[**Hurmawica, y,** lm. **e**] *burza z wichrami i piorunami.* <Słc. hrmavica>

Huron, u, blm., **Formacja hurońska** gieol. *grupa skał osadowych azoicznych a. pierwotnych młodszych.* <Od nazwy plemienia i jeziora Huron, w Ameryce>

Huroński przym. od **Huron:** Formacja hurońska p. **Huron.**

Hurra! p. **Hura!** <p. Hura>

Hurracha! p. **Huracha!**

1. Hurt, u, lm. **y, ×Urt, ×Hort 1.** *płot przewoźny, ruchomy do ogradzania na polu owiec a. bydła.* **2.** przen. *stado, trzoda, tabun; gromada:* Hetman goni na potrzebę każdej chorągwi H. luźnych koni. Pol. Do hurtu lecą konie i w H. je spędza koń nieunoszony. Pol. **3.** *zbiorowa a. ryczałtowa sprzedaż a. takież kupno:* Na H. = a) a. **Hurtem** *ryczałtem, zbiorowo:* Zakupić hurtem wszystkie towary. Sprzedać na H. a. hurtem. Hurtem ś. zgodzić. Przen.: H. na H. wolę ja stare ojców serca, ojców wiarę. Wit. *(=wogóle, bądźcobądź, koniec końców).* Wiele masz hurtem córek? Fred. J. *(=razem).* b) [Na H.] = *ogółem, na akord, nie na dni:* Chłop godzi cieślę a. na dni, a. też na H. **4.** [Hurt] *zbiór wielu jednostajnych przedmiotów:* Niech idzie do hurtu. <Nm. Hürde, [hurte] = zagroda (na bydło, owce)]

2. Hurt, a, lm. **y** mul. *kamień narożny, mający dwa boki pod kątem prostym.* <Nm. Hort>

[**Hurtać, a, ał**] *coire.* <Może Nm. hurten = nacierać (orężem)>

[**Hurtanie, a,** blm.] czynność cz. **Hurtać.**

Hurtem przys. p. **1. Hurt.**

Hurtować, uje, ował, Hortować, ×Urtować, ×Ortować, ×Burtować, ×Bortować, [**Kosarować, Stadlić**] **1.** *w hurtach na polu bydło a. owce trzymać dla ugnojenia pola:* H. bydło, owce. **2.** H. rolę = *gnoić ją takim hurtowaniem:* Bydłem swoje hurtują pola, z miejsca na miejsce pomykając ś. Haur. <p. 1. Hurt>

Hurtowanie, a, blm., czynność cz. **Hurtować.**

Hurtownik, a, lm. **cy** *hurtem przedający a. kupujący, angrosista.*

Hurtowny, Hurtowy *ryczałtowy, zbiorowy:* Kupiec H. *(=hurtownik).* Sprzedaż hurtowna i cząstkowa.

Hurtowy przym. od **Hurt;** p. **Hurtowny.**

[**Hurtówka, i,** blm.] *pasza nie zjedzona przez owce, słoma wyrzucona z jasel; słoma na podściółkę.* <Od 1. Hurt>

[**Huru huru!**] *naśladowanie brzęku pszczół.* <Dźwn.>

Hurys, y, lm. **y** ż. p. **Hurysa:** I teraz może H. czarnooka witać Hasana u bramy Proroka. Mick. <Arab. Prs. huri dosł. = czarnooka, przez Nm. Huris, Fr. houri>

Hurysa, y, lm. **y, Hurys, Huryska, ×Hura** *wiecznie młoda dziewica w raju Mahometa:* Wabiące w ogrodzie rajskim hurysy-dziewice. Mick.

Przen. wog. *młoda i piękna dziewica:* Ów renegat basza, sroższy od lwa i tygrysa, co go nie tknęła żadna dziewa nasza, ni Dżurdżystanu H. Mick.

Huryska, i, lm. **i** p. **Hurysa.**

× **Husak, a,** lm. **i** *drewno w postaci dyb na szyję:* Zamykano parochów z husakiem na szyi. Rol. <Ukr. husàk dosł. = gąsior>

Husar, a, lm. **y 1.** [H.] p. **1. Huzar. 2.** (u Serbów) *rozbójnik, korsarz:* Historycy nie umieją znaleźć słów dosadnych do odmalowania dzikości i okrucieństwa tych husarów morskich. Jeż. <Węg. huszar = jeździec>

× **Husarczyzna, y,** blm. *zamiłowanie husarji:* Działyński przysłał ordynans swojej chorągwi, żeby wyszła z dywizji pod pozorem husarczyzny, że ją miał zhusarczyć. Pas.

Husarja, i, lm. **e,** × **Husarstwo** zb. *husarze, pułki husarskie:* H. polska, książęca.

× **Husarka, i,** lm. **i** p. **Huzarka.**

Husarski przym. od **Husarz:** Chorągiew husarska. **Z husarska** przys. *podobnie do husarzy:* Na dobrych koniach, z ordonansami ubranemi z husarska, odprawiali rady wojenne. Kaczk.

× **Husarstwo, a,** lm. **a** p. **Husarja.**

Husarz, a, lm. **e, Usarz 1.** *dawny ciężki jeździec polski, w przyłbicy, zbroi skrzydlatej i z kopją,* in. kopijnik: Orle skrzydła ze zbroje sarmackich husarzy. Syrok. **2.** × *junak, zuch:* Nie to H., co groźny humor ma w pokoju, nie ten, co wąsem trząsa, kiedy przy napoju kandyjskim posiedziawszy, puhary rychtuje. Koch. <p. Husar>

Husarzenie, a, blm., czynność cz. **Husarzyć.**

Husarzyć, y, ył *być husarem:* Husarzyli na lądzie i na morzu. Jeż.

[**Husi!, Hejsi!, Husia!, Husz!, A husz husza!**] *odpędzanie kur,* a sio!, a kysz! <Okrzyk.>

[**Husia!**] p. **Husi!**

[**Husiać, a, ał, Huziać**] *kołysać, huśtać, kiwać, chwiać:* Jak bedzies płakusiać, nie bede cie H. Kóń tak husiáł głowom, có kciáł te huzde sjąć. <Od okrzyk. Huś>

[**Husiájże mi husiáj, husiu husiu husiu, huś huś huś!** a. **Lulájże mi lulaj! O lu lu, o lu lu, husiu ino husiu! Oj husiej, moja, husiej!**] *przyśpiew przy huśtaniu, kołysaniu.* <Okrzyk.>

Husiany p. **Husiu.**

Husiu! 1. [H.] p. **Husiajże. 2.** H. H., husiany = *przyśpiew:* H. H., husiany, pojedziemy do mamy, a od mamy do taty, jest tam dziadzio brodaty. Bał.

[**Huska, i,** lm. **i**] **1.** p. **Gąska. 2.** *mały chlebek weselny:* Pieką huski i kaczki. **3.** p. **Hurman.** <Ukr. huska dosł. = gąska>

† **Husnacht, a,** lm. **y** p. **Hausknecht.** Pot. Trzem służącym i trzem husnachtom polecił wypłacić siedem dukatów. Paw.

† **Huspenina, y,** lm. **y** *rodzaj galarety.* Brk., Paw. <Czes. huspenina = galareta>

Hussa w., oznaczający szczwanie psów: To mi polowanie! H.! przez płoty, rowy, niech ś. co chce stanie. Fred. A. <Okrzyk.>

× **Hustaczka, i,** lm. **i** p. **Huśtawka.**

× **Hustać, a, ał** p. **Huśtnąć.**

× **Hustanie, a,** blm., czynność cz. **Hustać,** *huśtanie.*

× **Hustanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Hustać ś.,** *huśtanie ś.*

× **Hustawka, i,** lm. **i** p. **Huśtawka.**

† **Hustem,** † **Chustem,** † **Chuśtem,** † **Husto** *gęsto, obficie, suto:* Nie inkaustem, ale łzami pisała, lejąc je H. Pot. *(= sowicie, rzęsiście, ciurkiem, strumieniem).* <Z Czes. husto = gęsto>

× **Hustnąć, nie, nął** p. **Huśtnąć.**

× **Hustnięcie, a,** blm., czynność cz. **Hustnąć,** *huśtnięcie.*

× **Hustnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Hustnąć ś.,** *huśtnięcie ś.*

† **Husto** przys. od **Husty,** p. **Hustem:** Nie wczas dają chleba H., kiedy zębów w gębie pusto. Prz. <Czes. husto>

† **Husty** *gęsty, obfity:* Gdzie dobytka nie będzie, tam obory puste, gdzie dobytka dostatek, tam dochody huste. Biel. M.

Husycki przym. od **1. Husyta:** O księgach, głoszących zasady husyckie. Brk.

Husydyzm, u, blm. *nauka, zasady chasydów:* H. żydowski jest tym, czym jest ascetyzm chrześcijański, z tą różnicą, że... Rzew. <p. Chasyd i Chusyt>

Husyt, a, lm. **ci, Husyta = Chasyd.** Przen. *człowiek mądry, uczony:* Azulewicz, Tatar, był H. wielki i w książkach siedział. Krasz.

1. Husyta, y, lm. **ci** *wyznawca nauki Jana Husa,* w lm. *bracia czescy.* <Od Czes. nazwiska Hus>

2. Husyta, y, lm. **ci** p. **Husyt:** On ją wyda za najbogatszych kupców syna jedynaka z czerwonemi pejsami husytę Dawidka. Kon.

Husytofil, a, lm. **e** *człowiek przyjaźnie usposobiony dla husytów.* <1. Husyta + Gr. fílos = przyjaciel>

Husytyzm, u, blm. *nauka, zasady Jana Husa:* Mamy dość liczne, nieraz sprzeczne wiadomości historyczne o szerzeniu ś. husytyzmu. Brk. <Od nazwiska Czes. Hus>

Husz! 1. × p. **Huzia! 2.** [H.] p. **Husi!** <Okrzyk.>

† **Huszcza, y,** lm. **e,** † **Chuszcza** *rzesza, tłum.* <Ukr. hùszcza>

[**Huściak, a,** lm. **i, Chuściak**] **1.** *gęste drzewka a. krzaki.* **2.** [Huściáki] = *chrósty, krzaki, krzewy, gąszcz.* <Ukr. huszczàk>

[**Huściakowy** a. **Huściawy** las] = *gęsty.*

[**Huściawa, y,** lm. **y**] *gęstwina.* <Ukr. huszczawa>

[**Huściawy**] p. **Huściakowy.**

[**Huś huś!**] **1.** *wołanie na gęsi.* **2.** *odpędzanie świń,* a ciu! **3.** p. **Husiajże. 4.** p. **Huź huź!** <Okrzyk.>

Huś huś la la la! *przyśpiew:* Moja ty odrobino... cicho, uspokój ś.... huś huś la la la! Bał. <Okrzyk.>

Huśla, i, lm. **e 1.** † p. **Gęśl. 2.** [Huśle a. **Hóśle**] lm. = a) a. [**Hośle**] *skrzypce:* Grają na huślach. b) *piersi:* On już má złe ty huśle *(= jest chory na piersi).* c) a. [**Chusle**] *nogi.* Zdr. [**Huśliczki**]. Por. **Gęśle.** <Słc. husle, Czes. housle>

[**Huślanka, i,** blm., **Huślenka, Huźlanka**] *mleko sztucznie kwaszone, kiszone przez parę tygodni.* <Ukr. huslanka>

[**Huślar, a,** lm. **owie**] p. **Gęślarz:** Uroczystość ta zwała ś. niegdyś ucztą kozła, na której przewodniczył koźlarz, H. Mick. <Ukr. Brs. huslàr, Słc. husliar>

[**Huślarz, a,** lm. **e**] p. **Gęślarz.**

[**Huślenka, i,** lm. **i**] p. **Huślanka.**

[**Huśliczki, czek,** blp.] p. **Huśla:** Drzewo jaworowe na H. nowe. <p. Huśla>

× **Huśtaczka, i,** lm. **i** p. **Huśtawka.**

Huśtać, a, ał p. **Huśtnąć. H. ś. 1.** p. **Huśtnąć. 2.** [H.] *ciężko iść.*

Huśtanie, a, blm., **Chuśtanie,** gm. **Chuźdanie** czynność cz. **Huśtać.**

Huśtanie się, a ś., blm., gm. **Chuźdanie ś.** czynność cz. **Huśtać ś.**

Huśtawica, y, lm. **e** *kołysanie, huśtanie:* Co za H.! ściany boczne tańcują. Sienk. Czasem H. kładzie cię mniej więcej na wznak. Sienk.

Huśtawka, i, lm. **i, Chuśtawka l.** a. × **Chustawka,** × **Chustaczka,** × **Hustawka,** × **Huśtaczka,** × **Hustaczka,** × **Chuśtaczka,** gm. **Chuźdawka,** [**Huźdawka, Hojdawka, Hójdawka, Chojdawka, Hojdałka, Hojdanka**] *kolebka a. deska na sznurach do huśtania ś.:* Młyny djabelskie, huśtawki, karuzele. Chodźmy na huśtawkę! **2.** [H.] *miejsce na rzeczy z tyłu powozu.* **3.** lek.: H. wyciągowa = *przyrząd do prostowania skrzywień.* <Od okrzyku Huś(t)>

Huśtnąć, nie, nął, Chuśtnąć, × **Hustnąć,** × **Chustnąć,** gm. **Chuźdnąć,** nied. **Huśtać, Chuśtać,** × **Hustać,** × **Chustać,** gm. **Chuźdać,** [**Hućkać, Huźdać, Hyjdać, Hujdać, Hujtać, Hajdać, Chojdać, Hójdać, Hojdać**] *na huśtawce zahuśtać, zakołysać, zabujać:* Gawędy Kuźmy, co go na kolanach swych huśtał. Piet. **H. ś.** *zahuśtać ś., zabujać ś., zakołysać ś. na huśtawce.* <Od okrzyku Huś(t)>

Huśtnięcie, a, blm., czynność cz. **Huśtnąć.**

Huśtnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Huśtnąć ś.**

Huta, y, lm. **y** *zakład, gdzie robią szkło a. topią metale:* H. szklana. H. żelazna = *kuźnica.* H. cynkowa = *cynkownia.* H. cynowa = *cynownia.* H. ołowiana = *ołownia.* H. miedziana, srebrna. × H. solna. Włod. (= *żupa*). <Nm. Hütte>

[**Hutać, a, ał**] *obmyślać, wymyślać co.* < Słc. hútat'>

[**Hutanie, a,** blm.] czynność cz. **Hutać.**

Hutarski p. **Huciany:** Piec H. Bobr.

Hutarz, a, lm. **e** p. **Hutnik.**

† **Hutkafer, a,** lm. **owie** p. **Gospodarz.** <Nm. Hüttenkäufer>

Hutman, a, lm. **i, Hutniczy** *dozorca huty.* <Nm Hüttenmann>

Hutmistrz, a, lm. **e** *urzędnik techniczny, prowadzący zakłady hutnicze, kierownik huty.* <Nm. Hüttenmeister>

× **Hutnicki** p. **Huciany.**

Hutnictwo, a, blm. *nauka o otrzymywaniu metalów z rud kruszcowych; zajęcie hutnika:* H. żelazne, cynkowe, ołowiane. H. szklane = *fabrykacja szkła w hutach.*

Hutniczy p. **Huciany:** Wyraz H. **Hutniczy, ego,** lm. **owie** rz. p. **Hutman.**

Hutnik, a, lm. **cy, Hutarz** *ten, co ś. poświęca zawodowi hutnictwa; robotnik pracujący w zakładach hutniczych.* <p. Huta>

Hutny p. **Huciany.**

[**Hutny**] *silny, zdrowy.* <Czes. hutný = tęgi, gęsty, krzepki>

[**Hutorzenie, a,** blm.] czynność cz. **Hutorzyć.**

[**Hutorzyć, y, ył**] *mówić półgłosem.* <Słc. hútorit', Ukr. hutòryty>

[**Hutować się, uje ś., ował ś.**] (o drzewie) *palić ś. tak mocno, jak w hucie, buzować ś.* <Zap. Ukr. hutìty = szumieć, huczeć; a. od Huta>

[**Hutowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hutować ś.**

[**Huwa, y,** lm. **y**] *rodzaj czepca.* <Nm. [huve] = Nm. Haube>

1. Huzar, a, lm. **rzy,** [**Husar, Usar, Uzar**] **1.** [H.] *przednówek, czas głodu.* **2.** lm. **y** gorz. *kiełek* (plumula) *ziarna rostkującego, który wyskoczył z pod plewy:* Wypędzić huzary. Słód z huzarami. **3.** lek.: [Huzary] lm. *szyszkowiny około otworu stolcowego* (condylomata in ano). **4.** woj. *żołnierz lekkiej jazdy, ubrany z węgierska:* Złote huzary. Damy i huzary (tytuł komedji Fredry ojca). <p. Husar>

2. Huzar, a, lm. **y** zł. *gęś.* <Zap. w związku z Czes. hus = gąsior>

Huzarka, i, lm. **i,** × **Husarka 1.** forma ż. od **Huzar:** H. Wenus żonom hetmaniła. Tw. **2.** *żona a. służąca huzarska.* L. **3.** *rodzaj spencerka węgierskiego, oszytego galonami.*

Huzarski 1. przym. od **Huzar:** Ma za strój kurtki kozackie, huzarskie. Mick. **2.** Pieczeń huzarska = *pieczeń z farszem.* **3.** [Maść huzarska] p. **Maść. Po huzarsku** przys. = *jak huzarzy.*

[**Huzdew, dwi,** lm. **dwie**] p. **Huzew.** Zdr. [**Huzdewka**]. <Słc. hužva = Pol. Gązew>

[**Huzdewka, i,** lm. **i**] p. **Huzdew.**

[**Huzer, a,** lm. **y**] p. **Huzir.**

[**Huzew, zwy,** lm. **zwy, Huzdew**] **1.** *obrączka skórzana, łącząca w pługu grządziel z kółkami.* **2.** *obręcz na kadź.* Zdr. [**Huzewka**]. Por. **Gążwy.** <Czes. houže = Pol. Gązew>

[**Huzewka, i,** lm. **i**] p. **Huzew.**

Huzia!, Huzia ha!, Huziu!, Huź!, Huź huź!, Huż!, × **Husz!, Huź go ha!, Huźha, Huż-ha!, Hajże ha!, Hyżha!, Uzie!, Weź go!** *okrzyk przy szczuciu psami:* H. H., mój psiányszek! Przen.: H. na kogo = *wpaść ostro na kogo:* Baba H. na niego! <Okrzyk.>

[**Huziać, a, ał**] p. **Husiać:** Nie huziáj ławom, bo zlecem. [**H. ś.**] p. **Kieryndać ś.** <Od okrzyku Huź>

Huzia ha! p. **Huzia!**

[**Huzianie, a,** blm.] czynność cz. **Huziać.**

[**Huzianie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Huziać ś.**

† **Huzica, y,** lm. **e** p. **Ogonowy.** <Ukr. huzica = Pol. Guzica>

[**Huzie świe!**] *szczucie psa na świnie.* <Okrzyk.>

[**Huzir, a,** lm. **y, Huzer**] *dolna część snopa, w której słoma jest grubsza, [knowie, knąbie].* <Ukr. huzir = tył; por. GUZ>

Huziu! p. **Huzia!**

† **Huzno, a,** lm. **a** *zadek, tyłek, pośladek:* Swoję własną głowę zowie huznem. Pot. <Ukr. húzno; por. GUZ>

Huź! myśl. p. **Hasz!** i **Huzia!:** H., H., H. = *szczwanie wilka.*

[**Huźdacz, a,** lm. **e**] zool. p. **Siniak.** <p. Huźdać>

[**Huźdać, a, ał**] p. **Huśtnąć.**

[**Huźdawka, i,** lm. **i**] p. **Huśtawka.**

Huź go ha! p. **Huzia!**

[**Huźha!**] p. **Huzia!**

Huź huź! 1. p. **Huzia! 2.** [**H.** a. **Huś huś!**] *okrzyk w tańcu.* <Okrzyk.>

[**Huźlanka, i,** lm. **i**] p. **Huślanka.**

Huż! p. **Huzia!**

Huże!, Hużeno! okrzyk zachęcania = *nuże!, dalejże!*

[**Huże, ów,** blp.] *pętle skórzane, znajdujące ś. po bokach chomąta przy uprzęży hołoblowej.* Wal. <p. Huzew>

Hużeno! w. p. **Huże!** <Hu + Że + No>

[**Hużewka, i,** lm. **i**] p. **Hużwa.**

Huż-ha! p. **Huzia!**

[**Hużwa, y,** lm. **y, Użwa**] *gążew u chomąta.* Zdr. [**Hużewka**]. <p. Huzew i Gążew>
[**Hwara, y,** lm. **y**] p. **Gwara.** <Słc. hvara>
1. [**Hy!, Hyj!**], †**Hyj** *wio!* (wołanie na konie). <Okrzyk.>
2. [**Hy** a. **Hyby**] *jak, niby.* <Ukr. hej(by)>
[**Hybać, a, ał**] = [**Chybać**]: Strzelcze, hybaj z regli! Kon. Hybájcie = *chodźcie.* <p. Chybać>
Hybel, bla, lm. **ble** p. **Hebel**: Po dziesięć i piętnaście egzemplarzy jednego gatunku hyblów, piłek... Korz. Zdr. **Hybelek.** <p. Hebel>
Hybelek, lka, lm. **lki 1.** p. **Hybel. 2.** pusz. *zasuwka, drut służący do zamykania pudeł.*
Hyber, a, lm. **y** *rodzaj rapira.* <Nm. Hieber>
†**Hyberna, y,** lm. **y** p. **Chleb**: a) Wybieranie hyberny z mozołem połączone było. Rol. b) Troc. <Łć. hiberna = zimowe leże>
†**Hyberne, ego,** blm. = **Hyberna** (podatek): Znoszą ś. dwa podatki: pogłównego i hybernego. T. K.
× **Hybernować, uje, ował** (o wojsku) *przebywać na zimowych leżach, zimować:* Pójdą tam dwa regimenty: rajtarski i dragoński, które i H. i bezpieczeństwa strzec będą. Kalic. <Łć. hibernare>
× **Hybernowanie, a,** blm., czynność cz. **Hybernować.**
× **Hybernowy** przym. od **Hyberna**: Komisja hybernowa. Vol.
[**Hyblak, a,** lm. **i**] *drzewo młode, które przerosło grubość obręczy:* Dyszel z hyblaka. <Ukr. hyblàk; por. GUB>
[**Hyblakowy**] przym. od **Hyblak**: Dyszel H.
Hyblować, uje, ował p. **Heblować.**
Hyblowanie, a, blm., czynność cz. **Hyblować.**
× **Hyblówka, i,** lm. **i** *ceremonja wyzwalania czeladnika stolarskiego za pomocą wielkiego hybla, którym niby go hyblowano:* W dawniejszych czasach gospoda stolarska miała wiele dziwacznych ceremonji, między innemi hyblówkę, to jest wyzwalanie czeladnika za pomocą wielkiego hybla, którym niby go hyblowano. Korz. <p. Hebel>
Hybryd, u, lm. **y, Hybryda** biol. i przen. *mieszaniec dwuch różnych gatunków, dwuch ras, dwuch stanów i t. p.* <Łć. (h)ibrida, hybrida>
Hybryda, y, lm. **y** p. **Hybryd**: Dziecko niewolnika i kobiety wolnej nazywali Rzymianie hybrydą. Muł jest hybrydą. Roślina-H. Wyraz, złożony z dwuch części, z których każda pochodzi z innego języka, jest hybrydą.
Hybrydny, Hybrydyczny przym. od **Hybryda**: Hybrydne, z różnych pierwiastków złożone ciało było Towarzystwo rolnicze. Spas.
Hybrydyczny p. **Hybrydny**: Wyraz H. = *złożony z części, wziętych z rozmaitych języków, np. z greckiego i łacińskiego, hybryda.*
Hybrydyzm, u, blm. *krzyżowanie dwu ras, dwu gatunków, mieszanie gatunków.* <p. Hybryda>
Hybrydzieć, eje, ał *stawać ś. hybrydą.* Krasz.
[**Hyby**] p. **2. Hy**: Piw (= pił) H. szwiec (= szewc). <Ukr. hejby>
1. Hyc!, [**Hycu!, Chic**] w. *szust!, skik!* (p. **Chyc!**): W tym H. coś z tyłu z mogiły na kulbakę. Sienk. A H., a H., psianogo! A H., zatracony wartogłowie. Dyg. H. przez płot, na zagony, w prawo, pod krzakami. Orzesz. Ja H., ona nic; ja nic, ona H. Prz. (o ludziach niezgodnego usposobienia). <Dźwn.>
2. Hyc, u, blm. **1.** [H.] *gorąco, upał.* **2.** rzem. *żar:* Mam H., więc odejść nie mogę (= *mam teraz żelazo rozpalone, więc je muszę kuć co prędzej).* Rozgrzanie żelaza do czerwoności, do żaru, do hycu. <Nm. Hitze = gorąco>
Hycać, a, ał p. **Hycnąć.**
Hycanie, a, blm., czynność cz. **Hycać.**
Hycel, cla, lm. **cle,** †**Hecel 1.** *łapacz psów bezdomnych, oprawca, czyściciel miejski,* pog. *rakarz.* **2.** przen. *szelma, szubrawiec, łotr, hultaj:* Cóżeś ty, hyclu, narobił? Bezbożny H. świętokradzką dłonią Jezusa w twarz uderzył. Pot. Nie będziesz ś. wdawał z tym hyclem Jaśkiem. Prus. **3.** gm. żart. *salceson zwyczajny, czarny,* in. kadryl, [elegant]. <Nm. [hitzel]>
[**Hyckać, a, ał**] p. **Hycnąć.**
[**Hyckanie, a,** blm.] czynność cz. **Hyckać.**
× **Hyclarnia, i,** lm. **e** *miejsce, gdzie hycle zabijają psy i inne zwierzęta i oprawiają je.*
[**Hyclik, a,** lm. **i**] żart. *przezwisko dzieci i niedorostków:* A cegóz mnie, ty hycliku, za rąckę mię chytas?
Hyclina, y, lm. **y** fl. *lina a. linka, którą żagiel do góry podnoszą.* Zdr. **Hyclinka.** <Nm. Hissleine, p. Hys>
Hyclinka, i, lm. **i** p. **Hyclina.**
Hyclowski przym. od **Hycel**: Buda hyclowska.
Hyclówka, i, lm. **i** forma ż. od **Hycel** pod **2.**
Hycnąć, nie, nął, nęła a. **cła, Chycnąć,** [**Chicnąć**], nied. **Hycać,** [**Chicać, Hyckać, Łycać**] *zeskoczyć a. wskoczyć, podskoczyć, skoczyć, przeskoczyć:* H. z radości. <Z okrzyku Hyc>
Hycnięcie, a, blm., **Chycnięcie,** [**Chicnięcie**] czynność cz. **Hycnąć.**
1. Hycować, uje, ował p. **Hysować.** <Dnm. hissen>
2. Hycować, uje, ował 1. rzeź. *kończąc wędzenie mięsa, puścić na nie silny ogień, aby w środku nie było surowe.* **2.** ślus. *rozpalać żelazo do hycu.* <Nm. hitzen = palić, rozpalać>
Hycowanie, a, blm., czynność cz. **Hycować.**
[**Hycu!**] p. **1. Hyc!**: Kázali mi matka na góre po jabka; a já H. po chlewicu, posułam se jabka. <Dźwn.>
[**Hycze, a,** lm. **a**] *warkoczyk.* Por. **Hyczka.** <Ukr. hycze = nać>
[**Hyczka, i,** lm. **i**] **1.** *liście wierzchnie z koroną na rzodkwi, buraku i t. p.,* nać. **2.** *korona z włosów na ogolonej od spodu głowie, czupryna:* H. mużycka. Por. **Chyćka.** <Ukr. hyczka = nać>
[**Hyćka, i,** lm. **i**] p. **Chyćka.**
†**Hyd, u,** blm., †**Hydanie** *ohyda.* <Czes. i Ukr. hyd>
†**Hydanie, a,** blm. p. **Hyd.**
[**Hydastwo, a,** lm. **a**] **1.** *brzydactwo, coś brzydkiego, obrzydliwego:* Ziaba lázie do stancyi... takie H! Jego żona to takie suche, takie H. <p. Hyd>
[**Hydki**] p. **Hydliwy**: Marysia tobie do smaku, a i ty jej nie H.; chcesz ś. żenić, czego tu płakać? Krasz. <Ukr. hydkyj>
[**Hydliwie**] przys. od **Hydliwy.**
[**Hydliwy, Hydny, Hydki**] *ohydny, obrzydliwy, obmierzły, przebrzydły, wstrętny, odrażający:* Nie chcę tu wyłuszczać hydliwych skutków tego postępowania. Kołł. <Ukr. hydływyj>
[**Hydnie**] przys. od **Hydny.**
[**Hydny**] **1.** p. **Hydliwy**: Sprosnościami hydnej duszy pomieszał rozumy. Krasiń. **2.** *brzydki.* **3.** *brzydzący ś.* <Ukr. hydnyj>
[**Hydota, y,** lm. **y**] *brzydota, obrzydliwość, ohyda.* <p. Hyd>
Hydra, y, lm. **y 1.** *potwór bajeczny, któremu głowy po ścięciu odrastały, żmija wodna:* H. lernej-

ska. Dzieckiem w kolebce kto łeb urwał hydrze, młodzieńcem zdusi centaury, piekłu ofiarę wydrze, do nieba pójdzie po laury. Mick. **2.** przen. *zło nie ustępujące, ciągle ś. odnawiające:* Otomańska H. zajadła na krew chrześcijańską. Troc. A jeśliby kiedy ta H. znowu głowę podnieść chciała? Tyle głów hydry jednym ściąć zamachem. Mick. (o zakonie krzyżackim). Nowa żwiru nasuwa ś. H., białe płetwy roztacza, lądy żyjące podbija. Mick. Srogiej niezgód hydrze niech dłoń twoja syczące z czoła żmije wydrze. Mick. O myśli! w twojej głębi jest H. pamiątek, co śpi wpośród złych losów i namiętnej burzy, a gdy serce spokojne, zatapia w nim szpony. Mick. Wróciłem więc do celi, do której zbiegły ś. za mną wszystkie hydry rozpaczy, do tej strasznej celi. Święt. **3.** astr. p. **Wąż.** <Gr. hýdra>

†**Hydzenie, a,** blm., [**Hydzenie**] czynność cz. **Hydzić.**

†**Hydzenie się, a ś.,** blm., [**Hydzenie ś.**] czynność cz. **Hydzić ś.**

†**Hydzić, i, ił,** †**Hidzić,** [**Hydzić**] komu kogo, co a. † kogo do kogo = *wstrętnym czynić, zohydzać, obrzydzać, mierzić; zrażać:* Żydzi na sławę Jezusa ś. targali, Samarytanem go zowiąc i do wszystkich ludzi hydząc. Skar. Bo mi żywot hydzą me nieszczęsne lata. Grabow. Musiał król ustąpić za zabójstwo przykładnego w rzadkiej podówczas obyczajności biskupa: za to hydzony. Lel. Co świat ten cieszy, mnie tylko hydziło. Krasiń. †**H. ś.** i [**H. ś.**] *brzydzić ś.:* Żadnemu nie było przykro nań patrzeć, żaden ś. nim nie hydził. Birk. <p. Hyd>

†**Hyj!,** [**Hyj!**] p. **I. Hy!:** Goł. H.! zawoławszy, zatnie biczem. Ryb. J. <Okrzyk.>

[**Hyjdać, a, ał**] p. **Huśtnąć.**

[**Hyjdanie, a,** blm.] czynność cz. **Hyjdać.**

[**Hyk, a,** lm. **i**] *sęk:* Wbił do dupy hyka. <?>

[**Hykać, a, ał**] *jąkać ś.* <Ukr. hykaty>

[**Hykanie, a,** blm.] czynność cz. **Hykać.**

[**Hykawy**] *zająkliwy.* <Ukr. hykawyj>

[**Hyki!**] *parzy!, hi!* (wołanie na dziecko, gdy chce brać jakąś gorącą rzecz). <Okrzyk. dziec.>

Hyl, u, lm. **e I.** [**H.** a. **Chyl, Hil, Hel, Hyle**] *miejsce wzniesione, odkryte dla wiatrów, wydma, pustkowie:* Czemu stawiasz dom na hylu? Matko tak wielu królów, bohaterów tylu, których kości pod niebem, na wietrze, na hylu. Min. **2.** † = a) = †**Chyl.** b) *cypel ziemi, wchodzący w wodę.* **3.** × *przedmiot naprzód wysunięty a. zawadzający:* Spokojny w swoich kątów uchylu, nie będę wielkim panom na hylu. Żabł. Por. †**Chyl.** <CHYŁ, p. Chyl>

1. [**Hyla**] p. **Chylo.**

2. [**Hyla, i,** lm. **e**] *salopa.* <Nm. Hülle>

[**Hyle, a,** lm. **a**] p. **I. Hyl.**

[**Hyl hyl!**] p. **Hul hul!**

[**Hymbałek, łka,** lm. **łki**] p. **Ambałek.**

Hymel, mla, lm. **mle** pow. *część górna w karecie lub w budzie powozowej.* <Nm. Himmel dosł. = niebo>

Hymen, u, lm. **y I.** anat. p. **Błona:** H. zamek panieństwa. Perz. **2.** *małżeństwo, wesele:* Zapalić pochodnię hymenu = *wstąpić w związki małżeńskie.* Zetrzyj Marsa Hymenem. Mick. Wiersz na H. Imość Pana Starościca. L. <Gr. hymén>

Hymeneuszowy poet. p. **Hymenowy:** Wiersz H. (= *weselny; epitalamjum*). <Łć. hymenaeus, z Gr. hymenaîos>

Hymenowy przym. od **Hymen;** poet. **Hymeneuszowy.**

Hymn, u, lm. **y,** × **Himn,** †**Hymna,** †**Imna** *oda, szczeg. poświęcona czci boskiej, pieśń uwielbienia:* H. do Boga. Wor. H. na cześć Najśw. Marji Panny. H. na dzień Zwiastowania N. P. Marji Mickiewicza. H. mały na cześć świętego jakiego. L. Śpiewać hymny. H. na cześć Apolina, Cerery. Minstrelów hymny i piękności względy nie przemawiały do zimnego ducha. Mick. Z hymnu zstąpił do prostej powieści. Mick. Przen.: Oczy, w których, zdawało s., przelewa ś. morze płomieni, huczące hymnem zachwytu i tryumfu. Jeż. Nie mógł stłumić w sobie głosu, który mu w duszy wył hymnem zemsty. Jeż. <Gr. hýmnos>

†**Hymna, y,** lm. **y** p. **Hymn:** Nasza H. dowodzi, że i ta forma tylko z naśladowania obcej wypłynęła. Brk. H. wielkonocna, jutrzenna. Groch.

Hymnista, y, lm. **ści** *śpiewak hymnów.* <p. Hymn>

Hymnografja, i, lm. **e** *pisanie hymnów:* Wyniki swoich poszukiwań w Rosji złożył w większej pracy o hymnografji greckiej. <Now. z Gr. hýmnos = pieśń + -grafía = pisanie>

Hymnologja, i, blm. *nauka o hymnach, o śpiewach kościelnych; śpiewanie hymnów:* H. polska, to jest literatura pieśni nabożnych kościelnych. Bart. <Now. z Gr. hýmnos = pieśń + -logía = nauka>

Hymnopis, a, lm. **owie,** × **Hymnopisek** *piszący hymny, autor hymnów.* <Z Gr. hýmnos = pieśń + PIS>

× **Hymnopisek, ska,** lm. **skowie** p. **Hymnopis:** Wierzymy w to z apostołami, z świętemi cerkiewnemi hymnopiskami. Smotr.

× **Hymnować, uje, ował** *śpiewać hymny:* Nieznośnyś!—z Juliniczem (= ze Słowackim) hymnujcie sobie! Krasiń. <Z Gr. hymneîn = śpiewać>

× **Hymnowanie, a,** blm., czynność cz. **Hymnować.**

[**Hymżać, a, ał**] *pełzać, czołgać ś.* <Czes. hemzati, hemžeti>

[**Hymżanie, a,** blm.] czynność cz. **Hymżać.**

[**Hyna, y,** lm. **y**] p. **Hijena.**

[**Hynak, a,** lm. **i**] **I.** *potwór, straszydło; rozjuszone bydlę.* **2.** *przezwisko paskudnej krowy, a. buhaja.* <Z Nm. Hüne = potwór; olbrzym, a. raczej z [Hyna] = hijena>

[**Hynok**] p. **Hajno.**

†**Hynst, a,** lm. **owie** a. **y,** †**Hinst** *trzebieniec, rzezaniec, eunuch; wałach.* <Czes. hynst, z Nm. Hengst>

[**Hynszy**] p. **Inny.**

[**Hyńczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hyńczyć ś.**

[**Hyńczyć się, y ś., ył ś.**] p. **Heńczyć ś.**

[**Hyp!**] *naśladowanie skakania:* A to (trzcinki) H.! po kołkach, przysło ku nim. <Dźwn.>

I. [**Hyr, u,** blm., **Chyr**] *głos, echo, odgłos; wieść, pogłoska, opinja, rozgłos, fama:* Szumi piórko, szumi, wysoko ś. niesie! Idzie H. po ludziach, idzie H. po lesie. Ork. Po całej dziedzinie idzie H. o ciebie. Narobić hyru (= *rozgłosić co*). <Węg. hír, przez Słc. chýr>

2. [**Hyr, u,** lm. **y**] *kawałek węgla.* <?>

I. [**Hyra, y,** lm. **y**] **I.** pog. *czupryna rozczochrana.* **2.** *czub na ogolonej głowie.* <Ukr. hyra>

2. [**Hyra, y,** blm.] *duma, pycha:* H. ś. go dzierży. <p. Herny>

[**Hyrak, a,** lm. **i** a. **cy**] **1.** *człowiek wiele o sobie myślący, zarozumialec.* **2.** *człowiek zamożny.* <p. Herny>

[**Hyrb, u,** lm. **y, Herb**] *wzgórze spadziste.* Zdr. [**Hyrbik**]. <Słc. Czes. hrb = garb, pagórek>

1. [**Hyrba, y,** lm. **y, Herba**] *kupa:* Taká H. siana. <Słc. Czes. hrba>

2. [**Hyrba, Hyrbo**] przys. *dużo, kupa:* To nás jes H. <Słc. Czes. hrba>

[**Hyrbik, a,** lm. **i, Herbik**] **1.** p. **Hyrb. 2.** *grzbiet wzgórza.* <p. Hyrb>

[**Hyrbo**] p. **2. Hyrba.**

[**Hyrcz, a,** lm. **e**] **1.** *guz, bula na drzewie.* **2.** w lm. *drwa sękate.* <Słc. hrča>

[**Hyrdo!**] *wołanie dla uspokojenia baranów.* <Zap. z Nm. ihr da dosł. = wy tam, hejże wy>

[**Hyrdzie, i,** blp.] *gałęzie, nieużyteczne już do większych robót.* <? Por. Chaberdzie>

[**Hyrka, i,** lm. **i**] p. **Herka.**

[**Hyrkotać, ce** a. **ta, tał**] p. **Hurgotać:** Młynek hyrkota. <Dźwn.>

[**Hyrkotanie, a,** blm.] czynność cz. **Hyrkotać.**

[**Hyrny**] **1.** *pyszny, wyniosły, dumny, zarozumiały.* **2.** *sprzeczny, zrzędny, wybredzający, kapryśny.* **3.** *zamożny, bogaty:* H. gazda. **4.** *powszechnie znany, głośny.* **5.** *honorowy.* <p. Herny>

[**Hyro**] *cofnąć ś.!, nazad!* (wołanie na konie). <Może z Nm. hier auf!>

× **Hyroglif, u,** lm. **y** p. **Hjeroglif.**

[**Hyrować się, uje ś., ował ś., Hyrzyć ś.**] *wynosić ś.* <p. Hyrzyć ś.>

[**Hyrowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hyrować ś.**

[**Hyrtań, i,** lm. **e**] p. **Krtań.** <Słc. hrtan>

1. [**Hyrtuń, i,** lm. **e**] p. **Krtań:** Chycić kogo za H. <Czes. hrtáň = krtań; pijak>

2. [**Hyrtuń, a,** lm. **e**] *pijaczysko.* <Zap. od 1. [Hyrtuń]>

[**Hyry, hyr,** blp.] *nogi.* Por. **Giry.** <p. Giry>

[**Hyrzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hyrzyć ś.**

[**Hyrzyć się, y ś., ył ś.**] p. **Hyrować ś.** <Czes. hyřiti = zbytkować>

Hys, u, lm. **y, Hyz, His, †Hysz, †Hez, Chyz, Chys** fl. *wiatr pomyślny, bijący prosto w żagle:* Pod hysem iść, płynąć podczas hysu z podniesionym żaglem. Mag. × Przen.: Pod dobrym hysem zostawać, płynąć = *mieć powodzenie w czym.* Że twym fortuna żaglom sprzyja hysem, ukośnym na to zazdrość patrzy zyzem. Min. <Z Dnm. hissen = podnosić żagiel>

[**Hys!**] **1.** *naśladowanie spadania:* Kieliszek H. H. z garści na ziemię od śmiechu. **2.** a. [**Hyz!**] *naśladowanie skoku i biegu (np. konia) = hyc!:* Dziaduś H., kieby grzybek ze ziemi po deszczu (= *skoczył*). <Dźwn.>

[**Hysać, a, ał**] **1.** p. **Hysnąć:** Konie będą ficać i H. Pan aże hopką hysał. **2.** a. [**Hysiać**] *huśtać, kołysać.* <Dźwn.>

[**Hysanie, a,** blm.] czynność cz. **Hysać.**

1. [**Hysia!**] p. **Hyś!**

2. [**Hysia!**] *wołanie na bodące ś. krowy.* <Okrzyk.>

[**Hysiać, a, ał**] **1.** p. **Hysnąć:** Hysiaj, koniu, hysiaj do dziewcyny dzisiaj. **2.** p. **Hysać:** Ják bědzies płakusiáć, nie będe cie hysiáć. **3.** *lulać, spać:* Hysiáj mi, chudácku... Jak nie będzies hysiáć, nie będe kołysáć. <Dźwn.>

[**Hysianie, a,** blm.] czynność cz. **Hysiać.**

[**Hysiu!**] p. **Hyś!:** H. moje, H., máluśki Jádasiu, hysiájze mi długo...

[**Hyska, i,** lm. **i**] *konik.* <Od Hysać>

[**Hyskać, a, ał**] p. **Hysnąć.**

[**Hyskanie, a,** blm.] czynność cz. **Hyskać.**

[**Hysnąć, nie, nął, ęła, ęło** a. **sła, sło,** nied. **Hysać, Hysiać, Hyskać**] *skoczyć:* Nie móż było z miejsca H. (do tańca). Dziecko ani hysło w niej (= *ani ś. ruszyło w żywocie matki*). <Dźwn.>

[**Hysnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Hysnąć.**

Hysować, uje, ował, Hyzować, Hycować fl. *podnosić żagle.* <Dnm. hissen>

Hysowanie, a, blm., czynność cz. **Hysować,** *hyzowanie.*

†Hysz, u, lm. **e** p. **Hys:** Na H., gdy wiatr dobry ku górze, aby do góry żagiel ciągnęli. Haur. Gdy żagiel umoknie, aby nie gnił, za pierwszą pogodą na H. go wyciągnąć. Haur. <p. Hys>

[**Hyś!, Hysiu!, Hysia!**] *przyśpiew przy kołysaniu:* H., H., hysiu, H., pod kołyską siedzi mys... <Dźwn.>

[**Hytko**] *prędko.* <por. Chutko>

Hyz, u, lm. **y** fl. p. **Hys.** Przen.: Teraz moje interesa pod dobrym zostawuję hyzem. L. Kto pieniądze ma, hyzem niech bezpiecznie płynie. Min. <p. Hys>

†Hyz, u, lm. **y = Chyża:** W obozach pod gorącym i pod niebem zimnym, na deszczach raz w namiocie, drugi raz w hyzie dymnym. Pot. <p. Chyża>

1. [**Hyz, u,** lm. **y**] **1.** *pole gołe, otwarte, powierzchnia wyrąbana:* Na hyzie wiatrz najgorsy. **2.** *bieda, potrzeba:* Tera na robotnika H. I na was H. przydzie.

2. [**Hyz!**] w. p. [**Hys!**]: Na kóń siad i H. H.! objechał pałac. <Dźwn.>

Hyzować, uje, ował fl. p. **Hysować.**

[**Hyzować się, uje ś., ował ś.**] *trzeć ś., doznając swędzenia.* <?>

Hyzowanie, a, blm., czynność cz. **Hyzować,** *hysowanie.*

[**Hyzowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Hyzować ś.**

× **Hyż, u,** lm. **e,** × **Chyż** *niebezpieczeństwo, sztych, szwank:* Brata tego na H. wystawić i popchnąć bynajmniej ś. nie wahał podczaszy. Krasz. <p. Hys>

†Hyż, u, lm. **e** p. **Chyża.** <p. Chyża>

Hyża, y, lm. **e** zł. *dom, mieszkanie.* <p. Chyża>

Hyżha! w. p. **Huzia!** <Okrzyk.>

[**Hyżki, żek,** blp.] *nogi wołowe a. wieprzowe w galarecie.* Por. **Giża.** <Ukr. hyżki>

†Hyżo przys. od **Hyży,** *chyżo.*

†Hyżość, i, blm. rz. od **Hyży,** p. **Chyżość:** Był i hyżością wzrostu i talentami rozumu od Pana Boga obdarzony. Rzew.

†Hyży p. **Chyży.**

I

1. I samogłoska podniebienna, nosi też nazwę samogłoski miękkiej z powodu, że ma własność miękczenia poprzedzającej ją w wyrazie spółgłoski, np. cisza, miły, sito, zima; dlatego w piśmie miękkość spółgłoski przed następnym *i* nie oznacza ś. dzisiaj osobnym znakiem miękczenia (kreską'), t. j. piszemy: cisza zam. ćisza, siwy zam. śiwy, zima zam. źima, ginąć zam. ǵinąć i t. p. W tych więc razach *i* jest jednocześnie samogłoską i znakiem miękczenia; w zgłosce *li* (list, byli...) wyobraża tylko samogłoskę. Pisze ś. więc po wszystkich spółgłoskach miękkich: b', ć, dź, ś... k', g', gdy tymczasem po spółgłoskach powstałych ze zmiękczenia: cz, dż, sz, rz... (dziś twardych) pisze ś. stale *y*. W wyrazach polskich *i* na początku ma znaczenie zgłoski *ji*, np. inny (=jinny), igła (=jigła); to samo po samogłoskach w środku wyrazów i na końcu, np. stroić (=strojić), nadziei (=nadzieji), moi (moji) i t. p. Litera *i* bywa w środku wyrazów tylko znakiem miękczenia poprzedniej spółgłoski przed następną samogłoską, np. cieszyć (=ćeszyć), siano (=śano), ziarno (=źarno), i t. p.

2. I, †**Hi** sp. **1.** *łączy współrzędnie wyrazy i zdania=tudzież:* Niebo i ziemia. Ogień i woda. Ojciec i syn *(=ojciec z synem).* Śpiewać i tańczyć. Idź i zobacz *(=to zobaczysz).* I tak dalej. I tym podobne. I co za tym idzie. **2.** *także, również, też, właśnie:* Grecy temu są przeciwni, iż Duch św. pochodzi i od Syna. Skar. Jest sława, a więc będzie i Rzeczpospolita. Mick. Możesz snadnie wpaść mu w ręce.—Poto ja i jadę. Sienk. **3.** *nawet:* Cnotę i w nieprzyjacielu miłujemy. Kochan. I słuchać o tym nie chce. To i tyle nie warto. Ba i brat mój to uczynił. Troc. **4.** i—i = *zarówno to, jak tamto; jak, tak:* Chrystus z Panny narodził ś., i prawy człowiek, i prawy Bóg. Skar. I to i owo. I tam i sam. I dobrze i prędko pisze. I chce, i nie chce. **5.** *a:* Siedzi i siedzi, i nie myśli odejść. I pisze, i pisze, i nie może skończyć. **6.** *no, więc:* I cóż, jak ci ś. podoba? I na ciebież to przyszło? Kn. I śmiałeś tam iść? I także to ma być? Troc. I czemużeś nie przyszedł? Tak i były czary przeciw czarów. Mick. **7.** używa ś. czasem bez potrzeby: Jechał z Brześcia król i z żoną na księstwo litewskie, a potym do Piotrkowa na sejm i z królową Boną. Górn. Zagłobie nie zamykały ś. usta, bo też istotnie i miał co opowiadać. Sienk. I jeszcze ś. dąsać. Troc. [Zasiałem tatarki i półtory miarki]. **8.** I to = *w dodatku, przytym, a nawet, a mianowicie:* Po sejmie odjadę, i to w kilka dni. Troc. **9.** I owszem p. **Owszem. 10.** Ba i bardzo p. **Ba. 11.** ✕I takci=a) *a więc:* I takci dostał tego urzędu. Troc. b) *i tak, nawet:* Zamknij, i takci w izbie niewiele ciepła. Troc. **12.** [I]=a) *ani:* Zalicáł ś. pan starosta, ni miá i sielązka. Do mnie nie napisał i słcwa. b) *też:* Cóz já teráz i ucyniła! c) [I tak]=*mimo to, jednakże:* Tén mu gádá: nie bier piórka, bo bedzies miáł biéde, ale un go i tak wzián. d) [I nie trzeba]=*i trzeba, aż tu, aż tu właśnie, jak na to:* I nie trzeba, że właśnie pod owe czasy szedł sobie chłopak. <I>

3. I w. **1.** *eh!, e!:* I! daj mi pokój. I! ja tego nie chcę. I! skądże ci wezmę. **2.** *ha!:* I ja błazen, i ja głupi wierzyć! I to sprawa, rozum, rząd! †I to bieda. Kn. *(=co za nieszczęście!).* 3. [I] wyraża zdziwienie: I! I dzież! I ech! I nu! <Okrzyk.>

4. I. fil. w logice: *symbol sądu szczegółowego twierdzącego* (jako druga samogłoska wyrazu łać. affirmo, twierdzę).

†**I, ja, je,** z. p. **Ji.**

†**I**=*go.*

†**Iba, y,** lm. **y** p. **Ibis.**

[**Iberszlag, u,** lm. **i**] *przewyżka, nadwyżka.* <Nm. Ueberschlag>

Ibis, a, lm. **y,** †**Iba** zool. (ibis) *ptak podkasały czaplowaty.* Gatunki: I. c z c z o n y (treskiornis religiosa). I. c z e r w o n y (i. rubra). I. k a s z t a n o w a t y (falcinellus igneus). <Gr. (z Egips.) íbis>

Ibjan, a, lm. **y** *ptak, zwany także jaskółką nocną.* Dyg. <?>

Iblis, a, blm. p. **Eblis.**

Ibsenista, y, lm. **ści** *zwolennik Ibsena, wyznawca jego zasad.* <Z nazw. Norwes. Ibsen>

Ibsenistka, i, lm. **i** forma ż. od **Ibsenista.**

[**Ibungsmarś, a,** lm. **e**] *ćwiczenia marszowe:* Na I. idę. <Nm. Uebungsmarsch>

Icek, icka, lm. **ickowie, Icyk** *Żyd.* <Hb. Icchāk=Izaak>

Ich p. **On.**

Ichmościanka, i, lm. **i** forma ż. od **Ichmość,** *jejmościanka, imościanka.* <Ich+Mość>

Ichmość nieod. o osobach znaczniejszego stanu w lm.; lm. **e, ów,** p. **Jegomość** i **Jejmość:** Jakiś Kozak pragnie widzieć I. panów. Sienk. I. panowie, I. państwo. U I. Państwa Zacniewskich. Znajcie ś. na tych ichmościach kobiety. Determinacja ichmościów. Ir.: *jegomość, ptaszek, ziółko, ananas:* Nie umiesz sobie postąpić z takiemi ichmościami. <Ich+Mość>

Ichneumon, a, lm. **y, Szczur Faraona** zool. (herpestes ichneumon) *zwierzę ssące drapieżne, palcochodne z rodziny lasz.* <Gr. ichneúmōn>

[**Ichni**] *ich* (z. dzierżawczy 3 os. lm.). <Od Ich>

× **Ichnognomika, i,** blm. *sztuka dochodzenia śladów, tropienia.* Sł. wil. <Now. z Gr. íchnos=ślad + gnṓmē=poznawanie>

× **Ichnograficzny** przym. od **Ichnografja.**

× **Ichnografja, i,** blm. *sztuka kreślenia planów.* <Gr. ichnografía>

Ichtjofag, a, lm. **owie** *człowiek, żywiący ś. tylko rybami.* <Gr. ichtyofágos>

× **Ichtjograficzny** przym. od **Ichtjografja.**

× **Ichtjografja, i,** blm. *opisanie ryb.* Sł. wil. <Now. z Gr. ichthýs=ryba + -grafía=opis>

Ichtjol, u, blm., **Sulfoichtjolan amonu** apt. *związek amonjakalny kwasu sulfoichtjolowego, otrzymywanego przez suchą destylację kopalnych pozostałości ryb i zwierząt morskich.* <Now. z Gr. ichthýs=ryba + Łć. oleum=olej>

× **Ichtjolit, u,** lm. **y** *skamieniały szkielet, ząb, skamieniała ość ryby przedpotopowej.* Sł. wil. <Now. z Gr. ichthýs=ryba + líthos=kamień>

× **Ichtjolitograficzny** przym. od **Ichtjolitografja.**

× **Ichtjolitografja, i,** blm., × **Ichtjolitologja** *opisanie skamieniałości rybich.* Sł. wil. <Now. z Gr. Ichtjolit + -grafía=opis, opisanie>

× **Ichtjolitologja, i,** blm. p. **Ichtjolitografja.** Sł. wil. <Now. z Gr. ichtýs=ryba+líthos=kamień + -logía=znawstwo>

Ichtjolog, a, lm. **owie** *badacz, zajmujący ś. nauką o rybach.* <Now. z Gr. ichthýs=ryba+-lógos=uczony>

Ichtjologiczny przym. od **Ichtjologja.**

Ichtjologja, i, blm. zool. *nauka o rybach.* <Now. z Gr. ichthýs=ryba + -logía=nauka>

× **Ichtjomancja, i,** blm. *wróżenie z ryb, z wnętrzności rybich.* Sł. wil. <Now. z Gr. ichthýs=ryba + manteía=wróżba>

Ichtjomorficzny *mający kształt rybi.* <Now. z Gr. ichthýs=ryba + morfḗ=kształt>

Ichtjomorfit, u, lm. **y, Ichtjotypolit** *odcisk rybi na kamieniu.* Sł. wil. <p. Ichtjomorficzny>

Ichtjotomiczny przym. od **Ichtjotomja.**

Ichtjotomja, i, blm. *anatomja ryb.* <Now. z Gr. ichthýs=ryba + -tomía=cięcie, rozcinanie>

Ichtjotypolit, u, lm. **y** p. **Ichtjomorfit.** Sł. wil. <Now. z Gr. ichthýs=ryba + týpos=ślad, odcisk + líthos=kamień>

[**Icki, ów,** blp.] *pejsy, loczki żydowskie.* <Od imienia Żyd. Icek>

Icyk, icka, lm. **ickowie** p. **Icek.**

[**Iczmeń, enia,** lm. **enie]** p. **Jęczmień.**

Iczoglan, a, lm. **i, Iczoglan** *pokojowiec turecki:* Przy boku baszy grono iczoglanów czyli pokojowców tureckich. Szaj. Wezyr sadowił ś. na kosztownym dywanie, otoczony drabantami, iczoglanami, strażą honorową. Rol. <Tur. iczoględn>

Iczoglan, a, lm. **i** p. **Iczoglan.** Tw.

† **Ić, idzie, szedł** p. **Iść:** Abych była dostojna s tobą ić s duchwałością do królestwa. Ż. E. A ja też stąd już ić mogę. Rej. <ID>

Idący 1. im. od **Iść. 2.** † a. † **Ruszysty** *ruchomy:* Dobra ruszyste a. idące. Imienie idące p. **Imienie.**

Idea, i, lm. **e,** × **Ideja 1.** † *obraz, wizerunek, postać czegoś.* **2.** *stan świadomości wog.:* Idee-siły=*stany świadomości, rozważane jako czynniki dynamiczne.* **3.** *wyobrażenie:* I. konkretna, ogólna. I. stała a. uporczywa (idée fixe) p. **Urojenie.** Kojarzenie idei (lep. *wyobrażeń*). **4.** *pojęcie.* **5.** w idealizmie platonowskim: *pojęcie ogólne, rodzajowe; istota rzeczy; prototyp a. pierwowzór rzeczy zmysłowych.* **6.** w filozofji Kanta: *pojęcie rozumowe, któremu nic w doświadczeniu nie odpowiada; pojęcie wrodzone:* Idee teoretyczne (pojęcia Boga, wolności, nieśmiertelności). Idee praktyczne (normy moralne). **7.** *myśl, pomysł, myśl przewodnia a. kierownicza:* Powziąć ideę. Kierować ś. ideą. Poświęcić ś. dla idei. Działać w imię idei. I. narodowa, polityczna, naukowa, religijna. Żart.: Niema idei tak robić (=*rozumnego celu*). <Gr. idéa>

Ideacja, i, lm. **e** *odtwarzanie obrazów i wyobrażeń w rozmaitych związkach i następstwie; gra wyobrażeń; działanie wyobraźni:* I bezwiedna a. podświadoma. Por. **Cerebracja.** <p. Idea>

Idealik, u, lm. **i** p. **Ideał:** Życzę panu, aby mu ś. jego I. przyśnił u nas. Bał.

Idealista, y, lm. **ści** fil. **1.** *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel idealizmu w filozofji a. estetyce.* Przeć. **Realista. 2.** *ten, co w myślach i postępowaniu kieruje ś. ideami lub ideałami; ten, co dla idei i ideałów lekceważy sobie rzeczywistość, nie uwzględnia interesów praktycznych; marzyciel.* Przeć. **Materjalista.** <Fr. idéaliste, Nm. Idealist>

Idealistka, i, lm **i** fil. forma ż. od **Idealista:** Więc ty, o idealistko, swoją miłość rozciągasz aż na córy Helwecji? Orzesz.

Idealistycznie przys. od **Idealistyczny: Stała** ś. nagle rozmarzoną, I. nastrojoną. Kow.

Idealistyczny fil. przym. od **Idealizm:** Pogląd, kierunek I. Filozofja idealistyczna (bł. *filozofja idealna).* Czy to siła przekonania? czy idealistyczne zaślepienie? Gers. Przeć. **Realistyczny.**

Idealizacja, i, blm. fil. p. **Idealizowanie:** Ten realizm starego Willa jest na posługach u najpotężniejszej, jaka może istniała, idealizacji. Spas. <p. Ideał>

Idealizm, u, blm. fil. **1.** *filozofja a. pogląd filozoficzny, który uznaje tylko pierwiastek idealny za byt prawdziwie rzeczywisty i zaprzecza realności świata zmysłowego,* in. I. m e t a f i z y c z n y. Przeć. **Realizm.** I. p o d m i o t o w y a. s u b j e k t y w n y =*uznający świat zmysłowy tylko za objaw, za wytwór ducha a. jaźni* (Fichte). I. p r z e d m i o t o w y a. o b j e k t y w n y=*według którego idea tkwi w samej rzeczywistości zmysłowej, będącej jej rozwinięciem* (Hegel). I. r e a l n y=*próby kompromisu, poglądy usiłujące pogodzić a. zsyntezować realizm z idealizmem.* **2.** w teorji poznania: *pogląd, według którego wiedza nasza nie jest poznaniem rzeczywistości w istocie swojej niepoznawalnej, lecz jest systemem idei a. pojęć systematyzujących i symbolizujących doświadczenie nasze.* **3.** bł. *filozofja uznająca byt rzeczywisty tylko substancji duchowej.* **4.** w estetyce: *kierunek a. doktryna estetyczna, podnosząca idealizowanie rzeczywistości jako konieczny warunek piękna, wymagająca od sztuki, by w dziełach swoich przeobrażała rzeczywistość w duchu ideałów, podnosiła rzeczywistość do ideału, wcielała idee w obrazy rzeczywistości.* Przeć. **Realizm. 5.** *kierunek myśli a. usposobienie lubujące ś. w ideach i ideałach, skłonność do kierowania ś. ideami i ideałami, z pominięciem warunków i interesów rzeczywistych; marzycielstwo:* Chorować na I. Przeć. **Materjalizm.** <Now. niby Łć. idealismus>

Idealizować, uje, ował fil. **1.** *wyobrażać sobie, postaciować rzeczywistość zgodnie z ideą; przenosić coś w dziedzinę idei a. ideału; przeobrażać coś, wzorując ś. na ideale.* **2.** *podnosić coś do godności a. wartości ideału, udoskonalać, usuwać a. pomijać braki, wady czegoś a. kogoś.* **3.** *przeceniać coś; nadawać przesadną wartość, rzeczywistości nieodpo-*

wiedniq: Kreślić wcale nie idealizowane obrazy życia emigracji w Paryżu. Chm. <Fr. idéaliser>

Idealizowanie, a, blm., **Idealizacja** czynność cz. **Idealizować.**

Idealnie przys. od **Idealny.**

Idealnieć, eje, ał *stawać ś. idealnym, przybierać cechy ideału.* Przeć. **Realnieć.**

Idealnienie, a, blm., czynność cz. **Idealnieć.**

Idealność, i, blm. rz. od **Idealny.**

Idealny I. fil. = a) *w idei tylko istniejący a. dany; jako idea, w charakterze idei istniejący:* Świat I. Rzuciła ś. na potrawy z apetytem nieidealnym. Orzesz. Przeć. **Realny.** b) *duchowy, pojęciowy:* Istota idealna. Stosunek pozostał idealnym i dlatego mógł ś. stać silnym i trwałym. Chm. (*=niezmysłowym).* Przeć. **Materjalny.** c) *idei odpowiedni, bezwzględny, doskonały, wzorowy, ideałowi dorównywujący, wartość ideału posiadający:* Rząd, mąż, pomysł I. Żart.: Obok jego ideału stoi kilka innych, zgoła nieidealnych. Kasz. (*= nieładnych).* d) bł. zam. **Idealistyczny:** Filozofja idealna. **2.** fiz.: Gaz I. p. **Doskonały. 3.** mat. *nazwa, nadawana w teorji liczb pewnym czynnikom fikcyjnym, wprowadzonym celem uogólnienia zasad teorji podzielności.* <Łć. idealis>

Ideał, u, lm. **y I.** fil. = a) *to, co tylko w idei istnieje; co nie jest realne, rzeczywiste; co rzeczywistość przekracza.* b) *to, co idei odpowiada, zgodne jest z pewną ideą, iści ideę.* c) *wcielenie pewnej idei rzeczywiste lub wyobrażane:* Państwo Platona miało być ideałem sprawiedliwości. Sokrates był uosobionym ideałem mądrości. Lew, prezes, istny pańskich I. nałogów. Mick. d) *coś niedoścignionego, nie dającego ś. osiągnąć w rzeczywistości, tylko dającego ś. pomyśleć a. urojonego:* Bujasz w sferze ideałów, lekceważąc nieubłaganą rzeczywistość. Gdy w tych czasach zimnych niema ideału, przez teraźniejszość w złote odleciałem wieki. Mick. Por. **Idealizm** pod 5. i **Ideologja.** e) a. **Model, Modla, Wzór** *wzór doskonałości; okaz najdoskonalszy, na którym można ś. wzorować, który jest normą a. probierzem przy ocenie innych rzeczy tegoż rodzaju:* I. kobiety, konia, maszyny. Bogowie greccy nie byli czym innym, jak tylko ideałami ludzi. Mał. f) *najwyższy cel dążeń a. pożądań:* Moim ideałem jest spokój sumienia. I. moralny, estetyczny, naukowy. Gdzie rzeczywistość stoi na równi z ideałem? Krasz. Przeć. × **Real** i **Rzeczywistość. 2.** *osoba ukochana,* (o kobiecie) *pani serca, bogdanka.* **3.** mat. *pewien układ liczb algiebraicznych, stanowiący przedmiot badania nowoczesnej teorji liczb:* I. główny, pierwotny. Zdr. **Idealik.** <Z Łć. idealis = ideowy>

[**Idébka, i,** lm. **i**] p. **Izba.**

× **Ideja, i,** lm. **e** p. **Idea.**

× **Idejowy** p. **Ideowy:** Jeszcze większą rolę odegrał ten szczep swojemi podbojami idejowemi. Karł.

Identycznie przys. od **Identyczny.**

Identyczność, i, blm. rz. od **Identyczny** (lep. **Tożsamość**): Filozofja identyczności = *filozofja tożsamości (podmiotu i przedmiotu a. myśli i bytu,* Schelling).

Identyczny p. **Tożsamy.** <Fr. identique>

Identyfikacja, i, blm. p. **Identyfikowanie.** <Fr. identification>

Identyfikować, uje, ował i **I. ś.** p. **Utożsamiać:** Identyfikują naszą sprawę z zabiegami Zmartwychwstańców. Bał. Szkoda osobista, identyfikowana ciągle z krzywdą kościoła. Jaroch. Ekonomja polityczna dostarcza nam tylko pewnych środków do ocenienia tych czynników, ale nie identyfikuje ś. z niemi. Okolski. <Nm. identificiren>

Identyfikowanie, a, blm., **Identyfikacja** czynność cz. **Identyfikować:** Nieznajomość druku nie pociągnęła bynajmniej za sobą identyfikowania tych dwuch pojęć: manuskrypt i książka.

Identyfikowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Identyfikować ś.:** Zdolność identyfikowania ś. z przedmiotami postronnemi. Orzesz.

Ideodynamiczny p. **Ideomotoryjny.** <Now. z Gr. idéa = pojęcie, myśl + dýnamis = siła>

× **Ideogieniczny** przym. od **Ideogienja.**

× **Ideogienja, i,** blm. fil. *nauka o powstawaniu a. pochodzeniu idei, wyobrażeń, pojęć.* <Now. z Gr. idéa = pojęcie + -géneia = pochodzenie>

Ideograficzny przym. od **Ideografja:** I. charakter pism meksykańskiego i chińskiego.

Ideografizm, u, blm. p. **Ideografja.**

Ideografja, i, blm., **Ideografizm** *sztuka pisania wyobrażeń znakami, dla wszystkich zrozumiałemi.* <Now. z Gr. idéa = pojęcie, wyobrażenie + -grafía = pismo, pisanie>

Ideogram, u, lm. **y** *pismo, notatka, wyrażone sposobem ideograficznym.* <Now. z Gr. idéa = pojęcie, wyobrażenie + grámma = pismo>

Ideolog, a, lm. **owie a. dzy** fil. **I.** *biegły w ideologji, zajmujący ś. ideologją, autor pism w przedmiocie ideologji.* **2.** *marzyciel, pomijający względy realne a. praktyczne.* <Fr. idéologue, z Gr. idéa = myśl, pojęcie + -lógos = uczony>

Ideologiczny przym. od **Ideologja.**

Ideologja, i, blm. fil. **I.** *nauka o ideach, o pojęciach, jako podstawach poznawania wszelkiego;* × *metafizyka.* **2.** *rojenie, pozbawione realnych a. praktycznych podstaw, marzycielstwo:* Gdy trzeba radzić i działać, on ś. oddaje ideologji. <Fr. idéologie, p. Ideolog>

× **Ideomotorny** p. **Ideomotoryjny:** Konieczność podłechtania do wszelkiego ideomotornego procesu. Spas.

Ideomotoryjny, × **Ideomotorny, Ideodynamiczny** fil. w psychologji **I.** *będący siedliskiem wyobrażenia ruchowego i zarazem punktem wyjścia bodźca ruchowego:* Ośrodek I. **2.** *zależny tylko od wyobrażenia i bodźca fizjologicznego z wykluczeniem udziału woli:* Ruch I. <Now. z Gr. idéa = myśl, pojęcie + Motoryjny>

Ideoplastja, i, blm. fil. w psychologji i medjumizmie: *urzeczywistnianie ś., realizowanie ś. treści wyobrażeń; wpływ wyobrażeń na odpowiednie zmiany fizjologiczne w ciele, a. na objawy mechaniczne i materjalizujące poza obrębem ciała osoby wyobrażającej.* <Now. z Gr. idéa = myśl, pojęcie + plastós = ukształtowany>

Ideoplastycznie przys. od **Ideoplastyczny.**

Ideoplastyczność, i, blm. rz. od **Ideoplastyczny.**

Ideoplastyczny przym. od **Ideoplastja:** Objaw I. Zmiana ideoplastyczna.

! **Ideowiec, wca,** lm. **wcy** *człowiek idei, skłonny a. zdolny do kierowania ś. ideą w działalności swojej, do służenia idei.*

× **Ideowy** przym. od **Idea;** × **Idejowy:** Prądy ideowe. Czynnik, ruch, wpływ I. Uogólnienia, w sumie swej sprowadzone do jednego świata ideowego. Spas.

Idjocenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Idjocić. 2.** czynność cz. **Idjocieć.**

Idjocić, I, il *robić idjotą.*
Idjocieć, eje, ał *stawać ś. idjotą, głupieć.* <p. Idjota>
× **Idjodynamiczny** fil. *posiadający a. wytwarzający siłę własną; będący źródłem własnej siły:* Jestestwa idjodynamiczne = *organiczne, samoistnie oddziaływające na wpływy zewnętrzne.* <Now. z Gr. ídios = własny + dýnamis = siła>
Idjoelektryczny fiz.: Ciała idjoelektryczne = *elektryzujące ś. przez tarcie.* <Now. z Gr. ídios = własny + Elektryczny>
Idjolatrja, i, blm. *czczenie samego siebie, samolubstwo, egoizm.* Sł. wil. <Now. z Gr. ídios = własny + latreía = służba, ubóstwianie>
Idjom, u, lm. **y** p. **Idjomat.**
Idjomat, u, lm. **y, Idjom** *właściwość, szczeg. językowa; narzecze, gwara, djalekt, język prowincjonalny.* Sł. wil. <Gr. idíōma, 2 pp. idiómatos>
Idjomatyczny przym. od **Idjomat.**
Idjomograficzny przym. od **Idjomografja.**
Idjomografja, i, blm. *opisanie jakiegoś idjomu, t. j. narzecza, gwary, djalektu.* Sł. wil. <Now. z Gr. idíōma = właściwość + -grafía = opis, opisanie>
× **Idjopatycznie** przys. od **Idjopatyczny.** Sł. wil.
× **Idjopatyczny** *wł ściwy sobie, samodzielny.* Sł. wil. <Gr. idiopathḗs>
Idjosomnambulizm, u, blm. = **Autosomnambulizm.** <Now. z Gr. ídios = własny + Somnambulizm>
× **Idjosynkraza, y,** lm. **y** p. **Idjosynkrazja.**
Idjosynkrazja, i, lm. **e,** × **Idjosynkraza** fil. w psychologji *usposobienie będące skutkiem specjalnej mieszaniny cieczy organicznych* (według dawnych pojęć) *u danej osoby; usposobienie osobnicze a. indywidualne, dzięki któremu ktoś odczuwa podnięty i oddziaływa na nie w sposób sobie tylko właściwy, wog. nienormalny; osobista odrębność w upodobaniach a. wstrętach;* lek. *tkliwość osobliwa, wstręt nieprzezwyciężony do czegoś, nieznoszenie pewnych pokarmów,* ! s z c z e g ó ł o t k l i w o ś ć: Wszystkie kobiece idjosynkrazje grupują ś. całkiem naturalnie. Nagan. <Now. z Gr. ídios = własny + Synkrazja>
Idjota, y, lm. **ci, [Dyjota]** *niedołęga umysłowy, głuptak;* przen. *głupiec, półgłówek; nieuk:* Skończony I. Był idjotą, czytać i pisać nie umiał. Falib. <Gr. idiṓtēs>
Idjotka, i, lm. **i** forma ż. od **Idjota.**
Idjotycznie przys. od **Idjotyczny:** Na ławie siedział chłop z twarzą I. zamyśloną. Bał.
Idjotyczny przym. od **Idjota:** Wyraz twarzy I. Towarzystwo całe śmiało ś. z idjotycznego zakłopotania jednego z mniemanych konkurentów. Orzesz. <Gr. idiōtikós>
Idjotyzm, u I. lm. **y** *właściwość jakiego języka, sposób mówienia jakiemu językowi, lub jego narzeczu właściwy:* Każdy język ma idjotyzmy. **2.** blm. *niedołęstwo umysłowe, szczeg. wrodzone; brak zdrowego pojęcia o rzeczach, brak pojętności, brak zdrowego rozsądku, głupota.* <Fr. idiotisme, p. Idjota>
Idjotyzmowy przym. od **Idjotyzm.**
[**Idka, i,** lm. **i**] p. **Jeda.**
[**Idko, a,** lm. **owie** a. **i**] ni. p. **Dydko:** Hola jeno, hola, malowane I. <Zam. Dydko>
Idokras, u, lm. **y** min. p. **Wezuwjan.** <Fr. idocrase, z Gr. eîdos = postać + krásis = mieszanina>
× **Idolatrja, i,** blm. p. **Idololatrja.** <Gr. eidōlotatría przez Fr. idolâtrie>
× **Idololatrja, i,** blm. × **Idolatrja** *bałwochwalstwo.* Sł. wil. <Gr. eidōlolatreía>
[**Idra, y,** lm. **y**] *połajanie.* <Zap. = Hydra>
[**Idy, ów,** blp.] p. **Jugo.**
Idyla, i, lm. **e, Idylla I.** *rodzaj utworu poezji lirycznej, sielanka, bukolika,* × *skotopaska,* × *pastoralka.* **2.** muz. *utwór o charakterze sielskim.* <Gr. eidýllion dosł. = obrazek, przez Łć. idyllium>
Idylicznie przys. od **Idyliczny:** Wszystko I. go usposabia. Orzesz.
Idyliczność, i, blm. rz. od **Idyliczny; Idylizm.**
Idyliczny *sielankowy, wiejski, pasterski:* Poezja idyliczna. Obrazek I. W nieidylicznе miłostki bawiło ś. wszystko wkoło króla. Rol.
Idylizm, u, blm. p. **Idyliczność:** W tej propagandzie idei humanitarnych odzywała ś. najczęściej struna łagodności i idylizmu. Chm.
Idylla, i, lm. **e** p. **Idyla.**
[**Idza, y,** lm. **e**] p. **Jędza.**
× **Igiełczany** przym. od **Igiełka:** Igiełczane końce. Sien. <IGŁ>
Igielnica, y, lm. **e I.** p. **Igielnik. 2.** lek. (acutenaculum) *rączka, trzonek do igły,* × i g ł o n o s z, × i m a c z, × i m a d ł o, × i m a d e ł k o i g ł o w e. **3.** zool. p. **Iglica.** Zdr. **Igielniczka.** <IGŁ>
Igielnicki przym. od **Igielnica:** Fabryka igielnicka. T. K.
Igielniczek, czka, lm. **czki** p. **Igielnik.**
Igielniczka, i, lm. **i** p. **Igielnica.**
Igielnik, a, lm. **i I.** a. **Igielnica, [Jegielnica]** *pudeleczko formy rurki zamkniętej do chowania igieł i szpilek; puszka na igły.* **2.** a. **Iglarz** *ten, co robi igły.* **3.** leśn. *sztuka drzewa dłuższa od browarki.* Zdr. **Igielniczek.** <I(GŁ)>
Igielny, Igłowy, × **Iglany,** × **Igli** przym. od **Igła:** Ucho igielne. Igielne roboty (= *szycie*). Puszka igielna.
Igiełeczka, i, lm. **i** p. **Igła:** Nie każdą niteczkę w jedną igiełeczkę. Prz.
Igiełka, i, lm. **i** p. **Igła:** I. a igła magnesowa. Igiełki = *kryształy igiełkowate.*
Igiełkowaty *mający kształt igiełki a. igiełek:* Kryształ I.
† **Igierny** przym. od **Igra:** Igierne karty. Mym., Mur. <IGR>
× **Iglany** p. **Igielny:** Iglane ucho. Troc.
Iglarka, i, lm. **i I.** forma ż. od **Iglarz. 2.** *żona iglarza.* <IGŁ>
Iglarski przym. od **Iglarz:** Rzemiosło iglarskie.
Iglarstwo, a, blm. *stan, rzemiosło iglarza.*
Iglarz, a, lm. **e** p. **Igielnik.**
Iglasty I. a. × **Iglisty** *okryty igłami, pełen igieł.* Las I. (= *szpilkowy, szyszkowy*). **2.** *podobny do igły:* Nasienie w iglastych strączkach. Syr. **3.** bot.: Rośliny iglaste p. **Szyszkowy.** <IGŁ>
× **Igli** p. **Igielny.**
Iglica, y, lm. **e I.** *wielka igła:* Dwa pióra odarte z pierza i starannie w kształcie iglicy cieńszym końcem w rozszczepiony środek włożone. Chm. I. magnesowa (= *strzałka, igła magnesowa*). Lek.: I. szeroka a. obosieczna (acus lanceolata). **2.** *szpilka podwójna do włosów.* **3.** *drut do robienia pończoch:* Szwaczka iglicami pończochę nadrobiła. Troc. **4.** [I.] *narzędzie do robienia sieci.* **5.** *wałeczek do wyszywania.* **6.** a. **Igła** *ostry wierzchołek góry, wieży, szpic.* **7.** *czółenko tkackie, na które nawijają ś. nici na wątek.* **8.** *krótki kół żelazny do kucia w skale.* **9.** † anat. *cieńsza kość goleniowa,* p. **Strzałka. 10.** bot. = a) a. **Dziobrenosek, Czaplinieo, Czapli dziób** (erodium) *roś.*

z rodziny bodziszkowatych. Gatunek: I. pospolita a. [Hrebelki] (e. cicutarium). b) I. włoska p. **Myszopłoch.** c) (scandix pecten Veneris) *roś. z rodziny baldaszkowych.* d) p. **Wilżyna.** **11.** bud. *beleczka przedziurawiona i zawieszona górnym końcem na przetyczce, łączącej dwa t. zw. storczyki,* in. trzpień wiszący. **12.** gór. p. **Żygadło.** **13.** a. szyna zwrotnicza, szyna kończasta a. igłowa, kol. = *szyna idąca ukośnie przy zwrotnicy.* **14.** a. **Igielnica** zool. (syngnathus) *ryba oścista wiązkoskrzelna.* <IGŁ>

Iglicówka, i, lm. **i** *rodzaj karabinu odtylcowego:* Chybaby przypuścić należało, że mistrzowi para, telegraf i iglicówki służyły za czynniki. Proch.

Igliczka, i, lm. **i** **1.** *drut z uszkiem w kształcie igły do przewlekania tasiemki lub czego innego; prątek z dwoma widełkowatemi uszkami po obu końcach, do roboty siatkowej.* **2.** a. **Szydło** *rodzaj gry towarzyskiej.* <IGŁ>

Iglicznia, i, lm. **e** bot. p. **Bobodrzew.**

[**Iglina, y,** lm. **y**] **1.** *jałowiec.* **2.** *drobne gałęzie sosen.* <p. Jegla>

× **Iglisty** p. **Iglasty.**

Igliszcza, y, lm. **e** bot. (raphia) *drzewo z rodziny palm.* Gatunki: I. Ruffa (r. Ruffa); I. winodajna (r. vinifera).

Igliwie, a, blm., [**Jagliwie**] zb. *igły na drzewach iglastych:* Ciemny kolor igliwia nadaje sośnie czerń żałobną, mianowicie zdala. <IGŁ>

Igliwiowy przym. od **Igliwie:** Kąpiele igliwiowe.

Igła, y, lm. **y,** [**Jegła,** 2 pp. lm. **igioł**] **1.** *narzędzie stalowe do szycia:* Ucho igły. Nawlec igłę. Szyć za igłą, przed igłą, p. **Szyć.** Urwis, metr na wszystkie figle, cała w ruchu jak na igle. Mas. J. Jak z igły, jak z igły zdjęty, prosto z igły, dopiero co z igły = *nowiutki, świeżutki, dopiero co zrobiony:* Dam ci dwie symfonijki, nowiuteńkie, jak z igły zdjęte. Boh. Ubranie na nim eleganckie, prosto z igły. Rub.: Cygańska I. = *igła długa do szycia worów.* Przen.: Utrzymywać ś. z igły (= *z szycia*). W dzień powszedni dziewice trudnią ś. igłą lub krosną. Mick. Ot zwyczajnie baby — z igły zrobią widły. Bał. Ostrożny, jak na igłach chodzi (= *jak na szpilkach*). Próżno skakać, kiedyście na igle. Pot. (= *na wędce, złowieni*). Igłą mu w głowie układano. Kn. (= *widłami, brak mu klepki*). Igły chirurgiczne do zszywania ran. Lek.: I. do zaćmy a. zaćmowa a. oczna (acus ophtalmica s. interpunctoria). **2.** × *agrafka:* Leżały igły długie do spinania chust, misternie ś. zamykające. Krasz. **3.** × Igły do robienia pończoch = *druty.* L. **4.** p. **Iglica:** Aż pod samą igłę góry. Słow. **5.** w pracach bakterjologicznych: I. platynowa = *drucik platynowy, osadzony na rączce szklanej.* **6.** *liść tęgi szydłowaty na drzewie żywicznym,* kolka. **7.** bud.: I. wieżowa = *słup pionowy w dachu wieżowym, w którym są wczopowane górne końce krokwi.* **8.** fiz.: I. magnesowa = *strzałka magnesowa podparta tak, że ś. może dowolnie obracać po płaszczyźnie poziomej (I. zboczeń) a. pionowej (I. nachyleń).* **9.** gieol.: Igły morskie p. **Zębiny.** **10.** men.: I. probierska, próbka, *blaszka kruszcowa podłużnoczworograniasta, zrobiona z pewną przymieszką srebra.* **11.** pusz. *sztyft na sprężynie, uderzający w patron strzelby.* Zdr. **Igiełka, Igiełeczka.** Por. **Iglica.** <IGŁ>

Igława, y, lm. **y, Jadłolbrzym, Jadłobrzym, Araukarja** bot. (araucaria) *roś. z rodziny szyszkowych.*

× **Igłonosz, a,** lm. **e** lek. p. **Igielnica.** <IGŁ + NIOS>

Igłościsk, u, blm. lek. (acupressura) *naciskanie igłą w celu zatrzymania krwawienia z uszkodzonego naczynia.* <IGŁ + Z + CISK>

Igłowy p. **Igielny.** Lek.: × Imadło a. × imadełko igłowe p. **Igielnica.** Kol.: Szyna igłowa p. **Iglica.**

Ignacek, cka, lm. **cki** bot. (ignatia) *roś. z rodziny połatowatych.* <Niby Łć. ignatia>

Ignacja, i, lm. **e** bot.: I. gorzka a. **Bób św. Ignacego** (ignatia amara) *roś. z rodziny połatowatych.*

Ignam, u, lm. **y** *bulwa mączysta z różnych gatunków rośliny pochrzynu.* <Fr. igname>

! **Ignominja, i,** lm. **e** *hańba, sromota; niesława, zniewaga:* Wiesz, że umarłbym, gdyby tak za mąż wyjść miała. I.! chłopak u nas wychowany w domu. Krasz. <Łć. ignominia>

Ignorancja, i, blm. *nieświadomość, brak wiedzy.* <Łć. ignorantia>

Ignorant, a, lm. **ci** *człowiek nieznający niczego, nieświadomy, ciemny, niedoświadczony.* <Łć. ignorans, 2 pp. ignorantis>

Ignorantka, i, lm. **i** forma ż. od **Ignorant.**

Ignorantysta, y, lm. **ści** *zwolennik ignorantyzmu.* <Now. z Łć. ignorans = nieświadomy>

Ignorantystka, i, lm. **i** forma ż. od **Ignorantysta.**

Ignorantyzm, u, blm. *system utrzymywania ciemnoty.* <Now. z Łć. ignorans = nieświadomy>

Ignorować, uje, ował **1.** *nie zważać na kogo, za nic mieć, nie chcieć znać, lekceważyć.* **2.** *przez szpary patrzeć na kogo a. na co.* <Łć. ignorare>

Ignorowanie, a, blm., czynność cz. **Ignorować.**

[**Igo, a,** lm. **a**] p. **Jugo.**

† **Igra, y,** lm. **y,** [**Igra**] p. **Gra:** Po robocie szukamy odpoczynku, igry i ochłody. Baz. Igry na koniach, ciskanie z koni piłkami. Górn. Igry, które komedje zowią (= *widowiska*). Na arfie taką igrę miał Dawid. Wr. Nieuczciwi, którzy ś. igrą kostek bawią. Bud. [Co ś. stało w igrze, tego ani dziáboł nie wydrze]. Prz. <IGR>

† **Igracz, a,** lm. **e** **1.** *gracz, grający.* **2.** *ten, co igra, figlarz, swawolnik, zbytnik:* Igracza nie widziałem większego. Troc. **3.** *aktor, artysta dramatyczny:* Znaczny to był I. w komedjach. Troc.

† **Igraczka, i,** lm. **i** **1.** forma ż. od **Igracz.** **2.** p. **Igraszka.**

Igrać, a, ał, × **Igrzyć,** × **Igrywać** **1.** † *grać:* Syn, acz gałki igrając, alibo kostki, alibo którą-kole iną igrę szkodną strojąc, nieco straci. Św. z Woc. A. Pan, a. koniuszy igracie doskonale komedję. Krasz. **2.** a. † **I. ś.,** [**I. ś.**] *bawić ś., figlować, żartować, swawolić niewinnie, robić sobie z czego zabawkę:* Dzieci igrają. Jak gołąbek z gołąbkiem na drzewie, tak aniołek igra z aniołkiem. Mick. Gdybyś wziął martwy kamień, z którym igra dziecię... Mick. Od dziecka igrał piaskiem z chłopięty pruskiemi. Syrok. Rybki igrają w wodzie. Kras. A. Strumień igra po łące. Kot igra z myszką. Kras. A. Stada igrają przy wodzie. Kochan. Zefir igra z szaty wiotkiemi. Tremb. Wiatr igra włosami. Troc. Chorągiew z wiatry igrała. Jej białe, z wiatrem igrające szaty. Mick. Przen.: Los igra z człowiekiem. Kras. A. Fortuna z nami igra jako z dziećmi. Kochan. Nurzam ś. i wzbijam w myślach nad myślami, igram z niemi jak z falami. Mick. I. z trudnościami, ze szczęściem, z miłością, z życiem, ze zdrowiem (= *kpić, drwić z nich, lekceważyć je*). Mógł Orzechowski I. z przepisami kościoła. Bał. Pochwalnych wierszy chcia-

łaś. — Marny pochwał dymie! Dla nich więc igrasz z bliźnich szczęściem i pokojem? Mick. Nie igraj z nim, bo on nie żartuje. Nie igraj z ogniem! Oczy jej igrały (= *latały figlarnie, błyskały*). Widocznie uśmiech igrał na poważnej twarzy. Malcz. †I. co = *bawić ś. czym:* Co więc dziecię z młodu igra, na starość ś. k temu miewa. Biel. M. ×I. przed potkaniem = a) *zaczynać taniec;* b) *harcować przed bitwą.* Troc. **3.** [I.] (o słońcu) *migać, migotać, drgać, tańczyć:* Wschodzące w dniu św. Jana słońce igra, to jest, jakoby ś. naprzemian zwiększa i zmniejsza i drga niespokojnie. Promień światła, który słońce rzuci, na szumnej morza igrając topieli. Mick. Igra w polerownym jak we śkle słońce żelezie. Troc. †**I. ś.** i [**I. ś.**] p. **Igrać**: Parobek z dziéwką sie igrał. Z kimze sie bedzie Cygánecka I.? Będzie ś. igrało dzieciątko nad dziurą żmijową. Leop. <IGR>

Igranie, a, blm., czynność cz. **Igrać**: †I. kostek. Św. z Woc.

Igraszka, i, lm. **I,** †**Igraczka, Igrzysko** *zabawa, krotochwila, figiel, żart, facecja, swawola:* I. dziecinna a. wieku dziecięcego. Wyszła patrzeć na igraszkę dzieci. Mick. (Trup) włóczony od dziadów kościelnych jako osobliwość, był igraszką miasteczka. Mick. Igraszki i śmiechy. Dla igraszki to napisałem. Dzieci, przestańcie, bo ś. źle bawicie; dla was to jest igraszką, nam idzie o życie. Kras. Żyj lata Matuzalowe a. przynajmniej połowę, a choćby ćwierć dla igraszki, dwieście lat i to nie fraszki. Kras. Przen.: I. natury, losu, dowcipu, wyrazów, słów. Największe trudności są dla niego igraszką. Igraszkę sobie robić z kogo, z czego (= *kpiny, drwiny, żarty*). Natura zda ś. czasem czynić sobie igraszkę z umiejętności. Służyć komu za igraszkę. Los czyni sobie igraszkę z ludzi. <IGR>

×**Igraszkarz, a,** lm. **e** *ten, co robi a. sprzedaje zabawki.*

×**Igraszkować, uje, ował** *robić sobie igraszkę, igrać, bawić ś., żartować, swawolić, figlować.*

×**Igraszkowanie, a,** blm., czynność cz. **Igraszkować**, *igraszka, zabawa:* Konieczność igraszkowania z tym, co przeszło. Krasiń.

Igraszkowy przym. od **Igraszka**: Pycha względem całej reszty ludzkości, posuwająca ś. aż do najmroźniejszej pogody, aż do owego igraszkowego usposobienia. Szaj.

Igrek nieod. p. **Ipsylon.** <Fr. y grecque = y greckie, y psilón>

×**Igrysko, a,** lm. **a** p. **Igrzysko.** Troc.

×**Igrywać, a, ał** p. **Igrać.** L.

×**Igrywanie, a,** blm., czynność cz. **Igrywać.**

†**Igrzec, Igrca,** lm. **igrcy** a. **igrcowie** *gracz.* <IGR>

×**Igrzyć, y, ył** p. **Igrać**: Dwa tylko dusz kupieckich stany, igrząc, walczyły o prym na przemiany. Krasiń. <IGR>

Igrzysko, a, lm. **a,** ×**Igrysko 1.** częś. w lm. *gonitwy, zapasy, szermierka; wyścigi zapaśników, popisy publiczne:* Igrzyska Olimpijskie, Nemejskie. Igrzyska na cześć Jowisza. Igrzyska wyprawiać dla ludu. Zwyciężony rycerz na igrzysku zachowa życie, ale cześć utraca. Mick. Za moich czasów nie słyszałem o nazwisku ni śród wojennych zapasów, ni na rycerskim igrzysku. Mick. Tak na igrzysku, kiedy lwów dozorca... da hasło trąbą. Mick. **2.** [I.] = a) *zabawa ludowa z muzyką i tańcami:* Poszedł do karczmy na I. Zawróć ś., starcze, tu na I., tu ś. po siewbie weselim. Mick. b) w lm. *zabawa w karczmie od Bożego Narodzenia do Trzech Króli.* **3.** p. **Igraszka**: Dzionek na towarzyskim skracają igrzysku. Mick. (= *zabawie*). Zwyczajnie ślepej fortuny I., raz zbyt wysoko byłem, drugi nizko. Kras. Wojna z Turkami nie jest igrzyskiem. Niem. To jest tylko szyderskim natury igrzyskiem. Fred. A. Być, a. stać ś. igrzyskiem losu, fortuny, wypadków. Człowiek Boże I. Kochan. Okręt będący igrzyskiem wiatrów, fal. Być igrzyskiem własnych lub czyich namiętności, kaprysów. I. sobie z kogo czynić. ×I. stroić, sprawiać. Troc. **4.** ×*sztuka teatralna, widowisko.* Troc. **5.** ×przen. *figiel, sztuczka, fortel, wybieg:* Wiesz, jakie ci potym igrzyska wyprawował, jak wiele przeciw tobie knował. Pilch. **6.** ×przen. *harce, taniec, gra:* Wciągnąwszy wojewoda do Rusi, jak najostrożniej postępował, wiedząc, iż z chytrym nieprzyjacielem I. zaczął. Stryjk. **7.** [I.] *chodzenie ptaków za samicami.* **8.** myśl. = a) *miejsce, gdzie, gluszce tokują.* b) *miejsce, gdzie wilki ciekają ś. i wyją.* c) I. ptaków = *miejsce gromadnego przebywania ptaków, „gdzie ptacy grają."* Cyg. <IGR>

Igrzyskowy przym. od **Igrzysko**: Cietrzew w porze igrzyskowej nazywa ś. kokotem, tokunem, graczem.

†**Igrzywy** *lubiący igrać, swawolny, figlarny, żartobliwy, krotochwilny:* Czystąm chowała duszę mą od wszelkiego złego pożądania, a nigdym ś. ku igrzywym nie przymiesiła, ani k tym, jiż w lekkości chodzą. B. Sz.

Igumen, a, lm. **i, Ihumen, Hegumen,** ×**Humen,** ×**Humeń** *przełożony nad zakonnikami w kościele wschodnim.* <Gr hēgoúmenos, w wymawianiu Reuchlinowskim igúmenos dosł. = przewodniczący, przez Ros. igumenъ, Ukr. yhúmen>

Igumenica, y, lm. **e** p. **Igumenja.**

Igumenja, i, lm. **e, Ihumenja, Igumenica, Ihumenica, Hegumenja,** ×**Humenica,** ×**Humenja** *przełożona nad zakonnicami w kościele wschodnim.*

Igumeński przym. od **Igumen.**

Igumeństwo, a, lm. **a,** ×**Humieństwo** *stanowisko igumena.*

[**Igzycyrka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Egzercyrka. 2.** p. **Egzercerunek.**

[**Igzycyrować, uje, ował**] p. **Egzercyrować.**

[**Igzycyrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Igzycyrować.**

[**Ihaha** nieod.] dziec. *koń.* <Dźwn.>

[**Ihasa!, Piicha!**] *na lewo!* (wołanie na konie). <Okrzyk. I + Ha + Sa>

[**Ihi!**] *w. na początku przekleństw:* I., szczezaj do licha! — zawołał król rozgniewany. <Ukr. yhì>

Ihumen, a, lm. **i** p. **Igumen.**

Ihumenica, y, lm. **e** p. **Igumenja.**

Ihumenja, i, lm. **e** p. **Igumenja.**

×**II.** skrócenie = *Ich:* II. KK. MM. = *Ich Królewskie Moście.*

[**Ikać, a, ał**] *głośno czkać, mieć głośną czkawkę.* <Dźwn.>

[**Ikanie, a,** blm.] czynność cz. **Ikać.**

[**Ikawka, i,** lm. **i**] *czkawka.*

×**Ikon, u,** lm. **y,** ×**Ikona 1.** *obraz święty:* Obraz w kącie suto srebrem okowany i kilka innych ikonów. Ochoc. **2.** przen. *porównanie, obraz:* I. równoległy = *paralela;* I. przeciwległy = *antyteza.* Kozł. <Gr. eikōn>

×**Ikona, y,** lm. **y** p. **Ikon**: Z cerkwi Nowogrodu złociste ikony. Syrok. <Gr. eikōn, przez Ros. ikona>

× **Ikonny** przym. od **Ikona**: Dokończył wielkiego ikonnego dzieła.

Ikonodul, a, lm. **owie** *obrońca czci obrazów świętych.* <Now. z Gr. eikōn = obraz + doûlos = sługa, służący>

Ikonograf, a, lm. **owie** *znawca ikonografji, biegły w ikonografji.* <Gr. eikonográfos dosł. = malarz>

Ikonograficznie przys. od **Ikonograficzny.**

Ikonograficzny przym. od **Ikonografja.**

Ikonografja, i, blm. *opisanie obrazów; znajomość i malowanie obrazów starożytnych.* <Gr. eikonografía>

Ikonoklasta, y, lm. **ści** m. *burzyciel obrazów świętych, obrazoborca.* <Śr. Gr. eikonoklastēs>

Ikonolatrja, i, blm. *czczenie obrazów świętych.* <Śr. Gr. eikonolatreía>

Ikonologja, i, blm. *mowa przez obrazy czyli zmyślone figury, mowa figuryczna.* <Gr. eikonología>

Ikonometr, u, lm. **y, Wizjer** fot. *przyrząd, określający, czy z danego punktu może być zdjęty obraz w żądanych rozmiarach.* <Now. z Gr. eikōn = obraz + -métron = miara, -mierz>

Ikonostas, u, lm. **y** *ścianka z obrazami, oddzielająca prezbiterjum od nawy w cerkwiach.* <Gr. eikonóstasis, przez Ros. ikonostásъ>

Ikonostasowy przym. od **Ikonostas**: Obraz I.

Ikosaedr, u, lm. **y, Ikozaedr 1.** mat. *dwudziestościan.* **2.** min. *postać krystalograficzna złożona, kombinacja prawidłowego ośmiościanu z takimże dwunastościanem pięciokątnym, w równowadze obu postaci, dwudziestościan prawidłowy.* <Gr. eikosáedros>

Ikosytetraedr, u, lm. **y** min. *postać krystalograficzna, dwudziestoczterościan prawidłowy:* I. trapezoidalny = *postać połowiczna układu prawidłowego.* <Now. z Gr. eíkosi = dwadzieścia + Tetraedr>

Ikozaedr, u, lm. **y** mat. i min. p. **Ikosaedr.**

Ikra, y, lm. **y,** [**Ikro, Kro**] **1.** *jajka zwierząt kręgowych zimnokrwistych:* Karp składa ikrę na rośliny. I. zalęgła, zapłodniona, obumarła. I. przywierająca (lepka). I. luźna, sypka (= *opadająca na dno, nie przywierając).* **2.** *łydka, muskuły w łydce,* p. **Łyda.** <IKR>

× **Ikrasty,** × **Ikrny,** × **Ikrzny** *mający w sobie ikrę:* Karp I. Troc.

× **Ikrny** p. **Ikrasty**: Karpie ikrne. Zaw.

[**Ikro, a,** lm. **a**] p. **Ikra**: Wody było po ikra.

Ikrorodny (o rybach) *ikrę z siebie wydający:* Nie wszystkie ryby są ikrorodne. Sł. wil. <IKR + ROD>

Ikrowaty *do ikry rybiej podobny.*

Ikrowcowy przym. od **Ikrowiec**: Wapień I.

Ikrowiec, wca, lm. **wce, Ikrzyca,** × **Kamień ikrzysty** min. *margiel wapienny, złożony z kulek wielkości ziarn prosa lub prochu strzelniczego, podobnych do ikry rybiej.* P. **Oolit.**

Ikrowo-kamienny p. **Oolityczny.** <IKR + Kamienny>

Ikrowy przym. od **Ikra.** Anat.: † Myszka niższa ikrowa = *mięsień piętowy* (musculus soleus). Mięsień I. p. **Bliźniaczy.**

Ikrzak, a, lm. **i** *ryba samica, wydająca ikrę:* I. i mleczak. Śledź I.

Ikrzasty *obfitujący w ikrę.*

Ikrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Ikrzyć ś.**

× **Ikrzny** p. **Ikrasty.**

Ikrzyca, y, lm. **e** min. p. **Ikrowiec.**

[**Ikrzyca, y,** lm. **e**] p. **Krzyca.** <Zam. Krzyca>

Ikrzyć się, y ś., ył ś. 1. *puszczać ikrę, trzeć ś., parzyć ś.:* (Żaba) gdzie chciała, mogła skakać, karmić ś. i I. Mick. **2.** × żart. *wydawać wszystkie pieniądze, niszczyć ś., rujnować ś.* <IKR>

× **Ikrzysty** kamień, min. p. **Ikrowiec.**

Iksja, i, lm. **e** bot. p. **Stowdzięcznia.** <Gr. iksía>

Iksora, y, lm. **y** bot. p. **Zamrocznia.** <Z Indyjs. nazwy bóstwa Ixora a. Isora>

[**Iks puga!, Iks pugu!**] *odpędzanie owiec.* <Okrzyk.>

[**Iks pugu!**] p. **Iks puga!**

[**Ila**] p. **Ile**: Dáł tylá siana, ilabym já uniós.

Ilacja, i, lm. **e, Illacja 1.** *prośba słowna do sądu a. urzędu, podanie ustne:* Plagą, która trapiła wojsko, były częste i ciągłe komenderówki żołnierzy, w celu okazywania pomocy wojskowej przy wykonaniu wyroków sądowych. Prośby o tę pomoc, czyli tak zwane ilacje, zatrudniały zarazem i departament wojskowy. Górs. W daw. prawie Pol.: *ustny wniosek do sądu a. uwaga, że pominięto czyn ważny przy wprowadzaniu sprawy.* W prawie dzisiejszym: *żądanie jednostronne.* **2.** *dochód, przychód.* <Śr. Łć. illatio>

Ilacyjny przym. od **Ilacja; Illacyjny,** *jednostronny:* Wyrok I.

Ilasty p. **Iłowaty**: Łupek I. <IŁ, może z Gr. ilýs>

Ilata, y, lm. **y, Illata** praw. *wniosek, posag żony, wiano.*

Ile, † **Ilko,** † **Ilo,** [**Ila, Kilko, Kilo, Kielo, Kulko**], przy rz. osobowo-męskich i w przypadkach zależnych **Ilu** przys. **1.** *wiele, jak wiele:* I. masz dzieci? I. to kosztuje? Wiedział, I. jest potęgi w tej pozornej bezsilności kraju. Ilu ludzi postradał? Ilu biednym i nieszczęśliwym świadczył dobrodziejstwa! I. głów, tyle sposobów myślenia. Kras. Przyjdź do mnie, I. razy zechcesz. Ileż to razy tyś nas nie smagał! Uj. I. wlezie a. I. ś. zmieści, [I. ś. wlezie] = *dużo, wiele:* Pić, bić, jeść, chodzić, I. ś. wlezie. Nasyp w wory ich zboża, I. ś. może wsuć. Ist. o Św. Józ. **2.** a. O I. = *jak dalece, jak:* I. a. o I. pamiętam, rozumiem, baczę. Pracuję, I. mogę. I. można a. I. możności. O I. mogę o tym sądzić... Stara ś. I. możności. I. włosów na głowie, tyle utrapienia. Robił I. tylko mógł (= *co tylko).* × I. ze mnie a. z mojej strony jest (= *jak dalece mogę).* **3.** a) × *jako, ze względu na to, że..., stosownie do tego, że...:* I. ociec, staram ś. jak najlepsze dać wychowanie dzieciom. Kras. I. duch, w niebo wstępuję, ilem trup, ziemi pilnuję. Dar. J. Ubierając ś. w zbroje, I. ś. mieli potkać. Chwal. b) † *co do, co ś. tycze:* Był błogosławion, I. ku duszy. Op. **4.** a. I. że = *zwłaszcza, nadewszystko, osobliwie, tymbardziej że..., mianowicie:* Postanowiłem nocować u niego, I. że mnie był o to prosił. Kras. Odludność mu milszą była, niżeli życie między ludźmi, I. dworskiemi. Skar. Ale chyba nie Niemiec, ile że naszą mową dobrze mówisz. Sienk. **5.** × I. — tyle, × ileż — tyleż, [**Kulkula**] = *nieco; maloli, wieleli; ilekolwiek:* I. tyle pieniędzy. Z tego lista nadzieje I. tyle chwyci. Pot. Wszakże, I. tyle żył, który rzeczy wielkie, żyjąc, czynił, dosyć żył, przetrwa wieki wszelkie. Gawiń. <I + Le>

† **Ile,** [**Ili**] sp. *albo:* Albo ziemianin, I. urzędnik. Hel. I. w mieskim, I. w ziemskim prawie. Ort.

† **Ile kole** p. **Ilekolwiek.**

Ilekolwiek, **Ilekolwiekbądź**, **Ile kole** przys. *ile chcąc, ile chcesz, jakąkolwiek liczbę, jakąkolwiek ilość, cokolwiekbądź, cokolwiek, co tylko:* Przyślij mi I. ludzi. I. razy. I. ich jest. I. dałeś ojczyźnie, dosyć dałeś, jeśliś oddał wszystko. Ile ich kolwiek ujrzało mnie. Rej. <Ile + Kol + WIEK>

Ilekolwiekbądź p. **Ilekolwiek**. <Ilekolwiek + Bądź>

Ilekolwiekkroć p. **Ilekroć**.

Ilekroć, † **Ilkokroć**, [**Ilkokroć**] przys. **1.** a. **Ilokrotnie**, × **Ilekrotnie** *ile razy, po wiele razy:* I. na dzień jada? I. ja go napominałem! Ile ś. kroć kto do ciebie uciecze. Rej. **2.** a. **Ilekroćkolwiek**, **Ilekolwiekkroć** *ilekolwiek razy, ile tylko razy, kiedykolwiek:* I. przyjdzie, zawsze coś przyniesie. I. o Sicińskim wspomni, zawżdy mówi... Mick. <Ile + KROT>

Ilekroćkolwiek p. **Ilekroć**. <Ilekroć + Kol + WIEK>

× **Ilekrotnie** p. **Ilekroć**. <Ile + KROT>

× **Ilekrotny** p. **Ilokrotny**.

Iler, a, lm. **y** szew. *narzędzie do gładzenia podeszwy.* L. <Nm. Iler>

† **Ili**, † **Ilki** *jak wielki, jaki:* I. jest? I. tyli = *jakiejkolwiek wielkości, jaki taki:* Mam I. tyli majątek. <I + Le>

[**Ili**] p. † **Ile**: Wetchnąć I. wściubić kęs sera. <I + Li>

Iliryzm, u, blm., **Illiryzm** *kierunek literacki, dążący do zjednoczenia Słowian południowych:* Sędziwi dziś rycerze tak zwanego iliryzmu wyznawali ze smutkiem, że... Spas. <Od nazwy Ilirja>

Ilisty p. **Iłowaty**.

Iljada, y, lm. **y** przen. *epopeja, historja:* Z największą cierpliwością słuchała męża, opiewającego całą Iljadę o swoich trudach. Korz. <Gr. Iliás, 2 pp. Iliádos>

× **Ilki, ów,** blp. kuśn. p. **Elki**.

† **Ilki** p. † **Ili**. <Od Ile>

† **Ilkikolwiek** *jakikolwiek co do wielkości.* <Ilki + Kol + WIEK>

† **Ilko** p. **Ile**: Tako wiele, I. iścizzny. St. wiśl. I. k temu. St. wiśl.

† **Ilkokroć**, [**Ilkokroć**] p. **Ilekroć**: Ustawiamy, aby I. na wojnę przez ziemie nasze szcie będzie, nijeden w wsi stanów nie czyni. Św. z Woc. <Ilko + KROT>

† **Ilkole** przys. *ile tylko.*

† **Ilkość, i,** lm. **i 1.** p. **Ilość**: I. rzetelna, własna. Troc. (= *ilość dodatnia*). I. nierzetelna, cudza. Troc. (= *ilość ujemna*). Łamane ilkości czyli frakcje. Ustrz. (= *ułamki*). **2.** *iloczas:* I. słów, quantitas, to jest przyzwoite sylab przeciągnienie a. skrócenie. Klecz. <Od Ile>

Ill-, p. **Il**-.

× **Illegalnie** przys. od **Illegalny**.

× **Illegalność, i,** blm. rz. od **Illegalny**.

× **Illegalny** *nielegalny, nieprawny.* <Śr. Łć. illegalis>

Ilm, u, lm. **y** bot. **1.** p. **Ilmowy**. **2.** † p. **Wiąz**. <Łć. ulmus, przez Nm. Ilme>

Ilma, y, lm. **y** bot. **1.** p. **Ilmowy**. **2.** † p. **Wiąz**.

Ilmak, a, lm. **i** bot. p. **Wiąz**.

Ilmen, u, blm. chem. *przypuszczany daw. pierwiastek metaliczny.* <Od nazwy jeziora Ros. Ильмень>

Ilmenit, u, lm. **y** min. *tytanian żelaza, a. też mieszaniny jednopostaciowe tytanianu żelaza z tlennikiem żelaza a. z tytanianem magnezu, minerał, krystalizujący w układzie heksagonalnym.*

Ilmiczka, i, lm. **i** bot. p. **Tawuła**.

† **Ilmina, y,** blm. *drzewo z ilmu = wiązu:* Nabierze cieśla ilminy, dębiny. B. G.

Ilmowna, y, lm. **y** bot. p. **Tawuła**. <p. Ilm>

Ilmowy bot.: Drzewo ilmowe a. **Ilm**, **Ilma** *roś.* (sponia).

× **Ilnik, a,** lm. **i** min. p. **Iłołupek**. <IŁ>

[**Ilo!**] w.: Ho I., posłuchájcie! <Okrzyk.>

† **Ilo** p. **Ile**: I. personam chce. Ort.

Iloczas, u, blm. *ilość czasu, użyta na wymówienie danej samogłoski a. zgłoski, krótkość a. długość zgłoski; prozodja:* Prawidła iloczasu. <Ile + Czas>

Iloczasowy przym. od **Iloczas**, *prozodyczny.*

Iloczyn, u, lm. **y** mat. *wynik z mnożenia dwu a. więcej liczb i wog. ilości, które są wtedy czynnikami iloczynu:* I. liczb całkowitych, ułamków. I. dodatni, ujemny, nieskończony. <Ile + CZYN>

Iloczynowy przym. od **Iloczyn**: Funkcje iloczynowe (= *faktorjalne*). Krzywe iloczynowe.

Ilogistycznie, **Illogistycznie** *nielogicznie, nierozsądnie:* Szereg niekonsekwentności, których on nie dostrzega, a. które sobie I. tłumaczy. Kasz. <Now. z Łć. in = nie + Gr. logistikós = logiczny>

Ilokrotnie p. **Ilekroć**.

Ilokrotny, × **Ilekrotny** *ile razy powtórzony.* <Ile + KROT>

† **Ilop, u,** lm. **y** p. **Julep**.

Iloraki *ilokrotny co do gatunków:* I. jest rodzaj rzeczowników? — Trojaki. <Od Iloro>

Ilorako przys. od **Iloraki**.

Ilorakość, i, blm. rz. od **Iloraki**.

Iloraz, u, lm. **y** mat. *wynik dzielenia dwu liczb i wog. ilości a. wielkości:* I. liczb całkowitych, ułamków, funkcji, dodatni, ujemny i t. p. I. różniczkowy, in. p o c h o d n a. <Ile + Raz>

Ilorazowy przym. od **Iloraz**: Stosunek I. a. g i e o m e t r y c z n y. Postęp I. a. g i e o m e t r y c z n y.

× **Iloskaz, u,** lm. **y** gram. *liczebnik, imię liczebne.* Sł. wil. <Ile + Z + KAZ>

× **Ilostka, i,** lm. **i** *część ilości, będąca sama dla siebie samodzielną ilością.* Sł. wil.

Ilościowo przys. od **Ilościowy**, ! **Kwantytatywnie** fil. *pod względem ilości, ze względu na ilość:* Jest to tryumf nauki, gdy może I. wyrażać stałe stosunki między zjawiskami. Zjawiska psychiczne oceniamy I. tylko ze względu na stopień natężenia, ale nie posiadamy stałej jednostki mierniczej.

Ilościowość, i, blm. rz. od **Ilościowy**: I. metód statystycznych nie jest jeszcze rękojmią pewności wyników przez nie osiąganych.

Ilościowy przym. od **Ilość**, ! **Kwantytatywny**: Stosunek I. Badanie, prawo ilościowe. Analiza, metoda ilościowa. Prawo pisane nie oznaczało stosunku ilościowego między posagiem a przywiankiem. Spas. Różnica ilościowa.

Ilość, i, lm. **i**, † **Ilkość 1.** fil. = a) *jedna z kategorji poznania; wielkość, liczba, wielość, oszacowanie czegoś przez porównanie z przyjętą jednostką;* mat. *wielkość a. liczba w znaczeniu najogólniejszym:* I. oznaczona, nieoznaczona, stała, zmienna. Niezmierna I. Często przenieść należy jakość nad I. Pewna I. pieniędzy (= *kwota*). Zebrał znaczną I. żołnierzy. Do metalu na dzwon domieszywa ś. pewna I. cynku. Przysłał mu bydła w takiej ilości, jak w roku zeszłym. Post co do ilości i co do jakości (dom. pokarmów). b) w logice: I. pojęcia = *zakres jednorodnych przedmiotów lub pojęć, które dane pojęcie obejmuje.* I. sądu = *stosu-*

nek orzeczenia do podmiotu w całym jego zakresie (sądy powszechne), *w części jakiejkolwiek* (sądy szczegółowe) *a. do podmiotu będącego jednostką lub unikatem* (sądy jednostkowe). **2.** fiz.: I. ruchu ciała = *iloczyn masy jego przez prędkość* (mv), ✕moment dynamiczny. <Z Ile>

Ilot, a, lm. **ci** p. **Ilota.** <p. Helota>

Ilota, y, lm. **ci** m., **Ilot,** lep. **Helota** *niewolnik spartański.* Przen.: Według jednych poeta jest ciekawostką, wreszcie na ostatnim szczeblu wszelkiej hjerarchji ilotą. Krasz. <p. Helota>

Ilotyzm, u, blm. *niewolnictwo u dawnych Greków.* Por. **Helotyzm.**

†**Iściwy** *chytry, podstępny,* †*lściwy:* A usta lściwego a. iściwego na mię otworzyła ś. Ps. flor.

Ilu p. **Ile.**

†**Iluczki I.** *jak maluchny?* **2.** *jak najmniejszy.* L., Troc. <Od Ile>

Iluminacja, i, lm. **e, Illuminacja I.** a. [**Leminacyja**] *nadzwyczajne oświetlenie miasta, domów z powodu uroczystości:* Iść na iluminację. **2.** ✕ *światło, wyświetlenie, dojście prawdy:* Województwa pragną na sejmiku lumen czyli iluminację wziąć o jakości, o ilości długów i ciężarów. Paw. <Łć. illuminatio>

Iluminat, a, lm. **ci, Illuminat, Iluminista, Illuminista I.** *członek stowarzyszenia, mającego na celu przywrócenie pierwotnego, patryarchalnego stanu ludzkości.* **2.** *sekciarz, utrzymujący, że sakramenty i dobre uczynki nie są do zbawienia potrzebne; że niema grzechu, gdyż każdemu wolno według swej woli postępować.* <Łć. illuminatus = oświecony>

Iluminatka, i, lm. **i, Illuminatka** forma ż. od **Iluminat.**

✕ **Iluminator, a,** lm. **owie,** ✕ **Illuminator I.** *ten, co zapala światła w czasie iluminacji.* **2.** lm. **y** *okno kajuty statku, okrętu.* **3.** p. **Minjator.** <Późn. Łć. illuminator = oświecający>

Iluminatyzm, u, blm., **Illuminatyzm, Iluminizm, Illuminizm** *zasady, dążenia iluminatów:* Za granicą bawiąc, przejął ś. zasadami iluminatyzmu. Rol. <p. Iluminat>

Iluminista, y, lm. **ści, Illuminista I.** p. **Iluminat. 2.** ✕ p. **Minjator.** <Nm. Illuminist, z Łć. illuminare = oświecać>

Iluminizm, u, blm., **Illuminizm** p. **Iluminatyzm.**

Iluminować, uje, ował, Illuminować I. *oświetlać uroczyście świecami, lampami, latarkami:* I. miasto, domy, gmach. Przen.: Widząc świateł mnóstwo w domostwie Soplicy: „Iluminujcie!— krzyknął: — jutro o tej porze będzie jasno w tym zamku, ciemno w waszym dworze." Mick. **2.** *objaśniać, ozdabiać farbami, kolorami, kolorować:* I. obrazki. Modlitewnik, owoc pracy węgierskiego pisarza, pięknie na pergaminie iluminowany przez jakiegoś opata. Paw. Po skończonym rysowaniu mapa iluminuje ś. Łs. Przen.: Człowiecza twarz iluminuje ś. mu uśmiechem głupim. Jeż. **3.** *oświecać, szerzyć oświatę.* <Łć. illuminare>

Iluminowanie, a, blm., **Illuminowanie** czynność cz. **Iluminować,** *iluminacja.*

Ilustracja, i, lm **e, Illustracja I.** *wyświetlenie, wyjaśnienie, objaśnienie.* Przen.: List ten stanowi ważną ilustrację do jego stanu służby. Korpusy pruskie, powstające w obronie zagrożonej idei konstytucyjnej, stanowią przednią ilustrację epoki. **2.** *rycina, objaśniająca tekst jakiego dzieła, pisma perjodycznego.* **3.** *pismo perjodyczne, ozdobione takiemi ilustracjami:* I. francuska. **4.** ✕ *znakomitość.* Sł. wil. <Łć. illustratio>

Ilustrator, a, lm. **rzy, Illustrator** *ten, co ilustruje:* Uderzyłaby ogromna wyższość greckiego rzeźbiarza nad ilustratorem Biblji. Wejs. <Łć. illustrator = oświecający>

Ilustratorka, i, lm. **i, Illustratorka** forma ż. od **Ilustrator.**

Ilustratorstwo, a, blm., **Illustratorstwo** *stan, zajęcie ilustratora:* Stosunek ilustratorstwa do malarstwa obrazowego.

Ilustrować, uje, ował, Illustrować I. *ozdabiać pismo, dzieło ilustracjami:* Tygodnik Ilustrowany. **2.** przen. *objaśniać, wyjaśniać, wyświetlać:* Taki stan rzeczy ilustruje wielce charakterystyczny wypadek. Odczyt ilustrowany doświadczeniami (= demonstracjami). <Łć. illustrare>

Ilustrowanie, a, blm., **Illustrowanie** czynność cz. **Ilustrować.**

Iluzja, i, lm. **e, Illuzja I.** *rodzaj jedwabnej tkaniny przezroczystej:* Zsuwała ś. aż po brzeg trenu cała masa iluzji. Zap. **2.** lek. (illusio) *złudzenie zmysłowe, błędne wrażenie danego przedmiotu.* Przen. wog. *złudzenie, omamienie.* Por. **Halucynacja.** <Łć. illusio>

Iluzjonista, y, lm. **ści, Illuzjonista I.** fil. = a) *człowiek dający ś. powodować złudzeniom, kierujący ś. złudzeniami.* b) *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel iluzjonizmu:* Dowodzenie iluzjonistów na korzyść potwornej tezy, że zewnętrznie, po za umysłem, nie istnieje nic. Dęb. **2.** *magik:* I. mnemotechnik. <Fr. illusioniste>

Iluzjonistyczny przym. od **Iluzjonista, Iluzjonizm; Illuzjonistyczny.**

Iluzjonizm, u, blm., **Illuzjonizm** fil. **I.** *pogląd filozoficzny, według którego wszystko, co poznajemy, jest naszą iluzją, złudzeniem:* Radykalny sceptycyzm przezywany bywa iluzjonizmem absolutnym. Dęb. **2.** *pogląd, zalecający rezygnację wobec takiego stanu rzeczy.* Por. **Sceptycyzm.** <Fr. illusionisme>

Iluzjowy przym. od **Iluzja; Illuzjowy:** Życie mu wykazało pomyłkę ciężką i nieraz, smagając dotkliwie, iluzjowe zasłony z ócz darło. Zap. Iluzjowe woalki. Zap.

Iluzoryczny *mniemany, pozorny.* <Łć. illusorius>

Iluzyjnie przys. od **Iluzyjny; Illuzyjnie:** Udając ś. na tę ambasadę, widział w niej I. jakiś traktat niby zwycięskiej Turcji z Polską. Myc.

Iluzyjność, i, blm. rz. od **Iluzyjny.** P. **Złudność, Ułudność.**

Iluzyjny przym. od **Iluzja; Illuzyjny:** Wpływ i władza tych kniaziów - namiestników były słabe i prawie iluzyjne. Stadn. Podatek z krwi, zwłaszcza w XVII stuleciu, był w gruncie rzeczy iluzyjnym. Remb. P. **Ułudny, Złudny.**

1. Ilwa, y, lm. **y** bot. p. **Ostokrzew.** <Sztucznie z Łć. ilex>

2. Ilwa, y, lm. **y** tkac. *jeden z drucików do nawłóczenia osnowy w warsztacie tkackim.* <?>

Ilza, y, lm. **y, Ilża, Ilza** *raca.* <Nm. Hülse>

Ilża, y, lm. **y** p. **Ilza.**

Ił, u, lm. **y,** [**Jeł**] **I.** ✕ *naturalna wilgoć ziemi.* Troc. **2.** min. = a) a. **Ciąglica, Lep** *nazwa ogólna niektórych skał okruchowych, z wejrzenia jednorodnych, w istocie zaś złożonych z bardzo miałkich ziarn i łuszczek jednego lub kilku mineralnych gatunków, złączonych z sobą najczęściej wapiennym a. gliniastym lepiszczem.* b) Ił gliniasty i Ił wapienno-

gliniasty p. **Glina.** Przen.: Tam łzy mych braci znajdziecie i krew ich zmieszaną z iłem. Karp. (*=z ziemią*). <IŁ>

[**Iłce, a,** lm. **a**] *drzewko weselne wtykane do korowaja.* <Ukr. hylcě>

× **Iłki** p. **Iłowaty.**

[**Iłki**] p. **Jełki:** Słonina iłka. Krasz. <p. Jełki>

× **Iłkość, i,** blm. rz. od × **Iłki.**

× **Iłołopień, pnia,** lm. **pnie** min. p. **Iłołupek.** <Ił + Łopień>

× **Iłołupek, pka,** lm. **pki,** × **Iłołopień,** × **Iłnik** min. *łupek gliniany a. łupek iłasty.* <Ił + Łupek>

Iłoporfir, u, lm. **y** gieol. *porfir iłasty, ziemisty.* Łab. <p. Ił + Porfir>

Iłowacieć, eje, ał (o ziemi) *stawać ś. iłowatym, glejowatym.* <IŁ>

Iłować, uje, ował gór. *ubijać iłem w celu nieprzepuszczania wody.*

Iłowanie, a, blm., czynność cz. **Iłować.**

Iłowatość, i, blm. rz. od **Iłowaty; Iłowizna, Jelowizna.**

Iłowaty, × **Iłki, Iłasty, Iłisty,** × **Jelisty** *zawierający w sobie ił, glejowaty, rędzinny; mający własności iłu, to jest lepki na mokro, a kruchy i twardy na sucho.* <IŁ>

Iłowizna, y, blm. p. **Iłowatość.**

Iłowy przym. od **Ił**; *z iłu złożony.*

Iłza, y, lm. **y** p. **Ilza.**

Im przys. **1.** I. (— tym)=*o ile:* Im nabożniej opłaczesz, tym większą łaskę weźmiesz. Op. Im więcej, tym ciężej. Op. Im lepszy człowiek, tym więcej ciężek złemu. Wr. Im-eś nawiętszy, tym ś. więcej korz. Im kto na wyższym miejscu siedzi, tym bliższy do upadku bywa. Skar. Im niebezpieczniejsze miejsca, tym doświadczeńsi postawieni wodzowie. Niem. Im dalej w las, tym więcej drzew. Prz. Im kot starszy, tym ogon twardszy. Prz. Im prędzej, tym lepiej. **2.** †*póki nie, nim, aż:* Niech czeka, im przyjdę. Troc. Nie odchodź, im ś. wrócę. L. <J>

†**Im** 6 pp. od **On**=*nim.* Biel. M.

× **Imacz, a,** lm. **e 1.** *ten, co ś. czego ima, coś łapie, chwyta:* Miedzy imaczmi jego a przyjacielmi jętego. Św. z Woc. **2.** lek.=a) p. **Igielnica.** b) p. **Imadło.** <J(M)>

Imać, a, ał i I. ś. 1. p. **Jąć:** Moja luba, siodła imaj prawą ręką. Mick. Twardego imała oręża. Mick. Ale ta broń ognista, dosyć zamek I. Mick. Ty, co imani w jęctwie. St. Wiśl. O duszy, o grzesznej sam Bóg pieczę ima. Bogar. W tym zamku trzyma więźniów, które ima. P. Koch. Tam pielgrzyma zewsząd śmierć liczna, łatwa i niesławna ima. Mick. Począł pytać, imając ś. jednocześnie oręża. Sienk. Pilnik nie ima ś. stali. To ś. jego głowy nie ima. I sen ś. mokrych powiek ich nie ima. Zal. Odstąp od złego, cnoty ś. im. Zigr. Co sięgamy o tym przykładów dawnych, a nie blizkich, immy ś. też bliższych a teraźniejszych. Glicz. Częścią na drodze prawnej, a częścią imając za łby i siłą, kaduki z ojcowizny powyganiał. Byk. **2.** zł. *mieć.* <J(M)>

× **Imadełko, a,** lm. **a** lek. **1.** p. **Imadło. 2.** p. **Igielnica.**

Imadło, a, lm. **a 1.** *śrubsztak.* **2.** × lek. = a) a. × **Imacz** (tenaculum) *narzędzie szczypcowate do trzymania czegoś, kleszczyki, szczypczyki.* b) p. **Igielnica.** Zdr. × **Imadełko.**

Imaginacja, i, blm., × **Imaginatywa,** [**Imajnacja, Mainacja**] fil. w psychologji i estetyce: **1.** p. **Wyobraźnia:** I. jest siłą duszy, która wszystkim pojęciom daje ubiór mocno zmysłowy. Śniad. Cel tak poważny święta, miejsca samotne, czas nocny, obrzędy fantastyczne, przemawiały niegdyś silnie do mojej imaginacji. Mick. **2.** p. **Fantazja:** I. gminna w podobnych obrazach przedstawić chciała to przeczucie tajemne i tę dziwną trwogę, która zwykła poprzedzać wielkie nieszczęścia lub zgon. Mick. **3.** *przywidzenie, urojenie:* Chorować na imaginację. To bujna I.! Przez imaginację zajechał na koronację. Prz. <Łć. imaginatio>

Imaginacyjnie przys. od **Imaginacyjny; ! Imaginalnie.**

Imaginacyjny, ! Imaginalny fil. **1.** *do imaginacji należący, fantastyczny, urojony, przez wyobraźnię stworzony:* Siła, potęga imaginacyjna umysłu. Utwór I. Postaci imaginacyjne. Syrok. **2.** *łatwo powodujący ś. przywidzeniami, urojeniami; cierpiący na imaginację.*

! Imaginalnie przys. od **Imaginalny,** p. **Imaginacyjnie.**

! Imaginalny p. **Imaginacyjny.** <Łć. imaginalis>

Imaginatyk, a, lm. **cy** *człowiek powodujący ś. przywidzeniami, cierpiący na imaginację, fantastyk:* Imaginatykiem nie jestem. Krasz.

× **Imaginatywa, y,** blm. p. **Imaginacja.** <Fr. imaginative>

Imaginować, uje, ował, ! Imainować sobie coś fil. **1.** *w wyobraźni a. fantazji tworzyć; siłą wyobraźni uprzytomniać sobie, wystawiać, przedstawiać, wyobrażać sobie:* Imaginuj sobie Waćpan, że ten człowiek tak ś. w jednej chwili zmienił, jakby o dwadzieścia lat postarzał. **2.** *roić, miewać przywidzenia.* <Łć. imaginare>

Imaginowanie, a, blm., czynność cz. **Imaginować.**

! Imainować, uje, ował p. **Imaginować:** Waćpan nie imainujesz sobie nawet, jak ja tę pannę miłuję. Sienk.

! Imainowanie, a, blm., czynność cz. **Imainować.**

[**Imajnacja, i,** blm.] p. **Imaginacja.**

× **Imakulacyjny** *nieskalany, niepokalany, nieskazitelny.* <Łć. immaculatus>

Imam, a, lm. **owie, Iman** *uczony, duchowny turecki; zawiadowca meczetu i sędzia duchowny.* <Arab. imāma=stojący na przodzie>

Iman, a, lm. **owie** a. **i** p. **Imam:** Klęka mój wielbłąd, jak I. ubogi. Słow. <Zam. Imam>

Imanentnie fil. przys. od **Imanentny; Immanentnie,** × **Wsobnie.**

Imanentny, Immanentny, × **Wsobny** fil. *tkwiący w czymś, przebywający, zamknięty w obrębie jakiejś rzeczy lub pojęcia; nie przekraczający w obcą dziedzinę:* Przyczyna imanentna = *tkwiąca w samej rzeczy, która ulega zmianom.* Bóg I. = *w świecie tkwiący, w obrębie świata przytomny, panteistycznie pojęty.* Celowość imanentna a. wsobna = *odpowiedniość do celu tkwiącego w samej rzeczy celowo urządzonej, starczenie za cel samemu sobie.* Przeć. **Transcendentny.** <Łć. immanens, 2 pp. immanentis>

Imanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Imać:** Rzecz mokrą a suchą imaniem doznasz. Troc. (*=dotykaniem*). **2.** † a. † **Imaństwo** *pojmowanie umysłem.* <J(M)>

†Imaniec, ńca, lm. **ńcy** *jeniec, braniec, niewolnik:* Imańców naszych, którzy ś. poddali, tym ręce opak trokami związali. Petr.

Imanie się, a ś., blm., czynność cz. **Imać ś.**

†Imaństwo, a, blm. **1.** p. **Imanie. 2.** p. **Jeństwo.**

Imaterjalista, y, lm. **ści** m. fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel imaterjalizmu.* Przeć. **Materjalista.** <Fr. immatérialiste>

Imaterjalistyczny fil. przym. od **Imaterjalizm.**

Imaterjalizm, u, blm. fil. **1.** *filozofja a. pogląd filozoficzny, zaprzeczający materjalności a. cielesności duszy.* **2.** *pogląd fil., zaprzeczający bytu materjalnego, uznający ducha za byt jedyny.* Przeć. **Materjalizm.** <Fr. immatérialisme>

Imatrykulacja, i, lm. **e** p. **Immatrykuła.**

Imatrykulować, uje, ował p. **Immatrykulować.** <Śr. Łć. immatriculare>

Imatrykulowanie, a, blm., czynność cz. **Imatrykulować.**

Imatrykuła, y, lm. **y** p. **Immatrykuła.**

Imatrykułować, uje, ował p. **Immatrykułować.**

Imatrykułowanie, a, blm., czynność cz. **Imatrykułować.**

!Imaż, u, lm. **e** *obraz, wyobrażenie:* Idę do siebie imaże święte w okna powstawiać. Zap. <Fr. image>

×Imberb, a, lm. **y** *młodzieniaszek, gołowąs, młokos:* Adam nie broni już nam palić cygaro, uznając przecież, żeśmy już nie imberby. Od. <Łć. imberbis = bezbrody>

×Imberczak, a, lm. **i** *rodzaj worka:* Kalitki do brzytew, imberczaki, tłomoki, juki. Ust. cechu miechowników Lubelskich r. 1613. <p. Imbryk>

[**Imberczyk, u,** blm.] *przyzwoitość:* Dziecko bez imberczyku. <Węg. emberség dosł. = ludzkość; uczciwość>

Imbier, u, blm., **Imbir, †Imgbir, †Inbier,** [**Jembier**] **1.** bot. (zingiber) *roś. z rodziny imbierowatych.* Gatunki: I. cytwar (z. zerumbet) zwany dzikim a. leśnym imbierem. I. lekarski (z. officinale). I. żółty (z. cassumunar), także czerwonym a. kasumunarem zwany. **2.** *proszek z korzeni tej rośliny:* Zadać komu pieprzu z imbierem a. poczęstować pieprzem z imbierem = *powiedzieć komu gorzką prawdę.* Kto prawdę komu powie, jakby mu w oczy z solą nasypał imbieru. Pot. Dmuchały sobie w oczy imbierem. Rej. <Z Nm. [imber], to zaś, przez języki wschodnie, z Skr. çrńgavera (złż. z çrńga = róg + vera = ciało)>

Imbierowaty bot.: Rośliny imbierowate (zingiberaceae) *rodzina przyrodzona roślin jednoliściennych.*

Imbierowy przym. od **Imbier; Imbirowy.**

Imbir, u, blm. p. **Imbier.**

Imbirowy p. **Imbierowy:** Krzak I.

†Imbrjak, a, lm. **owie** *pijak, opilec:* Imbrjaki sprosne. Klon. <Z Włos. ebbriaco = opiły>

!Imbroljo nieod. *zamieszanie, zawikłanie.* Sł. wil. <Włos. imbroglio>

Imbryczek, czka, lm. **czki** p. **Imbryk:** Mężczyźni, kobiety z fajkami, z imbryczkami wloką pudła, bety. Mick.

Imbryk, a, lm. **i** *naczynie do naparzania herbaty (= czajnik), kawy:* Kurzące wonnie imbryki blaszane i z porcelany saskiej złote filiżanki. Mick. Zdr. **Imbryczek.** <Tur. ibryk>

Imć częś. nieod. p. **Jegomość i Jejmość:** I. pan = *jegomość pan:* Imć pan Rzędzian. Sienk. Introduktor od Królestwa imciów naznaczony. Szaj. <Skrócenie piśmienne wyrazów Jego M(ił)ość>

[**Iméno, a,** lm. **a**] p. **Imię:** We I. Boga Ojca, Syna i t. d. <Czes. jméno>

[**Iment**]: Do imentu = *zupełnie, ze szczętem, do cna.* <?, Może od Imię + Fundament; por. [Do imienia], [Do istamentu]>

[**Imentarz, a,** lm. **e**] p. **Inwentarz.**

Imersja, i, blm., **Immersja 1.** I. olejna = *część składowa mikroskopu* (system), *używana przy badaniu bakterji:* Udoskonalono tak zwaną imersję, przez zaprowadzenie imersji olejnej. **2.** astr. *moment, w którym jedno ciało niebieskie wchodzi w cień drugiego.* <Łć. immersio dosł. = pogrążenie>

Imersyjny przym. od **Imersja; Immersyjny.** Fiz.: Mikroskop I. p. **Mikroskop.** System I.

†Imgbir, u, blm. p. **Imbier,** Mur.

†Imi 6 pp. lm. od **On** = *nimi:* Zwada ś. zaczęła między nami a imi. Biel. M.

×Imia p. **Imię:** Lach a chart, to jeden czart; chłop a świnia, to jedno I. Prz.

Imid, u, lm. **y** chem. *związek organiczny, w którym wodór został zastąpiony przez rodnik* NH *czyli grupę imidową:* Sukcynimid = *imid kwasu bursztynowego.* <p. Amid>

Imidowy przym. od **Imid:** Grupa imidowa.

†Imieć, ima, imiał p. **Mieć:** Nadzieję I. St. wiśl. Dosyć I. = *zadowalać ś.* Ima mieć. St. wiśl. = *winien mieć.* Imają w nim pwę (= *ufność*). Ps. flor. Ni zacz nie imają. Ps. flor. Pokolenie imające przyć (= *przyjść*). W pomście win równość imiana być ma. Św. z Woc. <p. Mieć>

[**Imielnice, ic,** blp.] p. **Jemielnica.**

Imienica, y, lm. **e** bot. (iosephinia) *roś. z rodziny ostrojowatych.* <?>

†Imieniczko, a, lm. **a** p. **Imienie,** *folwarczek:* Poszedł ku imieniczku swemu. Leop. <JM>

Imienie, a, lm. **a, †imiona 1.** †*majętność rodowa, familijna:* I. dziedzinne, oćczyzne. Św. z Woc. Pan dziedzinny imienia ziemnego. Przedał I., a kupił rzemienie. Prz. **2.** †i [I.] *wszelka majętność, mienie, majątek, posiadłość, dobro, fortuna, dobytek:* Połowę imienia mojego daję ubogim. Wuj. Dobra ziemskie, które niekiedy nazywano imionami królewskiemi, albo poprostu stołem królewskim. Paw. I. stojące = *majątek nieruchomy.* I. idące = *majątek ruchomy.* †I. ruszające i nieruszające. Św. z Woc. **3.** [I.] *bydło, dobytek, inwentarz żywy:* Wszystko I. powróciło już z pastwisk i odpoczywało w oborach. Kaczk. Zdr. **†Imieniczko.** <JM>

Imieninowy przym. od **Imieniny:** Prezent I. Części składowe towarzystwa imieninowego znane były z lat dawniejszych. Krasz. <I(m)>

Imieniny, in, blp. **1.** *doroczna uroczystość imienia chrzestnego:* Dzień imienin. Obchodzić, święcić I. Wyprawić I. Winszować komu imienin. Posłać bilet na I. **2.** †*imię, miano, nazwa, nazwisko:* Od niejakiego Alabandy I. swoje zabrał herb Alabanda. Nies. <I(m)>

Imiennica, y, lm. **e, Imienniczka** forma ż. od **Imiennik:** To moja I.

Imiennictwo, a, blm. *mianowanie osób imionami; zbiór imion osób:* Powoli zaczynał ś. naród pozbywać i bogatego imiennictwa słowiańskiego.

Imienniczka, i, lm. **i** p. **Imiennica:** Adelciu, twa I. napierała ś. pierniczka. Jach.

Imienniczy przym. od **Imiennik,** *tegoż imienia:* Miasto Brześć z imienniczą prowincją. Nar.

Imiennie, †**Imienno** przys. od **Imienny**, *po imieniu, mianowicie:* Wezwany I. do odpowiedzi, oświadczył, że...

Imiennik, a, I. lm. **cy** *człowiek tegoż samego imienia, nazwiska, drużba, [ciosko]:* Ten pan nie jest mój krewny, tylko mój I. **2.** lm. **i a. Imionnik** *album do wpisywania ulotnych poezji, pamiętnik, sztambuch:* Wiersz w imienniku S. B... napisany był dla pani Salomei Bécu. Mick.

†**Imienno** p. **Imiennie:** Gromadka ta na palcach I. wyliczyć ś. może. Smotr. Trzeba było w uniwersałach o pomocy pisać I. z podziękowaniem takim, jakie król Michał pisał w listach swoich. Dar.

Imienny, ×**Imionowy** przym. od **Imię:** Czymże więc ty, choć bez ojców imiennych? Krasiń. *(=mających imię, nazwisko).* Etat I. urzędników *(=zawierający spis nazwisk).* Lista imienna przysięgłych. Ukaz I. *(=przez samego cesarza podpisany).* Nieimiennej ligi z posłami zawierać nie kazał. Dar. A. Król chciał koniecznie odprawić wesele w dniu św. Małgorzaty, imiennym księżnej. Krasz. *(=imieninowym).* Wartość imienna = *nominalna.* <I(m)>

×**Imienować, uje, ował** *mianować, nazywać:* Starowolski Kadłubka przez jakąś omyłkę Janem imienuje. Lel. <I(m)>

×**Imienowanie, a**, blm., czynność cz. **Imienować.**

Imiesłowowy przym. od **Imiesłów:** Konstrukcja imiesłowowa. <Imię + Słowo>

Imiesłów, owu, lm. **owy** gram.: I. odmienny = *przymiotnik, urobiony od słowa.* I. nieodmienny = *przysłówek, urobiony od słowa.*

Imię, enia, 3 pp. **imieniu a.** †**imieniowi**, lm. **ona a. [enia]**, ×**Imia**, †**Imiono**, **[Iméno, Imnie, Miono] I.** *miano osobiste, nie rodowe człowieka:* Jak ci na I.? Jak ci I.? Na I. mi Jakób. I. mi Jakób. Jedną miał córeczkę, na I. (częś. imieniem) Lalę. Mick. Mieć, nosić, nadawać, dawać, otrzymać na chrzcie I. Po imieniu mię wołał. Jabł. Wymienić kogo z imienia i nazwiska. I. chrzestne. I. z bierzmowania. I. pierwsze, drugie. **2.** *miano, nazwa, nazwisko rzeczy a. osoby:* Chwała jego imieniu. Nie będziesz brał imienia Pana Boga twego nadaremnie. Szeroko rozbrzmiewała sława jego imienia. Rodzaj bodziszków ze wszystkiemi swemi gatunkami pod imieniem bocianich nosków, żórawich nosków jest znany. Jund. Formy rządu tego społeczeństwa nie chciał nazywać republiką, gdyż I. to złączone było z nader rozmaitemi a niezbyt ponętnemi wyobrażeniami. Chm. Luba! czyż mogę temu dać I. cierpienia? Mick. Stypendjum imienia Kopernika. Kasa imienia Mianowskiego. Arcybiskup lwowski, na I. Słomowski. Birk. Siciński? i w Upicie? I. strasznej sławy. Mick. Wielkie zamki, wielkie I.! Mick. W Polsce liczne są familje szlacheckie imienia Potockich. Mick. Wróg imienia polskiego *(=narodu polskiego, wszystkiego, co ś. nazywa polskim).* Splamić swe I. I. znakomite. Uświetnić, uwiecznić, unieśmiertelnić, wsławić swe I. Roznieść sławę swego imienia. Imion wiele, koneksje potężne, mnogie klijentele. Mick. Nazwać kogo po imieniu. Nazwać rzecz po imieniu = *wyraźnie, bez ogródki, nie obwijając w bawełnę, poprostu.* Nie mianuje go po imieniu = *nie wytyka go.* W I. Ojca i Syna i Ducha św. W I. Ojca, Syna, Ducha. Mick. W I. Ojca, kogóż to ja widzę? *(= na Boga, co u Boga Ojca, a słowo ciałem ś. stało).* W I. Ojca! — zgiń, przepadaj! Mick. W I. Ojca i Syna! co to wszystko znaczy? Mick. Na cóżeś mu wziął tę książkę? Ja? W I. Ojca! *(=co znowu!, przeżegnaj ś., człowieku).* Prosić Boga o co w I. Chrystusa. W I. Boże prosić. Troc. †Wszystko czyńcie w imieniu Pana Jezusa, dziękując Bogu i Ojcu przezeń. B. G. [Na I. boskie (dom.: przysięgam) ni mám cem palić]. Trafił mu na I., nazywając go oszustem. Słusznie wielkie gracza I. bierze. Mick. W I. Boskie a. Pańskie! = a) *z Bogiem:* Idę na cię obrzymie w I. Pańskie, to jest z Panem Bogiem. Skar. Kędy wszedłeś, wychodź tędy, bo cię przeklnę w I. Boga. Mick. Przen.: Powoju roślina zajmuje dzieło ludzi w I. przyrodzenia. Mick. Żart.: (Mamut) w I. Bojana wstanie i paszczę rozedrze. Mick. b) †*za Bóg zapłać, darmo:* By bogatych ojców dziatki w I. Pańskie, to jest darmo, nie napierały ś. uczyć. Glicz. Kościół na I. Tomasza św. Groch. *(=pod wezwaniem).* Nająć mieszkanie na czyje I. Na moje I. nabrał różnych towarów *(=na mój rachunek, na moje konto).* Wystawić weksel na czyje I. W imieniu czyim, imieniem czyim, w I. czyje, †na czyje I. = *za niego, z jego ramienia:* Ja przyszedłem tak moim, jako i kolegi mojego imieniem prosić o zapłatę. Boh. Odebrał wieś na I. pana swojego. Troc. Protestuję imieniem całego wojska. Imieniem królewskim. Troc. Dziękuję w jego imieniu. [Przyszliśmy z imienia *(=w imieniu)* pana młodego]. Z imienia, †imieniem, †na I. = *nominalnie, pozornie:* Bywa przyjaciel imieniem tylko. B. G. Wielu jest ludzi tylko na I. Kosz. **3.** *sława, rozgłos, reputacja, opinja:* Dobre I. u drugich jest majętność druga. Min. Zostawił dzieciom dobre I. po sobie *(=pamięć).* Szukałem z nauk imienia. Niechaj ś. w I. i skarby bogaci. Mick. Głośne I. Nie jest bogaty, ma tylko dobre I. za sobą. **4.** †*tytuł, rodzaj, kategorja:* Jeśliby kto kogo pozwał o dług, tedy powinien powiedzieć przyczynę i mianować I. długu. P. Cheł. Ciąża końmi, bydłem alibo inszym imieniem wzięta. **5.** †Imieniem, przys. = *mianowicie, słowem, to jest:* Wszystkim wobec i każdemu z osobna, wojewodom, kasztelanom, imieniem wszystkim poddanym naszym. Vol. **6.** [Do imienia] p. **Do imentu.** [Z imieniem] = *do szczętu, zupełnie.* **7.** [Na I.] = *bez zarzutu, do rany przyłożyć:* Dziewczyna na I., taka miła i dobra. **8.** †Na zgubne I., †w zgubne I. = *na zatracenie, na wieczną zgubę:* Jak trzeci raz złodzieja złapią, już go na wieczne I. do więzienia dadzą. Klon. Na zgubne I. ten pułk idzie. Troc. Dobra swe w zgubne I. zafantował. Sz. W zgubne ś. pośrzodkiem nieprzyjaciół przebijał I. Troc. Na każdej wojnie o zgubne I. i śmierć ś. starał. Troc. **9.** †W I. Ojca, fecht. = *cięcie, zadawane po obróceniu bronią nad głową od lewego swego ucha, najczęściej z podskokiem.* **10.** gram. = a) *rzeczownik:* I. pospolite, własne. b) I. rzeczowne a. †istotne, przymiotne a. †dodane, liczebne = *rzeczownik, przymiotnik, liczebnik.* Zgr. **Imionisko.** <I(M)>

Imigracja, i, lm. **e**, **Immigracja** *napływ obcej ludności, która wyemigrowała ze swego kraju rodzinnego.* Przen.: Karygodne imigracje językowe. Kasz. *(=naleciałości).* <Łć. immigratio>

Imigracyjny przym. od **Imigracja; Immigracyjny:** Ustawy imigracyjne *(=regulujące stosunki tej ludności).*

Imigrant, a, lm. **ci**, **Immigrant** *ten, co imigrował:* Ogólna liczba imigrantów do Poznańskiego

i Prus Zachodnich wynosiła 3,000 osób. <Łć. immigrans, 2 pp. immigrantis>

Imigrantka, i, lm. **i** forma ż. od **Imigrant; Immigrantka.**

Imigrować, uje, ował, Immigrować *wyemigrowawszy ze swego kraju rodzinnego, przybyć do cudzego państwa dla osiedlenia ś. w nim.* <Łć. immigrare>

Imigrowanie, a, blm., **Immigrowanie** czynność cz. **Imigrować.**

× **Imina, y,** lm. **y** apt. p. **Garść.** <JM>

[**Imiołki, ów,** blp.] p. **Jemielnica.**

Imionisko, a, lm. **a** p. **Imię;** *przezwisko:* Dobrzyńskich naśladując, inna szlachta blizka brała również przydomki, zwane imioniska. Mick. Nazwano go potym Golibrodą i pozostało mu to I. do śmierci. Kaczk. A kto to słyszał, takiej zacnej krwi dawać niemieckie imioniska! Prus. <I(M)>

Imioniskowy przym. od **Imionisko:** Proklamy imioniskowe, przedstawiające wprost imiona lub przezwiska osób, jak Boluty, Ciołki, Czewoje, Lisy. Piek.

Imionnik, a, lm. **i** p. **Imiennik:** W imionniku Celiny Szymanowskiej. Mick. Do imionnika A. S. Mick.

† **Imiono, a,** lm. **a** p. **Imię.**

Imionodawca, y, lm. **y, Imionotwórca** *ten, który rzeczom imiona daje:* Zawsze jakaś okoliczność musiała być imionodawcy przyczyną nadania tego, a nie innego rzeczy nazwiska. Kopcz. <Imię + DA>

Imionologja, i, blm. *nauka o imionach:* Kodeksa dyplomatyczne dostarczyły materjału obfitego co do imionologji dawnej Polski. Stadn. <Imię + Gr. -logía = nauka>

Imionotwórca, y, lm. **y** p. **Imionodawca.** <Imię + TWOR>

× **Imionowy** p. **Imienny:** Te same przyczyny i przy proklamacjach imionowych powodują ich zmianę. Piek. <I(m)>

Imisja, i, lm. **e, Immisja** *wprowadzenie urzędowe, oddanie czego urzędownie w posiadłość.* <Łć. immissio>

Imitacja, i, lm. **e 1.** *naśladowanie, naśladownictwo:* I. brylantu. **2.** *przedmiot podrobiony, naśladujący rzecz wartościową:* To nie brylanty, tylko imitacje (= *fałszywe brylanty*). **3.** muz. *powtarzanie a. naśladowanie frazesu w innym położeniu.* **4.** szew. *obuwie ze sznurkiem na przyszwach, naśladującym szew.* P. **Naśladownictwo.** <Łć. imitatio>

Imitacyjny przym. od **Imitacja,** *naśladowczy:* Wywieszają na wystawach sklepowych i szyldach rozmaite znaki imitacyjne.

× **Imitator, a,** lm. **owie** a. **rzy** *naśladowca.* <Łć. imitator>

Imitować, uje, ował 1. *naśladować, udawać, podrabiać co:* I. ruchy, miny, sposób mówienia, podpis czyj, pismo. **2.** *przypominać co, wyglądać jak co:* Szkiełko to imituje brylant. <Łć. imitari>

Imitowanie, a, blm., czynność cz. **Imitować.**

Immanentnie p. **Imanentnie.**

Immanentny p. **Imanentny.**

Immatrykulacja, i, lm. **e,** p. **Immatrykuła:** Tego I. do uniwersytetu wymagała. Krasz. <Now. ze Śr. Łć. immatriculare = immatrykulować>

Immatrykulować, uje, ował, Immatrykułować, lep. **Imatrykulować, Imatrykułować 1.** *zapisywać w poczet słuchaczów uniwersyteckich.* **2.** *zapisywać do publicznych rejestrów w trybunale:* Spisanie długów i dłużników już tych, które były immatrykulowane, już na prostych świstkach, nie przedstawiało trudności żadne' Krasz. <Śr. Łć. immatriculare>

Immatrykulowanie, a, blm., czynność cz. **Immatrykulować.**

Immatrykuła, y, lm. **y, Immatrykulacja,** lep. **Imatrykuła, Imatrykulacja 1.** *zapisanie do publicznych regiestrów w trybunale.* **2.** *zapisanie w poczet studentów uniwersytetu.*

Immatrykułować, uje, ował p. **Immatrykulować:** Ze wszystkich fakultetów prawnych paryski dotychczas immatrykułował 3 kobiety.

Immatrykułowanie, a, blm., czynność cz. **Immatrykułować.**

Immersja, i, lm. **e** p. **Imersja.**

Immersyjny p. **Imersyjny.**

Immigracja, i, lm. **e** p. **Imigracja.**

Immigrant, a, lm. **ci** p. **Imigrant.**

Immigrantka, i, lm. **i** p. **Imigrantka.**

Immigrować, uje, ował p. **Imigrować.**

Immigrowanie, a, blm. p. **Imigrowanie.**

Immisja, i, lm. **e** p. **Imisja.**

Immunitet, u, lm. **y** p. **Imunitet:** Targnęli ś. na I. kościoła. <Nm. Immunität, z Łć. immunitas>

Immunizacja, i, blm. p. **Immunizowanie:** Sztuczna I. zwierząt jest zjawiskiem wysoce zajmującym. <Z Łć. immunis = zabezpieczony>

Immunizować, uje, ował, lep. **Imunizować** *uodpornić, zabezpieczyć przeciw chorobie:* Trzeba ś. starać I., uczynić odpornemi na cholerę siedziby ludzkie i ludzi samych. <Now. z Łć. immunis = zabezpieczony>

Immunizowanie, a, blm., **Immunizacja** czynność cz. **Immunizować.**

† **Imna, y,** lm. **y** p. **Hymn.** Modl. Wac.

[**Imnie, enia,** lm. **ona**] p. **Imię:** Una dała ulać dwa sygnyty złote: jeden dla siebie, drugi dla nigo, pod nazwo i imnieniem ich obojga.

† **Imo** przyi. p. **Mimo:** Chcemy to sobie opatrzyć, aby wszystkie miasta i miasteczka i wsi, które podwody dawać są powinne, jednako to brzemię na sobie nosiły, a jedno I. drugie nie ulegały. I to I. ś. puszczając... Mick. <MI, ? J>

† **Imopław, u,** lm. **y** p. **Mimopław:** Nie umyślnym, ale imopławem, do niej zawiną. Pot.

Imościanka, i, lm. **i** p. **Jejmościanka.** <Zam. Jejmościanka>

Imościn p. **Jejmościn.**

Imościny p. **Jejmościn.**

Imościulek, lka, lm. **lkowie** p. **Jegomość.**

Imościulka, i, lm. **i** p. **Imość.**

Imościunia, i, lm. **e** p. **Imość.**

Imość, i, lm. **e** p. **Jejmość.** Zdr. **Imościulka, Imościunia.**

[**Imota**] w wyrażeniu: **Do imoty** = *zupełnie, do szczętu, do cna,* [do imentu, do imienia]. <JM>

† **Imować, uje, ował** i † **I. ś.** p. **Jąć.** Orzech., Górs. J.

† **Imowanie, a,** blm., czynność cz. **Imować.**

† **Imowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Imować ś.**

Imparcjalista, y, lm. **ści** *człowiek bezstronny:* Kwestje każdego czytelnika imparcjalisty zostawuję uwadze i roztrząśnieniu. Kraus. <Z Fr. impartial = bezstronny>

Imparcjalnie przys. od **Imparcjalny.**

Imparcjalność, i, blm. rz. od **Imparcjalny.**
Imparcjalny *bezstronny.* <Fr. impartial>
Impas, u, lm. **y 1.** × *ulica bez wyjścia, ulica nieprzechodnia.* Sł. wil. **2.** karc. p. **Impasowanie:** I. jest duszą gry. Prz. <Fr. impasse>
Impasować, uje, ował karc. *mając dwie silne karty, bić młodszą z nich.* <Fr. impasser>
Impasowanie, a, blm., **Impas** czynność cz. **Impasować.**
Impastować, uje, ował *w malowaniu farby w niektórych miejscach grubiej, niż w innych pędzlem nakładać.* <Włos. impastare = nalepiać>
Impastowanie, a, blm., czynność cz. **Impastować.**
† **Impatrować, uje, ował** *umacniać, utwierdzać:* Mieli wszyscy nadzieję, że ś. co znacznego dla dobra publicznego i do ukrócenia potencji impatrowanego w tych miejscach nieprzyjaciela sprawić mogło. Kalic. † **I. ś.** *umacniać ś., utwierdzać ś.* <Zap. zamiast impetrować, z Łć. impetro = dostać>
† **Impatrowanie, a,** blm., czynność cz. **Impatrować.**
† **Impatrowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Impatrować ś.:** Imprezę tę zawiesić zda ś. I. K. Mci aż do dwu miesięcy, kiedy nastąpią mrozy, i wziąwszy snadniejsze do Żuław i do impatrowania ś. w nich sposoby najścia. Kalic.
[**Impatyka, i,** lm. **i**] p. **Hipoteka.**
[**Imped, u,** lm. **y**] p. **Impet.**
† **Impedjować, uje, ował** *przeszkadzać, wstrzymywać:* Głównie na to mieć oko, żeby wszystkie ograniczenia I. przez oficerów moskiewskich ewangielików. Kalic. <Łć. impedire>
† **Impedjowanie, a,** blm., czynność cz. **Impedjować.**
× **Impedycja, i,** lm. **e** *zawikłanie, przeszkody.* Sł. wil. <Łć. impeditio>
† **Impegnować, uje, ował** *zahaczyć, wziąć a. dać w zastaw:* Opponendo jure heredum Płodownicę impegnował. Krzyw. <Śr. Łć. impegnare>
† **Impegnowanie, a,** blm., czynność cz. **Impegnować.**
! **Impenitencja, i,** blm. *zatwardziałość serca, trwanie w grzechu.* <Now. z Łć. impoenitens, 2 pp. impoenitentis = nie żałujący (za grzechy)>
[**Impent, u,** lm. **y**] p. **Impet.**
Imperator, a, lm. **owie 1.** (u dawnych Rzymian) *wódz naczelny.* **2.** *cesarz, szczeg. rosyjski.* Przen.: Rubel — gubernator, dukat — I. Prz. Wpadli wszyscy razem w niewolę imperatora rzymskiego. Mick. **3.** † *nazwa lepszych uczniów w klasie, siedzących w pierwszej ławce.* **4.** w lm. **y** *rodzaj kartofli.* <Łć. imperator>
× **Imperatorka, i,** lm. **i** p. **Imperatorowa.** Troc.
Imperatorowa, ej, lm. **e,** × **Imperatorka** forma ż. od **Imperator** a. *żona imperatora, cesarzowa.*
Imperatorowy p. **Imperatorski.** Troc.
Imperatorski, Imperatorowy przym. od **Imperator,** *cesarski:* Areszt kładę w imię imperatorskiej mości. Mick.
Imperatyw, u, lm. **y** fil. (w etyce) p. **Nakaz:** I. kategoryczny = *nakaz kategoryczny.* <Łć. imperativus = (tryb) rozkazujący>
! **Imperfekcja, i,** lm. **e** *niedokładność, wada.* <Łć. imperfectio>
× **Imperja, i,** lm. **e** p. **Imperjum.** <Łć. imperium>
Imperjał, u, lm. **e 1.** *papier, mający około 30 cali szerokości i 20 cali wysokości.* **2.** *rodzaj tańca, zbliżonego do lansjera.* **3.** *siedzenie na wierzchu omnibusu, tramwaju.* <Fr. impérial>
Imperjalista, y, lm. **ści** *zwolennik cesarstwa, rządu cesarskiego.* <Fr. impérialiste>
Imperjalistyczny przym. od **Imperjalizm:** Idea imperjalistyczno-federacyjna.
Imperjalizm, u, blm. *polityczne zasady imperjalistów.* <Nm. (niby Łć.) Imperialismus>
× **Imperjalny** przym. od **Imperjum,** *cesarski:* Rząd I. I. talar. Troc.
Imperjał, a, lm. **y 1.** *złota moneta rosyjska = 15 rubli (daw. 10 rubli).* **2.** *daw. talar niemiecki za czasów Świętego Cesarstwa Rzymskiego.* **3.** druk. *rodzaj czcionek.* **4.** karc. = a) *rodzaj gry w karty.* b) *odpowiedni dobór kart w tej grze, np. cztery króle, cztery damy i t. p. w ręku jednego gracza.* <Now. z Łć. imperialis dosł. = cesarski, przez Fr. impérial, Nm. Imperial>
Imperjum, w lp. nieod., lm. **a, ów,** × **Imperja** *cesarstwo, szczeg. Rzymskie.*
Impertynencja, i, lm. **e** *zniewaga arogancka, niegrzeczność, grubijaństwo, obelga:* Nagadał mu impertynencji (= *głupstw*). Zrobić komu impertynencję (= *afront*). <Fr. impertinence>
Impertynencki 1. *arogancki, wyzywający, zuchwały, grubijański, niegrzeczny, ubliżający:* Ton I. Odpowiedź, mina impertynencka. **2.** żart. *wyzywający, krzyczący, uderzający, zwracający uwagę, oryginalny, przesadny:* Ubiór, kapelusz I. Pani B. ma impertynenckie pióra. Krasz.
Impertynencko przys. od **Impertynencki:** Zachować ś., mówić I. Stawiali ś. hardo i I., kłamiąc potrzebę i nędzę. Kasz.
Impertynent, a, lm. **ci** *człowiek, zachowujący ś. impertynencko, grubjanin, arogant, zuchwalec:* I.! patrzajcie go! Krasz. <Fr. impertinent>
Impertynent-blond, u, przym. *blond jaskrawy:* Rudawe jej włosy z barwą złotą (tak zwanego impertynent-blondu) dworski poeta mianował być słońcem. Kon. <p. Impertynent+Blond>
Impertynentka, i, lm. **i** forma ż. od **Impertynent:** Nudzę ją dzieciństwami!... proszę! I. Bał.
Impet, u, lm. **y,** × **Inpet,** [**Imped, Impent**] **1.** *pęd, siła:* I. wiatru, wody, kuli. **2.** przen. *uniesienie, wybuch, zapęd, napad:* Mniej szkodzi I. jawny, niżli złość ukryta. Kras. Nie byłem panem pierwszego impetu radości. Kras. Sam nie wiem, co mnie tak rozbiera, czy gorzałka, czy ranna irytacja za ów I., któryśmy obaj wytrzymać musieli. Sienk. **3.** [I.] = a) *zamach.* b) *wyziew.* <Łć. impetus>
× **Impetycja, i,** lm. **e** *roszczenie pretensji, dochodzenie praw swoich.* Sł. wil. <Now. z Łć. impetere = napadać, obwiniać>
Impetyczka, i, lm. **i** forma ż. od **Impetyk.**
Impetycznie przys. od **Impetyczny:** Sięgnął I. ręką ku kołnierzowi kontusza siedzącego na bryce. Krasz.
Impetyczny *gwałtowny, porywczy, popędliwy, niepohamowany, unoszący ś.:* Człowiek, charakter I. Uczuła w tym oświadczeniu nagłym coś tak impetycznego, nieprzygotowanego, że była zdumioną. Krasz.
Impetyk, a, lm. **cy** *człowiek z charakterem impetycznym:* I., zdaje ś., że ludzi porozbija i pokaleczy. Krasz. <p. Impet>
! **Implantować, uje, ował** *wszczepić, osadzić, wprowadzić:* Proponowali wykorzenić jedną narodowość i I. drugą. Spas. <Fr. implanter>
! **Implantowanie, a,** blm., czynność cz. **Implantować.**

†Impleoja, i, lm. **e** gór. *produkcja roczna soli beczkowej z kopalń w Wieliczce i Bochni:* I. soli. <Łć. impletio dosł.=napełnienie>

×Implikacja, i, lm. **e 1.** *wciągnięcie, wmieszanie, wtrącenie, przypozwanie kogo do sprawy.* **2.** fil. *domyślna zawartość, tkwienie:* I. w czymś. Przeć. **Eksplikacja.** <Łć. implicatio>

×Implikować, uje, owal *wciągnąć, wmieszać, wtrącić, zaangażować:* Familja Potockich i ks. Radziwiłłów byli temu przeciwni, nie chcąc Rzeczypospolitej w tę wojnę I. Mat. **×I. ś.** *wmieszać ś., wtrącić ś., zaangażować ś.:* Sapiehowie poczęli ś. I. do dóbr neuburskich i zajeżdżać one. Rzew. <Łć. implicare>

×Implikowanie, a, blm., czynność cz. **Implikować.**

×Implikowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Implikować ś.**

×Implorant, a, lm. **ci** *skarżący ś., oskarżyciel.*

×Implorat, a, lm. **ci** *oskarżony.*

Imponować, uje, owal 1. a. I. komu, [I. nad kim] *okazywać ś. wspaniałym, pompatycznym, dominującym, wzbudzać w kim podziw, poszanowanie:* Imponujesz mi swemi wiadomościami. Góra ta imponowała okolicy. Ludzie chętnie rzucają ś. na wielkości, co im imponowały; zbytnie światło razi ich i radzi łażą jak robactwo po strąconych z pjedestałów posągach. Bał. **2.** komu, przed kim = *okazywać swoją wyższość, wynosić ś., pysznić ś., zadzierać nosa, stawiać ś. dumnie.* **3.** [I.] nad kim = *przewodzić, władać kim.* <Z Łć. imponere, pod wpływem znaczeń Fr. imposer, Nm. imponiren>

Imponowanie, a, blm., czynność cz. **Imponować.**

Imponująco przys. od **Imponujący:** Zgodzicie ś. na to, że pole wcale I. było przyozdobione. Rol.

Imponujący 1. im. od **Imponować:** Postawa imponująca. Ton I. **2.** przym. *pompatyczny, wspaniały, okazały, majestatyczny:* I. widok, orszak, pochód.

Import, u 1. blm. a. **×Importacja** *dowóz, przywóz, sprowadzanie towarów z za granicy.* Przen.: Całe zło jest importem, z jego ojczyzny przyniesionym. **2.** lm. **a,** a. **†Indukt, †Indukta** *cło od towarów zagranicznych.* Sł. wil. <Ang. import>

Importacja, i 1. × blm. p. **Import. 2.** lm. **e** *złożenie dowodów* (np. w sądzie): Protokół delat i importacji podatku publicznego. T. K. <Śr. Łć. importatio>

Importacyjny przym. od **Importacja.**

1. ×Importancja, i, lm. **e** *dochód:* Zabrawszy importancją pieniężną tego starostwa, Stokliszki zrabował. Rzew. <Śr. Łć. importantia>

2. ×Importancja, i, blm. *waga, znaczenie:* Sejm mniejszej importancji. Kis. <Fr. importance>

†Importata, at, blp. *towary, przedmioty importowane:* Nie przychodzi do kraju z Gdańska i innych importat jak blizko cztery miljony. T. K. <p. Import>

Importer, a, lm. **rzy** *kupiec importujący towary, sprowadzający je z za granicy.* <Fr. importeur= wwożący>

Importować, uje, owal 1. *przywozić, dowozić, sprowadzać z za granicy:* Cygara importowane. Życie w Wólce wymysłom importowanym z za granicy niewiele ustępstw robiło. Krasz. **2. ×** *przynosić, dawać, wynosić, czynić:* Trzymał czopowe, szelężne województwa Brzeskiego, najmniej 2,000 złotych kontrahentnej abwencji importujące. Mat. <Łć. importare>

Importowanie, a, blm., czynność cz. **Importować.**

Importowy przym. od **Import,** *wwozowy, zagraniczny, importowany:* Cygara importowe. Polityka ekonomiczna Europy zachodniej, polegająca na systemie ceł importowych.

×Importun, a, lm. **i** *natręt:* Obawiam ś., żebym nie był importunem i nie przerwał Waćpanom kompanji literackiej. Boh. <Łć. importunus>

×Importunja, i, blm. *natręctwo.* <p. Importun>

×Importunka, i, lm. **i** forma ż. od **Importun.** Troc.

†Importunny przym. od **Importunja,** *natrętny:* Za importunną instancją dał był myśliwcowi jakiemuś grunt Rzeczypospolitej, do cekauzu należący. Arc.

×Importunować, uje, owal *nalegać:* Że o Toruń nas nie będą I., to mnie obiecują. Kal. <Fr. importuner>

×Importunowanie, a, blm., czynność cz. **Importunować.**

×Imposesjonat, a, lm. **ci** *człowiek, nie posiadający majątku nieruchomego:* Ci trzej bracia należeli do linji młodszej, przeto imposesjonatów. Stadn. <Śr. Łć. impossessionatus>

×Imposesjonatka, i, lm. **i** forma ż. od **Imposesjonat.**

Impost, u, lm. **y** *dolne zakończenie sklepienia a. arkady.* <p. Imposta>

Imposta, y, lm. **y** bud. *zakończenie górne pilastru w ozdobach okien łukowych.* <Włos. imposta>

×Impostor, a, lm. **owie** *oszust:* Pilno było Aleksiejowi Michajłowiczowi dostać impostora. Dar. <Łć. impostor>

×Impostura, y, lm. **y** *oszustwo:* Rzadko gdzie na świecie tyle powodzenia miały oszustwa, impostury, samozwaństwa, co na Rusi już w owe wieki. Lel. <Łć. impostura>

!Impotencja, i, blm., **!Inpotencja** lek. *niezdolność do spółkowania, niedołęstwo męskie,* †n i e w z w ó d. <Łć. impotentia>

!Impotens, sa a. nta, lm. **si a. nci** *mężczyzna niezdolny do spółkowania, niedołęga.* <Łć. impotens>

×Impozycja, i, blm. **1.** *nałożenie czego na kogo, np. rąk, podatków.* Sł. wil. **2.** *narzucanie swej woli, swego widzimisię, dumne obejście ś., imponowanie.* Sł. wil. **3.** *narzucanie ś.:* Delikatną jej ofiarność uważa za impozycję. Kasz. <Łć. impositio>

Impregnacja, i, blm. p. **Impregnowanie.** <Fr. imprégnation>

Impregnować, uje, owal *nasycać czymś tkaninę:* I. papier woskiem. Dekoracje teatralne impregnowane (= *nasycone płynem przeciwpalnym*). <Fr. imprégner>

Impregnowanie, a, blm., **Impregnacja** czynność cz. **Impregnować.**

×Imprekacja, i, lm. **e 1.** *zaklęcie, zaklinanie:* Owa I. pana Serwacego wywołała zapał nadzwyczajny i gorliwość. Krasz. **2.** *przekleństwo, złorzeczenie.* <Łć. imprecatio>

†Impres, u, blm. **1.** *druk, sztuka drukarska:* Pism dawnych poginęło wiele, i ostatekby był zginął, by było w Niemczech impresu nie wy-

myślono. Biel. M. **2.** *wpływ:* Na wolą ludzką żaden I. gwiazd nie padnie. Żebr. **3.** p. **Impresja.** <Łć. impressus dosł. = naciskanie>

Impresarjo, a, lm. **owie** *przedsiębierca przedstawień teatralnych, koncertowych, cyrkowych i t. p.* <Włos. impresario>

× **Impresja, i,** lm. **e I.** a. † **Impres** *wrażenie:* Te słowa Ambrożego wielką na nim uczyniły impresję. Bals. **2.** *skutek:* Na ten rok większą cenę i impresję też same pieniądze miały przez wzgląd na ks. hetmana. Mat. **3.** *działanie, czynność, akt, akcja:* Nadewszystko do impresji dopomagał poseł francuski de Monti. Mat. **4.** *wyobrażenie:* Impresją komu o czym (o co) uczynić. Troc. **5.** *wtargnięcie do kraju nieprzyjacielskiego.* Troc. <Łć. impressio dosł. = odciśnięcie, odciskanie>

Impresjonista, y, lm. **ści** fil. w estetyce: *zwolennik, przedstawiciel impresjonizmu w poglądach estetycznych a. w dziełach sztuki:* Kosiakiewicz wywiązał ś. z zadania, jak malarz I. Kasz. <Fr. impressioniste>

Impresjonistowski p. **Impresjonistyczny:** W pamięci Warszawy niewątpliwie tkwią silnie dwa jeszcze obrazy, napiętnowane impresjonistowskiemi przymiotami. Gers. Pomysł I. Gers.

Impresjonistycznie przys. od **Impresjonistyczny:** Ogromna trójka z trzema zerami jest dziełem I. rozbrykanego pędzla.

Impresjonistyczny przym. od **Impresjonizm; Impresjonistowski:** Zużytkowanie wrażenia należy do sfery impresjonistycznej. Gers.

Impresjonizm, u, blm. fil. w estetyce: **I.** *kierunek sztuki a. twórczości artystycznej, uganiający ś. za wszystkim, co wywiera silne wrażenie, jako za głównym pierwiastkiem piękna.* **2.** w malarstwie = *kierunek, kładący szczególny nacisk na efekty kolorystyczne, osiągane przez kombinowanie ś. i kontrasty plam barwnych.* <Fr. impressionisme>

† **Impresor, a,** lm. **owie** *drukarz.* <Śr. Łć. impressor dosł. = naciskający, tłoczący>

× **Impresyjny** przym. od **Impresja,** *wrażeniowy.*

Impreza, y, lm. **y** *zamysł, zamiar, przedsięwzięcie, przedsiębierstwo:* Nie ustawa odważny Cynaegirus w przedsięwziętej imprezie. Pas. Szelmą jestem, kiedym był w podobnej imprezie. Sienk. Jeden z przedsiębierców artystycznych medjolańskich zamierza utworzyć w Warszawie filję swojej imprezy. <Włos. impresa>

× **Imprezista, y,** lm. **ści** *projektodawca.* <p. Impreza>

Improperje, i, blp. muz. *rodzaj utworów kościelnych, wykonywanych po raz pierwszy w Rzymie r. 1560, tak nazwanych od wyrzutów, które w tekście P. Jezus czyni ludowi swojemu.* <Łć. późn. improperium = wyrzut, nagana>

Improwizacja, i, lm. **e** *mowa, poezja, muzyka, tworzona bez przygotowania, z natchnienia;* przen. żart. *blaga, zmyślenie:* Ułamek z Improwizacji Mickiewicza. (Prelekcje) miały charakter przygotowanych improwizacji. Chm. Słowacki przemową swą poetycką pobudził w Mickiewiczu natchnienie i wywołał improwizację o powołaniu i zadaniu wieszcza narodowego. Chm. <Fr. improvisation>

Improwizacyjnie przys. od **Improwizacyjny:** Wiersz tak piękny, tak I. śmiały i łatwy. Ziem.

Improwizacyjny przym. od **Improwizacja:** (Mickiewicz) talentem improwizacyjnym zwracał na siebie uwagę i zdumiewał. Chm.

Improwizator, a, lm. **owie** *ten, co improwizuje:* Słuchacze Francuzi byli w zupełności zadowoleni zarówno treścią, jak i formą wykładów świetnego improwizatora. Chm. <Fr. improvisateur>

Improwizatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Improwizator.**

Improwizatorstwo, a, blm. *sztuka improwizowania; wszystko, co do improwizacji należy.* Nr.

Improwizować, uje, ował I. *tworzyć improwizacje:* I. wiersz, utwór muzyczny. Przen.: *wymyślać, urządzać coś naprędce, zmyślać coś ni stąd, ni zowąd:* Śniadanie zastawiono pod chatą leśniczego na stołach improwizowanych. Jeż. Ksiądz proboszcz zmawiał ś. zazwyczaj z kimś z sąsiadów, i improwizował ś. preferansik. Jeż. **2.** żart. *zmyślać, kłamać, blagować:* W szczerość tych improwizowanych uczuć wierzyć trudno. Krasz. (= *udanych*). <Fr. improviser>

Improwizowanie, a, blm., czynność cz. **Improwizować.**

× **Impudencja, i,** blm. *bezwstyd, bezczelność:* I.! zgroza! ohyda! Krasz. <Łć. impudentia>

× **Impugnacja, i,** blm. p. **Impugnowanie.** <Łć. impugnatio>

× **Impugnować, uje, ował** *zbijać, zwalczać, odpierać:* Wszystkie moje racje Zabiełło impugnował. Mat. Impugnujący intromisję = *nie dozwalający, sprzeciwiający ś. intromisji do majątku.* <Łć. impugnare>

× **Impugnowanie, a,** blm., × **Impugnacja** czynność cz. **Impugnować.**

Impuls, u, lm. **y,** × **Impulsja I.** *bodziec, pobudka, pochop, zachęta, podnieta:* Dać I. do czego. **2.** fil. p. **Popęd:** Impulsy woli. **3.** fiz. *popęd siły; iloczyn z siły przez czas, w ciągu którego siła ta działa, ilość ruchu, jaką siła w ciągu tego czasu ciału nadała.* <Łć. impulsus>

× **Impulsja, i,** lm. **e** p. **Impuls.** <Łć. impulsio>

Impulsyjnie przys. od **Impulsyjny; Impulsywnie.**

Impulsyjny fil. p. **Popędowy:** Ruch, akt I.

Impulsywnie p. **Impulsyjnie.**

Impulsywność, i, blm. rz. od **Impulsywny.**

Impulsywny p. **Popędowy.** <Fr. impulsif>

Imputacja, i, lm. **e** p. **Imputowanie.** <Łć. imputatio>

Imputować, uje, ował *zaliczać na rachunek; przypisywać komu co, posądzać go o co, wmawiać w niego co:* Imputują polityce madjarskiej dążność do protektoratu nad światem południowo-słowiańskim. <Łć. imputare>

Imputowanie, a, blm., **Imputacja** czynność cz. **Imputować.**

Imunitacja, i, lm. **e** *uwolnienie, zwolnienie od czegoś, od podatków, od obowiązków.* <Now. z Łć. immunitas>

Imunitet, u, lm. **y, Immunitet** *uwolnienie, wyjęcie od czego, swoboda, przywilej:* Dopiero ze śmiercią Bolesława Krzywoustego rozpoczęła ś. epoka imunitetów i chroniących kościół przywilejów. Pleb. <Nm. Immunität, z Łć. immunitas = wolność (od obowiązków publicznych)>

Imunizować, uje, ował p. **Immunizować.**

Imunizowanie, a, blm., czynność cz. **Imunizować.**

[**Inactwo, a,** lm. **a**] *zmiany, przekształcenia, reformy:* Chłopi z inkszy wsi nie znają takiego inactwa, coby chłop od pana nie mógł dostać za pieniądze gorzałki.

[**Inacy**] p. **Inaczej.**
[**Inacz**] p. **Inaczej.**
Inaczej, † **Jenaczej**, † **Inak**, † **Inako**, [**Inak**, **Inakszej**, **Inakcéj**, **Inakszy**, **Inacy**, **Jenaczej**, **Jenacy**, **Inacz**, **Hinaczé**] przys. **I.** *innym, odmiennym sposobem, nie tak:* Dziś tak, jutro I. uczą. Birk. Zróbmy I. I. to będzie. Nie może być I. I. mówi, inaczej myśli. I. żyją starzy, a I. młodzi. Fred. A. Nie można było I. Dawniej I. bywało. Nie mógł I. postąpić. Z chłopem toby I. gadał. Czy to prawda? Nie I. *(= tak, jużci, naturalnie, rozumie ś.).* U nas I. Zal. **2.** *w innym razie, w przeciwnym razie:* Tylko przez wzgląd na obecność księstwa wstrzymuje ś., I. zarazby poszukał okazji. Sienk. Nie rób tego więcej, I. będę cię musiał zaskarżyć. Kiedyś przysiągł, to idź, bo I. będziesz kiep. Sienk. <IN>

× **Inaczenie, a,** blm., czynność cz. **Inaczyć.**

× **Inaczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Inaczyć ś.**

× **Inaczyć, y, yl** *odmieniać, przeinaczać.* ×**I. ś.** *stawać ś. innym, odmieniać ś.*

! **Inadekwatny** fil. p. **Niewyrównany.** Przeć. **Wyrównany.** <Now., niby Łć. inadaequatus>

† **Inak** i [**Inak**] przys. p. **Inaczej:** Czy tak, czy I., to wszystko jedno *(= owak).* Człowiek tak, a Bóg I. Prz. <IN>

[**Inakcéj**] przys. p. **Inaczej.**

× **Inakcja, i,** blm. *bezczynność.* Sł. wil. <Fr. inaction>

× **Inaki** p. **Inakszy.**

† **Inako** przys. p. **Inaczej.**

† **Inakość, i,** blm. rz. od **Inaki.**

[**Inakszej**] przys. p. **Inaczej.**

Inakszy, [**Jenakszy**], × **Inaki** *inszego rodzaju, gatunku, inszy, inny:* Inaksza jest (sól) morska, inaksza, którą z wody warzą. Urzęd. Wcale inaksze były tych uporów przyczyny. Mick.

[**Inakszy**] przys. p. **Inaczej.**

† **Inamator, a,** lm. **owie** *człowiek, ślepo zakochany:* Zedrę maskę i pokażę oczom ślepych inamatorów, co jest, za czym ś. tak usilnie ubiegają. Bals. <Śr. Łć. inamator>

† **Inamorować się, uje ś., owal ś.** *rozkochać ś., zadurzyć ś., zakochać ś.:* Co Polifemus Galacie darował, kiedy ś. w nimfie tej inamorował. Jabł. <Włos. innamorare>

† **Inamorowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Inamorować ś.**

Inartykulacja, i, lm. **e** *zapisanie w archiwach państwa:* Izba deputowanych odrzuciła wniosek inartykulacji zasług Ludwika Kossutha. <Now., niby Łć. inarticulatio>

Inauguracja, i, lm. **e** **I.** *uroczyste otwarcie czego, akt otwarcia czego.* **2.** × *uroczyste wprowadzenie kogo na urząd, instalacja:* I. króla, biskupa, uczonego. <Łć. inauguratio>

Inauguracyjny przym. od **Inauguracja; Inauguralny:** Mowa inauguracyjna = *uroczyste zagajenie.* Rozprawa inauguracyjna = *napisana dla uzyskania stopnia naukowego.*

Inauguralny p. **Inauguracyjny:** Rozprawa inauguralna.

Inaugurować, uje, owal co = *rozpocząć coś uroczyście:* Chciał uroczyście I. swe zaloty. Krasz. <Łć. inaugurare>

Inaugurowanie, a, blm., czynność cz. **Inaugurować,** *inauguracja.*

Inąd: Skąd I. a. **Zinąd** = *z innego miejsca; z innego źródła; pod innym względem:* Sprowadzę to skąd I. Dowiedzieć ś. o czym skąd I. Człowiek to zresztą skąd I. zacny. Już ś. sproszone zinąd mnichy i kanony jedni na mszę gotują, drudzy na ambony. Węg. Dokąd I. = *w inne miejsce.* × Gdzie I. = *gdzieindziej, w innym miejscu.* <IN>

† **Inbier, u,** blm. p. **Imbier.** Mym. <Skr. çṛṅgavera, przez Nm. [imber] = Nm. Ingwer, Ingber>

× **Incepta, y,** lm. **y** *nadawanie tonu w muzyce:* Domownik piszczałką dawał inceptę. Kn. <Z Łć. inceptus dosł. = zaczęty>

× **Incest, u,** lm. **y** *kazirodztwo:* No, powiedz, czymżeś ś. wsławił? Mordami? zdradą? incestem? Asn. <Łć. incestus>

× **Inchoacja, i,** lm. **e** *rozpoczęcie, początek, zagajenie:* Jakom usłyszała o konkurencji do JM. Pani pana Matuszewicza, podczas inchoacji trybunału w Wilnie, cieszyłam ś., że za majętnego pójdziesz. Mat. W drugi poniedziałek po inchoacji trybunału. Vol. <Łć. inchoatio>

Incydencja, i, lm. **e** praw. **I.** *prośba, podana do sądu przez jedną ze stron w sporze będących.* **2.** × *przypadanie spraw:* I. tych spraw ma być w poniedziałek. Troc. <Łć. incidens, lm. ni. incidentia = rzeczy wypadające, zdarzające ś.>

Incydens, u, lm. **y, Incydent** *wypadek, zdarzenie; spór:* Na tym I. z paktami szczęśliwie ś. zakończył. Dar. <Łć. incidens, 2 pp. incidentis dosł. = zdarzający ś.>

Incydent, u, lm. **y** p. **Incydens:** Tretiak bez wahania kładzie cały ten burzący jego przypuszczenia I. na karb Mickiewicza. Spas.

Incydentalny przym. od **Incydens,** *uboczny, dodatkowy do głównego sporu:* Akcesorje zwano też wstępnemi rozprawami stron, inaczej punktami incydentalnemi. Wniosek I., skarga incydentalna = *w której pozwany nawzajem wytacza sprawę pozywającemu; zarzut sfałszowania pisma, aktu, podpisu, ujawnionego wypadkowo w czasie procesu.* Decyzja incydentalna = *postanowienie przedstanowcze, nie rozstrzygające sprawy, tylko pewną związaną z nią kwestję.* Fałsz I. p. **Główny.**

Incyzja, i, lm. **e** **I.** ! *wycięcie, operacja chirurgiczna.* Przen.: Reszta tłumu pisze, aby błysnąć, aby zrobić komuś bolesną incyzję, a innemu przysługę. Krasz. **2.** † gór. *liczba dozwolona mających ś. wycinać rocznie bałwanów soli wielkości oznaczonej.* <Łć. incisio dosł. = wycięcie>

Ind, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny z gromady glinowców,* In. <Niby Łć. indium, od nazwy kraju Indje>

[**Inda, y,** lm. **y**] p. **Indyk:** Indyczka przemawia do jéndora: — Mój ty stary I.!

Indagacja, i, lm. **e** *indagowanie, badanie oskarżonego, śledztwo:* Wziąć kogo na indagację. Przyznać ś. do winy na indagacji. Ciągnąć z kogo indagację. Sł. wil. <Łć. indagatio>

Indagacyjny przym. od **Indagacja,** *śledczy:* Izba indagacyjna. L. Komisja indagacyjna. Akta indagacyjne.

Indagat, a, lm. **ci** *człowiek indagowany:* Kazałem ś. powołać do protokułu i okazałem moim indagatom źródło, skąd Koliński czerpał swoje fałszywe zeznania. Budz. <Łć. indagatus = badany>

Indagator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co indaguje, sędzia śledczy, inkwirent.* <Łć. indagator>

Indagować, uje, owal I. kogo = *badać, egzaminować, wypytywać oskarżonego, inkwirować.* **2.** co = *roztrząsać:* I. sprawę. Sł. wil. **3.** × przen. *poszukiwać starannie.* Sł. wil. <Łć. indagare>

Indagowanie, a, blm., czynność cz. **Indagować.**

Indaminy, ów, blp. tech. *grupa barwników anilinowych.* <Ind + Amin>

Indeks, u, lm. **y 1.** *skazówka zegarowa a. kompasowa:* I. zegarowy, godzinny, minutowy. Troc. Co? już piąta?... ledwie oczom wierzę: mój I. na dwunastej na samym numerze stanął, i na dwunastej sam indeksu nosek. Mick. **2.** *drugi palec u ręki, palec wskazujący:* Położył nóż na dłoni, trzonkiem do paznogcia indeksu, a żelazem zwrócony do łokcia. Mick. **3.** *rejestr, spis rzeczy, zawartych w jakim dziele, wykaz, skorowidz.* **4.** *wykaz, rejestr ksiąg i pism zabronionych przez kościół katolicki:* To dzieło jest na indeksie a. × w indeksie (*=jest zabronione przez kościół*). To dzieło wniesiono do indeksu. **5. a. Skaźnik** mat. *nazwa pewnych liczb w teorji kongruencji, analogicznych do logarytmów w teorji równań wykładniczych:* I. liczby, iloczynu, potęgi względem pewnego modułu. Rachunek indeksów. Ta sama nazwa używana bywa i w innych działach algiebry, np. I. niezmienników. <Łć. index>

Indeksowy przym. od **Indeks:** Kółko indeksowe w zegarku.

Indemnizacja, i, lm. **e** *wynagrodzenie za uczynioną szkodę, za stratę, odszkodowanie.* <Fr. indemnisation>

Indemnizacyjny przym. od **Indemnizacja:** Fundusz I. Suma indemnizacyjna.

Indemnizować, uje, ował *odszkodowywać, spłacać szkodę, stratę:* Sejm jest za tym, aby szkody i straty I. Gotowa była bodaj i I. straty, byle nie puścić siostrzana. Krasz. <Fr. indemniser>

Indemnizowanie, a, blm., czynność cz. **Indemnizować,** *indemnizacja.*

× **Independencja, i,** blm. *niepodległość, niezależność.* <Fr. indépendance>

Independent, a, lm. **ci** *sekciarz niepodległy władzy kościoła biskupio-reformowanego w Anglji.* <Ang. independent>

× **Independentyzm, u,** blm. *dążenie do niezależności; niepodległość, samodzielność:* Wielkim augurem independentyzmu jest prezes unji radykalnej. Nagan. <Niby Łć. independentismus>

† **Inderak, a,** lm. **i,** [**Inderak, Andarak, Anderak**] *spódnica:* Gdy zastał żonę w inderaku tylko chodząc po domu, uderzył ją o to. Biel. M. <Nm. Unterrock>

† **Indergmaszek, szku,** lm. **szki** p. **Indermach,** *pokoik w tyle domu:* Staruszkowi I. dano, a zaraz go dla wstydu z domu nie wygnano. Hist. w Lan.

† **Indermach, u,** lm. **y,** † **Intermach 1.** *tylna część domu.* Przen.: Z olszyny sobie czyni bóbr indermachy. Klon. **2.** przen. *tyłek, zadek:* Brzoza zdatna do zamiatania indermachu rozpustnej młodzi. Haur. Zdr. † **Indermaszek,** † **Indergmaszek.** <Nm. Hintergemach>

† **Indermaszek, szku,** lm. **szki** p. **Indermach,** *pokoik w tyle domu:* Gdzież teraz mieszka syn mój? — Na tyle, w indermaszku. Ciek.

Indeterminista, y, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel indeterminizmu.* Przeć. **Determinista.** <Fr. indéterministe>

Indeterministka, i, lm. **i** fil. forma ż. od **Indeterminista.**

Indeterministycznie fil. przys. od **Indeterministyczny.**

Indeterministyczny fil. przym. od **Indeterminizm:** Pogląd, kierunek I. Objaśnienie indeterministyczne. Przeć. **Deterministyczny.**

Indeterminizm, u, blm. fil. **1.** *teorja a. doktryna, która dopuszcza istnienie zdarzeń nie uwarunkowanych przez stały mechanizm przyczynowy, która zaprzecza ścisłego uwarunkowania wszystkich zjawisk według praw stałych; pogląd na świat przyjmujący istnienie w nim czynników a. sił wolnych, nie podlegających określonym prawom działania.* **2.** w teodycei = *doktryna woli boskiej, przez nic nie ograniczonej, nie uwarunkowanej w postanowieniach swoich zarówno dobrych i złych; doktryna etycznej wolności woli boskiej.* **3.** w psychologji = *teorja wolnej woli, wolnego wyboru pobudek wobec ściśle oznaczonych uwarunkowań.* Przeć. **Determinizm.** Por. **Fatalizm.** <Fr. indéterminisme>

Indjanista, y, lm. **ści** *znawca języka i rzeczy indyjskich.* <Fr. indianiste, Nm. Indianist>

Indofenina, y, blm. tech. *rodzaj barwnika niebieskiego.* <Ind + Gr. faínesthai = błyszczeć>

Indol, u, blm. chem. *ciało macierzyste gromady związków indygowych,* $C_6H_4(CHNH)CH$. <Ind + Łć. oleum = olej>

× **Indolencja, i,** blm. *nieczułość, obojętność, zobojętnienie:* Wyraz obojętności i indolencji prawdziwie oryginalnej. Lam. <Łć. indolentia>

Indolog, a, lm. **owie** *uczony, piszący o Indjach, badacz Indji:* Obcowała z europejskiemi indologami. Nagan. <Now. z Gr. Indós = **Indjanin** + -lógos = uczony, badacz>

Indor, a, lm. **y** *indyk samiec; wielki indyk:* Zaczerwienił ś., jak I. <p. Indyk>

[**Indorzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Indorzyć ś.**

[**Indorzyć się, y ś., ył ś.**] p. **Indyczyć ś.**

Indos, u, lm. **y 1.** ekon. p. **Żyro. 2.** praw. p. **Cesja.** <Włos. indosso dosł. = na grzbiecie (dom. wekslu napis)>

Indosacja, i, lm. **e 1.** p. **Indosowanie. 2.** *napis na wekslu, przekazujący go komu innemu.* <Fr. endossation>

Indosament, u, lm. **y** p. **Żyro;** *cesja wekslu.* <Fr. endossement>

Indosant, a, lm. **ci** ekon. p. **Żyrant;** *odstępujący weksel.* <Fr. indossant, endossant>

Indosarjusz, a, lm. **e, Indosat** *ten, na którego rzęcz weksel ustąpiono.* <p. Indos>

Indosat, a, lm. **ci** p. **Indosarjusz.**

Indosować, uje, ował 1. *przekazywać komu swój weksel, robiąc na nim stosowny napis.* **2.** praw. *cedować.* <Włos. indossare, Fr. endosser>

Indosowanie, a, blm., **Indosacja** czynność cz. **Indosować,** *odstąpienie wekslu.*

× **Inducja, i,** lm. **e** a. w lm. × **Inducje** *rozejm, zawieszenie broni, armistycjum.* <Łć. indutiae blp.>

Indukcja, i 1. lm. **e** × *wprowadzenie na scenie, przedstawienie:* Skoro inne odprawiły ś. indukcje, prowadzą w łańcuchu cesarza w ubiorze cesarskim. Pas. **2.** blm., a. ! **Nawodzenie** fil. = a) *tworzenie sądów ogólnych na podstawie poznanych faktów szczegółowych; przechodzenie logiczne od stwierdzonych szczegółów do prawdopodobnych sądów ogólnych; wnioskowanie ze szczegółów o odpowiednim ogóle, z części gatunku o całym gatunku.* b) *metoda takiego wnioskowania.* c) *wynik takiego wnioskowania; sąd ogólny, wysnuty z sądów szczegółowych.* d) I. całkowita a. formalna = *wnioskowanie od wszystkich szczegółów pewnego gatunku do ogółu tegoż gatunku.* I. częściowa a. materjalna = jak wyżej pod a, b i c. e) Zasada a. wymagalnik (postulat) indukcji, p. **Zasada, Postulat.** Prawa indukcji, p. **Prawo.** Teorja indukcji = *część logiki, traktująca o indukcji, jako metodzie doświadczalnej, logika doświadczenia.* Przeć. **Dedukcja.** f) u scho-

lastyków = *wejście, wstąpienie duszy do ciała w chwili poczęcia a. w pewnym okresie rozwoju płodu.* **3.** fiz. = a) I. elektryczna = *wywoływanie czyli wzbudzanie prądów elektrycznych przez działanie prądów elektrycznych a. magnesów.* I. elektryczna, elektroindukcja, I. woltaiczna a. woltoindukcja = *wzbudzanie prądów przez prądy.* I. magnetyczna a. magnetoindukcja = *wzbudzanie prądów przez magnesy.* b) *wszelkie działanie przez wpływ, influencja elektryczna, rozkład elektryczności i magnetyzmu pod wpływem ciał naelektryzowanych i magnesów:* I. elektryczna i magnetyczna; I. elektrostatyczna i elektrodynamiczna. <Łć. inductio>

Indukcyjnie przys. od **Indukcyjny:** Nie według formuł z góry obmyślanych, ale I. Chm.

Indukcyjność, i, blm. rz. od **Indukcyjny.**

Indukcyjny przym. od **Indukcja.** Fil. = a) *do indukcji należący, jej dotyczący:* Metoda indukcyjna. Sofizmaty indukcyjne. b) *na indukcji oparty, przez indukcję poznany, zdobyty, posługujący ś. indukcją, odbywający ś. trybem indukcji, doświadczalny:* Prawda indukcyjna. Nauki indukcyjne. Postępowanie indukcyjne. Fiz.: Prądy indukcyjne a. indukowane, wtórne = *prądy, wzbudzone przez prądy.* Przyrządy, maszyny indukcyjne = *do wzbudzania prądów elektrycznych przez indukcję.* Cewa indukcyjna, walec, pierścień, zwój I. = *zwój drutu, w którym wzbudzają ś. prądy indukcyjne.*

Indukować, uje, ował **1.** × *prowadzić, ciągnąć, snuć:* Racz wasza miłość do aktu przystąpić! Toż go indukuj, słucham... Mał. **2.** fil. *wnioskować, wnosić indukcyjnie; postępować sposobem indukcji, według metody indukcyjnej.* **3.** fiz.: Prądy indukujące = *wzbudzające,* główne. Prądy indukowane = *prądy wzbudzone przez prądy,* prądy indukcyjne wtórne. <Łć. inducere>

Indukowanie, a, blm., czynność cz. **Indukować.**

Indukt, u, lm. **y** **1.** *indukcja, wniosek, wywód.* Rol. **2.** †a. †**Indukta** = a) p. **Import.** b) *towary sprowadzone z za granicy, importowane.* Troc. c) praw. *wprowadzenie czyli pierwsze opowiedzenie sprawy przed sądem:* Indukta sprawy o dzieciobójstwo, przez Żydów spraktykowane. Sul. <Łć. inductus>

†**Indukta, y,** lm. **y** p. **Indukt i Import.**

Induktor, a, lm. **y** fiz. **1.** *przyrząd indukcyjny.* **2.** *armatura, zbroja, ankier = część przyrządów indukcyjnych, a szczeg. maszyn dynamoelektrycznych, w której ś. prądy wzbudzają, t. j. ogół zwojów indukcyjnych:* I. walcowy a. pierścieniowy a. obrączkowy. <Łć. inductor>

Indulgiencja, i, lm. **e** **1.** × *pobłażanie, powolność.* **2.** *odpuszczenie grzechów, rozgrzeszenie; odpust:* Sprzedaż indulgiencji. <Łć. indulgentia>

Indulina, y, blm. farb. *barwnik anilinowy ciemnogranatowy.* <Od nazwy kraju Indje>

Indult, u, lm. **y** *zezwolenie władzy duchownej wyższej, dyspensa:* Ożenił ś. za indultem *(= w czasie, w którym śluby nie są dozwolone).* I. od zapowiedzi *(= zezwolenie na jedną zapowiedź zamiast trzech).* <Łć. indultus>

[**Indur, a,** lm. **y**] p. **Indyk:** Zwiesił nos, jak I.

× **Industrja, i,** blm. *przemysł.* <Łć. industria>

× **Industrjalista, y,** lm. **ści** *przemysłowiec:* W dniu, w którymby z pana stał ś. Żydem, kupcem i industrjalistą, przestałby być posłannikiem, powołanym do przewodniczenia swej gromadce. Krasz.

× **Industrjalizacja, i,** blm. *nadanie kierunku przemysłowego:* I. gospodarki, rolnictwa.

Industrjalizm, u, blm. *przewaga kierunku przemysłowego:* Napada na I. Chm.

Industrjalny p. **Industryjny.** <Fr. industriel>

Industryjny, Industrjalny przym. od **Industrja,** *przemysłowy.*

× **Indych, u,** blm. p. **Indygo.** Troc.

Indycht, u, blm. **1.** [I.] *farbka do prania bielizny, lazurek.* **2.** × bot. = a) p. **Indygo.** b) I. krzewinkowy a. zielny, p. **Niedoszla. 3.** × chem. p. **Indygo.** <Z Indygo>

Indychtowy przym. od **Indycht.** Bot.: Indychtowe ziele p. **Indygo.**

Indyczek, czka, lm. **czki** p. **Indyk.**

Indyczenie się, a ś., blm., gm. **Jędyczenie się** czynność cz. **Indyczyć ś.**

Indyczę, ęcia, lm. **ęta,** gm. **Jędyczę,** [**Indyczuk**] *pisklę indycze.*

Indyczka, i, lm. **i,** gm. **Jędyczka,** [**Jendyczka, Indyka, Jendyka**] **1.** *samica indycza:* Wygląda, jak zmokła I. Prz. **2.** przen. *kobieta z ciasnym pojęciem, ograniczona; kobieta skarżąca ś. często; kobieta kłótliwa, swarliwa, gniewliwa.* **3.** daw. *nazwa dworskiej kusej szabelki (od formy, podobnej do szyi indyków).* **4.** bot. p. **Krzyżownica.** <p. Indyk>

[**Indyczuk, a,** lm. **i**] p. **Indyczę.**

Indyczy przym. od **Indyk;** gm. **Jędyczy:** Chlew I.

Indyczyć się, y ś., ył ś., gm. **Jędyczyć ś.,** [**Indorzyć ś.**] *czupurzyć ś., srożyć ś., gniewać ś.*

× **Indyferencja, i,** blm. *obojętność:* Ze wspaniałą indyferencją rozpoczęła ze mną rozmowę o liście gienerałowej. Orzesz. <Łć. indifferentia>

Indyferent, a, lm. **ci** p. **Indyferentysta:** Tak młody! a już takim jesteś sceptykiem. — No, żeby też sceptykiem! tobym choć wątpliwego coś miał, ale ja jestem indyferentem. Krasz. <Łć. indifferens, 2 pp. indifferentis>

Indyferentnie przys. od **Indyferentny:** Zachowywać ś. I.

Indyferentny *obojętny.*

Indyferentysta, y, lm. **ści, Indyferent** fil. *wyznawca, zwolennik, przedstawiciel indyferentyzmu; zachowujący ś. w duchu indyferentyzmu.* <Fr. indifférentiste>

Indyferentystka, i, lm. **i** forma ż. od **Indyferentysta.**

Indyferentyzm, u, blm. fil. **1.** *stan obojętności; obojętność co do istoty i wartości spraw ważnych:* I. moralny (lep. etyczny), polityczny, religijny, filozoficzny. **2.** *doktryna, która uznaje za zasadę zachowania ś. stan niezdecydowania, obojętność, gdyż wszelkie możliwości są jednostajnie niezbadane, i stąd względna ich wartość nie da ś. ocenić.* Por. **Nihilizm, Sceptycyzm.** <Fr. indifférentisme>

†**Indyg, u,** blm. p. **Indygo.**

†**Indyga, i,** blm. p. **Indygo.**

Indygien, a, lm. **i** p. **Indygiena.**

Indygiena, y, lm. **i** a. **owie** m., **Indygien** *tubylec, krajowiec,* †*domak:* Indygieni odznaczali ś. niesłychaną drażliwością. Rol. <Łć. indigena>

Indygienat, u, lm. **y, Inkolat** (w dawnej Polsce) *udzielenie cudzoziemcowi prawa obywatelstwa krajowego; nadanie szlachectwa komu; nadanie obywatelstwa honorowego przez miasto.* Przen.: Dawać I. słowom cudzoziemskim. L. <Śr. Łć. indigenatus>

†**Indygiencja, i,** blm. *nędza, niedostatek:* Jaka I. rzemieślników, jakie ubóstwo kupców! <Łć. indigentia>

Indygienować, uje, owal kogo = *udzielać mu indygienatu:* Kilkadziesiąt osób indygienowano i nobilitowano. Kal. Doliński, herbu Sas, z Halickiego, indygienowany 1657 r. Rol. <Z Łć. indigena = krajowiec>

Indygienowanie, a, blm., czynność cz. **Indygienować.**

! **Indygnacja, i,** blm. *gniew, oburzenie:* Zakazała mu **ten** krok bez jej zezwolenia uczynić pod karą najwyższej swej indygnacji. Krasz. Rzekł z wyrazem największej indygnacji. Zach. Ta I. pchała go do pisania, jak niegdyś Juwenala. Tarn. <Łć. indignatio>

Indygo, a, blm., †**Indyg,** †**Indyga,** ×**Indycht,** ×**Indych,** ×**Indyk,** ×**Indykt 1.** a. **Indygowiec, Indygowe ziele, Indychtowe ziele** bot. (indigofera) *roś. z rodziny motylkowatych.* **2.** a. **Indygotyna** chem. *barwnik ciemnobłękitny pochodzenia roślinnego* (głównie z Indigofera tinctoria), *mający skład* $C_{16}H_{10}N_2O_2$ *i przypuszczalną budowę* $C_6H_4(CONH)O.C(NHCO)C_6H_4$. I. rozpuszczalne p. **Indygokarmin.** I. purpura = *kwas purpurowy z indygo.* <Hp. indigo, z Łć. indicus = indyjski>

Indygodwusiarczany kwas, chem. in. kwas sulfoindygowy = *błękit indygowy rozpuszczalny,* $C_{16}H_8(SO_3H)_2N_2O_2$. <Indygo + Dwa + Siarczan>

Indygokarmin, u, blm., **Karmin niebieski** a. **Indygo rozpuszczalne** *farba, używana do malowania wodnego, rzadko do olejnego, z krochmalem a. innym jakim spoiwem dająca farbkę do bielizny.* <Indygo + Karmin>

Indygosiarczany kwas, chem. in. kwas indygosulfonowy, kwas fenicynosulfonowy = *produkt działania kwasu siarczanego dymiącego na indygo,* $C_{16}H_9(SO_3H)N_2O_2$. <p. Indygo + Siarczany>

Indygosulfonowy kwas, chem. p. **Indygosiarczany.** <Indygo + Sulfonowy>

Indygotyna, y, blm. chem. p. **Indygo.** <Nm. Indigotin, Fr. indigotine>

Indygowiec, wca, lm. **wce** bot. **1.** p. **Indygo. 2.** p. **Niedoszla.** <p. Indygo>

Indygowobłękitny min. *odnoszący ś. do barwy błękitnej, pomieszanej z czarną, przypominającej barwę indygo.* <Indygowy + Błękitny>

Indygowy przym. od **Indygo.** Bot.: Indygowe ziele, p. **Indygo.** Chem.: Biel indygowa = *związek bezbarwny, powstający z indyga przez przyłączenie wodoru,* $C_{16}H_{12}N_2O_2$. Farb.: Karmin I. = *sole sodowe kwasów indygosiarczanego i indygo dwusiarczanego.*

Indyjski 1. bot.: a) Bez I. p. **Cedrak.** b) ×Ber I. p. **Gryża. 2.** zool.: Nosorożec I. p. **Nosorożec.** <Od nazwy kraju Indje>

Indyk, i, lm. **i 1.** a. gm. **Jędyk, Jędor,** [**Indur, Inda, Jendyk, Handyk, Jendor, Jyndor**], †**Kura Kałakucka** zool. (meleagris) *ptak kurowaty z rodziny penelop:* Kwita z byka za indyka. Prz. *(= o niekorzystnej zamianie).* **2.** myśl. *drop.* Zdr. **Indyczek,** gm. **Jędyczek.** <Łć. indicus (dom. gallus = kogut) indyjski>

×**Indyk, u,** blm. p. **Indygo.** Troc.

[**Indyka, i,** lm. **i**] p. **Indyczka:** Kury do indyk nie należą. Prz.

×**Indykacja, i,** lm. **e** *wskazanie.* <Łć. indicatio>

Indykator, a, lm. **y 1.** chem. *materja obca, której obecność w mieszaninie ciał, działających na siebie chemicznie, pozwala uchwycić koniec reakcji.* **2.** a. **Siloskaz** *przyrząd do notowania pracy, wykonywanej przez maszynę.* <Fr. indicateur>

Indykcja, i, lm. **e 1.** a. **Poczet rzymski** *okres lat 15, używany przy obliczaniu kalendarza, a w szczególności przy oznaczaniu daty Wielkiejnocy.* I. danego roku = *reszta, jaka pozostaje przy podzieleniu przez 15 liczby tego roku, powiększonej o 3.* **2.** w lm. *oznajmienie, zwołanie soboru kościelnego.* **3.** †praw. *wejście trzeciej osoby do sprawy, prowadzonej pomiędzy dwiema osobami,* interwencja. Sł. wil. <Łć. indictio = 1. ogłoszenie; 2. podatek; 3. piętnastoletni okres podatkowy>

Indykolit, u, lm. **y** min. p. **Turmalin.** <Now. z Gr. indikós = Indyjski + líthos = kamień>

[**Indykowy**] przym. od **Indyk:** Pieczeń indykowa.

Indykt, u, lm. **y: 1.** rzymski = *okres piętnastoletni, używany w bullach papieskich, jako rachuba czasu.* <Łć. indictum dosł. = zapowiedziane, oznajmione; por. Indykcja>

×**Indykt, u,** blm. p. **Indygo:** Sały bez opłaty cła koszenila i I. T. K.

×**Indywiduacja, i,** blm. fil. p. **Wyosobnienie:** Zasada indywiduacji. Zmysł ciała jest pierwiastkiem indywiduacji. <Fr. individuation>

Indywidualista, y, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel indywidualizmu w teorji a. praktyce.* <Fr. individualiste>

Indywidualistycznie przys. od **Indywidualistyczny.**

Indywidualistyczny przym. od **Indywidualizm:** Stan szlachecki, najpotężniejszy i najbardziej I. na całym Wschodzie, utonął w masie pospolitego ludu.

Indywidualizacja, i, blm. fil. **1.** p. **Indywidualizowanie:** Powstała dążność do indywidualizacji, to jest uwzględniania osoby przestępcy, jako żywej jednostki. **2.** p. **Indywidualizowanie się.** <Fr. individualisation>

Indywidualizm, u, blm. fil. **1.** *pogląd, według którego samodzielna jednostka ludzka (indywiduum), uznaje ś. za zasadniczy czynnik ustroju i rozwoju społecznego:* Protestuje szkoła nowa przeciw mieszaniu pojęć indywidualizmu, tak zwanego egoizmu, i indywidualności, tak zwanej osobowości ludzkiej. Pilat. **2.** *kierunek życia społecznego, odznaczający ś. wybujaniem jednostek, rozwojem ich samodzielności umysłowej, moralnej, politycznej.* **3.** I. społeczny a. polityczny = *system społeczny, polityczny a. państwowy, oparty na uznaniu interesów odrębnej jednostki ludzkiej za cel praw i instytucji; system polityczny, upatrujący główne zadanie państwa w ochronie i regulowaniu ścierających ś. interesów jednostek, uznający oryginalną, samodzielną jednostkę za cel życia zbiorowego.* I. bezwzględny = *system udzielnego wszechwładztwa każdej jednostki; pogląd, przyznający wszystkim jednostkom ludzkim jednostajne i pełne prawa człowieka, bez ustępstw na rzecz jakichkolwiek interesów zbiorowych.* I. względny = *system, ograniczający prawa jednostki względami interesów zbiorowych.* I. ekonomiczny = *system ekonomicznej niezależności jednostki.* Przeć. **Kolektywizm, Komunizm, Socjalizm.** I. etyczny = *pogląd, który uznaje moralną niezależność i udoskonalenie jednostki za jedyny cel moralności.* Przeć. **Uniwersalizm etyczny.** I. estetyczny = *pogląd, uznający za jedyne źródło twórczości artystycznej i jedyny probierz wartości dzieł artystycznych indywidualność a. osobistą odrębność artysty.* Przeć. **Historyzm estetyczny.** <Fr. individualisme>

Indywidualizować, uje, ował fil. **1.** *rozważać po-osobno, wydzielać, wyodrębniać osobniki a. indywidua; rozważać coś, jako odrębną w sobie całość, jako jednostkę o określonych rysach wyodrębniających.* **2.** *uwzględniać właściwości osobnicze, zastosowywać do indywidualnych odrębności:* I. środki wychowawcze, metody lecznicze. **3.** w estetyce: *nadawać czemuś charakter indywidualny; charakteryzować za pomocą rysów, znamionujących usposobienie, nastrój chwili:* W poezji i malarstwie zaczęto prawdziwie indywidualizować przyrodę, krajobraz dopiero pod wpływem Rousseau; przedtym traktowano je ogólnikowo. **I. ś.** *wyodrębniać ś. jako osobnik; przybierać rysy indywidualne; stawać ś. oddzielną, niezależną a. oryginalną jednostką; wydzielać ś., wyosobniać ś. z masy, z gatunku:* Pisarz coraz ś. bardziej indywidualizuje, coraz wyraźniej staje ś. sobą. Pierwotna masa bezkształtna stopniowo indywidualizuje ś. w kształty roślinne i zwierzęce. <Fr. individualiser>

Indywidualizowanie, a, blm., **Indywidualizacja** czynność cz. **Indywidualizować.**

Indywidualizowanie się, a ś., blm., **Indywidualizacja** czynność cz. **Indywidualizować ś.**

Indywidualnie fil. przys. od **Indywidualny:** a) p. **Osobniczo.** b) *osobiście, w sposób sobie tylko właściwy.*

Indywidualnostka, i, lm. **i** *błahostka indywidualna:* Co do ich indywidualnostek osobniczych, pragnąłbym, by ś. nieco roztopiły wszerz. Krasiń.

Indywidualność, i, lm. **i** rz. od **Indywidualny** = **1.** *to, co stanowi odrębność indywiduum, osobnika, osoby, jednostki; ogół cech wyodrębniających osobnika a. osobę:* I. duchowa, cielesna, narodowa. Poetycka I. Mickiewicza. I. tej okolicy stanowi płaski krajobraz. **2.** a. **Osobistość** *odrębna, wybitna, oryginalna osoba:* Była to przedewszystkim wybitna osobistość, I. nie tuzinkowa. <Fr. individualité>

Indywidualny fil. **1.** p. **Osobniczy:** Właściwości, cechy indywidualne. Przeć. **Gatunkowy** i **Rodzajowy. 2.** *osobisty, pewnej tylko osobie właściwy, od pewnej osoby nieodłączny:* Pogląd I. Zapatrywanie, upodobanie indywidualne. Gospodarstwo indywidualne. <Fr. individuel>

Indywiduum, w lp. nieod., lm. **a, ów** fil. p. **Osobnik.** <Łć. individuum>

†**Indzie,** †**Indziej,** [**Indziej, Jindze, Jindzi, Jendzij**] przys. *gdzieindziej:* Tu mierzy, a I. uderzy; tu stoi, a I. swe broi. Kn. W jednym kraju nie znajdziesz wszystkiego: I. jest złoto, I. srebro, I. miedź. Nigdzie I. <IN>

†**Indziej,** [**Indziej**] p. **Indzie.** Błaż. Wen. Nigdzie I. Troc.

†**Indzienier, a,** lm. **owie** a. **rzy** p. **Inżynier.** L.

†**Indzienierja, i,** blm. p. **Inżynierja.**

†**Indzinier, a,** lm. **rzy** a. **owie,** [**Indzinier**] p. **Inżynier:** Artylerzystą i wojennym indzinierem był Arciszewski w swoim czasie wybrany. Remb.

†**Indzinierstwo, a,** blm. p. **Inżynierja:** Starałbym ś., abym indzinierstwa wyuczyć ś. mógł. Kraus.

†**Indzynier, a,** lm. **owie** a. **rzy** p. **Inżynier:** Chorągiew piwowarów Niemców, reprezentująca indzynierów, kolor zielony z ponsowym. Goł.

†**Inedy,** †**Inegdy,** †**Inędy** przys. *innym razem, innego czasu, innego dnia:* Zawżdy I. Górn. Więcej, niż kiedy I. <IN>

†**Inegdy** p. **Inedy.** <IN + Gdy>

×**Inegzekucja, i,** lm. **e** *niewykonanie, niewprowadzenie w życie:* Ustanie domu Jagielońskiego jest epoką opuszczenia miast i inegzekucji ich przywilejów. Remb. <Now. z Łć. in- = nie + Egzekucja>

[**Inej, u,** lm. **e**] *okiść, szron na gałęziach drzew.* <Ukr. iněj>

Inekspryrmable, i, blp. *spodnie, pantalony:* Czarne I. Orzesz. <Fr. inexprimables dosł. = niewyrażalne>

†**Inekwitacja, i,** blm. praw. w Litwie = *objęcie majątku z wyroku a. wskutek umowy, zwanej zapisem obligacyjnym a. inekwitacyjnym; zajazd prawny.* <Śr. Łć. inequitatio = wjazd>

×**Inekwitacyjny** przym. od **Inekwitacja,** *obligacyjny.*

[**Ineli**] *równy:* Sytko bydło inele, niéma ta mniejsego. <Zam. Jedn->

Inercja, i, blm. fiz. p. **Bezwładność.** <Łć. inertia>

Inercyjny przym. od **Inercja:** Pozostawanie na miejscu inercyjne. Paw.

†**Inędy** przys. **1.** a. [**Inędy, Inyndyj, Jinędy**] *inną stroną, inną drogą, gdzieindziej:* Kto nie wchodzi przeze drzwi, ale wchodzi I., ten jest złodziej. B. G. Já tędy, a on I. **2.** p. **Inedy.** H. Jana. Troc. <IN>

[**Infalida, y,** lm. **dzi**] p. **Inwalid.**

Infamacja, i, blm. *rozgłaszanie publiczne niepochlebnych o kim wieści, chociażby zgodnych z prawdą:* Oskarżony o infamację nie ma prawa dowodzić wobec sądu prawdziwości rozgłaszanych przez siebie faktów. Por. **Potwarz.**

Infamis, a, lm. **y** *człowiek bez czci, bezecnik, niegodziwiec.* <Łć. infamis>

Infamiska, i, lm. **i** forma ż. od **Infamis.**

Infamja, i, blm. **1.** *sądowe pozbawienie czci, odsądzenie od czci:* Skazać kogo na infamję. Obok banicji istniała i I., która dawała prawo chwytania obwinionego i karania gardłem. Kraus. **2.** *niesława, hańba, bezeczność, sromota, nikczemność:* Szlachta ustawą r. 1673 rzuciła zakałę infamji na tych, coby przez używanie cudzoziemskich tytułów równość szlachecką obrażali. Lel. <Łć. infamia>

Infamjować, uje, owal, Infamować *skazywać na infamję, odsądzać od czci:* Chorąży koronny pozwolił Wilczka I. Krasz.

Infamjowanie, a, blm., czynność cz. **Infamjować.**

Infamować, uje, owal p. **Infamjować:** Na sejmie infamowany był lat kilka. Rol. <Łć. infamare>

Infamowanie, a, blm., czynność cz. **Infamować.**

Infant, a, lm. **ci 1.** *syn króla hiszpańskiego a. portugalskiego.* **2.** wog. *królewicz, książę krwi królewskiej:* Z infantami śpiewasz, spajasz w tonów plecionkę głos swój z królewskiemi. Krasiń. **3.** przen. żart. wog. *dziecko płci męskiej, syn.* <Łć. infans, 2 pp. infantis = niemowlę>

Infanterja, i, blm. woj. *wojsko piesze, piechota:* Generał od infanterji. Chorągiew złotników i zegarmistrzów, reprezentujących infanterję. Goł. <Fr. infanterie>

×**Infanteryczny** p. **Infanteryjny:** Znajdowało ś. jeszcze 426,660 ładunków infanterycznych. T. K.

Infanteryjny, ×**Infanteryczny, Infanteryjski** przym. od **Infanterja.**

Infanteryjski p. **Infanteryjny**: Posyłano instrukcję oficerowi, aby pakował i wysyłał broń infanteryjską. T. K.

Infanterzysta, y, lm. **ści** *żołnierz od piechoty, piechur.* <Fr. infanteriste>

Infantka, i, lm. **i** forma ż. od **Infant**: I. Anna Jagielonka.

! **Infekcja, i,** lm. **e** lek. *zarażenie, zarażenie ś.; zakażenie.* <Łć. infectio>

! **Infekcyjny** przym. od **Infekcja**: Próby infekcyjne z laseczniakami przecinkowemi. Ospa, choroba infekcyjna (*=zaraźliwa, zakaźna*).

Infeodacja, i, lm. **e** p. **Infeudacja**: Myśl nieruchomi ś. wskutek infeodacji. Spas. <Fr. inféodation = puszczenie gruntu na lenność>

× **Inferować, uje, cwał** *wnosić, wnioskować.* <Łć. inferre>

× **Inferowanie, a,** blm., czynność cz. **Inferować.**

× **Infestować, uje, ował** *napadać, trapić:* Bezpieczeństwo dla prowincji, w głębi krajów położonych, a tak ciągle infestowanych przez niespokojnych sąsiadów. Rol. Otóż hultaje, dopiero co chcieli mnie I., już to i tutaj trafili. Kaczk. <Łć. infestare>

× **Infestowanie, a,** blm., czynność cz. **Infestować.**

Infeudacja, i, lm. **e, Infeodacja** *nadanie lenności:* Miecz Szczerbiec był prawdopodobnie Żórawiem Krzywoustego, darowanym mu przy infeudacji na Pomorze i Rugję. Kraus. Nigdy tak cesarzowie ani królowie przy infeudacjach zaszczycić ś. nie mogli, jak dziś. St. Aug. <Śr. Łć. infeudatio>

! **Infiltracja, i,** lm. **e** lek. *nacieczenie, nasięk.* <Fr. infiltration>

Infima, y, lm. **y** (w dawnej Polsce) *najniższa klasa w szkole:* Infimę minorum praktykował. Sienk. Wyjść z infimy. Skądże JW. Pan tak prędko poznał mój rozum, kiedy tylko co wątpił, czy ja traktowałem infimę? Chodź. Pod wąsem student z infimy, to jest gramatyki na pamięć wyuczonej, szedł do retoryki czyli wymowy. Lel. Uczył syntaxim w Krożach, w Nieswieżu infimę. Syrok. <Łć. infima = najniższa>

Infimista, y, lm. **ści, Infimus** *uczeń z infimy:* Potrafisz pisać pod dyktacją? — A wszakżeby to i dobry I. potrafił. Chodź. <p. Infima>

Infimus, a, lm. **i** p. **Infimista.** Przen.: *smarkacz, młokos:* A co to, infimusy? Wam podnosić rokosz na księdza prefekta? Słow. <Łć. infimus dosł. = najniższy>

Infinitezymalny mat. p. **Nieskończonostkowy**: Ilość infinitezymalna. Rachunek I. Geometrja infinitezymalna. <Fr. infinitésimal>

× **Infirmarja, i,** lm. **e** p. **Infirmerja.** L.

× **Infirmarka, i,** lm. **i** p. **Infirmerka.**

Infirmarz, a, lm. **e** *zakonnik, dozorujący chorych w infirmerji.*

Infirmerja, i, lm. **e,** × **Infirmarja 1.** *sala chorych w klasztorze, w zakładzie filantropijnym, w więzieniu.* **2.** × *szpital chorych nieuleczalnych.* Sł. wil. <Fr. infirmerie>

Infirmerka, i, lm. **i,** × **Infirmarka** *kobieta (szczeg. zakonnica), pielęgnująca chorych w infirmerji:* Z siostry furtjanki stała ś. infirmerką. Zap.

! **Inflamacja, i,** lm. **e** *zapalenie, zaognienie.* <Łć. inflammatio>

× **Infleksja, i,** lm. **e** fiz. *załamywanie ś. promieni światła.* <Łć. inflexio>

Infleksjonalny p. **Infleksyjny.**

× **Infleksjoskop, u,** lm. **y** *narzędzie do przedstawiania załamań promieni światła.* <Now. z Łć. inflexio = załamanie + Gr. skopós = widz>

Infleksyjny, Infleksjonalny *niemający fleksji, odmian gramatycznych:* Języki infleksyjne. <Now. z Łć. inflexus dosł. = zgięty, nagięty>

Influenca, y, blm. **1.** lek. *nieżyt nagminny, gorączkowy,* g r y p a. **2.** wet. *choroba zaraźliwa, właściwa tylko koniom, panujący u koni katar, zaraza piersiowa.* <Włos. influenza>

Influencja, i, lm. **e,** × **Influks 1.** × *wpływ, szczeg. ciał niebieskich na ziemię:* Słońce, miesiąc swoje influencje wylewa na rzeczy pod sobą położone. Troc. Przen.: Hiszpanom zrobił król bałwana, którego nazwał Preponderencją polityczną a. Influencją polityczną, czyli mocą i władzą. Mick. **2.** fiz. *wpływ, działanie przez wpływ, szczeg. wzbudzanie czyli rozkład elektryczności i magnetyzmu:* Elektryczność przez influencję p. **Elektryczność.** <Now. z Łć. influo = wpływam>

1. Influencyjny przym. od **Influenca**: Influencyjne zapalenie płuc.

2. Influencyjny przym. od **Influencja**: Influencyjne maszyny elektryczne = *maszyny elektryczne nowej konstrukcji, działające przez wpływ, dla odróżnienia ich od maszyn dawnych, działających przez tarcie.*

× **Influks, u,** lm. **y** p. **Influencja.** Urzęd., Troc. <Łć. influxus>

In foljo p. **Foljo.**

Informacja, i, lm. **e** *objaśnienie, wskazówka:* Dać komu informację. <Łć. informatio>

Informacyjnie przys. od **Informacyjny**: Zadanie to pojmuje tylko I.

Informacyjny przym. od **Informacja,** *udzielający objaśnień, wiadomości:* Kantor I. Biuro informacyjne nędzy wyjątkowej. Gazeta informacyjna. Dział I. w gazecie.

Informator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co informuje:* Nasunęły ś. jeszcze inne powody niedowierzania rzetelności informatorów. Szaj. <Łć. informator>

Informatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Informator.**

Informować, uje, owal kogo o czym = *udzielać mu informacji, objaśniać, oświecać, uwiadamiać:* Nie wiecie o świeżo zaszłych tu wypadkach, chętnie więc was informuję. **I. ś.** *zasięgać informacji, dopytywać ś., dowiadywać ś.* <Łć. informare>

Informowanie, a, blm., czynność cz. **Informować.**

Informowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Informować ś.**

! **Infrakcja, i,** lm. **e** *złamanie umowy, zerwanie układów.* <Łć. infractio>

× **Infulacja, i,** lm. **e** p. **Infuła.**

Infuła, y, lm. **y 1.** *mitra biskupia.* **2.** × I. papieska = *tjara.* **3.** przen. a. × **Infulacja** *dostojeństwo biskupie, biskupstwo:* Sięgać po infułę. <Łć. infula>

Infułat, a, lm. **ci,** × **Infułowany** *prałat, mający prawo używania infuły i pastorału:* Otoż nam dogodził poczciwy Kin! gdyby nie kalwin, zrobiłbym go, panie kochanku, infułatem ołyckim. Chodź. <Łć. infulatus>

Infułata, y, lm. **y** *probostwo, do którego przywiązane jest prawo noszenia infuły:* Probostwo a. I. ołycka. Troc.

Infułatowy przym. od **Infułat:** Donatywę złożyli wyżsi duchowni ze wszystkich biskupstw, opactw, probostw, które są infułatowe. Paw.

Infułazja, i, lm. **e** *mieszkanie infułata:* Jak nie na infułazji z księżmi, lub na zamku z oficjalistami, nie miał z kim gadać. Krasz. <Od infułat>

Infułka, i, lm. **i** bot. (helvella infula) *grzyb z rodzaju piestrzenicy.*

× **Infułowany** *mający przywilej używania infuły:* Probostwo infułowane. Sł. wil. × **Infułowany, ego,** lm. **i** rz. p. **Infułat.**

Infuzja, i, lm. **e** **1.** × *moczenie w celu otrzymania wyciągu.* Troc. **2.** × *roztwór, otrzymany przez moczenie jakiego ciała.* **3.** piw., in. metoda infuzyjna, metoda wyciągowa = *doprowadzenie zacieru słodowego do stopnia cukrowania ś. (60° R.) przez zaparzanie gorącą wodą, w przeciwstawieniu do dekokcji.* <Łć. infusio>

Infuzorka, i, lm. **i** apt. *naczynie ze szczelną przykrywką do naparzania ziół a. korzeni.* <Z Łć. infusor = nalewacz>

Infuzyjny przym. od **Infuzja:** Metoda infuzyjna p. **Infuzja.**

Ingar, a, lm. **y** *narzędzie bednarskie do robienia uszu u naczyń:* I. cyrklowy = *nóż do wyrzynania dziur w kufach.* <Może z Nm. einbohren = wświdrować>

† **Ingi** przys. *przedtym, ongi, niegdyś:* Dawid grał rękoma swemi, jako I. Leop. (= *jako przedtym.* Bud., Wuj.). <IN>

[**Ingier, gra,** lm. **gry**] *świder bednarski.* <p. Ingar>

Ingierencja, i, blm. *mieszanie ś. do czego, wtrącanie ś., interwencja:* Nawoływał do umiarkowanej ingierencji rządowej w gospodarstwie społecznym. <Now. z Łć. ingerere se = mieszać ś.>

† **Ingiernina, y,** lm. **y** *strój kobiecy, przejęty od Szwedów i będący w modzie w XVII wieku.* Goł. Nastały teraz dziwne w strojach manjery z cudzoziemskich alamod: krymki, szwedki, nocenty, ankry, ingierniny. Tw. <Może w związku z Włos. guarnire, guernire = garnirować>

× **Ingierszal, u,** blm. *rodzaj tkaniny:* Suknia czarna z tak zwanego wówczas ingierszalu. Korz. <?>

× **Ingierszalowy** przym. od **Ingierszal:** W tajemnicy sprowadziła z domu ingierszalową suknię. Byk.

Ingować, uje, ował, Tyngować kuch. *namazywać tłustością:* I. rybę. Inguj ryby masłem, oliwą. Troc. <Z Łć. unguere = mazać, smarować>

† **Ingować, uje, ował** gór. = **Hangować.**

Ingowanie, a, blm., czynność cz. **Ingować.**

Ingredjencje, i, blp. *przyprawy, domieszki, części składowe mieszaniny:* Te półmiski kontuzów, arkasów, blemasów, z ingredjencjami pomuchl, figatelów. Mick. <Łć. ingredientia lm. ni. = rzeczy wchodzące>

Ingres, u, lm. **y** *uroczyste wejście, wjazd nowomianowanych biskupów, wojewodów, starostów grodowych.* <Łć. ingressus>

Ingresja, i, lm. **e** morza, gie. = *zalew lądu przez morze, bez abrazji.* <Łć. ingressio>

Ingrosacja, i, lm. **e** p. **Ingrosowanie.** <Śr. Łć. ingrossatio>

Ingrosacyjny przym. od **Ingrosacja:** Księgi ingrosacyjne.

Ingrosator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co ingrosuje.* <Śr. Łć. ingrossator>

Ingrosować, uje, ował *wpisywać do ksiąg, szczeg. hipotecznych.* <Śr. Łć. ingrossare>

Ingrosowanie, a, blm., **Ingrosacja** czynność cz. **Ingrosować.**

Ingrycht, u, lm. **y, Ingryft** ślus. *przegródka w zamku, przechodząca przez bródkę klucza przy otwieraniu:* Zamek z ingrychtem a. zamek ingrychtowy. <Nm. Eingerichte>

Ingrychtowy przym. od **Ingrycht:** Zamek I. (= *zamek z ingrychtem*). Deka ma być ingrychtowa. Przywilej ślusarzy lubelskich r. 1616.

Ingryft, u, lm. **y** p. **Ingrycht.**

† **Inhak, u,** lm. **i** gór. *hak do zaczepiania koni przy kołowrocie konnym.* <Z Nm. einhaken, Dnm. inhaken = zaczepić, zahaczyć>

! **Inhalacja, i,** lm. **e** lek. i bot. *wziewanie, wdychanie.* <Łć. inhalatio>

! **Inhalacyjny** przym. od **Inhalacja:** Zakład I.

Inhalator, a, lm. **y** *przyrząd do robienia inhalacji.* <Now. z Łć. inhalare = wziewać>

Inherencja, i, blm. fil. *tkwienie w czymś z istoty rzeczy, z zasady, z przyrodzenia, z konieczności; taki stosunek cechy, właściwości a. przymiotu do rzeczy a. substancji, gdy cecha tkwi w rzeczy z konieczności, gdy rzecz nie mogłaby istnieć a. nie da ś. pomyśleć bez tej cechy.* Przeć. **Przypadłość.** <Now. z Łć. inhaereo = tkwię>

Inhibicja, i, lm. **e** *wstrzymanie biegu sprawy sądowej przez władzę królewską* (w Litwie = *list zapowiedni, suspensa*); *wog. wstrzymanie, niedopuszczenie:* I. biskupa krakowskiego Załuskiego, pod wielkiemi klątwami, rozerwała ten pojedynek. Mat. <Łć. inhibitio>

× **Inhumacja, i,** lm. **e** *pogrzebanie, pochowanie w ziemi.* <Fr. inhumation>

Inicjacja, i, lm. **e** p. **Inicjowanie.** <Łć. initiatio>

Inicjalny przym. od **Inicjał:** Inicjalne litery. Moraw. (= *inicjały*). × **Inicjalny, ego,** lm. **i** rz. p. **Inicjator:** Z izby poselskiej wymieciono w piątek inicjalnych. Fred. A. <Łć. initialis>

Inicjał, u, lm. **y** **1.** częś. w lm. *początkowa litera imienia a. nazwiska czyjego:* Dotychczasowemi inicjałami kolei warszawsko-terespolskiej były litery W. T., złożone na krzyż. **2.** druk. *litera ozdobna, duża, zaczynająca dzieło a. rozdział.* <Łć. initialis = początkowy>

Inicjant, a, lm. **ci** p. **Inicjator:** Nieustraszony niczym I. oświadczył, że na wszystko gotów. Ochoc. <Łć. initians, 2 pp. initiantis = zaczynający>

Inicjator, a, lm. **owie** a. **rzy, Inicjant,** × **Inicjalny** *ten, co występuje z inicjatywą, projektodawca.* <Łć. initiator>

Inicjatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Inicjator.**

Inicjatorski przym. od **Inicjator.**

Inicjatywa, y, lm. **y** *projekt, zamysł, zapoczątkowanie czego, wystąpienie z projektem:* Powziąć inicjatywę. Wystąpić z inicjatywą. Jemu ś. zdawało, że I. każdego ruchu musi wyjść z góry, od herbowników, że od nich zależy byt kraju. Bał. <Fr. initiative>

Inicjonować, uje, ował p. **Inicjować.**

Inicjonowanie, a, blm., czynność cz. **Inicjonować.**

Inicjować, uje, ował, Inicjonować **1.** *dawać inicjatywę, występować z inicjatywą, projektować, rzucać myśl, pobudzać do czego:* Hrabia ma to sobie za punkt honoru, ażeby kraj I. do tych szlachetnych zabaw. Krasz. **2.** *wtajemniczać nowowstę-*

pujących do towarzystwa, szczeg. tajnego. <Łć. initiare>

Inicjowanie, a, blm., **Inicjacja** czynność cz. **Inicjować.**

[**Iniuchno, Co jeno, Co ino**] *tylko co, właśnie, zaledwie, skoro tylko.* <IN>

! **Injekcja, i,** lm **e** lek. *wstrzykiwanie:* Leczono injekcjami antytoksyny ogółem 124 dyfterytycznych dzieci. <Łć. injectio>

! **Injekcyjny** przym. od **Injekcja.**

× **Injunkcja, i,** lm. **e** *zalecenie:* Mieli nawet od marszałka trybunalskiego injunkcją, aby żaden u mnie nie bywał nawet na obiedzie. Mat. <Łć. injunctio>

! **Injurja, i,** lm. **e** *krzywda, niesprawiedliwość, obelga, obraza, zniewaga.* <Łć. injuria>

Inka, i, lm. **owie,** ! **Inkas** *tytuł króla peruwjańskiego.* <Z języków amerykańs.>

× **Inkałust, u,** lm. **y** p. **Inkaust:** I. purpurowy używany był od cesarzów carogrodzkich. Cz.

× **Inkameracja, i,** lm. **e** *przyłączenie ziemi do majątku duchownego; wcielenie dochodu.* Sł. wil. <Śr. Łć. incameratio>

Inkantacja, i, lm. **e** *zaklęcie, zamawianie:* Najwyższą was inkantacją na nieśmiertelność zakląłem. Słow. W śpiewach obrzędowych, inkantacjach osiągnął pożądaną prostotę. Chm. Śpiewy obrzędowe, gusła i inkantacje są niekiedy dosłownie z gminnej poezji wzięte. Mick. <Łć. incantatio>

× **Inkarceracja, i,** blm. p. **Inkarcerowanie.** < Śr. Łć. incarceratio>

× **Inkarcerat, a,** lm. **ci** *człowiek inkarcerowany, więzień, aresztant:* Indukta sprawy o dzieciobójstwo, przez Żydów inkarceratów spraktykowane. Sul. <Śr. Łć. incarceratus>

× **Inkarcerować, uje, ował** *osadzać w więzieniu:* Przecie nie zechcecie nas I.? Kaczk. <Śr. Łć. incarcerare>

× **Inkarcerowanie, a,** blm., × **Inkarceracja** czynność cz. **Inkarcerować.**

Inkarnacja, i, lm. **e 1.** *wcielenie.* **2.** (u malarzy) *koloryt ciała ludzkiego.* <Łć. incarnatio>

Inkarnat, u, lm. **y** *kolor cielisty, blado-różowy.* <Łć. incarnatus dosł. = wcielony>

Inkarnatka, i, blm. *koniczyna szkarłatna.*

Inkarnatowy przym. od **Inkarnat:** Kolor I.

! **Inkas, a,** lm. **y** p. **Inka:** Europejska zbrodnia napełniła lasy, pod Kortezów mieczami padały inkasy. Słow.

Inkasa, y, blm. han. p. **Inkasowanie.** <Włos. incasso>

Inkasent, a, lm. **ci** *oficjalista, inkasujący należności.* <Nm. Incassent>

Inkaso nieod. han. p. **Inkasowanie.**

Inkasować, uje, ował *ściągać należności, celem przelania ich do kasy:* I. weksle, rachunki, raty, składki. <Włos. incassare>

Inkasowanie, a, blm., **Inkasa, Inkaso** czynność cz. **Inkasować.**

× **Inkasztelacja, i,** blm. p. **Inkasztelowanie:** W przeciągu jednego roku pomarli nędzną śmiercią wszyscy sprawcowie inkasztelacji. Szaj. <Z Włos. incastellare = zamknąć w zamku>

× **Inkasztelować, uje, ował** *zamknąć w kasztelu, uwięzić w zamku, wsadzić do twierdzy; obwarować kasztelami:* W dalszej wojnie inkasztelowany został kościół. Szaj.

× **Inkasztelowanie, a,** blm., × **Inkasztelacja** czynność cz. **Inkasztelować.**

× **Inkaust, u,** lm. **y,** × **Inkałust,** † **Enkawst** *atrament.* <Gr. énkauston dosł. = coś wypalonego>

× **Inkaustowy** przym. od **Inkaust:** Plama inkaustowa.

Inklinacja, i, lm. **e 1.** *skłonność, pociąg, przychylanie ś. do kogo, pochopność do czego.* **2.** fiz. p. **Nachylenie. 3.** lek. *pochylenie.* <Łć. inclinatio>

Inklinatorjum w lp. nieod., lm. **a, ów** fiz. *busola nachyleń.* <Now. z Łć. inclinare = nachylać>

× **Inklinować, uje, ował** *przechylać, zjednywać, pociągać:* Mimowolnie serca ku sobie inklinował. Łoż. × **I. ś.** *skłaniać ś., kłonić ś., ciągnąć do kogo, do czego, mieć ś. ku komu, ku czemu:* Panięta prawie wszystkie inklinowali ś. do niej. Mat. <Łć. inclinare>

× **Inklinowanie, a,** blm., czynność cz. **Inklinować.**

× **Inklinowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Inklinować ś.**

× **Inklinowany** *skłonny, pochopny, chętny:* Jako mnie zawsze odrażała nierzetelność chorążego liwskiego, a Zabiełło pisał do mnie, ofiarując mi siostrzenicę swoją, tak tym więcej byłem I. Mat.

× **Inkludować, uje, ował** *włączać; załączać:* Pięćdziesiąt osób, inkludując w to przyjacioły, sługi i czeladź. Mat. Pisałem do nich listy, których kopje inkluduję. Puł. <Łć. includere>

× **Inkludowanie, a,** blm., czynność cz. **Inkludować.**

Inkluz, a, lm. **y,** × **Inkluza,** [**Jankluz, Angluz**] *przedmiot, w którym ma siedzieć zły duch, pomagający zabobonnikom; pieniądz czarodziejski:* Czy inkluza nie ma, którym nęci i teraz, że sześć w nim ś. kocha bez pamięci? Zabł. Za kupione przez siebie towary i bydło płacił inkluzami, które z cudzych kalet same wracały do niego. Kaczk. <Łć. inclusus dosł. = zamknięty>

× **Inkluza, y,** lm. **y** p. **Inkluz:** Ma inkluzę, dla której go żadne nie bierze żelazo. Boh.

Inkluzowy przym. od **Inkluz:** Pieniądz I.

! **Inkluzywe** fil. p. lep. **Włącznie.** Przeć. **Ekskluzywe.** <Łć. inclusive>

1. Inkognito przys. *skrycie, pod cudzym nazwiskiem:* Jechać I. <Z Łć. incognitus = nieznany, Włos. Fr. incognito>

2. Inkognito nieod. rz. *ukrywanie ś. pod cudzym nazwiskiem:* Zachowywać I.

Inkolat, u, lm. **y** p. **Indygienat:** Przez udzielenie inkolatu zaliczeni zostali do szlachty prowincji. Wag. <Łć. incolatus>

× **Inkomodować, uje, ował** kogo = *niepokoić, trudzić, fatygować go; przeszkadzać mu:* Przebacz, wasza mość, że go w nabożeństwie inkomoduję. Sienk. × **I. ś.** *niepokoić ś., trudzić ś., fatygować ś., przeszkadzać sobie:* Dla takiego tałałajstwa musimy ś. I. Sienk. <Fr. incommoder>

× **Inkomodowanie, a,** blm., czynność cz. **Inkomodować.**

× **Inkomodowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Inkomodować ś.**

Inkompetencja, i, blm. *niekompetentność, niewłaściwość sądu a. innej władzy.* <Fr. incompétence>

Inkompetentny *nie mający prawa a. kwalifikacji do sądzenia, niekompetentny.* <Z Łć. incompetenter = niewłaściwie>

! **Inkongruencja, i,** blm. *niezgodność, niewłaściwość:* Stąd owa pewna I., pewna dwulicowość

ówczesnych dzieł sztuki. Ant. Wynik inkongruencji pomiędzy władzami intelektualnemi a uczuciowością. Kozł. <Łć. późn. incongruentia>

Inkonsekwencja, i, lm. **e** p. **Niekonsekwencja.** <Łć. inconsequentia>

× **Inkonsekwentny** *niekonsekwentny, nielogiczny.* <Łć. inconsequens, 2 pp. inconsequentis>

× **Inkonwenjencja, i,** lm. **e** *niedogodność:* Czyni go odpowiedzialnym za inkonwenjencje, jakieby w przeciwnym razie dla Polski i dla służby ich pani wynikły. St. Aug. <Łć. inconvenientia = niestosowność>

× **Inkorporacja, i,** lm. **e** p. **Inkorporowanie.** <Łć. incorporatio = wcielenie>

× **Inkorporacyjny** przym. od **Inkorporacja:** Ziemię Bełską dyplomatem inkorporacyjnym do państwa swojego wcielił. Stadn.

× **Inkorporować, uje, ował** *wcielać, włączać:* Jedno lub kilka starostw grodowych mogły być inkorporowane do innych wybitniejszych. Balc. <Łć. incorporare>

× **Inkorporowanie, a,** blm., × **Inkorporacja** czynność cz. **Inkorporować.**

Inkrustacja, i, lm. **e 1.** *wykładanie przedmiotów złotem, hebanem, marmurem, gipsem, mozajką, perłową konchą i t. d.* **2.** min. p. **Oskorupienie.** <Łć. incrustatio>

Inkrustat, u, lm. **y** min. p. **Oskorupienie.** <Łć. incrustatus dosł. = powleczony>

Inkrustować, uje, ował *wykładać złotem, hebanem, marmurem, gipsem, mozajką, perłową konchą i t. p., robić na czym inkrustacje,* stol. a d r o w a ć. <Łć. incrustare>

Inkrustowanie, a, blm., czynność cz. **Inkrustować.**

[**Inkrutowiny, in,** blp.] p. **Inkurtowiny:** W Litwie zły to znak płakać w dniu inkrutowin. Mick. <p. Inkurtowiny>

Inkryminować, uje, ował komu co = *zarzucać mu co, obwiniać go o co:* I. komu przestępstwo. Spalenie przez kata dzieła inkryminowanego. Kraus. (= *potępionego*). Trybunał skazał na spalenie przez kata rękę winowajcy, która ś. poważyła skreślić inkryminowane bluźnierstwo. Kraus. <Fr. incriminer>

Inkryminowanie, a, blm., czynność cz. **Inkryminować.**

[**Inkszy**] p. **Inny.**

Inkub, a, lm. **y, Przyłożnik** *duch złośliwy:* Ważne są imiona Beruty i Latawca, który po wypędzeniu z piekieł został inkubem. Inni autorowie zwali go przyłożnikiem. Mat. I. <Łć. późn. incubus>

† **Inkuba, y,** lm. **y** *zmazanie nocne.* Sien. <p. Inkub>

! **Inkubacja, i,** lm. **e 1.** *wysiadywanie piskląt, siedzenie na jajach.* Żart.: Odprawiali za mnie inkubację. Sienk. **2.** *przeciąg czasu od chwili zarażenia ś. aż do ukazania ś. pierwszych objawów choroby,* in. o k r e s i n k u b a c y j n y. <Łć. incubatio>

! **Inkubacyjny** przym. od **Inkubacja:** Okres I. p. **Inkubacja.**

Inkubator, a, lm. **y** *przyrząd do wylęgania drobiu z jaj,* in. w y l ę g a c z: I. elektryczny. <Łć. incubator dosł. = leżący>

× **Inkulkować, uje, ował** *wmawiać, wpajać, wrażać, wdrażać:* Snadniej teraz waszmościom będzie brata Bogusława żenić, inkulkowawszy mu, żeby na to pamiętał, co my gwoli nim wszystkim czynimy. Kraus. O życzliwości swej ku Waszej Książęcej Mości inkulkował siła. Kraus. <Łć. inculcare>

× **Inkulkowanie, a,** blm., czynność cz. **Inkulkować.**

× **Inkulpacja, i,** lm. **e** *obwinienie, oskarżenie.* <Łć. inculpatio>

× **Inkulpat, a,** lm. **ci** *obwiniony, oskarżony.* <Łć. inculpatus>

× **Inkulpować, uje, ował,** × **Inkuzować** *przypisywać winę, obwiniać, oskarżać:* A jakim to prawem może mnie o to kto I.? Kaczk. <Łć. inculpare>

× **Inkulpowanie, a,** blm., czynność cz. **Inkulpować.**

Inkunabuł, u, lm. **y** zwykle w lm. *najpierwszy druk, książka, drukowana od wynalezienia druku do początku wieku XVI.* <Łć. incunabula lm. dosł. = kolebka, początek>

[**Inkurka, i,** lm. **i**] p. **Rankor.**

Inkursja, i, lm. **e** *napad, najazd:* Bronić od inkursji tatarskiej. Na Chortycy zawsze stawała załoga kozacka od inkursji tatarskiej. Sienk. Pana Asesora wzywają na śledztwo... o inkursją, to jest o najazd granicy. Mick. <Łć. incursio>

[**Inkurtowiny, in,** blp., **Inkrutowiny, Krutowiny**] *uroczystość, którą gospodarz obchodzi, wnosząc ś. do nowego mieszkania, wnosiny, wprowadziny, instalacja.* <Lit. inkurtuves>

× **Inkuzować, uje, ował** p. **Inkulpować:** Regimentarz litewski napadł z furją na Poniatowskiego, wojewodę mazowieckiego, regimentarza koronnego, inkuzując go być przyczyną śmierci królewskiej. Mat. <Łć. incusare>

× **Inkuzowanie, a,** blm., czynność cz. **Inkuzować.**

Inkuzy, ów, blp. *medale źle odbite.* <Łć. incusus = nie odbity>

× **Inkwaterunek, nku,** lm. **nki** p. **Kwaterunek:** Gniewają go inkwaterunki i porcje saskie, nałożone na prymasowskie dobra. Jaroch. Pogroził mu pożogą dóbr i ciężkiemi inkwaterunkami. Jaroch. <Nm. Einquartierung>

Inkwirent, a, lm. **ci, Inkwizytor** *urzędnik prowadzący śledztwo, indagator, sędzia śledczy.* <Łć. inquirens, 2 pp. inquirentis = śledzący, badający>

Inkwirować, uje, ował *badać sądownie, indagować, śledzić.* <Łć. inquirere>

Inkwirowanie, a, blm., czynność cz. **Inkwirować.**

Inkwizycja, i, lm. **e 1.** *badanie sądowe, inkwirowanie, indagacja, śledztwo:* Roku 1592 odprawił ś. sławny sejm pod imieniem inkwizycji, na którym sprawy i listy króla Zygmunta III, tyczące ś. Austryjaków, roztrząsano. Nar. **2.** *sąd duchowny, niek. świecki do śledzenia i karania kacerzy a. przestępców politycznych:* I. hiszpańska. I. święta, jako duchowny sąd w Rzymie, i dziś wydaje niekiedy swe encykliki, zapobiegające herezjom. Sł. wil. I. wenecka. <Łć. inquisitio>

Inkwizycyjny przym. od **Inkwizycja, Inkwizytoryjny,** *śledczy:* Krajami inkwizycyjnemi zwały ś. te, w których znajdowała ś. inkwizycja Sejm I., odbyty za Zygmunta III w r. 1592 System I.

Inkwizyt 1. a, lm. **ci** *oskarżony o przestępstwo, zostający pod śledztwem.* **2.** [I.] **u,** blm. *areszt śledczy:* Siedział bez pół roku w inkwizycie.

Inkwizytor, a, lm. **owie 1.** p. **Inkwirent. 2.** *członek inkwizycji:* Wielki I. = *przełożony inkwizycji hiszpańskiej a. weneckiej.* <Łć. inquisitor>

Inkwizytorka, i, lm. **i** forma ż. od **Inkwizytor:** Trudno ś. było oprzeć tej inkwizytorce. Krasz. (= *kobiecie dopytującej ś. skwapliwie).*

Inkwizytorski przym. od **Inkwizytor:** Urząd I. zaczął ś. za Grzegorza IX. Birk. **Po inkwizytorsku** przys. *jak inkwizytor.*

Inkwizytoryjny p. **Inkwizycyjny.**

! **Innerwacja, i,** blm. anat. *nerwy należące do danego narządu,* unerwienie, nanerwienie: I. serca, żołądka. <Now. z Łć. in = do, o + nervus = nerw>

[**Inno**] p. **Jeno.**

Innobarwny, × **Innobarwy, Innokolorowy** *innej barwy, nie takiego koloru.* <Inny + Barwa>

× **Innobarwy** p. **Innobarwny.**

× **Innobyt, u,** blm. *byt inny a. przeobrażony:* O! jeśli myślicie z Heglem, że czysta idea na świecie zjawiona wszędy w swoim innobycie żyje: to w całym Ladawy powiecie nigdzie w smutniejszym ona wołokicie, nigdzie na gorszej nie była dyjecie, jak w tym człowieku, ta idea czysta, z którą on cały — wyglądał jak glista. Słow. <Inny + Byt>

× **Innocent, a,** lm. **ci** *człowiek naiwny, Bogu ducha winien, prostaczek:* Otóż są te miodowe słówka, na które łapią was innocentów. Byk. <Łć. innocens, 2 pp. innocentis = niewinny>

Innogatunkowy *który jest innego gatunku.* <Inny + Gatunek>

Innogłosy *odmiennego głosu.* <Inny + Głos>

× **Innoistnie** przys. od **Innoistny.**

× **Innoistny** *innej, różnej istności.* <Inny + Istny>

Innojęzycznie przys. od **Innojęzyczny.** <Inny + Językowy>

Innojęzyczny *nie mówiący tym samym językiem; mówiący innym, odmiennym językiem.*

Innokolorowy p. **Innobarwny.** <Inny + Kolor>

× **Innokształt, u,** lm. **y** *inny, różny, odmienny kształt.* <Inny + Kształt>

Innokształtny, × **Innokształty** *innego, różnego, odmiennego kształtu.*

× **Innokształty** p. **Innokształtny.**

Innolicy *mający inne lice, odmienną twarz, niepodobny z twarzy.* <Inny + Lice>

Innomaścisty *innej, odmiennej maści, barwy, innobarwny:* Czyliż temperament zwierząt zupełnie czarnych, jest złośliwszy i dzikszy od innomaścistych? Sł. wil. <Inny + Maść>

× **Innomądrość, i,** blm. *mądrość w innych rzeczach.* <IN + Mądrość>

× **Innomyślnie** przys. od **Innomyślny.** <Inny + Myśl>

× **Innomyślny** *nie myślący tak samo, mający myśl inną, odmienną.*

× **Innoplemiennik, a,** lm. **cy** *człowiek innego plemienia, różnoplemiennik.* <Inny + Plemię>

Innoplemienny *należący do innego plemienia, różnoplemienny:* Państwa zachodniej Europy powstały przez ujarzmienie dawnej krajowej ludności od nowych innoplemiennych zdobywców. Szaj.

Innorasowiec, wca, lm. **wcy** *człowiek innej rasy.* <Inny + Rasa>

× **Innorodność, i,** blm. rz. od **Innorodny,** p. **Heterogienja.** <Inny + ROD>

× **Innorodny** *innego rodu, rodzaju,* fil. **heterogieniczny:** Podobieństwo psów do zwierząt innorodnych. Gminność oparła ś. o I. element, jaki ś. w państwie litewskim rozwinął. Lel.

Innostronnie przys. od **Innostronny:** Trzeba, abyś postąpił stosownie do tego, jak ci wiadomość o tym, połączona z innemi wiadomościami, I. postąpić rozkaże. Orzesz. <Inny + Strona>

Innostronny 1. *pochodzący z innych stron, cudzoziemski:* W innostronnych krajach naczelników stopa buntujące ś. panki zniżyła do chłopa. Mick. **2.** (o punkcie widzenia, sądzie) *różny, odmienny.*

Innoszczepca, y, lm. **y** *człowiek innego szczepu.* <Inny + Szczep>

× **Inność, i,** blm. rz. od **Inny.** <IN>

Innotescencja, i, lm. **e 1.** × *uwiadomienie, oznajmienie.* **2.** praw. *wezwanie do sądu.* <Śr. Łć. innotescentia>

Innowacja, i, lm. **e 1.** *wprowadzenie czegoś nowego, nowatorstwo, nowy obyczaj, nowość, reforma.* **2.** × *odnowienie:* I. (przywileju) z r. 1408 bardzo szczegółowo opisuje pieczęć. Kęt. <Łć. innovatio>

Innowator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co wprowadza innowacje:* Była to tylko wymówka innowatora. Jeż. <Now. z Łć. innovare = odnawiać>

Innowatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Innowator.**

Innowierca, y, lm. **y,** × **Innowiernik,** × **Inowierca,** × **Inowiernik** *człowiek innego wyznania, wyznający inną religję, różnowierca.* <Inny + Wiara>

Innowierczy przym. od **Innowierca:** Kanclerz siostrę swą przyrodnią, niekatoliczkę, wydawał za Działyńskiego, młodzieńca innowierczych przekonań. Mor. K.

× **Innowiernik, a,** lm. **cy** p. **Innowierca.** Sak.

Innowierstwo, a, blm. *wyznawanie innej religji, należenie do innego wyznania, różnowierstwo.*

× **Innoziemiec, mca,** lm. **mcy** *cudzoziemiec, obcokrajowiec.* <Inny + Ziemia>

× **Innoziemski** *cudzoziemski:* Ustanawia Łokietek, aby odtąd żaden sandecki, węgierski lub I. kupiec, jadąc z miedzią lub z jakiemikolwiek towary, nie ważył ś. objeżdżać Krakowa. Szaj.

× **Innówka, i,** lm. **i** *alegorja.* <IN>

× **Innuować, uje, ował** *napomykać, dawać do zrozumienia:* Innuował, że tę sprawę trzeba dać ad satisfactionem usque et saturitatem plebi. Kraus. Innuował to matrimonium królewicowi duńskiemu. Kraus. <Łć. innuere>

× **Innuowanie, a,** blm., czynność cz. **Innuować.**

Inny, Inszy, † **Iny,** † **Hinny,** [**Iny, Inkszy, Jenny, Jenszy, Intszy, Hynszy**] **1.** *nie ten:* Kiedy tak, to co innego. Z innej beczki zacząć *(= mówić o czym innym).* Już to nic innego, tylko on tego figla spłatał *(= nie inaczej).* Nie pozostaje mi nic innego, jak tylko pożegnać państwa. Inną razą a. innym razem. Między innemi czytamy... Mick. Kto I. a. **I., ego,** lm. **i** rz. *inny człowiek, drugi:* Szli inni w inne strony. Jedni biegali piechotą, drudzy lecieli do koni, inni śmieli ś., inni płakali, składali ręce. Sienk. Na co mają inni cierpieć ze mną niewinnie! Kto I. nie zniósłby tego. Ty zostań ze mną, a inni niech idą *(= reszta).* **Inna** a. **Insza** (dom. rzecz) a. co innego = *różna, odmienna rzecz:* Inna jest żyć bez zbrodni, inna poznać zbrodnie. Mick. **2.** *nie taki, odmienny, nowy, niepodobny do siebie:* I. już teraz *(= poprawił ś. a. popsuł).* Nie było innego środka ocalenia. Niema innej rady. I. teraz

świat. Wszystko z następstwem czasu mieni ś., i z wiekiem człowiek coraz to innym staje ś. człowiekiem. Dm. Każdy z innej wsi (= *każdy odmienny*). 3. [I.] *niektóry, niejeden:* Gorzałki wcale na innych weselach niema. <IN>

I. [Ino] p. **Jeno:** Niech I. tak pan ciągiem jeździ, to ś. tu będzie dobrze działo. Bliź. Dajcie mi barszczu z chlebem, a I. ziem, urąbię wam bodaj furę drzewa. Prus. <IN>

2. [Ino] p. **I. [Dana!]**.

! Inobedjencja, i, lm. **e** *nieposłuszeństwo.* <Łć. inobedientia>

! Inobserwancja, i, lm. **e** *niezachowanie przepisów, prawideł.* <Łć. inobservantia>

! Inocencja, i, blm. *naiwność, niedoświadczenie, prostoduszność:* Poczęliśmy jeden na drugiego spoglądać i mrugać, słusznie mniemając, że ś. potrzask na inocencję gotuje. Sienk. <Łć. innocentia>

× Inochoda, y, blm. p. **Jednochoda:** A jest takiego stada, że ledwieby mu u króla brata znalazł, jedno, że mi ś. z bystrości puścił inochodą, ale młody koń jeszczeby mu to odjął. Rej. Zbił go z inochody. Prz. <IN + CHOD>

† Inochodniczek, czka, lm. **czki** p. **Inochodnik:** Potym może na swym przyrodzonym inochodniczku, który na nogach pan, na białym a nadobnym łóżeczku ś. przejeżdżić. Rej.

Inochodnik, a, lm. **i** p. **Jednochodnik.** Zdr. **† Inochodniczek.**

× Inochodza, y, blm. p. **Jednochoda.**

Inochodziec, dźca, lm. **dźce** p. **Jednochodnik.** <IN + CHOD>

Inochód, odu, blm. p. **Jednochoda.**

! Inokulacja, i, lm. **e** p. **Inokulowanie.** <Łć. inoculatio>

! Inokulator, a, lm. **y** p. **Zaszczepiacz.** Sł. wil.

! Inokulować, uje, ował *zaszczepiać, szczepić;* przen. *wpajać:* Ten mu pewnie swoje racje inokulował. Krasz. <Łć. inoculare>

! Inokulowanie, a, blm., **! Inokulacja** czynność cz. **Inokulować.**

Inokwiat, u, lm. **y** bot. (heterotrichum) *roś.* <IN + Kwiat>

× Inolit, u, blm. *gatunek gipsu.* <Now. z Gr. is, 2 pp. inós = włókno + líthos = kamień>

! Inondacja, i, lm. **e** *zalew, powódź, potop:* Widok tej nowej inondacji nowym był dla mnie. Słow. <Fr. inondation = powódź>

Inostron, u, lm. **y** bot. (schmidellia) *roś. z rodziny zapianowatych.* <?>

× Inowierca, y, lm. **y** p. **Innowierca.**

× Inowiernik, a, lm. **cy** p. **Innowierca:** Inowiernikiem być. Sak. <Inny + Wiara>

† Inowładca, y, lm. **y** p. **Jednowładca.** Otw. <IN + WŁOD>

Inowłoka, i, lm. **i** bot. (galax) *roś.* <?>

Inozyt, u, blm. chem. *rodzaj cukru, zbliżony składem do gronowego, nie ulegający fermentacji.* <?>

× Inpet, u, lm. **y** p. **Impet:** Z okrutną fantazją i inpetem uderzył na nieprzyjaciela. Przybor. <p. Impet>

! Inpotencja, i, blm. p. **Impotencja.** Przen. *niemoc, niedołęstwo:* Nerwowa I. chorej myśli wypełzła na jaw z tego prawie strasznego wyznania. Wejs. <p. Impotencja>

Inscenizacja, i, blm. p. **Inscenizowanie:** Prasa niemiecka wciąż zajmuje ś. nowym projektem wojskowym i związanemi z inscenizacją jego kwestjami. <Now. z Łć. in = na + Gr. skēnē = scena>

Inscenizować, uje, ował 1. *utwór poezji dramatycznej = przysposobić go do przedstawienia na scenie teatralnej.* **2.** przen. *wyprowadzić na scenę, wprowadzić w życie:* Inscenizuje on swoją nową kampanję okazale i uroczyście. Przeciwko inscenizowanemu u nas Ibsenowskiemu zawrotowi głowy stanowczo protestuję. Bog. W. <p. Inscenizacja>

Inscenizowanie, a, blm., **Inscenizacja** czynność cz. **Inscenizować:** Wreszcie choćby więcej zręczności w inscenizowaniu polityki rządowej.

† Insekt, u, lm. **y, † Insektum** *owad.* <Łć. insectum>

× Insektologja, i, blm. *nauka o owadach.* <Now. z Łć. insectum = owad + Gr. - logía = nauka>

† Insektum, w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Insekt.**

Inserat, u, lm. **y** *ogłoszenie, pomieszczone w czasopiśmie, anons.* <Nm. Inserat>

× Inserować, uje, ował *włączyć, dołączyć:* Ganił to, abym dokumenta familji mojej w dekret inserował. Rzew. Pretendowałem, aby dokumenta naszej familji de data et actu były w dekret inserowane. Rzew. <Łć. inserere dosł. = wsiać, włączyć>

× Inserowanie, a, blm., czynność cz. **Inserować:** Wciąganie dodatków w sam tekst przy inserowaniu dyplomów, czyli interpolacje urzędowe. Kęt.

Inskrybować, uje, ował *napisywać, robić inskrypcję:* Inskrybuje nawet kancelarja papieska Witołdowi na listach „a papa ad regem." Proch. <Łć. inscribere>

Inskrybowanie, a, blm., czynność cz. **Inskrybować.**

Inskrypcja, i, lm. **e 1.** *napis:* Na grobowcu taka była I. Skar. **2.** *napis na monecie w linji prostej.* **3.** praw. = a) *dług rządowy, na który niema żadnego dowodu prócz tego, że jest on zapisany w księgę długów rządowych,* in. wpis. b) w lm. *księgi wielkiego długu krajowego.* c) (w dawnym prawie polskim) *zapis, umowa, zapisana do księgi sądowej.* <Łć. inscriptio>

Insolacja, i, lm. **e 1.** *!porażenie słoneczne.* **2.** fiz. *wystawienie ciał na działanie promieni słonecznych, przez co nabierają one niekiedy pewnych własności* (np. świecą): Powierzchnia wystawiona na insolację. <Fr. insolation>

! Insolacyjny przym. od **Insolacja.**

! Insolencja, i, blm. *grubijaństwo, bezczelność, zuchwałość.* <Łć. insolentia>

Insolwencja, i, blm. praw. *niemożność spłacania długów, niewypłacalność.* <Śr. Łć. insolventia>

! Insolwent, a, lm. **ci** *dłużnik niewypłacalny.* <Śr. Łć. insolvens>

Inspekcik, u, lm. **i** p. **Inspekt.**

Inspekcja, i, lm. **e a. Inspektorat, Inspektorjat 1.** *biuro inspektora:* Dwu z nich odprowadziła policja na inspekcję policyjną. Czy chcesz pójść na inspekcję? Zap. **2.** a. **Inspektorstwo** *urząd inspektora.* **3.** *instytucja nadzorcza:* I. fabryczna. Oficerowie inspekcji w korpusie kadetów. I. uniwersytecka. I. szkół miasta Warszawy. **4.** × *to, nad czym ma ś. nadzór, obręb władzy nadzorczej.* **5.** × *nadzór, dozór, kontrola.* <Łć. inspectio>

× Inspekcjonować, uje, ował, × Inspekować, × Inspektować *obejrzeć, skontrolować, zrewidować.* <p. Inspekcja>

× Inspekcjonowanie, a, blm., czynność cz. **Inspekcjonować:** Wice-dyrektor przybył dziś ra-

no w celu inspekcjonowania nowo wzniesionego budynku.

Inspekcyjny przym. od **Inspekcja:** Mały pokoik przytykał do sali inspekcyjnej. Rog.

× **Inspekować, uje, ował** p. **Inspekcjonować.** <Z Łć. inspicere = oglądać>

× **Inspekowanie, a,** blm., czynność cz. **Inspekować.**

Inspekt, u, a. w lm. **a** a. **y,** a. [**Izbety, Mispety**] *grzęda ogrzewana cieplem nawozu, zasłoniona ramami oszklonemi i matami:* I. gorący (= świeżo z mierzwy założony). I. umiarkowany (= nieco wystygły). I. zimny (= zeszłoroczny). Zdr. **Inspekcik.** <Nm. Mistbeet>

Inspektor, a, lm. **owie** a. **rzy 1.** *nadzorca, dozorca, kontroler:* I. dróg i mostów. I. drukarni wojskowej. I. gimnazjum, uniwersytetu (= *urzędnik, pilnujący sprawowania uczniów a. studentów*). I. fabryczny (= *urzędnik państwowy, obowiązany do czuwania nad wykonywaniem praw fabrycznych*). I. lekarski. Generał I. **2.** (w daw. Polsce) *urzędnik wojskowy, przed którym wojsko popisy odbywało:* I. jazdy. I. piechoty. **3.** †*ochmistrz:* Dodano inspektory pewne królewskim synom, aby ś. tym lepiej ćwiczyli. Biel. M. <Łć. inspector>

Inspektorat, u, lm. **y** p. **Inspekcja:** Miejscowe inspektoraty przy kolejach żelaznych prywatnych. <p. Inspektor>

Inspektorjat, u, lm. **y** p. **Inspekcja.**

Inspektorowa, ej, lm. **e** *żona inspektora.*

Inspektorski przym. od **Inspektor.**

Inspektorstwo, a 1. lm. **a** p. **Inspekcja. 2.** blm. zb. *inspektor z żoną.*

× **Inspektować, uje, ował** p. **Inspekcjonować.** <Łć. inspectare>

× **Inspektowanie, a,** blm., czynność cz. **Inspektować:** Chciał pisarz Rzewuski wyrobić sobie moc inspektowania całej armji. Kal.

Inspektowy przym. od **Inspekt:** Rośliny inspektowe. Ziemia inspektowa.

× **Inspicjant, a,** lm. **ci** p. **Inspicjent.** Sł. wil.

Inspicjent, a, lm. **ci,** × **Inspicjant** teatr. *pomocnik reżysera, zajmujący ś. za kulisami biegiem sztuki, pilnujący scenarjusza, wyjść aktorów na scenę, słowem, wszelkich czynności pozascenicznych w czasie przedstawienia.* <Łć. inspiciens, 2 pp. inspicientis = doglądający>

Inspicjentowa, ej, lm. **e** *żona inspicjenta.*

Inspicjentówna, y, lm. **y** *córka inspicjenta:* Ja nie znam żadnej panny inspicjentówny. Bał.

Inspiracja, i, lm. **e** fil. **1.** (w estetyce) *natchnienie, objawienie.* **2.** (w psychologji) *poddawanie bez pośrednictwa słuchu i wzroku przy odgadywaniu myśli.* P. **Poddawanie.** <Łć. inspiratio>

Inspirator, a, lm. **owie** a. **rzy** fil. (w psychologji, *osoba, poddająca myśli przy ich odgadywaniu.* <Łć. inspirator>

Inspiratorka, i, lm. **i** forma ż. od **Inspirator.**

Inspirować, uje, ował 1. *poddawać myśl, namawiać, wmawiać, wskazywać, narzucać kierunek, tendencję:* Artykuł dziennikarski inspirowany. **2.** fil. a) †(w estetyce) *budzić natchnienie.* b) (w psychologji) *poddawać myśli przy odgadywaniu.* <Łć. inspirare>

Inspirowanie, a, blm., czynność cz. **Inspirować.**

Inspirowany im. od **Inspirować. Inspirowany, ego,** lm. **i** rz. fil. *ten, komu ś. poddaje myśli, odgadywacz myśli.*

× **Inspisować, uje, ował** *gotować aż do zgęstnienia:* Przecedzony dekokt inspisuj, to jest gotuj, aż ś. stanie gęstość ekstraktu. Krup. <Łć. inspissare = zgęszczać>

× **Inspisowanie, a,** blm., czynność cz. **Inspisować.**

[**Inst, a,** lm. **y**] *ogier.* Por. **Hynst.** <Nm. [hingst] = Hengst>

Instalacja, i, lm. **e 1.** *akt instalowania, inauguracja; instalowanie:* I. nowego proboszcza. 26 czerwca 1840 urządzono uroczystą instalacją naszego wieszcza na profesora zwyczajnego. Chm. I. oświetlenia elektrycznego w mieście. **2.** × *zawiadomienie i zaproszenie gości na ślub i wesele przez drużbę.* Goł. <Śr. Łć. installatio>

Instalacyjny przym. od **Instalacja:** Protokół I.

Instalować, uje, ował 1. kogo = *wprowadzić na posadę, na urząd (= inaugurować, kreować) a. w posiadanie:* Instalowano go jako metra muzyki. Krasz. Kto będzie fortunę odbierał i dziewkę instalował? Sienk. **2.** co = *zaprowadzić, urządzić, puścić w ruch:* I. oświetlenie gazowe, elektryczne. **I. ś.** *zająć otrzymaną posadę, urządzić ś. na nowym stanowisku:* Teraz, wykolejony, nie instalował ś. nigdzie, jak i inni Podolanie. Rol. <Śr. Łć. installare>

Instalowanie, a, blm., czynność cz. **Instalować,** *instalacja.*

Instalowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Instalować ś.**

Instancja, i, lm. **e 1.** *stopień instytucji sądowej:* Pierwsza I. a. trybunał pierwszej instancji. Przegrawszy w pierwszej instancji, apelował do wyższej. Sąd najwyższej instancji. **2.** *wstawienie ś. za kim, prośba za kim, wstawiennictwo, orędownictwo, przyczyna = przyczynienie ś.:* Wnosić instancję do kogo za przyjacielem. Przebaczam mu na twoją za nim instancję. **3.** praw. *jurysdykcja sądowa.* <Łć. instantia>

Instancjalnie przys. od **Instancjalny:** Zaczął pierwej prosić I. za księdzem. Mat.

Instancjalny przym. od **Instancja; Instancjonalny,** *rekomendacyjny, polecający, zalecający:* Prawo zabroniło wszelkich do trybunału instancjalnych listów. Skrzet.

Instancjonalny p. **Instancjalny:** On panu nie odmówi listu instancjonalnego do wuja. Rzew. Przyjechali wysłańcy od rodziny hetmańskiej, wiozący pisma instancjonalne do różnych osób. Szaj.

Instancjonować, uje, ował, Instancjować za kim = *wnosić za kim instancję, wstawiać ś., prosić, przyczyniać ś. za kim;* Ja instancjonuję, bom w sumieniu skonwinkowany, że krzywdy wdowie i sierocie wyrządzić ś. dla łaski książęcej nie godzi. Krasz. <p. Instancja>

Instancjonowanie, a, blm., czynność cz. **Instancjonować.**

Instancjować, uje, ował p. **Instancjonować.**

Instancjowanie, a, blm., czynność cz. **Instancjować.**

× **Instaurator, a,** lm. **owie** a. **rzy** *restaurator, odnowiciel:* Za Kazimierza Instauratora. Wiszn. <Łć. instaurator>

[**Instować, uje, ował**] (o klaczy) *żądać ogiera.* <Nm. hengsten>

[**Instowanie, a,** blm.] czynność cz. **Instować.**

Instruent, a, lm. **ci** *sędzia, prowadzący sprawę a. śledztwo.* <Łć. instruens, 2 pp. instruentis>

Instrukcja, i, lm. **e 1.** × *nauczanie, nauka, wykształcenie, oświata:* I. jest to oświecenie umysłu, którym szczególnej rząd zatrudnić ś. po-

winien. L. I. jest pomocą edukacji człowieka. L. 2. *teoretyczna część wykształcenia rekruta.* 3. *wskazówki, przepis postępowania:* Instrukcje sejmikowe (=†*nauki a. instrument posła*). Dać komu instrukcję. Mam to w instrukcji. Postępować, działać według instrukcji a. zgodnie, w myśl instrukcji. Postąpić wbrew instrukcji. I. na piśmie, słowna, tajemna, poufna. 4. praw. =a) *przygotowanie piśmienne sprawy.* b) *śledztwo przedwstępne.* <Łć. instructio>

Instrukcyjny przym. od **Instrukcja.**

×**Instruktarz, a,** lm. **e** *księga z instrukcjami, zbiór instrukcji:* I. celny = *taryfa, wyjaśniająca, ile od czego należy opłacać do skarbu:* I. celny litewski. I. dominjalny = *taksa opłat handlowych i jarmarcznych.* <Śr. Łć. instructarium>

Instruktor, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, któremu poruczono nauczanie szczeg. rekrutów w wojsku:* Kapitan I. I. wskaże ci obowiązki i objaśni szczegóły zajęcia. Z największym na niego naciera uporem stary gifrejter, co był pułku instruktorem. Mick. <Łć. instructor>

Instrumencik, a a. **u,** lm. **i** p. **Instrument.**

Instrument, u, lm. **y** a. **a,** ×**Instrumentum I.** *narzędzie, przyrząd, naczynie:* Instrumenty chirurgiczne. Instrumenty rzemieślnicze = *statki:* Instrumenty muzyczne rznięte, dęte, perkusyjne. Grać na jakim instrumencie. Władać instrumentem. 2. †*dokument, akt autentyczny, list urzędowy:* I. ten, który na sejmiku układają dla posłów na sejm, nazywają instrukcją. Kras. 3. [I.] żart. = a) *penis.* b) [Puścić w I.] = *puścić kantem, puścić w trąbę.* 4. czcion. *forma składana do odlewania w niej czcionek na maszynie.* Zdr. **Instrumencik.** <Łć. instrumentum>

Instrumentacja, i, lm. **e** muz. *nauka układania utworów na orkiestrę; rozpisywanie kompozycji muzycznej na narzędzia (instrumenty).* <Fr. instrumentation>

Instrumentacyjny przym. od **Instrumentacja:** Środki instrumentacyjne. Koloryt I. roztapia w sobie melodję. Gers.

Instrumentalny przym. od **Instrument,** *muzyczny:* Muzyka instrumentalna. Koncert I., instrumentalno-wokalny. <Śr. Łć. instrumentalis>

!**Instrumentmacher, a,** lm. **rzy** *rzemieślnik trudniący ś. wyrabianiem narzędzi (instrumentów) muzycznych.* <Nm. Instrumentenmacher>

!**Instrumentmacherski** przym. od **Instrumentmacher:** Zakład, czeladnik I.

!**Instrumentmacherstwo, a,** blm. *rzemiosło instrumentmachera.*

Instrumentować, uje, ował I. utwór poetyczny, melodję = *ułożyć je na instrument, rozpisać na instrumenty muzyczne.* 2. ×*mianować, kreować, instalować, nominować:* Mrzykowski świeżo przez starostę grodowego żytomierskiego instrumentowany był na podstarostę tego dworu. Ochoc. Burgrabiowie od wojewodów albo starostów grodowych instrumentowani. Ochoc. 3. ×p. **Instruować:** Wołynecki, instrumentowany od wyższych od siebie matadorów, usiłował jakoby przez te poduszczenia zagarnąć dla konfederatów ukraińskie dobra ks. Lubomirskiego. <Fr. instrumenter>

Instrumentowanie, a, blm., czynność cz. **Instrumentować.**

×**Instrumentum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Instrument:** Bardzo to jest delikatne I. ten rozum. Sienk. <Łć. instrumentum>

Instruować, uje, ował I. a. ×**Instrumentować** *dawać instrukcję, objaśniać, informować, nauczać, pokazywać, ćwiczyć:* Aby pokazać, jak kruszą kopje, hetman wybranych ludzi do różnych chorągwi na to ordynował, i sam na to instruował ich, jakim sposobem tego oręża prezentę mieli czynić. Dyak. 2. praw. *objaśniać, rozpatrywać, roztrząsać, rozbierać.* <Łć. instruere>

Instruowanie, a, blm., czynność cz. **Instruować.**

Instygacja, i, lm. **e** p. **Instygowanie.** <Łć. instigatio>

Instygator, a, lm. **owie** a. **rzy,** ×**Instyktor I.** *ten, co instyguje, podszczuwacz, podżegacz:* Niechętnie spoglądał na Wrzeszczowicza, jako na instygatora nieszczęsnej wyprawy. Sienk. 2. *oskarżyciel.* Przen.: Sumnienie złe, wielki I. Prz. 3. (w daw. Polsce) *urzędnik, dochodzący krzywd, krajowi wyrządzonych, prokurator królewski, oskarżyciel publiczny:* I. koronny. I. litewski. I. w sprawach publicznych, przeciw królowi i Rzeczypospolitej wydarzonych, z urzędu ze skargą występuje. Lel. 4. ×*jeden z najlepszych graczów w palcaty,* ×d y g n i t a r z. Goł. <Łć. instigator>

×**Instygatorja, i,** lm. **e** *urząd instygatora, prokuratorstwo:* Wziął za to nagrodę, instygatorję koronną. Mat. <p. Instygator>

Instygować, uje, ował, [**Istygować, Ustygować**] **I.** na kogo = *podburzać, pobudzać, podżegać, podmawiać, podjudzać, podniecać:* Rajców wszystkich ocalić nie było podobna, instygowali przysięgą na nich Tęczyńscy za zwołanie ludu. Krasz. 2. ×kogo a. na kogo o co = *oskarżać, obwiniać:* Pan podstoli Przebendowski, którego asindziej instygujesz, nic nie ma wspólnego z panem Serwacym, gościem naszym. Krasz. 3. co = *namawiać, zachęcać, pobudzać do czego:* To on instygował owo oblężenie. Sienk. <Łć. instigare>

Instygowanie, a, blm., **Instygacja** czynność cz. **Instygować.**

×**Instyktor, a,** lm. **owie** a. **rzy** p. **Instygator:** Ministrowie nie chwalą kroków podstępnych strony przeciwnej, która teraz też rekonwencjonalnie instyktora pozwała. Krasz. <Z Instygator>

Instynkt, u, lm. **y** fil. **I.** *popęd wewnętrzny, bodziec wewnętrzny, popychający zwierzę a. człowieka do wykonywania zawiłych niekiedy czynności bez poprzedniej nauki lub doświadczenia:* Mieć instynkt do czego. Kierować ś. instynktem. Iść za instynktem. Odgadnąć, przeczuć instynktem. ×Instynktem a. na I. co zrobić. Sł. wil. I. macierzyński, kobiecy. Dziewczyna zgadnie instynktem zawsze, co jej do twarzy przypadnie. Mick. Cóż mię wiedzie? — Jakiś zapęd nowy, ciemne przeczucie — może to I. grobowy! Mick. Poruszenia, ani zawisłe od poznania naszego, ani od woli, zyskały nazwisko instynktu, albo natchnienia. Śniad. Na wylot świat widzę żywym jakimś instynktem, niepojętą siłą serca i przeczucia. Krasz. 2. *zmyślność, pojętność wrodzona, zdolność radzenia sobie bez nauki i rozumowań:* Bóg nie dał zwierzętom rozumu, ale je opatrzył zmyślnością, którą podziwiamy w licznych instynktach. Koń krymski w trudnych i niebezpiecznych przeprawach zdaje ś. posiadać szczególniejszy I. ostrożności i pewności. Mick. Zwierzom I., nam ludziom rozum dały nieba. Kras. 3. *zmysł, wrodzona zdolność do czego, poczucie czegoś nie wyrobione, lecz wrodzone:* Zmysł a. I. muzyczny, artystyczny, krytyczny, kupiecki. 4. (w biologji i psychologji) *wrodzony popęd a.*

skłonność do wykonywania czynności mniej więcej złożonych i koniecznie posiadających następujące cechy: a) *muszą one być przystosowane do warunków otoczenia, w których żyje gatunek zwierzęcy, czyli celowe;* b) *muszą być wykonywane niezależnie od poprzedniej nauki a. doświadczenia osobnika;* c) *nie towarzyszy im świadomość ostatecznego celu działania, ani planu z góry powziętego:* I. samozachowawczy, ochronny, stadny, społeczny, rozrodczy. Por. **Zmyślność** i **Zmysł**. <Łć. instinctus>

Instynktowie p. **Instynktowo.**

Instynktownie przys. od **Instynktowny**, *instynktowo:* I. szanował jej przywiązanie. Prus.

Instynktowny p. **Instynktowy**: Ja mam tylko jakieś instynktowne przeczucie, że iść trzeba. Dąb.

Instynktowo, Instynktowie przys. od **Instynktowy,** *instynktownie:* Obawiał ś. zmięknąć i I. hartując, do dalszych zachowywał zdobyczy. Krasz. Czuć I. I. uciekali od niego wszyscy. Obawiał ś. jej I.

Instynktowość, i, blm. rz. od **Instynktowy**: I. zachowania ś. tymbardziej ś. uwydatnia, im zwierzę jest niższe.

Instynktowy, Instynktowny przym. od **Instynkt,** *bezwiedny, mimowolny:* Pociąg, popęd, ruch, wstręt I. Czynność instynktowa. Zachowanie ś. instynktowe. On pierwszy instynktową i zwierzęcą nienawiść rządu ku Polakom wyrozumował. Mick. Pędzony niepojętą instynktową mocą. Mick. Miał pomimo wszelkich pozorów jakąś instynktową w nim ufność. Kaczk.

× **Instytować, uje, ował** p. **Instytuować**: Instytuję komu proces. Troc.

× **Instytowanie, a,** blm., czynność cz. **Instytować.**

Instytucja, i, lm. **e** **1.** *instytuowanie, obrządek, przez który powierzano duchownemu kościół a. beneficjum w sposób urzędowy, instalacja:* I. proboszcza na parafję. Sł. wil. **2.** *ustawa, prawo:* Instytucje polityczne, religijne, naukowe. **3.** w lm. *zbiór praw, księga praw, kodeks:* Instytucje prawa rzymskiego, francuskiego. **4.** *zakład publiczny, instytut:* I. rządowa, społeczna, dobroczynna, filantropijna, naukowa. <Łć. institutio>

× **Instytuować, uje, ował,** × **Instytować** **1.** *wprowadzać na urząd (duchowną osobę).* **2.** komu = *występować przeciw komu sądownie:* I. komu proces. L. **3.** *zakładać instytut.* <Łć. instituere>

× **Instytuowanie, a,** blm., czynność cz. **Instytuować.**

Instytut, u, lm. **y** *zakład publiczny, instytucja:* I. położniczy. I. głuchoniemych i ociemniałych. I. moralnie zaniedbanych dzieci. I. św. Kazimierza. I. Maryjski. I. muzyczny (= *konserwatorjum muzyczne).* Pan, drukując u mnie, dajesz ś. poznać odrazu; mój I. typograficzny ma stosunki rozległe. Krasz. I. szczepienia ospy. <Łć. institutum>

Instytutka, i, lm. **i** *uczennica instytutu Maryjskiego w Warszawie; osoba, która skończyła ten instytut.*

Instytutowy przym. od **Instytut**: Służba instytutowa.

× **Insubordynacja, i,** blm. *niesubordynacja, nieposłuszeństwo, nieuległość, krnąbrność.* <Fr. insubordination>

× **Insulanin, a,** lm. **anie** *mieszkaniec wysp, wyspiarz.* <Z Łć. insulanus = do wysp należący>

× **Insularny** *wyspiarski:* Tak wiernie insularnym był ów wykrzyknik „oh!“ Korz. (= *angielskim).* <Łć. insularis>

× **Insult, u,** lm. **a** a. **y** p. **Insultacja**: Insulta płazem puścić. Sienk. <Łć. insultus>

× **Insultacja, i,** lm. **e,** × **Insult** *napaść, zbeszczeszczenie, zniewaga, znieważenie.* <Łć. insultatio>

× **Insultować, uje, ował** *znieważać, bezcześcić:* Musieli cię tam w Siczy I., jeść i pić nie dawać? Sienk. <Łć. insultare>

× **Insultowanie, a,** blm., czynność cz. **Insultować.**

× **Insuła, y,** lm. **y** *wyspa:* Może tam zdobyć jaką insułę. Kaczk.; Rej. <Łć. insula>

× **Insurekcja, i,** lm. **e,** × **Insurgiencja** *powstanie, rokosz, bunt:* Więc I. twój cel ostatni? Bał. <Łć. insurrectio>

× **Insurekcyjny** przym. od **Insurekcja.**

× **Insurgiencja, i,** lm. **e** p. **Insurekcja**: Będzie ś. starał, ile możności najprędzej, połączyć z insurgiencją wielkopolską. Kość. <p. Insurgient>

× **Insurgient, a,** lm. **ci** *powstaniec, rokoszanin, buntownik.* <Łć. insurgens, 2 pp. insurgentis = powstający>

Insygnjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** **1.** *znak, oznaka, godło:* Za bramą obozu szubienica wielka, służąca jako I. surowości artykułów hetmańskich. Kaczk. Insygnja Wielkich Mistrzów. Mick. Korona, berło i jabłko — insygnja królewskie (= *regalja).* **2.** w lm. *klejnoty koronne.* <Łć. insigne, lm. insignia = znak>

Insynuacja, i, lm. **e** *podmawianie, zręczne podsunięcie myśli, obudzenie w kim podejrzenia.* <Łć. insinuatio>

Insynuacyjny przym. od **Insynuacja**: Artykuł I.

Insynuator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co insynuuje:* Ze strony insynuatorów była to pułapka zręcznie zastawiona. <Łć. insinuator>

Insynuatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Insynuator.**

Insynuować, uje, ował **1.** † *wręczać.* **2.** kogo do czego = *podmawiać, namawiać, skłaniać.* **3.** co komu = *dawać do zrozumienia, podsuwać, poddawać myśl, naprowadzać kogo na pewną myśl, wmawiać co w kogo.* **I. ś.** *wkradać ś.:* Insynuował ś. zręcznie w łaski każdego. Krasz. Księżna Radziwiłłowa, będąc niepiękną, chciała ś. nawet królowi w łaskę i konfidencję I. Rol. <Łć. insinuare>

Insynuowanie, a, blm., czynność cz. **Insynuować.**

Insynuowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Insynuować ś.**

Inszość, i, blm. rz. od **Inszy**: Węgrzy nietylko języków, ale i zwyczajów inszością od siebie ś. różnią. Wyrw. Żart.: To insza I.! (= *to co innego).* <IN>

Inszy p. **Inny**: W naszej wiosce za mych latek I. bywał ruch! Syrok. × I. a I. a.: × I. i I. = *coraz to inny.* Z inszej (dom. beczki) zacznijmy. Inszą teraz śpiewa (piosnkę). Kn. (= *inaczej teraz mówi).* Inszą mu zagrano. Kn. (= *pomylono mu szyki).* **Insza** (dom. rzecz) = *co innego:* Insza umieć, insza czynić. Prz. [Będzie jutro inszá s wami] (dom.: sprawa). Insza to przedtym było. (= *inaczej).*

Intabulacja, i, lm. **e** p. **Intabulowanie**: I. wierzytelności. <Now. z Łć. in = w + tabula = tablica>

Intabulacyjny przym. od **Intabulacja.**

Intabulat, u, lm. **y** *to, co zaintabulowano, wpis hipoteczny:* Nowe instytucje bankowe udzielają

pożyczek nie w formie intabulatów, lecz w formie kaucji i ewikcji. <p. Intabulacja>

Intabulator, a, lm. **owie a. rzy** *ten, na czyją rzecz coś intabulowano:* Zawsze z takich miljonów coś i na intabulatora spadnie. Byk. <p. Intabulacja>

Intabulować, uje, owal *zapisywać prawa, ciężary, obowiązki, długi nieruchomości do ksiąg hipotecznych:* Sumy intabulowane na tych dobrach. Rol. Długi intabulowane (*=hipoteczne*). Oprócz tego, co w księgach, długi są nieintabulowane. Krasz. **I. ś.** *obciążać ś. intabulacją, zapisywać coś komu na swej hipotece:* Płacę długi, bodaj i posagi siostrom, intabuluję ś. z posagiem panny Tekli. Krasz. <p. Intabulacja>

Intabulowanie, a, blm., **Intabulacja** czynność cz. **Intabulować.**

Intabulowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Intabulować ś.**

[**Intares, u,** lm. **y**] p. **Interes.**

Integracja, i, lm. **e** p. **Integrowanie.** <Fr. intégration>

Integralnie przys. od **Integralny:** Traktat mógł być I. ujawniony.

Integralność, i, blm. rz. od **Integralny.**

Integralny I. *pewną całość tworzący, istniejący sam przez ś., nienaruszony, całkowity.* **2.** *nierozdzielny, ściśle połączony:* Integralna część czego. **3.** ✕ mat. = **Całkowy:** Rachunek I. <Fr. intégral>

✕ **Integrał, u,** lm. **y** = **Całka.** <Fr. intégral>

Integrator, a, lm. **y** mat. *przyrząd do kreślenia sposobem mechanicznym krzywej całkowej.* <Now. z Łć. integer = cały>

Integrować, uje, owal I. fil. p. **Zcalić:** Wyobrażenia nowe nie integrują ś. w myśli. **2.** ✕ mat. = **Całkować.** Przeć. **Dyferencjować.** <Fr. intégrer>

Integrowanie, a, blm., **Integracja** czynność cz. **Integrować.**

✕ **Intelekt, u,** blm. fil. p. **Umysł, Rozsądek:** Gdyby zbyt wielką uwagę zwracano na I., a znowu zaczęto lekceważyć siłę, kto wie, czy bezpieczeństwo publiczne w Paryżu zyskałoby na tym wiele. <Łć. intellectus>

Intelektualista, y, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel intelektualizmu w jakiejkolwiek postaci.* <Nm. Intellectualist>

Intelektualistycznie fil. przys. od **Intelektualistyczny.**

Intelektualistyczny fil. przym. od **Intelektualizm:** Kierunek, prąd, pogląd I. Objaśnienie intelektualistyczne.

Intelektualizm, u, blm. fil. **I.** *pogląd, kierunek filozoficzny, według którego prawdę poznajemy tylko umysłem a. rozsądkiem, za pomocą wrodzonych kategorji rozsądku, nie zaś zmysłów; odmiana idealizmu.* Przeć. **Sensualizm. 2.** w psychologji = *pogląd, wywodzący wszystkie zjawiska i procesy duchowe ze stanów i czynności umysłowych, uświadomionych lub bezwiednych.* Przeć. **Woluntaryzm. 3. I.** społeczny = *pogląd, wywodzący związki i instytucje społeczne z ugody, opartej na rozsądku.* I. etyczny = *pogląd, wywodzący normy i przepisy moralne z pierwotnie wyrozumowanych postanowień.* <Łć. intellectus = rozum>

Intelektualizować, uje, owal *rozumować, dowodzić, rozważać w sposób właściwy intelektualistom.* <Nm. intellectualisiren>

Intelektualizowanie, a, blm., czynność cz. **Intelektualizować:** Dorsenne, zakreśliwszy sobie jedyny cel, I. przeżytych wrażeń, marzy o doznaniu ich jak najwięcej. Bog. W.

Intelektualnie fil. przys. od **Intelektualny:** Stan średni mało jest rozwinięty I. P. **Umysłowo.**

Intelektualność, i, blm. rz. od **Intelektualny,** *umysłowość, działalność rozumu; rozum.*

Intelektualny fil. p. **Umysłowy:** Miłość intelektualna. <Łć. intellectualis>

Inteligiencja, i, lm. **e** fil. **I.** *zdolność do poznawania i pojmowania, pojętność, rozgarnienie, bystrość rozumu a. rozsądku, sprawność umysłu:* Człowiek obdarzony jest inteligiencją, która go ponad zwierzęta wynosi. Kawaler słuchał z taką inteligiencją, iż artystka zaprosiła go, żeby ją odwiedził w Dreźnie. Krasz. **2.** *istota posiadająca tę zdolność, osoba rozumna, bystrego rozumu:* Cokolwiek o nim powiemy, była to przedewszystkim głowa nielada, potężna I. Światem rządzi I. boska. **3.** *rozbudzenie i rozwój życia umysłowego:* Poziom inteligiencji obniżył ś. w narodzie. **4.** *zasób wiedzy, wykształcenie, które czynią zdolnym do samodzielnego sądu o rzeczach:* Nie zbywa mu na zdolnościach, ale brak mu światła, I. jego szwankuje. **5.** *klasa ludzi wykształconych, światłych:* Naród ten posiada nieliczną inteligiencję. I., jako arystokracja duchowa, stanowi czoło społeczeństwa. W ruchu tym prawdziwa I. nie poszła za ulicą. <Łć. intelligentia>

Inteligiencki przym. od **Inteligient:** Byłem podrażniony niemocą inteligiencką.

Inteligiencyjny przym. od **Inteligiencja:** Wedle Esquirola, idjota jest to człowiek, w którym inteligiencyjne zdolności nie objawiły ś. wcale. Rol.

Inteligient, a, lm. **ci,** [**Jenteligient**], **Inteligientnik,** [**Jenteligientnik**] żart. i pog. *rzekomy przedstawiciel inteligiencji; pozujący na człowieka inteligientnego; mający nieuzasadnione uroszczenia do tego tytułu:* Przeciętny chłop jest zdrowszy, pomimo nędzy, od przeciętnego inteligienta. <Łć. intelligens, 2 pp. intelligentis = pojmujący, rozumiejący>

Inteligientnie przys. od **Inteligientny.**

Inteligientnik, a, lm. **cy** p. **Inteligient.** Choiń.

Inteligientny I. *posiadający inteligiencję, obdarzony inteligiencją:* Człowiek, naród, robotnik I. **2.** *inteligiencją nacechowany:* Wykład, zarząd I. Kierownictwo inteligientne. **3.** *znamionujący, wyrażający inteligiencję:* Wyraz twarzy I. Spojrzenie inteligientne. <p. Inteligient>

Intencja, i, lm. **e,** † **Intent,** [**Mitancyjá**] **I.** *zamiar, zamysł, chęć, myśl:* Demokratyczne intencje panicza. Prus. Teraz pojmuję intencję autora. Zrobiłem to w najlepszej intencji. Częstokroć najlepsze intencje źle tłomaczone były. Kras. Przed sprawowaniem obrzędów sakramentalnych ksiądz wzbudza w sobie intencję. **2.** *wola, życzenie:* Taka była I. fundatora. **3.** Na intencję czego, na intencję czyją = *w celu, aby ś. coś stało, aby ś. stało według życzeń czyich:* Odmawiać modlitwy, dawać jałmużnę, odprawiać mszę na intencję czyjego wyzdrowienia, na czyją intencję. <Łć. intentio>

Intencjonalizm, u, blm. *przekonanie, zasada, że cel uświęca środki.* <Fr. intentionalisme>

Intencjowany *ożywiony intencją, mający intencję, usposobiony:* Nietylko on, ale i kilku najlepiej dla nauki i kraju intencjowanych kolegów moich uczyniłoby wszystkie możliwe starania, aby to żądanie do szczęśliwego rezultatu doprowadzić. Orzesz. <p. Intencja>

Intencyjny przym. od **Intencja.**

Intendent, a, lm. **ci** *dozorca, nadzorca, zawiadowca, rządca:* I. szpitala, więzienia. <Fr. intendant>

Intendentura, y, lm. **y 1.** *dozór, nadzór.* **2.** *urząd wojskowy, którego zadaniem jest dostarczanie wszelkich potrzeb na utrzymanie wojska.* **3.** *urząd intendenta.* **4.** *biuro intendenta; dom, w którym mieszka intendent.* <Nm. Intendentur>

Intensywnie przys. od **Intensywny; ! Intenzywnie.**

Intensywność, i, bml. rz. od **Intensywny; Intenzywność** p. **Natężenie:** Wszelka I. rolna pozostaje w dziedzinie marzeń. Wzrost intensywności gospodarstwa wiejskiego. Przeć. **Ekstensywność.**

Intensywny p. **Natężony:** Gospodarstwo intensywne p. **Gospodarstwo.** W dobrach rozległych kultura ziemi często bywa wyższa, sposób prowadzenia gospodarki intensywniejszy *(=staranniejszy, kosztowniejszy, forsowniejszy).* Późniejszy okres intensywnego oszczędzania czasu. Przeć. **Ekstensywny.** <Fr. intensif>

† **Intent, u,** lm. **y** a. **a** p. **Intencja.**

× **Intentacja, i,** lm. **e** *pokusa, pokuszenie.* Balc. <Łć. intentatio>

× **Intentować, uje, ował** *wszcząć, poruszyć, wszczynać, rozpocząć:* Mnie kazała matka w trybunale o to I. proceder. Rzew. Mówił, że z mojej sprawy z ks. kanclerzem intentowanej wszystkie kłótnie wyniknęły. Rzew. <Łć. intentare>

× **Intentowanie, a,** blm., czynność cz. **Intentować.**

! **Intenzywnie** p. **Intensywnie:** Hrabia prowadził I. własną fabrykę nawozów sztucznych.

! **Intenzywność, i,** blm. rz. od **Intenzywny,** p. **Natężenie.**

! **Intenzywny** p. **Natężony.**

[**Interas, u,** lm. **y**] p. **Interes.**

Intercesja, i, lm. **e 1.** × *wstawiennictwo, pośrednictwo, protekcja, wstawienie ś., przyczyna = przyczynienie ś., orędownictwo, instancja:* Uprosiłem, aby mi jechać pozwolono do Pińska, szukając intercesji św. Andrzeja. Mat. **2.** praw. *przyjęcie zobowiązania, ręczenie za kogo.* <Łć. intercessio>

Intercyza, y, lm. **y** *umowa, kontrakt; szczeg. zapis przedślubny, umowa urzędowa co do posagu, wiana wychodzącej za mąż:* Produkuje przed sądem radzieckim oryginał umowy, czyli tak zwanej intercyzy (między drukarzem a księgarzem). Łoź. <Sr. Łć. intercisa>

† **Interdycht, u,** lm. **y** p. **Interdykt:** Przygodzi ś. w Krakowie I. cyrkiewny dzirżeć. Św. z Woc.

Interdykt, u, lm. **y,** † **Interdycht** *usunięcie od sprawowania lub przyjmowania sakramentów; zakaz odprawiania nabożeństwa; klątwa, rzucona na cały kraj.* <Łć. interdictum>

× **Interegnowy** przym. od **Interegnum.** Troc.

× **Interegnum** nieod. p. **Interregnum.** Troc.

Interes, u, lm. **a** a. **y,** † **Interese,** [**Intares, Interas, Jenteres, Mięteres, Mienteres, Minteres, Miteres, Miterus**] **1.** *sprawa, rzecz zajmująca kogo, ważna dla niego:* I. pieniężny, nagły, ważny, pilny, osobisty, wielkiej wagi. Przyjść do kogo z pilnym a. za pilnym interesem. Widzieć ś. z kim w ważnym interesie. Interesy państwa. × Minister interesów zagranicznych. L. *(=spraw).* × Sprawujący interesa (w dyplomacji) *=pełnomocnik.* Mam pilny I. wyjść. Interesa ludzkie. W tym jest nieczysty I. To nie twój I. Mieszać ś. do czyich interesów. A więc między nami I. skończony. Załatwiać interesa. Mam do ciebie I. Dziś z tego interesu nic nie będzie. Wyjechał w bardzo pilnym interesie. Rozmówić ś. z kim w ważnym interesie. Bieg interesów. Interesa jego są w dobrym a. złym stanie, na dobrej a. złej drodze, dobrze a. źle idą. Poprawił ś. w interesach, źle a. dobrze stoi w interesach. Każda Teresa ma swoje interesa. Prz. Zawiadować czyjemi interesami a. sprawować czyje interesa. Dobry do interesu. Obrotny w interesach. Głupi I. *= głupia sprawa, położenie krytyczne.* Czasem zaglądał nauczyciel miejscowy, najczęściej z prośbą lub po interesie. Gaw. **2.** w lm. *kłopoty, tarapaty pieniężne, długi, krytyczne położenie majątkowe:* Być w interesach. **3.** Swój I. *=potrzeba naturalna:* Wyjść za swoim interesem. **4.** *pożytek, korzyść, zysk:* I. publiczny, krajowy, ogólny, wspólny. Przyjaźń przyjaźnią, a I. interesem. Prz. Nie zna własnego swego interesu! Robić co dla interesu. Zrobić na czym I. Mieć w czym własny I. Mieć I. osobisty na oku a. na widoku. To nie I.! *(=rzecz ta nie rokuje korzyści).* Kłaniały ś. Interesowi wszystkie narody. Mick. **5.** *charakter interesujący, wartość, powab:* Szukający wszędzie silnych wrażeń, któreby jednostajnemu jego życiu dodały choć cokolwiek interesu. Chm. I. nowości, nadany przedmiotowi napozór wyczerpanemu. Chm. Wspomniane poema stąd jeszcze mieć powinno dla nas szczególny I., iż jest wiernym obrazem obyczajów ludu litewskiego. Mick. **6.** *interesowność, chęć zysku osobistego, chciwość, prywata:* I. teraz wszystkich najbliższy krewny. L. On ś. rządzi tylko interesem. **7.** ! *handel, zakład, fabryka, przedsiębiorstwo, spekulacja — jako źródło dochodów:* Pracować, być w interesie. Otworzyć, prowadzić, zamknąć I. Stracić, zarobić na interesie. Przyjąć, przypuścić wspólnika do interesu. Świetny, korzystny I. **8.** rub.: I., ten I. = a) *penis.* b) *coitus:* Dobry do interesu. Zabrać ś. do interesu. **9.** † i [I.] *procent, odsetka, prowizja od pożyczki.* Kn. Pieniądze ma na interesie. Troc. Przen.: Za pożądanym bitwy tej sukcesem nieprzyjaciel to wraca z interesem. Chr. **10.** [I.] *wypadek, okoliczność, sprawa:* Z Pycinóm taki I. ś. stał, że w domu nie nocowała. Opowiadá ón ji wszétkie te interesa, co go spotkały. Matka mu powiadá ten I., że óna uékła. **11.** ekon.: Interesa dostawne *= sprzedaż i kupno towarów a. papierów pieniężnych z obowiązkiem dostarczenia ich przez sprzedającego dopiero w przyszłości w terminie oznaczonym po cenie, określonej przy zawarciu umowy, bez względu na to, jaka będzie cena w terminie dostawy.* Interesa dyferencyjne *= fikcyjna sprzedaż i kupno papierów pieniężnych na dostawę* (p. wyż. Interesa dostawne), *załatwiane tylko wypłatą dyferencji* (p. Dyferencja). Interesa premjowe = *kupno i sprzedaż papierów pieniężnych na dostawę z prawem cofnięcia ś. w terminie likwidacji za opłatą pewnego wynagrodzenia, zwanego premją, a to w celu ograniczenia ryzyka na wypadek zbyt wielkiej różnicy kursu umówionego i rzeczywistego.* Zdr. **Interesik.** <Łć. interesse = być ważnym>

Interesant, a, lm. **ci 1.** *człowiek, przychodzący w jakimś interesie:* W biurze, w banku, w kantorze, w kasie, w przedpokoju czekało wielu interesantów. Załatwiać interesantów (zam.: *interesa, z któremi przyszli).* **2.** *człowiek przemyślny, obrotny, zręczny w prowadzeniu swych interesów:* Szczęśliwy z niego, lubo ryzykowny I. **3.** × *człowiek interesowany, patrzący własnego zysku:* I. nie może być dobrym radcą. Lubom. **4.** × *je-*

den z należących do jakiego interesu, wspólnik: Potrzeba podpisu wszystkich interesantów. **5.** × *mający a. roszczący prawo do pozostałości po bankrutach a. zmarłych osobach:* Po jego śmierci zjawiło ś. mnóstwo interesantów. **6.** *uwikłany w procesa, procesowicz, pieniacz:* To sławny I.! <Fr. intéressant>

Interesantka, i, lm. **i** forma ż. od **Interesant.**

† **Interese** nieod. p. **Interes:** I. brać. Kn. Wszyscy swego I. i swych pożytków szukają. Wuj.

Interesik, u a. × **a,** lm. **i** p. **Interes.**

× **Interesometr, u,** lm. **y** żart. *miara czyich interesów, niby barometr, wskazujący ich stan:* Dając tu jedną próbkę, chcieliśmy tylko pokazać spadanie interesometru Kładzkiego. Byk. <Now. z Łć. interesse = być ważnym + Gr. métron = miara, -mierz>

Interesować, uje, ował l. *obchodzić, zajmować, wzbudzać interes, zaciekawiać:* Bardzo mię to interesuje. Młody ten chłopiec mocno mię interesuje. **2.** † co do czego = *mieszać, przywiązywać:* Honor pański do najmniejszego mankamentu interesują. Kłok. **l. ś.** kim, czym, × do czego, × przy czym, × za kim, × względem kogo = *nie być obojętnym, zajmować ś.:* Wścibski, wszystkim ś. interesuje. Michał Grocholski interesował ś. do exacty i podatków, to jest wybierał je, upoważniony przez ziemian. Rol. Ci ś. do twojej interesują osoby. Niem. <Fr. intéresser>

Interesowanie, a, blm., czynność cz. **Interesować.**

Interesowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Interesować ś.**

Interesowany l. *zainteresowany kim, czym, mający w czym interes, którego co obchodzi:* Strona interesowana. **2.** p. **Interesowny. 3.** bil.: Gra interesowana = *gra o pieniądze.*

Interesownie przys. od **Interesowny.**

Interesowność, i, blm. rz. od **Interesowny.**

Interesowny l. a. **Interesowany** *chciwy, wyrachowany:* Człowiek I. **2.** × p. **Interesujący.**

Interesowy przym. od **Interes:** Widywać ś. z ludźmi w celach interesowych. Orzesz. Ta znajomość wypływała z interesowych pobieżnych okoliczności. Orzesz.

Interesująco przys. od **Interesujący:** Przedstawić co I. Wyglądą I.

Interesujący, × **Interesowny** *zajmujący, ciekawy, budzący interes:* Dzieło interesujące. Interesująca wiadomość. Sztuka interesująca. Interesujące zdarzenie. Fizjognomja, postać interesująca. Interesująca książka.

Interferencja, i, lm. **e, Krzyżowanie** fiz. *zjawisko, następujące wskutek spotykania ś. czyli przecinania ś. dwu fal, rozbiegających ś. w jakimkolwiek środku:* I. fal wodnych, głosowych. I. promieni światła. I. fal elektro-magnetycznych. <Fr. interférence>

Interferencyjny przym. od **Interferencja:** Smugi interferencyjne.

Interferować, uje, ował (o falach) *spotykać ś., przecinać ś., krzyżować ś.:* Pływający korek pod wspólnym wpływem dwuch fal interferujących zostanie w spokoju. Mer. <Fr. interférer>

Interferowanie, a, blm., czynność cz. **Interferować.**

Interglacjalny gie. *dotyczący perjodów cieplejszych, które występowały między perjodami lodowemi.* <Now. z Łć. inter = między + glacies = lód>

× **Interjekcja, i,** lm. **e** gram. *wykrzyknik.* <Łć. interjectio>

Interkalacja, i, lm. **e** *wsuwanie wyrazów, przez piszącego opuszczonych, interpolacja.* <Łć. intercalatio>

Interkalarja, i, lm. **e** *dochód z beneficjów od dnia zawakowania prebendy do dnia instytucji kanonicznej nowego beneficjata.* <Z Łć. intercalare = wsuwać, wstawiać>

Interkolumnja, i, lm. **e** *odstęp między kolumnami:* Wyróżnia ś. ta świątynia niezwykłą wązkością, nierównemi interkolumnjami i wejściami Wejs. <Łć. intercolumnium>

Interlag, u, lm. **i** druk. *papier przyklejany na deklu prasy dla osiągnięcia równości druku.* <Nm. Unterlage = podkład>

Interlinearny *międzywierszowy, między wierszami pisany a. drukowany:* Tłumaczenie interlinearne. <Now. z Łć. inter = między + linearis = należący do linji>

Interlinja, i, lm. **e** druk. *linijka z tego samego materjału, co czcionki, cokolwiek niższa od nich, zakładana między wiersze, aby je w druku oddzielić od siebie:* I. dwupunktowa p. **Dwupunktowy.** <Now. z Łć. inter = między + linea = linja>

Interlinjować, uje, ował tekst, druk. = *rozstawiać jego wiersze, wstawiając między nie interlinje.*

Interlinjowanie, a, blm., czynność cz. **Interlinjować.**

Interlokucja, i, lm. **e** *rozmowa z kim, djalog.* <Łć. interlocutio>

Interlokutor, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co rozmawia z kim:* Czy znam pana Tarzyca? — ze szczególnym, wykrzywionym uśmiechem powtórzył I. Sirskiego. Orzesz. <Now. Łć. interlocutor>

Interlokutorka, i, lm. **i** forma ż. od **Interlokutor:** Poznał, że interlokutorce jego chodzi o coś, czego jeszcze nie wypowiedziała. Jeż.

Interludjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *przegrywka w muzyce.* <Now. z Łć. inter = między + -ludium = granie>

Interludy, ów, blp. *trywjalne sceny z życia ludowego:* Z interludów poczęła wyrabiać ś. z koleją czasu właściwa komedja. <p. Interludjum>

Interma, y, lm. **y** szew. *tąsiemka, pasek skórzany, przyszywany na szwie, dla mocy; skóra, wyścielająca wnętrze cholewy około kostki.* <Z Nm. unternähen = podszywać>

† **Intermach, u,** lm. **y** p. **Indermach.**

Intermeco, a, lm. **a** p. **Intermezzo.**

Intermedjum, w lp. nieod., lm. **a, ów l.** *czas pomiędzy dwoma terminami.* **2.** *przedstawienie teatralne, odbywające ś. pomiędzy dwoma aktami:* O intermedjach polskich pisali Nehring i Brückner. Z intermedjów powstały i rozwinęły ś. w końcu wieków średnich dramaty alegoryczne. Wierzb. <Łć. intermedium ni. dosł. = środkowe>

Intermezzo, a, lm. **a, Intermeco l.** *krótki utwór dramatyczny, mała komiczna operetka a. farsa, dawana pomiędzy aktami większych sztuk.* **2.** *krótki ustęp muzyczny w środku większego dzieła a. opery.* **3.** przen. *drobny wypadek, zaszły między wypadkami ważnemi:* Wypada zatrzymać ś. nad kilkoma intermezzami, które albo cechują rzeczone rozprawy, albo same przez ś. miały wpływ na dalsze wypadki. Kal. <Włos. intermezzo>

× **Intermisja, i,** lm. **e** *przerwa.* <Łć. intermissio>

× **Intermistyczny**, × **Interymalny**, [**Intromalny**] *tymczasowy, czasowy, do pewnego, nieoznaczonego czasu trwający, prowizoryczny.* <Z Łć. interim = tymczasem>

Intermować, uje, owal szew. *dawać, przyszywać intermy.* <p. Interma>

Intermowanie, a, blm., czynność cz. **Intermować.**

Intern, a, lm. **i l.** a. **Internista** *uczeń, mieszkający w internacie, pensjonarz.* **2.** *pełniący obowiązki lekarza w salach szpitala.* Sł. wil. <Łć. internus = wewnętrzny>

Internacja, i, lm. **e** p. **Internowanie.**

Internacjonalizm, u, blm. *cecha tego, co jest internacjonalne:* Literatura ta kosmopolityczna chlubi ś. internacjonalizmem. <Now. z Łć. inter = między+Nacjonalizm>

Internacjonalny *międzynarodowy:* Treść jej powieści, oparta prawie wyłącznie na tle internacjonalnego półświatka arystokratycznego i artystycznego. <Fr. international>

Internacjonał, u, blm. *związek międzynarodowy robotników, międzynarodówka:* Jak widzę, mój pan syn jest gorliwym agientem internacjonału. Bał.

Internacjonałka, i, lm. **i** *kobieta, należąca do internacjonału.*

Internacyjny przym. od **Internacja:** Już dziś dzień osiemnasty, kiedy nam dano ów bilet I. Byk.

Internakiel, kla, lm. **kle** druk. *pręt, ściągający płótno, którym jest obciągnięty walec maszyny drukarskiej.* <p. Internakulum>

Internakulum nieod. druk. *część dywizorka: linijka z ostrym stalowym końcem, którą ś. osadza w ścianie kaszty.* <Now. z Łć. internus = wewnętrzny>

Internat, u, lm. **y** *zakład wychowawczy, w którym wychowańcy stale mieszkają, pensjonat.* <Now. z Łć. internus = wewnętrzny>

Internista, y, lm. **ści l.** p. **Intern.** **2.** *specjalista od chorób wewnętrznych.*

Internować, uje, owal *wyznaczyć a. wyznaczać komuś ograniczone miejsce pobytu wewnątrz kraju, osiedlić a. osiedlać kogo gdzieś przymusowo za karę:* Internowano go w odległych gubernjach. <Fr. interner>

Internowanie, a, blm., **Internacja** czynność cz. **Internować.**

Internuncjusz, a, lm. **e** *tymczasowy poseł papieski, zastępca nuncjusza, poseł dyplomatyczny papieski przy drugorzędnych dworach monarszych.* <Łć. internuntius = poseł, pośrednik>

× **Interogatorje, i,** blp. p. **Interrogatorje.** Troc.

Interpelacja, i, lm. **e** *wezwanie do dania objaśnienia, szczeg. w izbach prawodawczych:* Wnieść interpelację. Prezes ministrów odpowiedział na interpelację. Cofnąć interpelację. <Łć. interpellatio>

Interpelant, a, lm. **ci, Interpelator** *ten, co interpeluje:* Zrzekł ś. korony, powtarzał p. Łukasz interpelantom, widać, że tak wypadło z polityki. Rol. <Łć. interpellans, 2 pp. interpellantis dosł. = przerywający mowę>

Interpelator, a, lm. **owie** a. **rzy** p. **Interpelant.** <Łć. interpellator>

Interpelować, uje, owal *wnosić interpelację, wystąpić z interpelacją, wzywać do dania objaśnienia:* I. ministra. <Łć. interpellare>

Interpelowanie, a, blm., czynność cz. **Interpelować.**

Interpolacja, i, lm. **e l.** p. **Interpolowanie:** Pobudka ta tłumaczy, dlaczego następnym potwierdzeniom tak dziwną formę interpolacji urzędowej nadano. Piek. Mat.: I. postępów, szeregów. **2.** *wyraz, zdanie, wciśnięte w tekst, dodatek późniejszy:* Dokument bez żadnych interpolacji. <Łć. interpolatio>

Interpolacyjny mat. przym. od **Interpolacja:** Wzór I. Funkcja interpolacyjna.

Interpolator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co robi interpolacje.* <Łć. interpolator>

Interpolować, uje, owal l. *wciskać w tekst wyrazy, zdania (zwykle w celu sfałszowania):* Zapiski o nadaniach interpolowano i przerobiono na dyplom. Kęt. **2.** mat. = a) *obliczać wartość funkcji z pewnych danych z góry jej wartości.* b) *wstawiać wyrazy pomiędzy dwa dane wyrazy szeregu.* <Łć. interpolare>

Interpolowanie, a, blm., **Interpolacja** czynność cz. **Interpolować.**

× **Interponować, uje, owal** co = *dołożyć czego, użyć czego:* Przyrzekł wszystkie swoje usilności i starania do króla I. za księciem miecznikiem litewskim. Mat. Sam hetman u króla i u stanów Rzeczypospolitej na sejmie zgromadzonych swoją powagę i interesowanie ś. I. będzie. Mat. (= *okaże*). × **I. ś.** *wstawić ś., wnieść instancję, przemówić za kim, za czym:* Cesarzowa przyśle do Polski słusznego człowieka, aby mogła do króla naszego za książętami Czartoryskiemi I. ś. Mat. <Łć. interponere>

× **Interponowanie, a,** blm., czynność cz. **Interponować.**

× **Interponowanie się, a ś.,** blm., × **Interpozycja** czynność cz. **Interponować ś.;** *wstawienie ś., wstawiennictwo, instancja, przyczynienie ś., orędownictwo; wdanie ś., pośrednictwo.*

× **Interpozycja, i,** lm. **e** p. **Interponowanie ś.:** Imć. Pan Jakób Komorowski do Imć. Panny Pawłowskiej skłonione niesie serce, starając ś. o dożywotnią przyjaźń, za interpozycją Prymasa Korony Polskiej. Krasz. <Łć. interpositio>

Interpretacja, i, lm. **e** *wykład, wyjaśnienie, tłumaczenie:* I. prawa. <Łć. interpretatio>

Interpretator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co interpretuje.* <Łć. interpretator>

Interpretować, uje, owal *objaśniać, wykładać, tłumaczyć:* I. artykuł prawa. I. utwór poetyczny. Ludzie plotą, zdaleka zasłyszawszy coś, złośliwie interpretując, zwyczajnie po ludzku. Krasz. <Łć. interpretari>

Interpretowanie, a, blm., czynność cz. **Interpretować,** *interpretacja.*

Interpunkcja, i, blm. *użycie znaków przestankowych.* <Łć. interpunctio>

× **Interregnum** nieod., × **Interegnum** *bezkrólewie.* <Łć. interregnum>

Interreks, a, lm. **owie** *tytuł sprawującego władzę królewską w czasie bezkrólewia w Polsce:* Pod bokiem króla lub interreksów. Sienk. <Łć. interrex>

Interrogacja, i, lm. **e l.** praw. *badanie śledcze.* **2.** × ret. *zapytanie zamiast twierdzenia* (figura retoryczna). <Łć. interrogatio>

× **Interrogatorja, ów,** blp. p. **Interrogatorje.** <Łć. interrogatoria, lm. ni. = (rzeczy) dotyczące pytania>

× **Interrogatorje, i,** blp., **Interrogatorja,** × **Interogatorje** *pytania ułożone stosownie i spisane w czasie śledztwa, a następnie zadawane świadkom.* Kras.

Interruptor, a, lm. **y** fiz. p. **Przerywacz.** <Łć. interruptor>

Interwal, **u**, lm. **e**, **Interwallum**, **Interwał 1.** *przerwa, odstęp, pauza, przedział, luka;* w muzyce *odległość jednego tonu od drugiego:* W czasie i przestrzeni niema interwalów. Korzystał z interwalu i zapytał: Czy wuj pewien, że Serafin jest bankrut? Krasz. **2.** a. **Przestanek** fiz. *różnica muzyczna wysokości dwu tonów, stosunek liczby drgań, tonom tym odpowiadających.* **3.** woj. *odległość oddziałów wojska, obok siebie stojących.* <Łć. intervallum>

Interwallum, w lp. nieod., lm. **a**, **ów** p. **Interwal.**

Interwał, **u**, lm. **y** p. **Interwal.**

Interwencja, **i**, lm. **e** *wdanie ś., wmieszanie ś., pośrednictwo:* I. osoby trzeciej w sprawie dwu osób. I. Robaka (w sprzeczce Asesora i Rejenta). Mick. I. jakiego państwa w układy dwu innych państw. I. zbrojna = *wdanie ś. obcej siły zbrojnej pomiędzy strony wojujące.* <Łć. interventio>

Interwencyjny przym. od **Interwencja:** Kroki interwencyjne.

Interwenjent, **a**, lm. **ci** *ten, co interwenjuje, pośrednik.* <Łć. interveniens, 2 pp. intervenientis = wdający ś., wtrącający ś.>

Interwenjować, **uje**, **ował 1.** *występować z interwencją, wdawać ś., mieszać ś., pośredniczyć.* **2.** han. *dobrowolnie płacić za kogo weksel; pośredniczyć w wypłacie wekslu.* Sł. wil. <Łć. intervenire>

Interwenjowanie, **a**, blm., czynność cz. **Interwenjować**, *interwencja.*

× **Interwertować**, **uje**, **ował** *przewrócić, zmienić, usunąć:* Nie wiem, ktoby samemu W. Mości pochwalić to miał, żeś ś. pierwszy między wszystkich nalazł, któryś starożytne w urzędach stopnie interwertował. Kraus. <Łć. intervertere>

× **Interwertowanie**, **a**, blm., czynność cz. **Interwertować.**

! **Interwjew**, **u**, lm. **y** *widzenie ś., rozmowa, szczeg. korespondentów a. sprawozdawców gazet z osobami znakomitemi w celu uzyskania wyjaśnienia w sprawie, obchodzącej ogół.* <Ang. interview = rozmowa>

! **Interwjewer**, **a**, lm. **rzy**, ! **Interwjewista** *ten, co przeprowadza z kim interwjew:* Rzucili ś. na niego interwjewerzy. <Ang. interviewer>

! **Interwjewista**, **y**, lm. **ści** p. **Interwjewer:** Były kanclerz używa w tym celu interwjewistów.

! **Interwjewować**, **uje**, **ował** *prowadzić interwjew:* Reporterzy dzienników na wyścigi interwjewują to margrabiego de Breteuil, to p. Ephrusi. <Ang. interview>

! **Interwjewowanie**, **a**, blm., czynność cz. **Interwjewować.**

× **Interymalnie** przys. od **Interymalny.**

× **Interymalny 1.** p. **Intermistyczny. 2.** [I. a. **Intromalny** zapis] = *zapis prywatny.* <Z Łć. interim = tymczasem>

! **Intoksykacja**, **i**, blm. *zatrucie, zakażenie krwi.* <Now. z Łć. in = w + Gr. toxikon = trucizna>

Intolerancja, **i**, blm. *brak tolerancji, nietolerancja, nieznoszenie obcych przekonań, prześladowanie innego wyznania.* <Łć. intolerantia>

Intolerancyjny przym. od **Intolerancja:** Rząd I.

Intonacja, **i**, lm. **e 1.** muz. = a) *rozpoczęcie śpiewu.* b) *wzięcie właściwego tonu:* Trafna, czysta, wierna, pewna, nietrafna, nieczysta, niepewna, niewierna, fałszywa I. **2.** org. *regulowanie piszczałki, aby wydała dźwięk właściwy.* **3.** przen. *pewien charakter głosu, akcent:* Wymówił to z taką intonacją. <Fr. intonation>

Intonacyjny muz. przym. od **Intonacja; Toniczny:** Znaki intonacyjne.

Intonować, **uje**, **ował 1.** *zaczynać śpiew:* I. w kościele na nieszporach. Prus. Przen.: Wesoło ten tańcuje, komu szczęście intonuje. Prz. *(= towarzyszy).* **2.** org. *regulować tony, aby miały jeden charakter w całym instrumencie.* <Włos. intonare>

Intonowanie, **a**, blm., czynność cz. **Intonować.**

Intrada, **y**, lm. **y** *krótki wstęp do utworu muzycznego, przegrywka.* <Włos. intrata, S. Fr. intrade>

Intrata, **y**, lm. **y** *dochód, przychód, zysk czysty* (z majątku nieruchomego a. z urzędu): Największa I. oszczędność. Prz. Majątek ten daje 3,000 rocznej intraty. Czysta I. Jesteś dość bogaty, wykupisz ś. od więzień połową intraty. Mick. Zdr. **Intratka.** <Włos. intrata>

Intratka, **i**, lm. **i** p. **Intrata:** Same płatki z mej intratki. Prz.

Intratność, **i**, blm. rz. od **Intratny.**

Intratny *czyniący intratę, przynoszący znaczny dochód, zyskowny, korzystny:* Intratna posada.

Introdukcja, **i**, lm. **e 1.** *wstęp do czegoś, np. do utworu muzycznego.* **2.** *nauka przygotowawcza do studjowania Biblji.* **3.** × *udzielenie godności duchownej przez władzę świecką, inwestytura.* **4.** praw. (w daw. Polsce) *wprowadzenie i zaczęcie sprawy sądowej.* <Łć. introductio>

× **Introdukować się**, **uje ś.**, **ował ś.** *mieszać ś., wdawać ś., wtrącać ś.:* Przepraszam, że ś. introdukuję natrętnie, ale są wypadki nadzwyczajne. Krasz. <Łć. introducere>

× **Introdukowanie się**, **a ś.**, blm., czynność cz. **Introdukować ś.**

× **Introduktor**, **a**, lm. **owie** a. **rzy** *przewodnik:* Nareszcie jechali sami panowie posłowie, przed któremi urzędnik dworu francuskiego, jako I., od królestwa Imciów naznaczony. Szaj. <Łć. introductor>

Introit, **u**, lm. **y** *część mszy, czytana przed Kyrie elejson.* <Łć. introitus dosł. = wejście; początek>

Introligacja, **i**, lm. **e** praw. p. **Wwiązanie.** <Śr. Łć. introligatio dosł. = wwiązanie>

Introligator, **a 1.** lm. **owie** a. **rzy** *oprawiacz książek, wiązacz ksiąg.* **2.** [I.] blm. *rodzaj gry w piłkę:* Grać w introligatora. <Now. z Łć. intro- = wewnątrz, do środka + Śr. Łć. ligator = wiązacz>

Introligatorczyk, **a**, lm. **i** *uczeń a. czeladnik introligatorski.*

Introligatorka, **i**, lm. **i 1.** forma ż. od **Introligator. 2.** *żona introligatora, introligatorowa.*

Introligatornia, **i**, lm. **e** *pracownia introligatorska.*

Introligatorowa, **ej**, lm. **e** p. **Introligatorka.**

Introligatorówna, **y**, lm. **y** *córka introligatora.*

Introligatorski przym. od **Introligator:** Pracownia introligatorska.

Introligatorstwo, **a**, blm. *rzemiosło introligatorskie.*

× **Introligować**, **uje**, **ował**, † **Wwiązywać** *oprawiać książki, wiązać książki.* <p. Introligator>

× **Introligowanie**, **a**, blm., czynność cz. **Introligować.**

[**Intromalny**] p. **Interymalny.**

Intromisja, **i**, lm. **e**, † **Wwiązywanie**, † **Wwięzowanie**, † **Wwiązanie** *wprowadzenie sądowe w posiadanie nieruchomości:* Akt intromisji. Panie woźny, pan hrabia śmie waćpana prosić, abyś

raczył przed szlachtą bracią wnet ogłosić intromisyją hrabi do zamku, do dworu. Mick. Zdr. **Intromisyjka.** <Sr. Łć. intromissio>

Intromisyjka, i, lm. i p. **Intromisja**: Wszystkie koszta, przytym I. do ustroni w lesie. Syrok.

Intromisyjny przym. od **Intromisja**: Decyzja intromisyjna.

× **Intromitować się, uje ś., ował ś.** *wprowadzić ś., wejść w posiadanie:* Życzyłem, żeby jechał z gienerałem alias woźnym i choć do wsi lub miasteczka intromitował ś. przez obwołanie posesji jeneralskie. Mat. <Łć. intromittere>

× **Intromitowanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Intromitować ś.**

Intronizacja, i, lm. e *wyniesienie na tron, na stolicę:* I. papieża. Jordan, wyświęcony na biskupa jeszcze przed intronizacją pierwszego arcybiskupa magdeburskiego, którego sufraganem został. Pleb. <Fr. intronisation>

Intronizować, uje, ował *wynieść a. wynosić na tron, na stolicę:* Rada wielkoksiążęca intronizowała go według przyjętego zwyczaju. Stadn. <Fr. introniser>

Intronizowanie, a, blm., czynność cz. **Intronizować**, *intronizacja.*

Introspekcja, i, lm. e fil. p. **Samoobserwacja**: Mówię tu o samoobserwacji, zwanej inaczej introspekcją, obserwacją podmiotową, zmysłem wewnętrznym. <Now. z Łć. introspicere = wglądać>

Introspekcyjny przym. od **Introspekcja**: Metoda introspekcyjna = *metoda samoobserwacji.*

× **Intrus, a**, lm. y p. **Intruz.** Sł. wil. <Fr. intrus>

Intruz, a, lm. y, × **Intruzor**, × **Intrus** *wdzierca, natręt, gość nieproszony; człowiek, który niewłaściwie dostał ś. na urząd, uzurpator:* Ci samosłańcy bez boskiego posłania fałszerzami ś. i wtrętami czyli intruzami pokazują. Skar. <Fr. intrus>

× **Intruzor, a**, lm. y p. **Intruz**: Nie uważam go, ani on przez kogobądź uważanym być może, jak tylko za intruzora. Rol. <p. Intruz>

Intryga, i, lm. i **1.** *sztuczka podstępna, podstęp, praktyka, knowanie chytre, zawiklanie umyślne w celu sprowadzenia nieprzyjemności, szkody komu, komeraże:* Zrobić, ułożyć, ukartować intrygę. Intrygi dworskie, gabinetowe, miłosne. Prowadzić intrygę. **2.** *węzeł akcji dramatycznej:* Dobrze, źle prowadzona I. Zdr. **Intryżka.** <Fr. intrigue>

Intrygancik, a, lm. i p. **Intrygant.**

Intrygancki przym. od **Intrygant**: Człowiek I. **Po intrygancku** przys. *jak intrygant, po judaszowsku.*

Intrygancko przys. od **Intrygancki.**

Intryganctwo, a, blm. *praktyki intryganta, intrygowanie, intrygi:* Z wysokości tronu i komnat ministerjalnych zstępują do ciemnych zaułków intryganctwa i zbrodni. Kraus.

Intrygant, a, lm. **ci 1.** *człowiek lubiący intrygi, zajęty intrygami, podstępami, działający skrycie i podstępnie.* **2.** [I. a. **Drygant**] *łajdak.* Zdr. **Intrygancik.** <Fr. intrigant>

Intrygantka, i, lm. i forma ż. od **Intrygant.**

Intrygować, uje, ował 1. *robić intrygi, kopać dołki.* **2.** *budzić zajęcie, zaciekawiać, interesować, dawać do myślenia:* I. kogo na maskaradzie. <Fr. intriguer>

Intrygowanie, a, blm., czynność cz. **Intrygować.**

Intryżka, i, lm. i p. **Intryga**: Ho! ho! latasz, łaskawco, masz intryżki w mieście. Syrok.

[Intszy] p. **Inny.**

Intuicja, i, lm. e, × **Ujęcie**, × **Wejrzenie**, × **Wgląd, Wzrok** fil. **1.** *wglądanie wewnątrz siebie, bezpośrednie widzenie a. oglądanie wewnętrzne; uprzytomnienie sobie czegoś w świadomości bez pośrednictwa refleksji a. myślenia pojęciowego; uprzytomnienie zmysłowe.* **2.** *treść będąca wynikiem powyższej czynności; to, co się uprzytomnia bezpośrednio, bez pomocy refleksji i pojęć;* (lep. **Intuit**). **3.** *forma, w jaką ujmujemy materjał dostarczany przez zmysły; ujęcie w formę przestrzeni i czasu:* Intuicje a priori a. czyste (przestrzeń, czas, wielkości matematyczne). Intuicje a posteriori a. empiryczne (postrzeżenia przedmiotów w przestrzeni i czasie) (Kant). **4.** u mistyków: *bezpośrednia kontemplacja a. oglądanie Boga i boskich tajemnic bez pomocy zmysłów i refleksji; objawienie wewnętrzne.* **5.** w estetyce: *bezpośrednie, od refleksji niezależne uprzytomnienie sobie przez artystę w formach zmysłowych typu, obrazu:* I. poetycka, muzyczna. Dar intuicji. **6.** w etyce: *bezpośredni sąd etyczny; ocena dobrego i złego bez namysłu, bez refleksji.* Przeć. **Refleksja.** <Łć. intuitio>

Intuicjonista, y, lm. **ści**, × **Intuiwista** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel intuicjonizmu jakiejkolwiek postaci.* <Now. z Łć. intuitio>

Intuicjonizm, u, blm., × **Intuiwizm** fil. **1.** *pogląd, kierunek filozoficzny, według którego poznanie prawdziwe osiąga ś. przez intuicję; odmiana mistycyzmu.* Przeć. **Racjonalizm i Sensualizm. 2.** w estetyce: *kierunek estetyczny a. artystyczny, podnoszący w twórczości artystycznej i dziełach sztuki znaczenie intuicji, przeczuć osiąganych na mocy bezpośredniego objawienia, komunikowania ś. dusz, bez pośrednictwa zmysłów i refleksji pojęciowej.* **3.** w etyce: *kierunek wywodzący sądy etyczne o dobrym i złym z bezpośredniej intuicji a. zmysłu etycznego.* <Now. z Łć. intuitio>

Intuicyjnie przys. od **Intuicyjny**; × **Intuitywnie**: Pierwiastki subjektywne zlewają ś. z cechami charakterystycznemi, odczutemi I. Kozł.

Intuicyjny, × **Intuitywny** fil. **1.** *przez intuicję, za pomocą intuicji uświadomiony, poznany:* Treść, wiedza intuicyjna. **2.** *mający charakter intuicji:* Przeczucie intuicyjne. Zmysł I. **3.** *należący, ściągający ś. do intuicji:* Formy intuicyjne a. ujęcia (Kant). **4.** *odznaczający ś. intuicją, zdolny do intuicji, wybitny pod względem intuicji:* Umysł, dar, talent I. Przeć. **Dyskursywny, Refleksyjny.**

× **Intuit, u**, lm. y fil. *wynik, wytwór intuicji, rozważanej jako czynność.* <Łć. intuitus>

× **Intuitywnie** p. **Intuicyjnie**: I. przewidziany przedstawiciel poety sentymentalnego. Ant.

× **Intuitywny** p. **Intuicyjny.** <Fr. intuitif>

× **Intuiwista, y**, lm. **ści** p. **Intuicjonista**: Będąc intuiwistą, szuka jako pisarz symbolu tego świata. <Now. z Łć. intuitus = pogląd, rozważanie>

× **Intuiwizm, u**, blm. p. **Intuicjonizm**: Trzecią fazę w rozwoju powieściopisarskim sam Rod ochrzcił nazwą intuiwizmu.

Intymacja, i, lm. e **1.** × *obwieszczenie pismem, polecenie na piśmie:* Od biskupa ostrą wziąłem do plebana na wydanie munderunku intymację. Mat. **2.** † praw. *zatrzymanie wykonania wyroku pierwszej instancji przez pozew, wydany do wyższego sądu.* Kras. <Łć. intimatio>

Intymat, u, lm. **y** praw. *pismo doręczone, zawiadamiające.* <Łć. intimatum ni. dosł. = oznajmione>

× **Intymidacja, i,** lm. **e** *nastraszenie, pogróżka, groźba, postrach:* Nic jeszcze dotąd niema, prócz gróźb i intymidacji. Krasz. <Fr. intimidation>

! **Intymnie** przys. od **Intymny.**

! **Intymny** *poufny:* Wyznanie intymne. Stosunek I. <Fr. intime>

× **Intymować, uje, owal** *obwieścić, polecić, rozkazać, zalecić:* Aby uniwersał wszędzie po grodach, miastach, miasteczkach i parafjach publikowany był, proszę i intymuję. Fin. × **I. ś.** w co = *dostać ś., wkraść ś. w co, zaskarbić sobie co:* Kiedybym ś. jako mógł I. w łaskę tego pana. Kraus. <Łć. intimare>

× **Intymowanie, a,** blm., czynność cz. **Intymować.**

× **Intymowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Intymować ś.**

Intytulacja, i, lm. **e** *położenie tytułu, zatytułowanie, tytuł, napis.* <Fr. intitulation>

Intytułować, uje, owal *tytułować, dawać tytuł:* Skrypt dyskursem pewnego dworskiego intytułowany. Szaj. <Fr. intituler>

Intytułowanie, a, blm., czynność cz. **Intytułować.**

Inulin, u, blm., **Inulina, Dalina** chem. *wodan węgla podobny do mączki, znajdujący ś. w pewnych roślinach, np. w gieorginji.* <Now. z Łć. inula = roś. oman, dziewięsił>

Inulina, y, blm. chem. p. **Inulin.**

× **Inwadjować, uje, owal** *zostawić, zapewnić:* Odpowiedział, że już dla mnie swoją inwadjował promocję. Mat. <Śr. Łć. invadiare>

× **Inwadjowanie, a,** blm., czynność cz. **Inwadjować.**

Inwalid, a, lm. **dzi, Inwalida, [Infalida]** woj. *weteran, żołnierz niezdolny do dalszej służby z powodu wieku a. kalectwa:* Dom inwalidów. Przen.: Inwalidzi pracy (= *robotnicy, którzy utracili zdolność do dalszego zarobkowania).* <Łć. invalidus = słaby>

Inwalida, y, lm. **dzi** m. p. **Inwalid.**

Inwalidka, i, lm. **i** *kobieta, niezdolna do pracy zawodowej wskutek kalectwa a. podeszłego wieku:* W zakładzie tym mieści ś. nowicjat sióstr miłosierdzia, oraz weteranki i inwalidki tegoż zgromadzenia. Sł. wil.

Inwalidny przym. od **Inwalid:** Dom I.

× **Inwalidować, uje, owal** *odjąć moc obowiązującą, unieważnić:* Zanieśli manifest w grodzie pod aktem teraźniejszego sejmu, I. go usiłujący. Kis. <Fr. invalider>

× **Inwalidowanie, a,** blm., czynność cz. **Inwalidować.**

Inwarjant, u, lm. **y** mat. p. **Niezmiennik.** <Now. z Łć. in = nie + varians, 2 pp. variantis = zmieniający>

Inwazja, i, lm. **e** *wtargnięcie, najazd, najście, napad (szczeg. połączony z zadaniem ran a. z zabójstwem):* Żadnej inwazji ś. nie boi. Sienk. Podczas pierwszej inwazji naprowadził na dom matki duńców i wspólnie z niemi zrabował ją do szczętu. Rol. <Łć. invasio>

× **Inwazor, a,** lm. **owie** *najeźdźca, napastnik.* <Łć. invasor>

Inwazyjny przym. od **Inwazja:** Oddział I.

× **Inwekta, y,** lm. **y I.** a. w lm. × **Inwekta, kt** a. **ków** a. lm. × **Indukta** *towary sprowadzane z zagranicy:* Cóż to są cła na inwektę i ewektę, jeżeli nie impozycja i ucisk? Stasz. Cła od inwekt. Troc. **2.** *cło od towarów, sprowadzanych z zagranicy:* Królowi Jego Mości zostaną jeszcze cła: ewekty i inwekty. Moracz. <Łć. invecta lm. ni. = wprowadzone, wwiezione rzeczy>

Inwektywa, y, lm. **y** *zarzut obrażający, obelga:* Albo słowo złamiesz, albo jego inwektyw słuchać musisz. Sienk. <Fr. invective>

Inwencja, i, lm. **e I.** *wynalazek:* Jaka to głupia I. jeść — po co? na co? Krasiń. **2.** a. **Inwencyjność** *pomysłowość, twórczość, wynalazczość* (literacka, muzyczna, malarska i t. p.). **3.** × *fortel, wybieg, intryga, wykręt, sztuczka:* Kochany wódz nasz z temi wszystkiemi rozumiał ś. inwencjami. Pas. Książęta Czartoryscy do takiej udali ś. inwencji. Mat. <Łć. inventio>

Inwencyjność, i, blm. p. **Inwencja.**

Inwencyjny przym. od **Inwencja,** *twórczy, wynalazczy, pomysłowy, zmyślny.*

Inwentarjalny, Inwentarski, Inwentarzowy przym. od **Inwentarz:** Tabór ruchomy kolei żelaznej warszawsko-wiedeńskiej stanowi wartość inwentarjalną 9 miljonów. Komisja dla dopełnienia rewizji przedmiotów inwentarjalnych na kolei żelaznej (= *objętych inwentarzem).* <p. Inwentarz>

Inwentarski p. **Inwentarjalny.**

Inwentaryzacja, i, lm. **e** *sporządzanie inwentarza, spisywanie.* <Fr. inventarisation>

Inwentarz, a, lm. **e, [Iwentárz, Imentárz, Liwentárz, Lewentarz, Egwentarz] I.** *spis tego, co ś. na gruncie znajduje w danej chwili; spis wszystkich przedmiotów ruchomych lub nieruchomych, stanowiących czyj majątek:* Noworoczny spis inwentarza. **2.** *przedmioty, nadające ś. do zapisania w takim inwentarzu:* I. martwy = *majątek po wyłączeniu należących do niego zwierząt domowych.* I. żywy = *zwierzęta domowe, należące do danego majątku.* Praw.: Przyjąć spadek z dobrodziejstwem inwentarza (= *z odpowiedzialnością za długi tylko w granicach spadku).* Przen.: Przyjąć co z dobrodziejstwem inwentarza (= *z możliwym a nieprzewidzianym zyskiem a. stratą).* **3.** *zwierzęta domowe, należące do danego majątku, I. żywy.* **4.** *spis i wykaz robocizny i innych ciężarów, należnych właścicielowi od rolnika za trzymany grunt.* **5.** *spis, zwykle abecadłowy, ustaw sejmowych,* in. sumarjusz. **6.** I. praw = *spis praw jakiego kraju.* Zdr. **Inwentarzyk.** <Łć. inventarium>

Inwentarzowy p. **Inwentarjalny:** Księga inwentarzowa. Rządca przyniósł dwie pary butów inwentarzowych. Rog.

Inwentarzyk, u, lm. **i** p. **Inwentarz:** Dochował ś. pięknego inwentarzyku. Kaczk.

× **Inwentor, a,** lm. **owie** *wynalazca:* Skuba, I. trefny trucizny na smoki. Krasz. <Łć. inventor>

× **Inwentować, uje, owal I.** *wynajdować, wymyślać:* Dowcipuje, a przytym inwentuje przymówienia ś. zmieniane. Lel. **2.** *wpisywać do inwentarza:* Dziedzic, jeśliby po uczynieniu inwentarza inne rzeczy, których opiekun nie zaraz dał I. a. wpisać, postrzegł, tedy opiekun podejżrzany. Groic. <Fr. inventer>

× **Inwentowanie, a,** blm., czynność cz. **Inwentować.**

× **Inwentura, y,** lm. **y** *spisywanie inwentarza.* <Łć. inventura dosł. = rzeczy mające się znajdować>

Inwersja, i, lm **e** **1.** × *przewrócenie, zwrot, np. w mowie, zamiana słów.* Sł. wil. **2.** chem. *rozszczepienie cząsteczki cukru złożonego na dwie cząsteczki glikoz.* **3.** mat. *odwrócenie, odwrócenie porządku lub następstwa, odwrócenie podstawienia.* W gieometrji: *przekształcenie za pomocą metody promieni odwrotnych.* <Łć. inversio>

Inwertować, uje, ował *przemieniać cukier trzcinowy na dekstrozę i lewulozę:* Cukier inwertowany p. **Cukier.** <Łć. invertere = przemieniać>

Inwertowanie, a, blm., czynność cz. **Inwertować.**

Inwertyna, y, blm. *substancja w drożdżach, pod której wpływem cukier trzcinowy zamienia ś. w dekstrozę i lewulozę.* <Now. z Łć. invertere = przemieniać>

Inwestjować, uje, ował *udzielać inwestytury:* Biron, obrany księciem kurlandzkim i inwestjowany na feudum tego księstwa przez posłów swoich. Mat. <Łć. investire = ubierać, odziewać>

× **Inwestjować, uje, ował** p. **Inwestygować.**

Inwestjowanie, a, blm., czynność cz. **Inwestjować.**

× **Inwestjowanie, a,** blm., czynność cz. **Inwestjować:** Uważa za potrzebne zbierać gromady chłopców, dla inwestjowania i szukania hajdamaków. Rol. <Łć. investigare = szukać po śladach>

! **Inwestycja, i,** lm. **e** *nakład, wkład:* Lepiej przeczekać lat siedem, a spłaciwszy dług indemnizacyjny, rozpocząć dopiero inwestycje na szerszą niż dotąd skalę. <Now. z Łć. investire = ubierać, odziewać>

! **Inwestycyjny** przym. od **Inwestycja:** Wynik prac komisji sprowadził rozczarowanie dla zwolenników polityki inwestycyjnej przy pomocy konwersji. Konkretne przyczyny pożytecznych wydatków inwestycyjnych mogą zawsze liczyć na przyjęcie.

× **Inwestygacja, i,** lm. **e** *badanie, śledzenie, poszukiwanie, indagacja.* <Łć. investigatio>

× **Inwestygować, uje, ował,** × **Inwestjować** *badać, śledzić, poszukiwać, indagować, dochodzić:* Sąd ma I. przyczyny. Troc. <Łć. investigare>

× **Inwestygowanie, a,** blm., czynność cz. **Inwestygować,** *inwestygacja.*

Inwestytura, y, lm. **y** *uroczyste nadanie przez władzę świecką władzy lennej do zarządu djecezją, dobrami, krajem:* Dać inwestyturę na biskupstwo. Spór stolicy papieskiej z cesarstwem rzymskim o inwestyturę. <Śr. Łć. investitura>

Inwestyturalny przym. od **Inwestytura:** Były w dyplomatach przyczepiane symbole inwestyturalne. Lel. <p. Inwestytura>

× **Inwidja, i,** blm. *nienawiść:* To, co mnie spotkało, jest to złość ludzka i I. Sienk. <Łć. invidia>

Inwit, u, blm. karc. *pierwsze zadanie karty.* <Włos. invito = zaproszenie>

× **Inwitacja, i,** lm. **e** *wezwanie, zaproszenie:* Wyjmuje inwitacje i pokazuje. Mick. <Łć. invitatio>

× **Inwitacyjny** przym. od **Inwitacja:** List I. Kraus.

Inwitować, uje, ował **1.** × *wzywać, zapraszać.* **2.** karc. *zadawać kartę pierwszemu.* <Łć. invitare>

Inwitowanie, a, blm., czynność cz. **Inwitować.**

× **Inwokacja, i,** lm. **e** **1.** *błaganie, wołanie.* **2.** *wezwanie:* Na dziedzińcu zamkowym wznosił ś. kościół pod inwokacją Najśw. Panny. Kaczk. <Łć. invocatio>

Inwolucja, i, lm. **e** **1.** fil. = a) *rozwój wsteczny, przez który ś. wraca do punktu wyjścia:* I. życia = *zanik życia, śmierć* (Leibniz). I. bakterji = *rozwój wsteczny bakterji.* W psychologji: I. szeregu wyobrażeń = *odtworzenie szeregu wyobrażeń w porządku odwrotnym* (Herbart). b) *cofanie ś. djalektyczne od pojęć pochodnych do pierwotnych, w których tamte tkwią już domyślnie, od następstw do warunków, od skutków do przyczyn.* Przeć. **Ewolucja. 2.** mat. = a) *pewna odpowiedniość utworów gieometrycznych, np. punktów, znajdujących ś. na jednym podłożu, np. na jednej prostej:* Inwolucje linjowe, kwadratowe, hiperboliczne, eliptyczne, wyższe i t. p. b) *pewna wzajemna zależność równań różniczkowych.* <Łć. involutio>

Inwolucyjny przym. od **Inwolucja:** Spłynął z prądem inwolucyjnym od absolutu do materji, czyli z nieba na ziemię. Mat.: Układ I. (nazwa stosowana tak w gieometrji, jak i w teorji równań różniczkowych).

× **Inwolwować, uje, ował** *wmieszać, wplątać:* Szło ks. Łopacińskiemu o to, abym i jego w moje skargi nie inwolwował. Mat. W naszej sprawie i książę miecznik litewski przez ów manifest był inwolwowany. Rzew. <Łć. involvere = wmieszać, wtrącić>

× **Inwolwowanie, a,** blm., czynność cz. **Inwolwować.**

† **Iny** i **[Iny]** p. **Inny:** Owcę przerzeczoną pospołu z inemi do wsi przygnać. St. wiśl. Bratobójstwo i ine okrutne grzechy. St. wiśl. Niechajby sądzili i ine wszystkie zbrodnie. Górn. Zwłaszcza, żeśmy nie wszyscy jednacy, ina chłop, a ina szlachcic. Górn. <IN>

[Inyndyj] p. **Inędy.** <IN>

[Inzijer, a, lm. **owie** a. **rzy]** p. **Inżynier.**

! **Inżektor, a,** lm. **y** cukr. *wtryskiwacz.* <Fr. injecteur>

Inżenier, a, lm. **owie** p. **Inżynier.**

Inżenierja, i, lm. **e** p. **Inżynierja.**

Inżenierski p. **Inżynierski.**

Inżenierstwo, a, blm. p. **Inżynierja.**

Inżenjer, a, lm. **rzy** a. **owie** p. **Inżynier.**

Inżynier, a, lm. **owie, Inżenier, Inżynjer, Inżenjer,** † **Indzynier,** † **Indzinier,** † **Indzienier, [Indzinier, Izimier, Inzijer, Dzindzinier, Lizynijer, Lizynier, Liżynier, Lizimir, Linuzimierz, Mizinier, Nizinier, Niziner, Niżynier, Nizior]** *technik, zajmujący ś. zdejmowaniem planów, budową dróg, mostów, twierdz i t. p.:* I. cywilny, wojskowy, komunikacji, dróg i mostów. I.-mechanik. Naczelny I. kolei. Starszy I. = *nadinżynier.* I.-technolog. I. sztabowy, forteczny. Szkoła, zakład, instytut, akademja, korpus inżynierów. Zdr. **Inżynierek.** <Włos. ingegnere, Fr. ingénieur>

Inżynierek, rka, lm. **rkowie** lekc. p. **Inżynier:** Zabrała z sobą naiwnego inżynierka. Prus.

Inżynierja, i, blm., **Inżynierstwo, Inżenierja, Inżenierstwo,** † **Indzienierja,** † **Indzinierstwo** **1.** *zajęcie inżyniera; nauka o zdejmowaniu planów, budowie dróg, mostów, twierdz i t. p.:* I. miejska, państwowa, kolei. Szkoła inżynierji. **2.** zb. *inżynierzy wojskowi, korpus inżynierów:* Dowódca inżynierji. <Włos. ingegneria>

Inżynierowa, ej, lm. **e** *żona inżyniera.*

Inżynierówna, y, lm. **y** *córka inżyniera.*

Inżynierski przym. od **Inżynier; Inżenierski:** Oddział, wydział I. Szkoła inżynierska.

Inżynierstwo, a, blm. p. **Inżynierja.**

Inżynjer, **a**, lm. **rzy** a. **owie** p. **Inżynier.**

Ipekakuana, y, blm., **Wymiotnica, Korzeń wymiotowy, Korzeń brazylijski** chem. i apt. *korzeń, kora rośliny cephaëlis ipecacuanha, używane w medycynie jako środek na wymioty.* <Hp. ipecacuaña, Pg. ipecacuanha, z języka Indjan brazylijskich>

! Ipekakwiany apt. przym. od **Ipekakuana:** Ulepek I. (syrupus ipecacuanhae).

† Ipokras, u, lm. **y** p. **Hipokras:** Zagraniczne napoje: alekanty, ipokrasy, trywjały i t. p. Rej. <Nm. i Fr. hypocras, z Gr. hypó = pod + krâsis = mieszanina>

Ipraki, ów, blp. kuch. *potrawa z kapusty i mięsa siekanego.* <?>

Ipsylon nieod. a. **Igrek** *nazwa litery Y.* <Gr. nazwa litery y:y psilón dosł. = y goło>

† Ipsym, u, lm. **y, † Ipsyma** *pewien gatunek zaprawnego wina, rodzaj małmazji:* Was jeszcze gorszym kiedyś napoją ipsymem. Pot. Pigwy ku chowaniu w ipsymie a. w bastardzie obwarzają. Trzyc. <Zap. w związku z Nm. [ips] = gips, gdyż gipsu używano do fałszowania win>

† Ipsyma, y, blm. p. **Ipsym:** Do przedniejszych win południowych należały: muszkatel, I., alikant. Łoż.

† Ipsymować, uje, ował, † Hipsymować *zaprawiać (wino):* Winiarze wino ipsymując, białkując, siarkując na lagry muszkatelowe, małmazjowe, bastertowe, i innych win dobrych lejąc, psują. Syr.

Ir, a, lm. **y** p. **Jer.** Zdr. **† Irzyk.**

Irade nieod. *pismo, rozkaz, ukaz sultana tureckiego.* <Tur. irâde, z Arab. irādeh, irādet = życzenie, wola, rozkaz>

Iradjacja, i, lm. **e** fiz. *rozpromienienie, złudzenie wzrokowe, polegające na tym, że powierzchnie jasne na ciemnym tle wydają ś. większemi, a powierzchnie ciemne na jasnym tle mniejszemi, aniżeli są istotnie.* <Fr. irradiation>

[Iranja, i, lm. **e]** p. **Gieranja.**

Ircha, y, lm. **y, † Jercha, † Irzcha, † Hirzcha, [Jercha, Łajka]** *skórka barania, wielbłądzia wyprawna, rodzaj mocniejszego zamszu.* <S. Gnm. irah, Śr. Grn. irch, ërch, z Łć. hircus = kozieł>

Ircharz, a, lm. **e** *białoskórnik.*

[Irchować, uje, ował, Jerchować, Łajkować] *zszywać futro z kawałków.*

[Irchowanie, a, blm.**]** czynność cz. **Irchować.**

Irchowy, Irszany, × Irszowy przym. od **Ircha; † Jerchowy, † Jerszany** *zamszowy.*

Iredenta, y, blm., **Irydenta** *stronnictwo polityczne we Włoszech, żądające połączenia z Włochami ościennych krajów z ludnością włoską.* <Włos. irredenta (dom. Italia) = (Włochy) nieoswobodzone>

Iredentysta, y, lm. **ści, Irydentysta** *członek iredenty:* Rząd włoski zmuszony został przez bieg wypadków wytoczyć jawną wojnę iredentystom. <Włos. irredentista>

Iredentystyczny przym. od **Iredentysta:** Iredentystyczne organa prasy rzymskiej.

Irga, i, lm. **i** bot. (cononeaster) *roś. z rodziny różowatych.* Gatunek: I. zwyczajna a. Nieśplik wełnisty (c. vulgaris a. mespilus cotoneaster). <Ukr. ŷrha, Ros. irgà>

[Irkotać, ce, tał] *łechtać, kręcić w nosie* (przy kichnięciu). <?>

[Irkotanie, a, blm.**]** czynność cz. **Irkotać.**

× Irmos, a a. **u,** lm. **y** *krótki wiersz w kancjonałach ruskich, umieszczony nad pieśnią i zawierający jej treść.* <Ros. irmósъ, z Gr. heirmós>

Ironicznie przys. od **Ironiczny.**

Ironiczność, i, blm. rz. od **Ironiczny,** *ironja.*

Ironiczny, × Ironijny przym. od **Ironja,** *pełen ironji, uszczypliwy, drwiący:* Spojrzenie ironiczne. Uwaga ironiczna. Uśmiech I. <Gr. eirōnikós>

× Ironijny p. **Ironiczny:** Pieśń owa w uroczych a ironijnych strofach. Kraśń.

× Ironizować, uje, ował *używać ironji, przymawiać, przycinać, kąsać słówkami, drwić.* <Fr. ironiser>

× Ironizowanie, a, blm., czynność cz. **Ironizować.**

Ironja, i, blm. *sposób uszczypliwy, drwiący wyrażania myśli, mowa szydercza, lekka pogarda:* To zakrawa na ironję! *(= to chyba żarty).* Delikatna, gorzka I. Spojrzał z ironją. Rzekł do siebie z ironją czystego sumienia... Mick. <Gr. eirōneía>

Irreligja, i, blm. *brak religji, ateizm, bezbożność.* Wor. Więcej pokazują irreligji. Śniad. <Łć. irreligio>

× Irrezolucja, i, blm. *niezdecydowanie, niepewność:* Druga połowa chwiała ś. w niepewności i irrezolucji. Kal. <Fr. irrésolution>

× Irrupcja, i, lm. **e** *napad, najście, wtargnięcie, inwazja:* Nie były tak ciężkie irrupcje szwedzkie, moskiewskie, kozackie, kałmuckie i swoich wojsk wielorakich podejmowanie. Kraus. Potrzeba było nagłą irrupcją zalać zbuntowane Wołosze siłą zbrojną. Chodź. <Łć. irruptio>

Irszany p. **Irchowy.**

× Irszowy p. **Irchowy.**

Iryd, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny z gromady platynowej,* Ir. <Now. z Gr. îris, 2 pp. íridos = tęcza>

Iryda, y, lm. **y** bot. **1.** p. **Kosaciec. 2.** bł. p. **Liljowiec.**

Irydektomja, i, lm. **e** lek. p. **Korektomja.** <Now. z Gr. îris, 2 pp. íridos = tęcza + ektomē = wycięcie>

Irydenta, y, blm. p. **Iredenta.**

Irydentysta, y, lm. **ści** p. **Iredentysta.**

Irydolina, y, blm. tech. *zasada w ciężkiej smole kamiennej znaleziona.* <Now. z Gr. îris, 2 pp. íridos = tęcza + Łć. oleum = olej>

Irygacja, i, lm. **e** *skrapianie, zlewanie; skrapianie łąk wodą sprowadzoną rowkami na ich powierzchnię,* nawodnianie. <Łć. irrigatio>

Irygacyjny przym. od **Irygacja:** System, kanał I.

Irygator, a 1. lm. **owie** *ten, co dokonywa irygacji, skrapiacz.* **2.** lm. **y** = a) *narzędzie do skrapiania.* b) *przyrząd do wprowadzania wody w kiszki a. w nos człowieka i obmywania chorych części.* <Łć. irrigator>

Irys, w lp. nieod., lm. **y** bot. **1.** p. **Kosaciec. 2.** bł. p. **Liljowiec.** <Gr. îris = tęcza>

Irytacja, i, lm. **e, × Irytament** *irytowanie, irytowanie ś., drażnienie, pobudzenie, rozdrażnienie; stan drażliwy, gniewliwość:* Doznaje w chorobie swojej ciągłej irytacji. I. nerwowa. <Łć. irritatio>

× Irytament, u, lm. **y** p. **Irytacja:** Zaczepek i irytamentów między naszemi a nieprzyjacielskiemi ludźmi niepodobna rzecz uchronić ś. Radz. K. <Łć. irritamentum>

Irytować, uje, ował 1. *drażnić, jątrzyć, wzburzać; gniewać:* I. ranę. Rzecz ta Turki irytowała. Tw. **2.** × *niepokoić, zakłócać, zamącać:* Podziękowałem za tę łaskę, nie chcąc I. tych zarę-

czyn. Mat. **1.** ś. *gniewać ś., srożyć ś., być wzburzonym:* I. ś. czym, czego. <Łć. irritare>

Irytowanie, a, blm., czynność cz. **Irytować,** *irytacja.*

Irytowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Irytować ś.,** *irytacja.*

Iryzacja, i, blm. p. **Iryzowanie.**

Iryzowanie, a, blm., **Iryzacja** fiz. *mienienie ś. barwami tęczowemi, zjawisko, jakie okazują tkaniny jedwabne, macica perłowa, przedmioty sztucznie farbami metalicznemi pokryte.* <Z Gr. îris = tęcza>

†**Irzcha, y,** lm. **y** p. **Ircha.**

[**Irze, y,** blp.] p. **Jerzeń.**

[**Irzemko, a,** lm. **a**] p. **Jarzemko.**

[**Irzmo, a,** lm. **a**] p. **Jarzmo.**

†**Irzyk, a,** lm. **i** p. **Ir.**

[**Irzymko, a,** lm. **a**] p. **Jarzmo.**

× **Isagogiczny** *wstępny, poprzednio wyjaśniający.* <Gr. eisagōgikós = dotyczący wstępu>

× **Isagogika, i,** blm. *nauka wstępna, zawierająca początkowe wyjaśnienia.* <p. Isagogiczny>

! **Ischjatyczny** *pochodzący z bólu nerwu kulszowego, od rwy kulszowej:* Cierpienia ischjatyczne. <Z Gr. ischíon = staw biodrowy>

[**Isisi!**] w. *hej! a hej!:* I., koniczku, I.! <Okrzyk.>

[**Isk, a,** blm.] bart. *kilkanaście pszczół, wysłanych dla wyszukania nowego siedliska dla roju, mającego opuścić barć.* <ISK>

Iskać, iszcze a. iska, iskał, †**Hiskać 1.** × *szukać.* **2.** kogo a. u kogo p. **Wiskać:** I. dzieci. I. wszy. **I. ś. 1.** p. **Wiskać:** I. ś. ze wszy. Troc. **2.** [I. ś.] (o kurach) *na deszcz prostować sobie dziobem pióra.* <ISK>

Iskanie, a, blm., czynność cz. **Iskać.**

Iskanie się, a ś., blm., czynność cz. **Iskać ś.**

†**Iskarz, a,** lm. **e** *myśliwy.*

Iskierka, i, lm. **i 1.** p. **Iskra:** Bywa więc z iskierki pożar. Fred. M. Z małej iskierki czasem wielki płomień. Widzisz świat w proszku, w każdej gwiazd iskierce. Mick. Przen.: Są gdzieniegdzie iskierki dowcipu w tym dziele. Sł. wil. Nie ma ani iskierki rozumu, dowcipu, gienjuszu, odwagi. Sł. wil. I. miłości. Górn. Iskierki cnót. Skar. I. mądrości. Birk. Przydusić, a. przygasić, a. zagasić wojnę, bunt, herezję w iskierce (= *w zarodku).* **2.** [I.] *trocha, okruszyna, źdźbło:* I. chleba. Ino iskierkę. Ani iskierki (= *ani krzty).* **3.** w lm. bot. *nazwa rośliny: aster zaleśny* (aster amellus). <ISKR>

× **Iskiernia, i,** lm. **e** fiz.: I. prądowa = *baterja galwaniczna.*

Iskiernik, a, lm. **i** fiz. **1.** p. **Elektrogien. 2.** × = **Elektrofor.**

[**Iskierusia, i,** lm. **e**] p. **Iskra:** Ani iskierusi wognia nie znaszła.

Iskra, y, lm. **y,** †**Skra,** [**Jaskra, Skra**] **1.** fiz. *drobna cząstka ciała żarzącego ś. a. płonącego, od niego oderwana i padająca w pewnej odległości:* I. elektryczna, galwaniczna. Krzesać iskry. Rozdmuchać iskrę. Iskry rzucać, miotać, sypać. Sypnął ś. rój iskier. Buchnął snop iskier. I. padła na prochy. Z komina sypały ś. snopy i kłęby złotych iskier. Przen.: Nową iskrę pośród gwiazd rozświecą. Syrok. Wachlarz pozłocisty, powiewając, rozlewał deszcz iskier rzęsisty. Mick. Z oczu wojowników sypały ś. iskry. Sienk. Iskrą zdrowia oko strzela. Mick. Iskrą goreją młodzieńca oczy. Syrok. I. rozumu, humoru, dowcipu, zapału. Uwiadomiony król o rebelji, postanowił ją przygasić w samej iskrze. Nar. (= *zarodku).* I. duszy już ś. nie pali. Mick. Jedna tylko I. jest w człowieku, raz tylko w młodocianym rozpala ś. wieku. Mick. Dotąd iskry młodego zapału tlą w głębi piersi. Mick. Cóż są gminne dzieje? Popiół, w którym zaledwie I. prawdy tleje. Mick. **2.** jub. *djament maleńki, oddzielnie osadzony.* **3.** lek.: Iskry przed oczyma p. **Iskrzenie ś.** Zdr. **Iskierka,** [**Iskierusia**]. Zgr. **Iskrzysko.** <ISKR>

× **Iskrawo** przys. od **Iskrawy.**

× **Iskrawy** p. **Iskrzysty:** Picie tam mają z muszcza na kształt miodowego, na pojrzeniu iskrawe. Paszk.

× **Iskrobitny** poet. *iskry wydający, bijący iskrami:* Wrą podków iskrobitnych po bruku łoskoty. Ejs. <Iskra + BI>

Iskrochłon, u, lm. **y** p. **Iskrochron.** <Iskra + CHŁO(N)>

Iskrochron, u, lm. **y, Iskrochłon, Odiskiernik** *sito a. kapa na kominie, chroniąca od iskier wybuchających wraz z dymem.* <Iskra + CHRON>

†**Iskrodmy** *ogniem tchnący, iskrami ziejący:* Zwierzę iskrodme. Petr. (= *chimera, której padają iskry z paszczy).* <Iskra + DM>

Iskroń, i, lm. **e** bot. p. **Korona.** <?>

Iskrzasto przys. od **Iskrzasty.**

Iskrzasty p. **Iskrzysty:** Oczy iskrzaste kotów. Sak. I. słup dymu. Kon.

Iskrzato przys. od **Iskrzaty:** Zdala na tle szarym I. płoną i lecą w przestrzeń latarnie czerwone. Orzesz.

Iskrzaty p. **Iskrzysty:** Płomienie iskrzate. Przyb. Migoce blask żywy, I. Syrok.

Iskrzący 1. im. od **Iskrzyć,** *iskrzysty:* Iskrzące gwiazdy. Z iskrzącemi oczyma. **2.** min. *posiadający własność iskrzenia:* Awanturyn I. (= *migocący).* <ISKR>

Iskrzeć, eje, ał p. **Iskrzyć:** U skraju widnokręgu iskrzał złotem i purpurą szeroki pas zachodzącego słońca. Orzesz.

Iskrzelica, y, lm. **e** bot. (isertia) *roś. z rodziny marzanowatych.* <?>

Iskrzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Iskrzyć:** I. parowozu. **2.** a. **Migotanie, Scyntylacja** gwiazd, fiz. *nagłe wzmaganie ś. i osłabianie jasności gwiazd, chwiejność ich blasku, często połączona ze zmiennością barwną, objaw zakłócenia przez niepokój atmosfery powodowanego.* **3.** lek. (scintillatio) *migotanie, dostrzegane przez badającego w oku badanym.* **4.** min. *własność niektórych minerałów, jak awanturynu i kamienia słonecznego, posiadania wewnątrz bardzo wielu błyszczących punkcików, wywołujących na pewnych płaszczyznach tychże minerałów migotanie.* <ISKR>

Iskrzenie się, a ś., blm. **1.** czynność cz. **Iskrzyć ś. 2.** lek.: I. ś. w oku (photopsia) = *doznawanie wrażeń światła, nazewnątrz nie istniejącego,* b ł y s k i, l a t a n i e i s k i e r p r z e d o c z y m a, × ś w i a t ł o w i d z t w o.

Iskrzony *zasiany iskrami, oświecony:* Fontanny, iskrzone ogniem lamp. Słow.

Iskrzyca, y, lm. **e** *wielka iskra:* Dziwnie świecące na wysokiej tyce koło, ubrane w komina iskrzyce. Słow. Co i raz I. buchnie mietliskiem. Kon.

Iskrzyć, y, ył, Skrzyć 1. *wydawać iskry, sypać iskrami.* Przen.: I. dowcipem. Stalnej blaskiem I. broni. Hul. Oczami od gniewu iskrzy. Troc. **2.** p. niżej: W Niemnie iskrzą ogniska. Syrok. **3.** *osypywać iskrami, oświetlać:* Księżyc hula wśród

gwiazdek w błękitnym przestworze, iskrzy Niemien złocistą miotłą swych promieni. Syrok. **I. ś., Skrzyć ś. 1.** *rzucać z siebie iskry:* Dla nas ś. niebo iskrzy i ziemia zieleni. Węg. Przen.: Domową wojna zaczęła ś. I. w samej Polszcze. Nar. (= *zapalać ś.*). **2. a. Iskrzyć, Iskrzeć** *błyszczeć, żarzyć ś., świecić:* Gwiazdy ś. iskrzą. Pierwszy raz w życiu uderzył mię w oczy ten przymiot, I. ś. i jak ognie sztuczne, mieniący ś. barwami tęczy. Orzesz. Oczy im ś. iskrzą, gdyby kotowi. Niebo iskrzące gwiazdami. **3.** *perlić ś., pienić ś., burzyć ś., musować:* Wino szampańskie iskrzyło ś. w kieliszkach. Węg. Młodzian, któremu z oczu iskrzy ś. odwaga. Syrok. <ISKR>

Iskrzyk, u, lm. **i** min. **1.** × p. **Piryt. 2.** † p. **Karbunkuł.** Sien.

[**Iskrzyna, y,** lm. **y**] *licha, nędzna iskra.*

Iskrzypląt, u, lm. **y** bot. (quamoclit) *roś.* <Iskra + PLĄT>

Iskrzysko, a, lm. **a** p. **Iskra:** Z komina dymu wylecą iskrzyska. Słow. Od potępieńca głowy z trzaskiem sypią ś. iskrzyska. Mick. Tylko kopyt iskrzyska, a. blask od karabeli, swoje ognie piorunowe na ciemne jary kładły. Słow.

Iskrzysto przys. od **Iskrzysty.**

Iskrzysty, Iskrzaty, Iskrzasty, × **Iskrawy** *iskrzący, iskrzący ś., tryskający iskrami, pełen iskier, błyszczący, żarzący ś.:* On sam i tę jego iskrzysto - gorącą teorję miłości głupstwami nazywa. Od.

Islam, u, blm., **Islamizm** *religja mahometańska.* <Arab. islâm = poddanie ś. (nauce Mahometa)>

Islamiec, mca, lm. **mcy, Islamita, Iślamita** *wyznawca islamu, mahometanin, muzułman:* Mnie w ten sposób islamcy zuchwali na swojego świętego kanonizowali. Syrok. <p. Islam>

Islamita, y, lm. **ci** p. **Islamiec:** U Lermontowa jest bohaterem Czerkies I. Spas.

Islamizm, u, blm. p. **Islam.**

Islandzki 1. bot.: Mech I. a. I. porost p. **Plucnica. 2.** min.: Spat I. p. **Kalcyt.** <Od nazwy wyspy Islandja>

Ismenka, i, lm. **i** bot. (ismene) *roś. z rodziny amarylkowatych.* <Z imienia Gr. Isménē>

†**Isność, i,** blm. p. **Istność.**

†**Isnośćny** przym. od **Isność.**

[**Isny**] p. **Jesny.**

[**Ispa, y,** lm. **y**] *drzewo z gatunku wierzby.* <Nm. [ispe] = Nm. Aspe, Espe = osika>

†**Ispasz, y,** blm. p. **Spaś:** Ktoby, jadąc drogą, zboże komu wypastwił i wydeptał końmi, a za I. pograbić ś. nie dał, takowy winien będzie szkody, co ludzie stronni na ispaszy oszacują, płacić. St. lit. <p. Spaś>

†**Ispaś, i,** lm. **e** p. **Spaś.**

[**Ispensa, y,** lm. **y**] p. **1. Dyspensa.**

†**Ispina, y,** blm. *drzewo ispy, wiklina, giętkie gałązki młode, wici:* Upusty stawowe chróstem gibkim, ispiną a. młodocianą dębiną opleść. Haur. <Nm. [ispe] = Nm. Aspe, Espe = topol czarna>

†**Ist** p. **Isty:** Bądź I. tej pocieszliwej nowiny. Rej.

†**Istba, y,** lm. **y,** [**Istba**] p. **Izba.** Zdr. [**Istebka, Istybka**].

†**Istca, y,** lm. **e** a. **owie** m. p. **Iściec:** Kazimierz W. istcą abo opiekunem testamentu Jana Strzeleckiego przełożył. Błaż. <IST>

[**Istebka, i,** lm. **i**] p. **Istba.**

[**Isteczny**] p. **Isty:** Prawda isteczna. <IST>

[**Istek, tka,** lm. **tki**] p. **Styk.** <p. Styk>

[**Isterny**] p. **Isty.** <IST>

†**Istestwo, a,** blm. p. **Istota:** Arjusz I. a. istność w bóstwie dzielił. Skar.

[**Istewka, i,** lm. **i**] p. **Izba.**

Istka, i, blm., prow. w wyrażeniu: I. w istkę = *kubek w kubek, zupełnie tak samo:* Przytrafiło ś. tobie w Jassach I. w istkę to samo, co mnie w Soroce. Jeż. <IST>

†**Istliwie** przys. od **Istliwy;** †**Istnie:** Szukaliście z nim pokoju, oto go I. macie. Jabł. <IST>

†**Istliwy 1.** *rzeczywisty, istotny.* **2.** *możebny.*

× **Istm, u,** lm. **y** *międzymorze.* <Gr. Isthmós>

Istmen, u, blm. fot. *specjalny rodzaj papieru fotograficznego.* <Ang. eastman>

× **Istnąć, nie, nął** p. **Istnieć:** Najwyższa moc i władza istnie w narodzie. Stasz. <IST>

× **Istnia, i,** blm. p. **Natura:** Aż ś. stanie taki lichy, że padając, dojdzie chyba do roślinnej istni grzyba. Krasiń.

†**Istnie** przys. od **Istny,** p. **Istliwie:** I. w sobie Boga mieć będziesz. Pśń. kość.

Istnieć, eje, ał, × **Istnąć, Bytować, Egzystować** fil. *być rzeczywistym, trwać w rzeczywistości:* I., wyraz utworzony przez Staszyca, w dzisiejszym języku filozoficznym zupełnie zastępuje wyraz: egzystować. Bóg istnieje a. nie istnieje, nie trzeciego być nie może. Co istnieje, nie może przestać bytować, nie może stać ś. niczym. Formy tylko znikają, ale substancja istnieje wiecznie. Zawieszenie broni istniało o tyle, o ile sam Chmielnicki z jednej, a król i hetmani z drugiej strony nie wyruszyli w pole. Sienk. <IST>

Istnienie, a, lm. **a** czynność cz. **Istnieć; Bytowanie, Egzystencja, Egzystowanie, Istność, Isność:** Filozofja dotąd nie zdobyła ś. na dowód istnienia świata zewnętrznego, chociaż niedorzecznością jest dowodzić jego nieistnienia. Wszelkie I. jest w ręku Boga. Osobowe I. duszy po śmierci jest wierzeniem i pożądaniem miljonów, ale faktem udowodnionym nie jest. Noc, noc wieczysta głuszą przedbytową otacza kręgi drgające istnienia. Asn. Teraz miłość już nie jest dla poety potęgą druzgoczącą ludzkie istnienia. Chm. Definicja istnienia a. × egzystencjalna, p. **Egzystencjalny.**

†**Istnostny** p. **Istotny.** Smotr.

Istność, i, blm., †**Isność 1.** p. **Istnienie:** Ogromna pamięć, z myśli uwita łańcucha, świadczyła o istności przedżywotnej ducha. Słow. **2.** p. **Jestestwo:** Wszelka I. na ziemi daje świadectwo o Stwórcy. Najwyższa I. = *Bóg* (= *najwyższa istota*). Całą istnością połączeni ściśle. Mick. **3.** p **Substancja. 4.** × *postać, kształt:* Widziałem moce istności szkaradnej. Słow.

Istny, †**Isty,** †**Histy 1.** †*istotny, prawdziwy, rzetelny, pewny, rzeczywisty:* Malarze, gdy obraz z obrazu malują, a żywej twarzy nie widzą, od samej rzeczy istnej prędko odstępują. Skar. T. istna prawda. Żona istna a. zakonna. Św. z Woc. Pożyczacz tyle szkody od dłużnika wyciągnąć ma, kako wiele było istnych pieniędzy. Mac. z Roż. **2.** *czysty, szczery, wierutny, prawdziwy:* I. Niemiec, sztuczka kusa. Mick. Dalej kłótnia, hałasy, istna wieża Babel. Mick. Lew, prezes, I. pańskich ideał nałogów. Mick. Istna małpa. Istne głupstwo. I. warjat. **3.** † p. **Isty. 4.** [I.] *ten sam, ten właśnie:* Ludzie skarzyli sosadowi temu istnemu, co to uczynił. <IST>

[**Istny**] p. **Jesny.**

†**Isto,** [**Isto**] przys. od **Isty:** Cośmy kolwiek postanowili z wami, to pewno a I. bądź. Leop.

× **Istoczenie, a,** blm., czynność cz. **Istoczyć:** Bóg pierwszy materję różnym kształtem odział, zrobiwszy w istoczeniu martwych rzeczy podział, a rzeczom żywym różne stopnie życia nadał. Przyb. <IST>

× **Istoczyć, y, ył** *tworzyć, kształcić, kształtować, formować, istotę dawać:* Szabla kraje rozpościera, a pióro je istoczy. Kras.

1. Istorja, i, lm. **e I.** × p. **Historja:** Nieznany autor polski wydał w r. 1540 książeczkę p. n. „I. o Świętym Józefie Patryarsze starego zakonu, którego byli bracia zaprzedali.“ **2.** [Istorje] lm. *bajki, przypowieści, dykteryjki, anegdoty.* <p. Historja>

2. Istorja, i, lm. **e** czcion. p. **Justorjum.**

[Istoryja, i, lm. **e]** p. **Historja.**

† **Istość, i,** blm. rz. od. **Isty.** Hrb.

Istota, y, lm. **y** (ogólne i fil.) **I.** a. † **Istestwo,** fil. × **Esencja** *rzeczywista natura a. przyrodzenie czegoś; grunt, treść, jądro czegoś; to, co jest w czymkolwiek stałe, niezmienne, podstawowe; sama rzecz w przeciwstawieniu do jej przypadkowych przymiotów, odmian, przeobrażeń:* Śród zawiłych objawów trudno zbadać istotę tego procesu. I. czynu. Istotą moralności jest miłość bliźniego. W tym tkwi I. złego. I. dziejów jest zawsze ta sama *(=duch).* Wyłuszczyć istotę czegoś. × Powiem ci istotę listu jego. L. *(=treść).* I. Sakramentu. I. chleba i wina zamienia ś. w ciało i krew Jezusa Chrystusa. Bóg jest z istoty swojej dobry. Często co złe z pozoru, dobre jest w istocie. Kras. **W istocie** przys. = *istotnie, w gruncie rzeczy, rzeczywiście:* W istocie ma słuszność. W samej istocie = *w samej rzeczy.* **2.** fil. p. **Substancja:** U podstawy wszech zjawisk tkwi ich I., zwana substancją. **3.** *rzecz, mająca bytność, ciało istniejące, jestestwo, istność:* I. niezłożona lub prosta, której pierwiastki nie są jeszcze wiadome. L. Wszystko nam zdać ś. musi cieniem lub istotą. Przyb. I. najwyższa *(=Bóg).* Moja droga istoto! Człowiek składa ś. z dwuch istot, całkiem od siebie różnych, to jest z duszy i z ciała. Śniad. I. rozumna. Ma ś. wikłać w me losy niewinna I.? Mick. Biol.: I. żyjąca a. ożywiona, ustrojowa, organiczna, a. ustrój, organizm *(=zwierzę, roślina a. pierwotniak).* **4.** † *substancja, realność, majętność, mienie, posiadłość:* Dam wszystką istotę miasta tego w ręce nieprzyjaciół. Leop. **5.** † *zastaw, zakład, fant, kaucja.* Rej. Dobra sierocińskie opiekunowie powinni pod pewną istotą, sub certa hypotheca et satisdatione sprawować. Groic. Rękojemstwo, kiedy kto ręczy o dostanie prawa, to w prawie istotą a. gwarem zowią. Sz. Daliście na ś. cyrografy i mocne istoty. Rej. *(=† istotne listy, zobowiązania, rewersy, zapisy).* **6.** † *potwierdzenie, upewnienie:* Tego istotę mamy w zakonie. Epistola a. list Rabi Samuela 1538. **7.** † *eksperyment, doświadczenie.* **8.** † *esencja, najważniejsze części składowe:* Wyciągnąć z zioła istotę jego. L. **9.** [I.] *pewność:* Lepszá jest gárść istoty, niż miech nadzieje. Prz. **10.** a. × **Iścina** anat. (essentia s. substantia) *utkanie, treść, skład, tkanka tworów ustroju:* I. gębczasta (e. spongiosa), (p. **Gąbczasty**), komórkowata (e. cellularis), kostna (s. ossea), siatkowata (s. reticularis), szara a. korowa mózgu (s. grisea s. corticulis), biała a. rdzeniowa mózgu i rdzenia (s. alba s. medullaris), szklista zęba a. szkliwo, zbita (compacta) i t. d. Zdr. **Istotka.** <IST>

† **Istotimię, enia,** lm. **ona** gram. *rzeczownik.* <Istota + Imię>

Istotka, i, lm. **i** p. **Istota:** Przez brak obycia ś. z tego rodzaju istotkami, zaczął ją traktować, jak dorosłą pannę. Dąb.

Istotnie przys. od **Istotny,** *w istocie, rzeczywiście, w samej rzeczy, naprawdę:* W porządku rzeczy od I. potrzebnych zaczynać należy. Kras. Wynalezienie machiny parowej I. przeobraziło stosunki ekonomiczne. Było to I. chłopskie wesele. Tak jest I. Było też I. na co patrzeć.

Istotność, i, blm. rz. od **Istotny.**

Istotny, † **Istnostny I.** *do istoty czegoś należący, istotę czegoś stanowiący:* Cecha, właściwość, treść, część, zmiana istotna. Przymiot I. **2.** *prawdziwy, rzeczywisty, faktyczny, aktualny:* Doszedł istotnej przyczyny tego. Istotna to prawda. Troc. **3.** † List I. p. **Istota:** Brali cyrografy a istotne listy. Rej. **4.** gram.: † Imię istotne a. † Istotimię = *rzeczownik.* **5.** × lek. (essentialis) *samodzielny, samoistny:* Gorączka istotna. Porażenie dziecięce istotne (paralysis essentialis infantum). <IST>

Isty, † **Histy,** † **Ist I.** p. **Istny:** A gdyby pasterz nie patrzał owiec swoich, to rzecz ista i prawdziwa, iżby, błądząc, samy owce poginęły. Kazania r. 1555. Za istą wam prawdę powiadam. Leop. To ista jest (rzecz), że im córek naszych nie możemy dać. Leop. I. łotr, I. błazen! L. To w istej prawdzie inaczej się ma. Górn. *(= istotnej).* Daj ciało przyjąć, które z Panny czystej wziął (dom.: Jezus), chcąc nas wrócić do swobody istej. Grabow. Za iste. Ps. flor. *(= zaprawdę, prawdziwie).* **2.** † *pewny, przekonany:* Bądźcie tego iści, że ja zawżdy z wami będę. Rej. **3.** † ten I., on I. i [ten I., on I.] = *ten sam:* Przysiągłby każdy, że to ten I. Pot. Pokazując rany i blizny, utwierdził Jezus swoje zmartwychwstanie w tymże istym ciele. Wuj. Ta ista statuta alibo ustawienia twardo chować. Św. z Woc. Nieszczęsny nad wszystkimi młodzieniec on I. Km. **4.** † a. † **Istny** *ten:* Łokietek, królem możnym i sławnym będąc, pewna ista, iżby u mordercy Witenesa córki swemu synowi za żonę nie wziął. Stryjk. *(= to pewna).* **5.** [I. a. **Iwerny, Isteczny, Isterny]** *takusieńki, ten sam, prawdziwy, istotny, rzeczywisty:* Muszę maszerować na wojenkę istą. Do miłej pojadę, iste słowa przywiezę. To je isto, jak słońce na niebie. Istom ci prawde pedziáł. <IST>

[Isty] *dużo jedzący, żarłoczny, obżarty:* Ona była zawsze ista i jest ista. <JAD>

[Istybka, i, lm. **i]** p. **Istba.**

[Istygować, uje, ował] p. **Instygować.** <Łć. instinguere>

[Istygowanie, a, blm.] czynność cz. **Istygować.**

† **Istyk, a,** lm. **i,** [**Istyk**] p. **Styk.** <p. Styk>

! **Istynny** *prawdziwy, rzeczywisty, istotny:* My istynni zabójce twojej rodziny. Słow. <Ukr. ystynyj>

[Iszczeć, y, ał] *skarżyć.* [**I. ś.]** *skarżyć ś.:* Dzecko sę iscy, ze je nanka biła. <ISK>

Iszczenie, a, blm., czynność cz. **Iścić.** <IST>

[Iszczenie, a, blm.] czynność cz. **Iszczeć.**

Iszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Iścić ś.:** Widział wszędzie za granicą I. ś. tej siły. Kasz.

[Iszczenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Iszczeć ś.** <ISK>

[**Iś**] p. **Iść.**

[**Iści**] p. **Iście:** No I. = *tak jest.* <IST>

Iścić, i, ił I. *ziszczać, spełniać, dopełniać, uskuteczniać, dotrzymywać:* Niechaj iści każdy, kto co obiecał. Górn. Boże mój, ty iścisz me prośby.

Kochan. Iścił panu przysięgi. Leop. **2.** † a. † **I.** **ś.** komu = *uiszczać ś.*, *wywiązywać ś. z długu:* Ci, co pożyczają, gdy im nie płacą, a nie iszczą, tedy już nikomu potym nie wierzą. L. Jeśliby ś. kredytorom nie chciał I. Warg. **3.** † kogo = *zjednywać*, *pozyskiwać kogo*, *upewniać ś. co do kogo:* Wielkim zaklinaniem iszczą go sobie, aby o tym milczał. L. **4.** † kogo = *naśladując*, *wyobrażać; naśladować*, *udawać:* Małpy kochają ś. w człowieku i iszczą rade ludzie. Haur. **5.** † *potwierdzać*, *zapewniać*, *zaręczać:* Iszczą cię o tym pisma. Rej. Opowiedzieć nam raczył, iszcząc nas istotnie, iż to żadnego nie minie, kto wierzy weń. Rej. Jeśliby jeden drugiemu zostawił dobra, iszcząc dług i obiecując go zapłacić... Groic (= *gwarantując*). Musi być wszem w nienawiści, jak w ewangieljej sam Pan Chrystus iści. Piosnka cudna (= *twierdzi*, *dowodzi*). **I.** **ś.** **I.** *ziszczać ś.*, *uskuteczniać ś.*, *spełniać ś.*, *stawać ś. w istocie*, *urzeczywistniać ś.*, *sprawdzać ś.:* A co ona prorokuje, to ś. zawsze iści. Sienk. Jakie niepojęte skutki iszczą ś. w buchających ogniem górach. Stasz. **2.** † *dotrzymywać słowa*, *obietnicy*. Troc. **3.** † p. wyżej. **4.** † *polegać*. Rej. **5.** [I. ś.] *niepokoić ś.*, *troszczyć ś.*, *martwić ś.*, *gryźć ś.*, *frasować ś.* <IST>

Iście, [**Iści**, **Iśnie**] przys. **I.** *istotnie*, *prawdziwie*, *doprawdy*, *rzeczywiście*, *w rzeczy samej*, *zaiste*, *pewnie*, *niewątpliwie:* Fotografję tego pochodu wykonano z I. amerykańskim pośpiechem. Przepyszna, I. rycerska postać. Sienk. Gdyby pan mój był u tego proroka, iścieby go uzdrowił. Leop. Rzekł Jezus: „Wierzycie, iż wam to mogę uczynić?“ Odpowiedzieli: „I., Panie!“ Wuj. (= *tak jest*, *owszem*). Córka moja wyrodna domu książęcego godność I. splamiła. Mick. Bo iż pewnemi środki ten Pan czyni z nami, mamy I. rozumieć, że go słyszym sami. Wen. Wiedz to, królu, I.; tamci ś. Chrystus narodzi. Pśń. kość. **2.** † *wprawdzie*, *co prawda:* Godyć I. są zgotowane, ale którzy byli proszeni, niegodni. Leop. **3.** † *mianowicie*, *to jest*. Troc. <IST>

× **Iście**, **a**, blm., czynność cz. **iść**. Skr. <I(D)>

Iściec, **śćca**, **stca**, a. [**szca**] lm. stce a. [**szce**], † **Istca** **I.** † *istotny właściciel*, *prawy właściciel:* Gdy kto rzecz znalezioną u kogo kupi, a I. ś. o tym dowie, tedy mają wrócone być pieniądze, a iścizna oddana. Haur. **2.** † *rzeczywisty wierzyciel*, *kredytor:* Lepiej być iścem, niźli dłużnikiem. Petr. I. vel pożyczacz. Tuch. **3.** † *właściwy dłużnik*, *debitor:* I. zaprzał ś. długu. Tarn. I., słowie (= to jest) pirwszy dłużnik. Mac. z Roż. **4.** † *ten*, *od którego coś istotnie*, *rzeczywiście pochodzi; prawdziwy zastawca*, *przedawca*, *właściciel pierwotny:* I. albo obrońca nie jest ten, który dowodzi, iż rzecz ona pierwej jego była, a teraz jest moja; ale ten jest prawdziwym iścem, do którego ś. ciągnę o rzeczy przedane a. darowane, których u mnie kto inny dochodzi. Sz. Zaprowadził wskrzeszonego Piotra św. Stanisław do króla, mówiąc: „Oto masz samego istca, któremu tę wieś zapłaciłem.“ Skar. **5.** † *poręczyciel; zastępca*, *ewiktor:* Zamiast istca zastaw dał. L. Rzecz sprawował przez istca. Tarn. **6.** † I. testamentu = *wykonawca*, *egzekutor*. **7.** † *świadek:* Księżyc, I. na niebie niepłonny. Kochan. **8.** † p. **Aktor**: Gdy wójt fordruje sirotną rzecz, może li z nią czynić jako I. Ort. W pozyskaniu szkody swej I. a. powód nie ma być przypędzon ku przysiędze na szkodę zyskaną. Mac. z Roż. **9.** [I.] *właściciel ruchomości*. <IST>

Iścina, **y**, lm. **y** **I.** † p. **Iścizna**. Kś. sąd. Łęcz. **2.** × anat. p. **Istota:** I. gąbczasta kości p. **Gąbczasty**.

Iścizna, **y**, lm. **y** **I.** † *prawda istotna*, *rzeczywistość*, *rzetelność:* Fałszywe miewasz omamienia, gdy ślepo nie iścizny, lecz ś. imasz cienia. Toł. **2.** † *własność prawa:* Każdy swojej iścizny jest własnym panem. Haur. **3.** † i [I.] a. † **Iścina**, † **Hiścina** *gotówka*, *należność*, *pieniądze*, *suma główna*, *kapitał:* I. ani zakład nie był odpuszczony. Papr. Pożyczacz a. iściec ma wziąć za szkodę tako wiele, ilko iścizny, a nie wiancej. Mac. z Roż. Z iściznom ci pockám, ino mi lichwe rzetelnie wypłać. Przen.: Wpływy te przerobione i przetrawione zostały działaniem potężnego czynnika, będącego już iścizną samego poety. Chm. **4.** × *istota:* Ty, coś rozkazał człowieczej iściźnie, by nędzną siłą i kolebką mała, przez moc ofiary ś. wyanielała. Krasiń. **5.** [I.] *średnia kupka w grze w orzechy*. **6.** × apt. *naciąg*, *esencja*. <IST>

† **Iścowy** przym. od **Iściec**.

Iść, **idzie**, **szedł**, **szła** a. † **szedła**, **szło**, nieos. † **szto** = *szli*, *chodzono*, † **Ić**, [**Iś**, **Ić**, 1 os. lp. **idem**, 1 os. lm. **idemy**, 3 os. lm. **idią**, **idzią**; tryb rozk. **idzi**, **dzi**, **id-ze**, lm. **idzice**, lpd. **idźwa**, **idźta**, im. **idący**, **idocy**, **idzony**, **idziony**, **idzięty**] **I.** *dążyć pieszo; kroczyć*, *stąpać*, *postępować;* dok. *pójść:* O żołnierzu tułaczu, który borem, lasem idzie, z biedy i z głodu przymierając czasem. Mick. I. do góry, na dół, naprzód, wtył, na przodzie a. przodem, w tyle. I. parami (= *postępować*). I. jeden za drugim a. gęsiego. I. sporym, rączym, szybkim, wolnym, żółwim krokiem. Przen.: Sprawa ta idzie żółwim krokiem. Kras. I. szybko, wolno, powoli. I. na traf, na chybił trafił, na oślep. I. do miasta, na targ, do teatru. I. w drogę, na wygnanie (= *udawać się*). Jak nie wylinieje koń do świętego Jana, niech idzie do drugiego pana. Prz. I. z kim w parze. Idź precz, gapiu! (= *poszedł*). Idź z Bogiem! Idź do djabła, do kata! Idź do choroby! Kn. Idź sobie precz! (= *odejdź*). Idź do licha! A idźże do licha! Idź mi z oczu! (= *zejdź*). Idźże, o idźże, jużże idź; idzieszże, idźże idąc; idźże na nogach, idźże obiema nogami, idźże dziś, maszli I. Kn. (= *ruszaj ś.*). I. najkrótszą drogą. Wojsko idzie na wojnę (= *ciągnie*). Hrabia Wallenrod szedł do Palestyny. Mick. I. na mszę, na bal, na przechadzkę, na polowanie, na piwo, na obiad, na przechód, z potrzebą. I. na grzyby, na ryby. I., aby... (= *pójść*). I. na śmierć, na stracenie, na bój, w ogień, na bagnety, do szturmu. I. do spowiedzi. [I. na flis]. I. po wodę, po wino, po brata. I. za kim zblizka, zdaleka. I. jeść. I. odwiedzić chorego. Idź między ludzi i na służbę przystań. Mick. W oktawę Ciała Bożego szto z procesją do kościoła Ciała Bożego. Hrb. I. przed kim (= *poprzedzać go*). Przen.: Gdzie stąpili, szła przed niemi trwoga. Mick. I. pod wiatr, z wiatrem. I. spać (= *położyć ś.*). I. na spoczynek (= *udać ś.*). Nigdy z takim czołem nie idzie zbrodnia. Mick. Pieczone gołąbki nie idą same do gąbki. Prz. (= *nie wchodzą*). Piechota, idąc murem naprzód, raziła nieprzyjaciela. I. z torbami (= *na żebraninę; zubożeć ze wszystkim*). Przen.: I. w co = *posuwać ś.*, *zapędzać ś.*, *brnąć w co*, *postępować w czym:* Młody ten pan szedł z cnoty w cnotę. Skar. Idę w lata, starzeję ś. Kn. (= *zachodzę*). [On chciał I. z nią w złe rozkosy]. [Gęsię w sypuły idzie] (= *dostaje sypuł na pierze*). Bez żadnych dalej idących zamiarów.

Chm. I. za czym=*gonić, uganiać ś. za czym, chodzić koło czego; ubiegać ś., dbać, starać ś., troszczyć ś. o co, stać o co, mieć co na względzie:* Idę ja za chlebem, za żołdem, za obrywką; kto dał, ten dał, by jedno dał. Birk. To szczęście, to jest dobro nasze, za tym idziem. Groch. Gmin za szczęściem I. przywykły. Nar. Przen.: *trzymać ś. czego w postępowaniu, postępować:* Idę porządkiem alfabetu szlacheckich imion w dziele moim. Nies. Prośbą I., niźli gwałtem wolał. Żebr. Bóg mi świadkiem, że prawdą, a nie fałszem idę. Zim. Dobrze I. miarą. Górn. Idąc z wami zgodą, w Sycylji mieszkała. Ustrz. Witołd obraził ś. do Krzyżaków, że z nim nieszczerze szli. Biel. M. Jeśli zechcesz I. po starym trybie, spuszczaj ś. na mnie. Mick. Twojego torem idąc wynalazku... Mick. Przen.: Iść po rozum do głowy *(=skoczyć).* I. przez co=*przechodzić:* I. przez rzekę, przez most. Wojsko szło przez miasto z muzyką *(=przeciągało).* I. za pogrzebem. I. za kim. Przen.: *następować:* Idzie jedno za drugim. Mówiłem dotąd o herbach kapituł; idą już herby wojewódzkie. Nies. Wszystko to pokazuje ś. z wyższych słów i z pozad idących. Salin. Wiersze te łacińskie tak idą w polskim... Warg. *(=tak brzmią, jak następuje).* Kup, jak idzie = *jak następuje jedno po drugim, bez wyboru.* Przen.: Idzie pomsta za grzechem policzonym krokiem. Pot. *(=ściga go).* Przen.: I. za czym = *wynikać, wypływać, wywiązywać ś., przychodzić:* Jeśli to zajęcie jest przyjemne, nie idzie za tym, abym ś. mu miał oddawać. Ubieganie ś. o zysk i, co za tym idzie, szukanie sławy z osiągniętych rezultatów pieniężnych, nie jest zadaniem instytucji filantropijnej. Wiązanie rzeczy podobne, gdy co za czym idzie, consequentia. Kn. Jeśli Słowo jest Bóg, koniecznie to I. musi, iż jako Ociec jest wieczny, tak też i Syn jest wieczny. Żarn. Za dobrym wychowaniem wiele dobrego idzie kościołowi bożemu. Skar. Urzędy za złotem i korupcjami idą. Kłok. Przen.: I. za kim, za czym =*wstępować w ślady czyje, naśladować kogo, zapatrywać ś. na kogo, stosować ś. do kogo a. do czego, trzymać ś. czego:* Kto chce I. za mną, ma nosić krzyż swój. Wuj. Poddany idzie za pany. Kn. Uczniowie idą za przykładem mistrza. Kłok. Jam atoli szedł za prawami rozsądku. Śniad. Turcy idą za nauką Mahometa. Star. Wielki świat idzie za modą. L. I. za czyją radą, wskazówką *(=postąpić zgodnie z nią, usłuchać jej).* I. za życzeniem własnym. Chm. Sam przeciw sobie nauczam, żywot za językiem nie idzie. Skar. I. w czyje ślady. Waszym śladem idziem. Mick. Idąc w ślady swych przodków, bił ś. i nie dbał o przyszłość. Mick. Ona to (pieśń) idzie za młodzieńcem w ślady. Mick. Przen.: *bić, uderzać:* Wino do głowy idzie. Szukać przykładów nie trzeba, same historje idą w oczy. Birk. Przen.: I. na kogo=*następować, uderzać, nacierać na kogo, napastować go:* Idźmy z ochotą na nieprzyjaciela. Kras. U nas w pułku gadali, jak szli na Francuza, że Bonapart czarował. Mick. Kto idzie na niedźwiedzia, łóżko nagotuj, kto na dzika — mary. Prz. I. na kogo pieniędzmi, praktykami, sztuką, dołki pod kim kopać, sztuki zażyć. Kn. Przen.: *przechodzić, schodzić, mijać, upływać, uchodzić, biec:* W tak słodkim życiu szły dni raptownie. Kras. Życie szło żółwim krokiem. Chm. Kto miłej nowiny czeka, dni idą rokiem, miesiącem godziny. Szymon. *(=stają ś., ciągną ś., wloką ś.). Nadchodzić, dochodzić, przystępować, następować, przybliżać ś., zbliżać ś., przychodzić:* Oto już idzie. Ku tobie rano z himnami, a w wieczór idziem z prośbami. Groch. Za czasem wszystko idzie, wiek wszystko przynosi. Min. Patrzcie-no, jak nam dostatki same do rąk idą. L. Z oczu wiele idzie do serca. Karnk. Koniec idzie wszem rzeczom, samemu człowiekowi. Groch. Wierz mi, żeć idzie godzina, kiedy ani na tej tu górze, ani w Jeruzalem będziecie Boga chwalić. Sekl. Wiek idący i co teraz stoi wspólnym was prosi głosem, ci ś. chcą w wolności rodzić, a ci umierać. Bardz. Idzie jesień i zima, synów niéma i niéma. Mick. I. na co, ku czemu=*mieć ś. ku czemu, zbierać ś., zanosić ś. na co:* Już idzie ku wiośnie. Dopiero jej na szesnasty rok idzie. [Do płaczu mi idzie]. [Szło jej na większe lata] *(=rosła, wzrastała).* **2.** przen. *jechać; mknąć, pomykać, sunąć, posuwać ś., ciągnąć, przeciągać, lecieć, biec:* Pociąg, poczta szybko idzie. Piłka idzie górą. Pocisk idzie wysoko. Bezwładna szabla po pancerzach dzwoni, a. ś. zwija, odbita żelazem, a. uchybia, a. idzie płazem. Mick. Psie głosy nie idą pod niebiosy. Prz. *(=nie wzbijają ś., nie wznoszą ś.).* List szedł do mnie dwa dni. Niewód idzie z cicha. Mick. Chmury idą dziś na wschód. I. wodą=*płynąć, żeglować:* Szkuty do Gdańska idą. Fl.: Tratwa idzie płotem a. rakiem=*płynie wpoprzek rzeki,* in. d a ł a o b e r t a s a. *Sunąć ś., wchodzić, wlazić, wsuwać ś. a. wychodzić, wylazić, wysuwać ś.:* Śruba, sonda idzie. **3.** przen.: *chodzić, być w ruchu, być czynnym, nie stać, funkcjonować:* Zegar, fabryka, maszyna idzie. ✕ Zegar późno idzie. Troc. *(=spóźnia ś.).* Nie miał jako swego kupna obwarować, ponieważ sądy nie szły. Warg. *(=nie odprawiały ś.).* Aby sławie boskiej było dobrze, aby służba jego szła, i chwała ś. jego rozszerzyła. Skar. *(=nie ustawała, postępowała).* Niech sobie rządy tak idą, jak idą. Boh. Wszystko idzie po dawnemu, dawnym trybem. Wykłady szły swoim trybem. Chm. Wszystko idzie, jak w zegarku. Robota idzie *(=postępuje).* Nie odgadnę wcale, jakim dziś wszystko idzie u nas torem. Mick. Piec idzie, gdy w piecu ruda topnieje; przeciwnie stoi, gdy w nim ognia niemasz, gdy ruda nie topnieje. Os. J. Idzie piec, wyrażenie hutnicze na oznaczenie czynności pieca. Łab. Wszystko idzie jak na przekór, jak z kamienia, oporem, z łatwością, jak po maśle. **4.** przen. *wieść ś., powodzić ś., darzyć ś., zdarzać ś., szykować ś., udawać ś.:* Handel idzie *(= prosperuje).* Ten towar idzie *(=popłaca, ma wzięcie).* Jak interes idzie? Jak ci teraz idzie? Jak ci idzie z robotą? Idzie jak z płatka. Gniewa ś., iż rzeczy źle idą. Kras. *(=stoją; źle biorą obrót).* Chciał żyć spokojnie, co mu jednak I. nie mogło. Warg. Umiejętność jakoś mu nie idzie. P. Koch. *(=nie klei ś.).* †I. komu = *służyć, uchodzić komu.* Skr. [Rozmaryn ich pięknie idzie] *(= rośnie, wschodzi).* Nasze fabryki tak dobrze idą, jak zagraniczne. Os. J. Wszystko wtenczas piękną szło robotą, gdy rząd swój sprawowała bogobojność z cnotą. Min. Nie szła mu sztuka. P. Koch. Rzecz ta szła mu oporem. Chm. Pisanie historji nie szło. Chm. Czytając, odpuść, gdzie słabo mowa idzie. Skar. *(=kuleje).* Pustelnik go pyta: jakże świat idzie? izali ś. bardzo nie odmienił? L. *(=co ś. tam dzieje, co słychać na świecie).* **5.** przen. *mieć kierunek, być zwróconym, wychodzić, prowadzić, wieść:* Droga ta idzie do Warszawy. Z prawej strony idą drzwi do pokojów panny Teresy. L. Widać tam różne pagórki, które idą do morza. Łęcz.

(=*ciągną ś., zmierzają*). Że Francja wszystka na północ idzie, prędka bywa zima. Warg. (=*jest wysunięta*). Dąbrowa przerywana wązkiemi wpoprzek idącemi łąkami (=*przechodzącemi*). Na tej tkaninie idą wzdłuż prążki (=*są*). **6.** przen. *kursować, być w biegu, mieć kurs, cenę, walor, płacić:* Czerwony złoty szedł groszy 14. Cz. Talar szedł po złotych 3. Grod. Bankowe cedułki szły zamiast pieniędzy. Świt. Był gotów płacić srebrem a. pieniędzmi natenczas idącemi. Sz. Idzie po temu zboże. Kn. (=*płaci, sprzedają je, kosztuje*). Przen.: *uchodzić, popłacać, wypadać, ważyć, znaczyć:* Pogódźmy ś., niech idzie jedno za drugie. To nie idzie! (=*nie przystoi, nieładnie!*). Tak nie idzie! Nie chcieli, żeby w tym I. miała jaka wymówka. Górn. Jeno ś. nie śmiej, bo nie idzie. Sienk. Widzę, że u tych rozbójników żadne nie idą wywody. Pot. Mogłaby im ta racja I., gdyby dusza bez ciała żyć nie mogła. Sak. Ale mu ta wymówka ani dowody nie szły. Górn. Płazem idą bezprawia. L. Tak nie idzie; to nie po gospodarsku. Przen.: †I. za co=*uchodzić, słynąć, być uważanym, być mianym:* Jerozolima szła za najpiękniejsze miasto całego Wschodu. Ustrz. **7.** dokąd=*dochodzić, dostawać, sięgać, ciągnąć ś., rozciągać ś. aż do...:* Woda mi do pasa idzie. L. Ziemica ta wzdłuż na 1240 kroków szła, a wszerz na 180. Warg. Szklana z pod twej stopy pod niebo idzie równina. Mick. (=*rozciąga ś.*). **8.** I. w górę=*brać górę, podnosić ś., górować, wzmagać ś.:* Idzie wzgórę cena, zboże, drożeje. Kn. Zgręzy idą w górę (=*spływają*). Fusy idą na dół (=*opadają*). Barometr idzie w górę. Nauki i kunszty, idąc w górę, do wielkiej doskonałości przyszły. L. Familje jedne wysoko idą, drugie na dół. Birk. Młody koń w pieniądze idzie, stary z pieniędzy wychodzi. Prz. (=*drożeje*). Intryga idzie w górę a. do góry. Sł. wil. (=*tryumfuje*). **9.** skąd = *brać początek, poczynać ś., wypływać, wychodzić, pochodzić, wszczynać ś.:* Wielkie rzeki z małego idą źrzódła. Lach. Kapłaństwo i królestwo z jednego źrzódła, to jest od Boga idą. Skar. Idzie to od osoby, którą bardzo szanuję. Sł. wil. Jednemu z sukcesorów, z niego idących, sumę tę zostawił. L. Grunt, od rodziców idący. P. Cheł. Z twojej ręki, Boże, idą wojny, klęski, zwycięstwa. Birk. Zapach ambrozji z jej włosów rozpuszczonych idzie (=*bije, rozchodzi ś.*). Z Bóstwa idzie godne Bóstwa pienie. Mick. ✕To słowo z francuskiego idzie. Troc. ✕Idzie z gockiej familji. Troc. **10.** *płynąć, lecieć, ciec, sączyć ś., broczyć:* Krew idzie z nosa. Ślina idzie do ust. †[Deszcz idzie]=*pada:* Dżdże ustawicznie szły a szły przez całe lato. Biel. M. Nie świeć (księżycu), niech na nich dżdże idą. Karp. †Idzie grad, śnieg, mgła. Troc. [Woda idąca] (=*bieżąca, płynąca*). Nie mogli ś. wrócić do brzegu, bo morze szło a burzyło ś. na nie. Wuj. (=*im dalej, tym bardziej burzyło ś.* B. G.) Pieniądze idą (=*wychodzą*). **11.** *trwać, nie ustawać:* Z murów strzelba gęsta szła. Biel. M. Trzech było strzelców, a szedł ogień nieustanny. Mick. Szły dzień na dzień uniwersały, pełne potwarzy i fałszów. Ust. (=*były wydawane, zjawiały ś., wychodziły*). Tadeusz odpowiadał śmielej, szła rzecz dalej. Mick. Wiwaty szły ciągiem porządnym. Mick. Wieść szła, iż w panieńskim stanie do końca żywota być chce. Mick. **12.** *liczyć ś., przypadać, należeć ś., płynąć:* Zarobków niema, a tu komorne idzie, dzieci chcą jeść. Winy tej połowica sądowi, a połowica aktorowi I. ma. Vol. Wszystkim tym mistrzom płaca idzie z intraty kolegjum. Star. Szyję stracił, a skarby jego idą na króla. Troc. (=*przechodzą*). Idzie mi tyle z majętności, przychodzi mi tyle. Kn. Idzie płaca, żołd. Kn. (=*ciągle dochodzi*). Z prowincji tych służba sułtanowi ustawicznie idzie. Paszk. **13.** I. do handlu, na targ, na stół, do kuchni=*być przeznaczonym:* Tak przygotowane zapałki idą do handlu. Z zapasów tych zaledwie połowa idzie na stół pański. **14.** I. za mąż=*wychodzić, iść, pójść za mąż:* Chcesz I. za niego? Zacnych książąt córką będąc, szłam w książęcy dom zacny. Kochan. Gdy ubogi idzie za bogatą, białogłowa pojmuje męża, nie mąż żonę. Petr. (= *żeni ś. z bogatą, bierze bogatą*). **15.** *wstępować:* I. do wojska, do seminarjum. I. na utrzymanie do kogo. [I. na chleb] = *na dożywocie.* Gm.: I. na księdza, na żołnierza i t. p. = *obrać sobie stan duchowny, żołnierski i t. p.* **16.** *wziąć ś. do czego:* I. w taniec=*puścić ś., pójść, stawić ś. do tańca:* Na weselu szła z nim, jako i z kim drugim w taniec. Górn. †I. w karty, w szachy, w kręgle (=*zabrać ś. do...*). I. na pałasze, za łby, w zapasy, w zawody, na udry. [I. w bary a. w biady] (=*chwycić ś. za bary, pasować ś.*). Nie przestają spotkania, na pałasze idą. Dm. †I. za gęby. Napom. (=*kłócić ś.*). ✕I. o zakład=*zrobić z kim zakład, założyć ś. z nim o co.* O co idziesz? (=*o co ś. założysz?*). Idzie o dukata, że to fałsz. Sł. wil. **17.** †I. dzierżawą, arendą, a. na arendę, dzierżawami, arendami = *dzierżawić, arendować, żyć z dzierżawy:* Nie kupuje wcale gruntu, ale idzie na arendę. L. **18.** w co, na co=*wchodzić w co, składać co, należeć do czego, mieścić ś. w czym:* Nie idzie to w liczbę, nie rachuję tego. Kn. W wiersz tragiczny nie mogą I. komiczne sprawy, ni w komiczny tragiczne. Koryt. Na talar idzie 6 złotych. Tych świec idzie cztery na funt. Na tuzin idzie dwanaście sztuk. **19.** w co, na co=*obracać ś. w co, przechodzić w co, przeistaczać ś., przeobrażać ś. w co, stawać ś. czym:* W sługi idą przez długi. Groch. (=*stają ś. z panów sługami*). Patrzcie, w co wasza idzie ziemia starodawna. Nar. W kwiat idą pąki. Kon. Co Chrystus cierpiał, nam to idzie w pożytek. Karnk. Praca idzie mu na zdrowie (=*służy mu*). Pokarmy idą w ciało. [Ochwaconego konia nogi idą w obazanki] (= *dostają obwarzanków* = *nabrzmiewają dokoła*). I. w pośmiewisko, w żarty. †Idzie to na szaleństwo (=*wygląda na szaleństwo, zarywa szaleństwa*). Na jego karb to idzie. Troc. I. w niepamięć, w zapomnienie (=*pogrążać ś. w niepamięć, być powoli zapominanym*). I. w smak =*przypadać do gustu:* Cudzołożnikowi ono kazanie nie idzie w smak, gdzie jego cudzołóstwa dotkną. Białob. I. w posłuch=*być słuchanym.* I. na marne=*wyjść.* Szło po dwa wieprze co tydzień na kiełbasy. Dwa ruble idzie dziennie na utrzymanie. I. w niwecz. Od zębów szło do kijów, od kijów do szabel. Mick. Nauka nie idzie w las. **20.** pod co=*podpadać, podlegać czemu, być podciągniętym pod co:* Pod miecz. I. te wszystkie mają, które do tego należały. Lubom. Wszystko pod obrót czasów i fortuny idzie. Min. **21.** Idzie o co=*chodzi, rozchodzi ś., jest kwestja, spór:* O co wam idzie? pogódźcie ś. lepiej. Jakby mu o głowę, o nie wiem co szło. Kn. Nauka dawną była, szło o jej pełnienie. Mick. Niemcom szło, aby łupy odbili; Litwie zaś, aby ich i sami siebie obronili. Stryjk. O nas samych gra idzie. Star. Rozumiemy, o coć gra idzie. Biel. M. Wy nie wiecie, a tu o was idzie przecie. Kras. **22.** †Coś komu idzie=*ktoś podlega czemuś:* Osiadłe-

[mu bartnikowi zapowiedź nie **idzie** = *osiadły bartnik nie podlega aresztowi pszczół*. **23.** [I. na krew] = *kazać sobie krew puszczać:* Niektórzy włościanie co miesiąc idą **na** krew. **24. fl.:** I. w holu = *idąc brzegiem rzeki w szelkach, ciągnąć statek za pomocą liny*. **25.** myśl.: I. w pary (o kuropatwach, gdy rzucając na wiosnę stada, szukają par). Szedł na mnie zwierz dobrze a. źle = *szedł na strzał blizko a. daleko*. Poszedł pies ku psom = *uniesiony, wrócił do tych, które tropem gonią*. I. na dym (o odyńcu, łosiu, niedźwiedziu) = *rzucać ś. na strzelca, który do niego wypalił i spudłował*. I. czarnym szlakiem **a.** borem = *podchodzić lotną zwierzynę*. **26.** zł.: I. pod świecą = *być prowadzonym przez konwój z obnażonemi pałaszami*. **Idzie ś.** = *można I., daje ś. I., idą zwykle:* Po twardej ziemi idzie ś. skorzej, niż po piasku. L. Tędy idzie ś. do Krakowa. **L.** (= *jest droga*). [Kiedy z Marysią do kościoła idziono]. <I(D)>

Iślamita, y, lm. **ci** m. p. **Islamiec:** Małżonek wnuczki sułtańskiej, bogacz i I. prawowierny. Jeż. <p. Islam>

[Iśnie] p. **Iście:** I. tak sie nazywám. <Zam. Istnie>

[**Iśpartyka, i,** lm. **i]** p. **Perspektywa.**

Itacyzm, u, blm. *wymawianie greckiej litery eta jak i, według Reuchlina.* <Now. z nazwy litery Gr. ēta>

[**Ita dana!, Ity dydy ity dyna!**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

Itakolumit, u, lm. **y** min. *skała brazylijska, złożona z kwarcu, miki i talku, a. chlorytu, uważana za łożysko pierwotne djamentów.* <Od nazwy góry w Brazylji Itakolumi>

Italika, i, blm. p. **Italiki:** Redwitz miał przed oczyma pierwszy druk (italiką). Górs.

Italiki, ik, blp., **Italika** *rodzaj czcionek drukarskich, wprowadzonych przez Alda Manucjusza:* Do tych edycji stosowano nieznane przedtym czcionki, italikami zwane. Kraus. <Włos. italica, Fr. italique dosł. = włoska (dom. litera)>

Itaijanizm, u, lm. **y** *właściwość mowy włoskiej; sposób mówienia lub pisania, właściwy językowi włoskiemu.* <Now. z nazwy Łć. Włoch Italia>

Italomanja, i, blm. *zbytnia miłość Italji, manja do tego wszystkiego, co italskie:* Italomanję wyśmiewa poeta w apostrofie Telimeny. Chm. <Now. z Włos. Italo = Włoch + Manja>

Iteracja, i, lm. **e 1.** × p. **Iterowanie. 2.** mat. *kolejne powtórzenie jednego i tego samego działania wykonywanego na funkcji:* I. podstawienia, wielokrotna. <Łć. iteratio>

Iteracyjny przym. od **Iteracja:** Rachunek I.

Iterb, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny z minerałów cerytowych,* Yb. <Niby **Łć.** Ytterbium, od nazwy miejscowości Szwed. Ytterby>

× **Iterować, uje, ował** *powtarzać:* Cztery dni, dzień po dniu, strzelanie to iterowano takim kształtem. Kraus. <Łć. iterare>

× **Iterowanie, a,** blm., × **Iteracja** czynność **cz. Iterować.**

× **Itinerarjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Itinerarjusz:** I. tej wyprawy dość dokładne dochowała najdawniejsza litewska kronika. **Stadn.** <Łć. itinerarium>

× **Itinerarjusz, a,** lm. **e,** × **Itinerarjum** *dziennik podróży, wyprawy, opis podróży, wyprawy.* <Łć. itinerarius (dom. liber) = (księga) podróży>

[**Itka, i,** lm. **i]** p. **Jeda.**

[**Ity dydy ity dyna!**] p. **Ita dana!**

Iwa, y, lm. **y,** [**Wiwa, Liw, Liwina**] bot. **1.** p. **Wierzba. 2.** p. **Dąbrówka. 3.** I. cudzoziemska, bł. p. **Żywotnik. 4.** I. piżmo p. **Iwomianek.** Zdr. × **Iwinka.** <Zap. Śr. Grn. Iva = Nm. Eibe, Śr. Łć. ivus>

[**Iwan, a,** lm. **y**] *bies, czart, djabeł, szatan:* To prawdziwy I. Idź do Iwana! Djable, Iwanie! p. **Djabeł.** <Z Ukr. Ywȧn dosł. = Jan>

[**Iwan-hołowki, ów,** blp.] *srebrne pieniądze rzymskie.*

[**Iwaniec, ńca,** lm. **ńce**] **1.** *jarmark doroczny w Kamieńcu podolskim na św. Jan.* **2.** *podarunek dla dzieci, sług, kupiony na tym jarmarku:* Kupiłem ci iwańca. <Ukr. Ywaneć>

[**Iwanowy**]: Iwanowa chata = *więzienie.* <Z Ukr.>

Iwas, a, lm. **y** zł. *djabeł, czart.* <Zap. z Ukr. Ywȧś dosł. = Janek>

[**Iwentárz, a,** lm. **e**] p. **Inwentarz.**

[**Iwer, u,** lm. **y**] *zmartwienie, zgryzota.* Por. **Jewir.** <Dnm. iwer = Nm. Eifer>

[**Iwerny**] p. **Isty.** <p. Iwer>

Iwina, y, lm. **y 1.** † i [I. a. **Liwina**] *drzewo iwowe.* **2.** bot. p. **Wierzba.** <p. Iwa>

Iwinka, i, lm. **i 1.** × p. **Iwa. 2.** bot. = **a)** p. **Dąbrówka.** b) I. piżmowa p. **Iwomianek.**

Iwomianek, nka, lm. **nki, Powietrzne ziele** bot. (iva) *roś.* Gatunek: I. piżmowy a. Iwa piżmo (i. moschata). <Z Iwa>

Iwowy przym. od **Iwa:** Drzewo iwowe (= *iwina*).

[**Iwrać, a, ał, Iwrować**] *gniewać ś.* <p. Iwer>

[**Iwranie, a,** blm.] czynność cz. **Iwrać.**

[**Iwrować, uje, ował**] **1.** p. **Iwrać. 2.** *gryźć ś.*

[**Iwrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Iwrować.**

† **Iza,** † **Izali,** † **Izaliż,** × **Iżali,** × **Iżaliż,** † **Izaż,** † **Za,** † **Zaż** przys. *czy, czyż:* I. nie wiesz, Pietrze? Op. Izam też przez imię twoje, Panie, czartów nie wypędzał? Sekl. Izaś mię już zapamiętał (= zapomniał)? Op. Izaciem ja Żyd? Op. <I + Za>

Izabela, i, blm., **Kolor izabelowy a. izabelowaty** *kolor brunatno-żółty, masłowaty.* <Z imienia ż. Izabela>

Izabelka, i, lm. **i** *koń maści izabelowej.* Pol.

Izabelowaty p. **Izabela:** Włosy, brwi, rzęsy, kolor oczu, jak bywa u izabelowatych koni. Bukar. Złoto-izabelowaty. Ciemno-izabelowaty.

Izabelowy p. **Izabela:** Koń I. Syderyt I. (min.) = *blado-szary, przechodzący w żółto-brunatny.*

† **Izali** p. **Iza:** Gdyby tam pobożnych było pięćdziesiąt, I. dla nich wszystkim nie przepuścisz? Skar. I. Tobie grzeszny człowiek milszy, niźli jedyny Syn twój? Pśń. kość. I. o mą głowę panowie stoicie? Km. <I + Za + Li>

† **Izaliż** p. **Iza.** <I + Za + Li + Ż(e)>

Izan, u, lm. **y** *wzywanie na modlitwę u mahometan:* Temi słowy kończy ś. wzywanie na modlitwę czyli I., obwoływany z wież minaretów. Mick. Rozchodzą ś. z dżamidów pobożni mieszkańce, odgłos izanu w cichym gubi ś. wieczorze. Mick. <Arab. ezan = zwoływanie>

Izanomala, i, częś. w lm. **e, a. Linja izanomalna** gie. *linja, łącząca miejsca, posiadające jednakową anomalję cieplikową, to jest miejsca, gdzie zachodzi jednakowa różnica między ich średnią temperaturą roczną a temperaturą normalną równoleżników, na których są położone.* <Now. z Gr. isos = równy + anómalos = nieprawidłowy>

Izanomalny gie.: Linja izanomalna p. **Izanomala.**

Izatyna, y, blm. chem. *produkt utlenienia z jednoczesnym rozpadnięciem ś. na dwoje cząsteczki indyga,* $C_8H_5NO_2$. <Now. z Gr. isátis = indygo>

† **Izaż** p. **Iza**: Izażem ja wyrodkiem jest od ojca swego? I. będzie ś. gniewał? Wr. Izażby ś. nie lepiej poczciwie ugodzić? Rej. A Pan Bóg wszechmogący izażby miał być podlejszy od człowieka? Kazania r. 1555. <I + Za + Ż(e)>

Izba, y, lm. **y,** † **Izdba,** † **Istba,** † **Izdbica,** [**Istba, Izdba, Izbica, Zdba, Żba**] **1.** *komnata, pokój szczeg. niewykwintny, stancja:* Chata o dwuch izbach. Zamieść izbę. Izby ogrzewane przy cyrkułach policyjnych, dla marznących biedaków. I. czarna, fumarium. Kn. (= *kurna*). I. biała = *świetlica w chacie góralskiej:* Zastanawia, że w domu wielkim 1554 roku znajdowała ś. I. biała, czyżby inne miały być kurnemi? Gac. I. jadalna a. stołowa, sypialna = *jadalnia, sypialnia.* ✕ I. towarzyska = *bawialnia, salon.* I. czeladna = *czeladnica, czeladna.* I. godowa, mieszkalna. I. sądowa, radna (= *w których odbywają ś. sądy, rady*). ✕ I. pisarska = *kancelarja.* I. anatomiczna = *pracownia anatomiczna, prosektorjum.* I. dyżurnych, gościnna. W izbie sędziego ważne toczą ś. narady. Mick. [Na izbie] (np. spać, leżeć) = *na środku izby, na podłodze.* **2.** przen. *instytucja rządowa, szczeg. zgromadzenie sądownicze a. prawodawcze i miejsce jego posiedzeń:* I. cywilna, kryminalna, skarbowa. I. dóbr państwa. Najwyższa I. obrachunkowa. Nierad jestem z wyroku izby cywilnej, będę apelował do senatu. I. sądowa (*jedna z instancji sądowych w Rosji*). I. wyższa = *zgromadzenie parów we Francji; zgromadzenie lordów w Anglji.* I. niższa a. ✕ dolna = *zgromadzenie deputowanych.* W daw. Polsce: I. senatorska, poselska. I. pojednawcza = *rada, złożona z przedstawicieli robotników i przedsiębierców, dla rozstrzygania sporów.* I. obrachunkowa w Anglji = *instytucja, w której bankierzy regulują swoje wzajemne należności i zobowiązania za pomocą wymiany weksli i czeków.* **3.** I. pod kafarem = *miejsce wolne dla ludzi za postronki ciągnących.* **4.** [I.] = a) *chata, chałupa:* Stoi przy drodze I. Poszedł do drugiej izby (= *do sąsiada*). b) a. [**Izdebnik**] *strych, góra, poddasze.* **5.** † *rura parowa w łaźni.* Mym. Zdr. **Izdebka, Izdebeczka,** [**Izbeczka, Izbedka, Izbetka, Idébka, Istewka**]. Zgr. **Izbisko.** <IZDB>

[**Izbanek, nka,** lm. **nki**] *ławka przy warsztacie tkackim.* <Nm. Sitzbank>

[**Izbeczka, i,** lm. **i**] p. **Izba.**

[**Izbedka, i,** lm. **i**] p. **Izba.**

[**Izbetka, i,** lm. **i**] p. **Izba.**

[**Izbety, ów,** blp.] p. **Inspekt.**

Izbica, y, lm. **e,** † **Izdbica 1.** [I.] p. **Izba:** W środku izbicy na wysłanym wysoko łożu spoczywało ciało. Krasz. **2.** a. **Horodnia** *zrąb drzewa w prostokąt zbudowany, ziemią nafasowany, jako przęsło ogrodzenia dawnych drewnianych zamków polskich i ruskich:* Zamek smoleński położeniem miejsca i ścianami, blankami, k temu izbicami, z dębu zrobionemi a ziemią nafasowanemi, dobrze opatrzony. Stryjk. **3.** *skrzynia trójgraniasta przy mostach, dla powstrzymania pędu wody i lodu.* **4.** † *drzewo zbite, wrąb, fugowanie:* Zamek był dosyć mocny, zwłaszcza że z drzewa dębowego w izbice zrąbiony i przetoż mu kule mało co wadziły. Biel. M. Zbudował naprędce zamek Suliniec, przywiózszy z sobą gotowe izbice z drzewa. Biel. M. **5.** [I.] *dom na polanie.* **6.** piw. *grundas, drąg.*

Izbina, y, lm. **y, Izdebina** *licha, nędzna izba.*

Izbisko, a, lm. **a** p. **Izba.**

Izbowy, Izdebny przym. od **Izba: Jednoizbowy,** dwuizbowy.

† **Izdba, y,** lm. **y,** [**Izdba**] p. **Izba:** Lecz izdeb dla sług, stajen mało zbudowano. Piel. Efekt swój w izdbie ciepłej uczyni. Ocz.

† **Izdbica, y,** lm. **e** p. **Izba** i **Izbica:** Uczyń sobie archę i pobuduj izdbice w niej. B. B.

Izdebeczka, i, lm. **i** p. **Izba.**

Izdebina, y, lm. **y** p. **Izbina:** Mała I. Krasz.

Izdebka, i, lm. **i,** † **Zdebka 1.** p. **Izba. 2.** † *celka więzienna, więzienie, ciemnica.* **3.** † *muzeum, bibljoteczka, gabinet do pracy naukowej.* **4.** † *pomieszczenie u lekarza, gdzie robiono wcierania chorym na przymiot.* Kn. Włoskie łamanie, sprosne bolączki, izdebkami, drzewy, salsami wyganiają. Gil. **5.** † przen. *przymiot, syfilis:* Wiele bezżeństwa rozpustnego izdebką przypłacają. Gil. <IZDB>

✕ **Izdebna, ej,** lm. **e** *pokojówka, młodsza.* Min.

[**Izdebnik, a,** lm. **i**] p. **Izba:** Wierzbę na izdebniku za krokiew chowają.

Izdebny p. **Izbowy:** Izdebna klamka. Pot.

Izgrzyca, y, lm. **e** bot. p. **Trzyząb.** <?>

[**Izimier, a,** lm. **owie** a. **rzy**] p. **Inżynier.**

† **Izmiennik, a,** lm. **owie** *zdrajca.* Klon. <Ros. izmênnikъ>

[**Izny**] p. **Jesny.**

Izo- chem. *przyrostek, którym odróżniają niek. związki izomeryczne:* Amilen i izoamilen. Izoalkohole. <Gr. ísos = równy>

✕ **Izoalkohol, u,** lm. **e** chem. *alkohol izomeryczny z danym alkoholem.* <Izo + Alkohol>

Izoamplituda, y, lm. **y** gie. *linja jednakowych wahań temperatury w ciągu roku.* <Izo + Amplituda>

Izobara, y, lm. **y, Linja izobaryczna** *linja jednakiego ciśnienia atmosferycznego, to jest łącząca na kartach gieograficznych te punkty powierzchni ziemi, gdzie w danej chwili panuje jednakie ciśnienie atmosferyczne.* Izobary miesięczne, roczne (= *łączące punkta, które posiadają jednakie ciśnienie barometryczne średnie, miesięczne lub roczne, zredukowane do poziomu morza*). <Now. z Gr. ísos = równy + báros = ciężar>

Izobaryczny 1. gie.: Linja izobaryczna p. **Izobara. 2.** mat. *mający taką samą wagę.*

Izobata, y, lm. **y** gie. *linja, łącząca punkta jednakowej głębokości wody.* <Now. z Gr. ísos = równy + báthos = głębokość>

Izochimena, y, częś. w lm. **y** gie. *linja na mapie, łącząca miejsca z jednakową średnią temperaturą zimy.* <Now. z Gr. ísos = równy + cheimōn = zima>

Izochimenowy przym. od **Izochimena.**

Izochrona, y, lm. **y, Linja izochroniczna 1.** fiz. *linja mająca tę własność, że na przebieżenie jakiegokolwiek jej łuku punkt ciężki zawsze jednakiego wymaga czasu* (linją taką np. jest cykloida). **2.** gie. *linja, łącząca te punkta lądu, z których w jednakowym czasie można dojechać do wybrzeża morskiego.* <Now. z Gr. ísos = równy + chrónos = czas>

Izochroniczność, i, blm. fiz. rz. od **Izochroniczny; Izochronizm.**

Izochroniczny fiz. *równoczesny:* Zjawiska izochroniczne = *dokonywające ś. w jednakowych przeciągach czasu:* Kołysania wahadła są izochro-

niczne, gdy obszerność ich nie jest zbyt znaczna. Linja izochroniczna p. **Izochrona.**

Izochronizm, u, blm. fiz. p. **Izochroniczność:** I. wahań wahadła.

Izydynamiczny gie.: Linje izodynamiczne p. **Izodynamy.**

Izodynamy, am, blp., **Linje izodynamiczne** gie. *linje, łączące na kartach geograficznych te miejsca ziemi, w których natężenie magnetyzmu ziemskiego jest jednakie.* <Now. z Gr. ísos = równy + dýnamis = siła>

Izof, u, lm. **y** bot. = **Hizop.** <p. Hizop>

Izofikoda, y, częś. w lm. **y** gie. *linja równej częstości zjawiania ś. roślin pływających* (sargassum) *na Atlantyku.* <Now. z Gr. ísos = równy + fýkos = mech morski>

Izoftalowy kwas, chem. p. **Ftalowy.** <Now. z Gr. ísos = równy + Ftalowy>

Izogieoterma, y, częś. w lm. **y, Gieoizoterma** gie. *powierzchnia, łącząca punkta jednakowej temperatury w głębi ziemi.* <Now. z Gr. ísos = równy + gē = ziemia + thermós = ciepły>

× **Izogonalny** mat. p. **Równokątny.**

Izogoniczny gie.: Linje izogoniczne p. **Izogony.**

Izogony, ów, blp., **Linje izogoniczne** gie. p o ł u d n i k i m a g n e t y c z n e, *linje, łączące na kartach geograficznych miejsca powierzchni ziemi, które posiadają jednakowe zboczenia magnetyczne.* <Now. z Gr. ísos = równy + gōnía = kąt>

Izohalina, y, częś. w lm. **y** gie. *linja na karcie geograficznej, łącząca miejsca, w których morze posiada jednakową słoność wody.* <Now z Gr. ísos = równy + háls = sól>

Izohipsa, y, częś. w lm. **y** gie. *linja na karcie geograficznej, łącząca miejsca z jednakową wysokością pionową czyli z jednakowym wzniesieniem ś. nad powierzchnię morza.* <Now. z Gr. ísos = równy + hýpsos = szczyt>

Izoklinalny gie.: I. układ warstw, grzbiet = *taki układ warstw a. taki grzbiet gór, w których warstwy mają jednakowy upad (pochylenie).*

Izokliniczny gie.: Linje izokliniczne p. **Izokliny.**

Izokliny, in, blp., **Linje izokliniczne** gie. r ó w n o l e ż n i k i m a g n e t y c z n e, *linje, łączące na kartach geograficznych miejsca powierzchni ziemi, które posiadają jednakowe nachylenie magnetyczne.* <Now. z Gr. ísos = równy + klínein = pochylać>

Izokontynentalny gie.: Linje izokontynentalne = *linje łączące punkta lądu, które leżą w jednakowej poziomej odległości od morza.* <Now. z Gr. ísos = równy + Kontynentalny>

Izolacja, i, blm. fiz. *odosobnienie, oddzielanie, szczeg. ochranianie ciał naelektryzowanych od komunikacji elektrycznej z ziemią.* <Fr. isolation>

Izolacyjny przym. od **Izolacja:** Materjał I.

Izolator, a, lm. **y** fiz. *nieprzewodnik elektryczny, ciało dielektryczne, odosabniacz.* <Fr. isolateur>

Izolina, y, blm. tech. *składowa część oleju chinolinowego.* <?>

Izologiczny chem. przym. od **Izologja:** Związki izologiczne (np. etan C_2H_6 i etylen C_2H_4).

Izologja, i, blm. chem. *różnica o* H_2 *w klasyfikacji związków organicznych.* <Now. z Gr. ísos = równy + -logía = nauka>

Izolować, uje, ował *odosabniać, odłączać, oddzielać:* Języki izolujące a. jednozgłoskowe. I. zarażonych. I. ciała naelektryzowane. Ona ś. pewnie izolowała; mąż jej zbudował kloszyk, pod którym siedzi. Zap. Mat.: Punkty izolowane. <Fr. isoler>

Izolowanie, a, blm., czynność cz. **Izolować.**

Izolująco przys. od **Izolujący:** Kawałek lodu, umieszczony I.

Izomerja, i, blm., × **Izomeryzm** chem. j e d n o s k ł a d n o ś ć, *własność związków, zwłaszcza organicznych, że przy jednakowym składzie mogą jednak być zupełnie różnemi materjami, zależnie od budowy cząsteczkowej:* I. budowy, położenia, fizyczna. I. gieometryczna = *stereoizomerja.* <Gr. isomoiría>

Izomeryczny przym. od **Izomerja:** Ciała izomeryczne.

× **Izomeryzm, u,** blm. p. **Izomerja.**

Izomorf, u, lm. **y** chem. i min. *ciało izomorficzne.* <Now. z Gr. ísos = równy + morfḗ = forma, postać>

Izomorficznie przys. od **Izomorficzny.**

Izomorficzny przym. od **Izomorfizm, Izomorfny,** *równokształtny, równopostaciowy:* Mat.: Grupy podstawień izomorficzne.

Izomorfizm, u, blm. **1.** chem. i min. r ó w n o k s z t a ł t n o ś ć, j e d n o k s z t a ł t n o ś ć, *własność pewnych ciał krystalizowania ś. w jednakowych postaciach pomimo różności składu chemicznego.* **2.** mat. r ó w n o p o s t a c i o w o ś ć, *własność, tycząca ś. grup podstawień tak zbudowanych, że iloczynowi dwu podstawień w jednej grupie odpowiada iloczyn podstawień w drugiej.*

Izomorfny p. **Izomorficzny.**

[**Izona, y,** lm. **y**] p. **Jużyna.**

Izonefa, y, częś. w lm. **y** gie. *linja na karcie gieograficznej, łącząca miejsca o jednakowym zachmurzeniu.* <Now. z Gr. ísos = równy + néfos = chmura>

Izonomja, i, blm. *równość w obliczu prawa.*

Izop, u, lm. **y** bot. p. **Hizop:** Izopem mię racz pokropić. Pśń. kość. <p. Hizop>

Izopek, pka, lm. **pki** *wino izopowe.*

Izoperymetryczny mat. *równoobwodowy* (nazwa, stosowana do szeregu zagadnień, w których obwód figury pozostaje niezmienny): Metoda izoperymetryczna w rachunku warjacyjnym. <Now. z Gr. ísos = równy + Perymetr>

Izopirek, rka, lm. **rki** bot. p. **Przyjemka.** <Gr. isópyron, Łć. isopyrum>

Izopowy przym. od **Izop,** *z hizopu pochodzący:* Olejek I. Wino izopowe = *izopek.*

Izopren, u, blm., **Hemiterpen** chem. *węglowodór ze składem* C_5H_8, *tworzący ś. razem z innemi produktami przy suchej dystylacji kauczuku.* <Now. z Gr. ísos = równy + prēnés = pochyły>

Izopurpuryna, y, blm. tech. *barwnik z odcieniem żółtym.* <Now. z Gr. ísos = równy + Purpura>

Izorachiczny gie.: Linje izorachiczne p. **Izorachje.**

Izorachje, i, blp., **Linje izorachiczne, Homopleroty** gie. *linje, łączące te punkty morza i wybrzeży morskich, w których przypływ oceaniczny współcześnie występuje.* <Now. z Gr. ísos = równy + rhachía = przypływ>

Izotalantozy, oz, blp. *linje jednakowej chwiejności cieplikowej, to jest linje łączące na kartach gieograficznych miejsca, posiadające jednakową różnicę między najwyższą temperaturą letnią a najniższą temperaturą zimową.* <Now. z Gr. ísos = równy + tálanton = waga>

Izotera, y, częś. w lm. **y** gie. *linja na karcie gieograficznej, łącząca miejsca z jednakową średnią temperaturą lata.* <Now. z Gr. ísos = równy + théros = lato>

Izoterma, y, częś. w lm. **y, Linja izotermiczna 1.** fiz. p. **Izotermiczny. 2.** gfe. *linja, łącząca na kartach gieograficznych punkty powierzchni ziemi, mające jednakową temperaturę roczną.* Izotermy miesięczne = *linje, łączące na kartach gieograficznych miejsca o jednakowej średniej temperaturze miesięcznej.* <Now. z Gr. ísos = równy + thermós = ciepły>

Izotermiczny przym. od **Izoterma:** Linje izotermiczne p. **Izoterma.** Fiz.: I. przebieg zjawiska = *przy którym temperatura pozostaje stateczna.* Krzywa izotermiczna a. **Izoterma** = *linja, okazująca zmiany objętości gazu pod wpływem różnego ciśnienia, jeżeli przytym temperatura pozostaje niezmienną.*

Izoteryczny przym. od **Izotera.**

Izotropiczny p. **Jednorodny.** <Now. z Gr. ísos równy + trópos = sposób>

[**Izybon, u,** lm. **y**] p. **Ajzybon.** <Nm. Eisenbahn>

Iż, †**Iże,** †**Eż,** †**Eże,** †**Hiż,** [**Jeż, Eż, Iże**] sp. **1. a.** †**Iżby** *że, jakoby:* Słyszał, iż mówiono, że bitwa przegrana. L. Żona mi utonęła, żona, iż tak rzekę, wpadła mi w rzekę. Mick. Tak dowcipne żarciki umiał komponować, iżby je w kalendarzu można wydrukować. Mick. † Apostoł Paweł św. tak napisał, iż łakomstwo jest korzeń wszystkiego złego. Kazania r. 1555. **2.** *ponieważ:* Klucznikiem siebie tytułował, iż ten urząd na zamku przed laty piastował. Mick. <I + Ż(e)>

†**Iż** z. p. **Jiż.**

× **Iżali** p. **Iza.** Wor.

× **Iżaliż** p. **Iza.** Wor.

Iżby 1. a. [**Iżeby**], †**Iżeby** sp. *aby, ażeby, żeby by.* **2.** †p. **Iż:** Przyganiono mu, I. był wyleganiec. Ort. Naucza, I. nasza służba w kościele była marna. Op. <I + Ż(e) + By>

[**Iżci**] p. **Jużci.**

1. Iże z. p. **Jiż.**

2. †**Iże,** [**Iże**] sp. **1.** p. **Iż:** Ślubuję, iże, stanąwszy w Krakowie, powieszę pawęż na gospodzie. Sienk. Począł Zbyszkowi przymawiać, iże wąsów nie ma. Sienk. Coś mi ś. źle wiedzie, iżem nie posłuchał, tatuliczku, ciebie. Konik żałobąm nadkryty, iże (= *ponieważ*) mój Janiczek na wojnie zabity. Piotr odpowiedział, I. Jan w tej istej dziedzinie ze mną mieszkał. Św. z Woc. **2.** †*czy:* Pytaliśmy was, I. człowiek może dać swe imienie. Ort. Chcąc on to od niej przewiedzieć, I. narodzi li ś. który człowiek. Kaz. Gnieź. **3.** [**I. jeno**] = *o mało co, bezmała, omal, tylko co.* <I + Że>

[**Iżeby**], †**Iżeby** p. **Iżby:** Wojski przykazuje, I. byli gotowi na wojnę. S. Par.

[**Iże jeno**] p. **Iże:** Leci, stáł sie ptákiém, a cárnoksiężnik jastrzębiem; juz go miáł ize jéno zgónić, a tén stáł sie lisem.

[**Iżeli**] p. **Jeżeli.**

× **Iżówka, i,** lm. **i** p. **Jeżówka:** Śmiało szukają iżówek po lesie, idą bezpieczne, bez mężów swych kozy. Nar.

†**Iżto** z. p. **Jiż.**

†**Iżtoć** z. p. **Jiż.**

J

J spółgłoska podniebienna a. średniojęzykowa; niegdyś wywierała (podobnie jak samogłoski *e, i*) wpływ miękczący na spółgłoskę poprzedzającą twardą, zmieniając ją na odpowiednią podniebienną czyli miękką, która następnie przerodziła ś. w inną spółgłoskę. Tą drogą powstały między innemi z połączeń *sj, zj* ogólnie-słowiańskie *sz, ż,* a z połączeń *tj, dj* ogólnie-polskie *c, dz,* i i. p. Na początku wyrazów oraz na początku zgłosek, gdzie dziś piszemy *i,* np. inny, istota, moim, boi ś.,... mamy właściwie połączenie głosek *ji,* t. j. jinny, jistota, mojim, boji ś., i t. p. W najstarszych zabytkach (w. XIV — XV) spółgłoskę *j* wyrażano bądź literami *i* i *y,* bądź też z czeska literą *g* (iedno, moy, iest i gest = jest...), od wieku XVI w drukach używano w tym celu dwuch znaków, *i* i *y* (iest, móy, woysko, Julian, historya); od wieku zaś XIX-go zamiast tak stosowanych liter *i, y* weszła w użycie litera *j* (jest, mój, wojsko, Juljan, historja...).

J. w skróceniach = a) *Jego, Jej:* J. K. M. = *Jego a. Jej Królewska Mość.* J. C. M. = *Jego a. Jej Cesarska Mość.* J. C. W. = *Jego a. Jej Cesarska Wysokość.* J. Ks. M. = *Jego a. Jej Książęca Mość.* J. E. = *Jego Ekscelencja.* J. Em. = *Jego Eminencja.* b) *Jaśnie:* J. W. = *Jaśnie Wielmożny.* J. J. W. W. = *Jaśnie Wielmożni.* J. O. = *Jaśnie Oświecony.* J. J. O. O. = *Jaśnie Oświeceni.* c) *Jegomość:* JP. a. J. M. P. a. J. M. C. P. = *Jegomość Pan.* J. Ks. (J. X.) = *Jegomość Ksiądz.* d) *jak:* j. w. = *jak wyżej;* j. n. = *jak niżej.* e) *jest:* t. j. = *to jest.* f) *Jezus:* JHS. = *Jezus Chrystus.* Na krucyfiksach: J. N. R. I. = Jesus Nazarenus Rex Judaeorum (= *Jezus Nazareński, król żydowski).* g) *ja:* j. n. pod. = *ja niżej podpisany.*

Ja, mnie, a. **mię,** lm. **my,** [2 pp. **mie, mię, me, mi;** 3 pp. **mie, mię, me, mę, my;** 4 pp. **mie, mié, me, mę, mi, ma, nia;** 6 pp. **mnąm, mnom, mą;** 7 pp. **mie**] **1.** z. osobowy pierwszej osoby, wyrażający osobę mówiącą: Ja mówię. Któż tam jest? — Ja. — Co za ja? — Ja. Zabł. Przyjaciel dobry jest drugi ja. Bud. Tyś mnie jest drugi ja, a zaś ja z tobą jednom jest. Petr. Twarzą tak jest do mnie podobny, że trudno wyrazić; ja a ja (= *drugi ja).* Jak ty mnie, tak ja tobie. Prz. Mną ś. mieni, i wobec mnie za mnie uchodzi. Zabł. Ja w tym, zdaj to na mnie (= *moja w tym głowa).* Co mi po tym! Co mi tam będziesz głowę zawracał! Cóż mi z tego? Jak mi ś. masz? Szanujże mi go! Rusz mi ś. jeno! Niech mi tu nie popasa! A będziesz-że mi tu stał? Dobrze mi wyglądasz. To mi człowiek szczęśliwy, co pańskiej pewien obrony. Ryb. Ja, któremu on tyle szkodzi, staram ś. mu w każdej okazji usłużyć. Przen.: Mnie w Nowogródku, mnie w Mińsku czytuje młodź. Mick. (= *moje dzieła).*

Formy: *mi, mię* nie rozpoczynają zdania i nie kładą ś. po przyimkach. Z. ja nie używa ś. w zdaniu, jeśli końcówka czasownika wskazuje już osobę pierwszą i jeśli nie zachodzi potrzeba położenia nacisku na ten zaimek: †Odpowiedział: owo ja jest. Leop. Mówię, czytam, stałem, pisałam. Ja robię, a drugi ma ś. z tego dobrze. Kn. Ja o Pawle (dom.: mówię), a on o Gawle. Prz. Przybiera cząsteczki: -ć, -ci, -ż, -że: Nie jać to, on ci to winien. Kn. I jam ci taki. Kn. Jażbym miał to zrobić? [U mię. Nie chcieli me przez ten rocek przechować. Chce mię ś. mięsa. Wszyscy chodzą i mi ślubią. Dbasz o mię, jak o piątą nogę. Pyta mi ś. Se mnąm. Pod mą. Mocnyż mnie mój Boże! Jest mi=*jest mi na imię:* Jest mi Zosia]. W lm. używa ś. w odezwach panującego do narodu na oznaczenie osoby monarszej. **2.** rz. nieod. fil. p. **Jaźń**: Ludzi, wypadki i świat cały mierzył własnym ja. <JA>

1. [**Ja**] p. **1. Jak**: Já becie (=będziecie) widzióć, ze...

2. [**Ja!, Jo!**] *tak, tak jest, dobrze:* Ja, o ja! Że to já!=*i bardzo, aż ha!, co ś. zowie, co ś. nazywa:* Bawiliśmy ś., że to já! Zarobiłem, że to já! <Nm. ja>

[**Jabcownik, a,** lm. **i**] p. **Jabłczownik.**

[**Jabcunka, i,** lm. **i**] p. **Jabłczanka.**

[**Jabcysko, a,** lm. **a**] **1.** p. **Jabłko. 2.** p. **Jabłczysko.**

[**Jabcywo, a,** blm.] p. **Jabłczywo**: Jabcywa jesta dosyć.

[**Jabczánka, i,** lm. **i**] p. **Jabłczanka.**

[**Jabel, bla,** lm. **bli**] p. **Djabeł.**

[**Jabełko, a,** lm. **a**] p. **Jabłko.**

[**Jabko, a,** lm. **a**] p. **Jabłko.** [J. dębowe] p. **Galas.**

[**Jabkowity**] p. **Jabłkowity.**

†**Jabkowy** p. **Jabłkowy**: Jam ukusił słodkości jabkowej. Op.

Jabłczak, a, lm. **i** bot. (pomum, melonida, pyridium) *owoc mięsisty, powstający z guzika owocowego dolnego, mający w środku torebkę chrząstkowatą a. kościstą, pięciokomórkową* (np. jabłko, gruszka).

Jabłczan, u, lm. **y,** †**Jabłkowian,** †**Jabłecznian** chem. *sól kwasu jabłkowego.* <JABŁ, zap. z języków obcych>

[**Jabłczanka, i,** lm. **i, Jabczánka, Jabcunka**] *zupa jabłczana, polewka z jabłek.*

Jabłczany p. **Jabłkowy**: Drzewo jabłczane. St. wiśl.

Jabłczasty, ×**Jabłczysty** *podobny do jabłka:* Melon J.

[**Jabłczownik, a,** lm. **i, Jabcownik**] *roś. doniczkowa.* Por. **Jabłecznik.**

[**Jabłczysko, a,** lm. **a, Jabcysko**] **1.** p. **Jabłko. 2.** *kartofel, ziemniak.* **3.** *pole po kartoflach, kartoflisko.*

Jabłczysty 1. *pełen jabłek:* Drzewo jabłczyste. **2.** × p. **Jabłczasty.**

[**Jabłczywo, a,** blm., **Jabcywo**] zb. *jabłka.*

†**Jabłecznian, u,** lm. **y** chem. p. **Jabłczan.**

Jabłecznik, a, lm. **i 1.** a. †**Jebłecznik** *sok z jabłek przerobiony przez fermentację na tęgi napój, napój wyskokowy z jabłek,* in. cydr, cyder: Wina nie piła, jedno J. Skar. **2.** *placek z jabłek.* **3.** bot. p. **Rzepik**: Nader przyjemny jabłeczny zapach liścia i kwiatków jabłecznika jest powodem nazwiska.

Jabłecznikowy przym. od **Jabłecznik**: Smak J.

Jabłeczny p. **Jabłkowy**: Tort J., ciasto jabłeczne. Goł. Oprawny w drzewo jabłeczne. Słow. Drzewo owocne albo jabłeczne. Św. z Woc.

[**Jabłeń, i,** lm. **e**] p. **Jabłoń.**

Jabłko, a, lm. **a,** †**Jabło,** [**Jabełko, Jebłko, Jabko**] **1.** *owoc drzewa, zwanego jabłonią:* Rozmaite są gatunki jabłek, jak oto: polne, leśne, słodkie, winne, winnieczki, windyczki, bursztówki, deporty, sztetyny, renety, balsamki, jestonki, cyganki, wanatki, wierzbówki, maryjki, olbrzymki, tyrolki, pierzgnie papierówki, kalwile i t. d. Niedaleko pada J. od jabłoni. Prz. (=*jacy rodzice, takie dzieci).* Amator kwaśnych jabłek. Prz. Posłano nas po jabłka, a my liście niesiemy. Skar. Pełen ludzi dziedziniec, jabłkobyś mógł po głowach taczać. Pot. Na rynku J. po ludziach potoczy. Pot. Zbić kogo na leśne a. na gorzkie, na kwaśne J. Zbiję go na winne J. Prz. W szczerym polu na ustroni złote jabłka na jabłoni. Len. (O posiadłości, posadzie, interesie): To złote J.! (=*kopalnia złota*). **2.** a. **Guzik** *okrągłe zakończenie drąga.* **3.** *kula z krzyżykiem, jako oznaka godności monarszej:* Naostatek przy koronacji arcybiskup królowi J. złote, okrągłość świata wyrażające, w lewą, a w prawą rękę berło daje. Paszk. **4.** ×*kula metalowa, szczeg. do rozgrzewania rąk:* J. srebrne wielkie złociste do grzania rąk na zimę. Goł. J. piżmowe. B. G. (do chowania piżma). **5.** [Jabłka, Jabka] *kartofle.* **6.** J. galasowe a. [J. dębowe] *narośl na liściach dębu od ukłócia owadów* (p. **Galas**). **7.** anat. =a) J. Adama a. J. adamowe p. **Grdyka i Chrząstka.** b) *zaokrąglony koniec stawowy niektórych kości.* c) †J. nakolenne p. **Rzepka.** d) †J. oka p. **Gałka. 8.** bot.=a) J. balsamowe p. **Balsamka.** b) J. granatowe a. punickie a. ×ziarniste p. **Granat.** c) J. miłości a. miłosne a. złote p. **Pomidor.** d) J. rajskie p. **Cytryna.** e) J. sodomskie (solanum sodomaeum) *roś. z rodzaju psianki.* f) J. zamorskie p. **Kolokwint.** g) J. ziemne p. **Słonecznik.** h) J. zimowe p. **Miąszlin.** Zdr. **Jabłuszko, Jabłuszeczko.** Zgr. [**Jabłczysko, Jabcysko**]. <JABŁ, zap. z języków obcych>

†**Jabłkobity** p. **Jabłkowity.**

Jabłkorodny *wydający wiele jabłek:* Kraj J. Jesień jabłkorodna. Toł. <JABŁ+ROD>

Jabłkowaty 1. *podobny z koloru do jabłka:* Jasny piasek na gruncie morza zmienia kolor wody morskiej ultramarynowy na jabłkowato-zielony. **2.** [J.] *okrągły jak jabłko.* **3.** Jabłkowate, **Jabłoniowate** a. **Jabłkowe** rośliny bot. (pomaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych, uważana za plemię rodziny różowatych.*

†**Jabłkowian, u,** lm. **y** chem. p. **Jabłczan.**

Jabłkowity, †**Jabłkobity,** [**Jabkowity**] (o koniu) *mający na maści plamki, niby jabłka:* Koń J., siwo-J.

Jabłkowozielony *blado-zielony:* Chryzopras J. <JABŁ+ZIOŁ>

Jabłkowy, Jabłeczny, Jabłczany, †**Jabkowy 1.** przym. od **Jabłko**: Kolor J. †Drzewo jabłkowe=*jabłoń.* **2.** bot.: Rośliny jabłkowe p. **Jabłkowaty. 3.** chem.: Kwas J.=*jeden z najbardziej rozpowszechnionych w roślinach kwasów ze składem* $C_2H_3(OH)(CO_2H)_2$, *kwas oksybursztynowy.*

†**Jabło, a,** lm. **a** p. **Jabłko.**

[**Jabłoneczka, i,** lm. **i**] p. **Jabłoń.**

[**Jabłoniá, i,** lm. **e**] p. **Jabłoń.**

†**Jabłonina, y,** blm. zb. *jabłka:* Przez szczepienie niepłodne jawory noszą jabłoninę. Otw.

Jabłoniowaty bot.: Rośliny jabłoniowate p. **Jabłkowaty.**

Jabłoniowy, × **Jabłonny**, [**Jabłonowy**] przym. od **Jabłoń**.

Jabłonka, i, lm. **i 1.** bot. = a) p. **Jabłoń**: J. i grusza podpórek aż proszą, tak na nich jabłek i gruszek. Len. b) p. **Gruszyczka.** c) w lm. p. **Szparag. 2.** [J.] = a) *rózga weselna, gałąź cierniowa z ponatykanemi jabłkami, piernikami i t. p.* b) *owad biedronka:* J., J., a gdzie moja żonka?

Jabłonkowy przym. od **Jabłonka**: Drzewo jabłonkowe nie jest tak twarde, jak gruszkowe. Kluk.

× **Jabłonny** p. **Jabłoniowy**: J. sad. L. Za każde drzewo owocowe alibo jabłonne wyrąbane dwanaście groszy mają być zapłacone. St. wiśl.

[**Jabłonowy**] p. **Jabłoniowy**: Buława jabłonowa.

Jabłoń, i, lm. **e** ż. i [m.], [**Jableń, Jabłonia**], **Grusza jabłoń** bot. (pirus malus) *roś. z rodziny jabłkowatych* (p. **Grusza**). Odmiany: J. leśna a. Płonka (p. m. silvestris). J. syberyjska (p. baccata) p. **Grusza.** [Wysoki J.]. Zdr. **Jabłonka,** [**Jabłoneczka, Jabłóneczka, Jabłónyszka**]. <JABŁ>

[**Jabłóneczka, i,** lm. **i**] p. **Jabłoń.**

[**Jabłónyszka, i,** lm. **i**] p. **Jabłoń.**

Jabłuszeczko, a, lm. **a** p. **Jabłko.**

Jabłuszko, a, lm. **a 1.** p. **Jabłko. 2.** [Senne J.] = *narośl na pędach głogu, ukłóciem galasówki wywołane.* **3.** bot.: a) [Jabłuszka Matki Boskiej] p. **Rzepik.** b) [Jabłuszka a. **Warkoczki** Najświętszej Panienki] *roś. dziewanna lekarska* (verbascum thapsus).

Jabłuszkowy przym. od **Jabłuszko.** Żart.: Patrzyła na ołtarz, jak ś. jej braciszkowie, jeden prawdziwy, a drugi J., krzątali. Korz. (= *przy rwaniu jabłuszek poznany).*

Jabłusznik, a, lm. **i** bot. p. **Koniszal.**

[**Jaborak, a,** lm. **i**] *kozik.* <?>

[**Jabór, u,** lm. **y**] p. **Jawor.**

[**Jabrząb, ęba,** lm. **ęby**] bot. p. **Topola.** <JARZĘB; por. Mikl. 275 rembŭ>

[**Jabrząd, ądu,** lm. **ędy**] p. **Jarząb.**

[**Jabrządź, ędzia,** lm. **ędzie**] p. **Jarząb.**

[**Jabrzędzie, a,** lm. **a** p. **Jarząb**]: Kędy dębina z jabrzędziami zdawna porasta i grunt ma pod sobą rędzinny, nazywają to ostrowem. Pol.

[**Jabrzędzina, y,** lm. **y**] p. **Jarząb.**

[**Jabrzędź, a,** lm. **e**] p. **Jarząb.**

[**Jacak, a,** lm. **i, Giecak**] *przezwisko sąsiedzkie wieśniaków, używających często wyrazu „jacy" zam. „tylko."*

[**Jacek, cka,** lm. **cki**] **1.** *zając.* **2.** w lm. *orzechy włoskie.* <Od Jacenty = Hjacynt>

[**Jach, a,** lm. **y**] p. **Jasiek.**

† **Jachać, jedzie, jachał,** [**Jachać**] p. **Jechać**: Mędrcy to obaczywszy, s kwapieniem jachali. Pśń. kość.

† **Jachanie, a,** blm., [**Jachanie**] czynność cz. **Jachać.**

Jachemek, mka, lm. **mki, Jochamek, Jechamek** *kawałek kwadratowy stali, z dziurką, używany jako podkład przy wybijaniu w pałąku kłódki dziury, do której zachodzi rygiel.* <?>

Jachimowy: Maść jachimowa p. **Djachylon.**

[**Jachra, y,** lm. **y**] *człowiek rozczochrany, czupiradło.* <?>

[**Jachrać, a, ał**] *czochrać.* <?>

[**Jachranie, a,** blm.] czynność cz. **Jachrać.**

Jacht, u, lm. **y** *rodzaj małego lekkiego statku:* J. cesarski. <Ang. yacht>

[**Jachta, y,** lm. **y**] *polowanie:* Żywi sę Jasiek z seci i jachty. <Nm. Jagd>

[**Jachtel, a,** lm. **e**], † **Jachtel** p. **Achtel**: Ma tam kaczmarka miarę, co nią mierzy piwo, wżdyć go żaden jachtelem nie pije jak żywo. Zwr. M.

Jacht-klub, u, lm. **y 1.** *towarzystwo wioślarskie.* **2.** w lm. *rodzaj łyżew.* <p. Jacht+Klub>

[**Jacica, y,** lm. **e**] *jętka długoogonowa* (palingenia longicaudata).

[**Jacki, ów,** blp.] p. **Jacek.**

Jacy 1 pp. lm. formy osobowo-męskiej od **Jaki**: J. to są ludzie?

† **Jacy** i [**Jacy**] *tylko, jak, niż, kiedy, raczej, lecz, chyba, niby, niejako:* Pierwej przysięgał, że J. pięć, a teraz sześć. Bies. Mám troje J. bydła. Wszyscy sie rozydą, J. zostanie starsy druzba. Nie já, J. ón te paskude zrobił. Pódem do lasu, J. skońcem polepe na izbie. Gdzie jarmark? czy w Andrychowie? — Nie, panacku, J. w mieście Żywcu (= *lecz).* Djebáł pomágáł mu, jacyby go wezwáł. O swą boleść już nic nie dbał, o matkę ś. J. starał. Pśń. kość. Nic nie jest niesłuszniejszege, J. miłować pieniądze. (W. XVI). A żadny jemu na to nic nie odpowiedział, J. jeden z duchownych. (R. 1514). † J. kto = *byle kto:* Niesłuszna jest, aby ot J. kogo niesiona była skrzynia boża. B. Sz. † J. gdzie = *gdziekolwiek.* St. wiśl. <J>

Jacynt, a a. **u,** lm. **y 1.** p. **Hjacynt. 2.** † *tkanina jedwabna:* Jedwabnego odzienia alias jacyntu.

† **Jaczci** *jeżeli.* Glosy w. XV. <Acz + Ci>

[**Jaczka, i,** lm. **i**] p. **Jaka.**

† **Jać, jedzie, jał** p. **Jechać.** Roty przysiąg. Z Nazaret do Betlejem jał. Pśń. kość.

Jad, u, lm. **y 1.** *ciecz trująca, którą niektóre zwierzęta, szczeg. gadziny (rzadziej rośliny), w ranę sączą:* Węże J. swój zębami wypuszczają. Ład. Niema gadu bez jadu. Prz. J. śmiertelny, zabójczy. J. jest właściwie tylko w zwierzętach i ziołach, trucizna może być w różnych ciałach. Brodz. Będzie jadem w gadzie, a trucizną w kwiecie. Słow. Jady nie trują i miecz nie zabija. Słow. Lękaj ś. jadu, który w oczach żmii płonie. Mick. Przen.: Boleść, obojgu nam rozdarszy łona, zaczęła jakieś jady w serca sączyć. Słow. Już ś. budzi dawny gniew ciemnoty, przesądy wszystkich wieków, pełzając jak żmije, chcą jadem swym zagasić pochodnię Golgoty. Deo. **2.** *zarazek, szczeg. zwierzęcy:* J. wścieklizny. Pocałowaniem wszczepiłem w duszę J., co was będzie pożerać. Mick. (mowa tu o zarażeniu dżumą). J., a. zaraza, to jest istność ona, co naturę psuje. Op. Lek.: † J. francowy a. francowaty. **3.** × *trucizna:* Hanibal, iż nie mógł ujść ręku Rzymian, zadał sobie J. Biel. M Sam przyprawiłem jady, od których szaleję. Mick. **4.** przen. *rzecz szkodliwa, zaraźliwa:* Romanse takowe zawierają J., nieznacznie zarażający umysł, trujący obyczajność. Kras. Wiersze jadem zaprawne. Sączyć J. **5.** *zjadliwość, zajadłość, wściekłość, wielka złośliwość, zapalczywość, zaciekłość, furja:* Srogi był J. onej macochy bezbożnej, jako drugiej Fedry. Skar. I J. i wstyd ją piecze. Tw. Oczy mu jadem pałają. Kras. Nieprzyjaciel nań J. ma nieugaszony. Skar. J. potwarzy. J. swój wylać na kogo. **6.** [J.] *grad drobny.* <JAD>

Jadacz, a, lm. **e,** żart. **Jadeusz, Jadyjas** *ten, co jada a. je, jedzący; pożeracz:* Jadacze trzew ludzkich, a pożerce krwi. Leop. Ir.: **To JJ** (o człowieku mało jedzącym). <JAD>

Jadaczka, i, lm. **i** **I.** forma ż. od **Jadacz. 2.** gm. *twarz, gęba:* Dostał w jadaczkę. Żydzie, stul jadaczkę i nie przeszkadzaj nam.

Jadać, a, ał p. **Jeść:** W piątki nie jadam mięsa.

[**Jadak, a,** lm. **i**] *człowiek dużo jedzący:* Żeby wiedzieli, żem był jadakiem.

Jadalnia, i, lm. **e** *pokój jadalny, stołowy.*

Jadalny I. *od jadania, stołowy:* Pokój J. *(=jadalnia).* **2. a.** †**Jadomy,** †**Jedzony,** †**Jedny, Śniedny,** [**Jadowity**] *mogący być jedzonym:* Grzyby jadalne. **3.** bot.: Cibora jadalna p. **Cibora.** Grzyb J. p. **Grzyb.** <JAD>

†**Jadamaszek, szku,** lm. **szki,** [**Jadamaszek**] = **Adamaszek:** Do dziesięci pachołków ujrzysz u drugiego w hatłasie, jadamaszku, jako u którego. Zbyl. <p. Adamaszek>

[**Jadamaśny**] = **Adamaszny.**

Jadanie, a, blm., czynność cz. **Jadać.**

[**Jadaś, a,** lm. **e**] *żołądek.*

× **Jadawy** p. **Jadowity.**

[**Jaden, dna, dno**] p. **Jeden.**

Jadeusz, a, lm. **e** żart. p. **Jadacz:** Jaki J., taki raboteusz. Prz.

[**Jadka, i,** lm. **i**] *człowiek grymaśny, bardzo mało jedzący.*

[**Jadki**] *cięty, dojmujący, ostry, przykry:* Wiatrz taki J. <JAD>

Jadla, i, lm. **e** bot. (camassia) *roś. z rodziny liljowatych.* <?>

[**Jadliwy**] p. **Jadowity:** Idź do sadu wiśniowego, uchyć gadu jadliwego. Kolb.

Jadło, a, blm., †**Jedło,** [**Jedło**] **I.** *jedzenie, pokarm, strawa, żywność, pożywienie, posiłek, wikt, stół, prowjant:* Gospodyni przyrządza mu J. Jadła było po uszy *(=jeść).* Był dwa dni bez wody, bez jadła. Wstrzymywać ś. od jadła. Posłał mu 40 wozów z jadłem rozmaitym. Skar. *(=z zapasami żywności).* Nie chciałeś jadła, napoju, zostawże nas w pokoju. Mick. **2.** [J.] *pasza, pokarm dla zwierząt.* **3.** [J.] *usta:* Nie należy dziecka całować w J., boby długo nie mówiło. <JAD>

[**Jadłoba, y,** lm. **y**] *smutek, troska, zgryzota, zmartwienie, kłopot, frasunek.*

[**Jadłobić, i, ił**] *gniewać ś.* [**J. ś.**] p. **Jadowić.**

[**Jadłobienie, a,** blm.] czynność cz. **Jadłobić.**

[**Jadłobienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Jadłobić ś.**

Jadłobrzym, u, lm. **y** bot. p. **Igława.** <?>

Jadłocznia, i, lm. **e** bot. (paropsia) *roś.* <?>

Jadłodajnia, i, lm. **e** *traktjernia, garkuchnia, restauracja.* <Jadło+DA>

Jadłodajny *w którym jeść dają, gastronomiczny:* Zakład J. *(=jadłodajnia).*

Jadłoibrzym, u, lm. **y** bot. p. **Igława.**

Jadłospis, u, lm. **y** *spis potraw, karta, z wypisanemi potrawami, których dostać można w jadłodajni.* <Jadło+Z+PIS>

× **Jadłostręt, u,** blm. p. **Jadłowstręt.**

Jadłoszyn, u, lm. **y** bot. (prosopis) *roś. z rodziny czułkowatych.* <?>

× **Jadłość, i,** blm. *zajadłość, zjadliwość.* <JAD>

Jadłowcowaty przym. od **Jadłowiec,** *podobny do jadłowca:* Widłak J.

Jadłowcowy p. **Jałowcowy.**

Jadłowiec, wca, blm. bot. p. **Jałowiec.**

Jadłowstręt, u, blm., × **Jadłostręt** lek. (sitiophobia) *odraza do jedzenia.* <Jadło+Wstręt>

[**Jadłówka, i,** lm. **i**] *żaba wodna.*

Jadłun, u, lm. **y** bot. (inocarpus) *roś.* <?>

[**Jadły**] *żarłoczny:* Takie dziecko silnie jadłe jest.

†**Jadogniewnik, a,** lm. **cy** *człowiek złośliwie gniewny.* <Jad+Gniewnik>

Jadoleczny *leczący truciznę.* Wor. Bieskidowe cisy jadoleczne. <Jad+LEK>

†**Jadomy** p. **Jadalny:** Cebuli jadomej beczka. St. lit. <JAD>

× **Jadonosy** *jad mający, noszący w sobie:* Tak wiele teraz staj przytłacza swym jadonosym brzuchem Piton. Otw. <Jad+NIOS>

Jadopłoch, u, lm. **y a. Wężowe drzewo** bot. (ophioxylon) *roś.* <Jad+PŁOCH>

Jadotrucie, a, blm. *trucie jadem:* O co sprawa? — O J. Słow. <Jad+TRU>

[**Jadować, uje, ował**] p. **Jeść:** Cożeś tam jádowáł? — Otręby.

[**Jadowanie, a,** blm.] czynność cz. **Jadować.**

†**Jadowicić, i, ił** *zatruwać.* Brk.

Jadowicie, Jadowito przys. od **Jadowity.** <JAD>

Jadowicieć, eje, ał *stawać ś. jadowitym.*

Jadowić, i, ił I. †*czynić jadowitym, zaprawiać jadem.* **2.** [J.] *gniewać, martwić.* †**J. ś.** i [**J. ś.** a. **Jadłobić ś.**] *gniewać ś., złościć ś., srożyć ś., irytować ś., martwić ś., gryźć ś., frasować ś., truć ś.:* Jak pan pozna, to ś. będzie jadowił. Bliź. Jadowi ś. i za szablę bierze. Bardz. <JAD>

†**Jadowienie, a,** blm., [**Jadowienie**] czynność cz. **Jadowić.**

†**Jadowienie się, a ś.,** blm., [**Jadowienie ś.**] czynność cz. **Jadowić ś.**

[**Jadowisko, a,** lm. **a**] *wielki gniew, zajadłość, pasja:* Przyprowadzili mnie do jadowiska.

Jadowito p. **Jadowicie:** Tym samym żądłem miód dobywa i kąsa J. Krasz.

Jadowitość, i, blm. **I.** rz. od **Jadowity. 2.** †*jad:* J. zarażająca. Rej.

Jadowity, × **Jadawy,** [**Jadliwy**] **I.** *mający w sobie jad, jadem napuszczony:* Groty w jadowitej zmaczali truciźnie. Przyb. Żmija jadowita. Roślina jadowita *(= trująca).* Znał tylko kwiecie miłe i piękne, jadowite rzucił. Mick. †J. puinał *(= zatruty).* Ukąszenie jadowite. Rej. **2.** przen. *zjadliwy, zajadły, zaciekły; uszczypliwy, kąsający:* Porwali ś. na niego, jako psi jadowici. Wuj. Gniew J. Wr. Język J. Satyra jadowita. Słowa jadowite. Człowiek J. Rzekł z uśmiechem, a był to uśmiech J. Mick. Tak jadowitych żołnierzy, jakich wybyście na świat wydali, jeszcze chyba na ziemi nie bywało. Sienk. **3.** [J.] p. **Jadalny. 4.** bot.: Jaskier J. p. **Jaskier. 5.** lek.: × Choroba jadowita p. **Choroba. 6.** myśl.: Głos psa J. = *naszczekujący:* Ma pies głos J., kiedy nie rozkładając, głos wydawa, jakoby naszczekiwał. Ostror. <JAD>

[**Jadowizna, y,** lm. **y**] połajanka na kobietę = *jędza:* Ta J. w piekle wędzona wszystko z flaszki wyżłopała!

× **Jadowładny** *mający moc nad jadami:* Coć jadowładne baby pomogło nająć? Petr. <Jad+WŁOD>

Jadowy przym. od **Jad.** Zool.: Gruczoł J. p. **Gruczoł.**

[**Jadówka, i,** lm. **i**] *krosta:* Myją ś. wodą przed wschodem słońca, na polu, w celu zabezpieczenia ś. od bolaków i jadówek.

[**Jadro, a,** 6 pp. **w jedrze,** lm. **jadra,** 2 pp. **jader**] **I.** *sieć wogóle na ryby a. ptaki.* **2.** *niewód, wielka sieć.* **3.** *wklęsłość sieci we środku, matnia.* **4.** *materja, rzadka tkanina, siatka.* <JADR, por. Słw. i Słń. jadro, Srb. jedro = żagiel>

Jadrzysty myśl. *mający jadro, czyli wklęsłość we środku:* Sieć jadrzysta.

[**Jaducha, y,** lm. **y**] *kaszel, duszność, dychawica, suchoty.*

†**Jadwabnik, a,** lm. **i** a. **cy,** [**Jadwabnik**] p. **Jedwabnik:** J., człowiek miękki, zniewieściały, niewieściuch. Glicz.

[**Jadwancik, a,** lm. **i**] p. **Jadwant.**

[**Jadwant, u,** lm. **y**] p. **Adwent.** Zdr. [**Jadwancik**].

[**Jadwent, u,** lm. **y**] **1.** p. **Adwent. 2.** p. **Adwentnik.**

[**Jadwént, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

Jadwichna, y, lm. **y, Jadwiżka** *poduszeczka do igieł i szpilek.* <Od imienia ż. Jadwiga, z Nm. Hedwig>

[**Jadwient, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Jadwientowy, ego,** lm. **e**] rz. = **Adwentnik.**

[**Jadwiet, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Jadwiętnik, a,** lm. **i**] p. **Adwentnik.**

Jadwiga, i, lm. **i 1.** *mały statek rzeczny.* Mag. **2.** [J.] = a) *wieszadło, na którym umieszczają kociel nad watrą czyli ogniskiem.* b) [Chłop J.] = *niedołężny gospodarz, gotujący i zamiatający izbę za żonę.* c) w lm. *rodzaj gruszek.* **3.** a. **Drzewo jezuickie, Jezuita, Jezuitka** leśn. *drzewo, które z jednego korzenia przy ziemi dwa pnie wypuszcza.* <Od imienia ż. Jadwiga, z Nm. Hedwig>

[**Jadwint, u,** lm. **y**] p. **Adwent:** Święta Katarzyna J. rozpoczyna, święty Jędrzéj jeszcze mędrzéj. Prz.

[**Jadwisia, i,** blm.] żart. *śmierć, kostusia:* J. ci sie zalicá (= *kto wie, czy nie umrzesz).*

[**Jadwiśka, i,** lm. **i**] p. **Jadwiżka.**

Jadwiżka, i, lm. **i 1.** p. **Jadwichna. 2.** [J. a. **Jadwiśka**] *rodzaj kaftana.*

[**Jadwokat, a,** lm. **ci**] = **Adwokat.**

[**Jadyján, a,** lm. **y**] p. **Adjunkt.**

Jadyjas, a, lm. **y** żart. p. **Jadacz:** Jaki J., taki i robijas. Prz.

[**Jadyjont, a,** lm. **y**] p. **Adjunkt.**

×**Jadzenie, a,** blm., [**Jadzenie ś.**] czynność cz. **Jadzić ś.**

[**Jadzenie się, a ś.,** blm.] p. **Jadzenie.**

[**Jadzić się, i ś., ił ś., Jedzić ś., Jędzić ś.**] **1.** *srożyć ś., pałać gniewem, sierdzić ś.:* Umknął kniaź z wojskiem, choć ś. bardzo jadził. Pol. **2.** *jątrzyć ś., ropieć, wrzodzieć:* Rana ś. jadzi, odnawia ś. i nie chce ś. goić. <JAD>

[**Jadźwiéz, a,** lm. **e**] p. **Jaźwiec.**

[**Jadźwinia, i,** lm. **e**] *izba, mieszkanie w ziemi, [ziemlanka].* Rzew. < Ukr. jazwýna = nora (jaźwca)>

[**Jafer, a,** zwykle w lm. **y, Jawory**] *krzaki czarnych jagód, kępy borówek, czernic, jeżyny, jagody leśne:* Byle dziewka natarła człeku suszonym jaferem żywot, to kolki od tego przechodzą. Sienk. <Słc. jafiry, jafury, z Nm. Affenbeere dosł. = małpia jagoda, t. j. upajająca, czyniąca z człowieka małpę>

Jafetyda, y, lm. **dzi** *potomek Jafeta, należący do rasy Jafeta, indoeuropejczyk, arja.* <Od imienia Jafet, z Hb. Jeféth, po Gr. Iáfeth>

[**Jaftka, i,** lm. **i**] p. **Haftka.**

[**Jaftować, uje, ował**] p. **Haftować:** Kosulecka jaftowana.

[**Jaftowanie, a,** blm.] czynność cz. **Jaftować.**

[**Jag**] p. **1. Jak:** J. sie dzień zrobiuł, posed gróbárz do kościoła. Nie pomoze mydło, jageś jes strasydło.

[**Jaga, i,** lm. **i**] **1.** *stara baba kłótliwa, sekutnica, wiedźma, jędza.* **2.** *gęś.* **3.** wyraz bez znaczenia: Od Jagi do Magi = *od Annasza do Kaifasza.* Jaki maga, taki J. (= *jaki pan, taki kram).* <Ros. (baba) jagá>

Jagata, y, lm. **y** zł. *gęś.* <Od imienia Agata>

[**Jagielnik, a,** lm. **i**] **1.** *garnek dwugarncowy do gotowania jagieł.* **2.** *młyn, w którym ś. proso na krupy jaglane przerabia, rodzaj żarn.* <JAG(Ł)>

Jagielny 1. p. **Jaglany. 2.** *do mielenia jagieł:* Koło jagielne.

Jagienki, nek, blp. bot. p. **Kocanka.** <?>

[**Jagla, i,** lm. **e**] p. **Jodła.** <Por. Lit. égle>

×**Jaglak, a,** lm. **i** lek. p. **Kaszak.** <JAG(Ł)>

[**Jaglanka, i,** lm. **i**] *zupa z jagieł.*

Jaglany 1. a. **Jagielny** przym. od **Jagła:** Krupnik J. Kasza, mąka jaglana. **2.** × Kamień J. = *drogi kamień, upstrzony jakby jagłami.* **3.** anat.: Gruczoły jaglane p. **Gruczoł.** <JAG(Ł)>

Jaglasty *podobny do jagieł, krupiasty:* Liszaje jaglaste. Syr.

[**Jaglę, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Jagnię.**

Jaglica, y, blm., ×**Ziarnica** lek. (trachoma) *choroba łącznicy powiek.*

Jaglicowy lek. przym. od **Jaglica:** Kaletka jaglicowa. Mieszek J.

[**Jagliwie, a,** blm.] p. **Igliwie.** <p. Igła>

Jagła, y, lm. **y, Jagło, a.** w lm. [**Jagły**] **1.** bot. p. **Proso. 2.** *ziarno prosa:* Król Jagiełło bił Krzyżaki, i pan Krupa chciał być taki; na co porwał ś. niebożę, krupa jagłą być nie może. **3.** częś. w lm. *proso otłuczone, krupy prosiane, krupy jaglane, kasza jaglana:* Niesiem miskę jagły. Proso, gdy będzie otłuczone, jagłami mianujem, drudzy kaszywem prosianym, inni pszonem. Syr. Jagły robią z prosa przez otłukanie w stępach. Kluk. Rzekłbyś, że jej kto jagły na podołku praży, tak ją miłość zażegła. Pot. **4.** [J. ołowiana] *śrut ptasi.* *donst.* <JAG(Ł)>

Jagło, a, lm. **a** p. **Jagła.**

Jagłowaty *podobny do jagieł, prosowaty;* lek.: Gruzełki jagłowate (tubercula miliaria).

Jagły, gieł p. **Jagła.**

Jagniak, a, lm. **i** *baraneczek, jagnię samiec:* J. jary = *jarlik, jarlak.* <JAGN>

Jagniąteczko, a, lm. **a** p. **Jagnię.**

Jagniątko, a, lm. **a** p. **Jagnię:** Że pułkownik wilk sławny, toć tylko z rabunków i z procesu, co zrobił owemu jagniątku. Mick. Przen.: Tyle ich (kobiet) żyje, tyle ich chodzi po świecie, jeno mego jagniątka już niema, jeno jej jednej nigdy już nie obaczę! Sienk.

[**Jagnica, y,** lm. **e**] *młoda jednoroczna owca.* Zdr. [**Jagniczka**].

Jagniczka, i, lm. **i 1.** *młoda owca rasy poprawnej.* Sł. wil. **2.** [J.] p. **Jagnica.**

Jagnię, ęcia, a. [**gnia**], lm. **ęta,** [**Jaglę, Laglę**] *płód owczy, baranek a. owieczka:* Do nieba skargi przychodzą z wioski, że wczora zdechło jagniąt kilkoro. Len. [Owca z jagniem]. Zdr. **Jagniątko, Jagniąteczko.** <JAGN>

Jagnięcina, y, blm. *mięso jagnięce, baranina.*

[**Jagnięciniec, ńca,** lm. **ńce**] *pastwisko dla jagniąt.*

Jagnięcy przym. od **Jagnię:** Skóra, wełna jagnięca. Mięso jagnięce (= *jagnięcina).* Zool.: Zęby jagnięce p. **Ząb.**

†**Jagnionosz, a,** lm. **e** *ten, co nosi jagnięta.* L. <JAGN + NIOS>

†**Jagniopasterz, a,** lm. **e** *pasterz jagniąt.* L. <JAGN + PAS>

†**Jagniorzezacz, a,** lm. **e** *ten, co rznie jagnięta, rzeźnik jagniąt.* L. <JAGN + RZAZ>

[**Jagnulek, lka,** lm. **lki**] = **Agnusek** pod **2.**

[**Jagnusek, ska,** lm. **ski**] p. **Agnusek.**

Jagoda, y, lm. **y 1.** bot. = a) (bacca) *owoc soczysty, zawierający w miękiszu ziarnka (najczęściej czernica a. poziomka); bł. owoc z pestką:* Zbierać jagody. Pójść na jagody. Jagody czarne, czerwone, winne. Jagody słodkie, kwaśne, cierpkie. Niesie dzbanek z jagodami, z jagodami borówkami. Len. I jagodąby ś. z nim podzielił. Prz. Nie wiesz, że z słodkich jagód rozynki bywają? I róży, chociaż uschnie, przecież używają. Szymon. [Czarna J.] p. **Czarny.** Jagody śliwne mało tuczą człowieka. Trzyc. *(= śliwki).* Niema nad rybę lininę, nad mięso świninę, nad jagodę śliwkę, nad Marysię dziéwkę. Prz. Jagodom brzoskwiniowym jaką pomoc dawać, aby nie opadały. Trzyc. *(= brzoskwiniom).* J. jest owoc miękki, soczysty, zawierający w sobie ziarenka, a. pestkę, np. malina, porzeczka, agrest, wiśnia i t. d. Kras. A. J. bzu, kaliny, oliwy, jałowcu, bobku. Troc. Przen.: Najmilszego syna swego tak gorzką jagodą częstujesz. Bz. *(= gorzką pigułką, kielichem goryczy).* b) Czarne jagody p. **Borówka.** Czerwone jagody p. **Poziomka.** Wilcze jagody p. **Pokrzyk.** Żórawie jagody (erica baccifera) = *roś. z rodzaju wrzosu.* Jagody żydowskie p. **Balsamka.** J. b a b i a p. **Liczydło i Myszopłoch.** J. j e d n a a. J e d n o j a g o d a = *gatunek czworolistu.* J. k r u c h a p. **Obrzydłacha.** J. l i s t n a p. **Myszopłoch.** J. m a ł p i a = α) p. **Bagnówka.** β) = **Borówka łochynia.** J. m y s z a p. **Muchrawiec.** J. p r z e w r ó c o n a = *gatunek czworolistu.* J. w i l c z a p. **Czworolist. 2.** przen.: J. perłowa = *perła:* Błogo temu, kto w twojej pamięci utonie, jak ten koral, lub owa J. perłowa, co ją woda baltycka w swym przeczystym łonie pod lazurową barwą na wieki przechowa. Mick. Wszak i na dnie fali, kiedy ją wicher zmiesza, kiedy piorun pali, czyż widać krasne konchy, perłowe jagody? Mick. **3.** piesz. *serce, duszka, złotko, gołąbek, rybka:* No, moja jagodo, moja droga perełko. L. **4.** [J.] = a) *poziomka; wiśnia, trześnia, czereśnia; czernica.* b) *nazwa krowy.* c) *przyśpiew:* Śmigaj po rosie, J...; poznają mnie wołki moje po głosie. d) [Na jagody] = *na wiosnę:* Dziecko należy odłączać od piersi a. na jagody, a. na kopki *(= w jesieni).* **5.** anat. = a) w lm. (i piesz.) *lica, policzki:* Twarz miał pociągłą, blade, lecz świeże jagody. Mick. Piękna Litwinka, co jej (= Wilji) czerpa wody, czystsze ma serce, śliczniejsze jagody. Mick. Łzy rzęsiste spływały jej po jagodach. Pod jagodami są policzki. Troc. b) † J. oczowe = *gałka oczna.* c) † Ślinne jagody p. **Migdał.** d) † p. **Błona:** J. panieństwa. Dała sobie zebrać panieństwa jagodę. P. Koch. e) † p. **Czopek.** f) [Jagody] p. **Huki.** Zdr. **Jagódka, Jagódeczka,** × **Jagodka,** × **Jagodeczka,** [**Jagodeńka, Jagódeńka**]. <JAG(OD)>

× **Jagodeczka, i,** lm. **i** p. **Jagoda:** Krople łez sierotek z jagodeczek ich pochop wzięły aż do nieba. Birk.

[**Jagodeńka, i,** lm. **i**] p. **Jagoda:** Po jagodeńkach łzy kieby bobik spadały. Moja ty jagodeńko złociuśka.

× **Jagodka, i,** lm. **i** p. **Jagoda:** Są tu pączki, ciasta, mleczko, i owoce, i jagodki. Mick.

Jagodlin, u, lm. **y** bot. (uvaria) *roś. z rodziny flaszowcowatych.* <?>

Jagodlina, y, lm. **y** bot. p. **Urodlin.**

[**Jagodniczek, czka,** lm. **czki**] zool. p. **Piecuszek.**

Jagodnik, a, lm. **i 1.** *sok z jagód.* **2.** *przestrzeń w lesie, gęsto zarosła borówką, czernicą i okryta drzewami pojedyńczo i rzadko stojącemi.* **3.** [J.] *łodyga i liście poziomki.* **4.** bot. = a) p. **Wyćwiklin.** b) (prinos) *roś. z rodziny ostrokrzewowatych.* <JAG(OD)>

Jagodny p. **Jagodowy:** Sok J. Owoc J. Kluk. Jagodne krzewy. Przyb. [Najświętsza Panna Jagodna] = *Nawiedzenie Najświętszej Marji Panny, święto, przypadające na czas jagód dojrzałych, mianowicie na dzień 2 lipca:* Święto Matki Boskiej Jagodnej. Pol. Anat.: † Błona jagodna p. **Jagodówka.** † Kość jagodna p. **Szczęka.**

Jagodorodny *wydający jagody.* <Jagoda + ROD>

Jagodowaty 1. *podobny do jagody.* **2.** bot.: Gronorost J. p. **Gronorost.** <JAG(OD)>

[**Jagodowicze, a,** lm. **a, Jagodziny**] *zielsko, chróst jagód leśnych, krzew jakichkolwiek jagód.*

Jagodowy, Jagodny, Jagodziany przym. od **Jagoda:** Zupa jagodowa *(= z jagód).* Anat.: a) Błonka jagodowa. = α) p. **Jagodówka.** β) *naczyniówka razem z tęczówką.* b) *twarzowy, licowy:* Gałęzie jagodowe nerwu twarzowego (nervi malares). Wyrostek J. szczęki górnej, w y r o s t e k l i c o w y (processus malaris maxillae superioris).

Jagodówka, i, lm. **i 1.** *wódka, zrobiona na jagodach.* **2.** a. **Błonka jagodowa,** † **Błonka jagodna** a. † **winogronna, Skórka winogronowa** anat. (uvea) *czarna tylna powierzchnia tęczówki.*

Jagodzianka, i, lm. **i** *zupa z jagód, potrawa z nich.*

Jagodziany 1. p. **Jagodowy. 2.** × *winogronowy.* Mącz.

[**Jagodziniec, ńca,** lm. **ńce**] *roś. biało kwitnąca.*

[**Jagodziny, in,** blp.] p. **Jagodowicze:** Juże kwitną J. Nizkie J. na dół głowy kiną. Przyb.

Jagodzisko, a, lm. **a** *miejsce porosłe jagodami:* Gdzieniegdzie kicały ku wodzie zające, czyniąc szelest po żółciejących jagodziskach. Sienk.

Jagodzisty *pełen jagód, obfity w jagody.*

Jagódeczka, i, lm. **i** p. **Jagoda:** Jagódeczko, pójdź do dzbana. Len.

[**Jagódeńka, i,** lm. **i**] p. **Jagoda.**

Jagódka, i, lm. **i 1.** p. **Jagoda:** Zachciało ś. Zosi jagódek. Prz. Niedarmo na Litwie piosenka rzewliwa i jagódką i kwiatkiem dziewczynę nazywa. Syrok. **2.** bot. p. **Węgłosz. 3.** a. **Różaniec, Paciorki** bud. *rodzaj ozdoby budowlanej:* Jagódki po parze z pewnemi wartałkami naprzemian powiązane, w które dla ozdoby pręcik lub prątek przekształcony bywa. Podcz. **4.** lek. p. **Garbiak.** <JAG(OD)>

[**Jagrést, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

[**Jagronka, i,** lm. **i**] *biedronka.* <p. Biedronka>

Jaguar, a, lm. **y** zool. (felis onca) *wielki kot plamisty Ameryki południowej.* <Z języka Guarani w Paragwaju: jagoára>

[**Jagwentny**] *adwentowy.* Jagwentná (dom. Matka Boska) = *Niepokalane Poczęcie Najświętszej Marji Panny 8 grudnia:* Spowiadałam ś. na Jagwentnom.

[**Jagwient, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Jagwiet, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Jagwiętnik, a,** lm. **i**] p. **Adwentnik.**

[**Jagwińt, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Jaić się, i ś., ił ś.**] *kręcić ś. jak kura z jajem, sadowić ś. jak kura na jajach; marudzić.*

Jajak, a, lm. **i a. cy** zł. *ksiądz.*

× **Jajak, a,** lm. **i 1.** *rękojeść a. wogóle to, co ś. w ręku nosi.* **2.** *mała książeczka.* **3.** *szabla, kordzik z krótką rękojeścią, wygodny do pojedynku, brzytewka.* **4.** [J.] *przezwisko wołu.* <?>

[**Jajarz, a,** lm. **e**] *chodzący po śmigusie i zbierający za to jaja.* Por. **Jajczarz.**

[**Jajaśnica, y,** lm. **e**] p. **Jajecznica.**

Jajcarka, i, lm. **i** p. **Jajczarka.**

Jajcarz, a, lm. **e** p. **Jajczarz.**

[**Jajce, a,** lm. **a**], † **Jajce** p. **Jaje.** Trzyc. Jajec kokoszych. Jancz.

[**Jajcenie, a,** blm.] czynność cz. **Jajcyć.**

[**Jajco, a,** lm. **a**] p. **Jaje.**

[**Jajcyć, y,ył**] p. **Jęczeć.**

Jajczarka, i, lm. **i** forma ż. od **Jajczarz; Jajcarka.**

Jajczarz, a, lm. **e, Jajcarz 1.** *sprzedający jajka.* **2.** *amator jajek a. jajecznicy.* **3.** [J.] *człowiek kupujący jaja.* <JAJ>

[**Jajczaty**] *obfitujący w jaja:* Rok J. = *w którym kury dużo jaj naniosą.*

[**Jajc(z)eć, y, ał**] p. **Jęknąć.** <Dźwn.>

Jaje, a, lm. **a, Jajko,** [**Jajo, Jajce, Jajco, Wajce**] **1.** *pojedyńcza komórka, wyrabiająca ś. w ciele samic i zdolna wytworzyć nowy organizm, otoczona najczęściej materją odżywczą* (u ptaków i gadów żółtkiem, białkiem, błonką i skorupą wapnistą): Ptaki wylęgają ś. a. wykluwają ś. z jaj. Jaja ptasie. Jaja rybie = *ikra.* Jaja żabie = *skrzek.* Z jaj powstają wszystkie zwierzęta z wyjątkiem niektórych niższych. J. gęsie, kurze, strusie, gołębie. Kura niesie a. znosi jaja, siedzi na jajach, wysiaduje jaja. Kopa, mendel jaj. J. zaległe (= *zapartek*), czcze. Jaja (gotowane) na miękko (= *w rozmoczki, w rozmaczki*). Jaja na twardo, sadzone. Sandacz z jajami. J. świeże, śmierdzące, zatęchłe. Jaja faszerowane. I jaja bez niego nie zje. Prz. J. święcone a. wielkanocne. Jaja malowane (= *kraszanki*). Jaja malowane w desenie i obrazki (= *pisanki*). Olgierd kniazia przywitał w cerkwi jajem wielkanocnym. Stryjk. × Wszystko mu smarownie idzie, jak po jaju. Opal. (= *jak po maśle*). Okręt chwieje ś. jak J. Chr. Przen.: Ledwie ś. z jaja wylągł (= *ma jeszcze żółto w dzióbku, mlokos*). Przen.: Z niemi ś. z jednego jaja wylągł. Kosz. (= *tyleż wart, co oni*). Mądrzejsze jaja od kury. Prz. (= *mędrsze dzieci, niż starzy*). × Stać za J., a.: nie stać za J. = *za nic; nic nie znaczyć:* Siły w swej młodości nie mają za J. Prot. Tytuł w chorobie nie stoi za J. Bies. Póki dość wełny skąpej parce staje, śmierć nam za J. Kochan. Niechże lichy prościnka swą prawdę udaje, a bogaty swe fałsze, wnet prawda za J. Gosł. Jako J. jaju podobne, tak nauka mahomecka do samosetańskiej. Białob. (= *jak dwie krople wody, kubek w kubek*). Wojnę domową rozbijcie na jaju. Chr. (= *w zarodku, w zawiązku*). **2.** *dawna miara aptekarska:* Weź jaj sześć soku jabłecznego. Troc. **3.** [J.] *trafne uderzenie piłką:* Dostał J. **4.** [Dębne J.] = *grzyb dębniak.* **5.** anat. p. **Jądro. 6.** bot.: J. djable p. **Sromotnik.** Zdr. **Jajeczko,** × **Jajuszko.** <JAJ>

Jajeczko, a, lm. **a** p. **Jaje** i **Jajko.**

[**Jajeczne, ego,** blm.] *dziesięcina, składana księżom, wójtom i podleśnym z domu i rodziny po parze jaj:* Wysłał mie ksiądz po jajecnym.

[**Jajecznia, i,** lm. **e**] p. **Jajecznica.**

Jajecznica, y, lm. **e 1.** a. [**Jajeśnica, Jajaśnica, Jajęcznica, Jajecznia, Jajówka, Jajowka, Wajeczyna**] *potrawa z jaj bitych i smażonych na maśle a. na słoninie:* J. ze szczypiorkiem. Żart.: J. ze szczypiorkiem = *kolor żółty z zielonym.* **2.** [J.] *rodzaj ziela.*

Jajeczniczek, czka, lm. **czki** bot. *komórka w jajeczniku roślin.*

Jajecznik, a, lm. **i 1.** *legumina z jaj, grzybek.* **2.** [J.] *grzyb maślak.* **3.** ! anat. p. **Jajnik. 4.** bot. *najniższa część słupka, zawierająca zalążki.* **5.** cukier. *ciasto drożdżowe, zbliżone do babki a. placka, z małą ilością innych przypraw, a najwięcej jajek zawierające:* Czas przystąpić do najważniejszych rzeczy, do kołaczów, placków, jajeczników. Goł. <JAJ>

Jajeczniko-pręcikowy bot.: Rośliny jajecznikopręcikowe (histerandria) *mające więcej niż dziesięć pręcików na wierzchu jajecznika.* <Jajecznik + Pręcikowy>

Jajeczny, Jajkowy przym. od **Jajko; Jajowy,** × **Jajny:** Skorupa jajeczna a. jajkowa. Kasza jajeczna = *zaprawiona jajkiem.* Obwarzanek J. Anat.: † Gniazda jajeczne p. **Jajnik.** <JAJ>

[**Jajenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Jaić ś.**

[**Jajeśnica, y,** lm. **e**] p. **Jajecznica.**

[**Jajęcznica, y,** lm. **e**] p. **Jajecznica.**

Jajko, a, lm. **a 1.** p. **Jaje:** Święcone J. (= *jajko wielkanocne*). Prosić kogo, pójść na święcone J. (= *na święcone*). Dzielić ś. święconym jajkiem. Doczekać a. nie doczekać święconego jajka (= *Wielkanocy*). Obchodzić ś. z czym jak z jajkiem = *nadzwyczaj ostrożnie.* Przen.: J. Kolumba = *zagadka trudna napozór do rozwiązania, odkrycie bagatelne.* **2.** J. mrówcze (bł.) = *oprzęd poczwarki mrówki.* **3.** × Popie J. = *przyprawa kuchenna.* Goł. (radix orchidis salep). **4.** [Kocie J.] *trzmielina* (euonymus verrucosus). **5.** anat. = a) Jajka a. **Jajeczka** Nabotha = *pęcherzyki na błonie śluzowej szyjki macicznej* (ovula Nabothi). b) † *pęcherzyki Graafa w jajniku* (folliculi Graafiani). **6.** bot. = a) J. krzewiste (solanum melongena) *roś. z rodzaju psianki.* b) Jajka lisie: α) p. **Storczyk.** β) p. **Koślaszek.** c) × Jajka jelenie p. **Jeleniak. 7.** fiz.: J. elektryczne = *naczynie kształtu jajowatego, służące do doświadczeń z iskrami elektrycznemi w powietrzu rozrzedzonym.* **8.** w lm. zł. *sprzęty, rzeczy.* Zdr. **Jajeczko.** <JAJ>

Jajkonośny p. **Jajonośny.**

Jajkorodny p. **Jajorodny.**

Jajkotłuk, a, lm. **i** cukier. żart. *pracownik tłukący jajka.* <Jajko + TŁUK>

Jajkowato przys. od **Jajkowaty.**

Jajkowaty p. **Jajowaty.**

Jajkowy p. **Jajeczny.** Anat.: × Puszka jajkowa Graafa p. **Puszka.** Embr.: Krążek J. (discus proligerus) = *krążek zarodkowy.* <JAJ>

Jajnik, a, lm. **i, Maciniec, ! Jajecznik, † Jajoskłady, † Jąderka niewieście, † Jądra białogłowskie, † Gniazda jajeczne, † Gniazda wedle macicy, † Jajuszka** anat. (ovaria) *narząd parzysty w ustroju niewieścim, wytwarzający jajka płodowe.* J. dodatkowy, przydatkowy (parovarium) = *przyjajnik.* <JAJ>

Jajnikowy przym. od **Jajnik:** Płyn jądrowy i J. Więzy jajnikowe (ligamenta ovarii). Przepuklina jajnikowa (ovariocele). Torbiel J. (cystis ovarii). Ciąża jajnikowa p. **Ciąża.**

× **Jajny** p. **Jajeczny:** Wszystkie cząstki i cząsteczki działają według rozkazów, wychodzących z hali jajnej w Londynie. Krzyw.

[**Jajo, a,** lm. **a**] p. **Jaje:** Mądrzejse J., niż stara wrona.

×**Jajokrąg, ęgu,** lm. **ęgi** *linja owalna.* <Jaje +Krąg>

×**Jajokrągłość, i,** blm. rz. od **Jajokrągły.**

×**Jajokrągły** *owalny.*

Jajonośny, Jajkonośny (o ptakach) *znoszący wiele jaj:* Ta kura bardzo jajonośna. <Jaje + NIOS>

Jajorodny, Jajkorodny *znoszący jaja:* Oprócz ptaków wiele jest zwierząt jajorodnych. <Jaje + ROD>

Jajosadka, i, lm. **i** bot. (chalaza) *nabrzmiewająca osada zalążka rośliny:* J. cewkowa, naczyniowa i rdzeniowa. <Jaje + SIAD>

†**Jajoskład, u,** lm. **y** anat. p. **Jajnik.** <Jaje + Z + KŁAD>

×**Jajotworek, rka,** lm. **rki** embr. (micropyle) *otwór zalążkowy w jajku,* otworek zapłodny, okienko, ×przepust plemniczy. <Jaje + Od + WOR>

Jajowato przys. od **Jajowaty,** *jajkowato.*

Jajowaty, Jajkowaty, Jajowy *mający kształt jaja, owalny:* Twarz jajowata. J. koczobryk. Jord. Liście jajowato-podłużne. Rost. Anat.: Dziura jajowata (foramen ovale). Okienko jajowate (fenestra ovalis). Bot.: Czworolist przewrotnie J. p. **Czworolist.** Lek.: Cięcie jajowate przy odejmowaniu członków (p. **Cięcie**). <JAJ>

[**Jajowka, i,** lm. **i**] p. **Jajecznica.**

Jajownik, a, lm. **i 1.** a. **Echin, Wołowe oczy** bud. *ozdoba rzeźbiarska, składająca ś. z naśladowania jaj ptasich w pewnej oprawie, niby w skorupach rozwartych, poosadzanych i strzałkami a. liściem barszczowym poprzedzielanych.* **2.** bot. p. **Guzik.**

Jajowód, odu, lm. **ody** anat. (oviductus s. tuba uterina) *przewód błoniasty od jajnika do macicy,* trąba, trąbka maciczna. <Jaje + WIOD>

Jajowy p. **Jajowaty** i **Jajeczny:** Za każdą łuską znajdują ś. dwa nasiona jajowo-okrągłe. Jajowa figura. Troc.

[**Jajówka, i,** lm. **i**] p. **Jajecznica.**

×**Jajuszko, a,** lm. **a** p. **Jaje.** Anat.: a) †w lm. p. **Jajnik.** b) †Jajuszka Graafa w jajnikach = *pęcherzyki Graafowe* (ovula Graafiana).

I. Jak, Jako, [**Ako, Ja, Jag**], †**Jek,** †**Jeko,** †**Kak,** †**Kako** przys. **1.** = a) *po jakiemu, w jaki sposób, jakim sposobem:* J. Kuba Bogu, tak Bóg Kubie. Prz. Tak ś. ma z tym, J. z każdą inną rzeczą. J. ludzie starzeją ś. z upływem lat, państwa starzeją ś. z biegiem wieków. Ty to wiesz tak dobrze, jak i ja *(=o ile—o tyle).* J. to być może? Czołem! J. zdrowie? Jakeście ś. tu dostali? Oto, J. ś. rzecz miała. J. sobie kto pościele, tak ś. wyśpi. Prz. W miarę tego, J. ś. zbliżał do brzegu, coraz więcej opuszczały go siły *(=w miarę przybliżania ś.).* Nic tak nie zagrzewa żołnierza, J. przykład dowódców. J. ś. masz? Żadnej sąsiadce nie rzuciła z uśmiechem: dobrydzień, J. ś. macie? Korz. J. teraz będzie? Nie na tym zależy, co mówisz, ale J. mówisz. L. Nie wie, J. ś. do tego zabrać. Opowiedz mi, jakeś to zrobił. J. cię widzą, tak cię piszą. Prz. J. ś. kto urodził, tak ś. urodził, dosyć, że żyje. L. *(=wszystko jedno, J. ś. urodził).* J. jej nie kochać? *(=czyż można jej nie kochać?).* A jakże, [A J., **A ja**] = α) = *nie inaczej, ma ś. rozumieć, naturalnie:* Czy pojedziesz do miasta?—A jakże. β) *a zaraz, a figę, ani myślę:* Pożycz mi noża!—A jakże! To tyś winien!—J. to? *(=jak to może być?, co znowu?).* b) *jakby, jakoby, niby:* Siedem do dziewięciu ma ś. J. czternaście do osiemnastu. Traktuje mię, J. gdyby a. jakby a. J. swego lokaja. Koń wierzgnie, a ksiądz J. nie był na łęku. Pot. *(=jakby nigdy nie był).* Nuż wierzgać J. w najlepsze. Mick. J. na urząd, J. na wybór. Poleciał, J. piorun, J. ptak *(=piorunem, ptakiem).* Zrobił robotę, J. ś. należy, J. na niego przystało. ×J. ma być, [J. ś. patrzy, J. być należy] = *porządnie, dobrze, należycie:* Czego bijesz?—Ot, bo biję.—I nuż za łby J. ś. patrzy, włosy trzeszczą, mordy dudnią. Fred. A. Dobra droga jak ś. patrzy. J. na złość, J. na nieszczęście, J. na biedę, J. na dobitkę = *akurat, właśnie:* Tyle wydatków, a tu J. na złość pieniędzy niema. Ona śpiewa J. na biedę tę piosenkę, co ja lubię. Syrok. Dokument ten brzmi, J. następuje a. J. niżej *(=w następujący sposób).* J. wyżej (dom.: powiedziano). Wyszedł na mnie z kijem, J. na łotra. Uwinął ś. J. z bicza trzasł a.: J. ręką machnął *(=piorunem).* Gorzki, J. piołun. Zimny, J. lód. Silny, J. lew. Niewzruszony, J. skała. Zwierzęta domowe, J. oto (a. jakoto): woły, barany, konie. Proszę go, J. kogo dobrego, a on nic. [J. kieby a. J. kiedyby] = *jakoby, jak żeby, gdyby:* Owca, J. kieby we łbie rozum miała, słucha grania. J. kieby z bicza trzasł, upłynęło dziesięć lat. Błyscą mu ś. konie, J. kiedyby katy. [J. nie wiem co] = *zupełnie:* Wyciągá dzioski (ze studni), J. nie wiém co, zywiutkie. c) *o ile?, do jakiego stopnia?, ile:* J. daleko? J. dalece? Nie wiele patrz, ale J. dobrych. Kn. Co szczęśliwy, to szczęśliwy, tylko nie wiem, na J. długo. L. Bohdan hufce swe rozłożył, J. tylko zamierza. Niem. *(=tak daleko, ile tylko...).* J. ona cię kocha! J. on pracuje! Zrobił to J. mógł najlepiej. Czy ją kocha?—O i J. kocha! a.: jeszcze J.! Księżyc bierze od słońca światłość podług tego, J. blizko od niego, a. daleko chodzi *(=czy, o ile).* **2.** J.—tak = *jednakowo i—i, zarówno—jak:* Gwałtem wszystkich śmierć bierze tak z konia, J. z wozu, tak z łóżka, J. z krzesła. Pot. **3.** J. (lep. po przeczeniu) = *niż, aniżeli, niżeli, niżli, od:* J. tam, lepiej leżeć w błocie. Mick. Rozmaitego rodzaju przeszkody nie dozwoliły mu wyjechać wcześniej, J. 9 kwietnia. Chm. [J.] = *nad, tylko, jedynie:* Żaden mi nie winien, J. moje kamradki. Nic w nim nie naleźli, J. jedno pacholę. Nie wysło (więcej) J. rok. **4.** Jak—tak = *i—i, co—to:* Osieł, wlazszy w zboże, J. je, tak je. Zabł. A deszcz J. padał, tak padał. Kras. Poszła gdzieś, a tu krosienka J. stoją, tak stoją. Kniaź. A nasz poeta kontent, jak pisze, tak pisze. Kras. Posła J. nie widać, tak nie widać. Gdy nie może ukąsić, J. szczeka, tak szczeka. Kras. On jednak zapyrzony, jak gadał, tak gadał. Niem. Pioruny J. biją, tak biją. L. A ty, mnichu, tymczasem jak wisisz, tak wisisz. Mick. Wszyscy J. (dom.: byli) w biedzie, tak (dom.: są) w biedzie. Zabł. J. dobrze, tak dobrze. Kn. J. źle, tak źle. Kn. **5.** p. **Jako:** ×Nowy rok przyszłości dziwne maluje obrazy, niepewne nadal klejąc J. tak losy. L. *(=jako tako).* **6.** *prawdziwie, pewnie, jak to, że...:* Nie byłem tam, J. jestem żywy, jakem poczciwy. Kniaź. Jakem szlachcic, daję słowo na to. L. Jakeś oficjer, powiedz mi szczerze. Zabł. (= *jako oficer*). Jakem dobry żołnierz, że cię na sztuki rozsiekam, jeśli nie oddasz. Kn. J. Boga a. J. Bozię. J. mamę, J. matkę, J. ojca, J. ciocię, J. babcię, J. cię kocham. J. mi Bóg miły *(=dalibóg).* J. sobie dobrze życzę. J. sobie dusznego życzę zbawienia, niech mi tak Bóg miłościw będzie. L. J. Bóg w niebie, J.

amen w pacierzu, J. dwa razy dwa cztery = *z pewnością, niechybnie:* Nie minie cię kara, J. amen w pacierzu. J. ci Bóg i zbawienie twoje miłe. Smotr. ×Próżno ś. broni młodzian nieszczęśliwy, zginie J. żywy. Karp. (*=jako żywo, z pewnością*). **7.** *stosownie do..., według...:* Czy ja go kocham? — J. czasem. Nieść każdemu z niewolników każe ciężary, J. kto był mocny, J. młody i stary. Jabł. J. kto może (*=według możności*). J. kto może, niech do ogólnego dobra dopomoże. J. ś. trafi, J. wypadnie. Czapla stara, J. to bywa, trochę ślepa, trochę krzywa. On, J. to on, wszystko sobie lekceważy. J. na chłopa, dobrze rozumuje. J. na ten wiek, wiele ś. już nauczył. Nie tak, J. chcemy, ale J. możemy. Prz. J. widać, J. ś. pokazuje=*widocznie, widać:* On, J. widać, już ś. nie poprawi. J. mówią, J. powiadają, J. wieść niesie. Będzie tu sto snopów?— J. do snopa (*=według tego, jaki snopek*). [Tyle J.] = *tyle, co, tyle co i...:* Niema na niebie tyle gwiazdeczek, J. mi ma miła dała gębiczek. Fornale tyloż mają koni, jakby i wołów. **8.** wyraża cały wymiar czasu, miejsca, stopnia, wielkości: (Noc) świat, J. wielki, wszystek zasłoniła. P. Koch. Pełno twej sławy, J. jest kraj szeroki. L. Padł J. długi. Bezsenny, J. długa, noc strawiłem całą. Hul. Cały stół, J. długi i szeroki, liczbą zapisał. Oss. **9.** *odkąd, jak długo:* J. żyje, nie miał podobno muzyki u siebie. L. Będąc bardzo wesoły, pił tak wiele wina, iż J. żyw, nigdy go więcej nie pił. Skar. J. świat światem, nie był Niemiec Polakowi bratem. Prz. J. pamięć ludzka sięga. Rok już, J. nie pisał. J. mogę zapamiętać. J. żyję, nic podobnego nie słyszałem. Sto lat mijało, J. zakon krzyżowy we krwi pogaństwa północnego brodził. Mick. ×Takich w wojsku wiele, co jakże (= jak), gdy ich chrzczono, nie byli w kościele. Alb. [J. żyw] a. [Jak żywo] p. **Jako. 10.** *dokąd, jak daleko:* J. okiem sięgnąć, wszędzie równina i równina. **11.** *możliwie, w najwyższym stopniu:* Opiszę J. najkrócej. Jestem J. najniższy sługa Wć. Pana. L. Jest to człowiek J. najuczciwszy. Wszystko idzie J. najgorzej. **12.** Jak=*bo, to; mniejsza o...:* Uroda J. uroda, ale rozum w głowie. Bies. **13.** Jak tylko, [J. skoro], ×J. skoro tylko, ×jako skoro, [J. prędko] *gdy, kiedy, skoro, skoro tylko; kiedy nie...:* J. jej mąż umrze, zaraz ś. wyprowadzić powinna. Star. Szermierz, J. rychło broń w rękę weźmie, tak wnet poznać, jeśli co umie. Górn. Żeby z ciebie Pan Bóg najwyższy i wszyscy święci aniołowie tak zażartowali, J. ze skrzypcami swemi razem do otchłani piekielnych spadać będziesz. Orzesz. [J. wy skoro (matko) odjedziecie, to mnie bije (mąż). J. mnie skoro w sercu swém nosisz, zaiście ś. k innym nie głosisz. J. ś. prędko zjechali, gospody ś. pytali]. Podnosząc nogę ogier, ochotnie z całej siły, J. wilka grzmotnie, z paszczy narobił bigosu. L. J. tylko słońce wzeszło. Oczy wytrzeszczył, jakby sobie nie wierzył, czy dobrze słyszy, nareszcie, J. rzuci ś. na kolana. Sienk. A ona J. zacznie płakać! J. wpadnie w złość! J. nie palnie go w twarz. **14.** *jako, będąc; jeśli:* Wchodząc do zamków niemieckich J. przyjaciel, palił je i załogi wycinał. Mick. I ten, J. stary, prędko rozstał ś. z żywotem. Mick. Jakeś grzeczna, nie wspominaj nic. L. J. mię kochasz, nie psuj mi tego przedsięwzięcia. Zabł. Mówże mi teraz, jakeś poczciwy i mądry, prawdę. Boh. Kiedyż, J. nie teraz? **15.** *gdzie, którędy:* Droga idzie tam, J. te topole. **16.** [J.] *chociaż, jakkolwiek:* Darowałbym tobie piestrzanek, J. mi jest miły. **17.** !używa ś. niepotrzebnie: Nie mam o nim, J. tylko wysokie zdanie (*=mam o nim wysokie zdanie*). Ona nie ma jak lat 23 (*=ona nie ma więcej nad lat 23*). Zapewne nie czynił to, J. tylko przez swój charakter (*=czynił to tylko przez swój charakter*). W każdym innym razie nie mogłyby, J. tylko źle być przyjęte. Fred. A. Ach, o nic nie prosiłem Boga, J. abym cię raz jeszcze przy życiu obaczył. Mick. (*= prócz, tylko o to...*). **18.** ![J. raz] = *właśnie, zapewne, niezawodnie, w sam raz, akurat:* Osób było J. raz dwanaście. Od. J. raz właśnie przyjaciel był sędzią. Szym. W. Czyż sądzisz, że jabym ci na to pozwolił? — J. raz. Wal. (*=zapewne*). <J>

2. Jak, a, lm. i, **Wół tybetański** zool. *zwierzę z rodzaju wołu.* <Ang. Fr. Nm. yak, z języków Wschodnich>

[**Jak,** u, lm. i] p. **Jaka:** Modry kaftan, zwany jakiem. Przybor. <Nm. Jacke>

[**Jaka, i,** lm. **i, Jeka, Jak, Jakla**] *krótki spencer podobny do żupana, kaftan:* Wdział jakę z białego jedwabiu, naszytą w złote gryfy. Sienk. Zdr. [**Jaczka**]. <Nm. Jacke>

[**Jakamar, a,** lm. **y**] p. **Pszczołojad:** Sztuka to rzadka, chociaż do zabicia łatwa, nazywa ś. J. albo też pszczołojad. Dyg. <? Czes. jakamar>

Jakbądź, Jakkolwiek, Jakkolwiekbądź, †Jakiekoli, †Jakokoli przys. *w jakibądź sposób, wszystko jedno jak, niech będzie jak chce, byle jak:* Prześpię ś. J. <Jak + BĘD>

[**Jakbądź**] sp. *jakkolwiek, jakkolwiekbądź, chociaż, aczkolwiek, pomimo to, że...:* J. dawno już, gdy mi to powiadano, jestem pewien, że mnie pamięć nie zawodzi. Obgadujący dostanie wyrzutów na twarzy, J. znajdowałby ś. daleko.

Jakby, Jakoby przys. *jak, jak gdyby, tak jak, niby:* Powoli prosto, do arendy, J. w dym, trochę skosa, ale z miną, że aż strach. Fred. A. Ucieka, J. co ukradł. J. go kto na sto koni wsadził (dom.: taki szczęśliwy). J. trzech zliczyć nie umiał. Wszyscy zmartwieni, a on zajada, J. nigdy nic (*=w najlepsze*). [Takie same znaki, J. i na swoich grabiach. Nie zrachujesz kwiatków, jakby i gwiazdeczek na niebie]. <Jak + BY>

[**Jakby**] sp. **1.** *gdyby, jeżeliby, jeśliby:* J. moje oczy kochać cię widziały, nigdy we dnie, w nocy płakać (= płakaćby) nie przestały. **2.** *byle, aby tylko:* W niedzielę, J. nie post i nie jadwent, pozbiera ś. czeladź... to i tańcują. **3.** *aniżeli, coby; zamiast tego, coby:* Wolisz ś. przespać, jakbyś sobie co uchowała. **4.** !J. nie było = *jakkolwiekbądź, bądźcobądź:* J. nie było, ale traf tak zdarzył. Byk.

[**Jak cię mogę**] *niezgorszy:* On jeszcze J.

Jaki, Jakiż, Jakowy, [**Jakowny, Ki**] z. **1.** *co za?, co za...?, co za jeden?:* Lepiej wam powiem, jeżeli przypomnę, jakie z nią miałem zabawy. Mick. Jaka radość Aldonie! Mick. Nie chciał powiedzieć, jaką o tej bitwie miał wiadomość. Jakie nieszczęście! Jaka szkoda! Jakiż to chłopiec piękny i młody, jaka to obok dziewica? Mick. Co za oczki, jaka twarz, cóż to za lice! Ir.: J. mi pan! Jaka ty mi dyć uczona! Mick. **2.** *do którego rodzaju należący, które przymioty posiadający, jak wielkiej wartości:* Wiesz. J. to lud w naszym kraju. J. pan, taki kram. Prz. Jaka praca, taka płaca. Prz. Jest to człowiek, jakich mało. Majstrowie, jakich poszukać. Fred. A. J.

kto jest, to w jego mocy, jak o nim rozumieją, w cudzej. Prz. W jakim stanie są rzeczy? Niech każdy weźmie kwiecie i wianek tobie splecie, i niechaj doda znaki, żeby poznać czyj J. Mick. J. jest drzewa korzeń, taki owoc na nim rośnie. Skar. Szczęśliwość, o jakiej podobnej ani ucho słyszało, ani takiej oko widziało. Lach. Nie wiedzieć J., nie wiem J. = *niech będzie J. chce:* Żeby też nie wiem jakie wojsko było, możemy ś. obronić. Warg. Wielkie te prace, któreby nie wiem jakiego olbrzyma zmordować mogły. Wys. **3. a.** [J. J., **Ka jaki**] *byle jaki, jakikolwiek, jakibądź:* Postanowili go ująć jakim sposobem. Na życzenie matki Słowacki zgodził ś. pojechać do Warszawy i szukać miejsca w jakim biurze. Chm. **4.** *jak wielki:* Jak to zrobię, jaką wezmę nagrodę? J. masz dochód z domu? Jaką masz pensję? [Kobyła jak kopnie wilka golenią, jakie ma tylo siły]. **5.** *jakiś, jakby..., niby..., drugi:* Porwał lwa Samson i rozerwał go jako jakie koźlę. Skar. Nic bojaźni nie miała, tak jakby J. anioł w ciele inym była. Skar. Wygląda, jakby J. bohater. Wszyscy jako lwi jacy do szturmu pośpieszyli. Ustrz. **6.** przed wyrazami oznaczającemi ilość = *około, mniej więcej, z, prawie, ledwie nie, blizko, jakiś:* Jak ś. tylko wyruszy z wojskiem, ucieka od niego jaka czternasta lub piętnasta część. Świt. Wyspa Cypr na jakie sto mil od Syrji. Ustrz. Za jakie sto lat. Wrócę za jaką godzinę. Zaczekajmy dzień J. Mick. **7.** J. taki = *siaki taki, nienajgorszy, niezgorszy; jakikolwiek, jakiś tam, lada jaki, byle jaki:* Obleżeni umyślili, póki siły jakie takie, wycieczką ś. bronić. Warg. Zniewoleni cierpieć tego papieża, woleli jaką taką głowę jedną, niżli dwie z rozerwaniem. Skar. Najlepiej na swym jakim takim przestawać. Skar. O wodę tam trudno, a wino jakie takie. Skar. Za jakim takim płotem zawsze ciszej. Prz. *(=za jakim takim mężem lepiej, niż być samotną).* Z drogi, z drogi J. taki, bo idzie Jaśnie Oświecony. L. *(=ktokolwiek z gminu).* Alboż my to jacy tacy, chłopcy Krakowiacy! [J. taki] = *nic dobrego, ladajaki:* Kiebyś był co dobrego, tobyś kupił dzieciom czego; aleś ty jest J. taki i kupiłeś róg tabaki. **8.** J. taki = *niejeden, ten i ów, jeden i drugi:* J. taki łamał sobie głowę nad domysłem, ten ucho, ten oko do drzwi przykładał. Oss. J. taki ś. koło damy kręci. Troc. Na te słowa J. taki dalej w krzaki. Fred. A. **9.** przed przymiotnikiem = *jak:* J. wielki, J. piękny! Jakiś ty głupi! Ir.: J. mądry! [Zapomniał kaszkieta. — A jakiego drogiego?]. **10.** zam. *który:* Nie wiem, o jakiej książce mówisz. Paryż jest największe i najpiękniejsze miasto, jakie kiedykolwiek widziałem. Sług ma wiernych, o jakich teraz rzadko. Troc. Koń mój ze skrzydłem sokolim, jakiemu równy dany tobie drugi. Mick. **11.** !Jakiby nie był = *jakibądź, jakikolwiek:* Postanowiła, jakimby nie było kosztem, zawładnąć Adonisem. Byk. **Po jakiemu** przys. *jak:* Śpiewa djabli wiedzą po jakiemu. <J>

Jakibądź, jakiegobądź, [**Jakilibądź,** !**Jakiniebądź**], **Jakikolwiek, Jakikolwiekbądź,** ×**Jakiżkolwiek,** ×**Jakowykolwiek** *wszystko jedno jaki, niech będzie, jaki chce:* Jakimbądź sposobem. Jakiebądź są twoje zamiary, widoki, przecież... <Jaki + BĘD>

†**Jakiekoli** p. **Jakbądź.** Trzyc. <Czes. jakkoli>

Jakikolwiek, jakiegokolwiek z. p. **Jakibądź:** Jakimkolwiek sposobem. Czyńcie dobrze wszystkim ludziom, jakiejkolwiek są religji. Stasz. *(=bez względu na to, jakiej).* Jakie to kolwiek jest, już tak niechaj będzie. Górn. <Jaki + Kol + WIEK>

Jakikolwiekbądź p. **Jakibądź.**

[**Jakilibądź, jakalibądź, jakielibądź**] p. **Jakibądź.** <Jaki + Li + Bądź>

![**Jakiniebądź, jakaniebądź, jakieniebądź**] p. **Jakibądź:** Prosi o jakieniebądź latarnisko. <Naśladowanie Ros. kakojnibudь>

[**Jakisi**] p. **Jakiś:** W jakimsi lesie. Jakiesi małe kukiałki. Jacysi ludzie.

[**Jakisić**] z. p. **Jakiś:** Ona płacze, patrzy na miesiąc, gada do obłoków, wzywa jakichsić cieniów, jakichsić wyroków. Niem. <Jaki + Si + Ci>

[**Jakisik**] p. **Jakiś.**

[**Jakisiś**] z. p. **Jakiś.** <Jaki + Si + Si>

Jakiś z., **Jakowyś,** [**Jakisiś, Jakisić, Jakiściś, Jakisi, Jakisik, Jakiści, Jakiścić, Jakiść, Kisi**] **1.** *nie wiedzieć jaki, pewien, jeden, niejaki:* J. filozof powiedział, że... *(=któryś z filozofów).* Przez J. czas. Jest to człowiek, mający jakąś wartość. To J. warjat! Ośle J., mówię ci... J. głupiec to zrobił. Ma do ciebie J. interes. Przyniósł ci jakąś książkę. **2.** przed wyrazami, oznaczającemi ilość = *około, mniej więcej, z, jaki:* Do tej wsi będzie jakieś trzy wiorsty. Będzie tego jeszcze J. korzec. Zaczekasz z jakąś godzinę. <Jaki + Si>

[**Jakiści**] p. **Jakiś:** J. zły mąz. Jakiegości człojeka.

[**Jakiścić**] p. **Jakiś:** Do jakijścić chałupy.

[**Jakiściś**] z. p. **Jakiś:** Jakby jakimściś przeczuciem tknięta, wybiegła na plac. Korz. <Jaki + Si + Ci + Si>

[**Jakiść**] p. **Jakiś.**

Jakiśkolwiek, jakiegośkolwiek z. *jakikolwiek z jakichś, jakikolwiek, jakibądź, jakiś:* Gdybyż znaleźć J. sposób, środek! <Jaki + Si + Kol + WIEK>

Jakiż z naciskiem, p. **Jaki.** <Jaki + Że>

×**Jakiżkolwiek** z. p. **Jakibądź:** Jakiejżkolwiek nam Bóg władzy udziela, niech ludzkie dobro pierwszy nasz cel będzie. L. Ach, tak okropne bole, moje dziecię, za twe na ziemi jakieżkolwiek grzechy przyjmie w rachunku Bóg na tamtym świecie. Mick. Jakieżkolwiek te fortele, o których słyszałem z góry, czy ich niewiele, czy wiele, trojakiej będą natury. Mick. <Jaki + Że + Kol + WIEK>

1. Jakkolwiek przys. p. **Jakbądź:** J. uważać to będziemy, zawsze... Komuż J. ojczyzna nie miła? Tw. <Jak + Kol + WIEK>

2. Jakkolwiek sp., †**Jakokoli,** †**Jakokole, Jakoli** *aczkolwiek, choć, chociaż, lubo, pomimo to, że...:* J. wpływ mój jest niewielki, uczynię wszystko w twoim interesie. J. on może być mądry, nie przeszkadza mu to robić głupstwa.

Jakkolwiekbądź, !**Jakkolwiekniebądź** *niech będzie co chce, bądźcobądź:* J. zarabia on ładne pieniądze. <Jak + Kol + WIEK + BĘD>

!**Jakkolwiekniebądź** p. **Jakkolwiekbądź.** <Jak + Kol + WIEK + Nie + BĘD>

[**Jakla, i,** lm. **e**] p. **Jaka.**

[**Jakléj**] p. **Jakli:** J. róbta, aby prędzy.

[**Jaklek**] p. **Jakli:** Jakżeś mówiła? — Ej, J. sie powiedziało!

[**Jakli**] **1. a.** [**Jakléj, Jaklek**] *jakbądź, jak tylko, jakkolwiek, jakkolwiekbądź:* Robi J. sám chce. **2.** *jak raczej:* Sama ś. zdradziła i ta ciemna nocka...

—Nie tak ciemna nocka, J. gorzałecka. <Jak + Li>

× **Jakmiarz**, × **Jakmierz** przys. *bezmała, prawie, ledwie nie, około, z:* Za sławą J. zawżdy człowiek zdanie swoje pędzi. Górn. Szli za Dawidem J. czterysta mężów, a dwieście zostało przy rzeczach. Wuj. Obadwa J. jednakiej mocy. Trzyc. <Jak + MIAR, zap. z Czes. jakoměř>

× **Jakmierz** przys. p. **Jakmiarz**: Przed miłościwym panom lenne chyląc głowy raz jeszcze, i upadli J. na kolana. Len.

† **Jaknąć, ie, ął** *pisnąć, odezwać ś.:* Szehin ani J., ani bąknąć nic nie śmie bez wyraźnej na to woli i rozkazania carskiego. Mosk. <Dźwn.>

[**Jakno**] *jak to, jak, tak jak:* Já nie jem taki, J. oni. Mniałas go ukryty, J. gniázdo czájka. <Jak + (O)no>

Jako I. p. **Jak**: J. was zowią? Sienk. Ma chęć ukraść, ale nie wie J. Wszystkoby pobrał ludziom, by J. mógł. Karnk. Oczki gwiazdom podobne, usta J. koralowe. Groch. Jeden J. drugi, na jedno kopyto wszyscy. Prz. *(=jeden w drugiego).* Milcz ty, J. i ty. Bratk. Bali ś. przedtym Turcy, J. żadnego na świecie potentata bardziej, króla perskiego. Kłok. Słuchajcież Boga Ojca, J. On wam zaleca. Kant. Walter sam jeden pozostał, J. wiatr na pustyni. Mick. J. kto z kim, wzajem mu tak będzie płacono. Gawiń. [Opedziáł co i J. J. ją (= koziczkę) ułapię, kie ńie ma ogoná? J. to je, co tako długo leżysz? Jam tako jest zdrowa, J. ty. Nie znalazłem (dom. takiej), J. ciebie, kochaneczko. (Szlachcianki) już nie wiedzą, jakoby ś. nosić. Páli sie, ani dostąpić J. Rozmyślała, jakoby dostała. J. ci? *(= jak ci na imię)*]. Sławа, Ojcu i Synowi i Świętemu Duchowi, J. była s początka i ninie i wżdа i na wieki wiekom. Ps. flor. J. żywo, [**Jak żyw, Jak żywo**] = a) × *jak ludzie mogą zapamiętać;* b) *wcale, póki życia, bezwarunkowo:* Nikt o tym J. żywo nie myśli. Mick. Nieprawda, J. żywo! Polacy żadnego trybutu cesarzom nie dawali, J. żywi. Biel. M. *(= bynajmniej, wcale nie, nigdy).* J. możemy, nie J. chcemy. Prz. Miesiąc bierze od słońca światłość podług tego, J. blizko od niego, abo daleko chodzi. Górn. × Będzie tu sto snopów? — J. do snopa. J. cię widzą, tako cię piszą. Górn. J. Polska jest Polską, nigdy większych zbytków nie było. Wuj. J. mię matka porodziła, nigdym lepszej nocy nie miał. Skar. J. najdłużej. Troc. Przegrażał Grekom tyraństwem, J. *(= jak)* nie namówią Rusi, aby ś. od nas odstrzelili. Birk. Pójdę, J. napiszę. Troc. Dawno J. tu nie był. J. rychło przyszedł do swej braciej, zwlekli go z onej sukniej. Ist. o św. Józ. *(= jako tylko).* Troc. Bramy stambulskie są nakształt rzymskich, osobliwie owej, J. jeżdżą do kościoła św. Sebastjana. Star. (p. Jak pod 15). J. kędy. Troc. J. kiedy. Troc. J. kto. Troc. J. który. Troc. J. też = *oraz, tudzież, a także.* † J. na imię *=jakby, naprzykład.* Orzech. **2.** J. tako, × **Jak tak** = *nieźle, niezgorzej; choć nie najlepiej, atoli..., jakokolwiek, jakkolwiek:* Musiałem ś. J. tako wywinąć. Domy J. tako mieszkalne. U mnie trochę ciasno, jeszcze jak dla mnie J. tako, ale dla niego. L. Aby granice były J. tako opatrzone, tysiąc żołnierzy do Rusi wyprawiono. Biel. M. Gdy dzieci będą J. tako umiały... Kopcz. **3.** *ponieważ; będąc:* Bolesław Krzywousty, J. był miłosierny, rozkazał swoim, aby przestali czynić okrucieństwa. Biel. M. Ludwik kochał Węgrów, J. dziedziczny ich król, Polacy mu byli J. obcemi. Nar. Gnój gołębi, J. ze wszystkich najtłustszy, pod rok suchy ziemię wysusza. L. J. człowiek mądry, baczny. Kn. **4.** *za:* Wszyscy Jana J. proroka mają. Sekl. **5.** × *dlaczego:* J. tego złodzieja nie wieszają? Troc. **6.** × *około, prawie, z:* Niosąc przyprawy mirry i aloes, J. sto funtów. Groch. **7.** [J.] = a) *niż:* Lepszyć mi też tu płuży, J. w polu pług. Lepiej dać, J. brać. Lepszá jest pszeniczka, J. owies. b) *jakoś, jakośkolwiek:* Mogli ś. sami J. obrządzić z tym interesem. Może ś. J. uda go stamtąd wyparować. † Kapłanom, zakonnikom sromoty nie (= niema) żadnej, iż Jezusa miłego czczą J. osobnie. Pśń. kość. c) *to jest, niby, mianowicie, właśnie:* Idzie do tégo swégo brata, J. kupca. Królewicz ś. przeląkł, J. Stanisław. Przynios te kawałki, J. z (pociętego) brata. Matka mówi do ojca, J. do męża swego. d) *że:* Wydał sie, J. ón zapłacił za przewóz. Powiedziała, że J. jes cieśla u nij. On opowiadał, J. jenerał Dąbrowski z ziemi włoskiej stara ś. przyciągnąć do Polski. Mick. e) *ponieważ:* Złe opuściło onégo człowieka, J. ksiądz miał większą moc nad złem. f) *jakoż:* I ten przydzie... J. i za pół godziny przysed. g) *od, jak, prędzej a. później jak (= niż):* Nie jadły koniczki, J. wczoraj rano. **8.** ! J. taki = *przeto, dlatego, a więc:* Twierdzenie to zbyt ważne, bo okazujące przedmiotowość myśli, i jako takie — stanowiące całą wartość filozofji. Lib. Jestem ubogi, a J. taki, nie przyjąłbym nigdy ręki kobiety, któraby mię karmiła próżniaczo. Lub. <J>

Jakobin, a, lm. **i, Jakóbin, Jakubin** *członek klubu rewolucyjnego we Francji, podczas wielkiej rewolucji;* przen.: *republikanin egzaltowany, zwolennik czystej demokracji:* To istne jakobiny! Grać jakobinów = *udawać egzaltowanych zwolenników demokracji.* <Fr. Jacobin dosł. = zakonnik klasztoru św. Jakuba w Paryżu>

Jakobinizm, u, blm. *republikanizm egzaltowany, radykalny.* Przen.: Jest to prawdziwy J. literacki, gdzie każdy ma ś. za prawodawcę i nikogo nie słucha. Śniad.

Jakobinka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Jakobin. 2.** bot. p. **I. Cynka.**

Jakobiński przym. od **Jakobin:** Stronnictwo jakobińskie. Mówi jakimś jakobińskim językiem *(= wyrażeniami demokratycznemi).*

Jakobita, y, lm. **ci** *stronnik królów angielskich Jakuba II i III.*

Jakobityzm, u, blm. *zasady stronnictwa jakobitów:* Bute z Johnsonem nie miał nic wspólnego oprócz gwałtownego jakobityzmu. <Od imienia Hb. Jakub, Łć. Jacobus>

Jakobjan, u, lm. **y** mat. *wyznacznik funkcyjny, utworzony z pochodnych cząstkowych funkcji wielu zmiennych.* <Od nazwiska Nm. Jacobi, † 1851>

1. Jakoby przys. p. **Jakby:** J. na łotra wyszliście z mieczami pojmać mię. Sekl. Żubr kształtem, J. byk wielki. Warg. Strach mię ścisnął, jakobym obrzucon żarzewiem. Mick. Było tych, którzy jedli, J. cztery tysiące. Leop. *(= zdaje ś., około, coś, ze).* J. mila. Kn. I stało ś. J. w miesiąc potym, że... Leop. Jego dzieła takie są, że jakoby i nad wiarę wychodzą. Warg. *(= niejako, prawie, ledwie nie).* Żal mu było J. i Bohuna. Sienk. *(= podobno, zdaje ś.).* Kilku braci słyszało J. w grobach mistrzów wołanie. Mick. <Jako + By>

2. Jakoby sp. *że, iż, że niby:* Zeznali, J. obwiniony mówił, że... **2.** † *aby, ażeby:* Strojmy skutki (= uczynki) dobre, jakobychom otrzymali zbawienie. Kaz. Gnieź. Zapobiegając temu, J. ta swawola ugasła.

†Jakokole p. **2. Jakkolwiek:** Kakole a J. nam ś. będzie widzieć. Sw. w Woc. <p. Jakokoli>

†Jakokoli p. **Jakbądź.** Glosy w. XV. Jakomkoli zgrzeszył. <Czes. jakkoli(v)>

†Jakokolwie p. **Jakokolwiek.**

Jakokolwiek, ×Jakośkolwiek, ×Jakożkolwiek, †Jakokolwie przys. *jako tako, jakkolwiek, niezgorzej, choć nie najlepiej, atoli...:* Mówi po francusku J. Niesiono ją na ulicę, aby J. oczucić. Mick. <Jako + Kol + WIEK>

Jako-kontrakt, u, lm. **y** praw. *stosunek, oparty na zasadach, podobnych do umowy.* <Jako + Kontrakt>

Jakoli 1. [J.] *jak:* Będę sobie wybierała takowego J. ja. **2.** †p. **2. Jakkolwiek.** <Jako + Li>

Jakoposiadanie, a, lm. **a** praw. *posiadanie samego prawa.* <Jako + Posiadanie>

[**Jakosi**] p. **Jakoś.**

[**Jakosik**] p. **Jakoś.**

Jakoś, [**Jakosi, Jakosik, Jakości, Jakościć, Jakość**] przys. **1.** *niewiedzieć jak, w jakiś sposób, ni stąd, ni zowąd, przypadkiem:* J. koło apteczki przeszedłem niechcący, hanyżek mię zaleciał; trochę nie zawadzi. Kras. On to J. inaczej robi. Butelka nieznacznie J. ś. wysusza. Kras. J. mi niedobrze (*=czegoś*). Czytałem J. wolnego dnia komedję jedną. L. Wszedł tam J. J. ś. teraz poprawił. J. ś. przypadkiem okno otworzyło. **2.** *coś, mniej więcej, około:* Dla wielkiego zajęcia nie przyszło im aż o szóstej J. zejść ś. z sobą. Lubom. W rok J. potym. Było to J. około wielkanocy. **3.** *jako tako, jakokolwiek, jakkolwiek:* Żeńmy ś. choćby na to tylko, żeby nam czas J. zszedł. L. J. to będzie. Mick. Ufam ja w dowcip tego pachołka, że ją tam J. ocalił. Sienk. **4.** *= jako + ś* (końcówka 2 os.): J. człowiek uczciwy, wierzę ci. <Jako + Si>

[**Jakòś**] *onegdaj, niegdyś, pewnego razu.*

[**Jakości**] p. **Jakoś.** <Jako + Si + Ci>

[**Jakościć**] p. **Jakoś.**

Jakościowo przys. od **Jakościowy; !Kwalitatywnie:** Analizować, badać, poznawać J.

Jakościowość, i, blm. fil. rz. od **Jakościowy:** J. metody badania.

Jakościowy przym. od **Jakość; !Kwalitatywny:** Analiza, metoda, jakościowa. Badanie jakościowe. Różnica jakościowa (*=pod względem jakości, co do jakości*).

Jakość, i, lm. **i** rz. od **Jaki; †Jakowość** fil. **1.** *jedna z kategorji poznania; przymiot, własność, cecha czegoś; zbiór a. ogół przymiotów, cech czegoś:* Badać coś pod względem jakości. Barwa i kształt rzeczy są jakościami zmiennemi. Post co do jakości i co do ilości. Jakości †pierwsze a. pierwotne; †drugie a. wtórne; utajone. W scholastyce: Jakości realne, intencjonalne a. potencjalne. **2.** w logice: J. pojęcia *=cecha:* Ogół jakości stanowi treść pojęcia. J. sądu = a) *twierdzenie lub przeczenie sądu; właściwość sądów twierdzących i przeczących.* b) *wyznaczenie w sądzie treści podmiotu przez orzeczenie.* <Z Jak>

[**Jakość**] p. **Jakoś.**

×**Jakośkolwiek** p. **Jakokolwiek.** <Jako + Si + Kol + WIEK>

Jakośla, i, lm. **e** bot. (kitajbelia) *roś.* <?>

Jakoślin, u, lm. **y** bot. p. **Wykrzywka.** <?>

Jakota, y, lm. **y, Cudacznik** bot. (quisqualis) *roś.* <Naśladowanie nazwy Łć.>

×**Jakować, uje, owal** *nadawać rzeczy pewną jakość.* <Z Jak>

×**Jakowanie, a,** blm., czynność cz. **Jakować.**

[**Jakowny**] p. **Jaki.**

†**Jakowość, i,** lm. **i** fil. p. **Jakość.**

Jakowy p. **Jaki:** Jakowi ludzie z początku w Brytanji mieszkali, czy krajowcy, czy przychodni, wiedzieć nie można. Nar. <Z Jak>

×**Jakowykolwiek** p. **Jakibądź:** Śmierć jakowakolwiek każdemu niemiła. P. Koch.

Jako-występek, pku, lm. **pki** praw. *nieumyślne wykroczenie, nieumyślna obraza cudzych praw, pociągająca za sobą obowiązek wynagrodzenia szkód.* <Jako + Występek>

Jakowyś p. **Jakiś:** Jakowiś ludzie biegą tu po błoniach. Mick. Wzrok przenikliwy, chłodny i surowy, pełen jakowejś tajemnej wymowy. Mick. J. starzec nieznany wlatuje na środek gmachu. Mick. Rwałem kwiaty ojczyste, a czarodziejska ich wonia tchnęła w duszę jakoweś dawne i ciemne wspomnienia. Mick. <Jakowy + Si>

Jakoż przys. **1.** *i rzeczywiście, w samej rzeczy też:* Obiecał, iż wkrótce nazad przyjdzie; J. niedługo bawiąc, powrócił. Kras. Z ciekawości król chciał mię widzieć, J. mię w dziwnej łaskawości przyjmuje. Jabł. Z drugiej strony przyznają mu (Wallenrodowi) ówcześni pisarze wielkość umysłu, szlachetność i moc charakteru; J. bez rzadkich przymiotów nie mógłby władzy swojej utrzymać. Mick. **2.** †*jako:* Demokrytusowi ś. zda, że słońce jest wielkie, J. to człowiekowi uczonemu. Mącz. J. to Mojżeszów kiecz (= kierz) gorzał, tak Ty panną zostałaś. Pśń. kość. Lud i kobyły zbawisz, gospodnie, J. jeś rozpłodził miłosierdzie Twoje, Boże! Ps. flor. **3.** [**J., Jakóż, Jakoże**] *jak, jakże:* J. ja mam stać, wody ci podać? Jakożeś ich (= kaczyczek) wołała, kiedyś im żréć dawała? <Jako + Że>

[**Jakoże**] p. **Jakoż:** J. ja mam wstać?

×**Jakożkolwiek** p. **Jakokolwiek.** <Jako + Że + Kol + WIEK>

Jakób- p. lep. **Jakub-.**

Jakóbin, a, lm. **i** p. **Jakobin.**

[**Jakóż**] p. **Jakoż:** Jakóżeś ją (=mąkę) mleł? J. ja cię leczyć mam? Jakóżbym ja tobie ślubowała, gdym ja już inszemu wianek dała?

[**Jakoż to?**] *w. zadziwienia.*

[**Jaksamit, u,** lm. **y**] p. **Aksamit.**

[**Jaksamitny**] *aksamitny.*

†**Jaktor, a,** lm. **owie** a. **rzy** *handlarz.* Biel. M. <= Aktor>

[**Jakub, a,** lm. **y, Jakób**] bot. p. **Grzyb.** <Z imienia Hb. Jakub, Łć. Jacobus>

Jakubek, bka, lm. **bki, Jakóbek 1.** [J.] *wilk.* **2.** bot.: a) p. **Marzymłodek.** b) [J.] p. **Grzyb.**

[**Jakubianki, nek,** blp., **Jakóbianki**] *rodzaj gruszek.*

×**Jakubieć, eje, ał,** ×**Jakóbieć** rub. *głupieć.* <Od imienia Jakub>

×**Jakubienie, a,** blm., ×**Jakóbienie** czynność cz. **Jakubieć.**

Jabubin, a, lm. **i** p. **Jakobin.**

Jakubinka, i, lm. **i, Jakóbinka** bot. *nazwa dawana niek. roślinie: cynka* (zinnia). <Od imienia Jakub>

×**Jakubiny, in,** blp., ×**Jakóbiny** *imieniny Jakubów.* <Od imienia Hb. Jakub, Łć. Jacobus>

[**Jakubka, i,** lm. **i, Jakóbka**] **1.** a. [**Sulka, Rozek**] *rodzaj ziemniaka.* **2.** *rodzaj gruszki.*

†**Jakubowy,** †**Jakóbowy:** Dróżka Jakubowa = *droga mleczna.* <Od imienia Jakub>

[Jakubówka, i, lm. **i, Jakóbówka] 1.** *wylew rzek i ulewne deszcze w lipcu około św. Jakuba:* Leje jak na Jakubówkę. Płacze jak na Jakubówkę. Z woczów łzy lecą, kieby na Jakubówkę deszczem. Gdy dészcz w Jakubówkę, nie zobaczysz dębówkę. Prz. **2.** *odmiana rośliny: grusza zwyczajna* (pirus communis) *i jej owoców.*

[Jakubski, ego, blm., **Jakubskie, Jakóbski, Jakóbskie]** *sierpień* (miesiąc).

[Jakubskie, ego, blm., **Jakóbskie]** p. **Jakubski:** Na J. rok jak pomarł (*= rok w sierpniu jak umarł).*

[Jakurat] p. **I. Akurat.**

[Jakuratnie] p. **I. Akurat.**

[Jakuśki] *jakiś, jakikolwiek:* Ślázbyś juz ráz z tego pieca i wziąnbyś sie do jakuśkij posługi.

Jakże przys. z naciskiem = *jak* (p. **I. Jak**): J. zdrowie? Pisałeś? — A J.! J. ci będę obowiązany! <Jak + Że>

Jalapa, y, lm. **y 1.** bot. = a) (batatas jalapa a. convolvulus jalapa) *roś. z rodzaju patatu.* b) p. **Dziwaczek. 2.** *korzeń pierwszej z tej roślin a. żywica z niego.* <Hp. jalapa, xalapa, od miasta Xalapa w Meksyku>

[Jalec, lca, lm. **lce]** p. **Jelec.**

Jalina, y, lm. **y** bot. (rhexia) *roś. z rodziny zaczerniowatych.* <?>

Jaliwo, a, lm. **a** bot. (anychia) *roś. z rodziny zapartnicowatych.* <?>

[Jalkierz, a, lm. **e]** *alkierz.*

† Jalmurka, i, lm. **i** p. **Jarmułka.**

† Jałacie, † Jełacie w. *biada!, gorze!:* A J.! <Zap. 5 pp. od Jałat>

† Jałat, a, lm. **ci 1.** *nikczemnik, nicpoń, nędznik:* J. to, a nie junak. Żabczyc. **2.** *biedak, chudopachołek:* Szukają barwy, coby była od bławata, choć w tym bławacie podczas znajdzie i jałata, nie tylko szlachtę. Jeżow. <Zap. w związku z Serb. elate = hejże, no>

Jałbin, a a. **u,** lm. **y** bot. (turpinia) *roś. z rodziny kłokoczkowatych.* <?>

Jałdzina, y, lm. **y** a. **Przeczystka** bot. (boerhavia) *roś. z rodziny nocnicowatych.* <?>

† Jałmonka, i, lm. **i** *rodzaj czepka nocnego.* <Może z Hp. almohada = poduszeczka pod głowę>

† Jałmożna, y, lm. **y** p. **Jałmużna.**

† Jałmurka, i, lm. **i** p. **Jarmułka:** Szłyki z głów i jałmurki posłowie zjęli. Piel.

Jałmużna, y, lm. **y, † Jałmożna, † Jełmużna, × Elemozyna, × Elimozna, [Jamużna, Jałmużne, Wielmużna, Wielmożne]** *datek dany z miłosierdzia ubogiemu, wsparcie ubogiemu:* Dawać, dać jałmużnę. Prosić jałmużny a. o jałmużnę. J. nikogo nie zuboży. Prz. Chodzić po jałmużnie (*=po prośbie, po proszonym).* Żyć z jałmużny. † Na jałmużnie siadał u drzwi kościelnych. Leop. Umartwienie ciała, posty i jałmużny. Dla mszy nie opuścisz drogi, a dla jałmużny nie będziesz ubogi. Krasz. † Wielkie jałmużny kościołowi dziełała. Nieraz dziad żebrzący chleba, bez ręki lub bez nogi, przyjąwszy jałmużnę, stanął i oczy wkoło obracał ostróżne. Mick. Gdy mu własne serce zlitowane niosło jałmużnę łez i użalenia, on ją odrzucił. Słow. <Gr. eleēmosýnē, skąd Czes. almužna>

[Jałmużne, ego, blm.**]** p. **Jałmużna:** Jałmużnégo nie dawał.

Jałmużniany przym. od **Jałmużna:** Ach! znam ja chorych pielęgnowanie jałmużniane. Jeż.

Jałmużnica, y, lm. **e, Jałmużniczka 1.** *kobieta miłosierna, wiele jałmużny dająca:* Bardzo była nabożna i J. wielka. Skar. **2.** *torba, sakwa dziadowska na jałmużnę w naturze.*

Jałmużnictwo, a, blm. *dawanie jałmużny; urząd jałmużnika.*

Jałmużniczka, i, lm. **i** p. **Jałmużnica.**

Jałmużniczy 1. *dający jałmużnę:* Już ubyło ubogim jałmużniczej ręki. Km. **2.** *dotyczący jałmużnictwa:* Instytucja jałmużnicza.

Jałmużnik, a, lm. **cy, † Elemozynarz 1.** *ten, co jałmużny daje:* Piast był człowiek prosty, ludzki J. Błaż. Jan św. J. O zły królu, kanonika i św. jałmużnika w Mołdawie utopiłeś i Pragę zasmuciłeś. Pśń. kość. **2.** *urzędnik duchowny, szafujący jałmużnami:* Wielki J. państwa francuskiego. J. królewski. J. królowej. **3.** † *jałmużnę biorący, proszący o nią, żebrak:* Krzyżacy zapomnieli dobrodziejstw, które zawzdy znali od królów polskich, których właśni jałmużnicy byli zawzdy i są. Biel. M.

[Jałocha, y, lm. **y]** p. **Jałowica.** Zdr. **[Jałosia, Jałosienka, Jałośka, Jałoś, Jałochna].**

[Jałochna, y, lm. **y]** p. **Jałocha:** By pod ziemią była J., wier mi, przed nim iżby ś. nie skryła. Rej. Jestli nie pomoże Bóg, i jałochnie wziąć pewnie w róg. Rej.

[Jałojca, y, lm. **e]** p. **Jałowica.**

Jałop, a, lm. **y, Jołop, Jałopa, Jełop, Jełopa** rub. *guław, gawron, gamoń, bałwan, gapa, człek nieokrzesany, głupiec, ociężały, niezdara, chamisko.* <p. Jołop>

Jałopa, y, lm. **y** m. p. **Jałop.**

Jałopowato przys. od **Jałopowaty.**

Jałopowaty *mający minę jałopa, bałwanowaty, głupowaty.*

[Jałosia, i, lm. **e]** p. **Jałocha.**

[Jałosienka, i, lm. **i]** p. **Jałocha.**

Jałoszka, i, lm. **i 1.** p. **Jałowica. 2.** [Jałoszki] *kwiatki żółte.* **3.** [J.] *jajko malowane.* <JAŁ>

[Jałoś, i, lm. **e]** p. **Jałocha:** J. ksi ksi, J.!

[Jałośka, i, lm. **i] 1.** p. **Jałocha:** Hou hou, J., hou do domu! **2.** w lm. *rodzaj kwiatu ogrodowego.*

Jałota, y, lm. **y** bot. (tozzia) *roś. z rodziny trędownikowatych.* <?>

† Jałowaty *jasnożółty:* Nie po kontusie jałowatym szlachcic ma ś. dać poznać, ale po cnocie. Star. <Ros. ałowátyj = czerwonawy, z Tur. al = czerwony>

Jałowcowy przym. od **Jałowiec; Jadłowcowy:** Sok, olejek J. Jagody jałowcowe. Piwo jałowcowe. Wódka jałowcowa (*= jałówcówka).* (O wędlinach): Wszystkie wyborne, wszystkie sposobem domowym uwędzone w kominie dymem jałowcowym. Mick. Myśl.: Buda jałowcowa = *krzak, obsypany jałowcem, z rózgami posmarowanemi lepem, służący do łowienia kwiczołów.* <JAŁ>

Jałowcówka, i, lm. **i 1.** *wódka na jałowcu, borowiczka.* Pol. **2.** [J.] *odmiana drzewa: grusza zwyczajna* (pirus communis) *i jego owoców.*

[Jałowczyska, ów, blp.**]** p. **Jałowiec:** Nie prawdę, moje swacheńki, gadacie, bo same po jałowcyskach latacie.

Jałowica, y, lm. **e, Jałówka 1.** a. **Jałoszka, † Jałowię, [Jałojca, Jałocha]** *młoda krowa, która jeszcze nie rodziła, cielica.* **2.** [J.] *wysoka czapka barankowa.* **3.** garb. p. **Jałówka.** Zdr. **Jałowiczka.** <JAŁ>

Jałowiczka, i, lm. **i** p. **Jałowica.**

Jałowiczy przym. od **Jałowica**: Mięso jałowicze. Nie będą ze psiej skóry jałowicze buty. Prz.

[**Jałowić, i, ił**] p. **Jałowieć**: Ta bestyja (owca) nigdy ś. nie kociła, jałowi ciągle, a pobierać nie chce.

Jałowiec, wca, lm. **wce, Jadłowiec**, [**Jedłowiec**] **I. a.** [**Brzewik, Kadyk**] bot. = a) (iuniperus) *roś. z rodziny szyszkowych.* Gatunki: J. cedr czerwony (i. virginiana); J. kozodrzewina (i. lycia); J. pospolity (i. communis); J. sabina (i. sabina), pospolicie Sawiną a niek. Nietotą zwany. b) *nazwa jagód jałowcu pospolitego.* **2.** [J.] *strojna gałązka weselna.* Zgr. [**Jałowczyska**]. <JAŁ>

Jałowieć, eje, ał, [**Jałowić**] *być lub stawać ś. jałowym, nie rodzącym, niepłodnym, nieurodzajnym:* Po dobrym byku rzadko która krowa jałowieje. Kluk. Ziemia jałowieje. Bywa, że i najlepsze pszczoły jałowieją. Kluk. [Anu, nie jałowiejcie!] *(=żeńcie ś.).*

Jałowienie, a, blm., czynność cz. **Jałowić** i **Jałowieć.**

†**Jałowię, ęcia**, lm. **ęta** p. **Jałowica**: Lat skotskich wtóry stopień jest juńców a. jałowiąt. Trzyc. Una vacca duobus jałowięta. Hel.

Jałowizna, y I. blm. zb. *bydło młode jeszcze nie rodzące; jałowice, cielęta.* **2.** *pole puste, nieurodzajne.* **3.** p. **Jałowość.** Przen.: a) *utwór pisarski czczy, ubogi w treść.* b) rub. *głowa pusta.*

[**Jałownik, a**, lm. **i**] *stado jałowizny.*

Jałowo przys. od **Jałowy**: a) *bez zaprawy, bez okrasy, postnie:* J. jadać. b) przen. *sucho, źle, czczo:* J. mówić, pisać. J. kogo przyjąć. Zwierzył mu ś. ze wszystkim, tak nie trzymał J. o nim. Chr. *(=błako, licho).* c) *próżno, czczo, daremnie, pusto:* J. tam cnoty rycerskiej, kędy mieszka łakomstwo. Birk.

Jałowość, i, blm. rz. od **Jałowy; Jałowizna**: J. krowy, ziemi. J. stylu, mowy, duszy. Odpłacali są mnie złym za dobre, J. duszy mojej. Ps. flor.

Jałowy I. Jałowa (o samicach) = *która jeszcze nie rodziła; niezapłodniona (=niecielna, niekotna i t. d.); niepłodna:* Krowa jałowa *(=niecielna).* Kokosz jałowa. Troc. Lek.: ╳Kobieta jałowa (nullipara) = *nierodka.* Przen.: Obietnice w nadzieje brzemienne, a w sam skutek jałowe. Kulig. Nie jest to zamiar, który w plątaninie chęci niewczesnych rodzi myśl jałowa. Mick. A twoja siwa ś. tu rzuca głowa, jak gołąb biała, lecz w myślach jałowa. Słow. Żeńská głowa bardzo jałowá. Prz. **2.** (o polu, drzewie) *nieurodzajny, niepłodny, nieżyzny, nieużyteczny:* Grunt J. Nie rodziło się żadnej tam jeziernej trzciny, jałowych pokrzyw i ostrej sitowiny. Otw. Strumień na błoniu jałowym nie ozwie się srebrnym słowem. Mick. **3.** *chudy, suchy, czczy, postny, cienki = niezaprawny, nieokraszony:* Na sery niezbyt podbierać śmietany, aby twaróg nie był J.; bo gdy ser tłusty, każdemu do smaku przypadnie. Haur. Jałową je codzień kaszę, kapustę. Troc. Jałowe wapno. Jałowa glina. [Chleb J.]. **4.** *próżny, czczy, płonny, daremny, pusty:* Ludzi było siła tych, których obietnica jałową karmiła nadzieją, bo na potym w samym oszukała skutku. Kulig. Będzieli grzeczny na ciele, to w głowie J. Pot. Masz jednak, śliczna muszko, (utonąwszy) choć nieco jałową pociechę stąd, że schodzisz śmiercią Ikarową. L. Czym dawniej kochał? Ciekawość jałowa! Mick. Suszy mózg i myśl natęża na zamachy wciąż jałowe. Zal. Wnet jałowe, dzikie domysły urosły w gminie. Słow. ╳Teś z krzywdą puszczał od siebie, a owych precz odganiałeś w prośbie swej jałowych. Chr. *(=zawiedzionych).* **5.** *gołosłowny, bezmyślny, banalny, bezduszny, suchy, bezbarwny, sztuczny, nieszczery, powierzchowny, udany:* Styl J. Pismo jałowe. Powiedział on to z śmiechem, lecz śmiech był J. Pot. Uważasz, jak on chodzi, oglądając ś. to na tę, to na ową stronę, a jakimsi jałowym śmiechem powabiając, aby kto przed nim zdjął czapkę! Górn. Płacz J. Kn. Nie ruszył ś. aga z miejsca przeciwko wezyrowi, ale tylko wysłał oficjera z dosyć jałową ceremonją. Kłok. Mowa turecka, będąc przez ś. jałową, perską i arabską nadstawia ś. i zdobi. Kłok. Jałowo-ckliwa deklamacja. Jałowa gra aktora. Tam jałowe cnoty rycerskie bywają, kędy chciwość złota panuje. Star. Manjery jego były jałowe, choć skromności i poszanowania pełne. Troc. **6.** [J.]: a) Słupki jałowe = *słupki w budowie chałupy, wprawione w przyciesi.* b) Upust a. spust J. = *spust, przez który woda idzie nie na koło młyńskie.* <JAŁ>

Jałóweczka, i, lm. **i** p. **Jałówka.**

Jałówka, i, lm. **i I.** p. **Jałowica**: Naprzód straszą mnie bąki, co latają w ogrodzie, żółte osy z nad łąki i J., co bodzie. Len. **2.** w lm. a. **Maciory, Nierojniki** bart. *pszczoły, które ś. w ciągu roku nie roją.* **3.** a. **Jałowica** garb. *skóra z jałówki.* **4.** myśl. *samica zwierząt ssących i ptaków nie mająca potomstwa.* **5.** [J.] = a) *owca jałowa.* b) *wysoka czapka barankowa.* c) *rodzaj gruszki* (owocu). Zdr. **Jałóweczka.**

Jałżyn, u, lm. **y** bot. (adenostemma) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

Jama, y, lm. **y I.** *nora, dół, wydrążenie, dziura, loch; pieczara, jaskinia, grota:* Wpaść w jamę. Wykopać jamę. Biegł na wieże, schodził w jamy. Mick. W głębi jam płomieniem wrą opoki. Mick. *(=we wnętrzach wulkanów).* J. niedźwiedzia, lwia, lisia, borsucza, krecia, mysia *(=kryjówka, legowisko w głębi ziemi).* Schowałby ś. w mysią jamę. Prz. Ptaszek gniazdko wije, zwierz ś. w jamy kryje, ja biedny człowieczek zbuduję domeczek. Len. Wykurzyć lisa, borsuka z jamy. Gdybym mógł, progi wilczą otoczyłbym jamą. Mick. [Zrzucić wapno do jamy]. J. rozbójników. J., w której łotrowie mieszkali. Mick. Dziadów w jamach a. mizeraków, co chałupy nie mają, jedenastu. Rol. Przen.: Wilczek wpadł w jamę. Boh. *(=schwytano kogoś na gorącym uczynku).* Znalazł ją w najbrudniejszej jamie społecznej, w domu publicznym. Zbawić z piekielnej jamy. Mick. J., którąście pod nami kopali, na waszą własną wykopana szkodę. Mick. **2.** anat. = a) *zamknięte zewsząd wydrążenie ustroju, zawierające wnętrzności*, in. ╳jamistość, †komórka, ╳próżnia, !próżność, †pustość, †wydrożałość, †wydrążenie (cavum s. cavitas): J. brzuszna. J. czaszki. J. piersiowa. Serce dzieli ś. na dwie jamy. Krup. *(=komórki).* J. gardłowa p. **Gardłowy.** b) p. **Zatoka.** c) J. oczowa = *oczodół:* Przez jamy, gdzie były oczy, przez odarte z ciała szczęki piasek strumieniem ś. toczy. Mick. **3.** lek.: J. w płucach (caverna) = *dziura, powstała z rozkładu tkanek.* Zdr. **Jamka, Jameczka.** Zgr. [**Jamura**]. <JAM>

Jamabuk, u, lm. **i** bot. p. **Złotlin.** <?>

Jamajka, i, lm. **i** a. **Rum Jamajka** *gatunek araku:* A nie doleliśmy tej jamajki, wcale piękna! Krasz. <Od nazwy wyspy Jamajka>

†**Jamalny** p. **Jamny.** L.

Jamawas, u, lm. **y** *kitajka indyjska ze złotemi kwiatami.* <Z języków indyjskich, przez Nm. Jamavas>

Jamb, u, lm. **y** **1.** *stopa wierszowa, złożona ze zgłoski krótkiej i długiej a. nieakcentowanej i akcentowanej.* **2.** × **w** lm. *wiersze tą miarą pisane.* **3.** × *wiersz wesoły, żartobliwy:* W wesołym, żartobliwym wierszu, czyli w tak zwanym wówczas przez studentów jambie, wyliczył cały szereg wad jego. Chm. <Gr. íambos>

Jambeleg, u, lm. **i** *wiersz, składający ś. z jambu i elegu:* Niepotrzebnie walczy przeciw istnieniu elegijambów i jambelegów u Horacego. <Gr. iambélegos>

Jambiczny przym. od **Jamb:** Wiersz J. Miara wierszowa jambiczna. <Gr. iambikós>

Jambik, u, lm. **i** *wiersz, złożony z jambów:* Wiersz, mający wszelką swobodę pięciomiarowego jambiku. <Gr. iambikós = jambiczny>

Jambłusznik, a, lm. **i** bot. p. **Jambusznik.** <Z nazwy niby Łć. iambosa>

Jambusowy bot.: Drzewo jambusowe, **Eugienka** a. **Piernia** bot. (eugenia) *roś. z rodziny mirtowatych.* <Hp. jambosa, Fr. jambose, z Indyjsk. dżambu>

Jambusznik, a, lm. **i, Jambłusznik** bot. (jambosa) *roś. z rodziny mirtowatych.* <p. Jambłusznik>

Jameczka, i, lm. **i** **1.** p. **Jama. 2.** w lm. hist. *nadzwyczaj drobne pęcherzyki w zarodzi komórek, zwykle płynem napełnione;* w komórce roślinnej = w o d n i c z k a, × p r ó ż n i e n k a (vacuolum). <JAM>

[**Jamen** nieod.] p. **Amen.**

Jamerlonk, a, lm. **i** *płaszcz turecki.* <Z Tur. jagmurlek = płaszcz>

× **Jamieć, eje, ał** *siedzieć w jamie, kisnąć:* Mołojce w Siczy, atamani watah błędnych sny miewają o pięknej Laszce, co na którymeś futorze jamieje. Jeż. <JAM>

× **Jamienie, a,** blm., czynność cz. **Jamieć.**

Jamik, a, lm. **i** p. **Jamnik.**

[**Jamioł, a,** lm. **y a. owie**] p. **Anioł:** J. je nad tobą. Sienk. Jamioły od roboty odpuszczone są. Kon.

Jamistość, i, lm. **i** **1.** rz. od **Jamisty:** J. gąbki. **2.** × anat. p. **Jama.**

Jamisty **1.** *pełen jam, lochowaty, dołowaty.* **2.** × p. **Jamny.** Troc. **3.** anat.: = a) Ciała jamiste, wałki jamiste prącia i łechtaczki p. **Ciało.** b) Zatoka jamista opony mózgowej twardej (sinus cavernosus durae matris). <JAM>

Jamka, i, lm. **i** **1.** p. **Jama:** [J. (w piecu) na popiół]. Anat. = a) (alveolus) *dołek, zagłębienie.* b) Jamki mózgowe = *jamy mózgu* (ventriculi cerebri). Hist.: a) Jamki chrząstkowe (lacunae cartilaginum). b) Jamki kostne, c i a ł k a k o s t n e (corpuscula s. lacunae ossium) (p. **Ciałko**). **2.** myśl.: Jamki łzowe a. oczne = *dołki u jelenia pod oczyma.*

Jamkogłów, owa, lm. **owy** zool. p. **Brózdogłowiec.** <Jamka + Głowa>

Jamkowy przym. od **Jamka.** Hist.: Odnogi jamkowe w kościach (canaliculi s. pori ossium).

Jamniczek, czka, lm. **czki** p. **Jamnik.**

Jamniczka, i, lm. **i** *suka jamnik.*

Jamniczy przym. od **Jamnik**

Jamnik a, lm. **i** **1.** a. **Jamik** *odmiana psa: pies długi na krótkich krzywych nogach, używany do tropienia zwierząt w jamach,* in. t a k s. **2.** [J.] *małe ładne dziecko.* Zdr. **Jamniczek.** <JAM>

Jamny, Jamowy, × **Jamisty,** †**Jamalny** przym. od **Jama,** *w jamach przebywający:* Zwierz J.

[**Jamny**] p. **Jemny.**

†**Jamo** przys. *kędy, gdzie:* Tamo-J. <J>

Jamochłonny zool.: Zwierzęta jamochłonne p. **Jamochłony.**

Jamochłony, ów, blp., **Zwierzęta jamochłonne** zool. (coelenterata) *zwierzęta promieniste, z centralną jamą trawiącą, nie oddzieloną od jamy ciała, bez naczyń krwionośnych i wodnych.* <Jama + CHŁON>

[**Jamory, ów,** blp.] p. **Amory.**

Jamowy p. **Jamny.**

†**Jampułka, i,** lm. **i,** [**Jampułka, Jampuwki** lm.] *ampułka.* Rękopis XVII w. <p. Ampułka>

[**Jampuwki, wek,** blp.] p. **Jampułka.**

[**Jamrot**] **1, u,** lm. **y** *szwargot:* Powstał krzyk i J. **2. a,** lm. **y** *człowiek szwargocący* (o Żydach, Niemcach i t. p.). <Dźwn.>

[**Jamrotać, ce, tał**] *szwargotać.*

[**Jamrotanie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Jamrotać.**

[**Jamszczyk, a,** lm. **i, Jemszczyk**] *woźnica pocztowy, pocztyljon.* <Ros. jamščikъ>

× **Jamułka, i,** lm. **i** **1.** p. **Jarmułka:** Czepce a. jamułki, Syk. Szyszak wdział miasto doktorskiej jamułki. Pot. (= *biretu*). **2.** anat.: J. rozcięgnista p. **Ogłowie. 3.** lek. = a) J. Hipokratesowa (mitra Hippocratis) = *rodzaj czapki, ułożonej z opasek.* b) J. lodowa = *pęcherz, napełniony lodem tłuczonym, przykładany na głowę.* c) J. smołowa do wyrywania włosów z głowy (dropax). <Z Tur. jagmurlek = płaszcz, kaptur>

× **Jamułkowaty** *podobny do jarmułki, czaszkowaty, wypukły:* Sklepienie jamułkowate.

[**Jamura, y,** lm. **y**] **1.** p. **Jama:** Złodzieje były w jamurze pod ziémiu. **2.** a. [**Jamurek**] *zapiecek.* Zdr. [**Jamurka**]. <JAM>

[**Jamurek, rka,** lm. **rki**] p. **Jamura.**

[**Jamurka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Jamura. 2.** *zagłębienie, nisza w murze.* **3.** *dołek przed paleniskiem piecowym.*

†**Jamurłach, u,** lm. **y,** †**Jarmułach** **1.** *burka, opończa:* Towary tureckie, kołdry, jamurłachy. Vol. **2.** *gęsta tkanina, używana na czujki i opończe.* <Tur. jagmurlek>

[**Jamużna, y,** lm.] **y** **1.** p. **Jałmużna. 2.** *rozgrzeszenie, absolucja.*

Jan 1. Grosz a. pieniądz św. Jana = *grosz świętojański, zadatek.* Niezawsze św. Jana. Prz. (= *niezawsze jedno i to samo*). Robaczek św. Jana = *robaczek świętojański, świecący w nocy.* **2.** bot.: a) [Główka św. Jana] p. **Jastrun.** b) Pas św. Jana p. **Widłak.** c) Szarańcza św. Jana p. **Szarańczyn.** d) Ziele św. Jana = *gatunek dziurawca,* in. d z i u r a w i e c p o s p o l i t y (hypericum perforatum). <Imię Hb. Jehôchānān, Gr. Iōánnēs, Łć. Johannes, przez Czes. Jan>

[**Janać, a, ał**] *Janem nazywać:* Nie janajże mi, bom ja ski, a. cki. Prz. (= *nie tak mię zowią; nie nazywaj mnie po imieniu, bom szlachcic*).

†**Janaki** p. **Jednaki:** Materja janaka.

†**Janako** przys. p. **Jednako.** St. wiśl. <J>

[**Jananie, a,** blm.] czynność cz. **Janać.**

Jancio, a, lm. **owie** zł. *prosty żołnierz, szeregowiec.* <Od imienia Jan>

[**Jancykryst, a,** lm. **owie**] p. **Antychryst.**

Janczar, a, lm. **owie, Jańczar,** × **Jeniczer,** × **Janiczar,** × **Janiczer,** †**Janczaryn** **1.** *żołnierz z piechoty tureckiej, przysposobiony z dziecka chrze-*

ścijańskiego: Po Spahach najmocniejsza podpora państwa Otomańskiego są janczarowie. Kłok. Janczarów zgraja pierzchła, lub do piasku wbita. Mick. Czy to ś. zbliża rota janczarów? Słow. Pamiętniki Janczara Polaka. Przen.: Janczary strachu, twój turban z chmur haftują błyskawic potoki. Mick. **2.** w lm. **y** *drobne dzwonki przy dawnych klawikordach, a. przy uprzęży, na łbie końskim a. przy siodle umieszczane:* W tym zabrzmiały janczary; czwórka koni stanęła przed dworem, i wysiadł Garliński. Grusz. **3.** [**Janczary** a. **Lancary**] *bęben.* <Tur. jeni = nowy + czery żołnierz>

Janczaraga, i, lm. **i, Jańczaraga** *aga, dowódca janczarów:* Obok baszy stał dowódca siły zbrojnej, J., zupełnie od niego niezależny. Rol. <Janczar + Aga>

Janczarka, i, lm. **i** *strzelba, rusznica janczarska; gatunek strzelby:* Weź mi torbę borsuczą i janczarkę hajduczą. Mick. Żmija miecz wroga na mieczu trzyma, a drugą dłonią z janczarki błysnął. Słow.

Janczarkowy przym. od **Janczarka:** Huk od strzału janczarkowego zagrzmiał pomiędzy skałami. Krasiń.

Janczarski przym. od **Janczar; Jeniczerski:** Białe kapuzy janczarskie. Muzyka janczarska *(= wykonywana na narzędziach tylko dętych i perkusyjnych).* Razem ze strun wiela buchnął dźwięk, jakby cała janczarska kapela ozwała ś. z dzwonkami, z zelami, z bębenki. Mick.

Janczarstwo, a, blm. **1.** *stan janczarski:* Dzieci chrześcijańskie na J. biorą. Paszk. **2.** zb. *janczarowie.*

†**Janczarycha, y,** blm., †**Janczaryczka** *niewola podobna do niewoli tureckiej u janczarów; tyranja.*

†**Janczaryczka, i,** blm. p. **Janczarycha:** Jeślić mieszkać z sąsiadem o miedzę jest ckliwo, radzęć na janczaryczkę a. na Drzypole. Pot.

†**Janczaryn, a,** lm. **owie** p. **Janczar.** Stryjk.

†**Janczyk, a,** lm. **i** *rodzaj czapraka:* Horda ta umie ubrać konie od fozy gdzieś starej w kozubalskie dywdyki, janczyki, czołdary. Tw. <Tur. jandżùk, jandżỳk dosł. = tłomoczek podróżny>

†**Jandowa, y,** lm. **y** p. **Jandula.**

Jandrus, a, lm. **y** zł. = **Andrus.**

†**Jandula, y,** lm. **y,** †**Jandowa** *czara:* Czara abo J. w gdańskiej giełdzie, którą wypić a nie wytchnąć trudna. Złote jarzmo małżeńskie. <Lit. índas, indáuja>

[**Jandwent, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Jandwient, u,** lm. **y** a. **a**] = **Adwent.**

[**Jandwienta, y,** lm. **y**] = **Adwent.**

× **Jandziar, a,** lm. **y** = **Andziar:** Jandziary drogiemi kamieniami sadzone. Krasz. <p. Andziar>

[**Jandziara, y,** lm. **y**] p. **Gandziara.**

× **Jandżar, a,** lm. **y** = **Andziar.** Krasz.

[**Jangrés, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

[**Jangrést, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

× **Janiczar, a,** lm. **owie** p. **Janczar:** Infanterją turecką jeniczery, janiczarami, t. j. nowym żołnierzem zowią. Mik.

[**Janiczek, czka,** lm. **czki**] *robaczek świętojański.* <p. Jan>

× **Janiczer, a,** lm. **owie** p. **Janczar.**

[**Janiel, a,** lm. **e**] *daniel.* <Sld., zam. Daniel>

[**Janielski**] = **Anielski:** Królowa janielska. Kon. Płachta całuśka, bieluśka, na ołtarzuby ją można kłaść pod ten chleb J. Kon.

[**Janioł, a,** lm. **y**] p. **Anioł.** Zdr. [**Janiołek**].

[**Janiołek, łka,** lm. **łki**] p. **Janioł.**

× **Janitor, a,** lm. **owie** *odźwierny, szwajcar.* Goł. <Łć. janitor>

Janki, ów, blp. *rodzaj kartofli, dojrzewających na św. Jan,* [e m k i]. <p. Jan>

Jankielnia, i, lm. **e** hut. (w hucie szklanej) *łopata podobna do tych, które przy kominach służą do brania żaru, ale daleko większa.* <Może z Nm. Ank(en)kelle>

Jankies, a, lm **i** a. **y** żart. *amerykanin Stanów Zjednoczonych.* <Ang. Yankee, lm. Yankees, powstałe z murzyńskiego wymawiania Ang. English = Anglik>

[**Jankluz, a,** lm. **y**] p. **Inkluz:** J. mi mój powiada, że on tam niedarmo jeździ. Bliź.

[**Jankor, u,** lm. **y**] **1,** p. **Rankor:** Nie miejże, proszę, jankoru, jeślim nieco poturbował. Fred. A. **2.** p. **Ankur.** <p. Rankor>

[**Jankórka, i,** lm. **i**] p. **Rankor.**

[**Jankórny**] p. **Rankorny.**

[**Jankty, ów,** blp.] *dwa rzemienie a. powrozy do uwiązywania wołów za rogi przy jarzmie.* <Z Lit. jùnkti = wprzęgać do jarzma, jùngas = jarzmo>

[**Jankur, u,** lm. **y**] **1.** p. **Rankor. 2.** p. **Ankur.** <p. Rankor>

[**Jankurka, i,** lm. **i**] = **Ankurka.** <p. Rankor>

[**Jankurność, i,** blm.] rz. od **Jankurny.**

[**Jankurny**] = **Ankurny,** *swarliwy.* <p. Rankor>

[**Jano**] p. **Jeno.**

[**Janoli**] = **Anok.** <A + No + Li>

Janowcowy przym. od **Janowiec.**

Janowiec, wca, lm. **wce, Jerkowiec** bot. (genista) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: J. f a r b i a r s k i (g. tinctoria), dawniej G i e n i s t ą a. L u b i e z n ą w ł o s k ą, dziś u ludu [D r o k i e m g ł a d k i m] zwany. J. k o l ą c y a. c i e r n i s t y (g. germanica), dawniej J a n o w c e m m n i e j s z y m, M r z y g ł o d e m, Z i n o w k ą, dziś u ludu [D r o k i e m k o l ą c y m] zwany. J. m i o t ł o w y (g. scoparia), p. **Żarnowiec.** <Przeinaczone z Łć. genista>

× **Janowiny, in,** blp. *imieniny Janów.* <p. Jan>

[**Janówki, wek,** blp.] *rodzaj ziemniaków.* Por. **Janki.**

Jansenista, y, lm. **ści** *członek sekty Jansenjusza we Francji:* Kłótnia Molinistów z Jansenistami. <Niby Łć. Jansenista, od nazwiska Hl. Jansenius>

Jansenistka, i, lm. **i** forma ż. od **Jansenista.**

Jansenistowski przym. od **Jansenista:** Zasady jansenistowskie. Moralność jansenistowska.

Jansenistyczny przym. od **Jansenizm:** W powadze tego pisma jest jakieś tchnienie jansenistyczne.

Jansenizm, u, blm. *nauka a. sekta religijna biskupa z Iperu Korneljusza Jansenjusza* († 1638) *o upadku Adama i łasce Bożej.* <Niby Łć. Jansenismus, od nazwiska Hl. Jansenius>

[**Jantaba, y,** lm. **y**] p. **Hantába.**

× **Jantar, u,** blm. *bursztyn.* <Śr. Łć. gentarum, por. Lit. jentáras, gentáras>

× **Jantarowy** przym. od **Jantar,** *bursztynowy, prażywiczny.*

× **Januarjowy** *styczniowy:* Nastąpiły potym roczki januarjowe. Mat. <Z Łć. Januarius = styczeń>

†**January, ego,** blm. *styczeń.* <Łć. Januarius>

[**Janwent, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Janwiet, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Janwieta, y,** lm. **y**] p. **Adwent.**
†**Jany** p. **Jeden.** St. wiśl. <J>
Jańczar, a, lm. **owie** p. **Janczar**: Arnauci i jańczarowie pojedyńczo i kupami, biegli panicznym gnani strachem. Jeż.

Jańczaraga, i, lm. **owie** p. **Janczaraga**: Zastępcą wezyra był komendant, J., który miał jeszcze pod sobą trzech młodszych baszów. Rol. <Jańczar + Aga>

Japa, y, lm. **y I. a. Dziapa,** [**Hapa**] gm *gęba:* Aż kucnęła, jak lew japę otworzył. Zap. (*=paszczę*). Rozdar japę jak wrota. Rozdziawił japę. **2.** [J.] *gapa.* <Może z Nm. jappen = zipać, mieć gębę otwartą>
[**Japetyk, u,** blm.] p. **Apetyt.**
†**Japończa, y,** lm. **e** p. **Opończa.** <Tur. japondża, Ros. jepanĉá>
Japoński bot.: Japońska róża p. **Kamelja.** <Od nazwy Japonji>

Japońszczyzna, y, blm. *wszystko co japońskie: język, obyczaje, wyroby (i t. d.) japońskie:* Po kątach pełno biblotów indyjskich i japońszczyzny. Sienk.

Japort, u, lm. **y** p. **Japurt**: Jabłko wezwane japorty. Chwal.
[**Japostoł, a,** lm. **owie**] p. **Apostoł.**
†**Japrahł, a,** lm. **y** p. **Japrał**: Towary tureckie, kobierce, japrahły. Vol. <?>
†**Japrakła, y,** lm. **y** p. **Japrał**: Widziałeś tam mielibosze, japrakły... i inne materje. Rol.
†**Japralema, y,** lm. **y** p. **Japrał**: Zjawiły ś. perskie kobierce, tureckie japralemy, koce. Goł. <?>

†**Japrał, u,** lm. **y,** †**Japrahł,** †**Japralema,** †**Japrakła** *dera wełniana, płachta do usłania podłogi a. obicia ściany.* L. <?>
[**Japteka, i,** lm. **i**] = **Apteka.**
[**Japtekarczyk, a,** lm. **I**] = **Aptekarczyk.**
[**Japtekarz, a,** lm. **e**] = **Aptekarz.**
[**Japtować, uje, ował**] p. **Haftować.**
[**Japtowanie, a,** blm.] czynność cz. **Japtować.**
[**Japtycarz, a,** lm. **e**] p. **Aptekarz.**
[**Japtyka, i,** lm. **i**] p. **Apteka.**
Japurt, a, lm. **y, Japort, Purt** bot. (pirus austera) *roś. z rodziny jabłkowatych, gatunek gruszy; owoc tej rośliny.* <Nm. [apfolter] = rodzaj jabłek zimowych>
Japurtowy przym. od **Japurt.** L.
I. Jar, u, lm. **y** *dół, wąwół, parów, wąwóz, wyrwana dolina wśród lasów a. na stepie:* J. Honczarychy. J. głęboki, dziki, gęsto zarosły, pusty, ciemny. Zrąb jaru. W kałużach glejowatych i w jarach głębokich grzązł. Birk. Kaniów po jarach, górach rozpierzchnięty. Gosz. Minął już kozak bezdnię i głębokie jary. Malcz. Śród wzgórzów i jarów, i dolin, i lasów. Mick. Strzelce w stepach Budziaku otoczą wkrótce knieje i jary. Słow. Zdr. [**Jarek, Jareczek**]. <Tur. jar = przepaść, rozpadlina>

2. Jar, u, lm. **y, Jarz,** †**Jaro I.** [J. a. **Jarza**] = a) i †**Jar** *wiosna:* Bedzie J., bedom chłopcy orać. Na J. ci oddam. Na zimę trzeba gęściej, a na J. rzedzej siać. Haur. b) *pasza wiosenna w halach.* **2.** †*zboże jare:* Na rzepisku nie siać żyta ozimego, takie pole na J. lepsze. Haur. **3.** [Jar] = a) *zagon:* Jár psenicki, socewicki. b) a. [**Jary zagon**] *zagon półtoraczny, półtorak.* Zdr. [**Jareczek**]. <JAR>
†**Jarak, a,** lm. **i** *szturmak, petarda.* <Tur. jarak = narzędzie, sprzęt, zbroja>

[**Jarchać się, a ś., ał ś.**] *kłócić ś., drzeć ś. z kim.* <Dźwn.>
[**Jarchanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Jarchać ś.**
[**Jarchawo**] przys. od **Jarchawy,** *niewyraźnie.*
[**Jarchawy, Jarchowaty**] *jąkający ś., jąkała.*
[**Jarchowaty**] p. **Jarchawy.**
†**Jarcybiskup, a,** lm. **i** = **Arcybiskup.**
Jarczak, a, lm. **i I.** × *bóbr roczniak.* **2.** [J.] = a) *zagon pod jarym zbożem.* b) *roś. sesleria coerulea.* c) *pierwsze szczenię od suki.* <JAR>
× **Jarczak, a,** lm. **i** *gatunek siodła lekkiego, kulbaka.* <Tat. jarczak>
[**Jarczaki, ów,** blp., **Arczaki, Harczaki**] *rodzaj ziemniaków.* <p. Karczoch>
[**Jarczany**] **I.** przym. od **Jarka** (zboże). **2.** *jęczmienny.*

Jarczos, a, lm. **y** p. **Oczkas.** <Zap. z Węg. járcsó = drabina>
[**Jarczuga, i,** lm. **I**] *owies wczesny.* <JAR>
[**Jarczuk, a,** lm. **i**] **I.** *owca roczna:* Za trębitanie ksiądz dostaje jarczuka, a. owcę z jagniem. **2.** *szczenię pierworodne od suki pierworodnej, której matka znów była pierworodną i t. d.* Por. **Jarlak.** <Ukr. jarczùk>
[**Jarczyca, y,** lm. **e**] p. **Jarka.** <JAR>
[**Jarczyk, a,** lm. **I**] p. **Jarzec**: Jarcyk sie zieleni.

[**Jarczyzna, y,** lm. **y**] *coś skruszałego, zrzęsiałego* (np. stare a. kruche drzewo). <? JAR>
Jard, a, lm. **y** *angielska miara długości = 3 stopom.* <Ang. yard>

[**Jarec, rca,** lm. **rce**] **I.** p. **Jarzec.** **2.** *skamieliny (numulity), wchodzące w skład skały wapiennej dolomitowej.*
Jarecki zł. przym. *stary.* **Jarecki, ego,** lm. **ccy** rz. *strażnik.* <Od Jary>
I. [**Jareczek, czka,** lm. **czki**] **I.** p. **I. Jar. 2.** p. **Jarek.**

2. [**Jareczek, czka,** lm. **czki**] p. **2. Jar**: Na járecku tráwka zieleniúcká.
[**Jareczka, i,** lm. **i**] p. **Jarka**: Nie chwieje ś. oziminka, ani J.
[**Jarek, rka,** lm. **rki, Jareczek**] **I.** p. **I. Jar. 2.** *rów:* Brać járki = *kopać rowy.* **3.** *potok:* Nie mogę przepłynąć, duży tu J. **4.** Jarek = *głębokie miejsce w wodzie, głębia.*
[**Jarfurka, i,** lm. **i**] p. **Rajfurka.**
[**Jargać się, a ś., ał ś., Jargolić ś.**] *gniewać ś., złościć ś.* <Raczej Dźwn., niż z Nm. sich ärgern>

[**Jargan, a,** lm. **y**] *kudłacz.* <p. Jargać ś.>
Jargan- p. **Organ-**: Trzeba wzdy jarganisty przy każdym weselu. Potkanie Annasa z Gregoriasem klechą.
[**Jarganiaty**] *kudłaty, kędzierzawy.*
[**Jarganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Jargać ś.**

[**Jargolenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Jargolić ś.**
[**Jargolić się, i ś., ił ś.**] p. **Jargać ś.**
Jargon, u, blm. chem. *przypuszczany daw. pierwiastek.* <Fr. jargon = rodzaj drogiego kamienia>
[**Jargot, u,** lm. **y**] *hargot, szmer, szwargot, gwąr, hałas.* <p. Jargać ś.>

[**Jargotać, ce, tał**] **I.** *stukać, hałasować, grzechotać:* Gdy laską (wartownika) potrząsnąć, ta jargoce (*=grzechocze*). **2.** *skrzeczeć:* Żaby jargocą. **3.** *dużo mówić.* **4.** *międlić len.*

[Jargotanie, a, blm.] czynność cz. Jargotać.

[Jargotka, i, lm. i] 1. *grzechotka.* 2. *kołatka, narzędzie, przywiązywane szkodnym zwierzętom.*

Jarka, i, lm. i 1. *wszelka rzecz, pochodząca z ostatniej a. obecnej wiosny, coś jeszcze młodego:* J. krówka (= *jałówka*). J. pszczółka. J. owieczka (= *jarlaczka*). Marchew, którą sieją w wilję św. Jana, nazywają jarką. Haur. 2. [J.] *owca jałowa, niekotna.* 3. [Jarki] *małe łączki pomiędzy lasami z trawą dobrą dla owiec.* 4. a. Jarkisz, [Jarczyca, Jórka] bot. = a) *żyto jare, odmiana żyta pospolitego a. zwyczajnego* (secale cereale vernum); *pszenica jara, odmiana pszenicy zwyczajnej* (triticum vulgare aestivum); wog. *zboże jare:* Kto sieje jarkę i tatarkę, tego nie pytają, czy zdrów, ale czy żyje. Kto sieje tatarkę jarkę, ma żonę Barbarkę. Prz. b) J. amerykańska a. egipska p. Pszenica. 5. × gór. p. Cebrówka. Zdr. [Jareczka]. <JAR>

Jarki 1. × *jary, z tegorocznej wiosny pochodzący, wiosenny.* 2. [J.] = a) *kruchy:* Żelazo jarkie. Os. J. b) [J.] *gorący:* Jarkie słońce dopieka. c) [J. człowiek] *ostry, szorstki, ognisty, zapalczywy.* d) [J.] *żwirowaty.* <JAR>

Jarkisz, u, blm. p. Jarka. <p. Orkisz>

Jarklin, u, lm. y bot. (hasselquistia) *roś.* <?>

†Jarko przys. *gorąco, krzepko:* Uchwycili ś. obadwa J. w pasy. Stryjk. <JAR>

× Jarkość, i, blm. rz. od Jarki, *kruchość.*

Jarkul, a, lm. e p. Oczkas. <p. Jarczos>

Jarlaczka, i, lm. i *owieczka tej wiosny urodzona, owieczka jarka.* <p. Jarlak>

Jarlak, a, lm. i 1. a. Jarlik, Jarłyk, [Mierlak] *jagnię tegoroczne, owca roczna, roczniak, łońszczak.* 2 a. [Gierlak] *źrebię.* <Nm. Jährling = roczniak>

Jaręcy *pochodzący z młodych, rocznych owiec:* Wełna jaręca. <p Jarlak>

Jarliczek, czka, lm. czki p. Jarlik. L.

Jarlik, a, lm. i p. Jarlak. L. Zdr. Jarliczek. <p. Jarlak>

Jarlik, a, lm. i p. [Jarłyk]: Han obdarzył Michała dyplomem (jarlikiem) na najwyższego władcę wszech Rosji. Stadn. <Tur. jarleg = nadanie, dyplom>

Jarłyk, a, lm. i p. Jarlak. Mikl.

[Jarłyk, a, lm. i, Jarlik, Jerlik, Jerłyk, Erlik] *pozwolenie na piśmie, dyplom, cedułka, kwitek, znaczek:* Na prawo drukowania potrzebny jest osobny J. Gawr.

[Jarmaczek, czku, lm. czki] p. †Jarmak.

[Jarmaczenie, a, blm.] czynność cz. Jarmaczyć, *jarmarczenie.*

[Jarmaczny] p. Jarmarczny: Budy jarmaczne.

[Jarmaczyć, y, ył] p. Jarmarczyć.

× Jarmak, u, lm. i p. Giermak: Pierwej chodził chędogo, a dziś już w jarmaku. Rej. <p. Giermak>

†Jarmak, u, lm. i, [Jarmak] p. Jarmark. Tuch. Zdr. [Jarmaczek].

[Jarmarcuś, a, lm. e] p. Jarmark.

Jarmarczek, czku, lm. czki p. Jarmark: Drugi raz do Waręża na J. wyprawiłem. Łoź. Az na święty Jacek jest w mieście jarmarcek. Pśń.

Jarmarczenie, a, blm., czynność cz. Jarmarczyć.

Jarmarczne, ego, blm., Jarmarkowe 1. *płaca od jarmarku, podatek jarmarczny.* 2. a. †Jarmark *podarunek, gościniec z jarmarku.*

Jarmarcznik, a, lm. i, Jarmarkowicz, [Jarmarkownik] *ten, co bywa po jarmarkach:* Peregrynacja dziadowska, zwłaszcza owych jarmarczników, trzęsigłowów. Brk.

Jarmarczny, Jarmarkowy 1. przym. od Jarmark; [Jarmaczny]: Buda jarmaczna. Dzień, przywilej J. Miasteczko jarmarczne (= *targowe*). 2. †Prawo jarmarczne = *przywłaszczenie sądzenia ludzi z pod innej juryzdykcji.* Groic.

Jarmarczyć, y, ył, [Jarmaczyć, Jarmarkować] 1. *kupczyć, handlować, zwłaszcza na jarmarku.* Przen.: *frymarczyć, handlować, szachrować.* 2. [J.] p. zen. *odbywać narady hałaśliwe.*

[Jarmarczyk, a, lm. i] p. Jarmark.

[Jarmarek, rku, lm. rki] p. Jarmark: A na św. Marek w Sarnowie J. Kobiety kradły (drużbie) orzechy z kieszeni, on ś. bronił... Robił ś. taki J.

Jarmark, u, lm. i, [Jarmarek, †Jarmak, [Jarmak] 1. *doroczny zjazd kupujących i sprzedających, kiermasz, targ:* J. na św. Wojciech. Uwija ś., jak złodziej w J. Prz. Włóczyć ś. po jarmarkach. Przen.: J. na gila. Prz. (= *mróz, zimno*). A niech tam będzie na naszej ulicy J. Prz. (= *niech ś. i nam co dobrego trafi*). 2. przen. *wrzawa, zgiełk, hałas, gwar, rejwach, rwetes, zgiełk, rozgardjasz:* Cztery gęsi, dwie niewieście narobiły J. w mieście. Prz. 3. †p. Jarmarczne: Ociec obiecał J. ci kupić. Kochan. Zdr. Jarmarczek, [Jarmarczyk, Jarmarcuś]. <Nm. Jahrmarkt>

Jarmarkować, uje, ował 1. *brać udział w jarmarku:* Król, który właśnie jarmarkował, nierychło ś. o zgonie dawnego faworyta dowiedział. Krasz. 2. [J.] p. Jarmarczyć.

Jarmarkowanie, a, blm., czynność cz. Jarmarkować: Żydom brzeskim pożyczyła 11,000 złotych, zachęcając ich do jarmarkowania w... Mat.

Jarmarkowe, ego, blm. p. Jarmarczne.

Jarmarkowicz, a, lm. e p. Jarmarcznik: Będziesz to musiał rozdać hreczkosiejom i jarmarkowiczom. Korz.

[Jarmarkownik, a, lm. cy] p. Jarmarcznik.

Jarmarkowy p. Jarmarczny: Kuglarze jarmarkowi. Śniad. Rynek J. Śniad. × J., ego, lm. i rz. *kupiec jarmarczny.*

[Jarmica, y, lm. e] p. Jarzmo: Używają... na woły a. krowy jarmicy.

[Jarmo, a, lm. a] p. Jarzmo.

[Jarmolenie, a, blm.] czynność cz. Jarmolić.

[Jarmolicha, y, lm. y] pog. *przezwisko starych bab.* <Ukr. Jarmòlicha dos. = żona Jarmoły = Hermolaja>

[Jarmolić, i, il] 1. *czochrać.* 2. *robić hałas.* <Dźwn.>

†Jarmołka, i, lm. i p. Jarmułka.

[Jarmonija, i, lm. e] p. Harmonja.

[Jarmonika, i, lm. i] = Harmonika.

†Jarmulach, a, lm. y p. Jamurłach. Goł. <p. Jamurłach>

[Jarmuła, y, lm. y] *przezwisko człowieka rozlazłego.* <p. Jarmułka>

Jarmułka, i, lm. i, × Jarmurka, × Jamułka, †Jarmołka, †Jalmurka, †Jałmurka 1. *mycka, czapecka, zwłaszcza księża, doktorska, biret, tudzież starców chorych; krymka żydowska:* J. czarna księża. J. czerwona kardynalska. Chodzić w jarmułce, a. nosić jarmułkę. Nie widział we dworze... ani jarmułek, ani czerwonych kołnierzy. Mick. (t. j. Żydów). Prawą ręką zdjął zwolna z głowy kołpak lisi, lewą ręką jarmułkę zruszoną poprawił. Mick. 2. *kapturek trefnisia, błazna.* 3. gór. *zaokrąglony szczyt góry.* <Ukr. jarmułka, z Tur. jagmurlek = płaszcz, kaptur>

Jarmułkowy przym. od **Jarmułka**, *mający kształt jarmułki:* Nazwanie całokształtu jarmułkowego w górach Wogieskich. Łab.

†**Jarmułuk, u,** lm. **i** *rodzaj tkaniny, podwójny barchan.* Troc, Goł. <Tur. jagmurlek = płaszcz>

×**Jarmurka, i,** lm. **i** p. **Jarmułka**: Na jarmurce nosił jeszcze mały w trzy rogi stosowany kapelusz. Kaczk. <Ukr. jarmurka, p. Jarmułka>

Jarmusz, u, blm. bot. p. **Jarmuż.**

Jarmuż, u, blm., **Jarmusz l.** †wog. *wszelka jarzyna, włoszczyzna, wszelka nać ugotowana.* Sekl., And. z Kobyl. **2.** bot. = a) (brassica oleracea var. acephala sabellica) *warzywo, podgatunek kapusty ogrodowej.* Przen.: W starym zakonie niejeden J. jadał, co cięższego cierpiał, przecię jednak wielkie ofiary Panu bito. Sekl. *(=proste potrawy).* b) J. nadmorski p. **Modrak.** <Śr. Grn. warmuos>

Jarmużowy przym. od **Jarmuż**: Polewka jarmużowa. Głąb J.

Jarnik, a, lm. **i** bot. p. **Żyleniec.** <?>

†**Jarny** *letni:* Agros aestivales alias jarne. Hel.

Jaro przys. od **Jary** = a) *jędrnie, krzepko, dziarsko, czerstwo:* Wyglądać J. b) ×*jasno:* Lampy te gorzą J. <JAR>

†**Jaro, a,** lm. **a** p. **2. Jar.** <JAR>

Jarosz, a, lm. **e** *człowiek żywiący ś. wyłącznie roślinami, wegietarjanin.* <JAR>

Jarować, uje, owal l. ×*przepędzać wiosnę, przebywać wiosnę:* Gospodyni skąpi przez zimę, aby miała co dać, gdy J. przyjdzie. Pol. **2.** *ćwiczyć, poddawać ćwiczeniom, uczyć konia, przysposabiać go do wyścigów,* t r e n o w a ć. **3.** [J.] *załatwiać roboty wiosenne.* <JAR>

Jarowanie, a, blm., czynność cz. **Jarować.**

[**Jarowiec, wca,** lm. **wce**] *dwa zagony pola.*

[**Jarowowy**] p. **Jaworowy**: Jarowowe korzenie.

Jarowy przym. od **Jar**: Smotrycz powstaje z kilku jarowych potoków. Pol. <p. Jar>

[**Jarówki, wek,** blp.] *rodzaj ziemniaków.*

Jarstwo, a, blm. *żywienie ś. wyłącznie pokarmem roślinnym, wegietarjanizm:* Moes-Oskragiełło napisał książkę: „Jarstwo i wełniarstwo." <JAR>

[**Jarug, u,** lm. **i**] p. **Chmal.**

[**Jaruga, i,** lm. **i**] **l.** *jar głęboki, błotnisty.* **2.** *błoto rzadkie, deszczowe, kałuża, bagno:* Dolinę, między temi co leży górami, błotniste przedtym kryły błota jarugami. Bardz. 3. p. **Chmal**: Dzikie, głębokie jarugi. **4.** a. [**Klak**] *zła flinta, pojedynka.* <Ukr. jaruha>

Jarus, a, lm. **y** zł. *stary.* <Może = Wiarus, a. od Jary>

Jary l. a. †**Jarzny** *wiosenny, letni, tegoroczny:* Zboże jare. Jare żyto. Jara pszenica = *jarka.* Jara tatarka. Jara wełna. Miód J. a. j a r z ę c y *(=lipiec).* J. wosk a. j a r z ę c y *(=pierwszy, młodego roju).* Jara pszczoła *(= nowo wyrojona, jarka).* **2.** †*jasny, klarowny, czysty:* Woda jara. Spicz. Światłość jara, dzień J. Słońce jare = *niezachmurzone.* Przen.: Cnoty promień J. Chr. **3.** *krzepki, czerstwy, dziarski:* Stary, ale J. Przen.: Głuche echo jarych grzbietów. Słow. **4.** †*gorący.* Pot. **5.** †*swawolny, rozpustny.* Brk. **6.** [J. zagon] p. **2. Jar.** [**Jary, ego,** lm. **e**] rz. *zagon szeroki.* <JAR>

Jarz, y, lm. **y l.** †i [J.] p. **2. Jar**: Zasiewać na J. Słup. **2.** [J.] *życie świeże, młode, pełne czerstwości:* Lecieć na J. (o ptakach) = *lecieć do ciepłych krajów.* **3.** zł. *ogień.* <JAR>

[**Jarza, y,** lm. **e**] p. **2. Jar**: Mać umarła łońskiej jarzy.

Jarząb, ęba a. ębia, lm. **eby. ębów a. ębi l.** bot. = a) p. **Jarzębina** i **Grusza**: W gaistych wiklach i w cieniu jarzębi. Pol. b) a. [**Jabrząd, Jabrządź, Jabrzędź, Jabrzędzina, Jabrzędzie, Jarzęb**] *topola nadwiślańska.* **2.** †i [J.] p. **Jarząbek.** Żart.: Prosi pan ojciec na te jarzębie, co siadają na grzędzie *(= na kury).* Zdr. [**Jarząbek, Jarząbeczek**]. <JA-RZĘB>

[**Jarząbaty**] p. **Jarzębaty**: Za wzgórkami gdzieś niebiosa jarząbatą płyną falą. Pol.

[**Jarząbeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Jarząb**: Nie będę ja na cię, Kasiu, dobry, jaz dopókąd nie opadnie jarząbecek drobny.

Jarząbek, bka, lm. **bki l.** a. †**Jarząb,** [**Jarząb**] zool. (bonasia sylvestris) *ptak kurowaty z rodziny cietrzewi:* J. pański ptak, a chłopska potrawa. Prz. **2.** [J.] p. **Jarząb.** <JA-RZĘB>

[**Jarząbkowaty**] p. **Jarzębaty**: Niebo jarząbkowate *(= pokryte drobnemi chmurkami).*

Jarząco przys. od **Jarzący**, *jaskrawo, silnie, rażąco:* Słoneczko świeciło J.

Jarzący l. [J.] p. **Jarzęcy. 2.** *żarzący ś., rozpalony, świecący, jaskrawo gorejący:* Jarząca świeca. Sienk. Słońce jarzące. Węgiel J. [Świeca jarząca] = *gromnica.* <JAR>

Jarzączka, i, lm. **i** zł. **l.** *świeca.* **2.** p. **Jarzynka.**

[**Jarzbina, y,** lm. **y**] p. **Jarzębina.**

[**Jarzebina, y,** lm. **y, Jarzébina**] p. **Jarzębina.**

[**Jarzec, rca,** lm. **rce, Jarec**] *jęczmień (szczeg. jary).* Zdr. [**Jarczyk**]. <JAR>

Jarzekoła, y, lm. **y** bot. (hemitelia) *roś. z gromady paprotników, z rzędu paproci.* <?>

[**Jarzémka, i,** lm. **i**] p. **Jarzemko.**

[**Jarzemko, a,** lm. **a**] **l.** p. **Jarzmo. 2.** *wązka ramka, wzmacniająca gnojnice u wozu.* **3.** a. [**Irzemko, Irzymko**] *część wozu, znajdująca ś. ku przodowi na skrętach, w którą wpuszcza ś. [sierdzion].* **4.** a. [**Jarzémka**] *zatyczka u jarzma (pługowego).* **5.** *łącznia między bronami:* Parę bron przy włóczeniu łączy J. **6.** w lm. *obryglowania kadek czworograniastych.* <JAR>

Jarzemny p. **Jarzmowy**: Woły jarzemne *(= chodzące w jarzmie, robocze).* Rzemień J. Ml. <JAR>

[**Jarzenie, a,** blm.] czynność cz. **Jarzyć.**

[**Jarzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Jarzyć ś.**

[**Jarzęb, a,** lm. **y**] p. **Jarząb.** <JA-RZĘB>

[**Jarzębata, ej,** lm. **e**] p. **Jarzębiatka.**

Jarzębaty l. a. **Jarzębiasty,** [**Jarząbaty, Jarzębiaty, Jarząbkowaty**] *pstrokaty, nakrapiany jednym kolorem, siwy:* Kokoszka jarzębata. Jarząbek — ptak kurowaty, z upierzeniem jarzębatym, t. j. złożonym z piór różnej barwy: siwych, czarnych, kasztanowatych i t. p. [A ty, dziadzie J.!]. **2.** p. **Jarzębinowy**: Lasy jarzębate. Pol. **3.** zool.: Sowa jarzębata p. **Sowa.**

[**Jarzębek, bka,** lm. **bki**] *cietrzew.*

Jarzębi, [**Jarzębowy**] przym. od **Jarząb**: Jarzębie jagody.

Jarzębiasty p. **Jarzębaty**: Po niebie przeszły jarzębiaste chmury. Pol.

[**Jarzębiata, ej,** lm. **e**] p. **Jarzębiatka.**

[**Jarzębiatka, i,** lm. **i, Jarzębata, Jarzębiatą, Jarzębica**] *kura jarzębata:* Moja kokoska J.

[**Jarzębiaty**] p. **Jarzębaty**: Kokoszka jarzębiata. Siwy gołąbecek, jarzębiata szyja.

Jarzębica, y, lm. **e l.** [J.] p. **Jarzębiatka**: Kura J. **2.** rzeź. *wierzchołek karku bydlęcego.*

Jarzębić, i, ił *pstrzyć, nakrapiać.* Przen.: Łódka ta zdatna, kiedy morza nie jarzębią wiatry. Pot. *(=bróżdżą, marszczą, strzępią).* <JA-RZĘB>

Jarzębienie, a, blm., czynność cz. **Jarzębić.**

Jarzębina, y, lm. **y 1. a. Jarząb** (sorbus) a. **Grusza jarzębina** (pirus aucuparia) bot. *roś. z rodziny jabłkowatych* (p. **Grusza).** Gatunek: J. pospolita (sorbus aucuparia). **2. a. [Jarząb, Jarzebina, Jarzébina, Járzbina, Jerzębina, Orzębina]** *drzewo jarzębowe.* **3.** *jagody jarzębie:* Pomiędzy jarzębin rozsunione grona kraśniejsze od jarzębin zajaśniały lica. Mick. Zdr. **Jarzębinka.** <JA-RZĘB>

Jarzębinka, i, lm. **i 1.** p. **Jarzębina. 2.** × p. **Jarzębówka.**

Jarzębinowy przym. od **Jarzębina; Jarzębaty:** Nalewka jarzębinowa *(=jarzębówka, jarzębinówka).* Jagody jarzębinowe.

Jarzębinówka, i, lm. **i** p. **Jarzębówka.**

[Jarzębowy] p. **Jarzębi:** Zatknął ich jarzębowym kołkiem. Sienk. Las J. *(=jarzębinowy).*

Jarzębówka, i, lm. **i, Jarzębinówka,** × **Jarzębinka** *gatunek wódki, nalewka na jagody jarzębinowe.*

Jarzęcy, [Jarzący] *wiosenny, letni, jary:* Wosk J. Miód J.=*lipowy, lipiec.* Jarzęce świece czystym goreją zapałem. Kniaź. *(=z wosku jarzęcego ulane).* <JAR>

Jarzęsta, y, lm. **y, Drzewo muszlowe** bot. (hakea) *roś. z rodziny owelkowatych.* <?>

Jarzma, y, lm. **y** gór. *brus podłużny, słupiec schodowy.* Sł. wil. <JAR>

Jarzmia, i, lm. **e** bot. (bumelia) *roś. z rodziny sączyńcowatych.* <?>

Jarzmianka, i, lm. **i, [Jerzmianka], Promienica** bot. (astrantia) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: J. większa (a. major). <?>

[Jarzmica, y, lm. **e]** *jarzmo kabłąkowate na trzeciego wołu, zaprzęganego do pługa pojedyńczo z przodu, gdy ś. orze trzema wołami,* in. szydło. <JAR>

× **Jarzmić, i, ił** *zaprzęgać w jarzmo:* J. woły. Przen.: *ujarzmiać, podbijać pod swą moc:* J. prowincję, naród. Mądrość ma J. namiętności. Daje ś. J. swej żonie.

×**Jarzmienie, a,** blm., czynność cz. **Jarzmić.**

Jarzmionka, i, lm. **i, Wstawacz** bot. (serapias) *roś. z rodziny storczykowatych.* <?>

Jarzmo, a, lm. **a,** †**Jerzmo, [Jarmo, Jarmica, Jerzmo, Jirzmo, Irzmo, Jigo] 1.** *uprząż na woły:* Jarzma do sprzężania wołów bywają lipowe; wici zaś dębowe, czeremchowe. Kluk. Wół w jarzmie chodzi. Zaprząc woły do jarzma. Chodzi, jak w jarzmie. Prz.=*wyprężony, nienaturalny.* **2.** *para bydląt roboczych, zaprzęganych w jarzmo:* Pięć jarzm wołów kupiłem. Bud. **3.** *sromotny znak niewoli u Rzymian starożytnych:* Samnitowie wojsko rzymskie pogromili i przez J. sromotnie przepędzili. Warg. **4.** przen. *niewola, ciężar, brzemię:* J. nieznośne, ciężkie, ohydne. Próżno karkiem miotać, raz go w J. włożywszy. Pot. J. spadło na ich karki. Schylić kark pod J. Wybić ś. z pod jarzma. Dźwigał J. nieszczęścia. L. Zrzucić J. Uwolnić ś. z jarzma. J. małżeńskie *(=więzy).* Do jarzma słodkiego szyję skłonił. Troc. Zwycięstwo nad losem, jeśli go człek wolny umie upokorzyć i poddać pod J. swej dumie. Słow. **5.** [J.]=a) *belki, na których kładą pomost.* b) *wiązanie drewniane, przy kopaniu studni wpuszczone do dołu, żeby ś. ziemia nie obrywała.* c) a. **[Nosidło]** *nosidła do wody, sądy.* d) *sztaby żelazne, otaczające wał wiatrowy tam, gdzie przezeń przechodzą śmigi.* **6.** bud.: a) J. dzwonu=*sztuka dębiny, na której dzwony zawieszają na czopach.* b) *spojenie ciesielskie, kształt jarzma mające.* **7.** gie.: J. gór=*przejście zaklęsłe z jednego pasma gór do drugiego:* Grupy (górskie), połączone górskiemi jarzmami. Pol. **8.** w lm. a. **Dłużki** gór. *para krokwi długich, stanowiąca w wiązaniu szybu wieniec.* **9.** inż. *rusztowanie u mostów drewnianych, złożone z pali wbitych w kierunku biegu wody.* **10.** kol. p. **Zwrotnia.** Zdr. **[Jarzemko, Jarzymko].** <JAR>

Jarzmowaty 1. *podobny do jarzma.* **2.** anat. p. **Jarzmowy. 3.** garb.: Skóra jarzmowata=*skóra z karku wołu spracowanego i pokaleczonego od jarzma.*

Jarzmowy, Jarzemny przym. od **Jarzmo:** a) Belka jarzmowa. Wół, rzemień J. b) Most J. Dniestr w górnym biegu ma łożysko ścieśnione wielu mostami jarzmowemi o małym otworze. Pol. c) anat.=α) Kość jarzmowa a. **Jarzmowata**=*licowa,* !*policzkowa,* †*sprzężna* (os zygomaticum s. jugale). β) Łuk, mostek J.=*licowy* (arcus zygomaticus). γ) Wyrostek J.=*licowy,* †*wyrost krętosprzężny kości skroniowej* (processus zygomaticus ossis temporum), in. †pociąg J. w skroniach. δ) Wyrostek J.=*skroniowy,* †*wyrost płaskosprzężny kości jarzmowej* (processus zygomaticus ossis zygomatici). d) leśn.: Drąg J. p. **Drąg.**

†**Jarzny** p. **Jary.**

Jarzyca, y, lm. **e 1.** [J.] p. **Jarka** pod 4). **2.** a. **Pierwak** bart. *rój pierwszy tegoroczny, od pszczół starych a. przeszłorocznych pochodzący.* <JAR>

Jarzychna, y, lm. **y** bot. p. **Jarzyniec.** <?>

[Jarzyć, y, ył] *żarzyć, iskrzyć.* Przen.: *podżegać, podbechtywać, podjudzać, podszczuwać, jątrzyć, gniewać:* Lud jarzyli, by smolne łuczywo. Kon. **[J. ś.]** *żarzyć ś., iskrzyć ś.:* Nie może być, bo mu ś. oczy radto do niej jarzą. Sienk. Ogień, węgle jarzą ś. <JAR>

[Jarzymko, a, lm. **a]** p. **Jarzmo.**

Jarzyna, y, lm. **y 1.** *roś. ogrodowa kuchenna, ogrodowizna, potażerja; warzywo, zielenina, włoszczyzna:* Pietruszka, rzepa, kapusta i t. d. są jarzyny. **2.** *potrawa przyrządzona z jarzyny:* Potrawą nielada jest bigos, bo ś. z jarzyn dobrych sztucznie składa. Mick. Co dziś będzie na jarzynę? *(=jaka J. będzie w dzisiejszym obiedzie).* Filozof ten samemi żyje jarzynami. Węg. **3.** *potrawa, zawierająca tylko stałe części zupy, bez jej ciekłych części:* Flaki, zrobione na jarzynę. **4.** *zboże jare, co ś. na wiosnę sieje i tegoż roku dojrzewa:* Vernalium alias jarzyny. Hel. Jarzyny, oziminy. Kluk. Mnóstwo sznurów chłopskiej niezżętej jarzyny. Mick. **5.** *nasiona roślin jarzynowych.* Zdr. **Jarzynka.** <JAR>

Jarzyniec, ńca, lm. **ńce, Jarzychna** bot. (corchorus) *roś. z rodziny lipowatych.*

Jarzynka, i, lm. **i 1.** p. **Jarzyna;** *młoda jarzyna.* **2.** a. **Jarzączka** zł. *zapałka.*

Jarzynny 1. p. **Jarzynowy:** Ogród J. **2.** × *jary, nie ozimy:* Zboże jarzynne. Wieniec J. (na M. Boską Zielną).

Jarzynowy, Jarzynny przym. od **Jarzyna,** *warzywny:* Ogród J.

Jarzysty *pełen jarów.* <p. 1. Jar>

[Jasa, y, lm. **y]** *człowiek naiwny a. głupkowaty.* <?>

[Jasc, a, lm. **e]** p. **Jaźwiec.**

Jasełny, Jasłowy przym. od **Jasła.** <JAD>

Jasełeczka, czek, blp. p. **Jasła** i **Jasełka:** Sama choroba często różne J. przed oczy stawia. Sienk. Jakby jakowaś figurka z kościoła albo jasełeczek. Sienk. <JAD>

[**Jasełeczko, a,** lm. **a**] **1.** p. **Jasło. 2.** *pudełeczko, puszeczka* (np. z maścią).

Jasełka, łek, blp. **1.** p. **Jasła. 2.** a. [**Jasełka, i,** lm. **i,** lp.] = a) a. **Jasełeczka,** ×**Jasła,** †**Jasły,** †**Jasłka,** †**Jasłeczka,** †**Jaślice,** †**Jaśliszka,** [**Jaśliczki**] *żłobek, w którym ś. Chrystus narodził.* b) *przedstawienie za pomocą figurek narodzenia Chrystusa w stajence, szopka:* Przychodzili studenci z Brześcia z gwiazdą, z jasełkami i djalogami. Niem. Osóbki, które na trzykrólskie święta przesuwają w jasełkach ukryte chłopięta. Mick. [Chłopcy chodzą z szopką czyli jasełką]. J., tytuł powieści Kraszewskiego. A jam pożałował, że nie miałem przy sobie małego Michasia, abym mu te wszystkie J. pokazał. Słow. (Mowa tu o przedmiotach, stanowiących święcone). **3.** † przen. *kolebka dziecięca:* W miękkie pieluchy powiwszy dziecię, włoży w ciepłe do jasełek puchy. Pot. <JAD>

Jasełkarz, a, lm. **e** *ten, co urządza jasełka.*

[**Jasełko, a,** lm. **a**] p. **Jasło.**

Jasiek, śka, lm. **śki,** [**Jach**] *poduszeczka pod głowę.* <Może przez podobieństwo do Wacek i sld. do imienia Jan; a. sld. z Tur. jazdek a. jastuk = poduszka>

[**Jasiek, śka,** lm. **śkowie, Jasio, Jaś**] *duch psotnik, zwodzący ludzi, djabeł, zły duch, złe.* <Z imienia Jan>

†**Jasielniczy, ego,** lm. **owie** *pomocnik koniuszego u dworu w Rosji.* <Ros. jasělsničij>

†**Jasien, a,** lm. **y** p. **Jesion.** Brk.

[**Jasienie, i,** blp.] *rodzaj grzybów.* <?>

Jasieniec, ńca, lm. **ńce, Jasionek,** bł. **Pawiniec** bot. **1.** (jasione) *roś. z rodziny dzwonkowatych.* Gatunek: J. pospolity (j. montana). **2.** (centaurea centaureum) *gatunek chabru.* <?>

Jasienina, y, blm. p. **Jesionina.**

[**Jasień, a,** lm. **e**] p. **Jesion.**

†**Jasin, a,** lm. **y** p. **Jesion.**

[**Jasio, a,** lm. **owie**] **1.** p. [**Jasiek**]: Ta mysz to był sam djabeł, ten J. **2.** a. [**Jaś**] *zając.* <Z imienia Jan; por. [Jasiek]>

[**Jasiokor, u,** lm. **y, Sokor, Sokora**] bot. **1.** *topola czarna* (populus nigra). **2.** *białodrzew* (populus canadensis). <Toż, co Sokora; por. Ukr. (o)sokor(yna)>

Jasion, u, lm. **y** bot. p. **Jesion.** <JASI(ON)>

Jasionek, nka, lm. **nki** bot. p. **Jasieniec.**

†**Jasiotr, a,** lm. **y** p. **Jesiotr.** Hel.

Jaskier, kra, lm. **kry,** [**Askier**] bot. (ranunculus) *roś. z rodziny jaskrowatych.* Gatunki: J. azjatycki a. Ranunkuł (r. asiaticus). J. główkowy a. bulwowy (r. bulbosus). J. jadowity (r. sceleratus). J. lodowy, daw. Siarczołem zwany (r. glacialis). J. ostry a. Guzik złoty, [Jaskiernik] (r. acris). J. pochyły a. mały a. Płomieńczyk, Płomiennik (r. flammula). J. rozłogowy a. rozesłany a. Żeruża (r. repens), o kwiatach pełnych zwie ś. Przypołudnikiem żółtym. J. trędowy a. trędowaty (r. ficaria) p. **Ziarnopłon.** J. wielki a. długolisciowy (r. lingua). J. wodny, zwany dawniej Merzykiem (r. aquatilis). Zdr. **Jaskierek.** <Przerobione z Łć. aster>

Jaskierek, rka, lm. **rki** bot. **1.** p. **Jaskier. 2.** a. **Złotojeść, Woszczyca** (cerathocephalus) *roś. z rodziny jaskrowatych.* Gatunek: J. sierzpowaty (c. falcatus). **3.** w lm. *pospolita nazwa rośliny: aster zaleśny* (aster amellus).

[**Jaskiernik, a,** lm. **i**] p. **Jaskier.**

×**Jaskierowy** p. **Jaskrowaty.**

Jaskinia, i, lm. **e,** †**Askinia,** [**Askinia**] **1.** *przestrzeń podziemna, utworzona przez naturę; wielka jama w skałach, szczeg. wapiennych, grota, pieczara:* J. sopleńcowa (= *z soplami u stropu*). Daniel w lwiej jaskini. Wnijście do jaskini. Przen.: Wtenczas dusza, co ledwie czucia swe ogarnia, w której rozkosze truje samotna męczarnia, z ciemnej, głuchej jaskini stałaby ś. rajem. Mick. Przen.: Byron uniósł go (Puszkina) w pustynie fantastyczne i jaskinie romantyzmu. Mick. **2.** *miejsce pobytu złych ludzi, nora:* J. łotrów. J. zbójecka. Dom mój, dom modlitwy jest, a wyście go uczynili jaskinią zbójców. Wuj. (Byron) bohaterów swoich wychowywał na pustyni lub w jaskiniach łotrów. Mick. <JASK>

×**Jaskiniaty** *pełen jaskiń:* Kraj J. Okolica jaskiniata.

Jaskiniowiec, wca, lm. **wcy** *człowiek z epoki przedhistorycznej, żyjący w jaskiniach, człowiek dziki:* Gdybyśmy byli jaskiniowcami, z ochotą porwałbym ją razy parę w objęcia. Orzesz.

Jaskiniowy przym. od **Jaskinia.**

[**Jaskolczy**] p. **Jaskółczy.** Jaskolcze oczy p. **Oko.**

×**Jaskolę, ęcia,** lm. **ęta** p. **Jaskółczę:** Jaskolęciu oczy wyjęto. Spicz. <p. Jaskółka>

[**Jaskolina, y,** lm. **y**] p. **Jaskółka.**

Jaskoła, y, blm. p. **Oskoła.** <p. Oskoła>

[**Jaskołczy**] p. **Jaskółczy:** [Jaskołczé oczko] p. **Oczko.**

†**Jaskołczyn** przym. p. **Jaskółczy:** Dziecię, ptaszę jaskołczyno. Psałterz z r. 1535.

[**Jaskot, u,** lm. **y**] p. **Jazgot.**

[**Jaskotać, ce, tał**] p. **Jazgotać.**

[**Jaskotanie, a,** blm.] czynność cz. **Jaskotać,** *jazgotanie.*

[**Jaskólenie, a,** blm.] czynność cz. **Jaskólić.**

×**Jaskólę, ęcia,** lm. **ęta** p. **Jaskółczę.** Kn.

[**Jaskólica, y,** lm. **e**] p. **Jaskółka.** Zdr. [**Jaskóliczka**].

[**Jaskóliczka, i,** lm. **i**] p. **Jaskólica.**

[**Jaskólić, i, ił**] (o jaskółce) *świergotać.*

[**Jaskólina, y,** lm. **y**] p. **Jaskółka.** Zdr. [**Jaskólinka**].

[**Jaskólinka, i,** lm. **i**] p. **Jaskólina:** J. jaskóli.

[**Jaskólnek, nka,** lm. **nki**] p. **Jaskółczy.**

Jaskólnik, a, lm. **i** *pomieszczenie dla jaskółek.*

[**Jaskóła, y,** lm. **y**] pog. *mularz.*

Jaskółczę, ęcia, lm. **ęta,** ×**Jaskolę,** ×**Jaskólę** *młoda jaskółka, pisklę jaskółcze.*

Jaskółczo przys. od **Jaskółczy,** *lotem jaskółki, szybko:* Wspomnienie J. przemija. Krasiń.

Jaskółczy 1. przym. od **Jaskółka;** †**Jaskółczyn,** [**Jaskołczy, Jaskolczy**]: Gniazdo jaskółcze. Sejmik J. Słow. **2.** bot.: a) Jaskółcze ziele a. [**Jaskólnek, Jaskółycznik**] (chelidonium majus) *roś. z rodzaju glistewnika.* b) Jaskółcze mniejsze ziele = *dawna nazwa rośliny: ziarnopłon wiosenny a. pospolity* (ficaria ranunculoides). **3.** cies.: Spojenie w J. ogon = *spojenie podobne do ogona jaskółki,* in. w kanię: Wiązanie ciesielskie w J. ogon. Łab. **4.** woj.: Ogon J. = *dwa boki, zbliżające ś. od strony warowni i tworzące z przodu kąt wklęsły.*

Jaskółczycha, y, lm. **y** *jaskółka samica:* Gniazdo jaskółczychy. Słow.

Jaskółeczka, i, lm. **i** p. **Jaskółka:** Jaskółeczek utraciła zwinność. Słow.

Jaskółka, i, lm. **i,** †**Jastkola,** †**Jastkolica,** [**Jaskólica, Jaskolina, Jaskólina, Lasztówka**] **1.** zool. = a) (hirundo) *ptak wróblowaty, rozciętodzioby, dzienny, z rodziny tej samej nazwy.* Gatunki: J. brzegówka a. †brzegna jaskółka a. grzebiełucha, ×grzybiełucha, †grzebiolucha, grzegołka, [grzebółka, grzebułka, grzebiołka, grzegółka, grzegrzotka, grzegrzółka, grzegżółka (cotyle riparia). J. dymówka (hirundo rustica). J. oknówka, [grzebiołka, grzechołka] (chelidon urbica). Jaskółeczka przed bramą wciąż uwija ś. w kółko; ja nie jestem jaskółką, a potrafię tak samo. Len. Jedna J. nie czyni lata. Prz. Obłąkane oczy latają niby jaskółki śród burzy. Mick. Przen.: Rodzice moi chcą mnie z innym swatać, lecz ja J. chcę daleko latać. Mick. b) J. morska p. **Rybitwa. 2.** żart. *paradyz w teatrze.* Zdr. **Jaskółeczka.** <Podobno Śr. Łć. astycola>

[**Jaskółycznik, a,** lm. **i**] p. **Jaskółczy.**

Jaskra, y, lm. **y 1.** [J.] p. **Iskra. 2.** a. ×**Zieloniak** lek. (glaucoma) *choroba naczyniówki oka:* J. dokonana (g. absolutum). J. ostra (g. acutum). J. piorunująca (g. fulminans). J. prosta (g. simplex). J. zaostrzona (g. subacutum). J. zapalna (g. inflammatorium). <JASKR/ISKR>

Jaskrawie p. **Jaskrawo:** Wąż leciał, paląc ś. J. Słow. Ten pas mój błyszczący J. ona robiła. Słow.

Jaskrawieć, eje, ał *stawać ś. jaskrawym, jaskrawszym:* Przeniesione na scenę miejskiego życia, te przeciwieństwa jaskrawieją. Bog. W.

Jaskrawo, Jaskrawie przys. od **Jaskrawy:** Ubierać ś. J. Zbyt J. W ogrodzie czy od lamp J.? Słow. [Patrzeć J.].

Jaskrawość, i, lm. **i** rz. od **Jaskrawy:** Oko jej nie bujało na wszystkie strony, ani zbyt pierzchliwą jaskrawością uprzedzało cudze spojrzenia. Kras. Kłójące wzrok jaskrawości. Jell.

Jaskrawy 1. a. ×**Jaskry,** †**Jaskrzawy** *rażący swoim blaskiem:* Oczy jaskrawe = *iskrzące, żywe, ogniste.* Widząc jaskrawe oczy i bezwstydne czoła, pamiątkami zatruwa rozkosz, co go łudzi. Mick. Światło jaskrawe. Kolor J. = *krzyczący, rażący, siarczysty, gorący, żywy.* Suknia jaskrawoczerwona. Orzesz. Fale mglistego powietrza uderzały o jaskrawo-zielony dach cerkwi. Grusz. Ten J., jak dzięcioł, to także wielki pan. Prus. (=*jaskrawo ubrany*). Nawet małe usteczka jaskrawe zbladły. Słow. (= *mocno czerwone*). Koń J. = *mający białe oczy.* Przen. *bijący w oczy, oczywisty, zbyt wyraźny, uderzający:* Jaskrawa sprzeczność. Rządy holenderskie, bogate w jaskrawo-sensacyjne wypadki. W ten J. sposób zaznaczył Mickiewicz odrębny od poprzedniego nastrój nowej poezji. Chm. **2.** [J.] = a) *zezowaty.* b) Głos J. = *donośny.* <JASKR/ISKR>

Jaskrota, y, lm. **y** a. **Strojny krzew** bot. (embothrium) *roś. z rodziny owelkowatych.*

Jaskrowaty, Jaskrowy, ×**Jaskierowy** przym. od **Jaskier.** Bot.: Rośliny jaskrowate a. jaskrowe (ranunculaceae) = *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Jaskrowy 1. p. **Jaskrowaty. 2.** lek. (glaucomatosus) przym. od **Jaskra.**

×**Jaskry** p. **Jaskrawy:** Piorun słuch gromem, jaskrym razi blaskiem oko. L.

†**Jaskrzanie, a,** blm. *iskrzenie, sypanie iskier:* Praca wasza wniwecz stanie, jako kowalskie J. Rozmowa niektórego pielgrzyma z r. 1549.

†**Jaskrzawy** p. **Jaskrawy.**

Jaskrzyca, y, lm. **e** bot. (aphanostemma) *roś. z rodziny jaskrowatych.*

Jaskrzyn, a, lm. **y** bot. (felicia) *roś. z rodziny złożonych.*

Jasła, seł, blp., †**Jasły 1.** ×*nosze do noszenia ludzi a. ciężarów.* **2.** a. [**Jasło** lp., **Jaśle, Jaśla**], †**Jaśle** *drabinka a. naczynie zbite z desek nakształt rynny, w które zakładają paszę dla bydła, żłób:* Gdzie niemasz wołów, niema nic w jasłach. Bud. Nie w miękkiej kolebce, ale w jasłach Jezus leżał. Białob. **3.** ×p. **Jasełka.** Troc. **4.** ×*opalowanie mostu u spodu.* **5.** ryb. *kraty drewniane a. siatki druciane, któremi zastawia ś. dopływ i odpływ wody w stawie, szczeg. podczas spuszczania wody i odławiania ryb.* Zdr. **Jasełka, Jaseleczka,** †**Jasłka,** †**Jasłeczka,** †**Jaśliszka.** Zgr. †**Jaśliska.** <JAD>

Jasława, y, lm. **y** a. **Palcodrzew** bot. (chirostemum) *roś.* <?>

†**Jasłeczka, czek,** blp. **1.** p. **Jasła. 2.** p. **Jasełka:** Trzej królowie ś. temu ciału w jasłeczkach leżącemu pokłonili. Skar. Którego porodziła i w J. włożyła. Pśń. kość.

†**Jasłka, łek,** blp. p. **Jasła** i **Jasełka:** Widzieli Pana w jasłkach leżącego i w pieluszki uwinionego. Wuj. Do Twych ś. jasłek dziecinnych ciśniemy. Groch. U jasłek Jezusa miłego. Pśń. kość. Między wołem i osłem w jasłkach ś. położył. Pśń. kość. Józef, który był cieśla, J. bydlętom udziałał. Op.

†**Jasłki, słek,** blp. p. **Jasły:** Tyś ji w jasłkach pokładała. Naw. Czyli J. kamienne ciebie nie chcą trzymać? Pśń. kość.

Jasło, a, lm. **a 1.** [J.] p. **Jasła. 2.** ×a. ×**Maniorka,** ×**Tworzydło** gór. *puszka drewniana na łój do kaganka.* Zdr. [**Jasełko, Jasołko, Jaseleczko, Jasołeczko, Jasółeczko**].

Jasłowy p. **Jaselny.**

†**Jasły, seł,** blp. p. **Jasła** i **Jasełka:** Twoje J. słuszało pawłoką okrasić. Mesjasza szukajcie, w jaślech jego najdziecie. Pśń. kość. W jaślech go położyła, tego zacnego syna. Pśń. kość. Poznał osieł J. pana swego. (R. 1538). Zdr. †**Jasłki.**

†**Jasnąć, ie, ął** p. **Jaśnieć:** Gwiazdy jasnące; Jowisz jasnący; cnotami jasnąc. Hist. Aleks.

[**Jasneńki**] piesz. p. **Jaśniuchny:** Jasneńkiego słoneczka.

[**Jasneńko**] przys. od **Jasneńki:** Ziółko J. świeci.

Jasno, Jaśnie 1. przys. od **Jasny:** Świecić J. Błyszczeć J. Księżyc J. świeci. Świeca J. ś. pali. Sala J. oświecona. J. ś. robi (= *widnieje*). J. na dworze. J. było na niebie i ziemi. Oczki tak świeciły J. Kwiaty, co wschodzą na ranek umyte i tak się w zorzach rozwinęły J. Słow. J. widzieć, mówić, tłumaczyć, pojmować, wyrażać się, wyłożyć, wykazać, dowieść, pisać. Ujrzał, zrozumiał J. Coraz jaśniej widzieli. J. sobie zdawać sprawę. Oczyma duszy położenie wszystkich spraw J. ogarniał. Z każdym dniem okazywało ś. jaśniej, że tak dalej iść nie może. **2.** [J.] *pusto:* W stodołach będzie J. <JAS>

Jasno- p. **Jasny.**

Jasnobarwy *koloru jasnego.* <Jasny + Barwa>

Jasnobiały *lśniącej białości:* Anioł jasnobiałemi szatami odziany. Odym. W błyskawicach krzyż

ten cały nagle stanie J. Krasiń. <Jasny + Biały>

Jasno-blond *barwy światło-blond:* Na jasno-cieliste ubranie postaci spadały długie J. włosy. Orzesz. <Jasny + Blond>

× **Jasnobrwi** *wypogodzonego czoła:* Cnotliwi starcy w mlekopłynne rzeki jasnobrwi wglądali. Ryb. J. <Jasny + Brew>

× **Jasno-cudny** *pięknie lśniący:* Jasno-cudna gwiazd rota. L. <Jaśny + Cudny>

Jasnoczysty *jasny i czysty:* Z jakąż rozkoszą padam w jasnoczyste chłody twych niezgłębionych kryształów. Mick. <Jasno + Czysty>

Jasnogorący *płomienisty, barwy ognistej:* J. blask słońca. <Jasny + Gorący>

Jasnogórski *tyczący ś. Jasnej góry, częstochowski:* Malarz J. (*=kiepski malarz, bazgrała*). Kościół J. Sienk. Nie godniśmy, by nasze ślepie spoglądały na splendory jasnogórskie. Sienk. <Jasny + Góra>

Jasnogórzec, rca, lm. **rcy** *mieszkaniec, obrońca Jasnej góry:* Biedny zakonnik nie przypuszczał ani przez chwilę, aby jasnogórcy mieli ś. bronić. Sienk. Jasnogórcy, siekąc, bodąc, depcąc, doszli do armat. Sienk.

Jasnogwiaździsty *jaśniejący wielu gwiazdami.* <Jasny + Gwiaździsty>

Jasnoklarowny *przezroczysty, przejrzysty.* <Jasny + Klarowny>

Jasnokościsty *mający tylko skórę i kości, któremu kości sterczą:* Śmierć jasnokoścista. <Jasny + Kościsty>

Jasnolica, y, lm. **e** *kobieta o jasnym licu:* Skąd głosy? — to głosy jasnolic, to głosy pieszczone moich kuzyneczek. Uj. <Jasny + Lice>

Jasnolicy *o białej, jasnej twarzy:* Para jasnolica. Słow.

Jasnolisty *mający jasne liście:* Tam na pierś lekkie zarzuca ubiory lub z nizkich krzewin, lub drzew jasnolistych. Gosz. <Jasny + Liść>

× **Jasnolity** *ze światła zrobiony:* Sukienka jasnolita. <Jasny + Lity>

Jasnomodrość, i, blm. rz. od **Jasnomodry.** Troc.

Jasnomodry p. **Jasny.** <Jasny + Modry>

[**Jasnomuszka, i,** lm. **i**] zool. p. **Podróżniczek.** <Jasny + Muszka>

Jasnooki *mający jasne oczy.* <Jasny + Oko>

× **Jasnopiękny** *jaśniejący pięknością:* Wtym noc przystąpiła, a jasnopiękne niebo ciemnością pokryła. Golj. <Jasny + Piękny>

Jasnopióry *z jasnemi piórami:* Orle J.! Sow. <Jasny + Pióro>

Jasnoszaty *w jasnych szatach chodzący.* Wor. <Jasny + Szata>

Jasno-szczurowaty garb.: Skóra jasno-szczurowata = *groszkowata, szagrynowa.* <Jasny + Szczurowaty>

Jasność, i, lm. **i** **1.** rz. od **Jasny:** a) = *blask, światło:* J. słońca. J. dnia a. dzienna. Ażebyś nigdy jasności niebieskiej nie oglądał! Ukazała ś. jakaś dziwna J. na niebie (*= blask, łuna*). Lśni przed nim J. samobójczej stali. Słow. Ileż wieków przeświecił (kamień drogi), aż wylawszy z łona całą J., zamierzchnął jak gwiazda zgaszona. Mick. b) J. stylu. Dodałem ten wyraz dla jasności. J. dowodzenia. J. jest najpierwszym przymiotem mowy. Śniad. c) × przen. *blask, świetność, sława:* Przysięgam królowi, panu memu, być wiernym i starać ś. o jego J., cześć. Herb. J. imienia twojego. Troc. d) *dawny tytuł z początku monarszy, a później książęcy:* Za tak uprzejmą życzliwość Jego Jasności Cesarskiej (sułtanowi) wielce dziękujemy. Paszk. My Zygmunt August poddajemy Jasności twojej (księciu pruskiemu) w hołdowne używanie ziemie pruskie. Paszk. Do Fezu raczy ze mną Twa Książęca J. Słow. W szczęsny czas Wasza J. przybywa. Słow. Jaka proszę mi J. w żebraku? Słow. e) † *jaw, światło dzienne, widok publiczny:* Grekowie pisali mądre rzeczy, na J. ludziom dawając, aby ś. uczyli. Biel. M. <JAS>

Jasnośliczny *pięknie świecący:* Słońce, twe światło jasnośliczne, ni u kogo niepożyczne. Groch. <Jasny + Śliczny>

Jasnoświetny *jasnego światła, błyszczący:* Jutrzenka jasnoświetna. Hul. Jasnoświetne gwiazdy. Otw. W nocy za jasnoświetnym ogniów powodem ciągnęli. Bardz. <Jasny + Świetny>

Jasnota, y, lm. **y** **1.** *jasność, jaśń, istność jasna:* Ukryta pod cieniem człowieczeństwa boska J. Przyb. **2.** bot. (lamium) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunki: J. biała a. Jasnotka, dawniej Pokrzywą głuchą a. martwą a. białą zwana (l. album). J. otulona (l. amplexicaule). J. plamista (l. maculatum). J. purpurowa (l. purpureum). <JAS>

Jasnotka, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Jasnota.** **2.** [J.] p. **Paproć.** <JAS>

× **Jasnotkany** *z samego światła złożony:* Głowę swoją jasnotkaną koroną oświeciła. Bz. <Jasny + Tkany>

× **Jasnowatość, i,** blm. rz. od **Jasnowaty.** <JAS>

× **Jasnowaty** *zakrawający na jasny.*

† **Jasnowdzięczny** *miły, piękny:* J. związek. Gosł. <Jasny + Wdzięczny>

× **Jasnowid, u,** lm. **y** p. **Jasnowidzenie:** Może wieszcz — zechcę jeszcze w jasnowidzie rzec co ciemnego? Słow. Pastuszki, patrząc niby w jasnowidzie, rzekli do siebie: „Czy widzisz?“ Słow. <Jasny + WID>

× **Jasnowidny** *widzialny w jasnowidzeniu:* Rozszerzyła ś. piersi cieśń w jasnowidną toń. Krasiń.

Jasnowidz, a, lm. **owie** *człowiek jasnowidzący we śnie sonambulicznym lub magnetycznym.*

Jasnowidząca, ej, lm. **e** rz. forma ż. od **Jasnowidzący.**

Jasnowidząco przys. od **Jasnowidzący:** Dygnitarstwo polskie konspiruje z jej władzami przeciw budzącemu ś. od czasu do czasu J. poczuciu własnych kroków. Jaroch.

Jasnowidzący przym. i rz. **1.** *przezorny, przenikliwy.* **2.** *uśpiony snem sonambulicznym lub magnetycznym.* **3.** *widzący przyszłość:* Kalchas. J. starzec. Słow.

Jasnowidzenie, a, lm. **a,** × **Jasnowidztwo,** × **Jasnowid 1.** w psychologji: *stan przeczulenia zmysłów w hipnozie, w sonambulizmie; postrzeganie tego, co w stanie normalnym bywa niedostępne dla zmysłów z powodu słabości podniet lub odległości.* Por. **Nadczułość** i **Sonambulizm.** **2.** w mistycyzmie: *stan, w którym dusza, zwolniona od więzów ciała i jednocząc ś. z Bogiem a. absolutem, nie podlega już warunkom poznania zmysłowego i ogląda bezwzględną prawdę w bezpośredniej intuicji:* J. prorocze. Mieć chwilę jasnowidzenia. Śnią im ś. jakieś losy, mają jakby jasnowidzenia swoich przeznaczeń. Krasz. <Jasny + WID>

× **Jasnowidztwo, a,** lm. **a** p. **Jasnowidzenie.**

Jasnowłosy *włosów jasnych, blondyn, płowowłosy:* Jasnowłose dziecię cudnej urody. Korz. <Jasno + Włos>

† **Jasnowschodny** *wschodzący jasno:* Jasnowschodna jutrzenka. <Jasny + Wschodny>

Jasny, [**Jaśliwy, Jaśnisty**] **1.** *jaśniejący, świetny, światły, błyszczący:* Słońce jasne. Jasne słoneczne promienie. Groch. Światło jasne. Pal, jak w jasną świecę. Mick. Żeby cię J. piorun trzasł! Niech ich jasne pioruny zatrzasną! (= *siarczyste*). Wasze ciemne twarze jasne rozmgli zorze. Słow. Los Rizzia w jasnych gwiazdach czytałem tej nocy. Słow. Pod jasną tęczy różnofarbnej bramą. Słow. Tak jasną była od promieni słońca. Słow. Ktoby w tej chwili nie zalane łezką, ale pięknością jasne nadniebieską widział jej oczy... Słow. Jasna z djamentu szyba. Słow. O jasne nieba!... zbrodnia! Słow. Każde źdźbło trawy nad szmaragd jaśniejsze. Krasiń. Siecze jasną siekierą. Słow. Miecz ma J. Słow. Przen.: Chodzi mi o to, aby język giętki powiedział wszystko, co pomyśli głowa, a czasem był jak piorun J., prędki. Słow. (= *świetny*, *błyskotliwy*). [Jasne gały] p. **Gała. 2.** *świetlany, promienny, niebiański:* Jaśni anieli obrońce. Słow. Marzyli o hierarchji duchów jasnych i ciemnych. Słow. Jasna Góra = *Częstochowa.* Panno święta, co Jasnej bronisz Częstochowy i w Ostrej świecisz Bramie! Mick. Chrystus nam łona naszych dusz nabalsamował, i duszę ludzką duszą namaściwszy własną, uczynił ją na wieki niezgonną i jasną. Słow. W grocie Matka Boska złota, z wieńcem różanych lamp na jasnej skroni. Słow. Widział, jak ś. z różanej kobiety czynił duch J., lecz bezkolorowy. Słow. Było i tam dziewczę tak jasnego lica, jak ty, pani. Słow. Mróz na czole mej jasnej królowej. Słow. *Szlachetny, zacny, czcigodny, świetny; dodatni, dobry:* Na tle swojego czasu pięknie zarysowuje ś. jasna postać księdza Skargi. Jasne rysy charakteru. Jeżeliś nad innych przymioty jaśniejszy, co innym zwiększa sławę, to tobie umniejszy. Mick. Przen.: Jasne i wdzięczne dziecka przysługi. Słow. Bogdajbyś późno ś. w grobie położył jasnym, jak człowiek wielki. Słow. **3.** *widny, dobrze oświetlony:* Pokój, kościół J. Raz mię ów anioł zaprowadził złoty przez jasne łąki do lodowej groty. Słow. Prowadzą dziewicę po jasnym ogrodzie. Słow. Ona (pustynia) inaczej wydaje ś. tobie, może złocista, jasna i wesełna. Słow. Przen.: *jawny, szczery, otwarty:* ✕Kozacy nas w dzień i noc ustawicznie trapili, a zawsze jasnej potyczki ś. chronili. Petr. Więcej im szkodziły ślepe rowy i przysute reduty, niżli Mars surowy w polu jasnym. Tw. Nogi za pas i w świat J. Słow. Przy nim Piotr święty przyrządza sieci, w które, gdy złotych rybek naleci, zaniesie Panu przez jasne pole i złoży w niebie na srebrnym stole. Len. **4.** *czysty, pogodny:* Niebo jasne. Jastrząb, pod jasnemi wiszący błękity. Mick. Dzień J. (= *biały*). W dzień J. lub w mroczną ciszę. Chęć. Noc jasna (= *widna*). Wzrok J. Ta wielka, napół otwarta źrenica, jasna, z ukosa miotała pociski. Mick. Twarz jasna. *Radosny:* Jam wtenczas bujał na młodości piórach, J. i chmurny, jako księżyc w chmurach. Słow. Tam żyłem, J., dumny. Słow. **5.** *błogi, szczęśliwy, uroczy; uroczysty, radosny, świetny:* Gdzie wy jasne dni moje, moje szkolne czasy! Syrok. Dzień, który króla uwieńczył koroną, był zawsze u nas jasnym, uroczystym. L. Na to trzeba jaśniejszej godziny, niż starość ludzka. Słow. **6.** J. kolor = *światły, jaskrawy, świetny, blady:* Dobrze ci w jasnym kolorze. Wstąg jasnych pęki. Mick. Wysmukły narcyz kłania ś. tobie jasną źrenicą. Mick. Oczy jasne jak niebo błękitne. Słow. Boga piorunu szczerozłote lica patrzą ś. jasnym, brylantowym wzrokiem. Słow. Księżyc jasnemi oczami patrzy. Słow. Na deszcz miał czarny wzrok, J. w pogodę. Słow. Mąka jasna (= *światła, biała*). Chleb J. Jasne włosy. J. blondyn. Pomalować na jasno = *na kolor J.* Twarz miała jasną, usta jak korale. Mick. (= *białą*). Z lic mych pożycza jasnego szkarłatu. Słow. Jasne na licu kolory. Słow. Stawał ś. z jasnego blady, z bladego czerwony. Słow. Dwoje gołębi jaśniejszych od śniegu. Słow. Lilija jedna cała jasna, w bieli. Słow. Jasno-błękitny = *koloru jasnego błękitu, turkusowy:* Oczy jasno-błękitne. Turkus jest jasno-błękitny. Ma on na sobie krótką jasno-błękitną czamarkę. Kaczk. Jasnobronzowy = *czekoladowy, hawana:* Włosy jasno-bronzowe pożyczane. Krasz. Jasno-brunatny = *koloru wpadającego w ceglasty:* Djamenty mają różne barwy, od ciemnej do jasno-brunatnej. Jasno-bułany (o koniu) = *maści światło-żółtawej, płowy.* Jasno-cielisty = *barwy białego ciała:* Na jasno-cieliste ubranie postaci spadały długie jasno-blond włosy. Orzesz. Jasno-cisawy (o koniu) = *maści, wpadającej w czerwoność.* Jasno-cytrynowy = *barwy jasnej cytryny, słomkowy:* Drzewa wydawały z pośród siebie przebijającą tu i owdzie barwę ciemno-amarantową i jasno-cytrynową. Jeż. Jasno-czerwony = *mocnej, żywej czerwoności.* Jasno-drobiaty = *barwy blado-dropiastej:* Siedział na koniu jasno-drobiatym. Kaczk. Jasno-fijoletowy = *blado-fijoletowy:* Kwiat jasno-fijoletowy. Jasno-gniady (o koniach) *światłej, gniadej szerści.* Jasno-izabelowy = *blado-izabelowy:* Mysz żniwiarka jest koloru jasno-izabelowego. Jasno-karmazynowy = *amarantowy.* Jasno-kasztanowaty (o koniu) = *blado-kasztanowaty.* Jasno-lazurowy = *koloru jasnego lazuru:* Często jasno-lazurowe, częściej chmurne, mgliste i niepewnych barw szarych. Krasz. Miło tak płynąć w tym okrągłym świecie po morzu cichym, jasno-lazurowym. Słow. Jasno-liljowy = *barwy jasnych lilji:* Suknia jasno-liljowa. Zap. Jasno-lniany = *barwy lnu jasnego:* Włosy i wąsy jasno-lnianego koloru. Bał. Jasno-migdałowy = *barwy jasnych migdałów:* Nóżki jego okrywały męskie kortowe szarawarki jasno-migdałowego koloru. Korz. Jasno-modry = *błękitny.* Jasno-niebieski = *blado-niebieski.* Jasno-perłowy = *barwy jasnych pereł:* Jasno-perłowy, lekko zaróżowiony nieboskłon zapowiadał ukazanie ś. promieni słonecznych. Grusz. Jasno-piwny = *koloru jasnego piwa:* Oczy wielkie, jasno-piwne, badawcze, zachowały swą ostrość. Grusz. Jasno-popielaty = *blado-popielaty:* Jawory, smukłe z korą jasno-popielatą. Moje jasno-popielate spodnie ucierpiały trochę. Ost. Jasno-różowy = *blado-różowy.* Jasno-rudy = *blado-rudy:* Włosy jasno-rude. Jasno-rumiany = *mocno-czerwony:* Na to ś. on zapłonął jako gdy kto białym szarłat jasno-rumiany pokropi nabiałem. Zim. Jasno-rusy kolor = *lisowaty.* Jasno-seledynowy = *barwy jasnego seledynu:* Przez otwarte okno widać pogodne, jasno-seledynowe niebo. Bał. Jasno-siwy = *blado-siwy:* Koń jasno-siwy. Przypędzili całe stado byków węgierskich, jasno-siwej szerści. Kaczk. Jasno-szaraczkowy = *koloru jasnego szaraczku:* Jasno-szaraczkowy surdut. Korz. Jasno-szary = *blado-szary.* Jasno-tabaczkowy = *barwy jasnej tabaki, jasno-bronzowy:* Kontusz jasno-tabaczkowy. Korz. Jasno-turkusowy = *blado-turkusowy.* Jasno-zielonawy = *blado-zielonawy.* Jasno-zielony = *blado-zielony:* Listki jas-

no-zielone. Pokój sypialny wybity był jasnozieloną materją. Korz. Jasno-złocisty = *świetnie ozłocony, błyszczący złotem:* Wieku, w jasno-złociste nędze okazały! L. Jasno-złoty = *błyszczący, jaśniejący złotem; złotawy:* Jasno-złoty okrąg słońca. Dudz. Włos u tamtej widział krótki, jasno-złoty. Mick. Jasno-żółtawy = *blado-żółtawy:* Widzisz wszystkie odcienie zieloności, od ciemnej aż do jasno-żółtawej. Sienk. Sprzęty wszystkie i opony były z jasno-żółtawego adamaszku. Kaczk. Jasno-żółty = *blado-żółty:* Kilkadziesiąt beczek ze smołą rzucało jasno-żółte blaski na bruk. Sienk. **7.** *czysty, klarowny, przejrzysty, przezroczysty:* Jasna woda. Okryj ś. choć rąbkiem tęczy lub jasnym źródła kryształem. Mick. Jasnych wód szyby. Mick. Świteź tam jasne rozprzestrzenia łona. Mick. Brzoza jasnych jest kochanką źródeł. Słow. Miło pójść nad jasne zdroje. Słow. Jasne powietrze. Z taką siłą dmuchnął w dymu środek, że go rozbił i zrobił w nim J. obwodek. Mick. Zasnąłem we mgle jasnej. Mick. [Bór J.] = *rzadki, przerzedzony.* **8.** przen. *trzeźwy, przedmiotowy, objektywny, niczym nie zmącony, dokładny:* J. pogląd na rzeczy. Mieć o czym jasne wyobrażenie. **9.** przen. *oczywisty, widoczny, zrozumiały, bijący w oczy, przystępny:* Styl, opis, dowód, wykład J. Rzecz jasna jak słońce. Rzecz jasna, że... *(= ma ś. rozumieć, rozumie ś., naturalnie, spodziewać ś., że...).* Jest to prawda tak jasna, że nie potrzeba jej dowodzić. Jasne jak na dłoni. Prz. × Jasna jest. Troc *(= jasno, oczywista).* **10.** *sposób tytułowania:* Los, wynosząc ciebie między jasne rody, z samą nadzieją wieczne przykazał rozwody. Mick. Błyskotkę niosę dla jasnych panów. Mick. × Jasna wielmożność = *jaśnie wielmożny* (tytuł hrabiego, jenerała): Chociaż ich i wielmożnemi nie można sprawiedliwie nazwać, dopominają ś. jednak jasnej wielmożności. L. J. = *jaśnie oświecony,* posp. *jaśnie pan* (tytuł książęcy): Przywilej Jasnego Książęcia i Pana Kazimierza, króla polskiego. Herb. Zdrowie jasnego króla! Słow. To moje córki, J. królewicu. Słow. Najjaśniejszy = *tytuł monarszy:* Do Najjaśniejszego Stanisława Augusta, Króla Polskiego, W. Ks. Lit. etc. Posłowie zagraniczni w mowach i listach swoich dawać powinni Rzeczypospolitej tytuł Najjaśniejszej. Skrzet. Najjaśniejszy Pan. Toż to taki ma być król? Najjaśniejszy Bela! Mick. **11.** [J.] *niebieski, błękitny:* Jasna suknia. **12.** lek.: Jasna chwila = *chwila przytomności umysłowej u ludzi nieprzytomnych zresztą, chwila oprzytomnienia.* ! J. odgłos = *odgłos czysty, jawny przy opukiwaniu chorego,* p. **Dźwięczny.** Jasna ślepota = *utrata wzroku wskutek porażenia nerwu wzrokowego,* ślepota zupełna, × czarna katarakta, [czarna woda, olśna] (amaurosis). **13.** leśn.: Rąb J. = *cięcie roczne w lasach wysokopiennych w celu oswobodzenia nastałej młodzieży od cienia zbytecznego i dalszego obsiewu.* <JAŚ>

[**Jasołeczko, a,** lm. **a**] **1.** p. **Jasło. 2.** p. **Jasołko.**

[**Jasołko, a,** lm. **a**] **1.** p. **Jasło. 2.** a. [**Jasołeczko**] *naczynie drewniane na masło.*

[**Jason, a,** lm. **y**] p. **Jesion.**

[**Jasoter, tra,** lm. **try**] p. **Jesiotr.**

[**Jasółeczko, a,** lm. **a**] **1.** p. **Jasło. 2.** *miseczka na mydło, mydlarka.*

× **Jaspid, u,** lm. **y** p. **Jaspis, Kwarc** i **Porcelanit.**

× **Jaspidować, uje, ował** p. **Jaspisować.**

× **Jaspidowanie, a,** blm., czynność cz. **Jaspidować.**

× **Jaspidowy** przym. od **Jaspid,** *jaspisowy.*

Jaspis, u, lm. **y,** × **Jaspid,** × **Jaspisz** min. **1.** p. **Kwarc. 2.** J. porcelanowy, p. **Porcelanit.** <Gr. íaspis, 2 pp. iáspidos>

Jaspisować, uje, ował, × **Jaspidować** *pstrzyć, nakrapiać kropkami zielonemi, czerwonemi i t. d.* <p. Jaspis>

Jaspisowanie, a, blm., czynność cz. **Jaspisować.**

Jaspisowy, × **Jaspidowy** przym. od **Jaspis** = **1.** *z jaspisu zrobiony:* Wazon J. **2.** *do jaspisu podobny:* Opal J. p. **Opal.**

× **Jaspisz, u,** lm. **e** p. **Jaspis, Kwarc** i **Porcelanit.**

Jasplin, u a. **a,** lm. **y** bot. (aspalathus) *roś. z rodziny strąkowych.* <?>

Jaster, tra, lm. **try** bot. p. **Aster.**

Jasternik, a, lm. **i** bot. (tripolium) *roś. z rodziny złożonych.* <p. Aster>

[**Jastewny**] *żarłoczny, obżarty:* Ta krowa jastewna. Ten mały koń jastewniejsy jak duzy. <JAD>

† **Jastkolica, y,** lm. **e** p. **Jaskółka.** B. Sz.

† **Jastkoła, y,** lm. **y** p. **Jaskółka:** Dzieci jastkół. Ps. flor.

† **Jastkółczyn** p. **Jaskółczy:** Pisklę jastkółczyno. Ps. flor. <p. Jaskółka>

Jastrawa, y, lm. **y** bot. (astronia) *roś. z rodziny zaczerniowatych.* <Urobione z Łć. astronia>

× **Jastrologista, y,** lm. **ści** = **Astrolog:** Astrofile i jastrologiści wykazywali w kalendarzach dni feralne i lata klimakteryczne. Smol. <p. Astrolog>

Jastrun, a, lm. **y, Jastruń, Złocień, Złotokwiat** bot. (chrysanthemum) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: J. pospolity, [Wołowe oko, Króliki, Książki, Matecznik, Stokroć wielka, Główka św. Jana] (ch. leucanthemum). J. zbożowy (ch. segetum). <p. Aster>

Jastruń, a, lm. **e** bot. p. **Jastrun.**

[**Jastry, jastr** a. **ów,** blp.] *wielkanoc, święta wielkanocne.* <Nm. Ostern>

† **Jastrych, u,** lm. **y** p. **Astrych.**

[**Jastrzany**] przym. od **Jastry.**

Jastrząb, ębia, † **ęba,** † **ąba,** lm. **ębie,** † **ąby,** † **ębi, Gołębiarz, Kuropatwiarz, Kurnik, Kokosznik,** [**Jastrzyb, Korszun, Szulak**] **1.** zool. (astur palumbarius) *ptak drapieżny dzienny z rodziny sokołów:* Miasto pomocy i miasto obrony, skubie ony nędzniki, jako J. wrony. Rej. Pies ten bardzo dobry pod jastrząba. Pot. J., pod jasnemi wiszący błękity, trzepie skrzydłem. Mick. Myśl.: J. myszołów. Przen.: *nieprzyjaciel, wróg, dręczyciel, kat:* Miłość, żal, gniew, wstyd, serc ludzkich jastrzębie. Pot. **2.** [Gołąb i J.] *gra ludowa dziecięca.* **3.** a. **Falkonet, Falkoneta** *gatunek dawnej wielkiej strzelby.* **4.** lek.: × J. trójgłowy = *opaska sztuczna do nosa* (accipiter nasi trium capitum). Zdr. **Jastrząbek.** <JAS-T-RZĘB>

Jastrząbek, bka, lm. **bki 1.** p. **Jastrząb:** A miał na oczach swoich, jak J., z powiek czerwono-wilgotnych obrąbek. Słow. Na zająca z rarogiem, na sarny z sieciami, na kuropatwy z jastrząbki najpewniejszy łów. Prz. **2.** [J.] zool. p. **Krogulec.**

Jastrzębcowaty bot.: Goryczel jastrzębcowata p. **Goryczel.**

Jastrzębi, Jastrzębowy przym. od **Jastrząb:** Jastrzębie pióro. Jastrzębie szpony. Gniazdo jastrzębie. Przen.: Nos J. = *orli, garbaty.* × J. kamień = *kamień drogi koloru jastrzębia.*

Jastrzębiaty *nakształt jastrzębia:* Palce zaostrzone, jastrzębiate, z pazurami ostremi. Boh. J.

Jastrzębiec, bca, lm. **bce** **1.** bot. = a) (hieracium) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: J. baldaszkowaty (h. umbellatum). J. bukietowy a. baldaszkowy, Uszko, Mysie uszko (h. auricula). J. jednokwiatowy a. Kosmaczek (h. pilosella). J. pomarańczowy (h. aurantiacum). b) J. błotny i J. ugryziony p. **Pąpawa.** **2.** myśl. *samołówka do łapania jastrzębi i innych ptaków drapieżnych.*

Jastrzębieć, eje, ał **1.** *jastrzębią naturę przybierać.* **2.** †przen. *tyrańsko, despotycznie ś. rządzić, postępować, zdobywać co. prawem mocniejszego:* Oto nie jest niezgodne miłosierdzie Pańskie, gdzie J. chcą prawa tyrańskie. Km.

Jastrzębienie, a, blm., czynność cz. **Jastrzębieć.**

†**Jastrzębię, ęcia,** lm. **ęta** *młody jastrząb.* Brk.

Jastrzębnik, a, lm. **cy** *myśliwiec jastrzębiami polujący.*

Jastrzębowy p. **Jastrzębi.**

[**Jastrzyb, bia,** lm. **bie**] p. **Jastrząb.**

[**Jastrzyk, a,** lm. **i**] p. **Jaszczyk.**

×**Jasy, ów,** blp. *kobylice bite przed mostami dla zabezpieczenia od naporu lodów.* <p. Jaz>

Jasyr, u, lm. **y** **1.** *jeńcy, lud zabrany w wojnie a. napadzie na kraj jaki* (szczeg. przez Tatarów albo Turków): J. mnogi zabierać. Czart. A. J. odprowadzić. **2.** *branie w niewolę, porywanie ludzi przez Turków, Tatarów:* Han wysyłał swoje hordy na J. i pożogi w kraje polskie. Nar. Tatarskie mrowiska rozpierzchnęły ś. na zwyczajne morderstwa i jasyry. Nar. **3.** *niewola, jeństwo, szczeg. tatarskie, tureckie:* Uprowadzać kobiety na J. Lud w J. zagarnięty. Wpaść w J. Pędzić, prowadzić, wziąć w J. Niech mnie J. spotka. Był w jasyrze. Dostać ś. komu jasyrem. L. Jeżeli go (krzyżaka) bezpieczno masz trzymać w jasyrze, to mu z szyje oberwij te blaszki i krzyże. Syrok. (mowa tu o niewoli litewskiej). Przen.: Kobieta piękna, rozumna łatwo i rycerskie w J. bierze serca. Wójc. <Tur. jesir = jeniec>

Jasyrny p. **Jasyrowy:** Rzekł Wartan jasyrnemu dziecku. Pol.

Jasyrowy, Jasyrny przym. od **Jasyr:** Początek podatku jasyrowego w r. 1520. Rol.

1. Jaszcz, a, lm. **e** **1.** *naczynie drewniane na masło, bryndzę, powidła i t. d.; skrzynia, pudło:* J. ogromny z zapasami. **2.** [J.] *słój drewniany a. gliniany.* Zdr. **Jaszczyk,** †**Jaszczek.** Zgr. [**Jaszczysko**]. <Sr. Grn. asc, Nm. Asch = naczynie>

2. Jaszcz, a, lm. **e** p. **Jazgarz.**

†**Jaszczek, czka,** lm. **czki** p. **1. Jaszcz.**

†**Jaszczerzyca, y,** lm. **e** p. **Jaszczurka.**

†**Jaszczorcy** p. **Jaszczurczy.** Troc.

†**Jaszczorczy** p. **Jaszczurczy.** Brk.

†**Jaszczorka, i,** lm. **i** p. **Jaszczurka:** Gdy do niego przyszli faryzeuszowie, barzo je groźnie przywitał, zowiąc je jaszczorkami. Kazania 1555 r.

†**Jaszczorowy** p. **Jaszczurczy.** Brk.

Jaszczur, a, lm. **y, Salamandra** **1.** zool. (salamandra maculosa) *zwierzę ziemnowodne ogoniaste, oddychające w wieku dojrzałym samemi tylko płucami, ze skórą gruczołowatą, brodawkowatą i obłym ogonem.* [Jascur krasiaty] *salamandra maculata.* **2.** *skóra (końska a. ośla) chropowata zewnątrz, podobna do skóry jaszczurki:* Rękojeść szabli w J. oprawna. Złote obroże jaszczurem wykładane. Mick. Przen.: Na pachołku skóra zmieniła ś. w J. Sienk. **3.** 2 pp. **a a. u** *pochwa z takiej skóry:* Skądże wam przyszło, żeście tu z jaszczura dobyli szabel? Słow. Kto śmie ją lżyć, niech szabli z jaszczuru dobywa. Słow. **4.** *choroba gardła bydła rogatego:* Chorować na J. <Zap. = Jaszczór, por. Ssłow. jašterъ i t. d. Mikl. 101>

Jaszczura, y, lm. **y** p. **Jaszczurka:** Była niegdyś jaszczurką, teraz jest jaszczurą. Fred. A.

†**Jaszczurcy** p. **Jaszczurczy.** Troc.

Jaszczurczę, ęcia, lm. **ęta, Jaszczurzę** *młoda jaszczurka.*

Jaszczurczo przys. od **Jaszczurczy:** Arabki, patrzące na świat dziko i J. Słow.

Jaszczurczy przym. od **Jaszczurka; Jaszczurzy,** †**Jaszczorczy,** †**Jaszczorowy,** †**Jaszczurcy,** †**Jaszczorcy** **1.** = a) Jad J. Skar. *(= żmijowy).* b) przen. *niewdzięczny, niegodziwy, podły, nikczemny, chytry:* Rodzaj J. Skar. Ha, języku smoczy! Serce jaszczurcze! Mick. Do szczętu plemię jaszczurcze wygnieciem. Mick. c) *zjadliwy, złośliwy, uszczypliwy:* Wzrok, język J. **2.** bot.: Ziele jaszczurcze p. **Ziejec.**

Jaszczureczka, i, lm. **i** p. **Jaszczurka:** Hola jaszczureczko! ostry rozumek, ostre twe słóweczko. Fred. A.

Jaszczurka, i, lm. **i,** †**Jaszczorka,** †**Jaszczerzyca,** †**Jeszczorka,** †**Jeszczerzyca,** [**Wieszczurka**] **1.** zool. (lacerta) *gad z rzędu jaszczurek.* Gatunki: J. zielona a. [Jaszczura] (l. viridis). J. zwyczajna a. pospolita (l. agilis). J. żyworodna (l. vivipara). Wielkie serca, Aldono, są jak ule zbyt wielkie: miód ich zapełnić nie może, stają ś. gniazdem jaszczurek. Mick. Miłość przechodzi już w pamiątek kolor, w kameleona, w serdeczną jaszczurkę. Słow. Jak J. zamorska, zmienne mam kolory. Słow. Przen.: Myśli, jaszczurce, pozwala łazić po niej. Słow. Przen.: *kobieta złośliwa, chytra, niewdzięczna, jadowita, żmija.* **2.** *część zamku:* J. nad ryglami w sztudlu ma rygle chwytać. Przyw. ślusarzy lubelskich 1616. **3.** *rodzaj działa, armaty, strzelby:* Z dział i nośnych jaszczurek kule ich raziły. Tw. **4.** astr. *nazwa drobnego gwiazdozbioru na półkuli północnej nieba.* Zdr. **Jaszczureczka.** Zgr. **Jaszczurzysko, Jaszczura,** [**Jaszczurzyca**].

Jaszczurkowaty *podobny do jaszczurki:* Płazy jaszczurkowate.

Jaszczurnik, a, lm. **i** **1.** *gniazdo jaszczurek, kopiec służący za mieszkanie jaszczurkom:* Kiedy poduszką czasem ma J., dziś wodę pije, a jutro ratafię. Słow. **2.** †bot. p. **Język.**

Jaszczurowy przym. od **Jaszczur:** Przy boku lewym wisiał mu miecz krzywy w pochwie jaszczurowej. Jeż.

Jaszczurz, a, lm. **e** bot. (saururus) *roś. z rodziny jaszczurzowatych.*

Jaszczurzę, ęcia, lm. **ęta** p. **Jaszczurczę.**

Jaszczurzowaty bot.: Rośliny jaszczurzowate **1.** (saururaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* **2.** p. **Jaszczurzowy.**

Jaszczurzowy bot.: Rośliny jaszczurzowe a. jaszczurzowate (saurureae) *plemię roślin pieprzowatych.*

Jaszczurzy p. **Jaszczurczy:** Gniazdo jaszczurze, które wylęgła krew i wilgoć lochu. Słow.

[**Jaszczurzyca, y,** lm. **ej** p. **Jaszczurka.**

Jaszczurzysko, a, lm. **a** p. **Jaszczurka.**

1. ×**Jaszczy** przym. od **1. Jaszcz.**

2. ×**Jaszczy** przym. od **2. Jaszcz.**

†Jaszczyć się, y ś., ył ś. *cieszyć ś., z radości podskakiwać.* < Por. Czes. jasati = radować ś. Pols. hasać >

Jaszczyk, a, lm. **i, †Jaszczek 1.** p. **Jaszcz. 2.** *skrzynia do przewożenia amunicji:* Harmat wjechało czterdzieści i osiem, jaszczyków więcej niźli drugie tyle. Mick. **3.** *skrzynka a. naczynie, np. na smar do machin:* J. cynowy z przykrywadkiem kwartowy. Inwentarz XVIII w. **4.** [J. a. **Jastrzyk**] = a) *paka, pudło, puzderko.* b) [J.] *naczynie drewniane na masło.* c) [J.] *imbryczek.* <p. Jaszcz>

[**Jaszczysko, a,** lm. a] p. **Jaszcz.**

Jaszmak, a, lm. **i** *zasłona niewiast tureckich.* <Tur. jaszmak>

[**Jaś, a,** lm. **e**] **1.** p. **Jasio. 2.** *wilk:* Liska mu (wilkowi) gádá: „Dzis ty, Jasiu, jak to mnie zbili?" **3.** p. [**Jasiek**].

[**Jaśla, l,** blp.] p. **Jasła.**

†Jaśle, l, blp., [**Jaśle**] p. **Jasła:** Osieł, głupi z przyrodzenia, a wszakoż zna J., gdzie mu pokarm dawają. Kazania 1555 r. Wół też i osieł, Boga znając, do jaśli przystąpili, jakby zwierzęta rozumne. Op. Pastyrzowie, którzy u jaśli byli. Op.

†Jaślice, ic, blp. p. **Jasełka:** Płacze dziecię wielmi w ciasnych jaślicach położone. Op.

[**Jaśliczki, czek,** blp.] p. **Jasełka.**

Jaślinek, nka, lm. **nki** bot. (soldanella) *roś. z rodziny pierwiosnkowatych.* <?>

†Jaśliska, isk, blp. p. **Jasła:** Anioł... o północy zwiastował Króla niebieskiego, w jaśliskach leżącego. Pśń. kość.

†Jaśliszka, szek, blp. **1.** p. **Jasła. 2.** p. **Jasełka:** Włożyła Go do jaśliszek. Gil. <p. Jasło>

[**Jaśliwy**] p. **Jasny:** J. dobrodziejku! Otwiéraj ten J. nowy dóm! (o piekle).

Jaśmin, u, lm. **y, Jaźmin** bot. **1.** a. **Gielzamin, Gielsamin, Dzielżamin, Dzielsimin, Dzielzamin, ×Dzielzymin, ×Dżelsamina, ×Dżelsemina** (jasminum) *roś. z rodziny oliwowatych a. jej kwiat.* Gatunki: J. sambak (j. sambac). J. wielkokwiatowy (j. grandiflorum). Gdy ustami dotknie lekko lica, zda ś., że spadły kwieciste jaśminy. Słow. **2.** J. ogrodowy, p. **Jaśminek.** <Arab. Prs. jāsemīn>

Jaśminek, nka, lm. **nki, Jaźminek, Jaśminiec** bot. (philadelphus) *roś. z rodziny skalnicowatych.* Gatunek: J. bukietowy, daw. ×Cybusznikiem, dziś Jaśminem ogrodowym a. Dzielsiminem dzikim, Dzielżaminem dzikim zwany (ph. coronarius).

Jaśminiec, ńca, lm. **ńce** bot. p. **Jaśminek.**

Jaśminowaty bot.: Rośliny jaśminowate a. **jaźminowate, jaśminowe, dzielżaminowate** (jasmineae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych, uważana także za plemię rodziny oliwowatych.*

Jaśminowy przym. od **Jaśmin; Jaźminowy:** Olejek J. Pomada jaśminowa. Bot.: Rośliny jaśminowe p. **Jaśminowaty.**

×Jaśnia, i, lm. **e, ×Jaśń** *blask, światło, jasność, miejsce jasne, jasnota, jaw:* Pokazać, wydobyć co na jaśnię (*=na światło dzienne*). Na jaśnią towar postaw, aby go widziano. Troc. Nic nie jest tak skryte, aby ś. na jaśnią nie okazało. B. B. Księgi światu na jaśnią wydać. Rej. (*=na świat; opublikować*). Wyjść na jaśnię. Na jaśniach ducha. A gdy ś. moja cnota na jaśnią odkryje, dopiero będziem mierzyć póki było czyje. Rej. Podobnoć ś. na jaśnią sen mara wyjawi. Rej. Góry tej strona pokryta nakształt płomyków krzyczących jaśnią gwoździków. Słow. Blask od czarnych warkoczy, które przechodząc z jaśni do ciemnoty, brały blask dziwny. Słow. <JAS>

Jaśnić, i, ił *jasnym czynić, rozjaśniać, wyjaśniać:* Olejek, który jaśni i żółci włosy. Śl'esz. **J. ś.** *występować na jaśnię, stawać ś. jasnym, rozjaśniać ś., wyjaśniać ś.:* Od zachodu jaśni ś. niebo. Wam jaśni ś. forma na świecie. Słow.

Jaśnie p. **Jasno:** = a) ×Zdaje mi ś., że dość J. myśl moją tłumaczę. Rzew. J. powiedzieć, zrozumieć. Troc. Zabiegając dalszym nierządom, na które ś. J. zanosi. Przyw. cieśli krakowskich 1595. Bo to pewnie J. znamy. Rej. b) (W tytułach): J. Wielmożny. J. Oświecony. J. Pan. Niech J. Panom Pan Bóg dopomaga. Prus. Podaj krymkę J. paniczowi. Prus. J. oświecony trybunał. Goł. J. grafie panie. Mick. [Uprasam J. cysarza. J. królu!]. J. zgaśnie, mosanie zostanie. Prz.

Jaśnieć, eje, ał a. **×J. ś.** *jasnym być, błyszczeć, promienieć, świecić ś., lśnić ś.:* J. znaczy świecić jasno i w całym blasku. Kras. A. Herb Horeszków, Półkozic, jaśniał na sklepieniu. Mick. Inny tam księżyc srebrzysty jaśnieje. Słow. Pałac jaśniał tysiącem świateł. Jaśniejące szyby okien. W Brzeżan miasteczku, w kościele u fary jaśnieje ołtarz. Słow. Jako tęcza jaśniejąca ś. pięknie między pięknemi obłokami. Wuj. Przen.: J. wdziękami, mądrością. Radość jaśnieje w jego spojrzeniu (*=uśmiecha ś.*). Młodość i zdrowie jaśniały na jego twarzy (*=tryskały z niej*). Sława jego jaśnieje po całym świecie a. przed całym światem. Król Bobo w sławie jaśniał, w skarby opływał. Mick. J. w towarzystwach dowcipem (*= brylować*). Sprawiedliwi J. będą jako słońce. Skar. Wielką J. świętobliwością. Zał. Ten jaśnieje rozumem, a tamten urodą. Hul. Oko jego ciemne jaśnieje życiem i rozumem. Korz. (*=tchnie*). Promień szczęścia jaśniał w czarnym oku. Słow. Wzrok człowieka, jeśli jaśnieje wyrazem odwagi i rozumu, sprawia mocne wrażenie nawet na dzikich zwierzętach. Mick. Śmiech ten jaśnieje jako kwiaty z płótna. Słow. Jaśnieje przepych pański, naddziadów wspaniałość. Malcz. Jaśniała wdzięki królewska dziewica. Niem. Każda piękność młodzieńczemu oku jak duch senny jaśniała w marzenia obłoku. Mick. Na świętym dziejopisa jaśniejąc urzędzie, wskazujesz nam, co było, co jest i co będzie. Mick. <JAS>

Jaśnielica, y, lm. **e** bot. (sprengelia) *roś. z rodziny nastroszowatych.* <?>

Jaśniewielmożność, i, lm. **i, ×Jasna wielmożność** *tytuł jaśnie wielmożnego:* Gdy ś. zjawił rzetelny klejnot jaśniewielmożności w takich Noskowicach, gruchnęło to po Skalbmierskiej ziemi. Dyg. <Jaśnie + Wielmożność>

[**Jaśnik, a,** lm. **i**] *ligustr.* <?>

[**Jaśnisty**] p. **Jasny:** A gdzie twoja jaśnista jest zbroja? Żeby cię gromy jaśniste! J. dobrodzieju!

Jaśniuchno przys. od **Jaśniuchny:** Wszystkie panny J., moja Kasia bieluchno.

Jaśniuchny, Jaśniuśki, Jaśniusieńki, Jaśniusi, Jaśniutki, [**Jasneńki**], **Jaśniuteńki, Jaśniusienieczki, Jaśniutenieczki, ×Jaśniuczki** *bardzo jasny, zupełnie jasny.* <JAS>

×**Jaśniuczki** p. **Jaśniuchny**: Wino przetoczone podstoi ś., iż będzie jaśniuczkie. Trzyc.
Jaśniusi p. **Jaśniuchny**.
Jaśniusienieczki p. **Jaśniuchny**.
Jaśniusienieczko przys. od **Jaśniusienieczki**.
Jaśniusieńki p. **Jaśniuchny**.
Jaśniusieńko przys. od **Jaśniusieńki**.
Jaśniusio przys. od **Jaśniusi**.
Jaśniuśki p. **Jaśniuchny**.
Jaśniuśko przys. od **Jaśniuśki**.
Jaśniutenieczki p. **Jaśniuchny**.
Jaśniutenieczko przys. od **Jaśniutenieczki**.
Jaśniuteńki p. **Jaśniuchny**.
Jaśniuteńko przys. od **Jaśniuteńki**.
Jaśniutki p. **Jaśniuchny**: Noc jaśniutka, tysiące gwiazd na niebie. <JAS>
Jaśniutko przys. od **Jaśniutki**.
×**Jaśń, i**, lm. **e** p. **Jaśnia**: Wiarą wzbudźcie je w J.; skrzydłem woli świętej wznieście je w górę. <JAS>

Jata, y, lm. **y 1.** †*jakiekolwiek schronienie od powietrza, chatka, chalupka, budka, szałas, chłodnik, przystawka, komórka, szopa, namiot:* Warsztat ciesielski, J., pod którą robi. Mącz. Pan Jezus leżał w jacie. Pśń. kość. Jatę udziałaj ku siedzeniu. Trzyc. Uczyniły Jeruzalem jako jatę, w której owoce kładą. Psałterz z r. 1540. **2.** [J.] *buda w polu a. w ogrodzie do pilnowania płodów przed złodziejami.* **3.** a. †**Kawa**, †**Kleta** gór. *budka, szopa, gdzie rudę składają; szałas, szopa, w której zbierają ś. górnicy na modlitwę przed wejściem do kopalni a. po wyjściu z kopalni dla odczytania listy ich obecności:* Górnicy, gdy rudę na wierzch wywindują, składają ją w szopy nakryte, zwane jaty, a za drogi dobrej z jat przewożą ją do pieców wielkich. Os. J. **4.** myśl. *budka z gałęzi, którą sobie stawia ptasznik dla lepszego podejścia i rozstawienia sideł i sieci:* J. ptasznicza. Brk. Zdr. †**Jatka**. <? Może Nm. Hütte = chata>

Jatagan, u, lm. **y, Atagan** *krzywa szabla turecka:* Tysiąc szabel, jataganów łyska na słońcu. Słow. <Tur. jatagan>
×**Jatczy** p. **Jatkowy**.
×**Jateczny** p. **Jatkowy**: Ulica jateczna. Litkup J.
!**Jaterja, i**, blm. p. **Jatryka**. <Gr. iatreía = leczenie>

Jatka, i, lm. **i 1.** †p. **Jata**: Uczyniwszy z zielonego gałęzia jatkę małą, tak, iżby ją mogli na sobie nosić, pod nią ś. zakryć. Trzyc. Jatkę sobie rogożą pokrytą uczyniwszy, w niej się ode dżdżu i upalenia bronił. Skar. J. przy winnicy. Skar. **2.** *jeden z szeregu kramów, straganów, w których sprzedają żywność, a szczeg. mięso; takiż kram szewcki:* Mamy doma ten dostatek, że ś. obejdzie bez jatek. Kochan. Jatki rybne, szewckie, mięsne. Jatki chlebne, garbarskie, jarzynne, rzeźnicze. Podcz. Wadzą ś., jak w jatkach. Prz. Przen.: Wydał ś. na jatki. Prz. (*= naraził ś. na ludzką obmowę*). Wstyd wydała na jatki. Min. (*= straciła wstyd*). Trafimy się u jatek. Prz. (*= jeszcze się w życiu spotkamy, dam ci nauczkę*). **3.** *rzeźnia, dydłobójnia, szlachtuz:* Owcom, które wiodą do jatek. Psałterz z r. 1540. **4.** przen. *rzeź:* Dać a. wydać żołnierzy na jatki. Hetman, od posiłków opuszczony, prawie na mięsne jatki wydany był. Biel. M. Dużo bitew widziałem, ale takich jatek nigdy w życiu nie widziałem jeszcze. Małe wojsko będzie tylko na jatki wystawione. Mochn. Na toż to matkom dzieci swe hodować, aby z nich były kiedyś takie jatki? Słow. **5.** zł. *dom nierządu.* <p. Jata>
Jatkowe, ego, blm. *opłata od jatek.* Wej.
Jatkowy, ×**Jatczy**, ×**Jateczny** przym. od **Jatka**: Rzeźnik J. (*=nie sklepowy, nie wędliniarz*). Bydło, mięso jatkowe.
×**Jatnik, a**, lm. **cy 1.** *ten, co robi jaty:* (J.), który umie jaty i letnie siedzenie w ogrodach przyprawiać. Mącz. **2.** *mieszkaniec jaty.*
×**Jato, a**, lm. **a** *stado.* Mikl. <?>
[**Jatówka, i**, lm. **i**] p. **Jątrew**.
[**Jatro, a**, lm. **a**] *pryszczyk.* <Por. Czes. játra blp. = wątroba>
×**Jatrochemiczny** przym. od **Jatrochemja**.
×**Jatrochemja, i**, blm. chem. *chemja średniowieczna, zastosowana do sztuki lekarskiej.* <Now. z Gr. iatrós = lekarz + Chemja>
×**Jatrofizyczny** przym. od **Jatrofizyka**.
×**Jatrofizyka, i**, blm. *fizyka zastosowana do sztuki lekarskiej.* <Now. z Gr. iatrós = lekarz + Fizyka>
×**Jatroliptyczny** przym. od **Jatroliptyka**.
×**Jatroliptyka, i**, blm. *sztuka namaszczania, smarowania lekarskiego.* <Now. z Gr. iatrós = lekarz + aleiptēs = namaszczający>
×**Jatromancja, i**, blm. *wróżenie lekarskie.* Sł. wil. <Gr. iatromanteía>
×**Jatromatematyczny** przym. od **Jatromatematyka**.
×**Jatromatematyk, a**, lm. **cy** *znawca jatromatematyki, biegły w niej.* <Now. z Gr. iatrós = lekarz + Matematyk>
×**Jatromatematyka, i**, blm., ×**Jatromechanika** *zastosowanie matematyczno-mechanicznych zasad do sztuki lekarskiej.* <Now. z Gr. iatrós = lekarz + Matematyka>
×**Jatromechaniczny** przym. od **Jatromechanika**.
×**Jatromechanika, i**, blm. p. **Jatromatematyka**. <Now. z Gr. iatrós = lekarz + Mechanika>
×**Jatrotechniczny** przym. od **Jatrotechnika**.
×**Jatrotechnika, i**, blm. *sztuka leczenia, szczeg. sztuka leczenia ran.* <Now. z Gr. iatrotéchnēs = lekarz>
[**Jatrówka, i**, lm. **i**] p. **Jątrew**.
!**Jatryka, i**, blm., !**Jaterja** *leczenie.* <Gr. iatrikē>
×**Jaukać, a, ał** *wykrzykiwać: jau! jau!:* Biegałem i jaukałem. Jeż. <Dźwn.>
×**Jaukanie, a**, blm., czynność cz. **Jaukać**.
Jaw, u, blm. a. †**Jaw', i** (ż.) a. **wia** (m.), blm., **Jawa**, †**Jawia 1.** w wyrażeniach: Na J., †na jawią = *na światło dzienne, na świat, na widok publiczny, na wierzch:* ×Lud nań, gdy na J. wyszedł z pałacu, wołał, sarkając. Skar. Wyjść na J. = *wydać ś., zostać odkrytym:* Wszystkie przywary przez pewne znaki na J. wychodzą. Pilch. Zamilczał o reszcie, nie mogąc prawdy zmacać i na J. wysadzić. Mick. Raz wyszłe na J. trzeba kończyć przedsięwzięcie. Słow. Co więc tylko czuł w głębi duszy, dobyło ś. na J. Chm. Zrazu ś. wahał i myśli przędziwa żadnemi na J. nie śmiał wydać słowy. Słow. ×Książka ta wyszła na J. dopiero po śmierci autora (*= z druku*). ×Na jawie a. ×na jawiu, ×na jawi = a) *bez pokrycia, pod gołym niebem, na miejscu otwartym:* Naczynie to zakopują nie pod dachem, ale na jawie. Trzyc. Na jawiu to leży. Troc. b) *otwarcie, nie skrycie:* Na jawie otwarta wojna. Troc. Już ta sprawa jest na jawiu. Troc. Już teraz cała jego zdrada na jawiu. L. c) a. ×w J. =

w rzeczywistości, rzeczywiście, istotnie: Na jawiu jest królem. Troc. Widziałem go w J. Sł. wil. *(=na własne oczy, własnemi oczyma).* **2.** (fil. w psychologji) *stan czuwania w przeciwstawieniu do snu; to, co ś. uprzytomnia w stanie czuwania; treść uświadomiona w stanie czuwania:* Na jawie, ✕na jawi, ✕na jawiu = *nie we śnie, w rzeczywistości:* We śnie zachodzą te same stany psychiczne, co i na jawie. Czym widział, na jawie, czy mi ś. śniło, że wedle mej budy słońce świeciło. Kant. Poetom śni ś. czasem i na jawie. Kras. Gdzie kiedy komu ś. przyśniło to wszystko, w co pan baron na jawie opływa? Mick. Sen a. sny na jawie = *marzenia, rojenia, ułuda.* Śnić na jawie = *marzyć, roić.* Ach, tak mi często o was śniło ś. na jawie. Mick. By na jawie widzenie miał. Rozmowa niektórego pielgrzyma 1549. Na twarzy rozciągnęła ś. niemoc, podobna do tej, którą każdy doznał, widząc ś. z marzeń na jawie rzeczywistości. Krasiń. <JAW>

[**Jaw, Jawok, Jawoj, Jawtu**] *tu, tutaj:* Cóżbyś J. robiuła, sirotecko? Por. **Haw.** <Okrzyk.>

Jawa, y, blm. p. **Jaw:** Odróżniać jawę od marzeń sennych. Senże to, czy J.? Zwolna J. poczęła rozpraszać przywidzenia. Sienk. *(=rzeczywistość).* J. ma żar słońca, a sen łagodność i ciszę miesiąca. Mick.

[**Jawejczeć, y, ał**] *narzekać głośno z bólu.* <Dźwn.>

[**Jawejczenie, a,** blm.] czynność cz. **Jawejczeć.**

Jawelnia, i, lm. **e, Oset kosmaty** bot. (andryala) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

[**Jawentura, y,** lm. **y**] *awantura.* <p. Awantura>

†**Jawia, i,** blm. p. **Jaw:** Księgi na jawią wydawał. Gaspar Wilkowski XVI w.

[**Jawia, i,** lm. **e**] p. **Hrydnia.** <Lit. jáuja = suszarnia>

†**Jawiać się, a ś., ał ś.** p. **Jawić:** Jawia ś. na nim piętno, po którym łacno poznany bywa. Smotr.

Jawicki, ego, lm. **ccy** żart. *ten, co wierzy w zjawianie ś.:* Eh! co bo to z ciebie za dzieciuch J., umarłych będziesz wywoływać z grobu? Krasz.

✕**Jawić, i, ił** *jawnym czynić, wyjawiać, ujawniać, okazywać, odkrywać:* Im więcej jawisz grunt serca twojego, tymeś szanowniejszy. L. Bóg swych i w mroku jawi. L. Te rady dotąd taić należało, które wam teraz, cne rycerstwo, jawię. Chr. ✕**J. ś.,** częstot. †**Jawiać ś.** *zjawiać ś., objawiać ś., ukazywać ś., pokazywać ś., jawnym ś. stawać, przedstawiać ś.:* Jawią ś. świeczki w nocy, odzywają echa. Pot. Otóż jawi ś. głupstwo. L. Często mi ona we snach ś. jawi. Sł. wil. Wtym dziwna mu ś. jawi postawa. Niema w nim (w uczuciu odmalowanym przez Mickiewiczą) zmysłowości, prawie bez osłony jawiącej ś. u Kochanowskiego. Chm. Rybki ś. w niej (w sadzawce) zaczynały J. Słow. Widmo Salmona jawiło mi ś. Słow. <JAW>

†**Jawien** p. **Jawny.**

✕**Jawienie, a,** blm., czynność cz. **Jawić.**

✕**Jawienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Jawić ś.**

†**Jawisko, a,** lm. **a** *zjawisko, zjawienie, objawienie, widzenie, widowisko, wizja, fenomen:* Widziałem te jawiska, co zwykli za cuda mieć lekkowierni. Przyb. Zstępowały cheruby glejtami świetnemi, ślizgając ś. jak polne jawiska po ziemi. Przyb. <JAW>

Jawłotnia, i, lm. **e** bot. (eutaxia) *roś.* <?>

Jawłuda, y, lm. **y** bot. (tupa) *roś. z rodziny stroiczkowatych.* <?>

Jawnie, Jawno przys. od **Jawny:** a) Mniej szkodzi ten, co J. szkodzi. Min. J. zgrzeszył, J. też pokutował. Karnk. Wyznawać J. jakie zasady. Wystąpił przeciwko mnie J. †Gdzie ludzie J. chodzą albo jeżdżą, tam nikomu nie ma być wolno ciskać kamieniami ani strzelać. P. cheł. I jeszcze kocham i widzę to jawniej w sercu, przed śmiercią, że kocham jak dawniej. Słow. *(=jaśniej).* b) ✕*widocznie, oczywiście:* Winien J. tej zbrodni. Kromer z przywilejów koronnych, z pisarzów k temu J. przez ręce idących, wiadomości dochodził. Błaż. <JAW>

✕**Jawnieć, eje, ał** lek. (o odgłosie wypukowym) *stawać ś. czystym, głośnym, jawnym.*

Jawno p. **Jawnie: J.** to = *wiadomo.* J. to wszystkim czynimy.

Jawnodychawkowy *mający dychawki bokami puklerza niezasłonione:* Skorupiaki jawnodychawkowe. <Jawny + Dychawkowy>

Jawnogrzeszenie, a, blm. p. **Jawnogrzesznictwo.** Białob. <Jawny + Grzeszenie>

Jawnogrzesznica, y, lm. **e** *kobieta grzesząca jawnie, kobieta publiczna, nierządnica:* J. z Ewangielji. Marja Magdalena J. <Jawny + Grzesznica>

Jawnogrzesznictwo, a, blm., **Jawnogrzeszenie** *jawne popełnianie grzechów:* W Polsce takie J. serc mu nie zjedna. Krasz. J. nawet królowi bezkarnie ujść nie mogło. Krasz. <Jawny + Grzesznictwo>

Jawnogrzesznik, a, lm. **cy** *człowiek publicznie grzeszący, człowiek złego prowadzenia ś., rozpustnik:* Licemiernik i J. Wuj. Zaż tego i jawnogrzesznicy nie czynią? Leop. Zacheusz J. Skar. *(=celnik, publikanin).* <Jawny + Grzesznik>

Jawnogrzeszny *publicznie grzeszący:* Niewiasta jedna jawnogrzeszna. Wuj. Mędrcy zakonni rozumieli o Chrystusie, że był przyjacielem jawnogrzesznych. Białob. *(=ludzi jawnogrzesznych).* <Jawny + Grzeszny>

Jawnojarzmowy antr. (phenozygus) *o wystających kościach jarzmowych.* <Jawny + Jarzmowy>

Jawnokrystaliczny *pokazujący jawne ślady lub zarysy kryształów:* Kwarc różowy i prasem są jawnokrystalicznemi odmianami kwarcu. <Jawny + Krystaliczny>

Jawnokwiatowy bot.: Rośliny jawnokwiatowe = *dział roślin, mających kwiaty i rozmnażających ś. przez nasiona,* in. rośliny kwiatowe, nasienne. <Jawny + Kwiatowy>

Jawnopłciowy bot.: Rośliny jawnopłciowe (phanerogamae) = *których części rodzajne męskie a. żeńskie, to jest pręciki a. słupki, są wyraźne.* <Jawny + Płciowy>

Jawnostka, i, lm. **i** bot. (nemesia) *roś. z rodziny trędownikowatych.* <?>

Jawność, i, blm. rz. od **Jawny:** a) J. postępowania sądowego. J. zbrodni czyni karę tym potrzebniejszą. b) ✕*jaw:* Księgi, które popisał a na świat a. J. wydał. Mącz. Trzeba uważać, które ziele na jawności ś. kocha, a które w cieniu rośnie. Trzyc. *(= pod otwartym niebem).* <JAW>

Jawny, †**Jawien I.** *publicznie wiadomy, nie tajny nikomu, otwarty, głośny, nie tajemny, nie skryty:* Grzesznik J. Zbrodnia jawna. Nieprzyjaciel J.

J. dozór policyjny. J. wyznawca jakiej zasady, nauki. Jawna pokuta za jawne grzechy. Złość ukryta i jawna. Cud J. Jawna to rzecz = wiedzą to i baby na trecie abo w śpitalu. Kn. **2.** †*znajdujący ś. pod gołym niebem, na otwartym powietrzu, na otwartej przestrzeni:* Rzepa kocha ś. na roli jawnej, bowiem cień a niedochodzenie słońca jéj szkodzi. Trzyc. **3.** †*publiczny:* Droga jawna p. **Droga.** Na jawnej drodze, gdzie ś. ludzie tam i sam przechodzą, człowieka zabito. P. cheł. Przylepienie pozwu na ratuszu a. na innym jakim jawnym miejscu. Groic. Swoich pobratymców spotwarzenia i w jawnej radzie gęste i głośne złorzeczeństwa umysłem spokojnym przyjmował. Pilch. (=*na obradach publicznych*). Podał swe zdanie przez druk pod J. każdego rozsądek. Grod. W domu tym jawne bywały wieczerze. L. Osoba jawna = *urzędowa; urzędnik publiczny:* Testament czynił przy pisarzu jawnym. Klon. J. list jest ten, który ręką jawnego pisarza pisany a. pieczęcią urzędowną zapieczętowany. Groic. **4.** †*okazały, wydatny:* Szyja pełna okazała, piersi jawne, ręka biała. Kochan. **5.** †*wyraźny:* Pozwolenie jawne i niejawne. Troc. **6.** lek.: a) J. odgłos przy opukiwaniu = *czysty, jasny* (sonus clarus). b) *otwarty, wyraźny* (apertus). <JAW>

[**Jawoj**] p. [**Jaw**].

[**Jawok**] p. [**Jaw**].

Jawor, u, lm. **y** a. **Jawór, [Jabór] 1.** bot. = a) a. **Platan** (platanus) *drzewo z rodziny jaworowatych:* Pewnie mię czeka mój Filon miły pod umówionym jaworem. Karp. Gra dziecięca: J., J., jaworowe ludzie, co wy tu robicie? — Budujemy mosty dla pana starosty. b) p. **Klon.** c) [J.] p. **Głóg. 2.** p. **Jaworzyna.** <JAWOR, zap. z języków obcych; por. Nm. Ahorn, Łć. acer>

Jaworowaty bot.: Rośliny jaworowate (platanaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Jaworowy przym. od **Jawor;** [**Jarowowy**]: Liść, las J. Drzewo jaworowe (= *jawor, jaworzyna*). Sprzęty jaworowe. Dziewczyny urządzają grę w kotka myszkę a. w jaworowe ludzie. Kos. (p. **Jawor**). [Jaworowe drzewa] p. **Drzewo.**

[**Jawory, ów,** blp.] p. **Jafer.**

Jawornia, i, lm. **e** bot. (pourretia) *roś. z rodziny zapylcowatych.* <?>

Jaworzyna, y, lm. **y 1.** *gaj jaworowy, miejsce zarosłe jaworami:* Czarnoleskie jaworzyny, dąbrowy, lipniki. Pol. **2.** a. **Jawor** *drzewo jaworowe.*

[**Jawować, uje, ował**] (o psie) *szczekać, goniąc za zającem:* Zaczną psy J. <Dźwn.>

[**Jawowanie, a,** blm.] czynność cz. **Jawować.**

Jawór, oru, lm. **ory** p. **Jawor.**

Jawrzęć, i, lm. **e** bot. p. **Topola.** <? por. Jabrząb i Jarząb>

[**Jawtędy**] p. **Hawtędy.**

[**Jawtu**] p. [**Jaw**].

Jaz, u, lm. **y, [Jaź], Zastawa, [Zaiz, Aź] 1.** *grobla zwracająca wodę na koło młyńskie:* Bić J. Stawiać jazy. J. górujący a. wzgórny (=*którego korona leży nad poziomem spiętrzonej wody*). J. iglicowy (=*z drążków pionowych*). J. ostrogowy a. częściowy (=*przegradzający tylko część koryta*). J. prostopadły i ukośny do kierunku przepływu. J. przelewny a. przewał (=*przez który przelewa ś. spiętrzona woda*). J. przenośny. J. ruchomy (=*o częściach, spiętrzających wodę, ruchomych*). J. samostawny a. automatyczny (= *otwierający automatycznie przepływ w razie nadmiernego spiętrzenia wody*). J. stały (=*o nieruchomych częściach składowych*). J. upustowy (=*ze stawidłami*). J. zatopiony (=*z koroną pod przelewającą ś. wodą*). J. zwodowy (= *złożony z klap, obracających ś. około osi poziomej*). **2.** *płot przez rzekę do wstrzymywania i łowienia ryb:* Jeśliby kto płynął s traftą, szkutą, na czyjejby dziedzinie J. gwałtem wyłomił a. skaził. Wawrz. z Prażm. **3.** *narzędzie plecione z trzciny a. wikliny do chwytania ryb:* J. abo siedza jesietrza. St. lit. J. na węgorze. L. **4.** [J.] *skała wystająca na dnie potoku, powodująca spadek wody; miejsce płytkie, łączące głębsze wody.* <JAZ>

†**Jaz** *ja:* Ale J. modlił jeśm ś. Ps. flor. <JA>

[**Jázc, a,** lm. **e**] p. **Jaźwiec.**

[**Jázcowy**] p. **Jaźwcowy.**

1. Jazda, y, blm., †**Jezda 1.** *jeżdżenie, jechanie, droga, podróż jadąc przebyta:* J. konna a. wierzchem. J. koleją żelazną. J. statkiem parowym (=*żegluga*). Wiośl.: J. rakiem a. rufą. J. wstecz. Z Krakowa do Wieliczki dwie godziny jazdy. Im pierwszy raz ojczyste rzucającym gniazda, nie stała ś. okropną tak daleka J. Mick. Przen.: Pomykałem kroków, gdzie orły dróg nie wiedzą, kończy ś. chmur J. Mick. **2.** †w szachach = *sunięcie, posunięcie, cug.* L. **3.** *wojsko jezdne, konnica, kawalerja:* J. ciężka, lekka, polska. Obroty jazdy. W przerwach stanęła J., gotowa zerwać ś. do ataku. Czoło ku jeździe! (komenda wojskowa). J. narodowa: usarze, pancerni, kozacy. J. cudzoziemskiego zaciągu: arkiebuzery, rajtarzy, dragoni. J. ciężka = kirasjerzy. J. lekka: huzary, ułani, dragoni. Niemców pancernej trzy tysiące jazdy. Mick. Żart.: Służyć w jeździe, która wojuje szaraki. Mick. **4.** ×*pojazd z końmi:* Nie mając jazdy, bieżeli piechotą. Auszp. **5.** gór. *spuszczanie a. wyciąganie szybem kibla a. wózka pustego a. z węglem; chodzenie po kopalni, spuszczanie się do niej albo wychodzenie z niej.* <J(AZD)>

2. Jazda gm., w. *jedź!, dalej!, ruszaj!, w drogę!, marsz!:* Poganiaj konie, J.! J. do roboty!

[**Jazda**] *może, podobno, jak ś. zda, jak ś. zdaje:* Jazdá Bóg dá, co bedzie lepi. <Jak+Się+Zda>

Jazdoman, a, lm. **i** *ten, co ma manję jeżdżenia.* <Jazda + Gr. manēs = szalejący>

Jazdomanja, i, blm. *manja jeżdżenia.* <Jazda + Manja>

Jazdowy p. **Jezdny:** Machina jazdowa = *przyrząd, umieszczony w szybie, za pomocą którego górnicy spuszczają ś. do kopalni a. z niej wyjeżdżają.*

[**Jazefek, fka,** lm. **fki**] p. **Józefek.**

[**Jazerny** djabeł] *gatunek djabła:* Klnąc rozróżniają kilka gatunków djabłów: jazerni, hermińscy, milońscy. <Słc. jazerní dosł. = jeziorny, a przen. = licho>

[**Jazgar, a,** lm. **y**] p. **Jazgarz.**

Jazgarek, rka, lm. **rki** p. **Jazgarz.** Przen.: Łęczycanie piskorze, Kujawiacy młynarze, Dobrzyniacy jazgarki. Prz.

Jazgarkowaty *podobny do jazgarka:* Wzrok J. = *wyłupiasty, bystry, latający, przeszywający, świdrowaty.*

[**Jazgarnik, a,** lm. **i**] *sieć na jazgarze.*

Jazgarz, a, lm. **e, Jaszcz, Jażdż, [Jazgar, Jazgier, Jezgarz, Bazgier, Łyszkarz, Żydzik, Caryk]** zool. (acerina cernua) *ryba koścista ciernioprominna, piersiopletwa, okuniowata.* Zdr. Jazgarek. <? JAZG, zap. obce>

[Jazgier] **1. a,** lm. **y** p. **Jazgarz. 2. gru,** lm. **gry** *roś. brodawnik.* Zdr. **[Jazgierek].**

[Jazgierek, rka, lm. **rki]** p. **Jazgier.**

[Jazgot, u, lm. **y, Jaskot]** *głos przeraźliwy, przykry dla ucha, krzyk, hałas, harmider; cienki pisk, wrzask, szczekanie; szwargot, gwara, żargon:* J. ptactwa. Dzieci robią J. <Dźwn.>

[Jazgotać, oe, tał, Jaskotać] *krzyczeć, hałasować; wrzeszczeć, mówić cienkim głosem, piszczeć, szczekać, szwargotać, mamrotać.*

[Jazgotanie, a, blm.] czynność cz. **Jazgotać.**

[Jazgotliwy] *kłótliwy, opryskliwy.*

Jazgrza, y, lm. **e, Kakt gwiazda, Gwiazda** bot. (echinocactus) *roś. z rodziny opuncjowatych.* <?>

[Jazia, i, lm. **e]** *rodzaj żmii mitycznej:* J. ma dwanaście głów. <Ukr. jazia=jędza>

Jazica, y, lm. **e** p. **Jaź.**

[Jazik, a, lm. **i]** p. **Jaź.**

Jazowy przym. od **Jaz:** J. pożytek.

[Jazówki, wek, blp.] *rodzaj gruszek.* <?>

Jaź, a, lm. **e, Jazica,** †**Jaźwień, [Jaźwica, Jazik]** zool. (idus jeses) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopletwa, karpiowata.* <? JAŹ, por. Srb. jaz, Czes. jez, Lit. észe; Mikl. 102, zap. obce>

[Jaź, a m. a. **i** ż., lm. **e]** p. **Jaz:** A ówże J. pod Majakiem, to jest przegroda drewniana, przez rybaków troskliwie strzeżona. Rol. Wysy młyna na jazi zajaziło ś. rybami.

Jaździk, a, lm. **i** p. **Jażdż.**

Jaźmin, u, lm. **y** bot. p. **Jaśmin.**

Jaźminek, nku, lm. **nki** bot. p. **Jaśminek.**

Jaźminowaty bot. p. **Jaśminowaty.**

Jaźminowy bot. p. **Jaśminowy.**

Jaźń, i, lm. **e, Ja** fil. *osoba duchowa, podmiot a. osobowość świadoma siebie jako istota nierozdzielna, stale ta sama i będąca podstawą zmiennych zjawisk świadomości; konkretny podmiot a. osobnik duchowy rozważany jako stałe ognisko świadomego życia psychicznego, doświadczenia wewnętrznego, i w tym charakterze przeciwstawiający ś. doświadczeniu zewnętrznemu a. nie-ja:* Ze zniesieniem jaźni zniknęłaby wszelka jedność życia duchowego. Psychologja doświadczalna zaprzecza stałości i jedności jaźni. Punktem wyjścia filozofji Fichtego (starszego) jest pojęcie czystej jaźni, rozważanej w oderwaniu od wszelkich pierwiastków doświadczalnych. Zamykał ś. w jaźni swojej. Chm. Por. **Osobowość, Podmiot, Samowiedza.** Przeć. **Nie-ja.** <JA>

Jaźwa, y, lm. **y** myśl. *nora borsuka.*

Jaźwcowy [Jaźwiecowy, Jázcowy, Jaźwi, Jaźwiowy] przym. od **Jaźwiec:** [Jaźwcowe sadło a. tłuszcz J.]=*lek ludowy.*

[Jaźwi] p. **Jaźwcowy.**

[Jaźwica, y, lm. **e]** zool. **1.** p. **Jaź. 2.** p **Ciernik.**

Jaźwiec, wca, lm. **wce, [Jadźwiéz] 1.** a. **[Jasc, Jázc, Jopsc]** zool. (meles taxus) *zwierzę drapieżne z rodziny kun,* in. b o r s u k, myśl. n o r. **2. [J.]** *bobak, świstak.* <JAZ(W)>

[Jaźwiecowy] p. **Jaźwcowy.**

†**Jaźwień, a,** lm. **e** zool. p. **Jaź.**

[Jaźwiowy] p. **Jaźwcowy.**

1. [Jaż] przys. p. **1. Aż.**

2. [Jaż] sp. p. **2. Aż.**

Jażdż, a, lm. **e** p. **Jazgarz.** Zdr. **Jaździk.**

1. [Jaże] przys. p. **1. Aż.**

2. [Jaże] sp. p. **2. Aż.**

[Jażyna, y, lm. **y]** p. **Jeżyna.**

[Jąch, u, lm. **y]** *niuch:* J. tabaki. <p. Węch>

[Jąchać, a, ał] *niuchać, zażywać:* J. tabakę. <p. Wąchać>

[Jąchanie, a, blm.] czynność cz. **Jąchać.**

[Jącmiéj, a, lm. **e]** p. **Jęczmień.**

[Jączmień, a, lm. **e]** p. **Jęczmień.**

Jąć, imie, jął, nied. **Imać,** †**Imować 1.** ✕*ująć, pojmać, chwycić, schwytać, złapać, ułapić:* Chcieli go poimać, ale nikt go nie jął. Sekl. (=*nie tknął*). †Z męki ciężkiej dusze jęte tyś mocnie wybawiła. Pśń. kość. †Tam (Jezus) jęt potym w ogrodzie. Pśń. kość. Uczynili radę, jakoby jęli miłego Jezusa. Op. Imcież go. Op. Zaczął prośby nowe, jak do pacierzy jął ręce układać. Słow. Jęliśmy umierać w szańcach. Krasiń. [Jął go strach]=*zdjął.* **2.** ✕kogo, czego p. niżej. **3.** *zacząć, wziąć, począć:* Głośno jęła wołać. Wys. Oskarżony jął ś. sprawować. Warg. Jęła też myśleć, co to widzenie znaczyło. Wys. Oszpecony chorobą jął melankolizcze. Ocz. Dopieroż jął opowiadać, co widział. Później jęły padać obfite deszcze. Gdy z Rymwidem jęli kłaść na łoże ciało, umknąłem. Mick. **J. ś. 1. a.** ✕**J.** kogo, czego=*ująć, ująć ś., wziąć, czepić ś., chwycić ś., złapać ś., uczepić ś.:* Jąwszy ś., kołem tańcowały. Szymon. Mocno ś. łopaty i motyki J. Kłok. (=*wziąć ś. za nią*). [Imaj ś. jeno takich, co uściwością żyją. Jedzie młody, serce ś. go ima]. Jęli ś. rzeczy poważnych pisać językiem polskim. Górn. Nie lisy, nie zające same, ale ś. jął chart ten też samego wilka. Pot. Siekiera nie chce ś. J. sęku. Pot. Atrament ten nie ima ś. papieru. Pilnik nie ima ś. hartownej stali (=*nie bierze jej*). Czegoż ś. chwycić, jakiego ś. J. sposobu? Tak ś. go to imie, jak groch ściany. Prz. (=*przystanie do niego*). Kogo ś. raz nieszczęście imie, niełacno mu ś. wywinie. Prz. Muszą być skromni, zgodni, zaniechać sporów, ale J. ś. pracy. Chm. Książę zatym spuścił nieco z onych pierwszych srogości, jął ś. pochlebstwa. Mick. Wszystko tęczą; lecz czego ś. imiesz — błotem. Słow. **2.** †za kogo, za co = *ująć ś., wstawić ś., upomnieć ś.,* nied. *obstawać za kim, za czym:* Rzecz ta królowi wdzięczna była, i chciwie ś. za nią jął. Paszk. Narymunt obesłał bracią młodszą, skarżąc ś. na Dowmonta, prosząc, aby ś. jęli za krzywdę jego. Biel. M. **3.** ✕Imać ś. czego = *dochodzić czego prawnie.* <JM>

Jądereczko, a, lm. **a** p. **Jądro.**

Jąderko, a, lm. **a 1.** p. **Jądro. 2.** anat. = a) †w lm. p. **Przyjądrze.** b) †Jąderka niewieście p. **Jajnik. 3.** hist. (nucleolus) *drobne ciałko ziarniste w jądrze komórki.*

✕**Jądrko, a,** lm. **a** p. **Jądro.**

Jądro, a, lm. **a 1.** *jędrne ciałko kulkowate, znajdujące ś. w łupinie, ziarno:* J. orzechowe, migdałowe. Chcesz uznać dobre J., orzech przegryź; przez skorupę nie ujrzysz. Petr. To są konie jak J. L. (=*jak orzech, jędrne, dzielne, tęgie*). **2.** *ziarno owocu, znajdujące ś. w pestce; pestka:* J. jabłka, gruszki, winogrona, śliwki, wiśni. **3.** *wnętrze, środek:* [Pańska czeladź bardzo mądra, nie jé chleba, ino jądra] (?). Długim pasem swych osad Illiryk okryli i Śródoziemu J. osaczyli. Wor. Któż zbadał puszcz litewskich przepastne krainy, aż do samego środka, do jądra gęstwiny? Mick. **4.** †*skorupa, łupina, powłoka:* Przykazał wodom stanąć jakoby w jądrze. Ps. 1540. **5.** przen. *istota rzeczy, esencja, sama rzecz, treść, grunt:* Uczonych zachęcać, aby szukali w rzeczach jądra. Górn. Z ziarnka piasku dojść można do obrotu słońca, zaciekając ś. w rzeczy wydarzonej jądrze. Słow. **6.** anat. = a) *narząd w ustroju męskim, wytwa-*

rzający nasienie: Jądra męskie, jaja, [jajca, męderały, nyry], †muda, †mąda, †padołek, †stroje męskie, †świadki natury męskiej. b) †Jądra białogłowskie p. **Jajnik.** c) Jądra w mózgu=*garbki tylne wzgórka czworaczego.* **7.** astr.: J. słońca, ziemi, komety= *część wewnętrzna* (p. Kometa). **8.** hist.=a) (nucleus) *ciałko pęcherzykowate wewnątrz komórki zwierzęcej a. roślinnej.* b) Jądra kostne (nuclei ossei s. puncta ossificationis) *miejsca, od których rozpoczyna ś. kostnienie chrząstek u płodu i niemowlęcia.* **9.** hut. p. **Karń.** Zdr. **Jąderko,** × **Jądrko, Jądereczko.** <JĘDR>

†**Jądrownik, a,** lm. **i** anat. p. **Moszna.**

Jądrowo przys. od **Jądrowy,** *jak jądro:* Pragnąłbym, by ś. nieco roztopiły wszerz, nie zaś tak J.ześrodkowały ś. same w sobie i dla siebie. Krasz.

Jądrowód, odu, lm. **ody** anat. (gubernaculum testis) *twór włóknisty, łączący koniec dolny jądra z mosznami, kierownik jądra.* <Jądro + WIOD>

Jądrowy przym. od **Jądro:** a) Przyrostkowe głoski często ś. stają jądrowemi. Lel. b) *do jąder męskich ściągający ś.:* Muskuł J., †myszka kryjąca jądrowa, mięsień podnoszący jądro (musculus cremaster) (p. **Dźwigacz**). † Worek J. p. **Moszna.** Guz J. p. **Guz.** c) *do jądra komórki ściągający ś.* (nuclearis): Treść a. zawartość jądrowa.

Jądrzewo, a, lm. **a** bot. (gastonia) *roś. z rodziny dzięgławowatych.* <?>

[**Jądrzny**] p. **Jędrny.**

Jądrzyn, u, lm. **y** bot. (acioa) *roś. z rodziny różowatych.* <?>

Jądrzysty, Jędrzysty, Jędrnisty 1. *o wielkich jądrach.* **2.** *pełen jąder.* **3.** hist. *zawierający w sobie jądro:* Komórka jądrzysta (=*komórka z jądrem*).

Jąkacz, a, lm. **e** p. **Jąkała.** <JĘK>

Jąkać, a, ał i J. ś. p. **Jąknąć.**

[**Jąkajła, y,** lm. **y**] p. **Jąkała.**

[**Jąkajło, a,** lm. **a**] p. **Jąkała.**

Jąkalska, kiej, lm. **kie** forma ż. od **Jąkalski.**

Jąkalski, ego, lm. **scy** p. **Jąkała.**

Jąkalstwo, a, blm. *właściwość jąkały, jąkanie ś., jąkliwość.*

Jąkała, y, lm. **y** m., **Jąkacz, Jąkalski,** [**Jąkajła, Jąkajło**], × **Jękacz,** × **Jękała,** × **Jękot** *ten, co ś. jąka; bełkot, momot:* Często ś. zaciął jakoby J., chociaż go myśl szczęśliwa właśnie w język żgała. L. <JĘK>

Jąkanie, a, blm., czynność cz. **Jąkać.**

Jąkanie się, a ś., blm., czynność cz. **Jąkać ś.**

Jąkawy p. **Jąkliwy.**

Jąkliwość, i, blm. rz. od **Jąkliwy,** *jąkanie ś., jąkalstwo.*

Jąkliwy, Jąkawy *jąkający ś., zająkujący ś., zająkliwy:* Człowiek J. (=*jąkała*).

Jąknąć, nie, nął, [**Jiknąć**], nied. **Jąkać** co=*zacinając ś., powiedzieć, niewyraźnie wymówić, bąknąć, wykrztusić:* J. komplement, przyrzeczenie, lekcję. Któryż z was i jednym słowem choć jąknął, oznajmując o tym narodowi? Smotr. (=*pisnął*). To dziecię zaczyna jąkać wyrazy. Jąkał niezrozumiale ze strachu. W żalach, które tak mocno zraniona pierś jąka, że nie jesteś zbrodniarzem, odkrywam dowody. Mick. Ani bąknął, ani jąknął. Prz. (=*ani słówka nie pisnął*). **J. ś.** i nied. †**Jękać ś.** (zwykle nied.) *zaciąć ś. w mowie, zająknąć ś.,* nied. *bełkotać, momotać:* Tak ś. jąka, że go trudno zrozumieć. Lękał ś., by nie został pośmiewiska celem i jąkał ś. jak żaczek przed nauczycielem. Mick. <JĘK>

Jąknięcie, a, blm., czynność cz. **Jąknąć.**

[**Jąpa, y,** lm. **y**] *kiszka nadziewana kaszą, kiszka kaszana.* Por. **Wąp.** <Nm. Wampe=brzuch>

Jątka, i, lm. **i 1.** cieś. p. **Rozpora. 2.** zool. p. **Jętka.** <JM>

†**Jątrew, trwi,** lm. **trwie,** [**Jatówka**] *bratowa.* Zdr. †**Jątrewka,** †**Jątrzewka,** [**Jatrówka**]. <JĄTR>

†**Jątrewka, i,** lm. **i** p. **Jątrew.** Chwal.

Jątrzenie, a, blm., czynność cz. **Jątrzyć.** <JĘTR>

Jątrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Jątrzyć ś.**

†**Jątrzewka, i,** lm. **i** p. **Jątrew.**

Jątrznica, y, lm. **e,** [**Jętrznica**] **1.** *kiszka do jedzenia, nadziewana krwią i tłuszczem.* **2.** [J.] *wrzód.* **3.** anat. p. **Okrążnica. 4.** bot. p. **Melonowiec.** Zdr. **Jątrzniczka.**

Jątrznicowy przym. od **Jątrznica;** *okrążnicowy.*

Jątrzniczka, i, lm. **i** p. **Jątrznica.**

Jątrznik, a, lm. **i 1.** *powód do jątrzenia ś.:* Dostarczał coraz więcej jątrzników gniewowi Witoldowemu. Krasz. **2.** × lek. = a) (fonticulus) *wrzód sztucznie utworzony i utrzymywany,* !apertura. J. powiek (furunculus palpebrarum). <JĘTR>

× **Jątrznikowy** przym. od **Jątrznik.**

Jątrzny 1. *ropisty, wrzodziejący.* **2.** *pochodzący od jątrzenia:* Ból J. L.

Jątrzyciel, a, lm. **e** *ten, co jątrzy.*

Jątrzycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Jątrzyciel.**

Jątrzyć, y, ył, [**Jitrzyć**] **1.** *drażnić, rozdrażniać, zaogniać, zaostrzać, irytować; srożyć, sierdzić:* Sam król popędliwością jątrzy naród. Fel. Tęgie napoje jątrzą podagrę. J. chorobę. J. rany podgojone. Mowa ta jątrzy tylko niezadowolone umysły. Przestań J. i tak mocno zranione me serce. **2.** lek. (exulcerare) *podtrzymywać ropienie, owrzodzać,* ×jadzić, !gnoić: Środki jątrzące = *owrzodzające.* Krosty jątrzące, p. **Niesztowice. J. ś. 1.** *srożyć ś., irytować ś., rozpalać ś., sierdzić ś.:* Umysły zaczynają ś. J. **2.** [J. ś.] *tlić ś.* **3.** lek. *ropieć, wrzodzieć, jadzić ś.,* !*gnoić ś.* <JĘTR>

[**Je!**] w. **1.** *e!, eh!, et!, at!:* Pytali sie, kiela grzybów nazbiérała.—Je! nie duzok nazbiérała. Je, cobyś ta robił! Kazeście byli?—Je byłam zimniaków kopać. **2.** *otóż, hejże, do licha!:* Je moja bratowá, nie bądźze takowá. Jećby to dobrze było, boby nás to wspómogło. Ną je chyba jako? (=*jakże inaczej, a więc jakże inaczej?*). **3.** a. [**J.!**] *wołanie na konia, aby ruszył z miejsca, wio!* **4.** *naśladowanie głosu barana:* A jakżeś krzyczał, koźle-baranie?—Je mek je, je mek je, wielmożny panie. **5.** a. [**Jeje!, Jejku!, O jejku!, Jencie!, Jenki!, Jenku!, Jejn!, Jeny!, Jere!, Jerum!, O jerum!**] *jej!, Jezusie!, o Jezu, Jezu! biada!, gwałtu!, rety!:* Jak mię tam wezmą łupić, to je je, Maryjo! <W części Okrzyk., a w części z imienia Jezus>

Jebać, bie a. × **ba, bał** kogo gm. **1.** a. **J. ś.** z kim=*coire:* Jebał cię pies! (rodzaj przekleństwa). **2.** *łajać, wymyślać, besztać.* **3.** *bić.* <JEB>

Jebanie, a, blm., czynność cz. **Jebać.**

Jebliwość, i, blm. rz. od **Jebliwy.**

Jebliwy rub. *chciwy na stosunki płciowe, lubieżny, namiętny, pożądliwy.*

†**Jeblecznik, a,** lm. **i** p. **Jablecznik.**

[**Jebłko, a,** lm. **a**] p. **Jabłko.**

Jebur, a, lm. **y** *ten, co dobrze jebie.*

[**Jecemiénie, a,** lm. **a**] p. **Jęczmień.**

Jechać, jedzie, jechał, †Jachać, †Jać, [**Jachać;** lp. 1 os. **jecham,** 3 os. **jadzie,** lm. 1 os. **jadziemy, jademy,** 2 os. **jechacie; jachał, jał, jál,** lm. **jachali, jali, jeli;** im. **jechany, jachany, jány;** tryb rozk. lp. 2 os. **jadź, jejdze, jechaj;** lpd. 1 os. **jadźma,** 2 os. **jechajta,** lm. 1 os. **jadźmy,** 2 os. **jechajcie**], częstot. **Jeździć, †Jeżdżać, †Jeździwać,** [**Jeżdżać, Jiżdżać, Jeździwać, Jezdzywać, Jezdzować**] **1.** *odbywać drogę nie piechotą:* J. konno a. wierzchem, powozem, wozem, statkiem, pocztą, × furmanem; lądem, wodą, morzem a. przez morze, polem, lasami a. przez pola, przez lasy. Jadę do Rzymu, do Włoch, za granicę = *wyjeżdżam, odjeżdżam.* Jadę! (=*wyjeżdżam, nie zostaję*). J. na wojnę, w drogę, w poselstwie, na polowanie. Posłem jest, do Krymu jedzie. Słow. J. na wilka, na dzika. Kto jedzie na niedźwiedzia, niech sobie łóżko gotuje, a kto na wieprza, grób. Prz. J. stępo, galopem, kłusem, luzem. J. z kim razem. J. dniem i nocą. J. rzemiennym dyszlem. Kto smaruje, ten jedzie. Prz. (=*kto daje łapówki, temu ś. udaje*). J. przez co = *przejeżdżać.* Zamyślał okrętem J. przez morze. Otw. Chory do doktora jedzie, skoro ozdrowieje, odjeżdża od niego. Birk. Śląskiem kilka poczt jechałem, nimem ś. dostał do Morawy. Kras. Do wsi zbrojny mąż jedzie. Mick. Już jedzie! (=*nadjeżdża; zbliża ś., jadąc*). Jechałem, nie wiedząc gdzie, jechałem a jechałem. Oss. Dawniej na dwory pańskie jechał szlachcic młody. Mick. Wóz, dorożka jedzie. Słychać turkot, wozy jadą drogą. Mick. (=*nadjeżdżają*). Nawet wozy, w które już składać zaczęto kopę żyta, niepełne jadą do stodoły. Mick. Łoskot, z którym zwykle jadą sanie ogromne, liczne — tak zwaną szlichtadą. Słow. Przen.: Ja dalej jadę z tym poematem, powieścią czy bajką. Słow. J. na kim = *gnać go przed sobą:* Mały rycerz jechał dalej na rajtarach. Sienk. Przen.: Jak zaczął skrobać starą miotłą po podłodze, to aż nam po nerwach jechało. Bał. (= *szło, przechodziło*). [Trzęsiona rutecka, kiej z państwem młodém do kościoła jechana. Jedzies nie jadący, a mnie ocka bolą na cie patrzający. J. do sprawunków (=*po sprawunki*). Wilk końmi jedzie (=*powozi*). Jedź na syje! (=*jedź na złamanie karku, jedź do licha*). Nima pana w doma, jechał (=*pojechał*) do Torunia. J. na plecach (= *być wynoszonym na cmentarz*) (o nieboszczyku). Do gęsi jechać p. **Gęś**]. Komu ty jedziesz? jak mówią Żmudzini. Słow. Komu ty jedziesz? Jadę księżycowi, aby się w konia przeglądał kopytach. Słow. **2.** × na kogo = *iść, wyruszać:* Jechali na Francuza. L. **3.** †przen.: J. na kogo, na co = *nastawać, powstawać, bić, nacierać:* Wszyscy na mię jadą, kraczą, jak wróble na sówkę na mię biją. Kn. Świadectwem tym na nas jedzie. Zigr. W sprosnej swej nadętości jedzie tak hardzie na mnie. Ryb. Pan Bóg na rozkosz jedzie i złości nierad widzi. Glicz. **3.** †przen.: J. na co = *godzić, nastawać, dybać, mierzyć:* Wiem ja, co ś. święci, widzę, na co on jedzie. Troc. (= *do czego zmierza, dąży*). Bodaj sam zginął, kto na gardło jedzie czyje. Szymon. Z dobytą mu szablą śmiele jedzie w oczy. P. Koch. **4.** × J. na kogo pieniędzmi, obietnicami = *kusić go.* Troc. **5.** × J. po stawkę w grze = *grać na stawkę.* Troc. *Posuwać, suwać, stawiać:* Stawia szachy, sam ma pierwszą jazdę, podnosi rękę, bierze palcami za szach, jedzie nim, gdzie trzeba. L. **6.** †przen.: J. swoją głową = *rządzić ś. własnym rozumem:* Każdy swoją jedzie głową i własne swoje ma niezgodności i zazdrości. Troc. **7.** rub.: Jechał cię (a. go, was, ich) sęk, sześć, pies (= *jebał*) = *niech cię tam, mniejsza o ciebie, pal cię djabli.* **8.** gór. *chodzić w kopalni, czołgać ś. po chodnikach, schodzić i wychodzić z kopalni szybami, spuszczać ś. na linie.* **9.** a. **Okrywać, Podawać** myśl. (o ptakach) *latać.* **Jedzie ś.** nieos. = a) *idzie droga, jadą, jeżdżą:* Z Berlina do Warszawy jedzie ś. na Kalisz. Którędy tu jedzie ś. do Warszawy? Tędy ś. nie jedzie. b) *jechać, jest jazda:* Po gładkiej drodze dobrze ś. jedzie. <J(ECH)>

Jechamek, mka, lm. **mki** p. **Jachemek.**

Jechanie, a, blm., czynność cz. **Jechać,** *jazda.*

[**Jechunder**] *przyśpiew:* Z tamtej strony jeziora J. mach cumber. <Okrzyk.>

Jechus, a, lm. **y** a. **owie** zł. *djabeł.* <?>

[**Jec kiec**] *przyśpiew:* Já sobié wdowula, já sobié jec kiec. Por. **Hec kiec.** <Okrzyk.>

[**Jecmiéj, a,** lm. **e**] p. **Jęczmień.**

[**Jecy, †Jeńcy, Jedki**] **1.** a. [**Jedliwy**] *wiele i wszystko jedzący, obżarty, żarłoczny.* **2.** *przyjemny do jedzenia, smaczny, smakowity, apetyczny, posilny:* Siano jéce dla bydła. <JAD>

[**Jeczmienisko, a,** lm. **a**] p. **Jęczmienisko.**

[**Jeczmieńczysko, a,** lm. **a**] p. **Jęczmienisko.**

[**Jeczmyk, a,** lm. **i**] p. **Jęczmień.**

[**Jéda, y,** lm. **y**] *gardziel, przełyk pokarmowy:* Wzion go za jéde. Zdr. [**Jédka, Idka, Itka**]. <JAD>

[**Jedąn**] p. **Jeden.**

[**Jedbab, biu,** lm. **bie**] p. **Jedwab.**

[**Jedbabny**] p. **Jedwabny.**

†**Jedbaw, wiu,** lm. **wie**], [**Jedbaw**] p. **Jedwab.**

†**Jedbawny,** [**Jedbáwny**] p. **Jedwabny.**

†**Jedejnaćcie** p. **Jedenaście.**

Jeden, dna, dno, lm. **dni, dne, †Jany,** [**Jaden, Jedąn, Jedyn,** ż. **jena, jadna, jana,** ni. **jedne, jeno** (we wszystkich pp. oprócz 1-go traci *d*)] **1.** = *1; (jeden) raz; nie więcej, niż jeden:* J., dwa, trzy. J. a J. jest dwa. Nie naliczywszy jednego, nie będziesz miał dwojga abo dziesięciu. Prz. Praczka liczyła chustki: jedna, dwie, trzy... Liczyć od jednego do dziesięciu. Liczyć po jednemu, po dwa, po trzy. Po jednym tak uciekli wszyscy ze dworu. Mick. J. z dwuch. Jedno z dwojga: alboś głupi, albo udajesz głupiego. Jedną nogą stoisz w grobie. Wymówił to jednym tchem. Zmienił ś. w jednej chwili do niepoznania. Jednym zamachem a. od jednego zamachu ściął dwie głowy. Liczba jeden miana była za początek wszystkich rzeczy. Boh. J. Bóg jest J. we trzech osobach. Tenże Krystus, jednym będąc, nigdy ś. nie dwoi. Wiśn. Jedna jaskółka nie czyni lata, nie czyni miasta jedna chata. Prz. J. dzień wiele odmieni; jedna godzina siła sprawi. Prz. Lepsze jedno dziś, niż dwoje jutro. Rej. Wypijmy jeszcze po jednym a. po jednemu. J. z waszych biec musi za Olgierdem ku Rusi. Mick. J. mądry stoi za dziesięć głupich. Prz. Jedna nędza nie dokuczy. Prz. Snadniej dojść sprawy z jednym, niżeli z dwoma. Kłok. Powstali wszyscy, jak J. mąż. (Rada) odezwała ś. nagle w J. głos: „Żyj, tchórzu!" Mick. Widziałem lud mój, co jak J. człowiek, o! nie, jak J. trup leżał na polu. Słow. †Co ludzi na pogrzebie jej było, nie był ten J., któryby z suchemi oczyma wyszedł. Górn. (=*ani jeden taki*). Dobrze o jednym ogniu dwie pieczenie upiec. Oss. Nie za J. dzień Kraków zbudowano. Prz. Na jednej nodze = a) *co tchu, w te pędy:* Leć mi na jednej nodze i w tej chwili wracaj. b) †*z łatwością, śpiewająco:* Pano-

wie, mogąc i na jednej nodze, jak mówią, rzecz jaką odprawić, przecie dzień na dzień odkładają. Bud. B. Nie jednemu P. Bóg wszystko dał, ale wszystkim wszystko. Prz. Jednym słowem = *krótko mówiąc, krótko powiedziawszy.* Jednym razem = *naraz:* Szach mach po szyi żelazem, zarznęła ś. jednym razem. Mas. J. Tak ś. zręcznie skręcił jednym razem... Mick. Jednym razem a. za jednym razem wypić = *odrazu, duszkiem.* Nie J. a. **Niejeden** = *więcej niż jeden, wielu:* Nie J. dziś Polakom wymawia, że ś. poduszczeniom zbyt lekko uwieść dali. Ust. Jan, co za stołem niejednym już siedział, mądrze pomyślał i prawdę powiedział. Brodz. Nie z jednego pieca chleb jadł. Prz. [Wiedzieć jedno = *być w porozumieniu, w zmowie:* Tak ten pán z tym ksiyndzem wiedzieli jedno i chłopa chcieli osukać]. †J. jako drugi = *każdy, wszyscy.* Glosy w. XV. 2. a. †**Jedurny,** [**Jedynący J.** a. **Jedniący J., Jednym J., Sam J., Jedno J., J. jednoścl, Jedurny, Jedynorny**] *samiusieńki, jedyny, resztę wyłączający, jeden tylko, sam:* Oni jedni są rozumni i oświeceni, jak mniemają. Ust. Wszystko było w głębokim uśpione milczeniu, słowik J. miłosną nucił swą tęsknotę. Niem. Jednych kościołów trzysta było w Kijowie. Biel. M. Tylko mi cię jednego żal. Jabł. Zamknąwszy ś. J. siedzi. Mick. †Tatarowie jednych samych dziewek na dwadzieścia tysięcy narachowali, gdy ś. zdobyczą dzielili. Biel. M. Puśćcie mię choćby tylko w jednej koszuli. Gdy ś. sami jedni znaleźli, Poraj, jako stał, upadł do nóg książęcia. Mick. Jeszcze musisz sama jedna latać z wiatrem przez dwa roki. Mick. Tam mąż sam J. stoi, a jego z tłumu żaden nie zaczepi. Krasiń. Jakaś kobieta, jak łachman w łachmanie, w noc tak okropną, ślepa, sama jedna. Słow. Ani J. = *żaden:* Na niebie nie było ani jednej chmurki. Obalił ś. dom i wielką liczbę heretyków przytłukł, a katolicka jedna najmniejsza osoba w tym trzęsieniu ziemi nie zginęła. Skar. Niema tego jednego dnia, żeby jakiejś szkody nie zrobił. Wszytki jego posłuchy i śledzenia nie skutkują, a w jedno nic się nie obracają. Mick. J. tylko, J. sługa został przy tym panu biednym i przyjaciel J. jednym. Słow. 3. J. — drugi = *ten — tamten:* Jednemu szydła golą, drugiemu brzytwy nie chcą. Prz. Ty jedno wiesz, a ja drugie. Prz. Jednym uchem słucha, a drugim wypuszcza. Jeden do Sasa, drugi do lasa. Prz. Jeden w drugiego, wszyscy zacni. Jednow drugie rachując (= *łącznie*). Wszyscyśmy bracia, choć jedni drugim służym. J. względem drugiego. Wzięto jednego za drugiego, jedno za drugie. Schodzą ś. J. za drugim. Jedno po drugim mówić. Połóż jedno na drugim. Włóż jedno w drugie. Jedno drugiemu nie przeszkadza. Jedno przy drugim (= *dwie lub więcej korzyści razem*). 4. a. **Jedenże, J. i ten sam,** ✕ **J. i tenże** = *tenże, ten sam, jednaki, jednakowy, wspólny:* Przodkowie nasi prawowali ś., na jednym wózku siedząc i z jednej miski jedząc i z dzbanka jednego pijąc. Sekl. Nie J. wiatr zawsze wieje. Prz. Nie jednejeśmy matki i nie jednej żądze, ty wolisz przyjaciela, a drugi pieniądze. Szymon. Jednej maści, jednego wieku, jednej miary z drugim. Zawsze jedno prawisz. Wszystko to jedno a. ✕ wszystko to jedna a. to na jedno wychodzi. To mi wszystko jedno a. wszystko mi jedno (= *obojętne dla mnie*). ✕ Tobie to wszystko za jedno. Kn. Wszak to jedno. Troc. ✕ Wszystko ś. schodzi na jedno. Troc. ✕ Wszystko ś. w jedno zbiega. Troc. [Oną mu wszystko iednoś było, cy kiełbasa, cy sierciak]. [To jedne piniądze] (= *ta sama cena*). Po jednych pieniędzach oboje idzie. Troc. Umarli oboje o jednej godzinie. Pięciuset talerów od niego żądano; było to jedno, gdyby mu w sercu 500 sztyletów utkwiono. L. Na jedno to dla człowieka, czy w śrzodku swojego wieka, czyli pełen lat umiera, obom śmierć wszystko zabiera. Karp. Wszędzie mi jedno. Słow. Głupiemu służyć, w nocy jeździć, w karczmie gospodarować, wszystko niemal za jedno. Prz. Walczyli przeciwko Jozuemu pospołu jedną myślą i jedną wolą. Leop. (= *jednomyślnie*). Mnóstwa wierzących była jedna dusza i jedno serce. Wuj. Niemasz między nami ani powodzenia, ani nieszczęścia pojedynkowego; żyjemy za jedno. Pilch. †Za jednego żyć. †Z jednego = *za jedno, zarazem.* Piel. Marcin Wolski i Marcin Bielski była to jedna i ta sama osoba. Tysz. W jednym i tymże grzechu może być grzeszącego złość jednego większa niż drugiego. Skar. 5. Co za J.? = *kto to taki?, co zacz?, co za jakiś?:* Cóż ty za J. jesteś? powiedzże mi przecie. Tremb. Coś za J.? skądżeś ś. wziął? A waść coś za J.? Co tam za jeden z wichrów, moich młodszych braci, śmie deptać lądy, którem w dziedzictwie osiągnął? Mick. 6. *jakiś, niejaki, pewien, jakiś tam, taki sobie, ladajaki:* Stał ś. cud jednego razu. Jedną razą, jednym razem. Troc. J. pan miał syna jedynaka. Był J. człowiek bogaty, który ś. obłóczył w bisior. Leop. Jedno mi na myśl jeszcze przypada. Troc. [Wseł do jednego gąsca i w gąscu natrafił na jedne jaskinie. Był J. gazda bogaty. Zabił J. jednégo]. Ty łotrze J.! Magda, szelmo ty jedna, patrz, jak dałaś kiełbasę rozgotować. Bał. [Sierdzisz ś. na tego jednego somsiada. Wskoczył do wody za jednym wiankiem wiejskiej dziewczyny]. [J.] = *ktoś:* Na koguta mówił, ze idzie J. z rogowym pyskiem. [Jednego czasu] = *pewnego razu.* 7. †i [J.] *jaki, jakiś, drugi, rodzaj kogo a. czego, niby:* Popiel II jako J. Sardanapalus w rozkoszach żył. Paszk. Prosiła Kunegunda, aby tak, jako jedna mniszka, ubogo pogrzebiona była. Skar. Bałwany twoje mam sobie za J. gnój. Skar. (= *za nic więcej, tylko za gnój*). [Chodziłam sobie jak jedna pstra rybka po wodzie, jak jeden ptaszek na powietrzu. Chodziłeś jako J. złodziej. Bo to jeden nie wie, co to paseruje, kiedy ś: młodziéniec z panienką miłuje. Nie chódźże ty do mnie, bo ty jednę szukasz z pieniążkami. (Przyjaciele) dadzą mnie za jednego, za Jasieńka nadobnego]. 8. *ostatni:* Co do jednego, ✕ do jednego (= *wszyscy bez wyjątku*). Pomorzanie, co na zasadzce byli, zaskoczyli naszych i pobili do jednego. Biel. M. (= *co do nogi*). Przeciwników swoich do jednego słowa odprawił. Żarn. 9. †J. każdy a. [każdy J., J. i każdy] = *każdy zosobna, poszczególny, wszelki, każdy, każdziusieńki:* J. każdy bój ś. ojca i matki swej. Leop. Słyszał J. każdy s nich językiem swym je mówiące. Op. [Każdego jednego przed śmiercią widział. Jednego i każdego pozdrowili. Co J. = *jeden od drugiego, coraz to...:* Trunek co J., to mocnijsy]. 10. [Jedna godzina] = *pierwsza godzina:* Ćwierć na jednę = *kwadrans na pierwszą.* Jedna godzina z północy biła. 11. [Jedno] = a) *raz, po pierwsze:* Młyn tam stojéć nie może, jedno, że wody niemasz, a drugie, że góra wielka. b) i †p. **Jeno.** 12. bot.: Jedna jagoda p. **Jagoda.** <JED, zmieszane niekiedy z IN>

†**Jedenaćcie** p. **Jedenaście.**

[**Jedenast, u**] p. **Jedenaście.**

× **Jedenastek, stka**, lm. **stki**, × **Jedennastek**, × **Jedynastek** *jedenaście sztuk*. Włod. <p. Jedenaście>

Jedenastka, i, lm. **i**, × **Jedennastka**, × **Jedynastka** *liczba jedenaście wyrażająca*.

Jedenastny, × **Jedynastny** *jedenaście razy liczniejszy*: Ziarno wydaje J. owoc.

Jedenastoboczny mat. *jedenaście boków mający*. <Jedenaście + Boczny>

Jedenastobok, u, lm. **i** mat. *figura złożona z jedenastu prostych (boków), z których żadne trzy nie przecinają ś. w jednym punkcie*: J. zupełny, zwykły, płaski, foremny. <Jedenaście + Bok>

Jedenastodniowy *jedenaście dni trwający, żyjący*. <Jedenaście + Dniowy>

Jedenastogodzinny *jedenaście godzin trwający*. <Jedenaście + Godzina>

† **Jedenastogran, u**, lm. **y** p. **Jedenastokąt**. <Jedenaście + GR(AN)>

Jedenastokąt, a, lm. **y**, † **Jedenastogran** mat. *figura złożona z jedenastu punktów (wierzchołków), z których żadne trzy nie leżą na jednej prostej, i z prostych łączących te wierzchołki*: J. zupełny, zwykły, prosty, płaski, foremny, wpisany w koło, opisany na kole. <Jedenaście + Kąt>

Jedenastokątny mat. *jedenaście kątów mający*.

Jedenastoletni *jedenaście lat mający, ciągnący ś. jedenaście lat*. <Jedenaście + Letni>

Jedenastołokciowy *na jedenaście łokci długi*. <Jedenaście + Łokciowy>

Jedenastozgłoskowy *z jedenastu zgłosek złożony*. <Jedenaście + Zgłoskowy>

Jedenastu forma osobowo-męska od **Jedenaście**; × **Jedynastu**: J. służących. Wyruszył z jedenastu ludźmi.

Jedenasty, × **Jedennasty**, † **Jedennasny**, [**Jednasty, Jedynasty, Jenástny**] licz. porządkowy od **Jedenaście**: Ludwik J. Numer J. Żył w wieku jedenastym. Jedenasta godzina, a. jedenasta. Jedenasta wybiła. Już po jedenastej. Mamy dziś J. (dom.: dzień miesiąca). Jedna jedenasta, dwie jedenaste. Przys.: Po jedenaste. <p. Jedenaście>

[**Jedenáś, ści**] p. **Jedenaście**.

Jedenaście, stu, × **Jedennaście**, † **Jedennaccie**, † **Jedejnaćcie**, † **Jedenaćcie**, † **Jedennaścia**, [**Jednaście, Jedynaście, Jedenast, Jedenáś**], [2 pp. **jedenaści, jedęnastuk, jedénastów**, 3 pp. **jedenastóm**, 6 pp. **jedenáścima**, 7 pp. **jedenástóch**] **1.** = *11*: J. koni, złotych, kobiet. **2.** † J. siedm = *gra hazardowna nieznana bliżej*. Glicz. <Jeden + Na + Dziesięć>

× **Jedenaścioraki** *jedenastu różnych gatunków*. <p. Jedenaście>

× **Jedenaściorako** przys. od **Jedenaścioraki**.

Jedenaścioro, rga licz. zb. od **Jedenaście**: J. dzieci, ludzi, drzwi, grabi, wideł, sani, nożyc. Dano to dla jedenaściorga. Ojciec z jedenaściorgiem dzieci. W J. (= *jedenaście razy tyle*).

† **Jedennaćcie** p. **Jedenaście**.

† **Jedennasny** p. **Jedenasty**. Pat.

× **Jedennastek, tka**, lm. **tki** p. **Jedenastek**. Troc.

× **Jedennastka, i**, lm. **i** p. **Jedenastka**.

× **Jedennasty** p. **Jedenasty**: Jedennastego dnia. Op.

† **Jedennaścia, ści** p. **Jedenaście**.

× **Jedennaście** p. **Jedenaście**. Troc.

Jedenże, dnaż, dnoż p. **Jeden**: Dwie rośliny **jednegoż gatunku**. Jednaż droga z Krakowa do Warszawy, która z Warszawy do Krakowa. Birk. A nie jednoż to? Troc. **Jednaż sprawa**, jedne powody. <Jeden + Że>

[**Jedka, i**, lm. **i, Idka, Itka**] *kanał przełykowy*, p. **Jéda**.

[**Jedki**] **1.** *gryzący, kaustyczny*. **2.** *smaczny, apetyczny*. **3.** *chętnie, dużo jedzący* (o zwierzętach), p. **Jecy**. <JAD>

† **Jedl, i**, lm. **e** p. **Jodła**.

† **Jedla, i**, lm. **e**, [**Jedla**] p. **Jodła**. B. Sz.

Jedlca, lec, blp. p. **Jelca**. Tuch.

[**Jedlec, lca**, lm. **lce**] p. **Jelec**. Goł.

[**Jedlica, y**, lm. **e**] p. **Jodła**: Wyrwidąb wyrwáł dąba, a Wyrwijedlica jedlicę. Zdr. [**Jedliczka**].

[**Jedliczka, i**, lm. **i**] p. **Jedlica**: Na wiersku jedlicki budę ś. kołysał. Do ziół święconych na Matkę Boską Zielną wkładają pięciornicek, jedlicke...

Jedlina, y, lm. **y 1.** *drzewo jodłowe*. **2.** *wielka gałąź jodłowa a. wierzchołek jodły*. **3. a.** [**Jelniak, Jelnik, Gleglina**] zb. *jodły, las jodłowy a. świerkowy*. **4.** bot. = a) p. **Jodła**: Tato! ach, patrzaj, co on w ręku niesie; jak zbójca, z wielką gałęzią jedliny. Mick. b) bł. *nazwa dawana niekiedy świerkowi* (picea excelsa). Zdr. **Jedlinka**. <JODŁ>

Jedlinka, i, lm. **i 1.** p. **Jedlina**. **2.** bot.: a) p. **Niestatek**. b) [**Jedlinki**] α) p. **Skrzyp**. β) *nastrzyżone gałązki świerkome, narzucane na ziemię*. **3. a. Trójnit** bud. *układ cegieł, deseczek i t. p. rzeczy na sposób szpilek w gałęzi jodłowej, ziarn w kłosie a. nici w pewnej grubej tkaninie*. Podcz.

Jedlinowy przym. od **Jedlina**, *jodłowy*: Postać, niegdyś w szkole przewodzącą dumnie, zakopano w mogile, w jedlinowej trumnie. Syrok. Pod jedlinowym cieniem przyczajony zcicha, krzyżak, młode pacholę. Syrok.

[**Jedliwy**] p. **Jecy**.

[**Jedlnia, i**, lm. **e**] p. **Jodła**.

[**Jedlowy** grzyb] *rodzaj grzyba z pozoru dobrego, jadalnego, a zabarwiającego ś. zielono przy rozłamaniu*. <JODŁ>

† **Jedła, y**, lm. **y** i [**Jedła**] p. **Jodła**. B. Sz.

[**Jedłáb, biu**, lm. **bie**] p. **Jedwab**.

† **Jedło, a**, lm. **a** i [**Jedło**] p. **Jadło**: Wszakeś już słyszał, iż pomiernie J. z rozmysłem tym poważni zawżdy szafowali. Rej. Służ-że nam przy jedle. Sienk. (= *przy stole*). Chleb ofiarowania, któryż ś. ku jedłu nie godzi. Epist. <JAD>

[**Jedłowiec, wca**, lm. **wce**] p. **Jałowiec**.

× **Jednacki** *rozjemczy, polubowny, godzący*: Dekreta jednackie. Groic. Wyrok J. Tuch. <JED>

Jednacz, a, lm. **e 1.** *rozjemca, pojednawca, sędzia polubowny, arbiter, pośrednik, orędownik*: J. między Bogiem a człowiekiem. Biel. M. J. stron sądowny, kompromisarz. Kn. Modli ś., nie za ś., ale za nas, jako wierny J. nasz. Op. Jednacz alibo składacz przyjacielski. Ś. z Woc. Pokornie prosimy Ciebie, przez Syna Twego miłego, jednacza s Tobą naszego. Pśń. kość. (Ojcze nasz). **2.** × *pośrednik, mekler, negocjant, faktor, stręczyciel*. <JED>

[**Jednacze**] p. **Jednak**.

† **Jednaczek, czka**, lm. **czkowie** p. **Jedynak**: Syna twego jednaczka. Naw.

× **Jednaczenie, a**, blm., czynność cz. **Jednaczyć**.

Jednaczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Jednacz**: Najśw. Panna, pośredniczka i **J. świata**. Wuj. Tyś Marja

J. człowieczego rodzaju. Op. Jednaczko nasza, ony Twoje miłosierne oczy k nam obróci. Pśń. kość. (Śpiewanie kościoła: Salve regina). **2.** [Jednáczka] p. **Jedynaczka.**

× **Jednaczyć, y, yl,** × **Jednakowić** *jednakim lub jednakowym czynić, równać, ujednostajniać.*

Jednać, a, ał I. *pośredniczyć między zwaśnionemi, przyprowadzać do zgody, godzić:* Gdy ś. wadzili, jednał je w pokoju, mówiąc: jesteście bracia. Leop. J. heretyka z Kościołem. Jako Żyd ochrzczony, jako wilk chowany, tak jest niepewny przyjaciel jednany. Pot. J. niezgodę. Troc. × J. niezgodne nauki, teksty. **2.** †i [J.] *godzić, najmować, zamawiać:* Wyszedł rano J. a zamawiać robotników do winnicy swojej. Leop. Mamkę jednała. Glicz. **3.** sobie kogo = *zjednywać, ujmować, kaptować, zniewalać, zyskiwać:* Ile słabość ludzka zdoła, jednaj sobie wszystkich zgoła. Jak. W. J. sobie co = *wyjednywać, zjednywać, zaskarbiać, zapewniać, wyrabiać sobie co u kogo:* U Jana Lubomirskiego, oprócz pobożności, insze rzeczy nie zwykły nikomu chęci i miłości J. Łęcz. Jagiełło umiał miarkować władzę ścisłą sprawiedliwością, która mu powszechną miłość jednała. Bern. Chartem, jastrzębiem przyjaźń jednają. Prz. Nie drapiestwem jednał, nie podług przywłaszczania nierządnego sądził ś. Glosy w. XV. (= *nabywał?*). **4.** [J.] *zamawiać, stalować:* Przysedem J. pogrzebu. **J. ś. I.** *godzić ś., przepraszać ś., przychodzić do zgody:* Jednali ś. i przepraszali. Star. **2.** †*godzić ś., umawiać ś., najmować ś.:* Tak trzeba sługom służyć, jako ś. jednają. Star. O mężobójstwo nikt ś. z mężobójcą J. nie ma. Troc. <JED>

Jednajcóm nieod. zł. *jeden.*

Jednak, Jednakże, [**Jednako, Jednacze, Jednakowo, Jednakowoż, Nakowo, Naków**] sp. **I.** *atoli, przecie, przecież, wszelako, wszakże, mimo to:* Chociaż niepogoda, J. wyjść muszę. Powiadano, że nie przyjdzie, a J. przyszedł. W jego źrenicach błyszczały łzy, J. ś. wahał. **2.** *niech co chce będzie, bądźcobądź:* J. to dobrze Jowiszem zostać, choć rządzić światem mozoła. Kniaź. <JED>

†**Jednak** przys. p. **Jednako:** Nie J. o nim trzymają. Rozmowa pielgrzyma z gospodarzem 1549 r.

[**Jednák, a, lm. i**] p. **Jedynak.**

Jednaki, Jednakowy, Jednaków, †**Janaki I.** *taki sam jak wprzódy lub jak drugi; jednegoż rodzaju, jednostajny; równy, niezmienny, nieodmienny:* Zawsze J. (= *wiecznie ten sam*). Rzeczom jednakim przeciwna jest różność, jednakowym rozmaitość. Brodz. Na szczęście wszelakie serce ma być jednakie. Kochan. Nie wszyscy ludzie jednacy. Skar. Prawda wszędzie jednaka. Skar. J. umysł, charakter. Panowie i żebracy po śmierci jednacy. Bratk. Patrz, my w nieszczęściu zawsze jednacy. Uj. Wszyscy niemal bracia jednakiej urody. Syrok. **2.** † komu = *obojętny.* <JED>

Jednako przys. od **Jednaki; Jednakowo,** †**Jednak,** †**Janako:** J. wszystkich uważać. Nie J. Bóg daje, jednemu gęś, drugiemu jaje. Prz. J. karać, kto J. broi. Bratk. I wielcy i mali wszyscy J. niech prawa słuchają. P. Koch. Nie wszystko wszystkim J. ś. widzi. Prz. Gdy spojrzę na dziadka, jak z niemi ś. bawi, jak zawsze szczęśliwy J., to cichą modlitwą źrenica ś. łzawi. Len. J. noszą płaszcze, pancerze i brody. Syrok. Myślili są J. Ps. flor. [**Po jednako**] *po równu:* Porachowali ś. wszystcy po jednako, tylko im zostawało dwa grosze. <JED>

[**Jednako**] sp. p. **Jednak:** Chłop bogaty, a J. ni miał co jeść.

× **Jednakoimienny** p. **Jednoimienny;** *jednobrzmiąey, zgoduy, jednakowy, taki sam:* Jednakoimienne fałsze. Wor. <Jednaki + Imienny>

× **Jednakość, i,** blm. p. **Jednakowość.**

× **Jednakotrzymałość, i,** blm. p. **Jednakoustawiczność.** <Jednaki + *Trzymałość>

× **Jednakoustawiczność, i,** blm., × **Jednakotrzymałość** *trwanie w jednakowym stanie, jednostajność, niezmienność.* Mącz. <Jednaki + Ustawiczność>

× **Jednakowić, i, ił** p. **Jednaczyć.**

× **Jednakowienie, a,** blm., czynność cz. **Jednakowić.**

Jednakowiusieńki, Jednakowiuteńki, [**Jednakuśki, Jednakusi, Jednakutki, Jednakuteńki**] *jak najzupełniej jednakowy:* Stały dwa puhary srebrne jednakowiusieńkie przed królem. Krasz. <JED>

Jednakowiusieńko przys. od **Jednakowiusieńki.**

Jednakowiuteńki p. **Jednakowiusieńki.** <JED>

Jednakowiuteńko przys. od **Jednakowiuteńki.**

Jednakowo przys. od **Jednakowy,** p. **Jednako:** Wrażenia niejednakowo na systemy nerwowe działają. Jeż.

[**Jednakowo**] sp. p. **Jednak:** We Skałkowie rychło wstają, a w Bruczkowie śpią; J. Bruczkowianie Skałkowianków chcą.

Jednakowość, i, blm. rz. od **Jednakowy;** × **Jednakość:** Z jednakowości przyczyn równe skutki. Cz. Sprzykrzyła mu ś. ta nieustanna J. (= *monotonność*). J. umysłu, humoru, stylu. <JED>

[**Jednakowoż**] sp. p. **Jednak.** <Jednakowo + Że>

Jednakowy p. **Jednaki:** Dla obcych ludzi mam twarz jednakową. Słow.

Jednaków p. **Jednaki:** Dla Litwy i dla Niemca będzie Bóg J. Syrok.

[**Jednakusi**] p. **Jednakowiusieńki.**

[**Jednakusio**] przys. od **Jednakusi.**

[**Jednakuśki**] p. **Jednakowiusieńki.**

[**Jednakuśko**] przys. od **Jednakuśki.**

[**Jednakuteńki**] p. **Jednakowiusieńki.**

[**Jednakuteńko**] przys. od **Jednakuteńki.**

[**Jednakutki**] p. **Jednakowiusieńki.**

[**Jednakutko**] przys. od **Jednakutki.**

Jednakże p. **Jednak.** <Jednak + Że>

Jednane, ego, blm. daw. *kara, płacona w sądzie przez stronę winną w razie pogodzenia ś. stron:* Jeżeli ś. pojednają przed zatwierdzeniem sporu, podlegają tylko karze, J. zwanej. Mał. Strony mogą ś. z sobą godzić, wszelako strona, która zasłuży na karę, powinna do skarbu zapłacić należność, pod imieniem J. Cz. <JED>

Jednanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Jednać. 2.** *jednanie ś., godzenie ś.:* Trudne z głupim a chciwym J. Białob. (= *zgoda, porozumienie, umowa*). **3.** †*zrządzenie (boskie).* <JED>

Jednanie się, a ś., blm., czynność cz. **Jednać ś.**

[**Jednasty**] p. **Jedenasty.**

[**Jednaście, stu**] p. **Jedenaście.**

†**Jedną** p. **Jednąc:** I stało ś., iże J. ułapiwszy kocielca, przyniosła do domu. B. Sz. J. mołwił jest Bóg. Ps. flor.

†**Jednąc,** †**Jedną** przys. *jeden raz, raz:* J. w rok. Leop. Gdy J. zatrąbisz, zejdą ś. do ciebie hetmani. Leop. <JED>

[**Jednerał, a,** lm. **owie**] p. **Generał.**

× **Jednia, i,** lm. **e** fil. p. **Jedność:** Podobna J. konieczną jest między młodzieżą. Bał. Oboje zlewają ś. do jedni. Krasiń. <JED>

[Jedniąćy jeden] p. **Jeden.**

Jedniuchny, Jedniusi, Jedniuśki, Jedniutki, Jedniuteńki, Jedniusieńki *sam jeden tylko, samiutki.* <JED>

Jedniusi p. **Jedniuchny:** Słuchaj... dziesięć kopiejek mi pożycz... jedniusie... mój kochany. Kos. <JED>

Jedniusieńki p. **Jedniuchny.**

Jedniuśki p. **Jedniuchny:** Lutery do jedniuśkiej porozumiałam. Kon.

Jedniuteńki p. **Jedniuchny:** Żak, sierota, J. na wielkim świecie, patrzył w nią, jak w święty obrazek. Rol.

Jedniutki p. **Jedniuchny:** Jednak dałbym uwagę, jedniutką przestrogę. Syrok. <JED>

Jedno, a, blm. *jedność, całość:* Dziwnie ś. do jedna schodzą... tęsknota... spokój. Kon. Połączyć w J. Już pomrok mglisty, napełniając wierzchołki i gałęzie drzewa, cały las wiąże w J. i jakoby zlewa. Mick. Cztery płomieni błysnęły koła; a gdy znalazły upływu łoże, pobiegły szybko, w J. ś. zlały. Słow.

†**Jedno, [Jedno]** przys. p. **Jeno:** Nie chciał pogan mieć w swym wojsku, J. same chrześcijany. Star. Cnotami, co ich J. jest, wszystkiemi ozdobiony. Zbyl. J. dawaj, J. nalewaj przez cały dzień. L. Możesz być zbawionym, J. miej posłuszeństwo, a coć każę, to uczyń. Skar. By J. to prawda (była). Kn. Któż ci pokazał, żeś nagi; J. żeś jadł z drzewa. Wuj. J. go nie widać. Nic mi nie jest gorzczejszego, J. żyć przez ciebie. Op. Sakrament bierzmowania nie J. zaniedbany być nie ma, ale z wielką pobożnością przyjmowany. Kucz. Nic nie wskórasz w próżności na chlebie żebraczym, J. lata swe strawisz, a pewnie ni na czym. Zwr. M. I Litwie naszej na podobnych nie zeszło przykładach, gdyby J. kto w dziejach ony wypatrzyć, a złotym piórem okryślić chciał. Mick. Masz mnie J. przysiąc przysięgą wielką, iż ludzi ogniem i mieczem psować nie będziesz. Mick. Dawasz zdrowie rozkoszne, komu J. raczysz. Pśń. kość. (Hymn o Duchu Św.). Nie mam ani będę mieć inego, J. ciebie, synu, na krzyżu rozbitego. Pśń. kość. (Żale Matki Boskiej pod krzyżem). Biorą dobrzy, także i źli, jednoż nie wszytcy przyjęli na zbawienie duszy swej. Pśń. kość. (O Bożym Ciele proza). J. na to Turek, jak zwykł, nie był śmielszy. Wen. Z tych majątkowych ostatnich konwulsji nie zyskał J. wyrok przeciw sobie. Słow. Milcząca piechota, J. szmer biegnie po rosach. Krasiń. J. tylko. Głosy w. XV. By J. = *byle tylko.* Otw. S. †J. Boga *(= przy lasce boskiej urodzaj będzie dobry).* <JED>

Jednoaktowy *o jednym akcie, mający jeden akt:* Sztuka jednoaktowa *(= jednoaktówka).* <Jeden + Akt>

Jednoaktówka, i, lm. **i** *sztuka jednoaktowa:* Stało ś. obowiązującym jednoaktówkę przynajmniej w tym języku wystawiać. Rol.

Jednobarwny, Jednobarwy, Jednokolorowy, Jednofarbny, ×**Jednofarby** *jedną barwę mający:* Niema farb, wszystko kryje jednobarwna szata. Mick. Przen.: Po kilku dniach podobnych do pierwszego, a tak jednobarwnych i wolno ś. ciągnących, chciałem koniecznie znaleźć sobie sposób jakiegokolwiek zajęcia. Budz. *(= jednostajnych).* <Jeden + Barwa>

Jednobarwy p. **Jednobarwny.**

Jednobiegunowy fiz. *mający jeden biegun.* <Jeden + Biegun>

Jednobieżność, i, blm. mat. *własność zasadnicza krzywych wymiernych (lub rodzaju zero).* <Jeden + *Bieżność>

Jednobieżny mat. *nazwa stosowana do linji krzywych, których spółrzędne dają ś. wyrazić jako funkcje wymierne jednego parametru:* Krzywe jednobieżne lub wymierne lub rodzaju zero.

Jednobitny lek.: Tętno jednobitne (pulsus monocrotus). <Jeden + Bitny>

×**Jednobłąd, ędu,** lm. **ędy** lek. (monomania) *obłąd cząstkowy, częściowy.* S. K. <Jeden + Błąd>

Jednobocznie przys. od **Jednoboczny.** L. <Jeden + Bok>

Jednoboczny 1. *z jednego boku:* Brat J. = *brat z ojca a. z matki, brat przyrodni:* Brat dwuboczny miał dwuch spólnych przodków, J. połowę tylko liczy. Cz. **2.** bot.: Gruszyczka jednoboczna p. **Gruszyczka.**

×**Jednobożeńczyk, a,** lm. **cy** p. **Jednobożnik.** Tren. <Jeden + Bóg>

×**Jednobożeński** p. **Jednobożny.**

×**Jednobożeńskość, i,** blm. p. **Jednobożność.**

×**Jednobożnictwo, a,** blm. p. **Jednobożność.**

×**Jednobożnik, a,** lm. **cy,** ×**Jednobożeńczyk** *czciciel jednego Boga, monoteista.*

×**Jednobożność, i,** blm., ×**Jednobóstwo,** ×**Jedynobóstwo,** ×**Jednobożeńskość,** ×**Jednobożnictwo** *wiara w jednego Boga, monoteizm.* Zabor.

×**Jednobożny,** ×**Jednobożeński** *uznający jednego Boga, monoteistyczny.*

×**Jednobóstwo, a,** blm. p. **Jednobożność.** <Jeden + Bóg>

Jednobrzmiący, Jednobrzmienny *jednego brzmienia, jednakowo brzmiący, zgodny:* Jednobrzmiące wyrazy. J. z oryginałem. <Jeden + BRZM'>

Jednobrzmienny p. **Jednobrzmiący:** Takie wspomnienia smutne i jednobrzmienne wznoszą serca ludzi do Boga. Słow. O! bo ja miałem wielką niegdyś duszę! Lecz gdy ją znudził smutek J., idę wśród ludzi jak przez las jesienny. Słow. *(= jednakowy, jednostajny).*

×**Jednobytnie** przys. od **Jednobytny.** <Jeden + BY>

×**Jednobytny** *jeden byt z czymś mający, współistotny, współistny.*

Jednocalowy *mający jeden cal długości, grubości a. szerokości, calowy:* Deska jednocalowa *(= calówka).* <Jeden + Cal>

Jednocentnarowy, Jednocetnarowy *jeden centnar ważący.* <Jeden + Centnar>

Jednocetnarowy p. **Jednocentnarowy.**

Jednochoda, y, blm., ×**Jednochodza,** ×**Inochoda,** ×**Inochodza, Inochód** *pewny chód koński, prędszy od kłusa; chód konia, który w kłusie stąpa odrazu przednią i zadnią prawą i przednią i zadnią lewą nogą:* Jechać jednochodą. Do kościoła trzeba kłusem, a z kościoła jednochodą. Prz. Przen.: †Na jednochody = *prędko, szybko:* Oni gdy z wojskiem szli na jednochody, z niebezpieczeństw je dalszych oswobodzą. Chr. †Zbić kogo z jednochody = *zbić kogo z tropu, pomylić mu szyki; upokorzyć:* Zbiję tę jego pychę z jednochody. Pot. Duma pogańska ze swojej jednochody strącona. Leszcz. S. Truchleje w sercu, coraz z jednochody spuszcza. Pot. *(= z tonu).* <Jeden + CHOD>

Jednochodem przys. *pojedyńczo, jeden za drugim, gęsiego:* Żołnierze idą J.

Jednochodniczek, czka, lm. **czki** p. **Jednochodnik:** Do dobrego trudno o kłusaka, a do złego J. jakby tu był. Prz.

Jednochodnik, a, lm. i, **Jednochodziec**, **Inochodnik**, [**Inochodziec**], † **Junochodnik** *koń stępak, lekko pod siodłem chodzący, koń, chodzący jednochodą, szybki stępak*, k r o c z a k: J. mały. Troc. (*= kleper*). Zdr. **Jednochodniczek.**

× **Jednochodza**, y, blm. p. **Jednochoda**: Wyrzuć cugle igranej fortunie, ufaj, że ją tym samym zbijesz z jednochodzy. Pot.

Jednochodziec, dźca, lm. **dźce** p. **Jednochodnik.**

× **Jednochwilny** p. **Jednochwilowy**: Do dwuch razem tleje ogniem jednochwilnym. Hul. <Jeden + Chwila>

Jednochwilowy, × **Jednochwilny** **1.** *jedną chwilę trwający:* Jednochwilowe korony. Kon. **2.** *w tej samej chwili odbywający ś., jednoczesny.*

× **Jednocialny** *mający ciało jedno a. jednostajne.* <Jeden + Ciało>

× **Jednociągłość**, **i**, blm. **1.** anat. (continuitas) *ciągłość nieprzerwana.* **2.** lek. *trwanie ciągłe:* J. gorączki. <Jeden + Ciągłość>

Jednocie, **a**, lm. **a** lek.: J. wzrokowe (horopter) p. **Horopter.** <JED>

Jednocienny *rzucający cień a. tylko na północ a. tylko na południe, nazwa nadawana mieszkańcom stref umiarkowanych.* <Jeden + Cień>

× **Jednoctwo**, **a**, blm. *zjednoczenie, jedność, połączenie:* Tu o władzę zwierzchności i jednoctwa lub oddziału idzie. Smotr. <JED>

[**Jednoculny**] (o materjale budowlanym) *równy względnie do reszty materjału w tym wymiarze, który stanowi grubość układanej warstwy, jednakowej grubości:* Kamień J. Drzewo jednoculne. <Ukr. odnocilnyj>

× **Jednoczas** a. lep. × **W jednoczas** *w tym samym czasie, jednocześnie.* <Jeden + Czas>

Jednoczenie, **a**, blm., czynność cz. **Jednoczyć.** <JED>

Jednoczenie się, **a ś.**, blm., czynność cz. **Jednoczyć ś.**

Jednoczesność, **i**, blm. rz. od **Jednoczesny.** <Jeden + Czas>

Jednoczesny *w jednym czasie odbywający ś. a. istniejący, współczesny.*

Jednocześnie przys. od **Jednoczesny**, *w tym samym czasie:* Krzyknął: „Pistolety w garść!“ i J. położywszy rękę na cuglach konia, począł jego bieg hamować. Sienk.

× **Jednocześnik**, **a**, lm. **cy** *człowiek jednocześnie z kimś żyjący, rówieśnik.*

× **Jednoczęstny** *jedną część zawierający.* <Jeden + Część>

× **Jednoczłonny** *jeden członek mający.* <Jeden + Człon(ek)>

× **Jednoczyciel**, **a**, lm. **e** *ten, co jednoczy.* <JED>

× **Jednoczycielka**, **i**, lm. **i** forma ż. od **Jednoczyciel.**

Jednoczyć, **y**, **yl** *łączyć w jedno:* Wspólny interes, przyjaźń ich jednoczy. Poeta usiłował przybliżyć ś. do ideału doskonałości moralnej, coraz bardziej i coraz ściślej jednocząc ją z formami kościelnemi. Chm. Niechaj dzieńdobry wschodzi tym, co społem żyją, objaśniać pracę, która ich ręce jednoczy. Mick. Zwolna wszystkich oczy sędziwa twarz Wojskiego ciągnie i jednoczy. Mick. × Pojął Witołd umarłej żony swojej ciotkę, które małżeństwo biskup włocławski J. ważył ś. Błaż. Lek.: Opaska jednocząca a. s p a j a j ą c a (fascia uniens). **J. ś.** *łączyć ś. w jedno:* J. ś. przeciw wspólnemu nieprzyjacielowi. <JED>

Jednoczynność, **i**, blm. rz. od **Jednoczynny:** Zapraszał do najbliższego porozumienia i do jednoczynności. Kal. <Jeden + CZYN>

Jednoczynny *jedno czyniący, współdziałający:* Holandja zupełnie w tym będzie jednoczynna z wami. Kal.

× **Jednodarny** *jeden dar dający.* L. <Jeden + Dar>

× **Jednodaszy** *jeden dach mający.* L. <Jeden + Dach>

Jednodniowy, **Jednodzienny** *jeden dzień trwający;* przen. *krótkotrwały, przemijający:* Spis J. ludności. J. deszcz. L. Lek.: Gorączka jednodniowa a. k r ó t k o t r w a ł a (febris ephemera). <Jeden + Dzień>

Jednodniówka, **i**, lm. **i** **1.** *pobyt jednodniowy, dniówka.* **2.** *czasopismo jednorazowe, okolicznościowe.* **3.** *żyjątko, trwające jeden dzień, efemeryda.* **4.** zool. p. **Jętka.**

Jednodomowy (o roślinach) *mający na jednym osobniku kwiaty męskie i żeńskie*, in. j e d n o p i e n n y: Brzozy są drzewami jednodomowemi. <Jeden + Dom>

Jednodrutowy powr.: Lina jednodrutowa p. **Abkiebryt.** <Jeden + Drut>

× **Jednodrzwiczny**, × **Jednodźwierny** *mający jedne drzwi.* <Jeden + Drzwi>

× **Jednodusznie** przys. od **Jednoduszny.** <Jeden + Duch>

× **Jednoduszność**, **i**, blm. rz. od **Jednoduszny.**

× **Jednoduszny** *mający jakby jedną duszę z kim, jednomyślny.*

× **Jednodwoilka**, **i**, lm. **i** *rodzaj figury retorycznej: dwa rzeczowniki, z których jeden względem drugiego zastępuje przymiotnik.* <Jeden + Dwa>

Jednodworzec, **rca**, lm. **rcy** (w Rosji) *człowiek stanu pośredniego między szlachtą a chłopami; dawny szlachcic zagonowy w prowincjach południowo-zachodnich . Cesarstwa.* <Ros. odnodvorecъ>

Jednodwuosiowy min. p. **Kwadratowy.** <Jeden + Dwa + Oś>

Jednodzienny p. **Jednodniowy:** J. robaczek. Troc. Cokolwiek w sobie ma ten świat odmienny, wszystko przemija jako J. kwiat. Zim. Lek.: † Gorączka jednodzienna p. **Gorączka.** <Jeden + Dzień>

× **Jednodzierztwo**, a, blm., × **Jednodzierżstwo** *rząd samowładny, absolutyzm.* <Jeden + DZIERŻ>

× **Jednodzierż**, **a**, lm. **owie** *monarcha samowładny, absolutny, samowładca.*

× **Jednodzierżstwo**, **a**, blm. p. **Jednodzierztwo:** Ty, duchu jednodzierżstwa, stań ś. jednorządcą. Stasz.

× **Jednodzietny** *mający jedno dziecko.* L. <Jeden + Dziecię>

× **Jednodźwierny** p. **Jednodrzwiczny.** <Jeden + Drzwi>

Jednodźwięczny *mający ten sam dźwięk.* <Jeden + Dźwięczny>

Jednofarbny p. **Jednobarwny.** <Jeden + Farba>

× **Jednofarby** p. **Jednobarwny.**

Jednoflorenowy *jeden floren zawierający:* Moneta jednoflorenowa. <Jeden + Floren>

Jednofuntowy **1.** *jeden funt ważący, funtowy:* Chleb J. **2.** Działo jednofuntowe = *działo, ciskające kule jednofuntowe, jednofuntówka.* <Jeden + Funt>

Jednofuntówka, **i**, lm. **i** *działo, ciskające kule jednofuntowe, działo jednofuntowe.* <Jeden + Funt>

Jednogarbny, Jednogarby *mający jeden garb:* Wielbłąd J. <Jeden + Garb>

Jednogarby p. **Jednogarbny.**

Jednogatunkowy *z jednego gatunku złożony:* Bory jednogatunkowe *(= z jednego gatunku drzew złożone).* <Jeden + Gatunek>

× **Jednogłosy** p. **Jednogłośny:** Trzykroć te stada ptaków na powietrzu, krzyk J. dawszy, dzieliły ś. na dwa wojska. Otw. <Jeden + Głos>

Jednogłośnie przys. od **Jednogłośny:** J. do uszu parobka doleciał zgiełk głosów ludzkich. Prus. J. obrać kogo posłem. Wszyscy J., jak na dane hasło, krzyknęli: „Dąbrowskiego!“ Mick.

Jednogłośność, i, blm. rz. od **Jednogłośny.**

Jednogłośny 1. a. × **Jednogłosy** *jeden głos stanowiący, z głosów zgadzających ś. złożony;* przen. *zgodny co do zdań, jednomyślny:* Jednogłośne poddanych wiwat. Troc. Wybór J. **2.** × *samogłoskowy: A* ze wszystkich jednogłośnych liter najotworzystsza... do wymówienia najsnadniejsza. <Jeden + Głos>

× **Jednogłowiec, wca,** lm. **wce** lek. p. **Dwuciałek.** <Jeden + Głowa>

Jednogłowy *mający jedną głowę.* Lek.: Zroślak J. (geminus coalitus monocephalus) = *potwór o jednej głowie i dwu ciałach*, in. × dwuciałek, × jednogłowiec.

Jednogniezdny *pochodzący z jednego gniazda, tego samego pochodzenia:* Jednogniezdni ojczyce Partenu. Wor. <Jeden + Gniazdo>

Jednogodzinny *jedną godzinę trwający, godzinny:* Pobyt J. <Jeden + Godzina>

Jednoherbowy *używający z kimś jednego herbu, wspólny herb mający.* Sob. <Jeden + Herb>

Jednoimienny, × **Jednakoimienny,** × **Jednozowny 1.** *mający tylko jedno imię.* **2.** *tego samego imienia, co i drugi.* **3.** fiz.: Bieguny magnesów jednoimienne = *jednakowe, t. j. a. tylko północne, a. tylko południowe.* Elektryczność jednoimienna = *a. sama dodatnia, a. sama ujemna.* <Jeden + Imię>

× **Jednoistność, i,** blm. rz. od **Jednoistny:** Wyznania jednoistności Chrystusa z Ojcem mocno bronił Hilarjusz. Skar. <Jeden + Istność>

× **Jednoistny,** × **Jednoistotny,** × **Jednoisty** *jednej istoty z kim innym, współistny:* Syn Boży z Ojcem swym J. Hrb. Jednoistna Trójca. Hrb. <Jeden + Istny>

× **Jednoistotny** p. **Jednoistny:** Syn Boży J. Ojcu. Skar. <Jeden + Istota>

× **Jednoisty** p. **Jednoistny:** Duch Ojcu z Synem J. Groch.

Jednoizbowy *z jednej izby złożony:* Mieszkanie jednoizbowe. Sejm J. Kilka lat doświadczeń, przebytych z jednoizbowym wybieralnym prawodawcą. Remb. <Jeden + Izba>

Jednojagoda, y, lm. **y** bot. p. **Czworolist** i **Jagoda.** <Jeden + Jagoda>

Jednojądry *mający jedno jądro.* <Jeden + Jądro>

[**Jedno jeden**] p. **Jeden:** Tańcują cztéry panicy; ale jedna, jedno jedna nie tańcowała.

Jednojęzyczny *używający jednego a. prawie jednego języka:* Słowianie, naród J. Nar. <Jeden + Język>

Jednokilogramowy *jeden kilogram ważący.* <Jeden + Kilogram>

Jednoklasowy *z jednej klasy złożony:* Otwierają ś. rządowe jednoklasowe i dwuklasowe szkoły. Spas. <Jeden + Klasa>

Jednoklasówka, i, lm. **i** *szkoła jednoklasowa.*

Jednokluczowy *dotyczący jednego klucza:* Mogli mu takiego tematu dostarczyć jednokluczowi oficjaliści. Rol. <Jeden + Klucz>

† **Jednokłączny** p. **Jednoprętny:** Ślaz J. a. jednoprętny. Syr. <Jeden + Kłąk>

† **Jednokłykty** anat. (monocondylus) *o jednym członku, kłykciu, stawie, jednoczłonkowy:* J. palec. Troc. <Jeden + Kłykieć>

Jednokolankowaty p. **Jednokolankowy.** <Jeden + Kolanko>

Jednokolankowy, Jednokolankowaty, Jednokolenny *o jednym kolanku, o jednym kolanie:* Źdźbło jednokolankowe.

Jednokole, a, lm. **a 1.** † p. **Jednokółka.** Tuch. **2.** [J.] *półwozek, tylna a. przednia połowa wozu.* <Jeden + Koło>

Jednokolenny p. **Jednokolankowy.** <Jeden + Kolano>

Jednokolny, Jednokołowy *o jednym kole.* <Jeden + Koło>

Jednokolorowy p. **Jednobarwny.** <Jeden + Kolor>

Jednokołowy p. **Jednokolny:** Parowiec J. <Jeden + Koło>

Jednokomórkowy *o jednej komórce:* Pierwotniak J. Ustrój J. <Jeden + Komórka>

Jednokonka, i, lm. **i,** [**Jednokónka**] *dorożka jednokonna, pojedynka; wóz jednokonny, bryczka jednokonna:* Dostrzegł na gościńcu jednokonkę żydowską. Bał. <Jeden + Koń>

Jednokonny *zaprzężony w jednego konia:* Fury jednokonne. L. Dorożka jednokonna *(= jednokonka).* Karawan J. Ciągną wózki jednokonne. Pol.

Jednokończasty, Jednokończaty *o jednym końcu, jednośpiczasty.* <Jeden + Koniec>

Jednokończaty p. **Jednokończasty.**

Jednokopiejkowy *kosztujący jedną kopiejkę, kopiejkowy:* Marki jedno i trzykopiejkowe. <Jeden + Kopiejka>

Jednokopytny p. **Jednokopytowy.**

Jednokopytowy, Jednokopytny *o jednym kopycie.* Zool.: Zwierzęta jednokopytowe = *zwierzęta ssące, następujące jednym tylko, symetrycznym kopytem.* <Jeden + Kopyto>

Jednokoronowy *zawierający w sobie jedną koronę, wartości jednej korony:* Srebro będzie w użyciu jedynie do sztuk jednokoronowych, oraz kilku monet pomniejszych. <Jeden + Korona>

× **Jednokorytny** *używający tego samego koryta, co i drugi* (np. psy jedzące z jednego koryta). <Jeden + Koryto>

Jednokorzenny *mający jeden a. tenże sam korzeń.* <Jeden + Korzeń>

Jednokółka, i, lm. **i 1.** a. † **Jednokole,** † **Jenokole** *wózek o dwuch kołach, bidka.* **2.** *cokolwiek o jednym kole, np. taczka.* <Jeden + Koło>

[**Jednokółka, i,** lm. **i**] p. **Jednokonka.**

Jednokrajowiec, wca, lm. **wcy** *człowiek z tego samego kraju, co i inni, rodak, ziomek.* <Jeden + Kraj>

Jednokreślność, i, blm. mat. rz. od **Jednokreślny; Homografja.** <Jeden + Kreślny>

Jednokreślny mat. p. **Homograficzny:** Szereg, pęk J.

Jednokrotnie przys. od **Jednokrotny.** <Jeden + KROT>

Jednokrotność, i, blm. rz. od **Jednokrotny.**

Jednokrotny *pojedyńczy, nie powtarzający ś. raz drugi:* Pierwiastek J. równania algiebraicznego. Echo jednokrotne.

Jednokruszcowy *jednego z dwuch kruszców: złota a. srebra dotyczący:* System J. stał ś. klęską dla produkcji krajowej (= *system bicia monety tylko z jednego z dwuch kruszców szlachetnych).* <Jeden + Kruszec>

Jednokształtnie przys. od **Jednokształtny.** <Jeden + Kształt>

Jednokształtność, i, blm. p. **Jednopostaciowość i Izomorfizm.**

Jednokształtny p. **Jednopostaciowy:** Ruch J., w którym ciało rucha ś. w sposób statecznie jednakowy, że zawsze jednakową rozległość miejsca w jednakowym przeciągu czasu przebiega. Jak. J.

†**Jednokupctwo, a,** lm. **a** p. **Jedynokupstwo.**

†**Jednokupiec, pca,** lm. **pcy** p. **Jedynokupiec.** <Jeden + Kupiec>

†**Jednokupiectwo, a,** lm. **a** p. **Jedynokupstwo.**

†**Jednokupny** p. **Jedynokupny.**

†**Jednokupstwo, a,** blm. p. **Jedynokupstwo.**

Jednokwiatowy, Jednokwietny 1. *mający jeden kwiat.* **2.** bot.: Rośliny jednokwiatowe (monochlamydeae) = *rośliny dwuliścienne o pojedyńczym okwiacie.* Jastrzębiec J. p. **Jastrzębiec.** Gruszyczka jednokwiatowa p. **Zimozielon.** <Jeden + Kwiat>

Jednokwietny p. **Jednokwiatowy.**

Jednolatek, tka, lm. **tki 1.** *zwierzę jeden rok mające, roczniak.* **2.** *człowiek jednych lat z drugim, rówiennik, rówieśnik:* Bartosz z moim nieboszczykiem mało nie jednolatki byli. Krasz. Żadnego z jednolatków tak nie szanowałem. Kon. (Polidam) był jednolatkiem Hektora. Ml. <Jeden + Lato>

Jednolatka, i, lm. **i** forma ż. od **Jednolatek:** Teklunia, chora, w towarzystwie prawie jednolatki, uczuła ś. weselszą i żwawszą. Krasz.

Jednoletni 1. p. **Jednoroczny. 2.** *jednych lat z drugim, jednego wieku.*

Jednolicie, †**Jednolito** przys. od **Jednolity;** †**Jednolitnie.** <Jeden + LE>

Jednolist, u, lm. **y** bot. p. **Majownik.** <Jeden + Liść>

×**Jednolistkowy** p. **Jednoliścienny.**

×**Jednolistniowy** p. **Jednoliścienny.**

Jednolistny bot. p. **Zrosłogłówkowy.**

Jednolisty *mający jeden liść.*

Jednoliścieniowy p. **Jednoliścienny.**

Jednoliścienny, Jednoliścieniowy, ×**Jednolistkowy,** ×**Jednolistniowy** bot.: Rośliny jednoliścienne, jednoliścieniowe, jednolistkowe a. jednolistniowe (monocotyledoneae) = *mające jeden listek zarodkowy czyli liścień.* Ziarno pszenicy ma zarodek J. Rost.

Jednolit, u, lm. **y, Monolit** *posąg, kolumna, obelisk, wyrobione z jednej sztuki kamienia.* <Jeden + Gr. líthos = kamień>

†**Jednolitnie** p. **Jednolicie.** <Jeden + LE>

†**Jednolito** p. **Jednolicie.**

Jednolitość, i, blm. rz. od **Jednolity:** Taka spoistość masy metalu i taka J. w niej koloru.

Jednolity *niby z jednego ulany, jednostajny; tworzący zgodną i harmonijną całość:* Jednolita społeczność. Pamiętniki są materjałem szacownym do jednolitej historji całego narodu. Sam korpus zamku całość ogromna, ale niejednolita. Kaczk. <Jeden + LE>

Jednołanowy *posiadający jeden łan:* Dziesięciu kmieci jednołanowych posiadało każdy po trzy konie, a po parze wołów. Paw. <Jeden + Łan>

Jednołonowy *z tego samego łona pochodzący:* Brat J. <Jeden + Łono>

Jednołukowy *o jednym łuku:* Sklepienie jednołukowe. <Jeden + Łuk>

Jednołup, u, lm. **y** bot. p. **Wierzbówka.** <?>

Jednomastek, tka, lm. **tki** *koń jednej maści z drugim:* Konie jednomastki, odzież niewytarta, karabiny nowe, łęki wygodne. Rol. <Jeden + Maść>

Jednomaścisty *jednej maści:* Konie w brygadzie były jednomaściste i miarowe. Rul.

×**Jednomęstwo, a,** blm. *pożycie z jednym mężem.* <Jeden + Mąż>

Jednomian, u, lm. **y** mat. *wyrażenie jednowyrazowe, w którym nie występują znaki: mniej i więcej:* J. całkowity, ułamkowy. Działania na jednomianach. Potęgowanie jednomianów. <Jeden + Miano>

Jednomianowy, Jednomienny przym. od **Jednomian,** *jednowyrazowy.*

Jednomiarowy, Jednomierny *jednej miary.* <Jeden + Miara>

Jednomienny p. **Jednomianowy.**

Jednomierność, i, blm. rz. od **Jednomierny:** Powstawały niby wahadłowe lub ostre zwroty z jednej ostateczności ku drugiej, ginęły jednostajność i J. Spas. <Jeden + Miara>

Jednomierny p. **Jednomiarowy.**

Jednomiesięcznie przys. *na jeden miesiąc, w ciągu jednego miesiąca.* <Jeden + Miesiąc>

Jednomiesięczny 1. *mający jeden miesiąc, miesięczny:* Dziecko jednomiesięczne. **2.** *z jednego miesiąca, miesięczny:* Rachunek J.

Jednominutowy *jedną minutę trwający, minutowy.* <Jeden + Minuta>

Jednomlecznik, a, lm. **cy** *ten, który te same piersi ssał, co i drugi, brat mleczny.* <Jeden + Mleko>

×**Jednomowca, y,** lm. **y** *używający tego samego języka, co i drugi, rodak, ziomek:* W bratnie sklejeni ciało jednomowców. Wor.

×**Jednomownie** przys. od **Jednomowny;** ×**Jednomównie.** <Jeden + Mowa>

×**Jednomowność, i,** ×**Jednomówność 1.** blm. rz. od **Jednomowny. 2.** lm. **i** *zeznanie jednogłośne.* L.

×**Jednomowny,** ×**Jednomówny 1.** *jednogłośny:* Za jednomowną przeszłych wieków powieścią. Nies. **2.** *używający jednakowych słów, tautologiczny.* Troc.

×**Jednomównie** p. **Jednomownie.**

×**Jednomówność, i,** lm. **i** p. **Jednomowność.**

×**Jednomówny** p. **Jednomowny.**

Jednomyślnie 1. przys. od **Jednomyślny:** Postanowili wszyscy J. J. zgodzić ś. na co (= *wszystkiemi głosami, jednogłośnie).* **2.** × *nieodmiennie tak, jak raz pomyślano:* Ja się nic nie boję, przy przedsięwzięciu swoim J. stoję. Golj. <Jeden + Myśl>

×**Jednomyślnik, a,** lm. **cy** *człowiek jednej myśli z drugiemi.*

Jednomyślność, i, blm. rz. od **Jednomyślny:** J. jest najściślejszym węzłem przyjaźni. L. W materjach status J. była potrzebna, a pod większość głosów pociągane być nie mogły. Skrzet. J. zgodna. Troc.

Jednomyślny *zgodny w myślach, w zdaniu, jednogłośny:* Jesteście jednomyślni w tej sprawie.

Dusze wasze są jednomyślne. L. Krzyk był Greków i prawie jednomyślna zgoda, aby mu wrócić dziecko. Słow.

Jednonarodowościowy *jednej narodowości, jednolity pod względem narodowości*: Państwo jednonarodowościowe. <Jeden + Narodowość>

× **Jednonios, a,** lm. **owie** *człowiek, sam jeden coś niosący:* Gdy głowa z karku odleci Pompejusza, Achilles chce być jej sam jednoniosem. Chr. <Jeden + NIOS>

Jednonocny *trwający jedną noc:* Podnieśli go na jednonocnego tymczasowego króla. Lel. Podróż ta, pomimo jednonocnej choroby w Lozannie, orzeźwiła poetę. Chm. <Jeden + Noc>

Jednonogi p. **Jednonożny: J. stół.** Kn. **Jednonogi, ego,** lm. **dzy** rz. *człowiek jednonogi.* Troc. <Jeden + Noga>

Jednonożny, Jednonogi *o jednej nodze:* Stół J. [**Jednonóżka, i,** lm. **i**] żart. *człowiek pozbawiony jednej nogi.*

× **Jednoobyczajny** *jednych i tych samych obyczajów.* L. <Jeden + Obyczaj>

Jednooczny 1. *tyczący ś. jednego oka.* Lek.: Widzenie jednooczne. Opaska jednooczna. × Wiór jednooczny ukośny (monoculus). **2.** × p. **Jednooki.** <Jeden + Oko>

Jednook, a, lm. **cy, Jednooki** *człowiek o jednym oku:* Polifem J., Cyklop. Otw.

Jednookapowy dach, p. **Dach.** <Jeden+Okap>

Jednooki 1. a. × **Jednooczny** *mający tylko jedno oko:* Skorupiaki jednookie. Puhacz J. Słow. Przen.: O gwiazdy wysokie, skrytych tajemnic sklepy jednookie. Pot. **2.** † *na jedno oko tylko widzący.* **Jednooki, ego,** lm. **cy** rz. p. **Jednook:** Pomiędzy ślepemi J. królem. Prz. <Jeden + Oko>

Jednookienny *o jednym oknie:* W hucie piec J. Torz. *(= o jednym otworze).* <Jeden + Okno>

Jednoosobowy, † **Jednosobny** *z jednej osoby złożony; na jedną osobę przeznaczony:* Jednoosobowe sądy pokoju w cesarstwie. Spas. Miejsce jednoosobowe. <Jeden + Osoba>

Jednootworowy zool.: Jednootworowe zwierzęta a. **Stekowce** (monotremata) *gromada zwierząt ssących.* <Jeden + Otwór>

Jednopalczasty *o jednym palcu.* <Jeden + Palec>

Jednoparametrowy mat. *zależny od jednego parametru.* <Jeden + Parametrowy>

Jednopępkowy *mający pępek wspólny z kim drugim.* Lek.: Zroślak J. (geminus coalitus monocephalus). <Jeden + Pępek>

Jednopienny, × **Jednopniaki** *mający jeden pień;* × przen. *jednoplemienny:* Rośliny jednopienne p. **Jednodomowy.** <Jeden + Pień>

Jednopiętrowy *o jednym piętrze, piętrowy:* Domek J. <Jeden + Piętro>

Jednoplastrowy *o jednym plastrze:* Centryfuga jednoplastrowa. <Jeden + Plaster>

Jednoplemieniec, ńca, lm. **ńcy, Jednoplemiennik, Jednorodca** *człowiek tegoż plemienia, rodu, co i drugi.* <Jeden + Plemię>

Jednoplemiennik, a, lm. **cy** p. **Jednoplemieniec.**

Jednoplemienność, i, blm. rz. od **Jednoplemienny:** Odrazy nie mogło rozpędzić nawet to dworne przyznanie ś. tamtego do jednoplemienności z Paniewskim. Chodź.

Jednoplemienny 1. *z tegoż rodu, plemienia pochodzący:* Polacy, Rosjanie, Czesi, są narody jednoplemienne. **2.** *jednego plemienia dotyczący:* Sądził, że należałoby ustanowić „concilium europejskie," któreby wyższym było nad wszystkie jednostkowe i jednoplemienne interesa. Chm.

Jednopłatkowy, Zrosłopłatkowy bot. (monopetalus): Korona kwiatowa jednopłatkowa = *składająca ś. z jednego płatka.* <Jeden + Płatek>

Jednopłciowy *o jednej a. o tejże samej płci.* Bot.: Kwiat J. = *posiadający tylko jeden organ płciowy męski a. żeński, czyli pręciki a. słupki.* <Jeden + Płeć>

Jednopłodny *płód, owoc jeden wydający.* <Jeden + Płód>

× **Jednopniaki** p. **Jednopienny.**

Jednopochodność, i, blm. rz. od **Jednopochodny.**

Jednopochodny *jednego, wspólnego z drugim a. z drugiemi pochodzenia.* <Jeden + Pochodny>

! **Jednopodrugość, i,** blm. fil. p. **Następczość.** <Jeden + Po + Drugi>

Jednopokojowy *złożony z jednego pokoju:* Mieszkanko jednopokojowe. <Jeden + Pokój>

Jednopoły dach, p. **Dach.** <Jeden + Poła>

Jednopomysłowy *odznaczający ś. jednym tylko pomysłem:* Lombroso jest to uczony nietylko jednostronny, a. J. Spas. <Jeden + Pomysł>

Jednopostaciowość, i, blm. rz. od **Jednopostaciowy; Jednokształtność** min. *własność minerałów różnego składu chemicznego tworzenia kryształów, posiadających jednakowe a. bardzo do siebie zbliżone postacie,* in. izomorfizm: Kalcyt, magnezyt i syderyt odznaczają ś. jednopostaciowością, bo tworzą romboedry jednakowych wymiarów krystalograficznych. <Jeden + Postać>

Jednopostaciowy, Jednokształtny *jednej a. tej samej postaci:* Bakterje jednopostaciowe. Mat.: Funkcje jednopostaciowe a. jednokształtne, a. jednowartościowe, jednoznaczne.

Jednopowietnik, a, lm. **cy** *mieszkaniec jednego i tego samego powiatu:* Szło o względy jednopowietników. Rol. <Jeden + Powiat>

Jednoprawnie przys. od **Jednoprawny.** L.

Jednoprawny *tychże praw używający.* <Jeden + Prawo>

Jednopręcikowy bot.: Rośliny jednopręcikowe (monandria) = *mające jeden pręcik wolny w kwiecie dwupłciowym.* <Jeden + Pręcik>

× **Jednoprętny,** † **Jednokłączny** *o jednym pręcie:* Ślaz jednokłączny a. J. Syr. <Jeden + Pręt>

Jednoprocentowy *przynoszący jeden procent:* Pożyczka jednoprocentowa. <Jeden + Procent>

Jednopromienny poet. *należący do jednego promienia:* Azali jej dusza jednopromienna z twym duchem? Sł. wil. *(= czy ma wspólność myśli, czy pojmuje go?).* <Jeden + Promień>

× **Jednoprzedimkowy** *zawierający jeden przyimek:* Wyraz „oddać" jest czasownikiem jednoprzedimkowym. <Jeden + Przedimek>

! **Jednoprzydrugość, i,** blm. fil. p. **Spółistnienie.** <Jeden + Przy + Drugi>

Jednopudowy *ważący jeden pud, pudowy.* <Jeden + Pud>

Jednopułkowy *tegoż pułku.* <Jeden + Pułk>

[**Jednora**] *jeden raz.* <Jeden + Raz>

† **Jednoradek, dka,** lm. **dki** *rodzaj sukni męskiej z grubego sukna, za kolana:* J., suknia. Goł. <Jeden + może Brs. rad = rząd>

Jednoraki 1. *jednego gatunku, jednakowy.* **2.** *prosty, niezłożony.* <JED>

[**Jednoralnie**] p. **Gieneralnie.**

[**Jednoralski**] p. **Gieneralski.**

[**Jednorał, a,** lm. **owie**] p. **Generał.**

Jednoramienny *o jednym ramieniu.* Fiz.: Drążek J. = *mający punkty przyczepienia siły i oporu po jednej stronie punktu podpory.* <Jeden + Ramię>

[**Jednoraz**] *wtym, jednego razu, naraz:* Siedzim i gadámy; J. chtóś puka we drzwi.

× **Jednorazowie** p. **Jednorazowo.** <Jeden + Raz>

Jednorazowo, × **Jednorazowie** przys. od **Jednorazowy.**

Jednorazowość, i, blm. rz. od **Jednorazowy.**

Jednorazowy *uczyniony raz jeden a. raz na zawsze;* niek. *jednoczesny:* Wsparcie jednorazowe.

Jednorejsowy *wartości jednego rejsa, rejsowy:* Sztuka jednorejsowa. <Jeden + Rejs>

Jednoręki *mający tylko jedną rękę:* Jeśli cię ręka twoja gorszy, odetnij ją, lepiej tobie wniść do żywota jednorękim, niżeli dwie ręce mając, wrzuconym być do piekła. Sekl. <Jeden + Ręka>

Jednoro, Jednu nieod. zł. *jeden.* <JED>

Jednoroczniak, a, lm. **cy,** [**Jednorocznik**] *żołnierz młody, rok tylko w wojsku będący.* <Jeden + Rok>

Jednorocznie przys. od **Jednoroczny,** *rocznie.*

[**Jednorocznik, a,** lm. **i**] p. **Jednoroczniak.**

Jednoroczny, Jednoletni 1. *mający jeden rok:* Dziatki jednoroczne. Leop. **2.** *jeden rok trwający, roczny:* Służba jednoroczna. Ochotnik J. (= *rok w wojsku służący*). <Jeden + Rok>

Jednorodca, y, lm. **y** p. **Jednoplemieniec:** Naród Jadźwingów, pobratymców i jednorodców litewskich, przez Polaków do wyniszczenia zbity. Stryjk.

Jednorodnie przys. od **Jednorodny.** <Jeden + ROD>

Jednorodność, i, blm. rz. od **Jednorodny 1.** a. **Homogienja** fil. *przynależność do tego samego rodzaju, podobieństwo rodzajowe, jednostajność istoty a. natury.* **2.** chem. *czystość chemiczna.* **3.** mat. *własność funkcji wielu zmiennych, które po pomnożeniu tych zmiennych przez pewien czynnik otrzymują nową wartość równą pierwotnej, pomnożonej przez potęgę tego czynnika:* Stopień jednorodności.

Jednorodny 1. p. **Jednorodzony. 2.** a. **Homogieniczny** fil. *należący do tego samego rodzaju, rodzajowo podobny, posiadający te same cechy rodzajowe.* **3. anat.** *jednolity* (homogeneus): Części jednorodne (partes similares). **4.** a. **Izotropiczny, Równozwrotny** fiz.: Substancja jednorodna = *mająca we wszystkich kierunkach jednakie własności.* **5.** lek.: × Nowotwór J. p. **Jednotwór. 6.** mat. *mający własność jednorodności* (p. Jednorodność): Wielomian J. Równanie jednorodne. <Jeden + ROD>

Jednorodzony, Jednorodny, † **Jedynourodzony** *będący jedynym synem, jedynak:* Widzieliśmy chwałę jego, jako jednorodzonego od Ojca. Leop.

Jednorogal, a, lm. **e** *rodzaj kowadła,* **in.** szparóg jednorogi.

Jednorogi, Jednorożny *o jednym rogu:* Obroń mię bystrym zwierzom jednorogim. K. G. Szparóg J. p. **Jednorogal.** <Jeden + Róg>

Jednorożcowy przym. od **Jednorożec:** Jednorożcowe cielęta. Kochan. Łuk J. Krasiń.

Jednorożczę, ęcia, lm. **ęta** *płód jednorożcowy, młody jednorożec:* Jednorożczęta małe. Birk.

Jednorożec, żca, lm. **żce, Jenorożec 1.** a. **Zęborożec** zool. (monodon monoceros) *zwierzę ssące z rzędu wielorybów, samiec z jednym tylko, bardzo długim, prostym, na powierzchni spiralnie skręconym zębem.* **2.** a. [**Jednoróg**] *zwierzę bajeczne podobne do konia z rogiem na czole.* Rej. Nies. Do tysiąca aż koni, poprzebieranych w tygrysy, na jednorożce przekutych. Słow. **3.** żart. zam. *jednodworzec:* Pan Hilary Drychliński, J., jak u nas mówią, czyli jednodworzec, choć ani jednego dworu nie ma. Krasz. **4.** astr. *nazwa pewnego gwiazdozbioru na południowej półkuli nieba.* <Jeden + Róg>

Jednorożek, żka, lm. **żki** *rodzaj kowadła.*

Jednorożnik, a, lm. **i** p. **Jednoróg:** Dział mieliśmy sześć i J. do granatów. Budz.

Jednorożny p. **Jednorogi:** Osły indyjskie jednorożne. Nies.

Jednorództwo, a, blm. *płodzenie osobnicze* (generatio homogenea monogenea). <Jeden + ROD>

Jednoróg, oga, lm. **ogi 1.** [J.] p. **Jednorożec. 2.** a. **Jednorożnik** *działo do strzelania nawiasowego,* in. haubica, granatnik. <Jeden + Róg>

Jednorublowy *rubla kosztujący, rublowy.* <Jeden + Rubel>

Jednorurka, i, lm. **i** *strzelba o jednej rurze:* Panowie, rzekł, ta kula nie jest z waszej broni, ona z tej Horeszkowskiej wyszła jednorurki. Mick. <Jeden + Rura>

Jednorządca, y, lm. **y** p. **Jedynowładca.** Przen.: Wodzem i jednorządcą życia ludzkiego jest rozum. Pilch. Ty, duchu jednodzierżstwa, stań ś. jednorządcą. Stasz.

Jednorządnie przys. od **Jednorządny,** *jedynowładnie.*

Jednorządny p. **Jednowładny.**

Jednorządztwo, a, blm. p. **Jednowładztwo:** Nader miło mi przyszło czytanie tego znawcy ludu i stronnika jednorządztwa. Lel. <Jeden + RZĄD>

Jednorzemieślny *tegoż rzemiosła.* <Jeden + Rzemiosło>

Jednorzędny, Jednorzędowy *o jednym rzędzie lub tego samego rzędu.*

Jednorzędowy p. **Jednorzędny.**

× **Jednosamiectwo, a,** blm. *pożycie z jednym samcem.* <Jeden + Samiec>

Jednosekundowy *jedną sekundę trwający, sekundowy.* <Jeden + Sekunda>

× **Jednosercy** *jednegoż serca.* <Jeden + Serce>

Jednosferowy *dotyczący jednej sfery:* Jest to gra charakterów, której motywa autorka czerpie z różnostronnych, lub jednosferowych spostrzeżeń. Kasz. <Jeden + Sfera>

Jednosfornie przys. od **Jednosforny.**

Jednosforny p. lep **Jednosworny.**

Jednosieczny *z jednej strony ostry, nie obosieczny:* Nie trudno zostać zwycięzcą, mając pod ręką broń różnorodną wobec jednosiecznej przeciwnika. Czer. <Jeden + SIEK>

[**Jednosiel, a,** lm. **e**] *zaścianek.* <Naśladowanie Brs. adnasielle>

[**Jednosielec, lca,** lm. **lcy**] *osadnik, rolnik siedzący pojedyńczo, nie we wsi.*

Jednosierci 1. *jednostajnej sierci, nietarantowaty, niesrokaty.* **2.** *tejże maści, sierci, co i drugi.* <Jeden + Sier(ś)ć>

× **Jednoskaz, u,** lm **y** gram. *liczba pojedyńcza.* <Jeden + Z + KAZ>

× **Jednoskładnie** przys. od **Jednoskładny.** <Jeden + Z + KŁAD>

Jednoskładność, i, blm. chem. p. **Izomerja.**

× **Jednoskładny** *raz składany.* L.

Jednoskorupowy *okryty pojedyńczą skorupą.* <Jeden + Skorupa>

Jednoskośny p. **Monokliniczny.** <Jeden+Skośny>

Jednosłowność, i, blm. rz. od **Jednosłowny:** Teraz przystępujemy do współbrzmienności czyli jednosłowności żywociarza św. Stanisława z kroniką Mateusza. Lel. <Jeden + Słowo>

Jednosłowny 1. *zgodny co do słowa:* Jednosłowne dworu wiedeńskiego, petersburskiego i berlińskiego w r. 1774 deklaracje. Vol. Jednosłowne prawie narodu całego głosy wielbią ten wybór. L. **2.** × a. **Jednowyrazowy** mat.: Ilość jednosłowna = *wyrażona jednym wyrazem.* Jak. J.

× **Jednosłupie, a,** lm. **a** *stolik na jednym słupie.* <Jeden + Słup>

Jednosłupkowy bot.: **1.** Rośliny jednosłupkowe (monogynia) = *posiadające w kwiecie dwupłciowym jeden słupek lub główną część jego: szyjkę, bliznę a. guzik.* **2.** Głóg J. p. **Głóg.** <Jeden + Słupek>

† **Jednosobnik, a,** lm. **i** *łóżko na jedną osobę,* † ł ó ż k o j e d n o s o b n e. <Jeden + (O)soba>

† **Jednosobny** p. **Jednoosobowy:** Wózek J. Łóżko jednosobne = † *jednosobnik.* Troc.

Jednosoldowy *wartości jednego solda, soldowy:* Dzienniczek J. <Jeden + Sold>

Jednospójność, i, blm. mat. rz. od. **Jednospójny.**

Jednospójny, p o j e d y ń c z o s p ó j n y mat. *nazwa stosowana do powierzchni ograniczonych jednym brzegiem i takich, że przez każde cięcie zamknięte lub łączne dwa punkty brzegu rozpadają ś. na dwie części osobne:* Powierzchnia jednospójna. <Jeden+Z+POJ>

Jednospólność, i, blm. *monogamja.* <Jeden + Spólność>

Jednosprzężnie przys. od **Jednosprzężny.**

Jednosprzężny 1. *pojedyńczy co do zaprzęgu; jednokonny.* **2.** *razem zaprzężony.* < Jeden + Sprzężny>

Jednostajnić się, i ś., ił ś. *stawać ś. jednostajnym, ujednostajniać ś.:* Długim czasem jednostajniły ś. sprawy poosobnione. Lel. <Jeden + STA>

Jednostajnie przys. od **Jednostajny:** a) Tak obliczni, jako niebytni, J. byli trapieni. Leop. Bieg J. przyśpieszony, opóźniony. Hube. Mur jeden J. siny. Słow. b) † Ku któremu J. przystąpili. Wawrz. z Prażm. (= *jednomyślnie).*

Jednostajność, i, lm. **i** rz. od **Jednostajny:** a) J. przyrody a. J. praw przyrody (= *stałe powtarzanie ś. tych samych spólistnień i następstw w przyrodzie).* J. ruchu, pulsu, umysłu, humoru, postępowania. Są słów i wyrażeń niejednostajności. Lel. b) × Zgodna wszystkich stanów J. Troc.

Jednostajny 1. × *jednomyślny, jednogłośny, zgodny z drugim:* Jednostajnym wszystkich głosem obrany. L. Wiara jednostajna wiąże serca ludzkie, a przeciwna rozrywa. Troc. Z jednostajnego zezwolenia był wybran królem. Epist. **2.** *zawsze ten sam, nieodmienny, niezmienny, stale jednakowy, równy, miarowy, monotonny:* Kapłan ma być stateczny a. J. Glicz. Puls J. Szli krokiem jednostajnym. J. bieg, gdy ciało w równych czasach przebiega drogi równe. Śniad. Kolor J. (= *bez odmiany, nie pstry).* Owca jednostajnej wełny miała być Labanowa, a która zaś pstra, Jakubowa. Biel. M. Jednostajne rumaków tętnienie. Słow. Już zaczęły żniwiarki swą piosnkę zwyczajną, jak dzień słotny ponurą, tęsknotą, jednostajną. Mick. Ruch J. rożnów, kręcących pieczenie. Mick. Postawą sobie blizcy, jednostajni wiekiem. Mick. **3.** a. gm. **Jednostalny** *cały z jednej sztuki, jednolity:* Kolumna jednostajna. Troc. Skorupa ślimacza jednostajna. Troc. Posp.: Kamasze jednostajne = *z jednostajną przyszwą, bez obłożenia.* **4.** lek.: † Gorączka jednostajna p. **Gorączka.** <Jeden + STA>

Jednostalnie gm., przys. od **Jednostalny.**

Jednostalny gm. p. **Jednostajny.**

Jednostanowy *dotyczący jednego stanu:* Prawo sejmowania w odosobnieniu jednostanowym. Remb. <Jeden + Stan>

Jednostawowy *o jednym stawie.* <Jeden + Staw>

Jednostka, i, lm. **i 1.** *liczba jeden, jedność, jedynka; wielkość służąca do mierzenia wielkości tegoż rodzaju; jedność gatunkowa używana do badania ilościowego, do liczenia i mierzenia:* Dziesiątek składa ś. z dziesięciu jednostek. J. przestrzeni, objętości, czasu. J. zasadnicza, pochodna. J. fizyczna, chemiczna, psychofizyczna. **2.** a. × **Jednotnik** *osobnik a. indywiduum, rozważane względem swojego gatunku.* **3.** *osobnik ludzki, rozważany względem ogółu, społeczeństwa a. ludzkości:* Ogół składa ś. z jednostek. J. moralna, prawna, wybitna, cenna. To dotyczy jednostki, ale nie ogółu. **4.** bot. p. **Czarnopysk.** <JED>

Jednostkowość, i, blm. rz. od **Jednostkowy.**

Jednostkowy przym. od **Jednostka,** *do jednostki należący, stanowiący odrębność jednostki, pojedyńczy:* Objaw J. (= *odosobniony).* Sąd J. nie jest jeszcze wyrokiem ogółu. Życie pożyteczne, rozumne i szlachetne, i to nietylko pod względem jednostkowym, lecz także, i społecznym. Chm. (= *indywidualnym).* Z wypadków życia pozaszkolnego dwa są najważniejsze w tym okresie: jeden charakteru jednostkowego, drugi ogólniejszego. Chm. Sądził, że należałoby ustanowić „concilium europejskie,“ któreby wyższym było nad wszystkie jednostkowe i jednoplemienne interesa. Chm. W logice: Sąd J. a. pojedyńczy = *sąd, którego orzeczenie stosuje ś. do podmiotu będącego jednostką a. unikatem.*

Jednostopny p. **Jednostopowy.** Troc. <Jeden + Stopa>

Jednostopowy, Jednostopny *długi a. szeroki na stopę.*

Jednostronka, i, lm. **i** bot. p. **Okoczyst.** <Jeden + Strona>

Jednostronnie przys. od **1. Jednostronny.**

Jednostronność, i, blm. rz. od **1. Jednostronny:** J. umysłu, zdania, sędziego. J. biegu strumieni galwanicznych.

1. Jednostronny 1. *jednej ze stron tyczący ś.:* Jednostronne cienkie brakteaty. Piek. (= *mające stempel tylko z jednej strony).* Wykształcenie jednostronne (= *nie wszechstronne).* **2.** *zapatrujący ś. z jednej tylko strony, stronny, parcjalny:* Umysł, pisarz, wyrok J. **3.** *tyczący ś. jednej i tej samej strony:* Biegi jednakowego kierunku, czyli jednostronne. Hube. Kąty zewnętrzne jednostronne zewnątrz po jednejże stronie siecznej przypadają. Jak. J. **4.** bot.: Gruszyczka jednostronna p. **Gruszyczka. 5.** mat. *nazwa stosowana do pewnych powierzchni, które przeciwstawiamy powierzchniom zwykłym, mającym dwie strony:* Wielomiany jednostronne. <Jeden + Strona>

2. Jednostronny bł. p. **Jednostrunny:** Narzędzie jednostronne, monochordum. Hube.

Jednostrunny, bł. **Jednostronny** *o jednej strunie:* Narzędzie jednostrunne. <Jeden + Struna>

Jednostrzałowy *wyrzucający jeden pocisk za każdym nabiciem:* Broń jednostrzałowa. <Jeden + Strzał>

Jednostrzyżka, i, lm. **i 1.** *wełna owiec raz tylko do roku strzyżona.* **2.** *owca, którą raz tylko na rok strzygą.* <Jeden+STRZYG>

Jednostrzyżny *raz tylko na rok strzyżony:* Wełna jednostrzyżna.

Jednoswornie przys. od **Jednosworny.**

Jednosworny, Jednosforny 1. *w jednej sforze lub parze zostający.* **2.** przen. *zgodny, jednomyślny.* <Jeden+Swora>

×**Jednosylabnie** przys. od **Jednosylabny.** L.

×**Jednosylabny** p. **Jednozgłoskowy.** Troc. <Jeden+Sylaba>

Jednosylabowy p. **Jednozgłoskowy.**

Jednosymetryczny p. **Monokliniczny.** <Jeden+Symetrja>

Jednoszaty *jedną szatę na sobie mający.* <Jeden+Szata>

Jednoszczepca, y, lm. **y** *człowiek z tego samego szczepu, pobratymiec.* Wor. Połączył objęte w nich częścią prawdziwe, cześcią bajeczne przedmioty z dziejami jednoszczepców. Brk. <Jeden+Szczep>

Jednoszczepny p. **Jednoszczepowy:** Związek jednoszczepnych narodów. Wor.

Jednoszczepowy, Jednoszczepny *z tego samego szczepu pochodzący, pobratymczy:* Języki jednoszczepowe. Sł. wil.

Jednoszewny *o jednym szwie:* Kamasze jednoszewne. <Jeden+Szew>

×**Jednoszyby** *ciągle szybujący:* Orzeł doń przepadnie jednoszybym lotem. Kniaź. <Jeden+SZYB>

Jednoszylingowy *wartości jednego szylinga, szylingowy:* Bilet J. <Jeden+Szyling>

Jednoszynowy *o jednej szynie:* Kolejka jednoszynowa. <Jeden+Szyna>

[**Jednoś, ści,** lm. **ści**] p. **Jedność:** Dętka a zadyma, to J.

Jednościenność, i, blm. rz. od **Jednościenny,** *ościenność.* <Jeden+Ściana>

Jednościenny p. **Ościenny.**

Jednościowy przym. od **Jedność:** Jednościowa hipoteza pochodzenia. <JED>

Jedność, i, lm. **i,** [**Jednoś**] **1.** rz. od **Jeden,** *to, co nie jest złożone,* ×j e d n o t a: J. Boga w Trójcy Św. J. kościoła. J. akcji, miejsca, czasu. J. Litwy z Polską. Syn Boży przyjął w J. swej postaci człowieka. Gil. Gdy nad podłym wzbijemy ś. ciałem, złączy ś. znowu J., dusza z duszą zleje. Mick. J. uczuć, zdań (=*jednakowość, zgodność*). [Jeden jedności] p. **Jeden. 2.** *zgoda, harmonja, jednomyślność,* ×j e d n o t a: J. braterska. Zgoda i J. panowały między niemi. J. między chłopem a panem. ×Za jednością wszech stanów. Troc. Jednością silni, rozumni szałem, razem młodzi przyjaciele. Mick. **3.** [J.] *jedno i to samo:* Djabeł z Niemcem to J. J. wzieława ze sobą=*złączyliśmy ś.* **4.** fil. = a) w logice: *jedna z trzech podkategorji ilości* (jedność, wielość, wszystkość, skąd sądy jednostkowe, szczegółowe i powszechne). b) a. ×**Jednia** *nierozdzielna w istocie swojej całość, wspólność istoty, podstawy a. zasady czegoś:* J. bytu, ducha i materji. J. dusz w Bogu. Metafizyka szuka jedności, do którejby ś. dała sprowadzić cała rozmaitość objawów. c) p. **Monada. 5. a. Jednostka,** ×**Jedynek** mat. *liczba jeden, jako pierwsza w szeregu liczb naturalnych; skupienie pewnej liczby takich jedności, uważane za jednostkę:* Pisać jedności pod jednościami. Jedności różnych rzędów. Jedności dodatnie, ujemne. Gdzie ś. serca palą, cyrklem uniesień duch, dobro powszechne skalą, J. większa od dwuch. Mick. **6. a. Jedynka** *cyfra jeden, szczeg. jako zły stopień z lekcji, pałka,* ucz. *sztyk, sztyc, lufa, knot:* Dać uczniowi J. [**Jednością**] przys. *raz jeden.* <JED>

Jednośpiczasty *o jednym śpicu, jednokończasty.* <Jeden+Śpic>

×**Jednota, y,** blm. p. **Jedność:** Od jednoty Kościoła wyłączać kogo. L. J. herbowa = *wspólność prawego używania tego samego herbu.* A ninie ś. nawrócili ku Panu Bogu swemu, z rozproszenia swego sebrani są w jednotę. B. Sz. (=*w gromadę*). J. braci czeskich=*kościół czeski a. czesko-braterski.* <JED>

Jednotliwy czasownik, gram.=*wyrażający czynność raz tylko odbytą:* Stuknąć, kichnąć są to słowa jednotliwe. <JED>

×**Jednotnik, a,** lm. **i** p. **Jednostka.**

×**Jednotny** przym. od **Jednota,** *jednoczący, w jedno wcielający:* Przyczyny, któreby nas miały do jednotnej zgody przywodzić. Gil. <JED>

Jednotomowy *z jednego tomu składający ś.:* Jednotomowe dzieła źle ś. sprzedają. Krasz. <Jeden+Tom>

Jednotonnie przys. od **Jednotonny.** <Jeden+Ton>

Jednotonność, i, blm. rz. od **Jednotonny.**

Jednotonny *monotonny, jednostajny:* Był J. w rozmowie. Słow. <Jeden+Ton>

Jednotorowy *o jednym torze:* Kolej jednotorowa. <Jeden+Tor>

×**Jednotrójny** gram.: Słowo nieosobiste jednotrójne=*które można zastosować do każdej z trzech osób* (np. pisało ś., robiło ś.). Żoch. <Jeden+Trójny>

Jednotrzyosiowy min. p. **Heksagonalny.** <Jeden+Trzy+Oś>

Jednotwarzowy p. **Jednotwarzy.**

Jednotwarzy, Jednotwarzowy 1. *mający jedną twarz.* **2.** *zawsze jednej i tej samej twarzy, nie zmieniający ś. na twarzy.* <Jeden+Twarz>

Jednotwór, oru, lm. **ory** lek. (tumor homogeneus) *nowotwór złożony z tkanek prawidłowych,* ×n o w o t w ó r p o d o b n y, j e d n o r o d n y. <Jeden+TWOR>

Jednotwórca, y, lm. **y** p. **Jedynotwórca:** J. najwyższy. Dor.

×**Jednotwórstwo, a,** blm. lek. (homoeoplasis) *chorobowe tworzenie ś. tkanek podobnych do prawidłowych.*

Jednotygodniowy *jeden tydzień trwający, tygodniowy:* Skazał go na areszt J. Spas. <Jeden+Tydzień>

Jednouch, a, lm. **y** *zwierzę o jednym uchu.* L. <Jeden+Ucho>

Jednouchy, Jednouszy *mający jedno ucho:* Pies, koń, dzban J.

×**Jednoustnie** przys. od **Jednoustny:** Jednomyślnie i J. Zigr. <Jeden+Usta>

×**Jednoustny** *jednogłośny, zgodny, jednomyślny.*

Jednouszy p. **Jednouchy.**

Jednouściec, ćca, lm. **ćce** zool.: J. soczewkowy (monostomum lentis)=*wnętrzak z rodzaju robaków smocznic, napotykany w soczewce oka.*

Jednowargowy *o jednej wardze.* Bot. (unilabiatus): Korona kwiatowa jednowargowa = *posiadająca tylko jedną, dolną wargę.* <Jeden+Warga>

Jednowarstwowy 1. *złożony z jednej warstwy.* **2.** hist. *z jednej warstwy komórek złożony:* Nabłonek J. <Jeden+Warstwa>

Jednowartościowość, i, blm. mat. rz. od **Jednowartościowy;** *własność funkcji matematycznych, polegająca na tym, że dla danej wartości ilości zmiennej, mają one tylko jedną wartość,* in. j e d n o z n a c z n o ś ć. <Jeden + Wartość>

Jednowartościowy mat. *mający jedną wartość,* j e d n o z n a c z n y: Funkcje jednowartościowe, p. **Jednopostaciowy.**

× **Jednowdrugość, i,** blm. fil. *wzajemne przenikanie ś. spólistnienia i następczości w bycie absolutnym.* <Jeden + W + Drugi>

Jednowiązkowy bot.: Rośliny jednowiązkowe (monadelphia) = *mające kwiaty dwupłciowe z pręcikami zrosłemi z sobą nitkami.* <Jeden + WIĘZ>

Jednowiecznie przys. od **Jednowieczny.**

Jednowieczny, Jednowiekowy, × **Jednowieki** **1.** *jednegoż, tego samego, równego wieku.* **2.** *trwający wiek jeden, wiekowy.* **3.** × Jednowieczny = *jednakowo wieczny.* <Jeden + Wiek>

× **Jednowieki** p. **Jednowieczny.**

Jednowiekowy p. **Jednowieczny.**

Jednowierca, y, lm. **y** **1.** *jednej z kim wiary, współwyznawca.* **2.** × *wyznawca jednej prawdziwej wiary.* <Jeden + WIAR>

Jednowierczy przym. od **Jednowierca; Jednowierny.**

Jednowierny p. **Jednowierczy:** J. plebs. Orzesz.

Jednowierstwo, a, blm. **1.** *należenie do jednej z kim wiary.* **2.** × *wyznawanie jednej, prawdziwej wiary.* **3.** zb. *wyznawcy jednejże wiary, jednowiercy.*

Jednowiersz, a, lm. **e** *myśl, w jednym wierszu zawarta, monostych.* <Jeden + Wiersz>

Jednowioskowy *mający jedną wioskę; złożony z jednej wioski:* Jedno- albo dwuwioskowi dziedzice skromniej poczynali sobie. Rol. <Jeden + Wioska>

Jednowiosłowy *o jednym wiośle, lub o jednym rzędzie wioseł.* <Jeden + Wiosło>

Jednowładca, y, lm. **y** p. **Jedynowładca.** Pilch. <Jeden + WŁOD>

Jednowładność, i, blm. p. **Jednowładztwo:** Sam z miłości ojczyzny ofiarował Rzeczypospolitej podzielić J. urzędu swego z asesorami. Kis.

Jednowładny, Jedynowłądny, Jedynorządny, Jednorządny *samowładny, monarchiczny.*

× **Jednowładza, y,** blm. p. **Jednowładztwo:** Przyzwolili na przyjęcie jednowładzy z rąk bojownych książąt waregskich. Brk.

Jednowładztwo, a, blm., **Jedynowładztwo,** × **Jednowładza, Jednorządztwo, Jedynorządztwo,** † **Jedynorzędztwo, Jednowładność,** † **Jednowłasność** *samowładztwo, monarchja, władza nieograniczona.* <Jeden + WŁOD>

† **Jednowłajca, y,** lm. **y** p. **Jedynowładca:** Boski J. Żebr.

† **Jednowłasność, i,** blm. p. **Jedynowładztwo.** Troc.

Jednowolca, y, lm. **y** *monoteleta, jeden z kacerzy VII wieku, którzy utrzymywali, że w Chrystusie jedna tylko wola była.* Skar. <Jeden + Wola>

Jednowrotny *o jednych wrotach.* L. <Jeden + Wrota>

× **Jednowyobraźność, i,** blm. p. **Monoideizm:** Panowanie jednego tylko wyobrażenia, czyli J. Zawil. <Jeden + Wyobraźność>

× **Jednowyobrażenność, i,** blm. fil. p. **Monoideizm.** <Jeden + Wyobrażenie>

× **Jednowyobrażenny** fil. p. **Monoideiczny.**

Jednowypustkowy *o jednym wypustku.* **Hist.:** Komórki jednowypustkowe (cellulae unipolares). <Jeden + Wypustka>

Jednowyrazowy **1.** *złożony z jednego wyrazu:* Zdanie jednowyrazowe. **2.** p. **Jednosłowny.**

× **Jednozakonny** *jednegoż zakonu, pod tymże prawem żyjący.* <Jeden + Zakon>

Jednozęby *o jednym tylko zębie:* Jednozębe baby. Nar. <Jeden + Ząb>

Jednozgłoskowość, i, blm. rz. od **Jednozgłoskowy:** Forma zaimka „tę" do dziś dnia używa ś. w postaci pierwotnej, dzięki swojej jednozgłoskowości i akcentowi, stale na samogłosce ę spoczywającemu. Kryń. <Jeden + Zgłoska>

Jednozgłoskowy, Jednosylabowy, × **Jednosylabny** *złożony z jednej zgłoski:* Wyraz J. Echo jednozgłoskowe.

Jednozgodnie przys. od **Jednozgodny:** Biorą do rąk pisma, które ludzkość J. w pierwszym stawia rzędzie. Ćwik. <Jeden + Zgodnie>

Jednozgodność, i, blm. rz. od **Jednozgodny,** *wspólna zgoda, harmonja.*

Jednozgodny *na który wszyscy ś. zgadzają, jednomyślny, jednogłośny, przez wszystkich przyjęty; harmonijny:* Wybór J. Otworzyły ś. serca i zlały ś. z sobą jakoby w pieśń jednozgodną. Sienk. <Jeden + Zgodny>

Jednozłotowy *jeden złoty kosztujący, złotowy, złotówkowy.* <Jeden + Złoty>

Jednoznacznik, a, lm. **i** *to, co znaczy to samo, co i coś innego, równoznacznik; synonim:* Jednoznacznikiem wyrazu dzielności męskiej jest wyraz praca. Orzesz. <Jeden + ZNA>

Jednoznaczność, i, blm. **1.** rz. od **Jednoznaczny. 2.** mat. p. **Jednowartościowość.**

Jednoznaczny **1.** *mający tylko jedno znaczenie:* Wyraz J. **2.** *tego samego znaczenia, równoznaczny.* **3.** mat. p. **Jednopostaciowy** i **Jednowartościowy.** <Jeden + ZNA>

× **Jednozowny** p. **Jednoimienny.** St. Aug. <Jeden + ZW>

† **Jednożenia, i,** lm. **e** m. p. **Jednożeniec.** <Jeden + Żona>

Jednożeniec, ńca, lm. **ńcy,** † **Jednożenia** **1.** *który ś. raz tylko ożenił.* **2.** *jedną tylko żonę mający.* <Jeden + Żona>

Jednożenny bot.: Rośliny jednożenne (monoecia) *mające na jednej roślinie kwiaty obu i jednej płci.*

Jednożeństwo, a, blm., **Jedynożeństwo** **1.** *niepowtórzone małżeństwo.* **2.** *małżeństwo z jedną osobą,* m o n o g a m j a. **3.** bot. *znajdowanie ś. kwiatów męskich i żeńskich na jednej roślinie.*

× **Jednożonaty,** † **Jednożony** **1.** *posiadający jedną żonę.* **2.** *ten, co ś. tylko raz ożenił:* Potrzeba być biskupowi jednożonatym. Hrb. <Jeden + Żona>

† **Jednożony** p. **Jednożonaty.** Troc.

[**Jednórka, i,** lm. **i**] *jedynka.* <JED>

Jednu zł. p. **Jednoro.** <JED>

† **Jedny** p. **Jadalny.** <JAD>

† **Jednylki,** † **Jenylki** *równy, jednakowy:* Wszystkie opony jednylkie były. Leop. <JED>

[**Jednywać, a, ał**] *zjednywać:* (Siódmy brat) nim (piwem) panienki dla chłopców jednywa. <JED>

[**Jednywanie, a,** blm.] czynność cz. **Jednywać.**

[**Jedronka, i,** lm. **i**] p. **Biedronka:** J., J., gdzie moja żonka? <Zam. Biedronka>

[**Jedrzonka, i,** lm. **i**] p. **Biedronka.**

[**Jedun, a,** lm. **y**] *żarłok.* <JAD>

† **Jedurny,** [**Jedurny**] *jedniuteńki, sam jeden, jedyny, samiuteńki:* Ubogi nic innego nie miał,

chyba jedurną owieczkę. Leop. Sama jedurna śmierć mnie z tobą rozłączy. Leop. <JED>

†**Jedwa** przys. p. **Ledwo.** Brk. <p. Ledwo>

Jedwab, biu a. †**bia,** lm. **bie,** †**Jedbaw,** [**Jedbab, Jedbaw, Hedbaw, Jedłab, Niedwab', Niedbáw**] **1.** *nitka wydzielona przez gąsienicę owadzią, służąca do uwijania oprzędów:* J. kręcony, surowy, darty. J. niekręcony (= *pela, filozela*). J. łańcuszkowy (dubeltowo przędzony). J. podłużny (dwie nitki przędzone razem podłużnie, a następnie na lewo kręcone). J. do szycia pojedyńczy a. dubeltowy. J. kordonkowy (drobno i silnie skręcany, do szycia na maszynie, grubszy używany do robót szydełkowych). Fabryka jedwabiu. Jedwabiami złotemi wywlekam szarfę dla niego. Słow. Przen.: Co ja plotę, to jest jedwabiem jego ust. Słow. (= *pochodzi z jego ust*). **2.** *tkanina jedwabna:* W J. się miękki nie ubiera. Bardz. Towarzysz wojskowy, świecący jedwabiem. Sienk. Nie pomogą babie ni farbiczki zamorskie, ni gładkie jedwabie. Nar. Co starej babie po jedwabie? Prz. Zdjąć te jasne jedwabie i ubrać w szarak ubogi. Słow. Przen.: Bojąc ś., słowa swe w J. obwija. L. (= *w bawełnę*). **3.** przen. *delikatne słówka, grzeczna, pochlebna mowa:* Na jedwabiu wywiedziesz go w pole. Fred. A. **4.** [Od jedwabiów łajać] = *wymyślać znanym wyrażeniem rosyjskim o matce.* **5.** bot. p. **Kanianka.** Zdr. [**Jedwabik, Jedwabniczek**]. <Przez Czes. hedváb, ze Sgnm. gotawebbi dosł. = tkanina boża>

Jedwabiarnia, i, lm. **e** *fabryka jedwabiu.*

Jedwabić, i, ił *w jedwab obwijać.* Przen.: J. słowa = *mówić pochlebnie, wymuszenie, grzecznie.* **J. ś.** *przybierać postać jedwabiu, obwijać ś. w jedwab a. jedwabiem;* przen. *lśnić ś. jak jedwab, połyskiwać, błyszczeć jedwabiem:* Tak samo ś. sklepi nad głową las wielki, i łąka tak samo ś. w oczach jedwabi. Pol.

Jedwabienie, a, blm., czynność cz. **Jedwabić.**

Jedwabienie się, a ś., blm., czynność cz. **Jedwabić ś.**

[**Jedwabik, u,** lm. **i**] p. **Jedwab:** Wysyłam ci jom (chustecke) białym jedwabikiem.

×**Jedwabiorobi 1.** *z którego można robić jedwab:* Pajęczyna jedwabiorobia. **2.** a. ×**Jedwabiorodny,** ×**Jedwabnorodny** *który robi, wydaje jedwab:* Jedwabiorobie robaczki. Pot. <Jedwab + ROB>

×**Jedwabiorodny** p. **Jedwabiorobi:** Robacy jedwabiorodni. Otw. <Jedwab + ROD>

†**Jedwabioròb, oba,** lm. **oby** p. **Jedwabnik.** Troc.

Jedwabiowy gruczoł, zool. p. **Gruczoł.**

Jedwabisto przys. od **Jedwabisty.**

Jedwabistopołyskujący *mający połysk jedwabiu:* Rybołówka jedwabistopołyskująca. <Jedwabisty + Połyskujący>

Jedwabistość, i, blm. rz. od. **Jedwabisty:** Włosy zachowały gęstość i J. Morz.

Jedwabisty 1. *pełen jedwabiu.* **2.** a. **Jedwabnisty** *miękki, gładki, połyskujący jak jedwab:* Łodyga jedwabista, bardzo miękkim leżącym włosem jest pokryta. Jund.

Jedwabnica, y, lm. **e 1.** †p. **Jedwabnik. 2.** a. †**Jedwabnik** *bławat, tkanina jedwabna:* Tam płótna, jedwabnice, bawełnice przedają. Star. **3.** *szata a. zasłona jedwabna:* Wolała zbroję, niż tę jedwabnicę. P. Koch. **4.** [J., **Niedwabnica**] *chustka na głowę.* **5.** *gatunek gruszki.* **6.** bot. p. **Morwa.** Zdr. [**Jedwabniczka**].

×**Jedwabnicowy** przym. od **Jedwabnica:** Kołnierz J. Goł. Pościel jedwabnicowa. Goł.

Jedwabnictwo, a, blm. **1.** *wyrabianie jedwabiu, jako przemysł.* **2.** *hodowla jedwabników:* Machiny i narzędzia rolnicze, młyny, J., pszczelnictwo. **3.** *nauka robienia jedwabiu a. hodowania jedwabników.*

Jedwabniczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Jedwabnik.** L. **2.** [J.] p. **Jedwab:** Wysyła chusteckę samym jedwábnickiem.

Jedwabniczka, i, lm. **i 1.** *kobieta, zajmująca ś. jedwabnictwem, hodowlą jedwabników:* Coraz więcej przybywa nam freblówek, jedwabniczek. **2.** †p. **Jedwabnik.** Troc. **3.** [J.] p. **Jemiołuszka. 4.** [J.] p. **Jedwabnica.**

Jedwabniczy, Jedwabnikowy przym. od **Jedwabnik:** Suszą ś. orzechy jedwabnicze w piecu przez dzień jeden. Przędz.

Jedwabnie, Jedwabno przys. od **Jedwabny:** Rozkosznie a prawie jakoby J. żyć. Bud. B.

Jedwabnik, a, lm. **i 1.** †p. **Jedwabnica:** Jedwabniki, należące do stroju białogłowskiego. Groic. **2.** *przyrząd w postaci linji, do nawijania jedwabiu.* **3.** lm. **cy** *rzemieślnik a. kupiec, mający do czynienia z jedwabiem.* **4.** †i [J.] a. †**Jadwabnik,** [**Jadwabnik**] przen. *niewieściuch, piecuch, baba.* **5.** [J.] p. **Jemiołuszka. 6.** J. morwowy a. chiński a. †**Jedwabnica,** †**Jedwabniczka,** †**Jedwabioròb** zool. (bombyx mori) *motyl nocny z rodziny prządek.* Zdr. **Jedwabniczek.**

Jedwabnikowy p. **Jedwabniczy:** Kwas J. znajduje ś. w motylach. Śniad.

Jedwabnisty 1. p. **Jedwabisty:** W obie dłonie ująwszy jej jedwabnistą główkę, serdeczny na niej pocałunek składa. Haj. W sporym, niebieskim szalem przysłanym koszyku, spała jedwabnista Pafcia. Kon. **2.** [J.] p. **Jedwabny:** W mojej rodzinie góry pozłociste, stecki jedwabniste. Jedwabnista makata. Len.

Jedwabno p. **Jedwabnie:** W zbytku, jakoby J. żyć. Kosz.

×**Jedwabnorodny** p. **Jedwabiorobi.** L. <Jedwabny + ROD>

Jedwabny, [**Jedbáwny, Jedbabny, Jedwabnisty, Niedwabny, Niedbawny, Hedbawny**], †**Jedbawny,** †**Jadwabny 1.** przym. od **Jedwab:** a) Jedwabne robaki (= *jedwabniki*). Motyl nie strojny w złoto ni w lazury, ledwo z jedwabnej dziś zmartwychwstał truny. Słow. b) *z jedwabiu, materjalny, bławatny:* Tkaniny jedwabne (= *jedwabie, materje, bławaty, jedwabnice*). Suknia jedwabna. Pończochy jedwabne. Chustka jedwabna. Z jedwabnym ciebie minęła szelestem. Słow. (= *z szelestem sukni jedwabnej*). **2.** przen. *podobny do jedwabiu, delikatny, lśniący, miękki, pieszczony, przyjemny, rozkoszny:* Włos J. Włosy jej, długie, krucze, w róg zwinięte, ciężyły głowie swą jedwabną wagą. Słow. Małe sosenki, jako pszczoły, brzęczą jedwabnym kolcem. Słow. Lepszy żywot łyczany, niż jedwabna śmierć. Prz. Owa jedwabna postawa, słowa pieszczone, zemdlona mowa komuby ś. podobać mogła? Górn. Żeby to jeszcze nie ta spowiedź wielkanocna, to doprawdy jedwabne życie! Bał. Miodowe a. jedwabne słówka tworzyć, a co najgorszego być może, myślić. Kosz. (= *słodkie, pochlebne*). Prosił o córkę, jedwabnemi słowy chęć matki do siebie garnąc. Górn. Jął ś. pochlebstwa, i złość w mowie jedwabnej przykrywając, obiecował jej dobrym słowem, iż grzech przepuści. Mick. Dyspensa, by nie wiem jak miękko w jedwabne płaty uwiniona, zawsze rana praw. Birk. †Rzemiosła jedwabne a subtelne. Glicz. (= *delikatne,*

misterne). **3.** †Jedwabne śliwki a. †**Sebasteny** *gatunek śliwek.* Troc. **4.** [Jedwabne drzewko] *szparag hodowany po ogródkach wiejskich, jako ozdoba.* **5.** bot.: Jedwabna śliwka p. **Jujuba.** Jedwabne drzewo = *nazwa, dawana niekiedy pewnemu gatunkowi akacji* (acacia julibrissin). **6.** zool.: †J. ogon p. **Jemiołuszka.**

†**Jedwo** przys. p. **Ledwo:** Jedwoś śmierci uszedł. B. Sz. Urzazali latorośl s gronem swym, któreż niośli na zirdzi J. dwa męża. B. Sz. J. ji poganiam z kosą. P. Sand. <p. Ledwo>

†**Jedwoż** przys. p. **Ledwo.** B. Sz. <Jedwo + Że>

†**Jedy** przys. *gdy, kiedy.* B. Sz. <J>

[**Jedy!, Jedyna!, Jody!**] *przyśpiew:* Oj jedy jedy! <Okrzyk.>

†**Jedykul, a,** lm. **e** p. **Jedykuła.**

†**Jedykule, a,** lm. **a** p. **Jedykuła.**

†**Jedykuła, y,** lm. **y,** †**Jedykul,** †**Jedykule** *więzienie (szczeg. zamek o siedmiu wieżach w Konstantynopolu):* Chociaż uporny Herod klucze ściska czule, nie doczekał Piotr jutra w jego jedykule. Pot. Cesarza ku wieżastej prowadzą jedykule. Tw. <Tur. jedi = siedm + kullè = wieża, więc = zamek o siedmiu wieżach>

[**Jedyn**] p. **Jeden.**

[**Jedyna!**] p. [**Jedy!**].

Jedynactwo, a, blm. *stan jedynaka w rodzinie:* J. broni od wojska. <JED>

Jedynaczek, czka, lm. **czki** p. **Jedynak.**

Jedynaczka, i, lm. **i,** †**Jedzinaczka,** [**Jedynica, Jedyniczka, Jednáczka, Jodynaczka**] *córka jednorodna:* Miał córkę jedynaczkę.

Jedynak, a, lm. **i,** †**Jedzinak,** [**Jedyniák, Jedyniec, Jednák**] **1.** *syn jednorodny:* Byłem jedynakiem u ojca swego. Nie byłby J. Prz. *(= znać, że J., bo rozpieszczony, zepsuty).* Ale pan widzi mię przecie, żem jeszcze wtedy nie był na świecie? — To brat twój, rzecze (wilk do baranka), musi być nie inak... — Alem ja tylko J.! Kniaź. Przen. żart.: Credo w Mochnackiego, Rzeczpospolitej jedynaka syna. Słow. **2.** †*jedyny osobnik:* Wieczysty Feniks, J. w swym rodzie. Hul. Bóg nie jest J., albo tak samotny, ale jest trojaki w personach. Gil. **3.** [J.] *stodoła mająca tylko jeden sąsiek.* Zdr. **Jedynaczek,** †**Jednaczek.** <JED>

× **Jedynastek, tka,** lm. **tki** p. **Jedenastek.**

× **Jedynastka, i,** lm. **i** p. **Jedenastka.**

× **Jedynastny** p. **Jedenastny.**

× **Jedynasto- = Jedenasto-:** Jedynastokąt, jedynaście boków mająca figura. Jak. J.

× **Jedynastu** p. **Jedenastu.**

[**Jedynasty**] p. **Jedenasty.**

[**Jedynaście, stu**] p. **Jedenaście.**

× **Jedynaścior- = Jedenaścior-.**

[**Jedynący jeden**] p. **Jeden.**

× **Jedynek, nka,** lm. **nki** p. **Jedność.**

[**Jedyneńki**] piesz. *jedyny:* Jabym miała ciebie bić? Mój ty synusiu J. Prus.

[**Jedynia**] p. **Jedyny:** U Kasiuli jedyni.

[**Jedyniák, a,** lm. **i**] p. **Jedynak.**

[**Jedynica, y,** lm. **e**] p. **Jedynaczka:** Kieby já se była sama J., ej byłaby na mnie jedwábná spodnica.

[**Jedyniczka, i,** lm. **i**] p. **Jedynaczka.**

Jedynie przys. od **Jedyny** = a) *tylko, wyłącznie, li, więcej nikt, więcej nic:* O tym J. myśli, żeby ś. zbogacić. Tym J. jest zajęty. Ciebie J. kocha. b) × *doskonale, jak najlepiej:* J. to powiedział, niemożna było lepiej. L.

Jedyniec, ńca, lm. **ńce** **1.** †p. **Odyniec:** Rozkopał tę latorośl dziki wieprz z lasa, a J. spasł ją. Wuj. **2.** [J.] p. **Jedynak.**

Jedynka, i, lm. **i** **1.** p. **Jedność.** **2.** [J.] *jedna:* Było nas trzech myśliwców, a mieliśmy ino jedynkę fuzję.

Jedynobójca, y, lm. **y** *walczący w pojedynku, z jednym przeciwnikiem:* Na pamiątkę tak świetnego czynu monomachem, t. j. jedynobójcą, przezwany. Lel. <Jedyny + Bi>

× **Jedynobóstwo, a,** blm. p. **Jednobożność.**

!**Jedynojestestwienny,** !**Jedynosuszczny** *jednej istoty, jednoistny.* Smotr. <Jedyny (zam. Jeden) + Jestestwo>

[**Jedynoki**] *sam jeden, samotny:* Ot i ja J., i żona słaba. Krasz. <Z Ukr. odynokyj>

†**Jedynokupctwo, a,** blm. p. **Jedynokupstwo.** Skar.

†**Jedynokupiec, pca,** lm. **pcy,** †**Jednokupiec,** †**Samokupiec** *kupiec monopolista.*

†**Jedynokupny,** †**Jednokupny** *monopolowy, monopolistyczny.*

†**Jedynokupstwo, a,** blm., †**Jednokupctwo,** †**Jednokupstwo,** †**Jedynokupctwo,** †**Jednokupiectwo,** †**Samokupstwo** *monopol handlowy.* <Jedyny + *Kupstwo, od Kupić>

[**Jedynorny**] p. **Jeden.**

Jedynorządca, y, lm. **y** p. **Jednowładca.** <Jedyny + Rządca>

Jedynorządnie przys. od **Jedynorządny.**

Jedynorządny p. **Jednowładny.**

Jedynorządztwo, a, blm. p. **Jednowładztwo.**

†**Jedynorzędztwo, a,** blm. p. **Jednowładztwo:** Monarchja abo J. jest, gdzie jeden nad wszystkiemi zwierzchność ma. Skar. <Jedyny + Rząd>

× **Jedynospadkowy** *nie mający przypadków gramatycznych, nieodmienny.* <Jedyny + Spadkowy>

†**Jedynostwo, a,** blm. p. **Jedyność:** Pilnujcie zachowywać J. ducha w związaniu pokoju. Bud. <JED>

!**Jedynosuszczny** p. **Jedynojestestwienny.** Smotr. <St. Słw. jedinosąštьnъ>

× **Jedyność, i,** lm. **i** rz. od **Jedyny;** †**Jedynostwo,** *ścisły związek w jedno, jedność nierozerwalna; rzecz jedyna:* W małżeństwie trzeba uważać J. dwuch osób, która J. nie dopuszcza rozdzielenia. Petr. W jedyności wiary. Rej. Swą nauką i męką zgromadził błędne ludzie ku jedyności. Kazania 1555 r. J. niektórzy mędrcy zwali zgodą, drudzy przyjaźnią a miłością, bowiem ona tak ś. złącza, iż sama w sobie żadnej części ani rozdziału nie dopuszcza. Kłos. Dwójca początek wszelkiego mnożenia jest wezwana, bowiem ona zależy w złączeniu dwojej jedyności. Kłos *(= dwuch jedności).* <JED>

Jedynotwórca, y, lm. **y, Jednotwórca** *jedyny twórca czegoś.* <Jedyny + Twórca>

†**Jedynourodzony** p. **Jednorodzony.** Salin. <Jedyny + Urodzony>

Jedynowładca, y, lm. **y, Jednowładca,** †**Jedynowładec,** †**Jedynowłajca,** †**Jednowłajca,** †**Jedzinowłaściec,** †**Inowładca, Jednorządca** *samowładny pan, monarcha absolutny, samowładca:* Najjaśniejszy i niezwyciężony jedynowładco hospodarstw tatarskich. Krasiń. <Jedyny + Władca>

× **Jedynowładczyna, y,** lm. **y** p. **Jedynowładczyni:** J. serca mojego. L.

Jedynowładczyni, i, lm. **e,** × **Jedynowładczyna,** × **Jedynowładczynia** forma ż. od **Jedynowładca.**

× **Jedynowładczynia, i,** lm. **e** p. **Jedynowładczyni.** Sł. wil.

†Jedynowładec, dca, lm. **dcy** p. **Jedynowładca:** J. ruski. Koch. W. < Ros. (ze Ssłw.) edinovladecъ >

Jedynowładnie przys. od **Jedynowładny.**

Jedynowładność, i, blm. rz. od **Jedynowładny.** <Jedyny + WŁOD>

Jedynowładny p. **Jednowładny:** Rząd J. Wyrw.

Jedynowładztwo, a, blm. p. **Jednowładztwo.**

†Jedynowłajca, y, lm. **y** p. **Jedynowładca.**

Jedynożeństwo, a, blm. p. **Jednożeństwo:** Razem z religją chrześcijańską wszedł do Polski obyczaj jedynożeństwa, jako forma jedynie dozwolona małżeńskiego pożycia. Mał. <Jedyny + Żona>

Jedyny, †Jedziny, [Jedziny, ż. **Jedynia, Jodynia] 1.** *tylko jeden w swoim rodzaju, wyłącznie jeden:* Syn J. J. dziedzic. Książki tej już nie znajdziesz, ja posiadam J. egzemplarz *(=unikat).* Jedyne moje staranie, zatrudnienie. To jest jedyne dobro, co mi zostaje. To jest jedyne niebezpieczeństwo, jakie może nam grozić. Moja jedyna nadzieja, pociecha! Ten dobry chłopczyna, wszak to moja na świecie pociecha jedyna. Mick. Jedyne na to lekarstwo jest... Jedynej, lecz największej, śmiem żądać nagrody. Mick. Tyś niewolnik; jedyna broń niewolników jest zdrada. Mick. Wszystkie wytrawił uczucia, nawet jedyne uczucie, dotąd mu żywot słodzące, nawet uczucie miłości. Mick. Z licznych sług i przyjaciół tyś został J. Mick. Ty mój poradnik J., obrońca. Słow. **2.** *jeden, stanowiący jedność, całość nierozdzielną:* Bóg jest w Trójcy J. Mick. **3.** [J.] *tylko jeden, sam jeden, samiutki:* Poszła dziewczyna sama jedyna zbierać jagody. **4.** *najlepszy, największy, nie mający sobie równego, nieoszacowany, setny:* Dobre serce i rozsądek są to jedyne zalety. L. Jest to człowiek J. do kompanji. Do żołnierki jedyni, w naukach mniej pilni. Mick. **5.** *ukochany, drogi, najmilszy:* Synu mój J.! Bądź zdrów na wieki, bądź zdrów, mój J.! Mick. **6.** *†istny, szczery, nic więcej, tylko...:* Pomyśl, człecze, żeś jest jedyna nikczemność, cień przemijający, ziemia i popiół. Poc. <JED>

]Jedza, y, lm. **e] 1.** i† p. **Jedzenie:** Nie trwam (nie dbam) o jedzę, kiedy dobrze siedzę. Prz. Cebula wzrok mdli nietylko jedzą, ale i zapachem. Syr. Chęć do jedzy. Górn. [Takie małe dziecko tyle jedzy zjadło. Pocośmy ś. zgromadzili? Czy na jakie tańce, czy na jakie jedze?]. **2.** [J.] *wieczerza, kolacja.* <JAD>

[Jedzak, a, lm. **i, Jedziak]** *ten, co dużo je, jadacz:* Tam je moc jedzáków *(= liczna rodzina, dużo gąb).*

Jedzący 1. im. od **Jeść. 2.** †i [J.] a. **†Jedzony, [Jadowity]** *jadalny:* Tego weź, to je grzyb dobry, J.

×Jedzenia, i, blm. p. **Jedzenie:** Jaka J., taka i chodzenia. Prz.

Jedzenie, a, †Jedza, [Jedza], ×Jedzenia, †Jenie 1. blm., czynność cz. **Jeść:** Macie co do jedzenia? **2.** lm. **a,** a. **†Jedziwo, †Jedzywo, †Jedzinie, [Jedzysko, Jestek, Jeście]** *jadło, pokarm, strawa.* <JAD>

[Jedziak, a, lm. **i]** p. **Jedzak:** Nie tęgi z ciebie jedziák.

[Jedzianka, i, lm. **i]** *szpilka.* <?>

[Jedzić się, i ś., ił ś.] p. **Jadzić ś.**

†Jedzinaczka, i, lm. **i** p. **Jedynaczka:** Wróci duszę moją od złości ich, ode lwów jedzinaczkę moją. Ps. flor.

†Jedzinak, a, lm. **cy** p. **Jedynak:** Weźrzy na mię i smiłuj ś. nade mną, bo J. i ubogi jesm ja. Ps. flor.

1. †Jedzinie, a, lm. **a** p. **Jedzenie.**

2. †Jedzinie przys. od **Jedziny,** *jedynie:* Niesłuszno jest, aby ot jacykogo niesiona była skrzynia boża, J. ot sług kościelnych. B. Sz. Nic inego J. w modlitwach usiłować będziesz z nią. B. Sz.

†Jedzinowłaściec, śca, lm. **ścy** p. **Jedynowładca:** Beł wybran na księstwo ruskie, co brzmi po rusku J. Chwal. <St. Słw. jedinovlastьcь>

†Jedziny, [Jedziny] p. **Jedyny:** To jedzine mi daj, jegoż proszę, przepuść mi. B. Sz.

†Jedziwo, a, lm. **a** p. **Jedzenie.** Ort. Mieśce, gdzie wszelkie J. najdzie. Mur. *(=jatka).* <JAD>

†Jedzony p. **Jedzący.**

[Jedzysko, a, lm. **a]** p. **Jedzenie.**

†Jedzywo, a, lm. **a** p. **Jedzenie.** Mur.

Jefrejter, a, lm. **rzy = Giefrejter.**

Jefrejterski przym. od **Jefrejter,** *giefrejterski.*

†Jegdy *gdy, kiedy:* W ślubie twej czystości będziesz zachowana, jegdyś przyzwoliła. Pśń. Ja przy tym był, J. Tomek dał Adamowi krwawą ranę. Księgi sądowe łęczyckie. <J + Gdy>

[Jegiel, gli, lm. **gle]** p. **Jodła.**

[Jegielnica, y, lm. **e]** p. **Igielnik.** Zdr. **[Jegielniczka, Jelniczka].**

[Jegielniczka, i, lm. **i]** p. **Jegielnica.**

Jegier, gra, lm. **grzy 1.** *żołnierz pewnego rodzaju broni, strzelec:* Naprzód Kozacy i ciężka kawalerja z jegrami, potym piechota z armatami. T. K. W wiosce u Soplicy jest żołnierzy hurma, wszystko jegry. Mick. Już tylko ośmiu jegrów z sierżantem na czele broni ś. Mick. **2.** [J. a. **Legier]** *myśliwy, strzelec:* Lezy zającecek za miedzo, o tym pany jegry nie wiedzo. **3.** [Facjender J.] p. **Facjender.** <Ros. egerь, z Nm. Jäger dosł. = strzelec>

Jegiermajster, tra, lm. **trowie** *naczelnik jegrów, łowczy:* Śmiałbyś, hultaju, znać ś. lepiej na łowach i zwierząt rodzaju, niźli ja, Kozodusin, carski J.? Mick. <Ros. egermejsterъ, z Nm. Jägermeister>

Jegierski przym. od **Jegier:** Wszak ja w jegierskim pułku pierwszy mazurzysta! Mick.

[Jegla, i, lm. **e] 1.** i †p. **Jodła. 2.** bł. p. **Świerk.** Zdr. **[Jeglaszka].** <Zam. Jedla, por. Lit. ėgle>

[Jeglaszka, i, lm. **i]** p. **Jegla.**

[Jegleina, y, lm. **y]** p. **Jodła.**

[Jeglej, i, lm. **e]** p. **Jodła.**

[Jegleja, i, lm. **e]** p. **Jodła.**

[Jeglenina, y, lm. **y]** p. **Jodła.**

[Jeglija, i, lm. **e]** p. **Jodła.**

[Jeglina, y, lm. **y] 1.** p. **Jodła. 2.** p. **Świerk. 3.** *drwa świerkowe.* Zdr. **[Jeglinka].**

[Jeglinka, i, lm. **i] 1.** p. **Jeglina. 2.** *latorośle świerku drobno porąbane do potrząsania podłóg.*

[Jeglja, i, lm. **e] 1.** i †p. **Jodła. 2.** p. **Świerk.**

1. [Jegła, y, lm. **y] 1.** p. **Jodła. 2.** p. **Świerk.**

2. [Jegła, y, lm. **y]** p. **Igła.**

†Jegojski *jego, do niego należący:* Przeciw Chrystusowi wybiegł lew, okrutny nieprzyjaciel zbawienia ludzkiego, chcąc go pożreć, ale nie J. to kęs był. Brk. <Z Jego>

[Jegomoś, ści, lm. **ście]** p. **Jegomość.**

[Jegomościczek, czka, lm. **czki]** p. **Jegomość.**

[Jegomościk, a, lm. **i]** p. **Jegomość.**

Jegomościn, Jegomościny przym. od **Jegomość,** *należący do jegomości:* Plon niesiemy, plon w J. dom. Pśń. Komisarz dobra jegomościne objeżdżać

powinien. Kras. Oto mi mądra jegomościna głowa. Chodź.

[**Jegomościnek, nka,** lm. **nki**] p. **Jegomość.**

Jegomościny p. **Jegomościn.**

Jegomościulek, lka, lm. **lkowie** p. **Jegomość:** Niech ś. ta J. nie frasują o głupiego! Kon.

Jegomościunio, a, lm. **owie** m. p. **Jegomość.**

Jegomość, i, a. a, lm. **ichmość** a. **jegomoście** (Sienk.), **ów, Imć, Imci,** [**Jegomoś, Jegómoś,** 3 pp. **jegomościoju,** 4 pp. **jegomości,** 6 pp. **jegomościem,** 7 pp. **jegomościu,** lm. 1 pp. **jegomości,** 4 pp. **jegomości a. ichomości**] **1.** *pan swej woli, niepodległy, sobie pan; człowiek wolny, pan:* Na strasznym sądzie nie wiem, mocny Panie, czyli J. przed poddanym wstanie. Bratk. Patrzcie, co za J.! **2.** *człowiek przyzwoitej powierzchowności, pan; facet:* Jakiś J. przychodził pytać ś. o ciebie. Co to za J.? **3.** używa ś. z wyrazami *pan, ksiądz, król;* mówiąc z większym uszanowaniem, szczeg. w drugiej osobie, dodaje ś. wyraz *dobrodziej:* J. pan Pułaski. J. pan cześnik. J. ksiądz biskup. Wojewoda spodziewa ś. dziś samego króla jegomości. Pierwszy wiwat za zdrowie króla jegomości. Mick. J. król wstaje od stołu. Słow. Książę J. L. Chan J. Sienk. Cesarz J. Mick. Bóg zapłać jegomościu dobrodziejowi, żeś do mnie zawitał. Chodź. Czy J. dobrodziej tak każe? Żart.: Wilk zdybie przypadkiem brysia jegomości. Mick. **4.** *sposób tytułowania:* Oto mamy w domu gościa; nim ja powrócę, bawcie jegomościa. Mick. Mówi mu: mój J., i za czapkę chwyta. Fred. A. Co też J. powiada? Przyskoczył stary Grześ: „Co jegomości?" Słow. Dziewczyna rzekła: Tędy droga jegomości. Mick. Niechaj się Jegomość policy, co winien. Słow. **5.** *ksiądz, szczeg. pleban:* J. pojechał do chorego. Pasł najpierw gęsi jeszcze za życia księdza kanonika Rzepki, który go sierotą przygarnął, potym świnie, potym krowy, potym wszystko razem, już za jegomości. Kon. Ojcze Robaku, ciszej rzekł do Bernardyna, może też co o naszym wojsku wie J.? Mick. **6.** *pan domu, gospodarz u ludzi średniego stanu; małżonek, mąż; ojciec:* J. pieścił, jejmość pasła, przywykł (wilczek chowany) do sera i masła. Kras. Mnie ś. zdało, służąca mówi, że mój J. wchodzi. L. (rub. *mój stary).* J. nadto dobry, jejmość zbyt rozjadła, a kiedy jejmość dobra, J. jak jędza. Kras. Nieboszczyk J. nie żałował na naszą edukację, a opiekun wcale nas zaniedbuje. L. (Synowiec mówi do stryja:) Dobroć jegomości dziwi mnie. Mick. W niedostatku jegomości, dobry i pan podstarości. Prz. Pan Tadeusz, choć młodzik, ale prawem gościa wysoko siadł przy damach, obok jegomościa. Mick. Poszedłbyś, psie, do nogi! Jak J. wstanie, da ci ś. śniadanie. Mick. Zdr. **Jegomościulek, Imościulek, Jegomościunio,** [**Jegomościk, Jegomościczek, Jegomościnek**]. <Skrócenie z Jego Miłość>

[**Jegómoś, ści,** lm. **ści**] p. **Jegomość.**

Jehenna, y, blm. = **Giehenna.**

Jehowa, y, blm. poet. *uroczysta nazwa Boga* (u Hebrajczyków): Boże mych przodków, o wielki Jehowo! puść mię w pokoju! niech starzec już skona, kiedy żyć będzie na świetność herbową mojego domu latorośl zielona. Syrok. Jemu mówił J. tajemnicę stworzenia. Słow. <Hb. Jahweh>

Jehowiczny, Jehowin przym. od **Jehowa,** *boski, boży:* Po tym zapytaniu, pieśń jehowicznym wzbierając natchnieniem... Krasiń. Przen.: Podniósł krzyk wielki, straszny, J. Uj.

•**Jehowin** p. **Jehowiczny:** Rzekł Mojżesz: Kto J., do mnie! Bud.

[**Jejce, a,** lm. **a**] = **Jaje:** Na św. Macieja zniesie gęś pierwsze jejca. Prz.

[**Jeje!**] p. **Je!**

[**Jejku!, O jejku!**] p. **Je!**

Jejmościanka, i, lm. **i, Imościanka** żart. *pani, panna:* Suplikuję jegomościów i jejmościanek. Fred. A. Pod koniec, kiedy damy (w warcabach) tłumnie wjadą w szranki, bardzo trudno przychodzi ścigać jejmościanki. Mick. <p. Jegomość>

Jejmościn, Jejmościny przym. od **Jejmość; Imościn, Imościny** *do jejmości należący.*

Jejmościny p. **Jejmościn.**

Jejmościunia, i, lm. **e** p. **Jejmość.** Fred. A.

Jejmość, i, lm. **e** a. **ichmość** forma ż. od **Jegomość; Imość, Imci, Imć:** Przedstawiam J. pani i ichmościom jako opiekunom moją pokorną prośbę. Sienk. Dziękuję J. pannie. Pierwszy wiwat za zdrowie króla jegomości, potym prymasa, potym królowej jejmości. Mick. Kilka słówek piszę na wachlarzu jejmości o prezencji własnej. Słow. Zdr. **Jejmościunia.** <Skrócenie z Jej Miłość>

[**Jejn!**] p. **Je!**

[**Jejś**] p. **Jeść.**

[**Jejść, je, jadł**] p. **Jeść.**

[**Jeju!**] **1.** A jeju jeju!, **Ajejku, jejku!** = *okrzyki biadające.* **2.** = **Je!** <Zam. A Jezu!>

1. †Jek, a, lm. **i** *gach.* <Nm. Geck>

2. †Jek p. **I. Jak.**

[**Jeka, i,** lm. **i**] p. **Jaka.**

†**Jeki** *jaki.*

†**Jeko** przys. od **Jeki,** p. **I. Jak.**

[**Jekurat**] p. **Akurat.**

[**Jel, i,** lm. **e**] p. **Jodła.**

×**Jelątko, a,** lm. **a** p. **Jeleniątko:** Śnieżna łani na kwiecistej błoni muska piękne J. Kniaź.

Jelca, lec, blp., **Jedlca** a. ×(lp.) **Jelec** *obłąk na rękojeści szpady, szabli, puginału, część rękojeści szabli do ochrony ręki służąca:* Utopił w brzuchu sztylet krzywy po J. Bardz. J., to wszystko, co do obrony ręki należy przy rękojeści korda, szpady, szabli etc., krzyż, kratka, blacha a. obłąk. Kn. Pieszczą ś. z bogatemi jelcami u szabel. Krasiń. <Czes. jílce, ze Śr. Grn. hëlza>

[**Jelczak, a,** lm. **i**] p. **Jelec.**

†**Jele,** †**Jelo** przys. *wiele, ile.* Pat. <J + Le>

Jelec, lca, lm. **lce,** [**Jedlec, Jelczak, Jalec, Kleń, Klin, Klinczuk, Klonek, Paruch, Szwyja**] zool. (squalius vulgaris) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, karpiowata.* Gatunek: J. grubonosy. <Nm. Else, z Łć. alausa, alosa>

×**Jelec, lca,** lm. **lce** p. **Jelca:** Od jelca klinga odpadła. Ml. U szabli polskiej J. zwykle krzyżowy. Glog. Jelce u szabel czarnych były z pałąkiem graniastym. Glog.

†**Jelekole** przys. *ilekolwiek:* J. kto wiesieli ś. a kocha w marnej fale, tele teże i smąca ś. i sroma prze ganienie. Kazanie na dzień Wszech Świętych. <Jele + Kole>

†**Jelekroć** przys. *ilekolwiek:* J. na wojeńską wyprawę będzie postąpienie... Św. z Woc. <Jele + Kroć>

[**Jelemożny**] p. **Wielmożny.**

†**Jelenek, nka,** lm. **nki,** [**Jelenek**] p. **Jeleniątko:** Podobny jest miły mój sarnie abo jelenkowi. Bud.

Jeleni 1. a. [**Jeleniowy, Jelonowy, Leleni, Leliniowy, Wieleniowy**] przym. od **Jeleń**: Jelenie rogi, jelenie nogi. Groźniejsze jest wojsko jeleni przy lwie hetmanie, niż wojsko lwów przy hetmanie jelenim. Kosz. (*= lękliwym, jak jeleń*). **2.** [J. skok] p. **Skok.** [Gałki jelenie] p. **Gałka. 3.** bot. = a) ×J. grzyb a. × Jelenie jajka p. **Jeleniak.** b) [J. język a. szczaw] p. **Stonogowiec.** c) J. korzeń p. **Gorysz.** d) J. ogon: α) p. **Trzebucha;** β) p. **Kłobuczka.** e) J. róg p. **Sumak.** f) J. trank p. **Sierpik. 4.** cukier.: Jelenie ozory p. **Ozór.**

Jeleniak, a, lm. **i** bot. (elaphomyces) *roś. z gromady grzybów, z rodziny truflowatych.* Gatunek: J. ziarnkowaty (e. granulatus), a. Jelenica, daw. Jelenim grzybem a. Jeleniemi jajkami zwany.

Jeleniarz, a, lm. **e,** × **Jeleniołowiec** *myśliwy, polujący na jelenie:* Łowiec-J. Ml.

Jeleniątko, a, lm. **a, Jelenię, Jelonek,** † **Jelenek,** [**Jelenek**], † **Jelunek,** × **Jelątko** *młody jeleń,* in. myśl. ciołek.

Jelenica, y, lm. **e 1.** p. **Łania. 2.** × *skóra jelenia a. łania.* **3.** bot. p. **Jeleniak.**

Jeleniec, ńca, lm. **ńce 1.** [J.] *siedziba jeleni:* Kasieńka stanęła naprzeciw jeleńca. **2.** bot. p. **Gorysz.**

Jelenię, ęcia, lm. **ęta** p. **Jeleniątko.**

Jelenina, y, blm. *mięso jelenie.*

Jelenio-gniady *maść konia.* <Jeleni + Gniady>

× **Jeleniołowiec, wca,** lm. **wcy** p. **Jeleniarz.** <Jeleń + Łowiec>

Jelenionogi *nóg jelenich, szybki jak jeleń:* Towarzysz pola, koń J. Mick. <Jeleni + Noga>

Jeleniowa, ej, lm. **e** żart. *żona jelenia, łania, jelenica:* Przy jeleniu stoi łania, śliczna pani J. Chęć.

[**Jeleniowy**] p. **Jeleni.**

Jeleń, a, lm. **e,** [**Jeliń, Leleń, Leliń, Wieleń, Wileń**], myśl. **Byk, Rogal, Rogacz, Płowa zwierzyna** zool. (cervus elaphus) *zwierzę ssące racicowe, pełnorogie:* Skowronek jada muszki, J. wodę pije. Syrok. Z wielkiego łowczego wielkim pozwoleniem zwierz uszczuty zda mu ś. być psem, nie jeleniem. Mick. † J. zamorski = *renifer.* Ja tego jak J. źrzódła pragnę. L. (*= jak kania dżdżu*). Myśl.: Samica J. = *jelenica, łania, łani;* stary J., rogacz = *dobry J.;* młody J. = *pośledni J.;* J. po zrzuceniu rogów = *gomuła;* J. z włochatemi wieńcami = *scypułczak;* J. tłusty = *J. kraśny.* Według liczby końców na rogach myśliwi nazywają jelenia *podciołkiem a. szpicakiem* (z rogami bez odnóg), *widłakiem a. widełkiem, szóstakiem, ósmakiem, dziesiątakiem, dwunastakiem, czternastakiem, szesnastakiem, ośmnastakiem, dwudziestakiem.* Przen.: Lepsze wojsko jeleniów pode lwem hetmanem, niż wojsko lwów pod jeleniem. Prz. Z muchy jelenia robi. Prz. (*= słonia*). Pan mąż wyszedł na jelenia. Schob. (*= rogala*). Noszę rogi! Z jelenia chcesz mię zmienić w kasztelana! Słow. <JELEN>

[**Jelgi**] p. **Wielki.**

[**Jeli**] p. **Jeżeli.**

† **Jeliko** przys. *ile.* <J>

[**Jeliń, a,** lm. **e**] p. **Jeleń.**

× **Jelisty** p. **Iłowaty:** Niejelisty srebrny zdrój prześlicznej wody. Żebr.

[**Jelitki, ów,** blp.] *wnętrzności.*

Jelitko, a, lm. **a** p. **Jelito.** Mącz.

Jelitny p. **Jelitowy.** Lek.: † Kłócie jelitne = *kolka.*

Jelito, a, lm. **a,** [**Lelito**] **1.** anat. = a) (intestinum) *przewód błoniasty od żołądka do otworu stolcowego sięgający,* kiszka. J. biodrowe, kręte, × kiszka biodrowa, † cienka, najdłuższa, kręta, krzywa (i. ileum). J. cienkie a. † kiełbaśnica (i. tenue). J. czcze, kiszka czcza, × łaknąca, pusta, próżna, † wietrzna (i. jejunum). † J. dwunastocalowe p. **Dwunastnica.** J. grube, miąższe p. **Kiszka** i **Okrężnica.** × J. kątne p. **Kątnica.** × J. odchodowe, proste, stolcowe, wychodowe, zadkowe p. **Odbytnica.** b) × w lm. (intestina) = *trzewa brzuszne:* Ten ścięty rym nieraz kąsa was aż do jelitów. Słow. Jezuity psie jelity, a Pijary psie wiary. Prz. Przen.: Kufer czczony dla złotych jelit. Zabł. (*= zawartości*). **2.** [J.] *kiełbasa, kiszka:* Śmieje ś., jak Filip na J. Prz. **3.** bot.: † Kurze J., p. **Kurzyślep.** Zdr. **Jelitko.** <JELIT>

Jelitowy, Jelitny przym. od **Jelito,** *kiszkowy, trzewowy* (intestinalis). Anat.: Gruczoły jelitowe p. **Gruczoł.** Kosmki jelitowe (villi intestinales). Szew J. (enteroraphe). Lek.: Durzyca jelitowa p. **Durzyca.** Krwiotok J. (enterorrhagia). Przepuklina jelitowa a. jelitna (enterocele). Zool.: Gzik J. p. **Gzik.**

† **Jelko** przys. *ile:* Jelko—telko = *ile—tyle.* <J>

† **Jelkokoli** przys. *ilekolwiek.* Brk. <Jelko + Kol(i)>

† **Jelkoż wiele** *jak wiele.* Glosy w. XV. <Jelko + Ż(e) + Wiele>

[**Jelniaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Jelniak.**

[**Jelniak, a,** lm. **i**] p. **Jelnik.** Zdr. [**Jelniaczek**].

[**Jelniczka, i,** lm. **i**] p. **Jegielnica.**

[**Jelnik, a,** lm. **i**] p. **Jedlina:** Czesze gęstwią leśnik śmiały przez jelniki i zawały. Pol. Gęsto podszyte jelniki i szyszkowe bory. Pol. Dwuch waszeciów skręciło ś. nagle na lewo i zniknęło między jelnikiem. Kaczk. <Zam. Jedlnik, p. Jodła>

† **Jelo** p. **Jele.** Ort.

[**Jeloch, a,** lm. **y**] *nazwa wołu.* <JELEN>

Jelonek, nka, lm. **nki 1.** p. **Jeleniątko:** Łani zabitego gdy widzi jelonka, matka biedna przybiega i łzami go rosi. Słow. **2.** *skóra jelonkowa.* **3.** [J.] = a) *robak:* Jeżeli rana kilkanaście lat trwa, może ś. w niej wyląc robak „jelonek," który zagojenia nigdy nie dopuści. b) *wół z mrozowata czerwony.* **4.** bot. = a) *grzyb,* in. bedłka ostra (agaricus acris). b) J. dziki p. **Mleczaj. 5.** a. **Suchaczek, Ogniczek** zool. (lucanus cervus) *chrząszcz pięciočłonkowy, wachlarzowy.* <p. Jeleń>

Jelonkowy przym. od **Jelonek:** Skóra jelonkowa = *jelenica, zamsz.* Arkiebuzjery w kamizelkach i spodniach jelonkowych.

[**Jelonowy**] p. **Jeleni:** Rogi jelonowe.

† **Jelunek, nka,** lm. **nki** p. **Jeleniątko:** Młody J. ojca pytał ś. raz swego. Błaż.

[**Jeł, u,** lm. **y**] p. **Ił.**

† **Jełacie** = **Jałacie:** Ach J.!

Jełczan, a a. **u,** lm. **y** bot. (licania) *roś. z rodziny różowatych.* <?>

Jełczeć, eje, ał 1. (o tłuszczach) *ulegać powolnemu rozkładowi pod wpływem właściwego fermentu, przy którym wydzielają ś. kwasy tłuszczowe i przeto tłuszcz nabiera przykrego zapachu:* Wiesz, że i rzepa parcieje i słonina jełczeje ze starości. Sienk. Masło jełczeje. **2.** (o olejkach eterycznych) *rozkładać ś. na powietrzu pod wpływem tlenu, zamieniając ś. na żywicę, wietrzeć.* <JEŁ(K)>

Jełczenie, a, blm., czynność cz. **Jełczeć.**

[**Jełki, łłki**] (o tłustościach) *uległy jełczeniu, psuciu, zgorzkniały, zjełczały;* (o smaku) *właściwy tłustości, która zjełczała, gorzki:* Masło jełkie, śmierdzące. Piet. Oliwa jełka. Wal. <JEŁ(K)>

[**Jełkość, i,** blm.] rz. od **Jełki**: W tej słoninie już czuć J. Wal.

†**Jełmużna, y,** lm. **y** p. **Jałmużna**: Brał od nich jełmużny. Leg. o św. Al.

Jełop, a, lm. **y** p. **Jałop.**

Jełopa, y, lm. **y** m. p. **Jałop.**

Jełowizna, y, lm. **y** p. **Iłowatość**: Rękami i nogami jezioro mieszają, jełowizny ruszając ode dna samego. Żebr. *(= ziemię iłowatą).*

[**Jembier, u,** blm.] p. **Imbier.**

[**Jem cem!**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

[**Jemiel, a,** lm. **e**] bot. p. **Jemioła**: J. na jedlinie, na dębie kępiasto a. krzakiem rośnie. Troc.

×**Jemieli** p. **Jemiołowy**: Jemiele jagody. Mur.

Jemielnica, y, lm. **e 1.** †p. **Giemielnica. 2.** [**Jemielnice, Jemiołki, Imielnice, Imiołki**] *ospa* (variola). <JEMIOŁ>

[**Jemiełucha, y,** lm. **y**] p. **Jemioła.**

Jemiełucha, y, lm. **y** p. **Paszkot**: Wyleciało z niego (z pasztetu) wielkie mnóstwo żywych kuropatw, jemiełuch. Słow. Zdr. **Jemiełuszka.**

Jemiełuszka, i, lm. **i** p. **Jemiełucha**: Oj! nakarmiła ś. gorzką kaliną, jak J. Słow.

[**Jemięłucha, y,** lm. **y**] p. **Paszkot.**

Jemiolza, y, lm. **y** bot. p. **Topola.** <?>

Jemioła, y, lm. **y,** ×**Jemioło,** [**Jemiel, Jemielucha, Anieluch, Anielucha**] bot. (viscum) *roś. z rodziny gązewnikowatych.* Gatunek: J. z w y c z a j n a a. p o s p o l i t a (v. album). Zima... smutno zielone jemioły różami świegocących osypuje gilów. Słow. Jemiołę oberwać na dębie. Mick. Zdr. **Jemiołka.** <JEMIOŁ>

Jemiołka, i, lm. **i** p. **Jemioła.**

[**Jemiołki, ów,** blp.] p. **Jemielnica.**

×**Jemioło, a,** lm. **a** p. **Jemioła**: J. rośnie na drzewie dębowym; dębowe J. jest najlepsze. Spicz.

Jemiołowy, ×**Jemieli** przym. od **Jemioła.**

†**Jemiołuch, a,** lm. **y** p. **Paszkot.**

Jemiołucha, y, lm. **y** zool. p. **Paszkot.** Zdr. [**Jemiołuszka**].

Jemiołuszka, i, lm. **i 1.** a. †**Jedwabny ogon,** [**Jedwabniczka, Jedwabnik**], myśl. **Czubak** zool. (bombycilla garrula) *ptak wróblowaty zębodzioby.* **2.** [**J.**] p. **Jemiołucha.** <JEMIOŁ>

Jemiołuszkowaty zool. **w** lm. (bombycillinae) *rodzina ptaszków wróblowatych.*

[**Jemnie, Jemno**] przys. od **Jemny.**

[**Jemno**] p. **Jemnie.**

[**Jemność, i,** blm.] rz. od **Jemny.**

[**Jemny, Jamny**] *dobry, łagodny, przyjemny, łaskawy, miłościwy, dobrotliwy, pobłażający.* <JM>

[**Jemszczyk, a,** lm. **i**] p. **Jamszczyk.**

1. †**Jen,** †**Jenże,** †**Jenż,** †**Jenci,** †**Jiż,** †**Jiże,** lm. †**Jiżto,** †**Jiżtoć** *który.* Ps. flor. Jedno tego Bóg wysłuchawa, J. jest sługa boży, a czyni jego wolą. Op. Rycerzyk, J. dopiero co Danusi ślubował. Sienk. Lepszy opat od pustelnika, J. to więcej zbójem, niż zakonnikiem patrzył. Sienk. <J>

2. †**Jen, jena, jeno** *jeden, pewien:* A gdyż jenego czasu Hela podpił sobie w Tersa, padł nań Zamry. B. Sz. <JED>

3. †**Jen** i [**Jen**] p. **Jeno**: Mój Maciek bardzo łebski, J. u niego rozum kiepski. Pijcie chłopcy, płacić nie będziecie, J. mie do dziewcyny mojej przewieziecie. U niej wszystko w ład idzie, co J. kolwiek czyni. Gawiń. Wielką boleść w sercu miała, J. roztropną ś. rządziła. Pśń. kość. (Pieśń o drogach Pana Jezusowych czasu męki Jego niewinnej). <p. Jeno>

[**Jenacy**] p. **Inaczej.**

†**Jenaczej,** [**Jenaczej**] = **Inaczej.**

[**Jenakszy**] p. **Inakszy.**

[**Jenástny**] p. **Jedenasty.**

†**Jenąż** przys. *aliści, wtym, naraz, nagle.* B. Sz. <JED + Że>

†**Jenci** p. **1. Jen**: Weźrzy na oblicze Pomazańca Twego, J. dziś przez nas nieczystemi ślinami uplwan. Op.

[**Jencie!**] p. **Je!**: J., co to chłopa!

[**Jendor, a,** lm. **y**] p. **Indyk.** Zdr. [**Jendorek**].

[**Jendorek, rka,** lm. **rki**] p. **Jendor.**

[**Jenducha, y,** lm. **y**] p. **Jendyka.**

[**Jendwient, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Jendyczka, i,** lm. **i**] p. **Indyczka.**

[**Jendyk, a,** lm. **i**] **1.** p. **Indyk. 2.** [**J. dziki**] *głuszec.*

[**Jendyka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Indyczka. 2.** a. [**Jenducha**] *roś. aksamitka* (tagetes patula).

[**Jendzij**] przys. p. **Indzie.**

[**Jene**] p. **Jeno.**

Jenealog, a, lm. **owie** = **Gienealog.**

Jenealogicznie przys. od **Jenealogiczny.**

Jenealogiczny = **Gienealogiczny.**

Jenealogja, i, lm. **e** = **Gienealogja.**

Jener- p. **Giener-**: Cóż to za krymski jenerał? Słow. Jenerał podolskich ziem. Mick. Ten wyrok marszałkowski pan pisarz umieści w aktach jeneralności. Mick.

Jenerałlekarz, a, lm. **e** *lekarz główny, naczelny:* Karol Kaczkowski był jenerałlekarzem armji polskiej w powstaniu 1831 r. <Gienerał + Lekarz>

×**Jeniczer, a,** lm. **owie** p. **Janczar**: Z dzieci naszych mają już jeniczerów tylu, co gwiazd na niebie. Jeż. Infanterją turecką jeniczery, janiczarami, t. j. nowym żołnierzem zowią. Mik. <p. Janczar>

×**Jeniczerski** p. **Janczarski**: Boża pomoc najwięcej ś. przyczyniła do uchronienia go jeniczerskich szeregów. Jeż.

†**Jenie, a,** lm. **a** p. **Jedzenie.** B. Sz. <JAD>

Jeniec, ńca, lm. **ńcy** a. **ńce,** †**Jęniec,** †**Jęciec,** †**Jętca,** †**Jęty,** †**Jęt,** ×**Pojmaniec** *człowiek wzięty do niewoli na wojnie:* Zapalić ognie na pobojowisku i tu mi wzięte przyprowadzić jeńce. Słow. Wymiana jeńców. Podaruj mnie swą uwagą, a tego jeńca wolnością. Słow. Twoim jeńcem jestem cały. Słow. Sami jeńce go widząc w niedoli i w cierpieniu, gotowi lada dzień bunt mi podnieść. Słow. Przen.: J. Kupidyna = *człowiek zakochany:* Bohater nasz był jeńcem Kupidyna. Jeż. Sęp usłyszał ich groźbę i ślepo uwierzył, że beduina weźmie na pustyni jeńcem. Mick.

[**Jeniuchno**] *tylko co, dopierutko.*

×**Jenjal-** p. **Gienjal-.**

×**Jenjusz, a,** lm. **e** p. **Gienjusz**: Oda do jenjusza Kniaźnina.

×**Jenjusz-** p. **Gienjusz-.**

×**Jenjuszek, szka,** lm. **szki** p. **Gienjuszek**: Ledwie, że ś. z infimy, a nawet z pieluszek jakiś tam romantyczny wyrwie J., jużci ś. do nieszczęść powołanym sądzi. Moraw.

†**Jenka, i,** lm. **i** forma ż. od **Jeniec,** *branka.*

[**Jenki!**] p. **Je!**

†**Jenkole** *którykolwiek:* J. ma wierną wiarę. Kazanie na dzień Wszech Świętych. <Jen + Kole>

[Jenku!] p. Je!: J., ju po nas!
[Jenny] p. Inny.
Jeno, †Jedno, †Jen, [Jen, Jene, Jenó, Jeny, Jenok, Jenoć, Jęno, Jano, Jan, Jąno, Jedno, Jino, Ano, Eno, Ino, Inok, Inno, No, Ono] I. *tylko, jedynie:* Nie zabiła jej, J. ukrywała czas jakiś. Żal mi J. tej łąki, gdzie fijołki i dzwonki. Len. Oj, to nie była anielska skrzypka, J. wieść dobra, co leci szybka. Len. W jego całej działalności pisarskiej widział J. mechaniczną a nudną robotę. Chm. Na obiedzie u wezyra zwyczajnie nie bywa, J. dwanaście mis. Kłok. By tam J. nie był. Troc. [Wszystkim ludziom podziękuję, J. mojéj miłéj nie. Kogo spytasz, to każdy J. poźry na pisanie. Ignac wlàz na górę, J. Wojtek nie wiada gdzie ś. podziáł. Tak mówisz? — A J.! Nie J. sie trza modlić, ale i có robić. Nie został ś., J. ogon. W piwnicy nie była, jéno jedna baba]. 2. †i [J.] *jak tylko, gdy, skoro tylko:* J. przyjdzie święty Michał, owczarskie gody. Wstała J. dzień. Pamiętàjcie, juchy chłopy, J. nie bedziecie pańskiégo robić, to bedziémy wás ze skóry łupać. 3. †*dopiero co, tylko co:* J. przyszedł, J. wstał, jenośmy powrócili. Troc. Jenom przyszedł, aż. Troc. J. go nie widać. Troc. 4. †*właśnie:* J. śpi, J. je. Troc. 5. [J.] enklitycznie w złożeniu z rozkaźnikami = *-no:* Pomózciejno! Idźjeno. 6. [J.] *w okrzykach:* Hejże J.! 7. [Iże jeno, Jeno jeno, Jenoś] *omal, o mało, ledwie, zaledwie:* Jeno jeno pan mu nie odebrał prepinacyi. Jéno jéno chodzi. Konicki jenoś mi dziewcyny w polu nie zabiły. J. patrzyć a. J. co nie widać (= *tylko co*). 8. [J. nie?] = *alboż nie?* <Zmieszano JED z IN>
[Jenoć] p. Jeno: Już masz tłomok spakowany, J. go wziąść na ramienie.
[Jeno jeno] p. Jeno.
[Jenok] p. Jeno.
†Jenokole, a, lm. a p. Jednokółka.
†Jenorożec, żca, lm. żce p. Jednorożec. B. Sz.
[Jenoś] p. Jeno.
[Jenó] p. Jeno.
[Jenszy] p. Inny.
[Jenteligient, a, lm. ci] p. Inteligient: I gdyby choć o coś ważnego procesowały ś. te jenteligienty! Rog.
[Jenteligientnik, a, lm. i] p. Inteligient.
[Jenteres, u, lm. y] p. Interes.
1. [Jeny!] p. Je!: O J., J.!
2. [Jeny] I. p. Jeno: Nie ma nic więcej, J. tych dziesięć palców. Pięknie tańcuje, J. ś. szpatnie obracá. 2. *wciąż, ciągle:* Już tak dáwno umrzéła, a J. mi ji żál.
†Jenylki p. Jednylki: Kliny dwa z jenylkiemi kątami. Grz.
†Jenż p. I. Jen: I rzekł słuchacz powieści bożych, J. widzenie Wszechmocnego widzi. Bud. <Jen + Ż(e)>
†Jenże, Jaże, jeże p. I. Jen: Urodził ś. dla nas Syn Boży, J. trudy cierpiał bezmierne. Biel. M.
†Jeńctwo, a, blm. p. Jeństwo: Opowiadał Mesjasz wybawienie z jeńctwa. Białob.
[Jeńcy] p. Jecy.
†Jeńczy p. Jeński. <JM>
×Jeński, †Jeńczy przym. od Jeniec; †Jęcki *niewolniczy:* Jeńskiemi pętami skrępowany. Kniaź.
×Jeństwo, a, blm., †Jeńctwo, †Jęctwo, †Jęćstwo, †Jęstwo, †Imańatwo I. *niewolnictwo, niewola:* Uwolnić z jeństwa. Uprowadzić w J. 2. *jeńcy.* <JM>

Jeo- p. Gieo-.
Jepur, a, lm. y myśl. p. Zając. <Zapewne z Łć. lepus, 2 pp. leporis = zając>
Jer, a, lm. y I. a. Ir, myśl. Jurek, [Jurzyczek, Bukówka] zool. (fringilla montifringilla) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków.* 2. myśl. *grabołusk zwyczajny* (coccotraustes vulgaris, loxia coccotraustes). <Por. Czes. jiřice, może Dżwn.>
[Jerałasz, a, blm., Jerylasz] = Gierlasz.
Jeranja, i, lm. e bot. = Gieranja.
Jeranjum nieod. bot. = Gieranjum.
†Jerarchja, i, lm. e *hjerarchja.* Post. pr.
†Jercha, y, lm. y, [Jercha] p. Ircha.
[Jerchować, uje, ował] p. Irchować.
[Jerchowanie, a, blm.] czynność cz. Jerchować, *irchowanie.*
†Jerchowy p. Irchowy.
†Jerczak, a, lm. i = Jarczak: Strzemiona stolcowe do jerczaka. Cennik z r. 1565.
[Jerdyk tobie] *przekleństwo:* J. tobie, Wojtek, djabłóweś ty oprál a. J. tobie, stary dziadu, zjés ty ozpálonom skałe. <Węg. ördök = djabeł>
[Jerdykać, a, ał] *mówić w złości: „Jerdyk tobie!"*
[Jerdykanie, a, blm.] czynność cz. Jerdykać.
[Jere!] p. Je!: Lajzer krzyknąn: J.!
Jerej, a, lm. e *duchowny w kościele wschodnim.* <Ros. ierèj, z Gr. hiereús = kapłan>
Jerejski przym. od Jerej: Odzienie jerejskie. Smotr.
Jerejstwo, a, blm. *kapłaństwo w kościele wschodnim:* Poświęcenie na J. Smotr.
Jeremjada, y, lm. y *żal, skarga, biadanie, wyrzekanie, lament, lamentacja; śpiew żałosny:* Kiedyż tam skończysz swoje jeremjady! <Od imienia Jeremjasz>
[Jer jer!] *naśladowanie głosu żab:* (Żaby mówią) płaczmy teraz: jer jer jer jer jer! <Dżwn.>
[Jerk, a, lm. i, Jerkowiec, Jerkowicze] bot. I. *roślina żarnowiec* (sarothamnus). 2. *roś. janowiec.* <?>
[Jerkowicze, a, lm. a] p. Jerk.
[Jerkowiec, wca, lm. wce] bot. I. p. Janowiec. 2. p. Jerk. <Nm. [jerkenkraut]>
[Jerkowy] przym. od Jerk.
[Jerlik, a, lm. i] p. [Jarłyk].
[Jerłyk, a, lm. i] p. [Jarłyk]; *dyplom, gramota, dawane książętom rosyjskim przez carów a. hanów hordyńskich.*
×Jermak, a, lm. i p. Giermak.
×Jermiak, a, lm. i p. Giermak.
Jerozolimka, i, lm. i ogr. *gatunek śliwki, renglода.* <Od nazwy miasta Jerozolima>
Jerozolimski: Szlachta jerozolimska, żart. = *Żydzi:* A to wy, widzę, nie jesteście polską, ale jerozolimską szlachtą. Przybor.
[Jersz, a, lm. e] p. Bobyr. <Ros. eršъ>
†Jerszany p. Irchowy.
[Jerum!, O jerum!, Gierum] w. *rety!, olaboga!* (p. Je!): Dawaj świeże okładanie, o J.! a czy mnie Bóg ciężko skarał! Wilk. <Nm. Jerum! = o Jezu!>
Jerychoński bot.: Róża jerychońska I. p. Wiciokrzew. 2. p. Wiernica. 3. p. Zmartwychwstanka. <Od nazwy miasta Jerycho>
[Jerylasz, a, blm., Jerałasz] = Gierlasz.
[Jerzak, a, lm. i, Odziemak] *najniższy rząd słomy w strzesze chałupy, stanowiący okap.* <?>

[Jerzelka, i, lm. i] *przetak(?):* Jajka jerzelkami mierzacie. <?>

[Jerzeń, a, lm. **e, Jerzyń, Irze]** *żarzące ś. węgle po przepaleniu ś. drzewa; iskry w górę lecące; lotny popiół.* <JAR>

[Jerzębina, y, blm.] p. **Jarzębina.**

[Jerzmianka, i, lm. **i]** bot. p. **Jarzmianka.** <?>

†Jerzmo, a, lm. **a, [Jerzmo]** p. **Jarzmo.**

[Jerzmować, uje, ował] p. **Bierzmować.**

[Jerzmowanie, a, lm. **a]** p. **Bierzmowanie.**

Jerzyk, a, lm. **i l.** a. **[Jurzyk], †Gierzyk, †Girzyk** zool. (cypselus murarius) *ptak wróblowaty rozciętodzioby.* **2.** w lm. (cypselidae) *rodzaj ptaków wróblowatych rozciętodziobów.* <p. Jer>

[Jerzyń, a, lm. **e]** p. **Jerzeń.**

Jesawuł, a, lm. **owie = Asawuła.**

[Jesi] p. **Jeżeli.**

†Jesien, a, lm. **y** p. **Jesion.** Tuch.

Jesieniec, ńca, lm. **ńce** bot. *dyptam biały* (dictamnus albus). <?>

Jesienina, y, lm. **y** p. **Jesionina.**

[Jesieniowisko, a, lm. **a]** *jesienny wygon bydła a. owiec na pastwisko; pochód z owcami z hal do wsi.*

†Jesieniowy przym. od **†Jesień,** *jesionowy.*

Jesiennie przys. od **Jesienny:** Zajaśniała — to niby radość, ale jakoś J., wymarzenie. Jeż.

Jesiennik, a, lm. **i l.** *†miesiąc wrzesień.* Mym. **2.** bot. (oporina) *roś. z rodziny złożonych.*

Jesienny przym. od **Jesień; [Jesioneczny]:** Powietrze jesienne. Sezon J. Palto jesienne. Jesienne porównanie dnia z nocą. Pod jesiennym Boreasza tchnieniem srebrzą ś. pola, letnim spalone płomieniem. Słow. Idę wśród ludzi, jak przez las J., kędy pod stopą zżółkłe liście kruszę. Słow. Przen.: Spokojność... wdziana na duszę pełną bolu i ze świata uciekającą na chmurach jesiennych. Słow. Przen.: *niemłody już:* Powinien był ugasić jesienne zapały do kobiety, która zbyt dobrze znaną była w obozach rosyjskich. T. K. <JESI(EN)>

Jesień, i a. **[a],** lm. **e** ż. a. [m.] *pora roku, oddzielająca lato od zimy.* J. astronomiczna = *czas od jesiennego porównania do przesilenia zimowego.* J. meteorologiczna = *miesiące wrzesień, październik i listopad.* Na J. Na jesieni (= *w czasie jesieni).* [Jesieniom] = *jesienią, w jesieni.* [Spodziewa ś. dobrego jesienia]. Przen.: J. życia = *wiek poprzedzający starość.* <JESI(EN)>

†Jesień, a, lm. **e l.** p. **Jesion.** Ocz., Mym. **2.** J. mały = *dyptam biały.* Syr.

× Jesietrzy p. **Jesiotrowy.**

× Jesietrzyna, y, blm. p. **Jesiotrzyna:** Jesietrzyny żywej funt gr. 3. Goł.

Jesion, u, lm. **y, Jasion, †Jasin, †Jasien, †Jesien, †Jesień, [Jasień, Jason]** bot. (fraxinus) *drzewo z rodziny oliwowatych.* Gatunek: J. pospolity (f. excelsior). Zdr. **Jesionek.** <p. Jasion>

[Jesioneczny] p. **Jesienny:** Wzion sie do siwu jesionecnygo.

Jesionek, nka, lm. **nki** bot. **l.** p. **Jesion. 2.** p. **Cedrak.**

× Jesioniec, ńca, lm. **ńce** *drzewce jesionowe u oszczepu:* Wzniósł peljoński J. ogromny syn Peleusza. Ml. Oszczep składał ś. u Homera z drzewca zwykle jesionowego (jesioniec), zakończonego spiżowym (żelaznym) grotem. Ml.

Jesionina, y, lm. **y, Jesienina, Jasienina l.** *drzewo jesionowe.* **2.** *las jesionowy.*

Jesionka, i, lm. **i l.** *palto jesienne męskie.* **2.** [J. a. **Jesonka]** *kokosz a. kurczę wylęgłe w jesieni.* **3.** bot. p. **Dyptam.**

Jesionki, nek, blp. bot. p. **Aster.**

Jesionowy przym. od **Jesion:** Drzewo jesionowe. Lasek J. Stół J.

[Jesiora, y, lm. **y]** a. w lm. **†Jesiory, ów** *ość, kość rybia.* <?>

†Jesiory, ów, blp. p. **Jesiora.** Troc.

Jesiotr, a, lm. **y l.** a. **†Jasiotr, [Jasoter, Jesoter, Niesiotr]** zool.: J. wschodni (acipenser Guldenstädti) i J. zachodni (acipenser sturio) *ryby kostołuskie, jesiotrowate.* **2.** [J.] p. **Flisak.** <JESIOTR, może ś. krewni ze Śr. Grnm. stur(j)o>

Jesiotrowate (lm.) zool. *rodzina ryb kostołuskich.*

× Jesiotrowina, y, blm. p. **Jesiotrzyna.**

Jesiotrowy, Jesiotrzy, × Jesietrzy przym. od **Jesiotr:** Mięso jesiotrowe (= *jesiotrzyna).* Ikra jesiotrowa.

Jesiotrznik, a, lm. **cy** *rybak, łowiący jesiotry:* Gdyby wziąć sturarii, sturiarii, byliby jesiotrznicy. Lel.

Jesiotrzy p. **Jesiotrowy.**

Jesiotrzyna, y, blm., **× Jesietrzyna, × Jesiotrowina** *mięso jesiotra, wyzina:* Od beczki jesiotrzyny po gr. 10. Vel.

[Jesle] p. **Jeżeli.**

†Jesny, [Jesny, Isny, Istny, Izny] *jedzący, pożerający, nie przebierający w jedzeniu, żarłoczny, jedzący łakomie, chętnie:* Wszystko J. czas trawi, choćby co w żelezie rznięto; to przecie potrwa, co na papier wlezie. Pot. Jesne lato. Pot. <JAD>

[Jesonka, i, lm. **i]** p. **Jesionka.**

[Jesoter, tra, lm. **try]** p. **Jesiotr.**

Jespan, a, lm. **owie, × Jeśpan** *jegomość pan, aspan, acan, asan, waćpan, waszmość:* Cóż ci to, mój Chorąży? kaszel, jak widzę, Jespana męczy? Wójc. Djabliku, to znaczy, że J. głupi, jak but. Słow. <Skrócenie z Jego Miłość Pan>

Jespani, i, lm. **e** forma ż. od **Jespan.**

Jespanna, y, lm. **y** *waćpanna, acanna, aspanna:* Gotów jestem w ogień skoczyć dla jespanny. Przybor.

× Jest, u, lm. **y** p. **Giest.** Troc.

l. [Jestek, tku, lm. **tki]** p. **Jedzenie:** Dali nama jéstku i pitku.

2. [Jestek, tka, lm. **tki]** p. **Styk.** <p. Styk>

†Jesteństwo, a, lm. **a** p. **Jestestwo:** J. abo substantia. Petr. <JES>

†Jestestwienny przym. od **Jestestwo,** *istotny:* Te własności nigdy jestestwienne, ale zawsze personalne nazywają ś. Smotr.

Jestestwo, a, lm. **a, †Jesteństwo, †Jestwo, †Jestność** fil. **l.** × *istnienie, istność, bytność, byt, bytowanie, egzystencja:* Duch św. ma od Syna bytność, a., jak starzy Słowacy przełożyli, J. Skar. Kto na śmiertelnym oglądał posłaniu piękne oblicze zaraz po skonaniu, nim dzień przeminął — pierwszy dzień nicestwa, ostatni trudów i bólów jestestwa... Mick. **2.** *to, co jest, co istnieje; rzecz oddzielna istniejąca a. osobnik bytujący, istota,* istność: Jestestwa a. istoty organiczne, nieorganiczne, żywe, martwe, nadprzyrodzone. Teorja jestestw organicznych. Śniad. Ścigajmyż te piękności i doświadczmyż sami, czy one jestestwami są, czy obłudami. Przyb. Podłe J. człowieka, kiedy głupstwem okrywa głębokie marzenia. Słow. Widząc cię jestestwem tak tłustym a durnym... Zag. <JES>

Jestli? = *czy jest?* <Jest + Li>

†Jestli p. **Jeżeli:** J. opuszczę je łaczniące, ustaną na drodze. Op. Oglądajcie, Żydowie, jestliście

kiedy widzieli człowieka temu podobnego? Op. J. jedno chcecie, wydam-ci go wam. Op. Mądrość nic nie pomoże, J. nie będziesz co miał we dworze. S. Par. <Jest + Li>

†**Jestność, i,** lm. **i** rz. od **I. Jestny,** p. **Jestestwo:** a) Dowody jawne od jestności Boga. Min. b) Arjusz jestestwo abo J. w bóstwie dzielił. Star. <JES>

I. †**Jestny** *który jest, jestestwo, byt mający, będący, istniejący, egzystujący, bytujący:* Płakać szczęśliwego — zazdrość; płakać niejestnego — szaleństwo. Oss. <JES>

2. †**Jestny** *dobry do jedzenia, dający ś. jeść.* Brk. <JAD>

Jestonka, i, lm. **i** *gatunek jabłka.* Zim. <Może zam. Jesionka>

†**Jestwo, a,** lm. **a** p. **Jestestwo:** J. mieszczaństwa dlatego jest uformowane, aby w narodzie handel, rzemiosła i kunszta kwitły. Zam. <JES>

× **Jestykul- = Giestykul-.**

[**Jesz**] p. **Jeszcze.**

†**Jeszcie** p. **Jeszcze.** Pśń.

Jeszcze, †**Jeszcie,** [**Jeszczek, Jeszczyk, Jesz, Esz, Eszcze, Hejsz**] przys. **I.** *dotąd, jak dotąd, dotychczas, aż do obecnej a. danej chwili;* przeć. *już:* Matka moja J. żyje. Tak długo już robi, a jeszcze nie skończył. J. ś. ten nie urodził, któryby wszystkim dogodził. Prz. J. przed sprawą, a już tryumfujesz, zboże nieżęte, ty wory gotujesz. Bratk. *(= nie mów: hop!, póki nie przeskoczysz).* Jeszcześ to nic, dopiero to początki. Kn. Jeszczeż tego do moich kłopotów nie dostawało. L. *(= dotąd tylko).* Przewidywał jakieś niebezpieczeństwo, którego ludzie nie mogli ś. J. domyślić. J. nad księgą leżę, J. marzę. Słow. J. ś. dowoli nagadać nie mogą. Mick. **2.** *dotąd nie, jeszcze nie:* A co? przyszedł? — J. L. Skończyłeś? — J. L. **3.** *już; wprzód, jeszcze wpierw, przedtym nawet:* Jakób J. w żywocie matki od Boga umiłowany. Skar. W dziecinnym J. sercu jego obywatelstwo wszczepiono. Karp. Poznałem go J. przed dziesięciu laty. Przedtym, niż huczały głosy gromów, J. niż ś. oświecały jasności łyskawic, tedym ja myślił. Leop. J. w kolebce wasza pieśń zdradziecka nakształt gadziny obwija pierś dziecka. Mick. **4.** *jeszcze dalej, w dalszym ciągu, wciąż, jeszcze więcej, znów, po raz drugi:* J. ś., J. ściskajta miluchno. Groch. Niech cię J. raz uściskam. Jeszczeż i teraz język rozwiązałeś? Słow. Bóg zapłać, daj J. Prz. *(= kto, wziąwszy, pilnie dziękuje, ten ś. znowu wziąć gotuje).* J. krew zagra w tobie po dawnemu. Słow. Na krzesło ś. rzucił, J. coś groził. Mick. Widzisz go! J. czego! (dom. *zażąda).* W psalmach często one słowa brzmią: „Rano o tobie rozmyślam;" i J.: „Uprzedziły oczy moje poranek," i J.: „Wspomnę od początku dziwy twoje" Skar. Potrzeba oświaty, oświaty i J. raz oświaty! Biegnie rota zbrojnych i wrzeszczy o dwa razy zabitym Dymitrze, że on zmartwychwstanie J. Krasiń. **5.** *ponad to, prócz tego; nadto jeszcze, do tego, nawet:* Co masz J. do roboty? Nieprzyjaciołom, idącym w odwroty, pobuduj most J. złoty. Jabł. J. łez więcej, J. westchnień trzeba, błagajmy J. miłosierne nieba. Hoł. J. i z tych (fraszek) chcesz mię złupić? Słow. Teraz mu z całej psiarni dwa charty zostały, i J. z tych jednemu chciano przeczyć chwały. Mick. Choryś? — I jak J.! Kras. Bogata? — I jak J.! Wyraz ten używany jest w znaczeniu przenośnym, i to J. rzadko. [Dostanies lepso (dziewczynę), jesce raz piękniejso. A jak nam nie stanie (jajek), przyjdziemy po jesce]. J. dziś to zrobię. Dzięki im J., że obrączek żelaznych na dłoń nie wkręcili. Krasiń. **6.** *z czasem:* Ja waści J. natrę uszu. Mick. **7.** *bardziej, więcej, w większym stopniu:* J. bogatszy od brata. Czasami padał, więc podnosił ś. i umykał J. śpieszniej. Dawniej było J. gorzej. Mick. **8.** *przynajmniej, chociaż:* O mnie J. jako tako ś. wyraził, ale o tobie ani wspomniał *(= bądźcobądź).* J. gdyby chciał ustąpić co do tego punktu, tobym ś. zgodził na resztę *(= niechby zresztą ustąpił...).* Charaktery oraz sceny (w Janie Bieleckim) najbardziej J. przypadały do naszego usposobienia. Chm. *(= ostatecznie).* **9.** *mniejsza o..., niechby tam, w ostatnim razie:* J. lato, jak lato, ale zima gorsza dla biedaków. To nic J. **10.** †*cóż dopiero:* Kościół gdy budował Zorobabel, w jednej ręce trzymali kielnią, w drugiej szablę; J. na wojnie z Turkiem było bez broni po trawę dla szkap jeździć! Birk. <JESZCZ>

!**Jeszczeby,** !**Jeszczeby też** *albo nie?, spodziewać ś., ma ś. rozumieć, albo inaczej?* <Ros. ešče-by>

[**Jeszczek**] p. **Jeszcze.**

†**Jeszczerzyca, y,** lm. **e** p. **Jaszczurka.**

†**Jeszczorka, i,** lm. **i** p. **Jaszczurka.**

[**Jeszczyk**] p. **Jeszcze.**

[**Jeszli**] p. **Jeżeli.**

†**Jeszutność, i,** blm. *marność, próżność:* Pwał jest w mnóstwo bogactw swoich i przemógł w jeszutności swojej. Ps. flor. < Czes. ješitnost'>

[**Jeś**] p. **Jeść.**

†**Jeście** = *jesteście.*

[**Jeście, a,** blm.] p. **Jedzenie:** Dobry do jeścia. <JAD>

Jeść, je, jadł, [**Jejść, Jejś, Jeś,** 3 os. lp. **jy, jezie,** 3 os. lm. **jedą;** 1 os. czasu przeszł. **jatem;** rozk. 2 os. lp. **jes, jed-ze,** 2 os. lm. **jédcie, jeczcie, jesce**], częstot. **Jadać,** [**Jadować**] **I.** *pożywać, spożywać, konsumować, posilać ś.:* J. znaczy przyjmować pokarm gębą. Kras. A. Chciwie, żwawo J. = *zajadać, zażerać, zawijać, pałaszować, futrować, repetować.* J. chleb, mięso, owoce. J. obiad = *obiadować.* J. wieczerzę = *wieczerzać.* J. śniadanie = *śniadać.* J. smaczno, z apetytem, półgębkiem. Chołodziec litewski, milcząc, żwawo jedli. Mick. J. łyżką. Kto nie pracuje, ten niechaj nie je. Prz. Za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa. Prz. Za tanie pieniądze psy mięso jedzą. Prz. *(= za małe pieniądze lichy towar).* Gdzie kucharek sześć, tam niema co J. Prz. I bez jego łaski będę J. chleb *(= nie umrę z głodu, znajdę sobie kawałek chleba).* Przen.: Nie mieć co J. *(= nie mieć utrzymania).* Powiedz mi, mój Janie, co ty jadasz na śniadanie? Zaj. Poszczą w ten dzień, nie jedząc aż w wieczór. Star. J. z mięsem, z postem, z masłem, z olejem. Nikt J. za drugiego nie może. Skar. Ciężka boleść, gdy ś. chce J., jeszcze cięższa, kiedy jedzą, a nie dadzą. Prz. J. = *jadać:* Za ojców naszych król sam jadł na srebrze; wszyscy insi na cynie. Opał. Mieszka w pałacu, a je w garkuchni. Prz. W piątek nie jadam mięsa. Jadać = *stołować ś.:* Jadać w domu, w restauracji. Razem jadają. Przen.: Taki dobry, że łyżką go J. Prz. J. kogo oczyma = *patrzeć nań zjadliwie, pożerać go oczyma:* Zbrzeski jadł mnie oczyma z zazdrości. Krasz. Żart.: [Jád z wronami kase] = *ma nos powalany.* **2.** (o robactwie i przen. o rzeczach) *gryźć, żreć, kąsać, toczyć, zjadać:* Robactwo je

drzewo, meble, sukno. Rdza je żelazo. [Drdza jezie zielazo]. Wszy go jedzą (=*dokuczają mu*). Bydło trzeba w lecie w chłodnej oborze zamykać, by go robacy nie jedli. Trzyc. Przen.: J. jak rdza żelazo. Prz. (=*gderać, dokuczać mową*). Nędza go je. Sł. wil. **3.** *jedzenie, jadło:* J. i pić było po uszy. Mało J. jej dają, by nie zatyła. Rej. J. gotować. Świt. Daj mi J. ×Już J. na stole. L. Ci pić, a ci J. wołają. Mick. **J. ś. I.** nieos.: Je ś. = *jedzą, jadają:* W lecie daleko mniej ś. je, niż w zimie. Rogal. **2.** przen.: J. ś. a. J. ś. między sobą = *żreć ś., kłócić się zajadle; pożerać się, niszczyć się, rujnować się, gubić się, trapić się:* Sami między sobą tam się jedzą. Krasz. Ruskie państwa w przeklętej niezgodzie same ś. jadły i psowały. Stryjk. Książęta po śmierci Włodzimierza sami ś. między sobą wnętrznemi wojnami jedli i wybijali. Stryjk. **3.** przen. *gryźć ś., frasować ś., dręczyć ś., martwić ś., trapić ś.:* Długo po izbie chodził, jedząc ś. myślami. Krasz. <JAD>

Jeśli sp. p. **Jeżeli:** a) J. do sporu przyszło, jakże spór godzili? Mick. Niech wraca do domu, J. tego wymaga sprawa pospolita. Słow. J. łaska czyja, mówcie trzy Zdrowaś Maryja. Mick. b) Słuchaj, J. dobra jest, cichyma uchoma. Jan ze Słupca. (=*czy*). <Jest+Li>

[**Jeślik**] p. **Jeżeli.**

†**Jeśliż** p. **Jeżeli:** J. on otworzył serca apostołom, i nam to grzesznym uczyni. Kaz. 1555. <Jeśli+Że>

†**Jeśliże** p. **Jeżeli:** J. ludzie wdzięcznie słuchają śpiewania a. lutni, zaprawdę daleko wdzięczniej winien każdy słuchać słowa Ojca swego niebieskiego. Kaz. 1555. S. Par.

†**Jeśm** = *jestem:* J. umówił (=*umówiłem*). Jakośm był (=*jakom był*). Iżeśm był. Tychem dobył. <JES>

†**Jeśmy** = *jesteśmy:* Jakośm byli, jakom byli (=*jakośmy byli*). Słaniśmy (=*słani jesteśmy*).

[**Jeśnik, u,** lm. **i**] *roś. maruna bezwonna* (pyrethrum inodorum). <?>

[**Jeśny, Zażywny**] *dużo jedzący, obżarty.* <JAD>

×**Jeśpan, a,** lm. **owie** p. **Jespan:** J. szambelaniec. Chodź. <Skrócenie z Jego Miłość Pan>

[**Jeternice, ic,** blp.] *drobne wnętrzności u owcy.* <Czes. jatrnice>

Jetolina, y, blm. *barwnik czarno-fijoletowawy, używany jako atrament do bielizny.* <?>

[**Jewa, y,** lm. **y**] w połączeniu: [Sucha J.] = *kobieta szczupła a pasjonatka.* <Imię Ewa>

[**Jewanielija, i,** lm. **e**] p. **Ewangielja.**

Jewina, y, lm. **y** bot. p. **Wierzba.** <Zam. Iwina>

[**Jewir, u,** lm. **y**] *trzaska oddzielająca ś. od pnia między dwoma zacięciami przy zrąbywaniu drzewa.* <Ukr. jewir = wiór>

[**Jewka, i,** lm. **i**] *roś., gatunek czereśni* (cerasus racemosa avium). <?>

[**Jewnik, a,** blm.] zb. *gałązki z liśćmi młodemi w czasie lata od drzew liściastych obcięte na paszę dla owiec i bydła.* <Zam. Iwnik>

†**Jezda, y,** blm. p. **Jazda.**

Jezdczy p. **Jeździecki:** Posiadał zalety jezdcze niemałe. Jeż. <J(AZD)>

×**Jezdczyni, i,** lm. **e** forma ż. od **Jeździec.**

†**Jezdecki** p. **Jeździecki:** Sławny mistrz w nauce jezdeckiej. Dor. Zbroja jezdecka. <Czes. jezdecký>

†**Jezdeczny** p. **Jeździecki:** Przemysły jezdeczne służą sztuce żołnierskiej. Petr.

Jezdne, ego, blm. prow. *przewozowe, opłata za przewóz.*

[**Jezdnik, a,** lm. **cy**] p. **Jeździec:** To koń takiego dołu nie wygrzebie, kiedy go J. uwiąże za płotem. Kon.

Jezdno przys. od **Jezdny;** †**Jezno** *konno, wierzchem:* Przez pośrzodek roli droga ma być słuszna, którąby piechotą a. J. mogli ku każdej stronie przystęp mieć. Trzyc.

Jezdny, Jazdowy przym. od **Jazda;** †**Jezny** = a) × *do jazdy używany:* J. koń. Troc. b) × *wygodny do jazdy:* Kraj J. Troc. c) × *na koniu odbywany:* Jezdna bitwa. Troc. d) *na koniu jadący, konny:* Posłaniec J. Hunowie jezdni tylko, a do pieszej bitwy niesposobni. Skar. Wprzód nim ś. knechty z działami przywleką, abyśmy znagła na lud J. padli. Mick. **Jezdny, ego,** lm. **i** rz. = **I.** *człowiek jadący na koniu, szczeg. kawalerzysta, żołnierz z konnicy, konny:* Dobry koń jest połowicą zdrowia jezdnego. Trzyc. Tentent jezdnego słychać na dziedzińcu. Mick. Leci, jezdnych i pieszych po drodze obala. Mick. **2.** × *ten, co prowadzi drugiego konia, luzem idącego; powodnik.* Kn. **3.** × w szachach = *rycerz, koń, konik.* Kochan. <J(AZD)>

[**Jezdzować, uje, ował**] p. **Jechać.**

[**Jezdzowanie, a,** blm.] czynność cz. **Jezdzować.**

[**Jezdzywać, uje, ywał**] p. **Jechać:** Jezdzywał na źrybaku.

[**Jezdzywanie, a,** blm.] czynność cz. **Jezdzywać.**

[**Jezero, a,** lm. **a**] p. **Jezioro.**

[**Jezgarz, a,** lm. **e**] p. **Jazgarz.**

[**Jezi**] p. **Jeżowy:** Skóre z siebie zdjon jezie, powiesieł na grzandzie. Pśń. <p. Jeż>

†**Jezierny** p. **Jeziorowy:** Jezierne brzegi. Otw.

Jezierza, y, lm. **e, Jeziorza, Wodnica** bot. (najas) *roś. z rodziny jezierzowatych.* Gatunek: J. większa (n. major).

Jezierzowaty bot.: Rośliny jezierzowate (najadaceae) *rodzina przyrodzona roślin jednoliściennych.*

×**Jezierzysko, a,** lm. **a I.** p. **Jezioro:** Zdrajce zawiedli naszych na błota i jezierzyska ignące. Biel. M. **2.** *pole po spuszczonym jeziorze.*

†**Jezierzysty** p. **Jeziorzysty:** Miejsca wilgotne jezierzyste w lesie. Syr.

[**Jezik**] **a,** lm. **i** p. **Jeż:** Ostrzygli mie wujo na jezika (=*na jeża*).

[**Jezina, y,** lm. **y**] p. **Jeżyna:** Poseł do boru na jeziny.

[**Jezioreczko, a,** lm. **a**] p. **Jezioro.**

[**Jezioreńko, a,** lm. **a**] p. **Jezioro.**

Jeziorko, a, lm. **a** p. **Jezioro:** Małe jeziorka, trawą zarosłe napoły. Mick.

Jeziornik, a, lm. **cy** *rybak, łowiący na jeziorach a. mieszkający nad jeziorem.*

Jeziorny p. **Jeziorowy:** Woda jeziorna. Kluk. **Jeziorny, ego,** lm. **i** rz. *starszy rybak, kierujący połowem; niewodniczy.* Pol.

Jezioro, a, lm. **a,** 7 pp. †**w jezierze** i [**w jezierze**], [**Jezoro, Jezero, Jęzioro, Inzioro, Niezioro, Wiezioro**] **I.** *rozległe miejsce zalane wodą stojącą i nigdy nie wysychającą, zbiornik wody stojącej, wypełniającej zagłębienie w ziemi:* J. Gopło. J. odpływowe a. zewnętrzne, otwarte, rzeczne (mające odpływ do morza). J. zamknięte a. wewnętrzne (nie mające odpływu do morza). J. sztuczne (=*staw, sadzawka*). J. słone. Gór.: J. podziemne (w kopalni) = *wylew wód zaskórnych do*

pewnego poziomu. Pan **a.** kmiecie z obu dziedzinu w onym jeziorze mogą łowić. St. wiśl. Rzeka na wiosnę wystąpiła z brzegów i łoże swoje rozprzestrzenia jeziorami. Krasiń. Lilja jezior, skroń białą wznosząca nad wodę. Mick. Przen.: Ryb pięcioro, a zupy J. Prz. Po morzu naszej cierpliwości żeglujesz bezpiecznie, jak gdyby to nie morze było, lecz tylko J. Krasiń. Żaglu biały na lazurowym jeziorze mej duszy. Krasiń. Zdr. **Jeziorko,** [**Jezioreczko, Jezioreńko**]. Zgr. **Jeziorzysko,** × **Jezierzysko,** [**Jeziorzyszcze**]. <JEZIOR>

Jeziorowiec, wca, lm. **wcy** *poeta angielski, opiewający jeziora:* Przeciwieństwo między Byronem a Woodsworthem i pierwszemi jeziorowcami. Spas.

Jeziorowy, Jeziorny, † **Jezierny,** × **Jeziorzany,** × **Jeziorzysty** przym. od **Jezioro:** Sandacz J.

Jeziorza, y, lm. **e** bot. p. **Jezierza.**

× **Jeziorzany** p. **Jeziorowy.**

Jeziorzysko, a, lm. **a** **1.** p. **Jezioro:** Moczary i jeziorzyska przystęp do zamku czyniły trudnym. Krasz. Osuszenie jeziorzysk i błot niezwarzonych. Pol. **2.** *miejsce, gdzie było jezioro.* **3.** [J. a. **Jeziorzyszcze**] *zator, głęboki brzeg jeziora.*

[**Jeziorzysto**] przys. od **Jeziorzysty;** [**Jezorzysto, Jezorno**].

Jeziorzysty, † **Jezierzysty** **1.** *pełen jezior, błotnisty, kałużysty:* Miejsca jeziorzyste. **2.** × p. **Jeziorowy:** Dół J. Leop. Woda czysta, niekalna, niejeziorzysta. Syr. **3.** *podobny do jeziora:* Błota jeziorzyste. Vol.

[**Jeziorzyszcze**] **1.** p. **Jezioro. 2.** p. **Jeziorzysko.**

† **Jezno** p. **Jezdno.**

† **Jezny** p. **Jezdny.**

[**Jezorno**] p. **Jeziorzysto.**

[**Jezoro, a,** lm. **a**] p. **Jezioro.**

[**Jezorzysto**] p. **Jeziorzysto.**

[**Jezór, a,** lm. **y**] p. **Jęzor.**

Jezuicki **1.** przym. od **Jezuita:** Zakon, kościół J. Mam ufność wielką w jezuicką reakcję. Słow. Barbarzyństwo wieku literatury jezuickiej. Mick. Za czasów jezuickich. Mick. **2.** przen. *obłudny, uniżony a chytry:* Minka jezuicka. Panna Prakseda, święta, aniołek J. Słow. Jeden z baczących na te kontrefekta jezuickiej grzeczności. Słow. **3.** bud.: Styl J. p. **Rokoko. 4.** kuch.: Łazanki jezuickie p. **Łazanki. 5.** leśn.: Drzewo jezuickie p. **Jadwiga. Po jezuicku** przys. *jak Jezuici;* przen. *chytrze, po intrygancku, po judaszowsku:* Postępować po jezuicku.

Jezuita, y, lm. **ci,** × **Jezuwita,** † **Jozuita,** [**Jeżoita**] **1.** *członek zakonu założonego przez Ignacego Lojolę:* Ksiądz Skarga J., sławny kaznodzieja. Kras. Łacinnik, mospanie, to jak J. Syrok. Głowy sobie łamać nie będę, bom nie teolog, ani J. Chodź. **2.** przen. *człowiek skryty, przebiegły, intrygant, judasz.* **3.** lm. **y** leśn. p. **Jadwiga** i **Drzewo.** <Niby Łć. Jesuita, od imienia Jezus>

Jezuitka, i, lm. **i** **1.** *zakonnica zgromadzenia, znajdującego ś. niegdyś we Flandrji i we Włoszech.* **2.** przen. *kobieta chytra, przebiegła, skryta, intrygantka.* **3.** leśn. p. **Jadwiga.**

Jezuityzm, u, blm. fil. **1.** *system etyczny a. nauka moralności rozwinięta przez Jezuitów; system kazuistyki moralnej.* **2.** przen. *przewrotność, przewrotne mędrkowanie, obłuda moralna.* <Niby Łć. jesuitismus>

Jezusek, ska, lm. **ski** *świętoszek, liziobrazek; niuńka, niewiniątko, obłudnik, zcichapęk.* <Od imienia Jezus>

Jezusowy **1.** Zakon J. = *zakon Jezuitów.* **2.** Lata jezusowe = *33 lata wieku.*

× **Jezuwita, y,** lm. **ci** a. **owie** p. **Jezuita.**

Jeździć, i, ił, [rozk. **Jezdzij**], [**Jiżdżać**] **1.** p. **Jechać:** J. konno, wozem, statkiem. J. po świecie, po cudzych krajach *(= podróżować, wojażować, włóczyć ś.).* Niedawno jeździł do Warszawy *(= pajechawszy, był w...).* Nie jeździł w te szlaki nikt z dawnego czasu. Mick. Jeżdżąc po kweście, często ś. zastanawiał w powiatowym mieście. Mick. Piękna byłaby sława, ażeby pan taki wedle dzisiejszej mody jeździł na szaraki! Mick. Od króla Lecha żaden za zającami nie jeździł Hreczecha. Mick. † J. po terminie = *jeździć stale w określonym czasie.* Biel. M. J. na kiju. Moi rówiennicy, jeżdżąc na kijach, szablami z łuczywa bezpiecznie sobie grali po ulicy. Mick. Na trzcinie J. = *bawić się, dosiadając trzciny jak konia; czas tracić na bezużyteczne upodobania:* By kto nie rozumiał, że jeżdżę na trzcinie. Km. [A jak mi będzie do ślubu jezdzono, azeby mi była drózka wyścieloná]. **2.** przen. żart.: J. po kim = *trzymać kogo pod pantoflem, pozbadnąć go, osiodłać go, ciosać mu kołki na głowie:* Który da po sobie niewieście J., to jest, którym ona rządzi. Mącz. O! czas, że temu położymy koniec, czas, że po sobie J. nie dozwolim! Mick. **3.** przen.: J. komu po głowie = *chodzić, roić ś.:* Ot coś waści jeździ po głowie, jak na pstrym koniu. Kaczk. **4.** przen. *kręcić ś., chodzić, kołować ś., krążyć:* Około pijanego wszystko jeździ, cały pokój z nim jeździ. **5.** † kogo = *wieźć:* Nie sześć koni cię jeździ. Troc. <J(AZD)>

Jeździec, dźca, lm. **dźcy,** [**Jezdnik**] **1.** *ten, co jeździ konno:* Żeglarza na suchym, jeźdźca nie poznasz bez konia. Prz. J. w piaskach szuka drogi, szuka paszy białonogi. Mick. Ręka ich wali jeźdźce i zabiera konie. Mick. **2.** × wog. *ten, co jedzie:* J. na wozie. Troc. Wodny J. L. *(= żeglarz, marynarz).* Powietrzny J. L. *(= żeglarz napowietrzny, aeronauta).* **3.** × *szymel, pierwsza matedora w grze karcianej, zwanej szymel.* Goł.

Jeździecki przym. od **Jeździec; Jezdczy,** † **Jezdecki,** † **Jezdeczny:** Niemcy od koczowniczych ludów przejęli prócz kunsztu jeździeckiego wstrętne, przeciwne naturze nałogi.

† **Jeździwać, a, ał,** [**Jeździwać**] p. **Jechać:** Z ciałem Światoroga i konia żywotnego, na którym sam jeździwał, spalono. Stryjk.

† **Jeździwanie, a,** blm., [**Jeździwanie**] czynność cz. **Jeździwać.**

Jeźli **1.** p. **Jeżeli:** [Powiedzcie, J. między wami niémasz miłego? Wejzdrzyjcie, J. jedzie, czy nie jedzie kochaneczek mój]. **2.** [J.] *gdy, kiedy:* J. ja doma bywała, jak wesoło po muzykach biegała; teraz muszę gospodarzyć.

Jeż, a, lm. **e,** [**Wież, Wjiż**] **1.** zool. = a) (erinaceus europaeus) *zwierzę ssące owadożerne, z wolnemi palcami, pokryte kolcami:* Jeża po drożdże posłać. Prz. *(= po śmierć kogo posłać).* [J. psi] = *J. niejadalny.* [J. wieprzkowy] = *J. jadalny.* Przen.: Ma jeża w kieszeni. Prz. *(= skąpy).* Przen.: Ostrzyc kogo na jeża = *zostawiając krótkie sterczące włosy.* Przen.: Stanąć jeża = *postawić ś. sztorcem, hardo, zuchwale:* Kniaź, hospodar, bojarowie jeżem naprzeciwko siebie stanęli. Jeż. b) × J. morski p. **Szkarłupień.** c) † J. cudzoziemski p. **Jeżozwierz. 2.** [J.] = a) a. [J. dziadowski] = *kij żebraczy, obity na końcu skórą jeża dla obrony od psów:* Boi ś., jak pies jeża. Prz. Oby cię psy bez jeża obsiadły. Prz. b) *prącie stojące:* Ma jeża. c) p. **Jeżak. 3.** mul.: Zrobić na jeża = *sfuszerować robotę mularską.* Zdr. **Jeżyk,** [**Jezik**]. <JEŻ>

[Jeż] sp. p. Iż.

[Jeżak, a, lm. i, Jeż] *snopek strzechowy kłosem do góry, [zaknowie].*

Jeżałka, i, lm. i, Sparmanja bot. (sparmannia) *roś. z rodziny lipowatych.* <?>

Jeżanka, i, lm. i, Płodzień bot. (echinophora) *roś.* <?>

Jeżasty, Jeżysty, Jeżowaty *podobny do jeża; najeżony, kolczasty, sterczący.*

Jeżatka, i, lm. i zool.: J. czubata p. Jeżozwierz.

†Jeżdżać, a, ał, [Jeżdżać] p. Jechać: Królowie węgierscy jeżdżali na wojnę i odnaszali zwycięstwo. Górn.

[Jeżdżały] *zdatny do jazdy:* Z moich sześciu koni dwa tylko są jeżdżałe, reszta młodzież. Wal.

†Jeżdżanie, a, blm., [Jeżdżanie] czynność cz. Jeżdżać, *jeżdżenie.*

Jeżdżarnia, i, lm. e bud. *ujeżdżalnia, rajtszula, maneż.* Podcz.

Jeżdżenie, a, blm., czynność cz. Jeździć.

Jeżdżony im. od Jeździć: a) *odwiedzany przez jeżdżących:* Za owym ogrodem przyszłym znaczyła ś. mało jeżdżona drożyna. Jeż. b) *ułożony do jazdy, ujeżdżony:* Niejeżdżona szkapa łeb kryje, zadem ciska, wspina ś., krzyczy, chrapa. Pot. <J(AZD)>

[Jeże] p. Jeżeli.

†Jeżekoli *cokolwiek.* <Jeże + Kol(i)>

Jeżeli, Jeźli, Jeśli, †Jestli, †Jeśliż, †Jeśliże, [Jeślik, Jeszli, Jesle, Jesi, Jeli, Jeże, Anіżeli, Aniźli, Aźli, Dieli, Eźli, Eżli, Eszli, Ezeli, Eż, Heli, Iżeli, Izeli, Iżli, Iźli, Leżeli, Lęźli, Nizeli, Nizli, Niźli, Sieli, Szle, Zeźli, Źli, Żeźli, Żeli, Żelić] sp. warunkowy = a) *skoro, kiedy, o ile:* Zapłacę ci, J. zrobisz. Jeżelim wesół, jeżelim smutny, to mam do tego powody. J. kiedy, to teraz ś. popisz. Niech mnie djabli wezmą, J. ta sroka nie mędrsza od nas. Słow. Bodajby to twoje ale i J. djabli porwali. L. (= *wahanie ś., wątpliwość).* b) †*jak tylko być może:* Mądry on J. który a. J. kto. Kn. c) †i [J.] *czy?, czyli?, -li?.* L. d) †*bądź, czy to, jużto.* <Je(st) + Że + Li>

Jeżenie, a, blm., czynność cz. Jeżyć.

Jeżenie się, a ś., blm., czynność cz. Jeżyć ś.

Jeżę, ęcia, lm. ęta *młody jeż.*

Jeżogłów, owa, lm. owy, Ciernioglów, Kolcogłów zool. (echinorhynchus) *obleniec pasorzytny.* <Jeż + Głowa>

Jeżogłówka, i, lm. i, Wstężeniec, Wilczybób bot. (sparganium) *roś. z rodziny rogożowatych.* Gatunki: J. gałęzista, pospolicie Jeżą a. jeżową trawą, Wilczemi bobkami, Wilczym bobem wzniesionym zwana (s. ramosum). J. pojedyncza a. niedzielna (s. simplex).

[Jeżoita, y, lm. ci] p. Jezuita.

†Jeżokrab, a, lm. y p. Szkarłupień. <Jeż + Krab>

†Jeżokrabowy przym. od Jeżokrab; Skorupy jeżokrabowe. Sien.

Jeżomelon, a, lm. y, Kakt melon bot. (melocactus) *roś. z rodziny opuncjowatych.* <Jeż + Melon>

Jeżonóg, oga, lm. ogi bot. bł. p. Przegorzan. <Jeż + Noga>

Jeżowatość, i, blm. 1. rz. od Jeżowaty. 2. lek. (hystricismus) *choroba skórna połączona ze znacznym przerostem naskórka.*

Jeżowaty p. Jeżasty: Jeden stary, siwy, — drugi młody, blondynek, z jeżowatą czupryną i swawolą w siwych oczach. Rodz. Koło jeżowate = *palczaste.*

Jeżowiec, wca, lm. wce 1. bot. bł. p. Przegorzan. 2. zool. = a) p. Szkarłupień. b) †p. Jeżozwierz.

Jeżownik, a, lm. i bot.: J. łopianowy (echinospermum lappula) *roś.*

Jeżowy, Jeży, [Jezi] 1. przym. od Jeż: Jeżowa skóra. Przen.: Jeżową skórką go nie wykole. Prz. (= *nie można go ś. pozbyć niczym).* Matka mężowa, skóra jeżowa. Prz. 2. bot.: Jeżowa a. Jeża trawa p. Jeżogłówka.

Jeżozwierz, a, lm. e, Jeżatka czubata, †Jeżowiec, †Jeż cudzoziemski zool. (hystrix cristata) *zwierzę szczurowate pokryte długiemi kolcami.* <Jeż + Zwierz>

Jeżówka, i, lm. i, × Iżówka 1. bot. = a) p. Malina. b) J. włoska (arbutus unedo) *gatunek chróściny.* 2. *owoc tych roślin.*

Jeżówkowy przym. od Jeżówka: J. owoc. Krup.

Jeży 1. p. Jeżowy. 2. bot.: Jeża trawa p. Jeżogłówka.

Jeżyć, y, ył *storczyć, stroszyć, nastawiać, nastoperczać:* J. grzywę, czuprynę. Sobol lub rosmak moje barki jeży. Mick. Niezliczonemi promieńmi rycerze jaśnieli, jeżąc dzidy, szyszaki, puklerze. Przyb. Przen.: (Kaskada) swój nimfowy włos tęczami jeży. Słow. Przen.: *sierdzić, srożyć, oburzać:* Ta marna ohyda tak nas bardzo jeży. Paszk. J. ś. *najeżać ś., powstawać, podnosić ś., stawać, stroszyć ś.:* Włos mu ś. jeży. Bieży konik, bieży, grzywka mu ś. jeży. Pśń. Włosy mi ś. jeżą, drżą pode mną nogi. Mick. Nad ustami wąs ś. jeży. Krasiń. Pod samemi oknami las włóczni ś. jeży. Słow. Plenny kłos ku niebu ś. jeży. Dar. J. Przodem, niby laufer, bieży ogromny czarny baran, a łeb mu ś. jeży czterma rogami. Mick. Przen.: Duma jeży ś. na czole. Krasiń. Przen.: *srożyć ś., zżymać ś., sierdzić ś.:* Drwi z książki, drwi z niemczyzny, na nowość ś. jeży. Moraw. Jeży ś., jak wesz w kożuchu. Prz. Ojciec na syna, a syn na ojca jeży ś, ślini, rzuca jak zbójca. Len. <JEŻ>

Jeżyk, a, lm. i p. Jeż.

Jeżyna, y, lm. y, Ożyna, [Jezina, Jażyna, Ostrężyna] bot. 1. a. J. wielojagodowa = *pospolita nazwa krzewu: malina jeżyna* (rubus fruticosus) *a. jagód tegoż krzewu.* 2. J. małojagodowa, p. Malina. 3. J. drzewna, p. Morwa. Zdr. [Jeżyneczka]. <JEŻ>

[Jeżyneczka, i, lm. i] p. Jeżyna.

Jeżynka, i, lm. i bot. *pospolita nazwa rośliny: malina modrojagodowa a. rozesłana* (rubus caesius) *a. jej jagód.*

Jeżynowy przym. od Jeżyna: Ocet J. Jagody jeżynowe. Handlowali z sobą w jednej toni: nietoperz, nurek, z niemi kupiec nowy, krzak J. Klon.

Jeżystek, tka, lm. tki zool.: 1. J. tasiemcowaty (pentastoma taenioides) *robak.* 2. w lm. (pentastomidae) *rodzina robaków.* <?>

Jeżysto przys. od Jeżysty: Włosy nam na głowach z wylęknienia J. powstały. Przyb.

Jeżysty p. Jeżasty: Lew z jeżystą grzywą. Przyb.

†Jęc, y, lm. e ż. *skarga.* Glosy w. XV. <JĘK>

†Jęcie, a, blm., czynność cz. Jąć: Nie miał Jezus odpoczynania od jęcia aż do skonania. Pśń. kość. (= *od ujęcia, od pojmania, od schwytania).* Jezus na to ś. urodził, by nas przez śmierć

wyswobodził od piekielnego jęcia. Koch. (=od niewoli). <JM>

†**Jęciec, ćca** lm. **ćcy** p. **Jeniec**: Wysłuszał ubogiego gospodzin i jęćcy swymi nie wzgardził. Ps. flor. <JM>

Jęcie się, a ś., blm., czynność cz. **Jąć ś.**: J. ś. wędy, zakąszenie ryby. L.

†**Jęcki** p. **Jeński**. L.

[**Jęcmiej, a,** lm. **e**] p. **Jęczmień**.

[**Jęcnień, a,** lm. **e**] p. **Jęczmień**.

†**Jęctwo, a,** blm. **1.** p. **Jeństwo**: a) W samym jęctwie jeszcze wściekłość swoją okazowali. Fal. Otewróci Gospodzin J. Syon luda swego. Ps. flor. b) Poraziwszy nieprzyjaciół, wiódł z sobą J. pojmane. Wuj. **2.** *ujęcie, więzienie, areszt:* Acz uciecze z jęctwa siebie dzirżącego. Św. z Woc. <JM>

†**Jęcy** i [**Jecy**] *przyjemny do jedzenia, smaczny, smakowity, apetyczny:* Siano zbyt uschłe będzie niejęce i brzydkie bywa. Trzyc. <JM>

Jęcząco przys. od **Jęczący**: J. żebracze tony instrumentu. Rol.

Jęczący im. od **Jęczeć**; *jękliwy:* Głos miał jakby J. i grobowy. Słow. Ona na koniu krzyknęła, i głos J. jej odjęknął w skale. Słow.

Jęczeć, y, ał p. **Jęknąć**.

Jęczenie, a, lm. **a** czynność cz. **Jęczeć**, *jęk:* Padł, wydając jęczenia ostatnie. Syrok. Słuchajcie, rycerze młodzi, żałosnej lutni J. Niem. Biedny człowieku, po co to J.? Mick. Dziwne łoskoty na dachu, jakby jęczenia grobowe. Słow. J. dzwonu. Słow. <JĘK>

Jęczmianka, i, lm. **i, Jęczmionka,** [**Jęczmienianka**] *słoma jęczmienna.*

[**Jęczmianny**] p. **Jęczmienny**.

[**Jęczmienianka, i,** lm. **i** p. **Jęczmianka**.

Jęczmienisko, a, lm. **a,** [**Jeczmienisko, Jęczmieńczysko, Jeczmieńczysko, Iczniszcze**] *pole a. rżysko jęczmienne:* Na grochowisku, na rzepnisku, na jęczmienisku siewają ozimią pszenicę. Haur.

×**Jęczmiennik, a,** lm. **cy** *ten, co ś. żywi jęczmieniem:* Dawnych szermierzy, gladjatorów nazywano, według Plinjusza, jęczmiennikami (hordearii), dlatego, że najwięcej jęczmieniem ś. karmili. Sł. wil.

Jęczmienny przym. od **Jęczmień**; [**Jęczmionny, Jęczmianny, Iczny**]: a) Chleb J. Mąka, kasza jęczmienna. Piwo z jęczmiennego i owsianego słodu. Syr. [Jancmiénny chléb nie głód, tłuścinna kosiula nie nagota]. Prz. b) Grunt J. = *dobry pod jęczmień; grunt kruchy, niezbyt twardy i niemocno zwięzły, zawierający wiele próchnicy.*

Jęczmień, a, lm. **e** a. (o jęczmieniu na polu) **ona,** †**ony,** [2 pp. lp. **niu,** lm. **jecmiena,** 2 pp. **jęczmieniów** a. **jecmieniów, jęczmion, jecmien, jecmion**], †**Jęczmyk,** [**Jęcmiej, Jecmiéj, Jącmiéj, Jecemiénie, Jączmień, Jęcnień, Iczmień, Iczmeń, Iczmiń, Iczme, Iczm**] **1.** bot. = a) (hordeum) *roś. z rodziny traw.* Gatunki: J. dwurzędowy a. dwurzędny, niek. plaskurem, płaskurem zwany (h. distichon) (p. **Dwurzędny**). J. himalajski (piw.) (h. vulgare nudum). J. płonny a. myszy, mysi, daw. Wyczyńcem zwany (h. murinum). J. zwyczajny a. pospolity a. czterorzędowy, czwartak (h. vulgare); odmiana jego: J. pszeniczny, bł. Orkiszem zwany (h. coeleste). [J. futrowany] p. **Futrowany**. Siać, zbierać, żąć J. Jęczmiona wschodzą, dojrzewają. J. wąsaty. Mick. Deszcz na Wita, źle z jęczmiony, źle na żyta. Prz. Brzęczą jeczmiony, pszenice wiszą. Len. b) J drobny (cevadilla s. hordeolum) *roś. z rodziny liljowatych.* **2.** *ziarna jęczmienia:* J. otłukany. Troc. **3.** lek. p. **Jęczmyk**. <JĘCZ(M)>

[**Jęczmieńczysko, a,** lm. **a**] p. **Jęczmienisko**.

Jęczmionek, nka, lm. **nki** p. **Jęczmyk**.

Jęczmionka, i, lm. **i 1.** p. **Jęczmianka. 2.** bot. p. **Wydmuchrzyca**.

[**Jęczmionny**] p. **Jęczmienny**.

Jęczmyk, a, lm. **i 1.** †p. **Jęczmień**: Trze pietruszką, napawa jęczmykiem. Biel. M. **2.** a. **Jęczmień, Jęczmionek,** [**Jeczmyk**] lek. (hordeolum) *przypadłość zapalna powiek.* J. stwardniały, gradnina, gradówka, ×gradzina, gradowina (chalazion s. grando). **3.** wet.: J. karbunkułowy = *karbunkuł języka u świń.*

[**Jęcznica, y,** lm. **e**] *jajecznica.* <Sld.>

!**Jęczyć, y, ył** p. **Jęknąć**. Troc, Sienk.

[**Jęczyflora, y,** lm. **y**] *kobieta wciąż stękająca.* <Jęczeć + Flora>

†**Jęćstwo, a,** lm. **a** p. **Jeństwo**: Wybawiłeś ją (ziemię) z janćstwa jej. Modl. Wac.

[**Jędor, a,** lm. **y**] zool. p. **Indyk**: Napuszył ś., jak J. Prz.

†**Jędorny** przym. od **Jędor**: Poduszki jędorne. Pśń. (=*z pierza jędora).*

[**Jędra, y,** blm., **Irga**] *zły duch, [skarbnik]* (w kopalniach). <Zap. imię Andrzej>

Jędrnić, i, ił, ×**Jędrzyć** *robić jędrnym, czerstwić, krzepić:* Wino cierpnące jędrni ciało z gorąca letniego. Ślesz. <JĘDR>

Jędrnie przys. od **Jędrny**: Duch, którym-eś nawiedzona, na wsze strony J. tryska. Mick.

Jędrnieć, eje, ał, ×**Jędrznieć,** †**Jędrzeć,** †**Jędrznąć** *stawać ś. jędrnym, krzepkim, krzepić ś., czerstwieć, tężeć, wzmacniać ś.:* Sylen w leciech swych coraz jędrnieje. Żebr.

Jędrnienie, a, blm., czynność cz. **Jędrnić** i **Jędrnieć**.

Jędrnisty p. **Jądrzysty**.

†**Jędrnoszka, i,** lm. **i** *kobieta jędrna:* Gdzież to która nie skoczy J., gdy zagęda z okna do miłoszka? Biel. M.

Jędrność, i, blm. rz. od **Jędrny**: J. komórki roślinnej = *tęgość jej, powstająca wskutek ciśnienia płynnej zawartości komórki na otaczającą ją błonę.*

Jędrny, [**Jędrzny, Jądrzny**] **1.** ×*pełen bujnego i zdrowego ziarna:* Zboże jędrne. Troc. Kłosy jędrne, orzechy jędrne. Kras. A. **2.** *krzepki, czerstwy, tęgi:* Różdżki te odcięte wodą pokrapiają, aby jędrne były. L. Ciało jędrne. J. oddech. Pol. Przen.: Mowa jędrna. Styl J. Zachwycano ś. i elektryzującą pieśnią wajdeloty, i jego spokojnym, ale jędrnym opowiadaniem. Chm. **3.** ×*świeży:* Zdroje trzeba zasłaniać od słońca, aby woda zawsze jędrna była. Kluk. <JĘDR>

[**Jędrus, a,** lm. **y**] p. **Andrus**.

†**Jędrzeć, eje, ał** p. **Jędrnieć**: Jędrzeje masło. Troc.

Jędrzej, a, lm. **e** bot.: J. pyszny p. **Łubin**. <Z imienia Jędrzej>

[**Jędrzejki, ów,** blp., **Andrzejki, Jędrzejówki**] **1.** *zwyczaj dziewcząt wróżenia w wigilję św. Jędrzeja.* **2.** *pierożki pieczone tego dnia i dawane psu.*

[**Jędrzejówki, ów,** blp.] p. **Jędrzejki**.

†**Jędrzenie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Jędrzeć**. **2.** czynność cz. **Jędrzyć**.

†**Jędrznąć, nie, nął** p. **Jędrnieć**. Pot.

×**Jędrznieć, eje, ał** p. **Jędrnieć**.

×**Jędrznienie, a,** blm., czynność cz. **Jędrznieć**.

[**Jędrzny**] p. **Jędrny**.

Jędrzybób, obu, lm. **oby** bot. (phyllolobium) *roś.* <?>

× **Jędrzyć, y, ył** p. **Jędrnić:** Smacznego puhar wina słodkotłoczną jędrzy rosą. Kras. <JĘDR>

Jędrzysty p. **Jądrzysty.**

Jędyczek, czka, lm. **czki** gm. p. **Indyk.**

Jędyczenie się, a ś., blm. gm. p. **Indyczenie ś.**

Jędyczę, ęcia, lm. **ęta** gm. p. **Indyczę.**

Jędyczka, i, lm. **i** gm. p. **Indyczka.**

Jędyczy gm. p. **Indyczy:** Ot napiłbyś ś. z nami, tatku J., za zdrowie twoich dziatek. Byk.

Jędyczyć się, y ś., ył ś. gm. p. **Indyczyć ś.:** Czemu ś. tak waścina powaga jędyczy? Tremb.

Jędyk, a, lm. **i** gm. p. **Indyk.**

Jędza, y, lm. **e,** 2 pp. lm. **jędz** a. †**jądz,** [**Jędzona, Jędzyna, Idza**] **1.** *bogini piekielna, furja, djablica, zło uosobione:* Jądz, piekielnych bogiń, Eumenid, które dręczą potępieńców, trzy: Megiera, Tyzyfona, Alekto. Otw. Jako J. do nas przybieżała. Szymon. J. niezgody, co Parysa zbiega znalazła niegdyś na górnym Idasie, słodki raj mnichów gdy w locie postrzega, jęknęła w złości i zatrzymała ś. Kras. Jesteś podobny do piekielnej jędzy. Słow. Na czarnym wozie jakaś J. blada, stu żórawiami wywieziona z piekła, wężami stado wędrujące siekła. Słow. Sercu jego biczem jędzy był brzęk liczonych po zamku pieniędzy. Słow. Ziemi tej całej ohyda, że cię nosi, straszydło z różnych jędz uwite. Słow. Nim ś. jędze wojny ruszą... Słow. Spojrzyj w serce, a serce zwodnicze; w łonie piekielne skrywały ś. jędze. Słow. Ręka na szabli, w oczach gniewu J. Słow. Rycerska sławo, dumo i ty jędzo, miłości własna, żegnaj! Słow. Te wieści, jędze blade, rozkołysane przez dzwony, przyleciały do Lizbony. Słow. Źle wchodzić do cudzych bram, gdy J. konieczności lub anioł obowiązku nie wpycha nas do nich. Krasiń. **2.** *czarownica, wiedźma:* Baba J. J. w tym obrazie wyobraża bóstwo krwawe. Mick. W Monachomachji J. główną gra rolę, a w Myszeidzie często bardzo rycerzy do boju zagrzewa. Mick. W Eneidzie wychodzi J. na scenę, od potężniejszego bóstwa przywołana. Mick. Baba J. w stępie jeździ, stęporem ś. pogania, pomiotłem ślad zamiata. Sł. wil. Mówią, że spotkał jak Makbet trzy jędze na pustym stepie. Słow. To nie djabeł, ani żadna J., to kozak pański konno wiezie księdza. Słow. **3.** *kobieta złośliwa, furja, megiera, wiedźma, czarownica, sekutnica, złośnica:* Tak bardzo to cieszy męża, iż o swojej jędzy zapomina. Wys. Cicho bądź! jędzy tej nie ruszaj. Słow. O! ty jędzo! ach! okropnico, córko! to ja ciebie nie znam. Słow. <JĘDZ>

[**Jędzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Jędzić ś.**

[**Jędzić się, i ś., ił ś.**] p. **Jadzić ś.**

× **Jędzon, a,** lm. **y** *duch złośliwy, djabeł:* J. często po gościńcu ś. włóczy. Sienk.

[**Jędzona, y,** lm. **y**] p. **Jędza:** Wygląda jak J. Prz. Zła jak J. Zdr. [**Jędzonka**].

[**Jędzonka, i,** lm. **i**] p. **Jędzona:** J. na służbie we dworze. Zła żona jak J. Prz.

[**Jędzony, Jędzy**] *zły, złośliwy.*

[**Jędzować się, uje ś., ował ś.**] *złościć ś.* (jak jędza).

[**Jędzy**] p. **Jędzony.**

[**Jędzyna, y,** lm. **y**] p. **Jędza:** Nasza pani jak J.

Jęk, u, lm. **i,** [**Jik**] *jęknięcie, jęczenie, głos żałosny, rozdzierający, głos bolesny, stęk:* Słychać wystrzały, J. dzieci, płacze matek. Mick. J. rannych, konających, niewiast. Śród ogarów grania słychać coraz to częściej J. psiego konania. Mick. Jęki ludzkie. Głuche cierpiących jęki. Słow. Jęki rozpaczy. Słow. J. boleści. Odgłosy zwycięzców i ginących jęki. Brodz. Dał ś. słyszeć J. żałosny. Słyszano jakieś jęki, wychodzące z lochu. Z ust wyrwał ś. J. J. po jęku gwałtem z piersi ś. wyrywa. Dm. Nie wydał ani jęku. Pytać z jękiem. Nawpół już z jękiem powiedział. Sienk. Runął z jękiem na ziemię. Tłumić jęki. Serca krajał jęki płaczliwemi. Kras. Upadł, a z głębi serca straszne wydał jęki. Gor. Nikt łez mych nie obaczy, nikt jęków nie usłyszy. Zal. Tysiąc jęków było jednym jękiem. Słow. Czuję, duch z jękiem ostatnim uleci. Słow. Smutek głosić jękiem, płaczem. Słow. Niema sposobu ubłagać ciebie przez łzy ani jęki. Słow. Sosen szumowi dałabym matki głos, jęki i prośbę. Słow. Z płaczącemi jęki. Słow. Na wszystkie echa rozkoszy i jęku serce ś. jego już pozbyło dźwięku. Słow. (*= cierpienia*). Sługa śpiewał jedną z tych pieśni, w których J. zamknięty. Słow. Słychać J. szatanów w sosen szumie. Słow. Ja czasem lubię te posępne jęki niezrozumiałej litewskiej piosenki. Mick. Przen.: Jęcząc, z jękiem w sercu mówiłaś: Niech słyszy! Słow. Trzeba te nauki schować, aż ich serca J. nie zgłuszy. Słow. Gdy nie będzie was, to J. żałosny przeleci wieki i zwiąże imiona. Słow. Nie chcę skonać, póki ziomków jęki będą pacierzem i grobu hymnami. Słow. Przen.: J. ponury piekielnych ptaków. Słow. Nawet czuły słowik od niej (róży) stroni i leci dalej rozwodzić swe jęki. Słow. Puszczyk z jękiem w okno załopoce. Mick. Jęki po jękach skomlą: to psów granie. Mick. Przen.: J. i syk granatów. J. wichru. Wicher kędyś nad sklepem szalał nieruchomym, jękiem, szumami, wyciem, łoskotami, gromem. Mick. Klasztornych zdala dzwonów słyszę jęki. Słow. Struna drgnęła i pękła bez jęku. Słow. Bóg słońca mściwy szelestem strzał i jękiem powietrznej cięciwy w słońcu zaćmionym stanął i wypuścił mory. Słow. Jam słyszał J. tego hełmu i J. harf dwunastu. Słow. Bardon w Dniepru toni, tłukąc ś. o skały z brzękiem, konającym zabrzmiał jękiem. Słow. Jużem ś. lękał, że w topora jęku zarąbanego starca J. usłyszę. Słow. J. rdzawych zawiasów. Słow. Pomp złowieszcze jęki. Mick. Wszystkie źródła J. wydają szklanny. Słow. Być jako wieko przysypanej trumny, co zrazu każdej garści zapomnienia posępnym, głuchym jękiem odpowiada. Słow. Łódka ś. w morskie rzuciła głębiny i z jękiem nagle stanęła, wzdrygnięta. Słow. Staw modrą piersią J. wydał cichy, uroczysty. Mick. Słowik, król śpiewu, nie słyszy strumienia, który w podziemnej głębi rozwodzi jęki. Mick. J. fal. Krasiń. Ziemia głuchym jękiem gada. Pol. <JĘK>

[**Jęka, i,** lm. **i**] *przezwisko ludzi i zwierząt:* Psia J. Koślawa J. <? JĘK>

× **Jękacz, a,** lm. **e** p. **Jąkała.**

× **Jękać, a, ał** p. **Jęknąć:** Jękamy nad losem naszych pokoleń. Wor. **J. ś. 1.** × *odzywać ś. z jękiem, jęczeć:* Głos okropny jęka ś. po grobach. Wor. **2.** †p. **Jęknąć.** <JĘK>

Jękała, y, lm. **y 1.** ×p. **Jąkała. 2.** żart. *ten, co ustawicznie jęczy.*

× **Jękanie, a,** blm., czynność cz. **Jękać.**

× **Jękanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Jękać ś.**

Jękliwie przys. od **Jękliwy:** J. uczonym swoim palcem wzrusza struny. Hul.

Jękliwy *którego jęk słychać; płaczliwy, żałośliwy, narzekający, stękający:* Jękliwe cytry. Karp. Dzwonek J. Słow. J. dźwięk. Krasiń.

Jęknąć, nie, nął, nęła a. **kła, nęło** a. **kło,** [**Jiknąć**], nied. **Jęczeć,** !**Jęczyć,** × **Jękać,** × **Jąkać,** [**Jajozeć, Jajcyć, Jojceć, Jiozeć**] *wydać jęk, zajęczeć, stęknąć:* Całą noc jęczał w boleściach. J. z bólu. J. żałośnie, głucho, przez sen. Jęknął z głębi serca: „Ach, niemasz pod słońcem lichszego powołania, jak zostać zającem.“ Mick. Kule zaświstały, gdzieniegdzie człowiek jęknął *(=padł z jękiem).* Jęknęła i martwa padła. Kras. Nie bronił mi go (listka) żaden duch ni mara, ani w gałązkach jęknęło widziadło. Słow. Jeszcze zapłakał — jęknął — znów cicho w komnacie. Słow. Tu pan Kazimierz jęknął harfy tonem. Słow. Gdybyście mi o czym smutnym jękły... Słow. Ani jęknął. Troc *(=ani pisnął).* Kneblem usta im zawierano, iżby ani J. nie mogli. Pilch. Przen.: Uprawnię tedy mój zabór cały... Sumienie jękło... padłem omdlały. Syrok. Głos jęczący. Ona na koniu krzyknęła, i głos jęczący jej odjęknął w skale. Słow. Wicher harce odbywa swoje i żałośnie jęczy. Krasiń. Allach! il Allach! z puszcz, jak echo jęczy. Słow. Wyrazy tęskne, smutne, śliczne, długoechowe i melancholiczne z ust mu jęczały. Słow. Przen.: Jęczeć w niewoli *(=cierpieć).* Wolę jęczeć w piekle na dnie. Mick. Wielkość, dla której jęczymy w niedoli. Mick. Ja, choć z takim zapałem, tyle lat cię kochałem, będę kochał i jęczał daleki. Mick. Zelżony przez Atryda, pod obelgą jęczę. Słow. Nie dbał, że w progu jęczy wdowa i sierota. Mick. Aby (kościoły) przez księżyc dwurożny były na niebie zaćmione, jęcząc tak, jak męczennice. Słow. Nieos.: Huknął go w plecy, aż w nim jękło. Tnie go, aż w nim jęknęło. Troc. Ustami go w usta cmoknął, aż jękło, tak jak beczka pusta. Słow. Przen.: Kowadło jęczy pod młotem. Ziemia aż jęczy pod ciężarem ludzi, koni i armat. Siadł, ławy pod nim dubeltowe jękły. Kras. Belka coraz gnie ś. bardziej — już jęczy, bo bliska pęknięcia. Krasiń. Schody jęczą pod stopami zbrojnych. Krasiń. Mury jęczą — trudno tu strachom nie dać wiary. Słow. Jęczy sagan, wytryska para. Słow. O marmur czoło uderzyło, jękło. Słow. Wilgotna kość jęczała na ogniu. Słow. Broń jęknęła. Słow. Jęczą topory, chrobocą pił zęby. Mick. W polach jęczą wasze cięciwy. Słow. Tęga cięciwa, co tak żałośnie jęczy, gdy z niej grot wyleci. Mick. Huczą płótna, jęczą starte liny. Słow. Harfa wisząca na ścianie, tknięta powiewem wiatru, smutnym jękła brzmieniem. Słow. Jeśli z bolu harfa jęknie, jeżeli jęknie, ojcu mojemu kradziona, ty ją utulisz w płaczu. Słow. Kilka cienkich strunek jęczy. Mick. Dzwony żałośnie jęczą. Jęczały wciąż dzwony. Gosz. Coś mi dziś we łbie jęczy pogrzebowym dzwonem. Słow. Pójdziemy razem, gdzie trzód jęczą dzwony. Słow. Wicher jęczał żałośnie. Brzozą wiatr kołysze, posępnemi jęcząc tony. Słow. Jest pod mojemi oknami fontanna, co wiecznie jęczy zapłakanym szumem. Słow. Tam nagle potok jęknie i zaszczeka. Słow. Kaskada, co skrzy, i błyska, i dymi, i śnieży, i płacze, i grzmi, i jęczy, i gada. Słow. Była to pierwsza fala Salaminy, zagrzmiała, jękła żałośnie i przeszła. Słow. O zwierzętach: Wtym koń zarżał, jękła sowa. Mick. Zaczął ją (muzykę wieczoru) puszczyk, jęcząc na poddaszu dworu. Mick. Kot (=zając) jęknął raz, jak nowonarodzone dziecię. Mick. Wciąż jęczą żórawie. Mick. Rozmiłowane w jęczących słowikach róże wiosenne. Słow. Psy spuszczone jęczą i gonią. Słow. Myśl.: Tur, żubr, synogarlica, lelak jęczy = *wydaje głos sobie właściwy.* <JĘK>

× **Jękorymy** *elegijny, żałosny:* Jękoryma wena. Nar. <Jęk + Rym>

× **Jękot, a,** lm. **y** p. **Jąkała.**

× **Jękotanie, a,** blm. *jąkanie ś., zająkiwanie ś., blekotanie.* L.

× **Jękotliwy** *blekotliwy, momotliwy, jąkający ś., zająkujący ś.*

† **Jęniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Jeniec.**

[**Jęno**] p. **Jeno.**

† **Jęstwo, a,** blm. p. **Jeństwo:** Wyprowadził Bóg z jęstwa i niewoli faraońskiej swój lud. Skar. <JM>

† **Jęt** p. **Jęty:** Judyt, gdy przyszła przedeń, natychmiast był J. w swych oczu Holofernes. Leop. Gdy przez kogokole (zbieg) J. będzie, na łasce naszej ma być. Św. z Woc. † **Jęt, a,** lm. **ci** rz. p. **Jeniec.** B. Sz.

Jęta, ej, lm. **e l.** † *niewolnica, branka.* B. Sz. **2.** × **y,** lm. **y** p. **Jętka.** Podcz.

† **Jętca, y,** lm. **y** p. **Jeniec:** Jętce Bóg rozwięzuje związane. Wr. Wywodzi jętce. Ps. flor. <JM>

Jętka, i, lm. **i l.** w lm. *żerdzie w stodołach nad klepiskami do suszenia a. składania zboża,* pęta: W stodołach nad klepiskiem mają być zasłane jętki na zboże, niedosyć sucho zwiezione. Kluk. **2.** a. × **Jęta, Bant, Płatew, Pławwa,** [**Płateń, Płoteń**] bud. i cieś. a) *belka dachowa, w której po końcach osadzają ś. spody obu krokwi, deska łącząca krokwie.* b) × a. **Podciąg, Ocap** *drzewo w wiązaniu, które trzyma banty.* Podcz. **3.** kol.: J. zwrotnicza a. **Cięgiel** zwrotniczy, **Pociągacz** zwrotniczy = *pręt żelazny do ściągania szyny przy wekslowaniu.* **4.** zool. = a) a. **Jątka** (ephemera) *prasiatnica ziemnowodna.* J. długoogonna a. [**Jacica**], **Jedniodniówka** (palingenia longicaudata). b) [J. a. **Miętka**] *ważka* (libellula). <JM>

Jętlin, u a. **a,** lm. **y** bot. (angelonia) *roś. z rodziny trędownikowatych.* <?>

[**Jętrznica, y,** lm. **e**] p. **Jątrznica.**

Jęty l. i † **Jęt** im. od **Jąć,** *ujęty, wzięty, pojmany:* Nieprzyjaciele podeptał, nad jętemi ś. zmiłował. Pśń. kość. **2.** [Koń J.] = *dobry do pociągu mocny, bierny.* † **Jęty, ego,** lm. **ci** rz. p. **Jeniec.** <JM>

[**Jęzioreczko, a,** lm. **a**] p. **Jęzioro.**

[**Jęzioro, a,** lm. **a**] p. **Jezioro.** Zdr. [**Jęzioreczko**].

Jęzor, a, lm. **y, Ozór,** [**Jęzór, Jezór, Ozor**] pog **l.** *język:* Smok czubem i trzema strojny jęzorami. Żebr. Pysk jego, szalbierstwem samym nadziewany, ukrywa płytką w jęzorze szablicę. Zabł. Dwójgranistym szermował jęzorem. Zabł **2.** [J.] = a) *język bydlęcy.* b) *plotkarstwo.* Z jęzorem latać = *opowiadać wszystkim, całemu światu.* <JĘZ>

Jęzorka, i, lm. **i** bot. (gasteria) *podrodzaj aloesu.* <?>

[**Jęzornica, y,** lm. **e**] forma ż. od **Jęzornik;** [**Ozornica**].

[**Jęzornik, a,** lm. **cy**] *człowiek wygadany, [pyskaty, wyszczekany].*

[**Jęzorzysty**] p. **Języczliwy.**

[**Jęzór, a,** lm. **y**] p. **Jęzor:** Do kwaśnej kapusty dobry J. tłusty.

Języczasty, Językowaty *kształtu języka:* Ryba języczasta morska ma kształt języka abo podeszwy. Krup.

Języczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Język:** a) Jam ci nóżeczki i stopki prostował i w ustach ślicznych J. kierował. Lubom. J. ptaszy. Troc. Ir.: Ten pan kawaler ma długi J., boję ś., aby tego sekretu nie wydał. Boh. b) J. u żałobnego kornetu. **2.** J. u wagi = *strzałka, wskazująca przechylenie ś. wagi.* **3.** J. u kompasu = *wskazówka, indeks.* **4.** u sprzążki = *trzpień, kolec zapinający.* **5.** anat. = a) p. **Czopek.** b) p. **Łechtaczka.** c) × J. dwoisty p. **Dwoisty. 6.** bart.: J. u pszczoły (apex linguae). **7.** bot. = a) w lm. p. **Babka.** b) Języczki psie a. języczki psie wtóre, p. **Ostrzeń.** c) Psi J., p. **Lepnik. 8.** cukier.: Kocie języczki p. **Język. 9.** fiz. p. **Stroik:** J. podwójny (u oboi, fagota). J. pojedyńczy (w klarynecie, organach). **10.** myśl. *ta część pułapki, samołówki, żelaz, za której poruszeniem one same ś. zapadają.* **11.** pusz. *sprężyna, podnosząca kurek u rewolweru.* <JĘZ>

× **Języczenie, a,** blm., czynność cz. **Języczyć.**

Języczkowaty kwiat, bot. *mający rurkę korony rozciętą z boku i wydłużoną w język.* Korona języczkowata (u kwiatu języczkowatego).

Języczkowy 1. przym. od **Języczek** (in. anat. c z o p k o w y, fiz. s t r o i k o w y): Fujarka języczkowa p. **Fujarka.** Piszczałka języczkowa w organach, in. t r ą b k o w a. **2.** bot.: Języczkowe ziele = a) *roś. z rodziny babkowatych, gatunek babki,* in. b a b k a l a n c e t o w a t a, b a b k a l a n c e t ó w k a, p c h l e z i e l e, j ę z y c z k i (plantago lanceolata). b) p. **Myszopłoch.**

[**Języczliwość, i,** blm.] rz. od **Języczliwy,** *wygadanie, ciętość.*

Języczliwy 1. × *wszystkomówny:* Panglos, po polsku wszystkomówny albo najjęzyczliwszy. Mick. **2.** [J. a. **Jęzorzysty**] *pyskaty, wygadany, wyszczekany, oszczerczy.*

Języcznik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Nasięźrzał. 2.** p. **Stonogowiec.**

× **Języczno-gardzielowy** p. **Językо-gardzielowy.** <Języczny + Gardzielowy>

Języczno-otchłaniowy anat.: †Myszka języczno-otchłaniowa p. **Języko-gardzielowy.** <Języczny + Otchłaniowy>

Języczność, i, blm. rz. od **Języczny.**

Języczny przym. od **Język:** a) Nóż języcznego kształtu. Troc. Żyłka języczna. Kirch. Anat.: †Kość języczna p. **Gnyk.** Por. **Językowy. 2.** × *niepowściągliwego języka, gadatliwy, świegotliwy:* Grzechy języczne, kłamstwo, krzywoprzysięstwo, swary, bluźnienie, przeklinanie. Wr. (= *mowne, słowne*). J. nie zatrzyma tajemnicy. Prz. Języcznego słowo: nie powiadaj nikomu. Prz. **3.** × *potwarczy, obmowny:* Kiedy kto blizko mieszka języcznego człeka, nie trzeba psa, lepiej go i z domem oszczeka. Pot. **4.** †Języczna wina, kara, †języczne pieniądze = *kara za obmowę:* Języczną zapłacił winę. Górn. **5.** × Języczne schowanie a. × języczne zamknienie = *knebel.* **6.** Języczna księga = *księga mająca format wązkiego foljo.* **7.** × żart. *posiadający języki, władający językami:* Języcznemu dobrze kraje zwiedzić, bo wszędzie ś. rozmówi. L. <JĘZ>

Języczyca, y, lm. **e** bot. p. **Stonogowiec.**

[**Języczysko, a,** lm. **a**] p. **Język:** Radbym języcysko w gorzałcynie mocył.

× **Języczyć, y, ył** żart. *mówić:* Romanie, pokurczę z Rzymian i dziczy, co z Romy wzięło swe panowanie i niby z rzymska języczy. Pol.

Język, a, lm. **i 1.** a) anat. (lingua) *narząd mięsisty w jamie ustnej, siedlisko zmysłu smaku i narzędzie mowy* (u zwierząt o z ó r): J. jest przeznaczony do rozeznania smaku. Śniad. J. Wywlec, urznąć, uciąć a. obciąć komu J. Czemuż języka tobie nie ustrzygła? Słow. Mlaskać, mlasnąć językiem. Obracać, cmokać, mleć językiem. Pokazać komu J. Wywiesić J. Pies z wywieszonym językiem. Bodaj ci J. usechł a. bodaj ci J. odjęło. J. mi w ustach kościeje. Słow. b) przen. *narzędzie mowy, mowa, możność mówienia, dar słowa, wymowa, wysłowienie:* Nie jestem mąż mowny, bo ciężki J. mam. Bud. Ma J. w gębie. Troc (= *jest wymowny*). Co na sercu u trzeźwego, to na języku u pijanego. Prz. (= *pijany świegotliwy*). Co w myśli, to i na języku. Prz. Boga na języku, a djabła ma w sercu. Prz. Mówią, że w koronjaszach serce na języku. Słow. Rozpuścić J. (= *rozgadać ś.*). Popuścił cugle językowi. Krasiń. J. nieostrożny prawdę skrytą wyjawi. Prz. Plecie, co mu ślina na J. przyniesie. Pod uczty koniec ludzie szczebiocą, co J. przyniesie. Słow. Tylko co mam wymówić, mam na końcu języka (= *ochapia mi ś.*). Kręci ś. na języku. Kars. A. Z języka mi zerwałeś. Kras. A. Na końcu języka = *łatwo ś. dopytać.* Na końcu języka droga. Prz. Ja nie wiem, gdzie go mam szukać. — Nie wiesz? na końcu języka! Boh. Od czego J.? a. Nie masz języka? = *nie możesz ś. zapytać?* J. i Krakowa dopyta. Prz. Jest to cnota nad cnotami trzymać J. za zębami. Prz. Żadna kobieta za językiem sekretu nie mieści. L. Za zęboma (za zęby) mieć J. Troc. Ma długi J. (= *gadatliwy, wygada ś.*). Ciągnąć kogo za J. (= *wybadywać go, wyciągać go, żeby koniecznie gadał i wygadał ś.*). Kiedy kogo, co nic nie wie, za J. ciągną, żeby koniecznie coś powiedział, powie to, czego nie wie. Oss. Bardziej boli od języka, niż od miecza. Prz. J. najgorszy i najlepszy, słowem obrazisz, słowem zleczysz. Prz. Wymówiwszy swoje, com miał na języku, znowu jestem Wac Pana przyjaciel od serca. Zabł. (= *co miałem na sercu, na wątróbce*). J. mu jak w pantoflach a. × na trepkach chodzi = *źle wymawia, bełgocze* (np. o pijanym). Obawiam ś., zająkam ś., na trepkach mi J. chodzi, źle wymawiam. Mącz. Pijanemu J. ś. pląta. Prz. Mógł wypić lipcu dwa antały, nim mu splątał ś. J. i nogi zachwiały. Mick. Dostać ś., a. przyjść, paść na języki ludzkie (= *dać powód do obgadania siebie, narazić ś. na szyderstwo*). Przyszliście na J. i na osławę u ludzi. B. B. Senat królewski na języki pospolite przypadał, jakoby od Krzyżaków sfałszowany. Błaż. Do języków ludzkich to dobra okazja. Troc. (= *plotek*). Wziąć na języki = *obgadywać, obmawiać.* Kto chodzi po muzykach, to i po językach. Prz. Wół rogami, a baba językiem kole. Prz. Językiem siecze; nie leda żołnierz. Prz. (= *kto wiele mówi, mało czyni*). Wysiekł ś. językiem. Troc (= *wymową swoją ocalił siebie*). Wojować a. szermować językiem. Widzę, żeś tchórz i bardziej językiem, niż żelazem umiesz szermować. Boh. Dwuch językami walczyło po mieście, lud namawiając do boju. Słow. Równie mieczem jak językiem umiesz czynić zwyciężonych. Słow. Umieją śpiewać, mleć językiem. Przyb. (= *pleść, paplać, świegotać*). J. jak na kołowrocie. Gor. Już oparty o ścianę, młynkuje językiem, oczyma przewraca. L. (= *język mu w pantoflach chodzi, bełkocze*). W wolnej Rpltej trzeba tego, aby był J. wolny. Bud. B. (= *aby było wolno gadać*). Niewolnik ma J. wolny. Prz. Mocny w języku. Mieć obrotny, wprawny J. Cięty, ostry, jadowity J. Gierwa-

zy, groźny ręką, językiem Protazy. Mick. Ha! języku smoczy! serce jaszczurcze! Mick. Powiadano o nim: ma żądło w języku. Mick. Dwa języki w gębie nosi. Troc (*=mówi raz tak, drugi raz inaczej*). Świerzbi go J. (*=nie może oprzeć ś. chęci wygadania ś.*). Nie dotrzymać języka w gębie. Ugryźć ś. w J. a. ✕ przyciąć J. (*=zamilczeć w porę*). Postrzegszy zdradę, w J. ś. ukąsiła. Pot. Tak ś. zmieszał, że aż języka zapomniał w gębie. Rzew. Nagle rozwiązał mu ś. J. (*= nagle stał ś. wymownym*). J. rozwiązałeś na to, abyś mię z wojskiem poróżnił. Słow. Przen.: Zły J. = *człowiek złośliwie mówiący o kim a. o czym:* Żyj oszczędnie; łakomyś, zły J. powiada. Min. c) przen. *doniesienie, wiadomość, zasięgnięta* (szczeg.) *o stanie nieprzyjaciela:* Konne roty wysłał dla języka, aby o zamysłach nieprzyjacielskich mógł wiedzieć. Warg. Chcąc mieć jaką wiadomość o nieprzyjacielu, kazał ś. starać rotmistrzowi o J. Papr. Dostać, zasięgnąć języka. Mieć języka o kim. Troc. Myśmy języki świeże zawsze mieli o pogańskich zamysłach. Tw. Przynosi wieści od litewskiej czaty, która po lidzkim biegając gościńcu, teraz od Niemców dostała języka. Mick. Zasięgnąwszy języka, że wiatry ojca mego w sycylijskie zapędziły strony, postanowiłem tam popłynąć. Troc. Przen. (lm. †**cy** a. **kowie**) *jeniec schwytany dla powzięcia wiadomości o nieprzyjacielu:* Skoczy naprzód z Tatary i języka jak najśpieszniej nam ułowi. Sienk. Przyprowadzeni tedy języcy, których z kosza prawie p. Horodyski z ochoczym rycerstwem wziął pięciu. Jabł. A. Od języków był upewniony. Troc. O południu dwaj językowie z obozu nieprzyjacielskiego od ludzi pana Kamienieckiego przywiedzeni. Mosk. Więźniów i języków po różnych miejscach nabrali. Mosk. Przen.: Szlimędrcy, miasto języka mając gwiazdę przewodnika. Groch. ✕ Przen. *ten, co zbiera wiadomości:* Języka wysłać. Troc. d) *mowa ludzka, mowa narodu:* Umiejętność języka. Gdyby ojczyzną był J. i mowa, posągby mój stał, stworzony głoskami z napisem: „Patri patriae.“ Słow. J. polski, francuski, cygański. Języki wschodnie. Władać, mówić językami. Arabskim coś mówił językiem. Słow. Zechcą swych przodków wywoływać z raju, jakim językiem poproszą o wsparcie? Mick. Posiadać, znać języki. J. umarły a. martwy, ✕ nieżywy (*= którym już, jako ojczystym, nie mówią obecnie*). J. żywy a. żyjący (*=którym mówi obecnie żyjąca narodowość*). J. bogaty, ubogi. Języki pokrewne, pobratymcze, jednoszczepowe. J. pierwotny a. prajęzyk. Języki pochodne. Znajomość tego języka jest bardzo rozpowszechniona. Nauka, gramatyka, historja języka. Tłumaczyć z jednego języka na drugi. Żart.: Tłumaczy na J. człowieka hymny, przestrogi, pacierze i lekcje w djabelskim napisane dyjalekcie. Słow. Pismo w języku greckim. Wykładał języki słowiańskie. Katedra języków słowiańskich. J. rodzimy, ojczysty, macierzysty, swój, obcy, cudzoziemski. Języki starożytne, nowożytne. Dar języków. Przen.: *sposób wysłowienia, środek wyrażenia czego, porozumienia ś., styl:* Przemawiał do ludu językiem ludu. Przemawiać językiem mowy potocznej. Chm. J. naukowy, gramatyczny, filozoficzny, piśmienny a. książkowy, literacki, potoczny, ludowy a. gminny, salonowy, złodziejski. Te puszcz stołeczne, ludziom nieznane tajniki w języku swoim strzelcy zowią: mateczniki. Mick. W języku strzeleckim dzik, niedźwiedź, łoś, wilk zwany był zwierzem szlacheckim. Mick. Innych (grzybów) imiona znane tylko w zajęczym lub w wilczym języku, od ludzi nieochrzczone. Mick. Dant chciał republikanizmu i w poemacie używał języka tajemnych związków. Słow. To usposobienie umysłów i ten J. rewolucyjny publiczności... Rettel. Odświeżać powinniśmy w sobie instynkt narodowy, żebyśmy zupełnie nie zcudzoziemczeli i nie zrobili sobie języka politycznego. Mick. Księgi pielgrzymstwa są napisane przez Mickiewicza językiem biblijnym. Żywila jest napisana językiem starodawnym. Poezja jest językiem bogów. Późniejsi lepiej ocenili poetę, przyznając mu bogatą a barwną wyobraźnię, J. i styl przecudny. Chm. Czystość, poprawność języka. Każda namiętność swego używa języka. Dm. Zakochani w oczach J. mają. Prz. J. emblematyczny. J. serca, duszy. Każdy promień, co mię grzeje, płomienistym Cię językiem na wysokości wychwala. Słow. Kto w dzień błądzi i żywych nie słyszy, widzi w nocy, zna J. grobowych zaciszy. Mick. Uczę ś. mówić językiem miłości. Słow. Językiem moim stały się przekleństwa. Krasiń. Ale mię pióro czarnym ostrzegło językiem: „Nie piórem, ale mieczem zarabiaj na sławę.“ Mick. e) przen. *narodowość:* Nie wdawał ś. z niewiernemi i pogany i obcego języka ludźmi. Skar. Języka inszego człowiek. Troc. f) † przen. *naród:* Patrzmy na języki one królestw sławiańskich, w jakiej zgubie i niewoli siedzą. Skar. h) przen. *prowincja zakonu maltańskiego:* Zaproponował utworzenie nowego języka zakonnego w Polsce (prowincje, uległe wielkiemu mistrzowi, nazywały ś. językami), którego wielkie przeorstwo zaofiarował księciu Ponińskiemu. Rzew. Zakon maltański składa ś. z siedmiu narodów, które nazywają językami. Wyrw. **2.** *przedmiot, płat, płatek postaci języka:* J., klin ziemi, wchodzący w morze. Sycylja trzema językami ku morzu wychodzi, to jest trzema klinami długiemi. Otw. Tu i owdzie z łona wód wystaje krzak, drzewo, głaz, J. zwiru. Krasiń. Zagon, worany przez chłopa w cudzy grunt, nazywał ś. językiem, a sprostowanie granicy — oberznięciem języków. Duch św. zstąpił na apostołów w postaci języków ognistych. Płomiennym językiem zapaliła się sucha drzazga. Orzesz. Ogniste języki lizały (w czasie pożaru) budowlę. (Ogień) liże krwawemi języki białe żagle. Krasiń. Dozwól, by na pół zmarzłym ogień skórę oblizał ciepłym językiem. Krasiń. J. u koszuli męskiej pod gorsem = *patka, klapka.* Języki pod szyją u pastorów. **3.** [J.] = a) *część pługa;* b) *sposób zawiązywania chustki:* Chustki zawiązują ś. w [język], [na zająca] a. [na kłódkę]. **4.** bot. = a) J. jeleni, p. **Stonogowiec.** b) J. ptasi, p. **Rdest.** c) J. psi, p. **Lepnik.** d) J. wołowy, p. **Miodunka.** e) Języki psie, p. **Ostrzeń.** f) Czerwony wołowy J. p. **Czerwony.** g) Biały wołowy J. a. † **Jaszczurnik** *gatunek miodunki.* **5.** cukier.: Kocie języki a. kocie języczki = *ciastka kruche, pieczone na blasze, płaskie, mające w swym składzie krem, rodzaj biszkoptów.* **6.** druk. *spód szufli specjalnej,* g a r d ł o. **7.** zool.: J. morski, p. **Podeszwica.** Zdr. **Języczek.** Zgr. [**Języczysko**]. <JĘZ>

† **Językobolenie, a,** blm. lek. (glossalgia) *ból w języku.* <Język + Bolenie>

† **Językoczopkowy** anat.: Muskuł J. p. **Językopodniebienny.** <Język + Czopkowy>

Językogardłowy p. **Języko-gardzielowy.** <Język + Gardłowy>

Języko-gardzielowy, Języko-gardłowy, Języko-połykowy anat. **1.** Mięsień J., języko-połykowy, języko-gardłowy, in. †myszka języczno-otchłaniowa (musculus glosso-pharyngeus). **2.** Nerw J., języko-gardłowy, in. ×języczno-gardzielowy, ×języko-połykowy czujnik (nervus glosso-pharyngeus).

†**Języko-języczkowy** p. **Języko-podniebienny.** <Język + Języczkowy>

†**Języko-kościowy** anat. *dotyczący gnyka a. kości językowej:* †Myszka języko-kościowa chrząstki tarczowej p. **Gnyko-tarczowy.** <Język + Kościowy>

Języko-nagłośniowy anat.: Więzy języko-nagłośniowe, ×języko-nakrywkowe (ligamenta glosso-epiglottica). <Język + Nagłośniowy>

×**Języko-nakrywkowy** p. **Języko-nagłośniowy.** <Język + Nakrywkowy>

†**Językoognioksztaltny** *kształt języka ognistego mający.* <Język + Ogień + Kształt>

Języko-podniebieniowy p. **Języko-podniebienny.** <Język + Podniebieniowy>

Języko-podniebienny, Języko-podniebieniowy anat.: Mięsień J., †muskuł językoczopkowy, †myszka języko-języczkowa (musculus glosso-palatinus). <Język + Podniebienny>

Języko-połykowy p. **Języko-gardzielowy.** <Język + Połykowy>

†**Języko-rogowy** anat.: †Myszka języko-rogowa = *część zewnętrzna mięśnia gnyko-językowego,* mięsień rogo-językowy (musculus cerato-glossus). <Język + Rogowy>

Języko-ruchowy, Podjęzykowy anat.: Nerw J. a. podjęzykowy = *dwunasta para nerwów czaszkowych,* †nerw językiem ruchający (nervus hypoglossus). <Język + Ruchowy>

Językowato przys. od **Językowaty:** Ku południowi każdy ląd kończy ś. J. Stasz. <JĘZ>

Językowaty p. **Języczasty.**

Językowy przym. od **Język.** Anat.: †Kość językowa, języczna p. **Gnyk.** †Muszkuł kości językowy p. **Mięsień.** †Myszka językowa gruntowa = *środkowa część mięśnia gnyko-językowego,* mięsień trzono-językowy (musculus basio-glossus). Tętnica i żyła językowa (arteria et vena lingualis). Żyły językowe głębokie, podjęzykowe, żabie, ×żabki (venae raninae). Gram.: Dźwięki spółgłoskowe językowe. Badania, prace, odkrycia, poszukiwania językowe. Wniesienia, z jakiemi występują językowi republikanie. Rzew. *(= gadatliwi, wojujący językiem).* Tancmistrzu J.! Słow. <JĘZ>

Językoznawca, y, lm. **y** *znawca, badacz języka a. języków, lingwista.* <Język + Znawca>

Językoznawczy przym. od **Językoznawca,** *lingwistyczny:* Z artykułów językoznawczych wymieniamy spis Uhlenbecka starych słów germańskich. Brk. Studja językoznawcze.

Językoznawstwo, a, blm. *nauka języka a. języków, lingwistyka, glotyka, glotologja:* J. jest nauką, badającą prawa budowy, początek i dzieje języków. Karł. J. porównawcze, ogólne. <Język + Znawstwo>

1. †**Ji, ja** (2 pp. **jeje**), **je** z. *on:* Przeciw jemu. Miedzy jimi. Na je. Jeje dzielnicą. †**Ji** = *jego, go:* Ji oszczepem zabił. Troc.

2. †**Ji** sp. = **I.**

[**Jiczeć, y, ał**] p. **Jęknąć.**

[**Jiczenie, a,** blm.] czynność cz. **Jiczeć,** *jęczenie.*

[**Jik, u,** lm. **i**] p. **Jęk.**

[**Jikać, a, ał**] = **Jąkać.**

[**Jikała, y,** lm. **y**] = **Jąkała.**

[**Jikanie, a,** blm.] czynność cz. **Jikać.**

[**Jiknąć, nie, nął**] **1.** p. **Jęknąć. 2.** = **Jąknąć.**

[**Jiknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Jiknąć.**

[**Jindze**] przys. p. **Indzie.**

[**Jindzi**] p. **Indzie.**

[**Jinędy**] przys. p. **Inędy.**

[**Jino**] p. **Jeno.**

[**Jirzmo, a,** lm. **a**] p. **Jarzmo.**

[**Jitrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Jitrzyć,** *jątrzenie.*

[**Jitrzyć, y, ył**] p. **Jątrzyć.**

†**Jiż, jaż, jeż** p. **1. Jen:** To jedzine mi daj, jegoż proszę, przepuść mi. B. Sz.; Glosy w. XV. <Jen + Że>

[**Jiżdzać, a, ał**] p. **Jechać.**

[**Jiżdżanie, a,** blm.] czynność cz. **Jiżdżać.**

†**Jiże** p. **1. Jen:** Dam tobie ziemię, w jejże będziesz gospodarzem bydlić. B. Sz. Niema usta, jiże mówią. Ps. flor. A jiże są dobrze czynili, pójdą w żywot wieczny, a którzy źle, w ogień wieczny. Wr.

†**Jiżto,** lm. p. **1. Jen.** B. Sz. <Jen + Że + To>

†**Jiżtoć,** lm. p. **1. Jen.** B. Sz. <Jen + Że + To + Ci>

JJ. OO. (skrócenie) = *jaśnie oświeceni.*

JJ. WW. (skrócenie) = *jaśnie wielmożni.*

[**Jo!**] p. **2.** [**Ja!**].

J.O. (skrócenie) = *Jaśnie Oświecony* (Książę).

×**Joachimik, a,** lm. **i** *talar.* <p. Efimek>

Joachimita, y, lm. **ci** *członek pewnej sekty religijnej.* <Od imienia Joachim>

Joannita, y, lm. **ci 1.** daw. *członek zakonu rycerskiego.* **2.** *członek zakonu ewangielickiego do pielęgnowania chorych.* <Od imienia Łć. Joannes = Jan>

×**Job, a,** lm. **owie,** ×**Jop** *wielki bogacz.*

Jobowy: Cierpliwość jobowa = *niewyczerpana, święta, anielska.* <Imię Hb. Hiob>

[**Joch, a,** lm. **y**] *morg.* <Nm. Joch>

Jochamek, mka, lm. **mki** p. **Jachemek.**

Jod, u, blm., ×**Jodyna** chem. *pierwiastek z gromady chlorowców,* J. <Now. z Gr. ioeidēs = fjołkowy, fjoletowy>

×**Jodaki, ów,** blp. min. *grupa minerałów, jod zawierających.* <p. Jod>

Jodan, u, lm. **y** chem. *sól kwasu jodnego.* <p. Jod>

Jodargiryt, u, lm. **y** min. p. **Jodyt.** <Jod + Gr. árgyros = srebro>

Jodek, dku, lm. **dki** chem. *związek jakiegokolwiek pierwiastku z jodem.* <p. Jod>

Jodełka, i, lm. **i** p. **Jodła:** Stałem już długo pod krzaczystą jodełką u brzegu lasu, gdzie przypierało okopane rowem grzebowisko bydlęce. Sp.

Jodgryn, u, blm. *używana dawniej farba zielona.* <Jod + Nm. Grün = zieloność>

[**Jodki**] *chłodem przejmujący.* <Ukr. jodkyj>

[**Jodlina, y,** lm. **y**] p. **Jodła.**

Jodlować, uje, ował *właściwy Tyrolczykom głos przy śpiewaniu wydawać.* <Nm. jodeln>

Jodlowanie, a, blm., czynność cz. **Jodlować.**

Jodła, y, lm. **y, Jedlina,** †**Jedl,** †**Jedla,** †**Jedła,** †**Jegla,** †**Jeglja,** [**Jedla, Jedła, Jedlnia, Jedlica, Jel, Jadlina, Jodlina, Jegla, Jegła, Jeglina, Jeglenina, Jeglja, Jeglija, Jagla, Jaglia, Jegiel, Jegleja, Jeglej, Jagleja, Jegleina, Iglina, Agleja, Gleglja, Gliglija, Gleglina**] bot. **1.** (abies) *drzewo z rodziny szyszkowych.* Gatunek: J. właściwa a. po-

spolita (a. alba, v. a. pectinata, v. pinus abies) Do czego ta J.? — J.? Przypatrz ś. lepiej: poznaj gałąź cyprysową. Mick. *(=gałąź jodłowa).* Zb.: Na brzegach tylko szum jodły. Mick. **2.** J. świerk, p. **Świerk. 3.** J. sosna, p. **Sosna. 4.** J. karpacka a. J. limba, p. **Limba. 5.** J. Wejmuta (pinus strobus) *drzewo.* **6.** J. modrzew, p. **Modrzew.** Zdr. **Jodełka, [Jódłka, Jódka].** <JODŁ>

Jodłolbrzym, a, lm. **y** bot. = **Igława.** <?>

Jodłowaty bot.: Rośliny jodłowate (abietineae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych z działu nagoziarnych, uważana także za podrodzinę rodziny szyszkowych.*

Jodłowiec, wca, lm. **wce** bot. = **Jałowiec.**

Jodłowy przym. od **Jodła:** Bór, las J. Belka jodłowa. Jodłowe szpilki. Mick. Na błoniach puszcza szumiała jodłowa. Mick. Bot.: Huba jodłowa p. **Huba.**

Jodnik, u, lm. **i** chem. *związek jodu z pierwiastkiem o wartościowości zmiennej, powstający wówczas, gdy ten pierwiastek łączy ś. z jodem odpowiednio do wartości wyższej:* Hg J = *jodek rtęci;* Hg J_2 = *J. rtęci.* <p. Jod>

Jodny kwas, chem. *typowy kwas tlenowy jodu,* HJO_3.

Jodofenol, u, lm. **e** chem. i apt. *związek, składający ś. z jodu i fenolu.* <Jod + Fenol>

Jodoform, u, blm. chem. trójjodometan, *produkt zastąpienia 3 atomów wodoru w metanie przez tyleż atomów jodu,* CHJ_3. <Jod + Forma>

Jodoformowy przym. od **Jodoform:** Para, gaza jodoformowa.

Jodol, u, blm., **Czterojodopyrol** apt. *związek chemiczny, używany w medycynie w miejsce jodoformu.* <Jod + Łć. oleum = olej>

Jodowodan, u, lm. **y** chem. *produkt przyłączenia ś. jodowodoru do zasady:* J. amoniaku — NH_3HJ = jodek amonu — NH_4J. <Jod + Wodan>

Jodowodorny kwas, p. **Jodowodór.** <Jod + Wodór>

Jodowodór, oru, blm. chem. kwas jodowodorny, *jodek wodoru, związek wodoru z jodem,* HJ. <Jod + Wodór>

Jodowy przym. od **Jod:** Woda jodowa = *jod, rozpuszczony w wodzie.* Lek.: Choroba jodowa p. **Jodzica.**

[**Jody!**] p. [**Jedy!**]: Oj J. J. tod J. hu oj J. J. todio totom.

Jodyna, y, blm. chem. **1.** *roztwór jodu w spirytusie.* **2.** × p. **Jod.** <p. Jod>

[**Jodynaczka, i,** lm. **i**] p. **Jedynaczka.**

[**Jodynia**] p. **Jedyny:** Tę naszą jodynię do ślubu wiozą.

Jodynować, uje, ował *smarować jodyną.*

Jodynowanie, a, blm., czynność cz. **Jodynować.**

Jodyt, u, lm. **y, Jodargiryt** min. *naturalny jodek srebra, szary i żółty, pospolicie znajdujący ś. w cienkich blaszkach, bryłkach nieoznaczonej postaci i w inne mineralne masy wrosły.* <p. Jod>

× **Jodzica, y,** lm. **e** lek. (jodismus) *cierpienie powstałe przez zatrucie jodem,* choroba jodowa. S. K. <p. Jod>

× **Jodziny, in,** blp. apt. (praeparata iodia) *przetwory jodowe.*

× **Jog, a,** lm. **owie** *pustelnik indyjski:* Fantasmagorja duszy kołysze mnie, niby joga indyjskiego. Dęb. <?>

× **Johanesberg, a,** blm. *sławne wino reńskie.* Goł. <Od nazwy winnicy nad Renem>

[**Johas, a,** lm. **i** a. **y**] p. **Juhas.** Zdr. [**Johasiczek**].

[**Johasiczek, czka,** lm. **czki**] p. **Johas.**

[**Joj!**] **1.** a. [**Jojo!**] *okrzyk smutku, och!* **2.** *przyśpiew:* Ach J. J.! <Okrzyk.>

[**Jojceć, y, ał**] p. **Jęknąć.**

[**Jojcenie, a,** blm.] czynność cz. **Jojceć,** *jęczenie.*

[**Jojczeć, y, ał**] *słabować, stękać, kwękać.* <Dźwn.>

[**Jojczenie, a,** blm.] czynność cz. **Jojczeć.**

[**Jojgać, ga** a. **dze, gał, Jojkać**] *wołać: „ojoj!," lamentować:* Baba jojdze, ze ją zęby bolą. <Okrzyk.>

[**Jojganie, a,** blm.] czynność cz. **Jojgać.**

[**Jojkać, a, ał**] p. **Jojgać.**

[**Jojkanie, a,** blm.] czynność cz. **Jojkać.**

[**Jojo!**] p. **Joj!**

× **Jołdasz, a,** lm. **e** *kamrat, towarzysz.* Czart. A. <Tur. jołdasz>

Jołom, a, lm. **y** *czapka kozacka barania z wierzchem obwisłym, z chwastem:* Kołpak z jołomem(?). Mikl. <p. Jamułka>

Jołop, a, lm. **y** p. **Jałop:** Ot, i masz zegarek z brylantami, jołopie! Prus. <Ukr. i Brs. jołup = głuptas, z Tatars.>

Jon, u, lm. **y, Jont** chem. *atom elektrolityczny, część związku oddzielająca ś. pod wpływem prądu elektrycznego:* J. elektrododatni *(= zbierający ś. na elektrodzie ujemnym, katjon).* J. elektroujemny *(= zbierający ś. na elektrodzie dodatnim, anjon).* <?>

† **Jonak, a,** lm. **i** p. **Junak.** Troc.

Jonatki, ów, blp. p. **Jonaty:** Kawałki szopów, lisów, jonatków. Jun.

Jonatowy przym. od **Jonaty:** Kołnierz J.

Jonaty, ów, blp., × **Junaty** kuśn. *futro z czarnych kotów swojskich.* Zdr. **Jonatki.** <Przez Ros. enotъ = szop, ze Śr. Łć. geneta, Hp. jineta, Fr. genette i t. d.>

Joniczny 1. Styl J. p. **Joński. 2.** Wiersz J. = *rodzaj miary trzystopowej.* <Gr. iōnikós = joński>

[**Joniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Juniec.**

Jonizm, u, blm. fil. *kierunek filozofji jońskiej, duch jej.* P. **Hilozoizm.** <Gr. iōnismós>

Jonkwila, i, lm. **e** *gatunek narcyza.* <Fr. jonquille>

Jont, u, lm. **y** chem. p. **Jon.**

Joński 1. Styl, porządek J. a. joniczny = *porządek architektoniczny, odznaczający ś. lekkością słupów i ślimakowatemi kształtami ozdób u kapiteli.* **2.** druk.: Pismo jońskie, p. **Klarendon. 3.** fil. *należący do szkoły filozoficznej greckiej, mającej swe siedlisko w Jonji:* Filozof J. Filozofja, szkoła jońska. **4.** muz.: Tonacja jońska = *gama o niższym o pół tonu stopniu siódmym.* <Gr. iōnikós>

× **Jop, a,** lm. **owie** p. **Job.**

[**Jopa, y,** lm. **y**] p. **Jupa.**

[**Jopać, pie, pał**] *wymyślać:* Jopał go od najgorsych. <Z Rs. podobnie brzmiącego przekleństwa>

[**Jopanie, a,** blm.] czynność cz. **Jopać.**

[**Jopeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Jopek.**

[**Jopek, pka,** lm. **pki**] *garnuszek.* Zdr. [**Jopeczek**]. <?>

[**Jopsc, a,** lm. **e**] p. **Jaźwiec.**

Jordan, u, blm. (w kościele wschodnim) *obrzęd święcenia wody w święto Trzech Króli:* Pójść na J. <Od nazwy rzeki w Palestynie>

[**Jordanka, i,** lm. **i**] *strzelba, zatopiona w wodzie [jordanowej], zaczarowana.*

Jordanowy przym. od **Jordan:** Uroczystość jordanowa. [Krople jordanowe] p. **Kropla.**

Jorgacz zł. = *tak jest.* <?>

†**Jowiler, a,** lm. **owie** p. **Jubiler.** <Nm. Juwelier>

†**Jorgieltnik, a,** lm. **cy** p. **Jurgieltnik.** Kwiat.

[**Jorginja, i,** lm. **e**] p. **Gieorginja.**

†**Jormark, u,** lm. **i** *gościniec z jarmarku.* Brk. <p. Jarmark>

Josakczy, ego, lm. **owie** (w Turcji) *konduktor, przewodnik:* P. Walerjan weźmie z ramienia baszy josakczego, t. j. konduktora, który go będzie do Akiermanu eskortować. Rol. <Z Tur.>

[**Joszczyk, a,** lm. **i**] *imbryczek.* <p. Joszyczek>

†**Joszyczek, czka,** lm. **czki** *rodzaj naczynia:* Za robotę dwuch naczyń podwójnych zwanych jaszczykami (joszyczki). Przezd. <por. Jaszczyk>

Jot nieod. p. **Jota.**

Jota, y, lm. **y, Jot** *nazwa litery J:* Znajdujemy w niektórych pismach *j* długie, nazwane J (ale fałszywie, bo u Greków J znaczy *i* krótkie). Kopcz. Przen.: Nie brak ani joty (= *niczego).* Nie opuścić ani joty. Jedno J., abo jedna kryska nie odmieni ś. w zakonie, aż ś. wszytko stanie. Wuj. Spamiętać, przepisać co do joty (= *wszystko od A do Z).* Wypełnić co do joty. A ty najtwardsze rozkazy musisz spełnić co do joty. Mick. Czas co do joty sprawdza przepowiednie jego. Jełowiecki. Nie odpowiedział mu ani na jotę. Jota w jotę. Prz. (= *kubek w kubek, kropla w kroplę, dokładnie, akuratnie, ściśle, literalnie).* Prawo jest tak świętą rzeczą, że i jedną jotą nie powinno być odmienione. Djar. gr. Zdr. **Jotka.** <Gr. iôta>

Jotacyzm, u, blm. *sposób czytania po grecku, w którym dźwięk e wymawia ś. często, jak i.* <Now. niby Łć. jotacismus, p. Jota>

Jotka, i, lm. **i** p. **Jota.**

[**Jotrok, a,** lm. **i**] p. **Otrok.**

×**Jowilabjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** *narzędzie przedstawiające planetę Jowisza z jego księżycami.* <Now. niby Łć. iovilabium>

Jowinjanista, y, lm. **ści** *zwolennik Jowinjana, mnicha IV wieku, który utrzymywał, że chrzest odejmuje zdolność grzeszenia.* <Od imienia Łć. Jovinianus>

Jowisz, a, blm. **1.** astr. *największa z ośmiu głównych planet, krążących około słońca.* **2.** †chem. *cyna,* Sn. <Łć. Jupiter, 2 pp. Jovis = bóg najwyższy Rzymian>

Jowiszowy *jak u boga Jowisza, groźny:* Jowiszowe brwi. Sienk. <p. Jowisz>

Jowjalista, y, lm. **ści,** ×**Jowjał** *człowiek jowjalny, żartowniś, facecjonista.* <Z Łć. jovialis = wesoły>

Jowjalistka, i, lm. **i** forma ż. od **Jowjalista.**

Jowjalizm, u, blm. p. **Jowjalność:** W wyrazie oblicza przebijał ś. J. szlachecki. Jeż.

×**Jowjalja, ów,** blp. *żarty, facecje, koncepty.* <Łć. jovialia lm. n. = (rzeczy) wesołe>

Jowjalnie przys. od **Jowjalny.**

Jowjalność, i, blm. rz. od **Jowjalny; Jowjalizm.**

Jowjalny *wesoły, żartobliwy, pełen humoru, krotochwilny:* Butny, J. pan Zagłoba. Sienk. Ta improwizacja była drugą z rzędu po owej klasztornej, tylko w tonie całkiem odmiennym, jowjalno-dowcipnym. Chm. <Łć. jovialis = wesoły>

×**Jowjał, a,** lm. **y** p. **Jowjalista.** Przen.: Jowjała psa do suki puszczać, a melankolika chyba bardzo dobrego. Ostror. (= *wesołego psa).*

Jozefinja, i, lm. **e** bot. = **Imienica.** <Od imienia Józefina>

[**Jozik, a,** lm. **i**] *rodzaj jastrzębia.* <?>

†**Jozuita, y,** lm. **ci** p. **Jezuita.** Pudł.

[**Jódka, i,** lm. **i**] p. **Jodła.**

[**Jódłka, i,** lm. **i**] p. **Jodła.**

[**Jómętra, y,** lm. **owie** a. **rzy**] p. **Gieometra.**

[**Jórka, i,** lm. **i**] p. **Jarka.**

[**Józef**] w wyrażeniu: [Stare Józefy] = *młodzi parobcy, przebrani za starców na Boże Narodzenie.* <Od imienia Józef>

Józefek, fka, lm. **fki,** [**Józofek, Jazefek, Józepek**] bot. = **Hizop.** <Umyślne przekręcenie wyrazu Hizopek>

Józefinizm, u, blm. *system cesarza austryjackiego Józefa II wtrącania ś. do praw kościelnych, system wszdchwładztwa nad kościołem; rządy centralistyczne, datujące ś. od Józefa II w Austrji:* Praktyki józefinizmu. Kal. <Niby Łć. Josephinismus, od imienia Józef>

Józefiński przym. od **Józefinizm:** Rząd toskański najdłużej ś. trzymał zasad józefińskich. Kal.

†**Józefki, fek,** blp. *gatunek stroju kobiecego.* Goł., Haur. <Od imienia Józef>

[**Józefówka, i,** blm.] *kapusta, sadzona w wilję św. Józefa.*

†**Józep, a,** lm. **y** bot. p. **Hizop.**

[**Józepek, pka,** lm. **pki**] p. **Józefek.**

[**Józofek, fka,** lm. **fki**] p. **Józefek.**

[**Jszczoch, a,** lm. **y**] p. **Szczyl.**

[**Ju**] **1.** p. **Już:** Już twój Jasio kona, ju. Otoz ju przychodzi. **2.** [Ju le ju!] = a) *dosyć!* b) *nuże:* Ju le ju gadáj = *gadajże już!*

×**Juba, y,** lm. **y,** ×**Jupa** *szuba.* Goł. <p. Jupa>

Jubczyna, y, lm. **y, Jupczyna** *zła, znoszona jubka.*

×**Jubilacja, i,** lm. **e** *uroczystość, wesołe, radosne okrzyki, radość, uciecha:* A na zamku! toż to J. być musi. Krasz. <Łć. jubilatio>

Jubilant, a, lm. **ci** p. **Jubilat:** Młodsi koledzy ofiarowali jubilantowi stosowną do okoliczności rycinę. Rol. <Łć. jubilans, 2 pp. jubilantis dosł. = cieszący ś.>

Jubilat, a, lm. **ci 1.** a. **Jubilant** *człowiek obchodzący jubileusz swego urzędowania, zawodu.* **2.** *prałat, który ś. dosłużył emerytury:* Godnością jubilata srodze najeżony, niedzielny kaznodzieja wrzeszczy jak szalony. Węg. Gdybym cię przeprowadził przez pięć piątków, przez miserere i dyscyplinę, mógłbyś odrazu zostać jubilatem. Chodź. **3.** ×żart. *gracz wytrawny, ćwik:* Tyle pieniędzy w karty przegrał! trafił on widzę na jubilatów. L. <Łć. jubilatus, im. od jubilare = cieszyć ś.>

Jubilatka, i, lm. **i** forma ż. od **Jubilat.**

Jubiler, a, lm. **rzy,** †**Jowiler** *rzemieślnik, wyrabiający biżuterję i handlujący nią.* Przen.: Znam ś. na miłości, byłem ja swego wieku w tej sztuce jubilerem. L. (= *majstrem).* <Nm. i Hl. Juwelier, rzadziej Nm. Jubelierer, Jubilierer>

Jubilerka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Jubiler. 2.** *żona jubilera.*

Jubilerski przym. od **Jubiler:** Warsztat, sklep J.

Jubilerstwo, a, blm. *rzemiosło, przemysł jubilera.*

Jubilerszczyzna, y, blm. *wyroby jubilerskie, towar jubilera, biżuterja:* Do stroju nigdy nie brakło łańcuchów, bransolet i świecącej jubilerszczyzny. Krasz.

Jubileusik, u, lm. **i** p. **Jubileusz:** Jubileusz jak jubileusz, ale J., tak sobie niewielki J. mógłby być. Kon.

Jubileusz, u, lm. **e,** [**Embeleus, Lebleusz, Lubiejusz**] **1.** *wielka uroczystość kościelna, połączona*

z *odpustem zupełnym*, in. miłościwy rok, miłościwe lato: J. jest odpust zupełny, wielkie przywileje nadane sobie od papieża mającey; teraz co lat 25 zwykł ś. odprawować. Kras. Miłościwe lato a. J. Bonifacjusz VIII r. 1300 ustawił obchodzić. Stryjk. **2.** *obchód dwudziestopięcioletni a. pięćdziesięcioletni czyjej działalności:* Obchodzić swój J. J. kapłaństwa. Zdr. **Jubileusik.** <Łć. późn. (annus) jubilaeus dosł. =(rok) radosny, z Hb.>

Jubileuszowy przym. od **Jubileusz:** Rok, odpust J. Dzień, upominek J. Wydanie dzieła jubileuszowe *(=z powodu jubileuszu).*

Jubka, i, lm. **i, Jupka** *szubka, ciepły kaftan:* Na to wybiegła w jubce tarletanowej młoda dziewczyna. Chodź. <p. Jupa>

Jucha, y, lm. **y 1.** ż. a. × **Juszyca** *krew bydlęca, posoka* (szczeg. krew niedźwiedzia i pog. ludzka): Weź juchy od gęsi, od karpia. Troc. Takem Maćka zbił, że aż ś. juchą oblał. L. Każdy zaprawić szablę w jusze pogańskiej życzy. Leszcz. Jużeśmy i pogańskiej utoczyli juchy. Pot. Przen. (przekleństwo): J. a. psia J. a. [**Juchtra, Juchter**] *=psia krew, szelma, łotr, niegodziwiec, psubrat.* **2.** × a. × **Juszyca** *polewka, sos, sok:* Mięsa w różnych juchach przyprawione. Ocz. J. czarna. Troc. Karp szaro w swojej jusze. Troc. J. a. sok z gruszek. Trzyc. Przen.: Tłuką i wiercą tak długo, aż ś. i kości i mięso w juchę obrócą. Kłok. *(=w miazgę).* × Przen.: *stan, polewka, chleb:* Rzadko dobry, kto skusi żołnierskiej juchy. Alb. **3.** [J.] *polewka, potrawa z mąki żytniej.* **4.** †*rygor, ryza, karby:* Podejrzanych w karności i swojej jusze trzymał. Warg. Zdr. **Juszka.** <JUCH>

[**Juchać, a, ał**] *wołać: juchaj, krzyczeć radośnie.*

[**Juchaj!**] *wykrzyknik radosny.* <Nm. juchhei>

[**Juchanie, a,** blm.] czynność cz. **Juchać.**

[**Juchas, a,** lm. **i** a. **y**] p. **Juhas.** Zdr. [**Juchasek**].

[**Juchasek, ska,** lm. **ski**] p. **Juchas.**

[**Juchatka, i,** lm. **i**] *miska do zbierania krwi bydlęcej.* <p. Jucha>

Juchcenie, a, blm., czynność cz. **Juchcić.**

Juchcianka, i, lm. **i** zł. *kradzież, wycieczka w celu kradzieży.* <?>

Juchcić, i, ił zł. *kraść:* Juchcone wilki *=kradzione węgle.* <?>

[**Juch juch juch!, Hej hej hej!**] *wołanie zajęcy.* <Okrzyk.>

[**Jucho, a,** lm. **juszy**] p. **Ucho.**

Juchowaty *podobny do juchy:* Juchowata surowica. Perz.

Jucht, u, lm. **y, Juchta** garb. *skóra krowia, cielęca a. barania, wygarbowana, biała a. czarna, niek. czerwona, używana na wierzchy obuwia ciężkiego, chłopskiego:* J., smarowany dziegciem i farbowany na czarno, nazywa ś. *skórą ruską* a. juchtem ruskim. Koteczy, kolasa obszerna juchtami obita. Goł. <Nm. Jucht, z Prs.>

1. Juchta, y, lm. **y 1.** p. **Jucht.** Włod. **2.** [J.] *jarmark:* Towar tu dostarczają na juchtę czyli jarmark do granicy na miejsce oznaczone. Ochoc.

2. Juchta, y, lm. **y** zł. *kradzież:* Knajać na juchtę *=iść kraść.* <?>

[**Juchtarz, a,** lm. **e**] *handlarz skórą.*

[**Juchter, tra,** lm. **try**] p. **Jucha:** Koło psa juchtry wrony zacęny ś. uwijać.

Juchtować, uje, ował 1. *skórę na juchtę wyprawiać.* **2.** × przen. *skórę komu łoić, garbować, bić kogo.* **3.** [J.] *malować źle, smarować.*

Juchtowanie, a, blm., czynność cz. **Juchtować.**

Juchtowy przym. od **Jucht:** Buty juchtowe. Skóra juchtowa. Pas do szable J. Ust. cen.

[**Juchtra, y,** lm. **y**] p. **Jucha.** <Przekręcenie Jucha>

[**Juczek, czka,** lm. **czki**] *zawiniątko.* <p. Juki>

Juczenie, a, blm., czynność cz. **Juczyć.**

× **Jucznik, a,** lm. **cy** p. **Juczyciel.**

Juczno przys. od **Juczny,** *z jukami:* Choć nie J., ale buńczuczno. Prz.

Juczny, × **Jukowy** przym. od **Juki,** *objuczony:* Muł, osieł, wielbłąd, koń J. *(=używany do noszenia ciężarów).* Ujrzeli dwuch jeźdźców, z których każdy prowadził po parze jucznych koni. Sienk. Wóz J. *=do przewożenia tłomoków służący.* <p. Juki>

× **Juczyciel, a,** lm. **e,** × **Jucznik** *ten, co juczy, ładuje juki.*

Juczyć, y, ył 1. *obładowywać jukami, objuczać:* J. wielbłąda, konia, osła. **2.** [J.] *drażnić.* <p. Juki>

[**Jud, u,** lm. **y**] p. **Udo.**

Judaistyczny fil. przym. od **Judaizm:** Filozofja, spekulacja, doktryna judaistyczna.

Judaizm, u, blm. **1.** a. **Judeizm** *wiara, obyczaje żydowskie, żydowszczyzna.* **2.** fil. *kierunek spekulacji filozoficznej, uprawiany przez Żydów w drugim i pierwszym stuleciu przed Chr. i polegający na alegorycznym tłumaczeniu pism i religijnych podań żydowskich w duchu filozofji greckiej.* <Śr. Łć. judaismus>

Judasz, a, lm. **e 1.** *zdrajca, obłudnik, faryzeusz:* Kto z ludźmi nieszczerze, judaszem go witaj. Klon. Kto judaszem wiekuistej idei, stać ś. może i ludziom judaszem. Krasiń. Stary sejmikowy J. nieda sobie zamydlić oczu. Chodź. *(=lis).* **2.** × Rudy J. *=człowiek rudy:* Ociec rozkochany syna, rudego judasza, szafrańcem zowie. L. **3.** [J.] = a) *rodzaj djabła.* b) *człowiek zły, donosiciel, matacz, żartowniś nieszkodliwy, człowiek natrętny, przebiegły jucha.* c) *osoba w obchodzie wielkośrodowym.* d) *ptak dudek.* **4.** w lm. bart. *kilkanaście pszczół, wysłanych przez rój, mający wylecieć z barci, w celu wyszukania nowego miejsca do osiedlenia,* in. isk. <Imię Hb. Jehūdāh, skąd Łć. Judas>

Judaszek, szka, lm. **szkowie 1.** *człowiek podobny do Judasza, podstępny, układny, obłudny.* **2.** *Żydek:* Rudowłosy J. powrócił z osiwiałym Żydem. Wilk. **3.** w lm. Judaszki *=obchód odbywany przez chłopców w wielką środę lub w wielki piątek, polegający na robieniu z gałganów bałwana, wyobrażającego Judasza, oprowadzaniu go, biciu, targaniu i topieniu.* <p. Judasz>

Judaszostwo, a, blm. *zdrada, obłuda, zdradliwość, faryzeuszostwo.* <p. Judasz>

Judaszowiec, wca, lm. **wce, Judaszowe drzewo, Grojecznik, Strąkowiec,** bot. (cercis) *roś. z rodziny brezyljowatych.* Gatunek: J. żydowskie drzewo (c. siliquastrum). <p. Judasz>

Judaszowski, Judaszowy przym. od **Judasz** = a) *obłudny, fałszywy, zdradziecki:* Postępowanie judaszowskie. Judaszowskie pocałowanie. Żegl. b) × Włosy judaszowskie *=takie, jak u biblijnego Judasza=rude.* Żydzi z judaszowskiemi brodami. L. c) Judaszowskie myto. Koch. *(=zguba).* **Po judaszowsku** przys. *jak judasz:* Zląkł ś., czy go Żyd nie odgadł, lub po judaszowsku nie próbował. Krasz.

Judaszowy 1. p. **Judaszowski:** Pocałowanie judaszowe. Klon. Patrząc na jego faryzeuszow-

ską minę i postać judaszową, krew we mnie, zawrzała. Chodź. **2.** bot.: a) Drzewo judaszowe p. **Judaszowiec.** b) Judaszowe ucho, p. **Uszak.** **3.** [J.]: a) J. pocałunek a. Judaszowa jagoda, Judaszowe wiśnie, p. **Pocałunek.** b) Judaszowa smoła p. **Smoła.** Judaszowe uszy, p. **Ucho.**

Judeizm, u, blm. p. **Judaizm:** Codzień podnosiła ś. umysłem z martwej sfery, w jakiej J. trzymał całe jej pokolenie. Krasz.

Judel, dla, lm. **dle** piek. *pomocnik piekarski.* <?>

Judenheca, y, lm. **e** *scena prześladowania Żydów przez pospólstwo, porwania ś. na nich.* <Nm. Judenhetze>

[**Judjud, a,** lm. **y, Wudwud**] *dudek* (ptak). <Dźwn.>

[**Judo, a,** lm. **a**] p. **Udo.**

Judofil, a, lm. **e** *zwolennik Żydów.* <Now. z Łć. Judaeus=Żyd+Gr. filos=przyjaciel>

Judofilski przym. od **Judofil:** Sąd poszedł nie za głosem faktów, ale wpływów judofilskich.

Judofilstwo, a, blm. *popieranie Żydów, sprzyjanie im.*

Judofobja, i, blm. *nienawiść do Żydów, antysemityzm.* <Łć. Judaeus=Żyd+Gr. -fobía=strach, obawa>

Judra, y, lm. **y** bot. p. **Lnianka.** <?>

Judrnia, i, lm. **e** bot. p. **Mącznia.** <?>

[**Judy, ów,** blp.] *oszukaństwo, wyłudzanie.* <JUD>

Judykat, u, lm. **y** praw. *wyrok, dekret, postanowienie sądu.* <Łć. judicatum>

Judykatura, y, blm. praw. *orzeczenia, wyroki sądowe, jurysprudencja.* <Łć. judicatura lm. ni.=rzeczy do osądzenia>

[**Judzenie, a,** blm.] czynność cz. **Judzić.**

[**Judzić, i, ił**] **1.** *namawiać do czego złego, kusić, pobudzać, podburzać, podbechtywać:* Adwokat, co ludzi ciągle swarzy a judzi. Szym. W. **2.** *nudzić, dokuczać, naprzykrzać ś.* [**J. ś.** z kim] = *drażnić kogo, kusić, łudzić:* Nie judź ś., ale dawaj, kiedy masz dać. <JUD>

1. Jugo, a, lm. **a** **1.** *drzewo u kotwicy o dwuch pazurach na końcu przyprawione.* **2.** [J. a. **Igo, Jigo, Wjigo, Jirzmo**]=a) *jarzmo.* b) *poprzeczny drążek u brony a. sań.* **3.** [**Igi, Idy**] *bieguny u kolebki.* <JUG>

2. Jugo: Doktór J. = *lekarz lichy, szarlatan:* To doktór J., kogo leczy, to niedługo. Prz. <Imię Fr. Hugo>

[**Juhas, a,** lm. **i** a. **y, Juchas, Jukas, Johas**] *pasterz owiec w górach tatrzańskich;* przen. *młody góral, młody chłopak tatrzański:* Pod Czorsztynem przeszło już tysiąc gazdów i juhasów półdzikich otaczało króla. Sienk. Owce w góry wypędzone, w halach schodzą ś. juhasy. Pol. Świt niebo krasi, przy którym z krzykiem wychodzą juhasi. Len. J., owczarek. Skiba. Zdr. [**Juhasek, Juhasiczek**]. <Węg. juhász>

Juhasbojtar, a, lm. **y** (na Węgrzech) *chłopak owczarski.* Skiba. <Z Węg.>

[**Juhasek, ska,** lm. **ski**] p. **Juhas.**

[**Juhasiczek, czka,** lm. **czki**] p. **Juhas.**

[**Juhasić, i, ił, Juhasować**] *być juhasem, pasterzem.*

[**Juhasienie, a,** blm.] czynność cz. **Juhasić.**

[**Juhaski**] przym. od **Juhas:** Nie mógłek trafić za juhaskim torem.

[**Juhasować, uje, ował**] p. **Juhasić.**

[**Juhasowanie, a,** blm.] czynność cz. **Juhasować.**

[**Juju!**] *okrzyk smutku.* <Okrzyk.>

Jujuba, y, lm. **y** bot. **1.** a. **Cierń, Jujubowe drzewo** (zizyphus) *roś. z rodziny szakłakowatych.* Gatunki: J. indyjska (z. jujuba). J. lotus, daw. Obrostnicą zwana (z. lotus). J. pospolita, bł. Dereń (z. vulgaris). **2.** a. **Jujubowa jagoda,** daw. **Jedwabna śliwka** *owoc jujuby pospolitej.* <Fr. jujube, z Gr. zízyfon, Łć. zizyphus>

Jujubowy przym. od **Jujuba:** Jujubowa jagoda, jujubowe drzewo, p. **Jujuba.**

×**Juka, i,** lm. **i** p. **Juki.** Sł. wil.

†**Juka, i,** lm. **i** *kamizela.* Troc. <Nm. Jacke>

[**Jukas, a,** lm. **i** a. **y**] p. **Juhas.** Zdr. [**Jukasek**].

[**Jukasek, ska,** lm. **ski**] p. **Jukas.**

Juki, ów, blp., [**Wjuki**] **1.** a. ×**Juka** *torby, sakwy skórzane, w które ładują przedmioty do przewiezienia na zwierzęciu; pakunki, tobołki, tłomoki, bagaże:* Osieł, nosząc, jak zazwyczaj J., szedł wślad za panem, a za nim z tyłu mający nad jukami i bydlęciem dozór, biegł pies. Mick. Klęka mój wielbłąd jak iman ubogi, jukami garby ładuję do drogi. Słow. Każ, niechaj wskakują na J. Słow. (*t. j. na konie*). **2.** [J.] *ubranie.* <Tur. juk=wór podwójny na konia, wielbłąda>

Jukier, a, lm. **y** *koń używany do lekkich zaprzęgów, odznaczający ś. szybkością kłusa.* <?>

×**Jukowy** p. **Juczny:** Bydło jukowe. Jak. J.

Juks nieod. piek. *niedobra, ciemna mąka, nie mogąca wydać dobrych wyrobów.* <Nm. Jux=plugastwo, nieczystość>

[**Juksz!** a. **Juś!**] *odpędzanie świń, a ciu!:* A juś! A juksz! <Okrzyk.>

†**Julebek, bka,** lm. **bki** p. **Julep.** Ocz.

[**Ju le ju!**] p. **Ju.** <Ju=już+Le=li>

†**Julep, u,** lm. **y,** †**Ilop,** †**Ulep,** †**Ulop,** †**Julebek** apt. (julapium) *daw. używany rodzaj leków płynnych, gęstych, słodkich i pachnących.* Por. **Ulepek.** <Prs. giulab = woda różana, Arab. dżuläb, Nm. Julep>

†**Julepek, pka,** lm. **pki** p. **Ulepek.** Por. **Julep.**

†**Julipek, pka,** lm. **pki** p. **Ulepek.**

Juljana, y, lm. **y** bot. p. **Wieczornik.** <Z imienia Juljan>

×**Juljanerki, rek,** blp. cukier. *rodzaj ciastek kruchych.* <Nm. Julianer>

Juljański, ×**Juljuszowy:** Kalendarz J., reforma juljańska=*kalendarz, reforma kalendarzowa, wprowadzone przez Juljusza Cezara, kalendarz starego stylu, czyli wschodni.* <Od imienia Łć. Julius>

×**Julji, a,** blm. p. **Juljus**

×**Juljowy** p. **Juljuszowy:** Stamtąd na juljowe roczki do Brześcia śpieszyłem. Mat.

×**Juljus, a** **1.** blm. a. ×**Julji** *miesiąc lipiec.* **2.** lm. **y** p. **Juljusz.** Sł. wil. <Łć. Julius>

×**Juljusz, a,** lm. **e,** ×**Juljus** *moneta=37 groszy dzisiejszych:* J., moneta włoska, prawie złoty polski. Troc. Jednego barana dostać można za mniej, niż juljusza (37 groszy dzisiejszych). Rol. <Łć. Julius>

×**Juljuszowy** **1.** a. ×**Juljowy** *lipcowy:* Żonie na kwartał J. 300 dukatów. Rol. **2.** p. **Juljański:** Kalendarz J. Rok J.=*mający* $365^1/_4$ *dni.*

[**Juła, y,** lm. **y**] *jakaś drobna rybka.* <?>

†**Jun, a,** lm. **y** p. **Wijun:** Od troski junów po groszu. Uniwersał poborowy 1613 r.

Junacki, Junaczy przym. od **Junak. Po junacku** a. **Z junacka** p. **Junacko.**

Junacko przys. od **Junacki;** [**Junaczno**], **Po junacku, Z junacka:** Zaśmiał ś. na całe gardło, J. ujmując ś. pod boki. Orzesz.

Junactwo, a, blm. **1.** *męstwo, śmiałość, odwaga.* **2.** p. **Junakierja.** **3.** zb. *młodzież junacka, junacy.*

Junaczek, czka, lm. czki a. czkowie p. **Junak**.
Junaczenie, a, blm., czynność cz. **Junaczyć**.
Junaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Junaczyć ś.**
[**Junaczno**] p. **Junacko**.
Junaczy p. **Junacki**.
Junaczyć, y, ył **1.** a. **Junaczyć ś.**, **Junakować** *okazywać ś. junakiem, zuchem, zuchować, śmiałkować, buńczuczyć ś., fanfaronować, odgrażać ś.:* Żeby zręczniej strach pokryć, przeto ś. junaczy. Zabł. W pokoju dobrze radzą, na wojnie junaczą. Pot. (*=udają tylko męstwo, a są tchórzami*). **2.** × kogo=*pobudzać do męstwa, dodawać odwagi:* Objeżdżając swych nakoło, w sprawie zagrzewa Anton i w bitwę junaczy. Chr. <JUN>
Junak, a, lm. i, †**Jonak 1.** *młody, silny i odważny chłop a. żołnierz, zuch, chwat, mołojec:* J. pierwszej wody. Zawołany J. Saul poszedł z wojskiem szukać Dawida i junaków jego. Bud. Z borów, siół, szlaków głos wrócił, a z głosem stu wpadło junaków. Siem. Gaskońskie oto są junaki, bezczelni łgarze, zabijaki. Zag. **2.** × *człowiek mężny, waleczny, bohater, rycerz:* Miły synu wielkiego junaka. Jabł. **3.** *śmiałek, fanfaron:* Niech zważa, z kim ma sprawę, kto chce być junakiem. Kras. Junaka znać i z miny i z czupryny. Prz. Ja, niegdyś dumny z rodu, ja com był junakiem, spuściłem głowę, kwestarz, zwałem ś. Robakiem. Mick. Zdr. **Junaczek**. <JUN>
Junakierja, i, blm., **Junakierstwo**, **Junactwo** *fanfaronada, zuchowatość, nadrabianie miną, buńczuczność, przechwalanie ś.* <JUN z końcówką Włos.>
Junakierstwo, a, blm. p. **Junakierja**: Nie życzyłbym tej chorobie junakierstwa dać wziąć górą nad sobą. Krasz.
Junakować, uje, ował p. **Junaczyć**: Krzyczą a junakują tak srodze, jakby już z parę światów zburzyli. Kaczk.
Junakowanie, a, blm., czynność cz. **Junakować**.
× **Junaty**, ów, blp. p. **Jonaty**. L.
Jundziłka, i, lm. i bot. p. **Pieprzyca**. <Od nazwiska botanika Jundziłł>
Jung, a, lm. owie mor. *podoficer we flocie.* <Nm. jung=młody>
[**Junica**, y, lm. e] *młoda cielica.*
× **Juniec**, ńca **1.** lm. ńce, [**Joniec**] *młody byk, byczek:* Jarzmo kładzie na juńca nieugłaskanego. Groch. Ogarnęli mię cieląt wiele, i juńcowie tłuści osiedli mię. Ps. flor. Średniego wołu, to jest juńca. Św. z Woc. **2.** lm. ńcy p. **Junosza**: Dziesiątek juńców skoczy na nogi i dwie dziewice, orszak do drogi. Siem. Zdr. × **Juńczyk**. <JUN>
Junimista, y, lm. ści *członek stronnictwa młodokonserwatywnego w Rumunji, sprzyjającego kulturze zachodnio-europejskiej:* Stronnictwo junimistów odpowiada narodowo-liberalnemu obozowi w parlamentach niemieckich. <Od nazwy związku literackiego Junimea>
Junimistyczny przym. od **Junimista**: Stronnictwo junimistyczne.
× **Junjowy** *czerwcowy:* Pojechałem potym na roczki junjowe do Brześcia. Mat. <Łć. Junius=czerwiec>
Junkier, kra, lm. krowie **1.** (daw.) *podchorąży a. podoficer, z pochodzenia szlachcic, kandydat na oficera;* (dziś) *uczeń szkoły wojskowej, niek. ochotnik jednoroczny:* W obudwuch (szkołach podchorążych) byli wcieleni podchorążowie, czyli junkry gwardji rosyjskiej. Kom. Przykomenderowano do nas oddział junkrów z korpusu litewskiego na naukę musztry. Kom. J. 43 Astrachańskiego pułku piechoty. Zych. **2.** *członek partji skrajnozachowawczej, ultrakonserwatywnej w Prusiech:* Przeciwdziałanie samowoli wielkiego junkra (Bismarcka). Zdr. **Junkierek**. <Nm. Junker>
Junkierek, rka, lm. rkowie p. **Junkier**.
Junkierski przym. od **Junkier**: Stopień J. Szkoła junkierska. Konserwatyzm J. Stronnictwo junkierskie w Niemczech = *konserwatywne, ze szlachty rodowej złożone, dążące do odzyskania dawnych przywilejów szlacheckich:* Parlament, z wyjątkiem najskrajniejszego odłamu junkierskiego, nie życzy sobie zrzekać ś. władzy.
Junkierstwo, a, blm. **1.** *stopień junkra.* **2.** (w Prusiech) *partja junkrów:* J. nie ma słów na wypowiedzenie swej zgrozy.
†**Junkiery**, ów, blp. *wstążki do zapinania, opaski, podwiązki* (?): J., saltarelle, mętlik, inderaki, przywodzą ku utratam męże nieboraki. Biel. M. <?>
†**Junktura**, y, lm. y anat. p. **Staw**: Junktury żyłmi, jak drutami, spięte. Drużb. <Łć. junctura=połączenie>
†**Junoch**, a, lm. y p. **Junosza**: Nie wybieraj, junochu! oczyma, ale słuchaj cichyma uszyma. Jan ze Słupca. Marzec dziwne broi fochy, zmiata starce i junochy. Prz. <JUN>
†**Junocha**, y, lm. y forma ż. od **Junoch**, *dziewica, dziewczyna:* Nie wybieraj, junochu, junochy z cudnemi oczyma. Jan ze Słupca.
†**Junochodnik**, a, lm. i p. **Jednochodnik**. Tuch.
× **Junosz**, a, lm. e p. **Junosza**. Sł. wil.
Junosza, y, lm. e **1.** × m. a. †**Junoch**, × **Junosz**, × **Juniec** *młodzieniec dziarski, młodzian, junak:* Widzę i Wasze J. nieszpetny. Pol. Ojciec wasz, a pan mój, junoszo Właście, życzy sobie, abyście suknie zmienili. Krasz. J. ogień w dom wnasza. Prz. (*=młodość wnosi w dom życie, wesołość*). **2.** ×zb. ż. *młodzież, młódź:* Naszych było pięć tysięcy, i to nie starych, lecz wiela junoszy. Pol. **3.** [J.] *owca młoda.* **4.** †*pan młody, oblubieniec:* Ciebie Bóg nad bogi, Król nad królmi a prze twe święte słodkości junoszej w twej młodości, jakoż to mile przyjął k sobie. Pśń. kość. (Ave pulcherrima regina). J. po mazowiecku znaczy po naszemu pana młodego. Papr. Dziewica oddaje rękę junoszy. Czarn. Zdr. †**Junoszka**. <JUN>
†**Junoszka**, i, lm. i p. **Junosza**: J. jeśm ja i potępiony. Ps. flor. Benjamin J. Ps. flor.
Junta, y, lm. y *wyższa władza w Hiszpanji i Portugalji; władza rewolucyjna tamże.* Przen.: Komerażnice miały tam swoją juntę. Korz. <Hp. junta>
[**Junyk**, a, lm. i] p. **Koza**. <Ukr. junyk>
× **Juńczyk**, a, lm. i p. **Juniec**. Żebr.
Jupa, y, lm. y **1.** × *kamizelka kobieca, stanik:* J., jupka, jupeczka, gorset, kamizelka białogłowska z czasów Stanisława Augusta. Goł. **2.** × p. **Juba**: Przyślij mi szlamy pod jupę. Rol. **3.** [J.] = a) *sukmana żeńska.* b) a. [**Jopa**, **Jupiter**] *rodzaj kurtki.* Zdr. **Jupka**, × **Jupeczka**. <Arab. dżubba=suknia spodnia, Nm. Jupe, Jope>
Jupczyna, y, lm. y p. **Jubczyna**: Pani Maciejowa w leciuchnej jupczynie sunie krok spory na targ do Krakowa. Kniaź. <p. Jupa>
× **Jupeczka**, i, lm. i p. **Jupa**: J. wcięta. L.
[**Jupica**, y, lm. e] *chałat żydowski.* <p. Jupa>
[**Jupiter**, tra, lm. try] p. **Jupa**.
Jupka, i, lm. i p. **Jubka**: Miał na sobie żupan papuzi sajetowy..., jupkę z rajtarskiego koletu.

Przybor. Ze wszystkim ś. zmieniły w ludziach animusze, otroki noszą jupki, a białki kontusze. Nar. Będziesz rządzić, jak będziesz miała szarą jupkę. Prz. Jeszcze nie włożyła jupki i nie zdjęła kornetu. Słow. <p. Jupa>

1. Jur, a, lm. **y** p. **1. Jury:** Na świętego Jura (a. na Jura), jak rak świśnie. Prz. *(=nigdy).* <Imię Ukr. Juryj = Jerzy>

2. Jur, a, lm. **y** pog. p. **Jurysta:** J. sprawę skręci i jeszcze ś. śmieje. L. Figura przez łat dwanaście kształcona na jura. Słow. Ty pójdziesz zaraz za mąż za tego jura. Chodź. <Z Łć. jus, 2 pp. juris = prawo>

× **Jur, a,** lm. **y** *człowiek rozwiązły.* <JUR>

1. Jura, y, blm. gieol. *grupa skał osadowych mezozoicznych a. drugorzędowych, młodszych od trjasu,* in. formacja jurajska a. jurasowa. <Nazwa gór Łć. Nm. Jura>

2. Jura, y, lm. **y** **1.** zł. = a) *sąd.* b) *kłamstwo, naciąganie, blaga.* **2.** [J.] *baśń:* Opowiadają o wietrze następującą skiełkę czyli jurę. <Łć. jus, 2 pp. juris = prawo>

Juracz, a, lm. **e** *gołąb samiec, ciągle prawie gruchający.* Goł. <? Dźwn.>

Jurajski, Jurasowy przym. od **1. Jura:** Formacja jurajska p. **1. Jura.**

× **Jurament, u,** lm. **y** *przysięga.* <Łć. juramentum>

× **Juranda, y,** lm. **y** *zgromadzenie kupców przysięgłych.* Sł. wil. <Łć. jurandum = przysięga>

Jurasowy p. **Jurajski** i **1. Jura.**

[**Juraszek, szka,** lm. **szki**] p. [**Jurek**]. <p. Wijórek>

[**Juraśny**] p. **Jurny.**

Jurat, a, lm. **ci** *student, kończący wydział prawny:* Owa pierwsza zaszczytna wzmianka wystarczyła, aby młodego jurata otoczyć aureolą przedwczesnej sławy. <Z Łć. jus, 2 pp. juris = prawo>

× **Juratoryjny** *ten, za którego a. za którym poręczono.* <Łć. juratorius>

× **Jur-chwost, a,** lm. **jury-chwosty** pog. *jurysta, adwokat, palestrant:* Sprawa złota, czysta, jasna, ale ją te jury-chwosty zagmatwali. Krasz. <p. Jur + Chwost>

Jurek, rka, lm. **rki** myśl. p. **Jer.**

[**Jurek, rka,** lm. **rki, Juraszek, Wijórek**] *narzędzie drewniane, krótki kijek, używany do zwijania przędzy w kłębki; pałąk do związywania snopów.* <p. Wijórek>

Jurgield, u, lm. **y** p. **Jurgielt:** Naznaczył mu dwa tysiące złotych jurgieldu, oparte na młynach kraśniańskich. Rol. <Nm. Jahrgeld>

Jurgielt, u, lm. **y, Jurgield** *płaca roczna, żołd.*

Jurgieltnik, a, lm. **cy,** † **Jorgieltnik** *człowiek jurgielt biorący, najemnik:* Przyszedłem do księdza kanclerza sługą, już królewskim jurgieltnikiem będąc. Górn.

Jurgieltny, Jurgieltowy przym. od **Jurgielt,** *płatny rocznie, najemny, zapłacony.*

× **Jurgieltować, uje, ował** kogo = *utrzymywać kogo na jurgielcie, płacić mu pensję:* Zdanie posła, na jakie był obstalowany, jurgieltowany. Kraus.

× **Jurgieltowanie, a,** blm., czynność cz. **Jurgieltować.**

Jurgieltowy p. **Jurgieltny:** J. chwalca. Kras.

[**Jurkować, uje, ował, Wijórkować**] *związywać za pomocą jurka:* Snop jurkowany. <p. Wijórek>

[**Jurkowanie, a,** blm.] czynność cz. **Jurkować.**

Jurliwie przys. od **Jurliwy,** *jurnie.*

Jurliwość, i, blm. rz. od **Jurliwy,** *jurność.*

Jurliwy p. **Jurny:** Cap J. Min.

Jurnie przys. od **Jurny,** *jurliwie.*

Jurność, i, blm. rz. od **Jurny,** *jurliwość:* Wieprze dzicy wielce są waleczni czasu jurności. Sien. <JUR>

Jurny, Jurliwy, † **Jurzny** **1.** *lubieżny, wszeteczny, pożądliwy, namiętny, skłonny do cielesnych uciech, rozpustny.* **2.** [J. a. **Juraśny**] *odważny, czupurny.* **3.** × Mięso jurne = *dziko cuchnące, jak od kozła, byka:* Jurne mięso z byka starego jest czerwone. Troc. <JUR>

[**Jurować, uje, ował**] *prawić jury.*

[**Jurowanie, a,** blm.] czynność cz. **Jurować.**

Jurta, y, lm. **y** *chata, namiot tatarski.* <Tatars. jurta>

1. Jury nieod., **Jur** *dzień św. Jerzego:* Na św. J., jak będą w niebie dziury. Prz. *(= nigdy).* Przen.: *świecenie baków komu, durzenie kogo:* Pleść, walić J. = *kłamać, oszukiwać, durzyć kogo:* Jam ci, bracie, mówił z góry, że on czyste plótł ci J. <Ukr. Juryj = Jerzy>

2. Jury, ów, blp. zł. *sędziowie.* <Łć. jus, dop. juris = prawo>

Jurydycznie przys. od **Jurydyczny:** J. wyróżnienia jeszcze niema. Jabł. A.

Jurydyczny *prawniczy, prawny.* <Łć. juridicus>

Jurydyk, a, lm. **cy** p. **Jurysta:** Po jurydyku pióro, po księdzu brewjarz, po furmanie bicz, a po kupcu nic. Prz.

Jurydyka, i, lm. **i, Jurysdyka, Juryzdyka** **1.** a. **Juryzdykcja, Jurysdykcja** (w dawnej Polsce) *dzielnica, niby cyrkuł większego miasta pod względem sądowym; oddzielne miasteczko, które weszło w skład większego:* Po jurydykach do wałów przylegających, zabudowanych wspaniałemi gmachami kościelnemi i świeckiemi. Sienk. Posiadał swój dworek warszawski i jurydykę, do niej należącą. Rzew. J. Stara Warszawa, Leszno, Grzybów, Wielopole i t. d. Wej. J. Dynasowska nad Wisłą. Rol. Pod murami miejskiemi, a czasem i w samym mieście, zamożni ludzie ze szlachty zakładali tak zwane jurydyki, czyli osady lub domy, niepodległe ani władzom, ani sądom miejscowym. **2.** *jedna z osad w dawnej Polsce, rządzących ś. osobnemi prawami, i zniesionych w r. 1792.* **3.** [J.] *osada drobnej szlachty, zaścianek, okolica.* **4.** Jurydyki miejskie, świeckie, duchowne = *grunta należne do miasta, szlachcica, duchowieństwa, oddane w wieczystą dzierżawę.* **5.** *sąd szlachecki, starościński, grodzki,* roki grodzkie. **6.** × *nauka prawa, jurysprudencja.* <Łć. juridica = sądowna, prawna>

× **Jurysdator, a,** lm. **owie,** × **Juryzdator** *ten, co udziela komu prawa do czego, mocodawca:* Śpieszę do mojego jurysdatora ostatecznie umówić ś. o dzierżawę. Krasz. <Śr. Łć. jurisdator>

× **Jurysdatorka, i,** lm. **i,** × **Juryzdatorka** forma ż. od **Jurysdator.**

Jurysdyka, i, lm. **i** p. **Jurydyka.**

Jurysdykcja, i, lm. **e,** lep. **Juryzdykcja** **1.** *sądownictwo; moc sądzenia i karania w pewnym obrębie sądowym, okrąg sądowy:* (Podkomorzy) sądził jeszcze niekiedy sprawy graniczne, ale nakoniec i tę część jurysdykcji utracił. Mick. **2.** (w daw. Polsce) *sąd, trybunał, zebranie urzędników sądzących:* J. bierze ś. za trybunał lub zgro-

madzenie urzędników sądzących. Kras. Wyznaczał on (podkomorzy) termin zjazdu na miejsce sporne, tam zakładał jurysdykcję. Glog. Przy sądach tych były akta zwane magdeburgjami, czyli J., do której mógł każdy wpisać akt dobrowolny. Glog. 3. p. **Jurydyka. 5.** *władza, zarząd:* Dworskich nierównie jest u nas więcej, niż dworzan, wszyscy pod jurysdykcją marszałka. Hof. <Łć. jurisdictio>

Jurysdykcyjny przym. od **Jurysdykcja;** lep. **Juryzdykcyjny**: Spory jurysdykcyjne = *powstałe w kwestji, czy przedmiot należy do kompetencji władzy sądowej, administracyjnej czy też duchownej.*

Juryskonsult, a, lm. **ci, Juryskonsultant** *radca prawny, doradca prawny przy jakiejś instytucji, stały adwokat, biegły prawnik prowadzący interesa instytucji:* J. ministerjum sprawiedliwości. J. drogi żelaznej. <Łć. jurisconsultus>

Juryskonsultant, a, lm. **ci** p. **Juryskonsult:** J. przy komisji finansów. Rol.

Jurysprudencja, i, blm. *znajomość prawa, nauka prawa, umiejętność prawa, prawoznawstwo, prawnictwo; zbiór zasad prawnych, sposób wyrokowania sądu w pewnych sprawach:* J. senatu. <Łć. jurisprudentia>

Jurysprudent, a, lm. **ci** a. **towie** *znawca prawa:* Przygotowawszy komplet sądowy inwokacją formuły starożytnych jurysprudentów, rozpoczyna pan mecenas opowieść czynu sprawy. Kraus. O tym jurysprudentowie dostatecznie uczą. Petr. <Łć. juris prudens, 2 pp. prudentis>

Jurysta, y, lm. **ści, × Jurzysta, Jurydyk,** pog. **Jur** *znawca prawa, biegły w prawie, poświęcający ś. zawodowi prawnemu (np. sędzia, adwokat, rejent), prawnik:* Trzech zbrojnej szlachty otacza łoże, jeden coś pisze — pewno J., drugi puls maca — to lekarz może. Syrok. Asesor pobiegł do jurysty. Mick. Na szmacie gazety wreście poszlij życzenia gadule, jurystom na manifeście. Mick. <Śr. Łć. jurista>

Jurystostwo, a, blm. *zajęcie jurysty, prawnictwo.*

Jurystować, uje, ował *być jurystą:* Podjąłem ś. z przyjaźni J. księciu w kordonie rosyjskim. Rzew.

Jurystowanie, a, blm., czynność cz. **Jurystować.**

Jurystowski, Jurystyczny przym. od **Jurysta,** *prawniczy:* Styl, wybieg J. **Po jurystowsku** przys. *jak jurysta, prawniczo a. wykrętnie:* Po jurystowsku ś. wywikłał. L.

Jurystycjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** praw. *prawo, zawieszające w czasie wojny sądzenie spraw, wyjąwszy spraw o alimenta.* <Łć. jurisstitium>

Jurystyczny p. **Jurystowski:** Rozdmuchał nieporozumienie, a potym sam gasił, by tym snadniej przekonać pupila o swojej jurystycznej zdolności. Rol.

× Juryzdator, a, lm. **owie** p. **Jurysdator.**

× Juryzdatorka, i, lm. **i** p. **Jurysdatorka:** Szwagier mój, jeszcze po dacie prawa przedażnego, swoją juryzdatorkę Szylingową, jako aktorkę pisał. Rzew.

Juryzdyka, i, lm. **i 1.** p. **Jurydyka. 2.** [J., **Jûrzdyka**] *osada na gruncie należącym do kościoła.*

Juryzdykcja, i, lm. **e 1.** p. **Jurysdykcja:** In circuitu juryzdykcjów sądowych nie mieć akcji. Chodź. **2.** p. **Jurydyka:** Pałac z dwiema juryzdykcjami, jedną przy tymże pałacu i drugą na Lesznie, został kupiony za 600,000 złp. T. K.

Juryzdykcyjny p. **Jurysdykcyjny.**

[**Jûrzdyka, i,** lm. **i**] (Jûr-zdyka) p. **Juryzdyka.**

Jurzenie, a, blm., czynność cz. **Jurzyć.** <JUR>

Jurzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Jurzyć ś.**

†**Jurznie** przys. od **Jurzny,** *jurnie, jurliwie.* Mącz.

†**Jurzny** p. **Jurny.** Mącz.

Jurzyciel, a, lm. **e** *ten, co jurzy.*

Jurzycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Jurzyciel.**

[**Jurzyczek, czka,** lm. **czki**] **1.** p. **Jer. 2.** *jaskółka brzegówka* (hirundo riparia).

Jurzyć, y, ył *jątrzyć, pobudzać do gniewu, waśnić, podburzać.* **J. ś. 1.** *unosić ś., srożyć ś., sierdzić ś., indyczyć ś., burzyć ś., komosić ś.:* Po tej karmi paw będzie ś. lepiej jurzył, ogonem trząsał. Haur. Na kogoż Waść ś. jurzysz? Zabł. **2.** *pałać pożądliwością, palić ś.:* Radbyś na dziewczynę fyrkał i z nogi na nogę przestępował a jurzył ś.! Sienk. <JUR>

[**Jurzyk, a,** lm. **i**] p. **Jerżyk.**

× Jurzysta, y, lm. **ści** p. **Jurysta.**

Jus, u, lm. **y** kuch. *rodzaj przyprawy do sosów.* <Łć. jus>

[**Just**] p. **Już.**

Justernia, i, lm. **e, Justownia** men. *warsztat menniczy, na którym regulowana jest do normalnej wagi każda moneta.* <Z Łć. justus = sprawiedliwy, przez Nm. Justir->

Justernik, a, lm. **cy** men. *ten, co justeruje.* <p. Justernia>

Justerować, uje, ował, Justować men. *regulować ciężkość monety do właściwej wagi.* <Nm. justiren, z Łć. justus = sprawiedliwy>

Justerowanie, a, blm., **Justerunek** czynność cz. **Justerować.**

Justerunek, nku, blm. p. **Justerowanie.**

Justjer, a, lm. **rzy** czcion. *ten, co robi matryce na czcionki, ten, co justuje matryce.* <Nm. Justirer>

Justorjum, w lm. nieod., lm. **a, ów, Istorja** czcion. *rodzaj korytka mosiężnego bez jednego z długich boków i bez ścianki w jednym końcu, służącego do ustawiania w nim odlanych czcionek w celu sprawdzenia, czy wszystkie są jednego wymiaru.* <p. Justować>

Justować, uje, ował 1. czcion. *robić matryce czcionek.* **2.** druk. *zapełniać szczelnie odstępy między wyrazami materjałem niższym od czcionek; powiększać a. zmniejszać odstępy między wyrazami dla równości wierszy.* **3.** men. p. **Justerować.** <Nm. justiren>

Justowanie, a, blm., czynność cz. **Justować.**

Justownia, i, lm. **e** men. p. **Justernia.**

Justunek, nku, lm. **nki** druk. *materjał niższy od czcionek, służący do zapełnienia odstępów między wyrazami i wierszami.* <Nm. Justirung>

Justunkowy przym. od **Justunek:** Materjał J.

[**Justyca, y,** lm. **e**] *sąd:* Teraz jest ich na justycy, sam ich satan nie policy. Pśń. <Łć. justitia = sprawiedliwość>

[**Justycamtman, a,** lm. **i**] *sędzia ziemski:* Jeden J. bywał... Ten sam sądził trzy powiaty. <Nm. Justizamtmann>

Justycja, i, lm. **e 1.** × *sprawiedliwość, wymiar sprawiedliwości; juryzdykcja; miejsce, gdzie ś. wymierza sprawiedliwość:* Minister justycji. Sł. wil. **2.** bot. p. **Sprawiedlina.** <Łć. justitia = sprawiedliwość>

Justycjarjusz, a, lm. **e** *urzędnik w rządzie austryjackim, rozsądzający mniejsze sprawy w gminach, mianowicie policyjne.* < Śr. Łć. justitiarius>

Justyc-kolegjum nieod. *sąd duchowny katolicki* (w Petersburgu). <Nm. Justiz-Collegium>

× **Justyfikacja, i,** lm. **e** *usprawiedliwienie, tłumaczenie:* Było długo tej mojej justyfikacji i wielkich sponsji. Mat. <Łć. justificatio>

× **Justyfikować, uje, ował** *usprawiedliwiać, tłumaczyć.* × **J. ś.** *usprawiedliwiać ś., tłumaczyć ś., sumitować ś.:* Pojechałem do wojewody brzeskiego, chcąc ś. z przeszłych jego ku mnie gniewów J. Mat. <Łć. justificare>

× **Justyfikowanie, a,** blm., czynność cz. **Justyfikować,** *justyfikacja.*

× **Justyfikowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Justyfikować ś.,** *justyfikacja.*

Justynjański kodeks = *zbiór praw rzymskich, zebranych z rozkazu cesarza Justynjana.* <Łć. (Codex) Justinianus>

Justynka, i, lm. **i** bot. **l.** p. **Sprawiedlina.** **2.** **J.** obłóżna (beloperone oblongata) *roś. z rodzaju polistrzału.* <Naśladowanie Łć. justitia dosł. = sprawiedliwość>

Juszenie, a, blm., czynność cz. **Juszyć.**

Juszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Juszyć ś.**

l. Juszka, i, lm. **i** **l.** p. **Jucha;** *krew zwierzęca, osobliwie drobiu:* Jaka gruszka, taka J. Prz. (*=sok*). Żart.: Ochotka na szwedzką juszkę budzi ś. w kraju, a podobno i w wojsku. Sienk. **2.** [J. a. **Jusznik, Juśnik**] = a) i †*zupa z krwi zwierzęcej, szara polewka, czarnina, czernina:* Czarna J. Mącz. b) *zupa z ziemniaków i kaszy jęczmiennej; rosół z mięsa wołowego; krupnik; wog. zupa:* Kogo stać na juszkę, tego stać i na pietruszkę. Prz. Jaki on szczodry: sam raki zjadł, a nam juszkę oddał. Prz. Przen.: Dziad o juszce, baba o pietruszce. Prz. <JUCH>

2. Juszka, i, lm. **i** **l.** (w piecach, na sposób szwedzki stawianych) *otwór, którym dym wychodzi; otwór w piecu, gdzie ś. blachą a. talerzykiem ciepło zamyka.* **2.** [J.] *blacha, klapa a. zasuwa do zamykania luftu pieca dla ciepła.* <Brs. (w)juszka>

Jusznica, y, lm. **e** zool. (haematopota) *owad dwuskrzydły krótkorogi.* <JUCH>

†**Jusznie,** †**Juszno** przys. od **Juszny.**

[**Jusznik, a,** lm. **i**] p. **l. Juszka.**

†**Juszno** p. **Jusznie:** Bardziej J., niż rybno. Prz. (*=więcej zupy, sosu, niż ryb*).

†**Jusznośċ, i,** blm. rz. od **Juszny.**

Juszny l. †p. **Juszysty:** Dynie wodniste mięsiwości bardzo jusznej. Syr. Ogórki, żeby zbytnie juszne i wodniste nie były, gdy mają być sadzone. Syr. **2.** [J.] = a) *tłusty.* b) Skóra juszna = *wilgotna.* <JUCH>

× **Juszyca, y,** lm. **e** p. **Jucha.**

Juszyć, y, ył l. kogo, co = *juchą mazać, krwawić:* Swoje pałasze w nich dobrze juszyli. Leszcz. **2.** *tracić z siebie krew, broczyć krwią, krwawić, farbować:* Zastrzelony dzik, jeśli ś. dalej ruszy, łacno go wszędzie dojdziemy, bo juszy. Pot. **3.** × przen. *pobudzać, drażnić, jątrzyć.* Troc. Pierwsza zaprawa ta Przemyśla do spraw walecznych juszyła. Błaż. (*=zaostrzała*). **J. ś.** *krwawić ś., krwią ś. oblewać, broczyć:* Nic łatwiej nie przyjdzie wilkom, niedźwiedziom, lwom, jako J. ś. krwią naszą. Górn. <JUCH>

†**Juszysty,** †**Juszny** *pełen juchy, soczysty, sosisty:* J. ozór. Żebr.

[**Juś!**] p. **Juksz!**

Juści p. **Jużci:** Śmiech dookoła: jest racja i J. Kon. Juściż, całe lato nie przejdzie tak, wypłynie na wierzch tajemnica. Słow. <Ju + Ż(e) + Ci>

[**Juścik**] p. **Jużci.**

[**Juśnik, u,** lm. **i**] p. **l. Juszka.**

Juta, y, lm. **y l.** bot. (corchorus olitorius) *roś.* **2.** *tkanina z włókna rośliny corchorus capsularis i corchorus olitorius.* <Nm. Jute, z Bengalskiego chuti>

[**Juterko, a,** lm. **a**] p. [**Jutro**].

Jutowy przym. od **Juta:** Obicie na meble jutowe. Fabryka jutowa (*=juty*). Aksamit J.

†**Jutrać, a, ał** *odwlekać do jutra, z dnia na dzień odkładać.* Rozm.

†**Jutranie, a,** blm., czynność cz. **Jutrać.**

†**Jutrniejszy** p. **Jutrzejszy.**

l. Jutro, a, lm. **a** (ni. a. × m.), [**Witro**] **l.** *dzień następujący po dzisiejszym:* Lepsze jedno dziś, niż dwoje J. Rej. Odłożyć co do jutra a. na J. Nie dogonisz wczora cugiem, nie wyorzesz jutra pługiem. Prz. Od jutra za tydzień. Zwłóczyć co od jutra do jutra (*=od dnia do dnia*). Mój drogi! nie gardź temi jutrami, one spożyją najhartowniejszą stal. Dzierz. To wiatr północny tak hasa, on na J. napędzi chmury. Krasiń. Więc już nam nie mieć jutra żadnego na ziemi! Krasiń. Po lochach kajdany, na rusztowaniu topór, oto J. nasze! Krasiń. Na J. zguba pewna. Krasiń. Na J. Duglasowi dałem przyrzeczenie, że ś. z nim widzieć będę. Słow. Do jutra rana mam czas. Mick. Jutra nie każdemu dożyć. Mick. Przed smutnym jutrem niech jeszcze z wieczora ostatnia spłynie na pieszczotach chwilka. Mick. Jeśli nas dzisiaj zawiodły nadzieje, szczęśliwsze J. może wynagrodzi. Mick. Ze złego dziś może być J. dobry. Hrb. Przyjdę po jutrze (*=na trzeci dzień od dziś*). **2.** przen. *przyszłość:* My bardzo krótko żyjemy i nic o jutrze nie wiemy. Karp. J. niepewne. Prz. O jutrze nie myśl, nie frasuj ś. o J. Kn. Człowiek bez jutra. **3.** † i [J.] *ranek, rano.* B. Sz. †Z jutra = *zrana.* <JUTR>

2. Jutro, †**Jutrze,** [**Witro**] przys. **l.** *dnia następnego po dzisiejszym:* J. jest święto. J. rano a. zrana. J. wieczorem. Dziś za pieniądze, a jutro darmo. Prz. Co mnie dziś, tobie J. Prz. Ten, co dziś tratuje po ciele wroga, J. sam dostanie ś. pod czyjeś podkowy. Krasiń. Dziś okna, J. strzelnice w potrzebie. Słow. Dzisiaj żyjem, J. gnijem. Mick. Dzisiaj trzeba prawicy, a J. trzeba praw. Mick. Lecę! błyskam! skrami ciskam, J. zmarły. Słow. Dziś-J. (*=lada dzień, tylko patrzeć*). Dziś-J. przyjedzie. Dajcie rózeg na tego złośnika! — Tak, rózeg! J. o tym czasie (*=J., ale nie dziś, a figę, nie doczekacie ś. tego, a zaraz*). [Dziś na J.] p. **Dziś.** **2.** × *nazajutrz, dnia następnego:* J. go nadjechali. Rej. Pamiętam śród jesieni, przy wieczornym chłodzie, J. miałem wyjechać, błądzę po ogrodzie. Mick. <JUTR>

[**Jutro, a,** lm. **a**] p. **Jutrzyna.** Zdr. [**Juterko**], Zgr. [**Jutrzysko**].

†**Jutrze** przys. p. **2. Jutro.**

Jutrzejszy przym. od **Jutro;** × **Jutrzenny,** †**Jutrniejszy,** [**Witrzeszy**]: Nie frasuj ś. o dzień J. Birk. (*=o jutro; o przyszłość*). Nie mówcie nic jutrzejszym trupom. Słow.

Jutrzenczyn, u, lm. **y** a. **Jutrzenka, Kołooskręt** bot. (nauclea) *roś. z rodziny marzanowatych.*

Jutrzenka, i, lm. **i,** [**Witrzenka**] **l.** *zorza poranna; gwiazda zaranna,* †g w i a z d a j u t r z e n n a, z w i e r z y n k a: J. jest gwiazda poranna, to jest planeta Wenera, która uprzedza wschód słońca i po jego zachodzie najpierwej ś. ukazuje na niebie. Kras. A. Krwawozapalona J. marszałkuje słońcu i prędkie znamionuje świtanie. Troc.

Gończe złotego słońca, różana jutrzenko! Nar. Nim ś. w blasku lazurze jutrzenki pokażą róże... Słow. Róże stoją w jutrzenki kolorach. Słow. Już blask jutrzenki twarz księżyca kazi. Słow. Twarz podróżnego barwą spłonęła rumianą, jak obłok, gdy z jutrzenką napotka ś. ranną. Mick. Ja jestem gwiazdą życia — co o świcie skąpana w krwawej jutrzence wychodzi różana. Słow. Patrz, jakie główki w promieniu, ubiór z jutrzenki światełka. Mick. Czarny mój rumak, jak burzliwa chmura, gwiazda na czole jego, jak J. błyska. Mick. Żart.: Nos Doliwy błyszczy, jak J. Słow. Przen.: (o Matce Boskiej): My za słowikiem i za skowronkiem nucim: Zawitaj ranna Jutrzenko! Syrok. Przen.: Wiekiem od młodej jutrzenki pod lat niewieścich schodziła południe. Mick. W tym stanie przeżyłem lata, rozpływając ś. w jej wdziękach, w pierwszej miłości jutrzenkach. Słow. Moja zaranna J. pamięci. Mick. Witaj jutrzenko swobody, za tobą zbawienia słońce! Mick. Rodzące bóle i trwogi skonania, które dziś ludzkość i trapią i palą, są to jutrzenką owego zarania. Pol. O! zorzo tego narodu! O! jutrzenko jasna wschodu! Słow. Jak ś. masz, moja J.! L. *(=serce, kochanie, duszko).* Przen.: Któżby ś. jeszcze przed kilku jutrzenkami był spodziewał, że ś. tu dzisiaj wieńcem żałoby stawimy? Wilk. **2.** p. **Jutrznia**: Zniknął w jutrzenki lazurze. Słow. Wigilja piękna a J. jasna, będzie stodoła ciasna. Prz. **3.** bot. p. **Jutrzenczyn.** <JUTR>

Jutrzenkowy przym. od **Jutrzenka**: Przyszłości czoło wieńcem jutrzenkowym pała. Kon. Dźwięk porusza Memnona harfą jutrzenkową. Kon. W jutrzenkowym blasku szat czarodziejka idzie w świat. Asn.

×**Jutrzenny I.** a. †**Jutrzni**, †**Jutrzny** przym. od **Jutrznia**, *ranny, poranny:* †Gwiazda jutrzenna. Rej *(= jutrzenka).* Jako gwiazda jutrzenna w pośrzodku obłoku. Modl. Wac. Siew kwiatem powstanie w jutrzennych promieniach słońca. Kon. Godziny jutrzenne. Op. *(=ranne, poranne).* Czasu jutrzennego Bóg przejrzał w radzie. Modl. Wac. **2.** p. **Jutrzejszy.** Troc.

†**Jutrzni** p. **Jutrzenny.**

Jutrznia, i, lm. **e,** [**Witrznia**] **I.** *nabożeństwo zaranne:* Nabożeństwo, które odprawuje kościół zaraz po pierwszym a. według czasu po wszystkich trzech nokturnach, zowiemy jutrznię. Groch. Jak zwykł przechodzić dzień w bożym kościele: poczęty jutrznią — skończony nieszporem. Pol. Ciemna J. *(=nabożeństwo popołudniowe w środę, czwartek i piątek wielkiego tygodnia).* **2.** a. **Jutrzenka** przen. *świt, świtanie, brzask poranny:* Różana J. wstała już na niebie. Slenk. Była J. i cisza, gdym był blizki brzegu. Mick. Bywało, skoro J. błyśnie na lazurze, stary ksiądz już w kościele, ja mu do mszy służę. Syrok. Krwawa J. błysnęła na niebie. Mick. Jak ranek z morskiej kąpieli i J. Maryi lica. Mick. ×J. św. Bartłomieja *= noc św. Bartłomieja, rzeź we Francji w dzień św. Bartłomieja r. 1572.* **3.** [J.] = a) *msza pasterska w Boże Narodzenie, pasterka.* b) Szara J. = *msza poranna wielkanocna.* c) *paschał* (świeca kościelna). Zdr. [**Jutrzenka**]. <JUTR>

†**Jutrzny** p. **Jutrzenny.** Wen.

Jutrzyna, y, lm. **y I.** †**i** [J. a. **Jutro**] *miara powierzchni ziemi = staje, mórg:* Dwadzieścia staj a. jutrzyn. Mącz. Mórg czyli dzień, J., był praktyczną miarą przestrzeni pola, którą jeden człowiek w jednym dniu, jedną parą wołów zaorać może. Glog. **2.** w lm. *tłoka, zabawa przy zbieraniu wina.* <Przekład Nm. Morgen=1) poranek, 2) mórg>

[**Jutrzysko, a,** lm. **a**] p. [**Jutro**].

†**Juwant, a,** lm. **ci** *pomocnik w nikczemnym rzemiośle, wspólnik:* J. niepoczciwy tyje cudzą szkodą, jako towarem jakim, handluje urodą. Klon. Juwanta ma niepoczciwego. Troc (o żonie zdradzającej męża a. o mężu zdradzanym przez żonę). <Łć. juvans, 2 pp. juvantis = pomagający>

[**Juzdecka, i,** lm. **i**] *uzdeczka.* <p. Uzda>

†**Juzep, u,** lm. **y = Hizop.**

Już, †**Juże,** [**Juże, Jużeć, Jużej, Ju, Just, Uż, Że**] przys. **I.** wyraża kres, do którego coś nakoniec doszło a. nastanie wreszcie w chwili rozpoczęcia, nastania czego; przeć. *jeszcze nie:* Czy J.? — Jeszcze nie! J. po obiedzie, po kazaniu, po lekcji. Kn. J. koniec, J. po wszystkim. Kn. Na nic J. nie zważa. Dość J. tego. Dosyć J. mety zbliżać. Mick. J. wschodził uroczysty dzień Najświętszej Panny Kwietnej. Mick. J. zaczęły żniwiarki swą piosnkę zwyczajną. Mick. J. ś. straszliwe poczyna potkanie, J. pola nie znać, J. ś. pomieszali, J. ś. na skrzydłach bitwa poczynała, J. ś. za jezdą piechota ruszała. P. Koch. Po małej chwili obejrzysz ś., a J. go nie obaczysz. Koch. W. *(=aliści).* Zaledwieś jedną nieszczęsną oszukał, a jużeś pod jej okiem nowych ofiar szukał. Mick. Zaledwie która (mucha) bzyknie, J. długiemi nogi obejmuje ją wkoło i dusi mistrz srogi. Mick. Ledwie ołów prześwisnął, J. Gierwazy wstawał, J. wskoczył w dym. Mick. Nie miał J. sił na żądanie więcej. Krasiń. Anioł powrócił, morderca, ale mię znalazł J. bez łez i bez serca. Słow. W ich ślady mało kto J. ważył ś. wstępować. Krasiń. Jużem gotów. J. po nim, J. przepadł! Żart.: Dziękuję za J., a proszę o jeszcze. J. od tygodnia a. J. tydzień deszcz nie padał. Człowiek J. niemłody. J. późno. J. niedaleko. J. czas. Uśmiechał ś. jeszcze Sahajdaczny, nie J. w radości, ale w goryczy męża, który dzielnie ś. potykał, a nic nie zyskał. Krasiń. Chce ś. każdy nacieszyć choćby jedną godziną władzy, nie J. jako prosty żołdak, ale jako pan. Krasiń. Żydowskie „zaraz,“ polskie „J.“ Prz. **2.** *wreszcie, nakoniec, nareszcie:* Jużby czas przecie skończyć. Dajże J. pokój temu! Pójdziesz ty J. raz? W końcu, sam J. nie wiedząc jak sobie poradzić, umyśliłem ze szlachty mały pułk zgromadzić i opuścić na zawsze powiat i ojczyznę. Mick. Oby J. prędzej rzucić litewskie krainy! Słow. **3.** *tuż, tylko co:* List ten królowa krótko J. przed śmiercią swoją napisała była. Niem. Kiedy księżyc wejrzał na wzgórze, biegłem ku niemu — J., J. go chwycę... Siem. Niedźwiedź z tyłu J., J. na hrabiego głowie. Mick. Motylka rózeczką goni i J., J. trzyma go w dłoni. Mick. Abraham tak boskiej obietnicy wierzył, jakoby ją J., J. miał i na nią patrzył. Skar. *(=w tymże okamgnieniu, natychmiast).* Oto J. tuż są dni ucisków, ale i z tych wybawię was. Leop. Wiele mi nagadał przy pienistym trunku, jak J., J. wart (=wir, nurt) pożerał okręt bez ratunku. Hul. **4.** a. J. nie = *ledwie co nie, prawie:* Tylko mu, że J. nie przyjść do rozpaczy. L. Ale że jejmości nie widać! — J. też tylko jej patrzeć. **5.** J. — J. a. j u ż t o — j u ż t o = *to — to, bądź — bądź, częścią — częścią, raz — to znowu:* Miraż zdaje ś. być J. miastem, J. wsią, J. jeziorem a. oazą. Mick. J. tu, J. tam przebywa. J. stąd, J. zowąd dochodzą wieści.

Utopienie św. Jana wraz wydały niebieskie cuda, J. pływające po wierzchu ciało, J. słyszana na powietrzu muzyka, J. zapalone światło i pięć gwiazd nad ciałem ś. unoszące. Skar. Po drodze zwiedzał szlachtę, J. to dla zabawy, J. dla popularności. Mick. Lud mający J. udział w życiu politycznym, J. w wyprawach wojennych niemal ciągłych, lubił pienia rycerskie. Mick. Każdy rycerz odróżnia ś. jużto przymiotami, jużto samym uzbrojeniem. Mick. **6.** *tylko, zresztą, wreszcie:* Nie J. samego pragnienia korony męczeńskiej, lecz otrzymania onej (są) uczestnikami. Skar. J. ty mi tego nie mów! J. jedno brój! Troc *(=tylko ty mi brój!)*. **7.** *odtąd, odtąd więcej:* (Ubiory,) J. ona członeczków swych wami nie odzieje. Kochan. J. ci ś. kłaniać nie będę. J. takiego króla nigdy Egipt nie znajdzie. Jabł. Oddalił ś. J. nie skokami, ale poważnym stąpaniem. Krasiń. Nikt J. nie stanie między mną a hurysą moją. Krasiń. Niebaczny Saku, jakiż zapał cię unosi! Nigdy J. odtąd gniewnej nie przebłagasz Zosi. Mick. J. mnie nie zatrwożą gniewy ludzkie, bo jestem J. pod ręką Bożą. Mick. J. tej zwykłej ode mnie nie wymagaj dani. Oliz. Co ś. J. stało, J. ś. nie odstanie. Oliz. J. cię więcej nie zobaczę. **8.** J. to=*co, niechby:* Za te huczki on ci każe nareście wyliczyć, J. to najmniej basów dwieście. Zabł. **9.** = a) J. też=*że też, że bo, doprawdy, naprawdę:* J. też co szczęśliwy, to szczęśliwy. L. J. też na ciebie nic liczyć nie można! J. też całkiem zapominasz i na stan i na wiek twój. Mick. b) J. też =*zaiste, co prawda, choć J., chociaż, aczkolwiek, jakkolwiek, pomimo że, przecież:* J. też nie dziś żyję, ale w podobnej nigdym nie był awanturze. L. c) *tak, ostatecznie, naprawdę, rzeczywiście, koniec końców, niewątpliwie, nieinaczej:* Mylić ś. nie mogę, J. ten jest, jużem go poznała. P. Koch. **10.** *zaiste, niech co chce będzie, bądźcobądź, jakkolwiekbądź:* J. to tam daremne gadanie, bo z tego nic nie będzie. J. to źle, kiedy wilk wilka źrze. Kn. J. to w tym coś być musi, to nie bez kozery! J. tego żadna nie użyczy sztuka, czego natura komu nie dozwoli. Kniaź. J. ja temu wszystkiemu na przyszłość zaradzę. Mick. J. z dwojga złego, lepiej z ptastwem, niż z tym, co u nas dotąd gościło plugawstwem. Mick. J. nie wiem, skąd ty to wszystko bierzesz. Jużci jeżeli kocham, to J. chyba pana. Mick. Tak piękna jak ty nie była stworzona, a jeśli jest gdzie, J. nie dla mnie ona. Mick. Byłby nie wiem J. jakim z Bożego dopustu, gdyby nad panią Klarę przeniósł jaką inną. Oliz. Tego J. za wiele. W onej ziemi to J. najpierwsze, co ci od pieluch było najszczersze. Pol. **11.** *no, jeżeli, jeśli:* J. co to, to prawdziwie zmiękczyćby cię powinno. L. *(=jeżeli co, to to...)*. J. co w tym, to mi wybacz. Zabł. (=*jeśli w czym, to w tym...*). **12.** *znów, znowu:* A J. gadasz, abo: a J. będziesz gadał; a J. będziesz rządził. Kn. Czy to ja J. najgorszy? **13.** *wreszcie, zresztą, niech tam:* J. ja ci kupię kornet, tylko mi powiedz to. L. Niech J. i tak będzie. Żeby J. raz otwarcie był mnie zrekuzował! Mick. Ir.: **J. ja mu dam! J. ja mu pokażę!** **14.** × *dalej, więc, przeto, tedy, zatym, a zatym:* Słowa są niby ciałem mowy, a myśl jest niby duszą jej; jako J. zupełna człowieka znajomość na poznaniu i ciała i duszy zawisła, tak zupełna znajomość mowy na poznaniu wyrazów należy. Kopcz. **15.** *jeszcze:* W czwartym roku J. umiał po łacinie. J. Mroziński gruntownie ocenił wysławionych w Warszawie gramatyków. Mick. Tylko J. tę wypijemy butelkę, a resztę z sobą weźmiemy. L. × Nie J. koniec, nie J. to wszystko. Kn. **16.** *zato:* Patrzący przed ś., a niekiedy wokoło, lecz J. wtedy z nieużytą dumą. Krasiń. <JU + Ż(e)>

Jużci, Juści, [**Jużció, Juścik, Iżci, Iści**] **1.** *już* † *ci, oto już, aż oto, aliści:* Ledwie zawitał, J. odjeżdża. J. zima i wszystka pluta zginęła. Op. A jużci precz, moja córko, jużci precz, dostałaści swego męża i czepiec. Już-ć mi nic nie trzeba, kiedy mówicie, że pójdę do nieba. Len. J. on w niebie, już on tam szczęśliwy. Len. Ledwie oczy ze snu otworzą, J. ś. skarżą na rękę Bożą. Len. **2.** *naturalnie, ma ś. rozumieć, a jakże:* Czy szczerze? — A J. szczerze. Któż ojcu to powiedział? — J. nie ja. Zabł. Jeśli prawda, że jesteś księdzem zakonnikiem, J. sukienka broni cię przed scyzorykiem. Mick. Czegóż ci potrzeba? — J. wsi, wiejskiej ziemi i wiejskiego nieba. Oliz. Jużciż dziecko to nie gada z siebie. Len. A gdzie to my jedziem? — Ha, jużciż młode małżeństwo odwiedzim! Pol. Czy pewno żona jego? — A jużciż! cóż za pytanie? Krasiń. Toś ty, Jakubie? — A J., Wielmożny Panie. Krasiń. Jużciż słuchamy, kiedy pani każe! Pol. **3.** *co prawda, zapewne że:* J., proszę aspana, w tym niemasz pewności. Syrok. J. on nałaje, ale nie uderzy. Kn. J., w młode lata, nieźle chłopcu trochę ś. przewietrzyć. Mick. J., rzekł Robak, trudno ganić tę ochotę. Mick. J., jeżeli kocham, to już chyba pana. Mick. **4.** *przecie, przecież, wszakże:* Jej rozkazać, mnie słuchać: J. przy niej władza. Mick. Jej ni motyl, ni pączek róży na myśli, ale państwo i berło, a czasami syn niemowlę, bo J. jest matką. Krasiń. **5.** *w każdym razie, bądźcobądź:* J. pierwszeństwo zostawcie obcemu. Brodz. **6.** [J.] *ot co jest, i basta, i kwita, i tyle, i wszystko, i ot:* Ożeniuł sie z tom królewnom i ostał królem i jużci. **7.** [J.] *tak tedy, więc, otóż.* <Ju + Ż(e) + Ci>

[**Jużcić**] p. **Jużci:** Ladajako je na świecie i J. Wyraźnie z nieba, bo J. nie z świata. Len.

† **Juże** i [**Juże**] p. **Już:** J. uchwacił jeśm to. Ps. flor. A dalej, a nuże, nie wiele to J., tylko jedna niwa, co po niej chodziwa. Pśń. Byle mnie Pan Jezus z tej obierzy wybawił, J. ja jej nie poskąpię. Sienk.

[**Jużeć**] p. **Już.** <Już + Ci>

[**Jużej**] p. **Już.**

Jużto p. **Już.** <Już + To>

[**Jużyca, y,** lm. **e**] p. **Jużyna.**

[**Jużyna, y,** lm. **y, Jużyca, Izona**] *drugie śniadanie a. podwieczorek:* Oraczowi dają obiad, jużynę, wieczerzą. Haur. <JUG>

† **Jużynować, uje, ował** i [**Jużynować**] *jeść jużynę, to jest drugie śniadanie a. podwieczorek.*

† **Jużynowanie, a,** blm., [**Jużynowanie**] czynność cz. **Jużynować.**

JW. (skrócenie) **1.** a. **JWP.**=*Jaśnie Wielmożny a. Jaśnie Wielmożny Pan.* **2.** j. w.=*jak wyżej.*

K

1. K jęz. = spółgłoska tylno-językowa (gardłowa), twarda, cicha a. niedźwięczna (mocna) i wybuchowa (np. krew, koń, kątek, piękny...). Przed samogłoskami *i* i *e* w języku polskim ma brzmienie miękkie *k'*, które przed *i* w piśmie wyraża ś. przez *k*, a przed *e* przez *ki* (kibić, kieł, kiedy). Wyjątkowo *k* zostaje twarde przed cząstkami *-em, -eś...*, oderwanemi od słów i przyłączonemi do wyrazu kończącego ś. na *k*, np. jakem żyw, takeście zrobili.

2. †**K** przyi. p. **Ku**: Tym wszytkim, którzy ś. k tobie garną. Naw. K naszemu sądu pozwani bywają. Św. z Woe. Żona ani dziewka k tym żałobam fordrowania żadnego nie mają. Ort. Zdradzi przyjaciela, jeszcze ś. k temu naśmieje z prostego dubiela. Rej. Przystąpili k niemu. Op. Jął tak k niej mówić. Op. Insze też, którzy k temu przystawali, łukał. H. Tr. Padła niema, to nogi ściskając książęce, to załamane k niemu wyciągając ręce. Mick. Już i była pora k temu. Krasiń. Ona jedna ciągnie oczy k sobie. Krasiń. Pochylił ś. k niemu. Len. Czystą miłością zapłoną k sobie. Len. K rolnictwu cnemu rękę przyłożę. Len. A że król miał do pływania wielką zaprawę, k temu sobie a rycerzu zgotował nawę. Len. (= *dlatego*). K temu ja tu pół wdowa. Len. (= *do tego, w dodatku*). Wołałem k Tobie z głębokości, Panie! Pol. Z zamglonej oddali młodzian patrzy k Niemnowi. Syrok. Lecąc k zorzom różowym. Or-Ot. K woli = *kwoli, gwoli*. Nie zaśpiewa sercu k woli. Len. K rzeczy. K myśli. K sobie a. **Ksobie** = *wołanie na konie a. woły, żeby wykręciły na lewo*. A no! siwy, a k' sobie. Len. <K>

K. w skróceniach = a) *król:* K. Jmć a. K. J. M. = *Król Jegomość*. b) *królewski:* J. K. Mość = *Jego a. Jej Królewska Mość*.

†**Ka** i [**Ka**] p. **Ki**: Ka bestja. L. Ka kobieta. Troc. <K>

1. [**Ka** a. **Kaj, Kan, Kany, Kandy, Kań, Kam, Kej, Kiej, Każ, Każe, Kanż, Kąż, Kęż, Kież**], †**Kam** przys. **1.** *gdzie, gdzież:* Kupić nie było ka. Ka cie radzi widzą, tam nie często bywáj. Moja Maryś, kaś ty była? Sycy (= wszyscy) sie zlecieli ka jaki (= *jaki taki, skąd kto był*). Kać (= *gdzie*) nas poślą, mówią, żeby ś. nie bawić. Ka cie haw bedem nosił? Pytá... kaby tu jabłek dostáł? **2.** *dokąd, gdzie:* Posed patrzyć, ka óni pódom. Łazi tam, ka nie trza. Ork. **3.** *prawie, mniej więcej:* Płáscysko miało ka ze sto roków. <K>

2. [**Ka**] sp. **1.** a. [**Kaj**] *kiedy, gdy, jak:* Ka won wostal, tako won rzek. Zaśpiewaj, ka se las rozwinie. **2.** *jak, niby* (w porównaniach): Kobyła ka jaki kwiatek. <K>

Kaag, u, lm. **i** *mały, jednomasztowy przewozowy okręt holenderski*. <Hl. kaag>

1. Kab, u, lm. **y** *ekwipaż angielski, podobny do otwartej z przodu karety*. <Ang. cab>

2. Kab, u, lm. **y, Kabus** *miara biblijna ciał ciekłych*. <Hb. kab>

×**Kabacenie, a,** blm., czynność cz. **Kabacić.**

×**Kabacić, i, ił** *zjednywać kogo podstępnie, przeciągać namową na swoją stronę, przekabacać, namawiać*. <p. Kabat>

Kabacik, a, lm. **i** p. **Kabat**: Kabat, K., kaftanik, kamizola kobieca. Goł. Jako motyl skrzący złotem, w kabaciku zwinna, rzutka. Len. [Syjo mondur, kabácik].

[**Kabacina, y,** lm. **y**] m. i ż. *lichy kabat:* Potarganą kabácinę má na sobie.

[**Kabacisko, a,** lm. **a**] m. i ni. p. **Kabat**: (Mąż) pościele mi K., a szorcem mie przyodzieje.

†**Kabaj, a,** lm. **e** p. **Kabat**: Krawcy szyją telety, szyją złotogłowy, a z nich zaś brandybury, kabaje, kontusze. Kochan.

†**Kabak, a,** lm. **i** p. **Kabat**: Sprawiła sobie rubron, a córce K. Oss.

1. [**Kabak, a** a. **u,** lm. **i**] **1.** i †*szynk, karczma:* Panowie dla powiększenia intrat Żydów wprowadzili i kabaki założyli. Papr. Nieczyste śkła na naczynie do kabaków obrócić trzeba. Torz. **2.** *sklepik z wyrobami tabacznemi, dystrybucja*. **3.** *monopol skarbowy trunków a. tytuniu*. <Ros. kabàkъ, Tur. kabak>

2. [**Kabak, a,** lm. **i**] *dynia, bania, harbuz*. <Ukr. kabàk, Tur. kabak>

Kabalarka, i, lm. **i** **1.** *kobieta, umiejąca kłaść kabałę, wróżyć z kart*. **2.** *kobieta, wierząca w kabałę*. <p. Kabała>

×**Kabaleta, y,** lm. **y** muz. *frazes żywy, szczeg. w $^2/_4$, powtarzający ś. po razy kilka w końcu kawatiny a. arji*. <Włos. cavalletta dosł. = figiel, psikus>

[**Kabalety, et,** blp.] *łóżko żelazne z deskami drewnianemi, przypinanemi na haki*. <Włos. cavalletto dosł. = konik>

×**Kabalicki** p. **Kabalistyczny**: Pytasz ś., ruszywszy swoję kabalicką mądrość, skąd to wzięli taką tradycją o rozdzielaniu na syllaby hostji. Pim. <p. Kabała>

[**Kabalina, y,** lm. **y**] p. **Kabanina.** <p. Kaban>

Kabalista, y, lm. **ści** **1.** fil. *biegły w kabalistyce; myśliciel a. filozof spekulujący w duchu kabały*. **2.** ×*wróżbiarz:* Wdałem ś. w rozmowę z jednym wróżkiem czyli kabalistą. L. <p. Kabała>

Kabalistka, i, lm. **i** forma ż. od **Kabalista.**

Kabalistowski fil. przym. od **Kabalista.**

Kabalistyczny przym. od **Kabalistyka;** ×**Kabalny,** ×**Kabalicki**: Mądrość kabalistyczna. Księgi kabalistyczne. Żart.: Kabalistyczna siekierka (= siódmy krzyżyk) obsypuje całą czuprynę gołąbkowatą siwizną. Kaczk.

Kabalistyka, i, blm. fil. *spekulacja w duchu kabały a. pod jej wpływem; pisma tego kierunku*. <p. Kabała>

×**Kabalny** przym. od **Kabała,** p. **Kabalistyczny.**

Kabała, y, lm. **y** **1.** blm. fil. *żydowska tradycja mądrości tajemniczej, boskiej, nasamprzód ustna, póź-*

niej spisana i rozwinięta w duchu mistyczno-teozoficznym w apokryfach: W wiekach średnich i aż do XVII wieku K. wywierała wpływ na spekulacje mistyków i teozofów. **2.** *wróżenie z kart, rozkładanie kart w celu wróżenia:* Kabałę kłaść, ciągnąć. Panna wojska, włożywszy okulary sine, zabawiała kabałą z kart podkomorzynę. Mick. Próżno wojszczanka damy na kabałę sprasza. Mick. **3.** *wróżenie z liczb, znaków i t. p.:* Kreskę swoją kabale powierzy: jeśli palce trafią ś., da afirmatywę, a jeżeli ś. chybią, rzuci negatywę. Mick. **4.** *książka, podająca przepisy wróżenia:* K. panny Lenormant. **5.** × *knowanie, intryga, zmowa, spisek:* Jestem pewny, że jakąś przeciw tobie robią kabałę. L. Zmowa kilkunastu osób na zaszkodzenie teatrowi jakimkolwiek sposobem ma tytuł K. Dykcjonarzyk teatralny 1808 r. **6.** *trudne położenie, tarapaty, kłopot, ambaras, zawiklanie:* Wpaść w kabałę. Waszeć masz tu jakieś z damami kabały. Mick. Zdr. **Kabałka.** <Hb. kabbālāh>

Kabałka, i, lm. **i** p. **Kabała.**

Kabałkowanie, a, lm. **a** *wróżenie z kart podczas gry:* Wszelkie przy tym tak zwane kabałkowania, zaglądania do kart miejsca mieć nie powinny. Byk.

× **Kabałować, uje, ował** *spiski czynić, intrygować:* Mamy przeciw sobie dwuch starców i syna, za którym kabałuje prawnicka drużyna. Tremb. <p. Kabała>

× **Kabałowanie, a,** blm., czynność cz. **Kabałować.**

Kabałowy przym. od **Kabała:** Karty kabałowe (*=do kabały).*

[**Kaban, a,** lm. **y, Haban**] *wieprz; młody wieprz, wieprzak:* Szydełko równie czynnie używał swej szpadki, kabany i prosięta koląc pod łopatki. Mick. Konie jak kabany (*=tłuste).* Zdr. [**Kabanek**]. <Ros., Ukr., Brs. kabàn, z Tat. kābān = dzik>

[**Kabanek, nka,** lm. **nki**] p. **Kaban.**

[**Kabani, Kabanowy**] przym. od **Kaban,** *wieprzowy, świński:* Szynki kabanie.

Kabaniarka, i, lm. **i** *ta, co hoduje świnie:* Nie lubiono kabaniarki w Kamieńcu. Rol. <p. Kaban>

Kabaniarstwo, a, blm. *hodowla świń:* On, Niemiec, kabaniarstwem ś. trudnił, ona mu dopomagała. Rol. <p. Kaban>

[**Kabanię, ęcia,** lm. **ęta**] *prosię.*

[**Kabanina, y,** lm. **y**] **1.** [K.] *mięso wieprzowe, wieprzowina.* **2.** i † a. [**Kabalina**] *mięso końskie, konina:* Kabaninę jeść z Tatarami. Troc. **3.** a. [**Chabanina, Kabalina**] *złe, zepsute mięso a. ze ścierwa.* <p. Kaban>

[**Kabanowy**] p. **Kabani.**

× **Kabara, y,** lm. **y,** × **Kabarra** *statek, służący do wyładowywania okrętów.* (=**Gabara**). <p. Gabar>

× **Kabarra, y,** lm. **y** p. **Kabara.**

Kabat, a a. **u,** lm. **y,** [**Kabát, Kabąt**] **1.** † i [K.] a. †**Kabaj,** †**Kabak** *suknia zwierzchnia męska i kobieca, kaftan; surdut; kaftan sukienny wiejski (męski i kobiecy):* Rozebrawszy ś. do koszuli, gorzej skoczył, niż póki skakał w kabacie. Górn. Ażeby ś. kabaty cudzoziemskie zdały za sobą sznurować je damy kazały. Łącz. K., kabacik, kaftanik, kamizola kobieca. Goł. Kabaty niemieckie bywały z złotogłowów, rzezane, z tyłu sznurowane; nosili je i mężczyźni. Goł. Za perfumy, kabaty kłóte, zgoła za fraszki swe pieniądze tracą. Słup. (*=kabaty z siatkowej czy ażurowej tkaniny).* K. czamletowy zapisuje Dydyńska Annie Siemińskiej 1653 r. Goł. (Dla księży:) Od kabata i marynałów prostych fl. 3. Ust. cen. Gdo w kabácie chodzi, powinien se go łátać. Prz. Bliższá koszula ciała, niż kabát. Prz. (*=bliższa koszula ciała, niż sukmana).* Naści babo K. Prz. (*=masz djable kaftan a. kubrak, masz tobie!).* **2.** *odzienie, w które ubierają furjatów dla zapanowania nad niemi, kaftan.* **3.** †*koszula, w którą ubierano skazanych na spalenie.* **4.** [K.]=a) *kaftanik, gorset:* Panna w cérwonym kabacie. b) *surdut, bluza żołnierska:* Ma cysarz dukaty, posprawia kabaty. Bedą (mię) oblekać do kabáta, do białego. Wojak tej samej rangi, tylko posiadający sztukę czyszczenia butów, szczotkowania kabatu i wycierania trypłą mosiężnych guzików przy mundurze. Gaw. **5.** †*więzienie, ciemnica, koza, areszt; pręgierz, narzędzie na więźnia:* Często z nienawiści ubogich zaraz dadzą do więzienia, mówiąc: Biegaj w skok po tego chłopa, a prosto z nim do kabata. Groic. K., klatka, kucza, kosz, więzienie policyjne przy ratuszu dla oszustów lub sług, nie dotrzymujących umowy z panem. Wej. Urzędnik ma to opatrzyć, aby miał w dworze instrumenta gotowe, w któreby naprędce więźnia abo winnego wsadzić mógł: to jest łańcuch, abo K., abo gąsiora i kunę. Haur. Zdr. **Kabacik,** †**Kabatek,** [**Kabatek, Kabateczek**]. Zgr. [**Kabacisko**]. <Z Łć. cappa=płaszcz, Śr. Łć. capatus = ubrany w płaszcz>

[**Kabateczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kabat.**

[**Kabatek, tka,** lm. **tki**] **1.** i †p. **Kabat:** Zacna poczciwość to piękna karwatka, ta każdego ozdobi tak i bez kabatka. Rej. **2.** *bluzka kobieca.* **3.** *półkoszulek kobiecy.*

[**Kabatka, i,** lm. **i**] *koszula z cienkiego płótna.*

[**Kabądź**] *gdziebądź, dokądkolwiek.* <K+BĘD>

[**Kabąt, a,** lm. **y**] p. **Kabat:** Tę pannę w kącie w cyrwonym kabącie.

[**Kabcan, a,** lm. **y**] p. **Kapcan.**

Kabel, a, lm. **e** fiz. p. **Lina.** <Hl. kabel>

Kabeljan, u, blm., **Kabeljau, Kabljon, Kablon, Koblon** *mięso ze starych dorszów, szczeg. świeże, niesolone.* <Hl. kabeljau, kabliau=nazwa ryby morskiej>

Kabeljau nieod. p. **Kabeljan.**

Kabelowy przym. od **Kabel:** Słup K.

Kabestan, u, lm. **y** *odmiana kołowrotu, kołowrót o wale pionowym, używany do przyciągania statków do brzegów, do wyciągania kotwic i t. p.* <Fr. cabestan>

Kabil, u, lm. **e** *pokolenie tatarskie:* Wszystka szlachta jednego imienia wraz ze swojemi podwładnemi stanowiła jeden K. czyli pokolenie. Bart. <Arab. qabīla=pokolenie>

Kabin, u, lm. **y** *małżeństwo do pewnego czasu u mahometan.* <Arab., Prs. kabīn>

Kabina, y, lm. **y** **1.** *budka do kąpieli w morzu, numer w zakładzie kąpielowym:* K. kąpielowa. Śpiesz ś. prędko do kabiny numer ósmy. Es. **2.** *pokoik na okręcie, kajuta:* Już noc zapada w korsarza kabinie. Słow. **3.** *wózek zamknięty, w którym dowożą do miejsca, na kąpiel przeznaczonego.* Zdr. **Kabinka.** <Ang. cabin>

× **Kabinet, u,** lm. **y** p. **Gabinet.** L.

Kabiniarz, a, lm. **e** *numerowy w kabinie.*

Kabinka, i, lm. **i** p. **Kabina:** Ogrody pełne pagóreczków, strumyczków, kabinek i grotów. Rol. Bawiliśmy ś., spuszczając na sznurku z pokładu pomarańcze i butelki z wodą sodową naprzeciw okienka kabinki. Sienk.

Kabljon, u, blm p. **Kabeljan:** Sztokfisz i K. jest taż sama ryba, ale na różnych łowiona miejscach i różnym solona sposobem. Wyrw.

Kablon, u, blm. p. **Kabeljan.**

Kabłączasty p. **Kabłąkowaty.**

Kabłączek, czka, lm. **czki 1.** p. **Kabłąk. 2.** anat.: † Półmiesiączkowaty K. u paznogciów, p. **Łąkotka. 3.** arch. *kółka metalowe, na dwuch końcach sklepane i haczykowato zgięte, stanowiące ozdobę głowy u kobiet; zgięty koniec takiego kółka.* **4.** w lm. myśl. *samołówka na jarząbki, pętlica na drzewku do łapania jarząbków,* in. c e w y. Goł.

Kabłączkowanie, a, lm. **a** ogr. *rozmnażanie krzewów za pomocą zginania gałązek, rosnących nizko, i zagłębiania ich w ziemi.*

× **Kabłączysty** p. **Kabłąkowaty:** Motyka kabłączysta, zwana od postaci zakrzywionego ostrza w kabłąk. Jak. J.

Kabłąk, a, lm. **i 1.** a. **Kabłąkowatość** *zakrzywienie w łuk, w półkole, przedmiot zakrzywiony w łuk;* in. p a ł ą k, o b ł ą k: Zgiąć co w K. Orzeł, gdy mu dziób stary tak ś. w K. skrzywi, że zamknięty na wieki już gardła nie żywi... Mick. Przodem, niby laufer bieży ogromny czarny baran, a łeb mu ś. jeży czterma rogami, z których dwa jako kabłąki kręcą ś. koło uszu. Mick. W małej chatce nie widać ani kabłąków, ani podsłupiów. Rogal. *(=zaokrągleń sklepienia).* K., obłączek, okucie z zagiętego pręta żelaznego, dwoma końcami zaczepiające kibel lub beczkę, na nim zawiesić ś. dającą. Łab. **2.** *wiązanie, rusztowanie z desek do utrzymania sklepień murujących ś.,* in. k r ą ż y n a, b u k s z t e l. **3.** [K.] = a) *część kosy.* b) *część sieci (do łapania ryb).* c) a. [**Kabłuk**] *część jarzma.* d) a. [**Kabłęk**] *pręt zgięty w półkole u kosza.* **4.** leśn. *grabie z długiemi zębami, do wygarniania węgli ze stosu.* **5.** myśl. *metalowa część strzelby, okrywająca cyngiel.* Zdr. **Kabłączek.** <Może K + (O)błąk>

Kabłąkowato przys. od **Kabłąkowaty.**

Kabłąkowato - nawiasowy anat. p. **Nalewkowy** i **Chrząstka.** <Kabłąkowaty + Nawiasowy>

Kabłąkowatość, i, lm. **i 1.** rz. od **Kabłąkowaty. 2.** p. **Kabłąk.** Anat.: † K. aorty = *łuk tętnicy głównej* (arcus aortae).

Kabłąkowaty, × **Kabłękowaty, Kabłączasty,** × **Kabłączysty, Kabłąkowy** *zgięty w kabłąk, pałąkowaty:* Dziób K. Anat.: † Chrząstka kabłąkowata p. **Obrączkowy** i **Chrząstka.**

Kabłąkowy przym. od **Kabłąk,** p. **Kabłąkowaty:** Krokiew kabłąkowa. U szabli polskiej jelec zwykle krzyżowy, do 6 cali długi, nieco K. Glog.

[**Kabłęk, a,** lm. **i**] p. **Kabłąk.**

× **Kabłękowato** przys. od **Kabłękowaty.**

× **Kabłękowaty** p. **Kabłąkowaty.**

× **Kabłuk, a,** lm. **i** p. **Kłobuk:** Oczapiony kabłukiem, do monasteru odwieziony został. Nar.

[**Kabłuk, a,** lm. **i**] p. **Kabłąk.**

Kaboszon, a, lm. **y** jub. *drogi kamień polerowany, szczeg. rubin a. granat.* <Fr. cabochon>

Kabotaż, u, blm. *żegluga nadbrzeżna; handel nadbrzeżny.* <Fr. cabotage>

Kabotażny p. **Kabotażowy.**

Kabotażowy, Kabotażny przym. od **Kabotaż:** Handel, okręt K.

! **Kabotenka, i,** lm. **i** p. **Kabotynka.** Sienk.

! **Kabotyn, a,** lm. **i** *lichy aktor, komedjant.* <Fr. cabotin>

! **Kabotynka, i,** lm. i forma ż. od **Kabotyn;** ! **Kabotenka.**

× **Kabrjol, u,** lm. **e,** × **Kaprjol,** × **Kabrjola,** × **Kaprjola** *sus, skok, podskok:* Już też z radości babinka tysiąc kabrjolów narobi. L. <Fr. cabriole>

× **Kabrjola, i,** lm. **e** p. **Kabrjol.**

Kabrjolecik, u, lm. **i** p. **Kabrjolet.**

Kabrjolet, u, lm. **y 1.** *lekki powozik jednokonny.* **2.** *miejsce na przodzie powozu pocztowego za kozłem woźnicy.* Zdr. **Kabrjolecik.** <Fr. cabriolet>

Kabus, a, lm. **y** p. **2. Kab.** <p. 2. Kab>

[**Kaby**] **1.** *gdzieby:* Pyta, K. tu jabłek dostał? **2.** a. [**Kaby ta, Kaby też ta**] *gdzieżby, gdzieżby tam, gdzieżby też:* K. mi ta pán dáł córke! Wołáł o pomoc, jale K. ta kto usłysáł! Ślubił mi hnetki oddać; K. ta! nie dáł nic. <Ka + By>

[**Kaby ta**] p. **Kaby.** <Ka + By + Ta(m)>

[**Kaby też ta**] p. **Kaby.** <Ka + By + Te + Ż(e) + Ta(m)>

Kabza, y, lm. **y 1.** † a. † **Kapsa** *skrzynka.* **2.** a. † **Kapsa,** [**Kapsa, Kabzda**] *torebka, woreczek, szczeg. do pieniędzy, portmonetka:* Z drogich materji dziełają kabzy, w których potrzeby do ołtarza mają. Alb. Nabić sobie kabzę dobrze. Jord. Znam ja twoją kabzę lepiej niż swoją kieszeń. Jord. <Łć. capsa, z Gr. kápsa>

[**Kabzan, a,** lm. **y**] pog. *przezwisko Ormianina.* <p. Kapcan>

[**Kabzda, y,** lm. **y**] p. **Kabza.**

Kabzel, Kabzla 1. [K. a. **Kapsla**], 2 pp. **zla,** lm. **zle** *muterka na końcu osi (u wozu), przytrzymująca koło.* **2. i,** lm. **e** cukier. *płaska forma papierowa a. blaszana do wylewania na nią ciasta biszkoptowego lub innego.* <p. Kapsel>

Kabzla, i, lm. **e 1.** p. **Kabzel. 2.** [K. a. **Kapślik**] *kapiszon, piston u strzelby:* Odwiedzies kurek, wdziejes se kabzlę. <p. Kapsel>

Kabzlówka, i, lm. **i** myśl. p. **Kapslówka.**

× **Kabzon, a,** lm. **y** p. **Kapcan.** L.

[**Kabzować, uje, ował**] *ganić, karcić.* <?>

[**Kabzowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kabzować.**

[**Kacabaj, a,** lm. **e, Kacabaja, Kacawejka, Kucubejka**] *górne ubranie kobiece, rodzaj mantylki; katanka, kaftan watowany kobiecy, ciepły kaftan męski a. kobiecy z krótką spódnicą fałdowaną, szubka.* <Nm. [kutzboi] = gruba tkanina kosmata>

[**Kacabaja, i,** lm. **e**] **1.** p. **Kacabaj. 2.** *czerwona czapka ułanów austryjackich.* Zdr. [**Kacabajka**].

[**Kacabajka, i,** lm. **i**] p. **Kacabaja.**

[**Kacać, a, ał**] *szturgać, potrącać.* <?>

[**Kacalina, y,** lm. **y**] p. **Kaczała:** Wezne kacalinę, pogonie cielęta.

[**Kacała, y,** lm. **y**] p. **Kaczała**

[**Kacałák, a,** lm. **i**] p. **Kaczała:** Weznę kacałáka, pogónię gąsięta. Pśń.

[**Kacanie, a,** blm.] czynność cz. **Kacać.**

[**Kacanki, nek,** blp.] bot.: K. żółte p. **Radostka.** <Zam. Kaczanki, od Kaczka>

Kacap, a, lm. **i** a. **y 1.** *chłop wielkoruski, Wielkorusin:* Znowu je (konie) K. jakiś sprzągł do swej kibitki. Mick. **2.** *kupiec wielkoruski.* **3.** [K.] *burłak; filipon.* **4.** [K.] *rodzaj lnu (tak nazwany z powodu, że go kupowano od Wielkorosjan, a. dla długości włókien, przypominającej ich brody),* in. [w i e l g o l e n]. Zgr. **Kacapisko.** <Ukr. kacàp = 1. kozieł (brodaty), 2. Wielkorusin>

Kacapiątko, a, lm. **a, Kacapię** *mały kacap.*

Kacapieć, eje, ał *kacapem ś. stawać.*

Kacapienie, a, blm., czynność cz. **Kacapieć.**

Kacapię, ęcia, lm. **ęta** p. **Kacapiątko.**

Kacapisko, a, lm. **a** p. **Kacap.**

Kacapka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Kacap. 2.** [K.] *chustka z pośledniejszej wełny.*

Kacapski przym. od **Kacap.**

Kacapstwo, a, blm. zb. *kacapi.*

Kacaraba, y, lm. **y** zł. *kot.* <Zap. od Kocur>

[**Kacawejczyna, y,** lm. **y**] *licha kacawejka:* Wyszła z wieczora, na mróz, na zimno, w kacawejczynie jednej. Jeż. <p. Kacabaj>

[**Kacawejka, i,** lm. **i**] p. **Kacabaj:** Z materji tureckiej kacawejki ścięte w stanie. And.

[**Kacer, a,** lm. **y, Kacerz**] *błotna dziura, kaczy dół.* <p. Kaczka>

[**Kacerek, rka,** lm. **rki**] p. **2. Kacerz.**

Kacerka, i, lm. **i** forma ż. od **1. Kacerz,** *heretyczka.*

†**Kacermistrz, a,** lm. **e** *przywódca kacerzy, herezjarcha,* † *arcykacerz.* <Kacerz + Mistrz>

†**Kacerny** p. **Kacerski:** Kacerne zbrodnie. Żebr. Przen.: Same do zemsty gniew budzi K. Pot. (= *niszczący, zgubny, szkodliwy).* Złostnik K. Glosy w. XV (= *niszczący, okrutny).*

†**Kacerować, uje, ował** p. **Kacerzować:** Prawdę zbawienną wespół z jej opowiadaczami kacerują. Żarn.

†**Kacerowanie, a,** blm., czynność cz. **Kacerować.**

Kacerski, †**Kacerny,** †**Kaczerny 1.** przym. od **Kacerz,** *heretycki, sekciarski.* **2.** × przen. *zgubny, szkodliwy; okrutny; przeklęty:* Kacerska ręka. Kacerskie plemię. **Po kacersku** przys. *jak kacerz, po heretycku.*

Kacerstwo, a, lm. **a,** † **Kacerzstwo 1.** *nauka niezgodna z nauką kościoła, odrzucanie pewnych dogmatów, herezja:* Ze zgiełku marzeń i wątpień i kacerstw wzniosła ś. Piotra moc. Krasiń. **2.** zb. *kacerze:* Niekiedy kacerstwa przenosiły liczbę wiernych. Białob. <p. Kacerz>

1. Kacerz, a, lm. **e 1.** *wyznawca kacerstwa, heretyk, sekciarz.* **2.** × *koń nieujeżdżony, dziki.* <Czes. kacéř, z Nm. Ketzer, to zaś z Gr. katharós dosł. = czysty>

2. Kacerz, a, lm. **e 1.** a. †**Kaszerz,** †**Kasyrz,** [**Kasierz, Kaszerz**] *rodzaj siatki do łowienia ryb i raków.* **2.** [K.] p. **Kacer.** Zdr. **Kacerzyk,** [**Kacerek, Kaczorek**]. <Nm. [kesser, köscher, ketscher, kezzer, kescher, käscher]>

†**Kacerzować, uje, ował,** †**Kacerować** *nazywać kacerzem a. kacerskim.* <p. 1. Kacerz>

†**Kacerzowanie, a,** blm., czynność cz. **Kacerzować.**

†**Kacerzstwo, a,** lm. **a** p. **Kacerstwo.** Tuch.

Kacerzyk, a, lm. **i** p. **2. Kacerz.**

Kacheksja, i, blm. lek. p. **Charłactwo.** <Gr. kachexía>

!**Kachektyczny** lek. (cachecticus) *dotknięty kacheksją, schorzały, wynędzniały.* <Łć. cachecticus, z Gr. kachéktēs = chory>

!**Kachektyk, a,** lm. **cy** lek. (cachecticus) *człowiek dotknięty kacheksją, charłak.*

Kachel, chla a. **chlu,** [**chli**], lm. **chle 1.** †**i** [K.] p. **Kafel:** a) Zewnętrzna powłoka pieca, postać jego wydająca, robi ś. z kachli, cegły, a. szczepkiego kamienia. Podcz. I kachlu całego nie masz w piecu. Troc. [W kachlu węgrzany, a za pieckę wurosły]. Prz. (= *za piecem wychowany, piecuch, domator).* [Piec bez kachli. Za piecem orał, w kachlu siał]. b) Srebro wypalone w kachlu glinianym. Bud. (= *w piecu).* **2.** [K.] *miska do mielenia tabaki.* **3.** hut. *blacha, pokrywająca z przodu krzyżak, t. j. kamień z przodu wielkiego pieca,* in. blacha krzyżakowa. <Nm. Kachel>

[**Kachla, i,** lm. **e**] p. **Kafel.**

[**Kachlany**] p. **Kaflowy:** Piecu K.!

× **Kachlowy** p. **Kaflowy:** Piec K. Troc., Świt. K. piec. Dictionarium 1541.

[**Kachła, y,** lm. **y**] p. **Kahła.**

[**Kachu! kachu!, Kahu! kahu!**] *naśladowanie kaszlu:* Kachu! kachu! tra la la la, kaszel śpiewać nie pozwala. Orzesz. Pozrywali sobie piersi i teraz wszyscy kachu, kachu. Chodź. <Dźwn.>

[**Kacia**] p. **Kat.**

[**Kaciała, y,** lm. **y**] **1.** p. **Kaczała. 2.** *wielki brzuch.* **3.** *człowiek otyły.* **4.** *niedołęga, niezdara, człowiek do niczego.* <?>

[**Kaciapa, y,** lm. **y**] *więzienie, areszt.* <?>

Kacierz, a, lm. **e** *sito z żelaznego drutu na długim drągu, przy dobywaniu żwiru używane:* Z kacierzem na rzece ś. nie pokaż, woda rwie tak, że to ha! Kon. Por. **2. Kacerz.** <p. 2. Kacerz>

Kacię, ęcia, lm. **ęta** *mały kat:* Okrutne K. z tego dziecięcia. Sł. wil. <p. Kat>

Kacik, a, lm. **i 1.** p. **Kat;** *posługacz katowski:* Kacikowie w Niemczech dobrze umieją psy leczyć. Haur. Przen.: Dekretem żadnym nie będąc zdani, od ciebie, młodego kacika, zginęli. Warg. **2.** [K.] zool. p. **Ciernik.**

[**Kacikowy**] przym. od **Kacik:** Żona kacikowa.

× **Kacira, y,** lm. **y,** × **Kacirz** gór. *skórzana torebka na kaganek i drewnianą puszkę do łoju.* <p. 2. Kacerz>

× **Kacirz, a,** lm. **e** gór. p. **Kacira.**

Kacisko, a, lm. **a** p. **Kat:** Kaciska czerwoną robotę czynią po domach. Słow.

[**Kaciuki, ów,** blp.] bot. p. **Koniczyna.** <Brs. kaciuki>

× **Kacmarz, a,** lm. **e** p. **Karczmarz.** Troc.

[**Kacper, pra,** lm. **pry**] *derkacz.* <Z imienia Kacper>

Kacyk, a, lm. **owie** *naczelnik plemienia dzikich, szczeg. w Ameryce południowej.* <Hp. cacique, z języka mieszkańców Haiti>

Kacyrek, rka, lm **rki** p. **Kacyrz.**

Kacyrz, a, lm. **e** p. **Kasar.** Zdr. **Kacyrek.**

[**Kacza, y,** lm. **e**] **1.** p. **Kaczka:** Uciekaj, kaczo, uciekaj, góni cie kaczor dziwoki. **2.** *rodzaj tańca.*

[**Kaczać, a, ał, Kocić**] *tarzać, taczać, toczyć.* [**K. ś., Koczyć ś., Keciać ś.**] *taczać ś., tarzać ś., przewracać ś.:* Kule ś. kaczają po bilardzie. Wal. Pies ś. kacza w piasku. Wal. <Brs. kačáć>

[**Kaczak, a**] **1.** lm. **i** p. **Kaczę. 2.** blm, a. [**Krzyżak**] *rodzaj tańca.*

[**Kaczała, y,** lm. **y**] **1.** *duża noga, [peda, gędziara].* **2.** a. [**Kacała, Kaciała, Kacałák**] *bat pleciony ze słomy a. z pręci, batog, karbacz, pręt.* Zdr. [**Kacalina**]. <?>

[**Kaczałka, i,** lm. **i**] **1.** a. [**Kociołka**] *krążek drewniany, uderzany kijami (rodzaj gry).* **2.** *wałek z pod wałkownicy.* **3.** *kłoda sosnowa, cztery sążnie długa, a osiem cali gruba.* <Brs. kaczałka>

[**Kaczan, a,** lm. **y, Koczan**] **1.** *głąb kapusty, brukwi i t. p., krzepona:* Kaczany od kapusty na ogrodzie wkrótce rozproszyły tęsknotę, a obudziły ciekawość. Krasz. Zajadanie kradzionych kaczanów z kapusty. Krasz. I kapusta moja, i kaczany moje, i dziewczyna czarnobrewa, to kochanie moje. **2.** *wiecha, kiść owoców kukurydzy:* Kolby pokrywają ś. owocami kukurydzy i tworzą tak zwane kaczany. Rost. **3.** *sosna kariowata.* <Brs. Ukr. kaczán, z Tur. koczan>

[**Kaczanie**, a, blm.] czynność cz. **Kaczać.**

[**Kaczanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kaczać ś.**

†**Kaczczany** p. **Kaczy:** K. chlew. Mur.

Kaczeczka, i, lm. **i** p. **Kaczka.**

Kaczenica, y, lm. **e** zool. (lepas) *skorupiak wąsonogi.* <Od Kaczka>

Kaczeniec, ńca, lm. **ńce** bot. **1.** p. **Kaczyniec. 2.** [K.] p. **Kosaciec.** <Od Kaczka>

[**Kaczereźnik, a,** lm. **i**] p. **Koczereźnik:** Kącik ten w języku prostym nazywa ś. K.; w nim stoi pomiotło, kilkoro wideł mniejszych i większych do wyciągania garnków z pieca. Goł. <Od Brs. kaczerha, Ukr. koczerha = ożóg>

[**Kaczerka, i,** lm. **i**] p. **Koczerka.**

†**Kaczerny** p. **Kacerski:** Kaczerne grzechy. Birk. Przen.: Kaczerna ręka. Żebr. *(=zbrodnicza, występna).* Kaczerna Erynnis. Żebr. *(=dzika).*

Kaczę, ęcia, lm. **ęta,** [**Kaczak, Kaczuk**] *pisklę kacze.*

Kaczka, i, lm. **i 1.** a. [**Kacza**] zool. (anas) *ptak płetwonogi z blaszkowatemi brzegami dzioba a. samica tego ptaka.* Gatunki: a) K. białogłowa (erismatura leucocephala). b) K. czarna (oedemia nigra). c) [K. brudna dzika] p. **Uhla.** d) K. dzika, Burka, Krakwa, Krzyżówka, Szarka, Wielkocha (a. boschas) *= szczep kaczek swojskich, wyjąwszy* Kaczkę piżmową (cairina moschata) i Mandarynkę (aix galericulata). e) K. edredonowa a. Edredon, Edredonka, Erdredonka, Miękkopiór (somateria molissima). f) [K. głośna] p. **Gągoł.** g) K. hełmiasta (branta rufina). h) [K. łysica] p. **Łyska.** Chodzić jak K. *(=kiwając ś.).* Polować na kaczki. Bodaj cię kaczki podeptały! Prz. Przen.: Zajmiesz mi kaczki na wodzie. Prz. *(=nic mi nie zrobisz, próżno grozisz).* Kaczki zaganiać = *taczać ś., będąc pijanym:* Powracał w nocy do domu z miną byczą od stu katów, pas pod brzuchem, czapka wtył, a nucąc sobie, zaganiał kaczki, jak to ludzie mówią, w prawo, w lewo, tak i siak. Fred. A. Ciągnął do kieliszka, mając lat 16, i nieraz kaczki zaganiał. Zap. **2.** *takie rzucenie kamienia, aby ś. kilkakrotnie odbił od wody:* Puszczać, zbijać, podbić kaczkę, częś. kaczki na wodzie. Kamyk muskał, lecąc i odbijając ś., jakby dawał nurka. Ten ostatni rzut, zwany kaczką, doprowadził do wielkiej doskonałości. Kon. [Kaczki kidać] *=rzucać płaskie kamienie po powierzchni wody.* [Kaczki puszczać] *= formować kręgi na wodzie rzucaniem kamieni.* **3.** *rzecz zmyślona, bajka, plotka, farsa, puf:* Ustrzelić kaczkę *(=zmyślić, skłamać).* Puścić kaczkę. K. gazeciarska, dziennikarska, amerykańska. **4.** [K.] = a) *deska a. naczynie próżne i pływające, przywiązane nad matnią niewodu, dające poznać, czy skrzydła jego równo idą.* b) *hak na przodzie dyszla, do zakładania naszelników.* c) *fal bana szeroka u czepka w tyle głowy.* d) *worek z siatki do łapania małych rybek.* e) *ptaszek z ciasta, ozdabiający korowaj* [p. **Gąska**]. f) *mała muszla.* g) *znak a. kula, posyłana od domu do domu dla zwołania ludzi.* h) [Kaczkę złapać] = *przewrócić ś. w błoto.* **6.** lek. i apt. *naczynie szklane a. porcelanowe do oddawania moczu w łóżku i do zbierania moczu.* Zdr. **Kaczeczka, Kaczuszka, Kaczuchna,** †**Kaczyczka,** [**Kaczyczka, Kaczusia, Kaczoszka, Kaczyńka**]. Zgr. **Kaczocha,** [**Kaczyca, Kaczyszcze**]. <? Dźwn., a. z imienia Katarzyna>

[**Kacz kacz!, Kaczy kaczy!, Kaczuchny kaczuchny!, Kaczusi!, Kać kać kać!**] *wołanie na kaczki.*

[**Kaczkać się, a ś., ał ś., Kaćkać ś.**] *chlapać.* <p. Kaczka>

[**Kaczkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kaczkać ś.**

Kaczkowaty *jak u kaczki:* Nos K. Już ociec przeor kaczkowatym głosem, wprzód odkrząknąwszy, perorę zaczynał. Kras. Lek.: Chód K. *=chwiejący, chwiejny, napadanie na obie nogi.*

Kaczkowobłękitny min. *barwy grynszpanowej, zmieszanej z czarną:* Turmalin ma kolor K. <Kaczkowy + Błękitny>

Kaczkowy p. **Kaczy.**

Kaczlin, u, lm. **y** bot. (calanchoë) *roś. z rodziny gruboszowatych.* Gatunek: K. kolczysty a. Płodnoliść, Płodnolist, ×Czyniród (c. pinnata seu bryophyllum calycinum). < Od Kaczka>

†**Kaczłon, a,** lm. **y** *ptak, gatunek kani* (larus fuscus): Kania K. żelezistego a białego pióra. Cyg. <?>

[**Kaczma, y,** lm. **y**] p. **Karczma.**

×**Kaczmarka, i,** lm. **i** p. **Karczmarka:** K. ś. dziwuje, co za pudła noszę. Zwr. M. Kamieniczne bogate kaczmarki. Jeżow.

×**Kaczmarz, a,** lm. **e** p. **Karczmarz:** Jedni ś. już łakomstwu sami w moc poddali, nie rachując z kaczmarzem, komu nazbierali. Wen.

×**Kacznik, a,** lm. **i,** †**Kaczornik** *kojec kaczy.*

Kaczocha, y, lm. **y** p. **Kaczka.**

×**Kaczołowstwo, a,** blm. *łowienie dzikich kaczek.* <*Kacza + *Łowstwo>

Kaczor, a, lm. **y,** [**Kaczór**] *samiec kaczki:* Już tylko od jeziora słychać jeszcze wrzask kaczora. Pol. Kto chce wygrać kaczora, musi ważyć gąsiora. Prz. Ni to K., ni to kaczka *(=ni to, ni owo).* Zdr. **Kaczorek.** <p. Kaczka>

Kaczorek, rka, lm. **rki 1.** p. **Kaczor. 2.** [K.] = a) *kosmyk włosów, stojący na głowie.* b) p. **Kaszerz.**

[**Kaczorek, rka,** lm. **rki**] p. **2. Kacerz.**

†**Kaczornik, a,** lm. **i** p. **Kacznik.** Mur.

Kaczorowy 1. przym. od **Kaczor. 2.** [K.] *mieniony, mieniący ś., zielono-czarno-błękitny, jak szyjka kaczora:* K. kolor. Troc. Na mnie chustka káczorowá (jedwabna).

[**Kaczorówka, i,** lm. **i**] *kałuża (szczeg. na dziedzińcu).*

[**Kaczoryna, y,** lm. **y**] p. **Słonecznica.**

[**Kaczoszka, i,** lm, **i**] p. **Kaczka:** Dálci mi pán kacoske.

[**Kaczór, a,** lm. **y**] p. **Kaczor.**

Kaczuchna, y, lm. **y** p. **Kaczka.**

[**Kaczuchny kaczuchny!**] p. **Kacz kacz!**

Kaczucza, y, blm. *taniec hiszpański z kastanietami:* K., co rozpala mózg i krew, bo sama jest wybuchem żądz bez granic. Sow. <Hp. cachucha>

[**Kaczuczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kaczuk.**

Kaczuk, a, lm. **i 1.** [K.] p. **Kaczę. 2.** bot. bł. (hevea) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* Zdr. [**Kaczuczek**]. <Brs. kaczúk = kaczę>

[**Kaczułki, ów,** blp.] *łyżwy.* <Por. Kaczać>

[**Kaczusi!**] p. **Kacz kacz!**

[**Kaczusia, i,** lm. **e**] p. **Kaczka:** Já nie cyranka, ani nie kacusia.

Kaczuszka, i, lm. **i 1.** p. **Kaczka:** Gęś wodą kaczuszki strugą. K. pieczona z przysmażoną kapustką. Wil. **2.** [K.] *rodzaj wafli z pszennej mąki, jaj i szafranu.*

Kaczy 1. a. **Kaczkowy,** ×**Kaczyn,** [**Kaczyny**], †**Kaczczany** przym. od **Kaczka:** Jaja kacze. Srui

K. *(=na kaczki).* **2.** bot.: Kacza noga a. kacza stopa p. **Biedrzyga.**

Kaczyca, y, lm. **e 1.** × *stara kaczka.* Troc. **2.** [K.] p. **Kaczka**: Pasła dziócha kaczyce. **3.** [K.] *waga decymalna.*

†**Kaczyczka, i,** lm. **i** i [**Kaczyczka**] p. **Kaczka.** Mur. [Wysłużyłam sobie kaczyczkę].

[**Kaczydół, dołu,** lm. **doły**] *błotna dziura, [kacer].* <Kaczy + Dół>

[**Kaczy kaczy!**] p. **Kacz kacz!**

× **Kaczyn** p. **Kaczy.**

Kaczyna, y 1. lm. **y** *chuda, nędzna kaczka.* **2.** [K.] blm. *mięso kacze.*

Kaczyniec, ńca, lm. **ńce, Kaczeniec** bot. **1.** a. **Knieć, Majówka** (caltha) *roś. z rodziny jaskrowatych.* Gatunek: K. b ł o t n y a. K n i e ć p o s p o l i t a, Ł o t o ć, Ł o t o c i e, Ś w i r g i e l, [S z e l o ż n i k] (c. palustris). **2.** p. **Bobrek. 3.** × p. **Manna. 4.** bł. = **Brodawnik mleczowaty. 5.** [K.] = a) *rzęsa wodna.* b) *duży bób.*

[**Kaczyny**] p. **Kaczy.**

[**Kaczyńka, i,** lm. **i**] p. **Kaczka**: Kasia pasła kaczyńki we zbożu.

[**Kaczyszcze, a,** lm. **a**] p. **Kaczka.**

[**Kać kać kać!**] p. **Kacz kacz!**

[**Kaćkać się, a ś., ał ś.**] p. **Kaczkać ś.**: We wodzie sie K.

[**Kaćkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kaćkać ś.**

[**Káć się**] p. **Kajać ś.**

Kadaster, tru, lm. **try, Kadastr, Kataster 1.** *opis urzędowy ziemi krajowej pod względem rozległości, podziału na własność prywatną i publiczną, urodzajności, oceny produktów, wykazania dochodów, ocenianie posiadłości ziemskich w celu ich opodatkowania:* Nie trzeba będzie ani zbiorów do mierzenia ziemi i liczenia dochodów, ani kosztów niezmiernych na K. Mick. **2.** *podatek, nałożony skutkiem tego oceniania.* <Fr. cadastre, ze Śr. Łć. catastrum>

Kadastr, u, lm. **y** p. **Kadaster.**

Kadastralny przym. od **Kadaster**: System K.

Kadastrować, uje, ował *robić kadaster.*

Kadastrowanie, a, blm., czynność cz. **Kadastrować**: Rozprawy, tyczące ś. budżetowania i kadastrowania. Mick.

× **Kadaweryczny** lek. *trupi, dotyczący trupa.* <Z Łć. cadaver = trup>

Kaddor, a, lm. **y** *włócznia jazdy tureckiej.* <Przez Tur., z Arab. katir, katr>

Kadecik, a, lm. **i** p. **Kadet.**

Kadecki przym. od **Kadet**: Korpus K. *(=rodzaj szkoły wojskowej).* Koszary kadeckie. Mundur K. wspominany jest dwojaki: krótki i długi, czerwony z kołnierzykiem białym. Glog.

[**Kadela, y,** lm. **y**] *grubala, grubas, człowiek krępy, tłusty.* <Por. Kadź>

Kadencja, i, lm. **e,** × **Kadens 1.** *czas przeznaczony na pewne kolejno załatwiane czynności, szczeg. posiedzenia sądowe:* K. sądów przysięgłych miesięczna, kwartalna, zjazdów sędziów pokoju i t. p. K. radców Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Niemasz powodu, aby trybunał miał kadencją (zasiadanie) znosić. Moracz. Kadencje województw *(= kolejne załatwianie przez województwa spraw trybunalskich).* Sprawa w mazowieckiej kadencji agitowana. Troc. Zły duchże mu i podszepnął postanowienie zostania deputatem na trybunał na kadencję ruską, która ś. w Mińsku odbywała. Chodź. × Role są trojakie: jedne na ozimine, drugie na jarzynę, trzecie na ugór, według kadencji, jak na który rok przypadną. Haur. **2.** *jednakowe akcentowanie końcowych zgłosek w następujących po sobie wierszach, spadek:* Jest K. i esencja. Prz. Częstochowskie kadencje *(= liche rymy).* Do niego z całego województwa udają ś. po oracje i kadencje. Chodź. *(= wiersze).* **3.** × *takt, miarowość w muzyce i tańcu.* **4.** muz. *formuła akordowa, służąca do wyrażenia spoczynku zupełnego a. niezupełnego:* K. doskonała (najprostsza), niedoskonała a. niezupełna, zawodna a. zwodnicza, plagalna a. kościelna. <Śr. Łć. cadentia = padanie>

Kadencyjny przym. od **Kadencja**: Naród grecki znał kadencyjną miarę kroku. Łs.

× **Kadens, u,** lm. **y** p. **Kadencja**: Ani sensu, ani kadensu. Prz. <Łć. cadens = padający>

Kadera, y, lm. **y** p. **Katera.**

Kadet, a, lm. **ci 1.** × *brat młodszy:* Wychowanie kadetów jest obowiązkiem najstarszego w rodzie, odziedziczającego całe mienie, wedle majoratu. Sł. wil. **2.** (daw.) *szlachcic francuski, służący w wojsku na stanowisku szeregowca, stopień, odpowiadający towarzyszowi w wojsku polskim:* W komedji bohaterskiej Edmunda Rostanda „Cyrano de Bergerac" (w tłumaczeniu Konopnickiej i Zagórskiego) kompanja kadetów bierze udział w oblężeniu Arrasu. **3.** *wojskowy w stopniu pośrednim między żołnierzem a oficerem, kandydat na oficera, podchorąży:* K. w wojsku austryjackim. Kadeci w autoramencie polskim i cudzoziemskim nazywają ś., którzy sposobią ś. do dzieł wojennych; ci, lubo noszą mundur, w rejestr jednak płacę biorących nie wchodzą, ale ś. ekspektatywą miejsca za pierwszym zawakowaniem kontentują. Kras. K. marynarki = *miczman.* K. morski. L. Niechaj porucznik Dickby i K. Maxwel wsiądą natychmiast w kanonierki i przetną okrętowi drogę do ucieczki. An. **4.** (w b. wojsku polskim) *ochotnik, wstępujący do wojska jako żołnierz, w celu zostania oficerem:* Z rozkazu pana pułkownika zapisz wasan tego nowego kadeta do 2 kompanji 2 bataljonu, niech zaraz staje za obozem do nauki. Kom. **5.** *uczeń szkoły wojskowej:* Korpus kadetów. (Kniaziewicz) był ze szkoły kadetów. Mick. W lat parę po wstąpieniu na tron Stanisława Poniatowskiego założona została szkoła rycerska w Warszawie, nosząca nazwę Szkoły lub Korpusu kadetów. Glog. W latach 1815—1830 pod nazwą Korpusu kadetów istniała szkoła wojskowa w Kaliszu. Glog. Piotr zaprowadził bębny i bagnety, postawił turmy, urządził kadety. Mick. **6.** × *uczeń akademji, akademik.* Troc. Zdr. **Kadecik.** <Fr. cadet dosł. = młodszy>

Kadetka, i, lm. **i** *rodzaj wychowanki:* Były oprócz tego na folwarku kadetki, młode dziewczęta pięknych twarzy, różnych kondycji, które brano, a gdy lat dojdą, księciu oddawano. Mat. <p. Kadet>

Kadi, ego, lm. **owie** p. **Kady.** <p. Kady>

Kadka, i, lm. **i** p. **Kadź**; *faska.*

Kadkarnia, i, lm. **e** gorz. i piw. p. **Drożdżownia.**

Kadłub, a, lm. **y 1.** (szczeg. leśn.) *gruby kloc drzewa, wewnątrz spróchniały, z którego drewno wewnątrz aż do bielu jest wyciosane a. wypalone; pień wydrążony;* in. k a z u b, o t o k, p a ł u b a, t o k: Zaglądam w pień, patrzę, a w nim studnia cembrowana tak zwanym kadłubem. Kom. **2.** a) *naczynie z jednej sztuki drzewa wyrobione.* b) [K.] *naczynie z pnia wydrążone (kubeł, króbka do zbie-*

rania kartofli). 3. *koszyk z kory drzewnej do noszenia jagód.* 4. *część przedmiotu wewnątrz pustego, bez zewnętrznych dodatków:* K. okrętu (*=okręt bez masztów*). W oddaleniu na morzu ujrzałem jakiś niewyraźny czerniący ś. przedmiot, byłżeby to okręt? lub jego K. tylko? An. Przybywszy nad brzeg, spostrzegłem K. skołatanego okrętu. An. Wiośl.: K. statku = *korpus statku, leżący między nosem a rufą*, in. pudło. K. wagonu, in. pudło wozu. K. pompy, in. rura pompowa. Żart.: Głowy nie dowodziła w nim choroba żadna, lecz materjalny K. z okiem sowy, na szyi zawsze nieruchomej. Słow. 5. (w pontonie) *krata drewniana, zrobiona w postaci łodzi, do której przybija ś. blacha miedziana.* 6. *obręcze żelazne, otaczające t. zw. kule kadłubiaste:* Kule ogniste, na które robi ś. K. z obręczy żelaznych. Jak. J. 7. [K.] = a) *beczka ogromna; beczka na ogórki.* b) *kłoda.* c) *część żaren (np. kloc drewniany, w którym osadzają ś. żarna do mielenia zboża w domach; skrzynka w żarnach).* d) *miara (pół korca).* e) *stok, studnia.* f) pog. *przezwisko człowieka:* Maćku, ty kadłubie! 8. anat. = a) (truncus) *ciało bez głowy i członków*, in. boch, tułów, ✕ pień. b) niek. *ciało bez kończyn a. bez głowy:* K. ś. składa z głowy i z szyi, potym z piersi czyli wyższej części kadłuba i z brzucha czyli niższej części kadłuba. Perz. Przeskoczyła trupy, aż tu nowa zapora ją zatrzyma w szacie książęcej: K. bez głowy. Krasiń. Świsnęły kule, słychać jęki zrazu; czarny K. tu i owdzie pluśnie w nurt i pójdzie na dno. Krasiń. Co za katów posępny rząd! i te kosze zbroczone, pełne — i te sine kadłuby. Krasiń. c) † w lm. *kiszki, jelita, wnętrzności:* Pies twoje rozwlecze kadłuby. Troc. Zdr. **Kadłubek.** <Może z Tur. kaleb, kalup, z Arab. kālab = modła, forma odlewnicza, sld. do DŁUB>

Kadłubek, bka, lm. **bki 1.** p. **Kadłub**: a) K., naczynie z łubku, z kory drzewnej. Kn. [K. mleka]. b) Jak to dobrze kochać ładny K. Niem. (*=figurkę).* 2. K. kotła = *część składowa kotła walcowego*, in. pierścień kotła. 3. *pniak drewniany wydrążony, wkładany na wbity w ziemię pal, koło którego obwija ś. koniec powroza mostowego, i służący do dowolnego naciągania powroza.* 4. [K.] = a) *pułapka na tchórze.* b) *skrzynka, wywieszana na drzewach jako gniazdo dla szpaków.* c) *nazwa wołu:* K., że ciągle trawę dłubie.

Kadłubiasty 1. *podobny do kadłuba.* 2. ✕ *wydrążony.* 3. Kula kadłubiasta = *kula, otoczona obręczami żelaznemi, obszytemi drelichem*, in. karkas.

Kadm, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny zbliżony do cynku*, Cd. <Gr. kadmía a. kadmeía dom. gê = kadmejska a. tebańska (ziemia)>

Kadmingielb, u, blm. *rodzaj farby żółtej.* <Kadm + Nm. Gelb = żółtość>

Kadmja, i, blm. hut. *osad, tworzący ś. u wylotu wielkiego pieca przy topieniu rud, cynk w sobie zawierających*, in. grzyb wielkopiecowy. Łab. <p. Kadm>

Kadmjologja, i, blm. *dawna nauka o kobalcie, o użyciu kobaltu.* <Kadm + Gr. -logia = nauka>

Kadr, u, lm. **y 1.** ✕ *kwadrat a. czworogran:* Tytuł planty może być zamkniętym czworobocznym kadrem. Łs. 2. częś. w lm. *zakład z pewnej liczby oficerów, podoficerów i żołnierzy złożony, dla formowania z niego podczas uruchomienia zupełnych jednostek organizacyjnych:* Zostawiono pomieszczenie go w kadrach jenerałowi Dąbrowskiemu. Krasz. Przen.: Kadry radców Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. <Fr. cadre>

Kadratura, y, lm. **y** zeg. *maszynerja pod cyferblatem, wywołująca bicie zegaru.* <Fr. cadrature>

1. Kadryl, a, lm. **e 1.** *rodzaj tańca francuskiego a. muzyki do niego*, in. kontredans: Zagrano drugiego kadryla. Orzesz. Przen.: Z niedołęgów K. układa. Sow. 2. gm. *pośledni gatunek salcesonu, czarny salceson*, in. hycel, elegant: Sklepikarce po bułki latasz, żeby ci kadryla dała. Kon. <Fr. quadrille>

2. Kadryl, u, blm. *lekka tkanina jedwabna, zwykle w kratki:* K., kadrylik, materyjka jedwabna lekka, w kratkę zwykle; powstała w ostatnich czasach. Goł. Zdr. **Kadrylik.** <Fr. quadrillé = w kratki>

Kadrylik, u, blm. p. **2. Kadryl.**

Kaducej, a, lm. **e** p. **Kaduceusz.**

Kaduceusz, a, lm. **e, Kaducej** *laska Merkurego; laska herolda; symbol handlu i pokoju.* <Łć. caduceus>

[**Kaduch, a,** lm. **y**] *pióro do pisania.* <p. Kodłuch>

Kaduczek, czka, lm. **czki** p. **Kaduk.**

Kaducznie przys. od **Kaduczny:** Czasy K. hajdamackie. Chodź.

† **Kaducznik, a,** lm. **cy** p. **Kaduk.** Koch. W.

Kaduczny 1. ✕ *kadukowi, jako chorobie, właściwy:* Przykład kunsztownego udawania kaducznych konwulsji. Świt. 2. † i [K.] *chory na kaduk, cierpiący wielką chorobę:* Przestraszony na ziemię upadł, i jakoby K., trzęsienie członków uczuł. Skar. 3. [K.] *opętany przez djabła.* 4. a. [**Kaduczy**] *djabelny, fatalny, haniebny, zatracony, przeklęty, piekielny, okropny:* Kaduczne szczęście. L. K. przypadek. L. 5. [K.] *straszliwy, straszny.*

[**Kaduczy**] p. **Kaduczny**: Kaducé szczescé.

Kaduk, a, lm. **i 1.** (w daw. prawie polskim) *majętność, której właściciel umarł, nie zostawiwszy spadkobiercy, spadek bezdziedziczny i beztestamentowy:* Król mu dał K. Troc. Na urząd nie chciw, kaduków nie prosi. Słup. Swoje kaduki odzyskał. Byk. Majątek bez właściciela i sukcesorów nazywano puścizną, a po przejściu na króla kadukiem. Glog. Spadek po bezdzietnym cudzoziemcu stawał ś. zawsze kadukiem. Glog. 2. *prawo dziedziczenia takich dóbr:* Pomienione ziemice prawem spadkowym, a., jako więc zowią kadukiem, na dobra cesarskie przypadły. Błaż. K. na majętność otrzymać. Troc. Kadukiem tę wieś bierze, trzyma. Troc. Kadukiem czego dostać. Troc. Prawem kaduka. Otrzymał jakąś drążkową kasztelanię i niektóre kaduki na dobra stronników Leszczyńskiego. Krasz. 3. a. † **Kaducznik** *przywłaszczyciel cudzego mienia prawem kaduka:* Częścią na drodze prawnej, a częścią imając za łby i siłą, kaduki z ojcowizny powyganiał. Byk. Kaci przynoszą kaduków na twój majątek. Byk. 4. *djabeł, czart, bies, kat, licho:* K. właściwie znaczy chorobę ś. Walentego, t. j. epilepsją, którą ponieważ nieoświecony lud uważał za opętanie od czarta, przeto do wyrazu K. znaczenie złego ducha przywiązane zostało. Kras. A. Idź do kaduka! Do kaduka! U kaduka! Niech go K. porwie! Kras. A. Otóż do nas regienta jakiś K. niesie. Tremb. Nikt nie zgadnął, nikt nie wiedział, co też tam za K. siedział. Od. Krzyżak też z niego był od stu kaduków. Łoź. Baba, żaba, K. trzeci, to rodzone dzieci. Prz. Za twoje dobro K. ci w ziobro Prz. [Ka-

duka ta! K. ci po tem! (= *co ci po tym?*). Kiż K.! Kiż kaducy! To był z Łysy gory kawał czarownicy, abo K. Nie kochaj dworaka, bo ta K. dziki (= *opętaniec*). Ciało w grobie jęczy, a zły K. duszę męczy. Już nám tu K po swácie! Chory onci... po kaduku zrobił, wylazła mu dusza]. **5.** †i [K.] blm. lek. *padaczka, epilepsja, wielka choroba, choroba św. Walentego:* Wszyscy kadukiem schodzą. Ciek. Ruszenie kadukiem (por.: ruszony podagrą). Polacy nazywali kadukiem, od upadania, chorobę św. Walentego, czyli padaczkę. Glog. Jeżeli K. rzucił posła na ziemię w sali sejmowej, zawieszano obrady do czasu aż oprzytomniał. Glog. Przen.: Muzo! ty to wypowiesz, ducha w ś. zatchnąwszy i kaduków Febowych. Tw. **6.** †blm. wet.: K. koński p. **Słonecznik.** Zdr. **Kaduczek.** <Łć. caducus dosł. = padający>

Kadukowy przym. od **Kaduk:** Prawo kadukowe. Dobra kadukowe. Postanowiono (w r. 1778), że dobra kadukowe, 50 lat nie kwestjonowane, już dochodzonemi być nie mogą. Glog.

[**Kaduszeczka, i,** lm. **i**] p. **Kadź.**

[**Kaduszka, i,** lm. **i**] p. **Kadź:** K. buraków, kapusty. Wal. K. z puchem. <Brs. kaduszka>

Kady, kadego a. †**kadya,** lm. **kadowie** a. †**kadyowie, Kadi** *sędzia turecki:* Już od godziny zebrali ś. wierni i K. z miasta już jedzie. Mick. W mieście Hemedan nazwanym był K. (wójt) uczony, ale młody. Otw. S. Do kadya pozwaliśmy ś. Otw. S. Przeklinać kadya poczęła. Otw. S. Kadyowi nauka onych jego życzliwych podobała ś. Otw. S. Dziewka z matką idąc, z kadym ś. potkały. Otw. S. <Arab. qādi = sędzia>

[**Kady**] **I.** a. [**Kiedy**] *gdzie, dokąd:* K. jedzies? Zaprowadź nas, K. gorzałka. Bede wyglądała, K. mój Jaś orze. Kadyz cie pochować? Bierze mnie tęsknica, da sama nie wiem, K. Kadyści mi był, kadyześ siedział, jak ja do ciebie słała? Byle K. = *gdziekolwiekbądź.* Lada K. = *byle gdzie.* Kadyż tam = *gdzież tam!* **2.** *gdy.* <K>

[**Kadyczka, i,** lm. **i**] *wódka.* <p. 1. Kadyk>

I. [**Kadyk, u,** lm. **i**] p. **Jałowiec** i **Brzewik.** <Nm. [kaddig, kaddik], z Czes. kadik = jałowiec>

2. [**Kadyk**] p. **Kiedy.**

[**Kadykowy**] przym. od **I. Kadyk,** *jałowcowy:* Kadykowe jagody. Kadykowe drzewo.

†**Kadyowy** przym. od **Kady:** Dziewka, już przeczuwszy o zamysłach kadyowych, przeklinać kadya poczęła. Otw. S.

[**Kadysik**] *w którymś miejscu, gdzieś.* <Kady + Si>

[**Kadyż tam**] p. [**Kady**]. <Kady + Ż(e) + Tam>

Kadzenie, a, lm. **a I.** czynność cz. **Kadzić. 2** †*materjał do kadzenia, kadzidło:* K. palili. Skar. **3.** †*ofiara całopalna:* Kadzenia a. palących ofiar... Epist. Kadzenia kropić nie znają. Rozm. piel.

Kadziciel, a, lm. **e,** × **Kadzidlarz** *ten, co kadzi*

Kadzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Kadziciel.**

Kadzić, i, ił I. (czym a. × co) *palić rzeczy, napełniające powietrze wonnym dymem:* K. w kościele, w pokoju. K. umarłemu. K. jałowcem. Gdzie nie stać na bursztyn, tam jałowcem kadź. Prz. Jałowiec, smutny wdowiec, co nim kadzą umarłemu. Pol. Przed jego posągiem padając na lice, kadzili pruski bursztyn i wschodnią żywicę. Syrok. Przen.: × K. kogo = *okadzać:* Kadzenie suche, kiedy chorzy dymem, mokre, kiedy parą ś. kadzą. Kluk. Przen.: Kapuściane tam kociołki kadzą. Słow. (= *napełniają powietrze zapachem kapusty*). **2.** żart. *wypuszczać wiatry, smrodzić, bździeć:* Pies kadzi. Ostror. Przen.: Królowi trzeba aljantów, jeśli mu kto w kaszę pluć chce i pod nos K., żeby ś. stawić. Pot. **3.** przen. *pochlebiać:* Czyj chleb jesz, temu kadź. Prz. Pochlebstwo ziemskim bogom zwykło K. Min. K. możnemu uchowaj mnie Boże. God. Na królewskim dworze K. mu będą, prosić na królewskie sale. Słow. <KAD/CZAD>

Kadzidlany p. **Kadzidłowy:** Daleko mi do mojej krainy, matki kwiatów i kadzidlanych drzew. Krasiń.

× **Kadzidlarz, a,** lm. **e I.** p. **Kadziciel. 2.** p. **Kadzielnica.** Przen.: Pochlebstwo sypie swe wonie w K. obłudy. Zabł.

Kadzidlin, u, lm. **y, Kadzidlnik, Orlin** bot. (aloëxylon) *roś. z rodziny brezyljowatych.*

× **Kadzidlnia, i,** lm. **e** p. **Kadzielnica:** Wystawił kościół wielki i bogaty, tamże wniósł wszystkie stoły i ołtarze, członki, kadzidlnie i turybularze. Odym.

†**Kadzidlnica, y,** lm. **e** p. **Kadzielnica.** B. B. B. G., Mym. Zdr. †**Kadzidlniczka.**

†**Kadzidlniczka, i,** lm. **i** p. **Kadzidlnica.**

Kadzidlnik, a, lm. **i I.** †p. **Kadzielnica:** K., turybularz, kościelne naczynie, którym kadzą. Mącz. **2.** lm. **cy** *ten, co zbiera i sprzedaje kadzidło.* **3.** bot. p. **Kadzidlin.**

× **Kadzidlny** p. **Kadzidłowy:** Kadzidlne otręby p. **Kadzidło.** Aby uczyniona była maść kadzidlna. B Sz. Kadzidlne rzeczy z woniących rzeczy. B. Sz. Ołtarz K. B. Sz.

Kadzidło, a, lm. **a I.** *żywica wonna; mieszanina ziół i żywic wonnych; dym wonny, powstający przy paleniu ś. tych żywic i ziół:* K. królewskie, płynne. K. białe, in. × kadzidlne otręby. Alem w złych myśli ucisku szukał dobrej, jak w mrowisku szukają ziarnek kadzidła. Mick. Płonęła wonna jak K. mirry. Słow. Boże piorunu! rzucam dla ciebie K., wonny ś. bursztyn pali. Słow Was tym światłem i kadzidłem zapraszamy, zaklinamy. Mick. (mowa tu o dymie z cząbrów i ślazów). Promień... w dymie kadzideł zbłąkany, w mglistych błękitach utworzył anioła. Słow. Śpiewa hymn grobowy przy mnogich światłach w mrocznym kadzideł dymie. Słow. Szarawe kadzideł snuły ś. obłoki. Słow. Tam między gęstym kadzidła obłokiem boga piorunu szczerozłote lica patrzą ś. jasnym, brylantowym wzrokiem. Słow. Płoszy wachlarzem mgłę kadzideł błękitną. Słow. Przy stopniach żałobnych pachołcy zalegli, kadzidła nad ciałem rozwiewając wonne. Len Zapach większy kadzidła. Zim. Pomoże mu to, jak umarłemu K. Prz. (= *kadzenie*). **2.** †*dym ofiary całopalnej:* Poczty osłodzone dam tobie s kadzidłem baranowym. Ps. flor. **3.** przen. wog. *wonności, pachnidła:* Z jakich kadzideł ta woń ś. rozlała?.. To z pewna wasze wieńce, uroszone łzami wieczora, dają takie wonie? Słow. Wśród kwiatów, kadzideł i harmonijnych dźwięków upamiętała ś. w swoim statku i rozczulić ś. dała Krasiń. Zewsząd wiązki świateł różnobarwnych krążą, zlatują, śmigają, woń kadzideł oblewa ją, raj kwiatów otacza dokoła. Krasiń. **4.** przen. *zapach, woń:* (Róża) balsamy, których niebo jej udziela, w wonnych kadzidłach ku niebu odstrzela. Mick. Zapach trupów miesza ś. z wonią kwiatów: bo kwiaty na naszych polach, choć kopyta je stratują i posoka je obczerni, jeszcze nie skąpią kadzideł. Krasiń. **5.** przen. *pochlebstwo:* Miłość własną próżnym kadzidłem pod-

łechcą. Słow. Napiwszy ś. dowoli płochych kadzideł dymu, uda ś. może Rizzio do dworu papieża. Słow. Posłowie niosą słowa pokoju: oto K. hetmańskiej dumie. Słow. Okręt ucichł, pił dumy kadzidła. Słow. 6. [K.] *przykry zapach, smród, odór.* 7. bot. p. **Rojownik**: Pognała Jewka bydło do lasa na K. <KAD/CZAD>

Kadzidłonośny *przynoszący, rodzący kadzidło:* Kadzidłonośne strony. Żebr. <Kadzidło + Nośny>

Kadzidłowy **1.** a. **Kadzidlany**, × **Kadzidlny** przym. od **Kadzidło**; × **Kadzielny**, × **Kadzilny**: × Kadzidłowe jądrka (=*ziarna kadzidła*). Drzewo kadzidłowe. Rózga ś. kadzidłowa z ziemi pokazała. Otw. **2.** przen. *pachnący, wonny, aromatyczny:* Na głowie nosić wieniec K., z kwiatów wypuszczonych z ziemi. Li. Kadzidłowemi karmi ś. kroplami. Otw.

Kadzielnica, y, lm. **e**, × **Kadzilnica**, × **Kadzidlarz**, † **Kadzidlnik**, × **Kadzidlnia**, † **Kadzidlnica** *naczynie do kadzenia, trybularz:* Nigdy on w ławkach podczas mszy nie siedzi, ani przed ołtarz idzie z kadzielnicą. Mick. Wietrzyk... zrywa wianki i rzuca na klęczących skronie i rozlewa jak z mszalnej kadzielnicy wonie. Mick. Pierścień włosów spalić w kadzielnicy, jest to dar serca, co ś. poświęca dla Boga. Słow. Oto dla was ofiary rzucam w kadzielnic żary. Słow. Dymy z kadzielnicy wznosiły ś. spokojnie, roznosząc zapach myrry i jałowcu. Sienk. Przen.: Tryumfalny jej rydwan ciągnęli najliczniejsi niewolnicy, powiewając przed nią kadzielnicami pochlebstw. Orzesz. Zdr. **Kadzielniczka.**

Kadzielniczka, i, lm. **i** p. **Kadzielnica.**

[**Kadzielnik, a**, lm. **i**] *tłuścioch, człowiek otyły.*

× **Kadzielny** p. **Kadzidłowy.**

× **Kadzilnica, y**, lm. **e** p. **Kadzielnica**: K., na której ogień kładziemy i kadzidło wkładamy. Galat. Zdr. × **Kadzilniczka.**

× **Kadzilniczka, i**, lm. **i** p. **Kadzilnica**: Laterniczka, a. raczej K. blachowa w każdej pasiece ma być dla wykurzania pszczół z ulów. Kąc.

† **Kadzilnik, a**, lm. **cy** *kleryk trzymający świecę, akolita.* Tuch.

× **Kadzilny** p. **Kadzidłowy**: Na ołtarzu kadzilnym. Bud.

Kadziowy przym. od **Kadź.**

Kadź, i, lm. **e** **1.** *naczynie z dnem okrągłym do płynów, rodzaj beczki z jednym dnem, u spodu przeważnie szerszej, fasa, kufa, stągiew:* Kadzie farbierskie, ciągłe. Piw.: K. filtracyjna a. pomocnicza = *naczynie do odcedzania brzeczki klarownej od masy zaciernej*, in. odstojnik. K. zalewna = *naczynie do moczenia jęczmienia w słodowniach*, in. namaczalnik. K. zlewna a. zbiorowa = *zbiornik, w którym mieści ś. cały war piwa.* Brzuchaty, jak K. L. Deszcz leje, jak z kadzi. Pot. (=*jak z cebra*). Magdo, Kachno, wstawajcie! w kadzi niema wody. Słow. Wlecze ją wprost do sadzawki i topi, jak K. ogórków. Mick. Póki piwo na kadzi, pić go nie zawadzi. Prz. (=*drzeć łyko, póki ś. da*). Przen.: Niech teraz dozna, co w sobie zawiera małżeński związek, i niechaj z tej kadzi trunku skosztuje. Mor. A. **2.** garb. p. **Fasa**: K. dębnicowa, przesypkowa, wapienna, zatopowa, z garbówką. **3.** hut. *dziura, przez którą ogień wchodzi z niższego do wyższego sklepu.* Zdr. Kadka, [**Kaduszka, Kaduszeczka**]. <Łć. cadus, z Gr. kádos = naczynie, beczka>

† **Kafa, y**, lm. **y** p. **Kawa**: W Malcieśmy, pomnę, kosztowali kafy, trunku dla Turków. Mor. A.

[**Kafa, y**, lm. **y**] *zaokrąglony przód statku; spiczasty nos u berlinki.* <Nm. [kapf, gapf]>

Kafar, u a. **a**, lm. **y**, × **Kafer** **1.** fiz. *przyrząd mechaniczny, służący do wbijania pali w ziemię działaniem ciężkiej bryły, zwanej babą, którą kafar w górę dźwiga i nagle opuszcza*, in. bitnia: K. ręczny (=*w którym baba pociągana jest w górę działaniem rąk ludzkich*, in. bitnia ręczna, szlaga). K. mechaniczny (=*w którym baba pociągana jest w górę przy pomocy odpowiedniego urządzenia*). K. parowy (=*w którym baba poruszana jest machiną parową*). K. sznurowy. K. do tłuczenia surowizny. **2.** *dymnik.* **3.** † *skała wystająca z morza:* Skała w morzu, K. Bardz. **4.** zł. *chłop.* Zdr. **Kafarek.** <Nm. Keffer>

Kafarek, rka, lm. **rki** p. **Kafar**: K. mały. Sol.

Kafarka, i, lm. **i** zł. *chłopka; służąca.* <p. Kafar>

Kafarnik, a, lm. **cy** *ten, co robi kafarem, winduje, robotnik przy kafarze*, in. × bitniarz. <p. Kafar>

Kafarowy przym. od **Kafar**: Walec K. Sol. Tama kafarowa (=*złożona z pali, które wbijano kafarem*).

Kafeina, y, blm., **Kofeina, Teina** chem. *część składowa i głównie działająca w naparze kawy i herbaty, we własnościach przypominająca alkaloidy, lecz należąca do gromady związków, pochodzących od kwasu moczowego*, $C_8H_{10}N_4O_3$. <p. Kawa>

[**Kafej, u**, lm. **e**] p. **Kawa.**

Kafel, fla a. [**fli**], lm. **fle**, × **Kafla**, † **Kachel**, [**Kachel**] **1.** a. [**Kachla**] *płyta z gliny palonej z zagłębieniem do stawiania pieców, wykładania ścian w łaźniach i t. p.:* Piec z kafli a. z kaflów. Kafla z pieca, szybki z okna, a tu zima, butów niema. Prz. (=*zbytków mu ś. zachciewa, a butów nie ma*). **2.** † = a) *otwór w piecu kaflami wyłożony.* b) a. [**Kachel**] *piec:* W zimie, gdy w K. nieostrożnie co włożą, bywa swąd. Haur. Zdr. **Kafelek.** <p. Kachel>

Kafelek, lka, lm. **lki** p. **Kafel.**

× **Kafelka, i**, lm. **i** p. **Kafla**: Chcesz kafelki z pieca. Prz.

Kafelkowy przym. od **Kafelek**: Kafelkowa tabaka, w kaflu wiercona. Goł.

× **Kafenauz, u**, lm. **y** p. **Kawiarnia.** <Nm. Kaffeehaus>

× **Kafenhauz, u**, lm. **y** p. **Kawiarnia.**

× **Kafenhauzniczek, czka**, lm. **czkowie** p. **Kafenhauznik.**

× **Kafenhauznik, a**, lm. **cy** **1.** *ten, co przesiaduje w kawiarniach.* **2.** p. **Kawiarnik.** Zdr. × **Kafenhauzniczek.**

× **Kafenhauzowy** przym. od **Kafenhauz**: Politycy kafenhauzowi. L.

× **Kafer, fra**, lm. **fry** p. **Kafar.**

Kafetjera, y, lm. **y**, † **Kaftyrek**, [**Kaftyrek, Kawtyrek**] *imbryk do kawy:* Fajansy saskie, kafetjery, imbryki, kubki, puhary misterne. Rol. <Fr. cafetière, Włos. caffetiera>

† **Kaffa, y**, lm. **y** *rodzaj tkaniny:* Od sztuki tabinu wązkiego i kaffy zł. 3. Vol. Tureckie lub tatarskie przyswoiliśmy: altembasy, baczmagi..., kaffy. Goł. <Włos. caffa, Fr. caffe>

† **Kafizma, y**, lm. **y** (w kościele wschodnim) *jedna z dwudziestu części, na które psalmy dzielą:* Wieczernia bywa wszystka niemal śpiewana, krom części psalterza, która ś. kafizmą nazywa. Pim. <Gr. káthisma dosł. = siedzenie (gdy śpiewający psalm usiąść może)>

× **Kafla, i,** lm. **e** p. **Kafel:** Kachel, źle mówią K. Dudz. Zdr. × **Kafelka.**

Kaflany p. **Kaflowy:** Piec wielki, piec ogromny stał z przeciwnej strony, kaflanym Sobieskiego popiersiem zwieńczony. Moraw.

Kaflarski przym. od **Kaflarz.**

Kaflarstwo, a, blm. *zajęcie kaflarza.*

Kaflarz, a, lm. **e** *ten, co kafle robi, zdun.*

[**Kaflowany**] p. **Kaflowy:** Piecu K.!

Kaflowy, Kaflany, [**Kaflowany**] przym. od **Kafel;** × **Kachlowy,** [**Kachlany**]: Piec K. (=*z kafli).*

[**Kafora, y,** blm.] p. **Kamfora:** Stracił sie jako K.

[**Kaforowy**] p. **Kamforowy:** Spirytus K.

Kafowy *koloru kawy, kawowy:* Kolor K. Farba kafowa. Szczep. Schodzą ś. mędrce i biali, i szarzy, czarni, kafowi, w trzewikach i bosi. Kras. <p. Kawa>

Kaftan, a, lm. **y,** †**Kawtan,** †**Kaptan,** [**Kajtán**] **l.** *długa suknia wierzchnia u Turków:* K. u Turków, szuba a. delja, którą cesarz posłom cudzoziemskim i urzędnikom przednim państwa swojego na znak dystynkcji rozdaje. Kras. **2.** *krótkie ubranie spodnie, niek. wierzchnie, rodzaj kamizelki z rękawami; kurta, kozaczynka, spencer:* K. u Turków zwierzchnia to szata, my tego wyrazu używamy do oznaczenia spodniej odzieży, nakształt kamizelki z rękawami. Goł. K., kaftanik, kamizelka spodnia, np. nocna. L. K. kobiecy. K. płócienny, wełniany, flanelowy, włóczkowy. Przypomina sobie, że ma zaszytych na ciele w kaftanie kilka sztuk złota. Pol. (K.) u nas znaczy spodnią suknią, na której noszą kontusz. L. Rycerstwo nosiło kaftany ze skóry łosiej, prześciełanej bawełną i przeszywanej gęsto, aby ostrzu pałasza dała odpór. Goł. K. do potyczki. Kn., Troc (=*rodzaj pancerza płóciennego).* Na piersiach bechter i znać, że piersi niezwyczajne takiej zbroi: one w kaftanie lub koszulce stalowej narażać ś. lubią. Krasiń. K. to wschodni, zielony..., pas z tyftyku i szarfa..., a nad tym wszystkim suknia szeroka, przejrzysta, niby muślin. Krasiń. Ministry stali w kaftanach z czerwieni. Słow. Oto masz ubiór, lubisz barwy sine, oto masz K., pistoletów dwoje i strzelbę oraz pałasz — wszystko twoje. Słow. Ręką szarpiąc futro na kaftanie, wydał krzyk... Krasiń. Masz djable K.! Prz. (= *masz djable kubrak!, otóż masz!, a tom ś. spisal!).* **3.** [K.] = a) *ubiór kobiecy, rodzaj długiej szubki.* b) *długa chłopska płótnianka z szarego domowego płótna.* **4.** lek.: K. krępujący a. K. bezpieczeństwa, powściągający, przymusowy = *ubranie, służące do ubezwładnienia szaleńców.* Zdr. **Kaftanik, Kaftaniczek,** [**Kaftanek, Kaftaneczek**]. <Tur. kaftan>

[**Kaftaneczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kaftan:** On stoi na ganeczku w złotym śluonym kaftaneczku

[**Kaftanek, nka,** lm. **nki**] **l.** p. **Kaftan. 2.** *kamizelka.*

Kaftaniczek, czka, lm. **czki** p. **Kaftan.**

Kaftanik, a, lm. **i l.** p. **Kaftan:** K. płócienny, flanelowy. K. do potyczki, pancerzyk. Troc. **2.** × *gorset.* Sł. wil. **3.** [K.] *katanka, suknia wierzchnia.*

× **Kaftjer, a,** lm. **y** *serwis do kawy:* Obstalował był K. na 12 osób z portretami cesarzowej. And. <p. Kafetjera>

†**Kaftyrek, rka,** lm. **rki,** [**Kaftyrek**] p. **Kafetjera.** <p. Kafetjera>

Kafur, a, lm. **y** bot. p. **Kamforowiec.** <Arab. kāfūr = kamfora>

†**Kagan, a,** lm. **y** p. **Kaganiec:** W piersiach podartej sukni Niezgody świeci ś. niemiły krwawy K. Bardz. <Może jak SSł. taganъ, z Gr. téganon = tygiel, patelnia>

Kaganek, nka, lm. **nki,** [**Gaganek**] **l.** p. **Kaganiec;** *naczynie gliniane a. skorupka, w której ś. pali knot nieosłoniony:* Straszydło to trzymało w prawej ręce K. i świeciło sobie po nierównym gruncie. Korz. Zwolna wstąpiłem do izby ponurej, którą z nad półki K. oświecał. Pol. Cóż to za urok miewa to światełko, kiedy ci mignie w zamieci zimowej naprzód z kaganka przez zamglone szkiełko. Pol. K. z pływakiem = *rurka włoskowata a. knot przewleczony przez otwór korka, pływającego w czarce z olejem.* **2.** gór. *lampka płaska, do świecenia w kopalniach używana.*

Kaganiec, ńca, lm. **ńce,** †**Kagan,** × **Kraganiec,** [**Gaganiec**] **l.** *przyrząd nakładany na pysk zwierzętom, w celu zabezpieczenia ś. od ukąszenia:* Nałożyć psu K. Muły, że rade koło siebie kąsają, daje im się na pyski kagańce. Kluk. I niedźwiedź musi w taniec, wziąwszy na nos K. Pot. Czy ty chcesz K. włożyć na usta matce? Słow. **2.** *wędzidło, munsztuk:* Ty o tym kagańcu rozumiej, jaki kładą na srogie konie. Bud. Przen.: Stronnictwa osłabione wzajemnym mordem, ustąpiły z placu boju niedobitków Napoleon rozbroił i wziął na kagańce. Mick. **3.** *koszyk żelazny a. garnek z palącym ś. wewnątrz ogniem, używany do świecenia; lampka, w której ś. pali knot nieosłoniony;* wog. *lampa; latarnia:* Dotąd jeszcze używają do nocnej podróży na Ukrainie kagańca, którym człowiek konny przyświeca przodem: jest to ruchomy koszyk żelazny na drążku osadzony, w który ś. rzucają smolne gałki w ciągu nocnej podróży. Pol. Wtym z lasu, gdzie ś. dwór bieli, tysiączne świecą kagańce: zjeżdżają goście weseli. Mick. Spojrzała przez okiennic szpary — a śnieg złoty — pełno kagańców. Słow. K. ogniowy. Troc. Lampa, to jest K. olejowy. Trzyc. I Bogu świeczkę i djabłu K. Prz. W pokoju ciemno, i tylko od stoła K. światłem konającym płonął. Mick. Po ścianach błyszczą zbroje, a z góry blask od kagańca padał ponury. Słow. Ona z kagańcem złotym naprzód leci. Słow. No! dziewczęta, poprawcie kagańca i zaśpiewajmy o Bożym Narodzeniu. Słow. Schylił ś. po K. — on już dopalający ś. rozlał ś. strumieniem smoły po jego dłoni i gęstemi obsypał ją iskry. Krasiń. Owdzie po rynkach wrzaski i kłótnie, smolne ognie i kagańców błyski. Krasiń. Meksyk płonie kagańcami wśród czarnych jezior. Krasiń. Oświetlił ś. cały obóz zapalonemi beczkami smoły i kagańcami. Kom. Skoro Duglas na zamku K. zapali, zbiegną ś. zbrojne tłumy poddanych wasali. Słow. Wieże ś. oświecą jasnym kagańcem. Słow. Oba pędzili szybko przez błonie, póki K. z wież Oczakowa nie błysnął gwiazdą ze mgły wywity. Słow. Tam twój Oczaków, kędy ś. palą mnogie kagańce w masztowym lesie. Słow. Błyska na zamku ogień jaskrawy: ho! to K., to znak wyprawy. Słow. Fala błękitna konała u stopy latarni portowej, gdzie w nocy K. oświecał dalekie błękitu odmęty. Słow. Przen.: Kiedy czarnym noc ś. gzłem zamroczy, niebo zaś jasne kagańce roztoczy. L. (= *gwiazdy).* Przy konającym kagańcu księżyca. Wor. (= *świetle).* Błyszczą w haromie niebios wieczne gwiazd kagańce. Mick. (= *światła).* Nakazał nieść przed narodem oświaty K. Chm. **4.** †*świecznik:* K. ku podpieraniu świec. B. Sz. **5.**

gór. *skrzynka a. kosz z żelaznych prętów do spuszczania w głąb szybu zapalonych węgli, słomy a. drzewa, w celu oczyszczenia powietrza.* **6.** w lm. myśl. p. **Lampa. 7.** †zool. *giez.* Troc. Zdr. **Kaganek, Kagańczyk.** <Zap. z Gr. téganon, por. St. Słw. taganъ>

Kagańcowy przym. od **Kaganiec:** Gdy żelazo pozłocisz, okurzże je nad ogniem kagańcowym. Sien. Kagańcowe połyski biegną po ścianach. Krasiń.

Kagańczyk, a, lm. **i** p. **Kaganiec:** Był to K., który tam szczęśliwie płonął w żelaznej czarce— knot w oliwie. Słow.

Kahalnik, a, lm. **cy** p. **Kahalny.**

Kahalny przym. od **Kahał. Kahalny, ego,** lm. **i** rz. **1.** a. **Kahalnik** *członek kahału, radca kahału.* **2.** *oficjalista kahału.*

Kahał, u, lm. **y** *gmina wyznaniowa żydowska; zwierzchność gminy żydowskiej:* Czytał więc i rozmyślał: Ogiński z Wizgirdem..., Obuchowicz z kahałem (dom.: procesowali ś.). Mick. Mamy przykład z Żydów, którzy nigdzie praw politycznych nie używając, posłuszni są rabinom i kahałom swoim. Mick. <Hb. kahal = zgromadzenie, tłum>

Kahan, a, lm. **owie** *panujący u plemion turecko-tatarskich, chan:* K. Chazarów. Umarł ten dziki konung Skandynawów, prawdziwy K. wschodni. Bart. <Tat. kahan>

[**Kahlanka, i,** lm. **i**] *słoma, obwinięta płótnem a. starym workiem, służąca do zatykania komina:* Kahlankę wygotowują i robią z tego kąpiel dla dzieci przeciwko urzeczeniom. Jeż. <Ukr. kahlanka>

[**Kahla, y,** lm. **y, Kachla**] *komin, otwór do komina; otwór w chacie kurnej, zastępujący komin.* <Ukr. kahła>

[**Kahukać, a, ał**] *mocno kaszlać.*

[**Kahù! kahù!**] p. **Kachù! kachù!:** Żle mu djable z oczu patrzy: kahu! kahu! jak z mogiły. Fred A. <Dźwn.>

[**Kahukanie, a,** blm.] czynność cz. **Kahukać.**

[**Kaić się, i ś., ił ś.**] p. **Kajać ś.:** Jak sąd jednego ukarze, to dziesiąci innych będzie ś. tego K.

[**Kaifas, a,** lm. **y**] p. **Kalfas.**

1. [**Kaifasz, a,** lm. **e, Kajfás**] **1.** *człowiek nieludzki.* **2.** pog. *Żyd.* <Od Kaifasza z Ewangielji>

2. [**Kaifasz, a,** lm. **e**] p. **Kalfas.**

Kaik, u, lm. **i, Kaika, Kajak** *mały statek turecki, czajka:* Słuchałem, jak fala klekota, kiedy ją złota pierś kaiku porze. Słow. Archipelagu wysp wieniec różowy lekkich kaików przerzynają wiosła. Słow. <Tur. kaik>

Kaika, i, lm. **i** p. **Kaik:** Błękitna woda igra pod moją kaiką skrzydlatą. Słow.

Kailcedryna, y, blm. apt. *ciało gorzkie, otrzymywane z kory drzewa zamahoń senegalski.* <Od nazwy drzewa w Senegambji cailcedra>

1. Kaim, a, lm. **owie** a. **y 1.** *bratobójca:* Mnóstwo kaimów jest pośród nas. Uj. **2.** [K.] = a) p. **Kaimcanin.** b) a. [**Kájm**] *Żyd.* <Z imienia Hb. Káin>

2. Kaim, a, lm. **owie** *dozorca meczetu.* <Tur. kaīm, z Arab. kāīm dosł. = stojący>

†**Kaimcanin, a,** lm. **anie,** [**Kaim**] *łotr zakamieniały:* Namnożyło ś. kaimcanów, którym miło jest miłośnice mieć, a z niemi w swej woli i w psocie mieszkać. Glicz. <p. 1. Kaim>

Kaimita, y, lm. **ci 1.** *potomek Kaina:* Jeden z kaimitów na kruchej łódce płynął. Berw. **2.** *członek pewnej sekty religijnej.* <p. 1. Kaim>

Kaimitka, i, lm. **i** forma ż. od **Kaimita:** Polskie kaimitki. Berw.

Kaimowski p. **Kaimowy:** Kaimowskim sercem własny swój naród do ohydy przyprawił. Pim.

Kaimowy, Kaimowski *bratobójczy:* Kaimowa nienawiść unosiła ś. nad piękną doliną. Rol.

Kaincyna, y, blm. apt. *glukozyd krystaliczny, otrzymywany z korzeni rośliny śniegówka graniasta.* <Z nazwy rośliny niby Łć. cainca>

[**Kaindzi**] p. **Kaindziej.**

[**Kaindzie**] p. **Kaindziej.**

[**Kaindziej, Kaindzi, Kaindzie, Kainędy, Kandzi**] *gdzieindziej.* <Ka + Indziej>

[**Kainędy**] p. **Kaindziej.**

Kainit, u, lm. **y** *podwójna sól chlorku potasu i siarczanu magnezu.* <Now. z Gr. kainós = nowy>

Kainko nieod. bot. p. **Śniegówka.** <Brazyl. cainca>

Kairyna, y, blm. apt. *organiczny związek chemiczny (chlorowodan metylowodorku oksychinoliny), zalecany jako środek przeciwgorączkowy.* <Now. niby Łć. cairinum>

1. [**Kaj**] przys. p. **1.** [**Ka**]: Już tam zaświtało, K. zajaśnieć miało. K. bedziecie szed? Nie wiém, K. ś. podziéć. Kajześ bywáł? Kajś podział? K. ty mi ś., kochaneczko, obracasz? Bliź. Gdo moc buduje, ni ma K. mieszkać. Kajście działy pannę młodą? Nie mas ty chałupy, kajby ja siedziała. Aby sie K. zadziać (= *aby ś. gdzie podzieć*). Kto wędruje a wędruje, to bylekaj nocuje. Choćby K. = *gdziekolwiek.* [K. tam a. K. ta K.!] = *gdzie tam.* To ci chudzina, nieborak, K. jemu marsirować po takiej grudzie! Gaw. <K>

2. [**Kaj**] sp. p. **2.** [**Ka**]: K. ja jecháł z Widnia, miáł ja konia siwnia.

Kaja, i, lm. **e** zool. (euprepia caja) *owad łuskoskrzydły ze skupienia prządkówek:* Na grzbiecie chustka wzorzysta w jaskrawe kaje. Rol. (= *ozdobiona podobiznami kaj*). <Niby Łć. caja>

×**Kajać, a, ał** p. **Koić.**

Kajać się, e ś. a. **a ś., ał ś.,** im. **kający ś.** a. †**kający 1.** ×czego a. czemu, za co, z czego = *żałować czego; pokutować za co:* Kajcie ś. grzechów, upominamy, kajcie. Kochan. Już nam czas, godzina grzechów (a. grzechom) ś. kająci. Bogar. Jeśli ś. kajecie z powinowactwa wziętego... Mącz. Kajcie ś. za grzechy wasze. Baz. Przesiągł jest Gospodzin, a nie będzie ś. K. Ps. flor. W piekle kto ś. będzie K.? Ps. flor. Darmo głos anioła: „Kajcie ś., korzcie w prochu!" nieustannie woła. Zal. Niech ś. kaja i jeden i drugi. Pol. A ja, grzeszny Zbyszko, kajam ś. przed Tobą i od pięci ran Twoich wspomożenia błagam. Sienk. (= *wyznaję grzechy, spowiadam ś.*). **2.** †nad kim, nad czym = *litować ś., żałować kogo, czego:* Bóg jest cierpliwy i mnogiego miłosierdzia i kający ś. nad złością. Leop. **3.** †*stawać ś. znośniejszym, łagodnieć:* Zima ś. kaje, rozchodzi ś. Mącz. Kaganiec, narzędzie nakształt koszyka żelaznego, kładące ś. zuchwałym bestjom na pysk, aby ś. kajały abo króciły. L. **4.** †a. [K. ś., **Kaić ś., Káć ś.**] *strzec ś., wystrzegać ś., pilnować ś.:* Wy, co kwiat szczykacie, kajcie ś., o chłopięta, wąż ś. zakradł w trawie. Nagur. Aby takowego postępku inni ś. nie dopuszczali i kajali. Skr. **5.** †czym a. w czym, z czego = *brać z czego wzór, przestrogę, budować ś. czym:*

Cudzym przypadkiem ś. K. Troc Mówił sędzia: Wnet zabity będziesz, aby ś. inni tobą kajali Skar. Za omieszkanie powinien taki dać kopę groszy oprócz żadnej folgi, aby ś. inni w tym kajali. Skr. Stąd ś. człowiek kaja i lęka. Troc. **6.** †czym czego = *wymawiać ś. czym od czego:* Polak ś. męstwa przodków gospodarstwem kaje. Wen. **7.** [K. ś. a. **Kaić ś., Káć ś.**] = a) *wyrzekać ś., zrzekać ś., cofać* (np. dane słowo). b) *martwić ś.* <KA>

Kajak, a, lm. **i 1.** *maleńka, wązka łódka, przykryta wiekiem z otworem obejmującym wioślarza:* Pomknął ku nam istny rój kajaków murzyńskich. Chełm. **2.** wiośl. *rodzaj łodzi sportowej, pojedynka o jednym wiośle dwupiórym bez dulek,* in. parówka szwedzka. <p. Kaik>

[Kajaki] *jakikolwiek:* K. dudek, K. przyodziewek, sytko dała na dochtorów. <Ka + Jaki>

[Ka jaki] p. **Jaki.**

Kajakowicz, a, lm. **e** *ten, co używa kajaku do przejażdżek sportowych.*

×**Kajanie, a,** blm., czynność cz. **Kajać.**

†**Kajanie, a,** blm. p. **Kajanie ś.:** Po uczynku daremne bywa K. Trzyc. Jednego skaranie — dziesięciu K. Prz.

†**Kajanie się, a ś.,** blm., [**Kajanie ś.**], †**Kajanie czynność** cz. **Kajać ś.:** Kara za zbrodnie jest dla drugich K. ś. od podobnych czynności. L. (=*przestroga*).

Kajaponina, y, blm. apt. *glukozyd, otrzymywany z owoców rośliny cayapona globosa.* <Z nazwy rośliny Cayapona>

Kajaput, u, lm. **y, Kajaputa, Kajeput, Kajeputa, Drzewo kajaputowe, Czarnobil** bot. (melaleuca) *roś. z rodziny mirtowatych.* Gatunek: K. srebrzan (m. leucadendron). <Mal. kaju-putih dosł. = drzewo białe>

Kajaputa, y, lm. **y** bot. p. **Kajaput.**

Kajaputol, u, blm. apt. = **Eukaliptol.** <Kajaput + Łć oleum = olej>

Kajaputowy przym. od **Kajaput: Kajeputowy:** Olejek K. Drzewo kajaputowe p. **Kajaput.** Owoce kajaputowe = *ziarna amomka wielkoziarnistego.* in. kardamomki największe.

Kajasa, y, lm. **y** *okręt turecki średniej wielkości.* <Tur. kajasse>

†**Kający** p. **Kajać ś.:** Nadzieja wszech kających. Naw. W kającym żywocie żyć. Sekl. <KA>

[**Kajby ta!**] p. **Kajże.** <Kaj + By + Ta(m)>

[**Kajchus, u, blm.**] *koklusz.* <Nm. Keuchhusten>

[**Kajda, y, lm. y**] **1.** *torebka z drzewa do chowania osełki, używana przez kosiarzy.* **2.** *bufa, fałda, wisząca ponad pasem:* Obciągnij te kájde. **3.** *pazucha, zanadrze.* Por. [**Gajda**]. <Arab. Tur. kajd(a) = wiązanie, więzy>

×**Kajdan, u,** lm. **y** p. **Kajdany.** Troc. Zdr. ×**Kajdanek.**

×**Kajdanek, nka, lm. nki** p. **Kajdan.**

Kajdaniarka, i, lm. **i** forma ż. od **Kajdaniarz.**

Kajdaniarstwo, a, blm. *cecha kajdaniarza, łotrostwo.* Żart.: Oto K. gadać komplimenta gąseczce takiej. Jeż.

Kajdaniarz, a, lm. **e,** †**Kajdanik** *więzień w kajdanach, skazany na ciężkie roboty; zbrodniarz, złoczyńca.*

Kajdanik, a, lm. **i 1.** *jakiś przyrząd szmuklerski.* Mag. **2.** †p. **Kajdaniarz:** Użyto po raz pierwszy więźniów w kajdanach, zwanych kajdanikami. Wej.

Kajdanki, ów a. **nek,** blp. p. **Kajdany:** Waść mi K. włożyłeś, ale będzie taki, co zdejmie. Chodź.

Kajdany, an a. **ów,** blp., ×**Kajdan** (lp.), [**Gajdany, Kandały**] *pęta żelazne, łańcuchy, okowy:* Okuć w K. Włożyć K. Dźwigać K. Brzęk kajdan Złodzieja w K. wsadzą Klon. W K. okuć i do więzienia wtrącić. Węg. W kajdanach nawet karku nie schylać. Wor. Niech sam skruszę me K. i uczynię koniec męce. Mick. Nieszczęśliwego ojca mam w niewoli, braci w kajdanach. Słow. W K. skuli me dłonie. Czyliż naszych brzęk kajdanów, czyliż pieśni niewolników rozweselić mogą panów? Słow. Choćby ta ziemia gnać miała za mną szczękami kajdanów, muszę trwać przy mojej wierze. Słow. Tłumim boleść własną, gdy nas z kajdan pieśń unosi. Słow. A wszystko smutno! Chodzę jak w kajdanach, ni ojca, ani matki na tym świecie! Słow. Ręce osłabłe od ciężaru kajdan. Krasiń. Poniż go wśród ludzi — niech mu włożą K. na ręce. Krasiń. Przen.: Jęczeć w kajdanach (=*w niewoli*). Ileż to dzieci litewskich szczęścia takiego nie znają, płacząc w kajdanach Zakonu! Mick. Czyli wezwać hordy i podłe przyjąć K., czy bezbożnemi wytępić ś. mordy? Mick. Jezus kochany, zszedszy do piekła targać K., ujrzał Judasza. Len. To dzień narodzenia Tego, który skruszył K. świata. Krasz. Przen.: Pieśń często z kajdan iskry wydobywa. Słow. (=*w niewolnikach budzi zapał*). Przen.: Ty wzięty, a mnie kładziesz na szyję K.? Słow. (=*brzemię, ciężar*). Bogactwa są to K. złote. Bog. Woj. Ona i nadzieje chce odstraszyć, co chwila brząkając K., któremi ręce związał nam los opłakany. Mick. Serce nie jest sługa, nie zna, co to pany, i nie da ś. przemocą okuwać w K. Mick. Zdr. **Kajdanki.** <Arab. kajd, lpd. kajdani = więzy, pęta>

[**Kajdzioch, a,** lm. **y**] p. **Kandzioch.**

Kajecik, u, lm. **i** p. **Kajet.**

Kajecisko, a, lm. **a** p. **Kajet.**

Kajeput, u, lm. **y** bot. p. **Kajaput.**

Kajeputa, y, lm. **y** bot. p. **Kajaput.**

Kajeputowy p. **Kajaputowy.**

Kajet, u, lm. **y** *zeszyt do pisania, sekstern.* Zdr. **Kajecik** Zgr. **Kajecisko.** <Fr. cahier>

Kajetowy przym. od **Kajet:** Format K.

[**Kajfas, a,** lm. **y**] p. **Kaifas.**

[**Kajfás, a,** lm. **y**] p. **1. Kaifasz.**

[**Kajfasz, a,** lm. **e**] p. **Kaifas.**

[**Kajla, i,** lm. **e**] *lanie, bicie, wały, basarunek, łaźnia, smarowanie, baty:* Sprawić komu kajlę. <Nm. Keile lm.>

[**Kajlować, uje ował**] *bić w skórę, grzmocić.* <p. Kajla>

[**Kajlowanie, a, blm.**] czynność cz. **Kajlować.**

[**Kájm, a,** lm. **y**] p. **1. Kaim.**

Kajmakan, a, lm. **owie** *zastępca wielkiego wezyra, sekretarz stanu w Turcji:* Był z nim wezyr i ulemowie i młody K., Kara Mustafa. Sienk. <Tur. kāīmakām>

Kajmakanowy przym. od **Kajmakan:** Tuśmy aż do trzeciego dnia mieszkali, oczekiwając na deklarację kajmakanową. Ośw.

Kajman, a, lm. **y** zool. p **Aligator.** <Z języków Gujany: kaiman>

[**Kajniebądź**] *gdziekolwiek:* Możebym ś. K. zawiesił przy dworze. Kaj niebądź. Kon. <K + Nie + BĘD>

[**Kajniekaj**] *gdzieniegdzie.* <K + Nie + K>

Kajper, u a. **pru,** blm gieol. *piętro górne formacji trjasowej w Niemczech.* <Nm. [keuper] = rodzaj gliny>

[Kajpuś, u, lm. y] p. Kańpus. <p. Kapusta>

[Kajsi] I. p. Kajś: Całujcie mnie K. wsyscy. Cosi K. (= coś gdzieś). 2. gdzie, dokąd: A K. ten poleciáł, co mi butki obiecáł? <Kaj + Si>

[Kajsić] p. Kajś: Dopiéróm ją w gości miała, juz mi ś. K. podziała. <Kajsi + C(i)>

[Kajsik] p. Kajś: Wilcek chciał mnie K. wrazić.

[Kajsikiéj] p. Kajś.

[Kajsikś tam] *gdzieś tam:* Kajsikś tam za morzamy. <Kajsik + S(i) + Tam>

[Kajsiś] p. Kajś: Jegomość K. posed. Kajsi + S(i)>

[Kajstra, y, lm. y] p. Tajstra.

[Kajstrować, uje, ował] p. Kastrować.

[Kajstrowanie, a, blm.] czynność cz. Kajstrować.

[Kajś, Kajsi, Kajsić, Kajsik, Kajsikiéj, Kajsiś, Kajścić, Kanś, Kansi, Kansik, Kąsika, Kańsi, Kensi, Kęsi, Kęsik, Kęsiś, Kęś, Kanysi, Kanysik, Kasi, Kaś, Kaśta, Kasik, Kasicik, Kesik, Kąś] *gdzieś, dokądś:* Cygany pojechały K. <Kaj + S(i)>

[Kajścić] p. Kajś: Świstun K. sie w powietrzu podział. <Kajś + Ci + Ci>

[Kajta] p. Kajże!: Miałem ci ja tarapaty...— Nie z dziadziem którym aby? — K. z dziadziem! Dyg. <Kaj + Ta(m)>

[Kaj ta kaj] p. I. Kaj. <Kaj + Ta(m) + Kaj>

[Kaj tam] p. I. Kaj.

[Kajtała, y, lm. y] *bat, bicz.* <?>

[Kajtán, a, lm. y] p. Kaftan.

[Kajto ta] *gdzieś tam:* W jednem mieście, kajtota było we świecie, pojawił sie smok. <Kaj + To + Ta(m)>

[Kajtyczki, czek, blp.] p. Kantyczka.

[Kajuk!] w. *przepadło:* K. dzisia nasá wiecerza! <Może zam. Kaduk>

Kajuta, y, lm. y *pokój wewnątrz okrętu dla starszyzny załogi a. podróżnych:* Podróżni znużeni do kajut i hamaków na spoczynek ś. porozchodzili. Krasz. Otworzył okna kajuty kratowe, siadł nad cichemi morza zwierciadłami. Słow. <Hl. kajuit, Szwed. kajuta, Fr. cahute>

Kajutowy przym. od Kajuta: Pasażer K. na statku emigracyjnym.

Kajzerka, i, lm. i I. *bułeczka pszenna, okrągła, ponakrawana z wierzchu w kwaterki:* Trzy dystyngowane kajzerki za pięć groszy. K. wielkości dużego guzika. Dodawała do tego koszyczek kajzerek i mikroskopijną porcję masła. Morz. 2. [K.] = a) *bułeczka trzygroszowa.* b) *gruszka biała bera, blanża.* <Nm. Kaiser(semmel) dosł. = bułka cesarska>

[Kajże!, Kajżeby!, Kajby ta!, Kajta!] *gdzież!, gdzie tam!, gdzieby tam!, co znowu!* <Kaj + Że>

[Kajżeby!] p. Kajże! <Kaj + Że + By>

I. † Kak p. I. Jak. <K>

2. † Kak, u, lm. i *pręgierz.* Troc. <Dnm. kāk>

Kakać, a, ał, Kaku a. Kaki robić *wypróżniać ś., odbywać potrzebę naturalną* (szczeg. o dzieciach): Gdzie trzeba papać, tam trzeba i K. Prz. W komin K. Pot. Pod ś. K. Paszk. <Łć. cacare, Nm. kacken>

× Kakado nieod. zool. p. Kakadu. Jar.

Kakadu nieod., × Kakado, × Kakatu zool. (plisselophus) *papuga czubata.* <Mal. kakatūa>

Kakanie, a, blm., czynność cz. Kakać.

Kakao nieod. I. bot. p. Kakaowiec. 2. a) *owoce kakaowca, pokruszone a. zmielone:* K. jest najprzedniejsza część do złożenia czekolaty wchodząca. Krup. b) *napój z ziarn kakaowca.* <Meksyk. kakauatl>

Kakaojad, a, lm. y zool. (bruchus theobromae) *owad.* Kluk. <Kakao + JAD>

Kakaowiec, wca, lm. wce, Kakaowe drzewo, Kakao bot. (theobroma) *roś. z rodziny zatwarowatych.* Gatunek: K. zwyczajny (th. cacao).

Kakaowy przym. od Kakao: a) Łupinki kakaowe. Masło kakaowe a. olejek K. = *olej stężały z owoców kakaowca.* b) bot.: Ślaz K. p. Niekarmia. Drzewo kakaowe p. Kakaowiec.

[Kakareku!] p. Kukuryku. <Dźwn.>

× Kakaszeniec, ńca, blm. gór. *mułek fosforanu żelaza na Polesiu.* <Z Gr. kakóxenos, Fr. cacoxène, Nm. Kakoxen dosł. = niegościnny>

Kakatos, a, lm. y *rodzaj statku:* Przeklęte bałwany i szkuty, kakatosy, maestry, gdzie człowiek ma buty, ale chodzić nie może. Słow. <?>

× Kakatu nieod. zool. p. Kakadu. Kluk.

Kaki nieod. dziec. p. Kakać.

† Kaki *jaki:* K. jest to zakon. B. Sz. Kakie stadło. Kaz. Gnieź. Kakie-ć to dzieciątko jest było. Kaz. Gnieź. <K>

† Kakie przys. *jak, jako.*

Kakierlak, a I. !lm. cy *bielak, bielec, albinos.* 2. lm. i zool.: K. amerykański (periplaneta americana) = *rodzaj owadu w Ameryce południowej.* <Hl. kakkerlak, z języka mieszkańców Ameryki południowej: kakerlaki>

† Kako przys. p. I. Jak: Owa K. dobrze i K. wesoło przebywać bracia w jedno. Ps. flor. Kakoby to mogło byci? K. a którymi słowy mają sąd gaić, aby gajon był podług marborskiego prawa. Ort. O pozwiech K. mają być. Św. z Woc. K. długo. Ps. flor. K. wiele. B. Sz. <K>

! Kakochilja, i, blm. lek. (cacochylia) *zły stan wytwarzania mleczu.* <Now. z Gr. kakós = zły + chylós = sok>

! Kakochimja, i, blm. lek. (cacochymia) *skażenie a. zepsucie soków ciała.* <Now. z Gr. kakós = zły + chymós = sok, płyn>

† Kakoćkoli *jakkolwiek, chociaż:* Ale K. jest on Józef w to był wierzył... Kaz. Gnieź. <Kako + C(i) + Kol(i)>

Kakodyl, u, blm. chem. *arsenodwumetyl, związek odpowiadający hipotetycznej hidrarsynie czyli arsenowodorowi ze składem* As_2H_4, *w której wszystkie atomy wodoru są zastąpione przez grupy metylowe,* $As_2(CH_3)_4$. <Now. z Gr. kakós = źle + ózō = pachnę>

Kakofoniczny przym. od Kakofonja, *niemile dźwięczący, nieharmonijny.*

Kakofonja, i, blm. *nieprzyjemny, niemiły dźwięk, brak harmonji, rozdźwięk, dyzharmonja, dysonans, nuta fałszywa, kocia muzyka, nieharmonijne zestawienie wyrazów a. brzmień:* Wyborny przykład kakofonji: Tak licznych okoliczności nie obliczyć. <Gr. kakofōnía>

† Kakokole, † Kakokoli, † Kakole, † Kakoli przys. *jakkolwiek.* B. Sz. <Kako + -kole = -kolwiek>

† Kakokoli p. Kakokole.

† Kakole p. Kakokole: K. i jakokole nam ś. będzie widzieć. Św. z Woc. † Acz K. p. Acz. <Kako + Le = li>

† Kakoli p. Kakokole.

Kakosznik, a, lm. i p. Kokosznik: Wszystkie panie wezwane do Łazienek w kakosznikach i rosyjskich strojach. Koź. A.

† Kakoż przys. *jak, jakże.* <Kako + Ż(e)>

Kakt, a, lm. y bot. I. p. Kaktus. Czer., W. A. 2. K. gwiazda p. Jazgrza. 3. K. melon a. K.

melonowy p. **Jeżomelon.** **4.** K. pałka p. **Otąg.** **5.** K. pierś p. **Pierś.** **6.** K. placek p. **Opuncja.** **7.** K. trzaska p. **Bierwiono.** <Łć. cactus, z Gr. káktos>

× **Kaktowaty** bot. p. **Opuncjowaty.** Czer.

Kaktus, a, lm. **y, Kakt, Cierniec, Opuncja, Figa amerykańska, Pałka, Placek, Gromnica, Karczoch, Knot** bot. (cactus) *roś. z rodziny opuncjowatych.* Gatunek: K. wielkokwiatowy a. K. wielkokwiat (c. grandiflorus), in. Królowa nocy. Zaczęto sławić cudzoziemskie gaje, kaktusy, aloesy, mahonie, sandały. Mick. K. szerokolistny. Krasz. K. figowy, brodawkowy, aloesowy. <p. Kakt>

Kaktusowaty bot.: Rośliny kaktusowate p. **Opuncjowaty.**

Kaktusowy przym. od **Kaktus.**

Kaktyna, y, blm. apt. *alkaloid z rośliny otąg wielkokwiatowy* (cactus grandiflorus). <p. Kakt>

Kaku nieod., p. **Kakać:** K. robić = *wypróżniać ś.* Iść K. = *iść na stolec.* K. i siusi każdy musi. <p. Kakać>

Kalabasa, y, lm. **y** p. **Kalabasja:** Mam parę kalabas: jedną z winem palmowym, drugą ze śrutem i innemi drobiazgami. Rogoż.

Kalabasja, i, lm. **e, Kalabasa, Kalebasa** **1.** bot. (crescentia cujete) *roś. z rodzaju dzbaniwa.* **2.** *naczynie do płynów z wydrążonego owocu (bani) kalabasji, mającego kształt flaszki.* <Hp. calabaza, Fr. calebasse, z Arab. 1) rodzaj bani, 2) naczynie z niej>

†**Kalabrak, a,** blm., [**Kalebrak**] *dawna gra w karty:* K. odkryty. Goł. Kalabraka rozdaje ś. po trzy karty, wyrzuca na stół cztery. Goł. <?>

Kalać, a, ał, †**Kalić** i [**Kalić**] **1.** (częś. przen.) *walać, brudzić, plamić, plugawić, mazać, szpecić:* (Chorzy) uryną i ekskrementami koszulę kalają. Krup. Przen.: K. honor. Grzech kala duszę. Duszę bardziej jeszcze kalają i kopcą, niżeli ciało. Pilch. Świętość prawodawstwa nie ma być kalaną pieniactwem. Zam. K. łoże małżeńskie = *cudzołożyć:* Nie chciej łoża małżeńskiego K. Chr. Cudze K. łoże. Troc. Czemu Pompej odległy i zawsze spokojny Egipt cudzemi zabojami kala? Chr. Bezprawie gorzej od Mojżesza plagi kala te ziemie. Słow. Arab dzieciątku urodzonemu bez winy wlewał fałsz trupa z Medyny, za młodu K. zaczynał. Słow. Nie kalaj moich myśli twojemi gwary. Krasiń. **2.** × *gnoić, nawozić, użyźniać:* Wisła mułem kala pola. **3.** × *wypróżniać ś., paskudzić:* Dziecię kala. **4.** [K.] *błocić.* **K. ś.** *plamić ś., walać ś., brudzić ś.;* przen. *piętnować ś.:* K. ś. występkiem, przedajnością, lichwiarstwem, niesprawiedliwością. Jak wieprze w grzechach ś. kalają. Gil. *(= nurzają ś.).* Cna jego ręka domową ś. krwią K. nie chciała. Warg. <KAŁ>

[**Kalać, a, ał**] p. **Kłóć:** Sydełkiem kálała.

1. [**Kalafa, y,** lm. **y**] *pysk, morda:* Jak ci dam w kalafę! <?>

2. [**Kalafa, y,** lm. **y**] *błoto, kałuża.* <?>

Kalafaktor, a, lm. **owie** p. **Kalefaktor.** Skarb. A onże K., człek szeroki w plecach, pełnił różne posługi; w zimie palił w piecach, ocierał szkolne ławy i w swoim urzędzie piastował także pewne rzemienne narzędzie, którym rozum młodzieży napędzał do głowy, skoro mu ksiądz Melchijor rozkazał surowy. O straszny był ksiądz Melchjor z tym kalafaktorem, bo ten był trybunałem, ów egzekutorem. Jun.

Kalafaktorować, uje, ował p. **Kalefaktorować:** Pokorny braciszek, nie czując ś. do niczego zdatnym, ofiarował ś. szkółkę zamiatać i K. Krasz.

Kalafaktorowanie, a, blm., czynność cz. **Kalafaktorować.**

Kalafaktorstwo, a, blm. p. **Kalefaktorstwo:** Choć tylko skromnego podejmował ś. kalafaktorstwa, doskonale wszakże przydał ś. na nauczyciela. Krasz.

[**Kalafarnia, i,** lm. **e**] **1.** *kobieta otyła, rozlana; wielka, niezdarna.* Krasz. **2.** *piec.* <?>

Kalafjor, u, lm. **y,** × **Kalofjor,** × **Kaulafjor,** † **Kaulefjor, ! Karafjoł,** [**Karafijan**] **1.** bot. (brassica oleracea var. botrytis) *roś. warzywna, podgatunek kapusty ogrodowej.* Odmiany: K. zwyczajny, szparagowy a. brokuły (b. oleracea botrytis asparagoides). **2.** *potrawa z szypułek kwiatowych tej rośliny:* Kalafjory jest roślina bardzo smaczna. Ład. **3.** [K.] *kawaler, elegancik.* **4.** zł. = a) *kamasz.* b) Zwierzchni K. = *kalosz.* <Włos. cauliflor>

Kalafjorowaty *do kalafjora podobny;* lek.: Guz, nowotwór K.

Kalafonja, i, lm **e,** × **Kalofonja,** × **Kalofanja,** × **Kolofonja, ! Kalifonja** **1.** *rodzaj żywicy, przyrządzonej w sposób odpowiedni, używanej do pocierania smyczków.* **2.** [K.] żart. *wódka:* O cudna kalafonijo! Świat roi straszne zamiary: Ludzie, co ciebie nie piją, radzą zamykać browary. Syrok. Niech cię wieki ludzie piją! Napełniaj flasze i usta nasze, kalafonijo! Syrok. <Właściwie Kolofonja, od miasta w Azji Mniejszej, Gr. Kolofôn, Sld. do wyrazów od kala->

Kalafonjować, uje, ował, × **Kolofonjować** *pocierać kalafonją:* K. smyczek.

Kalafonjowanie, a, blm., czynność cz. **Kalafonjować.**

[**Kalaga**] czy [**Kalag**]?: Nie chcę Jagi, bo ma nogi jak kalagi. Kolb. <? Może zam. „jako lagi">

Kalaina, y, blm. tech. *śpiż, którym Chińczycy wykładają pudełka do herbaty.* <?>

Kalait, u, lm. **y, Turkus** min. *wodny fosforan glinu, z małą domieszką fosforanu miedzi i żelaza, niebieski a. zielony, nieprzezroczysty, używany jako kamień szlachetny w pierścionkach, szpilkach i innych ozdobach.* <Gr. kálaïs>

Kalajor, a, lm. **owie** p. **Kalojer:** Ten K., choć mieszka w zakonie, ślubu nie zrobił. Mick. K. ponury. Mick.

[**Kalamajda, y,** blm.] *twaróg ze śmietaną i ze szczypiorkiem.* <? Por. Rum. caimac = śmietanka>

× **Kalamajka, i,** blm., [**Kalamajka**] *rodzaj tkaniny wełnianej.* <Ukr. kalamajka, z Gr. kámēlos = wielbłąd>

× **Kalamajkowy** przym. od **Kalamajka,** *z kalamajki:* Panowie rano w kalamajkowych sukniach chodzą. L.

[**Kalamárz, a,** lm. **e**] **1.** p. **Kałamarz.** **2.** *atrament.*

[**Kalamasz, a,** lm. **e**] *kalosz.* <Zmieszanie Kamasz + Kalosz>

Kalambur, u, lm. **y, Kalembur** *dwuznacznik, igraszka wyrazów, polegająca na ich dwuznaczności a. jednobrzmienności przy różnym znaczeniu:* Nie słyszałem z ust jego ani jednego dobrego kalamburu. Krasz. <Fr. calembour(g) a. calambour, z tytułu książki Nm. około r. 1500 „Der Pfaffe von Kalenberg">

Kalamburowy przym. od **Kalambur:** Wiersz, dowcip K. Wyrażenie kalamburowe.

Kalamburysta, y, lm. **ści** p. **Kalamburzysta.**

Kalamburzysta, y, lm. **ści, Kalemburzysta, Kalamburysta, Kalemburysta** *ten, który robi a. lubi kalambury.*

Kalamin, u, lm. **y, Hemimorfit** min. *wodny krzemian cynku, tworzący kryształy różnoosiowe, odznaczające ś. hemimorfizmem, także agregaty krystaliczne, należący do rud, z których głównie jest cynk otrzymywany* (p **Galman**). < Now. z Gr. kálamos = trzcina >

Kalamit, u, lm. **y 1.** min. *odmiana włóknista tremolitu.* **2.** pal. *nazwa skamieniałych pni, odnóg korzeni, gałęzi, liści i części rozrodczych, znajdowanych w utworach osadowych p erwszorzędowych, w formacji węglowej i permskiej, a należących do zaginionych drzewiastych skrzypów rodzaju Calamites.* < Now. z Gr. kálamos = trzcina >

† **Kalanda, y,** lm. **y** p. **Kalenda:** Aby była ofierowana obieta w soboty i w kalandy a na ina święta. B. Sz.

Kalander, dra, lm. **dry** p. **Kalendra:** Czysty kauczuk puszcza ś. na walcową prasę w K., składający ś. z dwuch zbliżonych do siebie polerowanych walców. < Gr. późń. kálandra a. kálandros >

† **Kalander, dra,** lm. **dry** *dzierlatka:* Nie macie jeść kalandra i jastrzęba. Leop

1. Kalandra, y, lm. **y** p. **Kalendra.** < p. Kalander >

2. Kalandra, y, lm. **y** zool. = a) (melanocorypha calandra) *ptaszek wróblowaty skowronkowaty.* b) *owad.*

Kalandrować, uje, ował p. **Kalendrować.**

Kalandrowanie, a, blm., czynność cz. **Kalandrować.**

[**Kalanica, y,** lm. **e**] p. **Kalenica**

Kalanie, a, blm, czynność cz. **Kalać.**

[**Kalanie, a,** blm.] czynność cz. [**Kalać**].

Kalanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kalać ś.**

[**Kalaputryna, y,** lm. **y**] *awantura:* A to K.! < Może przeinaczone Hp. olla potrida = potrawa z kawałków mięsa, przen.. mieszanina >

Kalarapa, y lm. **y** bot. p. **Kalarepa:** Są kalarapy z białemi, czerwonemi i pstremi głowami. Kluk.

Kalarepa, y, lm. **y, Kalarapa, Kalorepa,** × **Kalrepa,** × **Kaulorapa, Galarepa,** × **Galarapa,** × **Galerepa,** [**Kaloryb, Kłaki**] **1.** bot. (brassica oleracea var. gondylades v. caulorapa) *roś. warzywna, kapusta kalarapa, podgatunek kapusty ogrodowej.* **2.** *potrawa z korzenia tej rośliny.* Zdr. **Kalarepka.** < Śr. Łć. caulirapus >

Kalarepka, i, lm. **i** p **Kalarepa.**

Kalaryfa, y, lm. **y** fil. *każda z czterech lin, idących od byka, za które ciągną, gdy żagiel podnieść należy.* Mag. < Hl. galei = statek + Nm Riff = przyrząd do skracania żagla >

[**Kalasić, i, ił**] p. **Galasić.**

[**Kalata, y,** lm. **y**] *łoże w stajni a. izbie dla czeladzi.* < p. Kaleta >

[**Kalatka, i,** lm. **i**] p. **Kaleta.**

[**Kalatnica, y,** lm. **e**] *beleczka poprzeczna w krokwi.* < p. Kalenica >

Kalbas, u, lm. **y** hut *mały piec, używany w Belgji do przetapiania surowizny.* < Fr. calebasse >

× **Kalc, u,** blm. p. **Wapień.** < Łć. calx, 2 pp. calcis >

† **Kalcedan, u,** ml. **y** = **Chalcedon.** Mur.

× **Kalcedon, u,** lm. **y** = **Chalcedon.** Kn.. Ład.

† **Kalcenować, uje, ował** p. **Kalcynować:** Ziółko K., t. j. zaszpuntowawszy w garncu spalić. Sien

† **Kalcenowanie, a,** blm., czynność cz. **Kalcenować.**

Kalcescencja, i, lm. **e** fiz. p. **Kalorescencja.** < Now. z Łć. calx = wapno >

Kalcjometr, u, lm. **y** chem. *przyrząd do oznaczania węglanu wapnia.* < Now. z Łć. calx, 2 pp. calcis = wapno + Gr. métron = miara, - mierz >

× **Kalcjum** nieod. chem. p. **Wapień.** < Now. z Łć. calx, 2 pp. calcis = wapno >

× **Kalcynacja, i,** blm. chem. *zwapnianie, prażenie, przepalanie, wypalanie, spopielanie, kalcynowanie.* Os. J < Z Łć. calx, 2 pp. calcis = wapno >

× **Kalcynować, uje, owal,** † **Kalcenować** chem. *przepalać, wypalać, prażyć, wyprażać, spopielać, w popiół obracać, wypędzać wodę, kwas węglany i t p:* K. sodę, potaż. Metale kalcynują ś. a. w ogniu, a. w serwaserze, a. innym jakim sposobem. Kluk. Potaż koloru szarego lub niebieskawego zowie ś. kalcynowanym a. kotłowym. Soda kalcynowana. × **K. ś.** *w popiół ś. obracać.* < Fr. calciner >

× **Kalcynowanie, a,** blm., czynność cz. **Kalcynować.**

× **Kalcynowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kalcynować ś.**

Kalcyt, u, lm. **y,** × **Wapnospat** min. *węglan wapnia,* in. s p a t w a p i e n n y, i s l a n d z k i, × p o d w ó j n y: K. w postaci kryształu przezroczystego zowie ś. spatem islandzkim, a zabarwiony przez węgiel antrakonitem. K. sam przez ś. często tworzy skały, zwane wapieniem. < Now. z Łć. calx, 2 pp. calcis = wapno >

× **Kaldaszan, u,** blm. p. **Kalteszal.**

Kaldeszan, u, blm. p. **Kalteszal.** Goł.

Kalebasa, y, lm. **y 1.** p. **Kalabasja. 2.** a. [**Kalembasa**] ogr. *rodzaj dużych gruszek flaszkowatych, późnych letnich.* < Fr. calebasse >

Kalebasowy przym. od **Kalebasa:** Sykomory, tamaryszki, drzewa kalebasowe ocieniają całą krainę. Sienk.

[**Kalebrak, a,** blm.] p. **Kalabrak.**

[**Kalec, lca,** lm. **lce**] p. **Kał.**

† **Kaleciaty** *kaletę, kiesę mający, do kalety zgarniający:* Powstanie na owych piecuchów, na owych flisów kaleciatych. Pot. < p. Kaleta >

× **Kalecki** p. **Kaleki:** Kaleckie ramię. Prusz.

Kalectwo, a, lm. **a** *uszkodzenie ciała żyjącego, stan skaleczenia, brak a. zanik jakiej części ciała, zmysłu, ułomność, niedołężność fizyczna:* K. jest utrata czy którego zmysłu, czy też którego ważnego członka, przez odcięcie lub sparaliżowanie. Kras. A K. może być wskutek rany, z przyrodzenia i z różnych przypadków starości. Brodz. Smutne K. ślepoty. Rana niezagojona przyprawia o śmierć lub K. Brodz. Nabawić kogo kalectwa. Kształcisz K. przez chwalebne blizny. Kras. Wszelakie kalectwa szukały tu przytułku. Krasz. *(= wszelkiego rodzaju kaleki).* Przen.: Małe dziedzictwo — wielkie K. Prz. U was K. znaczno widomie, K. w głowach! Syrok. *(= głupota, lekkomyślność).* Lek.: K. dobrowolne = *okaleczenie ś. umyślne.* < p. Kaleka >

Kaleczeć, eje, ał 1. *stawać się kaleką, ułomnym, niedołężnym:* Jeżeli dzieci kaleczeją, to wina rodziców. Wirt. **2.** † *męczyć ś., konać:* W miedzianym wole Falarysa potępiony kilka godzin kaleczał. Pot.

Kaleczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kaleczeć. 2.** czynność cz. **Kaleczyć.**

Kaleczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kaleczyć ś.**

Kaleczka, i, lm. i p. **Kaleka:** Obdarujcież też kaleczkę, co zarobić nic nie może. Fred. A.

† **Kaleczny,** [**Kaleczny**] p. **Kaleki:** Kaleczne zdrowie. Pot.

[**Kaleczun, a,** lm. **y, Kaliczun**] *kaleka, żebrak.*

× **Kaleczy** p. **Kaleki:** Do wszystkiej skazy kaleczego ciała Fortuna mu (Ezopowi) ś. urodzić kazała — niewolnikiem. Jabł. Kalecze stworzenie. Jabł.

× **Kaleczyciel, a,** lm. **e** *ten, co kaleczy, rani:* Fatalność przemieniła mię na bezserdecznego twego serca kaleczyciela i obraziciela. Krasiń. <p. Kaleka>

Kaleczyć, y, ył, † **Kaliczyć 1.** *kaleką czynić, zdrowie nadwerężać; ranić:* K. kijem, kamieniem. Raniąc, uszkadzamy tylko powierzchnię ciała, kalecząc, odcinamy a. psujemy członki jego. Brodz. Siodło kaleczy konia K. jest więcej niż ranić. Brodz. Rycerz mój rąbie, zabija, kaleczy. Słow. Czekają na powrót mój, piersi sobie kalecząc i rwąc włosy z wściekłości. Krasiń. Niemiłosiernie kalecząc rumaka, zmusił go do przejścia brodu Krasiń. Od kolebki do śmierci rąk ni razu nie kaleczy pracą. Krasiń. Zwierz ś. broni i zapewne kaleczy. Mick. Gadziny i żmije pełzną ludziom pod nogi i żądłami syczą, nie kaleczą. Mick. K., ucinać, skracać, część odcinać. Bobr. **2.** przen. *krzywdzić, psuć, szkodzić, naruszać:* Rznąłem kobierce Winrycha, lub kaleczyłem zwierciadła. Mick. Cóż jeśli nas śmierć na dzieciach kaleczy? Pot. (= *osieraca, pozbawia, zabiera dzieci*). K. język (= *używać obcych zwrotów, popełniać błędy*). K. rytm, takt. K. nazwisko (= *przekręcać*). K. słowa, wyrazy. K. sławę czyją. Troc (= *obmawiać, głosić oszczerstwa*) Daj Boże żartować, aby nie K. Prz. Cnotę myślami kaleczy. Mick. **K. ś. 1.** *zadawać sobie kalectwo, ranę.* **2.** † przen *męczyć ś.*

× **Kalefakcja, i,** blm. *ogrzewanie.* <Łć. calefactio>

Kalefaktor, a, lm. **owie** a. **rzy, Kalafaktor** *bedel, sługa szkolny, stróż a. woźny przy szkołach, posługacz, wykonawca egzekucji szkolnych.* <Śr. Łć. calefactor>

Kalefaktorować, uje, owal, Kalafaktorować *pełnić obowiązki kalefaktora.* <p. Kalefaktor>

Kalefaktorowanie, a, blm., czynność cz. **Kalefaktorować.**

Kalefaktorstwo, a, blm., **Kalafaktorstwo** *urząd a. obowiązki kalefaktora.*

Kalejdofon, u, lm. **y** fiz. *przyrząd, służący do uwidocznienia ruchów drgających prętów.* <Now. z Gr. kalós = piękny + eîdos = obraz + fōné = głos>

Kalejdoskop, u, lm. **y** *przyrząd optyczny do wytwarzania kolejno niezliczonych figur czyli gwiazdek foremnych różnobarwnych, różnowidz:* Jakby w kalejdoskopie przesuwały ś. to strony, w których przebywał, to postacie różnokrajowych znakomitości, z któremi go los stykał. Bodz. K. jarmarkowy. Syrok. Odmiany kalejdoskopu, służące do pomocy rysownikom przy podawaniu wzorów na desenie tkanin, nazywają ś. typoskop i debuskop. Kram. <Now. z Gr. kalós = piękny + eîdos = obraz + skopós = widz>

Kalejdoskopowo przys. od **Kalejdoskopowy,** *jak w kalejdoskopie:* „Banita" (powieść J. I. Kraszewskiego) wyróżnia ś. ciągłością opowiadania zamiast K. zmieniających ś. obrazków. Chm.

Kalejdoskopowy przym. od **Kalejdoskop,** *ciągle ś. zmieniający, różnobarwny, różnokształtny:* Próżne słowa, któremi ś. ludzie bawią od wieków, zsypując je w kalejdoskopowe arabeski. Dzierz. Kalejdoskopowe kombinacje. Bog. W.

Kaleka, i, lm. **cy** a. **ki,** m. i ż., 2 pp. lm. **ek** a. [**ów**], [**Kalika**] **1.** *pozbawiony jakiej części ciała, zmysłu, upośledzony na czym, ułomny, niedołęga, defektowny:* K. jest ślepy, chromy i t. d. bądź z przyrodzenia, bądź z przypadku. Brodz. Być kaleką na rękę. Dać jałmużnę kalece. Udawać kalekę. Św. Walek narobić może kalek. Prz. Żołnierz K. = *inwalid.* × K. żołnierski. Troc. Lew na trzech nogach, czwartą kalekę skrwawioną nosił. Jabł. Pod ciężarami nie mogłem wyróść na człeka, lecz jak źrebię zajeżdżone jestem K. Mick. Kilku kaleków. Krasz. Przen.: Więc i ty na sercu K.? Słow. Kaleką więc będąc, (Polska) była potężną, silną, zwycięską? Krasz. **2.** × *nędzarz, charłak, ubogi:* Ciężki z kaleki pan z klechy pleban. Fred. M. Zdr. **Kaleczka.** <Tur. kalak, z Prs. kalak>

Kaleki, × **Kalecki,** × **Kaleczy,** † **Kaleczny,** [**Kaleczny, Kaliczny**] *nadwerężony na ciele a. umyśle, nadwątlony, niedołężny, ułomny:* Kalekie osoby bywają starania naszego celem. Koss. Kalekie dziecko. Wal. Żołnierz, który strawił życie, tocząc wojnę, a na starość w szpitalach spoczywa K. Mick. Widok kalekich ciał. Krasz.

Kaleko przys. od **Kaleki:** Młody winowajca wzrósł krzywo i rozwinął ś. K. Orzesz.

[**Kalekować, uje, owal, Kalikować**] **1.** *być kaleką żyć jak kaleka; długo chorować:* Kalekował od tego wypadku przez całe życie. **2.** *klepać biedę, borykać ś. z losem.*

[**Kalekowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kalekować.**

Kalem, u, lm. **y 1.** *trzcina do pisania.* **2.** *turecka izba obrachunkowa.* Sł. wil. <Tur. kalém = trzcina; pióro; pismo, z Gr. kálamos = trzcina>

[**Kalemba, y,** lm. **y**] p. **Kalęba.** <? Por. Klępa>

[**Kalembasa, y,** lm. **y**] p. **Kalebasa.**

Kalembur, u, lm. **y** p. **Kalambur.**

Kalemburysta, y, lm. **ści** p. **Kalamburzysta.**

Kalemburzysta, y, lm. **ści** p. **Kalamburzysta.**

Kalemkiar, u, lm. **y** *zasłona twarzy kobiet tureckich:* I miej K. czarny z muselinu. Słow. Wszyscy przeklinali szatę turecką, zamkniętą, zazdrosną, i ów K. z muselinu biały. Słow. <Fr. calencar, calencas, Włos. calancà, z jęz. wschodnich = indyjska tkanina bawełniana>

† **Kalenda, y,** lm. **y,** † **Kalanda** *pierwszy dzień miesiąca:* Urodził ś. był osmego kalendy księżyca januara, a zmarł czwartego kalendy aprila. W piątek dziewiąty kalendy maja. Chwal. <Łć. calendae lm.>

Kalendarski, Kalendarzowy przym. od **Kalendarz,** *znajdujący ś. w kalendarzu:* Znaki kalendarskie (= *astronomiczne*). Zwroty kalendarskie

Kalendarz, a, lm. **e 1.** *zbiór zasad do rachuby czasu na podstawie obiegu księżyca a. słońca, zwłaszcza podział czasu na lata i miesiące:* Układać K. K. księżycowy, słoneczny. K. gregorjański a. rzymski, nowy, nowego stylu, zachodni, poprawny. K. juljański a. × juljuszowy, grecki, stary, starego stylu, wschodni. K. astronomiczny. K. żeglarski. K. cywilny, kościelny. K. powszechny, partykularny. K. świąt (= † *cyzjojanus*) K. arabski, egipski, turecki, żydowski. Ro-

ku 1582 K. w Rzymie za Grzegorza XIII poprawiono. Biel. M. Za panowania Stefana Batorego K. (w Polsce) odmieniono, dziesięć dni wyrzucono. Paszk. W r. 1793 ustanowiono we Francji nowy K., zwany republikańskim. K. roślinny a. K. flory = *wykaz pór kwitnienia różnych roślin według miesięcy:* Linneusz ułożył K. flory dla klimatu upsalskiego w Szwecji. K. huculski = *wyliczenie i opis w porządku miesięcy obrzędów i zwyczajów, przywiązanych do pewnych dni a. świąt dorocznych wśród ludu huculskiego.* **2.** a. **Rocznik, Almanach,** × **Świątnik** *książka wydawana na każdy rok i zawierająca spis dni danego roku z podziałem ich na tygodnie, na dni świąteczne i powszednie, z wykazem świętych, przypadających na każdy dzień, ze wskazaniem odmian księżyca, godzin wschodu i zachodu słońca i księżyca, zaćmień i t. d.:* Kalendarze Duńczewskiego, Niewieskiego, Jaworskiego, Ungra. Starzy ludzie powiadają: świętych z kalendarza nie wyrzucają. Prz. Zaglądać do kalendarza. K., księgi poczotu świętych. Tuch. Ile w kalendarzu jest świąt, na każde święto Francuzów nam wróżą. Mick. Podług swego kalendarza żyją. Alb. (= *nienabożni, nie wiedzą kiedy święto.* L.). K. ciągły a. francuski = *obliczony na pewną, czasem bardzo znaczną liczbę lat.* K. kartkowy, kieszonkowy, ruchomy, ścienny. K. gospodarski (= *z przepisami gospodarskiemi na każdy miesiąc i porę roku, czasem też z przepowiedniami pogody):* A licho mi z gospodarza, co gazduje z kalendarza! Prz. Powietrza zmiany zna dokładnie i częściej niż K. gospodarski zgadnie. Mick. K. wielki łgarz. Prz. Łże jak K. Prz. Kopa adwokatów, kopa zegarków, kopa kalendarzów — to trzy kopy łgarzów. Prz. K. rolniczy, lekarski, dla organistów. K. obywatelski. Kras. (= *zawierający rocznice historyczne na każdy dzień roku).* Rozumny, choć kalendarze pisać. Prz. (= *bardzo rozumny).* Żale, radości, zapały i chłody stosują ś. do nowych kalendarzów mody. Mick. Tak dowcipne żarciki umiał komponować, iżby je w kalendarzu można wydrukować. Mick. A to koncept z kalendarza! Fred. A. (= *oklepany, nienowy, odgrzewany, pospolity, błahy).* Otóż furda, mosanie, gdy ś. tylko zdarza rozum z książki, a koncept tylko z kalendarza. Pol. Masz Waćpan kucharza? — Mam, moje serce. — A pfe! koncept z kalendarza. Kras. Zdr. **Kalendarzyk.** <Łć. calendarium>

× **Kalendarznik, a,** lm. **cy,** × **Kalendarzodziej** *układacz, wydawca kalendarzów:* Jakiejże większej żądać po kalendarznikach pewności, kiedy mówią to, co ś. stać ma, i kiedy staje ś. to, co mówili? Sir. Kalendarznicy są szczęśliwsi od innych autorów. L.

× **Kalendarzodziej, a,** lm. **e** p. **Kalendarznik:** List o kalendarzodziejach wszystkich krajów. Smol. <Kalendarz + *Dziej>

Kalendarzowy p. **Kalendarski:** Poprawa kalendarzowa. Wiosna kalendarzowa.

Kalendarzyk, a, lm. **i** p. **Kalendarz:** K. polityczny, narodowy, kieszonkowy. Wybrał ich z kalendarzyka, podkreślając imiona ich. Niem. Notes z kalendarzykiem. Sztaby, klub i wszyscy święci, co dzisiaj w każdym są kalendarzyku emigracyjnym. Słow.

† **Kalendowy** przym. od **Kalenda:** Obiaty kalendowe. B. Sz. (= *czynione w pierwszym dniu miesiąca).*

Kalendra, y, lm. **y, Kalandra, Kalander** tkac. *przyrząd do gładzenia tkanin, papieru i t. p.* <Fr. calandre, z Łć. cylindrus, to zaś z Gr. kýlindros>

Kalendrować, uje, ował, Kalandrować *wygładzać kalendrą:* Płótna zbyt maglowane i kalendrowane słabe są. Przędz. <p. Kalendra>

Kalendrowanie, a, blm., czynność cz. **Kalendrować:** K. płócien.

Kalendulina, y, blm. apt. *ciało gorzkie, znajdujące ś. w kwiatach nogietka lekarskiego* (calendula officinalis). <Now. z Łć. calendula>

Kalendy, nd a. × **ndów,** blp. **1.** *pierwszy dzień każdego miesiąca u dawnych Rzymian.* **2.** × *kalendarz:* Akademja niesie panu w darze K. Pol. **3.** w wyrażeniu: Na K. greckie = *nigdy, na św. Nigdy, na św. Fryc, gdy będą owce strzyc, na św. Jury.* <Łć. calendae>

Kalenica, y, lm. **e 1.** a. × **Kalennica,** [**Kalanica**] bud. *nakrycie z perzu na chałupie; pokrycie dachu snopkami słomy, lepione gliną:* K.: słoma, lub raczej jej snopki maczane w glinie, do poszycia strzechy używane. Podcz. Zrzucił ta Bartek z kalenicy parę snopków. Kon. **2.** [K.] *trójkątna żerdka, przybita na wierzchu schodzących ś. krokwi.* **3.** [K.] *szczyt dachu, najwyższa krawędź dachu, grzbiet strzechy:* Groch wyrós do samy kalenice. Poleciał na wirch dáchu, tam na kalenice. Wywieść kogo po ścieble na kalenice. Prz. (= *fortelem oszukać, podejść).* <Zap. KAŁ>

× **Kalenica, y,** lm. **e** p. **Kaleta:** Chociaż bieda w kalenicy, ale hasa po ulicy. Prz.

× **Kalenicowy** min. *przym., dodawany do graniastosłupów poziomych układu rombowego, zamiast nazywania ich domami.* <p. Kalenica>

[**Kaleniczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kaleniczyć.**

[**Kaleniczyć, y, ył**] *lepić gliną np. poszycie chałup.*

Kalenkar, u, lm. **y** *rodzaj tkaniny, indyjski cyc malowany.* <p. Kalemkiar>

× **Kalennica, y,** lm. **e** p. **Kalenica:** Poszycie kalennicami. Podcz.

[**Kaleń, i,** lm. **e**] *kałuża, rzadkie błoto:* Jak tu można przejechać, kiedy takie kalenie! <KAŁ>

× **Kaleologja, i,** blm. fil. *nauka o pięknie.* <Now. z Gr. kalós = piękny + -logía = nauka>

× **Kaleotechnika, i,** blm. *sztuka ozdobnicza.* <Now. z Gr. kalós = piękny + Technika>

Kalepin, a, lm. **y, Galepin 1.** *wielki słownik.* **2.** przen. *wielki znawca języka.* **3.** × *notaty a. wypisy z dzieł.* Sł. wil. <Fr. calepin, od nazwiska Calepinus, autora słownika wielojęzykowego>

Kalesony, ów, blp., × **Kalsony** *spodnie płócienne pod spód noszone, gacie, gatki, majtki.* <Fr. caleçon>

Kaleta, y, lm. **y,** [**Kalita**] **1.** a. × **Kalenica,** [**Kalatka**] *sakwy, mieszek skórzany (szczeg. na pieniądze), zwykle uwiązywany u pasa, torba; woreczek do pieniędzy, portmonetka:* Trzy kalety a. torby. Akt z r. 1624. Gęba jak K. Prz. Pańska gęba, żebracza K. Prz. Lepszy grosz w kalecie, niż w nadziei krocie. Prz. Ma w kalecie (= *ma dużo pieniędzy).* Boli go K. a. węża ma w kalecie. Prz. (= *jest skąpy).* K. mu moja wadzi. Prz. (= *zazdrości mi mienia, nastaje na nie).* Kto ma mieszek, niech weźmie i kaletę. Prz. Jezus zwolenników swoich posłał bez mieszka i bez kalety. Wuj. Kędy dwaj za łby chodzą, do kalety trzeci. Pot. † Srodze go karano kijmi i po kalecie. Star. (= *na grzywnach.* L.). Skarać kogo na kalecie. Troc. † Za kaletę kogo wodzić. Włod. (= *oszukiwać kogo w sprawach pieniężnych).* Wy-

trząsać komu kaletę *(=narażać na wydatki, wyludzać pieniądze).* Jedna dusza ma być w ciele, a druga w kalecie. Kochan. Ze czcią w szaty znowu go ubrano i grosz podróżny z kaletą oddano. Pol. Niedługo przyjdą spławy, a do kalety grosze, co ją na sobie noszę. Len. Nad sierotą Bóg z kaletą. Prz. Przen.: Z pełną jestem wymyśleń kaletą. Słow. **2.** [K.] = a) *kieszeń a. torebka skórzana, futerał.* b) *woreczek skórzany na hubkę i krzesiwo.* c) *płatki, czyli wycięcia u sukien męskich i kobiecych (szczeg. gorsetów), zęby, poły kaftana.* **3.** bot. p. **Tarczyk, Tasznik** i **Tobołek:** Ma listki jakoby kaletki lub taszki, a przeto rzeczona jest K. pasterska. Sien. Zdr. **Kaletka,** [**Kaleteńka**]. <Tur. kalta = sakwy>

[**Kaleteńka, i,** lm. **i**] p. **Kaleta:** Bębenki (malcy) wypakowały sobie kaleteńki.

Kaletka, i, lm. **i I.** p. **Kaleta:** Nasza matka K., ociec grosz. Jag. Gdzie K. lekka, i ostatek ucieka. Jag. **2.** *tulejka ostrokręgowa, wydrążona, przyczepiona do pasa, służąca do przechowywania osełki podczas koszenia,* in. k o z i c a. Łab. **3.** w lm. *rodzaj potrawy:* W środy, piątki i soboty kaletki postne, śliże, szczupak na żółto w szafranie. Chodź. **4.** anat. = a) *pęcherz, torebka, woreczek:* †K. żółciowa (vesica fellea). Krum. †Kaletki czarnożółciowe p. **Nadnercze.** †Kaletki smalcowe (sacculi adiposi). b) w lm. p. **Dołek. 5.** a. **Kaletki** lm., bot. p. **Tarczyk, Tasznik** i **Tobołek. 6.** hist. = a) p. **Komórka.** b) (folliculus) *gruczołek maleńki, torebka.*

Kaletniczy przym. od **Kaletnik:** Kaletnicze rzemiosło; starsi cechu kaletniczego; sztuki przez nowego mistrza rzemiosła kaletniczego uczynione. Akt z r. 1624.

Kaletnik, a I. lm. **cy** *ten, co kalety robi.* Mącz., Vol., Baz. Bądź by beł K., bądź paśnik, bądź miechownik. Akt z r. 1624. Cech kaletników. **2.** lm. **i** zool. (coelogenys) *zwierzę z rodzaju szczurowatych.*

[**Kalęba, y,** lm. **y, Kalemba**] **I.** *stara i chuda krowa.* **2.** *otyła, leniwa kobieta.* <p. Klępa>

Kalfach, a, lm. **owie** (w Turcji) *kwatermistrz.* <?>

Kalfas, u, lm. **y,** [**Kaifas, Kaifasz, Kajfas, Kajfasz**] mul. *mała skrzynia przenośna do mieszania na sucho piasku z cementem; skrzynia do noszenia wapna.* <Nm. Kalkfass>

Kalfataż, u, blm. *zatykanie szpar okrętowych pakułami i smołą.* <Fr. calfatage>

[**Kalfaternja, i,** lm. **e**] p. **Konfraternja.**

×**Kali** nieod. chem. p. **Potas.** <Arab. kali>

Kaliber, bru, lm. **bry I.** *średnica rury, walca wydrążonego, np. w rurce termometrycznej.* **2.** hut. *wykrój walców.* **3.** a. **Wagomiar** woj. = a) *średnica kanału działa, strzelby:* Działo wielkiego, dużego, małego kalibru. K. karabina. K. jest to wielkość dziury strzelbowej przy samym jej uściu. Papr. F. Strzelby z jednym kalibrem miało wiele osób. Mick. Ptaszynki są to strzelby małego kalibru, w które kładzie ś. drobna kula. Mick. b) *średnica kul, miara kuli.* **4.** × p. **Kalibra. 5.** przen. *gatunek, wartość, rodzaj, kształt, wielkość, wzrost:* Znają ś. jak łyse konie, obie jednego kalibru. Krasz. Pół tuzina Żydziątek różnego kalibru. Fred. A. <Nm. Kaliber, Fr. calibre, może od Arab. kalib = forma odlewnicza>

Kalibogus, u, blm. *napój amerykański z rumu i piwa.* <?>

×**Kalibra, y,** lm. **y,** ×**Kaliber** *narzędzie, którym mierzą wielkość wylotu działa a. średnicę kuli.* Łs. <p. Kaliber>

Kalibrować, uje, ował *do kalibru dobierać, gatunkować, sortować, wagomierzyć:* K. rurki termometryczne, lufy. K. walce = *wytaczać na ich powierzchni wykroje, wedle danych wymiarów.* Kalibrowana powierzchnia walca = *rozwinięta powierzchnia walca wykrojonego.* Dwa cylindry szklane doskonale równej wysokości i jednakowej średnicy, kalibrowane do 15 cm.[3]

Kalibrowanie, a, blm., czynność cz. **Kalibrować:** K. rury termometrycznej ma na celu podzielenie jej na odstępy równe co do objętości. Kram.

Kalibrowy przym. od **Kaliber,** p. **Kalibryczny:** Strzelba kalibrowa. Dek. Karabinów złych niekalibrowych 16. T. K. Rura kalibrowa *(= rura prosta, mająca na całej długości jednakowy kaliber).*

Kalibryczność, i, blm. rz. od **Kalibryczny.**

Kalibryczny, Kalibrowy *mający w całej długości średnicę jednakową:* Rurka kalibryczna. <p. Kaliber>

[**Kaliciarz, a,** lm. **e**] *noszący stale kalitę, torbę skórzaną.* <p. Kaleta>

[**Kaliczny**] p. **Kaleki:** Księgi kaliczne *(= w których zapisują niezdatnych do wojska).*

[**Kaliczun, a,** lm. **y**] p. **Kaleczun:** A nie pójdziesz ty, kalicunie!

†**Kaliczyć, y, ył** i **K. ś.** p. **Kaleczyć:** Na co ś. próżno nadzieją kaliczę? Chr. *(= męczę ś.).*

Kalić, i, ił I. †i [K.] i ×**K. ś.** p. **Kalać:** Grzech usterkiem i błotem i kali i wala. Pot. Przestańcie owych sporów, które kalą przedziwny wszystkich nauk zamiar. Ostr. K. usta pochlebstwem. K. ś. występkiem. **2.** [K.] = a) *mącić:* Nie kál wody, bo już jest dość kalná. b) a. [**Muskać**] *bielić.* <KAŁ>

[**Kalić się, i ś., ił ś.**] **I.** (o kalinie) *czerwienić ś.:* Kalina sie kali. **2.** p. **Kalić.** <KAŁ>

[**Kaliduda, y,** blm.] *gra chłopców.* <?>

Kalif, a, lm. **owie,** lep. **Chalif** *monarcha, władca u Arabów, sułtan, namiestnik Mahometa:* Kłania ś. las i sypie z majowego włosa, jak z różańca kalifów, rubin i granaty. Mick. Długo patrzał w Koran, zwierciadło kalifów. Słow. <Arab. chalifa dosł. = następca>

Kalifat, u, lm. **y,** lep. **Chalifat** *państwo, monarchja (arabska); władza kalifa.* <p. Kalif>

!**Kalifonja, i,** lm. **e** p. **Kalafonja.**

Kaligraf, a, lm. **owie** *człowiek pięknie piszący; nauczyciel kaligrafji:* Migórski pisze, jak najlepszy K. angielski. Kom. <Gr. kalligráfos>

Kaligraficznie przys. od **Kaligraficzny:** Pisać K. Źródłem jego dochodów było pisanie, wierszy, które w ozdobnych, K. wysztychowanych egzemplarzach dedykował różnym osobom. Bał. Na wierzchu mają być K. wydane dwa serca, jednemu uległe postrzałowi. Słow.

Kaligraficzny przym. od **Kaligrafja;** *pięknie pisany, kształtny:* Pismo kaligraficzne. Joanna sama ułożyła dla niego kaligraficzne wzory. Orzesz. *(= do nauki pięknego pisania).*

Kaligrafja, i, blm. *piękne pisanie; nauka pięknego pisania:* Kostuś okazał ś. szczególnym wielbicielem kaligrafji. Orzesz. <Gr. kalligrafía>

Kaligrafować, uje, ował *pisać starannie, pięknie, kaligraficznie, ozdobnie, sztychować:* Nie wzdragał ś. za kapelanów mszy czytać, za ks. Tylona pisarza K. Krasz. Anonsy kaligrafowane na szkle. <Gr. kalligrafeîn>

Kaligrafowanie, a, blm., czynność cz. **Kaligrafować.**

[**Kalika, i,** lm. **i**] p. **Kaleka.**

Kalikancista, y, lm. **ści** p. **I. Kalkancista.**

Kalikanista, y, lm. **ści** p. **l. Kalkancista.**

Kalikant, a, lm. **ci** p. **l. Kalkancista.**

†**Kalikanta, y,** lm. **ci** p. **l. Kalkancista:** Organista z kalikantą. Księga mularzy lubelskich 1787 r.

Kalikantyna, y, blm. apt. *alkaloid, otrzymywany z owoców rośliny calycanthus glaucus.* <Z Gr. nazwy rośliny kalýkanthos>

†**Kalikarnia, i,** lm. **e** *mieszkanie przy kościele dla kalkancistów i posługaczów niższych kościelnych.* (W. XVII). <p. 1. Kalkować>

Kaliko nieod. **l.** a. **Kalikot** *delikatna tkanina bawełniana.* **2.** *rodzaj grubego perkalu, używanego na wyroby introligatorskie,* in. płótno angielskie. <Fr. calicot>

Kalikot, u, lm. **y** p. **Kaliko.**

Kalikować, uje, ował p. **Kalkować:** Staraj mi ś. podobać, dostąpi z honoru: będziesz mi kalikował, wezmę cię do choru. Kam. <p. Kalkować; sld. do [Kaléka]>

[**Kalikować, uje, ował**] p. **Kalekować.**

Kalikowanie, a, blm., czynność cz. **Kalikować.**

[**Kalikowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Kalikować**].

Kalikstyn, a, lm. **i** *członek umiarkowanego stronnictwa husyckiego,* utrakwista ×kielichowy. <Z Łć. calix = kielich>

Kalikut, u, blm., **Kalkut** *tkanina jedwabna z Kalkuty.* <Od miasta Kalkutta>

× **Kalin, u,** blm. chem. p. **Potas.** <p. Kali>

Kalina, y, lm. **y l.** bot. = a) a. bł. **Wiciokrzew** (viburnum) *roś. z rodziny przewiercieniowatych; owoc tej rośliny.* Gatunki: K. zwyczajna a. pospolita (v. opulus); odmiana ogrodowa zowie ś. Buldeneż, Pomdeneż a. Kula śnieżna. K. hordowina a. ordowina, hordowid, ordowid, hordownik, ordownik, hordowa, ordowa a. wawrzynowata, francuska, Drzewo hordowe a. ordowe a. Wawrzyn dzięcielin (v. lantana). W Litwie zbierają na zimę kaliny wiązkami i używają na różne lekarstwa. Ład. Rosła K. z liściem szerokim. Len. Biedna K. snadź go kochała, bo wszystkie swoje liście rozwiała, żywe korale rzuciła w wodę. Len. Po brzegach rosły posępne krzaki kaliny. Sienk. Pan Bóg za glinę, a ja za kalinę. Prz. (gdy komu stara żona umrze. Ad.). Głóg w objęciu kalin. Mick. Jedna sosna między inne drzewka złocistsze, między kaliny i róże weszła i stała. Słow. W rumiane konia pchał kaliny. Słow. Świegocą wróble na zamku wieży napół uśpione między kaliny. Słow. Syn mój jak świeża rośnie K. Słow. Czerwieniejesz teraz, jak K. Słow. Róża płaci od pączka, od kalin K., od każdego orzecha zapłaci leszczyna. Słow. Oj! nakarmiła ś. gorzką kaliną! Słow. Na twej czarnej brwi niby krople krwi. Kto wie, z jakiej to przyczyny? od maliny? lub kaliny? Słow. Przen: Ha? kwiatku kaliny, a kiedyż prosisz na ślub i na chrzciny? Słow. Nie odwracaj czoła, wstydliwa dziewczyno; mąż na ciebie woła, młodziutka kalino. Słow. b) K. włoska p. **Berberys.** **2.** × *łodyga, kłącze:* Len moczy ś., pokąd włókno od kaliny a. kistry zupełnie ś. nie oddziela. L. Len dostatecznie wymokły, gdy kilka kalin, uderzone o wodę, oddzielają ś. od włókna. L. **3.** [K.] *krowa biała a. bladoczerwona.* Zdr. [**Kalinka, Kalinienka**]. <KAL(IN), od KAŁ>

[**Kaliniak, a,** lm. **i**] zool. **l.** p. **Lin. 2.** (ennomos lunaria) *motyl.*

Kaliniany p. **Kalinowy:** Wioski, w wieńce kaliniane strojne. Słow.

Kalinić się, i ś., ił ś. zł. *rumienić ś.*

[**Kalinienka, i,** lm. **i**] p. **Kalina:** I posłała matuleńkę za dunaj po kalinienkę.

[**Kalinka, i,** lm. **i**] p. **Kalina:** a) Stójże, kalinko, nie gibaj ś. Pśń. W dole K. stojała, drobne jagódki radzała. Pśń. K. z jaworem rozstać sie nie może. Przen.: Siostro, jesteś blada, sina. Kalinko moja! co tobie? co tobie? Słow. (= *jagódko*). b) Ryczy K., ryczy.

[**Kalinkowy**] przym. od **Kalinka:** W kalinkowym lasku.

Kalinowy, Kaliniany przym. od **Kalina:** Krzak K. Jagoda kalinowa. [Most K.]. Woda duża i burzliwa, K. most mój stoi. Zal. Drzewo kalinowe niebardzo do czego zażywane bywa. Kluk. Listek K. Len. K. wieniec. Deo. To K. sok — nie krew Kiejstuta! Słow.

Kalisko, a, lm. **a l.** p. **Kał:** Wrócił ś. jako świnia do kaliska swego. Wuj. **2.** [K. a. **Kaliszcze**] *kałuża.* <KAŁ>

Kalisto przys. od **Kalisty.**

Kalisty *błotnisty, kału pełen:* Rzeka kalista.

[**Kaliszan, u,** blm.] p. **Kalteszal:** K. była to mieszanina z piwa, z wina francuskiego, z soku cytrynowego, cukrem osłodzona i chlebem utartym zakruszona. Tym ś. chłodzili z rana po wczorajszym przepiciu. Kit. <Sld. do Kalisz, p. Kalteszal>

[**Kaliszcze, a,** lm. **a**] p. **Kalisko.**

[**Kalita, y,** lm. **y**] p. **Kaleta:** Przyjeżdżaj do nas na trybunał, ale miej z sobą kalitę talarów. Chodź. Misiarz wyjął z kality swojego ziela. Zdr. [**Kalitka**].

[**Kalitka, i,** lm. **i**] p. **Kalita:** Hajdawery ściągnięte rzemieniem z wytartą kalitką w pasie. Kon. W kalitce mojej do czerwieńców pana rotmistrza przybyło kilka talarów bitych i złotówek. Chodź. Z podkówecek iskry, z kalitki talary. Mam kalitkę u pasa.

[**Kalitus, a,** lm. **y**] *czapka, kapelusz:* Miał sukmanine, kalitus rogaty. <Przeinaczone z kapelusz, [kapielitus]>

[**Kaliwa, y,** lm. **y**] p. **Kaliwo.** Zdr. [**Kaliwka**].

[**Kaliweczko, a,** lm. **a**] p. **Kaliwo.**

× **Kaliwek, wka,** lm. **wki** p. **Kaliwo:** Ani kaliwka = *ani krzty.* Zb.: Nawet z najtłustszych drzew zdjęty K. nie tak przyjemny, zbiór bujnych oliwek. Koń. (= *plon drobnych owoców*). <Śr. Gr. kólybon = zboże gotowane>

[**Kaliwka, i,** lm. **i**] p. **Kaliwa.**

[**Kaliwko, a,** lm. **a**] p. **Kaliwo:** Kilka kaliwek grochu. Wal. Nie mam prochu ani kaliwka. Wal. Daj mi K. ruty (= *jedną gałązkę*).

Kaliwo, a, lm. **a,** × **Kaliwek,** [**Kaliwa**] **l.** *jedno ziarno, ziarnko:* K. maku. Różańcowe kaliwa. Kaczk. **2.** [K.] *jedna roślinka zbożowa, źdźbło, źdźbełko, kiełek, słomka:* Żyto rzadkie, tylko gdzieniegdzie stoją kaliwa. Sł. wil. Wszystko na polu zżęto: ani kaliwa nie zostało. Wal. **3.** [K.] przen. *odrobina, krzyna, troszka:* Dajcie mi choć K. jadła. Wal. Wyraz ten (K.) nigdy ś. do płynów nie stosuje. Wal. Latoś u nas ani kaliwa kapusty nie ostało, wszytko liszki zjedli. Zdr. [**Kaliwko, Kaliweczko**].

× **Kalizna, y,** lm. **y** *dłóto półokrągłe do poprawiania gniazd w stępach.* <?>

†**Kaliżdy** p. **Każdy:** Od kaliżdego policzka, konia. Mac. z Róż. Wszytcy K. osobie (= z osobna). Mac. z Róż.

Kalja, i, lm. **e** bot. (vesicaria) *roś:* Oddalone połyski wód, obrzeżonych niebem niezapominajek, i stojące nad niemi kalje w sukienkach z niepokalanie białego atłasu. Orzesz. <Łć. callion, z Gr. kállion>

Kaljan, u, lm. **y** *rurka cybuchowa, przechodząca przez naczynie napełnione wodą a. wonnym płynem.* <Tur. kaljun>

×**Kaljum** nieod. chem. p. **Potas.** <p. Kali>

1. ×**Kalk, u,** blm. chem. p. **Wapno:** K. taki, który gipsem zowią. Trzyc. <Łć. calx, 2 pp. calcis>

2. ×**Kalk, u,** blm. p. **2. Kalkowanie.** Sł. wil.

Kalka, i, lm. **i** **1.** *papier a. płótno przezroczyste, woskowane, do kopjowania rysunków, map i t. p.; papier a. płótno poczernione w tymże celu.* **2.** *sam rysunek, skopjowany za pomocą takiego papieru a. płótna, kopja, odrys:* Uprzejmie nadesłał nam dokładną kalkę z oryginału. T. K. <Fr. calque>

[**Kalka, i,** lm. **i**] *wapno niegaszone.* <Nm. Kalk>

1. Kalkancista, y, lm. **ści, Kalkanista, Kalkant, Kalikant, Kalikanista, Kalikancista,** †**Kalikanta** *ten, co depcze a. naciska drągi miechowe u organów.* <p. 1. Kalkować>

2. Kalkancista, y, lm. **ści** *zajmujący ś. kalkowaniem (kopjowaniem na kalce).* <p. 2. Kalkować>

Kalkanista, y, lm. **ści** p. **1. Kalkancista:** Wawrzyniec dzwoniarz i Szymon K., obadwaj słudzy kościoła zbąskiego. (Akt z r. 1720).

Kalkant, a, lm. **ci** p. **1. Kalkancista.**

×**Kalkograf, a,** lm. **owie = Chalkograf.**

×**Kalkografja, i,** blm. = **Chalkografja.**

Kalkomanja, i, lm. **e** p. **Dekalkomanja.** <p. Kalka + Manja>

1. Kalkować, uje, ował a. **Kalikować** org. *deptać a. uciskać drągi miechów organowych.* <Łć. calcare = deptać>

2. Kalkować, uje, ował **1.** *przerysowywać za pomocą kalki.; kopjować za pomocą światła.* <Fr. calquer>

Kalkowalla, i, blm. *rodzaj słodkiego wina portugalskiego.* <Portug. calcovalla>

1. Kalkowanie, a, blm., czynność cz. **1. Kalkować:** Baba do kalkowania. Węg.

2. Kalkowanie, a, lm. **a,** ×**Kalk** czynność cz. **2. Kalkować:** Rysunki do kalkowania.

Kalkowy przym. od **Kalka:** Przerysowanie kalkowe. Matejko.

[**Kalkowy**] *wapienny:* Kalkowa góra. <Nm. Kalk = wapno>

×**Kalkul, u,** lm. **e** p. **Kalkulacja.** <Łć. calculus = rachunek>

Kalkulacja, i, lm. **e,** ×**Kalkuł,** ×**Kalkul,** ×**Kalkuł,** [**Karkulacyjá, Karkuracyjá**] **1.** × *rachunek, rachuba, obliczenie, wyliczenie:* Zdać kalkulację (*= rachunek*). Zrobić kalkulację. Zdjąć kalkulację (*= obrachować np. rządcę dóbr, przy opuszczaniu służby*). **2.** *wyrachowywanie, wymiarkowywanie.* **3.** przen. *rachunkowość, oszczędność; interesowność, wyrachowanie:* Żyć z kalkulacją a. bez kalkulacji. <Łć. późn. calculatio = rachunek>

Kalkulacyjny przym. od **Kalkulacja:** Księgi kalkulacyjne, t. j. kasowe. Rol.

Kalkulant, a, lm. **ci** p. **Kalkulator.** <Łć. calculans, 2 pp. calculantis = rachujący>

Kalkulantka, i, lm. **i** forma ż. od **Kalkulant.**

Kalkulator, a, lm. **owie, Kalkulant** **1.** *rachmistrz.* **2.** przen. *człowiek bardzo oszczędny, liczykrupa, liczygrosz.* **3.** lm. **y** *przyrząd do rachowania.* <Łć. calculator = rachmistrz>

Kalkulatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Kalkulator.**

Kalkulatorski przym. od **Kalkulator:** Z zadumy wywinął ś. rozmysł zimny, K. Jeż.

Kalkulować, uje, ował, [**Karkulować, Karkurować**] **1.** *rachować, wyliczać, obliczać:* K., ile to zysku przyniesie. Kalkuluję, że już stanął na miejscu. **2.** [K.] przen. *rozważać, miarkować, obrachowywać ze względu na następstwa; sądzić, myśleć.* **3.** × *zdawać sprawę z rachunków, okazywać rachunki:* Rachunek utrzymywać będzie dozorca i K. komendantowi. Rol. **K. ś. 1.** *obliczać ś., miarkować ś., zastosowywać ś.:* Z każdym groszem ś. kalkuluje, bo oszczędny. Sł. wil. **2.** [K. ś.] *rządzić ś.* <Łć. calculare>

Kalkulowanie, a, blm., czynność cz. **Kalkulować,** *kalkulacja.*

Kalkulowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kalkulować ś.**

×**Kalkuł, u,** lm. **y** p. **Kalkulacja:** W najprościejszej leży taki K. na dnie duszy. Słow. Ścisły K. oddaje naturę w moc ducha. Pol. <Łć. calculus = rachunek>

Kalkut, u, blm. p. **Kalikut.**

[**Kalkut, a,** lm. **y, Kałkut, Gałagut**] *rodzaj kur dużych.* <Nm. Kalekut a. kalekutischer Hahn = niby pochodzący z Kalkuty>

!**Kallistografja, i,** blm. *nauka piękności.* Sł. wil. <Now. z Gr. kállistos = najpiękniejszy + -grafía = opis, nauka>

!**Kallus, a,** blm. lek. p. **Kostnina.** <**Łć.** callus>

Kalmak, u, blm. kuch. *pianka z kwaśnej śmietany.* <Rum. caimac = śmietanka>

Kalmi nieod. *wzorzysty kartun indyjski.* <?>

Kalmus, u, blm. **1.** bot. p. **Ajer. 2.** *korzeń tej rośliny, stanowiący artykuł handlu.* **3.** p. **Kalmusówka.** <Nm. kalmus, z Gr. kálamos = trzcina>

Kalmusowy przym. od **Kalmus:** Olejek K. [Gorzałka kalmusowá].

Kalmusówka, i, blm., **Kalmus** *wódka przepędzana przez alembik z kalmusem, ajerówka.* Krasz.

Kalnica, y, lm. **e** zool. (limnadia) *skorupiak.* <KAŁ>

Kalność, i, blm. rz. od **Kalny.**

Kalny 1. †i [K.] *zawierający kał, kałowy, łajnisty, zanieczyszczony, błotny, błotnisty, mętny, plugawy:* Ulice kalne. **2.** lek. p. **Kałowy:** Wymioty kalne. <KAŁ>

Kalo hut. *strata na stu częściach surowizny po ukończeniu wyrobu.* <Włos. calo>

×**Kalofanja, i,** lm. **e** p. **Kalafonja.**

×**Kalofjor, a,** lm. **y** p. **Kalafjor.**

×**Kalofonja, i,** lm. **e** p. **Kalafonja.**

Kalojer, a, lm. **owie, Kalajor** *mnich grecki z zakonu św. Bazylego:* Kalajor lub K., mnich grecki. Mick. <Ngr. kalógeros = starzec, mnich>

Kalomel, u, lm. **e, Rtęć rogowa** chem. i min. *chlorek rtęci,* Hg Cl. <Now. z Gr. kalós = piękny, dobry + mélas = czarny>

Kalometrja, i, blm. *nauka o symetrji, czyli o piękności układu.* <Now. z Gr. kalós = piękny + -metría = mierzenie>

[**Kalonka, i,** lm. **i** a. **Kalónka**] **1.** *nakrycie wzdłuż poszycia chałup.* **2.** *wierzch dachu, szczyt strzechy.* <p. Kalenica>

Kalorepa, y, lm. **y** bot. p. **Kalarepa.**

Kalorescencja, i, lm. **e, Kalcescencja** fiz. *świecenie ciał, wzbudzone przez ciemne promienie cieplikowe, fosforescencja czyli raczej luminiscencja*

przez promienie ciepła wywołana. <Now. z Łć. calor = ciepło>

Kalorja, i, lm. **e** fiz. p. **Ciepłostka.** <Now. z Łć. calor = ciepło>

[**Kaloryb, a,** lm. **y**] p. **Kalarepa.**

Kaloryczny, Kaloryficzny *cieplikowy:* Maszyna kaloryczna = *motor cieplikowy.* <Z Łć. calor = ciepło>

Kaloryfer, a, lm. **y 1.** *przyrząd do ogrzewania, w którym ciepło wywiązuje ś. w jednym ognisku i rozprowadza ś. po całym budynku, mieście a. jego dzielnicy:* Kaloryfery powietrzne *(= ogrzewające za pomocą ogrzanego powietrza)*, parowe, wodne. **2.** *rura a. kanał w ścianie, przeprowadzająca cieplik z paleniska do innych pomieszczeń.* <Now. z Łć. calor = ciepło + -fer = noszący>

Kaloryficzny p. **Kaloryczny:** Siła kaloryficzna t. j. ilość ciepła. <Niby Łć. calorificus = ciepłotwórczy>

Kalorymetr, u, lm. **y** p. **Cieplikomierz:** K. wodny, lodowy. <Now. z Łć. calor = ciepło + Gr. métron = miara, -mierz>

Kalorymetrja, i, blm. *zbiór metod, służących do oznaczania ilości ciepła, a szczeg. ciepła właściwego ciał.* <Now. z Łć. calor = ciepło + Gr. -metría = mierzenie>

Kalorymetryczny przym. od **Kalorymetrja:** Bomba kalorymetryczna *(= rodzaj kalorymetru, cieplikomierza).* Główne metody kalorymetryczne są: metoda mieszanin, metoda topliwości lodu i metoda oziębiania. Kram.

Kaloryzator, a, lm. **y** cukr. *ogrzewacz.* <Now. z Łć. calor = ciepło>

Kalospintechromokrene nieod. *szumna nazwa gry kolorów, rzucanych na ekran za pomocą latarni czarnoksięskiej, wyraz napotykany niek. na afiszach, widowiska takie zapowiadających.* <Now. z Gr. kalós = piękny + spinthḗr = iskra + chrō̂ma = kolor + krḗnē = źródło>

Kalosz, a, lm. **e,** × **Galosz,** [**Kalamasz**] *gumowe a. skórzane obuwie zwierzchnie od wilgoci i zimna:* Opakowany w kauczukowe peleryny, chustki, kalosze. Krasz. <Fr. galloche>

[**Kalota, y,** lm **y, Kolota**] (raz użyte w pieśni) *kaleta:* Stary Tatar tatarkę sieje, K. mu ś. chwieje, przyszła do niego ślepa, za kolotę go siepa. Pśń. <Zam. Kaleta>

!**Kalotechnika, i,** blm. *sztuka utrzymania piękności ciała.* <Now. z Gr. kalós = piękny + Technika>

Kalotka, i, lm. **i** *okrągła czapeczka, noszona przez dostojników kościelnych, pijuska.* <Fr. calotte>

[**Kalónka, i,** lm. **i**] p. **Kalonka.**

[**Kalpus, a,** lm. **y**] p. **Kańpus.** <p. Kapusta>

× **Kalrepa, y,** lm. **y** p. **Kalarepa.**

× **Kalsony, ów,** blp. p. **Kalesony:** Gatki, K. Bobr.

Kalteszal, u, blm., **Kalteszan, Kaldeszan,** × **Kaldaszan,** [**Kaliszan, Kalteszon**] *drobianka winna* (L.); *polewka a. drobianka winna na zimno, ochładzający napój z piwa, cukru i cytryny, lemonjada z piwa* (Sł. wil.); *napój chłodzący z piwa, rumu, cukru, cytryny i grzanek* (Wal.). <Nm. Kalteschale dosł. = zimna czasza>

Kalteszan, u, blm. p. **Kalteszal.**

[**Kalteszon, u,** blm.] p. **Kalteszal.**

[**Kaluga, i,** lm. **i**] *kałuża, błoto.* <KAŁ>

Kalumn, u, lm. **y** *jakaś roś.:* Wielkie liście kalumnu, gojące rany. Sienk. <? Gr. kálymma = łupina>

Kalumnja, i, lm. **e** *potwarz, oszczerstwo:* Rzucać kalumnje. Krasz. Powiadają, że w żołnierce ludzie ś. psują; otóż dowód oczywisty, że to fałsz i K. Chodź. <Łć. calumnia>

Kalumnjator, a, lm. **owie** *potwarca, oszczerca.* <Łć. calumniator>

Kalumnjatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Kalumnjator:** Na mocy praw uczynił skardze zadość i potępił kalumnjatorkę. Mał.

Kalumnjować, uje, owal *spotwarzać, głosić oszczerstwa, potwarze, kalumnje:* Jeden człowiek partykularny miałby nasz dom K. przez podanie memorjałów? Krasz. <Łć. calumniari>

Kalumnjowanie, a, blm., czynność cz. **Kalumnjować.** (Papiery cechowe lubelskie 1750).

[**Kaluza, y,** lm. **e**] p. **Kałuża.**

Kalwakada, y, lm. **y** p. **Kalwakata:** Cała ta K. cesarskich powozów, posuwająca ś. zwolna wśród milczącego szpaleru ludzi, robiła dziwne wrażenie.

Kalwakata, y, lm. **y, Kalwakada,** lep. **Kawalkada, Kawalkata 1.** *orszak konny:* Wązką dróżyną K. księżnej jadąc... Karp. Obok licznych magnackich kalwakat ciągnęły i szczuplejsze dygnitarzy powiatowych i ziemskich. Sienk. Taż to mosanie z taką kalwakatą i tak dworno choć po królewnę zajeżdżać. Byk. Dwuch kozaków w granatowej barwie rzną naprzód kłusem, za niemi kareta, za karetą dwuch pajuków, a za całą kalwakatą jeszcze dwuch kozaków na rączych koniach. Kaczk. **2.** *towarzystwo osób konno jadących dla rozrywki.* **3.** *gromada, orszak niekoniecznie konny:* Nadciągnęła z pod karczmy gromadka z winowajcą i pisarzem, a na końcu tej kalwakaty szedł miejscowy arendarz. Wilcz. **4.** × *pochód uroczysty na koniach:* Piękniejszej nie obaczysz kalwakaty koni jako w Neapolu. Troc. <Włos. cavalcata>

Kalwakator, a, lm. **owie** p. **Kawalkator:** Zdumieniem najlepszych kalwakatorów napełniał. Krasz.

Kalwarja, i, lm. **e 1.** × *czaszka:* W używaniu zwyczajnym kość głowy człowieczej kalwarją nazywana bywa. Kras. Trzymając kalwarją, chcieli umarłego przymusić do powrócenia do życia. Boh. J. **2.** przen. *śmierć:* K. mu z oczu patrzy. Prz. *(= jest blizki śmierci).* **3.** *stacje Męki Pańskiej, obchodzone procesjonalnie przez pobożnych, szczeg. ta, na której Chrystus jest wyobrażony na krzyżu:* Śpieszy, jak dziad na kalwarję. Prz. *(= bardzo ś. śpieszy).* Kapliczki z kalwarjami i posążki świętych. Krasz. <Łć. calvaria = czaszka, przekład Hb. golgatha (Golgota)>

Kalwaryjski przym. od **Kalwarja:** Przed tym okopem klęczę, jak przed kalwaryjską stacją. Słow. Nabożny, jak dewotka kalwaryjska. Prz. *(= wcale nie nabożny, obłudny, faryzeusz).*

Kalwila, i, lm. **e, Kalwile** bot. *odmiana jabłoni.* [K., ów, blp. a. **Kalwiny**] *gatunek jabłek.* <Fr. calville>

Kalwile nieod. p. **Kalwila.**

Kalwin, a, lm. **i 1.** p. **Kalwinista:** Przeznaczenie nie minie, taka wiara w kalwinie. Prz. Gdyby nie K., zrobiłbym go, panie kochanku, infułatem ołyckim. Chodź. **2.** [K.] *niedowiarek, bezbożnik.* <Od nazwiska Fr. Chauvin, w postaci Łć. Calvinus>

Kalwinić, i, il *nawracać na kalwinizm.* **K. ś.** *zostawać kalwinistą, przyjmować kalwinizm, przystępować do wyznania ewangielicko-reformowanego.*

Kalwinista, y, lm. **ści, Kalwin** *wyznawca nauki Kalwina, ewangielik reformowany:* (Pastor Diener) wzywa braci kalwinistów, socynijanów i anabaptystów. Mick. <p. Kalwin>

Kalwinizm, u, blm., × **Kalwińststwo** *nauka Kalwina, wyznanie kalwińskie, ewangielicko-reformowane.*

Kalwinka, i, lm. **i** forma ż. od **Kalwin.**

[**Kalwinki, nek,** blp.] *odmiana jabłoni.* <Sld. do Kalwin, p. Kalwila>

[**Kalwiny, ów,** blp.] p. **Kalwila.**

Kalwiński przym. od **Kalwin**, *reformowany, ewangielicko-reformowany, helwecki:* Pusto, jak w kalwińskim kościele. Prz. Starsza słucka fara, niż kalwińska wiara. Prz. Ja poszedłem do plebanji, bo znałem tam mieszkającego księdza kalwińskiego Kina. Chodź. **Po kalwińsku** przys. *jak kalwinista.*

× **Kalwińststwo, a,** blm. p. **Kalwinizm:** Fałszywie nas kalwińststwem i luterańststwem potwarzają. Pim.

Kalwja, i, lm. **e** *jakaś roś.:* Lasy otaczające Charlestown uśmiechały ś. całym wdziękiem wiosny południa, wonią gardenji i kalwji. Krasz. <?>

† **Kalżdy** p. **Każdy:** W kalżdem stworzeniu; kalżdemu człowiekowi; K. krześcijan. Kaz. Gnież. Kalżdać niewieścia twarz. Kaz. Gnież. Na kalżde soboty. B. Sz. K. szołtys. Kod. Dzikowski. <K>

Kał, u, lm. **y 1.** a) *błoto, szlam:* Kto w błoto bije, temu K. do gęby pryszcze. Prz. [Świnia námili w kale lęga]. Prz. Leżą w grzechach, by w kale wieprze. Gil. Deszcz z domów glinianych spada z kałem i z błotem. Łęcz. K. od ognia ś. zsiada. Nagur. Woda warząca ś. wiele kału i fuzu wyrzuca. Troc. b) × *kałuża, sadzawka.* c) × *bagno:* W K. nieprzyjaciela wpędził. Troc. Gdy z wiosną ruszą wody, a po puszczach wzbiorą kały, to pod wodą jest kraj cały. Pol. **2.** *odchody ludzkie a. zwierzęce, wypróżnienia, nieczystości, łajno:* Zatwardzenie kału bardzo dla konia niebezpieczne. Dor. **3.** przen. *wszelka nieczystość:* Ziemia, ten K., to błoto szpetne, udziela z siebie te wszystkie dobra, których ś. od niej dopominamy. Min. Ponurzony jest rozum nasz w kale tym ciała grubego. Petr. Niechaj z pamiątki mego imienia zetrze ten mylny K. posądzenia. Żm. Lud nasz i wszystkie inne pobladły, zsiniały od brudu i kału. Kraśń. Kto tak w świecie zabrnął w K., że na duszy ciężar miał... Pol. Bohaterów w K. przemienia. Krasz. [Zduszać z kału (płótno)] = *oczyszczać.* **4.** [K.] = a) *miejsce lesiste i błotniste; miejscowość, gdzie jest staw:* Powięzną śkapiny na kale. b) a. [**Kalec**] *kałuża* (w grze w [świnię]). **5.** piw.: a) K. kilsztokowy = *męty, powstałe ze strąconego białka, mąki chmielowej.* b) w lm. *miałkie słodziny, osadzające ś. na powierzchni kadzi filtracyjnej:* Kały stanowią pożywny pokarm dla bydła. Zgr. **Kalisko.** <KAŁ>

Kała, y, lm. **y** węgl. *kawałek drzewa okrągłego, osadzony na rękojeści do ubijania rozpadlin w oponie,* in. **pobijak.** Zdr. **Kałka.** <Może z Węg. kala(pács) = młot, to zaś ze Słw. klepacz>

[**Kałabałyk, a,** blm.] *zła sprawa, opały:* Wleźć w K. = *wplątać ś. w złą sprawę.* Żem tu, to wielka łaska boża i wielkie szczęście moje: znajdowałem ś. w kałabałyku! Jeż. <Ukr. kałabałyk, z Tur. kalabalek = tłum, ciżba>

[**Kałabania, i,** lm. **e**] **1.** p. **Kołbań. 2.** a. [**Kałabunia**] *grubas otyły a. krępy; tęga kobieta:* Ledwie ś. toczy K. <p. Kołbań>

Kałabaniak, a, lm. **i** zool. (ilybius) *chrząszcz.* <p. Kołbań>

[**Kałabunia, i,** lm. **e**] p. **Kałabania.**

Kałak, a, lm. **i** piw. *worek do cedzenia piwa,* **cedzik.** <Czes. kalák>

Kałakucki 1. Perła kałakucka = *pochodząca z Indji wschodnich:* Pereł kałakuckich sznury. Słow. (Te perły) mają takie blaski, takie wody, jak kałakuckie jagody. Słow. Nakształt gwiazdy kałakuckiej. Słow. **2.** † Kura kałakucka p. **Indyk.** <Zam. kalkucki, od nazwy miasta Kalkuta>

[**Kałamacha, y,** lm. **y**] p. **Kałamaszka.**

× **Kałamajka, i,** lm. **i** p. **Kałamajka.**

1. [**Kałamajka, i,** lm. **i**] p. **Kałamaszka.**

2. [**Kałamajka, i,** lm. **i**] *rodzaj tańca.* <Przeinaczone z Kołomyjka, od nazwy miasta Kołomyja>

× **Kałamajkowy** przym. od × **Kałamajka:** K. pas. Goł.

× **Kałamarka, i,** lm. **i** p. **Kałamarnica.**

Kałamarnica, y, lm. **e,** × **Kałamarka,** × **Kałamarz, Atramentnica, Atramentnik** zool. (loligo) *głowonóg dwuskrzelowy.* <p. Kałamarz>

Kałamarski p. **Kałamarzowy:** Kram K. Pol.

Kałamarz, a, lm. **e,** [**Kałamarz, Kałamas, Kamelarz**] **1.** *naczynie do atramentu (daw. większe niż obecnie i służące do przechowywania pióra i papieru):* K. szklany, blaszany, kieszonkowy, hermetyczny, podróżny. Próba pióra, kałamarza, atramentu i pisarza. Prz. K. z macice perłowej sztucznie zrobiony, komórki miał z kości słoniowej, a szufladki z rozmaitych kamieni. Warg. Ciemno, jak w kałamarzu. Prz. Pisarz z kałamarza, ksiądz żyje z ołtarza. Prz. (= *z pisania*). Pismo to kopjami tylko, z błędami najgrubszemi, z kałamarza do kałamarza przechodziło. Nar. (= *z pióra do pióra, od kopisty do kopisty.* L.). Komedja bez miłości jest to samo, co pióro bez kałamarza. L. **2.** † *atrament:* Blady K. Kn. **3.** [K.] *kałuża błota; zdradne doły na drogach.* **4.** cieś.: K. ciesielski = *zrobione w drzewie zagłębienie, w którym przechowują czernidło do maczania sznura ciesielskiego.* **5.** druk. *rezerwuar w maszynie drukarskiej, sączący farbę na walec podczas odbijania.* **6.** × zool. p. **Kałamarnica.** Chm. B. Zdr. **Kałamarzyk.** Zgr. **Kałamarzysko.** <Łć. calamarius, Gr. kalamárion = naczynie do chowania trzciny pisarskiej>

Kałamarzowy, Kałamarski przym. od **Kałamarz:** Otwory kałamarzowe w ławkach szkolnych (= *na kałamarze*). Wy, kałamarzowi, tylko powietrzem żyjecie. Fred. A. (= *zajmujący ś. pisaniem*).

Kałamarzyk, a, lm. **i** p. **Kałamarz:** Szkoci z kałamarzykami tylko do nas przyszli, a teraz wielkie domy mają. Gostk. Figura ta zajęta była pisaniem z podróżnego blaszanego kałamarzyka. Skarb. Kałamarzyki z kolorowego szkła. Orzesz. Na nim (na stoliku) pióro, K., kilka skryptów, książek parę. Pol. Ten K. podróżny wygodny dla ciebie będzie w twoich kwestarskich peregrynacjach, na skład twych raptularzów i djarjuszów. Chodź. K. piękny, skórką obity, zamykany na wnętrzny zameczek. Chodź. Spakowałem raptularze do kałamarzyka, K. zawiązałem na plecach, kij w rękę i marsz! Chodź.

Kałamarzysko, a, lm. **a** p. **Kałamarz:** W zanadrzu nosił kawał papieru i pióro, a u pasa duże K. z inkaustem. Rol.

[**Kałamas, a,** lm. **y**] p. **Kałamarz.**

[**Kałamaszeczka, i,** lm. **i**] p. **Kałamaszka.**

Kałamaszka, i, lm. **i,** [**Kałamacha, Kałamajka**] *lekki wózek jednokonny, mniejszy od bryczki:* Furknęła K., ginie w mgły obłokach. Mick. Szlachty

coraz gęściej przybywało... w kałamaszkach i bryczkach, i piesi, i konni. Mick. A nikt nie wyszedł na spotkanie moje, gdym wjechał kałamaszką na dziedziniec. Słow. Chuda klacz, którą dla igraszki Borejko Litwin wprzągł do kałamaszki. Słow. K. zaturkotała na ulicy. Krasz. K. słomą ostawiona. Krasz. Umyślnie prostego szlachcica grał rolę: kałamaszką jeździł. Krasz. W czterokonnej kałamaszce pani pojechała z pannami. Kaczk. W miejsce bryki używają tu zwyczajnego wozu lub kałamaszki. Poł. (z powodu wązkich dróg). Orszak weselny na jednokonnych kałamaszkach i wozach. Poł. Stanęliśmy z naszemi kałamaszkami obok pańskiej karocy. Chodź. Nazajutrz urządziwszy jak mogąc kałamaszkę i założywszy owego wielkiego kusego konia, zajechałem przed klasztor. Chodź. Lepiejbyś wyglądał na koniu i w szeregu, jak w habicie i na kałamaszce. Chodź. Zdr. [**Kałamaszeczka**]. <Ukr. kołymaha, Brs. kałamażka>

[**Kałamaszkowy**] przym. od **Kałamaszka.**

[**Kałamącenie, a,** blm.] czynność cz. **Kałamącić.**

[**Kałamącić, i, ił**] **1.** a. [**Kałamucić, Kołmucić**] *mącić, bełtać:* K. wodę. **2.** *bałamucić.* <Ukr. kałamutyty>

Kałamki, ów, blp. p. **Kałanek.** Goł.

[**Kałamucenie, a,** blm.] czynność cz. **Kałamucić.**

[**Kałamucić, i, ił**] p. **Kałamącić:** K. wodę.

[**Kałamutny**] **1.** *zmącony, mętny:* Po deszczu woda kałamutna. **2.** przen. *bałamutny.* <Ukr. kałamutnyj>

Kałan, a, lm. **y** zool. p. **Wydra.** <Ros. kałanъ, Czes. kalan>

Kałanek, nka, lm. **nki 1.** zool. (mustela sibirica) *zwierzę z rodziny kun.* **2.** w lm. a. **Kałamki, Kałanki** ż. = a) *futro z tych zwierząt.* b) szczot. *włos kałanka, żółtawy, drogi, używany na pędzelki,* in. włos kałankowy. <p. Kałan>

Kałanki, nek, blp. p. **Kałanek:** Kupiłem cztery futerka kałanek, bo to futro zaczynało być w wielkiej modzie na Wołyniu. Rzew.

Kałankowy przym. od **Kałanek:** Włos K. p. **Kałanek.**

×**Kałantyr, a,** lm. **y** *kaftan bez rękawów:* Żebrak, wlazszy pod drzewo do cienia, odpoczywał, zjąwszy z siebie kałantyry z mantyką. Jabł. <S. Ros. kalantàrь, kolontàrь = pancerz bez rękawów>

[**Kałańcza, y,** lm. **e**] *wieża strażnicza z dzwonem na trwogę a. na dawanie sygnału.* <Ros. kałanczà>

[**Kałap, a,** lm. **y**] *lichy kapelusz, [kapciuch].* <Węg. kalap = kapelusz>

Kałarasz, a, lm. **e** p. **Karałasz:** Z jego kałaraszy wielu (djabeł) omamami, wielu od szturmu odstraszy. Pot. Otoczony gronem kałaraszów i służby dworskiej. Szaj. <Rum. călăraş = żandarm, strażnik (konny)>

[**Kałatać, a, ał**] p. **Kołatać.**

[**Kałatanie, a,** blm.] czynność cz. **Kałatać.**

Kałausz, a, lm. **owie** p. **Kałauz:** Kałauszowie wielkiemi lasami i górami prowadzili wojsko. Dyak. <Tur. kelaguz, kelavuz, kelauz, kulaguz = dowódca; przewodnik>

Kałauz, a, Kałausz 1. lm. **owie** *przewodnik:* K. zdrajca zaprowadził nas na tak przeklęte werteby. Tw. Kto złego ma kałauza, w drodze błądzi. Pot. Do progów piekielnych miał ze mnie kałauza. Pot. Jak za kałauzem idą za niecnotą. Pot. Przed niemi biegł K. w odzieży, na piersi rozwartej. Jeż. **2.** lm. **y** *więzienie:* Jej mąż jeszcze ciągle siedzi w kałauzie, a nawet już raz opowiadano, że go wieszać miano. Kaczk. Kazałem trzymać go przez tydzień z hajdamakami w kałauzie. Łoż. <p. Kałausz>

×**Kałauzować, uje, ował 1.** *przewodniczyć, być przewodnikiem:* Tesalczycy związali ś. z Macedonjuszem, kałauzując mu do najechania kraju ateńskiego. Nagur. Ślepym K. Koch. W. **2.** *sadzać do kałauzu, więzić:* Byłem kałauzowany przez Niemców. Kaczk. <p. Kałauz>

×**Kałauzowanie, a,** blm., czynność cz. **Kałauzować.**

[**Kałąd, a,** lm. **y**] p. **Kałęd.** Zdr. [**Kałądek**]. <p. Kałdun>

[**Kałądek, dka,** lm. **dki**] **1.** p. **Kałąd. 2.** p. **Kałędek.**

[**Kałątek, tka,** lm. **tki**] *kał twardy, suchy, spieczony, bobek; kupka stwardniałego kału, gnoju:* Siedzi jak K. Prz. <Właściwie *kałądek, p. Kałąd>

[**Kałdon, a,** lm. **y**] p. **Kałdun.**

[**Kałdra, y,** lm. **y**] p. **Kołdra.**

Kałdun, a, lm. **y 1.** a. [**Kałdon**] rub. *brzuch, żołądek:* K. wołem ładują. Brud. Ktoby ciała często przerabiać a ćwiczyć zaniedbywał, brzuchem jako kałdunem drogę sobie do wszystkich spraw zawali. Ocz. (= *jak banią, beczką.* L.). [Kałdunę do góry]. Przen.: Kałduny chmur. Pot. **2.** †w lm. *trzewa, wnętrzności.* **3.** przen. *brzuchacz; żarłok, obżartuch, pasibrzuch:* Nienasycony to K. **4.** [K. a. **Kołdun**] *pierożek z surowego mięsa.* **5.** anat. p. **Sieć. 6.** †gór. *bęben na kieracie, do nawijania liny.* Zdr. **Kałdunek.** Zgr. **Kałdunisko.** <Nm. Kaldaunen lm. = wnętrzności>

Kałdunek, nka, lm. **nki** p. **Kałdun.**

[**Kałduniarz, a,** lm. **e**] *człowiek potwornie opasły.*

Kałduniastość, i, blm. rz. od **Kałduniasty.**

Kałduniasty, [**Kałduniaty**] rub. *brzuchaty, z dużym kałdunem; podobny do kałduna:* Świnie długie, szerokoboczne i kałduniaste.

[**Kałduniaty**] p. **Kałduniasty:** Kałduniata białka. Chmury kałduniate.

Kałdunica, y, lm. **e** zool. (gastroidea) *chrząszcz.* <p. Kałdun>

[**Kałdunicha, y,** lm. **y**] **1.** *kobieta potwornie opasła.* **2.** *kobieta ciężarna.*

[**Kałdunić się, i ś., ił ś.**] *chmurzyć ś.:* Niebo ś. kałduni = *nadchodzą chmury deszczowe.* <p. Kałdun>

[**Kałdunienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kałdunić ś.**

Kałdunisko, a, lm. **a** p. **Kałdun.**

Kałdunowy przym. od **Kałdun**; anat. = *siatkowy, sieciowy.*

[**Kałdybania, i,** lm. **e**] *człowiek z wielkim brzuchem.* <Zmieszanie Kałdun + Bania>

[**Kałęczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kałęczyć.**

[**Kałęczyć, y, ył**] p. **Kawęczeć.**

[**Kałęd, a,** lm. **y, Kałynd, Kałąd**] *kiszki w brzuchu, brzuch, żołądek.* Zdr. [**Kałędek**]. <p. Kałdun>

[**Kałędek, dka,** lm. **dki**] **1.** p. **Kałęd. 2.** a. [**Kałądek**] *mały brzuchaty chłopiec.* **3.** pog. *osoba otyła.*

Kałga, i, lm. **i, Kałgaj** *namiestnik hana tatarskiego:* Dotarli do rezydencji kałgi, zaraz po hanie drugiego dostojnika w państwie. Rol. <Tat. kalga>

Kałgaj, a, lm. **owie** p. **Kałga.** Rol.

Kałka, i, lm. **i 1.** p. **Kała. 2.** [K.] *młotek drewniany do wbijania kołków.* <p. Kała>

†**Kałkan, a,** lm. **y** *tarcza okrągła i wypukła, puklerz:* On z świetnolitym kałkanem ze śpiże gromi Tatary i bitne Jaćwiże. Koch. W. Wszyscy kałkanem zbrojni i paiżą, szable przy bokach, na ręku pawęże. Chr. Bezpiecznie pod swoim spoczywa kałkanem. Pot. K. żelazny, złotem nabijany. Kotł. Przen.: Długoż te kopce, mogiły i szańce nieprzełamanym będą im kałkanem. Chr. <Tur. kalkan = puklerz>

Kałkowiec, wca, lm. **wce** *wapiennia, piec wapienny.* <p. Kałkus>

×**Kałkul, u,** lm. **y 1.** p. **Kalkulacja. 2.** *kamyk, gałka, kreska przy głosowaniu a. wydawaniu wyroku:* Prezydujący trybunału wrzuci w wazon tyle kałkułów, ile będzie deputatów. L. Panie wojewodo, dawaj kałkuły. Chodź. **3.** lek. *kamień powstały w ciele ludzkim.* <p. Kalkuł>

[**Kałkun, a,** lm. **y]** *indyk, indor.* <p. Kałkut>

†**Kałkus, u,** blm. **1.** *ług wapienny:* O kałkusie abo o ługu. Haur. Dzięgiel na popiół spaliwszy, K. abo ług z niego uczynić. Syr. Z łez kałkusu nacedzić. Pot. *(= gorzko płakać).* **2.** *popiół a. wapno, z którego już ostrość wyługowano,* in. ługtyny, zoła. Kn. Zdr. †**Kałkusek.** <Nm. Kalkguss>

†**Kałkusek, ska,** blm. p. **Kałkus:** Weźmij wapna niegaszonego, wlej wody, a gdy ś. ustoi, zlej on K. Sien.

[**Kałkuśnik, a,** lm. **i]** *taki, co rad [skałkusi] (= ukradnie), złodziejaszek.* <?>

[**Kałkut, a,** lm. **y]** p. **[Kałkut].** <Nm. Kalekut a. kalekutischer Hahn = niby pochodzący z Kalkuty>

[**Kałmierz, a,** lm. **e]** p. **Kołnierz.**

Kałmucki, !**Kałmycki** *dziki.* **Po kałmucku** = *dziko, nieobyczajnie, niezręcznie.* <p. Kałmuk>

Kałmuczeć, eje, ał *dziczeć.* Krasz. <p. Kałmuk>

Kałmuczenie, a, blm., czynność cz. **Kałmuczeć.**

Kałmuk, a, lm. **i 1.** *koń kałmucki:* Ciągnęły sanie trzy kałmuki zdobyczne, w pstrą uprząż przybrane. Sienk. **2.** [K.], 2 pp. **u** *rodzaj tkaniny bawełnianej, kosmatej.* <Nazwa szczepu Tat.>

!**Kałmycki** p. **Kałmucki.**

†**Kałokrewność, i,** blm. rz. od **Kałokrewny.** L. <Kał + Krew>

†**Kałokrewny** p. **Melancholiczny.**

Kałowy, lek. **Kalny** przym. od **Kał,** *łajnisty.* Lek.: Kamień K. (coprolithus). Wymioty kałowe (copremesis).

Kałożerstwo, a, blm. lek. *chorobliwy popęd do pożerania kału.* <Kał + ŻR>

Kałtek, tka, lm. **tki, Kołtek, Kołbóg, Kołbug, Kołbuk** *istota mityczna w postaci smoka, znosząca ludziom skarby.* <Por. Kołtek i Kołtun>

Kałudnica, y, lm. **e** zool. (gastrophysa) *chrząszcz.* <p. Kałdun>

†**Kaługa, i,** lm. **i, [Kaługa]** p. **Kałuża:** Nieskalaną nogą przeszła kaługę. Susz. <KAŁ>

Kaługowiec, wca, lm. **wce** zool. (laccobius) *chrząszcz.*

Kałuk, a, lm. **i** *posterunek strażniczy nad granicą.* Rol. <Zap. z Tur. kala, z Arab. kalé = zamek>

×**Kałuziany** p. **Kałużny:** Miejsca, gdzie wiszów kałuzianych siła. Żebr.

[**Kałuźnica, y,** lm. **e]** p. **Kałuża.**

[**Kałuż, y,** lm. **e]** p. **Kałuża.**

Kałuża, y, lm. **e,** †**Kaługa, [Kałuż, Kaługa, Kałuźnica, Kałuza]** *dół a. rów z wodą błotnistą, szczeg. od deszczu a. ze ścieków, błoto, bagnisko; mały zbiornik wody stojącej, sadzawka błotna:* Pomyje tam do kałuży płynie. Star. W kałużach, osobliwie w gruncie gliniastym, zawsze woda jest z ziemią pomieszana. Kluk. Przy gnojnikach dobrze miewać moczydła, chociaż kałuże z wody deszczowej. Trzyc. Robią też po folwarkach, gdzie wody brak, kałuże, czyli niby stawki małe do pojenia bydła. Świt. Czynili kałuże ku łowieniu ryb. Leop. *(= sadzawki).* O wiatry proszą, byleby ś. morze wzruszyło i nie stało kałużą, ale morzem było. Bardz. Jak z kałuży zdroju czystego, tak trudno od złego słowa dobrego. Prz. Spragniony wół i z kałuży ś. napije. Prz. Świnia umyta wróci ś. do kałuży. Prz. Ile tygodni przed Bożym Narodzeniem marzną kałuże, tyle tygodni po Godach bydełko w oborze. Prz. Wielkie kałuże wiosennej wody, której słońce nie zdołało wypić. Sienk. Kędyś po brzegach kałuży klekce bocian. Mick. Przepraszam ciebie bardzo, żem cię zawiódł w błota, siedzieliśmy w kałuży po uszy jak cnota. Słow. K. krwi. Gdzie gilotyny? gdzie czerwone kałuże? Krasiń. Przen.: Ach, stójcie, bo zgasicie w kałuży krwi i błota promienną iskrę żywota. Żm. K. życiowa. Kasz. Wstrzymasz rozwój ludzkości, każesz jej po kałużach brudzić stopy białe. Krasiń. Teraźniejszość dotąd nędz kałużą jest. Krasiń. Oziębłość dla kwestarzy jest to mała gadzinka, biorąca jad swój z wielkiej kałuży niedowiarstwa po świecie rozlanej. Chodź. Zdr. **Kałużka.** Zgr. **Kałużysko.** <KAŁ>

Kałużany p. **Kałużny:** K., co ś. w kałuży wala abo karmi. Kn. (np. wieprz).

Kałużka, i, lm. **i** p. **Kałuża:** Na Gromnice mróz — ogryzki do gnoju włóż; na Gromnice kałużki — wybieraj z gnoju ogryzki. Prz. Na każdej kałużce znajdziesz żabę. Krasz. Spijał ją (wodę) z małych kałużek po lesie. Krasz.

Kałużnia, i, lm. **e** zool. p. **Kałużnica.**

Kałużnica, y, lm. **e 1.** bot. p. **Wierzba. 2.** a. **Kałużnia** zool. (hydrophilus) *chrząszcz pięcioczłonkowy, kałużnicowaty.*

Kałużnicowaty zool.: Chrząszcze kałużnicowate (hydrophilidae) = *rodzina chrząszczów.*

Kałużnik, a, lm. **i** zool. **1.** (totanus chloropygius) *ptak.* **2.** (hydrochares) *chrząszcz.*

Kałużny, Kałużany, ×**Kałuziany** przym. od **Kałuża:** Kałużna woda, która ma źródła. Mącz. Kałużna głębia. Otw. Woda kałużna dawa drzewu wilgotność. Trzyc.

Kałużowaty p. **Kałużysty:** Ziemia kałużowata. Błaż.

Kałużysko, a, lm. **a** p. **Kałuża;** *brzydka, paskudna kałuża, bagno:* Nieznajome Polakom lasów i błotnych kałużysk ścieżki. Stryjk.

Kałużysty, Kałużowaty *mający kałuże, pełen kałuż, błotnisty.*

[**Kałynd, a,** lm. **y]** p. **Kałęd:** Z kałynda kobylego pierzyna, z flaków tasiemki.

[**Kałynda, y,** lm. **y]** *brzuchacz.* <p. Kałęd>

[**Kałyta, y,** lm. **y]** *placek z mąki pszennej z rodzynkami i miodem.* <Ukr. **kałyta**>

†**Kam** i **[Kam]** przys. p. **1. [Ka]:** Tedyśta ona (dwa męża) wyszła, nie wiem, kam-śta ś. obróciła. B. Sz. K. ś. obrócimy, kiedy drógi nie wiemy. Kamchmy społem siádáwali. <K>

1. [Kam, kamienia, lm. **kamienie]** p. **Kamień:** Przepadli, jak kej K. we wodzie. Trafiła kosa na K. To mu leży na sémieniu jak K. Prz. <KA(M)>

2. [**Kam, a,** lm. **y**] *rowek w słupach (w stodole), garaj.* <Nm. Kamm>

[**Kame, y,** lm. **y**] **1.** *mała grobelka, do zatamowania wody na krótki przeciąg czasu.* **2.** *paz.* <Może Nm. Kamm = wrąb, ząb>

Kamaje nieod. malar. **1.** p. **Kamea. 2.** *obraz jednym kolorem malowany na kamieniu.* <Fr. camaïeu>

Kamala, i, blm. apt. *gruczołki i włoski z powierzchni dojrzałych owoców okrewki barwnej* (rottlera tinctoria). <W języku Indji wschodnich kamala = proszek lekarski z rośliny rottlera tinctoria>

× **Kamalduenski** p. **Kamedulski:** K. zakon nastał we Włoszech r. 1030. Teof. <Śr. Łć. Camalduensis, od nazwy miejscowości „Campus Maldoli“>

× **Kamaleon, a,** lm. **y** zool. p. **Kameleon.**

× **Kamałduł, a,** lm. **li** p. **Kameduła.** L. <Włos. Camaldoli lm., Fr. Camaldule>

[**Kamarad, a,** lm. **dy** a. **dzi**] p. **Kamrat.** <Fr. camarade, Nm. Kamarad, z Łć. cameratus>

Kamaraderja, i, lm. **e** p. **Kamractwo:** K. i przekupstwo — oto moralna podstawa tej szkoły. Siem. <Fr. camaraderie>

× **Kamarat, a,** lm. **ci** p. **Kamrat.**

Kamargo nieod. *figura kontredansa, wynaleziona przez baletnicę Camargo.* <Od nazwiska tancerki Camargo † 1770>

Kamaryla, i, blm. *najbliższe otoczenie monarchy, zausznicy, ulubieńcy wpływający na panującego i na bieg spraw publicznych:* K. hiszpańska. <Hp. camarilla = pokoik, komórka; rada tajna monarchy>

× **Kamaryna, y,** blm. w wyrażeniu: Nie ruszaj kamaryny = *nie budź licha, kiedy śpi:* Kamaryny, jak ono mówią, ruszył i kłopotu sobie nabył. Biel. M. <Gr. Kamárina = miejscowość błotnista w Sycylji, która stała ś. dostępną wrogom, gdy osuszono bagna. Stąd Prz. Gr.: Mē kínei Kamárinan = nie ruszaj Kamaryny>

[**Kamarysek, ska,** lm. **ski**] p. **Tamaryszek.**

Kamasz, a a. × **u,** lm. **e** **1.** a) zwykle w lm. *obcisłe płócienne spodnie od kolana do kostki dla piechoty,* in. c z e c h c z e r y: Zmiany dawały ś. widzieć w zamienieniu kamaszów na szarawarki. Kom. Przen.: Pójść w kamasze *(= do wojska).* b) *nogawica obcisła na część nogi od kolana do kostki, zastępująca cholewę przy nizkim obuwiu, robiona ze skóry (np. do polowania a. konnej jazdy), lub też z sukna a. włóczki (dla ciepła, szczeg. dla dzieci), zapinana na guziki a. ściągana rzemykami, czasem dopinana a. przyszywana do cholewek trzewików:* Miał na sobie spodeńki do kolan, pończochy, trzewiki i skórzane kamasze. Krasz. **2.** *obuwie z nizką cholewką, z gumowemi wstawkami po bokach, półbucik.* **3.** w lm. a. **Sztyblety** garb. *kawałki skóry przykrojone na kamasze.* Zdr. **Kamaszek.** <Fr. gamache>

Kamaszek, szka, zwykle w lm. **szki** p. **Kamasz.**

Kamaszniczka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Kamasznik. 2.** *żona kamasznika.*

Kamasznik, a, lm. **cy** *szewc zajęty wyłącznie wyrabianiem kamaszów.*

Kambał, u, blm. *przyprawa kuchenna.* Goł. <?>

× **Kambista, y,** lm. **ści** p. **Kambjerz.** <Włos. cambista>

× **Kambjalny** p. **Kambjerski:** Wekselbryf t. j. kartka kambjalna. Grod. <Z Włos. cambiale = weksel>

× **Kambjer, a,** lm. **owie** p. **Kambjerz.**

× **Kambjerja, i,** lm. **e** *kantor wekslarski, wekslarnia, bank.* Dudz. <p. Kambjerz>

× **Kambjerski** przym. od **Kambjerz;** × **Kambjalny** *wekslarski:* Handel K. zamienia pieniądze, dając one na jednym miejscu dla odebrania na drugim. Wyrw.

× **Kambjerstwo, a,** blm. *wekslarstwo, handel wekslowy, bankierstwo.* Wyrw. Przen. *lichwiarstwo; ciągnienie z czego nieprawych zysków.* <p. Kambjerz>

× **Kambjerz, a,** lm. **e,** × **Kambista,** × **Kambjer** *wekslarz, zmieniający a. przekazujący pieniądze, bankier.* Dudz. Przen. *lichwiarz, ciągnący zyski nieprawe.* <Z Włos. cambiatore>

× **Kambjo** nieod. *weksel, bilet wekslowy.* <Włos. cambio>

× **Kambra, y,** blm. *rodzaj tkaniny:* K., to samo niemal co rąbek, tylko rzadszy, bardziej przezroczysty, więcej tęgości mający. Goł. <Od nazwy miasta Fr. Cambray>

Kambryjski gieol.: Formacja kambryjska p. **Formacja.** <Od nazwy Łć. Cambria (w Anglji)>

Kambryń, a, blm. *rodzaj płótna.* <p. Kambra>

† **Kamcha, y,** blm., † **Chamcha,** × **Kamka** **1.** *tkanina jedwabna, adamaszek:* Wiele sztuk materji jedwabnej, co pospolicie kamchą nazywają. Błaż. Pokryje ją (srokę) kitajką a. kamchą czystą. Rej. Niechaj niewola w kamchach, a. i w złotogłowach na dzianetach hardzie jedzie: zawsze niewolą będzie. Orzech. Niechaj niewola na badawiach w kamchach jeździ, a polska wolność na wole. Rozm. K., materja turecka lub chińska jedwabna; to samo być musi, co koftyr u Bielskiego, bajborak u Gwagnina. Goł. **2.** *suknia jedwabna z kamchy:* Dobywszy listów z kamchy. Pot. Zrobione z tej materji suknie kamchą nazywano równie. Goł. <Prs. kamcha = adamaszek>

[**Kamé, mienia,** lm. **mienie**] p. **Kamień.**

Kamea, i, lm. **e, Kamaje** *kamień drogi, wypukło rzeźbiony:* Na głowie szpilka z kameem(!) w oprawie bogatej. Krasz. <Fr. camée, Śr. Łć. camaeus, Łć. gemma>

Kamecznia, i, lm. **e** zool. (nullipora) *zwierzokrzew.* <?>

Kamedulski przym. od **Kameduła;** × **Kamalduenski:** Zakon K.

× **Kameduł, a,** lm. **li** p. **Kameduła.**

Kameduła, y, lm. **li,** × **Kameduł,** × **Kamałduł,** [**Kamenduła**] **1.** *zakonnik zmienionej reguły św. Benedykta.* **2.** w lm. *kościół a. klasztor Kamedułów.* <Śr. Łć. Camaldulanus, od miejscowości Włos. Camaldoli = Łć. Campus Maldoli>

Kamedułka, i, lm. **i** *zakonnica zmienionej reguły św. Benedykta:* Kamedułki noszą habit i szkaplerz biały wełniany, oraz takiż pasek.

Kameduły, ów, blp. zł. *kamasze.*

Kamel, a a. **u,** lm. **e** *koza angorska.* L. <Łć. camelus, z Gr. kámēlos = wielbłąd>

1. Kamela, i, lm. **e** p. **Kamelja.**

2. Kamela, i, blm. p. **Kamelor.**

Kamelar, u, blm. p. **Kamelor.** Troc.

[**Kamelarja, i,** lm. **e, Kamlarja**] *urząd skarbowy.* <Nm. Kämmerei, z Łć. camera>

Kamelarowy przym. od **Kamelar,** p. **Kamelorowy:** Na tylnych rogach kapelusza kutasiki włóczkowe i kamelarowe. Górs.

[**Kamelaryjny**] przym. od **Kamelarja:** Grunt K. *(= stanowiący własność miasta).*

[**Kamelarz, a,** lm. **e**] p. **Kałamarz.**

Kameleon, a, lm. **y I.** a. × **Kamaleon,** × **Chameleon** zool. (chamaeleo) *jaszczurka z rodziny tej samej nazwy:* Zmienny jak K. Prz. Przen.: Kameleonem czynił go strach i grzeszność. Krasz. Miłość przechodzi już w pamiątek kolor, w kameleona, w serdeczną jaszczurkę. Słow. **2.** chem.: K. mineralny = a) *roztwór manganjanu potasu,* K_2MnO_4: K. mineralny otrzymał swą nazwę od tego, że zmienia barwy, pozostając w powietrzu. b) !*nadmanganjan potasu,* $KMnO_4$. <Gr. chamailéōn>

Kameleonowy, Kameleoński przym. od **Kameleon,** *zmienny, niestały, mieniący ś.:* Twarz kameleonowa. Sow. Kameleonowe oblicze świata. Orzesz.

Kameleoński p. **Kameleonowy:** Dla króla te kameleońskie zmiany coraz nowy wdzięk jej nadawały. Krasz.

Kameleoństwo, a, blm. *łatwość zmieniania postaci, usposobienia:* Nim doszła do gościa i matki, pod wrażeniami wewnętrznemi trzy razy ś. przeobraziła; było coś strasznego w tym kameleoństwie przedwczesnym. Krasz. Jak gdyby potrzebą dla niej było to K., szukała coraz nowego świata, nowych ludzi i zdobyczy. Krasz.

Kamelijka, i, lm. **i** bot. p. **Kamelja.**

Kamelina, y, blm. apt. *glukozyd z nasion rośliny kamelja japońska* (camellia japonica). <p. Kamelja>

Kamelinowy *z jakiejś tkaniny zrobiony:* Szuba kamelinowa, podszyta kunami a. popielicami. Deo. <Z Fr. camelotine = rodzaj tkaniny>

Kamelja, i, lm. **e, Kamela I.** bot. = a) a. **Wielubia, Róża japońska** (camellia) *roś. z rodziny cistronkowatych.* Gatunki: K. japońska (c. japonica); K. sasankwa a. Kamelijka (c. sasanqua). Sadzą na grobie kamelje. Słow. b) *kwiat kamelji:* Tajemniczy bukiet z białych kamelji przeleciał przez płot ogródka. Krasz. Bukiet ułożony był ze storczyków i blado-różowych kamelji. Bał. **2.** przen. *nierządnica lepszego tonu, kokotka, dama półświatka,* dama kameljowa. <Now. niby Łć. camellia, od nazwiska aptekarza Kamela, który ją z Manilji w r. 1731 do Europy sprowadził>

Kameljowaty bot.: Rośliny kameljowate (camelliaceae) = *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Kameljowy przym. od **Kamelja:** Dama kameljowa p. **Kamelja:** Nie wie, czy kameljowa dama dała serce brunetowi, czy blondynowi. Krasz.

[**Kamelki, ów,** blp.] *rumianek, kwiat rumiankowy.* <Nm. Kamille a. Chamille, z Gr. chamaímēlon dosł. = jabłko ziemne, z powodu zapachu kwiatów, podobnego do jabłek>

Kamelor, u, blm. **I.** a. **Kamela, Kamelar,** †**Kamlar** *włosie z kozy angorskiej:* Krawcy kamelorem dziergają dziurki u sukni. Mag. **2.** *tkanina z tego włosia,* in. barakan. <Nm. Kameelhaar>

Kamelorowy przym. od **Kamelor; Kamelarowy,** *barakanowy.*

Kamena, y, lm. **y** *muza;* przen. *poezja:* Moje kameny nie będą miały u was nigdy takiej ceny, jakiej są fraszki tylko poety wielkiego. Star. O boćwino! Hipokreno litewska! waza twa zawsze wytryska Kameną, która ma oczki gazeli wesołe. Słow. <Łć. Camoena a. Camena>

[**Kamendulski**] przym. od **Kamenduła.**

[**Kamenduła, y,** lm. **li**] p. **Kameduła.**

Kamera, y, lm. **y I.** × *komnata, izba, pokój, pokoik; cela, numer (w hotelu a. więzieniu):* Siedzi w szpitalu warjatów w trzeciej kamerze. Sł. wil. **2.** a) *biuro, wydział magistratury:* K. oskarżeń = *wydział sądowy, rozpatrujący akta oskarżenia.* b) *magistratura do pilnowania dochodów krajowych (w Austrji); apanaż, własność osobista cesarza austryjackiego:* Lasy te należą do kamery. c) *zwierzchnia władza administracyjna departamentu za czasów pruskich:* Każdy z pięciu departamentów, składających Nowo-Wschodnie i Południowe Prusy, otrzymał natychmiast po zajęciu kraju dwie naczelne magistratury: kamerę do spraw administracyjnych i regiencję do sądownictwa. Skarb. K. z landratami pełniła władzę administracyjną. Smol. **3.** K. dezynfekcyjna = *izba a. skrzynia do odwietrzania,* in. odwietrzalnia. K. asfiksyjna = *skrzynia do zabijania zwierząt kwasem węglanym.* **4.** fiz.: K. liczenia (w mikroskopie) = *wgłębienie w szkiełku przedmiotowym.* K. obskura = *ciemnia optyczna.* **5.** fot. = a) *część aparatu fotograficznego, osłaniająca kliszę przy zdjęciu.* b) *cały aparat fotograficzny.* **6.** pusz. p. **Kamerka.** <Łć. camera>

†**Kameradszaft, u,** lm. **y** woj. *pewna grupa żołnierzy, mieszkających w jednej izbie, pluton:* Każdy kapitan dzielił swych żołnierzy na kameradszafty czyli kontubernje podług rozlokowania w pokojach. Górs. <Nm. Kameradschaft>

Kameralista, y, lm. **ści I.** *ten, co ma na względzie zarząd kameralny, przestrzega przyjętego systematu i przepisów w pilnowaniu dochodów krajowych.* **2.** *urzędnik kamery, magistratury.* **3.** *znawca kameralistyki.* <Nm. Cameralist>

Kameralistyka, i, blm. *nauka administracji i gospodarstwa krajowego.* <Nm. Cameralistik>

Kameralja, ów, blp. *nauki kameralne, ekonomiczne, dotyczące administracji i gospodarstwa krajowego.* <Śr. Łć. cameralia lm. ni. dosł. = należące do kamery>

Kameralny przym. od **Kamera:** a) Muzyka kameralna = *pokojowa, salonowa, nieorkiestrowa, t. j. duetowa, tercetowa, kwartetowa i t. d.* Wieczór, koncert K. b) *rządowy, skarbowy, koronny:* Dobra kameralne = *skarbowe, królewskie, królewszczyzny.* Po rozbiorze Rzeczypospolitej, królewszczyzny pod rządem pruskim nazwano dobrami domenjalnem, pod rządem austryjackim zaś kameralnemi. Glog. Nauki kameralne = *dotyczące administracji i gospodarstwa krajowego, kameralja.* Szkoła kameralna. Wydział K.

× **Kamerarz, a,** lm. **e I.** p. **Kamerdyner:** Kamerarze stali przede drzwiami, aby go do łoża rozebrali i położyli. Wys. **2.** p. **Kamerher:** Padniewski, będąc tylko kamerarzem tajemnym pokojowym, przecie w całym państwie papieskim miał tę wolność, którą posłowie miewają. Warg. K. papieski. Biel. J. <Łć. camerarius dosł. = pokojowy>

†**Kamerat, a,** lm. **ci** p. **Kamrat:** Nie lepszaż przyjaźń z takim kameratem? Drużb.

[**Kamerdureń, rnia,** lm. **rnie**] p. **Kamerdyner.** <Przekręcenie Kamerdyner>

[**Kamerdynek, nka,** lm. **nki** a. **nkowie**] p. **Kamerdyner.**

Kamerdyner, a, lm. **rzy** a. **owie,** × **Kamerarz,** [**Kamerdynek,** żart. **Kamerdureń**] *pokojowiec, sługa pokojowy, pokojowy, lokaj, służący, szatny:* Skoro panicz z rąk piastunek wyszedł, nadano mu kamerdynera Francuza. Kras. Przystać za kamerdynera. Powróciwszy z wojażu, przywiózł z sobą kamerdynera Francuza, odprawił cały swój dwór. Chodź. Zdr. **Kamerdynerek.** <Nm. Kammerdiener>

Kamerdynerek, rka, lm. **rkowie** p. **Kamerdyner.**

× **Kamerdynerka, i,** lm. **i** forma ż. od **Kamerdyner**, *pokojówka:* Jesień szczyci ś. być kamerdynerką czyli szatną ziemi. L.

Kamerdynerowa, ej, lm. **e** *żona kamerdynera.*

Kamerdynerować, uje, ował *być kamerdynerem, służyć za kamerdynera.*

Kamerdynerowanie, a, blm., czynność cz. **Kamerdynerować.**

Kamerdynerski przym. od **Kamerdyner.**

Kamerdynerstwo, a, blm. *służba, zajęcie kamerdynera.*

Kamerfrajlina, y, lm. **y** *dama dworska.* <Nm. Kammerfräulein>

! **Kamergiera, y,** lm. **y** *pokojówka:* Gdybym wzięła na egzamin Franię, jej kamergierę, to kto wie, czyby nie przyznała ś. do jakich sińców. Es. <Włos. cameriera>

Kamerher, a, lm. **owie** a. **rzy,** × **Kamerarz,** × **Kamerjer** *szambelan, dworzanin pokojowy, podkomorzy.* <Nm. Kammerherr>

Kamerherski przym. od **Kamerher:** Miał minę poważną wielce i obywatelsko-kamerherską. Krasz.

× **Kamerja, i,** lm. **e** *ozdoba z kamieni drogich:* Szable złociste z kamerjami. Szaj. <Zap. od Kamea; por. Kameryzować>

× **Kamerjer, a,** lm. **rowie** a. **rzy** p. **Kamerher:** K. królewski. Troc. <Włos. cameriere>

Kamerjunkier, kra, lm. **krowie** a. **krzy** *młodszy szambelan na dworze monarszym:* Jaki szmer! Kamerjunkry świszczą jak puszczyki. Mick. Rozpoczął przy dworze służbę od kamerjunkra, później za Fryderyka II dostał szambelaństwo. Krasz. <Nm. Kammerjunker>

Kamerka, i, lm. **i, Kamera** pusz. *wyżłobienie z boku w kamerszrubie u fuzji, w które wchodzi część prochu z naboju.* <p. Kamera>

Kamerkurjer, a, lm. **rzy** *goniec dworski:* Miał kontrast w osobie niejakiego kamerkurjera barona Schmiedel. Krasz. <Nm. Kammercourier>

Kamerling, a, lm. **owie** *kardynał, prezydujący w kamerze apostolskiej i rządzący, gdy stolica apostolska wakuje; podskarbi papieski.* <Włos. camerlingo>

Kamerlingostwo, a, blm. *godność, urząd kamerlinga.*

Kamerlokaj, a, lm. **e** *lokaj pokojowy* (Goł.); *pokojowiec na dworze monarszym:* Dwuch kamerlokajów otwarło drzwi drugiej sali. Krasz. Starszy K. Hoffman kończył ubieranie i zapinanie guzików na sukniach. T. K. <Nm. Kammerlackei>

× **Kamermajster, stra,** lm. **strowie** *majster dworski:* Skreśla dokładnie obowiązki gubernatorów, podstarościch, rewizorów, kamermajstra i t. p. Kalic. <Nm. Kammermeister>

× **Kamermuzyka, i,** blm. *muzyka kameralna, pokojowa, salonowa.* <Nm. Kammermusik>

Kamerpaź, a, lm. **owie** *paź nadworny, pełniący służbę przy boku monarchy:* Dwuch szambelanów, dwuch kamerpaziów i czterech paziów rosyjskich trzymali codzień dyżur przy ciele króla (Stanisława Augusta). <Nm. Kammerpage>

Kamerszruba, y, lm. **y** pusz. *część u strzelby, która zamyka grubszy koniec rury,* in. t y l n a s z r u b a. <Nm. Kammerschraube>

Kamersztuki, uk, blp. *działa, mające osobną komorę na nabój, mniejszej średnicy niż kanał działa,* in. d z i a ł a k o m o r o w e, ł a d u n k o w e. <Nm. Kammerstück>

Kamerton, u, lm. **y, Djapazon 1.** a. **Widełki strojowe,** ! **Stroik** *mały przyrząd akustyczny, złożony z widelek stalowych i opatrzony rączką, a wydający za uderzeniem o ciało twarde ton oznaczonej wysokości:* K. wysoki, nizki, normalny. K. urzędowy (= *wydający ton a oktawy razkreślnej, o 435 a. 440 drganiach podwójnych na sekundę).* **2.** przen. *nastrój, usposobienie, upodobanie, zainteresowanie ś., zajęcie:* Stosując ś. do kamertonu literackiego, na który był nastrojony wieczór, zaczął rozmowę o jakimś świeżym utworze Kaczkowskiego. Bodz. Będzie grał rolę patrjoty potrosze przed wszystkiemi Polakami, tylko z różnych tonów, nastrajając ś. wedle ich kamertonu. Krasz. <Nm. Kammerton>

Kamertonowy przym. od **Kamerton;** przen. *nadający ton:* Obchód konsekracyjny kamertonową, że tak powiemy, dał nutę następnym uroczystościom.

[**Kamertuch, u,** lm. **y**] *rodzaj cienkiego płótna; rodzaj grubego perkalu białego.* <Nm. Kammertuch>

Kamerystka, i, lm. **i** *panna pokojowa, pokojówka.* <Fr. camériste>

Kameryzować, uje, ował *wysadzać drogiemi kamieniami:* Zegarki kameryzowane. Kras. Inni widzą w miesiącu plamy; on widzi w nim kameryzowaną buławę. Niem. Tabakierki kameryzowane. Rol. <Nm. chameriren, z Fr. chamarrer, skąd Pol. Szamerować>

Kameryzowanie, a 1. blm., czynność cz. **Kameryzować. 2.** lm. **a** *ozdoba wysadzana z drogich kamieni.*

Kamfen, u, lm. **y** chem. *węglowodór ze składem* $C_{10}H_{16}$, *otrzymywany z różnych terpenów.* <Nm. Kamphin a. Camphine>

[**Kamfer, u,** blm.] p. **Kamfora:** Stracił sie (= zginął, zniknął) jako K. Prz. <Nm. Kampher a. Kampfer>

Kamfet, u, blm. garb. *tłuszcz koński.* <Nm. Kammfett>

Kamfina, y, blm., **Kanfina 1.** chem. *olejek terpentynowy oczyszczony, do oświetlania.* **2.** prow. *nafta, olej skalny.* <Nm. Kamphin a. Camphine>

Kamfinowy przym. od **Kamfina:** Lampy kamfinowe. Chł.

Kamfora, y, blm., × **Kanfora,** [**Kafora, Kamfer**] **1.** chem. *produkt roślinny, spokrewniony z terpenami, ale zawierający tlen:* K. b o r n e j s k a a. B o r n e o l, $C_{10}H_{18}O$; K. b r z o z o w a a. B e t u l i n; K. b u r s z t y n o w a; K. j a p o ń s k a a. z w y c z a j n a, $C_{10}H_{16}O$; K. k o p y t n i k o w a a. A z a r; K. m i ę t o w a a. M e n t o l, $C_{10}H_{20}O$; K. o m a n o w a a. H e l e n (p. **Helenina**); K. s z t u c z n a; K. t o n k o w a; K. t y t u n i o w a a. N i k o c j a n; K. z a w i l c o w a a. A n e m o n. Stosownie do zachowania ś. względem światła polaryzacyjnego, K. bywa p r a w o s k r ę t n a, l e w o s k r ę t n a i n i e c z y n n a. Zniknąć jak K. Prz. Zginął jak K. bez pieprzu. Prz. To K., nie człowiek. Prz. Bigos jak K. ginie. Mick. **2.** bot. p. **Kamforowiec:** K. ziele rośnie rozłożysto na górach, ma moc wypędzania płodu z żywota. Ład. <Śr. Łć. camphora, z Arab. k'āfūr = żywica biała>

Kamforatka, i, lm. **i** a. **Kamforowe ziele** bot. (camphorosma) *roś. z rodziny komosowatych.*

Kamforka, i, lm. **i** *fajerka kuchenna:* Ogień zgartywał ś. pod płytą żelazną, przymurowaną przy kominku i mającą w sobie dziesięć kamfo-

rek. Korz. <Ros. kamforka, kanforka a. konforka>

×**Kamforny** p. **Kamforowy**: Jedlinka, zielem kamfornym nazwana od zapachu. Syr.

Kamforować, uje, ował *kamforą napuszczać:* Dziś patrzą cudzych żonek muskanych i kamforowanych. Klon.

Kamforowanie, a, blm., czynność cz. **Kamforować.**

Kamforowiec, wca, lm. **wce** a. **Kamfora, Kamforowe drzewo, Kafur** bot. (camphora) *roś. z rodziny wawrzynowatych.* Gatunek: K. lekarski (c. officinarum) a. Wawrzyn kamforowy (laurus camphora).

Kamforowy, ×**Kamforny** przym. od **Kamfora**; [**Kaforowy**]: a) Spirytus K. Kwas K. K. plastr. Perz. Wódka kamforowa. Olejek K. b) bot.: α) Kamforowe drzewo i Wawrzyn K. p. **Kamforowiec**; β) Kamforowe ziele i Niestatek K. p. **Kamforatka** i **Niestatek.**

Kamgar, u, lm. **y** p. **Kamgarn.**

Kamgarn, u, lm. **y, Kamgar, Kangar** *tkanina z przedniej wełny czesanej.* <Z Nm. Kamelgarn>

Kamgarnowy przym. od **Kamgarn**: Surdut K. Okrycie kamgarnowe. Fabryka wyrobów kamgarnowo-szewjotowych. Chustki kamgarnowe.

[**Kamiaha, y,** lm. **y**] p. **Komiega.** <Ukr. komiahà>

×**Kamianka, i,** lm. **i** p. **Kanianka.** <Zam. Kanianka>

×**Kamiączka, i,** blm., ×**Kamica** lek. (lithiasis) *choroba będąca następstwem tworzenia się kamieni w narządach ciała.* <KA(M)>

[**Kamiążek, żka,** lm. **żki**] p. **Kamień**: Usiadła sie na K.

×**Kamica, y,** blm. lek. p. **Kamiączka**: K. żółciowa (cholelithiasis).

×**Kamieć, eje, ał** p. **Kamienieć.** Włod.

[**Kamiej, a,** lm. **e**] p. **Kamień.**

†**Kamienia, ej,** blm. zb. p. **Kamienie**: Uczynił z kamieniej. Post. pr.

Kamieniak, a, lm. **i** **1.** ×p. **Kamienica. 2.** a. **Siwak** myśl. *zając stepowy, siwy, obierający najczęściej łożysko przy kamieniu.*

Kamieniarczyk, a, lm. **i** *uczeń kamieniarza.* Kopcz.

Kamieniarka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Kamieniarz**; *żona kamieniarza.* **2.** blm. p. **Kamieniarstwo. 3.** [K.] *bryczka zwyczajna z półkoszkami, wkładanemi do wasąga, bez resorów:* Zajechała przede dwór K., wyładowana na trzy dni obrokiem. Minisz.

Kamieniarnia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie kamienie obrabiają.*

Kamieniarski 1. przym. od **Kamieniarz. 2.** [K. wół] *rasa dobrych do roboty i na rzeź wołów:* W Łowiczu bywa masa kamieniarskich wołów, t. j. tych, któremi przywożą kamienie młyńskie. Bliź.

Kamieniarstwo, a, blm., **Kamieniarka** *rzemiosło, umiejętność obrabiania kamieni;* bud. *nauka wiązania i zaciosu kamieni do sklepień a. murów.*

Kamieniarz, a, lm. **e** **1.** a. ×**Kamienniczy,** †**Kamieniczny** *robiący co z kamienia* (Kopcz.); *rzemieślnik ociosywający kamienie:* Gdy ta kompozycja ostygnie, szlufierz tygielki ma oszlufować piaskiem od masy, którą kamieniarze czyli jowilerowie na kamienie lub kamyki porzną. Torz. (mowa o hucie szklanej). K. = rytujący i wygładzający kamienie twarde. Podcz. **2.** p. **Kamiennik.** <KA(M)>

×**Kamieniarzowy** przym. od **Kamieniarz,** *należący do kamieniarza.* L.

Kamieniasty 1. *podobny do kamienia.* Kopcz. **2.** *miotający kamienie:* Tarany i strzelby kamieniaste były w ciągłym ruchu. Stadn.

[**Kamieniaty**] p. **Kamienisty**: Pole kamieniate.

Kamienica, y, lm. **e** **1.** a. ×**Kamieniak,** [**Kamnica**] bud. i posp. *dom z kamieni; dom murowany:* Rusztowania nowo wznoszonych kamienic. Sienk. Poza dwa rynki, ulicę zamkową i kilka szerszych, zabudowanych kamienicami, dalej już tylko drobne domki i obszerne ciągnęły ś. ogrody. Krasz. Kamienicę nam swoją w Mińsku na kwaterę oddał. Chodź. Na Ptasiej ulicy w Szczygła kamienicy na trzecim piętrze pod schodami. Prz. Targuje ś. jak o kamienicę. Prz. (t. j. *długo*). Dla szumu na ulicy bieda w kamienicy. Prz. Choć pusto w kamienicy, to hoc! na ulicy. Prz. **2.** *owoc kamionki:* Z owoców pospolitsze: agrest, porzeczki, jeżyna, kamienice, brusznice. Goł. **3.** [K.] = a) a. [**Kruszmia, Kruśnia**] *kupa, stos kamieni na polu zebranych:* Po polach, narzucanych kamieniami, ciągną ś. wązkie płaty tarniny, przy których sterczą większe gromady t. zw. kamienic. Wilcz. b) *więzienie* (murowane). c) *harmider, hałas, zamęt:* Szalona zrobiła ś. w domu K. Kolb. Krzykliwa a. szalona K. Prz. d) *krzykacz, awanturnik:* Nie wiedziałem, że z niego taka krzykliwa jest K. Kolb. Zdr. **Kamieniczka.** <KA(M)>

×**Kamienicować się, uje ś., ował ś.** żart. *budować, wznosić własną kamienicę, stawać ś. kamienicznikiem.*

×**Kamienicowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kamienicować ś.**

Kamieniczka, i, lm. **i** p. **Kamienica**: Doszedszy do zielonej kamieniczki z piąterkiem, zatrzymał ś. przed bramą. Szaj. Cała ludność małej kamieniczki znała ś. z sobą. Krasz. Wpółwidna sionka kamieniczki. Kon.

Kamieniczne, ego, blm. rz. *czynsz:* Kamienicznego 20 sympli. Kub.

×**Kamieniczniczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Kamienicznik.**

Kamienicznik, a, lm. **cy** żart. *właściciel kamienicy, gospodarz domu.*

Kamieniczny przym. od **Kamienica**: Stróż K. Pan K. (*=posiadający kamienicę, właściciel domu*). Kamieniczne bogate kaczmarki. Jeżow. (*=mające kamienice*). Nikt nie chce wyjść na kamienicznego pana (tak zowią siedzących w kryminale). Gac. †**Kamieniczny, ego,** lm. **i** rz. p. **Kamieniarz.**

×**Kamienić, i, ił** *zmieniać w kamień, robić twardym jak kamień:* Kamieniąca Gorgona swej twarzy widokiem. L. ×**K. ś.** p. **Kamienieć.**

†**Kamienie, a,** blm., [**Kamienie**], †**Kamienia** zb. *pewna liczba kamieni, gromada, kupa kamieni, kamienie:* Rzecz, aby to K. chlebem ś. stało. Leop. Wziął kamień z onego kamienia, które tam leżało. Leop. Na Orfeusza gędzienie rzeki stawały, a K. skakało. Biel. M. Przez to K. zdawna wiślny upór przedarł sobie tor. Klon. Gdzie ś. K. tacza. Trzyc. Powrozmi go ciągnęli po kamieniu, tak, iż ciała sztuki zostawały na kamieniu. Kaz. 1555. Miasto złota K. tam było. Hist. w Lan. Nakładł do niej kamienia. Hist. w Lan. To już i kamienieby mówić umiało. Rej. U kogokolwiek ś. nalazło K. Wuj. Jęli nań miotać błotem i kamienim. Op. [Choćby was tu było,

jak w morzu kamienia, to juz nie będę mieć Jasińka imienia].

† **Kamieniec, ńca,** lm. **ńce** i [**Kamieniec, Kaminiec**] **1.** *kamienie naniesione przez potoki górskie; kamienie na brzegach potoku:* Wielkie ławy i rumowiska kamieńca. Pol. Tak delfin Arjona na grzbiecie, tak w ksieńcu proroka gdzieś wieloryb stawił na kamieńcu. Pot. (*=miejscu kamienistym.* L.). Miemiec poseł wsy bić na K. **2.** *pole kamieniste:* Albo ś. też trafi jaki K., a. las gęsty, że robotnicy nie mogą wziąć ziemię wolno. Strum. Przeklinał godzinę, w której puścił na swój K. komorników. Ork. Dał mu plac na kamieńcu za wodą. Ork.

Kamienieć, eje, ał, × **Kamieć,** × **Kamienić ś. 1.** *zmieniać ś. w kamień; twardnieć:* Kwiat w niej (w fali umarłego morza) nie tracąc barwy kamienieje. Słow. W takim martwym odrętwieniu zdawało mi ś., że sam stygnę i na środku kościoła kamienieję. Chodź. (*=obracam ś. w posąg*). **2.** przen. *stawać ś. nieużytecznym, nieubłaganym, upartym; tracić wrażliwość, stawać ś. nieczułym:* Im oni więcej gniewają ś., tym Stefek bardziej kamienieje w uporze. Prus. Na moje prośby coraz kamieniejesz. Jabł. K. z boleści, z rozpaczy. Ociec z żalu zbytecznego kamienieje. Jabł. Karol kamieniał z żalu. Krasz. Stają przed ojcem zalęknione, bladną i uciekają, nie wyrzekszy słowa, lub kamienieją. Słow. <KA(M)>

Kamienieda, y, lm. **y** zool. (lithodomus) *mięczak.* <Kamień + JAD>

[**Kamieniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Kamień.**

Kamienienie, a, blm. **1.** × czynność cz. **Kamienić. 2.** czynność cz. **Kamienieć.**

× **Kamienienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kamienić ś.**

Kamieniobicie, a, lm. **a** *bicie kamieniami, kamienowanie:* Wrzaski, potwarze, kamieniobicia. Len. <Kamień + Bicie>

× **Kamieniociąg, u,** lm. **i** lek. *narzędzie chirurgiczne do wydobywania kamieni z pęcherza moczowego.* <Kamień + CIĘG>

× **Kamieniokruszny** lek. *mający posiadać własność kruszenia a. rozpuszczania kamieni, w ustroju ludzkim powstających:* Środek K. (remedium lithontrypticum). <Kamień + KRUCH>

× **Kamieniołam, u,** częś. w lm. **y** p. **Kamieniołom.**

Kamieniołom, u, częś. w lm. **y,** × **Kamieniołam,** ! **Kamieniołomnia, Łomy,** × **Łamy,** × **Łamowisko,** × **Łamnie,** ! **Łomnia,** × **Skalnia** *miejsce, z którego wydobywają (wyłamują) w celach budowlanych kamienie (marmur, granit, piaskowiec i t. p.), góry kamienne:* K. otwarty, podziemny. Z kamieniołomu cięte płyty. Kon. <Kamień + ŁOM>

! **Kamieniołomnia, i,** lm. **e** p. **Kamieniołom.**

Kamieniołomny przym. od **Kamieniołom:** Przemysł K.

Kamieniomiotny, Kamieniorzutny *miotający kamieniami, wyrzucający kamienie:* Wulkan K. Kusza, proca kamieniomiotna. <Kamień + MIOT>

Kamieniorzutny p. **Kamieniomiotny.** <Kamień + RZUT>

× **Kamieniotworny,** × **Kamionoczynny** *tworzący kamienie:* Meduzy łeb K. Żebr. (*= obracający w kamień patrzących na nią*). <Kamień + TWOR>

Kamieniowalny *polegający na miotaniu kamieni:* Bój K. Ml. <Kamień + WAŁ>

× **Kamieniowy** p. **Kamienny:** Cieśla K. Podcz.

Kamienioznawstwo, a, blm. *część mineralogji, opisująca szczegółowo minerały,* o r y k t o g n o z j a. <Kamień + ZN(A)>

Kamienistość, i, blm. rz. od **Kamienisty:** K. gruntu. <KA(M)>

Kamienisty 1. a. [**Kamieniaty, Kamienity**] *pełen kamieni, obfitujący w kamienie, kamienie zawierający:* Droga kamienista. Pole kamieniste. Grunt K. Rola kamienista. Kluk. Miejsce było kamieniste z ostrych kamieni. Górn. Przen.: To wszystko, co mi losy rzucą na kamienistej drodze życia. Słow. **2.** Gruszka kamienista *= pełna pestek a. twardych grudek.* **3.** astr.: Deszcz K. a. × k a m i e n n y *= spadek aerolitów.*

[**Kamienity**] p. **Kamienisty:** Jaworowy, to gróniczek prosty, a ten K., między nimi skryty.

Kamieniucha, y, lm. **y** *jakaś roś.* (*= kamionka?*): Tu i owdzie migała jeszcze plama muchomora lub niewielki krzak purpurowej kamieniuchy. Zap.

× **Kamienka, i,** lm. **i** p. **Kamionka:** K. w łaźni. L.

Kamienniczek, czka, lm. **czki** zool. **1.** p. **Drozd. 2.** × p. **Muchołówka. 3.** (armadillo) *skorupiak wrytooki.*

Kamienniczy przym. od **Kamiennik,** *do rozbijania a. obrabiania kamieni służący:* Młotek K. Rzemiosło kamiennicze. × **Kamienniczy, ego,** lm. **owie** rz. p. **Kamieniarz.** Podcz.

Kamiennie przys. od **Kamienny:** Dzień i noc spali K., ciężko. Orzesz. Piotr najwierniejszy K. wierzył. Len.

Kamiennik, a, lm. **cy** a. **i 1.** a. **Kamieniarz** = a) *łamiący w górach kamienie; łamacz kamieni w kamieniołomach,* in. s k a l n i k: K. łamie, wycina w górach kamienie. Troc. b) † *obrabiający, ociosujący kamienie:* Dali pieniądze kamiennikom i murarzom. Leop. (*= tym, co kamień łamali.* Leop.; *tym, którzy kamienie ciosali.* Wuj.). Poczynił z nich kamienniki, aby ciosali kamienie i gładzili na budowanie domu bożego. Leop. (*= murarze.* Leop.). c) × *ten, co kamienie drogie rznie; rzeźbiarz na kamieniu, snycerz; pieczętarz:* Zająca na marmurze, który trawę skubie, dłótem na herb szlachecki K. wydłubie. Pot. Nie możeszli być złotnikiem, nie bądź kamiennikiem. Prz. **2.** × *mularz.* Bobr. **3.** † *chory na kamień.* Ocz. **4.** bot. = a) p. **Smagliczka.** b) (acrostichum marantae) *roś. z rodzaju paprotnika.* **5.** woj. *moździerz, z którego rzucają się kosze kamieńmi wypełnione, szczeg. na przykopujących ś. do fortecy nieprzyjaciół,* in. d z i a ł o k a m i e n n e a. k a r t a n k a m i e n n y: Dawniej, zwłaszcza u Niemców, nazywano kamiennikami a. kamiennemi kartanami działa komorowe krótsze i cieńsze od armat, z osobnemi komorami na ładunki, z których strzelano kamieńmi lub koszami. Jak. J. **6.** zool. = a) (sporus cynaedus) *ryba.* Kluk. b) (medusa porpita) *polip.* Kluk. c) (apis lapidaria) *owad błonkoskrzydły.* d) (crambyx alpinus) *chrząszcz.*

Kamienność, i, blm. rz. od **Kamienny:** Cierpieć musiał nad kamiennością mego serca. Haj.

Kamienny, × **Kamieniowy,** † **Kamiony,** [**Kamionny, Kamiónny**] przym. od **Kamień 1.** a) *z kamienia a. z kamieni zrobiony, zbudowany:* Parkan, wał K. Kn. Most, nagrobek, pomnik K. Płyta kamienna. Schody kamienne. Kamienna grobla. Kn. Kul kamiennych leżały góry. Krasz. Kamienne Apolla ołtarze. Słow. Jak smutny obóz kamiennych namiotów, ten smutny cmentarz bez bram i bez płotów. Słow. Bezpieczniej głowę

złożysz tu na kamiennej klasztoru pościeli, niż na łonie człowieka. Słow. ✕ Droga kamienna = *droga bita, szosa:* Oprócz kamiennej drogi, rząd cesarski nic dla Galicji nie uczynił. Rzew. Z ramion szata płynąca do ziemi jakby w kamienne łamała ś. spływy. Słow. Śród kamiennej drużyny także król ma swój sakrament: oto, panie, ów dyjament, co jest nad kamienną zgrają. Słow. Widziałem anioła, a radość mu z czoła, z ust, z oczu kamiennych patrzyła. Len. Zrobiwszy mnie komarem, chce zmienić w Atlasa, dźwigającego nieba kamiennym ramieniem. Mick. Piękny młodzieńcze! na coś mi powiedział... o Bogu wielkim, o jasnych aniołach, kamiennych miastach ..? Mick. (*=murowanych*). Przen.: Następujące po sobie karty tej księgi kamiennej, jaką każda epoka po sobie pozostawia. Ochor. (*t. j. zabytków rzeźby i architektury*). b) *z kamieni złożony, składający ś., powstały z kamieni:* Góry kamienne = *kamieniołomy:* Gór kamiennych w Polszcze jest bardzo wiele, osobliwie około Pińczowa, gdzie jest kamień białawy, miękki i zdatny do wyrobienia różnych ozdób pałacowych i wszelkiej architektury. Ład. Młynarskie kamienne góry (*=gdzie łamią kamienie młyńskie*). ✕ Deszcz K. p. **Kamienisty.** c) przen. *kamieniami zadany:* Jakby mi chcieli w piaskach zadać śmierć kamienną, Araby mię w grobowcach otoczyli gęściej. Słow. **2.** *mający własności a. pozór kamienia; twardy, jak kamień:* Węgiel K. Sól kamienna (*=kopalna*). Szkło kamienne (*= hartowane*). Do wyrobów ceramicznych szklistych należą tak zwane wyroby kamienne i porcelanowe. Garnek K. Książki kamienne. Kn. = *pergamin kredowany; notatnik, notes, tabliczki do notatek (welinowe a. szyfrowe):* A co złożysz łokci od wagi a. przyczynisz, pamiętaj to pilno, a. sobie pisz w kamienne książki, a. karbuj. Strum. †Kamienna żużel. Ślesz. = *pumeks.* Choć nic kamienna muszla nie ukrywa, a jednak, słuchaj, coś w jej łonie szumi. Słow. Serce, jak muszla wyrzucona z fali, cicha, lecz kiedy słońce ją wypali, słuchaj! usłyszysz gwar w kamiennym grobie. Słow. **3.** ✕ Olej K. = *olej skalny, nafta.* **4.** przen. *zimny, nieczuły jak kamień; niewrażliwy, obojętny; bezlitosny, bez sumienia; nieprzebłagany, nieubłagany, nieugięty; twardy, zatwardziały:* Dusza kamienna. Siła jest białychgłów kamiennego serca, które gwałtowniej ś. miłości przeciwiają, niż która w morzu skała nawalnym wełnom. Górn. Panie! w twoim łonie kamienne serce. Słow. Otóż to z sercem prawie kamiennym niewiasta. Słow. Może gdzie zemsta to serce obudzi, już skamieniałe wśród kamiennych ludzi. Słow. (Serca), trafiając na serca kamienne, same ś. wkrótce stały kamiennemi. Słow. Dumna myśl wasza, a serca kamienne. Len. Czarowne słowo, które rozczuli rozpacz marmurową, które z serc wieko podejmie kamienne. Mick. Kamienni ludzie! wy nie wiecie, jak ciężka śmierć pustelnika! Mick. Błyskawice puszczał na kamienne umysły niezbożnych. Birk. Poczytałbym go za kamiennego, gdyby tego nie żałował. Nagur. Toż dopiero upór K.! Krasiń. Milczenie kamienne. Krasz. Szczęściem, na ludzki gniew pospolicie bywam K. Sow. Spokój K. Kow. To usłyszawszy, matka tak ś. zadumiała, że ś. wszystka kamienną właściwie być zdała. Otw. (*=nieruchomą, skamieniałą*). W bieliźnie, na kamieniu, sama jak kamienna. Mick. Lękam ś. ozdrowieć, udając zawsze martwą i kamienną. Słow. Tonie ostatnim uśmiechem w niеodgadnioną boleść, w sen K. Słow. Został mistrzem w filozofji po długim i kamiennym, jako zowią, eksaminie. Skar. (*=ścisłym, trudnym*). **5.** arch.: Okres K. = *okres, w którym ludzie posługiwali ś. narzędziami kamiennemi.* **6.** bot.: a) K. bób p. **Bób i Drzewo.** b) Kamienne ziele p. **Smagliczka:** U nas są te dwa gatunki: górne kamienne ziele i pyleniec. Kluk. c) Kamienna rząsa p. **Zanogcica.** d) †Kamienna lebiotka (calamentum) *roś.* Spicz., Sien. e) †Kamienna santa p. **Sadziec.** **7.** druk. i piecz.: Pismo kamienne p. **Grotesk.** **8.** †lek.: Kamienna niemoc = *choroba zwana kamień:* Kamienną niemoc mający. Mącz. **9.** woj. *do rzucania kamieni służący:* Kamienne działo a. K. kartan p. **Kamiennik.** Kamienna machina do rzucania kamieni. Troc. **10.** zool. *między kamieniami przebywający, skalny:* ✕ K. drozd = **Kamienniczek.** ✕ Kamienna ryba. Troc. <KA(M)>

Kamienować, uje, ował, ✕ **Kamionować** *zabijać kamieniami:* Żydzi, z miasta wyrzuciwszy Szczepana, ukamienowali go, a kamienowali go, wzywającego Boga. Białob. Przen.: K. nazwiskami pogardy. Krasz.

Kamienowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kamienować.**

✕ **Kamienownik, a,** lm. **cy,** ✕ **Kamionownik** *ten, co kamienuje.* Troc.

Kamień, a, lm. **e** a. †**ona,** [**Kamiej, Kamiń, Kamin, Kamnień, Kamnin, Kanień, Kamń, Kamé, Kam**] **1.** wog. *ciało nieorganiczne, zwykle twarde i ciężkie;* szczeg. *utwór przyrodzony mineralogiczny, głaz, prosty a. złożony, jak krzemień, granit, piaskowiec, djament, rubin i t. d.:* Kamienie polne. Tu strugi uciekają, szemrząc przez kamienie. Szymon. Biały Dunajec z kamienia o K. ś. rozbija. Niedź. Góra kamieni. Zb.: Wyskoczył na wzgórek z kamienia. Mick. Kto ś. raz z góry pośliźnie, z kamienia na K. leci. Skar. K. na miejscu porasta. Prz. (przen. = *pracując na jednym miejscu, prędzej można ś. dorobić*). K. często poruszany, mchem nie obrośnie. Prz. Kamienie okrągłe a. stoczone, in. o t o c z a k i, g ł a d y s z e, powstały przez działanie wód. Kamienie łamać. Baby i ropuchy kamieniem nie dobijesz. Prz. Rzucać w kogo kamieniami. Gdzieindziej błoto rzucają a. K. Słow. Zabijać kamieniami = *kamienować.* Kto z was bez grzechu, niech na nią pierwszy rzuci K. Wuj. Przen.: Rzucić na kogo kamieniem = *oskarżyć, uznać winnym:* Kuryło, będąc bratem Oleny, pierwszy na nią rzucił kamieniem, iż ona tyle hańby im przyniosła. Turcz. Niech rzuci kamieniem, kto dni podobnych nie przeżył. Krasz. Taki usłużny, że gotów z niego kamieniami muchy oganiać. Prz. Pies gryzie K., którym go uderzono. Prz. W K. ś. obracać = *kamienieć.* Skonał i skościał i stał ś. jak K. Słow. Przen.: W K. członeczki białe Bóg zastudził. Słow. Na kamieniu K., K. na kamieniu, a na tym kamieniu K. na kamieniu. Prz. Nieraz nowina, niby K. z nieba, spadała w Litwę. Mick. W środku szarzał ś. K.; strumień z pod kamienia szumiał, tryskał. Mick. Po co zapraszać na tę niedolę, na tę niedolę, na te kołacze, co są kamienie, co są kamienie, i na te miody, co są strumienie, co są strumienie. Len. Nim doszedłem zaściennej piramid ulicy, schyliwszy ś. podniosłem K. soczewicy, która dawniej karmiła królów robotniki i stała ś. pomnikiem pomiędzy pomniki. Słow. Kto ś. nie leni, robi złoto z kamieni. Prz. (*= z rzeczy a. materjału małej wartości*). Z kamienia prawie (=zaiste) chce naczynić chleba sobie.

Rej. Grunt — kamienie i piaski ma szlachcic podlaski. Prz. Biedna ta kraina, gdzie ś. chleb kończy, a K. zaczyna. Prz. (*=ziemia nieurodzajna, jałowa*). Bodaj ś. tacy na kamieniu rodzili! = *bodaj takich nigdy nie brakło!* To tacy poczciwi państwo, że bodaj ś. tacy na kamieniu rodzili. Krasz. †K. żywy = *opoka:* Tam miał jaskinią wielką K. żywy, którą wykował król jeden bogaty. P. Koch. [K. od oberwania macicy. K. cerwony a. macicny, od chorób kobiecych]. Ja mu włożyłem K. do kieszeni, co sprawia, że jest niewidzialny. Słow. Przen.: Kto kamienie sieje, wiatry zbiera. Prz. Kto na ciebie kamieniem, ty na niego chlebem. Prz. (*=nie odpłacaj złym za złe*). K. za chleb. Prz. (o niewdzięczności). Je i pije, a za pazuchą K. trzyma. Prz. W jednej ręce chleb, a w drugiej K. trzyma. Prz. (*=obłudnik, podstępny*). Potknąć ś. na kamieniu a. o K. Kogo Bóg prowadzi, ten o K. nie zawadzi. Prz. (*=nie dozna przeszkody*). K. obrazy a. †obrażenia. Wuj. (przen. =*powód do obrazy, gniewu*). K. zgorszenia. Prorokowi K. w zęby. Prz. (aby przestał źle wróżyć). Twardy jak K. Prz. I lew o twardy K. popsuje pazury. Pot. Gdy dziecko upada, anioł poduszkę podkłada; gdy stary upada, djabeł K. podkłada. Prz. Młodemu i K. za wezgłówko stanie. Prz. Łatwiej okrzesze K., niż człowieka. Prz. Trafiła kosa na K. Prz. (*=równy na równego, zły na złego, sprytny na sprytnego*). Trafiła kosa na K., to jest trafiły karabiny i bagnety na dubeltówki, pałasze i pistolety. Chodź. Kropla częsta K. zdziurawi. Prz. Potrzeba K. dziurawi. Prz. Onby i kamienia z głodu ukąsił. Falib. Gryźć kamienie. Prz. (z głodu, rozpaczy; *nie mieć co jeść*). †Rycerstwo za niem (wodzem) gryzłoby K. Rys. (tak go kocha). Umie i z kamienia łyka obłupić. Prz. (*= jest przebiegły, łakomy*). Nie wyciśniesz z kamienia wody. Prz. Ciężko z kamienia olej wytłoczyć. Prz. Idzie mu, jak z kamienia, a. idzie mu z kamienia = *ciężko, z wielkim trudem, opornie, jak po grudzie:* Wiersz twardy i nieskładny szedł mu jak z kamienia. L. (*=chropawo*). Tak mu ś. wiedzie, jak z kamienia. Prz. Hm... kaszas (wódka), piwo, drobne rzeczy idą jako tako, ale łokciowe jak z kamienia. Grusz. Jak z kamienia: ani ognia, ani wody. Prz. (*=żadnej korzyści*). Jedna baba K. do studni wwali, a dziesięć go chłopów nie wyciągnie. Prz. Lżej gniotą kamienie niż troski. Prz. K. z serca zrzucić = *doznać ulgi moralnej, uzyskać spokój ducha, sumienia.* Poczuł, że był uwolnion z żalów swoich, jakby K. z piersi zdjął. Jabł. K. mu z serca spadł. Wyszedłem, niosąc K. na sercu. Chodź. Sierota cięższa niż K. Prz. (*= wydaje ś. uciążliwszą dla opiekunów*). Taka prawda, jak K. pływa. Prz. Przepadł a. zginął, jak K. w wodzie. Prz. (*=bez śladu*). Pan młody zniknął kędyś, jak K. w wodę. Mick. Jakby K. w wodę wrzucił. Prz. Jakby K. w wodę wpadł. Prz. Niech to będzie, jak gdyby K. w wodę wpuścił. L. (*=zachowaj to w tajemnicy, nie mów nic o tym nikomu, ani mru-mru o tym!*). U niego to, jakby K. do wody chynął. Prz. (*=nie wyda tajemnicy, dotrzyma sekretu*). Siedzieć kamieniem a. jak K. = *siedzieć nieruchomo, bez ruchu, szczeg. pilnie nad czymś pracując, ślęczeć, nie wstawać od roboty.* K. nieczuły. Upominał go, ale on ś. stawił nieużytym kamieniem i nakowalnią. Skar. Kamieniabyś prędzej użył. Troc (*=nieużyty, nieuczynny człowiek*). On twardy K., Astulf, król lombardzki, użyć ś. nie dał. Skar. Serce nie K. Prz. Serce z kamienia. Prz. (*=bez litości, współczucia, zimne, nieubłagane*). Miałem na syna trzeciego cierpienia powieki bez łez i serce z kamienia. Słow. Zamiast jej rączek, chwytać za ręce z kamienia. Mick. Człowiek nie K. Kochan. Gada jak do kamienia. Prz. Twardy jak K. Prz. (przen. = *nieczuły, nieugięty*). Słowa kamieniom. Tw. (*= głuchym uszom*). Milczy jak K. Prz. (Forteca) cicha jak K. Słow. Kamieńby to był, coby go nie miłował. Kn. Kamieńby ś. zmiłował. Troc. I kamieńby ś. poruszył. Prz. Kamieńby zapłakał nade mną. Prz. Jak z kamienia łza nie kanie. Prz. Gdyby z tego kamienia gorzka łza nie ciekła, książę, K. bez sądu rzuć prosto do piekła. Mick. Kamieniu, rusz ś.! Prz. (*o głuchym na prośby*). Na takie wyrazy kamienie mówić muszą. Falib. Stałem ś. twardy i zimny jak K. Słow. Za cóż tak zimny nieczucia K. na serce moje ś. wali? Słow. Takie ciało (=ciało bez duszy) kamieniem śpiącym. Krasiń. **2.** *kamień a. kamienie jako materjał rzeźbiarski, budowlany i t. p.:* Wał z kamienia i gliny. Zawil. Pośród zdziwionych Greków jak z kamienia stał. Słow. (*=nieporuszony*). Hełm z kamienia. Krasiń. Okręt z kamienia. Mick. (*= Wenecja*). Podłoga wysłana kamieniem. Mick. (*=płytami kamiennemi*). Bud.: K. dziki = *K. ciosalny, lecz zgoła nieokrzesany* (Podcz.), in. o r c e l, o r c l a. K łamany z gór, nieciosany, orclami też zowią. Kn. K. łupany. Haur. Przebiwszy zwierzchnie młotami sklepienie, spuszczali na gęsty lud orklowe kamienie. Zim. K. oporny (=trudny do ociosywania). K. sypki (=osypujący ś. w robocie). K. ziemisty (= z wydrążeniami pełnemi substancji ziemistej). K. szczery (=jednorodny, jednostajny, nietrudny do ociosywania). K. udatny (= którego mało ś. traci przy ociosywaniu). K. brukowy, budowlany, burtowy a. krawędziowy, fundamentowy. K. węgielny (=na którym opiera ś. węgieł budowli). Przen.: Rzucał w grunt czaszkę zbroczoną, węgielny K. wieży z głów pobitych nieprzyjaciół. Krasiń. Przen. = *podstawa, fundament:* Piśmiennictwo klasyczne położyło K. węgielny pod ogólne literackie wykształcenie Mickiewicza. Chm. Ty, co za podstawę przyszłej budowy kamieniem węgielnym stawiasz mężobójstwo. Krasiń. K. sklepienia a. †K. sklep zwierający (Troc) p. **Zwornik.** K. prześcienny (=wpoprzek muru przechodzący i z obu jego stron widziany, in. p r z e g ł ó w n i k, p r z e z g ł ó w n i k). K. wzorowy (=na wzór dla robienia innych ociosany). K. ciosowy = *K. graniasty ociosany,* in. c i o s: K. ciosowy oznacza rozmaite gatunki piaskowca, które dają ś. łatwo ociosywać, a niekiedy jak drzewo piłować. Kraś. A. Struktury z ciosanego kamienia. Ład. **3.** *wyrób z kamienia:* Gdyś wysoko siadała na Druidów kamieniach. Słow. (*= kamieniach ofiarnych, ołtarzach*). Kamienie druidyczne. Nie zostawią w tobie (Jerozolimie) kamienia na kamieniu. Op. (*=cegły na cegle*). Nie został i jeden K. na kamieniu. Kulig. Przen.: Kamienia na kamieniu nie zostawić = *wszystko zmienić.* Okres kamienia = *epoka przedhistoryczna, w której wyrabiano przedmioty z kamienia,* o k r e s k a m i e n n y. K. z dziwnemi wyrazami (=znakami, rysunkami, napisami). Ład. Kamienie z wyrazami rozmaitych zwierząt. Ład. I ty mi, sędzio, każesz kłaniać ś. Djanie, kamieniowi i nędznej ludzkich rąk igraszce? Len. Niezdatny snycerz, który w kamieniach szuka ludzkiej twarzy i czyni ludziom podobne kamienie. Słow. Widać rudery tureckiej fontanny, gdzie w K. woda płacząca nie tętni.

Słow. **Krwi tyle** na gmachu kamieniach. Słow. Wtenczas widziałbyś dla mrących z przestrachu aniołem stróżem każdy K. gmachu. Słow. Zda ś., że ta noga w K. muru ś. wryła. Krasiń. Tu na tronowym kamieniu ułożę stos. Słow. K. grobowy. Skar. (*=nagrobek, pomnik, płyta nagrobna*). Śmiertelnym przywalony kamieniem. Troc. K. mogilny. †K. na kogo włożyć. Mącz. (*=pogrzebać*). On wiedział, że przyjdzie godzina, co mu K. grobowy rozkruszy. Słow. A gdyś K. z mogiły podźwignął, czy trup zadrżał? Słow. Przen.: Odwalał kamienie grobowe z grobu uśpionej głęboko ojczyzny. Słow. Słyszał o ludziach, nad któremi zapadł K. grobowy więzienia. Krasiń. Urazy swoje składa pod K. Kal. (*=zapomina o nich, przebacza je*). *Pocisk, kula kamienna:* Wypadł, jak K. z procy. Prz. Pęk żelaza wyleciał, jako K. z procy. Mick. Z moździerzów rzucać ś. zwykło także kamieniami. Jak. J. W powiecie Elbląskim znaleziono kamienie pociskowe dawnych Prusaków, których na wojnach używali. Ład. **4.** Na wielki a. gruby a. węgierski K. = *w wysokim stopniu, w wielkich rozmiarach:* Bieda na węgierski K. Prz. Nie być „esprit fort“ znaczyło tyle, co być głupcem na wielki K. Fred. A. Magnetyzerowie są jej zdaniem oszustami na wielki K. Lam. To musi być zbrodniarz na gruby K., skoro z tak zimną krwią przetrwał cały proces. Bał. Zaklął w pień i K. Prz. (*=mocno*). [W K. zapomnieć] = *zupełnie*. **5.** *waga, szczeg. dawna, od 24 do 60 funtów:* K., jako waga w domowym zastosowaniu, stanowił czwartą część centnara, ważył zatym funtów 25; atoli w handlu nie używano takich kamieni, tylko 32-funtowych, nazywano je niekiedy lekkiemi dla odróżnienia od ciężkich 60-funtowych. Gl. Trzydzieści i dwa funtów mają ważyć K. jeden, a pięć kamieni mają ważyć jeden centnar. Herb. K. waga pospolicie 32 f. zawierająca. Jak. J. K. waży 30, a lwowski 32 funtów. Troc. K. jest $^1/_4$ centnara, czyli waży 25 f., ale w handlu ma inną wagę, np. K. wełny waży 32 f. K. mydlarski = *32 f.* K. kolonjalny = *24 f.* Według konstytucji 1766 r., bierkowiec litewski czyli centnar powinien był ważyć 5 kamieni, K. funtów 40. Sł. wil. Od r. 1819 centnar ważył 4 kamienie, K. funtów 25. Sł. wil. Hirkanus z grobu Dawidowego wziął trzy tysiące talentów abo kamieni złota. Skar. Kamieniem nazywano także ciężarek, będący normalną wagą dukata. Gl. A potym popisawszy wagi lnu, rozdawać prząść porządnie, a na ludzie nieobciążliwe: bo kiedy wiedział wiele kamion i chłopów, tedy też będzie łatwie wiedział, po wielu wrębów ma rozdawać prząść. Gost. **6.** w grze = a) *bierka, warcab:* Kamienie a. gra w kamienie = *warcaby, gra w warcaby.* Kamienie do grania, do gry. b) ×*płaski krążek kamienny a. metalowy do rzucania, dysk.* Troc. c) × a. × Kamieni gra = *gra, polegająca na rzucaniu takich kamieni.* Troc. **7.** ×w owocach = *pestka.* **8.** *produkty kamieniste w organizmach niektórych zwierząt:* K. jaskółczy, kapłoni a. †kapłuni, rakowy. Kapłoni K., który ś. znajdzie w pięcioletnim kapłonie, wielkości ziarna bobu, uśmierza pragnienie. Ład. **9.** K. wężowy p. **Kobra.** **10.** K. czeski = *szkło, wyrabiane szczeg. w Czechach, bardzo czystej wody, używane w wyrobach jubilerskich zam. drogich kamieni, szczeg. brylantów:* Kiedy niema brylantu, dobry i K. czeski. Prz. Zna ś. na czeskich kamieniach. Prz. (*=nie da ś. podejść, oszukać*). **11.** K. słoneczny = *bursztyn:* Straże chodziły na brzegu, nie wygnańców pilnujące, tylko wypuszczonego w dzierżawę słonecznego kamienia, który wyrzucało morze. Krasz. K. gruntowy = *bursztyn lepszego gatunku.* **12.** †K. plewy k sobie ciągnący. Mur. = *ciało naelektryzowane, np. bursztyn.* **13.** [K.] = a) *osełka, brusek.* b) w grze [w liszki]: Na pytanie pachołka, ile komu wsypać, król odpowiada: Daj mu z pod kamienia (*=mocno*), a.: kamyka małego (*=powoli*). c) [Gorący K.] = *gra towarzyska:* Stoję, stoję na gorącym kamieniu, kto mnie kocha, ten mnie zmieni. **14.** apt.: K. cudowny = *miedź ałunowa; daw. używana maść do leczenia ran.* K. krwawy a. †uraźny = *suchy wodan tlenniku żelaza,* ×k r w a w i e c. K. galicyjski = *surowy siarczan cynku* (p. **Galicyjski**). **15.** bot.: [Kamienie fijołkowe] p. **Bisiorek**; *kamyki pokryte tym wodorostem.* **16.** chem.: K. piekielny = *azotan srebra (stopiony):* Gdy dziwe mięso na ranach ś. pokazuje, toż kamieniem piekielnym ścierają. Krup. K. siny = *siarczan miedzi,* in. k o p e r w a s n i e b i e s k i. K. żrący = *wodan potasu.* **17.** fil.: K. filozoficzny a. †filozofski = *przez alchemików i filozofów średniowiecznych poszukiwana substancja a. mieszanina, za pomocą której można by wytwarzać złoto.* Przen. *coś niemożliwego do osiągnięcia, nieziszczalnego, urojenie niedorzeczne:* Mniemany kunszt przemienienia kruszców w złoto kamieniem filozoficznym nazywają. Kras. Za pomocą kamienia filozoficznego chcą adepci wszystkie metale w złoto obrócić. Kluk. K. mądrości. Krasiń. Czy nie szukasz kamienia filozoficznego? Sł. wil. (*=nad czym tak głowę marnie suszysz?*). **18.** garb.: K. suwak, K. obciągacz = *słupek z piaskowca do ostrzenia narzędzi.* **19.** hut.: a) p. **Matta:** K. miedziany, ołowiany. b) *wyrób kamienny, używany jako materjał do budowy wielkiego pieca:* Kamienie zaprawy a. zaprawne. Kamienie boczne = *bocznice, bakształy,* in. s k r z y n i o w e. Kamienie wiatrowe a. formowe. K. podformowy a. skrzynkowy, nadformowy a. nadkładowy. Kamienie przeciwwiatrowe, in. w i a t r a k i. Kamienie rasztowe. **20.** inż. *słupek kamienny, stanowiący znak:* K. graniczny. K. wiorstowy. Scypjo już nie od trzeciego kamienia, ale w same bramy Kartaginy tłukąc szturmował. Fal. (*=kamienia, oznaczającego milę, znaku milowego; kopca.* L.). [K. herbowny] p. **Herbowny.** **21.** lek. (calculus) *złóg kamienisty, utworzony w jamach ustroju,* k a m y k: K. k a ł o w y (coprolithus). K. m o c z o w y (calculus urinarius). K. n e r k o w y (nephrolithus). K. ż ó ł c i o w y (cholelithus). K. o c z e p i o n y, o t o r b i o n y (calculus saccatus). Mieć K. = *cierpieć, chorować na K.* ×K. cierpiący, na K. chorujący. L. Lekarz, który rzeże kamienie. Mur. K. go męczył i katował. Skar. Lekarstwo przeciw kamieniowi tak nerkowemu, jako i pęcherzowemu. Ślesz. Narzędzia cyrulickie do wyrzynania kamienia z mecherzyny. Czer. **22.** min. *każdy minerał w stanie twardym bez względu na gatunek, wielkość i kształt:* Małe kawałki djamentu są kamieniami do rznięcia szkła. Ten kawałek granitu jest już zwietrzałym kamieniem. Djament jest kamieniem bardzo drogocennym. Granit jest kamieniem bardzo wytrzymałym. Granity, djoryty i inne skały krystaliczne są kamieniami, któremi ulice zwykle są brukowane. Krzemień jest K. skalisty, który za uderzeniem stali iskry wydaje. Kras. K. twardy, miękki, kruchy, szczepki, łuszczaty, warstwowaty, gąbczasty, błyszczący. K. płytowy, drobny. K. graniasty, rurkowaty. K. polowy a. polny. K. pospolity, drogi. Dja-

menty, rubiny, szafiry i inne jeszcze minerały są kamieniami szlachetnemi. Każdy K. korony obciążyłem zbrodnią. Słow. Siodło drogim sadzone kamieniem. Słow. Królestwo roślin, kamieni tym samym prawom podpada. Słow. Taka więc szlachetność błyszczy wszędy w królewskich sumieniach, w zwierzętach, w rybach i ptakach, i w roślinach i w kamieniach. Słow. Smycz tkany, jedwabny, którego robota równie cudna jak K., co ś. na nim świeci. Mick. Rojem usiadły motyle, trzepocąc skrzydełkami, na których ś. mieni z rozmaitością tęczy blask drogich kamieni. Mick. Niech nam sypnie z krużganka kamieńmi z mitry. Krasiń. W ogrodach z róż, gdzie fontanny biją tęczami, gdzie motyle drogiemi kamieniami. Krasiń. K. amazoński p. **Mikroklin.** K. armeński a. ormiański = *błękit miedzi z ziemią zmieszany i twardy.* K. drząstwisty = *piaskowiec krzemienisty z grubych ziarn kwarcu złożony.* K. dziarstwisty jest ostry, piaszczysty, kruchy, ciężki i dziurkowaty. K. fijołkowy. K. granitowy = *granit.* K. gwiazdeczkowy a. „astroites," dlatego nazywa ś., iż ś. w nim wydają zewsząd gwiazdeczki czarniawe. Ład. (p. **Gwiazdeczka**). K. ikrzasty jest podobny do ikry rybiej, wielkości orzecha laskowego. Ład. ✕K. ikrzysty p. **Ikrowiec.** K. karlsbadzki, sprudlowy p. **Aragonit.** K. kaustyczny = *stopiony potaż.* K. kiszkowy = *odmiana anhidrytu, biała, tworząca cienkie warstwy jak kiszki poskręcane.* K. kruszcowy = *kadmja.* K. krwisty p. **Hematyt.** K. krzemienny, krzemionkowy, krzemienisty. K. księżycowy p. **Ortoklas.** K. lazurowy p. **Lazuryt.** K. lidyjski a. probierski, probierczy = *czarny kwarc łupkowy, służący do rozpoznawania szlachetnych kruszców:* K. probierski jest rodzaj czarnego marmuru, na którym złotnicy biorą złota próbę. Ład. K. probuje złota, złoto cnotę. Prz. Ożenienie ś. rzecz ważna, to K. probierczy całego człowieka. Jun. K. probierski cnoty, przyjaźni, wiary. Wol. J. K. litograficzny = *łupkowy margiel wapienny.* K. łuszczasty jest białawy, dzielący ś., kruchy i podobny do szklistego; nazywają go in. skwama. Ład. K. migający, in. bastit. K. miodowy p. **Melit.** K. orli = *ruda żelazna nerkowata.* K. piaskowy, z ziarnek kwarcowych zlepiony, grubo a. drobnoziarnisty, in. piaskowiec. W Sędomirskim pod Kunowem są kamienie piaszczyste i miękkie. Ład. K. pierzasty. K. słoneczny p. **Oligoklas.** K. smołowy p. **Retynit.** K. szklisty a. „specularis," dzieli ś. na najcieńsze blaszki w różnym kolorze; w Moskwie jest bardzo wiele takiego kamienia, który nazywają ruskim, albowiem zażywają go do latarni lub do okien zam. szkła. Ład. K. ślazowy a. „molochites," jest zielony, ciemny, gładki, połyskujący i podobny do turkusu. Ład. K. świecący. Ład. (z żyłkami i punkcikami złocistemi). K. wapienny = *wapień.* K. biały (= *kocie oko);* brzmiący (= *wydający dźwięk metaliczny);* drzemny, in. siekiernik; morski, morpian, dziurkowaty z piany morskiej (= *pumeks);* gwiaździsty = *odmiana hjacyntu;* lekki czarny; lipki; miedźny a. mosiężny; mięsny (= barwy mięsa); moskiewski a. szkło kamienne (= *łupek miki;* por. wyż. K. szklisty): niezgorzysty (= *azbest);* żydowski (= *lekarstwo na chorobę K.);* winny a. K. od pijaństwa = *winian kwaśny potasu, osad pozostający po powtórnej fermentacji wina w kształcie kryształków,* winnik (czarny z czerwonemi plamkami); ognisty (silnie odbijający światło); położniczy (*lekarstwo dla rodzących);* przekobiały, przekoczarny (z białą a. czarną pręgą pośrodku); przekognisty (silnie w środku świecący); skorupiasty (kształtu skorupy); wieszczy (służący do wróżenia); zielono-modry (= armeński); złotawy, złotogorący; K. od czarów, uroku (*rodzaj korala czarnego).* Troc. K. piorunowy = *rurki piasku stopionego iskrą elektryczną pioruna,* in. piorunek, strzałki piorunowe, †dżdżownice, †boży prątek. ✕K. żeglarski = *magnes.* ✕K. ciekący = *stalaktyt.* Kluk. K. meteoryczny a. ✕nadpowietrzny = *aerolit.* ✕K. morski, in. purchaty a. łaziebny = *gatunek lawy wulkanicznej, pumeks (K. co pływa po wodzie.* Mur.). K. ten nazywa ś. łaziebnym, bo ś. używa i w łaźniach do ścierania narośli skórnych na ciele. Podcz. Trzeć kamieniem morskim. Troc. K. konchowy. Ład. (= *muszla skamieniała).* K. koralowy, podobny do koralów morskich. Ład. K. ostrowidza = *belemnit.* Sł. wil. **23.** myśl. (o ptakach): Upaść kamieniem = *spaść zaraz po strzale,* in. spaść dymem. **24.** tech. = a) *osad, oskorupienie; nawar:* K. kotłowy, in. kotłowiec, tworzy ś. na ścianach wewnętrznych kotła przy gotowaniu wody twardej. K. piwny tworzy ś. na dnie kotła przy przygotowywaniu piwa. K. wymiotowy powstaje przez gotowanie kamienia winnego z antymonem. b) K. filtrowy, dziurkowaty, przepuszczający wodę i wog. płyny, i oczyszczający je z cząstek stałych. c) K. młyński = *płyta kamienna, służąca w młynach do rozcierania ziarn; robi ś. z piaskowca a. granitu.* K. młyński z kwarcu dziurkowatego nazywa ś. francuskim. K. młyński zwierzchni i spodni. Troc. K. żarnowy (= używany w żarnach). Ciężki, jak K. młyński. Prz. Dwa twarde kamienie nie mielą miałko. Prz. Przen.: Mieć K. młyński na głowie. Prz. (= *mnóstwo kłopotów).* Każdy wodę na swój K. puszcza. Prz. (= *dba o własną korzyść).* d) K. osełkowy, służący do ostrzenia narzędzi. Sł. wil. e) K. do polerowania. f) ✕Kamienie przezdrożne do przestąpienia. Troc (= *chodnik, trotuar).* g) K. szlifierski, in. toczydło. h) Kamienie sztuczne, używane do brukowania ulic a. na chodniki = *mieszanina piasku z cementem, której nadają dowolną formę, stosownie do użytku.* j) K. wywabiający = *glina wapnista z utworu gipsu z dodaniem węglanu sody.* **25.** zł. *kolczyk.* **26.** zool.: K. młyński = *ryba tetrodon mola.* Kluk. Zdr. **Kamyk, Kamyczek, Kamiuszczek,** ✕**Kamionek,** †**Kamyszczek,** †**Kamyszek,** [**Kamuszek, Kamiuszek, Kamyszek, Kamnyszek, Kamuszczek, Kaniuszczek, Kamieniek, Kamiążek**]. <KA(M)>

Kamieńczyk, a, lm. **i** *ptak falco lapidarius.* Kluk.

Kamiławka, i, lm. **i** *kapelusz, noszony przez duchownych prawosławnych:* Zastał popa misjonarza, przybranego w kamiławkę, rodzaj wysokiego aksamitnego kapelusza. Rol. <Ros. kamilavka, z Ngr. kamēlaúki, to zaś z Gr. kámēlos = wielbłąd>

[**Kamin, a,** lm. **y**] p. **Kamień.**

[**Kaminiec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Kamieniec.**

†**Kaminki, ów,** blp. *roś. łomikamień* (saxifraga).

[**Kamiń, a,** lm. **e**] p. **Kamień.**

[Kamioła, y, lm. y] bot. p. **Przytulja:** K. biela=*przytulja północna* (galium boreale). Orzesz. <Brs. kamioła>

Kamioneczka, i, lm. i 1. p. **Kamionka. 2.** bot. p. **Borówka.**

Kamionek, nka, lm. nki 1. ×p. **Kamień:** Włos rozsypuje złoty, kamionkami i złotą przetykany nicią. Słow. **2.** zool.: Drop K. p. **Drop.**

Kamionka, i, lm. i 1. *naczynie z gliny, fajansu a. porcelany do płynów, butelka kamienna (do porteru, likieru, wody mineralnej).* **2.** a. × **Kamienka** *kamienie w łaźni, które po rozpaleniu polewa ś. wodą dla wydobycia gorącej pary:* Leje jak na kamionkę. Prz. *(=pije dużo, jest pijakiem).* Lać na kamionkę. Troc *(= tęgo pić).* **3.** †*kupa kamieni.* Klon. **4.** [K.]=a) *kupa kamieni, zebranych z zagonów.* b) *rodzaj dzikich gruszek.* c) *roś. jakaś, dawana przeciw truciźnie.* d) *poczwarka owadu, zwanego jętka.* **5.** bot. = a) p. **Chróścina.** b) p **Malina.** c) w lm. bł. zam. *borówka żórawina.* **6.** ogr. *wiśnia o twardym miąższu,* in. chrząstka. **7.** zool.=a) (petromys) *zwierzę z rzędu szczurowatych.* b) p. **Kuna:** Oprócz sporej liczby lisów wziąłem również kilka kun kamionek. c) p. **Kuropatwa.** Cyg. Zdr. **Kamioneczka.** <KA(M)>

Kamionkowy przym. od **Kamionka: 1.** bot.: Malina kamionkowa p. **Malina. 2.** gór.: Kamionkowa ruda żelazna = *sferosyderyt, ruda bulasta, węglan żelaza krzemo-ilasty, zbity, znajdujący ś. nad pokładami węgla kamiennego.*

[Kamionny] p. **Kamienny.**

× **Kamionoczynny** p. **Kamieniotworny:** Kamionoczynna twarz Meduzy. Otw. < Kamień + CZYN>

× **Kamionować, uje, ował** p. **Kamienować:** W starym zakonie Bóg kazał K. cudzołożniki. Karnk. <KA(M)>

× **Kamionowanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Kamionować.**

× **Kamionownik, a,** lm. **cy** p. **Kamienownik:** Św. Szczepan prosił Boga za kamionowniki swoje. Wuj.

† **Kamiony** p. **Kamienny;** *na kamieniu będący:* Pismo kamione=*napis na nagrobku.*

[Kamiónny] p. **Kamienny.**

Kamiuszczek, czka, lm. **czki** p. **Kamień.**

[Kamiuszek, szka, lm. **szki]** p. **Kamień:** Obrał sobie poduszki — w morzu kamiuszki.

Kamizela, i, lm. **e,** × **Kamizola,** × **Kamzel, [Kamyzela, Kamiziela, Kamzela, Kamziela, Kamzola, Kamzula, Kamuzela, Kamuzola, Kamiźla] 1.** (częś. zdr.) *ubiór męski, okrywający plecy i część piersi, bez rękawów, noszony pod wierzchnim odzieniem; przednia część sukni kobiecej, nie zakryta stanikiem.* **2.** *kaftan, kurtka, rodzaj krótkiego odzienia włościan, rodzaj sukmany, długa opończa bez kołnierza, rodzaj kaftana płóciennego:* Nie bij, descu, nie bij, da bo ja w kamizeli. Jest to ten sam człowiek w dwuch przebraniach: naprzód w długiej kamizeli, a potym w haftowanym fraku. Ochor. Zdr. **Kamizelka, Kamizeleczka, [Kęmizielka, Kamiziołka, Kamzółka].** <Fr. camisole>

Kamizelczyna, y, lm. **y** *licha, marna, nędzna kamizelka:* Nie chciałbym trzymać kamizelczyny między własnemi rzeczami. Prus. Matka najpierw ściąga z Jaśka spencerek i kamizelczynę. Kon.

Kamizeleczka, i, lm. **i** p. **Kamizela;** *ładna kamizelka:* K. w kratki. Fred. A.

Kamizelka, i, lm. **i** p. **Kamizela:** K. tyftykowa, a w kieszeni nic nie chowa. Prz. *(=strojny a goły).* W aksamitnych kamizelkach. Falib. Ja o guzikach, a ona o kamizelce. Prz. Był czas, że i kobiety kaftaniki swoje nazywały kamizelkami. Goł. Bliższa koszula ciała, niż K. Prz. Ja byłem z nim w przyjaźni, zwierzał mi ś. ze swoich nieszczęść i wypłakiwał mi ś. w kamizelki. Sienk.

[Kamizelki, ów, blp.] p. **Kobzołe.** <Sld. zam. Kobzalki>

[Kamiziela, i, lm. **e]** p. **Kamizela.** Zdr. **[Kamizielka].**

[Kamizielka, i, lm. **i]** p. **Kamiziela.**

[Kamiziołka, i, lm. **i]** p. **Kamizela.**

× **Kamizola, i,** lm. **e** p. **Kamizela:** Na cudnej roboty naczyniu Celliniego wisiał łachman starej kamizoli. Krasz. Zdr. × **Kamizolka,** × **Kamizoleczka.** Zgr. × **Kamizolisko.**

× **Kamizoleczka, i,** lm. **i** p. **Kamizola.**

× **Kamizolisko, a,** lm. **a** p. **Kamizola;** *szpetna kamizelka.*

× **Kamizolka, i,** lm. **i** p. **Kamizela.** Zdr. × **Kamizoleczka.**

[Kamiźla, i, lm. **e]** p. **Kamizela.**

× **Kamka, i,** blm. p. **Kamcha.**

× **Kamkowy** przym. od **Kamka:** Żupan K.

† **Kamlar, u,** lm. **y** p. **Kamelor:** Kamlaru na mundur wielki dla giemajna łokci 2 po groszy $15^5/_6$. Górs. <p. Kamelor>

[Kamlarja, i, lm. **e]** p. **Kamelarja.**

[Kamlet, u, lm. **y]** p. **Kamlot.**

Kamlot, u, lm. **y,** × **Szamlot,** † **Czamlet, [Kamlet]** *tkanina pierwotnie z włosia kozy angorskiej; tkanina lekka z wełny a. jedwabiu:* Spódniczkę miała długą, białą; suknię krótką z zielonego kamlotu. Mick. <Fr. camelot>

Kamlotarski *dotyczący wyrobu kamlotu:* Fabryka kamlotarska. T. K.

Kamlotowy przym. od **Kamlot:** Marynarka kamlotowa. Szkotowe a. kamlotowe woreczki. Jak. J. Żupan K.

[Kamnica, y, lm. **e]** p. **Kamienica.**

[Kamnień, a, lm. **e]** p. **Kamień.**

[Kamnin, a, lm. **y]** p. **Kamień.**

[Kamnyszek, szka, lm. **szki]** p. **Kamień.**

[Kamń, a, lm. **e]** p. **Kamień.**

† **Kamo,** † **Kamož** przys. *dokąd, kędy, gdzie.* Ps. flor. <K>

[Kamoda, y, lm. **y]** *czepiec ażurowy.* <Fr. commode>

Kamojard, u, lm. **y** *tkanina z szerści dzikich kóz.* <Włos. camojardo>

× **Kamomila, i,** lm. **e** *rumianek.* L. <Łć. chamomilla>

Kamorra, y, blm. *tajemny związek zbrodniczy (w Neapolu).* <Włos. camorra>

Kamorysta, y, lm. **ści** *członek kamorry; zbrodniarz, łotr, rozbójnik.* <Włos. camorrista>

† **Kamoś** przys. *gdzieś.* B. Sz. <Kamo + Si>

Kamować, uje, ował 1. *robić, wycinać zazębienia, zęby.* **2.** fl. *wycinać szorce do umieszczenia szryka w tratwie.* <Może Nm. kämmen>

Kamowanie, a, blm., czynność cz. **Kamować.**

† **Kamož** przys. p. **Kamo.** <Kamo + Ž(e)>

[Kampa, y, blm.] w wyrażeniu: Złapać kampę=*schwycić [kiczkę], podbitą w powietrzu, wygrać najwyższy numer w grze „w kiczkę“ a. „w plizgę“ (=pliszkę):* Kto schwyci „kiczkę,“ podbitą w powietrzu, liczy 50, i to ś. nazywa „złapać kampę.“ <Zap. Słc. kampa = kij do podbijania kiczki a. plizgi>

× **Kampament, u,** lm. **a,** × **Kampement** *obóz, biwak; popis rycerstwa, wielka musztra wojskowa, przegląd wojska, ćwiczenia wojenne, manewry, rewja, lustracja:* Wojska na kampamentach. Bals. Gdzie ma być K. lub obóz zakładany. S. Grodz. Smutne przeczucia zdawały ś. wisieć nad wojskiem znużonym, mimo wesołości, którą brzmiał sąsiedni K. francuski. Krasz. Sławny K. urządził August II r. 1730 w Saksonji pod Dreznem. Gl. Do kampamentu warszawskiego August II osobliwą przywiązywał wagę. Syn. <Fr. campement>

Kampan, u, lm. **y** *marmur szary a. ciemny, cieniowany czerwonawo, z żyłkami białemi i zielonemi.* <Fr. campan, od miasta Fr. Campan>

1. × **Kampana, y,** lm. **y,** × **Kompana 1.** *dzwon, dzwonek.* **2.** *naczynie szklane nakształt dzwonu, np. u machiny pneumatycznej.* **3.** † *ozdoby złociste i srebrne, służące do strojów:* K., kompana, kampanka, srebrne lub złote wzorzyste i ząbkowate siateczki do strojów należały przedtym, zdobiono niemi i domina balowe. Goł. Zdr. × **Kampanka.** <Śr. Łć. campana = dzwon, od nazwy prowincji Włos. Campania>

2. × **Kampana, y,** lm. **y** p. **Kampanja.** Sł. wil.

Kampanja, i, lm. **e 1.** *wyprawa wojenna, działania wojenne, wojna:* Odbyć, zacząć kampanję. Czas jest przystąpić do kwestji, czemu przypiszem klęski tej kampanji? Mick. Wojna, znana powszechnie pod nazwiskiem pierwszej kampanji włoskiej, była już tak, jak skończona. Kaczk. W parę tygodni odprawiliśmy całą kampanję. Kaczk. Przeszli oni w pamięci całą kampanję, wszystkie bitwy, w których mieli udział obadwa. Kaczk. Trudy, koszta, kłopoty, równające ś. prawie małej kampanji. Kaczk. Do przyszłej kampanji z nieprzyjaciołmi ojczyzny zaczął zaprawiać ś. kampanją na spokojność i niewinność biednej dziewczyny. Łoź. Przen.: K. gazeciarska, dziennikarska = *polemika.* K. wyborcza = *zabiegi partji o przeprowadzenie podczas wyborów swoich kandydatów.* Młoda żona! ha, ha, ha, piękną zacząłbym kampanję. Fred. A. Dobrze zrobił Protazy, że w drogę pośpieszył, bo niedługoby swoim pozwem ś. nacieszył: w Soplicowie zmieniano kampanii plany. Mick. K. dyplomatyczna. **2.** × *czas obozowania i manewrów.* **3.** K. fabryczna = *czas właściwej fabrykacji.* Cukr. = *okres przerobu buraków:* Sprzedano 100,000 pudów mączki z kampanji ubiegłej. Na ostatnią kampanję plantowano buraki cukrowe w 918 dobrach. Hut. = *okres biegu pieca od początku do zastudzenia,* in. × k a m p a n a. <Włos. campagna, Fr. campagne>

× **Kampanka, i,** lm. **i** p. **1. Kampana:** Kampanki, kutasiki dzwonkowate. Galony, kampanki, do stroju należą. Boh. Suknia se srebrną kampanką. Troc.

× **Kampanologja, i,** blm. *nauka o dzwonach.* <Now. ze Śr. Łć. campana = dzwon + Gr. -logía = nauka>

× **Kampanula, i,** lm. **e** bot. = **Dzwonek:** Odwiązawszy sznur od myśliwskiego rogu, ofiarował go do skrępowania rozsypujących ś. starodubów, polnych róż i kampanuli. Krasz. Liljowe kampanule całemi kępami krzewiły ś. wśród wrzosów. Bał. <Śr. Łć. campanula = dzwonek>

Kampańczyk, a, lm. **owie** *żołnierz najemny:* Karałasi są ci, którzy za pieniądze służą, jak u Moskalów kampańczykowie. Dyak. Każdy K. na Siczy jest takim charakternikiem. Łoź. <p. Kampanja>

[**Kampechjański**] w połączeniu: [**Drzewo kampechjańskie**] p. **Kampesz.**

× **Kampelogja, i,** blm. *nauka o zagięciach, krzywych linjach.* <Now. z Gr. kampē = skrzywienie + -logía = nauka>

× **Kampement, u,** lm. **a** p. **Kampament.**

× **Kampemetr, u,** lm. **y** *narzędzie do mierzenia krzywych linji a. powierzchni.* <Now. z Gr. kampē = zagięcie, skrzywienie + métron = miara, -mierz>

Kampesz, u, lm. **e 1.** a. **Drzewo kampesz, Kampeszyn, Kampeszyn błękitny** bot. (haematoxylon campechianum) *gatunek drzewa z rodzaju zwanego błękiciec, błękitne a. krwiste drzewo.* **2.** a. [**Drzewo kampechjańskie** a. **modre, niebieskie, brazyljańskie**] *drewno tego drzewa.* <Od nazwy miasta Meksyk. Campeche>

Kampeszowy przym. od **Kampesz:** Drzewo kampeszowe. Czerń kampeszowa.

Kampeszyn, u, lm. **y** p. **Kampesz** i **Drzewo.**

× **Kampować, uje, ował** (o wojsku) *obozować, przebywać w polu:* Sami nic nie jadszy, a pod bożym namiotem kampowawszy, z głodu i zimna poumierają. Łoź. Wojsko francuskie pod komendą feldmarszałka de Soubise kampowało. Mat. <Fr. camper>

× **Kampowanie, a,** blm., czynność cz. **Kampować.**

† **Kampsor, a,** lm. **owie 1.** *podskarbi bursy, pobierający kożubalec, t. j. opłatę od Żydów:* Jeszcze był młody, jeszcze K. w szkole. Pot. Kampsorowie mieli na pobór kożubalca pewne zwyczajowe przepisy. Krasz. **2.** *wekslarz, bankier.* <Śr. Łć. campsor, od campsa, capsa>

† **Kampust, u,** blm., † **Kanpust,** † **Kańpust,** [**Kampust, Kanpust**] *maślanka; mleko kwaśne:* Nic to u nich, kiedy ś. rozigrają, jeden drugiemu oczy zalać kampustem a. czym tłustym gębę zamazać. Rej. To ś. czasem naczczo spiją, iby sobie piwem pomyją, kampustem ś. popluskają, a ostatek podrapają. Rej. <p. Kompost>

Kampylit, u, lm. **y** min. *odmiana mimetezytu.* <Gr. kampýlithos>

[**Kamracić, i, ił, Komracić, Kombracić**] *żyć z kim w przyjaźni.* <p. Kamrat>

[**Kamracka, i,** lm. **i**] *spółka, stowarzyszenie.*

Kamracki przym. od **Kamrat:** Stosunek K.

Kamractwo, a, blm., [**Kamrastwo, Kamrajstwo**], **Kamraderja, Kamraterja, Kamaraderja** *koleżeństwo, wspólnictwo, związek przyjacielski, przyjaźń.*

× **Kamrad, a,** lm. **dzi** p. **Kamrat.**

Kamraderja, i, blm. p. **Kamractwo.** <Fr. camaraderie>

[**Kamradka, i,** lm. **i**] p. **Kamratka:** Żaden mi nie winien, jak moje kamradki.

[**Kamrajstwo, a,** blm.] p. **Kamractwo:** To nieszczęsne K. przywiedzie go w liderajstwo.

[**Kamrastwo, a,** blm.] p. **Kamractwo:** Po kamrastwie.

Kamrat, a, lm. **ci** a. [**cia**], × **Kamrad,** × **Kamarat,** † **Kamerat,** [**Kamarad, Komrat, Kombrat, Konbrat**] *towarzysz, kolega, wspólnik, współtowarzysz, towarzysz broni:* Ej kamraci, ej najszczersi, wara płakać! Syrok. (Żołnierz) śmiał ś. i ściskał zgromadzonych około niego kamratów. Chodź. Moi kamraci podróżni stanęli w mojej obronie. Chodź. Zdawna już słysząc o przejeździe kupca, i ja, i moje kamraty, tutaj za miastem, przy wzgórku u słupca, zasiadaliśmy na czaty. Mick. Dobrze mówił Suworów: „Pomnij, Ryków

K., żebyś nigdy na Lachów nie chodził bez armat!“ Mick. <Nm. Kamerad>

Kamraterja, i, blm. p. **Kamractwo:** Goście i gospodynie składali poufałą przyjacielską spójnię, rodzaj kamraterji. Byk.

Kamratka, i, lm. **i** forma ż. od **Kamrat;** [**Kamradka**].

Kamsin, u, blm. = **Chamsyn.**

Kamuflet, u, lm. **y** woj. p. **Finfa.** <Fr. camouflet = finfa>

[**Kamuszczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kamień.**

[**Kamuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kamień:** A mamci ja i poduszki — w wodzie kamuszki. Nieoszacowany K. karbunkuł. Smotr. Przez żwir, przez ostre kamuszki fale mnie gwałtowne niosą. Mick. <KA(M)>

Kamusznik, a, lm. **i** zool. (strepsilas interpres) *ptak brodzący, zaliczany do rodziny bekasów*, in. tłumacz, zwrotek. <?>

[**Kamuzela, i,** lm. **e**] p. **Kamizela:** Siedmiu ich sie oženiło w jednej kamuzeli. Zdr. [**Kamuzelka**].

[**Kamuzelka, i,** lm. **i**] p. **Kamuzela.**

[**Kamuzola, i,** lm. **e**] p. **Kamizela.**

Kamwolowy *z szerści wielbłądziej:* Tkanina zagraniczna kamwolowa. <Zap. Nm. Kameelwolle = sierść wielbłądzia>

Kamyczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Kamień:** Smaczno brzmiące strumyczki, gdy o drobne kamyczki, płynąc, ś. odtrącacie. Groch. W mego ojca oczy puste niegodziwemi rzuca kamyczkami. Słow. Teraz przelatują łąkę, kamyczki odskakując głucho zapadają w trawę. Krasiń. [Utrzeć choremu kamyczka] (na lekarstwo). Przen.: Rozpadła ś. budowa ucisku i dumy, kto z niej choć K. podniesie, temu śmierć i przekleństwo. Krasiń. Zool.: K. słuchowy u mątwy. Ślus. **2.** w lm. bot. p. **Tawuła.** <KA(M)>

Kamyczkowaty *mający w sobie dużo kamyków; kształtu drobnych kamyków, dziarstwisty:* Glina kamyczkowata. Zdatne są do szkła piaski kamyczkowate. Kluk. Ziemia chuda od piasku kamyczkowatego. Trzyc.

Kamyczkowy przym. od **Kamyczek:** W taki dobry humor go wprawił, że nie kazał dochodzić sprawców kamyczkowych. Kom. (mowa tu o strzelaniu kamyczkami).

Kamyk, a, lm. **i** p. **Kamień:** Ma szateczkę szarłataną, w złoty wzór robioną, kamykami drogiemi, perłą osadzoną. Groch. Kamyki morskie (= *glaziki*). Leop. Dzień on z wielkim pragnieniem oczekiwany i złotym kamykiem naznaczony. Paszk. (= *arcyszczęśliwy.* L.). Nie rzucaj kamykiem, konia nie bij rzemykiem, nie mierz strzelbą do nikogo, bo możesz przypłacić drogo. Prz. Ja nie chcę więcej tego starca bić kamykami. Słow. Na Podolu znaleziono kilka kamyków z wyrażeniem twarzy kobiecej i męskiej z brodą. Ład. Cały niebieski dwór, wyrobiony z drogich kamyków. Sow. (o mozaice). Czego zażądasz?... chociażby kamyka, co sprawia cudem, że przed ludźmi znika człowiek, jak widmo rozpłynione we śnie, wszystko mieć będziesz. Słow. **2.** [Halicki K. a. Halicka sól] *siarczan cynku* (zincum sulfuricum). **3.** w lm. bot. (ulmaria filipendula) *roś.* **4.** lek. = a) (concrementum) *drobny złóg chorobliwy, twardy.* b) K. nazębny (odontolithus, tartarus dentium) = *osad twardy na zębach.* K. ślinny (calculus salivalis). <KA(M)>

Kamykowy przym. od **Kamyk;** *żwirowaty:* Kamykowa ziarnistość owocu gruszy dzikiej.

† **Kamyszczek, czka,** lm. **czki** p. **Kamień.** Mym.

† **Kamyszek, szka,** lm. **szki** i [**Kamyszek**] p. **Kamień:** K. drobny a barzo ostry a kolący. Mur. Św. Agnieszka zagrzeje kamyszka. [Czarny K.] p. **Czarny.**

Kamysznica, y, lm **e** zool. (lithobius) *owad bezskrzydły*, in. drewniak, krocionóg. Gatunek: K. ruda (l. forficalus). <Brs. kamyšznica>

[**Kamyzela, i,** lm. **e**] p. **Kamizela:** W niedzielę wezmę nową kamyzelę.

Kamzans, u, lm. **y,** × **Kamżans** bud. *gzyms okapowy nade drzwiami a. nad oknem, nadedrzwie, naddźwierek, nadoknie; floresy wyrzynane.* <Zap. Nm. Kammsass>

× **Kamzel, i,** lm. **e** p. **Kamizela.**

[**Kamzela, i,** lm. **e**] p. **Kamizela.** Zdr. [**Kamzelka, Kamzeleczka**].

[**Kamzelak, a,** lm. **cy, Kamżelak, Kamżułka**] ir. *nazwa chłopów noszących kamizele.*

Kamzelczarka, i, lm. **i** *szwaczka kamizelek.*

[**Kamzeleczka, i,** lm. **i**] p. **Kamzela:** Granatowy surdut, biała kamzelecka.

[**Kamzelka, i,** lm. **i**] p. **Kamzela:** Kamzelkę wziął nawywrót. Jeż. K. w żółte i czerwone pasy. Jeż. Szewc w koszuli tylko i kamzelce. Kaczk.

[**Kamzelkowy**] przym. od **Kamzelka.**

[**Kamziela, i,** lm. **e**] p. **Kamizela.** Zdr. [**Kamzielka**].

[**Kamzielka, i,** lm. **i**] p. **Kamziela.**

[**Kamzola, i,** lm. **e**] p. **Kamizela.**

[**Kamzółka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Kamizela. 2.** *rodzaj kurtki męskiej.*

[**Kamzula, i,** lm. **e**] p. **Kamizela.**

× **Kamżans, u,** lm. **y** p. **Kamzans:** K. na wierzchu słupów marmurowych. Star. Ganki cyterskiej świątyni mają z każdej strony nad tramem i kamżansem wysoko wypuszczone szczyty. Troc.

[**Kamżelak, a,** lm. **i**] p. **Kamzelak:** Hejże, psie kamżułka, nie dla ciebie moja córka, jedno dla mnie, dla dworaka, nie dla ciebie, kamżelaka.

[**Kamżułka, i,** lm. **i**] p. **Kamzelak.**

Kan, lep. **Chan 1. u,** lm. **y** *karczma u Turków i Tatarów:* W kanie więc, który był dawniej moskitą, dziś kanem. Słow. **2.** × **a,** lm. **owie** *chan:* Wielki K. jest pan tatarski, stolica jego jest... Jancz. O wielkim kanu i o jego państwie. Jancz. Lel. K. Giraj chciał mu dać dziesiątek koczy i zrobić wodzem nad tym koczowiskiem. Słow. <Arab. (z Prs.) chān>

[**Kan**] p. **1.** [**Ka**]: Panowie K. idą? Kanżeś była? K. je dwoje, tam je trzeci.

Kanaczek, czka, lm. **czki** p. **1. Kanak:** [Do takiego kanaczka z prośbą odważyć ś. trudno przyszło drwalowi]. <p. 1. Kanak>

† **Kanaczenie, a,** blm., czynność cz. **Kanaczyć.**

† **Kanaczyć, y, ył** *stroić, zdobić.* Pot. <p. 1. Kanak>

Kanadol, u, blm. apt. *produkt destylacji nafty amerykańskiej.* <Z nazwy kraju Kanada + Łć. oleum = olej>

Kanadyna, y, blm. apt. *alkaloid z korzenia roś. drobiałka kanadyjska.* <Z nazwy kraju Kanada>

Kanafarka, i, lm. **i, Kanaparka** *kobieta pilnująca śpiżarni, piwnicy, szafarka.* <p. Kanaparz>

Kanafarski przym. od **Kanafarz,** p. **Kanaparski.**

Kanafarz, a, lm. **e** p. **Kanaparz.**

Kanafas, u, lm. **y I.** †p. **Kanwa**: Kanawac, kanawas, K.—materja bawełniana lub jedwabna z prążkami. Goł. **2.** intr. *płótno bez końca, po którym posuwają ś. arkusze papieru w maszynie linjującej go.* **3.** mul. *rodzaj sklepienia, zaczynającego ś. i kończącego ćwiartkami czyli kwaterkami cegły i wytrzymującego ze wszystkich stron parcie.* <Śr. Łć. cannabatium, canevasium = płótno konopne>

Kanafasowy przym. od **Kanafas.**

I. Kanak, u, lm. **i I.** *kosztowny naszyjnik kobiecy:* Choć mąż szeląga nie ma, żona koniecznie chce mieć K. nową robotą. Star. Żona uboga ubogiego męża nie ma na szyi kanaku drogiego. Bardz. Płacić mają od zausznic, maneli, kanaków. Vol. Poganie, gdy trupa palili na stosie, wtenczas na znak pamięci klejnoty, kanaki w ogień rzucali. Bals. Meszty wschodnie, bursztyny, kanaki, korale. Krasiń. Różne sygnety, kanaki, manele, kity bogate, rzędy, cudne karabele. Mick. **2.** ✕ *wog. rzecz droga.* **3.** [K.] *ulubieniec, gagatek, pieszczoszek, drogie dziecko, benjaminek, szczeg. ostatnie dziecko:* O, to matczyn kanák. Zdr. **Kanaczek.** <Tat. kānak>

2. Kanak, a, lm. **i** *mieszkaniec wysp Sandwickich; robotnik na wyspach Oceanu Południowego.* <Imię własne plemienia Sandwic.>

[**Kanala, i,** lm. **e**] p. **Kanalja.**

[**Kanalcuch, a,** lm. **y**] p. **Kanalja** (jako przekleństwo).

Kanalik, u, lm. **i I.** p. **Kanał. 2.** anat. (canaliculus) *drobny przewód w ustroju, ponik, cewka, ceweczka.*

Kanalikowaty *mający postać kanaliku:* Płyn przezroczysty spływa kanalikowatemi przestrzeniami.

Kanalizacja, i, blm. **I.** *prowadzenie kanałów:* K. spławna. **2.** *urządzenie kanałów a. rur podziemnych w mieście dla odprowadzania zbytecznej wody i nieczystości.* <Fr. canalisation>

Kanalizacyjny przym. od **Kanalizacja**: Komitet K. Przymus K. Oblig K. Urządzenia kanalizacyjno-wodociągowe.

Kanalizator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co kanalizuje.* <Fr. canalisateur>

Kanalizować, uje, ował *przeprowadzać, budować kanały, zaprowadzać kanalizację.* Przen.: Kanalizował uczucie i kazał mu ściekać jak najwęższym korytem. Spas. **K. ś.** *zaprowadzać kanalizację w swoim domu.* <Fr. canaliser>

Kanalizowanie, a, blm., czynność cz. **Kanalizować.**

Kanalizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kanalizować ś.**

Kanalja, i, lm. **e,** [**Kanala**] **I.** a. [**Kanalcuch**] *niegodziwiec, łotr (a. łotrzyca):* Precz! mówię, obdartusy szkolne, żaki, kanalje! Słow. **2.** *tłuszcza, pospólstwo, motłoch:* Rozpędź tę kanalję. <Fr. canaille>

Kanalski przym. od **Kanalja**: Kanalskie niegodziwości.

Kanał, u, lm. **y I.** *rów napełniony wodą ściekową; rów do odpływu a. dopływu wody:* Po wsiach kanałami zowią rowy, napełnione wodą, które mają szerokości nie więcej nad cztery sążnie, długości jak tylko oko zasięga. Świt. K. ogrodowy. Kanały w miastach = rynsztoki, kloaki, któremi plugastwa do kałuży idą. L. K. dopływowy, odpływowy a. dolny, wodociągowy, murowany, główny, boczny, rozdzielający. K. górny a. przypływowy a. fabryczny = *doprowadzający wodę poruszającą.* K. upustowy a. przewałowy = *odprowadzający wodę zbyteczną podczas wysokich wód.* K. bezpieczeństwa. **2.** *rura, rynna dla jakiej cieklizny:* Wielkie kotły wrącą źródeł wodę leją w kanały złotym dziwotworem; ta z kłębem pary wytryska w fontanny. Słow. Kanały w drenowaniu. *Ściek murowany podziemny do odprowadzania wody i nieczystości.* **3.** *rura (w jakim przyrządzie):* K. a. rura jest każda rura piszczałkowata wdłuż. Troc. K. trąby. Bobr. Kanały w piecach, wentylatorach, kaloryferach. Kol.: K. parowy w cylindrze. Org.: K. klapkowy = *rura przy wiatrownicy, w której klapki, unoszone za pociśnięciem klawisza, wpuszczają wiatr do piszczałek.* **4.** *sztuczna komunikacja wodna, łącząca drogi spławne, np. rzeki, jeziora, morza:* K. spławny. K. Augustowski, Ogińskiego, Langwedocki, Sueski. K. portowy. Przen.: Raguza stała ś. niby kanałem, przez który wszystkie towary weneckie i całych Włoch do Turek przechodzą. Kłok. Ta rubryka pisma była kanałem osobistych złości i nienawiści redaktora i jego najgorliwszych współpracowników. Zdania te koncentrują ś. na chwilę w Historji literatury Bentkowskiego, skąd w różnych przytaczaniach, kanałem dzienników, przedmów i mów pochwalnych, do swoich źródeł wracają. Mick. Kanałami tych rozlicznych ustanowień rozlewała ś. powoli wolność z góry na dół. Mick. Sakramenta są kanałami łask bożych. Sł. wil. **5.** *szeroka cieśnina morska:* K. La Manche. Trzy (statki) w kanale Piombino, około Elby, miotane prądem i wichrem, walczyły, zagrożone rozbiciem ś. o skały. Krasz. **6.** *ulica wodna* (np. w Wenecji): Niekiedy na zakręcie kanału ozwie ś. dźwięk gitary i wschodnich grzechotek. Krasiń. Dziś jeszcze jego (Tassa) głos harmonją szklaną ślizga ś., jako syrena tęczowa, po złotym płacząc kanale Orfano. Słow. **7.** [K.] *staw, sadzawka.* **8.** anat. *przewód (w częściach miękkich); przepust,* †*ściek (w kościach):* †K. pożywny = *przewód pokarmowy.* †K. dechowy p. **Tchawica.** K. pokarmowy. Naczynia, kanały, w których części ciekące w ciele ś. ruszają, pomykają i z jednego miejsca do drugiego przechodzą. Krup. Dwa kanały moczowe, z których od każdej nerki jeden urynę wyprowadza. Krup. K. piersisty, materję mleczną w krew wprowadzający. Krup. Kiszki niczym innym nie są, jak długim, różnie pokrzywionym kanałem skórzanym. Wejch. K. powietrzny, larynx, należy do robienia głosu. L. Pory są kanały pot wyprowadzające. L. **9.** astr.: Kanały Marsa = *smugi dostrzegane na powierzchni planety Marsa.* **10.** kol.: K. roboczy a. rewizyjny = *stanowisko parowozowe, remizy.* **11.** teatr. = a) a. **Rampa** *wązki otwór na przodzie sceny, w którym są umieszczone lampy:* W potrzebie sprawienia ciemności nocnych na teatrze K. zapada ś. w ziemię. Dykcjonarzyk teatralny 1808 r. b) *szpara przez całą szerokość sceny, przeznaczona do zapadania ś. w niej dekoracji.* **12.** woj. *wewnętrzne wydrążenie działa:* K. daje ś. w armacie dla włożenia weń pocisku i wypędzenia go przy pomocy prochu. Jak. J. Zdr. **Kanalik.** <Łć. canalis>

Kanałowe, ego, blm. *opłata za użycie kanałów, opłata za korzystanie z urządzeń kanalizacyjnych.*

Kanałowy przym. od **Kanał. Kanałowy, ego,** lm. **i** a. **Kanarek** hut. *robotnik wywożący popioły z kanałów (kanarów) w cynkowniach.* Łab.

Kanałwaga, i, lm. **i** p. **Waga.** <Kanał+Waga>

Kanapa, y, lm. **y,** [**Kanapej**] *mebel do siedzenia dla kilku osób:* Rozwalić ś. na kanapie. Żonatych proszę usiąść na kanapie. Oprócz kobiet, na kanapie siadają tylko gapie. Prz. Przespać ś. na kanapie. Stylowa, rzeźbiona K. Po ogrodach dają ś. kanapy, w altanach, na krytych ulicach; wysypują ś. z ziemi i okładają darniną. Kluk. Mniejsza K. zowie ś. kozetą. Szczęśliwy! zastał swój ogród i drzewa, swoją kanapę i okno na morze. Słow. Zdr. **Kanapka, Kanapeczka.** <Fr. canapé>

Kanaparka, i, lm. **i** p. **Kanafarka.**

Kanaparski przym. od **Kanaparz; Kanafarski.**

Kanaparstwo, a, blm. *zajęcie kanaparza:* Przyjął K. po zmarłym bracie. Chodź.

Kanaparz, a, lm. **e, Kanafarz** *piwniczy i szafarz klasztorny:* Rok będę czosnkiem śmierdziała, piwem przeszła, jak habit laika kanaparza. Wyb. Ledwo czytelnych książek foljały ojciec K. lepiej dysponował: co przedtym próżno na pulpitach stały, on tam ozory, szynki uszykował. Kras. Zająłem ś. jutrzejszym obiadem, mając w pomoc starego brata kanaparza. Chodź. Klasztorne piwo, które ks. K. chrzci wodą dla czeladzi. Chodź. <Śr. Łć. canaparius = piwniczy>

Kanapeczka, i, lm. **i** p. **Kanapa** i **Kanapka.**

[**Kanapej, a,** lm. **e**] p. **Kanapa.**

Kanapka, i, lm. **i 1.** p. **Kanapa:** Seweryn leżał na kanapce, twarzą ku poduszce. Krasz. **2.** kuch. *krajaneczka, tartynka, przekąska (szczeg. do wódki) z kawałka bułki a. chleba, pokrytego masłem i wędliną a. serem, sardynką, śledziem i t. p.:* Zacząwszy od kanapki z kawiarem, a skończywszy na pomarańczach po herbacie. Chł. Ukazali ś. służący, niosący tace pełne filiżanek herbaty i stosy tak zwanych kanapek. Nag. Zdr. **Kanapeczka.**

Kanapowy przym. od **Kanapa:** Gdy przy fortepjanie i pod piecem te sceny ś. odbywały, damy kanapowe rozmawiały między sobą. Zach. *(= siedzące na kanapie).*

1. Kanar, u, lm. **y 1.** †**i** [**K.**] *gatunek wyborowy cukru trzcinowego z wysp Kanaryjskich;* przen. wog. *słodycz:* Słodki K. z trzcin zbieram. Dar. J. Korzenie, haniż, cukier, K. płacą tenże podatek. Vol. Nad hamburskie kanary słodsze twe słowo. Zim. Wolno Bogu, jako panu, K. urobić z chrzanu. Chr. Przen.: Nie dba na żądła brzmiącej chałastry (= pszczół) chłop, podcinając z kanaru plastry. Nar. *(= z miodu).* **2.** † a. †**K.-sek** *wino z wysp Kanaryjskich:* Wina, które morzem przychodzą: alikanty, madery, kanary... Vol. Droższym nad wszystkie wina i kanary trunkiem. Pot. **3.** [**K.**] *nasionka, dawane na pokarm kanarkom.* **4.** 2 pp. **a** posp. *zuch, chwat:* To ci K.! do fijołka (= żandarma) ś. stawia. Zdr. [**Kanarek**]. <Od nazwy wysp Kanaryjskich>

2. Kanar, u, lm. **y** hut. *popielnik pod rusztami w pudlingach, w hutach cynkowych.* <Zam. Kanał>

†**Kanarchać, a, ał** *czytać śpiewając:* Jakbyś przedtym nigdy djakiem nie bywał i Tryjody ćwitnej nigdy nie czytał, i z nich nie kanarchał. Pim. <Ukr. kanárchaty = stękać, zipać>

†**Kanarchanie, a,** blm., czynność cz. **Kanarchać.**

Kanarecznik, a, lm. **i** a. **Komiężnik, Kanarkowe drzewo,** bł. **Kanaryjskie drzewo** bot. (canarium) *roś. z rodziny osoczynowatych.* <p. 1. Kanarek>

1. Kanarek, rka, lm. **rki 1.** blm. bot. (avena sativa var.) *gatunek owsa.* Mag. Owies mają trojaki: zimowy, rychlik i K. **2.** a. †**Kanarka** zool. (serinus canarius) *ptak stożkodzioby z rodziny wróbli:* K. mieszaniec. Nie przebieraj, panno, żebyś nie przebrała, żebyś za kanarka wróbla nie dostała. Prz. Od św. Wita ze śpiewem kanarków kwita. Prz. K. w uszach ich drogi pisk zostawia. Mor. Kanarki kosztowne. Mor. Zmęczona, tańca szybkiego sułtanka, siadła na czarnym khanie, jak K. Słow. Z cudzych stron osoby, jak to: kanarki... śledzić. Słow. **3.** przen. = a) *dawny omnibus warszawski, kursujący z placu Krasińskich na plac Św. Aleksandra, pomalowany na żółto.* b) *uczeń szkoły realnej w Warszawie.* c) żart. *człowiek żółto ubrany:* Kanarki, powieść Wołodego Skiby. **4.** [**K.**] p. **1. Kanar.** <Od nazwy wysp Kanaryjskich>

2. Kanarek, rka, lm. **rki** hut. p. **Kanałowy.** <p. 2. Kanar>

× **Kanarja, i,** lm. **e** *miejsce słodyczy pełne.* Nar. <p. 1. Kanar>

Kanarka, i, lm. **i 1.** p. **Kanarzyca. 2.** † p. **1. Kanarek.**

Kanarkowo przys. od **Kanarkowy:** Straż staro-ścińska przybrana była K. z niebieskim. Krasz.

Kanarkowy 1. przym. od **Kanarek. 2.** *żółty jak kanarek:* Lokaje w kanarkowej liberji ze srebrem. Krasz. **3.** bot.: a) Kanarkowa trawa (phalaris canariensis) *trawa z rodzaju ostrzycy.* b) Kanarkowe drzewo, p. **Kanarecznik.**

† **Kanar-sek, u,** lm. **i** p. **1. Kanar:** Bóg żegnaj, muszkatele, i was, kanar-seki, upewniam, że ś. bez was nie stęsknę na wieki. Pot. <Nm. Canarien-Sect = wino kanaryjskie z jagód suchych, Fr. sec = suchy>

Kanaryjski bot.: Drzewo kanaryjskie, p. **Kanarecznik.** <Niby Łć. canarium>

Kanaryna, y, lm. **y** farb. *barwnik żółty.* <p. 1. Kanarek>

Kanarzyca, y, lm. **e, Kanarka** *samica kanarka.*

Kanaster, tru, lm. **try, Knaster 1.** bot. p. **Tytuń. 2.** *gatunek tytuniu do palenia.* <Hp. canastro, Fr. canastre dosł. = kosz (na tytuń)>

Kanasz, u, blm. koń. *wygięcie szyi konia:* Koń z kanaszem *(= wyginający szyję).* <Fr. ganache>

Kanaszować się, uje ś., ował ś. koń. *wyginać szyję,* in. f a s o w a ć ś.: Koń ś. pięknie kanaszuje.

Kanaszowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kanaszować ś.**

Kanaus, u, lm. **y** *tkanina perska jedwabna.* <Prs. kanaūs>

†**Kanawac, u,** lm. **e** p. **Kanwa.** <Włos. canavaccio = płótno>

†**Kanawaca, y,** lm. **e** p. **Kanwa:** Cło to płacą od kitajek, felp, kanawac. Vol.

†**Kanawacowy** przym. od **Kanawac:** Giermak światłoszary grobrynowy a. K. Goł.

†**Kanawaka, i,** lm. **i** *rodzaj tkaniny.* <Włos. canavaccio>

†**Kanawas, u,** lm. **y** p. **Kanwa.** <p. Kanawac>

†**Kanawasowy** przym. od **Kanawas.**

†**Kanąć, nie, nął 1.** i [**K.**] p. **Kapnąć:** K. — o łzach, a raczej o jednej łzie, gdy kto mało płacze. Brodz. Twardy do płaczu; jak z kamienia ani łza nie kanie. Kn. Nie kanęła ani kropla żadna krwi tej darmo. Tw. Lampa pełna oliwy przewrócona była, z której ani kropla kanęła. Birk. Ja łez strumieniem zalewam ś.

rzewnie, jej ani kropla kanie z oczu pewnie. Min. Ani łzy nie kanie. Nar. Przen.: O sprawo, z której nic nad żal nie kanie. Grabow. [Panie, wszak i na mnie kanie skarbów niebieskich łaska]. 2. *w kropli a. kroplą spuścić*. L. <KAP>

Kancelarja, i, lm. e, [Kanclaryja] 1. *biuro kanclerza:* W wieku XV mamy już dwie oddzielne kancelarje koronne: kanclerską i podkanclerską. Gl. **2.** *biuro a. oddział biura, gdzie ś. załatwia sprawy interesantów:* K. w banku, na kolei. K. parafjalna, gimnazjalna, pułkowa. Pobrali tytuły z grzecznych kopert królewskich: kancelarje nie śniły o tym, że obcięte ćwiartki ich miały starczyć za patenta. Krasz. Jechać z paszportami ze lwiej kancelarji tajnej. Mick. Rejenci aktowi zarządzają kancelarją. Mick. Trzecią najwyższą instancją krajowej administracji była nadworna cesarska K. Skarb. **3.** prow. *biuro, miejsce czynności urzędników:* Urzędnicy już powychodzili z kancelarji. Wal. On służy w kancelarji gubernatora. Wal. **4.** × *archiwum, gdzie ś. przechowują dokumenty, protokuły:* K., miejsce, na którym są zachowane archiwa i protokoły aktów jurysdykcji sądowej. Kras. Za jego czasów utrzymywano jeszcze wielki dwór w Laszkach i kancelarje obszerne. Kaczk. **5.** *gabinet gospodarza, szczeg. dziedzica na wsi, gdzie załatwia sprawy gospodarskie; pracownia:* Pokój w mieszkaniu prywatnym, gdzie gospodarz zwykle pisuje, na Litwie zawsze nazywają kancelarją. Wal. A gdzież twoja K., mój miły? Chodź. Dnia wczorajszego zawołał mnie zrana pan wojewoda do swojej kancelarji. Chodź. W gabinecie, a. jak nazywają, w kancelarji pana Eustachego pali ś. suty ogień na kominku. Wilcz. **6.** żart. *wychodek, ustęp, prewet.* **7.** [K.] = a) *zarząd gminy, gmina:* Wzieni gu do kancelaryi, i do kozy wsadzili. Wtedy tych braci do kancelarji zabrali i do turmy wsadzili. Orzesz. b) *uczta, urządzana przez wiejskie dziewczęta.* Por. **Kancnarka.** <Śr. Łć. cancellarius, przym. od cancelli = krata, dalej sąd, biuro>

× **Kancelarski** p. **Kancelaryjny.**

Kancelaryjność, i, blm. rz. od **Kancelaryjny:** Dwa rozkładacze i martwe żywioły: K. i służba obowiązująca, t. j. służba niewolnicza. Spas.

Kancelaryjny, Kancelaryjski, × **Kancelarski** przym. od **Kancelarja:** Styl K. Pisarz K. = *urzędnik kancelarji.* Zatęchła procedura kancelaryjnotajna. Spas. Pismo niekancelaryjne. Popée.

Kancelaryjski p. **Kancelaryjny.**

× **Kancelarysta, y, lm. ści** p. **Kancelista.** <p. Kancelarja>

Kancelarzysta, y, lm. ści 1. × p. **Kancelista:** Kto chce być patronem, powinien wprzód przy którym sądzie przez lat trzy być kancelarzystą. Zam. 2. prow. *urzędnik, biuralista.*

Kancelista, y, lm. ści, × **Kancelarysta,** × **Kancelarzysta,** żart. **Kanclerz** *urzędnik kancelarji, pisarz kancelaryjny, niższy urzędnik, przepisywacz w kancelarji:* K. śmiał ś. na całe gardło. Krasz. Wchodzi nizka, pękata facjatka, jespan Polewicz, K. Wilk. Przegląda odrobione na czysto referaty przez kancelistów. Minisz. Panie sędzio! — woła K.: — świadkowie przyszli. Prus. Był u nas u burmistrza, awansował potym na kancelistę do magistratu w Płocku. Zal. K. <Nm. Cancellist, od Łć. cancelli = krata, sąd, biuro>

Kanceliścina, y, lm. y 1. m. (pog. a. z politowaniem) *lichy, niepozorny kancelista:* Biednemu kanceliścinie okazywała wiele uprzejmości. Wilcz. **2.** ż. *żona kancelisty.*

† **Kancelować, uje, owal** *przemazać, wykreślić, przekreślić.* <Łć. cancellare = pokratkować>

† **Kancelowanie, a,** blm., czynność cz. **Kancelować.**

† **Kancer, u, lm. y** lek. *choroba rakiem zwana.* <Łć. cancer = rak>

Kancerek, rka, lm. rki, † **Kancerz** ryb. *siatka mała na kiju osadzona do wybierania ryb z sieci a. do łapania raków.* <Zam. Kacerek, p. 2. Kacerz>

† **Kancerez, a,** blm. *przymiot (choroba):* K. abo padanie ś. ciała tajemnych członków. Błaż. <Łć. canceres, lm. od cancer = rak>

† **Kancerować, uje, owal** lek. *zarażać rakiem, psuć, toczyć* (o wrzodach); *rozpadać ś., przybierać przebieg złośliwy.* Przen.: Słowa ich prędko kancerują i na zarazę sąsiedzką zachodzą. Skar. † **K. ś.** *przechodzić w raka, rakowacieć:* Rady ś. kancerują zaniedbane wrzody. Pot. <p. Kancer>

† **Kancerowanie, a,** blm., czynność cz. **Kancerować.**

† **Kancerowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kancerować ś.**

† **Kancerowaty,** † **Kankrowaty** lek. *rakowaty, podobny do raka, zarażony rakiem:* Wrzód K. (= *skancerowany.* L.).

Kancerówka, i, lm. i *uszkodzona marka pocztowa.*

† **Kancerz, a, lm. e** p. **Kancerek:** Kazałem iść do sada z kancerzem, wziąć szczupaka i kwaśno, szaro ugotować. Pas. <p. 2. Kacerz>

Kanciarz, a, lm. e zł. *oszust.* <?>

Kanciasto przys. od **Kanciasty:** Zakończony K.

Kanciastość, i, blm. rz. od **Kanciasty:** Spiżowa K. w modelowaniu marmuru. Wejs. <p. 1. Kant>

Kanciasty, × **Kanciaty, Kantowy** *z kantami, mający kanty:* Cienie fantastyczne, kanciaste, drgające, pełzały po murach. Gom.

× **Kanciaty** p. **Kanciasty.**

1. Kancik, a, lm. i 1. p. **1. Kant;** *brzeżek, rożek:* Ostry K. **2.** haf.: Litera w K. = *z rozszczepionemi po końcach laskami.* **3.** p. **Kantówka.** <p. 1. Kant>

2. Kancik, a, lm. i p. **2. Kant;** *piosnka, śpiew:* Zagwiżdżę wesoły K. Wor.

† **Kancja, i, lm. e** *pieśń:* Kancje o Męce Pańskiej. Brk. <Łć. cantio = pieśń>

× **Kancjanin, a, lm. anie** fil. p. **Kantysta.** <Od nazwiska filozofa Nm. Kant>

Kancjanizm, u, blm. fil. p. **1. Kantyzm.**

Kancjonalik, a, lm. i p. **Kancjonał:** Pod pretekstem kancjonalików na małą frakturę wydawać (wiersze Kochanowskiego, 1639 r.).

Kancjonał, u, lm. y, [Kancynał] *śpiewnik kościelny, zbiór śpiewów nabożnych, kantyczki, pieśnioksiąg:* K. a. pieśni nabożne według obrządków Kościoła św. katolickiego, w Krakowie, 1794 r. Zdr. **Kancjonalik.** <Śr. Łć. cantionale = śpiewnik>

[**Kanclaryja, i, lm. e**] p. **Kancelarja:** Chodził ku mnie z kanclaryi pisarz.

Kanclerczuk, a, lm. i p. **Kanclerczyk:** Wtym dokoła poczęto wołać: „K.! K.!" Krasz.

Kanclerczyk, a, lm. cy a. ki, Kanclerczuk *stronnik kanclerza:* Aby ś. nie dać ostatecznie pognębić kanclerczykom, musiał dokładać grube sumy z własnej kieszeni. Spas.

Kanclerski przym. od **Kanclerz:** Kanclerskie sądy. Vol. Godność kanclerska. Co za główka!

K. rozum. Es. *(=podobny do kanclerskiego, godny kanclerza).*

Kanclerstwo, a, lm. **a 1.** *urząd i władza kanclerza:* W Litwie K. jako i podkanclerstwo przez samych świeckich było sprawowane. Kras. **2.** *czas sprawowania urzędu kanclerza:* Za kanclerstwa Zamojskiego.

Kanclerz, a, lm. **e,** × **Kanclerzy,** † **Kanclirz 1.** (daw.) *wysoki urzędnik, sporządzający akta publiczne i strzegący pieczęci państwa, pieczętarz;* (teraz) *pierwszy minister a. prezes ministrów, zawiadujący zwykle sprawami zagranicznemi:* Odkąd pisma zaczęto w Polsce używać za Piastów, odtąd każdy książę lub król miał przy boku swoim kancelarję, a w niej pisarza czyli kanclerza. Gl. We Francji kanclerzem bywa minister sprawiedliwości, w Anglji prezes izby wyższej, naczelnik kancelarji państwa i najwyższego sądu. K. izby finansowej (w Anglji) = *minister skarbu.* Wielki K. w Prusiech za Fryderyka II. K. niemiecki Bismarck. Żelazny K. *(=Bismarck).* K. austryjacki Beust, Andrassy. K. wielki koronny. K. wielki litewski. Kanclerze w Koronie i Litwie są ministrami krajowemi i stróżami praw Rzplitej. Kras. Pan K. niech napisze wyrok w takiej treści i niech to wszemu ogłosi ludowi. Słow. Umarł wielkim kanclerzem litewskim. Mick. **2.** (w daw. Polsce) *wysoki urzędnik dworski:* K. królowej, królewicza, królewny. **3.** *urząd duchowny:* K. arcybiskupi złotych 16; biskupa kujawskiego także; kanclerze drugich biskupów po zł. 8. Biel. J. K. prymasa. K. siewierski (przy biskupie krakowskim). K. kapituły katedralnej i kolegjackiej. Kras. **4.** *wysoki urząd uniwersytecki:* K. akademji krakowskiej. Wolałby być, jak mówił, pisarzem (w pułku kozaków), niż kanclerzem instytutu francuskiego. Chm. **5.** żart. p. **Kancelista.** <Łć. cancellarius, skąd Nm. Kanzler>

Kanclerzanka, i, lm. **i** *córka kanclerza:* J. O. księżniczka Amelja Sapieżanka K. W. Ks. L.

Kanclerzowa, ej, lm. **e** p. **Kanclerzyna.**

Kanclerzować, uje, ował *sprawować urząd kanclerza:* Od lat kilkudziesięciu trzeciemu już kanclerzował królowi. Szaj.

Kanclerzowanie, a, blm., czynność cz. **Kanclerzować.**

× **Kanclerzy, ego,** lm. **owie** p. **Kanclerz.** Troc.

Kanclerzyc, a, lm. **owie** *syn kanclerza.*

Kanclerzycostwo, a, blm. *kanclerzyc z żoną.*

Kanclerzyna, y, lm. **y, Kanclerzowa** *żona kanclerza.*

† **Kanclirz, a,** lm. **e** p. **Kanclerz.** Henr.

[**Kancnarka, i,** lm. **i**] *izdebka.* <p. Kancelarja>

Kancona, y, lm. **y,** × **Kanzona** *pieśń, śpiew.* <Włos. canzona>

Kanconeta, y, lm. **y** *piosnka:* Trzeciego dnia dla swej bogini baron przyniósł kanconetę. Krasz. <Włos. canzonetta>

[**Kancynał, u,** lm. **y**] p. **Kancjonał.**

[**Kanczyk, a,** lm. **i**] p. **Kańczug.**

[**Kandały, ów,** blp.] p. **Kajdany.** <Ros. kandały, p. Kajdany>

[**Kandara, y,** lm. **y**] p. **Kantar.**

× **Kandaryda, y,** lm. **y** p. **Kantaryda.**

× **Kandelaber, bra a. bru,** lm. **bry** p. **Kandelabr.**

Kandelabr, a a. u, lm. **y,** × **Kandelaber** *świecznik, lichtarz o kilku ramionach:* K. wiszący, stołowy, złocony, kryształowy. Lokaje wynoszą kandelabry ze świecami. Fred. A. Dawniej tu paliła ś. na stole jedna świeczka łojowa, dzisiaj w kandelabrach po dziesięć świec. Zach. <Fr. candélabre>

Kandelabrycznie przys. od **Kandelabryczny,** *w kształcie kandelabru:* Rozkład gałęzi K. ustosowany.

Kandelabryczny *mający kształt kandelabru.*

× **Kandelcukier, kru,** blm. p. **Kandyz.** <Nm. Kandelzucker>

† **Kandor, u,** blm. *czystość, niewinność, prostota ducha, prawość:* U dworu niemasz kandoru. Prz. Szczyrości ni kandoru nie pytaj u dworu. Opal. Próżno patrzę, gdzie drugi naród, w którym tak otwarty K. żyje. Sienk. <Łć. candor>

[**Kandroz, a,** lm. **y**] p. **Kiernoz.**

[**Kandrozi**] przym. od **Kandroz:** Kandrozie mianso.

1. [**Kandy**] p. **1.** [**Ka**] i **Kędy:** Tom medytowała, K. ja groszówkę skryję. Kon. Kandyżeś bywał, czárny baranie? Przyleciał gawron byle K. w dom. By sie starzy nie igrali, kandyżby *(=skądżeby)* sie młodzi brali. Ale kandy = *ale gdzie tam!* <K>

2. [**Kandy**] w wyrażeniu: [Miljona kandego] = *do djabła, do pioruna jasnego.* <Umyślne przekręcenie, zam. pioruna jasnego>

[**Kandyba, y,** lm. **y**] **1.** *koń duży, rosły, szkapa stara, duża, niezgrabna, szkapa rosła a schudzona:* Kiedy-bo ta K. ś. znarowiła — odezwał ś. ekonom zafrasowany, wskazując niesforną kobyłę. Łoż. Przen. (o człowieku): A to K.! *(=duży a niezgrabny).* **2.** *kobieta rosła a schudzona.* **3.** *człowiek chromy, kulawy, niedołężny.* <Ukr. kandyba>

[**Kandybać, a, ał**] *chromać, kuleć.* <p. Kandyba>

[**Kandybanie, a,** blm.] czynność cz. **Kandybać.**

Kandybura, y, lm. **y** *perkal w wielkie kwiaty z XVIII w., cyc.* Goł. <?>

Kandyburowy przym. od **Kandybura:** Firanki, pokrycie mebli kandyburowe.

× **Kandydacja, i,** lm. **e 1.** p. **Kandydactwo. 2.** p. **Kandydatura:** Ustąpił swojej konkurencji, pretendując tylko kandydacji. Mat. <Łć. candidatio dosł. = białość>

Kandydacki przym. od **Kandydat:** Rozprawa kandydacka *(=napisana w celu otrzymania stopnia kandydata).*

× **Kandydactwo, a,** blm., × **Kandydacja 1.** *stan kandydata.* **2.** p. **Kandydatura.**

Kandydat, a, lm. **ci 1.** *starający ś. o co, szczeg. o urząd a. stanowisko, pragnący czego, dążący do czego, ubiegający ś. o co, gotów na co, kwalifikujący ś. do czego:* K. do ożenku. W Polsce ubiegających ś. o tron nazywano kandydatami. Sł. wil. K. dziekaństwa, probostwa. K. koronny. Szlachcic urodzony jest zarówno z panami K. korony. Mick. Mówcy (na sejmiku) zalecają swoich kandydatów. Mick. W Rzymie kandydaci ubierali ś. biało. **2.** *posiadający kandydaturę, najniższy stopień naukowy, dawany przez uniwersytety:* K. filologji, prawa. **3.** (w wojsku rosyjskim) *żołnierz, mający prawo zostać urzędnikiem wojskowym.* **4.** praw. = a) a. K. do posad sądowych = *aplikant sądowy.* b) K. adwokacki, notarjalny = *pomocnik ze stopniem naukowym, koncypjent.* <Łć. candidatus dosł. = ubrany biało>

× **Kandydata, y,** lm. **y** p. **Kandydatura.**

Kandydatka, i, lm. **i** forma ż. od **Kandydat:** Na owej naradzie familijnej przebrano listę rozmaitych kandydatek do stanu małżeńskiego. Krasz.

Kandydatować, uje, ował, **Kandydować** *występować jako kandydat, ubiegać ś., starać ś. o co.* <Łć. candidare>

Kandydatowanie, a, blm., czynność cz. **Kandydatować.**

Kandydatura, y, lm. y, × **Kandydactwo**, ×**Kandydacja**, × **Kandydata** **1.** *staranie ś. o posadę, urząd; stawianie siebie a. kogo innego jako kandydata:* Postawić swoją a. czyją kandydaturę. **2.** *stopień naukowy.* **3.** ! *wakans, miejsce wakujące.* <Fr. candidature>

Kandydować, uje, ował p. **Kandydatować.** <Łć. candidare>

Kandydowanie, a, blm., czynność cz. **Kandydować.**

× **Kandyjski** sek = *rodzaj wina:* Wina wnet przyniesiono co najmocniejszego, rywuł, małmazji, także seku kandyjskiego. Mor. <Od wyspy Kandji>

Kandyrka, i, lm. i cukier. *maszynka do nadawania cukierkom połysku, brylantu, do kandyzowania.* Por. **Kandyzerka.** <Z Fr. candir = topić (cukier)>

× **Kandysbrod**, u, lm. y **1.** p. **Kandysbrot.** **2.** p. **Kandyz.**

× **Kandysbrot**, u, lm. y, × **Kandysbrod** **1.** p. **Kandyz.** **2.** *chleb cukrem polewany:* Usta tak, jak K., słodkie. Kulig. <Nm. Candisbrot>

× **Kandyscukier**, kru, lm. kry p. **Kandyz.** <Nm. Candiszucker>

× **Kandyt**, u, lm. y p. **Kandyz:** Wety były ze stu złocistych tac, pełnych konfitur, kandytów i wszelkiego rodzaju cukrów. Goł. <Fr. (sucre) candi = cukier skrystalizowany>

Kandyz, u, lm. y **1.** a. × **Kandyt**, × **Kandyscukier**, × **Kandyżcukier**, × **Kandelcukier**, × **Kandysbrod**, × **Kandysbrot** *gatunek cukru, robionego zwykle z cukru trzcinowego, oczyszczony cukier grubo skrystalizowany,* in. cukier lodowaty: K. brunatny, biały, żółty. **2.** *kryształek na cukierkach, tworzący ś. przy kandyzowaniu.* <Fr. (sucre) candi = cukier skrystalizowany>

Kandyzacja, i, lm. e p. **Kandyzowanie** i **Kandyzowanie ś.:** Różnobarwność porostów pochodzi od obecności tych zabarwień, inkrustacji i kandyzacji błony strzępków. Jent. <Nm. Candisation, z Fr. candir = cukrzeć, krystalizować ś.>

Kandyzerka, i, lm. i cukier. *naczynie blaszane kształtu czworokątnego do nalewania syropu cukrowego.* Por. **Kandyrka.** <p. Kandyz>

Kandyzować, uje, ował **1.** cukier. i kuch. *przypiekać, przysmażać z cukrem a. w cukrze:* K. migdały, owoce. Na wety będą kandyzowane tarki. Pol. K. cukierki = *zostawiać je czas jakiś w syropie, aby na nich osiadł cukier w postaci kryształków (kandyzów).* K. ciasta = *powlekać je cukrem, lukrować, cukrować.* **2.** *wog. pokrywać kryształkami a. na podobieństwo kryształków:* Drobniutkie ziarneczka, inkrustujące lub też kandyzujące ich (błonek) powierzchnię. Jent. **K. ś.** *powlekać ś. cukrem a. kryształkami:* Owoc ś. kandyzuje. <Z Fr. candir>

Kandyzowanie, a, blm., **Kandyzacja** czynność cz. **Kandyzować.**

Kandyzowanie się, a ś., blm., **Kandyzacja** czynność cz. **Kandyzować ś.**

Kandyżan, u, lm. y, **Rzepniczek** bot. (ptychotis) *roś. z rodzaju baldaszkowych.* Gatunki: K. koptycki a. Chropawiec (p. coptica). K. łomikamień (p. heterophylla). <?>

× **Kandyżcukier**, kru, lm. kry p. **Kandyz.** Troc. <p. Kandyscukier>

[**Kandzi**] p. **Kaindziej.**

[**Kandzioch**, a, lm. y] **1.** a. [**Kańdos**] (pog.) *wielki brzuch.* **2.** a. [**Kajdzioch**] *brzuchal.* <Brs. kandziùch = gruba kiszka>

[**Kandziora**, y, lm. y] *nazwa krowy z grzywką kędzierzawą między rogami.* <KĘD>

[**Kandzirze**, y, blp.] p. **Kędzierze.**

[**Kandziuch**, a, lm. y, **Kindziuk**] *gruba kiszka u świni.* <p. Kandzioch>

× **Kandżjar**, a, lm. y = **Andziar.**

[**Kanec**, nca, lm. nce] *świnia.* Por. **Kaniec.** <Czes. kanec>

Kanefora, y, lm. y *dziewica, niosąca kosz (z kwiatami a. owocami) na głowie; posąg tego kształtu:* Jeden z nich uwalnia pierwszą kaneforę od ciężkiego kosza. Wejs. Zobaczył przed sobą idącą tę samą kibić klasyczną, tę samą marzoną kaneforę. Krasz. <Gr. kanēfóros>

Kanel, u, lm. e min. *granat barwy cynamonowo-różowej.* <Fr. cannelle>

[**Kanela**, i, blm.] *cynamon.* K. biała = *korzybiel* (canella alba).

Kanele, i, blp. bud. i mul. *żłobki podłużne półokrągłe na kolumnach:* Jedna kolumna ma 16 kaneli zamiast zwykłych 20-tu. Wejs. <Z Fr. canneler = wyrzynać w rowki>

Kanelina, y, blm. *materja krystaliczna, zawarta w cynamonie białym.* <p. Kanel>

Kanelować, uje, ował bud. i mul. *robić żłobki w kolumnach:* Kolumny pokryte są kanelowanym, żółtawym tynkiem. Wejs. <Fr. canneler>

Kanelowanie, a, blm., bud. i mul., czynność cz. **Kanelować.**

[**Kanetek**, tka, lm. tki] *odmiana dropia* (otis tetrax). <Zap. od Kania>

[**Kanfa**, y, lm. y] *człowiek otyły, tłuścioch.* <Nm. [kumpen] = kawał mięsa>

[**Kanfas**, u, lm. y] *kropielnica* (w kościele). <Nm. Handfass>

Kanfina, y, blm. p. **Kamfina.**

× **Kanfora**, y, blm. p. **Kamfora.**

× **Kanga**, i, lm. i *wojna:* Na Lachów gotuj ś. z kangą, z wielką kangą, z większą aniżeli ta, co ś. pod Ochmatowem skończyła. Jeż. <?>

Kangar, u, lm. y p. **Kamgarn.**

Kangur, a, lm. y, × **Kangura**, × **Kanguro**, ×**Kanguru** zool. (halmaturus) *zwierzę ssące workowate, roślinożerne.* <W języku Austral. kanguru>

× **Kangura**, y, lm. y p. **Kangur.** Kluk.

× **Kanguro** nieod. p. **Kangur.**

× **Kanguru** nieod. p. **Kangur.** Jund.

Kani 1. a. **Kaniny** przym. od **Kania**, *przypominający kanię:* Chód, lot K. Ten tak szlachetny sokół narodu ludzkiego, mogąc bujać wysoko, wlecze ś. kaniego. Rej. (= *jak kania, sposobem kanim.* L.). **2.** bot.: a) Kania a. wronia noga a. stopa (plantago coronopus) *roś. z rodzaju babki.* b) Kania przędza p. **Kanianka.** c) †K. pazur = α) *roś. trzeszczka.* Syr., Kn. β) *roś. wyżlin.* Syr. d) [Kania drzysta] *mech białawy na miejscach mulastych, pomiędzy wrzosem a. na starych odłogach.* Pobł. e) [Kania noga] p. **Noga.** f) [Kanie sadło] p. **Sadło.**

Kania, i, lm. e **1.** *skrzydło, rondo u kapelusza:* Na głowie kapelusz duży i z kanią szeroką. Kaczk. Chłop barczysty w pilśniowym kapeluszu z ogromną kanią. Kaczk. **2.** *istota bajeczna, zabierająca rodzicom dzieci:* Dzieci, K. leci! Prz.

Nadpłynęła mglista chmura, w której dziewica K. unosiła pozostałe grono dzieci, wydzierając je na zawsze z łona matek. Wójc. **3.** bot.: a) p. **Kanianka.** b) K. indyjska p. **Kądzielno.** c) [K.] p. **Bedłka. 4.** bud. *czop, zamek ciesielski, zacięty na podobieństwo kani a. jaskółczego ogona, mający w końcu większą szerokość, niż przy osadzie,* in. pęp kaniasty, łapa, czop w kanię, czop łapiasty. Spojenie w kanię p. **Jaskółczy. 5.** a. [**Kaniora, Kanios, Kaniosz**] zool. = a) (milvus) *ptak drapieżny dzienny z rodziny sokołów:* Kanie nieśmiałe. Mor. Czeka, a. łaknie, pragnie, jak K. dżdżu. Prz. Sokół niełowny za prostą kanię stoi. Prz. Wóni sę dzébią, jak kanie. Prz. Grabiec pędzi z lasu, jak zwykle wiejską otoczony dziatwą, niby K. od wróblów. Słow. Sposób na jastrzębie i kanie, a. nowy środek wychowywania drobiu. Mick. Co mię w dzień pies, lis, konik, K. i wrona, nawet i ona, jak chce, tak gania! Mick. Choćbyś zły grosz usrebrzył, jest jak owa panna, co sama przez ś. K., z farbiczką Dyjana. Jag. *(= brzydka jak kania).* Gatunki: K. czarna (m. niger). K. czerwona a. rdzawa. K. wielka, [Kaniuch] (m. regalis). b) *rodzaj ptaków błotniaków:* K. biała (circus cyaneus). K. mała (c. rufus). c) [K. czarna a. duża] = *orlik* (aquila naevia). [K. mała] = *myszołów zwyczajny* (buteo vulgaris). Zgr. [**Kanica**]. <KAŃ>

Kanianka, I, lm. **I, Kania, Kania przędza, Kanina przędza, ×Kamianka,** [**Kanka**], **Wyłup, †Cąbrzyca, †Cząbrzyca** bot. (cuscuta) *roś. z rodziny powojowatych.* Gatunki: K. chmielowata (c. lupuliformis). K. koniczynowa (c. trifolii). K. pospolita a. swojska ą. europejska a. Jedwab polny, Luborysz, Tkanka (c. europaea). K. tymowa a. natymianowa, włoska a. Dzięcielina (c. epithymum). K. wilczek a. żółtawa, lnowa, nalenna a. Pozłoto, Parch, Czerówka (c. epilinum).

Kaniasty *nakształt kani, rozczepierzony:* K. kapelusz *(= z szerokiemi skrzydłami, z szerokim rondem).* Kaniasta czapka = a) *która twarz zasłania od promieni słonecznych.* (Mącz.). b) *kapelusz.* (Kn.). Człowiek K. Kn. *(= w kapeluszu).* Bud.: Pęp K. p. **Kania.**

Kanibal, a, lm. **e, Kannibal** *ludożerca; dziki.* <Hp. Canibal, z Caribal = Karaibczyk>

Kanibalistyczny przym. od **Kanibalizm:** Ofiary kanibalistyczne.

Kanibalizm, u, blm., **Kannibalizm** *ludożerstwo;* przen. *dzikość, krwiożerczość, okrucieństwo:* Rozwinął ś. między ludem K.: matki własne dzieci pożerały. Rol. Jaki udział mogły brać Niemcy w wojnach Fryderyka Wielkiego, które przypadają na epokę ostatniego upodlenia Europy, na epokę bliską kanibalizmu? Mick.

Kanibalski przym. od **Kanibal:** I zdziczeją znowu ludzie, a my znowu będziemy mieć taką władzę, jaką mieli niegdyś królowie dzicy, bałwochwalscy, i jaką mają teraz królowie murzyńscy i królowie kanibalscy, iż mogą zjadać poddanych swoich. Mick.

[**Kanica, y,** lm. **e**] p. **Kania:** Miałem-ci ja piórko... kania mi go porwała, a ja za kanicą, z żelazną kozicą.

×Kanid, a, lm. **y** *każde zwierzę z rodziny psów.* <Z Łć. canis = pies>

[**Kaniec, ńca,** lm. **ńce**] *kiernoz.* Por. **Kaneo.** <Czes. kanec>

†Kanienie, a, blm., czynność cz. **Kanąć,** *kapnięcie:* K. łzy. Tw.

[**Kanień, a,** lm. **e**] p. **Kamień.**

[**Kanię, ęcia,** lm. **ęta, Kaniuk**] *pisklę kani.*

Kanikularny, Kanikułowy przym. od **Kanikuła:** Dni kanikularne p. **Kanikuła.** !Roboty kanikularne = *wakacyjne, zadawane na wakacje.*

Kanikuła, y, blm., **×Kanuła I.** *gwiazda Syriusz w gwiazdozbiorze Wielkiego Psa,* in. ×psianka, ×psia gwiazda, ×psia głowa: Z Magdaleną k nam K. wschodzi, święty Bartłomiej onę precz odwodzi. Prz. **2.** *czas najgorętszy w lecie, dni gorące,* in. dni kanikularne, ×psie dni, ×psie czasy, †psia grań: Przez czas kanikuły. Pogodna K. roczek dobry uciuła. Prz. K. szkoły zamyka. Prz. On, widzę, cierpi skutki kanikuły. Drozd. **3.** przen. = a) *szaleństwo, wścieklizna, pomieszanie zmysłów:* Cierpieć na kanikułę. Sł. wil. b) *czas rozbudzenia ś. a. wzmożenia popędu płciowego:* Patrzajże, iż mi ś. wąs wysypał, a to ś. zowie pubertas, K. po polsku. Krasz. Niejednego nikczemna żądza tak otruła, że mu przez cały żywot zawsze K. Pot. **4.** !w lm. *wakacje.* <Łć. canicula>

Kanikułowy p. **Kanikularny;** *upalny, skwarny:* Dzień K.

Kaniny I. p. **Kani. 2.** bot.: Kanina przędza p. **Kanianka.**

Kanioła, y, lm. **y** zł. *czapka:* Ty ś., Florku, popraw, boć kaniołę widać. Zdjąłem ze łba szabaśnik (= kapelusz, cylinder), wsadziłem kaniołę. <?>

I. [**Kaniora, y,** lm. **y**] p. **Kania.**

2. [**Kaniora, y,** lm. **y**] *przezwisko ubliżające:* Wołała na nią: kaniora, ropucho! <Może z Czes kaňour = wieprzak>

[**Kanios, a,** lm. **y**] **I.** p. **Kania. 2.** *rodzaj jastrzębia:* Pilnuj mi kokosy, niech K. nie spłosy.

[**Kaniosz, a,** lm. **e**] p. **Kania.**

[**Kanistra, y,** lm. **y**] *torba.* <Łć. canistrum, z Gr. kánistron>

[**Kaniuch, a,** lm. **y**] zool. p. **Kania** i **Myszołów.** <Ukr. kaniuka>

[**Kaniuga, i,** lm. **i**] zool. p. **Myszołów.** <Ukr. kaniuka>

[**Kaniuk, a,** lm. **i**] **I.** p. **Kanię. 2.** zool. p. **Myszołów.** <Ukr. kaniuka>

[**Kaniuszczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kamień.**

Kanjon, u, lm. **y** gie. *wąwóz, dolina o stromych zboczach, wyżłobiona przez rzekę.* <Hp. cañon>

Kanka, i, lm. **i I.** lek. *cewka stanowiąca zakończenie strzykawki:* Do dawania enemy używa ś. znajomej wszystkim kanki kościanej i pęcherza. Perz. **2.** [K.] *enema.* <Nm. Kanne, z Łć. canna = trzcina>

[**Kanka, i,** lm. **i**] p. **Kanianka.**

Kankan, a, lm. **y** *swawolny taniec francuski, a właściwie sposób tańczenia polki, galopady, kontredansa i t. p. w ruchach lubieżnych, nieprzyzwoitych:* Idjotyzm i K. oto hasło repertuaru naszych ogródków. <Fr. cancan>

Kankanista, y, lm. **ści** *tańczący kankana:* Trupa kankanistów zjechała do Eldorado. Lub.

Kankanistka, I, lm. **i** forma ż. od **Kankanista.**

Kankanować, uje, ował *tańczyć kankana a. na sposób kankana.* <Fr. cancaner>

Kankanowanie, a, blm., czynność cz. **Kankanować.**

Kankanowy przym. od **Kankan:** Był on akordem rozkosznym, z malutką kankanową nutką,

rzuconym na morze ciszy bezbrzeżnej i wspaniałej. Orzesz.

†**Kankol, u,** lm. **e.** p. **Kąkol.**

!**Kankroid, a,** lm. **y** lek. *nowotwór rakowaty, rakowiec.* <Now. z Łć. cancer + Gr. -eidēs = kształtny>

Kankroina, y, blm. apt. *środek przeciw chorobie raka, wynaleziony przez prof. Adamkiewicza.* <Now. z Łć. cancer = rak>

×**Kankrologja, i,** blm. *opisanie raków.* <Now. z Łć. cancer = rak + Gr. -logía = nauka>

†**Kankrowaty** p. **Kancerowaty:** Bolączki czarne kankrowate. Urzęd. Kankrowate krosty. Urzęd.

†**Kankry, ów,** blp. *wrzody, owrzodzenia żrące:* K., karbunkulusy, cyrogry, francuzy. Rej. <Łć. cancer, 2 pp. cancris = rak>

Kankrynit, u, lm. **y** min. *sodalit niebieski.* <Od nazwiska ministra Ros. Kankrinъ>

×**Kankryt, u,** lm. **y** *skamieniały rak morski.* <Now. z Łć. cancer = rak>

Kanna, y, lm. **y** bot. p. **Kwiatotrzcina.** <Łć. canna>

Kannabina, y, blm. apt. *substancja żywicowata z konopi indyjskich,* in. h a s z y s z y n a. <Now. z Łć. cannabis = konopie>

Kannibal, a, lm. **e** p. **Kanibal:** Uśmiech szyderski obnażał białe zęby, jakby na kannibalów ucztę zaostrzone. Krasz.

Kannibalistyczny przym. od **Kannibalizm.**

Kannibalizm, u, blm. p. **Kanibalizm.**

Kannibalski przym. od **Kannibal.**

[**Kanolik, a,** lm. **cy**] p. **Kanonik.**

[**Kanoł, u,** lm. **y**] p. [**Kanon**]: Wojsko z kanołów biőło.

Kanon, u, lm. **y** **1.** *przepis, prawidło, reguła:* Teoretycy chcieli wzory dawne uważać za jedyne kanony doskonałości. Mick. Fil. = a) *prawidło, reguła, przepis w logice Epikura.* b) *przepis prawidłowego stosowania władzy poznawczej* (Kant). **2.** *czynsz, opłata roczna, stała od dzierżaw wieczystych:* Emfiteuta nad K. i inne daniny, w kontrakcie wyrażone, nic nie płaci. Zam. K. pruski. Vol. **3.** żart. *kanonik:* Już ś. sproszone zinąd mnichy i kanony, jedni na mszę gotują, drudzy na ambony. Węg. **4.** prow. *sprzedaż miodu w dni święteczne na korzyść kościoła (na Polesiu).* Krasz. **5.** †*rodzaj mundsztuka końskiego,* in. †d ę t y: Munsztuk każdemu młodemu koniowi ma być przybierany, K. a. dęty nazwany. Dor. **6.** (u rzeźbiarzy starożytnych) *wzór posągu:* Praksyteles uszlachetnił przysadzisty K. Polikleta, nadając mu wysmuklejsze, okrąglejsze i bardziej giętkie kształty. Wejs. **7.** druk. *rodzaj dużych czcionek, używanych do składania tytułów, afiszów i t. p.,* in. d u b e l t t e r c j a. **8.** kość. = a) *rejestr oddzielnych części Pisma Św., uznanych przez kościół katolicki:* Pisma święte zebrano w jeden rejestr, który zwano K., dając znać w tym przezwisku, iż cokolwiek ś. w nich zamyka, jest pewny zakon, którego ś. trzymać mamy. Bud. b) *postanowienie, przepis soborów;* w lm. = *prawo kościelne a. kanoniczne:* Kanony apostolskie, od św. Klemensa spisane, których jest 50, przyjmuje kościół, że apostolską nauką wonieją. Skar. Kanonów apostolskich 70 rachują. Kras. Prawidło a. K. apostołów św. tak mówi. Pim. Kanony pokutne. Kras. On (ksiądz Robak) dotąd sam nie walczył (bo bronią kanony księdzu bić ś.). Mick. c) w lm. *tablice drukowane, oprawione w ramki, za szkłem, umieszczone na ołtarzu, a zawierające wyjątki z Ewangielji i niektóre modlitwy kapłańskie.* d) w lm. *pewne modlitwy w kościele wschodnim:* Kanony a. molebny, które w cerkwi według czasu i potrzeby odprawowane bywają. Pim. **9.** mat. = a) *prawidło ogólne, metoda, wzór do rozwiązywania pewnej grupy zagadnień.* b) *tablica wartości pewnych funkcji:* Kanony logarytmowe Hoene-Wrońskiego. **10.** muz. *forma utworu, polegająca na powtarzaniu przez głos następny dźwięków głosu poprzedzającego:* K. przez sekundę, tercję i t. d., a. K. w sekundzie, tercji i t. d. K. dwu- i więcejgłosowy. K. odwrotny. <Gr. kanōn>

[**Kanon, u,** lm. **y, Kanona, Kanoł**] *działo, armata:* Strzélali z kanonu. <Nm. Kanone, z Fr. canon>

×**Kanona, y,** lm. **y** m. p. **1. Kantor:** Czemuż prosty K. klechę (zam. klechy) nie podsiędzie? Zabł. <Z Łć. cano = śpiewam>

[**Kanona, y,** lm. **y**] p. [**Kanon**]: Z kanąny strzelał.

Kanonada, y, lm. **y** woj. *działobicie, strzelanie z dział, szczeg. przez czas dłuższy, bez przerwy; wog. strzelanie z jakiejkolwiek broni palnej, strzelanina:* Często na awanpostach nasz z Francuzem gada, pije wódkę; jak krzykną: ura! — K.! Mick. Trzy strzelby huknęły odrazu; potym wciąż K., aż głośniej nad strzały ryknął niedźwiedź. Mick. <Fr. canonnade>

Kanonicki 1. p. **Kanoniczy:** Wina z kanonickich piwnic. **2.** × p. **Kanoniczny.** Troc., L.

Kanoniczka, i, lm. **i** *zakonnica podług reguły kanoników żyjąca:* Kanoniczki regularne i świeckie.

Kanonicznie przys. od **Kanoniczny:** Nie są K. z sobą powiązani zbyt blizkim pokrewieństwem. Mick.

Kanoniczność, i, blm. rz. od **Kanoniczny:** K. ksiąg świętych. Sł. wil.

Kanoniczny 1. a. ×**Kanonny** = a) a. **Kanonistyczny** *dotyczący kanonów, traktujący o nich.* **2.** a. ×**Kanonicki** *zgodny z kanonami, uznany przez kanony:* Prawo kanoniczne a. kościelne czerpa ś. z Pisma, z podania, z wyroków i dekretów papieskich. Ostr. Księgi kanoniczne. Prymas przez upór przy swoim niekanonicznym projekcie najprzód tę burzę wywołał. Kal. Wizytacja kanoniczna. Zawil. (= *zwiedzanie parafji przez wyższą władzę duchowną).* **3.** × p. **Kanoniczy.** Troc. **4.** †Katar K. p. **Katar. 5.** mat. *nazwa stosowana do pewnych możliwie prostych postaci form algiebraicznych, podstawień, równań i t. d.* **6.** !muz. p. **2. Kanonowy.** <Łć. canonicus, z Gr. kanonikós>

Kanoniczy 1. a. **Kanonicki,** ×**Kanoniczny,** ×**Kanonny** przym. od **Kanonik:** Jeden z kanoniczych domów. Krasz. Ulica kanonicza. **2.** †Katar K. p. **Katar.**

Kanonik, a, lm. **cy,** †**Kanownik,** [**Kanolik, Kanownik**] **1.** *wyższy stopień w duchowieństwie świeckim katolickim; radca biskupa, obowiązany rezydować przy kościele i pilnować chóru:* Kanonikami zwać należy tych, którzyby ś. w kanonach, t. j. w naukach Biblji najwięcej ćwiczyli. Baz. K. świecki. K. katedralny, kolegjacki, kolegjalny, liczbowy, nadliczbowy, gremjalny, honorowy, drążkowy. Co ksiądz to K., co żołnierz to oficer. Prz. Pies gádá: ksądz, ksądz, a jak kiję dostąnie: K., K. Prz. **2.** *rodzaj zakonników:* Kanonicy regularni lateraneńscy zwali ś. dawniej w Polsce Bożeciałki. Członkowie zakonni reguły laterańskiej kanonikami, t. j. księżmi stałej regule poddanemi ś. zowią. Mał. **3.** [K.] = a) *kanonjer:* A w Kra-

kowie na ulicy piją wino kanonicy. b) *gil.* <Łć. canonicus, z Gr. kanonikós>

Kanonika, i 1. blm. fil. = a) *logika Epikura.* b) *umiejętność prawidłowego stosowania władzy poznawczej* (Kant). **2.** blm. fiz. *część akustyki, traktująca o stosunku wzajemnym pomiędzy tonami.* **3.** × lm. i kość. = a) *księga kanoniczna:* Jan św. w kanonice swej tak mówi. Rej. b) *nauka o kanonach.* <Gr. kanonikē>

Kanonikat, u, lm. y p. **Kanonja:** Grochowski już r. 1578 posiadał K. w Uniejowie. Nr. <Śr. Łć. canonicatus>

Kanonista, y, lm. **ści** *biegły w prawie kanonicznym.* <Nm. Kanonist, Fr. canoniste>

Kanonistyczny p. **Kanoniczny:** Uczoność teologiczna i kanonistyczna panowanie swoje rozpościerała. Sm.

Kanonistyka, i, blm. *prawo kanoniczne:* Dwie nauki: teologja i K. są w uniwersytecie Jagielońskim przedmiotem szczególnie starannej uprawy. Czerm.

Kanonit, u, blm. *rodzaj prochu strzelniczego, używany w Anglji.* <Z Fr. canon = armata>

Kanonizacja, i, lm. **e** p. **Kanonizowanie.** <Śr. Łć. canonizatio>

Kanonizacyjny przym. od **Kanonizacja:** Proces, obrząd K. Uroczystość kanonizacyjna.

Kanonizator, a, lm. **owie** *papież podpisujący kanonizację, celebrujący w czasie kanonizacji.*

Kanonizować, uje, ował *uroczyście za świętego ogłaszać:* Inocenty IV kanonizował, to jest opowiedział być uwielbionego od Boga św. Stanisława przez znaki dowodne. Biel. M. Derwiszowie egipscy kanonizowali konia św. Jerzego i postawili go w raju z osłem, na którym Chrystus jechał, z wielbłądem Mahometowym i psem siedmiu śpiących. Kłok. Męczennik był święty: choć niekanonizowany, ale święty. Lel. <Śr. Łć. canonizare, z Gr. kanonízein>

Kanonizowanie, a, lm. **a, Kanonizacja** czynność cz. **Kanonizować:** K. naszych świętych nie zaraz po śmierci ich, za pilną egzaminacją, jest sprawione. Hrb.

Kanonja, i, lm. **e 1.** a. **Kanonikat** *godność kanonika; beneficjum kanonika.* **2.** *mieszkanie, dom kanoników.* <p. Kanonik>

Kanonjer, a, lm. **rzy** a. **owie,** [**Kanunier**] *szeregowiec obsługujący działo, artylerzysta, działowy:* K. pierwszej, drugiej klasy. Każdy ten pająk ma nóg przednich cztery i cztery tylnych; zowią ś. te nogi kanonjery i bombardjery. Mick. Kanonjerowi uciął rękę z lontem. Mick. <Fr. canonnier>

Kanonjerka, i, lm. **i** *łódź uzbrojona w działa.*

Kanonjerski przym. od **Kanonjer:** Czółno kanonjerskie. **Po kanonjersku** przys. *jak kanonjerzy.*

Kanonjerstwo, a, blm. *stan, zajęcie, sztuka kanonjera; artylerja.*

× **Kanonny 1.** p. **Kanoniczny:** Księgi kanonne. Sak. **2.** p. **Kanoniczy:** Ulica kanonna. L.

Kanonować, uje, ował *strzelać, bić z armat, prowadzić kanonadę przeciw nieprzyjacielowi:* Przez perspektywę obserwował nieprzyjaciela, który nas z boku kanonował. Fred. A. Okrutnie kanonował na miasto. T. K. <Fr. canonner>

Kanonowanie, a, blm., czynność cz. **Kanonować.**

1. Kanonowy *połączony ze strzelaniem z armat, z kanonadą:* W tym kanonowym boju odznaczył ś. między innemi gienerał Pac.

2. Kanonowy, ! Kanoniczny muz. przym. od **Kanon.**

Kanopy, ów, blp. *wyobrażenia bożka w kształcie beczki a. dzbanka z głową i nogami.* <Od greckiej nazwy miasta Kánōpos w Egipcie>

[**Kanora, y,** lm. **y**] *nazwa krowy.* <? Może Kaniora>

† **Kanownik, a,** lm. **cy,** [**Kanownik**] p. **Kanonik.** <Czes. kanovník>

† **Kanpust, u,** blm., [**Kanpust**] p. **Kampust.** Goł.

× **Kanpusta, y,** lm. y p. **Kompust.**

[**Kansi**] p. **Kajś:** Straciłek K. fajke. Wojtek cosi K. namyśluje.

[**Kansik**] p. **Kajś.**

[**Kanś**] p. **Kajś.**

1. Kant, u, lm. **y 1.** *krawędź, brzeg, róg, bok śpiczasty:* K. ostry w drzewie. K. zęba. Dwie deski na K. zbite. Mag. Budulec do ostrego kantu obrobiony. Sł. wil. Wyskok w kanty. Jak. J. Sam ostry K. w wyprawie na winklach nazywa mularz dratem. Mag. Cegłę na K. a. kantem stawiać. Przen.: I jemu życie kantów przycięło. Rodz. *(= dało ś. we znaki, upokorzyło).* [Na K. składać] = *pieniądze chować, ciułać.* **2.** × *płaszczyzna djamentu, fasetka.* Troc. **3.** [K.] *zacios, znak na drzewie zrobiony ostrym narzędziem.* **4.** przen.: Puszczać kantem = *traktować lekko, byle jak, pobieżnie, zaniedbywać, opuszczać, puszczać płazem, mimo uszu.* **5.** zł. *oszustwo.* Zdr. **Kancik.** <Nm. Kante>

2. Kant, u, lm. **y** *śpiew, szczeg. kościelny:* K. ambrozjański, gregorjański. Dla księdza K. kościelny to pryncypalna rzecz. Byk. Zdr. **Kancik.** <Łć. cantus>

3. Kant, u, blm. p. **2. Kantyzm.** <Ang. cant = obłuda; obłudnik>

Kantak, a, lm. **i 1.** a. **Kantówka** *drzewo ociosane na cztery kanty, belka kanciasta, bal, jak go zwykle spławiają i sprzedają.* **2.** *drąg z hakiem do przewracania kloców drzewa.* **3.** *pazur wielkiego palca nogi ptasiej.* <p. 1. Kant>

Kantalit, u, lm. **y** *kwarc żółtawo-zielony.* <Od nazwiska departamentu Fr. Cantal>

Kantalup, a, lm. **y, Kantalupa** bot. (cucumis melo) *odmiana melonu a. ogórka melonu, płaska, żebrowana.* <Włos. cantalupo, od nazwy zamku Włos. Cantalupo>

Kantalupa, y, lm. y bot. p. **Kantalup.**

Kantar, a, lm. **y 1.** a. [**Kantor, Kentar, Kętar, Kandara**] *uździenica bez wędzidła, służąca do uwiązywania konia u żłobu.* **2.** a. w lm. *rodzaj munsztuka; wędzidło z żelaznemi drążkami przy cuglach:* Konia tego ani munsztuk, ani kantary do poważnego nie pomogą pociągu. Troc. Rozhukanym koniom nietylko uzda, munsztuk, ale i kantary ledwo dadzą rady. Haur. Woźnica aby szory, uzdeczki i kantary naprawił. Haur. **3.** u ptaków = *krawędź przodu głowy w połączeniu z dziobem.* Sł. wil. Zdr. **Kantarek.** <Tur. kantar>

[**Kantar, a,** lm. **y**] p. **1. Kantor;** *bakalarz.* Zdr. [**Kantarek**]. <Zam. Kantor>

† **Kantar, u,** lm. **y 1.** *waga* = $^3/_4$ *daw. centnara:* Kupowali Turcy K. chleba suchego, jakby trzy kamienie nasze, po ośmdziesiąt i cztery czerwonych złotych. Biel. M. **2.** *duży bezmian.* <Zam. Kętnar>

[**Kantara, y,** lm. **y**] p. **Kantaryda:** Jak mu dałem kantary, posiedł stary na mary.

Kantarek, rka, lm. **rki** p. **Kantar:** Kantarki, szleje świeciły bronzami. Grusz.

[**Kantarek, rka,** lm. **rki**] p. [**Kantar**].

Kantarowaty zool.: Tryton K. p. **Tryton.**

[**Kantarowe, ego,** blm.] *opłata dawana przez kupującego konia poprzedniemu wołnicy, odużdne, uździenne.* <p. Kantar>

[**Kantary, ów,** blp.] p. **Kantaryda.**

Kantaryda, y, lm. **y,** × **Kandaryda,** [**Kantara**], **Mucha hiszpańska l.** zool. (lytta vesicatoria) *chrząszcz nierównoczłonkowy, miękkoskrzydły.* **2.** zwykle w lm. **a.** [**Kantary**] *proszek z tego owadu, ususzonego i startego; plaster z tego proszku, wezykatorja:* Doktor kazał choremu kantarydy przyłożyć. L. <Gr. kantharís, 2 pp. kantharídos>

Kantarydowaty *podobny do kantarydy (owadu):* Owady kantarydowate. Sł. wil.

Kantarydowy przym. od **Kantaryda:** K. plaster = *wezykatorja.* Tyktura kantarydowa. Owad, chrząszcz K.

Kantarydyna, y, blm., × **Wezykatoryna** chem. *związek ze składem* $C_{10}H_{12}O_4$, *zawarty w niektórych owadach tęgopokrywych i stanowiący część działającą wezykatorji z kantaryd.* <p. Kantaryda>

Kantarzej, a, lm. **e** *urzędnik wojskowy na Zaporożu, czuwający nad miarami i wagami, oraz pilnujący poboru dochodów:* W chacie kantarzeja wojskowego siedziało przy stole dwuch zaporożców. Sienk. <Ukr. kantaryj, od Ukr. kantar = **kętnar**>

Kantata, y, lm. **y** muz. *utwór, najczęściej okolicznościowy, na chór i orkiestrę.* <Łć. cantata ż. dosł. = śpiewana>

Kantate nieod. *czwarta niedziela po Wielkanocy.* Sł. wil. <Łć. cantate dosł. = śpiewajcie>

Kantatowy przym. od **Kantata:** Śpiew, chór, hymn K. Muzyka kantatowa.

Kantencyjer, a, lm. **y** siod. *przyrząd do zbierania kantów u skóry.* <Nm. Kantenzieher>

Kantka, i, lm. **i** p. **Kantówka:** Wygnali mnie ze szkoły, bo zrobiłam kantką dziurę w głowie jednemu dziecku. Zap. <p. 1. Kant>

Kantmaszyna, y, lm. **y** blach. *maszyna do kantowania blachy.* <Nm. Kantmaschine>

Kantnar, u, lm. **y, Kętnar** *legar, koryto pod beczką z fermentującym piwem.* <Łć. canterius = krokiew>

Kanton, u, lm. **y l.** *kraina, prowincja, okrąg, szczeg. należący do związku państwowego:* Kantony szwajcarskie. Jezioro Czterech Kantonów. Słow. **2.** woj. = a) *okolica, w której ś. daje odpoczynek wojsku, leże, kwaterunek:* Wojska poszły na kantony, znaczy, że poszły na leże, czyli na kwatery. Papr. F. b) *okolica wyznaczona do poboru rekrutów.* c) [K.] *branie a. zaciąg do wojska, konskrypcja, branka:* Czytane były projekty o sposobie wybierania płaty i kantonu. Rol. <Fr. canton>

Kantonista, y, lm. **ści** woj. **l.** *żołnierz, będący na kantonach a. leżach:* Do kantonu rejmentowego należący, np. kantoniści. Perz. **2.** *rekrut, zwerbowany a. wzięty do wojska.* **3.** *obowiązany do służby wojskowej, konskrypcjonista.* **4.** *wychowaniec w koszarach wojskowych, brany tam jako nie posiadający rodziców, a. oddawany przez ubogich rodziców:* Ojcowie grozili dzieciom: „Oddam cię do kantonistów!" <Nm. Cantonist>

Kantonować, uje, ował woj. *przebywać na kantonach, kwaterować, konsystować:* Sporo wojska naszego kantonowało na Podolu. Rol. **2.** *werbować żołnierzy, wybierać rekruta.* Sł. wil. <Fr. cantonner>

Kantonowanie, a, blm., czynność cz. **Kantonować.**

Kantonowy przym. od **Kanton:** Znajdujemy jedną ekscytację o przystawienie rekrutów kantonowych. T. K. Zarząd, podział K.

[**Kantopić, i, ił**] *bić, tłuc, gnieść, dusić, uciskać, dręczyć:* Co dziwnego, że to dziecko jest tak nierozwinięte, kiedy je wszyscy bezustannie kantopią? Wal. <Brs. kantopić>

[**Kantopienie, a,** blm.] czynność cz. **Kantopić.**

[**Kantopista, y,** lm. **ści**] *pijak.* <Zap. od Kantopić>

[**Kantopory, ów,** blp., **Kentopory**] **l.** *suchedni.* **2.** *czas w końcu września, gdy sieją żyto.* <Śr. Łć. quatempora = Łć. quatuor tempora dosł. = cztery czasy (postów)>

l. Kantor, a, lm. **owie** a. **rzy l.** a. × **Kanona,** [**Kantar**] *śpiewak kościelny, który intonuje, przewodniczy w śpiewie; szczeg. przodownik chóru a. solista w kościołach protestanckich i synagogach izraelickich; duchowny w kapitułach, który baczy nad śpiewaniem chóralnym i chóralistami.* Kras., Rej. Czcij, kantorze, mistrza! Prz. Czcij, klecho, kantora! Prz. *(jako starszego).* Dzwoniarz, niezły K., przy kościele farskim. Żebr. Kantory młodzieńce w nauce muzyki ćwiczyć mają. Baz. Wyłączeni byli (z poboru) urzędnicy, duchowni, nauczyciele, rabini i kantorzy między Żydami. Skarb. **2.** [K.] *organista i nauczyciel wiejski:* Gra w kantora. <Łć. cantor>

2. Kantor, u, lm. **y l.** a. × **Komtuar,** × **Kontor,** [**Kantora**] *biuro przedsiębierstwa, zakładu, instytucji, w którym ś. załatwia wypłaty, obstalunki i t. p.; kancelarja kupca, domu handlowego, przemysłowego:* K. bankierski, fabryczny, przewozowy, spedycyjny. K. wymiany pieniędzy a. wekslarski. K. loterji, hotelu, redakcji. K. stręczenia służby. **2.** × *miejsce zgromadzania ś. stowarzyszeń handlowych.* Sł. wil. **3.** *duży stół do pisania i chowania papierów, biuro, biurko.* Zdr. **Kantorek.** <Fr. comptoir>

[**Kantor, u,** lm. **y**] p. **Kantar.**

[**Kantora, y,** lm. **y**] p. **2. Kantor.** <Ros. kontora, z Fr. comptoir, p. 2. Kantor>

Kantorat, u, lm. **y l.** p. **Kantorstwo. 2.** *mieszkanie kantora.* **3.** *szkółka początkowa ewangielicka, w której uczy kantor.* <Śr. Łć. cantoratus>

Kantorek, rka, lm. **rki** p. **2. Kantor:** a) K. majstra fabrycznego. b) = *biurko, szafka na papiery:* Chodź tu, malcze, pod K., nachyl ś. i przyłóż uszko. Mick. Za życia dusza jego przy pieniędzy worku leżała na dnie w kantorku. Mick. Musiałem pod ojca okiem w biurze siedzieć do kantorka przykuty. Krasiń. Wyrwał mi z rąk kluczyki, odemknął K. (a wiedział, że tam jest gotówka). Chodź.

Kantorja, i, lm. **e** p. **Kantorstwo.** Sm. Prosiłaś nas, W. K. M., o kantorją sandomierską dla Włocha, medyka swego. Zygmunt I do Bony, 1522. <Nm. Cantorei, z Łć. cantor = śpiewak>

Kantorkowy przym. od **Kantorek.**

l. Kantorowa, ej, lm. **e** *zarządzająca kantorem, prowadząca kantor:* K. w pralni, w kantorze stręczenia sług.

2. Kantorowa, ej, lm. **e** *żona kantora.*

× **Kantorować, uje, ował** *intonować, zaczynać śpiew:* Gdy kruk począł K., syr mu wypadł z gęby. Jabł. <Nm. cantoriren, z Łć. cantor = śpiewak>

× **Kantorowanie, a,** blm., czynność cz. **Kantorować.**

Kantorowe, ego, blm. rz. *opłata za nastręczenie służącego a. służącej, składana w odpowiednim kantorze.*

Kantorowicz, a, lm. **e** pog. p. **Kantorzysta:** K. ulotnił ś. z gotówką pryncypała swego.

× **Kantorowiec, wca,** lm. **wcy** p. **Kantorzysta:** Niedawno zniknęło nagle trzech kantorowców.

1. Kantorowy, † **Kantorów, Kantorski** przym. od **1. Kantor:** Kantorowemu towarzyszewi. Roty przysiąg.

2. Kantorowy, [**Kantorski**] przym. od **2. Kantor.**
Kantorowy, ego, lm. **i** rz. *służący w kantorze stręczenia służby, oficjalista z takiego kantoru, odprowadzający służących a. służące na miejsce nowych obowiązków.*

† **Kantorów** p. **1. Kantorowy:** Boru kantorowa. Roty przysiąg.

Kantorówna, y, lm. **y** *córka kantora:* Ożenił ś. równy z równą: organista z kantorówną. Prz.

Kantorski p. **1. Kantorowy. Po kantorsku** *sposobem kantorów.*

[**Kantorski**] p. **2. Kantorowy:** Służył przy kantorskim doktorze.

Kantorstwo, a, blm., **Kantorat, Kantorja** *urząd kantora, obowiązki kantora.*

Kantorzysta, y, lm. **ści,** pog. **Kantorowicz,** × **Kantorowiec** *oficjalista, subjekt, pracownik w kantorze bankierskim a. handlowym:* Byli ludzie, którzy bankiera pamiętali ubogim kantorzystą. Zach. Jestem sobie K., ganc git! Schob. <Nm. Contorist, Fr. comptoriste>

[**Kantowa, ej,** blm.] *wódka.* <Zap. od flaszki kantowej, por. Kantówka>

Kantować, uje, ował 1. *nadawać kant; obracać, odwracać (np. belkę, cegłę) na inny bok.* **2.** a. [**Kańtować**] rub. *wypróżniać ś. twardo, paskudzić.* 3. blach. *zginać blachę pod żądanym kątem.* **4.** hut. *ścieńczać żelazo, skuwać brzegi, kuć na ukos.* × **K. ś.** *przechylać ś. na bok:* Chwiał ś., kiwał ś. na koniu, kantował ś. na wszystkie cztery wiatry. Oss. <p. 1. Kant>

Kantowanie, a, blm., czynność cz. **Kantować.**

× **Kantowanie się, a ś.,** lm. **a ś.** czynność cz. **Kantować ś.**

Kantowatość, i, lm. **i** rz. od **Kantowaty:** Linja spokojna i od wszelkiej krzywizny lub kantowatości wolna. Orzesz.

Kantowaty *podobny do kantu, posiadający kanty, w kanty rznięty:* Nos rzymski, K., spuścisty, przypominał typy starych medalów cezarów. Krasz. Szczyt K.

Kantowość, i, lm. **i** rz. od **Kantowy,** *sterczenie kantami.* Przen.: Jest to gentleman, w którym wychowanie starło wszelkie kantowości semickiej natury. Krech.

Kantowski fil. *filozofji Kanta dotyczący:* Doktryna, filozofja kantowska. System K. <Od nazwiska filozofa Nm. Kant>

Kantowy przym. od **1. Kant,** p. **Kanciasty.**

Kantówka, i, lm. **i 1.** a. **Kantka, Kancik** *linijka kanciasta, mająca cztery boki zwykle równej szerokości, do szybkiego linjowania.* **2.** p. **Kantak. 3.** *strzelba mająca graniaste wnętrze lufy; lufa kanciasta.* **4.** [K.] *butelka kanciasta do wódki.* **5.** w lm. bart. *pszczoły, które plastry krawędzią do zatworu budują,* in. p r o ś c i c e, s z t o r c ó w k i, z a s t a w n e. **6.** mł. *część kwadratowa wrzeciona młyńskiego.* **7.** ogr. *gatunek jabłoni.* <p. 1. Kant>

Kantrygiel, gla, lm. **gle** ślus. *sztorcowy rygiel.* <Nm. Kantriegel>

[**Kantyczek, czka,** lm. **czki**] *krzyż drewniany.* <Zap. z Kantyczka>

Kantyczka, i, lm. **i 1.** *pieśń nabożna:* Ratuj ś., jak Twardowski, kantyczką. Prz. Nauczyłem ją jednej kantyczki. Słow. **2.** w lm. a. [**Kantyczka, Kajtyczki**] *książka zawierająca zbiór pieśni nabożnych, śpiewnik, kancjonalik:* Kantyczki są drukowane w małym formacie, mającym większą szerokość niż wysokość i znaczną grubość. Kantyczki częstochowskie, krakowskie, wileńskie. Co ś. podoba, kalendarz, kantyczki, byle to było poczciwe i nasze. Pol. <Ł Łć. canticum = pieśń>

Kantyczkowy przym. od **Kantyczka:** Pieśni kantyczkowe. Kantyczkowe wyroby. Spas. Pomiędzy wojskiem rzeczypospolitej, które wychował Voltaire i encyklopedyści, a polską legją, wykołysaną pieśniami kantyczkowemi, była przepaść. Krasz.

Kantyk, u, lm. **i** *śpiew, pieśń, hymn:* Śpiewa jakiś K. święty. Słow. Kantykiem na chwałę bożą rozlegała ś. odradzająca Europa. Krasz. <Łć. canticum = pieśń>

Kantylena, y, lm. **y** muz. **1.** *śpiew, melodja wogóle:* Słowik w bzach przerwał swoją kantylenę na chwilę. Krasz. **2.** *pewna forma utworu, przeważnie śpiewna.* <Łć. cantilena>

Kantyna, y, lm. **y** prow. **1.** *bufet żołnierski, garkuchnia żołnierska, buda markietanki:* Taksa artykułów spożywczych, dostarczanych przez kantynę. Pośrodku każdego pułku baraki pułkownika... a w pewnej odległości kuchnia i kantyny. Kom. Nie pomagały serdelki i halby piwa, fundowane w kantynie przy każdej sposobności. Gaw. **2.** *flasza podróżna; puzdro do flasz.* <Włos. cantina, Fr. cantine>

Kantysta, y, lm. **ści,** × **Kancjanin** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel kantyzmu a. filozofji Kanta.* <Od nazwiska filozofa Nm. Kant>

1. Kantyzm, u, blm., **Kancjanizm** fil. *filozofja Kanta, duch filozofji Kanta, kierunek jego filozofji a. szkoły filozoficznej.*

2. Kantyzm, u, blm., **Kant** *bigoterja wyznania anglikańskiego.* <p. 3. Kant>

Kanufjer, a, lm. **y** bot. **1.** p. **Zeniszek. 2.** [K.] p. **Wrotycz.** <Ukr. kanufer, z Rum. calapĕr>

Kanufjor, a, lm. **y** bot. **1.** p. **Zeniszek. 2.** [K.] p. **Wrotycz.** <p. Kanufjer>

× **Kanuła, y,** blm. p. **Kanikuła.** L., Troc.

[**Kanunia, i,** lm. **e**] *kropelka:* Ani kanuni (o deszczu). <KAP>

[**Kanunier, a,** lm. **rzy**] p. **Kanonjer.**

Kanuper, a, lm. **y** bot. **1.** p. **Zeniszek. 2.** [K.] p. **Wrotycz.** <p. Kanufjer>

[**Kanutek, tka,** lm. **tki**] zool. p. **Biegus.** <Niby Łć. (tringa) canutus>

Kanwa, y, lm. **y,** † **Kanafas,** † **Kanawac,** † **Kanawaca,** † **Kanawas 1.** *tkanina rzadka z mocnych nakrochmalonych nici, nakształt kratek, używana do wyszywania włóczką i do haftu:* Ciągle robotę jakąś robić ma zwyczaj, jeśli nie pończochę, to włóczkową na kanwie robotę. Krasz. Przen.: Na okna kwiaty zaszły śnieżyste, na które miesiąc promienie czyste rzuca z wysoka i brylantuje, na szklistej kanwie srebrem haftuje. Len. Przen.: K. gieograficzna = *siatka gieograficzna, składająca ś. z południków i równoleżników (na mapie).* **2.** przen. *tło, na którym ś. myśli swe rozwija, coś opowiada a. opisuje; pierwszy plan, zarys, szkic.* **3.** † *tkanina bawełniana a. jedwabna prążkowana;*

tęgie płótno nieblechowane. <Fr. canevas, ze Śr. Łć. canevasium>

Kanwowy przym. od **Kanwa:** Chwal roboty kanwowe panny Adelajdy. Krasz. Pochwyciła ze stołu koszyczek z kanwową robotą. Łoś. Woreczek K. Rodz.

[**Kany**] **1.** p. **1.** [**Ka**]: O! Pan Bóg dobrze wie, jaki kto K. jest i co ś. mu patrzy. Ork. K. poseł ociec? K. zgoda, tam i pán Bóg. Kanyżeś kosił? Niedźwiedź siedziáł, K. siaduje lokaj. Nie miałyśmy K. sięść. Idem ta K. do światu. Kanyześ jabłuska podziała? [Lecy K.] = *byle gdzie:* Gorzálinka łyku łyku, lecy K. na kamyku. Prz. **2.** *kędy, którędy.* **3.** *gdzieś:* Jedne kostecke wyjena, a reśte wyrzuciła K. **4.** [K. tany] *gdziekolwiekbądź.* <K>

[**Kanysi**] p. **Kajś:** K. poséł.

[**Kanysik**] p. **Kajś.**

[**Kany tany**] p. **Kany.** <Kany + Tany>

Kanzecer, a, lm **y** szew. *żelazo do nadawania glansu skórze na obcasach.* <Nm. ? + Setzer = urządzający, czyniący; może Kammsetzer>

× **Kanzona, y,** lm. **y** p. **Kancona:** Nie nowina (mi) kanzony grywać na kornecie. Zim. (Słowik) niezwykłe śpiewać poczyna kanzony. Koch. W.

Kanż, a, lm. **y** *rodzaj okrętu z żaglami i wiosłami.* <Fr. cange>

[**Kanż**] p. **1.** [**Ka**]: Kanżbyś ich (= koszule) pierała? <Kan + Ż(e)>

[**Kań**] p. **1.** [**Ka**].

[**Kańcz, a,** lm. **e**] p. **Kańczug:** Wisi kańć na ścianie.

[**Kańczuch, a,** lm. **y**] p. **Kańczug:** Wisi na cie kańcuch.

[**Kańczuczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kańczuk.**

Kańczug, a, lm. **i, Kańczuk,** [**Kańczuch, Kanczyk, Kańcz**] *plecionka (zwykle) rzemienna na kiju osadzona, używana na konie i ludzi; bicz (zwykle) z rzemienia, nahaj, knut, basałyk, bizun, korbacz:* Tatarowie kańczugami ś. w pojedynku tną. Haur. Kańczugi osadzają ś. w świdwę, kalinę, czeremchę. Kluk. K. drużbowski. Jedwabnym kańczugiem konia uderzył. Krasiń. Zdr. [**Kańczużek, Kańczuszek**]. <Tur. kamczyk>

Kańczugowy przym. od **Kańczug.**

Kańczuk, a, lm. **i** p. **Kańczug:** W konopiach człowiek dworski, uchodząc kańczuka lub pięści, siedzi cicho, aż ś. pan wyfuka. Mick. (= *bicia kańczukiem).* Koń sieczony kańczukiem leciał po gościńcu, ile miał sił. Chodź. Zdr. [**Kańczuczek**].

Kańczukować, uje, ował *bić kańczukiem.*

Kańczukowanie, a, blm., czynność cz. **Kańczukować:** Nie widziałem ani wielkiego rygoru, ani kańczukowania, ani przypędzanek. Chodź.

Kańczukowy przym. od **Kańczuk.**

[**Kańczuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kańczug:** Bili kańcuskiem francuskim.

[**Kańczużek, żka,** lm. **żki**] p. **Kańczug:** Kupił se na Marysie kańcuzek.

[**Kańdos, a,** lm. **y**] p. **Kandzioch.**

[**Kańdzierze, y,** blp.] p. **Kędzierze.**

[**Kańpus, a,** lm. **y, Kajpus, Kalpus, Końpus**] *rodzaj twarogu, ser z mlekiem, kminkiem i miętą.* <Tegoż słoworodu, co Kapusta>

† **Kańpust, u,** lm. **y** p. **Kampust.**

[**Kańsi**] p. **Kajś:** Król K. tam jedzie. W jakimsi K. lesie.

[**Kańtować, uje, ował**] p. **Kantować.**

[**Kańtowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kańtować.**

[**Kańże**] *gdzież.* <Kań + Że>

Kaolin, u, lm. **y, Kaolina** min. *ziemia, glina a. glinka porcelanowa, porcelanówka, porcelanka, wodny krzemian glinu, używany do wyrobu porcelany.* <Chiń. kao-ling>

Kaolina, y, lm. **y** p. **Kaolin.**

Kaolinowy przym. od **Kaolin:** Łupki kaolinowe. Glina kaolinowa.

Kap w. *odgłos kapania:* K., K. z dachu. Jak nie ciur, to K. Prz. K., K. od oka. L. (o rzęsistych łzach). <Dźwn.>

1. × **Kap, u,** lm. **y** *przylądek:* K., przylądek w morze wybiegający, góra nadmorska. Wyrw. <Fr. cap>

2. × **Kap, a,** lm. **y 1.** *wino kaplandzkie.* **2.** *datek na piwo.* <Nm. Cap(wein)>

1. [**Kap, u,** lm. **y**] *kropla, kapanie, kapanina:* K. z daku. <KAP>

2. [**Kap, pia,** lm. **pie**] p. **2. Kapka:** Mężatki głowę okrywają czapkami (kap', kapie) z różnobarwnych kawałków perkaliku. Kolb. Pod Opatowem i Ostrowcem K. u mężatek bywa daleko niższy i okrąglejszy. Kolb. A widzis ty, Jasiu gapiu, jak Marysi ładnie w kapiu! <p. Kapa>

Kap., Kp. w skróceniach = *kapitan.*

Kapa, y, lm. **y 1.** *przykrycie zwierzchnie:* K. na łóżko, kanapę. Koń kapą żałobną okryty. Troc. Na nim (koniu) turska, złotem szyta K. Rak. (= *deka.* L.). **2.** *pokrywa naczyń, szczeg. w laboratorjach.* **3.** † *ubranie zwierzchnie, okrycie:* Jeśli mię w kapie wczora na rynku widziano: „To Włoch jakiś przyjechał" — zarazem mawiano. Pr. Chodziwszy po ranu w kapie włoskiej, w wieczór chodzą w tureckiej fałszurze. Baz. Król ubran w ornat, a. w kapę, z złotogłowu, nakształt kapłana rzymskiego. Stryjk. (O kobiecie): Aksamitową nosi kapę. Troc. **4.** *sklepienie a. nakrycie komina a. ogniska dla lepszego ciągu powietrza i zatrzymywania iskier, daszek nad kominem w kuchni, okap, iskrochron:* K. kominowa, kuchenna, nad kuźnią. **5.** [K.] = a) p. **Czop.** b) a. [**Kapica**] *rzemień łączący z sobą kije cepowe, t. j. dzierżak i bijak, [gązwa].* c) *kawałek skóry przy chomącie, przyszyty do kiszki a. poduszki.* d) *daszek na ulu.* e) a. [**Kapica**] *okrywa osi z wierzchu, [rękawek] żelazny w osiach, zabezpieczający od walania ich błotem, [kapiszon].* f) *kask:* Żandar, co na głowie szklącą kápę nosy. **6.** × gie. *cząstki lądu, sterczące nad morzem,* in. s t e r t y m o r s k i e. **7.** gór. = a) *krokiew wierzchnia, leżąca poziomo na dwuch stępach czyli podporach obudowy sztolni,* in. w c i a s, w c i o s, s k a p; *bal poziomy w suficie chodnika w kopalniach:* Zapinać kapę (= *wpuszczać ją w zacięcia w pobokach).* b) † a. † **Kapica,** † **Kaptur** *nakrycie głowy dawnych górników polskich, gdy ś. udawali do kopalni.* **8.** hut. = a) *iskrochron we fryszerce nad ogniskiem, osłona piramidalna chwytająca iskry z ogniska wiatrem wypędzane.* b) *płaskie sklepienie z gliny ogniotrwałej w piecach muflowych, w hutach cynkowych, nad muflami i paleniskiem.* c) *ostrosłup z desek w warzelniach soli nad panwiami do chwytania pary i kierowania jej do dymnika,* in. p a r n i k, p ł a s z c z p a n w i o w y. d) *sklepienie wierzchnie szklarskiego pieca.* Torz. e) *bochen, buła, sztaba:* K. cyny. Żart.: Damę wiozą sześć ogromne szkapy; mniemałem: bałwan soli, czy ołówne kapy. Koch. W. **9.** kość. = a) *uroczysty ubiór kościelny w kształcie płaszcza, zapinany pod szyją na klamrę, niek. zwany* p l u w j a ł: K. kościelna, kapłańska, żałobna, fjoletowa, wielkopostna. Ot to byłaby piękna K. na „Asperges" —

mówił, gładząc pas mój lity. Chodź. b) †*zwierzchnia suknia zakonna, habit:* Zwierzchnią swoją suknią, którą kapą zowiemy, św. Dominik po wodzie rozciągnął. Birk. Święci na kapie lub zakonnej sukni przeszli na drugą stronę rzeki. Warg. c) a. **Kapica** *ubiór członków bractwa:* K., którą bractwo nabożne w procesjach noszą, *sak, wór.* Kn. Umrze kto, to trzeba zaduszne msze, ofiary, kondukty czynić, ubóstwu kap dać, stypę uczynić. Gil. Świec i kap potrzeba. Hrb. Bractwa nabożne kapy w procesjach noszą. Troc. **10.** mł.: a) p. **Ogarle.** b) p. **Paprzyca. 11.** piw. *piana, wydobywająca ś. przy powtórnej fermentacji piwa z beczki przez otwór szpuntowy.* **12.** pusz. *blacha wypukła, stanowiąca spodnie okucie kolby.* **13.** w lm. a. **Kapki** szew. *podkładki w tyle buta.* **14.** zł. *podejrzenie.* Zdr. **Kapka.** <Śr. Łć. cap(p)a>

[**Kapacz, a,** lm. **e**] *człowiek zabiegliwy i pracowity:* Oj to kapac do roboty! <KAP>

Kapać, pie a. ×**pa,** 3 os. lm. **kapią** a. [**kapają**], **pał 1.** p. **Kapnąć,** *spadać, spuszczać ś. kroplami:* Kiedy się woda z pewnego miejsca powo ciągle przesącza, wtenczas kapie: z nadpsuteg naczynia, z dachu kapie. Brodz. Przez dach kapi (= *zacieka*). Dziury w dachu nie zatka, gdyby ni kapało. Pot. W dziurawej karczmie na szyję m kapie. Pot. Letko kapiące krople. Otw. Choć ni ciecze, to kapie. Prz. Kropla wody, kapając usta wicznie, najtwardszy kamień zdziurawi. Górn Często kapiąc, miękka woda najtwardszy ka mień wygłoda. Prz. Deszcz kapie z włosów Krasiń. Perła rosy z płaszcza kapie. Słow W otwarte ś. fale zielone wrzuciła, a one j wieńcami kapiącego śniegu (= piany) zarzucił. Słow. Łzy kapały z jej oczu. Pot z niego kapie. Pot chciwości kapie im z czoła. Krasiń. Krople krwawe na oblicze jej i na odzienie kapały. Op A krew będzie K. z drzewa. Wuj. Ze krwią kapającą po mordzie. Słow. Lał srebrzysty likwor w kolej, aż na końcu zaczęło złoto K. i błyskać na słońcu. Mick. Z czapraka blask bije, jakby złoto kapało z rumaka. Mick. Od krwi K. ś. zdają. Krasiń. (Noże) czerwone, kapiące, bryzgające. Krasiń. (= *ociekające*). Krwią kapiące pazury. Słow. Przen.: Mówiąc płakała — na usta różane kapiąc, padało kropelkami słońce. Słow. Przen.: Jednemu ś. samo leje, a drugiemu K. nie chce. Prz. Wszędy na nas (a. na ubogiego) kapie. Prz. (= *nie powodzi ś.*). Wszędzie na błazny kapie. Prz. Przen.: Dam im malutko ratunku, a nie będzie K. gniew mój na Jeruzalem. Leop. (= *nie wyleje ś.* B. G.). **2.** *znajdować ś. w obfitości, w nadmiarze; mieć czego wiele, być przeładowanym czym:* Złotem kapią im na głowach tjary. Krasiń. Rzęd staropolski aż kapał od złota. Pol. A srebro, a złoto wszędzie aż kapało. Rzew. Namioty tureckie kapały od pysznych jedwabiów, drogich kamieni i złota. Kaczk. Kwiaty kapały poprostu po bokach. Sienk. **3.** [K.] = a) *popadać z lepszego w gorszy stan, niszczeć, bankrutować, tracić majątek.* b) *ginąć powoli; umierać, padać szczeg. od moru; zdychać (szczeg. o owcach):* Ludzie kapali jak muchy (od cholery). Mát. c) a. [**Gapieć**] *więdnąć* (o roślinach). <KAP>

Kapaiwa, y, lm. **y** p. **Kopaiwa.**

Kapaiwowy p. **Kopaiwowy.**

[**Kapajka, i,** lm. **i**] p. **Kapańka.**

Kapak, a, lm. **i** *pokrywka szklana na rośliny:* Kapaki, któremi w ogrodach naszych flance nakrywają. Torz. <Tur. kapak>

[**Kapaks, a,** lm. **y**] *człowiek zdolny do czego, zdatny, mistrz.* <Łć. capax>

†**Kapalica, y,** blm. p. **Kapalka.** <p. Kapalka>

†**Kapaliczny** *należący do kapania:* Miestce kapaliczne. Tuch. (= *miejsce, skąd krople kapią*). <KAP>

†**Kapalin, a,** lm. **y** *rodzaj szyszaka, okrycie ochronne głowy z w. XV i początku XVI, przeważnie u strzelców konnych, a także w piechocie u kopijników:* Husarze mieli kapaliny pozłociste na głowach. Biel. M. A na głowie K., a w nim tkwiały pusze. Biel. M. Puklerzyk a. K. a. inne naczynie żelazne. Sien. Żelazny mu K. otoczywał głowę. Stryjk. Zabiła go, przeciąwszy stalony K. Paszk. U ołtarza podawano znaki ryerskie umarłego; synowiec jego niósł K. świecami oblepiony. Orzech. <Czes. kapalín, ze Śr. Łć. capellina>

[**Kapalka, i,** blm., **Kapałka**], †**Kapalica** *serwatka.* <Czes. kapalka>

× **Kapalny** *dający ś. w krople obracać.* <KAP>

[**Kapalus(z), a,** lm. **e**] **1.** p. **Kapelusz;** *czapka.* **2.** p. **Bołdur.** <p. Kapelusz>

[**Kapałka, i,** blm.] p. **Kapalka:** Syn szeł na piwo, kucharka na gorzałke, dziewka na kapałke.

Kapanidża, y, lm. **e** *futro honorowe u Turków z kun, gronostajów i sobolów.* <Tur. kapanidża>

Kapanie, a, blm., czynność cz. **Kapać:** K. z rury alembikowej. L. K. abo cieczenie z dachu sąsiedzkiego na mój grunt. Kn. Dziś nie słychać kapania i wyschło już źródło. Krasiń.

[**Kapaniec, ńca,** lm. **ńce**] *śluzotok cewki moczowej, rzeżączka, tryper.*

Kapanina, y, blm. *to, co nakapało; kapanie.* Przen.: Kapaniną płacić, kapaniną coś dawać = *po małej cząstce, w małych ilościach.* Jak zaczniesz brać kapaniną, to kapaniną wyjdzie, i będziesz miał figę. Wilcz.

× **Kapany** im. od **Kapać,** *kapaniem zrobiony.*

[**Kapańka, i,** lm. **i, Kapajka**] *rzemień u cepa, [kapica, gązwy].* <Z Nm. Kappe>

Kapar, a, lm. **y, Kaparek,** †**Kapari 1.** bot. (capparis) *roś. z rodziny kaparowatych.* Gatunek: K. zwyczajny a. ciernisty (c. spinosa). **2.** w lm. a. **Kaparki,** × **Kaprary** *marynowane pączki kwiatowe tej rośliny, używane jako przyprawa do potraw:* Stanie za limonję i za kapary ona wdzięczna przejeżdżka z miłym towarzystwem. Rej. Nam tylko znajome są te kapary, które kupujemy do kuchni. Kluk. Kapary kapucyńskie Kapary w oliwie. <Gr. kápparis>

Kaparek, rka, lm. **rki** p. **Kapar.**

†**Kapari** nieod. p. **Kapar.** Falimierz.

Kaparjusz, a, lm. **owie** a **e, Kaparz** *posługujący przy celebrze, przybrany w kapę* (prócz asystensa) <p. Kapa>

Kaparkowy przym. od **Kaparek:** Kora kaparkowa jest lekarstwem rozwalniającym. Rośliny kaparkowe p. **Kaparowaty.**

Kaparnia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie przechowują ś. po kościołach kapice czyli kapy bractw.* Siark. <p. Kapa>

Kaparowaty bot.: Rośliny kaparowate, k a p a r o w e a. k a p a r k o w e (capparideae) = *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Kaparowy przym. od **Kapar:** Kaparowe drzewo. Ład. K. krzak. Troc. Kolor K. = *ciemnozielony.* Bot.: Rośliny kaparowe p. **Kaparowaty.**

Kaparz, a, lm. **e** p. **Kaparjusz.**

[**Kaparzenie, a,** blm.] czynność cz. **Kaparzyć.**

[**Kaparzyć, y, ył**] **1.** *robić coś z konieczności, źle, dla pozbycia ś.:* Ot, kaparzymy (= *licho żyje-*

my). **2.** *gotować jeść źle, niesmacznie.* <Ukr. kapáryty>

[**Kapáwen**] przym. nieod. *gotów, zdolen.* <Dnm. kapawel>

Kapcan, a, lm. **y, Kapcon,** × **Kabzon,** × **Kapsan,** [**Kabcan, Kapson, Kapcoń, Kapcůój**] **I.** *człowiek zubożały; chudy pacholek, golec, biedak:* Kto ma pieniądze, ten jest pan, a kto ich nie ma, ten jest K. Prz. Każdy K. na pańską chorobę choruje. Prz. **2.** *niedołęga, człowiek nieporadny, rozlazły; niecpoń; prostak:* Ha, kapcanie! mówi ś.: Panie, Jaśnie Oświecony Panie! Mick. **3.** [K.] = a) *brudas, niechluj.* b) *fuszer, partacz.* <Może z Hb. późn. qabzān = żebrak>

Kapcanić, i, ił *robić niezgrabnie, nieumiejętnie, psując materjał.*

Kapcanieć, eje, ał, Kapconieć, × **Kapsanieć,** × **Kapsonieć** *stawać ś. kapcanem, wychodzić na kapcana, opuszczać ś., podupadać, ubożeć; niedołężnieć, ślamazarnieć, tracić odwagę; stawać ś. niedbałym:* Kapcánieje coraz więcy cłojek na stare lata.

Kapcanienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Kapcanić. 2.** czynność cz. **Kapcanieć.**

Kapcański *ordynarny, prostaczy, gminny, chamski, chłopski:* Kapcańską krew wprowadził w drzewo gienealogiczne. Krasz.

Kapcaństwo, a, blm. *prostactwo, gminność, brak ogłady; zaniedbanie pod względem porządku, czystości.*

Kapcie, i a. ów, blp. **I.** *rodzaj obuwia ze skóry z jednej strony wyprawnej;* niek. *łapcie:* K. sunt quasi *przykopycie.* Kn. Ani kapci nie zazuł. Papr. Ktokolwiek ś. do zwady porywa, ten najprędzej na K. obrywa *(= plagi, cięgi na nogi, w pięty, bastonadę.* L.). **2.** × *obuwie spodnie, skarpetki:* Wchodząc Turczyn do bożnicy, zostawił papucie przede drzwiami, a szedł boso, abo w kapciach. Star. K., szkarpetki. Kn. Zgr. [**Kapciska**]. <p. Kapec>

[**Kapciska, ów,** blp.] **I.** p. **Kapcie i Kapeć. 2.** *obszerne buty, czabany.*

Kapciuch, a, lm. **y I.** a. × **Kapczuk,** × **Kapczuch,** [**Kapszuk**] *woreczek na tytuń:* K. kolosalnych rozmiarów, zrobiony z pęcherza, napchany był drejkienigiem. Lam. **2.** [K.] *stary, podarty kapelusz z wielką obwódką.* <Tur. kapczuk = worek>

× **Kapcja, I,** lm. **e** *wykręt, zdrada, podstęp:* Wyszczególnię wszystkie kapcje, w obydwuch projektach zawarte. St. Aug. <Łć. captio>

Kapcon, a, lm. **y** p. **Kapcan.**

Kapconieć, eje, ał p. **Kapcanieć.**

Kapconienie, a, blm., czynność cz. **Kapconieć.**

[**Kapcoń, a,** lm. **e**] p. **Kapcan.**

[**Kapcůój, a,** lm. **e**] p. **Kapcan.**

[**Kapczory, ów,** blp.] *onucze.* <Ukr. kapczůry = pantofle>

× **Kapczuch, a,** lm. **y** p. **Kapciuch:** Napełnił fajkę tytuniem z pęcherzowego z kutasami kapczucha. Jeż.

× **Kapczuk, a,** lm. **i** p. **Kapciuch.**

[**Kapczysko, a,** lm. **a**] p. **2. Kapka:** Wsadzili ci to kápczysko, kážom kochać to Józisko.

Kapeador, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, który podczas walki byków drażni je płaszczami:* Jedzie omnibus pełen kapeadorów, t. j. uczestników walki byków. Sienk. <Hp. capeador>

[**Kapec, pca,** lm. **pce**] **I.** *but sukienny a. filcowy:* Dziádek babce usył kapce... Dziádek w kérpcach, baba w kapcach. Przyłóż babkę (= drobną monetę) ku babce, budą kapce. Prz. **2.** *skarpetka z grubego sukna.* <Sło. kapce, z Węg. kapca = onucza>

Kapeczka, I, lm. **I** p. **I. Kapka:** Niesie kapeczkę z krynicy świeżej. Len. Niema ani kapeczki *(= ani kropelki)* [Łakomisz ś. na krwie kapeczkę. Dali nam tę kapeckę, na nas mało baryłeckę].

[**Kapeczka, I,** lm. **i**] p. **2. Kapka:** Kupże mi rąbeczek na parę kapeczek.

[**Kapeć, pcia,** lm. **pcie**] **I.** *część buta, stanowiąca stopę.* **2.** *but lichy, stary, znoszony, podarty.* Zgr. w lm. [**Kapciska**]. <p. Kapec>

Kapejdar, a, lm. **owie** *marszałek dworu u dygnitarzy tureckich:* Przyczynę smutku opowiedział mu K. Rol. <Z Tur. kapu = brama, Porta, dwór turecki>

I. Kapela, I, lm. **e I.** a. × **Kapelja** *orkiestra, zbiór muzyków:* Liczna K. K. wojskowa, pułkowa, dworska, królewska, domowa. Kazał na tę uroczystość kapelę sprowadzać. Kras. Na zamku kasztelana brzmi K. dobrana. Od. Obrady nasze można przyrównać do kapeli, która przy instrumentach niestrojnych, głuszy słuchających przykrą dysharmonją. Leszcz. Ustały wdzięczne chory i kapele, które więc brzmiały w tym świętym kościele. Chr. *(= muzyki.* L.). Na bębenkach brzmi K. Len. Niech w pięknym moderunku wprowadza wojsko do miasta... kapella (tak!) na przedzie. Chodź. Msza śpiewana odprawiać ś. miała, więc i K. była na chórze. Chodź. Buchnął dźwięk, jakby cała janczarska K. ozwała ś. z dzwonkami, z zelami, z bębenki. Mick. Ani kapeli nie słucha, ani tańczy, ani ś. weseli. Mick. Podczas uczty, na chórze tym K. stała i w organ i w rozliczne instrumenty grała. Mick. Pocznie grać cudnie rumiana zorza, ale to taka słodka K., jak gdy zdaleka jadą wesela. Len. Przen.: Czy wszystkie zakończyła natura wesela, że wdzięczna ptasząt leśnych ustała K.? Nar. *(= śpiewanie.* L.). Brzmi kapelą świat motylą. Kon. **2.** †i [K.] p. **Kaplica:** Rano w drogiej kapeli mszy słuchali cesarstwo. Tw. **3.** [K.] = a) a. [**Zgraja**] *muzyka wiejska do tańca.* b) *zabawa taneczna.* c) *muzykant:* Będziem tam mieli ćterech kapeli. **4.** a. **Kapelnia** zł. *szynk, karczma.* <Śr. Łć. capella>

2. Kapela, I, lm. **e** p. **Kapelka:** Srebro próbowane na kapeli. L. <p. Kupela>

Kapelan, a, lm. **i I.** a. × **Beneficjarz** *ksiądz zawiadujący kaplicą przy kościele, obozie, instytucjach, domach prywatnych:* Ksiądz K. K. nadworny, pułkowy, wojskowy. K. królewski a. pałacowy. K. dworski a. jałmużnik *(= zwierzchnik kapłanów, obsługujących kaplice dworskie).* K. prywatny. K. biskupi *(= ksiądz pełniący obowiązki mistrza ceremonji przy celebrach biskupich i sekretarza biskupiego).* Kapelani papiescy. Oto jest starzec, K. Zakonu. Mick. Powiedz, księże kapelanie, co też mi ś. za to stanie, żem pokochał dziewczę młode i poszalał w wstępną środę? Pol. U księdza kapelana także jak w kaplicy: relikwjarzami całe ściany zawieszone. Chodź. **2.** × *proszący Boga za kim,* × *bogomódlca:* Elektor moguncki z tym ś. coraz odzywał, że jest najniższym sługą i kapelanem Waszej Królewskiej Mości. Boh. **3.** a. **Kapelant, Kapelnik** zł. *karczmarz.* Zdr. × **Kapelanik,** [**Kapelanek**]. <Śr. Łć. capellanus>

[**Kapelanek, nka,** lm. **nkowie**] p. **Kapelan.**

× **Kapelanik, a,** lm. **owie** p. **Kapelan:** Młody i obrotny K. prezenty chwytał. Koss. A.

Kapelanja, i, lm. **e 1.** *dom, mieszkanie kapelana.* **2.** × *obowiązek kapelana.* Sł. wil. <Śr. Łć. capellania>

Kapelanka, i, lm. **i, Kapelantka, Kapelniczka** zł. *szynkarka, karczmarka:* Karczma murowana, jest tam K. <p. 1. Kapela>

Kapelanować, uje, ował *pełnić obowiązki kapelana:* W kaplicach prywatnych posiadaczy ziemskich najczęściej popi uniccy kapelanują. Rol.

Kapelanowanie, a, blm., czynność cz. **Kapelanować.**

Kapelant, a, lm. **ci** a. **[cia] 1.** [K.] p. **Kapelista:** Kapelanci = *muzyka:* Panowie kapelanciá trzykroć wiwant grajcie. **2.** zł. p. **Kapelan.** <p. 1. Kapela>

Kapelantka, i, lm. **i** zł. p. **Kapelanka.**

Kapelański przym. od **Kapelan.**

Kapelaństwo, a, lm. **a** *beneficjum kapelańskie; urząd kapelański.*

[Kapeleczka, i, lm. **i]** p. **1. Kapla.**

Kapelista, y 1. lm. **ści** a. **[Kapelant, Kapelnik]** *członek kapeli, muzykant, grajek.* Przywil. kongr. muzyków lub. 1780 r. Kapeliści ś. pomordowali, grając Niemcom sztajery. Kaczk. **2.** [K.] lm. **y** *muzyka:* Drużba z panem młodym, odprowadzeni do drzwi przez kapelistę. <p. 1. Kapela>

× **Kapelja, i,** lm. **e** p. **Kapela.** Pol. Tam mieszka nasz pan marszałek, tam i K. Chodź.

Kapelka, i, lm. **i, Kapela, Kupela** hut. *miseczka, czarka z kości palonych zrobiona, używana do kupelacji, kupelowania, czyli oddzielania srebra z ołowiu srebrzystego, topionego na piecu probierskim muflowym a. za pomocą płomienia dmuchawki.* <Nm. Kapelle, z Łć. cupella = beczułka>

1. [Kapelka, i, lm. **i]** p. **2. Kapka:** Wrona w śniadawej kapelce.

2. [Kapelka, i, lm. **i]** i †**Kapelka** p. **1. Kapla:** Ani kapelki = *ani kropli, ani krzty.*

× **Kapelmagister, tra,** lm. **trzy** p. **Kapelmistrz:** Ten, co jednę pieśń śpiewa, tylko jest śpiewakiem, a nie kapelmagistrem, co rządzi orszakiem muzyków inszych wszystkich. Jabł.

Kapelmajster, tra, lm. **trzy** p. **Kapelmistrz.** <Nm. Capellmeister>

× **Kapelmejster, tra,** lm. **trzy** p. **Kapelmistrz.**

Kapelmistrz, a, lm. **e, Kapelmajster,** × **Kapelmejster,** × **Kapelmagister** *dyrektor kapeli, orkiestry.* <p. Kapelmajster>

Kapelnia, i, lm. **e** zł. p. **1. Kapela:** Przyszło trzech andrusów (= złodziejów) do kapelni do dnia. Kolb. Struga (= droga) brukowana, K. murowana. Kolb. <p. 1. Kapela>

Kapelniczka, i, lm. **i** zł. p. **Kapelanka:** Nasza K dobrze sobie żyje, trzech andrusów za lipką (= oknem), ona z czwartym pije. Kolb. Młodą kapelniczkę do tańca pojęli. Kolb. Młoda kapelniczko, nie gniewaj ś. na nas. Kolb. <p. 1. Kapela>

Kapelnik, a, lm. **cy 1.** [K.] p. **Kapelista. 2.** zł. p. **Kapelan.** <p. 1. Kapela>

Kapelować, uje, ował p. **Kupelować.** <p. Kupela>

Kapelowanie, a, blm., czynność cz. **Kapelować.**

[Kapeluch, a, lm. **y]** p. **Kapelusz:** Kameduła w szerokim kapeluchu.

Kapelusiątko, a, lm. **a** p. **Kapelusz.**

Kapelusik, a, lm. **i 1.** p. **Kapelusz:** Zdejm K. i módl ś. za duszę matki. Krasiń. **2.** lek.: K. sutkowy = *przyrząd gutaperkowy, ochraniający brodawkę sutkową,* in. p o k r y w k a s u t k o w a, k o ł p a c z e k p i e r s i o w y, × b r o d a w n i c z k a.

Kapelusina, y, lm. **y** *marny kapelusz.*

Kapelusisko, a, lm. **a** p. **Kapelusz.**

Kapelusz, a, 6 pp. **[kapelusie],** lm. **e** a. **[Kapeluch, Kapleusz, Kapalus, Kaplusz, Kapileusz** (żart.), **Kapilejus, Kapielitus, Kapizdron, Kiepus] 1.** *nakrycie głowy, zwykle z filcu a. słomy:* Włożyć, wdziać K. na głowę. Uchylić przed kim kapelusza. Kapelusze kobiece, słomkowe, atłasowe, aksamitne, z piórami, z kwiatami. Słomianym kapeluszem osłoniła głowę. Mick. K. stosowany, noszony przez urzędników cywilnych przy ubraniu paradnym. K. trójgraniasty. Trzyrożny K. L. W kapeluszu niemieckim trzyrożnym. Chodź. Głowę nosić na karku, a nie pod pachą, jak niemiecki K. Słow. Skronie K. odziewał bobrowy, który miał za sznur rząd świetnoperłowy. Chełch. Pilśniowy K. Kaczk. K. jedwabny. K. składany a. mechaniczny = *szapoklak.* K. panama, manilski, palmowy, fiszbinowy, drewniany, łykowy, ryżowy. K. nieprzemakalny. Zdarłby mu czaszkę z mózgów, jak K. z głowy. Mick. Przyjedzie tu z Rzymu i K. czerwony przywiezie na głowie. Słow. *(= zostanie kardynałem).* Bez kapelusza = *z odkrytą, obnażoną głową.* Bok kapelusza = ×*krępa.* L. Czapka za K. Prz. *(= wet za wet; równiśmy sobie).* [Jak Bóg dá głowe, da i K. na nie]. Prz. Koń w prześcieradle, panna w bindzie, usarz w kapeluszu — niekształtny strój, okrom na pogrzeb. Prz. Do św. Mateusza nie zdejmuj kapelusza, a po Mateuszu — kiep, kto chodzi w kapeluszu. Prz. [Powiedziáł słowo, jak kapelus]. Prz. *(= wielkie, mądre słowo).* Większa bieda, niż Chaima K. Prz. Tyle warte, co żydowski K. Prz. *(= nic nie warte).* Co K. to głowa, a co głowa to rozum. Prz. Na św. Wawrzyniec dostaje kapusta wieniec, a od Tadeusza dostaje kapelusza. Prz. K. na oczy a. na uszy nacisnąć. × K. w oczy wcisnąć. L. [Siedzi djábeł w kapelusie]. Włożył mu K. na uszy. Prz. *(= zbił go z tropu, zmieszał).* **2.** *bura, połajanka, nagana, strofowanie, wymówka, nos, reprymenda:* Dostać K. = *być zburczanym.* Daw. *strofowanie publiczne w zakonach przed wszystkiemi zgromadzonemi.* Kn. **3.** przy fabrykacji świec woskowych: *naczynie płaskie, miedziane o dwuch dnach, między które wpuszcza ś. para, rozgrzewająca wosk, znajdujący ś. na nim.* **4.** [K.] *wierzchni snop na mendlu.* **5.** × *dach a. daszek niżki nad niewielkim otworem, okrągły a. wieloboczny, szczeg. jeżeli ma pokrycie szklane.* **6.** bot. *górna talerzowata część grzyba, na trzonku osadzona.* Jund. **7.** gorz. = a) *pokrywa alembiku a. alembikowa,* in. c z a p k a. b) *kożuch, utworzony z łusek winogronowych na powierzchni fermentującego wina.* **8.** gór.: K. a. c z a p k a wiatrówki = *skrzynka z otworem bocznym na wierzchu wiatrówki,* in. k a p t u r, ł u b i n a. **9.** hut.: K. żelazny = *masa rudy żelaznej, pokrywająca z wierzchu inne rudy.* Zdr. **Kapelusik, Kapeluszyk, Kapelusiątko, [Kapeluszek].** Zgr. **Kapelusisko, Kapeluszysko.** <Śr. Łć. capellus>

[Kapeluszek, szka, lm. **szki]** p. **Kapelusz.**

Kapelusznia, i, lm. **e** *fabryka kapeluszów:* Z cegielni królewskiej golędzinowskiej dodano 26,000 cegły do kapeluszni. T. K.

Kapelusznicki p. **Kapeluszniczy:** Fabryka kapelusznicka. T. K.

Kapelusznictwo, a, blm. *rzemiosło kapelusznika.*

× **Kapeluszniczek, czka,** lm. **czkowie** *czeladnik kapeluszniczy.*

Kapeluszniczka, i, lm. **i 1.** *pracownica zajęta w pracowni kapeluszy, robiąca kapelusze.* **2.** *żona kapelusznika.*

Kapeluszniczy, Kapelusznicki, Kapelusznikowy przym. od **Kapelusznik:** Zgromadzenie kapelusznicze. Cech K. Czeladnik, majster K. Chorągiew kapelusznicza.

Kapelusznik, a 1. lm. **cy** *rzemieślnik, robiący kapelusze.* **2.** × lm. **i** *futerał, pudło do kapelusza.*

Kapelusznikowy p. **Kapeluszniczy:** Czeladnik K. L.

Kapeluszowy 1. przym. od **Kapelusz:** Materjał K. Zachwalała mu wszystkie wybitniejsze, t. j. kapeluszowe postacie niewieście. Bał. (*=w kapeluszu chodzące, wystrojone w kapelusz).* Pan, jegomość K. Pani, dama kapeluszowa. × Podeszwa kapeluszowa. Goł. (*=zrobiona z materjału używanego na kapelusze).* Kapitel K. **2,** bot.: Grzyby kapeluszowe =*posiadające na trzonku talerzowate przykrycie.*

Kapeluszyk, a, lm. **i** p. **Kapelusz:** Postrzegłem jakąś figurę z kapeluszykiem składanym pod pachą. Chodź.

Kapeluszysko, a, lm. **a** p. **Kapelusz.**

[**Kapeńka, i,** lm. **i**] p. **1. Kapka:** Po kapeńce cykać.

1. Kaper, pra, lm. **pry 1.** w wyrażeniu: Dać kapra = *dać, zrobić kozła, skok:* Takiego dał z ziemi kapra, że w obce wskoczył planety. **2.** zool *owad spinx cerbera.* Kluk. <Łć. caper = kozieł>

2. Kaper, a, lm. **owie 1.** *rozbójnik morski, korsarz, pirata, frajbiter.* **2.** *okręt rozbójników morskich, frajbiterów.* Sł. wil. <Hl. kaper>

[**Kaperować, uje, owal, Kapyrować**] *biedować. wlec nędzne życie; długo chorować, wlec ś. powoli ku śmierci.* <Ukr. kapáryty>

[**Kaperowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kaperować.**

Kaperski, Kaprowy przym. od **2. Kaper:** List K. = *upoważnienie dawane kaperom przez rząd do chwytania okrętów nieprzyjacielskich:* Trzymanie ś. ściśle przepisów, zawartych w liście kaperskim.

Kapia, i, lm. **e 1.** †p. **1. Kapka:** Niebo niech na was dżdżu kapią nie kanie. Gęb. Na kapi mleka przestaje. K. G. **2.** [K.] *miejsce, gdzie woda kapie:* Stać pod samą kapią. Sł. wil. <KAP>

Kapiasty *z wielką kapą, okapem:* Komin K., przy nim kaflany piec, w liczne wzory pomalowany. Prusz. <p. Kapa>

Kapibara, y, lm. **y, Kapybara, Wodoświnka** zool. (hydrochoerus capybara) *zwierzę szczurowate. z rodziny kopytkowych.* <Braz. capiuara a. capivara>

Kapica, y, lm. **e 1.** a) *strój mniszy, habit:* Mnich w szarej kapicy. Biel. M. Chcąc między mnichy w habicie mniskim żyć, prosił, aby mu habit abo kapicę papież przeżegnał. Skar. Wór abo kapicę niechędogą na ś. wdział. Skar. Kapicę rozszerzy po całej ambonie. Troc. Kapicę zrzucić. Mącz. (*=wystąpić z zakonu).* Romunt, który był został czerńcem, zrzucił z siebie kapicę. a zbroję wdział. Biel. M. Azaż to wszystko święci, co chodzą w kapicy? Rej. I w kapicy wełna. Prz. (*=i tam jest skaza, gdzie ś. jej nie spodziewa).* Choć-ci ś. też i wełna znajduje w kapicy, nie wszyscy zakon dzierżą, chociaż zakonnicy. Pot. Najdzie i w kapicy sukno. Bud. B. Komża i K. nic prawdy podeprzeć nie może. Rej. Jako mówią: „Nie kapice nas mierzą, ale to, co ś. pod kapicą tai.“ Żarn. W długiej kapicy, w fałdy obwinięty, zcicha przez kolumn przesuwa ś. rzędy. Mick. Krzyż miał czarny na białej kapicy. Mick. b) *nakrycie głowy mnicha, kaptur mniszy:* Kłobuki abo kapice takie nasi czerńcy a. zakonnicy noszą. Pim. c) p. **Kapa:** Kapice bractw. Siark. d) †*suknia pielgrzymów muzułmańskich.* Otw. S. e) przen. *mnich, ksiądz:* A była na dworze starosty kaplica, więc kiedy przybyła do domu K., to codzień msza święta. Pol. **2.** [K. u osi] p. **Kapa. 3.** [K.] = a) p. **Kapa.** b) *wycięcie na końcach krokwi dachowych, w punkcie połączenia ich pod kątem.* **4.** cieś. *wierzchołek dachu, kalenica.* **5.** † gór. = a) p. **Kapa.** b) *suknia z kapturem do objeżdżania kopalń:* Dwa postawy sukna brzeżańskiego na kapice dla panów gwarków urzędników. Dokument z r. 1626. <p. Kapa>

†**Kapicela, i,** lm. **e** *jakaś tkanina:* Cło od kitajek, kapicel. Vol. <Śr. Łć. capicelum = poduszka>

[**Kapiczeć, eje, ał**] **1.** *ociężeć.* **2.** *ubożeć, wpadać w nędzę.* **3.** *więdnąć* (o kwiatach): Liście ś. ozwijá, róża kapiceje. <KAP>

[**Kapiczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kapiczeć.**

× **Kapicznik, a,** lm. **i** pog. *mnich, chodzący w kapicy:* Widząc mnichy, wołali: Bijmy te kapiczniki! Skar.

[**Kapić, i, ił**] *czepić, klaść [kápkę] (=czepek) na głowę panny młodej.*

Kapidżi, ego, lm. **owie** *odźwierny a. stróż przy seraju:* K.-basza =*naczelnik straży seraju.* <Tur. kapudży a. kapidży, od Tur. kapu = brama, drzwi>

[**Kapie, a,** lm. **a**] p. **2. Kapka.**

Kapieć, eje, ał 1. *maleć, niszczeć, zmniejszać ś., ubywać:* Kapieje życie w nędzy i ohydzie. L. Majątek kapieje. **2.** o człowieku: *marnieć:* Przez twą zbytnią dobroć kapiejesz powoli. L. <KAP>

[**Kapielitus, a,** lm. **y**] p. **Kapelusz.**

[**Kapielusz, a,** lm. **e**] p. **Kapelusz.**

[**Kapież, y,** lm. **e**] **1.** *woda deszczowa, spadająca z dachu.* **2.** *występ służący zarazem za daszek po którym woda spływa; dolna krawędź dachu.* <KAP>

× **Kapij, a,** lm. **e** p. **Kapik:** Zrzuć tę larwę, nieboże, lepiej ś. umieści K. na twojej głowie, lub kornet niewieści. Nar. <Nm. Käppchen a. Kappel>

× **Kapik, a,** lm. **i,** × **Kapij** *kapturek, dawny ubiór kobiecy na głowę:* Starsza z nich w kapiku materjalnym na głowie. Syn. <p. Kapij>

× **Kapilar, u,** częś. w lm. **y** *naczynie włoskowate w organizmie roślinnym i zwierzęcym; bardzo cienka rurka:* W kapilarach szklanych woda zamarza dopiero po ochłodzeniu poniżej 0°. <Łć. capillaris = włosowy>

Kapilarność, i, blm. p. **Włoskowatość.**

× **Kapilarny** anat. *włoskowaty, włosowaty, włosowy:* Naczynia kapilarne.

Kapilarymetr, a, lm. **y** gorz. *przyrząd do oznaczania zawartości olejów fuzlowych w spirytusie.* <Now. z Łć. capillaris = włosowy + Gr. métron = miara, - mierz>

[**Kapilejus, a,** lm. **y**] p. **Kapelusz.**

[**Kapileusz, a,** lm. **e**] żart. p. **Kapelusz.**

Kapilorek, rka, lm. **rki** bot. p. **Włosek.** <Z Łć. capillus = włos>

Kapilorka, i, lm. **i** bot. p. **Włosek.**

Kapilorowy *złotowłosowy.* Apt.: Ulepek K. (syrupus capillorum Veneris). <Z Łć. capillus = włos>

[**Kapinaz, u,** lm. **y**] p. **Kawiarnia.**

[**Kapineczka, i,** lm. **i**] p. **1. Kapka.**

[**Kapinieć, eje, ał**] *gasnąć powoli, cherlać.* <p. Kapieć>

[**Kapinka**, **i**, lm. **i**] p. **1. Kapka**: Kapinke wódki.
[**Kapinogi**, **ów**, blp.] *polna róża* (rosa canina). <Nm. [kippendorn]>
[**Kapiny**, **in**, blp.] *oczepiny*. <p. Kapa>
†**Kapiona**, **y**, lm. **y** *tkanina złotem przerabiana*: K. na złocie. Ins. c. l. < Może w związku z Włos. cappio = kokarda>

[**Kapisko**, **a**, lm. **a**] p. **2. Kapka**: Białegłowy nawdziewały mi to K.

Kapiszon, **a**, lm. **y**, †**Kapiuszon 1.** a) *kaptur do nakrycia głowy*: Miał na sobie habit przekrojony na kapotę, na nim szarą płócienną czujkę, z kapiszonem z tyłu dla okrycia od deszczu głowy. Chodź. b) *płaszcz kobiecy z kapturem*. Sł. wil. **2.** [K.] = a) *nakrywka żelazna na końcu osi u wozu*, *[rękawek] żelazny w osiach*, *[kapa]*, *[czop]*. b) [K.] p. **Czop. 3.** pusz. *mały kapturek z blaszki miedzianej, zawierający trochę masy, wybuchającej za uderzeniem*, piston. Zdr. **Kapiszonik.** <Fr. capuchon>
Kapiszonik, **a**, lm. **i** p. **Kapiszon**: K. damski.
Kapiszonka, **i**, lm. **i** p. **Kapiszonówka.**
Kapiszonowy przym. od **Kapiszon**: Proch K. Sztucer K., nabijany kulą wielkości loftki.
Kapiszonówka, **i**, lm. **i**, **Kapiszonka** pusz. *strzelba dawnego systemu z kapiszonem na panewce*: Postępowsi zaczęli ś. nawracać do kapiszonówki. Rogoź.

Kapitalik, **a** a. **u**, lm. **i 1.** p. **Kapitał**: Uciułał sobie K. **2.** druk. *rodzaj liter, używanych na napisy tytułowe, szczeg. u góry stronic, t. j. tak zwane „żywe paginy.“* <Z Łć. capitalis = główny, przez Fr. i Nm.>

Kapitalista, **y**, lm. **ści** *posiadacz kapitału; utrzymujący ś. z procentów od kapitału*: Pierwszy w grosz K. Nar. K. nigdzie pożyteczniej nie rozumie składać swoje pieniądze, jak na lichwę. Koss. A. <Fr. capitaliste>

Kapitalistka, **i**, lm. **i** forma ż. od **Kapitalista**: Piękna K. Rog.

Kapitalistyczny przym. od **Kapitalizm**: Monopol K. System, ustrój K. Centralista K.
Kapitalizacja, **i**, lm. **e** *zamiana pewnych wartości, szczeg. stałego dochodu na kapitał, od którego procent równa ś. poprzedniemu dochodowi*: Pięcioprocentowa K. wykupu. Spas. K. nieruchomości = *sprzedaż ich za gotówkę*. <Fr. capitalisation>
Kapitalizm, **u**, blm. *znaczenie, wpływ kapitałów na stosunki społeczne*. <Niby Łć. capitalismus>
Kapitalizować, **uje**, **ował** *obracać pewne wartości, jak nieruchomości, dochody i t. p. na kapitał*: Przez czterdzieści kilka lat kapitalizował cały dochód z domu (= *składał na kapitał*). Przen.: K. kulturę, zbierając i łącząc małe jej okruszyny. Spas. **K. ś.** *zmieniać ś. w kapitał, wzrastać w wartość*: Las kapitalizuje ś. przez coroczny przyrost, stanowiący nizki wprawdzie, ale składany procent. Rew. Gdy z dochodami porównał prawdopodobne wydatki, wypływała ilość codziennie kapitalizującego ś. majątku. Dzierz. <Fr. capitaliser>

Kapitalizowanie, **a**, lm. **a** czynność cz. **Kapitalizować**, *kapitalizacja*.

Kapitalizowanie się, **a ś.**, blm., czynność cz. **Kapitalizować ś.**
Kapitalka, **i**, lm. **i** intr. p. **Kapitałka.**
Kapitalna, **ej**, lm. **e** woj. p. **Węgielna.**
Kapitalnie przys. od **Kapitalny**: Odebraliśmy wiadomości, które K. obchodzą bezpieczeństwo ojczyzny. St. Aug.

Kapitalność, **i**, blm. rz. od **Kapitalny**, *doskonałość, stan wyśmienity*: Zaczął wyliczać ilość morgów, K. gruntów i doskonałość gospodarki. Dzierz.

Kapitalny 1. a. **Kapitałowy** przym. od **Kapitał**: Suma kapitalna = *kapitał*. Intraty w prowizjach od sum kapitalnych. Wej. Ojcowskie sumy kapitalne poprzenosił na swoje nazwisko. Kaczk. Sprzedawano je (dobra) i kupowano za najwyższą cenę, do jakiej tylko bez nakładów kapitalnych dojść mogą. Skarb. Dług K. Skarb. **2.** *główny, pierwszorzędny, doniosły*: Znaczenie kapitalne. Mówię, czegobym drugiemu nie powiedział, nikomu drugiemu zarekomendowanemu przez inny dom mniej K. Krasiń. (= *solidny*). **3.** *ogromny, wielki*: Spłodzić kapitalne głupstwo. **4.** *wyborny, wyśmienity, doskonały, nieoceniony*: W K. sposób zawarta umowa o sprzedaż wełny. Wilcz. Jest w sklepie wojewody kapitalne stare francuskie wino. Chodź. Dzieło kapitalne. **5.** × mat.: Linja kapitalna = *przekątna*. Jak. J. **6.** myśl.: Jeleń K. p. **Główny.** <Łć. capitalis = główny>
Kapitał, **u**, lm. **y 1.** *znaczna ilość pieniędzy, gotówka; pieniądze, przynoszące dochód, odsetki, procent; zasób, majątek*: Mieć K. Podwoić swój K. Zjadł intratę i K. (= *stracił wszystko*). Procent od kapitału. Oboje dostaną, oprócz fortunki mojej, z łaski Jacka wiano w kapitałach. Mick. Walka pracy z kapitałem (= *klas pracujących z kapitalistami*). Przen.: *wszelki zasób sił produkcyjnych w znaczeniu moralnym a. umysłowym*: K. umysłowy. Żart.: Siedzi na kapitale, a z procentów ś. utrzymuje. Prz. (o kobiecie, utrzymującej ś. z frymarczenia swemi wdziękami. Bliż.). **2.** [K.] żart. *pieniądze*, *[flota]*. **3.** ekon. *ogół środków materjalnych (z wyjątkiem ziemi), przeznaczonych do produkcji w jakimkolwiek przedsiębierstwie, a więc: budynki, narzędzia, materjały, pieniądze na zakupy i płace; zasób*. Sup. W znaczeniu kupieckim: *majątek czysty, t. j. przewyżka majątku posiadanego, z należnościami od osób obcych (aktywów) nad długami (pasywami)*. K. stały = *część kapitału ogólnego, włożonego w przedsiębierstwo, które zużywa ś. w produkcji powoli w ciągu dłuższego czasu, a więc: budynki, machiny, inwentarz żywy roboczy, narzędzia pracy i t. p.* K. obrotowy = *część kapitału, która w produkcji zużywa ś. szybko, a więc: materjały surowe i opałowe, pieniądze na zakup materjałów i płace robotników i oficjalistów, i t. p.* K. zakładowy = *majątek włożony w przedsiębierstwo i przeznaczony na potrzeby stałe produkcji*. K. zapasowy a. rezerwowy = *majątek przeznaczony na potrzeby nadzwyczajne produkcji, pokrycie strat, wydatki nieprzewidziane i t. p.* K. amortyzacyjny, lep. fundusz amortyzacyjny = *fundusz, odkładany corocznie z zysków na umorzenie wartości zużywających ś. budynków, machin i ruchomości, reparacje ich i zakup nowych*. K. spółkowy = *K. powstały z połączenia majątków różnych osób*. K. obligacyjny a. wpłacony. K. żelazny = a) *fundusz, który nie może być naruszony*. b) (w gospodarstwie) *inwentarz, który dzierżawca winien zwrócić w całości właścicielowi, po upływie terminu dzierżawy*. K. zarobkowy, prywatny. K. wytwórczy, produkcyjny, społeczny. K. ekonomiczny. K. stały, lokacyjny, obchodowy, zmienny, obiegowy. K. budowlany a. budowy (przeznaczony na budowę). K. niepewny. K. martwy (= nieprzynoszący korzyści, dochodu, nieprocentujący). Zdr. **Kapitalik.** <Fr. capital>

Kapitałka, i, lm. **i, Kapitalka** intr. *tasiemka a. skórka z zewnętrznym brzegiem grubszym, przyklejona do grzbietu zszytej książki przed oprawą, dla wzmocnienia i ozdobienia brzegów grzbietu; obszycie jedwabiem a. nićmi brzegu grzbietu książki.* <p. Kapitalik>

Kapitałkować, uje, ował intr. *naklejać kapitałkę na grzbiet książki.*

Kapitałkowanie, a, blm., intr., czynność cz. **Kapitałkować.**

Kapitałowy p. **Kapitalny:** Dochód rozpada ś. na rentę ziemską i rentę kapitałową. Upadek ceny dóbr był wielki i nadzwyczaj nagły, a cała różnica tejże ceny od tego, czym za pruskich czasów była, prostą kapitałową stratą dla bogactwa narodowego. Skarb.

Kapitan, a, lm. i a. **owie 1.** *stopień oficerski, wyższy od porucznika; oficer, dowodzący kompanją a. rotą:* K. od piechoty a. z piechoty, od artylerji. K. dragonów. K. Ryków. Mick. Nikita Nikitycz Rykow, rotny K. Mick. K. pierwszej, drugiej klasy. Awansować na kapitana. Służyć jako kapitan. K. w kawalerji zowie ś. rotmistrzem. Teodor Aleksiewicz przemienił tytuł setnika na kapitana. L. Kapitani adjutanci (przy gienerale Dąbrowskim) Eljasz Tremo i Zawadzki. Skarb. **2.** wog. *oficer, wódz, dowódca, naczelnik:* Inni kapitanowie wyrobili ś. w ustawicznej wojnie na ludzi rzemiosła. Sienk. U nas powstał był urząd kapitana nad piechotą. Górs. *(= głównego wodza).* K. bramowy *(= urząd w twierdzy).* Dwa dragany, a cztery kapitany. Prz. Co żołnierz, to K. Prz. (o zbyt wielkiej liczbie naczelników w stosunku do liczby podwładnych). Setnik abo rotmistrz był to K. jazdy rzymskiej ze sta ludzi złożonej. Papr. W Hiszpanji kapitaństwem zarządzał K. W znaczeniu kapitana gieneralnego całej prowincji zawiązał on stosunki z powstańcami wszystkich innych części Hiszpanji. Skarb. Sprawnik, czyli K. sprawnik, naczelnik policji ziemskiej. Mick. (w Rosji). K. straży ogniowej. Hetman w miastach, K. abo ceklmistrz, starszy nad ceklarzami. Kn. **3.** *dowódca załogi okrętowej:* K. okrętu, statku parowego. K. basza p. **Kapudan-pasza:** K. basza u Turków hetman wodny. Star. **4.** cyk. *kierownik, przewodnik sportowy.* **5.** lm. **y** zool. *ryba eremophilus.* <Fr. capitaine, Śr. Łć. capitaneus>

†Kapitanarmus, a, lm. **owie** *żołnierz, mający dozór nad bronią, nabojami i narzędziami:* Rynsztunkowy czyli K., który szable, spisy, strzelbę, prochy, lonty, kule, rydle, siekiery opatruje i dogląda. Górs. <Fr. capitaine d'armes>

Kapitanerja, i, lm. **e, Kapitanja, Kapitaństwo** *pewne terytorjum administracyjne w Hiszpanji i jej kolonjach, zostające pod zarządem wojskowym kapitana:* K. gieneralna (pod zarządem gienerałkapitana).

Kapitanja, i, lm. **e** p. **Kapitanerja:** Z zamiarem podboju kapitanji brazylijskiej Pernambuko. Krech. <Hp. capitania>

Kapitanka, i, lm. **i** forma ż. od **Kapitan,** *kobieta-kapitan.*

Kapitan-lejtnant, a, lm. **ci, Kaptelejtenant** *stopień pośredni między porucznikiem a kapitanem:* K. nowo utworzonej gwardji galicyjskiej. Rzew. <Kapitan + Lejt(e)nant>

Kapitanostwo, a, blm., **Kapitaństwo** *kapitan z żoną:* Wchodząc do państwa kapitanostwa, zastał jegomości nad marjaszem. Skarb.

Kapitanowa, ej, lm. **e** *żona kapitana.*

Kapitanować, uje, owal *pełnić obowiązki kapitana, być kapitanem:* I czwarty mąż p. Krystyny, jak i trzej poprzedzający, kapitanował w Kamieńcu. Rol.

Kapitanowanie, a, blm., czynność cz. **Kapitanować.**

Kapitanowicz, a, lm. **e** *syn kapitana.*

Kapitanówna, y, lm. **y** *córka kapitana.*

Kapitański przym. od **Kapitan:** Stopień K. K. mój żołd ladajaki. Mick.

Kapitaństwo, a, blm. **1.** *stopień, ranga kapitana.* **2.** p. **Kapitanostwo. 3.** lm. **a** p. **Kapitanerja.**

Kapitel, u, lm. **e,** ×**Kapitela,** †**Kapitelja 1.** †*pokrywa:* Dekokt ten w korbasie szyi krzywej, nakrywszy kapitelem a. hełmem, piaskiem obsypawszy, warzyć. Syr. **2.** bud. = a) *głowica,* ×*głównica, górne zakończenie kolumny; część kolumny, która ś. mieści między jej pniem (słupcem) a architrawem; rozszerzony wierzch słupa, niek. rzeźbą przyozdobiony* (Podcz.), †*gałka na słupie* (Mącz.), *słupów śnicerskich nagłówek,* makowica (Kn.): Kapitele a. makówki na słupach były miedziane. Leop. K. u kolumny, po polsku głównica. Chm. B. K. bizantyjski, dorycki, egipski, gotycki, joński, koryncki, romański, składany. Kapitelów fugowanie esowate. Troc. Wszędzie rozwaliny jakiegoś ogromu, filary, podnóża, kapitele. Krasiń. (Kolumny) nie podług modelów greckich, bo są bez podstaw i bez kapitelów. Mick. b) *górna część ornamentacji okien:* K. prosty, kapeluszowy. **3.** tech. *czapka alembikowa, hełm alembika.* Zdr. **Kapitelik.** <Nm. Capitel, ze Śr. Łć. capitulum>

×**Kapitela, i,** lm. **e** p. **Kapitel:** K., czapka alembikowa. L. Nakrywa ś. macharzyna miedziana kapitelą czyli głowicą, dzióbem obdarzoną. Krup.

Kapitelik, a, lm. **i** bud. p. **Kapitel.**

†**Kapitelja, i,** lm. **e** p. **Kapitel:** Pięć słupów z kapiteljami ich. Leop.

Kapitelować, uje, owal *opatrywać kolumny kapitelami:* Szereg kararyjskich kolumn, cudnie kapitelowanych. Jeż.

Kapitelowanie, a, blm., czynność cz. **Kapitelować.**

Kapitelszteg, u, lm. **i** p. **Naczolnik.** <Nm. Capitelsteg>

Kapitol, u, lm. **y** poet. *górne stanowisko:* Z mojego cię wyklnę kapitołu. Słow.

Kapitulacja, i, lm. **e 1.** ×*zobowiązanie ś., umowa:* Rzemieślnicy, według kapitulacji swojej, wierną i pilną swoję Rzplitej oddawali posługę. Vol. **2.** *układ, rokowanie, szczeg. pomiędzy oblężonemi a nieprzyjacielem o oddanie twierdzy, miasta a. obozu;* przen. *poddanie ś.:* K. — ugoda, którą czynią oblężeni z nieprzyjacielem, gdy mu miasto abo fortecę poddają. Papr. F. Zawrzeć kapitulację. †Kapitulacją dać wojsku, miastu. Troc. Zezwolić na kapitulację. Zmusić do kapitulacji. K. z honorami wojskowemi. Karol Gustaw, odebrawszy hołd od południowych i wschodnich województw i podpisawszy kapitulację, czeka tylko jeszcze na poddanie ś. owych resztek wojska. Sienk. Sto razy większym oparli ś. siłom, kapitulacyj nie biorąc mogiłom. Słow. **3.** *akt publiczny, który cesarz (niemiecki, rzymski) nowoobrany czynił nakształt paktów konwentów.* Kras. **4.** *układ, zawierany przez kapitułę i nowowybranego biskupa co do praw wzajemnie im służących.* **5.** *prawo konsulów mocarstw zagranicznych sądze-*

nia spraw swych poddanych w obrębie państwa Tureckiego. **6.** †*umowa werbowników z nowozaciężnemi na pewną liczbę lat służby wojskowej.* Kal. Wysłużyć pierwszą, drugą kapitulację. Podał projekt do laski, aby żołnierz, wysłużywszy dwie kapitulacje, bez dezercji i kryminału, każdą rachując po lat sześć, był wolny od poddaństwa. Kol. Nadajemy wolność wiecznemi czasy każdemu z żołnierzy, któryby wysłużył dwie kapitulacje sześcioletnie. Górs. **7.** †*pensja, żołd, jurgielt; uposażenie, wynagrodzenie, dochody, intrata:* Nowych kapitulacji nikomu nie dawano; i tak, marszałek kowieński wziął od króla pułkownikowski patent, ale bez kapitulacji zwyczajnej tysiąca talarów bitych. Mat. Hetman może mu dać regimentarską kapitulacją. Mat. Królewski z kapitulacją pułkownik. Mat. K. dożywotnia Mat. Posłowie, kapitulację ze skarbu mający. Mat. Co zaś do kapitulacyj, czyli jurgieltów, dawanych posłom przez ministrów zagranicznych, to te już wcześnie bardzo zaczęły kazić charakter posłów sejmikowych. Paw. Brał zewsząd kapitulacje i prezenta, brał pensją i od Francji. Mat. <Fr. capitulation>

Kapitulacyjny przym. od **Kapitulacja**: Jedyną zajmującą chwilą jest koniec, czy to w postaci suchot kapitulacyjnych, czy apopleksji szturmu. Jaroch.

Kapitulant, a, lm. ci *zawierający umowę, kapitulację:* Komisja wojskowa poleciła wydawać ochotnikom kapitulantom sześcioletnim po 42 zł. na rękę. Górs. <Śr. Łć. capitulans, 2 pp. capitulantis = poddający ś.>

Kapitularja, ów, blp. *prawa dawnych królów francuskich w rzeczach kościelnych.* <Śr. Łć. capitularia lm. ni.>

Kapitularnie przys. od **Kapitularny**: Kanonicy K. występujący.

Kapitularny przym. od **Kapitularz,** p. **Kapitulny**: Wieża kapitularna. Wikarjusz K.

Kapitularz, a, lm. e l. a. Kapituła *pomieszczenie przy kościele katedralnym a. przy klasztorze, gdzie ś. zgromadzają członkowie kapituły na posiedzenia; miejsce zebrań kapituły:* Ukazał mu K., gdzie ś. bracia schodzą. Skar. (Kula) omal nie obaliła kapitularza. Krasz. **2.** *ustawy kościelne a. cywilne, podzielone na drobne rozdziały a. zawarte w jednym rozdziale:* Kapitularze królów frankońskich. Kapitularze biskupie. <Śr. Łć. capitularium>

Kapitularzowy przym. od **Kapitularz** (pod 2): Prawa kapitularzowe.

Kapitulny przym. od **Kapituła; Kapitularny**: Kanonik K. Na obradach kapitulnych najstarszy w urzędzie prezyduje. Kras. Sejmiki kapitulne. Chodź.

Kapitulować, uje, ował l. ✕ *umawiać ś., rokować, zawierać ugodę, obmyślać warunki.* **2.** *umawiać ś. o poddanie miasta, twierdzy, obozu; poddawać ś.:* Miasto z nieprzyjacielem K. nie chciało. Troc. Wielmożny dziedzic sam to czuje, że opór próżny — więc kapituluje. Słow. Przen.: *dawać za wygraną, ustępować, robić ustępstwo z przekonań, zasad, przyznawać słuszność stronie przeciwnej:* Niech wam dość będzie, moje damy, żeście huzarów zwyciężyły, że musieli K. i jednego oddać wam w niewolę. Fred. A. Sumienia kapitulują, moralność ogólna zniża ś. i zanika. Ochor. **3.** †*godzić nowozaciężnych, rekrutów, żołnierzy:* Materja o rekrutach była projektowana w tym sposobie, aby rekrut z gruntu był dawany pewny, żeby był kapitulowany jeden do lat sześciu, siedmiu i ośmiu. Kal. **4.** †*dawać pensję, żołd, jurgielt; uposażać, wynagradzać; przekupować, kaptować pieniędzmi a. prezentami:* Starosta brański i od dworu naszego jest kapitulowany, tedy pensji francuskiej przestał mu dawać. Mat. Graf Bryl, przyjaciel ks. Czartoryskich, od nich kapitulowany, drugich Polaków niesprawiedliwie w nienawiść podaje. Mat. <Śr. Łć. capitulare, Fr. capituler>

Kapitulowanie, a, blm., czynność cz. **Kapitulować**: Zmusił załogę do kapitulowania. Skarb.

Kapitulum, w lp. nieod., lm. **a, ów l.** (w nabożeństwie brewjarzowym) *mała lekcja z Pisma Św.* **2.** † p. **Kapituła**: a) Początek tego K. tak ś. poczyna. B. B. W trzecim K. Danielowym. B. B. We dwanastym K. Op. To K. Św. z Woc. Pokazawszy to w pierwszych kapitulach. Wuj. b) K. et aeque inepte k a p e l u s z, klasztorne słowo, strofowanie w zakonach. Kn. <Łć. późń. capitulum>

†**Kapituł, a,** lm. **y** p. **Kapituła.**

Kapituła, y, lm. **y l.** a) *grono, rada starszych duchownych przy katedrze, kolegjacie a. klasztorze, zajmująca ś. sprawami kościoła i służby bożej:* K. katedralna, kolegjacka. Kapituły katedralne pomagają biskupowi i zastępują go. Dziekan kapituły. Zasiadać w kapitule. Zwoływać kapitułę. K. zakonna a. klasztorna = *zgromadzenie starszych zakonników:* Mają mniszki kapituły. Biel. M. Aljenacja mienia kościelnego wymagała zezwolenia kapituły zakonnej, gdy sprawa dotyczyła dóbr klasztornych. Pleb. Na czele zakonu niemieckiego czyli krzyżaków był wielki mistrz, obierany od kapituły. Mick. Zewsząd komtury do stolicy śpieszą, kędy zebrani w kapituły gronie, wezwawszy Ducha Świętego, uradzą, na czyich piersiach wielki krzyż zawieszą. Mick. Przen. żart.: Przytaczałem obficie list do Pizonów i kurs Laharpa, co dotąd w onej kapitule (recenzentów warszawskich) uchodzi za niepospolitą erudycją. Mick. b) *posiedzenie, narada kapituły:* Na kapitule abo s y n o d z i e zakonu swego, który natenczas odprawowano w Bononji. Birk. Dominik złożył s e j m walny zakonu swego, a to była pierwsza K. g i e n e r a l n a. Birk. K. zwyczajna, nadzwyczajna. Nadjechał wkrótce i ksiądz prowincjał, a za nim kilku gwardjanów, jadących razem do Nieświża na kapitułę. Chodź. Zebrali ś. ojcowie do refektarza i zasiedli na kapitułę. Chodź. c) p. **Kapitularz. 2.** K. orderów = *władza do rozpatrywania praw do orderów i ich przyznawania.* **3.** a) przen. *głowa:* Wytrzeć, natrzeć kapitułę a. kapituły = *ostro zganić, zgromić, zwymyślać, strofować, złajać, dać ostre napomnienie:* Szambelanicowi tak natarli kapituły, że on nieborak klęczący starostę przepraszał. Skarb. b) ✕ a. †**Kapitulum** *upominanie, strofowanie, kapelusz:* Kapitułę komu dawać. L. Dał mi przednią kapitułę. Troc. Należy mu ś. K. **4.** † a. †**Kapituł,** †**Kapitulum** *dział, rozdział w książce:* W wtorej kapitule. Op. Izajasz w kapitule wtórej wierszu trzecim. Białob. Krakowski tłumacz (Leopolita) zowie rozdziały k a p u t a m i, a Brzescy (tłumacze) kapitułami; lecz K. są księża kanonicy, a „caput“ słowo łacińskie; ja je wolałem zwać tedy r o z d z i a ł a m i; moglibyśmy je też z łacińskiego g ł o w a m i zwać. Bud. Jeremjasz w siódmej kapitule. Rej. (ale przecie wiersze swoje Rej nie na kapituły, lecz na rozdziały podzielił. L.). <Łć. późń. capitulum>

†Kapiuszon, a, lm. y p. Kapiszon.

[Kapizdron, a, lm. y] 1. p. Kapelusz. 2. *niezgrabny kapelusz.* <Zap. sld. do imienia Kapistran>

1. Kapka, i, lm. i 1. a. †Kapia, †Kapla, [Kapla] *kropla, szczeg. spływająca, staczająca ś.; kropla kapająca* (L.): Kapkami=*po kropelce;* przen.: *po troszce, po odrobinie.* Po kapce tylko spada. Troc. K. wina. Troc. Ta mleka K. Pot. Do ostatniej wypił kapki. Troc. Dobra pijakowi i K. Prz. Upragnieniem schnące łazarze kapki od was nie wzięli. Brud. Tak ssie kieliszki, że ś. i jedna K. nie ostoi. Pot. Czapka, papka i K. na ludzi łapka. Prz. [Ráz nie dycki, K. nie wszycko]. Prz. Prawie dziurgiem nam leciały z modrych oczu kapki. Len. (=*łzy*). 2. [K.] *odrobina, odrobinka, troszka, niewiele:* Kto má mało (do jedzenia), niech bierze po kapce. Dajze mi kapke siana. Kapkę = *trochę, niewiele:* Statek stśniáł kapke. 3. *wyborowe, drogie, tłuste wino węgierskie, maślacz:* Sędzia w beczkach i antałkach trzymał nawet kapkę. Pol. Oprzeć ś. zaproszeniu nie mógł, kapkę lubił, zwłaszcza starą. Krasz. Takiego wina jeszcze w życiu nie kosztowałem... a! to nektar!... — Tokaj, K.! Krasz. Zdr. Kapeczka, [Kapeńka, Kapinka, Kapusia, Kapyszka, Kapineczka]. <KAP>

2. Kapka, i, lm. i 1. p. Kapa. 2. [K. a. Kapla, Kap] = a) a. [Kapie] *rodzaj czepca a. czapki, noszonej przez kobiety zamężne (zwykle z białego muślinu):* Kázała kápkę sobie zrobić. Niemasci to, jak owcarce, nachodzi ś. w białej kapce. Kobiety zamężne noszą czepiec z muślinu, zwany kapką. Kolb. b) *błona około główki u rodzącego ś. dziecka.* 3. [K.] = a) *łatka na bucie.* b) *pokrowiec na meble.* 4. szew. = a) *nosek w obuwiu.* b) w lm. p. Kapa. Zdr. [Kapeczka, Kapelka]. Zgr. [Kapisko, Kapczysko]. <Śr. Łć. cap(p)a>

[Kapka, i, lm. i] *mniej niż pół kopy:* Ptasznicy liczą złowione ptaki na kopy; liczbę mniejszą od pół kopy zowią kapką. <? Może = kopka>

Kapkan, a, lm. y myśl. *haki żelazne do łowienia wilków, lisów, umieszczane przy przynęcie.* <Tur. kapkan>

×Kapkowy przym. od 1. Kapka: Kapkowe wino.

1. †Kapla, i, lm. e i [Kapla] p. 1. Kapka: Żądać będziecie wody jednej kapli z bogaczem w piekle upragnionym. Kulig. Zdr. †Kapelka, [Kapelka, Kapeleczka].

2. †Kapla, i, lm. e p. Kaplica. <Czes. kapla>

[Kapla, i, lm. e] p. 2. Kapka: Zapasczysko pod brzuchem, a K. za uchem.

[Kaplanka, i, lm. i] *fajerka.* <?>

[Kapler, a, lm. ry a. rzy] p. Kapral.

†Kaplerz, a, lm. e, †Kapljerz 1. p. Szkaplerz. 2. *część zbroi, kołnierz a. obojczyk około szyi, naszyjnik.* Rej. 3. *blacha noszona na piersiach pod zbroją,* in. ryngraf. Zdr. †Kaplerzyk. <p. Szkaplerz>

†Kaplerzyk, a, lm. i p. Kaplerz: Kołnierz a. obojczyk okołoszyjny a. insze przyochędożenie, K., obręcz. Mącz. Uczynił szatę naramiennika z hjacyntu i K. na wierzchu jej przeciw śrzodkowi, i bram około kaplerzyka tkany. Wuj. (=*kolce.* B. G.).

Kaplica, y, lm. e 1. a. †Kapla, †Kapła, †Kapela, [Kapela] *mały kościołek; boczna część kościoła, oddzielona od reszty; pokój do odprawiania nabożeństwa:* K. oznacza mały kościółek, a. osobno zbudowany, a. w pałacu, domie lub zakładzie publicznym; bywają też po większych kościołach kaplice, które mają osobny ołtarz i oddzielne wejście. Kras. A. K. Sykstyńska w Rzymie, Zygmuntowska w Krakowie, św. Kazimierza i Ostrobramska w Wilnie. K. publiczna, prywatna, papieska, pałacowa, domowa, cmętarna, cechowa. Z rannym świtem dzwoniono w kaplicy. Mick. Częstokroć pod kaplicami groby ich fundatorów ś. mieszczą. Mieć kaplicę w domu. Gdzie Pan Bóg kościół buduje, tam djabeł kaplicę stawi. Prz. (=*obok dobrego i złe zwykle ś. znajduje*). K. Pana Jezusa, Matki Boskiej. Zwłoki przeniesiono do dolnej kaplicy. Skarb. Kościół odzierasz, a kaplicę pobijasz. Prz. Do księdza plebana dać znać, żeby jutro zrana mszę miał w kaplicy leśnej. Mick. Tam K., gdzie był pokój imości, ołtarz gdzie alkowa. Słow. Nad zamkiem wieża, to pogan K. Słow. Przen.: To już (dziecko) ani zarazy strażnicy, ani ja niosłem do Szecha kaplicy. Słow. (= *grobowca*) Przen.: Wami sławy wysokiej kaplice oszyldwachuje. Słow. 2. †gór. *komora a. nisza podszybowa.* 3. †hut. p. Sklepik. Zdr. Kapliczka. <Czes. kaplice, ze Śr. Łć. capella>

×Kaplicowy p. Kapliczny.

Kapliczka, i, lm. i 1. p. Kaplica: Zbudowawszy i ozdobiwszy kapliczkę przy pałacu, tam położył obraz krucyfiksa. Birk. Przy kościele ma djabeł swoją kapliczkę — niesie przypowieść polska. Młodź. Stanął i zblizka patrzył na ściany cmentarnej kapliczki. Orzesz. W kapliczce, urządzonej w pokoju, mszę odprawiał. Krasz. O meczecie: W pośrodku nad strumieniem K. z kulistym dachem i jedną z boku wieżyczką cienką. Zdziwiłem ś. jednak, że i K. i wieżyczka bez krzyża. Chodź. 2. *mały budynek z rzeźbionemi a. malowanemi wyobrażeniami świętych, stawiany przy drodze, w polu a. na cmętarzu; figura:* Ponad drogą krzyżów pełno i kapliczek tuż przy domu. Pol. Święty Jan w kapliczce ukryty. Krasz. 3. †hut. p. Sklepik. 4. leśn. p. Blacha.

Kapliczny, ×Kaplicowy przym. od Kaplica: Sprzęty kapliczne. Warg. Wpiszecie w inwentarz K. Niem. Ołtarzyk K. Dzwonek K. ×Kapliczny, ego, lm. i *członek cechu, któremu zlecono opiekę nad kaplicą cechową.*

†Kapljerz, a, lm. e 1. p. Kaplerz. 2. p. Szkaplerz.

[Kaplusz, a, lm. e] p. Kapelusz.

†Kapła, y, lm. y p. Kaplica; przen. *kapelanja:* Ci im o biskupstwo, o probostwo i o kapły pochlebują. Kaz. Gnieź. <Czes. kapla>

Kapłan, a, lm. ni a. [nia] 1. *ksiądz, duchowny, ofiarnik:* a) K. niechrześcijański = *ofiarnik.* Kapłani indyjscy i chińscy zowią ś. braminami i bonzami. Wielki K. = *arcykapłan.* Znak pełnomocnictwa wielkiego kapłana. Mick. Naczynili sobie kapłanów i postanowili je w kościołach bałwańskich. Leop. Kapłanem (bałwańskim) być. L. K. Baala, Apollina. Radzili ś. bogów swoich przez kapłany swoje. Skar. Będzie prosić K. za wszystko pospólstwo. B. Sz. Co insi kapłanem zowią, to ja ofiarnikiem, ofiarownikiem; bo prostak, słysząc kapłana np. Samuela, rozumie takiego, jakowi teraz kapłani rzymscy. Bud. Tam palma drżąca, jako K. Izraela, do cichej twarzy miesiąca wznosi dłonie. Słow. Ten ogień żywią pobożne kapłany. Mick. Przen.: K. Eskulapa. Mick. (=*lekarz*). On ołtarz kołujący, ten planeta, na którym Ludzkość kapłanem i ofiarnikiem wiekuistym. Krasiń. b) K. chrześcijański = *ksiądz,*

ksiądz mszalny: Hjerarchja kościoła składa ś. z trzech stopni: djakonów, kapłanów i biskupów. K., po polsku in. ksiądz, osoba duchowna, mająca kapłańskie święcenie, uprzywilejowana do odprawowania mszy i sprawowania sakramentów. Karnk. Kapłanem zostać = *oświęcić ś.* (Kn.), *wyświęcić ś.* Nazywają kapłana pomazańcem, względem ześcia nań Ducha św., które ś. w Piśmie św. pomazaniem nazywa. Pim. Chrystus ofiarował siebie samego; przeto kapłanem a. ofiarownikiem nazywan bywa. Salin. K. z ofiarą i ofiara z kapłaństwem ś. wiąże. Skar. Błogosławienie przez kapłana, a po naszemu (= po rusku) przez świeszczenika. Sak. Ten wiersz K. przed procesją w niedzielę zaczyna. Wr. K. katolicki dawał ślub. Górn. Gdzie dobrzy kapłani, lud zły być nie może. Skar. K. męczennik. Skoro ś. do wsi K., abo zakonnik i ksiądz ukazał, wnet ś. do niego lud zbieżał, słowa bożego słuchał. Skar. K. — sługa boży. „K. obrzędu ormiańskiego“ — pseudonim ks. Izaaka Isakowicza. **2.** przen. = *zwolennik i wyznawca pewnych prawd, zasad, obowiązków:* K. nauki, wiedzy. Młodzież sposobiąca ś. na kapłanów sztuki. Krasz. (= *adeptów*). Jam K. tej świątnicy sztuki. Mell. Ta sprzeczka dziennikarska odsłaniała zakulisową sprawę tych, których uważano jako rzeczywistych przedstawicieli opinji, kto wie nawet, czy nie jako kapłanów. Idei kapłany. Krasiń. Tam śpiewają kapłani Wolności. Krasiń. **3.** †w szachach = *laufer*, †*pop:* K. z Rycerzem (= konikiem), a obadwa biali, jeno przez jeden plac od siebie stali. Kochan. Kapłani z łuków bez przestanku szyją. Kochan. Zgr. †**Kapłaniszcze**, †**Kapłancze.** <Czes. kaplan, ze Śr. Łć. capellanus>

†**Kapłancze, a,** lm. **a** pog. p. **Kapłan** i **Kapłaniszcze:** Nowotnym kapłanczom wino z popiołem dawali pić. Biel. M.

†**Kapłani** p. **Kapłański:** Do kapłaniego domu.

†**Kapłanica, y,** lm. **e** p. **Kapłanka:** Niewiasty nie mają być kapłanicami. Wuj.

†**Kapłanicha, y,** lm. **y** p. **Kapłanka.** Wirzb.

†**Kapłaniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Kapłanik:** Najmniejszy i najprostszy K. to potrafi. Teof.

×**Kapłanić, i, ił** *spełniać obowiązki kapłańskie.* Sł. wil.

×**Kapłanienie, a,** blm., czynność cz. **Kapłanić.**

†**Kapłanik, a,** lm. **owie,** †**Kapłannik,** †**Kapłaniczek,** †**Kapłanniczek** *kleryk:* Lektorowie, gracjaliste (tak), kapłanikowie prości po gr. 6. Biel. J.

†**Kapłaniszcze, a,** lm. **a,** †**Kapłancze** p. **Kapłan;** pog. *pop:* W Antjochji zwano Juljana do wzgardy służącemi przezwiskami: kapłaniszczem pogańskim, Grekulusem, małpą w purpurę obleczoną. Skar.

Kapłanka, i, lm. **i,** †**Kapłanica,** †**Kapłanicha** forma ż. od **Kapłan,** *duchowna niewiasta* (L.): K. Westy. Śpiew kapłanek Odyna. Krasiń. Byłam kapłanką wiosny. Słow. Nie chciałam przyjąć święcenia kapłanek. Mick. Ujrzał kapłankę abo mniszkę bogini Djany. Kosz. K. ogniska rodzinnego. Czyż żona nie jest kapłanką domowego ogniska? Korz. Hjacyntka ofiarowała ś. na zawsze pozostać przy swej uczennicy, jako K. przyjaźni. Krasz.

†**Kapłanniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Kapłanik.**

†**Kapłannik, a,** lm. **cy** p. **Kapłanik:** Kapłanniki z czworgiem święcenia. Żarn.

†**Kapłanowy** p. **Kapłański:** Kapłanowa córka. Leop. (= *kapłańska dziewka.* B. Sz.).

Kapłański, †**Kapłanowy,** †**Kapłani** przym. od **Kapłan:** Godność, †dostojność kapłańska. Święcenie kapłańskie. Karnk. Ubiór K. Jest urząd K. Panu Bogu czynić ofiary i sakramenta rozdawać. Kucz. Godziny kapłańskie odprawował. Warg. (= *odmawiał przepisane kapłanom w pewnych godzinach modlitwy).* Kapłańska czeladź. B. Sz. †Książęta kapłańska (= *dostojnicy kościelni).* Rękama kapłańskima. Naw. Kapłańska dziewka. B. Sz. (= *córka kapłana).* Z pokolenia kapłańskiego. Modl. Wac. Ziemia kapłańska (= †*imienie księże).* Leop. Trzecie księgi Mojżeszowe „Leviticus,“ my możemy zwać księgi kapłańskie. Leop. Kapłańskie w brylantach ornaty. Mick. Ręczyć słowem kapłańskim. Boś śpiewak był Pański i rycerz K., co brzydził ś. hańbą i nożem. Pol (o Zygmuncie Krasińskim). Duchowieństwo wiejskie, zdala od przełożonych, niekapłański żywot prowadzi. Krasz. Zachowanie ś. podczas rzezi humańskiej księży dyzunickich wcale niekapłańskie. Rol. I dostał Rycerza (= konika, w grze w szachy), który niedawno przez kapłańską kuszę (= *z ręki laufra, popa)* przed samym Królem dał był Bogu duszę. Kochan. **Po kapłańsku** przys. = *jak kapłan, jak kapłanowi przystoi.*

Kapłaństwo, a, blm. **1.** *stan i urząd kapłana:* K. w starym zakonie. Troc (= *ofiarnictwo).* K. — stopień duchowieństwa, po naszemu in. ×k s i ę s t w o. Karnk. Do przyjęcia kapłaństwa, abo sprawowania go niegodność, niesposobność. Kn. K. — porządek święcenia, dający ś. przez biskupa djakonowi włożeniem rąk i świętym namaszczeniem. Karnk. Zwyczaj jest oratorski K. nazywać pomazaniem. Pim. Sakrament kapłaństwa czyli święcenie kapłańskie jest to obrząd święty a. sakrament Nowego Zakonu. **2.** przen. *obowiązek, misja z własnej woli a. z konieczności, poświęcenie ś. rozpowszechnianiu a. urzeczywistnianiu pewnej idei:* W waszym świecie literackim nie pojmują ani kapłaństwa pisarza, ani kapłaństwa krytyki, ani wielkiej misji księgarzy i wszystko ostatecznie reasumuje ś. w pieniądzu. Krasz. (Przesądy) napiętnowały go niejako, pomazały na K. osobliwego rodzaju. Jeż. **3.** †zb. = *kapłani, duchowieństwo:* Ani cesarz, ani papież, ani wsztko K. Leg. o św. Al.

Kapłon, a, lm. **y l.** a. ×**Kapłón,** †**Kapłun,** [**Kapłun**] *kogut kastrowany, wymiszony:* Utył, jak K. karmiony. Prz. Skąd kur chudszy niż K.? Bo kur, co wygrzebie, tym swe karmi kokoszki, K. zaś sam siebie. Koch. W. Sześć rzeczy powinien mieć szlachcic w domu dla gościa: K. tłusty, piwo dobre... Prz. U Francuzów jest przysłowie, że K. ośmiomiesięczny jest potrawą dla królów. Ład. Kogo K. nie potępi, tego szczupak nie zbawi. Prz. I K. zapieje, kiedy słońce przygrzeje. Prz. Potrafi z kija wypić i kapłona na powietrzu rozebrać. Prz. Wie Pan Bóg, czyj K., a czyj baran. Prz. K. czyli kogut oczyszczony. Ład. **2.** *zupa z wody i chleba a. bułki, rozgotowanych z dodaniem soli, kminku, rzadko masła a. szmalcu; wodzianka, farmuszka, gramatka, [smelka].* Zdr. **Kapłonek.** Zgr. **Kapłonisko.** <Gr. kapōn>

Kapłonek, nka, lm. **nki l.** p. **Kapłon:** Pokorny, jak K. Prz. Przen.: Hajduki za pasem mieli berdysze alias siekierki z długiemi toporzyskami; zwano ich kapłonkami prymasowskiemi, chociaż liberję mieli dworską. Ochoc. **2.** zool. p. **Bojownik.**

Kapłoni przym. od **Kapłon**: Kamień K. a. × kurowy (=*znajdowany w żołądku u kapłona*). K. kamień, który ś. znajduje w pięcioletnim kapłonie, wielkości ziarna bobu, uśmierza pragnienie. Ład. Smalec K. odmiękcza i zażywa ś. w lekarstwach. Ład.

Kapłonić, i, ił, × **Kapłunić,** × **Kapłonować** *wyrzynać jądra kogutowi; na kapłona oprawiać, sprawiać.*

Kapłonienie, a, blm., czynność cz. **Kapłonić.**

[**Kapłonina, y,** blm.] *mięso kapłona.*

Kapłonisko, a, lm. a p. **Kapłon.**

× **Kapłonować, uje, ował** p. **Kapłonić**: Nieumiejętność kapłonującego kury zabija. Kluk.

× **Kapłonowanie, a,** blm., czynność cz. **Kapłonować.**

× **Kapłón, a,** lm. y p. **Kapłon.**

Kapłun, a, lm. y **1.** †i [K.] p. **Kapłon**: Kapłunem zowią koguta, któremu członki rodzajne wyrzynają ś. dla większej tłustości i smaku lepszego. Kluk. Kurczęta młode gdy sprawisz, będą z nich kapłuny. Trzyc. A waszmość czemu, mospanie skarbniku, tak osowiałeś ni K. w kurniku? Bratk. K. dworowy. Troc. **2.** [K.] *zupa z wody, chleba, czosnku, soli, masła i jaj, waserzupka.* Zdr. × **Kapłunek.** Zgr. × **Kapłunisko.**

× **Kapłunek, nka,** lm. **nki** p. **Kapłun.**

× **Kapłuni** przym. od **Kapłun**: Mięso kapłunie. Kluk. Kapłunie kluski. L. † Gdy kogut po trzech leciech bywa okapłuniony, a. oprawiony, a po okapłunieniu przez siedm lat żyje, tedy w nim ś. rodzi K. kamień. Sien. † K. kamień, kamień kokoszy a. kurowy, w żołądkach kapłunich nalezion bywa. Sien.

× **Kapłunić, i, ił** p. **Kapłonić**: K. kogutki. Sł. wil.

× **Kapłunienie, a,** blm., czynność cz. **Kapłunić**: Kogutki najzdatniejsze są do kapłunienia trzechmiesięczne. Kluk.

× **Kapłunisko, a,** lm. **a** p. **Kapłun.**

Kapnąć, nie, nął a. † **kapł,** † **Kanąć,** [**Kanąć**] **1.** o kropli: *spaść:* Choć nie lunie, to kapnie. Prz. Kapnęło mu z nosa. Sł. wil. Przen. = *wpłynąć w zysku, w zarobku:* K. do kieszeni (o dochodach przypadkowych). Coś tam kapnie z boku. Porządnie mi od nich kapnęło (=*sporo zarobiłem*). **2.** co=*spuścić w postaci kropli:* K. kapkę. Kn. Kapnął (kapł) trzy krople tego soku w kieliszek. Troc. Ostrożnie, nie kapnij na papier. Sł. wil. <KAP>

† **Kapnica, y,** lm. **e** *dom, w którym topiono wosk.* Przywilej lubelski z r. 1548. <KAP>

Kapnięcie, a, blm., czynność cz. **Kapnąć.**

Kapnik, a, lm. **cy** *członek bractwa, ubierający ś. w kapę; w kapę ubrany biczownik, pokutnik publiczny* (L.); *należący do bractwa, chodzący z króbką po kościele* (Siark.): Klęczał i Mohort tam, gdzie ś. kapnicy, zakrywszy głowy, w skrusze biczowali. Pol. <p. Kapa>

Kapniki, ów, blp. bud. *ozdoby architektoniczne gotyckie.* <KAP>

Kapnit, u, lm. y min. *połączenie węglanów cynku, żelaza i manganu.* <Od nazwy miejscowości na Węgrzech Kapnik>

× **Kapnomancja, i,** blm. *wróżenie z dymu ofiar.* Sł. wil. <Now. z Gr. kapnós=dym+manteía =wróżenie>

Kapociarka, i, lm. **i** forma ż. od **Kapociarz.**

Kapociarstwo, a, blm. zb. *pospólstwo żydowskie, chałaciarstwo.* <p. 1. Kapota>

Kapociarz, a, lm. **e** *ubierający ś. w kapotę; chałaciarz, szczeg. Żyd:* Nie ja to powiedziałem, nie ja, marny Żyd, K., ale wielki król Salomon. Jun.

[**Kapocina, y,** lm. **y**] *licha kapota:* Wiele, Jasiu, sukmán más? — Tylko jedné kapociné.

Kapocisko, a, lm. **a** p. **1. Kapota.**

Kapodziób, oba, lm. **oby** zool. (cereopsis) *ptak z rodzaju kaczek.* Gatunek: K. popielaty (c. Novae Hollandiae). <? Kapa+Dziób>

Kaponjer, a, lm. y woj. p. **Kojec.** <Fr. caponnière>

Kaponjera, y, lm. y woj. p. **Kojec.**

Kaporal, u, blm. *niższy gatunek tytuniu francuskiego.* <Fr. caporal=kapral>

1. Kapota, y, lm. **y 1.** *męskie zwierzchnie długie odzienie, rodzaj surduta, sukmany, opończa, używana obecnie przez klasę uboższą i Żydów; siermięga:* Kawalerki, kapoty, westy, mantolety. Łączn. K. od wielkiego święta. Prz. W skrzyni kapot sześć, a w domu niema co jeść. Prz. Honor nie kapota: nie zmyjesz zeń błota. Prz. Dla nowej kapoty starej nie porz. Prz. Lepsza K. przy cnocie, niżeli podłość przy złocie. Prz. Mąż w spódnicy, a żona w kapocie djabłu przyczynią w robocie. Prz. Na ramieniu miał kapotę z płótna. Słow. (Kleft) miał kapotę rzuconą na ramię, białą jak śniegi, i pas złotolity. Słow. Siermięgi nie noszą, lecz kapoty białe, w czarne pręgi. Mick. Ujrzeliśmy jakiegoś jegomościa w białej płóciennej kapocie. Chodź. Mówimy o Franklinie, owym wyrobniku w szarej kapocie. Krasz. (Wojski) wąsy siwe pokręcił, kapoty poprawił. Mick. O Napoleonie I: Wielki człowiek, a w kapocie? Ja myślałem, że wielcy ludzie chodzą w złocie. Mick. Widziałam jego (Napoleona I) kapelusz mały, ja go widziałam w szarej kapocie. Kor. Służ mi do trumny — czekać niedługo — ty mię nie rzucaj, stara kapoto! Kor. K. żydowska=*chałat, łapserdak.* K. księża = *sutanna, szczeg. watowana, zastępująca palto.* **2.** przen. *człowiek chodzący w kapocie:* I z siwej kapoty mądre słówko wystrzeli. Prz. (=*i chłop potrafi mądrze powiedzieć*). Tym sposobem K. lub kurta mogły ś. przysunąć do delji lub kontusza. Dzierz. Zdr. **Kapotka.** Zgr. **Kapocisko.** <Fr. capote>

2. Kapota, y, blm. w grze w rumel pikietę: Dać kapotę=*nie dać przeciwnikowi ani jednej lewy.* Dostać kapotę. <p. Kaput>

Kapotasto nieod. *przyrząd drewniany a. kościany, przytwierdzony na szyi gitary.* Sł. wil. <Włos. capotasto>

Kapotaż, u, blm. *sztuka mierzenia prędkości biegu okrętu.* <Fr. capotage>

Kapotka, i, lm. **i 1.** p. **1. Kapota**: Jeden z nich w białym dymkowym żupaniku, a drugi w tabaczkowej kapotce. Chodź. **2.** *rodzaj zwierzchniego ubrania kobiecego.* **3.** *rodzaj kapelusza damskiego.*

Kapotowiec, wca, lm. **wcy, Kapotowy** *człowiek chodzący w kapocie.*

Kapotowy przym. od **Kapota**: Krój K. Wasan K. (=*chodzący w kapocie*). Był to K. szlachcic. Krasz. Był to sobie K. mieszczanin, ale wielkiej powagi człowiek. Krasz. Łyki (= mieszczanie) kapotowe. Jest to przeważnie świat K., który ma dotychczas niewielu u nas specjalnych malarzy i komentatorów. Kasz. **Kapotowy, ego,** lm. **i** p. **Kapotowiec**: Było tam i bogatych mieszczan i kupców i innych kapotowych cokolwiek. Kaczk.

Kapować, uje, ował 1. żart. *pojmować, rozumieć:* Nic z tego nie kapuję. **2.** piw. *pienić ś. przez szpunt beczki przy powtórnej fermentacji:* Fasa, piwo kapuje. **3.** zł.=a) *kraść.* b) *czyhać.* c) *podpatrywać; zdradzać, oskarżać, denuncjować, donosić:* K. na kogo=*zdradzać kogo.* Łysy kapuje =*księżyc świeci (i przez to odkrywa, zdradza).* <Łć. capere=brać>

Kapowanie, a, blm., czynność cz. **Kapować.**

[Kapowen, nieod.] p. **Kapowny:** Ona je K. jemu nóż w pirsach utopic.

Kapowidło, a, lm. **a** zł. **1.** *oko.* **2.** *zwierciadło.* <p. Kapować>

Kapownik, a, lm. **i** zł. **1.** *ajent śledczy.* **2.** *gwiazda na niebie.* <Z Łć. capere=brać, łapać>

[Kapowny a. **Kapowen]** *gotowy, zdolny, w stanie.* **Kapowny, ego,** blm. rz. zł. *Bóg.* <p. Kapować>

Kapowy *z narośli na korze brzozowej zrobiony:* Ofiarują sobie w drewnianych, z kapowego drzewa kubkach, gorzałkę za zdrowie cara. Niem. <Ros. kàpowyj>

Kapral, a, lm. **e 1.** a. **×Korporal, [Kapler]** *starszy podoficer piechoty:* K. — unterofficjer piechoty, do którego należy zaprowadzać i zmieniać szyldwachy, odbierać hasło rontu, przestrzegać giemejnów, co mają czynić. Papr. F. Sąd wojenny nie przebacza: stary K. umrzeć musi. Syrok. Era Franków: „gdy jeszcze cesarz był kapralem." Słow. Dwuch zaraz szeregowych zwala po ramionach i w głowę ugadza kaprala. Mick. Mały K.=*Napoleon I.* Upił ś. jak K. Prz. Przen.: *oficer źle wychowany.* Sł. wil. **2.** myśl. *samiec kuropatwa.* <Fr. caporal>

Kapralka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Kapral,** *służbę kapralską czyniąca.* (L.). **2.** *żona kaprala.*

Kapralski przym. od **Kapral. Po kapralsku** przys.=*jak kapral.*

Kapralstwo, a, lm. **a 1.** *stopień kapralski:* Dosłużył ś. kapralstwa. Gdybym był umiał czytać i pisać, promowałbym ś. był na K. L. **2.** przen. *brak dobrego wychowania, grubijaństwo.* Sł. wil. **3.** *trzecia część kompanji; pluton:* Kompanja ta, licząca 126 dragonów, dzieliła ś. na trzy kapralstwa, a te znowu na szóstki. Górs. Kapral powinien wydzielonych do jego kapralstwa dojrzeć. L. Ochoczo otoczyły przetrzebione kapralstwa płonące ogniska. Choiń.

×Kaprary, ów, blp. p. **Kapar.** Troc, L.

×Kapraweńki p. **Kaprawy:** Bielmookiego synaczka ociec zowie kaprawеńkim. L.

[Kaprawica, y, lm. **e]** *kobieta, mająca duże, grube powieki i brwi krzaczaste:* Ty wielguśnica, ty K. *(obelgi).*

Kaprawiec, wca, lm. **wcy 1.** *człowiek kaprawy, chory na oczy:* Co, ty kaprawcze jakiś (Samca oczy wciąż bolały) będziesz ś. tu wybierał? Prus. **2.** [K.] *człowiek, mający duże, grube powieki i brwi krzaczaste.*

×Kaprawość, i, blm. lek. *cieczenie ustawiczne łez, oparzystość,* in. łzotok.

Kaprawy 1. ×a. **×Kaprawеńki** lek. *dotknięty kaprawością, oparzysty,* **×***niedoślepiec:* Gdy łzy przez punkciki łzowe nie osiękają prosto do nosa, ale raczej po twarzy spływają, nazywają ś. takowe oczy kaprawemi. Perz. K. ptasznik. Min. **2.** [K.] *mający duże, grube powieki i brwi krzaczaste.* <Mikl. 111 odnosi do KAP>

†Kapreola, i, lm. **e** *skoczny taniec włoski:* Skoczyć ku górze kapreolę lekką i galardę okrągłym wieść z panienką kołem. Mias. <Włos. capriola>

×Kaprjol, a, lm. **e** p. **Kabrjol:** Skakać, wyskakiwać, kaprjole stroić. Bobr.

×Kaprjola, i, lm. **e** p. **Kabrjol.**

Kaproil, u, lm. **e** chem. *rodnik kwasu kaproilowego,* $C_6H_{11}O$. <Now. z Łć. capra=koza>

Kaproilowy chem. p. **Kapronowy:** Kwas K. Aceton K. p. **Kapron.**

Kapron, u, lm. **y** chem. *płyn oleisty, bezbarwny składu* $C_{11}H_{22}O$, in. aceton kaproilowy.

Kapronowy, Kaproilowy chem.: Kwas K.=*kwas tłuszczowy ze składem* $C_6H_{12}O_2$. <Z Łć. capra=koza>

1. Kaprowy p. **Kaperski:** K. list.

2. Kaprowy chem.: Kwas K.=*kwas jednozasadowy składu* $C_{10}H_{20}O_2$, in. rutowy. Eter, alkohol, aldehid K. <Z Łć. capra=koza>

Kapryfikacja, i, lm. **e** *przeszczepianie gałęzi dzikiej figi na drzewo figowe hodowane.* Sł. wil. <Łć. caprificatio>

Kapryfolja, i, lm. **e, Kapryfoljum** bot. (lonicera caprifolium) *wiciokrzew,* in. róża jerychońska. <Łć. caprifolium>

Kapryfoljum, w lp. nieod., lm. **a, ów** bot. p. **Kapryfolja:** Ganek dworu ubierała winna latorośl, powoje, róża wijąca i K. różowe i czerwone. Krasz.

Kapryl, u, lm. **e** chem. *rodnik grupy alkoholowej,* $C_8H_{15}O$. <Z Łć. capra=koza>

Kaprylen, u, lm. **y** chem. oktylen, *węglowodór,* C_8H_{16}. <Z Łć. capra=koza>

Kaprylon, u, lm. **y** chem. *aceton kwasu kaprylowego,* $C_{15}H_{30}O$.

Kaprylowy chem. przym. od **Kapryl:** Kwas K. $=C_8H_{16}O_2$. Alkohol K. = *normalny pierwszorzędowy alkohol, pochodzący od heksanu,* $C_6H_{13}OH$.

Kaprynowy chem.: Kwas K. = *kwas tłuszczowy ze składem* $C_{10}H_{20}O_2$. <Z Łć. capra=koza>

Kaprys, u, lm **y 1.** *pomysł, postępek dziwaczny, chimera, dziwactwo, zachcianka osobliwa, wstręt nieuzasadniony, fantazja, grymas:* Rządzić ś. kaprysem a. podług kaprysu. Zależeć od cudzego kaprysu. Dogadzać czyim kaprysom. [Nájgorse u cowieka jes K.]. Prz. I cyprysy mają swoje kaprysy. Prz. Jestem człowiek, sam własnych kaprysów ś. boję. Mick. Twe łezki, małym kaprysem w oczach urodzone. Słow. Kopje owe przedstawiają niewątpliwie pewne potrzeby lub kaprysy epoki. Ochor. Moda przeglądania ś. w zwierciedle powiększającym, wprowadzona przez Byrona, znalazła w Słowackim samoistnego zwolennika, który umiał nadać jej pociągający powab, chociaż nieraz nie mógł zatrzeć jej kaprysów. Chm. K. wypadku zaprowadził mnie do domu jednego z moich profesorów. Jun. **2.** *skrzywienie twarzy, minka, grymas.* **3.** 2 pp. **a** cukier. *ciastko bezowe pieczone w formach.* **4.** muz. *rodzaj kompozycji muzycznej.* Zdr. **Kaprysik.** <Fr. caprice>

Kaprysić, i, ił, ×Kaprysić się, [Kaprysować] *mieć kaprysy, dziwactwa, dziwaczyć, grymasić, być w złym humorze bez widocznego powodu:* Kaprysisz, książę! Co było, to było... przeszło... a dukaty zawsze jednostajne. Chodź.

Kaprysik, u, lm. **i** p. **Kaprys:** Bardzo rozsądnie robi twa matka, łamiąc K. twój idealny. Asn. Twarzyczka była dosyć miła z lekkim kaprysikiem przy ustach. Zach.

[Kaprysować, uje, ował] p. **Kaprysić:** Dobre takie panisko, niech już sobie kaprysuje, kiedy mu to na zdrowie. Krasz.

[**Kaprysowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kaprysować.**

Kapryszenie, a, blm., czynność cz. **Kaprysić.**

× **Kapryszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kaprysić ś.**

Kapryśnica, y, lm. **e** forma ż. od **Kapryśnik.**

Kapryśnie przys. od **Kapryśny.**

Kapryśnik, a, lm. **cy** *ten, co kaprysi, grymasi, dziwaczy, wybredza; grymaśnik, dziwak; pełen kaprysów człowiek.* (L.).

Kapryśność, i, blm. rz. od **Kapryśny.**

Kapryśny *dziwaczny, grymaśny, wybredny:* Umysł K. L. Zrobiła minę kapryśno-żartobliwą. Orzesz. Wszystkie ją kochały niezmiernie, bo była dobra, wesoła, niekapryśna. Korz.

Kapsa, y, lm. **y 1.** † i [K.] p. **Kabza:** Noszą za nami kapsę z księgami. Hrb. Biesagi, mantyka, K., to jest mieszek takowy, który i na zad i na przód od szyi wisi. Mącz. Czemuż skąpy nie włoży co do kapsy próżnej? Prot. (= *do worka, do karbony.* L.). Ma kapsę dobrze nabitą. Sł. wil. K. przáciel, mieszek brat. Prz. Má go w kapsie. Prz. (= *w kieszeni).* Má kapse jak ciele. Prz. (= *bogaty).* Pociągnął go za kapsę. Prz. (= *podał mu wysoki rachunek, naraził na wydatek, wyzyskał).* Przygnać do kapsy. Prz. (= *zarobić).* W kapsie jak dyby wymiótł. Prz. Pieniędzy w kapsie niema. Cena do kapsy nie idzie. **2.** [K.] *zasobna w pieniądze możność czyja.* Zdr. † **Kapseczka,** [**Kapsiczka**]. <p. Kabza; Włos. capsa>

[**Kapsa, y,** lm. **y**] *szlachcic chodaczkowy; chalaciarz.* <? Por. Kapcan>

× **Kapsan, a,** lm. **y** p. **Kapcan.** Sł. wil.

× **Kapsanieć, eje, ał** p. **Kapcanieć.** Sł. wil.

× **Kapsanienie, a,** blm., czynność cz. **Kapsanieć.**

† **Kapsarz, a,** lm. **e 1.** *rzemieślnik, wyrabiający kapsy, mieszník, miechownik.* L. **2.** a. × **Kapsonosz** *noszący za kim kapsę:* Oni są naszemi kapsarzami, bo noszą za nami kapsę z księgami. Hrb.

† **Kapseczka, i,** lm. **i** p. **Kapsa:** Lewitowie złożyli archę i kapseczkę, która była przy niej. Leop. (= *skrzyneczkę.* Leop.). Biesażki, K., mantyczka. Mącz.

Kapsel, sla, lm. **sle 1.** a. **Kapsla** *pokrywka metalowa a. papierowa na korek i górną część szyjki butelki.* **2.** *miseczka probierska.* **3.** *przyrządzik na rączce parasola, w kształcie małego cylindra, dla przytrzymywania prętów, gdy parasol jest zamknięty.* **4.** cukier. = a) i piern. *forma, w której ś. zastudza czekoladę i wosk, oraz piecze ś. ciastka.* b) *miseczka papierowa, karbowana, w której są podawane ciastka.* **5.** fot. *nakrywka na objektyw.* **6.** gór. *materjał pomocniczy przy użyciu dynamitu do rozsadzania skał.* **7.** pow. *mosiężne okucie na końcu osi, stanowiące zarazem rezerwuar oliwy zapasowej.* **8.** a. **Kapsla** pusz. *przykrywka zapału czyli panewki u strzelby, kapiszon.* **9.** ślus. *zagłębienie w ryglu a. zasuwie, w które włożywszy palec, można rygiel zasunąć a. odsunąć.* **10.** tech. *naczynie, forma:* Ustawiać w kapslach p. **Kapslować.** <Nm. Kapsel>

[**Kapsiczka, i,** lm. **i**] p. **Kapsa:** Napełnię kapsiczki sobie.

Kapsla, i, lm. **e 1.** p. **Kapsel:** Wyjął z kieszeni małą krucicę, na której zamku błyszczała nasadzona K. Bał. K. z pieczątką firmową (na butelce). **2.** [K.] p. **Kabzel.** <Nm. Kapsel>

Kapslować, uje, ował tech. *wypalać wyroby w naczyniach, formach (kapslach),* in. u s t a w i a ć w k a p s l a c h.

Kapslowanie, a, blm., czynność cz. **Kapslować.**

Kapslownica, y, lm. **e** *maszyna do nakładania kapsli na butelki.*

Kapslówka, i, lm. **i, Kabzlówka** myśl. *rodzaj strzelby, kapiszonówka.*

[**Kapson, a,** lm. **y**] p. **Kapcan:** On K., on nie kupi, ja kupię. Wilk.

× **Kapsonieć, eje, ał** p. **Kapcanieć.**

× **Kapsonienie, a,** blm., czynność cz. **Kapsonieć.**

× **Kapsonosz, a,** lm. **e** p. **Kapsarz.** L. <Kapsa + NIOS>

Kapsula, i, lm. **e, Kapsuła 1.** apt. p. **Kapsułka. 2.** chem. *naczynie do odparowywania ciał, kształtu odcinka kuli,* in. p a r o w n i c a. Zdr. **Kapsulka.** <Łć. capsula>

Kapsulka, i, lm. **i** p. **Kapsula i Kapsułka.**

Kapsuła, y, lm. **y** p. **Kapsula i Kapsułka.** Zdr. **Kapsułka.**

Kapsułka, i, lm. **i, Kapsulka, Kapsula, Kapsuła** apt. **1.** *pęcherzyk klejowy, w którym bywają zadawane leki przykrego smaku.* **2.** *torebka papierowa do proszków.*

Kapszczyzna, y, lm. **y** *czopowe, dawny podatek za prawo pędzenia wódki a. piwa:* Poddani dóbr naszych, mający wolność pędzenia wódek i piwa, aby kapszczyzny dworom wypłacali. Vol. Wyswobodzony śpitalny dom wileński od płacenia kapszczyzny do skarbu naszego, jak miodowej, tak i piwnej. Dub. <Może ze Śr. Łć. capagium = rodzaj poboru>

[**Kapszuk, a,** lm. **i**] p. **Kapciuch:** W ręku fajka piankowa, K. na guziku surduta zawieszony. Krasz.

[**Kapślik, a,** lm. **i**] p. **Kabzla.**

× **Kąpt, u,** blm. żart. *pojęcie, zrozumienie, wyobrażenie:* To nad wszelki K.! <Łć. captus>

Kaptacja, i, lm. **e 1.** p. **Kaptowanie. 2.** [K. a. **Kaptacyja**] *poczęstunek.* <Łć. captatio>

† **Kaptan, a,** lm. **y** p. **Kaftan.** Paszk.

Kaptelejtenant, a, lm. **ci** p. **Kapitan - lejtnant:** K. wojska litewskiego. Rol. <Zam. Kapitan + Lejtenant>

Kaptol, u, blm. apt. *związek chemiczny otrzymywany przez kondensację garbnika z chloralem:* K. jest zalecany na porost włosów. <?>

Kaptować, uje, ował *zjednywać, ujmować, niewolić:* Wojewoda kaptował sobie brację szlachtę przed sejmikiem sutemi biesiadami i serdeczną poufałością. Kaptował sobie jej serce. Troc. Borejsza Litwin potym go (Beniowskiego) kaptował dla Radziwiłła. Słow. Palestrancik, którego ona dla siebie kaptuje, jutro wywiezie panienkę i ślub z nią weźmie. Chodź. <Łć. captare>

Kaptowanie, a, lm. **a, Kaptacja** czynność cz. **Kaptować.**

1. Kaptur, a a. × **u,** lm. **y 1.** *nakrycie głowy od deszczu, zimna i t. p., często połączone z odzieniem, kapiszon:* K. u burki, u płaszcza nieprzemakalnego. K. śpiczasty, okrągły. Płeć żeńska najpóźniej przystąpiła u nas do noszenia kapturów przy swoich salopach. Jez. Maryna, trzymaj ś. kaptura. Prz. Przyjęły K. opończe, płaszcze i salopy dla zarzucenia go na głowę w potrzebie. Goł. W czasy słotne może sobie czeladź kaptury zaszywać, buty łatać. Trzyc. K. pospolity pastuchów, górników, podróżnych, żeglarzów. Kn. Pasiecznik koło pszczół bez kaptura i sitka chodzić nie ma. Kąc. Bierzmy na ś. kaptury i żałobne stroje. Groch. K. błazeński. Sł. wil. Jabym ś. radził nie wstydać rewe-

rendy, ani kaptura mistrzowskiego. Falib. *(=nakryciu na głowę, używanego przez magistrów).* K. u habita. K. mniszy. K. mniski. Kn. Ksiądz przy kapturze, szlachcic przy mundurze. Prz. W szyszaku, w czapce, w turbanie, w kapturze — wszyscy jednej podlegli naturze. Prz. Poznać mnicha po kapturze. Prz. Mnich mnichowi kaptura nie oberwie. Prz. *(=kruk krukowi oka nie wykole).* K. nie uczyni mnichem, ani suknia lichem. Prz. *(=habit nie czyni mnicha).* Woleli w grubym kapturze św. Benedykta, niżeli w purpurze królewskiej chodzić. Star. Gruby K. benedyktyński, przywdziany na głowę, był oznaką żałoby i zaniechania wesołości. Gl. Z pod mnichowskiego czarnego kaptura świeci jak z grobu źrenica ponura. Mick. Ksiądz na pierwszej brycc jechał, kapturem nawpół zasłoniwszy lice. Mick. Tu ksiądz łzy otarł, habit zapiął, K. włożył. Mick. Postać Bernardyna wydawała, że mnich ten niezawsze w kapturze chodził. Mick. I tyżeś to, Jacku Soplico? pod kapturem? Mick. (Śmierć) i po płótnie tak utnie, jak i po kapturze. Mick. Choć ksiądz jestem, w miłostkach nie służę, podjąłem ś. ten list schować w kapturze. Słow. Weź płaszcz krzyżacki, K., zawieś znamię krzyża. Słow. Przen.: Jeden K.' popi, wyrwawszy ś. Bóg wie skąd, jak Filip z konopi, przepisał wszystkich strzelców powiatu. Mick. *(= jeden zakonnik, mnich).* Przen.: Wleźć w K. Sł. wil. *(=zostać zakonnikiem).* Jakaś zapewne awantura wpędziła cię w K. Chodź. *(=do zakonu, do klasztoru).* Cóż tam sobie poczniesz? — Co Bóg da. — A gdyby K.? Chodź. *(= stan zakonny).* Przen.: Już K. arjański brat twój na cię kładzie. Pr. *(= nazywa cię arjaninem).* I on za K. nie wylewał. Byk. *(=za kołnierz nie wylewał = pił).* Szyją tam komuś K. Prz. *(= szyją mu buty = knują coś przeciwko niemu).* **2.** *zasłona nakładana na oczy koniom.* **3.** *okrągławe przykrycie a. daszek niektórych naczyń, narzędzi i t. p.* = a) *daszek nad kominem w kuchni, kapa:* K. kominka. L. K. kominowy. Troc. K. nad kominem powinien być wyniesiony i prosty, nie pochyły i krzywy. Świt. b) *dach nad komorą przy piecu sadzowym, zrobiony z sukna a. płótna grubego w kształcie piramidy.* c) K. alembikowy. Troc. d) K. u pompy, jest to kawał rury na pół łokcia wysoki, w której ś. pompa wpuszcza. Świt. e) Wszystkie kluby nieruchome bywają osadzone w jednym kapturze, a znowu wszystkie ruchome w drugim. Jak. J. f) Drewniany K. przed dziurą pytlową (we młynie). g) K. u olstra. Troc. h) K. na fuzji = *blacha, w którą oprawiona jest głowa osady.* i) *wiązanie skórzane w cepach, łączące bijak z dzierżakiem, [kapa], [gązwa].* j) *klosz:* Lampa z zielonym kapturem, na którym czarne djabły tańcowały, stała na stole. Krasz. **4.** *zagięcie podkowy z przodu w górę, przystające do kopyta końskiego, wzmocnienie podkowy na łuku jej, z przodu nad gryfą.* **5.** ╳ w lm. *mięso z grzbietu bydlęcia:* Cynadry, ozór 1 zł. gr. 6, podgarle 5 gr., głowa zł. 1 gr. 18, kaptury gr. 8. Goł. **6.** [K.] *czapka sukienna a. skórzana z barankiem* (p. **Czapa**). **7.** bart. *mała koszka, służąca do przykrywania otworu na wierzchu drugiej koszki odpowiedniej wielkości.* **8.** gór. p. **Kapelusz.** **9.** myśl. = a) i zdr. **Kapturek** p. **Czapka:** Przyzwyczajać trzeba sokoła do kaptura na głowę. Kluk. Trzymaj, myśliwcze, ptaka na dłoni, zakryj mu oczy złotym kapturem. Słow. b) *klapka, zakrywająca otwór torby myśliwskiej.* Zdr. **Kapturek**, [**Kaptureczek**]. Zgr. **Kapturzysko.** <Czes. kaptour, kaptur>

2. Kaptur, a a. u, lm. y (w daw. Polsce) **I.** *konfederacja, zawiązywana po śmierci króla na czas bezkrólewia:* K., spiknienie stanów po śmierci królewskiej na obronę królestwa, rządu i sprawiedliwości. Kn. Konfederacja po śmierci króla Ludwika nazwana była kapturem, czy to dla okazania smutku, w którym Rzplta po śmierci panującego zostaje, czyli dla oznaczenia, iż obywatele pod związkiem i zasłoną jedności w czasie bezkrólewia zostają dla bezpieczeństwa własnego. Skrzet. Interregnum 1572, K. po śmierci Zygmunta Augusta. Vol. Po śmierci Zygmunta Augusta szlachta krakowska utworzyła związek w celu utrzymania porządku w województwie i nazwała ten związek kapturem. Zdaje ś., że pierwszy Jakób Przyłuski nazwał te sądy bezkrólewia i to przymierze stanów po śmierci Ludwika króla kapturem... Musieli dawni Polacy na znak żałoby po śmierci króla stroić ś. w jaki K., na wzór mnichów. Bart. Konfederację nazwano kapturem. Paw. Mnie ś. zdaje, że konfederacja a. spisek, sprzysiężenie, uczynione dla zabezpieczenia pokoju pospolitego i bezpieczeństwa było rodzajem osłony, czyli owego kapturu, który broni ciała od obrażeń, ciosów, jakieby zadać mogła swawola. Paw. Marszałek koła przeciwkonwokacyjnego czytał umoderowanie kaptura warszawskiego. Biel. J. **2.** *sąd karny podczas bezkrólewia:* Kaptury, nazwisko jurysdykcji w Polszcze, nazwanej „a libera captura“ każdego mieszającego spokojność publiczną podczas bezkrólewia. Kras. Często kaptury strącają głowy obywatelom. Jez. **3.** *uchwała związku kapturowego:* Lauda województw i surowe wyszły po grodach ich kaptury. Tw. **4.** *kara oznaczona przez sąd kapturowy, kara kapturowa:* Wyraz K. (captur) używany był najczęściej w znaczeniu związku, konfederacji, ale w projekcie porządku elekcji, roztrząsanym na sejmie z r. 1588 jest wzmianka o karze kapturowej (poena captur). T. K. <Łć. captura = połów, łowienie, Śr. Łć. = więzienie>

†**Kapturać**, a, ał i †**K. ś.** p. **Kapturzyć:** Płacz, żałuj, kapturaj ś. Żebr.

†**Kapturanie**, a, blm., czynność cz. **Kapturać.**

†**Kapturanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Kapturać ś.**

[**Kaptureczek**, czka, lm. czki] p. **I. Kaptur:** A skądżeś ty w takowym, w kaptureczku czerwonym? Kolb.

Kapturek, rka, lm. rki **I.** p. **I. Kaptur:** a) Aksamitowy dla dziecięcia K. Troc. K. białogłowski. Troc. U szlachcianek kornet tej jest własności, co u mieszczek K. czyli czapka, a u wiejskich kobiet czepiec. L. U mieszczek bywa K., czyli od stroju czapeczka. Goł. Kapturki noszą kobiety w zimie zamiast kapeluszów. K. błazeński. Syr. Choć w kapturku błazen chodzi, przecie czasem swe wywodzi. Prz. Przen.: Oblec (a. ubrać) kogo w K. Prz. *(= szydzić z kogo czynnie, np. przebierając go a. przyczepiając mu co do ubrania).* Przykroić komu kapturka. Prz. *(=przyciąć komu głowę).* Przyrznąć komu kapturka. Prz. *(=zarzucić mu co, zrobić mu wymówkę).* b) W młynach koniom na oczy przywięzują kapturki, które je chronią od kurzu. Sol. Kapturki na oczach koniom służące. Troc. c) Na alembiku K. Haur. Tu i ówdzie stały flaszki z lekarstwami i walały ś. różnobarwne papierowe kapturki. Rog. St. Zrobił sobie blaszany K., którym nakrywał płomień i dusił. Zawil. *(=gasidło,*

błażek). K. u lampy, wkładany na knot. K. u pistoletów, u strzelby =*pokrycie blaszane a. skórzane, w które oprawiona jest głowa osady.* Kapturki na pistoletach. Troc. K. u pałasza = *blacha pokrywająca jelca.* Śrebrny K. u szable. Troc. K. u cepów. c) K. na ptaka. **2.** bot. = a) (cucullus) *część kwiatka wydrążona, z wierzchołkiem zagiętym, gdzie ś. przechowuje ciecz miodowa.* b) Kapturki niebieskie p. **Tojad. 3.** bud. *mały daszek w drewnianym szczycie dachu, osłaniający poddasze od zamakania.* <p. 1. Kaptur>

Kapturkowaty *mający postać kapturka:* Liście kapturkowate, serduszkowate, których dwie dolne klapy tak na siebie zachodzą, iż kapturek formują. Jund.

Kapturnica, y, lm. **e I.** *kobieta w kapturze;* przen. *zakonnica, mniszka.* **2.** a. **Kapturnik, Opawa** bot. (sarracenia) *roś. z rodziny kapturnicowatych.* **3.** zool. (cucullia) *owad łuskoskrzydły ze skupienia nocnicówek.*

Kapturnicowaty bot.: Rośliny kapturnicowate (sarraceniaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Kapturnik, a, lm. **i I.** lm. **cy** *człowiek w kapturze;* przen. *zakonnik, mnich.* **2.** bot. p. **Kapturnica. 3.** zool. p. **Bielotocz.**

Kapturowaty I. *mający postać kaptura, podobny do kaptura; mający kaptur, czub podobny do kaptura:* Kawki kapturowate. Mor. **2.** anat.: Mięsień K. p. **I. Kapturowy.**

†**Kapturowe, ego,** blm. han. *opłata dodatkowa od przesyłki towarów morzem, pobierana daw. na rzecz kapitana a. właściciela okrętu.*

I. Kapturowy I. przym. od **I. Kaptur. 2.** anat.: Mięsień K. a. k a p t u r o w a t y, in. m i ę s i e ń p ł a s k i g r z b i e t o w y, †m u s k u ł r ó ż n o b o c z n y (musculus cucullaris).

2. Kapturowy przym. od **2. Kaptur:** Sąd K. Prawo kapturowe. W czasie bezkrólewia sprawiedliwość dopełniana była przez sądy kapturowe. Lel. Konstytucją r. 1768 sądy kapturowe są zniesione. Skrzet. Sędzia K. sądził, a szlachta obowiązana była wykonywać egzekucję kapturową. Gl. Sądy egzekucyjne podczas bezkrólewia, ponieważ miały na widoku zabezpieczenie pokoju, były więc kapturowemi, t. j. osłaniającemi. Paw.

Kapturzasty *opatrzony kapturem:* Poszły przywdziać delijki z otworami na ręce zamiast rękawów, na to kapturzaste szuby. Sienk.

×**Kapturzenie, a,** blm., czynność cz. **Kapturzyć.**

×**Kapturzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kapturzyć ś.**

×**Kapturzyć, y, ył,** †**Kapturać** *kaptur wkładać na kogo a. na co:* K. ptaka. Sł. wil. Przen.: K. kraj. Sł. wil. =*napełniać kraj mnichami.* ×**K. ś.** *kaptur sobie wkładać, kapturem a. czym innym głowę i twarz sobie zakrywać;* przen. *wstępować do zakonu.*

Kapturzysko, a, lm. **a** p. **I. Kaptur.**

×**Kaptywacja, i,** lm. **e** *pozbawienie wolności, uwięzienie, aresztowanie:* Posłał na całą noc bez żadnej konwikcji i dekretu na kaptywacją, aby Wołodkowicza łapano. Mat. <Śr. Łć. captivatio = branie do niewoli>

×**Kaptywus, a I.** blm. *rodzaj gry, goniony, łapany.* **2.** lm. **y** *złapany w tej grze.* <Łć. captivus dosł. = jeniec>

Kapuański: Rozkosze kapuańskie = *podobne do tych, których doznawali wojownicy Hannibala w Kapui = rozkosze bardzo wielkie i pozbawiające człowieka dzielności:* Napadł znienacka na zasypiającego w kapuańskich rozkoszach awanturnika i dopuścił ś. na nim gwałtu okrutnego. Kraus. <Łć. Capuanus, od miasta Capua>

[**Kapucha, y,** lm. **y**] p. **Kapusta.**

[**Kapucieć, eje, ał**] *nędznieć, upadać, więdnąć* (o roślinach i ludziach). <p. Kaput>

×**Kapucjan, a,** lm. **i** p. **Kapucyn.** Troc.

Kapucyn, a, lm. **i I.** a. ×**Kapucjan** = a) *brat mniejszy reguły św. Franciszka, noszący habit z kapturem śpiczastym:* Goły jak K. Prz. Ot żyję, jak mogę, ni pańsko, ni dwornie, i chowam ś. gdyby K. pokornie — i Bóg mnie ukrócił, i jam ś. ukrócił. Pol. Jegomościu trzeba było zostać Kapucynem, bo Kapucyni podobno nic nie gadają. Chodź. Śmiałbym upraszać młodzieży, ażeby po staremu bawić u wieczerzy, nie milczeć i żuć. Czy my ojce Kapucyni? Mick. A. starosta, a. K. Prz. *(= albo, albo; chcąc coś mieć, trzeba ryzykować; zysk lub strata; co będzie, to będzie).* Starosta lub K.! ale nigdy sługa! Pol. b) w lm. *kościół a. klasztor Kapucynów.* **2.** Podróż Kapucyna = *zabawa towarzyska.* Goł. **3.** rub.: Rznąć a. ciąć kapucyna = *masturbari.* **4.** [K.] lm. **y** *rodzaj gołębia, gołąb z szyją obrośniętą nakształt kaptura.* **5.** lm. **y** ryb. *odmiana jesiotra.* <Śr. Łć. capucinus, od caputium = kaptur>

Kapucynek, nka, lm. **nki I.** prow. = a) *mała porcja kawy białej w kawiarniach, gdy kawa i mleko nie podane osobno, lecz odrazu zmieszane.* b) *jakaś porcja trunku (miodu kapucyńskiego?):* Przez przyjaźń dla mężusia może co postąpię, ale mi za to musi kapucynki postawić całym sznurem. Zap. **2.** zool. p. **Gołąb.**

Kapucynka, i, lm. **i I.** a. **Felicjanka** *mniszka reguły św. Klary.* **2.** myśl. *rodzaj strzelby.* Korz., Sp.

Kapucyński I. przym. od **Kapucyn:** Gienerał K. Kras. Reguła kapucyńska. Żart.: Kapucyńskie śniadanie. Prz. *(= niuch tabaki).* **2.** Miód K. = *rodzaj starego, doskonałego miodu.* **3.** Kapary kapucyńskie = *rodzaj kaparów.* **4.** [Proszek K.] p. **Proszek.** [Marsz K. a. j e z u i c k i] p. **Marsz. Po kapucyńsku** przys. *jak Kapucyni a. jak u Kapucynów:* Ubrany po kapucyńsku. Stokfisz po kapucyńsku.

Kapucyństwo, a, blm. zb. *Kapucyni:* Zdaje ś. K. pójdzie sobie precz. Jeż.

Kapudan-basza, y, lm. **owie** p. **Kapudan-pasza.**

Kapudan-pasza, y, lm. **owie, Kapudan-basza, Kapitan-basza** *naczelnik floty tureckiej:* K., wielki admirał w Turcji, władza jego rozciąga ś. nad wszystkiemi posiadłościami morskiemi: kapudan wyraz przerobiony z włoskiego „capitano.“ Muchl. <Tur. kapudan = kapitan + Pasza>

[**Kapudrak, a,** lm. **i**] p. **Kapudrok:** Za drzwiami stoi gnát, połóż se tam kapudrák.

[**Kapudroczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kapudrok.**

[**Kapudrok, a,** lm. **i, Kapudrak, Kaputrok**] *surdut, tużurek, kapota.* Zdr. [**Kapudroczek**]. <Nm. Kaputrock>

[**Kapułki, ów,** blp.] *rodzaj śliwek.* <Zap. z Łć. capula = dzbanuszek>

!**Kapures, u,** lm. **y** *koniec, zguba:* On już idzie coraz to na dół, a jak on raz ś. przewróci, to mu już będzie K. Rojan. <Nm. Żydowskie kapores = kapût, śmierć z Hb. kappōreth = ofiara za grzechy>

×**Kapus, a,** lm. **y** *rodzaj kaptura na głowę:* Podszywanie szyszaków, karwaszów, kapusów,

Ustawa cechu miechowników lubelskich 1766 r. <Fr. capuce, Nm. [kapuse]>

[**Kapusia, i,** lm. **e**] p. **1. Kapka.**

[**Kapusić, i, ił**] (wyraz używany przez nierządnice) *kokietować, mizdrzyć ś.* <?>

Kapusta, y, lm. **y,** †**Kampusta,** [**Kapucha,** żart. **Kapustacha**] **1.** bot.=a) (brassica) *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunki: I. K. ogrodowa (b. oleracea), daw. Brzoskwią zwana, z podgatunkami: α) K. bezgłowa (b. oleracea var. acephala) z odmianami: Jarmuż a. K. czarna, Brzoskiew ogrodowa (b. oleracea var. acephala sabellica); K. pastewna (b. viridis); K. włoska a. kędzierzawa, sabaudzka, [czochrata], in. Sabaudka, Sawojka, Fryzurka, Kędzierka (b. oleracea var. sabauda v. bullata), której dalszą odmianę stanowi K. brukselska (z główkami w kątach liści). β) K. głowiasta zwyczajna, ogr. polska (biała i czerwona) (b. oleracea var. capitata) z bardzo licznemi odmianami. γ) K. brukiew (p. niżej). δ) K. kalarapa, kalarepa, ×kaulorapa, galarepa, ×galarapa, niek. Kapustą rzepą a. rzepną a. Rzepą kapustną zwana (b. oleracea var. gongylodes v. caulorapa). ε) K. kwiatowa a. kalafjor (b. oleracea var. botrytis). II. K. polna a. dzika, in. Brzoskiew polna, Ognik, Hołdrych (b. campestris), daw. Wielkierzem (lampsana) zwana. Podgatunki jej: α) K. brukiew a. Karpiele, [Bruk, Brukwa, Bruczka, Wruk, Wruka, Wruczek, Kruczka, Kryczka, Greżyna, Gryżyna], bł. Rzepakiem letnim zwana, lub z kalarepą za jedno uważana (b. oleracea var. napobrassica); odmiany jej: Brukiew pospolita a. zwyczajna i Rutabaga a. Brukiew szwedzka, lapońska, żółta, in. Krytka, Wyglądałka. β) K. olejna a. Kapustnik, Kapustniak, Kolnik, Kosza, Raps, niek. Brzoskwią a. Wrzoskwią, bł. zaś Rzepnicą, Rzepakiem zwana (b. campestris oleifera). III. K. Rzepa p. **Rzepa.** IV. K. rzepak zimowy p. **Rzepak.** V. K. rzepak letni p. **Rzepak.** VI. K. rokieta (b. eruca). b) K. karaibska p. **Kleśnica.** c) K. morska: α) p. **Blaszecznica.** β) p. **Modrak.** d) K. zajęcza p. **Szczawik.** e) [Dziadowa K.]=*szczaw.* f) [K. sterników] *roś. podbiał* (tussilago). W mowie potocznej K. oznacza zwykle kapustę głowiastą a. bezgłową. Głowa a. główka kapusty. Głowa pusta jak K. Prz. Niejednego Bóg wprowadził na papiestwo, co kapustę sadził. Skar. Zb.: Właśnieś tu tak potrzebny jak kozieł w kapuście. Zabł. (=*jak Piłat w kredo, jak djabeł w Częstochowie*). Słyszano, jak w kapustę buchnął. Mick. Wszędzie w tym roku są piękne kapusty. Sł. wil. (o różnych gatunkach kapusty). **2.** *ścięte główki kapusty; liście kapusty, najczęściej siekane; potrawa z tych liści:* Izdebka darmo dana, gdzie poeta śpiewa, na kapustę potrzebna. Fred. A. K. siekana, szatkowana. Przen.: Rąbać a. siekać na kapustę, w kapustę =*na drobne cząstki, drobno, raz przy razie:* Porąbię cię na kapustę. Sł. wil. Rozpowiadał naprzód, jak on tam kozuniów rąbać i siekać na kapustę będzie. Dzierz. Jak wpadnie z naszemi! w kapustę nuż siekać! sąd Boży! nie było już kędy uciekać. Pol. Bolesław Krzywousty narobił z Niemców kapusty. Prz. K. słodka. K kwaśna, kwaszona, kiszona. Kwaszona K. sama idzie w usta. Prz. Bierze ś. doń (do bigosu) siekana, kwaszona K., która wedle przysłowia sama idzie w usta. Mick. K. tłusta sama lezie w usta. Prz. K. gotowana, tuszona, faszerowana. K. i flaki dobry obiad taki. Prz. Nie zna ś. już do kapusty. Prz. (=*już mu kapusta nie smakuje, kole go w zęby, stał ś. wybrednym, nabrał pańskich upodobań*). K. leniwa=*potrawa z liści kapuścianych niekwaszonych.* Przen.: Amator hultajskiego bigosu i leniwej kapusty. Prz. (=*hultaj i leniuch*). Lepsza w domu groch, K., niż na wojnie kura tłusta. Prz. Pomieszać, jak groch z kapustą. Prz. Przen.: Groch z kapustą. Prz. (=*bezładna mieszanina, nieład, zamęt, galimatjas*). Przen.: W kapustę (a. w groch, w kaszę) komu leźć. Prz. (=*przeszkadzać komu w czymś*). Zdr. **Kapustka,** [**Kapusteczka**]. Zgr. **Kapuścisko,** [**Kapuścizna**]. <Włos. composta=komput>

[**Kapustacha, y,** lm. **y**] p. **Kapusta.**

[**Kapusteczka, i,** lm. **i**] p. **Kapusta:** Kapustecke sadzom.

Kapustka, i, lm. **i** p. **Kapusta:** Słodek z kapustką, to gotowiec prędki. Rej.

×**Kapustniaczek, czka,** lm. **czki** p. **Kapustniak.** Sł. wil.

Kapustniak, a, lm. **i 1.** ×p. **Kapuśniak.** L. **2.** bot. p. **Kapusta. 3.** a. **Kapuścianek** zool. (noctua brassicae) *owad łuskoskrzydły z rodziny nocnicówek.* Zdr. ×**Kapustniaczek.**

Kapustnica, y, lm. **e** *gatunek gruszki,* in. rzepnica.

Kapustnik, a, lm. **i 1.** ×lm. **cy** *ogrodnik, zajmujący ś. sadzeniem i sprzedawaniem kapusty.* **2.** [K.] p. **Kapuścisko. 3.** bot. p. **Kapusta. 4.** a. **Białek, Bielinek** zool. (pieris brassicae) *motyl dzienny.*

[**Kapustnisko, a,** lm. **a**] p. **Kapuścisko.**

Kapustny 1. p. **Kapuściany:** Kalarapa liście ma kapustne. Syr. Nie kapustna u mnie głowa. Kn. (=*nie kapuściana, nie od parady głowę noszę, nie brak mi rozumu*). Pierwsze przepustne, drugie kapustne, trzecie darowane, a czwarte za łeb złapane. Śpiewka przy zabawie dziecinnej. **2.** bot.: a) Palma kapustna a. Drzewo kapustne p. **Warzywnia.** b) Rzepa kapustna p. **Kapusta.**

×**Kapustowy** p. **Kapuściany:** Głąb K. Troc. Kapustnik, K. ogrodnik. L.

[**Kapustrak, a,** lm. **i**] p. **Kapuzdrak:** Kapral wręczył mu sztrucak, K. i leflę. <? Zam. Kapudrák, Nm. Kaputrock>

Kapuś, a, lm. **e** zł. *szpieg, łapacz; zdrajca; urzędnik więzienny.* <p. Kapować>

[**Kapuściak, a,** lm. **i**] p. **Kapuśniak.**

Kapuścianek, nka, lm. **nki** zool. p. **Kapustniak.**

Kapuścianka, i, lm. **i 1.** [K.] *woda z kapusty, kwas kapuściany, zupa kapuściana:* Moja kapuścianka bédzie hej lepsza, jak wasze wino. **2.** zł. *zakonnica.*

Kapuściany, Kapustny, ×**Kapustowy,** [**Kapuśny**] przym. od **Kapusta:** Liść K. Ogród K. Kapuściane tam kociołki kadzą. Słow. (=*z kapustą*). Przen.: Kapuściana głowa=*człowiek ograniczony, nierozumny, głupiec.*

Kapuścić się, i ś., ił ś. *w kapustę ś. rozrastać:* Rozsadę, gdy ś. K. zaczyna, okopywać. Haur.

[**Kapuścina, y,** lm. **y**] pog. *kapusta, szczeg. licha, nietęga:* K. nam sie obrodziła. Będę jadła kapuścinę jałową. Lepsza w domu K., niż na wojnie cielęcina. Prz.

Kapuścisko, a, lm. **a 1.** p. **Kapusta. 2.** [K. a. **Kapustnisko, Kapuśnisko, Kapustnik, Kapuśnik,**

Kapuśniak] *pole po kapuście a. pod kapustą:* Na kapuścisku siewają marchew. Haur.

[**Kapuścizna, y,** lm. **y**] p. **Kapusta**: Lepszá doma kapuszczyzna, nież na wojnie kurzeczyzna.

Kapuśniaczek, czka a. czku, lm. **czki I.** p. **Kapuśniak. 2.** *drobny deszczyk, mżący, uprzykrzony:* Niebo ś. zasępiło jak w jesieni, i ulewa na przemiany z drobnym kapuśniaczkiem dokuczała. Krasz. Ranny ów wietrzyk wkrótce zmienił ś. na szczerą słotę, na K., który u nas zwykle trzydniówkę wróży. Krasz. Deszcz padać zaczął drobniutki a gęsty, tak zwany „K.," co to mży i mży bez końca. Jun. Przen.: Widziałem go już nieraz, jak takie czarne chmury gromadził nad swoją głową, okrutnie w nich wtedy grzmiało i błyskawice latały, a zawsze potym puścił ś. z nich K. Kaczk. **3.** *bursztyn z drobnemi białemi żyłkami.*

Kapuśniak, a a. **u,** lm. **i I.** a. × **Kapustniak,** [**Kapuściak**] *zupa z kapusty:* Nikt tyle nie wypił i tak czystej zupy, przez pół roku K., przez pół roku krupnik. Mick. **2.** [K.] = a) *miejsce, gdzie rośnie kapusta* (p. **Kapuścisko**). b) *motyl biały.* Zdr. **Kapuśniaczek.**

[**Kapuśnica, y,** lm. **e**] **I.** *polewka z kapuścianki.* **2.** *kwas z kapusty kwaszonej.*

[**Kapuśnik, a,** lm. **i**] p. **Kapuścisko.** Jord.

[**Kapuśnisko, a,** lm. **a**] p. **Kapuścisko**: W ciężkie mrozy pasła kozy na kapuśnisku. K., kapustnisko, kawałek pola, na którym jest a. była zasadzoną kapusta; więcej w drugim razie, w pierwszym raczej kapuśnik. Bliź. K. w ogrodzie. Wilcz.

[**Kapuśny**] p. **Kapuściany**: Nóż K. = *nóż do siekania kapusty:* Wezne noża kapuśnego, poderzne mu szyje. Kłody kapuśne = *beczki od kapusty.* Kapuśna głowa.

Kaput a. **Kapût** nieod. *koniec!, już po wszystkim!, kwita!, przepadło!, już po nim!, zdechł pies!:* Chmielnicki idzie w dwieście tysięcy kozaków. — K.! — odpowiedział szlachcic — lepiej nam było jechać dalej na złamanie szyi. Sienk. Jednego dnia przychodzę, a on, panie, K.!... umarł! no, trudno... Skiba. Już jemu K. Sł. wil. (= *już umarł, już po nim*). Zmykajmy, bo będzie z nami K. Sł. wil. (= *bo zginiemy*). [Zejść na K.] *podupaść, przyjść do nędzy.* <Nm. caput, zap. z Łć. caput mortuum dosł. = głowa martwa; Fr. être capot = przegrać wszystko>

†**Kaput, u,** lm. **y** *rozdział (w książce):* Krakowski tłumacz (Leopolita) zowie rozdziały kaputami. Bud. <Łć. caput>

[**Kaputnąć, nie, nął**] *przepaść, zginąć; umrzeć; stracić wszystko:* Już kaputnął. <p. Kaput>

[**Kaputnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kaputnąć.**

[**Kaputrok, a,** lm. **i**] p. **Kapudrok.**

Kapuza, y, lm. **y I.** a. [**Karpuza**] *duża czapka futrzana a. barania;* żart. wog. *czapka niezgrabna a. zbyt wielka, czapa, czapczysko:* Wtym Żyd idąc... bo Żyda zawsze pełno wszędzie, nuż do lisiej kapuzy; a mój tarant w pędzie jak wierzgnie! Fred. A. Prowincjami szły czapki, kapuzy, pasy i krój nawet odzienia. Krasz. Niechno lisia K. Żyda ukaże ś. tylko we drzwiach, jużci na niego wszyscy. Krasz. Kołpaki, konfederatki, czapki i rogate, i krągłe, i kapuzy, i pakłaki, i owe jeszcze uszami skrzydlate. Słow. Ludziom starym z lisiego futra a. łapek baranich czapki były upodobane, zwały ś. kapuzami, były zawijane i mogły ś. spuszczać na kark, zasłonić twarz, nos i usta do oddechu, oczy do patrzenia zostawując tylko. Goł. Szlachta podlaska i augustowska kapuzy swoje przystrajała w lisie ogony. **2.** *kaptur na głowę:* Wszedł dozorca drogowy, nieco pochylony, w krótkim jasnym kożuszku, w długich butach i kapuzie nieprzemakalnej na głowie. Reym. <Fr. capuce, Nm. [kapuse]>

[**Kapuzdrak, a,** lm. **i, Kapustrak**] (w wojsku) *podgłówek, słomiany worek pod głowę.* <? p. Kapudrok>

Kapybara, y, lm. **y** zool. p. **Kapibara.**

[**Kapyrować, uje, ował**] p. **Kaperować.**

[**Kapyrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kapyrować.**

[**Kapyszka, i,** lm. **i**] p. **I. Kapka.**

[**Kar, u,** lm. **y**] *uczta w domu zmarłego po pogrzebie, stypa.* <Sgnm. chara, Got. kara = żal, żałoba>

I. Kara, y, lm. **y,** †**Karza I.** *zadosyćuczynienie sprawiedliwości, karanie, ukaranie:* K. jest zadosyćuczynienie sprawiedliwości bożej za grzechy, a. sprawiedliwości ludzkiej za wykroczenia lub zbrodnie. Kras. A. K. boża, wieczna, doczesna. Zapewne wieczne cierpi kary. Mick. Był on widocznym przykładem kary boskiej. Jeż. A to K. boska z tym człowiekiem! (= *skaranie boskie, bieda z nim, trudno sobie z nim poradzić*). Znowu kłótnia! K. Boga! Mick. Mów mi o karach piekła, o mękach sumienia. Mick. K. śmierci. Pod karą śmierci. K. cielesna, poprawcza, kościelna. Święte kary jak gromy spadną na was. Słow. K. pieniężna (= *grzywny*). Zapłacić karę. Ze wszystkich najwyższa K. nazywana była także niemiłościwą, książęcą, królewską, królestwo. Mał. †K. języczna p. **Języczny.** K. zasłużona, sprawiedliwa, ciężka. Zasłużyć na karę. Godzien kary. Skazać kogo na karę. Wyznaczyć co komu za karę. Wymierzyć karę (= *ukarać*). Uwolnić od kary. Ponieść karę (= *być ukaranym*). †Wziąć karę. Bardz. K. na jednego, strach na wszystkich. Papr. K. jednego — przykład dziesiątego. Prz. Wyniesie dobrych wedle zasług miary, złym należytej nie odwlecze kary. Koch. W. Uczuł słuszną zbrodni karę. Mick. Wszystko zabrać im należy za koszta procesowe, za karę grabieży. Mick. Największego grzesznika Bóg sił nie pozbawia, tylko na karę własnym siłom go zostawia. Mick. Pod karą wiecznej hańby nie cofajże kroku. Mick. Nie dbam, jaka spadnie kara. Mick. Anioł kar za mną popłynie. Słow. Sumienie niech ci będzie zasłużoną karą. Słow. Pod srogiemi kary. Słow. Że nie zginąłem, życie mam za karę. Słow. Niejednego już Tatara kazaliśmy zasmagać na śmierć w karę za krnąbrność. Krasiń. Dzień ciężył mi jak K. Pol. Bez kary niema miary. Prz. K. za występkiem chodzi. Prz. Za grzechy młodości K. wchodzi w kości. Prz. **2.** †i [K.] *karność, groza, rygor:* Inspektorowi w karze każ mieć chłopię. Opal. Na ten czas odrzucona była wszelka K. i porządek żołnierski. Błaż. [Trzymajcie córki w lepszej karze]. <KOR>

2. Kara, y, lm. **y I.** †i [K.] p. **2. Kary**: K., czyli wóz o dwuch nizkich a mocnych i grubych kołach, mający skrzynkę wierzchem. Świt. Murów tych Amfjona ręka ludzka nie robiła, pod niemi ś. K. wożąc nie pociła. Bardz. Na karze przyjechał. Troc. Letka K. Troc (= *taradejka*). K. vel jednokole. Tuch. [K. do węgli, piasku]. K., kary, wózek o dwuch kółkach, w hołoblach jednokonny, ze skrzynką wywrotową, służy do wywożenia żużli przy wielkich piecach. Łab. K. do błota. Troc (= *wóz do wywożenia nieczystości*).

Przen: Z głębokiego morza w czerwonej karze wyjechała zorza. Groch. **2.** [K.] = a) *wóz bez drabin.* b) *wóz do łoża.* c) *przednia a. tylna część wozu o dwuch kołach.* d) a. [**Kary**] *taczki.* Zdr. [**Karka, Karulińka**]. <Nm. Karren, z Łć. carrus>

Karaba, y, lm. **y** *rodzaj statku w Turcji azjatyckiej.* <Arab. kārib>

[**Karabacz, a,** lm. **e**] p. **Korbacz.**

Karaban, a a. **u,** lm. **y** **I.** p. **Karabon:** Kazał sobie do karabanu zaprząc. Skarb. W pierwszym karabanie siedziało dwunastu kapeli. Skarb. **2.** [K.] = a) p. **Karawan.** b) *wielki brzuch.* <p. Karabon>

Karabaniarz, a, lm. **e** zł. *kłamca wierutny.*

Karabataljon, u, lm. **y** p. **Karebataljon.** Kil., Słow. <p. Kare + Bataljon>

Karabe nieod. *rodzaj bursztynu,* in. ambra żółta. <Arab. kahraba>

Karabela, i, lm. **e,** × **Karabella** *krzywa szabla bez kabłąka, o rękojeści ozdobnej:* K., szabla, której używali Polacy do ozdobniejszego stroju; rękojeść jej bywała zwyczajnie z kamienia drogiego, jaspisowa, agatowa, ametystowa, złotem lub szmelcowanemi gwoździkami spajana bez kabłąka. Czart. A. K. — szabla bez kabłąków, do ozdobniejszego stroju; rękojeść zwykle z kamienia drogiego. Brodz. Przejąwszy ze Wschodu dawni Polacy bogaty strój, lite pasy i złotogłowy, zaczęli też używać i kosztownej kerbeli, którą przerobiono na karabelę. Kras. A. K., szabla krzywa, wązka, cienka i lekka, bez kabłąka przy rękojeści, bogato oprawna, której Polacy od czasów Zygmunta I używali do stroju uroczystego. Gl. Karabel nie używano do boju, a nawet rzadko do pojedynków. Gl. Dla starej karabeli zbyt to wielkie dziwy, znosić tak ciężkie razy, los tak obelżywy. Malcz. Pamiętają i swoi i nieprzyjaciele jego damaskowaną krzywą karabelę. Mick. Pas lity, przy którym K. z głownią jaszczurową. Mick. Bije blask z karabeli. Mick. Sam Hassan zbrojny jedzie na ich czele, zwiesił na pasie krzywą karabelę. Mick. Starcia ś. łoskot i karabel dźwięki. Mick. Na karabeli trzymała stopy ta postać dziewicza. Słow. (o Matce Boskiej). Bez karabeli ani z pościeli. Prz. Zdr. **Karabelka.** <Od nazwy miasta Arab. Karbala>

Karabelka, i, lm. **i** p. **Karabela;** × **Karbelka:** Z karabelkami nastąpią czeczugi. Pot. W okolicach Karbala dawniej wyrabiały ś. słynne szabelki bez kabłąka stąd i powstała u nas nazwa karbelek, karabelek, inaczej arabellami zwanych. Muchl.

× **Karabella, i,** lm. **e** p. **Karabela.** Min.

[**Karabelnik, a,** lm. **cy**] *kramarz wędrowny.* <Ukr. korabelnik>

Karabin, a, lm. **y** *strzelba o lufie gwintowanej, używana szczeg. w wojsku; daw. krótka strzelba, używana przez konnicę:* K. wojskowy. Huk karabinów. Mick. Nie można z karabina, to choć szpadą zabić. Mick. Raz z pod karabina wylezę. Kom. (= *przestanę być żołnierzem*). Zgrabny, jak Żyd do karabina. Prz. K. myśliwski a. sztucer. Zdr. **Karabinek.** <Fr. carabine>

Karabinek, nka, lm. **nki** p. **Karabin:** Flower jest to K. odtylcowy.

Karabinjer, a, lm. **rzy** **I.** *żołnierz, szczeg. lekki jeździec uzbrojony karabinem:* K. konny, jezdny. Zostałem w Warszawie odkomenderowany do kompanji karabinjerów. Kom. **2.** (we Włoszech) *żołnierz należący do milicji, żandarm.* <Fr. carabinier>

Karabinjerny przym. od **Karabinjer:** Wysłał ks. Golicyn 4 pułki karabinjerne. Rol.

Karabinowy przym. od **Karabin:** Kula karabinowa. Strzał K.

Karabińczyk, a, lm. **i** jub. *rodzaj uszka z śrubką, za pomocą którego przyczepia ś. zegarek do dewizki.* <Od Karabin>

[**Karabkać się, a ś., ał ś.**] *gramolić ś., drapać ś.* <Ukr. karàbkaty sia>

[**Karabkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Karabkać ś.**

† **Karabłotnik, a,** lm. **cy,** † **Karnik** *ten, co wywozi błoto, nieczystości w karze.* <2. Kara + Błotnik>

Karabon, u, lm. **y, Karaban** *rodzaj dawnego pojazdu, wóz kryty z siedzeniami, bryka, szaraban:* Karabony, rydwany i wózki małe, których najwięcej używały do jazdy białogłowy, duchowieństwo, tudzież uboższa, wiekiem obciążona szlachta. Goł. Co chwila z kurzawy wychylały ś. karabony szlacheckie, obite czarną skórą, zaprzężone w parę lub cztery konie. Sienk. <p. Karawan>

Karabona, y, lm. **y** zł. *duża dziewka.* <p. Karawan>

[**Karabulcy**] przys. *na łeb, przewracając koziołki:* Dał mu w kark, aż ś. potoczył K. <Ukr. karabúlci>

† **Karaca, y,** lm. **e** *jakiś materjał do łatania wyłomów w murach:* Wiedeńczykowie już z armatami i karacami czekali, że jak prędko miny wysadziły mury, tak jedni strzelali, drudzy dziurę łatali. Dyak. <Włos. corazza = kirys>

[**Karaca, y,** lm. **e**] p. **Karoca.**

Karacena, y, lm. **y** **I.** *pancerz zrobiony w karpią łuskę:* Jako Hektor wziąłem karacenę na ś. Kochan. W karacenę łuszczastą ś. ubierał. Wuj. W framugach wiszą bechtery i karaceny złotem nabijane. Krasiń. Obok siodła K. nabijana srebrem z rzędami drogich kamieni. Krasiń. **2.** × *druciana koszula pokutnicza:* Nie mniemajcie, abym wam kazał dręczyć ś. niespaniem, włosienicą, karaceną. Bals. **3.** × *łuska twarda, np. u krokodyla.* Dudz. **4.** × lek. *rodzaj sznurówki a. gorsetu.* <Śr. Łć. corazina>

× **Karacennik, a,** lm. **cy** *ten, co robi karaceny i wog. zbroje, płatnerz.*

Karacenowy przym. od **Karacena:** Czapka karacenowa. Kotł. (= *łuską żelazną okryta*).

Karacik, a, lm. **i** p. **Karat.**

Karacz, a, lm. **e,** × **Karalnik,** × **Karnik,** × **Karzyciel** *ten, co karze, człowiek karzący, sędzia:* Najpierwsze państwa karacze, supany każę przyprowadzić. Słow. <KOR>

[**Karaczały, ów,** blp.] *rodzaj ziemniaków.* <p. Karczoch>

Karaczan, a, lm. **y** zool. p. **Karaluch.** <Tur. tarakan>

× **Karaczkowaty** *niegładko rosnący.* Mrong. <Ukr. karaczkowatyj>

× **Karaczyna, y,** lm. **y** *łuska (?):* Na nieprzyjacielu skóra nie z karaczyny, tylko jako i na tobie. Pas. <Może Włos. corazza = kirys>

Karać, 1 os. lp. **karzę** a. [**karam**], **karze,** 3 os. lm. **karzą** a. [**karają**], **karał,** tryb rozk. **karz** a. † **karzy** **I.** *karę nad kim wykonywać, karę wymierzać:* K., używać władzy przeciw złym postępkom. Brodz. Kogo rodzice nie karzą rózgą,

tego kat mieczem karze. Prz. Karzemy za występki popełnione. Brodz. Panie, nie racz mię K. w zapalczywości twojej, ani w gniewie twoim karzy mię. Leop. Gospodnie, w twojem rosierdziu nie karzy mię, ani w gniewie twojem kaźni mię. Ps. flor. Nie kryj przede mną swej twarzy, ani mię swym gniewem karzy. Kochan. Bóg wie, czym karze grzechy mojego żywota. Krasiń. Karać kogo na zdrowiu, na honorze. L. Karać na mieszku, na pieniądzach, o grzywny. L. Karać na ciele, cieleśnie. L. K. pieniężnie. Bóg go karze na dzieciach. K. kogo gardłem a. na gardle. K. śmiercią, wygnaniem, więzieniem. Jowisz rzadko tu piorunem karze. Słow. Ma być karan trzema grzywnami. Skr. Ma być winą karan. Skr. *(= ma ulec karze pieniężnej).* K. zbrodnię, występek a. kogo za zbrodnię, za występek. K. za co a. †o co: We Francjej, gdy kto i niemałą sumę ukradnie, nie zawżdy o to gardłem karzą. Górn. W Egipcie o krzywoprzysięstwo gardłem karano. Górn. Biją, karają, a jeść nie dają. Prz. Wedle słów statutu, karzących tak militem, jak i skartabella, coby siał infamiją na obywatela. Mick. *(= wyznaczających karę na...).* Woźny jest posłem prawa, a posłów nie karzą. Mick. **2.** †z czego a. o co = *strofować o co, upominać:* Króla wszyscy karali z jego zbytniej śmiałości. Biel. M. Nie racz mię, Panie, K. z moich wszeteczności. Kochan. Zygmunt cesarz, panowie kiedy go karali, iż ludzie z małych stanów przy nim ś. parali, ten rzekł... Rej. Nie karz nikogo z grzechu tego, którym sam grzeszysz. Jabł. Któż mię z was o grzech przewodzi abo karze? Sekl. Karał towarzysza swego z bluźnienia. Op. Poczęli ji K., aby milczał. Op. Nie będę cię z ofiar twoich tu na ten czas karał, żeś ś. o nie przed obliczym moim zawżdy starał. Lubelczyk. Jeśliby takowego nie karał z grzechu jego, już takowy przełożony nie jest prawym panem. Kaz. 1555. I to jeszcze jest cnota osobliwa, gdy ś. grzeszny dopuszcza (= pozwala) K. z grzechu swego. Kaz. 1555. **3.** †*powściągać, hamować, wstrzymywać, ukrócać:* Karze mię duch mój. Kochan. Karzę ciało moje i zniewalam, bym innym każąc słowo boże, nie stał ś. zganionym. Leop. Wędzidło takie koniowi załamuje kark, dziąsło karze i język zadzierżywa. Dor. **4.** myśl. (o psach) *kąsać, gryźć:* Ogar stary karze młodego. Mrong. **K. ś. I.** *karać siebie:* Sam ś. dzisiaj chce K. za zbrodnie. Słow. **2.** †*ulegać karze, być karanym:* K. ś na gardle. Skr. **3.** †i [K. ś.] kim, czym, z kogo, z czego, po kim, po czym = *brać sobie przestrogę, bać ś. (podobnej kary), powściągać ś. (ze strachu):* Niechaj ś. tacy karzą, co nas sobie lekceważą. Rej. Już niechaj jego przygodą i inszy ś. karzą. Rej. A to w obyczaju miewaj, nigdy bez wiosła nie pływaj, a karz ś. onych przygodą, co ś. przelękli tą wodą. Rej. K. ś. masz, królu, postronnemi przykłady. Paszk. Niech ś. dziesiąty karze z występku twojego. Paszk. Za najprzystojniejszą to widzę, abym cię z wieże zrzucić kazał, coby ś. tobą drudzy karali. Otw. S. Bodaj Polacy byli mędrszy niż po szkodzie, a po mojej karali tej ś. dziś przygodzie. Wen. [Teraz bedzie sie dziesiąty kárał]. **4.** †z kim = *trudzić ś. czyim karaniem, karceniem:* Dziecię było bardzo dobre, tak że go nie potrzeba było nigdy bić, ani ś. z nim K. Glicz. **5.** †*dochodzić do upamiętania, żałować, poprawiać ś.:* Wtórą plagą K. ś. nieco począł farao i prosił, żeby od niego była oddalona. Skar. <KOR>

[**Karadon, u,** lm. **y**] *roś. fasola tykowa z czerwonym kwiatem.* <Zap. przekręcona nazwa rośliny Karagan>

×**Karafa, y,** lm. **y** p. **Karafka.** <Włos. caraffa>

[**Karafijał, u,** lm. **y**] p. [**Karafjoł**]: Štyry rumienecki, da piąty K.

[**Karafijan, a,** lm. **y**] p. **Kalafjor:** Ładnyś, Jasiu, kieby K.

[**Karafijoł, u,** lm. **y**] p. [**Karafjoł**]: Kiedym ja ten dwór mijał, zawoniał mi K.

[**Karafijołek, łka,** lm. **łki**] p. **Karafjołek.**

×**Karafina, y,** lm. **y** p. **Karafka:** K. na kwiaty. L. Zdr. ×**Karafinka,** ×**Karafineczka.** <Włos. caraffina>

×**Karafineczka, i,** lm. **i** p. **Karafina.**

×**Karafinka, i,** lm. **i** p. **Karafina:** K. do octu. Troc.

×**Karafjał, u,** lm. **y,** ×**Karofjał** *roś. gwoździk* (dianthus). Przen.: Właśnie mi drogi K. jego córka. L. *(= specjał).* <Z Gr. karyófyllon>

!**Karafjoł, u,** lm. **y** p. **Kalafjor.**

[**Karafjoł, u,** lm. **y, Karafijoł, Karafijał**] *roś. z dużemi żółtemi kwiatami, nogiet* (calendula): Na Oświecimskim moście piękny K. rośnie. <p. Karafjał>

[**Karafjołek, łka,** lm. **łki, Karafijołek**] **I.** a. [**Filák**] *gwoździk.* **2.** *dziecko piękne i wcześnie dojrzałe.*

†**Karafjor, a,** lm. **y** = **Kalafjor.**

Karafka, i, lm. **i,** ×**Karafa,** ×**Karafina** *butelka szeroka u dołu z wązką szyjką:* K. z wodą. Koniak w karafce 15 rubli butelka. Wino, które stało w karafkach, choć najtańsze, rozwiązywało usta. Krasz. Napełnione woniami karafki. Słow. *(= flakony).* <p. Karafa>

Karafułka, i, lm. **i** *część składowa smyczka, drewienko, które trzymamy w ręku, prowadząc smyczek.* <?>

Karaibski bot.: Kapusta karaibska p. **Kleśnica.** <Od nazwy plemienia Amerykańs. Karaib>

Karaim, a, lm. **owie** p. **Karaita.** <Hb. karaim = piśmienniczy, czytający Pismo Święte>

Karaimowe, ego, blm. *podatek od karaimów:* Zygmunt I Żydów łuckich od płacenia dwunastu kop za rabinowe i K. uwolnił. Cz.

Karaimski przym. od **Karaim.**

Karaita, y, lm. **ci** a. **towie, Karaim** *członek sekty żydowskiej, odrzucającej Talmud, a trzymającej ś. Biblji.*

Karajuru tech. *barwnik czerwony z liści drzewa bignonia chica.* <?>

×**Karak, a,** lm. **owie** *drobny władca tatarski:* W poselstwach spotykamy oddzielnych przedstawicieli książąt lub murzów, karaków i homiatów tatarskich. Paw. <?>

×**Karaka, i,** lm. **i** *rodzaj długiego okrętu.* Bobr. <Hp. carraca>

[**Karakan, a,** lm. **y**] p. **Karaluch.** <Tur. tarakan>

[**Karakaty, ów,** blp.] *lekkie obuwie ludowe (niby trzewiki).* <Ukr. karakáty>

†**Karako** nieod. *rodzaj spencera a. stanika kobiecego z rękawami i wyszywaniami na tylnej części.* <Fr. caraco>

Karakole nieod. *toczenie koniem, harcowanie.* <Fr. caracole>

Karakoli nieod. *gatunek tombaku.* Sł. wil. <?>

Karakolować, uje, ował *toczyć koniem z fantazją:* Opodal karakolował konno młody kapitan ułanów. Jaracz. <Fr. caracoler>

Karakolowanie, a, blm., czynność cz. **Karakolować.**

†**Karakter, u,** lm. **y** p. **Charakter:** Które karaktery kładziesz, kiedy swego gdzie wynajdziesz? Biel. M. *(=znaki)*. Wiem ja też święte słowa, wiem i karaktery. Gośł. *(=czarodziejskie, tajemnicze znaki)*. Nawiązują chorującym ludziom lub bydłu nieznane karaktery *(amulety, nawęzy)*. Brk.

[**Karakula, i,** lm. **e**] **1.** *kij z zakrzywionym końcem, służącym jako rączka.* **2.** w lm. p. [**Karakuły**]. <Por. Fr. caracol=gzygzak, ślimak>

[**Karakulasy, ów,** blp.] p. [**Karakuły**].

[**Karakule, ów,** blp.] *rodzaj ziemniaków.* <p. Karczoch>

Karakulski przym. od **Karakuły,** *dający karakuły:* Owce karakulskie. <p. Karakuły>

Karakułak, a, lm. **i** *ryś czarnouchy* (felis caracal): Jest jedno zwierzątko małe, a zową go K. Otw. S. <p. Karakuły>

Karakułowy przym. od **Karakuły,** *z karakułów zrobiony:* Kołnierz K. Czapka karakułowa. Futro karakułowe.

Karakuły, ów, blp. *delikatne futro z czarnych baranów krymskich:* Biedny szmacik karakułów, który przeżył z nią dolę i niedolę. Zap. <Tur. karakulak=ryś>

[**Karakuły, ów,** blp., **Karakule, Karakulasy**] *brzydkie, nieczytelne pismo:* Pan N. pisze jakiemiś karakułami; nikt tego nie wyczyta. <Fr. caracole=zakręt>

× **Karalnik, a,** lm. **cy** p. **Karacz.**

Karalność, i, blm. rz. od **Karalny:** Przepisy o karalności wspólników, uczestniczących w przestępstwie. Spas. <KOR>

Karalny 1. *mogący być ukaranym, podległy karze.* **2.** *pociągający za sobą karę, karygodny.* **3.** × *do karania służący.*

Karaluch, a, lm. **y Karaczan, Tarakan,** [**Karakan, Targan**] zool. (periplaneta orientalis) *owad prostoskrzydły biegający:* Po podłodze spacerowały wywabione ciepłem karaluchy. Haj. Komary, pchły, pluskwy, prusaki, karaluchy i t. d. czerniły ś. na mnie. Wilk. Przen.: Ach ty karaluchu! *(=malcze)*. <Por. Nm. Ka(c)kerla(c)k>

Karałasz, a, lm. **owie** a. **si, Kalarasz** *żołnierz turecki a. rumuński:* Ja pod chorągwią karałaszów służę. Dyak. Karałasi są to żołnierze tureccy, którzy służą za pieniądze. Dyak. Przy poselstwie było kilkunastu karałaszów eskorty i wozy z czeladzią. Sienk. <p. Kalarasz>

[**Karamański**] *przewrotny, opaczny.* [**Po karamańsku**] przys. *przewrotnie, opacznie:* Robisz wszystko po karamańsku. <? Por. Bulg. karaman=pies pasterski>

Karambol, u, lm. **e 1.** × *talar flandryjski wartości około 2 rubli.* **2.** a. **Karambul,** × **Karambola** bil.=a) *uderzenie swoją bilą dwu innych w pewnej kolei:* Zrobić K. Tymek z kijem bilardowym w ręku rozprawiał, dowodząc karambolu i wzywając na świadka markiera. Krasz. Pakuję matkę (= jedną z bil) w koniec, a czerwoną w środek; on gra, niby przypadkiem, mimo własną wolę, robi matkę i razem wszystkie karambole. Niem. b) *jedna z trzech bil, zwykle czerwona, w niektórych partjach bilowych:* Grać na K. **3.** wiośl. p. **Starcie. 4.** przen. *spotkanie ś., zetknięcie ś., szczeg. niespodziane potrącenie:* Malcy przeszkadzają dorosłym, dorośli zawadzają malcom, cały rezultat w karambolach jednych i drugich. Gaw. Tłok i ścisk nie do opisania, o swobodnym tańcu mowy być nie może, co chwila zdarzają ś. mniej lub więcej bolesne karambole. Że pokój bilardowy zbytnią nie grzeszył szerokością, spektatorowie więc niejednokrotnie ciekawość swoją przypłacali karambolem czoła z kijem. Jord. <Fr. carambole>

× **Karambola, i,** lm. **e** p. **Karambol.**

Karambolować, uje, ował, Karambulować bil. *robić karambole.* **K. ś.** *potrącać ś. z czym a. z kim, spotykać ś., uderzać ś.* Przen.: Dwa poglądy na obecną sytuację, całkiem różne, karambolują ś. w tym samym numerze dziennika. <Fr. caramboler>

Karambolowanie, a, blm., czynność cz. **Karambolować.**

Karambolowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Karambolować ś.**

Karambolowy przym. od **Karambol:** Partja, gra karambolowa (na bilardzie).

Karambul, a, lm. **e** p. **Karambol.**

Karambulować, uje, ował p. **Karambolować.**

Karambulowanie, a, blm., czynność cz. **Karambulować.**

Karambulowy przym. od **Karambul:** Partja karambulowa.

Karamel, u, lm. **e, Karmel** chem. *produkt rozkładu cukru pod wpływem ogrzewania do wysokiej temperatury, masa cukrowa pozbawiona wody przez odparowanie:* K. handlowy. <p. Karmel>

Karamelan, u, lm. **y** chem. *jedna z części składowych karamelu,* $C_{12}H_{18}O_9$.

Karamelen, u, lm. **y** chem. *część składowa karamelu,* $C_{36}H_{50}O_{25}$.

Karamelin, u, lm. **y** chem. *część składowa karamelu,* $C_{96}H_{102}O_{51}$.

Karamelowy przym. od **Karamel; Karmelowy.**

Karamot, a, lm. **y** zool. (penaeus) *skorupiak.* <?>

Karamusal, u, lm. **e, Karamuzal** *turecki okręt kupiecki z podwyższoną częścią tylną.* Sł. wil. <Tur. kar(a)muzal>

Karamuzal, u, lm. **e** p. **Karamusal.** Sł. wil.

Karana, y, blm., **Karanagummi** *rodzaj żywicy z drzewa meksykańskiego caragna nuncupata.* Sł. wil. <Hp. caraña>

Karanagummi, nieod. p. **Karana.** Sł. wil.

× **Karancja, i,** lm. **e** p. **Karencja.** Troc.

Karanie, a, lm. **a** czynność cz. **Karać**=a) *wymierzanie kary, skazywanie na karę; obkładanie karą* (L.): K. zbrodni należy do sędziów. K., ściśle biorąc, oznacza czynność, przez którą ś. kara wymierza. Kras. A. K. częste — niepożyteczne. Prz. Karaniu służący. Kn. b) *kara:* K., kaźń. Kn. Wielgie K. zasłużyć. Kaz. 1555. Gdy o wszystkim sprawę wziął, chciał mu dać K. Wys. Fałeczny świadek nie ujdzie karania. Leop. *(=bez pomsty nie ujdzie.* Leop.). K. odnieść. Das. Karania śmiertelne na gardle. Das. K. boskie. Sł. wil. Sprawa o rzecz karania godną. Kn. *(=karygodną)*. Wyznawamy z płaczem, czegośmy ś. dopuszczali, a po karaniu zapominamy, czegośmy dopiero płakali. Pśń. kość. Choćby K. na rogi chromało, przecież złego dogoni. Prz. Karaniem jednego wielu ś. odstrasza. Prz. K. nie ma być pomsta, ale złości hamulec. Prz. K. słuszne — lekarstwo duszne. Prz. K. złego nie minie. Prz. Grzech dobrowolny — karania godny. Prz. Kto ś. grzechu swego kaje, za K. mu to staje. Prz. Na wielkie grzechy wielkie następuje K. Prz. Napominanie pierwsze ma być niż K. Prz. Ujdziesz sędziego karania, nie sumnienia katowania. Prz. Ustawy bez wykonania nic nie są i bez

karania. Prz. Temi dwiema rzeczami każde królestwo stoi: nagrodą za poczciwe sprawy, a karaniem za sprawy złe. Kopcz. To właśnie karaniem zowią, kiedy kogo na ciele a. na członku karzą; ale kiedy na pieniądzach — winą zowią. Sz. Pieniądze za K. wzięte, z win zebrane. Kn. Tłuką miasto karania. Kn. Wytracisz wszystkie me nieprzyjacioły, i zgubisz wszystkie, dawszy na K. Pol. Bez karania. Das. *(= bezkarnie).* <KOR>

[**Karantować, uje, ował**] **1.** *łajać, karcić.* **2.** *uśmierzać.* **3.** *namawiać:* Żona karantuje swego przyjaciela (męża), żeby wódki nie pił. <Nm. [karanzen] = karcić, batożyć>

[**Karantowanie, a,** blm.] czynność cz. **Karantować.**

Karany, ego, lm. **i** rz. *ten, co bywał karany; karny:* Stara przypowieść prawdziwa, że K. lepszy bywa. Bies.

[**Karapętniak, a,** lm. **i**] *niezdara, gułaj.* <? Por. Karpętny>

[**Karapętny**] *brzydki; niezdatny do czego.*

Karara, y, lm. **y** *zł. macica.* <?>

†**Karara, y,** blm. *sukno poślednie, tanie.* <Zap. od miasta Włos. Carrara>

Kararyjski: Marmur K. = *pochodzący z Karrary, najprzedniejszy, najbielszy gatunek marmuru.* <Od nazwy miejscowości Włos. Carrara>

Karasek, ska, lm. **ski 1.** p. **Karaś:** Były karaski, liny i okunie. Troc. Laski, piaski i karaski ma szlachcic podlaski. Prz. Drzewo leszczyna, zając zwierzyna, ryby karaski, szlachcic podlaski—wszystko to fraszki. Prz. **2.** ×a. ×**Karaszek** *odbicie ś. rzuconego kamyka od powierzchni wody, kaczka:* K. wyciąć, pokazać. Troc *(= zabawka dziecinna, gdy kamykami po wodzie na odbitkę rzucają.* L.). **3.** [Karaski] = *rodzaj klusek.*

Karasiek, śka, lm. **śki** p. **Karaś:** Grzaneczki w czaszy w rozkosznym piwie miasto karaśków pływają. Rej.

[**Karasina, y,** blm.] p. **Kierasina.** <p. Kierasina>

Karasiokarp, pia, lm. **pie** zool. (cyprinus carpio) *ryba z rodziny karpiowatych.* <Karaś + Karp>

Karasiowaty *podobny do karasia.* Myśl. (o dzikach): Dwa odyńce, z których jeden olbrzym, istny przedstawiciel górskiej t. zw. karasiowatej dzików rasy, o wyniosłym przodzie, ściętym, krótkim zadzie.

[**Karaskać, a, ał**] *głaskać, pieścić, czule ś. z kim obchodzić.* Wal. [**K. ś.**] **1.** *nie mogąc ś. pozbyć, biedzić ś. z kim:* Gdyby Neryna na ulicę wybiegła, musiałbym ś. z nią nieco K. L. Co to za kłopot z cudzemi dziećmi ś. K.! *(= mieć o nich staranie, troszczyć ś.).* Wal. **2.** *zwlekać, marudzić, guzdrać ś., gmerać:* Zbyt długo ś. karaskasz. Sł. wil. **3.** *karesować ś., przymilać ś. w jakim celu, wdzięczyć ś., łasić ś., uprzykrzać ś. karesami.* Sł. wil. <Może od Kares>

[**Karaskanie, a,** blm.] czynność cz. **Karaskać.**

[**Karaskanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Karaskać ś.**

†**Karasować się, uje ś., ował ś.** *przygotowywać ś.* Pot., Sł. wil. <?>

†**Karasowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Karasować ś.**

[**Karasówka, i,** lm. **i**] = **Harasówka.** <Od nazwy miasta Fr. Arras>

×**Karaszek, szka,** lm. **szki** p. **Karaś i Karasek.** Troc.

Karaś, a, lm. **e 1.** a. [**Karus**] zool. (carassius) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, z rodziny karpiowatych.* Gatunki: a) K. brzuchaty a. gruby (c. ventrosus). b) K. chiński a. złoty (c. auratus), in. Złota rybka. c) K. garbaty a. małogłowy (c. vulgaris). d) K. podłużny, podługowaty a. wielkogłowy (c. oblongus). Karp K. (carpio carassius hybridus v. carpio Kollari) = *mieszaniec karpia i karasia.* K. morski. Kn. K. naski abo rzeczny. Kn. K. ryba jest dwojaka, żółta i biała. Ład. Na to szczupak jest, żeby K. nie drzemał. Prz. Żart.: Musisz ś. tu djabelnie nudzić, jak K. w gitarze, co? Zag. Serce u niego, jak oczy u karasia, na samym wierzchu. Sienk. Przen. żart.: Ty mi znów kłamiesz bezczelnie, jak tam ś. w jakimś kochałeś karasiu. Słow. (mowa o syrenie). **2.** *przyrząd do wyciągania ryb z naczynia.* **3.** prow. *potrawa postna z buraków kwaszonych, okraszonych oliwą a. olejem.* **4.** w lm. żart. *karo (w kartach).* **5.** myśl. *stępica.* Zdr. **Karasek, Karasiek,** ×**Karaszek.** <Łć. carassius>

Karat, a, lm. **y,** ×**Karato 1.** *waga idealna do oznaczania czystości czyli próby złota; właściwie licznik ułamka, którego mianownikiem jest 24.* Kram. Czystość wyrobów złotych oznacza ś. karatami: jeżeli mówimy, że złoto jest 22-karatowe, to znaczy, iż zawiera 22 części czystego złota, a dwie części domieszki. Stopień dobroci złota ceni ś. podług karatów; K. złota jest 24-ta część jakiejkolwiek ilości złota. Jak. J. Obecnie próba złota rzadko ś. już w karatach wyraża. Kram. Najwyborniejsze złoto jest w 24 karacie. Troc. **2.** *waga bezwzględna:* a) *złota = 12 granów czyli ziarn:* K. jeden złota zamyka w sobie 12 granów. Ustrz. b) *drogich kamieni i pereł:* Najpowszechniej jest używany K. holenderski = *20,5894 centygrama* i angielski = *20,5303 centygrama;* dzieli ś. pospolicie na 4 grany lub na 64 części. Kram. K. austryjacki dzieli ś. na 4 grany = 4,6837 grana polskiego. We Francji K. ma 4 gramy wagi markowej. Należy rozróżnić K. złota od tego, na który ważą ś. djamenty i insze klejnoty; ten ostatni waży 4 ziarna, cokolwiek lżejsze od ziarn grzywiennych francuskich. Jak. J. K. wyrównywa $3^6/_7$ granom. Krum. Klejnoty ważą na grany i karaty; 4 grany czynią K. jeden. Kluk. **3.** *drobny djament, którego ciężar nie przenosi jednego karata.* Zdr. **Karacik.** <Fr. carat, Włos. carato, z Gr. kerátion dosł. = rożek, ziarnko chleba świętojańskiego, które służyło za wagę>

Karatas, u, lm. **y 1.** *roś., rodzaj aloesu.* **2. a. Karakas** *tkanina z tej rośliny.* <Niby Łć. carata(s)>

×**Karato,** nieod. p. **Karat.** Sł. wil.

Karatowy przym. od **Karat:** Złoto 24-karatowe *(= czyste, bez przymieszki).* Złoto 20-karatowe *(= z przymieszką $^1/_6$ srebra a. miedzi).*

!**Karaulnik, a,** lm. **cy** *żołnierz na warcie, szyldwach:* Za sceną stoi K. z ogromną pałką, szablą lub motyką. Słow.

Karaul, u, lm. **y 1.** *!straż, odwach.* **2.** (w Turcji) *budynek dla żandarmów, pilnujących bezpieczeństwa dróg.* <Ros. karaúlъ = straż>

Karawaka, i, lm. **i, Karawika 1.** *krzyż o dwu poprzecznicach, mający na sobie 7 krzyżyków i 18 liter:* W sercu Bóg krzyża patrzy; nasze karawaki jedne piątna, jedne są u chrześcijan znaki. Pot. Nie pomogły paski, paciorki, karawaki,

książki i obrazki. Pot. Król karawaką ten tuman zażegnał. Pol. Królewna słała (=przysłała) karawakę z Kompostelli. Pol. K. ma posiadać moc cudowną bronienia od zarazy. **2.** *książka do nabożeństwa, szczeg. zawierająca modlitwy, przywiązane do karawaki:* Miewały też niegdyś tytuł karawak książki do nabożeństwa. Jam. K. na to potrzebna, aby ś. na niej modlili. Haur. <Od nazwy miasta Hp. Caravaca, słynącego krzyżem cudownym>

Karawakowy przym. od **Karawaka.**

× **Karawala, i,** lm. **e** p. **Karawela.** Sł. wil.

Karawan, u, lm. **y,** † **Karwan,** [**Karaban, Karawón**] **1.** *wóz pogrzebowy a. żałobny, mary:* Takowe (do przewożenia ciał zmarłych) wozy z przyrządem katafalkowym, jakie mianowicie u nas po r. 1831 w wielu miastach magistraty na swój rachunek pozaprowadzały, karawanami ś. zowią. Jam. U nas aż do czasów Księstwa Warszawskiego tego przestrzegano: K. szedł bez asystencji duchowieństwa; dopiero po zdjęciu z karawanu duchowieństwo nieboszczyka przyjmowało. Jam. Jednokonny K. skromny wiózł trumnę ubogą na Powązki. Krasz. Na śmiertelnym już był karawanie. Słow. K. dwukonny, czterokonny, sześciokonny. K. pierwszej, drugiej, trzeciej klasy. [Wszystkoć to moje, co w karawánie]. **2.** † i [K.] *wóz długi, ciężki, duży:* Kazała kupić powóz lub K. w sześć koni pod kasę. T. K. Zdr. **Karawanik.** <Sgnm. karwagen dosł. = wóz żałobny>

† **Karawan, u,** lm. **y** p. **Karawana:** Derwisz do karawanu, który szedł do Mechy, przyłączywszy ś., towarzyszem moim został. Otw. S.

Karawana, y, lm. **y,** † **Karawan** *gromada, orszak, poczet podróżnych szczeg. na Wschodzie, kupców a. pielgrzymów, łączących ś. w jedno towarzystwo dla bezpieczeństwa:* Iść z karawaną a. w karawanie. K.—poczet znaczny w jednę ś. drogę puszczających w państwie Tureckim; najbardziej zaś ta nomenklatura służy peregrynantom do Mekki i grobu Mahometowego. Kras. Z Stambułu ustawnie idą karawany, to jest kompanje do Meki. Star. Pies szczeka, K. idzie. Prz. Starożytna K., wiatrem z piasku wygrzebana. Mick. Wre ciżba hałasem, jak obóz karawany, siedzącej popasem. Mick. Pamiętam kiedyś, było to w południe, płynęła zwolna wielka K. Słow. Widzę, jak przez piaski tak jak po morzu płyną karawany. Słow. Cała K., jak gomon, posuwa ś. naprzód z hałasem i wrzawą. Sienk. Karol usiadł na szpaka;... K. potoczyła ś. drogą w milczeniu;... na opakowanym wozie siedział rotmistrz. Krasz. Przen.: Gwiazd karawany. Mick. <Prs. kārwān>

Karawaniarski przym. od **Karawaniarz.**

Karawaniarz, a, lm. **e** *powożący karawanem pogrzebowym; służący pogrzebowy, towarzyszący karawanowi, np. z pochodniami, żałobnik:* Cały obszyty białemi tasiemkami, jakby K. jaki. Wilcz. Widzi tam tylko orszak zakutanych z głową karawaniarzy. Bog. W. <p. Karawan>

× **Karawaniarz, a,** lm. **e** *prowadzący karawanę a. z nią idący.* Sł. wil. <p. Karawana>

Karawanik, a, lm. **i** p. **Karawan.**

1. Karawanowy przym. od **Karawan:** Wóz K.

2. Karawanowy przym. od **Karawana:** Handel K. Herbata karawanowa (*=przywożona przez karawany, drogą lądową).*

Karawansera, y, lm. **y** p. **Karawanseraj.** Kras.

Karawanseraj, u, lm. **e, Karawansera,** † **Karwasar,** † **Karwasar,** † **Karwasera** *dom zajezdny na Wschodzie, przy wielkich drogach a. w okolicach niezaludnionych, przeznaczony głównie dla karawan:* Najznakomitsze karawanseraje są w Ispahanie i Stambule. <Prs. kārwānseraj>

× **Karawara, y,** lm. **y** *bańka szklana o długiej szyi, karafka na kwiaty:* Postaw na kominku karawarę a. bańkę śklaną o długiej szyi, wodą napełnioną; włóż do niej cebulę. Boh. J. <Może w związku z Karafką?>

Karawela, i, lm. **e,** × **Karawala** *statek morski, zwykle niewielki, używany do różnych celów:* Na karawelach odbywali swe podróże Kolumb, Vasco de Gama i inni dawni żeglarze. We Francji z karawel poławiają śledzie. W Turcji K. jest to mały okręt wojenny. <Włos. caravella, Fr. caravelle>

Karawika, i, lm. **i** p. **Karawaka:** Krzyżyki rysowane na karawice znaczą, że im odpowiadające modlitwy od wyrazu „krzyż" ś. zaczynają, a litery są początkowemi innych modlitw, do tekstu łacińskiego zastosowane. Jam. Ciekawych znaczenia tych zagadkowych liter, t. j. modlitewek krzyżykom i literom odpowiadających, odsyłamy do pospolitych broszurek, karawikami zwanych, lubo małej autentyczności i powagi. Jam.

Karawikowy przym. od **Karawika:** U nas karawikowej formy krzyże, z napisem krzyżyków i liter, stawiają podczas cholery. Jam.

[**Karawka, i,** lm. **i**] *drzewo towarne.* Sł. wil. <? Może = Karafka>

[**Karawón, a,** lm. **y**] p. **Karawan:** W étery kónie w karawónie, piąty w ciągu.

Karawusz, a, lm. **e** *parobek; niewolnik:* Nocowałem w Bałcie z chłopem, jadącym z karawuszem dla najęcia ś. do Benderu. Torz. <Tur. karawesz = niewolnik>

Karazja, i, lm. **e 1.** † *sukno proste grube; samodział:* K.—sukno proste grube hiszpańskie, później szląskie pospolite. Goł. K. angielska łokieć gr. 24. Ust. cen. K. śląska gr. 20. Ust. cen. Przodkowie nasi o szarłat nie dbali, wojewodowie więc w szarzy chadzali, dziwna rzecz karazyi teraz już nie znają. Jeżow. Żołnierze staropolscy, powierzchowne rzeczy lekce ważając, w karazji i w szarym suknie chodzili. Star. Na hejduki karazji. Gostk. Sukna szląskie pospolite, szyftuchy, karazje, kiery, pończochy. Gostk. Karazii szląskiej od postawu. Ins. c. l. Sukiennicy, co falendysze i karazje robią. Vol. Posag obiecują jakiś tam rzęsisty; nie frasuj, stąpi ś. to, jako K. Opal. Niemasz-ci, jedno jako nasza K. Prz. Fraszki adamaszki, karazyja grunt. Prz. Nie zna ś. już do karazji. Prz. (*=spanoszał, nie chce już skromnej odzieży nosić).* **2.** [K.] p. **Kierezja:** K. sukmana Krakowiaków. Goł. Niemasz jak krakowska K. Prz. Karazyja wyszywana. Na mnie karazyja i sukmanecka, na mnie kosulka przemokła. <Nm. Karsai, Kirsei, por. Kierezja>

× **Karazjowy** przym. od **Karazja:** Wnet będzie flis u swoich w sukmanie swej nowej karazyjowej. Klon. Naówczas jeszcze żołnierze nie chadzali w bławatach, jeno w karazjowych kurtach. Star.

Karb, u, lm. **y, Karba 1.** *kreska narznięta na czym, nacięcie, wcięcie, znak od cięcia:* K. na drzewie, desce, maglownicy. Wypatruje ś. młody dąb i nacina ś. od dołu do góry siekierą... W te karby wtykają ś. ostre krzemienie. Mick. Chcesz, aby ś. indeks wrócił dziesięcią karbów a. stopniów? Leop. (mowa tu o podziałkach na

cyferblacie zegara). K. na ciele, na twarzy, na czole = *zmarszczka, blizna, szrama:* Babskiemi karby czas zorał oblicze jej zmarszczone. Otw. Jak spadną te bielidła i nietrwałe farby, znać po gębie gęste karby. Koch. W. W bronieniu Amarylli ząb za ząb zacięty, miał też dla niej K. duży, od berdysza wzięty. Ejs. Karby i ciosy, wyhaftowane po gębie. L. Karby są tych walecznych żołnierzy i spraw ich rejestra. Górn. **2.** *znak, cecha, zrobiona w celu oznaczenia właściciela przedmiotu a. jego przeznaczenia, gmerk:* Na dębach, które mają być wycięte, porobiono karby. **3.** a) *nacięcie zrobione na kiju a. deseczce, jako sposób rachowania przez niepiśmiennych; także kreska, zrobiona piórem a. kredą:* Węzełki, karby i kreski, u prostactwa po dziś dzień trwające, są pewnym śladem pierwszego pisania. Kopcz. Karby robić na kiju. K. przypisuję. Kn. (= dodaję, dopisuję). b) *kij, deseczka z nacięciami, jako rachunkiem,* laska karbowa: K., rozerznione drzewo, na którym karbują. Mącz. Mam na karbie tyle. Kn. c) *rachunek, rejestr, inwentarz:* × Pasterzowi oddać trzeba K. wszelakiego bydła. Zaw. × K. miasto kwitu z urzędnikiem mieć. † Karby vel zapisy. (W. XV). Na czyjś K. = *na czyjś rachunek, poczet, stratę a. zysk:* Co czynił, na swój K. czynił. Biel. M. Jeść, pić na czyj K. Przen.: Złożyć, policzyć co na czyj K. Brać na swój K. Wielkie jest po mieście na twój K. szemranie. L. Nie odpuści im Bóg tego, bo czynią na miłosierdzie Jego, jako na K. Glicz. Wszelką bezbożność, w słowach Mindowy odkrytą, uprzedzony ..ba czytelnik na K. autora policzy. Słow. Pani jenerałowa wzięła to na K. jakiejś rozpusty młodzieńczej. Krasz. Więc godzinę tak spędzoną licz na cierpień K. Len. **4.** *ryza, kluba, granica, porządek określony:* Trzymać kogo w karbach (= *krótko, w karności*). Bolesław, chcąc w lepszy K. i porządek te kraje wprawić, urzędników postanowił. Nies. Nałóg w karby swoje wraca, ni strach, ni wstyd go nie skraca. Jak. W. Wzruszenie umysłu wypycha nad karby jego. L. Woła, że Zakon z świętych wyszedł karbów, że bracia gwałcą przysiężone śluby. Mick. Rzeczy do dawnych karbów zakonnych powrócić muszą. Chodź. Nie ujęty w obcej woli karby. Pol. Musiał trzymać w karbach swój talent, miarkować imaginacją i uczucie. Mick. Włos ująć w należyte karby. Mick. Włosy utrefione trzymała w karbach opaska z szyldkretu. Orzesz. × Jak w karbie być może doskonałość bosk.. z jednym rozumem ludzkim? Lach. (= *w równowadze.* L.). **5.** × *gatunek, rodzaj:* Jednego karbu = *tego samego gatunku, rodzaju; tej samej wartości, miary (zwykle w znaczeniu ujemnym):* Ludzie jednego karbu (= *tych samych cech charakteru, postępowania*). Kusił ś. Katylina, a nietylko o swe rodaki, ale jakiegożkolwiekbądź karbu ludzi. Pilch. Przybrał sobie wszystkich najpodlejszego, że tak rzekę, karbu obywatelów. Nagur. Zbrodniów jakiegożkolwiek karbu. Nagur. Juljusz Cezar jednego prawie z Katyliną był karbu. Pilch. **6.** † w lm. *kręgi:* Uderzył go kijem w szyję, aż mu karby spadły. Stryjk. (= *aż mu ś. kark złamał.* L.). **7.** [Karby] = a) *deszczułka karbowana, znak puszczany po gminie, zwołujący wiec, a. donoszący o śmierci czyjej w obrębie gminy.* b) *gzymsy okien.* **8.** × anat. (incisura) *nacięcie, wcięcie.* **9.** bud. *wycięcie wypukłe, obłe, wałkowate, jako ozdoba wyrobów z kamienia, drzewa, metalu a. szkła.* **10.** gór. *dwie deszczułki razem nacinane, służące za dowód i do sprawdzenia dla rachmistrzów niepiśmiennych.* **11.** kol.: K. szyny p. **Wykrój. 12.** (zwykle w lm.) myśl. *drzewo ząbkowane, po którym trze ś. drugim kawałkiem drzewa dla zwabienia chróścieli.* **13.** wet. *wcięcie na górnym zębie siecznym u koni, wytwarzające ś. wskutek ścierania powierzchni.* Zdr. **Karbik.** < Nm. Kerb(e) = nacięcie >

Karba, y, lm. **y 1.** p. **Karb. 2.** [K.] = a) *rowek:* Grundziel końcem zachodzi w karby na progu kolec. Wrota mają przy zwarciu wycięte dwie okrągłe karby, któremi nazewnątrz wystercza dyszel. Koło snówalni, wstawione między słupki, w szeroką karbę swego obwodu nabiera postaw nici. b) *wiecha, orędzie, kula, kluka, krzyżyk drewniany, wić kręcona, deseczka karbowana, obnoszone po wsi z zaproszeniem na pogrzeb.* < p. Karb >

† **Karbacz, a,** lm. **e i** [**Karbacz**] p. **Korbacz:** Mówią o Alcydzie, że ś. karbacza bojąc, kochance swej upada pod nogi. Chr. Zdr. × **Karbaczyk.** < Tur. kyrbāč = bicz >

[**Karbaczka, i,** lm. **i**] p. **Korbacz.**

× **Karbacznik, a,** lm. **cy** *ten, który karbaczem bije;* pog. *podstarości, ekonom.*

× **Karbaczować, uje, ował** *bić, okładać karbaczem.* L.

× **Karbaczowanie, a,** blm., czynność cz. **Karbaczować.**

× **Karbaczyk, a,** lm. **i** p. **Karbacz.** L.

[**Karbać, a, ał**] p. **Karbić:** Mdzema karbała (= *będziemy mówili*).

Karbamid, u, blm. chem. *mocznik.* < Now. z Łć. carbo = węgiel + Amid >

Karbaminjan, u, lm. **y** chem. *sól kwasu karbaminowego.*

Karbaminowy chem.: Kwas K. = *niezupełny amid kwasu węglanego,* $CO(NH_2)OH$, *znany tylko w postaci soli (karbaminjanów), estrów (uretanów) i t. p.;* in. kwas amidomrówkowy. < Z Łć. carbo = węgiel >

[**Kárbán, a,** lm. **y**] *rodzaj pojazdu, szaraban.* < p. Karawan >

[**Karbanie, a,** blm.] czynność cz. **Karbać.**

Karbanil, u, blm. chem. *fenilocyjanat,* C_7H_5NO, *ciecz bezbarwna, ostrej woni.* < Łć. carbo = węgiel + Anil(ina) >

Karbanilowy przym. od **Karbanil:** Kwas K.

† **Karbarczyk, a,** lm. **i a. owie** gór. *robotnik w karbarji:* Karbarze i karbarczykowie po 6 gr. Biel. J. < p. Karbarja >

† **Karbarja, i,** lm. **e** gór. **1.** *warzelnia soli:* W Wieliczce K. z 4 wież (za Zygmunta Augusta z 8 wież) istniała od czasów bardzo dawnych przy szybie Wodna Góra do r. 1724, skąd słone wody ciągnięte warzono. Łab. Wzniesiono w Wieliczce nową karbarję czyli warzelnię soli. Paw. **2.** *żupa solna.* < Z Nm. kerben = karbować >

† **Karbarz, a,** lm. **e 1.** *ten, co coś karbuje, nacina:* Postanowił ich Jozue karbarzmi drew. Bud. (= *aby rąbali drwa.* B. G.). **2.** p. **Karbowy:** Karbarze ustawicznie w gumnie z urzędnikiem a z włodarzem pilnować mają młóćby. R. 1644 (= *karbowniki, karbowi.* L.). **3.** gór. *nadzorca warzelni soli:* Karbarze i karbarczykowie po 6 gr. Biel. J. < Z Nm. kerben = karbować >

× **Karbasowy** *lniany, płócienny:* Miękka karbasowa tkanina. Sienk. < Z Łć. carbasus = len >

Karbazol, u, lm. **e** chem. *dwufeniloimid,* $C_{12}H_9N$. < Łć. carbo = węgiel + Azol, z Azot >

Karbazolowy przym. od **Karbazol:** Barwnik żółty K.

Karbazotowy, Karboazotowy chem.: Kwas K. = *pikrynowy*. <Łć. carbo = węgiel + Azot>

× **Karbelka, i,** lm. **i** p. **Karabelka.**

[**Karbić, i, ił, Karbać**] *gawędzić, gadać, bajdurzyć, pleść.* <Lit. kalbiéti = mówić>

Karbid, u, lm. **y** chem. *węglik, związek metalu z węglem:* K. wapnia służy do otrzymywania acetylenu. <Z Łć. carbo = węgiel>

Karbieniec, ńca, lm. **ńce, Karboniec** bot. (lycopus) *roś. z rodziny wargowych,* in. wilcza stopa. Gatunki: K. pospolity (l. europaeus). K. wyniosły (l. exaltatus). K. — trawa od znacznego karbowania liścia swego rzeczona: drudzy wodną konopią zowią. Syr. <p. Karb>

Karbik, a, lm. **i 1.** p. **Karb. 2.** *łuk tworzony przez włoski wełny owczej, skręcające ś. w rozmaitych stopniach.* **3.** cieś. *hebel ząbkowany, canubel, do heblowania w karbiki.* **Łab. 4.** myśl. *kij karbowany, używany do wabienia derkaczy.* Goł.

Karbikomierz, a, lm. **e** *przyrząd, wskazujący cienkość wełny owiec.* <p. Karbik + *mierz>

Karbikować, uje, ował *wyrzynać karbiki, prążkować, ozdabiać karbikami:* Rodzaje ornamentyki, stosunkowo do przyozdobień karbikowanych, są bardzo rzadkie. Ossow. Powierzchnia karbikowana.

Karbikowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Karbikować.**

Karbikowatość, i, blm. **1.** rz. od **Karbikowaty. 2.** *własność wełny owczej skręcania ś.*

Karbikowaty *posiadający karbiki, ozdobiony karbikami:* Kreski, układające ś. w rzędy karbikowate. Ossow.

Karbikowy przym. od **Karbik.**

Karbiljak, u, lm. **i** chem. *izocyjanek, izonitryl, nazwa izomerycznych z cyjankami rodników węglowodornych związków, o przykrym i silnym zapachu.* Metylokarbiljak = *izocyjanek metylu = metyloizonitryl,* CH_3NC. <Z Łć. carbo = węgiel>

Karbinol, u, lm. **e** chem. *alkohol metylowy:* Nazwa K. używa ś. prawie wyłącznie w nomenklaturze wyższych alkoholów jednohidroksylowych dla łatwiejszego określenia ich izomerji. Trójmetylokarbinol czyli K. trójmetylowany = $(CH_3)_3C.OH$, *alkohol butylowy (kwartylowy) trzeciorzędowy.* Izomeryczny z nim metyloetylokarbinol = $CH_3.CH_2.CH(OH).CH_3$, *alkohol butylowy (kwartylowy) drugorzędowy.* <Z Łć. carbo = węgiel + oleum = olej>

† **Karbnik, a,** lm. **cy** *urzędnik żupny.* <p. Karb>

Karbny p. **Skarbny:** Chwycono Rudego i, włożywszy go w K. wóz, do zamku zaprowadzono. Kalic.

Karboazotowy chem. p. **Karbazatowy:** Kwas K.

Karbodynamit, u, blm. *dynamit z węgla korkowego i nitrogliceryny.* <Łć. carbo = węgiel + Dynamit>

Karbodynamitowy przym. od **Karbodynamit:** Nabój K.

Karbodzioby *z dziobem karbowanym:* Ptaki karbodziobe. Now. <Karb + Dziob>

Karbohidroksyl, u, lm. **e** chem. *grupa atomów* CO_2H, *charakterystyczna dla kwasów organicznych.* <Z Łć. carbo = węgiel + Hidroksyl>

Karboid, u, lm. **y** *mieszanina grafitu i słonińca, używana do wyrobu panewek do osi, nie wymagających smarów.* <Now. z Łć. carbo = węgiel + Gr. -eidés = -kształtny>

Karboidowy przym. od **Karboid:** Panewki karboidowe.

Karboksygienowy: Światło karboksygienowe = *wytwarzane przy użyciu karboleiny.* <Łć. carbo = węgiel + Oksygien>

Karboksyl, u, lm. **e, Karbonil** chem. *grupa atomów* CO, *charakterystyczna dla acetonów.* <Z Łć. carbo = węgiel + Gr. oxýs = ostry>

Karbol, u, blm., [**Karboł**] chem. *fenol zwyczajny,* C_6H_5OH, in. kwas karbolowy. <Z Łć. carbo = węgiel + oleum = olej>

Karbolein, u, blm. tech. *rozczyn naftalinu w ligroinie, służący do wytwarzania t. zw. światła karboksygienowego.* <p. Karbol>

Karbolineum, nieod. *środek, służący do konserwacji drzewa, złożony z oleju smoły węgli kamiennych.* <p. Karbol>

Karbolizować, uje, ował *kwasem karbolowym zaprawiać:* Gaza, wata karbolizowana, używane w chirurgji. <p. Karbol>

Karbolizowanie, a, blm., czynność cz. **Karbolizować.**

Karbolowy przym. od **Karbol:** Kwas K. p. **Karbol.** Woda karbolowa = *roztwór kwasu karbolowego, jako środek dezynfekcyjny.* Olej K. = *roztwór kwasu karbolowego i oliwy, do opatrywania ran.* Gaza, wata karbolowa = *karbolizowana, zaprawna kwasem karbolowym.* Namoczyć bieliznę na godzinę w gorącym karbolowo-mydlanym roztworze. <p. Karbol>

[**Karboł, u,** blm.] p. **Karbol.**

[**Karbołowy**] przym. od **Karboł:** Karbołowa woda, wapno. K. cynk, kwas, proszek.

Karbona, y, lm. **y** p. **Skarbona:** K. dla ubogich, dla więźniów. Włożyć, wrzucić co w karbonę. K. wielką kłótką zamknięta, na boku, wchodząc do kościoła. Koss. A. Miłosierna K. kościoła. L. Karbony abo skarbnice pełne były zawsze gotowych pieniędzy, nie na żebraki publiczne i bieguny, ale na ubogie strzemięźliwe. Skar. Wystawione po kościołach karbony napełniały ś. jałmużnami na krucjaty. Nar. Nie godzi ś. kłaść tej krwi zapłaty do karbony. Wuj. (= *do skarbu.* **B. G.** = *do skarbnicy abo do skrzyni kościelnej, którą po żydowsku K. zowią, że do niej kładziono dary boże, bo karbon jest dar po żydowsku.* Wuj.). Grosz za pogrzeb wpłynie do karbony. Słow. Sto talarów bitych oddał do karbony bractwa różańcowego. Chodź. Przen.: Miano tę świecicę za ucieczkę i karbonę dusz czyścowych. Boh. J. Zdr. **Karbonka.** <p. Skarbona>

Karbonada, y, lm. **y** kuch. **1.** *pieczeń wołowa, naszpikowana szynką, słoniną i sardelami.* **2.** *kotlety wieprzowe a. żeberka, smażane z bułką a. chlebem.* <Fr. carbonnade>

Karbonar, a, lm. **owie** p. **Karbonarjusz:** (Włoch) strawiony takim serdecznym pożarem, jutro znów głupcem jest, nie karbonarem. Słow.

Karbonarja, i, blm., **Karbonaryzm** *włoskie polityczne stowarzyszenie tajne, wolne węglarstwo:* Z łona masonerji wyszło i inne stowarzyszenie tajne, zwane karbonarją czyli węglarstwem; K. była naśladowaniem wolnomularstwa, symbole swoje zaś zapożyczyła od węglarstwa. Nowod. <p. Karbonarjusz>

Karbonarjusz, a, lm. **e, Karboner, Karbonar, Karbonaro** *członek karbonarji, wolny węglarz.* <Włos. carbonaro>

Karbonaro, a, lm. **owie** p. **Karbonarjusz:** Każdy K. obowiązany był posiadać przynajmniej jedną sztukę broni palnej i 60 kul. Nowod. Związek karbonarów. Nowod. Zgromadzenia karbonarów

nazywały ś. „vendite," czyli w skróceniu „vente." Nowod.

Karbonarski przym. od **Karbonar**: Po naradzie went karbonarskich i lóż masońskich wydano rozkaz.

Karbonaryzm, u, blm. **1.** *teorja i zasady karbonarjuszów:* Hasłem związku było w mowie karbonaryzmu: „oczyszczenie lasu od wilków." Nowod. **2.** p. **Karbonarja**: K., pisał kardynał (Consalvi), jest jeszcze w rozproszeniu, lecz przy pierwszej sposobności może ś. zjednoczyć w groźną potęgę. Nowod.

Karboner, a, lm. **owie** p. **Karbonarjusz.**

[**Karboniarz, a,** lm. **e**] *zbierający ofiary do karbony (=skarbony) w kościele.* Książka bractwa Szkaplerza św. w Kłodawie 1779 r. <p. Skarbona>

Karboniec, ńca, lm. **ńce** bot. p. **Karbieniec.** <?>

Karbonil, u, lm. **e** chem. p. **Karboksyl**: Chlorek karbonilu służy do wyrobu barwników smołowcowych. <Z Łć. carbo = węgiel>

Karbonit, u, blm. *materjał wybuchowy z nitrobenzolu, celulozy i saletry.* <Now. z Łć. carbo = węgiel>

Karbonitowy przym. od **Karbonit**: Nabój K.

Karbonizacja, i, lm. **e** chem. p. **Karbonizowanie.** <Fr. carbonisation>

Karbonizować, uje, ował *zwęglać, zamieniać na węgiel.*

Karbonizowanie, a, lm. **a, Karbonizacja** czynność cz. **Karbonizować.**

Karbonka, i, lm. **i** p. **Karbona.**

Karbonowy chem.: Kwasy karbonowe = *kwasy organiczne, zawierające karbohidroksyl, w odróżnieniu od innych, w których przyczynę własności kwasowych stanowi inna grupa, np. sulfonowa.* <Z Łć. carbo = węgiel>

Karborundum nieod. *sztuczny materjał nadzwyczajnej twardości, związek węgla z krzemem.* <Z Łć. carbo = węgiel>

Karbować, uje, ował 1. *robić karby, nacięcia, nacinać, nasiekiwać, prążkować, narzynać:* Pieniądz karbowany. Sł. wil. Dawaliśmy panu tysiąc karbowanych rubli. Krasz. Flakon karbowany. Karbowany gors u koszuli. Liście karbowane. Jund. Za łódką z gwiazd usłana płynie dróżka karbowana. Pol. K. drzewo = *szczepić.* ✕ K. mięso, ryby. Przen.: *marszczyć, bróździć, fałdować:* Już jej starość czoło karbuje. L. Przen.: *rznąć, siec:* Żołnierze wszystkich bili, siekli i na sztuki karbowali. Paszk. Natchnięci duchem kapłani Cybele odpowiadali, karbując ś. śmiele. Chr. **2.** *robić nacięcia, karby na lasce karbowej:* Urzędnik nie powinien ś. na pamięć spuszczać, lecz regiestra pisać, karby także aby chłopy rządnie chowali i sprawiedliwie karbowali. Haur. Przen.: *notować, zapisywać:* Ten dar, który karbują a. na rejestr piszą, traci wszystką wdzięczność. Górn. K. w pamięci = *zapamiętywać.* **3.** anat.: Szew karbowany p. **Obrąbkowy.** <Nm. kerben>

Karbowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Karbować**: K. monety. K. blachy żelaznej, cynkowej, in. r u r k o w a n i e. K. także jest sposób rozmnożenia drzew, podobny do kożuchowania. Kluk (*=szczepienie).* Słów K. czyli abrewjacja w pisaniu. Pilch. (*=tytlami pismo.* L.; *używanie skróceń w piśmie a. druku).* Karbieniec nazwany jest dla znacznego karbowania liścia swego. Syr.

[**Karbowaniec, ńca,** lm. **ńce** a. **Karbowy, Karbowany**] *rubel:* Krążyła wieść, że w lamusie było kilka beczek z karbowańcami elizabeckiemi. Dzierz. (p. Elizabecki). Wiesz, co trzeba zrobić i za co masz dostać a. batogi a. karbowańca. Jeż. A nawet karbowańce miewał. Sow. <p. Karbować>

Karbowanka, i, lm. **i, Zębiatka** tech. *pręt a. sztaba żelazna karbowana, zębata przy upustach:* K. taka przybita do drąga stawidłowego służy do przytrzymywania drzwi czyli żasuw stawidłowych za pomocą wchodzącego pomiędzy karby hamulca. Łab. <p. Karbować>

[**Karbowany, ego,** lm. **e**] p. **Karbowaniec.**

[**Karbowe, ego,** blm.] *opłata od karbowania.* <Naśladowanie Nm. Kerbgeld>

[**Karbowianka, i,** lm. **i**] *córka karbowego.*

Karbownica, y, lm. **e 1.** *żelazko do karbowania, fałdowania, marszczenia bielizny.* **2.** *laska karbowa, karb:* Człowiek prosty z karbownicą więcej niźli z inkaustem oswojony. Rol. **3.** [K.] = a) forma ż. od **Karbownik.** b) *żona karbownika, karbowego.* c) *ręczna maglownica.* **4.** hut. *przyrząd do karbowania czyli rurkowania blachy.* Zdr. [**Karbowniczka**]. <p. Karbować>

[**Karbownictwo, a,** blm.] *urząd karbowego:* Jeden człowiek miał obowiązek karbownictwa.

[**Karbowniczek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Karbownik**: Prosiła indyczka pana karbowniczka o garsteczkę pośladu.

[**Karbowniczka, i,** lm. **i**] p. **Karbownica.**

Karbownik, a, lm. **cy** a. **kowie 1.** [K.] p. **Karbowy**: Przysięgły gumienny czyli K. w folwarku. Torz. **2.** rzem. *rodzaj towarzyszów rzemieślniczych:* Aby każdego przychodzącego i odchodzącego tak gościa, jako i karbownika mile i przystojnie przyjmowali i odprawowali. Ustawa tow. kowalskich w Lubl. 1670 r. Zdr. [**Karbowniczek**].

Karbowny *pokarbowany, pomarszczony, pofałdowany:* Baba karbowna łaty. Nar.

Karbowy przym. od **Karb**: Karbowa łąska = *karby.* L. K. rachunek. Troc. **Karbowy, ego** = a) lm. **i,** †**Karbarz,** [**Karbownik**] *rachmistrz gospodarski; dozorca, ekonom, podstarości:* Prócz ordynarji, na folwarku pobierali: dyspozytor złp. 348, pastuch 47, bronowłok 47, włodarz i zarazem K. 40. Gac. K. bez głowy, ekonom nie widzi. Prz. Dawał karbowemu rozkazy, aby o cudzych koniach należycie pamiętał. Zach. b) [K.] lm. **e** p. **Karbowaniec.**

[**Karbóweczka, i,** lm. **i**] *rodzaj ziemniaka.*

[**Karbówki, wek,** blp.] *rodzaj ziemniaków.*

[**Karbunek, nka,** blm.] p. **Wąglik**: Jakaś paskudna choroba wpadła do obory: K., mówią. Rodz. <Zam. Karbunkuł>

†**Karbunkulus, a,** lm. **y** lek. p. **Wąglik**: Kankry, karbunkulusy, cyrogry, francuzy. Rej. <Łć. carbunculus = węgielek>

Karbunkuł, a a. **u,** lm. **y 1.** a. †**Iskrzyk** *rubin a. granat w najlepszym gatunku, ciemnoczerwony; kamień drogi ognisty* (L.); †*wog. drogi kamień:* K. prawy jest droższy od djamentu. Troc. Karbunkuły gatunek rubinów, wydające ś. być jak rozżarzone węgle. Kluk. K. jest kamień drogi, podobny do żarzystego węgla; znajduje ś. u nas na górach Karpackich i pod Świecem w Pomeranji. Ład. Wschodnie karbunkuły są bardzo szacowne. Ład. Wielka w nim nad inne cnoty pokora, jak K. jaki pomiędzy perłami jaśniała. Skar. Pałac jakby promieniem, karbunkułem ognistym świecił ś. kamieniem. Otw. Baranek, mający oczy z dwuch karbunkułów. Słow. (Oczy) czarne, a świecą jak karbunkuły. Chodź. Żupan

materjalny, spięty karbunkułem na szyi, którego gdyby brat szlachcic dostał, miałby chleba na całe życie. Chodź. K. a. granat styryjski = *sztuczny drogi kamień otrzymany ze strasu.* 2. lek.: a) p. **Wąglik**: K. wrzód jest bardzo zły i niebezpieczny. Haur. K. — nadbiegłość zdradliwa, zapalająca, twarda, na wierzchu kończasta. L. b) p. **Żydówka.** <Łć. carbunculus = węgielek>

Karbunkułowy przym. od **Karbunkuł**, *wąglikowy:* Wrzód K. Wet.: Jęczmyk K. p. **Jęczmyk.**

Karburyzacja, i, lm. **e** chem. *zmieszanie gazu palącego ś. nieświecącym płomieniem, np. tlenku węgla, z parą jakiego węglowodoru w celu podniesienia świetności płomienia.* <Z Łć. carbo = węgiel + urere = palić>

× **Karbuz, a,** lm. **y** p. **Arbuz.** Słowniczek z r. 1468, Troc.

[**Karc, a,** lm. **e**] p. **Karcz.**

Karcenie, a, lm. **a** czynność cz. **Karcić**: K. tak poprzedza karę, jak uchybienie — występki. Brodz.

× **Karcenie, a,** blm., czynność cz. × **Karcić.**

Karcer, u, lm. **y, Karceres** *areszt w zakładach naukowych.* <Łć. carcer>

× **Karceracja, i,** lm. **e** *posadzenie do karceru, uwięzienie.* Sł. wil. <Z Łć. carcer = więzienie>

Karceres, u, lm. **y** p. **Karcer**: Profesor zawiesił wykonanie wyroku, i kazawszy osadzić Wacława w karceresie aż do dnia następnego, rozpuścił szkołę. Skarb. Przen.: Zapijemy miodkiem, który wydobyłem z karceresu, w jakim go trzymała organiścina. Korz. *(= z piwnicy, z lochu).* <Łć. carceres lm. = więzienia>

Karcerowy przym. od **Karcer**: Stróż K. Komórka karcerowa.

Karciany, × **Kartowy,** × **Kartowny** przym. od **Karta**: Papier karciany *(= z którego są robione karty do gry).* Zaraza gry karcianej. Estr. Z kabał wywiązała ś. zabawa karciana, zwana pasjansem. Długi karciane. Pałac, dom K. *(= z kart do grania zbudowany).* <p. Karta>

Karciarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Karciarz**; × **Kartownica,** × **Kartowniczka. 2.** *żona karciarza (fabrykanta kart).*

Karciarski przym. od **Karciarz**; † **Kartacki**: Od niej ś. dowiedział o paroksyzmie karciarskim Skierki. Kow.

Karciarstwo, a, blm. *zamiłowanie, namiętność do gry w karty; szulerstwo.*

Karciarz, a, lm. **e,** × **Kartownik 1.** *fabrykant kart do gry.* **2.** *namiętny gracz w karty; szuler.* **3.** × *kartujący rzecz jaką, intrygant.*

Karciciel, a, lm. **e** *ten, który karci:* Wzrok zimny, wzrok członka magistratury i karciciela nadużyć publicznych na siostrzenicę obrócił. Gom.

Karcicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Karciciel**: Surowa K. wychowania zaniedbanego i obyczajów prostaczych. Szaj.

Karcić, i, ił, † **Karczyć** *powściągać, ukrócać, hamować:* K., karać, strofować — używać władzy przeciw złym postępkom. Brodz. K., dawniej karczyć, znaczy powściągać od złego, upokarzając i niby twardego karku nachylając. Kras. A. Karcimy namiętności i przedsięwzięcia do nich wiodące; władza ojcowska wprzód karci, a potym karze. Brodz. Do ojca należy K. dzieci. K. zbuntowanych. Sł. wil. K. słowami = *upominać, naganiać, karać wymówką.* Sł. wil. Ciężko już słowy K. dzieci wyszłe z rózgi. L. Najmniejsze w nim karci defekta. L. Religja karci nas w tym życiu, a karze po śmierci. Brodz. Kogo sumienie nie karci, tego karać będzie. Brodz. Kto nie karci, musi karać; kto karci dzieci, zapobiega karom prawa. Brodz. Karć go sobie, przerabiaj go zawczasu na swoje kopyto. L. Chcę ją K. i nauczyć, jak ma Jegomości szanować. L. Strofować używamy bardzo niewłaściwie za K.; to słowo, wzięte z niemieckiego „straffen," oznacza samo karanie. Brodz. Chart karcony przypadł do stopy. Słow. Zrana pochlebia, a wieczorem karci. Słow. Choć obrażona, choć chciałaby K. młodzieńca, nie może w tej komnacie rozkazywać. Krasiń. Przen.: Brzoza rośnie tuż przy szkole, jej giętkie rózgi karcą dzieciuków swawolę. Fel. † **K. ś.** *kłócić ś., sprzeczać ś., swarzyć ś.:* Ta jest woda odmawiania, gdzież są ś. karcili synowie Izraelscy przeciwko Panu. B. Sz. *(= gdzie ś. swarzyli.* Wuj.). <KART/KROT>

× **Karcić, i, ił** p. **Kartować.**

Karcięta, ąt, blp. żart. *karty do grania:* Często ś. przypatrując, w K. ś. wprawi. Klon. Czasem od święta ciął ś. w K. Syrok. Dozorca, ciężarowi dostojeństwa swego folgując, ciął sobie w K. z pachołami i gardło odwilżał. Gom. <p. Karta>

[**Karcima, y,** lm. **y**] p. **Karczma.**

† **Karcioch, a,** lm. **y** p. **Karczoch**: Posągi, dzbany, karciochy, kule. Sol. *(= ozdoby architektoniczne).*

† **Karciochowy** przym. od **Karcioch.** Troc.

† **Karciof, a,** lm. **y** p. **Karczoch.** Kn.

† **Karciofowy** przym. od **Karciof**: Spodek K. Troc *(= spodnia część karczocha).*

Karciok, a, lm. **i** bot. p. **Karczoch.**

Karcynit, u, lm. **y** *rak skamieniały.* Sł. wil. <Z Gr. karkínos = rak>

Karcynolog, a, lm. **owie** *badacz skorupiaków.* Szt.

Karcynologiczny przym. od **Karcynologja**: Badania karcynologiczne.

Karcynologja, i, blm. *część zoologji, dotycząca skorupiaków.* <Now. z Gr. karkínos = rak + -logía = nauka>

! **Karcynoma, y,** lm. **y,** ! **Karcynomat** lek. *rak (choroba).* <Gr. karkínōma>

! **Karcynomat, u,** lm. **y** lek. p. **Karcynoma.**

Karcynopod, u, lm. **y** *skamieniałe nożyce raka.* Sł. wil. <Now. z Gr. karkínos = rak + poûs, 2 pp. podós = noga>

Karcz, a a. u, lm. **e 1.** a. **Karpa** *korzeń i odziemek pozostały po drzewie ściętym; pniak z korzeniami:* K. kopią. Księgi sąd. łęcz. W szkole nie uczą rąbać drew a. karczów kopać. Glicz. Wysiecz, wykopaj K., popal korzenie, nie będą bory, ani gór odzieją lasy. Górn. Pojmanych Litwinów kazał w pługu zaprzągać i niemi orać, starzyzny, karcze na nowinach uprzątać. Stryjk. Pilnuj też, abyć w groblą nie kładli karczów, drew a. jakich chróstów a. drzażdżu jakiego połamanego. Strum. Przyrodzenie, nim stworzy, długo o stworzeniu marzy, długo próbuje naprzód tworząc karcze, a potym ludzi jak Kirkor. Słow. Korona brata mego jak liczmany fałszywa... moja pod spróchniałe karcze lasu wkopana. Słow. **2.** † i [**K. a. Karc**] *krzak:* I karcze i drzewa skórę z niej szarpią. Mor. A. Usiadła za gęstym karczem. Niem. **3.** † *rodzaj skoku końskiego:* Lekkim zrywaniem może konia do

szlapi, korwetów, pląsania, do hasania i do karczów aplikować. Haur. <1 i 2 KARK; 3 ?>

× **Karcz, y,** lm. **e** *jadło, ospa, osyp, pasza dla psów.* Troc. <Zap.=Charcz>

Karczak, a, lm. **i** zool. (coronella laevis) *płaz.* <?>

Karczeć, y a. **e, ał** i **K. ś.** prow. *stawać ś. jak karcz:* Więc i kiryśnik z żałości ś. karcze i sam przy marach z konia ś. powalił. Pol. <p. Karcz>

Karczek, czka, lm. **czki,** × **Karczyk 1.** p. **Kark:** Gąsięta, chciwie trawę skubiąc, by sobie nie nadwerężyły karczków. Haur. Śmierć za K. założywszy kosą, podcięła mój za trzecią świeży kwiatek rosą. Mias. **2.** a) u sukni, koszuli, pelerynki, bluzy kobiecej=*część, gładko przylegająca do obojczyków i ramion, pleców, od której idą fałdy.* b) *część tylna kapelusza a. czepka damskiej dawnej mody, przykrywająca szyję.* **3.** *część mięsa cielęcego od karku.* Sł. wil. **4.** intr. *tylna strona książki, grzbiet.* <KARK>

Karczemka, i, lm. **i** p. **Karczma;** *mała, uboga karczma:* K. owa, zwana Wygódką. Krasz. Podjeżdżam pod jakąś pustą karczemkę. Chodź. W lichej karczemce ks. Biskup Warmiński znalazł skarb nieoszacowany: Pamiętniki Grumdrypa. Chodź. Na miejscu zamkowego gmachu sterczy nędzna K., bez okien i dachu. Mick. W karczemce grzmią basy. Len. <p. Karczma>

† **Karczemne, ego,** blm. *opłata, podatek od karczmy.* Kn.

× **Karczemnie** przys. od **Karczemny:** Skromnie zażywaj szczęścia, K. nie stawiaj w kostki. Mor. A.

× **Karczemnik, a,** lm. **cy** *ten, co po karczmach chętnie przebywa, hulaka, pijak, opój;* przen. *grubijanin:* Karczemnicy, którzy po karczmach siedzą. Sien. K., co rad w karczmie bywa. Kn. K., który po karczmach lega. L. Do karczemnika djabeł ś. przymyka. Prz. Otoż wam, biesiadnikom, mięsopustnikom, rozpustnikom, karczemnikom, przyjdzie bieda wiekuista. Białob. Łaje jak K. Prz.

Karczemny 1. a. [**Karczmi**] przym. od **Karczma:** K. parobek=*karczmarczyk.* L. Długi karczemne. L. Sztuka rzucania nożów... znajoma tylko starym; klucznik jej próbował nieraz w zwadach karczemnych. Mick. Progi karczemne. Len. **2.** przen. *nieprzyzwoity, nieprzystojny, grubijański, ordynarny, prostacki:* Karczemne słowo. Kn. Żart K. Jeden drugiemu ni z tego, ni z owego słów szkaradnych nasadzi, a miasto „dobry dzień" owo karczemne powie. Górn. Karczemna gęba=*wyparzona.* Troc. Duchy — karczemnej tworem gawiedzi, w głupstwa wywarzone kuźni. Mick. [**Karczemny, ego,** lm. **i**] rz. p. **Karzmarz.**

Karczma, y, lm. **y,** [**Karczyma, Karcima, Kaczma**] **1.** *dom szynkowny* (Star.), *szynk, szynkownia, gospoda; dom na wsi a. przy drodze dla popasu podróżnych, austerja, oberża, dom zajezdny, zajazd:* K., jata — gdzie pospólstwo biesiady wyprawia, gdzie jadło i napoje przedają. Podcz. K. wjezdna, gościnnica. Podcz. Siedzieć w karczmie. Siedzieć na karczmie = *trzymać szynk.* Sł. wil. Po karczmach hulać. Troc. Co wieś, to K. Prz. Rarytas K. we wsi! Prz. (=*nic dziwnego*). Odbywać nocleg w karczmie. Jak w karczmie. Prz. (=*pełno hałasu, wrzawy*). K. bez podsienia, człowiek bez sumienia. Prz. Dom jak żydowska karczma. Prz. (=*otworem stoi*). K. dla każdego. Prz. W karczmie niemasz pana. Prz. Kiedyby wszyscy równi sobie być mieli, byłby taki rząd, jako w karczmie, kiedy wrzeszczą: „Wszyscy pany!" każdy mówi: „Wolno mi tu za mój grosz!" Falib. W kościele, karczmie i grobie wszyscy równi sobie. Prz. Kto w karczmie służy, temu w browarze płacą. Prz. Kto karczmę za dom obiera, w szynku za piecem umiera. Prz. Przez karczmę wchodzi ś. do szpitala. Prz. W browarze ś. urodził, w karczmie go ochrzczono. Gawiń. Wystroił ś., jak szlachcic do karczmy. Prz. Duża K., a mała intrata. Prz. K. nie dla psów. Prz. Kto karczmę minie, nogę wywinie. Prz. Stoi K. przy gościńcu, a ty idziesz do domu. Prz. I do Boga, i do ludzi, i do karczmy, i do kościoła. Prz. (=*i do tańca, i do różańca*). Gdy ś. chłop w karczmie podpoi, Żyd go z wszystkiego odoi. Prz. Na św. Mikołaj dziewki z karczmy wywołaj. Prz. (z powodu adwentu). Nie wszystko to prawda, co Wojtek w karczmie śpiewa. Prz. Gdzie Rzym, gdzie Krym, a gdzie karczmy babińskie. Prz. (o bezładnej, nielogicznej mowie). K. okazalsza niż ratusz. Rys. K. dobrego nie zepsuje, kościół złego nie poprawi. Prz. Św. Jerzy do kościoła, a koń do karczmy. Prz. Gdzie Pan Bóg kościół buduje, tam djabeł karczmę stawia. Prz. Gdzie K., tam prawie i Łysa Góra. Prz. (obfite żniwo dla piekła). Kościół, panna i K. zawsze są wolne. Prz. Hej tam w karczmie za stołem siadł przy dzbanie Jan stary. Ehr. Tańce, hulanka, swawola: ledwie karczmy nie rozwalą. Mick. Ta K. Rzym ś. nazywa. Mick. Oto jest karczmy godło: koń malowany na płótnie. Mick. Dwie chyliły ś. karczmy po dwuch stronach drogi, oknami wzajem sobie grożące jak wrogi. Mick. K. z przodu jak korab, z tyłu jak świątynia. Mick. Słowem, zdaleka K. chwiejąca ś., krzywa, podobna jest do Żyda, gdy ś. modląc kiwa. Mick. W środku karczmy jest podział, jak w żydowskiej szkole. Mick. Żyd stary... od lat wielu dzierżawił karczmę. Mick. Osiadszy z dziećmi w karczmie, zatrudniał ś. szynkiem. Mick. K. Usza. Mick. W miejscu, gdzie ś. zdarzył tak dziwny przypadek, pobudowawszy karczmę, nazwali Niedźwiadek. Mick. Dom jego nad siołem panował, stojąc między karczmą a kościołem. Mick. Żydowska rzecz, ręce założywszy, czekać, nim kto w karczmę zajedzie i do drzwi zapuka. Mick. Wschód ś. w pałacach zamykać nie umie, lecz dwór jest karczmą, a K. jest dworem. Słow. **2.** K. gore = *zabawa dzieci.* Goł. **3.** ryb. *wielki przerębel, przez który wyciąga ś. sieć z pod lodu:* Wreszcie do karczmy sieć dociągnęli. Zdr. **Karczemka,** [**Karczmanka, Karczmiczka**]. Zgr. **Karczmisko,** [**Karczmysko**]. [**K.**] *tył głowy; wierzchołek głowy.* <Zap. od Charcz>

[**Karczmarczanka, i,** lm. **i**] p. **Karczmareczka.**

Karczmarczyk, a, lm. **i** a. **cy 1.** *chłopiec karczmarski, parobek karczemny.* L. **2.** *syn karczmarza.* Sł. wil.

Karczmareczka, i, lm. **i 1.** p. **Karczmarka. 2.** a. [**Karczmarczanka**] *córka karczmarza:* Godzinę rozmawiał z karczmareczką. Kaczk. Karczmareczko, lej piweczko i pisz na ścianę. Kolb.

Karczmarka, i, lm. **i,** × **Kaczmarka** *szynkarka, oberżystka:* Zły jak K. Prz. Zdr. **Karczmareczka.**

Karczmarski, [**Karczmarzy**] przym. od **Karczmarz.**

Karczmarstwo, a, blm. **1.** *stan, zajęcie karczmarza.* **2.** *karczmarz z żoną.* **3.** × *grubijaństwo, postępowanie karczemne.* Sł. wil.

Karczmarz, a, lm. **e,** × **Kaczmarz,** × **Kacmarz,** [**Karczemny**] *gospodarz karczmy, szynkarz, oberżysta:* K. musi gościa odrzeć. Prz. K. powinien przestrzegać bezpieczeństwa osób i rzeczy gości popasających lub nocujących. Zam.

Karczmarzenie, a, blm., czynność cz. **Karczmarzyć.**

[**Karczmarzy**] p. **Karczmarski:** Karczmarza cera (= córka), syn zagrodniczy oba ś. zeszli. Chciałabym ja, chciała karczmarzego syna!

Karczmarzyć, y, ył *być karczmarzem, trzymać karczmę.*

[**Karczmi**] p. **Karczemny:** Napadli na K. dom. Przyjechali w K. dom.

[**Karczmiczka, i,** lm. **i**] p. **Karczma.**

[**Karczmina, y,** lm. **y**] *licha karczma.*

Karczmisko, a, lm. **a** **I.** p. **Karczma:** Gościńca blizko stało opustoszałe i stare K. Pot. Spić ś. w karczmisku. Zabł. A gdzież są moje chodaczyska? trzeba ruszyć do karczmiska. Prz. Podajcie mi kurpieliska, bo polecę do karcmiska. Prz. Nade drogą stało K. stare. Krasz. **2.** *miejsce, na którym była karczma.* Sł. wil.

[**Karczmysko, a,** lm. **a**] p. **Karczma.**

Karczoch, a, lm. **y,** † **Karcioch, Karciok, Kardon, Arcioch, Arciok,** † **Karciof,** † **Karczof,** † **Karczok** **I.** bot. = a) a. † **Oset cudzoziemski,** ! **Artyszok** (cynara) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: K. k a r d a. k a r d a (c. cardunculus), in. K. k o l c z y s t y a. K a r c z o s z e k; K. w ł a ś c i w y a. a f r y k a ń s k i (c. scolymus), niek. P a r c z o c h e m zwany. K. h i s z p a ń s k i a. K a r d o n. Krakowskie karczochy są sławne na całą Polskę. Ład. b) p. **Kaktus.** c) [Karczochy a. **Korcáki**] *ziemniaki, kartofle.* **2.** bud. *ozdoba z kamienia a. metalu, do karczocha podobna, np. na wierzchu filara bramnego; wazon.* <Włos. ar(ti)ciocco, z Arab. harszef, Sld. do Karcz>

Karczochowaty **I.** *podobny do karczocha.* **2.** bot.: Rośliny karczochowate (cynareae) = *podrodzina roślin złożonych,* in. k a r c z o c h o w e.

Karczochowy przym. od **Karczoch:** Dno karczochowe zażywa ś. różnie przyprawione na pokarm bardzo zdrowy. Kluk. Bot.: Rośliny karczochowe p. **Karczochowaty.**

† **Karczof, fa** a. **fla,** lm. **fy** a. **fie** p. **Karczoch:** Karczofie, karczoki, arcioki. Syr. <p. Karczoch>

[**Karczofle, i,** blp.] *rodzaj ziemniaków.* <Zmieszanie Karczoch z Kartofle>

† **Karczok, a,** lm. **i** p. **Karczoch.** Syr.

Karczoszek, szka, lm. **szki** p. **Karczoch.**

Karczować, uje, ował, × **Korczować,** × **Korczyć,** ! **Rudować,** ! **Krudować** leśn. *wykopywać z korzeniami; dobywać karcze, wykopywać pnie i korzenie po wyciętym lesie w celu otrzymania pola pod zasiewy a. łąki:* K. lasy. <KARK>

Karczowanie, a, blm., **Karczunek, Karczówka,** × **Korczowanie,** × **Korczunek,** ! **Rudunek,** ! **Krudunek** czynność cz. **Karczować:** Maszyna do karczowania. K. odbywa ś. za pomocą siekiery, rydla i łopaty a. za pomocą specjalnych narzędzi (pługów), których budowa bywa bardzo rozmaitą. Dawano im po dwa do sześciu talarów zarobku od karczowania morga gruntu. Skarb.

Karczowaty, Karczowisty *pełen karczów, pokryty karczami.*

Karczowiec, wca, lm. **wce** zool. p. **Nornica.**

Karczowisko, a, lm. **a,** × **Korczowisko** leśn. **I.** *miejsce, pokryte karczami po wyciętym lesie.* **2.** *miejsce wykarczowane.*

Karczowisty p. **Karczowaty.**

Karczownica, y, lm. **e** **I.** leśn. *maszyna do wydobywania z ziemi karczów, pni, ekstyrpator; przyrząd do głębokiego poruszania i spulchniania roli, szczeg. nowin.* **2.** zool. p. **Nornica.**

Karczownik, a, lm. **cy,** × **Korczownik** *ten, który karczuje.*

Karczówka, i, lm. **i** **I.** [K.] *motyka do karczowania.* **2.** leśn. p. **Karczowanie.** Sł. wil. **3.** zool. p. **Nornica.**

Karczunek, nku, lm. **nki,** × **Korczunek,** ! **Rudunek,** ! **Krudunek** leśn. **I.** p. **Karczowanie. 2.** *grunt wykarczowany, nowina, wytrzebież, wytrzeba, wyprawa, wykopka, lada, rumunek.*

† **Karczyca, y,** lm. **e** anat. p. **Kark.**

† **Karczyć, y, ył** p. **Karcić:** Kaznodzieja z ambony bluźnierców karczył i łajał. Haur.

[**Karczydło, a,** lm. **a**] *kark, szczeg. silny, tłusty.* <p. Kark>

Karczyk, a, lm. **i** bot. = **Bezlist.**

× **Karczyk, a,** lm. **i** p. **Kark** i **Karczek.** Sł. wil. <?>

[**Karczyma, y,** lm. **y**] p. **Karczma.**

Karczystość, i, blm. rz. od **Karczysty.**

Karczysty *posiadający wielki, gruby, szeroki kark:* Człowiek K. Szyja karczysta. Otw. Na karczystym siwo-jabłkowatym ogierze. Kaczk. <p. Kark>

Kard, a, lm. **y** bot. p. **Karczoch.** <p. Karda>

Karda, y, lm. **y** bot. **I.** p. **Karczoch. 2.** a. **K. benedykta, Karna benedykta, Kardabenedykt, Kardbenedykt, Kardobenedykta,** [**K. benedikta**] bot. (cnicus benedictus a. centaurea benedicta) *gatunek chabru a. drapacza* (p. Chaber i Drapacz): Wkoło wahały ś. suszące ś. snopy szałwii, benedykty kardy, macierzanki. Mick. <Łć. carduus>

[**Karda benedikta, kardy benedikty,** lm. **kardy benedikty**] p. **Karda.** <Niby Łć. carda benedicta>

Kardabenedykt, u, lm. **y** bot. p. **Karda.**

Karda benedykta, kardy benedykty, lm. **kardy benedykty** bot. p. **Karda.**

Kardacz, a, lm. **e** *szczotka do czyszczenia skóry u zwierząt.* <Nm. Kardätsche, z Fr. cardasse>

Kardamom, u, lm. **y** bot. p. **Amomek** i **Kardamon.**

× **Kardamoma, y,** lm. **y** p. **Kardamon.**

Kardamomka, zwykle w lm. **i, Kardamonka, Kardymonka** *owoc kardamonu:* Kardamomki in. r a j s k i e z i a r n a używają ś. do potraw jako przyprawa i w medycynie. Sł. wil. Kardamomki okrągłe, długie, największe a. madagaskarskie a. owoce kajaputowe, większe a. jawańskie a. bengalskie, mniejsze a. malabarskie, chińskie a. jajowe. Sł. wil. (p. Kajaputowy). <Gr. kardámōmon>

Kardamon, u, lm. **y, Kardamom,** × **Kardamoma,** × **Kardamona, Kardymon,** [**Kardamonja, Kordymonja**] **I.** bot. (cardamomum) *nazwa roślin:* a) *amomek K.* (amomum c.); b) *alpinja K.* (alpinia c.); c) *rajówka K.* (elettaria c.). **2.** *owoc amomka, używany do przypraw kuchennych i aptekarskich:* K. drobny a. malabarski. <Gr. kárdamon>

× **Kardamona, y,** lm. **y** p. **Kardamon.**

[**Kardamonja, i,** lm. **e**] p. **Kardamon.**

Kardamonka, i, lm. **i, Kardymonka** **I.** p. **Kardamomka. 2.** *nalewka na kardamomki, rodzaj wódki.* Sł. wil.

× **Kardamonny** p. **Kardamonowy.**

Kardamonowy, × **Kardamonny** przym. od **Kardamon:** Olejek K.

†**Kardanja, i,** blm. *sól liwerpulska:* Spróbowali zakupić soli liwerpulskiej (kardanji), lecz statek był zatrzymany na komorze Fordońskiej. T. K. <?>

× **Kardasz, a,** lm. **e** p. **Kierdasz:** K. twoja będzie (dom.: znaczyło) brat, pobratym. Birk. Twój ojciec jest dla mnie przyjaciel, pobratym, K. Jeż.

†**Kardaszstwo, a,** blm., †**Kardasztwo,** †**Szkardasztwo** *braterstwo, przyjaźń, pobratymstwo.*

†**Kardasztwo, a,** blm. p. **Kardaszstwo:** Tatarowie zalecali ś. z kardasztwem swym i braterstwem. Birk.

Kardbenedykt, u, lm. **y** bot. p. **Karda.**

Kardecyzm, u, blm. *odłam spirytyzmu:* Spirytyzm rozpada ś. na dwie sekty: francuską czyli K., oraz anglo-amerykańską, czyli tak zwany spirytualizm współczesny. <Od nazwiska pisarza Fr. Kardec>

[**Kardecza, y,** lm. **e**] *szczotka.* Zdr. [**Kardeczka**]. <Nm. Kardätsche>

[**Kardeczka, i,** lm. **i**] p. **Kardecza.**

Kardel, a, lm. **e** **1.** *sznur okrętowy.* **2.** *wić a. powróz z łyka, używany do związywania drzewa spławnego a. wicin.* Sł. wil. <Zam. Kordel>

†**Kardjaka, i,** blm. p. **Kordjaka:** Lekarstwa na serdeczną chorobę, kardjaką zwaną. Ślesz. <Gr. kardiakós = sercowy>

!**Kardjalgja, i,** blm. lek. (cardialgia) *ból żołądka.* <Gr. kardialgía>

× **Kardjektaza, y,** blm. lek. (cardiectasis) *rozszerzenie serca, rozstrzeń serca.* <Now. z Gr. kardía = serce + éktasis = rozszerzenie>

Kardjograf, u, lm. **y** *przyrząd do graficznego notowania ruchów serca.* <Now. z Gr. kardía = serce + gráfō = piszę>

× **Kardjograficzny** przym. od **Kardjografja.**

× **Kardjografja, i,** blm. lek. *opisanie anatomiczne serca.*

Kardjogram, u, lm. **y** *rysunek otrzymany z kardjografu i wykazujący graficznie ruchy serca.* <Now. z Gr. kardía = serce + grámma = pismo>

Kardjoida, y, lm. **y** mat. *nazwa pewnej linji krzywej rzędu czwartego, mająca postać zbliżoną do kształtu serca.* <Now. z Gr. kardía = serce + eidés = -kształtny>

× **Kardjologja, i,** blm. lek. *nauka o sercu.*

× **Kardjopalmus, a,** lm. **y** lek. *kołatanie serca.* <Now. z Gr. kardía = serce + palmós = bicie>

× **Kardjopatja, i,** blm. lek. *choroba serca.* <Now. z Gr. kardía = serce + patheîn = cierpieć>

× **Kardjotomiczny** przym. od **Kardjotomja.**

× **Kardjotomja, i,** blm. lek. **1.** *anatomja serca.* **2.** *wycięcie wpustu żołądka.* <Now. z Gr. kardía = serce + tómos = cięcie>

Kardobenedykta, y, lm. **y** bot. p. **Karda.**

Kardol, u, blm. *ciecz oleista, znajdująca ś. w owocach nerkowca.* <Now. z Łć. carduus = roślina karda + oleum = olej>

Kardon, u, lm. **y** bot. p. **Karczoch.** <?>

[**Kardus, a,** lm. **y**] p. **Kardusz:** Na kardusie poniesie.

†**Kardusz, u,** lm. **e,** [**Kardus**] *barki, kark:* On (Eneasz) przy niezlękłym starca animuszu na swoim własnym unosi karduszu. Chr. <Zap. zam. Kark>

× **Kardyban, u,** lm. **y** p. **Kordyban.** Troc.

[**Kardybenedykt, u,** blm.] *suszona karda benedykta* (herba cardui benedicti).

Kardymon, u, lm. **y** p. **Kardamon.**

Kardymonek, nka, lm. **nki** cukier. *ciastko suche z kardymonem.*

Kardymonka, i, lm. **i** **1.** p. **Kardamomka.** **2.** p. **Kardamonka.**

Kardynalczyk, a, lm. **i** a. **cy** żart. *syn kardynała:* Ożenił ś. równy z równą: K. z opatówną. Prz. <p. Kardynał>

Kardynalik, a, lm. **i** p. **Kardynał** (ptak).

Kardynalja, i, lm. **e** *mieszkanie kardynała:* Przeniosłem ś. zupełnie do kardynalji, do mego nauczyciela Oleszkiewicza. And.

Kardynalnie przys. od **Kardynalny.**

Kardynalny *główny, zasadniczy, fundamentalny, podstawowy:* K. używa ś. tylko w zastosowaniu do rzeczy moralnych, na których ś. inne opierają i na nich jakby na zawiasach ś. obracają. Kras. A. Cnoty kardynalne = × *zawiasiste.* Bals. Prawa kardynalne, które, składając sposób rządu i panowania, nigdy odmienione być nie mogły. Vol. Pod nazwiskiem praw kardynalnych takowe mieć chciano w rządzie ustawy, któreby jednomyślnością tylko na sejmie zmienionemi być mogły. Ust. Kardynalne państwa tego prawa. Troc. Kardynalne prawa Rzeczypospolitej, co ś. tycze wolności i wiary. Troc. Członkowie rady stanu mieli na mocy kardynalnej ustawy prawo głosowania w sejmie. Skarb. Liczby kardynalne a. główne. Wiatry kardynalne. Sł. wil. Astr.: Punkty kardynalne = p u n k t y g ł ó w n e, o k o l i c e ś w i a t a, *cztery punkty poziomu danego miejsca, w których przecina ś. on z południkiem tego miejsca oraz z równikiem.* <Łć. późn. cardinalis>

Kardynalski 1. przym. od **Kardynał:** Kapelusz K. Otrzymać kapelusz K. = *zostać kardynałem.* Godność kardynalska. Kolegjum kardynalskie. Kongregacja kardynalska. Pierwszy z Polaków ozdobiony był purpurą kardynalską Zbigniew Oleśnicki. Skrzet. Tytuł K. Konsystorz K. = *zgromadzenie kolegjum kardynalskiego, zwoływane przez papieża w ważniejszych sprawach kościoła.* Konsystorz K. zwyczajny, stały, tajny, jawny, nadzwyczajny. **2.** bot.: Kwiat K. a. Stroiczka kardynalska p. **Stroiczka. 3.** kuch.: Jabłka kardynalskie = *opiekane w cieście.* **Po kardynalsku** przys. *jak kardynał, zwyczajem kardynałów.*

Kardynalstwo, a, blm. *godność, stanowisko kardynała:* Królowie polscy mają prawo, równo jako i inni monarchowie, mianowania do kardynalstwa. Skrzet. Na K. wynieść. L. Wincenty Kot zrzekł ś. kardynalstwa, otrzymanego od antypapieża Feliksa V. Koss. H.

Kardynał, a, lm. **owie** a. **li** **1.** *duchowny, piastujący najwyższą po papieżu godność kościelną:* Kardynałowie stąd ś. mianują, że blizko przy papieżu być mieli i radą go wspierać, jako zawiasy, „cardines," drzwi wspierają. Skar. Papież ze swojemi s z a r ł a t n i k a m i, kardynałami. Baz. K. wysoka w kościele bożym prerogatywa. Kras. Papież sam kardynałów kreuje. Kras. Każdy K. ma sobie wyznaczony kościół w Rzymie, od którego tytuł swój bierze. Kras. Kardynali tym ś. najosobliwszym teraz zaszczycają, iż z ich zgromadzenia ojciec święty wybierany przez ichże wota bywa. Kras. K. biskup, K. kapłan a. prezbiter, K. djakon. Dziekan kardynałów. K. obrządku greckiego. Kardynałowie z papieżem stanowią tak zwane święte kolegjum. Co to proboszcz? on K.! kto nie uzna, padł won! Syrok. Łatwo zostać kardynałem, kto ma stryja papieżem. Prz. Drzémie jak K.

w Rzymie. Prz. K. nie biskup, kasztelan nie wojewoda. Prz. **2.** daw. *każdy urzędnik duchowny przy jakimkolwiek kościele głównym.* Koss. H. Dawniejszemi czasy nazwisko „cardinalis" znaczyło przywiązanego do kościoła; jakoż dotąd widzieć ś. dają napisy i nadgrobki kanoników katedralnych, nazywające ich kardynałami. Kras. **3.** *napój z wina z pomarańczami, ananasami, cukrem, korzeniami; kruszon.* **4.** Kardynały, blp. *prawa kardynalne:* Trzeba kończyć kardynały, tę warownię republikańskiego rządu. Kal. Udecydowano kardynały. Kal. **5.** Kardynały, blp. = *gra w drewienka jednostajnej długości, odmiennie wyrobione i różną wartość mające.* Sł. wil. **6.** bot. = a) K. płomienisty = *rodzaj jabłoni.* b) *roś. mimulus cardinalis.* **7.** zool. (cardinalis virginianus) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków*, in. Słowik wirginijski. Zdr. **Kardynałek, Kardynalik.** <Łć. późn. cardinalis = główny>

Kardynałek, łka, lm. **łki** p. **Kardynał.**

Kardynałka, i, lm. **i 1.** *część stroju kobiecego:* Zrzucała z siebie co prędzej kraciastą suknię i atłasową kardynałkę. Orzesz. **2.** ogr. = a) *gatunek wielkich słodkich gruszek.* b) *gatunek wielkich śliwek.* Goł.

Kardyt, a, lm. **y** *muszla skamieniała, mająca kształt serca.* Sł. wil. <Now. z Gr. kardía = serce>

Kare nieod., **Karre** woj. *czworobok, szyk a. obrot piechoty, polegający na uformowaniu czworoboku z czterema frontami:* Stanąć w K. Utworzyć K. <Fr. carré>

Karebataljon, u, lm. **y, Karabataljon** *bataljon ustawiony w kare:* Jeden z „Sonetów wojennych" Stefana Garczyńskiego nosi tytuł: „Natarcie konnicy na K. piechoty." K. przeciwko natarciu kawalerji był po raz pierwszy użyty przez Napoleona I w bitwie pod piramidami. <Kare + Bataljon>

Kareciany, Karetowy, × **Karetny** przym. od **Kareta:** Kareciana skrzynia. Tob. Morsztyn z r. 1668 *(=przykarecie).* Konie kareciane *(=cugowe).* Wyszliśmy ochotni, kareciani, wózkowi, konni i piechotni. Kras. *(=jadący karetą).* <p. Kareta>

Kareciarski przym. od **Kareciarz;** × **Karetarski.**

Kareciarstwo, a, blm. p. **Karetnictwo.**

Kareciarz, a, lm. **e** p. **Karetnik.**

Karecisko, a, lm. **a** p. **Kareta.**

Kareczko, a, lm. **a** p. **Karo.**

× **Karencja, i,** lm. **e,** × **Karancja** *potrącanie za karę z pensji, zarobku; karanie kogo na dochodzie.* Kn. <Włos. carenzia>

Kares, u, lm. **y,** × **Karesanty** lm. *pieszczota, przymilanie ś., umizg:* Niema karesu bez interesu. Prz. Mimo krew zimną, z każdego karesu mogą wyniknąć rzeczy złe i zdrożne. Słow. <Fr. caresse>

× **Karesanty, ów,** blp. p. **Kares:** Pochlebstwa, umizgi, K. Fred. A.

Karesować, uje, ował kogo *=pieścić kogo, pochlebiać, nadskakiwać komu:* Miasto kary karesuje go, głaszcze. Jabł. Odkąd dostał ten urząd, wszyscy go karesują. Sł. wil. **K. ś.** z kim = *umizgać ś. do kogo, pieścić ś. z kim, przymilać ś. do kogo.*

Karesowanie, a, blm., czynność cz. **Karesować.**

Karesowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Karesować ś.**

Karesztyft, u, lm. **y** zeg. *oś kwadratowa do regulowania wskazówek.* <Kare + Sztyft>

Karet, a, lm. **y** zool. (chelonia caretta) *rodzaj żółwiów, wydający najpiękniejszy szyldkret.* <Fr. caret>

Kareta, y, lm. **y 1.** a. [**Karęta, Karyta**] *powóz z pudłem oszklonym, zwykle na cztery osoby:* Kareta poczwórna, poszóstna (= zaprzężona w cztery, sześć koni). Jechać karetą a. w karecie. Założyć konie do karety. Jejmość karetą jeździ, a jegomość piechotą chodzi. L. W złotej karecie jeździłbyś po ulicach, gdyby nasz wiek uczynił zasługom twym sprawiedliwość. Boh. Widzimy często człowieka z pakłaku do bławatu, z kozłów do karety przeniesionego. L. Lepiej wsiąść z wozu do karety, niż z karety do wozu. Prz. Jak wół do karety. Prz. *(=niezdatny, niezgrabny, ociężały).* Szczęście karetą nie jeździ, ale i w łachmanach nie chodzi. Prz. Jednego roku pudło do karety, a drugiego wasąg. Prz. *(=po kawałku, częściowo, stopniowo, nie odrazu).* K. o dwudziestu czterech oknach. Prz. *(=wóz drabiniasty).* Nie widziała koza woza, zobaczyła sanie, myślała, że K., i wskoczyła na nie. Prz. (gdy ś. kto dziwuje pospolitym rzeczom. Ad.). A moja K. gdzie? — Tam, gdzie ją konie zawiozły. Prz. Zbryzgani, muszą mieć bez dna karetę *(=przyszli piechotą po błocie).* L. Uczyń tak, by pan bogaty wziął tam żonę i we dwoje odjechał złotą karetą. Słow. Astronomowie planetę, kometę, uważają tak jako mieszczanie karetę: wiedzą, czyli zajeżdża przed króla stolicę, czyli z rogatek miejskich rusza za granicę. Mick. Kocz-kareta z cugiem koni. **2.** † *lektyka, nosze:* K., która ośmioro noszących potrzebuje. Das. Zdr. **Karetka.** Zgr. **Karecisko.** <Włos. daw. carreta>

× **Karetarski** p. **Kareciarski.** T. K.

Karetka, i, lm. **i 1.** p. **Kareta,** *mała kareta na dwie a. jedną osobę:* K. doktorska (= którą zwykle jeżdżą lekarze na wizyty). K. do zabawy dla dzieci. **2.** a. K. pocztowa = *sztajnkielerka, powóz pocztowy:* Odbył podróż karetką pocztową. Pojechał karetką do Radomia. **3.** *powóz w kształcie dużej karety podłużnej a. omnibusu do przewożenia chorych i rannych:* K. Pogotowia.

Karetnictwo, a, blm., **Kareciarstwo** *rzemiosło karetnika.*

Karetniczy przym. od **Karetnik:** Czeladnik K. Rzemiosło karetnicze.

Karetnik, a, lm. **cy, Kareciarz** *rzemieślnik robiący karety:* Warsztat karetnika. Bobr.

× **Karetny** p. **Kareciany.** Bobr. Serwis... zajął środek stoła ogromnym kręgiem nakształt karetnego koła. Mick.

Karetowy p. **Kareciany:** Koń, zaprząg K.

[**Karęta, y,** lm. **y**] p. **Kareta.**

[**Karętność, i,** blm.] p. **Karność.**

† **Karf** zamiast, p. **Karw:** Mknie K. z pod pługa szyję zamuloną. L.

× **Karfijał, a,** lm. **y,** × **Karfijoł** *jakiś kwiat* (= Karafjał). Rost. <p. Karafjał>

× **Karfijoł, a,** lm. **y** p. **Karfijał.**

Karfolit, u, lm. **y** min. *połączenie krzemianu glinu, manganu i żelaza,* in. słomieniec, słomianiec. <Now. z Gr. kárfō = kurczę + líthos = kamień>

Karfosyderyt, u, lm. **y** min. *siarkan żelaza, barwy słomiastej.* <Now. z Gr. kárfō = kurczę + Syderyt>

× **Kargador, a,** lm. **rowie** a. **rzy** *pełnomocnik, komisant, inkasent:* Jeżeli kupiec prowadzi handel z odległym krajem zamorskim, w którym nie ma pewnego korespondenta, a wypłata za pośrednictwem weksłów jest trudna, natenczas powierza towary swoje osobie, którą razem z niemi na okręcie wysyła i którą kargadorem nazywają. <Hp. cargador>

[**Kargol, a,** lm. **e**] **1.** *pień pokręcony, krzaczasty korzeń.* **2.** *człowiek połamany a. powykręcany.* <?>

Karja, i, lm. **e** leśn. *stos równoległościenny drzewa, nie trzymający wymiarów, przepisanych na sążnie.* Łab. Byk, K.: są to podłużne równoległościenne stosy drzewa, dla pośpiesznego zwęglania w lasach używane, zwłaszcza gdy drzewo nie jest najlepsze i nienajzdrowsze, z posuszy lub wypalenisk. Łab. <?>

Karjama, y, lm. **y** zool. (dicholophus cristatus) *ptak kurosz.* Now. <Fr. cariama, z jęz. Amerykańskich>

Karjatyda, y, lm. **y 1.** bud. *wielki posąg ludzki, najczęściej kobiecy w długiej tunice, podpierający na głowie a. ramionach zam. filaru a. kolumny belkowanie, np. balkonu:* Fantastyczne karjatydy utrzymują strop z rzeźbą złoconą. Ziel. Olbrzymie karjatydy stały po bokach drzwi okazałych, dźwigając przez długie wieki na swoich silnych barkach marmurowy krużganek. Zach. Nie widać ani pałaców, ani balkonów, opartych na wspaniałych karjatydach. Chł. Wyprężona przy murach staje Egipcjanka, podobna karjatydzie w ścianę wmurowanej. Słow. Wielkie zwierciadło egidy gmach cały kryło jasności sklepieniem; pod nim schylone duchów karjatydy. Słow. Przen.: Każdego z nich (= z mieszkańców domu) nieco w karykaturze miał w swoim albumie, a dotąd tej prześlicznej karjatydy greckiej, a raczej kanefory nie widział. Krasz. **2.** rzeźb. *postument pod konsolę.* < Gr. karyatídes lm. dosł. = mieszkanki miasta Karýē>

Karjera, y, blm. **1.** *zawód, droga życia, zatrudnienie, widoki, cel dążenia, los w życiu; poprawa bytu:* Tam Francuz, gwiżdżąc w nos pieśń liberalną, błędny filozof, karyjery szuka. Mick. Nie będę państwu opowiadać mojej karjery wojskowej. Krasz. Rzuciła świetnie rozpoczętą karjerę, która choć mało dotąd jej dała, lecz obiecywała wiele. Krasz. Zdawało mu ś., że taka jak ja artystka, potrzebująca protekcji, gotowa rzucić ś. w jego objęcia, aby — zrobić karjerę. Krasz. Postawił krok pierwszy na drodze karjery lokajskiej. Jeż. Nie zawadzała mu długo, ustąpiwszy ze świata, przez co otworzyła małżonkowi nową drogę do karjery przez świetny ożenek. Byk. Pod koniec karjery gospodarskiej sprzedał ostatnie kilkadziesiąt korcy pszenicy. Prus. Agatka, nie mając żadnej innej okazji rozpoczęcia serdecznej karjery, rada była i Józkowi. Prus. Mnie ś. trzeba z miljonami żenić dla karjery. Prus. Posądził mnie o ochotę robienia karjery wojskowej. Prus. Otrzymałem od wuja list z obietnicami świetnej karjery, jeślibym przybył objąć dozór nad jego majątkiem. Mell. × Na dobrej karjerze ś. znajdujesz. Sł. wil. **2.** × *najszybszy bieg konia.* <Fr. carrière>

[**Karjerka, i,** lm. **i**] *wózek na dwuch kołach, bida.*

Karjerowicz, a, lm. **e, Karjerzysta** *człowiek, który nie przebiera w środkach, byle ś. dorobić świetnej karjery; człowiek, który ś. dorobił karjery z niczego; oportunista:* Ten wasz doktór jest tylko zręcznym karjerowiczem, który korzysta z waszej łatwowierności. Bał.

Karjerowiczostwo, a, blm., × **Karjeryzm** *dążność do zrobienia świetnej karjery z poświęceniem wszystkiego dla tego celu:* K., ten rak moralny, nie był bohaterom jej znany nawet z nazwiska. Morz. Młodzieży naszej zarzucano obojętność dla ideałów narodowych, K., ospałość, bierność.

Karjerowy przym. od **Karjera:** Przystąpił do nauki, według wskazówek matczynych, jak do nowicjatu zakonu karjerowego. Jeż.

× **Karjeryzm, u,** blm. p. **Karjerowiczostwo:** Wszystko, co rodzime a serdeczne, zastąpiły K., gieszefciarstwo.

Karjerzysta, y, lm. **ści** p. **Karjerowicz:** Repnin K., Repnin dworak wygląda z tego listu. Rol. Kłamstwo i zmiennictwo karjerzysty wyszło na wierzch, jak oliwa.

Karjofilina, y, blm. *substancja, znajdująca ś. w gwoździkach moluckich:* K. tworzy igły jedwabiste, bezbarwne i bezwonne. <Now. z Gr. karyóphyllon = gwoździk (kwiat)>

Karjofilit, u, lm. **y** *rodzaj skamieniałości,* in. kamień gwoździkowy.

Karjokineza, y, blm. hist. *zmiany, którym podlega jądro komórki podczas podziału.* <Now. z Gr. káryon = jądro + kínesis = ruch, poruszenie>

Karjoleczka, i, lm. **i** p. **Karjolka.**

Karjolka, i, lm. **i,** × **Karjulka** *lekki powozik na dwuch kołach.* Zdr. **Karjoleczka.** <Włos. carriuola>

× **Karjomitoza, y,** blm. hist. *dzielenie ś. jąder komórkowych.* < Now. z Gr. káryon = jądro + myttōteúein = rozbijać>

× **Karjulka, i,** lm. **i** p. **Karjolka:** Zazdroszczono domowi, przed którego progiem stanęła podczaszyca dwukonna dryndulka, która ś. po francusku zwała karyjulka. Mick.

Kark, u, lm. **i 1.** a. † **Chrzcica,** † **Krcica,** † **Krzcica,** † **Krzcyca,** † **Krzczyca,** † **Karczyca,** † **Krczyca** *część tylna szyi:* K. a. kręgi. Kirch. Od karku aż do krzyżów. Ślesz. K. ludzki. K. konia, lwa, wołu a. wołowy. Na rumaków karkach, na odwiedzionych wsparli ś. janczarkach. Mick. Zdybie przypadkiem Brysia jegomości, bernardyńskiego karku, sędziowskiego brzucha. Mick. Stawiać wezykatorję na karku. Wziąć kogo za K. (= *za kołnierz*). Wziąć za K. tę kazał złośnicę i warcie rzucić prędko w głębokie ciemnice. Jabł. Przen.: Mieć głowę na karku = *być rozumnym, rozsądnym, zaradnym.* Nie dla proporcji przecie łeb na karku noszę. Oliz. Twoją głowę ciasną nosisz na karku w skorupie blaszanej. Słow. Bić, uderzyć a. dać w K. a. po karku. Już ja was do porządku doprowadzić muszę, ale aż z was każdemu dobrze karku wzruszę. Fred. A. Dostać, oberwać po karku. K. mię boli. Skręcić a. złamać K. Padł na ziemię i K. skręcił. Kras. Ledwo nie skręciłem karku. Kniaź. Ze skały na łeb rzucony, ledwom sobie karku nie złamał. Oss. Bodajeś tam był K. skręcił! L. Bodajeś K. złamała na wschodach! L. Lecieć, biec, pędzić na złamanie a. skręcenie karku. Kiedy K. skręcić, to z dobrego konia. Prz. I na równej drodze K. skręcić można. Prz. Szanuj doły i mosty, będziesz miał K. prosty. Prz. [Niéma o co karku łámać] = *zbyt ś. troszczyć.* Stępić miecz na karkach nieprzyjaciół. Przysiągłem wyszczerbić go (rapier) na Soplicówkarkach. Mick. Rąbie na oślep i po karkach wali. Słow. (Bolesć) ramię krwią zbryzga-

ne zaciętszym na karki nieprzyjaciół czyni. Krasiń. K. ś. jak na lwie odymał. Orzech. Człowiek w szczęściu, zadarszy karku, przeciw niebu bryka. L. Król, co po karku bezkarnie go gładzim, niechaj nam abdykuje zaraz, niedołęga! Mick. Pije, aż mu w karku trzeszczy. Prz. Przen.: Dąb, włożywszy pięć wieków na swój K. garbaty. Mick. (Chmury) ściskają ś., grubieją, rosną — nowe dziwy! dostają krzywych karków. Mick. Dąsa ś. okręt..., wznosi K., zdeptał fale i wskróś niebios leci. Mick. Zwycięzca pędzi i na karki wsiada. Mick. Gierwazy do gumna na ich karkach wjechał. Mick. Książę pan sam jeden klęczał, mając prawie niedźwiedzie na karku. Słow. Mów prosto, że uciekasz! Ale ci Witołd młody na K. wsiądzie. Słow. Przen.: Straszliwa blada nędza ciągle nam karku dopędza. Słow. Każda bieda najpierwej na mój K. ś. wsuwa. Mick. Numancja i Kartagina prawie na K. państwu naszemu następują, by z tego świata precz wypchnąwszy, kto mu duszę wydarł. Warg. Tym grzechom kto na karki nastąpi, a zwłaszcza prawem koronnym i egzekucją skuteczną, własny (= istny, prawdziwy) będzie tryumfator u mnie. Birk. Z radością czytam, jak Zygmunt jeździł na karkach Szwedom. L. †Karki i [Karki] = *kręgi szyjowe; kark:* K., karki, krzyca. Kn. †Karki komu strącić. Kn. (= połamać). †Karków twardo-pochyłych. Kn. Upadł na karki. Leop. Włożyć co na karki. Troc. [Z konia zleciał, karki złamał]. Mieć co a. kogo na karku = *być czymś obciążonym, skrępowanym; utrzymywać kogo.* Mnie biednemu żona, dzieci, podatki, żołnierz na karku. Jak. W. †Bakałarza ci wsadzę na karki. Mor. A. Płoche szczęście wynosi często ludzi nikczemnych i wsadza na karki tym, którzy ich przedtym w nizkości dojrzeć nie mogli. Kłok. Leźć komu na K. Siedzieć komu na karku = *narzucać ś., naprzykrzać ś.* Pozbyć ś. kogo a. czego z karku. Przysłał mi tu właśnie na K. Bernardyna. Mick. Czyż tybyś chciał wziąć sobie na K. takiego niedołęgę? Krasz. A tu ja jeszcze siedzę mu na karku! Orzesz. Długo błagała męża, padszy na kolana, ażeby na K. Litwie nie zwał nieprzyjaciół. Mick. Gdyby nie to, że cię nam na karki wwiodły losy... Słow. Chłopy podwiódł, aby siedli na karki panom swoim. Birk. Zaraz na karku onych (narodów) ciemięzcy usiedli, miasta wałem, a ludy łańcuchem obwiedli. Mick. Ja tu na ich karkach nowy kościół Chrystusowi postawię. Krasiń. Patrzałem na pląsy motłochu, po karkach którego wspinasz ś. do góry. Krasiń. Gdzie niewolniki moje? już nie stąpam po posadzce z ich karków. Krasiń. Włożyć jarzmo na K. = *wziąć w niewolę, uczynić zależnym, pozbawić wolności, samodzielności.* Nagiąć K. pod jarzmo. Jarzmowi K. podłożyć. Troc. Skłonić K. pod niewoli jarzmo. Troc. Przyjąć na nieprzyzwyczajone karki niewoli jarzmo. Troc. Zrzućmy z karku swego ich ciężkie jarzmo. Kochan. Próżno karkiem miotać, raz go w jarzmo włożywszy. Pot. Ugiąć przed kim karku = *ulec, poddać ś.* K. w poddaństwo zginać. Żm. Przed nikim karku nie ugniemy. Konie, przyzwyczajone jeno pod Achilla dłonie K. schylać. Słow. Jedno tylko prawo uznaję i przed nim K. schylam. Krasiń. Dla ciebie ja, książę, uginałem karku przed Rożyńskim i Sapiehą. Krasiń. Powiedz, czyś ty szczęśliwsza, że ciebie poddani, niewolnicze schylając karki, zowią Pani? Mick. Rządy kruszyć i głowy królewskie zdejmować z nad karku europejskich ludów. Krasiń. Daremnie wolność tylekroć zaklina, aby skruszyli jarzmo poganina, by K. podnieśli zgięty łańcuchami. Mick. Niechaj oręż rozstrzygnie, kto karku uchyli. Mick. Twardy ma K., kto długo na nim łańcuch nosił. Hardy ma K. twardy. Prz. Człowiek twardego karku = *nieugięty; uparty, uporczywy, zatwardziały:* Twardego to karku lud, niechaj gniew mój obrócę na nie. B. B. (= *oporny, krnąbrny, podobny do wołów, które na ś. jarzma włożyć nie pozwalają).* O ludzie twardego karku! wy ś. zawżdy sprzeciwiacie Duchowi świętemu. Dambr. Nad karkiem, na karku, ✕na K. = *tuż, blizko, szczeg. o niebezpieczeństwie:* Jugurcie zguba nad karkiem wisi. Pilch. Już wisi nad karkiem zguba. Nar. Nieprzyjaciel na karku, a wojsko bez wodza. Mochn. Wojna na karku (= *grozi).* Dusza mu już siedziała na karku, a ona mu kazała drzewo rąbać. Zawil. (= *był blizki śmierci).* **2.** K. u kobylicy lodołamnej = *ta część kobylicy, która o lód uderza i rozbija go.* **3.** [K.] *wązka część wału wiatracznego, na której ś. ten opiera i obraca.* **4.** szew.: K. obuwia = *część tylna obuwia.* Zdr. **Karczek,** ✕ **Karczyk.** <KARK/KRK>

[**Karka, i,** lm. **i**] **1.** p. **2. Kara. 2.** *wózek ręczny dwukołowy, taczki.*

[**Karkać, cze** a. **ka,** 3 os. lm. **czą** a. **kają, kał**] *gdakać, kwokać:* Kokosz kárcze. <Dźwn.>

Karkan, u, lm. **y** *kula, żelazo na szyję.* Sł. wil. <Fr. carcan>

[**Karkanie, a,** blm.] czynność cz. **Karkać.**

Karkas, u, lm. **y 1.** *szkielet druciany kapeluszów damskich:* Karkasy do kornetów białogłowskich, druciane niby żebra, na których ś. kornet obszywa. Goł. **2.** p. **Kadłubiasty:** K. — kula, używana niegdyś do zapalania przedmiotów odległych, składał ś. z żeber żelaznych, obszytych drelichem, wypełniony był palną zaprawą i oblany smołą. Przen.: Z ust jej biją pioruny, a z oczu karkasy. Jabł. <Fr. carcasse>

[**Karklina, y,** lm. **y, Korklina**] *krzaki iwy, rosnące po moczarach.* <Lit. karklýne>

Karko, a, lm. **a** p. **Karo:** Daj jeszcze jedno K.!

Karkol, a, lm. **e** zool. (helix cornu militare) *ślimak.* Kluk. <?>

✕ **Karkołomca, y,** lm. **y** *ten, który łamie kark innemu.*

Karkołomny *narażający na złamanie karku, grożący niebezpieczeństwem, niebezpieczny:* Schody karkołomne. Karkołomne przedstawienie aeronauty zakończyło ś. smutnie. <Kark + ŁOM>

Karkopodniosły *o wysokim, podniosłym karku:* Konie karkopodniosłe. Ml. <Kark + Podniosły>

[**Karkosie, a,** lm. **a**] p. **Karkosz.**

Karko-sutkowy anat.: Mięsień K. a. spleciony mały, a. sutkokarkowy, ✕muskuł karkowo-brodawkowy, ✕muskuł karkowo-cyckowaty, †muskuł przeplatany mały, †myszka zawiła a. †zwikłana mniejsza (musculus trachelomastoideus s. complexus minor). <Kark + Sutek>

Karkosz 1. †i [K., **y,** lm. **e** ż. a. **Karkosie**] *łuczywo:* Gdy zajrzy gąsek flis, jego to żniwo: wnet ś. ukradnie rzkomo po łuczywo; lecz widzi mi ś., flisie, zakurzy ś. ta K. w misie. Klon. **2. a,** lm. **e** zool. (stomades) *chrząszcz.* <? KARK>

[**Karkoszka, i,** lm. **i**] **1.** *sęk w drzewie.* **2.** *kij, gruba laska, gałąź (szczeg. sękata).* **3.** *smolne łuczywo.* **4.** w lm. *pnie po wyciętej olszynie a. suche gałęzie.* <? KARK>

✕ **Karkowo-brodawkowy** anat. p. **Karko-sutkowy.** <Karkowy + Brodawkowy>

× **Karkowo-cyckowaty** anat. p. **Karko-sutkowy.** <Karkowy + Cyckowaty>

Karkowy przym. od **Kark**: Karkowa sztuka bitego bydlęcia. L. Myśl.: Żelazo karkowe a. s y b i r s k i e = *samołówka na dzikie zwierzęta, łapiąca je wpół a. za kark.* Anat.: Mięśnie karkowe (musculi cervicales). † Myszki nierównotrójścienne karkowe p. **Dźwigacz.** Wiąz K. (ligamentum nuchae). Naczynia, nerwy karkowe.

[**Karkówka, i,** lm. **i**] *szynka w pęcherzu.*

[**Karkulacja, i,** lm. **e**] p. **Kalkulacja**: Żaden ś. nie mógł rozkarkulować w tej karkulacyi. Z mojej karkulacyi najwłaściwsza rada, że wziąwszy ś. za strzelbę rzucić nie wypada. Syrok. <Przekręcenie Kalkulacja>

[**Karkulatny**] *zabawny:* Śpiéwanka bardzo karkulatná. <Przekręcenie [Kalkulatny]>

[**Karkulce, ów,** blp.] *drążki przymocowane do ściany (w warsztacie tkackim).* <? KARK, por. Karcz>

[**Karkulica, y,** lm. **e**] *kij z rękojeścią zakrzywioną.* Zdr. [**Karkuliczka**]. <? por. Karkulce>

[**Karkuliczka, i,** lm. **i**] p. **Karkulica.**

[**Karkulować, uje, ował**] p. **Kalkulować**: Nigdy nie karkuluję na uczucie chłopa. Syrok. [**K. ś.**] *rządzić ś.*

[**Karkulowanie, a,** lm. **a, Karkulunek**] czynność cz. **Karkulować.**

[**Karkulunek, nku,** lm. **nki**] p. **Karkulowanie.**

[**Karkuracja, i,** lm. **e**] p. **Kalkulacja.**

[**Karkurować, uje, ował**] p. **Kalkulować.**

[**Karkurowanie, a,** blm.] czynność cz. **Karkurować.**

†**Karkusz, u,** blm. anat. *barki.* <Z Kark>

Karlatek, tka, lm. **tki, Karłątek, Mieszczanin** zool. (hesperia) *motyl dzienny.* <Od Karzeł>

Karlątko, a, lm. **a** p. **Karlę.** <p. Karzeł>

Karleć, eje, ał, Karlić ś. p. **Karłowacieć;** przen. *zniżać ś., stawać ś. poziomym, pospolitym, niknąć wobec kogoś wyższego moralnie a. umysłowo:* Karleje ród ludzki. Pod którego ręką sami karleją olbrzymi. Troc. <p. Karzeł>

Karlenie, a, blm., czynność cz. **Karleć.**

Karlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Karlić ś.**: Zanik członków, kształtów, znikczemnienie i K. ś. rasy. Zap. <p. Karzeł>

Karlę, ęcia, lm. **ęta** **1.** *istota karłowata; karzeł, pigmejczyk:* Zawsze ktoś musiał być przy tym karlęciu, żeby go bronić od żórawiów. Haur. **2.** *drzewko, drzewo karłowate.* Troc, L. Zdr. **Karlątko.** <p. Karzeł>

Karli, Karłowy **1.** przym. od **Karzeł**: Wzrost K. Pięść karla. Pokolenie karle. **2.** [K. korzeń] p. **Korzeń.**

Karlica, y, lm. **e** forma ż. od **Karzeł**: Po rozbiciu trzeciego pasztetu znaleźliśmy karlicę księcia, która święconemi salcesony przywiązana była za ręce do pasztetu. Słow. Przen.: Cytryna, K. z złocistemi gałki, z liściem lakierowanym, krótka i pękata. Mick. Zdr. **Karliczka.**

× **Karliczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Karzeł**: Tak ś. więc na olbrzyma K. porwie. Boh.

Karliczka, i, lm. **i** **1.** p. **Karlica**: Karliczkę królewską, która w smudze cienia pod ścianą przechadzki używała, omal nie rozdeptał. Gom. **2.** bot. (microchloa) *roś. z rodziny traw.* Gatunek: K. s z c z e c i n o w a t a (m. setacea). **3.** zool. p. **Sówka.** <p. Karzeł>

Karlić się, i ś., ił ś. p. **Karłowacieć** i **Karleć**: A wiek ś. zmienia, przyszłość ś. karli. Syrok. Widział, jak ich postać zmienia ś. i karli. Syrok. <p. Karzeł>

Karligłędek, dka, lm. **dki** bot. (micropsis) *roś. z rodziny złożonych.* <Naśladowanie nazwy Łć.>

Karlik, a, lm. **i** **1.** × p. **Karzeł**: Długa suknia na karlika ś. nie przyda. Skar. Nie trzeba ś. karlikowi z olbrzymem równać. Skar. **2.** bot. = a) (pisum sativum var. nana) *drobna odmiana grochu zwyczajnego* (p. Groch). b) (woodsia ilvensis a. acrostichum ilvense) *paproć z rodzaju skalipki,* in. P o d k o l a n K. (Jund). **3.** zool. = a) (sepia sepiola) *polip.* Kluk. b) (scarabaeus tityus) *chrząszcz.* Kluk. c) (aquila pennata) *orzeł włochaty.* Szt. d) (vesperugo pipistrellus) *rodzaj nietoperza.* Wał. e) [K.] (cephus pygmaeus) *owad ździeblarz.*

Karliklęk, a, lm. **i** bot. (leptopoda) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

Karliklos, u, lm. **y** bot. (microstachys) *roś.* <Naśladowanie nazwy Łć.>

Karlikowy przym. od **Karlik**: W bokach krępy, szeroki, jak dąb K. rosochaty. Wójc.

Karlino, a, lm. **y** **1.** *moneta neapolitańska = 20 gr.:* Jeżeli nie ma karlinów, to skona z głodu. Słow. **2.** *moneta sardyńska = 12 rubli.* <Włos. carlino>

Karlista, y, lm. **ści** **1.** *stronnik Don Karlosa, pretendenta do tronu hiszpańskiego.* **2.** *(daw.) stronnik Karola X we Francji, czyli starszej linji Burbonów, legitymista.* <Od imienia Hp. Carlos = Karol>

Karliszcze, a, lm. **a** bot. (sigillaria) *roś.* <? Karzeł>

Karlitrzcin, a, lm. **y** bot. p. **Bambuska.** <Karzeł + Trzcina>

Karlsbad, u, blm. *rodzaj wody mineralnej,* in. w o d a k a r l s b a d z k a: Zacznę pić K., który mi Tadzio sprowadza z Wrocławia. Koź. A. <Nm. Karlsbad = kąpiele Karola, Karolowe Wary>

Karlsbadzki: **1.** Woda karlsbadzka p. **Karlsbad.** Kąpiele karlsbadzkie (= *w wodzie karlsbadzkiej*). **2.** chem.: Sól karlsbadzka = *mieszanina węglanu i chlorku sodu, siarczanu potasu i siarczanu sodu, pozostająca po odparowaniu wody mineralnej karlsbadzkiej.* **3.** cukier.: Sucharki karlsbadzkie = *robione z małych okrągłych bułeczek z dodaniem cynamonu.* **4.** min.: Kamień K. p. **Aragonit.**

1. Karluk, a, lm. **i** **1.** [K.] p. **Karzeł.** **2.** zool. (athene noctua) *ptak z rodzaju sów.*

2. Karluk, a, lm. **i** *litera niekształtna, nieczytelna, kulas:* Alboż ja ś. znam na twoich hebrajskich karlukach? Byk. <?>

[**Karlus, a,** lm. **y**] **1.** *chłopiec zdrowy, zuch, junak.* **2.** *chłop:* Trzy szwarni karlusy. Por. **Kierla.** <Z Nm. Kerl = mąż, człowiek>

Karlutek, tka, lm. **tki** p. **Karzeł**: Stoi w książkach, że jest kędyś kraik malutki, którego obywatele zwą ś. karlutki. Mick.

Karlactwo, a, blm. lek. (cretinismus) *kalectwo wrodzone, w okolicach górzystych szczeg. częste,* k r e t y n i z m, † m a t o ł e c t w o. <p. Charłak>

Karłak, a, lm. **cy** a. **ki** **1.** lek. *dotknięty karłactwem,* k r e t y n, [m a t o ł e k], † m a t o ł k a. **2.** zool.: Karp K. p. **1. Karp.** <p. Charłak, sld. do Karzeł>

Karłatka, i, lm. **i** bot. (chamaerops) *roś. z rodziny palm.* Gatunek: K. n i z k a (ch. humilis) in. P a l m i c z k a, P a l m a k a r ł o w a a. w a c h l a r z o w a. <Od Karzeł>

Karłątek, tka, lm. **tki** zool. p. **Karlatek.**

Karło, a, lm. a *fotel, krzesło:* Na prawo władać (na obrazie) K., rodzaj tronu, na którym siedzi król Władysław węgierski. Myc. Zapadł ś. w karle. Łoź. Tron jest ogromnej objętości poręczowe K., obite blachą. **2.** × *drzewo owocowe karłowate.* <p. Karzeł>

Karłonur, a, lm. **y** zool. (tratercula) *ptak.* <Karzeł + Nur>

Karłowacenie, a, blm., czynność cz. **Karłowacić i Karłowacieć:** K. roślin w ogrodnictwie jest sztuką dość trudną.

Karłowacić, i, ił, × **Karłować** *robić małym, karłowatym:* Wierzby u nas powszechnie obcinane i karłowacone. Sł. wil.

Karłowacieć, eje, ał, Karleć, Karlić ś. *maleć, karlem ś. stawać;* przen. *upadać przez zatratę cech podniosłych:* Ile razy jestem w tej komnacie, nie mogę ś. nacieszyć widokiem moich protoplastów, ale zarazem i smucić, że nasze pokolenie tak karłowacieje przy tych olbrzymach. Byk. Wszystko powszednieje, maleje, spada, karłowacieje; co było wielkim, przeradza ś. w dziwaczne, co było heroicznym — w dziecinne. Krasz. Karłowacieją myśli, gasną serc wulkany, dzieje nie brzmią już hymnem wiary archanielskim. Sow. <p. Karzeł>

× **Karłowacizna, y,** blm. **1.** *nieproporcjonalna małość pojedyńczych części ciała.* **2.** p. **Karłowatość. 3.** *karłowate krzewy.*

× **Karłować, uje, ował** p. **Karłowacić:** Te dwa demony psują wciąż nasze usiłowania, zamiary, karłują nasze postacie. Krasiń. <p. Karzeł>

× **Karłowanie, a,** blm., czynność cz. **Karłować.**

Karłowato przys. od **Karłowaty:** Gdzieniegdzie krzaczysto i K. próbuje dąb sił swoich, męcząc ś., by ś. wydobyć do żywota. Krasz.

Karłowatość, i, lm. **i** rz. od **Karłowaty;** × **Karłowacizna:** Niektóre karłowatości w świecie roślinnym człowiek potrafił wyzyskać na swoją korzyść, np. drzewa owocowe karłowate, które dają najsmaczniejsze i najpiękniejsze gatunki owoców.

Karłowaty *małego wzrostu; niezwykle małego wzrostu, malutki, skarlały, niedostatecznie rozwinięty:* Drzewa karłowate, szczeg. owocowe. Ludy karłowate = *pigmejczykowie.* Zwierzęta karłowate, np. niektóre gatunki piesków pokojowych. Drzewa na wysokich górach a. w okolicach podbiegunowych są karłowate. Róże bywają najpiękniejsze na okazach karłowatych. Gdzie jeno rodzi sosna karłowata i dziki porost ściele ś. na piasku. Syrok. Gospodarstwo karłowate, t. j. mniejsze niż na sześciu morgach. Przy hrabinie syna robiła istotą karłowatą. Krasz. Na miejsce Alwara wydano jakieś krótkie i karłowate gramatyczki. L. Bot.: Brzoza karłowata p. **Brzoza.**

Karłowy p. **Karli:** Karłowa palma, bot., p. **Karłatka.** K. groch = *karłowaty, karlik.* [K. korzeń] p. **Korzeń.**

Karłówka, i, lm. **i** zool. (scrabularia pumilla) *zwierzę z rzędu pławów.* Kluk.

1. × **Karm, i,** lm. **mie** ż. a. † **Karm** i [**Karm**], **u,** lm. **y** m. p. **Karmia:** Dał jeś nas jako owce K. Ps. flor. Jedwabników robaków morwa istotna K. Przędz. K. niebieskiego stołu. Pśń. kość. K. ognia = *cząstki palne ciał.* Dozór, czystość, suche słanie — za K. lichy bydłu stanie. Prz. <KARM>

2. × **Karm, u,** lm. **y** gór. *kawał jednolity rudy:* Karmy, sztuki prawdziwie czystej rudy, jakie są kamienie. Os. J. Por. **Karmiasty.** <Zam. **Karń**>

Karma, y, lm. **y,** w buddyzmie: *stan duszy, będący etyczną i intelektualną sumą poprzednich wcieleń.* Mat. I. Następstwo przyczyn i skutków, czyli warunkowość i stosunek jednego wcielenia do drugiego zowie ś. w gwarze teozofów karmą. Nagan. Kto ma lepszą karmę, czyli większą sumę zasług, zebranych w poprzednim żywocie, ten ś. odradza w lepszych warunkach; kto ma gorszą, tego duch wstępuje w ciało mniej szlachetne. Mat. I. Prawu karmy podlegają nawet bogowie indyjscy. Mat. I. <Skr. karma = czyn, dzieło>

× **Karma, y,** lm. **y** p. **Karmia:** K. sucha (dla bydła) = *siano, słoma, ziarno.* Gdzie K. w samych plewach, tam chudzina w chlewach. Prz. Dozór, czystość, suche słanie za pół karmy bydłu stanie. Prz. Kto bydłu karmy w jesieni żałuje, ten strawę dla psów na wiosnę gotuje. Prz. Wszytcy, już czynią lichotę, już żrą lud mój jako karmę chlebową... Ps. flor. <KARM>

[**Karmalek, lka,** lm. **lki**] p. **Karmelek:** Słodziusieńki, jak K.

[**Karmana, y,** lm. **y** a. w lm. **Karmany, Korman**] **1.** *odzież, szaty wog.* **2.** *odzienie robione z plachty na deszcz.* **3.** *siermięga, sukmana, gurmana.* <Tur. karman = kieszeń>

[**Karmaniuk, a,** lm. **i**] p. **Karmeluk.**

Karmanjol, u, lm. **e** p. **Karmanjola.** Przen.: Barère rozpoczął nowy szereg karmanjolów, różnych zupełnie od tych, któremi niegdyś zachwycał Górę. (Raporta Barère'a nazywały ś. podówczas powszechnie „carmagnoles"). Tarn.

Karmanjola, i, lm. **e, Karmanjol** *nazwa pewnego rewolucyjnego tańca i śpiewu we Francji.* Sł. wil. <Fr. carmagnole, od miasta Włos. Carmagnola w Pjemoncie>

Karmantyna, y, lm. **y** bot.: K. Malabaru p. **Sprawiedlina.** <?>

Karmaser, a, lm. **y, Karmasyr** bed. *nóż szeroki, krótki, nakształt tasaka do zacinania karbów lub przecinania obręczy.* Mag. <Nm. Kerbmesser>

Karmasyr, a, lm. **y** bed. p. **Karmaser.**

Karmazerować, uje, ował jub. *otaczać kamień drogi, np. brylant, mniejszemi w kondygnacjach.* <Nm. karmosiren a. kurmusiren, ze Szwed.>

Karmazerowanie, a, lm. **a, Karmazerunek** jub. czynność cz. **Karmazerować.**

Karmazerunek, nku, lm. **nki** jub. p. **Karmazerowanie.**

Karmazyn, u, lm. **y,** × **Harmazyn,** † **Kiermezyn 1.** blm. *kolor, barwa ciemnoczerwona, malinowa, amarantowa, różowo-czerwona, niebieskawoczerwona, szkarłat; barwnik tych kolorów:* K., farba czerwona, bardzo śliczna, z ziarnek czerwcowych uczyniona. Syr. K., farba karmazynowa. Kn. Kolor malinowy czyli K. a. amarant, uważany był za szlachetniejszy odcień czerwieni, i dlatego stał ś. uprzywilejowanym kolorem dawnej szlachty polskiej. Gl. We Włoszech przez kilka wieków, zamiast szkarłatu, używano naszego karmazynu. Ład. Karmazynem co farbować. Troc. Świeci ś. jako K. Prz. Twarz mu ś. świeci, jako K. Rej. **2.** *tkanina, zabarwiona karmazynem:* K., materja karmazynem farbowana abo szata. Kn. Karmazynem przykryty. Troc. Pas z karmazynu. Leop. (= *z jedwabiu rożyczkowego jasnoczerwonego.* Leop.). Szlachcic w karmazynie. Pot. Barziej zdobi K., kiedy własny, niż złotogłów pożyczany. Prz. Karmazyny czerwone, zielone, brunatnej barwy. Taksa kra-

kowska z r. 1573. Pierś Radziwiłła nakrył karmazynem. Słow. Klęczeli w pierwszej ławce karmazynami wybitej. Słow. Przen.: Stał wszystkim na widoku, gdyby rak ugotowany na farfurce, albowiem i twarz i żupan miał z karmazynu. Słow. **3.** 2 pp. **a** *szlachcic polski starożytnego rodu, ubierający się według ustalonego zwyczaju w odzież barwy karmazynowej, pan z panów:* O kim chciano powiedzieć, że szlachcic z dziada pradziada, mówiono, że K. Gl. Mówią: Nie K., gdy choć w karmazynie niepewny szlachcic między starych ś. zawinie. Pot. Niepewny K. = *wątpliwy szlachcic.* Sł. wil. Nieprawdziwy to K. Troc. Syn twój z wojewodów familji pannę pojmuje, a sam, słyszeć, nieprawy K. Opal. **4.** bot. = a) p. **Ostokrzew:** K., chróścinka abo drzewko, wężożołd szkarłatnych jagód (ilex coccifera). Syr. b) bł. p. **Kosmaczek:** K. polski nie jest drzewko (które rośnie w cudzych krajach i zowie ś. kermesem), ale ziele, nazwane kosmaczek, do którego korzenia przyrastają ziarka czerwone, z których wyciskają sok karmazynowy. Ład. **5.** †zool. *czerw, czerwiec, koszenila:* „Cochenille,“ po naszemu K., ziarka czerwone, które na zielu kosmaczek rosną. L. K., ziarnko czerwcowe. Sł. wil. <Nm. Kermesin, z Arab. kirmezi>

Karmazynek, nka, lm. **nki** zool. (chermes) *owad:* K., rodzaj, zamykający drobny owad, żywiący ś. wysysaniem liści, latający i skaczący. Kluk.

Karmazynka, i, lm. **i** zool. (catocala sponsa) *motyl.*

Karmazynowy I. przym. od **Karmazyn:** K. — koloru pięknie czerwonego. L. Ciemno-K. Troc. Farba karmazynowa bywa wywarzona z czerwcowych ziarnek. Syr. Jedwab i sukno karmazynowe. Ład. Z rąk moich weź biały płaszcz i karmazynową czapkę. Krasiń. Karmazynowe okrycie. Bier. Karmazynowy baldakin. Słow. Szlachta polska z upodobaniem nosiła karmazynowe czyli malinowej barwy żupany. Gl. Kontusz K. Szlachcic K. = *karmazyn, szlachcic z dziada pradziada.* Mogła wybierać między młodzieżą sutą i nawet karmazynową. Słow. Mocno przywiązany do domu karmazynowego księcia. Słow. Ziarnka karmazynowe, abo czerwiec, w naszych północnych krajach pospolicie ś. znajdują i niczym nie są różne od szarłatnych, jedno miejscem i sposobem rośnienia. Syr. Karmazynowe jagody abo ziarnka, czerwiec. Kn. Owad czerwiec przed wynalezieniem koszenili jedyną był karmazynowego koloru zasadą. Jund. Sok K. Ład. *(= otrzymany z owadu czerwca).* †K. konfekt. L. *(= syrop a. proszek z owadu czerwca, używany jako lek wzmacniający),* in. alkiermes. **2.** bot.: Ostokrzew K. p. **Ostokrzew.** <p. Karmazyn>

Karmel, u, blm. p. **Karamel.** <Fr. caramel>

Karmelek, lka, lm. **lki,** [**Karmalek, Karmelik**] cukier. *cukier krystaliczny stopiony, zwykle w tabliczkę ulany, z dodaniem koloru i smaku:* K. ananasowy, malinowy. K. kremowy (= z dodaniem śmietanki kremowej i smaku). Żart.: Żelazne karmelki = *uderzenia linją po ręku w dawnych szkołach, bicie po łapach, łapy.* Przen.: *przykrość, cierpka wymówka a. przymówka:* Połknąłem od niego już niejeden taki K.

Karmelicki przym. od **Karmelita:** Zakon K. Suknia karmelicka. Jak bania karmelicka. Prz. (o rzeczach okrągłych = *wielki, pękaty).*

[**Karmelik, a,** lm. **i**] p. **Karmelek.**

Karmelita, y, lm. **ci** a. †**owie,** [**Karmalita**] **I.** a. **Karmelitanin** *zakonnik reguły potwierdzonej przez Inocentego IV (= K. obserwant pierwotnej reguły, K. dawnej obserwancji), a. złagodzonej przez Eugienjusza IV (= K. konwentualny), a. zreformowanej przez św. Teresę (K. bosy, Terezjanin):* Karmelici trzewiczkowi (= nie zreformowani). Karmelici trzewikowi a. kalceaci. Troc. K. starej reguły. K. ściślejszej obserwancji. Byli też Karmelici tercjarze, posiadający odmienną regułę. U nas zakonników ściślejszej obserwancji niekiedy zwano także Belgami, gdyż z Belgji reguła ich do Polski przeniesioną została; Belgowie ci, a. Karmelici trzewiczkowi ściślejszej obserwancji dostali konwentów 10. Chod. Gienorał, przeor Karmelitów. Nowicjat Karmelitów. Nastał zakon Karmelitów w Ziemi Świętej na górze Karmel. Skar. Karmelitowie w czarnych kapicach nastali r. 1175. Teof. Ksiądz K. K. ksiądz. Słow. Klasztor Karmelitów. Słynny ksiądz Marek był Karmelitą. **2.** w lm. = *kościół a. klasztor Karmelitów.* <Od góry Karmel>

Karmelitanin, a, lm. **anie** p. **Karmelita:** Karmelitanie, zwani bosi, zakon reformowany przez św. Teresę. Kras.

Karmelitanka, i, lm. **i, Karmelitka** *zakonnica reguły św. Teresy, Terezjanka:* Zakonnice Karmelitanki tymże sposobem, co i zakonnicy, podzielone są. Kras. K. trzewiczkowa dawnej obserwy. K. bosa. Karmelitanki lubelskie od tytułu kościoła (Niepokalane Poczęcie N. M. P.) zwano powszechnie Poczętkami.

Karmelitański przym. od **Karmelitanin:** Kościół K. Zakon K. uorganizowany jest na sposób monarchji arystokratycznej. K. ex-prowincjał flandro-belgijski. „Skarb K.“ — tytuł dzieła ojca Cyprjana a S. Maria, przełożonego przez Cystersa Domiechowskiego. Zakonnica reguły karmelitańskiej.

Karmelitek, tka, lm. **tki, Kapturek** (columba livia cucullata) *ptak z rodziny gołębi.*

Karmelitka, i, lm. **i I.** p. **Karmelitanka. 2.** w lm. = *kościół a. klasztor Karmelitek.*

Karmelkowaty *podobny do karmelka, przypominający karmelki.* Przen.: Wypisał karmelkowatym stylem kilka ogólnikowych frazesów o sztuce. Bał. *(= ckliwym, mdłym, wymuszonym).* <p. Karmel>

Karmelkowy przym. od **Karmelek:** Są to wprost tylko wiersze, wycinane z obwolut karmelkowych. Cukier K. Przen.: *słodki, ckliwy, mdły, przesadnie czuły, grzeczny:* Karmelkowa, słodziuchna powierzchowność. Krasz. Wiersz K. *(= lichy, niezdarny).*

Karmelować, uje, ował cukier. *maczać w karmelu.*

Karmelowanie, a, blm., czynność cz. **Karmelować.**

Karmelowy przym. od **Karmel,** p. **Karamelowy:** Piramida karmelowa *(= z karmelu).*

[**Karmeluk, a,** lm. **i, Karmaniuk**] *barczysty, silnie zbudowany człowiek.* <Jakoby od nazwiska słynnego zbója>

× **Karmia, i,** lm. **e,** × **Karm** ż., †**Karm** i [**Karm**] m., × **Karma I.** a. × **Karmidło** *wog. pokarm, pożywienie, żywność, jedzenie, jadło, strawa, potrawa; szczeg. dla zwierząt: pasza:* Mleczne karmie: miękka K. (1541 r.). Krwie wszelikiego zwierzęcia nie będziecie jeść w karmi. B. Sz. Przyniesiż mi karmie (z) swego łowu. B. Sz. Owa przyjedzie Ezaw, nawarzyw karmiej s swego łowu. B. Sz. Wszyscy opuściwszy królewskie karmie, dziwowali ś. jej. Hist. rzym. Bez karmi

swej ziębnieje skóra. Gawiń. Większa liczba ubogich była niżli karmie, co ś. im zrobiła. Prot. Trucizna to czyni, iż K. dobra przemienia ś. w krew niedobrą. Kaz. 1555. Dać karmi wołom. Sł. wil. Jenże daje dobytku (=dobytkowi) karmię ich. Ps. flor. Ptaszyńa karmią w swoim dziobie ptaszętom przynosi. Stasz. Przen.: K. duchowa, umysłowa. Łzy moje K., potrawy płacz wieczny. Kochan. Wielu to materyj otchłanie ogniem buchające na swoję potrzebują karmią. Stasz. Nie karmiono orłów słodyczami a ciszą, ale karmią twardą i cierpieniem ostrym. Krasz. Dla poetów i estetyków więcej karmi fantazyjnej i myślowej znajdowało ś. w „Arabie“ i „Lambrze.“ Chm. **2.** [K.] *siano zmieszane ze słomą dawane bydłu.* **3.** fizj. *ta część pokarmu spożytego, którą sobie ustrój przyswaja w całości.* <KARM>

Karmiasty gór. przym. od **Karm**, *w jednolitych kawałach:* Ruda karmiasta, która nie idzie ciągle plaskurami, lecz bywa w kawałkach, w których niemasz gliny ani ziemi. Os. J.

Karmiciel, a, lm. **e** *ten, który karmi; tuczący zwierzęta* (Troc): K. ubogich. Sł. wil. Lubo mię chcesz mieć karmicielem lub ojcem. Bardz. *(= opiekunem, piastunem).* Tego żebraczego chleba ten nędzarz przełknąć nie może, a zaś owych karmicieli służba twoja srogo karze. Słow.

Karmicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Karmiciel:** Ziemia, stara ta nasza K. Węg. Ziemia Juby—lwów K. Min. Gdy ś. kto na ten świat rodzi, karmicielki i mistrza potrzebuje. Kucz. K. piersiami. L. *(= mamka).* Sama była karmicielką córki swojej. L.

Karmić, i, ił I. *dawać jeść i pić, posilać, żywić;* (o zwierzętach) *paść:* K. zgłodniałych. Wolę cię odziewać, niż K. Młodź. Karmiłem go przez dziesięć lat. Sł. wil. Zdechliną ich (Tatarów) karm wszystkich, lecz nie świnią. Słow. Trzeba go było przykuć, jak niedźwiedzia, a myśmy miodem lipcowym karmili. Słow. Świat karmim chlebem swoim. Pol. Podniosłem kamień soczewicy, która dawniej karmiła królów robotniki. Słow. *(= stanowiła pokarm).* Chcąc, aby konie pracowały, trzeba je dobrze K. Sł. wil. K. konie, bydło, psy. Troc. Zdaje mi ś., jakbym sam jadł, kiedy konie karmię. L. Litwini czcili węże, które po domach oswajali i karmili. Mick. Pies chyba tylko zawyje zrana, nim obcą karmiony ręką, kiedyś swojego dawnego pana wściekłą powita paszczęką. Mick. Rwała ogórki a. karmiła kogutki. Mick. Gołębie, w nich (w szyszakach) gruchając, karmią swe pisklęta. Mick. K. własnemi rękoma małe dziecko, chorego =*podawać pokarm do ust.* K. a. K. piersią, piersiami (dziecko) = *dawać ssać, żywić własnym mlekiem, † doić:* Matka, co sama karmi, jest podwójnie matką. Sł. wil. Biada brzemiennym i karmiącym! Wuj. *(= piersiami karmiącym.* B. G.). Kamień dzieciom bywa z tego, kiedy plugawa mamka złym mlekiem karmi. Ocz. Mleko białejgłowy chłopię karmiącej. Syr. O matko dobra, co za dawnym wiekiem idziesz, choć jesteś i młoda i ładna, żona poczciwa, rozumna i miła, śmiesz sama K. to, coś urodziła. Kras. Wytworne mieszkanie nie karmi człowieka. Prz. **2.** (o zwierzętach domowych) *tuczyć:* K. woły, skopy, wieprze, drób. Ptastwo piękne, karmione perłowemi krupy. Mick. K. bydło na rzeź, na sprzedaż. Mając myśl K. bydlęta, trzeba mieć obfitą dla nich paszę. Kluk. Na zabicie bydło dobrze karmią, ale dobrej strawy śmiercią przypłacają. Skar. Przen.: Cudza krzywda nie karmi a. nie tuczy. Prz. *(=nie przynosi pożytku, nie wychodzi na dobre).* **3.** przen. = a) *podtrzymywać, utrzymywać, przechowywać, podsycać, żywić, wzmacniać, podniecać, budzić:* Olej tłusty karmi ogień. Troc. W kagańcu olej światło karmi. Birk. Ten biega tu i owdzie, suche żagwie zbiera, karmi niknącą iskrę. Mick. Jad węża, co w tej czarze karmi płomienie czerwone. Słow. Dusze nasze ciałem Chrystusowym bywają karmione, ożywione i posilone. Baz. K. kogo obietnicami, nadzieją. Troc. Próżnemi myśl swoję karmi podnietami. Troc. K. w sercu nienawiść. K. w kim pychę. Próżno K. nadzieje. L. Karmiemy nadzieją serca w szczęściu tęskliwe. Lubom. Nadzieja karmi, ale nadzieja nie tuczy. Min. Może w sercu nadzieje karmisz brylantowe? Słow. Pustyń dziecko promieniami słońca karmione. Krasiń. Tu dopiero wojaż nasz zachwycającemi nas zaczął K. dolinami. Słow. Komu Ty Twoje namaszczenie włożysz na czoło, ten bez żadnej pracy w powietrzu Twoim jak powietrzni ptacy pływa, a święte karmią go promienie. Słow. Ty jej nie karmisz ani dobrocią, ani zaufaniem. Słow. Gdy głodno bywało, bawił a karmił żartami. Krasz. Zastawiono wieczerzę, ale mało kto ją tknął, poiło i karmiło żywe słowo. Krasz. Rzym dla Polaka był jakby ojczyzny odłamkiem, dzieje jego karmiły go w młodości. Krasz. Pismem św. K. słuchaczów potrzeba. Skar. Pisarz karmiony na dobrych autorach, na starożytnych. Sł. wil. W łonie tego chaosu rośnie cudzoziemskim rozumem karmiony maleńki człowiek. Krasz. Wiesz, jak lubię twe pieśni; mój to chleb powszedni: tyle lat moje myśli karmiłeś tym chlebem. Oliz. Okruszynami nikłej miłości karmiłem blade widziadła. Słow. Podłe dusze nie umieją K. jej (pieśni) żalem i poić nadzieją. Mick. Płomień zemsty, w milczeniu karmiony klęsk i cierpień widokiem. Mick. Ir.: On tylko sylogizmami słuchacze karmił. Skar. K. despektami. Birk. b) *napełniać, napawać, przejmować, opanowywać, przyprawiać o co:* Połowczyki ruskie grunta pustoszyli i niezmiernym strachem ostatniego zginienia wszystkich prawie karmili. Błaż. O, który mię karmiłeś dawniej tęsknotą, a dziś żalem napawasz, troski, zgryzotą! Koń. Dzikie to do niej przywiązanie wstydem i żalem mię karmi. L. **4.** K. szpakami a. † wronami = *uczyć chytrości, przebiegłości.* Rej. O chytrych mówią, że są karmione wronami. Kn. Przechery wronami karmione. Klon. Frant, jako mówią, karmiony szpakami. Jabł. Waści szpakami musieli za młodu K. Sienk. **5.** anat.: Otworki karmiące kości = *dziurki odżywne, odżywcze* (foramina nutritia ossium). **K. ś.** *jeść, pożywać, posilać ś., żywić ś., używać czego do jedzenia;* (o zwierzętach) *zrzeć, paść ś., żerować:* Karmi ś. dobrze. Troc *(= odżywia ś.).* Człowiek karmi ś. chlebem, mięsem. Sł. wil. Ptaki drapieżne karmią ś. ścierwem. K. ś. — mówi ś. o zwierzętach i ptakach, kiedy chcemy wyrazić czym żyją, czyli czego za pokarm używają; np. wilk karmi ś. mięsem, gołąb ziarnem, czapla rybą i t. p. Kras. A. Dziewięć dromaderów chodziło co dnia na piasku pagórki K. ś. chwastem nadmorskich ajerów. Słow. Gdzie chciała, mogła skakać, K. ś. i ikrzyć. Mick. On jak dawny Mitrydat karmił ś. jadami. Mick. Karmię ś. prochem ziemi. Mick. Przen.: Jako ciało chlebem, tak ś. dusza słowem bożym karmi. Skar. K. ś. czytaniem dobrych książek. (Naród rzymski) miał literaturę, którą nasza kar-

miła ś. przez szereg wieków. Ochor. K. ś. nadzieją, urojeniami. Wyniosłemi ś. K. myślami. Troc. Karmi ś. nędzą ludzi ubogich. Troc. Wiatrem ś. sławy ludzkiej karmi. Skar. Nikt, biedą ś. karmiąc, nie utyje. Mor. A. Rzecz ona okrutna zastraszyła wszystkich, a rodzice, trudno wymówić, jakim ś. płaczem i smutkiem karmili. Skar. Gorzkim ś. żalem karmi, łzy lejąc bez miary. Groch. Wszyscy już lepszej myśli, krom samej swawoli: ta ś. rozpustą karmi, ta niepokój woli. Groch. Wszak ś. nie godzi K. nieszczęsnego łzami. Tremb. Szatan ciemny, co ś. karmi łzami. Słow. Dla serca trawionego ogniem niewzajemnym potrzeba takich cierpień, niech ś. karmi łzami. Słow. Karmił ś. wspomnieniami. Krasz. Zręcznie i chciwie chwytały one drobne, codzienne przyjemności życia, karmiły ś. niemi. Orzesz. Zwycięstwa karmił ś. otuchą. Mick. Karmił ś. marzeniami jak chlebem powszednim. Słow. Nie był to charakter modny, co ś. księżyca tylko karmi blaskiem. Słow. <KARM>

× **Karmidło, a,** lm. **a** p. **Karmia.** Przen.: Używać za zabawkę i K. ciekawości. Krasz. (=*zaspokojenie, nasycenie).*

Karmienie, a, blm., czynność cz. **Karmić:** Leszek wtóry w karmieniu i ponoszeniu ciała osobliwie był pomiarkowanym. Błaż. K. niemowlęcia. K. piersią a. piersiami. Mamek nierządnych aby rodzice w K. nie przyjmowali. Glicz. Naczynie do karmienia dzieci. Mick. Dzień zszedł na kowaniu koni, karmieniu psów. Mick. K. sztuczne. Mleko sterylizowane do karmienia dzieci. Fizj.: *żywienie, odżywianie,* × *zasilanie,* bł. † *tuczenie,* † *żywność.* Przen.: Kilku zdatnych poświęciło ś. na K. ducha. Krasz.

Karmienie się, a ś., blm., czynność cz. **Karmić ś.**

Karmik, a, lm. **i** p. **Karmnik.**

Karmin, u, lm. **y 1.** *kolor ciemno-czerwony:* Usta płoną róż karminem. Len. Lilije w tęcze kolorów spowite i umoczone w złoto i karminy. Słow. **2.** chem. *barwnik czerwony z samiczek koszenili; wog. barwnik czerwony z odcieniem podobnym do karminu właściwego; nazwa niektórych innych barwników:* K. jest bardzo piękny, ale nie bardzo trwały; służy do malowania i do wyrobu czerwonego atramentu. Karmin indygowy p. **Indygowy.** Karmin błękitny, ciemno-błękitny, alizarynowy, chromowy. Karmin niebieski p. **Indygo-karmin.** Mączka karmazynowa przezornie suszona stanowi piękny gatunek farby, która się karminem zowie. Krum. K. handlowy a. tarty. K. ciekły = *roztwór karminu w amonjaku.* K. zielony = *zieleń karminowa = mieszanina karminu błękitnego z kwasem pikrynowym.* K. brunatny = *umbra.* K. służy głównie do farbowania wełny. Może to sam Tadeusz w Świątyni Dumania, rozmawiając za blizko, omusknął z bielidła K., lżejszy od pyłków motylego skrzydła. Mick. (=*ruż).* Góry tej strona pokryta nakształt płomyków krzyczącą jaśnią gwoździków, jakoby falą karminów i szmaragdami jaśminów błyszczała. Słow. <Fr. Hp. carmin, Włos. carminio, z Skr. krmi = czerwiec>

[**Karmina, y,** lm. **y**] **1.** *pasza.* **2.** *uczta przy zabiciu świni.* <Slc. karmina>

Karminit, u, lm. **y** min. *połączenie arsenjanu ołowiu i arsenjanu żelaza.* <Od barwy karminowej>

Karminować, uje, ował fot. *zakładać karminem za pomocą pendzelka miejsca zbyt jasne na kliszy.* <p. Karmin>

Karminowanie, a, blm., czynność cz. **Karminować.**

Karminowy przym. od **Karmin;** *barwy ciemnoczerwonej:* Spinel K. Zieleń karminowa = *karmin zielony.* Kwas K. = *barwiący składnik karminu.* Karminowa laka otrzymuje ś. przez dodanie ałunu do roztworu alkalicznego koszenili. Przen.: Usta karminowe.

Karmnik, a, lm. **i 1. a.** [**Karmik**] = a) *chlewek do tuczenia wieprzów; obórka do tuczenia wołów; kojec do tuczenia drobiu:* Leży (a. tyje, wygląda), jak wieprz w karmniku. Prz. Młótem wieprze w karmniku tuczono. Min. Świnie, jeżeli ś. w domu karmią, po rozepchaniu rozsadzają ś. do karmnika. Kluk. Przy gorzelni i piwowarni stawiają K. na wieprze i wołownik na tuczenie wołów. Podcz. K. kurzy. Troc. b) *wieprz utuczony, karmny, świnia karmna, tuczona dla zabicia.* **3.** † lm. **cy** = a) *tytuł w cechu towarzysza niższego rzędu:* Ci, których zowiemy karmnikami, i ci, którzy nie mają przemianku. Ustawa gospody stolar. w Lublinie 1671 r. b) Karmnicy = *służba, służący.* Kodeks małopol. **4. a. Karmik** bot. (sagina) *roś. z rodziny mokrzycowatych.* Gatunki: K. leżący (s. procumbens). K. stojący (s. erecta). Jund. <KARM>

Karmnisko, a, lm. **a** leśn. *las dębowy a. bukowy, do którego na wypas trzodę chlewną wpędzają,* in. karmna knieja.

Karmno przys. od **Karmny:** Niemało takich, co iść w niebo uczą ogłodzonego ciała umartwieniem, sami ś. K. chowają i tuczą. L.

× **Karmność, i,** blm. rz. od **Karmny,** *posilność, sytność.*

Karmny 1. × *karmiący, posilny, pożywny:* Potrawa to bardzo karmna. Troc. Już zaschły usta u pragnących dziatek, pali ś. mleko w piersiach karmnych matek. Koss. **2.** *karmiony, tuczony:* Koń spasły a wieprz K. L. Kapłun, wół K. Troc. Przypędzono kilka wołów karmnych. Chodź. Tuczcie ludzi na karmne bydło. Krasiń. Karmne cielę. Mrong. Przen.: Stąpa z partesów nakształt karmnego prałata. Tremb. (=*opasłego, otyłego).* Biada onym, co karmni weselem mord ojczyzny głoszą życia swego celem! Krasiń. × K. piersiami = *ssący.* L. **3.** × *dający ś. utuczyć, zdatny do tuczenia.* Sł. wil. **4.** † *nadziany, faszerowany:* Nadziewanego abo karmnego cokolwiek, gęś, ptak, cielę, baran etc. Kn. **5.** leśn.: Karmna knieja p. **Karmnisko.**

Karmowy przym. od × **Karm:** Braha karmowa (=*na karm służąca).*

[**Karmuszka, i,** lm. **i**] *skruszony chleb, zalany wodą, osolony i zaprawiony słoniną.* <Zam. fa-r(a)muszka, sld. do KARM>

Karna, y, lm. **y, Karna benedykta** bot. bł. p. **Chaber, Drapacz** i **Karda.** <Zam. Karda>

Karnacja, i, blm. *cera, płeć;* w malarstwie: *koloryt ciała, oddanie barwy nagiego ciała,* in. inkarnacja: Co za cudowne kształty! co za delikatność karnacji i jaki kunszt w jej utrzymaniu! Krasz. Przen.: Zarysowałem tu zaledwie estetyczny szkielet utworu; potrzebaby było w dłuższym wywodzie dać poznać karnacją, jaka ten szkielet pokrywa. Chm. <Łć. carnatio>

Karnal, u, lm. **e** myśl. p. **Czapka:** Godzien ten jastrząb, żeby w karnalu złotolitym siedział. Pot. <? Może Śr. Łć. carnelus = okienko>

Karnalit, u, lm. **y** min. *związek chlorku potasu i chlorku magnezu,* $KCl + MgCl_2$: K. znajduje ś.

pod Kałuszem w Galicji, a zwłaszcza w Stasfurcie. K. używa ś. jako nawóz sztuczny. Pruskie kopalnie kainitu i karnalitu w Stasfurcie. Szaj. W. <Od nazwiska górnika Nm. Carnall>

[**Karnasić się, i ś., ił ś.**] *coire.* <Może od Kiernoz>

1. Karnat, u, lm. **y** *rodzaj działa:* Wysłano natychmiast po cięższego kalibru moździerze i karnaty, jakie z ruskich arsenałów trzeba było Polakom sprowadzać. Wej. <?>

2. Karnat, u, lm. **y, Karnatyn** fl. *każdy z sześciu sznurów, lin do umocowania masztu:* K. wiatrowy, średni i masztowy. Mag. <Nm. Karnat>

[**Karnaty**] *przysadzisty, nierosnący.* <Brs. karnaty = kusy>

Karnatyn, u, lm. **y** fl. p. **2. Karnat:** K. trochę grubszy od polki do przywięzywania masztu, żeby nie upadł. Mrong.

Karnatyt, u, lm. **y** min. *minerał z klasy krzemianów, różniący ś. od albitu tym, że miejsce sodu zastępuje wapień.* <Now. z Łć. caro, 2 pp. carnis = ciało, po Fr. carnatite>

[**Karnawacz, a,** lm. **e**] *(?):* Umarła Żydówka na karnawaczu, wzięli ją do piekła na stragaczu. Kolb. <?>

Karnawał, u, lm. **y** *mięsopust, zapusty; czas zabaw od Nowego Roku do Popielca; zabawy w tym czasie:* We Włoszech K. jest zarazem uroczystością ludową. W wiekach średnich głównemi cechami karnawału były uczty tłusto przyprawione i pijatyki. Obecnie K. zasadza ś. na maskaradach, balach i tańcach. Niegdyś słynne były karnawały weneckie, później rzymskie. Czy (Zygmunt) znów z Wenecji, co po morzu pływa, do Polski wnosi karnawału święta? Słow. Teatr ten bywał tylko w czasie karnawałów. Chodź. Już po karnawale, czas na gorzkie żale. Prz. K. na placu św. Marka w Wenecji. Krasiń. Pewnoś w życiu jeszcze takiego karnawału nie oglądał. Krasiń. Przen.: Twarz była wesoła, można było z niej K. malować. L. Po karnawale XVIII wieku Popielec XIX! Krasz. <Włos. carnevale>

Karnawałować, uje, ował *bawić ś. podczas karnawału, używać karnawału; wog. hulać, swawolić:* Każdy choć raz na rok chce zrzucić pleśń i troski i karnawałuje. Rodz.

Karnawałowanie, a, blm., czynność cz. **Karnawałować.**

Karnawałowy przym. od **Karnawał:** Formy i zwyczaje karnawałowe pochodzą niewątpliwie od pogańskich uroczystości wiosennych. Karnawałowe bale, tańce i maskarady. W dawnej Polsce huczne też były zabawy karnawałowe, zapustne, z maskaradami (maszkarami) i wiejskiemi kuligami. Grzeszne swawole karnawałowe dawały okazje kaznodziejom naszym okresu makaronicznego nazywania ich nie zapustami, ale rozpustami. Jam. Dni karnawałów. Zabawy, nadużycia, festyny karnawałowe. Nie gachem karnawałowym zdawał ś. Gom.

Karnecik, a, lm. **i** p. **Karnet:** Każda z dam otrzymała śliczny K. Pewnego razu zginął mu ten K.: biedny szambelan stracił cały dalszy porządek odwiedzin. Chł.

× **Karneol, u,** lm. **e** p. **Karnjol** i **Krwawnik.**

Karnes, u, lm. **y,** × **Kornes,** × **Kornisz,** × **Karnis l.** bud. *ozdoba architektoniczna w postaci wązkiej listwy, mającej w przekroju kształt litery S, do ozdabiania gzymsów, ram, sztabików i wog. wszelkiego profilowania; gzymsik o kilku kondygnacjach:* Mogą być karnesy ozdobione szeregiem kwiatów, liści, muszli, perełek. **2.** cieś. *hebel z zębami do wycinania fug w gzymsach i t. p.* **3.** fortep.: K. mały p. **Fodersbret. 4.** rzeźb. *żelazko do wybijania dziurek.* **5.** zdń. *rodzaj gzymsiku, który kończy fundament pieca i od którego zaczyna ś. korpus pieca.* <Nm. Karnies, z Fr. corniche>

Karnesklapa, y, lm. **y** fortep. *przykrycie na klawjaturę, zamykane i otwierane.* <Karnes + Klapa>

Karnesowy przym. od **Karnes:** Strug K. Narożnik K.

Karnet, u, lm. **y** *książeczka notatkowa, notes, notatnik, konotatnik, rejestrzyk, notyska:* K. balowy do zapisywania przez damy porządku tańców i wybranych do nich tancerzy. Elegancki K. Lutek tymczasem wydobywa swój K., który go nigdy nie opuszcza, temperuje ołówek i idzie szukać sobie typów. Kos. Zdr. **Karnecik.** <Fr. carnet>

Karniasty przym. od **Karń,** *twardy:* Ruda żelazna karniasta.

Karnie, × **Karno** przys. od **Karny.**

Karnieć, eje, ał *stawać ś. karnym, posłusznym:* Inny koń od gniewu i chłosty karnieje. Pol. <KOR>

× **Karnik, a,** lm. **cy** p. **Karacz:** Za Ludwika Węgierskiego uczęszczały łotrostwa, że nikt karnikiem łotrostwa nie obierał ś. Błaż. <KOR>

† **Karnik, a,** lm. **cy l.** a. × **Karownik** *furman, stangret, powożący karą.* Mącz. **2.** p. **Karabłotnik.** <p. Kary>

Karnis, u, lm. **y** p. **Karnes.**

Karnjol, u, lm. **e,** × **Karneol** min. p. **Chalcedon** i **Krwawnik:** K. pospolity z rozłamem muszlowym i K. włóknisty. Najpiękniejsze karnjole pochodzą ze Wschodu. <Nm. Karneol, z Łć. caro, 2 pp. carnis = mięso>

Karnjolowy przym. od **Karnjol,** *krwawnikowy:* Pieczątka karnjolowa. Pierścionek K. Wydobył z kieszeni od kamizelki karnjolowe pudełko z zapałkami. Bał.

Karnkastel, u, lm. **e** gór. p. **Kiernkasten.** <Nm. Kernkasten>

× **Karno** p. **Karnie:** K. chować swoje dzieci. L.

[**Karno, a,** lm. **a**] *stado (ptaków):* K. gęsi, kaczek. <KOR>

[**Karnościć, i, ił**] *napominać, karać.* <KOR>

Karność, i, blm. rz. od **Karny l.** a. [**Karętność**] *rząd pod grozą* (L.), *surowy rząd a. zarząd, dyscyplina* (Sł. wil.), *rygor; niepuszczanie złego płazem, czyli bez kary* (Kras. A.): K. oznacza moralne wędzidło, które, hamując niesforność i swawolą, trzyma wszystko w karbach posłuszeństwa i porządku; zależy ona na tym, żeby przepisy prawa i rozporządzenia zwierzchności z nieubłaganą ścisłością spełniane były. Kras. A. W subordynacji przemawia wzgląd na osobę zwierzchnika, w karności wzgląd na przepis i powagę prawa; subordynacja bywała po dworach, a K. w wojsku, w kościele, w klasztorze. Kras. A. K. żołnierska srogim hamowaniem żyje. Warg. Podczas wojny straszliwa jest w wojsku K.; najmniejsze przestępstwo karze śmierci podpada. L. K. wojskowa. Dawni nasi pisarze wojskowi i dawni hetmani zwali K. g r o z ą; w naszych czasach natomiast często ją u nas z francuskiego d y s c y p l i n ą mianowano. Bent. W. Ale iż K. jeszcze była nie zginęła, nie brano gwałtem ludziom ani kokoszy. Górn. Zmocnienie karności

żołnierskiej. Skar. K. obozowa. Warg. Rozprzęgła ś. obozowa K. Nar. K. zakonna. Skar. K. kościelna. Kras. A. Surowa, ścisła K. Gdzie niema karności, tam niema bojaźni. Prz. K. czyni, aby ś. ludzie chronili złości, aby ś. zuchwalstwo nie mnożyło. Gostk. K. zachować = *wstrzymywać ś. od złego.* L. Zaprowadzić K. Przestrzegać karności. Rozwolniona K. Kras. A. K. na występne. Kochan. Oba byli w karności ostrzy, gdy potrzeba wymagała dla przykładu i poprawy innych. Skar. Umiał łaskawość z karnością umiarkować i pogodzić. Skar. Zginęła w tym królestwie K. i dyscyplina, bez której żaden rząd uczynić nic nie może. Skar. Ozdobną uzdę karności dajcie na bystre rozumy wasze założyć. Birk. Trzymać kogo na wodzy, mieć w karności. Kn. Trzymać chłopca w karności. Troc. Ojcowie, wychowujcie dziatki wasze w karności i grozie Pańskiej. Wuj. Uczcie ś., chrześcijanie, od poganina, w jakiej karności dzieci trzymać trzeba. Bals. Niewiasta karności potrzebnje. Kn. Zawsze mię trzyma w karności, nawet nie pozwala, abym z mężczyznami rozmawiała. Czart. A. **2.** × *karanie, kara:* Najszkodliwsza Rzeczypospolitej, gdy niektórzy możni nie podejmują karności od niej włożonej. Baz. Rodziców i nauczycielów K. tak przyjmować należy, jak incyzją od lekarza. Pilch. **3.** × *to, co karze podlega, podpada.* Sł. wil. <KOR>

Karny I. przym. od **Kara** = a) *dotyczący kar, traktujący o karach:* Pojęcia, teorje karne. System K. = *penitencjarny.* Sąd K. Sprawa karna. Obwinienie nosiło na sobie charakter karnoprawny. Balc. Zakłady karne (= *gdzie odsiadują, cierpią karę, więzienie).* Zakłady karno-wychowawcze = *przeznaczone do poprawienia młodych winowajców.* Kolonje, osady karne. b) *wyliczający, ustanawiający kary:* Kodeks K. (= *kryminalny).* Kodeks K. francuski. Prawo, ustawodawstwo karne. Przepis K. Procedura karna, postępowanie karne, proces K. Ustawa karna. Postanowienia karne cesarza Justynjana. Sądy zostały uznane za niepodległe, działania ich w rozstrzyganiu spraw i wymierzaniu sprawiedliwości karnej stały ś. publicznemi. Skarb. Edyktalne postępowanie karne p. **Edyktalny.** c) × *karzący, stanowiący karę:* K. ogień piecze buntownicze duchy. Przyb. Ofiarami karnemi Marsa błagano, ilekroć trafiło ś. co przeciwko niemu wykroczyć, t. j. blizkich, krewnych, braci, synów własnych śmiercią abo zelżeniem. Warg. d) †Niekarny = *niekarany, bezkarny:* Niekarny grzech, gdy wszyscy w jednej grzeszą mierze. Bardz. (= *gdzie wszyscy grzeszą, niemasz kary.* L.). **2.** *dobrze wyćwiczony, dający ś. poprawić, powściągnąć, trzymony w karności, posłuszny:* Wojsko karne. Żołnierz, uczeń K. Słoń jest ze wszystkich zwierząt najkarniejszy. Sł. wil. Biegł... ze swym dżokiejstwem, które posłuszne i karne, stanowiło niejako wojsko regularne. Mick. Żona karna. Słow. O biedny Rzymie, jak ty w Słowianina pieśni wyglądasz niemyślący, K.! Słow. Pod karną jej piersią. Hul. (= *skromną, powściągliwą.* L.). K., karą poprawny. L. <KOR>

Karń, I, lm. **e I.** †bot.: K. pień = *roś. oman* (inula helenium). Das. **2.** gór.: K. rudy = *kawał twardej rudy żelaznej, stąd* karniastą *zwanej* (Łab.); *kawał twardej rudy* (Trejd.). [K. srebra leżała obłazgiem]. **3. a. Jądro, Dusza** hut. *forma wypukła, używana do odlewu żelaznego, wewnątrz pustego, wchodząca w formę wklęsłą; w przestrzeni pustej pomiędzy temi dwiema formami powstaje ściana odlewu:* K. odlewu. <Nm. Kern>

Karo, a, lm. **a I.** *kolor w kartach francuskich, w polskich dzwonka, dzwonki:* Grać siedem K. Wpadłeś dopiero na ośm w K. Zach. Hm! szczególne! król K. znów z kierową damą... król K. to kawaler. Urb. (= *karowy).* Daj mi jedno K. (= *kartę karową, dzwonkową).* **2.** *wycięcie kwadratowe na piersiach w sukniach damskich:* Wydekoltowana w K. Zap. **3.** blach. *kawał blachy (zwykle prostokąt) do pokrywania dachów:* Kryć dach w K. Zdr. **Karko, Kareczko.** <Fr. carreau>

Karoato nieod. bot. = **Karatas.** Czer.

†**Karoc, y,** lm. **e** p. **Karoca:** Tę pogrzebową K. sto pacholąt wkoło otoczyło. Wysz.

Karoca, y, lm. **e,** †**Karoc,** [**Karaca, Taraca**] *kareta, powóz:* Zapadł Kazimierz w chorobę, jednak nie tak gwałtownie, jakoby na karocy do Krakowa nie mógł był jechać. Błaż. Jechałem na karocy cesarskiej na audjencją. Ossol. Kto ś. w karocy po mieście sześcią końmi wozi, a procesja sług przed nią idzie, złotych dziesięć zapłaci. Węż. Wiedeńska K. Pot. Zaczym w karoce wszyscy powsiadali, a kawalkata osobno chodziła. Auszp. Młoda żonka staremu, jak Włoch mówi, K. do nieba. Opal. Wysiadł z karocy. Wys. Rusza z starą karocą i stawa przed drzwiami. Moraw. Stanęliśmy z naszemi kałamaszkami obok pańskiej karocy. Chodź. <Włos. carrozza>

Karocha, y, lm. **y** *kołpak, który kładziono w Hiszpanji prowadzonym na stos,* in. d j a b l a c z a p k a. Sł. wil. <Właściwie *Karocza, z Hp. Carocha, po Fr. caroche>

†**Karocy** nieod. kuch. *nazwa przyprawionej marchwi za Zygmunta III.* <Z Fr. carotte = marchew>

[**Karoczek, czka,** lm. **czki**] *poła stanika damskiego, wycięta z przodu, fraczek:* Gorseciki, wokoło u dołu opatrzone karoczkiem, ułożonym w ósemkowe fałdy. Kolb. <Może z Fr. carreau = tafelka, kwadracik>

×**Karofjał, u,** lm. **y** p. **Karafjał:** W wieńcu tym są karofjały białe, są też i czerwone. Auszp.

×**Karogodnie** przys. od **Karogodny.**

×**Karogodność, i,** blm. rz. od **Karogodny:** Nikt z tych zapisek nie wyrozumie, ile na te wymiary grzywien wpływała K. winy, a ile dowolność sędziów. Mał. <Kara + Godność>

× **Karogodny** p. **Karygodny.**

Karolaten, u, lm. **y** min. *kruchy krzemian glinu w bryłkach barwy winnej z odłamem muszlowym.* <?>

Karolek, lka, lm. **lki,** ×**Karuj,** [**Karólek, Karólik**] bot. (carum) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: K. p o s p o l i t y (c. carvi), in. A n y ż p o l n y, ×H a n y ż p o l n y, K m i n a. K m i n e k p o l n y. <Łć. car(e)um, z Gr. káreon>

Karolin, a, lm. **y** *dawna moneta złota niemiecka (około 6 rubli) i pjemoncka (około 35 rubli).* <Od imienia Karol>

Karolina, y, lm. **y I.** bil. = a) *główna kula bilardowa.* b) *gra z pięciu bilami.* Sł. wil. **2.** bot. p. **Chełpian.** <Z imienia Karolina>

Karolinek, nka, lm. **nki** bot. p. **Kąsina.** <Z niby Łć. Carlina>

Karolkowy przym. od **Karolek:** Kwiat, zapach K. Prości ludzie piją gorzałkę karolkową. Kluk. K. olejek.

Karonada, y, lm. **y** *dawne krótkie działo żelazne okrętowe.* <Od nazw. braci Carron wynalazców>

Karosiwy (o koniu) *maści ciemno-siwej:* Klacz karosiwa. <Kary + Siwy>

Karosjer, a, lm. **y** *koń kareciany:* Taki wyścigowiec prędzej kończy karjerę niż opasły K., nie szafujący energją. Jun. <Fr. carossier>

Karosz, a, lm. **e** *koń kary:* K. jeszcze nie trwożył ś próżno. Gosz. Kawalerski powozik jego unoszony bywał przez dwa dzielne karosze. Orzesz. Pojazd kryty, czwórką dzielnych zaprzężony karoszów. Syn. Zdr. **Karuszek.** <p. Kary>

[**Karoszka, i,** lm. **i**] *klacz kara.*

1. Karota, y, lm. **y, Karotka** bot. *nazwa dawana niektórym odmianom ogrodowym marchwi zwyczajnej (daucus carota), marchew włoska* (Syr., Troc), *marchew holenderska* (Sł. wil.); *krótka marchew* (Jank.). Pasternaki wiejskie karotami od Łaciników mianowane. Syr. <Łć. carota>

2. Karota, y, lm. **y** *zwój tytuniu, z którego trą tabakę.* <Fr. carotte>

!Karota, y, lm. **y** *wyzyskiwanie, wyłudzanie, narażanie na wydatek, naciąganie:* Sprzedający powinni unikać karoty. Zap. Tylko żadnej karoty! Zap. <Fr. carotte>

!Karoter, a, lm. **rzy** *ten, kto karotuje, wyzyskiwacz, wyłudzacz.* <Fr. carotteur>

!Karoterja, i, lm. **e** p. **Karotowanie**; *sztuka karotowania.*

Karotka, i, lm. **i** bot. p. **1. Karota.**

!Karotować, uje, ował *wyzyskiwać, wyłudzać, tumanić w celu wyłudzenia, narażać na wydatek, naciągać:* Proszę o jedno... nie K.! Zap. <Fr. carotter = grać w grę jaką lichemi stawkami>

!Karotowanie, a, blm., **!Karoterja** czynność cz. **Karotować:** Talent karotowania.

!Karotyczny *dotyczący tętnicy szyjowej, karotydy.* Sł. wil.

!Karotyda, y, lm. **y** *tętnica szyjowa* (arteria carotis). Sł. wil., Przyst. <Gr. karōtídes blp.>

Karotyn, u, blm. chem. p. **Karotyna.**

Karotyna, y, blm., **Karotyn** chem. *materja żółta, otrzymywana z marchwi i kokornaku*, $C_{26}H_{38}$. <Now. z Łć. carota = marchew>

Karować, uje, ował 1. *wozić taczkami; drzewo wywozić na ląd z wody.* Wol. **2.** [K.] *ciągnąć na pasku skrzynię np. z węglem.* **3.** × *dźwigać ciężary, ciężko pracować.* Sł. wil. <Nm. karren>

[**Karować, uje, ował**] częstot. od **Karać.**

Karowanie, a, blm., **Karówka** czynność cz. **Karować.** L.

[**Karowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Karować**].

× **Karownik, a,** lm. **cy 1.** p. † **Karnik. 2.** (daw.) *strażak przeznaczony do wywożenia śmieci z ulic Warszawy.* <p. 2. Kary>

Karowy przym. od **Karo:** Cztery honory, as, dama karowa. Fred. A. <p. Karo>

× **Karowy** przym. od **2. Kara:** Magazyn K. w Warszawie. L. <p. 2. Kara>

[**Karozela, i,** lm. **e**] p. **Karuzel.** <Włos. carosello>

[**Karóg, u,** blm.] p. **Karuk.**

[**Karólek, lka,** lm. **lki**] p. **Karolek.**

[**Karólik, a,** lm. **i**] p. **Karolek.**

Karówka, i, lm. **i** p. **Karowanie.**

1. Karp, pia, lm. **pie** zool. (cyprinus carpio) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, z rodziny karpiowatych:* Gatunki: K. garbaty, wysoki, sadzawkowy (c. c. gibbosus). K. karłak (c. acuminatus). K. królewski, ulak, spaczniak, lustrzeń (c. c. rex cyprinorum). K. nagi, goły, linowaty, bezłustny (c. c. alepidotus). K. potworny, mops, karpimops (c. c. monstrosus). K. wielkołuski, talarkowy (c. c. macrolepidotus). K. właściwy. K. wysmukły, smukły, wydłużony, wiślany (c. c. elongatus). K. złotawiec a. Karpik chiński, Złota rybka (c. auratus). K. łuskowy, drobnołustny. K. rzeczny, błotny. Narybek karpi = *szaran, szaranek;* K. duży, stary = *ćwik;* K. dwuletni = *kroczek;* K. większy nieco od kroczka = *stopniak, stopnik.* Jeden K. półłokciowy miewa ikry na 17 łotów w sobie. Ład. W Sieradzkim jest jeden staw, w którym karpie bywają wielkości człowieka. Ład. Księstwa Zatorskie i Oświecimskie obficie karpiami opatrują Kraków. Ład. Kostka trójgraniasta, którą ma K. w głowie przy pacierzach, wchodzi do lekarstw. Ład. K. ryba, jeleń zwierzyna. Prz. U karpia głowa najsmaczniejsza. Prz. K. od głowy, szczupak od ogona. Prz. Flondry i karpie, ćwiki i karpie szlachetne. Mick. Wywabiała wędką srebrnopiórego karpia. Mick. Postaw nam zrazów, bifsteku i karpi. Słow. K.-karaś, **Karpkaraś, †K.-karus** (cyprinus carassus) p. **Karaś:** Karasie pewne, bardzo podobne do karpi, karp-karasiami nazywamy. Kluk. Karp-karasie czasem bywają mało co mniejsze od ordynaryjnych karpi. Ład. Jedni uważają karp-karasie za samoistny gatunek, inni mają go za mieszańca z karasia i karpia. Wał. Zdr. **Karpik.** <Łć. carpio, Śr. Łć. carpa>

2. Karp, a, lm. **y 1.** *pieniek ściętego drzewa, karcz.* **2.** *sadzonka, wysadka chmielowa.* <p. Karpa>

Karpa, y, lm. **y 1.** *pień wystający z wody:* K. w rzece, w stawie, w sadzawce, kłodzina, karcz, łom, o który ś. sieć abo czółn, łódź zawadza. Kn. **2.** leśn. = a) *krótsza część wręgu,* b) p. **Karcz:** Rysia trzeba pilnować, aby ś. w ziemi nie zagrzebł, a. pod jaką karpę, a. pod korzeń drzewa jakiego nie skrył. Haur. [Jak zacon orać, to K. i nie K. sie wywalała, te końie takie mocne były]. **3.** ogr. = a) *część podziemna szparaga, georginji, zawilca.* b) *cała roś. płomyka, ostróżki.* <? Por. Chrap-, Chrop->

Karpacki bot.: Jodła karpacka p. **Limba.** <Od gór Karpackich>

[**Karpać, pie** a. **pa, pał**] *łatać, sporządzać.* <? Ukr. korpaty>

Karpaina, y, blm. apt. *alkaloid otrzymany z liści figowca właściwego.* <? Now. z Gr. karpós = owoc>

[**Karpanie, a,** blm.] czynność cz. **Karpać.**

[**Karpatny**] p. **Karpaty:** Ciężką, górzystą drogę lud zowie drogą karpatną. Tat. <? por. Karpętny i Karpa>

[**Karpatówka, i,** lm. **i**] *dziewczyna publiczna, tłukąca ś. na t. zw. Karpatach, t. j. części przedmieścia za rogatkami Mokotowskiemi w Warszawie.* <Żart. od gór Karpat>

[**Karpaty, Karpatny, Karpętny**], × **Karpowaty,** × **Karpowy,** † **Karpętny** *chropawy, chropowaty, [charpaty], pełen karp, kloców zagrzęzłych, zawadzisty.* <? por. Karpa>

[**Karpela, i,** lm. **e**] *ziemniak.* <p. Karpiel>

† **Karpentarz, a,** lm. **e,** † **Terlarz,** † **Tyrlarz** gór. *cieśla górniczy.* <Łć. carpentarius = cieśla>

[**Karpetki, tek,** blp., **Karpytki**] *skarpetki:* Pod K. kogo chwycić (= *pod gardło*). <p. Skarpetka>

†**Karpętny** i [**Karpętny**] p. **Karpaty**: Droga karpętna. Góry ostre i karpętne. Lubom. <? por. Karpat(n)y i Karpa>

Karpi, ×**Karpiowy**, ×**Karpiany** przym. od **1. Karp**: Karpia łuska. Mięso karpie. Dachówka w karpią łuskę = *karpiówka*. Pancerz zrobiony w karpią łuskę nazywają karaceną. Pas bogaty w karpią łuskę. Chodź. Mul.: K. ogon = *rodzaj sklepienia.*

×**Karpiany** p. **Karpi**: W Niemczech istnieją królikowie karpiani. Krzyw. (= *bogaci hodowcy karpi*). <p. 1. Karp>

×**Karpić, i, ił** *ślęczeć, dulczeć nad czym, kawęczeć, dukać; siedzieć nad czym, leżeć, umierać nad czym.* L. <? KARP, por. Brs. karpáć = ślęczeć>

×**Karpić się, i ś., ił ś.** *bryłowacieć:* Gdy ziemia po deszczu przy kapuście zbyt mokra, nie trzeba ją na ten czas okopywać, aż przeschnie, aby ś. nie karpiła. Haur. (=*żeby nie bryłowaciała, gruczołowaciała.* L.). <KARP>

[**Karpie, i,** blp., **Słapcie**] *chodaki, trepy, trzewiki z drewnianą podeszwą.* <Słc. krp a. krpec>

Karpiec, pca, lm. **pce** leśn. *dół otwarty, niezarównany po wykopanej karpie, karczu.* <Od Karpa>

Karpiel, a, zwykle w lm. **e** bot. **1.** Kapusta karpiele (brassica oleracea var. napobrassica) *podgatunek kapusty ogrodowej,* in. b r u k i e w (p. Kapusta): Sucha rzepa, karpiele, i to jeszcze w niedziele. **2.** p. **Piestrówka. 3.** [K.] *dziewięćsił biały, [kwak góralski].* <Por. Czes. karpel = burak; brukiew>

Karpielek, lka, lm. **lki** bot. (brassica napus pygmaea) *bytomka.*

×**Karpienie, a,** blm., czynność cz. **Karpić.**

×**Karpienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Karpić ś.**

Karpię, ęcia, lm. **ęta** *młody karp, karpik:* Na wiosnę szczubięta, karpięta i wszelaki drób łowić, a stawy tym rybić. Haur.

Karpik, a, lm. **i** zool. p. **1. Karp.**

Karpimops, a, lm. **y** zool. p. **1. Karp.** <Karp + Mops>

1. Karpina, y, lm. **y** m. *nędzny, chudy karp.* Jak. W. <p. Karp>

2. Karpina, y, lm. **y** *drewno z pniaków i korzeni, zwykle sosnowych, żywicą przejęte, używane na drzazgi do podpałki, łuczywa do przyświecania;* in. s k a ł k a, s m o l a k: K. używa ś. też do pędzenia smoły, terpentyny. <KARP>

Karpioleszcz, a, lm. **e** *ryba podobna z kształtu do karpia, a z koloru do leszcza* (Kluk), in. w y r o z ą b (Goł.). <Karp + Leszcz>

Karpiołosoś, a, lm. **e** zool. (salmo cyprinoides) *ryba morska, w rzeki wchodząca.* Kluk. K. w Dnieprze ś. znajduje, gdzie ją w y r o z ę b e m zowią. L. <Karp + Łosoś>

Karpiowaty zool.: Karpiowate a. Ryby karpiowate = *rodzina ryb członkopromiennych.* <p. 1. Karp>

×**Karpiowy** p. **Karpi**: Mięso karpiowe łatwe do strawienia. Kluk.

Karpiówka, i, lm. **i, Karpówka** *dachówka płaska, nie wyginana.* Kluk. <p. 1. Karp>

Karpiówkowy przym. od **Karpiówka**: Liście karpiówkowe, gdy jeden liść zachodzi na drugi, jak łuszczka na rybie. L.

Karpkaraś, a, lm. **e** zool. p. **1. Karp.** Das. <Karp + Karaś>

†**Karp-karus, a,** lm. **y** p. **1. Karp.** Rzącz. <Karp + Karaś>

[**Karple, i,** blp.] *obręcz z dwiema płaskiemi deseczkami, przymocowanemi na krzyż przez środek, do chodzenia po zaspach miękkiego śniegu.* <Słc. kraple>

Karpniak, a, lm. **i** *sadzawka do hodowli karpi:* Zakładać sztuczne karpniaki.

Karpolit, u, lm. **y** *owoc skamieniały.* <Now. z Gr. karpós = owoc + líthos = kamień>

Karpologia, i, blm. *nauka o owocach, szczeg. jadalnych.* <Now. z Gr. karpós = owoc + -logía = nauka>

Karpomorfit, u, lm. **y** *skamieniałość podobna do owocu.* Łab. <Now. z Gr. karpós = owoc + morfē = postać>

×**Karpować, uje, ował** *karpą zawadzać, zatrzymywać, zahaczać:* Rzeka ta często łodzie karpuje. L. <p. Karpa>

×**Karpowanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Karpować.**

×**Karpowatość, i,** lm. **i** rz. od **Karpowaty.**

×**Karpowaty 1.** p. **Karpaty**: Rzepa karpowata. L. Miejsce karpowate. L. **2.** *podobny z kształtu do karpy.* Sł. wil.

Karpowisko, a, lm. **a** *pole, zanieczyszczone karpami, karczami.*

Karpowy 1. przym. od **Karpa.** Fl.: Karpowe gwoździe służą do przyciągania zymbratów do wręgów. Mag. Leśn.: Drzewo karpowe p. **Drzewo. 2.** × p. **Karpaty**: Rzeka karpowa.

Karpówka, i, lm. **i** p. **Karpiówka**: Dachówki, K. zwanej, 25,000 sztuk. T. K.

[**Karpuza, y,** lm. **y**] p. **Kapuza.**

[**Karpytki, tek,** blp.] p. **Karpetki.**

Karre nieod. woj. p. **Kare.**

Karsela, i, lm. **e** fiz. *jednostka siły światła, którą daje lampa Carcel'a, wypalająca na godzinę 42 gramy oleju rzepakowego.* <Od nazwiska Fr. Carcel>

Karstenit, u, lm. **y** min. *gatunek gipsu bezwodnego.* <Od nazwiska mineraloga Nm. Karsten>

[**Karsz,** nieod.] *dzielny, dziarski, butny:* To są K. chłopi. <Dnm. karsch>

[**Karszlak, a,** lm. **i**] *drzewo nizkie, karłowate, sękowate i tak pokrzywione, że tylko na opał przydać ś. może.* Sł. wil. <Zam. karzlak, p. Karzeł>

[**Karszun, a,** lm. **y**] p. **Korszun.** Zdr. [**Karszunek**].

[**Karszunek, nka,** lm. **nki**] p. **Karszun.**

†**Karśniawy** *mańkut:* Drudzy karśniawi a mańkaci bywają, tak, iż więcej lewą niż prawą ręką sprawują. And. z Kobyl. <Czes. kršňavý>

Karta, y, lm. **y,** †**Charta 1.** *kawałek papieru, a. innego materjału do pisania, np. pergaminu, zwykle prostokątna, arkusz a. część arkusza:* K. papierowa. Das. K. papieru, oprócz ksiąg, leda jaka. Kn. Daj mi kartę papieru. Troc. Przen.: Step — wielka K. Pol. **2.** *zapisany kawałek papieru:* Kartę (kartkę) mu posłał. Troc. K. pisana, kartelusz, skrypt. Kn. Z karty czytać. Kn. Gada (a. mówi), jakby z karty czytał. Prz. (=*płynnie, do rzeczy*). Kazanie z karty. Kto trzyma w ręku kartę, ma kazanie nic niewarte. Prz. Łże, jak z karty (=*jak z nut, jak najęty*). Apostołowie nie na kartach, ani czernidłem, ale na tablicach serc ludzkich symbolum swoje napisali. Skar. Pisane karty na części rozerwawszy, w drżącej ciśnie dłoni. Mick. (= *list*). Daj! —

niech drę te pergaminy! niech drę na świstki tę kartę. Słow. Lampa oświeca pergaminu kartę, firman złotem w sułtańskie ustrojony słowa. Słow. **3.** K. książki a. rękopisu = *dwie stronice;* niek. *stronica:* K. z obu stron pisana abo księga. Kn. K. tytułowa. Przerzucać karty książki. Ten rejestr ma sto kart. Karty w dawnych księgach, gdzie nie obiedwie strony pisane, tylko cała kartka ś. liczy, listami ś. zowią, np. w Herburcie; teraz zaś, przytaczając pisarza, np. Naruszewicza dzieła, na karcie 102, rozumie ś. pagina, pojedyńcza stronica karty pisanej. L. Kronika Stryjkowskiego K. 206, wyd. królewieckie. Mick. Karty strona. Das. *(= stronica).* Tobie niechaj ta K. będzie poświęcona, zacny hrabio z Tęczyna. Papr. Wszystkie karty książki kłamstwy napełnił. Skar. Wyjmuję z kuferka mój sekstern, kładę go na stole, zaglądam. przewracam karty. Chodź. Przewraca karty welinowe książki. Słow. Odpowiedź tę zostawiać do zapełnienia kart wstępnych jakiego przyszłego dzieła. Słow. Ssajmy karty Talmudu jako pierś mleczną. Krasiń. Ksiądz wyjął brewjarz, ustami namoczył palec i karty przewracał z pokorą. Słow. Przed nią dusza dziecięcia, jako K. biała, czerniła ś. na wieki miłością daremną Słow. Wyobraźnia złotemi rozkwitała farby i kładła ś. jak tęcza na księg białej karcie Słow. Przen.: Warte karty wina kwarty. Prz. *(= wart autor, by ś. na jego cześć upić).* Nie będą, gdy co dobrze czynisz, milczeć karty: będzie ten twój czyn w ludzkiej pamięci zawarty. Petr *(= księgi).* Przyjmuję za godło tych kart poezję Słow. *(= utworu, dzieła).* Jeżeli do grobu wstęp dla nas zawarty, pochowajmy swą duszę za życia w te karty. Mick. Przen.: Ziemia, powietrzna sala, niebieskie okręgi najpierwsze to są u mnie o trzech kartach księgi. Zim. Ponad ziemskie walki stoi na siedm pieczęci zawarta księga prawa Bożego, a nikt nie czytał w jej kartach Krasz. Historja zdaje ś. przeczyć na każdej karcie powyższemu naszemu twierdzeniu. Ochor. Karty dziejowe Rzeczypospolitej francuskiej. Krasz. O karto żałobna dziejów, któż cię napisać potrafi? Krasz. Niezbłagane dzieje niedoli pisał wciąż palec Boży na coraz czarniejszych kartach. Krasz. Dzieje legjonów są świetną kartą dla polskiego oręża. Krasz. Ta jedna K., obóz pod Palma-Nuova, jest zmniejszonym obrazem całych dziejów legji naszych. Krasz. Nie ludzi, bogów rzecz odnawiać karty dziei. Len. Możnaby ś. zapytać, czy czasem historja, składająca ś. z tylu książek, nie ma właściwie tylko jednej karty. Ochor. Dla archeologa przyszłości dzisiejsze wielkie gmachy hotelowe i dawne kościoły gotyckie będą przedstawiały równy interes, będą to bowiem następujące po sobie karty tej księgi kamiennej, jaką każda epoka po sobie pozostawia. Ochor. Przewrócił tego świata pierwszą kartę. Słow. Wśród księgi wspomnienia zaginam tę kartę, co o krew woła. Słow. W księdze pamiątek najpierwsza to K., pierwszy krok na świat. Pol. Pobitych proroków duchy, niosąc swe wielkie księgi otwarte, śpiewały straszną zniszczenia kartę. Len. **4.** *mapa:* K. gieograficzna, hidrograficzna, morska, orograficzna, powszechna, topograficzna. K. krajopisarska. L. Przed nim rozwite świata znajomego karty. Słow. Na kartach, przed odkryciem Ameryki kreślonych, na ogromnej przestrzeni Atlantyku rysowano dłoń olbrzymią z otwartemi palcami. Słow. Sparta zostanie na światowej karcie Spartą. Słow. **5.** *papier z ogłoszeniem:* Wywiesić kartę na mieszkanie do wynajęcia. **6.** †*format, kształt księgi:* Jak wielkiej karty księga? Regałowej karty, półarkuszowej, ćwierćarkuszowej. L. **7.** ╳ *oblig, rewers, kwit, skrypt, cedula, kartelusz:* Dać, wydać kartę. Słowo wiatr, K. cień (a. papier), pieniądze gotowe grunt. Prz. Dał na to kartę pan Grabski i roborował w Chęcinach. Mor. Tob. Pani Lachowskiej zapłacić fl. 550 proszę co prędzej; ma kartę. Mor. Tob. Podaje tę kartę do grodu i upomina ś. długu. Mor. Tob. Karty dłużne, które na siebie daje jaki bogaty człowiek, tyle ważą u kredytorów, jak pieniądze. L. Do szeląga, co tylko kartę ujrzał, zaraz nam wypłacił. L. Zgrał ś., musiał ś. fantować i karty wydawać. L. Wiele narobił długów na kartę posagu mej córki. L. *(= na zapis posagowy.* L.). K. ręczna = *skrypt własnej ręki, cyrograf.* L. Kartą ś. obowiązać. L. *(= na piśmie).* Ja poczciwemu na słowo wierzę, a złemu i na kartę niegotowem wierzyć. Boh. Za kartami użyczał pieniędzy. Kras. *(= za asygnacjami.* L.). Trudność przewożenia pieniędzy była powodem do ustanowienia we wszystkich prawie rządnych narodach kart zamiannych, „lettres de change,“ czyli wekslów. Ustrz. **8.** *pismo, świadectwo, dyplom, akt, protokuł, dokument:* †Zeznali podła karty, którą podpisaną do ksiąg podali. K. bezpieczeństwa = *list żelazny, list bezpieczeństwa, glejt.* W wiekach średnich wyraz K. znaczył to samo, co dyplom czyli jakikolwiek dokument urzędowy. K. konstytucyjna francuska za Ludwika XVIII. K. ludowa w Anglji = *program stronnictwa radykalnego.* Ta konstytucja należy do typu kart, układanych przez teoretyków i doktrynerów. Spas. K. narodowa = *karta, ułożona w r. 1835 przez stowarzyszenie ogólne robotników w Londynie i zawierająca wymagania robotników.* U ludów, gdzie społeczny gmach na pismach wsparty, panów i sług powinność objaśniły karty. Mick. Dano mu wkrótce potrzebne uwolnienie, kartę podróżną, pieniądze. Krasz. Karta pobytu a. ! Karta-pobyt = *świadectwo o złożeniu opłaty za prawo przemieszkiwania w Warszawie niestałych jej mieszkańców:* Wykupić kartę pobytu. Na co mi, synku, ta K.-pobyt? Kon. **9.** *bilet wizytowy:* K. wizytowa. Zostawić kartę. Wrzucić swą kartę do skrzynki. **10.** *bilet na koncert, posiedzenie, na ślub do kościoła:* K. wejścia, wstępu do teatru, do muzeum, na wystawę. **11.** *tabliczka papierowa ze znaczkami a. rysunkami malowanemi do gry i kabały;* zb. (w lp.) *ogół danych kart, karty;* przen. (w lm.) *gra w karty:* Karty igierne (1541 r.). Karty kosterów. Kn. Talja a. ╳ kłoda obejmuje 52 karty. Dwie talje kart = *gra.* Maść a. kolor, ╳ farba kart. Z dzwonkową kartą będę chodził po świecie, jako ze zwierciadłem. Słow. Karty polskie, francuskie, niemieckie. Anglicy wymyślili karty tak zwane dwugłowe. Według liczby swej są karty pełne czyli wistowe i karty preferansowe lub pikietowe. Karty tarokowe. Karty liczbowe, właściwe karty do gry, spowinowacone z kartami liczbowemi u Indjan. Estr. Gry w karty dzielą ś. na hazardowne i komersowe czyli towarzyskie. Grać w karty a. †karty. Karty dawać, rozdawać. Robić, a. tasować, mieszać karty. Wyświecić kartę. Prow.: Kartować karty = *robić karty.* Zapłacić od kart a. za karty. Wyciągnij, obróć kartę. Wszystkie odrzucić karty, a insze wziąć. Troc. Zaczynam karty rozdawać, każdemu pięć rozdawszy, wyrzucę jedną kartę, alić dzwonka za-

świeciła. Boh. K. murowana = pewna, wygrywająca. Na jednę kartę więcej stawia pieniędzy, niż na cały rok na intraty. L. Przen.: Stawiać na jedną kartę = *ryzykować wszystko.* Kiedym przysiągł uwielbiać i słuchać ciebie, to że cię miałem za człowieka, stawiającego siebie i swoich wszystkich na jedną kartę. Krasiń. „Na jedną kartę," tytuł dramatu Sienkiewicza. Robi tak, jak ślepy w karty gra. Prz. Ślepy w karty nie gra. Prz. Lepiej z mądrym kozy paść, niż z głupim w karty grać. Prz. Z głupim w karty, z mądrym w żarty. Prz. Z gołym w karty nie graj, z łysym ś. za łeb nie drzyj. Prz. Kufel i szklenica, kostki i karty, złe towarzystwo—przeszkody do wielu rzeczy. Prz. Czy ja Malinowski, co żonę w karty sprzedał? Prz. Czy ja Cybulski, — rzecze na to Klucznik z żalem — co żonę przegrał, grając w marjasza..., jak o tym pieśń powiada? Mick. Szczęście w karty niedługotrwała rzecz. Prz. Odważny w karty gra. Prz. Ubogi pachołek, który umie w Polszcze karty grać, we Włoszech kraść, w Moskwie ś. zalecać, ten może bez służby wytrwać. Prz. Z panem kart nie graj. Prz. Psy, karty i kufel człowieka najprędzej zubożą. Prz. Lepiej kufla świadomy a. kart pisanych. Kochan. W kartach niema brata. Prz. Kiedy as na warcie (= wyświecony), to pusto (a. djabeł) w karcie. Prz. Jegomość kartę łaje. Pol. Ani chartów, ani kartów. Prz. (= *nudno, ani polowania, ani gry w karty).* Na cudze dobra ręki, na kartę oka, na sławę języka nie rzucaj. Prz. I świnia burmistrza ograła, kiedy dobre karty miała. Prz. K., kwarta, warta, Marta — wszystko warto czarta. Prz. K. wygrana — pokusa szatana. Prz. Kto nieszczęśliwy w karty, szczęśliwy w miłości. Prz. Kto rad gra w karty, miewa łeb odarty. Prz. Mężczyznom próżno karty dają do marjasza. Mick. Na karty tyle złota straci, że za nie dałbyś ucztę na stu szlachty braci. Mick. Czemu przepędziłeś wiek młody na kartach i podróżach? Krasiń. Podłość kartuje karty każdemu wielkiemu panu, który gra umysłem wygrania. L. Przen.: Dobrze w karty wejrzeć im trzeba. Gostk. (= *pilnować ich kroków.* L.; *poznać ich plany).* Kabalistyczne karty, t. j. figurowe, dawniej znane w Europie, nie były pierwotnie do gry, ale do wróżby i kabały. Estr. Kabała a. kładzenie kart. Kabała z kart francuskich. Kabalarki używają do wróżb swoich zazwyczaj kart odmiennych niż zwyczajne, więcej zbliżonych do tarokowych. Estr. Zabawiała kabałą z kart podkomorzynę. Mick. Używają też kart do różnych sztuk kuglarskich. Tajna korespondencja kartami. Fabrykacja kart przygotowała materjał do wynalazku drukarstwa. Estr. Fabrykant kart = *kartownik.* Kartownicy a. malarze kart. Ksylografja kart. Iluminatorowie kart. Sprzedawca kart. W r. 1691 karty wileńskie w rachunkach miejskich ceniono tuzin na złp. 1 gr. 15, zaś tuzin wrocławskich na złp. 2 gr. 10. Estr. Podatek od kart. Karty niemieckie były okrągłe jak indyjskie, nie malowane, lecz ryte. **12.** *miara jedwabiu, zwitek, paczka:* K. jedwabiu szmuklerskiego płaci złp. 1, od półkarty gr. 15. Vol. **13.** [K.] *pisanie, list.* **14.** kol.: K. biegowa = *raport z jazdy.* K. dłużna = *rachunek należności za użycie obcych wozów.* K. jazdy = *bilet na jazdę.* K. jazdy znaczkowa. K. ugodowa, poręczenia, wstępu, zawiadomienia. **15.** myśl.: K. wizytowa = *kał zwierza, łajno:* Na przesmykach, które zdradza trop lisa, a zwłaszcza t. zw. K. wizytowa. Zdr. **Kartka, Karteczka.** <Łć. charta, z Gr. chártē>

†**Karta, y,** lm. **y** *szczotka sukiennicza:* Szczotki niegdzie kartami zowią; jest to oset, który umyślnie sieją i przesadzają, aby tym twardsze i ostrzejsze były ku drapaniu sukna, bowiem tego sukiennicy potrzebują. Trzyc. Karty sukienne. Troc. <p. 2. Kartacz>

†**Kartacki** p. **Karciarski:** „Konstytucja Orzechowskiego" jest to przysłowie kartackie. Darow.

1. Kartacz, a, lm. **e** a. ×**Kartecz,** ×**Kartusz** *nazwa kulek żelaznych, umieszczonych w puszce blaszanej i razem z nią stanowiących pocisk:* Kartacze, rodzaj pocisku, używanego przy armatach, jednorogach i granatnikach; są to poprostu drobniejsze kule żelazne, łut lub kilka łutów każda ważące, które u dział mniej więcej tę samą odgrywają rolę, co śrut u fuzji. Bent. W. Nabić działo kartaczami. Strzelać kartaczami. Dać ognia kartaczami. Kartacze wsypują ś. w worki a. też w puszki blaszane i zamiast kuli w działo nabijają. Bent. W. W jednym naboju w działach polowych może być od 40 do 150 kartaczy. Dawniej próbowano osiągać tenże sam cel, co dziś kartaczami, siekanym żelazem czyli siekańcami. Kartacze gronowe p. **Gronowy.** Spostrzegszy armatę porzuconą w zaułku, kartaczami nabitą, wymierzył ją w bramę i zapalił. Mick. Niema już więcej kartaczy? Krasiń. Do stu kartaczów! Krasz. <Fr. cartouche, Włos. cartaccia = ładunek, nabój>

2. Kartacz, a, lm. **e 1.** zwykle w lm. *dwa kawały grubej skóry, nabite cienkiemi drucikami do prostowania włosów przy robocie peruk.* **2.** [K.] *szczotka, szczeg. do mycia podłogi.* <Nm. Kartetsche, z Fr. cardasse = szczotka sukiennicza; por. Czes. kartač>

Kartaczować, uje, ował *strzelać kartaczami, z kartaczownicy; zabijać kartaczami:* Trzeba było K. ich bez litości. Ochor. <p. 1. Kartacz>

Kartaczowanie, a, blm., czynność cz. **Kartaczować.**

Kartaczownica, y, lm. **e, Kartaczówka** *działo a. armata rewolwerowa; działo, posiadające wiele połączonych luf szybko strzelających kartaczami, mitraljeza:* K. Hotchkiss'a. W kartaczownicy Maxime'a strzały następują automatycznie; daje ich 700 na minutę. Nowa K. może całemi godzinami wyrzucać z siebie kule. <p. Kartacz>

Kartaczowy przym. od **Kartacz;** ×**Karteczowy:** Pocisk, nabój K. Strzałów kartaczowych używa ś. mianowicie w polu przeciwko tłumom nieprzyjacielskim w niewielkiej odległości; są one wtedy nader mordercze. Bent. W. Ogień K. Skarb. Sztuciec K. = *rodzaj strzelby krótkiej o dużym kalibrze, z której strzelano kartaczami.*

Kartaczówka, i, lm. **i** p. **Kartaczownica:** W Meudon założono umyślnie fabrykę kartaczówek, jak działa te nowego systemu ochrzczono. K. podobną jest nazewnątrz do małego działa polowego o dwuch kołach.

1. [**Kartać, a, ał**] *namawiać, nakłaniać:* Kártałem cie, a tyś i tak nie usłuchał. [**K. ś.**] *upamiętać ś.:* Bedzies sie do dziesiątego pokoleniá tem kártáł (= *kajał).* Por. **Karać ś.** <KART>

2. [**Kartać, a, ał, Kortać**] *orać pole po nawiezieniu już nawozu.* <Lit. kartůju dosł. = powtarzać (oranie)>

Kartagieński bot.: Bób K. p. **Drzewibób.** <Od Łć. nazwy miasta Carthago = Kartagina>

Kartamin, u, blm. p. **Kartamina.** Sł. wil.

Kartamina, y, blm., **Kartamin** chem. *barwnik kwiatów krokosza,* in. kwas kartaminowy, $C_{14}H_6O_7$: K. używa ś. pod nazwą czerwieni hiszpańskiej, chińskiej a. roślinnej, jako farba malarska, oraz do barwienia likierów i cukierków. <Z nazwy rośliny niby Łć. carthamus, z Arab. qurtum = gatunek szafranu>

Kartaminowy przym. od **Kartamina:** Kwas K. p. **Kartamina.**

Kartan, a, lm. **y, Kartana, Kartaun, Kartauna, Kartuna,** × **Kartaona** *rodzaj dawnych dział oblężniczych mniejszego kalibru, murołom; armata 48-funtowego wagomiaru:* K. abo murołom nazywała ś. armata wielka, niosąca kulę 48-funtową. Jak. J. Działa i kartany ich nie huczą, ale wyją. Koch. W. Mury z kartanów kruszyli. Leszcz. S. <Czes. kartán, Nm. Kartaune, ze Śr. Łć. quartana>

Kartana, y, lm. **y** p. **Kartan.** Troc.

[**Kartanie, a,** blm.] czynność cz. **I.** i **2. Kartać.**

× **Kartaona, y,** lm. **y** p. **Kartan:** Twardy mróz ujął ziemię, chociażbyś po bagnie kartaony prowadził. Pot. <p. Kartan>

Kartaun, a, lm. **y** p. **Kartan:** Kilka kartaunów rozbito. Sienk. <p. Kartan>

Kartauna, y, lm. **y** p. **Kartan:** Dupelkartauny (=podwójne kartauny) obudzającemi a. mur burzącemi, pospolite kartauny śpiewakami, piszczkami, półkartauny burzycielami, małe kusicielami zowią. Dek.

× **Kartecz, y,** lm. **e** p. **Kartacz:** Lecą z naładowanych dział gęste kartecze. Pot.

Karteczka, i, lm. **i** p. **Karta:** Napisał na małej karteczce *(= na małym kawałku papieru, na świstku, bileciku).* Wydać karteczkę *(= rewers, pokwitowanie, kwitek).* [Na kartecke posła do księdza] *(= do spowiedzi za karteczką).* Lubić karteczki *(=grę w karty).* Sł. wil. W głowie mu tylko karteczki *(= gra w karty, karciarstwo).* Woli ś. karteczkami zabawiać, niż książką. Falib. Pamiętają ludzie, jakeś i tam w karteczki zacinał. Boh.

× **Karteczowy** przym. od **Kartecz,** p. **Kartaczowy:** Sztućce karteczowe. Jak. J.

Kartel, u, lm. **e I.** *ugoda, umowa, układ między państwami w różnych sprawach politycznych i społecznych, zarówno podczas wojny, jak pokoju, np. co do swobody stosunków handlowych, co do ceł, wymiany korespondencji, wydawania zbiegów i zbrodniarzy, wymiany a. wykupu jeńców:* K. ugoda między dwoma mocarstwami na wymianę lub wykupno niewolników i zbiegów. Papr. F. K. celny. K. rosyjsko-pruski z dnia 29-go marca 1830 r. **2.** *związek stronnictw przyjaznych rządowi (w Niemczech) w celu utrzymania stałej większości:* Opierał ś. „żelazny kanclerz" na kartelu konserwatystów z partją narodowo-liberalną. Liberałowie i radykaliści zawarli K. wyborczy. **3.** *zmowa fabrykantów, w celu podniesienia a. utrzymania ceny wyrobów na pewnej wysokości, związek, syndykat, trust:* K. piekarzy, cukrowników. **4.** *daw. porządek w turniejach, do którego powinni byli stosować ś. walczący.* **5.** † p. **Kartelusz:** K. pojedynkowy. Kartele, ramoty. Smotr. <Fr. cartel>

Kartelowiec, wca, lm. **wcy** *członek kartelu:* Kartelowcy przegrali kampanję. <p. Kartel>

Kartelowy przym. od **Kartel:** Rozbicie stronnictw kartelowych. Okręt K. jest nietykalny nawet podczas wojny *(=należący do jednego z państw, związanych kartelem; parlamentarny, wysłany do układów, wymiany jeńców).*

Kartelusik, a, lm. **i** p. **Kartelusz:** Odebrał K. od stolnika, zapraszający go do siebie, dla pomówienia w ważnym interesie. Krasz.

Kartelusz, a, lm. **e I.** *kawałek papieru, skrawek, świstek.* **2.** *kartka, karteczka, liścik, notatka, kwitek, rewers:* Swych receptów kartelusza nie da lekarz bez kubana. Syrok. **3.** † *afisz, program:* W czasie publicznych maszkar drukowane lub pisane kartelusze wydawano sędziom i zebranym gościom, które objaśniały występujące postacie i obejmowały porządek i szczegóły tego rodzaju zabawy. Wójc. **4.** † a. † **Kartel** *gazeta, druk ulotny, broszura:* Wiesz, jakem wzrastał przy książce i pism karteluszach. Ejs. **5.** † *dokument:* Wydał mi K. żołdowy i inne certyfikaty i opisy. Łoź. **6.** † *instrukcja dana posłowi, wybranemu na sejmik.* **7.** × a. † **Kartel** *wyzwanie piśmienne na pojedynek z oznaczeniem czasu, miejsca, broni i innych warunków spotkania:* Posłać, przyjąć K. Kartelusza pojedynkowego od nieprzyjaciela nie przyjmiesz, nikczemnikiem będziesz miany. Birk. Kartelusze wyzywające na pojedynek bywały czasem drukowane, ale te do białych kruków należą. Wójc. Trafiło mi ś. w pewnym domu widzieć K. drukowany. L. Nakształt pierwszych karteluszów pantofle naprzód przyleciały leksze, potym ze starych nóg, ciężkie, schodzone. Słow. Zdr. **Kartelusik, Karteluszek.** <p. Kartel>

Karteluszek, szka, lm. **szki** p. **Kartelusz:** Zanotował coś na karteluszku. Sł. wil.

Karter, a, lm. **y** cyk. *pudło blaszane a. skórzane, które w bicyklach nakłada ś. na łańcuch dla ochrony od kurzu i błota.* <Ang. carter dosł.= woźnica>

Kartezjanin, a, lm. **anie, Kartezjańczyk** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel filozofji Kartezjusza (Descartes'a).* <Od nazwiska Łć. Cartesius=Fr. Descartes>

Kartezjanizm, u, blm. fil. *od Kartezjusza (Descartes'a) pochodzący kierunek filozoficzny; filozofja Kartezjusza a. szkoły jego; duch filozofji Kartezjusza.* < Niby Łć. cartesianismus, od nazwiska Łć. Cartesius=Fr. Descartes>

Kartezjańczyk, a, lm. **cy** p. **Kartezjanin:** Newton umiera jako zapalony K. Szawł.

Kartezjański fil. **I.** p. **Kartezjuszowski:** Doktryna kartezjańska stanowi jeden ze stopni do ateizmu. Smol. **2.** mat.: Kartezjańskie współrzędne *=spółrzędne Descartes'a (w gieometrji analitycznej).*

Kartezjuszowski, Kartezjański fil. *do kierunku Kartezjusza należący, jego poglądami nacechowany.* <Od nazwiska Łć. Cartesius = Fr. Descartes>

Kartka, i, lm. **i** p. **Karta:** Przewraca kartki księgi czarnej. Krasiń. Kartki rozwiane przycisnę kamykiem i będę czytał. Słow. W następujących kartkach do ważniejszych zarzutów przystąpię. L. *(= stronicach książki).* Przen.: W księdze świata niektóre czytałem kartki. L. Nowela p. t. „Dobra pani" jest kartką, wyrwaną z księgi t. zw. życia światowego. Choiń. „Cudna mieszczka" jest pożółkłą kartką, wyrwaną z księgi dawnej Warszawy. Choiń. Gips łuszczący ś., niby w kartki ułożony. Torz. Wekselbryf to jest K. kambjalna. Grod. Zastawiał ś. kartką kambjalną. Grod. Wybierał ś. do odwidzenia znaczniejszych w mieście osób i liczbę kartek spisać kazał do oddania, gdyby kogo nie zastał. L. *(=biletów wizytowych).* Przybyły

na dowód złożył kartkę wizytową na stole. Krasz. Wotowanie ma być a. gałkami, a. kartkami dawane. Bz. Otrzymać, wysłać kartkę (=*liścik, bilecik*). K. do spowiedzi. Ręką chwytał i kręcił kartkę, której dotąd nie przeczytał. Mick. Na pień wygięty rozpiąwszy kartkę, widać, że obraz malował. Mick. <p. Karta>

Kartkowy przym. od **Kartka**: Formularze kartkowe, osobne dla każdej osoby, były w użyciu. Pil. Katalog, kalendarz K. <p. Karta>

Kartofel, fla, lm. **fle,** prow. **Kartofla 1.** bot. (solanum tuberosum) *nazwa pospolita roś. psianka K. i jej licznych odmian*, ziemniak. **2.** *bulwa korzeniowa tej rośliny*, ziemniak: Kartofle ranne (=wczesne) i późne. Kartofle sypkie=mączne, rozsypujące ś. po ugotowaniu a. upieczeniu. K. pieczony, gotowany, smażony. Kartofle w mundurach (=w łupinach). Żadnej zamorskiej rośliny tak nagle w Europie nie rozmnożono, jak kartofle, które z Ameryki pochodzą. Kluk. Kartofle są czerwone i białe. Kluk. Kartofle a. jabłka ziemne jest roślina bardzo pożyteczna i posilna. Ład. Z kartofli robią krochmal i puder, ale jak pierwszy psuje bieliznę, tak drugi zapaskudza głowę. Ład. Pieką także ciasta różne i chleb z kartofli, ale nie każdy żołądek potrafi je strawić. Ład. Kartofle surynamskie zaprowadzone są do kraju przez księżnę wojewodzinę Bracławską, które są trzy razy większe od pospolitych. Ład. Na św. Jakub kartofli naskub. Prz. Najświętsza Panienko i ty, św. Jánie, największe kartofle na moim zagonie. Prz. Mówi, jak gdyby miał kartofle w gębie. Prz. Znęcił ś., jak świnia w kartofle. Prz. Jeżeli w św. Kazimierz pogoda, to na kartofle uroda. Prz. Kartofle różowe, czerwonookie, modre, czarne, cukrowe a. migdałowe, angielskie, peruwjańskie, szyszkowate, bydlęce a. Howarda. Sł. wil. Choroba kartofli p. **Gnilny.** Nazwy ludowe i prowincjonalne kartofla i jego odmian: amerykany lm., ameryki lm., arcaki lm., arczaki lm., bałabaja, bałabajka, bałaban, bałabon, bałabun, bałaburka, bamber (lm. bambery a. bambry), bandurki lm., bandz, barabola, berlina, berlinka, bielasy lm., bieluchy lm., bliźnica, boryszka, borzyszka, bula, bulba, bulbega, bulewka, bulwa, bundz, burki lm., buraczka, buroczka, buryszka, bylwa, cebulki, charany a. charony lm., chartofle lm., cisy lm., cybulki lm., dabery a. dobery lm., felka, francuzy lm., frejki lm., funtówka, gajdaki a. gajdoki lm., gajdy lm., galicyjak, gałdaki lm, gałuch, garagola, glinki lm., gordzola, grabówki lm., grul, grula, gulba, harcaki lm., harczaki lm., hardyburka, hertofla, hruszka, jabłka a. jabka lm., jakubka, jarczaki lm., karaczał, karakula, karczoch, karczofle lm., karpela, knole a. knule lm., kobzalicki lm., komper a. kumper, krakusy lm., krompel, kurdebie lm., łaciak, mandyburka, maramony lm., marmurki lm., marykany lm., mazurki lm., modrak a. modrzak, moskalec, murdzaki lm., nuchle lm., oczka lm., pantówka, parczoch, partówki lm., parzoch, pentówka, perka, perzaki lm., pośpiechy (czarne, żółte) lm., przanka, pyrczyska lm., pyrka, pyrzaki lm., rachany a. rachuny lm., rozkule lm, rożek, rychlik, rzepa, rzepecka, sas sasak, sinodołki lm., siwki lm., sułka, sutki lm., szaplony lm., sztajfarki lm., szwaby lm., świętojanki lm., tartofl, tufle lm., tywka, urany lm., warsiawiaki lm., waryjatka a. kartofla tysiączna, szlachetna, ziąmniak, ziemiak, ziemlak, ziemne jabłko, zimiák, zimioki lm. **3.** [K. włoski]=*słonecznik bulwowy*. Zdr. **Kartofelek.** Zgr. **Kartoflisko,** × **Kartoflanisko.** <Nm. Kartoffel, z Włos. tartufolo>

Kartofelek, lka, lm. **lki 1.** p. **Kartofel**: Kartofelki=*kartofle jako potrawa.* Kartofelki smażone, pieczone, roztarte. Cudów dokazywała, aby najtańszym kosztem wyżywić całą rodzinę; opędzano dzień wodzianką, kartofelkami, kaszami i herbatą. Bał. **2.** [Kartofelki, lm. a. **Pomocnik**] *psianka słodkogórz.*

[**Kartofelka, i,** lm. **i**] p. **Kartofla.**

Kartofelkowaty *podobny do kartofelka:* Panna miała nosek zadarty, K. Krasz.

Kartofelnik, a, lm. **i 1.** a. **Kartoflanik,** × **Kartoflanisko, Kartofliny,** [**Kartoflannik**] *nać kartoflana, bulbownik, zielone łodygi kartoflane ścięte.* **2.** lm. **i** bł. p. **Kartoflisko.**

Kartofla, i, lm. **e** prow. p. **Kartofel**: Sadzenie kartofel ma ś. już ku końcowi. Poemat żartobliwo-bohaterski (Mickiewicza) p. n. „K.," przedstawiający dzieje przywiezienia tej rośliny do Europy i opis jej uprawy. Chm. Błoto rzucają a. kamień, lub kartofel chmury. Słow. Zdr. [**Kartofelka**].

Kartoflanik, a, lm. **i 1.** p. **Kartofelnik. 2.** bot. (solanum nigrum) *psianka.* Orzesz.

Kartoflanisko, a, lm. **a 1.** p. **Kartoflisko. 2.** p. **Kartofel. 3.** × p. **Kartofelnik.** Sł. wil.

Kartoflanka, i, lm. **i 1.** p. **Kartoflisko**: Jęczmień najlepiej udaje ś. w kartoflance. **2.** *zupa z kartofli, kartoflana:* Ledwie zjedli kartoflankę i trochę klusków, ukazał ś. w izbie kum. Prus. **3.** p. **Kartoflówka**: Przemycanie kartoflanki. **4.** [K.]=a) *odmiana śliwek;* b) *odmiana gruszek.* **5.** ogr. *cebula rozpadająca ś. na kilka.*

[**Kartoflannik, a,** lm. **i**] **1.** p. **Kartoflarz. 2.** p. **Kartofelnik.**

Kartoflany, Kartoflowy przym. od **Kartofel**: Zupa kartoflana=*kartoflanka.* Mąka, mączka, kasza kartoflana. Pole kartoflane. Krochmal K. Wódka kartoflana=*kartoflówka, kartoflanka.* Cukier K.=*gronowy.* Syrop K.=*mączkowy.* Dalej ciemniała zieleń kartoflanej naci. Sienk.

Kartoflarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Kartoflarz. 2.** *maszyna, rodzaj pługa do wydobywania z gruntu kartofli:* Próba kartoflarki.

Kartoflarnia, i, lm. **e** *skład na kartofle, szczeg. przy gorzelni.*

Kartoflarz, a, lm. **e 1.** *lubiący jadać kartofle.* **2.** *sprzedający kartofle.* **3.** a. [**Kartoflannik**] pog. *Niemiec:* Ach, ty Szwabie (a. Niemcze) kartoflarzu! Gonisz panny po cmętarzu, Pana Boga nie znasz, kopytem ś. żegnasz. **4.** gorz. *podziemie w gorzelni, do którego zsypują kartofle, przywiezione z kopców, a skąd następnie biorą je do płókania.*

Kartofliny, in, blp. p. **Kartofelnik.** Mrong.

Kartoflisko, a, lm. **a, Kartoflanisko 1.** p. **Kartofel. 2.** a. **Kartoflanka,** bł. **Kartofelnik** *miejsce, gdzie kartofle rosły, pole po kartoflach, bulbowisko.*

Kartoflowaty, Kartoflowy *podobny do kartofla:* Rysy twarzy grube, nos K., oczy piwne, niespokojnie biegające. Rol.

Kartoflowy 1. p. **Kartoflany. 2.** p. **Kartoflowaty. 3.** bot.: Powój K. a. Wilec K. p. **Patat.**

Kartoflozjad, a, lm. **y** *ten, co je kartofle;* przen.: *skąpiec, sknera, kutwa, dusigrosz, liczykrupa:* Cóż im przyszło z tego życia... tym... kartoflozjadom? Kos. <Kartofel + Z + JAD>

Kartoflówka, i, lm. **i, Kartoflanka** *wódka, siwucha, pędzona z kartofli, wódka kartoflana a. kartoflowa:* Łajał go, że kartoflówkę sprzedaje. Wilk. Parę kieliszków kartoflówki. Prus.

Kartograf, a, lm. **owie** *rysownik map.* <Now. z Gr. chártē = karta + gráfein = pisać>

Kartograficznie przys. od **Kartograficzny:** Dokładnie oznaczyć brzegi K.

Kartograficzny przym. od **Kartografja:** Rzadki zabytek K. sztuki wschodniej Europy. Dub. M.

Kartografja, i, blm. *sztuka zdejmowania i rysowania map geograficznych, mapografja:* K. gwiazd = *zdjęcie mapy nieba z gwiazdozbiorami na jednej płaszczyźnie.* <Now. z Gr. chártē = karta + -grafía = pisanie>

Kartogram, u, lm. **y** *przedstawienie graficzne stosunków statystycznych:* K. ilości zaludnienia, obszaru różnych krajów, rozkładu procentowego pokarmów, sposobów zużytkowania gruntów. Ciekawy K. wskazuje rozsiedlenie, gęstość, wysokość zysków stowarzyszeń współdzielczych. <Now. z Gr. chártē = karta + grámma = pismo>

Kartogramowy przym. od **Kartogram.**

Kartolarz, a, lm. **e** p. **Kartularjusz:** W kartolarzach rycin na jeden portret Jerzego II znajdzie ś. najmniej dwadzieścia portretów Fryderyka. Tarn. <Śr. Łć. chartularia lm. = zbiór pism, kart>

Kartomancja, i, blm. *wróżenie z kart.* <Now. z Gr. chártē = karta + manteía = wróżenie, wróżba>

Kartometrja, i, blm. *mierzenie na kartach, planach, mapach zam. bezpośrednio na gruncie.* <Now. z Karta + Gr. -métron = miara>

Karton, u, lm. **y 1.** *gruby, dychtowny papier rysunkowy,* in. papier kartonowy; *brystol, papier biletowy; tektura:* Kartonu używają na wyrób pudełek, oraz oprawę książek. K. — wielka karta papieru tęgiego do rysowania, malowania. Jak. J. **2.** *pudło, pudełko z tektury, teka, paka, szczeg. do sukien i kapeluszy.* **3.** *rysunek na grubym papierze, szkic, wzór do obrazu, fresku, mozaiki, gobelinu, tapety:* Na wystawę przybyły nowe kartony. Kartony Matejki, Kamieńskiego, Andriollego. Zwykle K. przykłada ś. do płaszczyzny, na której wykonany ma być obraz, poczym przekłówa ś. kontury. Kartony do robót mozaikowych odmalowane farbami i na odpowiedni płyt kamienny przenoszone. Przy kobiercach gobelinami zwanych kartony farbami winny być wykończone. **4.** *arkusz papieru drukowany.* **5.** p. **Kartun:** K. drukarski, surowy lub bielony, używany przeważnie do drukowania deseni. K. podszewkowy, z gorszych gatunków bawełny wyrabiany. **6.** druk. *nowo wydrukowana skorygowana karta do zastąpienia mylnej.* <Nm. Kartun, Fr. carton>

Kartonaż, u, lm. **e** *wyrób z tektury, np. pudło, lekka oprawa książki w tekturę.* <Fr. cartonnage>

Kartonować, uje, ował *oprawiać (książki) w tekturę i papier, w karton.* <Fr. cartonner>

Kartonowanie, a, blm., czynność cz. **Kartonować.**

Kartonowy przym. od **Karton:** Oprawa kartonowa. Papier K. p. **Karton.** Płótno kartonowe. [Chustki lniane a. kartonowe] (= *perkalikowe*).

Kartować, uje, ował 1. prow. *robić karty, mieszać, tasować karty:* Kto ma K.? Troc. Przen.: Podłość kartuje karty wielkiemu panu, który gra umysłem wygrania. L. **2.** × *namiętnie grać w karty.* **3.** a. × **Karcić** *knować, knuć, układać, przygotowywać, planować, obmyślać:* Dobrze tę sprawę kartował. Troc. × **K. ś. 1.** *układać ś., porozumiewać ś., przychodzić do porządku, do zgody.* **2.** o wojsku = *szykować ś. w szeregi.* Sł. wil. **3.** o kamieniu = *rozszczepywać ś. na cienkie jakby kartki, łupać ś. w blaszki, listki.* <p. Karta>

Kartowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kartować:** K. kart = *robienie, mieszanie, tasowanie kart.* Wyrzucił im na oczy skąpstwo, pijaństwo, K., skoki i tany. Sow. (= *granie w karty*).

× **Kartowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kartować ś.**

× **Kartowato** przys. od **Kartowaty:** Łupać ś. K.

× **Kartowaty** *podobny do kart, kartek.*

× **Kartowieszczbiarz, a,** lm. **e** *wróżący z kart, kabalarz.* <Karta + Wieszczbiarz>

× **Kartownica, y,** lm. **e** forma ż. od **Kartownik,** p. **Karciarka:** Zalotnice, kartownice, próżniaczki, strojnisie, zbytnickie. L.

× **Kartowniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Kartownik.** L.

× **Kartowniczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Kartownik,** p. **Karciarka:** Znajdują ś. w białej płci, nie śmiem mówić: kartowniczki, gdyż to słowo jest bardzo podłe dla nich, które zbyt są przywiązane do gry. L.

× **Kartownik, a,** lm. **cy** p. **Karciarz:** a) Benedictus K. (Rok 1526). Klajstr dla kartowników i introligatorów. Syr. Iglarze, grzebiennicy, kartownicy. Vol. Kartownicy i malarze kart. Estr. Wkrótce potworzyły ś. na Zachodzie osobne cechy kartowników. Estr. Statuty kartowników. Kartownicy strzegli monopolu. Estr. b) Kartownikiem nie jestem, ale kart nie odrzucam. Kras. K., wszystko przegrawszy, wraca ś. do pierwszej miłości. L. Zdr. × **Kartowniczek.**

× **Kartowny** p. **Karciany.** Mrong.

× **Kartowy** p. **Karciany:** K. papier tegoczesny nie był im znany. Estr. Każdy dobrze urodzony człowiek żadnych innych, nad jedne kartowe, płacić nie powinien długów. Nies.

Kartularjusz, a, lm. **e, Kartolarz** *zbiór papierów, dokumentów, rycin.* <p. Kartolarz>

Kartun, u, lm. **y, Karton** *gęsta, gładka tkanina bawełniana na ubiory kobiece, perkal, [cyc]:* K. drukowany stanowi jeden z najważniejszych działów przemysłu tkackiego. Kartuny malowane przybywały dawniej z Indji. <Nm. Kartun, Fr. carton>

Kartuna, y, lm. **y** p. **Kartan.** Troc. <Czes. kartán, Nm. Kartaune, ze Śr. Łć. quartana>

Kartunowy przym. od **Kartun:** Kominek szafiasty, kartunową w kwiaty firanką zasłoniony. Skarb.

Kartuski 1. a. **Kartuzowy, Kartuzański** przym. od **Kartuz; Kartuzjański:** Zakon, klasztor, habit K. Ustawy kartuskie. Surowość życia kartuskiego. Zwyczaje kartuskie = *reguły i ćwiczenia duchowne, spisane przez Guigona w w. XII.* Świątynia kartuska w Gidlach. **Po kartusku** przys. = *jak Kartuz; ascetycznie.* **2.** bot.: Goździk K. p. **Goździk.** <p. Kartuz>

Kartusz, a, lm. **e** *łotr, rabuś, rozbójnik, zbój, zbójca:* Za kartusza okrzyczany, o wszystkie zbrodnie ścigany. Moraw. <Z nazwiska sławnego rabusia Fr. Cartouche>

× **Kartusz, a,** lm. **e 1.** p. **Kartacz;** *ładunek armaty, wkładany do lufy w worku drelichowym a. jedwabnym a. też w powłoce mosiężnej; ładunek strzelby ręcznej, przygotowany tak, że proch i kula a. śrut znajdują ś. razem w powłoce z klejonego papieru a. kartonu; nabój, patron:* Kartuszami z dział strzelano. Troc. Ten K. (nabój) nie jest zgodny do tego muszkietu. Troc. W prochowe kartusze włożyć kulę. Troc. U nas używano tego cudzoziemskiego wyrazu tylko na oznaczenie ładunku armatniego, ładunki karabinowe i pistoletowe podobnież z francuska patronami mianując; obie nazwy cudzoziemskie wyszły wszelako z użycia, i nikt nie mówi i nie pisze o kartuszach i patronach, ale tylko o nabojach i ładunkach. Bent. W. 49 kartuszów, t. j. torb na granaty, po 9 zł. 4 gr. Górs. **2.** *pas myśliwski z ładunkami,* in. tasak. Mrong. **3.** *obwódka, brzegi ozdobne, otaczające plany i mapy:* Wszelkie kartusze należą do rzeczy, bez których obejść ś. można na planie, a wyciągają (=wymagają), jeżeli dobrze mają być zrobionemi, wiele czasu. Łs. Wszelkie przyozdobione kadry, rysowane i malowane kartusze wcale są niepotrzebnemi na plantach i już nie w modzie. Łs. <Fr. cartouche>

Kartuz, a, lm. **i** a. **owie, Kartuzjanin,** † **Chartuz 1.** *zakonnik surowej reguły św. Brunona:* Każdy K. żył w oddzielnej celce, czyli małym domku, przepędzając czas w milczeniu, pracy i modlitwie. Now. M. Ustawy Kartuzów. Zostać Kartuzem. Wstąpić do Kartuzów. Zakon, kościół, ubiór Kartuzów. Klasztor Kartuzów = *kartuzja.* Przeor, nadprzeor Kartuzów. Gieneralna kapituła Kartuzów. Kartuzowie nastali od Bruna kolońskiego r. 1095. Teof. Erem Kartuzów w Berezie zniesiono w r. 1831. Niemcy nie nazywali tutejszych (pod Gdańskiem) Kartuzów zakonnikami, jak Dominikanów, Bernardynów, ale mawiali o nich: „panowie Kartuzi." Rog. L. Kasata Kartuzów. **2.** w lm. Kartuzy = *kościół a. klasztor Kartuzów.* < Od nazwy miejscowości Śr. Łć. Carthusia = Fr. Chartreuse, Włos. Certosa>

Kartuza, y, lm. **y** p. **Kartuzja:** Traktat spisany na naleganie opata Alberta, w którego kartuzie Hjeronim podczas soboru znalazł gościnne przyjęcie. Brk. <p. Kartuz>

Kartuzański p. **Kartuski:** Przedtym krzykiem i wołaniem rwały ś. sejmy, a ten dokonał milczeniem, któremu kartuzańskie nawet milczenie równać ś. nie mogło. Szaj. <p. Kartuz>

Kartuzek, zka, lm. **zki** bot. p. **Goździk.** <Śr. Łć. carthusianus>

Kartuzja, i, lm. **e, Kartuza, Kartuźnica** *klasztor Kartuzów:* Kartuzje składają ś. z ojców i braciszków. Główna a. wielka K. znajdowała ś. w Grenobli. Przeor kartuzji. Zarząd kartuzji. W roku ich (Kartuzów) supresji zjechał do Gidel Samuel Linde i z kartuzji zabrał 1,162 vol. ksiąg do bibljoteki publicznej. Chod. Od cudownego krzyża klasztor bereski zwano także kartuzją św. Krzyża. Chod. Był prokuratorem ekonomicznym w kartuzji bereskiej za przeorostwa ks. Góreckiego. Mat. Kobiece kartuzje powstały w XIII w. we Francji.

Kartuzjanin, a, lm. **anie** p. **Kartuz:** Gienerał Kartuzjanów w kartuzji wielkiej przemieszkuje. L.

Kartuzjanka, i, lm. **i 1.** p. **Kartuzka. 2.** [K.] *gatunek likieru; szartreza.*

Kartuzjański przym. od **Kartuzjanin,** p. **Kartuski:** K. zakon. L. Klasztor K. L. (=*kartuzja*). Obecnie kościół po-K. jest kościołem parafjalnym.

Kartuzka, i, lm. **i, Kartuzjanka** *zakonnica reguły św. Brunona:* Kartuzki, zakonnice tej samej reguły, co i Kartuzi, z tą tylko różnicą, że jadały wspólnie.

Kartuzowy p. **Kartuski:** Ja nie będę mógł kartuzowym wspomnieniem zdobyć liljowej duszy dla aniołów. Słow.

Kartuźnica, y, lm. **e** p. **Kartuzja.** Jan. Cz. <p. Kartuz>

[**Karug, u,** lm. **i**] p. **Karuk.**

× **Karuj, a,** lm. **e** bot. p. **Karolek.**

× **Karujowy** przym. od **Karuj:** Karujowa wódka. Troc.

Karuk, u, blm , [**Karug, Karóg**] *klej rybi:* K. otrzymuje ś. z błon i pęcherzy niektórych gatunków jesiotra (wyza). K. sztuczny, gorszy, wyrabia ś. też z błon innych ryb. K. jest to przedni klej z wywarzonych błonek i tylnych kości wyzowych. L. K. używa ś. do klejenia, a nadto do klarowania piwa, win, likierów, do nadawania dychtowności wstążkom i jedwabiom, do plasterków angielskich, w sztuce kuchennej do przyprawy galaret i marmelad, przy fabrykacji sztucznych pereł i t. d. Szkło gorące do żelaza rozegrzanego chwyta ś. jak K. Torz. (=*mocno ś. spaja.* L.). K. nie jest tak do farb sprawny, jak klej pergaminowy. Haur. Przen.: Piękna Semiramis mury dziwne klei asfaltyckim karukiem. Tw. <Ang. carlock, Ros. karlùkъ, Ukr. kar(i)ùk, ciemnego pochodzenia>

[**Karulińka, i,** lm. **i**] p. **2. Kara:** Karéty mężatkom, karulińki wdowulińkom.

Karunek, nku, lm. **nki** *wyciąganie z rzeki drzewa browarczanego spławionego i dowożenie go do szychty.* <p. Karować>

† **Karunkuła, y,** lm. **y** anat.: K. płaczliwa (caruncula lacrymalis) *mięsko łzowe.* <Łć. caruncula>

† **Karupiel, a,** lm. **e** bot. p. **Wrotycz.** Kn. <Łć. caryophyllum, z Gr. karyófyllon>

† **Karupień, a,** lm. **e** bot. p. **Wrotycz.** Troc. <p. Karupiel>

† **Karupier, a,** lm. **y** bot. p. **Wrotycz.** Kn. <p. Karupiel>

Karus, a, lm. **y 1.** [K.] p. **Karaś. 2.** † **Karp** K. p. **Karp.**

[**Karusieńki**] p. **Karzuchny:** Mám já trzech kóni: jeden siwy siwiusieńki..., trzeci kary K.

Karuszek, szka, lm. **szki** p. **Karosz:** Nieswórny K. Krasz. Irena wypuściła swego karuszka cwałem. Krasz. <p. 1. Kary>

Karuzel, u, lm. **e, Karuzela,** [**Karozela**] **1.** *dawne igrzysko rycerskie, naśladujące turniej średniowieczny, a polegające na gonitwach, trafianiu do celu i t. p.:* Dzidy, cel, głowy tureckie, do karuzelu służące. Fred. A. Karuzele czyli turnieje. Mag. W Polsce pierwszy karuzel widzimy dnia 14 września 1788 roku. w Łazienkach; trwał ten K. około dwuch godzin. We Włoszech bywały karuzele komiczne, w których rzucano dzirytami lub zbijano lancą cztery figury, przedstawiające cztery żywioły świata. Wójc. Bywały i karuzele damskie, zwykle z sań lub faetonów złożone, któremi kawalerowie powozili. Wójc. **2.** *konie drewniane oraz ławki, umocowane na rodzaju kieratu i obracające ś. z nim wokoło, podczas zabaw ludowych:* Podczas obrotu karuzelu siedzą-

cy na nim starają ś. krótkiemi rapirami pochwycić zawieszone obok na słupie kółka. 3. K. okrętowy = *zabawa na statkach masztowych, kołyszących ś. podczas jazdy za pomocą specjalnego mechanizmu.* 4. fiz.: K. elektryczny = *przyrząd do doświadczeń z elektrycznością.* <Fr. carrousel>

Karuzela, i, lm. **e** p. **Karuzel.**

Karuzelowy przym. od **Karuzel**: Zabawa karuzelowa. Obrót K. Pułkownik Königsfels, jako wyznaczony dyrektor K., ukazał ś. w kolecie białym. Wójc.

†**Karw, u,** lm. **y, [Karw],** †**Karf I.** *wół szczeg. stary, leniwy:* Żre jak K. Prz. Robi nim ustawicznie jako jakim karwem a. grubym osłem. Rej. Gnuśny K. siodła sobie, źrzebiec jarzma życzy. L. Już oni twoi słudzy teraz cię dźwigają, jako onego karwu, co go łupić mają. Rej. Brzuch wywaliwszy, siedzi jak tłusty K., który nie wie, kiedy mu w róg dadzą. Rej. 2. przen. *człowiek leniwy, leniwiec, leniuch, szczeg. stary; gbur.* Kn., Troc, Mrong. <KARW/KROW>

†**Karwa, y,** lm. **y, [Karwa]** p. **Krowa:** Patrz, co potym te karwy na Egipt przywiodły. Rej. (o krowach widzianych we śnie przez Biblijnego Józefa). <p. Karw>

[**Karwacz, a,** lm. **e]** p. **Korbacz.**

Karwakrol, u, blm. chem. *izomer tymolu, otrzymywany z karwolu przez jego dystylację z potażem gryzącym.* <Łć. carvum = kmin + acer = ostry + oleum = olej>

†**Karwan, u,** lm. **y** p. **Karawan.** <Prs. kārwān>

[**Karwas, a,** lm. **y]** p. **I. Karwasz.**

†**Karwasar, u,** lm. **y I.** p. **Karawanseraj. 2.** *plac do popisów, szranki, miejsce zbierania ś. na modły publiczne:* Jeden chłopczyk mały, który, na każdy dzień igrając po karwasarze, z łuku strzeliwał. Otw. S. <Przeinaczone z karawanseraj>

†**Karwaser, u,** lm. **y** p. **Karawanseraj:** Myśmy drudzy stanęli po różnych karwaserach. Ośw. Biesiadowali biesiadnicy najdostojniejsi w karwaserach czyli gospodach miejskich, w dworach bojarskich. Szaj. Po swaszki karetę posłano, których w gospodach nie zastano, bo w karwaserze na gorzałce były. Szaj. <p. Karwasar>

†**Karwasera, y,** lm. **y** p. **Karawanseraj:** Stąd pomkniem ś. do Afsy, sławnej karwasery. Tw. <p. Karwasar>

I. †**Karwasz, a,** lm. **e I.** *naramiennik metalowy:* K. mu przeciął. Troc. Słudzy jego karwasze żelazne na ręku mieli. Star. Płatał karwasze z naszych żołnierzy Hektor. Min. Towarzysza pancernego karwasze demeszkowe. Chm. B. **2.** i [K. a. **Karwas]** *wyłoga, wylóg na rękawie, mankiet; obszleg; brzeg rękawa u sukni, koszuli:* Co dawniej była łata, to dziś K. L. Myślę o karwaszu na suknią, bo ś. łokcie wkrótce wyklują. Troc. Gdym ś. wyrywał z objęć kochanki, ona-ć (kapocie) oddarła sute karwasze. Syrok. 3. *nagolennik:* Na płótno do lamówki spodni wewnątrz w miejsce karwaszów. T. K. 4. *poleć(?):* K. słoniny. Goł. <Węg. karvas = naramiennik blaszany>

2. †**Karwasz, a,** lm. **e** *krótka szabla.* (Troc); *korbacz.* (Karł.): Ciął go karwaszem. Troc. <p. Korbacz>

Karwat, a, lm. **y I.** × *pasterz, pastuch.* Mrong. **2.** †*gatunek szabli:* Złoto Marsa rwie do siebie blaty, płytkie bez niego nie sieką karwaty. L. Grozi mu karwatem. L. <Od nazwy narodu Karwat, Chorwat>

†**Karwateczka, i,** lm. **i** p. **Karwatka.**

[**Karwatek, tka,** lm. **tki] I.** *rodzaj kamizelki.* **2.** *mężczyzna karwatkę noszący.*

Karwatka, i, lm. **i I.** †*suknia krótka, bez poły, z prostego sukna:* Sprawić (synowi) karwatkę. Glicz. By nie cudze płatki, nie miałby krawiec karwatki. Prz. Polacy, chociaż karwatki i insze stroje odmienili, przecię Polaki zostali. Tworz. Przen.: Czymże ś. pysznisz, miły wieczny gnoju, w karwatce z deski? Rej. (= *w trumnie*). **2.** †*podkład płócienny, muślinowy a. z innej materji pod relikwjarz.* Siark. 3. [K.] = a) *kaftan długi, płaszcz.* b) *kobieta karwatkę nosząca.* Zdr. †**Karwateczka.** <p. Karwat>

†**Karwatka, i,** lm. **i** *miarka, naczynie na płyny, napoje.* Rej. Większy jest kocieł niżeli K. L. Gorzałkę karwatką pić, ale nie kwartą oraz. Haur. <Zap. przestawka wyrazu kwaterka>

Karwen, u, blm. chem. *część składowa olejku kminkowego,* $C_{10}H_{16}$. <p. Karuj>

[**Karwęcić, i, ił]** p. **Kawęczeć.**

[**Karwęczyć, y, ył]** p. **Kawęczeć.**

†**Karwi** przym. od **Karw,** *wołowy.* Żebr.

Karwia, i, lm. **e** bot. p. **Figomorwa.** <?>

[**Karwiniec, ńca,** lm. **ńce]** p. **Krowieniec.** Mrong.

[**Karwowy]** przym. od **Karwa,** *krowi:* K. chlew.

I. Kary (szczeg. o koniu) *ciemnej sierści, czarnej maści:* Koń K. Klacz kara. Wieleby kto bobrów ubił, tedy ma płacić za czarnego bobra cztery kopy groszy, a za karego dwie. St. lit. Nie szary, ale K. Prz. Z kara gniady = *skarogniady.* Sł. wil. Wąsy miał długie jak sum, kare. Słow. **Kary, ego,** lm. **e** rz. *koń K.:* Dobrze ciągnie siwy, kiedy mu K. pomoże. Prz. <Tur. kara = czarny>

2. Kary, kar, blp. **I.** a. †**Kara, [Kara], [Gary]** *wóz na dwuch silnych kołach, zwykle ze skrzynią na wierzchu, do wywożenia śmieci, gnoju; niek. wielki, prosty wóz o czterech kołach do wożenia ciężarów.* **2.** [K.] p. **2. Kara.** <Nm. Karre, z Łć. carrus = wóz>

[**Karyga, i,** lm **i]** *dziewczyna.* <Por. Karabona, może z Włos. cara = kochana>

Karygodnie przys. od **Karygodny:** Trwał K. w swym uporze. Rog.

Karygodność, i, blm. rz. od **Karygodny:** Każdy zrozumie K. owych grubijańskich wycieczek.

Karygodny, × **Karogodny** *godzien kary, wart kary, zasługujący na karę:* Wybryk K. Karygodne zaniedbanie. Austryjacki kodeks karny rozróżnia trzy rodzaje czynów karygodnych: zbrodnia, występek i przekroczenie. <Kara + Godny>

Karyka, i, lm. **i** bot. p. **Melonowiec:** K. rośnie tu (w Zanzibarze) wszędzie, prawie jak u nas badyle. Sienk. K. papaja w smaku podobna do manga, równie soczysta, równie leciuchnym obrzaskiem terpentyny obdarzona. Sienk. <Łć. carica = karyjska, dom. figa>

Karykatura, y, lm. **y I.** *przesadne wystawienie osoby a. rzeczy w opisie, na scenie, a szczeg. w rysunku, z uwydatnieniem stron ujemnych a. śmiesznych, z zachowaniem wszelako podobieństwa, po którym osobę a. rzecz, o której mowa, poznać można; parodja, szarża:* Tego Anglika bardzo jestem ciekawa; jak żyję, nie widziałam żadnego, prócz w karykaturze. Krasz. Każdego z nich nieco w karykaturze miał w swoim albumie. Krasz. Nie schodzim li powoli, malując rzeczywistość do karykatury i niepotrzebnego odwzorowywania najpospolitszych zjawisk? Krasz. W swoim

doniesieniu na benefis podpisał ś. Jmć Pan Żółkowski tak: Alojzy K. Żółkowski; kiedym mu naganiał ten podpis, że ma wcale inny przydomek, odpowiedział mi: ponieważ najczęściej grywa karykatury, dlatego tak ś. podpisał. Dmusz. W malarstwie i rzeźbie K. toż samo zajmuje miejsce, jakie w poezji satyra i farsa. Lew. K. nie powinna pobudzać do nienawiści, tylko do śmiechu. Dobra, dowcipna K. K. z karykatury. Niektórzy nazwali karykaturę odwrotnym ideałem. Lew. Przesadna, niesmaczna K. Karykatury polityczne. Komedja bez karykatury obejść ś. nie może; bufonerja, farsy, burleski polegają głównie na zastosowaniu karykatury. Lew. Już starożytni używali karykatury w swoich maskach. Tonem najlżejszym skreślił (Słowacki) kilką bajrońskich karykatur w „Podróży do Ziemi Świętej." Chm. 2. *rzecz, pojęcie a. osoba. przedstawiająca ś. w świetle wprost przeciwnym ideałowi piękna, dobra i wogóle przymiotów dodatnich; dziwoląg, poczwara, straszydło:* Podobne ideały są w niebiesiech, a ziemia będzie wiecznie karykaturą tego, co marzym. Krasz. Człowiek nie tak, jak należy, wychowany, czyli przesadzający a. niedosadzający w swoich sprawach, jest karykaturą. Dmusz. Czyż ten jegomość, który jest dosyć w wieku, nie jest karykaturą, że ubiera ś. jak gaszek ośmnastoletni? Dmusz. Hrabia ze swym śpiewem i muzykalnością, zawracaniem oczu, rękoma, które pół dnia skrobał i bielił, stał ś. przyzwoitą karykaturą. Krasz. Człowiek od lat najmłodszych, z uczuć najsłodszych, z chwil najpiękniejszych, gwałcąc naturę, zrobić ś. stara karykaturę. Bart. A. Z naszym podróżował guidem i pokazywał swą karykaturę Grekom, wylazszy na Parnasu górę. Słow. Zdr. **Karykaturka.** <Włos. caricatura>

Karykaturalność, i, blm. rz. od **Karykaturalny;** *przesada w malowaniu śmieszności; zbiór cech, czyniących osobę a. rzecz karykaturą:* Humor zdrowy bez karykaturalności. W oczy bije przesada i K. tych kłamstw.

Karykaturalny, !Karykaturny przym. od **Karykatura;** *posiadający cechy, czyniące z osoby a. rzeczy karykaturę:* Postać, figura karykaturalna Kłamstwo karykaturalne. Dwór Borowej w swych strojach prostych, w postawach i twarzach nieco karykaturalnych, dziwacznie jej ś. musiał wydawać. Krasz. Czyżby ci ś. mógł ten K. jegomość podobać? Krasz.

Karykaturka, i, lm. **i** p. **Karykatura.**

!Karykaturny p. **Karykaturalny.** Sł. wil.

Karykaturować, uje, ował, × **Karykować** *wystawiać co w karykaturze słowami, piórem, pendzlem, dłótem, giestem; parodjować (wiersz a. utwór muzyczny); naśladować kogo w sposób karykaturalny:* Sto ust powtarza nowinę, sto drugie podwaja ją, sto trzecie nadyma, powiększa, karykaturuje. Krasz.

Karykaturowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Karykaturować.**

Karykaturzysta, y, lm. **ści** *rysownik karykatur:* Nadawać ś. do ołówka karykaturzysty. K. francuski Cham. Polski K. Kostrzewski. <Nm. Caricaturist>

Karykiel, kla, lm. **kle** *powóz, szczeg. mały, lekki, zwykle na jednego konia, czasem o dwuch tylko kołach, którym powozi pan, a stangret siedzi z tyłu; koczyk:* Nowomodne o jednym koniu karykle. Goł. Jego stroje, karykle, konie i żokiety pono nad twój rozsądek lepsze są zalety. Fred. A. Spotkaliśmy Łucją, którą narzeczony wiózł karyklem. Jaracz. Nie sprawiłem sobie ani karykla, ani faetoniku. Zach. Pięknym karyklem i angielskiemi folblutami zajechał. Zach. Siadłem na koń, moje panie do karykla, i ruszyliśmy razem. Sienk. <Nm. Karikel>

× **Karykować, uje, ował** p. **Karykaturować:** Nie jest głównym zadaniem karykaturzysty, żeby karykował tylko fizyczność. Lew. <Nm. karikiren>

× **Karykowanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Karykować.** Lew.

Karyljon, u, lm. **y 1.** *dzwonienie wielu dzwonów w zgodny takt:* Naraz z kilku stron miasta odezwały ś. karyljony wież kościelnych, wzywające na Anioł Pański. Tomk. **2.** *szkatułka grająca za nakręceniem.* <Fr. carillon>

× **Karystja, i,** lm. **e** *brak, niedostatek, bieda, nędza; niepowodzenie, klęska:* K. na pieniądze. Tak lawirować, by w razie karystji, zapewnić sobie honorowy odwrót. Gocz. <Śr. Łć. caristia = brak, niedostatek>

[**Karyta, y,** lm. **y**] p. **Kareta.**

† **Karza, y,** lm. **e** p. **1. Kara.**

Karzeł, rła, lm. **rły** a. † **rłowie 1.** † *chłop:* Jejmość sobie rosłych karłów chowa pod pretekstem usługi. Opal. **2.** a. [**Każan**] *istota nienormalnie małego wzrostu, szczeg. człowiek drobnej budowy ciała; pigmejczyk, liliput:* K. w dawnej polszczyźnie był nazywany n i z i o ł e k a. ł o k i e t e k. Wójc. K. — mały, krótki mężyk, by pieniek. Mącz. Z karłów wyrósł, a chłopa nie dorósł. Prz. Narody z karłów złożone wcale nie istnieją. Pank. Budowa ciała karłów nie bywa proporcjonalna; głowa bywa zwykle za duża. Nie udało ś. wytworzyć rasy karłów. Opowiadają o karle wysokości 16-u cali. Podania ludowe przypisywały karłom wielkie znaczenie w krainie tajemniczości; miały zamieszkiwać kopalnie i tam być strażnikami skarbów ukrytych. Pank. Czy na pniu K. że wysoko stoi, jest już olbrzymem? L. Nie jest karłem, kto jest od olbrzyma niższy. Klecz. Karłowie u Turków wychowują ś. z pokojowemi. Kłok. Królowa matka Ludwika XIII wprowadziła karłów w modę. Pank. Ludwik XIV zniósł posadę karła królewskiego. Pank. Na uczcie u kardynała Vitelli wszyscy byliśmy obsługiwani przez 34 karłów, bardzo małych i po większej części ułomnych. Pank. Na turniejach używali karłów rycerze, którzy jaką część lekką zbroi nieśli za niemi. Wójc. Panie polskie używały karłów lub karlice do noszenia długich ogonów u sukien. Wójc. Ostatni znakomity K. (polski) był Borusławski. Wójc. Karłów trzech drze ś. do tej ogromnej postaci. Krasiń. Wszedł mały K., czapkę miał na głowie, brzmiącą dzwonkami, obszytą w galony. Słow. Dwuch karłów wiernie na skinienie służy. Słow. Przen.: *człowiek małego ducha, małych zdolności:* Często olbrzyma chcą przerobić karłem. Pot. Biada wiekowi, gdzie karły bez siły biorą ś. z dumą do wielkiej roboty. Pol. Olbrzymie karły — to tchórze i błazny! Pol. Miasto czynów — zabiegi stronnictwa, jakby ś. ludzkość wyrodziła w karła. Pol. Wieczny jej spoczynek w grobie, choćby go szatani i karły błotem obrzucać mieli. Krasz. Bohatery, proroki, święci, szli i przeszli i zaginęli! Karły jedne trwają — ostały ś. — żyją! Krasiń. **3.** *niskie krzesło a. fotel z poręczami:* Brunon wyżymał właśnie już uprane chusteczki i rozwieszać je zaczął na poręczach aksamitem obciąg-

niętych karłów. Zap. **4.** bot. p. **Lnica. 5.** leśn. *drzewo nizkie, pokrzywione, z gałęźmi opuszczonemi do ziemi, zwykle pod innym drzewem rosnące.* **6.** myśl. p. **Drop. 7.** ogr. *drzewko karłowate:* Karły — nizko wychowane drzewa, z których owoce wszystkie, stojąc na ziemi, oberwane być mogą. Kluk. Na skałach dzikie rosły kaliny, i mech czerwony, i sosny karły. Słow. **8.** zool. = a) Kormoran K. p. **Kormoran.** b) Mrówkołów K. p. **Mrówkołów.** c) (ceplus pygmaeus) *ździeblarz pszeniczny.* Zdr. **Karzełek,** × **Karlik,** × **Karliczek, Karlutek,** [**Karluk**]. <Nm. Kerl dosł. = mąż>

Karzełek, łka, lm. **łki 1.** p. **Karzeł:** a) W Wiedniu na turniejach 1560 r. za rycerzem polskim, mającym udział w tych gonitwach, K. niesie buzdygan. Wójc. Chociażbym do dworu wjechał na koniu wielkim, poznaliby wszyscy, żem jest lichym karzełkiem. Mick. Niemieckie ubranie, za poważne na jego lata i czyniące zeń prawie karzełka. Gom. Na zamożnym dworze Kazanowskich w Warszawie Francuzi podziwiali dwie karliczki, które strzegły dwuch piesków, karzełków także, wielkości myszy. Wójc. Kury karzełki. b) I w małym karzełku usiadszy w ubraniu, czuwała noc całą. Pol (= *foteliku*). I aścka, jak widzę, od wczora z wieczora w karzełku tym siedzi. Pol. **2.** *pewna gra w karty, oraz siódemka jakiegokolwiek koloru w tej grze.* **3.** zool. = a) (mioxicebus) *zwierzę ssące z rzędu małpozwierzów.* Gatunki: K. siwy (m. griseus). K. czerwony (m. rufus). b) *karlik malouszek* (vesperugo pipistrellus). Wrześ. c) Gołąb K. (columba nana). d) Drop K. = *drop karzeł* (otis tetrax). Now. e) Dzięcioł K. (picus minutus). f) (leptura pracusta) *owad.* Kluk. g) (myrmecophila acervorum) *owad prostoskrzydły,* in. mrówczyk, mrowiszczak. h) (trimium) *chrząszcz.*

[**Karznia, i,** lm. **e** a. **Karzyna**] *wielki kosz do noszenia na plecach (szczeg. na ryby); koszałka, opałka.* <p. Kierznia>

[**Karzuchny, Karusieńki**] *zupełnie kary, czarny.* <p. 1. Kary>

Karzyciel, a, lm. **e. 1.** × p. **Karacz. 2.** † *tyran.* Wiek XV. <KOR>

× **Karzycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Karzyciel.**

[**Karzyna, y,** lm. **y**] p. **Karznia:** W karzynach roznoszą rybacy ryby na sprzedaż. Pobł.

Kasa, y, lm. **y,** (! **Kassa**) **1.** *skrzynia, szkatuła, skarbona, szafa, gdzie ś. przechowują pieniądze w gotowiźnie;* skarbnica: K. ogniotrwała. **2.** przen. *zapas pieniędzy, kapitał, fundusz:* K. moja pusta (= *kieszeń; nie mam pieniędzy*). Pustki w kasie. Raczyński zasilał szczupłą kasę Mickiewicza przesyłkami pieniężnemi. Chm. Zliczywszy obie kasy nasze, nie przeniosą one pięciuset dukatów. Krasz. Stan mojej kasy krytyczny. K. pułkowa. Za pułkowej okradzenie kasy byłem pod śledztwem. Mick. Robić kasę = *dawać dochód, zapełniać kasę:* Sztuka ta (teatralna) kasy nie zrobi. Dwa lata temu pan Texel tą sztuką robił kasę. Na gody niema niepogody, a w domu K. rada. Prz. **3.** *miejsce lub biuro, gdzie ś. wnoszą pewne opłaty, miejsce do przechowywania pieniędzy,* skarbnica: Podnieść pieniądze z kasy. Ma 300 rubli w kasie. K. gubernjalna, powiatowa, gminna, miejska. K. ekonomiczna p. **Ekonomiczny.** K. teatralna. K. zamawiań. K. kolejowa (na stacji kolejowej). K. w sklepie. Znaczne pieniądze przesłał do kasy legjonów. Mick. **4.** [K.] *dołek w ziemi w grze w świnię.* **5.** ekon. *spółka a. instytucja, rozporządzająca na pewien cel przeznaczonemi funduszami:* K. oszczędności, przezorności, groszowa. K. pożyczkowa, emerytalna. K. pożyczkowo-wkładowa. K. zasiłkowa. K. pomocy naukowej. K. wsparcia wdów i sierot. **6.** a. × **Kasa-księga** han. *księga kasowa:* Prowadzić kasę. <Włos. cassa>

Kasacja, i, lm. **e, Kasata 1.** *zniszczenie, wyglużowanie, zniesienie, skasowanie:* K. klasztorów. **2.** *unieważnienie, uchylenie ostatecznego wyroku sądowego.* <Śr. Łć. cassatio>

Kasacyjny przym. od **Kasacja,** *mający prawo kasacji:* Sąd K.

† **Kasać, sa** a. **sze, sał,** tryb rozk. **kasz 1.** *podkasywać, zakasywać, uginać:* Wądoł ten kasanej uciecha Djany. Żebr. **2.** *junaczyć ś., czupurzyć ś., zuchwale ś. stawić:* Szablę przypasał i ogromną postawę, by trzech miał bić, kasał. Papr. (= *zuchwale stawił*). Uporny a niespokojny Świdrygajłło hardzie kasał... Stryjk. Nie kasz zbytnie w nadzieję. Gawiń. † **K. ś. 1.** a. [K. ś.] na co = *kasować ś., porywać ś. na co, dążyć do czego chciwie:* Na wielkie rzeczy ś. K. Petr. Ani ś. na wielkie nazbyt kaszę rzeczy, ani ś. ja nad rozum wysadzam człowieczy. Kochan. Tak kiedy ś. na zgubę naszą Osman kasał... Pot. Na zguby nasze Bisurmanin, nadzieją opiły, ś. kasze. Pot. Naprożno ś. kasa, nie postanowię jej z cudzoziemcem. Niem. Starszych i zasłużeńszych patrycjuszów zbasał, ale niedosyć na tym, na wyższe ś. kasał. Mick. Udawano wojewodę Płockiego do książęcia Mazowieckiego, jakoby on ś. na jego państwo K. miał. Biel. M. [Kasał ś., że go zbije]. **2.** *wynosić ś., zadzierać nosa, pysznić ś.:* Wzięli quidem stary strój, zaś długie żupany, włóczą ś. w nich, by flory, kaszą ś. nad stany. Jeżow. <KOS>

× **Kasakina, y,** lm. **y** p. **Kazakina.**

× **Kasa-księga, i,** lm. **i** han. p. **Kasa.** <Kasa + Księga>

[**Kasałyga, i,** lm. **i, Basałyga**] *bat z łyka kręcony, harap, powróz.* <Zap. przekręcenie Basałyk>

× **Kasanat, u,** lm. **y,** × **Kaszanat** *rodzaj przyprawy do konserwowania (marynowania) ryb i mięsa:* K., rosół do ryb chowania z octu, pieprzu białego i ziół różnych zaprawiony; także do mięsa, pieczonych kuropatw, jarząbków. L. <Może z Fr. cassonade = cukier miałki, faryna>

† **Kasanie, a,** blm., czynność cz. **Kasać.**

† **Kasanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kasać ś.**

[**Kasanka, i,** lm. **i**] *spódnica.* <Słc. kasanka = zapaska>

Kasar, a, lm. **y, Kacyrz** *mała siatka na drążku do podchwytywania ryb łowionych na wędkę lub do czerpania ryb z kadzi i t. p.* Zdr. **Kasarek.** <p. 2. Kacerz>

Kasarek, rka, lm. **rki** p. **Kasar.**

[**Kasarnia, i,** lm. **e**] p. **Kazarma:** Często bardzo nocujemy w strzeleckich kasarniach i dowódcy straży pogranicznej przesyłają listy nasze. Pol. <Nm. Kaserne>

[**Kasarnik, a,** lm. **i**] *areszt w koszarach:* Dostał kasarnika na miesiąc. <p. Kasarnia>

Kasata, y, lm. **y** p. **Kasacja:** K. zakonu Jezuitów. <Łć. cassata = skasowana>

Kasator, a, lm. **owie** *ten, co kasuje:* K. klasztorów.

Kasawa, y, lm. **y** bot. *nazwa rośliny amerykańskiej: obrzydlec manjok* (iatropha manihot). <Now. niby Łć. cassava>

Kaseki-sułtanka, i, lm. i *pierwsza sułtanka, matka następcy tronu.* <Tur. chasseki>

Kaselka, i, lm. i *gatunek strzelby myśliwskiej.* Korz. <Od miasta Nm. Kassel>

Kaselski: Ziemia kaselska = *rodzaj farby brunatnej, żelazocyjanek potasu.*

Kaseta, y, lm. y **1.** *skrzynka, szkatułka na pieniądze, dowody a. kosztowności:* Kupiec wziął tysiąc złotych wojewody na srebrną kasetę roboty augsburskiej. Łoź. **2.** fot. *skrzynka płaska, której wierzch i spód może być otwierany, służąca do przeniesienia czułej kliszy z ciemnego laboratorjum do aparatu fotograficznego.* Zdr. **Kasetka.** <Fr. cassette>

Kasetka, i, lm. i p. **Kaseta:** Usiłowali rabować kasetki, zawierające pieniądze z kas linji kolejowej.

Kaseton, u, lm. y **1.** a. **Kaszeton, Zatłoka** bud. *jeden z kwadratów z wypukłym rzeźbionym obramowaniem, na jakie dzielą ś. boazerje i sztukaterje na sufitach, ścianach i t. p.:* Sale pełne rzeźbionych sprzętów i dębowych okładzin, malowane sufity w kasetonach drewnianych. Krasz. Malowanie kopuły (kościoła) wewnątrz w kasetony i inne ozdoby. Gac. **2.** w lm. zł. *binokle, nanośnik.* <Włos. cassetone>

[**Kasi**] p. **Kajś:** My som na lądzie K. Cosi kasi = *ni stąd ni zowąd; niby to niby owo.*

[**Kasicik**] p. **Kajś.** <Ka + Si + Ci(k)>

[**Kasierz,** a, lm. e] p. **2. Kacerz.**

[**Kasik**] p. **Kajś:** Ciało K. sie z wozu podziało. <Ka + Si(k)>

[**Kasikta**] *gdzieś tam:* Óna była w innem K. miescisku. <Ka + Si(k) + Ta(m)>

[**Kasir,** a, lm. rzy] p. **Kasjer.**

Kasisko, a, lm. a, **Ściluda** bot. (castanospermum) *roś. z rodziny strąkowych.* <?>

Kasja, i, lm. e, †**Kazja 1.** bot. = a) a. **Siężybób** (cassia) *roś. z rodziny brezyljowatych.* Gatunek: K. l a n c e t o w a t a a. s e n e s o w a a. s e n e s (c. lanceolata s. senna). b) a. K. c y n a m o n o w a, p. **Cynamon. 2.** a. K. w drzewie = *kora kasji.* **3.** K. rozpływna a. w laskach = *strąki z gatunku kasji, zwanego cassia fistula.* <Łć. cassia>

Kasjas, u, blm. p. **Kaszas:** Panie szynkarzu, nalać trejs K., ja funduję! Dyg. <p. Kasza>

†**Kasjata,** y, lm. y p. **Kazjatka:** Sztuczek złotych z djamentami 17 do kasjaty czarnej. Goł.

†**Kasjatka,** i, lm. i p. **Kazjatka.**

Kasjer, a, lm. rzy, †**Kasyr,** [**Kasir**] s k a r b n i k, *ten, co utrzymuje kasę, przyjmujący pieniądze i wypłacający należności; sprzedający bilety wejścia na widowiska, wystawę, koncert i t. p.:* W oblężeniu trzymacie mojego kasjera, gdy przyjdzie termin wypłaty prowizji. Chodź. <Nm. Cassirer, Włos. cassiere>

Kasjerka, i, lm. i forma ż. od **Kasjer:** K.-buchalterka.

Kasjerowa, ej, lm. e *żona kasjera:* Rachunek, zawierający artykuły do stroju pani kasjerowej. T. K.

Kasjerski przym. od **Kasjer.**

Kasjerstwo, a, lm. a, × **Kasowość** *urząd kasjera; czynność, obowiązek kasjera.*

Kasjowy przym. od **Kasja:** Drzewo kasjowe.

Kask, u, lm. i, **Kaszkiet, Kaskiet** *rodzaj hełmu, szyszaka ze skóry twardej, lakierowanej, lub metalu:* Strażak w mosiężnym kasku. Dopieroż kaski na głowę, i żeby ś. kutas dyndał jak należy. Krasz. <Fr. casque>

[**Kaska,** i, lm. i] *okrągły kawałek sera, podługowata gomóła; kąsek, kawałek, krajanka:* K. sera. <Nm. daw. kas, dziś Käs(e) = ser>

Kaskada, y, lm. y **1.** *mały wodospad (często sztuczny),* × *wodoskok, katarakta:* W szwajcarskich górach jest jedna K., gdzie Aar wody błękitnemi spada. Słow. Od wieku stoi, skacze... lecz nie spada: jako lecąca z granitu K., gdy ścięta mrozem nad przepaścią zwiśnie. Mick. Z wierzchu skał w kaskadach grzmią potoki. Mick. Szum kaskady w grocie. Słow. O wodotrysku: Niegdyś, jak wdzięcznie fontanny tu grały! Tu często Hassan w niemowlęcym wieku bawić ś. lubił u kaskady ścieku. Mick. Przen.: Potrząsnęła... jedwabną kaskadą włosów, ułożonych w pukle, jak u Rafaela. Gom. Śmiech kaskadą pereł rozsypuje ś. po łące. Gom. Śmiechu srebrnego K. Asn. Rozkosznych słów K. Asn. Rozmowa nie ustaje ani na chwilę, kaskady śmiechu sypią ś. na stół. Kos. Etalaże sklepowe wypływają na trotuar falą porcelany, lub kaskadą kolorowych tkanin. Zap. **2.** fiz.: Łączenie butelek lejdejskich w kaskadę = *takie ich zestawianie, że zbroja zewnętrzna każdej z nich łączy ś. ze zbroją wewnętrzną butelki następnej.* <Fr. cascade>

Kaskadowy przym. od **Kaskada:** Spojrzał na patrzącą parę, schowaną w kaskadowym pyle. Słow.

× **Kaskalo** nieod. *ziemia, w której djamenty ś. znajdują.* Sł. wil. <Portug. cascalho>

Kaskaryla, i, lm. e **1.** bot. *nazwa dawana dwom gatunkom rośliny:* k r o c i e ń (croton), *mianowicie: c. cascarilla i c. cluteria.* **2.** [K. a. **Szakaryla**] *kora kaskaryli,* in. k i n a k i n a. <Hp. cascarilla>

Kaskarylina, y, blm. apt. *ciało znajdujące ś. w korze kaskaryli.* <p. Kaskaryla>

Kaskaryna, y, blm. apt. *pierwiastek działający, otrzymany z kory cascara sagrada.* <Hp. cascara = skorupa, kora>

Kaski, ów, blp. zł. *kalosze.* <?>

Kaskiet, u, lm. y p. **Kask** i **Kaszkiet:** Plac boju, na którym kilka kaskietów i kilku ludzi stratowanych padło ofiarą. Krasz. <Fr. casquette>

× **Kaslacz,** a, lm. e p. **Kaszlacz.**

Kaslać, a, ał p. **Kaszlać** i **Kaszlnąć.**

Kaslanie, a, blm., czynność cz. **Kaslać.**

× **Kasoleta,** y, lm. y *fajerka, kadzielnica, szklane naczynie ozdobne z zapalonemi perfumami, które napełniają pokój wonnością:* Dziś wznoszą ś. urny lub kasolety z perfumami. Goł. <Fr. cassolette>

Kasować, uje, ował **1.** *wymazywać, wykreślać, gluzować:* K. to co napisane. **2.** *unieważniać, znosić, uchylać:* K. wyrok, małżeństwo, testament. Przywileje na dobra, których własność do nas wróciła, powagą publiczną kasujemy i annihilujemy. Pas. **3.** × *usuwać:* K. urzędnika. Niemcy ś., osobliwie cyrkularni urzędnicy naprzykrzali, ale ona do Wiednia wciąż na nich ś. skarżąc, jednego po drugim kasowała. Krasz. **4.** × p. **Zakasować. 5.** zł. *łamać zamek.* **K. ś.** *łykać ślinki, obiecywać sobie, szykować ś. na co,* † k a s a ć ś. <Łć. cassare>

Kasowanie, a, lm. a czynność cz. **Kasować.**

Kasowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kasować ś.**

× **Kasowanina,** y, lm. y *pismo poprzekreślane.*

Kasownik, a, lm. **i 1.** druk. *znak używany przy korekcie druku, formy zbliżonej do greckiej litery tety, a oznaczający, że w danym miejscu literę skasować trzeba.* **2.** a. × **Kwadrat** muz. *znak, znoszący poprzedzające znaki krzyżyków a. bemolów.* <p. Kasować>

Kasowość, i, blm. **1.** rz. od **Kasowy;** *stan kasy.* **2.** × p. **Kasjerstwo.** <p. Kasa>

Kasowy przym. od **Kasa:** a) Raut pod względem kasowym udał ś. Pieniądze kasowe. Bilet kasowy *(= asygnacja, przekaz).* Wypuszczono w obieg pewną ilość biletów kasowych, zabezpieczonych na dochodach celnych. Skarb. b) *dochodny, opłacający ś. dobrze:* Sztuka (teatralna) kasowa.

[**Kaspar, a,** lm. **y]** p. **Chróściel.** <Z imienia Hb. Kaspar, z Prs.>

[**Kasper, pra,** lm. **pry]** *penis.*

Kasperlada, y, lm. **y 1.** *farsa sceniczna niemiecka.* **2.** × *figlarność, przesadzone figle, błaznowanie.* <Od Kasperle, typowego komicznego charakteru komedji ludowej wiedeńskiej; Kasperle = zdrobnienie imienia Kaspar>

[**Kasprować, uje, ował]** *robić mąkę pośledniejszą:* Mąka kasprowáná.

[**Kasprowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kasprować.**

[**Kasprówka, i,** lm. **i]** *mąka pośledniejsza.* <Zap. od nazwy miejscowości Nm. Karlsberg>

Kast, a, lm. **y** *oprawa kamienia drogiego:* Rubin wielki w kaście złotym bez perły. Niem.

1. Kasta, y, lm. **y 1.** *stan a. klasa w narodzie, dziedzicznie oddająca ś. pewnemu powołaniu:* Ludy starożytne dzieliły ś. na kasty. Naród w Indjach podzielony był na 4 kasty. Kasta parjasów. Kasta mandarynów. Wszyscy mieszkańcy Egiptu podzieleni byli na kasty. Lel. **2.** *zamknięta w sobie i zachowująca odrębność dziedziczną lub wyodrębniająca ś. klasa w narodzie:* Arystokracja jest kastą. Lud przez szlachecką kastę rozdeptany. Krasiń. Chcesz wierzyć jeszcze w kasty, w kości prababek. Krasiń. <Hp. i Pg. casta, z Łć. castus = czysty>

2. Kasta, y, lm. **y 1.** [K.] *skrzynia, paka.* **2.** cukier. *skrzynka drewniana a. blaszana.* <Nm. Kasten>

†**Kastalanja, i,** lm. **e** p. **Kasztelanja:** Ku bliższemu dworu kastalanjej. Św. z Woc.

†**Kastalanowy** p. **Kasztelanowy:** Do kasztalaństwa a. dworu kastalanowego. St. wiśl.

Kastalida, y, lm. **y** *muza.* <Gr. Kastalídes lm., od źródła Kastalía>

†**Kastalon, a,** lm. **y** p. **Kasztelan:** Kastalonem został. Troc.

[**Kastament, u,** lm. **y]** p. **Testament.**

Kastanjeta, y, lm. **y 1.** zwykle w lm. *rodzaj grzechotek czy klekotek drewnianych, używanych w tańcach hiszpańskich:* Prześlicznie tańczyła kaczuczę z kastanjetami u rączek. Wilcz. Poklaskują kastanjety. Len. **2.** × *tkanina półjedwabna.* <Fr. castagnettes, z Hp. castañetas>

Kastecik, a, lm. **i** p. **Kastet:** Tuzinkowy dowcip, który ś. nabywa kawałkami, a potym składa jak K. Krasz.

1. Kastel, u, lm. **e** p. **Kasztel:** Mieczysław, gdy go nie chcieli puścić na zamek krakowski, K. zbudował. Biel. M. <Łć. castellum>

2. Kastel, a, lm. **e** (w giserni) *skrzynka żelazna, w której ś. robi forma z ziemi do odlewu,* in. s k r z y n k a d o f o r m o w a n i a. <Nm. Kästlein = skrzyneczka>

†**Kastelan, a,** lm. **owie** p. **Kasztelan:** Kastelanów, to jest panów w grodztwa ustawionych. Św. z Woc. W ziemi krakowskiej K. jej, to jest pan krakowski, powinien był swe sądy czynić. Św. z Woc.

†**Kastelanja, i,** lm. **e** p. **Kasztelanja.**

†**Kastelanowy** p. **Kasztelanowy.**

†**Kastelanów** p. **Kasztelanowy.**

†**Kastelański** p. **Kasztelański.**

†**Kastelaństwo, a,** lm. **a** p. **Kasztelaństwo** i **Kasztelanja.**

Kastelara, y, lm. **y** *rodzaj śliwy (drzewa i owocu).* <Od nazwiska Hp. Castellar>

Kastet, u, lm. **y 1.** *rodzaj broni: cztery połączone z sobą pierścienie stalowe dla uzbrojenia pięści, głowotłuk, tłuczygnat:* Szczęściem posiadał K., którym uderzył tak silnie napastnika, że ten padł. **2.** × przen. *łamigłówka, zadanie trudne do rozwiązania:* Zerwaliśmy z naturą i społecznością i zamknęliśmy ś. w szrankach ciasnych, w których z kilku danych sto tysięcy ludzi układa coraz odmienne kastety. Krasz. Zdr. **Kastecik.** <Fr. casse-tête>

× **Kastolet, u,** lm. **y** *sprawdzenie stawek w loterji.* <?>

× **Kastoletować, uje, ował** *sprawdzać stawki w loterji.*

× **Kastoletowanie, a,** blm., czynność cz. **Kastoletować.**

Kastor, u, lm. **y 1.** *gruba tkanina wełniana, w rodzaju syberyny, używana np. na wierzchy futer męskich; filc z szerści bobrowej a. z włosów małp, używany na kapelusze, szczeg. kobiece.* **2.** *kapelusz kastorowy:* Na głowie swojej miał pomięty K. Słow. <Łć. castor = bóbr>

Kastorowy przym. od **Kastor;** [**Kasztorowy**]: Kapelusz K. Palto kastorowe.

Kastowość, i, blm. *skrupulatne przestrzeganie i trzymanie ś. przywilejów kasty; utrzymywanie różnic, wyłączności i odrębności między stanami, klasami społeczeństwa; wyodrębnianie ś. stanowe:* Odsunęliście się od narodu i zamknęli w ciasnych kółkach kastowości. Bał. O tyle tylko, aby mieszczuchy nie sarkali potym na K., na odosobnienie ś. nasze. Bał. K. egipska, średniowieczna. <p. Kasta>

Kastowy przym. od **Kasta:** Uprzedzenia, przesądy kastowe. Duch K. Nienawiść kastowa. Urodzony i wychowany w przesądach kastowych. Bał. Usposobienie różni ś. wielce od mego poczciwego i najlepszego, lecz pełnego kastowych pojęć ojca. Orzesz.

Kastracja, i, lm. **e** p. **Kastrowanie.** <Łć. castratio>

Kastrametacja, i, blm. woj. p. **Obozostawnia.** <Łć. castri metatio dosł. = obozu mierzenie>

Kastrat, a, lm. **ci 1.** *rzezaniec, trzebieniec, eunuch, kleszczeniec.* **2.** *śpiewak wytrzebiony o głosie sopranowym:* Włoch K. krzyczy: „O patria!" w ruladach. Słow. <Łć. castratus>

× **Kastratka, i,** lm. **i** *śpiewaczka.* Boh. <p. Kastrat>

Kastrator, a, lm. **owie,** [**Kastrownik**] *ten, co kastruje.*

Kastrol, a, lm. **e 1.** [K. a. **Kastrola, Kaśtrub**] *rondel.* **2.** [K.] *kapelusz, szczeg. z wielką obwódką i wysoki.* **3.** cukier. *rondelek z dnem półkulistym, miedziany, z dzióbkiem i drewnianemi rączkami.* <Nm. [kastrol(le)], z Fr. casserolle>

[**Kastrola, i,** lm. **e]** p. **Kastrol.**

Kastrolka, i, lm. **i** piern. *rondelek do gotowania cukru.*

Kastrować, uje, ował I. a. [**Kajstrować**] *misić, czyścić, rzezać, trzebić, pokładać, kleśnić, kleścić, robić niezdolnym do płodzenia, pozbawiać jąder:* K. konia = *wałaszyć.* K. barana = *skopić.* K. koguta = *kaplonić.* K. kurę = *pulardować.* **2.** [K.] *rznąć tępym nożem.* **3.** piw.: K. chmiel = *wycinać zbyteczne pędy chmielu pod ziemią.* < Łć. castrare >

Kastrowanie, a, blm., **Kastracja** czynność cz. **Kastrować.**

[**Kastrownik, a,** lm. **cy**] p. **Kastrator.**

× **Kastygacja, i,** lm. **e** *karcenie, biczowanie, chłosta.* <Łć. castigatio>

× **Kasula, i,** lm. **e** *pewna miara zboża:* Drugie pole średnie, na które ś. wysiewa na zimę korcy 130, uradza ś. wedle roku kasul 400, niegdy 450, niegdy 500. Wej. <Może Łć. casula dosł. = chatka>

Kasumunar, u, lm. **y** bot. p. **Imbier.** <?>

[**Kasunka, i,** lm. **i**] *stanik.* Por. **Kasanka.** <p. Kasanka>

Kasyda, y, lm. **y** *rodzaj poematu, elegji w poezji arabskiej:* Farys, K. na cześć emira Tadż-ul-Fechra ułożona. Mick. Szanfary, K. z arabskiego. Mick. Szanfary opuścił swe pokolenie i napisał niniejszą kasydę (powieść), wyrzucając rodakom ich zniewieściałość i niewdzięczność. Mick. <Arab. qasīda>

Kasynko, a, lm. **a** p. **Kasyno:** W salce, od bufetu na lewo, tam artystyczne ich K.

Kasyno, a, lm. **a I.** *rodzaj resursy, stowarzyszenie dla wspólnego zabawiania ś. dla stałych członków, klub:* W apartamentach niegdyś recepcjonalnych oficerskie K. (= *klub wojskowy*). **2.** *mieszkanie, w którym ś. mieści K.:* Za pruskich czasów nie było miasteczka bez kasyna, nie było jarmarku bez składkowych balów. **3.** przen. *zabawa odbywana w kasynie:* Ja gadam o strojach, kasynie, a moja kompanija o ojcu, o synie. Mick. Wprowadzony zostałem na kasyna i bywam na nich często dosyć. Słow. Na kasynie sfomentował młodzież do wyrządzenia kilku niegrzeczności pannie. Krasz. **4.** *rodzaj gry w karty.* **5.** × *dom wiejski.* Sł. wil. Zdr. **Kasynko.** <Włos. casino, dosł. = dom>

Kasynojda, y, lm. **y, Owal Kasyniego** mat. *krzywa płaska, w której iloczyn odległości każdego jej punktu od dwuch punktów stałych czyli ognisk ma wielkość stałą.* <Now. z nazwiska astronoma Fr. Cassini † 1845 + Gr. -eidés = -kształtny>

Kasynowy przym. od **Kasyno:** Wieczorem okazały bal na salach kasynowych uroczystość tę zakończył.

† **Kasyr, a,** lm. **owie** p. **Kasjer.** Troc.

† **Kasyrz, a,** lm. **e** p. **2. Kacerz:** Na wodę abo do kasyrza wrzucić kilka tych ziarn, zaraz ś. do tej paszy ryby skupią. Syr.

Kasyteryt, u, lm. **y** min. *dwutlenek cyny, krystalizujący w układzie kwadratowym, jednopostaciowy z cyrkonem i rutylem, bezbarwny, najczęściej zaś rozmaicie zabarwiony, będący jedynym minerałem, z którego na wielką skalę jest wytapianą cyna.* <Z Gr. kassíteros = cyna>

Kasza, y, lm. **e I.** *zboże grubo mielone, krupy ze zboża;* niek. *całe ziarna zbożowe (np. gryki):* K. jęczmienna a. perłowa, jaglana, pszenna. K. gryczana a. tatarczana. **2.** *potrawa z krup:* K. gryczana. K. mleczna a. z mlekiem. K. tarta a. przecierana przez durszlak = ***kremor, klejek,*** *gruca jęczmienna.* K. pociecha nasza. Prz. K. matka nasza. Prz. K. obwarzana a. prow. żelazna = *kasza gotowana z krup gryczanych, uprzednio gorącą wodą zaparzanych.* K. zieleńcowa = *gotowana z krup zieleńcowych, t. j. robionych z żyta niedojrzałego.* Nowa K. = *kasza z żyta niedojrzałego.* [K. szklana] = *K. tatarczana suszona i przezroczysta.* Przen.: Kaszę z kim jeść = *mieć z kim do czynienia.* Rej. Oj wojewodo, tak mi wyglądałeś wasze, jak Radziejowski, gdy jadł ze Szwedami kaszę. Słow. (= *bratał ś.*). Darmo kaszy nie jadłem. Prz. Dowodzi, że ś. darmo w szkole kaszy nie jadło. Chodź. (= *że ś. czegoś nauczyło*). Kto już klasztornej kaszy zje, a wystąpi, nigdy ś. już nie dorobi. Prz. (= *pobędzie w klasztorze*). **3.** [K.] *kartofle tłuczone.* **4.** † *gąszcz, gęsto rozgotowane jadło:* Na morzysko warz żyto w wodzie, aż pocznie na kaszę rozwierać. Syr. **5.** × przen.: × Gorąca K. = *człowiek popędliwy, gorąco kąpany, gorączka.* **6.** w wyraż.: Kaszę z czego zrobić = a) *pomieszać co bezładnie, jak groch z kapustą, pogmatwać, zrobić z czego galimatjas.* W oczach mu ś. wnet zrobiła K. z gwiazd. Słow. Idź w bojową kaszę z łyżką żelazną. Słow. (= *zamęt, zamieszanie*). b) *zniszczyć, zmiażdżyć, pokruszyć:* Szwedy w Dubnie pójdą w kaszę. Słow. **7.** w wyraż.: Napluć komu w kaszę = a) *zelżyć, z błotem zmieszać, obmówić.* † W kaszę pluskać. Rej (= *łżyć kogo, złorzeczyć mu*). b) Nie dać sobie w kaszę napluć a. dmuchać = *nie dać ś. okpić, przewodzić komu nad sobą:* Pozna Jejmość, że nie dam sobie dmuchać w kaszę. Zabł. O! mały bęben, nie dał sobie w kaszę dmuchać. Fred. A. **8.** w wyraż.: Nie zjesz mnie w kaszy = *nie dam ś. tak łatwo, nie dam ś. obałamucić.* [Wszycko mi to dzieci w kaszy zjadły] = *zapomniałem o tym.* Kto z nas nie będzie posłem, to niech „p" zje w kaszy, a zostanie tym, co zostanie. Chodź. Mnie ś. zdaje, że teraz właśnie jedzą kaszę, do której pan Sulistrowski „p" wrzucił. Chodź. **9.** a. † **Kaszka** *kłopot, ambaras:* Wleźć w kaszę (= *znaleźć się w głupim położeniu*). Wlazłem przez niego w kaszę i nie wiedzieć, jak z niej wyjść. Krasz. Narobić kaszy (= *nawarzyć piwa*). Kto kaszy nawarzył, ten ją jeść powinien. Prz. **10.** W kaszę komu leźć = *w groch (a. kapustę) komu leźć* = *przeszkadzać komu w czymś.* **11.** [K.] = a) *jagły.* b) *nasiona.* **12.** przen.: Karmić kaszą młodych. Prz. = *swatać ich.* Babska K. = *swaty.* Babska K. do niczego. Prz. Złej mu kaszy nawarzyła Prz. (= *źle go wyswatała*). **13.** przen.: Kaszę na podołku warzyć. Prz. = *być w wielkim strachu, niespokojnie siedzieć, truchleć.* **14.** przen.: Ma jeszcze kaszę na brzuchu = *jeszcze młody, dzieciak.* **15.** przen.: K. krzyżowa = *znak krzyża:* Jadłem krzyżową kaszę. Prz. (= *poszedłem spać głodny, zrobiwszy tylko znak krzyża*). **16.** a. **Kaszka** *rodzaj gry w piłkę.* Goł. **17.** piw. *część gęsta zacieru piwowarskiego, który gotują w kotle, a następnie wlewają znowu do kadzi dla stopniowego podniesienia temperatury całego zacieru; część zacieru piwowarskiego, w którym znajduje ś. wiele słodzin,* g ę s t a r o b o t a: Pierwsza, druga K. (*t. j. przed i po ugotowaniu w kotle*). Zdr. **Kaszka, Kaszeczka.** Zgr. **Kaszysko.** <KASZ, zap. z języków obcych>

Kaszak, a, lm. **i,** × **Jaglak,** ! **Ateromat** lek. (atheroma) *guz w skórze napełniony masą do kaszy rozgotowanej podobną,* in. † m ą c z n y g u z, † g u z n i e c i e r p i ę t l i w y. <p. Kasza>

Kaszalot, a, lm. **y, Potwal, Wielkogłów** zool. (physeter) *wieloryb uzębiony z ogromną głową, do-*

starczający olbrotu, czyli spermacetu, i ambry. <Fr. cachalot>

× **Kaszanat, u,** lm. **y** p. **Kasanat:** K. a. rosół do ryb chowania. Troc. K. mięsny do chowania pieczonych kuropatw, jarząbków. Troc.

Kaszany przym. od **Kasza:** Kiszka kaszana. Garnek K. *(=od kaszy).*

× **Kaszarka, i,** lm. **i** forma ż. od **Kaszarz.**

Kaszarnia, i, lm. **e** *oddział w młynie, gdzie wyrabiają kaszę.*

× **Kaszarz, a,** lm. **e** *robiący a. przedający kaszę.*

Kaszas, u, blm., **Kasjas** *okowita z trzciny cukrowej; wódka:* Dystylarnie kaszasu (okowity z trzciny cukrowej) wydają odór nieznośny. Chełm. Podpływali murzyni z bananami, tytoniem i wódką, co ją w Brazylji nazywają cachas (kaszas). Dyg. <Brazylijskie cachas>

Kaszeczka, i, lm. **i** p. **Kasza.**

Kaszel, szlu a. × **szla,** lm. **szle** *kaszlanie, wydech gwałtowny, dla wyrzucenia z płuc nagromadzonego tam śluzu, krwi, ropy a. dla wypchnięcia z krtani ciał obcych i t. p.* [K. głuchy] = *rozedma płuc* (emphysema). † K. gardła, † zwierzęcy, p. **Krztusiec.** K. mokry, suchy. K. nie choroba, koza nie chudoba. Prz. K. ciężki, zastarzały. Przen.: † Mieć kogo z K. = *mieć co znosić od kogo.* Zdr. **Kaszelek.** Zgr. **Kaszlisko.** <KASZ(L)>

[**Kaszele, ów,** blp.] *sieć z sianem, uwiązana z tyłu wozu a. sań.* <Lit. kaszéle ż. = koszyk>

Kaszelek, lku, lm. **lki** p. **Kaszel;** *kaszel nieznaczny, pokaszliwanie:* Mały K. często mu mowę przerywał. Krasz.

Kaszemir, u, lm. **y** p. **Kaszmir:** Chyba pędzelby skreślił te tiule, ptytenie, blondyny, kaszemiry, perły i kamienie. Mick. Cała ta przestrzeń była łąką kwietną, była doliną, szalem kaszemiru. Słow. <Od nazwy kraju Kaszmir, Skr. Kaçmira>

Kaszemirowy przym. od **Kaszemir; Kaszemirski,** *kaszmirowy:* Koło głowy obwijając czerwony szal kaszemirowy. Mick.

Kaszemirski p. **Kaszemirowy:** Ich ląd kaszemirskiego ma barwę kobierca. Mick. Na kaszemirskim zasiadł dywanie basza pośrodku haremu. Mick.

Kaszerajza, y, lm. **y** intr. *młotek introligatorski.* <Nm. Cachireisen>

Kaszerować, uje, ował I. *kreskami a. punktami oznaczać przekroje modeli, planów i t. d.* **2.** intr. = a) *sklejać papiery: grubszy z cieńszym; podklejać tekturą a. papierem, aby zapobiec paczeniu ś.* b) *oklejać papierem a. płótnem grzbiet książki.* <Nm. cachiren, z Fr. cacher = schować>

Kaszerowanie, a, blm., **Kaszerunek** czynność cz. **Kaszerować.**

Kaszerunek, nku, lm. **nki** p. **Kaszerowanie.**

† **Kaszerz, a,** lm. **e,** [**Kaszerz**] p. **2. Kacerz.** Kn. Zdr. [**Kaszorek, Kaszórek**].

Kaszeton, u, lm. **y** bud. p. **Kaseton:** K. sklepieniowy. Podcz. <p. Kaseton>

Kaszetka, i, lm. **i** apt. *opłatek do proszków.* <Fr. cachette dosł. = kryjówka>

Kaszka, i, lm. **i I.** p. **Kasza:** a) *drobne krupy:* K. drobna, krakowska, gruba, owsiana, pszenna. K. manna a. dziecinna. [Rzucanie kaszki] = *kwitnienie gryki.* b) K. bułkowa = *bułka tarta.* c) *potrawa z krup drobnych:* Rosół z kaszką. K. na mleku. K. z mlekiem. K. fraszka, chleb trawa, mięso dobra potrawa. Prz. Przen.: K. z mlekiem = *lekka praca, łatwa sprawa, jak po maśle, bagatela.* d) *gra:* Owo, gdy inaczej bez kaszki tu nie wygrać, ochynąć ś. raczej o tego poganina i natrzeć nań śmiele. Tw. *(=bez utarczki, rozprawy).* **2.** Drobna K. = *młyniec, młynek = rodzaj zabawy dziecinnej:* Bawić ś., pójść z kim w drobną kaszkę = *obracać ś. szybko w kółko, ująwszy ś. za ręce.*

Kaszkiecik, a, lm. **i** p. **Kaszkiet:** Chłopczyk w kaszkieciku na bakier. (Żołnierz) kładł nowe buty i K. lakierowany z kitką na głowę. Chodź.

Kaszkiecina, y, lm. **y** m. *lichy kaszkiet:* K. wypłowiał na amen. Jun.

Kaszkiet, u, lm. **y, Kaskiet I.** p. **Kask:** Pułk grenadjerski, co to mają kaszkiety w kształcie głów cukru. Chodź. **2.** a. [**Kaśkiet**] = a) *czapka sztywna z daszkiem; giwer wojskowy a. wszelka czapka wojskowego kroju:* Widzi... ludzi uzbrojonych, w czarnych, krótkich kaszkietach, w mundurach zielonych. Mick. Przeze drzwi włażą trzy błyszczące bagnety, a za niemi trzy czarne schylone kaszkiety. Mick. b) [K.] *każda czapka z daszkiem:* Do przykrycia głowy zwykle służy K. sukienny. Gac. Zdr. **Kaszkiecik.** <Fr. casquette>

Kaszkować, uje, ował *rozdrabniać na kaszkę:* K. ziarna. <p. Kasza>

Kaszkowanie, a, blm., czynność cz. **Kaszkować.**

× **Kaszlacz, a,** lm. **e,** × **Kasłacz** *ten, kto często kaszle, kaszlący.*

Kaszlać, e, ał, Kaszleć, Kasłać, gm. **Kaślać** p. **Kaszlnąć;** *mieć kaszel:* Kaszle po całych nocach. Sapi, chrapi i kaszle. Rej. Jestem starsza od ciebie, codzień kaszląca, słaba. Krasz. Krwią K. Kaszle, zmylił, kaszlem zaciera. Kn. Koń kaszle. Kaszle jak owca. Prz. <KASZ(L)>

Kaszlanie, a, blm., czynność cz. **Kaszlać,** *kaszel:* Dlaczegoby nas czyje K. albo kichanie w gniew wprawiać miały? Pilch.

! **Kaszlawarka, i,** lm. **i** p. **Kraszuarka.** <Sld. do Kaszlać>

Kaszleć, e, ał p. **Kaszlać i Kaszlnąć.**

× **Kaszlenie, a,** blm., czynność cz. **Kaszleć.** Troc.

Kaszlisko, a, lm. **a** m. i ni., p. **Kaszel;** *kaszel męczący, silny.*

× **Kaszliwy** *ustawicznie a. często kaszlący; połączony z kaszlem:* Ciężkość w połykaniu z oddechem kaszliwym i szepietliwym zły znak zdrowia. Krup.

Kaszlnąć, nie, nął, † **Kaślnąć,** nied. **Kaszlać, Kaszleć, Kasłać,** gm. **Kaślać** *zakaszlać:* K. na kogo *(=chrząknąć dla dania komu znaku, ostrzeżenia.*

Kaszlnięcie, a, lm. **a** czynność cz. **Kaszlnąć.**

Kaszlowy przym. od **Kaszel.**

Kaszmir, u, lm. **y, Kaszemir,** [**Kaźmir, Kaźmirz**] *cienka tkanina wełniana z wełny kóz kaszemirskich i tybetańskich; wyrób z tej tkaniny:* Kroję sukienkę z błękitnego kaszmiru. Orzesz. Koronek, wstążek, tiulów, gaz, kaszmirów, atłasów, pełno było w szafach i komodach. Orzesz. <p. Kaszemir>

Kaszmirowy przym. od **Kaszmir; Kaszemirowy, Kaszmirski,** [**Kaźmirowy**]: Szal K. Suknia kaszmirowa. Malutka, sucha kobiecina, błyszcząca w tym zgromadzeniu kaszmirową suknią i eleganckiemi manjerami. Orzesz.

Kaszmirski p. **Kaszmirowy:** Kaszmirska szata w cudne szyta wzory. Słow.

Kaszne nieod. **I.** *półmaska.* **2.** *rodzaj szerokiego szalu do obwijania szyi w porze zimowej, z wierz-*

chu ubrania, w celu utrzymania w cieple nosa i ust. 3. wog. *chustka na szyję.* <Fr. cache-nez>

Kasznia, i, lm. **e** bot. (schotia) *roś. z rodziny motylkowatych.* <?>

Kaszolong, u, lm. **i** min. *opal żółto-biały, nieprzezroczysty.* <Nm. Kaschalong, Fr. cachelong, z języka Kałmuc.>

Kaszoparnica, y, lm. **e** prow., forma ż. od **Kaszoparnik.**

Kaszoparnik, a, lm. **cy** prow., [**Kaszowar**] *lichy kucharz, parzykrupa, parzykasza, parzygnat, kopcidym.*

Kaszoparzenie, a, blm., czynność cz. **Kaszoparzyć.**

Kaszoparzyć, y, ył prow. *gotować byle jak, niewykwintnie, nędznie, pitraszyć.* <Kasza+Parzyć>

[**Kaszorek, rka,** lm. **rki**] p. **Kaszerz.**

[**Kaszowar, a,** lm. **y**] **1.** *kucharz gotujący kaszę.* **2.** p. **Kaszoparnik.** <Kasza + WR>

[**Kaszórek, rka,** lm. **rki**] p. **2. Kacerz.**

Kaszt, u, lm. **y, Kasztowanie** gór. **1.** *w szerzyznach a. chodnikach rodzaj rusztowania aż pod strop.* **2.** *stosy z kłód drzewa, zapełniające przestrzeń w wypróżnionej komorze.* **3.** †*okładziny a. oprawa sztolni drewniana.* <Nm. Kasten>

Kaszta, y, lm. **y** druk. *rodzaj szuflady z przedziałkami na czcionki,* c z c i o n n i k: K. nutowa. Zdr. **Kasztka, Kaszteczka.** <Nm. Kasten>

†**Kasztalaństwo, a,** lm. **a** p. **Kasztelaństwo** i **Kasztelanja:** Do kasztalaństwa a. dworu kastalanowego. St. wiśl.

Kasztan, a, lm. **y,** [**Kaštan**] **1.** bot. = a) a. **Kasztanowe drzewo,** bł. **Kasztanowiec** (aesculus) *drzewo z rodziny kasztanowatych.* Gatunek: K. p o s p o l i t y a. z w y c z a j n y (a. hippocastanum), drzewo zwane także G o r z k i m a. k o ń s k i m a. d z i k i m k a s z t a n e m, daw. M a r o n a m i. b) K. chiński, p. **Drzewipest.** c) K. słodki a. jadalny, p. **Kasztanowiec.** d) K. wodny, p. **Kotewka.** e) Kasztany ziemne = **Cibora jadalna.** **2.** *owoc tej rośliny:* Wzdycha, jak małpa do kasztana. Prz. Buch K. do wody! Prz. *(= śmiało!, nie wahaj ś.!).* **3.** *kolor kasztanowy, maść kasztanowa:* Lekka mgła rozlała ś. na jej czarne oczy, a bladość ćmiła czoło z kasztanem warkoczy. Przyb. O koniu: K. z połyskiem metalowym. K. w jabłka. K. brudny. **4.** *koń a. pies maści kasztanowatej:* Póki gonił zające, póki kaczki znosił, K., co chciał, u pana swojego wyprosił. Kras. Na wronym nie jedź do boju, a gdy cię śpieszą — nie wsiadaj na kasztana. Prz. **5.** pog. *mieszczanin, łyk; Żyd.* **6.** *przezwisko obelżywe:* Jak ś. masz, Bartek, kasztanie! — zawołała z radością. Sienk. Ty psie kasztanie — powiada: — to gospodarz jeszcze w polu, a ty — pada — przychodzisz już do domu? Sienk. **7.** *trzcina (laska z trzciny) hiszpańska koloru kasztanowego.* **8.** (verruca cornea antibrachii) *brodawka rogowa u koni na wewnętrznej stronie podkarcza o dłoń nad kolanem przednim.* Sł. wil. **9.** a. **Francuz,** [**Frajcuz**], **Prusak, Persak** zool. (blatta germanica) *owad prostoskrzydły biegający.* Zdr. **Kasztanek.** <Łć. castanea, Gr. kástanon, od nazwy miasta Gr. Kástana w Azji Mniejszej>

Kasztanek, nka, lm. **nki** **1.** p. **Kasztan:** Tyś ś. wczoraj palił do mojego kasztanka i gniadosza chwalił. Mick. **2.** bot. = a) (castanea pumila) *drzewo z rodzaju kasztanowca.* b) Kasztanki ziemne, p. **Cibora.** **3.** w lm. kuśn. *futerko: baranki niekędzierzawe.*

Kasztanka, i, lm. **i** *klacz kasztanowata.*

Kasztanowato przys. od **Kasztanowaty:** Bodaj czy nie z malowanemi włosami, gdyż bardzo K. wyglądały. Krasz.

Kasztanowatość, i, blm. rz. od **Kasztanowaty.**

Kasztanowaty **1.** (o maści, kolorze) *koloru kasztanów, cisawy, gniady:* Koń K. *(= kasztan).* Jasno-K. Złoto-K. Gniado-K. Ciemno-K. Skaro-K. **2.** bot.: Rośliny kasztanowate, **Kasztańcowate, Kasztanowcowe** a. bł. **Kasztanowcowate** (hippocastanaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* **3.** zool.: Ibis K., p. **Ibis.**

Kasztanowcowaty bot.: Rośliny kasztanowcowate, p. **Kasztanowaty.**

Kasztanowcowy bot.: Rośliny kasztanowcowe, p. **Kasztanowaty.**

Kasztanowiec, wca, lm. **wce** bot. **1.** (castanea) *drzewo z rodziny miseczkowych.* Gatunek: K. z w y c z a j n y (c. vulgaris s. vesca) zowie ś. K a s z t a n e m j a d a l n y m a. s ł o d k i m. **2.** p. **Kasztan.** <p. Kasztan>

Kasztanowy przym. od **Kasztan:** Smak, las K. Kasztanowa łuska. Kn. Kasztanowej maści szata. Troc. Koń K. *(= kasztan).* Bot: Drzewo kasztanowe, p. **Kasztan.** Rzęd ciemnych drzew kasztanowych. Słow.

Kasztańcowaty bot.: Rośliny kasztańcowate, p. **Kasztanowaty.**

Kaszteczka, i, lm. **i** p. **Kaszta.**

Kasztel, u, lm. **e, Kastel** *gród, zamek, cytadela, mała twierdza:* Wszelkie okopy, które szańcami a. kasztelami zowią, jak zrysować na tablicy. Sol. Kupcy bremeńscy u Liwów zjednali pozwolenie, żeby się głębiej w kraj na mil sześć pomknąwszy, obronny dom, lub K. na wysokiej górze dla warownego składu towarów swoich wystawili. Hylz. Zdr. **Kasztelik.** <Łć. castellum>

Kasztelan, a, lm. **owie,** †**Kastelan** **1.** w daw. Polsce = a) (pierwotnie) *stojący na czele kasztelu czyli grodu, zamku i ziem do niego należących, rodzaj wielkorządcy:* Nabudowawszy pierwsi książęta polscy tyle miast i zamków, oddawali one pod straż kasztelanów, których powinność za Piastów prawie taż sama była, co potym starostów grodowych. Nar. b) (późn.) *wyższy urzędnik, zasiadający w senacie po wojewodach:* K. krzesłowy a. większy. K. mniejszy a. drążkowy. K. tedy jest senatorem, którego obowiązkiem wraz z wojewodami prowadzić rycerstwo ziemi swojej, na sejmikach prezydować, na sejmach miejsce w senacie zasiadać. Kras. K. krakowski, poznański (in. p a n k r a k o w s k i, p o z n a ń s k i). Tytuł kasztelana zjadł wielkiego pana. Prz. Z błazna trudno uczynić pana, a z głupiego kasztelana. Prz. Senator K. (za Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego). **2.** = a) a. †**Kastalon** *rodzaj gry w karty,* g a p; *przegrywający w tej grze.* b) *rodzaj gry w warcaby.* Zdr. **Kasztelanik.** <Łć. castellanus dosł. = należący do zamku>

Kasztelanic, a, lm. **owie,** ×**Kasztelanicz** *syn kasztelana:* Pan K. senatorowicz, a ja łowczyc z Amtorowicz. Chodź. Właśnie przyjechał do mnie swat kasztelanica. Mick.

Kasztelanicostwo, a, blm. *kasztelanic z żoną.*

Kasztelanicowa, ej, lm. **e** *żona kasztelanica.*

Kasztelanicowski przym. od **Kasztelanic:** Ze wszelkim respektem dla Kasztelanicowskiej Waszej Mości, nie macie smaku. Krasz.

Kasztelanicówna, y, lm. **y** *córka kasztelanica.*

×**Kasztelanicz, a,** lm. **e** p. **Kasztelanic.** Mrong.

Kasztelanić, i, ił, Kasztelanować *pełnić urząd, piastować dostojeństwo kasztelana:* Jaśko z Tęczyna kasztelanił w Wojniczu. Szaj.

Kasztelanienie, a, blm., czynność cz. **Kasztelanić.**

Kasztelanijka, i, lm. **i** p. **Kasztelanja:** Kto wysoko nie mierzy, ten niech ś. laską, buławką, kasztelanijką kontentuje. Sienk.

Kasztelanik, a, lm. **i** lekc. p. **Kasztelan:** Ten pstry K. może ś. trzymać miesiąc, dwa, trzy. Sienk.

Kasztelanina, y, lm. **y** m. *lichy kasztelan:* To nie lada K., co to pierwszy z rodu na senatorskim krześle zasiadł. Sienk.

Kasztelanja, i, lm. **e, †Kastelanja, †Kastalanja l.** a. **Kasztelaństwo, †Kastelaństwo, †Kasztalaństwo** *urząd, władza, godność kasztelana:* K. Połaniecka. Wakujące krzesło senatorskie kasztelanji tego prześwietnego województwa. Chodź. **2.** *przegrana w grze, zwanej kasztelanem:* Dwaj towarzysze wyzywali ś. w warcaby o kasztelanją. L. Zdr. **Kasztelanijka.** <p. Kasztelan>

Kasztelanka, i, lm. **i l.** a. **Kasztelanówna** *córka kasztelana:* Panna K. (powieść Pauliny Wilkońskiej). **2.** *zarządzająca gospodarstwem domowym w szpitalu:* Lekarz będzie zarządzał swoim oddziałem, starsza siostra miłosierdzia ambulatorjum i apteką, K. bielizną.

Kasztelanostwo, a, lm. **a** p. **Kasztelaństwo:** Do tych polowań przybył dom kasztelanostwa z ogromnemi lasami, pełnemi grubego zwierza. Rol.

Kasztelanowa, ej, lm. **e** *żona kasztelana:* Zbigniewie, atentuj ś. waść kasztelanowej i baw jaśnie wielmożną. Słow.

Kasztelanować, uje, ował p. **Kasztelanić:** W dawniejszych czasach kasztelanowali niejednokrotnie Skarszewscy. Rol.

Kasztelanowanie, a, blm., czynność cz. **Kasztelanować.**

Kasztelanowy, †Kastelanowy, †Kastalanowy, †Kastelanów *należący do kasztelana.*

Kasztelanówna, y, lm. **y** p. **Kasztelanka.**

Kasztelański l. przym. od **Kasztelan; †Kastelański:** Krzesło kasztelańskie. Komparacja jegomościnego rozumu do Jackowego jest tak rychtyk, jak tego piroga kasztelańskiego do pińskiej słoniny. Chodź. **2.** Miód K. = *gatunek miodu do picia.* Krasz., Jun. **Po kasztelańsku** przys. *jak kasztelan, jak przystoi na kasztelana.* **Kasztelański, ego,** lm. **scy** rz. *stronnik, sługa, adherent kasztelana, liczący ś. do partji kasztelańskiej:* Kasztelańscy puścili ś. w pogoń za niemi. Kaczk.

Kasztelaństwo, a, lm. **a, †Kastelaństwo, †Kasztalaństwo l.** p. **Kasztelanja:** Ogłaszał przed szlachtą K. pana Sielickiego. Chodź. **2.** a. **Kasztelanostwo** *kasztelan z żoną.*

Kasztelik, u, lm. **i** p. **Kasztel:** Z czasem grodek w Bogdańcu zbuduję, godny K. z dębów i z rowem wokół. Sienk.

Kasztelowy przym. od **Kasztel:** Tuż pod bokiem pana Dalibora z Rojanowic siedział taki kmieć K. Szaj.

Kasztka, i, lm. **i** p. **Kaszta.**

[Kasztorowy] p. **Kastorowy:** Rękawiczki kasztorowe.

Kasztować, uje, ował gór. *stemplować, podpierać słupami drewnianemi.* <p. Kaszt>

Kasztowanie, a gór. **1.** blm., czynność cz. **Kasztować. 2.** lm. **a** p. **Kaszt.**

Kaszuba, y, lm. **y l. [Fejn-K.]** *nazwa, dawana Kaszubom, mówiącym z miejska.* **[Grob-K.]** *nazwa, dawana Kaszubom mówiącym czystym językiem ludowym.* **2.** hut. *piec, w którym tafle szkła wygładzają.* <Od nazwy ludu Kaszuby>

[Kaszubka, i, lm. **i]** *kura bez ogona, kusa kura.* Mrong.

Kaszubszczyzna, y, blm. *właściwości mowy i obyczajów Kaszubów.*

Kaszysko, a, lm. **a** p. **Kasza.**

†Kaszysty *zdatny na kaszę, kaszę zawierający, dający:* Jarzyny kaszyste = *leguminy,* †*kaszywo.*

†Kaszywo, a, lm. **a** *leguminy, jarzyny, z których ś. kasza robi:* Rozmaitego kaszywa dosyć mają. Syr. Galenus ryż między kaszywa poczytuje. Syr. Proso, gdzie będzie otłuczone, jagłami mianujemy, drúdzy kaszywem prosianym, inni pszonem. Syr.

[Kaś] p. **Kajś:** Trza było K. jechać. Djabeł mówi, że K. człowieka czuć.

[Kaśka, i, lm. **i]** *człowiek niedyskretny, nie umiejący dotrzymać tajemnicy, papla.* <Od Katarzyna>

[Kaśkać, a, ał] *mówić od rzeczy.*

[Kaśkanie, a, blm.] czynność cz. **Kaśkać.**

[Kaś kaś kacia!, Keś keś kesiurki!, Keś keś kiś!] *wabienie kaczek.* <Od Kaczka>

[Kaśkiet, u, lm. **y]** p. **Kaszkiet.**

Kaślać, a, ał gm. p. **Kaszlać** i **Kaszlnąć.**

Kaślanie, a, blm., gm., czynność cz. **Kaślać.**

†Kaślnąć, nie, nął p. **Kaszlnąć.**

[Kaśnik, a, lm. **i]** *wstążka u warkocza.* <p. Kosa>

[Kaśta] p. **Kajś:** Przeniós je K. daleko. Dziád posed tamok daleko K. <Ka + S(i) + Ta(m)>

[Kaśtan, a, lm. **y]** p. **Kasztan.** Zdr. **[Kaśtaniczek].**

[Kaśtaniczek, czka, lm. **czki]** p. **Kaśtan.**

[Kaśtrub, a, lm. **y]** p. **Kastrol.**

Kat, a, lm. **y, ci** a. **owie** a. zb. **[kacia] l.** a. **[Katowiec]** *wykonawca wyroków sądowych, skazujących na chłostę, tortury a. śmierć, wykonawca sprawiedliwości, mistrz, oprawca, siepacz, ceklarz, zbir:* Wydać kogo w ręce kata. Tak mówi K., a sędzia dekretem nakaże: Małodobry, skarz go tam, jako prawo każe. Klon. Kata z starego zwyczaju zowią m a ł o d o b r y m. Klon. Ruszt żelazny rozegrzeją kaci. Len. Chwila ciszy — spoczęły katy uznojone. Len. Prowadzą katowie herszta rozbójnika. Siem. Nim szable twoich katów zamigocą, samego ciebie do walki przymuszę. Słow. (= *zbirów, siepaczów*). Duszo! gdy pocznięsz Boga, masz go w sercu chować, bo Herod już szle katów, by go zamordować. Mick. Już przydzie od kata miecz wziąć. Prz. (= *chwycić ś. ostateczności, ostatniego środka*). U kata mu kraj, a u szubienice koniec. Prz. (= *łotr, szubienicznik*). Cyrulik niedoszły jest K. doskonały. Prz. Srogi, by K. Sumienie gorsze od kata. Prz. Przen.: Sumnienie jest nietylko świadek przeciw tobie, ale i K. ustawiczny. Sz. **2.** przen. *okrutnik, tyran, despota, morderca:* On jest prawdziwym katem dla swej żony. Duższy słabszemu bywa często katem. Jabł. Pan dobry dla swojaków, a dla Niemców jeno K. Gom. Człek człeku brat, ale nie K. Prz. Twe ofiary, rozstając ś. z światem, poznają, że ich ojciec był ich katem. Mick. (= *zabójcą, mordercą*). O! kacie twego nieszczęsnego syna! Słow. Sąsiad ziemię kata na pośmiewisko zwie Rusią Czerwoną. Słow. (= *tyrana*). Będąc sędzią, byłeś katem. Słow.

(=*okrutnikiem*). Dlaczegoż ty ś. z pasjonatem droczysz — i stoisz tutaj — i jesteś mi katem? Słow. (= *dręczycielem*). Co za mąż! chyba K. tylko! Krasiń. W ich oczach ten człowiek, odbierający matce syna, wyglądał na nielitościwego kata. Krasz. 3. *licho, kaduk, djasek, djabeł:* Stoi jak K. nad dobrą duszą. Prz. Idź do kata! Niech go kaci wezmą! Kaci przynoszą kaduków na twój majątek. Byk. Toć i odrosną (wąsy) potym, niech ich (zam. je) tam kaci wezmą! Chodź. Czy kaci nadali, że teraz ociec powrócił? Boh. Zje kata, kto mię zwiedzie. Zabł. (= *nie tak to łatwo*). K. mi po tym. K. mi z cudzego złota! K. mi z cudzej sławy. Fred. A. K. mi po nim. L. (= *nic mi po nim*). Daj go katu! jaki zuch! (= *niech go licho*). Daj go katu, chcesz, żebym ja ustawnie milczał? Boh. (= *co u licha!*). Nauczę ciebie mores, błaźnie! daj go katu! Mick. (= *u licha!*). Śpiewa dla chcących spać arystokratów, tak, że go wszyscy dają do stu katów. Słow. †Porwoneś już katu (= *niech cię djabli porwą*). Tam do kata. Tam do kata, to niegrzeczny postępek. L. Na kataż przydadzą ś. łakome twoje zbiory? Pot. A cóż to u kata? już i to z polityki wyszło? Boh. A to jak u kata? Boh. Cóż on u kata robi? czym on jest? Boh. Co to u stu katów? Boh. Kata ty wiesz. Troc. Kata ci da, pewnie nic nie da. L. Kata tam to były żarty. L. (= *licha tam*). ×Kata prawda. L. (= *licha tam prawda*). Po kacie a. kata warto = *nic nie warto*. Dopieroż bywa, mówimy, po kacie, kiedy pan jak bela umoczony. Wad. I kata nie wart. Troc. K. wadzi = *nic nie szkodzi*. By to był chudszy uczynił, szkodziłoby mu to bardzo, a temu K. wadzi. Mask. Ki K.? L. (= *kto?, ki djabeł?*). K. ci kazał. L. (= *kto ci kazał?*). Niechaj K. mu wierzy. Pot. U kata jest. Troc (= *licho wie gdzie*). Katby dał, krzyknął Wilbik, gwałtem od nas biorą. Mick. Mimo to wszystko K. ich wie. Krasz. Cóż u kata! oni się, widzę, porwą za łby. Zabł. [Katać ś. zda (= *na nic ś. nie zda*). Bodaj jeich byli da pobrali kaci! Zjés ty kata! Kataś zjadła podupadła z twoją urodą! Kataś miała nie wstęgę, ale kawał łyka! Katać ni, katani (= *a jakże nie!*). Ruszaj sobie do kata! Kaciż ich tam poznają, gdy wszyscy jednacy. A to kata były żarty! Po kacie to taka sprawa! Kata ci dám! (= *nic ci nie dam*). Kaci mi po tobie! Puść mie, dziewuszko!... — Puszczę cie tam kata! Miły bracie, bijáłeś ty mię po kacie! Masz ty kata, nie pierzynę! Katać on wie (= *pewno on nie wie*). Chcesz piwa? — Katać nie (= *czemu nie!*)]. **Za katy, Zakaty,** × **Ze katy** przys. = *djabelnie, djabło, kaducznie:* Za katy szybko pędzi. L. Skąpiec ze katy. Zabł. Mocną ma ze katy głowę, wszystkich przepija. L. Zakaty smacznyż był nasz rosół. Chodź. Śmierć dżga zakaty. Mick. Ktoś jedzie, śpiesznie mu pewno za katy. Słow. 4. bot.: K. drzewny p. **Roślidława.** 5. zool. p. **Ciernik.** Zdr. **Kacik.** Zgr. **Kacisko.** <? KAT>

[**Káta, y,** lm. **y**] *buda, chata.* <Nm. [Kat(he)]>

Katadjoptryczny przym. od **Katadjoptryka:** Narzędzie katadjoptryczne.

Katadjoptryka, i, blm. *sztuka powiększania i pozornego zbliżania przedmiotu, np. za pomocą lunety.* <Now. z Gr. katá = z (góry na dół) + Djoptryka>

Katafal, u, lm. **e** p. **Katafalk:** Cały K. był okryty aż do samej ziemi czarnym aksamitem. Mańk.

× **Katafalek, lku,** lm. **lki** p. **Katafalk.**

Katafalk, u a. **a,** lm. **i,** × **Katafalek, Katafal, Katafel,** † **Katalet** *rusztowanie, wzniesienie z drzewa na stopniach pod trumnę z ciałem zmarłego dla żałobnego obchodu:* Na żałobnym złożony katafalku. Troc. Wygląda, jakby z katafalku uciekł. Prz. Wygląda, jak dezerter z katafalka. Prz. Ustawić tu K. — trupów będzie para. Słow. I rozstąpiła ś. ziemia — i wznosi ś. z przepaści K. — jakiż wysoki — wielki — a zakryte na nim ciało. Krasiń. Ci trzej, co wstępują zwolna po wschodach katafalku, oni oderwą całun. Krasiń. Łoże pośmiertne, K. Podcz. × Przen.: *pjedestał:* Wezyr z urzędu swego katafalku pompy czasem powoli zstępuje na mały urząd. Kłok. <Włos. catafalco, Fr. catafalque>

Katafalkowy przym. od **Katafalk.**

Katafel, fla, lm. **fle** p. **Katafalk.**

× **Katafora, y,** blm. lek. (cataphora) *śpiączka chorobliwa, letarg.* <Gr. kataforá = zapadnięcie>

× **Katagon, a,** lm. **y** p. **Katogan:** Włosy, na przekór modzie, ani pudrowane, ani katagonem ujęte. Kaczk. Włosy musiały ś. schować w czarny kitajkowy K. Kaczk. <p. Katogan>

× **Katagrafologja, i,** blm. lek. (catagraphologia) *nauka o przepisywaniu leków.* <Now. z Gr. katagráfein = przepisywać + -logía = nauka>

[**Kataiz, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

[**Katajus, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

[**Katajusz, u,** lm. **e**] p. **Katechizm.**

[**Katajuz, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

[**Katajz, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

Katakaustyczny fiz. przym. od **Katakaustyka:** Linje katakaustyczne = *linje powstałe z przecięcia ś. promieni światła, wychodzących z pewnego punktu a odbitych od zwierciadła danego kształtu.* <Now. z Gr. katakaíein = palić>

Katakaustyka, i, blm. p. **Kaustyka.** <Now. z Gr. katá = na dół + Kaustyka>

Kataklizm, u, lm. **y** *potop, wielki wylew wód, gwałtowny przewrót w naturze;* przen. *nagły przewrót lub klęska, dotykająca ród ludzki lub pewne społeczeństwo:* Wojna owych czasów to jeszcze coś tak groźnego i strasznego, jak potop i K., niszczący ziemie całe. Krasz. Duch twój wiecznie grzmi w twej pieśni, jak pogański Jowisz jaki, lub K. śród natury, co świat chwyta na tortury. Krasiń. Począwszy od króla, który śnił o abdykacji, uciekali lub pragnęli uciec wszyscy od grożącego kataklizmu. Krasz. Przen.: Zrazu nie zrządziło to żadnego kataklizmu w pojęciach redakcji. Chm. <Gr. kataklysmós>

× **Kataklizmologja, i,** blm. *historja rewolucji kuli ziemskiej.* <Now. z Gr. kataklysmós = potop + -logía = nauka>

Kataklizmowy przym. od **Kataklizm:** Przeciwne losy nieco mnie, dla niesłychanego wód rozlewu i kataklizmowych deszczów, zahamowały. Krasz.

× **Katakomb, u,** lm. **y** p. **Katakumba:** W tym grobowcu był K. drugi. Słow.

Katakomba, y, lm. **y** p. **Katakumba:** Z tych katakomb, co leżą pod spodem, krzyż wzbił ś. zwycięsko. Krasiń. Dźwięki te wzlatywały z katakomb i szły prosto ku niebu. Krasiń. Jutro ujrzę pomniki — trumny — katakomby. Słow. Przen.: Z wierzchołków zeszły do katakomb życia. Krasiń. <Włos. catacomba>

Katakumba, y, lm. **y,** częś. w lm. **Katakumby, Katakomba,** × **Katakomb** *sklep w gmachu cmentarnym, lub w podziemiach, do stawiania trumny z ciałem zmarłego;* w lm. *gmach cmentarny z wnękami do wsuwania w nie trumien ze zwłokami,* p i e c z a r y; *takież pomieszczenie podziemne:* Katakumby rzymskie. Katakumby powązkowskie. K. w ścia-

nie już wybita. Len. Taką odpowiedź tobie Araby wyniesą (tak!) z pustych katakumb. Słow. <p. Katakomba>

Katakumbowy przym. od **Katakumba:** Projekt cmentarza katakumbowego. W katakumbowych cieniach coraz nowe twarze. Len. Opłatkiem cały lud ś. łamie, jak na owych agapach katakumbowych. Krasz.

Katakustyczny przym. od **Katakustyka.**

Katakustyka, i, blm. *nauka o odbiciu ś. głosu a. echa.* <Now. z Gr. katá = z, od + Akustyka>

Katalektyczny (o wierszu) *ułomny.* <Gr. katalēktikós>

Katalepsja, i, blm. fil. **1.** (u stoików) *ogarnięcie, ujęcie w wyobrażeniu przedmiotu rzeczywistego.* **2.** i lek. (catalepsia) *jedna z faz a. form hipnozy, osłupienie, stan chorobliwy, nerwowy, dający ś. także wywołać sztucznie, w czasie którego ustaje czucie i dowolność ruchu:* Nagle zdawało mi ś., żem wpadł w katalepsję, bo ciało moje zupełnie pozór życia straciło. Krasz. Myśl w nim ciało przepsuła — należy ś. bać katalepsji. Krasiń. <Gr katálēpsis>

Kataleptyczny przym. od **Katalepsja:** Stan K. Fantazja kataleptyczna (u stoików) = *władza duszy, za pomocą której ogarniamy, ujmujemy przedmiot rzeczywisty.* <Gr. katalēptikós>

Kataleptyk, a, lm. **cy** lek. *człowiek dotknięty katalepsją.* <Gr. katalēptikós>

†**Katalet, u,** lm. **y** p. **Katafalk:** Przystępowali do onego kataletu, na którym ciało umarłego było położone. Wys. <Włos. cataletto>

Katalitycznie przys. od **Katalityczny:** Substancje, działające K.

Katalityczny chem.: Siła katalityczna = *uznawana daw. osobna siła, wywołująca zjawiska chemiczne wbrew zwykłym prawom, rządzącym niemi.* Ciało katalityczne = *ciało, którego sama obecność w mieszaninie wywoływać miała zjawiska chemiczne, jakkolwiek ono nie brało w nich udziału.* Zjawisko katalityczne = *kataliza.* <Z Gr. katalýein = rozpuszczać, rozczyniać>

Kataliza, y, lm. **y** chem. *zjawisko katalityczne.* <Gr. katálysis = rozwiązanie, rozpuszczenie, rozczynienie>

Katalog, u, lm. **i** *poczet, lista, spis, rejestr, wykaz, wyliczenie pojedyńczych przedmiotów w zbiorze:* K. książek, obrazów, roślin. K. abecadłowy. K. systematyczny. K. rozumowany książek dla dzieci. K. cedułkowy a. kartkowy. Będzie to jakby K. osób grających razem ze mną tragikomedję życia. Słow. Razem ś. w długich godzin przejrzy katalogu. Pot. Jako z katalogu klnie niebo, ziemię, morze. Pot. (= *jak z nut, jak z książki*). Katalogi rodu od Noego. Mor. A. K. monarchów i królów polskich z dotknieniem krótkim, co ś. znacznego działo pod którego panowaniem. Pot. Zdr. **Katalożek, Katalożyk.** <Gr. katálogos>

Katalogować, uje, ował *spis rzeczy układać, do katalogu wciągać.*

Katalogowanie, a, blm., czynność cz. **Katalogować.**

Katalogowy przym. od **Katalog:** Cena katalogowa (= *wykazana w katalogu*).

Katalońskі hut.: Ognisko katalońskie = *ognisko dymarskie do wytapiania rud łatwo topliwych a bogatych.* <Fr. catalan, od nazwy prowincji Hp. Katalonja>

Katalożek, żka, lm. **żki, Katalożyk 1.** p. **Katalog. 2.** *notatnik, notesik, dzienniczek, książeczka rejestrowa, raptularzyk:* Nauczyciel zapisał stopnie do swego katalożka.

Katalożyk, a, lm. **i 1.** p. **Katalog. 2.** p. **Katalożek.**

Katambo, a, blm. *gra, w której dwie osoby biorą ś. z tyłu za ręce i podnoszą wzajemnie, zwana też* d z w o n. <?>

†**Katan, a,** lm. **owie,** †**Katana** *weteran, wiarus, stary żołnierz; ćwik, drab:* Z Susanny niewinnej kajdany zrzuciwszy, na potworne kładą ich katany. Koch. W. Zawczasu opowiadam, że dobrych nie ganię żołnierzy, którzy wiedzą, co szkoła rycerska, ani starych katanów tykam i odważnych koronnych bohaterów, dawnych wojowników. Opal. <Węg. katona = wojak, żołnierz>

†**Katana, y,** lm. **owie** m. p. **Katan:** Judaszu, nasz stary K.! Djalog Dominikański z w. XVI.

[**Katana, y,** lm. **y**] **1.** *rodzaj kaftana, suknia wierzchnia:* Wziąłem po pani matce krótką katanę. **2.** *suknia podszyta futrem a. na wacie.* **3.** *ubranko na dziecko.* Zdr. [**Katanka, Kataneczka**].

[**Kataneczka, i,** lm. **i**] p. [**Katana**].

Kataniec, ńca, lm. **ńce** zł. *kasztan:* Katańcami w ogórka kidali (= *kasztanami w ogrodnika rzucali*). <Może w związku z Ros. katátь = kulać, rzucać>

×**Katanja, i,** blm. *przednie wino sycylijskie.* <Od nazwy miasta Włos. Catania>

[**Katanka, i,** lm. **i**] **1.** p. [**Katana**]; *rodzaj krótkiego ubioru, krótka siermięga, kurtka, kaftan, jubka:* K. góralska. L. Mowa upstrzona nakształt arlekińskiej katanki. L. K., sukienka krótka góralska i kobieca. Goł. Strój także szlachcianek najuboższych różni ś. od chłopskich katanek. Mick. **2.** [K.] p. **Biedronka.** <p. Katan>

†**Katański** przym. od **Katan:** Jeśli chce brody, niechaj ma katańską. Koch. W. (= *długą i siwą starych drabów*).

Kataplazm, u, lm. **y, Kataplazma** lek. (cataplasma) *okład ciepły i wilgotny, zwykle ze środków ciastowatych sporządzany,* p r z y p a r k a, [c h ł o d n e], † p a p k o w a t e o k ł a d a n i e, × p a p i e ć: K. z siemienia lnianego. Przyłożyć K. Obłożyć kataplazmami. <Gr. katáplasma = plaster>

Kataplazma, y, lm. **y** lek. p. **Kataplazm.**

Kataplazmować, uje, ował lek. *przykładać kataplazmy, okładać kataplazmami.*

Kataplazmowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kataplazmować.**

Kataplazmowy przym. od **Kataplazm.**

×**Katapleksja, i,** lm. **e** *zdrętwienie, tężec.* <Gr. katáplēxis = porażenie, przerażenie>

Katapucja, i, lm. **e** bot. (euphorbia lathyris) *roś. stanowiąca gatunek wilczomlecza.* <Łć. cataputia>

[**Katapula, i,** lm. **e**] *ciskawka do rzucania kamieni.* Zdr. [**Katapulka**]. <Z Katapulta>

[**Katapulka, i,** lm. **i**] p. **Katapula.**

Katapulta, y, lm. **y** *machina wojenna u starożytnych do wyrzucania strzał a. kamieni:* Synody zezwalają duchownym na miecze, a nawet na balisty i katapulty w podróży. Sienk. <Łć. catapulta>

Katapultyka, i, blm. *sztuka wyrzucania pocisków z katapulty.*

Katar, u, lm. **y,** †**Katarus,** †**Katarrus,** †**Sapka,** [**Kater, Katr, Niezdrowisko**] lek. **1.** (catarrhus) *cierpienie błon śluzowych,* n i e ż y t: K. nosa, żołądka, kiszek, pęcherza. K. wypędza dziewięć chorób, a dziesiątą duszę. Prz. Gm.: Dać komuś

kataru = *wyznaczyć trudną i przykrą robotę.* **2.** †K. kanoniczny a kanoniczy = *przymiot.* Zgr. [**Katarzysko**]. <Now. z Gr. kattarrhéō dosł. = ściekam>

Katarakta, y, lm. **y I.** *skaliste wzniesienie w korycie rzeki, utrudniające jej spławność, mały wodospad, część kaskady; progi, wodospad, kaskada:* K. Nilowa. Przen.: Bóg kazał ś. otworzyć kataraktom czyli upustom niebieskim. L. Obsypała ich z góry całą kataraktą grzeczności i pochwał. **2.** ✕K. w bramach = *spust, krata spadająca.* Troc. **3.** lek.: a) p. **Zaćma:** Muszę jechać zdjąć jednej pani kataraktę. Krasiń. b) Czarna K., p. **Olśna i Jasny.** <Gr. katarrháktēs>

Kataralny, ✕**Katarowy** przym. od **Katar,** nieżytowy: Stan K. !Gorączka kataralna p. **Gorączka.**

✕**Katarowy** p. **Kataralny:** Kaszel K. Krup.

†**Katarrus, u,** lm. **y** p. **Katar:** Czy z choroby, czy z katarrusu głowy, nie wiem, obie oczy straciła. Birk.

✕**Katartyczny** lek. *czyszczący, przeczyszczający, rozwalniający.* <Gr. kathartikós>

†**Katarus, u,** lm. **y** p. **Katar:** I patrz, wnet go już z onej biesiady K. męczy. Rej.

I. Kataryna, y, lm. **y, Katarynka, Katarzynka** żart. *sturublówka.* <Od imienia cesarzowej Katarzyny Ros. Katerina, której portret znajduje ś. na banknotach storublowych>

2. Kataryna, y, lm. **y** p. **Katarynka.** <p. Katarynka>

Kataryniarczyk, a, lm. **i, Katryniarczyk** *mały chłopiec, obchodzący ulice z katarynką.* <p. Katarynka>

Kataryniarka, i, lm. **i** forma ż. od **Kataryniarz; Katryniarka.**

Kataryniarski przym. od **Kataryniarz; Katryniarski.**

Kataryniarstwo, a, blm., **Katryniarstwo I.** *rzemiosło wyrobu katarynek.* **2.** *zarobkowanie przez granie na katarynkach.*

Kataryniarz, a, lm. **e, Katryniarz,** ✕**Katarynkarz,** ✕**Katrynkarz** *chodzący z katarynką dla zarobku:* Do miejsc takich rzadko zachodzi K. ze swym astmatycznym instrumentem. Prus. Pieśń ograna już przez wszystkich kataryniarzy.

Katarynka, i, lm. **i, Katrynka I.** a. ✕**Szejne katrynka** *marjonetka.* **2.** a. ✕**Szarmant katrynka** *latarnia czarnoksięska jarmarczników.* L. **3.** *pozytywka przenośna.* **4.** żart. *stolik do kart.* **5.** p. **Kataryna.** Zgr. **Kataryna.** <Zap. od figury marjonetkowej Katarzyny (Nm. Katharine, zdr. Katharinchen), która tańczyła na tego rodzaju instrumencie muzycznym>

✕**Katarynkarz, a,** lm. **e** p. **Kataryniarz:** Przez okna domów widywać zaczęli nieznanego im przedtym katarynkarza. Orzesz.

Katarynkowy przym. od **Katarynka:** Niekoniecznie harmonijna muzyka katarynkowa. Nie żałował mu szóstaków za jego K. patryjotyzm. Bał. Piosnka katarynkowa. „Piękną Kasią" nazywano jakąś marjonetkę katarynkową. Karł. Przen. *ograny, o melodji banalnej:* Muzyka katarynkowa jest jedną z największych plag społeczeństwa.

Katarzynka, i, lm. **i I.** *gatunek gruszek.* **2.** *gatunek pierników toruńskich.* **3.** p. **Kataryna.** <Od imienia Gr. Katharínē>

[**Katarzysko, a,** lm. **a**] p. **Katar.**

Kataster, tru, lm. **try** p. **Kadaster.**

Katastralny = **Kadastralny.**

Katastrofa, y, lm. **y I.** w dramacie = *rozwiązanie węzła intrygi, przełom:* K. właściwie smutny koniec tragiedji. Kras. A. **2.** przen. *wypadek nadzwyczajny, straszny, niespodziany lub przewidywany, mający wpływ na losy człowieka, narodu a. ludzkości; klęska:* Widział, że zaszło coś złego, nie spodziewał ś. jednak tak strasznej katastrofy. Krasz. Chodziło mu o własną skórę, jeśliby ś. pojedynek katastrofą miał skończyć. Krasz. Chory ma ś. już bardzo źle, należy oczekiwać katastrofy. K. na kolei. Wykreślenia z listy i inne katastrofy notarjalne. Ochor. Katastrofą można nazwać śmierć Władysława pod Warną, wygnanie Napoleona na wyspę św. Heleny, przegraną pod Sedanem, bankructwo jakiej znanej bankowej firmy i t. d. Kras. A. <Gr. katastrofé = przewrót>

Katastroficzny przym. od **Katastrofa:** Nastały wypadki katastroficzne, dla narodu zgubne.

Katecheta, y, lm. **ci,** ✕**Katechista** *ksiądz uczący religji, nauczyciel religji, katechizmu, prefekt.* <Gr. katēchētés>

Katechetycki p. **Katechetyczny:** Katechetyckie kazania. Pim.

Katechetycznie przys. od **Katechetyczny:** Uczyć K. (= *w formie pytań i odpowiedzi*).

Katechetyczny, Katechetycki przym. od **Katechetyka:** Lekcja katechetyczna.

Katechetyka, i, blm. *nauka o nauczaniu religji, sposobem zadawania pytań i odpowiedzi.* <Now. z Gr. katḗchēsis = nauka religji>

Katecheza, y, blm. *nauka katechizmu, nauka religji chrześcijańskiej.* <Gr. katḗchēsis>

[**Katechimz, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

✕**Katechista, y,** lm. **ści** p. **Katecheta.** <Łć. catechista, z Gr. katḗchēsis = nauka religji>

[**Katechisz, u,** lm. **e**] p. **Katechizm.**

[**Katechiz, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

[**Katechiza, y,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

Katechizacja, i, blm. p. **Katechizowanie.** <Now. z Gr., p. Katecheza>

Katechizm, u, lm. **y,** [**Katechiz, Katechiza, Katechimz, Katechmyz, Katechisz, Katejus, Katajus, Katajuz, Katajusz, Kataiz, Katajz, Kateizm, Katejmus, Katelmus, Katezmus, Hatekizm**] **I.** *nauka religji przystępnie, w pytaniach i odpowiedziach wyłożona:* Uczyć katechizmu. Lubo dobrze w nauce wiary są wyćwiczone dzieci nasze, posyłamy je jednak co niedziela i święto na K. Kras. **2.** a. [**Katechizmówka**] *książka zawierająca w sobie katechizm.* **3** *nauka jakiegokolwiekbądź przedmiotu z zakresu umiejętności w powyższy sposób ułożona:* K. muzyki. <Gr. katēchismós>

Katechizmować, uje, ował p. **Katechizować.**

Katechizmowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Katechizmować,** *katechizowanie:* W katechizmowaniach dawano tylko dogmatykę niezrozumiałą dla młodzi. L.

Katechizmowy przym. od **Katechizm:** Nauka katechizmowa.

[**Katechizmówka, i,** lm. **i**] p. **Katechizm.**

Katechizować, uje, ował, Katechizmować kogo a. komu **I.** *nauczać religji według reguł katechetyki, wykładać naukę religji:* K., t. j. katechizmu nauczać. Sak. **2.** przen. *dawać naukę moralną, moralizować.* <Gr. katēchízein>

Katechizowanie, a, blm., **Katechizacja** czynność cz. **Katechizować,** *katechizmowanie.*

[**Katechmyz, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

Katechu nieod. **1.** bot. p. **Areka.** **2.** chem. *materjał garbnikowy z rośliny: mimosa catechu;* in. ziemia japońska. <Japońs. katechu>

Katechumen, a, lm. **i I.** (w pierwszych wiekach chrześcijaństwa) *nowonawrócony, przygotowujący ś. do przyjęcia chrztu.* **2.** *przygotowujący ś. do przyjęcia Komunji Św.* <Gr. katēchoúmenos>

Katechumena, y, lm. **y, Katechumenka** forma ż. od **Katechumen.** <Gr. katēchouménē>

Katechumenat, u, lm. **y** *przytułek, szkoła dla chcących przyjąć chrześcijaństwo:* Jedynym środkiem przywrócenia takiego stanu rzeczy byłoby utworzenie katechumenatu, do którego przyjmowanoby ludzi, pragnących ś. nawrócić. <p. Katechumen>

Katechumenka, i, lm. **I** p. **Katechumena.**

Katechumeństwo, a, blm. **1.** *stan, obowiązki katechumena.* **2.** zb. *katechumeni.*

Katederka, i, lm. **i** p. **Katedra.** Syrok.

Katedra, y, lm. **y 1.** *główny kościół w stolicy djecezji, przy którym jest biskup, kościół katedralny, tum:* K. kolońska. Przen.: Europejski gmach trzęsie ś. — nie wyrósł na katedrę, ni też wybudował ś. cesarskim pałacem. Krasiń. **2.** (w uniwersytetach, szkołach, salach publicznych) *podwyższone miejsce, rodzaj estrady, z której profesor wykład prowadzi lub prelegient odczyt miewa:* Wstąpić na katedrę. Mówić jak z katedry *(=jak profesor).* Przez katedrę abo stolec Mojżeszów rozumie ś. miejsce, kędy pisma samego Mojżesza nauczano i czytano je na każdą sobotę. Sekl. Nauczyciele z katedr mówią do nas. Krasiń. Przen.: Między katedrą a między amboną schodził mu żywot — nauką ś. bawił, a resztę czasu na modlitwie trawił. Pol. *(= między wykładami i kazaniami).* **3.** a. K. kaznodziejska = *kazalnica, ambona.* Skar. K. używa ś. niekiedy w znaczeniu ambony w języku książkowym. Kras. A. Skarga, wizerunek kaznodziejski, z którego wzór brali ci, których Bóg na katedry powoływał. Birk. **4.** K. biskupia = *stolica biskupia;* przen. *biskupstwo:* Katedrę przeciw katedrze postawić. Karnk. **5.** przen. *profesura, stanowisko profesora:* Otrzymać, objąć katedrę jakiego przedmiotu w uniwersytecie. Ustąpić z katedry *(=opuścić stanowisko profesora).* K. prawa. K. historji powszechnej. Zabiegać o katedrę. Ustanowić katedrę. Przecież w końcu katedrę i teleskop rzucił. Mick. **6.** †*stołek, ławka:* Począł Jezus wymiatać przedawce i kupce z kościoła, i stoły bankierskie i katedry tych, którzy przedawali gołębice, przewracał. Leop. Zdr. **Katederka.** <Gr. kathédra dosł. = siedzenie>

Katedralny, †**Katedralski** przym. od **Katedra** (=tum): Kościół K. *(= katedra).* Kanonik K. <Śr. Łć. cathedralis z Gr. kathédra = siedzenie>

†**Katedralski** p. **Katedralny:** Kościół K. Skar.

Katedrowy przym. od **Katedra** (=miejsce, skąd przemawiają): Socjalizm w różnych kształtach, państwowy, K., bezwarunkowy czyli anarchiczny. Jun. Stół K. Bobr.

Kategoremat, u, lm. **y** fil. p. **Kategorja.** <Gr. katēgórēma = orzeczenie>

Kategorematyczny fil. w logice: *który może być sam kategorematem:* Wyraz K. Pojęcie kategorematyczne. Wyrazy: pies, roślina, dobry, są kategorematycznemi, gdy tymczasem wyrazy: wszystek, żaden są synkategorematycznemi, gdyż mogą być orzeczeniami tylko w towarzystwie innych wyrazów. Przeć. **Synkategorematyczny.**

Kategorja, i, lm. **e 1.** fil. w logice: a) *orzeczenie ogólne, stosowane do poszczególnych przedmiotów; pojęcie ogólne, z którego stanowiska rozważamy rzeczy, sądzimy o nich, analizujemy je:* Arystoteles podał dziesięć kategorji, do których dadzą ś. sprowadzić wszystkie orzeczenia. Cztery rozsądkowe kategorje Kanta są: ilość, jakość, stosunek, modalność a. sposobowość. Por. **Sąd.** b) a. **Kategoremat** *pojęcie ogólne, uważane jako rodzaj, gatunek, klasa, dział w klasyfikacji:* Rozróżniamy trzy kategorje psychologiczne: umysł, uczucie, wolę. Im więcej kategorji, tym zawilsza klasyfikacja. Por. **Podkategorja.** **2.** *dział, grupa, rodzaj, klasa:* Ludzie tej kategorji. Brat jego Józef będzie inakszej kategorji. Pas. To znowu inna K. Sł. wil. *(=to co innego, inna rzecz).* **3.** ×*punkt pojedyńczy, artykuł:* Część jedna sprawy, którą strony promowują w sądzie jakowym tak dalece, iż ś. trafiać może, że jedna strona jednę wygra kategorją, a drugą druga strona. Kras. Punkta pozwu nazywają ś. kategorje. Ostr. Decydowanie projektów przez kategorje. Ust. Broń Boże, aby autor Sonetów zaprzeczył tak jasnej prawdzie, dowiedzionej w czterech równie jasnych kategorjach. Mick. <Gr. katēgoría>

Kategorycznie przys. od **Kategoryczny,** *wyraźnie, dokładnie, ściśle, stanowczo:* „Temps" zapewnia K., że prezydent Krüger przybędzie do Londynu. Zaprzecza temu K. Dyskutujmy więc K. Krasz. Muszę ci K. opisać kapitana. Krasz.

Kategoryczność, i, blm. rz. od **Kategoryczny.**

Kategoryczny fil. **1.** *stanowczy, stanowczo orzekający, bezwarunkowy, wyraźny:* a) w logice: Sąd K. = *sąd stanowczy; sąd, w którym orzeczenie bezwarunkowo ściąga ś. do podmiotu.* Przeć. **Warunkowy** i **Rozjemczy.** b) w etyce: Nakaz K. p. **Nakaz.** **2.** × *według kategorji a. na kategorje podzielony, ułożony, rozklasyfikowany.* <Gr. katēgorikós>

[**Kateizm, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

[**Katejmus, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

[**Katejus, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

Katelektrotonus, a, blm. fizj. *napięcie elektryczne dodatnie;* × *nastrój gromliczy równobieżny* (S. K.). <Now. z Gr. katá = z + élektron = bursztyn + tónos = napięcie>

[**Katelmus, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

Kater, u, lm. **y** *rodzaj statku wodnego.* <Hl. kater, Ang. cutter>

[**Kater, u,** lm. **y**] p. **Katar.**

Katera, y, lm. **y, Kadera** *miecz długi, prosty, wzdłuż konia do kulbaki przywiązany, należący do rynsztunku towarzysza husarskiego, który, siadając na koń, miał katerę na lewym boku.* Czart. A. <Tur. gaddare, Arab. kaddere = rodzaj broni obosiecznej>

†**Katerdziej, a,** lm. **e** *ban wołoski.* Pot. <? Czy w związku z Tur. katerdży = oślarz, mulnik, Rum. cătârgiu ?>

× **Kateretyczny** lek. (cathaereticus): Środki kateretyczne = *stosowane dawniej w celu oczyszczania ran i wrzodów.* <Gr. kathairetikós>

[**Katerja, i,** lm. **e, Kateryja**] *galareta z nóg cielęcych.* <Rum. catarigi>

†**Katerwa, y,** lm. **y** *tłum.* Pot. <Łć. caterva>

!**Kateter, u,** lm. **y 1.** lek. *narzędzie chirurgiczne w kształcie rurki mniej lub więcej wygiętej, służące do badania i przetykania kanałów ustroju a. do wypuszczania moczu z pęcherza,* cewnik, †moczociąg. **2.** wet.: K. mleczny = *rurka wprowa-*

dzana w chore wymię krowy podczas dojenia. <Gr. kathĕtēr>

!Kateteryzacja, i, lm. **e, !Kateteryzm** lek. *wprowadzanie cewnika, stosowanie kateteru.* <Nm. Catheterisation>

!Kateteryzm, u, lm. **y** lek. p. **Kateteryzacja.** <Nm. Catheterismus niby Łć.>

Katetometr, u, lm. **y** fiz. *przyrząd mierniczy, służący do ścisłego mierzenia różnicy w wyniesieniu pionowym dwu punktów, a złożony ze skali pionowej i z lunety, dającej ś. po niej przesuwać.* <Now. z Gr. kathĕtēs = przeciwostrokątna + métron = miara, -mierz>

[**Katezmus, u,** lm. **y**] p. **Katechizm.**

[**Katędy**] *tam:* To Wojtuś, kanyż będziesz leżał? — Ja? K. Ork. <Ka + Tędy>

Katgut, u, blm. *struny w sposób właściwy przyrządzone, do szwów w chirurgji używane.* <Ang. catgut>

Katjon, u, blm. chem. *część związku zbierająca ś. podczas elektrolizy na katodzie,* in. jon elektrododatni. <Gr. katión im. ni. dosł. = schodzące>

[**Katka, i,** lm. **i**] *córka:* Jaká matka, taká K. Prz. <Z Katarzyna>

[**Katłopie, i,** blp.] *gorsze włókna konopi, kłaki, paździerze:* Miejsce szczepienia smaruje ś. błotem, a obwiązuje płótnem a. katłopiami. <?>

†**Katnar, u,** lm. **y** p. **Kętnar.** <p. Kętnar>

Katod, u, lm. **y, Katoda** fiz. *elektrod ujemny.* <Gr. káthodos dosł. = zejście>

Katoda, y, lm. **y** fiz. p. **Katod.**

Katodalny fiz. przym. od **Katod:** Promienie katodalne = *wybiegające z katodu w rurce zawierającej gazy w stanie nader znacznego rozrzedzenia.* Światło katodalne.

× **Katogan, a,** lm. **y,** × **Katagon** *kosa zapleciona i związana przy głowie:* Czupryna podgolona była w Warszawie nadzwyczajną rzadkością, a natomiast merżety, katogany. Rzew. Włosy na przekór modzie; ani pudrowane, ani katoganem ujęte. Kaczk. <Fr. catogan>

Katolicki, †**Katoliczny 1.** *ściągający ś. do wyznania chrześcijańskiego, którego głową jest papież:* Kościół K. Rzymsko-K. Grecko-K. Religja katolicka. Najdłuższy proces zwykle bywa z duchowieństwem katolickim. Mick. „Przegląd K." Król K. (tytuł króla hiszpańskiego). Stronnictwo katolicko-zachowawcze. Prześladownik K. Skar. (= *katolików*). One zdobędą wolność katolicką Erynu. Krasiń. **2.** przen. = a) *sumienny, uczciwy, sprawiedliwy, należyty, chrześcijański:* Miara katolicka. b) *miłosierny, litościwy, chrześcijański, szlachetny:* Serce katolickie. c) *nie żydowski:* Sklep K. **3.** Ekstrakt K. = *rodzaj dawnego lekarstwa.* Krup. **Po katolicku,** × **Katolicko** przys. *jak katolik:* Upraszam tu J. O. księcia, aby na intencją moją tysiąc czterdzieści cztery msze zakupił, ile że od zaczarowanego człowieka polec mam nie po katolicku. Słow. Nie po katolicku z kim ś. obejść (= *egoistycznie, nieuczciwie, niesumiennie*). Chodzi po katolicku (= *prędko, dzielnie, wytrzymale*). Po katolicku mówiąc. Torz. (= *szczerze, uczciwie, sumiennie*). <p. Katolik>

× **Katolicko** przys., p. **Katolicki:** Niekatolicko wierzyć i uczyć. Smotr.

Katolickość, i, blm. rz. od **Katolicki; Katolicyzm,** × **Katolictwo:** K. jego podejrzana. K. jego została zakwestjonowana.

× **Katolictwo, a,** blm. **1.** p. **Katolicyzm:** Ledwo ślady katolictwa przy małych plebanjach zostawili. Nar. **2.** p. **Katolickość. 3.** zb. *katolicy, wszyscy wyznawcy kościoła katolickiego, świat katolicki:* Jest to zwyczaj przyjęty w całym katolictwie. Sł. wil.

Katolicyzm, u, blm. **1.** a. × **Katolictwo,** †**Katolika** *wiara rzymsko-katolicka:* Rzym stolica katolicyzmu. **2.** p. **Katolickość:** Wszelkie próby przemówienia do przekonania tak wybitnej osobistości, jak Adam książę Czartoryski, rozbiły ś. o ścisły jego K. Chm. (= *przekonania katolickie*). Nie potrzebowano ś. taić zbytecznie z katolicyzmem. Krasz. (= *z należeniem do kościoła katolickiego*). <Śr. Łć. catholicismus>

Katoliczeć, eje, ał *stawać ś. katolikiem.*

Katoliczenie, a, blm., czynność cz. **Katoliczeć** i **Katoliczyć.**

Katoliczka, i, lm. **i** forma ż. od **Katolik.**

†**Katoliczny** p. **Katolicki:** Wujek postyllę swoją nazywa katoliczną. L. K. kaznodzieja. Wuj.

Katoliczyć, y, ył *robić katolikiem, nawracać na katolicyzm.*

Katolik, a, lm. **cy 1.** *wyznawca kościoła rzymsko-katolickiego, wyznawca katolicyzmu:* Dobry, przykładny K. Nieprawda, rzekł Bernardyn, nie, Pan Najjaśniejszy, Napoleon, K. jest najprzykładniejszy. Mick. Katolików zwano też Rzymianami, papistami. Skar. Jakem K., to prawda (= *jakem dobry chrześcijanin, jakem poczciwy, na sumienie*). **2.** ucz. *nauczyciel religji katolickiej:* Ksiądz K., co dawał katechizm w sobotę, kłócić ś. z różnowierce wielką miał ochotę. Syrok. <Gr. katholikós = powszechny>

†**Katolika, i,** blm. p. **Katolicyzm:** Mniemane błędy w rzymskiej katolice. Gil. <Łć. catholica (dom. fides) = (wiara) katolicka>

Katolikos, a, lm. **y** *głowa duchowieństwa w niektórych kościołach wschodnich.* <Gr. katholikós>

Katologja, i, blm. *historja naturalna kotów.* <Now. z Łć. catus = kot + Gr. -logía = nauka>

Katon, a, lm. **owie** *człowiek surowych i niezłomnych zasad, nieskazitelnego charakteru, surowy dla siebie i innych.* <Nazwisko Łć. Cato, 2 pp. Catonis>

Katonizm, u, blm. p. **Katoństwo:** Pan straciłbyś wiele ze swego katonizmu. Gaw. <Now. z Łć. Cato = Katon>

Katoński przym. od **Katon:** Usposobienie katońskie.

Katoństwo, a, blm., **Katonizm** *przymioty cechujące katona, surowość zasad:* Pan nic nie dokazałeś katoństwem swoim. Krasz. Ta miłość przeciwstawia ś. ponuremu katoństwu fałszywego bohatera cnoty.

Katoptromancja, i, blm. *wróżenie ze zwierciadeł.* <Now. z Gr. kátoptron = zwierciadło + manteía = wróżenie, wróżba>

Katoptrycznie przys. od **Katoptryczny.**

Katoptryczny fiz. przym. od **Katoptryka:** Przyrządy katoptryczne a. zwierciadłowe = *przyrządy optyczne, których część główną stanowią zwierciadła, jak reflektory zwłaszcza.*

Katoptryka, i, blm., × **Anakamptyka** fiz. *część optyki, zajmująca ś. prawami odbicia światła, w szczególności nauka o zwierciadłach płaskich i krzywych.* < Gr. katoptrikós = należący do zwierciadła, zwierciadlany>

Katorga, i, lm., **i,** × **Katorha** *ciężkie roboty w kopalniach, odbywane przez zesłanych za karę, wog. ciężkie roboty, galery:* Sąd nad nim zrobili, do katorgi jego osądzili i na wieczne czasy na Sy-

bir osądzili. Orzesz. <Ros. kȧtorga, z Gr. kátergon = robota, późń. galera>

× **Katorha, y,** lm. **y** p. **Katorga.**

Katorżniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Katorżnik.**

Katorżniczy przym. od **Katorżnik:** Został mu szynel K., płócienny worek i obręcz żelazna u nogi.

Katorżnik, a, lm. **cy** *więzień, pracujący w katorgach:* Z obywateli żebraki i katorżniki. <Ros. kȧtorżnikъ, p. Katorga>

Katorżny przym. od **Katorga:** Rozniosło ś., że to nie klasztor, ale dom K. Słow. <Ros. kȧtorżnyj, p. Katorga>

× **Katostwo, a,** blm. **1.** *katowskie rzemiosło.* **2.** *tyraństwo, tyranja, obchodzenie ś. okrutne, nieludzkie.* <p. Kat>

× **Katowa, ej,** lm. **e,** × **Katówka 1.** *żona kata.* **2.** *kobieta pełniąca czynności kata.* Przen.: Nie chylaj ś. bratowa, nieboszczyka K. Len. *(= zabójczyni).* **3.** przen. *kobieta katująca drugich, tyranka.*

Katować, uje, ował 1. † *być katem, pełnić czynności kata.* **2.** × *zabijać w okrutny sposób.* **3.** *bić po katowsku, bez miłosierdzia, męczyć, znęcać ś. nad kim.*

Katowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Katować.**

† **Katowczyk, a,** lm **i** *sługa katowski, podkaci, kacik.*

[**Katowiec, wca,** lm. **wcy**] p. **Kat.**

Katownia, i, lm. **e 1.** a. † **Katusza,** † **Katusz** *miejsce, gdzie katują, męczą:* W katowni i w męczenicy podziemnej, do której złoczyńce spuszczano. Birk. **2.** przen. p. **Katusza:** Co mąk być może, co męki i kary, wszystkiego w sercach czynisz nam ponowę, skąd widząc taką katownię z tej miary, słusznie cię krzyżem, krzyżem mym nazowę. Mor. A. Serca K. i głowy szaleństwo. Mick. Wytrzymawszy dzień cały piekielne katownie, w nocy mara mię ściga jak furyi chłosta. Mick.

† **Katownik, a,** lm. **cy,** [**Katownik**] *ten, co katuje, męczyciel, okrutnik, tyran, kat.*

× **Katowny 1.** p. **Katowski. 2.** *jakby od katowania:* Męki katowne *(= okropne, nie do zniesienia).*

Katowski, × **Katów,** × **Katowy,** × **Katowny** przym. od **Kat;** przen. *okrutny:* Miecz K. Oddać kogo pod miecz K. A to piękny scyzoryk, istny miecz K. Mick. Odbywała ś. okropna jakaś ofiara ...szczęk broni, miecz K. ucinający głowę starca. Słow. Boję ś. prawa i katowskiej kary. Mor. A. Zginąć z katowskiej ręki. Sennego, związawszy, w ręce katowskie oddadzą. Mick. K. topór, pień. Kto nie słucha rodziców, ten słucha katowskich biczów. Prz. Gienerał Fressinet kazał ich otoczyć i wymordować; nieszczęśliwy oddział Bolesty użytym był do tego katowskiego dzieła, Krasz. **Po katowsku,** × **Katowsko** przys. = *jak kat:* Jego zbito, zlituj ś., po katowsku zbito. Mick.

× **Katowsko** p. **Katowski:** Popa swej religji niewinnie i K. zamordowali. Bart. K. mu zadarto karku. Cziach.

× **Katowy** p. **Katowski.**

× **Katów** p. **Katowski:** K. posługacz.

× **Katówka, i,** lm. **i 1.** p. **Katowa:** Fatalną tę książkę na czterech rogach palono, i to przez katówkę, bo kata zaraz nie było. **2.** *córka kata.* Troc, Sienk. **3.** *okrutna, nieczuła piękność.* Troc.

[**Katr, u,** lm. **y**] p. **Katar.**

Katran, u, lm. **y** bot. p. **Modrak.** <Ukr. katrȧn>

Katrań, a, lm. **e** bot. p. **Modrak.**

[**Katrupić, i, ił**] *bić, rozbijać.* <?>

[**Katrupienie, a,** blm.] czynność cz. **Katrupić.**

Katryniarczyk, a, lm. **i** p. **Kataryniarczyk.**

Katryniarka, i, lm. **i** p. **Kataryniarka.**

Katryniarski p. **Kataryniarski.**

Katryniarstwo, a, blm. p. **Kataryniarstwo.**

Katryniarz, a, lm. **e** p. **Kataryniarz.**

Katrynka, i, lm. **i** p. **Katarynka.**

× **Katrynkarz, a,** lm. **e** p. **Kataryniarz.**

[**Katrynki, ów,** blp.] *śliwki węgierki suszone.* <Nm. Katharinen(pflaume)>

[**Katrynowy** olejek] p. **Olejek.** <?>

Katszeryf, u, lm. **y** *rozkaz, wychodzący bezpośrednio od sultana.* <p. Hatiszeryf>

† **Katukopa, y,** lm. **y** *wisielec, urwaniec, obwieś, hultaj, łotr, szubienicznik:* Idźże już, kiedy masz iść K. Pot. <Kat + Kopa>

[**Katulać, a, ał, Katylać**] *coś okrągłego toczyć, taczać, kulać, obracać:* K. jajo po ziemi. [**K. ś.**] **1.** *toczyć ś., kulać ś.* **2.** *włóczyć ś., błąkać ś., tułać ś. wśród obcych.* <Ukr. katulaty, katulaty sia>

[**Katulanie, a,** blm.] czynność cz. **Katulać.**

[**Katulanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Katulać ś.**

† **Katusz, y,** lm. **e 1.** p. **Katownia:** Piekło, katownia, K. Bobr. **2.** p. **Katusza.**

Katusza, y, lm. **e,** † **Katusz 1.** † p. **Katownia. 2.** × *więzienie:* Wsadzenie Żyda do katuszy. Księgi cyrulików lubel. 1778. Kują i biorą do ścisłej katuszy. Pśń. Przen.: Więzieni słotą w domowej katuszy. Mick. **3.** a. **Katownia** = a) *męczarnie, tortury, męki:* Cierpieć okropne katusze. Czyścowe cierpią katusze. Mick. Głos wiecznie grzmiący w piekielnej katuszy. Mick. Pójdźcie i patrzcie na me katusze: wy tak musicie umierać! Mick. Patrzeć na długą konania katuszę. Mick. Ja liczę minuty, jak zbrodniarz, co go czeka ostatnia K. Mick. Choć was anioł śmierci woła, żywot z cielesnej katuszy dotąd wydrzeć ś. nie zdoła. Mick. Żadnej męki, żadnej katuszy nie raczył zadać tej marnej duszy. Len. Za zbrodni karę wiecznych Eblisa doświadczą katuszy. Słow. b) przen. *męka moralna, udręczenie:* Nazywam ś. Miljon, bo za miljony kocham i cierpię katusze. Mick. Dusza, niezupełności wrażeń łamana katuszą. Słow. Naród bywa na takiej katuszy, że kiedy zwróci wzrok ku jego męce, nawet odwaga załamuje ręce. Mick. Ta zwłoka ...straszną mię rani katuszą. Słow. Na wycierpiane teraz krzyżowe katusze przysięgam, że niewinnie byłam posądzona. Słow. Katusze wyobraźni nie mniej są dotkliwe od cierpień tak zwanych realnych. Chm. <p. Kat>

[**Katylać, a, ał**] p. **Katulać.**

[**Katylanie, a,** blm.] czynność cz. **Katylać.**

Katylinarny: Egzystencja katylinarna = *człowiek niepewnych zajęć, wichrzyciel.* <Od nazwiska Łć. Catilina>

Katyna, y, blm. apt. *alkaloid otrzymany z liści rośliny czuwaliczka jadalna* (catha edulis). <Z Łć. catha>

[**Katynarmus, a,** lm. **y** a. **i**] *kwatermistrz przy wojsku.* <Przekręcenie Ros. **kaptenarmusъ,** to zaś z Fr. capitaine d'armes>

Kaucja, i, lm. **e,** [**Cháwucyjá**] *pewna suma pieniężna, złożona na pewność dotrzymania jakiejś umowy lub pokrycia mogących nastąpić strat, zastaw, zabezpieczenie, rękojmia, gwarancja:* K. pieniężna.

Złożyć kaucję. Wypuszczono większość oskarżonych na wolność po złożeniu kaucji w wysokości 200 funtów sterlingów od osoby. Aresztowany został wypuszczony na wolność za kaucją 10,000 rubli. Gdy skarb Księstwa Warszawskiego z powodu wycieńczenia swego nie miał u dworu wiedeńskiego kredytu dla otrzymania soli na potrzebę krajową, Małachowski zapisał na całym majątku swoim kaucję za skarbem swego kraju. Skarb. <Łć. cautio>

Kaucjonować, uje, ował *gwarantować, zapewniać przez złożenie kaucji; składać kaucję, stosownie do wymagań przepisów prawnych;* ✕ przen. *ręczyć:* Jeśli moje wdanie ś. może mieć jakiś walor, to ja za starościca kaucjonuję. <Fr. cautionner>

Kaucjonowanie, a, blm., czynność cz. **Kaucjonować.**

Kaucjonowany im. od **Kaucjonować,** *gwarantujący swą kaucją; opierający swoją solidność na złożeniu kaucji, otwarty na mocy złożonej kaucji:* Biuro kaucjonowane. Lombard K. Firma kaucjonowana. Przedsiębierstwo kaucjonowane.

Kaucyjny przym. od **Kaucja:** Zabezpieczenie kaucyjne na majątkach. Weksel K. = *bez wymienienia na nim sumy.*

Kauczer, a, lm. **owie** *pomocnik fabrykanta papieru.* <Ang. coucher = pisarz; towarzysz>

Kauczuk, u, lm. **i,** ✕ **Sprężnik** chem. *stwardniały sok mleczny z podzwrotnikowych roślin, należących do różnych rodzin* (euphorbiaceae, apocyneae i t. d.), *a przedewszystkim z siphonia (ficus) elastica, składający ś. głównie z węglowodorów z gromady terpenowej,* in. guma elastyczna, guma sprężysta, gumalastyka: K. wulkanizowany = *mieszanina kauczuku z siarką.* K. rogowy a. zrogowaciały p. **Ebonit.** K. kopalny p. **Elateryt.** K. mineralny. Przen. *wyrób z kauczuku, ubranie, okrycie kauczukowe:* Z zimną krwią opakuje ś. w kauczuki, pozawiązuje tłumoczki i ruszy. Krasz. <Fr. caoutchou(c), Nm. Kautschuk, z języka Indjan Ameryki Południowej: cahuchu>

Kauczukowy przym. od **Kauczuk:** Opakowany w kauczukowe pelerynki, chustki, kalosze i makintosze, ruszył w dalszą pielgrzymkę. Krasz. Olej K. Drzewo kauczukowe.

✕ **Kaulafjor, a,** lm. **y** p. **Kalafjor:** Wolę zraz pieczeni spory, niżeli kaulafjory. Pot.

† **Kaulefjor, a,** lm. **y** p. **Kalafjor.**

Kaulinja, i, lm. **e** bot. (caulinia) *roś. z rodziny jezierzowatych.* <Niby Łć. caulinia>

✕ **Kaulorapa, y,** blm. p. **Kalarepa** i **Kapusta.**

† **Kaulrapa, y,** blm. = **Kalarepa.** Troc.

† **Kaurski,** † **Kawrski** *giaurski.* < Blg. Srb. kaur, Albańskie kaurr, z Tur. giawùr = niewierny>

✕ **Kauryn, a,** lm. **y** *giaur, niewierny, nazwa dawana przez mahometan chrześcijanom.* <Blg., Srb. kaurin, z Tur. giawùr = niewierny>

✕ **Kaustyczność, i,** blm. rz. od **Kaustyczny,** p. **Kostyczność.**

Kaustyczny 1. a. !**Kostyczny** *palący, gryzący:* Środki kaustyczne. **2.** ✕ p. **Kostyczny:** Charakter, człowiek K. **3.** fiz.: Kaustyczne a. ogniskowe linje = *linje powstałe z przecięcia ś. promieni światła, wychodzących z pewnego punktu, a odbitych od zwierciadła danego kształtu, lub załamanych przez daną soczewkę.* **4.** mat. przym. od **Kaustyka:** Krzywa **kaustyczna.** Powierzchnia kaustyczna. **5.** min.: Kamień K. p. **Kamień.** <Gr. kaustikós = dotyczący palenia>

Kaustyk, a, lm. **i 1.** wog. *środek gryzący, kaustyczny.* **2.** szczeg. *potaż gryzący w kawałkach* (lapis causticus). <Gr. kaustikós = dotyczący palenia>

Kaustyka, i, lm. **i** mat. *krzywą obwiednia promieni odbitych lub załamanych od krzywej danej:* K. przez odbicie = katakaustyka.

† **Kauszyk, a,** lm. **i** *czarka, czerpak:* Prusowie byka na ofiarę bożkowi zarzezą, a krew wypuściwszy w uszatek, czerpają kauszykiem a. czarką. Stryjk. Por. **Kousz** i **Kusz.** <Brs. kousz, zdr. kouszyk>

† **Kautela, i,** lm. **e** *przestroga, uwaga.* Kłos. <Łć. cautela>

✕ **Kauter, u,** lm. **y** lek. *narzędzie chirurgiczne metalowe, służące do przypalania,* żegadło. <Gr. kautérion>

✕ **Kauterje, i,** blp. p. **Kauterjum.**

✕ **Kauterjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** a. ✕ **Kauterje** lm. lek. **1.** *środek a. narzędzie służące do przyżegania.* **2.** † *sztuczne owrzodzenie wywołane przez kauterjum,* jątrznica, fontanela. <Łć. cauterium, z Gr. kautérion>

✕ **Kauteryzacja, i,** lm. **e** p. **Kauteryzowanie.** <Fr. cautérisation, p. Kauter>

✕ **Kauteryzować, uje, ował** lek. *stosować kauterjum, przypiekać, przypalać, przyżegać.* < Fr. cautériser, p. Kauter>

✕ **Kauteryzowanie, a,** lm. **a,** ✕ **Kauteryzacja** czynność cz. **Kauteryzować.**

† **Kautor, a,** lm. **owie** *poręczyciel.* <Łć. cautor>

† **Kauza, y,** lm. **y** *sprawa sądowa, proces:* Kauzy przesłuchawszy, dekret udziałał. Warg. Wygrał kauzę. Wuj. Kauzy odprawować = *stawać w sprawach.* Troc. Kauzy odprawuję, prokuratorstwem (= bronieniem czyich spraw) ś. bawię. Kn. <Łć. causa>

✕ **Kauzalistyczność, i,** blm. rz. od **Kauzalistyczny;** ✕ **Kauzalność,** *przyczynowość.* <Z Łć. causalis = przyczynowy>

✕ **Kauzalistyczny,** ✕ **Kauzalny** *przyczynowy.*

✕ **Kauzalność, i,** blm. p. **Kauzalistyczność.**

✕ **Kauzalny** p. **Kauzalistyczny.**

† **Kauzydyk, a,** lm. **cy** *rzecznik, adwokat, patron, obrońca, palestrant:* Niewyczerpana w kruczkach palestra miejska, owa rzesza rzeczników, praktyków, kauzydyków, prolokutorów... Łoź. <Łć. causidicus>

✕ **Kauzymomancja, i,** blm. *wróżenie z ognia.* <Now. z Gr. kaúsimos = palny + manteía = wróżba, wróżenie>

✕ **Kauzyperda, y,** lm. **y** pog. *lichy jurysta, adwokat przegrywający sprawy:* Czy to pozew, czy dekret, rozbierze, rozsądzi, że nawet K. w sprawie nie pobłądzi. Pol. Takiego jurystę, który sprawy przegrywa, nazywają kauzyperdą. Chodź. <Utworzony zap. w Polsce z Łć. causa = sprawa + perdo = tracę, przegrywam>

1. Kawa, y, lm. **y,** † **Kafa,** [**Kafej**] **1.** bot. p. **Kawowy. 2.** *ziarna, nasiona z drzewa kawowego, z których ś. przyrządza napój:* Kawę palić, mleć, gotować. Oczy jak dwoje czarnej kawy ziarek. Słow. K. arabska a. lewancka, mokka, moka. K. burbońska. Kawy perłowe = *ziarnka kawy okrągłe otrzymane przez odsiewanie.* Cykorja, mieszana zgrabnie do mokańskiej kawy. Słow. K. lub bób turecki a. arabski. Krup. Wróżyć

z kawy *(=wpatrując ś. w fusy).* **3.** *napój z ziarn kawowych przyrządzony:* K. czarna (=K. nie zabielona śmietanką lub mlekiem). K. biała (=ze śmietanką). K. mleczna. Wiadomo, czym dla kawy jest dobra śmietana. Mick. Roznoszono tace z całą służbą kawy. Mick. Filiżanka kawy. Łyżeczka od kawy. **4.** K. katardynowa=*mieszanina kawy z senesem, używana daw. jako środek przeczyszczający.* **5.** K. niemiecka=*cykorja:* Korzeń cykorji, podróżnika, na kawę wielkie ma zalety. Ład. **6.** *napój z ziarn innych roślin, na sposób kawy przyrządzony:* K. jęczmienna, żytnia, żołędziowa. **7.** K. figowa = *mieszanina cykorji z ziarnkami figowemi.* **8.** *napój z buraków:* K. burakowa. **9.** przen. *przyjęcie głównie z kawy złożone:* Prosić kogo na kawę. Być u kogo na kawie. **10.** *porcja kawy:* Prosimy o dwie kawy. **11.** przen. *kawiarnia:* Trzymać kawę. Po parę godzin siedzi na kawie. K. literacka. **12.** przen.: Wesoła K.=*dom publiczny, burdel.* **13.** ucz.: Prosić na czarną kawę=*dać w skórę.* Zdr. **Kawka, Kawunia, Kawuńcia, Kawulka.** <Arab. kahua>

2. Kawa, y, lm. **y 1.** [K.] *daszek na słupach, wystawka przed domem do składania drzewa.* **2.** †gór. = a) p. **Jata.** b) *wydrążenie.* Cz. <Nm. Kaue, z Łć. cavea=klatka, szopa>

†**Kawa, y,** lm. **y 1.** i [K.] p. **2. Kawka:** Widzę cię żeś pijany, bredzisz jak K. Pot. **2.** przen. *świegot, plotkarz a. plotkarka, paplarka:* Rychlej wysłucha kawy i papugi, niż przyjaciela. Pot. **3.** przen. w lm.=a) *brednie, banialuki, bzdurstwa, głupstwa:* Skoro co wydrukują, choć plotki, choć kawy, zaraz im wiarę dają. Pot. b) *bieda, kłopot.* Pot. **4.** Pójść w kawy=*być wystrychniętym na dudka, kpa, głupca:* Wszystkim jak dał po uchu, wszyscy pójdą w kawy, co ś. wiążą do buntu i niesłusznej sprawy. Pot. Poszło w kawy=*na marne, przepadło.* Już on dopiął tej wakancji u króla, a nasze głosy pójdą w kawy. Opal. Nasze prace i nadzieje w kawy poszły. Troc. **5.** *kleks, żyd:* Kawy pismo szpecą na papierze. Troc. <KAW/CZAW>

Kawadziądzio, a, lm. **e** p. **Kawał.**

Kawak, u, lm. **i** bot. p. **Topola.** <Tur. kawak>

Kawalarka, i, lm. **i** forma ż. od **Kawalarz.**

Kawalarz, a, lm. **e** rub. *biorący drugich na kawał a. na kawały, żartowniś, wykpis, frant, facecjonista; urządzający kawały, psotnik, figlarz a. dowcipniś; oszust.* <p. Kawał>

Kawalasty *rozpadający ś. na kawały:* Dano mu kawalastego kwaśnego mleka. Sł. wil.

×**Kawałąteczek, czka,** lm. **czki** p. **Kawał.** Kras. A.

Kawałąteczko, a, lm. **a** p. **Kawał.**

Kawałątko, a, lm. **a** p. **Kawał:** Gdybym jej codzień kawałątka mięsa nie usmażyła, toby już chyba do tego czasu z głodu umarła. Orzesz.

[**Kawalce, ów,** blp.] *poręcze przy łóżku żołnierskim, kobyłki, kobylice.* <Z Włos. cavalletto>

Kawałec, łca, lm. **łce** p. **Kawał:** †Rozmiotał w pole kawałce, święte ciało, święte palce (Pieśń o św. Stanisławie). Chłop wyjmuje kawałca, a oblizuje palca. (Zag. o ulu). Kucharz niewiele ś. upracuje, bo to kapustą a. jakim kawałcem zimnej pieczonki odprawi. Rej. Podpłomyczek na węglu upieczony, a K. baraninki, to były półmiski ich. Rej. K. cukru lodowatego. Troc. K. palca. Ort. **2.** p. **Kawałek:** I lepiej nowe znajdzie nut kawałce, niż nasze palce. Mor. A.

Kawaler, a, lm. **owie,** [**Kawalir, Kawalor, Kawaryl**] **1.** †*żołnierz konny, kawalerzysta:* Kawalerem od konia tak zowią każdego, co na koniu zażywa dzieła rycerskiego. Mor. A. **2.** *rycerz, szczeg. pasowany, szlachcic, pan:* Orzeł ś. rozwijał nad one kawalery. Leu. Jeden sługa został przy tym panu biednym i przyjaciel jeden jednym, szlachetny pewien K. Słow. Idź i powiedz swojej damie, że portugalski K. przysłał cię za niewolnika. Słow. Mężny to K. Trzeba gdzieindziej rość przez wielkie zasługi, aby został kawalerem. Leszcz. **3.** *członek zakonu rycersko-religijnego:* K. mieczowy, maltański. Zakon krzyżacki, zwany zakonem kawalerów szpitalnych. Mick. **4.** K. szkocki = *członek pewnego odłamu wolnych mularzy:* (Pytanie:) A ci znów, z trupią głową i kośćmi i krzyżem na piersiach? — (Odpowiedź:) Kawalery szkockie. Krasiń. **5.** K. orderu=*człowiek ozdobiony orderem:* Kawalerowie znaki swoje noszący. Das. K. orderu Podwiązki, Złotego Runa, Orła Białego. K. trzech krzyżyków i czterech medalów. Mick. Król go rycerzem a. kawalerem, order mu dając, czynił. Skar. Żart.: K. naturalnego krzyża. **6.** × *młodzieniec szlacheckiego rodu, panicz:* Odebranych ze szkół kawalerów za granicę wysyłamy. L. Fraczkowi kawalerowie, co to po ulicach gwiżdżą. L. **7.** *młodzieniec przyzwoicie ubrany:* Kto jest ten K.? **8.** *poufały sposób mówienia do młodzieniaszków, którym nie przystoi jeszcze tytuł pana, chłopczyk, podrostek:* A! witajże, kawalerze! bliżej, śmielej! chodź tu, niech ci ś. przypatrzę. Krasz. Z której klasy K.? **9.** *mężczyzna w odróżnieniu od kobiety, kawaler od damy* (wyraż. salonowe): Więcej było dam, niż kawalerów. **10.** *mężczyzna nieżonaty, bezżenny:* Pozostał aż do śmierci kawalerem. Stary a. ×przestarzały K. Żart.: Marcowy K. *(= podstarzały).* K. słomiany. Rośnie ruta, jałowiec: lepszy K., niż wdowiec. Prz. Kawalerze gładki, nie kochaj mężatki. Prz. Było też czego płakać i czego szlochać, bo ś. żaden z kawalerów nie chciał w niej kochać. Mick. **11.** †*towarzysz, młodzieniec do towarzystwa:* Rodzic mój jeździł do obcych krajów z panem starostą bobrujskim, Janem Sapiehą, jako jego K. Syn. Był kawalerem u księcia Hjeronima Radziwiłła. Mat. **12.** *kandydat do stanu małżeńskiego:* To mi K. — starzec bezzęby! **13.** *młody mężczyzna asystujący a. nadskakujący damie:* Każda panna miała swojego kawalera. Pleban, co pacierz mruczał lub w warcaby grywał, i palestra z fajkami! to mi kawalery! Mick. **14.** *amant, adonis, kochanek.* **15.** *starający ś. o rękę panny, konkurent:* Miała kilku kawalerów. Prześpiewałaś ją przed panem Żabczycem, twoim kawalerem. Chodź. Gdy nie stało kawalerów koronowanych, rada była pójść za kogo z książąt poddanych. Mick. **16.** [K.] *drużba.* **17.** cukier.: Kawalerowie-wdowcy = *ciastka kruche tresowane w rozmaitych formach.* **18.** kol. *nasyp, na którym są ułożone szyny.* **19.** woj. p. **Nadszaniec.** <Włos. cavaliere>

Kawalerja, i, lm. **e 1.** *jazda, konnica:* K. lekka. K. ciężka. K. narodowa. Służyć w kawalerji. Oficer od kawalerji. Przen.: Ciężka kawalerja a. ciężka artylerja=*nieruchawy, niezgrabny, niechętny do tańca, wog. niechętny do pracy.* **2.** *order:* Zaniepokoiły szlachtę przywiezione z Rzymu dla szlachty statuty orderu czyli kawalerji N. Panny. Szaj. **3.** a. ×**Kawalerstwo** zb. *kawalerowie, młodzież:* Ten i ów powiada, że instytucja małżeńska upada, że K. dziś ś. żenić nie chce. Starszej kawalerji najwięcej ś. podobają kobiety rezolutne. Wilcz. <Włos. cavaleria>

× **Kawalerka, i,** lm. **i 1.** [K.] forma ż. od **Kawaler,** *panna:* Spojrzał na nią, jak kawaler na kawalerkę. **2.** *należąca do zakonu rycersko-religijnego:* K. maltańska. **3.** a. † **Kawalerowa** *dama orderowa:* K. orderu Św. Katarzyny. **4.** *córka kawalera orderowego.* Troc. **5.** *nierządnica, prostytutka, metresa:* Was, pani, nie wiem, jeśli słusznie nazywają kawalerką na ten czas, gdy na was wsiadają. Mor. A. Białegłowy, które nierządem ś. bawią, nazywają kawalerkami, iż jeżdżą na głowie amantów, jak na ośle. Star. **6.** *ubranie niewieście do konnej jazdy, amazonka.* Goł. **7.** *ubranie męskie w kształcie kapoty.*

Kawalerowa, ej, lm. **e 1.** × *żona kawalera orderowego.* **2.** † p. **Kawalerka.** Troc, L.

Kawalerować, uje, ował *być kawalerem, nie żenić ś.:* Co to tam jegomość tak długo kawaleruje? Byk.

Kawalerowanie, a, blm., czynność cz. **Kawalerować.**

× **Kawalerowy,** × **Kawalerów** *należący do kawalera.* L., Mrong.

× **Kawalerów** p. **Kawalerowy.** Troc.

Kawalerski przym. od **Kawaler:** a) Pierwszego siedzenia na koniu uczą ś. w kawalerskich szkołach. Kluk. *(=w rajszulach).* b) Słowo kawalerskie, kawalerskie serce *(=rycerskie).* Postępki kawalerskie i odważne dzieła. Mor. A. c) K. zakon św. Jana Chrzciciela z Jeruzalem. Birk. d) Krzyż K. Cesarz Jegomość raczył mu dać za dawne czyny bohaterskie legji honorowej znaki kawalerskie. Mick. Order K. Mrong. Miał ojca byłego majora, ozdobionego trzema krzyżami, to jest polskim kawalerskim, legji honorowej i neapolitańskim. Kom. e) Prezent K. f) Życie kawalerskie. Gospodarstwo, mieszkanie kawalerskie. Kawalerskie czasy *(= życie przed ożenieniem ś.).* Stan K. = *kawalerstwo.* Nie odpowiada edukacyja Klary tym wielkim pochwałom i żywość kawalerskim odbiera zapałom. Oliz. Gdybym miał z sobą sto takich, jak ja, w kawalerskim stanie żyjących! Słow. K. porządek *(=nieporządek).* Jazda kawalerska *(=szalona, na złamanie karku).* Choroba kawalerska = *sekretna, weneryczna.* **Po kawalersku, Kawalersko** przys. *jak kawaler:* Żyć po kawalersku. Radby ś. pomścił, radby o to zaczął zwadę, ale po kawalersku, ale nie przez zdradę. Mor. A. *(=po rycersku).* Nie po kawalersku zasypiał. Gom. *(=nie po rycersku).* Młodzian uniósł ś., aby ją po kawalersku pozdrowić. Gom. *(=grzecznie).* Wszystko traktują letko po kawalersku. Zabł. *(=z pańska).*

Kawalersko przys. od **Kawalerski,** p. **Kawalerski:** Hektor, drwiąc z ciebie, kawalersko stawał. Bardz. *(=mężnie).* Pisałeś WMPan, pokazując być niekawalersko, żem pani Wyhowskiej kazał dobywać. Rol.

Kawalerskość, i, blm. rz. od **Kawalerski; Kawalerstwo,** *rycerskość a. ugrzecznienie:* Szczerbowi wraz z siłami powróciła K. Gom.

Kawalerstwo, a, blm. **1.** *stan rycerski, rycerstwo.* **2.** *godność orderowa.* **3.** *stan kawalerski, bezżenny, bezżeństwo.* **4.** × zb. *kawalerowie, rycerstwo:* Onufry Zagłoba, wszystkiego kawalerstwa największa ozdoba. Sienk. **5.** × zb. p. **Kawalerja. 6.** p. **Kawalerskość:** Tu zaczął jąkać ś., bo K. żywe lękało ś. w nim jakiej wzgardy. Słow.

Kawaleryjski przym. od **Kawalerja; [Kawalerzycki],** × **Kawalerzyski:** Koń, pałasz K.

[Kawalerzycki] p. **Kawaleryjski:** Manewra kawalerzyckie. Siły kawalerzyckie.

× **Kawalerzyski** p. **Kawaleryjski:** Pałasze kawalerzyskie.

Kawalerzysta, y, lm. **ści** *żołnierz jezdny, służący w kawalerji:* Dobry K. z niego. <Nm. Cavallerist>

Kawalerzystka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Kawalerzysta. 2.** *kobieta, dobrze jeżdżąca konno.*

[Kawalir, ra, lm. **rowie** a. **ry, rzy, rze, rza]** p. **Kawaler:** Kawalirza ś. zjeżdżali. Kon.

Kawalisko, a, lm. **a** p. **Kawał.**

× **Kawalkacja, i,** blm., × **Kawalkatura** *nauka jazdy konnej:* Egzercycja w Paryżu miałem te: kawalkacją, lutnią etc. Ossol. <Z Włos. cavalcata = konna jazda>

Kawalkada, y, lm. **y** p. **Kalwakata:** Wjechał wśród okrzyku Żydziaków, poprzedzających tę kawalkadę od miasteczka. Krasz. Kilkudziesiąt strzelców konnych gwardji i tyluż ułanów, którzy zwyczajnie zamykają kawalkadę. Chodź. Naprzód malować trzeba kawalkadę, która ś. brzegiem Lepantu pomyka: guid (=przewodnik) jedzie przodem, a ja za nim jadę. Słow. <Fr. cavalcade>

Kawalkata, y, lm. **y** p. **Kalwakata:** Starościńska K. właśnie z bram pałacu ś. wysuwała. Krasz. Przejechawszy rzekę, otoczony liczną wojskową kawalkatą, pojechał brzegiem. Chodź. Na przodzie Eljasz i Barabasz, dwa piękne rogate barany, przy nich pies Pamfil, za niemi Marcin na kałamaszce..., i nakoniec ja na drugiej...; pobożnie śpiewając, przebyliśmy z naszą kawalkatą miasteczko. Chodź. <Włos. cavalcata>

Kawalkator, a, lm. **owie, Kalwakator 1.** *ujeżdżacz koni, berajter:* K., co konie dobrze ćwiczyć umie. Alb. Zend K., nie mając fortuny, konie Kmicicowi ujeżdżał. Sienk. **2.** *nauczyciel konnej jazdy:* Teraz syn szlachecki musi ś. we Włoszech u kawalkatora uczyć. Star. **3.** † *jeździec wiodący na wojnie dwa konie i przeskakujący z jednego na drugiego.* Das. <Włos. cavalcatore>

Kawalkatorski przym. od **Kawalkator,** *berajterski.*

× **Kawalkatura, y,** blm. p. **Kawalkacja:** Trzeba, aby szlachta też szermierstwem, kawalkaturą, pikami bawiła ś. Petr. <Włos. cavalcatura>

† **Kawalkować, uje, ował 1.** *jeździć konno, harcować:* Kawalkuję na koniu a. koniem. Troc. Przen.: *skakać, kręcić ś. niespokojnie, niepokoić ś., krzywić ś.:* Dał szlachcic Żydkowi na rękę trzymać jastrzębia; ten go szczypie, a Żydek przed szlachcicem kawalkuje. Pot. **2.** konia = *ujeżdżać, objeżdżać, tresować:* A gdy ją (klacz) będą w bieg różnie ćwiczony, koniuszy z Litwy i drugi z Korony kawalkowali... Mor. A. **3.** przen.: kogo = *ukrócać, podbijać, poskramiać, hamować, powściągać:* Rozum człowieczy szalone nawet morze kawalkuje. Pot. <Włos. cavalcare>

† **Kawalkowanie, a,** blm., czynność cz. **Kawalkować:** Szkoła kawalkowania. Petr. *(=ujeżdżalnia, rajtszula).*

[Kawalor, ra, lm. **ry** a. **rowie, rzy]** p. **Kawaler.**

Kawał, a, lm. **y, [Kawel], Kawalec 1.** *część czego, ułomek, sztuka, kęs, szmat:* K. jest znaczna część od całości odłamana, odcięta, odbita lub oderwana. Kras. A. K. mięsa, lodu, drzewa, płótna, chleba, ziemi, gruntu, roli. Wytargowała sobie taki ziemi K., któryby ś. wołową skó-

rą nakryć dawał. Mick. O K. ziemi ludzkie dobija ś. plemię. Mick. W politykę jam nigdy bardzo ś. nie wdawał, urzędując i orząc moje ziemi K. Mick. Krajać, rąbać co na kawały. Nieraz wybiera dziesiątego z szyków i tnąc w kawały, ulubionym rybom na żer wyrzuca. Słow. Bydłu głowy podnoszą, rzną — i tną w kawały. Słow. Połykać kawałami. Rozszarpał go na kawały a. w kawały (= *na ćwierci*). Okręty jego wnet będą skruszone w kawały. Przyb. Maszty kawałami padały i gniły. Mick. Wokoło ścieżki kawały granitu leżą bezładnie, strącone ze szczytu. Mick. Szable nad uchem grzmią, lecąc w kawały. Mick. Tam dalej blask księżyca rzucony na progu odbłyska jakby K. śniegu błękitnawy. Słow. Żelaza K. nosili na głowie, jak starej K. arki na Synaju. Słow. K. kry. Słow. Ujrzał w rogu K. stali... O bogi! poznał, pan Borejsza drzémie. Słow. (Księżyc) błyśnie ci w oczy jak K. zwierciadła, z którego dziecko rzuci tobie słońce. Słow. Przen.: Jam zwolna serca mego rwał kawały, zamieniał w piorun i w twarz jemu ciskał. Słow. Przen.: K. mięsa = *człowiek bez inteligiencji, głupiec, ograniczony, bez aspiracji duchowych, pień, bałwan:* To K. mięsa! nie człowiek. Psy tuż, i hec od lasu odsadzili K. (dom. drogi, przestrzeni). Mick. Uleciawszy od rycerzy K., znak pożegnania, wzniósszy rękę, dawał. Słow. **2.** *spory K., sporo.* Przen. K. chleba = *doskonale utrzymanie, znaczne dochody z pracy, byt zabezpieczony:* Niezły K. chleba. Byle sprawowali ś. poczciwie, mają tam K. chleba od ojca na syna. Chodź. K. drogi (= *sztuk drogi, huk drogi*). Dobry K. drogi. Mamy K. drogi do domu (= *dość daleko do domu*). Ujść dobry K. drogi. Przeleciałam K. lasu. Len. K. czasu (= *dość długo, dość dawno*). Będzie temu K. czasu. Byłem u niego K. czasu. K. świata widział. Ma on K. fortuny. L. Kawał nocy ukroczyły gwiazdy. Krasiń. [Parobcy pasują chudobę K. w noc i do dnia. Rano K. na dzień (= *nie rano, dobrze przed południem*). Jeden K. od drugiego (= *opodal*). K. w noc (= *późno*). Juz K. jak przysła (= *dawno*)]. **3.** a. **Kawałek** przen *trocha, potrosze, cokolwiek:* K. literata (= *trochę literat, mający usposobienie literackie, nie zaś literat z zawodu*). K. próżniaka (= *mający usposobienie do próżniactwa*). K. niepoпia, hultaja, złodzieja. Jam ci też K. szlachcica. Krasz. **4.** a **Kawałek** przen. rub. *figiel, psikus, sztuczka, żart psota, farsa, szpas:* Wziąć kogo na K. (= *wyprowadzić w pole, zakpić, zadrwić, wystrychnąć na dudka, urządzić psikusa, zażartować, oszukać; zażyć z mańki, pokazać gruszki na wierzbie, otumanić*). Stary lis bierze ludzi na K. Brać ludzi na kawały. Drugi raz nie można wziąć na K. Zap Ten człowiek ma swoje kawały (= *wybiegi, koncepty, dowcipy*). **5.** przen. *awantura, skandal, nieprzyjemność, ambaras, chryja:* Zrobić komu K. Urządzać komu ciągłe kawały. Zdr. **Kawałek**, **Kawałeczek**, [**Kawałczek**], **Kawałątko**, **Kawałąteczko**, × **Kawałąteczek**, **Kawadziądzio**. Zgr. **Kawalisko.** <Dnm. kavel>

[**Kawałczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kawał.**

Kawałeczek, czka, lm. **czki** p. **Kawał** i **Kawałek:** K. opłatka ci poszlę. Krasiń. Ani przysłała kawałeczka chleba. Słow. Brak mi K. serca. Słow. To sobie tylko zastrzegł, żeby Latoszyna w drobne kawałeczki nie ćwiertować. Jun.

Kawałek, łka, lm. **łki** I. p. **Kawał:** a) K. mięsa. K. chleba (= *kęs, kromka*). K. cukru. K. sznura, papieru. Każdym kawałkiem chleba ś. z niemi dzielił. Sienk. Potłukł w kawałki zwierciadło. Kras. Potłuc na kawałki. Dać każdemu po kawałku. Czymże ty jesteś? kawałkiem żelaza? Słow. Napastniki ojców schedy napada i rwie w kawałki. Słow. Na kawałki potnę twoje ciało. Słow. Krytyką mię chciał w kawałki posiekać. Słow. Za przedmiot wielbiony wszyscyby ś. na drobne kawałki pocięli. Oliz. Ja dla niego dałbym ś. w kawałki posiekać. Krasz. Przen.: Jakoby mu kto serce na kawałki krajał. Pot. Myśl bez natchnienia — serce bez pociechy! i jak mur stary w kawałki ś. kruszę. Pol. Przen.: K. chleba = *skromne utrzymanie.* Ciężko pracować na K. chleba. Księgę żywą, jak mówił, wartował o tym kawałku podróżnego chleba. Pol. Mieć K. chleba = *sposób do życia.* Znajdziesz schronienie i K. chleba. Słow. Jego K. fortuny i jemu i nam wystarczy. Boh. K. pola, lasu. Na tym kawałku ziemi stanęła Kartago. Mick. Sam nic nie posiadał prócz kawałka roli. Mick. Dobry K. drogi. b) *część:* Słyszałem tylko K. odczytu. Po kawałku a. kawałkami = *częściami, nierazem.* [Nie potrafię wszyćkiego opowiedzieć, bo jeno na kawałku byłem wtedyk, jak dziadus mówili]. c) [K.] *szczegół:* Opowiem to w każdym kawałku (= *szczegółowo*). d) *sztuka:* Dużo masz do prania? — Trzy kawałki (dom. bielizny). e) *krótki utwór literacki a. ustęp z większego, wyjątek, urywek:* Zbiór różnych kawałków prozą i wierszem. Publiczność nie miała gustu, bo świstała na piękne kawałki. Chm. Niech ten K. paznokciem naznaczą i odczytują w dzień słoty, migreny. Słow. Patrząc na jezioro napisałem kilka lirycznych kawałków. Słow. f) a. **Kawalec** *utwór muzyczny, sztuka, sztuczka, urywek:* Miano grać różne z opery kawałki. Mick. Zagrać nowy K. Na harmonijce różne skoczne kawałki wygrywał. Jun. g) *trocha, cokolwiek, odrobina:* Ma sobie za wielki zysk, gdy mu ś. K. okroi. Fred. M. Niemasz kawałka sensu w tym. L. Wszystko będzie dobrze, tylko trzeba K. mieć cierpliwości. Boh. On podobno ma K. manji. Boh. Czy masz sumnienie i K. cnoty? L. Byle tylko przyszedł, zadamy mu K. roboty. L. (= *sporo*). Czy to co złego, że z nim K. przez ulicę przejdę? Dąb. Poszliśmy K. na spacer. Dąb. Wczoraj poszliśmy sobie K. dalej. Dąb. Odszedł od magistratu K. Jun. Było już K. z wieczora. [Zaspał K. na dzień]. Za K. (dom. czasu) przyjdę (= *za chwilę, wkrótce, niebawem*). Żart.: Że też u was kawałka noża znaleźć nie można! K. człeka = α) *mały człowieczek, karzelek.* Troc. β) *półgłówek.* Sł. wil. Gm.: On jest K. ode mnie (= *trochę mój krewny*). h) przen. *kawał, figiel, sprawka, sztuczka, psikus, wybryk, koncept:* Cóż to za nowy K.? L. On zawsze ma swoje kawałki. L. Wyspowiadał ś. z tego kawałka. On ma swoje kawałki (= *powie czasami dowcipnie, udaje mu ś. czasami*). i) przen. *zdarzenie, historja, zajście, wypadek, sprawka, szacherka, brudy:* Opowiadał różne kawałki. Powydawały ś. rozmaite kawałki. Brzydki to K. Sł. wil. (= *nieczysty interes*). **2.** [K.] = a) *worek zboża mniej niż korcowy:* Zawieź do młyna trzy kawałki. b) *pismo, komunikat:* Przyjdzie jakiś urzędowy K. do wójta. c) *sztuka bagażu, pakunek:* Ile pan ma kawałków? **3.** garb.: Końskie kawałki a. **Abfal** = *łapy, boki, karki i grzywy, wykrajane ze skóry końskiej.* Zdr. **Kawałeczek.**

Kawałkować, uje, ował *dzielić, krajać co na kawałki, ćwiertować:* Ciekawe powieści redakcja kawałkuje przez długie miesiące. **K. ś.** *rozpadać ś. na kawałki, rozdrabniać ś.:* Sąsiednie majętno-

ści w lat kilka szły na sprzedaż, **kawałkowały** ś., mieniały panów i przechodziły z rąk do rąk.

Kawałkowanie, a, blm., czynność cz. **Kawałkować.**

Kawałkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kawałkować ś.**

× **Kawancja, i,** lm. **e** p. **Kawencja.** Sł. wil.

Kawanjola, i, blm. *rodzaj hazardownej gry w karty.* <Fr. cavagnole>

[**Kawaryl, a,** lm. **owie** a. **e**] p. **Kawaler.**

Kawas, a, lm. **y** *żołnierz policyjny i żandarm w Turcji.* <Tur. kawwās>

† **Kawat, a,** lm. **y** (= **Karwat?**) *rodzaj szabli, szabla nakształt noża.* Troc. <p. Karwat>

Kawatyna, y, lm. **y** muz. *aryjka, krótka śpiewka.* <Włos. cavatina>

Kawczuczka, i, lm. **i, Kawruczka** zł. *pani.* <?>

Kawczuk, a, lm. **i, Kawruk** zł. *pan.* <?>

× **Kawczy** przym. od **2. Kawka:** Maść (konia) kawcza = *czarna z odcieniem ciemno-brunatnym.*

× **Kawczy, ego,** lm. **e** rz. *koń maści kawczej:* K. zbawczy. Prz.

Kawecan, u, lm. **y, Kawecon,** † **Kaweczan** *uździenica, szczeg. rodzaj hamulca na pysk niedźwiedzi, kielzno, mundsztuk.* Przen.: Faeton rumiany w lot dzianetom wypuścił złote kawecany. Kulig. (= *cugle*). <Włos. cavezzone>

Kawecon, u, lm. **y** p. **Kawecan:** Włożyć koniowi K. w gębę. Troc. K. zębaty. Troc. Przen.: Trzymać kogo na kaweconie postrachu. Troc.

† **Kaweczan, u,** lm. **y** p. **Kawecan:** K. do ćwiczenia konia. Ust. cen.

Kaweczka, i, lm. **i** p. **2. Kawka:** Plegotały kaweczki. Mor.

[**Kawel, wla,** lm. **wle**] **I.** a. [**Kawl**] *los:* Cygnąć kawle = *rzucać, ciągnąć losy, losować:* Kawle puszczali, a jednak sę oszukali. **2.** a. [**Kawel, Kawla**] *niwa, pole na niwy podzielone, kawał pola.* <Dnm. kavel>

[**Kaweł, wła,** lm. **wły**] **I.** p. **Kawał. 2.** p. **Kawel.**

[**Kawełowanie, a,** blm.] p. **Kawlowanie.**

× **Kawencja, i,** lm. **e,** × **Kawancja** *poręczenie, poręczycielstwo, kaucja:* Za kawencją rekomendujących. Vol. <Śr. Łć. caventia>

Kawerna, y, lm. **y I.** † *jaskinia, jama, loch podziemny, grota, pieczara:* Grobowa K. Koch. W. Z dziećmi, z żonami w lochy i kawerny kryć ś. poczęli, o tym usłyszawszy. Chr. **2.** † *kopalnia.* Pot. **3.** × lek. (caverna) *jama w płucach, powstała wskutek choroby.* <Łć. caverna>

Kaweta, y, lm. **y** fot. *miska specjalnego kształtu, używana w pracowni fotograficznej.* <Fr. cavet = wklęsłość>

Kawęczeć, y a. × **e, ał, Kawęczyć,** [**Kałęczyć, Karwęcić, Karwęczyć**] **I.** *ślęczeć, dukać nad czym:* Niech i drugi, nad trudną algiebrą kawęcząc, schnie... Mor. A. Już kilka lat nad tą książką kawęczał. Troc. **2.** a. × **K. ś.** *być chorym, chorować, cierpieć, być chorowitym i uskarżać ś., cherlać; marnieć, niszczeć, kapieć, znosić biedę:* Niechaj w tych bolach dłużej nie kawęczy. Pot. **3.** [K.] *narzekać ciągle.* **K. ś. I.** × p. **Kawęczeć:** Od trzech lat kawęczy ś. Sł. wil. **2.** [K. ś.] *męczyć ś.* <KAW(ĘK)>

Kawęczenie, a, blm., czynność cz. **Kawęczeć.**

Kawęczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kawęczeć ś.**

Kawęczyć, czy, czył p. **Kawęczeć.**

Kawiany I. a. **Kawowy** przym. od **I. Kawa:** Zapach K. Krzew K. Przen.: *lubiący kawę, pijający kawę:* A Waść nie K.? — spytała go gospodyni. Kaczk. **2.** bot.: Ziele kawiane p. **Łubin.**

× **Kawiar, u,** lm. **y** p. **Kawior:** K. wenecki, turecki. Troc. <Nm. Kaviar, z Tur. chawiār>

Kawiareczka, i, lm. **i** p. **Kawiarka.** <p. 1. Kawa>

Kawiarenka, i, lm. **i, Kawiareńka** p. **Kawiarnia;** *mała, skromna, niepozorna kawiarnia:* Pijali razem czarną kawę w polskiej kawiarence. Prus.

Kawiareńka, i, lm. **i** p. **Kawiarnia** i **Kawiarenka:** Poszli do blizkiej kawiareńki. Bał.

Kawiarka, i, lm. **i I.** *utrzymująca kawiarnię.* **2.** *usługująca w kawiarni.* **3.** *osoba, która zajmowała ś. specjalnie przyrządzaniem kawy w dawnych domach polskich:* W Polsce, w domu porządnym, z dawnego zwyczaju, jest do robienia kawy osobna niewiasta, nazywa ś. K. Mick. Wiadomo, czym dla kawy jest dobra śmietana; na wsi nietrudno o nią, bo K. z rana, przystawiwszy imbryki, odwiedza mleczarnie. Mick. Zdr. **Kawiareczka.**

Kawiarnia, i, lm. **e I.** a. × **Kafenhauz,** × **Kafenauz,** [**Kapinaz**] × **Kawodom** *zakład, gdzie dostać można kawy gotowanej:* Przesiaduje ciągle w kawiarniach i cukierniach. Wymowy uczyć ś. w paryskich kawiarniach. Mick. Do marmurowych zazieraj kawiarni. Słow. **2.** [K.] *dworska służba kobieca, wydział gospodyni, klucznicy, gdzie gotują kawę:* Przyszło mu do głowy, że najlepiej... zajrzeć przez arendarza do tajników kawalerskiego życia pana Augusta, dowiedzieć ś., czy niema tam w kawiarni kogo w ładnym kaftaniczku, w białej pończoszce, w delikatnych trzewiczkach i cieniutkiej koszulce. Korz. Niema kawiarni wspólnej, jak dawniej, więc pan Sebastjan kupuje sobie kawkę. Chodź. **3.** × *pula w grze karcianej, zwanej szynel.* Goł. Zdr. **Kawiarenka, Kawiareńka.** <p. Kawa>

Kawiarniany przym. od **Kawiarnia:** Mogła to być niegdyś bardzo milutka piękność kawiarniana. Krasz. Życie kawiarniane (= *w kawiarniach spędzane*).

Kawiarniczka, i, lm. **i, Kafetjera,** † **Kaftyrek,** [**Kawtyrek**] *imbryk od kawy:* Kawiarniczkę sobie kupiłem taką, jak twoja. Słow.

Kawiarnik, a, lm. **cy, Kawiarz,** × **Kafenhauźnik I.** *właściciel kawiarni.* **2.** *przygotowujący kawę do picia.*

Kawiarski przym. od **Kawiarz.**

Kawiarstwo, a, blm. *zajęcie, sposób zarobkowania kawiarza a. kawiarki.*

Kawiarz, a, lm. **e I.** *lubiący kawę.* **2.** p. **Kawiarnik. 3.** *sługa pilnujący kawiarni dworskiej.* Goł., Jun.

† **Kawić, i, ił I.** *bredzić jak kawka, pleść:* Posłuchajże, jakie cuda ten nie pisorym, ale pochlebca kawi. Pot. **2.** *popełniać głupstwa, poszkapiać ś.:* Najlepszy rzemieślnik po pijanu kawi. Pot. **3.** *plamić kawami, to jest kleksami.* Przen.: Obelgi, któremi dostojność mą kawią. Min. <KAW Dźwn.>

† **Kawienie, a,** blm., czynność cz. **Kawić.**

[**Kawik, a,** lm. **i**] *nazwa psa barwy kawowej.* <Od Kawa>

Kawina, y, lm. **y** *licha kawa:* Możeby jegomość wypił już teraz tę kawinę, znowu ją odegrzałem. Rog.

Kawior, u, lm. **y I.** a. × **Kawjor,** × **Kawiar** *solona ikra ryb jesiotrowatych:* K. krupiasty, ziarnisty. K. małosolny. K. prasowany. K. astra-

chański. Wyżyny i kawiory weneckie, tureckie. Mick. K. czerwony (z karpiów i szczupaków). **2.** przen. druk. *miejsce w druku zasmarowane przez cenzurę, jako niecenzuralne.* Zdr. **Kawiorek.** <p. Kawiar>

I. [Kawior, a, lm. **y, Kawiór]** *kałuża, staw z wodą stojącą.* Por. **Gawra.** <Zap. z Gawra>

2. [Káwior, a, lm. **y]** p. **Chowiorek.** <?>

Kawiorek, rku, lm. **rki** p. **Kawior.**

[Kawiorek, rka, lm. **rki, Kawiórek, Gawiorek, Chowiorek]** *mały snopek a. wiązeczka słomy, np. do zatkania dziur w dachu* (p. **Chowiorek**): Uwij sobie K. ze słomy i postaw nad studnią, że to niby wodę ciągniesz.

[Kawiór, a, lm. **y]** p. **I. [Kawior].**

[Kawiórek, rka, lm. **rki] I.** p. **[Kawiorek]. 2.** *pośląd zbożowy.*

× **Kawjor, u,** lm. **y** p. **Kawior.**

I. Kawka, i, lm. **i** p. **I. Kawa:** Pan podstolic spokojnie popijał kawkę. Chodź.

2. Kawka, i, lm. **i I.** a. †**Kawa, [Kawa]** zool. (monedula europaea) *ptak wróblowaty z rodziny kruków:* Biała K. = *rzadki okaz, biały kruk.* Snadniej o kawkę białą, niżli o sługę poczciwego. Prz. **2.** †*nierządnica, prostytutka, metresa.* **3.** *dziewczyna, sroczka, koza, gąska:* Pierwsza lepsza K. takiego ci piwa nawarzy, że kto wypije, temu po nim będzie niestrawno. Sienk. **4.** † W kawki pójść = a) *przepaść, zginąć.* Gośł. b) *wyjść na kpa, głupca:* Już w kawki, moja pani, już we drwa. Szymon. **5.** †*rodzaj narzędzia muzycznego dętego.* **6.** fl. *kawałek drzewa w środku wcięty, służący do przytrzymania chluby w obyglu przy opławach:* Nabij kawkę = *przeciągnij przez obygiel, wbity w opław, szrykówkę.* **7.** myśl.: Kawki = *ptaki zimowe.* Zdr. **Kaweczka.** <? KOW/KU>

[Kawl, a, lm. **e]** p. **Kawel.**

[Kawla, i, lm. **e]** p. **Kawel.**

[Kawlować, uje, ował] *losy ciągnąć, losować.*

[Kawlowanie, a, blm., **Kawełowanie] I.** czynność cz. **Kawlować. 2.** *rozdawanie kawałów pola rodzinom robotniczym.*

× **Kawodom, u,** lm. **y** p. **Kawiarnia.** <Kawa+Dom>

Kawon, u, lm. **y** bot. p. **Ogórek** i **Dynia.** <Tur. kā(w)un>

[Kawoń, a, lm. **e]** *nazwa wołu.* <Od Kawa>

Kawowy I. p. **Kawiany:** Wódka kawowa (= *nalewana na kawę*). Imbryczek K. Puszka kawowa. **2.** *kafowy:* Kolor K. **3.** bot.: Drzewo kawowe a. **Kawa** (caffea) *roś. z rodziny marzanowatych, plemienia kawowych.* Gatunek: D r z e w o k a w o w e z w y c z a j n e (c. arabica). <p. 1. Kawa>

†**Kawr, a,** lm. **rzy** a. **owie** p. **Giaur:** Nazwali nas chrześcijany kawry, jakoby rzekł błędnicy. Jancz. <Blg. Srb. kaur, Albańs. kaurr = Tur. giawùr = niewierny>

†**Kawrski** p. **Kaurski.** Jancz. <p. Kawr>

Kawruczka, i, lm. **i** p. **Kawczuczka.**

Kawruk, a, lm. **i** p. **Kawczuk.** <?>

†**Kawtan, a,** lm. p. **y Kaftan.** Jag.

[Kawtyrek, rka, lm. **rki]** p. **Kafetjera** i **Kawiarniczka.**

[Kawula, i, lm. **e]** *nazwa krowy maści czarnej a. kawowej.* Zdr. **[Kawulka].**

Kawulka, i, lm. **i I.** p. **I. Kawa. 2. [K.]** p. **Kawula.** <p. 1. Kawa>

Kawunia, i, lm. **e** p. **I. Kawa.**

Kawuńcia, i, lm. **e** p. **I. Kawa:** Przyjął zaproszenie na kawuńcię z doskonałą śmietanką. Lam. Piekła bułki i placki, aby goście mieli coś dobrego do kawuńci.

[Kaz, u, lm. **y]** *skaza, plama:* Czy od urodzenia masz te kazy na oczach? Sł. wil. <KAZ>

†**Kaza, y,** lm. **y** bot. (trigonella foenum graecum) *roś. kozieradka boża trawka.* Catalogus Schneebergera 1557. K. włoska. Syr. <?>

Kazać, że a. częstot. × **Kazywać, [zuje,** 3. os. lm. **zują, zajo, zujom], I.** †*opowiadać (ewangielję), głosić, nauczać:* K. słowo boże, ewangielję. K. do pogan. **2.** *mieć kazanie, kazanie prawić:* Ksiądz każe z ambony. K. o miłości bliźniego. To nie wielki post, abyś tu nam kazał, jak z ambony. Słow. (= *morały prawił*). **3.** *objawić (a. objawiać) swoją wolę, rozkazać (rozkazywać), polecić (polecać), nakazać (nakazywać), przykazać (przykazywać)* (często, szczeg. dawniej, z opuszczeniem bezokolicznika): Pan każe, sługa musi. Prz. Łatwiej K., niż zrobić. Kazał pan, musiał sam. Prz. K. co zrobić. Kazał ś. Panu kłaniać. K. zaprząc konie. Kazał sam sobie milczeć. Mick. Kazałam sobie, nie — a musiałam. Krasiń. Kazano jej wzdłuż i wszerz przejść ś. po pokoju. Mick. Jest Pan, co objął oceanu fale i ziemię wiecznie kazał mu zamącać. Mick. Sam Pan Bóg tak każe. Mick. (dom. zrobić). Szanujcie własność, bo tak religja nam każe. Jeł. Ledwo ś. trochę zdrzymiesz, aż każą do koni. Koch. W. (dom. pójść). Dlategom kazał do konia i zbroi, dlatego nagle i orężnie godzę, bo wiem Witołda, że z wojskami stoi. Mick. Każ Waszmość do szturmu. Krasiń. †K. komu precz a. na stronę, na ustęp (dom. odejść): Cóż on nieborak ojcu swemu powie, dlaczego mu precz kazano? Górn. Każesz mi na wygnanie, cóżem winna komu? Bardz. Przeląkł ś. tak, że zaraz kazawszy na odwrót, okopał ś. na pagórku. Ustrz. †Kazał król po posły. Biel. M. (dom. posłać). Król kazał posłom przed ś. Koch. J. (dom. przyjść). Pisarzom a księży kazał król do obozu. Paszk. Każ, aby konie do karety zaprzężono. Ojciec mnie testamentem kazał, abym służył w wojsku polskim. Mick. Każ pan, żeby ś. jeszcze kapela wstrzymała. Mick. Takich właśnie przedmiotów kazał poszukiwać Szyller. Mick. I pewno mówisz, w pałacu Kornerów, gdzieś mi te pyszne filary oglądać kazał po księżycu, mieszka księżę? Krasiń. Każę = *rozkażę:* Każę mu przyjść do ciebie. Każę przynieść kozicę, basetlę, dwie skrzypiec. Mick. Sędzio, poddaj ś., bo dwór spalić każę. Mick. Każę mu to zrobić. Ja ci tak każę robić. Nie K. = *nie pozwolić, zakazać:* Mama nie kazała. Pan Bóg i w raju Adamowi próżnować nie kazał. Skar. Nieos.: Konia postawić każe ś. w stajnie. Len. *Polecić, dać:* K. co uszyć, zreperować, odnowić, poprawić i t. p. K. ś. ostrzyc. Gm.: Każ ś. wypchać. **4.** *zmuszać:* Każe mi czekać na siebie. I któż wam każe tak płacić za niewolnika? Słow. Djabeł mi każe służyć u człowieka, co mnie suchemi korzonkami głodzi. Słow. Przymus ci każe opuścić te mury. Słow. Modlił ś., klęczał, podnosił ze straszliwą rezygnacją, która ś. o niego lękać kazała. Krasz. Uczuciu K. milczeć. Krasz. Twoja oczywiście zstępująca postać kazała grze poczętej nietknioną pozostać. Mick. Aż nas objęto w ciasny krąg łańcucha i każą oddać co najprędzej ducha. Mick. Dziwne przeczucie każe mu powtarzać pocichu: Ostatnie to chwile panowania mego. Krasiń. Nam przede dniem śmierci na wiele dni jeszcze każą kłaść ś. do trumny. Krasiń. Każesz jej (ludzkości) po kałużach brudzić stopy białe.

Krasiń. Jednemu pisarzowi każe być koniecznie romantykiem. Mick. Dziś nam szlachectwa przeczą, każą nam drabować papiery. Mick. Na wsi, zaledwie czarna noc rozrzednie, każe wraz Ceres wczesny witać ranek. Mick. Ruchliwa jego (Słowackiego) wyobraźnia nie pozwalała mu nigdy cieszyć ś. chwilą obecną, lecz kazała wciąż wybiegać naprzód. Chm. Pewne zamiary kazały mu (Mickiewiczowi) skierować dalszą drogę na Paryż. Chm. Drażliwość Słowackiego kazała mu uważać brak odpisu za dowód lekceważenia. Chm. **5.** *nakazywać, chcieć, wymagać:* Tak interes kazał. Boh. Panny szły przed młodzieżą o jakie pół kroku (tak każe przyzwoitość). Mick. Tak! muszę zerwać wszelkie z Soplicą układy... Honor każe. Mick. Niech ś. tak stanie, jak wasze ustawy każą. Słow. Słuszność każe, że gdzie Arab tron zasiada, tam najpierwszy Arab gada. Słow. Kazała rycerska cnota, w niebezpieczeństwach ostrożna, skryć ś. w tajemne przystanie. Słow. Mnie do stolicy koniecznie na mieszkanie jechać piękność każe. Oliz. Czyliż nam nie każe przezorny wzgląd na wszystko projekt mieć gotowy? Oliz. Tak doświadczenie każe, tak walki prawidła. Mick. Bóstwo chrześcijańskie, według wyobrażeń, jakie o nim wiara i filozofja mieć każą... Mick. Rozum każe w niej ś. kochać, a serce przeczy. Mick. **6.** *postępowaniem swoim skłonić, zniewolić:* Szlachetnego charakteru, pełen otwartości, gwałtem ś. cisnął do serca i kazał ś. kochać. Krasz. Ochota i wesołość gospodarzów kazała gościom zapomnieć o tym, że troskę wiedli za sobą. Krasz. Cóż poczną, kiedy mi ś. śmierć kochać każe? Krasiń. **7.** *dać możność:* Autor wprowadza nas do podziemi i każe słuchać rozmów cieniów. **8.** †K. na kogo a. na co, K. hardzie a. na hardą, wysoko K., K. pyszno = *dufać w co, polegać na kim, na czym, spuszczać ś. na kogo, na co, liczyć na kogo, na co; pysznić ś., ze zbytecznego w czym zaufania dumą ś. unosić, odgrażać ś.:* Jużem śmiele kazała, jako na trzy tuzy, ujrzawszy pożądane okiem Syrakuzy. Pot. Każę hardzie na co, ufam w co, chełpię ś. Das., Kn. Niedługi czas temu, a każ na to śmiele, że znacznie porazisz swe nieprzyjaciele. Kochan. Co ma ten żywot, na coby bezpiecznie człowiek mógł K.? Kochan. Długoż, o wieczny Boże, ludzie zuchwali na szczęście tak bezpiecznie będą kazali? Kochan. Na moję śmierć już jako na pewną kazali. Kochan. W tych ś. kocha, którzy mu służą statecznie i co na łaskę Jego każą bezpiecznie. Kochan. Nie każ hardzie na szczęście. Pot. I hardziem na to kazała, żem ś. jej nigdy nie bała. Rej. Wszetecznie K. = *wszeteczną pychą ś. unosić.* Grabow. Nie każ na hardą i nie śmiej ś. z mej głupości. Szymon. Wyżej sobie K. począł. Troc. Francuzi za przybyciem posiłków wysoko kazali. Warg. Możesz na to K. pyszno. Rej. Począł nowe rozruchy wzniecać i hardzie przeciw Witołdowi K. Stryjk. Jakby już nas w niewoli miał, durno kazał. Jabł. Wiele już takich było, co szyję łamali, co tureckiemi końmi na pewne kazali. Biel. M. Rano kazał na tysiąc, a w wieczór spadł z stołu. Pot. **9.** † czym = *rządzić, powodować:* Umiem białą płcią K. L. **10.** † Resztą K. = a) *ostatkiem gonić, resztą gonić;* b) *odważać się na ostateczność.* Troc. **11.** [K.] *mówić, powiadać.* **12.** [Kazes sobie] = *czy chcesz?* (do dzieci). <KAZ>

†**Kazadlnica, y,** lm. **e** p. **Kazalnica.** Mym.

× **Kazak, a,** lm. **cy** p. **Kozak.** L.

× **Kazakina, y,** lm. **y,** × **Kasakina,** × **Kozakin,** × **Kozakina,** × **Kozaczynka** **1.** *krótki surdut podobny do odzienia kozackiego.* **2.** *ubiór niewieści, rodzaj jupki bez rękawów, obwisły, bez stanu.* Zdr. × **Kazakinka.** <Nm. Kasakin>

× **Kazakinka, i,** lm. **i** p. **Kazakina:** Pod kazakinki brały dawne Polki gorseciki materjalne, opięte, z rękawami wązkiemi; na wierzch zaś kazakinek przywdziewały kontusiki. Wójc.

Kazalea, i, lm. **e** bot. (casalea) *roś. z rodziny jaskrowatych.* <Łć. casalea>

Kazalnica, y, lm. **e,** †**Kazadlnica,** [**Kazanica, Kazatelnica**] *ambona, mównica kaznodziejska:* Wejść na kazalnicę. Ks. pleban wstąpił na kazalnicę. Kras. Wielki lud na kazaniu swoim miewał, tak, iż dla ciżby kazalnicę za nim nosić musiano. Skar. Ks. pleban z kazalnicy głosił. Pot. Zdr. **Kazalniczka.** <KAZ>

Kazalniczka, i, lm. **i** p. **Kazalnica:** Na kazalniczce ukazał ś. młody kleryk. Krasz.

Kazalniczy przym. od **Kazalnica; Kazalny,** *kaznodziejski:* Co do wymowy kazalniczej, politycznej, prawnej, już ona była silnie rozwiniętą. Rzew.

Kazalny 1. × *mogący być rozkazanym.* **2.** *w którym ś. każe czyli miewa kazanie:* Dzień K. **3.** p. **Kazalniczy:** Wymowa kazalna. Mowca K. Mrong.

Kazamat, u, lm. **y** p. **Kazamata.**

Kazamata, y, Kazamat, częś. w lm. **Kazamaty** a. **Kazemata, Kazemat, Kazematy 1.** *podziemie forteczne sklepione, podwale, loch:* Ćwiczenia nawet w zimie po kazamatach i salach ciągle ś. odbywały. Kom. **2.** *więzienie w podziemiu fortecznym dla przestępców.* <Włos. casamatta, Fr. casemate>

Kazamatowy przym. od **Kazamata; Kazematowy:** Z kazamatowych otworów wyglądały paszcze dział. Jeż.

Kazan, a, lm. **y, Chazan** *pierwszy śpiewak w żydowskiej szkole.* <Hb. chazen>

[**Kazan, a,** lm. **y**] *kocieł duży, sagan:* Wiele tam tego? — Kto je liczył! K. pełny, talary. Jeż. <Tur. kazan>

[**Kazanica, y,** lm. **e**] p. **Kazalnica.**

Kazanie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Kazać:** Ale mu (św. Wojciechowi) ś. tam jego K. nie szcześniło, bo niewiele Prusów nawrócił. Kaz. 1555. W drugim roku Jezus kazania swego przyszedł na drugą Wielką Noc do Jeruzalem. Birk. (= *nauczycielstwa*). **2.** † *rozkaz, nakaz, przykazanie:* A będziesz li posłuchać kazania Jego (Boga), a będziesz li ostrzegał wszego przykazania Jego. B. Sz. **3.** *mowa kapłana do ludu na temat religijny, nauka moralna, słowo boże:* Mieć K. K. o siedmiu sakramentach, o pokucie. K. postne, adwentowe, sejmowe, obozowe. [Jak sie ksiądz do syta najé, to mu leko o postach kazani robić]. Prz. Przen.: K. o księdzu plebanie. Prz. (gdy ś. kto sam chwali). Przen.: Po mszy i po kazaniu = *po wszystkim.* Siedzieć jak na niemieckim kazaniu = *nic nie rozumieć.* Jestem na kazaniu niemieckim! Słow. Jak na kazaniu siedziała sanskryckim. Słow. **4.** przen. *upominanie, strofowanie, nudne moralizowanie, morały, perora:* Wiecznie mi K. prawi. Właśnie, właśnie to była do kazania pora! Słyszałem od niej słówek piękno-brzmiących wiele. Mick. Czy mama ś. od księdza przeora nauczyła gadać K.? Słow. Moje K. gorzkie jak cykorja wycisnęło ci z oczu łzy. Słow. **5.** † *karanie, ukaranie.* Św. z Woc. Zdr. **Kazańko.** <KAZ>

Kazaniowy, †**Kazanny** przym. od **Kazanie**.

†**Kazanny** p. **Kazaniowy**.

†**Kazany** *piękny, skromny, pokorny, moralny:* Dziewki ich kazane pokraszone jako podobieństwo kościoła. Ps. flor. <S. Czes. kázaný = piękny, skromny, pokorny, moralny>

Kazańko, a, lm. **a** p. **Kazanie**: Powiedział dobre K. Są tu i kościoły; można usłyszeć K. Jeż.

Kazarka, i, lm. **i** zool. (casarca rutila) *ptak płetwonogi listkodzioby kaczkowaty.* <Łć. casarca>

Kazarma, y, lm. **y** **1.** częś. w lm. a. × **Kazarnie**, × **Kazernie**, × **Kazerna**, [**Kasarnia**] *koszary wojskowe.* **2.** [K.] = a) *czworaki, budynek mieszkalny dla czterech rodzin ze służby folwarcznej.* b) *izba czeladna.* < Włos. caserma, Rum. casarniă>

× **Kazarmowy** przym. od **Kazarma**, *koszarowy.*

× **Kazarnie, i**, blp. p. **Kazarma**. Troc. <Nm. Kaserne>

[**Kazatelnica, y**, lm. **e**] p. **Kazalnica**. <Czes., Słc. kazatelnica>

†**Kazeata, y**, lm. **y** *rodzaj potrawy z sera:* Chleb, szperka, ser na łęku, dobre dla przygody, kazeatę uczynisz z sera, z chleba, z wody. Biel. M. <Śr. Łć. caseata, od caseus = ser>

Kazein, u, blm., **Kazeina** chem. s e r n i k, *materja białkowata, zawarta w mleku.* <Z Łć. caseus = ser>

Kazeina, y, blm. **1.** p. **Kazein**: K. roślinna. **2.** *klej z sernika.*

[**Kazel, zli**, lm. **zle**] *krótka szubka kobieca.* <Nm. Kasel, ze Śr. Łć. casula, skąd też Koszula>

Kazemat, u, lm. **y** p. **Kazamata**.

Kazemata, y, lm. **y** p. **Kazamata**.

Kazematowy p. **Kazamatowy**.

× **Kazerna, y**, lm. **y** p. **Kazarma**. <Nm. Kaserne>

× **Kazernie, i**, blp. p. **Kazarma**. <Nm. Kaserne>

[**Kazi**] *zda ś., zdaje ś.*

× **Kazichleb, a**, lm. **owie** *darmozjad.* Boh. <Kazić + Chleb>

Kaziciel, a, lm. **e**, × **Kaźca** *ten, co kazi:* K. języka. K. młodzieży (= *gorszyciel*). Patrzajże, jako ci dzisiejsi kaziciele nowi od nauki Chrystusa daleko odstąpili. Wuj. <KAZ>

Kazicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Kaziciel**.

Kazić, i, ił **1.** *psuć, nadwerężać, nadwątlać, uszkadzać, niweczyć, burzyć, niszczyć:* K. smak, język, obyczaje. †Bryły wielkie zwykli K. a. młoty rozbijać. Trzyc. †Co ś. stało prawom przeciwnego, to my psujemy i kazimy tym listem naszym. Herb. (Syrjusz) zdrowym (roślinom) posiłek daje, a mdłe do końca kazi. Kochan. †Bałwany K. Chwal. †Słońce śkła nie kazi. Op. †Rzeka kazi brzeg. Wawrz. z Prażm. †Pozwowie (= pozwy) nie mają być każony. Wawrz. z Prażm. Niechaj nigdy nędza pustelnicy pięknej Aldonie oblicza nie kazi. Mick. Śmiertelna bladość twarzy mi nie kazi. Słow. (= *nie szpeci*). Szyderski uśmiech kazi hoże lica. Gosz. (= *szpeci, wykrzywia*). Już blask jutrzenki twarz księżyca kazi. Słow. W tym niebie, które żaden dym nie kazi. Słow. **2.** *zarażać, zakażać:* Jedna owca parszywa całą kazi trzodę. Min. Przen.: *psuć, gorszyć, demoralizować:* Złym przykładem drugiego K. Pazia pożyczasz ubioru, ażeby K. ludzi świętej wiary. Słow. **3.** przen. *kalać, plamić:* K. łoże małżeńskie. K. swój honor. Grzech kazi duszę. Na co słowami K. świętość myśli? Krasiń. **4.** × *dziwaczyć ś., swawolić; wpadać w obłąd, dokazywać.* **5.** [K.] *bić, tłuc, rozbijać.* **6.** myśl. (o psie) *przeszkadzać innym:* Ten ogar kazi. **K. ś. 1.** *psuć ś.:* Źle gdzie ś. każą słudzy. Rej. †Szaloną robotą kazisz ś. B. Sz. (= *niszczysz ś., wyczerpujesz ś.*). **2.** *zarażać ś. złym:* †Głowa ś. komu kazi = *psuje ś., wpada w szaleństwo.* Chłop, co mu ś. głowa kaziła. Biel. M. Kazi ś. głowa, widzę, temu ministrowi. Birk. Oszalałeś i kazić ś. głowa. P. Koch. Kaził mu ś. rozum, i z frasunku i żałości umarł. Warg. **3.** *plamić ś. (grzechem):* Ta pani blada z ciemnemi puklami kaziła ś. z giermkiem swoim. Krasiń. <KAZ>

× **Kazienie, a**, blm. p. **Każenie**. L.

†**Kazienka, i**, lm. **i** p. **1. Kaźń**.

Kazienny prow. *skarbowy, rządowy:* Kazienna pałata = *izba skarbowa.* <Ros. kazennyj>

†**Kazień, źni**, lm. **źnie** p. **1. Kaźń**: Ustawił jest ono Jakubowi w K. Ps. flor.

Kazimierkowy p. **Kaźmirkowy**: **Kamizelka** kazimierkowa. Kaczk.

Kazimirek, rka a. rku, blm. p. **Kaźmirek**.

Kazimirkowy przym. od **Kazimirek**, p. **Kaźmirkowy**: Spodnie kazimirkowe.

Kazirodczy 1. p. **Kazirodny**: Nieszczęsny, jeśli twoja ciekawość odkryje straszne tych kazirodczych tajemnic zasłony. Mick. **2.** × *występny, szczególniej wobec rodziny:* Tyś odważny — ja ś. boję kazirodczych ran. Krasiń. <KAZ + ROD>

†**Kazirodnica, y**, lm. **e** forma ż. od **Kazirodnik**.

†**Kazirodnik, a**, lm. **cy** p. **Kazirodźca**.

Kazirodny, Kazirodczy, × **Kazirodzki** *popełniający kazirodztwo:* Kazirodna matka. Związek K.

× **Kazirodzenie, a**, blm., czynność cz. **Kazirodzić**.

× **Kazirodzica, y**, lm. **e** forma ż. od **Kazirodziec**.

× **Kazirodzić, i, ił** *kazirodztwo popełniać:* Sam dziki zwierz chroni ś. K. Bardz.

× **Kazirodziec, dźca**, lm. **dźcy** p. **Kazirodźca**.

× **Kazirodzki** p. **Kazirodny**: W kazirodzkim żywocie poczyna z tego, co go zrodziła bezbożność matczyna. Bardz. **Po kazirodzku** przys. *jak kazirodźca.*

Kazirodztwo, a, lm. **a** *związek cielesny z osobą krewną lub powinowatą, wog. z taką, z którą małżeństwo nie jest dozwolone:* Popełnić K. a. dopuścić ś. kazirodztwa z siostrą, z matką. Żyć w kazirodztwie. K. duchowne (= *stosunek cielesny między rodzicami chrzestnemi a chrześniakami*). K. legalne (= *stosunek cielesny z dzieckiem przybranym*). K. z duchowną osobą. Troc.

Kazirodźca, y, lm. **y**, × **Kazirodziec**, †**Kazirodnik**, †**Kaziród** *mający związek cielesny z krewną a. powinowatą.*

†**Kaziród, oda**, lm. **odowie** p. **Kazirodźca**: Cudzołożniki, kazirodowie, mężobójcy. Skar. Choć i w nocy uderzyć w tego kaziroda. Pot.

× **Kazitelność, i**, blm. rz. od **Kazitelny**, *skazitelność.*

× **Kazitelny** *podlegający skażeniu, skazitelny.* Troc. <Czes. kazitelný>

× **Kaziwino, a**, lm. **a** *ten, co psuje, marnuje wino; ten, co niewart pić wina.* <KAZ + Wino>

× **Kaziwstyd, a**, lm. **y** *mężczyzna oddający ś. prostytucji.* Brud. <KAZ + Wstyd>

†**Kazja, i**, lm. **e** p. **Kasja**: Tam fijołki, tam kazje w kwiaty ś. ozdobne przesadzają. Tw.

†**Kazjatka, i**, lm. **i**, †**Kasjata**, †**Kasjatka** *rodzaj ubioru kobiecego, kaftanik, szmizetka.* <Włos. casacca>

†**Kazka, i,** lm. **i** *skaza, rysa, szczerba; szkoda:* Bez kazki tam nie biorą. Pot. <KAZ>

[**Kazka, i,** lm. **i**] *baśń, powiastka ludowa.* <Ukr. kazka>

Kaznaczej, a, lm. **e** prow. *skarbnik, kasjer.* <Ros. kaznačĕj, z Tur. kaznadży>

×**Kaznodzieić, i, ił** *prawić kazania; być kaznodzieją.*

[**Kaznodziej, a,** lm. **e**] p. **Kaznodzieja.**

Kaznodzieja, i, lm. **e,** †**Kaznodziejca,** [**Kaznodziej**] **1.** *ksiądz kazania miewający, mówca kościelny:* Skarga, największy K. polski. K. dworski a. nadworny. Wymowny K. Był dawniej adwokatem pan rejent Bolesta, zwano go kaznodzieją, że zbyt lubił giesta. Mick. K. protestancki (=*predykant*). **2.** przen. *prawiący morały, moralizujący.* **3.** przen. *zbiór kazań jakiego kaznodziei:* Ma wielu kaznodziejów w bibljotece. Sł. wil. **4.** [K.] = a) *pisarz, autor, poeta, stylista:* Znam! — rzekł — to Gomulicki. Też tęgi K. Kon. b) *przezwisko leniwego parobka, wołu, konia.* <KAZ + DZIE>

†**Kaznodziejca, y,** lm. **y** p. **Kaznodzieja:** Dziwna świętobliwość starych kaznodziejców. Hrb. Kapłanów a kaznodziejec. Kaz. Gnież.

Kaznodziejka, i, lm. **i** forma ż. od **Kaznodzieja:** Jedna fałszywa prorokini kaznodziejką ś. uczyniła. Skar.

Kaznodziejski przym. od **Kaznodzieja:** Stan K. Zakon K. (=*dominikański*). Wymowa kaznodziejska. K. zapał. Kras. Ton K. **Po kaznodziejsku** przys. *jak kaznodzieja.*

Kaznodziejstwo, a, blm. **1.** *stan, obowiązek, urząd kaznodziejski:* Oddać ś. wyłącznie kaznodziejstwu. Ksiądz Skarga z młodu gorąco serce swe obrócił do kaznodziejstwa. Birk. **2.** *wymowa kaznodziejska:* Ta właściwość czyniła go szczególnie usposobionym do tego rodzaju kaznodziejstwa, który możnaby nazwać specyficznie polskim, do kaznodziejstwa politycznego. Tarn.

[**Kazować, uje, ował, Kazywać**] *kazać, rozkazywać, dawać przepisy.* <KAZ>

[**Kazowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kazować.**

Kazualizm, u, blm. *nauka o przypadku, trafie; teorja uznająca przypadek za podstawę wszystkich rzeczy i wypadków.* <Niby Łć. casualismus>

×**Kazualnie** przys. od **Kazualny.**

×**Kazualny** *przypadkowy.* <Łć. casualis>

Kazuar, a, lm. **y 1.** bot. p. **Rzewnia. 2.** zool. (casuarius) *ptak biegający, pokryty włosistym pierzem.* <Mal. kassuwari>

Kazub, a, lm. **y 1.** p. **Kozub. 2.** †p. **Każub:** Niejaki kosz a. K. ku gnieżdżeniu ś. ptaków dobry. Mącz. **3.** [K.] *brzuch.* **4.** leśn. p. **Kadłub.** Zdr. **Kazubek.** <p. Kozub>

Kazubek, bka, lm. **bki 1.** p. **Kazub:** Malin K. spory. Gawiń. **2.** [K.] *strupek.*

Kazubka, i, lm. **i** p. **Kozub.** Sł. wil.

[**Kazubnica, y,** lm. **e**] *dłóto półokrągłe.* <p. Kozub>

Kazuista, y, lm. **ści 1.** fil. = a) *biegły w kazuistyce, pisarz w zakresie kazuistyki.* b) *uciekający ś. do kazuistyki; sofista a. krętacz w rzeczach sumienia.* **2.** *prawnik obeznany z subtelnościami prawa.* <Fr. casuiste, Nm. Casuist>

Kazuistka, i, lm. **i** forma ż. od **Kazuista.**

Kazuistycznie przys. od **Kazuistyczny.**

Kazuistyczny przym. od **Kazuistyka.** <Niby Łć. casuisticus>

Kazuistyka, i, blm. **1.** fil. = a) *część etyki a. kierunek badań etycznych, zajmujący ś. zatargami, skrupułami sumienia, gdzie trzeba rozstrzygać pomiędzy niezgodnemi z sobą obowiązkami:* Kazuistykę uprawiali talmudyści, scholastycy i Jezuici. b) przen. pog. *subtelne a. przewrotne mędrkowanie w celu ominięcia skrupułów sumienia; sofistyka, krętactwo moralne.* **2.** praw. *zbiór faktów, wypadków i wyroków sądowych a. zasad religijnych i moralnych, tyczących ś. drobiazgowo ułożonych okoliczności życia.* <Nm. Casuistik, z Łć. casus = przypadek>

[**Kazuła, y,** lm. **y, Każeła**] *zgło, czechło, koszula z gazy, w którą ubierają umarłego.* <Śr. Łć. casula>

Kazus, a a. **u,** lm. **y 1.** *przypadek, zdarzenie, traf, zbieg okoliczności:* Trafił ś. taki K. Kn. Fatalny K. **2.** †*trudne do rozstrzygnięcia zagadnienie moralne, skrupuł.* **3.** × gram. *przypadek.* Włod. To słowo w tym kazusie położyć trzeba. Troc. <Łć. casus>

Kazywać, uje, ywał 1. ×p. **Kazać:** Przez lat 19 kazywał Dominik św. Birk. Tam począł Chrystus publicznie K. Leszcz. **2.** [K.] p. **Kazować:** My o niczym nie wiewa, a wybierać nam kazują. Dyg. <KAZ>

Kazywanie, a, blm., czynność cz. **Kazywać.**

[**Kaź, i,** lm. **e**] p. **1. Kaźń.**

×**Kaźca, y,** lm. **y** p. **Kaziciel.** <KAZ>

[**Każdziuchny**] p. **Każdziuchny.**

[**Każdziureczny**] p. **Każdziuchny.**

[**Każdziureńki**] p. **Każdziuchny.**

[**Każdziurny**] p. **Każdziuchny.** <K>

[**Każdziusienieczki**] p. **Każdziuchny.**

[**Każdziusieńki**] p. **Każdziuchny:** W każdziureńko dziure wlézie, każdziusieńko sparko wieje.

[**Każdziuteczki**] p. **Każdziuchny.**

[**Każdziutki**] p. **Każdziuchny.**

[**Kaźmir, u,** lm. **y**] p. **Kaszmir.** <Fr. casimir, Nm. Kasimir, zam. kaszmir, może pod wpływem imienia Kazimir, Kazimierz>

Kaźmirek, rka, blm., **Kazimirek** *rodzaj dawnej tkaniny wełnianej.*

Kaźmirkowy przym. od **Kaźmirek; Kazimirkowy, Kazimierkowy.**

[**Kaźmirowy**] p. **Kaszmirowy.**

[**Kaźmirz, u,** lm. **e**] p. **Kaszmir:** Nabrać kaźmirzu na kaftán.

[**Kaźnia, i,** lm. **e**] p. **1. Kaźń:** Co tobie ojciec sprawi, łaźnię czy kaźnię, to jego rzecz. Krasz.

†**Kaźnić, i, ił** *karać, karcić.* Glosy w. XV. Gospodnie, w twojem rosierdziu nie karzy mię, ani w gniewie twojem kaźni mię. Ps. flor. <KAZ>

†**Kaźnienie, a,** blm., czynność cz. **Kaźnić.**

1. †**Kaźń, i,** lm. **e,** †**Kazień,** [**Kaźń, Kaźnia, Kaź**] **1.** *przykazanie, rozkaz, polecenie:* Pirzwa K. Tworca naszego: Nie masz mieć Boga innego. Dekalog z XV w. Co Szczepanowi wzięt koń, to nie mą kaźnią. **2.** *kara publiczna; ciężka kara, plaga, dopuszczenie boże:* Osobna to K. Boża na pomstę nadana. Rej. Na lud nieposłuszny srogą K. przepuścił. Kochan. Otóż wam oznajmuję K. bożą, jeśli ś. nie upamiętacie. Skar. Czy do tych kresów zaszły rzeczy, iż domowego naszych zwad kąkolu nie zdoła wyrwać dłoń bratniej przyjaźni, oręż dla cudzej zachowując kaźni? Mick. [Kiedyby nie było kaźni, toby też nie było baźni]. Prz. **3.** a. †**Skaźń** *wyrok sądu skazujący na karę; skazanie:* K. sędziego wypełnić. Troc. **4.** *męka, udręczenie, męczarnia:* Najsroższych kaźni ciężkie dźwiga brzemię. Malcz. Mówią, że senne czucie roz-

koszy i kaźni jest tylko grą wyobraźni. Mick. Dzień będzie nocą, rozkosz będzie kaźnią. Mick. Sumienie mi będzie kaźnią, jeśli króla mego zdradzę. Słow. **5.** K. królewska = *władza królewska:* Pod kaźnią królewską sądzić żadnemu ś. nie godzi, jeno temu, kto tę władzę od króla przyjmie. Sz. **6.** *karność, dyscyplina:* Począł ją uczyć z pilnością i wielką kaźnią. Hist. rzym. Każdy członek w mym żywocie chcę chować w kaźni i cnocie. Leg. Al. **7.** *więzienie, ciemnica, areszt:* Dali go wsadzić do kaźni. Leop. **8.** † Boża K. = *wielka choroba, padaczka.* Zdr. † **Kazienka.** <KAZ>

2. † **Kaźń, I,** lm. **e** *skarb, kasa; skarbiec, sekretne schowanie:* Kredencerz służbę z królewskiej stawia na stół kaźni. Mor. A. Żywność z kaźni hospodarskiej bierzem. Piotr. < Ros. kazná, z Arab. chazna, przez języki półn. tureckie>

[**Kaź**] **I.** p. **I.** [**Ka**]: Każeś jest? A kaz mi ś. podział? K. pude? *(=dokądże pójdę?).* Kaześci nám ty jabłuska podziała? Kazby to taki drugi znaláz sie? **2.** *jakże, jak to.* **3.** *czemuż?, dlaczegóż?:* Kaz tęn nóz zakrwawiony? Każby ta = *gdzieby tam!* <Ka + Ż(e)>

[**Każan, a,** lm. **y**] **I.** *nietoperz.* **2.** p. **Karzeł.** <Brs. kažàn>

[**Każby**] p. **Kaź.** <Ka + Ż(e) + By>

[**Każdeczki**] p. **Każdziuchny:** Chodził dnia káždeczkiégo na ranną mszą.

Każden p. **Każdy:** Kilka kielichów, a K. inny. Lud K. w rozpaczy będzie. Krasiń. K. z ludzi zaświadczy świadectwu twojemu. Krasiń. K. broń odpasał, usiadł na murawie. Krasiń. Tam K. z grzechów zostanie obmyty. Słow. <K>

Każdochwilnie przys. od **Każdochwilny:** Węzeł gordyjski moich losów rozciętym być może aż nadto łatwo i K. Krasz. <Każdy + Chwila>

Każdochwilny p. **Każdochwilowy.**

Każdochwilowy, Każdochwilny *każdej chwili ś. objawiający, ciągły:* Falb bierze pod uwagę każdochwilowe położenie słońca i księżyca względem ziemi. Kurjerek jest kronikarzem Warszawy każdodziennym, każdochwilowym. Krasz. <p. Każdy + Chwila>

Każdoczasowy, Każdoczesny *każdej, poszczególnej chwili, dobie właściwy:* Wydobywając cechy, rozróżniające poezję każdoczasową z życia i cywilizacji narodów. Korz. <Każdy + Czasowy, Czesny>

Każdoczesny p. **Każdoczasowy:** Wykazy hipoteczne wykazują cenę bieżącą dóbr, to jest wartość ich pieniężną, według każdoczesnych ugód o ich kupno. Skarb.

Każdodniowy p. **Każdodzienny.** <Każdy + Dniowy>

Każdodziennie przys. od **Każdodzienny.**

Każdodzienny, Każdodniowy *codzienny, powszedni:* Febra każdodzienna. Gdyby wszystkie sławy każdodziennej blaski, promieniami na wieńcach swoich zapalali... Mick. Cnota w niej każdodzienne odnosi wiktorje. Oliz. <Każdy + Dzienny>

Każdomiesięcznie przys. od **Każdomiesięczny,** *co miesiąc, miesięcznie.*

Każdomiesięczny *każdego miesiąca powtarzający ś., comiesięczny, miesięczny.* <Każdy + Miesięczny>

Każdoniedzielny *coniedzielny, każdej niedzieli, co niedziela ś. odbywający:* Każdoniedzielne kazania. Wor. <Każdy + Niedzielny>

Każdorazowo przys. od **Każdorazowy.**

Każdorazowy *za każdym razem ś. odbywający, powtarzający, zmieniający:* Krytyka we Francji jest posłanniczką każdorazowych nowych kierunków. Artyści ze sceny odczuwają usposobienie każdorazowej publiczności, która inną bywa zupełnie na premjerze, inną w dni powszednie, a inną w niedziele i święta. Można, ale za każdorazowym pozwoleniem *(= za pozwoleniem w każdym poszczególnym wypadku).* <Każdy + Razowy>

Każdorocznie przys. od **Każdoroczny,** *corocznie, rocznie, co rok, na każdy rok.*

Każdoroczny *coroczny, roczny.* <Każdy + Roczny>

Każdotygodniowy *cotygodniowy, tygodniowy.* <Każdy + Tygodniowy>

[**Każduleńki**] p. **Każdziuchny.**

[**Każdulny**] p. **Każdziuchny.**

[**Każduśki**] p. **Każdziuchny.**

Każdy, blm., posp. **Każden,** † **Kalżdy,** † **Kaliżdy,** † **Kożdy,** † **Koździurny,** [**Kóżdy, Kużdy, Kóżden, Kużden, Kóżny, Każki, Kożdy, Kozdy, Koździurny**] **I.** *wszelki, jakikolwiekbądź:* K. wiek ma goryczy, ma swoje przywary. Kras. Z każdym wskrzeszonym wyrazem budzi ś. nowe uczucie. Mick. Każdy kraj ma swój obyczaj. K. dudek ma swój czubek. Prz. Każda liszka swój ogon chwali. Prz. W każdej godzinie. W każdej chwili. **2.** *poszczególny:* K. z osobna **a.** † za ś. K. Zwolna każde słowo wymawiając z przyciskiem. Mick. K. z nas to samoby uczynił w podobnym wypadku. Niech K. (dom. z nas) myśli, a może co wymyślimy. Jun. Wrócili oba, K. pokłóty jak sito. Mick. *(=jeden i drugi).* W kolej częstował mówców, gwar zaraz ucichnął, K. (z mówców) zażył przez grzeczność i kilkakroć kichnął. Mick. Późno było, gdy weszli: więc K. (dom. z przybyłych) gdzie może zabierają kwatery w zamczysku, we dworze. Mick. **3.** *każdy człowiek:* Każdyć panem własnej woli. Wit. K. o sobie myśli. Na św. Szczepan K. sobie pan. Prz. K. ma swego mola, co go gryzie. Prz. **4.** *z kolei idący bez wyłączenia a. opuszczenia któregokolwiek, co...,* w lm. *wszystkie:* Każdego dnia, każdego wtorku (bł. każdy dzień, każdy wtorek) = *co dzień, co wtorek.* On w każdą niedzielę kazał do siebie ze wsi przychodzić muzyce. Mick. Na każde święto Francuzów nam wróżą. Mick. Bezkrólewie z każdym dniem zagraża. Oliz. *(=z dnia na dzień).* **5.** † Jeden K., [K. jeden, Jeden i K.] p. **Jeden.** <K>

Każdykolwiek *każdy bez różnicy.* <Każdy + Kolwiek>

Każdziuchny, [**Kaździuchny**], **Każdziutki,** [**Kaździutki**], **Każdziuteczki,** [**Kaździuteczki, Każdeczki**], **Każdziuteńki, Każdziutenieczki, Każdziusienieczki,** [**Kaździusienieczki**], **Każdziusieńki,** [**Kaździusieńki**], **Każdziuśki,** [**Każduśki, Każdziurny, Każdziurny, Każdziureczny, Kaździureczny, Kaździureńki, Każdziuleńki, Każduleńki, Każdulny**] *każdy co do jednego, bez wyjątku:* K. bez wyjątku, co tylko żył. Błaż. <K>

[**Każdziuleńki**] p. **Każdziuchny:** Tyle złości, nieszczerości w każdziuleńkiej wdowie.

[**Każdziureczny**] p. **Każdziuchny:** Jak wiele ości na jęczmiennym snopie, tak też tyie i chytrości w każdziurecznym chłopie. Pśń.

[**Każdziurny**] p. **Każdziuchny:** Jak wiele wełenki na białej owieczce, tak też tyle i szczerości w każdziurnej dzieweczce. Pśń.

Każdziusienieczki p. **Każdziuchny.**

Każdziusieńki p. **Każdziuchny**: Ile ości, ile ości na jęczmiennym snopie, tyle złości, nieszczerości w kazdziusieńkim chłopie. Pśń.

Każdziuśki p. **Każdziuchny**: Każdziuśką żałość ze serca wychwyci. Szymon. Każdziuśką rzecz spotrafiłam. Kon.

Każdziuteczki p. **Każdziuchny**.

Każdziutenieczki p. **Każdziuchny**.

Każdziuteńki p. **Każdziuchny**: Pamiętam każdziuteńkie słowo. Szymon.

Każdziutki p. **Każdziuchny**.

[**Każe**] p. **1.** [**Ka**]. <Ka+Że>

[**Każela, y,** lm. **y**] p. **Kazula.**

Każemiak, a, lm. **cy** prow. *garbarz, białoskórnik, [bołtusznik]:* K., garbarz skóry na czysto wyprawiający lub na falleder lub na jucht czyli na czarno. Mrong. <Brs. każemiaka>

[**Każemiaka, i,** lm. **i**] piesz. *biedota, mizerota.* <p. Każemiak>

Każenie, a, blm. **1.** a. × **Kazienie** czynność cz. **Kazić. 2.** † *cierpienie, bolenie, ból:* Przeciw każeniu głowy wszelakiemu, lekarstwo niepospolite i pewne. Ślesz. <KAZ>

Każenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kazić ś.**

[**Każki**] p. **Każdy.**

[**Każmir, u,** lm. **y**] p. **Kaszmir.**

!**Każolować, uje, ował** *pieścić, pochlebstwem ujmować.* <Fr. cajoler>

!**Każolowanie, a,** blm., czynność cz. **Każolować.**

Każub, a, lm. **y, Kożub, Kazub 1.** p. **Kozub**: Kiedyś grzyb, leżże w K. Prz. **2.** †K. ptaszy = *kosz na gnieżdżenie ś. ptastwa, gniazdo.* **3.** † przen. *kołtun.* Zdr. **Każubek.** <p. Kozub>

Każubek, bka, lm. **bki** p. **Każub.**

†**Kąbłać, a, ał** p. **Kębłać.**

†**Kąbłanie, a,** blm., czynność cz. **Kąbłać.**

Kąciasty p. **Kącisty.** <p. Kąt>

Kąciczek, czka, lm. **czki** p. **Kąt.**

Kącik, a, lm. **i** p. **Kąt**: Przy oknie, w kąciku, stały małe stalugi malarskie. Jun. Każdy K. ziemi był znajomy, aż po granicę, po sąsiadów domy. Mick. Niema kącika, gdzieby go nie szukano. W złączeniu niższej i wyższej powieki pokazują ś. kąciki w oku. Kirch. Po oku abo kącikami patrzeć na kogo. L. (= *z boku, dumnie, nienawistnie).* Przen.: Szczerzeć powiem, co tylko mam w serca kąciku. L. Przen.: *szczupłe ale przytulne mieszkanko, ustroń, schronienie:* Mam swój K., mam własny K. Cichy, spokojny K. Niech będzie K. ciasny, byle własny. Prz. Daj nam barszczyk na śniadanie, pannom K. na przespanie. Pol.

Kącikowy przym. od **Kącik**, *pokątny:* Policja ściga takich kącikowych mecenasów. Korz.

[**Kącina, y,** lm. **y**] **1.** *lichy kąt.* **2.** *wrębek w lesie pod kątem.*

Kącisko, a, lm. **a** m. **i** ni., p. **Kąt.**

Kącisto przys. od **Kącisty.**

Kącisty 1. a. **Kąciasty, Kątowaty** *mający kąty, w kąty ułożony, o wielu kątach.* **2.** × anat.: Mięsień K. łopatki p. **Dźwigacz.**

[**Kądek, dka,** lm. **dki, Kondek, Kondek, Koindek, Kundek, Kundyk, Kąjdek, Kontek, Konduś, Konduś, Kojduś, Kojdaś, Kondeczek, Kondeneczek, Konduszek, Kondusiczek, Kundyszek, Kąjdyczek, Konteczek**] *kąsek, kęs, kawałek (np. chleba), odrobina, kruszyna; nieco, trochę.* <KĘD>

Kądel, dla, lm. **dle** p. **Kundel.** Troc.

[**Kądki?**] *kędy?, jaką drogą?* <K+Ki>

[**Kądosić, i, ił**] p. **Kołdosić.**

[**Kądra, y,** lm. **y**] p. **Kołdra.**

[**Kądziałka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Kądziel**: Narobiłam ś. w zimie przy kądziałce, przy kominie. **2.** *przędzenie kądzieli.* **3.** *zwity w kulki len, zapalany w wigilję Nowego Roku.*

Kądziel, i, lm. **e 1.** *przyrząd do przędzenia nici, lnu:* Prząść na kądzieli a. na kołowrotku. **2.** *len a. wełna obwiniona na kręŝel i przymocowana nicią:* K. prząść. Przyszła do nas z kądzielą. Niewieścia rzecz K. Prz. Kręci się jak wrzeciono przy kądzieli. Prz. Podajcie mi garść kądzieli. Mick. Gdy ś. rwali z ubogiej pościeli, to więc do szabli a. do kądzieli. Słow. (= *do przędzenia).* Przen.: Dobrze tobie K. prząść. Kn. (= *pierze tobie drzeć, siedzieć między babami w szpitalu).* Bajki te kądzieli godne. Birk. (= *babskie).* **3.** przen. *linja żeńska:* Dobra w cząstce spadły dalekim krewnym po kądzieli. Mick. Jegry na cel wzięli ostatniego z Horeszków, chociaż po kądzieli. Mick. Krewny po mieczu i po kądzieli = *krewny po ojcu i po matce.* Złe gospodarstwo, gdzie K. przewodzi nad mieczem. Prz. (= *żona nad mężem).* **4.** myśl. = a) *grzywa żubra.* b) *ogon wilka, konia, żubra,* w i e c h a, p o l a n o: Jak potoki, rozpuszczone grzywy, kądziele puszczone na wiatr. Pol. **5.** bot. p. **Podgorzał.** Zdr. **Kądziołka, Kądziółka,** [**Kądziołeczka, Kądzielina, Kądziałka**]. <KĘD>

[**Kądzielina, y,** lm. **y**] p. **Kądziel**: Ja ze swoją kądzieliną pod kominek.

[**Kądzielnica, y,** lm. **e**] **1.** p. **Kądzielniczka. 2.** *zebranie prządek:* Zwyczaj wyprawiania kądzielnic i wieczorynków gwarnych podczas dni zapustowych.

†**Kądzielniczka, i,** lm. **i,** [**Kądzielnica**] *prządka:* Teszno między temi kądzielniczkami siedzieć; wolę być między chłopy czystemi, a uczyć ś. spraw rycerskich. Biel. M.

Kądzielnik, a, lm. **i** zool. **1.** p. **Przepustnica. 2.** *wyrostek przędny na wardze dolnej u prządki nieparki.*

Kądzielno, a, lm. **a** a. **Przędziel, Kania indyjska** bot. (cassytha) *roś. z rodziny wawrzynowatych.*

Kądzielny, Kądzielowy przym. od **Kądziel**: Pieśni kądzielne. Przen.: Holofernes, hetman ręki dzielnej w utarczkach, zginął w łożu od ręki kądzielnej. Kulig. (= *kobiecej, babskiej).* Odkąd świat światem, nie był takiemu nigdy ni kądzielnym, ni rzemiennym bratem. L. (= *ni po kądzieli, ni po mieczu).* <KĘD>

Kądzielowy p. **Kądzielny**: [Ma siwe oczka, włosy kądzielowe, gębusię okrągłą, liczko koralowe] (= *koloru kądzieli, lnu).*

[**Kądzierawy**] p. **Kędzierzawy.**

[**Kądzierzastwa, y,** lm. **y**] p. **Kędzierzastwa.**

[**Kądziołeczka, i,** lm. **i**] p. **Kądziel**: Kądziołeckę niech kaci skubią!

[**Kądziołek, łka,** lm. **łki**] p. **Kądziołka.**

Kądziołka, i, lm. **i 1.** p. **Kądziel**: Czasem kądziołkę przędła. Krasz. W zimie żyli groszem uzbieranym i kądziołką wdowy. Krasz. Z niewiastami kądziołki prządali a. wzorki szyli. Rej. **2.** przen.: *stara panna:* Cicho, krzywa kądziołko! cicho, zwiędła ruto! Sienk. **3.** [K.] = a) a. [**Kądziołek**] *12 półgarstków a. 6 garści lnu.* b) bot. *skrzyp polny.*

[**Kądziora, y,** lm. **y**] **1.** p. **Kędzior. 2.** p. **Kędziora.** Zdr. [**Kędziorka**].

Kądziółka, i, lm. **i** p. **Kądziel**: Matka u kądziółki siedzi w progu chatki. Len.

[Kąjcyzna, y, lm. y] p. Koniczyna.

[Kąjdek, dka, lm. dki] p. Kądek: Pachołek porusał sią K.

[Kąjdyczek, czka, lm. czki] p. Kądek: Po kąjdycku=*potrochu.*

Kąkać, a, ał (o bocianie) *głos wydawać, klekotać.* <Dźwn.>

Kąkanie, a, blm., czynność cz. Kąkać.

[Kąklusz, u, lm. e] p. Koklusz.

Kąkol, kolu a. [klu], kole a. [kle], †Kankol, [Kąkola] I. bot.=a) a. Kąkolnica, Życica (lolium) *roś. z rodziny traw.* Gatunki: K. trwały a. Błyszczka, [Bliszczka], Trawica, pod nazwaniem Rajgrasu angielskiego umyślnie bywa zasiewana (l. perenne). K. roczny a. Życica durnica a. Matonóg, Matonak, Sołomica, [Trawica] (l. temulentum). b) p. Firletka. c) K. ogrodowy=α) *nazwa dawana niek. roślinie: aksamitka* (tagetes). β) p. Aksamitka. Gdzieniegdzie kraśna główka dziewicza wykwita śród głów męskich, jak w zbożu bławat i kąkole. Mick. Bławatki, kąkole zbielały od słońca. Len. Każde pole rodzi kąkole. Prz. Między pszenicą i K. roście. Prz. Próżna rzecz mleć mąkę z kąkolu. Prz. Odmieniła ś. pszenica w K. Prz. (=*omyliła go nadzieja, zawiódł ś.*). 2. przen. =a) *rzecz a. człowiek niezdatny do niczego, zakała, chwast:* Widziałem jedno książę tu pod zamkiem w polu, ano ś. za nim włóczy dziwnego kąkolu. Rej (=*hałastry*). b) *zła namiętność, złe ziarno:* Chcę zły K. z twego wykorzenić wnętrza. Przyb. (=*gniew, nienawiść*). Między nasze domy chciał nasiać kąkolu. Tremb. Wiele kąkolu heretycy nasieli, podpierając swoje błędy i wymysły. Skar. (=*błędów*). Porzuciwszy wymysły ludzkie i kąkole. Pot. (=*fałszywe nauki*). Domowego naszych zwad kąkolu nie zdoła wyrwać dłoń bratniej przyjaźni. Mick. Zdr. Kąkolik, [Kąkolek]. <KĄ-KOL>

[Kąkola, i, lm. e] p. Kąkol: Stoi topola, pod nią K.

Kąkoleć, eje, ał, Kąkolić ś. *w kąkol ś. obracać;* przen. *błędnym, złym ś. stawać.*

[Kąkolek, lka, lm. lki] p. Kąkol: Wybirá Maniuchna K. z pszenicy.

Kąkolenie, a, blm., czynność cz. Kąkoleć.

Kąkolenie się, a ś., blm., czynność cz. Kąkolić ś.

Kąkolić się, i ś., ił ś., p. Kąkoleć.

Kąkolik, a, lm. i I. p. Kąkol. 2. † p. Kąkolnik: Gdy przyjdzie one wieczne plewidło, wierę, kąkoliku, dopiero ś. obaczysz, iż ś. było lepiej jakim głąbem a. czarną kapustą urodzić. Rej. 3. bot. (lychnis coronaria) *roś. z rodzaju firletki.*

Kąkolisty, Kąkolowy *pełen kąkolu, kąkolem zanieczyszczony, zachwaszczony.*

Kąkolnica, y, lm. e bot. I. p. Firletka. 2. p. Kąkol.

†Kąkolnik, a, lm. cy, †Kąkolik *człowiek nic dobrego, grzesznik, kacerz.*

Kąkolny p. Kąkolowy.

†Kąkolosiewca, y, lm. y przen. *siejący kąkol, chwast; rozsiewacz niezgody, kłótni, kacerstwa, zgorszenia.* <Kąkol+Siewca>

Kąkolowato przys. od Kąkolowaty.

Kąkolowaty *do kąkolu podobny.*

Kąkolowy I. a. Kąkolny przym. od Kąkol: Kąkolowe ziarno. 2. p. Kąkolisty. Troc.

Kąp, pia, lm. pie, Kump, Komp, Kumpie *udo wieprzowe, szynka (niegotowana):* Spojrzę, aż wiszą na żerdzi dwa kąpie. Kniaź. Kawaler on nielada; gdy koń pod nim stąpie, łydki mu ś. kołacą, jak na żerdzi kąpie. Nar. <Lit. kùmpis=szynka>

[Kąpa, y, lm. y] p. Kępa. Zdr. [Kąpka].

[Kąpacz, a, lm. e, Kąpaczka] *naczynie do kąpania, wanna.*

[Kąpaczka, i, lm. i] p. Kąpacz: Dáł mi ksiądz wiana: trzy fury siana, niecki kąpacki, oj dana!

Kąpać, pie a. ×pa, pał, †Kępać I. *nurzać w wodzie, obmywać w kąpieli:* K. dziecko. Wody, w których zwierciadlanej fali Laura kąpała swą anielską postać. Mick. Czy ciebie w jakim zielu kąpano? Len. Tu, na tym miejscu, gdzie teraz Jan Chrzciciel mógłby duszeczki K., jak w Jordanie. Słow. Przen.: Gorąco kąpany a. w gorącej wodzie kąpany = *niecierpliwy, prędki, porywczy, zapalczywy, gorączka.* Czy Waszeć kąpany w gorącej wodzie? Mick. Gorąco cię kąpano. Kn. Przen.: Zrzenice obie we łzach słonych kąpię. Mor. A. Przen.: Twarz łzami kąpią. Mor. A. (=*zlewam*). Przen.: Śpiewa mu głośno wicher, a Wacław w nim nieraz lubił K. swe oczy. Malcz. Kwiaty, jeżeli zechcą K. listki w rosie, niech płacą. Słow. Gdzie kłótnie, gdzie krew tryska, gdzie pożar wybucha, tam ty — tam kąpiesz swego okropnego ducha. Słow. K. ś., [Kąpować ś.] I. *nurzać ś. (szczeg. w wodzie w celu obmycia ś.), pluskać ś.; grzebać ś., tarzać ś.:* K. ś. w zimnej wodzie, w morzu, w wannie. Wróbelków krocie, co zlatywały ś. tutaj o brzasku jeść okruszyny i K. ś. w piasku. Słow. Tamte (ptaki) leżą w murawie, te kąpią ś. w piasku. Mick. Przen.: Na głębinie fala lekko ś. kołysa i kąpią ś. w niej floty i stada łabędzi. Mick. Ho! daleko Czarne morze, gdzie ś. czajki kąpią w pianach. Słow. Ta (czajka) drżąca wygina szyję, kąpie ś. w wodzie, fale roztrąca. Słow. Forteca weszła na szczyt skały stromej, mniejsza zaś druga w otchłań lazurową weszła ś. K. Słow. Brzoza ś. kąpie w każdym strumyku. Słow. Szpaków stada po nieba sklepach we mgle ś. kąpią. Słow. Ja lecę, nim ś. ta burza uśmierzy, K. ś. w błyskawicach. Słow. Pośród zbóż jak w toni wód ś. kąpa. Mick. Zdała ś. nie stąpać, ale pływać po liściach, w ich barwie ś. K. Mick. Nie wiem, co milsze nad wiejskie poddasze? nad gwiazdkę, co w czystej kąpie ś. krynicy? Len. (= *odbija ś.*). Nie igra to wielkie morze, lecz ś. kąpie słońce boże. Len. Kąpię ś. w złotych promieniach słońca. Słow. Ziemia kąpała ś. w drżących niebieskawych blaskach. Gom. 2. przen. *używać nad miarę a. podostatkiem, nurzać ś.:* K. ś. we łzach (= *zalewać ś. łzami*). Oczy, co ciskały ogień i płomię, kąpały ś. też czasem we łzach mimowoli. Krasz. Zastawia ucztę, kąpie ś. w winie. Mick. Pewien rabin, w Talmudzie kąpiąc ś. po uszy, cierpiał, że go pchła gryzła. Mick. Kąpią ś. pola we krwi. Bardz. K. ś. w mętnych falach zmysłowych rozkoszy. Bał. 3. myśl. (o ptakach) *robić sobie dołki w piasku i siedzieć w nich.* <KĄP>

[Kąpalnia, i, lm. e] *łazienka.*

Kąpanie, a, blm., czynność cz. Kąpać i Kąpać ś.: Nie pomoże wronie K. Prz. (=*kąpanie ś.*).

Kąpanie się, a ś., blm., czynność cz. Kąpać ś.

× Kąpanka, i, lm. i *niecka.*

[Kąpciu kąpciu] dziec. *kąpiel.*

[Kąpel, a, lm. e] *przylepka, okrajczyk u chleba.* Zdr. [Kąpelek]. <Nm. [Humpen>

[Kąpelek, lka, lm. lki] p. Kąpel.

Kąpiel, i, lm. e, [Kąpiela] I. *czynność kąpania a. kąpania ś., zanurzanie ś. w wodzie:* Brać K.

(=kąpać ś.). Chorzy w ciągu brania kąpieli bywają narażeni na różne niespodzianki. Iść do kąpieli. K. dla koni *(=pławienie koni).* **2.** *to, w czym ś. kąpią:* K. morska, mineralna, ciepła, zimna, błotna, szlamowa, sucha. Przen.: Sprawić komu suchą K.=*łaźnię=ukarać kogo.* K. parowa *(=łaźnia).* Nie znamy ś. na skutkach leczniczych wód i kąpieli mineralnych. Podobna pływaczce, która do kąpieli zimnej schyla ś., nim ś. zanurzyć ośmieli. Mick. Jako dziewczę, gdy rybki w kąpieli ugania. Mick. Oliwa, w której knot lampy pływał jak w kąpieli. Mor. A. Lilija jedna cała jasna, w bieli, oczekiwała, aż wyjdziesz z kąpieli. Słow. Budząc ś. w pościeli edredonowych puchów, miększej od kąpieli... Mick. Kąpielą była rzeczka u okien ciekąca. Mick. Wschodzi na Syon Dziewica, jak ranek z morskiej kąpieli. Mick. Przen.: Pismo święte zowie chrzest kąpielą odrodzenia. Kat. G. W Ramie głosy pod niebiosy wzbijają ś. Racheli, gdy swe syny bez przyczyny w krwawej widzi kąpieli. Pśń. kość. W gołębiej postaci Duch znijdzie na braci i promień swej w słońcu kąpieli... pomiędzy narody rozdzieli. Len. Ten ś. jak urodził, że z tej kąpieli wypuszczony na moment. L. *(=z tej łaźni, z tego trudnego położenia).* Lek.: K. całkowita, in. w a n n a. K. dżdżowa, deszczowa, in. n a t r y s k d r o b n y. K. kroplista, in. s k a p i a n i e, s k a n i a n i e. K. mglista, rozpylona. K. mułowa, borowinowa. K. nasiadowa, połowicza, n a s i a d, p ó ł k ą p i e l, ×p ó ł k ą p i o ł e k. K. piaskowa. K. polewana, in. z l e w a n i e. K. powietrzna. K. siarczana, żelazna i t. p. K. słoneczna, nasłoneczna=*wygrzewanie ś. na słońcu,* in. ×s ł o ń c o w a n i e. K. spadowa ulewna, in. ×s p a d ó w k a. K. ulewna, in. n a t r y s k u l e w n y. **3.** *zlanie obfite (szczeg. wodą):* (Wrony) skrzydła roztaczając czekają kąpieli. Mick. (dom. *deszczowej).* Przen.: Brew malować, włos trefić w kąpieli zapachów. Mick. **4.** przen. zwykle w lm. *zakład kąpielowy, budynek do kąpania ś.:* Zmienna temperatura wpłynęła ujemnie na interesy właścicieli kąpieli letnich na Wiśle. **5.** przen. w lm., (2 pp. **Kąpieli** a. prow. **Kąpiel**) a. × **Kąpielisko** *miejscowość, w której ś. zakład kąpielowy znajduje:* W połowie lipca wyjedziemy do wód lub do kąpieli morskich. Wyjeżdżała z hrabiną do kąpieli, jako dama do towarzystwa. Bał. Belcia wyjechała do kąpiel. Bał. **6.** chem. =a) *środek jakikolwiek, używany do wygodnego i bezpiecznego ogrzewania przyrządów chemicznych do temperatury stałej:* K. wodna, parowa, piaskowa, olejna, powietrzna i t. d. K. Kekulégo ze stałym poziomem wody. K. Marji jest dwojakie naczynie, w którym cieklizny grzeją a. parzą przy ogniu; z których większe pełne bywa wody gorącej, a drugie lekarstwa, mającego być parzonym, tym sposobem, żeby mniejsze naczynie było w większym. Ślesz. b) *roztwór metalu: złota, srebra, niklu, używany w galwanoplastyce.* **7.** farb. *płyn, którym farbują ś. tkaniny już zaprawione.* **8.** kuch.: Kartofle z kąpieli=*kartofle gotowane z wody.* Zdr. **Kąpiołka, Kąpiołeczka.** <KĄP>

[**Kąpiela, i,** lm. **e**] p. **Kąpiel.**

[**Kąpielacz, a,** lm. **e**] *wanienka:* Mamci ja stare bece, zrobić tęgie kąpielace.

× **Kąpielisko, a,** lm. **a** p. **Kąpiel.**

× **Kąpielny** p. **Kąpielowy:** Trójnóg K. Ml. Wkoło snuły ś. postacie kąpielne, przypatrując ś. tej nowej piękności. Krasz.

Kąpielomanja, i, blm. *manja kąpania ś., jeżdżenia do miejsc kąpielowych:* Chorują na nerwy, na podróżo- i kąpielomanję. Grusz. < **Kąpiel** + Manja >

Kąpielowicz, a, lm. **e** *ten, kto przebywa na kuracji w miejscu kąpielowym, kto często i chętnie jeździ po miejscach kąpielowych:* Kąpielowicze wybierali ś. na jakąś wycieczkę lub majówkę. Gliń.

Kąpielowy, × **Kąpielny** przym. od **Kąpiel:** Bielizna kąpielowa. Zakład K. na wyspie napełnił ś. wkrótce gośćmi. Zach. Zarząd K. postarał ś. również o wygodę, jak i o rozrywkę szanownych gości. Goście kąpielowi. Sezon K. Jeździli po większych miastach, po miejscach kąpielowych, prezentowali ś. jako zamożni ludzie. Bał. **Kąpielowy, ego,** lm. **i** rz. *posługacz w kąpielach, łazienník:* Dla skrócenia im czasu, K. oznajmia głośno pacjentom każdą upłynioną minutę.

Kąpiołeczka, i, lm. **i** p. **Kąpiel:** Jużli dla dzieciąteczka gotowa K. Groch.

Kąpiołka, i, lm. **i 1.** p. **Kąpiel:** Ochoczobym wodę nosił na barkach studzianą malutkiemu na kąpiołkę co wieczór i rano. Siem. **2.** lek. *moczenie poszczególnych części ciała:* K. nożna, ręczna.

[**Kąpka, i,** lm. **i**] p. **Kąpa.**

Kąplina, y, lm. **y** a. **Grzybieńczyk** bot. (villarsia) *roś. z rodziny goryczkowatych.* Gatunek: K. g r z y b i e n i o w a (v. nymphaeoides). <?>

[**Kąpować się, uje ś., ował ś.**] p. **Kąpać:** On sie lubi K.

[**Kąpowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kąpować ś.,** *kąpanie ś.*

Kąsać, sa, †**si** a. †**sze, sał,** †**Kęsać 1.** p. **Kąsnąć;** *ciąć zębami, gryźć; ciąć, szczypać:* Pies kąsa. Kąsałbym go zębami. Kn. Patrz, on usta kąsa. Mick. *(= przygryza).* Z bólu zębami kąsze ziemię. Tw. Nigdy jeden drugiego nie kąsa ni bodzie. Mick. Tupa nogami, szpady swej rękojeść kąsa. Mick. Komary kąsają. Mucha, pszczoła, pchła kąsa. Mrówki... gęsto zaczęły łaskotać i K. Mick. Papuga kąsa. Przen.: Niech ci mróz gołego ciała nie kąsa. Orzesz. Sambym z tobą poszedł, ale mię pedogra po nogach kąsa. Sienk. Wczoraj dotknęłam ś. listka pokrzywy i ukąszona biłam ten kwiat ręką i ciągle kąsał — aż ojcze nadbiegłeś. Słow. *(=parzył).* Przen. *dręczyć kogo, dokuczać komu:* Żyłem, lecz ból mi oddychać nie dawał, wąż pierś mą ścisnął, serce me obwinął, myśli me kąsał i zemstą napawał. Mick. Śmiech to gadzina, która ś. w sercu wyśmianego kryje i tam go kąsa, kąsa, do krwi kąsa. Słow. **2.** przen. (o potrawach) *gryźć, szczypać:* Pieprz, chrzan kąsa. Troc. Ma to w sobie gorczyca, że w oczy kąsa i łzy z nich wyciska. Dambr. **3.** przen. *obmawiać, czernić; szkodzić:* Kto milczkiem chodzi, ten kąsa. Prz. Milczkiem K. Kąsa jak mucha we wrześniu. Prz. Nie każdy kąsa, co wąsami trząsa. Prz. **4.** *uszczypliwie, dotkliwie przymawiać komu, przycinać, mową dokuczać:* Ja wtenczas będę w wyrzutach cierpliwą, cierpliwie będę ci kąsała serce. Słow. K. żądłami wymówek. Słow. Ten rym nieraz kąsa was aż do jelitów. Słow. Podły i podejrzliwy, kąsasz, trujesz jadem. Słow. Rozmowa ś. ożywiła i z toru smętnego przeszła w ową wesołość polską, co nikogo nie kąsa, a każdego zabawić umie. Krasz. **K. ś. 1.** (o zwierzętach) *gryźć ś.:* Domowe sobaki dopiero ś. kąsały, a zaraz ś. liżą. Kn. **2.** przen. *żreć ś., kłócić ś., gryźć ś. wzajemnie:* Ci dwaj ciągle ś. kąsają pomiędzy sobą. Chłopiec to udatny, mógłby ś. ze djabły K. Paszk. <KĘS>

Kąsający 1. im. od **Kąsać. 2.** a. × **Kąśliwy,** × **Kąsawy** *skłonny do kąsania;* przen. *uszczypliwy.*

Kąsanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kąsać:** Korzenia tego żaden człowiek, przez jego K., jeść nie może. Sien. Marszczki końców trąb maciczných kąsaniem djabła zowią. Krup.

Kąsanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kąsać ś.**

× **Kąsawość, i,** blm. rz. od **Kąsawy.**

× **Kąsawy** p. **Kąsający.**

Kąseczek, czka, lm. **czki** p. **Kęs:** Siła jest chudej szlachty, co po kąseczku ziemi mają. Górn. †K. wytrwać nie może. Czach. *(=trochę).* [K. za drogo] *(=trochę, nieco).* †Stanęlichmy K. Piel. †Kabat ś. był oblepił do kąseczka błotem. Zwr. M. *(=zupełnie, do szczętu).* <KĘS>

Kąsek, ska, lm. **ski,** × **Kęsek I.** p. **Kęs:** Smaczny, łakomy K. Po smacznym kąsku i wodę pić miło. Kras. Zakazany K. najsmaczniejszy. Dobry K. na ostatek. Prz. Nie twojej to gęby K. Prz. Nieobiecany K. i z gęby wypadnie. Pot. Lepszy w niewoli K. ladajaki, niźli w niewoli przysmaki. Mick. Przen.: K. a. smaczny, piękny K.=*niezła gratka:* Tysiąc dukatów, smaczny to K. L. Dla podobnego człowieka Machnicki był to prawdziwie królewski K. Gosz. Przen.: Teoretycy nasi, zacząwszy od gramatyków aż do estetyków, żyli tylko kąskami prawideł wyniesionych ze szkoły. Mick. **2.** wog. *kawałeczek, cząstka:* Daj mi K. cukru. Troc. W Sakramencie pod każdym kąskiem jest zupełny Chrystus. Karnk. Język jest osobny K. ciała człowieczego. Gil. *(=członek).* W kąski=*w kawałki, w drobne części:* Ociec łatwie ś. da dla syna by więc w kąski rozebrać. Sekl. Promieni słonecznych drobne kąski. Mor. A. **3.** [K.] *sztuka:* Od kąska robić *(=od sztuki).* **4.** †przen. *trocha, troszkę, troszeczka, odrobina, zdziebło, maluczko:* K. żółci beczkę miodu popsuje. Prz. I kąska to nie pomogło. Troc. Po kąsku=a) *trochę, potrosze:* Niektórzy poetowie w wierszach swych tykają po kąsku głębokich rzeczy. Górn. b) a. Kąskami=*powoli, potrochu:* Do sprosności pogańskiej ludzie nie zarazem, ale po maluczku a po kąsku postępkiem czasu przyszli. Żarn. [Po kąsku, ksiązku, będzie plebanija]. Prz. Ni kąska: Tobie podobno ni kąska ciężko nie jest. Górn. *(=bynajmniej, wcale, ani krzty, ani trochę).* O K.=*o włos, o mały włos, o mało co:* O K. nie zginęał. Tremb. Do kąska=*do szczętu, co do joty, od a do z, ze wszystkim, w całości:* Zwiedził całą Europę do kąska. Pot. Koń ten kąskiem większy od mego. Troc. [Woźnica K. zgniły *(=leniwy).* Spocznijmy tu K. Nie chcę cię i kąska]. **5.** [K.] *miara płótna, półsetek:* Za noc i dzień zrobiółа trzy kąski płątna. **6.** †K. ormiański=*rodzaj glinki, używanej jako środek stężający i osuszający.* <KĘS>

[**Kąsiel, a,** lm. **e**] p. **Kęs:** K. chleba.

[**Kąsika**] p. **Kajś.** <K+Si+Ka>

Kąsina, y, lm. **y, Dziewięćsił, Karolinek** bot. (carlina) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: a) K. nizka a. przyziemna a. bezprętowa a. Dziewięćsił, [Dziewiesił, Dziewiosił, Dziewosił, Dziwosił, Czartopołoch, Czartoproch] (c. acaulis). b) K. pospolita a. Dziewięćsił biały (c. vulgaris). <?>

[**Kąsinek, nka,** lm. **nki**] p. **Kęs.**

[**Kąsiołek, łka,** lm. **łki**] p. **Kęs.**

× **Kąskowy** przym. od **Kąsek.**

Kąsnąć, śnie, snął, nied. **Kąsać,** †**Kęsać** *ugryźć, ukąsić:* Stara matka (królików) uchem strząśnie, przybliży ś., liścia kąśnie. Len. Przen.: Wysuwając noże nakształt żądeł, nieraz niemi po bokach kąsnęli. Gom. <KĘS>

[**Kąsynek, nka,** lm. **nki**] p. **Kęs.**

†**Kąszczek, czka,** lm. **czki,** [**Kąszczek**] p. **Kęs:** Drudzy kiedy K. w czym niełaskę baczą, to ś. zaraz bardzo gryzą. Górn. Nie miała jedno K. oleju w bańce swojej. Wuj.

[**Kąś**] p. **Kajś.**

[**Kąślik, a,** lm. **i**] p. **Kęs:** K. chleba.

× **Kąśliwość, i,** blm. rz. od **Kąśliwy:** Pozostał przy wielkiej konsyderacji, którą w części nabył kąśliwością swoją, a dowcipem utrzymywał. Krasz.

× **Kąśliwy** p. **Kąsający:** Osy kąśliwe. Ml. A to licho kąśliwe naprzód mi strachu narobiło, a ninie jeszcze na mnie nastaje. Sienk.

Kąśnięcie, a, blm., czynność cz. **Kąsnąć.**

Kąt, a, lm. **y I.** *zejście ś. dwuch ścian w pokoju, w domu i t. p., róg wewnętrzny:* Postawić co w kącie. Klęczeć a. stać w kącie. Postawić dziecko, ucznia w kącie za karę. Iść do kąta za karę. Schować ś. w K. a. w kącie. Wleźć w kąt. W każdy K. zajrzeć (przen.=*dopatrzyć wszędzie gospodarki).* Waść mi zajrzyj w kąty, czy wszystko jak potrzeba na królewskie gody. Słow. Kryć ś. po kątach. Z kąta w K. chodzić. Wyprzątnięto wszystkie kąty, coraz szerzej w małym domu. Pol. Z kąta, kędy wisiał portret nieboszczyka, wysunęła ś. cicho postać. Mick. Stały w dwuch kątach sieni, wsparte o filary, dwa kurantowe, w szafach zamknięte zegary. Mick. W kątach szmer powstał, choć w środku tłumiony. Mick. Tadeusz stanął w kącie, wsparł ś. na kominku. Mick. Cztery kąty a piec piąty. Prz. *(=pustki w domu).* Cztery kąty odpowiedzą mi za twoje postępki. L. *(=więzienie, areszt, koza).* Dziś ruch po chatach i nowa ochota i w każdym kącie życie i robota. Pol. We wsi popychają go z kąta w K. Zawil. Echo głosem ci melancholicznym ze wszystkich skalnych kątów odpowiada. Słow. Każda chmura szamoce ś. w kącie widnokręgu. Krasiń. Przen.: Z każdego kąta żałość człowieka ujmuje. Kochan. **2.** przen.: *mieszkanie, przytułek, schronienie, dach nad głową:* Mieć swój K. Pilnować swoich kątów. Kąty domowe. Każdemu własny K. najmilszy. Prz. Dla spokojnego kąta na starość. Chodź. Starym do śmierci chleb i K. ciepły zapewnia. Chodź. Przeglądać komu kąty. [Siedzieć na kącie u kogo a. mieszkać u kogo kątem]=*na komornym.* Cudze kąty wycierać a. × pocierać *(=tułać ś., poniewierać ś. po cudzych domach).* Muszą ś. od kąta do kąta tułać. Falib. Brak jej tych znanych kątów i tych twarzy. Pol. Ani jego papiery, ani wymowa, ani zuchwalstwo nie wyjednały mu nawet kąta w obozie. Krasz. Błyskawice oblały ciemne kąty wieśniacze. Len. **3.** przen. *ciasne a. niezaszczytne miejsce:* W ciasny K. kogo wegnać a. zapędzić. Nieprzyjaciela w tak ciasny K. zaparł, iż całą swoją nadzieję w ucieczce pokładać musiał. Pilch. W K. garnąć a. zbijać *(=na kupę).* Jako to jest rzecz sprosna, gdy kto traci marnie, także iście nie mniejsza, gdy wszystko w K. garnie. Rej. Choć wszystko zniszczy i w jeden K. zbije, kto mu ś. oprze, kto podniesie szyję? Chr. Rzuci gdzie w K., a potym szuka i znaleźć nie może. Złością swoją ś. w ciasne napędził kąty. Troc *(= w opały, w położenie bez wyjścia).* Kąty kim wycierać a. pocierać *(=nie szanować go, do najniższych posług go obracać).* Pójść w K. *(= stać ś. nieużytecznym).* Pójść w K. przed kim *(=ustąpić przed kim, nie móc ś. z nim równać).* Niech ś. przed nim wszyscy w K. schowają. Oss. *(=gdzieś; nikt ś. nie może z nim równać).* To dla serca

śpiewka boska! w K. śpiewaczka nawet włoska! Pol. **4.** przen. *strona:* Każdy z nich był z innego kąta szerokiej ziemi polskiej rodem. Krasz. Po wszytkich kąciech królestwa Jego. Kochan. ×K. świata = *strona świata:* Siedmi monarchji i czterech kątów świata trzymającego cesarza. Niem. **5.** *miejsce ukryte, kryjówka;* przen. *ustronie, zacisze, zakątek:* Kto z kąta mierzy, pewniej i bardziej uderzy. Prz. (=*złość skryta szkodliwsza*). Wszakżem nie w kącie, ale jawnie nauczał. Skar. Przetrząśnięto wszystkie kąty (=*kryjówki*). Szukać po wszystkich kątach. Przen.: Zapadły K. = *miejsce oddalone od dróg publicznych, dziura, okolica zabita deskami, zaścianek.* Siedzieć w kącie (= *żyć w ukryciu, na osobności, w zapomnieniu*). Obym w ukrytym gdzie kącie żył raczej nieznany. Karp. Wojna! wojna! Nie było w Litwie kąta ziemi, gdzieby jej huk nie doszedł. Mick. Cnota ś. w kącie nie tai, lecz na widoku stawa. Prz. (= *pod korcem*). W kącie ś. to stało. Troc (=*tajemnie*). W każdym kącie świata ma cnota swoich czcicielów. Kras. Gdy mu już przyszło ten K. spokojny opuszczać, na chwilę ś. zawahał. Krasz. Ja choć siedzę w kącie, widzę stąd wiele. Krasz. Ogiński szukał spoczynku w Saksonji i wygodnego kąta u Niemców. Krasz. Zaszyję ś. gdzieś w K., w lasy, będę czekał chwil lepszych. Krasz. Radzić trzeba było na obcej ziemi, bo w swojej kąta nie mieli bezpiecznego. Krasz. Zgłosisz ś. do mnie do gospody pod Murzynkiem, mało znanego kąta. Krasz. Z kolei, jak Rzym długi, w K. choć nie wiem jak ustronny, od jednej do drugiej wędruje Madonny. Len. Nadzieja ś. w K. skryła. Mrong. Gdzie grób matki, braci groby, w ten samotny K. żałoby po wiek wieków lec. Len. **6.** †W kącie pani leży = *w połogu.* †Do kąta przyjść = *zlegnąć.* **7.** ×Kąty kapelusza = *przeguby kapelusza:* Kapelusz już był stary i wniwecz znoszony, kąty ś. rozpadały i psuły ś. strony. L. **8.** w lm. *gród:* Po dobrych kątach siedli zdawna ludzie. Kątami jest mały gród zwany na poprzeczach tej górnej Wisły. Pol. **9.** †przen. *ludzie pokątni, ludzie z kąta:* K. Donatowej wiary oskarżył Cecyljana. Hrb. **10.** †w lm. *gra dziecinna.* Mącz. **11.** ×Cztery kąty a piec piąty = *rodzaj zabawy dziecięcej.* Goł. **12.** anat.: Kąty oka a. oczne, oczowe (canti oculorum). Kąty ust (anguli oris). K. łonowy (poniżej spojenia łonowego u mężczyzn) (angulus pubis). Dźwigacz kąta łopatki a. mięsień podnoszący K. łopatki p. **Dźwigacz.** Antr.: K. twarzowy (zawarty między linjami, idącemi od górnej wargi do ucha i czoła). Rozwartość kąta twarzowego według rozmaitości pokolenia od 90 do 75 stopni różnić ś. będzie. Jund. **13.** astr.: K. godzinny gwiazdy p. **Godzinny. 14.** fiz.: K. graniczny = *kąt największy, przy którym promień światła jeszcze do ciała rzadszego przedostać się może.* K. widzenia = *kąt utworzony przez linje idące od środka oka do końców widzianego przedmiotu.* K. włoskowatości, polaryzacyjny. Kąt załamania = *kąt zawarty między promieniem załamanym a normalną czyli prostopadłą do powierzchni łamiącej.* K. odbicia = *kąt zawarty między prostopadłą padania a promieniem odbitym.* K. padania = *kąt zawarty między prostopadłą padania a promieniem padającym.* **15.** a. †**Angul** mat. = a) *figura utworzona przez dwie półproste, wychodzące z jednego punktu:* K. prosty, ostry, rozwarty, pełny, półpełny, wypukły, wklęsły. Kąty dopełniające ś., spełniające ś., przyległe, w wierzchołku lub wierzchołkiem przeciwległe, równe, nierówne. Kąty wewnętrzne, zewnętrzne trójkąta, czworokąta, wielokąta. Kąty wpisane w koło, opisane na kole. b) K. dwuścienny = *figura utworzona przez dwie półpłaszczyzny przechodzące przez jedną prostą.* c) K. bryłowy a. wielościenny = *utworzony przez płaszczyzny przez jeden punkt przechodzące i przez półproste, według których te płaszczyzny ś. przecinają:* K. trójścienny, czworościenny i t. d. Skały w sto kątów łamią ś. i krzyżują. Krasiń. Kątem ostrym wiąże ś. u góry sklepienie. Krasiń. (Sklepienie) co kroków kilka łamie ś. kątem, zakręca ś. kołem. Krasiń. **16.** † a. †**Wilk,** †**Ugrzecha** szk. = *błąd, usterka w robocie majstersztyku szklarskiego.* Wej. **17.** woj. *załom, utworzony przez dwa przecinające ś. mury a. wały.* K. barkowy (= *załom, utworzony przez kurtynę i bark*). K. broniony (=*zejście ś. dwuch czoł dzieła fortyfikacyjnego, wysuniętego w pole*). K. martwy (=*załom wklęsły i obrócony ku warowni, nie mogący być z żadnej strony obroniony*). K. obronny (=*załom wklęsły, utworzony przez dwie linje, broniące ś. z boku*). K. ramienny (=*załom, utworzony przez czoła i barki bastjonów*). K. środkowy bastjonu (= *załom utworzony przez dwa półszyja bastjonu*). K. wklęsły (=*załom, mający wierzchołek obrócony do wnętrza fortyfikacji*). K. wyskakujący a. narożnikowy (= *załom, wychodzący w pole*). Zdr. **Kącik, Kąciczek, Kątek, Kąteczek.** Zgr. **Kącisko,** †**Kęczysko.** <Zap. z Nm. Kante>

Kąteczek, czka, lm. **czki** p. **Kąt.**

Kątek, tka, lm. **tki I.** p. **Kąt:** W kątku panny szeptały z sobą. Mick. Każdy świata K. będzie mnie z tobą miły. Mick. Odleciał ogon w jeden, a pysk w drugi K. Mick. Skąd ś. zachciało słowiańskim tysiącom leźć w te ostatnie swoich dzierżaw kątki? Mick. Joanna znajdowała ś. w kuchence, tylko siedziała w ciemnym jej kątku. Orzesz. Znów dziewczynką z kątka do niej ś. zaśmieję. Len. Usiadszy do herbaty w kątku... Pol. Niejedna mamunia, zaprowadziwszy mię w K., wetknęła rubelka. Chodź. Dostrzegli zaniedbanie tego niegdyś tak ożywionego kątka. Krasz. On i jego tłumoczek znaleźli K. skromny, izdebkę od dziedzińca. Krasz. Mieć swój K. Tam jest mój luby, rodzinny K. Len. Nie chcą bawić ś., ni grać, siedzą cicho w kątkach. Mick. W każdy K. zajrzeć raczy. Mas. J. Stojąc w kątkach, nie gadają do siebie. Mick. Dobry kąsek znajdzie K. Prz. **2.** *boczny kwadrat na warcabnicy:* Inne są z czoła stanowiska, kędy na nieprzyjaciół można natrzeć zblizka; iż przyległe granicom, nazwane są kątki. Mick. **3.** [W kątki] *wzór na pisankach.*

Kątnica, y, lm. e **I.** [K.] forma ż. od **Kątnik. 2.** p. **Kątomiar. 3.** a. ×k i s z k a k ą t n a, ×j e l i t o k ą t n e a. †k ę t n e anat. (intestinum caecum) *kiszka ślepa.* **4.** rzeź. = a) *kiszka ślepa u wołu a. wieprza.* b) *duża kiszka a. kiełbasa.*

Kątnicowy (caecalis) przym. od **Kątnica:** Tętnica kątnicowa (arteria c.).

Kątnik, a I. lm. cy = a) [K.] *mieszkający w cudzym mieszkaniu, sublokator, komornik.* b) †*człowiek nieznany, pokątny.* **2.** lm. **ki:** a) p. **Kątomiar.** b) druk. p. **Winkielak.**

×**Kątny** p. **Kątowy.** †Anat.: Muskuł K. łopatki p. **Dźwigacz.** ×Kiszka kątna, ×jelito kątne p. **Kątnica.**

†**Kątoległy** anat.: Staw K. = *staw zawiasowy* (articulatio angularis s. ginglymus). Ryszk. <Kąt + Legły>

Kątomiar, u, lm. **y** **I.** a. **Kątomierz, Kątnik, Kątownica, Kątnica** fiz. *ogólna nazwa przyrządów do mierzenia kątów, jak busole, gonjometr, teodolit.* **2.** a. **Gonjometr** min. *przyrząd do mierzenia kątów w kryształach.* <Kąt+MIAR>

Kątomierz, a, lm. **e** p. **Kątomiar.**

[**Kątor, a,** lm. **y**] **I.** *ropucha.* **2.** *przezwisko małych dzieci.* <Nm. daw. kunter, kunder, konter = potwór, djabeł>

[**Kątorzny** knap] = *łotr, rzezimieszek.* <p. Kątor>

Kątowato przys. od **Kątowaty:** Kości konia nie wystają spiczasto i K., jak u bydła domowego.

Kątowatość, i, blm. rz. od **Kątowaty:** K. ich obwodu tworzyła kilkanaście ścian. Gosz.

Kątowaty p. **Kącisty.**

Kątownica, y, lm. **e** **I.** p. **Węgielnica.** **2.** [K.] =a) *miotła.* b) *poduszka.* **3.** fiz. p. **Kątomiar.** **4.** a. ×**Wandrut,** ×**Stog** gór. *słupek drewniany w kącie oprawy szybu umieszczony a. krokiew wzmacniająca szyb wątły; tarcica drewniana, przybita w rogu szybu dla wzmocnienia jego oprawy.*

Kątownik, a, lm. **i, Kątówka** gorz. *podpora do przymocowania parnika na słupach a. szynach,* łapa.

Kątowy, ×**Kątny,** †**Kętny** przym. od **Kąt:** Łóżko w kątowym pokoju postawili. L. (=*narożnym*). Kątowe koło zębate = *ostrokrąg z zębami naciętemi a. koło ukośne zęby mające na stożkowatym obwodzie, służące do zmiany ruchu.* Anat.: Zęby kątowe, p. **Ząb.** Fiz.: Prędkość kątowa punktu wirującego = *kąt, jaki w ciągu jednostki czasu, zwykle sekundy, opisuje promień wodzący, czyli linja łącząca punkt ten ze środkiem obrotu.* Mat.: Wielkość kątowa. Stopień K. Minuta kątowa.

Kątówka, I, lm. **i** gorz. p. **Kątownik.**

[**Kątrać, a, ał, Kętrać**] *sprośnie, wszetecznie czynić.* <p. Kątor>

[**Kątranie, a,** blm.] czynność cz. **Kątrać.**

[**Kątrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Kątrzyć.**

[**Kątrzyć, y, ył, Kętrzyć**] *cudzołożyć.* <p. Kątor>

[**Kątybernija, i,** lm. **e**] *cech, zgromadzenie cechowe, kontubernjum:* Byliśmy obesłani do kątybernii naszej kąsztu mularskiego. Księga cechu mul. w Lublinie XVIII w. <Łć. contubernium>

[**Kąż**] p. **I.** [**Ka**]. <K+Ż(e)>

[**Kcenie, a,** blm.] czynność cz. **Kcieć.**

[**Kcie!**] p. **Kici kici!**

†**Kcieć, kcie, kciał,** †**Ktać,** [**Kścieć, Krzcieć, Kiścić**] *kwitnąć:* Kiedy bez kcie, najgorzej ś. jeść chce. Prz. Por. **Zakścieć.** <KWIT>

[**Kcieć, kce, kciał**] *chcieć.* <p. Chcieć>

Kci kci! p. **Kici kici.**

Kciuk, a, lm. **i** p. **Ksiuk.** <Zam. *Chrzciuk = palec, którym ś. chrzci, p. Chrzcić>

Kciukowy przym. od **Kciuk; Ksiukowy, Krzciukowy.**

[**Kdy**] p. **Gdy.**

[**Kdyby**] p. **I. Gdyby.**

[**Ke**] p. **Kie.**

Ke- p. **Kie-.**

[**Keciać się, a ś., ał ś.**] p. **Kaczać.**

[**Kecianie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Keciać ś.**

[**Keć keć!**] p. **Kici kici!**

[**Kedlona, y,** lm. **y**] *zimowe ubranie spodnie rybaków.* <Dnm. keddel = Nm. Kittel, por. [Kidlon]>

I. [**Kej**] p. **I.** [**Ka**]: K. sie macierz działa? Keześ a. Kejeś = *gdzieś jest?* Kem = *gdziem.* A kejżeś bywał, mój ty Jasieńku? [**Kejby**] = *gdzieby, jakżeby:* Kejby też iskra mogła wylecieć z chmury, kiedy w niéj pełno wody. [**Kej ta kej**] *gdzie tam, rzecz ś. miała przeciwnie.* <Kiej, od K>

2. [**Kej**] p. **Kie:** Jakże brata otruć mam, K. żadnego ziółka nie znam? Cóż mi po stokroci, K. dziewczynę wzięli. K. cię kocham. Sł. wil.

[**Kejby**] p. **I. Kej.** <Kiej+By>

[**Kejli**] p. **Kiejli.**

[**Kejni**] p. [**Kień**]: Weź dziewczynę K. chcesz.

[**Kejtać się, a ś., ał ś.**] p. **Kiejtać ś.**

[**Kej ta kej**] p. **I. Kej.**

[**Kele**] p. **2. Koło.**

[**Keni**] p. [**Kień**]: Pochowali Maćka, K. nie potrzeba.

[**Kensi**] p. **Kajś.**

[**Kentar, u,** lm. **y**] p. **Kantar.**

[**Kentopory, ów,** blp.] p. **Kantopory.** <p. Kantopory>

[**Keny**] p. [**Kień**].

[**Kenyś**] p. [**Kień**]: Brat mój K. jest.

[**Keń**] p. [**Kień**]: Keńżeś konia podział? K. je twoja córka? Stołeczek dębowy, żebyś miała K. usiąść pod krowy. K. będe stąpała, tam będe brząkała.

[**Kepski,** st. w. **Kepściejszy**] p. **Kiepski.**

[**Kepściejszy**] p. **Kepski:** Ogórki po trojaku, choczas kepściejsze.

[**Keptar, a,** lm. **y**] p. **Kieptar.**

[**Kerz, krza,** lm. **krze**] **I.** p. **Krzak.** **2.** p. **Kierz.** Zdr. [**Kerzek**].

[**Kerzek, rzka,** lm. **rzki**] p. **Kerz.**

[**Kesik**] p. **Kajś.**

[**Kesiurki!**] p. **Kaś kaś kacia!**

[**Keszk, u,** lm. **i**] p. **Kieszk.**

[**Keś keś kesiurki!**] p. **Kaś kaś kacia!**

[**Keś keś kiś!**] p. **Kaś kaś kacia!**

[**Kęblacz, a,** lm. **e** p. **Kęblak.** W. XV.

†**Kębłać, le, łał,** †**Kąbłać,** †**Kambłać** *piastować, pielęgnować, pieścić:* Gdy już będą od matek odsadzone jagnięta, trzeba je K. i z niemi ś. pieścić, aby tak za matkami nie tążyły. Trzyc. <Może Śr. Gnm. gämeln = igrać>

†**Kęblak, a,** lm. **cy,** †**Kęblacz** *wychowaniec, wychowanek, pupil, pieszczoch.*

†**Kębłanie, a,** blm., czynność cz. **Kębłać:** Grzechom K. jest próżnowanie. Kaz. XV w.

†**Kęczysko, a,** lm. **a** m. **i** ni. p. **Kąt:** Nowy strumień wyniknie, ten sławą swoje stare zrównawszy K., szerokim po Koronie morzem ś. rozleje. Pot. <Zam. *Kęteczysko, p. Kąt>

[**Kędraty**] p. **Kędzierzawy.**

[**Kędrawy**] p. **Kędzierzawy:** Tego chłopca kocham, co trochę K.

[**Kędry, ów,** blp.] *włosy panny młodej pozostałe po ucięciu jej, w czasie oczepin, warkocza.* <KĘD>

Kędy, [**Kandy, Kany, Kiędy**] przys. **I.** *gdzie?:* K. mieszkasz? Kędyś był? K. pieniądze? Troc. Słyszę, K. ś. motyl kołysa na trawie. Mick. Patrz bracie, K. dom pod niższą strzechą. Pol. Głowa, która go (=złoty haft) nosiła za życia, kędyż leży teraz? Krasiń. Wasze dusze K. ś. podziały? Krasiń. Obacz, ojczyzno, jaka twoja strata! gdzie twa nadzieja? K. moje lata? Pśń. K. ja usłyszę tyle ptastwa wrzasku? Len. **2.** *gdzie:* Z kąta, K. wisiał portret nieboszczyka. Mick. Tabakę taką robią w mieście Częstochowie, K. jest obraz tylu cudami wsławiony. Mick. Z pustego szedł pobojowiska, K. zostały trupy, ranni i zwaliska. Mick. Jabłonowski zabiegł aż K pieprz rośnie. Mick. Do rozumu niema klucza, ale wszędzie jest w odwodzie, K. bieda już

dokucza. Pol. Spałem po cmentarzach, K. z rozwalonych kurhanów blade wyzierały koście. Krasiń. Wreszcie dobiegł, K. ląd ś. kończy a lód poczyna. Krasiń. Pola, K. niegdyś bujały pszenice, zarosły w paproć. Mick. **3.** *którędy, którą drogą, którym miejscem:* K. idziesz! tam błoto, idź lepiej tędy. K. przeleci Tatarzyn dziki, szlak swój naznacza krwi polskiej falą. Syrok. Wskażę, K. twa droga ś. toczy. Pol. Nad ciałem człowieka, nagle tkniętego ręką Pana, staje gmin i patrzy, i rozprawia, K. weń weszła śmierć. Krasz. Drzwiami, K. w cichości weszli, tędy znikli. Mick. U góry małe okienko i krata, K. pobożny lud słał pożywienie. Mick. Zabierał ś. do wyjścia tędy, K. i wszedł, to jest przez zakrystję. Chodź. **4.** *dokąd?:* K. poszedł? **5.** *dokąd:* Nie mieli K. iść. Chwal. Tak ptasznik patrzy w sidło, K. szczygły zwabia. Mick. Zna dobrze wagę zwierza, wszystkie knieje i ostępy, K. jaka rzeka zmierza. Pol. Idźmy w stronę, K. mistrze poszli. Krasiń. W ciemnościach nie wie, K. ma iść. Krasz. *(=w którą stronę).* Idź, K. sława cię woła. Mick. **6.** × K. niekędy *=miejscami, tu i owdzie, gdzieniegdzie.* **7.** † K. indzie = *gdzieindziej:* Co jest chwalebną K. indzie cnotą, tam jest występkiem. Lubom. Na rzece a. K. indzie. Wawrz. z Prażm. **8.** *gdziekolwiek:* [Ludzie wyłowią, gdzie je rybka K.]. K. spojrzeć, radość wszędy. Len. K. spojrzysz, rudera, pustka i zniszczenie. Mick. To ich dzierżawy, K. zajrzysz okiem. Słow. Ma być ciądza brana w domu, a nie u kościoła, ani na targu, ani też K. na drodze z wozu. Wawrz. z Prażm. <K>

† **Kędykole** p. **Kędykolwiek.** <Kędy + Kol(e)>

† **Kędykoli** p. **Kędykolwiek.** <Kędy + Kol(i)>

† **Kędykolwie** p. **Kędykolwiek.**

Kędykolwiek, † **Kędykolwie,** † **Kędykole,** † **Kędykoli** przys. **1.** *gdziekolwiek:* K. jest, znajdę ja go. L. Masz słuchać, kędybykolwiek kuropatwy ś. odezwały, a tam masz bieżeć co rychlej. Cyg. **2.** *dokądkolwiek:* K. idziesz, pójdę ja z tobą. <K + K + Wiek>

[**Kędysik**] p. **Kędyś:** Posed K. <Kędyś(i)>

Kędyś przys. **1.** *gdzieś, w którymś miejscu:* K. u brzegów kałuży klekce bocian. Mick. Wicher K. nad sklepem szalał nieruchomym. Mick. Udaje, że obaczył K. bydło w szkodzie. Mick. Jest i musi być K., choć na krańcach świata, ktoś, co do mnie myślami wzajemnemi wzlata. Mick. Owa ptaszyna K. ś. podziała. Len. **2.** a. [**Kędysik**] *dokądś:* Widno, że hrabia K. ruszył z całym dworem. Mick. **3.** *którędyś:* Bodajby to koń był, co K. po lesie i po łąkach aż na tron pazika zaniesie. Słow. <Kędy + Ś(i)>

× **Kędzierak, a,** lm. **i** lek. p. **Kędzierzak.**

[**Kędzierawy**] p. **Kędzierzawy:** K. woźnica nie żałuje swego bicza.

Kędzierka, i, lm. **i** bot. p. **Kędziorka** i **Kapusta.**

[**Kędzierowaty**] p. **Kędzierzawy.**

† **Kędzierz, a,** lm. **e** p. **Kędzior:** Kędzierze jego kępiaste, a czarne jako kruk. Bud. <KĘD>

× **Kędzierzak, a,** lm. **i,** × **Kędzierak** lek. (angioma) *nowotwór z naczyń krwionośnych złożony,* n a c z y n i a k.

× **Kędzierzakowiec, wca,** lm. **wce** lek. (cancer telangiectodes s. fungus haematodes) in. r a k n a c z y n i a s t y, × k ę d z i e r z a k o w y, × g r z y b k r w a w y.

× **Kędzierzakowy** lek. *do kędzierzaka podobny a. jemu właściwy,* n a c z y n i a s t y: Rak K. p. **Kędzierzakowiec.**

[**Kędzierzastwa, y,** lm. **y, Kądzierzastwa**] *jakaś roślina.*

Kędzierzasty p. **Kędzierzawy.** Lek.: Tętniak K. (aneurysma cirsoideum).

[**Kędzierzawczyk, a,** lm. **i**] *przezwisko chłopca w bajce:* Żywczyk, żwawczyk, K.

Kędzierzawić, i, ił, Kędzierzyć (o włosach) *w pukle a. loki zawijać, fryzować:* Włos kędzierzawiony. Bobr. Przen.: Woda, w wysokie góry ułożona, spadła i tylko grzbiet kędzierzawiła. P. Koch. Wiatr wodę kędzierzawi. Troc. **K. ś.** *kręcić ś., wić ś.:* Włosy mu ś. kędzierzawią. Przen.: Woda na prądzie ś. kędzierzawi. Klon (*=burzy ś., marszczy ś*). <KĘD>

Kędzierzawiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Ślaz.**

Kędzierzawieć, eje, ał *kędzierzawym ś. stawać.*

Kędzierzawienie, a, blm., czynność cz. **Kędzierzawić** i **Kędzierzawieć.**

Kędzierzawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Kędzierzawić ś.**

† **Kędzierzawinka, i,** lm. **i** bot. *wąs rośliny:* Wodna lilja we śrzodku ma piórka drobne abo kędzierzawinki. Syr.

× **Kędzierzawiuchny** *całkiem kędzierzawy.* Mącz.

Kędzierzawo przys. od **Kędzierzawy:** Wyglądać K. Pisać K. (*=kręconemi literami).*

Kędzierzawość, i, blm. rz. od **Kędzierzawy.**

Kędzierzawy, Kędzierzasty, [**Kędzierawy, Kędzierowaty, Kędzierzowaty, Kędziorowaty, Kądzierawy, Kędrawy, Kędraty**] **1.** (o włosach) *kręcący ś., kręcony, wijący ś.:* Włosy kędzierzawe. Kędzierzawe włosy, wichrowate myśli. Prz. **2.** *mający włosy kędzierzawe:* Bolesław K. **3.** bot. *w gęste fałdy składający ś.:* Liście kędzierzawe. Kapusta kędzierzawa p. **Kapusta.** Ślaz K. p. **Ślaz.** <KĘD>

† **Kędzierze, y** a. **ów,** blp., [**Kędzierze, Kandzirze, Kańdzierze**] zb. *kędziorki.* Troc.

Kędzierzenie, a, blm., czynność cz. **Kędzierzyć.**

[**Kędzierzowaty**] p. **Kędzierzawy:** Nie chciała Marysia talara bitego, wolała Jasieńka kędzierzowatego.

Kędzierzyć, y, ył p. **Kędzierzawić.**

Kędzior, a, częś. w lm. **Kędziory,** † **Kędzierz,** [**Kądziora**] **1.** *pukiel, lok; włosy sztucznie a. naturalnie skarbowane, ufryzowane:* Włosy ciepłym żelazem przypiekane utrzymują K.; lecz włos K. porzuca, gdy świeżego soku naciągnie. Perz. (= *kędzierzawość*). Włos pokręcony w obfite kędziory. Gosz. Ten, w lśniący kryształ włożywszy oblicze, wschodnim balsamem złoty K. pieści. Mick. U owej klamry dziwnie wygląda zatknięty K. jakowyś. Krasiń. Wielka mi szkoda, że ś. do nieba dostał ojciec golibroda, wrazby oszastał długie kędziory na brodzie. Słow. Włos jej spływał w kędziorach na ramiona. Przen. (o podobnych do włosów pękach roślin): Lecą traw przekosy na wiatr, jako garściami wyrywane włosy, zmieszane z kędziorami snopów. Mick. Czegoś, brzozo, nad strumieniem zasmuciła twe kędziory? Pol. **2.** *człowiek mający głowę kędzierzawą.* Zdr. **Kędziorek.** <KĘD>

[**Kędziora, y,** lm. **y, Kądziora**] *krowa z grzywką kędzierzawą między rogami.* Zdr. [**Kędziorka**].

Kędziorek, rka, lm. **rki 1.** p. **Kędzior. 2.** [**Kędziorki**] *rodzaj deseni na pisankach.* **3.** bot. (trichia) *grzyb z klasy śluzowców, z rodziny kędziorkowatych.*

Kędziorka i, lm. **i 1.** [K.] p. **Kędziora. 2.** [K.] p. **Kądziora. 3.** a. **Kędzierka** bot. *podgatunek kapusty ogrodowej bezgłowej* (p. **Kapusta**).

Kędziorkowaty I. przym. od **Kędziorek,** *układający ś. w kędziorki.* **2.** bot.: Rośliny kędziorkowate (trichiacei) *rodzina grzybów.*

†**Kędziornictwo, a,** blm. *fryzjerstwo:* K., za pomocą którego posypywano włos popiołem, iżby ś. wydawał rusym. Bobr.

†**Kędziornik, a,** lm. **cy** *fryzjer, perukarz.*

×**Kędziorny** przym. od **Kędzior:** ×Drut K. = *żelazko do fryzowania włosów.*

[**Kędziorowaty**] p. **Kędzierzawy:** Nie kciała Polusia kaprála bitego, wolała Jasieńka kędziorowatego.

[**Kęmizielka, i,** lm. **i**] p. **Kamizela.**

[**Kęne**] p. [**Kień**].

[**Kęny**] p. [**Kień**]: Czy sę K. nie zanosy na jake rozruchy?

Kępa, y, lm. **y,** [**Kąpa, Kiępa**] **I.** *kupka, pęk, gromadka:* K. drzew, malin, kwiatów, trawy. Orzechy laskowe rosną zwyczajnie z korzenia całą kępą, trzeba je więc poobcinać. Kluk. Rudawe wąsy ostrą kępą sterczały mu pośród twarzy. Orzesz. **2.** leśn. *grupa drzew jednego wieku i gatunku, otoczona innemi drzewami.* **3.** *wyspa na rzece lub jeziorze porośnięta krzewami:* Gdzie dębowe drzewo z topolowym zdawna porosło, zową to ostrowem; kępą rzekają, gdzie chrost abo piasek i drobny lasek. Klon. Saska K. Zna dobrze wagę zwierza, wszystkie knieje i ostępy, kędy jaka rzeka zmierza, gdzie mielizny, rapy, kępy. Pol. Schronili ś. na kępę, między dwoma mostami na środku Wisły będącą. Skarb. **4.** a. **Kępina** *pagórek na łące, trzęsawisku, górka:* Jakże tych gmachów cudowna robota! Tyle kamieni na kępach śród błota! Mick. Lampa, którą duch bagnisk zawiesza na swoich kępach. Krasiń. Zapomniawszy o łowach, usiadłem na kępie. Mick. Śród piaszczystej kępy oszańcowane świecą ś. zastępy. Mick. (Konie) w trzęsawiskach nie grzęzły, ale z kępy sadzały na kępę. Krasiń. Siedzi (a. śmieje ś., a. trzęsie ś., a. wrzeszczy) jak djabeł na kępie. Prz. **5.** [K.] = a) *wzgórek.* b) *kupa kamieni w polu.* Zdr. **Kępka,** [**Kępeczka**]. <KĘP>

†**Kępać, pie, pał** i †**K. ś.** p. **Kąpać:** Przyszła ś. K. do rzeki. B. B.

†**Kępanie, a,** blm., czynność cz. **Kępać.**

†**Kępanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kępać ś.**

[**Kępeczka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Kępa:** Dwa chłopi bez jedne kępecke patrzom (zagadka o oczach). **2.** *kupka, spora ilość.*

[**Kępiaczek, czka,** lm. **czki**] *szeroki garnek gliniany.*

[**Kęplak, a,** lm. **i**] *smreczek mały, krzaczasty.*

Kępiasto przys. od **Kępiasty,** *kępkami:* Jemiel na jedlinie K. wyrasta. Haur.

Kępiasty, Kępiaty, Kępowaty I. *kępkami zrosły:* Włosy kępiaste. **2.** *pełen kęp:* Rzeka kępiasta. Troc. **3.** *pokryty kępinami:* Błoto kępiaste, przez które sączy ś. rzeczułka. Krasz. **4.** *grudkowaty, bryłkowaty, w zbitych kawałkach, skawalony.* **5.** †*płaski:* Kępiastej głowy = *człowiek o płaskiej głowie.* Troc.

Kępiaty I. p. **Kępiasty:** Siestrzanek onego Laskowskiego z kępiatą głową. Piotr. **2.** [K.] *pękaty, krępy, przysadzisty, osadzisty:* To dziewucha kępiata!

Kępina, y, lm. **y I.** p. **Kępa. 2.** *licha kępa.* **3.** [K.] *ziemia skawalona.* **4.** [Kępiny, lm.] *zarośla na wodzie.* Zdr. **Kępinka.**

Kępinka, i, lm. **i** p. **Kępina:** Nie lepiej wywdzięczyłaś ś. tym stadkom kuropatw i przepiórek, co siedziały po kępinkach na błoniu. Siem.

Kępka, i, lm. **i I.** p. **Kępa:** Biskupska K. przyjdzie sama w oczy. Klon. Maliny rozszerzają ś. w ziemi w kępki. Kluk. K. opieńków pod drzewem. Kozieł ma pod dolną szczęką kępkę włosów, brodą zwanych. L. K. czego wiszącego = *grono.* **2.** anat. *gromadka drobnych gruczołków:* Kępki Peyera w jelicie (insulae Peyeri). **3.** lek.: Kępki durowe w jelitach.

Kępowaty p. **Kępiasty:** Błoto, bagno kępowate, na którym siana nie koszą. Mat.

Kęs, a, lm. **y,** [**Kąsiel, Kosiel**] **I.** *kawałek ukąszony; kawałek niewielki:* Chcąc zbyt wielki K. połknąć, można ś. udławić. Prz. Zaczęliśmy repetować wyśmienicie, zapijając tłuste kęsy wybornym trojniakiem. Chodź. K. chleba = *kawał chleba, kromka, glonek.* Przynieś mi K. chleba przekąsić. Skar. Klasztor nie miał jedno troje chleba, kazał opat dać braci po kęsu. Skar. Przen.: K. chleba = *skromne utrzymanie.* Zostawię mu K. niezły szlacheckiego chleba. Mick. K. chleba w czoła pocie. Pol. K. do kęsa będzie kawał mięsa. Prz. K. do kęsa dodając, siła ś. zrobi. Fred. Rad dobre trunki pije i dobre kęsy jada. Sar. K. ucha. Mrong. †W kęsy, na kęsy = *w drobne kawałki, na sztuki, na ćwierci:* Rozsiekał go w kęsy. B. G. W kęsy rozsiec. Cbwal. Na kęsy rozsiekł. B. Sz. Starł w kęsy. B. Sz. Skrzynie w kęsy pogruchotały ś. Jancz. **2.** †przen. *trocha, kawałek, krzta, odrobina, nieco:* Polak by jedno K. z domu wyjechał, wnet nie chce inaczej mówić, tylko tym językiem, gdzie troszkę zmieszkał. Górn. Bylicą go okurzywszy, a. K. mu krwie upuściwszy. Rej. Ubogi K. lichej substancji. Opał. K. abo cząstka łaski. Epist. K. a. O K., [**Kęsa, Okes, Okez, Okos**] = *o trochę, o włos, o mało co, omal:* Z chęci małżeństwa o K. co tylko nie zarwał szaleństwa. L. Serce mi z piersi K. nie wyskoczy. Nar. (= *ledwie*). Aleksander nie rozumiał ś. być K. jeden Achilla podlejszym. Górn. O K. co nie poginęli od morskiej wody. Len. Po słupach ś. K. popatrzy, westchnie i zaśnie. Len. Ni kęsa = *ani trochę, ani krzty, nic zgoła:* Z tego wszystkiego nie rozumiem kęsa. Tremb. Możesz nie wętpić ni kęsa. Rozm. piel. Po kęsu = *potrosze, częściami:* Po kęsu ś. nieprzyjaciel z lasu ukazywał. Warg. Z K. = *trochę, nieco:* Kto ś. chce z K. przypatrzyć temu, ujrzysz, iże ś. pewnie jest dziwować czemu. Zdanie wolnego szlachcica na sejmiki 1608 r. **3.** [K.] *spory kawał czegoś, wiele;* przen. *coś dużego:* K. dziewki. Tam jeszcze K. Polactwa! K. razy. **4.** w lm. myśl. = *zęby drapieżnych zwierząt,* in. zajady. Zdr. **Kąsek,** ×**Kęsek, Kąseczek,** †**Kąszczek,** [**Kąszczek, Kuszczek, Kąsinek, Kąsynek, Kósynek, Kąślik, Kąsiołek, Kęsiołek**]. <KĘS>

[**Kęsa**] p. **Kęs** *o mało:* Panicz tak był smutny, że K. nie padło, coby go razem nie pochować. K. ś. nie wypukną od śmiechu. K. mi ś. moje serdejko od żálu nie rozsiędzie.

†**Kęsać, a, ał** p. **Kąsać** i **Kąsnąć.** Henr., Trzyc.

†**Kęsanie, a,** blm., czynność cz. **Kęsać.**

Kęsek, ska, lm. **ski I.** × p. **Kęs. 2.** × p. **Kąsek.** **3.** lek. (bolus) *gałka urobiona ze środków lekarskich, znacznie większa od pigułki.*

[**Kęsi**] p. **Kajś:** Gęsi uciekły K. <K+Si>

[**Kęsik**] p. **Kajś:** K. sie podziáł.

[**Kęsiołek, łka,** lm. **łki**] p. **Kęs.**

[Kęsiś] p. **Kajś**: Zginął K. <K + Si + Ś(i)>

Kęska, i, lm. **i 1.** †*człowiek kuso ubrany, podkasaniec.* **2.** [K.] *kusy surdut; kurtka, marynarka, kaftan.* <KĘS>

†**Kęso** przys. od **Kęsy**: Naówczas nie było łbów tak sprośnie wygolonych i szat K. wymyślonych. Groch.

†**Kęsy 1.** p. **Kusy**: a) Kęsego psa pojmali, a szarka zabili. Rej. b) Podali mu pstrą sukienkę kęsą. Rej. **2.** przen. *krótki, niedługi:* Pytasz ś., czym te wiersze tak są kęse drugie? Dobreli; dosyć długie! Złe-li; nazbyt długie. Koch. W. **3.** przen. *mały; niedostateczny, niezupełny, zbyt szczupły:* Były i złote mniejsze, po groszy 28, które kęsemi zwano. Złoty K. = *mały.* Wiadomość rzeczy uczciwych kęsa jest, jeśli do niej staranie ku wykonaniu tych rzeczy nie przystąpi. Baz. †**Kęsy, ego,** lm. **e** rz. *pies kusy, kurta:* Daleko K. zająca. Prz. (= *to są rzeczy zupełnie różne).* <KĘS>

[**Kęś**] p. **Kajś**: K. nám brata podziała? Kęście podzieli panią młodą?

[**Kętar, u,** lm. **y**] p. **Kantar.**

Kętnar, a, zwykle w lm. **y, Kantnar,** †**Katnar** *podkłady z drzewa pod beczki w piwnicach, koryto pod beczkę do ściekania drożdży, tragar, legar.* Zdr. **Kętnarek.** <Nm. [gander], z Łć. canterius = szpaler, krokiew>

Kętnarek, rka, lm. **rki** p. **Kętnar.**

Kętnarować, uje, ował *beczki na kętnarach układać.*

Kętnarowanie, a, blm., czynność cz. **Kętnarować.**

Kętnarowy przym. od **Kętnar.**

†**Kętny** p. **Kątowy**: Jelito kętne p. **Kątnica.** Mur. <p. Kąt>

[**Kętrać, a, ał**] p. **Kątrać.**

[**Kętranie, a,** blm.] czynność cz. **Kętrać.**

[**Kętrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Kętrzyć.**

[**Kętrzyć, y, ył**] p. **Kątrzyć.**

Kęzlewa, y, lm. **y** karc. (w hazardownych grach w karty, jak w faraonie i sztosie) *załamanie po raz trzeci wygranej karty, wygrywającej w razie trafienia 15 razy pierwotną stawkę:* Załamałem parol, setlewę, kęzlewę i wygrałem z kolei wszystkie. Krasz. <Fr. quinze = piętnaście + Lewa>

[**Kęż**] p. **1. [Ka]**: Kężeś go podziała?

[**Kfisteryjá, i,** lm. **e**] p. **Historja.**

1. ×**Khan, a,** lm. **owie** *chan, panujący u Tatarów:* Dziś ma posłuchanie u khana Krymu, u Kierym Giraja. Słow. Zgr. ×**Khanisko.** <p. Chan>

2. ×**Khan, u,** lm. **y** *gospoda, karczma:* W khanie więc, który dawniej był moskitą, dziś khanem (tak ś. zwie karczma na Wschodzie). Słow. <p. Kan>

×**Khanisko, a,** lm. **a** m. i ni. p. **Khan**: Przyjazny zawsze Polsce był K. Słow.

Ki, kiego, †**ka,** [**ka**], †**kie, Kiż** z. *co za, jaki, jakiż:* Ki chłopiec. Troc. Cóż to jest? czy ki djabeł nagle mię zaślepił? Tremb. Piłat Żydów jest pytał, kie są jego winy. Pieśń XV w. Kie nie szczęście. Kn. A to kiż djabeł tak do nas kołacze? L. Po kiego licha tuś przyszedł? [Ki bisi!]. <K>

[**Ki**] p. **Kie**: Coz ni mám krzyceć, ki mnie wygnáł pán ze suzby. Ki przysed do domu, pytają sie go... Wianek nosić muszę, kim go przyjął na swą duszę. Ki ją odmówili, niech ją mają.

[**Kiajda, y,** lm. **y**] *kieszeń.* <p. Kajda>

†**Kiap, a,** lm. **y** *koncha, muszla.* Park. <Nm. Quappe>

[**Kibałek, łka,** lm. **łki, Kibałka, Kimbałka**] *obrączka z leszczyny a. dębiny do okręcania włosów na głowie u kobiet, zastępująca grzebień.* <Ukr. kybałka>

[**Kibałka, i,** lm. **i**] p. **Kibałek.**

Kibel, bla, lm. **ble 1.** [K.] *cebrzyk w areszcie.* **2.** a. **Kiebel, Kubel, Badja** gór. = a) *naczynie służące do wyciągania szybem urobku, t. j. rudy, węgla i t. p.* b) *miara objętości = 35 garncy.* **3.** hut.: K. w rogach a. **Gabelwanna** *kocioł do przenoszenia żelaza roztopionego z pieca do wielkich form odlewowych.* <Nm. Kübel>

Kibic, a, lm. **e** prow. **1.** *elegant, facet:* To taki sobie zwyczajny K. K.? — A jakże, K.!... to niby tyle, co facet. Zag. **2.** *stały gość w knajpie, szczególnie utrzymującej kobiety.* **3.** *przypatrujący ś. grającym w karty, szachy lub bilard,* dymacz. <Nm. Kibitz = czajka, żartobliwie oficer służbowy, ordynans, ciągle ś. kręcący>

×**Kibiciowy** p. **Kibitny.** Sł. wil.

Kibicować, uje, ował 1. prow. *przypatrywać ś. grającym i radzić w grze, nie biorąc w niej udziału,* dymać: Reszta głośno kibicowała, to karcąc niefortunne dostawki, to aplaudując zręczne obliczenia zapaśników. Urb. **2.** [K.] = a) *szastać ś., krzątać ś., kręcić ś.:* Drużba, któremu sprzykrzyło ś. K., staje przed muzyką i zaczyna śpiewać. b) *zalecać ś.* <p. Kibic>

Kibicowanie, a, blm., czynność cz. **Kibicować**: W ciągu gry przyszedł jeszcze pan Piotr i przysiadł ś. do kibicowania.

Kibić, i, lm. **e 1.** †*gibkość, giętkość.* **2.** a. †**Chybić** *stan, talja, figura:* Na cóż mu ś. zdała ta K. tak wysmukła, ta postać wspaniała? Fel. Kibić jej wspaniała. Kniaź. Kibić miała wysmukłą, kształtną. Mick. K. miała wysmukłą, ale jak nieskładną! Mick. Wodne nimfy z ulotną kibicią. Słow. Kibić zgarbiona prostuje ś., jako dawniej bywało. Krasiń. Przen.: Para, nad całą leśną gromadą wzniesiona wysmukłością kibici i barwy powabem: brzoza biała, kochanka, z małżonkiem swym grabem. Mick **3.** †*trzęsidło do stroju głowy.* **4.** K. wagi = *drążek poprzeczny, na którym wiszą szale.* <? KIB; por. Ros. kibitь = obłąk, pałąk, drewniana część łuku i Ros. kibitka>

Kibitka, i, lm. **i,** †**Chybitka** *rodzaj wozu lekkiego, w Rosji używanego:* K., wózek drewniany bez resorów i żelaza, wązki, płaski i z przodu wyższy niż z tyłu. Mick. Na drodze widać było długi szereg skrzypiących kibitek, naładowanych pakami, obszytemi w rogoże, dążących zdaleka do pobliskiego miasta. Widać było kibitki latające czwałem. Mick. Leci K. jako wiatr w pustyni. Mick. <Ros. kibitka>

Kibitkowy przym. od **Kibitka**: Jazda kibitkowa.

†**Kibitnie** przys. od **Kibitny.**

†**Kibitność, i,** blm. rz. od **Kibitny;** †**Chybitność**: K. stanu, staniku w człeku. Troc. <p. Kibić>

†**Kibitny,** ×**Kibiciowy** przym. od **Kibić;** †**Chybitny** = a) *smukły, wysmukły, gibki:* Chłop wysoki, zwięzły, K. Boh. b) *giętki, gibki:* Wąż K. Ręka kibitna. Kijek K. Troc. Kibitne ukłony. Bocz.

[**Kiby**] p. **Kieby**: Dobrzeby sie uzył, K. go miáł kto (do szkoły) posyłać. Jak kibyś uláł.

Kic, a, lm. **e** ucz. *zły stopień, jedność, jedynka, pałka, sztyc:* Kica złapał, dostał. <?>

[**Kic!**] w. **1.** *hop!, skik!, hyc!:* Ziaba K. do zbanka. (Zając) wstał, K., K., przyskoczył do

drzwi... i uciekł. Jun. 2. A kic! = *odpędzanie kota* = *a psik!* <Dźwn., por. Hyc!>

[**Kica, y, lm. e**] *gęste ciasto*. <p. Kit>

Kicać, a, ał, [Kiecać] 1. [K.] p. **Kicnąć. 2.** a. **Kicutać** (o zwierzętach, szczeg. o zającu) myśl. *biec powoli, biec skacząc, skakać:* Mysz kica. Gdzieniegdzie kicały ku wodzie zające, czyniąc szelest po żółciejących jagodziskach. Sienk. [K. ś.] *walać ś.* (szczeg. o dziecku). <Z Okrzyk. kic! por. **Hycać**>

Kicak, a, lm. i *snopeczek słomy przewiązany powrósłem do poszywania dachów na zabudowaniach wiejskich.* <Zap. KIT/KUT, por. Kita>

Kicanie, a, blm., czynność cz. **Kicać.**

[**Kicanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kicać ś.**

Kich, u, lm. **y** żart. *kichnięcie.*

Kicha, y, lm. y 1. rub. p. **Kiszka. 2.** [K.] *część chomąta wypchana.*

Kichacz, a, lm. e, Kichała, × **Kichawiec** żart. *człowiek często a mocno kichający.* < KICH Dźwn. >

Kichaczka, i, lm. i 1. a. **Kichawka** żart. *ustawiczne kichanie:* K. mię napadła. 2. [K.] p. **Kichawiec.**

Kichać, a, ał 1. p. **Kichnąć. 2.** [K.] *cacare.*

Kichała, y, lm. **y** m. p. **Kichacz.**

Kichanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kichać:** Wziął w obydwie ręce tabakierkę, kichaniem melodyją zmieszał. Mick. Do mojej pieśni zrobisz taki ogon ze swego wycia i kichań. Słow.

Kichawiczny 1. przym. od **Kichawiec:** Kichawiczne nasiona. 2. *często kichający.*

Kichawiec, wca, lm. wce 1. × lm. **wcy** p. **Kichacz.** Sł. wil. 2. bot.: a) K. lekarski (sabadilla officinalis) *roś. z rodziny czernilcowatych, gatunek asagrei,* in. Asagrea lekarska (asagraea officinalis). b) p. **Krwawnik. 3.** a. **Kichawka, [Kichaczka]** lek. (sternutatorium) *proszek lekarski wzbudzający kichanie.*

Kichawka, i, lm. i 1. p. **Kichaczka. 2.** p. **Kichawiec.**

† **Kichlarz, a,** lm. **e** *piekarz ciast słodkich, piernikarz, miodownik, miodownikarz.* Vol. < Nm. Küch(e)ler>

Kichnąć, nie, nął, nęła, nęło a. [**chła, chło**], **Czchnąć,** nied. **Kichać, Czchać,** † **Czychać,** [**Cychać**] **1.** *parsknąć nosem:* Kataru dostał i co moment kicha. Zabł. Wielcy ludzie od tej tabaki kichali. Mick. Każdy zażył przez grzeczność i kilkakroć kichnął. Mick. Kichnął, aż cała izba rozległa ś. echem. Mick. Gdy kto na jednym końcu miasta kichnie, na drugim mówią mu na zdrowie. Prz. Roku 590 takie było powietrze, iż skoro kto w nim kichnął, zaraz umarł; i dlatego kichające pozdrawiamy: Bożeć daj zdrowie. Skar. Kto dobrze kicha, ten chorobę z siebie wypycha. Rog. Pójdź tu burek, myszy, myszy! Toż pod siebie ziemię spycha, kopie, kopie, potym kicha. Len. [Jak ś. temu dziecku kichło]. Przen.: Będziesz kichał w niedzielę. Prz. (= *poczujesz, da ci ś. to we znaki*). [Kichnę na to] = *nie dbam o to.* 2. przen. żart.: Kichnąć a. [duszą K.] = *umrzeć; zadrzeć nogi, kipnąć, klapnąć.* <KICH Dźwn.>

Kichnienie, a, lm. **a** p. **Kichnięcie.**

Kichnięcie, a, lm. **a, Kichnienie** czynność cz. **Kichnąć.**

Kicia, i, lm. e 1. p. **Kot. 2.** *młoda zalotna panna:* Aż nagle K. w krzyk. Sow. <p. Kot>

Kiciasto przys. od **Kiciasty.** <p. Kita>

Kiciasty, × **Kiczasty** *w kształcie kity, mający podobieństwo do kity:* Ogon wiewiórki K. L.

Ki ci ci! p. **Kici kici!** L.

Kici kici!, Ki ci ci, Kci kci!, [**Kiciu kici kci kcio!, Keć keć!, Kić kić!, Kcie!**] *wołanie na kota.* <Okrzyk.>

[**Kicimora, y,** lm. **y**] p. **Kikimora:** Bodaj cię K. bez całką noc dusiła!

[**Kicina, y,** blm.] p. **Czacina:** Okrycie szyszkowych lasów jest czacina, K. i choina. Pol. <Słc. četina>

[**Kicior, a,** lm. **y, Kiczor**] *snopek strzechowy.* <p. Kita>

[**Kiciorka, i,** lm. **i**] p. **2. Kicz.**

[**Kiciu kici kci kcio!**] p. **Kici kici!**

Kiciuś, a, lm. **e** p. **Kot.**

[**Kiciuśka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Kiciuś.**

1. [**Kicka, i, lm. i, Kiczka**] **1.** *żaba.* 2. *gra chłopców w podbijanie kijka palestrą.* <p. Kicać>

2. [**Kicka, i,** lm. **i**] p. **2. Kicz:** Dach słomą kryty w tak zwane kicki. Widać, jak kicki odwiązują ś. z łat i spadają do płonącego siana. Zawil.

[**Kickać, a, ał**] *wodą pryskać.* <Dźwn.>

[**Kickanie, a,** blm.] czynność cz. **Kickać.**

[**Kicnąć, nie, nął,** nied. **Kicać**] *skoczyć, hycnąć:* Lis kicnął na furę. <Dźwn.>

[**Kicnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kicnąć.**

Kicutać, a, ał myśl. p. **Kicać.**

Kicutanie, a, blm., czynność cz. **Kicutać.**

1. Kicz, a, lm. **e** malar. *obraz lichy, marny, malowany na sprzedaż.* <?>

2. Kicz, y, lm. e 1. prow. a. [**Kicka, Kiczak, Kiczorka, Kiczarka, Kiciorka**] *wiązka, pęczek, snopek* (np. rokiciny, słomy). 2. × *kotka, kitka na trzcinie a. na leszczynie.* Troc. 3. † *kij, pałka, maczuga.* Zdr. **Kiczka.** <p. Kita>

[**Kiczak, a,** lm. **i**] p. **2. Kicz.**

[**Kiczarka, i,** lm. **i**] p. **2. Kicz.**

× **Kiczasty** p. **Kiciasty.** Mrong.

Kiczka, i, lm. **i** '. p. **2. Kicz:** Do łat przyszywa ś. kiczki, a przybija gonty. Kiczki z brzeziny. Klon. 2. [K.] *wałek naokoło głowy, który noszą kobiety pod chustką.* <p. Kita>

[**Kiczka, i, lm. i**] **1.** p. **1. Kicka:** Pamiętasz, jakeśmy to grywali w kiczkę? Zag. 2. w lm. *zabawa, polegająca na podbijaniu jednej paleczki drugą, [klipa, pikier].* <p. Kicać>

[**Kicznik, a,** lm. **i**] *większa paleczka, służąca do podbijania mniejszej w grze w kiczki.*

[**Kiczor, a,** lm. **y**] p. **Kicior.**

[**Kiczorka, i,** lm. **i**] p. **2. Kicz.**

Kić, i, lm. **e** myśl. *stadko, gromadka:* Ten sam pies wystawi szaraka i K. kuropatew. Pol. Tam burknęła K. kuropatew. Pol. <Może do Kita>

× **Kić, a,** lm. **e** p. **Kot.** Troc.

[**Kićka, i,** lm. **i**] p. **Kot.**

[**Kić kić!**] p. **Kici kici!**

[**Kid, u,** blm.] *wnętrzności ryb, wszystko, co ś. przy wyprawianiu odrzuca.* <Dnm. küte, kute>

[**Kidaczka, i,** lm. **i**] **1.** *ściekanie błota z miejsca wyższego.* 2. *robota w mokrej roli.*

† **Kidać, da** a. [**dze**], **dał** i [**Kidać**] **1.** p. **Kinąć:** Panu samemu nie przystoi zamiatać domu, K. gnoju. Petr. Ty gnój od krów kidasz, szlachcicem będąc. Pot. [K. gnój z pod bydła] = *wyrzucać widłami.* Z pod świni gnój kidał. [Kaczki K. = *rzucać kamienie po powierzchni wody (gra chłopców).* 2. [K.] = a) *strącać, otlukiwać* (np.

gruszki z drzewa). b) *obrzucać kogo błotem a. inną roztworzoną masą.* c) a. †**K. ś.** *sypać, padać:* Śnieg kidze. Dysc kidá. Biały śnieg jako z woru, na ten ś. świat kida. Pot. d) *nalewać coś gęstego (np. na miskę); jedząc rozlewać gęsty płyn na ubranie.* **K. ś. 1.** † = a) *przelewać ś., przewieszać ś.:* Brzuch mu ś. sadłem przez pas kida. Pot. b) p. wyżej. **2.** [K. ś.] = a) *lać ś., sączyć ś., ściekać powoli:* Kaszel sę kidá = *przestaje być suchym.* b) *sypać ś.* c) *walać, chlapać ś. przy jedzeniu.* d) *huśtać ś.* <KID>

†**Kidanie, a,** blm., [**Kidanie**] czynność cz. **Kidać.**

†**Kidanie się, a ś.,** blm., [**Kidanie ś.**] czynność cz. **Kidać ś.**

[**Kiderle, i,** blp., **Kiederle, Fiderle**] *klapki, patki u gorsetu a. stanika.* <Zap. Nm. Köderlein = szmatek>

[**Kid kid!**] *w. oznaczający rzucanie:* Jak wzion, jak zacon z wierzchołka sosny srać, K., K., K. A zbóje powiadają: Jakie to opiékane z nieba ptáski lecą! <KID>

[**Kidlon, a,** lm. **y**] *rodzaj płaszcza szerokiego.* <Nm. [kiddel, keddel] = kitel>

[**Kidłać, a, ał**] *mieszać, mącić.* <? Por. Kudłać>

[**Kidłanie, a,** blm.] czynność cz. **Kidłać.**

[**Kidłon, a,** lm. **y**] *lichy kaftan.* <p. Kidlon>

[**Kidnąć, nie, nął**] p. **Kinąć.**

[**Kidoń, a,** lm. **e, Kidula**] *człowiek, rozlewający jedzenie na ubranie; niechluj, człowiek niezaradny, rozlazły.* <KID>

[**Kidr, a,** lm. **y**] **1.** p. **Kidra. 2** p. **Limba.**

[**Kidra, y,** lm. **y, Kiedra, Kieder, Kidr**] bot. **1.** p. **Limba. 2.** *nazwa dawana niek. modrzewiowi.* <Gr. kédros = cedr>

[**Kidrać, a, ał**] *kapać, chlapać jadłem.* <KID; Kidłać>

[**Kidranie, a,** blm.] czynność cz. **Kidrać.**

[**Kidula, i,** lm. **e**] p. **Kidoń.**

[**Kidza, y,** lm. **e, Kidzina**] *trawa morska, na brzeg wyrzucona.* <KID>

[**Kidzina, y,** lm. **y**] p. **Kidza.**

†**Kie,** [**Kie, Ke, Kiej, Kej, Ki**] *kiedy, gdy, jeśli, skoro, jak:* K. na to rozumu ni más, K. nie wis końca nicemu, to nie gádáj. Nie wtykaj nosa, kieś ta nie dáł grosa. Jak sie dostać, kiem jes biédny! K. mnie nie zabili, to mnie nie obwieszą. Jakze cie nie kochać, kieś piekná dziewcyna. Świecie mój, świecie, nie uzyła ja cię! K. cię było uzyć, kiem musiała słuzyć. Mász, K. chcesz! Kiek jechał z Krakowa, ona stáła w sadzie. Jakóżbym ja wieniec dała, kiech ś. ojców nie radziła. Kieści mnie ty ślubował! <K>

[**Kieba, y,** lm. **y**] *płaczek, płaczka, mazgaj.* <? Dźwn.>

Kiebel, bla, lm. **ble** gór. p. **Kibel.**

[**Kiebić, i, ił** a. **K. ś.**] *płakać, knychać, beczeć, mazać ś.* <? Dźwn.>

†**Kieby,** [**Kieby, Kiby**] **1.** *kiedyby, gdyby, byleby:* Srodzebym przeciwnikom swoim wygodziła, kiebym stąd odjechawszy, dopiero ś. mściła. Mor. A. [Kiebym wiedział, gdzie jej grób, pojechałbym widzi Bóg]. **2.** a. [**Kiejby, Kiej**] *jakby, niby, gdyby, właśnie jak:* I pojechał na jej grób i tak stanął K. słup. Pśń. Spojrzy temi oczyma K. węglami. Krasz. Nasza dziewczyna K. malina. Len. **3.** *jak gdyby:* Posed do Krakowa, przywiózł sobie ryło, K. i tu, w Rabce, takiego nie było. **4.** *aby, żeby:* Dała pisanie, K. zanieść. Obrócił ją do dzieci, K. je uczyła. **5.** *ani:* Nie płacimy nic, K. źbła. Dziaduś K. słóweńka nie odrzekli. **6.** *aby tylko, byle tylko:* Choćby sukienka zgorzała, K. kochanka została. Choćby był o jednem oku, K. jeny (= *byle tylko*) tego roku. <Kie(j) + By>

[**Kiebzić się, i ś., ił ś.**] *szydzić z kogo.* <? Por. Kiebić>

[**Kiebzienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kiebzić ś.**

1. [**Kiec, a,** lm. **e, Kieczak, Kiecak, Kiecek, Giec, Giecak**] *derkacz, chróściel.* <Dźwn.>

2. [**Kiec**] p. **Hec kiec.** <Dźwn.>

†**Kieca, y,** lm. **e,** †**Kiecka,** †**Kietka,** †**Kiecz,** †**Kiecza 1.** *rodzaj sukni zamożnych niewiast polskich:* Kiece sobole, tabinami złotemi podszyte. Star. **2.** i [K.] p. **Kiecka. 3.** *odzież sukienna a. jedwabna na zbroję; płaszcz żołnierski, kitel:* Większa ich połowica wzdycha gdzieś pod kiecą. Pot. Basza na jedwabnej kiecy walał ś. po dywanie, zrzuciwszy baczmagi. Pot. **4.** Kieca = *koc, gunia:* Służący jego, noc strawiwszy w karty, jeszcze ś. rozciągają po kiecy wytartej. Pot. Przykrywszy kiecą trawy a. kocem, już nocleg będzie. Pot. <Węg. kecse = rodzaj płaszcza>

[**Kieca!**] *wołanie na cielęta, przy odpędzaniu.* <Okrzyk.>

[**Kiecać, a, ał**] p. **Kicać:** Pląta ś., kiecá kole pieca. [**K. ś.**] *chodzić wolno, niezgrabnie.*

1. [**Kiecak, a,** lm. **i, Kieczak, Kiecek**] **1.** p. **1. Kiec. 2.** *rodzaj bąka.* <Zap. Dźwn., por. Gacek>

2. [**Kiecak, a,** lm. **i**] żart. **1.** *cielę.* **2.** *chłopiec skaczący niby cielę.* <Z Okrzyk. Kieca!>

[**Kiecan, a,** lm. **y**] p. **Kiecka:** Nie widział mojego kiecana.

[**Kiecanie, a,** blm.] czynność cz. **Kiecać.**

[**Kiecanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kiecać ś.**

†**Kiecek, cka,** lm. **cki,** [**Kiecek**] p. **Kiecka:** Kitlik a. K. <p. Kieca>

[**Kiecek, cka,** lm. **cki**] **1.** p. **1. Kiec. 2.** p. **1. Kiecak.**

Kiecka, i, lm. **i,** [**Kiecan**] **1.** †p. †**Kieca. 2.** [K.] = a) i † a. †**Kiecek,** †**Kieca,** †**Kietka,** †**Kiecz,** †**Kiecza,** [**Kieca, Kiecek, Kietka**] *suknia z grubego płótna; spódnica (szczeg. wkładana pod spód):* Trzyma ś. Marysi za kieckę. Jak zawiunie wiater, zadar jy wszystkich kiecków i kosiuli na łeb. Przen.: Nie bardzo rad ś. brzydzisz kiecką. Zabł. (= *kobietą*). Wiara w zdartej kiecce kroczy. Ryb. J. Ksiądz K., żart. = *ksiądz świecki.* b) *suknia (szczeg. z czarnego płótna).* c) *kapota męska:* Tatula w kiecce osmolonej. Zdr. [**Kiecusia, Kiecuszka, Kiecuchna, Kieczuchna, Kiecuśka**]. Zgr. [**Kieczczysko**]. <p. Kieca>

[**Kiecka, i,** lm. **i**] **1.** (u górali) *długie promienie włosów zaplecione za uszami.* **2.** *zarost brody.* **3.** *kitka, kutas, chwast.* **4.** *mały, karłowaty człowiek.* <Por. Kita>

[**Kiecuchna, y,** lm. **y**] p. **Kiecka.**

[**Kiecusia, i,** lm. **e**] p. **Kiecka:** Pójdę do wsi, żeli moja K. da na płocie gdzie nie wisi.

[**Kiecuszka, i,** lm. **i**] p. **Kiecka:** Tańcowały i kiecuski pogubiły.

[**Kiecuśka, i,** lm. **i**] p. **Kiecka.**

†**Kiecz, y,** lm. **e 1.** p. †**Kieca. 2.** p. **Kiecka.**

†**Kiecza, y,** lm. **e 1.** p. †**Kieca. 2.** p. **Kiecka.** Zdr. †**Kieczka.**

[**Kieczak, a,** lm. **i**] **1.** p. **1. Kiec. 2.** p. **1. Kiecak.**

[**Kieczczysko, a,** lm. **a**] **1.** p. **Kiecka. 2.** *sukmana.*

†**Kieczka, i,** lm. **i** p. **Kiecza.** Troc.
[**Kieczuchna, y,** lm. **y**] p. **Kiecka.**
[**Kied**] p. **1.** i **2. Kiedy**: Nie idź tam, K. cię nie puscają. Jakże ja go otruć mam, K. nie wiem, co za trutu dam. Grali przed okienkiem, kiedby słowiki.

†**Kiedajszy 1.** i [**Kiedajszy, Kiedyńszy**] *jak dawny?, od kiedy, od jakiego czasu będący?:* K. tu jesteś? K. to chleb? †Nie wiem K. Kn. **2.** *który ś. zdarzył kilka dni temu.* Troc. <K>

[**Kiedel, dli,** lm. **dle**] p. **Kitel.**
[**Kieder, dra,** lm. **dry**] bot. **1.** p. **Kidra. 2.** p. **Limba.** <p. Kidra>
[**Kiederle, i,** blp.] p. **Kiderle.**
Kiedra, y, lm. **y 1.** w lm. siod. *kanty z lakierowanej skóry przy poduszce.* **2.** szew. *wystąpienie sznytów podeszwy w szytym obuwiu.* <? Nm. Köder>

[**Kiedra, y,** lm. **y 1.** p. **Kidra. 2.** p. **Limba.** <p. Kidra>

[**Kiedryna, y,** blm.] *drzewo kiedru:* Drąg z ciesiny a. kiedryny. <Ukr. kedryna, z Gr. kédros = cedr>

[**Kiedweśny**] *kochany, miły.* <Węg. kedvező>

1. Kiedy, †**Kiegdy,** †**Kiegdyć,** †**Jegdy,** †**Jedy,** [**Kiej, Kied, Kady, Kadyk**] przys. **1. a.** z naciskiem **Kiedyż,** × **Kiedyżże** *którego czasu?, w jakim czasie?:* K. przyjdziesz? Od K. tu jesteś? Od K. = *odkąd:* Nikt losu przeznaczonego nie uszedł, od K. świat światem. Krasiń. Od K. słońce zaszło wczoraj, tyś do mnie nie przemówił słowa. Krasiń. Na K. rzecz odłożona? Na K. mam zapowiedzieć cię salonowi jej? Krasiń. Przyjdę, ale nie wiem K. Rzadko K. **2.** *kiedykolwiek, jakiegokolwiek czasu, kiedyś:* a) w przeszłości: Nie przypominam, abym go K. znać miała. Słyszał kto K. co podobnego? Tutaj będzie sama bitwy matnia, krwawsza niż K. Pol. Soplica... cóż K. wam dobrego zrobił on? Mick. Niema przykładu, by znaleziono K. szkielet zdechłego zwierza. Mick. Po tej rozmowie, bardziej niż K., postanowił trwać w swej myśli Karol. Krasz. b) w teraźniejszości: Wszystko poszło i grzecznie i gładko, że mało K. bywa tak w salonie. Pol. Jeżeli K., to dziś pora do działania. Dobre są płótna, sukna i kożuchy polskie, jako K. kolońskie, moskiewskie i włoskie. Biel. M. Dziwnie, że ś. i K. człowiek głośno śmieje, będąc na takim świecie. Słow. c) w przyszłości: Będzie też K. lepiej? Może K. zajdziesz do mnie? Pójdę K. do niego. Lub jeśli K. nagle, wpośród gęstych cieni, jaka myśl, czy pamiątka jej lice zrumieni. Malcz. Czyliż K. z łez gorzkich oschnie ma źrenica? Słow. Kto nieszczęście K. wstrzyma. Len. d) *czasem, niekiedy:* Ledwie K. słówko do siebie przemówią. **3.** †**K.** tedy a. × **Kiedyż tedyż** = a) *przecież, wreszcie, koniec końców, nareszcie:* α) w przeszłości: O już też chwała Bogu, moja stara maci, żeć K. tedy przyszło w grobie spoczywaci. Gawiń. β) w przyszłości = *z czasem, kiedykolwiek:* K. tedy przyjdzie nam z Turki za łeb chodzić. Paszk. b) *czasem, niekiedy.* Troc. **4.** **K. niekiedy,** †**Kiedyś niekiedyś,** [**Kiedyś niekiedyś, Kiedyk niekiedyk**] = *co czas jakiś, czasasami:* Już nie tak wciąż strzelano, tylko K. niekiedy huk słychać było. L. K. niekiedy kaptur mnicha bury wznosi ś. nad tumany. Mick. Podhalska ziemia, zdyszana po burzy, K. niekiedy grzmotem z głębi runie, K. niekiedy z lasów mgłą zakurzy. Gosz. K. niekiedy tylko popłynęła z oczu łza jedna i zaschła na policzku. Krasz. **5.** *jak:* Pamiętam, chociaż byłem wtenczas małe dziecię, K. do ojca mego, w Oszmiańskim powiecie, przyjechał pan podczaszyc. Mick. [**K. nie**] = *jak nie, naraz, raptem:* K. nie przypadnie do komina, K. nie złapie drzazgi! **6.** *czas, czasu:* Była taka czasu krótkość, że przyłbic wdziewać nie było K. Warg. Nie mam ani K. jeść, ani K. wyjść. Jest K. to zrobić. **7.** [**K.**] p. [**Kady**]: A kiedyz to, kiedyz mój kochany tatuś, kiez mi sie podzieli? <K>

2. Kiedy, †**Kiegdy,** †**Kiegdyć,** †**Jegdy,** †**Jedy,** [**Kied, Kady, Kadyk**] sp. **1.** *wtedy, gdy; w tym czasie, gdy; podczas, gdy; jak:* K. trwoga, to do Boga. Prz. K. przyjdziesz między wrony, musisz krakać jak i ony. Prz. I Giedymina, K. na Ponarskiej górze, przy ognisku myśliwskim, na niedźwiedziej skórze leżał. Mick. Jak promień, K. wpadszy, gaśnie między lasem. Mick. Sędzia, K. już gości jak trzeba ustawił, żegnając po łacinie stół pobłogosławił. Mick. A w oczach ś. mignęła szybka, dzika radość, jak K. długim chęciom już ś. staje zadość. Malcz. Zatym umilkli wszyscy, K. jął rozprawiać. Mick. K. oczyma przebiegam dzieje całej ludzkości i cóż w nich spostrzegam? Mick. W powietrzu śród zapachu sianożęci pływało jakieś przeczucie, jak K. zaraza ma uderzyć. Krasiń. Szczęśliwi ludzie, wierzą w teorje, K. sami autorowie teoryj zwątpili o nich. Mick. (= *chociaż*). **2.** *gdy nagle:* Już odyniec wpadał, K. wojski Hreczecha, opodal stojący, trafnym strzałem zwierza powalił. Mick. Już lekkie jej stopy wionęły nad liściem, K. dzieci, przelękłe podróżnego wniściem i ucieczką dziewczyny, wrzasnęły okropnie. Mick. Zaczynał wreszcie, K. znowu mu przerwano powieść taką ciekawą. Mick. **3.** *jeżeli, jeśli, skoro, jak skoro:* K. tak, to co innego. K. chce, może odejść. Cóż nam po tym, K. to już nie dziś? Stryjk. K. ci kto powie, że to jest dobre, nie wierz mu. K. robić, to robić. K. iść, to iść (= *skoro mamy iść, to idźmy*). K. skakać, to skaczą, a K. pić, to piją. Len. Kiedyć już trzeba, tedy żartów niema. Len. K. spić ś. — to jak Bela. Pol. Kiedyś taki mądry, to zrób to. Ale K. o grzechach jego wszyscy wiecie, czas i zasługi jego ogłosić na świecie. Mick. Przy nim młoda niewiasta — czemuż K. młoda, tak zamglonym promieniem świeci jej uroda? Malcz. Pał ś. udobruchać, cóż K. sam majora Płuta musiał słuchać. Mick. Chciałbym bardzo, cóż K. mam trudności nowe. Mick. Jakżem mu miał dać, K. nie chciał. **4.** *ale, ależ, ale bo, ależ bo:* Eh! K. jesteś dziwak. Daj! — K. nie mam. K. bo już zaczynasz dziwaczyć. **5.** [**K.**] *niby, jak:* A mój ojciec K. zima, wymawia mi co godzina. Gospodyni nasa stoi sobie K. fasa. <K>

†**Kiedyby,** [**Kiedyby**] *gdyby, jeśliby, byleby:* Dziewecki rade wiją zielone wiánecki... K. z tych jaki otrzymać. Kiedybych miał, dałbych. Kn. <Kiedy + By>

Kiedyindziej, [**Kiejindziej, Kiejindzi, Kiejnedy, Kieinga, Kiejinga**] *innym razem, inną razą, w innym czasie, później:* Zrobię to K. Ja to mamie K. opiszę. Dąb. Odłóżmy to na K. (= *na inny czas*). <Kiedy + Indziej>

†**Kiedykole** p. **Kiedykolwiek.**
†**Kiedykoli** p. **Kiedykolwiek.**
†**Kiedykolwie** p. **Kiedykolwiek.**
Kiedykolwiek, × **Kiedyżkolwiek,** †**Kiedykoli,** †**Kiedykole,** †**Kiedykolwie,** [**Kiejkolwiek**] przys. **1.** *jakiegokolwiekbądź czasu, kiedyś:* a) w przyszło-

ści: K. musisz to zrobić. Pamiętaj, wracaj jutro, pojutrze, K., tylko wróć. Gosz. Ja starym K. mógłbym być? Krasiń. b) w przeszłości: Dziś jednak czuję bardziej niż K. ich ciężar. Gosz. Jej miłość ceni wyżej niż K. wprzódy. Krasiń. **2.** × *czasami, kiedyś:* K. on dobry. Troc. <Kiedy + Kol + WIEK>

Kiedy niekiedy p. **1. Kiedy.**

[**Kiedyńszy**] p. **Kiedajszy.**

[**Kiedysi**] p. **Kiedyś:** Będziesz mię żałować K.

[**Kiedysiejszy**] p. **Kiejsiejszy.**

[**Kiedysik**] p. **Kiedyś.**

Kiedyś, [**Kiedysi, Kiedyści, Kiedysik, Kiedyścić, Kiedyściś, Kiedyść, Kieś, Kiejś, Kiejsi, Kiesik, Kiejsik**] przys. **1.** *w pewnym nieoznaczonym czasie w przyszłości, z czasem:* Będziecie wy K. żałowali tego. Kiedyś, ale nie dziś. Prz. Upiec go muszę K. na tym scyzoryku. Mick. O gdybym kiedyś dożył tej pociechy, żeby te księgi zbłądziły pod strzechy. Mick. Dziecię dom opuszcza, gdy w nim lata zakipią młodzieńcze — mąż dopiero K. powraca do domu. Krasiń. **2.** *w pewnym nieoznaczonym czasie w przeszłości, niegdyś, ongi:* Byli nasi Turkom groźni K., a cóż po tym K., to już nie dziś? Stryjk. Tak ich K. nazwali mimo lat różnicę. Mick. Trzeba ci wiedzieć, że i ja byłem K. człowiekiem jak wszyscy ludzie. Gosz. Ta twarz była K. ładna. Gosz. Żem je (bociany) znał K. na polskim ugorze, smutno mi, Boże! Słow. Odłam marmuru, co był K. bogiem. Słow. **3.** †K. tedyś i [K. tedyś] *koniec końców, kiedykolwiek w przyszłości:* Lepiej to zaraz odprawić, co K. tedyś ma być. Kn. **4.** †K. niekiedyś i [K. niekiedyś] p. **1. Kiedy.** <Kiedy + S(i)>

[**Kiedyści**] p. **Kiedyś.**

[**Kiedyścić**] p. **Kiedyś:** A taki i tego K. matka na rękach swoich nosiła i kołysała. Orzesz.

[**Kiedyściś**] p. **Kiedyś:** Oj będzie K. bieda, jeżeli nie poprawi ś. Orzesz.

[**Kiedyść**] p. **Kiedyś.**

†**Kiedyś niekiedyś** i [**Kiedyś niekiedyś**] p. **1. Kiedy.** Kn.

[**Kiedyśny**] p. **Kiejsiejszy.**

†**Kiedyś tedyś** i [**Kiedyś tedyś**] p. **Kiedyś.**

Kiedyw, a, lm. **owie,** lep. **Chedyw** *tytuł wicekróla Egiptu.* <Tur. chedive = najjaśniejszy>

Kiedyż sp. **1.** *w jakimże czasie, o jakimże czasie, o jakiejże porze:* K., o Boże! anioł lat młodych we mnie zawita? Siem. Ach! zawołał Stołuba, K. to będzie? Mick. K. nam Pan Bóg wrócić z wędrówki dozwoli? Mick. **2.** *ależ, ależ bo:* K. bo pleciesz! <Kiedy + Ż(e)>

× **Kiedyżkolwiek** p. **Kiedykowiek.** <Kiedy + Ż(e) + Kol + WIEK>

× **Kiedyż tedyż** przys. p. **1. Kiedy:** Bóg nie zarazem ale przecię K. zemści ś. tej krwi niewinnej. Biel M. Przecię K. już jest wolny. Oss. Prawda K. odniesie zwycięstwo. Kor.

× **Kiedyżże** p. **1. Kiedy:** K. ja to zrobię? Nagł.

Kiefalotryb, u, lm. **y,** × **Kiefalotryptor, Cefalotryb,** × **Cefalotryptor** lek. *narzędzie położnicze, służące do zmiażdżania główki płodu, w celu ułatwienia porodu,* × *z m i a ż d ż a c z g ł ó w k i.* <Now. z Gr. kefalē = głowa + tríbein = miażdżyć>

Kiefalotrypsja, i, lm **e, Cefalotrypsja** lek. *stosowanie kefalotrybu.* <p. Kiefalotryb>

× **Kiefalotryptor, a,** lm. **y** p. **Kiefalotryb.**

Kiefir, u, blm. **1.** *grzybki składające ś. z komórek drożdżowych i bakterji, wywołujące fermentację w mleku.* **2.** *napój kuracyjny, otrzymywany przez fermentację mleka za sprawą tych grzybków.* <Z języków górali kaukaskich kefīr, kefyr>

Kiefirowy przym. od **Kiefir:** Grzybki kiefirowe. Zakład K.

†**Kiegdy** p. **1.** i **2. Kiedy:** To dziecię jest ci ono więczsze niźli ty K. będziesz. Kaz. Gnieź. <K>

†**Kiegdyć** p. **1.** i **2. Kiedy.** Kaz. Gnieź.

Kiegiel, gla, lm. **gle 1.** czcion. *płaszczyzna na końcu słupka, na której leży odlew litery.* **2.** druk. *zależna od wielkości takiej płaszczyzny objętość pisma, czyli wielkość czcionki, której miernikiem jest punkt:* Każdy typ alfabetu ma swój K. czyli wymiar: K. garmontu = 10-ciu punktom. <Nm. Kegel>

[**Kieinga**] p. **Kiedyindziej.** <K + IN + Ga>

1. [**Kiej**] sp. p. **Kie:** Żeniłbym ś. z tobą, K. nie mam urody. Mas u mni dwieści rubli, kiejś taki sposobny. Nie wiem, K. przyjadę. Kiejek jechał. Któż cie siewał będzie, K. mnie tu nie będzie? Jakżez ja z wami będę siadała, kiejem sie z siostro nie pożegnała? Pamiętasz, kiejś ś. kłaniał nizko? Cóżbym ja ś. za ciebie modliła, kiejm ja nie jest żadna twoja miła? Kiejchmy ś. łączyli, bachmy płakali. K. djabeł skusić ni może, to babę pośle. <K>

2. [**Kiej**] przys. **1.** p. **1. Kiedy:** K. to było? A K. mnie juz byli wyhejdukowali, to mnie ozenili, za zone wydali. Len. **2.** p. **1.** [**Ka**]: A kiejtaz ci anieli, co pod krzyzem krzykali? **3.** p. **Kieby:** Nasza pani K. lilija, po pokojach ś. uwija. Pśń. <K>

[**Kiejby**] **1.** p. **Kieby:** Kochałabym pana, kiéjby mi pozwolił, kochałakby lepiéj, kiéjby wąsy zgolił. A jábych też nie dbała, kiejbych Michała miała. K. nic trudnego, toćbym i zrobił. Nasa imość K. róza *(=jak).* Borucał, K. sám niedźwiádek. **2.** *jakżeby, gdzieby:* K. też iskra mogła wylecieć z chmury, kiedy w niéj pełno wody? <Kiej + By>

Kiejf, u, blm. *stan poobiedni zupełnego wypoczynku ciała i ducha.* Sł. wil. <Tur. kiejf = stan, dobry humor>

[**Kiejindzi**] p. **Kiedyindziej.**

[**Kiejindziej**] przys. **1.** p. **Kiedyindziej. 2.** *gdzieindziej.* <Kiej + Indziej>

[**Kiejinga**] p. **Kiedyindziej.**

[**Kiejkolwiek**] p. **Kiedykolwiek:** Niech ś. nagadają; przecie im K. pyski poustają.

[**Kiejle**] p. **Kiejli.**

[**Kiejlek**] p. **Kiejli.**

[**Kiejli, Kejli, Kiejle, Kiejlek, Kielek**] **1.** *kiedykolwiek, kiedyś, czasami.* **2.** *skoro tylko, jeżeli tylko.* <Kiej + Li>

[**Kiejnedy**] p. **Kiedyindziej.**

[**Kiejni**] p. [**Kień**].

Kiejper, pru, blm. = **Kajper.** <Nm. Keuper>

[**Kiejsi**] p. **Kiedyś:** K. to wszystko było moje własne. Gosz. On staw był K. czysty jak krynica. Gosz. <Kiej + Si>

[**Kiejsiejszy, Kiedysiejszy, Kiedyśny**] *dawniejszy, były, starodawny.* <Od Kiej, Kiedyś>

[**Kiejsik**] p. **Kiedyś:** Wilków teraz niéma, K. to bywały. <Kiej + Si(k)>

†**Kiejstrank, u,** lm. i p. **Wiśniak:** Od trojniku, kiejstranku, malinniku każdy, jako od starego miodu, płacić będzie powinien. Vol. <p. Kiersztrank>

[**Kiejś**] p. **Kiedyś:** Będziesz ty K. na haku!

[**Kiejtać się, a ś., ał ś., Kejtać ś.**] *toczyć ś., tarabanić ś., leźć powolnym, niezgrabnym krokiem,*

wlec ś.: Kiejta ś. jak spasły Żyd w dzień szabasowy. Prz. <?>

[**Kiejtanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kiejtać ś.**

Kiejter, tra, lm. **try** **1.** p. **Kieter.** **2.** [K.] *wyraz obelgi na Niemca.* <Nm. Köt(h)er=pies od bydła>

[**Kiejwo**] *jakoby, oto:* Mnie ś. widzi, że ón K. niespełna rozumu. <Kiej+(W)o>

[**Kiek**]=*kiedym:* K. był. <K>

Kieks, a, lm. **y** cukier. *ser angielski, składający ś. z mąki, jajek, cukru i rodzynków czarnych, pieczony w formie.* <Ang. cakes=ciastka>

1. [**Kiela**] przys. **1.** i †p. **1. Kilka:** Już temu K. czasów upłynęło. K. gości ma ić pod Zawrat. Świci miesiąc i gwiázdecek K. Juz K. cás chodzis do mnie. Usło K. casów. Bez K. dni. Za K. cás=*po pewnym czasie.* Za K. lát =*po kilku latach.* **2.** a. [**Kiele**] *ile, wie'e:* K. tela=*trochę, nieco.* K. chcecie za tę krowę? Kielá gwiazd na niebie, tělá kocham ciebie. **3.** *wiele, dość dużo:* Jesce wám sie K. dudków zwysy (= *pozostanie jeszcze dość dużo pieniędzy).* On má K. robić. K. razy=*wiele razy, wielokrotnie.* O K. mil=*o wiele mil.* <K>

2. [**Kiela**] p. **2. Koło:** K. drogi. K. tego ś. kwap. Jak K. kwiateńków robić. <KOŁ>

[**Kielanaście**] p. **Kilkanaście.** <K+Na+Dziesięć>

Kielbalka, i, lm. **i, Kielbelka** **1.** bud. *wiązadło do umocowania krokwi.* **2.** leśn. *sztuka drzewa z krzyżulcu na rozporę między krokwiami.* <Nm. Kehlbalken>

Kielbelka, i, lm. **i** p. **Kielbalka.**

×**Kielbotować, uje, ował** kogo = *przekabacić, przenieść, przesadzić.* <Z Fr. culbuter dosł. = przewrócić>

×**Kielbotowanie, a,** blm., czynność cz. **Kielbotować.**

[**Kielcoch, a,** lm. **y**] *człowiek, mający wielkie zęby.* <p. Kieł>

[**Kielcować się, uje ś., ował ś.**] *śmiać ś. i żartować.* <p. Kieł>

[**Kielcowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kielcować ś.**

[**Kielcyk, a,** lm. **i**] p. **Kielczyk.**

[**Kielczak, a,** lm. **i**] p. **Kielec:** Świnia potarga nás kielcakami.

[**Kielczaty**] *zębaty:* A ty, jędzyno kielczata!

Kielczyber, a, lm. **y** bot. p. **Kulczyba.** <?>

[**Kielczyk, u,** blm., **Kielcyk**] **1.** *pasza dla konia.* **2.** *wydatki, koszta:* Pojadem, jako kces, ino mi kielcyk zwróć. <Słc. kelčík, z Węg. költség>

1. [**Kiele**] **1.** p. **2. Koło:** K. płotu. Má K. 80 lát. Chłopácy sie K. niéj gnietli. Mieszka K. kościoła. **2.** *z powodu, za:* K. tyj skóry wybili mię. <p. Koło>

2. [**Kiele**] **1.** p. **1. Kilka.** **2.** p. **1. Kiela.** <K>

Kielec, lca, lm. **lce** **1.** *kieł u konia a. dzika:* Dwa spodnie zęby u konia, zwane kielcami a. wilczemi zębami, bardzo wędzidłom zawadzają. Sł. wil. [Kielce z dzikiej świni]. **2.** †i [K.] pog. *ząb, zębisko, kieł, wielki ząb:* Chłopiec wyscérzał kielce. Zobaczyła jego straszne kielce i zawołała: „Co za paskudne zęby!" Smoczym on mię ukąsił kielcem. Pot. **3.** anat. *kieł, jeden z zębów kątnych, ocznych.* Zdr. [**Kielczak**]. <KOŁ/KŁO>

†**Kielejny** *celi dotyczący, celny:* Czerńcy po modlitwach cerkiewnych i kielejnych, czytają księgi św. Ojców. Pim. <St. Słw. kelija=cela, z Ngr. kellíon>

[**Kielek**] **1.** p. **Kiejli:** Jak zapomniałam, to K. i nie mówiłam pacierza. **2.** *ilekolwiek.* <K>

†**Kielemka, i,** lm. **i** p. **Kielimka.**

[**Kieli**] p. **Kili.** <K>

Kielich, a, lm. **y,** [**Kieluch**] **1.** *naczynie w chrześcijańskich obrzędach kościelnych używane.* Przen: *wino konsekrowane w czasie mszy:* W kościele katolickim laikom nie dają kielicha. L. **2.** *puhar, czara, rostruchan, szklanica:* Pić z kielicha. Wypróżnić K. Spełniać kielichy. Napełnił K. winem, podniósł ś. i zawołał: Zdrowie króla Odrzykońskiego! Gosz. Zaczął, nalewając sobie K. wina. Mick. Po chłodniku szły raki, kurczęta, szparagi, w towarzystwie kielichów węgrzyna, malagi. Mick. Z podkomorzym przy pełnym kielichu o politycznych sprawach rozmawiał pocichu. Mick. Wielkie, strzemienne podano kielichy. Słow. Przen. *picie, pijatyka; wiwaty, toasty:* Niebawem zaczęły ś. kielichy; po wszystkich kątach piją zdrowie gościa. L. Dziś wesołość jest zbrodnią, K. trucizną, uczta każdą stypą. Krasz. Cisza jak mak siał, długa, ciężka, przeszła po tym kielichu. Krasz. Najstosowniejszy zatym będzie K.—Kochajmy ś.! Chodź. Nie myśl, ażebym moję wojskowość tu przy kielichu odbywał. Chodź. Pan wojewoda in casu necessitatis nie odbiega od kielicha. Chodź. Szlachta ś. znowu wzięła do półmisków i kielichów. Słow. Zaczął grać w drużbarta z wiarusami, kielichem osładzając żałość. Mick. Wczoraj ledwo przy stole wziął ś. do kielicha, nie mógł dopić. Słow. Wacław nie rozumiał serdeczności objawionej inaczej, tylko biesiadą, kielichem. Krasz. Kielichem ś. bawić = *upijać ś.* Przen.: Człowiek to K. gliniany, w który Bóg czasem nalewa napój żywota. Krasz. Królowa... z rzędem pereł w kielichu ust różanych, matka moja. Krasiń. W powiek kielichu nie było oczu. Słow. Przen.: K. goryczy=*wielkie utrapienie, wielka boleść.* Oddal ode mnie, Panie, ten K. goryczy. Boże! coś mi rozkazał spełnić K. życia i zbyt wielki, zbyt gorzki dałeś mi do picia! Mick. Ja muszę zagasnąć zwolna, wypiwszy do dna ten K. goryczy. Słow. Każdy ma do picia K. mniej więcej gorzki. Słow. K. rozkoszy. Z rozkoszy kielicha trosk osłodę piją. Mick. Już dno odkryłem w prawdy zatrutym kielichu. Słow. Spełnili mędrcy na Boga pogrzebie K. swej pychy. Mick. **3.** anat.: K. nerkowy a. moczowy (calix renalis) = *twór błoniasty, otaczający brodawki nerkowe, przez który spływa uryna do miednicy nerkowej.* **4.** a. †**Kruźliczek** bot. (calyx) *zewnętrzna pokrywa kwiatu:* K. jednolistny a. zrosłodziałkowy i wielolistny a. wielodziałkowy. Poet.=*korona kwiatu:* Utonął w niej jak pszczoła w lilii kielichu. Mick. Nawet spróchniałe kłody drzew rozkwitły cudownemi kielichy. Krasz. W murawie błyszczą tulipany i pełne rosy schylając kielichy płaczą... Słow. Napić ś. jak ptaszek w różanym kielichu, dziobiąc rosy perełki. Słow. Zdr. **Kieliszek, Kieliszeczek,** [**Kiliszek, Kiluszek**]. Zgr. **Kieliszysko.** <Nm. Kelch, z Łć. calix, 2 pp. calicis>

Kielichewicz, a, lm. **e** żart. p. **Kielichowicz.**

Kielichobród, odu, lm. **ody** bot. (bystropogon) *roś. z rodziny wargowych.* <Kielich+Bród>

Kielichokrywa, y, lm. **y** bot. *kielich wspólny dla kwiatów siedzących na jednym osadniku w t. zw. koszyczku.* <Kielich+O+KR(Y)/KOR>

Kielichokwiat, u, lm. **y** bot. p. **Kielichowiec.** <Kielich+Kwiat>

Kielichopręcikowy bot.: Rośliny kielichopręcikowe. Gromada kielichopręcikowa. <Kielich + Pręcikowy>

Kielichować, uje, ował *kielichem ś. bawić, spełniać kielichy.* <p. Kielich>

Kielichowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kielichować**: Cały wieczór sobotni i ranek niedzielny spłynęły na hucznej zabawie, na kielichowaniu. Krasz.

Kielichowato przys. od **Kielichowaty.**

Kielichowaty *do kielicha podobny, w kształcie kielicha:* Liść K.

Kielichowcowaty bot.: Rośliny kielichowcowate (calycanthaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.* <p. Kielich>

Kielichowicz, a, lm. **e, Kielichewicz, Kielisznik** *lubiący sobie podpić, pijak, opilec, dusikufel, moczywąs, moczymorda.* <p. Kielich>

Kielichowiec, wca, lm. **wce, Drzewo kielichowe, Kielichokwiat, Kielisznik, Wonia**ł bot. (calycanthus) *roś. z rodziny kielichowcowatych.* <p. Kielich>

Kielichowy przym. od **Kielich.** Bot.: Drzewo kielichowe p. **Kielichowiec.** Kwiaty, liście kielichowe. × **Kielichowy, ego,** lm. **i** rz. p. **Kielisznik.**

†**Kielimka, i,** lm. **i,** †**Kielemka,** †**Kilimka** *tygielek gliniany a. żelazny z rączką, w którym jaja i inne potrawy smażą a. pieką.* <Z Nm. Kelle>

× **Kieliszczyna, y,** lm. **y m.** *lichy, marny kieliszek.* <p. Kielich>

Kieliszeczek, czka, lm. **czki** p. **Kielich** i **Kieliszek.**

Kieliszek, szka, lm. **szki l. a. [Kieluszek, Kiluszek]** p. **Kielich,** *czarka, lampeczka;* przen. *zawartość kieliszka; tyle, ile ś. zmieści w kieliszku:* K. do wódki, do wina. K. wina. Kieliszki wychylać. Wytrząsać kieliszki. Troc. Kieliszka pilnować. (Podkomorzy) właśnie swój K. nalewał. Mick. Lejki jako szampańskie kieliszki wysmukłe. Mick. Po pierwszych przywitaniach co prędzej z apteczki po kieliszku cukrowej wniesiono wódeczki. Węg. Przy kieliszku serce ś. otwiera. Prz. Więcej ludzi utonęło w kieliszku, niż w morzu. Prz. Bernardyńskim kieliszkiem *(= wielką szklanicą).* Od kieliszka do kieliszka tak ś. popili, iż ś. poswarzyli. Czart. A. K. braciszek, a butelka siostra, ręka przyjaciółka, co do gęby niosła. Prz. Wina dobrego K. wypić doktór pozwala. Łataną zgodę zalać kieliszkiem, toastem i zapieczętować uściskami. Krasz. Gra i K. szły w pomoc. Krasz. **2.** †K. pola = $^1/_{128}$ *łana:* W okolicach Żarnowca K. pola był sto dwudziestą ósmą częścią łana. Cz. Zdr. **Kieliszeczek.** <p. Kielich>

Kieliszkowato przys. od **Kieliszkowaty.**

Kieliszkowaty *do kieliszka podobny, w kształcie kieliszka.*

Kieliszkowy przym. od **Kieliszek**; przen. *pijacki:* Mogłem dobrze rokować na przyszłość o moich kieliszkowych zdolnościach. Byk.

Kielisznik, a, l. lm. **cy** = a) p. **Kielichowicz.** b) × a. × **Kielichowy** *wyznawca nauki Jana Husa, husyta.* **2.** lm. **i** bot. p. **Kielichowiec.**

Kieliszysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Kielich.** L.

[Kielka] p. **l. Kilka.** <K>

†**Kielko, [Kielko] l.** p. **l. Kilka:** K. ziarnek nasienia tego w ziemię społem wsadzić. Trzyc. **2.** i **[Kielo]** *ile?* Ps. flor. <K>

†**Kielkokroć** p. **Kilkokroć.** Ps. flor. <Kielko + Kroć>

†**Kielkoś** p. **l. Kilka:** Mieszkała tam K. dni. Op.

†**Kiella, i,** lm. **e** p. **Kielnia:** K. murarska. Leop. <Nm. Kelle>

[Kielmerski] przym. od **Kielmrzy:** Wilhelm Michalczyk, rodu kielmerskiego, w Sulinach wiosce tamem ś. narodził.

[Kielmrzy, rów, blp.] *wolni chłopi, zamożni gospodarze:* Gburzy, K. ziemnianie! <Nm. [kölmer], od miasta po Nm. daw. Kölm = Nm. Culm = Chełmno>

Kielner, a, lm. **rzy a. owie, Kelner, [Kiernel]** *obsługujący w restauracji, piwiarni, hotelu; garson, lokaj:* Brudny K. z serwetą, której nigdy nie zapomnę. Krasz. Kielnerowie kłaniali mu ś. nizko. Krasz. Coś niby K. z restauracji. Wilcz. Był woźnym przy sądzie, potym kielnerem. Bał. Płacić za to, że nas K. z hotelu nazwie hrabią. Korz. <Nm. Kellner>

Kielnerka, i, lm. **i, Kelnerka** forma ż. od **Kielner:** Zamiast umizgać ś. do kielnerek, egzaltowałem ś. do malowanego obrazka. Bał.

Kielnerować, uje, ował *służyć za kielnera:* Musiał buty czyścić wielkim panom, K. po cukierniach.

Kielnerowanie, a, blm., czynność cz. **Kielnerować; Kelnerowanie.**

Kielnerski przym. od **Kielner; Kelnerski.**

Kielnerstwo, a, blm. *zawód kielnerski:* K. ze wszystkich zawodów najbliższym jest służby prywatnej. W profesora głowie robienie majątku na kielnerstwie nie mogło ś. pomieścić. Krasz.

Kielnia, i, lm. **e,** †**Kielnia l.** *rodzaj skrzyni na drobne pakunki pod siedzeniem woźnicy lub na tylnej części bryczki a. powozu:* Nie wszyscy na wóz, drudzy w kielni. Prz. Zamiast lokajów, w kielni siedziały dwa pieski. Mick. **2.** a. †**Killa** *głęboka warząchew do czerpania wody, czerpaczka kuchenna, wiaderko.* **3.** w cynkowni = *łyżka do nabijania mufli materjałem.* **4.** hut.: K. formierska = *przyrząd do wygładzania formy po wyjęciu z niej modelu:* K. formierska sercowata, kwadratowa = *sztrajblik.* K. formierska wgięta = *szneka.* **5.** a. †**Kiella** mul. *narzędzie mularskie łopatkowate do brania wapna a. gipsu i rzucania go na ścianę,* c z e r p a c z k a. **6.** [K.] *przednia część bryczki.* **7.** myśl. *ogon bobra.* <Nm. Kelle>

× **Kielnia, i,** lm. **e** *szopa do rąbania drzewa, drwalnia.* L. <KOŁ>

Kielniczka, i, lm. **i** hut. *łopatka mała żelazna do łatania mufli glinką ogniotrwałą.* <p. Kielnia>

[Kielo] l. i † p. **l. Kilka:** Jáby jesce kciáł K. kraju *(= kilka krajów)* zwietrzyć. Wydam ci ji za K. pieniędzy. Op. Daj mu ś. napić tego lekarstwa K. razów. Spicz. **2.** p. **Kielko:** K. kcecie za te grule? K. telo = *troszkę, mniej więcej:* K. jest gruntu. K. kces, to se nabier. K. go razy ścisnął, to dukát ś niego wyskocył. Nie wiedziáł, K. miáł dukátów. **3.** *wiele:* Teraz im było o K. *(= o wiele)* sporzyj (= raźniej) iść. <K>

†**Kieloby** p. **Kiloby.** <Kielo + By>

!**Kieloid, u,** lm. **y** lek. p. **Bliznowiec.** <Now. z Gr. kēlís = plama, blizna + eidēs = kształtny>

[Kielonaście, stu] p. **Kilkanaście.** <Kielo + Na + Dziesięć>

Kielonek, nka, lm. **nki, Kilonek** *kieliszek.* <p. Kielich>

[Kieloro, rga] p. **Kilkoro.** <K>

[Kielosi] *ileś:* Dała ji dukáta, ci ta K. i posła. <K+Si>

Kielować, uje, owal stol. *heblami wyrabiać profile gzymsów, robić kielsztosy.* <Nm. kehlen>

Kielowanie, a, blm., czynność cz. Kielować.

Kielp, u, blm. chem. *popiół ze zbieranych w Szkocji wodorostów morskich, z którego wydobywają jod.* <Ang. kelp>

[Kielski] p. Kielzki.

†Kielstrank, u, lm. i p. Wiśniak. <Nm. Kirschtrank>

Kielszpar, a, lm. y cieś. *krokiew, łącząca załamania dachów.* <Nm. Kehlsparren>

Kielsztos, u, lm. y stol. *gzymsik drewniany, heblami odręcznie zrobiony, ramka, obwódka, np. w szafie, biurku, drzwiach i t. p.* Zdr. Kielsztosik. <Nm. Kehlstoss>

Kielsztosik, a, lm. i stol. p. Kielsztos.

[Kieltować, uje, owal] *wydawać pieniądze, ponosić koszta.* <Ukr. keltuwaty, z Węg. költség = wydatek>

[Kieltowanie, a, blm.] czynność cz. Kieltować.

[Kieluch, a, lm. y] p. Kielich: Kogut pieje po północy: Po kieluchu! Zdr. [Kieluszek, Kieluszyk].

Kielunek, nku, lm. nki stol. *gotowy profil gzymsu.* <Nm. Kehlung>

[Kieluszek, szka, lm. szki] 1. p. Kieluch. 2. p. Kieliszek.

[Kieluszyk, a, lm. i] p. Kieluch.

[Kielzaczka, i, lm. i] p. Kiełzawka.

[Kielzać się, a ś., ał ś.] p. †Kiełzać.

[Kielzanie się, a ś., blm.] czynność cz. Kielzać ś.

[Kielzawka, i, lm. i] p. Kiełzawka. <p. Kiełzać>

[Kielzki] p. Kielzki.

[Kielzko] przys. od Kielzki.

[Kielznąć, nie, nął] p. †Kiełzać.

[Kielznięcie, a, blm.] czynność cz. Kielznąć.

[Kielznóć, nie, nął p. †Kiełzać.

Kieł, kła, lm. kły, [Kło] 1. (u człowieka) *jeden z czterech zębów śpiczasto zakończonych (których po dwa w każdej szczęce) między siekaczami a trzonowemi zębami, ząb kątny, oczny, podoczny.* 2. (u dzików, wilków, psów) *jeden z zębów bocznych nazewnątrz wystających:* Dzik kłami tnie w górę. Spojrzę, aż tu z pyska wielkiego, czerwonego, dwa rzędy kłów błyska. Mick. (Wilk) spojrzy, klapnie paszczęką i białych kłów zgrzytem ledwie pogrozi, psiarnia pierzcha ze skowytem. Mick. Zwierzę, nie mające kłów, rogów, pazurów, zostawiono dla płatnych sług i dworskich ciurów. Mick. Tygrys wylata, spoziera zdala i kłami błyska, język wywala. Mick. Posiane kły (smoka) mściciel odradzają z siebie. Mick. Przen.: I u nas znajdą ś. piersi jak mur i kły jak u drapieżnych lwów. Krasiń. (mowa tu o ludziach). Podłą uwłaczał duszą, kłem ciął nienawiści. L. 3. (u konia) *jeden z dwuch bocznych zębów w dolnej szczęce, bardzo wrażliwych, kielec:* Koń na K. bierze (dom. wędzidło). Przelęknione czegoś tam na drodze konie jego uniosły, wzięły na K. i leciały jak szalone. Chodź. Przen.: Wziąć na kieł = *hardo a. ostro ś. postawić a. stawiać; stać ś. zuchwałym, upartym:* Co ich Pan poratował, znowu na K. wzięli, znowu też coraz głębiej w złościach swych tonęli. Kochan. Rokoszanów jak nie pokarzesz, porwą na K. Birk. Czemużeś swojej żenie dał tak na K.? (dom.: wziąć). Papr. Miłość go na K. wzięła. Troc (= *zaślepiła*). 4. w lm. pog. *zęby:* Kły ostrzyć na co = *pożądać czego, mieć apetyt do czego, mieć chrapkę na co:* Na Smoleńsk Moskwa już nie dopiero kły ostrzyła. Kur. 5. przen. *ostrze, grot:* Ostry ś. K. zamigotał na drzewcu. Ml. 6. × bot. p. Kiełek: Kły puszczać. 7. leśn. p. Oflis. Zdr. Kiełek, Kiełczę. <KOŁ/KŁO>

Kiełb, bia a. × ba. lm. bie a. × by, a. [Koubel] zool. (gobio fluviatilis) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopletwa, karpiowata.* K. niebozorek (g. uranoscopus). K. morski, naski. Kn. K. rzeczny. Troc. Przen.: Ma kiełbie we łbie. Prz. = a) *jest chytry, przebiegły, szpakami karmiony;* b) *jest głupi, ma pstro, zielono, pusto w głowie.* Zdr. Kiełbik, Kiełbek, [Koblik]. <KIEŁB, zap. przyswojone>

[Kiełb, a, lm. y] p. Kiełp.

Kiełbacha, y, lm. y p. Kiełbasa.

[Kiełbás, a, lm. y] p. Kiełbasa.

Kiełbasa, y, lm. y 1. a. [Kiołbasa, Kiełbás] *rodzaj potrawy: kiszka wieprzowa (rzadziej barania a. wołowa), krajanym a. siekanym mięsem nadziewana:* K. z czosnkiem. K. grochowa, krakowska, sardelowa, truflowa. Nie dla psa K. Prz. Łasy do kiełbasy. Prz. Zalecał ś. Bartek Marynie, gdy zoczył kiełbasy w kominie. Prz. Tyle tego, co w psie kiełbas. Prz. Jeszcze ś. tobie kiełbasą golić. Prz. (= *młodyś jeszcze, nie masz zarostu*). Przen.: Kiełbasy z włosów poskręcane. L. 2. [K.] *działka gruntu czteromorgowa.* 3. a. Portki gór. *rura skórzana łącząca koniec rury wiatrowej, żelaznej a. drewnianej, z formą.* Łab. Zdr. Kiełbaska. Zgr. Kiełbacha. <Może z Hb. kāl bāsār dosł. = wszelkie mięso>

Kiełbasiany, Kiełbaśny, [Kiełbasny], Kiełbasowy przym. od Kiełbasa: Fantastycznie skręcone zwoje wężów kiełbasianych. [Ziele kiełbasiane] p. Kiełbaśnik.

Kiełbasiarka, i, lm. i forma ż. od Kiełbasiarz.

Kiełbasiarz, a, lm. e *amator kiełbasy.*

Kiełbasić, i, ił, [Kiołbasić] żart. 1. *gmatwać, krzywić, krzyżować, psuć, mącić, robić niezręcznie, słabo.* 2. *bałamucić.* K. ś. 1. *kręcić ś., gmatwać ś., plątać ś., mieszać ś., wikłać ś.:* Kiełbasi mu ś. w głowie, w biegu interesów. 2. (o ubraniu) *fałdować ś., marszczyć ś., gurbić ś.*

Kiełbaska, i, lm. i 1. p. Kiełbasa. 2. *rodzaj kiełbasy:* K. parowa a. parówka. Kiełbaski parowe gorące!

[Kiełbasny] p. Kiełbasiany: K. kram.

Kiełbasowy p. Kiełbasiany.

Kiełbaszenie, a, blm., czynność cz. Kiełbasić.

Kiełbaszenie się, a ś., blm., czynność cz. Kiełbasić ś.

Kiełbaśnica, y, lm. e 1. p. Kiełbaśniczka. 2. †anat. p. Jelito. 3. rzeź. *kiszka do kiełbasy używana; cienka kiszka wieprzowa.*

Kiełbaśniczka, i, lm. i 1. *żona kiełbaśnika.* 2. a. Kiełbaśnica *trudniąca ś. wyrobem i sprzedażą kiełbas i kiełbasek.*

Kiełbaśnik, a, lm. cy 1. a. †Kiełbodziej *wyrabiający kiełbasy.* 2. *sprzedający kiełbaski parowe, roznoszący je w piecykach po mieście.* 3. [K.] = a) *Żyd, jedzący trefne potrawy.* b) *człowiek wysoki a chudy.* 4. [K., lm. ki] = a) *szpryca do robienia kiełbas.* b) a. [Kiełbasiane ziele] *herba thymi.*

Kiełbaśny p. Kiełbasiany.

Kiełbek, bka, lm. bki p. Kiełb: Ma kiełbki we łbie = a) *jest chytry, przebiegły;* b) *jest uparty.* Sł. wil.

Kiełbień, a, lm. e zool. (gobioides) *rybka podobna do kiełbia.* Jar. <p. Kiełb>

Kiełbik, a, lm. i 1. p. Kiełb. 2. zł. *dziecko.*

Kiełbikowaty, Kiełbkowaty *podobny do kiełbia.*
Kiełbkowaty p. **Kiełbikowaty.**
†**Kiełbodziej, a,** lm. **e** p. **Kiełbaśnik.** <Kieł-b(asa)+DZIE>
Kiełcik, a, lm. **i** *sztyft wbity na końcu pałąka przy kłódkach, przeszkadzający wyciągnięciu pałąka z kłódki.* <? Kieł>
[**Kiełcz, a,** lm. **e, Kiołcz**] *chojak.* <? KOŁ>
Kiełczak, a, lm. **i,** †**Kiełec** *prosię ssące, u którego już ś. pokazują kiełczęta.* <p. Kieł>
Kiełczę, ęcia, lm. **ęta** p. **Kieł:** Kiełczęta u prosiąt.
†**Kiełec, łca,** lm. **łce** p. **Kiełczak:** Kiełcowi zęby wyłamać trzeba, aby maciory nie ranił. Troc. <p. Kieł>
Kiełek, łka, lm. **łki 1.** p. **Kieł. 2.** †Kiełki morskie wonne = *rodzaj pachnących muszel morskich.* **3. a.** ✕**Kieł** bot. (blastema s. plumula) *istotna część zarodka roślinnego, z której ś. rozwija cała roślina, składająca ś. z korzonka i piórka:* K. korzonkowy *(=wyrastający ze śpiczastego końca ziarna).* K. liścieniowy *(=wyrastający z nieco przypłaszczonego końca ziarna).* Z kiełka liścieniowego tworzy ś. źdźbło i kłos. K. listkowy, słomowy, trawny. Nasiona zaczynają już puszczać kiełki. Moczone przez jakiś czas ziarna puszczają kiełki.
Kiełkować, uje, ował (o nasieniu roślinnym, ziarnach) *puszczać kiełki:* Jęczmień już kiełkuje. Przen.: W ciągu tego roku zaczęła K. myśl wydawania pisma. Całe pokolenie kiełkujących dopiero sił literackich. Kiełkujący talent.
Kiełkowanie, a, blm., czynność cz. **Kiełkować.**
Kiełkownica, y, lm. **e, Kiełkownik** *przyrząd do oceniania siły procentowej kiełkowania ziarn zbożowych.*
Kiełkownik, a, lm. **i** p. **Kiełkownica.**
Kiełkowy przym. od **Kiełek:** Strzępki kiełkowe u grzybów. Pochewka kiełkowa.
†**Kiełnia, i,** lm. **e** p. **Kielnia.**
[**Kiełp, a,** lm. **y, Kiełb**] *łabędź.* Zdr. [**Kiełpik**]. <Por. Głż. kołp' = łabędź, Ukr. kołpeć = rybitwa>
[**Kiełpi**] przym. od **Kiełp,** *łabędzi.*
[**Kiełpiątko, a,** lm. **a**] p. **Kiełpię.**
[**Kiełpię, ęcia,** lm. **ęta, Kiełpiątko**] *młody łabędź.*
[**Kiełpik, a,** lm. **i**] p. **Kiełp.**
[**Kiełzaczka, i,** lm. **i**] p. **Kiełzawka.**
Kiełzać, a, ał p. **Kiełznać:** Rozhukanych koni On (Bóg) nie kiełza. Słow. <KIEŁZ>
†**Kiełzać, a, ał** †a. †**Kiełzać ś.,** †**Kiełznąć,** †**Kiełznąć ś.,** [**Kiełzać ś., Kiełznąć, Kielznąć, Kielznóc**] *ślizgać ś., potykać ś., pośliznąć ś., powinąć ś.:* †Jehowa nie daje ś. K. nogom moim. Bud. <KIEŁZ>
Kiełzanie, a, blm., czynność cz. **Kiełzać.**
Kiełzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kiełzać ś.**
[**Kiełzawka, i,** lm. **i, Kiełzaczka, Kielzawka, Kielzaczka**] *ślizgawka.*
[**Kiełzki, Kielski, Kielzki**] *śliski.* <KIEŁZ>
[**Kiełzko**] przys. od **Kiełzki,** *ślisko:* K. coraz bardziej, bo ścieżka rozdeptana. Matl.
Kiełznacz, a, lm. **e** *ten, co kiełzna.* Bobr.
Kiełznać, a, ał, Kiełzać, †**Chełznać,** †**Chełznąć** *kiełzno, munsztuk wkładać w pysk koniowi:* K. konia. W stepie tabun niekiełznany. Zal. Przen.: *powściągać, hamować, mityygować, miarkować, poskramiać, ukrócać:* K. ducha. K. gniew, żądze. Kiełznaj gniew najściślej. Min. Od tego czasu poczęto K. sektę mahometańską. Łęcz. **K. ś.** *hamować ś., powściągać ś., mityygować ś., miarkować ś.:* Zamiast coby ś. K. miał, popęd do górowania rozwijał ś. w nim i potęgował. Jeż. <KIEŁZ>
Kiełznanie, a, blm., czynność cz. **Kiełznać.**
†**Kiełznąć, nie, nął,** [**Kiełznąć**] i †**K. ś.** p. †**Kiełzać:** Mnie kiełznęły ś. były nogi moje. Bud.
†**Kiełznięcie, a,** blm., czynność cz. **Kiełznąć.**
†**Kiełznięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kiełznąć ś.**
✕**Kiełzno, a,** lm. **a** *uzda, mundsztuk, hamulec, kawecan.* Przen.: Wziąć w K. namiętność, mowę, i t. p.=*w kluby, w ryzy; poskromić, powściągnąć, pohamować, ukrócić.* <KIEŁZ>
Kiełż, a, lm. **e** zool. (gammarus) *skorupiak obunogi.* <?>
Kiema, y, lm. **y** powr. *rodzaj ramy, chodzącej przy robocie z góry na dół i naodwrót, część warsztatu do wybijania taśm.* <Nm. Kamm dosł.= grzebień>
†**Kiemlarz, a,** lm. **e** *podskarbi miejski.* <Nm. Kämmerer>
Kiempferja, i, lm. **e,** bl. **Cytwar** bot. (kaempferia) *roś. z rodziny imbierowatych.* <Od nazwiska Nm. Kämpfer>
[**Kien**] p. [**Kień**].
[**Kiender, dra,** lm. **dry**] p. **Kiernoz.** <p. Kiędroz, Kiernoz>
[**Kiendybał, u,** lm. **y**] **1.** p. **Kinderbalsam. 2.** p. **1. Kindybał.**
[**Kiendziuk, a,** lm. **i**] p. **Kindziuk.** <p. Kindziuk>
[**Kieni**] p. [**Kień**]: Kieniś dział? *(=gdzieś podział?).* Wyglądałam, K. chłopi w polu orzą. Weź dzieweczkę K. chcesz. Niechaj ona (chusteczka) płynie, K. se pomyślę. A K. tu droga?
Kienjon, u, lm. **y**=**Kanjon:** Tak powstał dzisiejszy K. Njagary. <p. Kanjon>
[**Kienyś**] p. [**Kień**].
†**Kień, knia,** lm. **knie** *pień, kłoda, kloc.* <KŃ/KIEŃ, por. Knieja i Czes. Kmen>
[**Kień, Kien, Keń, Kieni, Keni, Kiejni, Kejni, Kienyś, Kenyś, Keny, Kęny, Kęne**] **1.** *gdzie.* **2.** *dokąd.* <K>
Kiep, kpa, lm. **kpy 1.** †lek.=a) *srom niewieści.* Troc. b) *łechtaczka* (clitoris). Przen. żart. *kobieta:* Jak to może K. we kpa odmienić człowieka! Pot. **2. a.** ✕**Kpina** przen. *głupiec, cymbał, dureń, błazen, osiel, człowiek do niczego:* Na kpa ś. wystawić a. kpem ś. pokazać. Kpem zostać. Wyjść na kpa. Na kpa kogo wystrychnąć *(= na dudka).* Za kpa kogo mieć. Za cztery litery (t. j. k i e p) czy mię Waćpan masz? L. Kpem będę, jeśli tego nie zrobię. Pod kpem mu przyrzekł *(=kpem nazwać ś. pozwolił, gdyby nie dotrzymał).* Zaszkodzić lada K. potrafi. Prz. Każdy K. ma swój rozum. Prz. Osieł Pana Boga nosił, a ty, kpie, noś mnie. Prz. K. odmawia, gdy nie K. prosi. Sienk. Kiedyś stchórzył—toś już K. Pol. W piekła retorcie nie smażył rządu lepszego, co przyjdzie, jak niegdyś Platon K. na Atlantydzie. Słow. Zdr. **Kiepek.** Zgr. **Kpisko.** <Zap. Węg. kép=obraz, twarz>
Kiepa, y, lm. **y** ucz. *czapka uczniowska.* <p. Kiepi>
[**Kiepcak, a,** lm. **i**] *kożuch.* <p. Kieptar>
Kiepek, pka, lm. **pki 1.** p. **Kiep. 2.** [Kiepki wyjmać]=*kpinkować, drwić, żartować.* **3.** [Tłusty K.] *roś. anchusa arvensis.*
Kiepel, pla, lm. **ple, Kepel** noż. *stempelek do zbijania główek sztyftów na okrągło.* <Nm. Köppel>

×**Kieper, u,** lm. **y** *tkanina ukośnie robiona:* K. a. cenowata robota. Mrong. <Nm. Keper, p. Kiprować>

Kiepi nieod. *rodzaj czapki francuskiej wojskowej, węższej u wierzchu, z daszkiem kwadratowym, zadartym do góry.* <Fr. képi, z Arab.>

†**Kiepieniak, a,** lm. **i** p. **Kopieniak.** Mym.

†**Kiepiennak, a,** lm. **i** p. **Kopieniak.** Tuch.

†**Kiepienniak, a,** lm. **i** p. **Kopieniak.**

Kiepkować, uje, ował 1. ×*podkpiwać, żartować, drwinkować jakby od niechcenia, przedrwiwać.* **2.** [K.] *szydzić, żartować, drwić, kpić.* <p. Kiep>

Kiepkowanie, a, blm., czynność cz. **Kiepkować.**

Kiepski, [**Kepski**], st. w. **Kiepściejszy,** [**Kiepśniejszy, Kiepszy**] pog. **1.** *lichy, nietęgi, nieszczególny, nędzny, zły, małej wartości, nic dobrego:* K. obiad. Kiepskie wino. Kiepskie zbiory, wiersze. Dobry człowiek, ale K. poeta. K. z niego strzelec, pływak. Kiepska sprawa. Kiepskie czasy. O! to K. interes. Oj, miałem dobre woły, na kiepskiem pomieniał. Byłbym cię nie znał, piórko cię wydało, co z kiepska po węgiersku Woltera przebrało. Tremb. **2.** *słaby, chory:* K. jestem (= *źle ze mną*). <p. Kiep>

Kiepsko przys. od **Kiepski,** st. w. **Kiepściej:** K. wyglądać. Interesa moje K. stoją. Pan Polikarp K. strzelał, ale za to łgał jak najpierwszy strzelec. Jord. K. ś. tam żyje. Jord. K. gospodaruje. K. ze mną = a) *jestem poważnie, ciężko chory, niewiele mi ś. należy.* b) *źle stoją moje sprawy, interesy; jestem w tarapatach.* K. koło Witebska. Prz. Raz K., a dwa razy łepsko. Prz.

×**Kiepstwo, a,** lm. **a 1.** p. **Kiepszczyzna:** Jakież to K.! Kiepstwa same gadasz. Gród smród ziemstwo K., a trybunał grunt. Prz. Jeślim swe księgi fraszkami mianował, a drugi mi je kiepstwem poczęstował: o tytuł taki się nie rozgniewają, gdy fraszki statek w sobie zamykają. Pudł. **2.** † i [K.] *kpiny, żarty:* Pewno pan chce kupić jeno na K.

Kiepszczyzna, y, blm., ×**Kiepstwo** *coś kiepskiego, lichota, nędzota, partactwo, miernota, nietężyzna, głupstwo.*

[**Kiepszy**] p. **Kiepski.**

Kiepścieć, eje, ał *kiepskim ś. stawać.*

Kiepściej p. **Kiepsko.**

Kiepściejszy p. **Kiepski.**

Kiepścienie, a, blm., czynność cz. **Kiepścieć.**

Kiepściuchno przys. od **Kiepściuchny.**

Kiepściuchny, Kiepściutki *zupełnie kiepski.*

Kiepściutki p. **Kiepściuchny.**

Kiepściutko przys. od **Kiepściutki.**

[**Kiepśniejszy**] p. **Kiepski.**

[**Kieptar, a,** lm. **y, Keptar**] **1.** *huculski kożuszek bez rękawów, serdak.* **2.** *spódnica ślubna, galonami wyszywana.* <Ukr. kyptàr, z Rum. peptar>

[**Kieptaryk, a,** lm. **i**] (u górali tatrzańskich) *rodzaj kaftana z wyszyciem safjanowym i guzikami mosiężnemi.*

[**Kieptarz, a,** lm. **e**] *żartowniś.* <p. Kiep>

[**Kiepura, y,** lm. **y**] *staroświecka czapka wysoka, futrem obłożona:* Na głowie (miał) śpiczastą czapkę, futrem obłożoną staroświecką kiepurę. Rodz. <Lit. kepùre>

[**Kiepus, a,** lm. **y**] p. **Kapelusz.**

1. Kier, u, lm. **y** *maść czerwienna w kartach, czerwień:* Proszę... same kiery! Zdr. **Kierek.** <Fr. coeur dosł. = serce>

2. Kier, u, blm., **Kira** gór. *górnicy w kompanji dracujący,* †*rota kopacka.* <Nm. Kür>

1. †**Kier, u,** lm. **y** p. **Kir:** Sukna śląskie pospolite, szyftuchy, karazje, kiery. Gost. Pieczęciami nadstawi mitelfoder kieru. Biel. M. <p. Kir>

2. †**Kier, u,** lm. **y** *płaszczyzna, pole nieuprawne:* Kiedyśmy na rozdroże abo wpadli na kier... Pot. <Tur. kyr>

[**Kier**]: Budować w K. a. na K. = *w zrąb, na zakład, w węgieł, nie zaś w słupy:* Domy w K. gładko budowane. <Nm. Kehr>

Kiera, y, lm. **y** gm. *oszustwo.* <?>

Kierać, a, ał myśl. (o żórawiach) *głos wydawać.* <Dźw.>

†**Kieradnik, a,** lm. **cy** gór. p. **Gaplowy.** <p. Kierat>

[**Kierak, a,** lm. **i**] p. **Kierownik.** <Nm. Kehrrad>

Kieramika, i, blm. = **Ceramika.**

×**Kieramit, u,** blm. *glina garncarska.* <Now. z Gr. kéramos = glina zduńska>

Kieramograficzny przym. od **Kieramografja.**

Kieramografika, i, blm. p. **Kieramografja.** <Now. z Gr. kéramos = glina + grafikē = sztuka pisania>

Kieramografja, i, blm., **Kieramografika** *malowanie na wyrobach glinianych.* <Gr. kéramos = glina + -grafía = pismo, pisanie>

Kieranie, a, blm., czynność cz. **Kierać.**

Kierargiryt, u, lm. **y, Srebro rogowe** min. *rodzimy chlorek srebra, pospolicie zanieczyszczony tlennikiem żelaza i innemi obcemi ciałami, krystalizujący w układzie równoosiowym, a należący do najlepszych rud srebra.* <Now. z Gr. kéras = róg + árgyros = srebro>

[**Kierasierka, i,** lm. **i**] p. **Kirasjerka.**

[**Kierasin, u,** blm.] p. **Kierasina.**

[**Kierasina, y,** blm., **Kierasin, Karasina, Kierosin, Kierosina**] *olej ziemny destylowany, nafta.* <Ros. kerosínъ, z Gr. kērós = wosk (naftę nazywano woskiem ziemnym)>

[**Kierasinowy**] przym. od **Kierasina,** *nafciany.*

Kierat, a, lm. **y 1.** a. **Maneż** *koło palczaste, poziomo na stojącym wale osadzone i obracane zwykle przez konie, niek. przez ludzi, służące do nadawania ruchu jakiej machinie (np. we młynach), lub do windowania z głębi ciężarów (np. w kopalniach), kołowrót konny, winda z wałem pionowym, mającym ramiona dla ludzi lub koni obracających:* Koniowi pole, K. a pług niebarzo folgują radzi. Prz. Chodzi jak w kieracie. Prz. (= *dostał zawrotu głowy*). Hałas, tartas, trzask a. rozruch, jak w kieracie. Prz. Tymczasem w mieście jakoby w kieracie. Pot. **2.** †*ciężkie roboty w więzieniu, w kopalniach, galery, katorga:* K., gdzie więźniowie robią w więzieniu abo w górach kamiennych, kruszcowych. Kn. Obciążony ustawicznemi pracami, jakoby był na galerach a. w kieracie a. w Babilonji a. w Egipcie. Gil. Przen.: Kara dzieci aby nie była kieratem, to jest ustawiczną. Gil. Ereb głęboko otwiera kieraty, z piekielnym światłem Parki wybiegają. Bardz. **3.** [K.] = a) *nawał, ciężar zajęcia, duża praca:* Duży mam K. na głowie z tom budowom. b) *nieład, zamieszanie w rzeczach, tumult.* <Nm. Kehrrad>

Kieratofity, ów, blp., **Gorgonje, Rogownice** gieol. *gatunek skamieniałości korkowych kształtu wachlarzykowatego.* Sł. wil. <Now. z Gr. kéras = róg + fytón = roślina>

Kieratolit, u, lm. **y** *skamieniały róg zwierzęcia kopalnego.* <Now. z Gr. kéras = róg + líthos = kamień>

× **Kieratotom, u,** lm. **y** lek. **1.** *narzędzie do nacinania rogówki oka.* **2.** *wykonawca tej operacji.* <Now. z Gr. kéras = róg + tomós = krający>

Kieratowy przym. od **Kierat. Kieratowy, ego,** lm. **i, Pramzowy** rz. gór. *dozorca u kieratu, kierujący za pomocą hamulca czyli pramzy ciężarami spuszczanemi i wyciąganemi szybem.*

Kieratyna, y, blm. *substancja rogowa, składająca ś. z węgla, wodoru, azotu, tlenu i siarki.* <Now. z Gr. kéras = róg>

× **Kieraunometr, u,** lm. **y** *narzędzie do mierzenia siły piorunowej.* <Now. z Gr. keraunós = piorun + métron = miara, -mierz>

Kieraunoskopja, i, blm. *wróżenie przyszłości z piorunów.* <Now. z Gr. keraunós = piorun + skopía = rozpatrywanie>

Kieraunoskopjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *machina błyskawiczna i grzmotowa w teatrze.* <Gr. keraunoskopeîon, Łć. ceraunoscopium>

[**Kierbeczki, ów,** blp.] p. **Kierpec:** Nóżki obute w K. lgną w rozmazanej glinie przed chałupą. Matl.

Kierbel, blu, lm. **ble** bot. p. **Trybula.** <Nm. Kerbel>

Kierbel, a, lm. **y** rub. *rubel:* Sprzedał mi rzepak i wziął ode mnie K. Wilcz. <Żyd. kerbełe = karbowaniec>

† **Kierca, y, lm. e 1.** *duża świeca woskowa kościelna, postawnik.* **2.** *lichtarz duży drewniany; świecznik wielki, noszony w czasie obchodu kościelnego.* Włod. <Nm. Kerze>

[**Kiercać, a, ał**] *silnie mieszać (w garnku).* <Może Nm. (um)kehren>

[**Kiercanie, a,** blm.] czynność cz. **Kiercać.**

[**Kiercha, y,** lm. **y**] p. **Kircha.**

[**Kierchal, a,** lm. **e**] p. **Kierkut.**

† **Kierchmasz, a,** lm. **e** p. **Kiermasz:** Czymże ! na tym kierchmaszu a. na tym praźniku gstować będę? Orzech. <p. Kiermasz>

[**Kierchoweczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kierchów.**

[**Kierchowek, wka,** lm. **wki**] p. **Kierchów.**

† **Kierchów, owa,** lm. **owy,** † **Kirchów,** [**Kierchów, Kirchów**] *cmętarz szczeg. ewangielicki (luterański a. kalwiński).* Zdr. [**Kierchowek, Kierchoweczek**]. <Nm. Kirchhof>

[**Kiercum**] p. **Hercum-kiercum.**

1. [**Kierda, y,** lm. **y**] p. **Kiernoz:** Używa jak bernardyński K. w pomyjach. Prz. <Zap. od kierdel, więc = stadnik>

2. [**Kierda, y,** lm. **y**] w wyrażeniu: Kierdę skrobać = *tuż za kim postępować, następować nań, np. przy robocie.* <? p. 1 Kierda>

[**Kierdak, a,** lm. **I**] p. **Kiernoz.** <p. 1. Kierda>

† **Kierdasz, a,** lm. **e,** × **Kardasz,** † **Kurdesz** *brat, krewny, pobratymiec, jednoplemiennik:* Kierdaszów tatarskich często łby krwawili. Stryjk. <p. Kurdesz>

[**Kierdel, a** a. **dla,** lm. **e** a. **dle, Kirdel, Kirdyl, Kyrdel**] **1.** *stado, [gajno];* myśl. *stado, gromadka, w jakich ś. trzymają kozice:* K. owiec. Starzy strzelcy tatrzańscy widywali dawnemi czasy kierdele po 20 i 30 kozic. Now. Kozica ciężko poraniona odłącza ś. od kierdela. [Kozy chodzom w kiérdelu]. **2.** *całe stado, dogląd owi bacy powierzone:* Pół kierdla gęsi dałby za to, gdyby mu kto poradził. Zawil. Wpośród czeredy (gęsi) mały jeden K. Zawil. Zdr. [**Kierdelek, Kierdelik, Kierdołek**]. <Zap. Słc. krdel>

[**Kierdelek, lka,** lm. **lki**] p. **Kierdel:** Od 20 prawie lat rzadko kiedy w wymienionych dzielnicach Tatr zdarzyło ś. zobaczyć zbłąkaną kozicę lub szczupły K.

Kierdelik, a, lm. **i**] p. **Kierdel:** Mały K. Zawil.

[**Kierdołek, łka,** lm. **łki**] p. **Kierdel.**

[**Kierdos, a,** lm. **y**] p. **Kiernoz.**

[**Kierdowaty**] *jurny jak kierda.* <p. Kierda>

[**Kierecina, y,** lm. **y, Kieretyna, Kieretnia**] *zarośla, krzaki, chróst, gęstwina.* <p. Kieretyna>

Kiereja, i, lm. **e 1.** † *rodzaj surduta futrem podszytego:* K. z srogich niedźwiedzi, w której pan podczaszy siedzi. Niem. **2.** [K.] = a) *opończa sukienna granatowa, z kapturem na plecach do wdziewania na głowę.* b) *szuba zimowa.* c) pog. *suknia, szuba a. burka zbyt obszerna.* Zdr. † **Kierejka,** † **Kirejka.** <Ukr. kereja, por. Kir>

† **Kierejka, i,** lm. **i** p. **Kiereja:** Kierejkę Turczyn, Tatar burkę nosi. Jabł.

Kierek, rka, częś. w lm. **rki** p. **1. Kier.**

× **Kieresze, ów,** blp. *cięcia, paragrafy:* Znowu Niemców kiereszujecie! Poczekajcie, dam ja wam tu kieresze. Kaczk. <Węg. kereszt = krzyż>

Kiereszować, uje, ował 1. *rąbać, ciąć, ranić szablą a. pałaszem szczeg. po głowie i twarzy.* **2.** [K.] *mieć kogo pod ostrą komendą, dręczyć zadawaniem trudów.* <p. Kieresze>

Kiereszowanie, a, blm., czynność cz. **Kiereszować.**

[**Kieretnia, i,** lm. **e**] p. **Kierecina.**

[**Kieretyna, y,** lm. **y**] p. **Kierecina.** <Może ze Słc. ker = kierz>

Kierezja, i, lm. **e, Karazja 1.** † *sukno proste grube.* **2.** [K. a. **Kirezja**] *rodzaj sukmany krakowskiej sukiennej:* Część miała kierezje białe i niebieskie, sznurkami wyszywane i zapinane na haftki. Gom. <p. Karazja>

[**Kierędy**] p. **Którędy.** <K>

Kierja, i, lm. **e** bot. p. **Złotlin.** <Niby Łć. kerria>

[**Kierk, u,** lm. **i, Kierzk**] *niewielkie jeziora i miejsca błotne między wzgórzami.* <Por. 2. † Kier>

[**Kierka, i,** lm. **i**] p. **Kir.**

1. Kierkot, a, lm. **y** p. **Kierkut.**

2. Kierkot, a, lm. **y** zł. *wieprzak,* in. kwiczoł. <?>

Kierkut, u, lm. **y 1.** a. **Kirkut, Kierkot,** [**Kierchal, Kirchal**] *cmętarz żydowski.* **2.** zł. *wieprz, świnia.* <Z Nm. Kirchhof = cmętarz>

[**Kierla, i,** lm. **e**] *chłop, drab.* <Nm. Kerl>

† **Kierlesz** = *kyrie eleison.* Pśń. <Skrócone z Gr. kýrie eleēson (w wymawianiu późniejszym: eleison) = Panie, zmiłuj ś., jako przyśpiew pieśni nabożnych; por. Głż. khěrluš>

[**Kierma, y,** lm. **y**] *wiosło znacznej długości.* <por. Kierować>

Kiermas, nieod., czcion. *przyrząd ręczny do nastawiania grubości dla sztabików.* <Nm. Kehrmass>

Kiermasz, a a. **u,** lm. **e** a. † **y,** † **Kierchmasz,** [**Kiermaz**] **1.** *uroczystość wiejska: obchód rocznicy poświęcenia kościoła wiejskiego, fest, odpust, święto kościelne, praźnik:* K. a. odpust. Cz. **2.** *dzień targowy, jarmark:* Gierwazy ś. odmienił i już od lat wielu ani był na kiermaszu, ani na weselu. Mick. **3.** p. **2. Kiermes:** Dzieje ówczesne Flandrji (wieku XV) przedstawiają K. tłumny, rozochocony i gburny. Lib. **4.** [K.] = a) *uczta po powrocie z jarmarku.* b) *podarunek z jarmarku.* **5.** † przen. *uczta, biesiada.* Petr. <Nm. Kirchmesse>

[**Kiermasznia, i,** lm. **e**] p. **Komasznia.**

[**Kiermasznik, a,** lm. **cy**] p. **Kiermaszowicz.**

Kiermaszować, uje, ował *czas na kiermaszach spędzać, jarmarkować.*

Kiermaszowanie, a, blm., czynność cz. **Kiermaszować.**

Kiermaszowicz, a, lm. **e, [Kiermasznik]** *biorący udział w kiermaszu, włóczący ś. po kiermaszach, jarmarcznik:* Urządziwszy zasadzkę w lasach, poturbowali wracających kiermaszowiczów.

Kiermaszowy przym. od **Kiermasz,** *jarmarczny* Odpustowa, kiermaszowa, a. jarmarczna publika. L.

[Kiermaz, u, lm **e]** p. **Kiermasz.**

1. Kiermes, u, lm. **y 1.** p. **Alkiermes. 2.** K mineralny = *preparat antymonowy niestałego składu chemicznego.* **3.** zool. (coccus ilicis) *owad półpokrywy czerwcowaty.* <Fr. kermès, Nm. Kermes, z Arab. kirmiz = czerwiec>

2. Kiermes, u, lm. **y, Kiermasz** *uroczystość ludowa we Flandrji francuskiej i Belgji, rodzaj kiermaszu polskiego.* <p. Kiermasz>

× Kiermezyn, u, blm. p. **Karmazyn.**

[Kiermider, u, lm. **y]** p. **Harmider.** <Może Nm. kehr(e) nieder = zawróć w dół>

Kiern, a, lm. **a, ów 1.** czcion. *jeden z kawałków w instrumencie* (p. Instrument), *składających otwór, w który ś. ma lać materjał.* **2.** garb. p. **Rdzeń.** <Nm. Kern dosł. = ziarno, jądro, rdzeń>

[Kiernel, a, lm. **e]** p. **Kielner.**

Kierner, a, lm. **y 1.** cyk. *śruba, łącząca przód roweru z tyłem.* **2.** fortep. *sztyft na obie strony koniczny, na którym ś. waha młotek, jak na osi.* **3.** men. *ziarnko metalu szlachetnego, pozostałe przy tyglu po zlaniu metalu.* **4.** noż. = a) *stal ostro zakończona, do znaczenia miejsc, w których mają być borowane dziurki.* b) *dołek zrobiony tym narzędziem.* **5.** tok. p. **Znacznik.** Zdr. **Kiernerek.** <Nm. Körner>

Kiernerek, rka, lm. **rki** p. **Kierner.**

Kiernerować, uje, ował ślus. *przygotowywać żelazo do lochowania.*

Kiernerowanie, a, blm., czynność cz. **Kiernerować.**

Kiernhechel, chla, lm. **chle,** powr. *szczotka gęsta* (p. Szczotka) *do czesania lnu.* <Nm. Kernhechel, z Kern = ziarno + Hechel = szczotka>

[Kiernia, i, lm. **e]** p. **Kierzanka.**

1. [Kiernica, y, lm **e]** p. **Kierzanka.** Zdr. **[Kierniczka].**

2. [Kiernica, y, lm. **e]** *krynica.* Zdr. **[Kierniczka].** <Ukr. kiernycia>

1. [Kierniczka, i, lm. **i]** p. **1. Kiernica.**

2. [Kierniczka, i, lm. **i]** p. **2. Kiernica.**

[Kierniczny] przym. od **1. i 2. Kiernica.**

Kiernisty garb. p. **Rdzenny.** <p. Kiern>

Kiernkastel, tla, lm **tle** hut. p. **Kiernkasten.**

Kiernkasten, u, lm. **y, Kiernkastel, Karnkastel** hut. *skrzynia lana do formowania odlewów.* <Nm. Kernkasten>

× Kiernos, a, lm. **y** p. **Kiernoz.**

Kiernować, uje, ował powr. *czesać len na kiernhechlu.* <Nm. kernen>

Kiernowanie, a, blm., czynność cz. **Kiernować.**

× Kiernowy *jędrny, mocny, gruntowny, dychtowny:* Kiernowe sukno. Troc. <Nm. Kerntuch, z Kern = jądro, wybór + Tuch = sukno>

Kiernoz, a, lm. **y, × Kiernos 1.** a. **[Kiernóz, Kierda, Kiędra, Kiędroz, Kiędróz, Kierdos, Kiender, Kinder, Kięder, Kierdak, Knur, Chujec]** *świnia samiec cały (nietrzebiony), stadnik:* Krząka jako K. Prz. Sapi jako w barłogu K. Rej. Opływa w rozkoszach, jak K. w pomyjach. Prz. **2.** [K.] *dziewczarz.* **3.** [K.] *melodja: „Za świniami."* Zdr. **Kiernozek.** <? Por. Mikl. 156 kъrnъ i Czes. krniti = kastrować>

Kiernozek, zka, lm. **zki** p. **Kiernoz.**

Kiernozi, † Kiernozowy przym. od **Kiernoz.**

Kiernozić, i, ił, Kiernozować 1. (o świniach) *czuć pociąg płciowy, ślinić ś., krzekać, hukać ś., lochać ś., grzać ś.* [K. a. **K. ś.**] *żyć rozwiąźle; płatać figle.* <p. Kiernoz>

Kiernozować, uje, ował p. **Kiernozić.**

Kiernozowanie, a, blm., czynność cz. **Kiernozować.**

† Kiernozowy p. **Kiernozi.** Das.

Kiernożenie, a, blm.] czynność cz. **Kiernozić.**

[Kiernożenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Kiernozić ś.**

[Kiernóz, a, lm. **y]** p **Kiernoz.**

Kiernwerk, u, lm. **i** powr. *resztki zostające na szczotce przy kiernowaniu.* <Nm. Kernwerk>

Kierny 1. [K.] = a) *szczery:* A widzi Bóg kierne serce moje. b) *gniewny, zły.* **2. a. Kirny, Chirny** zł. *pijany.* <?>

[Kierò!] myśl. *wołanie, zwracające uwagę na ptaki lecące.* <Zap. Nm. kehr' auf dosł. = obróć w górę>

Kierografja, i, blm. *malowanie na wosku.* <Now. z Gr. kērós = wosk + -grafía = pisanie>

Kieromancja, i, blm. *wróżenie z wosku.* <Now. z Gr. kērós = wosk + mantía = wróżba, wróżenie>

× Kieroplastyka, i, blm. *sztuka wyrabiania figur z wosku.* <Now. z Gr. kērós = wosk + plastikē = rzeźbiarstwo>

[Kierosin, u, blm.] p. **Kierasina.**

[Kierosina, y, blm.] p. **Kierasina.**

[Kierosinowy] przym. od **Kierosina:** Przedstawiciele przemysłu kierosinowego z firmą Nobel na czele. Lampa kierosinowa.

Kierować, uje, ował 1. kim a. czym, kogo **a** co = *nadawać mu kierunek; prowadzić, wieść, sterować, dyrygować, rządzić, powodować:* K. okrętem K. parowozem. K. koniem. Jej duch kierował mieczem. Mick. Pociskiem siła kieruje piekielna. Słow. K. rudel, ster. Troc. Okiem na jasne tylko kierujesz oczęta. Mick. Trzymał szpadę i ostrzem jej kierował swych drabów gromadę. Mick. Przen.: K. czyjemi krokami. Kroki jego kierować, pomagać mu, radzić. Mick. Dać sobą K. = *powodować.* Kieruje nim, jak chce = ma go do woli, obraca go, jak chce. Kn. *(= powoduje nim, wodzi go za nos, osiodłał go).* K. kogo do intencyj swoich. Troc. K. interesami, sprawami publicznemi a. nawą społeczną. Te wszystkie spiski kieruje, jak wiem pewnie, książę Czartoryski. Mick. K. czyim sumieniem. K. opinią publiczną. Mniemania i uczucia, kierujące sądami pospólstwa o ludziach i wypadkach. Mick. Większy duch pono, jak ów duch stronnictwa, kieruje światem, i te ludzkie sprawy. Pol. Łódź żywota kierował. Pol. Pokora ci, ku obronie, niech kieruje, lotem skrzydeł. Mick. **2.** kogo a. co = *zwracać, obracać, nawracać (ku jakiemukolwiek celowi).* K. dokąd swe kroki. K. statek ku portowi. (Wrony) czarne oczy kierują na czarne obłoki. Mick. Nieco wyżej Dawida wóz, gotów do jazdy, długi dyszel kieruje do polarnej gwiazdy. Mick. Strzałę, konia K. Troc. Przen.: K. wszystkie swe myśli ku czemu. Gdzie fata kierują? Bardz. *(=prowadzą).* Chcą oni nawracać, za-

miast K. ku działaniu. Rettel. Mądrość sędziego ma K. prawo ku zdrowiu tych, którzy do sądu przychodzą. Górn. 3. przen. kogo na co = *przygotowywać, kształcić, promować, wyprowadzać; robić czym:* Kieruje swego syna na dyplomatę. Może Chmielnicki zełgał i zwykłych łotrzyków na sług starostki kierował? Sienk. 4. †kogo skąd = *wypędzać, rugować, wyrzucać, wyganiać, wykurzać:* Szwedów z Polski kierowano. Troc. **K. ś. I.** dokąd = *zawracać ś. dokąd, zmierzać, iść przybierając pewien zamierzony kierunek, udawać ś. w pewne miejsce:* Psy, widząc, że ś. kierujemy w tę stronę, gdzie im nie było wolno, same ś. przyzostały. Krasz. K. ś. według czegoś. W pustyni kierują ś. podróżni po gwiazdach. Mick. Kto na gwiazdy ś. kieruje, nie zaginie w toni ciemnej. Pol. Przeszedłem jeszcze kilka pokojów, kierując ś. na krzyki i śmiechy, które mi do uszu dochodziły. Chodź. To przypomina mi złote pustynie Suez, na których tak mi dobrze było, gdym ś. tylko za słońcem i gwiazdami kierował. Słow. **2.** przen.: K. ś. czym = *postępować wedle czego, iść za kim, powodować ś.:* Kieruje ś. jego radami. Bezinteresowność i ofiarność, któremi w czynach politycznych kierowali ś. nasi przodkowie. Chm. **3.** *przygotowywać ś., kształcić ś.:* Kieruje ś. na adwokata. **4.** rub. *obracać ś.; radzić sobie, myśleć o sobie, urządzać ś.:* Położenie co prawda trudne, ale kieruj ś., bracie! O wy, chłopcy, djabelnie ś. teraz K. umiecie; nie uderzy żaden tam, gdzie mały posag zwącha. L. Dobrze ś. kieruje. <Nm. kehren>

Kierowanie, a, blm., czynność cz. **Kierować:** ×K. wiatru. Hube (= *kierunek).*

Kierowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kierować ś.**

Kierownica, y, lm. **e I.** p. **Kierowniczka. 2.** [K.] = a) *pręt żelazny pod kołowrotem na nasadzie (u wozu).* b) *regulator w pługu.* 3. fiz. p. **Dioptra. 4.** mat. *pewna prosta a. krzywa stała, stosowana w rozważaniu własności figur gieometrycznych:* W krzywych stożkowych stosunek odległości każdego ich punktu od punktu stałego do odległości od prostej stałej jest wielkością stałą; ta prosta stała jest kierownicą. **5.** woj. *linja kierunku w strzelnicy.* <p. Kierować>

Kierownictwo, a, blm., **Kierunek** *kierowanie czym a. kim, zarząd, dyrekcja, ster:* Objąć K. czego. Powierzyć komu K. jakiego zakładu. Utrzymywał, że Bóg zawsze wybierał pewne rody do kierownictwa ludźmi. Krasz. Edukacja podkomorzyca ubezpieczoną była pod kierownictwem jego na przyszłość całą. Jeż. W układzie swoich powieści nie troszczył ś. poeta o stosunki realne, poddając ś. kierownictwu wszechwładnej pani swego umysłu — fantazji. Chm.

Kierowniczka, **I,** lm. **i, Kierownica** forma ż. od **Kierownik:** Miłość ojczyzny była jedyną kierowniczką kroków jego. K. życia społecznego.

Kierowniczy przym. od **Kierownik,** *przewodni:* Lampkę postawił na oknie, aby kierowniczym punktem była dla kogoś, do tej chaty może dążącego. Orzesz. Kierownicza rola lewicy w parlamencie. Wiatr K. Ml. Wiek, w którym żyjemy, jest pozbawiony własnej idei kierowniczej. Śruby kierownicze a. u s t a w n i c z e w narzędziach matematycznych a. machinach = *służące do przybliżania lub rozsuwania ich części.*

Kierownik, a, I. lm. **cy** = a) *kierujący czym, dyrygujący, dyrektor, przewodnik.* b) a. **Metranpaż** druk. *ten, co daje artykuły zecerom i łamie dziennik na stronice.* **2.** lm. **ki** = a) a. **[Kierak, Ryczon, Rycabel, Obartel]** *ruchoma ławka z kłonicami na przedniej osi.* b) [K.] *część pługa.* c) a. **Ster** cyk. *rączka do kierowania rowerem a. welocypedem.* d) gór. *wózek, skrzynka na kołach, posuwająca ś. po listwicach i przewożąca urobek,* in. p i e s n i e m i e c k i. <p. Kirować>

×**Kierowność, i,** blm. **I.** rz. od **Kierowny. 2.** *dyrekcja, kierunek, trzymanie ś. pewnego kierunku.*

×**Kierowny I.** *od kierowania, dyrekcyjny.* **2.** *dający sobą kierować:* Umysł, charakter K.

Kierowy przym. od **I. Kier,** *czerwienny:* Król karo znów z kierową damą.

[Kierp, pia, lm. **pie]** p. **Kierpec.** <Słc. krp>

[Kierpaty] p. **Kirpaty.**

[Kierpcarz, a, lm. **e]** pog. *góral:* Krakowiacy górali kierpcarzami przezwali. Wójc.

[Kierpcisko, a, lm. **a]** p. **Kierpec.**

[Kierpczysko, a, lm. **a]** p. **Kierpec.**

[Kierpec, pca, lm. **pce, Kyrpiec, Kyrpeć, Kirpiec, Kierpiec, Kierpieć, Krypeć, Kierp, Kierpek] I.** *góralskie obuwie skórzane, rodzaj chodaków:* Kto sieje w cyrwcu, to zbiéra w kiérpcu. Prz. Zdr. lm. **[Kierbeczki].** Zgr. **[Kierpcisko, Kierpczysko].** <Słc. krpec>

[Kierpek, pka, lm. **pki]** p. **Kierpec.**

[Kierpiec, pca, lm. **pce]** p. **Kierpec:** Kiérpce orawskie. Gradu było na K.

[Kierpieć, pcia, lm. **pcie** p. **Kierpec.**

†**Kierstrang, u,** lm. **i** p. **Wiśniak:** Baryła kierstrangu. Vol. <Nm. Kirschtrank>

†**Kierstrank, u,** lm. **i** p. **Wiśniak.** <p. Kiersztrang>

†**Kierstrąg, u,** lm. **i** p. **Wiśniak.**

Kiersztak, u, lm. **i** fl. *lina kotwiczna.* <Hl. keer-stag>

†**Kiersztrang, u,** lm. **i** p. **Wiśniak:** Wiśnie czarne mają bliskość z winem czerwonym, przeto niezłe picie K., które wymyślili w Polszcze. Urzęd. <Nm. Kirschtrank>

†**Kiersztrank, u,** lm. **i** p. **Wiśniak.**

Kierunek, nku, lm. **nki I.** *linja, droga, strona, ku której zwraca ś. ruch, kierowanie ś., zwracanie ś., ruch w pewną stronę:* Zmienić K. okrętu. Iść w pewnym kierunku. W tymże kierunku zwolna posuwa ś. Hrabia. Mick. Trzymać ś. pewnego kierunku. K. wiatru ś. zmienił. Dalszy K. podróży zależeć miał od wiatrów. Słow. **2.** przen. *sposób działania; charakter, dążność, barwa, tendencja:* Zmienić K. pisma. Szkoły u nas rozwijają ś. coraz bardziej w kierunku klasycznym. Dźwignęły ś. własnemi siłami w różnych kierunkach Anglja i Niemcy. Mick. Obraz silnie natężonego uczucia, które musi ś. zdecydować w tym lub owym kierunku. Chm. Myśli twoje biorą dobry K. Słow. Jego obyczaje pierwiastkowe i życie mniej pomyślną dla poezji miały postać i K. Mick. K. twórczości poety. K. w literaturze (= *prąd).* Możemy uznawać za potrzebne i konieczne dopatrywanie świata w „proszku" i „w każdej gwiazd iskierce," czyli mówiąc poprostu K. badań naukowych. Chm. Fil.: K. filozoficzny = *odrębna dążność a. pogląd filozoficzny, cechujący pewną grupę filozofów, ujawniający ś. w szeregu pism filozoficznych.* **3.** p. **Kierownictwo:** K. młodzieży. Dzieci jego zostają pod kierunkiem doświadczonego pedagoga. Pismo to wychodzi pod kierunkiem komitetu redakcyjnego. Objąć K. czegoś. K. literacki pisma powierzyliśmy panu W. <Sgnm. kērunga>

Kierunkowy przym. od **Kierunek.** Mat.: Liczby kierunkowe = *wyrażające kierunek.*

[Kierutać, a, ał] p. **Chwierutnąć.**

[Kierutanie, a, blm.] czynność cz. **Kierutać.**

Kierwel, wlu, lm. **wle** bot. p. **Trybula.** <p. Kierbel>

Kierwisz, a, lm. **e** garb. p. **Obmiotacz.** <Nm. Kehrwisch>

[Kieryndać się, a ś., ał ś., Huziać ś.] *huśtać ś.* <Okrzyk.>

[Kieryndanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Kieryndać ś.**

Kierz, krza a. krzu, lm. **krze a. [Krzy], [Kerz] 1.** p. **Krzak:** K. ognisty Mojżeszów. Górn. K. różany. Dambr. K. jeżynowy. Klon. Jeździec leci po zaroślach i po krzach. Mick. Lepiej ze krza wyglądać, niż w K. Prz. (*= bezpieczniej być w ukryciu, niż na otwartym polu*). Ze krza na potyczkę patrzeć. Troc. (*=z miejsca bezpiecznego, z za pieca, z za kotła, z ukrycia*). W K. pójść (*=w nogi, uciec*). Wloką elekcje; ale i oni w K. pójdą, gdy górne uderzą wiatry, które ich koncepty rozniosą. Opal. W K. to pójdzie. Prz. (*=nic z tego nie będzie, rozchwieje ś.*). Sowa (a. sroka) ze krza, a dwie w K. Prz. (*= mnóstwo ich jest, nie trudno o nie*). **2.** myśl. *rodzaj sieci na ptaki.* Zdr. **†Kierzek, [Kierzek, Kierzaszek, Kieszek].** <KIERZ/KRZ>

[Kierz, krza, lm. **krze] 1.** p. **Kierzanka. 2.** *szkopek.* <Dnm. kar(e)n>

[Kierzanka, i, lm. **i, Kierznia, Kierzónka, Kierzenka, Kirzonka, Kirzenka, Kirzanka, Kirzynka, Kierzynka, Kierz, Kierznica, Kiernia, Kiernica]** *naczynie do bicia masła,* maślnica, maselnica, maślanica, maślannica, tłuczka, [bójka, bójaczka, bołtusznik]. <Dnm. kar(e)n>

[Kierzaszek, szka, lm. **szki]** p. **Kierz.**

†Kierzek, rzka, lm. **rzki, [Kierzek]** p. **Kierz:** Kuropatwa, co ś. tai w kierzku. Wuj.

[Kierzenka, i, lm. **i]** p. **Kierzanka:** Zjadł maślanki trzy kierzenki.

[Kierzk, u, lm. **i]** p. **Kierk.**

[Kierzkowy] przym. od **Kierzek:** Kierzkowe jagody (np. agrest).

[Kierznia, i, lm. **e]** p. **Kierzanka.**

[Kierzniać, a, ał] *bić masło:* Kierznione mleko.

[Kierzniak, a, lm. **i]** *stempel w kierzance.*

[Kierznianie, a, blm.] czynność cz. **Kierzniać.**

[Kierznica, y, lm. **e]** p. **Kierzanka.**

†Kierzowato przys. od **Kierzowaty.** L.

†Kierzowaty *podobny do krza, krzakowaty.* L.

[Kierzónka, i, lm. **i]** p. **Kierzanka.**

[Kierzynka, i, lm. **i]** p. **Kierzanka.**

Kiesa, y, lm. **y 1.** *worek do pieniędzy, trzos, sakiewka, kabza, portmonetka:* Synabym w domu nie trzymał dłużej, lecz Pan Bóg widzi, że pusto w kiesie. Syrok. Rzucając na stół kiesę ciężką dukatami. Mick. Jeśli chcesz kiesy po wierzch pełnej srebra, idź na ten wzgórek. Słow. Wiem, że cię nie kupi brylantem ani kiesą. Słow. (*= pieniędzmi*). **2.** †K. turecka = *sposób liczenia pieniędzy =* $333\frac{1}{3}$ *franków:* Opanowawszy Sobieski obóz turecki, wziął 2,000 kies gotowych pieniędzy, licząc każdą kiesę po 500 talerów. Papr. **3.** [K.] p. **Kieszeń.** Zdr. **Kieska, Kieseczka.** <Tur. késé>

Kieseczka, i, lm. **i** p. **Kiesa.**

[Kiesej, a, lm. **e]** p. **Kieszeń.**

[Kiesi] p. **Kieś:** K. znowu Jantka złapił u kościoła, dalejże go namawiać do żeńby. Ork.

[Kiesienisko, a, lm. **a]** p. **Kiesień.**

[Kiesień, i, lm. **e]** p. **Kieszeń.** Zdr. **[Kiesionka],** Zgr. **[Kiesienisko].**

[Kiesik] 1. p. **Kieś. 2.** *onegdaj, przedwczoraj.*

[Kiesionka, i, lm. **i]** p. **Kiesień.**

Kieska, i, lm. **i 1.** p. **Kiesa:** Dobyłem kieskę i dałem mu talara. Chodź. Dam ci kapelusz z piórami, ostrogi srebrne, złotą kieskę, tudzież inne sprzęty potrzebne. Mick. **2.** [K.] *ubranie głowy dziewcząt, złożone z paska papieru, obszytego czymś kolorowym, i spadających z tyłu wstążek.*

Kieson, u, lm. **y 1.** *walec żelazny, zapuszczany w wodę, w którym po wypompowaniu wody muruje ś. filar pod most.* **2.** woj. *wóz na amunicję, wóz prochowy, jaszcz, jaszczyk.* <Fr. caisson>

†Kiestrzanek, nku, lm. **nki** p. **Wiśniak.** Troc. <p. Kiersztrank>

†Kiestrzank, u, lm. **i** p. **Wiśniak.**

[Kiesza, y, lm. **e]** p. **Kieszeń.**

[Kieszczanka, i, blm.] p. **Kiszczanka.**

[Kieszenia, i, lm. **e]** p. **Kieszeń.**

Kieszeniowy, ×Kieszenny przym. od **Kieszeń:** Cierpi od lat dwudziestu na suchoty kieszeniowe. Składać ś. umiał jak nóż K. Kaczk.

×Kieszennik, a, lm. **cy** *złodziej kieszonkowy,* zł. *doliniarz.*

×Kieszenny p. **Kieszeniowy:** K. zegarek. Kluk.

Kieszeń, i, lm. **e, †Kieszynia, [Kieszenia, Kiesień, Kiesej, Kieśnia, Kiesza, Kieszula, Kiesa] 1.** *worek u sukni pod spodem przyszyty do przechowywania chustki, portmonetki i t. p.; torba przypasywana:* K. w surducie, u spodni. Ręce obie schował w jedną K. fraka. Mick. Tu wydobył z kieszeni garść kul, dzwonił niemi. Mick. Włożyć, schować do kieszeni a. w K. Schował w kieszenie. Mick. Tadeusz ukradkiem spozierał w kieszenie, czy ów kluczyk nie uciekł. Mick. Przen.: Pustki w kieszeni. Choruje na K. Prz. (*=brak mu pieniędzy*). Ma suchoty w kieszeni. Prz. (*=goły, nie ma pieniędzy*). Cudzej kieszeni nie żałować. Prz. Dziurawej kieszeni nigdy nie napełnisz. Prz. Przen.: Znać kogo a. co jak własną (swoją) K. *=znać bardzo dobrze:* Znałem go jak moją K., bośmy razem do szkół chodzili. Paryskie knajpy i buduary znał jak własną K. Przen.: Siedzieć u kogo w kieszeni = *być mu dłużnym:* Hojność ich zależy od głębszego lub mniej głębszego siedzenia w żydowskiej kieszeni. Przen.: Trzymać ręce w kieszeniach a. nie wyjmować ręki z kieszeni = *mieć ciągłe wydatki.* W mieście rękę w kieszeni trzymaj. Prz. Ma jeża w kieszeni. Prz. *=skąpy.* Przen.: Cieszy ś., jakby mu kto w K. nafajdał *=cieszy ś., nie mając z czego, jak nagi w pokrzywach.* Przen.: Mieć co w kieszeni *=być w posiadaniu czego; być czego pewnym:* Nabywszy słownik, mają w kieszeni trybunał gotowy rozstrzygać najdelikatniejsze spory, tyczące ś. poetyckiego wysłowienia. Mick. Gładzi kieszeń, bo kreski ich już ma w kieszeni. Mick. Ma to jak w kieszeni. Prz. (*=pewne*). **2.** przen. *pieniądze czyje:* Nadłożyć kieszenią. Zapłacić z własnej kieszeni. **3.** zool. *jama skrzelowa u głowonogów.* Zdr. **Kieszonka, Kieszoneczka.** <p. Kiesa>

[Kieszk, a, lm. **i, Keszk]** *twaróg w kawale czworobocznym.* <Por. [Kaska] i [Kiszka]>

Kieszoneczka, i, lm. **i** p. **Kieszeń:** Dajże mi chusteczki z twojej kieszoneczki.

Kieszonka, i, lm. **i** p. **Kieszeń:** K. u kamizelki. Wyjmą książeczkę z kieszonki. Mick. Przen.: Mąż i żonka — to jedna K. Prz. **2.** bart. *część brzusznej strony odwłoka u pszczoły.*

Kieszonkowaty, Kieszońkowaty *do kieszonki a. torebki podobny.*

Kieszonkowy I. przym. od **Kieszonka:** Zegarek, nóż, kalendarzyk, słownik K. × Pieniądze kieszonkowe. × **Kieszonkowe, ych,** blp. rz. = *drobne.* **2.** *kieszeniowy:* Złodziej K. (= × *kieszennik*). **3.** a. × **Kieszońkowy** anat.: Ścięgno kieszonkowe (ligamentum capsulare) = *wiązadło torebkowate.*

× **Kieszońka, i,** lm. **i** anat.: Kieszońki maziowe (capsulae synoviales) = *torebki maziowe.*

Kieszońkowaty p. **Kieszonkowaty.** × **Anat.:** Ścięgno sprycha kieszońkowate (ligamentum radii sacciforme, membrana sacciformis) = *torebka maziowa pomiędzy dolnemi końcami kości łokciowej i promieniowej.*

× **Kieszońkowy** anat. p. **Kieszonkowy.**

[**Kieszula, i,** lm. **e**] p. **Kieszeń:** Dule wyskocyły hoc z kiesuli.

† **Kieszynia, i,** lm. **e** p. **Kieszeń.**

[**Kieś** a. **Kiejś, Kiejsi, Kiesi, Kiesik, Kiejsik**] *niegdyś, kiedyś, dawno.* <Kie + S(i)>

† **Kieścień, a,** lm. **e** p. **Kiścień:** Pospolita broń Moskwy łuk, bardysz, szabla i K., który Polacy basałykiem nazywają. Paszk.

[**Kieśkolwiek**] *kiedykolwiek, kiedyś w przyszłości.* <Kieś + Kolwiek>

[**Kieśnia, i,** lm. **e**] p. **Kieszeń.**

Kieta, y, lm. **y I.** [K.] = a) *łańcuch.* b) w lm. *kajdany.* **2.** pusz. *połączenie walca broni ze sprężyną.* <Nm. Kette = łańcuch>

Kieter, tra, lm. **try, Kiejter** *rodzaj psów chłopskich.* Troc. Zdr. **Kieterek.** <Nm. Köter>

Kieterek, rka, lm. **rki** p. **Kieter.** Troc.

† **Kietka, i,** lm. **i I.** i [**Kietka**] p. **Kiecka:** Mam chodzić o dwu fałdach w staroświeckiej kietce? Papr. **2.** p. **Kieca.**

! **Kieton, u,** lm. **y** p. **Aceton.** <?>

[**Kietować, uje, ował**] *ściskać.* <p. Kieta>

[**Kietowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kietować.**

[**Kiewo**] *jak, jakby, niby:* Wychowała matka syna, K. kónika. <Kie + (W)o>

[**Kież**] p. **I.** [**Ka**]: Kez mi sie podzieli? Kes to idzies, panienko? Kieżby = *gdzieżby:* A kiesby já ogdowiała? <Kie + Ż(e)>

[**Kieżby**] **I.** = **Kieby:** Kieżbych ja był wiedział, iże będę wisiał, byłcibych... **2.** p. **Kież.**

[**Kięder, dra,** lm. **dry**] p. **Kiernoz.**

[**Kiędra, y,** lm. **y**] p. **Kiernoz.**

[**Kiędroz, a,** lm. **y**] p. **Kiernoz.**

[**Kiędróz, a,** lm. **y**] p. **Kiernoz.**

[**Kiędy**] p. **Kędy.**

[**Kiępa, y,** lm. **y**] p. **Kępa.**

! **Kifotyczny** *dotknięty kifozą, garbaty, skrzywiony, ułomny.*

! **Kifoza, y,** lm. **y** lek. *garbatość, garb, skrzywienie kręgosłupa ku tyłowi.* <Gr. kýfōsis>

Kihaja, i, lm. **e** (w Turcji) *marszałek dworu, murgrabia:* K. baszyn, to jest starszy dworu jego, przywitał pana posła imieniem baszynym. Ośw. <Tur. kihája, kiahia, kiaja = zastępca, namiestnik>

Kihiczeć, y, ał (o czajce) *głos wydawać.* <Dźwn.>

Kihiczenie, a, blm., czynność cz. **Kihiczeć.**

[**Kiisko, a,** lm. **a**] p. **Kij.**

Kij, a, lm. **e I.** *pałka, gruba a. długa laska, pręt, drążek:* Głową na końcu maczugi wspartą kręcił jak tykwą wbitą na K. długi. Mick. Biegli jedni z kijami, ze strzelbami drudzy. Mick. Kijem kogo walić, okładać, obić, wymłócić, grzmocić, oćwiczyć. Kijem wziąć a. dostać. Trzy razy... kijmi zraniła me plecy. Mick. Takiego wojewoda pod kijem zatłucze. Słow. Nie kijem to pałką a. nie K., ale drewno. Prz. (= *wszystko jedno*). K. ma dwa końce. Prz. Będzie K. w robocie. Prz. Kto chce psa uderzyć, to K. znajdzie. Prz. Kijem tego, co nie pilnuje swego. Prz. Chłop nasz pracuje ustawicznie pod kijem. Leszcz. (= *pod grozą*). × K. w kącie, na deszcz stoi. Prz. (o nielogicznym rozumowaniu). Chociaż wziął kijem, nie dbał nic na plagi. Jabł. Chłopcy na kiju jeżdżą. Puszczę go w taniec, jako niedźwiadka na kiju. Mick. Kiedy zakstą (= zakwitną) kije. Prz. (= *nigdy, na cztery króle, na św. Jury*). Jak Pan Bóg przypuści, to i z kija wypuści. Prz. (= *i rzecz na pozór niemożliwa stać ś. może*). Zaczym Wojski rozkazał K. żelazny włożyć psom między zęby. Mick. K. bilardowy. Karmazynowy baldakin, którego kije złociste niesione były przez J. O. księcia samego, a drugi przez wojewodę Ilinicza. Słow. Skąd wy tego kija wzięli? Słow. Kijem ś. podpierać. Kiju mój, ty starości mej wierna podporo! Nar. Przygotuj K., a torbę zwiąż. Len. Niechaj porwie za K. pielgrzymi i pójdzie oczy nacieszyć przed śmiercią. Krasiń. Po trzech latach nauki miał wziąć K. pielgrzyma. Słow. Z pastuszego kija robi berło światu. Mick. O kiju (a. z kijem) chodzić. O kiju jak ślepy dziad, gdzie iść macający. Bardz. Chwiejący ś. o kiju staruszek. L. Przen.: O kiju pójść = *z torbami, pójść żebrać, jałmużny prosić.* Wielu o kiju poszło, straciwszy dostatki. Koss. A. Szlachcic u dworu służy, a doma mu K. rośnie. Prz. (= *gospodarstwo upada, że przyjdzie o kiju chodzić, żebrać*). Przen.: Jakby K. połknął (= *sztywny, wyprostowany, jak drąg a. kół*). Tańcował, wyciągnąwszy szyję, nie zginając ś. nigdzie, jakby K. połknął. Górn. Stąpa jakby K. połknął, prosto, nieruchawo. Mick. Przen.: Przez K. kogo przesadzić (= *dać mu ś. we znaki, poczęstować go, nogi mu podbić*). Przen.: Nie przystępuj do niego bez kija (= o człowieku hardym, co nie chce z ludźmi gadać). Fanaberje takie miewa, że bez kija do niego nie przystępuj. Jun. Ir.: Nie w K. dmuchał (= *to nie żarty*). [Choćby ich było jako w lesie kiji. K. do gromady = *laska, oddawana z rąk do rąk po wsi dla zwołania gromady.* Wozić kija = *wozić drzewo.* Kijem mąke mléć = *wyjść z torbami, wyjść na dziady:* Ej Jędrek, nie kces słuchać ojca, pódzies ty kijem mąke mléć]. **2.** przen. *plagi, bicie, cięgi, batogi:* Wyliczyć komu sto kijów. Dostać kije. Na kije kogo skazać. To kijem pachnie. Pot. Ustaną słowa, gdy przyjdzie do kija. Skar. Pod kijami odszczeka. Słow. **3.** × *kłoda, dyby:* W K. kogo wsadzić. Związany w K. do swego własnego rapiera. Mick. **4.** a. † **Kijas** *naczynie szklane do trunków, w kształcie kija z gałką.* Goł. **5.** [Dziurawy K.] = *fuzja.* **6.** fl. *drzewo na wodzie sterczące.* **7.** w lm. mier. *żerdki do znaczenia przy pomiarach.* Zdr. **Kijek, Kijeczek, Kijaczek, Kijasek, Kijaszek,** [**Kijak**]. Zgr. **Kijsko,** [**Kiisko, Kijczysko, Kijos**], × **Kijocha.** <KU/KOW>

Kijach, a, lm. **y, Kijocha, Kijanka, Kijanica, Kijania, Kijań, Kijec** gór. *młot gruby, ciężki do tłuczenia rudy w kopalniach,* in. berlik, perlik, przybijak.

Kijaczek, czka, lm. **czki** p. **Kij.**

[**Kijaczka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Kijak:** Ambroży Grabowski podaje rysunek kijaka z Podgórza i kijaczki. Wójc.

[**Kijak, a**] **I.** lm. **cy** *mieszkaniec podmiejski a. wieśniak, mający prawo przynosić mięso na targi i sprzedawać je:* Kijaki zwykle są z profesji

rzeźnikami, a stąd swą nazwę wzięli, że na kiju przynoszą na targi kiełbasy, połcie słoniny i t. p. Wójc. **2.** lm. **ki** p. **Kij**: Najstarsza (córka) wzięła kijaka, kijaka, i wypędziła ojcaka, ojcaka. Pśń.

Kijania, I, lm. **e** a. †**i I.** †p. **Kijanka**: Len umoczony, gdy już dobrze uschnie, ma być otłuczony kijaniami. Trzyc. **2.** †*klin*: Z więzu mogą być kijani ku szczepaniu drzewa. Trzyc. **3.** †p. **Kijec.** Troc. Uderzył jawnym machnieniem kijanią w głowę cielęcia. Otw. **4.** gór. p. **Kijach**: W Polszcze rudę przepaloną tłuką młotami ręcznemi, zwanemi perlik a. K. Os. J. <p. Kij>

Kijanica, y, lm. **e** gór. p. **Kijach.**

Kijanka, i, lm. **i I.** a. × **Kijonka** *narzędzie do wybijania bielizny przy praniu*, in. p r a c z, p r a c z y k, p r a c z e k, p r a l n i k, p r a n i k. **2.** a. † **Kijania** *narzędzie do prania i otłukania lnu.* **3.** [K.] *laska, kijek*: A gdzież jest ten krzywy Jan, co chodził z toporem, kijanką ś. opasywał, podpierał ś. worem. Pśń. **4.** gór. p. **Kijach. 5.** zł. *poleć słoniny*, in. o r n a t y. **6.** zool. *gąsienica zwierzęcia ziemnowodnego.*

Kijankowaty *podobny do kijanki.*

Kijań, i, lm. **e I.** [K.[*pałka drewniana, maczuga; młot drewniany*: Idź po rozum do głowy, a po mózg do kijanie. **2.** gór. p. **Kijach.**

Kijas, a, lm. **y** p. **Kij**: Pijąc z tych kijasów, za każdym łykaniem sztuki nowej potrzeba, a ostrożnie z nosem. L.

Kijasek, ska, lm. **ski** p. **Kij.**

Kijaszek, szka, lm. **szki** p. **Kij**: [Já mu decht nick nie zrobiěł, le jem jeho tym kijoszkę przez pesk měznął].

[**Kijczysko, a,** lm. **a**] p. **Kij.**

Kijec, jca, lm. **jce I.** † a. † **Kijania** *rodzaj broni: buławka żelazna z krótką rękojeścią*: Śmierć go, by kijcem ugodzi. Rej. Kijcami ołowianemi kazał go bić. Skar. Mazurów broń przedtym była pociski i kowane kijce. Tw. K. granowity, harkabuz nabity. Gom. Nie umie mówić, jakoby mu rogate kijce z gęby pirzchały. Rej. (=*chropowato, niezgrabnie*). Jako ono mówią: dano mu K. za siekierkę. Falib. **2.** gór. p. **Kijania.**

Kijeczek, czka, lm. **czki** p. **Kij.**

Kijek, jka, lm. **jki** p. **Kij**: Pomieniał stryjek na siekierkę K. Prz. (= *źle wyszedł na handlu*). Ni w kijki, ni w drewka. Prz. (= *ni w pięć, ni w dziewięć*). Czemu, o dziecię, nie hasasz na kijku? Krasiń. Porzućcie te różny, niemieckie szpadki, to wstyd szlacheckiemu dziecku nosić ten K. Mick.

Kijocha, y, lm. **y I.** × p. **Kij**: Osieł ciężko dźwiga, a nadto go jeszcze chłop kijochą uśmiga. Prot. Gdzie fartuszek płochy, trzeba tam kijochy. Prz. Za mowę płochą biorą kijochą. Prz. **2.** gór. p. **Kijach.**

× **Kijonczasty** *mający postać kijonki*: Czop K.

× **Kijonka, i,** lm. **i I.** p. **Kijanka. 2.** *część żelaznego czopa płaska i wpuszczona w drzewo.*

[**Kijos, a,** lm. **y**] p. **Kij**: Żeby go kto kijosem przez bary dobrze przeparzył.

† **Kijować, uje, owal** *bić kijem*: Kijowan bywam, bit bywam. Mącz.

† **Kijowanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Kijować.** Mącz.

† **Kijownica, y,** lm. **e** *rodzaj wielkiej świecy kościelnej.* Krow.

Kijowy I. przym. od **Kij**: Plagi kijowe. Dobrzy źli być przestawają z cnoty, źli zasię czasem z kijowej roboty. Rej. Rana kijowa=*od pobicia kijem.* Kijowe go przywitanie potka, że ś. opóźnił. Kłok. Karania kijowe i pieniężne na występnych zakładał. Skar. Kijowa niemoc (=*choroba, ból wskutek pobicia*). Kto chodzi po nocy, szuka kijowej niemocy. Prz. Szuka kijowej maści. Prz. (=*guza, kijów, bijatyki*). **2.** † Kołacz K.= *rodzaj chleba, pieczonego na rożnie.*

[**Kijówka, i,** lm. **i**] *rodzaj sieci na ryby.*

Kijsko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Kij**: Podparszy ś. na grubym kijsku, stanął przy drodze. Krasz.

× **Kika, i,** lm. **i** p. **Kikut**: Rusticus Quetik, quod caruit una manu, vocabatur tunc tempore apud Polonos Kicka. 1270 roku. Nazywano go zwykle K., t. j. bezręki, gdyż nie miał istotnie żadnej. Szaj. <p. Kikut>

Kikieć, kcia, lm. **kcie I.** p. **Kikut**: Zamiatał poza sobą kawałeczek podłogi kikciem pozostałego mu ogona. Jeż. **2.** †*palec duży u ręki, ksiuk.* Tuch. <p. Kikut>

[**Kikimora, y,** lm. **y** m. a. **Kicimora** ż.] *zmora*: Bezbożny jakiś K. wszedł do świątyni i zadał nimfom na sen. Chądzyński opis miast Sandom.

Kikiryki! p. **Kukuryku!**

[**Kikłać, a, ał**] *wikłać.*

[**Kikłanie, a,** blm.] czynność cz. **Kikłać.**

Kikować, uje, owal zł. *patrzeć.* <Nm. kucken>

Kikowanie, a, blm., czynność cz. **Kikować.**

Kiks, a, lm. **y I.** blm. *rodzaj gry w karty, marjasz we cztery osoby.* **2.** bil. *chybiony sztos, osunięcie ś. kija po bili*: Zaczynam, ale... mieszam ś..., ustawne kiksy, nawet już kuli nie widzę. Niem. Włoch nieuk, co uderzy, to kiksa. Niem. **3.** muz. *chybiona nuta w śpiewie a. na narzędziu dętym*: Dać, złapać, zrobić kiksa. Orkiestra robiła niespodzianki słuchaczom wielce oryginalnemi kiksami. Śpiewał poprawnie, a kiksem, który mu ś. przytrafił, nie należy zbytnio obciążać jego muzykalnego sumienia. **4.** przen. *wszelka omyłka, pośliźnięcie ś., fałszywy krok, chybienie*: Dla Niemiec jedna tylko, nie już klęska, ale jeden K.—i wszystko idzie na kartę. Tak Aniela, mój pierwszy K. w grze małżeńskiej. Bał. <Nm. Kicks>

Kiksować, uje, owal *robić kiksy, omyłki grając; fałszywie grać na instrumencie, fałszować*: Zawinili w duecie tym fagot i waltornia, kiksując uporczywie w wielce charakterystycznej figurze akompanjamentowej. <p. Kiks>

Kiksowanie, a, blm., czynność cz. **Kiksować.**

I. Kikut, a, lm. **y I.** a. [**Kikieć, Knykut, Kuksa**], **Klęk** *reszta pozostała po odciętym członku, po odciętej ręce a. palcu, po odciętym rogu u bydła.* **2.** a. × **Kika** *kaleka bez ręki a. bez palca.* **3.** leśn. *pień po ściętej jodle a. świerku, jeszcze żyjący*, in. o g a j o n y p i e ń. <Dźwn.>

2. Kikut a. [**K.-śtukut**] *wyraz, naśladujący ruchy idącego kulawego człowieka*: A tu jakoś nie wypada K., K. obok żony. Fred. A. <Dźwn.>

Kikuta, y, lm. **y** forma ż. od **Kikut** pod **2.**: Królową Elżbietę, której szlachcic jeden rękę uciął, nazywali nasi K., to jest bez ręki. Nar.

Kikutać, a, ał *z kalectwa kuleć, chromać, kusztykać, sztykutać ś.*: Pies kikuta na trzech nogach.

Kikutanie, a, blm., czynność cz. **Kikutać.**

[**Kikut-śtukut**] p. **2. Kikut.**

Kil, u, lm. **e** *spodnia belka wiązania okrętowego, łodzi i t. p., z przodu zakrzywiona i podniesiona do góry.* <Nm. Kiel>

Kila, Kilu, 3 pp. **Kilom,** 6 pp. **Kilą I.** † i [K.] p. **I. Kilka**: Z nim miluchno rozmawiasz godzin

w noc K. Zim. Prawa nie jednemu, nie kilom, ale całej Rzpltej mają służyć. Petr. [Było nas kilu]. 2. [K. a. **Chyla**] *ile:* K. ryjskich wam dał? <K>

×**Kila, i,** lm. **e** p. **Kiljata.** Muchl.

†**Kiladziesiąt, Kiludziesięciu** p. **Kilkadziesiąt.** Troc. <Kila + DZIESIĘ>

†**Kiladziesiątkroć** p. **Kilkadziesiątkroć.** Kn.

×**Kilak, a,** lm. **i,** !**Kiławiec** lek. (tophus syphiliticus) *guz a. nowotwór syfilityczny.* <p. Kiła>

×**Kilakowy** przym. od **Kilak.**

†**Kilakroć** p. **Kilkakroć.** Kn.

†**Kilanaście, stu,** [**Kilanaście**] p. **Kilkanaście:** K. tysięcy. Kn. K. set. Kn. <Kila + Na + DZIESIĘ>

†**Kilanaściekroć** p. **Kilkanaściekroć.** Kn.

Kilaparat, u, lm. **y** *przyrząd służący do szybkiego chłodzenia płynów.* <Nm. Kühlapparat>

†**Kilaś** p. **I. Kilka:** Miał z sobą K. młodzieńców. Skar. <Kila + Ś(i)>

[**Kilcie, ów,** blp.] *świecące u pasa guziki.* <? por. Ukr. kełycia = kutas>

Kilczyber, u, lm. **y** bot. p. **Kulczyba.** <?>

×**Kilczybor, u,** lm. **y** bot. p. **Kulczyba:** Od kamienia kilczyboru. Ins. c. l.

Kilczybowaty bot.: Rośliny kilczybowate (strychneae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

†**Kile,** [**Kile**] p. **I. Kilka.** <K>

†**Kilekole** *ilekolwiek:* K. bandzie person na przerzeczonym ciądzaniu. (1449 r.). <Kile + Kol(e)>

Kiler, a, lm. **y** *chłodnica, składająca ś. z jednego alembika i wężownicy.* <Nm. Kühler>

[**Kilfas, a,** lm. **y**] *naczynie do zlewania pomyj.*

†**Kili,** †**Kilki,** [**Kieli**] *jaki pod względem wielkości?, jak wielki?, jak mały?* <K>

†**Kiliko** p. **I. Kilka:** Wdzięczniejszy jest jeden krześcijanin Panu Bogu, niż K. set ludzi niepobożnych. Kaz. 1555. <K>

Kilim, a, lm. **y,** †**Kilin I.** *kobierzec, dywan domowej roboty.* **2.** *okrycie końskie, wyrobione grubo z włosienia, dera; koc:* Z wełny na postawie lnianym wyrabiane są kilimy do odziewania ś. Was. Co za ojców naszych była gunia, to teraz K. Goł. <Tur. kilim>

[**Kilimarski**] przym. od **Kilimarz:** Był w każdej chacie kilimarskiej, opisał technikę, materjał, warsztaty.

[**Kilimarstwo, a,** blm.] *zajęcie kilimarza, rzemiosło kilimarskie:* Przybył w celu zbadania i opisania kilimarstwa galicyjskiego.

[**Kilimarz, a,** lm. **e**] *wyrabiający kilimy i kilimki:* Wyroby kilimarzy galicyjskich.

Kilimek, mka, lm. **mki I.** p. **Kilim;** *dywanik a. kobierzec mały domowej roboty (np. z krajek sukiennych) do nakrywania sprzętów, tłomoków i t. p., pokrycie.* **2.** a. **Klimek** *zawinięcie perkalowe, w którym krawcy gotową robotę odnoszą swym kundmanom.* [K.] **I.** *pościel.* **2.** *płachta w paski.*

†**Kilimka, i,** lm. **i** p. **Kielimka.**

Kilimkowy przym. od **Kilimek:** Pokrycie kilimkowe.

†**Kilin, u,** lm. **y** p. **Kilim.** Troc, Mrong.

Kilingja, i, lm. **e** bot. (killingia) *roś. z rodziny ciborowatych.* <Od nazwiska Ang. Killing>

[**Kiliszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kielich.**

[**Kiljam, a,** lm. **y**] *rańtuch z wełny w pręgi czarne i czerwone.* <Zap. = Kilim>

†**Kiljata, y,** lm. **y,** ×**Kila** *miara turecka = pół korca krakowskiego:* K. mąki. <Tur. kilè = miara rzeczy sypkich>

I. Kilka, kilku, 3 pp. **kilku** a. ×**kilkom,** 6 pp. **kilku** a. **kilkoma,** ×**kilką,** †**kilkiem,** †**Kila,** †**Kilaś,** †**Kile,** †**Kilo,** †**Kilko,** †**Kiliko,** †**Kiela,** †**Kielo,** †**Kielko,** †**Kielkoś,** [**Kielka, Kilko, Kielko, Kila, Kiela, Kilo, Kielo, Kile, Kiele, Kule**] forma osobowo-męska **Kilku,** licz. nieokreślony = *trzech do dziesięciu, t. j. więcej niż dwa, ale mniej niż dziesięć:* K. jabłek, lat, razy, kobiet. Kilku mężczyzn. Było nas kilku. †K. oczy więcej obaczą niż jedno. Dor. (= *kilkoro oczu*). Na obiedzie było K. osób. Mahometanie po K. żon mają. Haur. O mil K. stąd mieszka. Kras. Przez K. godzin. Przed kilku laty a. K. lat temu. Musiał K. razy krzyknąć, nim głos hrabiego usłyszał Gierwazy. Mick. Trzydziestu kilku jęczy ranami okrytych. Mick. Wielu pierzchło... kilku wpadło do domu. Mick. Już przyszło oficerów kilku. Mick. Mężczyznom czasem K. dawano przydomków. Mick. Wchodzi kilkoma schodami wyżej. Krasiń. Pozostali Wojski, Tadeusz, hrabia z kilką obławników. Mick. (zam. z kilku obławnikami). Chwyciłem z kuferka kieskę z kilką talarami. Chodź. Z kilkoma przyjaciołmi. †Kilkiem ran przekłóty, umarł. Stryjk. †Zraniony, w kilku dni potym umarł. Stryjk. †Wypiwszy po kilku (dom. kielichów), nizko ś. skłonił. P. Koch. Dla kilku nie potępiajmy wszystkich. Koł. Te K. już może lat życia mego... St. Aug. †Niewiele ten wygra, kto kilkiem lat dłużej żyw. Górn. †Jedno sam z kilkiem osób został. Rej. Szkoda wielom, pożytek kilkom. Gostk. W najweselszym zebraniu niech ś. kilku gniewa. Mick. Ledwie dni K. przebawiłem tu. Mick. Dodać od siebie słów K. Powiem ci to w kilku słowach (= *w krótkości*). K. słów odpowiedzi na artykuł pana Z. K. Słow. <K>

2. Kilka, i, lm. **i** (clupea kilo) *ryba.*

†**Kilkadwadzieścia, kilkudwadzieścia** *dwadzieścia kilka:* Jeszcze był żyw K. lat potym. Birk. Przed lat kilku dwadzieścia. L. <Kilka + Dwadzieścia>

†**Kilkadwudziestokrotny** *dwadzieścia kilka razy powtarzający ś.* <Kilkadwadzieścia + KROT>

†**Kilkadwudzieścioraki** *dwudziestu kilku rodzajów.*

Kilkadziesiąt, kilkudziesięciu a. **kilkudziesiąt,** 6 pp. **kilkudziesięciu** a. ×**kilkądziesiąt,** 7 pp. **w kilkudziesięciu** a. ×**w kilkudziesiąt,** †**Kilkadzieście,** †**Kiladziesiąt,** forma osobowo-męska **Kilkudziesięciu** a. **Kilkudziesiąt** *kilka dziesiątków (20—90):* K. (zam. kilkudziesięciu a. kilkudziesiąt) kozaków siedziało na koniach. Chodź. Wnijście kilkudziesiąt ludzi. Mick. Przed laty K. Chodź. (zam. kilkudziesięciu). <Kilka + DZIESIĘ>

Kilkadziesiątkroć, ×**Kilkadziesięćkroć,** †**Kiladziesiątkroć** przys. *kilkadziesiąt razy.* <Kilkadziesiąt + KROT>

Kilkadziesiątkrotnie przys. od **Kilkadziesiątkrotny:** Rozległ ś. wystrzał, pochwycony wnet przez echa i powtórzony K. Jeż.

Kilkadziesiątkrotny *kilkadziesiątkroć powtórzony a. powtarzający ś.*

Kilkadziesiątletni p. **Kilkudziesięcioletni:** Większa część długów zaciąga ś. na termin K. <Kilkadziesiąt + Letni>

Kilkadziesięcioro, rga licz. zb. od **Kilkadziesiąt:** Suma niewielka dla ocalenia zdrowia kilkudziesięciorga niemowląt. <Kilka + DZIESIĘ>

×**Kilkadziesięćkroć** p. **Kilkadziesiątkroć. L.**

†**Kilkadzieście**, **kilkudziestu** p. **Kilkadziesiąt**: W tym powiecie od kilkudziestu lat żaden ś. sejmik nie zerwał. Rzew. <Kilka + DZIESIĘ>

Kilkakilometrowy *długi na kilka kilometrów.* <Kilka + Kilometr>

Kilkakroć, †**Kilakroć** *kilka razy:* K. sto tysięcy. Każdy zażył przez grzeczność i K. kichnął. Mick. Tylko ręką K. uderzył po boku. Mick. Spotkali ś. K. przed bitwą. Krasz. Cóż znaczy szlachta lacka? kilkadziesiąt tysięcy ludzi — chcesz? K. nawet! kropla w oceanie! Krasiń. (*= kilkakroć sto tysięcy*). <Kilka + KROT>

Kilkakroćstotysięczny *wynoszący kilkaset tysięcy:* Tłum K. <Kilkakroć + Stotysięczny>

Kilkakrotnie przys. od **Kilkakrotny**, †**Kilkornasób**, *po kilka razy, kilkakroć:* Niedość jest mety dobiec, trzeba ją K. okrążyć. Mick.

Kilkakrotny, **Kilkokrotny**, **Kilkorazowy** *kilkakroć powtarzający ś., wielorazowy:* Nie odpowiedział na kilkakrotne nalegania. Krasz. <Kilka+KROT>

Kilkałokciowy p. **Kilkołokciowy**: Bicz kilkałokciowej długości. Orzesz.

×**Kilkanastoletni** p. **Kilkonastoletni**: Po kilkanastoletniej niebytności. Kras.

×**Kilkanastołokciowy** p. **Kilkonastołokciowy**.

×**Kilkanastoraki** p. **Kilkanaścioraki**.

Kilkanaście, **stu**, 6 pp. **kilkunastu** a. ×**kilkunastą**, ×**kilkąnastą**, †**Kilanaście**, †**Kilonaście**, †**Kilkoronaście**, [**Kielanaście**, **Kilanaście**, **Kielonaście**], forma osobowo-męska **Kilkunastu** *od dziesięciu do dwudziestu:* K. kobiet. Kilkunastu mężczyzn. Z prawej przebiegło w zawód K. koni. Mick. Wznoszą ś. stare szczęty krzyżów kilkunastu. Mick. Tę książkę trzeba było wydać przed lat kilkunastą. L. <Kilka + Na + DZIESIĘ>

Kilkanaściekroć, †**Kilanaściekroć** *kilkanaście razy:* K. większy. <Kilkanaście + KROT>

×**Kilkanaściekrotny** *kilkanaście razy powtórzony:* Cyrus kilkanaściekrotnemi przekopami podzielił rzekę. Bals.

Kilkanaścioraki, ×**Kilkanastoraki**, ×**Kilkonastoraki** *o kilkunastu różnych sposobach, własnościach a. rodzajach.* Troc. <Kilkanaście>

Kilkanaścioro, **rga** licz. zb. od **Kilkanaście**.

Kilkasążniowy p. **Kilkosążniowy**.

Kilkaset, **kilkuset**, forma osobowo-męska **Kilkuset** *kilka setek:* K. szlachty wrzasnęło okrutnie. Chodź. <Kilka + ST>

Kilkasetkilometrowy, **Kilkusetkilometrowy** *mający kilkaset kilometrów długości:* Budowa kolei kilkasetkilometrowej. <Kilkaset + Kilometrowy>

Kilkasetletni, **Kilkusetletni** *kilkaset lat trwający:* Kilkusetletnie usiłowania. Krasz. <Kilkaset + Letni>

Kilkasetrublowy, **Kilkusetrublowy** *z kilkuset rubli składający ś.:* Pożyczka kilkasetrublowa. <Kilkaset + Rublowy>

†**Kilki** p. **Kili**. Troc.

[**Kilko**] **1.** i †p. **1. Kilka**. Rej. [K. czasów a. **czasy**] *= jakiś czas.* **2.** [K.] p. **IIe.**

Kilkobarwny *mający kilka barw, o kilku barwach.* Deo. <Kilka + Barwny>

Kilkocalowy, **Kilkucalowy** *mający kilka cali długości, szerokości a. wysokości:* K. przybór wody na Wiśle. <Kilka + Calowy>

Kilkochwilowy *przez kilka chwil trwający:* Po kilkochwilowym czytaniu odrzucił na bok książkę. Orzesz. <Kilka + Chwilowy>

×**Kilkoczłonki** *z kilku członków złożony:* Tasiemiec K. (taenia echinococcus). <Kilka + Członek>

Kilkodniowy, **Kilkudniowy** *kilka dni trwający:* Po kilkodniowej bytności w Poznaniu ruszył naprzód. Skarb. Kilkodniowe uwolnienie od służby. Krasz. Strzelcy opatrzeni w kilkodniową żywność. Chuda twarz kraśniejąca kilkodniowym zarostem. Jord. <Kilka + DŹŃ>

Kilkodukatowy, **Kilkudukatowy** *mający wartość kilku dukatów:* Był pewnym otrzymania szambelanji tytularnej za K. upominek. Rzew. <Kilka + Dukatowy>

†**Kilkodwudziestodniowy** *dwadzieścia kilka dni trwający.* <Kilka + Dwudziesty + Dniowy>

†**Kilkodwudziestogodzinny** *dwadzieścia kilka godzin trwający.* <Kilka + Dwudziesty + Godzinny>

†**Kilkodwudziestoraki** *dwudziestu kilku rodzajów.* <Kilka + Dwudziestoraki>

Kilkogłosowy, **Kilkugłosowy** *na kilka głosów odpowiedni:* Kompozycja kilkogłosowa. Utwór muzyczny K. <Kilka + Głosowy>

Kilkogodzinny *kilka godzin trwający:* Nabożeństwo kilkogodzinne. Kilkogodzinne bezkrólewie. Chodź. Szturm K. Skarb. <Kilka + Godzinny>

Kilkogrzędowy *o kilku grzędach:* Płot z żerdek ogradzał maleńki, K. ogródek. Krasz. <Kilka + Grzędowy>

Kilkoizbowy, **Kilkuizbowy** *składający ś. z kilku izb, pokojów:* Mieszkanie kilkoizbowe. <Kilka + Izbowy>

Kilkokartkowy *z kilku kartek złożony:* K. drobiazg: „Schadzka.“ <Kilka + Kartkowy>

Kilkoklasowy, **Kilkuklasowy** *o kilku klasach:* Najwyższym jej marzeniem jest mieć kilkuklasową pensję. Prus. <Kilka + Klasowy>

†**Kilkokroć**, †**Kielkokroć** *ilekroć.* B. Sz.

Kilkokrotny p. **Kilkakrotny**. Szaj.

Kilkoletni, **Kilkuletni**, ×**Kilkoroletni**, †**Kilkoroletny** *kilka lat mający, a. trwający:* Kilkoletnie przymierze. Kilkoletnie sterty, brogi. Pol. Zerwanie kilkuletniej przyjaźni. Chm. <Kilka + Letni>

Kilkołokciowy, **Kilkałokciowy**, **Kilkułokciowy** *z kilku łokci składający ś.* <Kilka + Łokciowy>

Kilkometrowy, **Kilkumetrowy** *mający kilka metrów długości, szerokości, głębokości a. wysokości.* <Kilka + Metrowy>

Kilkomiesięczny, **Kilkumiesięczny** *kilka miesięcy trwający, żyjący:* Dziecko kilkomiesięczne. <Kilka + Miesięczny>

Kilkomiljonowy, **Kilkumiljonowy** *z kilku miljonów złożony, liczący a. posiadający czegoś kilka miljonów:* Państwo posiadające kilkomiljonową ludność. Spadek K. <Kilka + Miljonowy>

Kilkomilowy, **Kilkumilowy** *mający przestrzeń kilku mil.* <Kilka + Milowy>

Kilkominutowy, **Kilkuminutowy** *kilka minut trwający:* Pauza kilkominutowa. <Kilka + Minutowy>

Kilkomorgowy *mający przestrzeń kilku morgów:* Właściciel kilkomorgowej kolonji. <Kilka + Morgowy>

Kilkonastocalowy, **Kilkunastocalowy** *mający kilkanaście cali grubości a. długości:* Kula przebija kilkonastocalowe belki. <Kilkanaście + Calowy>

Kilkonastodniowy, **Kilkunastodniowy** *kilkanaście dni trwający:* Po kilkunastodniowej deliberacji. Prus. <Kilkanaście + Dniowy>

Kilkonastogodzinny, Kilkunastogodzinny *kilkanaście godzin trwający:* K. ferwor. <Kilkanaście + Godzinny>

Kilkonastokartkowy, Kilkunastokartkowy *na kilkunastu kartkach ś. mieszczący, w kilkunastu kartkach zawarty:* K. poemacik. <Kilkanaście + Kartkowy>

Kilkonastokrokowy, Kilkunastokrokowy *wynoszący kilkanaście kroków:* W kilkunastokrokowej odległości. Orzesz. <Kilkanaście + Krokowy>

Kilkonastoletni, Kilkunastoletni, × **Kilkanastoletni** *kilkanaście lat mający a. trwający:* Przez wiek i kilkonastoletnią nieczynność utracili dawną dzielność umysłową. Skarb. <Kilkanaście + Letni>

Kilkonastołokciowy, Kilkunastołokciowy, × **Kilkanastołokciowy** *mający kilkanaście łokci długości.* <Kilkanaście + Łokciowy>

Kilkonastomiesięczny, Kilkunastomiesięczny *kilkanaście miesięcy mający:* Kilkonastomiesięczne niemowlę. Orzesz. <Kilkanaście + Miesięczny>

Kilkonastomiljonowy, Kilkunastomiljonowy *z kilkunastu miljonów składający ś. a. mający kilkanaście miljonów czegoś:* Państwo kilkonastomiljonowe *(= mające kilkanaście miljonów mieszkańców).* <Kilkanaście + Miljonowy>

Kilkonastomilowy, Kilkunastomilowy *mający kilkanaście mil długości:* Po kilkunastomilowej wędrówce. Rol. *(=po przejściu kilkunastu mil).* <Kilkanaście + Milowy>

Kilkonastominutowy, Kilkunastominutowy *wynoszący kilkanaście minut:* Spacer K. <Kilkanaście + Minutowy>

Kilkonastomorgowy, Kilkunastomorgowy *zajmujący przestrzeń kilkunastu morgów:* Kilkonastomorgowe gospodarstwo. Dwa te dworki rozdzielone z sobą całą przestrzenią kilkunastomorgowego gaju. Orzesz. <Kilkanaście + Morgowy>

Kilkonastopiętrowy, Kilkunastopiętrowy *o kilkunastu piętrach:* Kilkonastopiętrowe kamienice w Ameryce.

× **Kilkonastoraki** p. **Kilkanaścioraki.** <Kilkanaście>

× **Kilkonastorako** przys. od **Kilkonastoraki.**

Kilkonastorublowy, Kilkunastorublowy *wynoszący kilkanaście rubli:* Zrealizowała sobie wynagrodzenie w formie kilku lub kilkunasturublowego drobiazgu. Prus. <Kilkanaście + Rublowy>

Kilkonastostopniowy, Kilkunastostopniowy *mający kilkanaście stopni:* Mróz K. <Kilkanaście + Stopniowy>

Kilkonastotomowy, Kilkunastotomowy *z kilkunastu tomów złożony:* Dzieło kilkunastotomowe <Kilkanaście + Tomowy>

Kilkonastotysięczny, Kilkunastotysięczny *z kilkunastu tysięcy złożony:* Kilkunastotysięczny zastęp. Krasz. Książęta Radziwiłłowie (trzymali) kilkunastotysięczne wojska. Mick. <Kilkanaście + Tysięczny>

Kilkonastowieczny, Kilkunastowieczny p. **Kilkonastowiekowy:** Kilkunastowieczna potęga. Wor. <Kilkanaście + Wieczny>

Kilkonastowiekowy, Kilkunastowiekowy, Kilkonastowieczny, Kilkunastowieczny *kilkanaście wieków trwający:* Zbliżył ś. do tych ruin, uświęconych kilkunastowiekowym uwielbieniem. Krasz. <Kilkanaście + Wiekowy>

Kilkonastowiorstowy, Kilkunastowiorstowy *wynoszący kilkanaście wiorst:* Wycieczka kilkunastowiorstowa. <Kilkanaście + Wiorstowy>

Kilkonastozgłoskowy, Kilkunastozgłoskowy *z kilkunastu zgłosek złożony:* Wiersz K. <Kilkanaście + Zgłoskowy>

Kilkoniedzielny *kilka niedziel trwający.* <Kilka + Niedzielny>

Kilkoosobowy *z kilku osób złożony; mogący pomieścić kilka osób:* Komisja kilkoosobowa. Paw. <Kilka + Osobowy>

Kilkopiętrowy *wysoki na kilka piątr, z kilku piątr złożony:* Gmach K. Kamienica kilkopiętrowa. <Kilka + Piętrowy>

× **Kilkopytlowy** *o kilku pytlach:* Młyn K. Wor. <Kilka + Pytlowy>

† **Kilkory** p. **Kilkoraki** *różnorodny:* Kasze wszelakie: mannę, tatarczaną, kilkorę... Haur.

Kilkoraki *o kilku różnych własnościach, sposobach a. rodzajach:* Ten wyraz ma kilkorakie znaczenie. <Kilka>

Kilkorako przys. od **Kilkoraki** *kilku różnemi sposobami:* To można K. tłumaczyć.

Kilkoramienny, Kilkuramienny *o kilku ramionach:* Świece woskowe w kilkuramiennych świecznikach. Kaczk. Fortepjan oświetlony kilkuramiennemi świecznikami. Orzesz. <Kilka + Ramienny>

Kilkorazowy p. **Kilkakrotny.** <Kilka + Razowy>

[**Kilkorgo**] p. **Kilkoro.**

† **Kilkornasób** p. **Kilkakrotnie:** Płacz pomnożony w K. będzie. Mor. A. <Kilkor(o) + Na + SIEB>

Kilkoro, rga, 6 pp. **Kilkorgiem** a. × **Kilkorgą,** [**Kilkorgo, Kiloro, Kieloro**] licz. zb. od **Kilka:** K. ludzi, dzieci, źrebiąt, drzwi. Poszliśmy w K. Złożyć chustkę w K. Jagniąt K. Len. K. owiec. Len. Trzymał K. chartów. Mick. Po prawej stronie zarysował ś. parkan z kilkorgiem wychylonych wierzchem drzewek. Gom. O K. staj gościniec przerzynało obozowisko. Krasz. <Kilka>

× **Kilkoroletni** p. **Kilkoletni.**

† **Kilkoroletny** p. **Kilkoletni.** Troc.

† **Kilkoronaście, stu** p. **Kilkanaście.** Troc.

Kilkorublowy, Kilkurublowy *mający wartość kilku rubli, wynoszący kilka rubli:* Kilkorublowa asygnata. Orzesz. Zysk K. <Kilka + Rublowy>

[**Kilkorzysty**] p. **Kilorzysty:** Byli tu kilkorzyści *(=kilku).*

Kilkosążniowy, Kilkasążniowy, Kilkusążniowy *mający kilka sążni głębokości, wysokości, długości, szerokości, o kilku sążniach:* Dół K. Upatrywał w ludziach dawnych kilkosążniowych olbrzymów. Spas. <Kilka + Sążniowy>

Kilkosetletni *kilkaset lat trwający a. mający:* Dęby kilkosetletnie. Krasz. <Kilkaset + Letni>

× **Kilkosetnodniowy** *kilkaset dni trwający.* L.

× **Kilkosetnoraki** *kilkuset rodzajów.* L.

Kilkosłowny *z kilku słów złożony:* Środek ten za kilkosłownym JM. Pana rozkazem może być wykonanym w ten moment. Kaczk. <Kilka + Słowny>

Kilkostopniowy, Kilkustopniowy *kilka stopni mający a. z kilku stopni złożony:* Kilkustopniowy przymrozek ścisnął i osuszył ziemię. Korz. <Kilka + Stopniowy>

Kilkostopowy *mający kilka stóp wysokości:* Pola pokryte kilkostopowym śniegiem. <Kilka + Stopowy>

Kilkostronicowy, Kilkustronicowy *z kilku stronic złożony:* Drobnostka kilkostronicowa. <Kilka + Stronicowy>

Kilkoszpaltowy *z kilku szpalt złożony:* Artykuł K. <Kilka + Szpaltowy>

Kilkotaktowy, Kilkutaktowy *przez kilka taktów trwający:* Dźwięki kilkotaktowej melodji. <Kilka + Taktowy>

Kilkotalarowy *mający wartość kilku talarów, kilka talarów wynoszący:* Żądano od posiadaczów kilkotalarowej obniżki. <Kilka + Talarowy>

Kilkotomowy, Kilkutomowy *z kilku tomów złożony:* Kilkotomowa praca. <Kilka + Tomowy>

× **Kilkotrzydziestoraki** *trzydziestu kilku rodzajów.* L. <Kilka + Trzydziestoraki>

Kilkotygodniowy, Kilkutygodniowy *kilka tygodni trwający:* Zwłoka kilkotygodniowa. Kilkutygodniowe dziecię. Gom. Pomnik kilkutygodniowego panowania Austryjaków w Księstwie. Skarb. <Kilka + Tygodniowy>

Kilkotysiącznoletni *kilka tysięcy lat mający a. z kilku tysięcy lat złożony:* W perjodach kilkotysiącznoletnich. <Kilka + Tysiączny + Letni>

× **Kilkotysięcoraki** *kilku tysięcy rodzajów.* L.

Kilkotysiączny, Kilkutysięczny *z kilku tysięcy złożony:* Kilkotysiączna emigracja polska. Widok kilkutysiącznego korpusu, odważającego ś. na nierówną walkę z kilkudziesiąttysięczną armją. Skarb. <Kilka + Tysięczny>

Kilkotysięczny, Kilkutysiączny *z kilku tysięcy złożony.*

Kilkowarstwowy *z kilku warstw złożony.* <Kilka + Warstwowy>

Kilkowiekowy, Kilkuwiekowy *kilka wieków trwający:* Wspomnienia tego kilkoletniego, a kilkowiekowym zdającego ś. tułactwa. Krasz. Zamek dla nich to tylko budynek kilkuwiekowy. Gosz. K. obyczaj. <Kilka + Wiekowy>

Kilkowierszowy, Kilkuwierszowy *z kilku wierszy składający ś.:* Kilkowierszowa wzmianka w tekście. K. artykulik. <Kilka + Wierszowy>

Kilkowiorstowy *mający przestrzeń kilku wiorst:* Przebyliśmy szybko kilkowiorstową drogę. Orzesz. <Kilka + Wiorstowy>

Kilkowioskowy *mający kilka wiosek; obejmujący kilka wiosek:* Na łyżki srebrne ledwie zdobyć ś. potrafił K. obywatel. T. K. <Kilka + Wioskowy>

Kilkowłókowy, Kilkuwłókowy *mający przestrzeń kilku włók:* Sprzedał swój duży majątek, a wziął ś. do kilkowłókowej dzierżawy. Prus. Gospodarka kilkowłókowa. <Kilka + Włókowy>

Kilkowyrazowy *z kilku wyrazów złożowy:* Ilość kilkowyrazowa. <Kilka + Wyrazowy>

Kilkozłotowy, Kilkuzłotowy *mający wartość kilku złotych a. kosztujący kilka złotych:* Częstował znajomych kilkuzłotowemi cygarami. Prus. <Kilka + Złotowy>

Kilku p. **l. Kilka.**

Kilku- p. **Kilko-.**

Kilkudziesiąt, ąt a. **ęciu** p. **Kilkadziesiąt:** K. strzelców konnych gwardji. Chodź. K. ochotnika pośpieszyło śladami jego. Krasiń. <Kilka + DZIESIĘ>

Kilkudziesiąttysięczny p. **Kilkudziesięciotysięczny:** Widok kilkutysiącznego korpusu, odważającego ś. na nierówną walkę z kilkudziesiąttysięczną armją. Skarb.

Kilkudziesięciokrokowy *o kilkudziesięciu krokach:* Z tego środkowego punktu, kilkudziesięciokrokowym promieniem zakreślonem było koło. Jeż. <Kilkadziesiąt + Krokowy>

Kilkudziesięcioletni, Kilkadziesiątletni *kilkadziesiąt lat liczący a. trwający:* Zobaczył kres swojej kilkudziesięcioletniej pracy. Prus. <Kilkadziesiąt + Letni>

Kilkudziesięciometrowy *mający kilkadziesiąt metrów wysokości, głębokości, długości:* Parów kilkudziesięciometrowej głębokości. Wieża kilkudziesięciometrowa. <Kilkadziesiąt + Metrowy>

Kilkudziesięciomiljonowy *kilkadziesiąt miljonów obejmujący a. kosztujący:* K. majątek. Jeż. <Kilkadziesiąt + Miljonowy>

Kilkudziesięciomilowy *mający kilkadziesiąt mil długości:* W promieniu kilkudziesięciomilowym. Kilkudziesięciomilowe wędrówki. Rol. <Kilkadziesiąt + Milowy>

Kilkudziesięciorublowy *wynoszący kilkadziesiąt rubli:* Wsparcie kilkudziesięciorublowe. <Kilkadziesiąt + Rublowy>

Kilkudziesięciotysiączny, Kilkudziesiąttysięczny *kilkadziesiąt tysięcy liczący, z kilkudziesięciu tysięcy ś. składający:* Kilkudziesięciotysięczna wataha. Sienk. Z kilkudziesięciotysiącznym kapitałem. Rol. <Kilkadziesiąt + Tysięczny>

Kilkudziesięciowiorstowy *wynoszący kilkadziesiąt wiorst:* Kilkudziesięciowiorstowa wycieczka. <Kilkadziesiąt + Wiorstowy>

Kilkudziesięciowłókowy *mający przestrzeni kilkadziesiąt włók:* Właściciel kilkudziesięciowłókowego majątku. <Kilkadziesiąt + Włókowy>

Kilkudziesięciu p. **Kilkadziesiąt.**

† **Kilkudziestu** p. **Kilkadzieście.**

Kilkunasto- p. **Kilkonasto-.**

Kilkunastu p. **Kilkanaście.**

Kilkuset p. **Kilkaset.**

Kilkuset- p. **Kilkaset-.**

† **Killa, i,** lm. **e** p. **Kielnia:** Wodne naczynie, K., wiaderko. Mącz. <Nm. Kelle>

[**Kilmak, a,** lm. **i**] *człowiek z dużym nosem.* <?>

Kilo nieod. p. **Kilogram.** <Fr. Nm. Kilo, zam. Kilogram>

[**Kilo**] **1.** i † p. **1. Kilka. 2.** p. **Ile:** O Jezusku maluśki, kieby rękawicka, alboli tez kiloby kawałecek smycka.

† **Kiloby,** † **Kieloby** sp: *byleby, tylkoby, jednoby:* Nic wam na tym, K. wam wełna została. Rej. <K + By>

Kilodyna, y, lm. **y** fiz. *tysiąc dyn.* <Kilo + Dyna>

Kilof, a a. **u,** lm. **y 1.** *młot w ostrym końcu kształtu klina, a w grubym końcu mający ucho do obsadzania rękojeści i służący do rozbijania skał, murów lub ziemi twardej,* s p i c z a k: K. do skał, odciosowy, podciosowy. K. podwójny z dwoma ostremi końcami *(= oskard).* Jedni tłukli ciężkiemi fortę taranami, niektórzy dziurawili ściany kilofami. Zim. **2.** *rodzaj broni: rodzaj czekana, obucha lub nadziaka:* Z czekanami, z kilofami, z broniami niezwyczajnemi chodzić. Vol. **3.** *koniec cieńszy młotka.* **4.** [K.] *kopacz górniczy, odłamujący galman.* **5.** [K.] *duży kij, w jednym końcu czterograniasty, do tłuczenia lnu.* **6.** × *dziób żórawi a. bocia i.* Troc. **7.** [K.] ir. *nos orli.* Zdr. **Kilofek.** <Nm. Keilhacke>

Kilofek, fka, lm. **fki** p. **Kilof:** K. osadzony na lasce.

Kilofowy przym. od **Kilof.** Gór.: Robota kilofowa a. ł u p a n a, ł u p a n i e.

Kilogram, u, lm. **y, Kilo** *jednostka wag = tysiąc gramów.* <Fr. kilogramme>

Kilogrametr, u, lm. **y, Kilogramometr** fiz. *jednostka do mierzenia pracy czyli energii, praca po-*

trzebna do podniesienia jednego kilograma na wysokość jednego metra. <Kilogram + Metr>

Kilogramometr, u, lm. y fiz. p. **Kilogrametr.**

Kilogramowy przym. od **Kilogram.**

Kilolitr, u, lm. y *francuska jednostka objętości = 1,000 litrom.* <Fr. kilolitre>

Kilometr, u, lm. y *jednostka gieograficzna miar długości, wynosząca tysiąc metrów.* <Fr. kilomètre>

Kilometrowy przym. od **Kilometr.**

[**Kilomęter, tra,** lm. **trzy** a. **trowie**] p. **Gieometra.**

†**Kilonaście** p. **Kilkanaście.**

Kilonek, nka, lm. **nki** gm. p. **Kielonek.**

[**Kiloro**] p. **Kilkoro.**

[**Kilorzysty, Kilkorzysty**] *różny, rozmaity, niektóry:* Słychno, że ś. kilorzyste kiela niego wiércą *(=różni).* Kilorzyści z panów *(= niektórzy).*

Kilówka, i, lm. **i** wiośl. p. **Pacierzówka.** <Z Nm. Kiel=tram spodni w łódce lub okręcie>

Kilsztok, a, lm. **i** *część przyrządu dystylacyjnego do chłodzenia i skraplania płynu dystylowanego; olbrzymie naczynie bednarskie do chłodzenia piwa, kartofli po browarach, gorzelniach,* in. chłodnik, chłodnica. <Nm. Kühlstock>

Kilsztokowy przym. od **Kilsztok.** Piw.: Kał K. p. **Kał.**

[**Kilu**] p. **Kila:** W K. paniczów *(=z kilku paniczami).* Po K. na dzień.

[**Kiluszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kieliszek.**

Kiła, y, lm. **y 1.** lek. = a) p. **Przepuklina.** b) p. **Przymiot.** c) p. **Rzeżączka.** d) †p. **Dymienica. 2.** wet.: K. stadna = *zaraza stadnicza, porażenie stadników.* <KIŁ>

[**Kiła, y,** lm. **y**] *miara zboża na Kaukazie = 4 korcom.* <Tat. kila>

!**Kiławiec, wca,** lm. **wce** lek. p. **Kilak.**

†**Kiławka, i,** lm. **i** lek. p. **Rzeżączka.** Sien.

×**Kiławkowy** przym. od **Kiławka,** *weneryczny.* Sł. wil.

Kiławy, Kiłowaty lek. **1.** a. †**Wypękły** *dotknięty kiłą:* Ślepy a. chromy, a. krostawy na ciele, a. K. B. Sz. **2.** przym. od **Kiła:** × Wrzodzik K. pierwotny=*wrzód przymiotowy,* !*szankier twardy* (ulcus syphiliticum, †carolus).

[**Kiłkucki** orzech]=*owoc kotewki wodnej:* A więcbyś chciał kiłkuckiego orzecha? Prz. *(=a cóż to zachciało ci ś. marcypanów?).* <Może zam. Kalkucki>

!**Kiłobłąd, ędu,** lm. **ędy** lek. **1.** *nieuzasadnione urojenie lekarzy niektórych, upatrujących we wszystkich chorobach przewlekłych następstwa przymiotu.* **2.** (syphilidomania) *urojenie niektórych chorych, z obłędem graniczące, powstałe z obawy przed następstwami przebytego przymiotu.* S. K. <Kiła + Błąd>

×**Kiłogub, u,** lm. **y** bot. =**Gwajak.** S. K. <Kiła + GUB>

!**Kiłogubny** lek. *leczący kiłę:* !Drzewo kiłogubne=*drzewo gwajakowe* (lignum guaiaci officinalis).

×**Kiłostręt, u,** lm. **y** bot. =**Gwajak.** <Kiła + *Stręt>

!**Kiłostrętny,** !**Przeciwkiłowy** lek. (antisyphiliticus) *działający przeciwko przymiotowi.* S. K.

Kiłowaty p. **Kiławy.**

!**Kiłowiny, in,** blp. lek. (syphilides) *wysypki przymiotowe.* S. K.

Kiłowy przym. od **Kiła:** Krosty kiłowe. Ślesz. Lek.: × Choroba kiłowa p. **Przymiot.**

1. Kima, y, lm. **y 1.** bed. *rowek, wyżłobiony w klepce, w którym osadzone jest dno, wątor, nacięcie.* **2.** kosz. *wystająca obwódka pleciona pod wierzchnim wrębem, na którym opiera ś. wieko koszyka.* <Nm. Kimme>

2. Kima, y, lm. **y** zł. *spanie, czas nocnego spoczynku; noc, ciemność.* <p. Kimać>

Kimać, a, ał, Kimciać zł. *spać.* <Może z Gr. keîmai = leżę, w wymawianiu nowogreckim kíme>

Kimak, a, lm. **i** zł. *człowiek śpiący, którego złodzieje zamierzają okraść:* Robić kimaka=*okradać śpiącego.* <p. Kimać>

[**Kimak, a,** lm. **i**] *polano, patyk.* <Ukr. kymàk>

Kimanie, a, blm., czynność cz. **Kimać.**

Kimanka, i, lm. **i** zł. *spanie.* <p. Kimać>

[**Kimbał, u,** lm. **y**] p. **Kinderbalsam.**

[**Kimbałka, i,** lm. **i**] p. **Kibałek.** <Ukr. kybałka>

Kimciać, a, ał zł. p. **Kimać.**

Kimcianie, a, blm., czynność cz. **Kimciać.**

Kimel, mla, lm. **mle 1.** a. **Kimlówka** *wódka kminkowa, kminkówka.* **2.** K. alasz p. **Alasz.** <Nm. Kümmel dosł. =kmin>

Kimhubel, bla, lm. **ble** p. **Kimulec.** <Nm. Kimmhobel>

Kimka, i, lm. **i** zł. *noc,* in. kochanka: Kimkę odbywać=*spać.* Klawa K.=*dobra noc!* <p. Kimać>

Kimlować, uje, ował gm. *pić, upijać ś.,* szmirować. <p. Kimel>

Kimlowanie, a, blm., czynność cz. **Kimlować.**

Kimlówka, i, lm. **i** p. **Kimel.** <p. Kimel>

Kimografjon, u, lm. **y** fizj. *przyrząd używany przez fizjologów, do rysowania fal tętna i t. p.* <Gr. kŷma=fala + Grafjon>

Kimować, uje, ował 1. bed. *nacinać, narzynać, robić wątory:* Wanna ma być kimowana. Przywilej bednarzy lubelskich 1616 r. **2.** kosz. *zaczynać pleść koszyk po ustawieniu jego dna; robić kimę.* <Nm. kimmen>

[**Kimować, uje, ował** do czego] *mieć pojęcie o czymś:* On coś kimuje do pasieki, do strzelby. <Ukr. kimuwaty=domyślać ś.>

Kimowanie, a, blm., czynność cz. **Kimować.**

Kimulec, lca, lm. **lce, Kimhubel** bed. *rodzaj hebla do wyrzynania wątorów, rowka (kimy), w kadziach gorzelnianych, w który ma być wpuszczone dno swym kantem.* <Nm. Kimmholz>

Kina, y, lm. **y** bot. p. **China.** <p. China>

Kinakina, y, blm. p. **Kaskaryla.** <Fr. quin(a)-quina, p. China>

Kinal, a, lm. **e 1.** † = a) a. †**Kinal** *niżnik czyli walet czerwienny a. żołędny.* b) a. †**Kindybał,** [**Kindybał**] *gbur, prostak, ordynus, nieokrzesaniec, dryblas, drab.* **2.** a. **Kinol** gm. *nochal, nosisko, kluka.* <Fr. (z Hp.) quinola=walet czerwienny>

†**Kinał, a,** lm. **y** p. **Kinal:** Chop go w łeb kinałem. Boh.

†**Kinąć, nie, nął,** [**Kinąć, Kidnąć**], nied. †**Kidać,** [**Kidać**] **1.** *rzucić, cisnąć, smyrgnąć; porzucić, odrzucić na stronę:* Kinąwszy rzeczy swoje, bieżał za mną. Pot. Okiem kinął tam i tam. Ma w sobie wszelką godność, kto tysiącem kinie. Papr. Mądremu dość K., ostatka ś. domyśli. Mrong. *(=mądrej głowie dość dwie słowie).* Wy, których cnota grzeje, kińcie łzy niewieście. Min. **2.** przen. *pchnąć, rzucić, śpiesznie wyprawić:* Kinął szach kilkanaście kozaków na straż. Biel. M. **3.** *kinąć, skinąć, dać znak, machnąć:* Kinęła nań ręką pani, aby do niej przyszedł. Zigr. Kinął

na sługę. L. Gdzie koń obraca i gdzie mieczem kinie, leżą na pował i piesi i konie. P. Koch. Wsiadszy na koń, złotą klawą kinął. Pot. Tylko czas ogonem kinie, sława ich zarazem minie. L. **3.** a. †**K. ś.** *rzucić ś., obrócić ś., skłonić ś.:* W jakową tedy, sarneczko, masz stronę K.? Kniaź. Jak fortuna minie, i przyjaciel i sługa każdy w stronę kinie. Gawiń. Nie wie, czego ś. trzymać, nie wie, gdzie ś. K. Pot. Święto wielkie było, zaczym ś. z okolicznych wsi co żywo kinie do miasta. Pot. *(=sypnie ś.)*. K. ś. do kogo. Troc *(= stanąć po czyjej stronie)*. **4.** [K.] *upaść, paść, spaść:* Na mnie deszczyk nie kinie *(=nie kapnie)*. <KID>

[**Kincybał, u,** lm. **y**] p. **Kinderbalsam.**

[**Kinder, dra,** lm. **dry**] p. **Kiernoz.**

Kinderbal, u, lm. **e** *balik dziecinny, zabawa dla dzieci:* Więc dalej kinderbale, baliki, wieczory i wieczorki tańcujące. <Nm. Kinderball>

Kinderbalsam, u, lm. **y,** [**Kiendybał, Kincybał, Kindybał, Kindybals, Kimbał, Findebals, Widybuls, Balsamin**] apt. (balsamum embrionum) *rodzaj balsamu, płyn wzmacniający do smarowania ciężarnych kobiet.* <Nm. Kinderbalsam>

†**Kindiak, a,** lm. **i** *rodzaj guni a. dery do okrywania koni:* Dery, guńki, kindiaki, siermięgi. Tw. <Ukr. kyndiák = tkanina bawełniana>

[**Kindiuch, a,** lm. **y**] pog. *żołądek, brzuch, kałdun.* <p. Kindziuk>

Kindlak, a, lm. **i** zł. *małe dziecko.* <Zap. z Nm. Kindel = dziecko>

[**Kinduch, a,** lm. **y**] *brzuch konia.* <p. Kindziuk>

[**Kindybals, u,** lm. **y**] p. **Kinderbalsam.**

1. Kindybał, a, blm. **1.** a. [**Kiendybał**] *rodzaj napoju, pędzonego przez alembik.* **2.** [K.] = a) *gatunek piwa prostego.* b) *osad szczeg. wrzątku.* **3.** kuch. *sos buljonowy do potraw.* <Nm. Kindelbier>

2. Kindybał, u, blm. **1.** [K.] p. **Kinderbalsam. 2.** K. galicyjski, p. **Wosk.** <Nm. Kinderbalsam; por. Ukr. kyndybál = smoła ziemna>

3. Kindybał, a, lm. **y 1.** †i [K.] a. †**Kinał** *gbur, prostak, cham, ordynus, drągal.* **2.** [K.] *malec, karzełek, karzeł, liliput.* **3.** [K.] *człowiek bojaźliwy, tchórz.* <? Por. Czes. kun(d)ibál = leniuch, niedołęga>

[**Kindziuk, a,** lm. **i, Kiendziuk, Kandziuk, Kundziuk**] **1.** *żołądek wieprzowy a. barani.* **2.** *rodzaj potrawy: takiż żołądek nadziewany jak salceson.* **3.** *kiszka czarna.* **4.** p. **Kandziuch.** <Ukr. kendiúch = brzuch wieprzowy, kiełbasa, bebechy>

Kindżalik, a, lm. **i** p. **Kindżał:** Nosił tylko u boku lekki K.

Kindżał, a a. **u,** lm. **y, Kinżał, Kińdział,** ×**Gindżał** *rodzaj broni: długi nóż obosieczny; sztylet szeroki, puginał:* I wy mię pytacie z pijanym hałasem, co znaczy ten rdzawy mój K. za pasem? Uj. Pierś chciwa zemsty, dłoń zbrojna kindżałem. Mick. K. u lewego, bułat u prawego boku. Krasiń. Nie umarł z febry, ale od bomby, kuli, lub kindżała. Słow. Zdr. **Kindżalik.** <Ros. kinžalъ, z Pers. chandžér>

Kinelit, u, lm. **y** *rodzaj materjału wybuchowego.* <Now. z Gr. kineîn = ruszać + líthos = kamień>

Kinematograf, u, lm. **y** *przyrząd do przedstawiania fotografji, uwydatniającej ruchy odtwarzanej przyrody,* ż y w a f o t o g r a f j a. <Now. z Gr. kínēma, 2 pp. kinématos = ruch + -gráfos = piszący>

Kinematyka, i, blm. fiz. p. **Cynematyka.**

†**Kinet, u,** lm. **y** *rodzaj kamlotu.* Ins. **č. 1.** <Fr. quinette>

Kinetograf, u, lm. **y** *przyrząd utrwalający widok ruchów:* Czym jest fonograf dla dźwięków, tym będzie dla ruchu tak zwany K. Edison pokazał korespondentowi swój nowy wynalazek, K., i oświadczył, że stanie ś. on tym dla oka, czym fonograf jest dla ucha. <Now. z Gr. kineîn = poruszać + -gráfos = piszący>

Kinetoskop, u, lm. **y** fiz. p. **Cynetoskop.**

Kinetyczny p. **Cynetyczny:** Kinetyczna teorja gazów.

Kinetyka, i, blm. p. **Cynetyka.**

×**Kinezymetrja, i,** blm. *mierzenie ruchu.* <Now. z Gr. kínēsis = ruch + -metría = mierzenie>

×**Kinezymetryczny** przym. od **Kinezymetrja.**

×**Kinezyterapja, i,** blm. lek. *leczenie za pomocą ruchu, gimnastyki.* <Now. z Gr. kínēsis = ruch + Terapja>

×**Kinia, i,** lm. **e** piesz. p. **Kot.** <Z Kot>

1. †**Kinienie, a,** blm., czynność cz. **Kinąć.** <KID>

2. †**Kinienie, a,** lm. **a** *przylepka od chleba:* K. chleba, gdy już na bochny zczynią a. przylepka. Mącz. <KIS/KWAS>

†**Kiniony** *kwaśny, kwaszony:* Zyme, kwas, kwaśne, kinione a. kwaszone ciasto. Mącz.

Kinior, a, lm. **y** zł. *razowiec, chleb razowy.* <Por. Kinienie>

Kinkalerja, i, lm. **e** *drobiazgi żelazne, żelastwo (szczypce, zawiaski, haczyki, skówki i t. p.).* Łab. <Fr. quincaillerie>

Kinkiecik, u, lm. **i** p. **Kinkiet.**

Kinkiet, u, lm. **y** *rodzaj lampy ze ścianką blaszaną dla odbicia światła naprzód, używany szczeg. do oświetlania sceny w teatrze.* Przen.: Światło kinkietów = *scena:* Bałucki wykończył czteroaktową komedję, która ma wkrótce ujrzeć światło kinkietów *(=ukazać ś. na deskach teatralnych)*. Zdr. **Kinkiecik.** <Fr. quinquet, od nazwiska wynalazcy>

Kinkietowy przym. od **Kinkiet;** *teatralny, sceniczny:* Gdy dano znak do podciągnięcia kurtyny, serce ścisnęło mi ś.... Oh! ta gorączka kinkietowa!

Kinkina, y, lm. **y** bot. p. **China.** <p. China>

Kino nieod. *zaschły sok niektórych roślin dający farbę bronzową.* <Z języków afrykańskich>

Kinol, a, lm. **e** gm. p. **Kinał.**

Kinrus, u, blm. zł. *wódka,* in. a r t y k a, a r t y c h a, b r y j a, k i r k a. <?>

Kinżał, a a. **u,** lm. **y** p. **Kindżał:** Dobył kinżału z za pasa. Gosz.

Kińdział, a, lm. **y** p. **Kindżał.**

[**Kiołbasa, y,** lm. **y**] p. **Kiełbasa.**

[**Kiołbasić, i, ił**] p. **Kiełbasić.**

[**Kiołbaszenie, a,** blm.] czynność cz. **Kiołbasić.**

[**Kiołcz, a,** lm. **e**] p. **Kiełcz.**

Kiosk, u, lm. **i** p. **Kjosk.** <Tur. köszk, z Prs.>

×**Kioszczarka, i,** lm. **i** p. **Kjoszczarka.**

[**Kipa, y,** lm. **y**] **1.** *niecka pleciona* (właściwie *kosz):* Pięćdziesiąt kip bawełny. Wójc. Dostać kipę = *dostać odkosza.* **2.** *kapelusz.* Zdr. [**Kipka**]. <Nm. Kiepe>

Kiper, pra, lm. **prowie** *zarządzający piwnicą win; piwniczy, znający ś. na zlewaniu, konserwowaniu i zaprawianiu win:* W rzemiośle wyćwiczony K., wina przez różne zaprawy smaczniejszemi czyni. <Nm. Küper>

Kiperstwo, a, blm., **Kiprostwo** *sztuka, czynność kipra, gospodarstwo piwniczne.*

Kipi nieod. zł. *twardy kapelusz.* <Zap. to samo, co Kiepi>

[**Kipiączka, i,** lm. **i]** **1.** p. **Kipiątek. 2.** a. [**Porkura**] *ropa, olej skalny.*

Kipiątek, tka, lm. **tki 1.** a. **Kipiątko,** [**Kipiączka**] *wrzątek, ukrop, płyn gotujący ś.:* K. prędko stygnie. Krasz. Sokół (chart) osypkę na chińskiej brał czarze, parzoną kipiątkiem z pierwszego podoju. Pol. **2.** przen. *wrzenie, fermentacja umysłów:* Denuncjowano wykroczenia śmieszne; strasznego tego kipiątku, który wrzał na spodzie, ledwie miano jakieś ciemne przeczucie. Krasz. We wnętrzu tego świata przelewał ś., wrzał, głosami wszystkich syren śpiewał K. życia. Orzesz. **3.** [K.] *samowar.* <KIP/KWAP>

Kipiątko, a, lm. **a** p. **Kipiątek:** Miałem krew jak K. Rojan.

×**Kipić, i, ił** i ×**K. ś.** p. **Kipieć.**

Kipieć, pi a. ×**pie,** ×**pia, piał,** im. **kipiąc** a. †**kipiejąc,** ×**Kipić 1.** *wrzeć, gotować ś.:* Woda kipi w garnku. Samowar kipi. Kipi w garnku, jak na jarmarku. Prz. Małe garneczki prędko kipią. Prz. Żółcią kipią wulkanów parowy. Pol. W dziurawym płaszczu padłem na żwiry kipiące. Mick. (= *gorące, rozpalone).* Koń, co tak prędko pustynie przelata, miecąc kamienie i piaski kipiące. Słow. Przen.: Ludność wre, kipi, topi ś., musuje. Chodź. **2.** *burzyć ś., kotłować ś.:* Poważnie kipią dnieprowych wód męty. Gosz. A choć mu rana do dna pierś rozdarła i w niej krew czarna kipi jak we zdroju... Gosz. Plusła, i tylko nad rzeką kipiące pękły bąbelki. Mick. Kipią bagna. Mick. (Wyspa) występuje z łona kipiących bałwanów. Krasiń. Woda kipi od spadających ciał. Krasiń. W młodą murawę grzęzną kopyta, a wilgoć kipi i smokcze pod spodem. Krasiń. Tylko mu te łzy po wąsach kipiały. Kon. Dzik... żurzy ś. i s!na mu piana kipi z kielca. Pot. (= *broczy).* Krwią własną ś. obleje i pada pośród jej fal kipiących. Krasiń. Wino kipi w czarach. Krasiń. Znowu kipię, pienię ś., kisam. Kn. (o winie). Powietrze zda ś. kipi około ich głów, tak głowami i piersią sieką powietrze. Krasiń. Wszystka krew zbiegła ś. do jej głowy, kipiała tam, szumiała, jęczała. Orzesz. **3.** przen. = a) *wrzeć wewnątrz siebie gniewem, oburzeniem, niecierpliwością, burzyć ś.:* Ostatnią razą, gdym był u nich, kwaśno na mnie spoglądali, i jeden mi bryzgał słówkami, ażem kipiał. Krasz. Wszystko złe w nim kipiało. Jun. Już gniew ostyga w kipiącym przelewie. Gosz. b) *przejętym być czym nadmiernie, uwydatniać niepohamowanie pewne usposobienie ducha, dyszeć; mocno ś. uwydatniać:* K. gniewem. I cały kipi groźbą, jak chmura gromowa. Syrok. Wszystko kipiące, od serca począwszy, aż do rumaka, co go gdzie chce niesie. Boję ś., żeby Karolek nie uszedł, kipi strasznie i coś bardzo do konia dziś latał. Krasz. Kipią, wrą, biją serca, ale ś. to kryje i dusi. Krasz. Strach na ich czołach kipi. Krasiń. **4.** przen. *wrzeć; roić ś., poruszać ś. z wielkim ożywieniem:* K. życiem. Ulice miasta kipią życiem. Twarze wesołe, uśmiechnięte, kipią życiem. Krasz. Wszystkie te postacie kipią życiem (= *są pełne życia, są jak żywe).* Robota kipi mu w ręku (= *pali ś., jest żywa i prędka).* A brzegi kipią w piosnkach i gwarze. Gosz. Tam wrą i kipią dzikie postacie. Krasiń. **5.** ×a. ×**Kipieć ś.** *sypać ś., walić ś., mrowić ś., roić ś., być w mnóstwie:* Kipi ze mnie robastwo. Kn. Kipiało mrowisko. Kn. (= *aż ś. trzęsło).* Kipi ś. z miasta lud. Dudz. Duch św. kipiał ś. w procech. Wuj. **6.** [K.] *drzemać, usypiać:* K. nad robotą. **7.** myśl. (o zającach) *biec prędko, zmykać w całym pędzie,* in. kłaść po sobie. <KIP/KWAP>

Kipiel, i, lm. **e** gie. *masa wody kipiąca, kotłująca ś., topiel burząca ś., topiel, toń, wir, nurt:* Cała powierzchnia morza przedstawiała jedną wielką K., w której ś. fale ścierały z sobą. Pol. Wiry gwałtowne... łódź spada do kipieli. Pol. Gra fal morskich i morskich kipieli. Pol.

Kipienie, a, blm., czynność cz. **Kipieć:** K. drożdży (= *burzenie ś.).*

[**Kipikasza, y,** blm., **Kiszka**] *rodzaj gry w piłkę:* Grać w kipikaszę. <Kipieć + Kasza>

[**Kipka, i,** lm. **i**] p. **Kipa:** Kipki opałki = *koszałki opałki.*

Kipnąć, nie, nął żart. *umrzeć, kichnąć, klapnąć:* Potym wda ś. gangrena... dojdzie do serca, i... — I kipnę, prawda? Wilcz. Kipnął sobie. <Zap. Nm. kippen = obalić ś., przewrócić ś.>

[**Kipnianki, nek,** blp.] *kluski na drożdżach.* <p. Kipieć>

Kipnięcie, a, blm., czynność cz. **Kipnąć.**

[**Kipnik, ka,** lm. **cy, Czipnik**] *kupiec, skupujący po wsiach do kip szmaty, jaja, masło, drób, pierze i t. d.* <p. Kipa>

Kiprostwo, a, blm. p. **Kiperstwo:** Zdziwaczał chłop na swoim kiprostwie. Prus.

1. Kiprować, uje, wał kip. *być kiprem, zajmować ś. czynnościami kipra.* <p. Kiper>

2. Kiprować, uje, ował *kręcić, z kręconych nici tkać, w krzyżyki a. prążki tkać:* Kiprowane materje wełniane. Mrong. <Nm. kiepern>

Kiprowanie, a, blm., czynność cz. **Kiprować.**

[**Kipry, ów,** blp.] *ropa na oczach.* <? Por. Kaprawy>

[**Kiprzyca, y,** lm. **e**] p. **Kiprzyna.**

[**Kiprzyna, y,** lm. **y, Kiprzyca**] roś. *epilobium angustifolium.* <?>

Kips, a, lm. **y** garb. *skóra z bydła indyjskiego:* K. arszenikowy (= *suchy z przyprawą arszenikową, chroniącą od robactwa).* K. okładany a. gipsowany (= *obłożony od strony mizdry gipsem rozrobionym z wodą arszenikową).* < Ang. kip = skóra cielęca>

Kipsek, a, lm. **i** *album z rysunkami, dany na pamiątkę, pamiętnik, sztambuch.* <Ang. keepsake>

Kir, u, lm **y,** †**Kier,** [**Kierka**] **1.** †*sukno liche, grube, w poślednim gatunku.* Włod. K., kier = sukno liche śląskie, pospolicie żałoby oznacza. Goł. **2.** *sukno czarne; tkanina czarna na żałobę używana, sukno żałobne, żałoba:* Płynę na łonie gondoły, czarnym wybitej kirem. Słow. Prędzej niż strzała, kirem okryta postać do niego leciała. Malcz. Wewnątrz kiry, katafalk i trumna. Malcz. Teraz będą kiry i trumny w kościele. Słow. Korona kryta żału kirem. Słow. Ponury smutek powlekają kiry. Pol. Przen.: Ponury K. nocy. Sł. wil. Noc zaciąga swoje smętne kiry na ogień słońca. Słow. Przeszłe żale, obecne zgryzoty pokrył K. nieprzebity grożącej sromoty. Malcz. Te przypomnienia kirem śmiertelnej zasłony oddzieliły na wieki młodzieńca od żony. Mick. Moja postać im dalej ucieka, tym grubszym kirem twą pamięć pomroczy. Mick. **3.** przen. *kolor czarny:* Nie wiesz, jak włosem deszczu skałom wieńczyć głowę, jak je widzieć w księżycu odkreślone kirem. Słow. Słońce kirem zachodzi. Mick. <Tur. kyr = szary, popielaty>

Kira, y, blm. gór. p. 2. **Kier.** Łab.

[**Kira, y,** lm. **y**] **1.** *polana górska, lasem otoczona.* **2.** *zakręt na wzgórzu:* K. woda = *woda, płynąca krętym korytem:* Idzie K. woda, rybki w nij pływajom. <p. 2. **Kier**>

Kiras, u, lm. **y** p. **Kirys:** Senjor, pełnym odziany kirasem. Mick.

Kirasjer, a, lm. **y,** ✕ **Kirysjer** *żołnierz ciężkiej jazdy opancerzony, w kirysie:* Wiewiórka zawiesiła kitkę nad oczyma, jak pióro nad szyszakiem u kirasyjera. Mick. Wyciągnięta w linję kompanja kirasjerów w pełnej formie. Krasz. <Fr. cuirassier>

[**Kirasjerka, i,** lm. **i, Kierasierka**] *czapka, kaszkiet.*

Kirasjerski przym. od **Kirasjer:** Pałasz K. Kom.

Kircha, y, lm. **y,** ✕ **Kiercha,** ✕ **Kirk** *kościół luterański a. kalwiński.* <Nm. Kirche>

[**Kirchal, a,** lm. **e**] p. **Kierkut.** <Z Nm. Kirchhof = cmętarz>

† **Kirchów, owa,** lm. **owy,** [**Kirchów**] p. **Kierchów.**

[**Kirchparada, y,** lm. **y**] *parada wojskowa w święta i uroczystości.* <Nm. Kirchparade>

[**Kirda, y,** lm. **y**] **1.** *skórka, skóra gruba.* **2.** *dziewka roztrzepana.* <? Por. 2. Kierda>

[**Kirdel, dla,** lm. **dle**] p. **Kierdel.**

[**Kirdowaty**] *krzepką skórę mający, skórkowaty, skórowaty.* <p. Kirda>

[**Kirdyl, a,** lm. **e**] p. **Kierdel.**

Kireja, i, lm. **e 1.** [K.] = **Kiereja. 2.** zł. *surdut.*

† **Kirejka, i,** lm. **i** p. **Kiereja:** Nie czekając, dobywa rapier z pod kirejki. Mick. Kondemnatami mógł sobie kirejkę podszyć. Sienk.

[**Kirezja, i,** lm. **e**] p. **Kierezja:** Naszywana K. świadczyła, że podróżni w Krakowskie wracają. Wilk.

Kirje nieod. muz. *pierwszy ustęp mszy katolickiej.* <Gr. kýrie dosł. = panie>

[**Kirjele, ów,** blp.] = **Firleje:** Stroi baba K., jak ś. jej w głowie rozgrzyje. Prz. <Sld. zam. Firleje>

✕ **Kirk, u,** lm. **i** p. **Kircha:** Doczekał ś. porządnego kawałka chleba przy kalwińskim kirku. Rzew.

1. Kirka, i, lm. **i** mul. *część ostra młotka mularskiego, do przecinania cegły.* <Ros. kirka>

2. Kirka, i, blm. zł. p. **Kinrus.** <?>

[**Kirkak, u,** lm. **i**] *kark:* Na kirkaku = *na karku, na plecach.* <Od Kark, por. Serb. na krkače, Ukr. na korkoszy>

Kirkut, u, lm. **y** p. **Kierkut:** Tak doszli aż za K. Kon.

Kirnia, i, lm. **e** zł. *szynk.* <p. 2. Kirka>

Kirny zł. p. **Kierny.** <?>

Kirowy przym. od **Kir,** *żałobny, pogrzebowy:* Podszewka kirowa czerwona. Za materję kirową i barwy czarne na żałobę liberyjną 1,608 złotych. *Czarny jak kir:* Na maszcie statku błyszczą dwie latarnie pod obłokami kirowego dymu. Słow. Szarańcza tęcze kirowe rozwinie. Słow. <p. Kir>

[**Kirówka, i,** lm. **i**] *spódnica wełniana.* <p. Kir>

[**Kirpaty, Kierpaty**] *pękaty, krótki a gruby, grubodłaski, krępy, przysadzisty.* <Ukr. kyrpatyj>

[**Kirpiec, pca,** lm. **pce**] p. **Kierpec.**

1. [**Kirr!**] *okrzyk na widok Cygana.* <Ukr. kyr!>

2. [**Kirr, a,** lm. **y**] pog. *Cygan.*

Kirsz, u, blm. p. **Kirszwaser.** <Nm. Kirsche = wiśnia>

Kirszner, a, lm. **y** stol. *bąbel, pęcherz od wzdęcia ś. forniru.* <? Nm. Kürschner = kuśnierz>

† **Kirsztrank, u,** lm. **i** p. **Wiśniak:** Wiśniak nazywano także kirsztrankiem. Goł. <Nm. Kirschtrank>

Kirszwaser, u, blm., **Kirsz** *rodzaj mocnej czystej wódki, pędzonej z czereśni, z pestek czereśni,* p e s t k ó w k a, w i ś n i ó w k a. <Nm. Kirschwasser>

† **Kirść, i,** lm. **i** anat. *biodro.* <? Por. Mikl. 157 kŭrs->

Kirwanit, u, lm. **y** *krzemian wodnisty glinki, wapna i żelaza.* Łab. <?>

Kirylica, y, blm. = **Cyrylica.**

Kirys, a, lm. **y, Kiras,** † **Kiryś** *zbroja na piersi, napierśnik:* K. podwójny (= *zbroja, okrywająca piersi i plecy*). Pancerni, których kirysy błyszczą od słońca jakby złote. Chodź. Twój szyszak, K. i szabelka na nic nam ś. nie zdadzą tu. Krasiń. W szorstkim ze skóry niedźwiedziej kirysie, spiąwszy na czole białe szpony rysie, pośród strzelczego hasała orszaku. Mick. <Nm. Küris, z Fr. cuirasse>

Kirysjer, a, lm. **rzy** p. **Kirasjer:** Za Księstwa Warszawskiego istniał jeden pułk kirysjerów polskich. <p. Kirasjer>

Kirysjerski przym. od **Kirysjer:** Pułki kirysjerskie. Bent. W.

Kirysowy przym. od **Kirys:** Na wojnę wyprowadzał Bolesław z Giecza 2,300 mężów kirysowych i puklerników. Bart. Aż za kolana w kirysową zupełną zbroję ubrany. Stryjk.

† **Kiryś, a,** lm. **e** p. **Kirys.**

† **Kiryśniczek, czka,** lm. **czki** *dukat, czerwony złoty.* Troc.

† **Kiryśniczy** przym. od **Kiryśnik.**

† **Kiryśnik, a,** lm. **cy 1.** *jeździec w kirysie, w ciężkiej zbroi, dawny husarz polski:* Obiecuje Bóg zwycięstwo nie przez konie, nie przez kiryśniki. Birk. Więc i K. w załości ś. karcze i sam przy marach z konia ś. powalił. Pol. **2.** *ten, co robi kirysy.* <p. Kirys>

[**Kirzanka, i,** lm. **i**] p. **Kierzanka.**

Kirzenie, a, blm., czynność cz. **Kirzyć.** <?>

[**Kirzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kirzyć ś.**

[**Kirzenka, i,** lm. **i**] p. **Kierzanka.**

[**Kirzkać, a, ał**] *kichać.* <Dźwn.>

[**Kirzkanie, a,** blm.] czynność cz. **Kirzkać.**

[**Kirzonka, i,** lm. **i**] p. **Kierzanka.**

Kirzyć, y, ył 1. [K.] *zataczać ś., będąc pijanym; upijać ś.* **2.** zł. p. **Chirzyć:** Nalejże olówka (= piwa), kirz sama do siebie. [**K. ś.**] **1.** *pić, upijać ś.* **2.** *kłócić ś., waśnić ś., żyć w niezgodzie z kim.* <p. 2. Kirka>

[**Kirzynka, i,** lm. **i**] p. **Kierzanka.**

Kis, u, lm. **y 1.** *kwas, smak kwaśny; coś skwaśniałego.* **2.** *bejca, bejc, kwas gryzący rozcieńczony do bejcowania.* Łab. **3.** † *wrzód.* Mur. <KIS/KWAS>

Kisać, a, ał 1. † p. **Kisnąć:** Jako on ma być zdrów? a w nim piwo kisa. Rej. W pijaka brzuchu zawsze jak w beczce kisa. Wuj. Nasze piwo, im bardziej kisa, im dłużej ś. burzy, tym lepsze bywa. Górs. J. **2.** † *kisić, kwasić, zakwaszać.* L. **3.** [K.] *drzemać.* <KIS/KWAS>

† **Kisały** p. **Kisły:** Jedli z użytków ziemskich i K. chleb tegoż lata. B. Sz.

† **Kisanie, a,** blm., czynność cz. **Kisać.**

Kisarnia, i, lm. **e** piw. p. **Drożdżownia.**

[**Kisasani, i,** lm. **e**] *panna:* Żadna K. nie pójdzie za ciebie. <Węg. kisaszszony = panna>

[**Kisi**] z. p. **Jakiś.**

Kisia, i, lm. **e** p. **Kot.**

[**Kisiałka, i,** lm. **i, Kisielica, Kwasza**] *żur:* Pawłowi kisiałki na talirz. <KIS/KWAS>

†**Kisiały** p. **Kisły:** K. chleb. Mleko kisiałe. Ciało kisiałe. Ocz.

Kisić, i, ił, [**Kiszczyć**] **1.** *kwasić, zakwaszać:* Kiszona kapusta. **2.** Kisić = *zanurzać kruszce w kwasach gryzących rozcieńczonych wodą, w celu ściągnięcia rdzy z powierzchni,* in. bejcować. **3.** [K.] *solić:* K. ogórki. **K. ś. 1.** p. **Kisnąć. 2.** [K. ś.] *guzdrać ś., grzebać ś.* <KIS/KWAS>

Kisieć, eje, ał p. **Kisnąć.**

Kisiel, u, lm. **e 1.** *rodzaj galarety z rozczynu owsianego a. z mąki kartoflanej:* K., potrawa litewska, rodzaj galarety, która ś. robi z rozczynu owsianego i płócze ś. wodą, aż póki nie oddzielą ś. wszystkie cząstki mączne. Mick. Przen.: Dziesiąta a. dziewiąta, siódma woda po kisielu: a) Nie czerpiemy z tradycji; wszystkiego uczymy ś. z książek i z nich koniec końcem wyssawszy, co było, pijemy dziesiątą wodę po kisielu. Krasz. b) *woda po kisielu, jako dalekie pokrewieństwo:* Z jakim prawem do zamku? wszak wiesz, przyjacielu, on Horeszkom dziesiąta woda na kisielu! Mick. **2.** *chleb słodkawy z rodzynkami.* **3.** = **Ferment.** Zdr. **Kisielek.** <KIS/KWAS>

Kisielcowaty bot.: Rośliny kisielcowate (tremellacei) *rodzina grzybów właściwych z rzędu podstawczaków.*

Kisielec, lca, lm. **lce, Trzęsidło** bot. (tremella) *roś. z gromady grzybów, z rodziny kisielcowatych.* Gatunek: K. judaszowe ucho (tremella auricula s. auricularia Judae).

Kisielek, lka, lm. **lki** p. **Kisiel.**

Kisielica, y, lm. **e 1.** × *woda zawierająca kwas węglowy, szczawa.* **2.** p. **Kisiałka.**

×**Kisielnica, y,** lm. **e** lek. (morbus zymoticus) *choroba zakaźna, ostra.*

Kisienie, a, blm., czynność cz. **Kisieć,** *kiśnienie.*

× **Kisięga, i,** blm. *gatunek masła.* Sł. wil.

Kisior, a, lm. **y** piek. *zarabiacz ciasta chlebowego; czeladnik przygotowujący kwas do chleba.*

Kislar-aga, i, lm. **owie, Kizlar-aga** *najwyższy dozorca w haremie.* <Tur. kislar-aga>

Kisławość, i, blm. rz. od **Kisławy.**

Kisławy *kwaskowaty, nieco już skwaśniały.*

†**Kisły,** †**Kisiały,** †**Kisały,** [**Kisny**] *kwaszony, kwaśny, skwaśniały:* Mieli Litwini boga kwaśnych i kisłych potraw Ruguczys. Stryjk. Piłeś i kisłe, co dodaje siły, pijane mleko tatarskiej kobyły. Mor. A. (= *zsiadłe*). <KIS/KWAS>

Kisłyk, a, blm. p. [**Kiszka**].

Kisnąć, nie, nął a. **sł, Kiśnieć, Kisieć, Kisić ś.,** †**Kisać,** [**Kiszczeć, Kiszczyć ś.**] **1.** *kwaśnieć, fermentować, robić, burzyć ś., przewracać ś.* **2.** *gnić:* Fundamenta pałacu kisły od deszczów pod lichym pokryciem. Krasz. Przen.: Ziemia nasza od lat tysiąca nie pomnaża ś., ale tylko kiśnie na niej kilka miljonów ludzi. Stasz. Przen.: *gnić z nieczynności, gnuśnieć.* **3.** przen.: Kisnąć = *kwasić ś., truć ś., gryźć ś.:* Człek dłużej z smutnemi myślami nie kiśnie. Pol. <KIS/KWAS>

[**Kisny**] p. **Kisły.**

Kistka, i, lm. **i** p. **Kiść.**

Kistnia, i, lm. **e** *kwacz do smoły a. dziegciu.* <p. Kiść>

Kistra, y, lm. **y** *łodyga lnu a. konopi.* <Ukr. kistra>

[**Kiszczanka, i,** blm., **Kieszczanka**] *woda, w której ś. gotowały kiszki.*

[**Kiszczeć, eje, ał**] p. **Kisnąć.**

[**Kiszczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kiszczyć.**

[**Kiszczyć, y, ył**] p. **Kisić:** Kiszczone mleko. Kapusta kiszczona. [**K. ś.**] p. **Kisnąć.** <KIS/KWAS>

Kiszeczka, i, lm. **i** p. **Kiszka.**

Kiszenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kisieć:** K. winne. ×K. gnilne p. **Gnilny. 2.** czynność cz. **Kisić,** *kwaszenie.* <KIS/KWAS>

[**Kiszenie, a,** blm.] czynność cz. **Kiszyć.**

Kiszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kisić ś.**

Kiszka, i, lm. **i 1.** anat. = a) w lm. (intestina) *część przewodu pokarmowego od żołądka do otworu stolcowego, flaki, jelita, [lelita], kałduny, trzewa.* b) ×K. dwunastocalowa, †K. dwanaściepalcowa a. ×K. dwunastopalcowa p. **Dwunastnica.** c) K. czcza, ×łaknąca, próżna, pusta, †wietrzna p. **Jelito.** d) K. ×biodrowa, †cienka, najdłuższa, †kosa, krzywa, kręta p. **Jelito.** e) ×K. kątna, ślepa p. **Kątnica.** f) K. gruba, †miąższa a. Jelito grube, miąższe = **Okrężnica.** g) ×K. dolna, ostatnia, odchodowa, prosta, prostokątna, tłusta, stolcowa p. **Odbytnica.** h) K. esowata (S romanum) = *część kiszki grubej, stanowiąca przejście okrężnicy w odbytnicę* (p. **Esowaty).** ×K. esowa zagięta p. **Esowaty.** Nowsze słownictwo lekarskie zna tylko kiszkę grubą, †miąższą (intestinum crassum) i prostą (intestinum rectum), inne zwie jelitami, o ile nie posiadają nazw szczegółowych (por. **Jelito**). Zapalenie kiszek. Nieżyt kiszek. Na tornister przyszedł płaszcz równiuteńko skręcony jak K. Kom. Tak dobra K. nalana, jak nadziana. Prz. (byle ś. najeść). Chudy jak koń o jednej kiszce. Cienki jak K. Prz. **2.** *jelito nadziewane kaszą, krwią, wątrobą z bułką i t. p.:* K. krwawa, podgarlana, kaszana, pasztetowa a. berlińska, grochowa. Przen.: Lis, nie mogąc kiszki dosiąc, rzekł, odchodząc: Powróz-ci też był. Prz. Nadął ś. jako mięsopustna K. Prz. **3.** K. czarna, biała = *rodzaj potraw.* Przen.: K. czarna = *odmowa, rekuza starającemu ś. o pannę:* Dostał kiszkę czarną (= *harbuza, odkosza).* **4.** *rura skórzana a. gumowa:* K. z wylotem metalowym do wyrzucania płynu = *sikawka.* **5.** [K.] = a) *kiełbasa.* b) *skórzana torba w chomącie, nabijana włosiem.* c) *człowiek wysoki a cienki.* **6.** p. **Wąż. 7.** *rodzaj powozu: powozik na jedną osobę na resorach, egoistka, linijka.* **8.** bud. *długi i ciasny przechód w domu, szyja.* **9.** inż.: K. faszynowa, wiklinowa, wiązkowa = *długie i cienkie wiązki z pręcia łozowego do łączenia faszyn.* **10.** woj.: K. prochowa a. zapalnicza = *woreczek długi wąski, jako mina.* Zdr. **Kiszeczka.** Zgr. **Kicha.** <KIS/KICH/KUS>

[**Kiszka, i,** blm., **Kisłyk, Siadłocha**] *mleko zsiadłe, kwaśne, kiszone:* K. z jabłkami = *kwaśne mleko z kartoflami.* <KIS/KWAS>

Kiszkowaty podobny do kiszki. Embr.: Błonka kiszkowata, pęcherzyk K., p. **Omoczna.**

Kiszkowy przym. od **Kiszka,** *jelitny, jelitowy.* Anat.: × Błona kiszkowa p. **Siatkówka i Sieć.** ×Kość kiszkowa a. biodrowa (os ilei). Mlecz K. p. **Mlecz.** Gruczoły kiszkowe p. **Gruczoł.**

Kiszmisz, u, blm. *rodzynki koryntckie drobne bez ziarnek.* <Ros. kišmìšъ, z Prs.>

Kiszonka, i, blm. *karm dla bydła z łubinu:* K. łubinowa. <KIS/KWAS>

[**Kiszyć, y, ył**] *kipieć = trząść ś., roić ś., mrowić ś.:* Robaki w ranie aż kiszą od wielkiego ich mnóstwa. <Ukr. kyszity>

†**Kiś** *jakiś:* K. ś. Walanty ma dziać (*= ma ś. dziać coś złego*). Komedja o Wawrzku w. XVII. <Ki + Ś(i)>

[**Kiś!**] p. **Kaś kaś!**

Kiściasto przys. od **Kiściasty**: Bobownik kwitnie K. Syr. Proso wysypuje ś. K.

Kiściasty, Kiściaty *nakształt kiści ułożony:* Owies K. jak proso. Jun. Anat.: Komórki kiściaste. Wsporniak a. Glejak K. <p. Kiść>

Kiściato przys. od **Kiściaty**, *kiściasto.*

Kiściaty p. **Kiściasty.**

[**Kiścić, i, ał**] p. †**Kcieć.**

Kiścień, a, lm. **e,** †**Kieścień** *broń tatarska: sztuka ołowiu a. kości na rzemieniu przy toporzysku uwiązana, basałyk:* Wszystkie nań strzały, dzidy i kiścienie lecą. Pot. Wprawiać ręce we władanie kiścieniami, szablą, w rzucaniu arkanów. Siek. <Ros. kistèń, z Tatars.>

Kiściowłosy antr. *kudłaty, u którego włosy nie rosną jednostajnie a. kępkami.* <Kiść + Włos>

[**Kiścisko, a,** lm. **a**] p. **Kiść**: Namłócił go (grochu) K.

Kiść, i a. [**a**], lm. **e** ż. **1.** *pęk czegoś, wiązanka, równianka, kępka, garść, grono, kutas, chwast.* **2.** *płatki śniegu a. szronu pozlepiane w nitki:* Gdzieniegdzie z góry upada jak K. śniegu gołąb srebrnopióry. Mick. **3.** *pendzel mularski z włosów.* Kn. **4.** *kwacz do smarowania wozów.* **5.** *kij z nawiązaną szmatką do mycia naczyń kuchennych.* **6.** †*roczna opłata bartnikowi za pilnowanie pasiek:* Przy płaceniu miodu a. przy kiści. Św. z Woc. **7.** bot. = a) *pierzysko: wierzchołek prosa, trzciny i t. p.:* Kwiat ułożony w K. Grona gęste jako kiście. Dobył K. jakąś bardzo długą; na końcu jej grono nasionek przypominało prozaiczną naszą hreczkę. Krasz. b) *grono, winogrono.* **8.** myśl. (u zwierząt, szczeg. u lisa) *pęk włosów na końcu ogona,* fijałek. Zdr. **Kistka.** Zgr. [**Kiścisko**]. <KIT/KUT>

Kiśka, i, lm. **i** p. **Kot.**

[**Kiślak, a,** lm. **I**] *człowiek słabowity, cherlak, charłak.* <KIS/KWAS>

[**Kiślec, lca,** lm. **lce**] *?:* Miesiąc czerwiec, K., ścierwiec. Prz.

Kiślica, y, blm. *coś kwaśnego, kis:* Ile razy o nim pomyślę, ślina mi ś. w gębie, jak do kiślicy zbiera. Jeż. <KIS/KWAS>

[**Kiślik, a,** lm. **I**] *kociołek (szczeg. żołnierski):* Kiśliki i kastrub. <Nm. Kessel>

Kiślina, y, lm. **y, Kwaśny korzeń, Kwaśnik** bot. (oxybaphus) *roś.*

Kiśniątko, a, lm. **a** bot. p. **Drożdżyna.**

Kiśnieć, eje, ał p. **Kisnąć.**

Kiśnienie, a, blm., czynność cz. **Kiśnieć; Kisienie,** †**Kisanie, Kiszenie,** *fermentacja.*

× **Kiśnik, a,** lm. **i = Ferment.**

1. Kit, u, blm. **I.** a. × **Kita** *masa kleista twardniejąca, używana do sklejania (spajania) ciał twardych lub do zalepiania szpar, spoiwo, lepiszcze:* Szyby w drzewo na K. osadzone. Kluk. K. szklarski (*= mieszanina kredy i oleju lnianego*). K. porcelanowy, żywiczny, gumowy, gipsowy, wapienny, cementowy. K. żelazny (z opiłek żelaznych z siarką i gliną, moczem a. salmjakiem). Łab. K. stolarski, olejny, zimowy. K. do zębów. K. do maszyn (*= mieszanina pokostu z minją*). **2.** bart. *masa żywiczna, zbierana przez pszczoły.* <Nm. Kitt>

2. Kit, u, lm. **y** myd. *nadmurowanie nad kotłem dla nadsztukowania go w wysokości.* <Nm. Kutte = kaptur, kapa>

Kita, y, lm. **y 1.** *wiązka, wiązanka, snopek; kiść, kępka; szyszka, pęk:* Kita lnu, konopi. Owdzie podnosi złotą kitę kukuruza. Mick. Czeremchy uginały ś. białemi kity ku ziemi. Krasz. Kilka malw z jasnemi kity. Słow. Jadę księżycowi..., dziewannom, które w złotych stoją kitach. Słow. Gdy kmieć całym pługiem orze, wyprawionych konopi trzy kity, a który połowicą pługa orze, ten dwie ma dać kicie. Dzik. **2.** *pióropusz, czub na hełmie, szyszaku, czapce, kapeluszu:* Szyszak z kitą. Kita u kaszkieta. Na hełmie kita pływa. Kita czapla. Stada jasnych kit i chorągiewek zajaśniały na wzgórkach, spadają na błonie — konnica! Mick. Kity bogate, rzędy, cudne karabele. Mick. Tam widziałbyś... jak ś. wahały brylantowe kity. Słow. Nie widać twarzy, znikła strusia K. Mick. Z piór i włosów na hełmie kitą rośnie we dwoje. Słow. Wieją tłumami kozackie kity. Słow. Turban kitą ozłocony świetną. Słow. Na turbanie ś. drogim K. waży. Słow. **3.** bot. p. **Grzebionatka. 4.** bud. *kradzież drzewa lub materjału budowlanego przy budowie domów, popełniana przez mularzy lub cieślów.* **5.** myśl. = a) *ogon lisa, wilka, psa:* (Lis) bieży, staje, przysiada coraz, wznosi kitę i wiatr nią jak wachlarzem ku swym nozdrzom tuli. Mick. Lis szczwany, co indziej kitą wije, a sam indziej bieży. Mick. Machnął, jak lis kitą. Prz. Wiesz, dostałem charta: czarny jak gałka, a K.!... zobaczysz. Fred. A. Żart.: Kitę odwalił (*= umarł, wyciągnął nogi*). b) *stadko ptaków, zwłaszcza kuropatw.* Zdr. **Kitka, Kiteczka.** <KIT/KUT>

× **Kita,** y. blm. p. **I. Kit.**

[**Kita, y,** lm. **y**] *szynka, ćwiartka cielęciny.* Zdr. [**Kitka, Kiteczka**]. <p. Nm. [küt]>

Kitaj, u, lm. **e 1.** *rodzaj tkaniny bawełnianej cienkiej, glansowanej:* Atłas w sklepie z kitaju żartował do woli; kupił atłas pan Sędzic, K. pan Podstoli. Kras. **2.** †p. **Kitajka.** <Od nazwy prowincji Chiń. Chitaj>

Kitajczany p. **Kitajkowy**: Zasłonek kitajczanych zielonych para. Kitajczana wstęga. Troc.

Kitajka, i, lm. **i 1.** a. †**Kitaj** *tafta, rodzaj materji jedwabnej:* Jedenże jedwab w kitajce bywa, jako i w aksamicie. Prz. Dwuliczna kitajka. Prz. Balon zrobiony z kitajki gumowej. Wytarte płótno przy pięknej kitajce. Mick. Coby powiedział, widząc tę gromadę z bocianią czarną na nosie kitajką. Słow. (mowa tu o zasłonach kobiet muzułmańskich). Pika z proporcem czyli kitajką. Siem. Chorągiew długa w kitajce, krótka w szeregach. Prz. Nóg sobie kitajką nie podwięzowali. Biel. M. Ukazała ś. husarja, nad nią chmura skrzydeł i sterczący w górę las włóczni, zdobnych w złotawe kitajki i w długie zielono-czarne proporce. Sienk. Lek.: K. angielska = *plasterek angielski.* K. pryszcząca. K. nawoskowana (pannus sericus ceratus). **2.** †*cienkie płótno bawełniane, perkal.* **3.** *wiązanie nitek osnownych i wątkowych.* **4.** a. **Nacinka, Nasieka, Siekaniec, Siekanka** *laska z drzewa szakłakowego, krzemieniami nabijana.* <p. Kitaj>

Kitajkowy, Kitajczany przym. od **Kitajka**: Włożył na prawą rękę K. rękawek dla zaoszczędzenia munduru (podczas pisania). Jord.

†**Kitan, u,** lm. **y** p. **Kitania.**

†**Kitania, i,** lm. **e,** †**Kitan** *pigwa.* <Nm. dw. kytten, z Łć. cotoneum>

[**Kitara, y,** lm. **y**] p. **Gitara.**

Kiteczka, i, lm. **i** p. **Kita.**

[**Kiteczka, i,** lm. **i**] p. [**Kita**].

Kitek, tka, lm. **tki** p. **Kot.**

Kitel, tla, lm. **tle,** †**Kitla,** [**Kitla, Kiedel, Cedl**] **1.** *długa suknia płócienna, męska a. żeńska, w rodzaju szlafroka lub szlafroczka, bałachon, opończa:* K. żołnierski, K. więźniowy. **2.** *rodzaj koszuli u Żydów, używanej: a) do ślubu, na wielkie bosiny i do kuczek; b) do nakrycia ciała nieboszczyka,* k o s z u l a ś m i e r t e l n a. **3.** †częś. zdr. †**Kitlik** *stanik kobiecy, obojczyk,* †*kształcik.* **4.** [K.] *spódnica wełniana.* **5.** a. **Kitla** gór. *rodzaj kaftana z pelerynką lub kapturem, a. też marszczony i puszczony, noszony przez górników, zwykle czarny, dymowy lub z grubego płótna.* Zdr. **Kitelek,** †**Kitlik,** †**Kitliczek.** <Nm. Kittel>

Kitelek, lka, lm. **lki** p. **Kitel:** Jakiś chłopak w płóciennym kitelku w paski. Krasz.

[**Kitelka, i,** lm. **i**] p. **Kitla.**

Kitka, i, lm. **i 1.** p. **Kita:** Konfederatka biała, a na niej pęk gruby drogich piórek, były to białych czapel czuby: na fest kładzie ś. tylko K. tak bogata, której każde pióreczko kosztuje dukata. Mick. Dziewczyna powiewała podniesioną w ręku szarą kitką, podobną do piór strusich pęku. Mick. (mowa o pęku mietlicy). Bliżej siedzi wiewiórka... zawiesiła kitkę nad oczyma. Mick. Kładł kaszkiecik lakierowany z kitką na głowę. Chodź. Wietrzyk z pola zalata, czaplą kitką zamiata. Len. W czepeczku czworograniastym z kitką na głowie. Oliz. **2.** [K.] = a) *wiązka np. siana.* b) *15 garstek lnu.* <KIT/KUT>

[**Kitkać, a, ał**] *łechtać.* <Dźwn.>

[**Kitkanie, a,** blm.] czynność cz. **Kitkać.**

[**Kitki, tek,** blp.] *małe worki z lipowego łyka, do pakowania siana w podróży.* <p. Kita>

Kitla, i, lm. **e** p. **Kitel:** Więzień wziął z sobą czapkę, drelichowe spodnie, drelichową kitlę i bieliznę. Na chłopie zgrzebna K., na dziedzicu jatlas: alić on z nas i od nas. Prz. Zdr. [**Kitelka**], †**Kitlica.** <p. Kitel>

Kitlap, u, lm. **y** szk. *cerata do zawijania kitu.* <Nm. Kittlappen>

†**Kitlica, y,** lm. **e** p. **Kitla.** Mur.

†**Kitliczek, czka,** lm. **czki** p. **Kitel:** Potrzeba dziecku pięknej sukienki, kitliczka. Hrb.

†**Kitlik, a,** lm. **i** p. **Kitel.**

Kitmeser, a, lm. **y** szk. *nóż do kitowania szyb.* <Nm. Kittmesser>

Kitować, uje, ował *kitem spajać, sklejać; zalepiać:* K. szyby. K. okna na zimę. K. zęby. <Nm. kitten>

Kitowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kitować.**

×**Kitownik, a,** lm. **cy** *ten, co ś. zajmuje kitowaniem okien na zimę.*

Kitsztok, a, lm. **i** piecz. *pieniuszek drewniany, na którym przytwierdza ś., za pomocą specjalnego kitu, rzecz, którą ś. ma grawerować.* <Nm. Kittstock>

Kitusiek, śka, lm. **śki** p. **Kot.**

Kituś, a, lm. **e** p. **Kot.** <Dziec.>

Kituśka, i, lm. **i** p. **Kot.**

[**Kityć, a,** lm. **e**] *duży snop do pokrywania dachów.* <p. Kita>

Kiuptar, a, lm. **owie** *podczaszy sultana tureckiego.* <Tur. kiuptar>

×**Kiwaczka, i,** blm. lek *kurczowe kiwanie głową* (spasmus nutans).

Kiwać, a, ał 1. p. **Kiwnąć. 2.** myśl. (o zającu) *biec powoli.* <KU/KOW>

Kiwanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kiwać:** Pies zbliżał ś., radość kiwaniem ogona okazując.

Kiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kiwać ś.**

Kiweta, y, lm. **y** fot. *miska płaska, prostokątna do kąpieli fotograficznych.* <Fr. cuvette>

Kiwior, u, lm. **y 1.** †*rodzaj wysokiej a szerokiej czapki, kołpak.* **2.** †*zawój turecki, turban:* Hetman ubrał kilkanaście w kiwiory, chcąc Turki oszukać. Papr. **3.** *chochół do przykrywania brogów.* **4.** bot. *dawniejsza nazwa rośliny: paprotka, paprotnica* (aspidium lonchitis). †K. większy = *listowie tej rośliny,* in. b i n d a s a. Zdr. **Kiwiorek.** <? Por. Srb. kiver = czapka, Ros. киверъ = hełm>

Kiwiorek, rka, lm. **rki** p. **Kiwior.**

[**Kiwki, wek,** blp.] p. **Giby.**

[**Kiw kiw!**] *wyrażenie czynności kiwania:* Kaśka za niem K. K. nogą.

Kiwnąć, nie, nął, nied. **Kiwać 1.** *ruszyć czym tu i owdzie, machnąć, zakołysać, zawahać:* K. głową, ręką. Powoli zaczęli drzemać... i cała gromada kiwa głowami. Mick. Bezwładną kiwnął szyją, czuł, że go sen bierze. Mick. Potym ręką w tył nieco wychyloną kiwał, niby bawiąc ś. Mick. Odezwał ś., zwolna, każde słowo wymawiając z przyciskiem, a w takt kiwał głową. Mick. Kiwnął niedbale ręką, jak gdyby znać dawał, że już wszystko załatwił. Mick. Czasem, jakby chciał mówić: „Wszystko ś. skończyło," kiwnął żałośnie głową. Mick. Kiwnie głową trzy razy, jakby chciał mówić: już zgadłem. Mick. Mrugnij okiem, kiwnij palcem, a stąd kindżał wświdruję ci w czaszkę. Krasiń. Ani mi głową kiwnął. Klucznik głową i ręką kiwał wyciągnioną. Mick. Kiwając głowami w dwie przeciwne strony, tamci: „Nie pozwalamy!" ci krzyczą: „Prosiemy!" Mick. Nosem długim wątpiąco jął kiwać. Gom. K. ogonem (o zwierzętach). Sroka... chodziła za bałdachimem,... a kiwała ogonem. Słow. „Jakże służy zdrowie?"—„Niczego!"—Brysio odpowie i za grzeczność kiwnął chwostem. Mick. W oczach im stoi nieczny kot, skoki wyciąga i, omykiem z pod gaju kiwając, urąga. Mick. (Wąż) już zdychał, już ostatni raz kiwnął ogonem. Mick. Przen. żart.: Hej, fortuno matko, przynajmniej teraz kiwnij ogonem, a gładko! Zabł. (= *pokaż, co możesz*). [W dzwon wielki kiwać]. **2.** *dać znak skinieniem, głową, ręką, palcem i t. d., skinąć:* Palcem nań kiwa, by za nią poszedł. Kiwnęła głową, że przyjdzie na obiad. L. Robak kiwnął nań palcem, Tadeusz podjechał. Mick. Trup na mnie białą dłonią kiwa. Słow. Ręka, pałaszem od ciała odcięta, wystaje z ziemi i kiwa nań wdali, ażeby skoczył ze skały do fali. Mick. Kiwa, ażebyś za nim ś. udał. Hoł. Jankiel kiwnął brodą na znak, że nie odmawia. Mick. Gwardjan kiwnął głową na znak, że potwierdza. Słow. Kiwać komu = *grozić.* Kiwać palcem w bucie, żart. = *grozić komu tak, że nikt nie widzi a. nie chce widzieć; grozić, będąc bezsilnym:* Kiwać głową nad kim = *ubolewać, litować ś. nad kim.* **3.** żart. i zł. *umrzeć, kichnąć, kipnąć, klapnąć.* **K. ś.** *zawahać ś., zachwiać ś. na wszystkie strony:* Kiwać ś. idąc. Kiwa ś., jak Żyd nad Talmudem. Prz. Zdaleka karczma chwiejąca ś., krzywa, podobna jest do Żyda, gdy ś. modląc, kiwa. Mick. Naprzemiany to w tył, to ś. naprzód kiwał. Mick. Galop udając, powoli ś. kiwał. Mick. <KIW>

Kiwnienie, a, lm. **a** p. **Kiwnięcie:** Pozwolił mi kiwnieniem, gdym nań okiem rzucił. Jabł.

Kiwnięcie, a, lm. **a, Kiwnienie** czynność cz. **Kiwnąć.**

[**Kiwon, a,** blm.] **1.** Święty Kiwon = *humorystyczny święty żydowski, o którego męczeństwie istnieje cała epopeja żartobliwa p. t.* „*Pochwała, kłopot... i śmierć Kiwona nowego...*" **2.** (o koniach) *kiwanie głową dla opędzenia ś. przed natrętnemi muchami:* Kasztanka prychała nieustannie, machając głową, jakby to było w porze „końskiego kiwona," przypadającego w lipcu i sierpniu.

[**Kiwoń, a,** blm., **Żyd**] *rodzaj tańca.* <p. Kiwon>

[**Kiwutka, i,** lm. **i**] *czajka.* <Nm. [kiwit]>

†**Kiz, a** a. **u,** lm. **y,** †**Kizel** min. *krzemień a. piryt żelazny.* <Nm. Kies>

[**Kizdrać się, a ś., ał ś.**] *guzdrać ś.* <Por. Guzdrać ś., Mizdrzyć ś.>

[**Kizdranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kizdrać ś.**

†**Kizel, zła,** lm. **zły** p. **Kiz.** <Nm. Kiesel>

Kizia, i, lm. **e 1.** p. **Kot. 2.** dziec. *koń.* <Dziec.>

[**Kizia ci ci ci!**] *wołanie kotów.*

1. [**Kiziak, a,** lm. **i, Kiżak, Kiźlak, Kuziúk**] *źrebię, źrebak.* <Dziec.>

2. [**Kiziak, a,** blm.] *mierzwa, gnój.* <Ukr. kiziák a. kyziák>

[**Kizia kiź**] p. **Kiź kiź!**

Kizić, i, ił p. **Kiżyć.**

[**Kizi kiź!**] *wołanie kóz.*

Kiziucha, y, lm. **y** p. **Kot.** <Dziec.>

Kiziuchna, y, lm. **y** p. **Kot.**

[**Kiziu kiziu!**] p. **Kiź kiź!**

[**Kiziulek, lka,** lm. **lki**] p. **Kot.** <Dziec.>

[**Kiziulka, i,** lm. **i**] p. **Kot.**

Kizlar-aga, i, lm. **owie** p. **Kislar-aga:** Ateny, za panowania tureckiego, były własnością kizlar-agi, niewolnika serajowego i dozorcy kobiet haremu. Mick.

†**Kizowaty** *podobny do kizu, zawierający kiz:* Ruda siarczana kizowata. Krum. <p. Kiz>

†**Kizowy** przym. od **Kiz.**

[**Kizuk, a,** lm. **i**] *rodzaj małego żuczka.* <?>

[**Kiź kiź!, Kizia kiź!, Kiziu kiziu!, Kuziu kuziu!, Ksiu!**] *wołanie na źrebięta.* <Dziec.>

[**Kiźlak, a,** lm. **i**] p. **1. Kiziak.**

Kiż *z. coż za* (p. **Ki**): K. djabeł to zrobił? <Ki + Ż(e)>

[**Kiżak, a,** lm. **i**] p. **1. Kiziak.**

Kiżenie, a, blm., czynność cz. **Kiżyć.**

Kiżyć, y, ył, Kirzyć, Chyżyć, Kizić zł. *pić,* in. p i s a ć, m a c z a ć: Nalejże ołówka (= piwa), kiż sama do siebie. <?>

Kjahaga-bej, a, lm. **owie** *turecki minister spraw wewnętrznych.* <p. Kihaja>

Kjaja, i, lm. **e** *turecki pełnomocnik, sprawujący interesa, ajent.* <Tur. kiaja>

Kjatib, a, lm. **owie** *turecki pisarz a. sekretarz.* <Tur. kiatib>

Kjosk, u, lm. **i, Kiosk 1.** *altana w stylu chińskim:* Obok japońskie, mandaryńskie kjoski. Mick. W noc bajramu jadł w kjosku wieczerzę. Mick. Poznał, że znajduje ś. w altanie, która była nakształt kjosku wschodniego urządzona. Gom. **2.** *rodzaj altany oszklonej do sprzedawania gazet.* <p. Kiosk>

×**Kjoszczarka, i,** lm. **i,** ×**Kioszczarka** *sprzedająca gazety w kjosku.*

[**Klabiérz, a,** lm. **e**] p. **Klawierz.**

[**Klabikord, u,** lm. **y**] p. **Klawikord.**

[**Klabocian, a,** lm. **y, Klobocon, Kłobocian, Kłobocon, Kłobycon**] *bocian.* <Zap. Kla! dźwn. + Bocian>

×**Klabrynek** kolny, gór. *ogniwo zapasowe na wypadek pęknięcia łańcucha.* Łab. <Nm. Klabenring>

[**Klabzdra, y,** lm. **y**] p. **Klapzdra.**

Klacz, y, lm. **e,** †**Klacza,** [**Klacza**] *samica zwierząt jednokopytowych, kobyła, świerzopa:* Chłop na klaczy jeździ, klaczy szuka. Prz. Kiedy pierwszy maj płacze, będą chude klacze. Prz. Zdr. **Klaczka.** <? Por. Ukr. klacza, Ros. kljača>

†**Klacza, y,** lm. **e,** [**Klacza**] p. **Klacz:** W wojsku Kserksesowym K. urodziła zająca. Warg.

Klaczę, ęcia, lm. **ęta** *młoda klacz, źrebica.*

Klaczka, i, lm. **i** p. **Klacz:** K., pszczółka, pszenica wyprowadza z nędzy szlachcica. Prz.

Klać, a, ał zł. *chlać, pić:* Klaj artyke (=*pij wódkę*). <p. Chlać>

Klada, y, lm. **y** han. *księga do zapisywania w porządku chronologicznym wszystkich spraw prócz dochodu i rozchodu,* in. b r u l j o n. <Nm. Kladde>

[**Kladować się, uje ś., ował ś.**] *zamykać ś., zawierać ś.:* Kláduj sie, ziemicko!

[**Kladowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kladować ś.**

[**Klafetek, tka,** lm. **tki**] *mała klafta:* Parę kláfetków drzewa.

[**Klafta, y,** lm. **y, Klofta**], †**Klawt,** †**Łatr,** †**Klater 1.** a. [**Klafter**] *miara bryły, długości i powierzchni, sążeń:* Klafta (drzewa) = *sążeń drzewa.* **2.** [Klafta, Klofta drzewa] = *szczapa drzewa.* <Nm. Klafter>

[**Klafter, tra,** lm. **try**] p. **Klafta:** Gałęzie pobcinaj i w klaftry poukładaj.

[**Klaftra, y,** lm. **y**] *oznaczona liczba cegielek torfu, ułożonych do suszenia.* <Nm. Klafter>

[**Klag, u,** lm. **i, Klok, Gleg, Gleg**] *żołądek cielęcy, używany przy wyrobie bryndzy, serów i żętycy (sprawiający zsiadanie ś. mleka), podpuszczka do mleka, ślaz.* <Rum. chiag = twaróg>

[**Klagać, a, ał** mleko] = *zapuszczać klagiem, żeby ś. zsiadło; robić ser.* [**K. ś.**] (o mleku) *psuć ś., ścinać ś., zsiadać ś.* <p. Klag>

[**Klaganie, a,** blm.] czynność cz. **Klagać.**

[**Klaganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Klagać ś.**

[**Klagowica, y,** lm. **e**] p. **Klagownica.**

[**Klagownica, y,** lm. **e, Klagowica**] *naczyńko drewniane do przechowywania klagu.* <p. Klag>

[**Klajdosić, i, ił**] *pleść głupstwa.* <? Dźwn.>

[**Klajdoszenie, a,** blm.] czynność cz. **Klajdosić.**

[**Klajnikanty, ów,** blp.] **1.** *drobiazgi, drobne rzeczy, drobne rupiecie, drobnostki.* **2.** *drobne ozdoby.* **3.** *towary.* <Nm. Kleinigkeiten>

Klajster, stru, lm. **stry,** †**Klajstr** *klej z krochmalu lub mąki, do sklejania papieru, tektury i t. p.:* Móle psują okładki klejone klajstrem; najlepiej tedy gdy ś. kleją klejem, a nie klajstrem. Ład. <Nm. Kleister>

†**Klajstr, u,** lm. **y 1.** p. **Klajster:** K. z mąki. Syr. **2.** *gówno.* Troc.

Klajstrować, uje, ował 1. *kleić, klajstrem lepić, spajać;* przen. *mazać.* **2.** [**K.**] *bzdurzyć.* <Nm. kleistern>

Klajstrowanie, a, blm., czynność cz. **Klajstrować.**

Klajstrowato przys. od **Klajstrowaty:** Wyglądać, wydawać ś. K. Przen.: ×K. pisać = *stylem bladym.*

Klajstrowatość, i, blm. rz. od **Klajstrowaty.**

Klajstrowaty *do klajstru podobny, klejowaty, lipki, mażący ś., gliniasty:* Chleb K. (=*niedopie-*

szony). Droga klajstrowata (=*błotnista, gliniasta, grząska*).

Klajstrowy przym. od **Klajster.** Lek.: Opatrunek K. Oprawa klajstrowa = *opatrzenie lepowe, oprawa lepowa.*

Klajstrówka, i, lm. **i, Octówka, Węgorek** zool. (rhabditis aceti) *obleniec mieszkający w skwaśniałym klajstrze lub w occie.*

[**Klajwiérz, a,** lm. **e**] *fortepjan.* <Nm. Clavier>

1. Klak, a, lm. **i 1.** prow. *grat, sprzęt zużyty, zepsuty, rupieć.* **2.** [K. a. **Jaruga**] *zła flinta, pojedynka.* <Nm. Klack = gałgan>

2. Klak, a, lm. **i** p. **Szapoklak:** To rzekszy, wziąłem K. i gabinet restauracyjny opuściłem. Orzesz. <Fr. claque = klaps, dalej to samo, co (chapeau)claque>

[**Klak, a,** lm. **i**] *patyk, kawałek drzewa, drewno:* Jak sam rąbie klaki, myśli, że i drugi taki. Prz. <Ukr. klak = słup>

Klaka, i, blm. **1.** *uorganizowane klaskanie w teatrze, oklaski za pieniądze:* Skoro przybędę na gościnne występy, urządź lepiej klakę, niż ostatnią razą, a co główna: taniej. **2.** a. **Klakierja** *stowarzyszenie płatnych klakierów, klaskaczy najemnych, bijących brawo podczas widowiska; grono klakierów:* Od tej firmy czegoś innego mamy prawo wymagać, tylko, że u nas po co ś. starać, kiedy K. i tak klaskać będzie. K. teatralna. <Fr. claque>

Klakier, a, lm. **rzy** *najemny, płatny klaskacz teatralny:* Ignacy dnia tego przyjął godność dyrektora klakierów dla primadonny, a skutkiem tej misji otrzymał dziesięć bezpłatnych biletów na galerję i dla swoich przyjaciół i dla siebie. Wilcz. <Fr. claqueur>

Klakierja, i, blm. p. **Klaka.**

[**Klakotaczka, i,** lm. **i**] p. **Klekotka:** Moja kacka klakotacka.

[**Klakotka, i,** lm. **i**] p. **Klekotka.**

†**Klama, y,** lm. **y** *rodzaj kleszczy, czy obcęgów:* Złotnikowi trzeba też mieć klamę ku wyjmowaniu węgla z tygiów. Sien. <Nm. Klemme>

[**Klamać, ie, ał, Klamkać**] *kląskać, mlaskać, głośno jeść.* <Dźwn.>

[**Klamanie, a,** blm.] czynność cz. **Klamać.**

Klamantes, nieod. żart. *okrzyk, wyrzekanie, lament, klamor:* Będzie na to wielkie K. <Łć. clamantes, 1 pp. lm. od clamans = krzyczący>

[**Klambra, y,** lm. **y**] p. **Klamra.**

Klamburt, a, lm. **y, Klemburta, Klinburta, Klenburta** (na szkutach) *bal na burcie, po którym ś. chodzi.* <Nm. klemmen = ściskać + Bord = burta>

[**Klamczasty**] *obszywany czerwonemi sznurami:* Klamczastá sukmana.

Klameczka, i, lm. **i** p. **Klamka.**

×**Klamer, mru,** lm. **mry** p. **Klamra.** L.

Klamereczka, i, lm. **i** p. **Klamra:** Dobył z zanadrza książeczkę, na klamereczki zamkniętą.

Klamerka, i, lm. **i** p. **Klamra:** Deszczułki klamerkami spięte. Klamerki u trzewików. Dostałem „Złotym Ołtarzykiem," który każdą klamerką mię ukłół jak szpilką. Słow. Słowa klamerkami ujęte. Troc. Klamerki do kopyt = *haczyki do spajania rozszczepionego rogu w kopytach końskich.*

Klamerkowaty *podobny do klamerki.* Troc.

[**Klamieć, i, iał**] *siedzieć, wisieć przy czymś; siedzieć długo w karczmie:* Ale to moc ludzi traci miarę, klami przy śmierdziusze (=*przy wódce*). <Nm. klemmen>

[**Klamienie, a,** blm.] czynność cz. **Klamieć.**

Klamka, i, lm. **i 1.** a. [**Klinka**] *rączka do przymykania drzwi; zapadka, spust, zatrzask:* U drzwi domostwa wszystkie klamki, ćwieki, haki, a. ucięte, a. noszą szabel znaki. Mick. Nie trącając klamek, ostrożnie dziurką klucza zagląda przez zamek. Mick. Uderzyć w klamkę. Uchwycić za klamkę. K. polska = *podskakująca za pociśnięciem ku dołowi klapki.* Drzwi zamknąć na klamkę. K. zaszeleści, z ubocznych progów mignie postać w bieli. Mick. Chwilę czekał Tadeusz, nim w klamkę zadzwonił. Mick. Na ganek wchodzi... odmyka klamkę. Mick. Dobranoc ci przez klamkę. Niestety, zamknięta! Mick. Z za krat i za klamek wydarłbym ją. Mick. Chciał wyjść pewnie, bo klamka zabrzękła. Gosz. Przen.: Już K. zapadła = *stało ś., już po wszystkim.* W rurmusie K. służy do otworzenia i zamknięcia na przemian przechodu dla wody. Jak. J. (=*kran*). Przen.: Trzymać ś. a. wieszać ś., czepiać ś. pańskiej klamki = *opierać swój byt na łasce pana.* **2.** przen. *zatrzask, pułapka, więzienie, koza:* Zapakowano go z innemi do kozy. Inni powychodzili jako tako z tej klamki. Kaczk. Nie Miron, lecz właśnie Talja wpadła tu w klamkę. Kaczk. **3.** [K.] = a) *kółko przy słupie do przywiązywania koni:* Uwiążę konika u klamki. b) *zakładka w sukmanie:* Sukmany białe z czerwono podszytemi klamkami na rękawach. Dyg. Zdr. **Klameczka.** <Nm. Klinke>

[**Klamkać, a, ał**] p. **Klamać.**

[**Klamkować, uje, ował**] **1.** *wypraszać co z trudnością, chodząc od jednej osoby do drugiej, od klamki do klamki.* **2.** p. **Reklamować.** <Przekręcone z Reklamować>

[**Klamkowanie, a,** blm.] czynność cz. **Klamkować.**

Klamor, u, lm. **y** *krzyk, wrzask, larum, hałas:* I straszny wstał na ganku K. Słow. <Łć. clamor>

!**Klamp, u,** lm. **y** lek. z a c i s k a c z, z a c i s k a d ł o, *narzędzie chirurgiczne, używane do zaciskania szypuły nowotworów brzusznych.* <Ang. clamp>

[**Klampie, i,** blp.] *buty.* <Por. Kłumpie>

Klamra, y, lm. **y,** ×**Klamer,** [**Klambra, Kramla**] **1.** *żelazo do spajania drzewa, spona, zwora, ankra; zacięcie w drzewie do budowy:* Przybijał klamry drzewo, żeby w prawą abo w lewą nie uchodząc, leżało pod toporem drzewo. Pot. Klamrami zbijają sztandary w rusztowaniu. K. zawiasowa (=*kluba, obochwyt*). K. panwiowa = *kluba, okucie obejmujące i przytrzymujące panewki.* **2.** *kawałek belki a. tarcicy, przybitej od jednej ramy do drugiej, żeby cembrowanie trzymało ś. tym mocniej.* Jak. J. **3.** *sprzążka, spięcie, zapinka, agrafa u pasów, pendentów u płaszcza, u trzewików:* Nogi w pończochach, ze srebrnemi klamrami trzewiki. Mick. Na sukni orzechowy płaszcz włoskiego kroju, spięty klamrą u szyi. Mick. Marjuszowi pozwolił wdziać jedwabne pończochy i pokazać ś. ze srebrnemi klamrami na trzewikach. Słow. Klamry przy oprawie książki. Klamrami stare księgi, oprawne w deski lub grubą skórę, ś. spinały. Język i gorszy przesąd zakonnika, jak rdzawa K., myśl księgi zamyka. Słow. Na białym księgi pargaminie, co ś. na klamry srebrzyste zamyka. Słow. Pas cały z miedzianych klamr. Sienk. Przen.: Parli zwierza ku klamrom otoki. Sienk. W tańcu chłopiec obejmuje tancerkę lewą ręką, a prawą spuszcza, lub ujmuje nią rękę dziewczyny w [klam-

rę], i kręcą ś. **4.** w lm. druk. *nawias kańciasty:* Wyrazy gwarowe umieszczamy w klamrach. Zdr. **Klamerka, Klamereczka.** Zgr. **Klamrzysko.** <Nm. Klammer>

Klamrować, uje, ował *klamrami spajać, ściągać; ankrować.* <Nm. klammern>

Klamrowanie, a, lm. a czynność cz. **Klamrować.**

Klamrowy przym. od **Klamra:** Pas K. *(=z klamrą).*

Klamrzysko, a, lm. a p. **Klamra.**

Klan, u, lm. **y** (u górali szkockich) *pokolenie, szczep, ród.* <Szkockie i Irlandzkie clan dosł. =dzieci, potomstwo, ród>

Klangor, u, lm. **y** myśl. *głos żórawia:* Z nieba dochodziły tylko klangory żórawi. Sienk. Naraz z góry doszły mnie jakieś donośne głosy... rozpoznałem K. żórawi. Sienk. <Łć. clangor>

[**Klankry, ów,** blp.] *zacierki.* <Nm. [klunker]>

× **Klanowiec, wca,** lm. **wcy** *członek klanu, rodu:* Szkot jest w życiu towarzyskim klanowcem, więc nieprzystępnym, skrytym. <p. Klan>

[**Klańcanie, a,** blm.] p. **Kłańcanie.**

Klańce, ów, blp. myśl. p. **Kłańce.**

[**Klańtać, a, ał, Kleńtać** zboże a. trawę] = *deptać nogami:* Plewiarki cysto len skleńtały, kury tyz klańtajom owies. <?>

[**Klańtanie, a,** blm.] czynność cz. **Klańtać.**

Klap!, Klaps!, Klapu, klapu! w. *odgłos klapnięcia, chlap!* <Dźwn.>

Klapa, y, lm. **y** **1.** mech. *pokrywa zamykająca otwór i otwierająca ś. tylko w jedną stronę,* in. wentyl, przepust, pastka: K. bezpieczeństwa = *klapa otwierająca ś. automatycznie, aby wypuścić nadmiar gazu, pary.* K. w pompie (= *wentyl*). Hut.: K. nadkominkowa, miarkująca ciąg powietrza w piecach płomiennych. K. kominiarska. **2.** K. u stołu = *część blatu opuszczająca ś. na zawiasach.* Stół z klapami. **3.** K. u surduta, płaszcza = *wyłoga.* † Klapy, klapki, klapcie, kłapcie = *wyłogi u rękawów.* **4.** [K.] *pokrywa, blacha a. talerzyk do zamykania otworu w piecu, żeby ciepło ś. nie ulatniało,* [jusznik]. **5.** przen. = a) a. [**Chlapa**] *kobieta niedbała, ociężała,* klapzdra. b) *stara baba.* c) *plotkarka, bajczarka.* d) *skórzany fartuch górników.* **6.** Klapy na oczy = *część uździenicy w uprzęży angielskiej a. krakowskiej.* **7.** × *miękisz ucha.* **8.** żart. = a) *klapnięcie = upadek, niepowodzenie, nieudanie ś., fjasko, bankructwo:* Klapą w naszym języku zakulisowym nazywa ś. niepowodzenie (sztuki) i prawie natychmiastowy upadek. Grałem pod psem, jeneralna K.!, jednym słowem upadłem na pysk. Sława i karjera zrobiła klapę. Kuracja siłą woli zakończyła ś. fatalną klapą. Zrobił klapę (= *pokpił sprawę, przepadł*). b) *upadek kredytu, krach.* **9.** muz. *podnoszący ś. i opadający wentyl, przykrywający otwór w narzędziach dętych, przez co brzmienie ś. zmienia:* Trąbka bywa z klapami a. wentylami, lub bez nich. **10.** myśl. p. **Flafor.** **11.** org. *kwadrat z bala, oklejony od spodu irchą, do zamykania wiatru w wiatrownicy.* **12.** zł. = a) *rogatka.* b) *klatka.* c) *zamek.* Zdr. **Klapka, Klapeczka.** <Nm. Klappe>

Klapaczka, i, lm. **i** *rodzaj choroby owiec.*

Klapać, pie a. × **pa, pał 1.** p. **Klapnąć:** Bocian klapa. L. **2.** p. **Kłapnąć:** Zębami klapają. Jabł. **3.** × p. **Chlapnąć.** **4.** [K.] = a) *klepać:* K. biedę. b) *pleść, bzdurzyć.* **5.** myśl. (o pistonie) *nie rozbijać ś. za spuszczeniem kurka.* **K. ś. 1.** × = **Chlapać ś.** **2.** [K. ś.] p. **Człapać.** <Dźwn.>

Klapak, a, lm. **i** myśl. *młoda kaczka wypierzona już, ale nie umiejąca jeszcze dobrze latać* (p. **Klapacz**).

Klapanie, a, blm., czynność cz. **Klapać:** W parę godzin K. tysiąca trzewików oznajmia, że piechota przybywa. Fred. A.

× **Klapanina, y,** blm. **1.** p. **Chlapanina:** Na ulicach K.; w hotelu nic do czynienia. Jeż. **2.** przen. (o utworze literackim): Taka sobie K. = *rzecz wodnista.*

Klapanka, i, lm. **i** **1.** *klapsy, bicie ręką:* Dostał od swej matki klapankę. **2.** *rodzaj gry dziecięcej, połączonej z klapsami po rękach.* Goł.

† **Klapcie, i,** blp. p. **Klapa:** Klapy, klapki, klapcie. Goł.

Klapdziakować, uje, ował zł. *rozbijać, rozłamywać.* <?>

Klapeczka, i, lm. **i** p. **Klapa:** Ojciec po klapeczkach drobniutko palcami przebierał. Kon.

[**Klapiá bieda**] p. **Klapibida:** Zawdziały mi klapią biédę.

Klapiasto przys. od **Klapiasty.**

Klapiasty, Klapiaty *wiszący, jak klapa, klapciasty, obwisły:* Klapiaste uszy. Krasz.

Klapiaty p. **Klapiasty.**

[**Klapibida, y,** lm. **y, Klapiá bieda**] *czepek, [kapka]:* Wsadziłyć mi klapibidę, do śmierci jóm nosić bédę. <KLEP + Bieda>

Klapiernia, i, lm. **e** *mieszkanie ziemne dla królików, królikarnia.* Ład. <Fr. clapier>

[**Klapiota, y,** lm. **y**] *ucho u czapki a. kapelusza:* Kłobuk z klapiotami.

[**Klapisty**] *płaski:* Dach klapisty, nie ostry.

Klapka, i, lm. **i** **1.** p. **Klapa.** **2.** *łatka na kiju do zabijania much, packa, placka, kawałek sztywnej skóry przymocowanej do kijka:* Chodzi po pokoju i klapką muchy bije. Fred. A. Z klapką na muchy popolują sobie. Fred. A. Przy drugim leżała K. na muchy. Chodź. **3.** × p. **Klepka:** Ty pleciesz jakby ci brakło piątej klapki. Berw. Piątej mu nie dostaje klapki. Troc. **4.** [K.] *zasuwka.* **5.** × anat. = a) *płatek ucha.* b) K. sercowa, żylna a. † **Pastka** (valvula) *zastawka.* <p. Klapa>

[**Klapkacz, a,** lm. **e, Klapkoś**] *pleciuga, papla, nie umiejący utrzymać języka za zębami:* Já nie klapkác, se mnie ta plotka nie wyńdzie. <KLEP>

[**Klapkoś, a,** lm. **e**] p. **Klapkacz.**

[**Klapkować, uje, ował**] *wykręcać ś.*

[**Klapkowanie, a,** blm.] czynność cz. **Klapkować.**

Klapkowato przys. od **Klapkowaty.**

Klapkowaty a. **Klapkowy** *podobny do klapki:* Liście klapkowate od okrągławego obwodu, aż do połowy na rozwarte klapy podzielone; są listy dwuklapowe, trzyklapowe. Jund.

Klapkowy p. **Klapkowaty:** Liście klapkowe. L. Org.: Kanał K. p. **Kanał.**

Klapnąć, nie, nął, ęła a. **pła, ęło** a. **pło,** nied. **Klapać 1.** a. **Klapsnąć,** nied. **Klapsać,** nied. **Klepać, Kłapać** *uderzając czymś płaskim, głos wydać; trzasnąć, plasnąć, pacnąć, chlapnąć, chlasnąć:* K. po ręku = *dać klapsa.* K. po twarzy = *wyciąć policzek.* K. w rękę. Haur (= *klasnąć*). Klapać nogami, trzewikami = *klapotać; człapać, szłapać, cziapać ś.* **2.** *zlekka dłonią uderzyć, poklepać:* K. po ramieniu, po twarzy. Rozśmiał ś. i klapiąc po ramieniu zawołał. Chodź. **3.** × p. **Chlapnąć:** K. na obrus przez nieuwagę. K. błotem, pomyjami, wogóle płynem jakim. **4.** K. zębami, szczękami, paszczęką = *zaszczękać, szczęknąć:*

Zwierz zwraca ś. czasem, spojrzy, klapnie paszczęką. Mick. **5.** (o bocianie, sępie) *klasnąć, zaklekotać, zakłaskać:* Bocian klapa. L. Sęp pazurowaty miąższym klapał głosem. Mor. Przen. nied.: *paplać, mleć, chlastać ozorem, bredzić.* **6.** a. nied. [**Klepować**] klapsnąć, *upaść, paść bezwładnie, paść plackiem; siąść, opaść, ochlapnąć:* Cóż., stanąłeś i stoisz. — A ty klapłeś i siedzisz. U nas tak rozmowa klapnie, jak klapną moje baby na te zbliżające ś. święta. Korz. [Cosik klapło na ziemię]. Garnek klapnął. Kon. **7.** przen. *zrobić klapę, doznać niepowodzenia, zrobić fjasko, upaść, przegrać:* Rozbiegli ś. po mieście, wołając: „Nieszczęście! nieszczęście! Nowiny klapną!" Waszmość, przegrawszy w grodzie, poszedłeś do forum, i tam klapniesz. Byk. **8.** żart. *umrzeć, kipnąć, kichnąć:* Nie jest zdrowy, klapnie pewnie. Fred. A. <Dźwn.>

[**Klapniak, a,** lm. **i**] *kopka siana bez kulika; siano na kupkę zgrabione.*

× **Klaponogi** *mający nogi płaskie i szerokie.* Troc. <Klapa + Noga>

Klapotać, ce, ał p. **Klapnąć.**

Klapotanie, a, blm., czynność cz. **Klapotać:** K. nóg. K. po chodnikach.

Klapouchy p. **Kłapouchy.**

Klapouszny p. **Kłapouchy:** Klapouszna trzoda chlewowa.

× **Klaprot, u,** blm. chem. *nazwa proponowana dla pierwiastku kadmu.* <Od nazwiska uczonego Nm. Klapproth>

1. Klaps, a, lm. **y** *raz, uderzenie ręką na płask:* Dać, dostać klapsa. <Nm. Klapps>

2. Klaps! w. p. **Klap!:** Lecę na dół i w okamgnieniu K. w glinicę.

Klapsać, a, ał p. **Klapnąć.** <p. Klaps>

Klapsanie, a, blm., czynność cz. **Klapsać.**

Klapsanka, i, lm. **i** *klapsanie.*

Klapsnąć, nie, nął p. **Klapnąć:** Matka dziecko czasem klapśnie. <Nm. klappsen>

× **Klapstra, y,** lm. **y** p. **Klapzdra:** Łeb dziwacki u drugiego, K. na bok jak fasa. Brud. <p. Klapa>

Klapsydra, y, lm. **y** p. **Klepsydra.**

Klapsydrowy przym. od **Klapsydra,** *klepsydrowy.*

Klapsztos, u, lm. **y** bil. *sztos w miejscu, uderzenie w dół bili i szybkie potym usunięcie kija.* <Nm. Klappstoss>

1. Klapsztyk, a, lm. **i** *pęto, służące do zeszrubowywania rur.* <Nm. Klappstich>

2. Klapsztyk! w., prow. *kaput!, już po wszystkim!, przepadło!* <p. Klaps>

Klapśnięcie, a, blm., czynność cz. **Klapsnąć.**

[**Klaptaczka, i,** lm. **i**] **1.** *mowa niedorzeczna, paplanina.* **2.** *rozwolnienie.*

[**Klaptać, a, ał**] **1.** *zanieczyszczać.* **2.** *mieć rozwolnienie.* <KLĘP>

[**Klaptanie, a,** blm.] czynność cz. **Klaptać.**

[**Klaptoń, a,** lm. **e**] **1.** *człowiek, mający rozwolnienie.* **2.** *bajarz, plotkarz, papla.*

Klapu, klapu p. **Chlapu chlapu** i **Klap!:** Ja za tobą ciapu ciapu, jajka w koszu K. K.! <Dźwn.>

Klapzdra, y, lm. **y,** × **Klapstra,** [**Klabzdra, Klazdra**] **1.** *ogromna twarz, twarzysko.* **2.** *rozlazła, niechlujna kobieta, flądra, klempa, rozwora.* **3.** *wielka klapa.* <? Por. Klapa>

Klapzdrowato przys. od **Klapzdrowaty.**

Klapzdrowatość, i, blm. rz. od **Klapzdrowaty.**

Klapzdrowaty *do klapzdry podobny, mający przymioty klapzdry, leniwy, niechlujny.*

Klar, u, blm. **1.** † *jasność, klarowność, przezroczystość, czystość:* K. trunku. **2.** † *pogoda:* Po niepogodzie K. nastawa. Chełch. **3.** † W K. = a) *jasno, widocznie, jawnie, otwarcie:* Krótko powiem a w K. Opal. Umysł szczery a. w K. czyniący. Fred. M. W K. to obaczysz. Troc. Człowiek w K. czyniący (= *szczery, otwarty*). Troc. W K. ś. wydał z tym postępkiem. Troc. b) *wręcz:* W K. nie chciał prośby jego odrzucić. Troc. **4.** *tkanina, rodzaj batystu, ale rzadsza.* **5.** zdń. *drzewo drobno porąbane do klarowania przy wypalaniu kafli w piecu.* <Nm. klar = jasny, z Łć. clarus>

Klarendon, u, blm. druk. *pismo wysokie, mało cieniowane w grubości,* in. pismo jońskie. <Nm. Ang. Clarendon, od nazwiska drukarza Ang. Clarendon>

1. † **Klaret, u,** lm. **y 1.** *trunek klarowny, wino a. miód klarowne.* **2.** *wino przyprawne, korzenne, korzeniami przyprawione:* Nasienia skoczkowego zmieszać z winem, a ma ś. ustać, aż będzie K. Trzyc. **3.** *wino z cukrem.* Troc. **4.** a. † **Julep** apt. (claretum Julapium) *lek słodzony, gęsty, przezroczysty.* <Fr. clairet, Ang. claret>

2. † **Klaret, a,** lm. **y** p. **Klarnet:** Zatrąbcie na klarecie. B. B.

Klarkja, i, lm. **e** bot. = **Dzierotka.** <Od nazwiska Ang. Clarke>

Klarnecik, u, lm. **i** p. **Klarnet.**

Klarnecista, y, lm. **i, Klarynecista** *grający na klarnecie.* <Nm. Clarinettist>

Klarnecistka, i, lm. **i** forma ż. od **Klarnecista; Klarynecistka.**

Klarnet, u, lm. **y, Klarynet,** † **Klaret,** [**Klarneta**] **1.** muz. *dęte narzędzie drewniane, z munsztukiem i klapami:* K. B, A, C, Es. **2.** org. *jedna z piszczałek manualnych organu.* **3.** w lm. przen. *nogi cienkie a długie, tyczki, piszczałki.* Zdr. **Klarnecik.** <Włos. clarinetto>

[**Klarneta, y,** lm. **y**] p. **Klarnet.**

Klarnetowy przym. od **Klarnet; Klarynetowy.**

Klarować, uje, ował 1. a. × **Klaryfikować** *robić klarownym, przejaśniać, czyścić, oczyszczać płyny:* K. wino. **2.** przen. *robić wyraźnym, wyświetlać, rozjaśniać; prostować, wyprowadzać na prostą drogę:* K. rzecz, sprawę, interesa. **3.** garb. p. **Odsadzić. 4.** powr. *czesać abcug na bokhehelu.* **5.** zdń. *przed samym zakończeniem wypalania kafli w piecu, palić klarem w celu nadania polewie na kaflach lustru.* **K. ś.** (o płynach) *robić ś. klarownym, ustawać ś; czystym, jasnym ś. stawać:* Po sześciu niedzielach miód klarować ś. pocznie. Haur. Przen.: *wyświetlać ś., rozjaśniać ś.; przychodzić do porządku:* Interesa moje klarują ś. pomału. Niebo klaruje ś. = *rozjaśnia ś., przeciera ś, wypogadza ś.* <Łć. clarare>

Klarowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Klarować.**

Klarowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Klarować ś.**

Klarownica, y, lm. **e** cukier. i kuch. *łyżka blaszana lub miedziana pobielana z dziurkami, służąca do klarowania cukru gotowanego:* Cukry żółte rozpuszczają ś. w klarownicy.

Klarownie przys. od **Klarowny.**

Klarowność, i, blm. rz. od. **Klarowny,** † *klar.*

Klarowny 1. *niemętny, przezroczysty, czysty, jasny, ustały:* Piwo lekkie i klarowne. Kras. Wino klarowne. Niebo klarowne = *pogodne.* **2.** myśl.: K. głos psa = *niechrapliwy, czysty, dźwięczny, gładki.* Ostror. <p. Klar>

Klarówka, i 1. blm. a. **Przewarka** cukr. *cukier żółty przerobiony na biały.* **2.** lm. **i** gorz. *deska, którą ś. podstawia pod strumień wody, aby nie mącił wody.* <p. Klarować>

× **Klaryfikacja, i,** blm. p. **Klaryfikowanie.** <Łć. późn. clarificatio>

× **Klaryfikować, uje, ował** p. **Klarować:** Sok przewarzony i klaryfikowany. Syr. <Łć. późn. clarificare>

× **Klaryfikowanie, a,** blm., × **Klaryfikacja** czynność cz. **Klaryfikować.**

[**Klaryk, ka,** lm. **cy**] p. **Kleryk.**

Klarynecista, y, lm. **ści** p. **Klarnecista.**

Klarynecistka, i, lm. **i** p. **Klarnecistka.**

Klarynet, u, lm. **y** p. **Klarnet.**

Klarynetowy p. **Klarnetowy.**

[**Klarynka, i,** lm. **i**] *żelazna opaska przy osi a. dyszlu (wozu a. pługa), żelazne spięcie, obrączka.*

Klaryska, i, lm. **i, Klarystka 1.** *zakonnica św. Klary z Asyżu.* **2.** w lm. *zakon Klarysek.* <Nm. Fr. Clarisse, od imienia Łć. Clara dosł. = jasna>

Klarystka, i, lm. **i** p. **Klaryska.**

Klasa, y, lm. **y 1.** przyrod. *gromada;* fil. *dział, grupa rzeczy wydzielona na podstawie wspólności znamion a. cech:* Dzielić na klasy (= *klasyfikować).* Rośliny liścienne dzielą ś. na dwie klasy: jednoliściennych i dwuliściennych. Klasy dzielą ś. na rodziny czyli rzędy. K. spółrzędna = *grupa przedmiotów, pozostająca po wydzieleniu pewnej klasy.* K. oznaczona = *klasa obejmująca określoną liczbę przedmiotów.* K. nieoznaczona = *klasa obejmująca nieokreśloną liczbę przedmiotów, gdyż nie wszystkie mogące do niej należeć, są znane,* p o j ę c i e o g ó l n e. K. naturalna a. przyrodzona = *K. wydzielona na podstawie wspólności możliwie największej liczby znamion najistotniejszych.* K sztuczna = *K. wydzielona na podstawie wspólności cech dowolnie wybranych.* **2.** K. społeczeństwa = *stan, sfera:* K. rzemieślnicza, robocza, przemysłowa, urzędnicza. K. wyższa, średnia, niższa, najniższa. K. bogata, uboga = *ludzie bogaci, ubodzy.* K. podatkowa. **3.** *stopień, rząd, kategorja:* Urzędnik piątej klasy. Karawan pierwszej klasy. Dorożka drugiej klasy. **4.** *to, co stanowi jeden ze stopni w gradacji pod względem doskonałości, wartości:* a) α) *jeden z oddziałów, na które zakład naukowy dzieli ś. na podstawie danego zaawansowania uczniów w naukach; grupa uczniów szkoły, należących do takiego oddziału:* K. wstępna, czwarta, zdać, dostać promocję do piątej klasy. Wyszedł z trzeciej klasy (= *opuścił szkołę, nie skończywszy trzeciej klasy).* Klasy normalne, równoległe. Przebiegł tablice Pitagoresowe, kazał Rzym święty znaleźć na atlasie i rzekł poważnie, całując mnie w głowę: — „Wybornie, chłopcze — będziesz w drugiej klasie.“ Syrok. Cała klasa zasłużyła na pochwałę. β) w lm. *szkoły, gimnazjum:* Chodzić do klas. Skończyć klasy. K. rysunkowa (= *szkoła).* γ) przen.: *sala przeznaczona dla danej klasy uczniów:* Wejść do klasy. Zamiatać, opalać klasę. Uczniowie wychodzą z klas. δ) × przen. *lekcja, wykład w klasie:* Nie mieliśmy dziś klas. Krasz. ε) [K.] *stopień szkolny za naukę, zapisywany uczącemu ś. przez nauczyciela:* Profesor języka niemieckiego ograniczał ś. mazaniem katalogu złemi klasami. Zapisać klasy z odbytego egzaminu. Pol. Otrzymał dobrą klasę. b) w lm. *rodzaj gry w piłkę, polegającej na łapaniu wyrzuconej piłki przy coraz trudniejszych przeszkodach:* Poszliśmy z Felkiem do sieni w klasy grać. Kon. c) Pierwsza, druga, trzecia, czwarta, piąta K. loterji klasycznej Królestwa Polskiego *(serja).* Wygrał w drugiej klasie stawkę. Ciągnienie trzeciej klasy loterji. d) *wagon kolejowy, tramwajowy a. przedział na statku wodnym z takim lub innym komfortem i z takiemi lub innemi wygodami urządzony:* Zająć miejsce w pierwszej klasie. Wykupić bilet drugiej klasy. **5.** [K.] *podatek od dochodu.* **6.** mat. *liczba całkowita, charakterystyczna dla pewnej mnogości, form, przemian, funkcji, dla linji krzywych, dla powierzchni krzywych:* Klasy form dwójkowych. Krzywa klasy n-tej. Liczba klas form kwadratowych o danym wyznaczniku. <Łć. classis>

1. Klask, u, lm. **i** *klaśnięcie, klaskanie:* K. bicza a. z bicza = *trzask.* K. rękoma = *oklask, poklask, aplauz.* Gałuszą lud wrzaskiem, powozy turkotem, woda klaskiem. Żebr. (= *pluskiem).* Kiedy więc długo hukała, klaskała, z hukiem i klaskiem dalej poleciała. Gosz. K. od uderzenia wydętej gęby. Das. <Dźwn.>

2. Klask! w. *odgłos klaśnięcia:* K. = *plask!, trzask!* Kn. <Dźwn.>

Klaskacz, a, lm. **e 1.** a. †**Kleskacz,** †**Klęskacz** *dający oklaski w czasie widowiska, klakier:* Płatnych klaskaczów jeśli ma Comédie Française, chowa ich tak, że są niedostrzeżeni. Krasz. **2.** [K.] p. **Pokląskwa.**

Klaskać, a a. **szcze, skał** p. **Klasnąć.**

Klaskanie, a, lm. **a** czynność cz. **Klaskać;** †**Kleskanie,** †**Klęskanie:** Za nim-to, za nim złowrogie K. Gosz. Słychać K. za chatą. Słow.

Klaskanina, y, lm. **y** *ciągłe, uprzykrzone klaskanie, dawanie oklasków:* Że to była prymadonna, to przekonać ś. było można z jeneralnej klaskaniny galerji. Wilcz.

Klaskanka, i, lm. **i 1.** (w grze „w Żydka“) *złapanie wyrzuconej piłki po trzykrotnym klaśnięciu i zrobieniu pół obrotu.* Goł. **2.** [Klaskanki (lm.) a. **Klaskany**] *w wyrażeniach, używanych w grze w ciuciubabkę:* Co wolis, cy klaskanki, cy bochynki, cy cichanki? (Jeżeli obierze „klaskanki,“ klaszczą).

Klaskany, ego, blm. **1.** *taniec połączony z klaskaniem:* Tańczono klaskanego, szczątki jego może w tańcu Żydówek na weselach pozostały. Goł. **2.** *rodzaj poloneza z akompanjamentem klaskania w ręce.* **3.** *rodzaj krakowiaka.* **4.** [K.] p. **Klaskanka:** Jakiego wám zagrać? — Klaskanego (w grze w ciuciubabkę).

Klasnąć, śnie, snął, nied. **Klaskać,** †**Kleskać,** †**Kleścić,** †**Klęskać,** [**Klaszczeć, Kleskać, Kleszczeć**] **1.** *uderzyć głośno w plask, zaklaskać, trzasnąć, plasnąć:* K. ręką o wodę. K. biczem = *trzasnąć, palnąć z bicza.* Woda klaszcze o brzegi (= *pluska).* Kogut klaszcze skrzydłami. K. rękoma (w dłonie). Już miesiąc zeszedł, psy ś. uśpiły i coś tam klaszcze za borem. Karp. Depcąc, świszcząc i klaszcząc, bardzo zwierza trwoży. Mick. Nic w tym puszczy mroku nie ujdzie jego ni ucha, ni wzroku; niech strzępek szronu na uschły liść padnie, niechaj ptak klaśnie gałęzią zdaleka. Gosz. (= *zaszeleści).* A za nim nagie klaskają konary. Gosz. Pozwól lica. — Dobranoc — chcesz na sługi K.? Mick. Klaskać w dłonie, z radości lub zadowolenia. Zaśmiała ś. i klasnęła w dłonie. Mick. I wszyscy klasnęli, i wszyscy „Marsz, Dąbrowski,“ chórem okrzyknęli. Mick. A wszyscy, klaszcząc w dłonie, zawołali: brawo! Mick. W dłoń klasnął; skoczyli słudzy. Mick. Wszyscy chwalą, klaskają. Mick. Tadeusz i Zofija ustaw-

nie klaskali. Mick. Klaskać komu np. aktorowi = *dawać oklaski, dawać brawo, poklaskiwać.* Gmin raz tym, drugi raz owym klaskał. Nar. *Uderzyć wogóle, poklepać:* A potym trzykroć ręką klasnąwszy po pysku (charcicę)... Mick. Zażył, kichnął, dwakroć mię po ramieniu klasnął. Mick. **2.** *zakląskać, mlasnąć, cmoknąć:* K. językiem. Troc. Jedząc, jak prosięta klaskają. Troc. (= *kląskają*). Goni za tobą, prośbą grzechocącą klaszcze. Słow. Bocian klaska (= *głos wydaje, klekocze*). I szerokim całusem w białe ramię klasnął. Mick. K., włożywszy list z ziela, z drzewa na lewą rękę, a prawą uderzyć, że klaśnie. Kn. Klaskać, kląskać gębą, jedząc jako prosięta, świnie. Kn. **3.** *rozlec ś. klaskiem:* „Hoha!"—bicz klasnął, stanęła kolasa. Gosz. Krzemień klasnął, proch wybuchnął. Gosz. Tak w rękę uderzyć, że klaśnie. Kn. Kichnął, że w izbie klasło. Troc. (Pieśń) w mazowieckim klaszcze lesie. Len. Klasły dwa harapy. <Dźwn.>

× **Klasować, uje, owal** p. **Klasyfikować.** <p. Klasa>

× **Klasowanie, a,** blm., czynność cz. **Klasować,** *klasyfikowanie.*

[**Klasownik, ka,** lm. **cy, Klasowy**] *wykształcony, taki co był w klasach:* Przyjedzie taki K. tam ze świata i dopiéro chce ludzi ucyć rozumu.

Klasowość, i, blm. *podzielność na klasy.* <p. Klasa>

Klasowy, × **Klasyjny** przym. od **Klasa:** Gospodarz K. Książki klasowe. Dama klasowa (= *asystentka na lekcjach w szkołach żeńskich).* Urzędnik K. [**Klasowy, ego,** lm. **i**] rz. p. **Klasownik:** Pán K., to wié te rzecy.

Klasówka, i, lm. **i** ucz. *wypracowanie klasowe, zadanie w klasie odrobione.* <p. Klasa>

Klasycyzm, u, blm. p. **Klasyczność.** <Niby Łć. classicismus>

Klasycznie przys. od **Klasyczny:** K. piękna! Powieści gminne świata romantycznego, K. wyrobione. Mick.

Klasyczność, i, blm., **Klasycyzm 1.** *kierunek w literaturze, zasadzający ś. na naśladownictwie pisarzów starożytnych greckich i rzymskich i pseudoklasyków francuskich, poezja klasyczna:* K. i romantyczność. **2.** *wzorowość, wyborowość, doskonałość.*

Klasyczny 1. *klasowy, na klasy podzielony:* Loterja klasyczna. Podatek K. **2.** *należący do klasycyzmu, do starożytności greckiej i rzymskiej, antyczny, w stylu lub rodzaju antycznym:* Zowie ś. stylem greckim czyli klasycznym. Mick. Wy, klasyczne Tyburu spadające wody. Mick. Filologja klasyczna. Pisarz K. Bud.: Styl K. **3.** *pseudoklasyczny, naśladujący pseudoklasycyzm francuski w. XVII-go w literaturze lub sztuce:* K. a romantyczny. Poetyka, oda klasyczna. Z klasycznych czasów. Świeżo małpione klasyczne miny. Mick. Od lipy wonnej klasycznego Jana. Słow. (= *Kochanowskiego).* **4.** *wzorowy, doskonały, poprawny, pierwszorzędny:* Pisarze klasyczni. W tym znaczeniu Mickiewicz romantyk był pisarzem klasycznym. Twarz miała regularną i prawdziwie klasycznych rysów. Krasz. Twarz jej uderzała klasyczną harmonją rysów. Bał. Muzyka klasyczna = *lepsza, poważniejsza, naukowa, o formach ścisłych.* **5.** (o szkole) *filologiczny, nierealny:* Gimnazjum klasyczne (= *w którym na pierwszym planie stoi nauka języków starożytnych).* <Łć. classicus>

Klasyfikacja, i, lm. **e 1.** a. **Klasyfikowanie** czynność cz. **Klasyfikować,** fil. *podział a. dzielenie na klasy; rozróżnienie klas; układanie a. układ według klas:* K. naturalna a. przyrodzona. K. sztuczna. K. botaniczna, chemiczna. K. roślin, zwierząt. Oprzeć klasyfikację na naturalnej podstawie. Podstawa klasyfikacji (principium divisionis) = *znamię a. znamiona uwzględniane przy wydzielaniu klas.* Człon klasyfikacji (membrum divisionis) = *klasa.* Por. **Specyfikacja. 2.** [K.] *świadectwo szkolne:* Gimnazjaliści wychodzili z drukowanemi klasyfikacjami. <Fr. classification>

Klasyfikacyjny przym. od **Klasyfikacja:** Układ, dział nauki K. Nauki klasyfikacyjne. Metoda klasyfikacyjna.

Klasyfikator, a, lm. **owie** a. **rzy** fil. *ten, co klasyfikuje; twórca jakiej klasyfikacji.* <Fr. classificateur>

Klasyfikować, uje, owal, × **Klasować** *dzielić na klasy; wyróżniać, wyodrębniać klasy; przeprowadzać klasyfikację:* K. rośliny, zwierzęta, minerały. <Nm. classificiren>

Klasyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Klasyfikować; Klasyfikacja.**

× **Klasyjny** p. **Klasowy.**

Klasyk, a, lm. **cy 1.** *obywatel klasy pierwszej w Rzymie.* **2.** a) *badacz filologji klasycznej.* b) *student sekcji klasycznej wydziału historyczno-filologicznego.* **3.** *jeden z najcelniejszych pisarzów starożytności greckiej i rzymskiej.* **4.** wog. *pisarz wzorowy, pierwszorzędny a. kompozytor, którego utwory są klasyczne.* **5.** *pisarz naśladujący niewolniczo formy klasyczne, przestarzałe, pseudoklasyk.* <Łć. classicus>

[**Klaszczeć, y** a. **e, al**] p. **Klaskać:** Bociany dzióbem K. potrafią.

[**Klaszczenie, a,** blm.] czynność cz. **Klaszczeć.**

Klasztor, u, a. **a,** lm. **y, Klasztór,** × **Klaustrum,** [**Chlasztor**] **1.** *monaster, zabudowanie dla zgromadzenia zakonnego zwykle z kościołem połączone:* Wiatr tylko szumi po murach klasztora. Mick. Dłużej klasztora niż przeora. Prz. K. męski. K. panieński. Jaki K., taka jałmużna. Prz. K. Jasnogórski. Założyć, fundować K. Kasacja klasztorów. K. pojezuicki. Gdzie wy, ojcowie ducha? W dalekim klasztorze pozostało was tylko dwu albo trzech może. Syrok. **2.** przen. *zakon:* Wstąpić do klasztoru. Córkę chromą do klasztoru. Prz. Zagrozić dziewczynie klasztorem. **3.** przen. *zgromadzenie zakonne danego klasztoru:* A jak weźmiesz, na K. daj jakie trzy grosze. Mick. Naraziłeś nasz K. na gniew wojewody. Chodź. Zdr. **Klasztorek.** <Czes. klášter, z Łć. claustrum>

Klasztorek, rka a. **rku,** lm. **rki** p. **Klasztor:** K. to nędzny i drewniany. Chodź. Święty K. Len.

Klasztornica, y, lm. **e** *zakonnica, mniszka.*

Klasztornie przys. od **Klasztorny:** Zaleca nie osiadać K. na wsi, ani w miasteczku, lecz w wielkim mieście. Szaj.

Klasztornik, a, lm. **cy** *zakonnik, mnich.* <p. Klasztor>

Klasztorny, † **Klasztorski** przym. od **Klasztor,** *mniszy, zakonny:* Życie klasztorne. Przen.: Prowadzić życie klasztorne (= *zamknięte, odosobnione).* Zwyczaj K. Karność klasztorna. Kto już klasztornej kaszy zje, a wystąpi, nigdy ś. już nie dorobi. Prz. Aż wygrał wreszcie syndyk K. ksiądz Dymsza. Mick. [Kwiat K.] p. **Kwiat. Po klasztornemu,** † **Po klasztorsku** przys. *jak w klasztorze.*

†**Klasztorski** p. **Klasztorny.** Troc.

Klasztór, oru a. **ora,** lm. **ory** p. **Klasztor:** Kościół, K. przy miasteczku. Pol.

×**Klaśnienie, a,** lm. **a** p. **Klaśnięcie.** Troc. <Dźwn.>

Klaśnięcie, a, lm. **a,** ×**Klaśnienie** czynność cz. **Klasnąć.**

[**Klaśnik, ka,** lm. **cy**] *płacący [klasę], mający chałupę bez pola.* <p. Klasa>

×**Klat, u,** lm. **y** bud. *rzeszot dachowy, krata z łat przygotowana pod pokrycie.* <? KL(AT)>

[**Klat, a,** lm. **y**] *futerko, skórka:* Kapuza mocno grzeje w uszy barankowym klatem. <Dnm. klatte>

[**Klata, y,** lm. **y**] *połajanka na kobietę:* Ty, K.! <p. Klat>

[**Klatán, a,** lm. **owie**] pog. *Żyd, kołtun.* <Por. Dnm. klatte = kołtun; kudły>

Klatczany p. **Klatkowy:** Klatczane więzienie. Tol. Nieklatczany ptak, podworny, podwórzowy. Kn. *(=powietrzny).*

Klatczysko, a, lm. **a** p. **Klatka:** Stare K.

Klateczka, i, lm. **i** p. **Klatka.**

×**Klatecznik, a,** lm. **cy** *ten, co chętnie klaszcze.* Mrong.

†**Klater, a,** lm. **y** p. **Klafta.**

Klatka, i, lm. **i** **1.** *domeczek z prętów drewnianych a. metalowych na ptaki lub zwierzęta:* Wsadzić ptaka do klatki. Ptaszki w klatce. Przewozić lwa w klatce. Czegóż płaczesz?—staremu mówił czyżyk młody:—masz teraz lepsze w klatce niż w polu wygody. Kras. I zając wtenczas śmiały, kiedy lew w klatce. Boh. Dwór nakształt klatki a. królikarni. Mick. Wielka, stara sernica, budowana w kratki z belek na krzyż wiązanych, podobna do klatki. Mick. Piękna K. nie żywi ptaka. Prz. Dobrze, jak ptakowi w klatce. Prz. Szczebiota, jak szpak w klatce. Prz. K. karmna *(=kojec).* Kn. Czyś ty matka, jak mogę wiedzieć, gdy zamknięta K.? Mick. Przen.: Spać tu... w tej klatce... co ma kształt kurnika. Słow. Kopt, mający małą drewnianą klatkę, zaczął w swojej altance dmuchać na żar. Słow. Mój także hełm zaczarowany... przeklęta K. Słow. Otwórzcie przyłbicę, bo ja nie umiem tej klatki otworzyć. Słow. **2.** przen. *więzienie, koza; niewola:* To tłuścioszek, to bogacz, panicz z antenatów, nie wypuszczaj go z klatki bez trzystu dukatów. Mick. Całe dni pustelnicza więziła mię K. Mick. *(=cela).* Kabat, K., kucza, kosz, więzienie policyjne przy ratuszu dla oszustów lub sług, nie dotrzymujących umowy z panami. Wej. **3.** *zagroda dla konia w stajni z żerdzi a. desek, [przeoryna].* **4.** *zagroda do kucia niesfornych koni.* **5.** [K.] *zasiek, sąsiek w stodole na zboże.* **6.** *skrzynia z łat i żerdzi do przechowywania ryb.* **7.** w lm. *klecenie, baśnie, plotki:* By o niej klatek nie pleciono. Glicz. Wieść, która jest klatkam szpitalnym podobna. H. Tr. Klatki robić, roznosić. **8.** ×*fraszka, bagatela.* **9.** przen. *łapka, pułapka, matnia:* Zapewniam, Turczyn wpadnie nam do klatki. Jabł. Sztuczną klatkę urządził w mowy sylogizmach. L. **10.** [K.] *miara powierzchni, pole 10-morgowe.* **11.** anat.: K. piersiowa (thorax) = *jama ciała otoczona żebrami, zawierająca serce i płuca.* **12.** bud.: K. schodowa = *pomieszczenie na schody, sień, w której idą schody na piętra.* **13.** gór. *winda w szybie.* **14.** kol. *przedział na psy w wagonie.* **15.** a. **Koziołek** leśn. *gonty złożone w czworobok, obejmujący 2—3 kopy gontów.* Zdr. **Klateczka.** Zgr. **Klatczysko.** <KL(AT)>

Klatkowaty *podobny do klatki:* Klatkowate cząstki ciał. Prus.

Klatkowy, Klatczany przym. od **Klatka:** Życie konstytucyjne klatkowe. Słow.

[**Klatnik, ka,** lm. **cy**] *kupujący skórki zajęcze, baranie (=klaty).* <p. [Klat]>

[**Klatry, ów,** blp.] *galgany, pakuły.* <p. [Klat]>

Klaubzega, i, lm. **i** stol. *piła wielka, którą ś. rznie drzewo we dwuch.* <Nm. Klob(en)säge>

[**Klauchy, klauch,** blp., **Klawuchy**] **1.** *miejsce za uszami.* **2.** *uszy obwisłe.* **3.** *klapy na uszy u kapuzy:* Wycyg kapuzę z wody za klauchy. <Por. Kłapouchy>

×**Klaustralny** przym. od **Klaustrum,** *klasztorny, zakonny:* Opat K. <p. Klaustrum>

Klaustrofob, a, lm. **owie** *ten, co cierpi na klaustrofobję.* <Now. z Łć. claustrum = zamknięcie + Gr. fóbos = strach, -bojący ś.>

Klaustrofobja, i, blm. *uczucie męczącej trwogi i niepokoju człowieka, gdy ś. znajdzie w miejscu zamkniętym:* Obawa wobec ciasnych, zamkniętych przestrzeni, w technicznym języku psychjatrów zwana klaustrofobją. <Now. z Łć. claustrum = zamknięcie + Gr. -fobía = strach, trwoga>

Klaustrofobka, i, lm. **i** forma ż. od **Klaustrofob.**

×**Klaustrum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Klasztor;** przen. *zamknięcie:* Jeden z dwóch światów, K. nauki, albo teatr czynnego żywota. Krasz. <Łć. claustrum>

Klauza, y, lm. **y** p. **Klauzula:** Włożyć ją do testamentu, tę klauzę. Słow.

Klauzula, i, lm. **e, Klauzuła, Klauza** *warunek jaki zamieszczony w dokumencie prawnym z obowiązkiem dotrzymania go:* K. egzekucyjna = *nakaz wykonawczy z mocy aktu a. wyroku.* <Łć. clausula>

Klauzuła, y, lm. **y** p. **Klauzula.**

Klauzura, y, lm. **y** **1.** †*klamra u dawnych ksiąg:* Księga z klauzurami. Troc. **2.** *zamknięcie klasztorne, życie klasztorne poddane ścisłym przepisom:* Ślubować klauzurę *(=ślubować, żyć w zamknięciu klasztornym).* Przestąpić a. złamać klauzurę. Nawet z za klauzury wykradają panienki *(=z za furty zakonnej).* Proszę na tę stronę do mojej izby, bo tam po waszemu K., a po naszemu harem. Chodź. Przen.: Od progu poczynała ś. K. dworu i karność jego. Krasz. **3.** *coś ukrytego, tajemngo:* We wszystkich nadziejach i wzajemnych życzeniach były tak dziwne klauzury, że mimowoli napawały moje serce obawą. Zach. <Łć. clausura>

Klauzuralny, Klauzurowy przym. od **Klauzura,** *klasztorny, zamknięty:* Czyżby w zależnym i klauzuralnym wychowaniu dziewcząt szukać należało głównych przyczyn tego zjawiska? Orzesz.

Klauzurowy p. **Klauzuralny.** Bobr.

†**Klawa, y,** lm. **y** **1.** *maczuga.* **2.** *buława:* Jemu tylko tryumfy a hetmańskie klawy w myśli były. Tw. Piastował polną klawę. Chr. <Łć. clava>

×**Klawicembał, u,** lm. **y** p. **Klawicymbał.**

Klawicylinder, dru, lm. **dry** *rodzaj fortepjanu z obracającym ś. walcem pod strunami.* <Now. z Łć. clavis = klucz, klawisz + Cylinder>

Klawicymbalik, a, lm. **i** p. **Klawicymbał:** Pozwoliła mi zobaczyć swój K. Krasz.

Klawicymbalista, y, lm. **ści** **1.** *grający na klawicymbale, umiejący grać na klawicymbale.* **2.** pog. *lichy fortepjanista.* <p. Klawicymbał>

Klawicymbalny przym. od **Klawicymbał.**

Klawicymbał, u, lm. **y,** × **Klawicembał** *instrument muzyczny dawny, w rodzaju fortepianu.* Zdr. **Klawicymbalik, Klawicymbałek.** <Włos. clavicembalo>

Klawicymbałek, łka, lm. **łki** p. **Klawicymbał:** K., głosem podobny do gęsi, wynajmowała uboga aktorka w Lublinie za złp. 2 miesięcznie. T. K.

[**Klawierz, a,** lm. **e, Klajwiérz, Klabiérz**] *fortepjan:* Zaciakać na klawierzu. <Nm Clavier>

Klawikorcik, a, lm. **i** p. **Klawikort:** Stają przed maleńkim klawikorcikiem. Korz.

Klawikord, u, lm. **y, Klawikort,** [**Klabikord, Klawikorek**] **1.** *instrument muzyczny dawny, w rodzaju klawicymbału, ale mniejszy:* Grać na klawikordzie. **2.** K. oczny = *przyrząd mający gamę kolorów.* Zdr. **Klawikordzik.** <Now. z Łć. clavis = klucz (klawisz) + chorda = struna>

Klawikordowy przym. od **Klawikord.**

Klawikordzik, a, lm. **i** p. **Klawikord.**

Klawikordzista, y, lm. **ści** *umiejący grać na klawikordzie.*

Klawikordzistka, i, lm. **i** forma ż. od **Klawikord.**

[**Klawikorek, rka,** lm. **rki**] p. **Klawikord.**

Klawikort, u, lm. **y** p. **Klawikord.** Zdr. **Klawikorcik.**

Klawilam, u, lm. **y** *narzędzie muzyczne klawiszowe, złożone z płatków stalowych.* <Now. z Łć. clavis = klucz, klawisz + Fr. lame = blaszka>

Klawirauscug, u, lm. **i** *układ a. wyciąg fortepjanowy jakiej większej kompozycji, ułożonej na orkiestrę.* <Nm. Clavierauszug>

Klawis, a, lm. **e** zł. p. **Klawisz.**

Klawisiarz, a, lm. **e** zł. p. **Klawisznik.** <p. Klawisz>

Klawisty zł. *czysty.* <?>

Klawisz, a, lm. **e 1.** *deseczka, pokryta blaszką z kości słoniowej a. hebanowa w miejscu, gdzie palce jej dotykają, poruszająca młotek, uderzający w struny, a. inaczej dźwięk wywołujący w narzędziach z klawjaturą:* K. czarny, biały. **2.** [Klawisze] *małe kamyki,* in. [p i a r g i]. **3.** a. **Klawis, Klawiz** zł. *klucz, wytrych.* <Łć. clavis = klucz>

Klawisznik, a, lm. **cy** zł. **1.** a. **Klawisiarz** *złodziej posługujący ś. wytrychami.* **2.** *złodziej artysta.* **3.** *klucznik, strażnik więzienny, dozorca aresztu.* <p. Klawisz>

[**Klawiszować, uje, ował**] *pracować uczciwie.*

[**Klawiszowanie, a,** blm.] czynność cz. **Klawiszować.**

Klawiszowy przym. od **Klawisz:** Instrument K.

Klawiz, a, lm. **y** zł. p. **Klawisz:** A widzisz ty, Florku, klawizy na kołku? <p. Klawisz>

Klawizna, y, lm. **y** zł. *rzecz dobra, osoba dobra, to samo, co klawy kawruk = dobry pan.* <p. Klawy>

Klawjatura, y, lm. **y 1.** *rząd klawiszów w fortepjanie a. organach, melodykonie i t. p.:* × K. polska a. kurza = *w której pierwsza oktawa zaczynała ś. od tonu E.* **2.** *mechanizm wewnętrzny klawjatury:* K. miękka, twarda. K. o siedmiu oktawach. 3. K. głucha = *instrument klawiszowy bezdźwięczny dla ćwiczeń palcowych.* <Nm. Claviatur>

Klawjaturmacher, a, lm. **rzy** fortep. p. **Klawjaturnik.** <Nm. Claviaturmacher>

Klawjaturnik, a, lm. **cy, Klawjaturmacher** fortep. *pracownik, robiący klawjatury.* <p. Klawjatura>

Klawo zł. przys. od **Klawy.** <?>

† **Klawt, a,** lm. **y** p. **Klafta:** Są też niektóre dowcipy, jakoby ograniczone, podobne klawtowi a. skibie ziemi. Kwiat. <p. Klafta>

[**Klawuchy, uch,** blp.] p. **Klauchy.**

Klawy zł. *dobry, piękny, wielki, bogaty, tęgi, dzielny, wyborny:* K. majcher. K. chłop. Klawa kimka (= *dobra t. j. ciemna noc*). Klawe motyle (= *grube banknoty*). Klawe hejlig (= *wielkie pieniądze*). <?>

[**Klazdra, y,** lm. **y**] p. **Klapzdra:** Ty klapo, klazdro!

Kląb, u, lm. **y** p. **Klomb.**

[**Klączki, ek,** blp.] p. **Klęczki:** Idzie ten wąż na kląckach.

Kląć, klnie, klął a. **klnął, Klnąć,** [**Klić**] **1.** *mówić przekleństwa, przeklinać, złorzeczyć, wymyślać:* Krzyczał, klął, aż ś. nareszcie udobruchał. Klął jak niechrześcijanin. Klnie, że ściany trzeszczą. Troc. [K. w żywe kamienie. K. na kogo]. K. komu a. kogo. K. na czym świat stoi. Hrabia jeszcze chwilę w miejscu bawił, śmiejąc ś. i klnąc razem tej nagłej przeszkodzie. Mick. Że źle robił, ludzie go też klęli. Jabł. **2.** *klątwę rzucać, wyklinać:* Doliny klęte. Słow. (= *przeklęte*). **3.** *zaklinać, zaklęcie rzucać:* A na węża będziem kląć. Mick. Klęto ducha — klątwy słucha. Mick. Ksiądz klnie drugi raz, coś jękło. Len. **Kląć ś.** = *zaklinać ś., przysięgać ś.:* K. na honor, na życie. Klnę ś. na wszystkie świętości. × K. ś. czym: Jeśliby ś. kto klął kościołem, nic nie jest; ale ktoby ś. klął złotem kościelnym, winien. Bud. Klnę ś. duszą. Kon. Klnę ś. prorokiem. Kon. Klnę ś. przez błahoczesną wiarę naszą. Krasiń. <KLN/KLĘ>

[**Kląkry, ów,** blp.] **1.** *resztki lnu, pozostające przy przędzeniu.* **2.** *gałgany, pakuły.* Por. **Klankry.**

Kląsawa, y, lm. **y** bot. (lasthenia) *roś.* <?>

[**Kląskacz, a,** lm. **e**] *jakiś mały ptaszek.*

Kląskać, ska a. [**szcze**], **skał 1.** *klaskać językiem, jedząc; mlaskać:* Kląskające ich podniebienia przerywały ciszę, jak chlapanie szkap po błocie. Jord. K. gębą jedząc, jako prosięta. **2.** † K. na co = *mruczeć, sarkać, szemrać:* Wojna ta, iż jest daleka, każdy z was kląska na nią i narzeka. Chr. **3.** [K.] *tupać:* Mój konik kląska. <Dźwn.>

Kląskanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kląskać:** K. ustami. Brzęk łyżek i K. ust. Jord.

Kląskawa, y, lm. **y** zool. (pratincola rubicola) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny drozdów.* Zdr. **Kląskawka.**

Kląskawka, i, lm. **i** p. **Kląskawa.**

Kląszcz, a, lm. **e** zool. p. **Pokląskwa.** <?>

× **Klątew, twi,** lm. **twie** p. **Klątwa.** Wor. Ekskluzja z bractwa za występek tak była straszna, jak gdyby K. Goł. <KLN/KLĘ>

Klątewnik, a, lm. **cy 1.** † *wyklinający, rzucający klątwę:* Mało niestetyż pasterzów mamy; ale wiele klątewników. Żarn. **2.** [K.] *oszczerca.*

Klątewny 1. × przym. od **Klątwa. 2.** [K.] *lubiący kląć:* Baba klątewna.

Klątwa, y, lm. **y,** × **Klątew 1.** *przeklinanie, przekleństwo, przeklęcie:* Popiel zwyczaj klątwy miał: „Niech mię myszy zjedzą!" Min. **2.** *przysięga:* Klątwą ś. związać. Pod klątwą sobie przyrzekli. B. B. **3.** *wyklęcie, wyklinanie kościelne, ekskomunika, anatema, interdykt:* Klątwę rzucić na kogo. Być pod klątwą. Pod klątwą (niewolno czegoś czynić) = *pod groźą klątwy.* Klątwę z kogo zdjąć. K. papieska. × Kto w klątwę wpadnie... L. Na

Arjany klątwę puścił. Skar. (= rzucił). Głowę jego i towarzyszów jego srogą klątwą zakłada. Błaż. Proszono papieża, aby w Polszcze przestał interdykt, to jest wielka K. na kościół. Biel. M. × Klątwę z kogo znieść abo z klątwy kogo wypuścić. Kn. (*=zdjąć z kogo klątwę*). Nie tyka ś. tego, jak rzeczy zakazanej klątwą srogą. L. (= *stroni, jak od czegoś zapowietrzonego*). Przen.: K. czasu już na nich padła. Pol. Zbiorek balad, uważanych za gatunek poezji romantycznej, zostającej pod klątwą, rzucaną przez wielu poezji arbitrów. Mick. 4. *zaklęcie:* Klęto ducha — klątwy słucha. Mick. <KLN/KLĘ>

× **Klątwić, i, ił** komu *=przeklinać kogo, narzekać na kogo, złorzeczyć, wymyślać komu:* Temuż zaznałem ach! temu, Lackich ozdobę cór, bym klątwił światu całemu i piekłu śpiewał na wtór. Sł. wil.

× **Klątwienie, a,** blm., czynność cz. **Klątwić.**

Kląża, y, lm. **e** bot. (nyssa) *roś.* <?>

[**Kleban-**] p. **Pleban-.**

Kleber, a, blm. bot. *mieszanina ciał białkowatych (glutenów), znajdujących ś. w ziarnkach zbóż, stanowiąca klej szewcki.* <Nm. Kleber>

[**Klebotać, ce** a. **ta, tał**] *mącić wodę a. inny płyn.* <Dźwn.>

[**Klebotanie, a,** blm.] czynność cz. **Klebotać.**

Klecanka, i, lm. **i, Papiernica** zool. (polystes) *owad błonkoskrzydły, żądłowy, osowaty, towarzyski.* <?>

Klecenie, a, blm., czynność cz. **Klecić.**

Klecenie się, a ś., blm., czynność cz. **Klecić ś.**

× **Klech, a,** lm. **y** p. **Klecha.** Zdr. × **Kleszek.**

Klecha, y, lm. **y,** × **Klech 1.** pog. *posługacz kościelny, laik:* Czcij, klecho, plebana. Prz. Z łotra pan, z klechy pleban. Prz. **2.** pog. *ksiądz rubaszny:* Zgoda, rzekłem, niech zaraz dół wykopie K. Mick. Nie drwijcie, rzekł, z Robaka: znam go, to ćwik K. Mick. Wypędź księdza, wypędź klechę. Mick. **3.** *nauczyciel szkolny na wsi, bakałarz:* Zgasłeś (przed słowikiem), jak K. przed organistą, mój panie gilu w kraśnym odzieniu. Nar. Czasem i K. Salomonem bywa między ratajami. Prz. **4.** × przen. *partacz, fuszer, niezdara.* Zdr. [**Kleszunio**]. <Z Łć. clericus>

Klechda, y, lm. **y** *podanie gminne, baśń, bajka:* Klechdy K. W. Wójcickiego. Klechdy starych bab nauczyły jak lubowników przez powietrze sprowadzać. Cz. <? KLEK>

Klechostwo, a, blm. *stan klechy.* Przen.: *szkolnictwo, bakalarstwo:* Dawali dowody korzyści, tam nabytych, bez klechostwa, czyli pedantyzmu.

[**Klechotowaty** trzonek noża] *tępy i chwiejący ś.*

Klechowski p. **Kleszy.** <p. Klecha>

[**Klechtać się, ce ś., tał ś.**] *umawiać ś., targować ś.:* Kucharka ś. z druciarzem klechce. <Dźwn.>

[**Klechtanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Klechtać ś.**

× **Klecibaja, i,** lm. **e,** × **Klecibajka** *bajarz a. bajarka klecąca baśnie, baja, plotka, pleciuga.* <Klecić + Baja>

× **Klecibajka, i,** lm. **i** p. **Klecibaja.**

Klecić, i, ił 1. *lepić; budować jako tako, naprędce, niemocno, niegruntownie:* Kto muruje, buduje; kto z drzewa kleci, ogień w domu nieci. Prz. **2.** przen. *składać nieudolnie, partolić, robić byle jako:* Kiedy deszcz pada, a słońce świeci, czarownica masło kleci. Kawcz. (*=bije*). Wiersze K. Żórawie szary klucz na niebie klecą. Słow. **3.** †*kojarzyć:* K. małżeństwo, dwie familje. Troc. **4. a.** × **Kleść** *bajać, bzdurzyć, pleść:* Sądziłem, że mi sen coś kleci. Co ta baba kleci? Kniaź. Kleci jak Piekarski na mękach. Prz. **5.** †*płodzić:* Po płodzie baran może być poznan, jeśli cudne baranki kleci. Trzyc. **K. ś. 1.** *ladajako powstawać:* I tak ś. zaczął prędko romans K. Słow. **2.** *układać ś. bez sensu, roić ś., marzyć ś.:* Co ś. frasować snami, które ś. w nocy kleciły. <KL(AT)>

Kleconka, i, lm. **i** *to, co klecono; mowa lub zdanie sklecone, kleć, bzdurstwo:* Wymowa jego nie jest wymową, ale makaroniczną kleconką. Samo przedstawienie tak nędznej dramatycznej kleconki zakrawa na ironję

× **Kleczalny:** Sobota kleczalna *=wigilja do Św. Trójcy.* Goł. <Ukr. kłeczalnyj = zielonoświątkowy, kłeczanyj = zielony>

[**Kleczączek**] p. **Klęczek:** Prosiuł na klecącku.

† **Kleczba, y,** blm., p. **Kleczenie.**

[**Kleczeć, y, ał**] p. **Klęczeć.**

† **Kleczenie, a,** blm., † **Kleczba** czynność cz. **Kleczyć.**

[**Kleczka, i,** lm. **i**] *klekotka, zawieszana bydlu, pasącemu ś. w lesie.*

[**Kleczek**] p. **Klęczek.**

† **Kleczyć, y, ył** pszczoły *=osadzać pszczoły młode w górnej części barci.* <? KL(AT)>

Kleć, i, lm. **e 1.** *lepianka, klatka, kleta, klitka, budowla naprędce sklecona:* W pochylonej naszej kleci jakoś smutno i niemiło Kor. **2.** †*skrzynia, paka:* Żywności dostatek, 1000 kleci napełnionych stoi. Piotr. **3.** [K.] *mały śpichlerzyk, schowanko, świren, świronek, skład:* Stała samiuteńka jedna karczma, żadnej nawet kleci nie mając przy sobie. Krasz. Z pustej kleci sowa wyleci. Pot. **4.** × *byle jaka robota, partanina, fuszerka.* Troc. **5.** × *mowa nie klejąca ś., gdzie jedno drugiego ś. nie trzyma, kleconka, bzdurstwa, banialuki, koszałki opałki; rojenia, marzenie, przywidzenie:* Czemuż go, straszne mary, tak napastujecie? Przyjdźcie, rozkoszne klecie! abyście mu snuły wątek domowych swobód i przyjaźni czułej. Przyb. <KL(AT)>

Kleft, a, lm. **owie, Klefta** *góral grecki, zajmujący ś. rozbojem.* <Ngr. kléftēs>

Klefta, y, lm. **owie** p. **Kleft.**

Kleiciel, a, lm. **e** *ten, co klei.*

Kleicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Kleiciel.**

Kleiczek, czku, lm. **czki** p. **Kleik.**

Kleić, i, ił, † **Kliić 1.** *klejem spajać, lepić, sklejać:* Pudełka K. Naczynie stłuczone K. Takiego doznaję uczucia, jak gdyby mi ś. coś na świecie przez dwa lata klejonego nie kleiło. Słow. **2.** przen. *łączyć, wiązać:* Myśli z sobą K. Poeta, który wiersze klei. Słow. Usta K. z ustami Azjanek. Krasiń. W szkło usteczka klei. Słow. (*=wkłada*). **3.** przen.: K. powieki *=zamykać, przymykać, zmrużać:* Zaraz sen jął K. z nieprzepartą siłą jej powieki. Sienk. **4.** *do porządku doprowadzać, regulować, naprawiać, urządzać nanowo:* Wszystko się rozlazło, trzeba K. nanowo. Trzeba było nanowo budowle podnosić, gospodarstwo K., ludzi rozbiegłych zbierać. Krasz. **5.** *układać, knować, snować, gotować, szykować:* Kto wie, co fortuna klei. Pot. **Kleić ś. 1.** *spajać ś.* **2.** przen.: Oczy a. powieki mi ś. kleją *= zamykają; spać mi ś. chce.* **3.** *łączyć ś., wiązać ś., trzymać ś., składać ś.:* To ś. jedno z drugim nie klei a. jedno drugiego ś. nie klei. Ta mowa ś. klei. Troc. Nic mi ś. nie klei. Rozmowa ich nie bardzo ś. kleiła. Niem. **4.** *dobrze ś. składać, powodzić ś., szczęścić ś.:*

Wszystko ś. klei i pomyślnie idzie. Lubom. Ach! nie klei mi ś., zginąłem. L. Przyjaźń uprzejmą ś. klei usługą. Troc. *(=kojarzy ś.).* <p. Klej>

Kleidło, a, lm. **a** p. **Spoidło.**

Kleik, u, lm. **i, Klejek, ×Klijek, ×Kliik 1.** p. **Klej. 2.** *wywar z ziarn kleistych a. kaszy:* K. jęczmienny. K. owsiany. Zdr. **Kleiczek.**

Kleina, y, lm. **y, Kolodjum, Kolodjon** *bawełna strzelnicza rozpuszczona w eterze i wyskoku* (collodium). K. pryszcząca (col. cantharidatum). K. sprężysta (col. elasticum).

Kleisto przys. od **Kleisty.** Troc.

Kleistość, i, blm. rz. od **Kleisty; Klejowatość;** *własność niektórych ciał wydzielania materji klejącej.*

Kleisty 1. a. **Klejowaty** *mający własności kleju, klejki, lepki:* Ciecz kleista. Sok gęsty, K. **2.** *do klejenia, łatwo ś. klejący.* **3.** bot.: [Bedłka kleista] p. **Płachta.** Chaber K. p. **Chaber.**

Klej, u, lm. **e, ×Klij 1.** wog. *każda materja używana do klejenia.* **2.** *substancja lipka, lep, służący do spajania, sklejania, a. przyklejania, przylepiania, np. papieru, tektury, kawałków drewna, porcelany, szkła i t. d.:* K. stolarski. K. rybi=*karuk.* K. płynny. K. żabi=*krzek.* K. ustny a. suchy=*mundlajm.* K. płynny a. guma arabska. K. kostny, skórny (z kości, ze skór zwierząt, z okrawków irchy). K. pergaminowy (z okrawków pergaminu). K. jedwabny. K. roślinny=*guma.* K. z drzew ciekący. Troc. K. puszcza drzewo. Troc. K. zwierzęcy. K. mączny a. krochmalny=*klajster.* Przen. *związek, konsekwencja, logika, sens, rzecz:* Niema kleju w jego mowie. **3.** bart.: K. pszczoli a. K. zatorowy ulów p. **Zasklep. 4.** ? Czasem ś. koniom na wierzchu u samego kleju kopyto rozpada wzdłuż ku połowicy kopyta. **5.** [K.] = a) *woda po płókaniu ryb.* b) *mleko dojone przed ocieleniem.* Anat.: ×K. chrząstkowy p. **Chrząstnik.** Zdr. **Kleik, Klejek.** <KL(EJ)>

×Klejak, a, lm. **i** lek. p. **Klejeń.**

Klejanka, i, lm. **i** p. **Klejonka.**

Klejarka, i, lm. **i** *żona klejarza.*

Klejarski przym. od **Klejarstwo:** Zakład K.

Klejarstwo, a, blm. *wyrabianie kleju, fabrykacja kleju.*

[**Klejarz, a,** lm. **e**] *fabrykant kleju.*

[**Klejcik, a,** lm. **i**] p. **Klejt.**

[**Klejczyk, a,** lm. **i**] p. **Klejt.**

[**Klejd, u,** lm. **y**] p. **Klejt.**

[**Klejdersatek, tka,** lm. **tki**] *rozpórka u spodni z przodu.* <? Nm. Kleidersattel>

Klejdomancja, i, blm. *wróżenie z kluczów.* <Now. z Gr. kleís, 2 pp. kleidós = klucz + manteía = wróżba, wróżenie>

[**Klejdzik, a,** lm. **i**] p. **Klejt.**

Klejek, jka, lm. **jki 1.** p. **Klej. 2.** p. **Kleik.**

Klejenie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Kleić. 2.** *napuszczanie klejem:* K. papki papierowej.

Klejeń, jnia, blm., **×Klejak** lek. (colloides) *ciecz klejka, napotykana w niektórych nowotworach chorobliwych.*

Klejki *lipki, kleisty:* Lep K. Apt.: Lek K. (medicamentum mucilaginosum).

Klejko przys. od **Klejki.**

Klejkość, i, blm. rz. od **Klejki,** *klejowatość:* Sok w niektórych roślinach ma więcej klejkości. L.

Klejkowatość, i, blm. **1.** rz. od **Klejkowaty;** †**Klijkowatość. 2.** lek. *flegma, śluz, smarki.* Perz.

Klejkowaty *mający klej w sobie, lepkowaty, klajstrowaty, klejki, klejowaty.*

[**Klejm, a,** lm. **y**] p. **Klejmo:** K. masz od tego, byś sosny znaczył.

Klejma, y, lm. **y** bart. *cecha, znak bartnika na drzewie obróconym na barć:* Klejmę nakłodzić *(=swą cechę wyciąć).* <Ros. Brs. klejmo, ze Szwed.>

[**Klejmo, a,** lm. **a**] **1.** a. [**Klejm**] *piętno, szczeg. wypalone; cecha do drzewa.* **2.** p. **Klimat:** Takie K. niezdrowe. <p. Klejma>

[**Klejmować, uje, ował**] *cechować, piętnować drzewa.*

[**Klejmowanie, a,** blm.] czynność cz. **Klejmować.**

Klejnbodenrad, u, lm. **y** zeg. *kółko, przenoszące siłę obrotu z kółka głównego na sekundowe.* <Nm. Kleinbodenrad>

Klejniowy lek. przym. od **Klejeń:** Przemiana klejniowa (metamorphosis colloides).

†**Klejnocenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Klejnocić ś.** <p. Klejnot>

†**Klejnocić się, i ś., ił ś.** *pieczętować ś., herbu jakiego w pieczęci używać:* Polska orłem ś. klejnoci. Nies. <p. Klejnot>

Klejnocik, a, lm. **i** p. **Klejnot.**

Klejnot, u, lm. **y,** †**Klenot,** †**Klinot,** [**Klenot, Klinot**], †**Kleniot 1.** *kamień drogi a. perła;* w lm. klejnoty=*kosztowności, biżuterja, ozdoby kosztowne, z kamieni drogich zrobione; rzeczy drogocenne; kosztowności do ubioru i t. p., np. zbytkowne rzędy na konie, łańcuchy złote, pierścienie.* **2.** przen. *coś drogocennego, perła:* Wiwat Scyzoryk, K. Rębajłów zaścianku! Mick. Najdroższy K. białej płci wstyd. Bud. Akademja krakowska zacny K. Korony Polskiej. Falib. (= *ozdoba, chluba, zaszczyt, perła*). Cnota skarb wieczny, cnota klejnot drogi. Kochan. Mój klejnocie! moja perełko! Przen.: *skarb duchowy:* Są w sercach i sumieniach ludzkich klejnoty, od których zachowania cała dostojność ludzka zależy. Orzesz. **3.** *kamień drogi z herbem rzniętym, sygnet, pieczątka:* Padniewski akademji rzymskiej zostawił K. swój, którym ś. pieczętował. Warg. **4.** *herb:* K. szlachecki. Witowi synowie nasze prawe plemię a naszego klejnotu. **5.** Klejnoty koronne=*regalja, insygnja monarsze.* **6.** *chorągiew z herbem, sztandar:* Nie daj Boże, abym miał odstąpić klejnotu pana mego i podawać tył nieprzyjacielowi. **7.** †*nagroda:* K. miejski (w pieniądzach). K. pański=*nagroda honorowa.* K. pański, zapewne podarunek z sukna, materji lub innych ozdób. Goł. **8.** †*wylot u armaty.* Dek. Zdr. **Klejnocik,** †**Klejnotek.** <Nm. Kleinod>

†**Klejnotek, tka,** lm. **tki** p. **Klejnot:** Z obżarstwa przypada co najpiękniejszy K. opilstwo sprosne. Rej.

Klejnotnik, a, lm. **cy 1.** *ten, co obrabia, szlifuje klejnoty:* K., co gruby głaz szlifuje w niezliczone ścianki. Siem. **2.** *posiadający herb, szlachcic:* Nietylko włodycze rycerstwo znika zupełnie z posiadłości ziemskich, zaczyna ś. ten proces i z klejnotnikami. **3.** a. †**Klenotnik** *wspólnik herbu.*

Klejnotny p. **Klejnotowy.**

Klejnotowy, Klejnotny 1. przym. od **Klejnot. 2.** *posiadający klejnoty, herbowny; klejnotnik:* Te stosunki uczyniły ich pośrednikami między magnatami a biedną klejnotową bracią w szaraczkowych kapotach. Krasz.

Klejodajny *wydający klej z siebie:* Substancja klejodajna. <Klej + DA>

Klejonka, i, lm. **i, Klejanka, ×Klijanka 1.** *materjał używany we środek kołnierzyków, mankietów, klap, dla nadania im sztywności.* **2.** *licha kompilacja,*

klejonka. **3.** garb. *sztuczna skóra ze strużków skóry.* <p. Klej>

Klejony I. im. od **Kleić. 2.** a. **Klejowy, †Klijowny** = *z kleju drzewnego, żywiczny:* Papier K. Sak. (=*nie wodny*).

Klejowato przys. od **Klejowaty; Kleisto.**

Klejowatość, i, blm. rz. od **Klejowaty,** p. **Kleistość.**

Klejowaty, †Klijowaty p. **Kleisty;** =a) *lipki, klejący ś.:* Klejowata glina. b) *od kleju drzewnego, żywiczny.* c) *gęsty:* Klejowate piwo. d) × Klejowate mięso=*żyłowate, niekruche.* e) anat.: Żyła klejowata p. **Ścięgno.** f) lek.: Rak K., klejniowy.

Klejowiec, wca, lm. **wce** a. **Obychlo** bot. (clibadium) *roś.*

Klejownica, y, lm. **e** bot. (penaea) *roś. z rodziny klejownicowatych.*

Klejownicowaty bot.: Rośliny klejownicowate (penaeaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Klejowo przys. od **Klejowy:** Lamperje pomalowane klejowo. Krasz. (=*farbą klejową*).

Klejowy przym. od **Klej,** p. **Klejony:** Farba klejowa p. **Gwasz.** Cukier K. (chem.) p. **Glikokol.**

[**Klejt, u,** lm. **y, Klejd**] *ubranie, suknia.* Zdr [**Klejcik, Klejczyk, Klejdzik**]. <Nm. Kleid>

Klek, a, lm. **i I.** [K.] *bocian.* **2.** myśl. = **Grubodziób.** <Dźwn.>

[**Klek, a,** lm. **i**] p. **Klęk.**

[**Klekać, a, ał**] p. **Klęknąć.**

[**Klekanie, a,** blm.] czynność cz. **Klekać.**

[**Kleki, klek,** blp.] *płozy u sań.*

[**Kle kle!**] *naśladowanie głosu bociana:* Kle kle, bocianie! <Dźwn.>

× **Kleknąć, nie, nął** p. **Klekotać:** Tak ów młyn... ledwo kleknął i szczęki zębowate ruszył. Mick. <Dźwn.>

[**Kleknąć, nie, nął**] p. **Klęknąć.**

†Klekocy *klekoczący:* Bocian klekocym sobie nosem klaskał. Otw.

Klekoczka, i, lm. **i** bot. p. **Kłokoczka.**

Klekot, u, lm. **y I.** *klekotanie:* Ten K. piersi próżnych. Gliń. K. gotującej ś. kaszy. Gom. **2.** [**K., Kłapot**] *drewniany dzwonek, kołatka,* klekotka: Bydlętom zawieszają drewniane dzwony, klekoty. K. wielkotygodniowy. W pałacach dwa klekoty podniecają szybkie zwroty. Len. (mowa tu o kastanjetach). **3.** [K.] p. **Kłopot. 4.** *coś rozklekotanego, zniszczonego przez użycie, grat, gruchot: rozstrojony instrument muz.* (*np. fortepjan = klepadło, brzękadło*)*; zużyty powóz, zepsuta maszyna, zegar i t. p.:* Żydek odkrył tajemnicze wady niektórych przedmiotów, młocarni nie radził kupować, bo jest K. Wilcz. Niech djabli wezmą takie zegary! Po kiego licha takie piszczące klekoty trzymać w domu? Po dwojgu dzieciach schudnie biedactwo, jak jej matka, a wtedy winszuję mężowi! Co on będzie robił z takim klekotem? Prus. **5.** a. **Glegot, †Klekotacz** *gaduła, świegot, trajkot, papla:* †K. nadęty. **6.** [K.] *djabeł.* <Dźwn.>

†Klekotacz, a, lm **e** p. **Klekot:** Klekotacz uporny. Rej.

Klekotać, ta a. **cze** a. × **ce, tał, Klektać,** × **Glegotać,** dok. × **Kleknąć I.** *kołatać, trajkotać, grzechotać, brząkać, głuchy brzęk wydawać:* Młyn klekoce. A w niej (w puszczy) gwar dziki klekoce ponuro. Gosz. Fala klekota. Słow. **2.** (o bocianie) *klaskać, kłapać:* Bociany przed samym odlotem w liczne kupy ś. zgromadzają i bezustannie klekocą. Jund. **3.** (o pszczołach) *brzęczeć, brzmieć:* Pszczółki póty klekocecie, aż snem od was związany śpi człek, jak zarzezany. Groch. **4.** *źle grać na instrumencie muz., brząkać:* K. na fortepjanie. **5.** przen. *paplać, gadać bezustanku, trajkotać, terkotać, powtarzać jedno w kółko, klepać:* Dwaj samotniki, jako pelikany, ku sobie jeno klekocem. Zal. Klekota, co mu jedno ślina do gęby przynosi. Klekoczesz mi głowę, że ci trzeba bydlęcia, a kiedy przyszedł czas, kupić go nie chcesz. Prus (=*kotłujesz*). **Klekotać ś.** *bełkotać ś., bulgotać; wrząc, przewracać ś., cwałować ś.; gotować ś. w cwał, kotłować ś.:* Woda w garnku klekocze ś. <Dźwn.>

Klekotanie, a, lm. **a I.** czynność cz. **Klekotać. 2.** lek. = a) × *przelewanie ś. płynu zawartego w guzach a. ropniach, dające ś. wyczuć palcami,* chełbotanie. b) *szczękanie, dzwonienie zębami.*

Klekotka, i, lm. **i** a. **Klekot, [Kłapot],** × **Glegotka I.** a. [**Klakotka, Klakotaczka**] *grzechotka, kołatka, brzękadło, dzwonek drewniany:* Klekotki krowom przywiązują. K. = deszczułka luźno zawieszona, służąca do uderzania w nią na znak rozpoczęcia roboty. K. wielkotygodniowa. **2.** *kobieta wielomówna, świegot, gaduła, gadulska, trajkotka, trajkot, papla.* **3.** *brzdąkająca na fortepjanie.*

Klekotliwie przys. od **Klekotliwy.**

Klekotliwy I. *skłonny do klekotania, klekoczący:* Bocian kłapający nosem klekotliwym. Żebr. **2.** *wielomówny, gadatliwy, trajkotliwy, świegotliwy.*

Klekotnica, y, lm. **e** bot. p. **Gruchatka.**

[**Klekowisko, a,** lm. **a**] *miejsce, gdzie głuszce parzą ś.*

Kleks, u, lm. **y** *plama z atramentu na papierze, nakapany atrament, żyd:* Umoczywszy zbytecznie pióro, zrobił kleksa. <Nm. Klecks>

I. Klektać, a a. **cze,** × **ce, tał I.** p. **Klekotać:** K. pacierze (=*klepać*). Klekce jak bocian. Rej. Klekce jak kaczka. Rej. Kędyś u brzegów kałuży klekce bocian. Mick. Póty głowę mu klektała, aż nakłoniła starać ś. o szlachectwo. Chodź. **2.** †*uderzać, stukać, klepać, pukać:* W lemiesz klekce. <Dźwn.>

2. Klektać, a, ał *klecić, ladajako budować.*

× **Klektać, a, ał** *walać, mazać.* Troc. <Nm. klecken>

Klektanie, a, blm., czynność cz. **Klektać:** Ja panu co powiem, na co ma być długie K.? Szkoda czasu. . Jun.

Klektanina, y, lm. **y** *ustawiczne, nudne klektanie, gadanina, paplanina, powtarzanie jednego w kółko.*

Klematyda, y, lm. **y** bot. p. **Powojnik.** <Gr. klēmatís, 2 pp. klēmatídos>

Klemburta, y, lm. **y** p. **Klamburt.**

Klementyny, yn, blp. *zbiór uchwał soboru powszechnego w r. 1311 oraz wyroków i postanowień Klemensa V.* <Od imienia Łć. Clemens, 2 pp. Clementis>

[**Klemięzić, i, ił**] *źle coś robić.* <Dźwn.>

[**Klemięzienie, a,** blm.] czynność cz. **Klemięzić.**

[**Klemp, a,** lm. **y**] *łosoś samiec.* <Zap. Nm. Klampe>

Klempa, y, lm. **y, Klępa I.** *krowa ociężała, krówsko.* **2.** *kobyła, szkapa.* **3.** a. [**Klempak**] myśl. *łoś samica,* krowa. **4.** pog. *kobieta rozlazła, otyła, ciężka, niechlujna, flejtuch, flądra, szlaja, klapzdra, prufa, klapa, ropucha.* **5.** [K.] =a) *kobieta podejrzanych obyczajów, nierządnica,*

ladacznica. b) *gatunek ryb.* <Nm. Klampe = bierwiono, niezgrabny kawał czegoś>

[**Klempak, a,** lm. **i**] p. **Klempa.**

Klenburta, y, lm. **y** p. **Klamburt.**

Klenica, y, lm. **e** p. **I. Kleń.**

Kleniec, ńca, lm. **ńce** p. **I. Kleń**: Chałupy kryją słomą, gontami, dranicami, kleńcem, lub dachówką.

Kleniek, ńka, lm. **ńki** zool. (squalius borysthenicus) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, karpiowata.* <? Czes. kleně, Serb. klijen, Rum. clean>

†**Klenina, y,** blm., [**Klenina**] p. **Klonina.** <KLO(N)>

†**Kleniot, u,** lm. **y** p. **Klejnot.** Glosy wieku XV.

†**Klenot, a,** lm. **y,** [**Klenot**] p. **Klejnot**: Nie pomogą ni złoto, ni klenoty, gdy komu w skarbie nie dostawa cnoty. Rej. Nasz brat, naszego klenota i nasze krwie. Noszą za herb a K. virginem violatam. (Powieść o założ. klaszt. na Łysej Górze z r. 1550). Zdr. †**Klenotek.**

†**Klenotek, tka,** lm. **tki** p. **Klenot.**

†**Klenotnik, a,** lm. **cy** p. **Klejnotnik**: Jan jest nasz brat i nasz K.

†**Klenzarz, a,** lm. **e** p. **Klęzarz.** <p. Klęzarz>

Klenzować, uje, ował gór. p. **Klęzować.** <p. Klęzarz>

Klenzowanie, a, blm., czynność cz. **Klenzować; Klęzowanie.**

I. Kleń, a, lm. **e, Kleniec, Kliniec, Klenica** leśn. *jedna z desek równo grubych bez fug na boku, służących do pokrycia dachu.* <? KLO(N)>

2. Kleń, a, lm. **e** zool. **I.** (squalius cephalus) *ryba członko-promienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, karpiowata.* **2.** [K.] p. **Jelec.** <? Por. Rum. clean>

[**Kleń, i,** lm. **e**] p. **Łyda.** <?>

[**Kleńki, ów,** blp.] **I.** *zakrzywione płozy gnatek a sań.* **2.** *materjał na takie płozy w surowym stanie.*

[**Kleńtać, a, ał**] p. **Klańtać.**

[**Kleńtanie, a,** blm.] czynność cz. **Kleńtać.**

Klep I. a, lm. **y** *przyrząd rybacki z łańcucha i zaczepionych na nim deseczek do napędzania ryb w sieci.* **2.** [K., **u,** lm. **y**] *naganka, napędzająca zwierzynę na strzelców klaskaniem w ręce a. grzechotkami:* Na K. polować. <KLEP>

†**Klepa, y,** lm. **y** i [**Klepa**] *rodzaj sieci do łowienia ryb.* <? KLEP>

Klepacz, a, lm. **e I.** [K., **Klepaczka, Klepadło**] = a) *narzędzie do klepania lnu.* b) a. [**Klepina, Klepiński**] *paplacz, gaduła, świegot.* **2.** *kowal.* **3.** *drąg do uszczelniania.* **4.** gór. *młot cajniarski* (p. **Hamerniany**). Łab. **5.** †p. **Klepak**: Gdyby kto sztukę wynalazł, żeby klepacze i szelążyska na lepszą przemienić monetę. Haur.

Klepaczka, i, lm. **i I.** *narzędzie do oczyszczania włókna, lnu i konopi.* **2.** [K.] p. **Klepacz.** **3.** [K.] *kijanka do prania bielizny.* **4.** zdń. *rodzaj linji z rączką do klepania kafli, aby były równe na wszystkie strony.*

I. Klepać, pie a. ×**pa, pał,** [**Klepkać**] **I.** *zlekka uderzać, kuć na płask, na zimno, młotować:* K. kogo po ramieniu. K. na kowadle. Kowal klepie, póki ciepłe. Prz. K. kosę = *ostrzyć, szurgać.* K. srebro. K. cienko tombak na blaszki a. listki złota. Przen.: Tam klepią na klawikordzie, że aż w uszach dudni. Jord. (= *bębnią, brzdąkają, trajkoczą, klekoczą*). K. beczkę = *pobijać.* **2.** K. monetę = *bić monetę:* Szelągi i tynfy kazano K. Pas. **3.** *uklepywać, ubijać, równać, wyrównywać:* K. ziemię (= *ubijać na klepisko*). **4.** przen.: K. biedę, K. nędzę = *harować, ciągnąć nędzne życie, w ubóstwie żyć, biedę pchać.* ×Długo hultajkę klepałem. L. (= *uprawiałem; oddawałem ś. jej*). **5.** *paplać, pleść, zrzędzić, świegotać, bezmyślnie co powtarzać, bezustanną gadaniną uprzykrzać ś., bębnić, klektać, trąbić nad uchem:* Aż do uprzykrzenia będzie mi klepał. Troc. Klepał głowę swojemu panu i mózg mu suszył. L. Klepie jak zrzędna baba. Prz. K. pacierze. Klepie za panią matką pacierz. **6.** † *zębami* = *szczękać, klapać.* **7.** [Klepać] = a) K. ogień = *krzesać.* b) K. ciasto = *ubijać, wybijać.* **8.** myśl. = a) *klaskać, uderzać głośno, celem wystraszenia kaczek ukrytych nad wodą i napędzenia do zastawionych siatek.* Cyg. b) (o głuszcu) *wydawać głos.* <KLEP>

2. Klepać, pie, pał *robić koronki:* Koronki klepane. Por. **Kneplować.** <Nm. klöppeln>

Klepadło, a, lm. **a I.** *to, czym ś. klepie, kloc do ubijania ziemi, ubijak:* Klepadłem brogi, sąsieki, ziemię ubijają. Troc. **2.** *osełka a. młotek do klepania kosy.* **3.** [K.] p. **Klepacz.** **4.** *klekotka, kołatka, grzechotka:* Wąż ten w ogonie nosi dzwonek czyli K. albo kołatkę. Chm. B. **5.** *dzwon zły:* Dzwony w cerkwi i K. zabrano. Grab. **6.** *zły, stary zegarek.* **7.** *zły, stary fortepjan, brzękadło.*

Klepak, a, lm. **i I.** a. †**Klepacz** *zbita, sklepana, zużyta, wytarta moneta miedziana.* **2.** *rodzaj placka przaśnego.*

Klepalność, i, blm. rz. od **Klepalny; Kowalność,** ×**Kujność,** ×**Kowność** (p. Kowalność).

Klepalny p. **Kowalny.**

Klepanie, a, blm., czynność cz. **Klepać;** lek. *lekkie uderzanie ręką przy miesieniu.*

[**Klepany**]: Klepana dziewczyna = *mająca więcej niż jedno dziecko nieślubne:* Dziewkę, która miała jedno dziecko nieślubne, zwą przeskocką; jeżeli zaś miała ich więcej, to zowią ją żelazną a. klepaną.

Klepczarz, a, lm. **e, Klepkarz** *trudniący ś. wyrobem klepek.*

Kleper, a, lm. **y** koń. szłapak, ×człapak, *gatunek konia do marszu lub podróży.* <Nm. Klepper>

[**Klepeta, y,** lm. **y**] *potwarz.*

Klepiec, pca, lm. **pce** zool. p. **Sapa.** <?>

Klepień, pnia, lm. **pnie, Klepniarz** zool. (piscanus ichtyopola) *ryba podobna do łososia.* <?>

[**Klepina, y,** lm. **y** m.] p. **Klepacz.**

[**Klepiński, ego,** lm. **scy**] p. **Klepacz.**

Klepisko, a, lm. **a I.** a. [**Klepiszcze**] = a) *ziemia uklepana w stodole gdzie młócą, boisko, bojowisko, [tok]:* Ferta ś. jak wrona na klepisku. Prz. b) *podłoga ubita z gliny.* **2.** cukr. *miejsce na wybijanie z form.* <KLEP>

[**Klepiszcze, a,** lm. **a**] p. **Klepisko.**

Klepka, i, lm. **i I.** *krótka deska dębowa, szczeg. deszczułka a. deska często wygięta, używana na ściany wyrobów bednarskich:* Robić, piłować, bić klepki. Drzewo na klepki. K. (w fazach wykończania jej) kosmata, obrobiona, wyprawna, fugowana, zestawiana. K. szpuntowa (= *z otworem na szpunt*). Zarobił jak Puchała na klepce. Prz. Klepki w łodzi. Zb.: Kolonje Mazurów, do wyrobu klepki ściągnięte. Krasz. Przen.: Zabierał ś. do ostatecznego rozbicia klepek tej beczki żywej, która na krótkich nóżkach przed nim skakała. Gom. Majster klepka. Prz. = *człowiek zmyślny, zręczny w małych rzeczach.* Przen.: Brak mu piątej klepki a. ×klapki w głowie. Prz. = *głupkowaty, niedowarzony, ułomny na*

umyśle, nierozwinięty, idjota. **2.** *bal w cembrowaniu studni.* **3.** ✕ przen. *robota klepek, bednarstwo:* Zajmować ś. klepką. **4.** ✕ *kobieta gadatliwa, gadulska, papla, plotka, świegot.* Gil. **5.** † *mniszka, zakonnica:* Mniszki a. klepki. Tuch. **6.** [K.] = a) *osełka masła.* b) *deseczka przy klepie = sieci.* c) *sążeń drzewa opałowego.* d) *beguinka, konwencjanka.* **7.** a. **Blatersztok** zdń. *jedna z dwuch linji, po których przeciąga ś. drut, krający pieniek gliny na blaty kafli.* Zdr. [**Klepuszka**]. <KLEP>

[**Klepkać, a, ał**] p. **1. Klepać.**

[**Klepkanie, a,** blm.] czynność cz. **Klepkać,** *klepanie.*

Klepkarz, a, lm. **e** p. **Klepczarz.**

Klepkowy przym. od **Klepka:** Te podatki przeniosą ustanowioną w państwach pruskich cenę klepkowego drzewa. T. K.

Klepiarz, a, lm. **e** zool. p. **Klepień.**

[**Klepować, uje, ował**] **1.** p. **Klapnąć:** Klepowali żelazo. **2.** *łowić ryby klepą.* <p. Klepa>

[**Klepowanie, a,** blm.] czynność cz. **Klepować.**

Klepsydra, y, lm. **y** **1.** *przyrząd u starożytnych do mierzenia czasu z szybkości przepływu wody a. przesypywania ś. piasku, czasomierz a. zegar wodny lub piaskowy.* **2.** a. posp. **Klapsydra** *zawiadomienie o śmierci i pogrzebie, ogłoszenie rozlepiane na murach miasta i kościołach, donoszące, o czyjejś śmierci:* Ani ś. obejrzysz, jak przyjdzie kres: K., portret w ilustracji, mniej więcej głupi życiorys, i finita la commedia. Sienk. <Gr. klepsýdra = zegar wodny>

Klepsydrowy przym. od **Klepsydra; Klapsydrowy:** Obwódki klepsydrowe.

[**Kleptać, a, ał**] *gadać, wbijać w głowę; klepać.* <KLEP>

[**Kleptanie, a,** blm.] czynność cz. **Kleptać.**

Kleptofob, a, lm. **owie** *cierpiący na obawę popełnienia kradzieży.* <Now. z Gr. kléptein = kraść + fóbos = -bojący ś.>

Kleptofobja, i, blm. *rodzaj obłędu, powodujący obawę przywłaszczenia sobie cudzej własności.* <Now. z Gr. kléptein = kraść + -fobía = strach, obawa>

Kleptofobka, i, lm. **i** forma ż. od **Kleptofob.**

Kleptoman, a, lm. **i** *chory na kleptomanję.* <Now. z Gr. kléptein = kraść + -manḗs = mający manję, obłęd>

Kleptomanja, i, blm. **1.** lek. *chorobliwy pociąg do kradzieży,* obłęd kradzieski, kradzieżny, złodziejski. **2.** *niepowściągniona chęć do przywłaszczania sobie cudzych rzeczy.* <Now. z Gr. kléptein = kraść + Manja>

Kleptomanka, i, lm. **i** forma ż. od **Kleptoman.**

Klepulec, lca, lm. **lce** druk. *deseczka do wyrównywania powierzchni czcionek, złożonych w formę, znajdującą ś. już na prasie a. na maszynie* <Nm. Klappholz>

[**Klepuszka, i,** lm. **i**] p. **Klepka.**

Kler, u, blm., ✕ **Kleryctwo** *duchowieństwo, księża:* Po skończeniu sumy, celebrans udał się w otoczeniu kleru do przedsionka kościoła i dopełnił poświęcenia pomnika. K. polski, francuski, anglikański. Utrzymuje autor, że K. biskupi w Polsce Bolesława Chrobrego żył według ścisłych dawniejszych reguł kanonicznych. Pleb. <Łć. clerus, z Gr. klē̂ros = los, majątek, dalej stan wybrany>

Klerokracja, i, blm. *rządy kleru, panowanie księży.* <Now. z Gr. klē̂ros = los, majątek, dalej stan wybrany, duchowieństwo + -kratía = panowanie>

Kleromancja, i, blm. *wróżenie z losów, to jest z kartek a. liczb danych.* <Now. z Gr. klē̂ros = los + manteía = wróżba, wróżenie>

Klersa, y, blm. cukr. *syrop czysty, używany do bielenia cukru,* zabiał (p. Deka). <Zap. z Fr. clair = jasny, czysty>

Klerycki przym. od **Kleryk:** Stan K. Troc. **Po klerycku** przys. = *jak kleryk, jak u kleryka:* Głowa po klerycku golona. Troc.

Kleryctwo, a, blm. **1.** a. **Klerykat,** ✕ **Klerykatura** = a) *stan kleryka.* b) *stan duchowny, kapłaństwo, księdzostwo.* **2.** ✕ zb. *klerycy, kler, duchowieństwo* (p. Kler).

Kleryczek, czka lm. **czkowie** p. **Kleryk.**

Kleryk, a, lm. **cy** a. [**Klaryk, Kloryk, Klorek, Krolik, Krylik, Gloryk**] **1.** *duchowny, nie wyświęcony jeszcze na księdza mszalnego; alumn seminarjum duchownego.* Przen.: Na kleryki go postrzygł. Prz. *(= na dudka go wystrychnął).* **2.** ✕ *ksiądz, kapłan.* Zdr. **Kleryczek.** <Łć. clericus>

Klerykalista, y, lm. **ści** p. **Klerykał.**

Klerykalizm, u, blm. *zasady, dążenia klerykałów.* <Niby Łć. clericalismus>

Klerykalny przym. od **Klerykał:** Stronnictwo klerykalne.

Klerykał, a, lm. **owie, Klerykalista** *ten, co obstaje za interesami duchowieństwa; ultramontanin:* Demokraci i postępowcy odmówili poparcia klerykałom. <Śr. Łć. clericalis = należący do kleru, duchowieństwa>

Klerykat, u, blm. p. **Kleryctwo.** <Śr. Łć. clericatus>

✕ **Klerykatura, y,** blm. p. **Kleryctwo:** Tak ś. mam do małżeństwa, jak do klerykatury. Kras. <p. Klerykat>

Klesan, u, lm. **y** bot. p. **Kleszan.**

† **Kleskacz, a,** lm. **e** p. **Klaskacz.** Troc.

† **Kleskać, a, ał** i [**Kleskać**] p. **Klasnąć.**

† **Kleskanie, a,** blm., czynność cz. **Kleskać,** *klaskanie.* Troc.

[**Kleskawka, i,** lm. **i**] p. **Klęskawka.**

Klesować, uje, ował, Klosować szew. *glansować blank a. brzegi podeszwy galantem, t. j. stalką gorącą.* <Może z Nm. Glas = szkło>

Klesowanie, a, blp., czynność cz. **Klesować; Klosowanie.**

Kleszan, u, lm. **y, Klesan** bot. (prostanthera) *roś. z rodziny wargowych.* <?>

Kleszcz, a, lm. **e** **1.** zool. = a) (ixodes) *rodzaj pająka, roztocz pasorzytny:* Przyczepił ś. do mnie, jak K. b) † *leszcz:* A zwłaszcza kleszcze, kiedy sie im woda upodoba, dno dobre, tedy sie ich tam wiele natrze, że je potym musisz z stawu pustoszyć. Strum. **2.** bart.: K. pszczeli *owad szkodliwy dla pszczół* (gamasus gymnopterorum). <KLAST>

Kleszczaki, ów, blp. a. **Szpony** *przyrząd do dźwigania kamieni.*

Kleszcze, ów a. **y,** blp. **1.** *rodzaj obcęgów, szczypce:* Ująć w K. Ścisnąć kleszczami. K. kowalskie, stolarskie, krające, ostre, lutownicze, odlewnicze, ręczne, sprężynowe, tyglowe a. probiercze. K. imadła *(= szczęki imadła).* K. plombowe *(= szczypce, obcęgi do plombowania).* K. klinowe *(= do ściskania desek sklejonych).* K. rozsuwane *(= do ściskania desek, sklejonych na krawędź).* Przen.: Ujmując ramię towarzysza w K. długich, twardych palców... Gom. Wziąć kogo w K. *(= w kluby, karby, ryzy).* Czuł, że go chwycono w K., z których już ś. cało nie dobędzie.

Gom. Traktat... w surowej uwagi K. bierze i porządnie ściska. Mick. K. zaciągnąć (= *ściągnąć przez posunięcie refki, uchwyciwszy niemi żelazo, szerbel i t. d.).* Łab. **2.** K. raka = *rozdwojenie u każdej z jego nóg, szczypce, nożyce.* **3.** *dwa drewniane pałąki u chomąta krakowskiego.* **4.** [K.] = a) *wyszycie na kieszeniach*, cuchy. b) myśl. *narzędzie żelazne do chwytania borsuka w norze.* **5.** bud.: K. na wyprężoną ścianę = *spona, zwora, klamra, ankra, kluba.* K. a. **Półczyny** *para deseczek a. tramików, obejmująca i wiążąca inne drzewo.* **6.** cieś. *dwa przewiąsła, obejmujące i wiążące inne bierwiona, połączone z sobą sworzniami.* **7.** fl. (na szkutach) *dwie belki szerokie i łękate, utrzymujące maszt przy zamku.* **8.** lek. *narzędzia różnych rozmiarów i postaci, służące przeważnie do chwytania a. przytrzymywania.* K. tnące = *do obrównywania kości przepiłowanych a. przecinania mniej grubych, rodzaj nożyc.* K. zębowe = *do rwania zębów.* K. porodowe = *do wydobywania płodu:* K. piłowe, świdrowe, zmiażdżające. **9.** ryb. *kij z rozszczepionym końcem, w którym ś. umieszcza przynęta.* **10.** woj. *rodzaj szańca o dwuch czołach, tworzących kąt wklęsły.* Zdr. **Kleszczyki**, †**Kleszczki.** Zgr. **Kleszczyska.** <KLAST>

[**Kleszczeć, y a. e, ał**] p. **Klasnąć:** Babka rączkami kleszcze. Żebyś ty za to w piekle kleszczała!

Kleszczenie, a, blm., czynność cz. **Kleszczyć** a. **Kleścić.**

†**Kleszczeniec, ńca,** lm. **ńcy** *trzebieniec, trzebień, rzezaniec, eunuch, kastrat.*

[**Kleszczka, i,** lm. **i, Kliszczka**] *prątek drewniany do robienia sieci, igliczka.*

†**Kleszczki, ów,** blp. p. **Kleszcze.** Troc.

×**Kleszczomierz, a,** lm. **e** *miara kleszczowa* <Kleszcze + MIAR>

Kleszczonogi *mający nogi w kształcie kleszczów:* Jaszczurki kleszczonogie. <Kleszcze + Noga>

×**Kleszczonoszy** zool. *mający kleszcze wystające:* Pająki kleszczonosze. <Kleszcze + NIOS>

×**Kleszczościsk, u,** blm., lek. *zaciskanie tętnic kleszczykami, żeby powstrzymać krwawienie.* <Kleszcze + Z + CISK>

Kleszczotek, tka, lm. **tki, Zaleszczotek** zool. (chelifer) *pająk z rzędu zaleszczotników.*

Kleszczowaty **1.** *posiadający wygląd kleszczy.* Lek.: Kulociąg K. **2.** zool. *należący do rodzaju kleszczów* (ixodes).

Kleszczowina, y, lm. **y** bot. p. **Rącznik.**

×**Kleszczowinny** p. **Kleszczowinowy.** Troc.

Kleszczowinowy, ×**Kleszczowinny** przym. od **Kleszczowina,** *rycinowy:* Olej K.

Kleszczowy **1.** *kleszczom właściwy:* Zamek K. Rękojeść kleszczowa. **2.** lek. *za pomocą kleszczy dokonany:* Poród K.

Kleszczyć, y, ył, Kleścić, Kleśnić *trzebić, czyścić, pokładać, rzezać, wyczyszczać, kapłonić* (koguty), *skopić* (barany), *wałaszyć* (konie) Por. **Kastrować.** <KLAST>

Kleszczyki, ów, blp. p. **Kleszcze:** K. do wyrywania zębów = *lewarek.* K. do orzechów = *dziadek.* K. barwierskie do wyrywania włosów = *włosówki.* Lek.: K. Péana = *do chwytania naczyń krwawiących, pinsetki.* K. proste. Por. **Korncang.** K. do wydobywania kul = *kulociąg kleszczowaty.* K. zamykane = *szczypczyki zasuwane.* K. rzęsowe a. włosowe = *do wyrywania rzęsów.*

[**Kleszczyny, yn,** blp.] *przyrząd drewniany na chomenta.*

Kleszczyska, sk, blp. p. **Kleszcze.**

×**Kleszek, szka,** lm. **szkowie** p. **Klech.**

[**Kleszunio, a,** lm. **e**] p. **Klecha:** Litaniją od mówisz, kleszuniu!

Kleszy, Klechowski przym. od **Klecha,** *zakonny, mniszy, księży, klasztorny:* Suknia klesza. Krasz. Kląb cyprysów i innych kleszych drzew. Kras.

Kleścić, i, ił p. **Kleszczyć.**

†**Kleścić, i, ił** p. **Klasnąć:** Kleśćmy rękoma. Troc.

×**Kleść, klecie, klótł** p. **Klecić:** On mnie uczył jak gadać, a kiedy mi ś. nie chciało K., sam gadał za mnie. Skarb. <KLAT/KLOT>

[**Kleśmidrować, uje, ował**] *robić coś ladajako, po partacku, partolić.* <Nm. Kleinschmied = ślósarz>

[**Kleśmidrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kleśmidrować.**

Kleśniawa, y, lm. **y** bot. (ambrosinia) *roś. z rodziny obrazkowatych.* <?>

Kleśnica, y, lm. **e** bot. **1.** (colocassia) *roś. z rodziny obrazkowatych.* Gatunki: a) K. jadalna a. kapusta karaibska (c. esculenta). b) K. starożytna a. egipska a. większa (c. antiquorum) a. Obrazki egipskie a. murzyńskie a. Aronek egipski (arum colocassia), ×Czermieniec, ×Czermień, Koluba, Kolokasja. **2.** p. **Kopytnik.** <?>

Kleśnić, i, ił 1. p. **Kleszczyć:** K. człowieka a zwierzę. **2.** przen. *oporządzać, plondrować, wypróżniać:* K. czyją kaletę, kieszeń. <KLAST>

Kleśniec, ńca, lm. **ńce** bot. **1.** (arisarum) *roś. z rodziny obrazkowatych.* Gatunek: K. pospolity (a. vulgare). **2.** p. **Kopytnik.**

Kleśnienie, a, blm., czynność cz. **Kleśnić.**

[**Klet** stary] *rudera, stara budowla drewniana, gruchot.*

Kleta, y, lm. **y, Klita 1.** *kleć, budowla nędznie sklecona.* **2.** *pomieszczenie ciasne, klatka, ciupa:* Wynająłem trzy klety i to bez kuchni. **3.** *gaduła, świegot, papla, baja, prawiący rzeczy bez sensu:* Idź, ty kleto, z twojemi wierszułami. Skarb. **4.** †gór. p. **Jata.** Zdr. **Kletka.** <KLAT>

Kletka, i, lm. **i 1.** p. **Kleta. 2.** ×*więzienie, areszt, koza.* Tuch.

Kletryt, u, blm. (clethrit) *skamieniałe drzewo olchy.* <Now. z Gr. kléthra = olcha>

[**Klewer, wru,** lm. **wry**] *koniczyna:* Biały K. = *melilotus alba.* <Ros. kleverъ, z Duńs. klever>

Klewiec, wca, lm. **wce** p. **Kluwiec.**

[**Klewrowy**] przym. od **Klewer.**

Klęcie, a, lm. **a** czynność cz. **Kląć.**

[**Klęczaj, a,** lm. **e**] *kolano* (w zagadce).

×**Klęczalnik, a,** lm. **i** p. **Klęcznik.**

[**Klęczały, ów,** blp.] *rodzaj sań do wożenia drzewa z lasu.*

*[**Klęczączek**] p. **Klęczek:** Klękła i sła do niego na klęcącku.

Klęczeć, y, ał, [**Kleczeć**] *być, zostawać na kolanach:* Modlić ś. klęczący (= *klęcząc*). <KLĘ(K)>

***Klęczek, czka,** lm. **czki,** *[**Klączek,** ***Kleczek,** ***Klęczączek,** ***Kleczączek**] tylko w wyrażeniach †Klęczkiem = *klęcząc.* Klęczkiem go położywszy (= *na kolana go postawiwszy).* Kn. Na klęczki = *na kolana:* Do nóg Wenery na klęczki przypada. Mor. A. Rozum przed miłością na klęczki upada. Mor. A. Opuścili go na klęczki. Chodź. Osunęła ś na klęczki. Orzesz. Na klęczkach a ×na klęku = *na kolanach, klęcząc:* Na klęczkach błagał, by jedli i pili. Pśń. Bić ś. klęczkiem.

Bobr. Powstając z klęczek. Chodź. Podnoszą ją z klęczek. Orzesz.

Klęczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Klęczeć. 2.** × czynność cz. **Klęczyć.**

† **Klęczeń, cznia,** lm. **czniowie 1.** *ten, co klęczy, człowiek klęczący:* Widziany był ten święty K. od pięciu godnych wiary mężów. Birk. **2.** astr. *gwiazdozbiór Herkulesa.*

† **Klęczkiem** p. **Klęczek.**

Klęcznik, a, lm. **i 1.** a. × **Klęczalnik** *ławeczka do klęczenia z pulpitem.* **2.** [K.] *ziele podobne do szczawiu końskiego.*

× **Klęczyć, y, ył** *zginać, wyginać, krzywić w kabłąk:* K. gałąź, kark.

[**Klęćba, y,** lm. **y**] p. **Klątwa.**

Klęk, u, lm. **i 1.** *drzewo krzywe u radła, kozica.* **2.** × Na klęku = *klęcząc, na klęczkach, na kolanach.* Wybrani Pańscy na cichym klęku. Len. × W klęki = *na kolana.* Przed biskupem w klęki. Pol. **3.** leśn. *wklęsłość na gontach przez wyboczenie słojów od sęka.* **4.** [K., **Klek, Klok**] *dolna część radła.* <KLĘ(K)>

Klękać, a, ał p. **Klęknąć:** Klękający, ślubuję. Sienk. (= *klękając).*

Klękanie, a, blm., czynność cz. **Klękać.**

× **Klękiwać, uje, iwał** p. **Klęknąć:** Na kolana przed nim klękiwał, gorąco Boga błagając. Birk. Co niedziela K. w czasie sumy. Jasieńczyk.

× **Klękiwanie, a,** blm., czynność cz. **Klękiwać.**

Klęknąć, nie, ął a. **kląkł,** [**Kleknąć**], nied. **Klękać,** × **Klękiwać, a, ał,** [**Klekać, Klękować**] *uklęknąć, przyklęknąć, paść na kolana:* K. przed kim, przed czym. K. na kolana. K. do nóg czyich. Żart.: Co za wino! klękajcie narody! Starzec kląkł na grobie. Mick. Klęknęła i powoli chyliła ś. bokiem. Mick. <KLĘ(K)>

Klęknięcie, a, blm., czynność cz. **Klęknąć.**

[**Klękować, uje, ował**] p. **Klęknąć.**

[**Klękowanie, a,** blm.] czynność cz. **Klękować,** *klękanie.*

Klęp, u, lm. **y** myśl. *miejsce schadzek łosi w czasie ich popędu płciowego.* <?>

Klępa, y, lm. **y** p. **Klempa.** Zgr. [**Klępisko**].

[**Klępisko, a,** lm. **a**] p. **Klępa:** Dostałem posagu wiele: stare K., parsywe ciele.

[**Klęsać, a, ał**] p. **Klęsić.**

[**Klęsanie, a,** blm.] czynność cz. **Klęsać.**

[**Klęsić, i, ił, Klęsać**] *tłoczyć, gnieść, mieszać.* <KLĘ(S)>

[**Klęsienie, a,** blm.] czynność cz. **Klęsić.**

[**Klęsk, a,** lm. **i**] **1.** a. **Grabołusk,** [**Klęska, Klęskawka, Klęskwa, Klęskacz, Kleskawka, Grubonos, Kostogryz, Łuszczak, Wiśniojad**] (coccothraustes vulgaris) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków.* **2.** p. **Orzechówka.** <? Dźwn.>

Klęska, i, lm. **i,** † **Klęsta, y,** lm. **y 1.** *porażka, pogrom:* Ponieść, odnieść, zadać nieprzyjacielowi klęskę. Spotkała go K. Cesarz wziął wielką klęskę. P. Koch. Więcej wygranych, niż klęsk. Leszcz. × Duńczyki wielką klęską pobił. Skar. Z Twojej ręki, Boże, idą wojny, klęski, zwycięstwa. Birk. Wielkąby klęskę zadał, uderzając z góry. Mick. **2.** *wielkie nieszczęście, plaga, raz, cios, dopuszczenie boże, bicz boży, kara boska, zniszczenie, upadek:* Była to dla niego wielka K. K. elementarna. Każda go K. pospolita boli. Kras. K. od nieurodzaju, gradobicia, powodzi, pożaru. Kraj tylu klęskami zniszczony. Pan sybaryta a rozpustnik to K. i zguba narodu. Krasz. <KLĘ(S)>

[**Klęska, i,** lm. **i**] p. **Klęsk.**

Klęskacz, a, lm. **e 1.** p. **Kląskacz. 2.** † p. **Klaskacz. 3.** [K.] p. **Klęsk.**

Klęskać, ska a. **szcze, skał 1.** † p. **Klasnąć. 2.** [K.] *tupać:* Skace i klęsce pod nim wrony koń.

† **Klęskanie, a,** blm., [**Klęskanie**] czynność cz. **Klęskać.**

[**Klęskawka, i,** lm. **i**] p. **Klęsk.**

× **Klęskowy** przym. od **Klęska:** Lata nieurodzajne i klęskowe.

[**Klęskwa, y,** lm. **y**] p. **Klęsk.** Maj.

Klęsnąć, nie, nął *spuścić z nadętości, sięchnąć, zaklęsnąć, zaklęknąć, zapaść:* Klęsną bez wiatru miechy, bez tchu dudy. Min. Policzki klęsną. <KLĘ(S)>

† **Klęsta, y,** lm. **y** p. **Klęska.** L.

Klęśnięcie, a, blm., czynność cz. **Klęsnąć.**

† **Klęt** p. **Klęty:** K. żaden być nie ma, tylko o śmiertelny grzech. L. <p. Kląć>

× **Klęty,** † **Klęt 1.** *zostający pod klątwą, wyklęty, wyłączony z kościoła:* K. w jednym kościele jest K. we wszystkich. L. **2.** *zaklęty:* Duchy klęte.

† **Klęzarz, a,** lm. **e,** † **Klenzarz** gór. *górnik, który oddzielał ziemię od kruszcu; górnik, przebierający rudy w hałdach pod Olkuszem.* <Zap. z Nm. Klinse, Klunse = szpara>

Klęzować, uje, ował, Klenzować gór. *oddzielać ziemię od kruszcu; szukać rud w hałdach.* <p. Klęzarz>

Klęzowanie, a, blm., czynność cz. **Klęzować; Klenzowanie.**

Klicza, y, lm. **e** czcion. *maszyna do odlewania czcionek wielkich rozmiarów.* <Fr. Nm. (z Fr.) cliché>

[**Kliczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kliczyć.**

[**Kliczyć, y, ył**] *kulawieć.* <?>

[**Klić, klnie, klął**] p. **Kląć.**

Klić się, i ś., ił ś. (o zbożu, użytym na słód) *kiełkować:* Słód ś. kli. <p. Kieł>

† **Kliić, i, ił** p. **Kleić.**

× **Kliik, u,** lm. **i** p. **Kleik.**

× **Klij, u,** lm. **e** p. **Klej:** Kliju, dla Boga, kliju, do tego kazania, zwiąż kto tę miotłę witką. Opal. <p. Klej>

× **Klijanka, i,** lm. **i** p. **Klejonka.**

× **Klijek, jka,** lm. **jki** p. **Kleik.**

Klijent, a, lm. **ci 1.** *człowiek zależny od kogo, np. od patrona w daw. Rzymie.* **2.** K. adwokata = *ten, co powierzył swą sprawę adwokatowi.* **3.** K. lekarza = *ten, co ś. u niego leczy, pacjent.* **4.** K. kupca, rzemieślnika = *ten, co u nich zwykł załatwiać sprawunki, kundman.* **5.** przen. *radzący ś. kogo:* Wpływu tego starzec bynajmniej nie szukał, klijentów swych fukał. Mick. <Łć. cliens, 2 pp. clientis>

Klijentela, i 1. blm. zb. *klijenci:* K. adwokata, lekarza. Kupiec ten cieszy ś. liczną klijentelą. **2.** lm. **e** *klijenci, stronnictwo, partja:* Konneksje potężne, mnogie klijentele. Mick. <Łć. clientela>

Klijentka, i, blm. **i** forma ż. od **Klijent.**

† **Klijkowatość, i,** lm. **i** lek. p. **Klejkowatość.**

† **Klijowaty** p. **Klejowaty.**

† **Klijowny** p. **Klejony.**

Klika, i, lm. **i** *grono ludzi, łączących ś. najczęściej w celach nieszlachetnych; towarzystwo, spółka, zgromadzenie osób, zostających w porozumieniu, kompanja:* K. przemysłowców, adwokatów. K. złodziei = *banda, zgraja.* <Fr. clique>

Klikowisko, a, blm. leśn. *odległość, z której możemy słyszeć odgłos siekiery w czasie spuszczania drzewa.* <KL(IK)>

†**Klikowszczyzna, y,** blm., [**Klikowszczyzna**] *podatek na utrzymanie klikunów:* Nazwy opłat na Rusi od przeznaczenia pobieranych pieniędzy: K., stróżowszczyzna, prochowe i t. p. <p. Klikun>

[**Klikun, a,** lm. **y**] *stróż, dający znać o sobie krzykiem, ostrzegający krzykiem:* Kastel winnicki stał pustką, nie miał stróżów klikunów. <Brs. klikùn>

×**Klima,** nieod. p. **Klimat:** Łagodniejsze K. Syrok.

[**Klima, y,** lm. **y**] *przyrząd rymarski, składający ś. z dwuch deszczułek, w środku wydętych.* <Nm. Klemme>

Klimakter, u, lm. **y 1.** *rok dla ludzi zabobonnych złowrogi, podejrzany, brzemienny jakimś nieszczęściem, będący stopniem do czegoś gorszego, przypadający co siedem lat.* **2.** a. **Klimakteryk** *okres siedmioletni w dziejach, w życiu:* Klimaktery, dzieło W. Kochowskiego. <Gr. klimaktēr dosł. = szczebel>

Klimakteryczny (w daw. astrologji) przym. od **Klimakteryk 1.** *odznaczający ś. jakimś ważnym wypadkiem:* Rok K. (= *rok stopniowy, przejściowy, w którym człowiek ma przechodzić pewne stanowcze zmiany, np. co siedem lat).* Zjawił ś. w jakiejś klimakterycznej chwili. Krasz. **2.** lek.: Lata klimakteryczne = *przejściowe, pora przejściowa, lata zwrotu płciowego kobiet* (anni climacterici).

Klimakteryk, u, lm. **i** p. **Klimakter:** Ten, co zdrowo przeżyje siódmy K, może ś. nie zarzekać dwunastego dożyć. Pot.

Klimat, u, lm. **y,** ×**Klima,** [**Klejmo**] *ogół objawów meteorologicznych, cechujący średni stan atmosfery w danym miejscu na powierzchni ziemi:* K. słoneczny a. astronomiczny a. matematyczny = *zależny jedynie od natężenia promieniowania słonecznego, właściwego danej szerokości gieograficznej.* K. fizyczny a. rzeczywisty = *zależny od rozkładu lądów i mórz, oraz od wzniesienia lądu nad powierzchnią morza.* K. gorący, umiarkowany, zimny, morski, lądowy, górski, zdrowy, niezdrowy, zabójczy. <Gr. klíma, 2 pp. klímatos dosł. = nachylenie>

Klimatolog, a, lm. **owie** a. **dzy** *uczony, biegły w klimatologji.*

Klimatologiczny przym. od **Klimatologja:** Wzgląd klimatologiczny.

Klimatologja, i, blm. *nauka o klimatach, mająca na celu znajomość średnich czyli przeciętnych warunków meteorologicznych w różnych częściach powierzchni ziemi.* <Now. z Gr. klíma = klimat + -logia = znawstwo>

Klimatoterapja, i, blm. *leczenie za pomocą klimatu, kuracja klimatyczna.* <Klimat + Terapja>

Klimatyczny przym. od **Klimat:** Stacja klimatyczna = *miejscowość, do której wysyłają chorych dla korzystania z dobroczynnego wpływu klimatu na ich zdrowie.* Strefy, warunki, wpływy, czynniki klimatyczne. Kuracja klimatyczna. Krasz. (= *klimatoterapja).*

Klimatyka, i, lm. **i** *zarząd stacji klimatycznej:* Ostatni buletyn klimatyki zakopiańskiej zanotował 2,757 gości.

†**Klimek, mka,** lm. **mki:** Klimkiem ś. bawić a. rzucić, p. **Klimkować:** W tej relacji połowy prawdy niemasz, bo ja naturę jego znam, że rad klimkiem rzuci. Pas. Rad klimkiem rzucić. Sienk. <Od imienia Klemens>

1. [**Klimek, mka,** lm. **mki**] p. **Kilim** i **Kilimek:** Trumna, przykryta klimkiem w kraty, z kolorów żałobnych.

2. [**Klimek, mka,** lm. **mki**] *dymnik.* <?>

†**Klimkować, uje, ował,** †**Klinkować** a. †Klimkiem ś. bawić a. rzucić = *zmyślać wykrętnie, tumanić.* <Od imienia Klimek = Klemens>

†**Klimkowanie, a,** blm., czynność cz. **Klimkować,** *klinkowanie.*

×**Klimsać, a, ał** zębami, rub. *dzwonić, szczękać, kłapać,* (np. z zimna). <Może z Nm. klinseln = brząkać, dzwonić>

×**Klimsanie, a,** blm., czynność cz. **Klimsać.**

Klin, a a. ×**u,** lm. **y 1.** *machina prosta postaci graniastosłupa trójściennego, o jednej krawędzi bardzo ostrej:* Głowa klina (= *ściana przeciwległa jego ostrzu).* Boki klina (= *dwie ściany jego, schodzące ś. w ostrzu).* Noże, siekiery, dłóta, igły są właściwie klinami. Wbić, zasadzić K. Kliny do szczepania klocków. Kluk. K. klinem wybić. Prz. (= *złym złego zbyć).* K. klinem wybić; upiłeś ś. wczora, jeślić głowa faluje, pij znowu, będziesz zdrów. Bies. [Trza pójść do kárcmy, klina wybić z głowy (= *robaka otruć).* Szli pić na klina do karczmy]. Klinem mu tego z głowy nie wybijesz (= *nie wyperswadujesz mu żadną miarą).* Wolno strugać każdemu kliny na twej głowie (= *kołki).* Przen.: K. w głowie = *ćwiek; mól, frasunek, rzecz trudna do myślenia, sęk:* Zabić komu klina w głowę. K. mu w głowę wbił. Prz. Wasza Podstolina kaducznego mu w głowę zasadziła klina. Tą prośbą mężowi w głowę przyczyniła klina. Pot. K. ostry utknął mocno im w głowie. Wad. Temu znowu jakiś K. w głowę zaszedł. L. Otóż znowu klinem zagwoździłeś mię. L. O żebym z serca mógł zbyć tego klinu! Pot. **2.** *zatyczka wbijana w czpy mebli składanych dla ściągnięcia ich części składowych:* Pobić klinów. **3.** *belka w jednym końcu cieńsza.* **4.** *rzecz klinowata, zwężająca ś. ku końcowi:* Suknia w kliny (= *w bryty klinowate).* K. w koszuli, w pończosze. Przestrzeń ziemi trójkątna nazywa ś. klinem. †K. wojska = *falanga.* W górze klinem suną żórawie. Krasiń. K. lasu, zarośli, chróstu od lasu między pola a. w cudze dobra wchodzący = *wykiel, cypel, język, szyja.* Grunt klinem między morze wsunięty. Mik. Pozbył ś. naprzód klinów i futorów. Słow. **5.** [K.] = a) *fartuch:* Nieść co w klinie. Czarownica zbiérała rosę do klinà. b) *łono:* Matka trzyma dziecko na klinie (= *na kolanach).* Czárliński Jánka na K. sádzá. Derd. c) *część żarn.* d) *część kosy.* e) *djabeł:* Niech go tam kliny wezną. Coż chceta u klina?! f) w wyrażeniu: Bić klina = *siąść rzędem na ławie i tłoczyć ś. jeden o drugiego,* d a w a ć s e r a (zabawa chłopców). **6.** †*choroba worka jądrowego u dzieci.* Syr. **7.** u sochy, *kawałek drzewa wkładany pod tak zwany powój i znajdujący ś. pod powojem rzemień, nadający widłom sochy sztywność.* **8.** †lek. p. **Przepuklina.** **9.** K. kulisty a. ×**Kliniec,** ×**Trójkąt** mat. *część kuli między płaszczyznami dwuch południków, ograniczona taśmą kulistą.* **10.** mech. *równia pochyła ruchoma, jako machina pojedyńcza:* K. osiowy, buforowy w parowozie. **11.** szew. *część ruchoma kopyta.* **12.** wiośl. *narzędzie przytwierdzające burtnicę do łodzi.* **13.** woj. *przyrząd do nadawania elewacji działu dawniej, dziś do zamykania kanału w działach odtylcowych.* Zdr. **Klinik,** [**Klinek**], **Kliniczek.** Zgr. **Klinisko.** <KL(IN)>

1. [**Klin, a,** lm. **y**] p. [**Gleń**].

2. [**Klin, a,** lm. **y**] p. **Jelec.** <p. Kleń>

[**Klinacz, a,** lm. **e**] *człowiek, dużo klnący, przeklinający.* <KLN/KLĘ>

†**Klinaty** *cierpiący na klin a. przepuklinę, przepukły.* <p. Klin>

Klinburta, y, lm. **y** p. **Klamburt.**

[**Klinczuk, a,** lm. **i**] zool. p. **Jelec.** <p. Kleń>

[**Klinek, nka,** lm. **nki**] **1.** p. **Klin. 2.** *woreczek płócienny na ser domowy.* **3.** a. [**Klinik**] *chustka trójkątna, ścięta ukośnie, na szyję a. głowę przez kobiety używana, krzyżówka, rogówka.* **4.** *gwoździk:* Nowe rzeszótko dycki wieszają na klinku, a stare dáwają pod ławe.

Klinga, i, lm. **i 1.** *głównia u szabli, pałasza, karabeli, miecza, płaz, brzeszczot; ostrze noża:* K. damasceńska. Brzeszczot, głównia szabli, K. Mick. **2.** druc. *miara metalowa z dziurkami do mierzenia grubości drutu.* <Nm. Klinge>

Kliniak, a, lm. **i** gór. *narzędzie górnicze, rodzaj oskarda, kilof.* <p. Klin>

Kliniastek, tka, lm. **tki, Aksynit** min. *krzemian potasu, wapnia, żelaza, manganu, magnezu, glinu i boru, zawierający wodę związku, należący do grupy granatów, a jako kamień szlachetny noszony w pierścionkach, spinkach i innych jubilerskich wyrobach.* <p. Klin>

Kliniasto przys. od **Kliniasty; Klinowato.**

Kliniastogłowy antr. *mający czaszkę bocznie spłaszczoną, klinogłów* (sphenocephalus). <Kliniasty + Głowa>

× **Kliniasto-podniebieniowy** otwór, anat. *dziura klinopodniebienna jamy nosowej* (foramen sphenopalatinum) <Kliniasty + Podniebienie>

× **Kliniasto-skrzydlasto-czeluściowy** dołek, anat. a. s k r z y d ł o - p o d n i e b i e n n y, s k r z y d ł o w o - p o d n i e b i e n n y (fossa pterygo-maxillaris s. pterygo-palatina). <Kliniasty + Skrzydlasty + Czeluściowy>

Kliniasto-skrzydlasty otwór czaszki, anat. *szpara skrzydlasta kości klinowej, wcięcie skrzydlaste* (fissura s. incisura pterygoidea). <Kliniasty + Skrzydlasty>

Kliniastość, i, blm. rz. od **Kliniasty; Klinowatość.** <p. Klin>

Kliniasty p. **Klinowaty:** † Brodawki kliniaste. Anat.: † Kość kliniasta głowy p. **Klinowy.** Kość kliniasta naplęstka p. **Trójgraniasty.** Kości kliniaste stopy p. **Klinowaty.** † Wyrost K. p. **Dziobiasty.**

Klinica, y, lm. **e 1.** p. **Śruba. 2.** bot. (sphaenolea) *roś.* <p. Klin>

[**Klinica, y,** lm. **e**] p. **Klinika.**

× **Klinicista, y,** lm. **ści** p. **Klinicysta.**

Klinicysta, y, lm. **ści,** × **Klinicista** *lekarz zajmujący ś. badaniami klinicznemi.* <Niby Łć. clinicista, p. Klinika>

Kliniczek, czka, lm. **czki** p. **Klin.**

Klinicznie przys. od **Kliniczny:** To zboczenie nie było K. zbadane.

Kliniczny przym. od **Klinika:** Badania kliniczne.

× **Klinić, i, ił** p. **Klinować.**

1. Kliniec, ńca, lm. **ńce 1.** *gwóźdź drewniany, kołek.* **2.** [K.] = a) *gwóźdź, hufnal.* b) *klin, wstawiony w kroku gaci.* c) *rodzaj dachu z gontów osowych kliniastych.* d) Klińce = *kajdany:* Robili Cygani trzy godziny K. na moje nozecki w Lipowskié dolince. **3.** × *rodzaj graniastosłupa.* **4.** bud. p. **Zwornik. 5.** × mat. p. **Klin.**

2. Kliniec, ńca, lm. **ńce** p. **1. Kleń.**

× **Klinienie, a,** blm., czynność cz. **Klinić,** *klinowanie.*

Klinik, a, lm. **i 1.** p. **Klin. 2.** × u trzewika kobiecego, *obcas:* K. bywa u trzewika damskiego pod piętą; robi ś. z drzewa lipowego. Mag. (= *korek?*). **3.** [K.] p. **Klinek. 4.** bud. *jeden z małych klinów, któremi ś. wybijają ściany drewniane zewnątrz, ażeby ś. narzucona glina trzymała na nich.* **5.** lek.: K. stolcowy p. **Czopek.** <p. Klin>

Klinika, i, lm. **i,** [**Klinica**], × l e c z n i c a n a u k o w a (clinicum) *oddział szpitalny, w którym studenci pod przewodem profesora uczą ś. praktycznego stosowania sztuki lekarskiej:* K. ruchoma = *ambulatorjum.* <Łć. clinice, z Gr. klinikē dosł. = sztuka lekarska, od Gr. klínē = łoże>

Klinikować, uje, ował a. **Klinkować** ściany = *wybijać klinikami ściany, aby ś. ich zaprawa z gliny imała i nie odpadała.* <p. Klin>

Klinikowanie, a, blm., czynność cz. **Klinikować.**

Klinisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Klin:** Niezgrabny a. niezgrabne K.

Klinka, i, lm. **i 1.** [K.] p. **Klamka:** Zamknąć dwiérze na klinkę. **2.** druc. *klinik w maszynie tkackiej, zatrzymujący bęben, na którym jest nawinięta osnowa tkaniny metalowej.* <Nm. Klinke, skąd Klamka>

Klinkier, a, lm. **y** *gatunek cegły najtwardsze w skutek wypalenia w wysokiej temperaturze, używanej na bruki.* <Nm. Klinker>

Klinkować, uje, ował p. **Klinikować:** Ściany obdarte w mnogich miejscach odkrywały klinkowane deski, z których i glina ś. obsypywała. Korz. <p. Klin>

†**Klinkować, uje, ował** p. **Klimkować.**

†**Klinkowanie, a,** blm., czynność cz. **Klinkować.** *klimkowanie.*

†**Klinobrzmiącogardłowy** (spheno-salpingo-pharyngeus) p. **Klinobrzmiący.** <Klin + Brzmiący + Gardłowy>

†**Klino-brzmiący,** † **Klinobrzmiącogardłowy** muskuł, anat. *mięsień trąbko-gardłowy* (musculus salpingo-pharyngeus). <Klin + Brzmiący>

Klinociąg, u, lm. **i** *przyrząd z żelaza, służący do wyciągania w górę ciosów* <Klin + CIĘG>

Klinociemieniowy *wspólny kościom klinowej i ciemieniowej:* Spojenie klinociemieniowe (articulatio spheno-parietalis). <Klin + Ciemieniowy>

Klinoczołowy anat. *wspólny kościom klinowej i czołowej:* Szczelina klinoczołowa (fissura spheno-frontalis). Wyrostek K. <Klin + Czołowy>

†**Klinoczopkowy** muskuł, anat. *mięsień natężający podniebienie miękkie.* Por. **Brzmiąco czopkowy.** <Klin + Czopowy>

Klinodoma, y, lm. **y** min. *postać krystalograficzna, graniastosłup skośny układu monoklinicznego, którego ściany są równoległe do osi skośnej (klinodjagonalnej).* <Now. z Gr. klínein = pochylać + dómos = warstwa>

Klinogłów, owa, lm. **owy** antr. (sphenocephalus) *człowiek o czaszce bocznie spłaszczonej.* <Klin + Głowa>

Klinoklas, u, lm. **y** min. p. **Plagjoklas.** <Now. z Gr. klínein = pochylać + klásis = złamanie>

× **Klinometr, tru,** lm. **try** *narzędzie do mierzenia pochyłości, oraz galerji kopalnianych.* <Now. z Gr. klínein = pochylać + métron = -mierz>

Klinomłotowy gór.: Robota klinomłotowa = *robota rąbana, rąbanie, robota uskuteczniana w kamieniach, skałach, rudach za pomocą klinów pobijanych młotem.* Łab. <Klin + Młotowy>

Klinopinakoid, u, lm. **y** min. *para płaszczyzn równoległych do osi krystalicznej skośnej (klinodjagonalnej) i osi pionowej czyli głównej.* <Now. z Gr. klínein = pochylać + pínax = deska + -eidés = -kształtny>

Klinopodniebienny *wspólny kości klinowej i podniebieniu:* Tętnica klinopodniebienna i nerw K. (arteria et nervus sphenopalatinus). Dziura klinopodniebienna (foramen spheno-palatinum). <Klin + Podniebienny>

Klinoskroniowy *wspólny kości klinowej i skroniowej:* Szew K. (sutura spheno-temporalis). <Klin + Skroniowy>

Klinoszczękowy anat. *wspólny kości klinowej i szczęce:* Tętnica klinoszczękowa (arteria sphenomaxillaris). Doły klinoszczękowe p. **Dół.** <Klin + Szczękowy>

†**Klinot, u,** lm. **y,** [**Klinot**] p. **Klejnot:** Król polski, któremu od Boga przez anioła dan był za herb a K. królewski miecz. (Powieść o założ. klaszt. na Łysej Górze, z r. 1550).

Klinować, uje, owal, Klinić *zabijać klinem, klinami:* K. szyny. <KL(IN)>

Klinowanie, a, lm. **a 1.** blm., czynność cz. **Klinować. 2.** gieol. *nazwa własności niektórych pokładów osadowych, bardzo często węgla kamiennego, że w jednym końcu są grube, a w przeciwnym stają ś. bardzo cienkiemi.* **3.** min. *przechodzenie pewnej krawędzi w krysztale w krawędź tępszą.*

Klinowato przys. od **Klinowaty; Kliniasto:** Płatki K. wycięte. Rost. Płyta K. ścięta.

Klinowatość, i, blm. rz. od **Klinowaty; Kliniastość.**

Klinowaty, Kliniasty, Klinowy, ×**Klinupodobny** *do klina podobny:* Szyk bojowy K. Liść K. Anat.: Kości klinowate stopy, kości k l i n o w e, k l i n i a s t e †myszelki (ossa cuneiformia tarsi).

×**Klinowiec, wca,** lm. **wce** min. p. **Skalenoedr.**

Klinowy 1. przym. od **Klin**; p. **Klinowaty;** bł. *wbity jak klin:* Pismo klinowe. Kleszcze klinowe p. **Kleszcze.** Anat.: Kość klinowa czaszki = *część klinowa kości podstawowej,* in. k o ś ć z a s a d o w a a. s k r z y d l a s t a, †k l i n i a s t a, ×k l i n o w a t a, †p o d n i e b i e n n a k o ś ć (os sphenoideum). Kości klinowe stopy. **2.** org.: Miech K. = *którego spód i wierzch złączone są w miejscu, którędy wiatr uchodzi, i którego boki po wypełnieniu mają formę klina.*

Klinówka, i, lm. **i** *cegła klinowa.*

×**Klinupodobny** p. **Klinowaty.** Anat. = a) (cuneiformis). b) *dotyczący kości klinowej czaszki* (sphenoidalis). <Klin + Podobny>

Klipa, y, lm. **y 1.** daw. *moneta kwadratowa, bita pospolicie podczas wojen, oblężenia, często z wyższą wartością nominalną, dawny polski złoty koronny.* **2.** *gra uboższej dziatwy na ulicach i placach, zasadzająca ś. na podbijaniu palantem drewienka:* (Chłopaki) w klipę grali. Kon. **3.** żart. *duże cygaro ordynarne:* Ciągnąć klipę. <Nm. Klippe>

Kliper, a, lm. **y** *statek kupiecki amerykański.* <Ang. clipper>

Klipingi, ów, blp. *monety, które wybijano podczas wojny inflanckiej za Zygmunta Augusta, wartości 30 groszy polskich.* <Duńs. Szwed. klipping dosł. = rzezaniec (= pieniądz nożycami wycięty>

Kliple, i, blp. zeg. *szczypczyki ostro zakończone, sprężyste, do brania, przesuwania, poprawiania do obniutkich szczegółów; w końcu przeciwnym mają obie połowy złączone,* in. s p i r a l c a n g i. <Nm. Klüppel>

Kliprować, uje, owal żelazo, stal = *klepać, gładzić przez lekkie a szybkie uderzanie młota wodnego.* <Nm. klippern>

Kliprowanie, a, blm., czynność cz. **Kliprować.** Łab.

Kliprownik, a, lm. **cy** *ten, co klipruje.* Łab.

Kliprowy młot = *służący do kliprowania.*

×**Kliroszanin, a,** lm. **anie** (w kościele wschodnim) *jeden z należących do kleru:* I jednemu i drugiemu liczny kler (kliroszanie) towarzyszył. Rol. <Ukr. kłyroszanyn a. kryłoszanyn>

×**Klisopomp, u,** lm. **y** p. **Klizopompa.**

×**Klisopompa, y,** lm. **y** p. **Klizopompa.**

†**Klistera, y,** lm. **y,** †**Krystera 1.** *enema, lawatywa, sikawka do dawania lawatyw, serynga.* **2.** *środek lekarski płynny, zadawany za pomocą tej sikawki:* Klisterę komu dać. Troc. Klisterę wziąć. Troc. <Gr. klystér>

†**Klisterować, uje, owal,** †**Krysterować** *zadawać lawatywę.*

†**Klisterowanie, a,** blm., czynność cz. **Klisterować.**

Klistry, ów, blp. fl. *drążki używane do zbijania plenic w pasie z gąskami.* <Nm. [kleiste(r)]>

Klisty, ×**Kłysty** *opatrzony w kły, mający wielkie kły:* Odyniec K. <p. Kieł>

Klisza, y, lm. **e 1.** *płyta metalowa z rysunkiem do odbijania.* **2.** fot. *tafelka szklana, pokryta warstwą jodków a. bromków srebra, czułych na działanie światła, z której przenosi ś. odfotografowany obraz na papier.* <Fr. cliché>

†**Kliszawy,** [**Kliszawy, Kłyszawy**] *ułomny, kaleki; mający krzywe nogi; bez ręki:* Jeśli ręka twa przywodzi cię ku grzechowi, odetnij ją, bo lepiej jest tobie wnijść do żywota kliszawym, niż, mając obie ręce, być wrzuconym do piekła. B. B. <Czes. klesavý>

[**Kliszcze, y,** blp.] = **Kleszcze.**

[**Kliszczka, i,** lm. **i**] p. **Kleszczka.**

†**Kliszka, i,** lm. **i,** †**Kłyszka?** *przeszkoda?; szczutek?, prztyczek?:* Wziąć kliszkę = *trafić na przeszkodę, utknąć, osłabieć, wpaść w chorobę.* Orzech. <Czes. kléska, klíska>

Klita, y, lm. **y** p. **Kleta.** Zdr. **Klitka.**

Klitka p. **Klita.**

!**Klitoryda, y,** lm. **y** p. **Łechtaczka.** <Gr. kleitorís, 2 pp. kleitorídos>

!**Klitorydektomja, i,** lm. **e** *operacja chirurgiczna, polegająca na wycięciu łechtaczki* (clitoridectomia). <Now. z Gr. kleitorís = łechtaczka + ektémnō = wycinam>

!**Klitorys, rydy,** lm. **rydy** anat. p. **Łechtaczka.** <p. Klitoryda>

Klituś-bajduś 1. nieod. (gdy ktoś baje, nie wiedzieć co) *tere-fere, zawracaj głowę:* K., módl ś. za nami. Prz. **2.** [**K., a,** lm. **e**] *człowiek, opowiadający wiele bez sensu, bający byle co.* <Żart. z Klecić + Bajda>

[**Klity-bajdy, ów-ów,** blp.] p. **Klity-kléty:** Zośka umié dużo tych klitów-bajdów.

[**Klity-kléty, ów-ów,** blp., **Klity-bajdy**] *bajki, bzdurstwa, koszałki-opałki.* <KLAT>

×**Klizacz, a,** lm. **e** *ten, co kliza.*

×**Klizać, a, al** *jeść po mału, jak chorzy.* <(S)KLIZ>

×**Klizanie, a,** blm., czynność cz. **Klizać.**

×**Klizeometr, u,** lm. **y** lek. *przyrząd do mierzenia pochyłości miednicy niewieściej* (cliseometrum). <Now. z Gr. klísis = pochylenie + métron = -mierz>

Klizopompa, y, lm. **y,** ×**Klisopompa,** ×**Klisopomp** lek. *przyrząd do dawania lawatyw samemu sobie,* ×p o m p k a w t r y s k o w a. <Now. z Gr. klýsein = płókać + Pompa>

Klnąć, nie, nął p. **Kląć:** Leszkowi łyżka z rąk wypadła, i klnął strasznie. Krasz. <KLN/KLĘ>

Kloaczny, Kloakowy przym. od **Kloaka: Dół,** wyziew K.

Kloaka, i, lm. **i l.** a. **Klozet** *ustęp, wygódka, wychodek, prewet, tranzet.* **2.** × *kanał, ściek, odprowadzający nieczystości z miasta.* **3.** lek. *kanał, przez który odpływa wydzielina, tworząca ś. około kości zmartwiałej.* **4.** zool. *stek odchodowy u ptaków i płazów* (cloaca). <Łć. cloaca>

Kloakowy p. **Kloaczny:** Gaz K.

†**Klob, u,** lm. **y** p. **Kluba:** Waga z klobu wybija. Rej. *(=nie stoi w równowadze, jest fałszywa).* <Nm. Kloben m.>

Kloba, y, lm. **y,** †**Chłob** myśl. *sidła na ptaki; kół, słupek, przez który jest przewleczony sznur od sieci zastawionej na ptaki.* <Nm. Kloben m.>

[**Klobocon, a,** lm. **y**] p. **Klabocian:** K. klepie.

Kloc, a, lm. **e l.** a. **Kłoda** *pień drzewa zrąbanego, bez gałęzi, blok:* K. przerzynają na sztuki do szczepania w mierze długości do pieców, kominów. Kluk. Izaż ś. mam kłaniać klocowi drzewa? B. B. *(=bałwanowi).* K., który przywięzują bydlęciu zuchwałemu lub więźniowi. Kn. *(=kłoda).* **2.** *część takiego pnia, oderznięta piłą, pieniek, kawał kłody:* K. rzeźniczy. K., na którym rąbią. Kn. Weź mi gardło na klocu. **3.** × a. × **Kłoda** *tułów, korpus człowieczy a. zwierzęcy:* Gdy najdą jaki K. bez głowy we krwi swej ukalany, przypadnie na nich bojaźń. Leop. **4.** przen. *człowiek gruby, nieokrzesany, bałwan, niezgrabjasz, pień, czop, gbur, grundychwał, oryl.* **5.** a. **Średnik, Kłódka** bud. = *czworogranna bryła w podstawie (pjedestale), spoczywająca na podkładce:* K. podsłupia. **6.** mat.: K. a. pień graniastosłupowy = *graniastosłup ścięty płaszczyzną nierównoległą do podstaw:* K. ostrosłupowy = *ostrosłup ścięty.* K. ostrokręgowy. K. kulisty = *część kuli, zawarta pomiędzy dwoma kołami równoległemi i otoczona pasem kulistym.* **7.** muz.: K. strojowy = *ta część instrumentu muz., do której są przyczepione struny.* Zdr. **Klocek, Klocuszek.** <Nm. Klotz>

Klocek, eka, lm. **cki 1.** p. **Kloc. 2.** *kawał okrąglaka przypinany psom, a niekiedy i trzodzie na wsi, gdy jest szkodna, złośliwa.* **3.** *drewienko, a. nawet i inny przedmiot, przypinany ukradkiem, z żartów, w środę popielcową osobom, które w ubiegłym karnawale nie zawarły związków małżeńskich.* **4.** *pałeczka do nawijania nici, jedwabiu, wałeczek do robienia koronek, sznurków, plecionek.* Troc, Mag. **5.** K. hamulcowy a. **Kłoda hamulcowa** = *część składowa hamulca wagonu, przylegająca do koła.* **6.** *woreczek z lekarstwem, którym ś. obwija kijek i wsadza w pysk dla żucia choremu koniowi.* **7.** × *napiętek, korek w trzewiku.*

[**Klocka, i,** lm. **i**] p. **Klusek:** Co na klocki mają, to se nie śpiwają.

Klockowy przym. od **Klocek:** Koronka klockowa *(=robiona na klockach).*

Klocowato przys. od **Klocowaty.**

Klocowaty *podobny do kloca:* Mimo klocowatej powierzchowności, przebiegły był niezmiernie. Krasz.

× **Klocowe, ego,** blm. *składka, ofiara dobrowolna, dawana czeladziom rzeźniczym w popielec dla kupienia nowego kloca do rozrąbywania mięsa:* K. był to rodzaj składki dobrowolnej nakształt dzisiejszej kolędy. Wej. Po klocowym mogą chodzić towarzysze we wstępną środę, a te pieniądze mają mieć dla siebie. Wejnert początku klocków dopatruje ś. w jednym z przywilejów warszawskiego cechu rzeźniczego, zwanym „K."

[**Klocownik, ka,** lm. **cy**] *chłop, przebrany za dziada i obnoszący kloc, ustrojony, jak dziecko.*

Klocowy przym. od **Kloc:** Moździerz K. = *osadzony na klocu drewnianym.*

Klocuszek, szka, lm. **szki** p. **Kloc.**

†**Klofa, y,** lm. **y** p. **Klofta.** Biel. M.

[**Klofacek, cka,** lm. **cki**] *jakakolwiek rzecz kształtu eliptyczno-wałkowatego, krótka, kluskowata.* <Por. Czes. klofati = dziobać, klofáč = dziób, nos>

Klofta, y, lm. **y l.** [K.] p. **Klafta. 2.** † a. †**Klofa** *szczapa drzewa:* Szczepy, klinem rozdarte drwa, klofty. Mącz. <Nm. Klafter = siąg>

1. [**Klok, u,** lm. **i**] p. **Klag:** Kasza, żur, grochówka i t. d. gęsta jak K. <p. Klag>

2. [**Klok, a,** lm. **i**] p. **Klęk.**

Klomb, u, lm. **y, Kląb** *miejsce zwykle kształtu symetrycznego, wśród ścieżek a. na placu, przeznaczone na roślinność, gazon, kwietnik, trawnik:* Otóż i dom, klombami drzew otoczony. Sow. *(=kępami).* Zdr. **Klombik.** <Ang. clump>

Klombik, u, lm. **i** p. **Klomb:** Kilka klombików drzew od upału osłaniało. Byk.

[**Klompie, i,** blp.] p. **Klumpie.**

Klon, u, lm. **y** bot. (acer) *roś. z rodziny klonowatych* (aceraceae). Gatunki: K. jaworowy (a. pseudoplatanus) a. jawor. K. krzewowy a. czarny a. pospolity a. czarnoklon (a. campestre, a. austriacum). K. poklon (a. tataricum) a. nieklon, niekiedy kruszyną zwany. K. zwyczajny a. platanowy (a. platanoides) a. platan. <KLO(N)>

[**Klon, a,** lm. **y**] *squalus lepusculus.* <p. Kleń>

[**Klonek, nka,** lm. **nki**] zool. p. **Jelec.** <p. 2. Kleń>

Klonica, y, blm. p. **Klonina.**

!**Kloniczny** lek. *drgawkowy:* Kurcz K. *(=przerywany, drgawkowy)* (spasmus clonicus). <Now. z Gr. klonéō = wstrząsam>

Klonina, y, blm., **Klonica,** †**Klenina,** [**Klenina**] *drzewo klonu:* K. dobra jest na skrzypce. <KLO(N)>

Klonowaty *podobny do klonu.* Bot.: Rośliny klonowate (aceraceae) = *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

[**Klonowik, u,** blm.] *sok z drzewa klonowego.*

Klonowy przym. od **Klon:** Sok K. *(=klonowik).* Kora, aleja klonowa. Drzewo klonowe = *klonina.* Bot.: Grusza klonowa p. **Grusza.**

†**Klop, u,** lm. **y** p. **Klub:** Bała ś. gieneralność tworzenia ś. klubów, które nazywała klopami. T. K. <p. Klub>

†**Klopista, y,** lm. **ści** *członek klubu* (†*klopu*), *klubowiec.* <p. Klop>

†**Klopowy** przym. od **Klop,** *klubowy:* Zgromadzenie klopowe. T. K.

Klops, a, lm. **y** kuch. *gałka mięsa siekanego, smażona na tłuszczu.* Zdr. **Klopsik.** <Nm. Klop(p)s>

Klopsik, a, lm. **i** p. **Klops.**

[**Klerek, rka,** lm. **rki**] p. **Kleryk.**

[**Klorjá, i,** blm.] p. **Glorja:** Anieli sie rádują, K. śpiwáją.

[**Kloryk, ka,** lm. **cy**] p. **Kleryk.**

†**Klosek, ska,** lm. **ski** p. **Klusek.**

[**Kloska, i,** lm. **i**] p. **Klusek:** Nagie kloski = *kluski z bulew.*

Klosować, uje, ował szew. p. **Klesować.**

Klosowanie, a, blm., czynność cz. **Klosować,** *klesowanie.*

Klosz, a, lm. **e l.** *nakrycie szklane w kształcie półkuli, dzwon szklany* (p. **Dzwon**): Trzymać ze

gar, przekąski pod kloszem. **2.** *daszek szklany u lampy.* Zdr. **Kloszyk.** <Fr. cloche>

Kloszyk, a, lm. **i** p. **Klosz**: Ona ś. pewnie izolowała; mąż jej zbudował K., pod którym siedzi. Zap.

Klown, a, lm. **y** *błazen cyrkowy.* <Ang. clown>

†**Kloza, y,** lm. **y,** †**Kluza** *zamknięcie, osobliwie szalonych, więzienie, koza:* Mniszki chowane są w klozie, by błędne owieczki. Rej. Do klozy z nim co prędzej, szkoda z nim żartować, jako to z głupim. Birk. <Śr. Łć. clausa, Nm. Klause>

Klozet, u, lm. **y** p. **Kloaka.** <Ang. closet>

Klozetowy przym. od **Klozet,** *kloaczny.*

×**Klóba, y,** lm. **y** p. **Kluba:** K. do ciągnienia złoczyńców. Kn. Wkrótce wojsko w klóbę przywiódł. Pilch. Stanąć w klóbie = *wyrównać ś., pojednać ś.* Rej. <p. Kluba>

×**Klósek, ska,** lm. **ski** p. **Klusek.**

[**Klów, a,** lm. **y**] *dziób.* <Ukr. kluw>

Klub, u, lm. **y,** †**Klop 1.** *towarzystwo zorganizowane dla zabawy, sportu lub t. p.* **2.** *lokal tegoż towarzystwa:* K. myśliwski, wioślarski, oficerski. K. cyklistów. **3.** *stowarzyszenie polityczne najczęściej w łonie sejmów:* K. postępowców, zachowawców. <Ang. club>

[**Klub, a,** lm. **y**] *12 a. 10 kądziołek lnu.* <Nm. Kloben m.>

Kluba, y, lm. **y,** ×**Klóba,** ×**Gluba,** †**Klob 1.** a. **Blok** *rolka, krążek obracający ś. w machinach windujących, mający na obwodzie rowek na linę a. na łańcuch:* Ciągnąć klubą. K. ruchoma, nieruchoma. **2.** *puzdro klubne:* Kluby bywają a. o jednym kółku, a. najwięcej o trzech. **3.** ×*rodzaj tortury do ciągnienia złoczyńców:* Naczynie rozmaite do ciągnienia złoczyńców, K., kołowrót, drabina, skrzypiec. **4.** p. **Mutra. 5.** *klamra, ankra, spona, zwora, kleszcze.* **6.** u wagi, u szal = *miejsce, gdzie języczek ma stanąć w mierze.* **7.** częś. w lm. przen. *kres, karb, granica, porządek, szrank, miara, karby, ryzy, kleszcze:* Wziąć kogo w kluby. Wypaść, wystąpić, wyjść z kluby. Weź język w kluby. Za pracą biskupa znowu w prawowierną klubę wpadli. Nies. W tej klubie stoję, że ś. odmiany nie boję. Kochan. **8.** *pęk lnu a. konopi pewnej miary:* Lnu i konopi K. a. kopa garści. Przędz. **9.** anat. = a) †(junctura) *staw w ciele:* Ręka wypadła z kluby. Troc. (= *wywichnęła ś., wyszła ze swego miejsca*). b) † p. **Blok. 10.** piecz. *rodzaj kleszczy, zaciskanych szrubkami, do trzymania przedmiotu, na którym ś. graweruje.* **11.** [K.] = a) *wić, używana przy zczepianiu drzewa w tratwy.* b) *żerdka do wyciągania konwi ze studni.* c) *grubas, człowiek tęgi.* Zdr. **Klubka.** <Nm. Kloben m.>

Klubista, y, lm. **ści** p. **Klubowiec.** <p. Klub>

Klubka, i, lm. **i** p. **Kluba. 2.** *kółko, uszko żelazne ze szpicem gwintowanym do wkręcania:* K. od haczyka. Klubki u gzymsu od firanek. **3.** [K.] = a) *nożyk, kozik.* b) *klamerka do zaczepiania haczyka w oknach a. przy drzwiach.*

Klubkowy przym. od **Klubka.** Anat: Nerw K. a. **Klubowy** (nervus trochlearis) = *nerw bloczkowy.*

Klubny przym. od **Kluba:** Puzdro klubne. Jak. W.

Klubowicz, a, lm. **e** *gorliwy uczestnik klubu, zwolennik życia klubowego.*

Klubowiec, wca, lm. wcy, **Klubista,** †**Klopista** *członek klubu.*

Klubowy przym. od **Klub;** †**Klopowy;** Klubowe tyrany. Krasiń. Anat. p. **Klubkowy.**

Kluch, a, lm. **y, Klucha 1.** p. **Klusek. 2.** *ciasto niewypieczone, zakalcowate, gliniaste.* **3.** ×*plucha, niechluj, flondra, flura, flejtuch.* <p. Klusek>

Klucha, y, lm. **y 1.** p. **Kluch. 2.** p. **Kluska. 3.** *prażucha, lemieszka.* **4.** *tłuste dziecko.* <p. Klusek>

[**Kluchity, ów,** blp.] p. **Klusek.**

Kluchowato przys. od **Kluchowaty.**

Kluchowatość, i, blm. rz. od **Kluchowaty.**

Kluchowaty *podobny do klucha; kluskowaty, niewypieczony, zakalcowaty, gliniasty* (o cieście).

Kluchta, y, lm. **y, Klufta** gór. *rozpadlina, szczelina, wąwóz w skałach, w górach.* <Nm. Kluft>

Klucie, a, blm., czynność cz. **Kluć.**

Klucie się, a ś., blm., czynność cz. **Kluć ś.:** W ciężkim kluciu ś. zębów dzieciom pijawki za uszami stawiać. Perz.

Klucja, i, lm. **e** bot. p. **Klukomian.** <Niby Łć. clutia>

[**Klucka, i,** lm. **i**] p. **Klusek.**

Klucz, a, lm. **e 1.** *narzędzie do zamykania i otwierania zamków, kłódek:* K. od drzwi, od szafy, od szuflady. Główny K. = *gienerał.* Zamknąć drzwi, szafę, komodę na K. Zamknąć kogo na K. w pokoju. Zamknąć mieszkanie na K. Otworzyć drzwi z klucza. Dobrać klucza. Otworzyć drzwi dobranym kluczem. Dorobić K. Dziurka od klucza. Czmychnąć dziurką od klucza. Mick. Podpatrywać, podsłuchiwać przez dziurkę od klucza. Umiem chodzić około domu, nosić klucze. Mick. Cukier i kawę pod kluczem trzyma. Pewnie siedzi pod kluczem (= *w areszcie*). Rodz. Mały K. przestronne otwiera gmachy. Prz. Oddali nieprzyjacielowi klucze od miasta. Przen.: Pod K. serce, nie będziesz mnie więcej hańbiła. Słow. Przen.: Klucze św. Piotra, klucze do nieba. Tobie poruczę wiarę i miłość, niebieskie klucze. Len. Przen.: Odszedłbym od brylanty rodzącego szystu do gieodów zamkniętych na K. z ametystu. Mick. Przen. *to, co ułatwia wstęp, droga, wrota, furta:* Wiara jest kluczem królestwa niebieskiego. Termopile są kluczem Grecji. Znalazł K. do jej serca. Przen. *to, co ułatwia zrozumienie, rozwiązanie trudności:* K. do zagadki, do alegorji. K. do pisma = *wyjaśnienie cyfr, z których ś. składa pismo sekretne.* Książka do tłumaczenia z kluczem (= *z dodanym w końcu gotowym tłumaczeniem*). Wolę piekło Danta: właśnie je czytam podług nowych kluczy. Słow. Zbiór zadań z kluczem (= *z dodanym w końcu wykazem ich rozwiązań*). Od Humboldta weź klucze na alfabety i stań ś. biografem naszego planety. Mick. **2.** *narzędzie do odkręcania, przykręcania, nakręcania:* K. od mutry, od zegara. K. śrubsztakowy = *pręt żelazny, przesunięty przez otwór w szpindlu, służący do obracania gwintowanej śruby w śrubsztaku.* **3.** *narzędzie do rwania zębów, lewarek.* **4.** *narzędzie do rozbierania i składania zamku u strzelby.* **5.** bed.: K. z gwintem = *przyrząd do wciągania den w kimy.* **6.** *wielki majątek ziemski, złożony z pewnej liczby wsi, folwarków, dobra, włość, dominjum.* **7.** p. **Kluczka. 8.** [K.] = a) *dyszel u pługa, pionowo rozszczepiony na końcu.* b) *część składowa jarzma.* c) *krzywy kawałek żerdki do wieszania kotła z żętycą.* d) *drąg u żórawia przy studni, do którego przyczepia się wiadro.* e) *duża węda na ryby w rodzaju haka żelaznego.* f) *krokiew.* **9.** bot. p. **Otwieracz. 10.** bud. p. **Zwornik.** Przen.: Małżeństwo jest K. sklepienia rodziny. Krasz. **11.** muz. = a) *znak, umieszczany na początku pięciu linji pisma muzycznego, wskazujący, jak je czytać należy:* K. wjolinowy (skrzypcowy, so-

pranowy), altowy, tenorowy, basowy i t. d. Przen.: Dziwne malowidła, ujęte w różne klucze i nawiasy. Słow. b) *narzędzie do strojenia fortepjanu, harfy i t. p. (= ✕ strojnik)*. **12.** myśl. = a K. a. w lm. **Kluczki**: K. zająca = *bieg zająca w bok:* Zając K. dwojaki czyni, albo w zad, a dopiero stamtąd w bok, albo zaraz w bok. Ostror. Zając robi klucze = *kluczy, muska*. Przen.: Ciocia Dora, jak zając, po wielu kluczach wróciła do punktu, skąd wyszła. b) *szyk, w którym żórawie wędrują, sznur żórawi:* Czasem K. żórawi zaczerniał wysoko na niebie, grając donośnym krzykiem. Sienk. **13.** tel. *przyrząd służący do przesyłania sygnałów, dozwalający ze stacji wysyłającej zamykać prąd na stacji odbierającej przez krótszy lub dłuższy przeciąg czasu, skąd na przesuwającej ś. tam wstędze papieru wybija ś. kropki lub kreski.* **14.** woj. *ważny punkt w pozycji, zajmowanej przez wojsko:* K. taktyczny *(jeśli po straceniu jego wojsko zmuszone będzie opuścić pozycję)*. K. strategiczny *(jeśli po utraceniu go, będzie zagrożona droga odwrotu)*. **Kluczem** przys. *sznurem, ciągiem, stadem, jak żórawie:* Dzikie ptactwo leci kluczem. Pot. Zdr. **Kluczyk, Kluczyczek.** Zgr. **Kluczysko.** <KLU(K)>

Kluczasty *podobny do klucza.* Lek.: Hak K. = *narzędzie położnicze.*

Kluczenie, a, blm., czynność cz. **Kluczyć.**

Kluczka, i, lm. **i I.** *żelazko we drzwiach, za które zapada klamka, szlusak, skobel; otwór, w który wchodzi klamka u drzwi przy jej zapadaniu.* **2.** *uszko ze sznura, z wici, pętla, pętelka.* **3.** a. w lm. **Klucze** przen. *sidło, kruczek, łapka, pułapka, matnia, sztuczka na kogo, fortel:* Kluczki zakładać na kogo. Mącz. Dostał mu ś. w kluczki. Jabł. Kluczkę jaką umyślnie nań najdą, aby ś. z nim pogniewać. Górn. *(= przyczepkę, kruczek, pretekst).* **4.** [K.] = a) *narzędzie do wyciągania siana z szopy, haczyk drewniany do skubania siana ze stogów.* b) *krótki kijek u kosy do trzymania prawą ręką przy koszeniu.* c) *kołatawka, zawieszana bydlu na szyi.* **5.** *rózga o dwóch samorodnych ramionach do ręcznego kręcenia powrozów.* **6.** a. **Klucz** *żerdź u żórawia studni, na której wisi kubeł.* **7.** *żerdź długa z nosem do zrywania owoców.* **8.** a. **Kluczyna** leśn. *gałąź, mająca w grubszym końcu odnogę z gałązki.* **9.** a. **Klucz** anat. = a) p. **Obojczyk.** b) Kluczki czaszkowe = *wstawki kostne, kostki przybyszowe, dodatkowe czaszki* (ossicula Wormiana). **10.** kol. *jedna z podstawek u szczytu wagonów, skręcona świderkowato, przez które jest przeciągnięty sznur bezpieczeństwa.* <KLU(K)>

Kluczki, czek, blp. **I.** *drążki, słupki w huśtawce.* **2.** myśl. p. **Klucz.**

Kluczkować, uje, ował, Kluczyć, Kluczować, Kominkować *wyprawiać różne skoki, aby ś. wywikłać, wywinąć i zatrzeć swoje ślady:* Że ten go spotkał niespodziany, trudno było K., powiada mu tedy, że do króla był posłan. Pot. Myśl.: Zając kluczkuje (= robi klucze, kluczy, muska).

Kluczkowanie, a, blm., czynność cz. **Kluczkować.**

[**Kluczna, ej,** lm. **e**] p. **Klucznica**: Ty będziesz kluczną przy tym moim dworze.

Klucznica, y, lm. **e** forma ż. od **Klucznik**; [**Kluczna**].

Klucznictwo, a, lm. **a** *zarząd klucza = dóbr:* W wiosce, należącej do klucznictwa czyli prokuracji łuckiej. Rol.

Klucznik, a, lm. **cy,** [**Kluczny**] **I.** *ten, co ma sobie powierzone klucze, szafarz, odźwierny:* Piotra Pan klucznikiem kościoła swego uczynił. Skar. Wchodzi do refektarza K. i rozdaje braciom po bochenku chleba. Pim. *(= kanaparz)*. K. miasta. Klucznikiem siebie tytułował, iż ten urząd na zamku przed laty piastował i dotąd nosił wielki pęk kluczów za pasem. Mick. Panie K., ja umrę tej nocy. Mick. **2.** *przełożony nad kluczem dóbr.* St. lit. **3.** *jeden z urzędów w daw. Polsce.*

Kluczny I. p. **Kluczowy. 2.** myśl. *ciągnący kluczem:* Ptastwo kluczne. Pol. [**Kluczny, ego,** lm. **i**] rz. p. **Klucznik.**

!Kluczo-cyckowy *dotyczący obojczyka i wyrostka sutkowego:* Mięsień K. = *mięsień obojczykosutkowy,* schylacz głowy (musculus cleidomastoideus). <Klucz + Cyckowy>

Kluczować, uje, ował p. **Kluczkować.**

Kluczowanie, a, blm., czynność cz. **Kluczować.**

Kluczowy, Kluczny przym. od **Klucz**: Dziurka kluczowa. Miasto kluczowe *(= należące do klucza = dóbr)*. Rządcy kluczowi a. inaczej gubernatorowie podołać przyjętym obowiązkom nie byli w stanie. Rol. Anat.: Kość kluczowa p. **Obojczyk.** Myśl.: K. ciąg żórawi, gęsi.

[**Kluczwójt, a,** lm. **owie**] *najniższy urzędnik policyjny, uradnik.* <Klucz + Wójt>

Kluczyczek, czka, lm. **czki** p. **Klucz**: K. mały zameczki one otwierał. Pot.

Kluczyć, y, ył p. **Kluczkować**: Kluczył na przestrzeni kilku mil, unikając ciągle bitwy. Sienk.

Kluczyk, a, lm. **i I.** p. **Klucz**: K. od zegarka. Z kluczów, porozdzielanych na kluczyki i wioski, potworzyły ś. szlacheckie majętności. Ochoc. **2.** w lm. *żelazka, łączące pasy z chomątem.* **3.** anat. p. **Obojczyk. 4.** w lm., bot. p. **Pierwiosnek.**

Kluczyna, y, lm. **y** p. **Kluczka**: Zamiast krokwi liche pozatykał kluczyny. Krasz.

Kluczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Klucz.**

Kluć, uje, uł, †Klwać I. *wylęgać:* Kury klują jaja *(= niosą, znoszą)*. **2.** ✕ *kłóć dziobem, dziobać.* **3.** ✕ przen. *kłóć, bość:* Ciężka im to rzecz i oczy im kluje. Mor. A. **4.** [K.] *bić ś.* **K. ś. I.** (o trawach) *wydobywać ś. z ziemi, kiełkować.* **2.** *dziobać ś. wzajemnie, kłóć ś. dziobami.* **3.** *dobywać ś. z jaja, wykluwać ś., wydziobywać ś. z jaja, wylęgać ś.:* Same kurczęta ś. klują i wydziobują z jaja. Kluk. Strusie jaja czy wysiadywaniem, czy ciepłem słońca ś. klują, niewiadomo. L. **4.** (o zębach) *wyrzynać ś., puszczać ś., wychodzić, wylazić, pokazywać ś.* Żart.: Łokcie mu ś. klują = *świeci łokciami, wyłażą mu łokcie przez podarte rękawy.* **5.** przen. *knuć ś., święcić ś.; mieć ś., zanosić ś. na coś; szykować ś., przygotowywać ś.:* Coś ś. tam kluje. Kluje ś. rzecz. L. *(= jest w robocie)*. Bomby klujące ś. Nagan. <KLU/KLW>

✕ **Kluć, i,** lm. **e** *pika:* Uzbrojona była szablami, muszkietami, kluciami (pikami). Wej. Jedni nieśli muszkiety, inni wystawiali przed ś. klucie. Gom. <KLU/KLW>

[**Kludzenie, a,** blm.] czynność cz. **Kludzić.**

[**Kludzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kludzić ś.**

[**Kludzić, i, ił**] **I.** *prowadzić:* Trzeja kludzić krowe ku bykowi, bo sie biegá. **2.** *porządkować, sprowadzać, sporządzać, sprawiać.* [**K. ś.**] *prowadzić ś., wyprowadzać ś., wyłazić:* Jag go (woźnicę) pani gospodyni budzi, todź ón sie od chlebice kludzi. <KLU(D)>

Klufta. I. y, lm. **y** p. **Kluchta.** Łab. **2.** [K., **ów,** blp.] = a) *szczypce.* b) *szczeliny w kamieniu.* <Nm. Kluft>

Klugier, a, lm. **y** = **Kalojer:** W Soczawie kobieta prowadziła życie zamknięte w świetlicy niewieściej; jednym klugierom, mnichom, wstęp był tam dozwolony. Rol.

Kluk, a, lm. **i** ogr. *dziób mięsisty w jabłku.* <KLU(K>

[**Kluk!**] p. **Kluka kluk kluk.**

1. [**Kluka, i,** lm. **i**] **I.** a. [**Kula**] *drąg u góry zakrzywiony, drąg z sękiem, kolkiem a. hakiem do zaczepienia* (np. do wyciągania wody ze studni a. ułamywania gałęzi na drzewach). **2.** a. [**Klucz**] *hak* (szczeg. *drewniany)* np. *do wieszania kotła nad ogniem.* **3.** *płóz u sań.* **4.** *jarzmo na jednego wołu.* **5.** *klapa na uszy u kapuzy.* **6.** = [**Klinka**]. **7.** a. [**Kula, Cecha**] *kij, obsyłany po gminie dla zwołania gromady.* **8.** *dziób ptaka drapieżnego* **9.** a. [**Klukas, Klupas**] *duży nos zagięty, nochal.* Zdr. [**Kluczka**]. <KLU(K)>

2. [**Kluka, i,** lm. **i**] **I.** *kwoka, siedząca na jajach a. wiodąca kurczęta.* **2.** *krówsko.* <Dźwn.>

Klukać, a, al I. *kruczeć, burczeć, bulgotać:* W brzuchu kluka, kruczy, warczy. Dudz. **2.** [K., **Klupkać**] *kwokać, gdakać.* **3.** † myśl. *wydawać głos dzięcioła:* Dostaniesz ich (dzięciołów) i potrzaskiem, także jako innych ptaków, jedno trzeba K., w szaterku siedząc. Cyg. <Dźwn.>

[**Kluka kluk kluk!**] *wołanie kur,* **c i p, c i p, c i p!**

Klukanie, a, blm., czynność cz. **Klukać.**

[**Klukas, a,** lm. **y**] p. **I. Kluka.**

Klukomian, a a. **u,** lm. **y, Klucja** bot. (clutia) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* <?>

[**Klukot, u,** lm. **y**] *gulgotanie, bełkot (płynów), chlupotanie.* <Dźwn.>

[**Klukotać, ta** a. **ce, tał**] *bulgotać, gulgotać, chlupotać* (o płynach): Pijącemu wielkiemi haustami klukoce w gardle. Woda otworem z beczki płynąca klukotá.

[**Klukotanie, a,** blm., **Klukot**] czynność cz. **Klukotać.**

Klukwa, y, blm. **I.** [K.] *sok z borówek, żórawin wyciśnięty.* **2.** niek. *nazwa samej jagody żórawiny.* <Ukr. klukwa>

Kluniczka, i, lm. **i** *pewien gatunek gruszek.* <Od miejscowości Fr. Clugny>

[**Klupać, a** a. **ie, ał**] **I.** *stukać:* Klupie na dwierzy. **2.** *trzepać* (np. *ubranie).* <Ukr. klùpaty>

[**Klupak, a,** lm. **i**] *kłonica zadnia u wozu drabiniastego.* <Ukr. klupàk>

[**Klupanie, a,** blm.] czynność cz. **Klupać.**

[**Klupas, a,** lm. **y** p. **I. Kluka.**

[**Klupić się, i ś.,** **ił ś.**] *zbierać ś. gromadnie:* Kruki klupią ś. na pastwiskach. <Zam. kupić ś.>

[**Klupkać, a, ał**] p. **Klukać.** <Dźwn.>

[**Klupkanie, a,** blm.] czynność cz. **Klupkać.**

[**Klupsztok, a,** lm. **i, Klupśták**] *dyscyplina o siedmiu rzemieniach do bicia dzieci i trzepania sukien.* <Nm. Klopfstock>

[**Klupśták, a,** lm. **i**] p. **Klupsztok.**

Klus, a, lm. **y** garn. *bryła gliny, przygotowanej do wyrobów garncarskich.* Pot. **Klusek, Kluch.** <Nm. Kloss>

[**Klusa, y,** lm. **y**] **I.** *klacz.* **2.** *koń.* <? KLUS/KŁUS>

Kluseczek, czka, lm. **czki** p. **Klusek.**

Kluseczka, i, lm. **i** p. **Kluska.**

Klusek, ska, lm. **ski,** × **Klósek,** † **Klosek, Kluska,** [**Kluzka, Klucka, Kloska, Klocka, Kluska,** w lm. **Kluchity, Klosy**] **I.** *gałka a. pasek ciasta:* Kluski krajane, kładzione, lane a. francuskie, kartoflane. Gada, jakby miał kluski w gębie (= *niewyraźnie).* K., którym nadziewają gęsi, kaczki. Kn. Ciepłe kluski (= *człowiek ślamazarny).* [Kluski z mydłem = *z okrasą.* Chłopskie kluski = *kluski żytnie a. pszenne*]. **2.** × Kluski prażone = *prażucha, lemieszka.* **3.** × Kluski mięsne = *pulpety.* Zdr. **Kluseczek.** Zgr. **Kluch.** <Nm. Kloss>

Kluska, i, lm. **i** p. **Klusek.** Zdr. **Kluseczka.** Zgr. **Klucha.**

Kluskowato przys. od **Kluskowaty.**

Kluskowaty p. **Kluchowaty.**

Klusować, uje, ował glinę, garn. i zdń. *zagniatać, przygotowywać ją rękoma do wyrobów garncarskich.* <Nm. klossen>

Klusowanie, a, blm., czynność cz. **Klusować.**

Kluszczanka, i, blm. *woda wrząca z mąką i solą, w której ś. gotowały kluski.*

[**Klusznie, i,** blp.] *widły, szczypce raka.* <Brs. kluszni lm.>

[**Kluta, y,** lm. **y**] **I.** *kura bez ogona.* **2.** a. [**Kluzdra**] *niechlujka, flejtuch, flądra, brudaska.* <?>

[**Klutać, a, ał**] *szargać, błocić.* <?>

[**Klutanie, a,** blm.] czynność cz. **Klutać.**

Kluwiec, wca, lm. **wce, Klewiec** kam. *młotek siekierowaty do ociosywania kamieni na płyty.* <KLU/KLW>

† **Kluza, y,** lm. **y** p. **Kloza.**

[**Kluzdra, y,** lm. **y**] p. **Kluta.** <?>

[**Kluzdrowaty**] *niechlujny, brudny.*

[**Kluzeczka, i,** lm. **i**] p. **Kluzka.**

Kluzja, i, lm. **e** bot. p. **Okrętnica.** <Niby Łć. clusia>

[**Kluzka, i,** lm. **i**] p. **Klusek.** Zdr. [**Kluzeczka**].

† **Klwać, a, ał** i † **K. ś.** p. **Kluć.**

† **Klwanie, a,** blm., czynność cz. **Klwać,** *klucie.*

† **Klwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Klwać ś.,** *klucie ś.*

Kłaczasty, Kłaczysty *pełen kłaków, pokryty kłakami, kudłaty:* Niedźwiedź K. <KŁOK>

Kłaczeć, eje, ał, Kłaczyć ś. myśl. *okrywać ś. kłakami, kosmykami zlepionych włosów:* Liszka (= lis) grzeje ś., a stąd kłaczeje. Pol.

Kłaczek, czka, lm. **czki I.** p. **Kłak. 2.** w lm. *płatki tworzące ś. w roztworze, obłoczki.* Łab. **3.** bot. (leptomitus) *roś. z gromady grzybów, z rzędu pórośli.*

Kłaczenie, a, blm., czynność cz. **Kłaczeć.**

Kłaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kłaczyć ś.**

Kłaczkowaty *podobny do kłaczków, kudłaty, układający ś. w kosmyki:* Włosy kłaczkowate.

[**Kłaczuś, a,** lm. **e**] **I.** p. **Kłak:** Z nasego młodego ostáł ino kłacuś. **2.** a. [**Kwacuś**] *włókno lnu a. konopi.*

Kłaczyć się, y ś., ył ś. p. **Kłaczeć.**

Kłaczysty p. **Kłaczasty:** Targa kłaczystą brodę. Malcz.

Kład, u, lm. **y I.** × *drzewo, drewno, kloc, kłoda:* Ogień bez kładu zagaśnie. Chr. **2.** † = a) *pokład.* b) *depozyt.* **3.** mat. *przeniesienie figury na płaszczyznę rzutu przez obrót jej płaszczyzny około śladu tejże na płaszczyźnie rzutu.* <KŁAD>

Kłada, y, lm. **y** mier. *płaszczyzna rzutu.* <KŁAD>

† **Kładać, a, ał** częstot. od **Kłaść:** Kładał na rogi. Rej.

† **Kładanie, a,** blm., czynność cz. **Kładać.**

[**Kładbisko, a,** lm. **a**] p. **Kładowisko.** <KŁAD>

× **Kładek, dka,** lm. **dki** p. **Kładka.**

Kładka, i, lm. **i,** × **Kładek I.** a. [**Kłódka**] *deska a. bal, rzucone przez wodę a. rów, zamiast mostku:* Kto po kładkach mądrze stąpa, ten ś. rzadko

w błocie kąpa. Prz. 2. a. **Chodnica** *stopień, ławka przez całą długość wozu* (np. wagonu kolejowego, tramwaju), *po której nań wchodzą.* 3. [K.] *kij krzywy w sieczkarni.* <KŁAD>

Kładkowy przym. od **Kładka:** Kładkowa deska. Słow.

× **Kładnąć, nie, nął** i × **K. ś.** p. **Kłaść:** Dłoń na głowę kładnie. Słow. Zosia kładnie pończoszki białe, ażurowe. Mick. Szlachta kładnie ś. na ziemi od śmiechu. Mick. Kładnij ś. spać. Krasz.

Kładnica, y, lm. **e** p. **Nasada.**

[**Kładować, uje, ował**] p. **Kłaść.**

[**Kładowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kładować.**

[**Kładowić, i, ił**] *położyć kogo lubieżnie.*

[**Kładowienie, a,** blm.] czynność cz. **Kładowić.**

× **Kładowisko, a,** lm. **a,** [**Kładbisko**] *cmętarz:* Na kładowisku rozpalali stos ognia, palili umarłego z żoną, koniem i orężem. Bart. <KŁAD>

[**Kładycza, y,** lm. **e**] p. **Kładyżka:** Postrzegszy mleko od krów, kazał sobie kładyczę dać i niemal całą wyżłopał. Krasz. <Zmieszanie Hładysz z KŁAD>

[**Kładyżka, i,** lm. **i, Kładycza**] *dzieżka.* <Zmieszanie Hładysz z KŁAD>

Kładzenie, a, lm. **a,** † **Kładzienie 1.** czynność cz. **Kłaść. 2.** *pokładanie* (zwierząt), *czyszczenie, mniszenie.* **3.** mat. *działanie gieometrji wykreślnej, za pomocą którego, mając gieometryczną postać, znajdujemy jej kład.* <KŁAD>

[**Kładzianki, nek,** blp.] *czas, godziny spania.*

× **Kładzie, i,** blp., × **Lgi** *dwa grube drągi leżące przez całą długość wozu, służącego do przewożenia ciężarów.* <KŁAD>

† **Kładzienie, a,** blm. p. **Kładzenie.** Tarn. J. Malarz kładzieniem różnych farb jednej rzeczy drugą wspiera. Troc.

Kładzina, y, lm. **y, Kłodzina** *dyl, płat drewniany wyrznięty z całkowitej grubości kłody drzewa iglastego, około trzech palców gruby:* A gdy do Drwiący rzeki przybył, Krzyżacy bronili mu z wojskiem przeprawy, zaszańcowawszy ś. dobrze kładzinami, z których gęstą strzelbę puszczali. Murin. <KŁAD>

Kładziony im. od **Kłaść:** Kluski kładzione = *brane z rzadkiego ciasta łyżką i rzucane na ukrop.*

[**Kładziony, on,** blp.] *spanie, sen, spoczynek:* O kwardych kładzionach, kiej nálepsy śpik.

Kładź, i, lm. **e** *szerokość obrobionej sztuki drzewa.* <KŁAD>

Kłak, a a. **u,** lm. **i 1.** *wyczeski lnu a. konopi zgrzebne a. paczesne, pakuły, zgrzebie:* Utykać okręt kłakami. Niewarto to funta kłaków. Prz. Taki to doktór, jak z kłaków batog. Prz. Nogi w zygzak, język w kłakach, z czupryny, jak z komina. Fred. A. (= *jak w pantoflu, plącze mu ś.*). **2.** pog. *włosy skręcone, kudły:* Ma kłaki na piersiach. **3.** [K.] = a) *garstka, wiązeczka (np. słomy, siana).* b) *szczeć, sierść.* c) *włos.* d) *malec.* e) *słaby człowiek, niedołęga:* Tu u wás jest jakisik jeden K., i jábym sie go bał? **4.** w lm. = a) [Kłaki] = α) a. [**Kwaki**] *kalarepa; brukiew.* β) *odzież.* γ) *zmierzwione konopie.* b) myśl. *włosy, sierść na niedźwiedziu.* Zdr. **Kłaczek,** [**Kłaczuś**]. <KŁOK>

Kłakowiny, in, blp.] *zabawa, zamykająca schadzki prządkowe.*

Kłam, u, blm. **1.** *kłamanie, kłamstwo, łgarstwo, fałsz:* Zadawać komu K. Języka K. wszeteczny. Brud. K. w uściech nosi. Kulig. Potwarz w K. wymowna. Nar. **2.** † *pośmiewisko:* Położył jeś nas w przekorę sąsiadom naszym, K. i naśmiewanie tym, cso są w okolicy naszej. Ps. flor. **3.** † w lm. *żarty, szalbierstwo.* Zdr. † **Kłamik.** <KŁAM>

Kłamacz, a, lm. **e 1.** × p. **Kłamca. 2.** † *kuglarz, błazen.*

Kłamać, mie a. † **ma, mał,** [**Chłamać**] dok. × **Kłamnąć 1.** *łgać, zmyślać, cyganić:* K. bezczelnie, w żywe oczy, na czym świat stoi. Kłamie jak najęty. Kłamie, ani ś. zająknie. Kłamie, aż ś. za nim kurzy. Prz. Język kłamie głosowi, a głos myślom kłamie. Mick. Czyżby jego słowo i jego spojrzenie zarówno kłamały? Krasiń. Oczy twoje kłamią. Słow. Patrząc na nią, musiał czuciom K. Słow. Który rad sam kłama, a drugim nierychło wierzy. And. z Kobyl. K. przed kim. Troc. Nie dozwoliłeś tylu księgom K. Mick. **2.** † kim = *oszukiwać kogo, wprowadzać go w błąd, drwić, kpić, żartować z kogo:* Jeszcześ ze mnie szydzisz, a kłamasz mną? B. B. **3.** kogo, co = *udawać kłamliwie, zmyślać:* Litość kłamie oczyma. Mick. Prawdziwego Rusina kłamając, szczęśliwie dobrał ś. do króla. Tw. Ludzie, co przed tobą kłamią moc wielką duszy. Słow. Śmiech taki wrzkomo wielkość serca kłamie Słow. **4.** [K. kogo] = *okłamywać.* † **K. ś.** *oszukiwać ś., okłamywać ś., zwodzić:* Nie dajcie ś. K. Ezechjaszowi. B. Sz. <KŁAM>

Kłamanie, a, blm., czynność cz. **Kłamać.**

† **Kłamanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kłamać ś.**

Kłamany im. od **Kłamać,** p. **Kłamliwy:** × Język K. Twarz, przyjaźń, boleść kłamana. × Kłamanych ludzi nie lubię. Krasz. (= *obłudnych, nieszczerych, maskujących ś., układnych*). Marmurowe sale, kłamane dalej w zwierciadeł kryształe. Słow. Siwą matkę lub dziecinną siostrę zabawić wojny kłamanej obrazem. Mick.

Kłamca, y, lm. **y,** × **Kłamacz, Kłamczuch,** [**Kłamciuch**] *ten, co kłamie, łgarz, cygan, paliwoda:* K. nie ma wiary. Prz. Kłamcy i prawdę mówiącemu nie wierzą. Prz. Kłamcy dobrej pamięci potrzeba. Troc. <KŁAM>

[**Kłamcać, a, ał**] p. **Kłańcać:** Żona złośliwa... jeżeli spała... gębą ruszała i zębami kłamcała. Warcząc i zębami kłamcając. Jeż. <p. Kłańcać>

[**Kłamcanie, a,** blm.] czynność cz. **Kłamcać.**

[**Kłamciuch, a,** lm. **y**] p. **Kłamca.**

[**Kłamciuszki, ów,** blp.] *kłamstwa, kłamstewka.*

Kłamczuch, a, lm. **y** p. **Kłamca** (o mężczyźnie a. kobiecie).

× **Kłamczyna, y,** lm. **y** p. **Kłamczyni.** L.

Kłamczyni, i, lm. **e,** × **Kłamczyna** forma ż. od **Kłamca,** *łgarka.*

† **Kłamik, u,** lm. **i** p. **Kłam,** *kłamstwo, żarcik:* Stroić kłamiki = *stroić żarty.*

Kłamliwie przys. od **Kłamliwy;** × **Kłamnie:** Nieprzyjacioły moje języki swemi K. czynili. Leop. (= *zdradliwie*).

Kłamliwość, i, blm. **1.** rz. od **Kłamliwy. 2.** † *żartobliwość.* Glosy z wieku XV.

Kłamliwy, × **Kłamny 1.** a. **Kłamany** *kłamiący, fałszywy, błędny, nieprawdziwy, zmyślony:* Kłamliwe wieści. Do cesarza kłamliwą sprawę o tym, co ś. działo, wypisał. Skar. K. strój niewieści, gdy ś. farbują, malują, brwi czernią. Petr. Słowa moje nie kłamliwe. Krasiń. Kłamliwe układała lice. Mick. Kłamliwe po drukach rozgłaszane żale. Mick. **2.** × *zwodniczy, zawodny, omylny:* Nadzieja zawsze bywa kłamliwa. **3.** † *fałszywy, podrabiany, nie dobry:* Moneta kłamliwa. Błaż. <KŁAM>

×**Kłamnąć, nie, nął** *skłamać, zełgać, powiedzieć kłamstwo:* Może to był, kłamnął pisarz. Krasz.
×**Kłamnie** przys. od **Kłamny; Kłamliwie.**
×**Kłamny** p. **Kłamliwy:** Pójdę drogą kłamną. Uj. Nie pójdę z wami waszą drogą kłamną. Słow. (*=błędną, mylną*).
[**Kłamsać, a, ał**] *ciosać nieumiejętnie, dziabać toporem, siekierą.* Por. **Kłańcać.** <p. Kłańcać>
[**Kłamsanie, a,** blm.] czynność cz. **Kłamsać.**
Kłamstewko, a, lm. **a** p. **Kłamstwo.**
Kłamstwo, a, lm. **a** *łgarstwo, zmyślenie, kłam, nieprawda, fałsz:* K. bezczelne, wierutne, w żywe oczy. K.! — zawołał oburzony książę (*=kłamiesz!*). Zadawać komu K. (*=kłam*). Mówić, popełnić K. Złapać kogo na kłamstwie. Asan kłamstwa gadał. Mick. Wasze kłamstwa cudów. Słow. Cały świat stoi na kłamstwie (*=na obłudzie, udaniu, nieszczerości, układności*). K., jak oliwa, na wierzch ś. dobywa. Prz. K. na końcu śmierdzi. Prz. Zdr. **Kłamstewko.** <KŁAM>
[**Kłania, i,** lm. **e**] *rząd kóp a. półkopków.* <Ukr. kłań a. kłania>
×**Kłaniacz, a,** lm. **e** *człowiek uniżony, nadskakujący komu, pochlebca:* Staracie ś., aby jak najwięcej kłaniaczów mieliście. Bals. <KŁO(N)>
Kłaniać, a, ał 1. p. niżej pod **4.:** Kłaniam uniżenie! (*=padam do nóg!, podnóżek pański!*). Kiedy tak! kłaniam. Boh. (*=odchodzę, żegnam*). Kłaniaj ogrodowi w Sparcie. Słow. **2.** ×*składać wizytę, uszanowanie komu w domu, być do usług=służyć komu swoją osobą:* Skoro ś. ułatwię, zaraz będę kłaniał. L. **K. ś. 1.** *pochylać ś. na znak uszanowania; oddawać, wybijać pokłony, bić czołem, uchylać czoła:* Kłaniali ś. Jehowie twarzami do ziemi. Bud. Na imię Jezus ma ś. K. każde kolano. Hrb. (*= zginać ś., uginać ś., przyklękać*). **2.** przen.: K. ś. Bogu, przed Bogiem, bałwanom i t. p.*=czcić, wielbić, uznawać ich, korzyć ś. przed niemi:* Panu Bogu K. ś. i służyć Jemu będziesz. Skar. **3.** *upokarzać ś., czapkować, nadskakiwać, przypochlebiać ś. komu, płaszczyć ś. przed nim:* Ty im ś. będziesz kłaniał? nie są warci tego. Już teraz, żebyś mi ś. i kłaniał, to cię nie wezmę. L. Nie umiesz ś. kłaniać, nie przyjdziesz do niczego. Prz. **4.** a. **Kłaniać** *składać ukłon, dygać; okazywać życzliwość a. poważanie przez zewnętrzne znaki (przez uchylenie czapki, kapelusza, skinienie głową, pochylenie ś., giest zrobiony ręką):* A pfe! waćpanna kłaniasz ś. nogą, jak parafjanka; damy wielkiego świata kłaniają ś. biodrami. Zabł. K. ś. zamaszyście, szastając nogami. Prawił, kołpakiem lisim w kolej kłaniając ś. nizko. Mick. Idąc, kłaniał ś. damom, starcom i młodzieży. Mick. Każdy za tak wielką łaskę kłaniał ś. wdzięcznie. Mick. W oczy mu ś. kłaniają, a z tyłu za nim plują. Chce, aby mu ś. kłaniano. Nie kłaniamy ś. sobie (*=jesteśmy z sobą na bakier*). Kłaniaj ś. tam wszystkim ode mnie (*=pokłoń ś.*). Żart.: I wilk, gdy głodny, krowie ś. ogonem kłania. Krasz. (*=tyłek na nią wypina*). K. ś. komu listownie, przez kogo*=zasyłać ukłony.* On pierwszy zabraniał, ażeby ś. chłop przed nim do ziemi nie kłaniał. Mick. Nie tobie ś., lecz twojej fortunie kłaniają. Fred. A. [K. ś. komu o co] = *kłaniając ś. prosić o co:* Będę ś. matusi o córeczkę K. ×K. ś. od gęby*=kłaniając ś. całować swoją rękę, posyłać ręką całusa:* Wszyscy kłaniali ś. od gęby, całując w rękę; ja też wzajemnie na jednę i na drugą stronę uchylałem głowy, podobnież kłaniałem ś. od gęby, całując ś. w rękę. Niem. Przen.: Kłaniają ś. przed nią drzewa. Len. Wierzba ś. kłania. Słow. Kłaniało mu ś. zboże całym łanem. Słow. Słońcu nadbrzeżne kłaniały ś. trzciny. Słow. Kłania ś. las. Mick. <KŁO(N)>
Kłanianie, a, blm., czynność cz. **Kłaniać.**
Kłanianie się, a ś., blm., czynność cz. **Kłaniać ś.**
×**Kłaniany, ego,** blm. rz. *pewna gra towarzyska.* Goł.
[**Kłanidupka, i,** blm., **Dupnik**] *gra wiejska.* <KŁO(N) + Dupka>
[**Kłańba, y,** lm. **y**] *pokłon.* <KŁO(N)>
[**Kłańcać, a, ał, Kłamcać**] *kłapać, szczękać, dzwonić zębami.* <Ukr. kłancaty>
[**Kłańcanie, a,** blm., **Kłańcanie**] czynność cz. **Kłańcać.**
Kłańce, ów, blp., **Kłańce** myśl. *zęby wilka.* <p. Kieł>
Kłapacz, a, lm. **e 1.** [K.] = a) *terkotka.* b) *rodzaj dzwonka (np. owczego).* c) *gaduła, paplacz, papla.* d) *kółko z trzema spadami u młynka niemieckiego.* e) *żelazne kółko u ściany przy żarnach.* f) *turoń (obrzędowy).* **2.** a. **Kłapak, Kłapak** myśl. *młoda kaczka dzika.*
[**Kłapaczka, i,** lm. **i**] **1.** *terkotanie.* **2.** *klekotka.* **3.** *wrzód, bolączka.*
Kłapać, pie, pał 1. p. **Kłapnąć:** Cieszyła się śmierć, kłapiąc kościami. Kłapie zębami. Siekierecka kłapie. Na to daje pyskowi papać, żeby umiał K. Turoń kłapie pyskiem. **2.** [K.] = a) *klekotać, trzeszczeć, trajkotać.* b) *mówić prędko i niezrozumiale, trzepać, paplać, szwargotać:* Zaczęli K. z sobą po francusku. Kaczk. **3.** myśl. *wydawać głos właściwy sępowi.* <KLEP/KŁOP>
Kłapak, a, lm. **i** p. **Kłapacz** przen. (o dziewczynie): Nie dla tego kaczego kłapaka do Juranda chcesz jechać. Sienk.
×**Kłapania, i,** lm. **e** *rodzaj czapki:* On człek będzie na głowie w kłapani szkarłatnej. Pol. Na nim K. i kosmata burka. Pol. <Ukr. kłapania>
Kłapanie, a, blm., czynność cz. **Kłapać:** K. podków po ślizkich kamieniach. Fred. A. K. obręczy na kole wagonu kolejowego = *brzęczenie, dźwięczenie.* <KLEP/KŁOP>
[**Kłapaty**] *mający wielkie uszy,* kłapouchy: Świnia kłapata. Kłapate czápczysko. <Ukr. kłapatyj>
[**Kłapciak, a,** lm. **i**] **1.** *człowiek z obwisłemi uszami, w koszuli niespiętej pod szyją.* **2.** *człowiek nieporadny, rozlazły; nicpoń.* **3.** w lm. = a) *uszy u świni.* b) *obwisłe uszy u człowieka.* <KLEP/KŁOP>
[**Kłapciasty, Kłapciaty**] **1.** a. [**Kłapiasty, Kłaptawy**] *obwisły, zwieszający ś., ochlapły:* Kobyła miała jedno krowie ucho, takie kłapciaste. Karbował wieprzkom kłapciaste uszy. Prus. Nero z kłapciastym ogonem. Bał. **2.** *prosty, ordynaryjny* (np. Żyd).
[**Kłapciaty**] p. **Kłapciasty.**
[**Kłapciawy, Kwapciawy**] *wielki, wiszący* (o uszach).
[**Kłapcioń, a,** lm. **e**] **1.** *człowiek niedbały w ubraniu.* **2.** *człowiek niezaradny, niezdara.*
Kłapeć, pcia, lm. **pcie 1.** *pantofel klapiący ś., przydeptany, łapeć, szmat, kawał:* K. ziemi. Krasz. U nas kłapcia (siana) pod dachem niema jeszcze. Krasz. Kłapcie śniegu (*= płaty, płatki*). **2.** a. **Kłopeć, Kłapiec** gór. *bryła w kopalni 10—15 stóp długa a 5—6 szeroka.* **3.** [K. a. **Kłopeć**] = a) *strzęp, odrywek słomy.* b) *drąg, przywiązywany*

krowom do szyi, przeszkadzający im w biegu i nie dopuszczający do gżenia ś. c) [Kłapcie]=*wyłogi a. klapy u kożucha, sukmany.* <KLEP/KŁOP>

[**Kłapiasty**] p. **Kłapciaty.**

Kłapidło, a, lm. **a, Parzęśla, Orzechowa palma** bot. (caryota) *roś. z rodziny palm.* Gatunek: K. parzące (c. urens). <?>

Kłapiec, pca, lm. **pce** gór. p. **Kłapeć.**

[**Kłap kłap!**] *naśladowanie odgłosu kłapania zębami:* Kłap kłap kłap zębami. <KLEP/KŁOP>

Kłapnąć, nie, nął, nieod. **Kłapać 1.** *zębami zaszczękać, zadzwonić:* Mimo futer zębami kłapał. Sienk. **2.** = **Kłapnąć:** Chudy kłapnie, gdzie ledwo schudł tłusty. Siem. Stary garbarz, co mieszkał podle cmentarza, kłapnął wczoraj. Bał. Stary jest i cherlawy (to lada chwila K. może). Bał. Podróżny, kłapiąc po błocie, znikł w ciemnych zaułkach. **3.** [K.] = *zjeść a. wypić prędko, chlapnąć, łyknąć, golnąć:* K. kieliszek. **4.** myśl. =a) *wydać głos sępa.* b) *wydać głos głuszca, kiedy jest na tokowisku.* <KLEP/KŁOP>

Kłapnięcie, a, blm., czynność cz. **Kłapnąć.**

Kłaponogi koń = *mający chód ciężki, wydający tętent.* <KLEP/KŁOP + Noga>

[**Kłapoń, a,** lm. **e**] *koń lichy, hetka, szkapsko, szlapak, człapak.*

[**Kłapot, a,** lm. **y**] *kołatawka drewniana, używana w kościołach w Wielkim Tygodniu.* <KLEP/KŁOP>

Kłapouch, a, lm. **y** *ten, co ma długie, obwisłe, klapiaste uszy.* <KLEP/KŁOP + Ucho>

Kłapouchy, Kłapouszny, Klapouchy, Klapouszny *mający długie, obwisłe, klapiaste uszy:* Koń, pies K. Troc.

Klapouszny p. **Kłapouchy.**

[**Kłaptawy**] p. **Kłapciasty.**

Kłaść, kładzie, [1 os. lm. **demy**], **kładł,** × **Kładnąć,** [**Kładować**] **1.** *umieszczać tak, aby leżało; składać:* K. co na ziemi, na stole, na słońcu, w cieniu, na swoim miejscu. Kładę me dłonie na gwiazdach. Mick. Więc uciekaj, więc łodzie swoje kładź na wałach. Słow. W zamku, jak kładzione kosą, powiązała róż szkarłaty. Słow. (=*ścinane*). K. co na bok = *odkładać na bok.* K. kogo trupem. Strzały kładły napastników. Krasz. K. na co nacisk (=*robić*). K. kogo spać =*układać do snu.* † Kładę kogo leżeć. Kn. (= *każę spać*). Przen.: K. komu w głowę, łopatą w głowę=*usilnie mu tłumaczyć, przekonywać go; uczyć niezdolnego.* Musisz staremu to do ucha K., co ja każę. Krasz. (=*podszeptywać; podsuwać, poddawać myśli*). Co kładł na papier, t. j. pisał. Krasz. (= *składał, przenosił, przelewał*). K. co na widoku. L. (=*wystawiać na widok*). K. co na oczy komu=*wystawiać, stawiać, przywodzić:* Stanisław, Bolesława od grzechu odwodząc, kładł mu na oczy Pana Boga i gniew jego. Skar. K. co w mowie, w piśmie, na obrazie=*umieszczać w pewnym ich miejscu.* L. Mocniejsze dowody na początku kładzie. L. Zawżdy twe zdanie na początku kładę. Mick. Surowie kładą pytanie. Słow. Przekleństwo na tobie kładę. Krasiń. (= *rzucam na ciebie*). K. znaki przestankowe. K. co na rejestrze (=*umieszczać, zamieszczać w nim*). Wziął miasto, gdzie króle kładziono. Rej. (= *składano do grobu, chowano, grzebano*). Na sercu rękę kładę i tamuję jego bicie. Syrok. (= *przykładam do niego*). Rękę na sercu kładę, że obejdę ś. łaskawie. Słow. (= *przyrzekam*). Myślała wciąż, na czoło palec kładła. Len. Na twoje ręce i nogi kładę usta. Słow. Gorące usta na czole mi kładła. Słow. Kładę kogo między...=*policzam, wkładam.* Kn. (*zaliczam do...*). Beduini kładą w rzędzie celnych przymiotów rycerza trafność jechania w dzień i w noc. Mick. (Nas) w niższym stopniu śmiała chęć nie kładzie. Mick. K. pod co=*podkładać.* U mularzy: K. (kamień, cegłę) wozem=*wzdłuż muru.* K. przez głowę =, *w poprzek muru.* **2.** K. co na kogo, na co, w co =*nakładać, wkładać:* K. co na wóz. K. co na talerz (=*wkładać*). Święcić kogo, czyli ręce nań K. Skar. K. koronę na głowę. Fale te delfinom kładą srebrne i złote korony. Słow. K. co na siebie, na kogo=*wkładać, brać (na siebie), wdziewać.* Pas taki można równie K. na strony obie. Mick. Żupana ani kontusza nie kładzie. Mick. K. obuwie=*wzuwać.* Przen.: × K. buty = *pewna sztuka w grze w piłkę.* Goł. K. łańcuch na szyję (=*zakładać, zawieszać*). K. okulary na nos (=*zakładać, zasadzać, nakładać*). Na noc kładą mi obróżkę. Mick. (Psy) biegą i kładą szyje na obroże. Mick. Nie kładźcie jeszcze wieka. Len. (na trumnę). Przen.: Wymrą ludy, na któreś kładł żelazne pęta. Słow. Przen.: K. obowiązek= *wkładać, nakładać:* Wiek i doświadczenie zaczęły K. na niego obowiązek większej miary i oględności w słowach. Rettel. **3.** † przen.: K. co na kogo=a) *składać, zwalać, zadawać, zarzucać, przypisywać mu co:* Śmieli to nań K., o czym nigdy nie myślał. Skar. K. na kogo winę. Mrong. b) *przypisywać, przywłaszczać:* Cudzą na cesarza sławę kładli pochlebcy. c) *zdawać:* Na Boga i na prawo raczej kładź twe krzywdy. Groch. d) K. na kogo, na co imię=*dawać, nadawać mu imię:* Dzwony biskupy żegnają i imię na nie którego świętego kładą. Skar. Rzymianie oczyszczali chłopięta dziewiątego dnia, którym imiona tamże kładli. Tarn. J. (= *obierali*). e) †*ściągać:* Żeby która strona nie przysięgła krzywo, kładąc pomstę bożą za krzywoprzysięstwo na całe wojsko. Górn. **4.** *stawiać:* † Kładę potrawy na stół. Kn. (= *daję, podaję*). [K. dom. K. lichtarz na stole]. K. co za warunek. Odpieraj więc jak możesz i kładź wszędzie tamy. Mick. Szczęśliwy, który nie był między złemi w radzie, ani stóp swoich torem grzesznych ludzi kładzie. Kochan. (= *kieruje*). **5.** K. podpis, napis=*dawać:* Metafizyczne słowo — czy śni dusza? kładzione zawsze na grobach od wieka, nierozwiązane dotąd przez człowieka. Słow. K. farbę, róż, plaster=*zakładać, nakładać.* Na kartach kładł rytownik chmurną dłoń olbrzyma. Słow. Na płeć jej niegdyś płonącą koralem śmierć bledsze barwy, ale piękne kładła. Słow. Jej dusza.. na twarz różne barwy kładła. Słow. Przen.: Czas... kładzie na wszystkim jednakową polewę. Gom. Nieżywy, na swój proch oddany laurom kładł taką okropną plamę. Słow. **6.** *dawać, oddawać, poświęcać, ofiarować, składać co, nie żałować czego:* K. duszę, zdrowie za kogo, za co. Duszę moją kładę za owce moje. Leop. Zdrowie na szańc kładli. Birk. (=*wystawiali*). **7.** w co=*wkładać, wtykać, wsuwać, wścibiać:* K. cukier w kawę. K. komu pieniądze w rękę. K. pieniądze do kieszeni (=*chować*). Pielgrzym kładzie swój grosz do skarbony. Słow. Nie kładź palca między drzwi. Prz. K. palec w gębę. Z Hymetu by ś. zlatywały pszczółki i kładły miody w złamanej kolumnie. Słow. Przen.: Niedługo postoi gmach wolny od skazy, jeśli doń budowniczy kładł bez braku głazy. Mick. Pomieszanie, widne w jej osobie, do ust wyrazy nieporządne kładło. Mick. Straszne przeczucia w du-

szę mu kładą. Krasiń. Kładła w niego marzeń i myśli tysiące. Słow. Wszystkie widziane obrazy w myśl kładę. Słow. Ta pieśń, co do krwi pędziła rycerze i w miecze kładła dusze nieśmiertelne. Słow. **8.** *pokladać, składać, widzieć w kim, czym:* W Tobie nadzieję kładę. Radę w Twej litości kładę. W nogach już tylko kładli swe obrony. P. Koch. Sarmata ufność w samej kładący odwadze. Mick. **9.** K. fundament = *zakładać, dawać:* Tobie przyjdzie K. na ziemi groby. Słow. **10.** *zakreślać, ustanawiać, zaznaczać:* K. kres. K. granice. **11.** *zakładać, zastawiać, stawiać, rozstawiać:* K. sidła. Temum ptakowi nie kładł sidła. P. Koch. **12.** *rozkładać, rozpościerać, rościelać:* K. dywan. Gdzie oni ogień kładą, nigdy darń tam nie zieleni. Pol. Brzozy po grobach długie kładły cienie. Słow. **13.** K. areszt na kim, na czym = *aresztować:* Ta karczma Rzym ś. nazywa, kładę areszt na waszeci. Mick. Areszt kładę w imię imperatorskiej mości. Mick. **14.** †K. obóz = *rozkładać, zakładać, rozbijać.* **15.** †K. skargę = *zanosić, wnosić, podawać, występować z nią:* Na Jezusa kładli skargi swe. Wuj. **16.** †*powiadać, podawać do wiadomości, twierdzić:* Kładą dziejopisowie, iż kościół ten kosztuje... Paszk. Mnie ś. tak zda, jeśli kto co zdrowszego kładzie, ja przy swojej upornie nie będę stał radzie. Pot. (= *wystąpi z czym*). **17.** †K. co czym, za co = *poczytywać, uważać, mieć, brać za...:* Szczęściem to kładł, gdy trwonił dostatki. Min. Plagi za istotną część edukacji kładziono. L. K. co za pewne = *suponować.* **18.** †*rozumieć, sądzić, mniemać, myśleć, być jakiego zdania:* Kładę, że mi za złe poczytanym nie będzie. Ustrz. Wsadził go do wieży, kładąc, że go ociec drogo okupi. Jabł. (= *spodziewając ś., przypuszczając, tusząc sobie, obiecując sobie*). **19.** *cenić, ważyć:* †Dobrodziejstwo lekko sobie kładąc. Warg. †Kładę kogo równo z kim. Kn. (= *stawiam na równi*). †Widzę, że mię podło kładziesz. Górn. Nowe obowiązki wyżej kładł od dawnych. Skarb. **20.** †K. z kim liczbę = *robić rachunek, słuchać rachunku, obliczać ś.* Skar. **21.** [K.] = a) *bić, okładać:* Ten młody jak tym batem im (djabłom) zaczoł K., tak oni uciekali. b) *przekładać, kłaść w ucho, perswadować:* Ci panowie do naszego najeżdżali i kładli mu. c) *nakład ponosić, wydawać:* Wielmozny pán tyleś na mnie mizeraka kład i naukęś mi dał. **K. ś. 1.** *być kładzionym* (i t. d., p. wyż.): Pieniądze kładą ś. do woreczka. Po skończonym zdaniu kładzie ś. kropka. Żądałem, by słowa jak Dafne w laur przemienione kładły ś. na czole zapomnianego przez ludzi Greczyna. Słow. Na fest kładzie ś. tylko kitka tak bogata. Mick. Strzelby małego kalibru, w które kładzie ś. drobna kula. Mick. **2.** *kłaść siebie, układać ś.:* K. ś. na trawie, na ławie, na łożu. Kładę ś. o jedenastej, wstaję o ósmej (= *idę spać*). Kładę ś. spać. Kto ś. zaraz w początkach choroby kładzie i szanuje, ten prędko przychodzi do siebie. Perz. **K. ś. mostem** = *słać ś.; być uniżonym, pokornym.* Za nim ś. cienie kładły od księżyca. Słow. Włos... dokoła twarzy kładł ś. w tysiączne pierścienie rozwity. Słow. Na morskim brzegu, gdzie ś. fale kładą. Słow. Wyobraźnia złotemi rozkwitała farby i kładła ś. jak tęcza na ksiąg białej karcie. Słow. **3.** *pokładać ś.:* Wół miał obyczaj K. ś. na roli. Trzyc. (Bydło) nie biegło na ruń, lecz kładło ś. na roli. Mick. Kładła ś. od śmiechu (= *pokładała ś., zrywała boki, brała ś. za boki, pękała*). Zboże, gałęzie kładą ś. na ziemi (= *chylą ś., uginając ś., zwieszają ś.; ścielą ś. po ziemi*). Dym kładzie ś. (= ***nie idzie w górę***). Suknia długa kładzie ś. na ziemi (= *ściele ś.; wlecze ś. po ziemi*). Chłopak pędzi a krzyka, że aż kładą ś. szkapki. Len. **4.** †K. ś. komu = *korzyć ś., zginać kark przed nim, kłaniać ś. mu:* Nabożny list do papieża pisze i nizko mu ś. kładzie. Skar. **5.** †czym = *chcieć uchodzić, chcieć być mianym, mieć ś., wydawać ś. za co; nazywać, mianować siebie:* K. ś. zbawcą narodów. Job nieszczęśliwym jednak ś. nie kładzie, choć... Chr. **6.** [K. ś.] *myśleć, pewnym być:* Ja ś. kładę, ze mi cztyry dwadzieścia, a to dopir trzy. **7.** myśl. p. **Kipieć.** <KŁAD>

[Kłat, a, lm. **y, Tram]** *kloc drzewa.* <Slc. klat, Czes. klát>

Kłąb, ębu, lm. **ęby, Kłęb 1.** a. **[Kłębo]** *nici, sznurek, krajka i t. p., zwinięte w kulę.* **2.** *paczka, zwój, plik, tobol, pakiet, zwitek, tlumok:* Zwinąć bieliznę w K. K. płótna. Mias. W jednym kłębie ciągnie cała wyprawa artyleryczna. Jak. J. (= *w zbitej masie, w kupie*). Przen.: (Chmura) wszystkie niebios zabrała księżyce, zwinęła w jeden K. Słow. Czasami K. śniegu rozbiją podkowy. Krasiń. Obronny gniazdami os, szerszeniów, kłębami wężowisk. Mick. Pułki zmieszały ś. w jeden K. Krasz. Przerażony zasadzką szereg w K. ś. zwija. Mick. †Anat.: Gruczoły w K. zebrane. **3.** *krąg, pierścień, splot, zwój:* Wąż toczył kłęby, wił ś. w kłęby, ścisnął go swemi kłębami, zwinął ś. w K. Ktoś mu straszny wyciął policzek, aż ś. zwinął w kłęby. Pot. (= *we dwoje; skulił ś., skurczył ś., zgiął ś.*). Targam jego członków kłęby. Mick. Zwinął ś. w K., skacząc z okna. **4.** *bałwan, fala, wał:* Nurt Adrjacki szumne rzuca kłęby. Hor. K. dymu. Dym ś. wali kłębami. Znikli w kłębach pyłu. Mick. Czarne i sine chmur kłęby. Krasz. **5.** *wypukłość kości, w której osadzony jest piszczel, szczeg. kość przy karku bydląt, od której ś. kark i grzywa zaczyna.* **6.** K. u konia = *grzywa powstająca na karku; włosy między uszyma nad czołem.* Kn. Przen. *łeb:* Ej! bo dostaniesz po kłębie. **7.** ×**ia,** lm. **ie** p. **Kłącze:** Połamane kłąbie tataraku. Kon. **8.** [Kłębem gotować ś.] = a) *kłębiąc ś., gotować ś.:* Mleko gotowało ś. kłębem. b) *głąb, korzeń.* **9.** [K.] *biodro.* **10.** anat. = a) (coxa) *okolica stawu biodrowego:* Z jedną ręką na kłębie opartą, zaczął... Orzesz. (= *na biodrze*). Kłębów pan Stanisław zupełnie nie ma, tak że rapcie od pałasza nie mają na czym ś. trzymać. Chodź. b) ×Kłęby = *brzegi górne a. grzebienie kości biodrowej* (cristae ossis ilei.) **11.** a. **Lupa** hut. *bryła surowcowa, którą ś. pod młotem przerabia.* **12.** p. **Kuniec.** Zdr. **Kłębek, [Kłąbek, Głębek], Kłębuszek,** ×**Kłębeczek.** Zgr. **Kłębisko.** <KŁĘB>

[Kłąbek, bka, lm. **bki]** p. **Kłąb:** Konie ma okrągłe, jak K.

Kłąbiasty lek. p. **Guzowaty.**

Kłąbowy p. **Kłębowy.** Anat.: ×Kości kłąbowe = *biodrowe.*

Kłącz, a, lm. **e 1.** [K.] = a) *suche badyle ziemniaków.* b) *wypusty ziemniaczane, na których nać rośnie.* c) *plewy jęczmienne z wodą.* **2.** a. **Kłącze, Głąb, Głąbie** bud. *część rośliny łodygowata, osobliwie głąbik barszczowy, który wchodzi w skład przyozdobienia głowicy koryńckiej.* Podcz. <KŁĘ(K)>

Kłącze, a, lm. **a 1.** a. ×**Kłąbie** bot. *łodyga, źdźbło ziół, na którym rosną:* K. kwiatu = *szypułka.* **2.** bud. p. **Kłącz** i **Kłęcze.** <KŁĘ(K)>

Kłączel, i, lm. **e, Solanka** bot. (anabasis) *roś. z rodziny komosowatych.* **<?>**

Kłączyn, a, lm. **y** bot. (synchodendron) *roś.* <?>

×**Kłączysty** *mający kłącze:* Kłączystych maków kwiaty. L. <KŁĘ(K)>

[**Kłąk, a,** lm. **i**] *kawał ziemi, który ś. oberwał i wisi.* <KŁĘ(K)>

Kłęb, u, lm. **y 1.** p. **Kłąb. 2.** gieol. *masa okrągła, elipsojdalna a. klinowata skał wybuchowych:* K. granitu, sjenitu. <KŁĘB>

Kłębacz, a, lm. **e** bot. (riziridium) *podrodzaj czosnku.* Gatunek: Czosnek piegawy (allium victorialis), dawniej Szygwurczem, Łukiem piegowym, Czosnkiem źmijowym zwany. <?>

Kłębaty p. **Kłębiasty:** Mgła kłębata w krąg ś. już rozwlokła. Gosz. <KŁĘB>

×**Kłębeczek, czka,** lm. **czki** p. **Kłąb.** L.

Kłębek, bka, lm. **bki 1.** p. **Kłąb:** K. nici, bawełny, jedwabiu. Zwijać nici w K. Przen.: Po nitce dojdziesz do kłębka. Kn. *(= po śladach dojdziesz prawdy).* Wszystko mu idzie, a. snuje ś., jak z kłębka *(=jak z płatka, jak po maśle).* Wywinął rzecz, jak z kłębka *(= z łatwością).* Kto ś. zasklepia w kłębku egoizmu, ten niczego nie dokaże. Zach. Jeż zwija ś. w K. Pies zwinął ś. w K. i śpi. (Żmija) skręci ś. w K. i na drodze legnie. Mick. Zwinął w K. długie palce. Mick. Kury szurpate toczą ś. kłębkiem. Mick. Chociaż ś. dziwnym kłębkiem twoja żałość gmatwa... Mick. Kłębkami śniegu odwilżają usta. Krasiń. Wąż, co głowę ma na kłębku ciała. Słow. K. robaków. Słow. **2.** [K.] *część poprzeczna odrzwi u góry, przeciwległa progowi.* **3.** anat.: a) K. nerwowy, p. **Zwój.** b) Kłębki nerkowe, p. **Kłębuszek. 4.** bot.: Kłębki pączkowe = *małe pączki, zaopatrzone w korzonek przybyszowy kłębkowaty, obfitujący w mączkę.* **5.** lek.: K. macinniczy = *globus hystericus.* <KŁĘB>

Kłębian, a, lm. **y** bot. (pachyrrhizus) *roś. z rodziny motylkowatych.* <?>

Kłębiarka, i, lm. **i** tech. *maszyna do zwijania przędzy lub nici na kłębek.*

Kłębiasto przys. od **Kłębiasty.**

Kłębiasty 1. a. **Kłębaty, Kłębowaty** *podobny do kłęba, zbity w kłęby:* Chmura, mgła kłębiasta. Chmury pierzasto-kłębiaste, kłębiasto-warstwowe (p. Chmura). Lek.: Plwociny kłębiaste, kłębkowate, zsiadłe (sputa figurata). **2.** [K.] *mający wydatne kłęby czyli biodra, biodrzysty.*

Kłębić, i, ił, Kłębować 1. ×*zbierać w kłąb.* **2.** *poruszać, przewracać, podnosić kłębami, bałwanić, falować:* Czym morze kłębi. Pol. Potoki deszczu wiatr pchał w ukos, kłębił je i szarpał. Prus. Przen.: Pragnienie krew kłębi. Kon. **K. ś.** *kotłować ś.; przewracać ś., piętrzyć ś. kłębami; bałwanić ś., wrzeć, gotować ś., kipieć, wzdymać ś., zbijać ś. w kłęby:* Woda, dym kłębi ś. Całe chmury białych gołębi kłębiły ś. nad dachem. Sienk. Kłębiąca ś. lawa w wulkanie. Przen.: Plany te wrzały i kłębiły ś. w skrytości, jak podziemne wulkany. Bał. Krew, kłębiąc ś. w bałwany pogańskich żądz. Słow. <KŁĘB>

Kłębienie, a, blm., czynność cz. **Kłębić.**

Kłębienie się, a ś., blm., czynność cz. **Kłębić ś.**

Kłębisko, a, lm. **a** p. **Kłąb:** Biały dech wznosi ś. w kłębiska. Kon. Czarne kłębiska dymu. Kon.

[**Kłębko, a,** lm. **a**] p. **Kłębo.**

Kłębkostopny p. **Kłębkowy.** <Kłębek + Stopny>

Kłębkowato przys. od **Kłębkowaty.**

Kłębkowaty *podobny do kłębka, w kłębek zwinięty.* Anat.: Mięsień K. = *mięsień paskowaty, rzemieniowy, †muskuł rozciągło-trójkątny, †nierównokątny, ×trójkątny karku, †myszka śledzionowata* (m. splenius). Lek.: Plwociny kłębkowate p. **Kłębiasty.**

Kłębkowy przym. od **Kłębek:** Kopyto bydlęce kłębkowe a. kłębkostopne.

Kłębny *wijący ś., zwijający ś. w kłęby:* Ziemię swym jadem kłębne stroszą żmije. Nar.

[**Kłębo, a,** lm. **a**] p. **Kłąb:** K. nici. Zdr. [**Kłębko**].

Kłębować, uje, ował i **K. ś.** p. **Kłębić:** Woda już ś. w garnku kłębuje (= *cwałuje ś.*).

Kłębowanie, a, blm., czynność cz. **Kłębować.**

Kłębowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kłębować ś.**

Kłębowato przys. od **Kłębowaty.**

Kłębowaty p. **Kłębiasty**; *okrągły, kulisty, sferyczny.*

Kłębowisko, a, lm. **a** *miejsce, gdzie ś. coś skłębiło, wielki kłąb:* Staczał figury w jedno K. Jell.

Kłębowy, Kłąbowy przym. od **Kłąb.**

Kłębuszek, szka, lm. **szki 1.** p. **Kłąb:** Był podobny rysiowi rannemu, który z drzewa ma skoczyć w oczy myśliwemu, wydyma ś. kłębuszkiem. Mick. **2.** anat.: Kłębuszki a. kłębki nerkowe = *drobne ustroje naczyniowe w nerkach* (glomeruli renales). **3.** lek. = a) *rodzaj poduszeczki drobnej ze skubanki a. waty opatrunkowej.* b) *poduszeczka miękka, okrągła, stanowiąca część przyrządu uciskającego.* <KŁĘB>

Kłęcze, a, lm. **a, Kłącze** bud. *kapitel, głowica bez względu na ich kształt, ozdoby.* <KŁĘ(K)>

Kłęk, a, lm. **i 1.** p. **Kikut. 2.** bot. (gymnocladus) *roś. z rodziny brezyljowatych.*

[**Kło, a,** lm. **a**] p. **Kieł.** <KOŁ/KŁO>

[**Kłobocian, a,** lm. **y**] p. **Klabocian.**

[**Kłobocon, a,** lm. **y**] p. **Klabocian.**

[**Kłobotać, ce, tał**] *klekotać.* <Dźwn.>

[**Kłobotanie, a,** blm.] czynność cz. **Kłobotać.**

[**Kłobuch, a,** lm. **y**] **1.** p. **Kłobuk. 2.** *kapelusz słomiany, stary, podarty.* **3.** *gatunek jastrzębia.* Zdr. [**Kłobuszek**]. <p. Kłobuk>

[**Kłobucha, y,** lm. **y**] *nazwa krowy.*

×**Kłobuczek, czka,** lm. **czki** p. **Kłobuk; Głobuczek:** Pączek róży, póki ś. jeszcze nie rozwinie kwiat, gdy wyrwiesz, będzie K. Urzęd.

Kłobuczka, i a. w lm. **i,** [**Kłobuszka**] bot. (torilis) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: K. pospolita a. Wszawiec, Wszawy kopr, Jeleni ogon (t. anthriscus).

Kłobucznik, a, lm. **i** bot. p. **Lepieżnik.**

×**Kłobuk, a,** lm. **i,** [**Kłobuch**] **1.** *pączek róży nierozkwitłej.* **2.** †i [K.] *kapelusz, czapka wysoka.* **3.** a. ×**Kobłuk,** ×**Kabłuk,** ×**Kabłąk** *pokrycie na głowę u duchownych wyznania wschodniego.* **4.** p. **Więcierz.** Zdr. ×**Kłobuczek.** <Tur. kalpāk; stąd też Kołpak>

[**Kłobuk, a,** lm. **i**] *djabeł, przebywający w domach.* <p. Kobold>

[**Kłobuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kłobuch.**

[**Kłobuszka, i,** lm. **i**] p. **Kłobuczka.**

[**Kłobycon, a,** lm. **y**] p. **Klabocian.**

[**Kłociak, a,** lm. **i**] p. **Kłoć.** <p. Kłoć>

[**Kłociasty**] p. **Kłociaty.** L.

[**Kłociaty, Kłociasty, Kłóciaty**] *równy, prosty, długi, niezmięty:* Umartego kładziemy na kłociaty słomie. <p. Kłoć>

[**Kłoczek, czka,** lm. **czki**] *powrósło ze słomy.* <Zam. Kłaczek>

Kłoć, i, lm. e 1. bot. (cladium) *roś. z rodziny ciborowatych.* Gatunek: K. wiechowata (c. mariscus). **2.** [**K.** a. **Kłóć**] = a) *słoma z tej rośliny wymłócona.* b) a. [**Kłociak**] *snopek z niej do pokrycia strzechy.* c) *słoma kłociasta, prosta, wymłócona.* <KŁO(T)>

Kłoda, y, lm. y 1. leśn. = a) p. **Kloc**: Ciężki, jak K. Wwalił ś. na łóżko, jak K. Stary pijak spuchły jak K. Tremb. (= *jak bela, jak fasa*). Tam gałęziste kłody, tu wpółzgniłe tramy. Mick. Wielki wał pniów, kłód, korzeni. Mick. b) *dolna grubsza część pnia, ucięta przy korzeniu.* c) *część pnia drzewa wypróchniała a. wydłubana, opatrzona dnem, służąca za naczynie do przechowywania ziarn.* d) [K.] *gruba i długa sztuka sośniny zdatna do budowli, okorowana i na spław przeznaczona.* K. do rznięcia = *piłowiec.* **2.** *walec do równania ziemi.* **3.** *pień wydrążony.* **4.** *pniak z otworami na nogi przestępcy, dyba, wilk:* Wsadzono ich do kłody, nogę od nogi rozkraczoną do czwartej dziury kładąc. Skar. Mocno mu w kłodzie nogi cisnąć kazał. Skar. Chłopa kłodą ukarali. Żebr. W kłodę nogi ich były pozamykane. Gil. Szlachta, skuta w kłodzie, siedziała rzędem. Mick. **5.** [K.] *rodzaj ula.* **6.** *fasa, duża beczka do rzeczy płynnych a. suchych, do kapusty:* Póki kapusta w kłodzie, bieda nie dobodzie. Prz. **7.** × a. × **Kloc** *tułów, korpus człowieczy a. zwierzęcy:* Kłodę baranią oraz z p tężnemi soki w kocieł wiedma wwaliła. Żebr. **8.** *okrąglak z kory odarty, z grubsza zaostrzony, używany przez daw. Rzymian do obwarowania miejsc obronnych.* **9.** *pewna miara płynów:* K. a. beczka ma garncy 62. Troc. **10.** *miara sypkich rzeczy, zawierająca cztery korce a. ćwierci.* **11.** *zamek wiszący, kłódka:* Szopa na kłodę zamknięta. Krasz. **12.** × K. kart = *talja.* K. = *kupka kart w grze zwanej wózek, której przebić nie można.* **13.** [K.] = a) *kubeł, wydłubany z kloca; naczynie drewniane na zboże.* b) *miara ryb (= około korca).* c) *koryto do mięsa solonego.* d) *łódka.* **14.** kol.: K. hamulcowa a. **Klocek hamulcowy** *część hamulca, przylegająca do koła.* **15.** myśl.: Iść kłodą (o psach) = *iść a. biec kupą.* Zdr. **Kłodka, Kłódka,** [**Kłotka**]. <KŁOD>

Kłodka, i, lm. i, [**Kłotka**] **1.** p. **Kłoda**: Dwie dziewczynki jak kłodki zsunęły ś. z wysokiego pieca. Orzesz. **2.** [K. a. **Kłódka**] = a) *piasta.* b) *stylisko u grabi.*

†**Kłodne, ego,** blm. rz. *rodzaj opłaty:* Nie K., ale basztowe tam brać postanowiono. Paw.

[**Kłodnica, y, lm. e**] p. **Kłonica.** <KLEN/KŁON, sld. do KŁOD>

Kłodny p. **Kłodowy**: Stróż K.

Kłodowy, Kłodny przym. od **Kłoda**: Miary kłodowe (= *wydrążone w pniu drzewnym*). Hamulec K.

Kłodzina, y, lm. y 1. = a) *kłoda, pniak po odciętym drzewie, odziemek:* Kłodziny i rzeczy duszy nie mające. Otw. Przen.: *człowiek niezgrabny, otyły, pień, figura niezgrabna.* b) p. **Kładzina. 2.** bot. *pień drzew nierozgałęzionych, np. palm.* Rost.

Kłodzinowy przym. od **Kłodzina.** Kn., Troc, Bobr.

Kłokocina, y, lm. y bot.: K. włoska a. **Kłokoczyna włoska** *dawna nazwa rośliny: pistacja.* <? KŁOK, sld.>

†**Kłokoczek, czka, lm. czki** *figomorwa, figomorwowe drzewo* (ficus sycomorus).

Kłokoczka, i, lm. i, Klekoczka, Kłokoczyna, [**Kłokotowe drewno**] bot. (staphylea) *roś. z rodziny kłokoczkowatych.* Gatunek: K. pierzasta (s. pinnata). <? KŁOK, sld.>

Kłokoczkowaty bot.: Rośliny kłokoczkowate (staphyleaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Kłokoczkowy przym. od **Kłokoczka.**

Kłokoczyna, y, lm. y bot. **1.** p. **Kłokocina. 2.** p. **Kłokoczka.**

[**Kłokot, a, lm. y**] p. **Kłopot**: Siedzi druzka na kłokocie. <Zam. Kłopot>

Kłokotka, i, lm. i bot. p. **Pistacja.** <? KŁOK, sld.>

Kłokotkowy przym. od **Kłokotka,** *pistacjowy.*

[**Kłokotowy**]: Kłokotowe drewno p. **Kłokoczka.**

[**Kłomel, mli, lm. mle**] p. **Kłomla.**

Kłomelka, i, lm. i p. **Kłomla.**

Kłomia, i, lm. e p. **Kłomla.**

[**Kłomka, i, lm. i**] p. **Kłomla.**

Kłomla, i, lm. e, Kłomia, [**Kłomel, Kłomka, Kłomnia, Tłuczka**] *sieć rybacka rozpięta na drewnianych ramach w kształcie leżącego graniastosłupa trójściennego.* Zdr. **Kłomelka.** Por. **Kłonia.** <p. Kłonia>

[**Kłomnia, i, lm. e**] p. **Kłomla.**

[**Kłompie, i, blp.**] p. **Klumpie.**

[**Kłon, u, lm. y**] *pokłon:* Upadaj matuli do nóg. Oj tylo twego kłonu, co u matuli w domu. <KŁO(N)>

[**Kłonia, i, lm. e, Kłoń**] **1.** *sieć do łowienia ryb między jazami:* Ptaki drobne kulą strzelać, zające na śniegu bez rarogów szczwać, ryby w rzece kłonią łapać: to z tych łowów dziesięcinę wytknąć przydzie. Prz. **2.** w lm. *małe siatki w rowach.* Por. **Kłomla.** <? KLEN/KŁON>

Kłonica, y, lm. e, × **Kłonnica,** [**Kłónica, Kłodnica**] **1.** *jeden z czterech drążków, umocowanych jednemi końcami na końcach osi, a drugiemi podtrzymujących półkoszki, drabiny a. skrzynie wozu:* Dobywszy z wozu kłonic, zaczęli ś. bić niemi. Nos jak K. Prz. **2.** *drążek u windy, którym windują.* Mag. **3.** kol. *jeden z drągów żelaznych do zwarcia ładunku na wozach, umocowanych po boku wozu.* <? KLEN/KŁON>

Kłonić, i, ił 1. *skłaniać, nakłaniać, pochylać, schylać, chylić, nachylać, uchylać, zniżać:* K. czoło. **2.** *zmierzać, prowadzić:* Widno nie zrozumiała, do czego kłonię. Szym. A. **K. ś. 1.** *schylać ś., nachylać ś., pochylać ś., zniżać ś., spuszczać ś., zwieszać ś. ku dołowi, uginać ś.:* Gałęzie kłonią ś. ku ziemi. Łyty, drżąc z radości, ku ziemi ś. kłonią. Przyb. (= *gną ś., uginają ś., chwieją ś.*). Na widok jej kłoniły ś. głowy pielgrzymów. Krasz. Głowy ich kłoniły ś. jedna ku drugiej. Orzesz. **2.** *chylić ś., mieć ś. ku czemu, zbliżać ś. do czego:* Dzień już kłonił ś. ku zachodowi. Orzesz. **3.** przen. *skłaniać ś., nakłaniać ś., przechylać ś. na korzyść czego, decydować ś.:* K. ś. ku zgodzie. <KŁO(N)>

Kłonienie, a, blm., czynność cz. **Kłonić.**

Kłonienie się, a ś., blm., czynność cz. **Kłonić ś.**

× **Kłonnica, y, lm. e** p. **Kłonica.**

[**Kłoń, i, lm. e**] p. **Kłonia.**

Kłopeć, pcia, lm. pcie 1. [K.] *kołek na szyi krowy.* **2.** p. **Kłapeć.** Zdr. **Kłopetek.**

Kłopetek, tka, lm. tki p. **Kłopeć.** <KLEP/KŁOP>

†**Kłopić, i, ił** p. **Kłopotać. K. ś. 1.** † = a) i [K. ś.] p. **Kłopotać**: Z rolą człek ś. tam nie kłopi. Pol. b) *kołatać, stukać, klepać.* c) *klekotać.* **2.** [K. ś.] *sprzeczać ś.* <KLEP/KŁOP>

× **Kłopocenie, a,** blm., czynność cz. **Kłopocić,**

× **Kłopocenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kłopocić ś.**

× **Kłopocić, i, ił** i × **K. ś.** p. **Kłopotać:** Kłopoci nas niemało księstwo Mazowieckie, na którym posag nasz mamy zapewniony. Niem.

† **Kłopocie!** w. *niestety!* Włod. K., biadaszku, niestetyż! Kn.

Kłopot, u a. †**a,** lm. **y** a. ×**a,** [**Chłopot**] **1.** †*zamek drewniany, kołatka u drzwi:* Śmierć ś. wije u płotu, szukająca kłopotu. **2.** a. **Młon** *drążek u żarn domowych, wsadzony w ucho kamienia, którym kamień wierzchni obracają.* **3.** [**K.** a. **Kłokot, Klekot**] *deszczułka przy żarnach, w której młon ś. obraca.* **4.** a. [**Kłopotość**] *niepokój troska, zgryzota, ambaras, udręczenie, utrapienie tarapata, kram, frasunek:* Nie miała baba kłopotu, kupiła sobie prosię. Prz. Kłopoty domowe gospodarskie. Pozbyć ś. kłopotu. Mieć na głowie wiele kłopotów. Mieć z kim K. Być w kłopocie. Nabawić kogo kłopotu. Dziewczyno, stworzona na moje kłopoty! Hul. Każda Dorota ma swoje kłopota. Prz. Aśćka pomyśl o tym, żeby ś. to zrobiło najmniejszym kłopotem. Mick. Czu jakieś tajemne kłopoty. Mick. Jabym wolał, że by ci panowie jak najkrócej kłopotem siedzieli nam w głowie. Oliz. *Niepewność, niezdecydowanie, zaambarasowanie:* Jestem w kłopocie, jak tu postąpić. K. zażenowanej dziewczyny (=*kłopotliwe położenie, zakłopotanie*). <KLEP/KŁOP>

Kłopotać, cze a. ×**ce** a. ×**ta, tał,** ×**Kłopocić,** †**Kłopić,** [**Chłopotać**] kogo =*nabawiać kłopotu, frasować, ambarasować, niepokoić, dręczyć, turbować, trapić, robić komu kłopot:* Interes ten bardzo go kłopocze. K. komu głowę. **K. ś.,** †**Kłopić ś.,** [**Kłopić ś.**] *być w kłopocie, frasować ś., ambarasować ś., niepokoić ś., dręczyć ś., turbować ś., trapić ś., martwić ś., troszczyć ś.:* Niech ś. kobyła kłopoce, bo ma wielką głowę. Prz. K. ś. o kogo, o co. Panem Aleksandrem, jak synem ś. kłopocze. Krasz. Nie kłopocz ś. o to (=*nie troszcz ś.; niech cię o to głowa nie boli, nie twoja w tym głowa*). Nie zapędzam ś. w gospodarstwie, ani kłopotam ś. o pomnożenie dostatków. Chodź. × **K. ś.** z kim = *nabawiać ś. wzajemnie kłopotu, gryźć ś., trapić ś., użerać ś. nawzajem:* Władysław w rozerwaniu kłopoczących ś. z sobą papieżów wszystkiego dokazał. Błaż. <KLEP/KŁOP>

Kłopotanie, a, blm., czynność cz. **Kłopotać;** [**Chłopotanie**]: Borgowanie sprawuje K. Prz. (=*kłopotanie ś., kłopot*).

Kłopotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kłopotać ś.;** [**Chłopotanie się**].

[**Kłopotarka, i,** blm.] p. **Kłopotarstwo:** Gospodarka — K. Prz.

× **Kłopotarstwo, a,** blm., [**Chłopotarstwo, Kłopotarka**] *stan kłopotliwy:* Gospodarstwo — K. Prz. Małe wiejskie gospodarstwo — wielkie K. Prz.

× **Kłopotarz, a,** lm. **e,** [**Chłopotarz**] *człowiek udręczony kłopotami:* W miasteczku, gdzie podwoda, gdzie burmistrz furmanem, już będzie kłopotarzem, nieborakiem panem. Klon.

[**Kłopot! kłopot!**] w. *naśladowanie głosu kury.* <Dźwn. i sld.>

Kłopotliwie przys. od **Kłopotliwy;** × **Kłopotnie,** [**Chłopotliwie**].

× **Kłopotliwo,** [**Chłopotliwo**] jest komu =*kłopocze ś.:* K. nam to, skąd waszmość koni dobrych weźmiesz? Sienk.

Kłopotliwość, i, blm., [**Chłopotliwość**] **1.** rz. od **Kłopotliwy. 2.** [K.] zb. *kłopoty:* Użyje za mężem frasunku, kłopotliwości.

Kłopotliwy, × **Kłopotny,** [**Chłopotliwy**] **1.** *pełen kłopotów, przynoszący wiele kłopotu, ambarasowny, frasobliwy:* Położenie kłopotliwe. Zażyć szczęśliwości bez kłopotliwej pracy (=*uciążliwej, wymagającej wiele zachodu, męczącej, subjekcjonalnej, mozolnej*). **2.** †*sporny.*

× **Kłopotnie** p. **Kłopotliwie.**

× **Kłopotny 1.** p. **Kłopotliwy:** Do kogo rzecz kłopotna bywa podana, zowie ś. depositarius. Groic. (=*sporna, będąca przedmiotem sprawy*). **2.** †*gwałtowny, niespokojny:* Koń K.

[**Kłopotość, i,** lm. **i**] p. **Kłopot:** Tylko biédy, kłopotości, żal ś., Boże, mej młodości!

Kłos, a a. †**u,** lm. **y,** [**Kłys, Kłoso, Kłosie, Kłósie**] **1.** bot. (spica) *kwiatostan, w którym wzdłuż ogólnej szypułki wiele bezszypułkowych a. krótkoszypułkowych kwiatów jest osadzonych,* in. kłos złożony: K. puszczać. Syr. Wypuszczać kłosy. Puszcza ś. K. Troc. K. pszeniczny. K. pełny, pusty. Zbierać kłosy. Troc. Garść kłosów. [**Pójść na kłosy**] =*iść zbierać kłosy.* Zb.: Pszenicy szafranowej buja K. złocisty. Mick. Między złotym kłosem tyś szła. Słow. **2.** ×*pewna waga, zawierająca w sobie dziewięć ziarn.* **3.** [**Kłosy**] p. **Klusek. 4.** astr.: K. panny =*nazwa jednej z północnych konstelacji.* **5.** lek. (spica) *opaska a. opatrunek w swoisty sposób nałożony za pomocą bandaża,* opaska kłosowata: K. wstępujący, zstępujący (spica ascendens et descendens). K. biodrowy (sp. coxae). Zdr. **Kłosek,** × **Kłósek.** <KŁO(S)>

†**Kłos, a,** lm. **y** p. **Klus.**

†**Kłosać, a, ał** i †**K. ś.** p. **1. Klusować:** Ubogi, kłosając ś. często za dworem, nałoży na prokuratora cały majątek. Groic.

[**Kłosak, a,** lm. **i**] p. **Kłośniak.**

†**Kłosanie, a,** blm., czynność cz. **Kłosać.**

†**Kłosanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kłosać ś.**

Kłosarz, a, lm. **e** *ten, co zbiera kłosy za żeńcami:* Nie widać tam wesołych kłosarzów, coby śpiewając za rolnikiem, okruszone kłosy zbierali. Stasz.

Kłosek, ska, lm. **ski 1.** p. **Kłos:** Wdowa, co tam zbiera kłoski. Pol. **2.** bot. *kwiatostan, stanowiący część kłosa:* K. pszenicy, owsa. Pszenicy wielkokłosistej każdy kłos wydaje z siebie kilka innych kłosków. Syr. **3.** [K.] dziec. *penis.*

[**Kłosia, i,** blm.] *słoma prosta.*

[**Kłosiak, a,** lm. **i, Zakłos**] *snopek dachowy, położony kłosem na dół.*

Kłosiany, × **Kłosisty, Kłosowy** przym. od **Kłos:** Tobie kwoli w kłosianym wieńcu lato chodzi. Kochan.

[**Kłosiasty**] *mający kłosy, obfitujący w kłosy:* Kłosiasta słoma =*prosta słoma.*

Kłosica, y, lm. **e, Wliśnik** bot. (helmintostachys) *roś. z gromady paprotników, z rzędu nasięźrzałowych.*

Kłosić się, i ś., ił ś., Kłosować, Kłosować ś. *dostawać kłosów, wypuszczać kłosy, sypać ś., wysypywać ś.:* Żyto już ś. kłosi. U mnie zboże ś. kłosi. Len.

Kłosie, a, [**Kłósie**] **1.** blm. zb. *kłosy:* Nie zbieraj na innej roli kłosia, tylko na mojej. Biel. M. **2.** [K.] p. **Kłos.**

Kłosienica, y 1. blm. *słoma ze zboża kłosowanego.* **2.** lm. **e** bot. p. **Namulnik.**

Kłosiennica, y, lm. **e** bot. p. **Namulnik.**

Kłosistość, i, blm. rz. od **Kłosisty:** K. żyta.

Kłosisty **1.** *pełen kłosów, mający bujne, pełne kłosy:* Pszenica kłosista. Len. **2.** × p. **Kłosiany**: Wieniec K. L.

[**Kłoska, i,** lm. **i**] *słomka po wykruszonym zbożu.*

[**Kłoso, a,** lm. **a**] p. **Kłos**: Kłosa przez násieniá nie wárte spomnieniá. Zdr. [**Kłósko**].

†**Kłosokłosisty**: Kłosokłosista a. †**Kłosokłosowata** pszenica = *wielokłosista, mająca na jednym źdźble po kilka kłosów.* Syr. <KŁO(S)+KŁO(S)>

†**Kłosokłosowaty** p. **Kłosokłosisty.**

Kłosorodnie przys. od **Kłosorodny.** L.

Kłosorodny, × **Kłosorody** *rodzący kłosy, obdarzający kłosami.* <Kłos + Rodny>

× **Kłosorody** p. **Kłosorodny**: Kłosoroda Ceres. Wor.

Kłosować, uje, ował **1.** K. zboże = *podmłócać, co większy, co suchszy a. dojrzalszy kłos obijać, młócić z grubsza.* **2.** a. **K. ś.** p. **Kłosić ś.** <KŁO(S)>

Kłosowanie, a, blm., czynność cz. **Kłosować.**

[**Kłosowaniec, ńca,** lm. **ńce**] *prosta słoma jęczmienna:* Nogi (chorej) okrącać kłosowańcami jęczmiennemi.

Kłosowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kłosować ś.**

Kłosowato przys. od **Kłosowaty.**

Kłosowaty *podobny do kłosa; mający kłosy.* Ostryż ma nasienie kłosowate. Syr. Lek.: Opaska kłosowata p. **Kłos.**

Kłosownica, y, lm. **e** bot. (brachypodium) *roś. z rodziny traw.*

Kłosownik, a **1.** lm. **i** *część składowa młocarni.* **2.** × lm. **cy** p. **Kłusownik**: Kłosownicy ruszyli z legowiska niedźwiedzia. Gac. <KŁO(S)>

Kłosowy p. **Kłosiany**: Ość kłosowa. Rośliny kłosowe = *których kwiatostan jest kłosem.* Bot.: Czerniec K., p. **Czerniec.**

Kłosówka, i, lm. **i** bot. **1.** a. **Miątwa, Trawa miodowa** (holcus) *roś. z rodziny traw.* Gatunki K. miękka (h. mollis). K. wełnista (h. lanatus). **2.** K. pastewna p. **Wysypka.** **3.** p. **Żarlica.**

Kłoszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kłosić ś.**

†**Kłoś, a,** lm. **e** p. **Kłusię.**

[**Kłośniak, a,** lm. **i, Kłosak, Ogier**] *snop zboża, związany bliżej kłosów.*

Kłośniczka, i, lm. **i** bot. (plantago serpentina) *roś. z rodzaju babki.*

[**Kłota, y,** lm. **y**] p. **Kłódka.** Zdr. [**Kłotka, Kłótka**]. <KŁOD>

[**Kłotak, a,** lm. **i**] *snopek omłócony.* <KŁO(T)>

Kłotewka, i, lm. **i, Kołatuszka** *drewienko sosnowe rosochate na końcu do rozbijania w naczyniu zaprawianych potraw, mątew, mątewka, rogalka koziołek.* <Zam. *Kołotewka, Sld. do Kłócić>

Kłotka, i, lm. **i** **1.** [K.] = a) p. **Kłota**: Kowalu, naróbze mi kłotek, pozamykam ludziom gęby. b) p. **Kłodka.** c) p. **Kłoda.** **2.** w lm. myśl. *jaja mrówcze.* <p. Kłota>

[**Kłotka, i,** lm. **i**] *grdyka, krtań.* <Ukr. hlotka>

Kłotlin, a, lm. **y** bot. (sarcolaena) *roś.* <?>

[**Kłotować, uje, ował**] *omłacać z grubsza, nie rozwiązując snopa.* <KŁO(T)>

[**Kłotowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kłotować.**

× **Kłowy** przym. od **Kieł.** Anat.: †Myszka kłowa = *mięsień unoszący kąt ust* (m. caninus s. levator anguli oris). <p. Kieł>

Kłócenie, a, blm., czynność cz. **Kłócić.**

Kłócenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kłócić ś.**

[**Kłóciaty**] p. **Kłociaty.**

Kłóciciel, a, lm. **e** *ten, co ludzi z sobą kłóci, jątrzyciel.*

Kłócicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Kłóciciel.**

Kłócić, i, ił **1.** *mącić, wzruszać, mieszać, wzburzać:* Gotując czekoladę, kłócą mleko, aby ś. rozpłynęła. K. wodę, strumyk. × Burza kłóci powietrze = *wstrząsa.* Przen.: K. spokój = *zakłócać, mącić, burzyć.* Któż znowu nadchodzi osobność mą K.? Niem. Kłócą powietrze ptaszkowie leśni. Karp. Nie będę szczęścia pani kłócił. Mick. Kłócę niebaczny spokojność anioła. Słow. Nie znają praw własności, która świat nasz kłóci. Mick. W nieszczęsną ty ś. urodziłeś chwilę, zły mój synowcze, co tak Litwę kłócisz. Słow. K. komu głowę = *kłopotać, turbować, niepokoić, zawracać.* Miłość kłóci niepokojem. L. (= *dręczy*). †*Niepokoić, turbować, martwić:* Strapione serce smutek kłóci. Troc. **2.** kogo z kim = *swarzyć, różnić, waśnić, wadzić:* Będę go kłócił póty z siestrzeńcem, aż sobie dziedzictwo wykłócę. Boh. **3.** [K.] = a) *mieszać* (np. mąkę z wodą): Groch kłócony = *roztarty na miazgę po ugotowaniu.* b) *ruszać, poruszać:* Ząb sie mi kłóci. c) *bałamucić kogo.* d) *pleść, gadać.* e) *wymyślać, łajać, gniewać ś. na kogo.* **K. ś.** i [**Kłóciwać ś.**] **1.** *mącić ś., chełbać ś., tłuc ś., poruszać ś.:* Kłóci ś. napój w niepełnej beczce. Troc. W hucie żeby podczas roboty dym ś. nie kłócił. Torz. **2.** × *kłopotać ś., turbować ś., martwić ś., niepokoić ś., ambarasować ś., dręczyć ś.:* W myślach ś. swoich zaczął K. Nar. **3.** *wadzić ś., waśnić ś., sprzeczać ś., spierać ś., przemawiać ś., swarzyć ś., drzeć koty:* Kłócą ś. (z sobą), a potym przepraszają ś. Gdy ś. zejdą trafem u sąsiada, zawsze ś. z sobą kłócą po łacinie. Syrok. Mam duszę gorzką, co ś. z hańbą kłóci. Mick. Zbigniewie mój, z tym biednym kłócący ś. światem walką wrącego serca. Słow. Sercem ś. z szatanem kłócę. Słow. Na to wyskoczył z ziemi człowiek, by ś. z losem kłócił. Słow. Przen.: Tu po kamieniach z pracowną Arachną kłóci ś. wietrzyk. Słow. Przen.: K. ś. z czym = *nie zgadzać ś., zostawać w sprzeczności, nie odpowiadać czemu, nie pasować do czego:* Ręce grube, muskularne, opalone kłóciły ś. z glansowanemi rękawiczkami. Orzesz. <KŁO(T)>

Kłócie, a **1.** blm., czynność cz. **Kłóć.** **2.** lm. **a** lek. *ból kolący, kolka:* K. w boku, w kiszkach. [Takich kłóć dostanie, iż umrze]. †K. jelitne = *kolka.* <KOŁ/KŁO>

[**Kłóciwać się, a ś., ał ś.**] p. **Kłócić**: Z ojcem ś. nie kłóciwám. <KŁO(T)>

[**Kłóciwanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kłóciwać ś.**

[**Kłócka, i,** lm. **i**] *gęsta kasza kukurydzana na mleku.* <KŁO(T)>

Kłóć, kłuje a. **kłóje, kole, kłół, !Kłuć,** częstot. [**Kalać**] **1.** p. **Kolnąć.** **2.** [K.] *łupać, szczepać:* Niedźwiedzia ja będę prosić, będzie K. nam drwa, a kruk wodę musi nosić, bo grzbiet krzywy ma. Krasz. [**K. ś.**] *wykluwać ś., kiełkować:* Pszeniczka sie kole. Śnieżki i ranne cybulki (w marcu) kłóją ś. z pod pleśni. W gnieździe kłóją ś. pisklęta. Dziecku ząbki sie kolą (= *wyrzynają ś.*). <KOŁ/KŁO>

[**Kłóć, i,** lm. **e**] p. **Kłoć.**

Kłódeczka, i, lm. **i** p. **Kłódka; !Kłóteczka.**

Kłódka, i, lm. **i,** [**Kłótka**] **1.** p. **Kłoda**: Koło kłódek lewe szlachty skrzydło już jest blizkie zwycięstwa. Mick. **2.** a. [**Kłota**] *zamek zawieszany na kabłąku u skobla:* Zamknąć na kłódkę. Przen.: Zamknąć komu gębę na kłódkę = *zmusić go do milczenia.* Usta kłódkami zamykał. Kras.

Słowa zamykać słowami na kłódkę. Słow. K. Salomonowa = *rodzaj kłódki, składającej ś. z kółek, wiszących na drucie, które tylko sztucznie zdjąć można.* **3.** *skrzynka, lada, puzdro:* K. zegarowa = *w której zamknięta jest sprężyna.* Troc. K. lewarowa. Troc. **4.** *kawałek deski, na której ś. wiążą oka sieci.* **5.** [K.] = a) *sposób wiązania chustki:* Wiązać chustkę na kłódkę. b) *grubsza część biczyska.* c) p. **Kłodka.** **6.** bud. p. **Kloc.** Zdr. **Kłódeczka.** <KŁOD>

[**Kłódka, i,** lm. **i**] p. **Kładka:** Przyjechał do kłódki z konikami do wódki. <Zam. Kładka>

Kłódkarstwo, a, blm. *sztuka wyrabiania kłódek, rzemiosło kłódkarza.*

Kłódkarz, a, lm. **e,** !**Kłótkarz** *rzemieślnik, robiący kłódki, ślusarz.*

[**Kłódkowany**] *na kłódkę zamknięty:* Śrebra wziąść nie może, bo jest kłódkowane.

[**Kłónica, y,** lm. **e**] p. **Kłonica:** Jak wyjmie ón kłónicy z woza, jak palnie. <p. Kłonica>

†**Kłós, a,** lm. **y** p. **Kłus.** Troc.

†**Kłósać, a, ał** i †**K. ś.** **I.** p. **I. Kłusować. 2.** p. **Kłusać:** Dobry on człowiek oskarżony na trybunał K. ś. musi. Górn. (= *wałęsać ś., łazić, włóczyć ś.*).

†**Kłósak, a,** lm. **i** p. **Kłusak.** Troc.

†**Kłósanie, a,** blm., czynność cz. **Kłósać.**

†**Kłósanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kłósać ś.**

×**Kłósek, ska,** lm. **ski** p. **Kłos:** Zżynał sierpem pszeniczne kłóski z pańskiego łanu. Bał.

[**Kłósie, a,** lm. **a**] **I.** p. **Kłos:** Tylo całych kłósi ponad głowami fruwa. Pszenica z małemi kłósiami. Chodzić za kłósiami (= *zbierać kłosy*). **2.** zb. p. **Kłosie:** K. na życie było pełne.

[**Kłósko, a,** lm. **a**] p. **Kłoso:** Wróbel obzobuje K. Święty Stanisław, K. wystaw! Prz. Z małego ziarnka jest wielkie K.

†**Kłóś, a,** lm. **e** p. **Kłusię.**

[**Kłóta, y,** lm. **y**] **I.** *gaduła.* **2.** *plotka.* <KŁO(T)>

!**Kłóteczka, i,** lm. **i** p. **Kłódeczka.**

[**Kłótka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Kłota. 2.** p. **Kłódka. 3.** *polanko, szczapa.*

!**Kłótkarz, a,** lm. **e** p. **Kłódkarz.** Troc.

Kłótliwie przys. od **Kłótliwy.**

Kłótliwość, i, blm. rz. od **Kłótliwy.**

Kłótliwy *zwadliwy, swarliwy, sprzeczny, niezgodny, czupurny, awanturniczy, burzliwy, niespokojny:* Charakter K. Kłótliwych zagadzał. Mick. K. okrzyk. Orzesz. Przen.: Kłótliwa fala. Mick. <KŁO(T)>

Kłótnia, i, lm. **e** **I.** †*mieszanina, mikstura:* Napój jakiś z otrębów za piwo dawano, kłótnię jakąś, by drożdże, we śkło nalano. Piel. **2.** *swar, zwada, waśń, spór, sprzeczka, warchoł, burda, awantura, rozterka, niezgoda:* Upiwszy ś., kłótni szuka. Z gorącej kłótni waszej co będzie, czy wiecie? Mick. Wszcząć kłótnię. Wmieszać ś. do kłótni. Z kłótni dwuch korzysta trzeci. Prz. Przen.: Ile tam.. kłóteń słowików płaczących z kaskadą. Słow. <KŁO(T)>

×**Kłótniarka, i,** lm. **i** p. **Kłótnica.**

Kłótniarstwo, a, blm. *życie kłótliwe, ciągłe kłótnie:* Jakież mogą być pobudki do ustawicznego kłótniarstwa? Kras.

×**Kłótniarz, a,** lm. **e** p. **Kłótnik:** Po wielu zwycięstwach natrafiła na większego jeszcze kłótniarza. Kras. Nudzi mię K. ten. Słow.

Kłótnica, y, lm. **e** forma ż. od **Kłótnik; Kłótnicka,** × **Kłótniarka.**

Kłótnicka, kiej, lm. **kie** rz. p. **Kłótnica.**

Kłótnicki, ego, lm. **ccy** rz. p. **Kłótnik.**

Kłótnik, a, lm. **cy, Kłótnicki,** ×**Kłótniarz** *człowiek kłótliwy, burda, sprzeka, awanturnik, warchoł, wichrzyciel, hałaburda:* Ostrzegam Wc. Pana, że on wielki K. Boh. Między szlachtą był jeden wielki paliwoda, K., Jacek Soplica. Mick. Ani groził kłótnikom więcej, ani fukał. Mick. Kłótnicy trąbią adwokatom w uszy. Mick. (= *pieniacze*). <KŁO(T)>

Kłóty im. od **Kłóć:** Raz K. = *zadany kłóciem, sztychowy:* I cięte mu i kłóte rany zadawają. P. Koch. W brzuch kłótą ranę mu zadał. Skar. †K. kabat = *kabat z siatkowej czy ażurowej tkaniny.* Słup. <KOŁ/KŁO>

!**Kluć, uje, uł** p. **Kłóć.**

×**Klukas, a,** lm. **y** **I.** *dziób długi, jak np. bociani.* **2.** w lm. *bazgranina, bazgroty, kulfony, kulasy, mazanina, gwazdanina, gryzmoty.* Por. **Kluka.**

[**Klumpie, i,** blp. a. **Klompie, Klompie, Trzewiki duńskie**] *trzewiki z drewnianą podeszwą i skórzanym wierzchem, chodaki drewniane.* <Lit. kłumpa a. kłumpe>

[**Kłunia, i,** lm. **e**] **I.** *stodoła z krąglaków sosnowych stojąca na uboczu, zdala od domu.* **2.** *miejsce sypiania wieśniaków.* Goł. <Ukr. Brs. kłunia>

[**Kłupać, pie, pał**] **I.** a. [**Kłupkać**] *pukać, klepać:* Kradnę ś. ku oknu, kłupię na kochankę, ale miła nie otwiera. **2.** *dłubać, skubać.* <Nm. klopfen>

[**Kłupanie, a,** blm.] czynność cz. **Kłupać.**

[**Kłupkać, a, ał**] p. **Kłupać:** Cóż to tam kłupká? — Pogonicz biczem puká.

[**Kłupkanie, a,** blm.] czynność cz. **Kłupkać.**

Kłus, a, lm. **y,** †**Kłos,** †**Kłós, Kłusak** *chód zwierza, środkujący między stępą a cwałem a. galopem, truckt:* Jechać kłusem. Ciężkiego ten koń ma kłusa. Wypuścić konia kłusem. Zmordowawszy ś. w K. wpadnie. K. prawidłowy. K. długi = *ryś.* Do kościoła trzeba kłusem, a z kościoła jednochodą. Prz. Przen.: Kłusem! = *prędko!, prędzej!, żwawo!, w te pędy!, żywo!* Przen.: Niech porównania dalej lecą kłusem. Słow. Zdr. **Kłusik.** <KŁUS> >

Kłusacki przym. od **Kłusak:** Towarzystwo wyścigów kłusackich.

Kłusać, sa a. **sze, szy, sał,** †**K. ś.** **I.** ×p. **I. Kłusować:** Kłusz ś. z miasta, Benedykcie. Rej. Probuje podskoków, zwrotów, stępa, galopuje, kłusa. Mick. Gdzieś z Polski ś. za Tatry kłusał. Biel. M. (= *uciekał kłusem*). Przen.: Tyraństwo, które teraz kłusze, wnet zostanie na placu bez dusze. Paszk. (= *harcuje, paraduje*). **2.** a. †**Kłosać,** †**Kłosać ś.,** †**Kłósać,** †**Kłósać ś.** *tułać ś., włóczyć ś., tłuc ś., wałęsać ś., łazić:* I muszę, choćbym nie rad, K. ś. na roki. Zbyl. Dzisiaj o najmniejszą rzecz każdy na sejm ruszy, a ty za nim, ubogi ziemianinie, kłuszy. Kochan. Duszy istność jedna, lubo w różne postaci ś. kłusze. Żebr. Panic z groszem kłusze. Biel. M. Ony już lepszą radę mają niźli drugie, co przy mężu kłuszą. Biel. M. (= *drepczą*). <KŁUS>

Kłusak, a, lm. **i,** †**Kłósak** **I.** *rysak, koń chodzący kłusem, ciężko noszący:* K. pancerny. **2.** p. **Kłus:** Uderzyć kłusaka (= *szybko pojechać*). **3.** a. **Wąsacz, Traber** wet. *wyniszczająca choroba owiec, zawisła od zmian patologicznych mlecza pacierzowego.*

†**Kłusanie, a,** blm., czynność cz. **Kłusać.**

†**Kłusanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kłusać ś.**

†**Kłusia, i,** lm. **e** *klacz młoda:* W statucie Kazimierza Wielkiego młode klacze zwane „kłusie." Wójc.

†**Kłusię, ęcia,** lm. **ęta,** †**Kłuś,** †**Kłóś,** †**Kłoś** *zły kłusak, szkapsko ciężkie.* <KŁUS>

Kłusik, a, lm. **i** p. **Kłus:** Nie zmieniały truchta, zwanego technicznie kłusikiem świńskim. Jeż.

[**Kłuska, i,** lm. **i**] p. **Kłusek.**

1. Kłusować, uje, ował, ×**Kłusać,** †**Kłósać,** †**Kłosać 1.** (o koniu) *biec kłusem;* (o jeźdźcu) *jechać kłusem:* K. na koniu. Środkiem po roli Asesor i pan Rejent kłusują powoli. Mick. Hrabski koń... prosto kłusował polem aż pod zamku progi. Mick. **2.** myśl. (o łosiu) *biec.* <KŁUS>

2. Kłusować, uje, ował *zajmować ś. kłusownictwem:* Kurpie przemycają towary i kłusują w puszczach pruskich. Pol. <Zap. zam. kłósować = ścinać (potajemnie) kłosy zbóż rosnących, Sld. do KŁUS>

Kłusowanie, a, blm., czynność cz. **Kłusować.**

Kłusownictwo, a, blm. *nieprawe polowanie na cudzą zwierzynę:* Smolarstwo, dziegciarstwo i K. stanowią właściwe tego ludu zatrudnienie. Połuj. <p. 2. Kłusować>

Kłusowniczy przym. od **Kłusownik:** Wykręt K. Wycieczka kłusownicza wiejskiego brysia.

Kłusownik, a, lm. **cy,** ×**Kłosownik,** [**Wnicznik**] *ten, co ś. oddaje kłusownictwu.*

†**Kłuś, a,** lm. **e** p. **Kłusię.**

[**Kłych, a,** lm. **y**] *przezwisko wołu.* <p. Kłyk>

[**Kłyk, a,** lm. **i**] **1.** *trzpień, oścień.* **2.** *staw u palca.* **3.** *niedorostek, chłopak, smarkacz.* **4.** *słaby człowiek.* **5.** *pień drzewa, obłamany z gałęzi a. głąb kapusty bez liści:* Liszki objadły kapustę i pozostały tylko kłyki. <KOŁ/KŁO>

Kłykciasty *mający kłykcie.* Kn.

Kłykciny, in, blp. lek. *twory chorobne na skórze i błonach śluzowych:* K. stożkowate, kończyste, in. szyszkowiny (condylomata acuminata). K. płaskie, szerokie, sączące, in. lepieże (c. lata v. syphilitica). Por. **Lepież** i **Szyszkowina.**

Kłykciowaty anat. *podobny do kłykcia, mający jego wygląd* (condyloideus): †Wyrost K. Wyrostek K. a. †Pociąg kości gałeczkowaty. Por. **Kłykciowy.**

Kłykciowy przym. od **Kłykieć.** Anat.: Wyrostek K. a. †Wyrost kłykciowaty (processus condyloideus). †Guzy kłykciowe = *stawy palcowe* (condyli digitorum).

Kłykieć, kcia, lm. **kcie,** [**Knykieć, Kłykut**] **1.** anat. = a) (condylus) *wyrostek a. zgrubienie na końcu kości,* †guzik, †oścień, †trzpień. b) (internodium) *człon palcowy* (p. **Człon**). **2.** [K.] = a) *drugi staw palca.* b) *pięść.* **3.** †przen. *uderzenie, szturchaniec, kułak; guz:* Wielem kłykciów od niego odniósł. Kn. Zdr. [**Kłykietek**]. <KOŁ/KŁO>

[**Kłykietek, tka,** lm. **tki**] **1.** p. **Kłykieć. 2.** *nieodcięta część urąbanej ręki.*

[**Kłykut, a,** lm. **y**] p. **Kłykieć.**

×**Kłypać, pie, pał** oczyma = *poruszać niezwykle powiekami, zmrużając oczy:* Snadź chce mu ś. spać, bo ziewa i kłypie oczyma. Sł. wil. Por. **Łypać.** <? KŁYP>

×**Kłypanie, a,** blm., czynność cz. **Kłypać.**

Kłys, a, lm. **y** leśn. *drzewo rosnące z ułamanym a. nadłamanym wierzchołkiem,* skłys, złom, skręt, styrk. <? Por. Kłyszawy>

[**Kłys, a,** lm. **y**] p. **Kłos:** Święty Ján K. zgiął. Prz. Zdr. [**Kłysek**]. <Zam. Kłos>

[**Kłysek, ska,** lm. **ski**] **1.** p. [**Kłys**]: Święty Ján K. zgiął. **2.** *kosmyk włosów.*

[**Kłysko, a,** lm. **a**] zgr. od **Kieł:** Koń ma długie kłyska. <p. Kieł>

×**Kłysty** p. **Klisty.**

[**Kłyszawy**] p. **Kliszawy.**

†**Kłyszka, i,** lm. **i** p. **Kliszka.**

×**Kłyś, a,** lm. **e 1.** *koń pospolity, brzydki i wychudzony, szkapa, bronowłoka.* **2.** *chłystek:* Prosto, kłysiu, oto pień. Prz. <p. Kłusię>

†**Kment, u,** lm. **y** p. **Gment:** Bisior, płótno cienkie białe, teraz kmentem zowią. Bud. <p. Gment>

†**Kmentowy** przym. od **Kment,** *batystowy, bisiorowy.*

×**Kmet, a,** lm. **owie** p. **Kmieć:** Kmetowie z siół dukadzińskich. Jeż. <Zap. z Łć. comes, 2 pp. comitis = towarzysz (panującego a. wodza), a później dostojnik, hrabia>

×**Kmeton, a,** lm. **owie** p. **Kmieć:** Włościanie, zwani kmetonami, wolni są od wszelkich ciężarów podczas trwania zawieszenia. Rol.

[**Kmetować, uje, ował**] p. **Kmiotkować:** Tak sobie kmetuję, różnie. Krasz.

[**Kmetowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kmetować.**

×**Kmetówna, y,** lm. **y** p. **Kmieciówna:** Choć prosta K., ale... Krasz.

†**Kmieci** p. **Kmiecy:** Bydło kmiecie.

Kmiecia, i, blp. zb. *kmiecie:* Bo żywot biednej, pracowitej kmieci w polu i boju czyściuchno przeleci. Len. <p. Kmieć>

×**Kmiecianka, i,** lm. **i** forma ż. od **Kmieć,** p. **Kmiotka:** Sprawę z kmiecianki urodzonego Zbigniewa. Lel.

†**Kmieciew, a, o** p. **Kmiecy:** Kmieciewo drewno.

Kmieciowy p. **Kmiecy:** Chichotała ś. do kmieciowych synów. Bał.

Kmieciówna, y, lm. **y,** †**Kmiotówna,** ×**Kmetówna,** ×**Kmietówna** *córka kmiecia:* Mieszczanie gardzili kmieciównami. Gom.

***Kmiecki** tylko w postaci przys.: **Po kmiecku** p. **Kmiecy:** Z prostoty i po swemu, jakoby po kmiecku mówim do Boga: Zbudowaliśmy Tobie domeczek. Skar.

×**Kmiectwo, a 1.** blm. *rolnictwo:* Kmiectwem ś. obchodzić. Mącz. **2.** lm. **a** *folwark, grunt kmiecy.* Świt.

Kmiecy, Kmieciowy, †**Kmieci,** †**Kmieciew** przym. od **Kmieć:** Rola kmieca. K. łan większy = *21 morgów, 1 sznur, 51 prętów.* K. łan mniejszy = *6 morgów, 2 sznury kwadratowe, 48 prętów kwadratowych.* Cz. **Po kmiecemu, Po kmiecku** przys. *jak kmieć.*

Kmieć, a, lm. **e,** (2 pp. **kmieci** a. **kmiot**), ×**Kmet,** ×**Kmeton 1.** *chłop, poddany, siedzący na gruncie pańskim:* K. na grosz, pan na kmiecia, ksiądz na pana łowiec. Prz. Kmiecie, rolnicy siedzący na gruncie pańskim. Nar. Przen.: Każdy człowiek K. jest i poddany Boga swego. Skar. Adamie, ty boży kmieciu, ty siedzisz u Boga w wiecu. Bogar. **2.** *rolnik, włościanin, wieśniak, chłop:* Szlachectwo bez bogactwa w kmiecie idzie. Skar. Artykuł trzeci obowiązuje równie i mieszczan i kmieci. Mick. **3.** † *najstarszy w rodzinie, starzec, starosta, starszyna:* Dziedziczył zawsze syn jeden albo brat całe gospodarstwo i jako taki(!), za głowę całej rodziny (czeladzi) czyli familji uznany, miał nazwę kmiecia. Mał. Króla z berłem w ręku, z koroną na głowie, na tronie otaczali kmieciowie, dostojnicy pałacowi i inni. **4.** [K. a. **Knieć**] *włościanin bogaty, mający swoje*

gospodarstwo i rolę. **5.** [K.] *mąż, chłop:* Już kmiecia swojego mam. Zdr. **Kmiotek**, × **Kmioteczek.** <p. Kmet>

× **Kmiet, u,** lm. **y** *gromada, kmiecie, gmin:* Gmin czyli K. Lel. W wiec zasiadły gmin czyli K. Lel. <p. Kmet>

[**Kmietka, i,** lm. **i**] p. **Kmiotka.**

× **Kmietówna, y,** lm. **y** p. **Kmieciówna.** Krasz.

Kmin, u, lm. **y, Kminek** bot. **1.** (cuminum) *roś. z rodziny baldaszkowych; owoce jej:* Udające sosnę gałązki wawrzynu, odziane, zamiast kolców, ziarenkami kminu. Mick. Dał mu kminu z dzięgielem. Prz. *(=a to mu dogodził!).* **2.** p. **Karolek. 3.** K. koński p. **Koniopłoch.** <Gr. kýminon, Łć. cuminum, może z Arab. kemmun>

[**Kmina, y,** lm. **y**]?: Bodajto, bodajto przy Skudzawach staje: korzec siał, kopę sprzątnął— kopa korzec daje; tamto kminą orzą, a jajami włóczą. Prz. <? Może z Czes. kmen = pień, korzeń>

Kminek, nku, lm. **nki 1.** bot. = a) p. **Kmin.** b) p. **Karolek. 2.** w lm. kuch. *rodzaj ciastek z kminkiem.*

[**Kminić, i, ił**] *oszukiwać.* <Czes. kmíniti>

[**Kminienie, a,** blm.] czynność cz. **Kminić.**

Kminkowy przym. od **Kminek:** Ser K. Zupa kminkowa. Wódka kminkowa *(=kminkówka).*

Kminkówka, i, lm. **i** *wódka na kminie.*

× **Kmiotaszek, szka,** lm. **szkowie** *kmieć biedny, godzien pożałowania.*

× **Kmioteczek, czka,** lm. **czkowie 1.** p. **Kmieć. 2.** *chłopię:* Byle ś. zbudził ów K. młody, który uśpione obudza narody. Słow.

Kmiotek, tka, lm. **tkowie** p. **Kmieć:** K. prostaczek. Birk. <p. Kmet>

× **Kmiotka, i,** lm. **i,** × **Kmiotówka,** × **Kmiecianka,** [**Kmietka**] *wieśniaczka, włościanka, chłopka.*

Kmiotkować, uje, ował, [**Kmetować**] *pędzić życie kmiece, być kmieciem:* Ty, będąc wolnym szlachcicem, już K. musisz. Smotr.

Kmiotkowanie, a, blm., czynność cz. **Kmiotkować.**

Kmiotkowy przym. od **Kmiotek.**

† **Kmiotno** przys. *obficie w kmiotki.*

× **Kmiotowic, a,** lm. **e** *syn kmiecia:* Żaden K. tak ś. nie urodził, aby go matka w żłobie położyć miała. Skar.

× **Kmiotówka, i,** lm. **i** p. **Kmiotka:** Wiele tysięcy szlachty, kmieciów, szlachcianek i kmiotówek i dziateczek prowadzono do hordy. Birk.

† **Kmiotówna, y,** lm. **y** p. **Kmieciówna:** Kiedy pan wsi kmiotównę uciśnie gwałtem, rodzicy onej to gwałtownice odejść mają wolność. Św. z Woc.

× **Kmocha, y,** lm. **y** p. **Kuma.**

× **Kmochna, y,** lm. **y** p. **Kuma.**

× **Kmosia, i,** lm. **e** p. **Kuma:** K. kmosi gorzałeczkę nosi. Prz.

† **Kmostwo, a,** blm. p. **Kumostwo.**

× **Kmoszka, i,** lm. **i** p. **Kuma.**

× **Kmoś, a,** lm. **e** p. **Kum.**

[**Kmoter, tra,** lm. **trzy** a. **trowie**] p. **Kum.** Zdr. [**Kmoterek**].

[**Kmoterek, rka,** lm. **rkowie**] p. **Kmotr.**

× **Kmoterski** p. **Kmotrowski:** Kmoterską powinność z sobą mieli, bo jeden drugiemu syna do chrztu podniósł. Skar.

Kmoterstwo, a, blm. p. **Kumostwo.**

† **Kmotorstwo, a,** blm. p. **Kumostwo.** Troc.

Kmotr, tra, lm. **trzy** a. **trowie** p. **Kum:** K. kmotrem, łotr łotrem. Prz. [W kmotry stojec] = *trzymać do chrztu.* Zdr. [**Kmoterek, Kmotrzyk**]. <Śr. Łć. compater>

Kmotra, y, lm. **y** p. **Kuma.**

Kmotrostwo, a, lm. **a** p. **Kumostwo.**

Kmotrować, uje, ował *być kmotrem, trzymać dziecko do chrztu:* Kmotrując tylu znajomym, nie mógł ze wszystkiemi utrzymywać stosunków ściślejszej zażyłości. Bał.

Kmotrowanie, a, blm., czynność cz. **Kmotrować.**

Kmotrowski, × **Kmoterski** przym. od **Kmotr** a. **Kmotra,** *chrzestny:* Powinowactwo kmotrowskie. Ustawiono, aby ś. kmotrowskie dzieci nie pojmowały. Biel. M.

[**Kmotrzyk, a,** lm. **i**] p. **Kmotr.**

† **Kmyśli** przys. *po myśli, stosownie do upodobania, do żądania* (= **Gmyśli**): Chciej to, Panie, duszy naszej K. uczynić. Kochan. *(=gwoli).* Sejm ten nie K. był ludziom. Górn. *(= nie w smak).* <K + Myśl>

† **Kmyślnie** przys. od **Kmyślny,** *kmyśli.*

† **Kmyślny** *dogadzający czyim zamiarom, pomyślny, pożądany* (= **Gmyślny**): Człowiek to tylko, co jest podobnego, kmyślnego, krzecznego, lubego, to pozwala i pochwala. Gil.

[**Kmyza, y,** lm. **y**] *niezgrabjasz, ciężki w ruchach, niemrawa, niedorajda.* <p. Chmyza>

Knafel, fla, lm. **fle 1.** † a. † **Knefel,** [**Knefel, Knópa**] *guzik:* Sukienkę ze srebrnemi knaflami wdzieje. Falib. Knafle u kabata z dyjamenty. Niem. Przen.: Wstaje pijanica, knafle mu wiszą na brodzie, co z nosa płynęły. Rej. *(= sople).* **2.** [K.] p. **Knaflak.** Zdr. † **Knaflik,** † **Knafliczek,** † **Knawlik.** <Nm. daw. knauf(el)>

† **Knaflak, a,** lm. **i 1.** a. † **Knafel** *obcas u trzewika.* Troc. **2.** *guzik, guz, kuleczka:* Wędzidło z knaflakami. Dor. **3.** w lm. *manatki, sprzęty, graty, rzeczy:* Wszystkie mu knaflaki powywracali. Warg.

† **Knaflaknik, a,** lm. **cy** *ten, co robi knaflaki = obcasy.*

† **Knaflakowy** przym. od **Knaflak,** *obcasowy.*

† **Knafliczek, czka,** lm. **czki** p. **Knafel.**

Knaflik, a, lm. **i 1.** † p. **Knafel:** K. a. spinka. Ort. **2.** † *łańcuszek:* Łańcuszki, zwane knaflikami. Wej. **3.** [K.] *jedno z narzędzi szewckich.*

Knag, a, lm. **i 1.** p. **Przypuśnica. 2.** [K.] p. **Knaga.**

[**Knaga, i,** lm. **i**] **1.** *stara krowa.* **2.** *duża kość.* **3.** *sztuka mięsa:* Prosimy na knagę rosołową. **4.** *kawałek drewna przybity do szmigi, za który zatyka ś. małe płachetki.* **5.** *część okucia drzwi.* **6.** a. [**Knag**] *hak drewniany, kliniec.* **7.** w lm. = a) *liche konie, chabety.* b) *mięso kościste, gnaty.* Zdr. [**Knażka**]. <Nm. Knagge = hak drewniany, sęk; kawał>

Knajać, a a. **e, ał** zł. *wleźć, iść.* Estr. <?>

Knajanie, a, blm., czynność cz. **Knajać.**

Knajfcążki, ów, blp. p. **Knajfcęgi.**

Knajfcęgi, ów, blp. rzem. *cęgi o szczękach zakrzywionych w kształcie dzioba, do cięcia drutu.* Zdr. **Knajfcążki.** <Nm. Kneifzange>

Knajpa, y, lm. **y,** × **Knejpa** pog. *zakład publiczny, w którym można zjeść i wypić, dziura, jak szynk, bawarja, restauracja, winiarnia:* Zapewne przypomnieś ci czasy, kiedyście ś. po knajpach włóczyli? Radz. Zdr. **Knajpka, Knajpeczka.** <Nm. Kneipe>

Knajpcęgi, ów, blp. *cęgi do wyciągania, trzymania, obcęgi.* <p. Knajfcęgi>

Knajpeczka, i, lm. **i** p. **Knajpa:** Zajrzał do tej lub owej knajpeczki. Bał.

Knajpiany, Knajpowy przym. od **Knajpa:** Życie knajpiane. Humor K.

Knajpiarski przym. od **Knajpiarz:** Życie knajpiarskie. Knajpiarskie miłostki. Zap.

Knajpiarstwo, a, blm. *nałóg przesiadywania po knajpach, życie knajpiarzy.*

Knajpiarz, a, lm **e** *ten, co przesiaduje po knajpach.*

Knajpka, i, lm. **i** p. **Knajpa.**

Knajpować, uje, ował *włóczyć ś. po knajpach, przesiadywać w knajpach:* Studenci niemieccy knajpują, i nie przeszkadza im to pracować. Sienk.

Knajpowanie, a, blm., czynność cz. **Knajpować.**

Knajpowy p. **Knajpiany.**

[**Knak!**] okrzyk: *trarara, tyr, dyr!* <Dźwn.>

Knap, a, lm. **i** a. **y 1.** [K. a. **Knop, Knoap, Knóp**] *chłopak, młodzian, parobek:* Kiejm był knápem... Trzej maleńki knápi. Kątorzny K. p. **Kątorzny. 2.** †i [K.] *tkacz; sukiennik:* Niesą do knapa przędzionka. Za knapa nie pójdę. Pająk uczy prząść, rodząc z siebie włókno, z niego pojął K. osnowę na sukno. Klon. Zgr. [**Knapsko, Knapiszcze**]. <Nm. Knabe = chłopak, robotnik; (Tuch)knabe = tkaczyk>

[**Knapiszcze, a,** lm. **a**] p. **Knap.**

Knapka, i, lm. **i 1.** org. *muterka skórzana, wkręcona w koniec drutu, przechodzącego przez tylny koniec klawisza.* **2.** a. **Baryłka** (w kluczu) ślus. = *szyjka klucza.* <Nm. Kneipe>

[**Knapka, i,** lm. **i**] **1.** *tkaczka.* **2.** p. **Knapstwo.** <p. Knap>

Knapski przym. od **Knap 1.** †*sukienniczy:* Mydło knapskie. B. B. **2.** [K.] *tkacki:* Warsztat K.

[**Knapsko, a,** lm. **a**] p. **Knap.**

†**Knapstwo, a,** blm. **1.** [K. a. **Knapka**] *sukiennictwo, tkactwo.* **2.** zb. *knapi, tkacze, sukiennicy.*

Knara, y, lm. **y 1.** mech. p. **Grzechotka. 2.** rzem. *narzędzie do wiercenia dziur w żelazie,* in. grzechotka. <Nm. Knarre>

[**Knarz, a,** lm. **e, Knar-z, Knor-z, Kners, Dziera**] *kiernoz, knur.* <p. Knur>

[**Knarzować, uje, ował, Knar-zować**] *kiernozić, kiernozować.*

[**Knarzowanie, a,** blm.] czynność cz. **Knarzować.**

[**Knarzowe, ego,** blm., **Knar-zowe**] *opłata od knarza za nabawienie płodu.*

Knaster, tra, lm. **try** p. **Kanaster.** <Nm. Knaster>

Knastrowy przym. od **Knaster:** Dym K.

†**Knawlik, a,** lm. **i** p. **Knafel.**

[**Knażka, i,** lm. **i**] p. **Knaga.**

[**Knąbie, a,** lm. **a**] p. **Knowie.**

†**Knąbrny** p. **Krnąbrny**

Knebel, bla lm **ble,** [**Knybel, Knębel**] **1.** *narzędzie drewniane do zatykania gęby a. innego otworu:* Zatknąć komu usta kneblem. **2.** *kawałek drzewa, które złowionemu wilkowi a. dzikowi w paszczę kładą.* **3.** *kij krótki, gruby do wiązania snopków.* **4.** *waleczek do spinania sieci.* **5.** *kawałek drzewa, którym psy rozprzęgają, gdy ś. zatną.* **6.** *kołek, drążek, którym ś. skręca powrósło, postronek dla zacieśnienia (jak np. u piłki stolarskiej).* **7.** fl. p. **Trznadel. 8.** gór. *kołek uwiązany w połowie na sznurze, na którym górnicy siadają, spuszczając ś. do szybu.* **9.** ✕a. ✕**Knybel, Krępulec** lek. *przyrząd do uciskania naczyń krwionośnych.* **10.** stol. p. **Knypel.** Zdr. **Kneblik.** <Nm. Knebel>

[**Knebie, a,** lm. **a**] p. **Knowie.**

Kneblik, a, lm. **i** p. **Knebel.**

Kneblować, uje, ował 1. *kneblem zatykać, skręcać i t. d.* (p. Knebel). **2.** [K. kogo] = *bić, okładać, palantować.*

Kneblowanie, a, blm., czynność cz. **Kneblować.**

Kneblowy przym. od **Knebel:** Snopy kneblowe.

Knecht, a, lm. **ci,** ✕**Knechta 1.** *szeregowiec pieszy a. jezdny w dawnym wojsku niemieckim, szczeg. pruskim, krzyżackim:* Wprzód nim ś. knechty z działami przywleką, abyśmy znagła na lud jezdny padli. Mick. Niemców pancernej trzy tysiące jazdy i pieszych knechtów we dwójnasób tyle. Mick. **2.** ✕*parobek, pachołek.* **3.** gór. *siedzenie z lin dla spuszczających ś. do szybu za pomocą kołowrotu,* szląg. Łab. **4.** stol. *przyrząd do podtrzymywania końca heblowanej deski, składający ś. ze słupka i półeczki, którą można podnosić i obniżać,* pachołek. <Nm. Knecht>

✕**Knechta, y,** lm. **y** m. p. **Knecht:** Mam znajomość z tym starym knechtą. L.

Knechtowski przym. od **Knecht.**

Knedel, dla, lm. **dle, Knydel** *legumina niemiecka:* Postanowiła przez cały miesiąc nie jeść knedlów. Jeż. <Nm. Knödel>

†**Knefel, fla,** lm. **fle** i [**Knefel**] p. **Knafel.** Goł. Zdr. †**Kneflik,** †**Knefliczek.**

†**Knefliczek, czka,** lm. **czki** p. **Knefel:** Nie uwięzuj dziecku nazbyt z młodu knefliczków, bryżyczków. Rej. <p. Knafel>

Knefliczka, i, lm. **i** bot. (blattaria) *roś. z rodziny trędownikowatych.*

†**Kneflik, a,** lm. **i** p. **Knefel.** Goł.

[**Kneje, i,** blp.] *doły po drogach, na wiosnę napełnione wodą.* <p. Knieja>

✕**Knejpa, y,** lm. **y** p. **Knajpa:** Rozpacz wiodła go do knejpy i ogródków. Krasz. <Nm. Kneipe>

Knepel, pla, lm. **ple 1.** [K.] *pałeczka, pręcik:* Ju zas K. w drodze (= *znowu figiel, kij między nogi, zasadzka*). **2.** p. **Knypel.** Zdr. [**Knepelek, Knupelek**]. <Nm. Klöppel>

[**Knepelek, lka,** lm **lki**] p. **Knepel.**

Kneper nieod. czcion.: Czcionka idzie K. = *do góry, jest umieszczona za wysoko na kieglu.* <Może z Nm. knapp = ściśle, obcisło>

[**Knepki, ów,** blp.] *guziki:* Czapka z knepkami. <Z Nm. Knopf>

✕**Kneplerka, i,** lm. **i** *ta, co knepluje koronki, koronkarka, koronczarka.* <Z Nm. Klöppel(arbeiterin) = koronczarka>

Kneplować, uje, ował *wiązać koronki.* Troc. <Nm. klöppeln>

Kneplowanie, a, blm., czynność cz. **Kneplować.**

Knepować, uje, ował 1. *mając ciągnąć sztukę drzewa, zacinać, kaleczyć ją, wbiwszy w nią siekierę.* **2.** †*wiązać, kneblować:* Niech cieśla nie używa ciężaru siekierą, ale deskę przywiązawszy do spodu balki drzewo knepuje. Troc. **3.** powr. *wyrabiać galanterję powroźniczą, jak koszyczki, pantofle, siatki i t. p.* <Nm. kneifen>

Knepowanie, a, blm., czynność cz. **Knepować.**

Knerać, a, ał myśl. *wydawać głos właściwy łabędziowi:* Łabędź knera. <Dźwn.>

[**Knerać, a, ał**] *być chorowitym.* <Dźwn.>

Kneranie, a, blm., czynność cz. **Knerać.**

[**Kners, a,** lm. **y**] p. **Knarz.**

†**Knesać, a, ał** *kołysać, wzruszać, wzburzać:* Austrami Charybdys knesana. Żebr. <Por. Czes. knísati = kołysać>

†**Knesanie, a,** blm., czynność cz. **Knesać.**

[**Knewie, a,** lm. **a**] p. **Knowie.**

× **Knezieczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Kneź:** A wam że co, knezieczku? co? co to was tak samego rzucili wasi? Krasz. <Czes. kněz = książę>

× **Kneziostwo, a,** blm. p. **Kniaziostwo:** E! — rzekł — dworu już żadnego u mnie niema, kneziostwa też. Krasz.

× **Kneziowa, ej,** lm. **e** *żona knezia, księżna:* K., Niemkini rodem. Krasz.

× **Kneziować, uje, owal** p. **Kniaziować:** Na gród ś. dostać chcieli i K. Krasz.

× **Kneziowanie, a,** blm., czynność cz. **Kneziować.**

× **Kneziowski** p. **Kniaziowski.** Krasz.

× **Kneziowy** p. **Kniaziowski:** Droga do stołba kneziowego. Krasz.

× **Kneziówna, y,** lm. **y** p. **Kniaziówna:** Musieli was na Leszkowym dworze nie rózgami, lecz kijmi bić, gdyście ś. do kneziówny Donki pod parkan podkradali. Krasz.

× **Kneziutek, tka,** lm. **tkowie** p. **Kneź:** E! kneziutku nieboże, weź sukmankę i gęślę, lepiej ci będzie. Krasz.

× **Kneź, a,** lm. **owie** p. **Kniaź:** Gdzieś nieopodal K. wasz siedzi. Krasz. Zdr. × **Knezieczek,** × **Kneziutek.** <Czes. kněz>

× **Kneźna, y,** lm. **y** p. **Kniahini.** Krasz.

× **Kneżenie, a,** blm., czynność cz. **Kneżyć.**

× **Kneżę, ęcia,** lm. **ęta** p. **Kniaziątko:** Co było chłopaków... kneżąt nawet, wszystko biegło, gdzie ją było można zobaczyć. Krasz.

× **Kneżyć, y, ył** p. **Kniaziować:** Ryżcowi na myśli, aby wnuki jego kneżyły. Krasz.

[**Knębel, bla,** lm. **ble**] p. **Knebel.**

[**Knębie, a,** lm. **a**] p. **Knowie.**

[**Knębulec, lca,** lm. **lce**] *jakieś narzędzie szewckie:* Śmierć ostrym knębulcem za ucho zawadzi (szewca). <Nm. Knebelholz>

Kniahini, i, lm. **e 1.** × a. × **Kniahyni,** × **Kniehinia,** × **Kniehynia,** × **Kneźna,** [**Kniahynia**] *księżna:* Brali udział w poswarkach kniahini. Sienk. **2.** [K.] *dziewczyna po zaręczynach.* Goł. <Ukr. kniahynia, Czes. daw. kněhyně>

× **Kniahinka, i,** lm. **i** p. **Kniaziówna:** Oh! kniahinko ty moja! Krasz.

× **Kniahyni, i,** lm. **e** p. **Kniahini:** Z całym dworem kniahynią sprowadzi. Słow.

[**Kniahynia, i,** lm. **e**] **1.** p. **Kniahini. 2.** *wyższa nadziemska istota.* **3.** *panna młoda w czasie wesela.*

× **Kniaski** p. **Kniaziowski:** Poddani kniascy, pańscy, szlacheccy. St. lit.

× **Kniaśtwo, a,** lm. **a** p. **Kniaziostwo.** Stadn.

Kniat, u, lm. **y 1.** [K.] *kaczyniec, wole oko.* **2.** †K. z żabiemi włosami = *roś. tritulus aquaticus.* <Por. Knica, Knieć>

Kniazianie, a, blm., myśl. p. **Kniażenie.** <Dźwn.>

× **Kniazianka, i,** lm. **i** p. **Kniaziówna:** Zaślubił kniaziankę Helenę. Stadn. <Ukr. kniaź>

× **Kniaziątko, a,** lm. **a,** × **Kneżę** *książątko:* Szeroko mówić począł, co cierpiano od rozrodzonych kniaziątek. Krasz.

Kniazić, i, ił myśl. (o zającu) **1.** *piszczeć żałośnie* (jakby wołając: *kniaź!*), *będąc napastowanym.* **2.** a. **Wrzeszczeć** *odzywać ś. w czasie miłostek.* <Dźwn.>

× **Kniazik, a,** lm. **owie** p. **1. Kniaź:** Poły bojarów, kniazików ścięto. Mick. Zdawał ś. nie rozumieć słów kniazika. Sienk.

× **Kniazio-bojarski** *w połowie książęcy, w połowie bojarski:* W szczupłym obrębie narodu litewskiego formowała ś. klasa kniazio-bojarska, pierwszej szlachty zarodek. Lel. <Kniaź + Bojarski>

Kniaziostwo, a, lm. **a,** × **Kniaźstwo,** × **Kniaśtwo,** × **Kneziostwo 1.** *godność kniazia:* Rodzinę znam; nie dopuści ona, aby ś. K. ich skaziło mieszczańskim związkiem. Krasz. **2.** *księstwo* (kraj): Pozdobywali kniaziostwa. Lel.

Kniaziować, uje, owal, × **Kneziować,** × **Kniażyć,** × **Kneżyć** *być kniaziem:* Ryngold opanował Połock i w nim kniaziował. Lel.

Kniaziowanie, a, blm., czynność cz. **Kniaziować:** Prawo do kniaziowania. Lel.

Kniaziowski, × **Kneziowski,** × **Kniezski,** × **Kniaźski,** × **Kniażski,** × **Kniaski,** × **Kneziowy,** × **Kniaży** *książęcy:* Kniaziowscy wirnicy wyrokowali. Lel. Chodziły głuche wieści o kniaziowskim jej pochodzeniu. Chm.

Kniaziówna, y, lm. **y,** × **Kneziówna,** × **Kniahinka,** × **Kniazianka** *córka kniazia, księżniczka.*

1. Kniaź, a, lm. **owie** a. **e 1.** a. × **Kneź,** × **Knież** *książę (szczeg. ruski a. litewski):* Rówienniki litewskich wielkich kniaziów, drzewa. Mick. Potężny i wielmożny kniaziu Moskiewski. Krasiń. **2.** (u Słowian tureckich) *szlachcic, wojak, mający swego konia.* **3.** *urzędnik sądu wiejskiego:* Sołtysi, wójtowie, kniaziowie, tywunowie i inni urzędnicy sądów wiejskich. Paw. **4.** [K.] *wójt.* Pol. **5.** [K.] *młodzieniec po zaręczynach.* **6.** myśl. *zając:* Siedzi, jak K. w kapuście. Prz. Zdr. × **Kniazik,** × **Kniażyk.** <Ukr. kniaź>

2. Kniaź! myśl. *naśladowanie głosu umierającego z postrzału zająca.* Por. **Kniazić.** <Dźwn.>

× **Kniaźski** p. **Kniaziowski:** Ciwun K. Lel.

× **Kniaźstwo, a,** lm. **a** p. **Kniaziostwo.** Stadn.

Kniażenie, a, blm., **Kniazianie** myśl. czynność cz. **Kniazić.** <Dźwn.>

× **Kniażenie, a,** blm., czynność cz. **Kniażyć.** Lel.

× **Kniażski** p. **Kniaziowski:** Do kniażskiego mieszkania. Lel.

× **Kniaży** p. **Kniaziowski:** Kniaże pochodzenie. Sienk.

× **Kniażyć, y, ył** p. **Kniaziować:** Długie lata kniażył. Stadn.

× **Kniażyk, a,** lm. **owie** p. **Kniaź:** Zmusił kniażyków do złożenia mu hołdu. Stadn.

Knica, y, lm. **e** p. **Krzywka.** <Por. Kniat, Knieć>

[**Knichuta, y,** lm. **y**] p. **Kniga.** Zdr. [**Knichutka**]. <Czes. knihatka>

[**Knichutka, i,** lm. **i**] p. **Knichuta.**

Knidjum nieod. bot. = **Biedrzycznik.** <Łć. cnidium>

†**Kniechinia, i,** lm. **e** p. **Knieja.** Susz.

Knieć, i, lm. **e** bot. p. **Kaczyniec.** <? Por. Kniat, Knica>

[**Knieć, a,** lm. **e**] p. **Kmieć:** Ja se lepsy iźli K.

× **Kniehinia, i,** lm. **e** p. **Kniahini:** Kniehinią ją uczynię. Krasz.

× **Kniehynia, i,** lm. **e** p. **Kniahini.**

Knieja, i, lm. **e 1.** †*wielka sieć rybacka, niewód:* Na wielkim jeziorze łowią ryby niewodem a. knieją. Trzyc. **2.** a. †**Kniechinia,** [**Chmieja, Faleja**] *pewna określona część lasu, pewien obszar zarośli, gdzie ś. zapuszczają psy gończe:* Ożywił (trąbieniem) knieje i dąbrowy. Mick. Las na knieje podzieliwszy, każda K. wokoło otoczy ś.

zoraną i zawleczoną granicą dla poznania śladu. Kluk. Jak sarneczka, gdy matkę pierzchliwą ściga po kniejach. Nar. Leśn.: Karmna K. p. **Karmnisko.** Myśl.: K. czarna = *miejsce stałego pobytu dzików.* K. podszyta = *knieja zarosła krzewiną.* **3.** †*część, oddział a. uroczysko lasu lub boru bartnego.* Skr. **4.** przen. *kryjówka, jaskinia, nora:* K. łotrów, zbójców, złodziei. Zdr. **Kniejka.** <Por. Knuć, Knować>

Kniejarz, a, lm. **e, Kniejot** myśl. *zagorzały myśliwy leśny.*

Kniejka, i, lm. **i** p. **Knieja:** Toż to popolujemy po kniejkach. Syrok.

†**Kniejnik, a,** lm. **cy** *mieszkaniec kniei; dozorca części lasu a. uroczyska, zwanego knieją.* Skr.

Kniejot, a, lm. **ci** myśl. p. **Kniejarz.**

[**Kniejotka, i,** lm. **i**] p. **Kniga.** <p. Kniga, Knichuta, sld. do Knieja>

Kniejowy przym. od **Knieja:** Polowanie kniejowe. **Kniejowy, ego,** lm. **i** rz. *myśliwy polujący po kniejach:* Trzystu silniejszych wybrano pod dowództwem dojeżdżaczów i kniejowych. Rol.

Kniejówka, i, lm. **i** myśl. **1.** *trąbka myśliwska wielka i gruba, używana w wielkich lasach w czasie polowania na grubego zwierza,* borówka. **2.** *krótka strzelba.*

× **Kniezski** p. **Kniaziowski.**

× **Knieź, a,** lm. **e** a. **owie** p. **Kniaź.** Lel.

[**Kniga, i,** lm. **i, Kniha, Kniejotka, Knichuta**] *czajka, ptak błotny.* < Czes. kníha, kníhuta, Dźwn.>

†**Knisple, i,** blp. *roś. mespilum.* <p. Niesplik>

[**Kniha, y,** lm. **y**] p. **Kniga.** <p. Kniga>

× **Knikiebejn, u,** blm. *gatunek napoju alkoholicznego:* Wino, miód, szpagatówka, K. Rog. <Z Nm. Knick(en)bein dosł. = słaby w kolanach>

[**Kniks, a,** lm. **y, Knyks**] *dyg:* Szczęśliwy narzeczony otrzymał K. pensjonarski. Rodz. <Nm. Knicks>

Knis, a, lm. **y** leśn. *gruba sztuka sosnowa, wykopana z korzeniem, zdatna na pal.* <Hl knies lm.>

[**Kniucha, y,** lm. **y**] m. *sknera.* <Ukr. kniucha>

[**Knoap, a,** lm. **y** a. **i**] p. **Knap.**

[**Knobloch, u,** lm. **y**] *kiełbasa z czosnkiem.* <Nm. Knoblauch = czosnek>

Knocenie, a, blm., czynność cz. **Knocić.**

Knoch, u, blm. gór. p. **Gnat.** <Zap. Nm. Knochen = kość>

Knocić, i, ił 1. myśl. (o zwierzu) i gm. *fajdać, paskudzić.* **2.** przen. rzem. *fuszerować, paskudzić, partolić.* **3.** ucz. = a) *bić w skórę.* b) *puszczać wiatry.* <p. Knot>

Knocik, a, lm. **i** p. **Knot:** Parę płonących knocików. Słow.

× **Knod, u,** lm. **y** *kolanko w chróście, drzewie, trzcinie, źdźble.* Zdr. × **Knodyszek.** <Nm. Knoten>

× **Knodowato** przys. od **Knodowaty.**

× **Knodowatość, i,** blm. rz. od **Knodowaty.**

× **Knodowaty** *kolankowaty:* Prątek K. Syr.

× **Knodyszek, szka,** lm. **szki** p. **Knod:** Knodyszki, kolanka, które są we źdźble. Mącz.

[**Knole, i,** blp., **Knule**] *rodzaj ziemniaków.* <Nm. Knollen>

[**Knop, a,** lm. **y** a. **i**] p. **Knap.**

[**Knopki, ów,** blp.] **1.** *stokrotka* (bellis perennis). **2.** Żółte K. = *roś. chrysanthemum coronarium.* <?>

Knopry, ów, blp. *narośle, tworzące ś. z soku młodych żołędzi w skutek ukłócia muchy, używane jako garbnik.* <Nm. Knopper>

[**Knors, a,** lm. **y**] p. **Knarz.** <p. Kiernoz>

[**Knoroz, a,** lm. **y**] = **Kiernoz.** <p. Kiernoz>

[**Knorz, a,** lm. **y**] (knor-z) p. **Knarz.**

Knot, a, lm. **y 1.** *skręcone nici, palące ś. w świecy, w lampie:* Knoty świecom ucierają. L. Końcem szablicy ociera bagnet z rury, jako K. ze świecy. Mick. Godzina była nocna i bez przerwy piał kogut, świece miały długie knoty. Słow. K. okrągły, płaski, rurkowy, kręcony, pleciony. **2.** †*stryczek, powróz.* Pot. **3.** †*laska, sztabka, pręt:* Wziął srebro i złoty K. Leop. **4.** przen. rub. *malec, basałyk, bąk, smarkacz, bęben, bech, gil:* Zamęczą mię te knoty, nie może inaczej być. Sienk. **5.** w lm. = a) *baty:* Dostaniesz knoty. b) myśl. *łajno lisie.* **6.** *lichy utwór sztuki.* **7.** bot. = a) p. **Kaktus.** b) Knoty gwiazd spadających = *dawna nazwa ludowa, dawana wodorostowi trzęsidło pospolite* (nostoc commune). c) †p. **Firletka.** **8.** lek. *tkanina opatrunkowa skręcona, do zatykania ran a. otwartych, przetok, flejtuch.* **9.** ucz. *jedność jako stopień.* **10.** woj. *sznurek konopny, nasycony materjałami zapalnemi i używany do zapalania dział, min, lont, kiszka zapalnicza.* Zdr. **Knotek, Knocik.** <Nm. Knoten dosł. = węzeł>

Knotek, tka, lm. **tki 1.** p. **Knot:** K. pływający na powierzchni oliwy w lampce. **2.** *sinoczek, sysadło, mamka.* **3.** lek. (turunda) *czopek skubankowy.*

× **Knotel, tla,** lm. **tle** p. **Knutel:** Niedobry zwyczaj owoc obijać z drzew żerdziami abo knotlami. Trzyc. <Nm. Knüttel>

Knotnica, y, lm. **e** bot. **1.** a. **Gorzyknot** (ramondia) *roś. z rodziny ostrojowatych.* **2.** *nazwa rośliny: dziewanna wielka a. lekarska* (verbascum thapsus). <p. Knot>

Knotnik, a, lm. **i** bot. p. **Prątnik.** <p. Knot>

†**Knotownica, y,** lm. **e** bot. p. **Firletka.** Syr. K., firletka, roślina, której liścia używano jako knota. Goł. <p. Knot>

Knotowy 1. przym. od **Knot:** Bawełna knotowa. **2.** bot.: Mech K. p. **Prątnik.**

Knowacz, a, lm. **e** *ten, który coś knuje.*

Knować, uje, ował 1. †i [K.] *rąbać, ciosać, ciąć, rzezać, strugać.* Kn. [Stolim knowáł balkę do bieza]. **2.** p. **Knuć:** W swym namiocie zamknięty, knował tajemne układy. Mick. <KN(U)/KN(OW)>

Knowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Knować; Knucie:** Knowania tajemne.

Knowie, a, lm. **a 1.** †*źdźbło suche.* Kn. **2.** [K. a. **Knówie, Knewie, Knębie, Knebie, Knąbie, Knómbie, Knuwie, Knybie, Spód**] *spodnia część snopka, odcięta od ziemi a. słomy na pniu; badyl słomy zboża, w ziemi tkwiący:* Kłoskami położyć na dół, a knowiami do góry. <Por. Kień, Czes. kmen = pień, podstawa, podkucie; por. KU/KOW>

[**Knómbie, a,** lm. **a**] p. **Knowie.**

[**Knóp, a,** lm. **y** a. **i**] p. **Knap.**

[**Knópa, y,** lm. **y**] p. **Knafel.**

[**Knówie, a,** lm. **a**] p. **Knowie.**

Knucie, a, lm. **a** czynność cz. **Knuć; Knowanie.**

†**Knucze, a,** lm. **a** p. **Knut.**

Knuć, uje, uł, Knować 1. †*układać, obmyślać, wypracowywać, kuć:* Ciężko on pracuje, gdy wiersze knuje. Li. Lada na co knujem konstytucje, a do skutku nie przychodzą. **Falib.** Trudną rzecz knuję. **2.** *gotować, planować, szykować, ukła-*

dać, obmyślać, kartować: Zamiary knuje w swojej głębi ducha. Mick. K. zdradę. Z miny poznano, że coś złego knuje. Mick. Kto inny knuje śmierć Mindowy. Słow. **3.** †*roić, planować, układać sobie.* **4.** †*wystawiać, przedstawiać, robić (kim, czym, a. jakim):* Bogu przypisujecie wszystkie zbrodnie wasze, autorem go knując wszystkich pożądliwości. Birk. **5.** [K.] *szczepać kawał drzewa na dwoje.* <KN(U)/KN(OW)>

[**Knuć, uje, ul**] *kuć:* Kukawecka kuka i knuje i knuje. <Dźwn.>

[**Knule, i,** blp.] p. **Knole.** <Nm. Knollen>

[**Knupelek, lka,** lm. **lki**] p. **Knepel**: Zbierał knupelki.

Knur, a, lm. **y** **1.** [K.] p. **Kiernoz.** **2.** w lm. gór. *kamienie siwe, białe bez przymieszki kruszcu.* <?>

[**Knurek, rka,** lm. **rki**] żart. *kleryk.*

Knurowanie, a, blm. *popęd płciowy u świń, bieganie, lochanie ś., hukanie.*

[**Knurps, a,** lm. **y**] *małe dziecko, bęben.* <Nm Knirps>

Knut, a, lm. **y,** †**Knucze** *kańczug rosyjski:* Kara knuta. Knutami wziął czyście po skórze. Piel <Ros. knutъ, ze Szwed. knut = węzeł; bat>

× **Knutel, tla,** lm. **tle,** × **Knotel,** × **Krotel** *kołek, kijek, pałka.* Dudz., Włod. K. mu w gęb włożył. Bz. <Nm. Knüttel>

Knutować, uje, ował *bić knutami:* Chartom często przebaczą, a kundla knutują. Bratk.

Knutowanie, a, blm., czynność cz. **Knutować**

Knutowładny *władający knutem, władający przy pomocy knuta.* Mick. <Knut + WŁOD>

Knutowy **1.** przym. od **Knut.** **2.** × *bolesny, dokuczliwy, okrutny, jak knut:* Połamię cię słowami knutowemi. Słow.

[**Knuwie, a,** lm. **a**] p. **Knowie.**

Knybel, bla, lm. **ble** p. **Knebel.** Zdr. [**Knybelek**].

[**Knybelek, lka,** lm. **lki**] p. **Knybel.**

[**Knybie, a,** lm. **a**] p. **Knowie.**

Knychać, a, ał, × **Chrzykać** *wydawać głos nosem, szlochając, popłakując.* <Dźwn.>

Knychanie, a, blm., czynność cz. **Knychać.**

Knydel, dla, lm. **dle** p. **Knedel.**

Knykieć, kcia, lm. **kcie** **1.** [K.] p. **Kłykieć:** Sygnety tak wielkie, że często K. zasłaniają cały. Gom. **2.** *palec z końcem urwanym, uciętym.* Zdr. **Knykietek.** <KOŁ/KŁO>

× **Knykier, a,** lm. **y** rzem. *giesztel do małej parasolki damskiej z kijkiem w dwuch miejscach składanym tak, że parasolka mogła służyć i za wachlarz.* <Nm. Knicker>

Knykietek, tka, lm. **tki** p. **Knykieć.**

Knykować, uje, ował kosz. *załamywać materjał (wici) pod kantem.* <Nm. knicken>

Knykowanie, a, blm., czynność cz. **Knykować.**

[**Knyks, a a. u,** lm. **y**] p. **Kniks.** <Nm. Knicks>

[**Knyksać, a, ał**] *szturchać, kuksać.* <Nm. knicksen>

[**Knyksanie, a,** blm.] czynność cz. **Knyksać.**

[**Knykut, a,** lm. **y**] **1.** p. **1. Kikut.** **2.** *noga, mniejsza od drugiej.* **3.** *osoba nizkiego wzrostu.* <Zam. Kikut>

Knyp, u, lm. **y** **1.** [K.] *krótki nóż śpiczasty, cyganek, kozik.* **2.** [K.] *nóż tępy.* **3.** a. × **Gnep,** × **Gnib,** × **Gnyb,** [**Gnip, Gnyp**] szew. *krzywy nóż szewcki.* Zdr. [**Knypek, Knyś**]. <Nm. Kneip>

[**Knypek, pka,** lm. **pki**] **1.** p. **Knyp.** **2.** dziec. *gra [w knypka], polegająca na podrzucaniu drewienka.*

Knypel 1. **plu,** blm. powr. *konopie uprawiane u nas, używane przez włościan.* **2.** a. **Knepel** *młotek drewniany u kamieniarzy, tokarzy, stolarzy, rzeźbiarzy:* Starał ś. wbić sobie w pamięć owe stamajzy, knyple, cyklingi. Korz. **3.** **pla,** lm. **ple** tap. *młotek drewniany do odbijania pokrycia z mebli.* <Nm. Klöppel>

[**Knypówka, i,** lm. **i**] *deszczułka do czyszczenia guzików u mundura.* <Z Nm. Knopf = guzik>

[**Knys, a,** lm. **y**] *kij gruby.* <p. Knis>

[**Knysać, a, ał**] *rozrzucać, pyskać:* Świnia nie chce jeść, tylko knysa. Chłop... zacón wiáć (zboże), ale mu sie ino knysało. [**K. ś.**] ucz. *wałęsać ś., włóczyć ś.* Por. **Knesać.** <p. Knesać>

[**Knysanie, a,** blm.] czynność cz. **Knysać.**

[**Knysanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Knysać ś.**

[**Knysz, a,** lm. **e**] **1.** *rodzaj pasztetu z serem, z makiem, z kapustą, śliwkami i t. p.:* K., piróg ruski okrągły z wzniesionym brzegiem, a w środku wyłożony smażoną cebulą. Gol. **2.** *rodzaj bułki, pieczonej z tłustością i cebulą i dawanej na ofiarę do cerkwi.* **3.** przen. p. **Chapoknysz.** Zdr. [**Knyszyk**]. <Ukr. knysz>

[**Knyszyk, a,** lm. **i**] p. **Knysz:** Stosy pierożków z kapustą, pomieszanych z knyszykami, okładanemi przysmażoną na oleju cebulą. Jeż.

[**Knyś, a,** lm. **e**] p. **Knyp.**

Ko nieod. bot. (co) *roś.* <Chiń. ko, skąd niby Łć. co>

[**Ko**] **1.** *przystawka do wyrazów:* Patrz-ko, aleko i t. p. **2.** *ot, oto, toć, dyć, no, wszakże, przecież, zaiste:* Ko jáby dał, żebyjem li miał. Czy ty tamjes był? — Ko jám był. — Ko widzisz, że to był urwisz. Ko doch to nie je práwda! <K>

Koadjut, a, lm. **owie** *ten, co ma koadjutora, pomocnika.* Kras. <Ze Śr. Łć. coadjutor>

Koadjutor, a, lm. **owie** **1.** × *pomocnik:* Nie chcę mieć koadjutora do mojej żony. L. *(= adjutanta).* **2.** *pomocnik, namiestnik osób duchownych:* K. biskupi = *sufragan.* K. w zakonach = *zarządzający gospodarstwem zakonu, konwirs.* Kn. Ojciec K. Brat K. <Śr. Łć. coadjutor>

Koadjutorja, i, lm. **e, Koadjutorstwo** *godność koadjutora.*

× **Koadjutorka, i,** lm. **i** *pomocnica.*

Koadjutorski przym. od **Koadjutor.**

Koadjutorstwo, a, lm. **a** p. **Koadjutorja.**

Koafiura, y, lm. **y** *uczesanie włosów, fryzura:* Niosły na głowach swych zadziwiające koafiury. Orzesz. <Fr. coiffure>

! **Koagulacja, i,** blm. p. **Koalescencja.** <Łć. coagulatio>

! **Koalescencja, i,** blm. **1.** *zrastanie ś., połączenie ścisłe.* **2.** a. ! **Koagulacja** (o cieczach) *krzepnięcie, zsiadanie ś., tężenie, ścinanie ś.:* K. mleka, krwi. <Z Łć. coalesco = zrastać ś.>

Koalicja, i, lm. **e** *związek, połączenie, sojusz, przymierze przeciw wspólnemu nieprzyjacielowi:* K. państw. <Śr. Łć. coalitio dosł. = zgromadzenie>

Koalicyjność, i, blm. rz. od **Koalicyjny:** Skutkiem koalicyjności rządów, gabinety grzeszyły nieraz pobłażliwością.

Koalicyjny przym. od **Koalicja:** Wojna koalicyjna. Ministerjum koalicyjne (= *sprzymierzonych partji).*

Koalizować się, uje ś., ował ś. *tworzyć koalicję, sprzymierzać ś.:* Nie można na mnie dąsać ś. i fukać bezkarnie, i to jeszcze koalizując ś., za

to, że której z was mówię prawdę. Korz. <Fr. se coaliser>

Koalizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Koalizować ś.**

Kobalt, u, blm. chem. **1.** *pierwiastek metaliczny z gromady żelaza*, Co. **2.** *rodzaj farby błękitnej.* <p. Kobold>

× **Kobaltokrusz, u**, lm. **e**, × **Koboltokrusz** *kruszec kobaltowy.* <Kobalt + KRUCH>

Kobaltoksyd, u, blm. *farba do porcelany.* <Kobalt + Oksyd>

Kobaltowy przym. od **Kobalt**: Szkło kobaltowe p. **Smalta.**

Kobaltyn, u, lm. **y** min. *siarek kobaltu z arsenkiem kobaltu, krystalizujący w układzie równoosiowym, czerwonawo-biały, często z szarą na powierzchni nalecialością, używany do wyrabiania farby błękitnej.* <p. Kobalt>

† **Kobaszek, szka**, lm. **szki** p. **Kobus.**

Kobczyk, a, lm. **i**, ! **Kopczyk** zool. **1.** (erythropus vespertinus) *ptak drapieżny dzienny z rodziny sokołów.* **2.** [K.] = a) *jastrząb.* b) *krogulec.* <Ukr. kobczyk>

Kobea, i, blm. bot. p. **Sępota.** <Niby Łć. cobaea>

[**Kobek, bka**, lm. **bki**] p. **Kobuz.**

† **Kobel, a**, lm. **e** *pies samiec.* <Ros. kobelь>

[**Kobel, bla**, lm. **ble**] *lina.* <Hl. i Nm. Kabel, ze Śr. Łć. cap(u)lum, por. Kabel>

× **Kobelica, y**, lm. **e** p. **Kobylica.**

[**Koberek, rka**, lm. **rki**] *kij, drążek, na którym noszą naczynia z mlekiem, pomyjami,* sądy. <Nm. Kober>

Kobeźnik, a, lm. **cy, Kobzarz, Kobziarz,** [**Kóźbiarz**] *ten, co grywa na kobzie, lutnista:* Kobeźnicy dmą w miechy i oblicza wypełniają duchem. Mick. <p. Kobza>

Kobiał, u a. **a**, lm. **y** bot. (pomaderris) *roś. z rodziny szaklakowatych.* <? p. Kobiałka>

[**Kobiała, y**, lm. **y**] p. **Kobiałka.** <p. Kobiałka>

[**Kobiałczyna, y**, lm. **y**] *licha kobiałka.*

[**Kobiałczysko, a**, lm. **a**] p. **Kobiałka.**

Kobiałeczka, i, lm. **i** p. **Kobiałka.**

Kobiałka, i, lm. **i**, † **Kobiel**, † **Kobiela**, [**Kopiałka, Kobiel**] *koszyk i od spodu okrągły, pleciony z wici a. łyka, opałka:* Cichy, jak K. za wozem. Prz. K. do pieniędzy. Co Bóg da, to do kobiałki. Prz. Zdr. **Kobiałeczka.** Zgr. [**Kobiała, Kobiałczysko**]. <Nm. Kobel>

[**Kobiałka, i**, lm. **i**] *krowa kobielasta.* <p. Kobiały>

[**Kobiały**] **1.** *białej maści z czarną przepaską:* Krowa kobiała. Króliki kobiałe mają plecy a. kędek czarny. **2.** *maści jasno-płowej, jasnokasztanowatej:* Wół K. <Zam. Przekobiały>

[**Kobicina, y**, lm. **y**] p. **Kobiecina.**

[**Kobicki**] p. **Kobiecy**: Rozum K. Porządki kobickie.

1. Kobiec, bca, lm. **bce** myśl. *rodzaj sieci na ptaki.* <Por. Kobiałka>

2. Kobiec, bca, lm. **bce** zool. p. **Kobuz.** <p. Kobuz>

× **Kobiecarstwo, a**, blm. p. **Kobieciarstwo.**

[**Kobiecenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Kobiecić ś.**

Kobieciarstwo, a, blm., × **Kobiecarstwo** *namiętność, słabość do kobiet.*

Kobieciarz, a, lm. **e** **1.** *człowiek oddany kobietom.* **2.** [K.] *parobek, który odbywał pańszczyznę za kobietę.* <p. Kobieta>

[**Kobiecić się, i ś., ił ś.**] *żenić ś.*

Kobiecię, ęcia, lm. **ęta** żart. p. **Kobiecina:** My biedne kobieciępta często tak nieopatrznie sercem szafujemy. Krasz.

Kobiecina, y, lm. **y, Kobiecisko,** [**Kobicina, Kobiecko**], żart. **Kobiecię** *biedna, pożałowania godna a dobra, sympatyczna kobieta:* Biedna K. Za nim pośpieszyła żona, okrągła K. Krasz. Poczciwa K. Ładna, miła K. Zdr. **Kobiecinka.**

Kobiecinka, i, lm. **i** p. **Kobiecina.**

Kobiecisko, a, lm. **a** **1.** p. **Kobieta. 2.** p. **Kobiecina:** Dobre K. Krasz.

[**Kobiecki**] p. **Kobiecy:** Robota kobiécká choć nieznaczná, ale smaczná. Prz.

[**Kobiecko, a**, lm. **a**] p. **Kobiecina:** Bat staro-ściński wtedy jest w robocie, aż ś. K. rozpłacze nad synem.

Kobieco przys. od **Kobiecy:** Ramiona szczupłe i K. białe. Orzesz.

Kobieco-męski *w połowie kobiecy, w połowie męski:* Towarzystwo mieszane kobieco męskie. <Kobiecy + Męski>

Kobiecość, i, blm. *natura kobieca:* Wyższość męska, pełna i silna oddziałała na jej K. Jeż. Nie mogę ś. jakoś oczarować i opatrzeć kobiecości w całym jej kwiecie. Korz.

Kobiecy, [**Kobiecki, Kobicki**] *właściwy kobietom, niewieści, białogłowski, żeński, damski:* Choroby kobiece. Strój K. Ja byłem wtenczas młody, a nieszczęście miało kobiecą twarz. Słow. Przez tę naturę kobiecą straciłeś kraje już podbite prawie. Słow. **Po kobiecemu, Kobieco** przys. *jak kobieta, sposobem przyjętym przez kobiety:* Przebrany po kobiecemu (= *za kobietę*). Była już nie po anielsku, ale po kobiecemu piękna. Gom. <p. Kobieta>

Kobiel, i, lm. **e** **1.** † i [K.] p. **Kobiałka:** Nie wypuścim raka z kobieli. Sienk. Przen.: † Kobielą = *kupą; w wielkiej liczbie, ilości; co niemiara, obficie:* Srogie przykrości morze ma kobielą. Pot. **2.** † *zewnętrzna wypukłość okręgu, kobielistość:* K. księżyca. Kobielą co leży = *stroną wypukłą ku górze.* **3.** [K. a. **Kobiela, Kobiała**] *torba żebraka.* **4.** hist.: Kobiele śródzębowe (substantia eburnea) = *drobnowidzowe twory napotykane w istocie zębowej.* <p. Kobiałka>

[**Kobiel, a**, lm **e**] m. *pog. nazwa chłopa.* <?>

[**Kobiela, i**, lm. **e**] **1.** i † p. **Kobiałka:** Żywot ludzki trafunków rozlicznych K. Pot. Młodzieńcy, którzy na znak i za karę swego bezżeństwa na każdy rok kobielę z drożdżami po rynku, po ulicach, dom od domu włóczą. Mrow. **2.** p. **Kobiel.**

[**Kobielanki, nek**, blp.] *rodzaj śliwek.* <Zap. zam. (Prze)kobielanki>

× **Kobielasto** przys. od **Kobielasty** p. **Kobielisto.**

× **Kobielasty** p. **Kobielisty.** Anat.: Kiszka kobielasta. <p. Kobiałka>

[**Kobielasty, Kobielaty**] *popielaty z czarnym pasem a. czerwony z białym pasem:* Krowa kobielasta. <Zam. (Przeko)bielasty>

[**Kobielaty**] p. [**Kobielasty**].

[**Kobielec, lca**, lm. **lce**] p. **Kobierzec.**

× **Kobielenie, a**, blm., czynność cz. **Kobielić.**

× **Kobielenie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Kobielić ś.**

× **Kobielica, y**, lm. **e** p. **Kobylica.**

× **Kobielić, i, ił** *robić wypukłym, fałdować.* × **K. ś.** *stawać ś. wypukłym, wydymać ś., gurbić ś., wzdymać ś., fałdować ś.:* Suknia, zasłona kobieli ś.

Ten kontusz, ta opona ś. kobieli. Troc. <p. Kobiałka>

× **Kobielisto** przys. od **Kobielisty**; × **Kobielasto**.

× **Kobielistość, i,** blm. rz. od **Kobielisty**; × **Kobielitość**.

× **Kobielisty,** × **Kobielasty** *wypukły, buchasty, wydęty*. <p. Kobiałka>

× **Kobielitość, i,** lm. **i l.** p. **Kobielistość. 2.** anat. (sinus) *jama, zatoka:* × K. czołowa (s. frontalis). × K. szczękowa (s. maxillaris). Por. **Zatoka.**

Kobielne, ego, lm. **e** bud. *gzyms w słupach pewnego porządku.* <p. Kobiałka>

× **Kobieniak, a,** lm. **i** p. **Kopieniak.**

[**Kobierał, a,** lm. **y**] p. **Chowierał:** Przebierała, przebierała, aż dostała kobierała. Prz. <p. Chowierać>

[**Kobierc, u,** lm. **e**] *roślina podobna do łopianu.* <p. Kobierzec>

Kobiercowy przym. od **Kobierzec,** *dywanowy.*

Kobierczyk, a, lm. **i** p. **Kobierzec.**

Kobierczyna, y, lm. **y** ż. *lichy, nędzny kobierzec:* Siedzisz za jaką upstrzoną kobierczyną. Rej.

× **Kobiernica, y,** lm. **e** forma ż. od **Kobiernik.**

× **Kobiernicki** p. **Kobierniczy:** Kobiernicka robota. Troc.

× **Kobierniczy,** × **Kobiernicki** przym. od **Kobiernik:** Robota kobiernicza *(=dywanowa).*

× **Kobiernik, a,** lm. **cy,** † **Kobiertnik** *ten, co robi kobierce:* Niewolnik ten od złotnika przedan był do kobiernika. Paszk.

† **Kobiertnik, a,** lm. **cy** p. **Kobiernik.** Troc.

[**Kobierze, a,** lm. **a**] *roś. łopian* (lappa officinalis). <?>

Kobierzec, rca, lm. **rce,** [**Kobielec**] *deka kosztowna do nakrycia stołów, ścian, posadzki, dywan:* Służba rozwija K. bogaty. Słow. Płynie po Wołdze, na statku obitym złotemi kobiercy. Krasiń. Chcesz-li mieć owe skrzydlate kobierce, co noszą ludzi, gdzie myślą zażądać? Słow. K. ślubny. Wstąpić z kim na K., stanąć z kim na kobiercu (= *wziąć z nim ślub).* Z kobierca uciekł. Troc. *(=od ślubu).* Poprowadzić pannę na K. *(=do ołtarza).* Przysiąc sobie na kobiercu *(=przed ołtarzem, przy ślubie).* Bóg jedną tylko wziąć pozwala i do ślubnego prowadzić kobierca. Słow. Woleli iść na wygnanie o wolnym sercu, aniżeli bez miłości stać na kobiercu. Mick. Przen.: K. kwiatowy =*kwietnik, klomb z barwnemi kwiatami, malowniczo ułożonemi:* Łąki nadbrzeżnej kobierce. Mick. Był gaj zrzadka zarosły, wysłany murawą; po jej kobiercach... snuło ś. mnóstwo kształtów. Mick. Owdzie kobierce ściele wrzos różowy. Słow. Woń leśnego kobierca. Pol. Przen.: Los często w dnie zimowe ściany zdobi pokryciem srebnego kobierca, wilgoć mrożąc na ścianach w kwiaty kryształowe. Słow. Śród gorącego pustyni kobierca błądzić. Słow. Różnych wkoło napisów kobierce. Słow. Zdr. **Kobierczyk.** <Może Ang. cover = okrycie, kołdra: por. Czes. koberec, Ros. koverъ i Mikl. 136>

Kobierzysto przys. *jak kobierzec:* Na łąkach K. miękkich. Rol.

Kobieta, y, lm. **y,** [**Kobita**] **l.** († pog.) *niewiasta, białogłowa:* † Męże nas zowią białogłowy, prządki, ku większemu zelżeniu kobietami zowią. Biel. M. My rządzim światem, a nami kobiety. Kras. Kobieto, puchu marny. Mick. Trzymać kobietę za słowo, a piskorza za ogon na jedno wychodzi. Prz. U kobiety włos długi, a rozum krótki. Prz. Dziewczyna będzie kobietą, nim dwa razy słońce zaśnie. Słow. *(=wyjdzie za mąż).* Przen.: Sława często niewierna — wszak wiecie, K. Słow. Urodziwi jesteście i gładkie rysy wasze i dłonie białawe — pfuj! kobiety! Krasiń. **2.** rub. *żona, baba, połowica, magnifika:* Moja K. **3.** *najemnica, robotnica, baba:* Nająć kobietę. K. do posług, do mycia podłóg. Zdr. **Kobietka, Kobieteczka.** Zgr. **Kobiecisko.** <? KOBI(ET); może w związku ze S. Sł. kobь = wróżba, Blg. prokobêvam = wróżę, Ros. [prikobitь] = wróżyć, skąd Rum. cobar = wróżbita; przejście znaczenia jak Baba = czarownica>

Kobieteczka, i, lm. **i** p. **Kobieta.**

Kobietka, i, lm. **i** p. **Kobieta:** Kobietki cię zgubiły (żart. *facetki).* Przen.: Ani z wód kobietką, z niezabudką, rozmawia czyściej lilja. Słow.

[**Kobita, y,** lm. **y**] p. **Kobieta.**

1. [**Koblik, a,** lm. **i**] *bułka podłużna z pośledniejszej mąki.* <Czes. koblíh>

2. [**Koblik, a,** lm. **i**] p. **Kiełb.**

Koblon, a, lm. **y** p. **Kabeljan.**

× **Kobłuk, a,** lm. **i** p. **Kłobuk.**

Kobold, a, lm. **y l.** a. **Kobolt** *bajeczny duch górski w postaci karła, pilnujący skarbów w bogatych kopalniach kruszcowych.* **2.** [K. a. **Chobold, Kołbuk**] *istota z rodzaju duchów postaci ptaka.* <Nm. Kobold. Przejście znaczenia na Kobalt z wierzenia Nm., że duchy podziemne opiekują ś. kruszcami>

Kobolt l. a, lm. **y** p. **Kobold. 2.** × **u,** blm. = **Kobalt.**

× **Koboltokrusz, u,** lm. **e** p. **Kobaltokrusz.**

† **Kobosa, y,** lm. **y** *kobza, cymbały.* B. Sz. <p. Kobza>

Kobra, y, lm. **y** *kamień wężowy (t. j. kość palona właściwym sposobem), jako lekarstwo przeciw ukąszeniu węża a. żmii.* <Hp. cobra, z Łć. colubra = wąż>

Kobus, a, lm. **y** p. **Kobuz.** Zdr. **Kobusek.**

Kobusek, ska, lm. **ski** p. **Kobus.**

† **Kobuszeć, eje, ał** *stawać ś. kobusem.* Troc.

† **Kobuszenie, a,** blm., czynność cz. **Kobuszeć.**

[**Kobut, a,** lm. **y**] p. **Kogut.** Zdr. [**Kobutek**].

[**Kobutek, tka,** lm. **tki**] p. **Kobut.**

Kobuz, a, lm. **y, Kobus,** † **Kobz,** [**Kobek**] **l.** a. **Kobiec** zool. (hypotriorchis subbuteo) *ptak drapieżny dzienny z rodziny sokołów:* K. pszczołokrad, p. **Pszczołojad. 2.** przen. *donosiciel, oskarżyciel, szpieg; prześladowca.* L. Zdr. † **Kobaszek.** <Może Śr. Łć. capus = rodzaj sokoła>

× **Kobuzać, a, ał** *wymyślać, buzować, besztać, łajać:* Nie trzeba przykro mówić, jeden drugiemu nie ma K. Białobłocki. <p. Kobuź>

× **Kobuzanie, a,** blm., czynność cz. **Kobuzać.**

Kobuzi przym. od **Kobuz:** Nie postań nigdy w mej chacie, z kobuzim nosem głodny panie literacie. Nar.

Kobuzieć, eje, ał *stawać ś. kobuzem;* przen.: *stawać ś. posępnym.*

Kobuzienie, a, blm., czynność cz. **Kobuzieć.**

† **Kobuź, i,** lm. **e** *chałastra, zgraja, tałałajstwo (w w. XVII szczeg. o Rusinach i kozakach):* Wypędziwszy snadnie K. od szańców z rowów. Marcin Kuczwarewicz, 1650. Zdumią ś. zakonnicy, że w kraju tak odległym, wpół (= wśród) tamtej kobuzi słyszą swój język. Pot. Mazury kijmiby K. wszytkę zarzucili. Pot. (rękopis). Kupcy, mieszczanie, Ślęzacy, Francuzi i inszej co wiedzieć co ciśnie ś. kobuzi do ziemskich dóbr. Pot. (rękopis). Nie przyjdzie do wojny dla

nikczemnej kobuzi. Pot. <Może = Chabuź, Chabuzie, p. Hebd>

[**Kobuźnia, i,** lm. **e**] *babsko niezgrabne, ciężkie, ropucha, waltornia, klapa, klempa.* <p. Kobuź>

†**Kobuźnik, a,** lm. **cy** *szubrawiec, hetka-pętelka, nicpoń:* Lachy mają nas Ruś za prostaki i kobuźniki. Ł. Baranowicz (1680). Boć go już hak okrutny kobuźnika tego czeka. Skupieński, 1634. <p. Kobuź>

Kobylak, a, lm. **i 1.** a. **Kobylarz,** [**Kobylarnik**] myśl. *wilk porywający ś. na większe konie.* **2.** [K.] = a) *bat rzemienny na konie.* b) a. [**Koński szczaw**] bot. (rumex obtusifolius) *szczaw pospolity, szczaw kobyli.* <p. Kobyła>

[**Kobylarek, rka,** lm. **rki**] p. **Kobylarz:** I skotarek i świniarek i ten pański K.

[**Kobylarnia, i,** lm. **e**] *stado kobył.* Mrong.

[**Kobylarnik, a,** lm. **i**] p. **Kobylak.**

Kobylarz, a, lm. **e 1.** †*utrzymujący stado koni.* **2.** [K.] = a) *pasterz koni.* b) *człowiek zajmujący ś. zdzieraniem skóry z padłych koni.* c) *śledź duży.* d) *rodzaj zielska.* **3.** myśl. p. **Kobylak.** Zdr. [**Kobylarek**].

Kobylenie, a, lm. **a 1.** p. **Kobylica:** a) K. obrotne na kołowrocie. Troc. K. krzyżowe, osękowate. Troc. b) Kobylenia też i opłoty z surowej sośniny i dębiny, aby niełatwie przystęp do zamku mieli, poczynił. Murin.

Kobyli 1. przym. od **Kobyła:** Mleko kobyle. Żart.: K. syn = *lichy koń.* K. targ = *punkt w miejscu publicznych zebrań* (ogrodach, miejscach kąpielowych i t. p.), *w którym zwykły przechadzać ś. panny, chcąc zwabić konkurentów.* **2.** bot.: K. szczaw, p. **Szczaw.**

Kobylica, y, lm. **e 1.** *przyrząd drewniany w kształcie konia, na który sadzają żołnierza za karę, koń.* **2.** a. **Kobyła, Kobyłka, Kozieł** *belka na czterech nogach do podparcia pomostu, sztaluga:* K. tracka (na której kładą kloc, szczapę drzewa przeznaczoną do rznięcia). **3.** a. ×**Kobelica,** ×**Kobielica,** ×**Kobylnica, Kobylina, Kobylenie** = a) *barjera, kłoda pełna ostrych kołów w bramach dla przeszkodzenia wjazdu, rogatki, kozły.* b) *kłoda najeżona ostremi kołami, używana dawniej dla osłony obozu tudzież piechoty od ataków jazdy.* **4.** [K.] = a) p. **Kobyła:** Siwa K. wypiła wody pełną donicę. b) *rodzaj stołka a. ławki z okrągłego drzewa* (szczeg. z pedałem): Chłop légnuł se na kobylicy. c) a. [**Kobyła**] *przyrząd sosnowy do strugania i obrabiania drzewa, warsztat bednarski.* d) a. [**Bylica**] *warsztat rymarski.* e) *szkielet pieca piekarskiego.* f) *część żarn.* g) *miejsce oparcia podpory, gdy ś. budynek nachyli.* h) *podstawa do zawieszania w polu płachty z dzieckiem.* i) *deska na słupie obracająca ś.* (zabawa wielkanocna): Kręcenie ś. na kobylicy. j) *rodzaj zielska.* **5.** †*kobyła, koń, tur, jeleń w zabawie zapustnej:* Chodzić z kobylicą, po kobylicy. Michał z Janowca. Por **Kobylnik. 6.** gór.: K. wywrotowa = *oparcie do wywracania kibli a. beczek, urządzone w bliskości szybu.* **7.** mier. *jeden z kozłów, pomiędzy któremi rozpina ś. łańcuch.* Zdr. **Kobyliczka.**

Kobyliczka, i, lm. **i** p. **Kobylica.**

Kobylina, y, lm. **y 1.** *licha, nędzna kobyła.* **2.** blm. *mięso kobyle; konina:* Już i kobyliny przy czym sobie nie mieli nagotować. Grab. **3.** p. **Kobylica.**

Kobylisko, a, lm. **a** p. **Kobyła.**

×**Kobylnica, y,** lm. **e** p. **Kobylica.** Troc.

†**Kobylnik, a,** lm. **cy 1.** *pasterz kobył, koni, kobylarz.* **2.** *jeden z mężczyzn przebranych podczas zapust za konia, jelenia, tura i chodzących po domach, gdzie, tańcząc i śpiewając, zbierali datki:* Jest to (chodzenie z kobylicą) zwyczaj ogólny, przeciw któremu od najdawniejszych czasów wszędzie powstają kaznodzieje i przepisy kościelne, wyłączające takowych kuglarzy „kobylników" od Sakramentu Ołtarza. Brk.

Kobylocha, y, lm. **y** *śliwka wielka, szczeg. angielska.*

[**Kobylsko, a,** lm. **a**] p. **Kobyła:** Zdechło mu K.

Kobyła, y, lm. **y 1.** a. [**Kobylica**] rub. *klacz, szkapa:* Na niego jak na łysą kobyłę. Prz. (= *wszyscy nań: huzia!*). Nie prostej to kobyły źrebię. Prz. (= *to nie byle kto*). **2.** wog. *samica zwierząt jednokopytnych.* **3.** *rodzaj ławki, na której kładą skazanego na chłostę.* **4.** p. **Kobylica. 5.** przen. *kobieta wielka, ociężała, klempa, rozwora, klapzdra, prufa:* Nie podniesiesz-że ś. z łóżka, ty kobyło! **6.** rub. *coś wielkiego, ważnego, poważnego:* Taki dom, to K.! (= *wielki, kłopotliwy a. dochodny*). **7.** *przyrząd drewniany do przytrzymywania skóry w czasie szycia, u siodlarzy, rymarzy.* **8.** a. [**Kobyłka**] *gatunek śliwki.* **9.** [K.] = a) *kołyska dla dzieci zrobiona z płachty, rozpiętej na drążkach w polu.* b) *haftka.* c) żart. *lokomotywa.* d) p. **Kobylica. 10.** †*rodzaj strzelby.* **11.** [K.] p. **Certa. 12.** myśl. p. **Ekran.** Zdr. **Kobyłka, Kobyłeczka.** Zgr. **Kobylisko,** [**Kobylsko**]. <?>

Kobyłeczka, i, lm. **i** p. **Kobyła.**

Kobyłka, i, lm. **i 1.** p. **Kobyła:** Słówko ś. rzekło, K. u płotu. Prz. **2.** p. **Kobylica. 3.** *podstawek na skrzypcach, na którym ś. struny rozpinają.* **4.** K. haftki, pętli = *uszko.* **5.** *węzeł luźny, kluczka.* **6.** *warsztat kołodziejski.* **7.** *część warsztatu tkackiego, na której ś. zawiesza berdo i nity.* **8.** w lm *dwa drążki, umocowane na końcach sieci do trzymania jej i kierowania nią.* **9.** *ławka do przytrzymywania przedmiotów w czasie strugania i obróbki.* **10.** †*konik polny.* Mik. z Wilk. **11.** †w lm. *szarańcza.* B. Sz. **12.** [K.] = a) *skrzynka dębowa do przechowywania odświętnej odzieży męskiej.* b) *kokardka z dwoma końcami:* Wstążki od koralów na szyi związane w dwie kobyłki. c) *pętlica.* d) *duży konik polny.* e) *roślina camelina.*

Kobyłkowaty szew = *używany przez chirurgów szew wałeczkowy.*

×**Kobyłodoj, a,** lm. **e** *dojący kobyłę:* Żyjący kobylim mlekiem, K. Bobr. <Kobyła + DOJ>

†**Kobz, a,** lm. **y** p. **Kobuz.** Rej.

Kobza, y, lm. **y 1.** *staroświecka lutnia, lira, bandurka:* †W kobzę grając, czekał. Rej. K., narzędzie do grania o trzech stronach. Włod. **2.** a. [**Koza**] muz. *ludowe narzędzie muzyczne, złożone z kilku piszczałek i mieszka, trzymanego pod pachą.* <Tur. kopuz>

†**Kobza, y,** lm. **y** = **Kabza.**

[**Kobzać, a, al**] p. **Kopsnąć.**

[**Kobzale, i,** blp.] p. **Kobzole.**

[**Kobzaliczki, ów,** blp.] p. **Kobzole.**

[**Kobzanie, a,** blm.] czynność cz. **Kobzać.**

Kobzarz, a, lm. **e** p. **Kobeźnik:** Muzyki niewytworne, kobzarze, skrzypki, gęśle. Krasz.

Kobziarz, a, lm. **e** p. **Kobeźnik.**

[**Kobzole, i,** blp., **Kobzale, Kamizelki**] *rodzaj ziemniaków.* Zdr. [**Kobzaliczki**]. <Zap. dla podobieństwa gałki dolnej u kobzy od Kobza, Słc. kobzalo, kobzole, Moraw. kobzuly>

Koc, a, lm. **e,** †**Kocz 1.** *rodzaj dery domowej roboty, sukno grube kosmate:* Miękkiej pościeli nigdy nie używała, na ziemi na kocach odpoczywała. Skar. **2.** *rodzaj sieci z mat trzcinowych do obstawia-*

nia i łowienia ryb pod lodem. **3.** †*blam:* K. lisi. **4.** †i [K.] *kara pieniężna a. w futrach, składana po zatwierdzeniu wyroku pierwszej instancji za niesłuszne pozwanie do sądu a. lekkomyślne naganienie wyroku:* Winy, które pospolicie kocami zowią. **5.** †*kaucja, wadjum.* Zdr. **Kocyk.** <Nm. Kotze>

Koca, y, lm. **e** *wełniane grube przykrycie, kołdra.* Sł. wil.

Kocanka, i a. w. lm. **Kocanki, [Kocenka, Kacanka, Koconka], Kocianka** a. **Szarota** bot. (gnaphalium) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: K. piaskowa a. żółta (g. arenarium) a. Kocenki a. Kocenki żółte, pospolicie Jagienki, Kocie łapki, Suche ziele, niek. Nieśmiertelnikiem zwana. K. polna zwykle Kocanką zwana (g. arvense). K. rozdzielnopłciowa a. Ukwap, pospolicie Kotki (g. dioicum). **2.** p. **Nicennica. 3.** w lm. p. **Radostka. 4.** [Kocanki] = a) a. [**Kotyski**] *gałązki rokity z nierozkwitłemi pączkami.* b) *gałązki wierzbowe i leszczynowe.* <p. 1. Kot>

Kocankowato przys. od **Kocankowaty.**

Kocankowaty *kolankowaty, sękowaty.*

[**Kocapka, i,** lm. **i**] *chustka z pośledniejszej wełny.* <p. Kacap>

[**Kocątko, a,** lm. **a**] *ziele [przyrokowe].* <p. 1. Kot>

× **Kocbaja, i,** lm. **e** p. **Kuczbaja.**

[**Kocejza, y,** lm. **y**] *rodzaj dawnego tańca.* <? Por. Nm. daw. Kotzentanz>

[**Kocelak, a,** lm. **i, Kocyl**] **1.** *mały nóż na dużym trzonku.* **2.** żart. *mały człowiek.* **3.** *cielę niewyrosłe.* <? Por. Węg. kacor = nóż ogrodniczy>

[**Kocender, dra,** lm. **dry**] *włóczęga.* <? Por. Czes. kocanda = zajazd, oberża>

[**Kocenie, a,** blm.] czynność cz. **Kocić.**

Kocenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kocić ś.** <p. 1. Kot>

Kocenka, i, a. w lm. **i** p. **Kocanka.**

[**Kocéwie, a,** lm. **a**] p. **Kociewie.**

Kocfaj, a, lm. **e** *nazwa gołębi, upośledzonych w urodzie.* <?>

[**Koch, a,** lm. **y, Koh, Kok**] *komin.* <Słc. koch, zap. z Węg. koh(ó) = piec hutny>

Kochać, a, ał, [**Kochować**] **1.** *miłować, lubić:* Toś mi człek poczciwy, kocham cię za to. K. Boga nadewszystko. K. bliźniego, siebie samego, żonę, dzieci. Jak Boga kocham (*= jak mi Bóg miły*). Jak cię kocham. Jak mamę kocham. K. cnotę. K. kogo nad życie, z duszy, z serca, duszą i sercem, całym sercem, serdecznie, szczerze, gorąco. Tak go kocha, żeby mu i smoły gorącej nie żałował. Prz. Zgadywano, że kogoś potajemnie kocha. Mick. Gdzie pana kochają, tam i jego pieska głaszczą. Prz. Znamy cię teraz dobrze, mój synowcze! Będziemy K., ileś wart — nie więcej. Słow. Przen.: Podobny smutnej na polu kolumnie, co tylko głową gwiazdy i obłoki kochała. Słow. Oktawa pieśći, kocha mię sekstyna. Słow. Ir.: Macocha widłami kocha. Prz. **2.** gm. *coire.* **3.** [K.] *obejmować, obłapiać:* K. za nogi kogo. **K. ś. 1.** *kochać, miłować jeden drugiego:* Kochajmy ś.! (toast). Stare kochajmy ś. rad zawsze wspominać. Len. Kochają ś., jak dwa gołąbki. Prz. Kochajmy ś. jak bracia, rachujmy ś. jak Żydzi. Prz. **2.** *być zakochanym, durzyć ś.:* Zamyśla ś., widocznie ś. kocha. [K. ś. w kogo]. K. ś. w kim. **3.** K. ś. w czym = *lubować ś., być zamiłowanym, delektować ś., mieć upodobanie, być amatorem czego, przepadać za czym, lubić co namiętnie, rozkoszować ś. czym:* K. ś. w kwiatach, w strojach, w obrazach, w nauce, w uczonych ludziach, w cnocie. Będę ś. K. w przykazaniach Twoich. Bnd. Powinność jeszcze kmiotkom jest, aby ś. w swoim stanie kochali. Birk. Ja ś. kocham w takiej śmierci męczennika. Słow. Książę kochał ś. w teatrze. Mick. Niech ś. kocham w życiu smutnym. Len. **4.** †(o roślinach) K. ś. na jakim miejscu, w jakim miejscu = *polubiwszy dany grunt, przyjmować ś. dobrze:* Oliwki kochają ś. na miejscach piaszczystych. **5.** † K. ś. z kogo, z czego = *cieszyć ś., weselić ś., radować ś.; być radym czemu:* K. ś. z grzeczności czyjej. Kochał ś. niepomału z sługi takiego, patrząc na dzielność jego wielką. Skar. Aby ś. nigdy nie kochali ze mnie nieprzyciele moi. Leop. Kocha ś. pani matka, kiedy knaflików nawiesza u panięcia. Rej. <KOCH>

[**Kochaj, a,** lm. **e**] p **Kogut.** <Z Kochajka>

Kochająco przys. *z miłością, miłośnie, kochając:* Spojrzały K. Orzesz.

[**Kochajka, i,** lm. **i**] zool. p. **Perlica.** <Zap. sld. i dźwn. do KOCH, z nazwy Kochinchina>

[**Kochaj kochaj!**] *wołanie [kochajek].* <Dźwn., p. Kochajka>

† **Kochan, a,** lm. **y,** [**Kochan**] p. **Kochanek.** Troc. K., proszę cię. Kn. (*= mój kochany, mój drogi, mój miły, moja duszko*).

Kochana, ej, lm. **e** rz. **1.** *kobieta ukochana, kochanka, luba, najdroższa:* Grób twój łzami odwilży K. Mick. **2.** [K.] *nazwa krowy.*

*[**Kochancia**] (tylko w 5 pp. **Kochanciu**) p. **Kochanka:** Obejrzyj, kochanciu, do domku swojego. Nie chce cie, kochanciu, nie chce cie i kąska.

*[**Kochancio**] (tylko w 5 pp. **Kochanciu**) p. **Kochanek.**

[**Kochanczyn**] przym. od **Kochanka:** Płyń, ty jabłuszko, ku dołu, ku kochanczynemu domu.

Kochaneczek, czka, lm. **czki** p. **Kochanek.**

Kochaneczka, i, lm. **i** p. **Kochanka.**

[**Kochaneńka, i,** lm. **i**] p. **Kochanka.**

Kochanek, nka, lm. **nkowie,** × **Kochaniec,** † **Kochan,** [**Kochan**] **1.** *ulubieniec, najdroższy, kochany, luby, kochanie czyje, faworyt, wybraniec, gagatek:* K. publiczności. Tytus, K. ludów. Nasz poczciwy Kruku, stróżu i niegdyś całej kochanku rodziny. Mick. K. duchów. Mick. Pan regimentarz, K. Gradywa. Słow. Bohater w ostatnich chwilach żywota jest kochankiem wieszczów. Krasiń. Chart u nóg mych zadławił mojego kochanka bonończyka. Mick. **2.** *amant, adonis, gach, faworyt:* Ma wielu kochanków (*= kawalerów,* posp. *chłopów*). K. wierny, szczęśliwy. Kochankowie = *para zakochana:* K. w sztuce teatralnej. Młody aktor prowincjonalny, grywający role pierwszych kochanków. Jun. Przen.: Kochanek przez sen tylko widzianych mamideł. Mick. Sen, śmierci brat, K. maku. Słow. Błyszczy ś. róża, sułtanka słowików; jej brzmią pochwały kochankowie leśni. Mick. Księżyca kochanku, czy pewny jesteś, że ja przed waścią umykał? Słow. **3.** Kochanku a. Mój kochanku, **Kochaneczku, Kochasiu, Kochaniu, Kochańciu,** [**Kochanciu**] = *mój drogi, mój najdroższy, moje serce, moje złotko, moja duszko, mój gołąbku, mój złoty:* Mój kochanku, bądź tak grzeczny... Książę Radziwiłł, panie kochanku. Zdr. **Kochaneczek.** <KOCH>

× **Kochanica, y,** lm. **e** p. **Kochanka.**

Kochanie, a, † lm. **a** czynność cz. **Kochać 1.** a. × **Kochaństwo** *miłość, przywiązanie, afekt miłos-*

ny: Godzien kochania. Nie żądam kochania. Mick. †W wielkim kochaniu był u rodziców. Glicz. Czy to jest przyjaźń, czy to jest K.? Mick. †Żarty, kochania, gry, uśmiechania niech z raju płyną. Jag. Serca nie zmienisz w kochaniu. Mick. **2.** *przedmiot kochania, osoba a. rzecz kochana, ukochanie, ideał czyj:* Tu leży K. ojcowe. Kochan. Ojczyzna, me K. Książki, obrazy, posągi to jego K. (*=rozkosz, upodobanie, uciecha).* Gdzie mąż, gdzie me K.? Mick. Był ludu prostego kochaniem. Pol. **3.** †K. z czego = *radość, rozkosz, uciecha, przyjemność, ukontentowanie:* Mam K. z listu jego. Kn. Jego ma rozkazanie za osobne K. Kochan. Do nałogów K. mieli (*=skłonność, upodobanie, pociąg, żyłkę, słabość, wenę).* Chleb z nieba miał w sobie wszelkie K. Leop. **4.** †(o roślinach) *dobre przyjmowanie ś.* <KOCH>

×**Kochaniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Kochanek:** Sen zamrużyć oczy młodego kochańca nie może. Stasz.

[**Kochànieńki, Kochànińki**] piesz. od **Kochany:** Tak już powiedz, K. Sienk. Kochanieńcyż wy moi. Sienk.

Kochanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kochać ś.:** To mi dziwny sposób kochania ś. uciekać od kochanych osób! Mick.

[**Kochaniński**] p. **Kochanieńki:** Trzeba tak zrobić, żeby K. leżał sobie spokojnie w ziemi. Chodź.

***Kochanio** tylko w 5 pp. p. **Kochanek:** No, czegóż ś. rumienisz, kochaniu? Skarb.

Kochanka, i, lm. **i,** [**Kochasia**] **1.** *kobieta ukochana; kochana, luba, najdroższa, ulubienica, faworytka:* Kochanko moja, na co nam rozmowa? Mick. Przen.: Kwiaty motylów kochanki. Krasiń. Brzoza jasnych jest kochanką źródeł. Słow. Chwała mu kochanką wierną była. Krasiń. Wy, kochanki młodości, kapusto i rzepko. Mick. Przen.: Sława i cnota wieków są kochanki. Jabł. **2.** a. ×**Kochanica** *miłośnica, amantka, faworyta, metresa, nałożnica:* Kochanki słowo, żydowska przysięga — pewność nietęga. Prz. **3.** Kochanko!, **Kochaneczko!,** [**Kochasiu!, Kochanciu**] = *moja droga, moja najdroższa, moje serce, moje złotko, moja duszko, mój gołąbku, moja złota.* **4.** zł. p. **Kimka.** Zdr. **Kochaneczka,** [**Kochaneńka**]. <KOCH>

Kochankowy, [**Kochanków**] przym. od **Kochanek** a. **Kochanka.** Troc. Korzystanie z kochankowego worka. L. W miłości było coś więcej braterskiego, niż kochankowego. Jeż.

[**Kochanków**] p. **Kochankowy:** Otwierajcie wrota, coby sobie K. koń nie otrzył złota.

Kochany, st. w. †**Kochańszy,** [**Kochańszy**] **1.** im. od **Kochać:** To mi dziwny sposób kochania ś. — uciekać od kochanych osób. Mick. **2.** *miły, ukochany, drogi, luby:* K. przyjacielu! Ryba w wodzie, w własnej, kochanej, przezroczystej wodzie. Krasiń. Ziele to u nas w kochańszych pańskich ogrodach znajduje ś. Syr. (*=faworytnych).* Ta najkochańsza, najsłodsza. Słow. **3.** *łaskawy, mój:* K. panie, daj mi pokój! **Kochany, ego** rz. = a) lm. **i** *osoba kochana, kochanek:* Mój K.! Pukiel na sercu nosi jej K. Mick. Dziewice proszą ś. braci, proszą ś. kochanych, by na nie zaczekali. Krasiń. b) blm. *pewna gra towarzyska:* Grać w kochanego.

***Kochańcio** tylko w 5 pp. **Kochańciu,** p. **Kochanek:** Ale kochańciu, mnie ś. zdaje, że ś. naprózno srożysz. Skarb. To źle, kochańciu! najważniejsza rzecz zdrowie i dobry humor. Orzesz.

×**Kochaństwo, a,** blm. p. **Kochanie:** Co to za śliczna rzecz to K., to ty sobie tego i wyobrazić jeszcze nie możesz! Orzesz.

[**Kochasia, i,** lm. **e**] p. **Kochanka.** Zdr. [**Kochaśka**].

***Kochaś** tylko w 5 pp. **Kochasiu,** p. **Kochanek:** Niech cię Bóg błogosławi, kochasiu! Krasz.

[**Kochaśka, i,** lm. **i**] p. **Kochasia:** Pójdę za Staśka, bo ja jego K.

Kochina, y, blm. *środek leczniczy do wstrzykiwania suchotnikom, wynaleziony przez doktora Kocha.* <Od nazwiska Nm. Koch>

Kochinchina, y, lm. **y** *gatunek kury.* <Od nazwy kraju Kochinchina>

Kochinchiński czernilec, bot. p. **Czernilec.**

Kochista, y, lm. **ści** *zwolennik Kocha, wynalazcy kochiny.*

Kochliwość, i, blm. rz. od **Kochliwy:** Przy twojej kochliwości może ci ś. przytrafić, że cię pierwsza lepsza koza złapie. Sienk.

Kochliwy *skory do zakochania ś., romansowy:* Słyszała, że żołnierze bywają kochliwi. Sienk.

†**Kochiusz, a,** lm. **e** p. **Koklusz.**

[**Kochować, uje, ował i K. ś.**] p. **Kochać:** On sa kochuje, miluje z nią.

[**Kochowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kochować.**

[**Kochowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kochować ś.**

Koci 1. a. †**Koteczy,** [**Koteczy**], †**Koteczyn,** †**Koteczny,** †**Kotowy** przym. od **Kot:** K. ogon tobie w zęby, nie papieros (do malca). Coś kociego uczuł razem w oku. Słow. (*=paznogcie).* Oczu kocich. Słow. Z oczu coś mu kociego czy szatańskiego wyglądało. Chodź. **2.** †Kocie złoto, srebro, p. **Złoto, Srebro. 3.** [K.]: Kocie bułki = *roś. bluszczyk.* Kocie jajko p. **Jajko.** K. łeb p. **Łeb.** Kocie mleko p. **Mleko.** Kocie ślepie p. **Ślep.** K. wrzask p. **Wrzask.** Kocie głowy p. **Koczaki. 4.** bot.: Kocie łapki p. **Kocanka** i **Łapka.** Kocia mięta p. **Mięta.** Kocia miętkiew p. **Miętkiew.** K. ogon p. **2. Brzanka** i **Koczurnik.** K. pysk p. **Pysk.** K. szpon p. **Szpon.** Kocie ziele p. **Ziele. 5.** cukier.: Kocie języczki a. kocie języki p. **Język. 6.** fiz.: ×Drganie kocie p. **Mruk. 7.** min.: Kocie oko p. **Oko. 8.** muz.: Kocia muzyka = *muzyka naumyślnie fałszywa i dziwaczna.* **9.** myśl.: Kocia noga p. **Noga. 10.** piw.: K. łeb = *zrosły kłąb kiełkującego jęczmienia, wadliwy objaw przy słodowaniu.* <p. 1. Kot>

Kociak, a, lm. **i 1.** *kot młody.* **2.** w lm. (w młynie) *kamienie, używane zamiast łożysk przy wałach kół wodnych i wietrznych.*

Kocianka, i, lm. **i 1.** ×w lm. *włosiste kiśtki niektórych drzew, np. wierzby.* **2.** bot.: a) p. **Kocanka.** b) p. **Malina.** <p. 1. Kot.>

Kociara, y, lm. **y** *kot wielki, okazały, kocisko.*

Kociarka, i, lm. **i** *miłośniczka kotów.*

Kociarnia, i, lm. **e 1.** a. ×**Kotownia** *schronienie dla kotów.* **2.** *gromada kotów.*

[**Kociarski**] *kacerski:* Wiara kociarska. <Umyślny sld. do Kot>

Kociarz, a, lm. **e** *miłośnik kotów.*

[**Kociaszek, szka,** lm. **szki**] **1.** p. **1. Kot. 2.** w lm. p. **Kotka.**

Kociątko, a, lm. **a, Kocię 1.** *młody kotek.* **2.** myśl.: = a) K. zajęcze = *młody zajączek.* b) *młode żbika.* <p. 1. Kot>

Kocica, y, lm. **e 1.** a. **Kotka** *samica kocia.* **2.** myśl. *samica zajęcza, zajęczyca.* Zdr. [**Kociczka**].

Kocicha, y, lm. **y** p. **Kotka.**

[**Kociczka, i,** lm. **i**] p. **Kocica.**

[**Kocić, i, ił**] p. **Kaczać.** [**K. ś.**] = a) *toczyć ś.* b) *iść ociężałym krokiem.* c) *powoli coś robić.* <Ukr. kotyty sia>

Kocić się, i ś., iła ś. 1. (o kotce, zajęczycy, sarnie, kozicy, owcy, kozie, niedźwiedzicy) *wydawać potomstwo.* **2.** ✕ pog. (o kobiecie) *rodzić.* <p. 1. Kot>

† **Kociec, jca,** lm. **jce,** [**Kociec**] p. **Kojec.** Rej Sieci kazał na ptaki nagotować i K., gdzieby ich miał, schwytawszy, pochować. Papr. K. gęsi, kaczy *(= kacznik)*, kokoszy. Troc. <p. Kojec>

[**Kocielnica, y,** lm. **e**] *pora kocenia ś. owiec* <p. 1. Kot>

✕ **Kocielnik, a,** lm. **cy** p. **Kotlarz.** Mącz. <p. Kocieł>

✕ **Kocielny** p. **Kotłowy:** Ucho kocielne. Pot.

Kocieł, tła, lm. **tły, Kocioł,** [**Kociół**] **1.** *naczynie metalowe, wypukłe, wysklepione, do gotowania:* K. pękł, wybucha. Para rozsadziła K. K. garnkowi przygania, a sam smoli. Prz. Nie wie znać tego, jako stary K. smoli. Pot. Wre, gotuje ś., miesza ś., jak w kotle. W sercu ludzkim dziwnie zawsze miesza ś., by w kotle. Rej. K. miedziany, cylindrowy a. cylindryczny, kornwalijski, parowy, parowozowy, półkulisty, rurkowy, rurowy, walcowy, skrzyniowy. K. piwny = *panew, warnik.* K. o nizkim, o wysokim ciśnieniu. K. powietrzny p. **Wietrznik.** Przen.: A nie możecie wziąć pomocy z innego kotła? — I z innemi ś. dzielić, i z tobą. Krasz. *(= oddziału, dom. hordy).* **2.** K. studzienny = *wydrążenie studni.* **3.** w lm. *instrument muz. w kształcie kotła z naciągniętą nań skórą,* b ę b n y, t y m p a n y: Z okropną wrzawą, hukiem kotłów i surm przyskoczyły gęste hufy Tatarów i Turków. Niem. Bić, uderzyć w kotły. Tubalne kotły już ucichły. Pot. Grać na cymbałach i kotłach gwoli naszej zabawie. Krasiń. **4.** [K.] *legowisko:* Borsuk leży na jamach z końcem listopada w kotle. **5.** karc. (w preferansie) *kara składana przez tych, którzy pasują, a zabierana przez następującego grającego.* **6.** zł. *pudendum muliebre.* Zdr. **Kocielek,** ✕ **Kotlik,** [**Kotliczek, Kociełyszek, Kociołuszek**]. Zgr. **Kotlisko,** [**Kociołucha**]. <Goc. katils, z Łć. catillus = misa; tygiel>

Kocielek, łka, lm. **łki, Kociołek 1.** p. **Kocieł:** Wytrzeć komu K. Prz. *(= kapitulę; natrzeć mu uszu = złajać go).* Zmyć komu K. Troc. **2.** bud. *duży lej z blachy, przytwierdzony do dachu w końcu rynny okapowej, do którego z niej woda spływa.* **3.** fiz.: K. **Papina** = *naczynie szczelnie zamknięte, opatrzone klapą bezpieczeństwa, w którym woda ogrzana być może do temperatury wyższej nad normalny punkt jej wrzenia; używa ś. np. do wyrobu zupy rumfordzkiej.* **4.** gór. *grubszy koniec pasa bursztynowego, w którym ś. znajduje najwięcej i najlepszego bursztynu.* **5.** myśl. *dołek w norze lisa a. borsuka.*

Kociełkowy, Kociołkowy 1. przym. od **Kocielek:** Bigos K. **2.** myśl.: Polować w sposób K. = *osaczając zwierza.*

[**Kociełyszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kocieł.**

[**Kocierba, y,** lm. **y**] p. **Kocierpka.** Zdr. [**Kocierbka, Kocierbina**]. <Por. Słc. Czes. kotrba = głowisko>

[**Kocierbina, y,** lm. **y**] p. **Kocierba.**

[**Kocierbka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Kocierba. 2.** p. **Kocierpka.**

Kocierpa, y, lm. **y** p. **Kocierpka;** Tarniak kocierpą zarastał. Kon.

Kocierpka, i, lm. **i, Kocierpa, Korcipka** niek. **Pocierpka** bot. **1.** p. **Ligustr. 2.** a. [**Kocierba, Kocirba, Kociurba, Korciupka, Kurcipka, Kocierzba, Kucipka**] (prunus padus a. cerasus padus) *drzewo z rodziny migdałowatych, rodzaju śliwy,* in. c z e r e m c h a, ś l i w a c z e r e m c h a. **3.** [**K.** a. **Kocierbka**] *jakieś ziele.* <p. Kocierba>

[**Kocierzba, y,** lm. **y**] p. **Kocierpka.**

[**Kociewie, a,** lm. **a, Kocéwie, Kociwie, Kociwo**] **1.** *wiórzysko, śmietnisko.* **2.** *perz, chwasty, namuł.* <? Por. Słń. kocen = łodyga i Mikl. 122 kocĕnŭ>

Kocię, ęcia, lm. **ęta** p. **Kociątko.** Myśl.: K. zajęcze = *młody zajączek.* Troc. <p. 1. Kot>

Kocięcina, y, lm. **y** myśl. *zając.*

Kocięcy przym. od **Kocię.**

Kocik, a, lm. **i** p. **2. Kot:** Główek makowych natłuc, a z mąką jęczmienną przyprawiać w kociki. Urzęd. <p. 2. Kot>

[**Kocik, a,** lm. **i**] p. **1. Kot:** Gdzie idzieta, szkapino, i ty, kociku?

Kocilapka, i, lm. **i** bot. p. **Rączka.** <Koci + Łapka>

Kocimiętka, i, lm. **i,** [**Matecznik**] bot. (nepeta cataria) *roś.* <Koci + Miętka>

✕ **Kocimózg, u,** lm. **i** *półgłówek.* L. <Koci + Mózg>

Kocina, y, lm. **y** m. a. ż. *biedny, pożałowania godny kot.* Zdr. **Kocinka.** <p. 1. Kot>

[**Kociniec, ńca,** lm. **ńce**] *kojec na kury a. jagnięta.* <p. Kojec>

Kocinka, i, lm. **i** p. **Kocina.**

Kocioł, tła, lm. **tły** p. **Kocieł:** Niechaj w ten K. węgrzyna naleje (wskazał na lulkę). Słow. Zdr. **Kociołek.**

Kociołek, łka, lm. **łki 1.** p. **Kocioł:** a) W kociołkach bigos grzano. Mick. b) Amatorowie preferansowej z kociołkiem rozrywki. Gliń. **2.** p. **Kocielek. 3.** myśl. *osaczanie zwierza, polowanie w sposób kociołkowy:* Polowaliśmy w lesie, i jeden K. zrobili na polu. Koź. A.

[**Kociołka, i,** lm. **i**] p. **Kaczałka.**

Kociołkowy p. **Kociełkowy.**

[**Kociołucha, y,** lm. **y**] p. **Kocieł.**

[**Kociołuszek, szka,** lm. **szki**] **1.** p. **Kocieł. 2.** *nazwa jeziora.*

[**Kociorubka, i,** lm. **i**] **1.** *owoc potwornej formy.* **2.** *mały człowieczek.* <p. Kocierba>

[**Kociół, tła,** lm. **tły**] p. **Kocieł.**

[**Kocirba, y,** lm. **y**] p. **Kocierpka.**

Kocisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **1. Kot.** <p. 1. Kot>

✕ **Kocisko, a,** lm. **a** p. **Koczowisko:** Na kociska i leżyska Połowców uderzyli i ich pogromili. Stryjk.

Kocisz, a, lm. **e 1.** † *koczyk, bryczka kryta na pasach.* Pot. **2.** [K.] *woźnica, furman dworski, pański:* Wiezie sie pan ćtyrma końmi na kociu, kocis z przodku, dwók hajduków na zadku. Por. **Koczy.** <Słc. kočiš, p. Kocz>

[**Kociszcze, a,** lm. **a**] p. **1. Kot.**

Kociuba, y, lm. **y 1.** *drążek żelazny w jednym końcu łyżkowaty, używany do mieszania materjału roztopionego.* **2.** *narzędzie do wygładzania tafel w hutach szklanych.* **3.** *narzędzie drewniane do wygarniania węgli z pieca chlebowego, pogrzebacz.* **4.** *szczotka na długim kiju do omiatania ścian,* b a b a. **5.** przen. *babsko niezgrabne, klempa, prufa, rozwora.* **6.** [**K.** a. **Kociug, Kociuga**] = a) a. [**Kozuba, Kuczaba**] *drewniana motyka, szufla.* b)

miotła. c) *mała krowa.* d) pog. *mała szczupła kobieta bez figury.* e) *placek, nadziany kaszą jaglaną z syrem.* f) *rzepa* (szczeg. *suszona i gotowana*). g) *rodzaj dawnego tańca.* h) w lm. *nosidła do wody*, sądy. Zdr. **Kociubka.** <Zap. Nm. Kothschabe>

[**Kociubabka, i,** lm. **i**] = **Ciuciubabka.** <?>

Kociubka, i, lm. **i** p. **Kociuba:** K. dobrze polerowana do wygładzania tafel. Torz.

[**Kociubka, i,** lm. **i**] *tarka, czarne jagody na cierniu.* <p. Kocierba>

[**Kociug, a,** lm. **i**] p. **Kociuba.**

[**Kociuga, i,** lm. **i**] p. **Kociuba:** A K. starsy druzba, K., wynieś-ze nam gorzałecki, boś sługa!

[**Kociuk, a,** lm. **i**] **1.** p. **1. Kot. 2.** w lm. p. **Kotka.**

[**Kociumyrek, rka,** lm. **rki**] p. **Kopciuszek.** <?>

Kociur, a, lm. **y** rub. p. **1. Kot.**

Kociura, y, lm. **y** p. **1. Kot.** Zdr. **Kociurka.**

[**Kociurba, y,** lm. **y**] p. **Kocierba.**

Kociurka, i, lm. **i** p. **Kociura.**

[**Kociurzyna, y,** lm. **y**] *łóżko, wyrko, legowisko.* <Zap. od Kociur>

[**Kociwie, a,** lm. **a**] **1.** p. **Kociewie. 2.** w lm. *ogrodowizny.*

[**Kociwo, a,** lm. **a**] p. **Kociewie.**

†**Kocjent, a,** lm. **y** *iloraz.* Kłos. <Łć. quotie(n)s = ilekroć>

[**Kocmoluch, a,** lm. **y**] p. **Kocmołuch.**

[**Kocmoła, y,** lm. **y**] p. **Kocmołuch.**

Kocmołuch, a, lm. **y,** ×**Koczmołuch,** [**Kocmoluch, Koczmeluch**] i (o kobiecie) [**Kocmoła, Kosmołucha**] *wycieruch, morus, smoluch, brudas, flejtuch, czupiradło, koczkodan:* Potrafi to taki K. z gęsiami zładzić? Dyg. Zdr. **Kocmołuszek.** <p. Koczmołuch>

Kocmołuszek, szka, lm. **szki** p. **Kocmołuch.**

Kocołować, uje, ował, Koczołować, ×**Koczować** *harować, mozolić ś., mordować ś.; kołatać ś., poniewierać ś., pracując; pracować po nocach:* Próżnuj, a ja będę K. do północka! <Może z Koczować>

Kocołowanie, a, blm., czynność cz. **Kocołować:** Człowiek spracowany, po całodziennym kocołowaniu zasypia. Jord.

[**Kocanka, i,** lm. **i**] p. **Kocanka.**

[**Kocot, a,** lm. **y**] *tasiemka przy czepeczku dziecinnym.* Zdr. [**Kocotek**]. <? Może 1. Kot>

[**Kocotek, tka,** lm. **tki**] **1.** p. **Kocot. 2.** *istota mała, niedorodna.*

†**Kocowe, ego,** blm *pieniądze złożone przez apelującego do wyższego sądu:* Jakoż ten wżdy zachowa zdrowe prawo, który ledwie wie, co to jest K.? Błaż. <p. Koc>

×**Kocowisko, a,** lm. **a** p. **Koczowisko:** Tatarowie z wielkim łupem do dzikich kocowisk swoich za Dniepr powrócili. Nar.

Kocowy przym. od **Koc.** Troc. † Pieniądze kocowe = *kary sądowe pieniężne.*

1. [**Kocur, a,** lm. **y**] p. **1. Kot:** Jak kocura niema, to myszy biegają. Prz. Zdr. [**Kocurek, Kocureczek**]. <Może z Czes. kocour>

2. [**Kocur, a,** lm. **y**] p. **Kaszerz.** <Sld. do Kocur = kot, p. Kaszerz>

[**Kocureczek, czka,** lm. **czki**] p. **1. Kocur.**

[**Kocurek, rka,** lm. **rki**] p. **1. Kocur:** Do jamy, mysko, do jamy, a ty, kocurku, za nami.

[**Kocycol, a,** lm. **y**] *roś. skrzyp* (equisetum). <Nm. [katzenzahl] = Nm. Katzenzagel dosł. = koci ogon>

†**Kocyfal, u,** blm. *gatunek malmazji.* <?>

Kocyk, a, lm. **i** p. **Koc:** Miasto pościeli kocyka używał. Skar.

×**Kocykowy** przym. od **Kocyk:** Prześcieradło łazienne do nakrywania, kocykowe tureckie. Goł.

[**Kocyl, a,** lm. **e**] p. **Kocelak.**

†**Kocytowy** *piekielny.* Leop. <Z Gr. Kōkytós = mityczna rzeka w piekle>

1. Kocz, a, lm. **e,** [**Koć**], †**Kotcz,** †**Kosz,** †**Kotsz,** †**Kotczy,** †**Koczczy 1.** †*wóz, furmanka.* **2.** *powóz półkryty, faeton.* Zdr. **Koczyk.** <Węg. kocsi, od nazwy wsi Węg. Kocs>

2. Kocz, a, lm. **e** *oddział wojska u Zaporożców i Tatarów:* Khan Giraj chciał mu dać dziesiątek koczy i zrobić wodzem nad tym koczowiskiem. Słow. <p. 2. Kosz>

†**Kocz, a,** lm. **e** p. **Koc.**

[**Koczáki, ów,** blp., **Kocie głowy**] *rodzaj jabłek.*

[**Koczan, a,** lm. **y**] p. **Kaczan.** Zdr. [**Koczanek**].

[**Koczanek, nka,** lm. **nki**] **1.** p. **Koczan. 2.** *młode drzewko.* **3.** *pieniek po ściętym drzewie.*

[**Koczar, a,** lm. **y**] *wolant, kabrjolet.* <Slc. kočiar, Czes. kočár>

Koczarga, i, lm. **i 1.** †i [K.] p. **Koczerka.** Kn. **2.** [K.] ir. *licha strzelba.* <Ukr. koczerha, Brs. kaczerhà>

†**Koczczy, ego,** lm. **e** p. **1. Kocz.**

[**Koczek, czka,** lm. **czki**] *guzik z uchem.* <Może z Nm. Kocke = gałka>

[**Koczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Koczyć ś.**

[**Koczerbicha, y,** lm. **y**] *zła baba, jędza.* <p. Kocierba>

[**Koczereźnik, a,** lm. **i, Kaczereźnik**] *kąt w izbie wiejskiej, w którym znajduje ś. koczarga:* Kącik ten w języku prostym nazywa ś. K.; w nim stoi pomiotło, kilkoro wideł mniejszych i większych do wyciągania garnków z pieca, czepioła, kociuba czyli koczerka. Goł. <Ukr. koczeržnyk>

[**Koczerga, i,** lm. **i**] p. **Koczerka.**

[**Koczerha, y,** lm. **y**] p. **Koczerka.**

[**Koczerka, i,** lm. **i, Kaczerka, Koczarga, Koczerga, Koczerha, Koszor, Kosior**], †**Koczarga** *pogrzebacz, ożóg, kociuba, szurulec.* Goł. <p. Koczarga>

†**Koczka, i,** lm. **i** p. **Kotka.**

Kocz-kareta, y, lm. **y, Koczo-kareta** *powóz zamknięty z oknami, który może być zmieniony na kocz otwarty.* <1. Kocz + Kareta>

Koczkodan, a, lm. **y 1.** *gatunek małpy.* **2.** a. **Koczkodon** *osoba szpetna, dziwacznie wystrojona, czupiradło, straszydło, małpa:* Siedzi by K. Biel. M. Cóż mi to wadzi, że K. stary, albož ją biorę? broń Boże! talary! Zabł. Idź do stawu, rybo, koczkodanie. Słow. Zdr. **Koczkodanik.** <Może z Rum. coşcodan>

Koczkodanica, y, lm. **e** forma ż od **Koczkodan:** Żadna z tych koczkodanic jednego grosza nie da na niuch tabaki. Gliń.

Koczkodanić się, i ś., ił ś. *robić z siebie koczkodana; ośmieszać ś., stroiąc ś. dziwacznie:* Ciekawym, kto na ciebie pracuje, i za czyją głową tak ś. codzień koczkodanisz? Rog.

Koczkodanienie się, a ś., blm., czynność cz. **Koczkodanić ś.**

Koczkodanik, a, lm. **i** p. **Koczkodan:** Ten K. ruchliwy z natury rzecz rozpoczętą do końca doprowadził. Byk. Czyż ty nie widzisz, jaki to K.? Korz.

Koczkodanizm, u, blm. *skłonność, wada robienia z siebie koczkodana:* To ją zmusiło opowiadać o koczkodanizmie sędziny. Jeż.

Koczkodon, a, lm. **y** p. **Koczkodan.**

[**Koczmeluch, a,** lm. **y**] p. **Kocmołuch.**

× **Koczmołuch, a,** lm. **y** p. **Kocmołuch.** <Por. Czes. kocmouch = rodzaj pieczywa>

[**Koczny**]: Koczna róża p. **Róża.** <p. Kostny>

Koczobryk, a, lm. **i** *bryczka kryta w kształcie kocza, elegancka bryczka na resorach, z fordeklem i przykryciem:* Jajowaty K. Jord. <1. Kocz + Bryka>

Koczo-kareta, y, lm. **y** p. **Kocz-kareta:** Kocze, koczo-karety i kryte nejtyczanki poważnie ś. tu wsuwały. Krasz. <1. Kocz + Kareta>

Koczołować, uje, ował 1. p. **Kocołować. 2.** × p. **Koczować.** [K.] = a) *koczować, zmieniać miejsce.* b) *dozorować, pilnować, nie sypiać po nocach, doglądając czegoś:* Kocołowałem krowe, ale zdechła. <Może z Koczować>

Koczołowanie, a, blm., czynność cz. **Koczołować.**

× **Koczołownik, a,** lm. **cy** *człowiek pomagający dezerterom.* Mrong.

× **Koczot, a,** lm. **y 1.** † *pieniądz drobny, halerz.* Hist. w Lan., Troc. **2.** *stręczyciel nierządu, utrzymujący dom publiczny:* Panicz, gdy mu ś. zachciało, po dziewkę posyłał koczota. Pot. <Por. Ros. kočetъ = kogut i Ukr. koczet = [kurek] u pługa. Przejście znaczeń niejasne>

[**Koczotek, tka,** lm. **tki**] *kita np. kukurydziana.*

× **Koczotka, i,** lm. **i** forma ż. od **Koczot** (pod 2); × **Koczutka.** Sienk. A pfe! jabym ś. miała zniżyć do koczotki? Zabł. <Por. przejście znaczenia we Fr. cocotte>

Koczować, uje, ował 1. × *stać obozem, obozować, biwakować:* Koczowali kozacy pod kotarami. Zim. **2.** *wieść życie, przechodząc z miejsca na miejsce:* Ludy koczujące. Człowiek ten ciągle koczuje = *tuła ś., włóczy ś., błąka ś., wałęsa ś., tłucze ś. po świecie, nie ma stałego zamieszkania.* Wieczorem namiot twój rozbijasz na gruzach cudzego domu; o wschodzie go zwijasz i koczujesz dalej. Krasiń. Przen.: Kwestarz powinien być jowjalista i koncepcista; takiemi są wszyscy koczujący fratres jegomościa. Chodź. Koczujące światła. Słow. Tylko gwiazdy tam koczują. Mick. **3.** *przebywać, przemieszkiwać:* Tylko sępy tu koczują. Mick. Kiedy śnieg, znać zaraz po tropie, gdzie zając koczował. Haur. **4.** × a. × **Koczołować** kogo = *obcego poddanego do cudzej służby wyprowadzać, odmawiać poddanych z cudzej wsi.* **5.** × p. **Kocołować.** <Północ. Tur. kjuč>

Koczowanie, a 1. blm., czynność cz. **Koczować. 2.** lm. **a** myśl. p. **Koczowisko.**

Koczowisko, a, lm. **a,** × **Kocowisko,** × **Kocisko 1.** a) *miejsce koczowania, obozowisko:* Głowa jego walała ś. w koczowisku. Mick. Ujrzał rycerzy błędnych K. Słow. b) *gromada ludzi koczujących:* Khan Giraj chciał mu dać dziesiątek koczy i zrobić wodzem nad tym koczowiskiem. Słow. **2.** myśl. = a) a. **Koczowanie, Żerowisko** *legowisko zwierząt ssących, miejsce ich przebywania.* b) *miejsce odpoczynku myśliwych wśród lasu.*

Koczownictwo, a, blm. *prowadzenie życia koczującego.*

Koczowniczo-łowiecki *koczujący i oddany łowiectwu:* Życie koczowniczo-łowieckie. <Koczowniczy + Łowiecki>

Koczowniczość, i, blm. rz. od **Koczowniczy:** K. natury. Jeż.

Koczowniczy przym. od **Koczownik:** Życie koczownicze. Koczownicze gromady. Ochor.

Koczownik, a, lm. **cy** *ten, co prowadzi życie koczujące.*

† **Koczpergał, a,** lm. **y** *szpada:* Gdyby nad kupą pierza ten K. owoż szturmował, rozpierzchłoby ś. od owego gromu. Klon. <Por. Słc. kocprd i Węg. koszperd = sztylet>

[**Koczuba, y,** lm. **y**] p. **Kociuba.**

Koczubin, a, lm. **y** bot. (grislea) *roś.* <?>

[**Koczuk, a,** lm. **i**] *sworzeń u pługa, łączący grządziel z ciążą.* <Ukr. koczůk>

Koczur, a, lm. **y 1.** p. **1. Kot:** Wielki K. bury. Pot. **2.** myśl. *kot dziki samiec.* <p. 1. Kocur>

Koczurnik, a, lm. **i, Koci ogon** bot. (caturus) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* <Od Koczur>

× **Koczutka, i,** lm. **i** p. **Koczotka.**

† **Koczwarować, uje, ował,** [**Koczwarować**] *dziwy wyprawiać, wydziwiać, dokazywać:* I nad nim koczwarujecie. Brk. <? Por. Czes. kočvar = duży garnek, Słc. kočvarda = lura>

† **Koczwarowanie, a,** blm., [**Koczwarowanie**] czynność cz. **Koczwarować.**

† **Koczwarter, a,** lm. **owie** *żołnierz, pełniący służbę około wozów wojskowych.* Piotr. <Z Nm. Kutschwärter>

[**Koczy, ego,** lm. **owie**] *woźnica.* <Czes. kočí>

[**Koczyczka, i,** lm. **i**] *koteczka.*

[**Koczyć się, y ś., ył ś.**] p. **Kaczać.**

× **Koczydło, a,** lm. **a** *dziura głęboka wśród błotnistej drogi:* Uwiązłem, ej uwiązłem w głębokim koczydle. Pot. <Ukr. kòczeło, kòczyło = miejsce okrągłe, placyk>

1. Koczyk, a, lm. **i** p. **1. Kocz.**

2. Koczyk, a, lm. **i 1.** [K.] *czepek z chustki kolorowej.* **2.** × *wierzchnie nakrycie głowy kobiet,* kapiszonik. <Może zam. Toczek>

[**Koć, a,** lm. **e**] p. **1. Kocz:** Wiezie sie pan étyrma końmi na kociu.

[**Koćka, i,** lm. **i**] **1.** *kotka, puszasty kwiat wierzby.* **2.** w lm. *gatunek koniczyny* (trifolium arvense). <p. 1. Kot>

1. [**Koćki, ów,** blp.] p. **Kotka.**

2. [**Koćki, ów,** blp.] p. **Ślep.**

Kodeina, y, blm., **Metylomorfina** chem. *jeden z najważniejszych alkaloidów makowca,* $C_{18}H_{21}NO_3$. <Now. z Gr. kōdē = makówka>

Kodeks, u, lm. **y 1.** *rękopism pierwotny, z którego powstały późniejsze odpisy i kopje.* **2.** *systematyczny układ praw pewnego rodzaju:* K. karny, cywilny, handlowy. K. Napoleona, Justynjana. K. postępowania = *księga praw, przepisująca sposób postępowania sądowego.* Artykuł kodeksu. Przen.: K. światowy. <Łć. codex>

Kodeksowy przym. od **Kodeks:** W tekstach kodeksowych. Lel. System K.

[**Koder, dra,** lm. **dry, Kodra**] *szmat, szmata, łachman, gałgan, łata:* Iść z kim w kodry = *schwycić ś. i szamotać z kim.* <Nm. [kodder]>

[**Koderycy**] *przyśpiew:* Komendyks smakucki K. <Okrzyk.>

Kodesencja, ji, blm. p. **Kondescensja:** Dla imienin, urodzin, rocznic... kodessensyj. Krasz. <Pomyłkowo zam. kondescencji>

[**Kodkodakać, ce** a. **ka, kał**] (o kurze po zniesieniu jaja) *wydawać głos, gdakać.*

[**Kodkodakanie, a,** blm.] czynność cz. **Kodkodakać.**

[**Kodkodą kodkodal**] *głos kury po zniesieniu jaja.* <Dźwn.>

† **Kodłuch, a,** lm. **y** *pieniek pióra, dudka pióra, pipa, pipka zagłębiona w ciele ptaka:* Pierze (gęsie) też dobre w pościel, kodłuchy twarde na pióra pisarzom. Trzyc. <Właściwie *kádłuch = kadłub>

1. [Kodra, y, lm. y] p. **Koldra.**
2. [Kodra, y, lm. y] p. **Koder.**
[Kodracki] przym. od **Kodrak.**
[Kodractwo, a, blm.] 1. *golizna, żebractwo.* **2.** *obszarpańcy, obdartusy.*
[Kodracz, a, lm. e, Kodrak] *obdartus, obszarpaniec.*
[Kodraczka, i, lm. i] *kobieta odziana w łachmany, obdarta.*
[Kodrak, a, lm. i] p. **Kodracz.**
[Kodrowaty] *galgański.*
Kodycyl, u, lm. e 1. *dodatek do testamentu w formie urzędowej sporządzony.* **2.** *rozporządzenie ostateczne, niezupełnie formalne.* Zdr. **Kodycylek.** <Łć. codicillus>
Kodycylek, lka, lm. lki p. **Kodycyl:** Kto wie, czy z Rzymu nie nadejdzie jaki K.? Sienk.
Kodycylowy przym. od **Kodycyl:** Rozporządzenie kodycylowe. Warunek K.
Kodyfikacja, i, blm. p. **Kodyfikowanie.** <Fr. codification>
Kodyfikacyjny przym. od **Kodyfikacja:** Postępy prawa pod względem kodyfikacyjnym. Deputacja kodyfikacyjna. Wydział K. rady państwa.
Kodyfikator, a, lm. **rzy** a. **owie** *ten, co kodyfikuje.*
Kodyfikatorski przym. od **Kodyfikator:** Znakomitości prawniczo-kodyfikatorskie.
Kodyfikować, uje, owal *zbierać, ujmować prawa w kodeks, układać je systematycznie:* Każde niemal pokolenie chce K. swoje krótkie doświadczenia i upodobania. <Fr. codifier, niby Łć. codificare>
Kodyfikowanie, a, blm., Kodyfikacja czynność cz. **Kodyfikować.**
Kodyl, u, lm. **e** karc. *rodzaj wygranej w grze, zwanej lombrem.* <Fr. codille>
Koeficjent, a, lm. **y** mat. p. **Spółczynnik.** <Fr. coefficient>
Koegzystencja, i, blm. *współistnienie, istnienie jednoczesne, trwanie współczesne.* <Fr. coexistence>
Koekwacja, i, blm. *zrównanie podatków, powinności:* K. ciężarów wojennych między obywatelami. Skarb. <Now. z Łć. coaequo = równam>
Koekwacyjny przym. od **Koekwacja:** Komisja koekwacyjna.
!**Koencydencja, i,** lm. **e** p. **Koincydencja:** Szczególna K. okoliczności. Haj.
Koercyjny *powściągający, hamujący, powstrzymujący:* Wierzył tylko w skuteczność polityki koercyjnej. <Now. z Łć. coërceo = poskramiam>
Kofearyna, y, blm. apt. *alkaloid otrzymany z kawy.* <Now. z Nm. daw. Koffee = kawa>
Kofeina, y, blm. p. **Kafeina.** <p. Kofearyna>
Kofeinowy przym. od **Kofeina.**
Kofeon, u, blm. apt. *ciało oleiste, otrzymane z kawy palonej.* <p. Kofearyna>
×**Kofja, i,** lm. **e** *rodzaj ubioru kobiecego na głowę, czepek, kapiszon:* Sztuczkę płótna z kofji a. czepka na bok chorej przyłożył. Wys. <Śr. Łć. coffia, por. Kwef>
†**Kofliczek, czka,** lm. **czki** p. **Kufel.**
†**Koflik, a,** lm. **i** p. **Kufel.** K. srebrny nadobny przed niemi postawił. Rej. <p. Kufel>
†**Kofter, a** a. **u,** lm. **y,** †**Koftyr,** †**Koftera** *tkanina turecka kosztowna jedwabna:* Tu bisior, tu koftery, tu włoskie zaponki, tu półatłasie. Kochan. <Przez Tur., z Prs. kuftēr = tkanina>
†**Koftera, y,** lm. **y** p. **Kofter.**
†**Koftyr, u** a. **a,** lm. **y** p. **Kofter:** Dwieście sztuk koftyru na szaty. Biel. M.

Kofyra, y, lm. **y** m. myśl. *zając.* <Zap. dźwn., por. Chowierać, Ros. kovyljatь>
†**Koga, i,** lm. **i** *statek wodny, okręt, nawa:* Naszego klenotu, który nosimy: K., a w nie wieża. Rok 1426. (o herbie Korab). Proś za nami Boga, bądź ty nasza K., bychom morze przebyli, do nieba przypłynęli. (Ok. 1500). <Śr. Łć. coga, coqua i in.>
[Koga, i, lm. i, Kąga] *choroba bydła.* <Nm. [kog(e)]>
[Kogielmogiel, glu, blm.] p. **Gogielmogiel.** <Por. Nm. Hoppelpoppel>
Kognacja, i, blm., **Agnacja** *pokrewieństwo ze strony matki.* <Łć. cognatio>
Kognat, a, lm. **ci** *krewny z linji żeńskiej.* <Łć. cognatus>
Kognicja, i, lm. **e** *poszukiwanie, rozpoznawanie szczeg. sądowe.* <Łć. cognitio>
Kognominacja, i, lm. **e** *wyraz jednoznaczny, synonim, miano dodatkowe, przezwisko:* Ściany zasypane napisami, rysunkami i nazwiskami, do których przyczepione dodatkowe kognominacje swawolników. Krasz. <Łć. cognominatio>
[Kogodze, dz, blp.] *borówki, brusznice.* <Węg. kokojca>
[Kogować, uje, owal, Kągować] *chorować na kogę.* <p. [Koga]>
[Kogowanie, a, blm.] czynność cz. **Kogować.**
Koguci 1. przym. od **Kogut; [Kokoci, Kohuci]:** Grzebień K. Przen.: K. grzebień p. **Grzebień. 2.** [Kogucie bicie] = *sposób bicia w grze w liszki, wiercąc pytą na ręce.* **3.** anat. = a) Grzebień a. grzebyk K. = *listewka kostna w środku przodowej części dna czaszki* (crista galli) (p. Grzebyk). b) !Kogucia głowa a. główka w cewce moczowej = *wzgórek nasienny,* × *główka bekasia* (caput gallinaginis). **4.** bot. = a) K. grzebień p. **Czerwoń.** b) Kogucia ostroga p. **Ostroga. 5.** lek.: †Grzebienie kogucie, in. †k r y z y, †b r y z y = *szyszkowiny stożkowate szpary sromnej* (condylomata acuminata vulvae). <p. Kogut>
Kogucik, a, lm. **i 1.** p. **Kogut. 2.** bot. p. **Pokrzeńca.**
Kogucisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Kogut:** Ogromny, czubaty K. Zach.
Kogut, a, lm. **y 1.** a. †**Kohut,** †**Kokot, [Kokot, Kohut, Kokut, Kobut, Kochaj]** *samiec kokoszy, kur; wog. samiec ptaków kurowatych, wyjąwszy indyka:* Pianie koguta. Już pieją koguty (a. kury). Walka kogutów. Źle, kędy K. na grzędzie milczy, pieje kura. Prz. K. blaszany na wieży kościelnej. Przen.: Uciąć koguta, śpiewając = *zapiać* = *zaśpiewać fałszywie:* Głos śpiewającej ciął w najlepsze koguta. Gliń. **2.** myśl. *cietrzew.* **3.** przen. *kobieciarz namiętny, człowiek namiętny, jurny.* **4.** [K.] = a) *berlinka z końcem zaokrąglonym.* b) w lm. *gatunek gruszek.* **5.** a. **Kozioł, Koziołek, Hak** karc. *znaczek, wyrażający karę umówionej wysokości, zapisywaną tym, którzy pasują w grze; wygrywający otrzymuje pulę i koguty.* **6.** zł. = a) *złodziej, odbijający łup innym złodziejom.* b) *ogień:* Wystawić czerwonego koguta = *podpalić.* Estr. Zdr. **Kogucik, Kogutek.** Zgr. **Kogucisko.** <Dźwn., por. Skr. kukkutas, Śr. Łć. cochetus, Fr. coq i t. d.>
Kogutek, tka, lm. **tki 1.** p. **Kogut:** Wierz mi, że mnie moje kogutki i kurki więcej bawiły. Mick. Kogutki czubate. Mick. **2.** *obchód pochodzenia pogańskiego, odbywany na Zielone Świątki, gaik, turzyce.* **3.** [K.] = a) *kogutek, robiony z pakuł, przystrojony w pióra i obnoszony po wsi ze śpiewami.* b) w lm. = α) *szałwja łąkowa* (salvia pratensis). β) *gatunek jabłek.* **4.** p. **Wi-**

cher. 5. myśl. = a) *jastrząb młody.* b) *kurek u strzelby:* Z odwiedzionym kogutkiem czatuje. Kaczk.

Koguterja, i, blm. *namiętność lubieżna, jurność.* <Kogut z końcówką Włos.>

Kogutnica, y, lm. **e** *kobieta lubieżnie namiętna, zalotnica.* Słow.

†**Kogutowy** p. **Koguci:** Kura, samica kogutowa. Sien.

[**Koh, a,** lm. **y**] p. **Koch: Przecirać kohy.**

Kohabitacja, i, blm. *wspólne mieszkanie.* <Łć. cohabitatio>

Kohejlan, a, lm. **y** *rodzaj konia rasowego:* Branicki, według zdania Emira, miał posiadać najpiękniejsze egzemplarze kohejlanów, z Arabji sprowadzonych. Rol. <?>

Kohezja, i, blm. fiz. p. **Spójność.** <Fr. cohésion>

×**Kohobacja, i,** lm. **e** chem. *postępowanie zasadzające ś. na przelewaniu do naczynia dystylacyjnego zebranych w odbieralniku porcji dystylatu.* <Ze Śr. Łć. cohobare = zwilżać, moczyć>

Kohorta, y, lm. **y** (u Rzymian) *oddział piechoty, odpowiadający dzisiejszemu bataljonowi.* Przen.: W bibljotece widzimy całą kohortę kronik i źródeł prawa polskiego. Kor. <Łć. cohors, 2 pp. cohortis>

×**Kohortacja, i,** lm. **e** *napomnienie, napominanie.* <Łć. cohortatio>

Kohortowy przym. od **Kohorta.** Bobr.

[**Kohuci**] **1.** p. **Koguci:** Kapelusz z pawim lub kohucim piórem. **2.** [Kohucie pierze] p. **Pierze.** <Słc. kohút = kogut>

†**Kohucik, a,** lm. **i,** [**Kohucik**] p. **Kohut.** Rej.

†**Kohut, a,** lm. **y,** [**Kohut**] p. **Kogut.** Biel. M. Zdr. †**Kohucik,** [**Kohucik, Kohutek**]. <Słc. kohút>

[**Kohutek, tka,** lm. **tki**] p. **Kohut.**

Koiciel, a, lm. **e** *ten, co koi.* <KOJ/CZY>

Koicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Koiciel.**

Koić, i, ił, częstot. ×**Kajać** *uśmierzać, łagodzić, uspokajać:* K. żal, boleść, troski. ×K. bunty, zwadę. Troc. K. łzy bratnie. Beł. Śpiew matki płacz dziecięcia koi. Pol. K. pragnienie = *zaspokajać, zasycać, gasić.* Poezja jego nieszczęścia tkliwemi marzeniami koiła. Brodz. [**K. ś.**] *wieść ś., składać ś., powodzić ś.:* To mi ś. dzisiaj nie koi. <KOJ/CZY>

Koimek, mka, lm. **mki** bot. (diphyscium) *roś. z gromady mchów liściastych z rodziny bezliściowatych.* <?>

Koincydencja, i, lm. **e,** !**Koencydencja 1.** (o linjach, powierzchniach) *spotkanie ś., zetknięcie ś.* **2.** *zbieg okoliczności, traf:* Czy niema w tym jakiej koincydencji? **3.** lek. *zejście ś. dwuch wypadków chorobliwych.* <Fr. coïncidence>

[**Koindek, dka,** lm. **dki**] p. **Kądek.**

×**Kointeligiencja, i,** blm. *jednomyślność, zgodność w zapatrywaniach, w zamiarach:* Zaczął mię oskarżać przed ks. hetmanem o kointeligiencję z Sosnowskim. Rzew. <Now. z Łć. co- = współ- + Inteligiencja>

×**Kojan, a,** lm. **y** p. **Kujan:** Gruby K. Jeżow. <p. Kujon>

Kojarzenie, a, blm., czynność cz. **Kojarzyć.** Lek.: K. a. w s p ó ł r z ę d n o ś ć, k o o r d y n a c j a r u c h ó w (coordinatio motus). K. wyobrażeń (associatio idearum). Fil.: K. a. **K. ś.** p. **Skojarzenie.** Por. **Nawijanie ś.** wyobrażeń.

Kojarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kojarzyć ś.** P. **Kojarzenie.**

×**Kojarznica, y,** lm. **e 1.** p. **Kojarzycielka. 2.** *kojarzenie, spajanie, łączenie.*

Kojarzniczy now. *do kojarzenia należący, jemu właściwy* (coordinatorius). Fizj.: Ruchy kojarznicze = *współrzędne, skojarzone, wspólne.*

Kojarzyciel, a, lm. **e** *ten, co kojarzy.* Jeż.

Kojarzycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Kojarzyciel;** ×**Kojarznica.**

Kojarzyć, y, ył 1. *łączyć, związywać szczęśliwie; zespalać, jednoczyć:* K. małżeństwa, stadła. K. dwa domy, dwie rodziny. Duch z Ojca i Syna jest i obu miłośnie kojarzy. Krasiń. **2.** ×*doprowadzać do skutku szczęśliwie; składać:* Kojarzą ugodę. Troc. Niewolą Polaków z ministrami cudzoziemskiemi kojarzył. Stasz. Te (wiersze) ustawicznie w głowie jęły mi ś. marzyć, żem ś. też ich podobnych pokusił K. Zim. **3.** †komu = *sprzyjać, płużyć, dopisywać:* Fortuna mu kojarzy. Troc. **4. a. Asocjować** fil. (w psychologji) *łączyć, zespalać, wiązać z sobą stany psychiczne, wyobrażenia, tak, iż odtworzenie ś. w świadomości jednego stanu pociąga za sobą odtworzenie doraźne lub kolejne reszty stanów związanych:* K. na mocy przyległości, podobieństwa, kontrastu. **K. ś. 1.** *łączyć ś., wiązać ś., jednoczyć ś., zespalać ś.:* Małżeństwa ś. kojarzą. Stąd droga do afektów i stąd ś. kojarzy wspaniały domów sojusz. Mick. U niego słodycz kojarzy ś. z wielką mocą charakteru. Stany psychiczne kojarzą ś. na mocy przyległości. **2.** *kleić ś., składać ś. szczęśliwie, udawać ś., darzyć ś., wieść ś., szczęścić ś.:* Co poczniem, to nam ś. nic nie kojarzy. L. <? KOJ/CZY>

Kojąco przys. *w sposób kojący, łagodząco, uśmierzająco, uspokajająco:* Pracy szukał, która K. oddziaływała na niego. Rol. <KOJ/CZY>

Kojber, bra, lm. **bry** zł. *koszyk.* <Nm. Kober>

Kojcowe, ego, blm. *podatek od handlarzy drobiu:* Kojcowego od gęsiarek. Wej. <p. Kojec>

Kojczyk, a, lm. **i** p. **Kojec.**

[**Kojda, y,** lm. **y**] *płachta zawieszona na czterech kijach, zastępująca kołyskę:* Kołyse sie K. <Por. Nm. Koje = wązkie łóżko>

[**Kojdaś, a,** lm. **e**] p. **Kądek.**

[**Kojduś, a,** lm. **e**] p. **Kądek.**

Kojec, jca, lm. **jce,** †**Kociec,** [**Kotuch**] **1.** *klatka karmna na drób, dzięciorek:* Tatarowie po was chodzą, jako po kury do kojca. Górn. K. gęsi. K. kaczy = *kacznik.* **2.** *zagroda w stajni, oborze, chlewie dla zwierząt potrzebujących oddzielenia:* K. dla świń, cieląt. K. dla owcy i barana, kiedy ś. parkają. **3.** *werek w stajni dla stajennego.* **4.** [K. a. **Kociec**] *rodzaj klatki do suszenia serów.* **5.** woj.: Kojec a. **Kaponjer, Kaponjera** *budowla forteczna, połączona za pomocą poterny (podwałochodu) z głównym wałem i służąca do strychowania przekopów.* Zdr. **Kojczyk.** <Zam. Kociec, zap. z Nm. [kot(e), köthe], S. Gnm. chuti = budka, chatka>

Kojenie, a, blm., czynność cz. **Koić.**

×**Kojeń, jnia,** lm. **jnie,** ×**Kojnia** lek. *środek uśmierzający, kojący* (allenimentum).

[**Kojka, i,** lm. **i**] *łóżko.* <Por. Kojda i Ukr. kojka = hamak, zap. z Nm. Koje>

[**Kojma, y,** lm. **y**] pog. *chłop.* <Może z imienia Hb. Kaim>

[**Kojmierz, a,** lm. **e**] p. **Kołnierz.**

[**Kojndek, dka,** lm. **dki**] = **Kądek.**

×**Kojnia, i,** lm. **e** lek. p. **Kojeń.**

[Kojsie] *piesz. nazwa świń i prosiąt.* Por. **Kojś!** <? Dźwn.>

[**Kojsiu!**] p. **Kojś!**

[**Kojsz, sza,** 6 pp. **szu, sie,** lm. **sze**] p. **Kosz.**

[**Kojś!, Kojsiu!**] *wołanie trzody chlewnej, maluśki, maluśki, maluśki!; maluś, maluś, maluś!* Por. Kojsie.

1. Kok, a, lm. **i** 1. *zwój cudzych włosów, wczesywany przez kobiety w tyle głowy między swoje włosy dla ozdoby:* Tylko K. mnie ocalił od zupełnego rozbicia głowy o posadzkę. Bał. 2. *najzwyklejszy gatunek gołębi z jaskrawemi i czerwonemi piórami.* <Fr. coq dosł. = kogut>

2. Kok, a, lm. **i** ucz. *jedynka, jedność, pałka* (stopień): Wrzepił mi belfer koka. <?>

× **Kok, u,** blm. p. **Koks.**

1. [**Kok, a,** lm. **i**] p. **Koch.**

2. [**Kok, u,** blm.] dziec. *chleb.* <Dziec.>

Koka nieod. **1.** bot. (erythroxylon coca) *roś. z rodzaju krasnosoku.* **2.** apt. *liście krasnodrzewu pospolitego* (erythroxylon coca). <Now. niby Łć. coca, z języków Peruwjańs.>

[**Koka, i,** lm. **i**] *kobieta wysoka, niezdarna.* <? Por. Chocha, Chochla>

Kokać, a, ał, Kokcieleć, Kokcielić myśl. *wydawać głos, właściwy cieciorce, pardwie:* Grały cietrzewie, a ich cieciorki kokały. Mor. <Dźwn.>

Kokaina, y, blm. chem. *lekarstwo z alkaloidu z liści rośliny erythroxylon coca,* $C_{17}H_{21}NO_4$. <p. Koka>

Kokainidyna, y, blm. apt. *alkaloid otrzymany z liści koka, izomer kokainy.* <Kokaina + Gr. -eidés = -kształtny>

Kokanie, a, blm., czynność cz. **Kokać,** *głos cieciorki:* Dolatuje z oddali przyciszone K. Sp. <Dźwn.>

Kokanja, i, blm. *kraj wymarzony, utopja.* <Fr. cocagne>

Kokarda, y, lm. **y,** [**Konkarda, Kukarda**] *węzeł fantazyjny z wstążki, chustki i t. p. przy sukni, kapeluszu i t. d.:* Zawiązać na kokardę (nie na zadzierzg). Zawiesił na skromnym krzyżyku grobowca uwiązaną w kokardę wstążeczkę czerwoną. Mick. Zdr. **Kokardka.** <Fr. cocarde>

Kokardka, i, lm. **i** p. **Kokarda:** Ranny jej szlafroczek pstrzył ś. mnóstwem niebieskich kokardek. Orzesz.

Kokcieleć, e, ał p. **Kokać:** Pardwa kokciele. Mor. <Dźwn.>

Kokcielenie, a, blm., czynność cz. **Kokcieleć.**

Kokcielić, i, ił p. **Kokać.**

Kokcynina, y, blm. tech. *tłuszcz, główna część składowa oleju kokosowego.* <Now. z Łć. coccum = pestka; jagoda>

[**Koki, ów,** blp., **Koku**] dziec. **1.** *kartofle gotowane.* 2. [K.] rub. *testiculi.* <Dziec.>

× **Kokiet, a,** lm. **ci** *zalotnik, umizgus.* Mick. <Fr. coquet>

Kokieta, y, lm. **y** p. **Kokietka:** Rejent szepnął: kobiety, Asesor: kokiety, utkwiwszy w Telimenie oczy jak sztylety. Mick.

Kokieteczka, i, lm. **i** p. **Kokietka:** Minki, spojrzenia, żarty dwudziestoletniej kokieteczki. Orzesz.

Kokieterja, i, blm. *usposobienie, zachowanie ś. kokietek, zalotnictwo, pretensjonalność:* Nie znając kokieterji, nie chciałam cię dręczyć. Mick. <Fr. coquetterie>

Kokieteryjnie przys. od **Kokieteryjny:** Wyszwarcowane wąsy sterczą K.

Kokieteryjność, i, blm. rz. od **Kokieteryjny.**

Kokieteryjny przym. od **Kokieterja.**

Kokietka, i, lm. **i, Kokieta** *kobieta w pretensji, pragnąca olśnić, pociągnąć ku sobie mężczyzn; zalotnica, umizgalska:* To bieda nam z tą panią ciotką, z tą panią Telimeną, kokietką i trzpiotką. Mick. Jeszcze dziewczyna mała, już K. Słow. Zdr. **Kokieteczka.** <Fr. coquette>

Kokietliwy *skłonny do kokietowania, romansowy, zalotny:* Jej kokietliwe, ponętne oczy drażniły mu nerwy. Bał.

Kokietować, uje, ował kogo a. z kim a. **K. ś.** z kim = *zalecać ś., umizgać ś.; starać ś. olśnić kogo sobą, podobać ś. komu:* Oczami kokietującemi odprowadziła go aż do drzwi. Bał. Przen.: Rasa ta pogardzała życiem, a kokietowała ze śmiercią. Ochor. <Fr. coquetter>

Kokietowanie, a, blm., czynność cz. **Kokietować.**

Kokietowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kokietować ś.**

× **Kokilja, i,** lm. **e** *wyrób artystyczny z konchy:* Kokilje, czyli z konch naśladowanie antyków, acz kruche, osadzano w złoto i strojono ś. niemi. Goł. <Fr. coquille = koncha>

× **Kokliko** nieod. (kolor) *pąsowy:* Na obchód 3 maja biały z ponsem, zwanym K. Goł. <Fr. coquelicot>

Koklusz, u, blm., † **Kochlusz,** [**Kąklusz, Konklus, Kajchus**] lek. *swoisty kaszel gwałtowny i zaraźliwy, szczególnie dzieci napadający,* krztusiec. <Fr. coqueluche ż.>

Koko, a, lm. **a** dziec. *jaje.* <Dziec.>

[**Kokoci**] p. **Koguci:** Trzewiki z kokoci skóry. <p. Kokot>

Kokolit, u, lm. **y** *gatunek minerału szwedzkiego ziarnistego.* <Now. z Łć. coccum = pestka + Gr. líthos = kamień>

Kokon, u, lm. **y** *surowy jedwab w pęczku, larwa, pupka jedwabnicy w oprzędzie, oprzęd.* <Fr. cocon>

Kokonica, y, lm. **e** (u Rumunów) *panna:* Myślał o opisie tym, a przy nim i o kokonicy Rozandzie. Jeż. <Rum. coconitsă = panna>

[**Kokor, u,** lm. **y**] *jakaś roślina.* <? Por. Kokornak, Kokoryczka>

[**Kokora, y,** lm. **y**] leśn. p. **Wrąg.** <? Por. Ros. kokora>

[**Kokoreczka, i,** lm. **i**] *deseczka przy zwierzchnim kamieniu żaren z dziurką, w której tkwi czopek mlona.* <Zap. toż, co kurka, por. Kokorykać>

† **Kokorekać, a, ał** p. **Kokorykać:** Kur kokoreka. Mącz.

† **Kokorekanie, a,** blm., czynność cz. **Kokorekać.**

Kokornak, u, lm. **i,** [**Kokorniak**] bot. **1.** (aristolochia) *roś. z rodziny kokornakowatych.* Gatunki: K. długi (a. longa), niekiedy Smolnikiem zwany. K. powojnikowy a. Smolnik (a. clematitis). K. wielki a. lewarkowy a. Fajka (a. sipho). 2. K. czczy p. **Kokorycz.** <Por. Kokorzyka = kogutek>

Kokornakowaty bot.: Rośliny kokornakowate (aristolochiaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Kokornakowy przym. od **Kokornak.** Troc.

[**Kokorniak, u,** lm. **i**] p. **Kokornak.**

Kokoryca, y, lm. **e** bot. p. **Kukurydza.** <Por. Kokorzyka = kogutek, sld. do Kukurydza>

Kokorycz, u a. **a** m. a. **y** ż., lm. **e** bot. **1.** a. † **Kokorzycz,** daw. **Kokoryczyk, Kokorzyk, Ko-**

korzyt (corydalis) *roś. z rodziny dymnicowatych.* Gatunki: K. grzybowy a. Bałamutka (c. fungosa). K. Marszalla (c. Marschalliana). K. pełny a. cebulowy a. cewkowy (c. bulbosa). K. wydrążony a. bulwowy, daw. czczy a. pusty a. Kokornak czczy, [Kokoryczka] (c. tuberosa). **2.** K. lekarski p. **Dymnica.** <p. Kokoryca>

Kokoryczka, i, lm. **i,** †**Kokorzyczka** bot. **I.** (polygonatum) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunki: K. okrągława a. okółkowata (p. verticillatum). K. pospolita a. lekarska a. Kokoryczka, Babikrówka, Krówka (p. vulgare a. anceps). K. wielokwiatowa a. Liczydło, Licznokwiat (p. multiflorum). **2.** p. **Konwalja. 3.** [K.] p. **Kokorycz.**

Kokoryczyk, a, lm. **i** bot. p. **Kokorycz.**

†**Kokorykać, a, ał,** †**Kokorekać** (o kogucie) *piać.* Troc. <Dźwn.>

†**Kokorykanie, a,** blm., czynność cz. **Kokorykać.**

†**Kokoryku!** p. **Kukuryku!**. Kn.

†**Kokorykuu!** w. p. **Kukuryku!** Troc. <Dźwn.>

Kokorza, y, lm. **e** bot. (arisaema) *roś. z rodziny obrazkowatych.* <Por. Kokornak>

†**Kokorzycz, a,** lm. **e** p. **Kokorycz. Troc.**

†**Kokorzyczka, i,** lm. **i** p. **Kokoryczka.**

Kokorzyk, a, lm. **i** bot. **I.** = **Dymnica. 2.** p. **Kleśniec. 3.** p. **Kokorycz.**

†**Kokorzyka, i,** lm. **i,** †**Kurzyka,** †**Sabelek** *młody kurek, kogucik.* Mącz. <Dźwn.>

Kokorzyt, u, lm. **y** bot. p. **Kokorycz.**

Kokos, u, lm. **y** bot. **I.** a. **Kokosowa palma, Kokosowe** a. **Kokowe drzewo** (cocos) *drzewo z rodziny palm.* Gatunek: K. właściwy a. orzechodajny (c. nucifera). **2.** *owoc tego drzewa,* in. orzech kokosowy a. indyjski. Zdr. **Kokosek.** <Pg. coco dosł.=głowa kudłata>

Kokosek, ska, lm. **ski** bot. **I.** p. **Kokos. 2.** (jubaea) *roś. z rodziny palm.* Gatunek: K. wspaniały, zwany niek. Molineą kokosową (j. spectabilis).

[**Kokosia, i,** lm. **e**] p. **Kokosz.**

[**Kokosiajka, i,** lm. **i**] p. **Kurzajka.**

[**Kokosianka, i,** lm. **i**] p. **Kurzajka.**

[**Kokosica, y,** lm. **e**] p. **Kokosz:** Miałamci ja żółtą kokosicę.

[**Kokosiczek, czka,** lm. **czki**] *kogutek, kurek:* Kokosiczka jak doniczka, K. tyćki (zagadka o kapuście).

Kokosiczka, i, lm. **i**] p. **Kokosz:** K., jak doniczka.

Kokosić się, i ś., ił ś. I. [K. ś.]=a) *marudnie robić, nosić ś. z czym, jak kokosz z jajem.* b) *rozsiadać ś., jak kokosz:* Niech drużba nie kokosi ś. **2.** †p. **Kokoszyć.** Rej. <p. Kokosz>

Kokosowy przym. od **Kokos;** [**Kokowy**]. Mleko kokosowe. Olej K. Różaniec K. Bot.: Orzech K., drzewo kokosowe, palma kokosowa p. **Kokos.** Molinea kokosowa p. **Kokosek.** Przen.: Interes K.=*bardzo korzystny, świetny, rarytny.* Przen. żart.: Facet K.=*młodzieniec nieobeznany z formami towarzyskiemi.*

Kokosz, y, lm. **e** a. ×**y,** [**Kokosza**], **ż. I.** *samica koguta, kura, kwoka:* K. kwoka, gdacze, krzekocze, wabi, wodzi kurczęta, niesie jaja, siedzi na jajach, wysiaduje kurczęta. Jaka K., takie jajko. Prz. Biada tej kokoszy, na której łowią jastrzębia. Czachr. Umarła K., która mu złote jajca niosła. Bud. B. Szpetnie, gdy za łeb K. kura wodzi. Żegl. K. nieśna, K. nasiadka. Troc. †Czarna K. p. **Czarny.** Przen.: Ta nędzarka, ta wdowa ze swoją kokoszą w złotej karecie błotem na nas biednych bryzga. Słow. **2.** †K. indyjska=*indyk.* **3.** ×m. *kogut, kur:* Zamienił srebrnego kokosza na żelazny. Syrok. **4.** [K.] = a) a. [**Kokoszka**] *przepiórka.* b) *feminal:* Nie wyganiaj, owcarecku, owiec na rosę, bo zamaca baran dudy, owca kokosę. **5.** *szkielet statku wodnego, składający ś. z żeber, wręgów, krzywek, przygotowany do obijania.* **6.** w lm. fl. p. **Kokoszka.** Zdr. **Kokoszka,** [**Kokośka, Kokosia, Kokosiczka**]. Zgr. **Kokoszyca,** [**Kokosica**]. <Dźwn., por. Kogut>

[**Kokosza, y,** lm. **e**] p. **Kokosz:** Grosz do grosza, kupi ś. K. Prz.

[**Kokoszajka, i,** lm. **i**] p. **Kurzajka.**

[**Kokoszanka, i,** lm. **i**] p. **Kurzajka.**

[**Kokoszenie, a,** blm.] czynność cz. **Kokoszyć.**

Kokoszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kokoszyć ś.** a. **Kokosić ś.**

Kokoszka, i, lm. **i I.** zool.=a) p. **Kokosz.** Przen.: Rodem kokoszki czubate. Prz. (o krewnych, mających wspólne cechy rodzinne). b) K. wodna (gallinula chloropus) *ptak podkasały, kurodzioby z rodziny derkaczów.* **2.** [K.]=a) p. **Kokosz.** b) *rodzaj ciasta, z kształtu przypominającego kurę.* c) *belka poprzeczna, spajająca kozły z sobą blizko szczytu w szopach, stodołach:* Słomy, siana po kokoszki *(= po zręby w przyczołku).* d) *kopka zboża.* e) *ostatnia kępka zboża, zostawiana przy dożynkach [dla przepiórki].* f) [Pstra K.] *gra dziecinna.* g) w lm. *rodzaj ziemniaków.* **3.** w lm. bot. *nazwa ludowa grzyba: pieprznik jadalny a. pospolity* (cantharellus cibarius). **4.** a. w lm. **Kokoszki, ów, Kokosze** fl. *ogrodzenie z desek w kształcie prostokąta na tratwie, spławiającej zboże.*

Kokoszki, ów, blp. m. p. **Kokoszka.**

I. Kokosznik, a I. lm. **cy,** a. ×**Kurzytata** *ten, co hoduje kury.* **2.** lm. **ki** zool. p. **Jastrząb.** <p. Kokosz>

2. Kokosznik, a, lm. **i, Kakosznik** *ludowy ubiór głowy kobiecej u Rosjan:* Cóż ty, Rusinko, w złotym kokoszniku? Czy ci wesoło w Trokach? Słow. <Z Ros. kokošnikъ>

†**Kokoszny** *lubiący ś. kokoszyć, pyszny, pyszałkowaty, nadęty, dumny:* Kokoszna pani. Rej.

Kokoszowy p. **Kokoszy.**

Kokoszy, Kokoszowy I. przym. od **Kokosz,** *kurzy:* Chlew K. Wojna Kokosza =*podjęta bez skutku przeciw Wołochom w r. 1537.* †Kamień K. p. **Kapłuni. 2.** bot.: Kokosze główki p. **Rzęśnia.**

[**Kokoszyca, y,** lm. **e**] p. **Kokosz:** Darował my mój pan kokoszycę.

[**Kokoszyć, y, ył**] *futuere:* Kogut kokoszy kurę. **K. ś.** a. †**Kokosić ś.** z czego, ×z czym, †na co, †w czym, †czym =*pysznić ś., nadymać ś., wynosić ś., puszyć ś., pawić ś., fanfaronować, czupurzyć ś.,* rub. *stawiać ś.:* Kokoszy ś. z tego, jak nie wiem, z czego. Prz. Darmo ś. kokoszysz przeciw niebu. Pot. *(= powstajesz, uzuchwalasz ś., buntujesz ś.).* Które kęs krasy na swej twarzy widzą, zwykły ś. K. Bud. B. Cóż mi potym (mówi Wenus) być Jowiszową córą, na co ś. synem wszechmocnym kokoszę. Mor. A. *(=szczycę, chlubię).*

[**Kokoszyna, y,** lm. **y**] *nędzna kokosz:* Ta kokosyna juz od głodu krekować nie moze.

[**Kokośka, i,** lm. **i**] p. **Kokosz.**

Kokot, a, lm. **y I.** †i [K.] p. **Kogut. 2.** myśl. *cietrzew w porze igrzyskowej,* gracz, tokun. Sp. **3.** [Bić kokota] *zabawa [w gościńcu] przed*

żniwami. **4.** [K.] *rabin.* Zdr. [**Kokotek**]. <p. Kogut>

Kokota, y, lm. **y 1.** a. **Kokotka** *kobieta wolnych obyczajów, dama z półświatka, dama kameljowa, kamelja, lafirynda, rozpustnica, metresa.* **2.** [K.] *kura.* <Fr. cocotte dosł. = kureczka>

Kokotać, ce a. **ta, tał** myśl. (o bażancie) *wydawać głos w czasie gry.* <Dźwn.>

Kokotanie, a, blm., czynność cz. **Kokotać.**

[**Kokotek, tka,** lm. **tki**] p. **Kokot.**

Kokotka, i, lm. **i 1.** p. **Kokota**: Była czymś pośrednim między wesołą kokotką a damą salonową. Bał. **2.** myśl. *cieciorka w porze igrzyskowej.* Sp.

[**Kokotka, i,** lm. **i**] *wstążka.* <Zap. zamiast Kokarda>

Kokotliwy kogut = *skłonny do bójki.* Włod. Przen.: Człowiek K. = *czupurny, gniewliwy, obraźliwy, swarliwy, awanturniczy, niespokojny, burzliwy.* Kn.

[**Kokowiak!**] *naśladowanie głosu kury:* Kura, zniósszy jaje, chwali ś. tak: „K.! Noszę jajka pod przetak!“ <Dźwn.>

Kokowy 1. [K.] = a) p. **Kokosowy**: Kokowe paciorki. b) a. [**Krukowy**] *korkowy:* Kokowe drzewo. **2.** bot.: Drzewo kokowe p. **Kokos.**

[**Kokrzysko, a,** lm. **a**] p. **Kukrzysko.**

Koks, u, blm. **1.** a. ✕ **Kok** chem. *pozostałość węglista w retortach gazowych po suchej dystylacji węgla kamiennego:* K. sypki (z węgla chudego). K. spiekowy, kruchy (z węgla średniego). K. tłusty (z węgla tłustego). **2.** [K.] *pianka zapiekana, jako legumina.* **3.** zł. *chleb razowy, razowiec.* <Ang. co(a)kes lm.>

Koksalgja, i, blm. *choroba stawu biodrowego (u góry uda).* <Now. z Łć. coxa = biodro + Gr. álgos = ból>

Koksarz, a, lm. **e** *robotnik, koksujący węgle.*

Koksik, u, blm. *miał węgla kamiennego skoksowany.*

Koksować, uje, ował węgle kamienne = *destylować dla oddzielenia cząstek szkodliwych w użyciu hutniczym a. dla otrzymania produktów gazowych gazu oświetlającego:* Znajduje ś. do piętnastu gatunków węgla, z pośród których wiele dobrze ś. koksuje. <p. Koks>

Koksowanie, a, blm., czynność cz. **Koksować.**

Koksowy piec = *piec do koksowania.* Łab.

Koktan, u, lm. **y** bot. *odmiana pigwy* (cydonia vulgaris) *i jej owocu.* <Łć. coctana>

✕ **Koktura, y,** lm. **y** *warzelnia soli.* <Łć. coctura>

[**Koku** nieod.] p. **Koki.**

† **Kokudryl, a,** lm. **y** *bajeczny smok latający:* Wieloryby, syreny śpiewające, kokudryły a. smoki latające. Rej. <Fr. cocadrille, Śr. Łć. cocatrix = (krokodyl) bazyliszek>

[**Kokut, a,** lm. **y**] p. **Kogut.**

[**Kokwa, y,** lm. **y**] p. **Kwoka.**

[**Kol**] p. **2. Koło**: K. morza. K. dzesątej.

Kola, i, lm. **e 1.** bot. (cola a. sterculia acuminata) *roś. z rodziny zatwarowatych.* **2.** apt.: Orzechy K. = *nasienie tej rośliny.* <Niby Łć. cola>

[**Kola**] p. **2. Koło**: Robota K. rannych. K. 5 mil.

✕ **Kolaboracja, i,** blm. p. **Kolaboratorstwo.** <Fr. collaboration>

Kolaborator, a, lm. **owie** *współpracownik; nauczyciel podrzędny.* <Fr. collaborateur>

Kolaboratorka, i, lm. **i** forma ż. od **Kolaborator,** *współpracowniczka.*

Kolaboratorstwo, a, blm., ✕ **Kolaboracja** *współpracownictwo.*

Kolaborować, uje, ował *być czyim współpracownikiem, pracować wespół z kim; pomagać:* Było tu wszystko, co tylko kolaborowało lub K. mogło do Polyhistora. Krasz. <Łć. collaboro>

Kolaborowanie, a, blm., czynność cz. **Kolaborować.**

Kolacja, i, lm. **e 1.** † *składka:* Każdy z szkatuły swojej ofiary uczynił, a przedni panowie od siebie poczynali tę kolacją. Tw. **2.** † *uczta składkowa, piknik:* Nie bywaj na biesiadach pijanic, ani na kolacjach tych, którzy mięso na jedzenie znaszają, bo ci, którzy ś. składają, niszczeją. Wuj. **3.** † *bankiet, biesiada, bal, biba, uczta:* Ten dzień obchodzą zawsze z weselem i z kolacjami. B. B. **4.** a. żart. **Kolaja** *wieczerza:* K. gorąca, zimna, z winem, składkowa. K. cukrowa na weselu. **5.** w prawie duchownym = *przywilej przedstawiania zwierzchności kandydata na beneficjum wakujące.* Kras. **6.** *udzielenie urzędu szkolnego a. kościelnego.* **7.** *porównanie kopji pisma z oryginałem a. dwuch pism z sobą, zestawienie, konfrontacja, sprawdzenie, weryfikacja.* Zdr. **Kolacyjka.** <Fr. collation>

Kolacjonować, uje, ował *zestawiać, porównywać, sprawdzać, weryfikować, konfrontować jedno z drugim:* K. z oryginałem. <Fr. collationner>

Kolacjonowanie, a, blm., czynność cz. **Kolacjonować,** *kolacja:* K. w księgarstwie = *przekonywanie ś., czy książka nieoprawna nie jest defektową.*

Kolacjować, uje, ował *wieczerzać.*

[**Kolacjowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kolacjować.**

Kolacyjka, i, lm. **i** p. **Kolacja**: Wieczorki jego, herbatki, wist, kolacyjki niezmiernie były uczęszczane. Krasz.

✕ **Kolada, y,** lm. **y** p. **Kolęda**: Cieszyli ś. jak my na kolady. Bern.

[**Koladuszki, szek,** blp., **Koleduszki**] *zabawa ludowa w święta Bożego Narodzenia.* Por. **Kolęda.** <Brs. kaladuszki>

[**Kolaj, i** a. **e,** lm. **e**] p. **Kolej**: Pijała wodziczke z kolaje.

Kolaja, i, lm. **e** p. **Kolacja.** <Żart. z Kolacja>

Kolak, a, lm. **i 1.** † *przymówka uszczypliwa:* Jeśli ś. kędy w moich pismach trafi K. Pot. **2.** [K.] = a) *sztylet.* b) *kozik składany, cyganek, [żydek].* c) *cierń.* <KOŁ/KŁO>

† **Kolanda, y,** lm. **y** p. **Kolęda.**

Kolandra, y, blm. bot. p. **Kolender.** <Łć. coriandrum>

Kolanicha, y, lm. **y 1.** a. **Ognicha** *gatunek zielska.* **2.** [K.] *kobieta.* <Od Kolano>

✕ **Kolanki, ów,** blp. *podwiązki około kolan.*

Kolanko, a, lm. **a 1.** p. **Kolano**: Ulepiła baranka, co miał wełnę kręconą i klęczące kolanka. Len. **2.** *zgięcie rurki pod kątem.* **3.** *drewienko, które szewc podkłada na kolanie pod trzewik, gdy go szyje.* Mag. **4.** u konia = *wyniosłość nieznaczna na tylnej nodze, mająca za podstawę kość zwaną rzepką.* **5.** *każda z obrączkowatych zgrubiałości, jakie widzimy wzdłuż trzciny, źdźbła,* ✕ knod. **6.** *wydatniejszy brzeg rzeki, w miejscu, gdzie ś. ta zaokrągla.* **7.** fl. *drzewo krzywe, użyte do połączenia burty z dnem statku wodnego.* **8.** kol.: K. hamulca p. **Dźwignik.** **9.** ogr. = a) *przedział między oczkami winorośli.* b) *wić krótka.* <p. Kolano>

Kolankowacieć, eje, ał, Kolankować, [**Kolankować ś.**] *rosnąć w kolanka, dostawać kolanek.* Kn., Troc.

Kolankować, uje, ował 1. *kolankowatym czynić.* Troc. **2.** i [**K. ś.**] p. **Kolankowacieć**: Około św. Bartłomieja źdźbła i kłosy kolankują ś., łamią i zginają ku ziemi.

Kolankowanie, a, blm., czynność cz. **Kolankować.**

[**Kolankowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kolankować ś.**

Kolankowato przys. od **Kolankowaty.** Troc.

Kolankowatość, i, blm. rz. od **Kolankowaty.**

Kolankowaty, Kolankowy 1. *złożony z kolanek, mający po sobie kolanka, członkowaty, knodowaty:* Łodyga kolankowata. **2.** *zgięty pod kątem, jak kolano, do niego z postaci podobny:* Kotew kolankowata. Anat.: Kolankowate ciałka mózgu (corpora geniculata). Lek.: Nożyczki kolankowate = *przy zamku w bok pod kątem rozwartym zgięte, używane w chirurgji.*

Kolankowy przym. od **Kolanko 1.** p. **Kolankowaty**: Dziryty, osadzone na kolankowych trzcinach. Sienk. Rura kolankowa = *pozginana w kąty czyli kolana.* Łab. Drążek K. (jak u dzwonków do przesyłania ruchu lub do zmieniania go w kierunku bocznym). Łab. **2.** *z udziałem kolan wykonany.* Gim.: Skok, wymyk K. **3.** ✕ Kolankowa = *część mięsa, używana na pieczeń.* Goł. **4.** kol.: Dźwignik K. p. **Dźwignik.**

Kolannik, a, lm. **i** bot. p. **Goździanek.**

Kolano, a, lm. **a 1.** anat. (genu) *część kończyny dolnej, stanowiąca przejście uda w goleń, zajęta przez staw kolanowy.* Lek.: K. koślawe (genu valgum). K. łękowate, szpotawe (genu varum). K. przednie u zwierząt = *część nogi przedniej, łącząca przedramię z nadpęciem.* Podgardle tłuste, zwisłe do kolana. Mick. (zb. = *do kolan*). Upaść przed kim na kolana. Prosić kogo na kolanach (= *na klęczkach*). Dziecię u matki na kolanach (= *na łonie*). Zgiąć, ugiąć przed kim kolana. Przy konającym czuwaliśmy blizcy, ja z wielblądami na kolanach wszyscy. Słow. Na K. klęknął. Słow. Mająż mu wszyscy starsi uderzyć kolanem? Słow. Stolica całym zniżona kolanem czeka na ciebie z otwartemi bramy. Słow. Prawemi kolany przyklękają. Mick. Trzody na polach drżące przypadną kolanem. Słow. Oto jest, Najjaśniejszy Panie, moja żona, która ci ś. pokornie do kolan uniży. Słow. Przen.: † Na stare kolana = *na stare lata, na starość:* Elizabeth na stare kolana płodna. ✕ Kolana go bolą (= *dumny, nie upokorzy ś., sztywnego karku*). ✕ Bić przed kim kolanem. Hul. (= *czołem*). Głowa, jak K. (= *golusieńka*). ✕ Mnie dusza wlazła już w kolana (= *dusza już na ramieniu ze strachu*). [Idą po kolanach] = *na klęczkach.* Błoto po kolana a. do kolan. Uszargał ś., wszedł w wodę po kolana. **2.** *załam, zakręt:* K. rzeki. Babie K. (na Narwi). Niedaleko Biblis morze w Persją kolanem wchodzi. Troc. **3.** *kawał rury zakrzywiony.* **4.** *samorodna sztuka drzewa zgięta pod kątem, do łączenia np. części statku wodnego.* **5.** *okrągła jak kolano część ryby jakiejś, wycinana z okolicy jej skrzeli, odznaczająca ś. przedziwnym smakiem:* Zapraszał mię imieniem cara na K. Pas. Kiedy wymienią K., to znaczy walny bankiet. Pas. **6.** [K.] = a) *rzodkiew łopucha* (raphanus raphanistrum). b) *roś. kozieł, ognicha.* **7.** mech.: K. korbowe a. oś korbowa a. wał korbowy = *żelazo podłużne, osadzone końcem na czopie i obracające kołem, jak ręka.* Zdr. **Kolanko.** <KOŁ/KOL>

Kolanowy przym. od **Kolano.** Anat.: ✕ Kość kolanowa p. **Rzepka.** Staw K. (junctura genus).

[**Kolar, a,** lm. **y**] p. **Koral.**

Kolarka, i, lm. **i** forma ż. od **Kolarz,** *cyklistka.* <p. Koło>

Kolarski przym. od **Kolarz,** *cyklistowski.*

Kolarstwo, a, blm. *sport cyklistowski.*

Kolarz, a, lm. **e 1.** [K.] p. **Kołodziej. 2.** a. **Kołowiec, Kołownik** *ten, co jeździ na welocypedzie, rowerze, cyklista.* **3.** żart. *członek Koła polskiego w parlamencie wiedeńskim.* <Od Koło>

Kolasa, y, lm. **y 1.** *powóz:* To jakaś K. wspaniała, wiezie jakiegoś wojewodę a. kasztelana. Rżące rumaki, skrzypiące kolasy. Mick. Żoneczka w złocistej smyknęła kolesie. Słow. Przyjedzie końmi karemi w kolesie. Słow. **2.** ✕ *wóz chłopski, wiejski, bryka, wasąg wyplatany.* Kn. Ruska K. skrzypiąca. Haur. **3.** [K.] = a) *wóz do wywożenia gnoju.* b) *wózek dziecięcy.* Zdr. **Kolaska,** [**Kolaseczka, Kolaseńka**]. <KOŁ; Kolasa jest 1 pp. lm. od Koło>

[**Kolaseczka, i,** lm. **i**] p. **Kolasa**: Damę w kolaseczkę wsadzili.

[**Kolaseńka, i,** lm. **i**] p. **Kolasa.**

Kolaska, i, lm. **i** p. **Kolasa**: Insza K., insza ze złotem karoca. Opal.

[**Kolaso, a,** lm. **a**] *koło wozowe:* Krzywy, jak K. <KOŁ>

✕ **Kolateralny 1.** (o pokrewieństwie) *boczny, poboczny, uboczny:* Krewny K. Linja kolateralna (= *boczna, po braciach a. siostrach*). Dziedziczenie tytułów w linji prostej i kolateralnej było bardzo w modzie. Mick. Kolateralni = *dalecy krewni.* Stempel K. = *opłata za papier stemplowy w sukcesjach z linji bocznej, t. j. po braciach a. siostrach.* **2.** lek.: ! K. obieg krwi = *krążenie poboczne, powstające po zatkaniu a. podwiązaniu tętnicy* (circulatio collateralis). <Śr. Łć. collateralis>

Kolator, a, lm. **owie** a. **rzy 1.** *ten, co wybudował a. wyposażył kościół w swoim majątku i zyskał przez to prawo przedstawiania kandydatów na probostwo:* Dziesiątek kolatorów jednej było fary. Pot. **2.** (gdzie rząd podjął ś. utrzymywać duchowieństwo i kościoły) *właściciel majątku, w którym jest kościół, dobroczynny dla kościoła i duchowieństwa, dobrodziej kościoła.* <Łć. późn. collator>

Kolatorka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Kolator. 2.** *żona kolatora.*

Kolatorski przym. od **Kolator**: Ławka kolatorska w kościele.

Kolatorstwo, a 1. lm. **a** a. **Kolatura** *obowiązki, rola, godność, prawa kolatora.* **2.** blm. zb. *kolator z żoną.*

1. Kolatura, y, lm. **y** p. **Kolatorstwo.** Kn., Troc. <p. Kolator>

2. Kolatura, y, lm. **y** *filtrowanie; płyn przecedzony.* <Łć. colatura>

† **Kolatura, y,** lm. **y** *rzecz pokłóta.* Troc. <Sld. od KOŁ/KŁO do 2. Kolatura>

Kolący 1. im. od **Kłóć,** *kłójący.* **2.** przen. *uszczypliwy, dotkliwy, zjadliwy:* Dowcip miała K. Krasz. Przen. *przeszywający, przenikliwy:* Z wejrzeniem zuchwałym a. kolącym. Krasz. <KOŁ/KŁO>

† **Kolący** *wkoło idący, krążący.* <Od Koło>

[**Kolący**]: [Koląca woda a. **Kolączka**] = *woda kolońska.* <Sld. do Kolący od KOŁ/KŁO>

[**Kolączka, i,** lm. **i**] p. [**Kolący**].

† **Kolądka, i,** lm. **i** p. **Kolęda:** Wspominają zapiski dziesięcinę w świniach, kolądkę. Balc.

Kolba, y, lm. **y,** a. [**Kolby, ów,** blp.] **1.** *rzecz grubo zaokrąglona:* K. u fuzji *(= przykład).* K. u siodła. Sposobem dragońskim kolbą go uderzył. L. Grona a. ś. tłuką kolbami a. depczą ś. Kluk. *(= maczugami, ubijakami, pałkami).* † A długoż to to, wójcie, ma być? Tak masz wszytki sobie za nic, a na wsze strony dzwonka ruszasz, wszędy na kolbę pokuszasz. Rej. *(= narażasz ś. na kije).* **2.** bot. = a) (spadix) *kwiatostan, w którym kwiatki jednopłciowe nagie osadzone są na osi grubej, mięsistej.* b) *kwiatostan kukurydzy.* **3.** chem. = a) *przyrząd, najczęściej szklany, postacią zbliżony do kuli z szyją, używany do ogrzewania, gotowania i t. p. w laboratorjach.* b) *hełm na alembiku:* Hełm a. kolbę z rurą na alembik włożyć. Syr. **4.** gór. p. **Łupa. 5.** hut. *żelazo wyciągnięte z dułu, pozbawione żużla pod młotem; żelazo zbite pod młotem pudlowym na równoległościany.* **6.** ogr. (u winorośli) *sadzonka z nasadą.* **7.** rzem. (u blacharzy, bronzowników) *narzędzie do lutowania: kawałek miedzi osadzony na pręcie żelaznym, do nabierania cyny i lutowania,* lutownik: K. młotkowa a. **Hamerka, Hamerkolba** (kształtu młotka). Zdr. **Kolbka, Kolbeczka.** <Nm. Kolbe(n)>

† **Kolba, y,** lm. **y,** † **Kolcza** *kłócie ś., fechtowanie ś., szermowanie; turniej, zapasy:* Na koronacji Zygmunta II rozmaite krotofile sprawiane, zwłaszcza gonitwy, kolby misternie przyprawione (= urządzone), kunszty puszkarskie. Biel. M. Kolby, gonitwy, turnieje, muzyki, tańce i wszelakie krotochwile i uczciwości ś. działy. <Czes. kolba>

[**Kolba, y,** lm. **y**] p. **Korba.**

Kolbeczka, i, lm. **i** p. **Kolba.**

× **Kolbertynowy** przym. od **Kolbertyny;** *mający ubiór obszyty kolbertynami, wygalonowany:* Woń swego pudru roznosił panicz K. Kaczk.

× **Kolbertyny, ów,** blp. *rodzaj galonu szerokiego.* <Od nazwiska Fr. Colbert>

Kolbiasto przys. od **Kolbiasty.**

Kolbiasty *podobny do kolby, krótko a grubo zaokrąglony:* K. maiż, ber. Kluk.

[**Kolbisty**] (o strzelbie) *mający kolbę bardzo na dół odsadzoną.*

Kolbka, i, lm. **i** p. **Kolba.**

Kolboki, ów, blp. *narzędzie stolarskie do przyciskania fornirów do blindholcu.* <? Druga część wyrazu jest Nm. Bock dosł. = kozieł>

Kolbować, uje, ował pusz. *doprowadzać lufy do dobrego strzału.* <p. Kolba>

Kolbowanie, a, blm., czynność cz. **Kolbować.**

[**Kolby, ów,** blp.] p. **Kolba.**

[**Kolca, y,** lm. **e, Kolesa, Buszka**] *półwozie u pługa kolesnego.* <p. Koło>

× **Kolce, a,** lm. **a 1.** *obrączka, kółko metalowe do pociągania, uszko:* K., które niedźwiedziowi w nozdrza wprawiają. Kn. Ciskanie do kolców. L. *(= do pierścienia).* K. do firanek, opon. Troc. K. u szuflad, u drzwi = *antaba.* Kn. Nie wyjmowano drążków od kolców złotych skrzyni przymierza, aby zawsze gotowa była do noszenia. Birk. **2.** *ogniwo, ogniwko.* Kn. K. łańcucha, pancerza (kolczugi). **3.** w lm. przen. *kajdany, okowy, pęta:* Azji tyranom Aleksander kolca owe zarzucił. Tw. **4.** *haftka:* K. u szaty. L. **5.** w lm. *kolczyki, zausznice.* Goł. <KOŁ>

[**Kolco, a,** lm. **a**] **1.** *kółko wozowe u pługa:* Dyszel u kolec w pługu. **2.** w lm. *mały wózek o dwuch kółkach, do którego przywiązują pług przy oraniu.*

Kolcobrzuch, a, lm. **y** zool. (tetrodon) *ryba oścista, wrytoszczęka.* <Kolec + Brzuch>

Kolcogłów, owa, lm. **owy** zool. p. **Jeżogłów.** <Kolec + Głowa>

Kolco-krzyżowy, ! Kupro-śpiczasty, ! Kuprowo-śpiczasty, × **Ościo-kuprowy,** × **Ościo-guziczny** anat. *mający związek z kolcem kości kulszowej i kością krzyżową:* Wiąz K. (ligamentum spinoso-sacrum). <Kolec + Krzyżowy>

Kolcolist, u, lm. **y** bot. p. **Ostokrzew.** <Kolec + Liść>

[**Kolcorośl, i,** lm. **e**] p. **Kolcowój.** <Kolec + ROST>

Kolcosit, a, lm. **y** bot. p. **Złotochróst.** <Kolec + Sit->

Kolcoskręt, a, lm. **y** bot. p. **Jutrzenczyn.** <Kolec + Z + KRĘT>

Kolcować, uje, ował *pulsować, uwierając, jak kolec; kłóć, bość:* Drgająca ciałem od mąk Twego ciała, kolcują w skroniach mi kolce Twych skroni. Krasiń. <p. Kolec>

Kolcowanie, a, blm., czynność cz. **Kolcować.**

× **Kolcowany** p. **Kolczy:** Bechter K. L.

Kolcowojowaty bot.: Rośliny kolcowojowate (smilaceae) *rodzina przyrodzona roślin jednoliściennych, uważana też za plemię rodziny liljowatych.*

Kolcowój, oja, lm. **oje, Ciernie kozłowe** a. **koźle,** [**Wirginja, Kolcorośl**] bot. **1.** (smilax) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunek: K. szorstki a. Bób włoski, Powój kolący a. ościsty (s. aspera). **2.** (lycium) *roś. z rodziny psiankowatych.* Gatunek: K. zwyczajny a. lancetowaty a. Barbara a. Nikokol, Licyna, Ciernik, Koziróg pospolity, Cierń wirgiński a. jerozolimski, Ciernie wirgińskie, Cicholas (l. barbarum). <Kolec + WI/WOJ>

Kolcowójka, i, lm. **i** bot. (rhipogonum) *roś. z rodziny liljowatych.*

Kolcowy przym. od **Kolec;** *kolce mający, kolczysty.* Lek.: Trąd K. a. kolczysty (hystriciasis).

× **Kolcowy** przym. od **Kolce,** p. **Kolczy:** Kolczuga, pancerz K. L.

1. † **Kolcza, y,** lm. **e 1.** *bieganie do kolca = pierścienia, rodzaj igrzysk:* Dawamy to Niemcom, iż w kolczy nikt lepiej nad nie, tak dużym siedzeniem, jako i fortelmi. Górn. Dworzaninowi trafia ś. czasem w gończej abo w kolczej, abo w turnieju być. Górn. **2.** p. **Kolczuga.** <p. Kolce>

2. † **Kolcza, y,** lm. **e** p. † **Kolba.** <KOŁ/KŁO>

Kolczak, a, lm. **i 1.** [K.] *wół czteroletni.* **2.** bot. (hydnum) *roś. z gromady grzybów, z rodziny kolczakowatych.* Gatunki: K. dachówkowaty a. Łoszak, Łosuń, Siarna (h. imbricatum). K. obłączasty a. blaszkowaty a. Siarna, Skrzypiel (h. repandum). **3.** rzem. *narzędzie stalowe w kształcie ołówka, do przebijania a. rozprzestrzeniania dziur w blasze.* <p. Kolec>

Kolczakowaty bot.: Rośliny kolczakowate (hydnacei) *rodzina grzybów właściwych z rzędu podstawczaków.*

Kolczasto przys. od **Kolczasty.**

Kolczastość, i, lm. **i 1.** rz. od **Kolczasty. 2.** × anat. p. **Cierniowy.**

Kolczasty, Kolczysty, Kolczaty *mający postać kolców; pełen kolców, z kolcami:* Nie wahała ś.

pod jedwabną koszulką włosiennicy ukrywać kolczastej. Gom. <p. Kolec>

Kolczatka, i, lm. **i, Dziebielatka** zool. (tachyglossus) *zwierzę ssące jednootworne, jajorodne, z wąziutkim otworem gęby, pokryte kolcami.*

Kolczaty l. p. **Kolczasty:** Kolczate okowy. Mick. Wicher... pozrywał mgłę śniegową... rozsypując w proch drobny, K. Orzesz. Cień kolczatej gruszy. Słow. Z proc lecą ołowiane kule, patrz, jak kolczate. Słow. Rohatyny kolczate. Słow. Ciężki czekan z kolczatą kulą. Słow. Smereki listeczek K. Pol. **2.** bot.: Palma kolczata, p. **Rozćwiekla.**

Kolczenica, y, lm. **e** bot. (taliera) *roś. z rodziny palm.* <p. Kolec>

Kolczoch, a, lm. **y, Ogórek cierniowy** bot. (sechium) *roś. z rodziny dyniowatych.*

Kolczuga, i, lm. **i,** × **Kołczuga,** † **Kolcza** *pancerz, koszula pancerna z kółek żelaznych, stalowych:* Trzos nasuty złota pod stalną bierze kolczugę. Pot. Pancerz najlepszy z kolczugi weneckiej. Chm. B. K. czyli kolcza zbroja tak nazwana od małych kółek żelaznych jedno w drugie zaczepionych, z których ś. składa. Bern. W stajni K. wielka nad żłobem rozpięta i pierścieniasty pancerz służą za drabinę. Mick. Nie miał on jeszcze ostrogi rycerza, ani swej piersi krył ciężką kolczugą. Słow. Tysiączne blaski łamią ś. w pierścieniach jej kolczugi. Krasiń. Strzały biją w złote hafty kolczug. Krasiń. Odpiął przebity pancerz i pyszną go zastąpił kolczugą. Krasiń. Przen.: Być w niej (w duszy) siłą, mocą, zaczepną bronią w ręku i kolczugą sercu. Słow. <p. Kolec>

× **Kolczużny** przym. od **Kolczuga.**

× **Kolczy,** × **Kolcowany l.** a. × **Kolcowy** przym. od **Kolce,** *z kolec:* Gonitwy w kolczych zbrojach. Górn. *(=w kolczugach).* **2.** *ubrany w kolczugę, pancerny.* **3.** Kolcze pole, K. plac = *arena, cyrk, hipodrom, szranki.* <p. Kolec>

Kolczyczek, czka, lm. **czki** p. **Kolczyk.**

Kolczyk, a, lm. **i l.** a. † **Kolstka,** [**Kulczyk**] *zausznica:* Kupiła sobie kolczyki *(=parę kolczyków).* K. w uchu, pustki w brzuchu. Prz. **2.** *rodzaj hełmu, misiurka z ogniwek żelaznych:* Konnica w kolczykach żelaznych na głowie. Słow. **3.** [Kolczyki N. Panienki] *jakaś roślina.* Zdr. **Kolczyczek.** <p. Kolec>

Kolczyniec, ńca, lm. **ńce** bot. (parkinsonia) *roś. z rodziny motylkowatych.* <p. Kolec>

Kolczysto przys. od **Kolczysty.**

× **Kolczystość, i,** blm. rz. od **Kolczysty.** Lek.: × K. skóry = *przerost naskórka, tworzący łuski kolczate* (hystricismus). Por. **Jeżowatość.**

Kolczysty l. p. **Kolczasty:** Oset, głóg K. **2.** anat.: † Myszki kolczyste (musculi semispinales) = *mięśnie półcierniste kręgosłupa.* × Wyrostki kolczyste kręgów p. **Cierniowy.** Muskuł kolczysto-gardłowy p. **Rylco-gardzielowy. 3.** bot.: Kaczlin K. p. **Kaczlin.** Karczoch K. p. **Karczoch. 4.** lek.: Trąd K. p. **Kolcowy.** <p. Kolec>

× **Kole, a,** blm. ni. zb. *koły:* Grodza płotowa z kola. Trzyc. <p. Kół>

† **Kole** a. † **Koli** = *-kolwiek.* † Coż kole p. **Cokolwiek.** <K + Li>

[**Kole**] **l.** p. **2. Koło:** Nie będziesz nic robiła, ino K. kotków i K. piesków. Nocka K. nocki w domu nie nocuję. Zalecałem sie rok K. roku *(=wciąż, rok po roku).* K. palcaby go mógł owinąć *(= posłuszny, grzeczny).* **2.** *u:* Byłem K. przysięgi. Byłem K. niego. **3.** *względem, wobec:* Grubijánem sie K. czártów postanowiuł. <KOŁ>

[**Koleander, dra,** lm. **dry**] **bot.** p. **Kolender.** <Łć. coriandrum>

Koleba, y, lm. **y l.** × p. **Kolebka:** Kolebę srebrną przez książy i bojarzynów naprzód w darze królowej przysłał. Sienk. Przen.: Kołyszem ś. w kolebie, co mgły pędzą po niebie. Len. **2.** [K. a. **Koliba**] a) *miejsce schronienia w górach przed deszczem a. burzą pod pochyłą skałą, wielkim głazem i t. p., schronisko pasterskie, szopa, bacówka; szałas na kołach.* b) *opałka pleciona z wierzbiny do łapania piskorzów.* Zdr. [**Kolebka**]. <KOŁ>

Kolebać, a a. **ie, ał, Kolibać,** † **Cholebać,** [**Cholebać, Cholewać, Choliwać**] **l.** *kołysać:* K. dziecię. Przen.: Kolebmyż w sercu to dzieciątko miłe. Mias. **2.** *chwiać, kołysać, wahać, kiwać, poruszać, bujać, machać:* Wiatr drzewo kolebie. **K. ś.** *kołysać ś., kiwać ś., chwiać ś., wahać ś., bujać ś., ruszać ś.* <p. Koleba>

Kolebanie, a, blm. **l.** czynność cz. **Kolebać. 2.** p. **Kolebanie ś.**

Kolebanie się, a ś., blm., **Kolebanie** czynność cz. **Kolebać ś.**

× **Kolebczany** p. **Kolebkowy:** Woźnica K. Kolebczanym głosem śpiewać poczęła. Gliń.

† **Kolebczyca, y,** lm. **e** p. **Kolebka.** Pśń. kość.

Kolebeczka, i, lm. **i** p **Kolebka:** Kolebeczko, złotem tkana. Gliń. Wejrzyj na dziecko, co jeszcze nie gada, jak w kolebeczce na krzyż rączki składa. Len.

[**Kolebeńka, i,** lm **i**] p. **Kolebka.**

[**Kolebina, y,** lm. **y**] p. **Kolebka:** Kołys-ze się, kołys, kolebino!

Kolebka, i, lm. **i,** × **Koleba,** × **Koliba,** [**Kołybka**] **l.** *kołyska dziecinna:* Dziecko śmieje ś. w kolebce. Len. On, syn pustyni, ssał promienie jej słońca w kolebce. Krasiń. Przen.: Czuwać będę nad tobą i nad tą kolebką. Krasz. *(=nad tym dzieckiem).* Ojcowie stawali przeciwko dzieciom, bracia przeciw sobie, kolebki przeciw grobom. Krasz. *(=młode pokolenie przeciw tradycji).* Jedni obstają za tym miasteczkiem, drudzy zaścianek szlachecki Zaosie, inni wreszcie jakąś karczmę chcą uczynić sławnemi, jako wielkiego człowieka kolebki. Chm. *(= miejsce urodzenia).* Żegnaj więc, miedzo, lat mych wiośnianych kolebko. Mick. Dla niego była to K. pełna pamiątek. Krasz. *(=siedziba z lat dziecinnych).* Grom drzemiący w kolebce z obłoków. Mick. Ku czarnemu dworowi, śpiącemu w drzew kolebce. Krasz. Altano, mego szczęścia kolebko i grobie. Mick. Przen.: Od kolebki jeszcze do niej był przywiązanym. L. *(=od pieluch, od małego, od dzieciństwa, od dziecka).* Z kolebki w burzy wzrosłem. Len. W kolebce byłeś takim jak dzisiaj zbrodniarzem. Słow. *(= w niemowlęctwie).* Przen.: Od kolebki do grobu *(=od urodzenia, od przyjścia na świat).* Między kolebką i groby młody nasz wiek w środku stoi. Mick. *(= między dzieciństwem a starością).* Przen.: Sztuki tam jeszcze w kolebce *(=zaledwie w zawiązku, w niemowlęctwie).* Rolnictwo kolebki swojej opuścić nie mogło. Skarb. Czarna nić guseł zaczyna ś. niemal w kolebce ludzkości. Kor. Przen. *rozsadnik, gniazdo, początek:* Grecja, K. cywilizacji zachodniej. K. rodu ludzkiego. **2.** *pojazd na pasach, kocz:* Sześć rumaków pańską kolebkę ciągnęło. Niem. **3.** *duży koszyk bez kabłąka do łowienia ryb.* **4.** *lektyka:* Łóżko noszone my zowiemy kolebką. Mącz. **5.** [K.] p. **Koleba. 6.** bart. = a) *komórka, ulepiona w plastrze przez pszczoły:* K. pszczelna *(=do składania ja-*

jek na pszczoły robocze). K. trutowa (=do składania jajek na trutnie). K. mateczna a. matecznik (=w kształcie żołędzi, brzeżna, mająca cztery boki). b) rodzaj pastki na niedźwiedzie chcące ś. dostać do barci. 7. a. Sklepienie kolebkowate a. żłobiaste a. beczkowate, bud. = sklepienie o podniebieniu walcowatym przy osi poziomej. K. stoczysta a. schodowa = której oś jest nachylona do poziomu pod pewnym kątem. K. ślimakowata=której oś jest linją spiralną (np. pod schodami kręconemi). K. obrączkowata a. pierścieniowata=której oś jest poziomym okręgiem koła. Zdr. **Kolebeczka**, †**Kolebczyca**, [**Kolebeńka**, **Kolebina**, **Kolebusia**, **Kołybusia**]. <p. Koleba>

Kolebkowaty *podobny do kolebki.* Bud.: Sklepienie kolebkowate p. **Kolebka.**

Kolebkowy, ×**Kolebczany** przym. od **Kolebka**: K. anioł dziecięciu dobrze urodzonemu dawać będzie podszepty. L. (=*anioł stróż kolebki).*

[**Kolebnik, a,** lm. **i, Kolibnik**] *wychwyt u zegarka.*

[**Kolebusia, i,** lm. **e**] p. **Kolebka.**

Kolec, lca, lm. **lce I. 1.** *coś kolącego, jak: wyrostek na roślinie śpiczasty, kolący (zdrewniały wyrostek pędu); kant sterczący, ostry w drucie; jeden ze szpiców żelaznych sterczących na parkanach; szpica metalowa u sprzążki; zakończenie metalowe sznurowadła i t. p.*: Róża ma kolce. Udające sosnę gałązki wawrzynu, odziane, zamiast kolców, ziarenkami kminu. Mick. Kolce na jeżu. Kolce w bronie (= *zęby).* Obróżki jaszczurem wykładane, z kolcami ze złota. Mick. Kolce bagnetów. Krasiń. Przen.: Dziś, gdy mię gryzą kolce korony cierniowe, cóżbym nie dał, by dawne powróciły lata. Słow. Tu siedzi K. w tobie: otóż całe twoje sumienie bracie — strach Witołda. Słow. **2.** *rodzaj szydła, używanego przez blacharzy do znaczenia i rysowania na blasze, rajsol.* **3.** *kółko żelazne, do którego przywiązują konie.* **4.** [K.] *kij przy więcierzu do przytwierdzenia go na dnie wody.* **5.** anat.: K. obrąbkowy (spina helicis) *zakończenie wewnętrzne obrąbka ucha.* †K. kręgu (processus spinosus) *wyrostek ciernisty kręgu.* **6.** mor. *skała cokolwiek z morza stercząca, szkopuł, śpiczastość.* **7.** woj. p. **Palostrogi.** <KOŁ/KŁO>

×**Kolec, lca,** lm. **lce** *rodzaj bransolety, maneli:* ...Kolców, nanizanych, jak obwarzanki, które na rękach noszono; były i takie, co wężem rękę niewieścią aż do łokcia opasać mogły. Krasz. Kolce, pierścienie, kanaki... i wszystko, co do stroju, białogłowskiego zwłaszcza, należało, wychodziło z jego rąk piękne. Gom. <KOŁ/KŁO>

[**Koleczka, i,** lm. **i**] p. **Kolka**: Bolączka... skryła ś. w ciarkowe koleczki.

[**Koleduszki, szek,** blp.] p. **Koladuszki.**

Kolega, i, lm. **dzy,** †**Kolegat,** †**Kolegjat,** †**Kolejat,** [**Kolego, Kolegijan, Koleżan**] **I.** *współtowarzysz, towarzysz:* Nurkiem płynął na brzeg księstwa Warszawskiego, gdzie usłyszał głos miły: „Witaj nam, kolego!" Mick. Był jednym z pierwszych uczniów, wszak pomną koledzy. Syrok. Siadłem z tobą, jak z broni kolegą. Słow. K. szkolny, uniwersytecki. K. na urzędzie. **2.** ×K. uniwersytetu=*profesor:* Jednego z kolegów uniwersytetu, t. j. profesorów. Krasz. Zdr. **Koleżka.** <Łć. collega>

[**Koleganka, i,** lm. **i**] p. **Koleżanka.**

†**Kolegat, a,** lm. **ci** p. **Kolega.** Troc.

[**Kolegatka, i,** lm. **i**] p. **Koleżanka.**

[**Kolegiján, a,** lm. **y**] p. **Kolega**: Zabawiał się z kolegijánami.

×**Kolegijny** p. **Kolegjacki**: Stróż K., stary Józef. Słotw.

×**Kolegja, i,** lm. **e** p. **Kolegjum**: Opuściwszy kolegję, poszedł w prawie szukać szczęścia. Górski K. M.

Kolegjacki I. a. **Kolegjalny** przym. od **Kolegjata,** *katedralny:* Kościół K. **2.** a. ×**Kolegijny** przym. od **Kolegjum,** *akademicki, uniwersytecki.*

Kolegjalnie przys. od **Kolegjalny**: Zarząd prowincji obradującej i K. działającej magistraturze poruczał. Skarb.

Kolegjalność, i, blm. rz. od **Kolegjalny.**

Kolegjalny I. p. **Kolegjacki. 2.** przym. od **Kolegjum**: Asesor, radca K. **3.** *zbiorowy, gremjalny, plenarny, ogólny:* Posiedzenie, porozumienie ś. kolegjalne. Rady prefekturjalne były magistraturami kolegjalnemi. Skarb. <Śr. Łć. collegialis>

Kolegjat, a, lm. **ci I.** a. †**Kolejat** *członek kolegjum:* Podjął ś. obrony kolegjatów, odparł szturm, przypuszczony na Jagiellońską wszechnicę. K, uczęstnik jakiego towarzystwa, współurzędowy, należący do kolegjum. Boh. **2.** †p. **Kolega.** <Śr. Łć. collegiatus>

Kolegjata, y, lm. **y** *kościół, przy którym jest kapituła, katedra bez własnego miejscowego biskupa.* <Ze Śr. Łć. collegiatus>

Kolegjatura, y, lm. **y** *mieszkanie studentów stypendystów przy uniwersytetach.* <p. Kolegjata>

Kolegjum, w lp. nieod., lm. **a, ów,** ×**Kolegja,** †**Kolejum I.** *zgromadzenie ludzi jednaki cel pracy mających, zebranie, stowarzyszenie, społeczeństwo, towarzystwo, gremjum, korporacja, ciało, kongregacja, konwikt:* K. kościelne. K. święte a. K. kardynałów. K. wyborcze, augurów. **2.** *wyższy zakład naukowy, akademja, wszechnica, uniwersytet, szkoła główna*: K. wileńskie, jezuickie. K. francuskie. **3.** *wydział wszechnicy, fakultet; budynek, mieszczący w sobie fakultet; wspólne mieszkanie studentów fakultetu, bursa:* K., mieszkanie kolegów. Bobr. Z K. śpieszył do kościoła. Pol. K. dwoje wystawiono: jedno dla nauk pospolitych, drugie dla prawa. Biel. M. **4.** ×*kurs, wykład nauk:* Czytać kolegja. Słuchać kolegjów. Ogłosić drukiem swoje K. <Łć. i Śr. Łć. collegium>

[**Kolego, i,** lm. **dzy**] p. **Kolega.**

Kolegować, uje, owal z kim=*być czyim kolegą, pełnić jednocześnie z kim jakie obowiązki, być z nim jednocześnie na jakim stanowisku:* Kolegowaliśmy z sobą w szkołach (= *siedzieliśmy na jednej ławie szkolnej).* Kolegowali z sobą, służąc u jednego pana. <Od Kolega>

Kolegowanie, a, blm., czynność cz. **Kolegować.**

Koleina, y, lm. **y I.** p. **Kolej**: Myśląc o kołach, które musiały wtył i wprzód wyjechać, nim tę koleinę wygryzły. Mick. Głębokie koleiny. Orzesz. **2.** *szyna kolei żelaznej, relsa.* <Od Koło>

Koleisto przys. od **Koleisty.** L.

Koleisty *pełen kolei:* Drogi uboczne bywają koleiste.

Kolej, i, lm. **e,** ×**Koleja,** [**Kolaj**] **I.** a. **Koleina** *rowek, brózda, ślad, który pojazdy kołami wycierają, tor:* Jechać koleją. Trzymać ś. kolei. Wystąpić z kolei. Okraczyć K. K. saska = *miara szerokości wozu pośrednia między półtorakiem a kolejniakiem.* **2.** a. K. żelazna=*droga żelazna:* Przyjechać koleją. Rzucić ś. pod K. (= *pod pociąg, pod koła pociągu).* K. pojedyncza (=*o jednej parze szyn).* K. podwójna. K. parowa, linowa, elektryczna, wisząca, podjazdowa, zębata. K. kon-

na = *tramwaj.* K. wązkotorowa, szerokotorowa. Widać i koleje żelazne, jak wybiegają z wązkiej doliny i zataczają ś. ku mostowi. Zawil. (=*szyny, relsy*). 3. K. sztuczna a. ścieżka dylowa=*rów półokrągły, wyłożony okrąglakami, którym spuszczają drzewa z gór wysokich.* 4. przen. *porządek, tryb, ryza, kluba, kres, szranki, granice, kierunek:* Wyjść, wystąpić, wypaść z kolei. Nawrócić ś. do kolei. Nieobecność żony i próżna płachta popchnęły myśli jego w rzeczywiste koleje. Zawil. W kolej życia raz popchnięty, nie lękałem ś. przygody. Pol. Taką w całej Europie szły koleją sprawy. Mick. 5. *ordynek, porządek następstwa, szereg, poczet:* Zmocował wszystkich po kolei (=*jednego za drugim*). Po stracie tych dwuch sławnych w ojczyźnie mężów ostatnia na mnie przypada K. Kołł. Z kolei rzeczy tak wypadło (=*z obrotu, z porządku*). Przyszła na mnie K. (=*przyszedł czas*). Wchodźcie po kolei (=*po porządku, po jednym*). Kto baladę z Göthego na pamięć mi powie?... Panie Janie Dęboróg, na waćpana K. Syrok. Wszystkie uderza struny po kolei. Mick. Wódz go uścisnął, inni koleją jak towarzysza witali. Mick. Będę czekał, aż losu koleją spadnie na mnie dziedzictwo. Słow. Fortuna rada koleją chodzi. Troc. Ognia koleją! Mick. Serwis, przedstawiający z kolei cztery pory roku. Mick. Z kolei, jak Rzym długi, od jednej do drugiej wędruje Madonny. Len. Z kolei ś. zwróciwszy przed senat duchowny, co w srebrnych szatach zasiadł, pokłon złożył równy. Len. Trzem z kolei obiecała posag i rękę. Mick. Wyliczać z kolei wszystkich drzew rodzaje. Mick. Z kolei Bartek poseł rzecz swą wyprowadzał. Mick. Zosia dygała w K. Mick. Z zadziwieniem wielki rapier opatrywał i innym oficerom w K. pokazywał. Mick. I tak w K. aż do zorzy, póki oczu sen nie zmorzy. Len. W K. po drodze niedzielne ukłony. Pol. Lasy, doliny, głazy, w kolei, w natłoku u nóg mych płyną, giną. Mick. W kolei przyszłych lat. Skarb. Długa K. lat urodzajnych. Skarb. Trafiać, chybiać, poprawiać, to K. strzelecka. Mick. Ty zostaniesz, Panie, bez obawy, i lata Twoje postąpią koleją. Pol. Wytrącenie wszystkich z codziennych kolei i porządków. Chodź. Uczucia, charakter i energja narodu słabnąć poczęły, już to koleją czasu, już wpływem cudzoziemców, już przez klęski publiczne. Mick. Tu śmierć nie czeka zwyczajnej kolei. Słow. Troski koleją febry zwykły do mnie chodzić. Mick. Szli koleją (= *jeden za drugim, jak im z porządku wypadło*). Kielich szedł koleją. Flaszka koleją krąży śród gości. Len. Podano w K. wódkę. Mick. W K. częstował mówców. Mick. Lał srebrzysty likwor w K. Mick. Kazał nową nalać K. Zach. Niejedną K. obszedł i zdrowie. Troc. K. do sąsiada. Pol. Często koleje na warty czas zabierały Kom. 6. *koło, kurs:* Wziął mię za rękę i puścił w K. Pol. 7. *zmiana, obrót, zmiana losu:* Koleje losu. Przechodzić różne koleje. Taka jest K. rzeczy ludzkich. W tej smutnej kolei. Słow. Serce ma podobne do dawnej świątyni, spustoszałej niepogód i czasów koleją. Mick. W Anglji był wiek naśladownictwa, wiek upadku poezji; też K. przeszły Niemcy i Polska. Mick. Przyszłe ludzkości koleje. Pol. Po smutku ukontentowanie wzajemną przychodzi koleją. L. (= *na przemian, na przemiany, luzują ś.*). 8. K. leśna a. obieg=*czas od powstania lasu do jego odnowienia.* 9. *porządek następstwa płodozmianu,* in. obieg, rotacja. 10. *pasienie trzody porządkiem chat.* 11. *pewne ułożenie włosów:* Próbowała ułożyć naokoło czoła tak zwaną K. z drobnych silnie splecionych w warkoczyki włosów. Zap. 12. anat.: !Koleje oczowe (orbitae) *oczodoły, jamy oczowe w czaszce.* 13. fl. *ośm do dwudziestu czterech tratw razem płynących:* U flisów w kolei iść, kiedy kilka statków idą razem, lub za jednym rotmanem. Mag. Zdr. **Kolejka.** <Od Koło>

× **Koleja, i,** lm. **e** p. **Kolej:** Szła naprzód K. anniwersarzy. Pol. A dojdzieli go K., że mu wotować każą, tedy nie idą w posłuch jego słowa. Górn.

Kolejarski przym. od **Kolejarz:** Żargon K.

Kolejarz, a, lm. **e, Kolejnik, Kolejownik, Kolejowiec** *oficjalista kolei żelaznej:* Handlował z kolejarzami. Prus.

†**Kolejat, a,** lm. **ci 1.** p. **Kolegjat. 2.** p. **Kolega.** Bobr. <Zam. Kolegjat>

Kolejka, i, lm. **i 1.** p. **Kolej:** K. wązkotorowa, jednoszynowa. K. fabryczna=*wagoniki posuwane, ciągnione po szynach.* **2.** *następstwo w grze a. w piciu kieliszków, tór:* Nie pilnuje kolejki. Odbywszy kolejkę starej wódeczki, zaczęliśmy repetować wyśmienicie. Chodź. Przen.: *liczba kufli, szklanek, kieliszków, potrzebna dla każdego z koła pijących:* Piliśmy już dwie kolejki. **3.** *zmiana:* Jazdę podzielono na trzynaście kolejek, z których siedm nocnych i sześć dziennych. Górs. **4.** Kolejką = *po kolei, koleją, w koło, po porządku, jeden po drugim dokoła:* Czasza, którą jeden drugiemu na biesiadzie, kolejką pijąc, podawał. Górn. Co niedziela mamy mszę świętą, do której kolejką jeden z nas służy. Chodź.

Kolejkowy przym. od **Kolejka:** Wagon K.

× **Kolejna, y,** lm. **e** *spełnianie kielicha koleją, zdrowie pite w koło.* †**Kolejną** przys. *po kolei, kolejką, dokoła.* Haur, Troc.

[**Kolejniak, a,** lm. **i**] *wóz kolejny=pojedyńczej szerokości (nie półtoraczny).*

Kolejnictwo, a, blm. *gospodarstwo, sprawy kolejowe:* Fakt poważnego traktowania tej doniosłej sprawy przez kierowników międzynarodowych kolejnictwa.

Kolejnie, Kolejno przys. od **Kolejny,** *na przemian:* Bawiła z mężem K. to w miasteczku, to w obozie. Szaj.

Kolejnik, a, lm. **cy** p. **Kolejarz.**

Kolejno p. **Kolejnie:** Podchodzili do stołu K. (=*koleją, po kolei, porządkiem*). Milczała, patrząc na ś. K., gromada. Mick. K. w siołach milkła pieśń i dzwony. Słow.

Kolejność, i, blm. rz. od **Kolejny:** K. dnia i nocy. K. zmian, dotyczących podstawowych składników cywilizacji. Ochor.

Kolejny 1. p. × **Kolejowy:** Ślad K. **2.** *idący porządkiem jeden po drugim; powtarzający ś. w kółko, przemienny:* Porządek K. dni i nocy. Dziedziczność kolejna. Numer K. (= *porządkowy*). Liczby kolejne. Kolejne wieki. Krasiń. Słychać kolejne hasło stanowisk wojskowych. Mick. **3.** *w koło po kolei idący; obchodzący dokoła, krążący w koło:* Kielich K. Picie kolejne. **4.** × *odmienny:* Za kolejnym lecą ludzie światem. Pot. **5.** fil. w psychologji: Skojarzenie kolejne = *takie skojarzenie, gdy stany psychiczne skojarzone występują w świadomości jako szereg;* bł. *skojarzenie następcze.* Apercepcja kolejna = *apercepcja przy tworzeniu sądów i wniosków.* Przeć. **Doraźny.** <p. Kolej>

Kolejowiec, wca 1. lm. **wcy** p. **Kolejarz. 2.** lm. **wce** *tramwaj.*

Kolejownik, a, lm. **cy** p. **Kolejarz:** Wszystko rozkupią kolejowniki. Prus.

Kolejowszczyzna, y, blm. p. **Koliszczyzna:** Tak ś. zakończyło to pamiętne powstanie, hajdamaczyzną i kolejowszczyzną między ludem ukraińskim zwane. Gosz. <p. Koliszczyzna>

Kolejowy, × Kolejny przym. od **Kolej** (szczeg. pod 2.): Wagon, ruch K. Warsztaty kolejowe. Stacja kolejowa. Cywilizacja kolejowo-fabryczna.

† Kolejum, w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Kolegjum.**

Kolekcja, i, lm. **e** *zbiór, asortyment, komplet:* K. starych monet, marek, minerałów. Przen.: K. dziwaków (*=galerja*). Zdr. **Kolekcyjka.** <Łć. collectio>

Kolekcjomanja, i, blm., **Kolekcjonarstwo** *manja tworzenia kolekcji, zbierania:* K. jest niewolą. Krasz. <Now. Kolekcja + Manja>

Kolekcjonarstwo, a, blm. p. **Kolekcjomanja:** K. rozpowszechniło ś. i wzrosło. Dęb. L. <p. Kolekcja>

Kolekcjonista, y, lm. **ści** *zbieracz kolekcji, gromadzący zbiory.*

Kolekcjonistka, i, lm. **i** forma ż. od **Kolekcjonista.**

Kolekcjonować, uje, ował *zbierać w kolekcję:* K. marki pocztowe. Kolekcjonował i badał florę litewską. Smol. <Nm. collectioniren>

Kolekcjonowanie, a, blm., czynność cz. **Kolekcjonować.**

Kolekcyjka, i, lm. **i** p. **Kolekcja.**

Kolekcyjny przym. od **Kolekcja.**

Kolekta, y, lm. **y 1.** × *składka, kwesta:* K. na ubogich. Skar. **2.** *modlitwa w czasie mszy św., odmawiana za lud przez kapłana.* **3. a. Kolektura** *sprzedaż biletów loteryjnych:* Mieć, trzymać kolektę. Odebrano jej kolektę. Mieć bilety na loterję w kolekcie. <Łć. collecta>

Kolektanea, ów, blp. *zebrane uwagi, wiadomości z ksiąg, wyciągi.* <Łć. collectanea lm. ni. = (rzeczy) zebrane>

Kolektor, a 1. lm. **rzy a. owie** = a) † *zbieracz opłat, składek, poborca:* Podwodne wybierali ze skarbu królewskiego wysyłani kolektorowie. K. jałmużny = *kwestarz.* K. dziesięcin. b) *ten, co sprzedaje z urzędu bilety loteryjne.* **2.** lm. **y** = a) *główny kanał zbierający przypływy z bocznych kanałów:* Roboty około wzmocnienia brzegów Wisły przy wylocie kolektora bielańskiego. b) fiz. *płyta, którą przy ładowaniu kondensatora łączy ś. z machiną elektryczną lub innym źródłem elektryczności.* <Śr. Łć. collector>

Kolektorka, i, lm. **i** *kobieta, sprzedająca z urzędu bilety loteryjne.*

Kolektorski przym. od **Kolektor:** Procent K.

Kolektura, y, lm. **y** p. **Kolekta.**

Kolektywista, y, lm. **ści** *zwolennik kolektywizmu.* <Fr. collectiviste>

Kolektywistycznie przys. od **Kolektywistyczny.**

Kolektywistyczny fil. **1.** *kolektywizmem nacechowany, w duchu kolektywizmu pojęty:* Doktryna kolektywistyczna. Dążenia kolektywistyczne. **2.** *na zasadzie kolektywizmu oparty, zorganizowany:* Rząd, ustrój K. Instytucja kolektywistyczna. Przeć. **Indywidualistyczny.**

Kolektywizm, u, blm. fil. **1.** *pogląd, według którego istotnym a. zasadniczym czynnikiem ustroju i rozwoju społecznego jest poddanie interesów jednostki interesom zbiorowym.* **2.** *system zrzeszenia społecznego; system społeczny, państwowy a. polityczny, w którym walka interesów jednostkowych byłaby usunięta na każdym polu przez ustanowienie zbiorowej własności, pracy i rozdziału jej owoców pod wodzą regulującą rządu centralnego; system wszechwładztwa interesu zbiorowego:* Odmianami kolektywizmu są: komunizm i socjalizm. Przeć. **Indywidualizm.** <Fr. collectivisme>

Kolektywnie przys. od **Kolektywny:** Szlachta K. zbierała ś. na sejmik.

Kolektywny *zbiorowy.* <Łć. collectivus>

Kolenchima, y, blm., **Zwarcica** bot. *tkanka, której postać przybierają komórki kory, leżące wprost pod naskórkiem.* <Now. z Gr. kólla = klej + énchyma = nalanie, zaciek>

Kolenda, y, lm. **y** p. **Kolęda.**

Kolender, dra, lm. **dry, Kolęder, Kolander, † Korjander, Kolendra, Kolędra, Kolandra, † Korjandra,** [**Holender, Koleander, Kalandra**] bot. **1.** (coriandrum) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: K. ogrodowy a. zwyczajny (c. sativum) niek. polskim pieprzem zwany. **2.** zb. *ziarna, nasiona tej rośliny.* <Łć. coriandrum>

Kolendnik, a, lm. **cy** p. **Kolędnik.**

Kolendować, uje, ował p. **Kolędować.** Słow.

Kolendowanie, a, blm., czynność cz. **Kolendować,** p. **Kolędowanie.**

[**Kolendowicz, a,** lm. **e**] p. **Kolędnik.**

Kolendowy p. **Kolędowy.**

Kolendra, y, lm. **y** bot. p. **Kolender.**

[**Koleniczny**] (o drzewie) *pogięty na wszystkie strony:* Koleniczne drzewo. <p. Kolano>

1. × Kolenie, a, blm., czynność cz. **Kłóć,** *kłócie.* Troc. <KOŁ/KŁO>

2. × Kolenie, a, blm., czynność cz. **Kolić,** *kołowanie, krążenie.* Bobr. <p. Koło>

[**Koleniny, in,** blp.] *miejsce, gdzie koła od wozów stoją.* <p. Koło>

Koleopterologja, i, blm. zool. *nauka o chrząszczach.* <Now. z Gr. koleópteros = owad łuskoskrzydły + -logía = znawstwo>

Koleopteryty, ów, blp. *chrząszcze skamieniałe a. ich części.* <Z Gr. koleópteros = owad łuskoskrzydły>

Koler, a, blm. wet. *bezgorączkowa przewlekła choroba mózgu:* K. u koni p. **Wartogłów:** Sprzedałem w Lubelskie konia, co miał K. Prus. K. maciczny = *choroba u klaczy wskutek nadmiernej drażliwości części płciowych i niezaspokojonego popędu płciowego.* <Gr. choléra, przez Nm. Koller>

† Kolera, y 1. i [K.] blm. p. **Cholera:** Żółtej żółci alias kolery. Księgi Jezusa Syrach 1510. **2.** lm. **y** p. **Choleryk.**

× Koleretka, i, lm. **i** p. **Koloretka:** Poprawiła włosy i koleretkę. Krasz. <Fr. collerette>

† Kolerycznie przys. od **Koleryczny.**

† Koleryczny p. **Choleryczny.**

† Koleryk, a, lm. **cy** p. **Choleryk.**

[**Kolesa, es,** blp.] p. **Kolca.** <Zatracony 1 pp. lm. od Koło>

[**Kolesarka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Kolesarz,** *kołodziejka.*

† Kolesarz, a, lm. **e** i [**Kolesarz**] p. **Kołodziej.** <Słc. kolesár>

[**Koleski**] zam. *kolegjalny:* K. registrator, asesor. Mick. <Ros. kolležskij>

[**Kolesny**] p. **Koleśny:** Pług K. <Od Koło>

Koleśnia, i, lm. **e, † Koleśnica** *warsztat kołodziejski:* Stelmachy, kołodzieje potrzebują drzewa rozmaitego na swoją koleśnię. Kluk. <Od Koło>

Koleśnica, y, lm. **e 1.** × *wóz; koła:* Pług z koleśnicą. **2.** † p. **Koleśnia.**

× **Kolešniczy** przym. od **Koleśnik**, *kołodziejski, stelmaszy, stelmaski.*

Koleśnik, a 1. × lm. cy = a) *ten, co robi kolasy; kołodziej, stelmach.* Mącz. b) *robotnik zatrudniony przy kole machiny:* Przy pomocy kieratów wyciągano surowicę dniem i nocą; trudnili ś. tym koleśnicy. Paw. **2.** [K.] lm. **i** *wóz, fura:* Cztery koleśniki siana. <Od Koło>

Koleśno przys. *na kołach (t. j. wozem, wozami):* Jechali posłowie do Warszawy K. i konno. Sienk. Wojsko wychodzi K. Ml.

Koleśność, i, blm. *posiadanie kół:* W sosze K. zastąpioną jest oparciem o jarzma. Łun.

Koleśny, [Kolesny] przym. od **Koło**, *będący na kołach, wozowy:* Pług K. Łun. Ciężkie jarzma wołów skrzypieć zaczęły po koleśnych drogach. Kon. Gonitwa koleśna. Ml. Trakowie, harcerze koleśni. Ml. <Od Koło>

Kolet, u, lm. **y 1.** *rodzaj kołnierza, obojczyk:* Włoch to był zażywny, z cudzoziemska ubrany, z wywiniętym u sukni koletem. Gom. **2.** *kurta z łosiej skóry do konnej jazdy, szczeg. żołnierska:* Kolety dragońskie. Została im tylko jednostajna broń regularnej jazdy, kolety zaś zachowali w trokach. Sienk. **3.** teatr. *gatunek ubrania męskiego krótkiego.* <Fr. collet, Włos. colletto>

[**Kolewrotny**] p. **Kołowrotny.**

[**Koleżan, a,** lm. **y**] p. **Kolega:** Zabił mego koleżana.

Koleżanka, i, lm. **i,** [**Kolężanka, Koleganka, Kolegatka**] forma ż. od **Kolega:** Dziś była u swej koleżanki z magazynu. Bał. <p. Kolega>

× **Koleżaństwo, a,** blm. p. **Koleżeństwo.**

Koleżeński przym. od **Kolega**, *przyjacielski:* Stosunek K. **Po koleżeńsku** przys. *jak koledzy, jak na kolegów przystało:* Załatwić sprawę po koleżeńsku. Żyć z kim po koleżeńsku. <p. Kolega>

Koleżeńskość, i, blm. rz. od **Koleżeński**, *koleżeństwo.*

Koleżeństwo, a, blm., × **Koleżaństwo** *koleżeńskość, stosunek kolegów do siebie; towarzystwo, przestawanie, obcowanie, kompanja z kim.*

Koleżka, i, lm. **i** p. **Kolega:** Tylko ś. wdał z koleżkami, zepsuł ś. ze wszystkim.

Kolęda, y, lm. **y, Kolenda,** × **Kolada,** † **Kolanda 1.** *pieśń, śpiewana na Boże Narodzenie:* Każ, niech ś. dziewki zejdą na kolędę. Słow. **2.** *dar, upominek noworoczny, udzielany zwykle około Bożego Narodzenia:* Dać komu co na kolędę. Chodzić po kolędzie albo × za kolędą (= *chodząc z powinszowaniem Nowego Roku, zbierać podarki*). Wszak nie nucim po kolędzie, nucimy piosnkę żałoby. Mick. Księża i organiści wiejscy jeżdżą podczas adwentu po kolędzie, pierwsi w celu nauczania dzieci, drudzy aby rozprzedać opłatki. K. Marcina: gęś i dzban wina. Prz. Żart.: Synowie bojarscy często od W. Kniazia kolędę kijową odnoszą. Paszk. Przen.: Nosić kogo, co (a. biegać z kim, czym) po kolędzie = *obmawiać; latać z językiem, z nowinkami, z plotkami.* Biega z nim, by z wilczą skórą po kolędzie. Prz. Ludzie noszą nas po kolędzie. Mor. A. Co większa, żeś mię dał tym po kolędzie, z pod których ręki trudno powstać będzie. Chr. Nogi mu chodzą po kolędzie, a przedsię na drugiego woła: O Janie, zamieszkałeś czystej biesiady. Rej. (= *plączą mu ś. nogi, tacza ś. podpiły*). **3.** *opłatki, które organiści kościelni roznoszą po domach przed Bożym Narodzeniem.* **4.** † *Nowy Rok:* K. **a.** nowe lato. Tuch. **5.** [K.] = a) *zadatek szczeg. na Boże Narodzenie dany.* b) *mieszanina potraw wigilijnych z opłatkiem i chlebem z pod obrusa wigilijnego, dawana bydłu na św. Szczepan.* c) *ciasto kolędowe.* d) *okrzyk, przyśpiew wesoły:* Hej K., K.! K., panie młody, K., K.! e) [Dzika K.] *treści nie religijnej, świecka, rubaszna.* f) Po kolędzie = *po Bożym Narodzeniu, w zapusty.* Zdr. † **Kolądka,** [**Kolędeczka, Kolędziczka, Kolędulka**]. <Łć. calendae blp.>

[**Kolędeczka, i,** lm. **i**] p. **Kolęda:** Tobie wina beczka, a nam K. Dajcież nam kolędeczkę.

Kolęder, dra, lm. **dry** p. **Kolender.** <Łć. coriandrum>

[**Kolędniczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kolędnik:** Sto złotych czerwonych kolędniczkom obiecanych.

[**Kolędniczy**] przym. od **Kolędnik:** Śpiewy kolędnicze.

Kolędnik, a, lm. **cy, Kolendnik 1.** *autor kolęd:* Kolędnicy świadczą nietylko o znajomości ludu, ale... **2. a.** [**Kolędowicz, Kolendowicz**] *chłopak wiejski, obchodzący wieś, aby śpiewać kolędy i zbierać za to podarki:* Odezwał ś. pod oknami śpiew kolędników. Jeż. Kolędnicy obchodzą z gwiazdą. Zdr. [**Kolędniczek**]. <p. Kolęda>

× **Kolędny** p. **Kolędowy:** Kolędne wiersze. Groch.

Kolędować, uje, ował, Kolendować 1. *chodzić po kolędzie, zbierać kolędę.* **2.** † komu a. kogo czym = *obdarzać go kolędą.* Troc. **3.** *śpiewać kolędy:* W żłobie leży, któż pobieży K. małemu? Kant. Aż do samych Gromnic kościół kolęduje dzieciątku nowonarodzonemu. Hrb. **4.** × przen. *obmawiać, rozsiewać plotki.* <p. Kolęda>

Kolędowanie, a, blm., **Kolendowanie** czynność cz. **Kolędować.**

[**Kolędowicz, a,** lm. **e**] p. **Kolędnik:** Przychodzą starsi kolędowicze z gwiazdami.

Kolędowy, × **Kolędny** przym. od **Kolęda; Kolendowy:** Pieśni kolędowe (= *kolędy*).

Kolędra, y, lm. **y** p. **Kolender.**

[**Kolędulka, i,** lm. **i**] p. **Kolęda:** Pastuszkowie mili kolędulkę brali.

[**Kolędziczka, i,** lm. **i**] p. **Kolęda.**

[**Kolężanka, i,** lm. **i**] p. **Koleżanka.**

1. † **Koli** p. † **Kole:** † Coż K. p. **Cokolwiek.** <K + Li>

2. † **Koli** przys. *kiedy, póki:* Łacwo darować, K. przystępuje. Mor.

Koliba, y, lm. **y 1.** [K.] p. **Koleba:** K. w Miętusi, co sie w nij trzok chłopów wyśpi. **2.** × p. **Kolebka.** Zdr. [**Kolibka, Kolibeczka, Kolibeńka**]. <Słc. koliba>

[**Kolibaba, y,** lm. **y**] *roś. poziewnik* (galeopsis ladanum). <Por. Czes. kolibaba = człowiek ociężały i kolembaba = ślepa babka>

Kolibać, a a. ie, ał i **K. ś.** p. **Kolebać:** Kolibała małe dziecię. Żebyś miała co K. Kolib-ze ś., kolib, da kolibko bukowa.

Kolibanie, a, blm., czynność cz. **Kolibać**, *kolebanie, kołysanie.*

Kolibanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kolibać ś.**, *kolebanie ś., kołysanie ś.*

[**Kolibeczka, i,** lm. **i**] p. **Koliba.**

[**Kolibeńka, i,** lm. **i**] p. **Koliba.**

Koliber, bra, lm. **bry,** × **Kolibr** zool. *ptak wróblowaty, cienkodzioby z rodziny kolibrów:* Fantazja lotna jak myśl, gibka, zwrotna i barwna jak K. Chm. Przen.: Białawy motyl ze zwiniętemi skrzydłami przemienił ś. w świetnego kolibra. Orzesz. Zdr. **Koliberek,** × **Kolibryk,** × **Kolibry-**

czek. <Przez języki Europ., z Karaibs. kolibri>

Koliberek, rka, lm. **rki** p. **Koliber.** Przen.: Owo śliczne stworzonko, ów K. jest córką baronowej. Bał.

[**Kolibka, i,** lm. **i**] p. **Koliba.**

Kolibło, a, lm. **a** bot. (balanites) *roś. z rodziny biegunecznikowatych.* <?>

[**Kolibnik, a,** lm. **i**] p. **Kolebnik.**

[**Kolibok, a,** lm. **i**] *korzeń radix bardanae.* <?>

× **Kolibr, a,** lm. **y** p. **Koliber.**

× **Kolibryczek, czka,** lm. **czki** p. **Koliber.**

× **Kolibryk, a,** lm. **i** p. **Koliber**: Lecz był K.; on ś. rozczulił, on królem ptaków chciał zostać. Mick.

× **Kolibyk, a,** lm. **i** rub. **1.** *rzeźnik.* L. **2.** *centaur.* Otw. <KOŁ/KŁO + Byk>

× **Kolica, y,** lm. **e 1.** *okolica:* Obiegam wszystkie lepianki kolice. Stasz. **2.** *elipsa.* <Od Koło>

1. × **Koliczny** p. **Kolkowy**: Koliczne boleści. Skar. Choroba koliczna. Tw. <Od Kolika>

2. × **Koliczny** przym. od **Kolica,** *eliptyczny.*

× **Kolić, i, ił** p. **Kołować.**

Kolidować, uje, ował z czym = *być w kolizji, nie zgadzać ś.:* Hakatyzm koliduje tu z interesem materjalnym. <Łć. collidere>

Kolidowanie, a, blm., czynność cz. **Kolidować.**

Koligacenie się, a ś., blm., czynność cz. **Koligacić ś.**

Koligacić się, i ś., ił ś. 1. *łączyć ś., wiązać ś., powinowacić ś., krewnić ś., szczeg. przez małżeństwo:* W przemowie przed ślubem ksiądz, zamiast wyprowadzenia gienealogji koligacących ś. domów, zamknął istotne obowiązki stanu małżeńskiego. Kras. Pewne jest, że ś. kilkakrotnie z rodzinami o niemieckim nazwisku koligacili. Gom. **2.** przen. *bratać ś., kumać ś.:* Fortuna ś. koligaci z wrogami. Słow. <Łć. colligari>

Koligacja, i, lm. **e 1.** *powinowactwo, pokrewieństwo:* Mamy niejakąś choć daleką koligację. Chodź. Przypomniawszy koligację, zalecił ś., jako wielce na usługi gotowy i przychylny kuzynek. Krasz. **2.** × *pobratanie ś., sprzymierzenie ś., przymierze, sojusz, związek, koalicja, aljans:* Za Jana III miała ś. stać K. Polski z Austrją. Jez. Jak król reputacji u sąsiad nabędzie, jego K. pożądaną będzie. Jabł. <Łć. colligatio>

Koligacki przym. od **Koligat**: × Wojsko koligackie (= *sprzymierzone, związkowe, skoligacone).*

Koligat, a, lm. **ci 1.** *powinowaty, spokrewniony, familjant, kuzyn przez małżeństwo, szwagrostwo:* K. wielu domów wyższych i niższych. Szaj. Wołodkowicz był adherentem, a podobno i koligatem księcia Karola panie kochanku. Chodź. **2.** × *sprzymierzeniec, sojusznik, aljant.* <Łć. colligatus, im. od colligare = łączyć, wiązać>

Koligatka, i, lm. **i** forma ż. od **Koligat.**

Koligować, uje, ował *być koligatem, koligatką:* Legły w grobie ojców, żywiąc i bawiąc tych, z któremi padło im sąsiadować, krewnić a. K. Pol. <Łć. colligare>

Koligowanie, a, blm., czynność cz. **Koligować.**

[**Kolik, a,** lm. **i**] p. **Kół**: A tu ani kolika, ani siekiery. Matl. <Od Kół>

× **Kolika, i,** lm. **i** p. **Kolka**: K., kłócie w boku. Petr. Kolikę ma, cierpi. Troc. <Przez Łć. późn. colica, z Gr. kōlikē>

× **Kolikowy** p. **Kolkowy**: Lekarstwo kolikowe. Troc.

† **Kolikroć** *ilekolwiek razy, ilekroć.* <K + Li + KROT>

Kolimacja, i, blm. w astronomji i gieodezji = *dokładne nastawienie przyrządu obserwacyjnego — alidady, lunety — na punkt dany:* Błąd kolimacji = *błąd wynikający z niedokładnego nastawienia przyrządu.* <Fr. collimation>

[**Kolimaga, i,** lm. **i**] *wóz pakowny z budą, bryka:* Niejaka forma wozowa, kara, K., jako niektórzy mówią. Mącz. <Ukr. kołymaha>

Kolimator, a, lm. **y** fiz. (w przyrządach optycznych) *soczewka, służąca do rzucania wiązki promieni w kierunku do osi przyrządu równoległym.* <Fr. collimateur>

Kolina, y, lm. **y** m. *lichy, nędzny kół.* Troc. <Od Kół>

Kolineacja, i, lm. **e, Kolinearność** mat. *pewnego rodzaju odpowiedniość pomiędzy formami gieometrycznemi.* <Fr. collinéation>

Kolinearność, i, lm. **i** mat. p. **Kolineacja.**

Kolinearny mat. *będący w związku kolineacji.* <Fr. collinéaire>

[**Koliński**] p. **Koloński.**

× **Kolirjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** lek. (collyrium) *woda lecznicza na choroby oczne.* <Łć. collyrium, z Gr. kollýrion>

Koliryt, u, blm. *rodzaj glinki.* <Now. z Gr. kollýrion = rodzaj gliny>

Kolis, a, lm. **y** han. *pakiet, beczka, paka i t. p. z towarami.* <Fr. colis>

Kolisko, a, lm. **a** p. **Koło**: Opaszmy ziemskie K. Mick. Musiałby ś. błąkać aż do świtu po po owym kolisku. Sienk.

Koliskórek, rka, lm. **rki** wet. *pasorzyt żyjący na skórze zwierzęcej.* <KOŁ/KŁO + Skóra>

Kolisto przys. od **Kolisty.**

Kolistość, i, blm. rz. od **Kolisty.**

Kolisty 1. *w krąg idący, okolny:* Schody koliste. L. (= *kręcone).* Niebo gwiazdy swym obrotem prowadzi i prowadzi swym kolistym lotem. Otw. **2.** × = **Eliptyczny. 3.** × *okrągły, kulisty:* Powierzchnia wód morskich jest kolista. Hube. **4.** × *mający koła, na kołach.* Wóz K. **5.** anat. *okręgowy* (circularis). Brodawki koliste p. **Brodawka. 6.** lek.: Cięcie koliste, k o ł o w e, × o k r ę g o w e przy odejmowaniu członków (sectio circularis). <p. 1. Koło>

Koliszczyzna, y, blm., **Kolejowszczyzna** *bunt chłopów na Ukrainie i rzeź szlachty polskiej w r. 1768.* <Ukr. koliïwszczyna dosł. = służba kolejna, kresowa>

[**Kolitka, i,** lm. **i**] *blok, winda.* <Od Koło>

Koliweszka, i, lm. **i** pog. *krawiec, krawieta, krawczyna.* <KOŁ/KŁO + Weszka>

Kolizator, a, lm. **y** (u robotników w cukrowni) zam. **Kaloryzator.** <Zepsute z Kaloryzator>

† **Koliząb, ęba,** lm. **ęby,** † **Koloząb** *wykałaczka.*

Kolizeum, w lp. nieod., lm. **a, ów, Koloseum** *nazwa wytwornych wielkich gmachów na widowiska.* <Włos. Coliseo, z Łć. colosseum przym. ni. = coś olbrzymiego, kolosalnego>

Kolizja, i, lm. **e 1.** *starcie ś., spór, rozterka, konflikt:* Sprawa ta jest powodem kolizji, sprowadza walkę. Chm. Wszyscy zwracali ś. do pułkownika w nadziei, że ś. w niepotrzebną kolizję nie wplątają. Kom. **2.** przen. *zbieg przeciwnych sobie interesów, zasad lub artykułów prawa, sprzeczność, niezgoda = niezgodność, kontrast:* Stanąć z kim, z czym w kolizji. K. praw = *gdy rozmaitym osobom służące prawa stykają ś. w wykonaniu w ten sposób, że jedno z nich spełnienie dru-*

giego czyni niemożliwym w całości lub części. K. obowiązków. K. między uszanowaniem i czcią synowską a obowiązkiem obywatelskim. Chm. <Łć. collisio>

†**Koliżdy** *każdy:* Za koliżdą ranę. St. wiśl. Żyto ziarna i rodzaju koliżdego. Mac. z Roż. <K>

Kolja, i, lm. **e,** a. nieod. ×**Kolje** (w stroju kobiecym) *łańcuch na szyję dla ozdoby, naszyjnik z drogich kamieni:* Lorci powinno być do twarzy w chińskiej kolji. Orzesz. <Fr. collier m.>

× **Kolje** nieod. p. **Kolja.**

Kolka, i, lm. **i 1.** *ość rybia.* **2.** *główka koląca, kolec na oście, łopianie i t. d.* **3.** *igła drzewa iglastego;* w lm. *igły suche z drzew iglastych opadłe, igliwie.* **4. a.** ×**Kolika** lek. *kłócie, ból kłójący, ból brzucha, rznięcie,* †m o r z y s k o, †b r z u c h o b o l e n i e, †b r z u c h o g r y z i e n i e. K. ołowna = *choroba powstała wskutek powolnego trucia ś. solami ołowiu.* K. w boku. K. mię kłóje. Cierpieć na kolkę. K. spazmatyczna, histeryczna; wietrzysta, pletoryczna i t. d. K. mię sparła. Przen.: Jeszcze będą ludzie gadali, że ją od sapieżyńskiej opieki kolki sparły. Sienk. *(=że jej opieka na zdrowie nie poszła, że jej nie wyszła na dobre).* Prawda kolką w boku. Prz. Przekleństwo: Bodaj cię śmiertelne kolki sparły! [Dám ja ci, kolko, za twoje! Pal go K.! Co ty, u kolki *(=u djabła, do djabla)* krzycys?] **5.** wet. *choroba zwierząt krótkotrwała i niebezpieczna, polegająca na rozmaitych zboczeniach funkcji kanału pokarmowego.* **6.** zool. p. **Ciernik.** Zdr. [**Koleczka**]. Zgr. [**Kolucha**]. <p. Kolika, sld. do KOŁ/KŁO>

Kolkotar, u, blm. chem. *przepalony tlennik żelaza, drobno sproszkowany a bardzo twardy.* <Arab. qolqotār, skąd Fr. colcotar>

Kolkowy przym. od **Kolka;** ×**Kolikowy,** ×**Koliczny:** Lekarstwo kolkowe *(=na kolkę).* Anat.: Kiszka kolkowa p. **Okrążnica.** [Ziele kolkowe] p. **Ziele.**

Kolnąć, nie, nął, nied. **Kłóć, !Kluć,** [**Kalać**] **1.** *ukłóć, zakłóć, ubość, żgnąć:* K. szpilką. Kole mię w boku (nieos.). Ptak kłół rękę moją, rozdrzaźniony. Toł. *(=dzi bał).* Tego, co robić nie chce, mąka w ręce kole. Prz. Kolnij nożem. Gom. Cierpienie myśli jest kolącym ostem. Słow. Tłoczyć olej z kolących siemion. Słow. Szydełko równie czynnie używał swej szpadki, kabany i prosięta koląc pod łopatki. Mick. Czyż ten hetman, kto tylko rąbie, strzela, kole? Mick. Przen.: Cieszyć ś., patrząc, jak mię w gardło kole kość twoich garnków. Słow. W samoś serce mię kolnął. Gom. Kłóć do żywego. Dziewczynę ta obojętność brata na jej losy widocznie w serce kłóła. Orzesz. Przen.: Kłóć w oczy = *razić, być solą w oku.* Dłużnik cię pono w oczy kole. Zabł. *(=nie możesz go strawić).* Prawda w oczy kole. Prz. Poczęła też kłóć oczy zbyt rogata duma. Mick. Jeśli ci gmin klaskał, to dowód, filozofie, żeś nie kłół, lecz głaskał. Mick. **2.** [K.] nied. = a) *rznąć, zabijać:* Kłóć wieprze. b) *szczepać, łupać:* Kłóć drzewo. c) *bość.* **3.** bot.: Kotewka koląca, Kasztan, Orzech kolący p. **Kotewka.** Hełmek kolący p. **Hełmek.** Janowiec kolący a. [Drok kolący] p. **Janowiec.** Powój kolący p. **Kolcowój. 4.** myśl. *skaleczyć kłem, podciąć* (o dziku). ×**Kłóć ś.** *wykluwać ś., wydobywać ś., wydostawać ś., pokazywać ś., wychodzić:* Zboże z pod śniegu ś. kole. <KOŁ/KŁO>

[**Kolnerz, a,** lm. **e**] p. **Kołnierz.**

Kolnia, i, lm. **e,** [**Kólnia**] **1.** ×*miejsce, gdzie drzewo kolą = łupią, rąbią, szczepią, drwalnia, drewutnia.* **2.** [K.] *wozownia.* <KOŁ/KŁO>

Kolnik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Kapusta:** K. domowy lub ogrodowy. Goł. **2.** p. **Dzwonek.** <Zap. Nm. Kohl>

Kolny przym. od **I. Koło,** w a s e r a d n y, *należący do koła wodnego.* Łab. Gór.: ×Klabrynek K. p. **Klabrynek.**

Kolocynty, ynt, blp. p. **Kolocyntydy.**

Kolocyntydy, yd, blp., **Kolocynty** han. (poma colocynthidis) *obrane owoce drzewa: cucumis colocynthis.* <Z Gr. kolókyntha>

Kolocyntydyna, y, blm. apt. *rezynoid otrzymany z kolokwint.*

Kolocyntyna, y, blm. apt. *glukozyd otrzymany z kolokwint.*

Kolodjon, u, blm. p. **Kleina.** <Łć. collodium, z Gr. kollṓdēs = klejący>

Kolodjonowy przym. od **Kolodjon.**

Kolodjum nieod. p. **Kleina.**

×**Kolofon, u,** lm. **y** *ostatnia stronica książki, wskazująca miejsce druku i rok.* <Gr. kolofṓn = koniec>

×**Kolofonit, u,** lm. **y** *granit, kamień czerwonożółty.* <Od miasta Gr. Kolofṓn>

×**Kolofonja, i,** lm. **e** p. **Kalafonja.** <Gr. kolofṓnía>

×**Kolofonjować, uje, ował** p. **Kalafonjować.**

×**Kolofonjowanie, a,** blm., czynność cz. **Kolofonjować.**

Koloid, u, lm. **y** chem. *ciało niekrystaliczne, galaretowate i posiadające własność przechodzenia w dwie odmiany: rozpuszczalną i nierozpuszczalną,* in. c i a ł o k o l o i d a l n e. <Gr. kollṓdēs>

Koloidalny chem.: Ciało koloidalne p. **Koloid.**

Kolokacja, i, lm. **e 1.** *wyposażenie.* **2.** *wykaz wierzycieli podług kolei, jaką mają być spłaceni.* **3.** *wieś szlachecka podzielona na części należące do różnych właścicieli:* K., tytuł powieści Korzeniowskiego. <Łć. collocatio>

Kolokacyjny przym. od **Kolokacja:** Wieś, przez eksdywizję rozdzielona na wiele cząstek, stała ś. rzeczpospolitą kolokacyjną. Korz.

Kolokasja, i, lm. **e** bot. p. **Kleśnica.** <Łć. colocasia, z Gr.>

Kolokator, a, lm. **rzy** a. **owie** *jeden z wierzycieli, mieszczących ś. ze swojemi pretensjami na częściach majątku dłużnika:* Radzili mi to sprzedać kolokatorowi któremu. Krasz. <Now. z Łć. collocare = ustawić i t. d.>

Kolokować, uje, ował *mieścić, lokować kogo, jako wierzyciela, wspólnie z innemi wierzycielami na części majątku dłużnika:* Wszystkie sprężyny wytężył na Czaplińce, aby kolokowaną w nich szlachtę skupić. Korz. **K. ś.** *mieścić ś. ze swoją pretensją wierzyciela na części majątku dłużnika, na równi z innemi wierzycielami:* Dobra prawnie rozdzielone były między wierzycieli, którzy ś. na majętności kolokowali na mocy tak zwanego dekretu kolokacyjnego. <Łć. collocare>

Kolokowanie, a, blm., czynność cz. **Kolokować.**

Kolokowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kolokować ś.**

×**Kolokucja, i,** lm. **e** *rozmowa, rozmówienie ś.* <Łć. collocutio>

×**Kolokutor, a,** lm. **owie** *rozmawiający, należący do rozmowy, interlokutor.* <Łć. późn. collocutor>

Kolokwint, u, lm. **y, Kolokwintyda** bot. (colocynthis) *roś. z rodziny dyniowatych.* Gatunek: K. z w y c z a j n y a. O ś l i o g ó r e k, B a ń k a z a m o r s k a, J a b ł k o z a m o r s k i e (c. vulgaris v. cucumis colocynthis). <Gr. kolokynthís>

Kolokwinta, y, lm. **y** *owoc kolokwintu.*

Kolokwintyda, y, lm. y bot. p. **Kolokwint.**

Kolokwjum, w lp. nieod., lm. **a**, **ów** *rozprawa, konferencja, dysputa:* Wszechnica odpowiedziała wyborem ośmiu mistrzów na obrońców prawej wiary przy kolokwjach. <Łć. colloquium>

Kolombano nieod. *wino włoskie białe.* <Włos. colombano>

Kolombina, y, blm. apt. *ciało gorzkie, otrzymane z korzenia kolumbo.* <p. Kolumbo>

× **Kolombina**, y, blm. *nawóz gołębi.* <Fr. colombine>

× **Kolonada**, y, lm. y p. **Kolumnada.** <Fr. colonnade, Włos. colonnata>

Kolonat, u, blm. *stan tak zwanego kolona, dzierżawcy wieczystego:* Posiadał kościół frankoński prawo do poboru dziesięcin na podstawie stosunku kolonatu i wieczystej dzierżawy. Abr. <Fr. colonat, z Łć. colonus = dzierżawca>

Kolonel, u, blm. druk. *pismo siedmiopunktowe.* <Fr. colonel dosł. = kolumnowy>

Kolonijka, i, lm. i p. **Kolonja.**

Kolonik, a, lm. i *spinka do mankietu.* <Zap. Nm. Kolon (z Gr.) = dwukropek, dla podobieństwa postaci>

Kolonista, y, lm. **ści 1.** *emigrant, mieszkający w kolonji zamorskiej, osadnik.* **2.** *właściciel małej posiadłości ziemskiej, zwykle obcokrajowiec, osadnik.* 3. *chłop na roli po uwłaszczeniu.* <Now. z Kolonja>

Kolonistka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Kolonista. 2.** a. **Koloniścina** *żona kolonisty.*

Koloniścina, y, lm. y p. **Kolonistka.**

Kolonizacja, i, lm. e p. **Kolonizowanie.** <Fr. colonisation>

Kolonizacyjny przym. od **Kolonizacja:** Komisja kolonizacyjna w W. Ks. Poznańskim.

Kolonizator, a, lm. owie *ten, co kolonizuje.* <Fr. colonisateur>

Kolonizatorka, i, lm. i forma ż. od **Kolonizator.**

Kolonizatorski przym. od **Kolonizator:** Syna kolonizatorskiego rodu. Krasz.

Kolonizatorstwo, a, blm. *działalność kolonizatora; kolonizacja:* Na polu ustawodawstwa, kolonizatorstwa, budownictwa. Szaj.

Kolonizować, uje, ował ziemię = *obsadzać kolonistami, rozdawać ją kolonistom i zamieniać ją przez to na kolonje.* <Fr. coloniser>

Kolonizowanie, a, blm., **Kolonizacja** czynność cz. **Kolonizować.**

Kolonja, i, lm. e **1.** *ziemia, posiadłość jakiegoś państwa, leżąca w innej części świata, rządzona przez nie i eksploatowana ekonomicznie:* Kolonje angielskie w Azji. Minister kolonji. **2.** *mała posiadłość ziemska, należąca do przybysza z obcego kraju a. do nierolnika, osada:* Gdzieniegdzie tylko po brzegach puszcz świeższe kolonje Mazurów. Krasz. **3.** *osada włościańska po uwłaszczeniu włościan.* **4.** *osada, miejsce, gdzie koloniści osadnicy mieszkają, budy, szopy, majdan.* **5.** *zbiorowe miejsce pobytu:* K. karna, wojskowa. **6.** K. letnia = *miejsce na prowincji, do którego społeczeństwo wysyła dzieci miejskie dla ratowania zdrowia.* **7.** *ogół osób tegoż samego zajęcia, wyznania, tejże samej narodowości, mieszkających w danym miejscu:* K. malarzy warszawskich (= *malarze warszawscy*). K. niemiecka w Pekinie (= *Niemcy w Pekinie*). K. robocza = *robotnicy wysłani na pewien czas do jakiejś miejscowości do wykonania robót.* **8.** (w świecie zwierzęcym a. roślinnym) *gromada osobników tego samego gatunku razem żyjących w jednym towarzystwie; u niższych zwierząt, pochodząc od jednego wspólnego prarodzica, często bywają one z sobą złączone, jakby zrosłe, np. polipniki:* Bardzo wiele wodorostów tworzy większe lub mniejsze kolonje. Zdr. **Kolonijka.** <Łć. colonia>

Kolonjalnie przys. od **Kolonjalny**, *jak kolonje, na wzór kolonji:* Wsie urządzone K. Gac.

Kolonjalny przym. od **Kolonja:** Polityka kolonjalna. Towary kolonjalne. Handel, sklep K. (= *korzenny, z towarami sprowadzanemi z kolonji zamorskich*). Litwini prowadzą handel z Prusami, spławiając zboża i biorąc w zamian za nie towary kolonjalne. Mick. Sklep kolonjalno-spożywczy. Kamień K. = *waga = 24 funtom.* <Fr. colonial>

× **Kolonjata**, y, lm. y *towar kolonjalny, wety kosztowne.* Goł. <Now. z Kolonja>

Koloński, [**Koliński, Kolący**]: Woda kolońska = *rodzaj perfum; mieszanina najlepszego spirytusu z olejkami: lawendowym, bergamotowym, pomarańczowym i goździkowym.* <Od miasta Kolonja>

Kolor, u, lm. y **1.** p. **Barwa:** Kolory tęczy. K. jasny, żywy, jaskrawy, ciemny, modny. Sądzi, jak ślepy o kolorach. Prz. Pomalować co na K. niebieski. Dobrać co do koloru. Kolory jutrzenki. Mick. Świat kolory traci pod całunem zmroku. Mick. Zaraz mi dano szatę różnego koloru. Słow. (= *różnokolorową, pstrą*). W oczach ś. snują dziwne gorączki kolory. Słow. Z ram złoconych niejedna twarz blada, której wiekami ściemniały kolory, twarz przodków patrzy. Słow. Stworzenia, które kiedyś wyda przyszłość mętna, niosą K. ich (= gienjuszów) blasku, lub ich razów piętna. Mick. Budzę cię. — W jakim kolorze? (zabawa towarzyska). Zbudzony—spytał ś.: w jakim kolorze? Słow. (Pieszki) stają na czarnym z obu stron kolorze. Mick. Obróć czułe spojrzenie na K. kochanki. Mick. (= *wstążkę kolorową, ofiarowaną przez kochankę*). Wspomnij, czyja ten K. przyszpiliła ręka. Mick. K. konia, bydlęcia, karty do gry = *maść:* Wyświęcić K. Jaki tam K. ś. święci? K. skóry, ciała = *cera.* W lm.: Kolory na twarzy = *rumieńce.* Dostać kolorów. Na twarzy rozmarzone gorączki kolory. Słow. Poprawić kolory swe nie miała czasu. Mick. Twarze umalowane zimnemi (= zimowemi) kolory. Słow. Przen.: Miłość przechodzi już w pamiątek K. Słow. Pan Ślaz niech rusza prosto do Wenedów. — W jakim kolorze? — W kolorze Wenedów. Słow. Przen.: *pozór, wygląd:* Młodości przedstawia ś. wszystko w różowych kolorach. Mnich, przez szyby patrząc barwione, światu nadawał tych szyb kolory. Słow. Widzieć co w czarnych kolorach (= *zapatrywać ś. pesymistycznie*). Człowiek rzecz częściej nie z istoty, lecz ceni z koloru. L. **2.** *farba:* K. dawać, nanosić kolorem, u malarzów, ciągnąć lub nawodzić jednym kolorem. Mag. Pociągnąć co kolorem. K. wodny p. **Grynszpanowy. 3.** *rys:* Wystawić co w żywych kolorach. Dziejopisowie niepochlebnemi kolorami malują stan niewiast w Litwie starożytnej. Mick. Lubił opowiadać swoje własne zdarzenia, ale ubrane kolorami fikcji bajecznej. Mick. Śmierć Wacława, którego nam Antoni Malczewski tak cudownemi kolorami odmalował. Słow. W kronikach znajdziesz powieści osnowę, z kronik czerpane rysy i kolory. Słow. **4.** przen. *barwność, koloryt, malowniczość, wyrazistość, wyraz:* Styl bez koloru. Thompson, bogaty w kolory i rozwlekły w retorycznych deklamacjach. Mick. **5.** przen. *zabarwienie, charakter, właściwość, tendencja:* K. dziennika. **6.** w lm. *chusty kolorowe;*

Żwawo, dziewczęta! żwawo, wziąć ś. do zaparzania; ja tymczasem kolory opłókę. Zap. 7. Biały K. hiszpański p. **Bużywal.** Zdr. **Kolorek, Koloreczek.** <Łć. color>

[**Kolor, a,** lm. **y**] *pijany człowiek, pijak.* <p. Koler>

[**Kolora, y,** blm.] p. **Cholera.**

Kolorado, Złotka kolorado nieod. zool. (doryphora decemlineata) *chrząszcz czteroczłonkowy słonkowaty.* <Od krainy Ameryk. Colorado>

Koloratka, i, lm. **i** *kołnierzyk księży, spinany z tyłu szyi.* Por. **Koloretka.** <Fr. collerette, sld. do Kolor>

Koloratura, y, lm. **y** muz. *biegłość w gamach i innych pasażach wokalnych.* <Włos. coloratura>

Koloraturowy muz. przym. od **Koloratura**: Śpiewak K., śpiewaczka koloraturowa = *odznaczający ś. biegłością gam i pasażów, czyli koloraturą.*

Koloreczek, czka, lm. **czki** p. **Kolor.**

Kolorek, rka, lm. **rki** p. **Kolor.**

× **Koloretka, i,** lm. **i,** × **Koleretka** *kryza, kołnierzyk; naszyjnik, kolja.* Goł. Kilkunastu kmiotków całoroczna praca poszła na koloretki i fontazie. L. Stroiła ś. w czepiec na głowę i w koloretkę. Węg. Por. **Koloratka.** <Fr. collerette, sld. do Kolor>

Kolorkowość, i, blm. rz. od **Kolorkowy**: Jego K. nie przeszła dotąd w fazę kolorytu. Jell.

Kolorkowy przym. od **Kolorek**: Koloryści i kolorkowi. Jell. (= *malarze, używający kolorków).*

[**Kolorny**] *barwny:* Ta cápecka kolorniejsá.

Kolorować, uje, owal, Koloryzować *malować, naprowadzać kolorami, barwić:* K. sztych, rycinę. Rzeź.: K. wędlinę = *nadawać jej kolor czerwony przez puszczenie na nią zimnego dymu.* [**K. ś.**] *błyszczeć:* Nie to złoto, co ś. koloruje. Prz.

Kolorowanie, a, blm., czynność cz. **Kolorować.**

[**Kolorowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kolorować ś.**

Kolorowany im. od **Kolorować**; *zrobiony kolorami:* Obrazek K. (= *malowanka).* Fotografja kolorowana.

Kolorowo przys. od **Kolorowy.**

Kolorowość, i, blm. rz. od **Kolorowy**: To wszystko widzisz przez mgłę, utworzoną z ulatujących i motylich Niksów, których jest ciałem woń i K. Słow.

Kolorowy przym. od **Kolor,** *mający kolor, barwny, kolorowany; niebiały i nieczarny:* Suknia kolorowa. Papier K.

[**Koloryby, yb,** blm.] *kalarepa.* <Zam. Kalarepa, Sld. do Ryba>

Kolorymetr, u, lm. **y 1.** astr. *rodzaj astrofotometru, dozwalający, wraz z jasnością, oznaczać i barwę gwiazd.* **2.** cukr. *przyrząd do oceniania barwy syropów i soków w cukrowniach,* b a r w o m i e r z. **3.** kip. *przyrząd do oznaczania siły barwników w winie,* b a r w o m i e r z. <Now. z Łć. color = barwa + Metr>

Kolorymetrja, i, blm. chem. *analiza celem wykrycia ilości ciała barwnego w roztworze na zasadzie stopnia zabarwienia.*

Koloryna, y, blm. tech. *nazwa handlowa alkoholowego wyciągu garancyny.*

Kolorysta, y, lm. **ści 1.** *malarz, odznaczający co farbami.* Przen.: Mickiewicz był plastykiem fantazji, Słowacki niezrównanym kolorystą. Chm. **2.** *chemik, kierujący wytłoczalnią, barwiernią przy wyrobie tkanin kolorowych.* **3.** przen. *blagier, upiększacz, paliwoda, łgarz:* Sam tego chcę, żeby mnie tu nikt kolorystą nie czynił. Sienk. <Fr. coloriste>

Kolorystowski przym. od **Kolorysta**: K. kierunek Delacroix, francuskiego malarza. Gers.

Kolorystycznie przys. od **Kolorystyczny**: Przedstawił w olbrzymiej, jednolitej K. i rysunkowo, potężnej kompozycji chwałę niebios.

Kolorystyczny przym. od **Kolorystyka**: Efekt K. Gers. Poprzestał na opisie paru bitew, na poselstwie do Krymu, gdzie go zajęły raczej kolorystyczne obrazy Wschodu, aniżeli stosunki polityczne. Chm.

Kolorystyka, i, blm., **Koloryzacja, Koloryt, Koloryzm** *umiejętne zestawienie barw w obrazie, mniejsza a. większa ich żywość, ciepło i przezroczystość:* Szkic, odznaczający ś. efektowną kolorystyką. Przen.: K. muzyczna = *właściwość, mocą której brzmienia różnych instrumentów, posiadające równą wysokość i siłę, różnią ś. od siebie.*

Koloryt, u, lm. **y** p. **Kolorystyka**: (Imaginacja) zdejmuje z tych przedmiotów portrety, wykończone wprawdzie co do kolorytu, ale co do układu zbyt architektoniczne. Mick. Romans zabarwia K. historyczny. Choiń. Uczucie silne, gorące przenika całość i nadaje jej ten ciepły K., który tak silnie na czytelnika oddziaływa. Chm. <Włos. colorito>

Kolorytowy przym. od **Koloryt**: Wegietacja południowych krajów ma potężną siłę kolorytową i dekoracyjną. Dęb. L.

Koloryzacja, i, lm. **e 1.** p. **Kolorystyka 2.** p. **Koloryzowanie.** <Now. z Łć. color = barwa>

Koloryzator, a 1. lm. **owie** *ten, co koloryzuje, koloruje ryciny, rysunki.* **2.** lm. **y** cukr. p. **Podgrzewacz**: Koloryzatory dyfuzyjne.

Koloryzatorka, i, lm **i** forma ż. od **Koloryzator.**

Koloryzm, u, blm. p. **Kolorystyka**: Cechą i zasadą impresjonizmu, wrażeniowości, musi być na pierwszym miejscu K. Gers.

Koloryzować, uje, owal 1. p. **Kolorować. 2.** przen. *upiększać, barwić, blagować, mydlić oczy, okłamywać:* Gdy zacznie K. rzecz swoją, tedy od śmiechu ludzie pękają. Sienk. Koloryzuje: rano powiada tak, w wieczór inaczej. Kaczk. × K. niesprawiedliwość, kłamstwo (= *wymawiać, usprawiedliwiać).* <Now. z Łć. color = barwa>

Koloryzowanie, a, blm., **Koloryzacja** czynność cz. **Koloryzować,** *kolorowanie.*

Kolos, u, lm. **y 1.** *posąg olbrzymi:* K. rodyjski. Mistrz, co... kolosów wzory rzezał na gór szczycie. Mick. **2.** *cośkolwiek niezwykle wielkiego, olbrzym, ogrom, gmach:* K. kobieta! K. na słomianych nogach (= *państwo wielkie, pozornie potężne).* K. pomnik! <Łć. colossus, z Gr. kolossós>

[**Kolosa, ów,** blp.] *prosty wóz chłopski z samego drzewa, bez okuć.* <Brs. kalòsa lm. = koła>

Kolosalnie przys. od **Kolosalny.**

Kolosalność, i, blm. rz. od **Kolosalny.**

Kolosalny 1. *olbrzymi, ogromny, gigantyczny:* Pomnik konny K. Piotra. Mick. Postać kolosalna. **2.** *wielki, nadzwyczajny, zdumiewający, ogromny, potężny, djabelny:* Kolosalne glupstwo. <Fr. colossal>

Koloseum, w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Kolizeum.** <Łć. colosseum = coś ogromnego, dosł. kolosalne>

! **Kolostrum,** nieod., [**Kulastra**] lek. *pierwszy pokarm płynący z sutek po porodzie, siara:* K. u krów (= *młodziwo).* <Łć. colostrum>

[Kolota, y, lm. y] p. **Kalota.**

†**Kolperz**, a, lm. e *jazgarz (ryba)*. L. <Nm. Kaulbars>

×**Kolpeurynter**, a, lm. y lek. *pęcherz gumowy, dający ś. nadąć, do rozszerzenia lub wypełnienia pochwy macicznej służący.* <Now. z Gr. kólpos = łono; macica + euroéō = lekko płynę>

×**Kolporafja**, i, lm. e lek. *zaszywanie, zaszycie pochwy macicznej.* <Now. z Gr. kólpos = łono; macica + rafé = szew>

!**Kolporagja**, i, lm. e lek. *krwotok z pochwy macicznej.* <Now. z Gr. kólpos = łono; macica + rhégnymi = cieknę>

Kolportaż, u, blm. p. **Kolporterja**: Prawo kolportażu książek. K. nie jest zorganizowany. Szuk. <Fr. colportage>

Kolporter, a, lm. rzy kup. *pośrednik w handlu, głównie księgarskim, rozsyłający lub roznoszący osobiście towary (książki) do mieszkań dla zachęty do ich nabycia:* Instalacja w domu zajezdnym odbyła ś. wśród ciżby kolporterów. Jeż. Wybudowałem nową scenę, sprowadziłem duchów aktorów i rozłożyłem na leśnej murawie biegającego po świecie kolportera małe bogactwo. Słow. <Fr. colporteur>

Kolporterja, i, blm., **Kolportaż** *zajęcie kolporterów, kolportowanie; instytucja kolporterów:* Wiadomość, rozesłana przez kolporterję reporterską do kilku dzienników. K. uliczna. <Z Fr. colporter = roznosić>

Kolporterski przym. od **Kolporter.**

Kolportować, uje, ował **1.** *roznosić, rozszerzać:* Te wieści kolportują gazety zagraniczne. **2.** *zajmować ś. kolporterją.* <Fr. colporter>

Kolportowanie, a, blm., czynność cz. **Kolportować**, *kolporterja, kolportaż.*

[Koltawy] *kulawy.* <?>

×**Koltelata**, y, lm. y *walka na noże:* To była tylko lekcja koltelaty. Krasz. A. ja mu koltelatę sprawię, a. on mi łeb utnie. Krasz. <Włos. coltellata = morderstwo>

†**Koltryna**, y, lm. y, †**Koltryna** *kurtyna, zasłona, opona:* Wojewodzie zapisuję oponę, czyli t. zw. koltrynę z czerwonego atłasu. Łoż. Obicia papierowe, czyli tak zwane koltryny. Łoż. <Włos. coltrina = firanka, zasłona>

×**Kolubryna**, y, lm. y, ×**Koluwryna** *działo z rodzaju dawnych francuskich ciężkich oblężniczych i wałowych, strzelające kulą od 16 do 40 funtów wagi:* Były dopelkolubryny czyli smoki, półkolubryny i ćwierćkolubryny. <Śr. Łć. colubrina, Fr. couleuvrine, z Łć. colubra = żmija>

Kolubu, nieod. *nazwa dawana roślinie: kleśnica egipska.* <Z jęz. Egipskich>.

[Kolucha, y, lm. y] **1.** p. **Kolka. 2.** w lm. p. **Koluchy.**

*Koluchno w wyrażeniu: w K., w **Koluteńko**, w **Kolutko** przys. *wkoło, dokoła, w krąg zupełnie,* dokolusienieczka, dokolusieńka, dokoluteńka, dokolutka. <KOŁ>

[**Koluchy**, ów m. a. uch ż., **Kosuty, Susoty**] *igły sosnowe, świerkowe, kolki, igliwie.* <KOŁ/KŁO>

×**Kolumb**, u, blm. chem. *nazwa proponowana dla pierwiastku metalicznego tantalu.* <Od nazwiska Kolumb>

Kolumbarjum, w lp. nieod., lm. a, ów *miejsce, gdzie stawiano urny z popiołami nieboszczyków:* Patrz! to on wśród tych kolumbarjów stoi i pasuje ś. z bólem. Krasiń. Jak w kolumbarjach naszych urny. Krasz. <Łć. columbarium>

Kolumbjada, y, lm. y *wielka armata amerykańska.* <Od nazwiska Kolumb>

Kolumbjer, u, blm. *gatunek papieru.* <Od nazwiska fabrykanta Fr. Colombier>

Kolumbo, nieod. bot. p. **Miesięcznik.** <Od miasta Colombo na Cejlonie>

Kolumbusy, ów, blp. *rodzaj łyżew sportowych.* <Od nazwiska Kolumb>

Kolumenka, i, lm. i p. **Kolumna.**

Kolumienka, i, lm. i p. **Kolumna.**

Kolumna, y, lm. y **1.** *słup, filar:* K. Trajana w Rzymie. K. Zygmunta. Dwa rzędy kolumn. Łóżko z kolumnami. Snują ś. tłumem pomiędzy kolumny. Słow. K. grobowa = *obelisk.* Stała w miejscu, grobowej podobna kolumnie. Mick. Broń ustawiona na etażerkach w okrągłe świecące ś. kolumny. Kom. Przen.: Pod żelazną kolumną komina siedział Grek. Słow. Wśród kolumn topoli. Słow. Malw różnobarwnych drżące kolumny. Słow. Opierać kwiatów gmachy na kolumnach malw i dzwonów lazurowych. Słow. Palmy ś. zamieniają w ogniste kolumny. Słow. Ogniowej podobne kolumnie w tysiącznych światłach błyszczą minarety. Słow. Z każdej mogiły ognista K. wytryska w niebo. Słow. Okna pałaców długim świecą ś. szeregiem, ścieląc po wodzie jasne światłości kolumny. Słow. Stojący na środku ratusz rzucał kolumnę mroku. Gom. Dym bury ulotne snuł kolumny. Mick. Wszak nasze państwo to gotycka wieża, z tysiącznych kolumn składa ś. i wiąże. Słow. Przen.: K. powietrza, wody, merkurjuszu. Przen.: Kolumny Herkulesa = *góry po obu stronach cieśniny Gibraltarskiej.* Przen.: Kolumny państwa, kościoła = *potężni, wielcy ludzie w państwie, w kościele, podwaliny ich.* Przen.: K. liczb = *rząd, linja liczb nad sobą stojących.* **2.** *łam, szpalta:* K. gazety, rejestru, tabeli. Książka drukowana w trzech kolumnach. K. zlewkowa w księdze hipotecznej. **3.** anat.: K. pacierzowa = *kręgosłup, stos pacierzowy a. kręgowy.* **4.** bot. p. **Ożystroja. 5.** druk. *druk na całą stronicę:* K. in folio, in quarto. K. wakatowa = *nie wypełniona szczelnie drukiem.* K. solutna = *zawierająca w sobie liczbę wierszy nominalną a. nie mająca miejsc pustych.* **6.** fiz.: K. galwaniczna a. K. Wolty p. **Stos. 7.** kość. *pas środkowy, idący pionowo w ornacie:* Ornat kałamajowy z białą kolumną. Wej. **8.** leśn. *okrągła sztuka drzewa iglastego:* Taki maszt zwie ś. kolumną Samsona. Kon. **9.** ogr. *drzewko formy topoli włoskiej.* **10.** woj. *huf, korpus, oddział:* Wojsko idzie trzema kolumnami. W kolumnach ścieśnionych. K. ruchoma. Rycerską idźmy kolumną. Słow. Nauka Towiańskiego o kolumnach duchów złych i dobrych, walczących z sobą. Duchów kolumny. Słow. Towiańskiego uczeń gorliwy, wierzył w kolumny dusz. Słow. Zdr. **Kolumenka, Kolumienka.** <Łć. columna>

×**Kolumnacja**, i, lm. e p. **Kolumnada.** L.

Kolumnada, y, lm. y, ×**Kolonada**, ×**Kolumnacja** *rząd kolumn, ozdabiający jakąś budowlę.* <Fr. colonnade>

Kolumnarjum nieod. *podatek od kolumn.* <Łć. columnarium>

Kolumnowo przys. *w kształcie kolumny:* Modrzew K. rosnący.

Kolumnowy przym. od **Kolumna:** Ty będziesz widział moje białe kości w straż nie oddane kolumnowym czołom. Słow. Sala kolumnowa. K. kościół boskiej Athor. Słow.

Kolumnówka, i, lm. **i** *cegła w umyślnej formie wyrabiana na kolumny.*

Kolury, ów, blp. astr., in. koła wrębne=*dwa koła wielkie sfery niebieskiej, idące przez bieguny, z których jedno przechodzi przez dwa punkty równonocne, wiosenny i jesienny, drugie przez punkty przesileń—letniego i zimowego.* <Gr. kólourai lm.>

***Kolusienieczko** w wyrażeniu: dokolusienieczka, p. ***Koluchno.**

***Kolusieńko** w wyrażeniu: dokolusieńka, p. ***Koluchno.**

Kolusz, a, lm. **e** hut. *koło wodne przy hutach.* <Od Koło, zap. sld. do Folusz>

Koluszczka, i, lm. **i]** p. **Koluszka.** <KOŁ/KŁO>

[**Koluszeczko, a,** lm. **a]** p. **1. Koło:** Dziesięć kolusecek u pasika. <Od Koło>

Koluszka, i, lm. **i** zool. **1.** p. **Cierniczek. 2.** [K. a. **Koluszczka, Kozyra**] = **Ciernik.** <KOŁ/KŁO>

[**Koluszko, a,** lm. **a]** **1.** p. **1. Koło. 2.** *kółeczko drewniane, wkładane na [laskę] w [maśniczce].* <Od Koło>

***Koluteńko** w wyrażeniu: w K., dokoluteńka, p. ***Koluchno.** <KOŁ>

***Kolutko** w wyrażeniu: w K., dokolutka, p. ***Koluchno.**

×**Koluwryna, y,** lm. **y** p. **Kolubryna.**

Koluzja, i, lm. **e** *tajna zmowa, tajemne porozumienie ś. w celu wprowadzenia w błąd osób trzecich.* <Łć. collusio>

[**Kolwiczek**] p. **Kolwieczek:** To kolwicek takie, jak i to, cok ci pokazowáł. Tyś kolwicek taki, jaki twój ociec. <K+Li+WIEK>

†**Kolwie** p. **Kolwiek:** K. co a. Coż K. p. **Cokolwiek.** Będę mówił, co mi K. myśl poda. Leop. Kto ś. K. w pijaństwie kocha, mądrym nie będzie. Leop. Ktokolwie, którykolwie, gdziekolwie.

[**Kolwieczek, Kolwiczek**] *prawie:* K. taki=*podobny.*

Kolwiek, †**Kolwie** przyrostek, dodany do zaimka a. przysłówka, nadaje mu znaczenie rozciąglejsze bez wyboru, bez określenia,= *-bądź:* Aczkolwiek. Cokolwiek. Dokądkolwiek. Gdziekolwiek. Ktokolwiek. Cokolwiek. Skądkolwiek (*=skąd tylko).* Czasem oddziela ś. od wyrazu, do którego należy: Kto mi K. powie... Powiem, co mi K. myśl poda (*=tylko, żywnie).* Ten wszytko da tobie, czego ty K. będziesz życzył sobie. Kochan. Gdzie Ty K. stopę swą położysz, obfitość mnożysz. Kochan. Coż K. p. **Cokolwiek.** <K+Li+WIEK>

[**Kolza, y,** lm. **y**] *roś., rodzaj rzepaku, z którego wyrabiają olej.* <Fr. colza(t), z Hl. koolzaad= nasienie kapusty>

Koł, u, lm. **y** p. **Kół.**

[**Koł**] p. **2. Koło:** K. kija.

[**Kołabania, i,** lm. **e**] p. **Kolbań.**

[**Kołacić, i, ił**] p. **Kołatać:** Ziziuleńku, co u naszych matuleńków w sadeczku kołacis (*=kowasz, kujesz).* <KOŁ(AT)>

†**Kołacija, i,** lm. **e**=**Kolacja.** Tuch.

Kołacz, a, lm. **e 1.** *podługowata duża bułka, z pszennej a. żytniej mąki, mąką, serem i cukrem po wierzchu osypana, często podawana na weselach; placek okrągły z serem, robiony na Wielkanoc; każdy wyrób piekarski z mąki pszennej; chleb biały:* Matulu, pieczże już placki, pieczże i kołacze. Kołacu rumiany, od Boga zesłany. Przen.: I świata jadłem gorzkie, zatrute kołacze. Malcz. (*=pigułki).* Po co zapraszać na tę niedolę, na tę niedolę, na te kołacze, co są kamienie, co są kamienie. Len. †K. kijowy p. **Kijowy.** Bez pracy nie będzie kołaczy. Prz. Zjadszy kołacz, do chleba. Prz. **2.** fl. *okrągłe wiązanie, robione z chlub, używane przy kręceniu wici.* **3.** a. **Kołaczne** gór. *napiwek, dawany górnikom.* Zdr. **Kołaczek, Kołaczyk.** <Od Koło>

Kołaczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Kołacz. 2.** [K.] *pokarm dla cieląt, wyrobiony z lnianego siemienia, a w mleku rozczyniony.* **3.** w lm. *makuchy.* **4.** a. [**Kołaczka**] lek. *krążek a. łazanek z cukru i tragantu, czekolady lub t. p., zawierający środek lekarski w sobie,* powałka, powałeczka, powałuszka, ×placuszek, pastylka (trochiscus, rotula). K. aptekarski. Kn.

[**Kołaczka, i,** lm. **i**] p. **Kołaczek.**

Kołaczne, ego, blm. gór. p. **Kołacz.**

Kołacznica, y, lm. **e** forma ż. od **Kołacznik.**

Kołacznik, a, lm. **cy** *piekarz kołaczy, ciastek, pasztetnik:* K., łakotnych rzeczy piekarz. Mącz.

Kołacznikowy, ×**Kołaczników** *należący do kołacznika.*

×**Kołaczników** p. **Kołacznikowy.**

Kołaczowy przym. od **Kołacz:** K. piekarz. Kn. Kołaczowa podeszwa. Troc.

Kołaczyk, a, lm. **i 1.** p. **Kołacz. 2.** [K.] = a) *mały bochenek chleba żytniego.* b) w lm. *makuchy.* c) *obrączka pleciona z użewki we dwoje, we troje, zakładana na oś.*

[**Kołanica, y,** lm. **e, Pałazajta**] *czwarta część grubego drzewa, rozłupanego w podłuż, t. j. grubości dwóch [sajt].* <Od Kół>

[**Kołarz, a,** lm. **e**] p. **Kołodziej.** <Czes. kolář>

1. Kołat, u, lm. **y 1.** *odgłos kołatania, stuk, stukot, puk:* K. wozów. Kniaź. Straszny młotów i kowadeł K. Troc. **2.** ×p. **Kołatka:** Kołatać kołatem Herburta. Prz. <KOŁ(AT)>

2. Kołat! w. *naśladowanie odgłosu kołatania:* Słucham, aż tu ktoś do drzwi: K.! K.!

×**Kołatacz, a,** lm. **e** *ten, co kołacze.*

Kołatać, cze a. ×**ce** a. ×**ta, tał,** [**Kałatać, Kołątać, Kołacić, Kołącić**] **1.** do czego, w co, ×co = *pukać, łomotać, stukać, uderzać, bić, walić, szturmować, dobijać ś.:* K. we drzwi, do drzwi. Kołaczcie, a będzie wam otworzono. Wuj. W dzwonek nie kołata. Syrok. (*= nie bije, nie uderza, nie dzwoni).* U wilka dowód na owcę, że zębami kołace. Żebr. (*=kłapie, szczęka, dzwoni).* W Turczech na jutrznią kołatano w tablice, bo dzwony zakazane. Warg. To graniata, co kołatkiem tak kołata. Len. Przen.: Dla zysku kołatamy morza. Pilch. (dom. wiosłami). Zamek obleżeniem obwodzić i strzelbą K. poczęto. Błaż. **2.** przen.: K. do kogo = *zwracać ś., udawać ś. z prośbą, próbować szczęścia, uciekać ś., odwoływać ś., pukać, uderzać:* Darmośmy kołatali do względów zagranicznych dworów. Mochn. O! wieleż już razy Bóg do serc naszych kołace? Wor. Próżno do jego serca kołatał. Krasz. Niech za nami kołata o żony dla rycerzy. Len. Proroki kołatali jako młotem do uszu ludu. Rej. **3.** K. kogo = *turbować, bić, okładać, razić, walić, tłuc, grzmocić, szturgać:* K. kogo kijem. Witołt z Lachy Prusów kołatali. Stryjk. **4.** *wydawać kołat, turkotać, tłuc ś.:* Powóz, młyn kołacze. **5.** *bić, uderzać, pukać, tętnić:* W szafie kołatał stary zegar. Prus. Kołata, jak zegarek pod poduszką. Mick. Serce jeszcze kołacze. Serce mnie jakoś mocniej K. zaczęło. Chodź. Biedne serce wciąż kołata. Len. **6.** K. czym a. ×co = *tłuc, miotać, rzucać, ciskać, szamotać:* Wiatr tylko oknem

otwartym kołace. Mick. Fala okrętem kołace. Troc. **7.** przen.: K. kogo czym = *kłopotać, turbować, nękać, trapić, niepokoić:* Nie przestawał go różnemi pochlebstwami, podarkami i namowami K., póki mu księstwa nie ustąpił. Nar. Gniewem lub troską zdał ś. kołatany. Mick. **8.** †na kogo = *bić, powstawać, uderzać, powsiadać:* Winują Judasza i kołacą na niego, iż Chrystusa przedał. Gil. **9.** [K.] (o febrze) *trząść.* **K. ś. I.** × *wzajemnie ś. niepokoić, dokuczać sobie, nękać ś.:* Książęta śląscy wojną domową między sobą kołatali ś. Błaż. **2.** *robić kołat, zachowywać ś. niespokojnie, łomotać ś., chrobotać ś., markować, tłuc ś.:* Idź spać, nie kołacz ś.! **3.** przen. *poniewierać ś., tłuc ś., włóczyć ś.:* K. ś. po drogach. Jeszcze dotąd kołacze ś. na tym świecie. Wor. (= *węgietuje, bieduje, kocołuje).* Zaledwie ś. w nim duch kołacze. <KOŁ(AT)>

[**Kołatajka, i,** lm. **i**] *[suka], część żarn, wbita do ściany, w której jest żarnówka, mielak.*

Kołatanie, a, blm., czynność cz. **Kołatać,** *kołat:* Lek.: K. serca = *bicie jego gwałtowne,! palpitacja.*

Kołatanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kołatać ś.**

× **Kołatanina, y,** blm. *ruszanie gwałtowne, szarpanie, tarmoszenie, chybotanie.* Przen.: *wahanie ś.:* Po długiej kołataninie stanęło na tym, aby sąsiada wezwać. Błaż.

[**Kołatawka, i,** lm. **i**] p. **Kołatka.** Pol.

Kołatek, tka, lm. **tki I.** p. **Kołatka:** Graniata, co kołatkiem tak kołata. Len. **2.** zool. (anobium pertinax) *chrząszcz pięcioczłonkowy z rodziny czerwotoków:* Mały robaczek, K., a niegdyś wielki lichwiarz. Mick.

[**Kołatewka, i,** lm. **i**] p. **Kołatka.**

Kołatka, i, lm. **i I.** a. **Kołatek,** × **Kołat,** [**Kołatawka**] *to, czym kołaczą, grzechotka; klekotka, używana w kościele; dzwonek drewniany, zawiązywany u szyi bydłu:* Ptaki płoszą ś. kołatkami. Wąż brazylijski w ogonie nosi kołatkę. K. u drzwi = *antaba, młotek wiszący do kołatania.* **2.** a. [**Kołatewka**] *narzędzie do rozbijania białka jaj a. rozmącania zaprawy barszczu.*

Kołatuszka, i, lm. **i** p. **Kłotewka.**

Kołauz, u, lm. **y** = **Kałauz:** Choćby mię zwierzchność moja duchowna do naszego kołauzu na rekolekcję zasadziła, odmówić ci nie mogę. Byk.

[**Kołącić, i, ił**] p. **Kołatać.**

[**Kołątać, ta** a. **ce, tał**] p. **Kołatać.**

[**Kołbań, i,** lm. **e**] **I.** a. [**Kałabania, Kołabania, Kołbiel**] *małe jeziorko wody stojącej, grzązkie jeziorko a. bagno:* Stoi pani na kołbani, trzysta jest ubiorów na nij (zagadka o gęsi). Cienie skał, drgające na kołbani, nakształt złych duchów. Sienk. Tylko głębsze kołbanie, zalane wodą, stają ś. podobne do stepowych jeziorek. Pol. **2.** *miejsce bardzo głębokie na rzece.* **3.** *miejsce legowiska sumów, szaranów.* <Ukr. kołbáń a. kałabania>

[**Kołbiel, i,** lm. **e**] p. **Kołbań:** Dyszały tchem ciepłym jeziorka i kołbiele. Kon. <p. Kołbań>

Kołbóg, oga, lm. **ogi** p. **Kobold. Sł. wil.** <p. Kobold, sld. do Bóg>

Kołbug, a, lm. **i** p. **Kobold.** Sł. wil.

[**Kołbuk, a,** lm. **i**] p. **Kobold.**

†**Kołcza, y,** lm. **e** = **I. Kolcza.** Troc.

Kołczan, a, lm. **y** *pochwa na strzały od łuku, sajdak:* K. z lewego boku wisiał pełnostrzały. Otw. Czemuż choć jednej strzały nie mieli w kołczanie, coby jadem jaszczurki utkwiła mu w ranie? Malcz. Drżący z rąk giermka wziął łuk i kołczany. Mick. Zdr. **Kołczanik.** <Półn. Tur. kołczán>

Kołczanik, a, lm. **i** p. **Kołczan.**

†**Kołczanonosz, a,** lm. **e** *ten, co nosi kołczan.* <Kołczan + NIOS>

Kołczatek, tka, lm. **tki** a. **Babinka** bot. (babiana) *roś. z rodziny kosaćcowatych.* <?>

[**Kołcze, a,** lm. **a**] **I.** *suche pręcie, służące za opał.* **2.** *sucha łodyga ziemniaków.* <KOŁ>

× **Kołczeć, eje, ał** *drętwieć jak kół, sztywnieć np. od zimna, kostnieć, grabieć.* <Od Kół>

× **Kołczenie, a,** blm., czynność cz. **Kołczeć.**

× **Kołczuga, i,** lm. **i** p. **Kolczuga.**

Kołczyna, y, lm. **y** m. *nędzny, lichy, słaby kołek.* Troc.

Kołderka, i, lm. **i** p. **Kołdra.**

[**Kołdoczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kołdoczyć.**

[**Kołdoczyć, y, ył, Kułdoczyć**] *batożyć.* <? Por. Czes. koldoš, koldu = gałgan, szubrawiec>

[**Kołdosić, i, ił, Kądosić**] *targać, ciągać za włosy.*

[**Kołdoszenie, a,** blm.] czynność cz. **Kołdosić.**

[**Kołdoś, a,** lm. **e**] *obżartuch.* <Czes. koldoš, kolduš>

Kołdra, y, lm. **y,** †**Czołdro,** [**Kałdra, Kądra, Kodra, Kondra, Kordła**] **I.** *przykrycie dla śpiącego w łóżku.* **2.** †*płaszcz, okrycie:* Kupił mu płaszcz abo kołdrę. Skar. K. na konia. Troc (= *dera).* Zdr. **Kołderka.** Zgr. **Kołdrzysko.** <Włos. coltra, przez Śr. Łć. cultra, z Łć. culcita = pierzyna>

Kołdrzyna, y, lm. **y** *licha, nędzna kołdra:* Łóżeczko wyszarzaną kołdrzyną okryte. Krasz.

Kołdrzysko, a, lm. **a** p. **Kołdra.**

Kołdun, a, lm. **y I.** a. [**Kałdun**] *rodzaj pierożka, nadziewanego surowym mięsem, następnie gotowanego:* Kołduny litewskie. Wybornie umiał wędzić gęsi skrzydło i po tatarsku zawijać kołduny. Słow. Obaczysz, że K. tatarski wart bernardyńskiego brzucha. Chodź. **2.** [K.] żart. *tłusta, gruba, niekształtna figura, np. dziecko.* <Nm. Kaldaun(e) = wnętrzności, ze Śr. Łć. calduna>

Kołeczek, czka, lm. **czki I.** p. **Kół:** Nowe sitko na kołeczku przestaje być nowym. Prz. K. od strun u skrzypiec (= *pachołek, gwoździk, bunt).* **2.** [Kołeczki] = *zapałki.*

Kołek, łka, lm. **łki,** [**Kólik**] **I.** p. **Kół;** *gwóźdź drewniany:* Zatkać otwór kołkiem. Wbić K. w ścianę. Nowe sitko na K., a stare pod ławę. Prz. (= *co nowe, to ponętniejsze).* Powiesić, zawiesić co na kołku. K. w płocie. Mój mąż do trumny deski, kołki struga. Słow. Przen.: Zawiesić co na kołku = *odłożyć na później a. na bok:* Prawda tam zawsze w tej sprawie na kołku. Rej. Stoi, jak K. (= *jak słup).* Sam jeden na świecie, jak K. (= *jak palec).* Suknia na nim wisi, jak na kołku. Język mi kołkiem staje (= *drętwieje, kołowacieje, sztywnieje).* Przen.: Kołki komu ciosać na głowie (= *grać mu na gębie, na nosie).* × Przen.: Nie wiemy, jaki K. fata strugą. Jabł. (= *co knują).* Przen.: I kołka na świecie nie ma. Troc (= *nie ma nic własnego, nie ma gdzie głowy skłonić).* × Od kołka do kołka. Kn. (= *od małego do dużego, do szczętu, ze wszystkim, od deski do deski, od a do z).* Od kołka do kołka wieś zgorzała. Troc. Porozsyłali kurjerów, ażeby wszystko K. w K. wstawało. Kaczk. K. mierniczy (= *palik).* K. bronowy. Chęć. **2.** w lm. = *wieszadło, szereg kołków a. haczyków na listwie, do wieszania ubrania.* **3.** K. u skrzypiec, arfy i t. p. = *gwoździk drewniany (w fortepianie żelazny), którym ś. struna nakręca, pachołek, bunt.* **4.** [K.] = a) *rodzaj zamka drewnianego we drzwiach:* Zamknąć na K. Kołkiem drzwi podeprzeć. Cemu druchny nie

śpiewacie? cy zelazne pyski macie, cy na kołki zamykane? Drzwi od ganku zamknięto zaszczepkami i kołkiem zaszczepki przetknięto. Mick. b) *coś drewnianego wogóle:* Rośnie dla pachołka, a nie do kołka *(=dziewczyna nie hoduje ś. dla jakiegoś drewna, lecz dla chłopca).* Włosy im na głowie kołkiem stanęły. c) *ćwieczek, gwoździk do butów.* **5.** K. kowadłowy = *narzędzie, używane przy gięciu metali.* **6.** †*trzecia część cala.* Jak. J. **7.** K. a. Kołki = *rodzaj gry.* Kn., Troc, Bobr. <KOŁ>

1. Kołem przys. *wkoło, wokół, wokrąg, kręgiem, w krąg, dokoła:* Wziąwszy ś. za ręce, stanęli K. Goście weszli w porządku i stanęli kołem. Mick. Między rzędem siedzących i stołem, jak bilardowa kula, toczyła ś kołem. Mick. [K. oztocyć ś. *(=rozszerzyć ś., rozpostrzeć ś. wkoło).* K., wianecku, K. nad Kasininem cołem]. <Od Koło>

2. Kołem przys. *jak kół, jak kołek, kołkiem, słupem, w słup:* Oczy mu stanęły K. Język mu stanął K. *(=skołowaciał).* <Od Kół>

[**Kołesznia, i,** lm. **e, Kołesznica**] *długa, niska szopa dla bydła i owiec, ogrodzona kołami.* <Ukr. kołesznia>

[**Kołesznica, y,** lm. **e**] p. **Kołesznia.**

[**Kolędzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kolędzić ś.**

[**Kolędzić się, i ś., ił ś.**] *kręcić ś.:* Kolędzi mi ś. w głowie *(= mam zawrot głowy).* <Od Koło>

× **Kołko, a,** lm. **a** p. **I. Koło:** Ujrzałeś tylko widmo, czarną szubę, oczy świecące przez dwa białe kołka, na dole głowę i ogon osiołka. Słow. [Babka z wozku, kołkom lży]. Prz.

Kołkować, uje, ował 1. *zdejmować korę wązkiemi pasami z drzewa krąglakowego, przysposobionego dla stelmachów.* **2.** myśl. (o psie tropiącym, o zającu) *biec w pewien charakterystyczny sposób; biegnąc, stawać w miejscu i słuchać:* Zajączek pomyka nocami i drobi, i kołkuje, i kluczy. Pol. <Od Koło>

Kołkowanie, a, blm., czynność cz. **Kołkować.**

Kołkowato przys. od **Kołkowaty.**

Kołkowaty *mający wygląd kołka, do niego podobny:* Kołkowata figura i prawie dziecinna twarz. Orzesz. *(=sztywna).* Anat.: †Kiszka kołkowata p. **Okrężnica.**

Kołkowy przym. od **Kołek.** Anat.: †Kiszka kołkowa p. **Okrężnica.**

[**Kołmierz, a,** lm. **e**] p. **Kołnierz.**

[**Kołmirz, a,** lm. **e**] p. **Kołnierz.**

[**Kołmnirz, a,** lm. **e**] p. **Kołnierz.**

[**Kołmucenie, a,** blm.] czynność cz. **Kołmucić.**

[**Kołmucić, i, ił**] p. **Kałamącić.**

†**Kołnia, i,** lm. **e** *okrąg, obwód koła.* Troc. <Od Koło>

Kołnierz, a, lm. **e,** [**Kołnirz, Kałmierz, Kałmirz, Kołmierz, Kołmirz, Kołmnirz, Kojmierz, Kolnerz, Komierz, Kumirz, Tułnierz**] **1.** *część sukni obejmująca szyję:* K. wykładany, stojący, futrzany, haftowany, od fraka. Podnieść, postawić K. K. i mankiety do koszuli. Wziąć kogo za K. *(=za kark,* rub. *za hałc).* Porywa za K., na dziedziniec wlecze. Mick. Za K. nie wyleje *(=lubi pić).* Mieć djabła za kołnierzem *(=knuć złe zamiary).* × W kołnierzu łowić. Prz. *(=szukać wszy).* Majorze! jeśli jesteś tak śmiałym rycerzem, a czegoż ty ś. chowasz za jegrów kołnierzem? Mick. Nie widział we dworze... żołnierzy, ani jarmułek, ani czerwonych kołnierzy. Mick. *(=policji).* **2.** × K. wiszący = *peleryna.* **3.** *część zboża zostawiona na zestrychowanej miarze, czub, nasypka.* **4.** a. **Krawędź, Obrzeże, Krysa, Flansza** rury wentyla = *brzeg u wylotu rury, wentyla.* **5.** × lek.: K. hiszpański (paraphimosis) *zadzierzgnienie żołędzi członka męskiego,* załupek. Zdr. **Kołnierzyk, Kołnierzyczek.** Zgr. **Kołnierzysko.** <Łć. collare ni. dosł. = naszyjnik, skąd Nm. Koller>

Kołnierzowy przym. od **Kołnierz:** Rura kołnierzowa, a. z kołnierzem.

Kołnierzyczek, czka, lm. **czki** p. **Kołnierz.**

Kołnierzyk, a, lm. **i l.** p. **Kołnierz:** Kołnierzyk od koszuli. K. stojący, wykładany, przypinany. K. damski *(=kryza, fryzka).* K. z koronek. Mick. **2.** [K.] *półkoszulek.* **3.** × *nierówność, chropowatość na bombie.* **4.** †lek.: Kołnierzyki francuskie p. **Przymiot.**

Kołnierzykowy przym. od **Kołnierzyk;** *mający kołnierzyk:* I my układamy ś.!—dodali drudzy panowie, K. i parasolowy. Krasz.

Kołnierzyna, y, lm. **y** m. *lichy, nędzny kołnierz*

Kołnierzysko, a, lm. **a** p. **Kołnierz.**

[**Kołnirz, a,** lm. **e**] p. **Kołnierz.**

I. Koło, a, lm. **a** a. [**łesa,** 6 pp. **łyma**] **1.** *obrotny okrąg, na którym wóz ś. toczy:* K. przednie, zadnie a. tylne. Potrzebny jak piąte K. u wozu. Prz. *(=jak dziura w moście).* Zahamować koła. Podróżował powoli, nie koleją żelazną, której jeszcze wówczas nie było, ale na kołach. Chm *(=końmi).* Unoszony jak kołmi gęstych skrzydeł ruchem. Mick. Widziałem zbliżający ś. fałd czarny, rozbity kołem parnego statku, wody. Słow. Przen.: Stałem ś. osią w nieskończonym kole. Mick. Fortuna kołem ś. toczy. Prz. Przen.: Naówczas jeszcze ś. były koła tak bardzo nie rozbiegały, jeszcze żołnierze nie chadzali w bławatach. Star. Oglądaj ś. na poślednie koła Falib. *(=bądź przezornym, ostrożnym).* Taż baba, też koła *(=zawsze to samo).* Kto wejźrzy w rzeczy, podobno taż baba na tych kolech będzie Jan. I z nas samych niektórzy na tychże kołach siedzą. Sekl. *(= na tymże wózku jeżdżą = w tym samym są położeniu).* Chodził, jako piąte K. u wozu *(= plątał ś. jak błędny).* **2.** K. jako narzędzie kary = *rodzaj tortury,* kołowrót: Wpleść kogo w K. Rozciągać kogo na kole. Bić, tłuc kogo kołem. K. Iksjona. Cierpi człowiek, bo służy sam sobie za kata, sam sobie robi K. i sam ś. w nie wplata. Mick. **3.** K. loteryjne a. K. fortuny = *skrzynka okrągła na bilety loteryjne, obracana korbą przy ciągnieniu:* Wkładanie biletów do koła. Numer mój został w kole *(=nie został wylosowany, nie wygrał).* K. fortuny = *rodzaj dawnej loterji.* Wej. Przen.: K. fortuny = *losy zsyłane przez fortunę:* Nie chcę i myśleć o fortuny kole, byłem na górze, byłem i na dole. Kras. Szczęście w kole swoim niestateczne. Paszk. **4.** K. ratunkowe = *krąg gumowy wydęty, rzucany tonącym.* **5.** *tor koński, hipodrom:* Słaby koń w lekkim kole biec nie zdoła. Hul. **6.** *krąg, zwrot, który zatacza tancerz, koń pod jeźdźcem i t. p.:* Letki jego rumak ciasne koła to na tę czyni, to na ową stronę. P. Koch. Na piasku K. nim (koniem) zatoczył. Słow. Szwajcarki mieszają ś. w kołach walca z zamyślonemi Angielkami. Słow. Koła tańcujące wiły ś. po sali. Mick. Patrząc na jej koła, zwroty. Len. Niech sokół czarnym krzyż obleci kołem. Słow. Sokół nad ptakiem od koła do koła wysoko krąży. Troc. Orzeł na niebie pogodnym ś. waży i w wielkich kołach okrąża pustkowie. Pol. Nagle wichry zwarły ś., porwały ś. w poły, borykają ś., kręcą świszczą-

cemi koły. Mick. Czas wieczne toczyć będzie koła. Mick. **7.** *miejsce igrzysk u Rzymian, teren popisów, arena, tor:* K., miejsce igrzysk u Rzymian, gonitw miejsce. Kn. **8.** × *termin popisu wojska przed oficerem.* Kras. **9.** K. klasztorne, więzienne = *szafka w ścianie obracająca ś., za której wykręceniem podają ś. różne przedmioty osobom zamkniętym:* K. a. kółko szpitalne = *przyrząd w murze szpitalnym do składania opuszczonych dzieci.* **10.** *powierzchnia widoma wielkich planet, krąg, tarcza, dysk:* K. słoneczne. Ty coraz nowym światłem zdobisz wdzięczne K. miesięczne. Kochan. Przy blasku miesięcznego koła. Mick. Gorzałem w ogniu, ledwie tak gorają słoneczne koła, kiedy Lwa mijają. Kochan. **11.** K. do ciskania na igrzyskach = *krąg metalowy, dysk.* **12.** †K. stołowe = *podkładka okrągła, krążek pod półmisek,* †prawda: Prawdziccy K. owe, co na stół stawiają, za herb nosili. Biel. M. **13.** [K.] = a) *rodzaj tańca wolnego.* b) *rondo u kapelusza.* **14.** astr.: Koła godzinne a. koła zboczeń = *koła wielkie sfery niebieskiej prostopadłe do równika i przechodzące przez biegun.* Koła wrębne p. **Kolury.** Koła biegunowe. K. ścienne = *dawniejszy przyrząd astronomiczny, odpowiadający dzisiejszej lunecie południkowej, a składający ś. z koła podzielonego na stopnie i z obracającej ś. po nim lunety; koło osadzone było w murze w płaszczyźnie południkowej, służyło zatym do obserwacji gwiazdy w chwili jej przejścia przez południk.* Koła świetlne = *jasne, często barwne koła, otaczające niek. słońce i księżyc; są to* koła małe *czyli* wieńce (posp. lisie czapki) i koła wielkie. Koła wierzchołkowe. × K. zwierzęce = *zodjak:* Gromada gwiazd, którą Bliźniętami zowią w kole zwierzęcym. Otw. **15.** cyk. *bicykl, rower, maszyna, welocyped.* **16.** fil.: K. błędne a. × **Djalela, Przypuszczenie zasady** *błąd logiczny w dowodzeniu, wnioskowaniu a. objaśnianiu, polegający na tym, że ś. przyjmuje za dowiedzione a. zrozumiałe to, czego właśnie dowieść, co objaśnić należy; błędny wniosek, którego wynik jest już wyraźnie lub domyślnie zawarty w większej przesłance; odwoływanie ś. w argumentacji w kółko od rzeczy dowodzonej do dowodu i odwrotnie:* Platon twierdzi w Fedonie, że dusza jest nieśmiertelna, bo jest niezłożona; w Rzeczypospolitej zaś twierdzi odwrotnie, że dusza jest niezłożona, bo jest nieśmiertelna: jest to K. błędne w dowodzeniu. Mahr. To nie droga — ale błędne K., i wiecznie jedno w zaklętym deptaku. Pol. **17.** karc. *pewien okres gry:* Zwykle gra (kiks) dzieli ś. na trzy koła. **18.** mat. = a) *figura płaska, ograniczona linją zamkniętą, której wszystkie punkty są równo oddalone od punktu wewnętrznego, zwanego środkiem;* b) a. † **Cyrkuł** *linja zamykająca taką figurę, okrąg, obwód koła:* Promień, średnica koła. Koła przecinające ś., nieprzecinające ś., współśrodkowe, styczne zewnętrznie a. wewnętrznie. K. na kuli. Koła wielkie, koła małe. K. ściśle styczne do linji krzywej. K. zbieżności szeregu. Kwadratura koła. (Sklepienie) to co kroków kilka łamie ś. kątem, zakręca ś. kołem. Krasiń. Krasawice, stojąc w kole, „Z puszczy jadą!“ wołać będą. Pol. W kole widnokręga. Takie widzi świata K., jakie tępemi zakreśla oczy. Mick. Tęczy K. Mick. Jakoby Irys, co rzuciwszy K., z tęczy zlatuje na zamglone niwy. Słow. Rzucę ten ciemny obraz zbrodni w jasne koła zwierciadlanego Gopła. Słow. Jednym światła objąwszy nas kołem, zmieszała niby anioła z aniołem. Słow. Cztery płomieni błysnęły koła. Słow. Widzi oczu płomieniste koła. Słow. Cień tym dłuższy gdy padnie zdaleka, tym szerzej K. żałobne roztoczy. Mick. Zewsząd strasznliwe nieprzyjaciół K. w swoje żelazne objęło nas wieńce. Słow. Przen.: Obiegszy myślą całe życia K. Mick. Ołtarz twój święty kołem radości otoczę. Kochan. Zaczarowane K. Biada, kto tutaj w imieniu Boga wstąpi w czarami skreślone K. Słow. Otacza cię czarów kołem. Len. O! kółko, tyś nie kółko, tyś zaczarowane K., w którym zginął niejeden porządny człowiek. Jun. Przen.: *sfera, obrąb, zakres, granica:* Krąży w ciasnym kole swych pojęć. Zamknął ś. w kole wspomnień. W posępnych myśli obłąkany kole. Słow. Przen.: *sfera, klasa, grono, korporacja:* Koła arystokratyczne. Dawne stosunki Tadeusza dawały mu wstęp do tych nawet kół towarzystwa, które ś. najmniej z jego usposobieniami zgadzały. Krasz. Szersze koła inteligiencji. Obraca ś. w kołach dworskich. Chleb. Całe K. prześwietnych urzędników na obiadek pokornie proszę. Chodź. Z koła sejmujących był wyłączonym. Chodź. K. sejmowe, poselskie, rycerskie, senatorskie. Wprowadził go w środek koła radnego. Krasiń. K. polskie w parlamencie austryjackim. Tak mówią w kołach wtajemniczonych. Baltazar opasan kołem książąt, żon i podłożnic. Kulig. Trzy były koła miejskie czyli porządki: rada, ława, gmin. Wej. W r. 1607 widzimy go w kole ławniczym. Gom. Panu mistrzowi za konsensem kół fl. 200. Wej. Woj.: *zgromadzenie starszyzny wojennej na naradę o różnych potrzebach wojennych:* K. gieneralne (zgromadzane przez hetmanów), towarzyskie (na które zbierali ś. towarzysze z jednej roty a. chorągwi). Zwołujemy K. chorągwiane. Słow. W kole rodzinnym czuję ś. szczęśliwym. Zach. Twe miejsce w biesiadników kole. Mick. Wiernej rzeszy otoczony kołem. Pol. Modnej młodzieży przywoływam K. Mick. W polskim dziejopisów kole wyniosły jesteś, stanąć mający na czole. Mick. Gromy spadną na was zebranych w tym kole. Słow. Niegdyś w gromadnym widziano go kole. Słow. Starzec, co na ziemi przeżył zagasłe, mrące co dnia dzieci K. Słow. Lambro stanął w duchów kole. Słow. Niedługo wytrwał w jedności z kołem Mickiewiczowskim. Chm. Rozmowy w kole Towiańczyków. Chm. **19.** mech.: K. wodne a. hidrauliczne maszyny = *koło służące do zużytkowania energji wody, płynącej korytem pochyłym lub spadającej pionowo:* K. wodne pionowe czyli właściwe, poziome czyli turbina. K. pionowe nasiębierne, boczne i podsiębierne. Łopatki, skrzynki koła wodnego. Najprostszą formą kół wodnych są koła podsiębierne wiszące czyli pływaki. K. młyńskie. Przen.: Każdy młynarz na swoje K. wodę prowadzi. Prz. (= *każdy ciągnie na swoją stronę, ma swoją korzyść na widoku).* Na swe K. wodę ciągnie (o człowieku chytrym, interesownym). Każdy zwykł napierać na koła swe wody. Tw. Każdy z możniejszych, o ojczystą szkodę nie dbając, na prywatne K. ciągnie wodę. Pot. Podobnych sobie na swe K. przeciągnął. Pilch. K. zębate a. trybowe, palczaste. Obwód koła zębatego czyli wieniec. Koła zębate proste czyli walcowe i kątowe czyli stożkowe, p. **Kątowy.** K. na wale = *kołowrót.* K. poziome kręcone przez ludzi lub zwierzęta robocze = *kierat.* K. zduńskie a. garncarskie a. kołowrotek garncarski a. tok. K. szlifierskie, tokarskie. K. sznurkowe u szmuklerza = *K. o dwunastu hakach do kręcenia sznurków w różny sposób.* Mag. K. zamachowe, rozpędowe a. szalone =

K. ciężkie osadzone na osi machiny, ujednostajniające jej szybkość, **szaleniec, szwongrat.** **K.** przewodowe a. transmisyjne. K. u studni a. rurmusowe. O kołach, o sprężynach rozum was naucza. Mick. Wtedy ich odwiązane dusze widnemi ś. stawały — jak modre obłoczki w kształcie kół zębatych, stęplów, lewarów. Krasiń. Za przezroczystym kołem i wysoką prząśnicą kołowrotka siedziała córka Mikuły. Orzesz. **20.** myśl. *miejsce zabaw zajęczych i same zabawy podczas nocy księżycowych.* **21.** powr. *przyrząd do skręcania szpagatu i sznurków, z korbą kręconą przez chłopca.* **22.** zł.: [Robić K.] = *dobierać klucza.* **23. Do koła, W koło** przys. p. **Dokoła, Wkoło**: Stanęli w K. a. kołem (= *w krąg, w kształt koła).* Jak na ląd wysiadł z onej żeglugi, świat z nim chodził do koła. Pot. (= *kręcił ś., kołował, jeździł, chodził).* **Kołem** = *w kształt koła, wieńcem:* Obstąpili go kołem. Stanęli kołem. Zdr. **Kółko, Kółeczko,** × **Kołko,** [**Koluszko, Koluszeczko**]. Zgr. **Kolisko.** <KOŁ>

2. Koło, [**Koł, Kol, Kole, Kola, Kóle, Kele, Kiele, Kiela, Pol, Pole, Pele**] przyi. **1.** *około, dokoła, wkoło:* Ziemia obraca ś. K. słońca, K. swej osi. Rzekła, K. głowy obwijając czerwony szal kaszemirowy. Mick. **2.** *blizko, obok, przy, podle, wedle:* K. jeziora z wieczora chłopcy biegali i na żaby czuwali. Kras. Krąży K. domu. Myśliwiec krąży K. puszcz litewskich łoża. Mick. Łeb mu ś. jeży czterma rogami, z których dwa jako kabłąki kręcą ś. K. uszu. Mick. K. wozów całą ustawia gromadę. Mick. Okręciwszy K. rąk włosy rozpuszczone. Krasiń. Szczególnie mu słowo „ciocia" K. ucha brzęczało ciągle. Mick. Mieszka K. Warszawy. Troc (= *w okolicach).* Usiądź K. nas. Chodzić K. czego = *mieć staranie o czym, krzątać ś., robić K. czego; trudnić ś., zajmować ś. czym:* Tak chętnie chodziłem K. tego, iż w dni kilka wszystko już było pogotowiu. Kras. Umie chodzić K. siebie. Nożem i młotem pracować K. zbroi. Krasiń. Mieszkający z licznym swoim dworem, K. którego żywi ś. szlachta. Chodź. Wszystko ś. K. nich w literaturze od Gibraltaru do morza Białego zmieniło. Mick. Cieplej K. serca, kiedy kilka takich kółek razem ś. zbierze w zgodzie i miłości. Zach. Zawinie ś. ona (śmierć) bodaj wkrótce i K. mnie. Chodź. Źle, kuso, chudo K. niego (= *źle na nim ubranie a. źle z nim).* **3.** *z (co), około, pod (co), blizko, mniej więcej:* Było ich K. dwudziestu tysięcy. Ma K. pięćdziesięciu lat. K. południa, wieczora, północy. **4.** [K.] *z powodu, o:* Nie dawajcie nam dwuch jaj na jednego, bobyśmy ś. bili K. niego. <KOŁ>

Kołobieg, u, lm. **i** gim. p. **Kołowrotek.** <Koło + Bieg>

Kołobiegunowy astr.: Gwiazdy kołobiegunowe = *gwiazdy położone w pobliżu bieguna, które tedy w szerokościach naszych nigdy nie zachodzą, czyli nie kryją ś. pod poziom.*

× **Kołochrząstny** anat. *chrząstki okalający:* Błona kołochrząstna p. **Ochrząstna.** <Koło + Chrząstka>

Kołocienny *nazwa mieszkańców stref podbiegunowych, w porze bowiem, gdy słońce dla nich nie zachodzi, rzucają cień wkoło, to jest kolejno ku wszystkim punktom poziomu.* <Koło + Cień>

† **Kołoczastny** anat. *okalający kości czaszki:* Błona kołoczastna p. **Oczaszna.** <Koło + Czaszka>

Kołoczne, ego, blm. *datek na piwo górnikom, piwne dla górnika.* Troc. <? Od Koło>

Kołodziej, a, lm. **e** **1.** a. × **Koleśnik,** [**Kolesarz, Kołarz, Kolarz**] *stelmach, rzemieślnik, robiący koła do wozów.* **2.** [K.] *rodzaj tańca w Kujawach.* <Koło + DZIE>

Kołodziejka, i **1.** lm. **i,** [**Kolesarka**] = a) *żona kołodzieja.* b) forma ż. od **Kołodziej. 2.** blm. p. **Kołodziejstwo.**

Kołodziejnia, i, lm. **e** *pracownia kołodzieja, warsztat kołodziejski:* Nie była to karczma, ale kuźnia i K. zarazem. Sienk.

Kołodziejski przym. od **Kołodziej.**

Kołodziejstwo, a, blm., **Kołodziejka** *rzemiosło kołodzieja.*

× **Kołokostny** anat. *kości okalający:* Błona kołokostna p. **Okostna.** <Koło + Kostny>

× **Kołokrętność, i,** blm. rz. od **Kołokrętny,** *odśrodkowość.* <Koło + KRZĘT>

× **Kołokrętny 1.** *w koło kręcący ś., wirowy:* Wir K. Ryb. **2.** Ruch K. = *odśrodkowy.* <Koło + KRZĘT>

Kołomaź, i, lm. **e** **1.** *smarowidło do kół, smar, maź.* **2.** a. [**Kołomaźnica**] *naczynie na takie smarowidło, maźnica.* <Koło + Maź>

[**Kołomaźnica, y,** lm. **e**] p. **Kołomaź.**

[**Kołomaźnik, a,** lm. **cy**] *smolarz, handlarz mazi.*

[**Kołomącenie, a,** blm.] czynność cz. **Kołomącić.**

[**Kołomącić, i, ił, Kałamącić**] **1.** *mącić* (np. wodę). **2.** *robić niepokój, zawracać głowę, bałamucić, kręcić.* Por. **Kałamucić.** <Ukr. kałamutyty>

[**Kołomąt, a,** lm. **y**] p. **Kołomęt.**

[**Kołomęt, a,** lm. **y, Kołomąt**] *człowiek, lubiący afery i plotki; człowiek rozrzucony, roztrzepaniec.* <Ukr. kałamuta>

Kołomorski *znajdujący ś. koło morza, nadmorski:* K. Helos. Ml. <Koło + Morski>

[**Kołomyje, yj,** blp.] *głębokie wyboje, wypełnione wodą.* <Ukr. kołomyja>

Kołomyjka, i, lm. **i,** [**Kałamajka**] muz. *skoczny taniec ludowy w Galicji wschodniej:* Przywoził mnóstwo z każdej za Niemen wyprawy, kołomyjek z Halicza, mazurów z Warszawy. Mick. Kołomyjki, piosenki ruskie, w rodzaju mazurów polskich. Mick. <Od miasta Kołomyja>

Kołopępkowy anat. *okalający pępek:* Okolica kołopępkowa a. przypępkowa, pępkowa, × wydział pępkowy (regio umbilicalis). <Koło + Pępkowy>

Kołopnia, i, lm. **e** bot. (secamone) *roś. z rodziny trojeściowatych.* <Ukr. kołopnia, zam. konopla = konop>

† **Kołosercy** anat.: Błona kołoserca p. **Osierdzie.** <Koło + Serce>

Kołosłoneczny ruch = *odbywany koło słońca:* Ruch ziemi K. <Koło + Słoneczny>

[**Kołosza, y,** lm. **e**] *nogawica, nogawka.* <Ukr. chołosza, kołosza>

[**Kołoszaty**] *mający nogi kosmate:* Kołoszata kurka.

[**Kołotewka, i,** lm. **i**] p. **Kołotówka.**

Kołotocznik, a, lm. **i** a. **Wołowe oko** bot. (buphtalmum) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunek: K. sercoliściowy (b. cordifolium). <Koło + CIEK>

× **Kołotok, u,** lm. **i** *kolistość, krąg, okrąg.* Troc. <Koło + CIEK>

[**Kołotówka, i,** lm. **i, Kołotewka, Słupek**] *kijek w maślnicy.* Por. **Kołotuszka.**

[**Kołotucha, y,** lm. **y**] **1.** *śmietana podrabiana krochmalem a. mąką.* **2.** *śmietana prażona.* **3.** *zacierka.* Zdr. [**Kołotuszka**]. <Ukr. kołotucha>

[**Kołotuszka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Kołotucha. 2.** *przyrząd do rozcierania np. kartofli.* **3.** *przyrząd do robienia masła.* **4.** *mątewka, narzędzie do kłócenia rzadkich pokarmów.* <Ukr. kołotuszka>

Kołowacenie, a, blm., czynność cz. **Kołowacieć.**

Kołowacieć, eje, ał 1. *rosnąć w kół, gląbieć.* **2** *drętwieć, sztywnieć, tężeć.* **3.** (o owcach) *dostawać kołowacizny.* Przen. *stawać ś. kołowatym, odchodzić od rozumu, dostawać obłędu, baranieć.* <Od Kół>

Kołowacizna, y, blm. **1. a. Kołowrot, Kołowrót, Kręciek, Wodunka** wet. *choroba powstająca wskutek obecności w mózgu bąblowca, pochodzącego z zarodków tasiemca:* K. gzikowa czyli fałszywa, pochodząca wskutek obecności w jamie nosowej i czołowej gąsienicy gza owczego. **2.** przen. *ogłupienie, głupota:* Trzeba żyć wiecznie własną kołowacizną. Sienk. <KOŁ, sld. do Koło>

Kołować, uje, ował, × **Kolić 1.** *obracać ś. w koło, wirować, kręcić ś., młynkować:* Idąc w pląsy, kołuje radośnie. Całopaleniem ciągłym wstępuje w niebo on ołtarz kołujący, ten planeta, na którym ludzkość kapłanem. Krasiń. Spienione bałwany... w miljonowych tęczach kołują wspaniale. Mick. W głowie mu kołowało. Gom. Przen.: Gnane szałem, porwane rozpaczą, myśli moje w całej sile swej kołują. Krasiń. Widziałem wszystkie stare zbrodnie świata, nowym kołujące tańcem. Krasiń. **2.** *krążyć, jeździć, chodzić wkoło, obchodzić, objeżdżać co, błądzić, nadkładać drogi:* Wojska nieprzyjacielskie ciągle kołują po kraju. Rzeka kołuje (*= zatacza łuki w swym biegu*). **3.** przen. *bałamucić, zawracać głowę, odbiegać od rzeczy, mówić okolicznie, ogródkami, używać wybiegów:* Nie kołuj, ale przystępuj wprost do rzeczy. **4.** × *zjeżdżać ś. do koła, do obrad, składać obrady, sejmikować:* Ponieważ wojsko litewskie nie kołuje, zdaje mi ś. za rzecz potrzebną opisać kołowanie wojska koronnego. Mat. **K. ś.** *kręcić ś., krążyć, wirować, obracać ś., młynkować:* W głowie mi ś. kołuje. Przed oczyma wszystko mi ś. kołuje (*=tańczy, jeździ, chodzi*). <Od Koło>

Kołowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kołować:** × Postanowiono, aby K. odbyło ś. z powiatów, a to dla lepszego porządku. Pas. **2.** bot.: K. pędu, n u t a c j a o b r o t o w a (gdy wykrzywiony jego koniec opisuje w czasie wzrostu linję kołową a. eliptyczną). **3.** lek. *ruch kołowy, wciąż w jedną tylko stronę, kręcenie ś. w kółko.* **4.** myśl. p. **Objażdżka.**

Kołowatość, i, blm. **1.** rz. od **Kołowaty. 2.** × lek. *zdrętwiałość, stężenie ciała, tężec.* Por. **Tężec.**

1. Kołowaty 1. *podobny do koła, idący w kół:* Burak K. Kapusta, marchew kołowata. Pasternak K. **2.** *zdrętwiały, zdrewniały, sztywny.* **3.** (o owcach) *który dostał kołowacizny, błędny:* Owca kołowata. Przen.: Chodzę, jak K. (*=jak odurzony, jak głupi*). **4.** [K.] *mdły.* <Od Kół>

2. Kołowaty *podobny do koła, niby okrągły.* <Od Koło>

[**Kołoważe, a,** lm. **a, Kołowoz, Kołoważ**] *rowek na ziemi od kół, kolej:* Koła wozu idą kołoważem. <Koło + WIOZ>

[**Kołoważ, a,** lm. **e**] p. **Kołoważe.**

× **Kołowe, ego,** blm., × **Młynne** *podatek od kół młyńskich.* Troc.

Kołowiec, wca, lm. **wce 1.** *welocyped, rower.* **2.** lm. **wcy** p. **Kolarz.** 3. *rodzaj statku wodnego:* Statek nasz, mały grecki K. „Iphigenia" podjął kotwicę. Kos. **4.** [K.] *kora z drzewa dębowego.*

[**Kołowiej, a,** lm. **e**] bot. p. **Ożypałka.** <?>

Kołownica, y, lm. **e 1.** gór. *szerzyzna podziemna, w której ustawione są koła wodne, podziemnemi wodami poruszane.* **2.** przy machinach i zakładach = *obudowanie, w którym koło wodne ś. obraca.* Łab. <Od Koło>

Kołownik, a, lm. **cy** p. **Kolarz.**

[**Kołowoz, a,** lm. **y**] p. **Kołoważe.**

× **Kołowódz, wodza,** lm. **wodze** *ten, co przewodniczy tańczącym wkoło, co wodzi rej w tańcu,* w o d z i r e j. <Koło + Wódz>

× **Kołowratek, tka,** lm. **tki** p. **Kołowrót:** Na kołowratku trzepiesz, bratku. Prz. (= *gadatliwy jesteś*).

[**Kołowrocić się, i ś., ił ś.**] *mącić ś., kręcić ś., kołować ś.:* Boli głowa, że aż ś. kołowroci w głowie.

Kołowrot, u, lm. **y 1.** p. **Kołowrót. 2.** wet. p **Kołowacizna.**

Kołowrotek, tka, lm. **tki, Kołowrótek 1.** p. **Kołowrót. 2.** *przyrząd do przędzenia, kółko, kądziel:* Prząść na kołowrotku. Gadułom usta latały jak kołowrotki. Przen.: Nie rozplątuj znów na kołowrotku szczero-sumiennym, zaplątanych pasem dziwnej przeszłości. Słow. **3.** K. do nici = *zwijadło, wijadło,* [w i t u s z k i]. **4.** K. bednarski = *korba do wiercenia dziur w naczyniach, centobor.* Mag. **5.** K. garncarski = *koło garncarskie.* **6.** w ludwisarni = *korbka zakładana do głowy wrzeciona wzorowego, przy pomocy której obraca ś. ono podczas roboty wzoru armatniego.* **7.** anat. = a) *staw obrotowy* (p. Staw). b) † p. **Krętarz. 8.** fiz.: K. elektryczny = *przyrząd złożony z pięciu a. sześciu promieni metalowych zgiętych i ostro zakończonych.* **9.** a. **Kołobieg** gim. *jeden z przyrządów gimnastycznych.* **10.** kol. i ryb. *bęben z korbą, na który ś. zwija linkę sygnałową.*

× **Kołowrotnie** przys. *w koło, w kółko, dokoła, kręcąc ś., wirując, obracając ś., krążąc.*

× **Kołowrotnik, a,** lm. **cy** *rzemieślnik, robiący kołowrotki.*

× **Kołowrotność, i,** blm. rz. od **Kołowrotny.**

× **Kołowrotny 1.** *kołujący, krążący, wirowy, wirujący, kołowy, obracający ś., kręcący ś.:* Ruch K. (*= wirujący około jednego punktu podpory*). **2.** *zmienny, niestały, wahający ś.:* Los K. **3.** *obrotny, ruchliwy:* Język K. (*= świegotliwy*). **4.** [K. a. **Kolewrotny**] *przewrotny, opaczny.*

Kołowrotowy przym. od **Kołowrót.** Gór.: Szerzyzna kołowrotowa p. **Szerzyzna.**

Kołowrót, otu, lm. **oty, Kołowrot,** [**Konowrót, Koowrót, Korowlot, Korowrot**] **1.** × *wir w rzece, na którym ś. coś obraca.* Kn. **2.** *kołowrotek, przyrząd do przędzenia, kółko:* Z kołowrota złotą nić mota. Len. Język mu lata jak na kołowrocie a. gęba u niego jak K. Przen.: Trzepie paciorki starzec kołowrotem. Pot. **3.** *krzyż poziomy obracający ś. na słupku w miejscu, którędy przechodzić a nie przejeżdżać można, turnikiet.* **4.** 2 pp. × **ota** *zmiana, obrót, zwrot, korowód, rewolucja:* Słońca kołowroty. Pilch. Przez różne musim przejść kołowroty, niż raz zostanie człowiek szczęśliwym. L. **5.** *rodzaj wrót podwójnych od pola, których połowy zawieszone są u słupa, stojącego w środku drogi:* Za okopem lub za płotem wsie zamknięte kołowrotem. Pol. **6.** K. do ciągnienia złoczyńców = k o ł o, *rodzaj tortury.* **7.** [K.] *kawałek drewniany w wozie, spoczywający na nasadzie i służący do kierowania wozu.* **8.** † *bel-*

ka poprzeczna, u której wiszą szale wagi. Troc. **9.** bot. p. **Wilczomlecz. 10.** fiz. *machina prosta, składająca ś. z koła osadzonego na wale poziomym, którego końce, opatrzone czopami, spoczywają w panewkach; ciężar albo inny opór przyczepiany jest do sznura, nawijającego ś. na wał, siła zaś działa na obwód koła albo za pośrednictwem korby lub kilku prętów osadzonych na wale, a. za pośrednictwem pustych walców ze stopniami, po których wstępując konie, sprowadzają obrót całego przyrządu:* Połączone kołowroty. K. o wale pionowym do przyciągania statków do brzegu, do wyciągania kotwic i t. p. = k a b e s t a n. K. poziomy. K. pionowy = k i e r a t, gór. g i e p e l, g a p e l. **11.** kol. *rogatka o zaporze, obracającej ś. około osi poziomej:* K. drutociągowy, kłonicowy. **12.** kuch. *przyrząd do obracania rożna:* Aby dla pieczystego ludzie ś. nie piekli, wynalezione są kołowroty kuchenne na obracanie rożnów. Sol. **13.** myśl. *gatunek sidła.* **14.** wet. p. **Kołowacizna. 15.** woj. *kobylenie krzyżowe w przechodach.* Zdr. **Kołowrotek, Kołowrótek,** × **Kołowratek.** <Koło + WRZOT>

Kołowrótek, tka, lm. **tki 1.** p. **Kołowrót. 2.** p. **Kołowrotek:** Sław kołowrótek, podaj mi wrzeciona. Słow.

1. Kołowy przym. od **Kół:** Płot K. *(=z kołów; częstokół).*

2. Kołowy przym. od **1. Koło:** Piasta kołowa. Ruch K. *(= wozowy).* Ulica zamknięta dla ruchu kołowego. Z powodu nieużywania kołowych pojazdów szczególniejsza cichość panuje. Mick. Kołowa siostra u zakonnic Wizytek. Troc *(= pilnująca koła klasztornego).* Ruch, bieg K. *(= opisujący koło).* Polaryzacja kołowa. Drgania kołowe. Żydzi brzescy marszałkowi kołowemu tych, co ś. w kije biją, dostatecznej nie chcieli dać akomodacji. Rzew. *(= marszałkowi koła tych...).* Podatek K. = *rodzaj opłaty:* W kontrakcie z 1758 r. występuje podatek K. Rol. (Por. **Kołowe**). Lek.: Cięcie kołowe p. **Kolisty.** Mat.: Łuk, odcinek, wycinek K. Punkty kołowe powierzchni. Przecięcia powierzchni kołowe. Podstawienia kołowe lub c y k l i c z n e. Grupy kołowe. **Kołowy, ego,** lm. **I rz.** *parobek do obracania kołem w fabryce.*

† **Kołoząb, ęba,** lm. **ęby 1.** *ten, co ma krzywe zęby.* **2.** p. **Koliząb.** <Koło + Ząb>

† **Kołożebrowy** *leżący koło żeber.* Anat.: † Błona kołożebrowa p. **Opłucna.** <Koło + Żebrowy>

[**Kołp, pia,** lm. **pie, Kiełp**] *łabędź morski:* Śpiewá, jak K. *(= pięknie).* <Por. Głż. kołp', Lit. gulbie ż.>

Kołpaczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Kołpak:** Podstolina poszła z niechcenia do zwierciadła, poprawiła K. na głowie. Skarb. Za Zygmunta II najmodniejsze dla kobiet jedwabne, futrem obszyte kołpaczki. Goł. Czapniczki popisywały ś. kołpaczkami i kołnierzami z gronostajów cynkowanych. Goł. Sięgnął po K. z piórkiem i na głowie go osadził. Gom. Zdrowa głowa K. nabędzie. Prz. *(= mądry nie przepadnie na świecie).* **2.** *rodzaj czapki dziecięcej, aksamitka, burlecik.* **3.** apt. *kapsel papierowy do owiązywania szyjek flaszek z lekarstwami.* **4.** lek.: K. piersiowy p. **Kapelusik.**

× **Kołpacznik, a,** lm. **cy** *rzemieślnik, robiący kołpaki, kapelusznik.*

Kołpaczysko, a, lm. **a m. I ni.** p. **Kołpak.**

Kołpak, a, lm. **i 1.** *czapka wysoka, ku górze kończasta, np. huzarska, giwer, szako:* Żołnierz z niedźwiedzim wysokim kołpakiem na głowie. Chodź. Konny jegomość... z pałaszem na pendencie i kołpakiem pikowanym na głowie. Chodź. Ułan w błyszczącym kołpaku. Mick. Bratowa w orszaku we złocistym kołpaku. Len. Ostatni król, co nosił K. Witoldowy. Mick. K. żydowski podarty. Mick. Zdjął zwolna z głowy K. lisi. Mick. Tłumy litewskiej młodzieży w kołpakach rysich. Mick. Dzwonki na błazna kołpaku. Słow. **2.** [K.] *wierzchołek, czub jakiegoś przedmiotu.* **3.** bot.: a) a. **Gnojnik, Czubajka** (agaricus comatus) *grzyb z rodzaju bedłki.* b) w lm. p. **Dzwonek. 4.** gorz. p **Głowa. 5.** [K. a. kraśny K.] lek. p. **Załupek. 6.** mech. p. **Zbiornik.** Zdr. **Kołpaczek.** Zgr. **Kołpaczysko.** <p. Kłobuk>

Kołpakowaty *podobny do kołpaka:* Grządki aby niezbyt były kołpakowate. Krasz.

Kołpakowy przym. od **Kołpak,** *czapkowy.*

† **Kołstka, i,** lm. **i** p **Kolczyk:** W Nowym Świecie niewiasty noszą u uszu takie rzeczy, jako u nas kołstki. Biel. M. <Por. Ukr. kowtký = kolczyki>

† **Kołtan, a,** lm. **y** p. **Kołtun.**

[**Kołtąniaty**] p. **Kołtuniasty:** Włosy kołtąniate.

Kołtek, tka, lm. **tki 1.** † p. **Kołtun.** Ocz. **2.** [K.] *skrzatek, kraśnię, latawiec.* <? Por. Koł(s)tka i Kołtun, może do KOŁ(AT)>

[**Kołton, a,** lm. **y**] p. **Kołtun.** Zdr. [**Kołtonik**].

[**Kołtonica, y,** lm. **e**] **1.** *kobieta z kołtunem na głowie.* **2.** *kobieta nie utrzymująca włosów w porządku.*

[**Kołtonik, a,** lm. **i**] p. **Kołton.**

[**Kołtoń, a,** lm. **e**] p. **Kołtun:** Przylizuje K. = *przygładza włosy* (pog.).

† **Kołtryna, y,** lm. **y 1.** p. **Kołtryna:** Kołtryny, oponki, kobierce i t. d. L. **2.** p. **Kołtrysz.** <Włos. coltrine lm.>

† **Kołtrysz, a,** lm. **e,** † **Kołtryś,** † **Kołtryna** *sukno prostego wyrobu.* Biel. M. Lisia szuba suknem kryta zwanym K. Hel. <Włos. coltrice dosł. = pierzyna>

† **Kołtryś, a,** lm. **e** p. **Kołtrysz:** Dziś, gdy na kim K., barchan na kabacie, popchną go iście nazad: odstąp, panie bracie. Rej.

Kołtun, a, lm. **y,** † **Kołtan,** † **Kołtek,** [**Kołton, Kołtoń, Kułtun**] **1.** lek. (trichoma, plica polonica) *choroba rzekoma,* in. c h o r o b a k o ł t u n o w a, † c h o r o b a k o ł t u n o w a t a, † g o ś c i e c, [g o ś c i e c], † g o ź d z i e c, [g o ź d z i e c], † g w o ź d z i e c, [g w o ź d z i e c], † k r z c y c e, p l i k a: Kołtun tłucze mi ś. po kościach, więc czasami odbiera nogi. Chodź. **2.** *włosy skręcone rzekomo wskutek tej choroby:* Może ci włosy kołtunami zwełni. Słow. W wielkiej peruce, którą do złotego runa on lubił porównywać, a my do kołtuna. Mick. Włos mój brudu pełny, nieznający woni, kołtunami przylegał do niemytej skroni. Mick. Przen.: Zakręciwszy w K. brodę, rzecze dumnie. Len. **3.** w lm. *kudły, kłaki:* Chciał hultajowi ze łba ręką swą pozrywać kołtuny. Węg. (= gm. *strąki, postronki).* **4.** [K.] = a) *splot włosów.* b) *gałęzie drzewa, zgęszczone w jeden pęk i poplątane, [wicher], [czapka]:* Juzbyś oto dał pokój temu drzewu; całe podwórze zawaluteś my temy kołtunamy. c) *człowiek z rozczochraną głową.* d) *mieszczanin, łyk.* e) *szlachcic na jednym dworku.* f) *przezwisko:* Ty, osiemnasty kołtunie! g) *choroba:* K. zagniewany *(= śmiertelna choroba).* h) *kłopot:* Lepiej odrazu zbyć K. z głowy. Prz. *(= odrazu pozbyć ś. kłopotu).* i) *chęć* w wyrażeniu: Kołtuna mieć na co = *mieć chęć, chcieć:* Chłop

ma kołtuna na gorzałkę. j) w lm. *rodzaj ziemniaków.* **5.** leśn. p. **Kuniec.** Zdr. **Kołtunik.** Zgr. **Kołtunisko.** <p. Kołtek>

Kołtunerja, i, blm. p. **Kołtuństwo:** K. krakowska nie chce zezwolić na położenie drugiego toru.

[**Kołtuniarz, a,** lm. **e**] *połajanka.*

Kołtuniasto przys. od **Kołtuniasty,** *kołtunowato.*

Kołtuniasty, Kołtunowaty, [**Kołtąniaty, Kołtuniaty**] **1.** *pełen kołtunów, mający kołtun:* Był to kasztan z długą kołtuniastą grzywą. Skarb. **2.** *podobny do kołtuna.* **3.** *nierozczesany, niegładki.* Troc. **Kołtuniasty, ego,** lm. **ści** rz. *człowiek mający kołtun.*

[**Kołtuniaty**] p. **Kołtuniasty.**

Kołtunić się, i ś., ił ś. *dostawać kołtuna, w kołtun ś. skręcać, przybierać postać kołtuna:* Kołtuniły ś. głowy. Gliń. Przen.: Przed nami już tylko nizki krzew ś. kołtuni przy ziemi. Brzoz.

Kołtunieć, eje, ał 1. (o włosach) *zwijać ś. w kołtun.* **2.** (o ludziach) *dostawać kołtuna.*

Kołtunienie, a, blm., czynność cz. **Kołtunieć.**

Kołtunienie się, a ś., blm., czynność cz. **Kołtunić ś.**

Kołtunik, a, lm. **i** p. **Kołtun:** W miejsce pejsów miał kołtuniki.

Kołtunisko, a, lm. **a** m. **i** ni. p. **Kołtun.**

[**Kołtunnik, a,** lm. **i**] *roś. glechoma hederacea.*

[**Kołtunowanie się, a ś.,** blm.] *zwijanie, sklejanie ś. włosów w kołtuny.*

Kołtunowato przys. od **Kołtunowaty,** *kołtuniasto.*

Kołtunowaty p. **Kołtuniasty:** W cudzoziemskich krajach rzadko o kołtunowatego. Troc. Kołtunowate humory. Troc (*= właściwe kołtunowi*). †Choroba kołtunowata p. **Kołtun.** Przen.: Konary mchem kołtunowate. Mick.

Kołtunowy przym. od **Kołtun:** Choroba kołtunowa p. **Kołtun.** [Proszek K.] p. **Proszek.**

Kołtuństwo, a, blm., **Kołtunerja** pog. **1.** zb. *mieszczaństwo, mieszczuchy, łyki.* **2.** *natura mieszczuchów:* K. niektórych właścicieli domów opiera ś. temu wszelkiemi siłami.

Kołujący im. od **Kołować.** Lek.: Obłąd K. *= obłąkanie przemienne.* **P. Obłąd.** Mat. *nazwa nadawana pewnemu wyznacznikowi postaci szczególnej zwanemu inaczej cyrkulantem.* <Od Koło>

[**Kołupać, pie a. pa, pał**] *dłubać, pukać:* Na drzewie coś ciągle kołupa. Słow. <Ukr. kołùpaty>

[**Kołupanie, a,** blm.] czynność cz. **Kołupać.**

[**Kołybka, i,** lm. **i**] p. **Kolebka.** Zdr. [**Kołybusia**]. <Ukr. kołybka>

[**Kołybusia, i,** lm. **e**] p. **Kołybka:** Między dwoma ołtarzykoma stoi K.

[**Kołychać, a, ał**] p. **Kołysać:** Nie zgadnie, co tam dziecka myśl kołycha. Syrok. <Brs. kałychać>

[**Kołychanie, a,** blm.] czynność cz. **Kołychać,** *kołysanie:* Naczynie z likworem kłócić przez K. Torz. (*= trząsanie*).

[**Kołychotać, a, ał**] p. **Kołysać.**

[**Kołychotanie, a,** blm.] czynność cz. **Kołychotać.**

[**Kołymaha, y,** lm. **y**] *wielki wóz na ciężary.* Por. **Kałamaszka.** <Ukr. kołymaha>

[**Kołysa, y,** lm. **y**] p. **Kołyska:** A wy, baby, do dzieci, bo wam z kołysy wyleci.

×**Kołysacz, a,** lm. **e 1.** *ten, co kołysze:* K. dzieci. L. **2.** *ten, co ś. kołysze.* Kn., Troc.

Kołysać, sze a. ×**sa, sał,** [**Kołychać, Kołychotać**] *kolebać, chwiać, bujać, chybać, chybotać, gibotać, chwiać, wahać, ruszać, kiwać:* K. dziecię (*= kolebkę z dziecięciem*). Wiatr statek a. statkiem kołysze. Nie kołysaj mi noża ponad sercem. Krasiń. Kołysze sobie głową i tam i sam, siedząc. Rej. Leżeć w siatce, gdy kołysana lekko ś. waha, buja na maszcie. Słow. Głową i piórem kołysał. Mick. K. do snu. Ziemia ta przeklęta, co nas takim piastunki śpiewem w sen kołysze. Słow. (Wielbłąd) siodło lekko jak do snu kołysze. Słow. Śpiewał mi strofy z poematów arabskich, których dźwięk niezrozumiany i smutna nuta kołysały mnie do snu. Słow. (*= usypiały mnie*). Przen.: Z tych miłości własnych żadna nie przyszła do snu mię K. Słow. Kogo nazbyt kołysze szczęście, głupim czyni. Min. (*= pieści, hołubi*). Święta niewinność i święte zdrowie kołyszą zlekka jego (dziecka) wezgłowie. Mick. Gniew kołysze twoją wiotką postacią jak znikomym cieniem. Słow. Wszystko, o czym kiedy śniły myśli twoje, w jezior burzy kołysane. Słow. Jak lubo kołysze sercem ten powiew poranku. Słow. Wszystko insze z mózgu ruguje; jeden tylko tam obraz pani urodziwej zawiesza i kołysze na falach krwi do czoła bijącej. Krasiń. Każdy zarówno w myślach kołysany między bojaźnią, żalem i nadzieją. Mick. **K. ś. 1.** *kolebać ś., huśtać ś., bujać ś., chybać ś., chybotać ś., gibotać ś., chwiać ś., ważyć ś., ruszać ś., wahać ś., kiwać ś.:* Jeszcze ś. kołysze (zam.: *jeszcze zostaje w kolebce*). Jakby ś. w jednej kołysali kolebce. Krasz. Ptak ś. kołysze w powietrzu (*= buja, unosi ś.*). Kędy ś. motyl kołysa na trawie. Mick. Nad głowami jako obłok ś. kołysa. Mick. Drzewo ś. wierzchołki pomału kołysze. Kras. (*= ugina*). W khanie, przy którym smutna palma ś. kołysze. Słow. K. ś., idąc. Okręt, parowóz, wahadło kołysze ś. z boku na bok (*= przewala ś.*). Śpiewał Klonowicz niegdyś twoje wdzięki, kiedy na twoich falach ś. kołysał. Pol. Na głębinie fala lekko ś. kołysa. Mick. Dzwon ś. kołyszący. Auszp. Na hełmie znane kołyszą ś. pióra. Słow. Piękna splotami czarnych włosów, kołyszącemi ś. w cieniu kołpaka. Krasiń. Tylko co wyszła, jeszcze kołyszą ś. drzwiczki. Mick. By tacy wszyscy byli, mniejby ś. kołysała ta łódź Rzpltej, niżeli kołysze. Górn. Ludzie ś. kołyszą jako trzcina od wiatru. Rej. (*= słaniają ś.*). Przen.: Pieśń... rośnie i z fali kołysze ś. szumem. Słow. Serce to biło, jak gdyby od piersi oderwać ś. chciało, to znowu ciszej ś. kołysząc, omdlewało jak gdyby na wieki. Krasiń. Przen.: W ciągu traktowania nieprzyjaciele, o blizkim posiłku posłyszawszy, zaraz kołysząc ś., co inszego myślili. Tw. (*= wahając ś.*). **2.** przen. *rozkoszować ś., unosić ś., napawać ś.:* K. ś. nadzieją. Chwal, ile możesz, niech ś. pochlebstwem kołysze. Nar. <KOŁ>

[**Kołysajka, i,** lm. **i**] p. **Kołyska.**

Kołysanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kołysać:** Morskie kołysania sprawiły we mnie znaczną słabość. Kras. Niezabudki... znajdują radość w ciągłym kołysaniu błękitnej fali. Słow. (*= kołysaniu ś.*). Fiz.: K. osi ziemi, in. ×**nutacja** (p. Nutacja).

Kołysanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kołysać ś.**

Kołysanka, i 1. blm. a. †**Kołyska** *kołysanie:* Regularny i lekki chód, kołysankę mu sprawiając, do snu go usposabiał. **Jeż. 2.** lm. **i** *pieśń, śpiewana nad kołyską.*

Kołyseczka, i, lm. **i** p. **Kołyska:** Najmniejsze dziecko w kołyseczce strzegła. Słow.

[**Kołysia, i,** lm. **e**] p. **Kołyska**: Pod kołysią mysz, a w kołysi druga.

Kołyska, i, lm. **i,** [**Kołysa, Kołysajka**] **1.** *narzędzie do kołysania, kolebka:* Podobny kształt ma K. i trumna. Słow. Przen.: Porfirowe umarłych kołyski. Słow. (*=sarkofagi*). Gelwańskie, krwi pełne pole było mi pierwszą kołyską. Słow. **2.** †p. **Kołysanka**: Tak na przeciwne wiatry w swej kołysce nie dba łódź. Chr. **3.** gór. *klatka na kółkach z platformą poziomą na węgle i spodem pochyłym, spuszczająca ś. w pochylniach.* Zdr. **Kołyseczka,** [**Kołysia**]. <KOŁ>

Kołyskowy przym. od **Kołyska**: Biegun K. Wózek K. Wanienka kołyskowa (*=kołysząca ś.*).

× **Kołysny** *mogący ś. kołysać, giętki, wiotki, chwiejny, gibki, kołyszący ś.*: Nie słychać jeszcze kwilącego ptaka z kołysnych czupryn drzewa. Przyb.

1. [**Kom, a,** lm. **y**] *bryłka, gruzeł, grudka:* Komy w mące wilgotnej. <Ukr. kim, 2 pp. komà>

2. [**Kom, u,** blm.] *potrawa postna z kartofli a. z grochu, utartego z makiem.* <Brs. kamỳ blp.>

Koma, y, lm. **y** **1.** *przecinek, znak pisarski.* **2.** astr. *warkocz komety.* **3.** fiz. *drobna różnica muzyczna wysokości dwu tonów, którym odpowiadające liczby drgań są w stosunku 80 : 81:* Słowa niesie wiatr bez komy: sens zawiły na jarmarku. Zdr. **Komka.** <Gr. kómma ni.>

!**Koma, y,** lm. **y** lek. (coma) *senność chorobliwa, śpiączka, śpik.* <Gr. kōma ni.>

†**Komaga, i,** lm. **i** p. **Komiega**: K. wina. Vol. <p. Komiega>

†**Komanda, y,** lm. **y** (w wiekach średnich) *umowa, na mocy której kupiec a. marynarz otrzymywał część zysku ze sprzedanych przez siebie a powierzonych sobie towarów.* <Śr. Łć. comanda>

× **Komanderja, i,** lm. **e** p. **Komandorstwo.** <Fr. commanderie>

× **Komandjer, a,** lm. **owie** *naczelnik, przywódca, szef, głowa:* Z krzywdą zasłużonych oficerów robić smarkacza komandjerem całej partji. Łoź. <Fr. commandeur>

Komandor, a, lm. **owie,** × **Komendor,** × **Komendator, Komtur,** × **Kontur,** †**Kontor** **1.** *tytuł honorowy tego, co posiada najwyższy stopień jakiego orderu:* K. legji honorowej. **2.** *naczelnik zakonu rycerskiego:* K. maltański. Komturowie czyli komandorowie szczególnych konwentów po miastach i zamkach. Mick. Posąg Komandora w Don Juanie Byrona. K., obrońca praw i dóbr kościelnych. Wlod. <Fr. commandeur>

× **Komandorja, i,** lm. **e** p. **Komandorstwo.**

Komandorski przym. od **Komandor**: Nadanie komandorskich znaków orderu Franciszka Józefa. Krzyż K.

Komandorstwo, a, lm. **a,** × **Komandorja,** × **Komanderja,** × **Komenderja,** × **Komendorja,** × **Komendorstwo** *godność, urząd, stopień komandora:* K. zakonu Maltańskiego.

[**Komandy, ów,** blp.] *zaloty:* Do któréj w K. pojada? <p. Komenda, 7>

Komandyt, u, lm. **y** *wkład spólnika spółki komandytowej.* <Z Fr. commandite, p. Komandyta>

Komandyta, y, lm. **y** han. *przedsiębiorstwo pozostające z drugim przedsiębiorstwem w stosunku spółkowym ograniczonym tylko pewnym wkładem pieniężnym i stosowną odpowiedzialnością prawną.* <Fr. commandite>

Komandytarjusz, a, lm. **e** p. **Komandytor.**

Komandytor, a, lm. **owie, Komandytarjusz** han. *uczestnik spółki komandytowej, nie biorący w jej interesach handlowych czynnego udziału.* <Fr. commanditaire>

Komandytować, uje, ował han. *zamieniać na komandytowy:* K. przedsiębierstwo. <Fr. commanditer>

Komandytowanie, a, blm., czynność cz. **Komandytować.**

Komandytowy han.: Przedsiębierstwo komandytowe, interes K., spółka komandytowa = *spółka handlowa, zawarta między wspólnikami firmowemi solidarnie odpowiedzialnemi, a dostarczycielami funduszów odpowiedzialnemi tylko do wysokości swoich wkładów.* Komandytowo firmowy = *posiadający firmę, dostarczoną przez uczestników komandytowych:* Spółka komandytowo-firmowa. Komandytowo-finansowy = *finansowy, urządzony na sposób komandytowy.* <Z Fr. commandite>

†**Komaństwo, a,** lm. **a** *kompanja, towarzystwo, komitywa:* Królowa Saba przyjechała do Jeruzalem z komaństwem a towarzystwem wielkim. Leop. <Czes. komonstvo = drużyna (jezdnych), p. Komonny i Komunik>

Komar, a, lm. **y,** †**Komor,** †**Komór,** [**Kumor, Kómora, Kómas, Chomor**] zool. (culex) *owad dwuskrzydły, długorogi:* Jak wilk komarowi pomoże, to komar i konia zmoże. Prz. Bąki, muchy, komary cięły, żgały bez miary. Pśń. Komary brzęczą. Barzo ś. źle wiedzie komarowi szczypiącemu. Schot. Przen.: Zrobiwszy mnie komarem, chce zmienić w Atlasa. Mick. Patrzaj, jaki to lud rosły: ja K., i krew z niego wycedziłem. Słow. Zdr. **Komarek.** Zgr. [**Komarzysko**]. <KOM(AR)>

Komarek, rka, lm. **rki** p. **Komar.**

Komarnica, y, lm. **e** zool. (tipula) *owad dwuskrzydły, długorogi,* zbutwień.

Komarnik, a, lm. **i** **1.** [K.] *schronienie, gdzie pasterze przechowują żętycę, bryndzę i sery.* **2.** a. **Bachantka** bot. (baccharis) *roś. z rodziny złożonych.*

Komarowy, Komarzy przym. od **Komar**; †**Komorowy,** [**Komorzy, Kómarzy, Kumorowy, Pomorowy**]: Kłosy, jak komarowe nosy. Prz. Nie dostawaliśmy od ukąszeń komarowej gorączki. Sienk. Żart.: Sadło komarowe. Kłóci ś. o sadło komarowe. Prz. (*=o drobiazg, o nic*).

Komarzy 1. p. **Komarowy**: Komarzym dzwonią brzęczeniem. Jeż. [Wielki, jak komárzy nos]. Prz. **2.** †*roś., gatunek gieranjum.*

[**Komarzysko, a,** lm. **a**] p. **Komar.**

Komasacja, i, lm. **e** *zebranie gruntów rozrzuconych w jednolitą masę, w jednolity obszar, zaokrąglenie gruntu drogą zamiany:* Przy komasacji gruntów Chłapowski oddał chłopom najlepsze kawałki. <Ze Śr. Łć. commassare = zbić w jedno, zmasować>

Komasacyjny przym. od **Komasacja**: Prąd K.

[**Komasznia, i,** lm. **e, Kiermasznia**] *uczta huculska na grobie, stypa; stypa w rocznicę a. w półrocznicę czyjego zgonu.* <Ukr. komasznia, z Tur. komszù = sąsiad>

[**Komat, a,** lm. **y**] *pęczek* (np. lnu). Zdr. [**Komatek, Komateczek**]. <p. 1. Kom>

[**Komateczek, czka,** lm. **czki**] **1.** p. **Komat. 2.** *resztki siana, słomy, wełny, unoszone przez wiatr.*

[**Komatek, tka,** lm. **tki**] **1.** p. **Komat. 2.** a. [**Kumatek**] *garstka, przygarstek, wiechatek* (np. grochowin).

!**Komatyczny** przym. od !**Koma**: W śnie komatycznym oddychanie odbywało ś. powierzchownie,

mechanicznie. Chm. Środki komatyczne = *nasenne.* <p. ! Koma>

× **Kombatant, a,** lm. **ci I.** *żołnierz potykający ś. z kim, zapaśnik.* **2.** *ten, co ś. z kim pojedynkuje:* Boi ś., ażeby kombatanci nie bardzo ś. poranili. Kaczk. <Fr. combattant>

Kombinacja, i, lm. **e I.** *zestawienie, porównanie i obrachowanie; pomysł, wymagający uwzględnienia licznych okoliczności; łączenie pojęć pojedyńczych dla wyprowadzenia wniosków:* Upatrywano w tym odwrocie raczej kombinację mądrych planów wojennych. Skarb. (Mickiewicz) traktuje ją (przyrodę) realistycznie, bez tych naciąganych i dowolnych kombinacyj, jakie u romantyków przeważały. Chm. Charakter jest kombinacją różnych składników. Ochor. **2.** × *ugoda, układ:* Zerwała ś. znowu K. między łowczym litewskim a konsukcesorami. Mat. **3.** mat. *zestawienie przedmiotów lub elementów wybranych z pomiędzy elementów danych takie, że w dwuch kombinacjach różnych przynajmniej jeden element w jednej jest inny niż w drugiej:* Kombinacje proste a. bez powtórzenia. Kombinacje z powtórzeniem. **4.** min. *postać krystaliczna złożona, utworzona z połączenia ś. z sobą dwuch i więcej postaci pojedyńczych,* in. forma złożona. Zdr. **Kombinacyjka.** <Z Łć. późn. combino = (zdwajam), łączę, zespalam>

Kombinacyjka, i, lm. **i** p. **Kombinacja.**

Kombinacyjny przym. od **Kombinacja:** Gdy przyszło do skryptu kombinacyjnego, niewypowiedziane trudności czynił. Rzew. Fiz.: Tony kombinacyjne = *utworzone przez współbrzmienie dwu tonów i powodujące dudnienie.*

Kombinant, u, lm. **y** mat. *niezmiennik lub spółzmiennik układu form w algiebrze.*

Kombinator, a, lm. **owie I.** *ten, co kombinuje.* **2.** †*jednacz, pośrednik.*

Kombinatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Kombinator.** Rzew. Zjechali ś. do gienerałowej Kamińskiej, prosząc jej, ażeby w tej sprawie była kombinatorką. Mat.

Kombinatoryjny *mający związek z kombinacją, do niej ściągający ś.* Mat.: Analiza kombinatoryjna = *metoda rachunkowa oparta na własnościach kombinacji.* Szkoła kombinatoryjna = *do której należeli analiści, używający tej metody rachunkowej.*

Kombinować, uje, ował *robić kombinacje:* Wagon kombinowany z przedziałami trzech klas. <Łć. późn. combinare>

Kombinowanie, a, blm., czynność cz. **Kombinować,** *kombinacja.*

[**Kombracić, i, ił**] p. **Kamracić.** <Sld. połowiczny do Brat>

[**Kombrat, ta,** lm. **ty** a. **ci** a. **cia**] p. **Kamrat.**

† **Kombustja, i,** blm. chem. *gorzenie, palenie ś.* <Łć. combustio>

Komeciany p. **Kometowy:** Komeciana miotła. Słow.

Komedja, i, lm. **e I.** *utwór sceniczny, przedstawiający w sposób wesoły a satyryczny wady i śmieszności jednostek a. społeczeństwa:* K. wierszem, prozą. K. w jednym, w dwuch aktach. Napisać, grać, przedstawiać komedję. Śmiesznie bardzo komedje udaje. Chodź. Iść na komedję. (Niemcewicz) utworzył sam nowe formy historycznego dramatu, politycznej komedji i historycznych śpiewów. Mick. Przen.: K. boska Dantego. Nieboska K. Krasińskiego. **2.** [K. a. **Komedyja, Komendyja, Kumedyja**] *zabawne widowisko ludowe, heca.* **3.** *rzecz śmieszna, zabawna, pociecha, heca, historja, scena:* A to K. z nim! A to K. ś. stała, serwatka ś. wylała. Prz. **4.** *krotochwila, błazeństwo, żarty, śmieszność:* Komedje z kogo, z czego robić. Nero komedje stroił i między woźnicami jeździł. Skar. Chciałem was zabawić, chciałem wam komedyją niby te wyprawić, wznowić koncept, który ja, lat temu czterdzieście, wymyśliłem. Mick. O wieczna ludzkiej próżności komedjo! Gom. Córeczka ta sprawiała ojcu wielką uciechę, bo miał komedję domową, zawsze nową i zabawną. Chm. **5.** *zmyślenie, mistyfikacja, udanie:* To wszystko K. Odgrywać komedję. Pułaskiego złamała i zgniotła listopadowa K. z królem. Krasz. Zdr. **Komedyjka.** <Gr. kōmō(i)día, skąd Łć. comoedia>

× **Komedjalnia, i,** lm. **e** *miejsce, gdzie grają komedje, scena, teatr.*

Komedjalny p. **Komedjowy:** Aparat K. Kn. Pan na nie czytała komedjalnych błazeństw, ani amorycznych romansów. Chm.

Komedjancki przym. od **Komedjant. Po komedjancku** przys. *jak komedjant.*

Komedjancko przys. od **Komedjancki.**

Komedjanctwo, a, lm. **a I.** *czynność, rola komedjanta.* **2.** przen. *charakter, postępowanie takie, jak komedjanta, komedja, udanie.*

Komedjant, a, lm. **ci,** × **Komedjarz,** × **Komedyjnik,** × **Komedysta I.** × *ten, co gra komedję, aktor, występujący w komedji, komik teatralny.* **2.** *ten, co wyprawia sztuki komiczne, pajac, kuglarz, błazen, arlekin.* **3.** przen. *ten, co odgrywa komedję = błaznuje a. udaje:* Miał dużo starej Polski w oblicza wyrazie, ale go djabli wnieśli do tego tam tłumu komedyjantów naszych. Oliz. **4.** [K.] *taniec śląski.*

Komedjantka, i, lm. **i** forma ż. od **Komedjant:** Jeśli komedjantki nie chce mieć pozoru, niechaj zrzuci ten kostium. Oliz.

× **Komedjarz, a,** lm. **e** p. **Komedjant:** Błaznom tylko i komedjarzom przystoi zbytni strój. Petr.

Komedjoopera, y, lm. **y** muz. *opera komiczna:* Rozkazał dla rozerwania jej grać komedjoopery na teatrze zamkowym. Krasz. <Komedja + Opera>

Komedjopis, a, lm. **owie** p. **Komedjopisarz.** L <Komedja + PIS>

Komedjopisarski przym. od **Komedjopisarz:** Talent K.

Komedjopisarstwo, a, blm. **I.** *pisanie komedji:* Zabłocki odznaczył ś. w komedjopisarstwie. **2.** *dział komedji w literaturze:* K. kwitnie. Bogate K.

Komedjopisarz, a, lm. **e, Komedjopis** *ten, co pisze komedje, autor komedji.*

Komedjować, uje, ował *wyprawiać komedje, sceny; udawać.*

Komedjowanie, a, blm., czynność cz. **Komedjować.**

Komedjowy, Komedyjny, Komedjalny przym. od **Komedja:** Typ K.

Komedyjka, i, lm. **i** p. **Komedja.**

× **Komedyjnie** przys. od **Komedyjny,** *komicznie.* Bobr. Wystroić ś. K.

× **Komedyjnik, a,** lm. **cy** p. **Komedjant.** Kn. Kuglarz, figlarz, K., skoczek, śmieszek, błazen, krotofilnik. Bobr.

Komedyjny p. **Komedjowy:** K. aparat. Troc.

× **Komedysta, y,** lm. **ści** p. **Komedjant:** Kuglarz i K. Skar.

[**Komel, mla,** lm. **mle**] *grubszy koniec konaru, rózgi, gałęzi lub odciętego wierzchołka drzewa:* Rzucił na scenę bukiet, trafiając samym komlem w twarz. <Brs. komel>

[Komelan] tylko w wyraż.: Iść komelanem (o koniu, o człowieku) = *iść, trzymając ś. jednym bokiem naprzód.* <? Może w związku z Nm. Kamelgang = chód wielbłądzi, albo z Ukr. komelhâ = wirowanie>

Komelica, y, lm. **e, Komlica** bot. (caroxylon) *roś. z rodziny komosowatych.* <?>

Komelina, y, lm. **y** bot. p. **Przewdziękla.** <Niby Łć. commelina, od nazwiska botanika Hl. Commelyn>

Komemoracja, i, lm. **e 1.** *wzmianka:* Takich komemoracji, zapisywanych w agiendach, wyciągnąłem sobie na kilku kartkach niemało. Lel. **2.** *wspomnienie (umarłych); wzywanie świętych.* <Łć. commemoratio>

Komenda, y, lm. **y 1.** *rozkaz jednym słowem a. kilku słowami wypowiedziany co do poruszeń, obrotów, użycia broni i innych działań żołnierzy, zakomenderowanie:* Zlecieli ś. wszyscy, jak na komendę. Jak gdyby na komendę razem wystrzelili. Mick. Komendy jego nie słychać śród krzyku. Mick. Trudną mu była z początku K. Kom. *(=komenderowanie, dawanie rozkazów).* K., panie pułkowniku, nie wolno nikomu. Krasz. *(=rozkaz)* **2.** a. **!Komenderówka** *dowództwo:* Objąć komendę. Być pod komendą. Wkrótce tu nie zostanie nikt z nas przy komendzie. Mick. Do mnie bataljonu K. należy. Mick. Wasan zostań dla komendy. Chodź. Pan Stanisław został na komendzie. Chodź. Żandarmów oddział miał w komendzie. Mick. Przen.: *kierownictwo:* Oleńka wzięła komendę nad opatrunkiem. Sienk. **3.** *obowiązki komendanta placu:* Major nie pojął swego stanowiska, wkrótce po objęciu komendy zrobił jakąś okrutną burdę ze studentami. Kom. Nie dostał już pułku pod swoje dowództwo, tylko tułał ś. po sztabach i komendach placu. Kom. **4.** *część wojska, zostająca pod czyim dowództwem, podjazd:* Nieprzyjaciel nie chciał oddzielić od głównego korpusu swego znaczniejszej komendy. Skarb. Wyruszyć z komendą. Żart.: Bosa komenda = *mężczyźni, kobiety chodzący boso.* **5.** × p. **Komendantura:** Pohamował ś. i pozwolił spokojnie prowadzić do komendy; tam opowiedział ś. komendantowi, kto jest. Sienk. **6.** × *dochód z prebendy bez odpowiednich obowiązków, udzielany osobie duchownej lub świeckiej.* **7.** † Przyjechać w komendę = *w zaloty, w konkury.* Troc. **8.** [K., lm. **owie**] *drużba (weselny).* Zdr. **Komendka.** <Fr. commande, z Łć. późn. commandare>

Komendant, a, lm. **ci, [Komendat]** *ten, co komenderuje, dowódca:* K. wojska, twierdzy, miasta, placu. K. korpusu kadetów. K. szkoły aplikacyjnej. Płut pierwszy K., ja drugi. Mick. Komendanci bataljonowi. Kom. <Fr. commandant>

Komendantka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Komendant. 2.** *rodzaj wódki.*

Komendantowa, ej, lm. **e** *żona komendanta:* To powadze pani komendantowej nie przystoi. Sienk.

Komendantować, uje, ował *być komendantem, komenderować, dowodzić:* W Suczawie komendantował Trzaska. Rol.

Komendantowanie, a, blm., czynność cz. **Komendantować.**

Komendantówna, y, lm. **y** *córka komendanta.*

Komendantura, y, lm. **y,** × **Komenda** *biuro, mieszkanie komendanta.*

Komendarz, a, lm. **e 1.** a. × **Komendatarjusz** *ten, co ma duchowną komendę:* Ksiądz kanonik księdzu komendarzowi zaarendował śluby, chrzty i pogrzeby. Koss. Ohrzcił ksiądz Wojciech Przybyłkowski, K. hulewiczowski. Krasz. **2.** † *dozorca kościelny.* **3.** [K.] *ksiądz wikary.* <Śr. Łć. commendarius>

[**Komendat, ta,** lm. **ci**] p. **Komendant:** Książnicka zastrzeliła komendata zbójów.

× **Komendatarjusz, a,** lm. **e** p. **Komendarz.** <Śr. Łć. commendatarius>

× **Komendataryjny** p. **Komendatoryjny.**

× **Komendator, a,** lm. **owie** p. **Komandor.** Rzew. <Włos. commendatore>

× **Komendatoryjny,** × **Komendataryjny** *istniejący na prawach komendy duchownej:* Opactwo komendatoryjne. Kraus. Opat K. *(= korzystający z komendy duchownej).*

× **Komenderja, i,** lm. **e** p. **Komandorstwo.** <Fr. commanderie>

Komenderować, uje, ował, Komendować 1. (kogo, co) cz. dok. *komenderując, wysłać; odkomenderować, wykomenderować:* K. oddział wojska dokąd. Komenderowany z plutonem w miejsce słabego oficera. Kom. Przen.: Łowczyna posyłała ją z kluczykami do apteczki, komenderowała do ogrodu. Krasz. **2.** (kim, czym a. [kogo, co]) cz. nied. = a) *rządzić, dowodzić wojskiem:* K. dywizją. Staje na środku placu i komenderuje całą paradą. Kom. [Nas komendanci komenderują]. b) *kierować wojskiem za pomocą komend:* Komenderował pod kartaczami, jak na ćwiczeniu. My, jak oficerowie tego wojska, uwijamy ś. i komenderujemy na obławach. Chodź. Komenderował on kilku chłopami, zapędzającemi naszą trzodę z łąki na drogę do bliskiego dworku. Chodź. <Fr. commander, Nm. commandiren>

Komenderowanie, a, blm., czynność cz. **Komenderować.**

!Komenderówka, i, lm. **i** p. **Komenda:** Taką wiatrówkę z szarych złodziei będzie miał wkrótce na komenderówkę. Słow. Rusina a. Litwaka K. woźnicy ukazać mająca koniom, w którą stronę powinny ś. udać. Goł. <Ros. komandirovka>

Komendka, i, lm. **i** p. **Komenda.**

× **Komendor, a,** lm. **owie** p. **Komandor.** Troc.

× **Komendorja, i,** lm. **e** p. **Komandorstwo.**

× **Komendorstwo, a,** lm. **a** p. **Komandorstwo.** Troc.

Komendować, uje, ował 1. p. **Komenderować. 2.** † *rekomendować, zalecać:* Komenduję królowi, kogo rozumiem być do czego sposobnym. [**K. ś.** a. **Komendywać ś.**] *zalecać ś.:* Do innej ś. komendujes, a mnie przeradzis *(=zdradzisz).* Jak ś. pannie komenduje (kawaler), mowa jego święta. <Włos. commendare>

Komendowanie, a, blm., czynność cz. **Komendować:** Do komendowania fortecy sposobny. Rol.

[**Komendowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Komendować ś.**

[**Komendyja, i,** lm. **e**] p. **Komedja:** To ci ś. zanosi na komendyje!

[**Komendyks! a. Komentaj men dzik!**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

[**Komendywać się, uje ś., ywał ś.**] p. **Komendować:** Ja pannie ś. komendywał.

[**Komendywanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Komendywać ś.**

Komensalizm, u, blm. (w naukach biologicznych) *wspólne żywienie ś.:* Oprócz mutualizmu i pazytyzmu odróżniał jeszcze trzecią formę symbiozy, mianowicie K. Jent. <p. Komensał>

× **Komensał, a,** lm. **owie** *współstołownik, stołownik.* <Łć. Śr. commensalis>

†**Komensał, a,** lm. **ci** *spółbiesiadnik.* <p. Komensał>

†**Koment, u,** lm. **y 1.** p. **Komentarz:** Ale to trzeba rozumieć o potrawie jakiej wilgotnej, nie o piciu, jako w komencie pisze tamże na ten wiersz. J. Zaw. **2.** *wymysł:* Lada babskie komenty, lecz że rzeczy nowe, musiały im dać miejsce zbawienne i zdrowe. Pot. <Łć. commentum ni.>

[**Komentaj men dzik!**] p. **Komendyks!**

Komentarjusz, a, lm. **e 1.** *pamiętnik:* K. Cezara. **2.** ×*notatnik, notes:* K., gdzie ś. zapisuje rzeczy dla pamięci, aby potym obszerniej to samo można było wyłożyć. Bobr. **3.** p. **Komentator.** Lel. <Łć. commentarius>

Komentarz, a, lm. **e,** †**Koment** *przypis, przypisek, uwaga, objaśnienie jakiego dzieła:* Arystotelesa trzeba czytać z komentarzami. Coś nakształt Danta tercetów niejasnych, do których trzeba dodawać K. Słow. Przen.: Wypiszę ja waści K. na czole, co go będziesz miesiąc sylabizował! Krasz. Tylko proszę bez komentarzy! *(=bez osobistych uwag i objaśnień).* Rzecz ta nie potrzebuje komentarzy *(=jest sama przez ś. jasną).* Pytania, spojrzenia, opowiadania faktu, komentarze sypnęły ś. za odchodzącemi. Krasz. Są wieści i komentarze o nim nie najlepszej treści. Oliz. Zdr. **Komentarzyk.** <Łć. commentarius>

Komentarzować, uje, ował *pisać komentarze, pamiętniki.*

Komentarzowanie, a, blm., czynność cz. **Komentarzować:** Jan Dombrówka zakończył K. przed rokiem 1444. Lel.

Komentarzowy *wyjaśniający, uzupełniający, dodatkowy:* Okólnik K.

Komentarzyk, a, lm. **i** p. **Komentarz.**

Komentator, a, lm. **owie, Komentarjusz** *ten, co komentuje, objaśniacz.* <Łć. commentator>

[**Komento, a,** lm. **a**] p. **Chomąto.**

Komentować, uje, ował *robić komentarze, objaśniać, wykładać, opatrywać co przypisami.* <Łć. commentari>

Komentowanie, a, blm., czynność cz. **Komentować.**

Komenża, y, lm. **e** *bomba daw. używana, ważąca 500 funtów i mieszcząca w sobie 40 funtów prochu.* <Fr. cominge, od nazwiska otyłego adjutanta Ludwika XIV, hr. de Cominge>

Komeraż, u, lm. **e** *powaśnienie, nieporozumienie, kwas, różnica, intryga, plotka waśniąca ludzi:* Robić komeraże. Komeraże i plotki więcej złego narobiły, niż trucizna i sztylet. Krasiń. Zdr. **Komerażyk.** <Fr. commérage, od commère = kumoszka>

Komeraźnica, y, lm. **e** *kobieta, robiąca komeraże:* Wieś, znana jako punkt główny komeraźnic. Korz.

Komerażować, uje, ował *robić komeraże, intrygować, waśnić, różnić, siać nieporozumienia:* Żadnej Polonji komerażującej nie znoszę. Krasiń. Czy oddała list Olga? I co też tam komerażowała o mnie? Krasiń. My tu w najlepsze komerażujemy, trzpiotczemy ś. Krasz.

Komerażowanie, a, blm., czynność cz. **Komerażować.**

Komerażyk, u, lm. **i** p. **Komeraż:** Walka stronnicza schodziła na drogę komerażyków buduarowych. Rel.

×**Komerc, u,** lm. **e** p. **Komers:** W cnotliwych ś. kochał, a z niemi K. miewał, nie łżąc stanu swego pańskiego. Niem.

Komercjalny p. **Komercyjny:** Dzieło ekonomji politycznej i komercjalnej. Szaj. <Fr. commercial>

×**Komercjonalny** p. **Komercyjny:** Wyznaczenie dwuch tylko miast galicyjskich komercjonalnych do stosunków z Polską. T. K.

Komercyjny 1. a. **Komercjalny,** ×**Komercjonalny** *handlowy, kupiecki:* Radca K. **2.** p. **Komersowy.** <Z Łć. commercium=handel>

Komers, u, lm. **y,** ×**Komersz,** ×**Komerc 1.** *bankiet, pohulanka, zabawa na wolnym powietrzu:* Wyprawili mu K. i wypili dużo piwa. K. na cześć Virchowa. **2.** *daw. gra towarzyska 3—12 osób w karty.* Goł. Grano snadź w powszechnie naówczas używaną w salonach grę, zwaną K. Orzesz. **3.** *spółka, stowarzyszenie.* <Z Nm. Kommers, a to z Fr. commerce, Łć. commercium>

Komersowy, Komercyjny, Komersyjny: Gra komersowa a. komercyjna, komersyjna = *gra karciana mająca kozerę, niehazardowa, towarzyska:* Preferans, gra komersowa.

Komersyjny p. **Komersowy:** Wszystko odbywało ś. cicho, grzecznie, uczciwie w granicach gier tak zwanych komersyjnych. Orzesz.

×**Komersz, u,** lm. **e** p. **Komers.**

Komes, a, lm. **owie** (w daw. Polsce) *rządca zamku, miasta a. prowincji:* Nie co innego był w Polszcze pierwej K., jedno to, co dziś palatyn a. kasztelan. Orzech. Będzie komesów i rycerzy jako maku. Sienk. <Łć. comes dosł.= towarzysz (dom. władcy), w Śr. Łć.=hrabia>

Komesostwo, a, lm. **a** *godność, urząd komesa:* Nie było K. ówczesne bezwarunkową cechą pańskości. Szaj.

Komesowski przym. od **Komes:** Ród K.

×**Komesz, u,** lm. **e** p. **Komysz:** Tak cienki drobny K., jako i kwitnące zioła grubego była, w pień ścina na łące. Pot. Muzy w K. Pot. *(=precz).* <p. Komysz>

Komeszka (właściwie ***Komeżka**), **i,** lm. **i** p. **Komża:** Wprawna była na komeszkach, zasłonach, szyła dobrze. Jeż.

†**Komeszyna, y,** lm. **y** *trzcina:* Nakoniec jego samego wprzód komeszyną jawnie skarano i łańcuch na szyję włożono. Okol. <Zap. od Komesz>

Kometa, y, lm. **y,** [**Komita**] **1.** ż. a. ×m. astr. *ciało niebieskie, biegnące drogą bardzo wydłużoną i dlatego rzadko widywane, złożone z gwiazdki czyli głowy i z prostej, krzywej a. wielokrotnej smugi świetlnej czyli tak zwanego ogona, warkocza a. miotły;* g w i a z d a o g o n i a s t a, b r o d a t a: Kometa teleskopowa albo teleskopiczna, zewnętrzna, wewnętrzna, Enckego, Halleya, Biela i t. d. Komety perjodyczne. Przed którego śmiercią wielka K. była widziana. Sz. Na wiatr puszczają zasłony, ciągnące ś. za głową, jak komet ogony. Mick. Był to K. pierwszej wielkości i mocy. Mick. Słychać, że lud dał imię miotły tej komecie. Mick. K. grożący wojnami. Mick. (Duchy) czasem spłynąwszy do siebie, kometą oderwanym ś. stają. Krasiń. W zatoce księżyc w pełni ś. przeglądając srebrnym ogonem udaje kometę. Krasiń. Spodenki z tyłu zapinane i to najczęściej z kawałkiem koszuli, wyłażącym przez rozporek, co ś. w dziecięcym języku nazywało kometą. Bał. **2.** ×*rodzaj gry towarzyskiej w karty.* Goł. <Gr. komḗtēs = włochaty (dom. astḗr=gwiazda)>

Kometny p. **Kometowy:** Okiem kometne rozrzuca promienie. Moraw.

Kometograficzny przym. od **Kometografja.** <Kometa + Graficzny>

Kometografja, i, blm. *opisanie komet.* <Kometa + Gr. -grafia = opis>

Kometologiczny przym. od **Kometologja.**

Kometologja, i, blm. *nauka o kometach.* <Now. z Kometa + Gr. -logia = nauka>

Kometowy 1. a. **Kometny, Komeciany** przym. od **Kometa:** K. ogon. Kras. **2.** Wino kometowe = *gatunek wyborowego wina.*

Komeżka, i, lm. i p. **Komża.**

Komforcik, u, blm. p. **Komfort:** Lubi K.

Komfort, u, blm. *wytworność, urządzenie wytworne, wygoda w połączeniu z wykwintem:* Dom urządzony z komfortem. Kras. A. Zdr. **Komforcik.** <Ang. comfort>

[**Komiałek, łka,** lm. **łki**] *coś okrągłego, garść, [żmut].* Por. **Komat.** <p. 1. Kom>

Komicje, ów, blp. **1.** *zgromadzenie obywateli daw. Rzymu, na którym słuchano wniosków kapłańskich, tyczących ś. religji, i rozstrzygano sprawy państwowe.* **2.** *zjazd rolniczy:* Zjazdy rolnicze, czyli K., na wzór francuskich „comices agricoles." Spas. <Łć. comitia lm. ni.>

Komicznie, × **Komiczno** przys. od **Komiczny.**

× **Komiczno** p. **Komicznie:** Na widok K. osłupiałej postawy. Orzesz.

Komiczność, i, blm. rz. od **Komiczny; Komizm, Komika.**

Komiczny *nadający ś. do komedji, śmieszny, zabawny, humorystyczny, pocieszny:* Rola, scena, mina, figura komiczna. Wrażenie komiczne. Komicznym jest Don Kiszot, który z wiatrakami wojuje. Kras. A. Komiczno - ironiczny. Orzesz. Mama robi ruch komiczno - rozpaczliwy. Kos. A dużo mu brak?—pyta Zochna tonem komiczno-żałosnym. Kos. <Z Łć. comicus>

× **Komiega, i,** lm. **i,** × **Komięga,** † **Komaga,** [**Kamiaha**] **1.** *statek wodny czworoboczny do spławu zboża na rzece, krypa, galar:* Kędy po łodzie wóz przejechał brzegi, naładowane pływają komiegi. Zim. Rumak, walczący z nurtami rzeki, przyrównany jest do rotmana, prowadzącego do Gdańska komiegi. Mick. Ściągnął on Piotr Duńczyk złota komiegi. Len. **2.** [K.] *łódka wydłubana z kloca.* **3.** *fasa, kufa.* Troc. <Tat. kemi, kimi, przez Ukr. komiahà>

[**Komierz, a,** lm. **e**] p. **Kołnierz.**

× **Komięga, i,** lm. **i** p. **Komiega:** Komięgi zerwane z kotew. Wor. Już ciecze ze krą do Gdańska w komiędze, boi ś. nędze. Klon. Zdr. × **Komiężka.** <p. Komiega>

× **Komięgarski** przym. od **Komięga:** Rzemiosła komięgarskiego koniec jest uczynić komięgę. Petr.

× **Komiężka, i,** lm. **i** p. **Komięga:** A gdy zbijesz grosz na komiężce małej, sprawże też dubas nie nazbyt zuchwały. Klon.

Komiężnik, a, lm. **i** bot. p. **Kanarecznik.** <?>

Komik, a, lm. **cy 1.** *aktor, grywający role komiczne.* **2.** *człowiek, umiejący pobudzić innych do wesołości.* <Z Łć. comicus = komiczny>

Komika, i, blm. p. **Komiczność.**

× **Komilfowość, i,** blm. *wytworność, elegancja, szyk:* W toalecie był ten sam charakter zdartej i zszarzanej komilfowości. Korz. <Z Fr. comme il faut dosł. = jak należy>

Komiliton, a, lm. **i** *współżołnierz, towarzysz broni:* Obaj godni ludzie i komilitoni. Sienk. <Łć. commilito, 2 pp. commilitonis>

Komin, a a. **u,** lm. **y 1.** *kanał od pieca, kuchni, którym dym nazewnątrz wychodzi, dymnik, szlung:* Wytrzeć K. Zapaliły ś. sadze w kominie. Kominy sterczące na pogorzeliskach. Krasz. K. na statku. Nad drugą klasą cięży jakaś para i K. sypie deszczem wrącej wody. Słow. Mina, jak z komina. Prz. (= *sroga, gęsta*). Przen.: W ciemnościach mnie gmachu pogrzebli i ślizkiemi kominy, bez schodów i szczebli wiedli w górę. Słow. **2.** *koniec tego kanału, wychodzący nad dach:* Wzdychał Ulises: „O któraż godzina da z ojczystego dym ujrzeć komina!" Nar. Podział składki od komina do komina. Zawil. (= *od domostwa, od dymu*). Przen.: Zwoź zboża suche, aby ś. K. w stodole nie pokazał. Haur (= *aby ś. nie kurzyło, gdy ś. zboże rozpali*). Patrzeć, gdzie ś. z komina kurzy (= *wypatrywać, gdzieby ś. było można pożywić*). Przen.: Im wyżej K. fortuna wybije, tym głębsza przepaść pod nogami jego. L. (= *im wyżej podnosi kogo*). Myśli tylko, jakby wzbić swą władzę do góry kominem. Pot. (= *tak jak K. wysoko*). **3.** *framuga w izbie na podmurowaniu do rozkładania ognia:* Ho ho! węglem to zapisać w kominie! (o czymś niebywałym). Kiedy zimno a. mglisto, K. najmilszy towarzysz, a przy nim marzy ś. Kras. Zastałem księcia w celi księdza gwardjana, przy kominie. Słow. (Wędliny) uwędzone w kominie dymem jałowcowym. Mick. Więc ś. na K. drzewa nakłada, i z starą księgą przed ogniem siada. Len. K. kowalski, w którym ś. żelazo rozpala. Das. **4.** gór. *puste lejkowate miejsce, pozostałe po oberwaniu ś. ziemi.* **5.** zł.: K. wystawić = *podpalić.* Zdr. **Kominek.** <Łć. caminus, Gr. káminos>

Kominek, nka, lm. **nki 1.** p. **Komin:** Chodzić po kominkach = *patrzeć, z którego komina ś. kurzy = być pieczeniarzem.* K., którym swąd a zaduch wychodzi abo gdzie gaszą świecę. Kn. **2.** *zagłębienie w ścianie pokoju, przy podłodze, z kanałem kominowym, do rozkładania ognia:* Tadeusz stanął w kącie, wsparł ś. na kominku. Mick. **3.** K. do lampy = *szkło, cylinder szklany do lampy:* W mdłym świetle palącej ś. na stole lampki z wysokim kominkiem. Orzesz. **4.** *rura w samowarze, do której wkłada ś. węgle:* Nastawiał samowar i, przysiadszy w kucki, gorliwie dmuchał w K. Jun. **5.** *sus, podskok;* przen. *wybieg, kruczek, fortel, wykręt:* Zając robi kominki. Niech chart mój kominka wybija, uszarpnie zaraz zająca. Jak. W. Dać, wywinąć kominka. Tęgiegoś nam wczoraj wywinął kominka. Hoł. Tym trochę ś. zmieszał, wywinął natychmiast kominka i skoczył do prejudykatów. Oss. **6.** a. **Kuchnia** fl. *kwadrat z desek, wyłożony cegłami i gliną do rozniecania ognia na tratwie.* **7.** hut. *jeden z kanałów w rogach pieców cynkowych muflowych dla utrzymania przeciągu płomienia pod kapą.* **8.** myśl. = a) *kurek, zamek u strzelby.* b) *miejsce obszerniejsze w środku norzyska, gdzie ś. schodzi kilka nor.* c) *przewrócenie ś. ptaka w locie, kozieł, koziołek, młynek.*

Kominiarczyk, a, lm. **i 1.** p. **Kominiarz:** K., stan milutki, wytrze komin, golnie wódki. Pśń. **2.** *czeladnik, chłopiec kominiarski.* **3.** zool.: a) K. ogrodowy p. **Pleszka.** b) K. zwyczajny p. **Kopciuszek.**

Kominiarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Kominiarz. 2.** a. **Kominiarzowa** *żona kominiarza.* **3.** [K.] *jaskółka dymówka* (hirundo rustica).

Kominiarski przym. od **Kominiarz:** Majster K. Żart.: Loża kominiarska = *pomost ruchomy pod sufitem sceny, gdzie ś. mieszczą kominiarze, strażacy*

dyżurni. **Po kominiarsku** przys. *jak kominiarz:* Przebrany po kominiarsku *(=za kominiarza).*

Kominiarstwo, a, blm., [**Kominnictwo**] *rzemiosło kominiarskie.*

Kominiarz, a, lm. e, × **Kominnik** *ten, co ś. trudni wycieraniem kominów:* Wygląda jak K. *(=jest czarny, posmolony).* Zdr. **Kominiarczyk.** <p. Komin>

Kominiarzowa, ej, lm. e p. **Kominiarka.**

Kominiarzówna, y, lm. y *córka kominiarza:* Księżniczka i K. w jednej kupie. Jeż.

Kominkować, uje, ował p. **Kluczkować:** K. przed ogarami.

Kominkowanie, a, blm., czynność cz. **Kominkować.**

Kominkowy przym. od **Kominek:** Za szybami okien, kominkowym ogniem oświetlonych. Orzesz. Zdń.: Piec K. *=którego dolną częścią jest kominek.*

[**Kominnictwo, a,** blm.] p. **Kominiarstwo.**

[**Kominniczy**] przym. od **Kominnik,** *kominiarski.*

× **Kominnik, a,** lm. **cy** p. **Kominiarz:** Nie możeszli być złotnikiem, nie bądź kominnikiem. Prz.

× **Kominny** p. **Kominowy.**

Kominować, uje, ował gór.: Ziemia kominuje = *zarwawszy ś. i sypiąc ś. na dół, zostawia puste lejowate miejsce wewnątrz, nakształt komina.*

Kominowanie, a, blm., czynność cz. **Kominować.**

Kominowe, ego, blm. **1.** *podatek od kominów.* **2.** mul. *stypa, wyprawiona przez właściciela domu mularzom, za wykończenie komina, jako ostatniej części budowli.*

Kominowy, × **Kominny** przym. od **Komin.**

Komis, u, lm. **y 1.** a. **Komisja** *zlecenie, dane szczeg. w interesie handlowym:* Dać w K. = *dać towar na sprzedaż z warunkiem zapłacenia za niego po sprzedaży i strącenia sobie za to pewnego procentu:* Wędlina w K. lub za gotówkę. **2.** p. **Komisowe. 3.** *użytek tymczasowy:* Rozdano wszystkim żołnierzom w K. nowe mundury. Kom. <Z Łć. commissum im. ni. dosł. = zlecone>

Komisant, a, lm. ci, Komisjoner, × **Komisjonarz 1.** han. *kupiec, zajmujący ś. sprzedażą powierzonych mu towarów cudzych na rachunek i ryzyko ich właściciela i pobierający za to prowizję; załatwiający zlecenia handlowe kupców w swoim własnym imieniu a. w imieniu spółki:* Papuzie szczebiotanie komisantów magazynowych, umiejących doskonale zalecać towar. Krasz. *(= subjektów).* **2.** woj. *urzędnik, któremu polecono przygotowanie dla wojska rzeczy i żywności.* <p. Komis>

[**Komisar, a,** lm. **y**] p. **Komisarz.**

Komisarja, i, lm. **e** *mieszkanie komisarza:* Wybiegli na dziedziniec mieszkańcy z komisarji. Korz. Orszak konwojujący razem z więźniem udał ś. prosto na gubernatorję, czyli, jak ją pospolicie zwano, komisarję. Byk. <p. Komisarz>

Komisarjat, u, lm. **y 1.** *biuro urzędowe komisarza:* K. miejski. K. policji. **2.** a. **Komisorjat,** × **Komisjat** *urząd zaopatrujący wojsko w żywność i ubranie, intententura:* Była to główna intendentura, czyli t. zw. pospolicie K. byłego korpusu litewskiego. K. ubiorczy. <Nm. Commissariat, z Łć. committo = zlecam>

Komisarski przym. od **Komisarz;** × **Komisaryczny:** † Sąd K. Nie mają być żadne sejmy ani ziemskie, ani komisarskie, aże ś. sejm koronny skończy. Wawrz. z Prażm.

× **Komisaryczny** p. **Komisarski:** Przyszli na opróżnione w magistracie miejsce komisarycznego zarządcy.

Komisarz, a, lm. **e,** [**Komisar, Komiser, Komiséra, Konwisarz, Koniusarz, Kunisarz**] **1.** *czasowy a. stały urzędnik, przeznaczony do specjalnych obowiązków; członek komisji:* K. ekonomiczny, leśny, policyjny, włościański. K. sądowy = *komornik.* K. do oznaczenia granic. K. królewski, powiatowy. Przed wysadzonemi z senatu komisarzami. Troc. Wysłano dwuch komisarzy rządowych do nowo przyłączonego kraju do odbierania przysięgi od mieszkańców. Skarb. K. wojenny (w sztabie głównym). **2.** *zawiadowca dóbr czyich, rządca, administrator:* Pilna baczność na niższych urzędników, do gospodarstwa użytych, istotnym jest obowiązkiem komisarza. Kras. Kogoż on komisarzem słał do swych dóbr pińskich? Mick. Gdzie Niemiec był dziedzicem lub dzierżawcą dóbr, tam musieli być Niemcy rządcami, komisarzami. Skarb. **3.** [K.] *ekonom, włodarz, podstarości.* <Śr. Łć. commissarius>

Komisarzowa, ej, lm. **e** *żona komisarza.*

Komisarzować, uje, ował *być komisarzem:* Wszystek ten czas wspólnie z niemi komisarzował. Rol.

Komisarzowanie, a, blm., czynność cz. **Komisarzować.**

[**Komisarzów**] *należący do komisarza:* Ja parobek K.

Komisarzówna, y, lm. **y** *córka komisarza.*

[**Komisbrot, u,** lm. **y**] **1.** p. **Komiśniak. 2.** cukier. *ciastko suche, składające ś. z cukru, migdałów, jajek i mąki.* <Nm. Commissbrot>

[**Komiser, a,** lm. **ry** a. **rzy**] **1.** p. **Komisarz. 2.** a. [**Komiséra**] *policjant.*

[**Komiséra, y,** lm. **y**] **1.** p. **Komisarz. 2.** p. **Komiser.**

Komisja, i, lm. **e,** [**Kómisyja, Konwisyja, Konwis, Kónisyja**] **1.** *grono osób, wydelegowane od jakiej dykasterji i zawiązane w czasowy a. stały urząd dla załatwienia a. załatwiania jakich czynności:* K. skarbu. K. główna sprawiedliwości. K. edukacyjna, konskrypcyjna. K. śledcza. K. rządowa wojny. Zjechała K. Kon. *(=zjechała na grunt).* K. przy Akademji umiejętności (antropologiczna, fizjograficzna, językowa i t. d.) K. do rozsądzenia krzywd, do uznania i decyzji, do rozgraniczenia, do uspokojenia różności granicznych, do obaczenia gruntów, do uważenia szkód poczynionych; wyznaczyć komisję. Troc. Naprzód komisyją legalnie wyznaczyć, którąby rozważyła emigracji cele. Mick. K. cywilno-wojskowa = *złożona z członków cywilnych i wojskowych* (np. poborowa). **2.** *sąd wyjątkowy dla osądzenia jakiej sprawy.* **3.** p. **Komis:** Takowa K. nie zdała mi ś. powabna. Krasz. <Łć. i Śr. Łć. commissio>

× **Komisjat, u,** lm. **y** p. **Komisarjat.**

× **Komisjonarz, a,** lm. **e** p. **Komisant.**

Komisjoner, a, lm. **rzy** a. **owie 1.** *urzędnik komisarjatu.* **2.** p. **Komisant:** Według projektu, wszyscy komisjonerzy podlegają kontroli komitetów giełdowych. **3.** *posłaniec publiczny:* We drzwiach stał K. z blachą na piersiach i trzymał list w ręku. Krasz. <Fr. commissionnaire>

Komisjonerka, i, lm. **i** *kobieta-posłaniec publiczny:* Projektowane biuro komisjonerek.

Komisjonerski przym. od **Komisjoner.**

Komisjonerstwo, a, blm. *obowiązki, urząd komisjonerów:* Projekt przepisów, dotyczących komisjonerstwa handlowego.

[**Komisny, Komiśny** chleb] *razowy, czarny:* Chleb razowy czyli K. Goł. <p. Komisbrot>

Komisorjat, u, lm. **y** p. **Komisarjat.** <Ze Śr. Łć. commissiorâtus, przez Nm. Commissariat>

Komisorjatowy przym. od **Komisorjat:** Cywilni mogli ś. przydać chyba do czynności kasjerskich, komisorjatowych, kancelaryjnych.

Komisorjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *komis, zlecenie, polecenie, dane do spełnienia; upełnomocnienie do załatwienia interesów:* K. dane radcy Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. <Śr. Łć. commissorium>

Komisowe, ego, blm., **Komis** *prowizja za załatwienie komisu; procent, ustępowany przez sprzedającego osobie dopełniającej kupna dla kogo.*

Komisowy przym. od **Komis:** Dom K. (*=dom zleceń*). Handel K.=*prowadzony pod cudzą firmą.* Kantor komisowo-informacyjny. Umowa komisowa. Interesy komisowe.

Komisówka, i, lm. **i** *odmiana gruszek.* <?>

Komisyjnie przys. od **Komisyjny.**

Komisyjny 1. przym. od **Komis:** Artykuły, towary komisyjne (*=dane w komis*). Konto komisyjne (*=prowadzone przez komisanta w księgach*). **2.** przym. od **Komisja:** Komisyjne przesłuchanie chorego świadka w domu (*=przez wydelegowaną do niego komisję*). **3.** [K. a. **Komiśny, Komyśny, Konwiśny**] *urzędowy, rządowy, skarbowy:* Miary tak zwane komisyjne z r. 1764 były uznawane powszechnie za jedynie legalne. T. K. <p. Komisja>

[**Komiśniak, a,** lm. **i, Komyśniak**] *chleb skarbowy, rządowy, razowy.* <p. Komisbrot>

[**Komiśny**] p. **Komisny** i **Komisyjny:** Chleb K., razowy. No, chłopcy, ostatni raz komiśna strawa przełazić wam będzie przez gardła, ostatni raz cesarskie jadło pakujecie w brzuchy. Sew. <Z Nm. Commis->

[**Komita, y,** lm. **y**] p. **Kometa.**

Komitat, u, lm. **y** *obwód, powiat w Węgrzech, w Siedmiogrodzie.* <Śr. Łć. comitatus>

Komitatowy przym. od **Komitat.**

Komitent, a, lm. **ci** *ten, co daje komu komis, mocodawca w rzeczach handlowych.* <Z Łć. committo=polecam>

Komitet, u, lm. **y** *rada złożona z przedstawicieli pewnych władz a. osób wybranych do rozpatrywania niektórych spraw a. wykonywania postanowień:* K. gospodarczy, redakcyjny, urządzający, policyjno-lekarski. Komitety emigracyjne. <Ang. committee, przez Fr. comité>

Komitetowy przym. od **Komitet:** Uchwała komitetowa. Zebranie komitetowe. **Komitetowy, ego,** lm. **i** *członek komitetu:* Każdy niesie komitetowym w dani różne rady i projekta. Chełm.

Komitywa, y, lm. **y 1.** ×*orszak, świta, rzesza, otoczenie, poczet, towarzystwo:* Prosił mnie na zamek, prowadząc mię z miasta z swoją komitywą. Warg. Usilnym naleganiem pokonany gość odejmował broń i w komitywie gospodarza składał ją w głównym kątku pokoju. Ochoc. W licznej komitywie przyjaciół. Chodź. Ćwieczek po groszówce w miłej i poufnej komitywie. Chodź. **2.** *zażyłość, stosunki, przyjaźń:* Być, żyć z kim w dobrej komitywie. Mieli swe komitywy między Kurpiami. Sienk. (*=znajomości, popularność*). Wszyscy w najlepszej komitywie weszliśmy do pokojów. Chodź. <Śr. Łć. i Włos. comitiva>

Komiwojażer, a, lm. **owie** han. *subjekt handlowy, jeżdżący z próbkami towarów dla wyszukiwania kupców na nie i przyjmowania obstalunków.* <Fr. commis-voyageur>

Komiwojażerka, i, lm. **i** forma ż. od **Komiwojażer.**

Komiwojażerski przym. od **Komiwojażer.**

Komiwojażerstwo, a, blm. *czynności, rola komiwojażera.*

†**Komiz, u,** blm. p. **Kumys:** K. Tatarom kobyle mleko. Paszk. <p. Kumys>

×**Komizeracja, i,** blm. *litość, politowanie, współczucie:* Miałem komizerację nad tą ofiarą. Krasz. <Łć. commiseratio>

×**Komizerować się, uje ś., ował ś.** *współczuć czemu, litować ś., boleć nad czym:* Komizerował ś. twemu nieszczęściu. Łoź. <Łć. commiserari>

×**Komizerowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Komizerować ś.**

Komizm, u, blm. p. **Komiczność.** <Z Gr. kōmikós=komiczny>

Komka, i, lm. **i** p. **Koma:** Litera l' z komką u góry. <p. Koma>

[**Komka, i,** lm. **i**] *ława.* Por. **Kłomla.** <Zam. *kłomka>

[**Komkać, a, ał, Chomkać**] *gnieść, miętosić, miąć, ściskać.* <p. 1. Kom>

[**Komkanie, a,** blm.] czynność cz. **Komkać;** [**Chomkanie**].

Komlica, y, lm. **e** bot. p. **Komelica.** <?>

Komnata, y, lm. **y,** †**Kownata,** [**Konnata**] *pokój, stancja, izba, gabinet:* Oto ubogie szlacheckie komnaty. Słow. Oto są złote krakowskie komnaty. Słow. Biegał po całym domu i szukał komnaty, gdzie mieszkał, dzieckiem będąc. Mick. Kanclerz dla odprawy listów salę porzucić i do komnaty iść musiał. Górn. Przewodniczący sądowi nie powstał zaraz dla udania ś. z towarzyszami swemi do komnaty narad. Orzesz. Niech ten łup twą strzelecką komnatę ozdabia. Mick. Zdr. **Komnatka.** <Śr. Łć. caminata = izba, mająca „caminus", p. Komin>

Komnatka, i, lm. **i** p. **Komnata:** Poszła za córką do jej komnatki. Kaczk. Utaiła ś., z komnatki swej nigdzie nie wychodząc. Groch. Wprowadził mnie przez alkierz do osobnej komnatki. Chodź.

Komnatny przym. od **Komnata;** †**Kownatny.**

[**Komnia, i,** lm. **e**]=**Kłomla.** <Zam. *Kłomnia>

Komocja, i, blm. *ruch, wstrząśnienie, wzburzenie, emocja, mocja:* Nie czuła potrzeby bambałamkania nogami, bo sprawiła im dość komocji na balu. Lam. <Łć. commotio>

Komoda, y, lm. **y 1.** *sprzęt domowy z szufladami do chowania bielizny, drobiazgów:* Dobądź-no tam z komody zawinięcie w jedwabnej płachcie. Słow. **2.** [K. a. **Kamoda**] *czepiec biały ażurowy.* **3.** org. *klawjatura organów z pedałem i rejestrami.* Zdr. **Komódka.** <Fr. commode ż.>

×**Komodat, u,** lm. **y** *wygodzenie, użyczenie.* <Łć. commodatum>

×**Komodatarjusz, a,** lm. **e** *wierzyciel, kredytor.* <Śr. Łć. commodatarius>

Komodor, a, lm. **owie** *angielski dowódca eskadry.* <Ang. commodore, skąd Fr. commodore>

Komolec, lca, lm. **lce 1.** [K.] *miara długości od łokcia u ręki do końca palców, pół [giętego łokcia].* **2.** ryb. p. **Chomolec.** <Ukr. komułèć>

Komonica, y, lm. **e 1.** bot.=a) a. bł. **Komunica,** [**Komonika**] (lotus) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: K. b ł o t n a (l. palustris). K. p o s p o l i t a a. [K o m u n i c a] (l. corniculatus). b) bł. zam. **Drjakiew podgryziona** (scabiosa succisa). c) p. **Szyplin.** d) K. swojska, p. **Nostrzyk. 2.** ×*samica, szczeg. klacz niepłodna.* <Od *Komoń=koń>

Komoniczka, i, lm. **i** bot. p. **Szyplin.**

[**Komoniesznik, a,** lm. **i**] *koniczyna.*

Komoniczny, Komoniczy przym. od **Komonica:** Rośliny komoniczne.

Komoniczy p. **Komoniczny.**

†**Komonik, a,** lm. **i** p. **Komunik:** Kozacy z pomiędzy siebie przebrawszy komonika, pod Trubeckim kniaziem na nas przyszli. Tw. Nad trzysta komonika wziąwszy basza z sobą. Pot. <Od *Komoń = koń, por. Czes. komoň, Ukr. komoń, S. Ros. комонь = koń>

[**Komonika, i,** lm. **i**] p. **Komonica.**

†**Komonnie** przys. *konno; razem z jazdą; lekko, bez tagażów:* Sam tylko Czarniecki K. przebrany był w Opocznie ze dwiema tysięcy swojemi. Tw.

†**Komonnik, a,** lm. **i** p. **Komunik:** Więcej przybrawszy komonnika, do trzech mógł tysięcy liczyć wszystkich. Tw.

†**Komonny,** †**Komunny** *od kawalerji, jezdny, konny:* Komonni bojarowie. Zim. <p. Komonik>

†**Komor, a,** lm. **y** p. **Komar:** Nie groź, lwa oślepiają maluścy komorzy. Pot. Właśnie jak w komorze sadła. Rys. Komorzy mnie opadną srogim rojem. Pot. <p. Komar>

Komora, y, lm. **y,** [**Kómora**] **1.** *izba, alkierz przy świetlicy, szczeg. bez pieca, stancja, komnata, pokój mieszkalny, sekretny gabinecik a. schowanie:* Skryta i od domowych robót oddzielona K., do której ś. schodziła z czeladnicami na modlitwę. Birk. K. sypialna. Kn. a. †K. Tuch. (*=łożnica, sypialnia*). Blachami srebrnemi komorę św. Piotra, to jest miejsce, gdzie ciało jego leży, obił. Skar. Z żoną Stanisław wychodzi z komory, wnosi do izby dwa pieniężne wory. Brodz. Księżna, i chwili nie bawiąc w komorze, śpieszy w gmach pański przez tajne pokoje. Mick. Gościu, czy zechcesz u nas w komorze odpocząć, czy tu na dworze? Mick. Zadumana w samotnej komorze do arfy zbliżysz nieumyślną rękę. Mick. Książę ucztuje we dworze, a panna płacze w komorze. Mick. Komory pałaców moich na jaskinię ś. przemieniły. Krasiń. Najlepsze lata ja prześlęczałem w ciasnej komorze, nad warsztatem jedwabiu. Krasiń. †Kramna, kupna K. Ort. Przen.: Zła pogoda na dworze, kiedy słońce w komorze. Prz. **2.** †i [K.] *mieszkanie, izba wynajęta ubogiemu, komorne:* Komorą u kogo mieszkać. L. †Komorą żyć = *nie mieć własnego domu, tułać ś.* Rej. Czy ś. spodziewasz, że cię wezmą na komorę i będą tam chodzić koło ciebie? Zawil. Coś bratu niesporo, a to burza, to deszcze, to u króla komorą. Len. (*= w gościnie*). Przen. *sposób mieszkania komorą:* K. albo komorniczy stan, żywot. Kn. **3.** †i [K.] *garderoba, skarbiec; śpiżarnia w domu wieśniaczym:* Pójdź koso z komory, pójdź sierpie ze ściany. Len. To też znajdziesz w każdej porze w bród wszystkiego, jak w komorze. Pol. Dziewięć bobrów z komory książęcej. Chwal. (*=skarbu*). **4.** *magazyn, śpichrz wojskowy:* K. pułkowa. O kilka kroków od baraku sierżanta stał barak z komorą. Kom. **5.** ×K. gębna = *wnętrze gęby, jama ustna.* **6.** [K.] *zarząd dóbr koronnych.* **7.** × p. **Komórka. 8.** a. K. celna, **Celnica,** ×**Mytnia,** ×**Mytnica,** ×**Mytni dwór** *urząd, gdzie cło od towarów pobierają:* K. wodna, główna, składowa. **9.** †K. miłosiernych a. potrzebnych = *rodzaj lombardu w wiekach średnich,* in. †góra miłosierdzia a. †góra zbożności. **10.** anat. = a) Komory oczne, przodkowa i tylna, in. komórki oczowe przednia i tylna, ×komory oczowe a. składy, †zakomorki oczne a. okotwory (camerae oculi anterior et posterior). b) Komory serca a. sercowe p. **Komórka. 11.** bud. *izba przy piecu sadzowym, szczelnie zamknięta, z kapturem u wierzchu, w której sadze osiadają.* **12.** fiz.: K. ciemna = *ciemnia optyczna.* **13.** fl. *próżne miejsce na buchcie przy zabitce.* **14.** gór. *szerzyzna obszerna, jama podziemna, pozostała po wybraniu pokładu:* K. nadszybikowa p. **Szerzyzna.** K. podszybowa p. **Podszybie.** K. solna = *skład soli, zwany niek. żupą solną.* **15.** mech.: K. parowa = *miejsce, kanał, gdzie ś. gromadzi para w maszynie.* **16.** myśl. = a) *piersi dzikiego zwierza:* Klępę w komorę trafił. b) *miejsce w jamie borsuka a. lisa, obszerniejsze, w którym zwykle spoczywają.* c) *wnętrze lufy u strzelby.* **17.** ogr. *część próżna gniazda owocowego, mieszcząca w sobie ziarno nasienne.* **18.** woj. = a) K. podkopowa = *miejsce dla miny w końcu ganku podkopowego; wydrążenie w murach mostu, na pomieszczenie miny.* b) K. zwrotnicza = *miejsce w murze pod bramą forteczną, w które wchodzi zewnętrzna część mostu zwodowego, przy zamykaniu bramy.* c) *miejsce w kanale broni, w którym umieszcza ś. nabój.* d) (u dawnych Rzymian) *machina wojenna na kołach, z przykryciem dla szturmujących.* Nar. Zdr. **Komórka,** †**Komorka,** [**Komóreczka, Komoreńka, Komórusia**]. <Gr. kamára, skąd Łć. camara a. camera>

Komorczeń, a, blm. p. **Błonnik.**

[**Komoreńka, i,** lm. **i**] p. **Komora.**

Komorjalny p. **Komorowy:** Urzędnik K. Rol.

†**Komorka, i,** lm. **i 1.** p. **Komora:** Dziury, w których zęby osadzone siedzą, nazywają ś. ulikami lub komorkami. Perz. **2.** p. **Komórka.** Troc.

†**Komorna, y,** blm. **1.** p. **Komorne. 2.** p. **Komornicze:** Ta K., na którą ś. ludzie jeszcze i z dawnych czasów bardzo skarżą, królowi każdemu naszemu omierzła. Wer.

Komorne, ego, blm., [**Komórne, Kómorne**] **1.** *mieszkanie najęte:* Wymówić komu K. K. go nic nie kosztuje. Tanie K. Winien za K. Siedzieć u kogo na komornym. Rzepa siedział komornym na chałupie. Sienk. ×Mieszka w komornym. Sł. wil. ×Przyjąć kogo w K. Sł. wil. **2.** a. †**Komorna** *zapłata za mieszkanie:* Zapłacić, wnieść K. Podwyższyć komu K. **3.** [K.] *dożywocie, mieszkanie dożywotnika przy dziecku, przy którym została chałupa.*

Komorniany przym. od **Komorne:** Podatek K. (*= mieszkaniowy*).

Komornica, y, lm. **e 1.** *kobieta, siedząca u kogo na komornym, lokatorka, nie mająca własnej chaty.* **2.** †*pokojowa, pokojówka, młodsza, panna służąca.* **3.** [K.] *kobieta mająca skromną chudobę.* Zdr. ×**Komorniczka.**

[**Komornicki**] p. **Komorniczy:** Komornicka koza będzie gospodarską krowę bodzieć (= bóść). Prz. (*= często starszemu, silniejszemu dostanie ś. od młodszego, słabszego*).

Komornictwo, a, blm. p. **Komornikostwo.**

†**Komornicza, ej,** blm. *obowiązki komornika:* Komorniczą służyć. Kaz. 1555.

†**Komornicze, ego,** blm., †**Komorna** *zapłata dawana komornikom.*

×**Komorniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Komornik.**

×**Komorniczka, i,** lm. **i** p. **Komornica.**

Komorniczy, [**Komornicki**] przym. od **Komornik:** Dom K. Stan, żywot K. Bobr. Monarcha z pa-

cholętami na przedzie, a drużyną komorniczą za sobą skierował ś. ku gankowi. Gom.

Komorniczyn *należący do komornika:* Pasterze go przy bydle odłączali, że był K. Ork.

Komorniczysko, a, lm. **a** m. a. ni. **1.** p. **Komornik. 2.** *komornik godzien politowania:* To poczciwe K.! **Krasz.**

Komornik, a, lm. cy, [Komórnik, Kómornik] 1. = a) a. [**Kątnik**] *mieszkający u kogo na komornym, lokator:* Przen.: I po śmierci jako K. w jego grobie leżę. Star. Komornicy tureccy, Tatarowie. Birk. b) *wieśniak bezrolny, mieszkający za opłatę a. za odrobek na komornym, w cudzej chałupie:* Komornika kura gospodarską krowę wybodzie. Prz. Dobytku teraz ma więcej K., niż dawniej gospodarz. Gac. **2.** † a. †**Komorny,** †**Komorzy** = a) *pokojowiec, kamerdyner.* b) *przełożony nad komorą monarszą, kamerjunkier, szambelan, paź:* Komornicy królewscy, teraz szambelani. Nar. Zygmunt August miał stu paziów, zwanych komornikami. Rol. **3.** †*urzędnik podległy podkomorzemu, wysyłany w epoce Piastów ze zleceniami panujących:* Obok harcerzy wymienić należy komorników, posyłanych z listami. Paw. **4.** †*nadzorca:* Każdemu z panów przydany został osobny K., mający pamiętać o wszystkich wygodach gości. Szaj. **5.** a. K. sądowy = *urzędnik do wykonywania wyroków sądu, komisarz sądowy:* Zesłać, przysłać komu komornika. Zrobić komu zajęcie przez komornika. Zeszedł do niego K. **6.** prow. = a) *gieometra, mierniczy, miernik:* (Podkomorzy) zastępuje czasem marszałka i mianuje komorników, czyli mierniczych powiatowych. Mick. Komornicy graniczni są namiestnikami i do pomocy podkomorzych po województwach. Kras. b) *notarjusz, rejent.* **7.** [K.] = a) *obrońca, patron, adwokat, mecenas:* Komornikami zowią na Wołyniu adwokatów, chociaż bardzo niesłusznie, bo dawniej K. był urzędnikiem do spraw granicznych. Byk. b) *djabeł.* c) *wróbel.* **8.** gór. = a) *naczelnik poszukiwań górniczych w kraju.* b) K. solny = *składnik soli, który wydawał sól za cedułą z komory, czyli składu solnego.* Zdr. ×**Komorniczek.** Zgr. **Komorniczysko.** <p. Komora>

Komornikostwo, a, blm. **1.** a. **Komornictwo** *urząd, obowiązek komornika:* Dali mi K., któregom ja nie akceptował. Pas. **2.** zb. *komornik z żoną.*

Komornikowa, ej, lm. **e** *żona komornika.*

×**Komornikowicz, a,** lm. **e** *syn komornika.* Rzew.

×**Komornikowiczowa, ej,** lm. **e** *żona komornikowicza.*

×**Komornikowiczówna, y,** lm. **y** *córka komornikowicza.*

Komorny p. **Komorowy:** K. sługa. Skar. (= *pokojowy*). Rycerstwo niechętnym okiem zapatrywało ś. na wszelkie rady komorne, czyli na porozumienie ś. króla z mniejszą liczbą senatorów. Remb. Komorna refa armaty. Dek. **Komorny, ego, lm. i** rz. = a) †p. **Komornik:** Witen był u Trojdena starszym komornym, to jest podkomorzym czy szambelanem. Nar. b) [K.] *urzędnik z komory:* Kupił konia od komornego. c) gór. (w Wieliczce i Bochni) *robotnik, wyciągający szybikiem za pomocą kołowrotu sól na wyższe piętro.* <p. Komora>

Komoroskrzelny zool.: Ryby komoroskrzelne p. **Ryba.** <Komora + Skrzela>

×**Komorować, uje, ował,** [**Kómorować**] *przemieszkiwać na komornym:* Jagnieszka, co już od wiosny u niej komoruje. Ork. Przen.: Zupełne zniknienie komorujących Niemców, a rozszerzenie ś. szczero-czystego Słowiaństwa aż ku Odrze. Bońk. <p. Komora>

×**Komorowanie, a,** blm., czynność cz. **Komorować.**

×**Komorowaty** *mający postać komara:* Owady komorowate. Sł. wil. <Od Komár>

Komorowy, Komorny, Komorjalny przym. od **Komora:** Działo komorowe = *rodzaj strzelby, która ma komorę osobną na nabój, mniejszej średnicy, aniżeli jej kanał,* in. d z i a ł o ł a d u n k o w e, w lm. k a m e r s z t u k i. Jak. J. <p. Komora>

†**Komorowy** przym. od **Komor,** p. **Komarowy.** <p. Komar>

†**Komorstwo, a,** lm. **a 1.** *mieszkanie komorą, mieszkanie najęte.* **2.** *urząd komornego.*

†**Komorzy, ego,** lm. **owie** p. **Komornik:** Sam Bolesław miał komorzego, camerarius, który pełnił obowiązki późniejszego marszałka dworu. Bart. <p. Komora>

[**Komorzy**] p. **Komarowy:** Kłosek, jak K. nosek. Prz.

†**Komorzyca, y,** lm. **e** *samica komara:* Mucha cały dzień, w nocy przykra K. Szymon.

Komosa, y, lm. **y 1.** *wół z czarniawą pręgą.* **2.** bot. p. **Mącznik.** <?>

×**Komosić, i, ił 1.** *robić komośliwym, rozbestwiać, narowić:* K. konia. **2.** p. niżej: Choć duży wielbląd, jeden tylko tłumok nosi, wżdy pod nim ledwo leżie, nigdy nie komosi. Pot. **K. ś. 1.** ×a. ×**Komosić** *srożyć ś., gniewać ś., rzucać ś., dąsać ś., sierdzić ś., stroić fochy:* Przestań ś. gniewać i K. Nar. Dziewczyny z cerkwi wychodzą, to śmieją ś., to komoszą. Len. Koń (jeśli mu odjąć obroku) zapomina ś. K. i być twardousty. Pot. Henryk cesarz, chcąc więcej wytargować, długo ś. komosił. Wor. **2.** [K. ś.] *ociągać ś.* <Ukr. komosyty sia>

Komosowaty bot.: Rośliny komosowate (chenopodiaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.* <Od 2. Komosa>

×**Komoszenie, a,** blm., czynność cz. **Komosić.**

×**Komoszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Komosić ś.**

×**Komośliwy 1.** (o koniu) *dziki, rozhukany, rozbestwiony, narowisty.* Koch. W. **2.** przen. (o człowieku) *burzliwy, niecierpliwy, gniewliwy, niespokojny.* Przen.: Myśli komośliwe burzy żądza. Bardz. <p. Komosić>

[**Komoter, tra, lm. trzy** a. **try, trowie**] p. **Kum.** <p. Kmotr>

[**Komotr, tra, lm. trzy** a. **try, trowie**] p. **Kum.**

Komódka, i, lm. **i** p. **Komoda.**

†**Komór, ora,** lm. **ory** p. **Komar.**

Komórczak, a, lm. **i** bot. (cryptococcus) *roś. z gromady grzybów, z rzędu drożdżaków.* <p. Komora>

Komórczany p. **Komórkowy:** Do szafy komórczanej nie będą mogli przechodzić, aż wszyscy szafarze razem. Dub.

Komórczasty p. **Komórkowaty.** Troc.

[**Komórczyna, y,** lm. **y**] *licha komora; licha komórka.*

×**Komórczysty** p. **Komórkowaty.**

Komóreczka, i, lm. **i 1.** p. **Komórka. 2.** [K.] p. **Komora.**

Komórka, i, lm. **i,** †**Komorka 1.** *składzik, schowanko, izdebka:* Mieszkanie z piwnicą, górą wspólną i komórką. Do komórek ich osobnych zamy-

kał, naukę i pokutę im dawał. Skar. K. na drzewo. **2.** p. **Komora**: K. prochowa u armaty. Dek. **3.** prow. *wygódka, ustęp, kloaka:* Białe głowy nasze ustawicznie jedzą i ustawicznie też chodzą dla chłodu na komórkę. Górn. **4. a.** × **Komora** *przegródka:* Komórki w szkatule, w szafie. K., w której są jądrka owocne. Troc. Przen.: W dzieciństwie wszystkie komórki pojęcia i pamięci, będąc próżnemi, można w nich do upodobania osadzić myśli. Węg. **5.** *jedna z przegródek sześciokątnych, ulepionych z wosku przez pszczoły, z których ś. składa plaster w ulu:* K. pszczołowa, trądowa, miodowa. **6.** Komórki a. komórki do wynajęcia = *rodzaj gry dziecięcej.* **7.** × *szkatuła skarbowa miejska.* **8.** anat. = a) Komórki a. jamy, jamki mózgowe, †mózgowe brzuchy, †kumorki mózgu, †macłochy, †żołądki mózgu (ventriculi cerebri). b) Komórki oczowe p. **Komora.** c) Komórki serca, †komórki serdeczne, komory sercowe a. serca, †kumorki serca, †sklepy serdeczne, †żołądki a. jamy serca (ventriculi cordis). Przen.: Serce dziewczęcia otwiera ś. mu pomału, K. za komórką. Zawil. d) Komórki sitowe w kości sitowej (cellulae ethmoidales). e) Komórki sutkowe kości skroniowej (cellulae mastoideae). f) †p. **Jama. 9. a. Kaletka** hist. *nazwa tworów pęcherzykowatych, z których składa ś. ustrój* (cellula): K. zwierzęca, roślinna. K. drożdżowa. Komórki barwikowe, chrząstkowe, kostne, migawkowe, nerwowe, zwojowe i t. p. Komórki kościogubne. Komórki gwiazdowate p. **Ciałko. 10.** lek.: Komórki olbrzymie, rakowe, wrzecionkowate i t. p. Zdr. **Komóreczka.** <p. Komora>

Komórko-okrywający anat.: × Błona komórko-okrywająca = *tkanka łączna* (textus cellulosus). <Komórka + Okrywać>

Komórkorodny, Komórkotwórczy *wytwarzający komórki organiczne* (cytogenes) <Komórka + Rodny>

Komórkotwórczy p. **Komórkorodny.** <Komórka + Twórczy>

Komórkowaty, †Kumorkowaty, Komórkowy, Komórczasty, × **Komórczysty I.** *podobny do komórek, zawierający w składzie swoim komórki, pełen komórek, przegródek, poprzegradzany:* × Tkanka komórkowata p. **Komórkowy.** Układ K. a. komórkowy. Korzeń K. Istota komórkowata mózgu. **2.** min. o skale (z dolomitu, kwarcytu) *mający w swojej składowej masie przestrzenie próżne nieforemnej postaci ze ścianami wewnątrz chropowatemi.* **3.** zool. (o polipach) *mieszkający w komórkach rogowatych a. wapiennych.* <p. Komora>

Komórkowy I. a. Komórczany przym. od **Komórka,** *właściwy komórkom:* Sok K. **2.** p. **Komórkowaty;** *złożony z komórek.* Anat. (cellulosus): × Tkanka komórkowa a. komórkowata = *tkanka łączna* (tela cellulosa).

[**Komórne, ego,** blm.] p. **Komorne.**

[**Komórnik, a,** lm. **cy**] p. **Komornik.**

[**Komórusia, i,** lm. **e**] p. **Komora:** W komórusi buzi dają.

Komp, pia, lm. **pie** p. **Kąp.**

!**Kompakt** nieod. *ścisły.* <Łć. compactus>

†**Kompaktor, a,** lm. **owie** *introligator.* Troc., Sol. <Now. z Łć. compactus im. od compingo = składam, łączę>

× **Kompakty, ów,** blp. *punkta, artykuły, paragrafy umowy, ustawy i t. p.:* K. husyckie, to jest główne artykuły ich wyznania. Stadn. <Łć. compacta ni. lm.>

Kompan, a, lm. **owie, Kompanjon,** [**Kompanista, Kumpan**] *towarzysz, kamrat, wspólnik, uczestnik, kolega jednego stanu, należący do kompanji:* Miło smutnemu mieć żalu kompany. Bardz. Chcą go mieć kompanem tych zabójstw i sprawy uczestnikiem. Bardz. Wiadomo! — odezwał ś. K. od dzbana. Gom. Zdr. **Kompanek,** † **Kompanik.** <Przez Nm. daw. Kompan, z Fr. daw. compain, Włos. compagno, Śr. Łć. companium = towarzystwo>

I. × **Kompana, y,** lm. **y** p. **Kompanka.** Goł.

2. × **Kompana, y,** lm. **y** p. **I. Kampana.** Zdr. × **Kompanka.** <Fr. campane>

[**Kompaneczka, i,** lm. **i**] p. **Kompanka:** Mam ja kompaneczkę, co za sobą wodzę.

Kompanek, nka, lm. **nkowie** p. **Kompan.** L.

[**Kompanica, y,** lm. **e**] p. **Kompanka:** Moje kompanice, podajcie mi ręce!

× **Kompaniczny,** × **Kompanijski** przym. od **Kompanja** (oddział wojska): Regiment Raczyńskiego odbiegł swych wozów kompanicznych. T. K. <p. Kompanja>

[**Kompanić, i, ił, Kompanować**] a †**K. ś.** *być w kompanji z kim, zadawać ś., przestawać, towarzyszyć, spółkę trzymać, żyć w przyjaźni:* Zawsze z sobą kompanili, jak bracia. <Z Fr. compagnie = kompanja>

[**Kompanienie, a,** blm.] czynność cz. **Kompanić.**

†**Kompanienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kompanić ś.**

Kompanijka, i, lm. **i** p. **Kompanja.** Ir.: Kompanijki go zgubiły *(= koleżkowie).*

× **Kompanijski** p. **Kompaniczny:** Spotkałeś nieraz w Dymidowie pułkowników znaczniejszych: Paszkowskiego, Eljasza Nowickiego, Daniła Apostoła, kompanijskiego strażnika. Rol.

†**Kompanik, a,** lm. **owie** p. **Kompan:** Owi kompanikowie, utratniczkowie. Birk. Tośmy kompanika dostali. Żebr.

[**Kompanista, y,** lm. **ści**] p. **Kompan.** Przen.: Baranów z sobą nie miał starosta, więc musiało przybyć kompanistów do czerwieńców rotmistrzowskich? Chodź.

Kompanja, i, lm. **e I.** *towarzystwo:* Literaci więcej osobnością, niż kompanją bawią ś. L. Dla kompanji dał ś. Cygan powiesić. Prz. Dotrzymać komu kompanji. Ani jemu pacierz w głowie, ani K. Kon. Miłość i panowanie nie chcą kompanji. Pot. *(= spółki).* Wszystko może ujść w kompanji grzecznej. Słow. Na rynku panowie palestranty, aplikanty, ajenty i rejenty kompanjami chodzili. Chodź. **2.** *grono pielgrzymów:* Poszedł z kompanją do Częstochowy. K. wróciła. **3.** *stowarzyszenie handlowe, spółka, konsorcjum:* K. wschodnio-indyjska. **4.** [K.] *zjazd towarzyski, zabawa, wieczorek na wsi:* Upił ś. raz na kompanji. **5.** woj. *jednostka w organizacji piechoty i artylerji pieszej, rzadziej konnicy, licząca od stu do dwustu ludzi:* Zwały ś. teraz dawne roty piechoty kompanjami, dla odróżnienia od rot cudzoziemskich, którym to imieniem nazywały ś. dawne rzędy. Górs. K. rzemieślnicza. K. lekka (artylerji pieszej). Legja każda składała ś. z trzech batalionów o 10 kompanjach. Skarb. W istocie, odpowiedział młody szef szwadronu, mam w drugiej kompanii wąsate straszydło, wachmistrza Dobrzyńskiego. Mick. Zostałem odkomenderowany do kompanji karabinjerów. Kom. Zdr. **Kompanijka.** <Fr. compagnie, Włos. compagnia>

Kompanjon, a, lm. **owie** p. **Kompan:** Był to raczej K., niż sługa ks. Bogusława. Sienk. Ze

swemi kompanjonami wesołe życie prowadzić. Orzesz. <Fr. compagnon>

Kompanjonka, i, lm. **i** p. **Kompanka**: Kompanjonki potwierdziły nadzieję miłej zabawy. Orzesz.

Kompanka, i, lm. **i, Kompanjonka,** ✕ **Kompana,** [**Kompanica**] *towarzyszka, wspólniczka, koleżanka.* Zdr. [**Kompaneczka, Kómpaneczka, Kumponeczka**]. <p. Kompan>

✕ **Kompanka, i,** lm. **i** p. **2. Kompana**: Załóżka, bryt materji bogatej, obwiedziony kompanką złotą lub srebrną, pod szyję i u stanu przywiązany, służący niegdyś za ubiór dla Żydówek. Sł. wil. Różowe domino z srebrnemi kompankami. Zabł.

[**Kompanować, uje, ował**] p. **Kompanić.**

[**Kompanowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kompanować.**

Kompańczyk, a, lm. **owie** *kozak rejestrowy:* Kozakiem rejestrowym, kurzennym czyli, jak tam zowią, kompańczykiem, a po tutejszemu niby towarzyszem w chorągwi. Kaczk. <Ukr. kompanczyk>

✕ **Komparacja, i,** lm. **e** *porównanie, przyrównanie:* Bez komparacji = *bez porównania, niema równego.* L. Obaczymy jutro, jaka to K. między państwem pana starosty a państwem pana wojewody. Chodź. <Łć. comparatio>

Komparator, a, lm. **y** fiz. *przyrząd, służący do dokładnego porównywania miar długości z etalonem czyli pierwowzorem urzędowym.* < Now. z Łć. comparo = porównywam>

✕ **Komparencja, i,** lm. **e** *stawienie ś., stawiennictwo.* Łoź. <Śr. Łć. comparentio>

Komparent, a, lm. **ci** *stawający, strona stawająca w sądzie lub wchodząca do procesu.* <Łć. comparens, 2 pp. comparentis im. od comparere = pokazać ś., stanąć>

✕ **Komparować, uje, ował** *porównywać, przyrównywać.* <Łć. comparare>

✕ **Komparowanie, a,** blm., czynność cz. **Komparować,** *komparacja.*

Kompars, a, lm. **owie** *ten, co gra niemą rolę na scenie, statysta, figurant:* Oprócz głównych aktorów czterykroć tylu stawiło ś. komparsów. Rol. <Fr. comparse, z Włos. comparsa>

Komparsowy przym. od **Kompars**: Zeszło do roli podrzędnej, komparsowej. Jeż.

✕ **Kompartura, y,** lm. **y** p. **Kompatura.** Troc.

✕ **Kompartyment, u,** lm. **y** **1.** *różne wycięcia boków tarczy na herbie rodu, podniesionego z mieszczaństwa do godności szlacheckiej.* **2.** *część mieszkania, pomieszczenia; pokój, sala, należące do całości lokalu:* Oprowadzał przybyłych po wszystkich kompartymentach szpitala. Przen.: Szkoła ta w całości swojej wszechpolskiej i w kompartymencie litewskim szła ku końcowi. Spas. (= *prowincji, dzielnicy).* **3.** *miejsce, pomieszczenie, przedział:* Miały oddzielne na lotki sarnie, na śrut zajęczy i bekasi kompartymenty. Korz. <Fr. compartiment, z Włos. compartimento>

Komparycja, i, lm. **e** praw. **1.** *stawanie osobiste stron przed sądem i zapisanie sprawy.* **2.** *wstępna część podania do sądu, w której wymienia ś., kto i przeciw komu wytacza sprawę.* <Śr. Łć. comparitio>

Kompas, u, lm. **y** **1.** *zegar słoneczny, przyrząd wskazujący godzinę cieniem rzucanym na płytę poziomą lub pionową przez pręt, osadzony równolegle do osi świata, a zwany gnomonem:* Nie masz zegarka? ja mój do kompasu zregulowałem. Słow. **2.** *busola morska:* Oby na twym kompasie u jednego końca zawsze było życzenie — na drugim żałoba. Mick. **3.** ✕ *miara, używana przez szewców na obuwie.* <Śr. Łć. compassus, Fr. compas, Włos. compasso>

✕ **Kompasja, i,** blm. *współczucie, politowanie, litość, użalenie:* Wzruszony miłosierną kompasją. Skar. <Łć. compassio>

✕ **Kompasować, uje, ował** *przymierzać, stosować jedno z drugim, przypasowywać.* <Fr. compasser, skąd Śr. Łć. compassare>

✕ **Kompasowanie, a,** blm., czynność cz **Kompasować.**

Kompasowy przym. od **Kompas**: Tablica kompasowa. Haur.

Kompatrjota, y, lm. **ci** m. *współrodak, współziomek, rodak, ziomek.* <Włos. compatriota, Fr. compatriote>

Kompatrjotka, i, lm. **i** forma ż. od **Kompatrjota.**

Kompatura, y, lm. **y, Kompetura, Kopertura,** ✕ **Kompartura** **1.** *oprawa księgi w gruby papier.* Przen.: Mieszkanie na współkę z bakałarzem młodszych braci, nieznośną kompaturą, mającą tę tylko zasługę, że była posłuszną i tanią. Krasz. **2.** *pergamin do wszywania a. obwijania ksiąg.* Bobr., Kn. **3.** *papier gruby.* Zdr. **Kompaturka.** <Zam. *Kompaktura, p. Kompaktor>

Kompaturka, i, lm. **i** p. **Kompatura.** Przen.: To uczony idjota, K., w którą oprawiono trochę historycznych dat, faktów. Bał.

Kompazel, a, lm. **e** (u szmuklerza) *sznurek czworograniasty węgierski, robiony na klockach.* Mag. <Może Węg. gombház = kółko do robienia sznurków>

Kompendjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *podręcznik, przewodnik, krótki zbiór, rys pobieżny, skrót.* <Łć. compendium>

Kompensacja, i, lm. **e** **1.** a. **Kompensata** *rozrachunek, zrównoważenie, wyrównanie wzajemnych należności i pretensji; indemnizacja poniesionych przez kogoś wydatków a. szkód, oddanie usługi za usługę:* Więc z drugiej strony w tym jest kompensacja dla tych, co dzisiaj są staremi panny. Słow. **2.** fiz. = a) *wyrównanie długości wahadła.* b) *działanie, które równoważy ś. czyli znosi przez działanie wręcz przeciwne.* <Łć. compensatio>

Kompensacyjny przym. od **Kompensacja; Kompensyjny**: Przyrządy kompensacyjne. Wahadło kompensacyjne p. **Kompensator.**

Kompensata, y, lm. **y** p. **Kompensacja.** <Łć. compensata im. lm. ni. od compenso = wynagradzam>

Kompensator, a **1.** lm. **owie** *ten, co kompensuje.* **2.** lm. **y** fiz. = a) *wahadło kompensacyjne, wahadło tak urządzone, zwykle przez połączenie prętów metalowych wydłużających ś. pod wpływem temperatury w strony przeciwne, że ogólna jego długość od wpływu temperatury jest niezależna:* K. magnetyczny = *mający na celu usuwanie wpływu, wywieranego na igłę magnesową przez masy żelazne okrętu.* b) (w przyrządach polaryzacyjnych) *kombinacja kryształów kwarcowych, klinowato ściętych, służąca do zamiany światła prostolinijnie spolaryzowanego na światło eliptycznie spolaryzowane.* <Fr. compensateur>

Kompensować, uje, ował *wynagradzać, wyrównywać, potrącać wzajemne należności.* **K. ś. 1.** z kim = *obliczać ś., wyrównywać wzajemnie swoje pretensje.* **2.** z czym = *równoważyć ś.; wynagradzać ś. czym, wyrównywać czemu:* Lewa strona jej usposobienia kompensowała ś. tym, że była oszczędna, dobra kucharka. Korz. <Łć. compensare>

Kompensowanie, **a**, blm., czynność cz. **Kompensować**.

Kompensowanie się, **a ś.**, blm., czynność cz. **Kompensować ś.**

Kompensyjny p. **Kompensacyjny**: Objekt K., udzielony Rosji przez Niemcy, streszcza ś. właściwie w obniżonych cłach zbożowych.

[**Komper**, **a**, lm. **y**] p. **Kartofel**.

Kompetencja, **i l.** blm., a. **Kompetentność** = a) *odpowiedniość juryzdykcji a. urzędnika do rodzaju sprawy; zakres działalności właściwy danej władzy, władza nadana przez ustawę urzędnikowi.* b) *zdolność wyrokowania o czym; znajomość rzeczy, biegłość, świadomość fachowa; dokładne wtajemniczenie ś. w sprawę:* Przechodzi to moją kompetencję. **3.** lm. **e** *pensja dożywotnia, wyznaczona przez rząd wzamian za zabrane dobra:* W Galicji odjęto królewszczyzny, naznaczywszy za nie kompetencję. Rzew. K., którą rząd pruski wyznaczył był duchownym za zajęcie im dóbr. (Rząd pruski) zabrał na skarb starostwa, a starostom kompetencje płacić kazał. Skarb. <Łć. competentia>

Kompetent, **a**, lm. **ci l.** *człowiek kompetentny, uprawniony do działania, odpowiednio uzdolniony.* **2.** a. × **Kompetytor** *współubiegający ś., współzawodnik, rywal:* Gdy inni przy świeżo przyrzeczonych urzędach utrzymać ś. nie mogli i na rzecz coraz świeższych kompetentów ustępować musieli, on dawniej posiadany już urząd po raz drugi sobie wyjednał. Szaj. <Łć. competens, 2 pp. competentis>

Kompetentność, **i**, blm. p. **Kompetencja**.

Kompetentny *uprawniony, właściwy do działania, do wyrokowania; biegły w czym, znający ś. na rzeczy, świadomy, fachowy, wtajemniczony:* Sąd ten nie jest K. do podobnej sprawy. Nie jestem co do tego K. Nie uznawał ś. do rozwiązania tej kwestji kompetentnym. Krasz. <p. Kompetent>

Kompetura, **y**, lm. **y** p. **Kompatura**.

× **Kompetytor**, **a**, lm. **owie** p. **Kompetent**: Acz królestwo czeskie już był osiadł Władysław, było innych kompetytorów dosyć. Biel. M. <Łć. competitor>

Kompie, **a**, lm. **a** p. **Kump**.

Kompilacja, **i**, lm. **e** *zebranie i ułożenie jednego dzieła z różnych utworów; dzieło w ten sposób ułożone.* Zdr. **Kompilacyjka**. <Łć. compilatio>

Kompilacyjka, **i**, lm. **i** p. **Kompilacja**: Kompilacyjkę sklecić może każdy.

Kompilacyjny przym. od **Kompilacja**: Robota kompilacyjna.

Kompilator, **a**, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co kompiluje, co robi kompilacje.* <Łć. compilator>

Kompilatorka, **i**, lm. **i** forma ż. od **Kompilator**.

Kompilatorstwo, **a**, blm. *sposób składania utworów przez kompilatora:* Długosz pozostawia ostatniemu z królów Piastów dwuznaczny honor niezawsze zręcznego kompilatorstwa. Szuj.

Kompilować, **uje**, **owal** *robić kompilacje.* <Łć. compilare>

Kompilowanie, **a**, blm., czynność cz. **Kompilować**.

Komplanacja, **i**, lm. **e** praw. *akt zawierający ugodę między prawującemi ś. stronami, ugoda, układ pojednawczy kończący spór.* <Łć. complanatio>

Komplanacyjny przym. od **Komplanacja**: K. zapis. Mrong.

Komplanować, **uje**, **owal** *prowadzić układy, pertraktować, układać ś.:* Czuwał nad układami instrukcji i komplanował w razie potrzeby z przeciwnym stronnictwem. Dęb. L. **K. ś.** *zgadzać ś., godzić ś. na jedno:* Trzymali ś., z nim za jedno i razem ś. z kanclerzem komplanowali. Spas. <Łć. complanare>

Komplanowanie, **a**, blm., czynność cz. **Komplanować**.

Komplanowanie się, **a ś.**, blm., czynność cz. **Komplanować ś.**

† **Komplata**, **y**, lm. **y** p. **Kompleta**: Rzadki z onej odpłaty, aby doczekał komplaty. Rej.

Komplecik, **u**, lm. **i** p. **Komplet**.

Komplecista, **y**, lm. **ści** *zastępca aktora* (?): Cała gromada komplecistów. Zap. <Now. z Łć. completus = zupełny>

Kompleks, **u**, lm. **y l.** *skład, komplet, zbiór zaokrąglony w sobie:* To ś. tyczyło łanów owych, co to do kompleksu Subotowa weszły nieprawnie. Jeż. Mamy w zagłębiu krakowskim potężny K. warstw formacji węglowej. K. dóbr, gruntów (= *klucz, obszar*). **2.** mat. *pewien trójkrotnie nieskończony układ linji prostych lub krzywych:* K. linjowy, specjalny i t. d. <Łć. complexus>

Kompleksja, **i**, lm. **e** lek. **l.** *spój.* **2.** a. † **Więz**, † **Więza** (complexio) *ciałotwór, budowa ciała:* Człowiek słabej, wątłej, silnej kompleksji. Przen.: Roman miał kompleksję nader romansową. Krasz. (= *usposobienie, temperament*). Por. **Temperament**. <Łć. complexio>

Komplemenciarz, **a**, lm. **e** p. **Komplemencista**: Typ starej daty komplemenciarzy. Łoś.

Komplemencik, **u**, lm. **i** p. **Komplement**: Do ciebie matka ten K. stroi. Bardz.

Komplemencista, **y**, lm. **ści**, **Komplemenciarz** *ten, co prawi komplementa, co ś. sadzi na nie.* <p. Komplement>

Komplement, **u**, lm. **y** a. **a**, **Kompliment**, [**Komplemt**, **Komplemiempt**, **Kotlamant**, **Kumplement**, **Kuplement**, **Kuklement**, **Deklament**] **l.** *grzeczne słówko, grzeczność, pochlebstwo, duser:* Prawić komplementa. Sadzić ś. na komplementa. † K. do kogo czynić. Troc. Ckliwe, nudne komplementa. Młodzieniec jej nawzajem komplementy prawił. Mick. Ir.: Idąc gromadnie i huczno przez miasteczko, na różne trafialiśmy komplementa. Chodź. **2.** [K.] a. † w lm. *zaloty, konkury, umizgi, romanse, miłostki:* [Chodzić w K. Jadą ze swatem w komplementa]. Przyszedł do niej w komplementa, wylazła mu z butów pięta. Prz. Tenże Przesiecki, deputat połocki, na komplementa w nocy chodził i przede dniem do stancji swojej powracał. Mat. Pan Gąska przyszedł z komplementem. Słow. (= *z oświadczynami*). **3.** [K.] *grzeczność:* Działo ś. to z komplementu dla księcia. **4.** mat. = **Dopełnienie**. Zdr. **Komplemencik**. <Włos. complimento, przez Fr. compliment>

× **Komplementować**, **uje**, **owal** kogo a. komu = *obsypywać go komplementami:* Komplementował Maciek Marynie, póki wędzonkę widział w kominie. Prz. × **K. ś. l.** z kim = *obsypywać ś. wzajemnie komplementami.* **2.** do kogo a. komu = *wdzięczyć ś., zalecać ś., prawiąc komplementa:* Jak usiąść przy tej pani! jak K. ś. do niej, kiedy ś. człowiek nie znał na komplementach. Skarb. **3.** [K. ś. a. **Kuplementować ś.**] *zalecać ś., starać ś. o pannę, konkurować.* <Fr. complimenter>

× **Komplementowanie**, **a**, blm., czynność cz. **Komplementować**.

× **Komplementowanie się**, **a ś.**, blm., czynność cz. **Komplementować ś.**

[**Komplemiempt**, **u**, lm. **a**] p. **Komplement**: Nie darmo komplemiempta stroję. Kajindziej komplemiempta obróć.

[**Komplemt, u,** lm. **y** a. **a**] p. **Komplement.**

Komplet, u, lm. **y** *zupełność naznaczonej liczby; ogół osób potrzebnych do czego; zbiór kompletny czego:* K. sądowy = *zebranie sędziów w liczbie niezbędnej do sądzenia spraw.* Sędziowie zebrani w komplecie. K. dzieł. K. dzieł Kraszewskiego. Brak mi trzech medalów do kompletu. K. do lekcji zbiorowych, do tańca. Na ukaz jego lwiej mości dany... do gabinetu ministrów, my z ich kompletu zamianowani być przy nim na służbie, wiadomo czynim. Mick. Utrzymać ciągły K. 30,000 ludzi. Skarb. Mundury gotowe na cały K. Chodź. Zdr. **Komplecik.** <Łć. completus im.>

[**Komplet**] przys. *kompletnie, całkowicie:* Ksiynzná ucy (dom. chłopáka) wszyćkich języków K. Kázała go (= syna) K. wyrychtować. <Nm. complet, z Łć. completus = napełniony, zupełny>

Kompleta, y, lm. **y,** †**Komplata** (u księży) *ostatnia modlitwa wieczorna:* W wieczór, odprawiwszy kompletę, milczenie nakazował. Birk. <Śr. Łć. completa>

Kompletnie przys. od **Kompletny:** Nim opuściliśmy obóz, nauczyłem ś. K. szkoły żołnierza. Kom.

Kompletny 1. *całkowity, zupełny:* Dzieło kompletne (= *nie defektowe*). Zbiór K. Kompletne wydanie dzieł czyich. Na osobnych deskach leżały gotowe mundury kompletne. Kom. **2.** przen. *skończony, formalny:* K. warjat. **3.** † przym. od **Kompleta:** Kompletna godzina. Pśń. kość. <Łć. completus im.>

Kompletować, uje, ował 1. *dopełniać, uzupełniać co czym, robić kompletnym:* K. kolekcję. **2.** intr. *arkusze dzieła po wydrukowaniu w zupełne egzemplarze porządkiem układać.* **K. ś.** *dopełniać ś., uzupełniać ś. nawzajem:* Pierwszy znał ludność wiejską, drugi umiał na pamięć prawa, i kompletowali ś. nawzajem. Orzesz. <Łć. complere, przez Fr. compléter>

Kompletowanie, a, blm., czynność cz. **Kompletować.**

Kompletowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kompletować ś.**

Komplikacja, i, lm. **e** *zbytnia złożoność, gmatwanina; zawikłanie, zaplątanie, zbieg różnych okoliczności.* <Łć. complicatio>

Komplikować, uje, ował *wikłać, zaciemniać zbyt wielu szczegółami, względami, gmatwać, plątać, utrudniać:* Okoliczność ta jeszcze więcej komplikuje sprawę (= *robi ją jeszcze więcej skomplikowaną*). **K. ś.** *wikłać ś., plątać ś., gmatwać ś.:* Sprawa coraz bardziej ś. komplikuje. <Łć. complicare>

Komplikowanie, a, blm., czynność cz. **Komplikować.**

Komplikowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Komplikować ś.**

Kompliment, u, lm. **y** a. **a** p. **Komplement:** Zamiast komplimentów, do których pani jesteś przyzwyczajoną, mówię prawdę. Bał. Odjechał z komplimentem do brata. Krasz. Powiedziawszy kilka komplimentów dosyć chłodnych... Chm. Uprzejmość gospodarza, który sadził ś. na różne komplimenta. Zach. <Włos. complimento>

× **Komplot, u,** lm. **y** *sprzysiężenie, tajemny związek, spisek, zmowa.* <Fr. complot>

Kompocik, u, lm. **i** p. **Kompot:** Po ostrygach będzie befsztyczek, K. i deserek. Krasz.

Komponent, u, lm. **y** *składnik, pierwiastek, wchodzący w skład ciała złożonego.* <Now. z Łć. componens, 2 pp. componentis, od compono = składam>

× **Komponista, y,** lm. **ści** p. **Kompozytor.** <Nm. Componist>

Komponować, uje, ował 1. *składać = układać, tworzyć:* K. fantazję na fortepjan. K. pieśń, wiersz. Cycero listy swoje pisał, Plinjusz komponował. Kras. Czy Wacpan komponujesz wiersze? Słow. Dowcipne żarciki umiał komponować. Mick. **2.** *zmyślać, wymyślać:* K. bajkę, plotkę. **3.** [**K., Kumponować, Kumpanować**] *łamać sobie głowę, przemyśliwać, kombinować, kalkulować, zabiegać:* Bidnemu na dorobku różnie trza K., żeby ś. dobrać do czego. <Łć. componere>

Komponowanie, a, blm , czynność cz. **Komponować.**

[**Kompornitować, uje, ował** i **K. ś.**] p. **Kompromitować.**

[**Kompornitowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kompornitować,** *kompromitowanie, kompromitacja.*

[**Kompornitowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kompornitować ś.,** *kompromitowanie ś., kompromitacja.*

× **Komportacja, i,** lm. **e 1.** *porozumienie ś., zniesienie ś., skomunikowanie ś.:* Ta tedy Sapiehy z dworem K. szkodliwa mi była. Rzew. **2.** *złożenie, szczeg. papierów w sądzie:* Można tworzyć przeszkody wciąż nowe i nowe, komportacje papierów, badania miejscowe, czas idzie jakoś prędko, a proces pomału. Syrok. <Łć. comportatio>

× **Komportować, uje, ował** *dostarczyć, złożyć, przedstawić:* Musiał tedy akta K., ale przysięgać nie chciał. Mat. × **K. ś.** *znosić ś., porozumiewać ś., komunikować ś.:* Pisałem do przyjaciół moich, aby z bratem moim Wacławem komportowali ś. Rzew. <Łć. comportare>

× **Komportowanie, a,** blm., czynność cz. **Komportować.**

× **Komportowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Komportować ś.**

Kompost, u, lm. **y** ogr. *mieszanina wszelkich nawozów.* <Ang. compost, ze S. Fr. compost, a to z Łć. compositus = złożony>

Kompostarnia, i, lm. **e** *dół do przygotowywania kompostów.*

Kompostela, i, lm. **e** bot. p. **Aster.** <Od miasta Hp. Compostela>

Kompostować, uje, ował *użyźniać, zasilać grunt kompostem.*

Kompostowanie, a, blm., czynność cz. **Kompostować.**

Kompostowy przym. od **Kompost:** Ziemia kompostowa.

Kompot, u, lm. **y** p. **2. Komput.** Zdr. **Kompocik.** <Fr. compote, toż co Komput>

Kompotjerka, i, lm. **i** *naczynie płaskie do podawania kompotu, a. słoik do przechowywania owoców gotowanych w cukrze.* <Z Fr. compotier m.>

Kompozycja, i, lm. **e,** × **Kompozytura 1.** *to, co skomponowano, utwór, szczeg. muz. skomponowany:* K. szkolna (= *ćwiczenie piśmienne samodzielne na zadany temat, wypracowanie*). U nas... wielka kompozycja historyczna, epopeja lub drama na długie czasy zostanie przedsięwzięciem nad siły poetów. Mick. **2.** *układ ogólny, układ, skład, plan przy komponowaniu obmyślony:* K. obrazu, poematu. **3.** *komponowanie, tworzenie dzieła muzycznego:* K. opery wymaga długiego czasu. Teorja, nauka kompozycji. **4.** *zmyślenie.* L. **5.** *mieszanina naśladująca metal, kamień i t. d., aljaż, spływ.* **6.** † K. aptekarska = *recepta.* Kn. **7.** × p. **Kompozyta:** Miasto kompozycję z nieprzyjacielem uczy-

niło. Troc. 8. chem. *skład chemiczny.* <Łć. compositio>

Kompozycyjny przym. od **Kompozycja**: Wrota szkoły kompozycyjnej ulubionego mistrza stanęły mu otworem.

× **Kompozyta, y,** lm. **y,** × **Kompozycja 1.** *ugoda, układ:* K. o dziesięcinę snopową. L. **2.** *przemiana dziesięciny wytycznej na pieniężną.* <Łć. composita im. lm. ni. = (rzeczy) ułożone>

Kompozytor, a, lm. **owie 1. a.** × **Komponista** *ten, co komponuje utwory muzyczne, autor utworów muzycznych, twórca:* Gdyby kto powiedział o kompozytorze muzycznym, że jest razem Mozartem, Rossinim i Orfeuszem! Mick. **2.** × *zmyślacz, kłamca.* <Łć. compositor>

Kompozytorka, i, lm. **i** forma ż. od **Kompozytor.**

Kompozytorski przym. od **Kompozytor**: Talent K.

Kompozytorstwo, a, blm. *autorstwo utworów muzycznych.*

× **Kompozytura, y,** lm. **y** p. **Kompozycja**: Pochlebną od przyjaciół swoich miał tej kompozytury aprobacją. Mat. <Now. z Łć. compositura im. lm. ni = (rzeczy) mające ś. ułożyć>

Kompres, u, lm. **y,** × **Kompresa** lek. *kawałek płótna służący do opatrunku,* przykładka, przytłoczka, × natłoczek: K. zimny, gorący. Przyłożyć, zdjąć K. Zdr. **Kompresik.** <Fr. compresse ż.>

× **Kompresa, y,** lm. **y** p. **Kompres.**

Kompresik, a, lm. **i** p. **Kompres.**

Kompresor, a, lm. **y** *pompa powietrzna (pneumatyczna).* <Now. z Łć. compressor>

! **Kompresorjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** lek. *przyrząd do uciskania tętnic,* uciskadło, zaciskadło, żyłocisk, turnikiet, krępulec. <Now. z Łć. compressus im. = ściśnięty>

Komprobacja, i, blm. *potwierdzenie, przystanie na co, aprobata, zaakceptowanie.* <Łć. comprobatio>

Komprobować, uje, ował *uznawać, potwierdzać, aprobować, akceptować co, przystawać na co.* <Łć. comprobare>

Komprobowanie, a, blm., czynność cz. **Komprobować,** *komprobacja.*

Kompromis, u, lm. **y 1.** *ugoda, umowa, układ, porozumienie; zgodne załatwienie sporu; akt, którego mocą strony zgadzają ś. na polubowne załatwienie sporu:* Ten K. na piśmie przyniósł z sobą. Górn. Dobrze, gdy strony mają panny a. wdowy na wydaniu: to zawsze K. gotowy. Mick. (Matka) chociaż odmówi, odmawia delikatnie i chętnie ś. wdaje w kompromisy. Zawil. **2.** *sąd polubowny:* Zapisać ś., zdać ś. na K. Kras. A. K., sąd polubowny, który sobie strony, spór prawny prowadząc, same stanowią. Kras. <Łć. compromissum ni.>

Kompromisarski przym. od **Kompromisarz**: Dekret K. Kras. Zatwierdzał kompromisarskie wyroki. Hube R.

Kompromisarz, a, lm. **e** *sędzia polubowny, arbiter, superarbiter.* L.

Kompromisować, uje, ował z kim = *układać ś., umawiać ś., pertraktować:* Zaczął Przyjemski, opowiadając, że kompromisował z towarzyszami, aby trwali na służbie. Górs. <Now. z Łć. compromittere>

Kompromisowanie, a, blm., czynność cz. **Kompromisować.**

Kompromisowy przym. od **Kompromis**: Ugoda kompromisowa. Przen.: *poufały, protekcjonalny:* Poufałe, kompromisowe traktowanie bóstwa (w Chinach).

Kompromitacja, i, blm., [**Kómpromitacja**] *kompromitowanie, kompromitowanie ś.:* Na kompromitację ś. narażać. Orzesz. <Z Fr. compromettre = (s)kompromitować>

Kompromitować, uje, ował, [**Kompornitować**] *zawstydzać, ośmieszać, błaźnić, hańbić; wprowadzać w podejrzenie:* Stosunek ten kompromituje ją. **K. ś.** *narażać ś. na wstyd, ośmieszać ś., błaźnić ś., hańbić ś., ubliżać sobie.* <Z Fr. compromettre>

Kompromitowanie, a, blm., czynność cz. **Kompromitować.**

Kompromitowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kompromitować ś.**

Kompromitująco przys. *w sposób kompromitujący, haniebnie, kompromitując:* Umiesz adoratorów swych trzymać w ryzie; ten ci ś. wyemancypował K. Krasz.

Komptometr, u, lm. **y** *machina, dokonywająca automatycznie obliczeń:* W biurach automatyczny K. wyręcza człowieka. <Now. z Fr. compter (komputować) = rachować + Gr. métron = -mierz>

Kompucik, u, lm. **i** p. **2. Komput.**

× **Kompust, u,** lm. **y,** × **Kanpust** *ser słodki przetarty ze śmietaną z dodaniem tłuczonej gorczycy.* Goł. <Tegoż pochodzenia, co Kompot i Komput>

1. Komput, u, lm. **y,** × **Komputacja 1.** †*poczet, rejestr, liczba pewna, etat:* Kładę tu K. wszystkich królów polskich według komputu lat. Nies. K. i płaca wojska koronnego. Vol. Rzeczpospolita tę piechotę w K. przyjęła. Troc. K. wojska. Troc. Ludzie w należytym byli kompucie i monderunku. Troc. Wpisać w K. = *na listę, w poczet* (np. żołnierzy lub inny). Troc. K. kościelny = *rozkład świąt według biegu słońca i księżyca.* Włod. Wprawiano ś. w K. kościelny, bo ten niezbędnie każdemu duchownemu był potrzebnym. Krasz. **2.** × przen.: K. piekielny = *zastęp, moc piekielna, szatańska:* Święci żołnierze na wyprawy przeciw komputowi piekielnemu chodzą. Sienk. <Łć. computus dosł. = obliczenie, rachunek>

2. Komput, u, lm. **y,** **Kompot** *owoce gotowane z cukrem i cynamonem.* Żart.: K. szewcki = *kapusta z kartoflami, melanż.* Zdr. **Kompucik.** <Z Fr. compote, daw. compost = Łć. compositum = coś złożonego, zmieszanego; stąd też Kapusta i Kompot>

× **Komputacja, i,** lm. **e 1.** *obrachunek, obliczenie.* **2.** p. **1. Komput.**

× **Komputować, uje, ował 1.** *obrachowywać, obliczać.* **2.** *zbierać, kompletować, uzupełniać:* Sam hetman dobierał dworzan, komputował husarską chorągiew. Rol. <Łć. computare>

× **Komputowanie, a,** blm., czynność cz. **Komputować.**

Komputowiec, wca, lm. **wcy** *żołnierz komputowy:* Komputowcy, milicja i żołnierstwo nadworne. Łoż.

Komputowy *etatowy, rejestrowy:* Żołnierz K. (= *zostający na spisie*). Wojsko komputowe = *stałe, regularne* (w daw. Polsce). Wojsko komputowe wespół z szlachtą ma stanąć. Troc. <p. 1. Komput>

[**Komracenie, a,** blm.] czynność cz. **Komracić.**

[**Komracić, i, ił**] p. **Kamracić.**

[**Komrat, a,** lm. **ty a. ci a. cia**] p. **Kamrat.**

[**Komsa!**] p. **Komsi!**

[**Komsać, a, ał**] *prędko jeść, zawijać, repetować, futrować, pałaszować.* <p. 1. Kom>

[**Komsanie, a,** blm.] czynność cz. **Komsać.**

[**Komsi!, Komsa!**] *okrzyk zachęcający.* <Okrzyk., może z Fr. comme ça = ot tak, a. z Nm. kommen Sie = pójdźcie!>

[**Komsić, i, ił**] *miesić, gnieść.* Por. **Komkać.** <p. 1. Kom>

[**Komślik, a,** lm. **i**] *kąsek:* K. chleba.

× **Komtoar, u,** lm. **y** = **2. Kantor:** Nie mam nic, prócz świetnego imienia, którego mi wycierać niepodobna po bankierskich komtoarach. Bał. <Fr. comptoir>

× **Komtuar, u,** lm. **y** p. **2. Kantor:** Miasta, pielęgnujące w swoich, jak twierdze obwarowanych komtuarach, jedyne wyobrażenie porządku i ekonomji. Szaj.

Komtur, a, lm. **owie** p. **Komandor:** K. u Krzyżaków = *przełożony nad okręgiem, a w czasie wojny nad oddziałem wojska.* Wyjeżdżasz komturem, wrócisz Zakonu mistrzem. Słow. Zewsząd komtury do stolicy śpieszą, kędy zebrani w kapituły gronie, wezwawszy Ducha Świętego, uradzą. Mick. Komturowie czyli komandorowie szczególnych konwentów po miastach i zamkach. Mick. Wielki K. a. najpierwszy K. Mick. (= *arcykomtur*). <Nm. Komtur, ze S. Fr. commandeur>

Komturstwo, a, lm. **a 1.** *urząd, godność komtura.* **2.** *obwód ziemi, podległy komturowi:* Zastępy z kilku komturstw.

[**Komudno**] przys. od **Komudny:** K. coś na dworze.

[**Komudny**] *pochmurny, posępny:* Dzień K. <? Ko + Mudny>

[**Komudzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Komudzić ś.**

[**Komudzić się, i ś., ił ś.**] *chmurzyć ś., zachmurzać ś.* <p. Komudny>

!Komulacja, i, lm. **e** p. **Kumulacja.**

Komulec, lca, lm. **lce 1.** fl. p. **Hamulec. 2.** ryb. p. **Chomolec.** <Ukr. komułeć>

!Komulować, uje, ował p. **Kumulować.**

!Komulowanie, a, blm., czynność cz. **Komulować.**

[**Komuły, ów,** blp., **Kumuły**] *drążki, do których rybacy sieć przywiązują.* <p. Komulec>

× **Komun, u,** lm. **y** *towarzystwo, kompanja:* Niema komunu bez gomunu. Prz. (= *znajomości bez sprzeczki*). <Ze Śr. Łć. communium = towarzystwo>

Komuna, y, lm. **y 1.** *gmina, zarząd gminny:* Komuny włoskie. **2.** *stowarzyszenie socjalistów, radykałów, terorystów z dążeniem przewrotu w stosunkach państwowych i społecznych.* **3.** K. paryska = *zamieszki w Paryżu w r. 1793, dążące do centralizmu, i w 1871 roku, dążące do utworzenia zupełnie samodzielnych gmin, połączonych w respublikę federacyjną.* <Fr. commune>

Komunalik, u, lm. **i** p. **Komunał.**

Komunalista, y, lm. **ści** p. **Komunard.** <p. Komuna>

Komunalny 1. *tyczący ś komuny = gminy, należący do niej:* Obligacje komunalne (= *wypuszczone przez jakieś wielkie miasto*). Oddział K. Banku krajowego we Lwowie (= *udzielający pożyczek dla gmin i powiatów*). **2.** przym. od **Komunał,** *ogólnikowy, pospolity, powszedni, szablonowy, banalny, oklepany.*

Komunał, u, lm. **y** *zdanie oklepane, znane wszystkim, ogólnik.* Zdr. **Komunalik.** <Śr. Łć. communalis = wspólny, pospolity>

Komunard, a, lm. **dzi** a. **owie, Komunalista** *członek komuny, komunista:* Komunardzi owi XVII stulecia, za hetmaństwa Wyhowskiego, odegrali wybitną rolę. Rol. <Fr. communard>

Komunica, y, lm. **e** bot. p. **Komonica.** <p. Komonica>

Komunicznie przys. *według zasad komunizmu, wspólnie, we wspólnym posiadaniu:* Oprócz pewnego dla mnie majoratu, wszystko będzie K. Moraw. <Z Łć. communis = wspólny>

†**Komunik, a,** lm. **i,** †**Komonik,** †**Komonnik 1.** *jezdny, rycerz; kawalerzysta.* **2.** *jazda, kawalerja, konnica:* Komunikiem = *jezdno, konno, jazdą; lekko, bez wozów.* K. niebieski = *zastęp, huf, chór aniołów:* Św. Michał całemu komunikowi niebieskiemu przywodzi. Sienk. **3.** *czeladź pospolitsza.* Goł. <p. Komonik>

Komunikacja, i, lm. **e 1.** †*związek, stosunek, konszachty, porozumienie:* Mieć komunikacje z nieprzyjacielem państwa. Troc. **2.** *ogólna nazwa środków komunikowania ś. ludzi, zamieszkałych w różnych miejscach, drogi lądowe, wodne, poczty, telegrafy, telefony i t. d.; przejazd, przejście:* K. łatwa, utrudniona, przerwana. K. z miastem. Klasztor ten miał z miastem komunikacją przez podziemne przechody. Troc. Kol.: K. bezpośrednia a. p o ł ą c z e n i e bezpośrednie a. d o b i e g ścisły. K. wewnętrzna. Ministerjum komunikacji. Zarząd komunikacji lądowych i wodnych. Cała armja znajdowała ś. wówczas w takim samym niedostatku z powodu przeciętych komunikacyj morzem z Francją. Skarb. **3.** *wzajemne udzielanie sobie wiadomości, komunikowanie ś.:* Dziękuję za komunikację listów francuskich. Troc (= *zakomunikowanie, udzielenie*). **4.** praw.: K. dokumentów prawnych = *wzajemne udzielanie ich sobie do przejrzenia przez strony.* <Łć. communicatio>

Komunikacyjny przym. od **Komunikacja:** Linje, środki komunikacyjne.

Komunikant, a 1. lm. **ci** *komunikujący, ten, co przystępuje do komunji św.* **2.** lm. **y** *opłatek konsekrowany, hostja:* Te karły wczoraj spowiadały ś. i jadły komunikanta. Słow. <Łć. communicans, 2 pp. communicantis im. od communico = udzielać; obcować>

Komunikantka, i, lm. **i** *ta, co przystępuje do komunji św., komunikująca.*

Komunikat, u, lm. **y 1.** *dokument, udzielany stronie drugiej do rozpatrzenia.* **2.** *to, co zakomunikowano, artykuł w piśmie perjodycznym informujący publiczność:* W organie urzędowym zjawił ś. K. następującej treści. <Z Łć. communicatus dosł. = udział>

Komunikować, uje, ował, [**Konwikować**] **1.** cz. ni. *przystępować do komunji św., przyjmować komunję:* Przynajmniej raz w rok około Wielkanocy spowiadać ś. i K. we własnej parafji. **2.** kogo = *dawać mu komunję:* Nie każe ich ciałem bożym K., ale niejakąś wodą święconą. Sak. Niedawno ojciec Aleksy, nasz proboszcz, komunikował mnie. Jun. **3.** komu co, †z kim co = *udzielać, powiadać komu co; wtajemniczać kogo w co, zwierzać ś. przed kim z czym, dzielić ś. z kim wiadomością, podawać do wiadomości:* Dziennik komunikuje nam ostatnie rozporządzenie rządu. Komunikował mi listy w tej sprawie pisane. Troc. Wtedy dopiero wyprawił mu te próbki, kiedy miał już jego pewny adres w Rzymie;

komunikując je, dodawał drwiąco, że pereł urjańskich tam nie znajdzie. Chm. Królewic nic tak sekretnego nie miał, czegoby ze mną nie komunikował. Ossol. **K. ś. 1.** z kim = *mieć, utrzymywać z kim stosunki, porozumiewać ś.:* Od czasu ostatniego przemówienia ś. nie komunikujemy ś. z sobą (= *zerwaliśmy z sobą, nie żyjemy z sobą).* K. ś. listownie = *korespondować z sobą.* **2.** z czym = *mieć z czym komunikację, łączyć ś.:* Zamek komunikuje ś. z katedrą za pomocą kurytarza. **3.** × *udzielać ś.:* Są choroby, które ś. łatwo komunikują. **4.** fiz.: Naczynia komunikujące ś. = *naczynia połączone* (p. Połączyć). <Łć. communicare>

Komunikowanie, a, blm., czynność cz. **Komunikować.**

Komunikowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Komunikować ś.**

Komunista, y, lm. **ści 1.** *zwolennik komunizmu.* **2.** przen. żart. *człowiek, przywłaszczający sobie cudze mienie.* **3.** *kapłan świecki, żyjący w zgromadzeniu Bartłomieja Holzhausena,* b a r t o s z e k. Kras. <Fr. communiste>

Komunistka, i, lm. **i** forma ż. od **Komunista.**

Komunistycznie przys. od **Komunistyczny:** Likurg organizował Spartę K. Rog.

Komunistyczny przym. od **Komunizm:** Zasady komunistyczne. Komunistyczno-socjalny = *socjalny z odcieniem komunistycznym.*

Komunizm, u, blm. **1.** *wspólność mienia, własności.* **2.** *teorja, dążąca do zrównania stanów, do zniesienia mienia osobistego i do wspólnego używania własności.* <Fr. communisme>

Komunja, I, lm. **e,** [**Kumunijá**] **1.** *sakrament Ciała i Krwi Pańskiej, kostja udzielana przystępującemu do tego sakramentu, przyjmowana przezeń:* Przystąpić do komunji. Przygotowanie do pierwszej komunji. Przyjąć komunję. K. duchowna (= *pragnienie przyjęcia komunji w razie niemożności urzeczywistnienia tego).* **2.** *trzecia część mszy św., w której kapłan pożywa i rozdaje ludowi Przenajświętszy Sakrament.* <Łć. communio>

†**Komunny** p. **Komonny.** Pot.

Komutator, a, lm. **y** fiz. p. **Girotrop.** <Now. z Łć. commuto = zmieniam>

[**Komylgonek, nka,** lm. **nki**] p. **Komylonek:** Spad komylgonkiem.

[**Komylonek, nka,** lm. **nki, Komylgonek**] *koziołek:* Jak mu dał w łeb, to az komylonka wywrócił. <? Może z Nm. Kamelgang = chód wielbłądzi>

Komysz, u m. a. y ż., lm. **e 1.** × a. × **Komesz** *chróst, gęstwina, gąszcz, krzaki:* Zwierz wylękły zabiega w K. Kniaź. Przen.: W K., w komesz = *na bok, w kąt, niech ś. schowa, za nic:* Jak ja zaśpiewam, w K. i Hermogienowi. L. **2.** bot. p. **Trzcina:** Jak tygrys, co ukryty w nadwodnej komyszy, czyhając na gazele. Tet. Dla targu z puszczańskich komyszy tu przychodzę. Sienk. <Tur. kamysz = trzcina, sitowie>

[**Komysznik, a,** lm. **cy**] *drapichróst, rabuś, rozbójnik, zbir, hajdamaka, ukrywający ś. w komyszach:* Bronił Czumaków w stepach chersońskich od rabusiów, znanych tu pod nazwą komysznikиów. Rol.

[**Komyśniak, a,** lm. **I**] p. **Komiśniak.**

[**Komyśny**] p. **Komisyjny:** Chleb K. = *chleb żołnierski, [komyśniak]:* Sięga po mały garnuszek, w którym moczy ś. trochę komyśnego chleba. Zap. <Z Nm. Commissbrot>

Komża, y, lm. **e** *biała koszula, wkładana na ubranie przez księży i usługujących im przy sprawowaniu obrzędów religijnych, alba skrócona:* Pleban, przybrany w komżę i stułę. Zdr. **Komeżka,** bł. **Komeszka,** × **Komżyczka.** <Śr. Łć. camis(i)a, przez Czes. komže>

× **Komżostrojny** *ubrany w komżę.* <Komża + Strojny>

× **Komżyczka, i,** lm. **i** p. **Komża.**

Konać, a, ał, [**Kónać**] **1.** × *kończyć, dokończać, dokonywać, spełniać, pełnić, wykonywać, wypełniać, doprowadzać do końca:* Żywota K. Kon. Którzyby na tym zezwoleniu naszym spólnym przestać i tego dzierżeć a K. nie chcieli, przeciwko takowym powstać. Paw. Muszę to K., com wziął przed ś. Biel. M. K. urzędu powinność. Stasz. **2.** † kogo = *pokonywać, zwyciężać, wycieńczać, pożywać, nękać, znosić, gładzić, przezwyciężać:* Wolał Władysława K., niżeli nad Rusią mścić ś. Błaż. K. nieprzyjaciela. Troc. Lepiej na cudzym, niż swoim grzbiecie drapieżnego K. niedźwiedzia. Koch. W. **3.** cz. ni. *dokonywać życia, kończyć życie, dogorywać, umierać:* Ach! kona, ja żyć muszę i żyć bez Barbary. Fel. Przy konającym czuwaliśmy blizcy, ja z wielbłądami — na kolanach wszyscy. Słow. Modlitwa przy konającym. On już kilka razy konał, to w lepiankach na słomie, to na polu bitwy między trupami. Krasiń. Konająca od współmęki, przyjmująca śmierć za żyw. Len. Nieledwo że konająca z wzruszenia i żałości. Krasiń. Przen.: To słowo jedno tylko, ale wymówione jakby konającemi piersiami. Krasiń. (Ciała) jedne za drugiemi aż pod sam widnokrąg ś. ciągną — cała przestrzeń żywa, głośna, konająca niemi. Krasiń. Przen.: Mam więcej śmiałości umrzeć, jak w ustawicznej K. wzgardzie. L. (= *dręczyć ś.; wegietować).* W grobowej wieży, w powolnych torturach K. Mick. Na samą tę myśl konam. Słow. Przen.: *gasnąć:* Oczy konające. Może nie jedno konające oko na stare gniazdo raz ostatni padnie. Pol. Widzi Turka konające oko. Mick. Oho, lampa już kona! Świateł lampa konająca skąpi. Mick. Błyskawica konającego ognia oblała twarz maluczką. Krasiń. Kaganiec światłem konającym płonął. Mick. Popiół czarny i węgle, co konając sypną czasem iskrami. Krasiń. Przen.: *milknąć, zamierać, zamilkać, niemieć, ustawać:* Dźwięki konały zwolna. Z okien blaskiem konały pieśni. Słow. Pieśń kona z echem. Słow. Ostatnie pieśni ludu konają za nami. Krasiń. Z zewnątrz szum tysiąca głosów przebija mury i przylatuje K. u stóp Maryny. Krasiń. Ton, podobny do krzyku, który konając na jęk ś. przemienia. Krasiń. (Muzyka) na dziedzińcach ś. rozlega, mury przeskakuje, i dopiero kona z jednej strony na kopułach minaretów, z drugiej na falach Wołgi. Krasiń. Arf kona brzmienie. Słow. Bardon w Dniepru toni, tłukąc ś. o skały z brzękiem, konającym zabrzmiał jękiem. Słow. Drży arfa Dawida — i struna trącona po wiekach tak wielu — na wieki znów kona. Pol. Śmiech poczęty w odetchnieniu kona. Słow. Bez echa kona słowo próżnej dumy. Słow. Wielkie echa, ludzi nie mogąc przekonać, będą w łonie grobowym budzić ś. i K. Słow. Już zdaje mi ś., że ta burza kona, ustało błyskać. Słow. Noc kona, księżyc blednieje. Słow. Fala błękitna konała u stopy latarni portowej. Słow. Z gór podniosły ś. mgły i konają teraz po nicościach błękitu. Krasiń. Przen.: W nich konało serce. Słow. Serca ich konające zbawicie miłością. Krasiń. Tkliwe serca tak zwykły K. przed światłem gienjuszu. Krasiń. Późna, niedołężna skrucha z konające-

go wywołuje ducha zbrodnie. Mick. Serce pragnie odżyć w rymie, lecz myśl w szronie kona. Pol. Wolność rzeczypospolitej rzymskiej kona pod Augustem. Z tego świata, co ś. zżyma i kona, wycisnę myśl jedną jeszcze. Krasiń. Jako Jowisz pan na niebie, tak Rzym pan na ziemi kona i szaleje. Krasiń. Niech będzie los, niech Troja kona. Słow. Konające społeczeństwo. Nietylko szczególni ludzie, ale całkie ludy w takowy sposób konają czasami. Krasiń. Lud cały kona, katy i obrońce. Słow. Nie bajką jest jasna przeszłość, która w oczach naszych powoli konając, umarła. Krasz. Konająca epoka. Krasz. **4.** [K.] *czynić, działać:* K. pracę. Widzieli my sytko, co on kciał, co konáł. × **K. ś.** *kończyć ś., dokonywać ś.* B. Sz. Dzieło mistrza wciąż ś. kona. Len. <KON/CZN/CZĘ>

Konająco przys. *jak temu, co kona:* Mnie tak słabo, K. Krasiń.

Konak, u, lm. **i I.** *pałac, gmach rządowy w Turcji i w krainach niegdyś pod panowaniem Turcji zostających; rezydencja króla serbskiego, dworzec kolejowy i t. p.:* K. komendanta placu. Jeż. **2.** *stacja noclegowa:* Przypadł mu K. a. nocleg w czterech milach w miasteczku. Ośw. Już konaki, alias noclegi, gotują dla cesarza. Grab. <Tur. konak>

†**Konałość, I,** blm. *doskonałość.*

Konanie, a, lm. **a** czynność cz. **Konać**: a) *agonja:* To nie życie, ale powolne K. Wśród szczęścia, walk, łez, konań. Pom. Śród ogarów grania słychać coraz to częściej jęk psiego konania. Mick. Anioły stróże pilnują chwil naszych ostatnich i powiewem skrzydeł swoich rzeźwią nas w konaniu. Krasiń. Niepewność, co trapiła przez dzień cały, zamienia ś. w K., które męczy piersi, oddech przerywa, a słabe mózgi wszelkiej myśli pozbawia. Krasiń. Cała przyszłość twoja stanie ś. długim i ciężkim konaniem. Słow. b) Przy konaniu zamysłu swego wielkich jeszcze doznał trudności. Troc.

Konar, u, częś. w lm. **y,** [**Konárz**] **I.** *wielka gałąź, z pnia bezpośrednio wyrastająca:* Ze pnia w konary, z konarów przesącza w gałązki. Kras. Słońce jeszcze przez konary błysnęło, jako świeca przez okiennic szpary, i zgasło. Mick. (Liść) zimę i lato wisiał na konarze. Słow. Z konaru w konary, gdzie rośnie mech szary, gruchając biegają gołębie. Len. Tutaj cienisto pod temi konary. Pol. Przen.: Setne z ziemi wybiegszy filary, to ś. zrastają jak altany drzewa, to ś. znów dzieląc na setne konary, wspierają różnie łamane sklepienie. Słow. Konary rodów zaplątują ś. tak mocno, że drzewa od drzewa nie odróżnisz. Gom. **2.** anat.: Konary tętnic = *główne ich gałęzie.* **3.** w lm. myśl. *rogi jelenie,* in. wieniec. <KON/CZN/CZĘ>

[**Konárz, a,** lm. **e**] p. **Konar.**

Konarzysto przys. od **Konarzysty:** Lipy rozrosły ś. K. Rol.

Konarzystość, i, blm. rz. od **Konarzysty.**

Konarzysty *rozrosły w konary, gałęzisty, pełen konarów.*

[**Konbrat, a,** lm. **ty** a. **ci** a. **cia**] p. **Kamrat.** <Sld. do Brat>

× **Koncedować, uje, owal** *ustępować, ustąpić, cedować, zcedować:* Części po ojcu swoim w kamienicy, ogrodach i sumach debitorskich koncedował. Łoź. <Łć. concedere>

× **Koncedowanie, a,** blm., czynność cz. **Koncedować.**

× **Koncent, u,** lm. **y I.** *harmonja, zgodność tonów:* Kto nieba do zgodnych koncentów nastroi? Chr. **2.** *okrzyk jednogłośny:* Wesołe koncenty: „Niech żyje król Władysław!" Szaj. <Łć. concentus>

Koncentracja, I, lm. **e** *skoncentrowanie, zogniskowanie, skupienie, sprowadzenie w jeden punkt,ześrodkowanie, zgęszczenie:* K. wojsk (= *pościąganie w jedno miejsce*). Obrał Łęczycę na miejsce koncentracji zakładów i zapasów. Skarb. Większość republikańska na ruinach koncentracji, t. j. koalicji republikanów z radykalistami. Ekon.: K. kapitałów = *tworzenie ś. wielkich przedsiębierstw a. bogacenie ś wielkich przedsiębierstw przy jednoczesnym upadku drobnych.* K. ludności = *napływ ludności wiejskiej do miast wielkich.* Fil.: K. uwagi na czym. K. ducha (= *zebranie*). Fiz.: K. promieni słonecznych za pomocą soczewki. Chem.: K. roztworu = *stosunek między ilością rozpuszczalnika i ciała rozpuszczonego.* <Fr. concentration>

Koncentracyjny przym. od **Koncentracja**: Z głównego koncentracyjnego stanowiska w królestwie Beli mógł dalszy ku Zachodowi nastąpić pochód. Szaj. Prądy koncentracyjne przy krystalizacji.

Koncentrować, uje, owal *sprowadzać w jeden punkt,ześrodkowywać, zogniskowywać, skupiać, zgęszczać:* K. wojsko (= *ściągać w jedno miejsce, w jedną masę*). K. roztwór przez odparowywanie rozpuszczalnika. K. uwagę, siły. **K. ś.** *skupiać ś.,ześrodkowywać ś., ogniskować ś.:* Po zajęciu Warszawy zaczęły ś. wojska francuskie w niej K. Skarb. Każdy okrąg ziemi ma swój punkt zbiorowy, gdzie ś. siły jego K. mogą. Skarb. Zdania te koncentrują ś. na chwilę w Historji literatury Bentkowskiego. Mick. Rząd ten koncentrował ś. cały w królu. Skarb. <Fr. concentrer>

Koncentrowanie, a, blm., czynność cz. **Koncentrować,** *koncentracja:* K. ducha i sił. Skarb.

Koncentrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Koncentrować ś.**

Koncentrycznie przys. od **Koncentryczny.**

Koncentryczność, i, blm. rz. od **Koncentryczny.**

Koncentryczny *mający wspólny środek, współśrodkowy:* Koła koncentryczne. Ogień K. = *skierowany w jeden punkt.* <Fr. concentrique>

Koncepciarski przym. od **Koncepciarz.**

Koncepciarz, a, lm. **e, Koncepcista,** × **Koncetysta** *ten, co ś. sadzi na koncepty, jowjalista, dowcipniś.* <p. Koncept>

Koncepcik, u, lm. **i** p. **Koncept.**

Koncepcista, y, lm. **ści** p. **Koncepciarz:** Kwestarz powinien być jowjalista i K. Chodź. To wielki K., wydrwiwacz i śmiesznie bardzo komedje udaje. Chodź.

Koncepcja, I, lm. **e I.** fil. = a) *zdolność wytwarzania konceptów; zdolność uprzytomniania sobie a. postrzegania przedmiotów, ogarniania rysów zmysłami odczuwanych lub przypominanych w jednym pojęciu przedmiotu;* × wymyślenie (J. Śniad.). b) *pomysł, ogarnięcie myślą ogólnego planu jakiejś teorji, projektu, nowego dzieła artystycznego:* Ten człowiek miewa gienjalne koncepcje, ale ich wykonać nie potrafi. **2.** lek. *poczęcie, zastąpienie, zajście w ciążę.* <Łć. conceptio>

Koncepista, y, lm. **ści** p. **Koncypjent:** K. osobliwy. Krasz. Był w pierwszorzędnym biurze pierwszym koncepistą. Rod. <Nm. Concepist>

Koncepować, uje, owal p. **Koncypować:** Przy takim zamieszaniu ktoby mógł K. konstytucje? Szaj. <p. Koncypować>

Koncept, u, lm. **y** a **a 1.** *pomysł, myśl powzięta, myśl szczęśliwa:* Przyszedł mi K. do głowy, żeby... Po winie gładko K. idzie. Pot. Gdy z młodu bawiłem ś. rzemiosłem autora, pomnę, że noc najlepsza do konceptów pora. Zabł. Koncepta ś. nie roją. Kras. Twardowski na K. wpada i zadaje trudność nową. Mick. Wznowić K., który ja lat temu czterdzieście wymyśliłem. Mick. **2.** *żart, dowcip:* Sadzić ś. na koncepty. **3.** *zdolność miewania konceptów, animusz, fantazja, jowjalność, dowcip:* Do tych fraszek konceptu ci nie stało. L. Nigdy mu konceptu nie brakło. Krasz. Ruszył konceptem, jak martwe cielę ogonem. Prz. Zaczęliśmy grać w tak zwanego „sekretarza," gdzie to człowiek konceptem nadrabiać musi. Zach. **4.** ×*ułożony ciąg myśli, zamiar, zamysł, szyk, plan:* Pomieszano mu koncepty. Kn. Na zgubę ojczyzny zawzięty i nasadzony K. Troc. Z konceptu wypaść. Troc. Już mnie to trochę zbiło z konceptu. Zach. (=*z pantałyku*). **5.** *projekt, pomysł, myśl rzucona, szkic:* Amnestja według ich konceptu napisana. Pas. **6.** *to, co ułożywszy, napisano dopiero na brudno, pierwsze ułożenie pisma, bruljon, minuta:* K. kazania, listu, mowy. Troc. **7.** fil. *pojęcie ogólne rozumiane nie logicznie, lecz jako stan psychiczny, ogarniający doraźnie całą treść pojęcia logicznego* (u scholastyków i filozofów angielskich przeciwników nominalizmu). Zdr. **Koncepcik.** <Łć. conceptus dosł. = pojęcie, myśl; Włos. concetto = ucinek, dowcip>

Konceptować, uje, ował 1. *ruszać konceptem, prawić koncepty, sadzić ś. na koncepty, żartować, dowcipkować.* **2.** *planować, roić plany, zamyślać, koncypować, sadzić ś. na pomysły:* Pan plenipotent z panem Wydrwigroszem konceptują. L. (=*łamią sobie głowy*). <p. Koncept>

Konceptowanie, a, blm., czynność cz. **Konceptować.**

Konceptowy przym. od **Koncept:** Papier K. = *ordynarny, szary, na koncepty = bruljony*, in. [p a p i e r r o z c h o d o w y]. Konceptowych zwrotów bez liku. Lel. (=*żartobliwych, jowjalnych, dowcipnych*). Urzędnik K. = *umiejący sam sporządzać pisma urzędowe.*

Koncept-praktykant, a, lm. **ci** prow. *aplikant biurowy:* Bezpłatni c. k. koncept-praktykanci zajmowali ś. przez ten czas bardzo pilnie czyszczeniem paznogci. Zap. <Nm. Concept-praktikant>

Konceptualista, y, lm. **ści,** × **Konceptysta** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel konceptualizmu.* <p. Konceptualizm>

Konceptualistyczny fil. przym. od **Konceptualizm.**

Konceptualizm, u, blm., × **Konceptyzm** fil. *kierunek filozoficzny, przypisujący umysłowi zdolność myślenia konceptami czyli pojęciami ogólnemi; odmiana nominalizmu scholastycznego i angielskiego.* <Now. z Łć. conceptus = pojęcie>

× **Konceptysta, y,** lm. **ści** p. **Konceptualista.**

× **Konceptyzm, u,** blm. fil. p. **Konceptualizm:** Manja konceptyzmu. Kozł.

Koncercik, u, lm. **i** p. **Koncert.**

Koncercista, y, lm. **ści** p. **Koncertant.**

Koncercistka, i, lm. **i** forma ż. od **Koncercista,** *koncertantka.*

Koncert, u, lm. **y 1.** *popis, uroczystość muzyczna, występ muzyczny jednego a. wielu muzyków lub śpiewaków:* K. nad koncertami. Mick. Przen.: W polu K. wieczorny ledwie jest zaczęty. Mick. Tutaj bywa zwykle słowik — jakoż śpiewa: co za K.! jak ś. sadzi! Pol. **2.** muz. *utwór trudniejszy przeważnie na jedno narzędzie muzyczne.* **3.** †*harmonja, zgodność dźwięku.* **4.** przen. *zgoda, porozumienie między mocarstwami:* K. europejski powinien dowieść swojej dawnej siły i stworzyć nowe podstawy ustroju państwowego Chin. Zdr. **Koncercik.** <Now. z Łć. concertare = współubiegać ś., przez Fr. concert, Włos. concerto>

× **Koncertacja, i,** lm. **e** *ociąganie ś., wzdraganie ś., wzbranianie ś., certowanie ś.:* Po długich koncertacjach sam swoją ręką punkt najtrudniejszy zapisał. Rzew. <Łć. concertatio>

Koncertant, a, lm. **ci, Koncercista** *artysta dający a. grający koncert.* <Fr. concertant>

Koncertantka, i, lm. **i** forma ż. od **Koncertant,** *koncercistka.*

× **Koncertmajster, tra,** lm. **trowie** p. **Koncertmistrz:** W orkiestrze było osób około pięćdziesięciu, dwuch kompozytorów, K., solistów mnóstwo. Krasz. <Nm. Concertmeister>

Koncertmistrz, a, lm. **e,** × **Koncertmajster 1.** *przewodnik, dyrektor koncertu.* **2.** *pierwszy skrzypek w orkiestrze.* <Koncert + Mistrz>

Koncertować, uje, ował 1. *układać, zestawiać:* Zacząłem K. zapisy przedślubne z przysłanym od kasztelana witebskiego regientem grodzkim kowieńskim. Mat. **2.** *dawać koncert, występować z koncertem.* <Z Łć. concertare = współubiegać ś., pod wpływem znaczeń Fr. concerter i Włos. concertare = układać, zestawiać>

Koncertowanie, a, blm., czynność cz. **Koncertować.**

Koncertowo przys. od **Koncertowy:** Brawo! brawo! Edmundku, wybornie, K., z tym kawałkiem możesz śmiało stanąć na estradzie. Bał.

Koncertowy przym. od **Koncert:** Sala koncertowa. Gra koncertowa (=*świetna, klasyczna*).

Koncerz, a, lm. **e, Koncyrz 1.** *kopja długa, dzida, którą dawniej na wojnie zblizka potykano ś.:* K. abo dzida, to jest włócznia turecka. Birk. Koncerze, kopije kolą pod kopytami niewiernych, jak żmije. Malcz. **2.** *miecz prosty i szeroki, przypasywany do siodła i używany do pchnięć z konia przez ciężką jazdę, np. przez husarzy polskich.* Pot. <Przez Czes. končíř, tegoż pochodzenia, co Andziar>

[**Konces, u,** lm. **y**] p. **Konsens:** Nie może trzymać prepinacyi, bo na to nie ma koncessu.

Koncesja, i, lm. **e 1.** *pozwolenie rządu państwowego na założenie jakiegoś przedsiębiorstwa, towarzystwa akcyjnego, na prowadzenie robót publicznych i t. p., przywilej, nadanie:* Spółka ta otrzymała koncesję na budowę kolei. K. na wydawanie pisma. **2.** *zrzeczenie ś., ustąpienie, ustępstwo.* Zdr. **Koncesyjka.** <Łć. concessio>

Koncesjonarjusz, a, lm. **e** *ten, co korzysta z koncesji, co otrzymał koncesję.* <Fr. concessionnaire>

Koncesjonować, uje, ował co = *udzielić na co koncesję:* Rząd koncesjonował kolej. <Fr. concessionnaire>

Koncesjonowanie, a, blm., czynność cz. **Koncesjonować.**

Koncesjowany *zapewniony przez koncesję:* Państwo po upływie koncesjowanej liczby lat wchodziłoby w prawa zwierzchnictwa. <Od Koncesja>

[**Koncésor, a,** lm. **rzy** a. **owie**] p. **Sukcesor.**

Koncesyjka, i, lm. **i** p. **Koncesja:** Na oktrojowanych koncesyjkach najazdu budują przyszłość narodu. Bał.

Koncesyjny przym. od **Koncesja.**

Koncha, y, lm. **y 1.** *muszla, małżowina:* K. morska. Czyż widać kraśne konchy, perłowe jagody? Mick. Zamknięci w sobie, jak w konchy ślimacze. Mick. Zwyczajni ludzie są jako konchy, co ś. w bagnie tają. Mick. Daleko do nadbrzeżów osutych konchami, zarosłych koralem. Krasiń. On nie przepadł, jak K., co z brzegu zsuwa ś. w bezdenności morza. Krasiń. Najrzadsze kwiaty, kamienie, konchy, perły naokoło błyszczą. Krasiń. Przen.: Tu perełki Wschodu z morza uciech i szczęścia porwała zamłodu truna, K. wieczności, do mrocznego łona. Mick. Ty piękną perłą, ty konchą mojej nadziei na wzburzonych falach życia, huryso moja. Krasiń. **2.** ✕ K. uszna a. uchowa = *zewnętrzna muszlowata część ucha.* **3.** *naczynie podobne do muszli:* Wziąwszy konchę mosiądzową abo miednicę. Hist. Aleks. Ręce niewiast ponad głowami tłoczących ś. w kruchcie osób wyciągały ś. w daremnym wysiłku w stronę marmurowej konchy, wodą napełnionej. Gom. **4.** mat. p. **Konchoida.** <Łć. concha, z Gr. kógchē>

Konchiljotypolit, u, lm. **y** *kamień z odciskiem muszli.* <Now. z Gr. kogchýlion = muszla + týpos = odcisk + líthos = kamień>

Konchinina, y, blm., **Chinidyna** apt. *związek izomeryczny chininy.* <Now. z Łć. con- = współ- + Chinina>

Konchit, u, lm. **y, Konchjolit** *skamieniałość muszlowa.* <Now. z Gr. kógchos a. kógchē = muszla>

Konchjolit, u, lm. **y** p. **Konchit.** <Now. z Gr. kógchē = muszla + líthos = kamień>

Konchjologiczny przym. od **Konchjologja; Konchologiczny.**

Konchjologja, i, blm., **Konchologja** *nauka o muszlach a. o płazach skorupiastych.* <Now. z Gr. kógchē = muszla + -logía = nauka>

Konchoida, y, lm. **y, Koncha** mat. *linja krzywa, powstająca w ten sposób: na prostej przechodzącej przez punkt stały i przecinającej prostą stałą w pewnym punkcie, odcinamy po obu stronach tego ostatniego długość stałą; miejsce gieometryczne końców tych odcinków stanowi konchoidę Nikomedesa, zwaną inaczej* muszlą Nikomedesa. <Z Gr. kogchoeidés = podobny do muszli>

Konchologiczny p. **Konchjologiczny.**

Konchologja, i, blm. p. **Konchjologja.**

Konchowy przym. od **Koncha,** *muszlowy; zrobiony w konchę a. z konchy; podobny do konchy:* Polubił dźwięk trąb konchowych. Krasiń. Kamień K. (*= muszla skamieniała*).

†**Koncja, i,** lm. **e** *mowa.* Rozm. <Łć. concio>

✕ **Koncyljabuł, u,** lm. **y** *schadzka.* Sł. wil. <Łć. conciliabulum ni.>

✕ **Koncyljacyjny 1.** *zgodliwy, zgodny.* **2.** *pojednawczy.* Sł. wil. <Now. z Łć. conciliare = godzić>

Koncyljarny przym. od **Koncyljum:** Walki koncyljarne. Proch. (*= na koncyljach duchownych*).

Koncyljaryzm, u, blm. *teorja wyższości koncyljum nad papieżem a. wog. znaczenia koncyljum powszechnego.* Proch.

Koncyljum, w lp. nieod., lm. **a, ów 1.** *obrady, zgromadzenia dostojników Kościoła w rzeczach wiary, sobór, sobór powszechny:* K. trydenckie. **2.** ✕ p. **Konsyljum.** <Łć. concilium>

Koncypista, y, lm. **ści** p. **Koncypjent:** Wstąpił, jako K. do ministerjum skarbu. <Nm. Concipist, z Łć.>

Koncypjent, a, lm. **ci, Koncypista, Koncepista** *urzędnik do koncypowania = referowania, referent biurowy, adwokacki, notarjalny; wprawiający ś. w koncypowaniu, kancelista:* K. sądowy. Był już koncypjentem adwokackim. Bał. <Nm. Concipient, z Łć.>

Koncypjentura, y, lm. **y** *urząd, obowiązki koncypjenta:* Rojenia jego młodociane miały za cel koncypjenturę. Jeż. <p. Koncypjent>

Koncypować, uje, ował, Koncepować *obmyślać, układać w myśli, referować, redagować:* K. list. Troc. Koncypujemy teraz nową facjendę. Zabł. (*= planujemy*). Ludzie wielkiej nauki, którzy książki koncypują, zazwyczaj są małomówni. Zach. <Łć. concipere>

Koncypowanie, a, blm., czynność cz. **Koncypować:** K. próśb i listów. Bał.

Koncyrz, a, lm. **e** p. **Koncerz:** Jeśliby wam z Niemiec i Węgier nic nie wożono, gdziebyście wzięli koncyrze, szable, zbroje, rusznice etc.? Górn.

[**Konczątko, a,** lm. **a**] **1.** p. **Koń. 2.** *źrebię.*

✕ **Konczetysta, y,** lm. **ści** p. **Koncepciarz:** Dykcja stwierdza aż nadto ślady wzoru konczetystów włoskich. <Włos. concettista>

Konda, y, lm. **y** ucz. p. **Kondycja:** Mam kondę na wsi na rok. <Skrócenie żart. Kondycja>

†**Kondak, a** a. **u,** lm. **i** *krótka pieśń, hymn na pochwałę tego świętego, którego dzień obchodzą.* <Gr. późn. kontákion, Śr. Łć. contacium>

[**Kondek, dka,** lm. **dki**] p. **Kądek:** K. chleba, sera (*= kromka, glonek*). <KĘD>

Kondekanalny *należący do tego samego dekanatu:* Prośby, przysyłane do podpisów kondekanalnym. <Now. z Łć. con- = współ- + Dekanalny>

†**Kondekorować, uje, ował** *brać udział w uświetnieniu czego.* <Now. z Łć. con- = współ- + Dekorować>

†**Kondekorowanie, a,** blm., czynność cz. **Kondekorować:** Pana, jako patrona, do kondekorowania tego aktu uniżenie zapraszam. List Stef. Czarnieckiego.

[**Kondektera, y,** lm. **y**] p. **Konduktor.**

Kondel, dla, lm. **dle** p. **Kundel:** Zadzwonił kieską pomału: z patrona robi ś. K. Mick. Przen. pog. (o człowieku): Pierwej jeszcze niejeden K. laudański nogami ś. nakryje. Sienk. Ty kondlu jakiś! Zdr. **Kondlik.** <p. Kundel>

†**Kondelowaty:** Sukno kondelowate = *gatunek sukna.* Troc, Goł. <? Może kosmate jak Kondel>

Kondemnacja, i, lm. **e** p. **Kondemnata.**

Kondemnacyjny przym. od **Kondemnacja:** Wyrok K.

Kondemnata, y, lm. **y, Kondemnacja** *wyrok zaoczny skazujący za niestawienie ś. w sądzie*; przen. *potępienie:* K. wyszła. Troc. Zostałby pewnie i papieżem, ale w czasie sejmików tam w Rzymie jakiś Włoch kondemnatę jemu zarzucił. Chodź. Byron pierwszy z poetów nie dał ś. zaspokoić taką sofistyczną kondemnatą myślenia i uczucia. Mick. Zdr. **Kondemnatka.** <Z Łć. condemnata im. ni. lm. od condemno = potępiam>

Kondemnatka, i, lm. **i** p. **Kondemnata:** Była li to K. za jakie zabójstwo? Sienk.

✕ **Kondemnować, uje, ował** *skazywać, potępiać:* Kondemnowali go bez żadnej przyczyny. Rzew. <Łć. condemnare>

✕ **Kondemnowanie, a,** blm., czynność cz. **Kondemnować.**

Kondensacja, i, lm. **e,** !**Kondenzacja** chem. **1.** *zagęszczenie ś. pary lub gazu na ciecz:* Maszyna z kondensacją = *maszyna skraplająca zużytą parę.* **2.** *przemiana chemiczna, w której z dwu różnych cząsteczek powstaje jedna nowa, a jednocześnie zwykle wydziela ś. pewna liczba atomów z jednej i drugiej cząsteczki pierwotnej w postaci np. wody, chlorowodoru i t. p.* <Łć. condensatio>

Kondensator, a, lm. **y,** !**Kondenzator 1.** w machinach parowych o nizkim ciśnieniu = *urządzenie do skraplania uchodzącej pary,* oziębialnik. **2.** fiz. = a) *grupa soczewek w mikroskopie, zbierających promienie światła, rzucone przez lusterko.* b) *przyrząd składający ś. z dwuch płyt metalowych, oddzielonych nieprzewodnikiem elektryczności, służący do zagęszczania elektryczności, czyli do gromadzenia w większych ilościach nawzajem wiążących ś. elektryczności; jedna z dwuch płyt, stanowiących zbroje kondensatora, łącząca ś. przy ładowaniu z ziemią,* zagęszczacz: Najczęstszą formą kondensatora jest butelka lejdejska. Kondensatorem nazywa się też urządzenie, służące do wzmacniania działań indukcyjnych przyrządów elektrycznych. Kram. <Now. z Łć. condenso = zgęszczam>

Kondensować, uje, ował, !**Kondenzować** *poddawać kondensacji.* **K. ś.** *ulegać kondensacji.*

Kondensowanie, a, blm., !**Kondenzowanie** czynność cz. **Kondensować.**

Kondensowanie się, a ś., blm., !**Kondenzowanie** ś. czynność cz. **Kondensować ś.**

!**Kondenz -** p. **Kondens-.**

[**Konderátek, tka,** lm. **tki**] p. **Konrad.**

†**Kondescensja, i,** lm. **e** praw. **1.** *zjechanie sądu na grunt dóbr jakich, gdzie zachodzi spór.* **2.** w lm. *sądy zjazdowe w daw. Polsce.* <Łć. condescensio ze znaczeniem późn. Łć. descensio = zejście>

†**Kondescensorjalny** przym. od **Kondescensja:** Sąd K. a. zjazdowy, nazwany od zjechania na grunt lub na miejsce sporne. Ostr.

Kondleć, eje, ał p. **Kundleć.** Mrong.

Kondlenie, a, blm., czynność cz. **Kondleć.**

Kondlik, a, lm. **i** p. **Kondel:** Wtedyś był mały kondlik, ale kto nie z postem, prędko zmienia figurę. Mick.

Kondolencja, i, lm. **e** *oświadczenie podzielania czyjego żalu:* Złożyć, wyrazić komu kondolencję. Napisać do kogo z kondolencją. Trzebaby pisać do niego list pocieszalny, zarywający na to, co zowiemy kondolencją. Kras. <Fr. condoléance, Włos. condoglienza>

Kondolencyjny przym. od **Kondolencja:** List, telegram K.

Kondom, u, lm. **y, Kondon,** !**Kordon** *obsłona w kształcie woreczka bez szwu, z kiszki ślepej baraniej i t. p. sporządzona, woreczek chirurgiczny i antysyfilityczny,* obwójka, woreczek bezpieczeństwa. <Od nazwiska lekarza Ang. Condom>

Kondon, u, lm. **y** p. **Kondom.**

×**Kondonacja, i,** lm. **e** *darowanie, przepuszczenie, odpuszczenie, przebaczenie, amnestja:* Byliśmy u marszałka i łatwą dla Jeleńskiego kondonację otrzymaliśmy. Rzew. <Łć. condonatio>

×**Kondonować, uje, ował** *darować, odpuścić, przepuścić, przebaczyć:* Naznaczoną karę K. Rzew. <Łć. condonare>

×**Kondonowanie, a,** blm., czynność cz. **Kondonować.**

Kondor, a, lm. **y** zool. (sarcorhamphus gryphus) *ptak drapieżny dzienny z rodziny sępów.* <Przez Fr. condor, z Hp. condor, to zaś z Peruwjańs. kuntur>

Kondotjer, a, lm. **rzy** a. **owie** *dowódca bandy zbrojnej we Włoszech w XIV i XV wieku, przyjmujący służbę u każdego, kto lepiej zapłacił:* Sławny Bianchetti, taki dziś K. ludów, jako dawniej bywali kondotjery książąt i rządów. Krasiń. Rosną na bohaterów chłopy za oceanem... a to garstka kondotjerów bez butów, bez chleba, bez pieniędzy i bez broni. Krasz. <Włos. condottiere>

Kondotjerski przym. od **Kondotjer:** Kondotjerskie sposoby działania.

[**Kondra, y,** lm. **y**] p. **Kołdra.**

[**Kondratek, tka,** lm. **tki**] p. **Konrad.**

[**Konducyt**] *wyraz, który mówi smakosz po dobrym obiedzie, głaszcząc ś. po brzuchu.* <Łć. conducit 3 os. lp. teraźn. = sprzyja, pomaga>

Konduita, y, blm. *prowadzenie ś., zachowanie ś., sprawowanie ś.:* Człowiek złej, dobrej konduity. Kobieta podejrzanej konduity. Wiem, że krążą o syna mego konduicie nienajlepsze pogłoski. Oliz. <Fr. conduite>

×**Konduit-lista, y,** lm. **y** *dokument z wiadomościami o konduicie czyjej.* <Nm. Conduiten-Liste>

Kondukt, u, lm. **y 1.** *orszak pogrzebowy.* **2.** *poczet kleru danego zgromadzenia, zakonu, występujący na pogrzebie:* Na pogrzebie były trzy kondukty. K. Bernardynów, Kapucynów. **3.** *modły, śpiewy w kościele nad umarłym przed wyprowadzeniem ciała:* Odprawić K. Biskupi odśpiewali K., poczym ciało wniesiono do kaplicy Królewskiej. Grab. **4.** ×*modlitwa nad konającym.* <Śr. Łć. conductus = 1) konwój, 2) śpiew kościelny>

Konduktor, a 1. lm. **rzy** a. **owie** = a) *czuwający nad bezpieczeństwem podróżnych i kontrolujący bilety:* K. dyliżansu, omnibusu, tramwajowy. K. kolejowy a. pociągowy. K. bagażowy a. pociągowy tłomoczny a. tłomokowy a. pakunkowy. K. hamulcowy a. hamulczy a. brekowy. K. pomocnik a. pomocnik pociągowego. K. naczelny a. *zawiadowca pociągu, starszy pociągu a. pociągowy starszy a. nadkonduktor.* K. osobowy, towarowy. b) *pomocnik inżyniera, mający nadzór nad robotami:* K. drogowy. c) *ochotnik wojskowy z korpusu inżynierów:* Konduktorowie inżynierji i kwatermistrzostwa. Kom. d) [K. a. **Kondektera**] *geometra.* e) zł. *złodziej gościńcowy, odrzynacz tłomoków.* Estr. **2.** lm. **y** fiz. = a) *przewodnik elektryczności.* b) *przyrząd ochraniający budowle od piorunu, piorunochron, gromochron:* Na zwierza wytknęli flint rury, jako dwa konduktory w łono ciemnej chmury. Mick. Aloes, z długiemi jak K. pałki. Mick. c) org. *rurka, którą ś. wiatr z piszczałką łączy.* <Łć. conductor w znaczeniach Fr. conducteur>

Konduktorka, i, lm. **i** forma ż. od **Konduktor.**

Konduktorski przym. od **Konduktor.**

Konduktorstwo, a, blm. *stan, urząd, zajęcie konduktora.*

Konduktowy przym. od **Kondukt:** Procesja konduktowa była pod kościołem. Mat.

Kondurangina, y, blm. apt. *pierwiastek farmaceutyczny z kory kondurango.*

Kondurango nieod. bot. (gonolobus condurango) *roś. z rodziny tojeściowatych.* <Niby Łć. condurango, z języków Ameryk.>

[**Kondusiczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kądek.**

[**Konduś, a,** lm. **e**] p. **Kądek.**

Kondycja, i, lm. **e,** [**Kondycyjá, Konocyja, Konuoyjá, Kundycyjá**] **1.** *warunek, zastrzeżenie:* Poży-

czę ci, ale z tą kondycją a. pod tą kondycją, że mi jutro oddasz. L. Na zadatek dawał 10 zł. pod kondycją, jeżeli zaręczę, że za parę dni przyjdzie do swej własności. Kom. Kondycją włożyć na kogo. Das. **2.** *stan, los, stanowisko, położenie:* Kondycji szlacheckiej, miejskiej, wiejskiej. Kras. Różność fortun czyni różnicę kondycji. Zabł. Czyżby podłej kondycji człowieka zażywano do akompanjowania pana? Rzew. Panowie rezydenci godnej kondycji. Chodź. Chrystus, kiedy umarłym był, w tejże kondycji był, w której insi umarli są. L. Koń w dobrej kondycji *(= dobrze odżywiony).* [Żyć w niedobrej z kim kondycyi] *(= stosunku).* **3.** *mienie, majątek, fortuna:* O człowieku nie mającym kondycji ziemskiej... Rzew. Masz doskonałą kondycję, choć w ubogim domku. Krasz. **4.** *służba, obowiązek u kogo, miejsce, zajęcie płatne, posada:* Szukać kondycji. Postać literata, jak na teraz człowieka bez kondycji, według jego własnych słów. Zap. Być w kondycji. **5.** a. ucz. **Konda** *guwernerka, miejsce, posada nauczyciela prywatnego:* Ze złamanym sercem rozstawałeś ś. z kolegami, odjeżdżając na kondycję. Jun. Zdr. **Kondycyjka.** <Łć. conditio>

Kondycjonować, uje, ował *być w kondycji:* U mnie kondycjonował niejaki Bończa, młody chłopak. Krasz. <Od Kondycja>

Kondycjonowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kondycjonować. 2.** *czynność, sprawdzająca, ile jedwab nad 10% wody higroskopijnej zawiera,* in. suszenie jedwabiu.

Kondycyjka, i, lm. **i** p. **Kondycja:** Księżulkowie mieli tak grzecznych oficerów na kondycyjce. Sienk. *(=na kwaterze, na utrzymaniu).*

Kondygnacja, i, lm. **e,** × **Kontygnacja 1.** *nazwa przedziałów nad sobą stojących, np. półek w szafie, przedziałów w głębokiej studni, piątr w budynkach i wieżach; stopień, schód wielki:* Kondygnacje w kopalni. Pagórki wznoszą ś. w kondygnacje. **2.** *wiązanie z belek, belkowanie.* < Właściwie Kontygnacja, z Łć. contignatio = spojenie belek>

× **Kondykt, u,** lm. **y,** × **Kondyktamen** *zmowa, spisek:* O K. ten największe miano porozumienie na biskupa poznańskiego. Zał. <Now. z Łć. condico=układam, umawiam>

× **Kondyktamen, inu,** lm. **ina** p. **Kondykt:** Widoczny to był K. Rzew. <Now. z Łć. condico, p. Kondykt>

Kondyktowy 1. przym. od **Kondykt,** *zmowny.* **2.** *polubowny:* Dekreta kondyktowe p. **Dekret.**

Kondyl, a, lm. **e** myśl. *kundys, używany do polowania na czarną zwierzynę.* <p. Kundel>

! **Kondylomat, u,** lm. **y** lek. (condyloma) **1.** *szyszkowina, kłykcina.* **2.** *lepież.* <Gr. kondýlōma ni. = wrzód>

Kondyment, u, lm. **y** *sos do pieczystego a. potrawy, zaprawa:* K. z ostrygami. Troc. <Łć. condimentum ni.>

Kondys, a, lm. **y** p. **Kundel.** <p. Kundel>

× **Kondyś, a,** lm. **e** p. **Kundel.**

× **Kondyscypuł, a,** lm. **owie** *współuczeń, kolega szkolny:* Wziął mię na stronę dawny K. Krasz. <Łć. condiscipulus>

[**Kondytacyja, i,** blm.] p. **Kontentacja.**

[**Kondytor, a,** lm. **rzy** a. **owie, Kundytor**] *cukiernik.* <Łć. conditor>

[**Konecznie**] p. **Koniecznie.**

† **Koneczny** *ostateczny:* Dekret, którym skażą, iż dobra pozwanego mają być przedane, nie jest dekret K., ale pośrzedni. Sz. <Czes. konečný>

[**Konefał, a,** lm. **y**] p. **Konował.**

Koneina, y, blm., **Konina** apt. *preparat z rośliny trującej conium maculatum.* <Z Gr. kónion a. kóneion = świnia wesz plamista>

Koneks, u, lm. **y** mat. *utwór gieometryczny, wyrażający ś. analitycznie przez przyrównaną do zera pewną formę algiebraiczną.* <Łć. connexus dosł. = złączenie, spojenie>

× **Koneksja, i,** lm. **e** p. **Konneksja:** Koneksje potężne, mnogie klijentele. Mick. Opuścić ciebie ani miłość chrześcijańska, ani nasza K. nie pozwala. Chodź.

Konesament, u, lm. **y, Konesement, Konosament** han. *świadectwo przyjęcia towaru na okręt dla przewozu, za którym towar wydają w miejscu przeznaczenia:* Bank państwa eskontował konesamenty żeglugi rzecznej. <Fr. connaissement, Włos. conoscimento>

! **Konesans, u,** lm. **e** *znajomość:* Podobny K. w świecie nam zaszkodzi. Asn. <Fr. connaissance>

Konesement, u, lm. **y** p. **Konesament.**

Koneser, a, lm. **rzy** a. **owie,** × **Konneser,** × **Konesor 1.** *znawca:* K. w jedzeniu = *smakosz.* **2.** [K.] *zamiłowany w koniach.* <Fr. connaisseur>

Koneserski przym. od **Koneser.**

× **Konesor, a,** lm. **owie** p. **Koneser.**

× **Konesorka, i,** lm. **i** forma ż. od **Konesor;** × **Konnesorka.**

× **Konesorstwo, a,** blm. *znawstwo:* Miał wielką pretensję do konesorstwa w rzeczach kunsztu. Rzew.

Konew, nwi, lm. **nwie 1.** a. † **Konwia** *wielka konewka:* Deszcz leje jak z konwi *(=jak z cebra).* Chrapi, dorwał ś. gdzieś konwi. Troc. (dom.: z trunkiem). Srebrne konwie i puhary. Krasiń. Zastaniesz twoich niewolników przy mięsiwie i konwiach. Krasiń. Nie będę tu opisywał mnogości różnej konwi, rostruchanów, czar. Słow. Maciej zwan Konewka, od sztućca, który naszał z gardłem tak szerokim, że zeń, jak z konwi, tuzin kulek lał potokiem. Mick. **2.** a. **Konewka** *miara objętości do cieczy* = $^1/_{10}$ *stągwi,* $^1/_{12}$ *oksefłu.* **3.** † *cewa, rura do wody.* Troc. <Nm. Kanne, skąd Kanka>

Koneweczka, i, lm. **i 1.** p. **Konewka. 2.** w lm bot. p. **Dzbaneeznik.**

[**Konewica, y,** lm. **e**] p. **Konewka.**

Konewka, i, lm. **i 1.** *naczynie do noszenia płynów bednarskie a. blaszane, cynowe w kształcie uciętego stożka z uchem z boku:* K. do wody. Daj konewkę piwa. Troc. Wypiję z konewkę miodu. Troc. K. do polewania *=polewaczka.* Złocista K., ów rożek Amaltei, była to marchewka. Mick. Przen.: Zaraz znalazł w wozie swą miłą konewkę, swój szturmak faworytny. Mick. **2.** p. **Konew.** Zdr. **Koneweczka,** [**Konewusia**]. Zgr. [**Konewica**].

[**Konewnik, a,** lm. **i, Kónewnik**] *szafa przy wejściu do izby.*

[**Konewusia, i,** lm. **e**] p. **Konewka.**

[**Konfas, a,** lm. **y**] **1.** *stągiew, kadź.* **2.** p. **Konwas.** <Z Nm. Handfass, sld. do Konew, por. (H)Antwas>

Konfederacenie, a, blm., czynność cz. **Konfederacieć.**

Konfederacenie się, a ś., blm., czynność cz. **Konfederacić ś.**

Konfederacić się, i ś., ił ś. p. **Konfederować ś.:** Szlachcic ś. ciągle konfederaci. Syrok.

Konfederacieć, eje, ał 1. *obracać ś. w konfederację.* **2.** *przystawać do konfederatów, konfederować ś.*

Konfederacik, a, lm. **i** p. **Konfederat:** Może K., któremu ś. nie podoba kompanja z cesarskim. Kaczk.

Konfederacja, I, lm. **e** *czasowy związek w celach politycznych, sprzymierzenie:* Zawiązać konfederację. Przystąpić do konfederacji. Ustawy sejmu konwokacyjnego zowią ś. gieneralną konfederacją stanów. Skrzet. K. barska, targowicka. W Litwie, za wkroczeniem wojsk francuskich i polskich, zawiązano po województwach konfederacje. Mick. K. reńska. Wyobrażenia wieku i rewolucji francuskiej w obieg puszczone zniweczyły starodawną konfederację niemiecką. Skarb. Zdr. **Konfederacyjka.** <Łć. confoederatio>

Konfederacki przym. od **Konfederat;** [**Konferacki**] *związkowy:* Marszałek K. Kras. Podkomorzy, niedawno przez powiatu stany zgodnie konfederackim marszałkiem obrany. Mick. Aktów konfederackich nie piszą w kominie. Mick. **Po konfederacku** przys. *jak konfederat, jak na konfederata przystało.*

Konfederacyjka, i, lm. **i** p. **Konfederacja.**

Konfederacyjny przym. od **Konfederacja,** *konfederacki:* Związek K. Skarb.

Konfederak, a, lm. **cy 1.** *żołnierz konfederacji.* **2.** [K.] p. **Konfederat.** <Zam. Konfederat>

Konfederat, a, lm. **ci,** [**Konfederák, Konferat**] *członek konfederacji.* Zdr. **Konfederacik.** <Łć. confoederatus, im. od confoedero = sprzymierzam>

Konfederatka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Konfederat. 2.** *czapka z dnem kwadratowym, barankiem obłożona, rogatywka:* Na łbie K. rzucona ukosem Mick.

Konfederować się, uje ś., ował ś., Konfederacić ś. *wiązać ś. w konfederację, łączyć ś., tworzyć związek, sprzymierzać ś. w pewnym celu:* Chce K. ś. za Stanisławem. Kaczk. Wszystkie konfederujące ś. części Polski jednym były duchem przejęte. Skarb. <Łć. confoederare>

Konfederowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Konfederować ś.**

Konfekcik, a, lm. **i 1.** p. **Konfekt. 2.** [K. maciczny] = *electuarium aromaticum.*

Konfekcja, i, lm. **e 1.** *robota strojów damskich; materjały na nie; stroje damskie, przybory toalety damskiej; dywany, pokrycia meblowe i t. p.* **2.** × p **Konfekt:** Zaopatrzył ś. w elektuarja, drjakwie, konfekcje, wyciągi i różne tajemnicze eleksiry. Krasz. <Łć. confectio, przez Fr. confection>

Konfekt, u, lm. **y 1.** a. **Elektuarz** *przyprawa aptekarska gęsta, powidełka, słodycze, lekarstwo gęste.* **2.** a. w lm. a. × **Konfekcja** cukier. *konfitura, cukry, owoce smażone w cukrze:* K. z róży. Troc. (Las) z drzew pomarańczowych, różnemi konfektami obrodzony. Słow. Zdr. **Konfekcik.** <Z Łć. confectus, im. od conficio = sporządzam>

[**Konferacki**] p. **Konfederacki.**

[**Konferat, a,** lm. **ci**] p. **Konfederat.**

Konferencja, i, lm. **e 1.** *narada, porozumienie ś. wspólne w jakiej ważnej sprawie:* Konferencje i układy dyplomatyczne. Skarb. Wszystko pięknie na osobnych z każdym kandydatem konferencjach ukartuje. Chodź. Chcą na osobności konferencyją odbyć w zupełnej skrytości. Oliz. **2.** *miejsce zebrania ś. osób dla odbycia takiej narady.* **3.** *rozprawa religijna, nauka duchowna:* (Towiański) zaniechał zebrań gromadnych i poprzestał na konferencjach prywatnych w domu Mickiewicza. Chm. <Śr. Łć. conferentia, przez Fr. conférence>

Konferencjonalny p. **Konferencyjny:** Marszałek oddalił ś. do izby konferencjonalnej. T. K.

Konferencyjny przym. od **Konferencja; Konferencjonalny.**

Konfermentacja, i, lm. **e** *współzarobienie, gdy do roboty, zaprawionej do fermentowania, inne ś. ziarna a. zioła dodają.* <Now. z Łć. confermento = przefermentowywam>

Konferować, uje, ował 1. *obradować, traktować, umawiać ś., porozumiewać ś.:* K. z kim o co. Sielicki zaczął mięknąć i K. ze swojemi. Chodź. **2.** *zdawać na kogo, dawać, udzielać, ofiarować, przeznaczać:* Pierwsze miejsce etatowe, jakie ś. zdarzy, będzie mu konferowane. Korz. Król Jegomość powołuje cię do boku swego i konferuje wakujące krzesło senatorskie. Chodź. <Łć. conferre, przez Fr. conférer>

Konferowanie, a, blm., czynność cz. **Konferować.**

[**Konfertatyw, u,** lm. **y**] p. **Konfortatyw.**

[**Konfertatywa, y,** lm. **y**] p. **Konfortatyw.**

Konfesata, y, lm. **y 1.** *wymożenie na kim przyznania ś., egzamin, badanie, indagacja:* Wziąć złoczyńcę na konfesaty. Troc (= *na tortury, na pytki*). Dziadunio serdeczny, ale powoli zaczyna mnie brać na konfesatę. Krasz. Na ciężką konfesatę wzięty nasz reverendissimus kaznodzieja i poeta. Chodź. **2.** *zeznanie, protokół zeznania:* Wziął szlachcica na pytki i razem ze zdjętą z niego konfesatą odesłał go do Moskwy. Dar. Dokument pod tytułem K. dobrowolna, to jest protokół sądowy. Dar. <Ze Śr. Łć. confessare = wyznawać, spowiadać ś.>

Konfesja, i, lm. **e 1.** *wyznanie wiary; wyznanie religijne, wiara:* K. dysydencka. **2.** × *wyznanie grzechów na spowiedzi.* <Łć. confessio dosł. = wyznanie>

Konfesjonał, u, lm. **y,** [**Konfesyjáł**] *siedzenie dla spowiadającego, w kształcie budki z klęcznikami dla spowiadających ś.,* spowiednica. Przen. *spowiedź:* Wyznał przy konfesjonale. Tajemnica konfesjonału. <Śr. Łć. confessionale ni.>

Konfesjonista, y, lm. **ści** *należący do konfesji, dysydent.* <Śr. Łć. confessionista dosł. = zwolennik Melanchtona>

Konfesor, a, lm. **owie** *spowiednik:* Po francusku gada i prezentuje swego konfesora. Słow. <Śr. Łć. confessor, Fr. confesseur>

[**Konfesyjáł, a,** lm. **y**] p. **Konfesjonał.**

Konfesyjny przym. od **Konfesja;** *wyznaniowy, oparty na różnicy wyznań religijnych:* Szkoła konfesyjna.

†**Konfetury, ur,** blp. p. **Konfitura.** Troc. <Śr. Łć. confecturae lm.>

Konfidencik, a, lm. **i** p. **Konfident.**

Konfidencja, i, lm. **e 1.** *poufałość, zażyłość, familjarność:* Zbyteczna K. grzbietowi szkodzi. L. Pan Sołohub, nie odstępujący nigdy księcia i bodaj przez ojca mu do konfidencji akomodowany. Chodź. **2.** × *zaufanie, wiara:* Rozmowa (kupców bremeńskich z Liwami) wyjednała pomiarkowanie, a za nim równym krokiem K. i bezpieczeństwo, a zatym i frymarki nastąpiły. Hylz. <Łć. confidentia>

Konfidencjonalnie przys. od **Konfidencjonalny.**

Konfidencjonalność, I, blm. rz. od **Konfidencjonalny,** *konfidencja.*

Konfidencjonalny **1.** *poufny.* **2.** *poufały, zażyły, familjarny.* <Z Fr. confidentiel>

Konfident, a, lm. **ci** **1.** *powiernik, poufnik; zausznik.* **2.** *poufalec; ten, co udaje zażyłość z wyższemi od siebie.* Zdr. **Konfidencik.** <Fr. confident>

Konfidentka, i, lm. **i** forma ż. od **Konfident.**

Konfidować, uje, ował **1.** *ufać, wierzyć, zaufać komu, polegać na kim:* Konfidował więcej memu dowcipowi, niż swemu. Sienk. **2.** *poruczyć, powierzyć co komu:* Mnie pióro asesorskie kanclerz konfidował. Rzew. **3.** co komu = *zwierzyć ś. komu z czym, odkryć komu co poufnie:* Już mi to konfidował i o radę pytał. Sienk. <Łć. confidere>

Konfidowanie, a, blm., czynność cz. **Konfidować.**

†**Konfiglis, a,** lm. **y** *figlasy, esy floresy:* Cóż ci potym, w pieczęci węzły nosić, łysy? Pokryśl palcem na głowie takie konfiglisy. Pot. (o herbie Kietlicz, trzy węzły). <Może niby Łać. cum figlis>

Konfiguracja, i, lm. **e** *układ w pewną figurę, ukształtowanie, ułożenie:* K. punktów, linji, planet, księżyców i t. p. Falista K. miejscowości. <Łć. configuratio>

Konfirmacja, i, lm. **e** **1.** *potwierdzenie, sankcjonowanie przez władzę najwyższą:* Przywilejów konfirmacje a. umocnienia. Herb. **2.** *utwierdzenie w wierze.* **3.** (u ewangielików) *uroczystość ponowienia przymierza chrztu przed pierwszą komunją:* Jest pokój, ale dzisiaj tam jadalnia, bo to K. najmłodszej panienki. Rodz. <Łć. confirmatio dosł. = umocnienie, potwierdzenie>

Konfirmacyjny przym. od **Konfirmacja,** *potwierdzający, konfirmujący:* Dyplom K.

Konfirmand, a, lm. **owie** p. **Konfirmant.** <Łć. confirmandus>

Konfirmant, a, lm. **nci, Konfirmand** (u ewangielików) *ten, co przystępuje do konfirmacji.* <Łć. confirmans, 2 pp. confirmantis im. od confirmo = umacniam, potwierdzam>

Konfirmator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co konfirmuje; ten, co potwierdza, potakuje, potakiwacz:* Za słuchaczy obrawszy ojca i matkę, a mnie za konfirmatora. Krasz. <Łć. confirmator>

Konfirmować, uje, ował *udzielać konfirmacji, potwierdzać, sankcjonować:* Na śmierć ich konfirmowali. Rol. (= *dekretowali; podpisywali na nich wyrok śmierci).* <Łć. confirmare>

Konfirmowanie, a, blm., czynność cz. **Konfirmować.**

Konfiskacja, i, lm. **e** p. **Konfiskata.**

Konfiskacyjny przym. od **Konfiskacja:** Ukaz K.

Konfiskata, y, lm. **y** **1.** a. **Konfiskacja,** †**Konfiszkacja** *konfiskowanie, skonfiskowanie, zabranie dóbr a. innych przedmiotów na rzecz skarbu za ciężkie przewinienie, a. na rzecz skarżącego:* K. dóbr. K. dzienników. **2.** *dobra skonfiskowane.* <p. Konfiskować>

Konfiskować, uje, ował, †**Konfiszkować** *zabierać majątek na skarb a. dla osoby pokrzywdzonej:* †K. kogo. Kn. <Łć. confiscare>

Konfiskowanie, a, blm., czynność cz. **Konfiskować;** †**Konfiszkowanie, Konfiskacja.**

†**Konfiszkacja, i,** lm. **e** p. **Konfiskata.** Troc.

†**Konfiszkować, uje, ował** p. **Konfiskować.** Das.

†**Konfiszkowanie, a,** blm., czynność cz. **Konfiszkować; Konfiskowanie.**

Konfitura, y, częś. w lm. **y,** †**Konfetury** *owoce, jagody smażone w cukrze a. w miodzie.* <Fr. confiture, z Łć. confectura>

Konfiturowy przym. od **Konfitura:** W środku (serwisu) czerniał ogromny bór K. Mick. Strucla konfiturowa (= *przekładana konfiturami).*

× **Konflagracja, i,** lm. **e** p. **Konflagrata:** Z najstraszniejszej konflagracji, przy pomocy Bożej, może najpomyślniejszy wyrosnąć skutek. Krasz. <Łć. conflagratio dosł. = pożoga>

× **Konflagrata, y,** lm. **y,** × **Konflagracja** **1.** *pożar, pożoga, podpalenie, spalenie:* Sprawca gwałtu i konflagraty. Syrok. (Sumy) przeznaczone na podźwignienie kościoła Bieniekiego, jeżeliby kiedy uległ zupełnej konflagracie. Chodź. **2.** w lm. *dobra zgorzałe.* Troc. **3.** *wspomożenie pogorzelców, kasa pogorzelców, fajerkasa:* Biednej choć nie miałem chaty, wziąłem dukatów tysiąc z konflagraty. L. <Z Łć. conflagro = spalam>

Konflikt, u, lm. **y** *spór, starcie ś., kolizja, zatarg, zetknięcie ś. interesów przeciwnych:* K. parlamentarny. Ze starszym mistrzem w K. nierad był wchodzić. Krasz. <Łć. conflictus>

× **Konfluencja, i,** lm. **e** *zbieg, ściek.* <Łć. confluentia>

× **Konformacja, i,** lm. **e** **1.** *układ, ukształtowanie, ukształcenie.* **2.** *zgoda, zgadzanie ś., harmonja, kwadrowanie, podobieństwo.* <Łć. conformatio>

Konformator, a, lm. **y** *przyrząd do zdejmowania formy głowy kupującego kapelusz.* <Z Łć. conformator>

× **Konformować się, uje ś., ował ś.** do czego = *stosować ś., naginać ś., przychylać ś.:* Podkanclerzy dysponował przyjaciół swoich, aby ś. do zdania ks. kanclerza lit. konformowali. Rzew. Do powszechnej Rzeczypospolitej zgody konformując ś., nie omieszkali przyczynić ś. do uspokojenia publicznego. Kraus. <Z Łć. conformare = kształtować>

× **Konformowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Konformować ś.**

!**Konfortatyw, u,** lm. **y,** !**Konfortatywa,** !**Konfortatywum,** [**Konfertatyw, Konfertatywa**] lek. **1.** *środek wzmacniający, pokrzepiający.* **2.** posp. *środek pobudzający popęd płciowy.* <Z Łć. conforto = wzmacniam>

!**Konfortatywa, y,** lm. **y** p. **Konfortatyw:** Bób dla pawia wielką jest konfortatywą. Haur.

!**Konfortatywum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Konfortatyw.**

Konfrater, tra, lm. **trowie** **1.** *członek bractwa, zakonu, konfraterni.* **2.** *towarzysz, kamrat, wspólnik, kolega:* Żereba uśmiechnął ś. nad chciwością konfratra. — Wszakżeśmy w spółce — odrzekł adwokat. Krasz. <Śr. Łć. confrater>

Konfraterka, i, lm. **i** forma ż. od **Konfrater:** Przestrzegam moją konfraterkę trudów i zabiegów patrjotycznych. Mańk.

Konfraternia, i, lm. **e, Konfraternja,** × **Konfraterstwo** **1.** *bractwo, towarzystwo, związek, stowarzyszenie religijne a. świeckie:* K. kupiecka (= *spółka).* K. stolarska. **2.** a. [**Kalfaternja**] *ziąwzki, konszachty, stosunki:* Z jakiemiś nieczystemi duchami ma konfraternię. Kaczk. <Śr. Łć. confraternia>

Konfraternja, i, lm. **e** p. **Konfraternia.**

Konfraterski przym. od **Konfrater,** *bracki.*

× **Konfraterstwo, a** **1.** lm. **a** p. **Konfraternia:** K. w zakonach, w orderach. Troc. **2.** blm. zb. *konfratrowie.*

Konfrontacja, i, lm. **e** p. **Konfrontowanie.** <Śr. Łć. confrontatio>

Konfrontować, uje, ował 1. kogo z kim = *stawić na oczy celem porównania, sprawdzenia powierzchowności a. zeznań:* K. świadków z oskarżonemi. **2.** *porównywać, zestawiać, sprawdzać:* K. kopję z oryginałem. K. dwa rękopisy. <Śr. Łć. confrontare>

Konfrontowanie, a, lm. **a, Konfrontacja** czynność cz. **Konfrontować.**

Konfudować, uje, ował, Konfundować *mieszać, zawstydzać, wstydzić, żenować, zbijać z tropu:* Ci, co w Wielkopolsce rozpoczęli i znacznie Szwedów konfudują. Sienk. (= *niepokoją, gnębią*). <**Łć.** confundere>

Konfudowanie, a, blm., czynność cz. **Konfudować,** *konfundowanie, konfuzja.*

Konfundować, uje, ował p. **Konfudować:** K. mnie chcesz słowami apostołów. Chodź. Tak ś. konfunduje czarno wszystko widzących pesymistów. Krasz.

Konfundowanie, a, blm., czynność cz. **Konfundować.**

× **Konfutacja, i,** lm. **e** *odparcie zarzutów, zbijanie dowodzeń przeciwnika.* <Łć. confutatio>

Konfuzja, i, lm. **e 1.** *zmieszanie, zawstydzenie, zakłopotanie, wstyd, srom:* Spotkała go K. Kamień był jeden pod murem, gdzie siadywałem z wielką zawsze konfuzją. Słow. **2.** × *zamieszanie, zamęt, tartas, odmęt, rwetes, chaos:* W huku i konfuzji jeden pcha drugiego i krzyczy i boi ś., chociaż nie ma czego. Jabł. **3.** [Konfuzyje] *brewerje, awantury, niepokoje.* **4.** a. **Konsolidacja** praw. *zlanie ś. wierzytelności i długu w jednej osobie, gdy np. wierzyciel i dłużnik staje ś. jeden drugiego spadkobiercą, lub gdy ktoś nabywa nieruchomość, na której miał zabezpieczoną dla siebie sumę hipoteczną.* <**Łć.** confusio>

Kongielacja, i, lm. **e** bud. *zdobina w kształcie sopli w stylu rokoko.* <**Łć.** congelatio dosł. = zmarznięcie>

Kongielator, a, lm. **y** fiz. *przyrząd do sztucznego wyrobu lodu, czyli do zamrażania wody przez oziębianie, sprowadzane ulatnianiem eteru lub innej łatwo lotnej cieczy,* in. zamrażacz. < Now. z **Łć.** congelo = mrożę>

! **Kongiestja, i,** lm. **e** lek. (congestio) *nawał, napływ, uderzenie krwi.* <**Łć.** congestio dosł. = skupienie>

Konglomeracja, i, blm. *skupienie, zlepek.* <**Łć.** conglomeratio>

Konglomerat, u, lm. **y** *skała, stanowiąca zlepek, mieszaninę rozmaitych pierwiastków i części zlepionych z sobą,* zlepieniec. Przen.: Państwo to jest konglomeratem narodowości. <Now. z Łć. conglomero = zwijam, **skupiam**>

Konglutyn, u, blm. *gatunek białka roślinnego.* <Now. z Łć. conglutinare = sklejać>

× **Kongratulacja, i,** lm. **e** *powinszowanie, życzenia, gratulacja:* Nie dosłyszałem jego kongratulacji. Chodź. < Łć. congratulatio >

× **Kongregacista, y,** lm. **ści** p. **Kongregacjonista.**

Kongregacja, i, lm. **e** *zgromadzenie, stowarzyszenie, bractwo duchowne; rada kardynałów do roztrząsania spraw kościelnych:* Kongregacje duchowne są toż, co bractwa duchowne. Kras. Kongregacje klasztorne. Wesprze tamtejszą niebogatą naszą kongregację. Chodź. Kongregacje dekanalne. K. inkwizycji, de propaganda fide. <Łć. congregatio>

Kongregacjonalista, y, lm. **ści** *członek stowarzyszenia kościelnego w Anglji, odrzucającego władzę biskupią.* <Now. z Łć. congregatio dosł. = zjednoczenie>

Kongregacjonista, y, lm. **ści,** × **Kongregacista** *członek kongregacji:* Stanął taki układ w Pińsku po wspólnym porozumieniu ś. jego z kongregacjonistami. Bart.

Kongres, u, lm. **y 1.** *zjazd monarchów a. ich pełnomocników dla narad w sprawach międzynarodowych, politycznych:* K. wiedeński, berliński. Mieli swoją reprezentację w kongresie pokoju, który miał ś. wkrótce odbyć. Skarb. **2. a)** *zgromadzenie prawodawcze w Stanach Zjednoczonych:* Usposobienie Washingtona, wodzów i kongresu. Krasz. Zdawał ś. zagrażać Filadelfji, stolicy kongresu. Krasz. Anglicy zwyciężali, K. i Washington zniósł klęski, nie dając ś. nastraszyć niemi. Krasz. K. 53-ci odłożył wykonanie prawa. Ochor. **b)** *rząd w republikach włoskich za czasów pierwszej Rzeczypospolitej francuskiej:* K. stanu Lombardzkiego. Skarb. **c)** (we Francji) *wspólne zgromadzenie senatu i izby deputowanych.* **d)** *izba deputowanych w Hiszpanji.* **3.** *zjazd uczonych, przemysłowców i t. d., dla narad:* K. lekarzy. K. kolejowy. **4.** cukier. *ciastko suche z migdałów, pieczone na formie.* <Łć. congressus>

Kongresista, y, lm. **ści** p. **Kongresowicz.**

Kongresjonalista, y, lm. **ści** *stronnik kongresu.*

Kongresowicz, a, lm. **e, Kongresista** *członek kongresu, gość na kongresie; człowiek, lubiący jeździć po kongresach.*

Kongresowy przym. od **Kongres:** Prace kongresowe. Królestwo kongresowe p. **Kongresówka.**

Kongresówka, i, blm. *Królestwo Polskie w jego obecnych granicach, utworzone na kongresie wiedeńskim 1815 r.,* Królestwo kongresowe.

Kongresywność, i, blm. rz. od **Kongresywny.**

Kongresywny *federacyjny:* Pierwiastek federacyjny, zwany kongresywnym. Remb. Sejmy polskie kongresywne czy kongresowe. <Now. z Łc. congressus = zjednoczenie, zgromadzenie>

Kongrewski: 1. Race kongrewskie = *palne, rakiety dalekonośne zapalające.* **2.** Druk K. = *różnokolorowy.* <Od nazwiska wynalazcy Ang. Congreve † 1828>

Kongrua, y, blm. *prawem przepisane utrzymanie, pensje duchownym:* Konferencja biskupów ułożyła odpowiedź na odezwę ministra oświaty i w kwestji kongruy. <Śr. Łć. congrua lm.>

Kongruencja, i, blm. **1.** *zgodność, przystawanie, pasowanie.* **2.** gram. *zgodność formalna wyrazów, np. przymiotników z rzeczownikami, podmiotu z orzeczeniem i t. p.* **3.** mat. = **a)** K. liczb a. zgodność liczb = *zestawienie liczb całkowitych, które podzielone przez liczbę trzecią, zwaną modułem, dają równe reszty:* K. stopnia pierwszego, drugiego i t. d. K. dwumienna. **b)** *przystawanie figur:* K. trójkątów. **c)** *nazwa pewnych, dwukrotnie nieskończonych układów prostych lub krzywych.* <Łć. congruentia>

Kongruentny mat. *przystający:* Figury przystające lub kongruentne. Liczby kongruentne według pewnego modułu.

Kongruizm, u, blm. *skuteczność łaski boskiej bez naruszenia woli człowieka.* <Fr. congruisme>

Konherbowny *mający ten sam herb, wspólnego z kim herbu:* Wszakże my swoi, wszak my konherbowni. Pol. <Now. z Łć. con- = współ- + Herbowny>

Konhidryna, y, blm., **Oksykonina** apt. *ciało znajdujące ś. w nasionach pietrasznika plamistego.* <Now. z Łć. con- = współ- + Gr. hýdōr = woda>

† **Koni,** [Koni] p. **Koński:** K. ogon. Urzęd.

Koniaczek, czku, lm. **czki** p. **Koniak.**

Koniak, u, lm. **i** *wódka, wypalana z wina, z lagru winnego a. z wytłoczyn winnych:* Wrą po kryształach koniaki i pącze. Mick. Wypić parę koniaków *(= parę kieliszków koniaku).* Zdr. **Koniaczek.** <Od nazwy miejscowości Fr. Cognac>

[**Koniaka, i,** lm. **i**] pog. *szkapa, nędzne konisko.* <Ukr. koniaka>

Koniakowy przym. od **Koniak:** Firmy koniakowe.

Koniakówka, i, lm. **i 1.** *gatunek gruszki,* in. gruszka kluniacka. **2.** bot. (securidaca) *roś. z rodziny krzyżownicowatych.* <?>

[**Koniarczuk, a,** lm. **i**] *młody koniarz.*

[**Koniarek, rka,** lm. **rki**] p. **Koniarz:** Służy i K., i świniarek, i ten pański kobylarek. Dobyli go koniarki drągami z wody. Kon.

Koniarka, i, lm. **i** *wagon dla koni, na kolei.*

Koniarski przym. od **Koniarz:** Zabawiał gospodarza koniarską rozmową. Orzesz.

Koniarstwo, a, blm. *amatorstwo, znajomość, zamiłowanie w koniach; sport koński:* Bawili ś. koniarstwem. Krasz.

Koniarz, a, lm. **e,** [**Kuniarz**] **1.** *ten, co lubi konie, amator koni.* **2.** *handlarz koni.* **3.** *malarz, celujący w malowaniu koni:* Można Meissonier'a nazwać stylowym, rodzajowym, portrecistą, koniarzem. **4.** [K.] = a) p. **Bałaguła.** b) *pasterz koni,* koniuch, koniucha. c) *oracz.* d) *chłopak dziwacznie ubrany, z młotkiem w ręku, siedzący na kiju, którego koniec wyobraża łeb koński, obchodzący chałupy we wsi w kwietną niedzielę.* **5.** †*sługa pilnujący koni.* **6.** a. **Koniuch** myśl. *wilk wyższego wzrostu, rzucający ś. na konie.* **7.** zł. *złodziej koni, koniokrad, koniokradca.* Zdr. [**Koniarek**]. <p. Koń>

[**Koniaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Koń.**

× **Konią** przys. = *konno, na koniu, wierzchem.* Pol.

Koniątko, a, lm. **a** *konik mały i młody, źrebiątko.*

Konicz, y, lm. **e** bot. **1.** [K.] p. **Koniczyna:** Idzie i żona, K. krówkom niesie. Brodz. **2.** p. **Poruszlin.** <Od Koń>

Koniczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Koń. 2.** †p. **Konik. 3.** a. [**Dzwonek**] *roś. melampyrum arvense.*

[**Koniczeniek, ńka,** lm. **ńki**] p **Koń.**

[**Koniczeńko, a,** lm. **a**] p. **Koń.**

× **Koniczewie, a,** lm. **a** bot. p. **Koniczyna.**

[**Konicznisko, a,** lm. **a, Koniczysko, Koniczynisko**] *pole po skoszeniu koniczyny.*

Koniczny *podobny do okrągłego ostrosłupa, stożkowaty.* <p. Konus>

× **Koniczowy** przym. od **Konicz.**

Koniczyk, a, lm. **i** bot. p. **Kulnicznik.** <?>

Koniczyna, y, lm. **y,** × **Koniczewie, Konikowie,** [**Kóniczyna, Kończyna, Kończyzna, Kończewie, Kąjcyzna, Kóniczyzna, Kóńcewina, Koniuszyna, Konicz, Kónicz, Konik, Konikoś, Konikozie, Okuniczyna, Komonicznik**] bot. **1.** a. **Dzięcielina,** [**Hramotnik, Hromotnik**] (trifolium) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: K. górna a. Targownik (t. montanum). K. łąkowa, niekiedy czerwoną, także Miodunką zwana (t. pratense). K. polna, u ludu [Kotką, Kotkami a. Kaciukami, Koćkami, Kotaszkami, Koteczkami Panny Marji, Włosami Panny Marji] zwana (t. arvense). K. rozesłana, pospolicie Koniczyną białą, a u ludu na Litwie Dzięcielinką zwana (t. repens). Na Tymona siej jęczmiona, byś do św. Katarzyny poobsiewał koniczyny. Prz. Moja szkapa z wiatrami puszczona pędzi, jak gdyby czuła żłób koniczyn. Słow. Patrz, coś ty narwał chwastu i pokrzywy, brzydkich piołunów, koniczyn, trawniku. Słow. **2.** K. szkocka p. **Lotus.** <Od Koń>

[**Koniczynisko, a,** lm. **a**] p. **Konicznisko.**

Koniczynny, Koniczynowy przym. od **Koniczyna:** Gospodarstwo koniczynne.

Koniczynowy p. **Koniczynny.** Bot.: Kanianka koniczynowa p. **Kanianka.**

[**Koniczysko, a,** lm. **a**] p. **Konicznisko:** W żytnisku lub koniczysku sadź ziemniaki, a plon w zysku. Prz.

Konidometr, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia ilości cukru, zawartego w roślinie.* <Now. z Gr. kónis = proszek, pyłek + métron = -mierz>

Koniec, ńca, lm. **ńce 1.** *punkt, gdzie ś. rzecz w swej długości kończy:* K. linji, noża. Otarszy śniadanie z ust końcem serwety... Mick. W wieńcu niemasz początku ani końca, jeno tam, gdzie go sobie kto naznaczy. Skar. Przen.: Zaplątaj dobrze węzeł, końce wsadź do wody. Mick. Trzeba zatachlować, zamaskować i końce w wodzie utopić. Jeż. Wiązać K. z końcem *(= łatać biedę, ledwie wystarczać na potrzeby).* O oszczędnościach mowy być nie może: jestem kontent, jak ś. K. z końcem zejdzie. Z jednego końca utnie, z drugiego nadstawia. Prz. K. pociągu, orszaku = *ogon.* Na końcu szła służba *(= na ostatku).* Mieszkać na końcu wsi. Zapaliły ś. chałupy na oba końce, i cała wieś ś. spaliła *(= strony).* Rub.: Czyści go na dwa końce *(= górą i dołem).* W końcu przybocznej komnaty oni już są. Słow. Wylądowaliśmy w końcu jeziora Villeneuve. Słow Przybiega na K. łączki, gdzie w jezioro wpada rzeka. Mick. Proszę proroka, niech da mej duszy taki step bez końca. Słow. Łono pustyni, co ś. bez końca rozszerza. Mick. Loch ten ogromny, podobny do grobu bez końca. Krasiń. Dla okrągłości cudze rwali końce. Mick. Każdy kij ma dwa końce. Prz. K. śpiczasty = *szpic.* Rogi z dwoma końcami nakształt wideł. Ład. *(= odnogami).* Przen.: Zaczynać co od cienkiego końca *(= powoli, stopniowo).* Na końcu języka droga *(= pytając, trafisz).* Jeżeli dobre ma serce starzec, na końcu języka znajdzie litosną radę. Słow. Wzgardę zewsząd odnosim, szyderstwa cierpimy, prawie wszystkim na końcu języka siedzimy. Kochan. *(= na języki, na zęby nas wzięli).* Inaczej ś. bawiono w drugim końcu stoła. Mick. Jeden pan Reut, siedzący pod końcem stołu, nie powstał. Chodź. Szary K. = *ostatnie miejsce.* Siedzieć (w klasie, za stołem) na szarym końcu. Przy wyższym końcu stoła wrzał tylko krzyk wielki, ale z ostrego końca latały butelki. Mick. Wojski na ostrym końcu śród myśliwych siedział. Mick. Przen.: Zginął nam wybór i przywódca stary, a został jako mówią K. szary. Jabł. *(= ostatki, wybitki, brak).* K. świata. Podniosło młodzieńca nawskróś przez świata przestrzeń, aż na tamten K., gdzie słońce ono. Krasiń. Porzuceni na świata lodowatym końcu. Mick. Na jakimkolwiek świata zabłysnęłaś końcu... Mick. Pójdziem aż na K. świata, lecz wprzód wrócić do Astrachanu trzeba. Krasiń. W duszy poprzysiągł on sobie pójść za nim, choć na K. świata. Krasz. Jam umyślnie do was tu przybył z drugiego końca świata. Krasz. *(= z dalekich stron).* Wiekiem wprzódy na drugim końcu ziemi Hiszpanie hasali po odkrytym świecie. Krasiń. Szklane okiennice, przywoźne kędyś aż od ziemi końca. Mick. Dwa serca, pałające na dwuch końcach ziemi. Mick. Od końca niebios wyleciał.

Słow. Widnokrąg pęka od końca do końca. Mick. Przyjdzie słońce i na nasze końce. Prz. Przen.: K. świata = *miejsce, gdzie ś. coś zaczyna a. kończy, kres, kraniec:* Mieszka gdzieś na końcu świata! (= *na przedpieklu*). Przyszło to z końca świata! (= *licho wie skąd*). Łotr z końca świata (= *z piekła rodem; jakiego świat nie widział*). Uciekać na K. świata (= *na bory, na lasy, gdzie ś. pieprz rodzi*). Przen.: Dwa natury ludzkiej ostateczne końce. Mick. Ludzkości całe ogromy przeniknij z końca do końca. Mick. Od końca do końca. Kn. (= *od początku do ostatka, od deski do deski, od a do z*). [Dzichta bez końców] p. **Dzichta. 2.** w czasie = *chwila ustania, kres, schyłek:* Dotrwać do końca. Czekać końca. K. widowiska. K. roku, miesiąca, życia. K. roku szkolnego (= *zakończenie*). W dalekim mieście kończył nauki — końca doczekał nareszcie. Mick. Bóg nie ma początku ani końca. Pomnij na Tego, co jest końcem i początkiem. Len. Zły duch pomyślił o szczęściu bez końca. Mick. Poematy trwające bez końca. Słow. Namiętność do wszystkiego, co rzuca człowiekiem po szlakach niebezpieczeństwa, u końca których śmierć go lub panowanie czeka. Krasiń. K. świata (= *kres jego istnienia*). Wszystko ma swój K. Prz. Już K.! (= *już po wszystkim, już klamka zapadła, stało ś.*). Będziesz żoną filozofa i K. (= *i basta*). Jeszcze nie K. kłopotom. Uczynię K. męce. Mick. Wszak nie na tym był K. widzeń twoich? Krasiń. Na tym K. (= *na tym ś. skończyło, stanęło*). O! czas, że temu położymy K. Mick. (= *tamę*). Że z tęczy wyszła i z potoku piany, wierzyć zacząłem i wierzę do końca. Słow. Przen. *ład:* Nie móc z kim dojść a. trafić do końca (= *do porozumienia*). Nie móc z czym przyjść do końca. Pieśń na różne podzieliwszy szczepy, może do końca nie trafię i ładu. Słow. **3.** *ustanek:* Szli i szli bez końca. Polne koniki we zbożu bez końca zwyczajną piosenkę szeleszczą. Len. W pierś ś. bije bez końca. Słow. **4.** *liczba, lik, miara:* Ludu było bez końca. Patrzał na groby, na groby bez końca. Słow. (Światło) pląsa w drżące łuki, którym końca niemasz. Krasiń. W sporach słownych nigdy niemasz końca. Mick. **5.** *koniec życia, śmierć, zgon:* K. wziął taki, że ś. obiesił. Skar. Opuszczony jest i zły K. miał. Skar. Jaki czyli mnie czy tobie K. bogowie naznaczyli. Min. Wiadomy z dziejów smutny K. księcia Wasila Sanguszki. Mick. K. mój, o! przeczuwam, będzie nadto skory. Słow. Taki więc miał być K. Maryny Mniszchówny. Krasiń. Smutny był K. jego pierwszej żony. Słow. Mój sen dla dwojga ludzi smutny K. znaczy: jednemu w obłąkaniu, obojgu w rozpaczy. Mick. **6.** *ostatnia część, zakończenie, finał:* Igła bez końca (= *ułamana od końca*). Szczególnie K. mowy był piękny. K. powieści. W owym wierszu o Termopilach, który na końcu księgi umieściłem... Słow. Zadyktował potym cały list wojewoda dość gładko i grzecznie, pod końcem (zam.: pod K.) jednak znowu namyślać ś. zaczął. Chodź. K. rozmowy. Racz końca wysłuchać. Słow. Powiedz, co miałeś mówić, wymawiaj do końca. Mick. Słów mych nie słyszy, bo jej słyszeć nie przystoi, lub ich końce powtarza tylko nakształt echa. Mick. Z końcem każdej zwrotki stają. Mick. Na sam K. Na samym końcu. Gdy ś. pan Wojski dosyć napytał, nabadał, na samym końcu dzieje tego dnia powiadał. Mick. Otóż masz całą historję śmierci Wołodkowicza, a na ostatni K. Hanulka zaśpiewa jegomości pieśń o nim Chodź. Przen.: Strasznym jest rapsodu końcem owo sykanie, co ś. w grobach słyszy. Słow. [Zacznijże jeszcze raz od końca] (= *od początku*). [Na tym pirsym końcu] (= *na początku*). **7.** *wynik, wypadek, rozwiązanie, rezultat, obrót:* Rzecz ta wzięła, miała niedobry K. Ta sprawa dziś K. wzięła za pilnością i staraniem. Górn. Cokolwiek raz przeminęło, niewrócony K. wzięło. Kochan. Spodziewam ś., że nie przyjdziesz na taki K. Wiszn. Na zły K. mu wyszło. Przez różne nieszczęśliwe przypadki, na zgubny wyszli K. Bals. (= *ostateczną zgubę*). K. to pokaże. Kn. Miłe złego początki, lecz K. żałosny. Kras. K. chwali dzieło. Prz. W każdej rzeczy patrz końca. Prz. Taki miał K. zajazd ostatni na Litwie. Mick. Nie lubię, by dzieł przyszłych końce lada czyjemu widne były oku. Mick. Widzi strasznych czynów ludzkich końce. Słow. Pracowałem lat wiele na odkrycie ostatniego końca wszelkich wiadomości, rozkoszy i myśli. Krasiń. **8.** *cel, zamiar, zamysł:* Ten jest K. śmierci Pańskiej, abyśmy byli wykupieni od nieprawości. Salin. Tym końcem a. na ten K. (= *dlatego, w tym celu*). Końcem zaspokojenia troskliwości religijnej duchownych katolickich, nie są oni obowiązani ogłaszać cywilnych rozwodów. Skarb. Pociągnie do Tuły i Kaługi, końcem przepędzenia tam zimy. Skarb. Na jaki K.? (= *dlaczego? w jakim celu?*). Na jaki K. a. jakim końcem to zrobiłeś? Na ten K. zeszła ś. z nami cała kawalerja na próbę. Kom. **9.** przys.: × Na K. a. **Nakoniec,** w końcu, na końcu, K. końcem a. K. końców = *ostatecznie, nareszcie, wreszcie, jednym słowem, bądźcobądź:* Ten zbytek swobód w końcu zaczynał ś. przykrzyć. Mick. Dar twój, panie, nie wpadł w wodę i na końcu, na ziemi odbierze swoje żniwo i swoją nagrodę. Słow. Wrzawa, a. K. końcem o cóż? oto o wór sieczki. Zabł. K. końców, żem miał z możniejszemi sprawę. L. Wreszcie, K. końców, my zjechali, sąsiadów wezwali przez gońców. Mick. Toć człowiek... acz bliźniego kocha swego, toć go czasem szturknie w bok; ale przez to, końce końców, światem świat, a bratem brat. Fred. A. W końcu = *wreszcie, ostatecznie, w ostatnim razie, na upartego:* Mógłbym w końcu i nie pójść. × Do końca = *do szczętu, zupełnie, ze wszystkim, całkiem:* Nie do końca ś. świat zepsował. Falib. Nie do końca rozumieli. Górn. Nierad snać do końca. Mick. **10.** [K.] = a) *cel rzeczy, jej właściwości i strona specjalna:* Wiém temu sytkie końce (= *znam to na wylot*). Kazda rzec ma swój dowód i swoje końce (= *ma swoją specjalną stronę, swoje arkana*). b) *zguba, upadek:* Przyjść na K. = *wyjść na zgubę, upadek:* Przyszło szlachcie na K., jak za króla Olbrachta. Pamiętaj, dziewcyno, przyjdzie ci na K. piątkowe śpiewanie. Z szlachtą polską K. Krasiń. c) *falbana:* Chłopka brała pasztugę (= *fartuch*) z końcem. [**Końcem**] przys. = a) *koniecznie, pilno:* Końcem musi być zrobione. Uradzili, coby jeden końcem nie spał ty nocy. b) *w końcu, nareszcie.* **11.** anat. = a) † K. pociągły łopatki (acromion) *szczyt łopatki.* b) × p. **Kończyna.** Zdr. **Koniuszczek,** × **Koniuczek,** [**Koniuszek**], × **Kończyk.** <KON>

Konieckwiat, u, lm. **y** bot. p. **Osmuglina.** <?>

× **Koniecznić, i, ił** *czynić koniecznym, zmuszać, przymuszać, zniewalać:* Ostrożność żale te w zakątach serca ukrywać konieczniła. L.

Koniecznie przys. od **Konieczny;** [**Konecznie, Kónecznie, Kóniecznie, Kóneczność, Kończe, Kuńcy**]: K. mi dziś potrzeba pieniędzy, żeby djabeł

na djable, ja je muszę mieć. L. Jednemu pisarzowi każe być K. romantykiem. Mick. Po co chcesz K. wyjeżdżać? Mick. Nie K. = *nie ze wszystkim, niezupełnie, niebardzo:* „On musi wiedzieć najlepiej." — „Nie K." „Jak ś. masz?, jak twoje zdrowie?, jak ci idzie?, jak twoje interesa?" — „Nie K." *(= nieszczególnie).* † Polibjusz K. dobry historyk. Kosz. *(= zupełnie).* † Onemi podkopami odjął im K. wodę. Warg. *(= zupełnie, ze wszystkim, ze szczętem).* Przetoż i dziś będę spał na to bezpiecznie, bo Pan żywota mego strzeże K. Kochan.

× **Konicznienie, a,** blm., czynność cz. **Koniecznić.**

Konieczność, i, lm. **i** rz. od **Konieczny;** *mus, przymus, potrzeba nagląca;* fil. (w logice) *niemożebność czegoś przeciwnego a. sprzecznego; jedna z podkategorji modalności a. sposobowości:* K. logiczna, fizyczna, etyczna. Konieczność czegoś już sama przez ś. jest rękojmią możebności i rzeczywistości tegoż. Konieczność danego warunku. Ulegać konieczności. Uczynić co z konieczności. Znaglony, zmuszony koniecznością. Smutna, twarda K. Czytanie stało mi ś. potrzebą, nałogiem, koniecznością. Krasz. Ubodzy po większej części pracują z konieczności, dla chleba. Pług. Serce przywyka do konieczności, choć najokropniejszej. Słow. Kwestją drażliwą stawisz mię w konieczności dać odpowiedź żywą. Oliz. Liczy bitwy, których K. nim do Moskwy ś. dostanie. Krasiń. Krew ci bije do głowy — to K. lat twoich. Krasiń. Dosyć niezręcznie naplątał nieunikniony konieczności wyjazdu. Krasz. Przeć. **Przypadkowość.**

Konieczny 1. † przym. od **Koniec,** *końcowy, krańcowy, kończący, ostateczny, ostatni, finalny:* Aż do koniecznych granic. Wuj. Nie jest dekret K., ale pośredni. Sz. **2.** *nieodzowny, niezbędny, nieuchronny, nieunikniony, nieodbity, musowy; naglący, pilny:* Ciężkie do spełnienia, a konieczne obowiązki. Krasz. Warunek K. Konieczne następstwo. Konieczna potrzeba. Idźcie i z losem koniecznym sercami nie bądźcie w sporze. Słow. [Koniecznym sposobem] = *koniecznie:* [Koniecznym sposobem uparł ś.]. **3.** fil. w logice: Sąd K. = *sąd, w którym ś. coś orzeka o podmiocie, jako konieczne; odmiana sądu apodyktycznego:* Sądy apodyktyczne bywają konieczne i przypadkowe. Przeć. **Przypadkowy. 4.** praw.: Spadkobierca K. = *dla którego zostawiono część spadku, nierozrządzalną wskutek tego.* <Od Koniec>

Konietlica, y, lm. **e** bot. (trisetum) *roś. z rodziny traw.* <?>

[**Koniewina, y,** lm. **y**] **1.** p. **Koń. 2.** p. **Konisko.**

Konię, ęcia, lm. **ęta 1.** *konisko, szkapię:* Przestraszył konięta chłopskie. Korz. Konięta mam też umordowane szpetnie. Rodz. **2.** [K.] *źrebię.* <p. Koń>

[**Konifał, a,** lm. **y**] p. **Konował.**

Konifery, ów, blp. *drzewa iglaste.* <Łć. conifer>

Koniferyna, y, blm. apt. *glukozyd znajdujący ś. w miazdze i drewnie drzew iglastych, a czasami i w innych roślinach.* <Now. z Łć. conifer = szyszkorodny>

Koniina, y, blm., **Propilopiperydyna normalna** chem. *alkaloid z pietrasznika plamistego (conium maculatum),* $C_8H_{17}N$. <Now. z Łć. conium = pietrasznik>

Konik, a, lm. **i 1.** p. **Koń:** Pada u nóg konika wiernego, a K. nogą grzebie mogiłę dla niego. Mick. Niemasz pod słońcem lichszego powołania, jak zostać zającem, co mię w dzień pies, lis, K., kania i wrona, nawet i ona, jak chce, tak gania! Mick. Więcej dziecięciu myśl o koniku, na którymby uczyniwszy go sobie z laski, objeżdżał a toczył, niż o łacinie. Glicz. Przen.: Staremu mężczyźnie młoda żona, to K., na którym on do piekła jedzie. Prz. **2.** przen. *myśl ulubiona, ćwiek w głowie:* Było to jego ulubionym konikiem zalecać wszystkim młodym... Korz. Prezesowa, widząc zamyślenie swej siostrzenicy, uśmiechnęła ś., będąc pewną, że już na zwyczajnym swym koniku jedzie. Korz. **3.** K. zwierzyniecki = *zabawa ludowa w Krakowie w drugi czwartek po Bożym Ciele.* Goł. **4.** p. **Bidet. 5.** *stołek podłużny, a nanim dwie płaskie deseczki, służący do szpanowania grubych skór przy szyciu.* **6.** × w lm. *rodzaj tortury.* Troc. **7.** *haczyk od haftki.* **8.** *część składowa zasuwy u drzwi.* **9.** [K.] = a) p. **Cewnik.** b) *uczestnik gry w palanta, który stale bywa na wygranej (= niebie).* c) *podstawa w skrzypcach, ponad którą spoczywają struny.* d) p. **Koniczyna.** e) [Koniki] *roślina tojad* (aconitum napellus). **10.** fl. *stolce, dwa słupy, na których trepy przy budzie szkutnej prowadzą do rudla.* **11.** hut. (w walcowni) *sztaba z hakiem u dolnego końca, uwieszona na łańcuchu a przesuwana na kółku pod belką, a służąca do poddawania ciężkich sztuk pod walce.* **12.** zool. = a) K. morski p. **Pławikonik.** b) K. polny i zdr. † **Koniczek** (acridium, stenobothrus etc.) *owad prostoskrzydły skaczący:* Polne koniki we zbożu bez końca zwyczajną piosenkę szeleszczą. Len. K. polny — niecnota! kiedy pod tęczowym szkiełkiem usnąłem spokojnie w łódce, zbił ją gazowym skrzydełkiem. Słow. Bańka ś. od gazowego skrzydła babki-konika rozbija i ginie. Słow. Znowu dalej pośpieszę na skrzydłach babki konika. Słow. Nocne świerszcze i koniki w trawach zaczną piosenkę nocy. Słow.

× **Konikleca, y,** lm. **e** bot. p. **Podkownica.** <?>

[**Konikoś, a,** lm. **e**] p. **Koniczyna.** <? Koń + Kosić>

Konikowie, a, lm. **a** bot. p. **Koniczyna.** <Od Koń>

Konikowy przym. od **Konik:** Zadanie konikowe (w szachach). Hut.: **Konikowy, ego,** lm. **i** rz *robotnik pomagający w podawaniu żelaza pod walce czy to na drążku, czy konikiem.*

[**Konikozie, a,** lm. **a**] p. **Koniczyna.** <p. Konikoś>

1. Konina, y 1. blm. *mięso końskie.* **2.** lm. **y** p. **Konisko.**

2. Konina, y, blm. apt. p. **Koneina.**

× **Koniobieg, u,** lm. **i** *teren wyścigów konnych, hipodrom.* Klecz. <Koń + Bieg>

Koniobójnia, i, lm. **e** *rzeźnia do zabijania koni.* <Koń + Bójnia>

Konio-człowiek, a, lm. **konio-ludzie** żart. *giermek, laufer:* Każdy z Wielkopolan musiał mieć choć jednego takiego konio-człowieka. Ochoc. <Koń + Człowiek>

Koniogon, u, lm. **y** bot. p. **Skrzyp.** <Koni + Ogon>

× **Koniogryf, a,** lm. **y** *ptak bajeczny: pół orła i pół konia.* Bobr. <Koń + Gryf>

Koniohodowczy *hodujący konie, odznaczający ś. hodowlą koni:* Argolida koniohodowcza. Ml. <Koń + Hodowca>

Koniojad, a, lm. **y** *ten, co jada koninę.* <Koń + JAD>

Koniokrad, a, lm. **y, Koniokradca,** ✕ **Konokrad,** [**Konowód, Konowod**] *złodziej koni,* zł. k o n i a r z: Już nam te koniokrady, grabieżniki, chfałszowniki i inne szelmy dość nadokuczali. Orzesz. <Koń + KRAD>

Koniokradca, y, lm. **y** p. **Koniokrad.**

Koniokradztwo, a, blm. *kradzież koni; handel kradzionemi końmi.*

✕ **Koniomanja, i,** lm. **e,** ✕ **Konioszaleństwo** *przesadne lubienie koni, manja do koni.* <Koń + Manja>

Koniopaszny *obfitujący w pastwiska końskie:* Koniopaszna Argeja. Ml. <Koń + PAS>

Koniopłoch, u, lm. **y, Konistrach** bot. (silaus) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: K. ł ą k o w y a. K m i n k o ń s k i (s. pratensis). <Koń + PŁOCH>

Konioposkromca, y, lm. **y** *pogromca koni:* K. Hektor. Ml. <Koń + Po + (S)KROM>

✕ **Konioryś, a,** lm. **e** *zwierzę bajeczne: pół konia a pół rysia.* <Koń + Ryś>

✕ **Konioszaleństwo, a,** lm. **a** p. **Koniomanja.** <Koń + Szaleństwo>

Koniowa, ej, lm. **e** żart. *żona konia, kobyła:* Pani K.

Koniowina, y, lm. **y** p. **Konisko:** Koniowinę mam jedną, zginąłbym bez niej. Jun.

✕ **Koniowy** p. **Koński:** Maść koniowa. Trzyc.

Koniożywczy *żywiący konie:* K. Argos. Ml. <Koń + ŻY>

[**Koniów**] p. **Koński:** Nie żałował pan koniowej mocy (=*pędził ostro).*

[**Koniówki, wek,** blp.] *rodzaj gruszek zimowych.* <Por. Czes. konikovka = Nm. Steinbirne>

Konisko, a, lm. **a** m. i ni., [**Końsko**] **I.** p. **Koń:** Jak ci ś. zda deresz, to wytrwałe K.? Krasz. **2.** a. **Konina, Koniowina,** [**Koniewina**] *koń biedny, godny politowania:* Pomęczyły ś. koniska.

Konistrach, u, lm. **y** bot. p. **Koniopłoch.** <Koń + Strach>

† **Konisty** *klinowaty, ostrokręgowy.* Anat.: † Gruczołek K. p. **Przyprątny.** <Z Łć. conus = szyszka; ostrokręg>

Koniszał, u, lm. **y** bot. (hippomane) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* Gatunek: K. j a b ł u s z n i k (h. mancinella). <Koń + Szał>

[**Koniszek, szka,** lm. **szki**] p. **Koń.**

[**Koniś, a,** lm. **e**] p. **Koń:** K. grzebie nóżką.

Konit, u, lm. **y** *skamieniały ślimak koniczny.* <Now. z Łć. conus = szyszka; ostrokręg>

Konitrud, u, lm. **y,** [**Konitrut**], **Koński trud, Trud,** bł. **Łaskawnik** bot. (gratiola) *roś. z rodziny trędownikowatych.* Gatunek: K. l e k a r s k i (g. officinalis). <Koń + Trud, a. może raczej zam. *trut, od Truć>

[**Konitrut, u,** lm. **y**] p. **Konitrud.**

Koniuch, a, lm. **y** **I.** a. **Koniucha** *pasterz koni,* [k o n i a r z]: Za pan brat szkapa z koniuchem. Prz. Koniuchy na noc jadą. Pol. **2.** a. [**Kaniuk**] *ptak drapieżny.* 3. myśl. p. **Koniarz.** <Od Koń>

Koniucha, y, lm. **y** p. **Koniuch:** Młody K. Sienk. Nędzny K. Kon.

✕ **Koniuczek, czka,** lm. **czki** p. **Koniec i Koniuszczek:** W koniuczki rość. Mącz. <Od Koniec>

[**Koniusarz, a,** lm. **e**] p. **Komisarz.**

† **Koniustwo, a,** lm. **a** p. **Koniuszostwo:** Odzierżałem był według myśli wszystko, K., starostwo Ojcowskie i Leżajskie. Pien.

Koniuszanka, i, lm. **i** *córka koniuszego:* K. litewska. Korz.

Koniuszczek, czka, lm. czki, ✕ **Koniuczek,** [**Koniuszek**], ✕ **Kończyk** p. **Koniec;** *sam koniec, samiuteńki czubek:* Trzyma ś. już tylko na koniuszczku. Prosił tylko, żeby K. palca w wodzie omoczył. Wuj. <Od Koniec>

[**Koniuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Koniec i Koniuszczek:** Koniuszki w koronie, u jeleniego rogu, w gwiaździe. Troc. Ucałuje K. szaty świętej Barbary i Małgorzaty. Len.

✕ **Koniuszka, i,** lm. **i** *miara dwugarncowa.* Cz. <? Od Koń>

† **Koniusznik, a,** lm. **cy** *stajenny:* Stabularii odpowiadają koniusznikom. Lel. <Od Koń>

✕ **Koniuszny** p. **Koniuszowski:** Pany radne i koniuszne. Słow.

Koniuszostwo, a I. lm. **a** a. † **Koniustwo** *urząd koniuszego w daw. Polsce.* **2.** blm. zb. *koniuszy z żoną.*

Koniuszować, uje, ował *być koniuszym:* Koniuszowałem przy pięknym jego stadzie. Krasz.

Koniuszowanie, a, blm., czynność cz. **Koniuszować.**

Koniuszowski przym. od **Koniuszy;** ✕ **Koniuszny.**

Koniuszy, ego, lm. **owie** *przełożony nad końmi i stajniami królewskiemi a. wielkiego pana; godność dworska:* K. koronny, litewski. Pan Michał Chodźko, który był pierwej koniuszym u księcia. Chodź. Pan Piekarski porucznik, który jest razem i koniuszym u pana wojewody. Chodź. K., wielki statystyk także Giraj Khana. Słow. <Od Koń>

Koniuszyc, a, lm. **owie** *syn koniuszego:* Ściskali ś. z jawnym afektem pan Brzostowski z panem koniuszycem. Chodź.

Koniuszycostwo, a, blm. **I.** *rola, charakter koniuszyca.* **2.** zb. *koniuszyc z żoną.*

Koniuszycowa, ej, lm. **e** *żona koniuszyca.*

Koniuszyna, y I. lm. **y** *żona koniuszego.* **2.** [**K.**] blm. p. **Koniczyna.**

[**Koniuś, a,** lm. **e**] p. **Koń.**

✕ **Konjektować, uje, ował,** ✕ **Konjekturować** *domyślać ś., przypuszczać, wnosić, domniemywać ś.* <Z Łć. conjectare>

✕ **Konjektowanie, a,** blm., czynność cz. **Konjektować.**

✕ **Konjektura, y,** lm. **y** *domysł, przypuszczenie, prawdopodobieństwo, domniemanie, wniosek.* <Łć. conjectura>

✕ **Konjekturalny** przym. od **Konjektura,** *przypuszczalny, domyślny, domniemany, prawdopodobny.*

✕ **Konjekturować, uje, ował** p. **Konjektować:** Konjekturował też, że zwyczajnie w takich okolicznościach może ten być rumor. Rzew.

✕ **Konjekturowanie, a,** blm., czynność cz. **Konjekturować.**

Konjugacja, i, lm. **e** *odmiana słowa, czasowanie.* <Łć. conjugatio>

Konjugacyjny przym. od **Konjugacja:** Końcówki konjugacyjne.

! **Konjugata, y,** lm. **y** lek. p. **Sprzężna.** <Z Łć. conjugata = złączona>

Konjugować, uje, ował *odmieniać słowo, czasować.* **K. ś.** *być konjugowanym, mieć konjugację:* Słowo konjuguje ś. <Łć. conjugare>

Konjugowanie, a, blm., czynność cz. **Konjugować,** *konjugacja.*

Konjugowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Konjugować ś.**

✕ **Konjunkcja, i,** lm. **e I.** *zjednoczenie, złączenie, spojenie, związek:* Sen mój ma niejakąś kon-

junkcję z pańskim. Chodź. 2. *spisek, sprzysiężenie, zmowa:* Wyznał całą konjunkcję na zgubę Wołodkowicza. Rzew. 3. *sojusz, związek, liga, koalicja:* Jam widział, że ś. o to Turcy, Tatary oburzą za tę konjunkcję (ligę) naszą. Dar. 4. astr. p. **Połączenie.** 5. gram. *spójnik.* Kopcz. <Łć. conjunctio>

Konjunktura, y, lm. y 1. *zbieg okoliczności, obrót rzeczy, wypadek, traf, trafunek.* 2. *widoki, nadzieje.* 3. ekon. *ogół przyczyn powodujących zwyżkę a. zniżkę cen towarów, płacy roboczej, stopy procentowej, wzrost a. upadek popytu na jakiś towar i t. p.* <Z Łć. conjunctura lm. ni. = rzeczy mające ś. połączyć>

× **Konjunktyw, u,** lm. y gram. *tryb łączący.* L. <Łć. (modus) conjunctivus>

Konjunktywa, y, blm. lek. 1. *!spojówka oka.* 2. × p. **Sprzężna.** <Łć. conjunctiva = łącząca>

× **Konjuracja, i,** lm. e *sprzysiężenie, spisek, konspiracja.* <Łć. conjuratio>

[**Konkarda, y,** lm. y] p. **Kokarda.**

Konkieta, y, lm. y *podbój serca:* Zrobiła konkietę. Hołdy, komplementa, konkiety zbyt już jej spowszedniały. Haj. <Fr. conquête>

× **Konklamacja, i,** lm. e *pokrzykiwanie.* <Łć. conclamatio>

Konklawe, nieod. *zebranie i miejsce zebrania kardynałów celem obioru papieża.* <Łć. conclave ni.>

Konkludować, uje, ował 1. *zamykać, zamknąć:* K. sejm. Szaj. 2. *wnosić, wnioskować; streszczać, reasumować, zamykając rzecz:* Konkludowaliśmy więc w klasztorze, że nie tak blizko nieprzyjaciel. Chodź. <Łć. concludere>

Konkludowanie, a, blm., czynność cz. **Konkludować.**

[**Konklus, u,** lm. y] p. **Koklusz.**

Konkluzja, i, lm. e 1. *zamknięcie, koniec, zakończenie:* K. mowy. K. kilkodniowego odpustu, czterdziestogodzinnego nabożeństwa. 2. *streszczenie, krótkie zebranie, reasumacja rozumowania, wywodu, dowodzenia:* W konkluzji idź pan śmiało do kościoła. Chodź. Podał do konkluzji kwestję: co robić? Chodź. *(= do zdecydowania).* Każdy rozdział powinien być uważany za konkluzję prac poprzednich. Ochor. 3. *wniosek, wynik, kwintesencja:* Czysta K., że on był winowajcą. Chodź. 4. praw. *treściwe żądanie strony w procesie:* K. ustna, piśmienna, główna, dodatkowa, incydentalna, ekscepcyjna. <Łć. conclusio>

× **Konkokcja, i,** blm. *trawienie; strawność:* Nie zawadzi kieliszeczek dla konkokcji. Wieńczyła obiad duża flasza miodu dla konkokcji. Ochoc. Misa ś. wypróżniła, popiliśmy dla konkokcji wódeczką. Chodź. <Łć. concoctio>

Konkomitant, u, lm. y mat. *nazwa utworu niezmienniczego ogólnego w teorji form algiebraicznych.* <Now. z Łć. *concomitare = towarzyszyć>

Konkomitatywa, y, lm. y prow. *raport z opinją.* <p. Konkomitant>

Konkoprzyca, y, lm. e bot. p. **Galucha.** <?>

Konkordancja, i, lm. e 1. × *zgodność.* 2. × *porównanie ustępów, traktujących o jednym i tym samym przedmiocie.* 3. K. biblijna = *alfabetyczny wykaz wyrazów lub sentencji w Biblji.* <Śr. Łć. concordantiae blp.>

Konkordans, u, lm. e druk. *czcionka a. justunek rozmiaru trzech cycer, 36-u punktów.* <Z Łć. concordans im. od concordo = zgadzam ś.>

Konkordansowy druk. przym. od **Konkordans:** Kwadrat, sztabik K. Czcionka konkordansowa.

Konkordat, u, lm. y 1. *umowa, układ między papieżem a rządem państwowym co do stosunków kościelnych.* 2. praw. *układ zawarty między upadłym handlowo dłużnikiem, a jego wierzycielami w postępowaniu upadłościowym.* <Łć. concordatum im. ni. od concordo = zgadzam ś.>

× **Konkordja, i,** blm. *zgoda, jedność, harmonja:* Z którym dwadzieścia lat w największej żył konkordji. Sienk. <Łć. concordia>

† **Konkordować, uje, ował** *porównywać, znosić, konfrontować:* K. teksty. Trzynaście latopiszców zgadzałem, konkordowałem i w jedno miejsce dla wybadania prawdy znosiłem. Stryjk. † **K. ś.** *zgadzać ś.:* Weryfikować regiestra i doświadczyć, jeśli ś. konkordują. <Łć. concordare>

† **Konkordowanie, a,** blm., czynność cz. **Konkordować.**

† **Konkordowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Konkordować ś.**

Konkrecjanin, a, lm. anie *zwolennik szkoły filozoficznej, utrzymującej, że dusza wzrasta razem z ciałem.* Sł. wil. <Now. z Łć. concretus im. od concresco dosł. = zrastam ś., zgęszczam ś.>

Konkret, u, lm. y fil. *konkretne pojęcie, wyobrażenie; wytwór umysłu, odpowiadający rzeczywistości przedmiotowej.* Przeć. **Abstrakt, Oderwanie.** <Now. z Łć. concretum im. ni. od concresco dosł. = zrastam ś., zgęszczam ś., twardnę>

Konkretnie fil. przys. od **Konkretny:** Bierzemy rzecz K., jak ona jest. Przeć. **Abstrakcyjnie.**

Konkretny 1. × *mocny, dychtowny.* 2. fil. = a) *wyrażający grupę cech a. znamion w takim związku, jaki jest w rzeczywistym przedmiocie; odpowiadający czemuś danemu w rzeczywistości, w doświadczeniu bezpośrednim:* Imię, pojęcie, wyobrażenie konkretne. Nazwa konkretna. b) *taki, jak jest, nie przerobiony przez pracę myśli teoretycznej, odrywającej a. abstrahującej; nieanalizowany, nieoderwany, rzeczywisty:* Rzecz konkretna. Przedmiot K. Mam na myśli stosunki konkretne. Chodzi tu nie o jakieś abstrakcje, lecz o konkretną rzeczywistość. c) *zajmujący ś. przedmiotami i stosunkami w tej postaci, jak są dane w rzeczywistości; badający przedmioty rzeczywiste:* Nauki konkretne. Przeć. **Abstrakcyjny.** <p. Konkret>

Konkretyzacja, i, lm. e p. **Konkretyzowanie.** <Now. z Łć. concresco, p. Konkret>

Konkretyzować, uje, ował fil. *nadawać czemuś oderwanemu a. abstrakcyjnemu cechy rzeczywistości; przenosić co z dziedziny abstrakcji w dziedzinę rzeczywistości lub obrazów odpowiadających rzeczywistości; wcielać coś w obrazy konkretne:* Artysta konkretyzuje oderwane idee swoje, ilustrując je za pomocą rysów zapożyczonych z rzeczywistości.

Konkretyzowanie, a, blm., **Konkretyzacja** czynność cz. **Konkretyzować.**

× **Konkubina, y,** lm. y *nałożnica.* <Łć. concubina>

Konkubinat, u, lm. y *pożycie na wiarę, nieślubne, nałożnictwo:* Jawnym konkubinatem urąga ś. prawom bożym i ludzkim. Krasz. Przen.: Legalne małżeństwo tych dwóch instytucji zamienia ś. na K. <Łć. concubinatus>

† **Konkupiscencja, i,** lm. e *żądza, chuć, namiętność.* <Łć. concupiscentia>

× **Konkur** tylko w wyrażeniu: W K. p. **Konkury:** Lecz ś. puszył, że w K. wielki pan o córkę ruszył. Słow. Oho! to już pewnie gdzieś w K.

Kaczk. <Fr. concours dosł. = współubieganie ś., z Łć. concursus>

Konkurencja, i, lm. **e 1.** † a. †**Konkurs** *zbiegowisko:* K. ludzi. Licznej obojej płci konkurencji. Troc. **2.** × *ubieganie ś., staranie ś.:* K. o urząd. W konkurencją ś. o ten urząd odezwał. Troc. K. o pannę *(=konkury, zaloty).* K. o rękę panny. Hof. W konkurencję o tę pannę przyjechał. Troc. **3.** *przyczynianie ś. do wspólnych kosztów kilku gmin a. gmin i obszarów dworskich:* K. szkolna *(= utrzymanie szkoły).* K. kościelna *(=utrzymanie kościoła i budynków kościelnych).* K. drogowa *(= utrzymanie dróg w porządku).* **4.** ekon. *współubieganie ś. producentów a. kupców, sprzedających ten sam towar, o zbyt dla niego za pomocą dowolnej zniżki cen, ulepszenia gatunku, reklamy i t. p.,* współzawodnictwo: Wytrzymać konkurencję. Wolna K. *(= nie krępowana przepisami państwowemi).* K. nielojalna, zamorska. <Śr. Łć. concurrentia>

Konkurencyjny przym. od **Konkurencja:** a) Walka konkurencyjna. b) Sprawy konkurencyjne.

Konkurent, a, lm. **ci** *współzawodnik, rywal; starający ś. o rękę kobiety:* Odzywają ś. różni konkurenci, jaki taki ś. koło damy kręci. Jabł. <Fr. concurrent>

Konkurentka, i, lm. **i** *rywalka, współubiegająca ś., starająca ś. o co.*

Konkurować, uje, ował 1. *ubiegać ś., współubiegać ś., współzawodniczyć, rywalizować:* K. o katedrę w uniwersytecie. **2.** *starać ś. o rękę panny, chodzić w konkury:* K. do panny, o pannę. Nie jestże to rzecz dziwiąca, że syn razem z ojcem konkuruje? L. Ej, panie Soplica, daremnie konkurujesz: dygnitarskie progi za wysokie na Jacka podczaszyca nogi. Mick. <Łć. concurrere>

Konkurowanie, a, blm., czynność cz. **Konkurować:** K. o pannę *(=konkury).*

Konkurs, u, lm. **y 1.** † p. **Konkurencja:** Przy pogrzebie taki był K. ludzi cisnących ś., iż kościół zamknąć musiano. Skar. K. był wielki pospólstwa obojej płci. Niem. **2.** *współubieganie ś. o nagrodę, o posadę, przeznaczoną dla autora najlepszego utworu, za najlepsze wykonanie czego, za najlepiej zdany egzamin:* Ogłosić K. na co. Stanąć do konkursu. Utrzymać ś. na konkursie. (Wychowanie) tłumi wszelki ślad umysłowej niepodległości, dając młodzieży za jedyny ideał wstrętne konkursa. Ochor. **3.** *wystąpienie sądowe wierzycieli przeciwko niewypłacalnemu dłużnikowi; zameldowanie sądowi owej niewypłacalności:* × Podnosić K. *(= meldować o swej niewypłacalności).* K. sukcesorów = *zgłoszenie ś. ich ze swemi prawami przy podziale spadku.* <Łć. concursus>

Konkursista, y, lm. **ści** p. **Konkursowicz.**

Konkursowicz, a, lm. **e, Konkursista** *ten, co próbuje szczęścia na konkursach, współubiegający ś. o nagrodę konkursową.*

Konkursowy przym. od **Konkurs:** a) Egzamin K. Rozprawa konkursowa. Komisja konkursowa. b) Masa konkursowa p. **Masa.** Postępowanie konkursowe.

Konkury, ów, blp., w lp. × **Konkur** *konkurowanie, staranie ś. o rękę panny, zaloty:* Chodzić, jeździć w K. Wspomina swe dawniejsze do Zosi K. Mick. <p. Konkur>

Konkwistador, a, lm. **owie** a. **rzy** *zdobywca, zdobywacz, zaborca, wojownik:* W szeregu licznych tegoczesnych konkwistadorów major Wissmann zajął jedno z pierwszych miejsc. <Hp. conquistador>

× **Konna, ej,** lm. **e** *walka konna:* Wolejbym ś. z nim potykał konną a. pieszą. Sienk.

[**Konnami**] p. **Konno:** K. jechać *=jechać konno w kilku.*

[**Konnata, y,** lm. **y**] p. **Komnata.**

× **Konneksja, i,** lm. **e,** × **Koneksja 1.** *związki rodzinne a. znajomości wpływowe:* Świeżemi konneksjami wsparci. Szaj. **2.** † *wejście do sprawy osoby trzeciej,* in. indykcja, interwencja, prow. przypowiadanie. <Łć. connexio>

× **Konneser, a,** lm. **owie** p. **Koneser:** Poznawacz, co ś. zna na czym, K., znawca. L.

× **Konnesorka, i,** lm. **i** p. **Konesorka:** Poznawczyna, K. L.

Konnetabl, a, lm. **owie** (daw. we Francji) *naczelny wódz.* <Fr. connétable, p. Konstabl>

Konnica, y, lm. **e 1.** *wojsko konne, jazda, kawalerja:* Psy, wszy, nierządnice nie odstępują konnice. Prz. Murem krzyżacka stanęła K. Mick. Przen.: Książę i myśliwstwo całe i nowi przybysze przyjaciele siedliśmy na konie; a tak z półtorasta konnicy ciągnęło za księciem. Chodź. **2.** [K.] *szabelbon tyczkowy.* <p. Koń>

× **Konniwencja, i,** lm. **e** *konszachty, wspólnictwo:* Zaczął mnie oskarżać o jakoweś moje z Sosnowskim, pisarzem lit., konniwencje. Mat. <Łć. conniventia>

Konno przys. *wierzchem, na koniu:* Jechać K. Żaden na wozie nie siedział, ale wszyscy jechali K. Warg. Szlachcic woli służyć K., niżeli pieszo. Mochn. Z tyłu K. sługi. Mick. Baszo! czy walczysz pieszo, czy K.? Słow. Kto tam grzmi K. po skalistej drodze? Mick. Zawiązać je (psy) w miechu i przystawić je tutaj K. dla pośpiechu. Mick. Osedniony i chudy, ale pod K. dobrze chodzi. Chodź. Towarzysz mój... był jako człowiek, który idzie K.; a kiedy biedne zwierzę szło pod górę, jeździec udzielał mu swych nóg pomocy. Słow. Ktoby pomyślał, że mnie rymy wiozą, że sobie K. usiadłem na pierwszym. Słow. K. w kilku = [**Konnami**].

Konno-artyleryjski *należący do artylerji konnej:* Działo konno-artyleryjskie. <Konny + Artyleryjski>

Konnojezdka, i, lm. **i** *aktorka cyrkowa, amazonka, cyrkówka, woltyżerka.* <Konny + J(AZD)>

Konnojezdny *konnej jazdy dotyczący:* Pochwały ich konnojezdnej doskonałości.

Konnolotny *szybki na koniu:* Żołnierz K. Paszk. <Konny + LOT>

Konnopolec, lca, lm. **lcy** *ten, co służy w pułku konnopolskim:* Czasami brał na siebie mundur gwardji ułanów konnopolców. Kom. Przeznaczył go do pułku gwardji rosyjskiej konnopolców. Kom. <Ros. konnopolecъ>

Konnopolski *konny polski:* Kazał wysztyftować pułk z samych Polaków złożony, z nazwiskiem Konnopolskiego. Rzew. <Konny + Polski>

Konny *jezdny, na koniu, na koniach jeżdżący a. jadący, nie pieszy:* Posłaniec, posąg K. Konna łowczyni. Mick. Stanęło zaraz mężów pięć tysięcy, a każdy K. i zbrojny. Mick. Strzelcy konni. Artylerja, poczta konna. Wojsko konne *(=konnica, jazda, kawalerja).* Żart.: Marynarka konna *=piechota.* Bitwa konna. Gonitwa konna lub piesza. Mick. Kolej konna *(=tramwaj).* Młyn, kierat K. *(=końmi poruszany).* Podróż konna. Słow. [Konne wesele] = *takie, na którym orszak weselny jedzie do kościoła konno.* **Konny, ego,** lm. **i** rz.

= a) *jeździec; posłaniec na koniu, goniec, kursor:* Ujrzeliśmy lecącego ku nam od Mińska konnego. Chodź. b) *żołnierz jezdny, kawalerzysta:* Weź nieco konnych i broń, aby te szeregi brzegów naszych nieobronnych nie wzięły bez krwi. Słow. <Od Koń>

[**Konocyja, i,** lm. **e**] p. **Kondycja.**

[**Konofál, a,** lm. **owie**] p. **Konował.**

[**Konogi, ów,** blp.] *spód snopka prostej słomy:* Żeby ziarna w konogach nie było, to się snopki równia. <?>

× **Konoid, u,** lm. **y** mat. p. **Konojda.**

Konojda, y, lm **y,** × **Konoid** mat. *nazwa pewnych brył obrotowych:* K. paraboliczna, hiperboliczna. <Now. z Łć. conus dosł. = szyszka + Gr. eidés = -kształtny>

× **Konokrad, a,** lm. **y** p. **Koniokrad.** Krasz.

† **Konop, pia** m. a. **pi** ż., lm. **pie** i [**Konop**] p. **Konopie:** Cienki jak K. Prz. Na święty Idzi każdy K. widzi. Prz. Na dębie K., na konopiu glina (zagadka o stole, obrusie, misie). Rośnie chojar na chojarze, K. na konopiu (zagadka). Sporo jak K. roście. Kn.

Konopacenie, a, blm., czynność cz. **Konopacić; Konopaczenie.** < Przez Ros. konopatitь, zap. z Arab. qalafa>

Konopacić, i, ił p. **Konopaczyć.**

Konopaczenie, a, blm., czynność cz. **Konopaczyć; Konopacenie.**

Konopaczyć, y, ył, Konopacić *utykać szczeliny konopiami, kłakami konopnemi w ścianach statku wodnego a. budowli drewnianej.*

[**Konopaść, i,** lm. **e, Korman**] *zwierzchnia suknia letnia.* <Zap. od Konopie, por. Lnianka>

[**Konopaty**] p. **Konopiasty.**

[**Konopeńka, i,** lm. **i**] p. **Konopia:** K., cienkie drzewce, we lnie stojała.

† **Konopia, i,** lm. **e** p. **Konopie.** Zdr. [**Konopka, Konopeńka**].

Konopiany p. **Konopny:** Stanowisko zająć konopiane. Mick. *(= w konopiach).*

Konopiasty, [**Konopisty, Konoplasty, Konopiaty, Konopaty, Konopniaty**] *podobny do konopi:* Grzywa konopiasta. K. koń. L.

Konopiatka, i, lm. **i** *gatunek gruszki.*

[**Konopiaty**] p. **Konopiasty:** Dzieci to im ś. wszystkie precz konopiate rodziły. Karcz. (*= z włosami jak konopie).*

Konopie, i, blp., † **Konopia,** † **Konop,** [**Kunopie, Konople, Konop, Kónop, Konópl**] **1.** bot. = a) (cannabis) *roś. z rodziny konopiowatych.* Gatunki: K. indyjskie (c. indica). K. zwyczajne a. pospolite a. Pieńka, niek. Siemieniec (c. sativa); osobniki męskie tej rośliny a. konopie męskie zowią ś. [płoskoniami, płoskunami, płoskunkami, niek. suszkami], żeńskie zaś [brankami, głowaczami a. głowatkami]. Na każdym przykopie stoją, jakby na straży, w szeregach K., cyprysy jarzyn, ciche, proste i zielone. Mick. Nieraz zając zdybany w kapuście, skacze skryć ś. w konopiach bezpieczniej niż w chróście. Mick. W konopiach człowiek dworski, uchodząc kańczuka lub pięści, siedzi cicho, aż ś. pan wyfuka. Mick. Często zbiegli od rekruta chłopi, gdy ich rząd śledzi w lasach, siedzą śród konopi. Mick. Woźny musiał co tchu w K. uciekać. Mick. Oddaj ś. Bogu, a wleź w K. Prz. Wyrwał ś., jak filip z konopi. Prz. *(= wyrwał ś. nie w porę).* Junacy są to straszydła w konopiach, które wewnątrz nie mają serca. Pilch. Cudze K. oganiać *= pracować dla kogo.* b) K. włoskie p. **Rącznik. 2.** *włókna rośliny konopi, używane do wyrobu sznurów i płótna:* Jak pasmo konopi, rzuca włosy siwe. Len. Tam prządki ciągną pod strzechą starą ze lnu, konopi długą nić szarą. Len. **3.** × *przędza konopna.* <Śr. Łć. canapis, Łć. cannabis, Gr. kánnabis; por. Mikl. 127>

Konopiorodny *rodzący konopie.* Bobr. <Konopie + ROD>

Konopiowaty bot.: Rośliny konopiowate (cannabineae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* Sadziec K. p. **Sadziec.**

Konopisko, a, lm. **a, Konopnisko** *miejsce, gdzie rosną konopie, zagon konopny.* Bobr.

[**Konopisty**] p. **Konopiasty:** Siwy konik, konopista grzywa.

Konopka, i, lm. **i 1.** [K.] p. **Konopia. 2.** bot.: a) p. **Perłówka.** b) p. **Żabiniec.** c) [K.] *zawilec gajowy, wietrznica biała* (anemone nemorosa). d) [Dzika K.] = *roś. galeopsis.* **3.** zool.: **a)** p. **Makolągwa. b)** [K.] p. **Dzwoniec.**

[**Konoplany**] p. **Konopny.** <Ukr. konoplanyj>

[**Konoplasty**] p. **Konopiasty.**

[**Konople, i,** blp.] p. **Konopie.** <Ukr. konopli lm.>

Konopniany p. **Konopny:** Pole konopniane. Boh

[**Konopniaty**] p. **Konopiasty:** Siwy koń, grzywa konopniata.

Konopnica, y, lm. **e** bot. **1.** p. **Pozbawka. 2.** p. **Sadziec.**

Konopniczek, czka, lm. **czki** p. **Konopnik.**

Konopniczka, i, lm. **i** zool. p. **Makolągwa.**

Konopnik, a, lm. **i 1.** *powróz konopny.* **2.** zool. = a) p. **Makolągwa.** b) [K.] = **Dzwoniec.** Zdr. **Konopniczek.**

[**Konopnina, y,** lm. **y**] *płótno konopne.*

Konopnisko, a, lm. **a** p. **Konopisko.**

Konopny, Konopiany, Konopniany przym. od **Konopie;** [**Konoplany**]: Płótno, nasienie konopne. Nić konopna. Sznurek K. Ogród K. Mick. Taniec K. *= taniec kobiet w popielec w karczmie,* taniec na konopie: Gospodynie, zszedszy ś. do jednego miejsca z komornicami, wszystkie muszą tańczyć, i ten taniec zowią K. Wójc. Dziesięcinę konopną tako ustawiamy. St. wiśl. *(= daninę dziesiątej części zbioru konopi).*

Konosament, u, lm. **y** p. **Konesament:** Szyper Stachowski złożył w grodzie warszawskim świadectwo magistratu pińskiego, niby K. T. K. <Fr. connaissement, Włos. conoscimento>

Konotacja, i, lm. **e 1.** p. **Notatka. 2.** fil. p. **Spółznaczenie.** <Now. z Łć. con- = współ- + notatio = zaznaczenie, przez Nm. Connotation>

Konotatka, i, lm. **i 1.** p. **Notatka. 2.** [K. a. **Konytatka**] *świadectwo służbowe.* <Now. z Łć. (p. Konotacja)>

Konotować, uje, ował 1. p. **Notować. 2.** fil. p. **Spółoznaczać.** <p. Konotacja>

Konotowanie, a, blm., czynność cz. **Konotować,** *notowanie.*

† **Konowalenie, a,** blm., czynność cz. **Konowalić.**

† **Konowalić, i, ił** *być konowałem, leczyć konie i bydło:* K. bydlęta. Wolsz. <p. Konował>

Konowalski przym. od **Konował,** *weterynaryjny:* Szkoła konowalska.

Konowalstwo, a, blm. **1.** *nauka o leczeniu chorób koni i bydła, weterynarja.* **2.** *stan ludzi uprawiających tę naukę, weterynarstwo.*

Konował, a, lm. **owie 1.** a. [**Kanawał, Konofál, Konefál, Konifál, Kónofál**] *lekarz zwierząt, szczeg. koni,* weterynarz: K. sztabowy = *weterynarz*

starszy w kawalerji narodowej. **2.** *człowiek bez nauki, partacz leczący bydło i konie, najczęściej kowal.* **3.** przen. *lekarz zły, nieludzki.* **4.** [K. a. **Miczała**] *urzędnik, układający w spokojnym miejscu gości, zamroczonych trunkiem i chcących ś. przespać.* <Koń + WAŁ>

× **Konowiąz, u,** lm. **y** *pęto końskie:* Kazał strzelać w K., aby ś. konie pourywały. <Koń + WIĘZ>

[**Konowod, a,** lm. **y**] **1.** p. **Konowód. 2.** p. **Koniokrad.**

[**Konowód, oda,** lm. **ody, Konowod**] **1.** *facjendarz, przekupień, handlujący końmi* (szczeg. skradzionemi). **2.** p. **Koniokrad.** <Koń + WIOD>

[**Konowrót, otu,** lm. **oty**] p. **Kołowrót.**

[**Konozić, i, ił**] *namawiać usilnie, nalegać:* K. kogo do wyjazdu. [**K. ś.**] *niecierpliwić ś., śpieszyć ś.* <?>

[**Konópl, a,** lm. **e**] p. **Konopie.**

Konrad, a, lm. **y** bot. p. **Bluszczyk.** Zdr. [**Kondratek, Konderátek**]. <Sld. do imienia Konrad>

Konradowy przym. od **Konrad.** Troc.

Konrektor, a, lm. **owie** *współrektor, współzarządca szkoły; drugi nauczyciel przy szkole wyższej.* <Z Łć. corrector>

† **Konscjencja, i,** blm. *świadomość.* <Łć. conscientia>

[**Konsechta, ów,** blp.] p. **Konszachty.**

Konsekracja, i, lm. **e 1.** *akt konsekrowania:* K. kościoła. **2.** *część mszy ś., przeistoczenie.* <Łć. consecratio>

Konsekracyjny przym. od **Konsekracja:** Obrząd K.

Konsekrant, a, lm. **ci, Konsekrator** *duchowny dopełniający konsekracji:* Biskup K. do tego obrzędu przez post ś. usposabia. <Łć. consecrans, 2 pp. consecrantis im. od consecro = poświęcam>

Konsekrat, a, lm. **ci** *biskup, którego konsekrują.* <Łć. consecratus im. od consecro = poświęcam>

Konsekrator, a, lm. **owie** a. **rzy** p. **Konsekrant.** <Łć. consecrator>

Konsekrować, uje, ował *poświęcać uroczyście.* <Łć. consecrare>

Konsekrowanie, a, blm., czynność cz. **Konsekrować,** *konsekracja.*

Konsekwencja, i, lm. **e** fil. **1.** *następstwo (czego), wynik:* K. rozumowania a. działania wog. I cóż za K.? (*= i cóż z tego wynika a. wypada?; i jakież będą następstwa tego?*). W wywodach swoich cofa ś. przed ostatecznemi konsekwencjami, do których założenia jego nieuniknienie prowadzą. Nie obejdzie ś. zapewne i bez dalszych nieszczęśliwych konsekwencyj, to jest moru i głodu. Chodź. **2. a. Konsekwentność,** × **Wywodność** *logiczność, prawidłowość wnioskowania; wierność założeniom a. przesłankom przy wysnuwaniu wniosków; logiczna poprawność w wysnuwaniu wniosków z przesłanek:* K. w rozumowaniu nic nie pomoże, skoro założenia są fałszywe. Twierdzenia swego dowodzi z nieubłaganą konsekwencją. **3.** *wierność samemu sobie, swojemu charakterowi, usposobieniu; zgodność z raz powziętemi zasadami:* W zachowaniu ś. jego brak konsekwencji. Kto wniknie w życie wielkich charakterów, tego uderzy dziwna ich K.: zawsze i we wszelkich przygodach są wierni sobie. <Łć. consequentia>

Konsekwentnie przys. od **Konsekwentny:** Rozumować, postępować K.

Konsekwentność, i, blm. rz. od **Konsekwentny,** p. **Konsekwencja.**

Konsekwentny, × **Wywodny** fil. **1.** *logicznie prawowity, prawidłowo wynikający z założenia a. przesłanki:* Jest to K. wynik z twojego założenia. **2.** *konsekwencją nacechowany, logiczny, logicznie poprawny, prawidłowo wnioskujący:* Rozumowanie konsekwentne. Umysł K. **3.** *wierny zasadom, wierny samemu sobie:* K. w postępowaniu. Zachowanie ś. konsekwentne. <Z Łć. consequens, 2 pp. consequentis = następujący, wynikający>

[**Konselacyja, i,** lm. **e**] p. **Konsolacja.**

Konsenjor, a, lm. **owie** *godność kapłańska w kościele protestanckim:* Chodowiecki przeniósł ś. do Żychlina i tam umarł w godności konsenjora r. 1641. Rast. <Śr. Łć. consenior>

Konsens, u, lm. **y** a. **a,** × **Konsensum,** [**Konces**] **1.** *zgoda, zezwolenie, pozwolenie, szczeg. wydane przez właściciela gruntu* (dominus directus) *dzierżawcy wieczystemu na sprzedaż jego praw:* Podniósszy dłoń, błagał króla o konsensa. Len. **2.** *pozwolenie specjalne na sprzedaż niektórych towarów:* K. przydomny (*= do miejsca przywiązany*). K. sandomierski. <Łć. consensus>

Konsensowe, ego, blm. *opłata za konsens.*

Konsensowy przym. od **Konsens:** Podatek K. Rzemieślnik K. (*= nie cechowy, prowadzący warsztat na mocy konsensu*).

Konsensualny p. **Współczulny.** <Śr. Łć. consensualis>

× **Konsensum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Konsens:** Ostatecznie mi panna nie rekuzujesz? — Nie. — Jest to K. Słow. <Łć. consensum im. ni. od consentio = zgadzam ś.>

Konserwa, y, lm. **y 1.** *artykuł spożywczy, jak mięso, owoce, jarzyny, urządzony stosownie (zapeklowany, nasolony, zamarynowany i t. d.) celem zabezpieczenia go od zepsucia:* K. owocowa = *suche konfitury.* Konserwy mięsne. **2.** w lm. *okulary o zwyczajnych, ale kolorowych szklach dla konserwowania wzroku.* **3.** *wał przed bastjonem.* **4.** *rodzaj statku.* **5.** apt. *części roślin świeże utarte z cukrem:* K. różana (*= płatki kwiatu różanego utarte na miazgę z cukrem*). **6.** tech. *szaber, żwir, złożony na bankietach drogi bitej, a przeznaczony do utrzymania jej w dobrym stanie.* <Śr. Łć. conserva>

Konserwacja, i, lm. **e** p. **Konserwowanie:** K. drogi. <Łć. conservatio>

Konserwacyjny 1. przym. od **Konserwacja:** Fundusz K. **2.** × p. **Konserwatywny.**

Konserwator, a, lm. **owie** a. **rzy 1.** *ten, co konserwuje co, któremu powierzono utrzymywanie czego w całości, kustosz, zawiadowca:* K. muzeum, gabinetu sztuki, pomników. Za niemi szli konserwatorowie miasta. Niem. **2.** *duchowny, którego obowiązkiem jest bronić praw i przywilejów zakonnych, według prawa duchownego.* Kras. **3.** × p. **Konserwatysta. 4.** lm. **y** cukier. *rodzaj skrzyni z dubeltowemi ścianami i hermetycznym zamknięciem do przechowywania lodów.* <Łć. conservator>

Konserwatorjum, w lp. nieod., lm. **a, ów 1.** *pokój do przechowania czego.* **2.** *zakład do zachowania czego.* **3.** K. muzyczne = *wyższa szkoła muzyczna, instytut muzyczny.* **4.** ogr. p. **Przechowalnia.** <Śr. Łć. conservatorium>

Konserwatorka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Konserwator. 2.** a. **Konserwatystka** żart. *ta, co skończyła konserwatorjum muzyczne.* <Od Konserwator>

Konserwatorski przym. od **Konserwator.**

Konserwatysta, y, lm. **ści,** × **Konserwator 1.** *członek stronnictwa politycznego, przeciwnego refor-*

niom i postępowi, zachowawca; pog. *zacofaniec, wstecznik.* **2.** *ten, co skończył konserwatorjum muzyczne.* < Now. z Łć. conservo = zachowuję i t. d.>

Konserwatystka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Konserwatysta. 2.** p. **Konserwatorka.**

Konserwatywnie przys. od **Konserwatywny.**

Konserwatywność, i, blm. rz. od **Konserwatywny.**

Konserwatywny, × **Konserwacyjny** *do konserwatysty, do konserwatyzmu ściągający ś., zachowawczy;* pog. *wsteczny:* Kierunek K. Konserwatywno-klerykalny = *konserwatywny z odcieniem klerykalnym.* Współpracownik dziennika konserwatywno-klerykalnego. Bał. Konserwatywno-postępowy = *częścią konserwatywny, częścią postępowy.* <Nm. conservativ>

Konserwatyzm, u, blm. *zasady konserwatystów, zachowawczość.* < Nm., niby Łć., Conservatismus>

Konserwować, uje, ował *przechowywać; utrzymywać w całości, w dobrym stanie, podtrzymywać:* K. zdrowie. Choroba nie konserwuje. Trzeba ś. K., a być dobrej myśli. Krasz. <Łć. conservare>

Konserwowanie, a, blm., **Konserwacja** czynność cz. **Konserwować.**

Konskrypcja, i, lm. **e,** [**Skrypcyjá, Skrzypcyjá**] **1.** *spis, popis, wykaz:* Zalecił magistratowi miasta Warszawy sporządzenie konskrypcji efektów na potrzeby wojska niezbędnych. **2.** *popis, pobór do wojska młodzieńców, którzy doszli do wieku popisowego:* Dekret, stanowiący przepisy poboru wojskowego, oparte na zasadach konskrypcji francuskiej. Skarb. <Z Łć. conscriptio dosł. = napisanie; pismo, przez Fr. conscription>

Konskrypcjonista, y, lm. **ści 1.** *ten, co podlega konskrypcji, popisowy.* **2.** *żołnierz nowozaciężny przez konskrypcję, rekrut.* <Now. z Fr. conscription, p. Konskrypcja>

Konskrypcyjny przym. od **Konskrypcja,** *poborowy:* Komisja konskrypcyjna.

Konsola, i, lm. e *podstawa bez nóżek a. z dwiema nóżkami, przymocowana do ściany, pod zwierciadłem, do stawiania na niej zegaru, figurek, wazonów i t. p.; podstawa ozdobna, postument pod figurką na ścianie.* Zdr. **Konsolka.** <Fr. console>

Konsolacja, i, lm. **e,** [**Konselacyja**] **1.** *pocieszenie, pociecha.* Skar. **2.** przen. zb. *dzieci, dziatwa:* Pani Drobnicka wraz z godną konsolacją wtoczyła ś. do pokoju. Skarb. **3.** *stypa, poczęstunek po pogrzebie,* s e r e k: Wyprawić konsolację. **4.** × *funda, poczęstunek, biba:* Przyszedłem prosić Wielebność Waszą na jutrzejszy fest do nas z całym konwentem, a po służbie bożej na uczciwą pieczeń baranią i na konsolację. Chodź. Do mnie waszeć na porcję i konsolacje przychodzić macie. Chodź. Ja od każdego kwestarza biorę po talarze, niby na buty; ale, prawdę mówiąc, idzie on na konsolację ze stajennemi zamkowemi. Chodź. **5.** † *pensja, zapłata, honorarjum:* Wypłacał konsolację, czyli pensję. Paw. **6.** † *mały podarunek, datek pieniężny.* Troc. **7.** a. **Konsolka** karc. (w preferansie) *kara, zapisywana przez dającego karty na grającym w tym razie, jeżeli nie wziął zapowiedzianej liczby lew.* <Łć. consolatio>

Konsolator, a, lm. owie *pocieszyciel.* <Łć. consolator>

Konsole, ol, blp. p. Konsolidy. < Skrócenie Konsolidy>

Konsolidacja, i, blm. 1. *silne, gruntowne połączenie, zlanie, zjednoczenie, zespolenie; uporządkowanie i zjednoczenie przepisów, odnoszących ś. do jednego przedmiotu:* K. wierzytelności, długu hipotecznego i t. d. **2.** *zabezpieczenie długu krajowego na pewnych stałych dochodach.* **3.** lek. *stężenie, wzmocnienie, zrost:* K. rany. **4.** praw. p. **Konfuzja.** <Łć. consolidatio>

Konsolidować, uje, ował 1. *mocno, gruntownie połączyć, zjednoczyć, zespolić.* **2.** *zlać prawa użytkownika lub prawa do służebności z prawami właściciela.* **3.** bł. *zlać prawa wierzyciela z obowiązkami dłużnika.* **4.** *skonsolidować, zabezpieczyć dług państwowy dawny lub procenta od niego na innych dochodach państwa, przekształcając ów dług:* Akcje konsolidowane. <Łć. consolidare>

Konsolidowanie, a, blm., czynność cz. **Konsolidować.**

Konsolidowy przym. od **Konsolidy,** *konsolidowany, skonsolidowany:* Dług, fundusz K.

Konsolidy, id, blp., **Konsole** *obligacje pożyczek państwowych, które powstały z ujednostajnienia (skonsolidowania) innych pożyczek różnego typu i różnego oprocentowania, poprzednio zaciągniętych.* <Z Fr. consolidé = utrwalony, umocniony>

1. Konsolka, i, lm. **i** p. **Konsola.**

2. Konsolka, i, lm. **i** karc. p. **Konsolacja.**

× **Konsolować, uje, ował** *pocieszać.* Pol. Konsoluję, jak umiem i mogę. Krasz. × **K. ś.** *pocieszać ś.:* Konsolując ś. aksjomatem: kiep świat! Krasz. <Łć. consolari>

× **Konsolowanie, a,** blm., **czynność** cz. **Konsolować.**

× **Konsolowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Konsolować ś.**

Konsoma, y, blm. kuch. *buljon suchy w tabliczkach.* <Fr. consommé m.>

! **Konsomacja, i,** lm. **e** *strata, brak:* W czasach owych ogromna w Polsce na ludzi rycerskich K. była. Jeż. <Fr. consommation>

× **Konsona, y,** lm. **y,** × **Konsonans** *spółgłoska.* <Łć. consona>

Konsonans, u, lm. **e 1.** × p. **Konsona. 2.** muz. *zgodność (muzyczna), zgodnodźwięk.* Przeć. **Dysonans.** <Łć. consonans im. od consono = harmonizuję>

Konsonantyzm, u, blm. *zasób spółgłosek:* Z zakresu konsonantyzmu godna uwagi grupa *zrz.* Malin. <Now. z Łć. consona = spółgłoska>

Konsorcjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** han. *połączenie ś. kilku domów bankierskich a. handlowych dla przeprowadzenia jakiejś operacji finansowej:* K. kapitalistów zagranicznych stara ś. o koncesję na budowę tej kolei. <Łć. consortium>

× **Konspekcja, i,** lm. **e** *dozór.* <Now. z Łć. conspicio = dostrzegam>

Konspekt, u, lm. **y 1.** *spis, przegląd.* **2.** *szkic, skrót, wyciąg.* <Łć. conspectus>

Konspiracja, i, lm. **e** *spisek, sprzysiężenie.* <Łć. conspiratio>

Konspiracyjny przym. od **Konspiracja.**

Konspirator, a, lm. **rzy a. owie** *ten, co konspiruje, spiskowiec.* Krasz. <Fr. conspirateur, Włos. conspiratore>

Konspiratorski przym. od **Konspirator:** Nawet nie konspirując, obserwowali K. obyczaj. Lis. H.

Konspiratorstwo, a, blm. *rola konspiratora, dążenia konspiratora:* Tu znów uwidocznia ś. ten

rys charakteru Aleksandra, pociąg do konspiratorstwa. Dęb. L.

Konspirować, uje, ował *knuć spiski, sprzysięgać ś.* <Łć. conspirare>

Konspirowanie, a, blm., czynność cz. **Konspirować.**

Konstab, a, lm. **owie** p. **Konstabl**: W innych krajach, jak słyszę, trzyma urząd drabów, policyjantów różnych, żandarmów, konstabów. Mick.

Konstabl, a, lm. **owie** a. **e, Konstab 1.** *przełożony nad fajerwerkiem, puszkarz.* **2.** *ten, co ma nadzór nad artylerją okrętową.* **3.** *policjant, milicjant; członek straży bezpieczeństwa publicznego, wybrany z łona obywateli.* <Ang. constable, ze Śr. Łć. comestabulis, conestabilis = Łć. comes stabuli = koniuszy>

. [**Konstantynka, i,** lm. **i**] *średnia hreczka, siana w dzień cesarza Konstantyna.* <Od imienia Konstantyn>

Konstantynówka, i, lm. **i** p. **Węgierka.** <Od imienia Konstantyn>

Konstatować, uje, ował *ustalać = zaznaczać, stwierdzać, notować co, przekonywać ś. o czym:* Już miał być tracony, co konstatowano w kancelarji królewskiej. Kaczk. <Fr. constater>

Konstatowanie, a, blm., czynność cz. **Konstatować.**

Konstelacja, i, lm. **e 1.** astr. *odosobniona grupa gwiazd, ułożona w pewną figurę, gromada gwiazd:* K. północna, południowa, ekliptyki, zodjaku. K. gwiazd stałych = *gwiazdozbiór.* Konstelacje planet a. a s p e k t y = *wzajemne położenia słońca, księżyca i planet.* Wóz Dawida, K., zwana inaczej Ursa major. Mick. Przez roztworzone płótno oczy moje napotykały konstelacją Orjona. Słow. Przen.: Prawa asocjacji Münsterberg zastępuje prawem konstelacji, polegającym na wytworzeniu pewnych centrów. **2.** × *znak na niebie, pod którym ś. kto urodził, taki a. inny układ gwiazd w owej chwili, szczęśliwy a. nieszczęśliwy, jak mniemano, dla rodzącego ś.:* Pod szczęśliwą ś. rodził konstelacją. Troc. Już to on widać pod taką konstelacją urodził ś. Chodź. **3.** przen. *położenie, stan rzeczy, wytworzony przez zbieg danych wypadków, przez kombinację danych warunków:* Eks-dyplomata głośno rozprawiający o konstelacjach politycznych. Rol. Co w takiej brzydkiej konstelacji począć myślisz? Łoź. <Łć. constellatio>

× **Konstelować, uje, ował** co = *być rozsianym wśród czego nakształt gwiazd:* Pierze miał jeszcze, konstelujące włosy, oczy na wpół przymknięte i ziewał co chwila. Krasz. <Z Łć. constellatio = gwiazdozbiór>

× **Konstelowanie, a,** blm., czynność cz. **Konstelować.**

Konsternacja, i, lm. **e** *zakłopotanie, popłoch, przestrach:* Złość i K. ogarnęły wszystkie serca. Sienk. <Łć. consternatio>

Konsternować się, uje ś., ował ś. *przerażać ś., kłopotać ś., przestraszać ś., mieszać ś.:* Straszny to był widok, ale król August bynajmniej ś. nim nie konsternował. Krasz. <Łć consternare>

Konsternowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Konsternować ś.**, *konsternacja.*

Konstrukcja, i, lm. **e 1.** *skład = układ, ustrój, zestrój, zespół części budowli w całość:* K. dachu, mostu, maszyny parowej. **2.** *skład, organizacja, budowa, konstytucja, kompleksja ciała:* Że bardzo delikatnej konstrukcji, największa obawa, czyli z przeziębienia nie miała jakiego nieszczęścia. Krasz. **3.** *szyk, układ, składnia, ułożenie słów w zdaniu, budowa zdania:* K. zdania czynna, bierna. **4.** a. **Konstruowanie** fil. = a) *budowa, układ, ułożenie części w jakiej całości teoretycznej a. artystycznej:* K. zawiła, przejrzysta. K. systemu, teorji. Sztuczna K. dramatu. b) *sposób a. metoda budowania systemu, rozwijania pojęć i zasad w system:* K. systemów metafizycznych jest w gruncie rzeczy zawsze aprjoryczną i dogmatyczną. Schelling swoją metodę wywodzenia rzeczywistości danej w doświadczeniu z idei absolutnej nazywa konstrukcją filozoficzną. **5.** mat. = a) *wykreślenie figury gieometrycznej z pewnych danych elementów lub warunków:* K. elementarna, harmoniczna. K. krzywych, powierzchni i t. p. b) K. tablic, wzorów, równań i t. p. K. gieometryczna pierwiastków, równania i t. d. <Łć. constructio>

Konstrukcyjny przym. od **Konstrukcja**: Plan K. Wady, zalety konstrukcyjne. Fil. (w logice): Metoda konstrukcyjna = *metoda dedukcyjna (wywodząca szczegóły z założeń ogólnych).* Mat.: Zagadnienie konstrukcyjne.

Konstruktor, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co konstruuje, zestawca:* K. drogi, maszyny, fabryki, warsztatów. Budowniczy jest konstruktorem mieszkań. Ochor. <Śr. Łć. constructor>

Kostruktywny *tyczący ś. konstrukcji, konstruowania; mający łatwość w konstruowaniu:* Talent K. Wyobraźnia konstruktywna. <Nm. constructiv>

Konstruować, uje, ował *składać, zestawiać w całość, budować:* K. system, całość teoretyczną a. artystyczną. **K. ś.** *wywodzić ś., wnosić ś.:* Z tego ś. dalej konstruuje, że panom dóbr przyznano władzę. <Łć. construere>

Konstruowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Konstruować. 2.** fil. p. **Konstrukcja.**

Konstruowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Konstruować ś.**

× **Konstrykcja, i,** blm. *ściąganie ś., kurczenie, ograniczanie.* <Łć. constrictio>

† **Konstupacja, i,** lm. **e** lek. p. **Konstypacja.**

× **Konstypacja, i,** lm. **e,** bł. † **Konstupacja** lek. (constipatio) *zatrzymanie stolca, zatwardzenie.* <Łć. constipatio>

Konstytuanta, y, lm. **y** *zgromadzenie ustawodawcze w rzeczypospolitej:* Zwołać konstytuantę. <Fr. (la) constituante>

Konstytucja, i, lm. **e 1.** *ustawa, reguła, prawo, przepis:* Znak pierwszy, a powiem to śmiele, zguby naszej konstytucji wiele. Tw. Podał fundator zakonowi regułę a. konstytucje, a w nich sposób życia świątobliwego. Skar. **2.** (w daw. Polsce) *ustawa ustalona na sejmie.* **3.** †*przywilej:* Mieć na coś konstytucję. Darow. **4.** *kształt, forma rządu:* K. państwa monarchiczna, republikańska. Sł. wil. **5.** *ustawa zasadnicza, określająca prawa naczelnika państwa, władzy prawodawczej, wykonawczej, stanów, korporacji i obywateli, czyli prawo państwowe ustrojowe; forma rządu, dopuszczająca do zarządu państwem i do prac prawodawczych przedstawicieli narodu:* K. trzeciego maja. Zaprowadzić, nadać konstytucję. Przysiąc na konstytucję. **6.** chem. *budowa, skład chemiczny.* **7.** a. × **Ustawa** fil. *budowa, skład, organizacja:* Taka już jego K. duchowa. Umysł dziwnej konstytucji. Pierwiastki cywilizacyjne narodu nie mogą być przekazane bez zmiany narodom o innej duchowej konstytucji. Ochor. **8.** a. **Ciałoskład,** × **Ciałotwór,** × **Ciałoutwór,**

†**Więza**, †**Więź** lek. *budowa ciała, kompleksja, usposobienie:* Wiek, K., choroba pacjenta przepisują lekarzowi gatunek i miarę i porządek lekarstw. Pilch. K. mocna, słaba. <Łć. constitutio>

Konstytucjonalista, y, lm. **ści** (we Francji) *członek stronnictwa politycznego: niezawisły republikanin.* <Now. z Konstytucja>

Konstytucjonalizm, u, blm. **1.** *teorja polityczna, uważająca monarchję konstytucyjną za najdoskonalszą formę rządu:* Bohaterowie konstytucjonalizmu wystawili wokoło królewskiej władzy nieprzerwany mur teorji i argumentów. **2.** *stronnictwo polityczne we Francji: republikanizm niezawisły.* <Now. z Konstytucja>

Konstytucjonalny *konstytucji ciała tyczący ś., dziedziczny, familijny:* Choroba konstytucjonalna (np. trąd). <Fr. constitutionnel>

Konstytucjonista, y, lm. **ści** *stronnik konstytucji, członek partji konstytucyjnej.* <Now. z Konstytucja>

Konstytucyjnie przys. od **Konstytucyjny**: Minister odpowiedzialny K.

Konstytucyjność, i, blm. rz. od **Konstytucyjny.**

Konstytucyjny 1. przym. od **Konstytucja**: Rząd K. Monarchja konstytucyjna. Formy konstytucyjne. Sejm K. 1791 roku. Chłop ma samorząd, jakim ś. niekoniecznie mogą poszczycić najkonstytucyjniejsze państwa w Europie. Gliń. **2.** chem.: Woda konstytucyjna = *która weszła do składu cząsteczek.* Tlenek wapnia, CaO, łącząc ś. z wodą, H_2O, tworzy wodan wapnia, CaH_2O_2, w którym możemy przyjmować obecność wody konstytucyjnej. **3.** fil. *na którym ś. coś gruntuje, stanowiący o istnieniu (czegoś), podstawowy, istotny:* Pojęcie, zasada konstytucyjna (*=takie, które tkwią w samej naturze a. istocie rzeczy i bez których rzecz ta poznaną być nie może*). Przyczynowość jest zasadą konstytucyjną wszystkich nauk realnych. Celowość według jednych jest zasadą konstytucyjną, według innych tylko regulacyjną w kosmologji. Przeć. **Regulacyjny. 4.** lek. *ogólny, zakorzeniony:* Choroby konstytucyjne (morbi constitutionales). <p. Konstytucja>

Konstytuować, uje, ował *urządzać, zawiązywać, organizować, tworzyć, ustanawiać, składać:* K. spółkę, zarząd. Przez połączenie izb sejm można było uważać za konstytuowany. Podczaszyc zapowiedział, że nas reformować, cywilizować będzie i K. Mick. **K. ś.** *zawiązywać ś., organizować ś., urządzać ś.:* Konstytuuje ś. konsorcjum. Lud ten po długim bezrządzie konstytuuje ś. <Łć. constituere>

Konstytuowanie, a, blm., czynność cz. **Konstytuować.**

Konstytuowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Konstytuować ś.**

Konsubstancjalność, i, blm. fil. rz. od **Konsubstancjalny,** p. **Spólistotność.** <Śr. Łć. consubstantialitas>

Konsubstancjalny fil. p. **Spólistotny.** <Śr. Łć. consubstantialis>

× **Konsukcesor, a,** lm. **owie** a. **rzy** *czyj = sukcesor na równi z nim:* Kombinacja między łowczym litewskim a konsukcesorami. Rzew. <Now. z Łć. con- = współ- + Sukcesor>

Konsul, a, lm. **owie 1.** *najwyższy urzędnik, jeden z dwuch, jakich w dawnym Rzymie co rok wybierano.* **2.** (we Francji) *najwyższy urzędnik państwa, według konstytucji 1799 r.:* Napoleon, pierwszy K. K. dożywotni. **3.** *radca, rajca, radny:* Wierzynek bywał rajcą czyli konsulem miejskim. Szaj. **4.** *przedstawiciel państwa przy obcym rządzie, do interesów handlowych, a czasami i politycznych:* K. jeneralny. K. angielski, niemiecki. Jam tu ustanowiony przez króla JMości Stanisława Augusta konsulem w Maladze. Kras. <Łć. consul>

Konsulacki przym. od **Konsulat**: Ajent K.

Konsularja, ów, blp. *dawne akta ratuszowe:* Ciekawy ten zbiorek zawiera kilkadziesiąt zapisek, zaczerpniętych z pierwszej księgi konsularjów lubelskich. Balc. <Łć. consularia lm. ni. = rzeczy odnoszące ś. do konsula>

Konsularny, Konsulowski przym. od **Konsul,** *dotyczący konsula rzymskiego, francuskiego:* Władza konsularna. Rząd K. Monety konsularne. Mąż K. (*=były konsul*). <Z Łć. consularis>

Konsulat, u, lm. **y,** × **Konsulostwo,** × **Konsulstwo 1.** *urząd, urzędowanie konsula:* Za konsulatu Cycerona. K. Bonapartego. K. w Aleksandrji. **2.** *tytuł rządu z czasów pierwszej rzeczypospolitej francuskiej:* Historja konsulatu i cesarstwa Thiersa. **3.** *biuro konsula:* Zawizować pasport w konsulacie. K. niemiecki w Warszawie. <Łć. consulatus>

Konsulent, a, lm. **ci** *doradca:* Wziął pod rękę swego konsulenta i odprowadził go na bok. Korz. <Nm. Consulent>

× **Konsulostwo, a,** lm. **a** p. **Konsulat.**

Konsulowa, ej, lm. **e** *żona konsula.*

Konsulowski p. **Konsularny.**

× **Konsulstwo, a,** lm. **a** p. **Konsulat.**

Konsulta, y, lm. **y 1.** †*rada, obrady.* **2.** *izba sądowa we Włoszech i w Szwajcarji.* <Włos. Hp. consulta>

Konsultacja, i, lm. **e 1.** *naradzanie ś., narada:* Wynik tej konsultacji niedługo dał czekać na siebie. Gom. **2.** *radzenie ś., żądanie opinji prawnej, lekarskiej, porada.* <Łć. consultatio>

Konsultant, a, lm. **ci 1.** *lekarz konsultujący, ordynator:* Lecznica, do której i ów K. należy. **2.** *lekarz należący do narady lekarskiej, do konsyljum.* <Łć. consultans, 2 pp. consultantis im. od consulto = radzę ś.>

Konsultor, a, lm. **owie** a. **rzy 1.** *ten, co zasięga rady.* **2.** a. **Konsyljarz** *ten, co udziela rady, doradca.* **3.** *urząd duchowny:* U Bazyljanów są prowincjałowie, protokonsultorowie, konsultorowie, zupełnie jak w obrządku łacińskim. Bart. <Łć. consultor>

Konsultować, uje, ował 1. *udzielać porady lekarskiej, leczyć, praktykować jako lekarz:* K. w pewnej dzielnicy. **2.** †*naradzać ś., obradować.* Okol. <Łć. consultare>

Konsultowanie, a, blm., czynność cz. **Konsultować.**

Konsumacja, i, blm. p. **Konsumpcja**: Ta elegancja powiększyła znacznie konsumację perfum, olejków, pomady. Jeż.

Konsumator, a, lm. **owie** p. **Konsument.** <Fr. consommateur, z Łć. consumo = spożywam>

Konsumcja, i, blm. p. **Konsumpcja.** <Łć. consumptio>

Konsumcyjny przym. od **Konsumcja**, p. **Konsumpcyjny**: Urząd K. Artykuły konsumcyjne (*= rzeczy do jedzenia, artykuły spożywcze*). Podatki konsumcyjne (*= od artykułów konsumcyjnych*). Stowarzyszenia konsumcyjne (*=zakupują-*

ce artykuły spożywcze i odprzedające je swoim członkom).

×**Konsumencja, i,** blm. p. **Konsumpcja:** Spółka zobowiązała ś. przerabiać tyle tytoniu do kurzenia i tabaki do zażywania, ile K. kraju wymaga. T. K. <Now. z Łć. consumo = spożywam>

Konsument, a, lm. **ci 1.** a. **Konsumator** *spożywca.* **2.** han. *ten, co towar sam zużywa, nie sprzedaje.* <Łć. consumens, 2 pp. consumentis im. od consumo = spożywam>

Konsumować, uje, owal 1. *spotrzebowywać, zużywać, spożytkowywać, pochłaniać:* Naczelnicy fabryk i zakładów, które konsumują i wydają miljony. Korz. **2.** *spożywać, jeść; zajadać z apetytem, zawijać, ćwiczyć, pałaszować, repetować, futrować.* <Łć. consumere>

Konsumowanie, a, blm., czynność cz. **Konsumować.**

Konsumpcja, i, blm., **Konsumcja 1.** a. **Konsumacja,** ×**Konsumencja** *spożycie, zużywanie, spożywanie, spotrzebowanie.* **2.** *urząd do pobierania opłaty od wódki i innych artykułów spożywczych na rzecz skarbu a. kasy miejskiej, rodzaj akcyzy.* **3.** !lek. *trawienie ciała, niszczenie, schnięcie, suchoty.* <Łć. consumptio>

Konsumpcyjny przym. od **Konsumpcja; Konsumcyjny:** Podatek K.

×**Konsydera, y,** lm. **y** p. **Konsyderacja:** W konsyderze stali wielkiej u sąsiadów na mil pięć. Fred. A. <Zam. Konsyderacja>

×**Konsyderacja, i,** lm. **e,** ×**Konsydera 1.** *baczenie, wzgląd.* **2.** *uwaga, rozważanie, refleksja:* Potrzebne konsyderacje około porządku wojennego. Fred. M. **3.** *poważanie, zachowanie, uszanowanie, szacunek, respekt, atencja:* Jestem dla niego z wielką konsyderacją. Miał u braci szlachty zachowanie czyli konsyderację. Paw. Sustentując ich hojnie, zjednałem sobie między niemi wielką konsyderację. Chodź. Kto był zuchwalszy, kto dłuższy, ten i lepszy, ten miał i większą konsyderację. Chodź. Pfu! ani jadła, ni konsyderacji. Słow. <Łć. consideratio>

†**Konsyderatka, i,** lm. **i** *rodzaj dawnej spódnicy na fiszbinach.* < Fr. considération = rodzaj dawnej spódnicy>

×**Konsyderować, uje, owal 1.** *oglądać, rozważać, obserwować:* Najbardziej konsyderowałem strój księcia lotaryngskiego. Dyak. **2.** *poważać, szanować:* Najczęściej występuje on jako mediator i dlatego od wszystkich jest konsyderowany. Chodź. <Łć. considerare>

×**Konsyderowanie, a,** blm., czynność cz. **Konsyderować.**

Konsygnacja, i, lm. **e 1.** *polecenie, aby pewne towary sprzedać a. oddać komu, kto je ma sprzedać.* **2.** *wykaz, spis, specyfikacja wysłanych towarów.* **3.** *rozkaz, aby żołnierze nie opuszczali kwater i byli gotowi na każde zawołanie.* <Łć. consignatio>

Konsygnować, uje, owal 1. *zapisać, wciągnąć do protokułu.* **2.** *postawić na stopie pogotowia wojsko w koszarach:* Rejwach w koszarach, rewizja najostrzejsza przez parę dni, wszyscy żołnierze konsygnowani, a płaszcza jak niema, tak niema. Kom. **3.** *przesłać towary.* <Łć. consigno>

Konsygnowanie, a, blm., czynność cz. **Konsygnować.**

[**Konsylarz, a,** lm. **e**] p. **Konsyljarz.**

Konsyljarka, i, lm. **i** *doktorka, lekarka*

Konsyljarski przym. od **Konsyljarz.** Przen.: Czyniliśmy minę konsyljarską (*=poważną, uroczystą).*

Konsyljarstwo, a 1. lm. **a** *godność, stanowisko konsyljarza.* **2.** blm. zb. *konsyljarz z żoną.*

Konsyljarz, a, lm. **e,** [**Konsylarz**] **1.** p. **Konsultor:** K., czyli sekretarz wojewody. Szaj. Dla nienawiści między konsyljarzami, zdrowa rada nie może być na placu. Lubom. Nie jedź sobie, kiedy nie chcesz, obejdę ś. i bez konsyljarzów. Chodź. Samotny z nowym sługą i konsyljarzem nowej mody oddawał ś. cichemu próżnowaniu. Chodź. Przen.: Strach najgorszy K. Prz. **2.** *radca (jako tytuł):* Cztery wydziały (komisji rządzącej przed utworzeniem Księstwa Warszawskiego), składające ś. z prezesa i 12 konsyljarzy. Skarb. Zarząd powiatów (przed utworzeniem Księstwa Warszawskiego) oddany został izbom powiatowym wykonawczym, które ś. składały z prezesa i czterech konsyljarzy. Skarb. Każdy departament (w Księstwie Warszawskim) zostawał pod zarządem prefekta, który sam, bez odwoływania ś. do zdania i rady przydanych sobie konsyljarzy prefekturjalnych, rozkazy urzędowe do skutku przywodził. Skarb. **3.** *lekarz, doktór.* <Łć. consiliarius>

Konsyljarzowa, ej, lm. **e** *żona konsyljarza, radczyni a. doktorowa.*

Konsyljarzować, uje, owal *radzić, debatować, naradzać ś.:* Miały ciągle trwać narady ciche między małżeństwem... domownicy konsyljarzowali. Krasz.

Konsyljarzowanie, a, blm., czynność cz. **Konsyljarzować.**

Konsyljarzówna, y, lm. **y** *córka konsyljarza.*

Konsyljum, w lp. nieod., lm. **a, ów,** ×**Koncyljum 1.** ×*rada, doradzanie:* K. jego było, abym ja jechał do Ziemi świętej przez Turcją. Słow. **2.** ×*narada.* **3.** *narada lekarzy nad chorym.* <Łć. consilium>

†**Konsystarz, a,** lm. **e** p. **Konsystorz.** Troc.

Konsystencja, i, lm. **e 1.** ×*gęstość, zsiadłość, spójność między częściami jakiegokolwiek ciała:* Ziemia urodzajna powinna mieć dobrą konsystencją. Kluk. **2.** ×*ustalenie, siła, trwałość:* Nigdy nie zgodzi ś. na monarchję dziedziczną w Polsce, przy której mógłby ten kraj do pewnej przyjść konsystencji. **3.** *miejsce postoju wojska, kwatera:* Zostawił namiestników i szeregowych, po odległych konsystencjach rozlokowanych. K. nazywają ś. miejsca wyznaczone lokacji wojska. Kras. Gdybyśmy na konsystencji mieli u siebie chorągiew pancerną a. komputowe wojsko, rzecz byłaby łatwa. Słow. Przen.: Na konsystencji zostaję u ciebie i w zamku będę mieszkała. Słow. <Fr. consistance>

Konsystorjalny p. **Konsystorski.**

Konsystorski, Konsystorjalny przym. od **Konsystorz:** Radca K.

Konsystorz, a, lm. **e,** †**Konsystarz 1.** *juryzdykcja duchowna do załatwiania sądownictwa duchownego i spraw administracji duchownej:* Biskup w djecezji miał K., sądzący mianowicie wszystkie sprawy małżeńskie. Lel. **2.** *biuro do wykonywania tej juryzdykcji.* **3.** *narada w Watykanie pod prezydencją papieża:* Odbył ś. K., na którym zamianowano nowych biskupów. <Łć. consistorium>

Konszachciki, ów, blp. p. **Konszachty:** Konszachcików dowcipnych nie przestawała wymyślać. Moracz.

Konszachtować, uje, ował 1. a. †**Konszaftować ś.** z kim=*mieć z kim konszachty, prowadzić z nim konszachty.* **2.** [K.] *knuć.*

Konszachtowanie, a, blm., czynność cz. **Konszachtować.**

Konszachtowicz, a, lm. **e** *ten, co prowadzi konszachty, co ś. w nie wdaje, co lubi konszachty:* Dał ś. przekabacić konszachtowiczom. Kaczk.

Konszachty, ów, blp., ×**Konszafty,** ×**Kunszafty,** [**Konsechta**] *porozumienie tajemne, układy, stosunki podejrzane:* Co za K. twe z nim do kata? Min. Wchodzić, wdawać ś. z kim w konszachty. Czy to sejm upoważnił waści do konszachtów z mocarstwami obcemi? Oliz. Są tu w tym K. Hrabiego. Mick. Zdr. **Konszachciki.** <Nm. Kundschaft dosł.=znajomość>

†**Konszaftować się, uje ś., ował ś.** p. **Konszachtować:** Z panem ś. nie konszaftuj, ani żartuj z panią, boć takowe żarty kiedyś zganią. Koch. W.

†**Konszaftowanie, a,** blm. p. **Konszaftowanie ś.**

†**Konszaftowanie się, a ś.,** blm., †**Konszaftowanie** czynność cz. **Konszaftować ś.**

×**Konszafty, ów,** blp. p. **Konszachty.**

†**Konsztowanie, a,** blm. p. **Kunsztowanie.**

Kont, a, lm. **y** *brazylijska jednostka pieniężna= 2,000 franków:* Rząd odkupił koncesję za 4,000 kontów, czyli około 8,000,000 franków. Chełm. <Pg. conto (de reis)>

×**Kontagjonista, y,** lm. **ści** lek. *zwolennik wiary w niedowiedzioną zaraźliwość niektórych chorób.* <p. Kontagjum>

×**Kontagjonistyczny** przym. od **Kontagjonista:** Cholera uważana jest wprost za chorobę zakaźną, kontagjonistyczną.

×**Kontagjum** nieod. lek. *zaraza, zarazek,* †p r z y r z u t. <Łć. contagium>

Kontakt, u, lm. **y** z kim, z czym=*zetknięcie ś., stosunek, łączność, związek:* Weszliśmy w stały K. z ruchem naukowym zagranicznym. K. elektryczny = *zetknięcie ś. dwu przewodników elektrycznych.* <Łć. contactus>

Kontaminacja, i, lm. **e 1.** p. **Kontaminowanie. 2.** jęz. *zmieszanie dwuch wyrazów w jeden* (np. [gurmana]=górnica + sukmana; krzesląg=krzesło + szezląg i t. p.). <Łć. contaminatio>

Kontaminować, uje, ował *zapożyczać od innych autorów zwrotów, motywów, całych scen.* <Łć. contaminare>

Kontaminowanie, a, blm., **Kontaminacja** czynność cz. **Kontaminować.**

[**Kontekowanie, a,** blm.] p. **Kontentowanie ś.:** Z kontekowania... honorne osoby przyoblekły sie w saty godowe.

Kontekst, u, lm. **y 1.** *rzecz w piśmie zawarta, tekst, osnowa, treść.* **2.** *zestawienie i porównanie logiczne poprzedzających części tekstu z następującemi.* <Łć. contextus>

Kontemplacja, i, lm. **e, Kontemplowanie,** ×**Kontemplencja** fil. *wewnętrzne oglądanie, rozważanie czego, rozpamiętywanie nad czymś w skupieniu, wyłączne zaprzątnienie umysłu czymś:* Oddawać ś. kontemplacji. Pogrążyć ś. w kontemplacji. K. teoretyczna, filozoficzna. K. idei a. ideału. Schopenhauer uważał kontemplację dzieł piękna za prawdziwe ukojenie wobec cierpień bytu. K. mistyczna, religijna. Utonąć, pogrążyć ś. w kontemplacji Boga. Spędził resztę żywota na pobożnych kontemplacjach. Na cichej rozmowie całe dni często w tych kontemplacjach świata cichego, pustynnego, ożywionego tylko zdala przebiegającemi falami, spływały. Krasz. <Łć. contemplatio>

Kontemplacyjny fil. przym. od **Kontemplacja 1.** *nacechowany kontemplacją:* Dzieło kontemplacyjne. Powrócił raz jeszcze Tennyson do kontemplacyjnej opowieści historycznej. **2.** *zdolny, skłonny do komtemplacji:* Umysł, charakter K. Natura kontemplacyjna. **3.** *od kontemplacji zależny, na niej polegający:* Zachwyt K.

×**Kontemplencja, i,** lm. e p. **Kontemplacja:** Ta długa bezczynność i K. wód morskich zmordowały mnie. Krasz.

Kontemplować, uje, ował fil. *wewnętrznie oglądać, w skupieniu rozważać coś, rozpamiętywać:* K. dzieło piękna, ideę Boga, ideał. Panny ś. śmiały, a on kontemplował. Krasz. <Łć. contemplari>

Kontemplowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kontemplować,** p. **Kontemplacja.**

†**Kontempt, u,** lm. **y** *wzgarda, hańba, pohańbienie:* Zbytnia przyjaźń K. rodzi. Prz. <Łć. contemptus>

Kontenans, u, blm., ×**Kontynans** *śmiałość, przytomność umysłu, pewność siebie, rezon, animusz, fantazja, humor:* Miejże przecie K. Fred. A. Dla kontenansu przerzucał niby książkę. Korz. Stracić K. (=*zmieszać ś.*). <Fr. contenance>

[**Kontencja, i,** blm., **Kontencyja**] **1.** *zadowolenie.* **2.** *wynagrodzenie:* Nie potrzebuję zadny kontencyi, ino serduska twojego. Por. **Kontentacja.**

Kontent, a, e a. [**Kontent** nieod., **Kontet, Kuntent, Kontentny, Kontenty, Kontetny**], st. w. ×**Kontentniejszy 1.** *przestający na czym, zadowolony, rad z czego:* K. z siebie. Z niczego nie K. Błogosławiony, który z swego K. Skar. ×I groszem kontenci, gdy z poczciwej pracy, użyjmy dobrej chwili. Kras. K., że go P. Bóg stworzył (=*nie wie z czego K.*). K. głupi, że oszalał. Prz. [K. został na to (=*z tego*). Kontentście tam ze mnie?—krzykli: „Kontencim!" Będziecie K. z tego dziecka. I pan i tamta byli K.]. **2.** *rad, ukontentowany, uradowany, uszczęśliwiony, zadowolony, dobrego humoru, wesoły:* K., jakby go bocian nosem iskał. Jabł. K., jakby go na sto koni posadził. Prz. <Łć. contentus>

×**Kontenta, ów,** blp. *rzecz, zawarta w czym, zawartość; treść.* Troc. Wszystkie kufry skarbu i K. ich spisane były. Zał. Miałem honor odebrać list, którego K. przeczytawszy, mam... Mat. Przypadła sprawa w takowych kontentach. Mat. <Łć. contenta im. ni. lm. =(rzeczy) zawarte>

†**Kontenta, y,** lm. **y** p. **Kontentacja.**

×**Kontentacja, i,** lm. e, [**Kondytacyjá**], †**Kontenta 1.** a. ×**Kontenteca** *zadowolenie, ukontentowanie, uciecha, radość, wesele, uszczęśliwienie:* By kto na ziemi wszystko miał, nasycenia, kontentacji i uspokojenia w tym niemasz. Skar. **2.** *zaspokojenie żądań, należności, zadosyćuczynienie, satysfakcja.* **3.** *nagroda, wynagrodzenie, zapłata:* Arab dla bezpieczeństwa miał nas przez tę drogę za słuszną kontentacją prowadzić. Warg. Łaska J. Kr. Mości każdemu z was przystojne kontentacje obmyśli. Birk. **4.** Kontentacja w Gdańsku = *lasztowe, płaca od każdego łasztu zboża, przez kupca zakupionego, szyprowi.* **5.** [K.] *wygody, dobre utrzymanie, dobrobyt.* <Now. z Łć. contentus=rad>

×**Kontenteca, y,** lm. **e** p. **Kontentacja.** Pot., Troc. Nic do kontentecy zupełnej nie brakowało. Chodź. <Włos. contentezza>

[Kontentny] p. **Kontent**: On sam K. jest. Kon.

Kontentować, uje, ował, [**Kuńtentować, Kontytować, Kontykować**] **1.** *zaspokajając, rozweselać; zadowalać:* Żądze swoje K. Jabł. **2.** × *sprawiać ukontentowanie, przyjemność, radować, cieszyć, weselić:* Panią, widzę, cudza bieda kontentuje L. **3.** [K.] kogo = *wynagradzać, opłacać.* **K. ś.** czym = **1.** *zadowalać ś.; poprzestawać na czym:* K. ś. małym. Trzeba K. ś. tym, co kto ma. **2.** *cieszyć ś., radować ś.:* Beczką piwa dłużej ś. może K., niźli garncem. Lekar. Darami ś. kontentujesz, bardziej serca ich szacujesz. Pśń. kość. [Co ś. nie ma śmiać i K., kiej ją se wybrał, a nie inną]. Sew. <Śr. Łć. contentare>

Kontentowanie, a, blm., czynność cz. **Kontentować.**

Kontentowanie się, a ś., blm., [**Kontekowanie**] czynność cz. **Kontentować ś.**

[**Kontenty**] p. **Kontent.**

Konterfekt, u, lm. **y,** †**Konterfet,** ×**Kontrefekt** **1.** *wizerunek, podobizna, portret:* K. mej nieboszczki matki. Słow. Pan marszałek sam był jakby K. księcia pana, naśladował go w ubiorze i w piciu. Słow. Wymalował, choć to atramentem, ale pięknie, w doskonałym konterfekcie, herb pana wojewody. Chodź. **2.** *wzór, obraz, zwierciadło, ideał:* K. żywy wszystkich cnót. <Śr. Łć. contrafactum = coś naśladowanego, podrobionego, skąd Fr. **contrefait,** Włos. contrafatto, Nm. Konterfei>

× **Konterfektować, uje, ował** p. **Konterfetować.** Sł. wil.

× **Konterfektowanie, a, blm.,** czynność cz. **Konterfektować.**

†**Konterfet, u,** lm. **y** p. **Konterfekt: K. a.** wyrażenie czego z rysunku. Troc. <p. Konterfekt>

†**Konterfetować, uje, ował,** ×**Konterfektować** *przemalowywać, przerysowywać z czego, kopjować; malować, portretować;* przen. *wypowiadać malowniczo, obrazowo:* Patrz, jako właśnie tę twarz nam konterfetują. Groch. Chrystus one straszliwe przygody Jerozolimie tak konterfetował, jak niekiedy prorocy, gdy przygody miastom konterfetowali i opowiadali. Białob. <Śr. Łć. contrafacere, Fr. contrefaire, Włos. contraffare>

†**Konterfetowanie, a,** blm., czynność cz. **Konterfetować.**

[**Kontesa, y, lm. y**] *hrabina, wielka pani.* Zdr. [**Konteska**]. <Fr. comtesse, Włos. contessa>

[**Konteska, i, lm. i**] p. **Kontesa.**

†**Kontest, u,** lm. **y** *przyświadczenie; dowód, świadectwo, zapewnienie:* Podeprzeć kontestem prawdę. Pot. <Now. z Łć. contestor = zaświadczam, udowadniam>

×**Kontestacja, i,** lm. **e** **1.** *zaświadczenie, stwierdzenie:* Oświadczył mi afektu swego kontestację. Rzew. **2.** *spór, sprzeczka, zaprzeczenie.* **3.** praw. *zaświadczenie o doręczeniu dokumentu:* K. przez woźnych na wręczonych aktach zapisywana. <Łć. contestatio>

× **Kontestować, uje, ował** *zaprzeczać komu czego, spierać ś. o co.* <Śr. Łć. contestare>

×**Kontestowanie, a,** blm., **czynność cz. Kontestować.**

[**Kontet**] p. **Kontent.**

[**Kontetny**] p. **Kontent.**

Konto nieod. han. **1.** *rachunek co do sprzedanych i wydanych towarów oraz co do wyświadczonych usług, podjętych trudów i t. d., za które należy ś. wynagrodzenie.* **2.** *rachunek w księdze głównej kupieckiej otwarty i prowadzony dla osób i rzeczy; kredyt:* Otworzyć komu K. Zamknąć, znieść K. Odmówić komu K. Dać, odebrać pieniądze na K. (= *naprzód, jako zaliczkę*). Przen.: Na czyje K. = *na czyj rachunek, na czyj karb.* Na K. = *z powodu, względem.* Ma ś. za pana i na to K. wiele sobie pozwala (= *licząc na to*). <Włos. conto>

Kontokorent nieod. han. *rachunek bieżący.* <Włos. conto corrente>

[**Kontoller, a, lm. rzy**] p. **Kontroler.**

× **Kontor, u,** lm. **y** p. **2. Kantor.**

†**Kontor, a,** lm. **owie** p. **Komandor:** Komandor abo K. u krzyżaków był jako wojewoda przełożony nad powiatem. Stryjk. <p. Komtur>

[**Kontor, a,** lm. **y, Kątor, Kontur**] **1.** *żaba, ropucha.* **2.** *przezwisko małych dzieci.* **3.** *obelżywe przezwisko.* <p. Kątor>

× **Kontorny, ów,** blp. p. **Kontur.** Mrong.

× **Kontorsja, i,** lm. **e** **1.** *skręcenie.* **2.** *wykrzywienie twarzy.* <Łć. contortio, przez Fr. contorsion>

[**Kontorzny a. Kątorzny** knap] *łotr.* <p. Kątor>

Kontr w wyrażeniu: × W K. = *wbrew, przeciw, wręcz przeciwnie, na przekór czemu:* Iść, czynić co komu w K. Nie idę w K. twym żalom, ni onych potępiam. Min. <Fr. contre = przeciw>

1. Kontra wiośl. przys. *wstecz.* <Łć., Włos. contra = przeciw>

2. Kontra nieod., **Chapanka** *rodzaj gry w karty.* Goł. Przyszedł do stancji brata mego, zastał go w K. z godnemi przyjaciołmi grającego. Rzew. <Fr. contre>

Kontrabanda, y, lm. **y** **1.** blm. *przemycanie, przemytnictwo, szwarcunek, wprowadzanie do kraju zakazanych a. nieoclonych towarów:* Zajmować ś. kontrabandą. **2.** *towary przemycane, szwarc:* Złapać krontrabandę. Przen.: Przed światem wywieszam szyld fałszywy, aby pod nim skryć kontrabandę nieuleczonego smutku i zwątpienia. Krasz. **3.** K. wojenna = *wszelkie przedmioty, mogące służyć do celów wojennych, a dostarczone przez państwo neutralne jednej ze stron wojujących.* **4.** ucz. *książka z tłumaczeniem autora cudzoziemskiego, klucz.* <Włos. contrabbando m., Fr. contrebande ż.>

Kontrabandowy przym. od **Kontrabanda,** *przemycany, szwarcowany:* Towar K.

[**Kontrabandziarz, a,** lm. **e**] p. **Kontrabandzista.**

Kontrabandzista, y, lm. **ści,** [**Kontrabandziarz, Kóntrabańciarz**] *ten, co przewozi, przenosi przez granicę kontrabandę, przemytnik, szwarcownik.*

Kontrabas, u, lm. **y, Kontrbas** *największy smyczkowy instrument muzyczny, wielka basetla.* <Włos. contrab(b)asso, Fr. contrebasse>

Kontrabasowy przym. od **Kontrabas.**

[**Kontracht, u,** lm. **y**] p. **Kontrakt.**

†**Kontracki** p. **Kontraktowy:** Jechał do Paryża dla postawienia i umówienia kontrackiej strony małżeństwa króla naszego. Ośw.

×**Kontraczne, ego,** blm. p. **Kontraktowe.**

×**Kontradans, u,** lm. **e a. y** p. **Kontredans:** Od kontradansa fatyga okrutna. Rol.

×**Kontradansowy** przym. od **Kontradans,** p. **Kontredansowy:** Kontradansowe piruety. Krasz.

Kontradmiralstwo, a, lm. **a** *urząd, godność kontradmirała:* Poseł L. otrzymuje K. Rol.

Kontradmirał, a, lm. **owie** *stopień w marynarce pierwszy po admirale.* <Fr. contre-amiral>

Kontradycent, a, lm. **ci** *ten, co, mówiąc, przeczy czemu, oponent:* Wszystkiemu, co ś. działo, był pan podczaszy kontradycentem. Szaj. <Łć. contradicens, 2 pp. contradicentis im. od contradico = przeczę>

!Kontradykcja, i, lm. **e** fil. p. **Sprzeczność.** <Łć. contradictio>

!Kontradykcyjny przym. od **Kontradykcja.**

× **Kontradykować, uje, ował,** × **Kontradyktować** *przeczyć słownie, oponować:* Kontradykował królowi do ostatka na sejmie abdykacyjnym. Szaj. <Łć. contradicere>

× **Kontradykowanie, a,** blm., czynność cz. **Kontradykować.**

Kontradyktoryczny praw. p. **Kontradyktoryjny.**

Kontradyktoryjny, Kontradyktoryczny praw. *dozwalający obrony obu stronom:* System K. <Śr. Łć. contradictorius>

× **Kontradyktować, uje, ował** p. **Kontradykować:** Zygmunt August najmniej nie kontradyktował, ale owszem potwierdził zgodne głosy ich. Bart. <p. Kontradykować>

× **Kontradyktowanie, a,** blm., czynność cz. **Kontradyktować.**

!Kontraekstensja, i, lm. **e** lek. (contraextensio) *przeciwciąg, wyciąganie oporne.* <Now. z Łć. contra = przeciw + Ekstensja>

Kontrafagot, u, lm. **y** muz. *narzędzie orkiestrowe, podobne do fagotu, ale większe od niego i o tonach od niego niższych.* <Włos. contrafagotto>

Kontrafakcja, i, lm. **e, Kontrefakcja 1.** *naśladowanie, sfałszowanie, podrobienie aktu lub pisma.* **2.** *przedrukowanie dzieła bez pozwolenia autora lub wydawcy.* <Ze Śr. Łć. contrafacere = podrabiać>

Kontrafałda, y, lm. **y** *fałda, zwrócona kantem ku kantowi drugiej fałdy:* Ułożyć falbanę w kontrafałdę. <Kontra + Fałda>

Kontrafedra, y, lm. **y** ślus. *sprężyna w zamku przy nusie.* <Kontra + Nm. Feder = sprężyna>

Kontragitacja, i, lm. **e** *agitacja, paraliżująca inną agitację, zwrócona przeciw innej agitacji.* <Kontr + Agitacja>

× **Kontrahencja, i,** lm. **e** *pobór, podatek ściągnięty:* Sprowadzili kasztelana, który był do pieniędzy attentior, jemu najpierwszą deklarując kontrahencję. Rzew. <Now. z Łć. contraho = ściągam>

Kontrahent, a, lm. **ci 1.** †*ściągacz podatków, poborca.* **2.** a. × **Kontraktnik,** × **Kontrakcina** *ten, co zawiera umowę, kontrakt:* Dzisiaj otwarto kontrakty kijowskie; zjazdu kontrahentów dotąd niema. <Now. z Łć. contrahens, 2 pp. contrahentis, od contraho = 1) ściągam, 2) układam ś.>

Kontrahentka, i, lm. **i** forma ż. od **Kontrahent.**

Kontrahentowy przym. od **Kontrahent:** × Obwencja kontrahentowa. Rzew.

Kontrahować, uje, ował p. **Kontraktować.** <Łć. contrahere>

Kontrahowanie, a, blm., czynność cz. **Kontrahować,** p. **Kontraktowanie.**

!Kontraindykacja, i, lm. **e** lek. (contraindicatio) *przeciwwskazanie.* <Kontra + Indykacja>

× **Kontrajerwa, y,** lm. **y** *antydot, środek przeciw truciźnie.* Sł. wil. <Hp. contrayerba>

|Kontrak, u, lm. **i]** p. **Kontrakt.**

Kontrakcik, u, lm. **i** p. **Kontrakt.**

Kontrakcina, y, lm. **y 1.** *nędzny, lichy kontrakt.* **2.** × p. **Kontrahent.** Troc.

1. Kontrakcja, i, lm. **e 1.** *ściągnięcie, ściągnięcie ś., skrócenie, skurczenie:* K. dwuch samogłosek w jedną długą. **2.** fiz. *elektryczność zetknięcia.* <Łć. contractio>

2. Kontrakcja, i, lm. **e** (kontr-akcja) *akcja, paraliżująca drugą akcję, przeciwdziałanie, reakcja:* Rozwinąć kontrakcję. <Kontr + Akcja>

Kontrakt, u, lm. **y, [Kontrak, Kontracht, Kontrat, Kuńtrakt]** *umowa, przez którą jedna lub więcej osób zobowiązują ś. względem jednej lub więcej innych osób do dania, czynienia lub nieczynienia czegoś:* K. jednostronny, dwustronny, zamienny. K. ustny, piśmienny. K. słowny, K. pisany. Kras. K. roczny, na dzierżawę, na mieszkanie, kupna, sprzedaży. Zrobić, spisać, zawrzeć, podpisać, naruszyć, zerwać, przedłużyć K. Nie dotrzymać kontraktu. Słowo jego tyle waży, jak K. Boh. Warunki kontraktu. K. wyszedł, wyekspirował. Pacta conventa czyli K. króla z narodem. L. †Kontraktu zrzucenie. Das. †K. porozumiany. Kn., Troc = *kupno z zastrzeżeniem zwrotu, wyderek.* K. małżeński, ślubny (= *intercyza).* Zaraz mówi o hymenie, za gorsem K. ma ślubny. Słow. Rząd na kontrakcie oparszy społecznym, podział władzy już tylko jest skutkiem koniecznym. Mick. **2.** w lm. *zjazd doroczny jakiej prowincji dla załatwienia interesów handlowych, majątkowych:* Kontrakty kijowskie (na Nowy Rok), dubieńskie. Kontrakty warszawskie (na św. Jan), wileńskie (na św. Jerzy). Zdr. **Kontrakcik.** <Łć. contractus>

2. Kontrakt, u, lm. **y** (kontr-akt) *akt, paraliżujący inny akt:* Korzyści obrony czynnej i kontraktów. <Kontr + Akt>

× **Kontraktnik, a,** lm. **cy** p. **Kontrahent.** Kn., Bobr.

Kontraktować, uje, ował, Kontrahować *traktować z kim o co, umawiać ś., układać, zawierać kontrakt:* K. o dostawę, o pracę. Ograniczyć samowolność pana, tak, aby włościanin był stroną kontraktującą, a nie poddanym. Skarb. <Now. z Łć. contractus = umowa>

Kontraktowanie, a, blm., **Kontrahowanie** czynność cz. **Kontraktować.**

Kontraktowe, ego, blm., × **Kontraczne 1.** *należność za wygotowanie kontraktu.* **2.** *należność za pośrednictwo przy zawarciu umowy, układu.* **3.** *datek, dawany rządcy za niestawianie przeszkód przy zawarciu kontraktu:* Kwitowe i K. po wielkich dobrach komisarzowi czynią znaczny kapitał. Kras.

Kontraktowicz, a, lm. **e** *człowiek jeżdżący po kontraktach:* Ja, pani starościno, nie K., prosty sobie hreczkosiej. Byk.

Kontraktowy przym. od **Kontrakt** a. od **Kontrakty;** †**Kontracki:** Termin K. Lichwiarz, szuler K. (= *operujący po kontraktach).*

!Kontraktura, y, lm. **y** lek. *skurczenie, przykurczenie w stawie,* in. **stężenie,** × **załom.** <Łć. contractura>

Kontralt, u, lm. **y** muz. **1.** *głos altowy, zwykle żeński, niższy od sopranowego:* Śpiewać kontraltem. Pieśń na K. **2.** *ten, co śpiewa kontraltem.* <Włos. contralto>

Kontraltowy przym. od **Kontralt: Szatynka** z kontraltowym głosem. Korz.

Kontramara, y, lm. **y** gm. p. **Kontramarka;** tylko w wyraż.: Nie zawracaj mi kontramary a. kontramarki (= **tyłka, zam.:** *głowy).* <Żart. z Kontramarka>

Kontramarka, i, lm. **i 1.** *druga marka, kasująca pierwszą:* Właściciel marki, którzyby spotkał zwierzę ze swoim znakiem bez kontramarki

sprzedażnej w obcym posiadaniu... **2.** *znaczek dawany przy wyjściu chwilowym z sali koncertowej, teatralnej i t. p., za którym można tamże powrócić.* **3.** *znaczek, otrzymywany przy zdejmowaniu wierzchniego ubrania i powierzaniu go służbie w miejscach zebrań publicznych.* **4.** *znak na pakach towarów.* **5.** [K.] *pysk, morda.* **6.** gm.: Nie zawracaj mi kontramarki a. kontramary (= *tylka,* zam.: *głowy).* Zgr. gm. **Kontramara.** <Włos. contramarca>

Kontramarkarnia, i, lm. **e,** [**Kontramarnia**] *szatnia, izba, gdzie wydają kontramarki na zostawione zwierzchnie ubranie, parasole, laski i t. p.*

[**Kontramarnia, i,** lm. **e**] p. **Kontramarkarnia.**

Kontramarsz, u, lm. **e, Kontrmarsz** *marsz wsteczny; ewolucja mająca na celu zmianę czoła w kierunku wprost przeciwległym:* Francuskie oficerstwo starsze, które wtenczas przez marsze i przez kontramarsze włóczyło ś. po Litwie. Słow. <Kontra + Marsz>

Kontra-melodja, i, lm. **e** muz. p. **Kontrapunkt.** <Kontra + Melodja>

Kontramina, y, lm. **y** p. **Kontrmina:** Pani sama rozpoczęła właśnie kontraminę, aby wyjazdowi przeszkodzić. Krasz. <Kontra + Mina>

Kontraoktawa, y, lm. y muz. *najniższa, to jest najgrubsza oktawa muzyczna.* <Kontra + Oktawa>

†**Kontraorder, u,** lm. **y** *drugie rozporządzenie, drugi ordynans, przeciwny pierwszemu:* Pokazali mi K. od króla, żeby już nie szli pod moją chorągiew. Kalic. <Kontra + Fr. ordre = rozkaz>

Kontraprosza, y, lm. **e** woj. *aprosza czyli przekop, prowadzony przez oblężonego przeciw przekopom oblegającego.* <Kontr + Aprosza>

Kontrapunkcista, y, lm. **ści** *znawca a. nauczyciel kontrapunktu.*

Kontrapunkt, u, lm. **y** muz. **I.** *część teorji kompozycji, nauczająca samodzielnego prowadzenia głosów muzycznych.* **2. a. Kontra-melodja** *melodja drugorzędna, współrzędna:* K. prosty, podwójny. <Śr. Łć. contrapunctum>

Kontrapunktować, uje, ował muz. *używać kontrapunktu w kompozycji.*

Kontrapunktowanie, a, blm., czynność cz. **Kontrapunktować.**

Kontrapunktowy, × **Kontrapunktyczny** przym. od **Kontrapunkt.**

× **Kontrapunktyczny** p. **Kontrapunktowy.**

Kontrareformacja, i, blm., **Kontrreformacja** *działanie skierowane przeciw reformacji, paraliżujące ją, reakcja katolicka:* Okres humanistyczny i przeważnie teologiczny, natchniony duchem i prądami t. zw. kontrareformacji. Czerm. <Kontra + Reformacja>

Kontraregiestr, u, lm. **y** *duplikat regiestru:* Aby pisarz skarbowy wiedział o wydatkach dochodów własnych króla i wszystkiego aby kontraregiestra miał. Paw. <Kontra + Regiestr>

× **Kontraregiestrancja, i,** lm. **e** *wydział, zajmujący ś. kontrolą nad dochodami z ceł i rewizją pojedyńczych sprawozdań (sumarjuszów):* Wydział ten zwano urzędownie kontraregiestrancją. T. K.

× **Kontraregiestrant, a,** lm. **ci** *naczelnik kontraregiestrancji:* Kontrolę nad dochodami z ceł i rewizję pojedyńczych sprawozdań (sumarjuszów) prowadził K. gieneralny. T. K.

Kontrargument, u, lm. **y a. a** *argument na argument, argument znoszący inny argument:* Akt ten streszcza zarzuty i obronę, reasumuje argumenta i kontrargumenta. Dar. <Kontr + Argument>

Kontrartykuł, u, lm. **y** *drugi artykuł, znoszący pierwszy:* Na każdy artykuł można znaleźć K. w tej samej ustawie. <Kontr + Artykuł>

Kontraskarpa, y, lm. **y** p. **Kontreskarpa.**

Kontrast, u, lm. **y** czego, z czym **I.** fil. *przeciwstawność, zestawienie rzeczy wzajemnie przeciwnych a. sprzecznych; przeciwieństwo pomiędzy rzeczami należącemi do tego samego rodzaju (a więc rodzajowo podobnych, zgodnych):* K. barw, światła i cieniów, usposobień, charakterów. W psychologji: K. spółczesny = *K. spółczesnych stanów psychicznych np. czuć barwnych.* K. następczy = *K. stanów psychicznych kolejno następujących po sobie.* K. ilościowy = *K. dwuch stanów psychicznych wzajemnie wpływających na osłabienie a. spotęgowanie siebie.* K. jakościowy = *K. stanów psychicznych wzajemnie wpływających na zmianę jakości swojej.* K. dopełniczy = *K. pomiędzy czuciami barw dopełniczych.* Skojarzenie kontrastu p. **Skojarzenie.** W estetyce: Zasada kontrastu. Głowy charakterowe! z kontrastem oblicza! Mick. Przeć. **Podobieństwo. 2.** fiz. (w optyce) *wrażenie, jakie na oko wywiera sąsiedztwo dwu różnych jasności lub dwu różnych barw* (= K. współczesny), *a. ich następczość* (= K. następczy). <Włos. contrasto, skąd Fr. contraste>

Kontrastować, uje, ował z czym, fil. *być w stosunku kontrastu a. przeciwstawności; być w kontraście z czymś; stanowić kontrast czegoś z czym:* Przyjemność i przykrość kontrastują z sobą. Wzruszenia i afekty kontrastujące potęgują ś. wzajemnie. **2.** × *przeciwstawić:* Kontrastowałem mu tę okoliczność, ten wypadek. <Włos. contrastare, skąd Fr. contraster>

Kontrastowanie, a, blm., czynność cz. **Kontrastować.**

Kontrasygnatura, y, lm. **y** *podpis ministra na akcie monarszym, stwierdzający jego wierzytelność lub przyjmujący odpowiedzialność.* <Kontra + Sygnatura>

Kontrasygnować, uje, ował, Kontrsygnować I. *stwierdzać własnym podpisem ważniejsze papiery.* **2.** (o ministrach) *podpisywać dekrety panującego, celem stwierdzenia ich wierzytelności.* <Fr. contresigner, Włos. contrassegnare>

Kontrasygnowanie, a, blm., czynność cz. **Kontrasygnować.**

[**Kontrat, u,** lm. **y**] **I.** p. **Kontrakt. 2.** *konszachty:* Pozwolę czółna na szukanie Jasineczka, abyś sama chciała, ażebyś ś. z innemi w K. nie wdawała.

†**Kontrata, y,** lm **y** *prowincja, okrąg:* W 1618 r. prowincja ruska liczyła tylko 19 klasztorów, podzielonych na trzy kontraty, z których każda miała swego wikarego. Rol. <Śr. Łć. contrata>

Kontratak, u, lm. **i** woj. *przejście do zaczepki ze strony broniącego ś. przeciwko atakującemu nieprzyjacielowi.* <Kontr + Atak>

Kontratalmudysta, y, lm. **ści** *przeciwnik Talmudu, Żyd nie uznający Talmudu:* Kumowali dzieciom kontratalmudystów, przyjmujących katolicki obrządek. Rol. <Kontra + Talmudysta>

Kontratragiedja, i, lm. **e** *tragiedja, napisana w odpowiedzi na inną tragiedję:* Pyton, lipsko-warszawski djabeł, K. na tragiedję Saul. Sur. K. <Kontra + Tragiedja>

Kontrawaga, i, blm. *przeciwwaga, ciężar, służący dla równowagi w celu zyskania na sile.* <Kontra + Waga>

Kontrawalacja, i, lm. **e** woj. p. **Przeciwkołokop.** <Fr. contrevallation>

Kontrawarjant, a, lm. **y** mat. p. **Przeciwzmiennik.** <Kontra + Warjant>

Kontrawencja, i, lm. **e 1.** *działanie przeciw prawu.* **2.** *wykroczenie stemplowe; kara za nieużycie papieru stemplowego, marki stemplowej.* <Fr. contravention>

Kontrawencyjny przym. od **Kontrawencja:** Kara kontrawencyjna.

Kontrbas, u, lm. **y** p. **Kontrabas.**

Kontrbuks, u, lm. **y** *nasada wewnętrzna szczeliny.* <Kontr + Buks>

Kontredans, u, lm. **e** a. **y,** × **Kontradans,** [**Kotrydans, Koperdas**] *rodzaj tańca zbiorowego a. muzyka do niego,* k a d r y l: Śpiewajmy sobie kontredansy tańczone dawniej. Słow. <Fr. contredanse>

Kontredansowy przym. od **Kontredans;** × **Kontradansowy:** Figury kontredansowe.

Kontrefakcja, i, lm. **e** p. **Kontrafakcja.**

Kontrefakcyjny przym. od **Kontrefakcja:** Wydanie kontrefakcyjne. Spas.

Kontrefaktor, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, kto ś. dopuszcza kontrefakcji:* Kontrefaktorem może stać ś. sam autor, przedrukowujący własne dzieło wbrew umowie z wydawcą. Spas. <Śr. Łć. contrafactor>

× **Kontrefekt, u,** lm. **y** p. **Konterfekt:** Byłyby na wieki trwały te respekta, gdyby jeden z baczących na te kontrefekta jezuickiej grzeczności nie był krzyknął... Słow. Kontrefekcie szpaka, mów mi bez ogródek. Słow.

Kontreskarpa, y, lm. **y, Kontrskarpa, Kontrszkarpa, Kontraskarpa** *przeciwskarpa, wybieżka, ściana rowu, fosy, przekopu od strony pola.* <Kontr + S(z)karpa>

Kontrfederacja, i, lm. **e** *federacja, mająca za cel paraliżowanie działalności innej federacji.* <Kontr + Federacja>

Kontrkandydat, a, lm. **ci** *kandydat strony przeciwnej, obozu przeciwnego.* <Kontr + Kandydat>

Kontrkonfederacja, i, lm. **e** *stowarzyszenie, mające na celu paraliżowanie działalności danej konfederacji:* Rezultatem tego zebrania była K. opatowska, przy osobie króla zebrana. Kraus. <Kontr + Konfederacja>

Kontrliga, i, lm. **i** *liga, paraliżująca działalność innej ligi:* Niezadowoleni tworzyli ligi i kontrligi. <Kontr + Liga>

Kontrmanewr, u, lm. **y** *manewr odpowiedni innemu manewrowi; zwrot, paraliżujący inny zwrot:* Nieprzyjaciel wykona K. niektóremi częściami swego wojska. <Kontr + Manewr>

Kontrmanifest, u, lm. **y** *drugi manifest, paraliżujący pierwszy:* Przeciw manifestom wydawał kontrmanifesty. Czerm. <Kontr + Manifest>

Kontrmanifestacja, i, lm. **e** *druga manifestacja, skierowana przeciwko pierwszej.* <Kontr + Manifestacja>

Kontrmarsz, u, lm. **e** p. **Kontramarsz.**

Kontrmina, y, lm. **y, Kontramina 1.** *mina, założona przez oblężonych dla zniweczenia min oblegających.* **2.** *działanie paraliżujące co:* Flota wykonała kontrminę. <Kontr + Mina>

Kontrminier, a, lm. **owie** a. **rzy** *inżynier, zakładający kontrminy:* Kontrminierowie wiedeńscy dociekli tych założonych min. Dyak. <Z Fr. contremineur>

Kontrmutra, y, lm. **y** *naśrubek zabezpieczający.* <Kontr + Mutra>

[**Kontro**] w wyrażeniu: Być z kimś K. = *być w nieporozumieniu, w niezgodzie, na bakier.* <Z Łć. contra = przeciw>

Kontroktawa, y, lm. **y** muz. *najniższa (najgrubsza) oktawa* (od c na 2-ej dodanej dolnej do c pod 5-ą dod. dolną w kluczu basowym). <Kontr + Oktawa>

[**Kontrol, a,** lm. **e**] p. **Kontroler:** Czy je wasz syn K., czyli jaki dziedzic?

Kontrola, i, lm. **e 1.** *sprawdzanie, wglądanie w co, nadzór, dozór:* Przedsiębierstwo to zostaje pod kontrolą rządu. K. rozchodów, towarów. K. wypadków (= *notowanie, statystyka*). K. techniczna na kolei żelaznej. Taka deklaracja stanie ś. doskonałą kontrolą każdego sposobu myślenia i życzliwości dla dobra publicznego. Skarb. Przen.: *baczenie, dozór, nadzór:* Zostaje on pod ścisłą kontrolą matki. **2.** K. służących = *urząd policyjny, prowadzący spis służących prywatnych i czuwający nad ich sprawowaniem:* Pójść do kontroli. Być w kontroli. **3.** *władza sprawdzająca czynności swoich a. innych biur:* Wszelka niemal K. i rachunkowość publiczna długo bardzo przez Prusaków piastowane były. Skarb. **4.** *lista imienna osób należących do jakiego zgromadzenia, oddziału:* Wykreślony został z kontroli wojskowej. Dał rozkaz oficerowi, żeby nas zaciągnąć do kontroli szkoły. Kom. **5.** *księgi kupieckie, sprawdzające wewnętrzne i zewnętrzne obroty.* Zdr. **Kontrolka.** <Fr. contrôle (contre-rôle>

Kontroler, a, lm. **rzy** a. **owie,** prow. **Kontrolor,** [**Kontrol, Kontoller**] *ten, co kontroluje:* K. państwa, podatkowy, kolejowy, tramwajowy. K. rzemieślników = *nadzorca.* K. telegrafu = *nadzorca, inspicjent telegrafu.* Żart.: K. świeżego powietrza = *ten, co zbija bąki po ulicy, szlifibruk.* <Fr. contrôleur>

Kontrolerka, i, lm. **i** forma ż. od **Kontroler.**

Kontrolerowa, ej, lm. **e** *żona kontrolera.*

Kontrolerówna, y a. × **ej,** lm. **y** a. × **e** *córka kontrolera:* Panien kontrolerównych jeszcze nie poznał. Bał.

Kontrolerski przym. od **Kontroler.**

Kontrolerstwo, a, blm. *urząd, obowiązki kontrolera.*

Kontrolka, i, lm. **i** p. **Kontrola;** *skorowidz, spis, wykaz podręczny:* Prowadzić kontrolkę. Zapisać coś do kontrolki.

Kontrolor, a, lm. **owie** a. **rzy** prow. **1.** p. **Kontroler. 2.** *średni stopień urzędniczy w służbie pocztowej.*

Kontrolować, uje, ował 1. *sprawdzać:* K. rachunki. **2.** *śledzić, podpatrywać, podglądać, szpiegować:* K. kogo, postępki czyje. <Fr. contrôler>

Kontrolowanie, a, blm., czynność cz. **Kontrolować:** Zajmowałem ś. kontrolowaniem biedy, żeby ś. pod nią nie podszyło szalbierstwo. Krasz.

Kontrordynans, u, lm. **e** *drugi ordynans = rozkaz, paraliżujący a. znoszący pierwszy:* Król wymógł natychmiastowe podpisanie kontrordynansu. T. K. <Kontr + Ordynans>

Kontrować, uje, ował 1. komu = *przeczyć, oponować, sprzeciwiać ś.* **2.** [K.] *być z kim [kontro], na bakier, w nieporozumieniu.* <Now. z Kontr(a)>

Kontrowanie, a, blm., czynność cz. **Kontrować.**

Kontrowers, u, lm. **y 1.** *długoletni spór, szczeg. graniczny, sprawa graniczna:* Ten las jest pod kontrowersem. **2.** *sporna część gruntu, o którą toczy ś. sprawa.* <Z Łć. controversus = sporny>

†**Kontrowersa, y,** lm. **y** p. **Kontrowersja:** Bez wszelkiej kontrowersy, bez wszelkiego sporu królem będzie witany od całego zboru. Pot. <Fr. controverse ż.>

Kontrowersista, y, lm. **ści** *ten, co rozstrzyga wątpliwości o wierze, toczący spory religijne.*

Kontrowersja, i, lm. **e,** †**Kontrowersa i.** *spór, dysputa, szczeg. w wątpliwych kwestjach, tyczących wiary:* Kontrowersje czytać, kontrowersji słuchać. Kn. **2. a.** prow. **Mówienie** (w daw. Polsce w procesie cywilnym) *opis sprawy, składany przez strony po wyroku pisarzowi sądu.* **3.** †*spór, protest.* Biel. M. <Łć. controversia>

Kontrowersyjny przym. od **Kontrowersja: Proces K.**

Kontrowertować, uje, ował *toczyć spór:* **K. z kim** przed sądem. P. cheł. Marszałek Potocki i biskup kujawski za pruską stroną kontrowertują. Kal. <Now. z Łć. controversor = sprzeczam ś., skąd Włos. controvertere>

Kontrowertowanie, a, blm., czynność cz. **Kontrowertować.**

Kontrpara, y, blm. (w parowozie) *zwrócenie działania pary we wstecznym kierunku:* Maszynista zdążył dać kontrparę i zapobiegł zetknięciu ś. pociągów. <Kontr + Para>

Kontrpartja, i, lm. **e** *partja przeciwna:* Pamiętniki Matuszewicza stanowią doskonałą kontrpartję do szlacheckiego romansu historycznego, do Listopada. Spas. <Kontr + Partja, Fr. contre-partie>

Kontrprojekt, u, lm. **y** *projekt przeciwny, przedstawiony w odpowiedzi na inny projekt:* Austrja przedstawiła swój K. Zwrócił ś. do klubów z zapytaniem, czy one nie wygotowały jakich kontrprojektów. <Kontr + Projekt, Fr. contre-projet>

Kontrproklamacja, i, lm. **e** *druga proklamacja, paraliżująca pierwszą.* <Kontr + Proklamacja>

Kontrpropozycja, i, lm. **e** *propozycja wręcz przeciwna, dana w odpowiedzi na inną propozycję.* <Kontr + Propozycja, Fr. contre-proposition>

Kontrpróba, y, lm. **y** *próba we wręcz przeciwnym kierunku:* Mieli czas przez różne próby i kontrpróby rozproszyć swoje wątpliwości. <Kontr + Próba, Fr. contre-épreuve>

Kontrpunkt, u, lm. **y** *rodzaj cięcia fechtarskiego:* Polskie fechtarskie wykręty,... tempy kontrpunktów, tercetów, które też umiał, bo był ze szkoły kadetów. Mick. <Kontr + Punkt>

Kontrreformacja, i, lm. **e** p. **Kontrareformacja:** Materjały, ściągające ś. do dziejów polskiej kontrreformacji. <Kontr + Reformacja>

Kontrreformacyjny przym. od **Kontrreformacja:** Prąd K. Słow.

Kontrreplika, i, lm. **i** *odpowiedź literacka na taką odpowiedź, na replikę.* <Kontr + Replika>

Kontrrewers, u, lm. **y** *rewers wzajemny, równoważący rewers otrzymany na tę samą sumę i pod tą samą datą.* <Kontr + Rewers>

Kontrrewolucja, i, lm. **e** *rewolucja w rewolucji, czyli opór przeciw pewnym postanowieniom rządu rewolucyjnego i dążenie do obalenia tegoż rządu; wog. opór przeciwko rewolucji:* Europejska K., skierowana przeciwko rewolucji francuskiej. <Kontr + Rewolucja, Fr. contre-révolution>

Kontrrewolucyjny przym. od **Kontrrewolucja.**

Kontrskarpa, y, lm. **y** p. **Kontreskarpa.** <Kontr + Skarpa>

Kontrskrypt, u, lm. **y** *skrypt, którego treść znosi treść innego skryptu, którego treść jest wręcz przeciwna treści innego skryptu:* Czy warte były niektóre papiery, aby przeciwko nim z kontrskryptami wystąpić? Krasz. <Kontr + Skrypt>

Kontrsugiestja, i, lm. **e** *sugiestja we wręcz przeciwnym kierunku:* Wykonanie kontrsugiestji. Ochor. <Kontr + Sugiestja>

Kontrsygnalizować, uje, ował *odpowiedzieć na podany sygnał.* <Kontr + Sygnalizować>

Kontrsygnalizowanie, a, blm., czynność cz. **Kontrsygnalizować.**

Kontrsygnować, uje, ował p. **Kontrasygnować.** <Kontr + Sygnować, Fr. contre-signer>

Kontrsygnowanie, a, blm., czynność cz. **Kontrsygnować.**

Kontrszkarpa, y, lm. **y** p. **Kontreskarpa:** Rów, zaopatrzony w szkarpy i kontrszkarpy. Jeż.

Kontrtorpedówka, i, lm. **i** *łódź, wyławiająca założone torpedy.* <Kontr + Torpedówka>

Kontrybucja, i, lm. **e,** ×**Kontrybuta i.** *podatek, który nieprzyjaciel nakłada na mieszkańców zawojowanego kraju.* Przen. żart.: Za moim przykładem ręczę, że wszyscy nasi dworscy pójdą, nie licząc kontrybucji, którą ci nasz babski regiment z tamtej oficyny złoży. Chodź. **2.** *stały podatek, mający swoje źródło w rewolucji mieszkańców kraju.* **3.** *podatek jednorazowy, pobierany przez sam rząd dla pokrycia potrzeb wojennych.* <Łć. contributio>

Kontrybucyjny przym. od **Kontrybucja:** Ciężar K.

Kontrybuent, a, lm. **ci** *ten, co płaci kontrybucję; obowiązany do płacenia podatku:* Podatki stałe zastosowano bez zmiany co do zasad, podwyższając je tylko co do ilości od kontrybuentów pobieranej. Skarb. Nie można bez wzdrygnienia słuchać, jakie sposoby wymyślają właściciele i wszyscy kontrybuenci na oszukanie skarbu. Mick. <Łć. contribuens, 2 pp. contribuentis im. od contribuo = składam ś. (na coś), mam udział, przez Fr. contribuent>

Kontrybuentka, i, lm. **i** forma ż. od **Kontrybuent.**

Kontrybuować, uje, ował *płacić (podatki):* Upraszamy, aby podatek czopowego województwa naszego K. pozwolił na koszta reparacji. Rol. <Łć. contribuere>

Kontrybuowanie, a, blm., czynność cz. **Kontrybuować.**

×**Kontrybuta, y,** lm. **y** p. **Kontrybucja:** Gdy inszy poborca drugiej kontrybuty nastał, a nalazł onę wieś w rejestrze conflagrata, opuścił ją. Paw. <Łć. contributa im. lm. ni. od contribuere = składać ś. (na co)>

Kontryfał, u, lm. **y i.** *czysta cyna angielska:* Zynek, u złotników szpianter a. K., półmetal. Kluk. K. surowy a. pospolity. K. rafinowany, arkuszowy, kroplisty. W kącie siedząc, fałszywe z miedzi, z kontryfału kuje talery. Górn. **2.** *mieszanina złota a. srebra z ołowiem.* **3.** †*bursztyn.* Leop. <Fr. contrefait = podrobiony, przez Nm. Konterfei(t)>

Kontrynwit, a, lm. **y** karc. (w wiście) *zadanie młodszej karty tej samej maści, co inwitujący przeciwnik.* <Fr. contre-invite>

Kontrzwiązek, zku, lm. **zki** (kontr-związek) *związek skierowany przeciw innemu związkowi:* Tworzyły ś. związki i kontrzwiązki. Lis. <Kontr + Związek>

Kontuar, u, lm. **y** *stół sklepowy, bufet.* <Fr. comptoir>

×**Kontubernja, i,** lm. **e** *stowarzyszenie, kółko:* Cechy i kontubernje. Krasz. <**Łć.** contubernium ni.>

Kontumacja, i, lm. **e** **1.** *niestawienie ś. do sądu:* Pozwany jeśli na pierwszym roku nie stanie, będzie zdan w kontumacji, to jest w winie niestania. Herb. **2.** *zaoczne skazanie wyrokiem sądowym niestawającego na wezwanie sądu, zasądzenie żądań powoda bez stawiennictwa pozwanego.* **3.** *kwarantanna:* Dom kontumacji. <Łć. contumacia>

×**Kontumacjalny** p. **Kontumacyjny:** Kilkanaście wyroków kryminalnych, rozumie ś. kontumacjalnych. Rzew. Banicja kontumacjalna. Troc.

Kontumacyjny, ×**Kontumacjalny** przym. od **Kontumacja:** Wyrok K. Tenże sąd marszałkowski nie może ś. dyspensować od zadyktowania przez stronę przeciwną dekretu kontumacyjnego. Kraus.

Kontur, u, a. w lm. **y, Konturn,** w lm. ×**Kontorny** *linje, ograniczające przedmiot, rysunek, przedstawiający kształt przedmiotu, zarys, abrys.* Przen.: Postacie (w powieści), chociaż nie motywowane starannie, nie wycieniowane, rysowane raczej szkicowo, szerokiemi konturami, występowały plastycznie. Choiń. <Fr. contour, z Włos. contorno>

×**Kontur, a,** lm. **owie** p. **Komandor:** Gdzie jest wasz K.? — chcę mówić z konturem. Słow.

[**Kontur, a,** lm. **y**] p. [**Kontor**]. Mrong.

Konturn, u, lm. **y** p. **Kontur:** Dobrze ś. wyrył w K. wieczysty w sercu. Syrok.

Konturować, uje, ował *robić kontury czego, rysować kształt czego.* <Z Fr. contourner>

Konturowanie, a, blm., czynność cz. **Konturować.**

Konturowy przym. od **Kontur:** Linja konturowa.

[**Kontusica, y,** lm. **e**] p. **Kontusz:** Szlachcic miał na sobie bogatą kontusicę.

Kontusik, a, lm. **i** **1.** p. **Kontusz. 2.** *okrycie kobiece, mantyla.*

Kontusina, y, lm. **y** *lichy kontusz:* Otrzymał z rodzicielskim błogosławieństwem kontusinę i żupan. Rzew.

Kontusisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Kontusz.**

Kontusz, a, lm. **e,** [**Kuntusz, Kontusica**] *narodowy strój Polaków, zwierzchnia suknia długa z wylotami:* Siermięgi nie noszą, lecz kapoty białe, w czarne pręgi, a w niedzielę kontusze. Mick. Hulaj, dusza, bez kontusza! Prz. W kontuszu już tego wieku człowiekowi trudno żyć. L. *(=po staropolsku).* Dotąd polskie suknie nosił, lecz teraz Telimena, przyszła żona, zmusza warunkiem intercyzy wyrzec ś. kontusza. Mick. Przen.: Zostało trochę ogłuchłych konfederatów, trochę zblakłych kontuszów, chodzących modlić ś. na groby. Krasz. *(=kontuszowców).* Zdr. **Kontusik.** Zgr. **Kontusisko.** <Tur. kontosz, Węg. köntös>

Kontuszowiec, wca, lm. **wcy, Kontuszowy** *człowiek, chodzący w kontuszu.*

Kontuszowy przym. od **Kontusz:** Styl K. *(=staropolski).* „Miód kasztelański," komedja kontuszowa. **Kontuszowy, ego,** lm. **i** rz. p. **Kontuszowiec:** Na to K.: „O Sicińskim?" Mick.

Kontuszówka, i, blm. *gatunek wódki:* Dam ci kontuszówki z tatarakiem. Fred. A.

Kontuz, a, lm. **y, Kontuza** **1.** *salceson, mortadela.* Włod. Te półmiski kontuzów, arkasów, blemasów. Mick. **2.** K. cielęcy = *sok wyciśnięty z cielęciny gotowanej.* <Z Łć. contusus, Włos. contuso = zmiażdżony>

Kontuza, y, lm. **y** p. **Kontuz.**

Kontuzja, i, lm. **e** lek. *stłuczenie, stłuczyna, postrzał mimobieżny, mimostrzał:* K. od przelatującej kuli armatniej, od pioruna. Dostać kontuzji. <Łć. contusio>

Kontuzjonować, uje, ował p. **Kontuzjować.** Przen.: Matejki Rejtan i Skarga wyziewają tę siłę gromową, która kontuzjonuje umysł, osłupia i przeraża widza. Jell. <Fr. contusionner>

Kontuzjonowanie, a, blm., czynność cz. **Kontuzjonować,** *kontuzjowanie.*

Kontuzjować, uje, ował, Kontuzjonować *nabawić kontuzji.*

Kontuzjowanie, a, blm., czynność cz. **Kontuzjować.**

×**Kontygnacja, i,** lm. **e** p. **Kondygnacja.** <Łć. contignatio>

[**Kontykować, uje, ował** i **K. ś.**] p. **Kontentować:** Swat zapytuje młodej: „Cy kontykujesz sie tym kawalirem?"

[**Kontykowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kontykować,** *kontentowanie.*

[**Kontykowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kontykować ś.**

Kontyna, y, lm. **y, Gontyna, Gątyna** *świątynia pogańska Polaków, Słowian zachodnich, bożnica.* < Śr. Łć. contina w Herborda „Vita Ottonis;" zbliżają to z Kąt; z Skr. kuta = dom; ze S. Sł. kąšta (kucza, kuczka) = namiot, jata>

×**Kontynans, u,** blm. **1.** p. **Kontenans. 2.** *powściągliwość, wstrzemięźliwość, zimna krew, cierpliwość:* Mieć K. w grze karcianej. <Fr. contenance, pod wpływem Łć. continentia = powściągliwość>

Kontynent, u, lm. **y** *susza, ląd stały, szczeg. ląd stały Europy:* W Anglji i na kontynencie. <Śr. Łć. continens, 2 pp. continentis = duży obszar pola, przez Fr. continent>

×**Kontynentalizować się, uje ś., ował ś.** *stawać ś. kontynentalnym:* W samej rzeczy Londyn kontynentalizuje ś., by użyć tego barbaryzmu. Nagan.

×**Kontynentalizowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kontynentalizować ś.**

Kontynentalny przym. od **Kontynent,** *lądowy:* Granica kontynentalna. Pokój K. *(=pokój na kontynencie Europy).* System K. *(=środki, przedsięwzięte przez Napoleona I, celem usunięcia Anglji od handlu na stałym lądzie).* Napoleon byłby zwrócił całą czynność swoją na wykonanie zamierzonej już kontynentalnej blokady. Skarb.

Kontyngiens, u, lm. **y,** !**Kontyngient** **1.** *ilość wojska a. dostaw dla wojska, jaką dostarczyć mają miasta, prowincje a. kraj:* K. rekrutów = *ściśle oznaczona liczba nowych żołnierzy, którzy co rok mają być zaciągnięci.* Przen.: Żydzi nadmierny stanowią K. w zbrodniach, popełnianych z chęci zysku *(=zastęp, procent).* Coroczne odwiedziny Montrealu przez gubernatorstwo wystarczyły do wytworzenia nowego kontyngiensu high-life'u. Es. Ten okręt, płynący ku Ameryce, wiózł jej w swym łonie zwykły K. bohaterstwa i nikczemności. Krasz. **2.** *oznaczona suma podatku, jaka powinna być pobraną z całego kraju, niezależnie od liczby i jakości podatników.* K. liweruakowy = *rodzaj podatku stałego, jaki istniał w daw. Polsce.* **3.** *część przypadająca na kogoś z biorących udział w składce.* <Now. z Łć. contingens,

2 pp. contingentis im. od contingo = dotykam i t. d., przez Fr. contingent>

Kontyngiensowy przym. od **Kontyngiens:** Kraj podzielony na części kontyngiensowe.

!**Kontyngient, u,** lm. **y** p. **Kontyngiens.**

× **Kontynować, uje, ował** p. **Kontynuować:** Tylko z nałogu już mój djarjusz K. zaczynam. Chodź. Zniechęcony tą recepcją ludzką, nie chciał już więcej K. swej peregrynacji. Chodź.

× **Kontynowanie, a,** blm., czynność cz. **Kontynować.**

Kontynuacja, i, lm. **e** p. **Kontynuowanie;** *dalszy ciąg.* <Łć. continuatio>

Kontynuant, u, lm. **y** mat. *nazwa pewnego specjalnego wyznacznika.* <Fr. continuant>

Kontynuator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co kontynuuje:* Nie był Byron kontynuatorem przeszłego wieku. Mick. K. poprzedniego kronikarza. K. polityki poprzednika. <Now. z Łć. continuo = ciągnę dalej>

Kontynuować, uje, ował, × **Kontynować** *prowadzić jaką czynność w dalszym ciągu, ciągnąć dalej:* Anonim kontynuuje kronikę Galla. Sam, jako podkomorzy, K. będzie obrady. Chodź. <Łć. continuare>

Kontynuowanie, a, blm., **Kontynuacja** czynność cz. **Kontynuować.**

Kontynuum nieod. mat. *obszar zwartej ciągłości.* <Łć. continuum ni. = łączące ś., następne>

|**Kontytować, uje, ował**] p. **Kontentować:** Ojca to okrutnie kontytuje, ze mu sie syn udał.

|**Kontytowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kontytować,** *kontentowanie.*

[**Konucyja, i,** lm. **e**] p. **Kondycja.**

Konung, a, lm. **owie** *książę skandynawski.* <S. Skd. konungr>

Konungostwo, a, lm. **a** *godność konunga, księstwo:* Posłał tam Waldemar na K. Wyszesława, najstarszego syna. Bart.

Konungowski przym. od **Konung:** Waregowie, drużynnicy konungowscy. Bart.

† **Konus, a,** lm. **y** mat. p. **Ostrokrąg** i **Stożek.** <Łć. conus dosł. = szyszka>

Konwalamaryna, y, blm. apt. *glukozyd z ziela konwalji.* <Now. z niby Łć. nazwy rośliny convallaria (z Łć. convallis = dolina) = konwalja>

Konwalaryna, y, blm. apt. *glukozyt z ziela konwalji.*

Konwalescencja, i, lm. **e 1.** × lek. p. **Rekonwalescencja. 2.** praw. *uzyskanie ważności, uprawnienie ś. czynności.* <Łć. convalescentia>

× **Konwalescent, a,** lm. **ci** p. **Rekonwalescent.** <Łć. convalescens, 2 pp. convalescentis im.>

× **Konwalescentka, i,** lm. **i** forma ż. od **Konwalescent,** p. **Rekonwalescentka.**

Konwalijka, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Konwalja. 2.** p. **Majownik.**

Konwalja, i, lm. **e** bot. **1.** (convallaria) *roś. z rodziny liljowatych a. jej kwiat.* Gatunki: K. kańciasta a. kątowata, daw. Kokoryczką, pospolicie Babikrówką, Krówką zwana (c. polygonatum). K. okręgowa a. okółkowata (c. verticillata). K. wielokwiatowa a. Liczydło, Łoczydło, Licznokwiat (c. multiflora). K. wonna a. dwuliściowa a. Lanuszka, Lanka, Końska grzywa (c. majalis). Ja będę czystą jak marcowe śniegi, jak po moczarach białe konwalije. Słow. **2.** K. czteroprecikowa p. **Majownik.** Zdr. **Konwalijka.** <Niby Łć. convallaria, z Łć. convallis = dolina>

Konwaljowy przym. od **Konwalja:** Bukiet K. Perfumy konwaljowe.

Konwalnik, a, lm. **i, Nażyca** bot. (ophiopogon) *roś. z rodziny liljowatych.*

[**Konwas, a,** lm. **y**] **1.** *beczka w szynku.* **2.** a. [**Konfas**] *naczynie drewniane o trzech nogach do zlewania pomyj a. umywania naczyń kuchennych.* <Nm. Handfass>

Konweksyjny *wklęsło-wypukły:* Szkło, zwierciadło konweksyjne. <Łć. convexus>

Konwenans, u a. w lm. **e, Konwenjencja** *formy towarzyskie, konwencjonalizm, przyzwoitość, stosowność:* Kajdany ceremonjalnej etykiety i ściśle przestrzeganego konwenansu. Orzesz. Nie przebaczały im najmniejszego rozminięcia ś. z konwenansem. Orzesz. Prawa konwenansu. <Fr. convenance ż.>

Konwenansowy przym. od **Konwenans:** W zabawie traciły konwenansową sztywność. Orzesz.

Konwencja, i, lm. **e 1.** a. **Konwent** *ugoda, umowa, układ między osobami a. między państwami, traktat:* K. monetarna = *umowa kilku państw co do przyjęcia przez nie jednego systemu monetarnego.* K. literacka. K. o wydawanie przestępców. K. bajońska, zawarta między rządem francuskim a królem saskim. **2.** *związek, liga:* Główny organizator konwencji miast nie dał za wygrane. Rol. **3.** p. **Konwent. 4.** a. !**Konwent** *zgromadzenie narodowe we Francji 1792 r.* **5.** † *sejmik:* Uchwała konwencji (sejmiku) ziemi Sieradzkiej z r. 1399. Bliź. <Łć. conventio>

Konwencjonalizm, u, blm. p. **Konwencjonalność:** Wracają niechętnie do Anglji, teroryzowanej konwencjonalizmem. <Z Fr. conventionnel = konwencjonalny>

Konwencjonalnie przys. od **Konwencjonalny:** Niezgodność pomiędzy sferą K. pasterską, z której wzięte są osobistości, a wyrażeniami przez nie do wypowiedzenia swych uczuć użytemi. Chm.

Konwencjonalność, i, blm. rz. od **Konwencjonalny; Konwencjonalizm:** Energja, zdobyta zdala od ubezwładniającej konwencjonalności salonów Warszawy. Zapomnieć na chwilę o gorsecie konwencjonalności, który nas uciska. Krasz. <Z Fr. conventionnel = konwencjonalny>

Konwencjonalny 1. *ugodny, pochodzący ze wspólnej ugody:* Kara konwencjonalna = *kara z góry umówiona za niedotrzymanie umowy.* **2.** *powszechnie przyjęty, zwyczajowy, przestrzegający utartych form:* (Świat) francuski, któryby światem stosunków towarzyskich, światem konwencjonalnym nazwać można. Mick. Sławiący konwencjonalnemi słowy piękności natury włoskiej. Chm. <Fr. conventionnel, z Łć. conventionalis>

Konwencjonista, y, lm. **ści** *członek konwencji narodowej francuskiej z 1792 r.:* Istnieje cała przepaść między charakterem dzikich konwencjonistów, a potulnych niewolników Napoleona. Ochor. <Z Fr. convention>

Konwencyjnie przys. od **Konwencyjny.**

Konwencyjny przym. od **Konwencja:** Moneta konwencyjna. Złotych reńskich w bankocetlach, a nie w monecie konwencyjnej. Skarb. Projekt o stopie menniczej, w którym proponowano przyjęcie stopy konwencyjnej niemieckiej. Skarb.

Konwenjencja, i, lm. **e** p. **Konwenans:** Trzeba mieć przecie uwagę na jakowąś konwenjencję. Fred. A.

!**Konwenjować, uje, ował,** !**Konwenować** *zgadzać ś. w czym, przypadać do gustu, dogadzać.* <Z Fr. convenir>

!Konwenjowanie, a, blm., czynność cz. **Konwenjować.**

!Konwenować, uje, ował p. **Konwenjować:** Skoro to państwu konwenuje... Lub.

!Konwenowanie, a, blm., czynność cz. **Konwenować.**

Konwent, u, lm. **y 1.** p. **Konwencja:** a) Nie zawierał konwentów ze swoją niewinnością. Sienk. b) Bohaterscy żołnierze konwentu zwycięsko stawili czoło niemal całej uzbrojonej Europie. Ochor. **2. a. Konwencja** *zgromadzenie narodowe dla ustanowienia a. zmiany konstytucji.* **3.** *zakon a. ogół zakonników danego klasztoru, dom zakonny, klasztor:* Za pogrzebem szły trzy konwenty. Jeździłem po świecie, aby coś zebrać na ogłodzony nasz K. Chodź. Przyszedłem prosić Wielebność Waszą na jutrzejszy fest do nas z całym konwentem. Chodź. Komturowie czyli komandorowie szczególnych konwentów po miastach i zamkach. Mick. **4.** *stowarzyszenie studenckie* (np. w Dorpacie). **5.** *narada, zebranie:* W przyszłą niedzielę odbędzie ś. K. kościelny. Zawil. **6.** †*piwo klasztorne.* <Łć. i Śr. Łć. conventus>

Konwentowy, Konwentualny, † Konweński przym. od **Konwent,** *zakonny:* Zgromadzenie konwentowe.

Konwentualny p. **Konwentowy:** Sobór dał Minorytom obserwującym wiele przywilejów i korzyści, jakich konwentualni, to jest właściwi Franciszkanie, nie mieli. <Od Konwent>

Konwentuał, a, lm. **owie** *członek konwentu, konfrater zakonny, zakonnik, mnich:* Wyrzucał własnym konwentuałom odstąpienie od ścisłości pierwotnej reguły. Brk. <Śr. Łć. conventuales = nazwa Franciszkanów (od conventus = konwent)>

× Konwentykuł, u, lm. **y** *związek, zgromadzenie, liga:* August unieważnia, jako zbrodniczy K., tak zwaną konfederację warszawską. Mor. T. <Łć. conventiculum ni.>

† Konweński p. **Konwentowy:** Piwo konweńskie. Mur. *(=klasztorne).* <Z Konwent>

× Konwers, a, lm. **owie, × Konwirs, × Konwirsz, × Konwiersz 1.** p. **Konwertyta. 2.** *laik zakonny, braciszek:* Był w klasztorze tylko konwersem, nie uczyniwszy profesji zakonnej. Nar. <Śr. Łć. conversus>

Konwersacja, i, lm. **e 1.** *rozmowa:* Lekcja konwersacji francuskiej. Prowadzić z kim, ożywiać konwersację. Dzisiaj oczami zaczyna ś. i prowadzi cała przedślubna K. Zach. **2.** × *obcowanie, przestawanie z kim.* L. **3.** × *biesiada, hulanka:* Obóz trząsł ś. od hulatyk i biesiad towarzyskich, które żołnierze polscy konwersacją nazywali. Kub. <Łć. conversatio>

Konwersacyjny przym. od **Konwersacja:** Korzystał z konwersacyjnego talentu swego brata. Kaczk.

Konwersator, a, lm. **owie a. rzy** *nauczyciel konwersacji cudzoziemskiej.* < Włos. conversatore>

Konwersatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Konwersator.**

Konwersatorski przym. od **Konwersator.**

Konwersja, i, lm. **e 1.** *nawrócenie ś. z jednej wiary na drugą.* **2.** *zamiana jednej pożyczki hipotecznej amortyzacyjnej na inną z nowym terminem umorzenia, z tą samą lub zmienioną stopą procentową.* **3.** *zamiana papierów publicznych większoprocentowych na mniejszoprocentowe i odwrotnie:* Towarzystwo Kredytowe Ziemskie dokonało konwersji listów 5% na 4%. **4.** fil. p. **Odwracanie.** <Łć. conversio, skąd Fr. conversion>

Konweńska, i, lm. **i, × Konwierszka 1.** × *neofitka.* **2.** *zakonnica z mniejszemi ślubami, używana w klasztorze do niższych posług.* <p. Konwers>

Konwersować, uje, ował, [Konwesować] 1. *rozmawiać.* **2.** × z kim = *obcować, przestawać:* Wiele mówiących wystrzegał ś. i z niemi mało konwersował. Skar. <Łć. conversare>

Konwersowanie, a, blm., czynność **cz. Konwersować.**

Konwersyjny przym. od **Konwersja:** Operaty konwersyjne i pożyczkowe. Syndykat K.

Konwertor, a, lm. **y, Gruszka Besemerowska** hut. *naczynie do odwęglania surowca.* <Now. z Łć. converto = obracać i t. d.>

Konwertować, uje, ował papiery publiczne = *zamieniać je na inne, niższoprocentowe, robić konwersję.* <Łć. convertere>

Konwertowanie, a, blm., czynność cz. **Konwertować.**

Konwertyta, y, lm. **y, × Konwirs, × Konwirsz, × Konwiersz** *nowowierca, neofita.* <Włos. convertito>

[Konwesować, uje, ował] p. **Konwersować:** Odrzekłam sie K. z takiemi durniami.

[Konwesowanie, a, blm.] czynność cz. **Konwesować,** *konwersowanie.*

† Konwia, i, lm. **e** p. **Konew.**

× Konwiersz, a, lm. **e 1.** p. **Konwertyta. 2.** p. **Konwers.**

× Konwierszka, i, lm. **i** p. **Konwerska.**

Konwikcja, i, lm. **e, Konwikta** *przekonanie podsądnego o winie, dowiedzenie mu winy:* Do konwikcji prawnej potrzeba trzech kondemnat. Kras. <Łć. convictio>

[Konwikować, uje, ował] p. **Komunikować.**

[Konwikowanie, a, blm.] czynność cz. **Konwikować:** Choremu do konwikowania jakoś łacni było.

Konwikt, u, lm. **y** *instytut naukowy dla stałych pensjonarzy:* Dzieci wasze kopami pomieszczał w konwikcie pijarskim. Mick. <Łć. convictus>

Konwikta, y, lm. **y** p. **Konwikcja.**

Konwiktor, a, lm. **owie a. rzy** *uczeń, pensjonarz konwiktu:* Konwiktorowie, panicze, z góry na mnie poglądali. And. Dopiero co z pensji przybyła panienka z okolicy, ze świeżo oswobodzonym konwiktorem. Skarb. <Łć. convictor>

Konwiktowy przym. od **Konwikt:** Pomieszczenie w jednym z arystokratycznych zakładów konwiktowych. Spas.

Konwinkować, uje, ował kogo = *przekonać; dowieść mu czego:* Dowody mają być jasne, gruntowne, rozum konwinkujące *(=zniewalające).* Ta rubaszna perora niebardzo mię konwinkowała. Chodź. **K. ś.** *przekonać ś., upewnić ś.:* Że jest, namacalnie ś. konwinkował. Łoź. <Łć. convincere>

Konwinkowanie, a, blm., czynność cz. **Konwinkować.**

Konwinkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Konwinkować ś.**

× Konwirs, a, lm. **owie 1.** p. **Konwertyta. 2.** p. **Konwers.**

× Konwirsz, a, lm. **owie 1.** p. **Konwertyta. 2.** p. **Konwers.**

[Konwis, a, lm. **e]** p. **Komisja:** Na swoich chłopów konwisa zwodzi. Sprowadzają konwise.

Konwisarczyk, a, lm. **cy** *czeladnik a. chłopiec konwisarski.*

Konwisarka, **i**, lm. **i** **1.** forma ż. od **Konwisarz**, *cyngiserka a. ludwisarka.* **2.** *żona konwisarza.*

Konwisarnia, **i**, lm. **e** *pracownia konwisarska.*

Konwisarski przym. od **Konwisarz.**

Konwisarstwo, **a**, blm. *rzemiosło konwisarza, cyngiserstwo.*

Konwisarz, **a**, lm. **e** **1.** *rzemieślnik, odlewający naczynia i inne przedmioty z cyny, cyngiser.* **2.** *rzemieślnik, lejący dzwony, rusznice, działa, ludwisarz a. puszkarz:* K., ten, który dzwony, ruśnice a. działa leje. Mącz. <Nm. Kann(en)giesser>

[**Konwisarz**, **a**, lm. **e**] p. **Komisarz.**

[**Konwisyja**, **i**, lm. **e**] p. **Komisja**: Jedzie z konwisyje.

[**Konwiśny**] p. **Komisyjny.**

Konwojować, **uje**, **ował** *odprowadzać pod konwojem, eskortować:* K. kogo, bagaże. Jazda i piechota konwojowały karawan. Skarb. Przen.: Psy zrywały ś. ze szczekaniem i konwojowały kolumnę od punktu jednego do drugiego. Jeż. <Fr. convoyer>

Konwojowanie, **a**, blm., czynność cz. **Konwojować.**

Konwojowy przym. od **Konwój**: List K. = *spis rzeczy przewożonych koleją a. będących własnością kolei a. jej służby, urzędników.*

Konwokacja, **i**, lm. **e** **1.** *zwołanie, zebranie, np. duchowieństwa dla narady, parlamentu, sejmu (np. w czasie bezkrólewia w daw. Polsce).* **2.** *sejm przed elekcją króla, sejm konwokacyjny.* Kras. <Łć. convocatio>

Konwokacyjny przym. od **Konwokacja**: Sejm K. = *zwoływany w daw. Polsce przez prymasa, po śmierci króla,* in. k o n w o k a c j a.

× **Konwokować**, **uje**, **ował** dok. i nied. *zwołać, zebrać:* Konwokował panów koronnych i litewskich do Torunia. Rzew. <Łć. convocare>

× **Konwokowanie**, **a**, blm., czynność cz. **Konwokować.**

Konwoluta, **y**, lm. **y** apt. *koperta do wydawania z aptek proszków dzielonych.* <Łć. convoluta im. ż. od convolvo = zwijam>

Konwolwulina, **y**, blm. apt. *pierwiastek działający z korzenia jalapy.* <Now. z Łć. convolvulus = powój>

Konwój, **oju**, lm. **oje** *straż zbrojna, odprowadzająca kogo a. co, eskorta:* Odesłać pod konwojem. K. do przeprowadzenia złoczyńcy. <Fr. convoi>

[**Konwulicje**, **i**, blp.] p. **Konwulsja.**

Konwulsja, **i**, lm. **e** **1.** a. w lm., [**Konwulicje**] (convulsio) *kurcz, drgawka, drygotka,* × *miotaczka:* Przywieźli ją zawczoraj — była w konwulsjach. Krasiń. Niewiasty cisną ś. za nim, blade, obłąkane, w konwulsjach. Krasiń. Naturaliści sprzeczają ś dotąd, czy owad (skorpjon) popełnia samobójstwo dobrowolnie, czy tylko wpadszy w konwulsje, mimowolnym ruchem żądła ranę sobie zadaje. Mick. Przebiegały mu na licach konwulsje boleści. Krasiń. Dusza jej przed oczyma młodzieńca ostatnią konwulsją wyrwała ś. z plecionki jej włosów. Krasiń. Przen.: Z tych majątkowych ostatnich konwulsyj nie zyskał jedno wyrok przeciw sobie. Słow. Por. **Kurcz.** **2.** praw. (w daw. Polsce) *ściągnięcie kary na tego, który bezzasadnie żądał zmiany wyroku a. podejściem zyskał przeciwną pierwszemu wyrokowi decyzję sądową.* <Łć. convulsio>

Konwulsyjnie przys. od **Konwulsyjny** **1.** *kurczowo:* Z rękami K. załamanemi siedział u łóżka. Krasz. Trzymała K. pochwycony rękaw bluzy. Krasz. Otwierały ś. K. powieki nad oczami. Krasz. **2.** przen. *z pośpiechem i niepokojem:* Działać K.

Konwulsyjność, **i**, blm. rz. od **Konwulsyjny**: K. ruchów.

Konwulsyjny przym. od **Konwulsja**: Śmiech K. Marzenia we śnie, plotki konwulsyjne. Śniad. Wśród takich leci konwulsyjnych tanów postać szkieleta. Gosz. Trupie i przyschłe do kości lica konwulsyjnemi ruchami drgały. Ziel. W ich tańcach konwulsyjne podrzuty. Krasiń. Oglądamy wieki średnie na łożu skonania; po kilku konwulsyjnych ruchach może dożyjem ich zgonu. Mick.

[**Konyszek**, **szka**, lm. **szki**] p. **Koń**: Dájże jeść konyszkowi.

[**Konytatka**, **i**, lm. **i**] p. **Konotatka.**

Koń, **a**, lm. **e** **1.** zool. = a) a. [**Kóń**, **Łoszak**] (equus caballus), *zwierzę jednokopytowe ze strzałkami, to jest z nagiemi, modzelowatemi zgrubieniami naskórka na wewnętrznej stronie nóg:* K. a. K. samiec = *ogier, drygant.* K. trzebiony = *wałach.* K. samica = *klacz, kobyła, świerzopa.* Młody K. = *źrebię, źrebak, źrebiec, [łoszę].* Dosiąść konia. Wsiąść na konia a. na K. Szlachta na K. wsiędzie. Mick. Hejże na K.! Mick. Dworzan na K. wsadził. Mick. Na K.! hej na K.! Słow. Porwał mię na K. Mick. Damę na K. z sobą bierze. Mick. † Posłali mu K. dobry, siodło pozłocone. Biel. M. (= *konia...*). Anioł straszliwy, o którym roją napół senne dzieci, że K. ma ze mgły, z wężów srebrnych bicze. Słow. K. w koń. Kn. = *wszystkie konie jak na wybór.* Konie wyprawne, K. w K. okazałe. Groch. K. przed K. W konie na rany Chrystusa, bo wilki tuż. Zakomenderował: „W konie!" Sienk. Pędził, co K. wyskoczy. Zdrów, jak K. (= *jak byk, jak ryba*). Pracuje, jak K. (= *jak wół*). Pańskie oko konia tuczy. Prz. Darowanemu koniowi w zęby nie zaglądają. Prz. K. ma cztery nogi, a potknie ś. Prz. Kiedy spaść, to z dobrego konia. Prz. I w sto koni nie dogoni. Prz. Jakby go na sto koni wsadził. Prz. (dom.: kontent). Na koniu jedzie, a konia szuka. Prz. (o tym, kto przez nieuwagę szuka rzeczy, którą ma przy sobie). Znają ś., jak łyse konie. Prz. Łaska pańska na pstrym koniu jeździ. Prz. K. z brzuchem podkasanym (= *w tył ku słabiźnie mocno podciągnięty*). K. z zupełnym rejestrem (gdy już na wszystkich zębach ma dołki). K. łękowacieje (= *grzbiet mu wklęsa*). Harcować, sadzić na koniu. K. bieży galopem, cwałem a. w cwał, truchtem, stępa, kłusem. Konie kopijnicze, strzelcze (na których u nas jeździli kopijnicy, strzelcy). Konie według pochodzenia: arabskie, żmujdzkie, polskie, angielskie, szwaby, fryzy, cekle, tureckie, bachmaty. K. rasowy, stepowy. K. wschodni, orjentalny, szlachetny, a. ciepłokrwisty. K. zachodni, zimnokrwisty. Konie według maści: białe, siwe, jabłkowite, cisawe, bułane, gniade, tarantowate, rydze, rydzopleśniwe, kasztanowate, żelaznosiwe, plowe, myszate, gniadopleśniwe, wronopleśniwe, kare, wrone. K. dzielny = *rumak, dzianet, bedew.* K. powodny (= zapasowy, którym zastępowano na wojnie konia zabitego a. ranionego). K. do wierzchu a. pod wierzch = *wierzchowiec.* K. gospodarski a. juczny, stadny, kareciany a. cugowy a. c u g a n t, pociągowy, pocztowy a. pocztarski, wyścigowy. K. jednochodnik, szłapak, kłusak. K. potkliwy, niepewny na nogi, upadający na tylne nogi, włogawy. K. rozhukany, narowisty.

K. wziął na kieł. Kulbaczyć, rozkulbaczyć, osiodłać, zaprzęgać, odprzęgać, zakładać, wykładać, pławić, ujeżdżać, kuć konie. K. z rzędem. Dam ci konia z rzędem, jeżeli... Prz. Stawię konia z rzędem. Mick. Daj komu konia, a sam siedź doma. Prz. Toczyć koniem. Osadzić konia. Smyk jak konia w zawód puścił po skrzypicy. Mick. Z końcem sierpnia i koniem i łódką puszczam ś. w drogę. Słow. *(=konno)*. Szukać na koniu żołnierskiego chleba. L. *(=w konnicy)*. Witołda buta na koniu wiecznie trzyma całą Litwę. Mick. K. nizki = *mierzyn, mierzynek, mierzyniec, żmujdzinek, hester, hetka, podjezdek.* K. nędzny = *konisko, szkapa, bronowłoka.* K. nędzny, chudy = *chabeta.* [K. o jednej kiszce] = źle odżywiany, przepaścisty. [K. naręczny, podsobny]. Pójdziem w kraje słońca, gdzie konie skrzydlate. Krasiń. K. rogaty indyjski i murzyński. Kn. *(=jakieś zwierzę bajeczne).* K. z oślice. Kn. *(=muł).* Żart.: K. Pana Jezusa = *osiel.* Bałem ś. za Chrystusowego konia. Słow. *(=za osła).* Przen.: Koniec wojny niepewny, nie wiedzieć, kto na koniu a. pod koniem zostanie, kto wygra a. utraci. Mącz. Kto bywa na koniu, bywa i pod koniem. Prz. Na tym koniu wszyscy dziś siedzicie, z któregom ja wczoraj spadł. Czahr. *(=co mnie wczoraj, dziś wam).* Życie jest marną bitwą, w której człek nigdy z konia nie zsiada. Krasiń. Chmury Twój wóz, Twe konie wiatry niedoścignione. Kochan. Gdy św. Marcin na białym koniu przyjedzie *(=jeżeli będzie w ten dzień padał śnieg)*, zima będzie lekka, a jeżeli na czarnym *(=jeżeli nie będzie śniegu)*, to ostra. Prz. Dzień-li po niebie wiedzie, noc-li swoje konie... Kochan. Myśli ś. twój K. trwogą nie zdębia. Słow. b) K. rzeczny p. **Hipopotam.** 2. przen. *konny, jeździec, rycerz,* w lm. *konnica, jazda, kawalerja:* Oddział z pięciuset koni. Uderzył nań w pięćset koni. 3. przen. *człowiek leniwy, gnuśny, drągal:* Oj ty koniu! robić ci ś. nie chce. 4. a) *kij, na którym dzieci jeżdżą.* b) Zabawa w konie = *rodzaj zabawy dziecinnej, w której jedne dzieci są woźnicami, drugie końmi:* Grałem z nią w konia, w ciuciubabkę i w sekretarza. Zach. 5. (w szachach) *rycerz.* 6. *sztuka drzewa na nogach, na którą wsadzają żołnierzy za karę, kobylica; takiż przyrząd w gimnastyce, do dosiadania i przeskakiwania.* 7. † K. drewniany = *rodzaj tortury.* Bobr. 8. *machina wojenna, podobna do tarana.* Bobr. 9. [K.] = a) *wierzchni snop na mendlu, przykrywający kilka snopków od deszczu.* b) *podstawa w skrzypcach, ponad którą struny są przymocowane.* c) *haczyk w zapięciu sukmany.* 10. astr.: K. na niebie, a. mały K. = p e g a z, *nazwa jednej z konstelacji północnych:* Z niebios wyleci K., który parska gwiazdami i świeci. Słow. 11. fl.: Konia bić, a. na konia bić = *szablę, to jest sztukę krzyżową w kształcie pałasza brać pod ramię przy zbijaniu w plenice w ten sposób, aby krzywość do góry wystawała.* 12. garb. *skóra końska.* 13. mech.: K. mechaniczny a. K. parowy = *jednostka do oceny działalności magramo a. raczej efektu motorów, praca 75 kilochinmetrów, wykonana w ciągu jednej sekundy:* Machina parowa o sile dwudziestu koni. 14. ucz. *zły stopień, jedność, jedynka, pałka:* Dostać konia. Na koniu pojechał do domu *(=poszedł do domu, dostawszy jedność).* Zdr. **Konik, Koniczek,** [**Kónik, Koniczeniek, Koniczeńko, Koniszek, Koniaszek, Konyszek, Koniś, Kóniś, Koniuś, Konię, Koniątko, Kończę, Kónczę, Konczątko, Koniowina, Kóniowina, Koniewina**]. Zgr. **Konisko,** [**Końsko, Kóńsko, Kónisko, Kónisko**]. <KON>

Końcomiesięczny *przypadający na koniec miesiąca:* Termin K. Wypłata końcomiesięczna. <Koniec + Miesięczny>

Końcowiekowy *przypadający na koniec wieku:* Jest on człowiekiem, dotkniętym chorobą końcowiekową. Kasz. <Koniec + Wiekowy>

Końcowo-językowy *od końca języka, dotyczący końca języka:* Kto inny straciłby wiarę w metodę końcowo-językową. Jeż. <Końcowy + Językowy>

Końcowość, i, lm. **i** rz. od **Końcowy,** *ostateczność:* Wykluczenie wszelkiej końcowości. Trep. <Od Koniec>

Końcowy, †**Konieczny** przym. od **Koniec,** *ostatni, ostateczny, krańcowy:* Zgłoska końcowa. Ustęp K. O [końcowym] w rzędzie żniwiarzy powiadają, że klucz nosi. Gdy nadejdą zapusty, a szczeg. dni końcowe, udają ś. wszyscy do karczmy. Bot.: Koszyczki końcowe = *stojące na wierzchołkach pędów.* Rost. Hist.: Pętliczki końcowe a. k o ń c z y n o w e.

Końcówka, i, lm. **i** 1. *część końcowa wyrazu po jego osnowie, zmieniająca ś. w miarę odmieniania wyrazu, zakończenie.* 2. *zgłoska końcowa wiersza, rym:* Słownik rymowych końcówek. Słow. 3. [K.] *kapsel zakładany na oś wozu.* 4. w lm. fiz. *końce drutów, złączonych z biegunami ogniw a. batarji galwanicznych.* <Od Koniec>

Końcówkowy przym. od **Końcówka:** Spółgłoska, zgłoska końcówkowa.

[**Kończar, a,** lm. **y**] *koniec drew, struny, zagonu, pola i t. p.* <KOŃ/CZŃ/CZĘ>

Kończasto przys. od **Kończasty; Kończysto, Kończato,** †**Kończyto,** †**Kończystowicie.**

†**Kończasto-cyckowy** anat.: †Dziura kończasto-cyckowa, r y l c o - s u t k o w a = *foramen stylomastoideum.* <Kończasty + Cyckowy>

†**Kończasto-gardzielowy** anat.: †Myszka kończasto-gardzielowa = *mięsień rylcogardłowy* (musculus stylo-pharyngeus). <Kończasty + Gardzielowy>

† **Kończasto-języko-kościowy** anat.: †Myszka kończasto-języko-kościowa = *mięsień rylco-gnykowy* (musculus stylo-hyoideus). <Kończasty + Język + Kościowy>

Kończasto-językowy anat.: †Myszka kończasto-językowa = *mięsień rylco-językowy* (musculus stylo glossus). <Kończasty + Językowy>

× **Kończastokrąg, ęgu,** lm. **ęgi** *stożek ścięty.* <Kończasty + Krąg>

Kończastość, i, blm. rz. od **Kończasty; Kończystość,** × **Kończatość.**

Kończasty, Kończysty, Kończaty, [**Kończyty**] *wychodzący w koniec, ostro zakończony, śpiczasty, zaostrzony:* Piramida ostro kończasta. Kąt K. i tępy *(=ostry).* Bróg, stóg, kołpak K. *(=sterczący ku górze).* Anat.: †Myszka kończasta kości językowej = *mięsień rylco-gnykowy* (musculus stylohyoideus) <Od Koniec>

× **Kończaścieć, eje, ał** *stawać ś. kończastym:* U brzemiennej, gdy ś. jeden tylko płód w macicy znajduje, pępek więcej ś. wynosi, kończaścieje. Krup. <Od Kończasty>

Kończatka, i, lm. **i** bot. (myrobalanus) *roś. z rodziny trudziczkowatych.* <?>

Kończato p. **Kończasto.** <Od Koniec>

× **Kończatokręto** przys. od **Kończatokręty:** K. nakształt samołówki. Bobr.

× **Kończatokręty** *spiralny:* K., zrobiony nakształt samołówki. Bobr. Pław morski, twardoskorupy, K. Bobr. <Kończaty + Kręty>

× **Kończatokrzywy** *zakrzywiony na końcu*. Smok kończatokrzywemi zębami straszny. Otw. <Kończaty + Krzywy>

× **Kończatookrągły** *kończasty i zaokrąglony*. Kn. <Kończaty + Okrągły>

× **Kończatość, i,** lm. **i** p. **Kończastość:** Miecz kończatością tarcze przeszywa. Pilch. K. pióra pisarskiego, miecza, szpady. Troc. K. głowy cukru. Troc. Anat.: †K. serca (apex s. mucro cordis) = *koniec*, †*koniec spiczasty a. grot serca*. Kirch. †K. języka = *koniec a. czubek języka* (apex linguae).

Kończaty p. **Kończasty:** Kończatookrągły. Kn. Kończatokręty. Kn. Kończatokrzywy. Otw. Anat.: a) †Myszka kończata brzuchowa = *mięsień ostrosłupowy a. piramidalny brzucha* (musculus pyramidalis). b) †Wyrostek K. p. **Rylcowy.** <Od Koniec>

Kończący, ego, lm. **y** rz. garb. *robotnik wykończający skóry delikatniejsze*, c u r y c h t e r.

[**Kończe**] p. **Koniecznie:** Pan chciał K. opłatka za las.

Kończenie, a, blm., czynność cz. **Kończyć.**

Kończenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kończyć ś.**

[**Kończewie, a,** blm.] p. **Koniczyna.** <Zam. *Koniczewie>

[**Kończę, ęcia,** lm. **ęta**] **1.** p. **Koń. 2.** *młody koń, spory źrebak.* <KON>

Kończyć, y, ył I. *robić z czym koniec, doprowadzać co do końca, dokończać:* K. toaletę, podróż, pracę. Kończ z nim co prędzej (*=załatwiaj ś.*). K. herbatę, obiad (*= kończyć pić, jeść*). Panna młoda kończyła robić gotowalnię. Mick. Zegar kończy bić. Mick. K. szkoły. W dalekim mieście kończył nauki. Mick. Gdy pogroziło niebo niepogodą, przyszło mu K. drogę. Tw. Gonią wesoło—łowy kończą łzami. Mick. Właśnie tym ś. zatrudniał i kończył tak gadać. Mick. Tymczasem ksiądz na łożu usiadł i tak kończył (dom.: opowiadanie). Mick. Owóż, kończył Protazy, był to znak proroczy. Mick. On wpadł, rzekł, kończąc Hrabia, na czele złodziejów. Mick. O! jak wam leniwo! do kończącego wszystko grobu! Słow. Niech jej (pieśni) w niebiosach głośniej dośpiewają, niż ja, kończący tu bolesne losy. Słow. Śmierć kończy jego cierpienia. Chm. Już, kończąc cierpienie, zbiera ś. dusza w ostatnie westchnienie. Mick. Na stosach dobrowolną śmiercią pospolicie żywot kończyli. Mick. **2.** *K. życie, konać, umierać, dogorywać:* Już kończy. Z rozpaczy kończą tak, jak Werter w Getym. Słow. **3.** ×*pokonywać, wyniszczać, wytępiać, dobijać:* K. Lachów rozkazał. Niem. **K. ś.** *być zakończonym; przychodzić ku końcowi, wyczerpywać ś., ustawać:* K. ś. śpiczasto. Tu kończy ś. moje pole, moje opowiadanie. Choroba, beczka piwa kończy ś. Temi słowy kończy ś. Ewangielja św. na niedzielę dzisiejszą. Zawsze ś. zbytek kończy doświadczeniem smutnym. Kras. Tobą ś. kończy ta pieśń, dawny boże. Słow. Potyczka tego rodzaju kończy ś. u nich na uderzaniu kopjami. Mick. (Grzeczność) nie na tym kończy ś., jak nogą zręcznie wierzgnąć, z uśmiechem witać lada kogo. Mick. (*=jedynie polega*). Kończyłem ś. już—a teraz znów w piersiach nieskończoność czuję. Krasiń. <Od Koniec>

Kończyk, a, lm. **i 1.** × p. **Koniec. 2.** × p. **Koniuszczek. 3.** a. **Kolczyk** rzem. *koniec pręta u parasola, metalowy, kościany, rogowy.*

Kończyna, y, lm. **y 1.** *koniec, kraniec, kres, granica:* Kończyny świata. Wszystkie kończyny ziemie Boga chwalić będą. Troc. Królowie przyszli od kończyn ziemi. Pot. Chował ś. w olszynach, które na widnokręgu czerniały kończynach. Mick. Wszystkie drzewa od kończyn równiny zaskrzypiały. Krasiń. Ludzie ze czterech kończyn Polski. Krasz. **2.** anat. = a) w lm. *członki*, ×*odnogi*, ×*odnoża*, ×*ostatkowe członki* (Czerwiakowski), ×*końce* (Brandt), !*ostateczności* (Girtler) (artus s. extremitates): Kończyny górne, in. †c z ł o n k i z w i e r z c h n i e (Siennik), ×w y ż s z e, p i e r s i o w e, †o d n o g i c i a ł a w y ż s z e (Ryszkowski) = *barki, ramiona i ręce jako całość* (artus superiores). Kończyny dolne, in. †c z ł o n k i s p o d n i e, b r z u s z n e, ×n i ż s z e, †o d n o g i c i a ł a n i ż s z e = *nogi od biodra do palców* (a. inferiores). b) ×Kończyny oskrzelowe, tętnicowe (Bierkowski) = *zakończenia tych tworów*. **3.** bud. *ostre zakończenie jakiej części w budowli, jak szczytu dachu na wieży i t. p.* **4.** druk. *kolumna, kończąca ś. klinowato, szpickolumna, niecałka, niecalizna.* <Od Koniec>

[**Kończyna, y,** lm. **y**] p. **Koniczyna:** Błotna K. = *roś. trifolium fibrinum.* Zdr. [**Kończynka**]. <Zam. Koniczyna>

[**Kończynka, i,** lm. **i**] p. [**Kończyna**].

Kończynowy przym. od **Kończyna.** Hist.: Pętliczki kończynowe a. k o ń c o w e.

Kończysto p. **Kończasto.**

Kończystość, i 1. blm. p. **Kończastość. 2.** lm. **i** mat. *punkt odbicia a. punkt zwrotu.*

†**Kończystowicie** p. **Kończasto.** L. <Od Kończysty>

Kończysty p. **Kończasty:** Woły ugór i przeciągłe smugi w zagon krajały kończystemi pługi. Chr. [Wojtek ma nos K.] (*=ma dobry węch*). Lek.: Kłykciny kończyste p. **Kłykciny.** <Od Koniec>

†**Kończyto** p. **Kończasto:** Kół K. zaciosany do wtykania w ziemię. Stroj.

[**Kończyty**] p. **Kończasty.**

[**Kończyzna, y,** lm. **y**] p. **Koniczyna.** <Zam. *Koniczyzna>

[**Kondeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kądek.** <p. Kądek>

[**Kondek, dka,** lm. **dki**] p. **Kądek.**

[**Kondeneczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kądek.**

[**Konduszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kądek.**

[**Konduś, a,** lm. **e**] p. **Kądek.**

[**Końkowa, y,** lm. **y**] *podkowa.* <Koń + KU/KOW>

[**Końpus, a,** lm. **y**] p. **Kańpus.**

Koński 1. a. †**Koni,** × **Koniowy,** [**Koniów, Koni, Kóni**] przym. od **Koń:** Mięso końskie. Sierść końska. Róg K. (*= z kopyta końskiego*). Podkowy końskie. K. pastuch. Kn. Końskie gospodarstwo. Kn. Końskie stado. Kn. (*=stado koni*). Mucha końska. Przen.: Końskie zdrowie (*= kamienne, żelazne, silne, niepożyte*). Lekarstwo końskie (*=zbyt silne, gwałtowne, chyba dla koni*). Kupiec, młyn, targ K. p. **Kupiec, Młyn, Targ.** [Końskie wesele] p. **Wesele.** [Krawiec K.] p. **Krawiec. 2.** bot.: Grzywa końska p. **Konwalja.** Kmin K. p. **Koniopłoch.** Koper K. p. **Gałucha.** [Mięta końska] p. **Mięta.** Ogon K. p. **Skrzyp.** Szczaw K. p. **Szczaw.** Hrabia bokiem, między wielkie końskie szczawie, skacząc jak żaba, cicho przyczołgał ś. blizko. Mick. K. trud p. **Konitrud.** K. ząb = *gatunek kukurydzy* (zea gigantea). **3.** garb.: Końskie kawałki p. **Kawałek. 4.** lek.: K. ogon = *koniec rdzenia pacierzowego z początkami nerwów* (cauda equina). **5.** wet.: a) Durzyca końska p. **Durzyca.** b) ×Drganie końskie p. **Drgęga.** c)

†Kaduk K. p. **Słonecznik.** **6.** zool.: K. narzępik p. **Narzępik.** Pijawka końska p. **Pijawka.** <Od Koń>

†**Końskie** przys. od **Koński,** *po końsku.*

[**Końsko, a,** lm. **a**] **1.** p. **Koń.** **2.** p. **Konisko:** Końska okropnie biydne.

× **Końskonogi** *mający nogi końskie:* Ludzie końskonodzy. Chm. B. <Koński + Noga>

†**Końszt, u,** lm. **y** p. **Kunszt.** Biel. M.

[**Końteczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kądek.**

[**Końtek, tka,** lm. **tki**] p. **Kądek.**

Kooperacja, i, lm. **e** **1.** *współdziałanie, współnictwo w działalności czyjej.* **2.** *spółka, konsorcjum:* Rządy zakładały uprzywilejowane kooperacje akcyjne. Spas. **3.** praw. = a) *przyjęcie do zgromadzenia, stowarzyszenia.* b) *wybór, w którym sami członkowie pewnego zarządu, komitetu, komisji w miarę ubycia jednego z nich obierają następcę.* <Łć. cooperatio>

Kooperacyjny przym. od **Kooperacja:** Handel K.

Kooperator, a, lm. **owie** a. **rzy** **1.** *ten, co wespół z innemi przyszedł do czego, sprawca czego na równi z innemi:* Podniósł ś. tumult na podkomorzego, kooperatora do odsądzenia Abramowicza od pisarstwa. Rzew. **2.** prow. *pomocnik proboszcza.* <Łć. cooperator>

Kooperować, uje, ował **1.** *współdziałać.* **2.** co = *zrobić, ustanowić, założyć coś wespół z innemi:* Bractwo św. Trójcy, przez ks. Krzysztofowicza kooperowane. Rol. <Fr. coopérer>

Kooperowanie, a, blm., czynność cz. **Kooperować.**

× **Kooperta, y,** lm. **y** p. **Koperta.**

Kooptacja, i, lm. **e** *przyjęcie a. wybór członków przez resztę zgromadzenia.* <Łć. cooptatio>

Koordonograf, u, lm. **y** *narzędzie do zachowania perspektywy w rysunku.* Sł. wil. <Now. z Fr. coordonner = uporządkować + Gr. gráfō = piszę, rysuję>

Koordynacja, i, lm. **e** fil. p. **Uspółrzędnienie.** <Fr. coordination>

× **Koordynata, y,** lm. **y** mat. p. **Spółrzędna.** <Śr. Łć. coordinata im. ni. lm. = (rzeczy) uporządkowane>

Koordynować, uje, ował fil. p. **Uspółrzędnić:** Psychologja Rousseau'a wysuwała zasadę prymatu uczucia przed rozumem, a nie koordynowała z niemi wcale woli i jej wyrobu, t. j. charakteru. Spas. <Śr. Łć. coordinare>

Koordynowanie, a, lm. **a** fil. czynność cz. **Koordynować,** p. **Uspółrzędnienie.**

Koorganizacja, i, lm. **e** *budowa, skład, ustrój, organizm:* K. rodziny. <Now. z Łć. co- = wespół + Organizacja>

[**Kop!**] obrazowanie czynności cz. **Kopnąć:** Poszedł chłop, nogą K. i powiedział: Dajże, Boże, szczęście! (zagadka o pługu). <Okrzyk. z KOP>

Kopa, y, lm. **y** **1.** *sześćdziesiąt sztuk czegokolwiek:* K. desek, łat, gontów, gwoździ, jaj, orzechów. Rachować na kopy. Składać zboże w mendle, w kopy *(= po 60 snopków).* K. siana. Kn. *(= bróg z 60 wiązek złożony).* Kiedy w polu kopy, będą w skrzyni kopy. Prz. K. kopie nierówna. Prz. Na kopach siedzą wrony zmokłe. Mick. Niech ginie siano ze stogu, niech sąsiad kopy rozkradnie. Mick. Nie licz na korce, póki kóp nie zwieziesz. Prz. Świeciły ś. białych serów mnogie kopy. Mick. Ani mi ś. pokazuj bez kopy baranów. Chodź. Drugą kopę kołdunów wsyp do rondla. Chodź. Dzieci wasze kopami pomieszczał w konwikcie. Mick. K. djabłów (przekleństwo). Żart.: Jużeśmy ś. też z kopę lat nie widzieli! *(= bardzo dawno, kupę lat).* Już od lat kopy o was ni widu, ni słychu. Mick. **2.** †*sześćdziesiąt (na Litwie 75) groszy srebrnych:* Gdy Wacław grzywny czystego srebra podzielił na sztuk 60, poczęła powoli ustawać pamięć grzywny liczalnej, a następował rachunek przez kopy. Nar. Święty to grosz, co kopy strzeże. Prz. Wóz drew za kopę. Falib. Szlachcic bez chłopa, jak bez dwuch złotych K. Prz. K. za głowę = *nazwa niektórych talarów za Zygmunta III.* **3.** †*grzywna czystego srebra, gdyż z niej pierwotnie bito sześćdziesiąt groszy srebrnych.* **4.** † w lm. *grzywny, kara sądowa pieniężna.* Vol. Zapłacić kopę. Troc. **5.** †*zapłata katu za spełnienie egzekucji:* Nie zabił go, nie dojdzie kata obiecana K. Pot. Dzierż, goń, w ostatku na mą kopę zabij. L. *(= na mój rachunek, na moją odpowiedzialność).* **6.** †*pieniądze, majątek:* Lepsza cnota, niż K. L. U kogo K. leży, druga do niego bieży. Prz. **7.** †*kupa, zgromadzenie, gromada ludzi zwołanych; zgromadzanie ś. ludzi, wezwanych na obrady:* Gdzieby ś. na tych dwuch kopach o tym zabiciu dowiedzieć nie mogli, tedy trzecią kopę przysiężną ma urząd zebrać. St. lit. **8.** [K.] = a) *mały snopek słomy (z 15—20 kłosów), kładziony w wilję Bożego Narodzenia za stragarze pod powałę.* b) *60 łokci:* K. płótna. c) *góra a. wzgórze, przypominające kopę siana, mniej wyniosły szczyt zaokrąglony:* Magórska K. K. królowej. d) *stos wykarczowanych drzew:* Do wiecora to tylo kopy z tygo lasu leżały. e) *piec.* f) Kopę dać = *uciec.* g) [K. licerska a. **Kunica**] *opłata, składana dziedzicom w czasach poddaństwa od dziewek, wychodzących za mąż.* **9.** leśn.: K. biegana a. biegowa = *kopa drzewa towarowego, zawierająca w sobie 360 sążni długości tegoż drzewa.* Zdr. [**Kopka, Kópka, Kopianka, Kopeczka, Kopeńka**]. <? KOP>

Kopacz, a, lm. **e** **1.** a. × **Kopnik** *robotnik, który kopie ziemię, rudę, węgiel, sól; grabarz:* Cicho w swej mogiłce leżał Antoś; kiedy wtym K. do księdza przybieżał. Moraw. *(= grabarz cmętarny).* **2.** [K.] = a) *kopiący kartofle, buraki.* b) *gość na wesele nieproszony.* c) *łopatka drewniana do kopania np. kartofli.* **3.** a. **Rębacz,** †**Nizak,** †**Żabny** gór. *obrabiający bałwany soli w Wieliczce.* <KOP>

Kopaczka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Kopacz.** **2.** *żona kopacza.* **3.** [K.] = a) *motyka, motyczka:* Jednemu K. lepij goli, jak drugimu brzytew. b) *krowa, co kopie.* c) *kopanie:* Większa część najmu zajmowała ś. kopaczką. Dyg. Na Wiśle (we wsi Wiśle) między żniwem a kopaczkami idą [na list], ściel dla bydła grabić.

[**Kopaczyna, y,** lm. **y**] bot. p. **Wiąz.** <? Por. Rum. copaciu = drzewo i Węg. kopács = krzew>

Kopać, pie a. †**pa, pał** p. **Kopnąć.**

[**Kopadło, a,** lm. **a**] *skrzydło:* Weźmiesz (po śmierci komara) sto funtów sadła i te wszystkie kopadła. <KOP>

Kopaiwa, y, lm. **y, Kapaiwa, Kopaiwiec, Kopajwowiec** bot. (copaifera) *roś. z rodziny brezyljowatych,* in. balsamowe drzewo. <Kopauba (ba = drzewo), z języka Guarani, skąd Fr. copahu i niby Łć. copaiva>

Kopaiwiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Kopaiwa.**

Kopaiwowy p. **Kapaiwowy.**

Kopajwowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Kopaiwa.**

[**Kopak, u,** lm. **i**] bot. p. **Wiąz.** <p. Kopaczyna>

Kopal, u, lm. **e 1.** bot. p. **Sumak. 2.** chem. *żywica blado zabarwiona, twarda i trudno topliwa, pochodząca z różnych roślin, należących przeważnie do rodziny motylkowatych* (leguminosae) *egzotycznych, używana do przygotowania lakierów.* **3.** a. **Kopalin** min. *nazwa bardzo różnych żywic kopalnych, posiadających barwę żółtą i wygląd bardzo podobny do bursztynu.* <Hp. copal (z języka Meksykańs.)>

Kopalin, u, lm. **y** min. p. **Kopal.** <Od Kopal>

†**Kopalin, a,** lm. **y** *szyszak.* Tuch.

Kopalina, y, lm. **y** min. p. **Minerał.** <KOP>

Kopalinowy przym. od **Kopalina,** *mineralny.*

Kopalnia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie dobywają z ziemi rzeczy kopalne, mina:* K. złota, srebra, drogich kamieni, węgla kamiennego. K. powierzchowna = *znajdująca ś. na powierzchni ziemi.* K. właściwa, t. j. podziemna. K. kamieni a. łomowisko kamieni. **Przen.:** Książka ta jest kopalnią wiadomości. **Przen.:** I w duszę jego wgląda, jak w kopalnię, gdzie bryły uczuć śpią jeszcze. Deo. (= *głębie*). <KOP>

Kopalniany przym. od **Kopalnia:** Gaz K. Gospodarstwo kopalniane. Miernik, gieometra K. **Kopalniano-hutniczy** = *kopalniany a zarazem hutniczy:* Przemysł kopalniano-hutniczy.

Kopalnictwo, a, blm. **1.** *nauka górnicza, przemysł górniczy, górnictwo; nauka o zakładaniu i prawidłowym prowadzeniu kopalń.* **2.** a. ×**Kopalnopismo** *mineralogja.*

Kopalniczy *kopalnictwa dotyczący, górniczy:* Przemysł K. Łab.

×**Kopalnopismo, a,** blm. p. **Kopalnictwo:** K., mineralogja uczy poznawania rzeczy kopalnych. L. <Kopalny + Pismo>

Kopalny *znajdujący ś. w ziemi i z niej wydobywany:* Ciała kopalne (= *kopaliny, minerały*). Sól, smoła kopalna = *asfalt.* Węgiel K. Drzewo kopalne p. **Lignit.** Mąka kopalna p. **Pelit.** Kauczuk K. p. **Elateryt.** Skamieniałości kopalne. Wosk K. Było zwyczajem zawieszać przy kościołach znajdowane zabytki kości kopalnych. Mick. <KOP>

Kopalowy przym. od **Kopal:** Lakier K.

Kopania, i, lm. **e** bud. p. **Kopankowaty.**

[**Kopania, ań,** blp.] *czas kopania ziemniaków:* Było to w kopaniá.

Kopanica, y, lm. **e 1.** ×p. **Kopanina:** Ber na nowinach i kopanicach siany. Syr. **2.** [K.] = a) **i** †*rów, kanał, sztuczne koryto, kopane dla rzeki:* Z Aleksandrji do Kanobu przez kopanicę batami ś. przewoził. Pilch. b) *przedni koniec sań* Pol. c) w lm. *płozy u sań:* Położyliśmy go na saniach, ja zaś stanąłem z tyłu na kopanicach. Kom. **3.** leśn. *sztuka drzewa grabowego a. bukowego z wywiniętym do góry korzeniem, zdatna na płozy do sań.* <KOP>

Kopanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kopać. 2.** *pora kopania na jesieni:* Ze wsi wyszedł po kopaniu, na twardej jesieni. Kon.

Kopanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kopać ś.**

[**Kopanik, a,** lm. **i**] **1.** *płoz do sań z naturalnym zagięciem z wykopanego korzenia drzewa.* **2.** Sanie kopaniki = *sanie, mające takie płozy.* <KOP>

Kopanina, y, lm. **y 1. a.** ×**Kopanica** = a) *robota, szczeg. kopania.* b) ×*to co ś. kopało, wykopało, okopało; ziemia skopana.* **2.** *kopanie ś., brnięcie po śniegu, po piasku.* **3.** ×*gmeranie, poszukiwanie, przetrząsanie.* Sł. wil. **4.** *śnieg, piasek, zalegający drogę grubą warstwą, droga kopna.* **5.** [K.] = a) *miejsce próżne, pozostałe po czymś wykopanym.* b) *pole z lasu wykarczowane, karczunek, karczowisko, trzebisko:* Rolá mojá... na ty kopaninie. c) *dawne, skopane pole kopalniane.* **6.** gór. = a) *miejsce skopane, odbudowa podziemna płytka na rudy napływowe,* rudokop. b) K. gliny = *glinianka.* c) *ruda ukopana, urobek.* d) †*kruszec kopany, ruda ołowiana olkuska.* <KOP>

[**Kopaniuszka, i,** lm. **i**] p. †**Kopań:** Z jednego kęsa... sydło, pudełko, dwie kopaniusek.

1. Kopanka, i, lm. **i** *mieszkanie, wykopane w ziemi, ziemianka:* Było to mało co więcej, niż lud koczujący, co przeszedł z kopanek na nędzne chaty. <KOP>

2. Kopanka, i, lm. **i 1.** [K.] = a) p. †**Kopań.** b) *niecka do robienia ciasta, chleba:* Chorego kładą na kopankę i wsuwają do gorącego pieca. **2.** bud. p. **Kopankowaty.** <p. Kopań>

Kopankowaty bot.: Sklepienie kopankowate a. **Kopania, Kopanka** *sklepienie o podniebieniu podobnym do wnętrza niecki, powstałe z przecięcia dwuch sklepień kolebkowatych jednej wysokości,* in. sklepienie klasztorne, nieckowe. <p. †Kopań>

Kopany 1. im. od **Kopać:** Pręt K. = *56¼ łokci kwadratowych.* **2.** †*kopalny:* Kruszce są kopane rzeczy. Troc.

×**Kopań, i,** lm. **e** *szczyt, wierzchołek:* Spuszczając się z gór Miodoborskich od zbożnych mogił i z wyniosłych kopani Wołynia... Pol. Zwolna wznoszą ś. kopanie, rzeki śmielsze nurty wiodą. Pol. <Wyraz, utworzony przez W. Pola z Kopa>

†**Kopań, i,** lm. **e** i [**Kopań**] *duża niecka drewniana (szczeg. do czyszczenia zabitych wieprzy).* Tuch. W Łani jest chléb na kopani. Prz. Prosiemy na K. kołacy. Zdr. [**Kopańka, Kopanka, Kopaniuszka**]. <Może zamiast *Kąpań, od KĄP>

[**Kopańka, i,** lm. **i**] **1.** p. †**Kopań;** *niecka do wygniatania ciasta.* **2.** *jama studzienna.*

[**Kopateń, tnia,** lm. **tnie**] p. **Kopytnik:** Odwarem kopatnia parzą garnki i skopce. <Ukr. kòpyteń>

[**Kopcać, a, ał**] p. **Kopsnąć.** <KOP>

[**Kopcanie, a,** blm.] czynność cz. **Kopcać.**

[**Kopcany, ego,** blm.] rz. p. **Kopsany.**

Kopcarz, a, lm. **e** mier. *ten, co ś. trudni sypaniem kopców.* <p. Kopiec>

Kopcąco przys. *w sposób kopcący, kopcąc:* W dzisiejszych palnikach płonie acetylen mocno K. <KOP/KWAP/KIP>

Kopcenie, a, blm., czynność cz. **Kopcić.**

Kopciałka, i, lm. **i** *lichy gatunek cegły:* Parę tysięcy kopciałki i dobrze wypalonej cegły. Krasz.

Kopciany przym. od **Kopeć,** *pełen kopciu:* Garńce kopciane. Brud.

Kopciarz, a, lm. **e, Kopczarz 1.** *ten, co ś. trudni wyrobem sadzy.* **2.** *osadnik na gruncie wykopanym w lesie, wykarczowanym.*

Kopcić, i, ił 1. cz. ni. *wydzielać kopeć, dymić:* Drzewo mokre kopci. Lampa kopci = *filuje, czadzi.* **2.** *powlekać, czernić kopciem, brudzić sadzą:* K. pieczątkę nad świecą. K. futro. Rub.: Daremnie tylko niebo kopci (= *niepotrzebnie żyje na świecie*). **3.** *palić, kurzyć, ćmić:* K. fajkę. **4.** *wyrabiać sadze.* **5.** żart. *smrodzić, bździeć.* <KOP/KWAP/KIP>

×**Kopcidym, a,** lm. **y 1.** p. **Płodzidym. 2.** a. rub. **Kopciuch** *ten, co ustawicznie kopci = pali tytuń.* Troc. <Kopcić + Dym>

Kopcie, ów, blp. *naczynie piekarskie do mieszania i t. p.* <?>

Kopcieć, eje, ał *zachodzić kopciem, czernieć od kopciu.*

Kopciuch, a, lm. **y 1.** *zawalany zawsze kopciem, smoluch, brudas, morus.* **2.** ×rub. *śmierdziuch, ten, co robi pod siebie nieczystości.* **3.** rub. p. **Kopcidym. 4.** × *kominiarz:* Kominnik, kominiarz, K., który wyciera kominy. Bobr. **5.** [K.] *kowal.* Zdr. **Kopciuszek.** Zgr. **Kopciuszysko.** <KOP/KWAP/KIP>

Kopciuszek, szka, lm. **szki,** [**Kociumyrek**] **1.** p. **Kopciuch. 2.** *członek rodziny (szczeg. dziewczynka) zahukany i naglony do posług w domu.* **3.** a. [**Kopciuszka**], **Kowalik, Węgielnik, Kominiarczyk zwyczajny,** [**Mlaskacz, Gazda szałaśny**] zool. (ruticilla tithys) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny słowików.*

[**Kopciuszka, i,** lm. **i**] zool. p. **Kopciuszek.**

Kopciuszysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Kopciuch.**

Kopcować, uje, ował 1. *zakopywać w kopce dla przechowania:* K. kartofle, buraki, rzepę. **2.** [K. a. **Kopczyć**] *rozgraniczać, oddzielać kopcami.* <p. Kopiec>

Kopcowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kopcować. 2.** [K.] p. **3. Kopczyzna.**

Kopcowaty 1. a. **Kopczasty** *podobny do kopca:* Wsadzę te latorośle na górze wysokiej i kopcowatej. Bud. **2.** a. **Kopczysty** *pełen kopców, pagórkowaty, górzysty.* <Od Kopiec>

Kopcowy przym. od **Kopiec.** Myśl.: Łapica kopcowa = *samołówka na zwierzęta drapieżne.*

Kopczak, a, lm. **i** p. **Kopiec:** Buraki złożone w niewielkie kopczaki. Grusz.

Kopczarz, a, lm. **e** p. **Kopciarz.**

[**Kopczarz, a,** lm. **e**] p. **Kopiarz.**

Kopczasto przys. od **Kopczasty.**

Kopczastość, i, blm. rz. od **Kopczasty.** Pol.

Kopczasty p. **Kopcowaty:** Podnosił ś. ostro pagórek K. Pol. Formacja gór kopczastych. Pol. <Od Kopiec>

[**Kopczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kopczyć.**

[**Kopczyć, y, ył**] p. **Kopcować.** <p. Kopiec>

Kopczyk, a, lm. **i** p. **Kopiec:** Rosły pod małym kopczykiem. Kaczk. Kopczykiem z ziemi usypanym. Pol.

!**Kopczyk, a,** lm. **i** p. **Kobczyk.**

Kopczysty p. **Kopcowaty.**

1. [**Kopczyzna, y,** lm. **y**] *część z kopy zboża, pobierana niegdyś za robotę przez komorników:* K., sześćdziesiąta część urodzajów w nagrodę uprawy. L. Rataje, każdy z nich, którzy z kopczyzny orzą. Vol. Z kopczyzny orać, młócić. Troc. <Od Kopa>

2. Kopczyzna, y, blm.] *zacierki z kartoflami na wodzie a. na mleku.* <?>

3. [**Kopczyzna, y,** blm., **Kopcowanie**] *bicie chłopców na kopcach, przyczym powtarzano: „Pamiętaj, chłopcze, że tu sypią kopce."* <Od Kopiec>

[**Kopeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kopiec:** Leci zając i co jaki kopecek abo gáicek, to sie przewyrtnie.

[**Kopeczka, i,** lm. **i**] p. **Kopa:** Nażęliśmy, nawiązali kopeczek, jak na niebie gwiazdeczek.

Kopeć, pciu a. **pcia,** lm. **pcie 1.** *osad z sadzy:* K. z lampy, z pochodni. Troc. **2.** *sadza, oddzielająca ś. od knota lamp, świec filujących.* **3.** *dym gęsty:* Od częstego kopcia tu podwój zczerniały. Nagur. <KOP/KWAP/KIP>

× **Kopeka, i,** lm. **i** p. **Kopiejka:** Kopijka, K., pieniądz rosyjski, waży dwa grosze nasze. Świt. <p. Kopiejka>

Kopel, pla, lm. **ple, Kopera, Kopyra, Korpal, Korpał, Korpat** myśl. *zając.* <?>

[**Kopeńka, i,** lm. **i**] p. **Kopa:** Każda K. sto korcy dała.

Koper, pru, lm. **pry** bot. p. **Kopr:** K. włoski p. **Fankiel.** K. koński p. **Gałucha.**

1. [**Koper, pru,** lm. **pry**] *miedź.* <Nm. Kupfer>

2. [**Koper, pra,** lm. **pry**] *kapelusz kobiecy.* <Może z Nm. Kappe = ubiór głowy>

Kopera, y, lm. **y** mysl. p. **Kopel.** <?>

[**Koperadło, a,** lm. **a**] p. **Czupiradło.**

Koperciarka, i, lm. **i** forma ż. od **Koperciarz.**

Koperciarski przym. od **Koperciarz.**

Koperciarstwo, a, blm. *rzemiosło koperciarza, fabrykacja kopert.*

Koperciarz, a, lm. **e** *ten, co robi koperty, fabrykant kopert.*

Kopercina, y, lm. **y** *licha koperta.*

Kopercisko, a, lm. **a** p. **Koperta.**

Koperczak, a, zwykle w lm. **i,** × **Kuperczak 1.** × *ceregiele, ceremonje, korowody, komplementa:* Nie tracąc czasu na płonnych koperczakach, upominał ś. zaraz o swoją sumkę. Oss. Dosyć tych komplementów, sztuka mięsa stygnie, podjadszy i wypiwszy, dobre koperczaki. Zabł. **2.** *umizgi, zaloty,* dziś tylko w wyraż.: Stroić a. palić koperczaki = *zalecać ś. kobiecie ogniście, smalić do niej cholewki:* Do mojej Jagny koperczaki stroił. L. × Sute koperczaki stroił z dziewczętami. L. × Cały w koperczakach. Jak zacznie sadzić strzeliste koperczaki, to aż dreszcz idzie po skórze. Chodź. <Węg. képéság = figiel>

Koperdak, a, lm. **i, Kopyrdak** gm. m. *kobieta brzydka a lubiąca ś. stroić, czupiradło, koczkodon, straszydło:* K. pełen pretensji. <? Por. czupiradło, kopiradło>

[**Koperdas, a,** lm. **y**] p. **Kontredans.**

Koperek, rku, lm. **rki** p. **Kopr.**

[**Koperlenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Koperlić ś.**

[**Koperlić się, i ś., ił ś., Kopyrlić ś.**] **1.** *być niespokojnym.* **2.** *żenić ś.:* Koperlą sę, choć nie mają co jeść. <Por. Moraw. koprniti se = niecierpliwić ś.>

[**Kopernacka, i,** lm. **i**] p. **Kupalnocka.** <p. Kupało>

[**Kopernacz, a,** lm. **e**] **1.** *pogrzebacz.* **2.** *łopatka do kopania warzywa.* **3.** *stara dziewka.* <Por. Czes. koprněti = drętwieć>

Kopernik, a, lm. **i** żart. *przezwisko obelżywe:* Legawa suka go urodziła, pokrakę... Zgnilec... obieżyświat, K.! Prus. <Od nazwiska Kopernik>

[**Kopernik, a,** lm. **i**] *roś. kopytnik* (asarum europaeum). <Przekręcenie Kopytnik>

Kopernikówka, i, lm. **i** bot. (copernicia) *drzewo z rodziny palm.* <Od nazwiska Kopernik>

Koperniś, a, blm. *jakaś gra gminna za czasów Augustów.* Goł. <?>

[**Kopersać, a, ał**] *szturać czymś.* Por. **Koperzać, Kopertać.** <Por. Czes. kobrtati, kobrcati = przewracać>

[**Kopersanie, a,** blm.] czynność cz. **Kopersać.**

Koperszlag, u, lm. **i** p. **Koperszlak.**

Koperszlak, u, lm. **i, Koperszlag, Kuperszlak** *odłupki od miedzi, kiedy ją młotem biją, zendra miedziana, młotowiny miedziane.* <Nm. Kupferschlag>

Kopersztych, u, lm. **y** *miedzioryt; rycina, grawiura:* Na kopersztychu podobną twarz gdzieś widziałem. Krasiń. <Nm. Kupferstich>

× **Kopersztycher, a,** lm. **owie** a. **rzy** *ten, co robi kopersztychy, sztycharz, rytownik:* Zażywają miedzi kopersztycherowie, wyrzynając na niej. Kluk. <Now. z Nm. Kupferstich = kopersztych>

× **Kopersztychować, uje, owal** *sztychować, rytować na miedzi:* Wiedeń kopersztychowany. Dyak.

× **Kopersztychowanie, a,** blm., czynność cz. **Kopersztychować.**

Kopersztychowy przym. od **Kopersztych.**

Koperta, y, lm. **y,** × **Kooperta,** × **Kowerta 1.** *rodzaj torebki, w której list zaklejają, pieczętują:* Stający do konkursu przesyłają swe nazwiska w dołączonych do swych prac kopertach. Zaadresować kopertę. × Pisałem pod kopertą jego. Troc *(= pod adresem).* Posłuszne ś. papiery kurczą w kopertę. Słow. **2.** × *przykrycie, nakrycie, zawinięcie.* L. K. łóżkowa = *kołdra.* K. na pasztecie. Troc. K. z ciasta w kratkę. Troc. **3.** *wieczko, pokrywka u zegarka.* Zdr. **Kopertka.** Zgr. **Kopercisko.** <Łć. cooperta im. ż. = przykryta>

[**Kopertać, a, al** i **K. ś.**] p. **Kopyrtać:** Ryby ś. kopertały. <p. Kopersać>

[**Kopertanie, a,** blm.] czynność cz. **Kopertać.**

[**Kopertanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kopertać ś.**

Kopertka, i, lm. **i** p. **Koperta.**

[**Kopertki, ów,** blp., **Kopyrtki**] *koziołki.* <p. Kopertać>

Kopertować, uje, owal *zaklejać, zapieczętowywać w kopertę:* K. list. <Od Koperta>

Kopertowanie, a, blm., czynność cz. **Kopertować.**

Kopertowy przym. od **Koperta:** Papier K.

Kopertura, y, lm. **y** p. **Kompatura.** <Śr. Łć. coopertura>

× **Kopertyment, u,** lm. **y** *pokrycie, pokrywa:* Facjata przyozdobiona dwoma kopertymentami z herbami Polski i Litwy. Wej. <Łć. copertimentum>

Koperwas, u, lm. **y,** × **Koperwaser, Kuperwas** chem. *nazwa potoczna siarczanów, krystalizujących ś. z pięciu a. siedmiu cząsteczkami wody krystalizacyjnej:* K. amonjakowy = *siarczan amonjaku.* K. biały = *siarczan cynku.* K. błękitny = *siarczan miedzi, siny kamień.* K. zielony a. żelazny = *siarczan tlenkowy żelaza.* <Nm. Kupferwasser>

× **Koperwaser, u,** lm. **y** p. **Koperwas.**

Koperwasowy przym. od **Koperwas; Kuperwasowy:** Woda koperwasowa.

[**Koperza, y,** lm. **e**] *zgrabka.*

[**Koperzać, a, al**] (Koper-zać) *zgrabiać liście.* <p. Kopersać>

[**Koperzanie, a,** blm.] czynność cz. **Koperzać.**

[**Kopestylon, a,** lm. **y**] *aster.* <Przekręcenie dawniejszej nazwy astra „kwiat św. Jakuba z Kompostelli">

Kopfgield, u, blm. *pogłówne od szeregowców:* Z każdej z tych porcji brał sobie naprzód pułkownik t. zw. K., czyli pogłówne po 2 zł. na miesiąc. Górs. <Nm. Kopfgeld>

Kopfhalter, a, lm. **y** *słupek żelazny z ramieniem ruchomym do oparcia głowy osoby foto-grafującej ś. a. podczas strzyżenia ś. lub golenia.* <Nm. Kopfhalter>

Kopfmejsel, sla, lm. **sle** blach. *narzędzie do robienia łebków na nitach, z foremką takiego łebka na końcu.* <Nm. Kopfmeissel>

[**Kopiak, a,** lm. **i**] **1.** *stożek, kopka, kopica siana.* **2.** *wzgórek, kupka:* Niewielki K. mrówczy. **Sp.** <p. **Kopa**>

[**Kopiałka, i,** lm. **i**] p. **Kobiałka:** Syna porodziła, w kopiałkę włożyła. <Sld. do KOP>

[**Kopianka, i,** lm. **i**] p. **Kopa.**

[**Kopiarz, a,** lm. **e, Kopczarz**] *zagrodnik odrabiający pewną liczbę dni za wyznaczone mu w kopach zboże.* <Od Kopa>

Kopiasto przys. od **Kopiasty.**

Kopiasty, Kupiasty 1. *mający kształt kopy = kupy, nagromadzony w kupę.* **2.** *mający na sobie kupę czego, czubaty:* Talerz K. Mocz K., co w nim jako kopka stoi. Sien.

[**Kopią**] *gromadą, kupą, hurmem:* Weśli K. do kościoła. <Por. Kopa, Kupa>

Kopica, y, lm. **e** *wzgórek, nasypek, kupka, stożek; mała kopa, kopka zboża, siana:* Odnalezienie tak pokaźnej kopicy, jaką jest gniazdo żórawi. Sp. Grochy skoszone, ususzone do zabierania w kopice ś. składają. Kluk. K. słomy. Kaczk. Wziął go i wstrząsnął, jak siana kopicę. Słow. Widać z liczby kopic, co wzdłuż i wszerz smugów świecą gęsto jak gwiazdy..., że w tym domu dostatek mieszka. Mick. <Od Kopa>

1. [**Kopić, i, il**] *w kopy składać (zboże, siano i t. p.):* We cwartek rano kopiliśmy siano, kopił ty, kopił ja, kopiliśmy obydwa. Zając kopę kopi. Zboża pożęte K. Haur. <Od Kopa>

2. [**Kopić, i, il**] *zbierać, zgromadzać, skupiać.* Sł. wil. <Por. Kupa>

[**Kopidołek, łka,** lm. **łki**] **1.** p. **Kopidół. 2.** *przezwisko, nadawane gieometrom.* <KOP + Dół>

[**Kopidół, oła,** lm. **oły**] *kopacz, grabarz:* Powiedzże nam, kopidole, gdzie Jasiów grobeczek? Zdr. [**Kopidołek**].

Kopiec, pca, lm. **pce 1.** *kupa ziemi wskopanej:* Kopce kretów = *kretowiska, kretowiny, kretówki.* Kras. Mrówki sypią kopce. Troc *(= mrowiska).* Wielki wał pniów, kłód, korzeni, obronny trzęsawicą, tysiącem strumieni, i siecią zielsk zarosłych, i kopcami mrowisk. Mick. Z mogił kopca duch. Słow. Przen.: Granitowe słupy ś. ciągną, a między niemi kopce ze śniegu. Krasiń. K. wysoki z samych rozwalin i węgli. Krasiń. Nadbrzeży Jaiku nie dojrzeć, bo filary, zawały, kopce z lodu je przesłaniają. Krasiń. Miotłami z ziemi zmiatały na kopce czarne od prochu koryntckie rodzynki. Słow. **2.** *wzgórek usypany na linji granicznej, znak graniczny:* Kopce na początku i na końcu granicy = *narożniki, węgielniki.* Kopce około miasta, zamku = *wał.* Kn. Kopcami opasane miasto. Troc. Kopce w bliskości narożników = *stróże.* Kopce wzdłuż ściany = *kopce ścienne.* K. graniczny. Sypać kopce. Dziś Soplica kopcami tyka waszych granic. Mick. Przen.: Przedał wieś, jako w swych kopcach stoi. Groch. *(= granicach).* Od Boga kres założony wodom, by pewne swe kopce znały. Groch. **3.** †*góra, szczeg. usypana:* Dorsprungus zamek jeden niższy, a drugi na kopcu wyższy zbudował. Stryjk. **4.** *kurhan, mogiła:* K. Wandy, Krakusa. **5.** *dół na zimowe przechowanie kartofli, buraków, rzepy, z przykryciem z ziemi, parsk.* **6.** [K.] = a) *pagórek.* b) *kopa:* Straszydło postać miało podobną do kopca siana. c) *cegła torfowa na opał.* **7.** kuch. *miód do picia.* **8.** myśl. *ziemia, którą lis a. borsuk, grzebiąc, na wierzch wydobywają.* **9.** woj.: †K. dzielny = a) *kawaler, nadszaniec.* b) *część baterji.* Troc. Zdr. **Kopczyk, Kopczak,** [**Kopeczek, Kopieczek**]. <KOP>

[**Kopieczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kopiec:** Ten Kozielski kościołeczek na kopieczku stoi.

[**Kopiejans, a,** lm. **e**] p. **Kopiejka.** <Przekręcenie żart.>

Kopiejczyna, y, lm. **y** *marna kopiejka:* Niejednemu ostatnią wydarł kopiejczynę. Jeż.

Kopiejeczka, i, lm. **i** p. **Kopiejka.**

Kopiejka, i, lm. **i,** × **Kopijka,** × **Kopeka,** [**Kopiejans**] **1.** *moneta rosyjska = 2 gr. pol.* **2.** a. **Kopja** ucz. żart. *dwójka, jako stopień.* Zdr. **Kopiejeczka.** < Ros. kopejka = kopijka, mała kopja (broń), znak na tym pieniądzu, a. od Tur. kiopek = pies, z powodu wyobrażenia jego na monetach>

Kopiejkowy przym. od **Kopiejka,** *kosztujący kopiejkę, dwugroszowy:* Papieros K.

Kopieniak, a, lm. **i** **1.** × a. × **Kobieniak,** †**Kiepieniak,** †**Kieplenniak,** †**Kiepiennak,** †**Kopuniak,** [**Kopiniak**] *opończa od deszczu bez rękawów, regienmantel:* Siedmiogrodzianie w 7 tysięcy z brodami wszyscy a w białych kopieniakach. Bron. K. czerwony, szarłatny, atłasem czerwonym do połowy podszyty. Niem. **2.** [K.] *nazwa tańca.* <Tur. képénék>

†**Kopieniczy** p. **Kopijny:** Jeden na kopieniczym harcuje, a drugi na szwabie. Rej *(=z kopją).*

[**Kopienie, a,** blm.] czynność cz. **Kopić:** K. bałwanów, beczek, kruchów w Wieliczce *(=ustawianie ich w stosy dla łatwiejszego rachunku).* <p. Kopa>

†**Kopienik, a,** lm. **cy** p. **Kopijnik.**

†**Kopienniczenie, a,** blm., czynność cz. **Kopienniczyć.**

†**Kopienniczy** p. **Kopijny:** Przypadło dziesięć junaków kopienniczych Joabowych i dobili go. Leop. <p. 2. Kopja>

†**Kopienniczyć, y, ył** *wojować kopją:* Tam wszystkiej niezgody gniazdo, gdzie o wiarę kopienniczą. Skar.

†**Kopiennik, a,** lm. **cy** p. **Kopijnik:** Rzekł do młodzieńca, kopiennika swego, wyjdźmy do wojska filistyńskiego. Leop. *(= giermka).* <p. 2. Kopja>

Kopień, pnia, blm. myśl. p. **Kopnia:** Na kopniu *= w porze wczesnej jesiennej, kiedy ś. poluje na dziki.* <Zap. KOP>

× **Kopiista, y,** lm. **ści** p. **Kopista:** Izba kopiistów. Krasz.

1. Kopijka, i, lm. **i** p. **1. Kopja.**

2. Kopijka, i, lm. **i** **1.** × p. **Kopiejka.** Troc. **2.** p. **2. Kopja.**

†**Kopijnica, y,** lm. **e** *drzewce do kopji:* Wielkie drzewo, kopijnice z grotem po gr. 12. Taksa krakowska z 1573 r. <p. 2. Kopja>

Kopijniczy przym. od **Kopijnik:** Zbroja kopijnicza. Górs.

Kopijnik, a, lm. **cy** **1.** a. †**Kopiennik,** †**Kopienik,** †**Kopinnik** = a) *żołnierz w kopję uzbrojony w dawnej piechocie szwajcarskiej, niemieckiej i polskiej cudzoziemskiego autoramentu:* Na wyprawy wodził po stu kopijników. Sienk. Zb.: Gęstym kopijnikiem lud ten osłaniają. Tw. b) *husarz polski.* **2.** *ten, co robi kopje.* <p. 2. Kopja>

Kopijny, †**Kopienniczy,** †**Kopieniczy** przym. od **2. Kopja:** Tłum wojsk kopijnych. Przyb. *(=kopjami uzbrojonych).* Gra kopijna a. uganiania ś. Włod. *(=turniej).*

[**Kopiniak, a,** lm. **i**] p. **Kopieniak.**

†**Kopinnik, a,** lm. **cy** p. **Kopijnik.**

[**Kopiradło, a,** lm. **a**] p. **Czupiradło.**

Kopirama, y, lm. **y** fot. p. **Kopjorama.**

†**Kopisko, a,** lm. **a** p. **Kopowisko.** Przen.: K., w którym roją ś. gady jadowite. Stasz. *(=kopiec).*

Kopista, y, lm. **ści,** × **Kopiista,** × **Kopjista** **1.** *przepisywacz, rysownik a. malarz, który sporządza kopje.* **2.** fot. *pracownik, odbijający obrazy z kliszy na papier.* <p. 1. Kopja>

Kopistka, i, lm. **i** forma ż. od **Kopista.**

†**Kopizna, y,** lm. **y** *danina, składana w kopach zboża:* Komornicy otrzymywali kopiznę czyli pewną ilość kóp danego zboża za roboty dworskie lub na roli kmiecej. Paw. <Od Kopa>

1. Kopja, i, lm. **e** **1.** *odpis z oryginału:* Wierna, dosłowna K. K. oryginału. K. kontraktu. **2.** *obraz przemalowany, przerysowany z oryginału; rzeźba naśladująca rzeźbę oryginalną, podobizna:* K. madonny Rafaela. Zdjąć kopję z czego. Przen.: Derwisze są na wzór naszych zakonników, złe kopje przednich oryginałów. Kłok. Głos jest kopją wyobrażeń naszych. Kopcz. Gdyby nawet sam ś. p. poseł upicki z grobu powstał, nieby nie wskórał tutaj, a cóż dopiero zdziałać może ta mizerna K. jego, jaką jest pan Krzysztof? Zach. Zdr. **Kopijka.** <Śr. Łć. copia>

2. Kopja, i, lm. **e** **1.** a. †**Kopje** *drzewce, spisa, lanca, pika:* Kruszyć kopje. Na gonitwach waleczni kopje kruszą rycerze. Mick. Więc kopję, w grób kładąc ciało, nad nim kruszą. Koch. W. Przen.: Kruszyć kopję o co = *bronić czego, walczyć o co.* Kopiją wstrząsa do rzutu celną. Słow. Niech cię ten kolor wiedzie na działa ogniste, na kopije błyszczące i deszcze siarczyste. Mick. Uderzenia ich kopij trudno było wytrzymać. Mick. Kopją w pierścień uderzył. Kochan. Całe kopje mają łokci $8^1/_2$ długości, a połowiczne kopje mają łokci $5^1/_2$. Cz. Szturmowa K., rodzaj ognistej piłki, osadzonej na długim drzewcu do ręcznego użycia. Jak. J. **2.** [K.] = a) *kij* (w zagadce). b) *warząchew.* **3.** ucz. p. **Kopiejka.** Zdr. **Kopijka.** <? KOP>

Kopjał, u, lm. **y** *książka kopjowa, książka z bibułki, służąca do kopjowania listów przez ich odbijanie.* <Śr. Łć. copiale ni.>

Kopjarjusz, a, lm. **e,** **Kopjarz** *książka, zeszyt zawierający kopje:* Wspomina o kopjarjuszach, zawierających korespondencję księcia. <Ze Śr. Łć. copiare = odpisywać>

Kopjarnia, i, lm. **e** *miejsce, pokój, gdzie kopjują:* K. w zakładzie fotograficznym. <p. 1. Kopja>

Kopjarz, a, lm. **e** p. **Kopjarjusz:** Kopja tego egzemplarza w żadnym nie przechowała ś. kopjarzu. Piek.

Kopjatura, y, lm. **y** *kopjowanie, naśladownictwo:* Tylko nie wdawaj ś. w te bezmyślne kopjatury dla grosza. Krasz. Przeznaczone składki ściągał starannie na opędzenie wydatków na papiery, kopjatury, instrumenta etc. Goł. <Ze Śr. Łć. copiare = odpisywać>

†**Kopje, a,** lm. **a** p. **2. Kopja:** Uderzył kopjem swym. Bud. Pop chleb święcony czyli hostję kopjem rzeże. Sak. *(=nożem).*

× **Kopjista, y,** lm. **ści** p. **Kopista:** Kompilacja skażona kopjistów dodatkami. Lel.

Kopjorama, y, lm. **y,** **Kopirama** fot. *przyrząd do przenoszenia fotografji ze szkła na papier.* <Now. z 1. Kopja + Gr. hórama = widok>

Kopjować, uje, ował *przepisywać, przerysowywać z oryginału, sporządzać kopję, naśladować:* K. pismo, muzykę *(=wiernie oddawać).* K. obraz. Niektóre rysy Korsarza były kopjowane z portretu Napoleona. Mick. Południe (Ameryki) kopjowało swe urządzenia z Północy. Ochor. <Śr. Łć. copiare>

Kopjowanie, a, blm., czynność cz. **Kopjować.**

Kopjowy przym. od **Kopja**: Książka kopjowa = *kopjał*. Prasy kopjowe. Papier K.

Kopka, i, lm. **i I.** [K.] = a) p. **Kopa**: Zniwiarki, co znosicie kopki. Len. b) *snopki wtykane w wigilję Bożego Narodzenia na polu w zasiane zboże, by lepiej rodziło.* c) *stos drzew wykarczowanych.* d) Na kopki = *w jesieni*: Dziecko należy odłączać od piersi a. na jagody (= *na wiosnę*), a. na kopki, nigdy zaś w lecie. e) w lm. *para lasek związanych nakształt kijów, na których drzewo piłują*: Balkę na kopkach położyć. Troc. f) *kłębek przędzy nawiniętej na wrzeciono, tworzący bryłę walcowatą z zakończeniem w obu końcach stożkowym.* **2.** × apt. *drachma.* S. K. <p. Kopa>

1. [**Kopka, i**, lm. **i**] *kopanie buraków.* <KOP>

2. [**Kopka, i**, lm. **i**] *czepek.* <p. Kapka>

× **Kopki** p **1. Kopny.**

[**Kopko**] przys. od **Kopki.**

[**Kopleć się, eje ś., ał ś.**] *zbijać ś. do gromady, skupiać ś.*: Bydło sę zegrało, owce sę kopleją. <Nm. sich koppeln>

[**Koplenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Kopleć ś.**

1. [**Koplina, y**, lm. **y**, **Kopno**] *miejsce wyniosłe, wolne od śniegu; ziemia, pokazująca ś. z pod śniegu wśród odwilży*: Na św. Józef K., na św. Wojciech trawina. Prz. Zdr. [**Koplinka**]. <? KOP>

2. [**Koplina, y**, lm. **y**] *krowa koloru przedmiotu okopconego.* Zdr. [**Koplinka**]. <KOP/KWAP/KIP>

[**Koplinka, i**, lm. **i**] p. **1. i 2. Koplina.**

[**Koplować, uje, ował**] *kurzyć*: Owce jak ido z pola, straśnie koplujo. <?>

[**Koplowanie, a**, blm.] czynność cz. **Koplować.**

Koplunek, nku, blm. fl. *drzewo od tratew, rozbiegłe po wodzie, które najbliższa tratwa powinna zbierać i na najpierwszym postoju zwrócić właścicielom tratw.* <Nm. Koppelung>

Kopnąć, nie, nął, nied. **Kopać 1.** *uderzyć nogą, wierzgnąć*, gm. *lignąć*: Kopnął go, jak psa. Prz. Ten koń kopie. Konie ich dzielne, w miejscu nie stoją, nogami kopają. P. Koch. Przen.: Niech tylko inni przyjdą i obok niego wspólnie i szczerze dla dobra powszechnego pracować zapragną, to ich kopnie nogą i błotem obrzuci. Zach. **2.** nied. *ryć, grzebać*: Kopać ziemię, w ziemi. Kopać na fundamenta. Kopać grzędy. Brat w małym ogródku motyką wciąż kopie. Len. Jął kopać w śniegu. Len. Buhaj racicą ziemię kopie. Mick. **3.** nied. *wykopywać*: [Siedzi świnia w ogrodzie, rzepę kopający]. Skarby kopie. Mick. Kopać kartofle, kruszce. *Bić, wykopywać*: Kopać dół, studnię. (Zające) jamki w roli kopiąc, parami ś. kupią. Mick. Sadzawki, w ogrodzie kopane. Słow. Kopać grób. Przen.: Sam sobie grób kopie (= *sam przyśpiesza sobie śmierć*). Przen.: Kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpada. Prz. Jama, którąście pod nami kopali, na waszą własną wykopana szkodę. Mick. Dół pod kim kopa, a sam weń ugodzi. Kochan. Na mię sidła bez winy stawiają, bez winy doły zdradliwe kopają. Kochan. **4.** p. niżej: Kopnął co żywo do karczmy. Krasz. Dosiadłem rumaka i kopnąłem za niemi. Sł. wil. **5.** myśl. (o strzelbie) *uderzyć w ramię po wystrzale, rzucić.* **K. ś. I.** a. niek. K. dokąd, rub. = *puścić ś., popędzić, skoczyć*: Jak ś. kopnął polną dróżką, nie oparł ś. aż pod gruszką. Galopem ś. z miejsca kopnie. Fred. A. Lada dzień ś. kopniemy wprost do waćpana z wizytą. Krasz. **2.** nied.: Kopać ś. w czym = *kopać w czym, grzebać ś., gmerać w czym, zagłębiać ś. w co*: Kopać ś. w gruzach. Kret kopie ś. w ziemi. Tw. Noc w noc miny burzące kopią ś. w ziemi jak krety. Mick. Przen.: *zaciekać ś. w co, szperać, poszukiwać, grzebać w czym*: Kopać ś. w książkach. **3.** nied. *brnąć, brodzić*: Kopać ś. wśród śniegu, w śniegu, po śniegu. Kopie ś. przez śniegi kilku podróżnych. Mick. Będziesz pamiętał, ty księże Prokopie, jak ś. kozaczy koń przez jary kopie. Słow. **4.** × nied. *okopywać ś.*: Od języków dowiedzieliśmy ś., iż nieprzyjaciel ś. kopie. L. **5.** nied. posp. *kopać*: On nie daje mi spokoju, tylko ś. wciąż kopie. **6.** myśl.: K. ś. = *wyskoczyć ze śniegu a. z jamy* (o psie). <KOP>

Kopnia, i, lm. **e 1.** [K.] = a) *ziemia zamarznięta, ale nie pokryta śniegiem, miejsce bez śniegu*: Wjachał na kopnię i złámał sanie. b) *czas bez śniegu podczas mroźnej zimy*: Że K., to ziemia głęboko zmiarzła. **2.** a. **Kopień** myśl. *pole niepokryte śniegiem, na którym śladu zwierząt widzieć nie można*, in. c z a r n a s t o p a, ś l e p e p o l e. <? KOP>

[**Kopniak, a**, lm. **i**] *kopa, stertka zboża, mały stóg siana.* <p. Kopa>

Kopniczy *służący do kopania, przewracania ziemi, grabarski*: Naczynia kopnicze. Jak. J.

Kopnięcie, a, blm., czynność cz. **Kopnąć.**

Kopnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Kopnąć ś.**

× **Kopnik, a**, lm. **cy** p. **Kopacz.** <KOP>

† **Kopnik, a**, lm. **cy 1.** *ten, co ma ś. stawić na kopę* (= *na zgromadzenie*), *uczestnik kopy.* **2.** *dozorca miejski nad sześćdziesięciu domami*: Aby dziesiętnik wiedział, co ś. w dziesiąci domach dzieje, a K. a. setnik od dziesiętników. Gost. <p. Kopa i Kupa>

[**Kopnisko, a**, lm. **a**] *miejsce, gdzie stała kopa zboża*: A tym fornalom kopniska, a bo scekali jak psiska. <p. Kopa>

1. Kopno przys. *obficie w kopy*: W polach K. Pol (= *dużo kop*).

2. Kopno przys. od **Kopny**: Na dworze K. (= *droga kopna*). I było ciągle i K. i grudno. Pol. <KOP>

[**Kopno, a**, lm. **a**] p. **1. Koplina**: Leda ciora (= ciura) zająca, skoro go śnieg topi, prędzej niźli na kopnie upatrzy, wytropi. Pot.

1. Kopny, × **Kopki 1.** (o drodze) *grubo śniegiem, piaskiem nieutartym zawalony, po którym ś. trzeba kopać = brnąć, grzązki, zawalony śniegiem*: Sanna kopna. **2.** *usposobiony do kopania, służący do kopania*: Pazury kopne. <KOP>

2. Kopny a. **Kupny** *gminny, gromadzki*: Sąd gminny (K. a. kupny). Rol. Gawroński. <p. Kopa i Kupa>

[**Kopny**] *obfity w kopy, wiele kóp wydający*: Kopne siana. Haur. Zboże będzie kopne. Ten rok był K. (= *obfity*), ale nie namłotny (= *mało ziarna dający*). Kopne drabiny (= *duże drabiny do wożenia siana, snopów*). Jedzie w kopnych drabinach, a w gnojnice brać co nie ma. Prz. <p. Kopa>

[**Kopolster, tra**, lm. **try**] *poduszka.* <Nm. Kopfpolster>

Kopować, uje, ował *obfitować w kopy, mnogie kopy wydawać*: Zboże takie więcej kopuje, jak korcuje. L. (= *więcej słomy daje, niż ziarna*). <p. Kopa>

Kopowanie, a, blm., czynność cz. **Kopować.**

Kopowe, ego, blm. *opłata od kopy czego.* <Od Kopa>

Kopowiec, wca, lm. **wce** *miód do picia tłusty i stary,* m i ó d k o p o w y. <Zap. od ceny talara „kopowego" za butelkę>

†**Kopowisko, a,** lm. **a,** †**Kopisko** *miejsce kopy = zgromadzenia zwołanego:* Kopy odprawowane na starych kopowiskach. St. lit. <Od Kopa>

1. Kopowy przym. od **Kopa:** Płótno kopowe = *lekko blichowane, nie maglowane,* ×k o p ó w k a. Szkło kopowe półbiałe i białe. Taler K. złotych 3. Sol. × **Kopowy, ego,** lm. e rz. p. **Kopówka.**

2. Kopowy miód p. **Kopowiec.**

× **Kopówka, i,** lm. **i 1.** a. × **Kopowy** *złoty reński.* Troc. **2.** [K.] *dwa złote.* **3.** p. **Kopowy.** <p. Kopa>

Kopr, u, lm. **y, Koper** bot. **1.** (anethum) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: K. o g r o d o w y (a. graveolens) a. bł. P a s t e r n a k K. (pastinaca anethum). **2.** K. k o ń s k i a. w o d n y p. **Gałucha. 3.** K. l e ś n y p. **Koprownik. 4.** K. m o r s k i p. **Rozłup. 5.** K. w ł o s k i p. **Fankiel. 6.** K. w s z a w y p. **Kłobuczka. 7.** K. w s z y w y a. ś w i n i p. **Gorysz. 8.** p. **Świniak.** Zdr. **Koperek.** <? KOPR, por. Pokrzywa>

Kopraczek, czka, lm. **czki** p. **Koprak.**

Koprak, a, lm. **i** *naczynie miedziane kuchenne, kociołek miedziany:* Kipiało z garnków i kopraków. Skarb. Zdr. **Kopraczek.** <Z Nm. Kupfer = miedź>

!**Koprofagja, i,** blm. lek. (coprophagia) *kałożerstwo.* <Gr. koprofagía>

Koprolit, u, lm. **y** chem. i min. p. **Guano.** <Now. z Gr. kópros = kał + líthos = kamień>

Koprować, uje, ował *koprem przyprawiać:* Koprowany = przyprawiony koprem. Bobr.

Koprowanie, a, blm., czynność cz. **Koprować.**

Koprowina, y, blm. *pieniądze miedziane, miedziaki,* rub. *grajbery, łupaki.* <Z Nm. Kupfer = miedź>

Koprownik, u, lm. **i, Żebrzyca,** daw. **Zembrzyca** bot. (seseli) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunki: K. c z e r w o n a w y (s. coloratum). K. k o p r l e ś n y, także Ż e b r z y c ą zwany (s. hippomarathrum). <Od Kopr>

Koprowy przym. od **Kopr:** Olejek K. Woda koprowa. Wino koprowe. Bobr. Wódka koprowa. Troc.

†**Koprowy,** [**Koprowy**] *miedziany:* Kociołki koprowe. Z wspaniałych kościołów i bazylik, koprowemi dachami pokrytych. Garczyń. <Z Nm. Kupfer = miedź>

Koprzywa, y, lm. **y** bot. bł. p. **Pokrzywa.** <p. Pokrzywa>

Koprzywo, a, lm. **a,** niek. **Drapacz** bot. (thapsia) *roś. z rodziny baldaszkowych.* <p. Pokrzywa>

[**Kops, a,** blm.] **1.** *łup! paf!* **2.** *basarunek, baty, łaźnia:* Namówię chłopaków i dadzą ci kopsa. Kos. Dostaniesz kopsa. Kos. Kopsa jej nie szczędził. Kos. Sprawić komu kopsa. <KOP>

[**Kopsać, a, ał**] p. **Kopsnąć:** Chłopaków namawia, aby ją kopsali. Kos. <KOP>

[**Kopsanie, a,** blm.] czynność cz. **Kopsać.**

[**Kopsanina, y,** lm. **y, Kopsanka**] *bijatyka, bójka.*

[**Kopsanka, i,** lm. **i**] p. **Kopsanina.**

[**Kopsnąć, nie, nął,** nied. **Kopsać, Kopcać, Kobzać**] *kopnąć, uderzyć, szturchnąć, wybić:* Kopsnę go w makówkę. <KOP>

[**Kopsnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kopsnąć.**

Kopsztyk, u, lm. **i** rzem. *ozdoba górna frontu szafy; rzeźba nad ramą, rzeźba górna ozdabiająca szczyt organu i t. p.* <Nm. Kopfstück>

Koptycki bot.: Kandyżan K. p. **Kandyżan.** <Od nazwy narodu Koptowie, z Gr. Aigýptioi>

†**Kopuła, i,** lm. **e** p. **Kopuła.**

Kopulacja, i, lm. **e 1.** *połączenie, powiązanie, sprzężenie.* **2.** *coitus.* **3.** org. *przyrząd mechaniczny, za pomocą którego wszystkie głosy, znajdujące ś. w organach a rozłożone w klawjaturach na pewne grupy, razem odzywać ś. mogą pod ręką jednej osoby grającej.* <Łć. copulatio>

Kopulacyjny przym. od **Kopulacja:** Organa kopulacyjne (*= płciowe*).

Kopulak, a, lm. **i, Kupolak,** in. p i e c k o p u l o w y, k u p o l o w y **gór.** *piec szybowy murowany a. z blatów lub bębnów żelaznych złożony, wewnątrz ogniotrwały — do powtórnego przetopu surowizny na odlewy żelazne.* <p. Kupela>

Kopulasto przys. od **Kopulasty; Kopułowato.**

Kopulasty, Kopulisty, Kopułowaty *podobny do kopuły, baniasty, wydęty, wypukły:* Dach K. <p. Kopuła>

Kopulisty p. **Kopulasty.**

Kopulizacja, i, lm. **e, Kopulizowanie** *uszlachetnienie drzew owocowych przez zasadzanie ukośnie ściętych zrazów = szczepów na płonkach również ukośnie ściętych.* <Now. z Łć. copulo = łączę>

Kopulizować, uje, ował ogr. *dokonywać kopulizacji.*

Kopulizowanie, a, blm. p. **Kopulizacja.**

Kopulować, uje, ował *coire.* <Łć. copulari>

Kopulowanie, a, blm., czynność cz. **Kopulować.**

Kopułowy piec p. **Kopulak.** <p. Kupela>

Kopuła, y, lm. **y,** †**Kopuła,** ×**Kupuła,** †**Kupuła 1.** *sklepienie okrągłe, półkuliste, stanowiące przykrycie budynku, uważane zewnątrz, jako wypukłość a. z wnętrza, jako wklęsłość, bania, tum:* K. św. Piotra w Rzymie. Cerkiew z trzema kopułami. Pol. Moskwa o tysiącu kopuł. Krasiń. Błyszczał białą kopułą mały grobowiec Szecha. Słow. Mogiła, w guście wschodnim zbudowana, z okrągłą kopułą. Mick. Bom oto wstąpił w grób Agamemnona i siedzę cichy w kopule podziemnej. Słow. Nieokryta czaszka wznosiła ś. jak K. świątyni nad tą budową człowieczą. Krasz. Namiot... z kopułą malowaną w połyskujące barwy. Krasiń. Obudź echa wiszące nade mną w kopule sali. Słow. Przen.: Czarną kopułą dymu zawisła nad gmachu ścianami. Krasiń. O tęczowa kopuło myśli! Słow. **2.** chem. *wierzchnia część pieca do dystylacji, stanowiąca komin i służąca za rewerber do odbijania płomienia.* **3.** gieol. *masa stożkowata a. ostrosłupowa skał wybuchowych; tum na wierzchu gór, który musiał powstać wskutek działań wulkanicznych.* **4.** hut.: K. pieca odciągalnego = *wieko ruchome nad piecem płomiennym, na łańcuchach unoszone, a w czasie odciągania srebra spuszczane i zalepiane.* **5.** a. **Kołpak** mech. *zbiornik pary przy kotłach parowych.* **6.** węgl. p. **Czapka.** Zdr. **Kopułka.** <Włos. cupola = czaszka, filiżanka, dla podobieństwa przewróconej do bani budowniczej>

Kopułka, i, lm. **i 1.** p. **Kopuła:** K. kaplicy. Krasz. Nad dachem (kościoła) była K. i w niej sygnarek. Gac. Widać kopułkę kościoła Bienickiego. Chodź. Wszystko tam leży pod kopułką Szecha. Słow. Stary turecki jakiś domek trupa na górach stoi z okrągłą kopułką. Słow. **2.** zool. (eumenes) *owad błonkoskrzydły, żądłowy, osowaty, samotny.*

Kopułowato przys. od **Kopułowaty; Kopulasto.**
Kopułowaty p. **Kopulasty.**
1. Kopułowy przym. od **Kopuła**: Latarnia kopułowa.

2. Kopułowy: Piec K. a. próbowy = *do przekonywania ś. o bogactwie rud a. samychże kruszców.* <p. Kupela>
†**Kopuniak, a,** lm. **i** p. **Kopieniak.**
[**Kopyca, y,** lm. **e**] *członek wstydliwy samic zwierzęcych.* <?>
[**Kopyce, yc,** blp.] *onuczki*: Nogi, obute w K. i kyrpce. <? Por. Kapeć>
Kopycianka, i, lm. **i** *łyżwa domowej roboty, niefabryczna*: Dopieroż to na gwałt przypina ś. kopyciankę (prawdziwej łyżwy nie miał dotąd nigdy) i wio! na rynsztok, gdzie lód gładki. Buk. <p. Kopyto>
Kopyciarka, i, lm. **i** *żona kopyciarza.*
Kopyciarski przym. od **Kopyciarz.**
Kopyciarstwo, a, blm. *rzemiosło kopyciarza.*
Kopyciarz, a, lm. **e, Kopytnik** *rzemieślnik, wyrzynający z drzewa kopyta szewckie.* <p. Kopyto>
Kopyciasto przys. od **Kopyciasty.** L.
Kopyciasty *opatrzony kopytem, kopytami*: Zwierzęta kopyciaste. L.
Kopycisko, a, lm. **a** p. **Kopyto.**
Kopydlnik, a, lm. **i** bot. p. **Kopytnik.**
Kopydnik, a, lm. **i** bot. p. **Kopytnik.**
[**Kopyla, i,** lm. **e**] *noga, kulas*: Dźwignąć kopylą (*=uderzyć nogą*). <p. Kopył>
Kopył, a, lm. **y** prow. p. **Kopyto**: Wszyscy na jeden K. Wal. <Ukr. kopyło, Brs. kapył>
[**Kopyla, ów,** blp.] *prostopadłe kawałki drzewa, osadzone w płozach (sań) i łączące je z korpusem sań.* <Ukr. kopyło>
[**Kopyra, y,** lm. **y**] p. **Kopeć**: Tego przebrzydłego kopyrę ladaco, zjadającego kapustę. Sp. <? por. Koperlić ś., Kopyrtać>
[**Kopyradło, a,** lm. **a**] = **Czupiradło.** <p. Czupiradło>
Kopyrdak, a, lm. **i** gm. p. **Koperdak.**
[**Kopyrlenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kopyrlić ś.**
[**Kopyrlić się, i ś., ił ś.**] p. **Koperlić ś.**
[**Kopyrtać, a, ał**] **1.** p. **Kopyrtnąć.** **2.** a. [**Kopertać**] *kręcić, przewracać, rzucać*: Ukiełznon na grani, wzieno go dołu K. I woda casem weźnie cłeka K. [**K. ś., Kopertać ś.**] *kręcić ś., przewracać ś., wywracać koziołki, rzucać ś., pluskać ś.*: Hań sie w potoku pstrągi kopyrtajom. <Por. Koperlić ś.>
[**Kopyrtanie, a,** blm.] czynność cz. **Kopyrtać.**
[**Kopyrtanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kopyrtać ś.**
[**Kopyrtki, ów,** blp.] p. **Kopertki**: Stawiać K. (*=przewracać koziołki*). Wzieno go w K. (*=spadł koziołkami z góry*).
[**Kopyrtnąć, nie, nął,** nied. **Kopyrtać**] *umrzeć, wyciągnąć kopyta*: Jak ociec kopyrtną, to sie z tobą bede żenić. Por. **Kowyrknąć.** <por. Koperlić ś.>
[**Kopyrtnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kopyrtnąć.**
Kopysteczka, i, lm. **i** p. **Kopyść.**
[**Kopystelija, i,** lm. **e, Kowestylija, Kopertelija**] *roś. fuchsia coccinea.* <p. Kopestylon>
Kopystka, i, lm. **i** **1.** p. **Kopyść**: K. felczerska, aptekarska, drukarska do zgarniania farby (*=szpadel, szpatel*). Przen.: Zawiędła K. Żebr. (*=pień*). **2.** żart. *licha szpada, rożenek*: U boku nosił szpadzinę, co to je dawniej kopystkami zwano. Byk. **3.** *łopatka drewniana do ostrzenia kosy.* **4.** a. **Pchadło** gór. *drut do poprawiania knota u lampki górniczej.* **5.** lek. *łopatka do przytrzymywania języka.* <p. Kopyść>
[**Kopysz, a,** lm. **e**] *narzędzie do ściągania nawozu.* <p. Kopyść>
[**Kopyściarz, a,** lm. **e**] żart. *strażnik ziemski.*
Kopyściowy przym. od **Kopyść.**
Kopyść, i, lm. **i** **1.** *drewno długie, płaskie w końcu, do mieszania, rozcierania, gniecenia, wybijania, wiosło, łopatka*: K. do rozbijania kartofli ugotowanych, do rozcierania klajstru, do wybijania pianki. Kopyścią wrzące zioła mieszała. Otw. **2.** *pędzel do smarowania smołą.* **3.** [K.] = a) *rydel zużyty.* b) żart. *szabla.* Zdr. **Kopystka, Kopysteczka.** <Ukr. kopyst'>
†**Kopyt, a,** lm. **y,** [**Kopyt**] p. **Kopyto**: Boję ś., aby ciebie na swój K. nie przerobili. Pilch.
[**Kopyteń, tnia,** lm. **tnie**] p. **Kopytnik.**
Kopytko, a, lm. **a** **1.** p. **Kopyto**: Pokaż mi na znak K. Mick. Małe kopytka niedokształconych palcy = *szpile, stopki, ratki.* **2.** [K.] = a) *radło.* b) *lejkowate sitko z włosia do cedzenia rosołu.* c) w lm. *skarpetki z grubej wełny.* **3.** cukr. *narzędzie do spodowania.* **4.** hut. *butelka niska, szeroka u spodu, używana do araku.*
Kopytkowaty *podobny do kopytka*: Kapibara ma pazury kopytkowate.
Kopytkowe, ego, blm. *opłata za przejazd a. za przepędzenie bydła przez rogatki miejskie, rogatkowe.*
Kopytkowy przym. od **Kopytko.** Zool.: Zwierzęta kopytkowe (subungulata) *rodzina zwierząt szczurowatych.*
Kopytlnik, a, lm. **i** bot. p. **Kopytnik.**
†**Kopytne, ego,** blm. rz. *opłata stosowna do ilości kopyt*: Rogowe, K. i świńszczyzna 842 zł. i 14 gr. Rol. <p. Kopyto>
[**Kopytniak, a,** lm. **i**] p. **Kopytnik.**
Kopytnice, ic, blp. *łaty, poprzybijane na powierzchni koła w deptaku, aby wół lub koń pewniej stąpał.*
Kopytniczek, czka, lm. **czki** p. **Kopytnik.**
Kopytnik, a, lm. **i** **1.** *narzędzie żelazne do obrzynania kopyt.* **2.** p. **Hufnal.** **3.** lm. **cy** p. **Kopyciarz.** **4.** 2 pp. **u,** niek. **Kleśniec,** daw. **Kopydlnik, Kopytlnik, Kopydnik,** [**Kopytniak**] bot. (asarum) *roś. z rodziny kokornakowatych.* Gatunek: K. pospolity a. [**Kopateń, Kopyteń, Kopernik**] (a. europaeum). Zdr. **Kopytniczek.** <Od Kopyto>
Kopytnikowy przym. od **Kopytnik.** Chem.: Kamfora kopytnikowa p. **Kamfora.**
Kopytny p. **Kopytowy**: Stopa kopytna. Kn. (*=ślad kopyta na ziemi*). Pies K. (*=goniący tropem*).
Kopyto, a, lm. **a,** †**Kopyt,** [**Kopyt, Kot**] **1.** *część rogowa, otaczająca palec u zwierząt jednokopytnych*: Uderzyć w ziemię kopytem. Grzebać kopytem. Ziemia tętni pod kopytem. Ślad kopyt końskich. Most zwodowy pod kopyty dzwoni. Słow. Zagra ziemia pod kopyty. Zal. Ziemia stęka pod kopyty. Syrok. Konie ze spętanemi kopyty. Krasiń. Zrąbaną z koni jazdę rozniosły kopyta. Mick. Żart.: Wyciągnął kopyta a. kopytami trzasnął. Prz. (*=umarł*). Gdyby mu nie podała czasem łyżkę (zam. łyżki) ciepłej strawy, toby już dawno kopyta wyciągnął. Bał. Przen.: Podbiorę mu K. Kn. (*=obetnę mu skrzydła*). Kopyta rozdwojone = *racice, racie.* I oto śmiga sumak

zbudzony, ledwo kopytem dotyka trawy. Słow. ✕ Zwierzę innego kopyta. L. *(=rodzaju).* Z kopyta. Prz. *(=nagle, jak z bicza trzasnął, jak z rękawa, szybko, piorunem, wnet, jak wystrzelił).* Idzie mu, jak z kopyta. Prz. *(= prędko, łatwo, jak z bicza trzasł).* Koń niech z kopyta utnie. Mick. Dopadszy konia osiodłanego, ruszyłem z kopyta za bramę. Chodź. Niedźwiedź w pole wali, rwąc z kopyta jak zając. Mick. „Biegnę ku niej!" „Nie trzebaby tak zaraz z kopyta" *(=obces, obcesowo).* Nadto ś. byli żywo z kopyta zerwali. Oss. Wiersze napisane z kopyta. L. *(=odrazu, bez przygotowania).* Z kopyta wszystkich przed się puszcza w tym zawodzie, potym wszystkich uprzedził. Jabł. *(=z początku).* [Kozie K.] *=krzywe kopyto u konia.* **2.** *ślad wyciśnięty kopytem na ziemi:* Pies jeden wiatrem goni, drugi tropem a. kopytem. Ostror. **3.** a. prow. **Kopyl** *forma drewniana, na której szewc robi obuwie:* Jeślis szewc, patrz swego kopyta. Prz. Przen.: Każdemu ś. trzeba swym kopytem mierzyć. Prz. *(=piędzią).* **4.** przen. *forma, model, sposób:* Wszyscy na jedno K. *(= wszyscy licha warci).* Przerobić co na swoje K. Kn *(=przekabacić).* Wszystko robi na jedno K. ✕ Na francuskie go przerobił, przekręcił K. Troc. **5.** hut. = a) *brózda podłużna w przedtrzoniu, z której surowiec z wielkiego pieca spływa w formy.* b) K. do główów (w cynkowni) *wałek drewniany, który wchodzi w głowę mufli do cynku.* Zdr. **Kopytko.** Zgr. **Kopycisko.** <KOP>

Kopytochodny zool: Zwierzęta kopytochodne (unguligrada) *=gatunek zwierząt ssących, stąpających na końcach palców.* <Kopyto + Chodny>

✕ **Kopytonóg, oga,** lm. **ogi** lek. (pes equinus) *kalectwo stopy, przez które staje ś. ona nieco podobną do nogi zwierzęcej,* tyłostopie. <Kopyto + Noga>

Kopytosadzel, a, lm. **e** *rodzaj choroby końskiej,* in. wywrót. Mrong. <Kopyto + Sadzel>

✕ **Kopyto-szpotawy** lek. (equino-varus, v. varo-equinus) *tyczący ś. kalectwa powstałego z połączenia tyłostopia ze szpotawością:* Stopa kopyto-szpotawa. <Kopyto + Szpotawy>

Kopytowaty *podobny do kopyta.*

Kopytowiec, wca, lm. **wce** *zwierzę kopytowe.*

Kopytowy, Kopytny przym. od **Kopyto.** Hut.: Blacha kopytowa = *blacha stojąca pionowo przy babce wielkiego pieca od strony spustu i ochraniająca ją.* Zool.: Zwierzęta kopytowe.

✕ **Kor, u,** lm. **y** **I.** *grono, kółko, zastęp, poczet:* Cały K. oficerów przyszedł do mnie. Pon. **2.** fortep. *jedna, dwie a. trzy struny, składające ś. na jeden ton.* <Z Fr. corps = ciało, korpus, przez Nm. Corps>

†**Kor, u,** lm. **y** p. **Chór**: Rad do koru chodził. Birk. Kory anielskie. Op. K., ganek dla graczów. Das. K., miejsce dla śpiewaków. Kn. K., część kościoła, gdzie wielki ołtarz, formy kapłańskie. Kn. Słońce wiecznej światłości skłoniło ś. k' jej cudności ot (=od) korów angielskich (=anielskich). Mistrz Maciej. <Z Gr. chorós, przez Włos. coro>

[**Kor, u,** blm., **Kór, Kur, Chór**] *szkarlatyna:* Przebył ząbki, a po odłączeniu niemniej szczęśliwie przebył ospę, K. Rzew. <Ukr. kir a. kyr, 2 pp. koru>

Kora, y, lm. **y** **I.** *wierzchnia powłoka drzewa, komórkowata, składająca ś. z miazgi, łyka, miękisza i oskórka:* K. dębowa. Dąb odarty z kory. Tabakierka z kory. Mick. Na twardej drzewa korze ostrym raz krzemieniem związałem własne imię z Temiry imieniem. Szym. Wiatr może ostrym tchnieniem ponadpsował białe kory. Pol. Od grania psów zadrżą wszystkie kory sosen. Krasiń. Złote jabłka na jabłoni, złote liście pod jabłkami, złota K. pod liściami. Len. Przen.: Dalej z posad, bryło świata! nowemi cię pchniemy tory, aż opleśniałej zbywszy ś. kory, zielone przypomnisz lata. Mick. Apt.: ✕ K. peruwjańska. K. chinowa. **2.** !K. ziemi = *skorupa ziemi.* **3.** [K.] *skóra.* **4.** ✕ lek. *wierzchnia warstwa niektórych narządów ciała:* K. mózgowa. Zdr. **Korka.** <KOR/SKOR>

Korab, bia a. ✕ **ba,** lm. **bie** a. ✕ **by,** †**Chorab I.** †**i** [K.] a. ✕ **Korabl,** ✕ **Korabla,** [**Korabel**] *łódź, okręt, statek wodny:* Nawę morską po staropolsku korabiem zowiemy. Star. Czy ś. korabie po twych falach pławią? Pol. Nad wszystkim górowała smukła wieżyca ratusza, niby maszt kamiennego korabia. Gom. Wszakże tych ptaków nasze nie niosły koraby. Słow. Przen.: A więc porzucić K. żywota? Mick. **2.** *arka Noego:* Karczma z przodu jak K., z tyłu jak świątynia: K., istna Noego czworogranna skrzynia, znany dziś pod prostackim nazwiskiem stodoły. Mick. K., wieloryb świata, z ogniami w okienicach. Słow. Jako w Noego zeszły ś. korabie w tym zamku. Słow. **3.** †*kareta staroświecka, kolebka.* <Gr. kárabos, por. Karawela>

[**Korabel, bla,** lm. **ble**] p. **Korab.**

Korabi p. **Korabiowy:** Gwóźdź K. *(=szkutnik).*

Korabiowy, Korabi, †**Korabny** przym. od **Korab,** *okrętowy.*

✕ **Korabl, a** m. a. **i** ż., lm. **e** p. **Korab:** W ciasnym porcie dwa wielkie korable. Słow. Królewiczu, dowódco korabli. Słow. Nakształt korabli łamał ś. rycerz śród szarego tłoku. Słow.

✕ **Korabla, i,** lm. **e** p. **Korab:** Wywiedli Świętosława do swych korabel. Len.

†**Korabny** p. **Korabiowy:** Męże korabne. Bud. *(=marynarze, żeglarze, majtkowie).*

[**Korakiel, kli,** lm. **kle**] *komża:* Na K. księdzu dajcie. <Nm. Chorrockel>

Koral, u a. **a,** lm. **e,** [**Kolar, Goral**] **I.** *paciorek z koralowiny zwierząt korali; wog. paciorek = kulka, dowolnego koloru, do nawlekania na nitkę, których całe sznurki (biczyki) zawieszają sobie dziewczęta na szyi:* K. czerwony = *którego dostarcza koralowina gatunku corallium rubrum.* K. czarny = a) *dostarczany przez koralowinę rodzaju antipathes;* b) *paciorek z bursztynu czarnego.* Korale białe. Wrzosiste pagórki, strojne w brusznice, jakby w koralów paciórki. Mick. We włosach jasne przepaski z korali. Słow. Jego lice bierze blask korali. Słow. Ząbki, co jak perły śród koralów świecą. Mick. Wskazał jej zdala maleńkie serce jakby z korala. Len. Jaka to pąsowa pręga, tak jakby pąsowa wstęga, a. jak sznurkiem korale. Mick. Pies czarny z obszarpanym uchem, gdzie krew zawrzała, jakby kto ponizał korale. Słow. Na szyi skrzepła krew ś. czerwieni jak naszyjnik z koralu. Krasiń. Na krwawnikowym szalu, w sukni długiej, jak gdyby w powłoce koralu. Mick. **2.** przen. *jagoda czerwona:* (Kalina) żywe korale rzuciła w wodę. Len. Wianki koralów na twoje włosy kładła jarzębina. Słow. **3.** przen. *kolor czerwony, np. kolor ust, karmin; przedmiot czerwony, np. usta:* Pocałowała w usteczek korale. Słow. Perłowe ząbki błysną śród korali. Mick. Usta niby przeczuciami dyszą i oświecają koralem, płomieniem jej twarz. Słow. Na płeć jej niegdyś płonącą koralem śmierć

bledsze barwy, ale piękne kładła. Słow. Spostrzegła na licu swoim przezroczystą białość, żywszy ust K. Słow. Wreszcie jakby porwana koralu *(= czerwonego szalu)* potokiem, upadła nań. Mick. Jeden (kamień) jest męczeńskim koralem i ciągle od krwi ś. czerwieni. Słow. Tu dzioby bursztynowe, tam czubki z korali wznoszą ś. z gęstwi pierza. Mick. Prędko truje ustami z koralu. Słow. Mały sznureczek korali zbiegał mu po pancerzu i plamił stokrocie. Słow. *(= krwi).* **4.** *obrączki rzemienne na nogi konia, by ś. nie strychował w biegu.* **5.** [K.] = a) *przezwisko pieszczotliwe = perełka:* Dziewczyno, koralu! b) *gałka na maszcie.* **6.** † *ubranie czerwone:* Służba w koralu. **7.** bot. *guziczek na szypułce pod różą polną.* **8.** w lm. myśl. *gałki drewniane z powbijanemi w nie ostremi sztyftami, zawieszane na szyi psom legawym zbyt gorącym w układaniu.* **9.** zool. = a) (anthozoon) *zwierzę jamochłonne, promieniste, mające przewód pokarmowy i jamę ciała połączone w jedną jamę, porozdzielaną promienistemi przegródkami:* Zdaniem naturalistów koral jest istotą żyjącą, a każda z jego gałązek składa ś. z mnóstwa ożywionych stworzeń. Słow. Nim słońce swój wieniec spali pośród pereł i korali, strzelce zaskoczą z przeciwka. Słow. Każda ta skała złożona z korali, a każdy K. pod wody ukryciem niedawno jeszcze obdarzony życiem. Słow. Gienjuszowie morscy ją widzieli, lecz drżąc z przestrachu w swych domach z korali, nic o tym z żadną falą nie gadali. Mick. b) zwykle w lm. *brodawki czerwone obnażone na głowie i szyi niektórych ptaków* (jak indyków, cietrzewi, głuszców): Przywiązany, jak K. do indyka. Prz. Zdr. **Koralik**, × **Koralek**, **Koraliczek**, [**Koraliś**]. <Łć. coralium, Gr. korállion>

× **Koralek, lka,** lm. **lki** p. **Koral**: Pokarm mój: koralki, muszki. Mick.

Koralenie, a, blm., czynność cz. **Koralić.**

Koraliczek, czka, lm. **czki** p. **Koral.**

Koralić, i, il *robić czerwonym, rumianym, jak koral.*

Koralik, a, lm. **i** p. **Koral.**

Koralina, y, lm. **y** **1.** bot. p. **Psianka.** **2.** chem. = **Auryna.**

Koralinit, u, lm. **y, Koralit, Koraljolit** *polip gałęzisty skamieniały; skamieniałość koralów.* <Now. z Łć. coralium = koral>

[**Koraliś, a,** lm. **e**] p. **Koral**: Marysiu, śliczny korálisiu.

Koralit, u, lm. **y** p. **Koralinit.** <Now. z Łć. coralium = koral>

Koraljografja, i, blm. *opisanie koralów.* <Now. z Gr. korállion = koral + grafía = -pis, znawstwo>

Koraljolit, u, lm. **y** p. **Koralinit.** <Now. z Gr. korállion = koral + líthos = kamień>

Koralka, i, lm. **i** bot. (corallina) *roś. z gromady wodorostów z klasy krasnorostów* (florideae), *z rodziny corallineae.* Gatunek: K. l e k a r s k a (c. officinalis).

Koralkowy bot.: Żłobik K. p. **Żłobik.**

Koralkówka, i, lm. **i** bot.: K. orzeszkowata a. żółtawa p. **Otwornica.**

† **Koralny** p. **Chóralny.**

Koralodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Czerwoń.** <Koral + Drzewo>

Koralowaty *podobny do koralu.* Bot.: Wodorosty koralowate p. **Krasnorosty.** Goździeniec K. p. **Goździeniec.**

Koralowina, y, lm. **y** zool. *twardy szkielet rogowy a. wapienny, wydzielany przez koral.*

Koralowy przym. od **Koral**: a) Paciorki koralowe. Rafa, wyspa koralowa. b) *czerwony, jak koral:* Usta koralowe. Koralowemi ustami usta moje rozpłomieni. Słow. Usta Kirkora takie koralowe, jak te maliny. Słow. Pani wargę koralową pierwsze i drżące otworzyło słowo. Słow. Z koralowej zamek cegły. Słow. Omijam koralowe ostrowy burzanu. Mick. Zwarzyła jesień kwiaty... błyszczy dąb K. Słow. Koralową barwą jesieni błyszczą burzany. Słow. (Jarzębina) kładła koralowe grona na twoje włosy. Słow. Pomiędzy kukuruzy złocistemi laski... i szczyrem koralowym, i zielonym ślazem. Mick. Stąd kury szurpate toczą ś. kłębkiem, stamtąd kogutki czubate, wstrząsając koralowe na głowach szyszaki. Mick. **2.** Kamień K. p. **Kamień.** **3.** bot.: Bez K. p. **2. Bez.** Drzewko koralowe p. **Psianka.** Drzewo koralowe p. **Czerwoń.** Korzeń K. p. **Żłobik.** Palma koralowa p. **Siężypłoń.**

† **Koral, u,** lm. **y** p. **Chórał.** Troc.

Koran, u, blm., **Alkoran** *święta księga praw u Mahometan;* przen. *mahometanizm:* Wyznawcy Koranu. Mick. Z Koranu modlitwa wyryta. Mick. Długo patrzał w K., zwierciadło kalifów. Słow. Kraj, sto razy różnemi pługami przeoran, pod ognisty proroka dał bułat i K. Słow. Propaganda Koranu. Mick. <Arab. al korān dosł. = czytanie, wygłaszanie>

[**Korągiew, gwi,** lm. **gwie**] p. **Chorągiew.**

[**Korągle, l,** blp] p. **Chorągiew.**

Korb, u, lm. **y, Korbs, Korbas, Kurbas 1.** *dzban, flasza, gąsior, bania, balon:* K. wina. **2.** bot. (cucurbita oblonga) *roś. z rodzaju dyń.* **3.** leśn.: Korb leśny = **Kolokwintyda.** <Nm. Kürbiss, [korves, körbs] = dynia, z Łć. cucurbita>

† **Korb, u,** lm. **y** *kosz:* Gołębie przez rok uczynią jeden K., to jest kosz gnoju. Trzyc. <Łć. corbis>

Korba, y, lm. **y,** [**Kolba**], **Wrotek 1.** *rączka do obracania, ramię do obracania wału a. koła, do zamiany ruchu posuwistego na obrotowy:* K. wykręcona *(= wychodząca z czopa korby głównej).* Obracać, kręcić korbą a. korbę. K. łamana, in. w a ł ł a m a n y koła wodnego. **2.** *przyrząd, w który ś. zakłada świder.* **3.** *rękoczyn, służący do obracania armaty na drugą stronę.* **4.** [K.] = a) *zagięty kawałek drzewa, do którego przytwierdzony jest kosak w sieczkarni.* b) *przyrząd do cięcia słomy na sieczkę:* Choćby na korbie rzezał, to mu nie nastarczy. Prz. c) *świderek korbowy.* d) *część przyrządu do ostrzenia,* t o c z k a. **5.** cyk. *część maszyny przy pedałach, która w czasie jazdy obraca ś. pod naciskiem nóg jeźdźca.* Zdr. **Korbka, Korbeczka.** <Nm. Kurbe(l), z Fr. courbe, a to z Łć. curva dosł. = krzywa>

[**Korba, y,** lm. **y**] p. **Korban.**

Korbacz, a, lm. **e,** † **Karbacz,** [**Karbacz**] **1.** *rzemień do bicza, bicz rzemienny, bykowiec.* **2.** *korzeń wołowy, bykowiec:* K., co cielęta płodził. **3.** [K.] *roś. tytuń pomarszczony* (nicotiana rugosa). **4.** [K., **Karwacz**] = a) *pręcik z drzewa lukrecjowego.* b) a. [**Karabacz, Korpacz**] *batóg skręcony ze szmaty a. czegobądź, bat z krótkim trzonkiem i długim rzemieniem, harap.* Zdr. **Korbaczyk,** [**Karbaczka**]. Zgr. [**Korbasisko**]. <p. Karbacz>

Korbaczyk, a, lm. **i** p. **Korbacz.**

[**Korbal, i,** lm. **e, Karbal**] *bania, dynia.* <Nm. Kürbis, z Łć. cucurbita, por. Korb>

[**Korban, a,** lm. **y, Korbań, Karbona, Korba, Korbus**] **1.** *pudełko a. torebka z kory do zbierania*

jagód. **2.** [**Korbán**] = *tutka, rożek z kory świerkowej, napełniony żywicą i zapalany jako kadzidło.* Zdr. [**Korbanek, Korbanka, Korbionka**]. <Łć. corbis=kosz, skąd Nm. Korb>

[**Korbanek, nka,** lm. **nki**] **1.** p. **Korban**: Jagody sprzedają z korbánkiem. **2.** [Korbánek] p. **Korbanka.**

[**Korbanka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Korban. 2.** [Korbánka a. **Korbánek**] *kozubek, torebka stożkowatej formy z kory:* Jagody sprzedają z korbánką.

[**Korbań, i,** lm. **e**] p. **Korban.** Zdr. [**Korbańka**].

[**Korbańka, i,** lm. **i**] p. **Korbań.**

Korbas, u, lm. **y** p. **Korb.**

[**Korbasisko, a,** lm. **a**] p. **Korbacz**: Wezmę korbasiska, to was rozpędzę. <p. Korbacz>

Korbasowato przys. od **Korbasowaty.**

Korbasowaty *podobny do dyni, bani.* Kn.

Korbasowy p. **2. Korbowy.**

Korbeczka, i, lm. **i** p. **Korba. Jak. J.**

Korbel, a, lm. **e 1.** [K.] *przyrząd do łowienia raków.* **2.** †*koziołek stawiany w piecu do oparcia rożna.* Zdr. **Korbelek.** <Nm. Körbel>

Korbelek, lka, lm. **lki 1.** *konewka, z której piją piwo ludzie browarni.* **2.** [K.] p. **Korbel.**

×**Korbet, u,** lm. **y** p. **Korwet. Górs. J.**

[**Korbionka, i,** lm. **i**] p. **Korban.**

Korbka, i, lm. **i** p. **Korba.**

†**Korblik, a,** lm. **i** *pączek.* <p. Korb>

[**Korbon, a,** lm. **y**] *torebka z kory świerkowej w kształcie stożka, żywicą napełniona; rożek.* Sł. wil.

†**Korbona, y,** lm. **y** p. **Skarbona.**

Korbowód, odu, lm. **ody, Korbowrót** *drąg korbowy.* <Korba+WIOD>

Korbowrót, otu, lm. **oty** p. **Korbowód.** <Korba+WRZOT>

1. Korbowy przym. od **Korba**: Drąg K. *(=korbowód, korbowrót).* Instrument muzyczny K. Świder K. *(=wstawiony w korbę, szczeg. centrumbor).* Korbowe ramię. Łab. Mech.: Kolano korbowe, oś korbowa, wał K. p. **Kolano.**

2. Korbowy przym. od **Korb; Korbasowy, Korbsowy**: Rośliny korbowe. L.

Korbs, u, lm. **y** p. **Korb.**

Korbsowy p. **2. Korbowy**: Kształt K. Mącz.

[**Korbus, a,** lm. **y**] p. **Korban.** Zdr. [**Korbusek**].

[**Korbusek, ska,** lm. **ski**] p. **Korbus.**

×**Korbuzka, i,** lm. **i** *mała korba.* Sł. wil. <p. Korba>

[**Korcáki, ów,** blp.] p. **Karczoch.**

Korcenie, a, blm., czynność cz. **Korcić.**

[**Korchel, a,** lm. **e**] *pijak, łotr, galgan, marnotrawca:* Ty korchelu! <Węg. korhel, skąd Słc. korhel>

Korcić, i, ił, ×**Korcieć** kogo = *nie dawać mu pokoju, gryźć, razić, trapić, kusić, pobudzać go:* Korci go = *bierze go chętka.* Korci go ich pomyślność *(=solą mu w oku, przeszkadza mu, nie może jej strawić).* Tobie coś bardzo pilno; cóż cię to korci? L. Nic nikomu nie powie, lecz każdy postrzeże, że go coś korci, że go na umyśle rzeże. Pot. Skryta go w sercu korci rana. Pot. Korci go sumienie. Troc *(=gryzie, dręczy).* Ubogi zakonnik, którego korci siedzieć w klasztorze. Włod. Korciło go do domu. <? KART>

×**Korcieć, i, ał** p. **Korcić**: Łukę korciało powiedzieć, że ma list od Janka. Jeż.

Korcik, u, lm. **i** p. **Kort;** *tkanina wełniana o jednej osnowie i o jednym wątku.*

Korcikowy przym. od **Korcik**: Płaszczyk K.

Korcipka, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Kocierpka i Czeremcha. 2.** p. **Ligustr. 3.** †*rodzaj głogu:* Zła K., głóg, dobrze na szakłaku. Pot. <p. Kocierba>

[**Korciupka, i,** lm. **i**] bot. p. **Kocierpka i Czeremcha.** <p. Kocierba>

[**Korcować, uje, ował**] *wydawać korzec zboża:* Nasz paneńko sie raduje, bo mu każdá kupeczka korcuje. <Od Korzec>

[**Korcowanie, a,** blm.] czynność cz. **Korcować.**

Korcowe, ego, blm. rz. *opłata w młynie od każdego korca zmielonego zboża, mlewne.*

Korcowy przym. od **Korzec**: Worek K. Miara korcowa. Kn.

Korcówka, i, lm. **i 1.** *miara korcowa.* **2.** p. **Korczyna. 3.** [K., **Karcówka**] *deska a. pojedyńcze skrzydło, nabierające wodę (w młynie wodnym).* <Od Korzec>

Korcówkowy przym. od **Korcówka**: Koło wodne korcówkowe = *z korcówkami czyli korytkami.*

Korczaczek, czka, lm. **czki** p. **Korczak.**

Korczak, a, lm. **i, Korecznik 1.** *naczynie z drzewa a. z korzenia wydrążone, do czerpania wody z wiadra a. do przesypywania zboża, czerpak drewniany.* **2.** [K.] = a) *drewniana szufelka rybaków do wylewania wody z łodzi.* b) a. [**Korszczuk, Korszkew, Kórczak, Kórzczak, Kórzkiew**] *wielka łyżka drewniana, warząchew.* c) *but duży, niezgrabny.* d) a. [**Korzczak**] *przezwisko ubogiego szlachcica.* **3.** a. **Korzecznik** *młyn, którego zewnętrzne koło zaopatrzone jest w skrzynię; koło wodne nasiębierne.* Zdr. **Korczaczek.** <p. Korzec>

[**Korczaki, ów,** blp.] *ziemniaki.* Por. **Karczochy.** <Z Karczochy>

Korczakowy przym. od **Korczak.**

[**Korczeć, y** a. **e, ał**] (o kurze) *wydawać głos:* Kokosz korcze. <Dźwn.>

×**Korczenie, a,** blm., czynność cz. **1. 2. Korczyć.**

[**Korczenie, a,** blm.] czynność cz. **Korczeć.**

×**Korczować, uje, ował** p. **Karczować.**

×**Korczowanie, a,** blm., czynność cz. **Korczować,** p. **Karczowanie.**

×**Korczowisko, a,** lm. **a** p. **Karczowisko**: Żył spokojnie na korczowisku ojcowskim. Szaj. Na korczowisku cały łan kłosów, a dębów kilka samotnych. Uj.

×**Korczownik, a,** lm. **cy** p. **Karczownik.** Krasz.

†**Korczówka, i,** lm. **i** *szufel.* Mrong.

[**Korczuha, y,** lm. **y**] *sanki do wywożenia drzewa ze zrębów.* <Ukr. korczuhy blp.>

×**Korczunek, nku,** lm. **nki** p. **Karczunek i Karczowanie.** Pol.

1. ×**Korczyć, y, ył** p. **Karczować**: Korcząc wielkie bory. Pol.

2. ×**Korczyć, y, ył** *wprawiać korcówki w koło.* <p. Korcówka>

Korczyk, a, lm. **i 1.** p. **Korzec. 2.** ×*miara* = *pół korca warszawskiego:* Korzec warszawski ma korczyków gdańskich dwa. Ostr. K. krakowski miał 14 garncy, K. gdański 16 garncy. **3.** ×gór. *miara = 5 garncom.* Troc.

Korczyn, u, lm. **y** bot. (hymenadiction) *roś. z rodziny marzanowatych.* <?>

Korczyna, y, lm. **y 1.** *nędzny, marny korzec.* **2.** a. **Korcówka** *miejsce między łopatkami koła wodnego.* **3.** [K.] *zbiór deszczułek poprzecznych koła wodnego.*

Kord, a, lm. **y 1.** *szabla, pałasz, miecz:* Do korda skory. Pilch. Brać ś. do korda. K. broń, sza-

bla strój. Prz. Nie tak hardzie; nie do korda, panie horda. Kn. W szkołach jezuickich zaprawiony na kije, rwał ś. do korda na sejmikach. Lel. K. do boju, szabla do stroju. Prz. Z kordem świecącym w ręku. Malcz. I do korda i do szklanki. Prz. (= *zdatny i do wybitki i do wypitki*). Trudno znaleźć takiego, jak on, gracza do korda. Chodź. Pług kordem, K. lemieszem. Pol. Zdr. **Kordzik**, †**Kordek**. <Tur. kard, z Prs.>

Korda, y, lm. **y 1.** *pas ze sznurków, noszony przez niektórych pobożnych.* **2.** †*miara długości*, sznur: Sznur a. K. ma w sobie lasek 3, pertyk 6, łokci 45. Haur. **3.** [K.] *karność, dyscyplina, karby:* Ten pułkowniczek zna kordę żołnierską na palcach. Kaczk. Trzymać kogo w kordach (=*w karbach, w klubach, w ryzach*). <Łć. chorda, Gr. chordē>

×**Kordarz, a,** lm. **e** p. **Kordat.** Sł. wil.

×**Kordat, a,** lm. **ci,** ×**Kordarz,** ×**Kordjak,** ×**Kordjała** *człowiek skory do bitki, zapalczywiec, junak, zuch, burda, śmiałek:* Kto ś. czuje dużym być na siłach a kordatem przytym, takowy pospolicie nierad słucha wodza swego. Star. <Now. z Łć. cor, 2 pp. cordis = serce>

×**Kordatny,** †**Kordjaczny,** [**Kordjaczny, Kordyjaczny, Kordyjaśny**] *porywczy, swarliwy, zwadliwy, czupurny, butny, zuchowaty, śmiały:* Drudzy zaś co kordatniejsi życzyli, aby ś. Pan wrócił i rugował niemiłego z domu gościa. Wójc.

Kordebalet, u, lm. **y** *komplet baletnic teatru, balet.* <Fr. corps de ballet>

×**Kordebanowy** p. **Kordybanowy:** Buty kordebanowe.

Kordegarda, y, lm. **y, Kordygarda,** ×**Gordygarda** *izba żołnierska na odwachu:* Stać, siedzieć na odwachu, w kordegardzie. Nieład, zamęt, jak w kordegardzie. Do turmy! do kordegardy! i okuć ekscesanta, kryminalistę! Chodź. <Fr. corps de garde>

Kordeina, y, blm. apt. *związek metylowy pochodny trójbromsalolu.* <Now. z Gr. chordē = kiszka>

†**Kordek, dka,** lm. **dki** p. **Kord.**

Kordel, u, lm. **e, Kordyl** fl. *powróz, którym ś. żagle na statkach rozwijają i zwijają:* K.: koniec liny okrętowej. Ml. Przen.: Ci... dwaj (Zeus i Posejdon), i Niezgody i zrównoważonej utarczki K. w dłonie ująwszy, ciągnęli do siebie naprzemian. Ml. <Fr. cordelle>

Kordelas, a, lm. **y,** [**Kordylac**] *nóż myśliwski; szpada:* Dzika kłóć kordelasem. Kluk. Po swojemu z hałasem, z kordelasem za pasem. Len. Miał szpadę przy boku, która ś. po myśliwsku zowie kordelasem. Syrok. <Z Łć. cultellus dosł. = nożyk, przez Włos. [cortello, cortelas] i Nm. daw. kartilatz, kordelasche>

×**Kordelaśnik, a,** lm. **cy** *ten, co robi kordelasy, miecznik.* Troc.

†**Kordelat, u,** lm. **y,** †s u k n o k o r d e l o w a t e a. †k o r d e l a t o w e = *grube sukno kapucyńskie.* Troc. <Śr. Łć. cordellatus = Franciszkanin, z powodu opasywania ś. sznurkiem, Fr. cordelle, p. Kordel>

†**Kordelatowy:** Sukno kordelatowe p. **Kordelat.**

†**Kordelowaty:** Sukno kordelowate p. **Kordelat.**

[**Kordiuk, a,** lm. **i, Kurdiuk**] *choroba języka u koni i bydła:* K. język odtoczył. Por. **Kurdziel.** <p. Kurdziel>

[**Kordja, i,** lm. **e, Kordyja**] *gorzałka.* <Z Kordjał>

×**Kordjaczenie, a,** blm., czynność cz. **Kordjaczyć.**

†**Kordjaczny 1.** lek. *chory na serce a. na żołądek, to jest na kordjakę.* Włod. **2.** i [K.] p. **Kordatny:** Wino gniewliwych, zapalczywych, śmiałych i kordjacznych czyni. Petr. <Now. z Łć. cor, 2 pp. cordis = serce>

×**Kordjaczyć, y, ył** *czulić ś., rozczulać ś., rozrzewniać ś.:* Książę regimentarz litewski u księcia prymasa, kordjacząc, został ś. Mat. <Now. z Łć. cor, 2 pp. cordis = serce>

×**Kordjak 1. a,** lm. **cy** p. **Kordat. 2. u,** lm. **i** p. **Kordjał.** Mrong.

†**Kordjaka, i,** lm. **i,** †**Kardjaka** lek. *serca a. żołądka bolenie.* Włod.; *tęskność, tęsknica serdeczna,* †*serca ckliwość.* Sien.; *wielkie uciążenie na sercu i inszych wnętrznościach pod piersiami.* Mącz. (†passio cardiaca). <Śr. Łć. cordiacus m. = choroba serca>

Kordjalnie przys. od **Kordjalny,** *serdecznie:* Zrana byliśmy jeszcze K. i ceremonjalnie. Krasz. Przenocowałem u pana dyspozytora, który mnie przyjął poczciwie, a nawet i K. Chodź. Obaj starce rzucili mi ś. na szyję i obaj całowali i ściskali najkordjalniej. Chodź.

Kordjalność, i, blm. rz. od **Kordjalny,** *serdeczność:* K. panowała w całym zgromadzeniu. Orzesz.

Kordjalny 1. ×*wzmacniający serce:* Lekarstwo kordjalne. **2.** *serdeczny, czuły, wylany, szczery:* Przyjęcie kordjalne. Po kordjalnym pożegnaniu. Chodź. <Śr. Łć. cordialis>

Kordjał, u, lm. **y 1.** a. ×**Kordjak** lek. (remedium cordiacum) *lek serdeczny, pobudzający.* **2.** przen. *rzecz wzmacniająca, orzeźwiająca:* Kieliszek wina, którego od lat kilku nie skosztował, taki we mnie skutek sprawił, jakbym zażył kordjału. Kras. Mieli ojcowie w słotę swe pociechy, póki ś. węgrzyn trzymał starej strzechy: nam już innego potrzeba kordjału. Pol. <Śr. Łć. cordiale ni.>

×**Kordjała, y,** lm. **y** p. **Kordat.**

†**Kordjanka, i,** lm. **i** *dziewczyna czupurna.* Koch. W.

Kordjeryt, u, lm. **y, Dychroit** min. *bezwodny krzemian glinu, magnezu i żelaza, krystalizujący w układzie rombowym, odznaczający ś. trójbarwnością, bardzo często błękitny i należący do kamieni szlachetnych, nazywanych w handlu szafirami wodnemi.* <Od nazwiska mineraloga Fr. Cordier>

[**Kordła, y,** lm. **y**] p. **Kołdra.**

Kordol, u, blm. apt. *trójbromek salolu.* <p. Kordeina>

Kordometr, u, lm. **y** muz. p. **Chordometr.**

Kordon, u, lm. **y 1.** *sznurek przy ubraniu wojskowym:* Rabaty, szlify, kordony, lampasy i ostrogi jak magnes do siebie ciągną. Kom. Kordony do kaszkietów. Kom. Szarfa, dragonki i kordony oficerskie srebrne, przerabiane jedwabiem karmazynowym. Skarb. **2.** *pas pograniczny, linja wojska, szereg posterunków wojskowych, wyciągniętych w pewnym kierunku:* Zarażoną miejscowość otoczono kordonem. K. zdrowotny. K. rozciągnąć od granicy. Przen.: Radzą nawet wyciągnąć K. zdrowia, ażeby przypadkiem nauka nie wkradła ś. z za granicy. Mick. Dzieła ich jeszcze tak mało znane, tak rzadko dostają ś. za K. klasyczny. Mick. **3.** *część Polski, zajęta w czasie jej rozbioru:* K. cesarski, rosyjski, pruski. Dwory berliński i wiedeński kazały wojskom swoim na ziemi polskiej wyciągnąć i pomknąć kordony. Lel. **4.** a. **Gzems, Gzyms** woj. *rząd kamieni*

ciosowych zaokrąglonych, wystających na sześć cali i ciągnący ś. nieprzerwanie naokoło całego odzienia fortecy. Zdr. **Kordonik.** <Fr. cordon>

!**Kordon, u,** lm. **y** p. **Kondom.**

Kordonek, nku, lm. **nki** *nitka, kręcona z jedwabiu, sznureczek jedwabny:* Szyć kordonkiem.

Kordonik, u, lm. **i** p. **Kordon.**

Kordonista, y, lm. **ści** *żołnierz, używany do kordonu, do straży pogranicznej.*

Kordonkowy przym. od **Kordonek:** Robótka kordonkowa. Chustka kordonkowa. Jedwab K. p. **Jedwab.**

†**Korduan, u,** lm. **y** p. **Kordyban.**

×**Kordupel, pla,** lm. **ple** p. **Kurdupel.**

[**Kordusek, ska,** lm. **ski**] *drozd* (cynclus aquaticus): Zrywa ś. K. i jak strzała ponad wodą sznurkuje w górę. Matl. <?>

†**Kordwan, u,** lm. **y** p. **Kordyban.**

[**Kordwanowy**] przym. od **Kordwan,** p. **Kordybanowy.**

†**Kordyban, u,** lm. **y,** ×**Kardyban,** †**Korduan,** †**Kordwan,** †**Kurdwan,** [**Kurwanek**] *gatunek skóry kozłowej:* Trzewiczki z kordybanów robione. Groch. <Od miasta Hp. Cordoba, Cordova, skąd Śr. Łć. cordubanus, corduanum i t. d., oraz Fr. cordonnier = szewc>

Kordybanik, a 1. [K.] lm. **i** p. **Kurdyban. 2.** †lm. **cy** p. **Kordybannik.**

[**Kordybanki, ów,** blp.] *rodzaj obuwia* (z kordybanu): Czyś bosy, w krypciach lub w kordybankach, jeden djabeł. Zawil. <p. Kordyban>

†**Kordybannik, a,** lm. **cy,** †**Kordybanik,** †**Kurdybanik,** ×**Kordybant** *ten, co wyprawia kordybany.*

×**Kordybanowy 1.** przym. od **Kordyban;** ×**Kordebanowy,** [**Kordwanowy**]. **2.** Wódka kordybanowa = *pędzona z tataraku i konwalji.* Goł.

×**Kordybant, a,** lm. **ci** p. **Kordybannik:** Rzeźnicy, płatnerze, kordybanci. Sienk.

Kordygarda, y, lm. **y** p. **Kordegarda:** K., miejsce żołnierzy, z którego ś. oni lozują na warty. Papr. F. Zrana ogłosili dekret i Wołodkowiczowi w kordygardzie przeczytali. Chodź. Stanęli po bramach, przy kordygardach i turmach. Chodź.

[**Kordyjaczny**] p. **Kordatny.**

[**Kordyjaśny**] p. **Kordatny:** Polubiłam se ja męża takiego złego, kordyjaśnego, gorsego gdyby węza.

1. Kordyl, u, lm. **e** apt. *związek acetylowy pochodny trójbromsalolu.* <Now., Nm. Cordyl>

2. Kordyl, u, lm. **e** fl. p. **Kordel:** Brać na K. Tratwa stoi na kordylu.

[**Kordylas, a,** lm. **e**] p. **Kordelas.**

Kordylować, uje, ował fl. *trzymać tratwę za pomocą sztoku na drugiej, już upalowanej tratwie,* in. b r a ć n a k o r d y l. <Od Kordyl>

Kordylowanie, a, blm., czynność cz. **Kordylować.**

[**Kordymonja, i,** lm. **e**] p. **Kardamon.**

Kordyt, u, blm. *proch bezdymny, używany w armji angielskiej.* <?>

×**Kordyzant, a,** lm. **ci** *tancerz na linie, linoskok, linochód.* <Now. z Łć. chorda, skąd Fr. corde = lina>

×**Kordyzantka, i,** lm. **i** forma ż. od **Kordyzant.**

Kordzik, a, lm. **i** p. **Kord:** Suła ś. już z kordzikiem kręcił po ulicach Krakowa. Krasz.

Kordzista, y, lm. **ści** *wojak, skory do korda:* Radziejowski lepszy statysta, niż K. Wójc.

Korealność, i, blm. rz. od **Korealny.**

Korealny praw.: Zobowiązanie korealne = *poręczenie kilku poręczycieli jednego i tego samego długu w różnym stosunku do wierzyciela a. do głównego dłużnika.* <Now. z Łć. con- = współ + reus = winien, przez Nm. correal>

Koreczek, czka, lm. **czki** p. **Korek.**

[**Koreczka, i,** lm. **i**] p. **1.** [**Korka**].

Korecznik, a, lm. **i** p. **Korczak.**

Koreferat, u, lm. **y** *przedstawienie czego wespół z kim innym, przedstawienie jednej sprawy przez kilku.* <Now. z Łć. con- = współ + Referat>

Korek, rka, lm. **rki 1.** *narośl, pokrywająca korę na pniu korkodębu.* **2.** *zatyczka do butelek z narośli na korkodębie:* Pukanie korków. Mick. Pomaluj sobie korkiem brwi. Słow. **3.** *podkładka w trzewiku pod piętę nogi, z tejże narośli.* **4.** *obcas u trzewika:* Spraw Gnusi złotem szyte trzewiczki na korkach. Słow. Pannom, gdy sobie podohmielił, wystrzelał korki. Słow. Na to słowo komenderującego prawa noga w tył ś. cofa, tak aby K. za korek w odległości na dłoń przyszedł. Kaw. Nar. Widzę, że kogo tylko za męża zapragniesz, mieć będziesz; i najhardziejszych pod twe korki nagniesz. Tremb. *(= pantofle).* **5.** [K.] p. **1.** [**Korka**]. **6.** ×bot. p. **Korkodąb. 7.** min.: K. górny a. ziemny (suber montanum) *odmiana azbestu.* Zdr. **Koreczek.** <Łć. cortex = kora, przez Nm. Kork, Ang. cork>

[**Korek, rka,** lm. **rcy**] *korepetytor.* <Żart. skrócenie>

Korekciarz, a, lm. **e** *ten, co prowadzi korektę druku, korektor drukarski.*

×**Korekcja, i,** lm. **e** *chłosta:* Nie słychać, by udzielił był kiedykolwiek ojcowskiej tej korekcji komu innemu, jak rodowitym swoim poddanym. Tarn. <Fr. correction = chłosta>

Korekcyjny *odnoszący ś. do korekty, poprawczy:* Arkusze korekcyjne.

Korekta, y, lm. **y 1.** *korygowanie, poprawianie błędów, szczeg. drukarskich:* Pierwsza, druga, trzecia K. Prowadzić korektę. **2.** a. **Korektywa, Korektura** *poprawianie, usuwanie braków:* K. braków ustawy emerytalnej. Teraz, żeś na człowieka całą gębą wyszedł, dziękujesz mi za korektę. Rzew. *(= poprawienie charakteru).* **3.** druk. *tymczasowa odbitka złożonego pisma, idąca do poprawy:* Przejrzeć korektę. **4.** a. **Korektura** muz. *strojenie, poprawianie wad narzędzia muzycznego.* **5.** ×praw. *podpis urzędnika kancelaryjnego, stwierdzający zgodność wypisu z oryginałem.* <Łć. correcta im. lm. ni. od corrigo = poprawiam>

×**Korektomja, i,** lm. **e,** ×**Irydektomja** lek. *operacja mająca na celu utworzenie źrenicy sztucznej, wycięcie kawałka tęczówki.* <Now. z Gr. korē = źrenica + ektomē = wycięcie>

Korektor, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co koryguje, co dokonywa korekty:* K. drukarski = *korekciarz.* K. instrumentów muzycznych = *stroiciel.* <Łć. corrector>

Korektorka, i, lm. **i** forma ż. od **Korektor.**

Korektorski przym. od **Korektor.**

Korektować, uje, ował fortep. *regulować mechanizm fortepjanu, dla doprowadzenia go do pożądanego stanu.* <Z Korekta>

Korektowanie, a, blm., **Korektura, Korekta** czynność cz. **Korektować.**

Korektura, y, lm. **y 1.** p. **Korekta:** K., termin prawa publicznego polskiego, używany w konstytucjach, wyznaczających poprawę praw. Mamy także pod tytułem „K. pruska“ prawa pru-

skie. Kras. Skażonemu z gruntu sercu i K. nie pomoże. L. (=*strofowanie*). **2.** org. *narzędzie do strojenia piszczałek za pomocą rozszerzania a. ściągania ich brzegów końcowych.* <Niby Łć. correctura, od corrigo = poprawiam>

Korektywa, y, lm. **y** p. **Korekta.** <Śr. Łć. correctiva>

Korelacja, i, lm. **e l.** *stosunek wzajemny.* **2.** fil. p. **Odpowiedniość.** <Śr. Łć. correlatio>

Korelacyjny przym. od **Korelacja.**

Korelat, u, lm. **y** fil. p. **Odpowiednik:** Pojęcia celu i środka są korelatami. <Now. ze Śr. Łć. correlatio = stosunek>

Korelatywa, y, lm. **y** *rzeczy złączone korelacją:* Przechodzi autor do wyliczenia cech charakterystycznych korelacji i korelatyw. <Now. ze Śr. Łć. correlatio = stosunek>

Korelatywny fil. *względny:* Pojęcia korelatywne = *zostające w związku z innym pojęciem.*

Koreń, rnia, lm. **rnie** p. **Kurzeń.**

[**Korepera, y,** lm. **y**] żart. p. **Korepetycja.**

Korepetycja, i, lm. **e l.** *repetycja, próba teatralna.* **2.** a. żart. [**Korepera, Korka**] *zajęcie, obowiązek, polegający na przygotowaniu ucznia do szkoły z zadanych lekcji:* Dostać, odbyć korepetycję. Dawać korepetycje. Latać za korepetycjami. Zdr. **Korepetycyjka.** <Now. z Łć. con- = współ + Repetycja>

Korepetycyjka, i, lm. **i** p. **Korepetycja**; *lekcyjka, skromna, licho płatna korepetycja.*

Korepetytor, a, lm. **owie** a. **rzy l.** *nauczyciel, pod którego kierunkiem uczeń przygotowuje ś. do szkoły z zadanych lekcji.* **2.** *akompanjator teatralny, wyuczający śpiewów aktorów występujących w operze.* <Now. z Łć. con- = współ + Repetytor>

Korepetytorka, i, lm. **i** forma ż. od **Korepetytor:** Historję rozumiano jako życia korepetytorkę. Ant.

Korepetytorski przym. od **Korepetytor:** Obarczać ś. pracą korepetytorską. Orzesz.

Korepetytorstwo, a, blm. *zajęcie, praca, sposób utrzymania korepetytora:* Mordercze K. osiągało cel pożądany, i młode pokolenie narodu na stancji u L. przechodziło z klasy do klasy. Dyg.

Korespondencja, i, lm. **e l.** *korespondowanie, pisywanie do siebie nawzajem listów, stosunki listowne, przesyłanie sobie wzajemne wiadomości:* Być z kim w korespondencji. Utrzymywać z kim korespondencję. K. pocztowa, telegraficzna, telefoniczna. Zagroził karą śmierci każdemu, ktoby miał jakie korespondencje lub stosunki z nieprzyjacielem. Skarb. Woj.: Biuro korespondencji. **2.** *zbiór listów, wyświetlający stosunki z sobą dwuch osób:* Pokażę ci na dowód korespondencje dyplomatyczne. Oliz. **3.** *artykuł przysłany gazecie z jakiej miejscowości w formie listu:* K. z Lublina, z Paryża. **4.** *stosunki, związki, porozumienie, obcowanie:* Stosunki te nazywamy korespondencją z niebem. Rol. Z światem w żadną nie wchodzą korespondencję. Pas. **5.** K. omnibusowa, tramwajowa, kolejowa = *możność przesiadania ś. z jednej linji na drugą za ogólnym biletem:* Omnibusami z korespondencjami zajedziecie stąd, dokąd zechcecie. Krasz. <Ze Śr. Łć. correspondeo = odpowiadam>

Korespondencyjny przym. od **Korespondencja.**

Korespondent, a, lm. **ci l.** *piszący listy.* **2.** *ten, co nadsyła gazecie wiadomości ze swojej okolicy, co pisuje do niej korespondencje; uczony, nadsyłający swe prace instytucji naukowej:* Na dorocznym zebraniu został wybrany przez Akademję Umiejętności członkiem korespondentem. **3.** han. *pomocnik handlowy w kantorze, utrzymujący korespondencję.* <Fr. correspondant>

Korespondentka, i, lm. **i l.** *ta, co pisuje listy, ta, co przysłała list:* Moja grzeczna K. warta jest takiego męża, jakiego w liście opisała. L. **2.** *karta pocztowa, pocztówka, list otwarty:* Proszę napisać korespondentkę, a poślę, dokąd pan żąda. Tat.

Korespondować, uje, ował l. z kim = *utrzymywać z kim korespondencję, pisywać do kogo listy.* **2.** czemu = *odpowiadać, być odpowiednim:* Daj Boże, aby skutek korespondował chęciom moim. Krasz. Znamy grunt wspaniałej duszy i tej korespondującą świętobliwą edukację. Krasz. (=*odpowiednią, stosowną*). <Śr. Łć. correspondere>

Korespondowanie, a, blm., czynność cz. **Korespondować.**

Korjamyrtyna, y, blm. apt. *ciało gorzkie otrzymane z rośliny coriaria myrtifolia.* <Z niby Łć. nazwy rośliny coriaria myrtifolia>

†**Korjander, dra,** lm. **dry** bot. p. **Kolender.** <Łć. coriandrum, Gr. korían(n)on>

†**Korjandra, y,** lm. **y** bot. p. **Kolender.**

Korka, i, lm. **i** p. **Kora:** Jaka brzoza, taka K.; jaka matka, taka córka. Prz.

1. [**Korka, i,** lm. **i, Korek**] *chodak a. trzewik z drewnianą podeszwą a wierzchem skórzanym:* Przyszedł wyrzynać korki. Zdr. [**Koreczka**]. <p. Korek>

2. [**Korka, i,** lm. **i**] żart. p. **Korepetycja.** <Żart. skrócenie>

[**Korkarnia, i,** lm. **e**] *miejsce, gdzie robią [korki], fabryka [korek].*

[**Korkarski**] przym. od **Korkarz.**

[**Korkarstwo, a,** blm.] *fabrykowanie a. wyrób [korek].*

[**Korkarz, a,** lm. **e**] *ten, co [korki] robi, fabrykant [korek].*

[**Korki, ów,** blp., **Skorki**] *roś. tojad* (aconitum). <?>

[**Korklina, y,** lm. **y**] p. **Karklina.**

[**Korknąć, nie, nął**] *umrzeć.* <Dźwn.>

[**Korknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Korknąć.**

Korkobor, u, lm. **y** *przyrząd do wycinania otworów w korku.* <Nm. Korkbohrer>

Korkociąg, u, lm. **i** *narzędzie do wyciągania korków z zatkanych butelek, grajcarek, trybuszon, wyrwicz.* <Korek + CIĘG>

Korkodąb, ębu, lm. **ęby,** × **Korek, Dąb korkowy, Drzewo korkowe** bot. (quercus suber) *gatunek dębu* (p. Dąb). <Korek + Dąb>

[**Korkonos, a,** lm. **y, Kurnosy**] *człowiek z nosem zadartym.* <? Korek + Nos>

Korkować, uje, ował l. K. butelki, gąsiory i t. p. = *zatykać korkiem, korkami.* **2.** garb. *groszkować korkownikiem.* <Od Korek>

Korkowanie, a, blm., czynność cz. **Korkować.**

Korkownica, y, lm. **e** *przyrząd do korkowania butelek.*

Korkownik, a, lm. **i** garb. *narzędzie podklejone korkiem do groszkowania,* in. pantofel.

Korkowy przym. od **Korek:** a) Węgiel K. Deski, trociny korkowe. Podeszwy korkowe. b) bot.: K. dąb a. Korkowe drzewo p. **Korkodąb** i **Dąb.** K. brzost a. wiąz p. **Wiąz.**

× **Korkowy** przym. od **Korka,** *korowy.* Kn.

[**Korkowy**] przym. od **1.** [**Korka**].

Korlistwa, y, lm. **y** fortep. *listwa, na której poznaczane są miejsca, gdzie nad młotkami będą wypadały struny, aby tak urządzić młotki, żeby*

potym trafiały one w struny. <Zap. Nm. Querleiste>

[**Kormalenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kormalić ś.**

[**Kormalić się, l ś., ił ś.**] *gramolić ś.:* Śmierć ś. kormali kóminem. <? Por. Gramolić ś.>

[**Korman, a,** lm. **y**] **1.** p. **Karmana. 2.** p. **Konopaść:** Na grzbiecie ma kusy K., i to pożyczony. Nar. <p. Karmana>

Kormek, mka, lm. **mki** bot. p. **Zatrwian.** <?>

[**Kormesła, seł,** blp.] p. **Koromysło.**

× **Kormnik, a,** lm. **cy** *sternik na statku wodnym:* Sternicy, kormnicy i mołojcy mają spław wodny zapłacić. Vol. <Ukr. kormnyk, z Węg. kormány = ster>

Kormoran, a, lm. **y** zool. **1.** (phalacrocorax) *ptak rudlonogi.* Gatunki: K r u k m o r s k i (ph. carbo). K. c z u b a t y (ph. graculus). K. m a ł y a. K. k a r ł o w a t y a. K. k a r z e ł (ph. pygmaeus). **2.** w lm. (phalacrocoracinae) *rodzaj ptaków pletwonogich wiosłonogich.* <Fr. cormoran dosł. = kruk morski>

[**Kormysła, seł,** blp.] p. **Koromysło.**

Kornacznia, i, lm. **e** bot. (houttuynia) *roś. z rodziny pieprzowatych.* <?>

Kornak, a, lm. **i** *dozorca, przewodnik słonia.* <Fr. cornac, z Syngales. kur awa najaka = dozorca stajni>

Kornalin, u, lm. **y** min. p. **Krwawnik.**

Kornalina, y, lm. **y** min. p. **Krwawnik:** Pierścień z krwawej kornaliny. Słow. <Fr. cornaline>

[**Kornátek, tka,** lm. **tki**] *pies od bydła z obciętemi uszami lub ogonem, kurta.* <Ukr. karnaty dosł. = kusy, kurta>

[**Kornawy**] *krzywonogi.* <Ukr. kornawyj>

!**Korncang, u,** lm. **i 1.** posp. = **Kliple. 2.** lek. *szczypczyki a. kleszczyki proste, podobne do nożyczek, używane przez chirurgów,* k u r c i ą ż k i. <Nm. Kornzange ż.>

Korneciarka, i, lm. **i** *ta, co robi kornety, stroiki kobiece na głowę.*

Kornecik, u, lm. **i** p. **Kornet: K.** z czarnej koronki z różami. Słow.

Kornecista, y, lm. **ści, Kornetysta** *ten, co gra na kornecie.*

× **Kornes, u,** lm. **y** p. **Karnes.**

Kornet 1. u, lm. **y** = a) *rodzaj trąbki:* K. pistonowy, z pistonami, z klapami. K., piszczałka z rogu. Włod. Z trąbami i z kornety. Bud. b) org. *jedna z odmian głosu organu, zwanego miksturą.* **2. a,** lm. **y** = a) × *czepiec kobiecy:* Czepiec z czarnego aksamitu przy białym kornecie doskonale ś. wydawał. Zach. Przen.: Kobiety dumne animuszem umieją mądrze K. czynić kapeluszem. Kras. *(= opanować mężów).* On był gotów krew swoję za leda K. rozlewać. L. *(= za lada kobietę).* b) *czepiec zakonnicy.* c) myśl. *kaptur.* d) † a. † **Korneta** *chorągiew, sztandar; szwadron jazdy.* **3. a,** lm. **ci** *najniższy stopień oficerski w konnicy, szczeg. rosyjskiej, chorąży; podchorąży:* Nieprzyjaciele pójdą młyńcem z kornetami i z rotami swojemi. Birk. Objeżdża hetman chorągwie i kornety ze wszech miar strapione. Bardz. Zdr. **Kornecik.** <Fr. cornet, Włos. cornetto = róg, rożek; Fr. cornette ż. = czepiec; chorągiewka; cornette m. = chorąży, wszystko z Łć. cornu = róg>

Korneta, y, lm. **y 1.** † p. **Kornet. 2.** [K.] *koronka.* Zdr. [**Kornetka**]. <Fr. cornette>

[**Kornetka, i,** lm. **i**] p. **Korneta:** Czepeczek obszyty kornetką.

Kornetowy przym. od **Kornet:** Na kapotowej szlachcie i kornetowych jejmościach wywarło to dobre wrażenie. Byk.

Kornetysta, y, lm. **ści** p. **Kornecista:** Zły gajda dobrym kornetystą nie będzie. Prz.

× **Kornez, u,** lm. **y** = **Karnes.**

[**Korniak, a,** lm. **i**] **1.** *pieniek, pniak.* **2.** *grube korzenie przy pniu.* <Ukr. korn(i)àk>

[**Korniasty**] *szorstki:* Ten kaftán K., tarpaty. <Zap. z Ukr. korniaty = kłóć>

Kornie przys. od **Korny:** Nieraz schylonej K. przed boskim ołtarzem trzymam książkę modlitwy. Słow.

Kornik, a, lm. **i** zool. (bostrychus) *chrząszcz czteroczłonkowy z rodziny drwalnikowatych.* <Od Kora>

× **Kornisz, a,** lm. **e** p. **Karnes:** Cerkiew z napisem na korniszu facjaty. <Fr. corniche>

Korniszon, a a. **u,** lm. **y 1.** *ogóreczek młody z odmiany ogórków zielonych do marynowania.* **2.** przen. *człowiek kwaśnego, cierpkiego usposobienia, śledziennik.* **3.** przen. *kobieta niemłoda, zawiędła.* **4.** przen. *człowiek maleńkiego wzrostu.* Zdr. **Korniszonik.** <Fr. cornichon>

Korniszonik, a, lm. **i** p. **Korniszon.**

Korniszonowy przym. od **Korniszon:** Smak, sos K.

× **Kornmajster, tra,** lm. **trowie** *dozorca składu zboża:* Byłem bakmajstrem, kornmajstrem i fiszmajstrem. Krasz. <Nm. Kornmeister>

Korność, i, blm. rz. od **Korny:** K. rycerza szlachetna i miła trafia w myśl Anny, bardzo ją niewoli. Gosz. <KOR>

[**Kornotek, tka,** lm. **tki**] *pies pasterski.* <Toż, co Kurta, por. kъrnъ- Mikl. 156>

† **Kornufas, a,** lm. **y** *ubiór głowy kobiecej.* <? Por. Kornet>

Kornulity, ów, blp. *skamieniałości rożkowate zwierzokrzewów.* <Now. z Łć. cornu = róg + Gr. líthos = kamień>

[**Kornus, a,** lm. **y**] *wódka prosta, zwykła gorzałka:* Ja piję dobrą wódkę, ty tylko kornusa. <Nm. żart. Kornus, zam. Kornbranntwein = wódka>

× **Kornut, a,** lm. **y** *rogal (= mąż zdradzany przez żonę):* Samiście gomoli, a z ludzi robicie kornuty. Pot. <Łć. cornutus = rogaty>

[**Kornuta, y,** lm. **y, Kurnuta**] *owca z rozłożystemi rogami.* <Ukr. kornuta, z Rum. cornut = rogaty>

Kornutyna, y, blm. apt. *pierwiastek działający ze sporyszu.* <Now. z Łć. (secale) cornutum = głownia, sporysz>

Korny poet. *pokorny, pełen pokory, korzący ś., uniżony:* Przed Panem korne nachylajmy czoła. Korna modlitwa. Usarz te słowa przyjął duchem kornym. Gosz. W korną służącą zamieni. Słow. Przen.: *nizki, poziomy:* Pod zamkiem korne wały krążą. L. *(= niższe od murów).* <KOR>

!**Korob, u,** lm. **y** gór. *kosz węgli, miara dziesięciokorcowa węgli.* Łab.

[**Korobka, i,** lm. **i, Koropka**] *pudełko słomiane na krupy.* Por. **Słomianka.** <Ukr. korobka>

× **Koroboracja, i,** lm. **e** *wzmocnienie, zatwierdzenie, stwierdzenie, potwierdzenie.* <Now. z Łć. corroboro = wzmacniam>

× **Koroboracyjny** przym. od **Koroboracja:** Brak w nim formułki koroboracyjnej, a zatym i pieczęci. Kęt.

×**Koroborować, uje, ował 1.** *uznać, stwierdzić, zatwierdzić, potwierdzić.* **2.** *uznać urzędownie akt, prywatnie sporządzony.* <Łć. corroborare>

×**Koroborowanie, a,** blm., czynność cz. **Koroborować.**

†**Korodon, a,** lm. **owie,** †**Korydon** *pień, kiep, człowiek ograniczony, bałwan:* Brzydkiś jak Ezop, jak K. głupi. Pot. <Łć. imię własne>

, **Korojad, a,** lm. **y** *gatunek gąsienicy, objadającej korę z drzew:* Jodłowe lasy nasze są niszczone przez gąsienice, zwane korojadami. <Kora + JAD>

†**Korolanięta, ąt,** blp. *królewięta, panowie.* Pot. <Z Ukr. korol = król>

Korolarjum, w lp. nieod., lm. **a, ów, Dodatek** fil. *dopełnienie; wynik dodatkowy, uzupełniający, wysnuty z założenia, twierdzenia, teorji; dodatkowe objaśnienie, logicznie wynikające z pewnego twierdzenia:* Słynne są korolarja (a. dodatki) w Etyce Spinozy. <Łć. corollarium>

[**Koromesła, sł,** blp.] p. **Koromysło.**

[**Koromla, i,** lm. **e**] *komża.* <Nm. Chorhemdel>

[**Koromysł, a,** lm. **y**] p. **Koromysło.**

[**Koromysło, a,** lm. **a, Koromysł, Korzemiosło, Koromesła, Koroniosło, Kromisło, Kormesła, Kormysła, Kórmesła**] *nosidło do noszenia konewek z wodą na ramionach,* sądy: Z palcami pełnemi guzów od sierpa, koromyseł, kopania ziemi i t. p. Orzesz. <Ukr. koròmysło, może z Rum.>

[**Koron, a,** lm. **y**] *piorun:* Do korona kandego (= *do pioruna jasnego*). <Umyślne przekręcenie>

Korona, y, lm. **y 1.** *uroczysty ubiór głowy, jako oznaka władzy monarszej:* K. cesarska, królewska. K. książęca = *mitra.* K. papieska = *tjara.* Przywdziać koronę = *zostać monarchą.* × K. biskupia = *infuła, mitra.* Nie spadnie ci K. z głowy, że to zrobisz (= *nie poniżysz ś. przez to*). Na wystrzał bulli z tronów spadały korony. Mick. Widzę cudowne zwierzęta w koronach, jak nasze reny. Słow. Fale te delfinom kładą srebrne i złote korony. Słow. (Orzeł) koronę ma nie lichszą od innych, z tych piór na głowie, które mu burze rozwichrzą. Słow. **2.** przen. *tron = monarcha, rząd monarchiczny:* Adres do korony. Urzędnicy korony. Skarb. (= *rządowi, skarbowi, koronni*). Połowę dochodów korony przenieść do osobnej kasy królewskiej. Skarb. (= *skarbu*). **3.** przen. *monarchja, państwo:* Dzieje w koronie polskiej. Górn. K. francuska, hiszpańska. Abyś to miasto wspaniałe przywrócił do swej korony. Słow. W tej ziemi jest grób portugalskiej koronie. Słow. Oddałem Haliczanom brylant mej korony, ów Słonim. Słow. Przen.: Zlituj ś., Matko niebieskiej korony! Słow. (= *nieba*). Szczeg. *Polska, wyłączywszy Litwę:* W Litwie i w Koronie. **4.** przen. *władza monarsza, tron, berło, panowanie:* Spór o koronę. Wydrzeć komu koronę. Dziedzic korony. Mick., Słow. Szlachcic urodzony jest zarówno z panami kandydat korony. Mick. W blasku korony zapomniałem o sławie. Słow. Knox śmiało urąga kobiecej koronie. Słow. Dotąd żyjącym pod Lecha koroną Bóg dawał żniwo szczęścia niezasiane. Słow. Przen.: Ogłoszę po dawnych wieszczów umarłych koronie czas bezkrólewia. Słow. **5.** (na herbach) *takaż oznaka innej godności:* K. hrabiowska, szlachecka, margrabska. **6.** *wieniec:* K. z kwiatów. Wieniec i dębową koronę otrzymają. Słow. K. abo wieniec z bobkowego liścia. Das. K. za zwycięstwo. Das. O koronę panny młodej, którą na wianuszek skromny zamienili, był żywy spór. Krasz. Przen.: Z gwiazd K. upleciona na głowie. Pśń. Spogląda ciekawie na gwiaździstą koronę Przenajświętszej Dziewicy. Krasiń. Stała z koroną światełek. Słow. Minaret, jakby jaki anioł smętny, stał w swej ognistej z różnych gwiazd koronie. Słow. Czarna skała a. w lodowej, a. w gwiazd koronie. Słow. Na głowie (miała) nakształt kręconego wianka koronę z chińskich jajek i latarek. Słow. Włos, który wodne nimfy z ulotną kibicią prawie mogłyby za swój wpleść w pereł korony. Słow. Z włosów, co były na głowie koroną, naprzód ś. złoty zrobił wąż zwinięty. Słow. Proch mieli płaszczem, a węża koroną. Słow. (Włos) od słońca blasku świecił ś. jak K. na świętych obrazku. Mick. (= *aureola, glorja*). (Promienie) ubrały mu złotem oblicze i skronie, że błyszał jako święty w ognistej koronie. Mick. Przen.: Trzymam skronie tam w koronie chmur i gromów. Słow. W koronie z błyskawic. Słow. Pójdziemy razem na śniegu korony. Słow. Bakczysaraj z koroną palmową. Słow. Mąż głowa, a żona K. Prz. Żona swego męża głowy K. Kochan. Tyś jest, Panie, moja zasłona, Tyś moja cześć i mojej głowy K. Kochan. Tego, co chcą wyroki, czemu nie wieńczymy koroną? Jabł. Przen. *uwieńczenie:* Koroną tego wszystkiego jest ten postępek. Ta pieśń, która jest koroną i szczytem awantur krymskich. Słow. Przen. *wierzchołek:* Z taką to koroną stoją ruiny, czarne i zębate. Słow. (Wieża) miała... z jaskółczych gniazdek uwitą koronę. Słow. Z tych starców i z harf pagórkowi była K. Słow. Skry zjadły, jak smolne łuczywo, rozpłataną tułowu koronę. Słow. (= *głowę*). Trzeba było zejść na koronę wielkiego dzwonu. Zawil. Przen.: K. męczeńska, sławy nieśmiertelnej (= *palma*). K. niebieska. Dostała wcześnie anielskiej korony. Słow. Ubogi, któremuś dał grosz, obiecał ci piękną żonę na ziemi i koronę w niebie. Krasiń. K. cierniowa Chrystusa. Przen.: Nosić, mieć koronę cierniową = *cierpieć.* Niedobra żona cierniowa K. Prz. **7.** [K.] = a) *wianek z ziela, kwiatów, zboża, siana i t. p.:* Sielanki puszczają na wodę (w przeddzień św. Jana) uwite z ziela korony. b) a. [**Koruna, Kuruna**] *ubiór ślubny panny młodej a. druchen na głowę.* c) *wierzch płotu, ponatykanego cierniami.* d) *górny gzyms pieca.* e) [K. P. Jezusa] *roś. berberis vulgaris.* **8.** †*koło, kółko, grono, zebranie:* Liczna obojej płci K. Troc. **9.** a. częś. zdr. **Koronka** *tonsura na głowie księży, plesz:* Wygolić sobie koronę. **10.** *wypukłość obrączkowata wzdłuż górnego brzegu kopyta a. racic zwierzęcia.* **11.** †*koronka do obszywania strojów kobiecych, bielizny.* **12.** †*koronka, różaniec:* K. abo pacierze u pasa wiszące. Warg. Różaniec zowie ś. K. a. wianek. Bz. **13.** *klepka, nie mająca żadnej skazy, żadnej zadry; sam wybór drzewa towarowego.* **14.** (w handlu) *len kowieński.* **15.** *rozgałęzienie drzewa u wierzchu:* Od lipy, która koroną wspaniałą całej wsi dzieciom użyczała cienia. Mick. Las... wystrzelony pod niebo, koronami szumny. Słow. Chata... ścieniona lipy ogromnej koroną. Słow. Nawet jedyna zieloność, dotąd mu (dębowi) czoło zdobiąca, uschnie K. jemioły. Mick. Wrośnij w ziemię i z tej ziemi wyrośnij koroną odziany i liściami płaczącemi. Słow. Pani owoców, grenada, co z drzewnych niby promieni koronę nosi i wieniec. Słow. Śród cukrowych domów ukryte ananasy koronami szaremi naśladowały palmowe drzewa. Słow. Słucham, jak w lesie pod

sosny koroną kukułka wciąż kuka i kuka. Len. **16.** *lichtarz z rozmaitemi naokoło gałęziami, pająk, świecznik.* **17.** *nazwa monety, używanej w różnych krajach:* K. austryjacka = *pół guldena.* K. angielska = *pięć szylingów.* K. portugalska = *10 milrejsów.* K. skandynawska = *100 oere.* K. holenderska, szwajcarska. K. włoska a. koronat, szkud włoski. **18.** anat. = a) K. zęba = *część jego nad dziąsła wystająca,* główka zębowa (corona dentis). b) K. żołędzi = *obwód,* × *wał, wieniec* (corona glandis). **19.** astr. = a) *jeden z dwu gwiazdozbiorów:* K. północna *(= znajdująca ś. na półkuli północnej w pobliżu gwiazdozbioru Herkulesa),* południowa *(na półkuli południowej).* Kastor z bratem Polluksem jaśnieli na czele, zwani niegdyś u Słowian Lele i Polele; teraz ich w zodyjaku gminnym znów przechrzczono: jeden zowie ś. Litwą, a drugi Koroną. Mick. b) *wieniec świetlny, promienisty, roztaczający ś. dokoła zakrytej przez księżyc tarczy słońca.* **20.** bot. = a) (corolla) *część kwiatu barwna, pachnąca, złożona z płatków, wychodząca z kielicha:* K. jednopłatkowa a. zrosłopłatkowa (c. monopetala), wielopłatkowa (c. polypetala). b) a. **Iskroń, Frytylarja** (fritillaria) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunki: K. kostkowa a. szachowa a. Szachownica (f. meleagris). K. żółta a. cesarska, zwana także Cebulą łuskowatą (f. imperialis). c) K. królewska p. **Warkocznica.** **21.** × bud. p. **Gzyms.** **22.** druk. *część składowa tłoczni drewnianej a. żelaznej.* **23.** fl. *pierwsze dwie a. trzy plenice wyborowych sztuk drzewa w pasie a. tratwie.* **24.** karc. p. **Koronka.** **25.** lek.: K. Wenery = *wysypka przymiotowa na czole,* × różyczka kiłowa na czole, × wstęga kiłowa (corona Veneris). **26.** mat. p. **Pierścień.** **27.** myśl. *grupa wierzchołkowych rozgałęzień rogów jelenia.* **28.** ogr. *wszystkie razem gałęzie na drzewie.* **29.** powr. *część koła, w której osadzone są haki* (p. Koło). **30.** tech.: K. nasypu, grobli = *wierzch, górna powierzchnia nasypu, grobli usypanej pod drogę, kolej i t. p.:* K. szyny. **31.** woj. *twierdza zewnętrzna, złożona z jednego zewnętrznego narożnika i z dwuch półnarożników, złączonych w jedno dwiema zasłonami,* in. zaszanc koroniasty (p. Dzieło). Zdr. **Koronka.** <Łć. corona>

Koronacja, i, lm. **e** **1.** *uroczysty akt koronowania monarchy:* Przez imaginację pojechał na koronację. Prz. K. obrazów Matki Boskiej. **2.** †*rodzaj podatku miejskiego:* Mieszczanie warszawscy Starego Miasta dawali koronacji kop groszy 40. Wej. <Włos. coronazione>

†**Koronacyjne, ego,** blm. *podatek na koronację:* Niektóre podatki, jak podwodne, stacyjne, K. Paw.

Koronacyjny przym. od **Koronacja:** Akt, manifest K. Zamiast w koronacyjne, bić w pogrzebu dzwony. Słow. Sejm K.

!**Koronalny** anat. p. **Wieńcowy.**

Koronat, a **1.** lm. **ci** *głowa koronowana = monarcha:* To nie żart list od koronata! Chodź. **2.** lm. **y,** a. **Korona** *moneta włoska,* in. szkud. Kn. K. = $1^1/_3$ talara. Troc. <Łć. coronatus im. dosł. = uwieńczony>

Koronator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co kładzie koronę na głowę monarchy w czasie koronacji:* K. jego, który nań koronę kładł, zdradził go. Skar. <Łć. coronator>

Koronczarka, i, lm. **i** p. **Koronkarka.**

Koronczarski p. **Koronkarski:** Ślęczy nad przemysłem koronczarskim w wiekach średnich. Jell. <Od Koronka>

Koroneczka, i, lm. **i** p. **Koronka.**

Koroner, a, lm. **owie** (w Anglji) *urzędnik dokonywający oględzin ciał osób, zmarłych nienaturalną śmiercią.* <Ang. coroner>

Koronet, u, lm. **y** *korona hrabiowska; godność hrabiego, hrabiostwo:* Dali ś. uwieść blaskiem koronetu i obydwa zostali hrabiami. <Ang. coronet>

Koroniarczyk, a, lm. **i** lekc. *koroniarz:* Pokażemy koroniarczykom, jacy to tu żołnierze. Sienk.

Koroniarka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Koroniarz.** **2.** × p. **Koronkarka.** **3.** bot.: K. gujańska (victoria regia) *roś. z rodziny grzybieniowatych.*

Koroniarz, a, lm. **e, Koronjasz,** × **Korończyk,** † **Koronik** *mieszkaniec Korony (nie Litwy).* <Z Korona>

Koroniasty **1.** *podobny do korony:* Czapka koroniasta. Troc. **2.** *opatrzony koroną, czubem:* Żóraw K. Sienk. **3.** woj.: Zaszanc K. p. **Korona.**

[**Koronica, y,** lm. **e**] *pierwszy zbiór siana, sianożęcie czerwcowe.* <Zap. od święta Koronacji M. Boskiej>

†**Koronik, a,** lm. **cy** p. **Koroniarz:** Koronicy abo koronni synowie. Petr.

Koronilina, y, blm. apt. *glukozyd z nasion rośliny coronilla scorpioides.* <Z nazwy rośliny niby Łć. coronilla>

[**Koroniosło, a,** lm. **a**] p. **Koromysło.** <Sld. do NIOS>

Koronjasz, a, lm. **e** p. **Koroniarz:** Znowu do nas ci koronjasze zawitali. Mick. Jeśli który z nich dziecku imię na chrzcie daje, zawsze zwykł za patrona brać koronijasza, świętego Bartłomieja a. Matyjasza. Mick. Mówią, że w koronjaszach serce na języku. Słow.

Koronka, i, lm. **i,** × **Korónka,** [**Korunka**] **1.** p. **Korona:** Ziele wieżyczki koronki drobne ma włosienkowate. Syr. Jakaś K. dziewięciogałkowa. Byk. Gołąb zbudzony, z pod skrzydeł osłony, z swą główką z srebrzystą koronką, spojrzy. Len. **2.** *gałeczki, paciorki nawleczone na sznureczek do odmawiania pacierzy:* Każdy z nich nosi koronkę długą w ręku, jakoby to pacierze mrucząc na niej. Star. Krzyż mój z koronką, który noszę na piersiach, odkazuję bratu Michałowi. Chodź. **3.** *pacierze, różaniec:* K. Panny Marji. Odmawiać koronkę. Ojcze nasz, i Zdrowaś, i Wierzę, Dziesięcioro i koronki. Mick. Damy mówiły koronki. Słow. Potym szłam dalej, mówiąc koronki. Len. Wpisać ś. w koronkę *(= uczynić ślub w kościele, że ś. będzie odmawiało codziennie koronkę).* **4.** a. [**Koruna**] *niciana ozdoba ażurowa do obszywania strojów kobiecych, bielizny,* †*antolarz,* †*forbot:* Kornecik z czarnej koronki z różami. Słow. Kołnierzyk z brabanckich koronek. Mick. Przen.: *ozdoba ażurowa, wykuta w kamieniu, w marmurze:* Przez granitowe koronki ostrołuków padają promienie księżyca. Krasiń. **5.** bud. = a) *ciąg listków a. innych ozdób rzeźbionych a. malowanych na krawędziach gzymsów.* b) *górna część pieca kaflanego a. żelaznego.* c) *ostrze z wystającemi gontami (w dachu).* d) *ociernienie płotu.* **6.** a. **Korona** karc. *sekwens kart złożony co najmniej z asa, króla i damy jednego koloru w grze w winta a. w wista:* Widzę zdaleka, że mąż twój ma koronkę i dwa asy. Ost. Zdr. **Koroneczka.**

Koronkarka, i, lm. **i, Koronczarka,** × **Koroniarka** *ta, co robi koronki; ta, co handluje koronkami.*

Koronkarski, Koronczarski *właściwy koronkarkom a. koronkarstwu:* Warsztat K.

Koronkarstwo, a, blm. **1.** *sztuka wyrabiania koronek, zajęcie koronkarek.* **2.** *handel koronkami.*

× **Koronkarz, a,** lm. **e** *ten, co robi koronki a. handluje niemi.* L.

Koronkowo przys. *jak koronka:* K. subtelna kreacja psychologiczna. Kasz.

Koronkowy przym. od **Koronka:** Żabot K. Przen.: Przepaską koronkowych filarów ten pałac obwiązan. Krasiń.

† **Koronnolegly** anat. p. **Wieńcowy.** <Koronny + Legły>

Koronny 1. *koronowany, uwieńczony:* Drzewa..., których cień spadał niegdyś na koronne głowy groźnego Witenesa, wielkiego Mindowy. Mick. Powstał w chwale, głowę niosąc koronną nad lud i wasale. Len. Tas, pochyliwszy czoło swe koronne, pozdrawiał cudną Vincego Madonnę. Kon. Gubernację swego koronnego piastunka miał Stanisław objąć dopiero wtedy. Szaj. **2.** × *stołeczny:* Został obrany starszym ławnikiem koronnej Warszawy. Wej. **3.** *należący do korony = państwa, państwowy, rządowy, skarbowy:* Dobra koronne *(= królewszczyzna).* (Asesorowie) czasem bywają obierani przez obywateli, czasem naznaczani od rządu; ci ostatni zowią ś. koronni. Mick. Hufiec sędziwych panów z sztandarem koronnym. Krasiń. Lekarz K. Słow. *(= nadworny).* **4.** *od korony = właściwej Polski* (nie Litwy): Wojska, urzędy koronne. Hetman wielki K. Hetman polny K. Marszałek, kanclerz K. Garniec K. Cz. Łokieć K. Cz. Grzywna koronna. Cz. Znowuż do nas K. znidziesz Lelewelu. Mick. **5.** Złoto koronne = *osiemnastokaratowe, mające przymieszki 6% srebra a. miedzi.* Talar K. **6.** Maszt K. = *główny.* **7.** [K.] *wielki, największy, niepospolity, skończony, zawołany:* Łotr, pijak, oszust K. **8.** anat.: † Szew K. p. **Szew. 9.** bot.: Drzewo koronne p. **Drzewo.**

× **Koronpremoszy** *noszący koronę:* Koronunosze męczenniki. L. <Korona + NIOS>

Koronować, uje, ował nied. i (w czasie przesz. oraz w wyrazie bezok.) dok. **1.** kogo = *kłaść mu uroczyście koronę na głowę, jako nowemu monarsze:* K. kogo na króla. U nas nie mógł K. króla ani królowy, jedno arcybiskup gnieźnieński. Biel. M. Przen.: Ciebie miłosierdziem swym koronuje. Kochan. **2.** przen.: K. co = *wieńczyć szczyt czego, zakończać wspaniale od góry:* Zamek koronujący ruinami górę miasteczka. Słow. Budynki koronuje kopuła. Wydaje ś. jakąś świętą, jakąś cudną mgieł dziewicą, stepy te koronującą. Słow. Przen.: *wieńczyć, zakończać szczęśliwie:* Nie zaniechał sposobów ku zawarciu pokoju, który koronuje wojny wszystkie. Tw. **3.** [K.] = a) *krzyczeć na kogoś, piorunować.* Por. **Koron.** b) K. płot = *cierniić, cierniem u dołu natykać.* **K. ś.** *wkładać a. włożyć sobie uroczyście koronę na głowę; być koronowanym:* Koronował ś. w Krakowie. K. ś. na króla. Koronował ś. królem litewskim. Mick. Koronował ś. kołpakiem. Mick. <Łć. coronare>

Koronowanie, a 1. blm., czynność cz. **Koronować. 2.** lm. a bud. *sam szczyt gmachu a. części jego, ozdoba na nim.*

Koronowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Koronować ś.**

Koronowany im. od **Koronować:** Głowa koronowana = *monarcha, koronat.* Gdy nie stało kawalerów koronowanych, rada była pójść za kogo z książąt poddanych. Mick. Wspaniałe gmachy panów koronowanych. Mick.

Koronowy 1. przym. od **Korona:** Zamiana waluty guldenowej na walutę koronową. Przen.: Tam Korynt trzyma koronową głowę. Słow. *(= w koronie).* **2.** Kość koronowa w nodze końskiej = *phalanx secunda.* **3.** anat.: a) × Szew K. p. **Szew.** b) Wyrostek K. p. **Dziobiasty. 4.** woj.: Dzieło koronowe p. **Dzieło.**

Koroñczyk, a, lm. **i 1.** × p. **Koroniarz. 2.** † *półgroszek z koroną z czasów jagiellońskich.* **3.** prow. *grosz srebrny, moneta obecnie nominalna, na którą liczą w niektórych miasteczkach nad Niemnem, osiem groszy polskich:* Z jakichciś węzełków dobywały złotówki i koroñczyki. Chodź. W kieszenie napakują koroñczyków sowito. Chodź.

[**Korop, pa a. pia,** lm. **py a. pie**] **1.** *karp:* Karpie, zwane koropami przez rybaków dniestrzańskich. Tat. **2.** *ropucha, żaba:* Baba, ziaba, K. trzeci to rodzone dzieci. Prz. <Ukr. korop>

[**Koropka, i,** lm. **i**] p. **Korobka.**

[**Koroty, ów,** blp.] *kurza ślepota:* Napadli go K. <Zap. z Ukr., por. korotkyj = krótki, korotkohląd = krótkowidz>

[**Korowadzenie, a,** blm.] czynność cz. **Korowadzić.**

[**Korowadzić, i, ił**] p. **Korowodzić.** <Ukr. korowòdyty>

[**Korowaica, y,** lm. **e**] p. **Korowajnica.**

[**Korowaj, u,** lm. **e, Korowal**] *pieróg, placek weselny:* Prosić kogo na K. *(= na wesele).* Przypominam też państwu córki ich wesele, niechaj ja, nie kto inny, piekę korowaje. Zabł. Pan miarkę żyta dał jej na K. Syrok. Taj ś. żeń, ja ci ubiorę w brusznice K. Słow. Zdr. [**Korowajczyk**]. <Ukr. korowàj, Brs. karawàj>

[**Korowajczyk, a,** lm. **i**] p. **Korowaj.**

[**Korowajnica, y,** lm. **e, Korowaica**] forma ż. od **Korowajnik.**

[**Korowajnik, a,** lm. **cy**] *przyrządzający ciasto obrzędowe (korowaj).*

[**Korowajowy**] przym. od **Korowaj:** Ciasto korowajowe.

[**Korowal, a,** lm. **e**] p. **Korowaj.**

Korowaty 1. *podobny do kory.* Perz. **2.** † anat. p. **Korowy.** <Od Kora>

Korowiec, wca, lm. **wce** *owad szkodliwy, niszczący korę na drzewach.* <Od Kora>

[**Korowlot, u,** lm. **y**] p. **Kołowrót.**

[**Korowodzenie, a,** blm.] czynność cz. **Korowodzić.**

[**Korowodzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Korowodzić ś.**

[**Korowodzić, i, ił, Korowadzić**] (o wilku) *chodzić gromadnie.* [**K. ś.**] *zaprzątać ś., porać ś., gmerać ś.*

Korowód, odu, lm. **ody 1.** *krążenie koła osób, trzymający ś. za ręce, jako taniec:* Czekano, aby ognie zaniecić i pieśni i korowody rozpocząć. Krasz. **2.** *pochód, krążenie, orszak:* K. żałobny. Cały K. przesunął ś. nie więcej, niż o czterdzieści kroków. Sienk. My tu czarnym korowodem sowy, kruki i puhacze. Mick. K. historyczny na cześć Kolumba (osób w strojach historycznych). K. łodzi na Wiśle w czasie uroczystości „Wianków." Najęte płaczków korowody. Mick. Rybki ś. w niej (w sadzawce) zaczynały jawić, długie, błyszczące robiąc korowody. Słow. Idą, jako tłum Samarytanek, niosąc na głowie dzbany, korowody dzbanów. Słow. **3.** w lm. a. [**Kurowody, Chorowody**] *ceremonje, ceregiele, zachody, kłopoty, balamuctwo:* Robić korowody. Już nie czas teraz ze mną stroić korowody, weź mu rę-

kę, niech pisze. Tremb. Usiądź bez długich korowodów. Troc. Między sąsiedztwem są prawne korowody. L. *(=zatargi).* <Ukr. korowòd, z Gr. chorós=taniec, chór>

[**Korowrot, u,** lm. **y**] p. **Kołowrót.** Zdr. [**Korowrotek**].

[**Korowrotek, tka,** lm. **tki**] p. **Korowrot.**

Korowy I. a. ×**Korzany** przym. od **Kora:** Chrząszczyk K. *(=gnieżdżący ś. pod korą i niszczący drzewo).* Miąższ zewnętrzny czyli K. (exoplasma). Anat.: Istota korowa a. szara mózgu, in †korowata, ×łubkowa, †miazgowata, †substancja skórkowa (substantia corticalis s. grisea). ×Istota korowa nerek, tkanka naczyniowa a. kłębkowa (substantia vasculosa s. glomerulosa).

†**Korozywa, ów,** blp. lek. *środki gryzące, żrące* (remedia corrosiva). <Now. z Łć. corrosus=zgryziony, przegryziony>

×**Korónka, i,** lm. **i** p. **Koronka:** Przerywała czasem swe korónki nabożne. Słow.

[**Korówka, i,** lm. **i**] *rodzaj grzyba jadalnego.*

[**Korpacz, a,** lm. **e**] p. **Korbacz.**

[**Korpać, pie, pał**] *łatać, naprawiać.* <Ukr. korpaty>

Korpal, a, lm. **e, Korpał** myśl. p. **Kopel;** przen. *człowiek podobny z twarzy do zająca.* <?>

Korpał, a, lm. **y** myśl. p. **Kopel** i **Korpal.**

[**Korpanie, a,** blm.] czynność cz. **Korpać.**

Korpat, a, lm. **y** myśl. p. **Kopel.** Mrong.

[**Korpaty**] *łatany.* <Słc. krpaty>

[**Korpiel, a,** lm. **e**]=**Karpiel.**

Korporacja, i, lm. **e** *stowarzyszenie osób fizycznych a. nawet i prawnych, które ustawa uznaje za samoistny podmiot prawny, związek, towarzystwo, zgromadzenie, cech:* Korporacje publiczne i prywatne. K. naukowa, przemysłowa. Korporacje duchowne i pojedyncze beneficja. Skarb. *(=zakony, klasztory, konwenty).* <Łć. corporatio, w znaczeniu Śr. Łć.>

Korporacyjny przym. od **Korporacja; Korporatywny:** Własność korporacyjna.

×**Korporal, a,** lm. **e** p. **Kapral.** <S. Fr. corporal=późń. Fr. caporal=kapral>

Korporalnik, a, lm. **i** *deka, w której chowają korporał.* Troc.

×**Korporalny** *cielesny:* Była rada patronów kowieńskich, aby tego pastucha dać na korporalne konfesaty. Rzew. *(= bicie, męki, tortury).* <Łć. corporalis>

Korporał, u, lm. **y** *chusta płócienna, którą ś. podkłada na ołtarzu pod kielich, patynę a. monstrancję.* <Śr. Łć. corporale>

Korporant, a, lm. **ci** *członek korporacji.* <Nm. Corporant>

Korporatywny p. **Korporacyjny:** Pożycie korporatywne.

×**Korpulant, a,** lm. **ci** p. **Korpulent:** Był to człowiek K. Dyak.

Korpulencja, i, blm. *otyłość, grubość, zbyteczna tusza.* <Łć. corpulentia>

Korpulent, a, lm. **ci,** ×**Korpulant** *człowiek korpulentny, tłuścioch, otylec.* <Łć. corpulentus>

Korpulentka, i, lm. **i** forma ż. od **Korpulent.**

Korpulentność, i, blm. rz. od **Korpulentny:** Z korpulentności podobną była do żony. Jeż.

Korpulentny *otyły, tęgi, barczysty, tłusty.* <Z Łć. corpulentus=otyły>

Korpus, u, lm. **y 1.** *ciało ludzkie prócz głowy i kończyn, tułów.* **2.** anat.: †K. macicy p. **Ciało. 3.** bud. *główny gmach między bocznemi pawilonami.* **4.** cukier. *środek ciastka a. cukierka, który przy ich wykończaniu obciągają pomadą, czekoladą.* **5.** druk. p. **Garmont. 6.** fortep. *pudło fortepjanu.* **7.** pow.: K. powozu = *pudło powozu.* **8. a.** †nieod., woj.=a) *oddział wojska, z dwuch a. trzech dywizji złożony:* K. oddzielny. K. nieoddzielny *(=należący do składu armji).* K. armji, gwardji, kawalerji. K. obserwacyjny. Skarb. Pod Hohenlinden K. polski, pod dowództwem jenerała Kniaziewicza, zdecydował wygraną. Mick. Siadać na koń i kształcić K. ochotników. Skarb. †Takowe K. prędzej kompletowane być może. Kość. b) *ogół oficerów należących do pewnej broni:* K. inżynierów, kwatermistrzowstwa gieneralnego. K. oficerów w legjonach. Skarb. c) *szkoła wojskowa:* K. kadetów, paziów. **9.** zdń. *część pieca stojąca na fundamencie.* **10.** zeg. *werk z cyferblatem w zegarku.* Zdr. **Korpusik.** <Łć. corpus ni.>

Korpusik, a, lm **i** p. **Korpus:** Natknął ś. na niewielki K. Sierka. Rol.

Korpuskularny fil. *dotyczący ciałek, drobin, atomów, jako najprostszych jednostek materji; oparty na pojęciu ciałka a. atomu materjalnego:* Filozofja korpuskularna. Korpuskularna teorja Descartes'a. <Z Łć. corpusculum=ciałko>

!**Korpusny** p. **Korpusowy.**

Korpusowy, !**Korpusny** przym. od **Korpus:** Jenerał K.

Korpuśnik, a, lm. **cy** fortep. *rzemieślnik, robiący z drzewa korpusy fortepjanów.* <Z Korpus>

Korsaczek, czka, lm. **czki** p. **Korsak.**

†**Korsać, a, ał,** [**Korsać, Korsować**], †**Kurstać** *szturchać, tryksać, trącać; popędzać, budzić do czego, nagaąniać.* <KRZES>

Korsak, a, lm. **i** *rodzaj lisa.* Zdr. **Korsaczek.** <Tat. korsàk>

[**Korsakówka, i,** lm. **i**] *rodzaj bułeczki montowej, kajzerka.* <Od nazwiska Ros. Korsakovъ>

†**Korsanie, a,** blm. i [**Korsanie**] czynność cz. **Korsać.**

†**Korsar, a,** lm. **owie** p. **Korsarz.** Troc.

Korsarka, i, lm. **i** forma ż. od **Korsarz.** Mrong.

Korsarski przym. od **Korsarz:** Rzemiosło korsarskie. Okręt K. Słow.

Korsarstwo, a, blm. *rozbójnictwo morskie,* †*frajbiterstwo.*

Korsarz, a, lm. **e,** †**Korsar** *rozbójnik morski, napastujący ze swego okrętu okręty cudze, pirata,* †*frajbiter:* K., tytuł poematu Byrona. <Z Łć. cursor dosł.=biegacz, przez Włos. corsare>

×**Korsecik, u,** lm. **i** p. **Korset.** Mrong.

×**Korset, u,** lm. **y** p. **Gorset.** Zdr. ×**Korsecik.**

Korso, nieod. *zabawa kwiatowa, defilada powozów przybranych kwiatami:* W ogrodzie botanicznym arystokracja madrycka odbywa wspaniałe K. Chełm. <Włos. corso>

[**Korsować, uje, ował**] p. **Korsać.**

[**Korsowanie, a,** blm.] czynność cz. **Korsować.**

[**Korsuń, a,** lm. **e**] zool. p. **Płaskonos.** <Por. Korszun>

Korsykanizm, u, blm. *wendeta, zemsta:* O zemście nie mówmy, bo tu K. mógłby nastąpić wzajemny. Budz. <Od nazwy wyspy Korsyka>

[**Korszczuk, a,** lm. **i**] p. **Korczak.**

[**Korszkew, kwi,** lm. **kwie**] p. **Korczak.**

[**Korszun, a,** lm. **y, Karszun**] *jastrząb:* Oj, kawaler! K. taki! — odpowiedziały sobie jednogłośnie. Orzesz. <Ukr. korszùn, Brs. karszùn>

Kort, u, lm. y *rodzaj sukna.* Zdr. **Korcik.** <Ang. cord>

1. [**Kortać, a, ał**] *bić, łoić skórę, batożyć.* Por. **Wykortać.** <Ukr. kortaty, kartaty>

2. [**Kortać, a, ał**] **1.** p. **2. Kartać. 2.** *drugi raz orać.* <Lit. kartůti>

[**Kortanie, a,** blm.] czynność cz. **Kortać.**

× **Kortedzjan, a,** lm. **owie** p. **Kortezanin:** Ostrożnie zapytał o to kortedzjana. Krasz.

× **Kortedzjanin, a,** lm. **anie** p. **Kortezanin:** Wymowny nietylko we własnym, ale w pięciu czy sześciu obcych językach, prawdziwy K. Krasz. <Włos. corteggiano a. cortiggiano = dworak>

† **Kortedzjować, uje, ował** p. **Kortezjować:** Trzeba ś. rozpuknąć od śmiechu na dworze pańskim, jak tam kortedzjują, jak prowadzą na zamek, rozumie, że królem. Opal. <Włos. corteggiare a. cortiggiare dosł. = dworować, a dalej czynić ceremonje dworskie>

† **Kortedzjowanie, a,** blm., czynność cz. **Kortedzjować.**

† **Kortegjan, a,** lm. **owie** p. **Kortezanin.** Mor. A.

× **Kortezan, a,** lm. **owie** a. **i** p. **Kortezanin:** Kortezani, którzy mimo ustaw narodowych ubiegali ś. do Rzymu i tam podstępnie beneficja otrzymywali. Kras.

× **Kortezanin, a,** lm. **anie,** × **Kortedzjanin,** × **Kortezan,** × **Kortedzjan,** × **Kortezjan,** † **Kortegjan 1.** *ten, co mając beneficja w Polsce, przemieszkiwał w Rzymie.* **2.** *ten, co wyrabiał sobie w Rzymie beneficja, z pominięciem władz krajowych.* **3.** *dworak, pochlebca, nadskakiwacz szczery a. obłudny.* Dudz. Ja kość z kości waszych, nie żaden regalista, Sas, przekupiony K. Krasz. Siekli ś. kortezanie z Polaki staremi, jak nieprzyjaciele. Krasz. <Fr. courtisan, Włos. cortiggiane dosł. = dworak>

× **Kortezanka, i,** lm. **i,** × **Kurtyzanka** *nierządnica.* <Fr. courtisane>

× **Kortezański** przym. od **Kortezanin:** Jeśliby kto przeciwko postanowieniu statutowemu co prawem kortezańskim otrzymał, niech będzie wywołan. Herb.

× **Kortezja, i,** lm. **e,** † **Kortyzacja,** w lm. † **Kortezy** *dworactwo, zbyteczne nadskakiwanie, zalecanki:* Miłość czyni pełnym kortezji i uszanowania dla kobiet. Niem. Ja pierwszy wesół lubię kortezyje, gdy piję dobre darmo wino czyje. Bratk. <Włos. cortesia>

× **Kortezjan, a,** lm. **owie** p. **Kortezanin:** K., który, mając beneficjum w Polsce, przemieszkuje w Rzymie. Bobr.

† **Kortezjować, uje, ował,** † **Kortezować,** † **Kortedzjować,** † **Kurtyzanować** komu, z kim = *nadskakiwać mu.* <Włos. corteggiare, Fr. courtiser>

† **Kortezjowanie, a,** blm., czynność cz. **Kortezjować.**

† **Kortezować, uje, ował** p. **Kortezjować.** Troc, Mrong.

† **Kortezowanie, a,** blm., czynność cz. **Kortezować.**

Kortezy, ów, blp. **1.** *zgromadzenie stanów, parlament w Hiszpanji i Portugalji:* Zwołać K. **2.** *agienci wyborczy podczas wyborów do sejmu i władz autonomicznych w Węgrzech.* <Hp. cortes lm. = sejm>

† **Kortezy, ów,** blp. p. **Kortezja:** Przez częste uściski rzewne K. stroi koło Julji. L. Okrągły stół, włoskie fochy, szat uwaga — skąpych kortezów głupi figiel. Prz.

Kortowy przym. od **Kort:** Surdut K.

Kortyna, y, lm. **y** p. **Kurtyna.** Zdr. **Kortynka.**

Kortynka, i, lm. **i** p. **Kortyna.**

† **Kortyzacja, i,** lm. **e** p. **Kortezja:** Wszystkie dworstwa, wszystkie żartowania, wszystkie szpaczkowania, wszystkie kortyzacje gotów jest wycierpieć Polak. Wer.

Korumpcja, i, lm. **e** p. **Korupcja.**

Korumpować, uje, ował *psuć, demoralizować datkiem, przekupować:* K. sędziów. Koch. W. <Łć. corrumpere>

Korumpowanie, a, blm., czynność cz. **Korumpować.**

[**Koruna, y,** lm. **y**] **1.** p. **Korona:** Jedzie Jasiek z Torunia, na nim złota K. Niech cię Bóg koronuje tom samom koruną, którą prezentuje. **2.** [K.] p. **Koronka.**

Korund, u, lm. **y** min. *tlenek glinu z bardzo małą domieszką tlenniku żelaza a. innych barwników, znajdujący ś. w kryształach heksagonalnych, oddzielnych ziarnach krystalicznych i ziarnistych agregatach, najtwardszy po djamencie.* Odmiany: a) Szafir, *błękitny, przezroczysty, czasem świecący gwiazdą sześciopromienistą, błękitnawą a. białawą, i nazywany wtedy* szafirem gwiaździstym; *noszony w biżuterji, a należący do bardzo kosztownych kamieni.* b) Rubin, *czerwony i przezroczysty, kamień tej samej wartości, co poprzedni.* c) Szmaragd wschodni, *zielony i przezroczysty, najrzadszy ze wszystkich kamieni szlachetnych i dlatego bardzo drogo płacony.* d) K. właściwy a. spat djamentowy, *posiadający barwy nieczyste i mniej od poprzednich przezroczysty, używany do szlifowania i rznięcia kamieni szlachetnych.* e) Szmirgiel, szmergiel, *błękitnawoszary a. błękitnawy, zawierający wiele tlenniku żelaza i nieco krzemionki i wody, służący w postaci proszku do polerowania i szlifowania kamieni szlachetnych.* <Z języka Tanudzkiego kurundam, przez Fr. corindon, Nm. Korund>

[**Korungiew, gwi,** lm. **gwie**] p. **Chorągiew.**

[**Korunka, i,** lm. **i**] p. **Koronka:** Ciemny był wewnątrz dąb, ciemno-niebieski, bo próchno, niby brabanckie korunki rozbłękitniło chropowate deski. Słow.

Korupcja, i, lm. **e, Korumpcja 1.** llek. *psucie ś., gnicie, skażenie, rozkład:* K. ciał. **2.** *zepsucie moralne, demoralizacja.* **3.** *przekupstwo:* K. sędziego. **4.** † i [K.] *łapówka:* Korupcje, szpetnyż to tytuł podarkom dany, który zawstydzeniem oczom cnotliwym przegraża. Birk. Korupcje brał, za co po wielu napomnieniach jest odsądzony od funkcji. Mat. <Łć. corruptio>

Korupcyjny przym. od **Korupcja:** Onegdaj rozpoczął ś. w Paryżu proces K. (= *o korupcję*).

Koruptor, a, lm. **owie** *ten, co korumpuje kogo.* <Łć. corruptor>

[**Korus, a,** lm. **y**] *brukiew mała, która ś. nie udała.* <?>

† **Koruszek, szka,** lm. **szki,** [**Koruszek**] p. **Korzec:** Ledwie będzie koruszka do drugiej niedzieli. Rej.

[**Korut, u,** lm. **y**] *kwas z mleka, zaprawianego warzywem, urobiony w gałki, zasuszony i dorzucany do rosołu, aby go zamienić w rodzaj barszczu.* <Podobno z Orm.>

× **Korwet, u,** lm. **y,** × **Korbet 1.** *podskok koński:* Lekkim zrywaniem konia do szłapi, korwetów, pląsania, hasania wprawują. Haur. **2.** przen. *ukłon zbyteczny, sus, podryg:* Cały w korwetach, śpiewa, gwiżdże, tańcuje. L. Młodzian

rażny, wysmukły, pełen korwetów. Boh. Nieodstępnego przy podczaszance łowczyca, który z dobrą miną, w zgrabnych korwetach koło niej szedł. Korz. <Włos. corvetto>

Korweta, y, lm. **y** *statek wojenny mniejszy, szybko płynący, używany do rekognoskowania i do posyłek:* K., gatunek barki długiej o jednym maszcie. Papr. F. W porcie stała K. wojenna i statki przewozowe, które eskortować miała. Krasz. <Fr. corvette, z Łć. corbita>

×**Korwetować, uje, ował** *wyprawiać korwety:* Dzianet pod nim nad śniegi korwetuje bielszy. Pot.

×**Korwetowanie, a,** blm., czynność cz. **Korwetować.**

[**Koryciarz, a,** lm. **e**] p. **Korytnik.**

Koryciasty *podobny do koryta; o głębokim korycie:* Koryciasta rzeka. Bardz.

[**Korycić się, i ś., ił ś.**] *paczyć ś.:* Na dachu od słonka korycom sie deski. Tysiąc liści korycí ś. na ziemi dzikim nieładem. Garcz.

[**Korycizna, y,** lm. **y**] *wklęsłość gruntu w kształcie koryta,* parów.

Koryda, y, lm. **y** *walka byków; wyścigi:* Członkowie korydy w rozproszeniu ciągną do cyrku. Sienk. <Hp. corrida>

Korydalina, y, blm. apt. *pierwiastek otrzymany z bulw corydalis cava.* <Z Gr. korydallís, Łć. corydalus = rodzaj skowronka, przeniesione na nazwę rośliny kokornak>

†**Korydon, a,** lm. **owie** p. **Korodon:** Bogomyślni spirydonowie a nie filozoficzni przemądrzy korydonowie. Smotr.

Koryfant, a, lm. **ci** p. **Koryfeusz:** W tańcu jesteś pierwszym koryfantem i kręcisz kołem młode pokolenie. Słow. <p. Koryfej>

Koryfej, a, lm. **e** p. **Koryfeusz:** Zagłębiona w Balzaku i innych koryfejach ówczesnej literatury. Korz. <Gr. koryfaîos = przywódca, wodzirej>

Koryfejka, i, lm. **i** forma ż. od **Koryfej; Koryfeuszka:** K. płaczek. Morz.

Koryfeusz, a, lm. **e, Koryfej,** ×**Choryfej, Koryfant** *przewodnik, dowódca, przywódca, prowodyr, przodownik; przewodniczący w chórze; przewodniczący w balecie;* przen. *znakomitość w nauce a. sztuce.* <p Koryfej>

Koryfeuszka, i, lm. **i** p. **Koryfejka:** Rozmowa toczyła ś. o powabach jednej z jego koryfeuszek. Bliź.

[**Koryga, i,** lm. **i**] *stary człowiek.* <? Może zam. *Choryga, od Chory>

Korygować, uje, ował 1. *poprawiać strój instrumentu muzycznego, stroić go.* **2.** a. **Drabować druk.** *poprawiać omyłki mającego ś. odbijać dzieła; poprawiać w ułożonych kolumnach omyłki, wskazane przez autora w korekcie.* **3.** intr. *sprawdzać, czy arkusze idą po sobie w należytym porządku.* <Łć. corrigere>

Korygowanie, a, blm., czynność cz. **Korygować.**

Koryktularz, a, lm. **e** org. *narzędzie metalowe w kształcie lejka, którym ś. zwęża otwór w nodze piszczałki przez uderzanie w nią wnętrzem tego narzędzia.* <Zepsute ze Śr. Łć. correctorium = coś, co koryguje, naprawia>

Koryl, u, blm. apt. *mieszanina chlorku metylu i chlorku etylu.* <Z Gr. kórylos, Łć. corylus = leszczyna>

Koryncki, ×**Koryntyjski:** Miedź koryncka = *mieszanina miedzi, srebra i złota.* Kolumna koryncka = *mająca kapitel w kształcie kielicha, ułożonego z liści akantu, których wąsy zawijają ś. i tworzą na rogach ślimakowate wystąpienia.* Styl, porządek K. = *którego cechą główną jest kolumna koryncka.* Rodzynki korynckie p. **Koryntka:** Czarne od prochu korynckie rodzynki. Słow. <Od nazwy miasta Gr. Korynt>

Koryntka, i, lm. **i,** w lm. **Korynty** rodzynka koryncka = *mała czarna rodzynka.* <p. Koryncki>

Korynty, ów, blp. p. **Koryntka.**

×**Koryntyjski** p. **Koryncki.**

×**Koryntyk, u,** blm. *styl koryncki, porządek koryncki.*

[**Koryszek, szka,** lm. **szki**] *korek u obuwia, obcas:* Stuk stuk po podłodze, umykaj się nóżka nodze, K. koryszkowi, a dziewula chłopyszkowi. Powiadali, jeziórko zamarzło, a ja tam był, koryszkiem przedepnę. <p. Korek>

Korytarz, a, lm. **e, Kurytarz** *przejście, sień długa i wązka, ułatwiająca wyjścia z przyległych pomieszczeń:* K. tajemny, boczny. Długi K. Mick. Poświdrował korytarze w skale. Słow. Jakie to poczwary, całujące ś. głośno w ciemnym korytarzu? Słow. Zdr. **Korytarzyk.** <Włos. corridore, Fr. corridor, daw. courridor>

Korytarzowy przym. od **Korytarz; Kurytarzowy:** Drzwi, okna korytarzowe.

Korytarzyk, a, lm. **i** p. **Korytarz:** Biegnie pustym korytarzykiem. Sienk. Przewodnik prowadził ciasnym korytarzykiem klasztorku. Krasz.

Korytko, a, lm. **a 1.** p. **Koryto:** Przez to pod progiem K. pokaż mi na znak kopytko. Mick. Mytko jak mytko, ale gorsze K. Prz. (*= płaca niezła, ale jadło nietęgie*). †Podnieść komu korytka. Mącz. (*= ująć obroku*). K. ptasze a. rożek = *naczyńko do wody.* Troc. **2.** *jedna z desek na kole wodnym, o które woda uderza i obraca koło,* in. korcówka, korczyna. **3.** [K.] = a) *niecka.* b) *spodnia część kosza (we młynie), sypiącego ziarno do środka kamienia.* c) *rowek.* d) *wąwóz, parów.* **4.** lek. *przyrząd żłobkowaty, służący do opatrywania kończyn ze złamanemi kośćmi.* **5.** piw. *kadka, w którą ściska z kadzi filtracyjnej klarowna brzeczka.* <KOR>

Korytkowy przym. od **Korytko:** Koło wodne korytkowe

Korytnik, a, lm. **cy,** [**Koryciarz**] *ten, co robi koryta.*

Korytny p. **Korytowy.**

Koryto, a, lm. **a 1.** *wydrążone w pniu naczynie, w którym konie, bydło, ptastwo poją i jeść im dają; naczynie do zaprawy wapna i t. p.:* K. wodne przy piecu wielkim, fryszerce, pudlingarni do chłodzenia drągów, do hartowania żelaza. Wszystko bieży ku studni, której ramię z drzewa raz wraz skrzypi i napój w koryta rozlewa. Mick. Niebo w słonecznej pogodzie, jak turkusowy szlak, a. K. szklane. Słow. **2.** K. rzeki = *łożysko rzeki, rzeczysko:* Rzeka wyszła z koryta, zmieniła K. Odwrócić K. Wieprz (rzeka) płynie korytem wązkim i głębokim. Kras. Mała, zaledwie znana komu rzeka, wązkim korytem błądząca po lesie. Mick. Ani ś. wzruszy skała w piasek wryta, ani jej rzeka ustąpi koryta. Mick. Strumyk po zbytecznym wylewie opada i płynie węższym niżeli pierwej korytem. Mick. Owa rzeczka, gdzie wczora zaledwo nitka wody sączyła ś. po piaskowym korycie, nabrzmiała nocną ulewą. Słow. Po ulicach, korytach, rynkach, dzieci stref rozmaitych biegną, w łódkach płyną. Krasiń. Pośrodku słychać szum, ale

nie dojrzeć nurtów pędzącego koryta. Krasiń. Jak gnane wyziewy, jak płynące koryta, jak pędzone trzody, tłumy prą ś., rwą, rzucają. Krasiń. **3.** *rynna ślimacznicy w młynie.* **4. a. Bajta, Bajda** *skrzynia, w której piekarze wyrabiają ciasto, a rzeźnicy czarny salceson.* **5.** anat.: K. łzowe (rivus lacrymalis) *rodzaj kanału tworzącego ś. u ludzi niektórych przy zamknięciu powiek: składają ś. na niego krawędzie tylne powiek i przednia powierzchnia gałki ocznej.* **6.** × gór.: K. soli = *niecka soli.* **7.** leśn. *sztuka dębowa używana w olejarni.* **8.** myśl. *rodzaj sieci, której boki stulają ś. za pomocą sznurów.* Zdr. **Korytko.** <KOR>

Korytowy, Korytny przym. od **Koryto**: Potaż K.

× **Korzany** p. **Korowy**: Niechaj sękowym okiem z pod korzanych powiek upatruje dziewicy. Słow. <Od Kora>

† **Korzawieć, eje, ał** *zamieniać ś. w korę.*

† **Korzawienie, a,** blm., czynność cz. **Korzawieć.**

[**Korząszek, szka,** lm. **szki**] p. **Korzeń.**

*[**Korząt, Korzon**] w wyrażeniu: Do K., a. d o k o r z o n = a) *do korzenia, zupełnie:* Wyciąć zboże do K. b) *na oścież, całkiem:* Otworzył izbę, drzwi do K. <Może resztka daw. postaci *Korzę, por. S. Sł. korę = korzeń>

[**Korzczak, a,** lm. **i**] p. **Korczak.**

Korzec, rca, lm. **rce 1.** *miara ciał sypkich = 32 garncom:* W różnych czasach i różnych miejscach K. miał różną wielkość. K. warszawski czyli mazowiecki. K. oświecimski, olkuski. † K. sepny, targowy. Korcami mierzyć pieniądze (= *mieć dużo pieniędzy*). W korcu maku takiego szukać (= *trudno znaleźć takiego*). W korcu maku ś. szukali (= *dobrali ś.*). Zjadłem z nim więcej, niż jeden K. soli. Birk. Przen.: Chować, kryć, trzymać co pod korcem = *ukrywać co, kryć ś. z czym:* Nie chcę prawdy, światła trzymać pod korcem. Korcem chłopa nie mierz. Prz. (= *pozory mylą*). Na cóż, o pysznodumni, z korca wyglądacie! Bardz. (= *wynosicie ś. nad stan*). **2.** [K.] = a) *hektolitr* (np. piwa). b) *naczynie do wylewania gnojówki.* Por. **Korzydło.** c) K. pola = *stajanie, $^2/_3$ morga.* Zdr. **Korczyk,** † **Koruszek,** [**Koruszek, Korzuszek**]. <KOR>

[**Korzec, rca,** lm. **rce**] *skorek* (formicula). <Zap. od Kora>

Korzecznik, a, lm. **i** p. **Korczak**: (Szczebietliwy) jako K. miele, nie przestanie do niedziele. Rej.

Korzeczny *nasiębierny:* Młynarze od kół wolnych, dziedzicznych, korzecznych dawali... Paw.

[**Korzemiosło, a,** lm. **a**] p. **Koromysło.** <Sld. do Rzemiosło>

Korzeniak, a, lm. **i 1.** [K. a. **Korzyniak**] *kosz z korzeni.* **2.** a. **Kłącz** bot. (rhizoma) *łodyga podziemna.* <Od Korzeń>

[**Korzeniasty**] *obfitujący w korzenie.*

[**Korzenica, y,** lm. **e**] *roś. perz.*

× **Korzenić, i, ił 1.** *przyprawiać korzeniami:* Gwoździkami potrawy korzenimy. Urzęd. **2.** przen. *zasadzać, zasiewać, wkorzeniać, zaszczepiać, zakorzeniać, krzewić.* × **K. ś. 1.** *rozrastać ś. w korzenie, puszczać korzenie:* Drzewa te łatwo ś. korzenią. Przen.: Widząc, iż ś. nieprzyjaciel zlekka wzbija a korzeni... Leop. (= *umacnia ś.*). **2.** przen. *zakorzeniać ś., krzewić ś., szerzyć ś.:* Błędy, dobre zasady korzenią ś. <Od Korzeń>

† **Korzenie, a,** blm., [**Korzenie**] zb. p. **Korzeń**: K. drzewa starego już bywa zapiekłe i twarde, przeto nie puszcza z siebie odrośli. Trzyc. Bez soli ryba, bez korzenia zwierzyna nic nie jest. Prz. Ryby przyprawiać z korzeniem, to jest z pieprzem, z imbierem, z muszkatem etc. Sien. <KOR>

× **Korzenienie, a,** blm., czynność cz. **Korzenić.**

× **Korzenienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Korzenić ś.**

Korzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Korzyć ś.**: Skromność i K. ś. Prusaków przed wielkością i znaczeniem panów naszych były tylko złośliwą ironją. Skarb. <KOR>

Korzenik, a, lm. **i** *ul z kory:* Ktoby komu na drzewie z ula abo z korzenika postawionego pszczoły wydarł... St. lit. <Od Kora>

Korzenioczepny *czepiający ś. korzeni a. korzeniami:* Łodyga korzenioczepna. Jund. <Korzeń + CZEP>

Korzeniodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Srożypląt.** <Korzeń + Drzewo>

× **Korzeniojadacz, a,** lm. **e** *ten, co jada korzenie.* L. <Korzeń + JAD>

× **Korzeniosieczny** *siekący korzenie.* L.

× **Korzeniosiek, a,** lm. **i** *ten, co siecze korzenie.* L. <Korzeń + SIEK>

Korzeniowy 1. a. × **Korzenny** przym. od **Korzeń**: Rośliny korzeniowe. **2.** anat.: × Gruczoł K. p. **Przyprątny. 3.** bot. = a) *wyrastający z korzenia:* Liście korzeniowe. Jund. b) Czub K. p. **Czub.**

× **Korzeniozbieracz, a,** lm. **e** *zbieracz korzeni.* L. <Korzeń + Zbieracz>

Korzeniówka, i, lm. **i 1.** *rodzaj beczki plecionej z korzeni.* **2.** *wódka* (aqua vitae aromatica). **3.** bot. (monotropa) *roś. z rodziny korzeniówkowatych.* Gatunek: K. z w y c z a j n a a. l e ś n a a. p a s o r z y t n a (m. hypopitys).

Korzeniówkowaty bot.: Rośliny korzeniówkowate (monotropeae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych, uważana także za plemię rodziny wrzosowatych.*

Korzenisto przys. od **Korzenisty.**

Korzenistość, i, blm. rz. od **Korzenisty.**

Korzenisty 1. *pełen korzeni, bogaty w korzenie, rozrosły w korzenie:* Korzeniste sosny. Pot. **2.** *podobny do korzenia:* Konikom ma ś. wrzucić co na drogę kamienistego, pniewistego i korzenistego, iżby przez to idąc, pilnie patrzały, gdzie nogę stawić. Górn. **3.** † *z tegoż pokolenia pochodzący, krewny.* <Od Korzeń>

Korzenka, i, lm. **i** *gatunek gruszki.* <Od Kora>

Korzenniczka, i, lm. **i 1.** *handlująca korzeniami a. żona korzennika.* **2.** *puszka do korzeni.* <Od Korzeń>

Korzennie p. **Korzenno.**

Korzennik, a, lm. **cy 1.** *kupiec korzenny, kolonjalny:* Kupił od korzennika kilka funtów rozenków. Haur. Od korzenników bladszy. Mick. **2.** bart. *ul z kory próżny i zafarbowany, przywiązany do drzewa dla zwabienia roju.*

Korzenno, Korzennie *przyprawnie korzeniami, pieprzno:* Nie jadali K. Star.

Korzenność, i, blm. rz. od **Korzenny**: K. smaku u gruszek.

Korzenny 1. × p. **Korzeniowy**: Kosz K. (= *upleciony z korzeni*). **2.** *od korzeni = przypraw; kolonjalny:* Sklep, kupiec K. Smak K. **3.** *zaprawiony korzeniami; pieprzny:* Wino korzenne (= *z korzeniami*). Potrawa korzenna krew zapala. Boh. Przen.: Są i ci, którym na bankietach ochota korzenne w sądach formuje sentencje. Koch. W.

(=pieprzne, nieprzyzwoite). 4. bot.: Drzewo korzenne p. **Parczelina.**

Korzeń, a, lm. **e** I. bot. = a) *część rośliny, którą ona jest wrośnięta w ziemię a. w inną roślinę a. zapuszczona w wodę i za pomocą której ciągnie pożywienie dla siebie z ziemi a. z wody:* K. roczny, dwuletni, trwały, drzewiasty, wrzecionowaty, rzepowaty, ostrokręgowy, kulisty, ziarnowaty, włóknisty, komórkowaty, cebulkowy, pusty, mięsisty, pojedyńczy, gałęzisty, prostopadły, poziomy, ukośny. K. czepny p. **Czepny.** K. główny, boczny, przybyszowy. Póki drzewo z korzeniem nie wykopamy, póty będzie rosło; póki wodza nie dostaniemy, póty pokoju nie będzie. Biel. M. Szczere to wino, jak ś. z korzenia dostaje. Troc *(=z macicy winnej, niesfałszowane).* Przen. *podstawa, grunt, źródło, początek, zarodek:* Wyrwać co z korzeniem *(=do gruntu).* Z korzeniem je (nieprzyjaciele) wyrwiesz, a ich plemię wygładzisz. Kochan. Wyrąbać z korzenia niecnotę. Troc *(= z gruntu).* Z korzenia tego wszystko złe pochodzi. Troc. U nauk korzenie gorzkie, ale owoce słodkie. Bud. B. Błędu K. podcięty. Skar. Rzym mamy za K. i macicę katolickiego Kościoła. Skar. To szczęście wszystkie miasta, wszystkie zamki mają, że piękniejsze z ruiny, niż z korzenia wstają. P. Koch. Abyś mógł wszystko dostatecznie wiedzieć, chcę-ć przyczynę mej nędzy z korzenia powiedzieć. P. Koch. Góra ta od Tatrów K. swój prowadzi. Mor. H. Przen.: Któż wie, czy po gałązkach rodowych na dół ś. opuszczając, nie znalazłoby ś. korzenia tkwiącego w ziemi nie-mazowieckiej. Gom. To, co wiecznotrwałe, co ma żywotne swe korzenie w gruncie narodowym i ludzkim, stanowiło przedmiot jego natchnień. Chm. b) Korzenie angielskie p. **Mirtynka.** [Babczany K.] (doronicum plantagineum) *roś. z rodzaju omiegu.* K. biały p. **Trzebucha.** K. cukrowy a. korzonki cukrowe = *α) pospolita nazwa rośliny marek cukrowy* (sium siarum); β) a. Korzonki czarne a. owsiane = *pospolita nazwa korzeni rośliny wężymord ogrodowy* (schorzonera hispanica). Korzenie cyperowe a. ciperowe p. **Cyperowy.** K. czerwony p. **Czerwony.** K. czarny p. **Czerniec.** K. fijołkowy (iris florentina) *roś. z rodziny kosaćca* (p. Kosaciec). × K. gromowy p. **Szparag.** K. jeleni a. sarni a. serdeczny a. siarkowy p. **Gorysz.** [K. Jezusa Chrystusa] *nazwa ludowa kłębu paproci zgasiewka pospolita* (pteris aquilina). K. koralowy p. **Złobik.** K. kostowy p. **Kost.** Kozi K. p. **Omieg.** K. kwaśny p. **Kiślina.** K. liljowy p. **Mieczyk.** Korzenie litewskie a. moskiewskie p. **Rabarbar.** K. lotowy p. **Rumienica.** K. ranowy a. kroikwa (plegorhiza) *roś.* K. różowy p. **Rożeniec.** K. słodki p. **Bób.** [K. smoczy] = α) p. **Żmijownik;** β) p. **Osiędrzan.** K. szyszkowy p. **Hermjonka.** [K. św. Piotra] *roś. mniszek lekarski* (taraxacum officinale). K. wężowy a. wężistręt (ophiorrhiza) *roś.* K. womitowy (lonicera ipecacuanha) *roś. z rodzaju wiciokrzewu.* K. żółty a. wrażnica (zantorrhiza) *roś.* 2. *spodnia część czego, którą coś w ciało wrasta, nasada:* K. włosa, nagniotka, raka. 3. w lm. a. zb. †**Korzenie,** [**Korzenie**] blm., ni. *wonne przyprawy zagraniczne, jak pieprz, imbir, muszkatołowa gałka i t. p.:* Przyprawić co korzeniami. Handlować korzeniami a. †korzeniem. Woń drogich korzeni. Słow. 4. × K. szabli, miecza = *trzonek, rękojeść.* 5. K. surowy = *karczowisko.* 6. Mokry K. = *niedawna trzebież:* Obie wsi liczyły 60 osadników, i to zakolonizowanych na mokrym korzeniu. Rol. 7. Czarny K. = *rżysko, ściernisko.* 8. przen. *ród, dom, pokolenie, szczep, rodzina, familja:* Bóg wybierał monarchów nie z królewskiego korzenia. Dar. 9. [K.] = a) *siedzący na końcu w grze w pietruszkę.* b) Babi K. = *radix filicis feminae.* K. djabli = *radix morsus diaboli.* K. dziadowski = *radix mei.* K. dziewiosiłowy p. **Dziewięćsił.** K. dziewiczy = *radix tormentillae.* Korzenie dziewięciorakie = *tragea (pulvis aromat.).* K. dzięglowy = *radix angelicae.* K. gadzi, [Gadziniec] = *środek przeciw nierównicy.* K. gałgański a. gałgańskie krople = *radix galangae.* Por. **Gałgan.** K. maciczny = *lekarstwo na bóle maciczne.* 10. anat. = a) żart. i †p. **Prącie:** Nie wnijdzie w kościół Pański trzebieniec ani zgniecionego abo rzezanego łona ani wyrznionego korzenia. Leop. †Po korzeniu = *w linji męskiej, po mieczu.* b) †K. niewieści p. **Łechtaczka.** c) Korzenie nerwów = *początki ich, wychodzące z rdzenia pacierzowego* (radices nervorum). d) × K. nosa = *nasada* (radix nasi). e) × K. ręki a. palców = *napięstek.* f) K. zęba a. zębowy = *część jego, tkwiąca w szczęce* (radix dentis). g) × K. nogi = *nart, stęp.* 11. bart.: Obliczać na surowym korzeniu = *obliczać nowo wyrobione barcie.* Pol. 12. chem. i apt.: K. wymiotowy, brazylijski p. **Ipekakuana.** Zdr. **Korzonek, Korzoneczek,** [**Korząszek, Korzyczek**]. <KOR>

× **Korzeń, a,** lm. **e** p. **Kurzeń:** Rejestrowi siedzieli głównie na Tomachawce, gdzie mieli swój K., czyli sicz, to jest wieczny obóz przeciw Tatarom. Moracz.

Korzepnia, i, lm. **e** bot. p. **Melonowiec.** <?>

*[**Korzon**] p. **Korząta.**

Korzoneczek, czka, lm. **czki** p. **Korzeń.**

Korzonek, nka, lm. **nki** 1. p. **Korzeń:** Żyć korzonkami. Nie takie nasze posty, jak owe niegdyś pustelnicze o korzonkach, ziołach i wodzie. Kras. Leśnym miodem i korzonki żyje. Len. 2. *kiełek, rostek.* 3. *szypułka, ogonek:* Od nazbieranych wisień oberwij korzonki. Kluk. 4. bot.: a) Korzonki cukrowe a. czarne p. **Korzeń.** b) Korzonki owsiane a. czarne = *nazwa pospolita korzeni rośliny kozibród ogrodowy a. porolistowy* (tragopogon porrifolius) *i rośliny wężymord ogrodowy* (scorzomera humilis). 5. lek.: K. włosa = *część jego tkwiąca w skórze.*

Korzonkowy przym. od **Korzonek:** Rośliny korzonkowe, niek. zam.: *warzywne.* Bot.: Czapeczka korzonkowa p. **Czapeczka.** Kiełek K. p. **Kiełek.**

[**Korzuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Korzec.**

Korzybiel, u, blm., **Cynamon biały** bot. 1. (canella) *roś. z rodziny korzybielowatych.* 2. p. **Cynamon.** <?>

Korzybielowaty bot.: Rośliny korzybielowate (canellaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

[**Korzyczek, czka,** lm. **czki**] p. **Korzeń:** Słodycka ma słodziuśkie korzycki.

× **Korzyć, y, ył** *upokarzać, kruszyć:* K. czyją hardość, butę. Korzyłem postem duszę moję. Wr. **K. ś.** 1. *upokarzać ś., kruszyć ś.:* K. ś. przed Bogiem. Gdy ś. tak modlił a z płaczem korzył i wzywał i leżał przed kościołem, zebrało ś. niemało ludzi. Leop. Korzono ś. przed nim (przed obrazem), wzdychano doń, wota mu kosztowne ślubowano. Gom. W cichą noc duchowie czarni w śniegowej korzą ś. burzy i wichrze. Słow. 2. anat.: †Muskuł korzący ś. = *mięsień gałki ocznej*

*prosty dolny (*musculus bulbi oculi rectus inferior, s. humilis). **3.** bart. (o pszczołach) *kąsać, żądlić w gniewie.* <KOR>

[**Korzydło, a,** lm. **a**] *duże naczynie:* Korzydłem ś. pijało. <Zap. od Korzec>

[**Korzyniak, a,** lm. **i**] p. **Korzeniak.**

†**Korzysny** p. **Korzystny:** Chęć po korzysnej łupieży opodal naszych uniosła. Błaż.

×**Korzystacz, a,** lm. **e** *ten, co korzysta:* K. z dobrej pory.

Korzystać, a, ał, †**Korzyścić,** †**Korzystować,** [**Korzystować**] †**Korzystywać I.** *osiągać korzyść, zyskiwać:* Wiele w szkołach korzystał. Jeślim tyle na jego nie korzystał dworze jak drudzy, i wróciwszy, w domu ziemię orzę... Mick. Myśliwi z tych mów wiele mogliby K. Mick. **2.** z czego *= ciągnąć korzyść, użytkować; nie opuszczać czego, nie zużytkowawszy; wyzyskiwać co:* K. z chwili, ze sposobności, z czasu, z dobrych rad. Z pracy ojców szczęśliwe korzystają syny. Kras. Nakreślił piękny wiersz, w którym korzystając z wyrażeń samego Lelewela, przedstawił zadanie dziejopisarza. Chm. **3.** z czego *= użytkować; zażywać, używać czego, mieć co:* K. z przysługującego komu prawa, przywileju. Korzysta z biletu wolnej jazdy. **4.** na czym *= zyskiwać; mieć korzyść, profitować z czego:* Na wszystkim chciałby K. **5.** †w czym *= upatrywać korzyść, ważyć, cenić co sobie, dbać o co, interesować ś. czym:* Korzystał w przyjaźni tej białejgłowy, jako i pięknej i młodej, niesprosny młodzieniec. Górn. Mało o to stoję, nie korzystam w tym. Prz. **6.** †co komu *= zdarzać, szczęścić.* **7.** †*łupić, kraść, plondrować, grabić, porywać, ściągać.* <Od Korzyść>

Korzystanie, a, blm., czynność cz. **Korzystać.**

Korzystka, i, lm. **i** *drobnostka, otrzymana w korzyści:* Więc mówmy o korzystkach, jakie kupno niesie. Syrok.

[**Korzystka, i,** lm. **i**] **I.** *rękojeść drewniana u piły poprzecznej.* **2.** *rączka u motowidła, rydla a. laski.* 3. p. [**Korzyść**]. <Ukr. korystka>

Korzystnie przys. od **Korzystny.**

Korzystność, i, blm. rz. od **Korzystny.**

Korzystny, †**Korzysny,** †**Korzystowny I.** *przynoszący korzyść, zyskowny:* K. interes. Korzystna posada *(= intratna).* Korzystne warunki. **2.** *pożyteczny, użyteczny:* Nauka, porada, zabawa korzystna. Wpływ K. *(= zbawienny, dodatni).* **3.** *pochlebny, przychylny, dobry:* Korzystne zdanie, wyobrażenie o kim. **4. a.** †**Korzystolubny,** †**Korzyściolubny** *chciwy korzyści, chytry, interesowany, wyrachowany:* Rotmistrze, w walecznym biegu umiałe, ćwiczone, niekorzystne, sprawne, któreby ś. w swym regimencie dobrze sprawować umiały. Tarn. J. †Korzystną rzeczą *= po złodziejsku, chciwie, chytrze, interesownie:* Ukraść co, uczynić szkodę korzystną rzeczą. **5.** †*zdobyczowy, łupieski, rabunkowy, złodziejski:* Łupież korzystna. <Od Korzyść>

†**Korzystolubny** p. **Korzystny.** <Korzyść + LUB>

Korzystość, i, blm. rz. od **Korzysty:** K. drzewa. Bobr.

†**Korzystować, uje, ował i** [**Korzystować**] p. **Korzystać:** †K. w kim *= upodobać sobie kogo, gustować w nim.* Hist. uc.

†**Korzystowanie, a,** blm., [**Korzystowanie**] czynność cz. **Korzystować.**

†**Korzystownie** przys. od **Korzystowny.**

†**Korzystowny** p. **Korzystny.**

Korzysty I. *obrosły korą:* Drzewa korzyste. Bobr. **2.** *mający grubą korę na sobie.* <Od Kora>

†**Korzystywać, uje, ywał** p. **Korzystać.**

†**Korzystywanie, a,** blm., czynność cz. **Korzystywać.**

†**Korzyścić, i, ił** p. **Korzystać.**

†**Korzyściolubny** p. **Korzystny.** <Korzyść + LUB>

Korzyść, i, lm. **i I.** *pożytek, zysk, profit, procent:* Ciągnąć z czego K. Obracać co na swoją K. Cóż z tego za K.? Mała stąd K. Mówić, działać na czyją K. *(= korzystnie, przychylnie dla kogo, w interesie jego).* Omylił ś. na swoją K. Będzie to dla niego z korzyścią. Robił to nie bez korzyści dla siebie *(= nie bez wyrachowania dla siebie).* Chcieliby mieć K. bez nakładów. Mieć K. na czym. Chciał więcej, przeto stara powieść iści, przynosi straty chęć zbytnia korzyści. Kras. Co do układu, można w niedostatku polskich, z równą korzyścią zagranicznych wzorowych radzić ś. pisarzy. Mick. Wspomniawszy w tej odezwie o odniesionych korzyściach i o nabytej chwale, wpajał w swoich wojowników przekonanie o ich wyższości. Skarb. Nie było wielkich i stanowczych korzyści, ale ogólny tok rzeczy wskazywał, że walka wypadnie pomyślnie dla niepodległych stanów. Krasz. **2.** †*zdobycz, łupy wojenne:* Cieszmy ś. jako zwycięzcy, którzy dostawszy korzyści, dzielą ś. łupy. Białob. <KOR>

[**Korzyść, i,** lm. **e**] *rękojeść sochy.* Zdr. [**Korzystka**]. <p. [Korzystka]>

[**Korż, a,** lm. **e**] *placek pszenny z makiem.* <Ukr. korż>

Kos, a, lm. **y I.** zool. (turdus merula) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny drozdów:* K. — to lutnia ptaszków różnogłosa, a w przedrzeźnianiu żadnego nie minie. Słow. O! to K. Prz *(= szpak = chytry, ćwik, przebiegły, mądry, ostrożny)* Kto dobrze przewącha, o tym mówi przypowieść, że K. Pot. Mądry, dowcipny, szpak, K. Prz. Kiedy trafi K. na kosa, tedy jeden z nich umyka nosa. Prz. **2.** †w lm. *sztuki, figle, wybiegi:* Używać kosów. Rej. **3.** myśl. p. **Paszkot.** <KOS>

Kosa, y, lm. **y I.** *narzędzie do sieczenia trawy i zboża:* Osadzić kosę. Klepać kosę *(= ostrzyć ją).* Bagnet o szablę, K. o gifes ś. łamie. Mick. Wysiekł mój pluton kosami. Mick. Nie ustraszą mię wozy kosami tkanione. Kochan. Ludzi we mgle nie widać, tylko sierpy, kosy i pieśni brzmią, jak muzyk niewidzialnych głosy. Mick. Ma język jak kosę. Prz. *(= ostry).* Czas i śmierć malują z kosą. Śmierć pod swoją kosę głupich ludzi garnie. Słow. Rozdzieliła nas swoją kosą okrutna Libityna. Chodź. Trafiła K. na kamień. Prz. *(= trafił swój na swego).* Trafiła K. na kamień, to jest trafiły karabiny i bagnety na du beltówki, pałasze i pistolety. Chodź. **2.** przen *koszenie, kośba:* Jako są te roboty: wszelka oranina, siew, młócba, drwa, grodza, K., przędza. Gost. Do topora lud to sprawny, a do kosy jaki sławny!. Pol. **3.** *warkocz, splot włosów:* Warkocz zapleść w kosy. Zim. Za włosami, jak dwa papiloty, białe gołąbki na dwuch końcach kosy. Słow. Dwiema długiemi kosami spadały jej warkocze na ramiona. Krasz. Dziewczę z jasną kosą. Len. Zestarzeje w kosach. Byk. *(= nie wyjdzie za mąż).* Przen.: Komet ognista na niebie K. Hoł. *(= ogon).* Nad łąką latające kwiaty, motyle różnofarbne, niby tęczy K. Mick. Wiosna zielone rozplata kosy. **4.** *grzywa, szczeg. koń-*

ska. Wójc. Hjena grzywę abo kosę ma na szyi. Otw. K. lwa. Troc. **5.** *belka okuta żelazem na kształt kosy, do wywalania kamieni z muru* (u daw. Rzymian). **6.** [K.] = a) *śledziona niektórych zwierząt.* b) *roś. iris germanica.* c) [Kosy] *ogon koguta.* **7.** astr. *konstelacja Orjon.* **8.** fl. = a) *koniec każdego z balów, któremi statek obity jest od spodu przy sztabie.* b) *łódź bezramienna parowiosłowa wysmukła, prawie ostra.* **9.** leśn. = a) *drzewo sosnowe wzrosłe kabłąkowato.* b) *bal wyrznięty z takiego drzewa, używany na dno do statku wodnego.* Zdr. **Koska, Koseczka,** [**Koseńka**]. Zgr. **Kosisko.** <KOS>

Kosaciec, ćca, lm. ćce, [**Kosajec**], **Kozaciec, Kozacieczek, Iryda, Irys** bot. (iris) *roś. z rodziny kosaćcowatych.* Gatunki: K. błotny a. żółty a. [Kaczeniec], Kosacz, Okrążek (i. pseudacorus). K. fijołkowy korzeń (i. florentina). K. syberyjski a. łąkowy a. leśny wonny (i. sibirica). <Od Kosa>

[**Kosacina,** y, blm., **Kosucie, Koszucie**] *małe gałązki po lesie leżące, zbieranina po lesie, igliwie sosnowe.* <Por. Koszut>

Kosacz, a, lm. e **1.** [K.] *koń z wielką grzywą, koń kosaty.* **2.** bot. p. **Kosaciec.** **3.** myśl. = a) *stary wyleniały cietrzew.* b) *sokół:* Gotowano ś. na niego kosacza wypuścić; sokół to był już doświadczony. Krasz. <Od Kosa>

[**Kosać,** a, ał] p. **Kosić.**

Kosaćcowaty **I.** *podobny do kosaćca.* **2.** Kosaćcowate a. **Kosaćcowe** rośliny bot. (iridaceae) *rodzina przyrodzona roślin jednoliściennych.* <Od Kosaciec>

Kosaćcowy **I.** przym. od **Kosaciec:** Sok K. Olejek K. Bobr. Kolor K. Bobr. **2.** bot. p. **Kosaćcowaty.**

[**Kosajec,** jca, lm. jce] p. **Kosaciec.**

[**Kosak,** a, lm. i] **I.** *sierp nieząbkowany.* **2.** *nóż do rznięcia słomy a. krążania kapusty.* <p. Kosa>

[**Kosalnik,** a, lm. cy] p. **Kosarz.**

[**Kosanie,** a, blm.] czynność cz. **Kosać.**

Kosapryna, y, blm. apt. *związek sulfopochodny antyfebryny.* <?>

†**Kosara,** y, lm. y i [**Kosara**] p. **Koszar.** Tw., Troc.

[**Kosarczyk,** a, lm. cy, **Kosiarczyk**] *młody kosarz.*

Kosarnia, i, lm. e *fabryka kos, zakład, w którym robią kosy.* <Od Kosa>

[**Kosarnia,** i, lm. e] p. **Koszar.**

[**Kosarować,** uje, ował] p. **Hurtować.**

[**Kosarowanie,** a, blm.] czynność cz. **Kosarować.**

Kosarz, a, lm. e **I.** a. **Kosiarz,** ✕**Kośnik,** [**Kosiec, Kośbiarz, Kosalnik**], ✕**Koszarz** *ten, co kosi:* Sieką kosarze. Len. **2.** astr. p. **Orjon:** Orjon kosarzem od gospodarzów nazwany. Chm. B. **3.** zool. p. **Pająk:** Wpadli na szlachtę, jak pająki ścienne, nazwane kosarzami, na muchy wpółsenne. Mick. <KOS>

Kosatka, i, lm. i bot. **I.** (tofieldia) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunek: K. błotna (t. palustris). **2.** w lm. p. **Pajętrznica.** <?>

✕**Kosaty** **I.** *mający kosę = warkocz; grzywiasty:* Bił, lewą ręką dzierżąc czupryną kosatą. Otw. **2.** a. ✕**Kosy** *podobny do kosy, sierpowaty.* Perz. <Od Kosa>

[**Kosawica,** y, lm. e] p. **Kośba:** W czasie kosawicy. Rodz.

Koseczka, i, lm. i p. **Kosa.**

Kosekans, u, lm. y mat. = **Dosieczna.** <Now. z Łć. co- = współ- + secans dosł. = siekący, przecinający>

Kosemkowy, ✕**Kosmkowy** **I.** przym. od **Kosmek,** *kosmaty, kudłaty.* **2.** embr. (villosus): ✕Błona kosemkowa p. **Kosmówka.** <Od Kosm>

[**Koseńka,** i, lm. i] p. **Kosa:** Trza rozplatać Jantosinę koseńkę.

[**Kosiać,** a, ał, **Kosić, Kostkać, Kośkać**] dziec. *klaskać w dłonie, uderzać ręką o rękę:* Kosiáj, Józiu, kosiáj! <Dziec. od Koś = koń>

Kosiak, a, lm. i *stadko koni stepowych.* <Ukr. kosiák>

[**Kosiałka,** i, lm. i] *pętelka do guzika.* <?>

[**Kosianie,** a, blm.] czynność cz. **Kosiać.**

[**Kosiara,** y, lm. y] *koszyk z łoziny.* <p. 1. Kosz>

[**Kosiarczyk,** a, lm. cy] p. **Kosarczyk:** Na łącce u siana cterech kosiarcyków, a ja ino sama.

[**Kosiarga,** i, lm. i] *rodzaj zakrzywionych wideł do wyrywania bodaków.* <Por. Koczarga>

Kosiarka, i, lm. i *maszyna rolnicza do koszenia:* O wynalazkach, o kosiarce mianowicie. Jeż. K. poruszana siłą koni. K. ręczna.

Kosiarko-żniwiarka, i, lm. i *maszyna do żęcia zboża za pomocą kos.* <Kosiarka + Żniwiarka>

Kosiarz, a, lm. e **I.** p. **Kosarz:** Rząd kosiarzy otawę siekących wciąż brząka. Mick. **2.** ✕p. **Kosynjer.** <Od Kosa>

[**Kosiaty, Kosisty**] (o tkaninie) *nierówny, nie dający ś. należycie złożyć.* Por. **Kosynka.** <KOS>

[**Kosica,** y, lm. e] *nóż a. krężak do krajania kapusty.* <p. Kosa>

[**Kosicą**] *ukośnie, [w zakosy]:* Ten chodnik idzie K. <KOS>

Kosiciarz, a, lm. e, **Kositarz** *pomocnik w hucie żelaznej, lejący wodę na młot, gdy wyciągają pod nim szynę, zalewający ogień, donoszący węgle i t. p.,* zalewacz. <Nm. Kohlschütter>

[**Kosiczka,** i, lm. i] *roślina poprawiająca psujące ś. mleko.* <?>

Kosiczki, czek, blp. bot. p. **Bodziszek.** <?>

Kosić, i, ił **I.** *siec kosą, ścinać:* K. trawę, łąkę. Kiedy człowiek łąkę kosi, leda baba deszcz uprosi. Prz. Robotnik kosi dąbrowę. Mick. Przen.: Osieł, wpadszy między zboże, zaczął za dwuch K. Tremb. **2.** *siec, rąbać, kładąc pokosem, słać trupem:* Wpadli na tych, co u szturmu byli, i nuż ich K. Pas. Przen.: Śmierć wszystkich kosi (= *zmiata, sprząta*). 3. [K.] *żąć.* <KOS>

[**Kosić,** i, ił, **Kosać**] **I.** *robić kosym, krzywić, paczyć:* K. oczy. Wilgoć kosi klepki (= *wykrzywia, skręca*). **2.** *orać na ukos.* ✕**K. ś.** *paczyć ś., krzywić ś.:* Aby ś. tarcica nie padała i nie kosiła. Kluk. <KOS>

[**Kosić,** i, ił] p. **Kosiać.**

Kosidło, a, lm. a, **Kosisko, Kosowisko,** [**Kosiszcze**] *rękojeść kosy.*

Kosiec, śca, lm. śce mat. *romb, równobok ukośny.* <KOS>

[**Kosiec,** śca, lm. ścy] **I.** p. **Kosarz:** Czasami Marcin stanie przy gromadzie żniwiarzy lub kośców. Chodź. **2.** Koścy = *gwiazdozbiór.* <KOS>

[**Kosiel,** a, lm. e] p. **Kęs.** <Zam. Kąsiel>

[**Kosień,** śnia, blm.] *październik.* <Por. Ukr. koseń = lipiec i Mikl. 133 p. w. Kosa 2>

Kosierka, i, lm. i bot. (pedalium) *roś. z rodziny ostrojowatych.* <?>

Kosię, ęcia, lm. ęta piesz. *konik:* Staś miał K. srokate, już i rzędzik i pasik. Pol. <Dziec. z Koń>

[Kosi kosi!] wyrażenie czynności cz. **Kosiać**: Kosi kosi kosiany, pojedziemy do mamy. <Dziec.>

Kosina, y, lm. **y** **1.** *nędzna, licha kosa.* **2.** *roślina ścieląca ś.*: Dzielnica kosin, to jest ścielącej ś. olchy, jasionu, jałowcu i t. d. Pol. Nietylko lasy poniższe, kosiny, kosodrzewiny były widziane, ale nawet drogi i ścieżki. Pol.

[**Kosinki, nek,** blp.] p. **Kośba.**

Kosio, a, lm. **e** piesz. od **Kos.**

[**Kosior, a,** lm. **y**] **1.** a. [**Kosiór, Kosiur, Koszur, Koszor, Koszór, Kąsior**], †**Kościor** *deszczułka osadzona na długim kiju do wygarniania żaru z pieca chlebowego*, o ż ó g, k o c i u b a (p. Koczerka): Czarownica na kosiorze kominem w nocy wylatywała. Kosiorem w hutach rozdrabniają rudę. **2.** a. [**Koszor, Koszór**] *deszczułka na trzonku do przegarniania szlamu w płóczkach*, in. [p o c i a s e k]. **3.** w lm. *bieguny u kolebki.* Zdr. [**Kosiorek**]. <Od Kosa>

1. [**Kosiorek, rka,** lm. **rki**] p. **Kosior.**

2. [**Kosiorek, rka,** lm. **rki**] p. **2. Koszorek.**

[**Kosiór, ora,** lm. **ory**] p. **Kosior.**

Kosisko, a, lm. **a** **1.** p. **Kosa.** **2.** p. **Kosidło.**

Kosisto przys. od **Kosisty,** *nakształt kosy.*

Kosisty 1. *pełen kos; opatrzony kosą:* Miał nieprzyjaciel dziewięćset kosistych abo z kosami wozów. Skar. **2.** *krzywy, jak kosa.* Kn. **3.** [K.] p. **Kosiaty. 4.** a. **Odkosy** gór.: K. bałwan a. kruch = *ukośny, ukośno ś ięty.*

[**Kosiszcze, a,** lm. **a**] p. **Kosidło.**

Kositarz, a, lm. **e** p. **Kosiciarz.**

[**Kosiur, a,** lm. **y**] p. **Kosior.**

†**Kosiwo, a,** blm. p. **Kośba**: K. siana. Mur.

Koska, i, lm. **i** p. **Kosa**: Cienka K., spleciona z tyłu głowy. Orzesz. <p. Kosa>

†**Koska, i,** lm. **i,** †**Koszka 1.** p. **Kóski.** Włod., Goł. **2.** *szubka kobieca, podbita sobolami, gronostajami a. popielicami.* Por. **Kusz.** <Od Koża, więc właściwie *Kóżka>

×**Kosłek, łka,** lm. **łki** p. **Kozłek.** Troc.

[**Koslytać, cze, tał**] *łechtać.* Por. **Kozytać.** <? Dziec.>

[**Koslytanie, a,** blm.] czynność cz. **Koslytać.**

×**Kosm, u,** lm. **y** p. **Kosmyk**: Pluto z kosmy ożgłemi. Ryb. J. Kosmy kosodrzewiny. Pol. Podgardłek, kozia broda, to jest kosmy, które pod gardłem wiszą. Mącz. K. wełny. Troc. K. śnieżny. L. (= *płatek śniegu*). Zdr. **Kosmek,** ×**Kosmaczek.** <KOS>

Kosmacenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kosmacić. 2.** czynność cz. **Kosmacieć.**

Kosmacić, i, ił *robić kosmatym, kudłacić.*

Kosmaciec, ćca, lm. **ćcy, Kosmacz, Kosmaty** *człowiek kosmaty, zarosły włosami, kudłacz, kudła.*

Kosmacieć, eje, ał *stawać ś. kosmatym, obrastać włosami.*

Kosmacina, y, lm. **y** p. **Kosmacizna**: Aliści ś czarnemi wnet kosmacinami barki jeżyć poczęły, i stała ś. niedźwiedzicą. Otw. K., włókna drzew, roślin. Bobr. Kosmaciny, włochatość na korzeniu, jako na pietruszce małe ś. odnóżki pokazują. Mącz. Kosmaciny na owocach. Das.

Kosmacizna, y, lm. **y, Kosmacina 1.** *kosmyki, cokolwiek jest kosmatego, włochacizna, włochatość:* Mężów zdobi K. Min. K. korzenia. **2.** zb. *towary wełniane kosmate, futra kosmate.* <Od Kosmaty>

[**Kosmacki**]: Sól kosmacka p. **Sól**: Niechno ja ci kosmackiej podsypię soli! (groźba). <Może od rośliny Kosmaczek>

Kosmacz, a, lm. **e 1.** p. **Kosmaciec**: Mieszkać będą w tych pustkach strusiowie, a kosmaczowie tam skakać będą. Wuj. (= *satyrowie*). **2.** *zwierzę kosmate, kudła, kudłacz.* **3.** [K.] = a) *niedźwiedź.* b) *wilk* (w zagadce): Weź podyrgáca (= pałkę), a bij kosmáca. c) *djabeł:* Casem zaswarzę (= zaklnę), ale Boze broń kosmacem (= *czartem*). <KOS>

Kosmaczek, czka, lm. **czki 1.** ×p. **Kosm. 2.** *włosy na częściach rodnych.* Mrong. **3.** †anat. *wzgórek łonowy niewieści.* **4.** a. bł. **Karmazyn** bot. (hieracium pilosella) *gatunek jastrzębca,* in. j a s t r z ę b i e c j e d n o k w i a t o w y.

[**Kosmać, a, ał**] *dzierzgać, jeżyć.* <KOS>

×**Kosmak, a,** lm. **i** lek. *rodzaj raka (choroby),* ×r a k k o s m k o w y a. k o s m a t y.

[**Kosmal, a,** lm. **e**] *młodzieniec, od 17 do 21 lat mający.*

[**Kosmala, i,** lm. **e**] *wół [mrozowaty].*

[**Kosmanie, a,** blm.] czynność cz. **Kosmać.**

[**Kosmata, y,** blm.] *kuławstra* (colostrum), *pierwsze mleko po ocieleniu krowy a. u kobiety.* <Ukr. kosmata>

Kosmatawo przys. od **Kosmatawy.**

Kosmatawy *nieco kosmaty:* Pszczoły kosmatawe. Haur.

Kosmatek, tka, lm. **tki** a. **Kosmatka,** daw. **Laniczka** bot. (luzula) *roś. z rodziny sitowatych.* Gatunek: K. w ą z k o l i ś c i o w y a. p o l n y (l. campestris): Główki i nasiona kosmatka jadane bywają pod nazwaniem c h l e b a z a j ę c z e g o.

Kosmatka, i, lm. **i** bot. **1.** a. **Miszpelnik** (eriobotrya) *roś. z rodziny różowatych.* **2.** p. **Kosmatek. 3.** *odmiana pszenicy zwyczajnej* (triticum vulgare a. sativum). **4.** w lm. p. **Porzeczka. 5.** †*truskawka.* Kn. **6.** †w lm. *spodnie części karczochów.*

Kosmato przys. od **Kosmaty**: Witać kogo K. (t. j. mówiąc: „K., bogato," *winszować mu zawartego małżeństwa*). Wtym matula wchodzi z tatą, witają Kasię K., jużeś, jagódko, dojrzała, chcesz Jasia, będziesz go miała. Zabł. [Człowiek tak K. z muchów siedział, kieby niedźwiedź] (= *tak go gęsto muchy obsiadły*).

Kosmatobrody p. **Kosmobrody.** L. <Kosmaty + Broda>

Kosmatonogi, Kosmonogi *mający nogi kosmate, obrosłe kudłami, włochatonogi:* Kosmatonoga kura. L. <Kosmaty + Noga>

Kosmatoogoniasty *mający ogon kosmaty.* <Kosmaty + Ogoniasty>

Kosmatość, i, blm. rz. od **Kosmaty.**

Kosmaty, 1. a. ×**Kosmowy** *pełen kosmów, obrosły włosami, włochaty, kudłaty:* Jana św. kosmatym mężem zwano, bo w grubym i kosmatym odzieniu chodził. Białob. K., jak niedźwiedź. Prz. Liście, łodygi kosmate. Patrzą, aż tu przez rzekę leży most K., pas ze skóry niedźwiedziej, porzniętej na szmaty. Mick. ×Towary kosmate = *futra.* Państwo nowogrodzkie w kosmate towary wszelkie jest bardzo hojne. Stryjk. Mchem kosmate kamienie. Iż. (= *omszałe*). [Zając siedzi w kosmatem polu na łąkach. Kosmate śniadanie (= *pierwsze śniadanie po zaślubinach*). Witać kosmatą ręką (= *podawać rękę przy pierwszym spotkaniu z nowożeńcami*)]. **2.** anat.: a) †Błonka kosmata = *błona śluzowa żołądka i jelit.* b) †Błona kosmata p. **Błona. 3.** bot.: Gęsiówka kosmata p. **Gęsiówka.** Oset K. p. **Jawelnia. 4.** embr.: Skórówka kosmata p. **Kosmówka. 5.** lek.: ×Rak K. p. **Kosmak. Kosmaty, ego,** lm. **ci** rz. p. **Kosmaciec**: Kosmaci bywają marsowaci. Troc. <KOS>

Kosmek, mka, lm. **mki 1.** p. **Kosm i Kosmyk:** Kosmki śnieżne. Troc. *(=płatki).* Embr.: Kosmki owodni. **2.** w lm. (rhizoidae) *rureczki jednokomórkowe, pełniące funkcję korzeni u mchów i wątrobowców.* **3.** *zakończenie korzonków:* Drzewa owocowe wydzielają kosmkami soki kwaśne. Drobne korzonki kosmkami zowią. Kluk. **4.** bot. p. **Zatrwian.**

[**Kosmera, y,** lm. **y, Solonka**] *salsola, roś. kozibród:* Jęczmienia nie siać zrana, aby na nim nie była solonka, czyli K.

Kosmetyczny przym. od **Kosmetyka:** Środek K.

Kosmetyk, u, lm. **i** *środek do podtrzymania piękności, do upiększenia cery, włosów:* Stolik, zarzucony różnemi wytwornemi cackami, kosztownościami i kosmetykami. Bał. Przen.: Propozycja jego Firlejowi włos poczerniła siwy, krew zażegła ogniem młodości! Niech przysyła więcej odmładniających takich kosmetyków. Słow. <Z Gr. kosmētikós = strojowy, ubiorowy>

Kosmetyka, i, blm. *sztuka pięksżenia, podtrzymywania piękności cery, włosów.* <Gr. kosmētikḗ (dom. téchnē = sztuka) = strojowa, zdobnicza>

Kosmetykarz, a, lm. **e** *fabrykant kosmetyków a. sprzedający kosmetyki:* Słynni perfumiarze i kosmetykarze czyliż nie posiadają przepysznych pałaców w Paryżu? Byk.

Kosmiczny fil. *dotyczący przyrody, w całości rozważanej, wszechświatowy, dotyczący wszechświata, należący do istoty jego, powszechny:* Eter K. Prawo kosmiczne. Przestrzeń, substancja kosmiczna. Materja kosmiczna = *substancja pierwotna, z której miały ś. wytworzyć bryły niebieskie, substancja mgławic.* Pył K. = *pył pochodzenia zaziemskiego, który ś. podobnie jak meteory do atmosfery naszej dostawać może.* Żelazo kosmiczne = *meteoryczne.* <Gr. kosmikós>

[**Kosmień, a,** lm. **e**] p. **Kośmień.**

Kosmika, i, blm. *nauka o świecie.* <Now. z Gr. kosmikós, p. Kosmiczny>

× **Kosmkowy 1.** p. **Kosemkowy. 2.** lek.: Rak K. p. **Kosmak.** <Od Kosmek>

Kosmobrody, Kosmatobrody *który ma brodę w kosmach, w kudłach:* Faun K. Zim. <Kosm + Broda>

Kosmofizyka, i, blm. *badanie praw przyrodzonych wszechświata.* <Now. z Gr. kósmos = świat + Fizyka>

Kosmogonicznie przys. od **Kosmogoniczny.**

Kosmogoniczny fil. **1.** *ściągający ś. do powstania a. gienezy wszechświata:* Proces K. **2.** *do kosmogonji należący, w jej zakres wchodzący:* Mit, pogląd K. Hipoteza kosmogoniczna. <Now. z Gr. kosmogonía = początek, powstanie świata>

Kosmogonista, y, lm. **ści** fil. *badacz powstania, gienezy, tworzenia ś. wszechświata; znawca kosmogonji; pisarz w tej dziedzinie.*

Kosmogonja, i, blm. fil. **1.** *powstanie, gieneza świata a. wszechświata; zbiór pojęć o tworzeniu ś. i przeobrażaniu brył niebieskich, gwiazd, planet, księżyców, o powstawaniu i zagładzie na nich życia.* **2.** *nauka a. pogląd na powstanie wszechświata (pierwotnie część mitologji, później część kosmologji filozoficznej lub naukowej).* <Gr. kosmogonía>

Kosmograf, a, lm. **owie** *ten, co ś. zajmuje kosmografją, znawca jej.* <Gr. kosmográfos>

Kosmograficznie przys. od **Kosmograficzny.**

Kosmograficzny przym. od **Kosmografja.**

Kosmografja, i, blm. *opisanie wszechświata, treściwy wykład astronomji, zastosowany do zakresu szkolnego,* ×**światopistwo,** ×**miropistwo.** <Gr. kosmografía>

Kosmolog, a, lm. **owie,** × **Kosmologista** *badacz wszechświata, znawca kosmologji, filozof piszący w materji kosmologji.* <Now. z Gr. kósmos = świat + -lógos = znawca>

Kosmologicznie przys. od **Kosmologiczny.**

Kosmologiczny fil. przym. od **Kosmologja:** Pogląd, system K. Zagadnienie kosmologiczne. K. dowód istnienia Boga = *dowód wysnuty z uwagi, że wszystko we wszechświecie przedstawia nieskończony łańcuch uwarunkowań przyczynowych, który musi być zamknięty przez stwórcę bezwzględnego a. pierwszą przyczynę.* <Gr. kosmologikós>

× **Kosmologista, y,** lm. **ści** p. **Kosmolog.**

Kosmologja, i, blm. fil. **1.** (w dawniejszych systematach filozoficznych) *część metafizyki a. ontologji, traktująca o istocie wszechświata, jego powstaniu, trwaniu, granicach, pierwszych i ostatecznych przyczynach,* !**miroumnictwo,** !**światoumnictwo. 2.** a. **Uranoskopja** *nauka o wszechświecie wogóle, jako synteza najogólniejszych wyników przez nauki specjalne osiągniętych, cała astronomja w najobszerniejszym znaczeniu, nazwa nie mająca zresztą ściśle określonego znaczenia.* <Gr. późn. kosmología>

[**Kosmołucha, y,** lm. **y**] p. **Kocmołuch.**

Kosmonogi p. **Kosmatonogi.** <Kosm + Noga>

× **Kosmopolicki** p. **Kosmopolityczny.** × **Po kosmopolicku** przys. *kosmopolitycznie.*

× **Kosmopolictwo, a,** blm. p. **Kosmopolityzm.**

Kosmopolita, y, lm. **ci** *ten, co uważa cały świat za swoją ojczyznę, człowiek nie uznający wyłączności narodowej, obywatel świata.* <Now. z Gr. kósmos = świat + polítēs = obywatel>

Kosmopolitka, i, lm. **i** forma ż. od **Kosmopolita.**

Kosmopolitycznie przys. od **Kosmopolityczny:** Uśmiechnął ś. tak K.! Rog.

Kosmopolityczny, × **Kosmopolicki** przym. od **Kosmopolita:** Liberalnych pochłonęły spiski kosmopolityczne. Krasz. Duch ożywiający Niemców jest K., nie tak skierowany ku jednemu krajowi lub narodowi, jako raczej zajmujący ś. całą ludzkością. Mick. <p. Kosmopolita>

Kosmopolityzm, u, blm., × **Kosmopolictwo** *zasady kosmopolitów; samolubna obojętność na sprawy swojego kraju.*

Kosmopolityzować, uje, ował *przerabiać na kosmopolitę, przejmować kosmopolityzmem:* Wiek, tak nas kosmopolityzujący. <p. Kosmopolita>

Kosmopolityzowanie, a, blm., **Kosmopolizacja** czynność cz. **Kosmopolityzować.**

Kosmopolizacja, i, blm. p. **Kosmopolityzowanie.**

Kosmorama, y, lm. **y** fiz. *rodzaj dioramy lub panoramy, nazwa nadawana zresztą dosyć różnym widowiskom optycznym.* <Now. z Gr. kósmos = świat + hórama ni. = widok>

Kosmos, u, blm. fil. *świat, wszechświat rozważany jako całość, przedstawiająca pewien rozumny ład, porządek w urządzeniu swoim.* Przeć. **Chaos.** <Gr. kósmos>

× **Kosmoteizm, u,** blm. fil. p. **Panteizm.** <Now. z Gr. kósmos = świat + theós = bóg>

Kosmoteologicznie przys. od **Kosmoteologiczny.**

Kosmoteologiczny fil. przym. od **Kosmoteologja.**

Kosmoteologja, i, blm. fil. *teorja istnienia Boga wysnuta z rozważania istnienia wszechświata.* <Now. z Gr. kósmos = świat + theós = bóg + -logía = nauka>

× **Kosmowy** p. **Kosmaty:** Kosmowa baja, kosmowe płótno. Troc. <Od Kosm>

Kosmozof, a, lm. **owie** fil. *znawca kosmozofji; mistyczny badacz wszechświata; pisarz w tej dziedzinie.* <Now. z Gr. kósmos = świat + sofós = znawca>

Kosmozoficznie przys. od **Kosmozoficzny.**

Kosmozoficzny fil. przym. od **Kosmozofja.**

Kosmozofja, i, blm. fil. *badanie wszechświata przez kontemplację wewnętrzną; mistyczna teorja wszechświata.* <Now. z Gr. kósmos = świat + sofía = znawstwo>

Kosmówka, i, lm. **i** embr. (chorion) *błona płodowa zewnętrzna,* skórówka, ×skórzanka, ×błona kosemkowa, naczyńkowa, ×skórzana, ×twarda, †żylasta, †żylista, †żyława: K. a. skórówka przezroczysta, gładka (ch. pellucidum s. leve). K. a. skórówka kosmata, krzewiasta, krzewista, strzępiasta (ch. frondosum). <Od Kosm>

[**Kosmula, i,** lm. **e**] *owca* (w zagadce): Kulnik (= wilk) porwał kosmule.

Kosmyczek, czka, lm. **czki** p. **Kosmyk.**

Kosmyk, a, lm. **i** **l.** a. **Kosmek,** × **Kosm** *kupka włosów spojonych, wiszących, kiść włosów, włochacina:* Po bokach pióra mają kosmyki. L. K. wełny, jedwabiu, śniegu. Na włosach listki ziela i kosmyki trawy. Mick. Przen.: Pod kosmykiem chaszczów. Kaczk. **2.** anat.: K. jelitowy = *mała wyniosłość wydłużona na błonie śluzowej jelita* (villus intestinalis). **3.** [K. baraniny] = *ogon u baraniny.* **4.** a. **Osmyk, Omyk** myśl. *ogon zajęczy* Zdr. **Kosmyczek.** <Od Kosm>

Kosmykowaty *podobny do kosmyków:* Wyrostek K. Bot.: Korzonki kosmykowate.

†**Kosn-** p. **Koścień.**

× **Kosnąć, nie, nął** p. **Kostnieć.** <Zam. *Kostnąć>

[**Kosnica, y,** lm. **e**] p. **Kostnica.**

× **Kosnięcie, a,** blm., czynność cz. **Kosnąć.**

[**Kosnik, a,** lm. **i**] *zaplotki wełniane, wstążeczki do włosów:* Z jarmarku dla każdej po kosniku czerwonym. Jeż. <Ukr. kisnỳk, 2 pp. kosnykà>

[**Koso**] przys. od **Kosy:** K. na mnie spogląda. Spotykał tu prawie zawsze towarzystwo, które na niego K. patrzało. Krasz.

Kosodrzew, wiu, lm. **wie, Kozodrzew, Kosodrzewina, Kozodrzewina, Koszodrzewina,** [**Kosówka**] bot. **1.** a. **Sosna karłowata** (pinus mughus a. p. pumilio) *roś. z rodziny szyszkowych.* **2.** (juniperus lycia) *gatunek jałowcu.* <Kosy + Drzewo>

Kosodrzewina, y, lm. **y** bot. p. **Kosodrzew.**

Kosodzioby *krzywodzioby:* Sępy kosodziobe. Ml. <Kosy + Dziób>

× **Kosogór, u,** lm. **y** *spadzistość, pochyłość góry:* Spuścili ś. w dół po kosogórze stromym dosyć. Jeż. <Ukr. kosohòr>

[**Kosołapy** koń] *mający nogi na zewnątrz wykrzywione* <Kosy + Łapa>

Kosonogi 1. *koślawy, krzywonogi.* **2.** × (o rzeczy) *krzywy, pochyły.* **3.** [K. a. **Koziaty**] *krzywy, nierówno ścięty:* Kosonogá deska (= *nierówno ścięta na końcu,* in. [łaśnia]). <Kosy + Noga>

× **Kosonosiec, śca,** lm. **ścy** p. **Kosynjer.** <Kosa + NIOS>

× **Kosonoszec, szca,** lm. **szcy** p. **Kosynjer.**

Kosooki 1. antr. *u którego kąt oka zewnętrzny wyżej ś. wznosi od wewnętrznego:* K. Mongoł. **2.** lek. *zezowaty,* × *krzywowzroki* (luscus): Kosooka, ale na takie rzeczy ostrowidz. Krasz. <Kosy + Oko>

Kosowaty 1. *zakrzywiony nakształt kosy.* **2.** × anat.: Wyrostek K. opony twardej mózgu p. **Sierp.** <Od Kosa>

Kosowica, y, lm. **e** *kośba, sianokos, czas koszenia zboża:* K. jest oczekiwaniem stepowego pasterza. Pol. Chciał wyprawić chłopca, nim ś. K. rozpocznie. Krasz. W czasie kosowicy. Jeż. <Od Kosić>

Kosowiczny przym. od **Kosowica:** Pora kosowiczna. Jeż.

Kosowisko, a, lm. **a** p. **Kosidło.**

Kosowładnie przys. od **Kosowładny.** L.

Kosowładny poet. *władający kosą:* Śmierć kosowładna. Brud. <Kosa + WŁOD>

[**Kosówka, i,** lm. **i**] p. **Kosodrzew.**

Kost, u, lm. **y** a. **Kostowiec, Kostowe drzewo, Kostowy korzeń** bot. (costus) *roś. z rodziny imbirowatych.* Gatunek: K. arabski a. Puczuk (c. arabicus). <Łć. costus>

†**Kostarz, a,** lm. **e** p. **Kostera:** Z niektórego syna złodziej bywa, K. i pijanica. Kaz. Gnieź. <Od Kość>

Kosteczka, i, lm. **i** **l.** p. **Kość** i **Kostka:** Niedogryzione kosteczki. Słow. Każda K. wywiędła i sucha przez rozciągniętą skórę wyglądała. Słow. Tu Jana Kazimierza schowane kosteczki, królewica polskiego, małej dziecineczki. Groch. K. skrzydłowata u konia (os hamatum). Kosteczki słuchowe (ossicula auditus) = *trzy drobne kostki wewnątrz ucha: strzemię, młotek i kowadełko.*

× **Kosteczny** p. **Kostkowy:** Gra kosteczna. Tarn. J.

Kostera, y, lm. **y, Kostyra, Kosternik,** †**Kostarz 1.** *namiętny gracz w kostki; gracz, szuler:* Kosterów ś. Antoni straszył; stoły, karty, kostki, pieniądze poprzewracał, kosterów porozganiał. Skar. Kosterę wiedzie droga suchym lasem do wieczności. Pol. A on, żałosny K., stał przed nią... w strasznym bardzo nieutyciu. Słow. **2.** × w lm. *grymasy, fochy:* Sokół (chart) miewał chimery i często wyprawiał z węgrzynkiem kostery. Pol. **3.** [K.] = a) *sknera, skąpiec.* b) *chuda, koścista kobieta.* **4.** zool. = a) (ostracion) *ryba oścista wrytoszczęka.* b) p. **Szyp.** Zdr. **Kosterka.** <Od Kość>

[**Kosterbaje, ów,** blp., **Kostrubaje**] *rudera, mieszanina, kije sterczące po budynku, gruchoty.* <Por. Kostrubaty i t. p.>

Kosterka, i, lm. **i** p. **Kostera:** Z małych kosterek potym ś. wychowują wielcy kostyrowie. Szymon.

Kosternica, y, lm. **e** forma ż. od **Kosternik.**

Kosternik, a, lm. **cy** p. **Kostera:** Hultaje, kosternicy, włóczęgowie. Petr.

Kosterować, uje, ował, Kostyrować *szulerować:* Całą noc pije i kosteruje. Birk.

Kosterowanie, a, blm., czynność cz. **Kosterować.**

Kosterski 1. przym. od **Kostera,** *szulerski:* Schadzka kosterska. L. **2.** × anat.: Kości kosterskie = *kostki wielokątne napiąstka* (ossa cubica s. multangula).

Kosterstwo, a, blm., **Kostyrstwo,** †**Kostyrzstwo** *rzemiosło kosterów, szulerstwo:* Jakby jakim rzemiesłem, kosterstwem ś. bawi. Klon.

Kostium - p. **Kostjum -.**

Kostjum, u, lm. **y, Kostium** *ubiór, strój na całą osobę:* K. męski (= *garnitur*). K. teatralny. K. karnawałowy (= *domino*). K. historyczny (= *noszony niegdyś powszechnie*). Jeśli komedyjantki nie chce mieć pozoru, niechaj zrzuci ten K., ten z innego świata. Oliz. Zdr. **Kostjumek, Kostiumek.** <Fr. costume>

Kostjumek, mka, lm. **mki, Kostiumek** p. **Kostjum.**

Kostjumerja, i, lm. **e, Kostiumerja** *skład kostjumów; pracownia kostjumów:* K. teatralna.

Kostjumologja, i, blm., **Kostiumologja** *nauka o kostjumach osób, występujących na scenie teatralnej.* <Now. z Kostjum + Gr. -logia = nauka>

× **Kostjumowany,** × **Kostiumowany** p. **Kostjumowy:** Kostjumowane bale. Rzew.

Kostjumowy, Kostiumowy przym. od **Kostjum;** × **Kostjumowany,** × **Kostiumowany:** Bal K.

Kostka, i, lm. **i 1.** p. **Kość.** Niczego nie braknie: okruszyn, kostek, polewek. Mick. × Kostki rybie (*= ości*). Przen.: Tu twarda K. Prz. (*= to sęk!*) **2.** anat. = a) × (talus astragalus) *jedna z kości stopowych,* kość napiętkowa, skokowa. b) (malleolus) *wystająca nad stawem stopowym dolna, zgrubiała część kości goleniowej i strzałkowej,* †glozna, †kości goleniowej dolna głowizna: Żyły w obu nogach nad glozny, abo kostkami od nóg. Spicz. Po kostki w błocie. Rej. Woda do kostek a. po kostki. Suknie do kostek z rękawami długiemi. Nagur. c) †Martwa K nerwu (ganglion) = a) *zwój nerwowy.* b) lek. *guz zapalny pochewki ścięgnistej* (p. Guz). **3.** *narzędzie kościane do gładzenia, wyrównywania.* **4.** a. **Kość** *kubik kościany do gry:* Gra w kostki a. × gra kostek. Rzucać, miotać kostki o co. O suknię moję miotali kostkami. Kochan. Kostki, co z rąk gracza na ławę wypadną. Mick. Kostki do grania, kuty, bo starzy kutami grywali. Mącz. W kostki trzymać. Troc (*= grać o co w kostki*). W kostki talar stawił. Troc. Przen.: Jak K padnie. Prz. (*= jak ś. uda*). Inaczej K. padła, niż sobie obiecał. Birk. (*= inny obrót wzięły rzeczy*). Taż K. padła wtóry raz. Wys. (*= toż samo ich spotkało*). Już K. rzucona (*= już klamka zapadła*). † Przen.: *wynik, rezultat, koniec; los, szczęście:* K. wojenna wątpliwa. Warg. Bał ś. kostki wątpliwej w przedsięwzięciu swoim. Leszcz. S. Poczęli o pokoju traktować, nie chcąc królestwa na szańc wątpliwej kostki boju pokładać. Błaż. **5.** *beleczka, mająca wszystkie cztery boki jednej szerokości:* Obrabiać żerdzi na czysto, w kostkę. **6.** *kwadrat, karo:* K. w robocie sadzonej. Kn Materja w kostkę. Dom ma być więcej długi, niż szeroki, bo gdzieby był w kostkę, nie miałby chłodu w lecie, ciepła w zimie. Petr. Każda z tych moich strof jak blady topaz, oszlifowany w różne kostki rymu. Słow. **7.** †(w owocu) *pestka:* Kostki śliw mogą być siane w listopadzie. Trzyc. **8.** [K.] = a) p. **Chwoszcz.** b) *biała muszelka morska:* Kapelusz z kostkami. **9.** cieś. *część deski, bala, wystająca, wpuszczona w rowek przyległej deski a. bala.* **10.** a) † mat. p. **Sześcian.** b) *cośkolwiek w kubik krajanego, łupanego, ciosanego:* Polewki piwnej, smakowicie kostkami sera kraszonej. Sienk. Rafinada i kostki przy ostatnich notowaniach ś. utrzymały (*= cukier kostkowy*). Dostawa kostek brukowych. Krajać marchew, kaszkę w kostkę. Tatarskiego ziela w kostki pokrajać. Haur. Zdr. **Kosteczka.** <KOST>

[**Kostkać, a, ał**] p. **Kosiać.**

[**Kostkanie, a,** blm.] czynność cz. **Kostkać.**

Kostkokrusz, u, lm. **e** *kruszec ołowiany, pokazujący ś. w postaci kostek = sześcianów.* Kluk. <Kość + KRUCH>

Kostkować, uje, ował bud. *obliczać bryłowatość czego na kubiki.*

Kostkowanie, a, blm., czynność cz. **Kostkować.**

Kostkowany p. **Kostkowaty.**

Kostkowato przys. od **Kostkowaty.**

Kostkowaty 1. *mający wygląd kostki do grania.* Anat.: †Kość kostkowata, ×kostkowa, †równogranna = *jedna z kostek nart składających, kość sześcienna* (os cuboideum). **2.** a. **Kostkowany** *sadzony w kostkę, ułożony z kwadracików, szachowany.* **3.** *mający kostki u nóg.* <Od Kostka>

Kostkowica, y, lm. **e** bud. *podstawek kwadratowy słupa,* podsadzka. <Od Kostka>

Kostkowiec, wca, lm. **wce** *bryła sześcienna; kamień na bruki kostkowe.*

Kostkownia, i, lm. **e** cukr. *izba, w której cukier przerabiany bywa na kostki.*

Kostkowy przym. od **Kostka 1.** a. × **Kosteczny** *od kostki, od kostek u nóg a. od kostek do grania:* Kostkowa puszka do grania w kostki. Bobr. Gracz K. Troc. Tablica kostkowa (*= szachownica, warcabnica*). Anat.: × Kość kostkowa p. **Kostkowaty.** Żyły kostkowe = *żyły zaskórne goleni i uda* (venae saphenae). Głowica kostkowa. Troc. **2.** *podobny do kostek, z kostek złożony, krajany, łupany, ciosany w kostkę:* Glina kostkowa uschła rozpada ś. w kostki. Kluk. Cukier, bruk, węgiel K. Drzewo kostkowe. × Kostkowa materja do szat. Troc (*= kratkowana*). **3.** × *kwadratowy:* Mila kostkowa. **4.** bot.: Korona kostkowa p. **Korona.**

Kostliwka, i, lm. **i, Śliwa syryjska** bot. (cordia) *roś. z rodziny kostliwkowatych.* Gatunek: K. sebestenowa (c. sebestena). <Od Kość, Kostliwy>

Kostliwkowaty bot.: Rośliny kostliwkowate (cordiaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

[**Kostna, y,** lm. **e, Kostne**] *febra, zimnica:* K. go po kościach dre. <Od Kość>

Kostnawy lek. *podobny do kości, zbliżony do niej:* Mięsak K. (osteosarcoma).

× **Kostnąć, nie, nął** p. **Kostnieć.**

[**Kostne, ego,** blm.] p. **Kostna.**

Kostniak, a, lm. **i** lek. (osteoma s. exostosis) *nowotwór chorobowy, kostny,* kościak, nakostniak, ×wykościna, ×wyrośl kostna. <Od Kość>

Kostnica, y, lm. **e,** × **Kośnica,** [**Kosnica**] **1.** *naczynie czworościenne ozdobne do przechowywania przepalonych na pogrzebie kości.* **2.** a. **Kościarnia** *trupiarnia, szopa, izba, w której składają kości zmarłych:* Głos mamy słabieje, ginie już prawie za murem kostnicy. Krasiń. Przen.: Białogłowa stara i zgrzybiała, K. swoich piękności spróchniała. Lubom. × K. mu z oczu patrzy. Prz. Troc (*= wygląda, jak trup*). **3.** *gatunek febry.* Por. **Kostna. 4.** × lek. p. **Kostnina.** <Od Kość>

× **Kostnić, i, ił** p. **2.** × **Kościć.**

Kostnieć, eje, ał, × **Kośnieć,** × **Kościeć,** × **Kostnąć,** × **Kosnąć 1.** *stawać ś. kością, zamieniać ś. w kość, twardnąć, wytwarzać ś. w postaci kości.* Anat.: Chrząstki kostniejące (p. Chrząstka), przemijające (cartilagines ossescentes), zawiązki kostnienia, jądra kostne, miejsca kostniejące, ziarnka kostne (puncta ossificationis). **2.** przen. *drętwieć, słupieć, kamienieć, sztywnieć, grabieć:* K. z przestrachu. Ręce od zimna kostnieją. Rzekła kostniejącym językiem. Jun. <Od Kość>

Kostnienie, a, blm., czynność cz. **Kostnieć.**

Kostnina, y, blm. lek. (callus) *istota kostna tworząca ś. w miejscu złamania kości, uskuteczniająca jej zrost;* × blizna kostna. !kallus, ×kostnica, ×kościoród, ×kościowina, niedokost, ×narośl, †narost, porost kości, †odręt, przedkost, †zaroślina.

Kostninowy przym. od **Kostnina**, † n a r o s t o w y, p o r o s t o w y.

Kostniwo, a, blm. lek. (caementum v. substantia ostoidea) *istota kostna, pokrywająca części zęba nieokryte szkliwem, szczeg. zaś korzenie jego*, k o ś ć z ę b o w a.

Kostnozrost, u, lm. **y** p. **Kościospój.** <Kostny + Z + KOST>

Kostny przym. od **Kość:** [Bóle kostne]. [Róża kostna] p. **Róża.** Autor nazywa wojsko siłą masową, systematem kostnym. Spas. Mąka kostna (*= ze świeżych kości zmielonych*). Anat.: Szew K., zrosty kostne. Istota kostna. Ziarnka kostne p. **Kostnieć.** Hist.: Ciałka kostne, jamki kostne, komórki kostne p. **Ciałko** i **Jamka.** Jądra kostne p. **Jądro.** Lek.: × Blizna kostna p. **Kostnina.** Drzazga kostna p. **Drzazga.** × Wyrośl kostna p. **Kostniak.** Szczypce kostne p. **Kościociąg.**

[**Kostogryz, a,** lm. **y**] zool. p. **Grabołusk.** <Kość + GRYZ>

[**Kostohryz, a,** lm. **y**] **1.** = **Grabołusk:** Ciąg jemiołuch, paszkotów, kostohryzów i kwiczołów. Pol. **2.** *owad niszczący drzewa owocowe.* <Ukr. kostohrŷz>

Kostolicy zool.: Ryby kostolice = *rodzina ryb cierniopromiennych.* <Kość + Lice>

Kostołuski zool.: Ryby kostołuskie (ganoidei) *rząd ryb z chrzęstnym szkieletem.* <Kość + Łuska>

[**Kostomacha, y,** lm. **y**] **1.** *szkielet, kościotrup.* **2.** *kość stara, walająca ś. po ziemi, gnat.* <Ukr. kostomacha>

[**Kostomlot, a,** lm. **y**] *człowiek ciężki i do niczego, głupiec, zawalidroga, bałwan, jołop.* <Kość + MŁOT>

[**Kostopraw, a,** lm. **y**] *chłop, znający ś. na składaniu złamanych kości.* <Ukr. kostopràw>

[**Kostor, a,** lm. **y**] p. **Kosztur:** Chłop... podpar ś. kostorem.

Kostowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Kost.** <Naśladowanie Łć. costus>

[**Kostowity**] p. **Kościsty.**

Kostowy przym. od **Kost:** Korzeń K., drzewo kostowe p. **Kost.**

Kostoziar, u, lm. **y** bot. (tristemma) *roś.* <?>

†**Kostra, y,** lm. **y,** [**Kostra**] p. **Kostro:** Na placu były kostry drzew, na utrzymanie ognia świętego przeznaczone.

[**Kostra, y,** lm. **y, Kostrzyca**] *części połamane rdzenia lnu a. konopi, paździerze:* Później następują tańce, tuż przy stosie, do którego dorzucają brzózki i kostrę konopną dla utrzymania ognia. Goł. Wierzch dachu przysypany jest kostrą. Mokre drogi kostrą corocznie wyścielać. Chodź. <KOST(R)>

[**Kostrasz, a,** lm. **e**] **1.** *aster ogrodowy.* **2.** *płot z rózeg, stojąco, sztachetkowato ułożony.* <Por. Kostro>

Kostrączyna, y, lm. **y** bot. (dalbergia) *roś. z rodziny motylkowatych.* <?>

[**Kostro, a,** lm. **a, Kostra**], † **Kostra** *siąg, sążeń, stos, sterta, szychta:* Cegła stała w kostrach na placu. Krasz. <Ukr. koster, może ze Skd. köstr>

[**Kostrobaty**] p. **Kostropaty.** <p. Kostrubaty>

Kostromka, i, lm. **i** **1.** *pszenica z gubernji Kostromskiej.* **2.** bot. (ziziphora) *roś. z rodziny wargowych.* <Od nazwy miasta Ros. Kostroma>

Kostropacz, a, lm. **e** **1.** [K.] *pióro złe, popsute, drapak.* **2.** bot. = a) (notobasis) *roś.* b) p. **Łopian.** c) p. **Ostropest.** <p. Kostrubaty>

Kostropato przys. od **Kostropaty.**

Kostropatość, i, blm. rz. od **Kostropaty.**

Kostropaty, [**Kostrobaty, Kostrubaty**] **1.** *niegładki, chropawy, chropowaty, szorstki, zadzierzysty:* Ściana kostropata. [Kij K.] (*= sękaty*). **2.** *włochaty, kosmaty, kudłaty, rozstrzępiony.* <p. Kostrubaty>

[**Kostropiec, pca,** lm. **pce**] *jakaś roślina.*

[**Kostropyrz, a,** lm. **e**] *osoba rozczochrana, mająca włosy w nieładzie.* <p. Kostrubaty>

[**Kostroś, a,** lm. **e**] **1.** p. **Kostrouch.** **2.** *nazwa psa.*

[**Kostrouch, a,** lm. **y, Kostruch, Kostruchan**] *gończy z mniejszemi od zwyczajnych sterczącemi uszami.* Zdr. [**Kostrouszek, Kostroś**]. Por. **Kostrouchy.** <KOST(R) + Ucho>

[**Kostrouchy pies**] *mający nie bardzo obwisłe uszy.*

[**Kostrouszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kostrouch:** Aż chart ugoni, K. strawi. Koch. W.

[**Kostróg, ogu,** lm. **ogi**] *ostrokół.* <KOST(R)>

Kostruba, y, lm. **y** *nierówność, guz, wyrostek, karba na kiju.* <p. Kostrubaty>

[**Kostrubaje, ów,** blp.] p. **Kosterbaje.**

[**Kostrubato**] przys. od **Kostrubaty,** *kostropato.*

[**Kostrubatość, i,** blm.] rz. od **Kostrubaty,** *kostropatość.*

[**Kostrubaty**] p. **Kostropaty.** <Por. Ukr. kostrubatyj, Czes. kostrbatý i Pol. Kocierba, Kodrój, Kusterpek i t. p.>

Kostruch, a, lm. **y** **1.** [K.] p. **Kostrouch:** Inszy wyżeł, inszy też kondyś i z kostruchem. Pot. **2.** × przen. *włóczęga, hołota:* Cudzoziemiec i lada K. od smoczej jamy uprzedzi teraz u nas zasłużonych rodaków. Pot.

[**Kostruchan, a,** lm. **y**] p. **Kostrouch:** Przysiągł, że bardzo dobry pies ten pod jastrząba, chociaż z głowy K. i kondysia trąba. Pot.

[**Kostrysa, y,** lm. **y**] p. **Babka.** <?>

[**Kostryż, a,** lm. **e**] p. **Okoń.** <?>

Kostrzeba, y, lm. **y** bot. p. **Kostrzewa.**

Kostrzewa, y, lm. **y, Kostrzeba,** [**Kostrzewica**] bot. **1.** (festuca) *roś. z rodziny traw.* Gatunki: K. c z e r w o n a w a (f. rubens). K. o w c z a (f. ovina). **2.** p. **Stokłosa.** **3.** p. **Manna.** **4.** K. szorstka p. **Niestrawa.** <KOST(R)>

[**Kostrzewica, y,** lm. **e**] p. **Kostrzewa.**

[**Kostrzka, i,** lm. **i**] p. **Koszczka.**

[**Kostrzyca, y,** lm. **e**] p. [**Kostra**].

Kostucha, y, blm. rub. *śmierć upostaciowana jako kościotrup z kosą:* Nie miał biedak czasu testamentu zrobić, tak go K. żywo za kołnierz chwyciła. Krasz. Zdr. **Kostusia.** <KOST>

Kostur, a, lm. **y** **1.** p. **Kosztur:** Przeciw kosturowi wierzgać trudno. Prz. Na kosturze wsparte dłonie. Mick. Brewjarz i K. wziąwszy, pielgrzymował. Pol. Czy widzisz tego mnicha z kosturem i w sandałach? Krasiń. **2.** zool. p. **Ciosa.** Zdr. **Kosturek,** † **Kostuszek.** Zgr. **Kosturczysko.** <Od Kość>

[**Kosturbać się, bie ś., bał ś.**] *iść z trudem (po kamieniach).* <p. Kostrubaty>

[**Kosturbanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kosturbać ś.**

[**Kosturchaniec, ńca,** lm. **ńce**] *człowiek plugawy, rozczochrany.* <p. Kostrubaty>

Kosturczyna, y, lm. **y, Kosturczysko** *lichy kostur.*

Kosturczysko, a, lm. **a** **1.** p. **Kostur.** **2.** p. **Kosturczyna.**

Kosturek, rka, lm. **rki** p. **Kostur:** Podawał mu K. abo kij. Birk.

Kostusia, i, blm. p. **Kostucha:** K. go nawiedziła (a. uściskała). Prz. (*=umarł*). Siedmdziesiątka niedaleko, kostusi tylko co patrzeć. Haj. < Żart. Sld. do Kość >

†**Kostuszek, szka,** lm. **szki** p. **Kostur.** Hist. w Lan.

[**Kostuś, a,** lm. **e**] *szkielet.* < Żart. Sld. do Kość >

Kostycznie przys. od **Kostyczny.**

Kostyczność, i, blm. rz. od **Kostyczny;** × **Kaustyczność.**

Kostyczny 1. ! p. **Kaustyczny. 2.** a. × **Kaustyczny** *uszczypliwy, ostry, zjadliwy, gryzący, szyderczy, złośliwy:* Człowiek, dowcip K. < Fr. caustique >

[**Kostyfał, a,** lm. **y,** p. **Kosztywał.**

Kostyra, y, lm. **owie** p. **Kostera:** Kostyrowie i kartownicy od przyjaciół nawet zysku patrzą. Petr. < Od Kość >

Kostyrować, uje, ował p. **Kosterować:** Nauczy on ś. tam pić i K., warcabami kołatać, kart grać do umoru. Opal.

Kostyrowanie, a, blm., czynność cz. **Kostyrować.**

Kostyrstwo, a, blm. p. **Kosterstwo.**

†**Kostyrzstwo, a,** blm. p. **Kosterstwo.**

Kostywał, u, lm. **y** bot. p. **Kosztywał.**

[**Kosucie, a,** blm.] p. **Kosacina.** < Por. Kosuty >

[**Kosura, y,** lm. **y**] *kupa, sterta, szczeg. gnoju* Nawóz wyrzucają na kupy, zwane kosurami. <? Może kosóra = koszara >

[**Kosuty, ów,** blp.] p. **Koluchy.** < Por. Słc. košút = krzak karłowaty >

Kosy 1. *skośny, ukośny, krzywy:* [Oczy kose] = *zezowate.* [Deska, ściana kosa]. Anat.: †Myszka kosa oka wyższa = *mięsień bloczkowy.* †Myszki kose oka, mięśnie skośne gałki ocznej (musculi obliqui). †K. pociąg błony twardej mózgu, wyrostek sierpowaty (falx magna). †Kiszka kosa. **2.** × p. **Kosaty.** < KOS >

Kosynjer, a, lm. **owie** a. **rzy,** × **Kosiarz,** × **Kosonoszec,** × **Kosonosiec** *żołnierz, partyzant, uzbrojony w kosę:* Z wiejskich mieszkańców miały być formowane kompanje kosynjerów. Skarb. < Od Kosa >

Kosynjerski przym. od **Kosynjer:** Pułk K.

[**Kosynka, i,** lm. **i**] *kobieca trójkątna chusteczka na szyję,* k l i n e k, r o g ó w k a. < Brs. kasynka >

Kosynus, a, lm. **y** mat. = **Dostawa.** < Now. z Łć. co- = współ + Synus >

1. Kosz, a, lm. **e,** [**Kós, Kojsz**] **1.** *naczynie plecione z wikliny, z wici wierzbowych a. innych:* K. do chleba, do bielizny, od piwa. K. masztowy na okręcie = *gniazdo bocianie:* Z wierzchołka kosza na maszcie porucznik statku zawołał. Krasz. K. przed rynną u stawów, przez który za otwarciem stawidła woda bieży na młyn. Rzucić coś (pismo jakie) do kosza (*= nie zrobić z czego użytku, odrzucić jako nieudolne*). K. szczęścia (*= w który ś. po wykupieniu biletu zapuszcza rękę dla wyciągnięcia pierwszego lepszego przedmiotu, mającego stanowić wygraną*). †Z koszem do wody = *kara nieuczciwych kobiet.* L. Gdyby jednę i drugą wszetecznicę posłano z koszem do wody, wnetby trzecia zapomniała tak brzydko na szrot puszczać właściwego ciała. Paszk. Przen.: Już mu z kosza schodzi. Prz. (*=ostatkami goni*). Dostać kosza a. od kosza, odkosza = *odprawę, odmowę, rekuzę, szczeg. od panny.* Z panną a. z koszem do domu powróci. Asn. Ordzie umiesz dać od kosza. Jabł. Osiadł (został) na koszu. Prz. (*=sam został, wystrychnięto go, nic nie wskórał*). Gdy tak długo pobędzie, panna na koszu osiędzie. Niem. Przefuchasz ty panieństwo i zostaniesz na koszu. Słow. Zostawił go na koszu. Prz. (*=opuścił go, zerwał z nim, odszedł go wśród pracy*). Czasu szczęścia przyjaciół aż nazbyt miewamy, a w nieszczęściu na koszu sami zostawamy. Bud. B. **2.** *tyle, ile kosz pomieści:* K. piwa, wina, owoców, kwiatów. **3.** K. do węgli = *miara dziesięciokorcowa do węgli drzewnych.* **4.** K. do cedzenia = *cedzidło, łużnik.* L., Bobr. K. chmielowy = *sito chmielowe,* c e d n i k *chmielowy,* c e d z i d ł o *chmielowe do zatrzymywania części stałych przegotowanego chmielu i odcedzenia wrzącej brzeczki.* **5.** *osłona, pleciona tak, jak kosz, w kształcie rury, dla ochrony drzewka od zimna w zimie.* **6.** a) K. na kury (*= kojec, dzięciorek, brożek*). b) K. na pszczoły = *ul.* c) K. wielki na zboże = *kadź słomiana, słomianka.* **7.** a) × a. × **Kusza,** × **Kabat,** × **Klatka** *więzienie policyjne dla oszustów lub sług, nie dotrzymujących umowy z panami.* Wej. b) †*areszt, więzienie, koza wog.:* W koszu siedzieć, dawna kara żołnierska. L. Towarzysz ten ma tę sławę, jakoby, pacholęciem będąc, miał kiedyś zamiast chłosty, być w koszu. Górn. Na wieczną hańbę niech ś. w koszu rzeże. Papr. (*=niech ś. wydobędzie z kozy.* L). **8.** *przedział w budynku kąpielowym na rzece, z klatką do kąpania ś.:* Nie kąpię ś. w omnibusie. tylko w koszu. **9.** [K.] = a) *budynek wązki a długi ze ścianami z gałęzi, przewiewny, służący za skład kukurydzy.* b) *rodzaj sieci na ryby.* **10.** *namiot zimowy z wojłoku dla pasterzy i czabanów.* **11.** bud. = a) *kąt utworzony przez dwie spotykające ś. płaszczyzny dachu.* b) K. w murze a. filarze = *wspora, podtrzymująca sklepienie.* **12.** gór. *bęben u kołowrotu konnego, na który ś. lina nawija w czasie wyciągania urobku z szybu.* **13.** mł. *skrzynka drewniana, zwężająca ś. ku dołowi, z której sypie ś. ziarno na kamienie młyńskie.* **14.** woj. = a) *plecionka z chróstu, używana przy oblężeniach, która po śpiesznym napełnieniu ziemią służy za osłonę od pocisków z twierdzy.* b) *otwór w murze twierdzy do strzelania:* Już armaty w koszach stoją. Troc. †Przen.: Śmierci pod kosze ś. dostać = *umrzeć, zginąć, polec w walce:* Woleliby snadź byli więźniami zostali, niżli ś. srogiej śmierci pod kosze dostali. Km. Ważyć swój żywot jako na K. Mącz. (*=na szańc, na sztych*). c) K. wytkany, toczący p. **Toczokosz.** Zdr. **Koszyk, Koszyczek,** [**Koszyczaszek**]. Zgr. **Koszysko.** < KOSZ >

2. Kosz, a, lm. **e 1.** *obóz tatarski, kozacki, a daw. i moskiewski:* Stać koszem (*= obozem*). Czambuł zapadł koszem. Rol. Żebrak — postąpił jak hetman niżowy, ludzi dobywszy sobie zaraz z kosza. Słow. Na ludzie jego z taką mocą a gwałtem wielkim padł, iż je na głowę poraziwszy do kosza wegnał. Mick. **2.** *zarząd takiego obozu:* Donieść koszowi. < Dżagat. kosz(a) = drużyna, Tur. kosz = obóz >

3. Kosz, a, lm. **e** p. **1. Kocz:** Dzisiaj tym samym koszem i kucami, które będą jego własnością, jeździłam za Stefanem. Es.

Kosza, y, lm. **e** p. **Kapusta.** <? >

[**Koszałczyna, y,** lm. **y**] *licha koszałka:* Chodził Wengier po wengrzynie, nosieł dzieci w kosałcynie. Zag.

Koszałeczka, i, lm. **i** p. **Koszałka.**

Koszałka, i, lm. **i,** [**Koszarka**] *torebka z przykrywadlem, z drzazg wiązowych a. leszczynowych pleciona, która, sznurkiem przewleczona i przewieszona przez ramię, służy zwykle do noszenia pokarmów:* Pleść koszałki opałki a. [**Koszały-opały, Kipki-opałki, Koszyczki-opałeczki**] *(=głupstwa, niedorzeczności, banialuki, duby smalone).* Nie masz nic w głowie, jeno koszałki opałki. Zabł. Zdr. **Koszałeczka.** <Od Kosz>

[**Koszały-opały**] p. **Koszałka.** <Koszał(k)a + Opał(k)a>

Koszar, u, lm. **y, Koszara, †Kosara,** [**Kosara**] **1. a. †Koszarza,** [**Koszarz**] *ogrodzenie, w którym zamykają owce na lato,* hurt: Pasterze na inszy K. ś. przenieśli. Troc. Na polu skot w koszarze. Pol. **2.** w lm. = a) *miejsce wśród lasu, hurtami obstawione, gdzie na noc zapędzają trzodę chlewną, pasącą ś. w lesie bukwią a. żołędziami,* in. legowisko. b) częś. **Koszary, ar** ż. a. [**Kazarnie, Kazernie, Kazerny, Kasarnia, Kosarnia, Kazarmy, Kasiary**] *domy oddzielne, przeznaczone na mieszkanie dla wojska:* Stać w koszarach. Wśród tych koszarów, poprzerabianych z pałaców i klasztorów, Maciek uczył ś. czytać i śpiewać. Krasz. **3.** [K. murowany] = *więzienie.* Zgr. **Koszarzysko.** <Nm. Kaserne, [Kasarm], Fr. caserne i t. d., Łć. casa = chata; Sld. do Kosz>

Koszara, y, lm. **y 1.** p. **Koszar. 2.** [K.] *owczarnia:* Owiecki schodzom do kosary.

[**Koszarga, i,** lm. **i**] *hak do gnoju.* <p. Koczarga>

1. [**Koszarka, i,** lm. **i**] *domek dozorcy drogowego przy plancie kolejowym.* <Od Koszary>

2. [**Koszarka, i,** lm. **i**] p. **Koszałka.**

×**Koszarny** p. **Koszarowy**: Kosz złożony z kilkudziesięciu koszarnych budowli. Dar.

Koszarować, uje, ował = Hurtować.

Koszarowanie, a, blm., czynność cz. **Koszarować.**

Koszarowy, ×**Koszarny** przym. od **Koszar, Koszary**: Życie koszarowe. Szpital zbudowany systemem koszarowym.

Koszary, szar p. **Koszar.**

1. ×**Koszarz, a,** lm. **e 1.** p. **Kosarz. 2.** p. **Kośnik.** <Od Kosić>

2. ×**Koszarz, a,** lm. **e** p. **Koszykarz.**

[**Koszarz, a,** lm. **e**] p. **Koszar.**

†**Koszarza, y,** lm. **e** p. **Koszar**: W koszarzy osadza owce. Pot.

[**Koszarzenie, a,** blm.] czynność cz. **Koszarzyć.**

[**Koszarzyć, y, ył**] = **Hurtować.**

Koszarzysko, a, lm. **a 1.** p. **Koszar. 2.** *miejsce, gdzie był koszar na owce.* Pol.

Koszatka, i, lm. **i, Pilch** zool. (myoxus) *zwierzę szczurowate z rodziny tej samej nazwy.* Gatunki: [K. drzewna mniejsza] (m. dryas). K. większa a. [Połcha] (m. glis). <?>

Koszczenie, a, blm., czynność cz. **Kościć.**

†**Koszczka, i,** lm. **i,** [**Koszczka**], **Choszczka, Chwoszczka,** [**Kostrzka**] *roś. skrzyp* (equisetum arvense). <Właściwie *Kostrzka>

[**Koszel, a,** lm. **e**] *koszałka, koszyk pleciony z łoziny, z lipy:* Przez plecy na sznurku przewieszają lipową kobiałkę z ruchomym wierzchem, czyli tak zwany przez nich K. <Ukr. koszìl, 2 pp. koszelà>

×**Koszela, i,** lm. **e** *wielka koszałka.* Pot.

[**Koszele, l,** blp.] *siatka z sianem na wozie.* <Lit. kaszéle dosł. = koszyk>

×**Koszemar, u,** lm. **y,** ×**Koszmar** *zmora, duszenie przez sen:* Różne reminiscencje wieczorne zlały ś. jakby w jeden K. Od. Mnie z Adamem na jeziorze Zurychskim łatwo było o tym rozmawiać, jak o prześnionym koszemarze nocnym w Dziśnieńskim. Od. <Fr. cauchemar>

[**Koszenica, y,** lm. **e, Pokosa**] *skoszone rżysko, zboże skoszone.* <Od Kosić>

1. Koszenie, a, blm., czynność cz. **Kosić.**

2. Koszenie, a, blm. lek. (luscitas) *zezowatość bierna wskutek porażenia.*

Koszenila, i, lm. **e 1.** zool. (coccus cacti) *owad półpokrywy czerwcowaty.* **2.** p. **Koszenilina.** <Fr. cochenille, z Hp. cochinilla, to zaś z Łć. coccinus = szkarłatny>

Koszenilina, y, blm., **Koszenila** *gatunek farby karmazynowej.*

Koszenilowy przym. od **Koszenila**: Granat, pirargiryt K. Kolor K. *(=czerwony z bardzo słabym odcieniem błękitnym i szarym).*

Koszer, u, blm. (u Żydów) **1.** *mięso koszerne, które wolno jeść Żydom:* Szlachtować na K. *(=zabijać bydło na mięso dla Żydów).* **2.** *zachowywanie przepisanej przez Talmud czystości w jedzeniu.* <Hb. kāszer = być właściwym, stosownym>

Koszerne, ego, blm. *prawo rzezi koszernej, opłata od niej:* Licytacja na K. L. Weźmie dolinę Józefata w arendę i będzie płacił K. Słow.

Koszerny *czysty, należyty, stosowny do przepisów Talmudu, dozwolony Żydom do użycia na pokarm, nie trefny:* Mięso koszerne.

Koszerować, uje, ował 1. (u Żydów) *oczyszczać pokarmy, według przepisów Talmudu.* **2.** żart. *myć, szorować do czysta.* **K. ś.** *czyścić ś., myć ś., szorować ś.:* Żydzi zwykle ś. koszerują przed świętami. <p. Koszer>

Koszerowanie, a, blm., czynność cz. **Koszerować.**

Koszerowanie się a ś., blm., czynność cz. **Koszerować ś.**

Koszka, i, lm. **i 1.** [K.] = a) a. [**Kuszka**] *koszyk, ul słomiany.* b) *przyrząd do łowienia ryb:* By ułowić rybę, plotą chłopi koszki. **2,** a. **Kószka** bart. *ul słomiany a. drewniany,* in. dzion. <p. 1. Kosz>

†**Koszka, i,** lm. **i,** †**Kośka** *mucet księży futrzany:* Księża w różnym ubiorze, a w dziwnym birecie, w koszkach, w komżach. Rej. <Zap. = *Kożka, zdr. od †Koża = skóra>

1. [**Koszka, i,** lm. **i**] *kupka skoszonej koniczyny a. gryki.* <KOS>

2. [**Koszka, i,** lm. **i**] *nazwa boginki.* <?>

[**Koszkać się, a ś., ał ś.**] *kopać ś. w czym, gmerać, grzebać ś., szperać, guzdrać ś., powolnie coś robić:* Ptastwo koszka ś. na grzędach. Wal. Cóż tak długo ś. koszkasz? Prędzej ś. zwijaj. Wal. <Może = *kokoszkać ś. = grzebać ś. jak kura>

[**Koszkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Koszkać ś.**

[**Koszla, i,** lm. **e**] p. **Kośla.** Mrong.

[**Koszlacz, a,** lm. **e**] p. **Kośławiec.** <KOS>

[**Koszlać się, a ś., ał ś., Koślać ś.**] *kuleć, utykać, chromać.* <KOS>

[**Koszlak, a, Koślak**] **1.** lm. **i** *rzecz krzywa, niezgrabna.* **2.** lm. **cy** p. **Kośławiec.**

[**Koszlawa, ej,** lm. **e**] p. **Kośława.**

Koszlawić, i, ił i K. ś. p. **Kośławić.**

×**Koszlawie** p. **Kośławo.** Schot.

Koszlawiec, wca, lm. **wcy** p. **Kośławiec.** <KOS>

Koszlawieć, eje, ał p. **Kośławieć.**

Koszlawienie, a, blm., czynność cz. **Koszlawić i Koszlawieć,** *kośławienie.*

Koszlawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Koszlawić ś.**, *koślawienie ś.*

Koszlawizna, y, lm. **y** p. **Koślawość**: Wszystkie sęki, garby i koszlawizny jego wczorajszej pracy stanęły przed nim odrazu. Korz.

Koszlawo przys. od **Koszlawy**, p. **Koślawo**: Obraz K. stąpających a najwięcej dokazujących: Wyrzec, zaprzeć ś., kształty różne na ś. brać, nie wstydać ś. Fred. M.

Koszlawość, i, lm. **i** p. **Koślawość.**

Koszlawy p. **Koślawy. Koszlawy, ego,** lm. **i** p. **Koślawiec.**

Koszlon, a, lm. **y 1.** [K.] p. **Koślawiec**: K. pozbawiony słuchów, kusztyga, potykający ś w biegu nieustannie. Dyg. **2.** [K.] *dukat oberznięty.* **3.** leśn. *drzewo krzywo rosnące, do żadnej budowy niezdatne.* **4.** myśl. p. **Zając.** <KOS>

× **Koszmar, u,** lm. **y** p. **Koszemar**: Pan Jakób był jej koszmarem; pragnęła go uratować od kapucyństwa. Jeż. <p. Koszemar>

[**Kosznajder, dra,** lm. **dry** a. **drowie**] *kolonista niemiecki.* < Nm. [Koschneider] = mieszkaniec okolicy Chojnic i Tucholi, jakoby z Pol. Kosynjer>

[**Kosznica, y,** lm. **e**] *wysoka szopa pleciona a. kosz wysoki z chróstu do przechowywania kukurydzy niemłóconej.* <p. 1. Kosz>

Koszodrzewina, y, lm. **y** bot. p. **Kosodrzew.**

Koszokop, u, lm. **y** woj. *okop szańcowy pod osłoną koszów szańcowych blizko twierdzy sypany.* <1. Kosz + KOP>

Koszokopowy przym. od **Koszokop**: Wiązki koszokopowe *(= pod których osłoną posuwają ś. żołnierze).*

× **Koszonos, a,** lm. **owie,** × **Koszonosz** *noszący kosze.* Bobr. <Kosz + NIOS>

× **Koszonosz, a,** lm. **e** p. **Koszonos.**

[**Koszor, a,** lm. **y**] p. **Kosior** i **Koczerka.** Zdr. [**Koszorek**].

1. [**Koszorek, rka,** lm. **rki**] p. **Koszor**: K. służy i do wygarniania drożdży z kadzi fermentacyjnej, a także do mieszania brzeczki. <p. Kosior>

2. [**Koszorek, rka,** lm. **rki, Kosiorek**] *rodzaj siatki do nabierania ryb* (= 2. Kacerz). <p. Kaszerz>

[**Koszować, uje, ował**] *przenosić ś. z miejsca na miejsce.* <Sld. zamiast Koczować>

[**Koszowanie, a,** blm.] czynność cz. **Koszować.**

× **Koszowniczy** przym. od **Koszownik**, *koszykarski.*

× **Koszownik, a,** lm. **cy** p. **Koszykarz.** <Od 1. Kosz>

1. Koszowy przym. od **1. Kosz**: Ucho koszowe. Porter K. angielski. Goł. *(= na kosze sprzedawany).* Rycerz K. szydził z tego, który ciągnął kota. Górn. *(= który w koszu za karę siedział).* Sklepienie koszowe. Cieś.: Krokiew koszowa = *belka łącząca dwa dachy pod kątem ich przecięcia.* Mł.: Drabinka koszowa p. **Drabinka.** <p. 1. Kosz>

2. Koszowy, ego, lm. **i** *przełożony nad koszem kozackim a. tatarskim, ataman:* Sieczowi Kozacy obierali sobie starszego pod nazwiskiem koszowego i jemu buławę oddawali. Kras. W sercu śmiałym, w żyłach zdrowych bije dotąd krew koszowych. Pol. <Od 2. Kosz>

[**Koszółka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Koszula. 2.** *krótka zwierzchnia koszula.*

Koszór, ora, lm. **ory** p. **Kosior.**

Koszt, u, lm. **a,** † **Kosztunek,** [**Kosztunek, Koczt**] **1.** *pieniądze wydane na co, nakład, ekspens:* Koszta sądowe *(= połączone z prowadzeniem sprawy a przyznane wyrokiem).* Koszta procesowe. Mick. Koszta egzekucyjne a. wykonawcze *(= za spełnienie wyroku).* Koszta wojenne. Swoim, cudzym, wspólnym kosztem (= *sumptem)* a na swój, na cudzy, na wspólny K. Swoim kosztem cały pułk jazdy wystawił. Mick. Dzieci wasze kopami pomieszczał w konwikcie pijarskim, na swym koszcie, odzieży i wikcie. Mick. Ponieść K. Narobić komu kosztów. Wyjechał na K. rządowy. Żyć na czyj K. Musieli często żyć o własnym koszcie. Krasz. Służyć o własnym koszcie. Krasz. Większy K., niż zysk. Prz. Niepotrzebny K. marnotractwo własne. Falib. Ponosić koszta. Biorę go na swój K. *(= będę na niego łożył).* W niepotrzebny K. kogo wdać. Troc. K. wiodę, czynię, łożę na co. Troc. Siedzę tu na jego koszcie. L. Koszta podróży, przewozu, wychowania, eksploatacji. Koszta wytwarzania a. produkcji = *suma zasobów, które weszły w sam produkt i wartość korzyści ze wszystkich zasobów, użytych przy wytwarzaniu.* Kazali ludowi opłacać wszystkie koszta publiczne. Mick. Wreszcie, po wielu kosztach i ukazach licznych, sprawa wróciła znowu do sądów granicznych. Mick. Zamku żaden wziąć nie chciał, bo w szlacheckim stanie trudno było wyłożyć K. na utrzymanie. Mick. **2.** × *środki pieniężne, pieniądze, fundusz:* Gdzie K. i sposoby na skończenie tej wojny? Tw. **3.** × *wydatek, rozchód:* Do jakiego czasem niepomiarkowania przychodzimy w kosztach naszych? Lach. Nie według mieszka K. wiedzie. Prz. **4.** przen. *uszczerbek, krzywda, ujma:* Używa kosztem zdrowia. Bawić ś. cudzym kosztem a. na K. cudzy. Z tylu bitew tak różnych wyniósł on to doświadczenie, które ś. nabywa tylko lat i krwi kosztem. Krasz. Ta Ceuta ś. musi poddać sama, bez kosztu żadnego. Słow. <Przez Czes. košt, z Nm. Kost(en), to zaś z Łć. constare = mieć cenę, kosztować>

× **Kosztar, u,** lm. **y** p. **Kosztur.**

Kosztela, i, lm. **e** *gatunek jabłka polskiego.* <?>

Kosztorys, u, lm. **y** *obliczenie kosztów, anszlag:* K. zamierzonej budowy. <Koszt + Rys>

Kosztorysowy przym. od **Kosztorys**: Suma kosztorysowa.

1. Kosztować, uje, ował 1. *pociągać za sobą koszt, wymagać kosztu, wynosić na pieniądze:* Mniej kosztuje żołądek głodny, więcej syty. Min. Winnica, niźli ś. sposobi, siła kosztuje, siła czasu, pracy i nakładu bierze. L. (= *wymaga).* Ile to kosztuje? (= *jaka jest cena tego?).* Każde pióreczko kosztuje dukata. Mick. Stół mię nic nie kosztuje (= *stół mam darmo).* Przen.: To zwycięstwo kosztowało wiele krwi. Te różne bitwy i utarczki kosztowały niemało ludzi i koni. Skarb. Tłumacz Iljady, wielkiego, wiele lat pracy kosztującego dzieła. Mick. Wszak równych starań roli kosztuje uprawa. Słow. **2.** kogo, † komu, [komu] = *narazić na koszt, na wydatek:* Co więcej kogo kosztuje, tego też bardziej szanuje. Prz. Dla mnie wielką łaskę uczynisz, a ciebie to nic K. nie będzie. L. Niemasz narodu, któremuby utrzymanie wojska więcej kosztowało, jak Hiszpanom. Wyrw. Niesiołowskiemu borsuk kosztował wsi kilka. Mick. To doświadczenie może wiele K. Wc. Pana. Boh. Przen.: Wiele to kosztowało brata pracy, zachodu, zdrowia.

Wiele mię to kosztowało, żem był zmuszony udać ś. do niego. Wróć do zamku; K. będzie mnie to wiele, myślałam, że ś. nigdy z tobą nie rozdzielę. Oliz. To moje veto przeciw fałszowi kiedy duch mój rzuca, to więcej mnie to kosztuje, niż płuca. Słow. Matce kosztowałem życie. Słow. **K. ś.** *ponosić koszta, wydatkować ś., łożyć, ekspensować ś., rujnować ś.:* Ćmił sobie drajkienig pruski, nie kosztując ś. na diubeki i żukowy. Bliź. <p. Koszt>

2. Kosztować, uje, ował 1. ✕ *próbować, usiłować, starać ś.:* Wszystkiegom kosztowała, a nic nie pomoże. Gosł. Kosztuje jedno, to prośbą, to drugie groźbami. Gosł. Przypasawszy miecz jego, jął K., jeśliby zbrojno mógł chodzić. Leop. **2.** *próbować smakiem:* Niektórzy wina kosztują, gdy wiatry północne wieją Trzyc. K. potrawy. Lepiej K. pierwej, niż ś. napić. Opal. Balladyna, kosztując chleb, widzi, że Kostryn je podaną sobie połowę. Słow. Przen.: Saracenka zbroczyła ś. krwią angielską, której podobno dotąd nie kosztowała jeszcze. Krasz. Szukałem takiego kawalera, któryby był godny K. mego pałasza. Boh. **3.** *zażywać trochę, przez krótki czas, potrosze:* Kosztował raczej snu, aniż go zażywał. Birk. **4.** *zażywać, doświadczać, doznawać czego; przebywać, przechodzić co:* Kiedy ś. do mnie uśmiechnął, ja wiem, jakiej natenczas kosztowałem rozkoszy. Karp. Dawno nie kosztowałem takiej rozkoszy. Krasz. Oto dziesiąty rok, jak na tej ziemi niezachwianego kosztujem pokoju. Słow. Mogłżem K. powabów życia? Mick. K. biedy. **5.** ✕ *próbować, doświadczać czego:* Pomyślne losy ostrzejszym bodźcem kosztują umysłów. Nar. Kosztuj mię, Boże, a doznawaj myśli moich. Bud. Kosztowali potym miasto mocą i szturmem gwałtownym. Błaż. †**K. ś.** z kim = *próbować ś., doświadczać ś., iść w zapasy, borykać ś., mocować ś.:* Z pohańcy mieczem ś. kosztował. Warg. Konnym tylko harce zwodzić i K. ś. dopuścił. Warg. Nietylko ś. z sobą oba przedtym znali, ale ś. i w potrzebie z sobą kosztowali. P. Koch. K. ś. z kim prawem = *prawować ś.* <Nm. kosten, przez Czes. koštovati>

Kosztowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kosztować. 2.** †*zmysł kosztowania, smak.* Troc. **3.** †*pokuszenie ś., próba.*

Kosztowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kosztować ś.:** †K. ś. z kim przed potyczką walną = *harc.*

✕ **Kosztowniczek, czka,** lm. **czki,** ✕ **Kosztowniś** *wybredniś, smakosz, lubiący kosztowne rzeczy.*

Kosztownie przys. od **Kosztowny.**

✕ **Kosztowniś, a,** lm. **e** p. **Kosztowniczek.**

Kosztownostka, i, lm. **i** p. **Kosztowność,** *błahostka kosztowna, klejnocik:* Wiesz, że mi niektóre moje sprzęty i kosztownostki zabrać pozwolono. Krasz.

Kosztowność, i 1. blm. rz. od **Kosztowny:** K. mebli. **2.** częś. w lm. **i** *rzecz kosztowna, jak drogie kamienie, przedmiot złoty, srebrny, klejnot, precjozy:* Przyciśnięta potrzebą, zastawiła w lombardzie swoje kosztowności. Zaczną ś. targować o cenę kosztowności onych. Krasiń. Kraje słońca, gdzie każda chmura łódką kosztowności. Krasiń. Zdr. **Kosztownostka.**

Kosztowny 1. *niedostępny lub trudny do nabycia ze względu na swą cenę dla danej osoby, drogi, drogocenny, cenny, wartościowy:* K. brylant, podarunek. Kosztowna zastawa (= *bogata).* Przecz mam zajrzeć (= zazdrościć) kosztownych pałaców komu. Kochan. Pogrzeb K. złemu nie pomoże. Kn. Widzę, że wóz twój jest ciężko ładowny, ostrożnie wieziesz, musi być K. Mick. Ir.: Kosztowna nauka, kosztowne doświadczenie (= *drogo opłacone, przypłacone).* Przen.: Zginął Władysław u Warny na kosztownym polu. Paszk. (bo to pole króla nas kosztowało. L). **2.** ✕ *szacowny, nieoceniony, nieoszacowany, wyborny, znakomity:* Wódka ta na piegi bardzo kosztowna. Sien. Jabłek cytrynowych, jeśli nieporządnie warzą, łatwie przysmargną; ale gdy porządnie uwarzą, jest rzecz kosztowna i żołądkowi przyjemna. Sien. (= *wyśmienita).* <p. Koszt>

†**Kosztunek, nku,** lm. **nki,** [**Kosztunek**] p. **Koszt:** Dla zdrowia cielesnego żadnych kosztunków ludzie nie żałują. Wuj. A kiedyż z tym kosztunkiem przyjdzie w polu leżeć? Zbyl. <Od Koszt z końcówką, odpowiadającą Nm. -ung>

Kosztur, a, lm. **y, Kostur,** [**Kośtur, Kostor**] **1.** *koścień, laska kościana.* **2.** a. ✕ **Kosztar** *laska wielka, kij oprawny w żelazo:* K. mierniczy (= *tyka, drążek).* **3.** *kula, szczudło, którym ś. chromy podpiera.* **4.** K. w hutach żelaznych = *kosior.* **5.** zool. (cyprinus cultratus) *ryba niewielka, podobna do karasia, w rzekach i strumykach znajdująca ś.* Kluk. Zdr. **Koszturek.** <Od Kość>

Koszturek, rka, lm. **rki** p. **Kosztur:** Stary co rychlej czapki i koszturka zaczął szukać. Krasz.

[**Kosztyfał, u,** lm. **y**] p. **Kosztywał.** <Przerobiono z Nm. Wallwurz i Beinwell>

Kosztywał, u, lm. **y, Kostywał,** [**Kosztyfał, Kostyfał**] bot. **1.** (opoponax) *roś. z rodziny baldaszkowych.* **2.** p. **Rumianica. 3.** p. **Żywokost.**

[**Koszucie, a,** blm.] p. **Kosacina.**

Koszula, i, lm. **e 1.** *odzienie płócienne, wełniane a. jedwabne noszone na samym ciele:* K. dzienna, nocna, męska, damska. Wdziać, włożyć, oblec koszulę. Zmienić, przewdziać, przewlec koszulę. Zgrał ś. do koszuli (= *zupełnie, co do grosza).* Przemokłem do koszuli (= *co do nitki).* Bliższa K. ciała, niż sukmana (a. rodzona ciotka). Prz. Rozebrać ś. do koszuli. Z ubogiego i koszulę zdzierają. Pot. Jeszcześ wtedy koszulę w zębach nosił, kiedy... (= *jeszcześ był dzieciakiem).* Byłem jeszcze gołowąsem, a i pan pułkownik jeszcze koszulę w zębach nosił. Sienk. By moja K. o tym wiedziała, spaliłbym ją. Prz. Żart.: Apollo w morzu zostawił koszulę. Słow. (= *był nagi).* Przen.: Ubrał mię w czarną koszulę = *oczernił mię, przedstawił mię ludziom w czarnych kolorach.* Śmiertelna K. (= *kładziona na nieboszczyków a. delikwentów traconych,* p. Kitel). Każ mnie panienka śmiertelną koszulą okryć i grzebać ze świecami jasno. Słow. Prządła... śmierci koszulę. Słow. Przen: Kiedy Łysica w koszuli, to zaraz ś. niebo rozczuli. Prz. (= *kiedy Łysa góra jest pokryta chmurami, zaraz będzie deszcz).* Od Urszuli śnieżnej czekaj koszuli. Prz. **2.** K. żelazna, druciana = *zbroja siatkowa:* Koszula Żmii utkana w druty. Słow. Piersi drucianą kryje koszulą. Słow. **3.** hut. p. **1. Futrówka. 4.** †lek.: Biała K. = *upławy* (fluor albus). **5.** leśn. *sucha kora opadająca z drzewa iglastego:* Suszki są bez koszuli. **6.** tech. *powłoka z drutu, gliny a. innej masy dla nadania większej trwałości retortom i rurom fabrycznym.* Zdr. **Koszulka, Koszuleczka,** [**Koszółka, Koszulczę, Koszuleńka, Koszulę, Koszuliczka**]. Zgr. **Koszulisko.** <Z Łć. casula, przez Czes. košile>

[**Koszula, i,** lm. **e**] *słodki strup a. rofja.* <Ukr. koszula>

Koszularka, i, lm. **i,** × **Koszulniczka** *szwaczka, szyjąca koszule.*

Koszulątko, a, lm. **a** p. **Koszulina**: Brudne K. aż mu głowę okryło. Kon.

[**Koszulczę, cia,** lm. **cia**] p. **Koszula.**

Koszuleczka, i, lm. **i** p. **Koszula.**

[**Koszuleńka, i,** lm. **i**] p. **Koszula.**

[**Koszulę, cia,** lm. **cia**] p. **Koszula.**

[**Koszuliczka, i,** lm. **i**] p. **Koszula.**

Koszulina, y, lm. **y, Koszulątko** *licha koszula:* Maciej, jak stał, w koszulinie, bez czapki, bosy pognał co najprędzej. Krasz. W koszulinie, zawsze bosy, przepasany wązką krajką. Len. Zdr. **Koszulinka.**

Koszulinka, i, lm. **i** p. **Koszulina**: Przyszło bose, w brudnej koszulince i stanęło spokojnie u progu chłopskie dziecię. Uj. Malec, co jeszcze koszulinkę w zębach trzyma. Bał.

Koszulisko, a, lm. **a** p. **Koszula**: K. porwane, nożyska bose. Kon.

Koszulka, i, lm. **i 1.** p. **Koszula**: a) K. dziecinna. K. zimowa wełniana. Na członeczki tak młodziuchne nie godzi ś. koszulki z pospolitej przędzy wdziewać. Groch. Już ja miałem na sobie mundur, kiedyś Wc Pan jeszcze koszulkę w zębach nosił. L. b) K. druciana = *kolczuga.* K. pod zbroję, na zbroję. Troc. W kaftanie lub koszulce stalowej narażać ś. lubią. Krasiń. Z owych bogactw i całego królowania twego jedna ci pozostanie żelazna koszulka. Krasiń. **2.** *liść tytuniowy, stanowiący zwierzchnią powłokę cygara.* **3.** K. gazożarowa = *powłoczka z tkaniny, nasyconej chemikaljami, nakładana na płomień gazowy, wzmacniająca światło i nadająca mu białą barwę.* **4.** *pokrycie słomiane na butelkę, słomianka.* **5.** *pianka na piwie:* Patrz sąsiad, K. jest, i podsuwając panu Protowi lampkę czarnego płynu, pokrytego na ćwierć cala prześliczną, ślinkę pobudzającą pianką... Bliź. **6.** *pewna barwa sierści konia a. psa:* Jakąż koszulkę miał pies? Mrong. **7.** † anat. = a) *powłoczka, błonka otaczająca żyły.* b) *czepek na głowie noworodka.* **8.** bart. p. **Dziewnica. 9.** bot. *kielich niektórych roślin, otwierający ś. z boku i tu kwiat wypuszczający.* Kluk. **10.** bur. *skórka chropowata, otaczająca bursztyn wydobyty z ziemi.* **11.** druk. = a) *arkusz niezadrukowany na jednej stronie wskutek wzięcia na maszynie drukarskiej dwuch arkuszy razem zamiast jednego.* b) *płótno, okrywające cylinder w maszynie.* **12.** kuch.: Jaja w koszulkach = *jaja, których żółtka pokryte są zlekka białkiem i przeglądają przez nie.* **13.** pusz. *powłoka stalowa na kuli.*

× **Koszulniczka, i,** lm. **i** p. **Koszularka.**

× **Koszulniczy** przym. od **Koszulnik.**

× **Koszulnik, a,** lm. **cy** *krawiec koszul.*

× **Koszulny** przym. od **Koszula.**

[**Koszur, a,** lm. **y**] p. **Kosior.**

[**Koszuta, y,** lm. **y**] *łupież na głowie.* <?>

[**Koszyczaszek, szka,** lm. **szki**] p. **1. Kosz.**

Koszyczek, czka, lm. **czki 1.** p. **1. Kosz** i **Koszyk**: Lubił dla niej nosić kwiaty, pleść koszyczki. Mick. **2.** *tyle, ile K. pomieści:* K. jagód. **3.** [Koszyczki-opałeczki] p. **Koszałka. 4.** bart. *zagłębienie na zewnętrznej powierzchni goleni tylnych nóg pszczoły-robotnicy, włoski na trzeciej parze nóg pszczoły.* **5.** bot.: a) *rodzaj kwiatostanu:* Koszyczki końcowe p. **Końcowy.** b) [Koszyczki Najśw. P. Marji a. Najśw. Panienki] p. **Koszyczko. 6.** lek.: K. Graefego = *narzędzie chirurgiczne do wydobywania ciał obcych w przełyku tkwiących.*

Koszyczko, a, lm. **a, Koszyszczko** bot. **1.** p. **Witułka. 2.** [**K.** a. **Koszyszko, Koszyczki N. P. Marji, Koszyczki Najśw. Panienki**] *roś. witułka zwyczajna* (verbena officinalis). <? Od Kosz>

Koszyczkowaty *podobny do koszyczka:* Kwiaty koszyczkowate.

[**Koszyczyna, y,** lm. **y**] pog. *koszyk:* Niesie jájka w kosycynie.

Koszyczysko, a, lm. **a** bot. p. **Witułka.**

Koszyk, a, lm. **i 1.** p. **1. Kosz**: Służąca idzie z koszykiem do miasta. **2.** *pewna miara:* K. mydła. **3.** (w tańcu) *kółko splecione przez mężczyzn i kobiety naprzemian:* Kilka par krążyło po salonie w malowniczych figurach, koła, krzyże, koszyki wiązały ś. i rozwiązywały nieustannie. Morz. **4.** *rodzaj skrzyni plecionej po koszykarsku, wyścielającej wnętrze bryki:* Rataj tylko ś. za K. pochwycił i rzeźko wskoczył do środka. Krasz. **5.** × *pewne ubranie głowy kobiecej:* Pierścień włosów Heleny wymykał ś. ciekawie z pod misternej siatki złotego koszyka. Chodź. **6.** *odmowa kobiety, dana konkurentowi, rekuza:* Koszyków mało to nadawałaś? Kos. (= *odkoszów*). **7.** *zabawa towarzyska młodzieży zupełnie podobna do cenzurowanego.* Goł. **8.** p. **Garda. 9.** bart. *ul w kształcie koszyka.* **10.** bot. = a) K. lekarski p. **Witułka.** b) K. złoty p. **Smagliczka.** c) *kwiatostan kształtu koszyka.* **11.** bud. wnęka, kaszeton sklepieniowy = *miejsce wgięte obok wyniosłego zwanego otoczyną między więzami podniebienia sklepieniowego.* **12.** myśl.: Pies leży w koszyku = *spoczywa, zwinięty w kłębek.* Zwinąć ś. w K. (o psie). Zdr. **Koszyczek.**

Koszykarka, i, lm. **i 1.** *kobieta robiąca kosze.* **2.** *żona koszykarza.*

Koszykarnia, i, lm. **e** *fabryka wyrobów koszykarskich:* W majątku Kozery pod Grodziskiem zakłada p. Sobański koszykarnię.

Koszykarski przym. od **Koszykarz**: Robota koszykarska.

Koszykarstwo, a, blm. *rzemiosło robienia koszyków.*

Koszykarz, a, lm. **e,** × **Koszownik,** × **Koszytnik,** × **Koszarz** *rzemieślnik robiący kosze, plecionki.*

Koszykowaty *mający kształt koszyka.*

Koszykowe, ego, blm. rz. *nieprawy dochód służących od sprawunków w mieście:* Dlaczego ty sobie nie bierzesz koszykowego? Prus.

Koszykowy 1. przym. od **Koszyk**: Mebelki koszykowej roboty. **2.** bot.: Ziele koszykowe p. **Ostrzyż.**

[**Koszylwarczyk, a,** lm. **i**] *ten, co warzy kaszę, kucharz pułkowy.* <Zap. Ros. kaševarъ>

[**Koszyna, y,** lm. **y**] **1.** *lichy kosz.* **2.** *półkoszek w wozie, w bryce.*

1. Koszysko, a, lm. **a** p. **1. Kosz.** <p. 1. Kosz>

2. Koszysko, a, lm. **a** bot. p. **Witułka.** <?>

† **Koszysko, a,** lm. **a** = **Chost**: Popiela drugiego przezwano K. od włochów nadętych. Paszk. Mieczysława, książęcia kujawskiego, Koszyskiem dla szaleństwa nazwano. Nar. <?>

Koszyszczko, a, lm. **a** bot. **1.** p. **Koszyczko. 2.** p. **Witułka.** <?>

[**Koszyszko, a,** lm. **a**] p. **Koszyczko.**

Koszyszkowaty bot.: Rośliny koszyszkowate p. **Witułkowaty.**

× **Koszytnik, a,** lm. **cy** p. **Koszykarz.**

Koś! 1. [K.] p. **Cesiu! 2.** † Koś! koś! = *wołanie na świnie.* Kn. <Dziec. z Koń>

× **Koś, a,** lm. **e** *mały konik, żmujdzinek, hester, mierzynek.* L. <Dziec. z Koń>

Kośba, y, lm. y **1.** a. **[Kosawica, Kosinki]**, †**Kosiwo** *koszenie, sieczenie kosą:* Modliła ś. o szczęśliwą kośbę. Sienk. Wychodzim na kośbę wesołą gromadką. Len. Jaki wesół i ochoczy, gdy na kośbę w równie rusza! Pol. K. siana = *sianokos.* **2.** *trawa skoszona.* Sł. wil. <KOS>

[Kośbiarz, a, lm. e] p. **Kosarz:** Sami siebie (Podhalanie) nazywają kośbiarzami, ale w równinach zwą ś. bandochami. Pol.

Kościak, a, lm. i lek. p. **Kostniak.**

Kościałka, i, lm. i bot. (diodia) *roś.* <?>

Kościan, a, lm. y 1. × p. **Koścień. 2.** *masa składająca wnętrze zęba.* **3.** a. bł. **Koścień, Kościeniec** bot. (ossaea) *roś.* <Od Kość>

Kościaneczka, i, lm. i, Kościanik, Kościarek bot. (osteospermum) *roś. z rodziny złożonych.* <Od Kość>

Kościanik, a, lm. i bot. p. **Kościaneczka.**

[Kościanka, i, lm. i] 1. a. **[Kamionka]** *malina kamionka* (rubus saxatilis) *a. jagoda tego krzewu.* **2.** *gatunek gruszy ogrodowej z bardzo twardemi, późno dojrzewającemi owocami.* <Od Kość>

Kościany 1. przym. od **Kość:** Guziki kościane. Patrząc na nią, ktoby ś. pobożył, że to K. Chrystus był bez ducha. Słow. Na suchej twarzy dwa wykopała dołki śmierć kościana. Słow. Czy śmierć kościana ci przeszła pod nosem? Słow. Dwuch mnie za ręce ręką chwycili kościaną. Słow. (= *tak chudą, że kości w niej czuć, kościstą*). Wziął z Kaźmierza rąk w kościane dłonie lejce. Słow. Pouczał ś., kościane hetmaniąc szeregi. Mick. (w warcabach). × Szkło białe kościane, porcelanowe. Torz. (= *mleczne*). [Frybra kościana] = *febra, zimnica łamiąca po kościach* (febris intermittens). Por. **Kostna.** × Gra kościana. Li. (= *gra w kości*). **2.** przen. *skostniały, stary, zgrzybiały:* Dziadek K. a. dziadek z kościaną brodą. Człowiek stary, podły na cerze, K. dziadek. Wad. **3.** wet.: Kółko kościane p. **Kółko.**

Kościarek, rka, lm. rki bot. p. **Kościaneczka.**

Kościarka, i, lm. i 1. forma ż. od **Kościarz. 2.** cukr. *młynek do mielenia kości.*

Kościarnia, i, lm. e 1. p. **Kostnica. 2.** *skład kości.* **3.** [K.] *fabryka nawozów sztucznych.*

Kościarski 1. przym. od **Kościarz. 2.** Epoka kościarska = *w której narzędzia robiono z kości:* Aforystyczne odniesienie wykopalisk do ogniwa północno-krakowskiego i maszyckiego oraz do kościarskiej epoki mnikowskiej brzmi dość dźwięcznie. Kop.

Kościarz, a, lm. e 1. *ten, co zbiera kości, handlujący kośćmi.* **2.** × *cmętarz:* Głos trupów z kościarza. Słow.

[Kościasty] p. **Kościsty.**

1. × **Kościć, i, ił** *powlekać pokostem, pokostować:* Żonki dziś muskane, koszczone, malowane. Klon. <Może z Nm. Koste = pęzel, por. Pokost>

2. × **Kościć, i, ił,** × **Kośnić,** × **Kostnić** *w kość obracać.* <Od Kość>

[Kościć, i, ił] *fajdać, paskudzić.* <Może z (Pa)kościć>

Kościec, ćca, lm. ćce, Kościotrup, Skielet, Szkielet, †**Gnaty** (Urs.), × **Kościej,** × **Kościel,** × **Koścień,** × **Kościoskład,** × **Samokost,** ! **Kościokształt,** ! **Kościorys** anat. (sceletum) *wszystkie kości ustroju razem wzięte jako całość:* K. naturalny = *kości oczyszczone i powiązane we właściwy sposób.* K. sztuczny. <Od Kość>

× **Kościeć, eje, ał** p. **Kostnieć:** Korale... nad wodą kościeją. Żebr. Od zimna K. Bals. Język mi w ustach kościeje. Słow.

× **Kościej, a, lm. e** anat. p. **Kościec:** Do kościeja podobniejszy, niż do człowieka. Sienk.

× **Kościel, a, lm. e** anat. p. **Kościec.**

[Kościeliczek, czka, lm. czki] p. **Kościół.**

Kościelisko, a, lm. a 1. p. **Kościół:** Dawne kościeliska, w smutnych rozwalinach i gruzach pogrzebione. Wor. Myślę sobie: pójdę przed św. Marka. Ta i poszło ś.... Popatrzałem na K. Krasz. **2.** [K.] *miejsce około kościoła.*

[Kościelnica, y, lm. e] *roś. nieśmiertelnik* (xeranthemum annuum). <Od Kościół>

Kościelnie przys. od **Kościelny.** Bulgarską część kraju zjednoczyli K. z Serbją. Spas. (= *pod względem kościelnym*).

× **Kościelnik, a, lm. cy** *służący kościołowi, kapłan (szczeg. pogański):* Arcykapłan, najwyższy dozorca kościołów i obrońca innych kościelników, abo ofiarowników. Otw.

Kościelny 1. a. × **Kościołowy** przym. od **Kościół:** Kościelne sklepienia i ściany. Mick. Święto kościelne (= *obchodzone tylko przez kościół*). Parada kościelna w wojsku. Wieś kościelna (= *mająca kościół*). Dozór K. Pięć przykazań kościelnych. Kary kościelne (= *cenzury*). Skazać kogo na pokutę kościelną. Majątki kościelne. Państwo kościelne a. papieskie (= *które miał papież*). Wino kościelne. Pieśń kościelna. Śpiew K. (= *gregorjański*). × Kawalerowie kościelni. Wyrw. (= *templarjusze*). Rok K. (= *od pierwszej niedzieli adwentu do końca ostatniego tygodnia po Zielonych Świątkach*). Kalendarz K. Prawo kościelne (= *kanoniczne*). Księga dziejów kościelna napoły, napoły duchem narodowym wieje. Len. Sługa K. Żartował z sąsiada, którego płaszcz długi i krzyż czerwony znakiem kościelnego sługi. Mick. Dziad K. Mick. Słuchasz zanadto kościelnego sługi. Słow. Sprzęty, ubiory kościelne. [Kościelne rzeczy] = *gromnice, chorągiew i sukno czarne, dawane po pogrzebie.* [Bielizna kościelna] = *bielizna nakładana do kościoła:* Wszyćkie łachy kościelne zabrał. [K. zamek] p. **Zamek.** Sprawa kościelno-polityczna. Sprawy polityczne łączą ś. z kościelno religijnemi. Przen.: × Cera a. barwa kościelna. Kn. (= *zła, blada*). **2.** † Liczby kościelne = *rzymskie:* Znaki liczebne u Rzymian używane, kościelną liczbą teraz mianowano. Łs. **3.** bot.: Ziele kościelne p. **Trójkwiat.**

Kościelny, ego, lm. i rz. = a) *sługa kościelny, zakrystjan.* b) × *członek dozoru kościelnego:* Dla dozorowania i zbierania funduszów i składek na chwałę Bożą świątyni, władza rzeczona (magistrat) wybierała z grona swego urzędników z trzech porządków (rada, ława, gmin), którzy nazywali ś. kościelni. Wej.

† **Kościenek, nka, lm. nki** p. **Koścień.**

[Kościenica, y, lm. e] *roś. rubus saxatilis.* <Od Kość>

Kościeniec, ńca, lm. ńce bot. **1.** a. **Rogowiec, Rogownica, Rogowe ziele** (cerastium) *roś. z rodziny mokrzycowatych.* Gatunki: K. polny (c. arvense). K. pospolity (c. vulgatum). **2.** bł. p. **Kościan.** <Od Kość>

Koścień, a a. † **stna a.** † **sna, lm. e a.** † **sny 1.** a. × **Kościan** *laska kościana, kosztur:* Słoniowy K. Mącz. **2.** × p. **Kościec:** K. jego był w bibljotece w Nancy, później w gabinecie królewskim, Leszczyński nagrobek wystawić mu kazał. Goł. **3.** bot. bł. p. **Kościan. 4.** tech.: K. sepji = *kość gąbczasta z mięczaka, zwanego sepją, używana do szlifowania delikatnych wyrobów z bursztynu, pianki i t. p.* Zdr. † **Kościenek.** <Od Kość>

[**Kościer, u,** lm. **y**] *roś. kostrzewa, dyrsa* (bromus secalinus). <KOST(R)>

[**Kościerzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kościerzyć ś.**

[**Kościerzyć się, y ś., ył ś.**] **1.** *krzewić ś., rozrastać ś.* **2.** *rozsiąść ś., rozwalać ś.* (np. na krześle). <Od Kościec>

Kościk, a, lm. **i** a. **Biczownica** bot. (scleria) *roś. z rodziny ciborowatych.* Gatunek: K. biczowniczy (s. flagellum). <?>

× **Kościociąg, u,** lm. **i** lek. *narzędzie do wydobywania kawałków kości zgruchotanej a. zmartwiałej,* szczypce kostne. <Kość + CIĘG>

× **Kościogubny** *niszczący kości:* Komórki kościogubne. <Kość + GUB>

× **Kościoklej, u,** lm. **e** *zwykły klej stolarski.* <Kość + Klej>

! **Kościokształt, u,** lm. **y** anat. p. **Kościec.** <Kość + Kształt>

Kościolic, a, lm. **e** zool. (hydrocynus) *ryba koścista z rzędu skrzelowatych, brzuchopletwych, łososiowatych.* <Kość + Lice>

Kościołeczek, czka, lm. **czki** p. **Kościół.**

Kościołek, łka, lm. **łki** p. **Kościół:** K. otwarty, wstąpcie, lube dziatki, poproście o zdrowie dla mamy i tatki. Służba boża w kościołku twoim idzie przykładnie. Chodź. Bogini tej K. postanowił. Warg.

× **Kościołom, u,** lm. **y** lek. (dolor osteocopus) *łamanie, łupanie w kościach, ból w nich dotkliwy.* <Kość + ŁOM>

× **Kościołopalca, y,** lm. **y,** × **Kościołospalca** *podpalacz kościoła.* <Kościół + PAŁ>

× **Kościołospalca, y,** lm. **y** p. **Kościołopalca.**

× **Kościołowy** p. **Kościelny;** *należący do kościoła materjalnego.* Kn.

Kościołusk, a, lm. **i** zool. (lepisosteus) *ryba koścista z rzędu skrzelowatych, brzuchopletwych, szczupakowatych.* <Kość + Łuska>

× **Kościołydkowy,** × **Kościołytkowy** anat. *ściągający ś. do kości łydkowej* (fibularis s. peronaeus). <Kość + Łydka>

× **Kościołytkowy** anat. p. **Kościołydkowy.**

× **Kościomięsak, a,** lm. **i** lek. (osteosarcoma) *nowotwór złośliwy, tworzący ś. w kościach.* <Kość + Mięsak>

Kościopalnia, i, lm. **e** cukr. *miejsce, zakład, gdzie wypalają kości.* <Kość + PAŁ>

Kościopióry *z kości, podobny do pióra:* Powieszę cię za żebro kościopióre. Słow. <Kość + Pióro>

† **Kościor, a, lm. y** p. **Kosior:** W piecu tę materją żelaznemi kościorami ustawicznie mieszać mają. Haur. <p. Kosior, sld. do Kość>

Kościorodny lek. p. **Kościotwórczy.** <Kość + ROD>

× **Kościoród, odu,** blm. p. **Kostnina.**

× **Kościorództwo, a,** blm. lek. (osteogenesis) *wytwarzanie ś. kości.*

! **Kościorys, u,** lm. **y** anat. p. **Kościec:** K. drzewa. Sł. wil. <Kość + Rys>

× **Kościoskład, u,** lm. **y** anat. p. **Kościec.** <Kość + Skład>

× **Kościoskór, u,** lm. **y** lek. p. **Okostna.** <Kość + Skóra>

× **Kościosłoniniak, a,** lm. **i** lek. (osteosteatoma) *nowotwór chorobliwy, będący połączeniem łojaka z kostniakiem.* <Kość + Słonina>

Kościospój, oju, lm. **oje, Kościozrost,** × **Kostnozrost** anat. (synostosis) *spojenie ś. kości między sobą.* <Kość + Spój>

† **Kościośród, odu,** blm., † **Kościośrzód** anat. (corpus ossis) *średnia część kości długich,* trzon. <Kość + *Śród>

† **Kościośrzód, odu,** blm. anat. p. **Kościośród.**

× **Kościotorbiel, a,** lm. **e** lek. *torbiel z zawartością skostniałą a. zwapniałą.* <Kość + Torbiel>

Kościotrup, a, lm. **y** p. **Kościec:** Świat ten jest bez duszy? Żyje, lecz żyje tylko jak kościotrup nagi, który lekarz tajemną sprężyną rozruszy? Mick. Architektura jego (grobowca) i żółtawa białość nadawały mu pozór kościotrupa. Słow. Śmierci ś. K. śpieszy i już stoi nad głową. Słow. Przen.: Białe umarłych domków kościotrupy. Słow. <Kość + Trup>

Kościotrupi przym. od **Kościotrup.** Przen.: Zamrożona wegietacja sterczy kościotrupiemi gałęźmi.

Kościotwórczy, Kościorodny lek. (osteoplasticus) *wytwarzający kości:* Komórki kościotwórcze. Chrząstka kościotwórcza p. **Chrząstka.** <Kość + Twórczy>

Kościowato przys. od **Kościowaty.** L.

× **Kościowaty,** × **Kościsty** *podobny do kości, mający jej własności.*

× **Kościowina, y,** blm. p. **Kostnina.**

× **Kościowprawca, y,** lm. **y** *wprawiacz kości wywichniętych.* <Kość + Wprawca>

× **Kościozłam, u,** lm. **y** lek. (fragmentum ossis) *odłamek kości, koniec kości przełamanej.* <Kość + Z + ŁOM>

× **Kościozmięk, u,** blm. lek. (osteomalacia) *zmiękłnienie kości.* <Kość + Z + MIĘK>

Kościozrost, u, lm. **y** anat. p. **Kościospój.** <Kość + Zrost>

! **Kościożer, u,** blm. lek. *próchnienie, owrzodzenie kości.* <Kość + ŻR>

Kościół, oła, lm. **oły 1.** *świątynia chrześcijańska (szczeg. katolicka), dom boży:* K. murowany, gotycki. Przez całą noc w kościele ś. modlili. B. Sz. Dzwon do kościoła zwoływa, a sam w kościele nigdy nie bywa. Prz. Pięć kościołów obaczysz w oczach. Prz. (= *tak cię uderzę, że...*). W oczach ci ś. jak w siedmiu kościołach zaświeci. Prz. Scyzorykiem skrzesam ognia, że waszeci zaraz w ślepiach jak w siedmiu kościołach zaświeci. Mick. Chodzić do kościoła. Zwiedzać kościoły. Kościoły na to budują, aby w nich Bóg był uczczon i chwałę i pokłon swój powinny tam miał. Skar. Kto kościołowi służy, ten z kościoła żyje. Prz. Co po psie w kościele, kiedy pacierza nie mówi? Prz. Poświęcenie, konsekracja, erekcja kościoła. K. parafjalny, farny, filjalny, katedralny, archikatedralny, metropolitalny. Drzewa żywe, co z marmurowemi takiemi są tu nieraz przyjacioły, jak u nas lipy z wiejskiemi kościoły. Słow. Stąd kościoły rzeczono, że na kościach stoją. Pot. K. św. Florjana a. pod wezwaniem św. Florjana. Ich (Rosjan) K. brzmi dzwonami i jaśnieje przepychem. Krasiń. K. ewangielicki. Słyszał, że dzwonią, ale nie wie, w którym kościele. Prz. (= *wie coś, ale niedokładnie*). Pokazać komu dudka na kościele = *wystrychnąć go na dudka.* Pokażę ja mu wkrótce dudka na kościele. Zabł. Kurek na kościele. Mick. Nauczę ja cię po kościele gwizdać. Prz. (= *nauczę cię rozumu, oduczę cię zuchwalstwa*). Przen.: Kościół-ci to ten dwór szlachecki, bo ś. w nim życiem modlono od kolebki do trumny. Krasz. Żart.: Był w kościele, gdzie szklankami dzwonią. Prz. (= *w karczmie, w szynku*). Wog. *świątynia:* K. Salomona, Jerozolimski. Próchno,

niby brabanckie korónki rozbłękitniło chropowate deski, jak dla rusałki K. lub bogunki. Słow. W K. poświęcony wchodzę jako suplikant od Atryda strony. Słow. Na egipskie klnę ś. ptachy, na kościoły, gdzie bóg Tyfon. Słow. Kolumnowy kościół boskiej Athor. Słow. Wystawiono Piękności K. i Swobodzie. Mick. Przen. *przybytek, miejsce święte:* Potomność go uwieńczy w kościele pamięci. Dm. O pieśni gminna, ty stoisz na straży narodowego pamiątek kościoła. Mick. Dębie stary! ty mi cudownym wyrosłeś kościołem: tutaj ś. mogą modlić wszystkie wiary. Słow. Na pogodnym niebiosów kościele. Len. Ogrody w barw ubiorze, gdzie wiośnie posągi stawią róże, w poplątanych czołach, na jaśminowych kościołach. Słow. O tęczowa kopuło myśli! tyś moim kościołem! Słow. **2.** przen. *zgromadzenie wszystkich wiernych po całym świecie; wyznawcy danej religji, danego obrządku:* K. rzymsko-katolicki a. powszechny a. apostolski, wschodni, zachodni, prezbiterjalny, anglikański. K. Chrystusowy, Boży, święty. Papież jest widzialną głową kościoła. Jako słońce, tak on świecił w kościele Bożym. Skar. K. wojujący (*=wierni na ziemi),* cierpiący (*=wierni w czyścu),* weselący ś. a. tryumfujący (*= wierni w niebie).* K. narodowy, francuski, gienewski. Wnet ś. oddalił tłum kościoła wierny, a ksiądz wychodził za kmieciów gromadą. Słow. Takie w swoich kościelech gdy słyszę różnice, nie mogę być bez smutku i wielkiej tęsknice. Biel. M. Nie przeważysz nad kościołem, ile go jest w mej osobie. Słow. **3.** przen. *przełożeni kościoła, władza kościelna:* K. nakazuje post i modlitwę. K. święty jest matką, nie macochą. Boh. K. boży naucza. Wedle nauki kościoła, nikt bez łaski Bożej zbawiony być nie może. Przen.: Wątpi o tym K. Boży (*= to rzecz wątpliwa).* **4.** posp. *nabożeństwo w kościele:* Przyjdę do ciebie po kościele. Już po kościele. K. złego nie naprawi, karczma dobrego nie popsuje. Prz. Zdr. **Kościołek,** ×**Kościółek, Kościołeczek,** [**Kościeliczek**]. Zgr. **Kościelisko.** <Z Łć. castellum = zamek, przez Czes. kostel>

×**Kościółek, łka,** lm. **łki** p. **Kościół:** Dzwonek z kościółka na ranne modlitwy zadzwoni. Len. Każdej ś. wiosny odzywa tęsknota do owej strzechy i tego kościółka. Pol.

Kościsko, a, lm. **a** p. **Kość.**

[**Koścista, ej,** blm.] *śmierć, kostusia:* I najtęższy chłop nie umachnie bez dzień tyle trawy, co ona K. ludzi umachła. Kon.

Kościsto przys. od **Kościsty.**

Kościstość, i, blm. rz. od **Kościsty:** W postawie przeważała K. Jeż.

Kościsty 1. a. [**Kościasty, Kostowity, Kościty**] *mający wydatne kości:* Ręka koścista. Przyszła śmierć owa koścista, prosi w taniec dama. Jabł. **2.** *pełen kości:* Stoją kościste nierzadko mogiły. Susz. **3.** × p. **Kościowaty. 4.** zool.: Ryby kościste (teleostei). <Od Kość>

[**Kościty**] p. **Kościsty.**

Kościuszka, i, lm. i *sześciogroszówka z czasów Kościuszki (1794 i 1795).* <Od nazwiska Kościuszko>

Kościuszko, i, lm. **i** *nazwa monety fikcyjnej u Mickiewicza.*

Kość, i, lm. **i** a. ×**e,** 6 pp. **śćmi** a. [**ściami, śćma**] **1.** a. pog. **Gnat** anat. (os) *nazwa tworów stałych, twardych, stanowiących podstawę ustroju kręgowców oraz ochronę dla narządów wewnętrznych:* Kości długie, ×cewkowate, !cylindryczne, †obłe, ×podłużne, ×rurkowe, ×rurne (ossa longa s. fistulosa)*=kości ramieniowe, udowe, piszczele.* Kości grube, krótkie, ×wielograniaste (ossa brevia s. multiformia)*=kręgi, kość napięstka.* Kości mieszane (ossa mixta) = *żebra, mostek, K. krzyżowa.* Kości gąbczaste, gąbkowate, małżowinowate. Kości biodrowe a. ×kłąbowe. †K. brodowojęzykowa p. **Gnyk.** Kości ciemieniowe, †ciemienne, ×boczne, ×ścienne, ×przodu głowy p. **Ciemieniowy.** K. czołowa. Kości dłoniowe, kości śródręcza (ossa metacarpi). K. †dwurogata, dwurożna p. **Gnyk.** †K. flękowa p. **Flękowy.** †K. gardłowa p. **Gnyk.** K. główkowa, główkowata, ×głowista, ×głowiasta, ×główczasta p. **Główkowy.** K. goleniowa p. **Goleń** i **Rzepka.** K. grochowata napiąstka, K. grochowa, groszkowa, groszkowata, †kostka krągowa, okrągła, †grochu podobna (os pisiforme). †K. gruntowna p. **Gruntowny.** †K. guziczna p. **Ogonowy.** K. haczykowa napięstka, K. haczykowata, †haczysta, ×hakowa, klinowata, toporkowata (os hamatum). †K. haniebna p. **Haniebny.** †K. jagodna p. **Szczęka.** K. jarzmowa a. jarzmowata p. **Jarzmowy.** †K. języczna a. językowa p. **Gnyk.** ×K. kolanowa p. **Rzepka.** K. koronowa w nodze końskiej p. **Koronowy.** †K. kowadłowa p. **Kowadełko.** K. licowa, jarzmowa, jarzmowata. K. łódkowa a. ×czółnowata. K. napiętkowa p. **Kostka.** K. ogonowa a. †huzica. K. skokowa p. **Kostka.** K. sześcienna, ×kostkowa, †kostkowata, †równogranna p. **Kostkowaty.** K. zębowa p. **Kostniwo.** U zwierząt workonośnych: Kości torebne = *podtrzymujące torbę czyli worek* (ossa marsupialia). Skóra przyschła do czaszki, do liców, żółtawo ś. wcina pomiędzy koście i muszkuły. Krasiń. Leżała okryta prochem i ludzi umarłych kościami. Słow. Z rozwalonych kurhanów blade wyzierały koście. Krasiń. Może już dotychczas przemienili ś. w stos kości. Krasiń. Z tej pieśni wstanie mściciel naszych kości. Mick. Z trupią głową i kośćmi i krzyżem na piersiach. Krasiń. Jak K. na polu wybladły. Mick. Żart.: Mieć nie będziecie nawet moich kościów. Słow. Z pałaszem w dłoni, jakby pałasz i dłoń jedną kością były. Krasiń. To jest krew z krwi i K. z kości mojej*=prawy mój potomek a. krewny.* K. idzie z kości. Pol. Bo czym tylko przeszłość świeci, to nam przeszło w krew i w kości. Pol. Poczciwy z kościami (*= z flakami, z bebechami = do gruntu).* Nędzny a. wysechł, że skóra tylko i kości na nim. Jedno go skóra a kości. Prz. Do ciała mego przyschły moje kości. Pol. K. im przyrosła do skóry. Słow. Skórę miał tylko i kości. Słow. Na jednym żupan był, skóra i kości. Słow. Jeden bardzo mizerny wilk, skóra i kości. Mick. Dla tegom ja cię czuł pod suchą kością dobrą, choć ludzie o złość oskarżali. Słow. Kości moje jak skwark wywiędniały. Pol. Udręczone są, Panie, me kości. Pol. Kości ś. moje, Panie, zastarzały. Pol. Kości moje nie spoczną pokojem dla przytomności grzechów i kar za nie. Pol. Radość przejmie kości poniżone. Pol. Połamać, pogruchotać kości. Jeżeli dbasz o głowę i o kości stare, precz stąd. Słow. Widzisz tu Salmona z połamanemi kościami. Słow. Psia K.! (prze-

kleństwo). Psy, które K. pod stołem głodzą. Pot. Ogryzać, obrabiać kości. Wszystko pojadł i z kościami. Rys. Czy chcecie rzucać ogryzione koście wzajem na siebie? Słow. My objadły kości twego Wojdyły, gdy na szubienicy zawieszony był przez stryja Kiejstuta. Słow. I mojeby tam stare pogryzł niedźwiedź kości. Mick. Pies sam kości nie ugryzie i drugiemu nie da. Prz. Nie mieć (=nie rzucaj) kości pod stół, niech ś. psy nie wadzą. Rys. Przen.: K. rzucić między drugich. Kn. (*=dać powód do poróżnienia).* K. niezgody. Książę Wojdyła, że między braci tę K. nienawiści wrzucił, kazał obiesić. Paszk. Tylu ludzi biegło z pierścionkiem ślubnym za marą wielkości, a prawie wszyscy wzięli K. niezgody, zamiast straconej z żebra swego kości. Słow. Ból chodzi, łamie po kościach. Tłucze ś., jak ból po kościach. Prz. Uczuł zimno w kościach. Słow. Mróz idzie przez kości. Słow. Zimowy wiatr począł przejmować do kości. Krasz. Zrobiono ponczu, aby z kości mróz wypędzić. Krasz. Wiercony srogim głodem aż do kości. Słow. Tam jęk słychać było, przeniknął mi kości. Słow. W naszą starą kość strach idzie mrowi. Słow. Amilkarowi chodził po kościach tytuł. Zach. (*=marzył o tytule).* Język bez kości sam nie wie co chwości. Prz. (=co wygaduje). Przen.: Nie ma kości w języku. Prz. (*=jest gadatliwy).* Ma wilczą K. w brzuchu. Prz. (*=jest obżarty).* †O K. czego=*zgoła nic, ani na jotę, ani krzty:* Heretycy są ludzie źli, desperaci, cnoty w nich o K. Birk. Cnoty w sobie o K. nie mają. Opal. Przen.: Książę Niezłomny, ten książę, który mi kości wewnętrzne połamał. Słow. Gruz ten, to żywych niegdyś kościołów i zamków dziś sucha kość. Krasiń. Twardszy od granitów kości. Słow. **2.** przen. *ciało; zwłoki;* †=*tusza:* Koszula kości otula. Prz. Młodość przed czasem zbiegła, sił w kościach nie stało. Kochan. Czy twoje młode kości naruszył paraliż? Słow. Rzucano węzełki i znużone kości na ziemię. Krasz. Dozwól przy nim choć umierać i strudzone kości złożyć. Pol. Przynosił kości stare na ziemię ojczystą. Mick. Czuję, że mi w tym gorącym piasku amerykańskim kości położyć przyjdzie. Krasz. Tu już kości zostawuję, umrzeć wolę. Groch. Przen.: Chorować na młode kości=*rodzić dziecko.* Już konia wyzwolono z wojennych trudności, aby sobie wytchnąwszy, znowu nabrał kości. Wypr. **3.** przen.: †Stara K. a. stare kości=*człowiek stary, gruchot:* Bogdajś szczęśliwie zażył, bogdajś i pochował tę K. starą, a drugi ślub prędko gotował. Gawiń. Żegnam cię, wieku młody, złota ma wolności, już ja nie on, swój nie swój, w starejm uwiązł kości. Gawiń. **4.** K. słoniowa = *kły słonia.* **5.** *ość rybia:* Niema chleba bez ości, niema ryby bez kości. Prz. (Krasz.). Końcówka, łamigłówka, ma własności rybiej kości. Syrok. Przen.: Stanąć komu kością w gardle=*dokuczyć mu do żywego, nie wyjść mu na dobre, wyjść mu bokiem:* Przypłacisz ty tego, stanie-ć to kością w gardle. Kn. Dobrodziejstwo takie kością mi w gardle stanęło. Górn. Za taką zdradę, nie umrę, aż jej kiedy kością w gardle stanę. Pot. Niechże im też ich pokarm kością w gardle stanie. Kochan. Paryż mi siadł tu kością. Krasz. Niechajże język kością w gardle stanie. Lubom. (*=niech zdrętwieje).* **6.** *skorupa wewnętrzna mątwy, dawana ptakom drobnym, trzymanym w klatkach.* Ślus. **7.** K. do grania p **Kostka:** Grać w kości. Pewien ś. cesarz, czyniąc lękając wyboru, losem kości urzędy dawał swego dworu. Węg. Wprzód, niźli K. na plac fata rzucą, ozwą ś. kotły, surmy trwogę nucą. Jabł. (*=nim przyjdzie do rozprawy, nim ś. bój zacznie).* Któż zgadnie, jaka mi K. jutro padnie? Nar. (*=jaki mnie los czeka).* **8.** apt.=a) Kości czernikowe (ossa sepiae)=*płytki wapniste z grzbietu czernika a. mątwy.* b) Kości palone a. wypalone (ossa usta alba)=*róg jeleni, wypalony na biało.* **9.** lek.: K. a. kostka martwa (ganglion)=*guz zapalny pochewki ścięgnowej.* **10.** wet.: Martwa K.=*narośl kostna na nogach u koni.* **11.** w lm. zł. *palce, ręce.* Zdr. **Kostka, Kosteczka.** Zgr. **Kościsko.** <KOST>

Kośćnicowy gieol. *zawierający kości zwierzęce szczeg. z rodzajów już zaginionych:* Jaskinie kośćnicowe.

†**Kośka, i,** lm. **i** p. **Koszka.** Kn., Włod.

[**Kośkać, a, ał**] **1.** p. **Kosiać. 2.** *baraszkować, pląsać żartobliwie, trzpiotać ś.:* Kumoszki jadły, piły, kośkały, aż niemasz niczego. Bies. <Dziec.>

[**Kośkać się, a ś., ał ś.**] *sprzeczać ś., kłócić ś.* <?>

[**Kośkanie, a,** blm.] czynność cz. **Kośkać.**

[**Kośkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kośkać ś.**

[**Kośla, i,** lm **e**] **1.** m. p. **Koślawiec.** Troc. **2.** a. [**Koszla**] ż. pog. *noga.*

[**Koślacz, a,** lm. **e**] **1.** p. **Koślawiec. 2.** p. **Kośląg:** Koślące stawiać (*=kulasy, kulfony; nie pisać równo liter).* <KOS>

[**Koślać się, a ś., ał ś.**] p. **Koszlać ś.**

[**Koślak, a,** lm. **i** a. **cy**] **1.** p. **Koślawiec. 2.** p. **Koszlak:** Stawiać koślaki (*=kulasy, kulfony; pisać brzydko).*

[**Koślanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Koślać ś.**

Koślaski, ów, blp. bot. p. **Koślaszek.** <?>

Koślaszek, szka, lm. **szki** bot. (anacamptis) *roś. z rodziny storczykowatych.* Gatunek: K. zwyczajny a. Koślaski, Trzylistnik, Storczyk żółty, Lisie jajka (a. piramidalis).

[**Koślawa, ej,** lm. **e, Koszlawa, Kuślawa**] *nazwa jednej z boginek.*

Koślawić, i, ił, Koszlawić 1. *robić koślawym, krzywić, wykrzywiać:* K. swoją figurę. K. obuwie, obcasy = *wykoślawiać, wykrzywiać.* **2.** *stawiać krzywo:* I stąpić uczciwie nie możesz, jak żywo, lecz koślawisz kulasy i nosisz ś. krzywo. L. **K. ś. 1.** *stawać ś. koślawym, koślawieć, krzywić ś., wykrzywiać ś., wykoślawiać ś.* **2.** *trzymać ś. koślawo:* K. ś., siedząc nad książką. <KOS>

Koślawie p. **Koślawo.**

Koślawiec, wca, lm. **wcy** a. **wce, Koszlawiec 1.** a. **Koślawy, Koszlawy,** [**Kośla, Koślak, Koszlak, Koślacz, Koszlacz, Koślon, Koszlon, Koślun, Kośląg, Koślonder, Kuśtyga**] *człowiek koślawy, mający krzywe nogi, kulas, połamaniec, kuternoga.* **2.** myśl. p. **Zając.**

Koślawieć, eje, ał, Koszlawieć *koślawym ś. stawać, dostawać krzywych nóg; krzywić ś., paczyć ś.*

Koślawienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Koślawić. 2.** czynność cz. **Koślawieć.**

Koślawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Koślawić ś.**

Koślawizna, y, lm. **y** p. **Koślawość:** Garbu i koślawizny ukryć nie zdoła. Korz.

Koślawo, Koślawie przys. od **Koślawy; Koszlawo,** ✕ **Koszlawie:** Pisać, chodzić K.

Koślawość, i, blm., **Koszlawość 1.** rz. od **Koślawy; Koślawizna, Koszlawizna. 2.** lek. (valgus) *kalectwo polegające na wykrzywieniu nóg na zewnątrz.*

Koślawy, Koszlawy, × **Kuszlawy, [Kuślawy] I.** lek. (valgus) *dotknięty koślawością.* Przen.: Pióro z gęsi koślawej wyrwane. Niem. *(= opacznie piszące; nieudolne).* **2.** *krzywy, wykrzywiony, pochyły:* Mur K. **3.** *nierówny, powykrzywiany:* Bruk K. Litery koślawe. **4.** *nierówne nogi mający, chwiejący ś., kulawy:* Stół, stołek K. **5.** przen. *opaczny, spaczony:* Rozumienie koślawe. **Koślawy, ego,** lm. **i** rz. p. **Koślawiec.** <KOS>

Koślazek, zka, lm. **zki,** niek. **Koźlazek, Gołek** bot. (gymnadenia) *roś. z rodziny storczykowatych.* Gatunki: K. szczupłolisciowy a. długoostrogowy a. Rączki Chrystusowe a. Dłoń Chrystusowa samica (g. conopsea). Bulwy tej rośliny zwano dawniej Dłoń Chrystusa większa. K. wonny, daw. Rączki Chrystusa mniejsze a. Dłoń mniejsza (g. odoratissimum). <?>

[**Kośląg, a,** lm. **i**] **I.** p. **Koślawiec. 2.** a. [**Koślacz**] *litera koślawa.*

× **Kośle, ów,** blp. **I.** *łyżwy do ślizgania ś.* Troc. **2.** *chodaki drewniane.* Kn. <? Por. Czes. kosle, kůsle>

[**Koślon, a,** lm. **y**] p. **Koślawiec.**

[**Koślonder, dra,** lm. **dry**] p. **Koślawiec.**

[**Koślun, a,** lm. **y**] p. **Koślawiec.**

[**Kośmider, dra,** lm. **dry**] *roztrzepaniec, człowiek rozrzucony.* <?>

[**Kośmieciucha, y,** lm. **y**] *ptak śmieciucha, pośmieciucha.* <Ko + Śmieciucha>

[**Kośmień, a,** lm. **e, Kosmień**] *kłąb, kość, wystająca na grzbiecie końskim nad przedniemi nogami.* <KOS>

Kośmin, u, lm. **y** bot. (aegiceras) *roś.* <?>

× **Kośniały** *który kośniał, skostniały.* L.

Kośnica, y, lm. **e I.** × p. **Kostnica:** Na przykościelnym cmentarzu stoi K. Gac. Pan ś. na sługę za żywota jeży, po śmierci równo z nim w kośnicy leży. Rys. Żywa K., wpółżywy, wpółmartwy szkurłat. L. K. mu z oczu patrzy. Troc (= *śmierć; wygląda jak trup, jak Piotrowin).* **2.** [K.] = a) *dom przedpogrzebowy:* K. służy na złożenie ciał przed pogrzebem aż do upływu przepisanego czasu; w niej także odbywają ś. obdukcje sądowe. Gac. b) *zimnica, febra* (febris intermittens). <Zam. Kostnica>

Kośnice, ic, blp. bart. *pszczoły budujące plastry ukośnie do zatworu.* Sł. wil. <KOS>

[**Kośniczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kośnik.**

Kośniczy przym. od **Kośnik.**

× **Kośnić, i, ił** p. **2.** × **Kościć.**

× **Kośnieć, eje, ał** p. **Kostnieć.** <Zam. Kostnieć>

× **Kośnienie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Kośnieć,** *kostnienie.* **2.** czynność cz. **Kośnić.**

Kośnik, a I. × lm. **cy** p. **Kosarz:** K. kosą, coraz wzdłuż postępując, koszoną trawę na porządnych zostawia pokosach. Kluk. **2.** a. **Kosiarz,** × **Koszarz,** † **Koźnik** *ten, co robi kosy:* Rzemieślnicy, węglarze, kowale, kośnicy. Vol. **3.** w lm. astr. p. **Orjon. 4.** [K.] zool. p. **Świergotka.** Zdr. [**Kośniczek**]. <Od Kosić>

[**Kośnik, a,** lm. **i**] *wstążeczka, tasiemka do zawiązywania koszuli u szyi a. wplatana w warkocz:* Na wierzchu leżały korale i paciorki, z boku bindy i kośniki. Jeż. <Od Kosa>

I. [**Kośny**] *mogący być koszonym, do koszenia przeznaczony:* Sądowy trybunał wydzielał każdemu pewną część pól ornych, łąk kośnych i lasu. <KOS>

2. [**Kośny**] *ukośny, skośny, krzywy.* <KOS>

3. [**Kośny**]: Kośna róża p. **Róża.** < Zam. Kostny >

[**Kośpilak, a,** lm. **i**] p. **Kuśpilak.**

[**Kośtur, a,** lm. **y**] p. **Kosztur:** Śnurek (u czapki) czérwony, kośturem mierzony.

[**Kośtyg, a,** lm. **i**] p. **Kuśtyg.**

[**Kośtyr, a,** lm. **y**] *człowiek niezgrabny, kulawy.* Por. **Kuśtak.** <KOS>

[**Kośtyrać się, a ś., ał ś.**] *włóczyć ś., łazić:* Kośtyrá ś. po świecie (o kalekach, starcach).

[**Kośtyranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kośtyrać ś.**

I. Kot, a, [3 pp. **oju**], lm. **y I.** zool. = a) (felis) *zwierzę ssące drapieżne z pazurami wysuwalnemi i językiem kolczastym:* K. dziki (f. catus) = *żbik.* K. swojski (f. catus). Samica kota = *kotka.* K. miauczy, mruczy, łasi ś., jeży ś. K. jest fałszywy. Fałszywy, jak K. Przen.: Zawsze masz słodkie usta, mój kochany, a złe ci patrzy z oczu, stary kocie! Słow. Żart.: Kota masz w herbie, który, przypowieścią starą malowany w kominie: „Miarą! (= *miarkuj wydatki),* — woła — miarą!" Pot. (= *miau! miau!).* Drze ś. na mur, jak K. Skrada ś., czai ś. jak K. na mysz. Rzuć kota z góry, K. na pazury. Prz. (o tym, który ś. nie da zbić z tonu). Myszy tańcują, gdy kota nie czują. Prz. K. niełowny, chłop niemowny, często głodny. Prz. K. ś. myje, będą goście. Prz. † Wierz mi, tu K. za uchem niejednemu wrzaśnie. Rej (= *psy za uchem zawyją, zapiszczy mu w uszach* = *niejednego o to głowa zaboli).* Przen.: K. na lodzie = *stan ślizki, niebezpieczny:* Dworzanin w łasce pańskiej kotem na ledzie, a jeszcze w orzechowych trzewiczkach. Birk. Aż dotąd dawał odpór żydowskiej gawiedzi, trzymał ś. Piłat, jako K. na gołoledzi. Pot. Im kota bardziej głaszczesz, tym bardziej ogon wznosi. Prz. Widzę zły jest, oczy mu ś. jak u kota świecą. Zabł. Po omacku? a. ja to K.? L. (= *alboż ja mam kocie oczy?).* Gdzie żona ostrowidzem, a małżonek kotem, ustawicznie ś. muszą mordować kłopotem. Pot. W nocy wszystkie koty szare (a. bure). Prz. Pierwsze koty za płoty. Prz. (= *nie zrażaj ś. nieudatnym początkiem).* Dwaj koci w jednym worze. Kochan. (= *żyją z sobą udry na udry).* Drzeć z sobą koty, × kota a. † Koty = *żyć w niezgodzie.* Żyją jak pies z kotem. Prz. (= *w niezgodzie, drą ś. z sobą).* Kochać kogo jak psi kota. Wol. J. (= *jak psy dziada).* Targować, kupować kota w worku. Prz. (= *na oślep, nie zobaczywszy).* Targował kota w worze. Boh. Dobrze mówią przy dworze, nie kupuj kota w worze. Rys. K. jeszcze na ognisku. Prz. (= *daleko jeszcze do obiadu).* On stroi sobie apetyt na naszą jejmość, ale ja go tak odsadzę, jak kota od mleka. L. Biega, jak K. zagorzały. Pot. (= *jak oparzony).* Biega, jak K. z pęcherzem. Prz. Bóg mi przywiązał ten cień do ogona, jak pęcherz z grochem kotowi. Słow. Przen.: Gdy ś. za którym chłopów wlecze rota, to już mają w powadze największego kota. Rej (= *koczkodana).* Przen.: W tej bitwie, gdy Mars puścił koty z głowy, równe były żołnierzom góry, równe rowy. Stryjk. (= *gdy ich rozzłościł).* Przen.: Kota ogonem odwracać = *użyć wykrętu, wybiegu w mowie.* Dość kota ogonem odwracać! Sienk. Umiał wmawiać w niego, co chciał, i kota, jak zażądał, wywracać. Krasz. † K. ś. we łbie zalągnie. Rej (= *miłość głowę zawróci).* Jakie niebezpieczeństwa i jakie kłopoty miewa, komu już we łbie grzebią więc te koty! Rej. (= *amory).* I chłop foremniejszy bywa, gdzie K. we łbie

przemieszkiwa. Kochan. (= *spryt, przebiegłość*). Przen.: †Kota ciągnąć = α) a. †paść kota = *za karę ciągnąć kota na powrozie przez strumień a. rzekę:* Po różnych kozach aresztant nauczył ś. pięknie paść kota. L. β) a. †paść kota = *odbierać karę cielesną.* Rej. γ) *błaźnić ś., wystawiać ś. na pośmiewisko:* Ostrzegajże ś., mężu, byś nie ciągnął kota. Biel. M. δ) *łudzić ś., być w błędzie.* Górn. ε) *przewlekać, zwłóczyć, bałamucić:* Już trudno było dalej ciągnąć kota. Pot. ζ) z kim = *drzeć z nim koty, wojować z nim:* Któż kiedy zdużał ciągnąć z panem kota? Bratk. **2.** K. na szyję = *skórka zwierzęca z łbem, łapkami i ogonem, używana przez damy za szal na szyję.* **3.** w lm. *futro z kotów.* **4.** ✕ przen. *niezadowolenie, niesmak, wyrzut:* Ma ogromnego kota. **5.** ✕ K. śpiący = *zabawa dziecinna* (na kartach stawia ś. budka z kart; z pod niej trzeba tak wyciągać karty, aby jej nie rozrzucić). Goł. **6.** ✕ a. ✕ **Kotek, [Kotka]** *woreczek do pieniędzy, trzos, sakiewka:* Chociaż masz dobrego kota, jednak cię po śmierci myszy zjedzą. Prz. **7.** [K.] *drąg do wyciągania wiadra ze studni.* **8.** ✕ p. **Kotwica:** Kota wrzucają w wodę w niebezpieczeństwie, aby pazurami chwycił i statek zatrzymał. Mag. **9.** [K.] = a) *zabawa doroczna chłopców; gra w karty „w kota."* b) *jedna z osób w grze: „w myszkę," „K. i szczur."* c) w lm. *glina ze słomą do wylepiania ścian; zagrabki zbierające ś. za broną.* **10.** anat. por. **Wzgórek** łonowy. **11.** w warcabach: *przegrana, gdy obie strony grające nie miały dam:* Dać kota. Jeśli jej (damy) i sam z obcych wziąć nie zechcesz szyków i własną mocą w boju zgnębisz przeciwników, wtenczas dla nich, prócz straty, największa sromota: według praw tracą sławę i paść muszą kota. Mick. **12.** karc. = a) (w drużbarcie) *wypadek, gdy ktoś nie zmazał żadnej kreski, gdy tymczasem przeciwnicy zmazali już pięć kresek.* Goł. b) w kiksie: Dostać kota = *gdy partnerzy zmazali już wszystkie cztery browary, a ich przeciwnicy ani jednego.* c) w marjaszu: Dać kota = *doliczyć ś. oznaczonej liczby oczek.* **13.** myśl. = a) a. K. polny p. **Zając:** Niedźwiedź wyskoczył w górę, jak K. przed chartami. Mick. Żegota, co kulą z pistoletu w biegu trafiał kota. Mick. K. czuł z tyłu myśliwych i psiarnie. Mick. b) *pora kocenia ś. samic zajęczych:* Zające są w kocie. **14.** zool.: K. morski (otaria ursina) *zwierzę ssące płetwonogie z widocznym uchem zewnętrznym, z małemi kłami.* Zdr. **Kotek, Koteczek, Kotuś, Kicia, Kizia, Kycia, Kyzia, Kiziuś, Kiciuś, Kituś, Kitusiek, Kitek, Kiziuchna, Kiziucha, [Kiziulek], Kiziulka, Kituśka,** prow.: **Kisia, Kiśka, [Kocik, Kociaszek, Kociuk, Kotyszek, Kićka],** ✕ **Kić,** ✕ **Kinia.** Zgr. **Kocisko, Kociur, Kociura, Koczur, [Kocur, Kociszcze].** <Łć. późn. catus, może przez Got. *katta>

2. Kot, u, lm. **y** p. **Kót.** Zdr. **Kocik.** <p. Kót>

Kota, y, a. w lm. **Koty** p. **Kotowanie.** Łab. <Toż, co Kwota, z Fr. cote>

[Kota, y, lm. **y, Kata]** *buda, chata, czworaki.* Zdr. **[Kotka].** <Zap. Nm. [kot(e)]>

✕ **Kotangiens, u,** lm. **y** mat. = **Dotyczna.** <Now. z Łć. co- = współ + Tangiens>

Kotara, y, lm. **y,** †**Kotarha,** †**Kotarcha 1.** †*namiot pilśniowy tatarski; namiot na dwie osoby;* wog. *namiot:* Bywa między Tatary, iż przenoszą swe kotary. Li. Mąż mój kędyś w trojańskim obozie w lichej kotarze koczuje. Chr. W kotarze zimować. Troc. **2.** *zasłona nad łóżkiem:* Z za kotar indyjskich wychylając głowę, powitał temi słowy słońce południowe. Mick. Jakaś ciemność, dziwne jakieś mroki nad twym kominem, nad twoją kotarą. Słow. Trzy razy już adamaszek na kotarach łóżka zblakował. Słow. Pod jedwabistym, pysznym okryciem senni straszyli przeciągłym wyciem i rozdzierali drogie kotary. Len. W drugiej (izbie) stały małżeńskie łoża pod kotarą. Krasz. Przen.: Niebo świat nasz gwiaździstą jaśniące kotarą. Przyb. **3.** *portjera:* Kamerdyner u kotary stoi tuż, jak cień. Rod. W bliskości kominka, poza kotarą jedwabną, do połowy odchyloną, oczy jego odkryły piecyki żelazne dziwnego kształtu, pękate słoje i retorty. Gom. U drzwi zaszeleścił purpurowy kotar plusz. Mir. **4.** myśl. *miejsce, gdzie spoczywa zając,* k o t l i n a, k o t o w i n a. <Zap. Tat. kotar, kotyr = namiot>

†**Kotarcha, y,** lm. **y** p. **Kotara:** Tatarowie kotarchy abo domy czynią z pilśni owczej. Paszk.

†**Kotarha, y,** lm. **y** p. **Kotara:** Tatarowie kupami w polach dzikich pod kotarhami mieszkają. Paszk.

Kotarnina, y, blm. apt. *zasada otrzymana przez utlenienie narkotyny.* <Now. niby Łć. cotarninum, Nm. Cotarnin>

[Kotas, a, lm. **y]** *tapczan, wyrko, łóżko.* <Por. Kotuch, Kociec, Kata, zap. z Nm. [kot(e)] = budka>

[Kotaszki, ów, blp.] p. **Koniczyna.**

Kotawiec, wca, lm. **wce,** †**Morska kotka** zool. (cercopithecus) *małpa wązkonosa.* <Od 1. Kot>

Kotcowy: Ryba kotcowa = *jakiś gatunek ryby:* Gać kotcowej ryby ruskiej abo poleskiej. St. lit. <Ze S. Ukr. koteć = rodzaj sieci na ryby>

†**Kotcz, a,** lm. **e** p. **1. Kocz.** <p. 1. Kocz>

1. †**Kotczy** przym. *wozowy, kareciany:* Wozowy abo K. koń. Mącz. K. wóz, wóz do wożenia rzeczy, osób. Troc. †**Kotczy, ego,** lm. **e** rz. **1.** p. **1. Kocz:** K. była kolasa obszerna juchtami obita na 6 lub 4 konie z drabinką do wspierania ś. Goł. Owe kotcze swoje ubieracie i drogiemi kobiercy tak je obijacie. Zbyl. K. ze wszystkim okrom żelaza i kół fl. 3. Ust. cen. Wasąg do kotczego krom kół, żelaza fl. 4. Ust. cen. Wóz węgierski, zwany k o t c z i. Herbersztejn. **2.** *koń powozowy:* Chwali Wirgiljusz kotcze Turnusowe, które białością wygrały przed śniegiem, a wiatrom naprzód nic nie dały biegiem. Górn. **3.** lm. **owie** p. **Kotczyc:** Liczny poczet stajennych, kotczych. Paw. <p. 1. Kocz>

2. †**Kotczy 1.** i [K.] p. **Koci:** Wędzidło z kotczą nogą. Dor. [Usiądź na ogon kotcy]. **2.** bot.: Kotcza miętka p. **Szanta.** <Od Kot>

†**Kotczyc, a,** lm. **e,** †**Kotczysz,** †**Kotszysz,** †**Kotczy, [Kocisz, Koczy]** *woźnica, stangret (szczeg. powożący koczem):* Woźnice od kotczych kotczycami nazywano. Goł. <Słc. kočiš, Czes. kočí>

†**Kotczyn** p. **Koci:** Członki ptaszka w brzuchu kotczynym swe złożenie wzięły. Toł.

†**Kotczyny** p. **Koci.**

†**Kotczysz, a,** lm. **owie** p. **Kotczyc:** Masztalerzy bywało 35, kotczyszów 9, woźnic około 30. Paw. <Słc. kočiš = woźnica>

Koteczek, czka, lm. **czki 1.** p. **1. Kot:** Pan kotek był chory i leżał w łóżeczku, i przyszedł kot doktór: „Jak ś. masz, koteczku?" Jach. **2.** piesz. p. **Kotek:** Chłopczyku, koteczku, nie mrugaj oczkami. Gaw.

Koteczka, i, lm. **i 1.** p. **Kotka:** Nad wszystkich ziem branki milsze Laszki kochanki, wesolutkie

jak młode koteczki. Mick. (Witołd do Anny): Koteczko moja! Słow. **2.** [Koteczki Panny Marji] p. **Koniczyna.**

Kotecznik, a, lm. **i** bot. (garrya) *roś. z rodziny dereniowatych.*

†**Koteczny I.** p. **Koci. 2.** bot.: Mięta koteczna p. **Szanta.**

Kotedż, a, lm. **e** *willa angielska.* <Ang. cottage>

Kotek, tka, lm. **tki I.** p. **I. Kot:** a) Nie graj kotku z niedźwiedziem. Prz. Wlazł K. na płotek i mruga. b) Kotkam w lesie uchwycił. Skar. (=*zajączka).* c) Jest K., nieźle ś. powiodło. Boh. (=*trzos).* **2.** „K. i myszka“ i „K. i myszka na lodzie“ =*zabawy towarzyskie:* Grać w kotka i myszkę. **3.** a. **Koteczek** *nazwa pieszczotliwa=duszka, serce, rybka, gołąbek, perełka, złotko, kochanie:* Mój kotku! Śmiej ś. kotku z tego! **4.** [Kotki Panny Marji] = *jakaś roś., używana na ból żołądka.* **5.** ×bot. p. **Kotka.** Sł. wil.

[**Kotelmach, a,** lm. **y**] *wielki garnek, kocieł.* <Ukr. kotel+?>

[**Kotelnica, y,** lm. **e**] *zagroda dla owiec.* <Słc. kotelnica>

Koterja, i, lm. **e** *pewna liczba osób, związanych wspólnemi przekonaniami a. interesami, szczeg. niezgodnemi z dobrem ogółu, stronnictwo, partja, grupa:* Towarzystwo w salonie podzieliło ś. na koterje. W Ciechocinku goście z pod „korony“ tworzą koterję, nie komunikującą ś. z ogółem. Daleki od sceny zaburzeń literackich, nie należący do żadnej koterji, czytam recenzje w lat kilka po ich ogłoszeniu. Mick. Koterje prywatne przyjęły ton dworu. Mick. <Fr. coterie>

×**Koterka, i,** lm. **i** *ciężkie roboty, galery:* Wielu niewolników szło na koterkę. Rol. <Zap z Katorga>

[**Kotery, ów,** blp.] *pagórki na łąkach, kawały zoranej ziemi nie rozsypujące ś.* <Por. Moraw. kotár i Słc. chotár=okrąg, opole, zap. z Węg. határ=granica; obwód; miedza. Por. Futor i Kotara>

Koteryjność, i, blm. rz. od **Koteryjny.**

Koteryjny przym. od **Koterja,** *stronniczy:* Miał na widoku pragnienie ogółu, a nie zaściankowe lub koteryjne względy.

[**Koterzyna, y,** lm. **y**] (Koter-zyna) *mięso* (szczeg. *w lichym gatunku).* <Moraw. kotržina>

Kotew, twi, lm. **twie I.** p. **Kotwica:** Im kto głębiej K. w wodę poi, tym mocniej okręt bezpieczniejszym stoi. Pot. Kto pokój na pogańskiej gruntuje przysiędze, jakoby K. wiązał u pajęczej przędze. Pot. **2.** a. **Kotwa, Kotwia** bud. *koniec pręta żelaznego zagięty, rozszczepany a. mutrą na szrubę zachodzącą zakończony, służący do ściągania i trzymania spojonych kamieni, murów, wiązań belkowych i t. p.,* in. a n k r a. K. strzępiasta, uchata, śrubowa, kolankowata. Zdr. **Kotewka.** <Nm. Katze, Dnm. katt=kotwica>

Kotewka, i, lm. **i I.** p. **Kotew:** Inny (anioł) z kotewką wiszącą, krzywą, leciał na wielką wodę burzliwą. Len. **2.** a) a. **Kotwiczka** *żelazo o czterech kolcach, w piasku ukryte, służące do ranienia koni nieprzyjacielskich,* in. a n g l i c z k a. b) w lm. *gwoździe o trzech a. czterech końcach, używane do ranienia koni nieprzyjacielskich i do wstrzymywania nieprzyjaciela na wyłomach,* in. n o g o k o l c e. **3.** ×anat. p. **Kotwiasty. 4.** a. w lm. bot.=a) (trapa) *roś. z rodziny wiesiołkowatych.* Gatunek: K. p ł y w a j ą c a a. k o l ą c a, in. K a s z t a n a. O r z e c h w o d n y a. k o l ą c y (t. natans). b) Kotewki wodne p. **Kotwiczka.**

Kotewny przym. od **Kotew;** ×**Kotowny,** *kotwicowy, kotwiczny.*

×**Kotinjak, u,** blm. p. **Kotynjak.**

Kotiucha, y, lm. **y I.** [K.] p. **Kotiuha. 2.** myśl. *ogromny wilk.* <p. Kotiuha>

[**Kotiuha, y,** lm. **y**] **I.** *oczajdusza, drab.* **2.** a. [**Kotiucha**] *pies.* <Słc. kot'uha, z Węg. kutya= pies>

Kotka, i, lm. **i I.** a. †**Koczka**=a) a. **Kocica** *samica kota:* K. kotna. b) wog. *kot.* Przen.: Grzebie mu we łbie K. Rej (=*trapi ś., kłopocze ś.).* Kotki drą we łbie. Rej (=*nie ma spełna rozumu).* Ładnej panience kotki dziwnie we łbie kreślą. Rej (=*roi jej ś.).* Przen. (o pokojówce): Porzuć lokaja, kotko pokojowa. Mick. **2.** przen. *nazwa pieszczotliwa dla kobiety=pieszczotka, duszka, serce, kochanie, gołąbka, aniołek.* **3.** *samica zajęcza, zajęczyca.* Klon. **4.** [K.]=a) p. **I. Kot.** b) *kiść z włóczki przy chustce noszonej na głowie.* c) *rodzaj tańca.* d) p. **Goniony. 5.** †p. **Kotwica. 6.** bot.=a) a. **Bazia, Baśka, Basior,** ×**Kotek,** [**Kośka** a. w lm. **Kotki, Kośki, Kociaszki, Kociuki, Kotyszki**] (amentum) *grupa kwiatów, odmiana kłosa, składająca ś. z osady wiotkiej, zwieszającej ś., i kwiatów siedzących, pręcikowych a. słupkowych.* b) w lm. p. **Kocanka.** c) [K. a. w lm. **Kotki**] p. **Koniczyna.** d) [Kotki ze stawu] *roś. eriophorum angustifolium.* e) [Kotki Panny Marji] *roś. używana na ból żołądka.* **7.** w lm. tech. *gruzełki tworzące ś. na maszynie papierowej przy fabrykacji papieru.* **8.** zool.: †Morska K. p. **Kotawiec.** Mur., Mym. Zdr. **Koteczka, Kotuchna.** Zgr. **Kocicha.** <p. 1. Kot>

[**Kotka, i,** lm. **i**] p. [**Kota**].

Kotkowy I. a. [**Kotków**] przym. od **Kotek** a. **Kotka:** Kotkowe swawole sprowadzają bole. Prz. **2.** bot.: Kwiat K.=*mający kotki,* in. b a z i o w y. Rośliny kotkowe=*mające kwiaty pręcikowe ułożone w postaci kotek,* in. b a z i o w e, b a z i o k w i a t o w e, b a z i o k w i e t n e.

[**Kotków**] p. **Kotkowy.**

[**Kotlak, a,** lm. **i**] *pieniądz miedziany.* <Od Kocieł>

[**Kotlamant, u,** lm. **a**] p. **Komplement:** Z gospodynią kotlamanta czynił, aż jej rękawica trzeszczała (= *poufnie żył).* <Przekręcenie Komplement>

Kotlany p. **Kotłowy.**

Kotlarczyk, a, lm. **i** *czeladnik a. chłopiec kotlarski.*

Kotlarka, i I. lm. **i** p. **Kotlarzowa. 2.** blm. p. **Kotlarstwo.**

Kotlarnia, i, lm. **e** *zakład, gdzie robią kotły.*

Kotlarski przym. od **Kotlarz:** Warsztat K.

Kotlarstwo, a, blm., **Kotlarka** *rzemiosło kotlarza.*

Kotlarz, a, lm. **e I.** a. ×**Kocielnik** *rzemieślnik, wyrabiający różne przedmioty z miedzi, np. kotły, rondle i t. p.* **2.** [K.] *człowiek odmiennie od sąsiadów ś. noszący.* <Od Kocieł>

Kotlarzowa, ej, lm. **e, Kotlarka** *żona kotlarza.*

[**Kotlarzów**] *należący do kotlarza:* Dziecko kotlarzowe.

Kotlarzówna, y, lm. **y** *córka kotlarza.*

Kotleciarz, a, lm. **e** gm. *noszący na czole grzywkę kształtu kotleta:* W największą liczbę awanturników zawodowych obfituje Szmulowizna; awanturnicy są tu zwani „kotleciarzami“ z powodu grzywki, noszonej na czole w kształcie kotleta.

Kotlecik, a, lm. **i I.** p. **Kotlet. 2.** w lm. *faworyty krótko przystrzyżone.*

Kotlet, a, lm. **y I.** *potrawa z mięsa w kształcie placka, z żeberkiem a. bez niego:* Kotlety wołowe, cielęce, wieprzowe, baranie. Kotlety z ryb, ze

śledzi. Kotlety siekane, bite. Żart.: Mimo całego blasku na tym dworze (chana) czuć było jakąś dzikość straszną; może mleko i świeże kotlety kobyle. Słow. Przen.: Posiekał go na kotlet. **2.** myśl. *kawałek mięsa z trutką na przynętę.* Zdr. **Kotlecik,** × **Kotletki** lm. <Fr. côtelette ż.>

× **Kotletki, tek,** blp. p. **Kotlet.**

Kotletowy przym. od **Kotlet:** Miał bakienbardy, piękne, kotletowe, lordowskie. Krasz. (=*mające kształt kotleta, przypominające kotlet).*

× **Kotlica, y,** lm. **e** hut. *masa żelaza, wydobyta z pieca, spłaszczona na ciasto i potym przecięta na dwoje.* <Od Kocieł>

[**Kotliczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kocieł.**

× **Kotlik, a,** lm. **i** p. **Kocieł:** K., miedziane naczynie. Trzyc.

Kotlina, y, lm. **y** **1.** × *kociołek do ognia, duża fajerka, ognisko (przenośne):* Nie tak ś. woda wznosi w garcu u kotliny kipiąca. Bardz. **2.** a. **Kotlisko** *wydrążenie, w którym bywa wmurowany kocioł:* Kocieł osadzony w kotlinie. Jak. J. **3.** K. ogniska=*ognisko do rozgrzewania żelaza w kuźni.* **4.** *górna część pieca kowalskiego a. ślusarskiego, gdzie ognisko.* **5.** *wszelkie okrągłe zagłębienie, szczeg. w ziemi, okrągły dołek.* **6.** *dołek w dnie stawu, gdzie ś. ryby chowają:* W kątach abo kotlinach po stawie karpie ś. tają. Haur. Szukaj w stawie kotliny a. kąta, jeźliby ś. tam ryba skryła. Troc. **7.** *jama zwierzęcia;* myśl. *legowisko zająca.* **8.** a. **Kotłowina** *rozszerzone miejsce doliny o ścianach stromych; okrągła dolina:* Wiatr śpiewał w głębokiej kotlinie, na której dnie leżał równy, szeroki szlak zamarzłej rzeki. Orzesz. Mnóstwo jezior, rzek niemało po kotlinach ś. rozlało. Pol. Gwiazdy spadające, które lgną w zatęchłych kotlinach. Krasz. Po wygaśnięciu wulkanu, krater jego zapada ś. głębiej i tworzy kotlinę. **9.** × *basen, np. u wodotrysku.* Świt. **10.** × *miedź; licha moneta miedziana, miedziaki, klepaki, łupaki, grajbery:* Wolę chować w srebrze, niżeli w kotlinie, której potym nikt nie będzie chciał wziąć ode mnie. Star. Kotliną panowie pospólstwu płacą. Star. **11.** [K.]=a) *ognisko, palenisko.* b) *kuchnia angielska.* c) *łańcuch z hakiem w kominie do zawieszania kotła.* **12.** gór. *zagłębienie ziemi, w którym osadzona jest t. zw. walnica, służąca za podstawę obrotu wału przy kołowrotach konnych.* **13.** hut. *miejsce pod gołym niebem, na którym usypana jest ruda do prażenia.* **14.** a. **Mieścisko** węgl. *miejsce zrównane, na którym ś. zakłada i ustawia milerz z drzewa do zwęglania.* **15.** woj.: K. w moździerzu=*spód kanału, przytykającego do komory, gdzie ś. wkłada bomba.* Jak. J. Zdr. **Kotlinka.** <Od Kocieł>

Kotlinka, i, lm. **i** p. **Kotlina:** a) Stała przed nim K. pełna węgla. Wuj. (=*ognisko przenośne, fajerka).* b) Dał 5 złotych onej kotlinki za jeden czerwony złoty. Gostk. (=*miedzi).*

Kotlinowaty *podobny do kotliny:* Kotlinowate zagłębienie. A. Szumowski.

Kotlisko, a, lm. **a** **1.** p. **Kocieł. 2.** p. **Kotlina:** Komin osadzony na ogromnym kotlisku. Prus. **3.** gór. *dół po zapadłym szybie,* in. s p a d l i s k o, p i n g a, † s z y b s p a d ł y.

Kotlista, y, lm. **ści** muz. *grający na kotlach w orkiestrze.* <Od Kocieł, z końcówką Gr.>

Kotłować, uje, ował 1. komu głowę=*zawracać, mącić, trapić kogo, martwić, męczyć czyjąś uwagę rozmową, dręczyć gadaniem:* Póty mi głowę kotłowała, póty nade mną wydziwiała, póki całkiem nie zgłupiała. Kow. **2.** [K.]=a) *hałasować, broić.* b) *powoli ś. zbierać.* c) *kręcić.* **3.** myśl. (o zającu) *stawać w miejscu i słuchać.* **K. ś. 1.** *gotować ś., wrzeć, kipieć:* Woda kotłuje ś. w garnku. **2.** przen. *być w żywym i nieporządnym ruchu, przewracać ś.; mącić ś., burzyć ś.:* Czasem tuman kurzu powiększał ś. i kotłował na gościńcu. Prus. W Lublinie kotłowały ś. sprawy trybunalskie. Pol. Myśli nie mógł zebrać, tak mu ś. wszystko mąciło, kotłowało, szumiało. Wilcz. Nieos.: Kotłuje ś. między ludem. [Takem tańcowali, co jaz sie we łbach kotłowało] (=*kręciło ś.).* **2.** *hałasować, sprawiać niepokój, niespokojnie ś. zachowywać:* Kotłowali ś. całą noc. <Od Kocieł>

Kotłowanie, a, blm., czynność cz. **Kotłować.**

Kotłowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kotłować ś.**

[**Kotłowaty**] *wydrążony jak kocieł, kotlinowaty:* Kotłowatá okolica.

Kotłowe, ego, blm. *opłata od kotła okowity, piwa i t. p.*

Kotłowiec, wca, lm. **wce** *skorupa, tworząca ś. w kotle parowym,* in. k a m i e ń k o t ł o w y.

Kotłowina, y, lm. **y** p. **Kotlina:** Objechaliśmy szerokim zakołem lejkowatą kotłowinę. Spas.

Kotłownia, i, lm. **e** *budynek na kocieł fabryczny:* Marcyś w kotłowni przy palenisku stoi. Kon.

Kotłowy, Kotlany, × **Kocielny** przym. od **Kocieł:** Rury kotłowe. Potaż K. Świt. (=*okrasa).* Kamień K. p. **Kotłowiec. K, ego,** lm. **i** rz. **1.** *ten, co pilnuje kotła w gorzelni a. browarze:* Z gorliwością nowicjusza sypał na palenisko węgiel, dumny ze swojej świeżej godności kotłowego. Kon. **2.** myśl. *dozorca psów, wychowujący i wprawiający je,* in. w o ź n i c a p s i a r s k i.

Kotłówka, i, blm. *wódka prosta, siwucha:* Ostry zapach prostej kotłówki rozszedł ś. po izdebce. Krasz. Znał tylko aquavitae, czyli prostą kotłówkę. Krasz.

× **Kotnerować, uje, ował** p. **Kutnerować.**

× **Kotnerowanie, a,** blm., czynność cz. **Kotnerować.**

† **Kotnia, i,** lm. **e** *wór, miech:* Tatary żywność w szawłokach, abo kotniach skórzanych biorą. Bron. <Od 1. Kot>

[**Kotniak, a,** lm. **i**] *zwierzę a. dziecko nikłe i wątłe.* <p. 1. Kot>

† **Kotnica, y,** lm. **e** anat. **1.** *otwór stolcowy, odbyt,* † *rzyć* (anus). **2.** *kiszka prosta* (intestinum rectum). <Zap. od Kotnia>

Kotność, i, blm. rz. od **Kotny.**

† **Kotnurować, uje, ował** p. **Kutnerować.**

† **Kotnurowanie, a,** blm., czynność cz. **Kotnurować:** Od kotnurowania gr. 1. Ust. cen.

Kotny 1. zwykle w rodzaju żeńskim: **Kotna** (o samicach zwierząt, które ś. kocą) = *mająca ś. okocić, ciężarna, brzemienna:* Kotka, owca, koza, sarna, zajęczyca kotna. Kotną samicę zajęczą charty w runi uszczują, a raczej zamęczą. Mick. Jak śmiesz — krzyknął Kiryło piorunowym głosem — szczuć wiosną łanię kotną? Mick. Niedźwiedzica kotna. Otw. Kotna tygrzyca. Bardz. Wielbłądów samice kotne. Leop. Bł.: Samice psów przez trzy miesiące kotne bywają. Trzyc. (=*szczenne).* Żart.: W małżeństwie jak ś. pokłócą, będzie tam abo psie złe, a. djabeł K. Pot. **2.** [K.] *napuszony.* <Od 1. Kot>

† **Kotnyr, a,** lm. **y** p. **Kutner.** Biel. M.

Koto nieod. bot. (palicourea densiflora) *drzewo z rodziny marzanowatych.* <Z języków Ameryk.>

Kotoina, y, blm. apt. *pierwiastek działający z kory koto.* <Z Koto>

Kotonerja, i, blm. han. *tkaniny bawełniane.* <Fr. cotonnerie>

×**Kotonie, ów,** blp., ×**Kotonjata,** †**Kitania** *konfekty z pigw:* Konfekty z jabłek, K. rzeczone. Mącz. <Włos. cotogna=pigwa>

×**Kotonjata, ów,** blp. p. **Kotonie:** Wety kosztowne, K., konfektury. Haur. <Włos. cotognato>

Kotonowy olej=*wyrabiany z nasion bawełny,* in. olej bawełniany. <Z Fr. coton=bawełna>

Kotopastka, i, lm. **i** bot. p. **Szanta.** <1. Kot+? Pastka>

Kotować, uje, ował *oznaczać liczbami długość linji a. wielkość kąta na rysunku.* <Fr. coter>

†**Kotować, uje, ował** *naśmiewać ś., żartować z kogo; swawolnie ś. swarzyć; błaznować:* Kotują a naśmiewają ś. z literatów, którzy ś. w jaki stan gospodarny udadzą. Glicz. Nie z nami-ć to tu K., musicie wnetże dudkować. Mik. z Wilk. <Od 1. Kot, por. Czes. kočkovati se, Nm. katzbalgen>

Kotowanie, a, blm., **Kota** a. w lm. **Koty** czynność cz. **Kotować.**

†**Kotowanie, a,** blm., czynność cz. †**Kotować.**

Kotowina, y, lm. **y** **1.** [K.] *zając* (w piosence). **2.** myśl. *miejsce, w którym spoczywa zając, kotlina.* <Od 1. Kot>

×**Kotownia, i,** lm. **e** p. **Kociarnia.**

×**Kotowny** p. **Kotewny.**

†**Kotowy** p. **Koci:** Oczy kotowe. And. z Kobyl.

[**Kotrydans, a,** lm. **e**] p. **Kontredans:** Choć kotrydansa wywijaj. Szym. A.

†**Kotrygał, a,** lm. **y** **1.** *rodzaj tarczy.* Hel. **2.** *szpada.* <Por. Czes. kotrgál, może ze Śr. Łć. quadrigale>

Kot-sasa! *okrzyk dojeżdżacza przy szczuciu zająca.* <?>

†**Kotsz, a,** lm. **e** p. **1. Kocz:** Kotsze wiedeńskie choć droższe, ale od kolasek modniejsze <p. 1. Kocz>

†**Kotszysz, a,** lm. **owie** p. **Kotczyc:** Kotszyszowie w atłasy kosztownie ubrani. Zbyl.

[**Kotuch, a,** lm. **y**] **1.** *zagroda a. klatka na ptastwo domowe, kojec, kurnik:* K., kojec, klatka ku rza. Podcz. Wpada w K. Konewka: jedne ptaki zdusza, a drugie żywcem wiąże do pasa kontusza. Mick. **2.** *zagroda ciasna do tuczenia wieprzów, indyków a. gęsi.* <Brs. katùch>

Kotuchna, y, lm. **y** piesz. p. **Kotka:** Kotuchno moja!

Kotula, i, lm. **e** gór. *pancerz ze starych lin, wkładany przez robotników przy przewożeniu i przenoszeniu soli na piersi a. na plecy:* K. piersiowa. K. plecowa, in. cuma. <Słc. Czes. kotula>

Koturn, a, lm. **y, Koturna** *wysokie obuwie aktorów starożytnych:* Mówi zawsze, jak w koturnach (=*napuszenie).* Włoch uwija ś. po ulicach, wymokłej twarzy, z ognistemi oczyma, z koturnem na nodze. Krasiń. Nogi białe jak marmur paryjski w czarnych koturnach. Krasiń. Przen.: Stąpać na koturnach=*używać stylu napuszonego.* Teatralny K. włożyłem na stopy moje, abym, dziecięciem jeszcze będąc, wzrostu sobie przymnożył. Słow. Przen. *mowa tragiczna, styl szumny, napuszony.* <Gr. kóthornos, Łć. cothurnus>

Koturna, y, lm. **y** p. **Koturn.** Zag.

Koturnowy przym. od **Koturn.** Przen. *szumny, napuszony, nadęty:* K. Wirgili. Siem. W śpiewie było coś posągowego, koturnowego, groźnego. Bał.

[**Kotusić, i, ił, Kotuszyć**] *mieszać, kłócić, w nieład wprawiać.* [**K. ś.**] **1.** *kotłować ś., dusić ś., tłuc ś. w ciasnocie:* Dym ś. kotusi w kominie. Dziecko, nie mogąc spać, kotusi ś. w łóżeczku. **2.** z czym =*mieć z czymś wiele zachodu.* <Od Kotuch>

[**Kotuszenie, a,** blm.] czynność cz. **Kotusić.**

[**Kotuszenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kotusić ś.**

[**Kotuszyć, y, ył**] p. **Kotusić.**

Kotuś, a, lm. **e** p. **1. Kot.**

Kotwa, y, lm. **y** **1.** p. **Kotwica:** Komięgi zerwane z kotew. Wor. Spoczną łodzie, rufami zwrócone ku morzu; K. je chwytnym zębem twierdzi przy podgórzu. Przyb. Krzywe kotwy. Zbyl. Widzę każdy okręt, co nadpływa, nim K. jego w przystani utonie. Len. **2.** bud. p. **Kotew.** **3.** rzeź. *hak, na którym wieszają mięso w jatkach.* <p. Kotew>

†**Kotwernie,** [**Kotwernie**] *dziwnie.* Brk. Por. **Koczwarować.** <?>

Kotwia, i, lm. **e** **1.** p. **Kotwica:** K., która w morze wyrzucona wstrętem, że nie ciskają wichry szalone okrętem. Pot. Przen.: Straż sprawiedliwości pilna a chwała boska usilna, te kotwie ich szczęścia będą. Susz. **2.** bud. p. **Kotew.**

Kotwiasto-barkowy anat. p. **Kruczo-ramieniowy.** <Kotwiasty+Barkowy>

Kotwiasty *mający postać kotwi, haka.* Anat.: Wyrostek K. = *część łopatki,* in. ×kotewka (processus coracoideus). Por. **Kruczy.** <Od Kotew>

Kotwica, y, lm. **e** **1.** a. **Kotew, Kotwa, Kotwia,** ×**Kot,** †**Kotka** *narzędzie do przytrzymywania statków na wodzie:* Rzucić, zarzucić, zapuścić, wyciągnąć, podnieść kotwicę. Stać, stanąć na kotwicy. Okręt na kotwicy. Słow. Narzędzie do przytrzymywania statków morskich nazywa ś. częściej kotwicą, rzecznych—kotem. Wszystko ś. koło nich w literaturze zmieniło: oni na poetyce szkolnej, jak na kotwicy, stoją nieporuszeni. Mick. W tej burzy uczuć, jakby K. spoczynku, zabłynęła mu nagle myśl o pojedynku. Mick. K. jest godłem nadziei. W ciemnej komorze był znak pro Christo, który znały sługi boże, i ryba, i K., i lutnia Orfeja. Len. Przen.: Czyliż nie znajdzie już dusza pobożna jakiej kotwicy, by tu ś. zadzierżyć? Pol. **2.** [K.] *wędka.* **3.** fiz. *zbroja magnesów, płyta żelaza miękkiego przykładana do magnesów, dla ochrony od osłabiania ich magnetyzmu,* in. ankier. **4.** a. **Kotew, Kotwia** myśl. *haki, któremi żelazo łowcze przymocowuje ś. do ziemi, aby schwytany zwierz nie uciekł.* **5.** zeg. *łuk wahający ś. z zakrzywionemi końcami, które zaczepiając o zęby kółka, regulują jego obrót.* Zdr. **Kotwiczka.** <p. Kotew>

Kotwicowe, ego, blm. p. **Kotwiczne.**

Kotwicowy p. **Kotwiczny:** Lina kotwicowa. Karł.

Kotwiczka, i, lm. **i** **1.** p. **Kotwica.** **2.** p. **Kotewka.** **3.** bot.: Kotwiczki wodne a. **Kotewki wodne, Buzdyganek, Wrzęciołek, Orzech wodny** (tribulus) *roś. z rodziny parolistnikowatych.*

Kotwiczne, ego, blm., **Kotwicowe** *opłata od zarzucania kotwicy w porcie.*

Kotwiczny, Kotwicowy przym. od **Kotwica:** Lina kotwiczna (=*kiersztak).* Ja, stary łotrze, twój kolega z duszą i ciałem, skrępowany jak kołowrot K. An.

Kotwiczy *podobny do kotwicy.* Anat.: Wyrostek K. kości łokciowej (processus anconeus).

[**Kotwić, i, ił**] **1.** *mścić ś., wyrządzać przykrość.* **2.** K. sobie = *tęsknić, sprzykrzyć sobie.* [**K. ś., Kutwić ś.**] *nudzić ś., tęsknić, przykrzyć ś.:* Kotwiło mu ś. na świecie. <?>

Kotwować, uje, ował *ściągać, wzmacniać budynek kotwami*, in. a n k r o w a ć. <p. Kotew>

Kotwowanie, a, blm., czynność cz. **Kotwować.**

Kotwowy przym. od **Kotew.**

[**Kotygi, yg,** blp.] *wóz nizki do przewożenia wielkich ciężarów.* <Ukr. kotyha>

Kotyljon, a, lm. **y 1.** × *spodni ubiór kobiecy, spódnica.* **2.** *rodzaj tańca.* <Fr. cotillon>

Kotyljonowy przym. od **Kotyljon:** Przywiozła mnóstwo bukiecików kotyljonowych. Bał.

× **Kotynjak, u,** blm., × **Kotinjak** *napój pigwowy.* Bobr. <Fr. cotignac>

[**Kotyra, y,** lm. **y**] **1.** *gruda, bryła ziemi.* **2.** w lm.=a) *kawały zoranej ziemi, nie rozsypujące ś., lecz trzymające ś. kupy:* Na modrym niebie białe obłoki, jak wielkie, długie skiby, zaorane olbrzymim pługiem, miejscami porwane w nieforemne kotyry. Matl. b) *nierówności na dnie jeziora a. stawu.* Zdr. [**Kotyrka**]. <Por. Moraw. kotár, Słc. chotár = pole kamieniste>

[**Kotyrba, y,** lm. **y**] *głowa:* Má ci on w kotyrbie niemało. <Słc. Czes. kotrba>

[**Kotyrka, i,** lm. **i**] p. **Kotyra.**

[**Kotyszek, szka,** lm. **szki**] **1.** p. **1. Kot. 2.** w lm.=a) p. **Kotka.** b) p. **Kocanka.**

Kotyzacja, i, lm. **e 1.** *rozłożenie podatków, składek.* **2.** *oznaczenie ceny papierów publicznych w cedule giełdowej.* <Fr. cotisation>

[**Koubel, bla,** lm. **ble**] p. **Kiełb.** <Ukr. kowbel>

[**Koudra, y,** lm. **y**] p. **Kołdra.**

† **Kousz, a,** lm. **e** p. **Kusz:** Kazał wielki K. starego miodu przynieść. Górn. <p. Kusz>

[**Kowacz, a,** lm. **e**] *robotnik, prowadzący kucie pod młotem fryszerskim a. pudlowym,* in. k o w a l m ł o t o w y. <KU/KOW>

† **Kować, uje, ował** i [**Kować**] p. **Kuć:** Neronowa żona konie kowała złotemi podkowami. Petr. Król monety bez rady panów nie dopuści K. Herb. Będą twarz twą w miedzi lać i K. w marmurze. Groch. (= *ryć*). Wszytko, jako z kamienia kował. Jan. Przen.: Samaś to sobie nieszczęście kowała. Lubom. Całe dni na biesiadach trawił, i tam kował swoje kacerstwa. Birk. <KU/KOW>

[**Kować, uje, ował**] *kukać:* Na jedlinie zuzula kowała. <Dźwn., z podciągnięciem pod pień KU/KOW>

Kowadełko, a, lm. **a 1.** p. **Kowadło:** K. do naklepywania kos. K. gwoździarskie, in. n a s t r ą ż n i c a. Na maleńkim, stalowym kowadełku coś wykuwał. Gom. **2.** a. † **Kowadło,** † **Kość kowadłowa,** † **Nakowalnia** anat. (incus) *największa z kosteczek słuchowych, leżąca pomiędzy młotkiem a strzemieniem w jamie bębenkowej ucha.*

Kowadlany p. **Kowadłowy:** Bana kowadlana = *gładki wierzch kowadła.* Łab.

× **Kowadlenie, a,** blm., czynność cz. **Kowadlić.**

× **Kowadlić, i, ił** *uderzać jak o kowadło:* Słychać, jak piła wgryza ś. w belki, jak topór kowadli o rygle. Krasiń. <Od Kowadło>

× **Kowadłko, a,** lm. **a** p. **Kowadło.**

Kowadło, a, lm. **a 1.** *przyrząd, na którym kują metale,* † n a k o w a l n i a: K. wykrojowe, kotlarskie. Przen.: Djabeł wichrzy takim stadłem: żona młotem, mąż kowadłem. Prz. Być między młotem a kowadłem. Prz. (=*w trudnym położeniu*). Dwa jego ziemskie anioły występowały w roli młota i kowadła; on bity znajdował ś. w środku. Dyg. **2.** † *kruszec, metal.* B. Sz. **3.** [K.] *wielka czapa, używana przez włościan w Rudniku w powiecie Janowskim,* in. [p i ę t r o w á c z a p k á]. **4.** † anat. p. **Kowadełko.** Urs. **5.** karc.: K. i młot = *trzecia matedora w grze zwanej szymel.* Zdr. **Kowadełko,** × **Kowadłko.** <KU/KOW>

Kowadłowy 1. a. **Kowadlany** przym. od **Kowadło:** K. młot. Bobr. Kołek K. p. **Kołek. 2.** anat.: † Kość kowadłowa p. **Kowadełko.** Kirch.

Kowal, a, lm. **e 1.** *rzemieślnik, wyrabiający grubsze rzeczy z żelaza:* K. kuje. K. hamerniczy a. sprzętowy = *rzemieślnik, prowadzący kucie pod lekkim młotem wodnym czyli klepaczem.* Łab. K. młotowy = *robotnik prowadzący kucie pod młotem fryszerskim a. pudlowym,* in. [k o w a c z]. Łab. Ślusarz zawinił, a kowala powieszono. Prz. Plecie, jak K. w gorączce. Prz. [Kowale] = *kowal z żoną:* Jedni kowale mieli syna w szkołach. Przen.: Być kowalem swojej fortuny (= *sprawcą, twórcą*). Ani na obce zbiory patrzę z żalem, woląc być mojej fortuny kowalem. Nar. Wielki to mistrz formy, jubiler pomiędzy kowalami współczesnej noweli. Choiń. Przen. żart.: Kowalowi dziecko umarło (= *w odzieży jest dziura*). **2.** *gra dziecinna, zasadzająca ś. na tańcu ze śpiewem wedle taktu kucia.* **3.** [K.] *rodzaj tańca (znany u Puszczaków).* Pol. **4.** myśl. *dzięcioł.* **5.** ucz. *student a. uczeń pilny, ale niezdolny:* Uczył ś. pilnie, prawie namiętnie, za co powszechnie kowalem go nazywano. Rog. **6.** zool. = a) (pyrrhocoris apterus) *owad półpokrywy lądowy.* b) [K.] p. **Kowalik.** Zdr. [**Kowalczyk, Kowalik, Kowaliczek**]. Zgr. [**Kowalisko**]. <KU/KOW>

[**Kowalanka, i,** lm. **i**] p. **Kowalówna.**

Kowalątko, a, lm. **a** p. **Kowalę:** Kowal kowalisze kowalątka kuje. Krasz.

[**Kowalczanka, i,** lm. **i**] p. **Kowalówna:** Tuż za chłopcami zobaczyła córkę organisty, wójtównę i kowalczankę, sypiące kwiaty pod stopy księdza. Sew. K. ś. od niej odwróciła. Sew. Wyryzaj mi drogę do tej kowalcanki.

Kowalczuk, a, lm. **i** p. **Kowalczyk:** Kowalczuki skoczyli ciągnąć żórawia. Sienk.

Kowalczyk, a, lm. **i 1.** a. **Kowalczuk** *czeladnik a. chłopiec kowalski.* **2.** [K.] = a) p. **Kowal.** b) p. **Pełzacz.**

[**Kowalewna, y,** lm. **y**] p. **Kowalówna:** Carna kura gdace, K. skace.

Kowalę, ęcia, lm. **ęta, Kowalątko** *dziecko kowala.*

Kowalicha, y, lm. **y 1.** [K.] p. **Kowalowa:** K. kowalowi kowadłem kieruje. Krasz. **2.** × p. **Kuźnia.** Łab.

[**Kowaliczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kowal.**

[**Kowaliczka, i,** lm. **i**] p. **Kowalka:** K. skacze.

Kowalik, a, lm. **i 1.** [K.] p. **Kowal. 2.** zool.= a) a. [**Bargieł, Czepiga, Kowal, Zalepiarz**] (sitta caesia) *ptak wróblowaty, przeważnie owadożerny z rodziny pełzaczy.* b) p. **Kopciuszek.** c) [K. szary] p. **Pełzacz.** d) [K.] *mały owad, robaczek świętojański.*

Kowalikowaty zool.: Kowalikowate (sittidae) = *rodzaj ptaszków wróblowatych.*

[**Kowalina, y,** lm. **y**] pog. *kowal stary, lichy, biedny:* K. o tym nic nie wiedział.

[**Kowalisko, a,** lm. **a**] p. **Kowal.**

Kowalka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Kowal. 2.** p. **Kowalowa. 3.** blm. p. **Kowalstwo.** Zdr. [**Kowaliczka**].

Kowalnia, i, lm. **e 1.** × p. **Kuźnia:** Cóż wart kowal bez młotów, kowalni, naczynia? Petr. Przen.: Kowalnie i rady mają. Warg. (= *schadzki,*

spiski, zmowy, konszachty). **2.** K. z dziurkami a. **Gwoździelnia** *narzędzie, w którym ślusarz robi główki do gwoździ.*

Kowalność, i, blm. rz. od **Kowalny; Klepalność.**

Kowalny, Klepalny, × **Kujny** *dający ś. kuć, mogący być spłaszczonym na cienkie blaszki:* Najbardziej kowalnym ciałem jest złoto. <KU/KOW>

Kowalowa, ej, lm. **e, Kowalka,** [**Kowalicha**] *żona kowala.*

Kowalować, uje, ował *być kowalem, trudnić ś. kowalstwem.* Kon.

Kowalowanie, a, blm., czynność cz. **Kowalować.**

Kowalowy, [**Kowalów**] *należący do kowala:* Rozigrał ś., jak kowalowe prosię. Prz.

[**Kowalów**] p. **Kowalowy.**

Kowalówna, y, lm. **y,** [**Kowalczanka, Kowalanka, Kowalewna**] *córka kowala.*

Kowalski przym. od **Kowal:** Miech K. (= †*blozbak*). Woda kowalska (*w której kowale moczą rozpalone żelazo,* in. w o d a s t a l o w a n a). Założyć własny warstat kowalsko-ślusarski. Prus. Spojrzenia jego nakształt kowalskiego młota ciągle w biedne serduszka uderzają. Słow. Rozżarzona w węglach kowalskich podkowa. Mick. **Po kowalsku** przys. *sposobem kowalskim, jak kowal.*

Kowalstwo, a, blm., **Kowalka** *rzemiosło kowala.*

× **Kowane, ego,** blm. rz. *rzecz okuta, podkuta, np. but:* Bowiem w kowanym, chocia skoczyć snadnie, ale w trzewiku nie tak prędko padnie.

†**Kowanie, a I.** i [K.] blm., czynność cz. †**Kować,** [**Kować**]: a) K. konia. L. K. pieniędzy. Sz. Dzień zszedł na kowaniu koni. Mick. Przen.: Słychać K. dzięcioła, który wśród próchna znajduje łup obfity. Siark. **2.** †lm. **a** *wyrób z metalu; klejnot, droga obrączka i t. p.* Księgi sądowe Łęczyckie. Przeradzi (zdradzi) cię, junochu, K. Brk. <KU/KOW>

[**Kowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Kować**], *kukanie:* Ptaszku, już cię ominie na kalinence K.

× **Kowanka, i,** lm. **i** *kuźnia w rudni:* W dymówkach wyrabiano łupy, to jest kawały żelaza, to przechodziło do kowanek, i stąd w kształcie lemiesza szło do handlu. Rol.

1. × **Kowano** forma rzeczownikowa im. biernego rodz. ni. od **Kować.**

2. × **Kowano** przys. od **Kowany,** *z podkuciem:* Młódź do nauk z dostatkami oddawają, bławatno, pierno, K., szabeltaszno. Falib.

Kowany I. †i [K.] im. od **Kować,** p. **Kuty:** Kowane żelazo. Troc (= *kute, klepane, nie lane*). Wziął na ś. z stali tarcz kowaną. Tw. Kowane naczynie. Troc. Skrzynia kowana. Troc (= *okuta*). Kowana moneta. L. (= *bita*). Koń K. Troc (= *podkuty*). Kowane wiejskie trzewiki. Skar. (= *podkute, z podkówkami*). Buty kowane skopowe dla pachołka po gr. 12. Taksa krakowska z 1573 r. Butów kowanych stukanie. Gom. Cemu, dziwki, nie śpiewata, cy kowane pyski máta? (= *okute*). Przen.: Frant K. na nogi wierutny. Jabł. Według czasu, kto K., krzyknie: Wiwat król lub stany. Jak. W. (= *szczwany, przebiegły*). **2.** [K.] *cętkowany.* <KU/KOW>

× **Kowarjant, a,** lm. **y** mat. p. **Spółzmiennik.** <Now. z Łć. co- = współ + Warjant>

[**Kowbica, y,** lm. **e**] *podpora, wkopana w ziemię dla osadzenia ławki.* <Ukr. kóŭbycia>

[**Kowenka, i,** lm. **i, Kowinka**] *kij okuty:* Siłacz dał posłom swoją kowenkę. Siem. <Ukr. kòweńka>

× **Kowerta, y,** lm. **y** p. **Koperta:** Obejrzała kowertę uważnie, nigdzie ani listu, ani karteczki najmniejszej. Rog. <Włos. coverta>

Kowertiura, y, blm. cukier. *masa czekoladowa do obciągania cukierków.* <Z Fr. couverture dosł. = pokrycie>

[**Kowestylija, i,** lm. **e**] p. **Kopystelija.** <p. Kopestylon>

[**Kowinka, i,** lm. **i**] p. **Kowenka.** Padalica.

[**Kowmirz, a,** lm. **e**] = **Kołnierz.**

†**Kownata, y,** lm. **y** p. **Komnata:** Niezawsze rycerski człowiek w kownatach i domach siedzieć ma. Baz. Zdr. †**Kownatka.** <Sld. do KU/KOW>

†**Kownatka, i,** lm. **i** p. **Kownata.** Pat.

†**Kownatny** przym. od **Kownata,** p. **Komnatny.**

Kowniatek, tka a. w lm. **Kowniatki** bot. p. **Rozłup.** <?>

× **Kowność, i,** blm. p. **Klepalność.**

[**Kowsz, a,** lm. **e**] *drewniane czerpadło z rączką do wody:* Krzyczę wody, a ten pijak zaczerpnął mi kowszem z beczki i podaje. Krasz. Zdr. [**Kowszyk**], †**Kauszyk,** †**Kuszyk.** <Ukr. kiŭsz, Brs. koŭsz>

[**Kowszyk, a,** lm. **i**] p. **Kowsz.**

[**Kowyrknąć, nie, nął**] *kopnąć.* <Dźwn., por. Ros. kovýrkatь = przewracać>

[**Kowyrknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kowyrknąć.**

†**Koz, u,** lm. **y** p. **Kusz.**

Koza, y, lm. **y I.** zool. = a) (capra) *zwierzę racicowe, pochworogie z rodziny owiec; samica tego zwierzęcia.* Gatunki: K. b e z o a r o w a (c. aegagrus). K. s w o j s k a (c. hircus). Kozy brodate. Mick. Lepiej, że zgrzeszym ostrożności zbytkiem, niż gdyby miało kiedy być przysłowiem trzodzie: Mądra K. po szkodzie. Mick. Tak i kozy całe i wilk będzie syty. Mick. Bogdaj was djabeł pozamieniał w łozy, córki tej wierzby, i piekielne kozy wypuścił na was. Słow. K. nie bydło, dziewka nie czeladź. Prz. K. (a. baba) z woza, koniom lżej. Prz. Dobrze tobie kozy paść. Prz. (= *nie warteś niczego lepszego*). Nie tędy kozy gnano. Prz. (= *nie tak ś. to robi*). Nie wie, gdzie kozy gnano. Prz. (= *mało ma doświadczenia, nie zna ś. na tym*). Wie, gdzie kozy gnano. Prz. (= *ma doświadczenie, bywalec*). Pokażę ci, skąd kozy gnano. Prz. (= *dam ja ci, nauczę cię rozumu*). Ja o kozie, on o wozie. Prz. (= *nie mogą ś. porozumieć, gdyż każdy mówi o czym innym*). Zna ś. na tym, jak K. na pieprzu. Prz. (= *nie zna ś. wcale*). Na pochyłe drzewo i kozy skaczą. Prz. (= *człowiekiem słabym każdy rządzi, dokucza mu*). Przyszła K. do woza. Prz. (= *potrzeba zmusiła cię zwrócić ś. do mnie*). Mówiłem: ej Dobrzyński! ej, przyjdzie do woza K. Mick. Pół psa, pół kozy, niedowiarek boży. Prz. (= *ni to, ni owo*). Raz kozie śmierć. Prz. (= *co mi tam!, wszystko mi jedno!, niech będzie co chce!*). Wpuścił kozę do ogrodu. Prz. (= *nieprzezornie postąpił, głupstwo zrobił*). Z tej kozy mięsa nie będzie. Prz. (= *z tej mąki nie będzie chleba, nic z tego nie będzie*). Pacanów, gdzie kozy kują. Prz. b) K. dzika a. skalna p. **Kozica:** Mowa tu zapewne o gatunku kóz dzikich, Antilope rupicapra. Mick. Aż na ten szczyt nagi dostać ś. musim — tam kryształy rosną i dzikie zawieszają ś. kozy. Krasiń. Burzanami K. dzika, oczeretem lis pomyka. Pol. Leśne kozy. Chr. c) = **Aloza.** d) p. **Ciosa.** e) a. [**Junyk, Sikawka, Sykałka,**

Szwajka] (cobitis taenia) *mała rybka członkopromienna z rodziny piskorzowatych.* **2.** myśl. = a) *samica kozicy.* b) *samica sarny.* c) p. **Kryżówka.** d) p. **Perkoz.** **3.** [K. lądowa] = *szarańcza ogrodowa.* **4.** [K. wodna] = *owad łątka.* **5.** przen. *dziewczyna żywego usposobienia a. naiwna:* A to K.! Głupia K. A Waćpan skąd wiesz, kiedy ciemno? — spytała nagle panna Jeziorkowska. — Ot! K! — pomyślał pan Wołodyjowski. Sienk. **6.** [K.] *młoda mężatka.* **7.** × przen. *kobieta brzydka i wszeteczna:* Prędzej dziś męża K. ma, niż panna Róża. Jag. **8.** a. **Kozienka, Koziarnia,** żart. **Koziennica,** ucz. **Koziejewo** *więzienie, areszt:* Wsadzić do kozy. Siedzieć w kozie. On go z tej kozy wydobędzie. Chodź. Każe zamknąć bramy, mosty pozwodzić, i księcia miecznika bez ceremonji do kozy zapakuje. Chodź. Myślą, że ś. chce topić, a więc pełni zgrozy, ratują go od śmierci, a wiodą do kozy. Mick. Skończyło ś., że charty poszły na powrozy, a czynownik na cztery tygodnie do kozy. Mick. Żart.: Doić kozę (= *siedzieć w więzieniu).* Doi kozę jałową. Prz. (= *siedzi pod kluczem, w areszcie, w więzieniu).* **9.** p. **Kozieł:** Ty będziesz wiózł z kozy, minister za forysia. Słow. **10.** *narzędzie podobne do kozłów trackich, służące do składania drzewa z wozów na reje.* **11.** *ławka z karbami o dwuch nogach na jednym końcu do spychania drzewa z sań.* **12.** *rodzaj statku wodnego do przewożenia zboża, rodzaj promu, dubas:* K. ma 4 do 6 ludzi, a łasztów bierze od 8 do 10. Mag. **13.** *łódź do wyławiania z rzeki piasku i żwiru; łódka rybacka z nosem śpiczastym.* **14.** [K.] = a) p. **Kobza:** Grajki na kozie, na skrzypkach grają. Len. b) *kozi łeb, wyrobiony z drzewa i osadzony na kiju, obnoszony przez kolędników.* c) *zabawa kolędowa z przebranym chłopcem, udającym kozę.* d) *wypchana skórka koźlęcia, obnoszona przez chłopców w zapusty.* e) *wązki pas niezżętego zboża, zostawiany przez tylnych żeńców.* f) *niedożynek (przy żniwie), pozostały do zżęcia z powodu położenia pola:* A idźże wsiądź na tę kozę (= *dożnij!).* g) *garść zboża, pozostawiona na pniu po dożynkach (ubierana w kwiaty i oborywana).* h) *kawałek roli, porosłej zbożem, nieregularnej formy, wśród łanów innego zboża.* i) *ostatni snop zboża, pozostawiony na polu.* j) *wianek uwity ze zboża przy ukończeniu żęcia.* k) *szyszka sosnowa a. jodłowa.* l) *wysoki chojak z blokiem i szczeblami, używany przy budowie wiatraka.* ł) *skrzywienie ścian w budynku.* m) *sposób wiązania ram okiennych a. odrzwi.* n) *rodzaj wędki na węgorze.* o) *brona z drewnianemi zębami.* p) *nożyk krzemienny a. cienko łupany krzemień.* r) a. [**Kozieł**] *zeschła wydzielina z nosa, baba, babok:* Kozy w nosie wiercić. Prz. **15.** astr. *gwiazda pierwszej wielkości w gwiazdozbiorze Woźnicy.* **16.** † bot. *roś. komonica swojska.* Syr. **17.** garb. *skóra koźla.* **18.** gór. *część kłopcia* (p. Kłopeć), *która nie odłupała ś. od ściany po jego odważeniu drągami a. po strzale.* **19.** hut. *kradzione z fryszerki żelazo, w małych, zgiętych sztabach tajemnie wynoszone.* **20.** leśn. = a) *drąg u lady do przytrzymywania kloca przy ładowaniu na wóz.* b) *sęczek w drewnie dębowym, sarni sęk, mała czarna plamka, wskazująca, że drewno jest zgniłe częściowo, brak.* **21.** mul. *przyrząd złożony z prostej deski z podstawką wielkości cegły, używany do noszenia cegły.* Zdr. **Kózka,** [**Kozka, Kózeczka, Kozia, Kozeńka, Kozucha, Kozuchna, Koziuchna, Koziczka, Kozula**]. <KOZ>

† **Koza, y,** lm. **y** p. **Koża:** Strzelba była żelazna, na nogach by kozy. Biel. M.

Kozaciec, ćca, lm. **ćce** bot. p. **Kosaciec.** <Sld. do Koza>

Kozacieczek, czka, lm. **czki** bot. **1.** (dietes) *roś.* **2.** p. **Pierszeń.** **3.** niek. p. **Kosaciec.**

Kozacki I. a. **Kozaczy, Kozaczyny** przym. od **Kozak:** Hetman K. Szabla kozacka = *czeczuga.* Kulbaczka wązka, modą z turecka kozacką. Mick. Zaczął taniec w sali od kozackiego tancerza skoczniejszy. Słow. Tośmy bezpieczni, odparł, spozierając z dumą kozacką na biegnące rumaki. Krasiń. Wszak ów dąb gaduła kozackiemu wieszczowi tyle cudów śpiewa. Mick. Okropne klęski wojen kozacko-tatarskich za Chmielnickiego rozkołatały do gruntu cały gmach społeczeński. Szaj. Namnożyło ś. tych watah wszędy w krajach ruskich bardzo wiele, zwłaszcza od czasu wojen kozacko-polskich. Sienk. † Służyć kozacką (dom. służbę) = *służyć jako kozak:* Ci, którzy kozacką służą, będą powinni służyć z półhakiem i z krótką ruśnicą na koniach dobrych. Vol. **2.** przen.: † Utarczki kozackie = *sposób wojowania kozacki, utarczki, podjazdy, partyzantka:* Krzyżacy, porażeni od Giedymina, nie nacierali potym do Litwy walnym wojskiem, tylko kozackiemi utarczkami. Stryjk. Krotofile kozackie. Stryjk. (= *harce).* **3.** † Droga kozacka = *droga tajemna, manowiec:* Witenes przez lasy i borowizny kozacką drogą do Łęczyckiego wtargnął. Stryjk. Przestrzegano, aby lądem kozackiemi drogami, t. j. manowcami, nie przekradali ś. na Zaporoże nowi przybysze z włości. Dub. M. **4.** † przen. *hultajski, łotrowski, zbójecki:* Książę Mendolf wiódł żywot K., żył z łupu wielkiego. Papr. Ze zbytków utraty, za tym wydzieranie cudzego i kozackie desperacje nastąpiły. Skar. (= *z desperacji ważenie ś. na rozbój).* **5.** † Brednie kozackie = *bajki, plotki.* **6.** bot.: Owies K. p. **Owies. Po kozacku** a. **Z kozacka** przys. **1.** *jak kozak, jak kozacy:* Bohdan był chłopakiem ledwo wyszłym z chłopięctwa, ale silnie po kozacku zbudowanym. Krasz. Bogdan... to jakoś z kozacka. Rod. **2.** × przen. *zbyt śmiało, nierozważnie, płocho.*

Kozactwo, a, lm. **a, Kozaczyzna I.** a. **Kozacza** zb. *kozacy, wojsko kozackie:* Kozactwa, hajductwa, ni na co dobrego panowie trzymają, jedno na skwierk ludzi. Falib. **2.** † przen. *swawolna kupa, banda:* Kozacy moawscy wtargnęli w ziemię, a gdy niektórzy pogrzebali człowieka, a oto ujrzeli K. Bud. **3.** † *sposób wojowania kozacki, podjazdy, utarczki, harcowanie:* I cóż jest nad Polaka w polu mężniejszego, a nad Litwę w kozactwie co jest bieglejszego? Stryjk. **4.** † a. × **Kozakierja** *sposób życia kozacki, rabunek, rozbój:* Litwini kozactwem żywności szukali, czyniąc wjazdy do Rusi, do Polski i na morze. Stryjk. Obciążeni łupy do Prus ś. wracali, tam od Konina 3,000 ś. ich w K. oderwało. Murin. Iść, udać ś., jechać w K. Dla chciwości, dla rozpusty, w K. ś. udali; u nich łup lepszy, niż cnota. Górn. Dwa młodzieńcy urodziwi, odłączywszy ś. od wojska, szli w K. do Wołoch. Biel. M. Zebrali ś. do niego ludzie próżnujący i chadzali z nim w K. Bud. Kilkaset naszych z Lanckorońskim jechało w K. pod Białogród, zajęli dobytek i pędzili do domu. Paszk. Kiedy gwałtem przemóc trudno, zrobiwszy co takiego, alić mój na K. Falib. **5.** *kraj kozaków.* <Od Kozak>

Kozacza, y, blm. p. **Kozactwo:** Przez cały miesiąc Lasza i K. w zgodzie przykładnej dzielnie ś. spisywali na kresach. Piet.

Kozaczanka, i, lm. **i** *córka kozaka, dziewczyna kozacka:* Od tej pory każdy parobczak unikał kozaczanki. Krasz.

Kozaczek, czka, lm. **czkowie 1.** p. **Kozak:** a) Śmieli byli i ciurowie, i kozaczkowie prawie nadzy, gdy za buławą jego następowali. Birk. Ten, ciągle małym kozaczkiem zajęty, oczy zamruża i takt ręką bije; K. czasem mu pokaże · pięty, a czasem nogi zarzuci na szyję. Słow. [Przyjechało do Marysi trzech kozácków w goście]. b) Tańczyć kozaczka. **2.** *chłopiec do posługi, ubrany po kozacku:* Za nim jechał lozak po ułańsku z chorągiewką, a za ułanem wóz, na którym jeszcze jeden sługus i przy furmanie K. z bandurą. Chodź. K. popatrzył żywemi oczyma, jakby chciał z pana piersi prawdę wyjeść. Krasz. Wszedszy do kredensu i oznajmiwszy żonie przez kozaczka życzenie moje, usłyszałem przez drzwi opryskliwą jej odpowiedź. Zach. **3.** lm. **czki** *partja winta, złożona z jednego robra.*

Kozaczenie, a, blm., czynność cz. **Kozaczyć.**

Kozaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kozaczyć ś.**

[**Kozaczeńko, a,** lm. **a**] p. **Kozak:** Przystąpił K. do ni.

Kozaczę, ęcia, lm. **ęta** *mały kozak, dziecko kozackie:* Posłuszne K. nie śmiało pytać o więcej. Krasz.

Kozaczka, i, lm. **i 1.** *kobieta kozacka.* **2.** a. [**Kozaczycha**] *żona kozaka.* **3.** [K. a. **Kozacznica**] *dziewka złego prowadzenia, ladaco, [skoczka].*

[**Kozacznica, y,** lm. **e**] p. **Kozaczka.**

Kozaczy p. **Kozacki:** Niema bo rady dla duszy kozaczej. Zal. K. koń. Słow. Mości rotmistrzu, jestem syn K., bić ś. umiem. Słow. Już miałem wyjść i moją szabelką acanką drogę sobie otworzyć i wrota kozacze. Słow. Pułaskiemu śniło ś. zawsze Podole i Ukraina, trochę kozacza, nieco szlachecka. Krasz.

[**Kozaczycha, y,** lm. **y**] p. **Kozaczka.** <Ukr. kozaczycha>

Kozaczyć, y, ył *robić kogo kozakiem.* **K. ś. 1.** *stawać ś. kozakiem; stawać ś. rabusiem.* **2.** (o kobiecie) = a) *wiele dokazywać, wiele sobie pozwalać, prowadzić życie nierządne.* b) [K. ś.] *zostawać matką przed zamężściem.* <Od Kozak>

Kozaczyna, y, lm. **y** *stary, niedołężny kozak.*

× **Kozaczynka, i,** lm. **i** p. **Kazakina.**

Kozaczyny p. **Kozacki:** O dziewie kozaczynej, stepowej dziewicy. Lied.

Kozaczysko, a, lm. **a** p. **Kozak.**

Kozaczyzna, y, blm. p. **Kozactwo:** a) Ukraińskie to słóweczko, nie moje; wywołał je tu rym przez dźwięki bliźnie, nie miłość, którą mam ku kozaczyźnie. Słow. b) K., tytuł sielanki Zimorowicza. Zaż nie wiesz, co nas wszystkich i naszą ojczyznę potkało w nieszczęśliwą teraz kozaczyznę? Zim.

Kozak, a, × **Kazak 1.** lm. **cy** = a) *mieszkaniec Ukrainy a. południowo-wschodnich części państwa rosyjskiego, służący w wojsku jako jeździec lekkozbrojny, żołnierz jazdy nieregularnej:* K., jakoby chudy pachołek, zdobyczy sobie szukając, nikomu nie jest poddany, a za pieniądze komu chce służy. Paszk. Kozacy ukraińscy, regiestrowi, zaporoscy, siczowi a. × siccy. Kozacy dońscy, uralscy, wołżańscy. Kozacy kubańscy, in. czerkiesi. Imię pospolite K. przedzierzga ś. na imię własne. Dub. M. Kozaków z Siczy i kozaków z Terku wyginęła moc. Krasiń. Złapał K. Tatarzyna, a Tatarzyn za łeb trzyma. Prz. Cierp, kozacze, atamanem będziesz. Prz. Przepadł K. z dudami. Prz. (o rzeczy straconej bezpowrotnie). Zginął, jak K. za Dunajem a.: Przepadł, jak K. za górami. Prz. (= *bez śladu, jak kamień w wodzie, bezpowrotnie).* b) † *hajdamak, łotr, rabuś, rozbójnik, opryszek:* Niejaki Muko Prusak z Warmji, mając z sobą 19 łotrzyków abo kozaków, wpadł do Litwy. Stryjk. c) *Ukrainiec, służący u wielkiego pana; służący ubrany po kozacku:* Gostowskiego zwano kozakiem, iż w Podolu sługiwał. Falib. Hej kozaku, ty chamie, czemu w sadzie przy bramie niema nocą ni psa, ni pachołka? Mick. K. pański konno wiezie księdza. Słow. Wracają tłumnie weselne orszaki, zagrali grajki, grzmią liczne wystrzały i pochodniami świecili kozaki. Słow. Córko! podaj mi papier... K., świecy! Słow. Czesze stepem, borem, z listem K., gdzie pan każe. Pol. d) [K.] *chłopak, podrostek, (szczeg. do pasania bydła):* Poswarzył sie z kozákami (= *pokłócił ś. z chłopakami).* e) [K.] (u kosiarzy) *siedzący niby konno na kiju podczas obrzędu [frycowego].* f) [K.] *chłopiec, asystujący noworocznej [kozie].* g) [K.] *człowiek zuchwały, zawadjaka.* h) przen. (o kobietach) *urwis, zuch, chwat:* K. dziewczyna. **2.** lm. **i** = a) *jedynka w grze w loteryjkę.* b) [Kozaki, lm.] = *urządzenie przy gołębniku, przez które gołąb może wejść do środka, ale nie może wyjść.* c) bot.: α) p. **Goździeniec.** β) p. **Grzyb.** d) muz. *rodzaj tańca, wykonywany przez dwuch mężczyzn, z przysiadaniem (prysiudy).* e) w lm. rzeź. *dwa noże półokrągłe, równoległe, połączone z sobą, używane daw. do siekania mięsa na serdelki, kiełbasy i t. p.*, in. warjaty. Zdr. **Kozaczek, Kozunio, Kozuń,** [**Kozaczeńko**]. Zgr. **Kozaczysko.** <Tat. kazàk = człowiek wolny, żołnierz lekkozbrojny; ochotnik; kawaler>

† **Kozak, a,** lm. **cy** *pasterz kóz w górach.* Troc. <Od Koza>

Kozakierja, i, blm. **1.** × p. **Kozactwo. 2.** ir. *pozowanie na kozaka; postępowanie swawolne, nieroztropne, swawola, awanturniczość.* <Od Kozak, z końcówką Włos.>

× **Kozakin, u,** lm. **y** p. **Kazakina.**

× **Kozakina, y,** lm. **y** p. **Kazakina.** Zdr. × **Kozakinka.**

× **Kozakinka, i,** lm. **i** p. **Kozakina.**

Kozakoman, a, lm. **i** *człowiek lubiący kozaków, naśladujący ich:* Sukmany i czapki baranie kroju, który w kozakomanach naszych nowoczesnych wzbudziłby chyba uczucie wstrętu. Jeż. <Now. z Kozak + Gr. manía = manja>

Kozakować, uje, ował *być kozakiem, żyć po kozacku.*

Kozakowanie, a, blm., czynność cz. **Kozakować:** Zaklęliście ś. przeciwko kozakowaniu, ale nie przeciwko pokazywaniu drogi ludziom w potrzebie. Jeż.

Kozakowaty *podobny do kozaka, mający w sobie coś kozackiego:* Niepiękny i w manjerach swych K. And. Dziewczyna śmiała, kozakowata, i po francusku mówi ślicznie. Krasz.

[**Kozary, ów,** blp.] *rodzaj grzybów.* <Zap. od Koza>

[**Kozaryszek, szka,** lm. **szki**] p. **Koziarz:** Kozaryszku... kózeczka ci schudła.

[**Kozarz, a,** lm. **e**] p. **Koziarz.**

[**Kozdroj, a,** lm. **e**] p. **Kozdrój.**

[**Kozdrój, oja,** lm. **oje, Kozdroj**] **1.** *człowiek z wielkiemi, rozczochranemi włosami, rozczochraniec.* **2.** *niezdara.* **3.** *nicpoń, wałkoń, latawiec.*

4. w lm. *włosy długie, nieuczesane.* <Zap. zamiast *kostrój, por. Kostrubaty>

Kozdrubia, i, lm. **e** bot. p. **Cebrzyca.** <Por. Kostrubaty>

[**Kozdubek, bka,** lm. **bki**] zool. p. **Siniak.** <?>

†**Kozdy** i [**Kozdy**] p. **Każdy:** Palec K. iny uciąwszy, trzy grzywny groszy zapłacić powinien. St. wiśl. <K>

[**Kozeńka, i,** lm. **i**] p. **Koza:** Kozeńki moje, łebedeńki, czyście wy jadły, czy piły? Jeż. Stoi wilczek za bramą, a K. w bramie.

[**Kozer, u,** lm. **y**] p. **Kozera:** Co K.?

Kozera, y, lm. **y,** †**Kozyra,** [**Kozyra**] **1.** a. [**Kozer, Kozyr**] (w kartach) *kolor świętny a. karta tego koloru, atu, atut, [tromf]:* Co K.? Już wszystkie kozery wyszły. W arystokratów gracie, smętne sowy, co w grze myślicie bić jako kozery asa, choć będzie z sercem i laurowy. Słow. ⨯ Kozerami dokazywać = *atutować.* Mrong. **2.** †przen. *gra w karty, karty:* Kozerą ś. nie paraj. Wypr. **3.** †przen. *dzielny sposób, środek, pomoc, wsparcie:* Kiedy na mnie tą poszedł kozerą, i ja z nim spólne rozumienie zacznę. Pot. **4.** ⨯ przen. *strata, szwank.* **5.** ⨯ *kłótnia.* **6.** *przyczyna, powód:* To nie bez kozery. **7.** ⨯ a. ⨯ **Kozernik,** ⨯ **Kozyrnik** *karciarz, szuler, kostera:* Tracą czas opilcy, ożralcy, kozerowie. Rej. Zdr. ⨯ **Kozerka.** <Tur. koz = atut, przez Ukr. kozyr>

[**Kozerek, rka,** lm. **rki**] p. **Kozyrek.**

⨯ **Kozerka, i,** lm. **i 1.** p. **Kozera. 2.** a. ⨯ **Kozernica** *kobieta lubiąca grać w karty, szulerka.*

⨯ **Kozernica, y,** lm. **e** p. **Kozerka.**

⨯ **Kozernik, a,** lm. **cy 1.** p. **Kozera. 2.** *ten, co ma często wiele kozer, gracz szczęśliwy.* **3.** *strzelec kurkowy, lekką strzelbą uzbrojony, biegnący na przodzie orszaku:* Przodem biegli w strojach tureckich, perskich, tatarskich tak zwani kozernicy, czyli lekka strzelba. Goł. <Por. Kozera>

Kozerny 1. przym. od **Kozera;** [**Kozyrny**] *atutowy, świętny:* Tuz K. Chodź. Daleko im do kozernego króla. Gom. **2.** [K.] *tęgi, dziarski:* K. chłop.

⨯ **Kozerować, uje, ował,** [**Kozyrować**] *zadawać kozery, grać atu, atutować.*

⨯ **Kozerowanie, a,** blm., czynność cz. **Kozerować.**

⨯ **Kozerzysty** *pełen kozer.*

Kozeta, y, lm. **y,** częś. zdr. **Kozetka** *mała kanapka, zwykle na dwie osoby, z oparciem z jednej a. z dwu stron.* <Z Fr. causeuse pierwotnie: gawędziarka, kanapka do pogadanki poufnej>

Kozetka, i, lm. **i** p. **Kozeta:** Wolała leżeć na kozetce, czytać coś a. drzemać. Krasz. Pozostał na kozetce i przypatrywał ś. jeszcze długo deseniom perskiego dywanu. Gaw.

Kozetkowy przym. od **Kozetka:** Jeden z mych sąsiadów kozetkowych. Kasz.

Kozi 1. a. [**Koziny**] przym. od **Koza:** Kozia skóra. Kozie mleko. Kozie skoki. Len. Wilk... nieźle udaje śpiew K. Mick. Mów wilkowi pacierz, a wilk woli kozią macierz. Prz. Przen.: Ledwie w K. róg nie wlazł. Prz. (= *źle z nim, nie wie co z sobą zrobić*). Wsadzono go w K. rożek. Prz. (= *przyparto do muru, dokuczono mu do żywego, wprawiono go w położenie bez wyjścia, przegadano go*). Oj ty K. bobku! Prz. (= *gapiu, głupcze, niezdaro*). Kozia wełna a. kozia szerść = *rzecz błaha, błahostka, bagatela, głupstwo, drobnostka, fraszka, nic:* Sprzeczać ś., spierać ś. o kozią wełnę. O kozią wełnę idzie. Troc. **2.** przen. *taki, jak u kozy:* Kozia bródka = *hiszpanka.* Krasiwiec ów nos miał przebity, wargi krzywe i oczy kozie. Jeż. **3.** [K.]: a) [K. dryszcz a. drzyst] p. **Dryszcz.** b) [K. muzyk] p. **Muzyk.** c) [Kozie mydło] p. **Mydło.** d) [K. rożek, kozie rożki] p. **Rożek.** e) [Kozie siano] = *rózga, pęk suchej brzeziny.* f) [K. syn] = *wyraz obelżywy:* Ach ty K. synu! **4.** bot.: a) Kozia broda = α) p. **Aron.** β) p. **Goździeniec.** γ) p. **Szczotlicha.** δ) p. **Tawuła.** ε) [Kozia broda] = *bedłka.* ζ) [Kozia broda] = *roś. clavaria fusca.* b) Kozia bródka = α) p. **Goździeniec.** β) p. **Kozibród.** γ) p. **Rzęśnia.** c) †Kozie jajka = *roś. złotogłów* (asphodelus). d) K. korzeń p. **Omieg.** e) K. lep a. **Kozilep,** †**Koziolep** (cistus creticus) *roś. z rodzaju czystka.* f) K. listek a. K. powój p. **Wiciokrzew.** K. liść, drzewko. Bobr. g) K. mlecz p. **Utwar.** h) K. parsk p. **Przetacznik.** i) Kozie proso a. Kozia reż p. **Prosownica.** j) K. róg p. **Koziróg.** k) Kozia rutka p. **Rzęśnia.** l) K. skok p. **Koziskok.** ł) Kozia stopa a. stopka p. **Podagrycznik.** m) [Kozia drzyść a. gryźć] p. **Koziagryść. 5.** embr.: Błona kozia p. **Owodnia. 6.** kip.: K. smak wina = *smak siarkowodoru w winie.* **7.** lek.: a) K. bek, głos (aegophonia) *odmiana głosu oskrzelowego,* in. b e c z e n i e, e g o f o n j a. b) Kozia stopka a. ⨯ kozia stopa = *narzędzie do wydobywania korzeni zębowych.* **8.** poet.: Kozie gwiazdy = *gwiazda w gwiazdozbiorze Woźnicy,* in. k o z a. Mic. **9.** wet.: a) Kozia noga = *wadliwa budowa nogi końskiej, wskutek czego kolano bywa wygięte naprzód.* b) [Kozie kopyto] = *krzywe kopyto u konia.* **10.** woj.: Kozia noga p. **Widełka.**

[**Kozia, i,** lm. **e**] p. **Koza.**

[**Koziagryść, i,** lm. **e** a. **Kozia drzyść, Kozia gryźć**] *roś. zawilec gajowy* (anemone nemorosa, ranunculus phragmites). <Kozio + GRYZ>

[**Koziak, a,** lm. **i**] p. **Chóziak.**

[**Koziana, y,** lm. **y**] *nazwa krowy.*

Koziar, a, lm. **y 1.** [K.] pog. = a) p. **Chóziak.** b) *chłop.* c) w lm. a. [**Wochy**] *nazwa ubogiej ludności w Siedleckim.* **2.** bot. (clavaria coralloides) *grzyb, gatunek goździeńca,* in. g o ź d z i e n i e c k o r a l o w a t y. <Od Koza>

Koziarka, i, lm. **i 1.** a. **Koźlarka** *żona a. córka pasterza kóz.* **2.** [K.] *babka przy położnicy.*

Koziarnia, i, lm. **e 1.** a. **Koziniec** *chlew dla kóz.* **2.** p. **Koza:** Aplauzora wzięto do koziarni. Mat.

[**Koziarski**] przym. od **Koziar:** Wioski koziarskie.

Koziarz, a, lm. **e, Koźlarz 1.** a. **Kozopas,** †**Kozopasz,** †**Kozłowiec,** [**Kozarz**] *pasterz kóz:* Skotopasowie, pasterze i koziarze. Syr. **2.** *ten, co gra na kozie, kobziarz, kobeźnik, dudarz.* **3.** [Koziarz] = *polujący na kozy w górach.* Zdr. [**Kozaryszek**]. <Od Koza>

[**Koziaty**] p. **Kosonogi.**

†**Koziblask, u,** lm. **i** *łojek, talk.* Sien. <Kozi + Blask>

Kozibród, odu, lm. **ody** bot. (tragopogon) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: K. ł ą k o w y, daw. K o z i ą b r ó d k ą, W l i ś n i k i e m, S ł o n e c z n y m m l e c z e m zwany (t. pratense). K. o g r o d o w y a. p o r o l i ś c i o w y, in. k o r z o n k i c z a r n e a. o w s i a n e (t. porrifolium). <Kozi + Broda>

[**Kozibródka, i,** lm. **i**] *kozia bródka, hiszpanka.*

Kozica, y, lm. **e 1.** a. [**Kozielica**] *kij, pręt do oczyszczania pługa, kij na końcu okuty do wypychania ziemi z pługa podczas orania, styk, istyk:* Nie uczyliśmy ś. w szkole, tylko z kozicą za pługiem. **2.** *nasad pługowy, rękojeść pługa:* Robi sobie kozicę rolnik, którąby nizkich kół pługo-

wych z tyłu popierała. Otw. Do kozice, do pługu, chłopie. Prz. Przen.: K. mu patrzy z oczu. Prz. *(=znać w nim chłopa nieokrzesanego).* Obleczesz chłopa w gunię, poznać przecię kozicę: chociaż mu dostaje pieniędzy i klejnotów, ma psie obyczaje. Bies. K. z pieniędzmi. Nar. *(=chłop bogaty).* **3.** *rękojeść bicza, pręt do bicza, biczysko.* Por. **Batlewisko.** **4.** [K.] *bat na koziej nodze, nahajka.* **5.** ✕ żart. *szabla:* Jam tylko uważał, czy on ś. nie zerwie do swojej kozicy na Waćpana. L. **6.** *drewniana rurka ostrokręgowa do przechowywania osełki podczas koszenia,* in. k a l e t k a. **7.** *sakwa skórzana z frendzlami na pieniądze.* Chm. Wyciągnął z pod opończy ogromną kozicę (sakwę skórzaną), pełną srebra, asygnat i złota. Od. **8.** [K.] = **Kobza**: Stoi cymbalista, skrzypek i kozice. Mick. Każę przynieść kozicę, basetlę, dwie skrzypiec. Mick. Kazał do siebie ze wsi przychodzić muzyce, przy której i basetla była i kozice. Mick. **9.** fl. *widełki, któremi ś. zrzuca liny, gdy ś. zaczepią o krzak a. drzewo:* Na szkutach obalić linę, mówi sternik, kiedy, holując, linka ś. na chróście zawiesi, aby ją flis kozicą, to jest widełkami zrzucił. Mag. **10.** a. **Sarnia noga** wet. *wybujałość kości na zewnętrznej stronie stawu skokowego u konia; wog. wybujałość kości u zwierząt skutkiem stłuczenia.* **11.** zool.: a) a. **Koza dzika**, **Koza skalna**, **Giemza** (rupicapra tragus a. capella rupicapra) *zwierzę racicowe, pochworogie, z rodziny antylop:* Dla ochrony kozic i świstaków w Tatrach wydano ustawę w 1869 r. Tat. b) [K.] *koza domowa.* Zdr. [**Koziczka**]. <Od Koza>

[**Koziczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kozik**: Mám kozicek, ogolé cię.

[**Koziczka, i,** lm. **i**] p. **Koza** i **Kozica**: Dyby K. nie była skákała, nie byłaby se nożyczki złámała. Prz. Kozicko, napasłaś sie mi?

Koziczny przym. od **Kozica.**

Koziczyn, u, lm. **y** bot. (tragopyrum) *roś.*

Kozić się, i ś., ił ś. **1.** p. **Koźlić.** **2.** *postępować jak koza, być upartym.*

✕ **Kozidar** **1. u,** lm. **y** *dar, który dawszy odbierają.* **2. a,** lm. **y** *ten, co dawszy coś, odbiera.* <Kozi + Dar>

[**Kozidła, deł,** blp.] *bieguny u kolebki.* <?>

[**Kozidry, ów,** blp.] *sosny, przeznaczone na wyrób gontów.* <Koza + DR>

Koziejewo, a, lm. **a** ucz. p. **Koza**: Wsadzić kogo do koziejewa.

†**Koziek, źka,** lm. **źki** anat. p. **Skrawek.** <?>

Kozielec, lca **1.** lm. **lce** = a) † p. **Kozieł**: α) I stało ś., iże jedną ułapiwszy kozielca, przyniosła do domu. B. Sz. β) Często kozielce przewraca. P. Sand. b) [K.] *roś. zawiłek żółty* (anemone ranunculoides). **2.** lm. **lcy** = a) †*zbytnik, swawolnik:* Jedźcie dalej, kozielcy, nierad siadam z wami. Zbyl. b) [K. a. **Średniak**] *wyrostek, chłopak.*

[**Kozielica, y,** lm. **e**] p. **Kozica.**

✕ **Kozielnica, y,** blm. p. **Kozina.**

Kozieł, zła, lm. **zły, Kozioł,** ✕ **Kozioł** **1.** zool. = a) *samiec kozy,* in. c a p: K. beczy, beka. K. czyszczony. K. nieczyszczony *(= stadnik).* Brodaty jak K. Prz. Patrzy, jak K. na wodę. Prz. Uparty jak K. Prz. *(= bardzo uparty).* Przen.: Uparty K. *(= człowiek uparty).* Przen.: Z kozła zrobił barana. Prz. *(= przekręcił, przeinaczył).* Robić z kogo kozła i barana = *robić z kim co ś. podoba, powodować kim, opanować kogo:* I ze mnie zrobiłeś kozła i barana. Fred. A. Kozła doić = *robić coś napróżno; chcieć uprosić skąpego; chcieć wziąć, gdzie niema nic:* Nieraz i tego nie uprosi, darmo kozła doi. Pot. Ten kozła doi, drugi nadstawia przetaka. Pot. K. ofiarny = *kozieł składany na ofiarę za grzechy całego ludu w Starym Zakonie.* b) przen. *człowiek cierpiący za innych:* Tym ofiarnym kozłem rewolucji było Towarzystwo patrjotyczne. Mochn. Wajdeloci, sygonoci, lingostoni, zwali ś. kapłani, których obowiązkiem było dzieła przodków na obrzędach wszelkich, a szczególniej w czasie jesiennych świąt kozła, opowiadać lub opiewać ludowi. Mick. Uroczystość ta początkiem swoim zasięga czasów pogańskich i zwała ś. niegdyś ucztą kozła. Mick. Symon Grunau w XVI wieku trafił przypadkiem w Prusach na ucztę kozła. Mick. c) *samiec sarny:* U sarn samiec zowie ś. także kozłem. Kluk. (Antylopy) myślały, że jestem K., wódz ich stada. Mick. d) K. skalny = *nazwa gatunków kóz z potężnemi, z przodu płaskiemi, pospolicie węzłowatemi rogami.* **2.** przen. *zły człowiek; potępieniec; djabeł:* Kozły za złych ludzi, baranki za dobrych biorą ś. Brud. Stać na lewicy z kozłami. **3.** przen. *upór, krnąbrność, zuchwalstwo:* Wybić kozła *(= przełamać upór).* Kozła a. kozły stawiać a. stawić = *stawiać opór, opierać ś., sprzeciwiać ś., srożyć ś.* **4.** przen. *złość:* Nie wdaj ś. z tą kobietą, bo ma kozła w oczach. Prz. *(= bo to czarownica, jędza).* **5.** ✕ przen. *nasępienie czoła, nachmurzona mina, zły humor:* K. na twarzy, na czele. L. Postawić kozła na czele. Troc. Zawsze kwaśna z kozłem na czele. Troc. Zawsze u niego chmura a K. na czele. Szymon. Kozła w czele, a oczy z ukosa zawróciwszy... Korczyński. W koźle Mars urodzony. Pot. To mówiąc oczy w chmurze, czoło miała w koźle. Pot. Jak straszny, mrukliwy, mściwy, sępowaty, nigdy mu takie kozły na czele nie siadły. Pot. **6.** przen. *przezwisko obelżywe:* Nazywasz mię wszeteczniсą, ty koźle, brzydniku! Lubom. **7.** *przewrócenie ś. do góry nogami:* Najmniej ze dwudziestu kozłów z góry wywróciłem. L. Zabite ptaki wywracały kozły w powietrzu. Jun. Przen.: Wywijać kozły = *dopuszczać ś. czynów niekonsekwentnych, niespodziewanych.* **8.** a. w lm. a. poet. **Koza** *siedzenie dla woźnicy:* Powozić z kozła. Siedzieć na koźle. Zamiast lokajów w kielni siedziały dwa pieski, a na kozłach Niemczysko, chude nakształt deski. Mick. Stangret spadł z kozieł (zam.: z kozłów). Chodź. Przen.: Jak ś. ma rządzić, gdy we łbie spadł z kozła woźniczka? L. **9.** w lm. *broń ustawiona na krzyż:* Broń w kozły złożyć. Na placu stał, złożywszy broń w kozły, pułk grenadjerski. Chodź. **10.** a. w lm. *rząd palików, zbitych na krzyż, wbitych w ziemię i u góry połączonych poziomą belką,* in. k o b y l i c a, k o b y l i c e: Kozły do piłowania drzewa, do robienia faszyny. Kozły do robienia wiązek składają ś. z dwuch długich palów na krzyż założonych. Jak. J. Kozły, na których most spoczywa, in. i z b i c e. Kozły w mosty ś. dają dla wstrzymywania lodów. Świt. Most na kozłach. Kozły do rusztowań ustawione, kobylice przed budowlą stawianą, lub przed ścianą w kopalni, w której ś. łupie. Łab. **11.** ✕ Kozły rosochate = *rogatki, kobylenie.* **12.** Kozły w dachu = a) *krokwie, pary krokwi naprzeciw siebie.* b) *podpory pod krokwie, utkwione w belkach.* **13.** *staluga:* Oprzeć, postawić obraz na kozłach. **14.** *ławka, służąca stelmachowi do strugania drzewa.* **15.** a. K. stelmaszy = *przyrząd do podnoszenia ciężarów,* in. s ł o ń, t r ó j n ó g. **16.** *winda.* Dek. **17.** *stos równoboczny, zawierający w sobie 1,000 dranic.* **18.** *trójkąt z tar-*

cic ułożony, aby wyschły. **19.** × *dudy do grania, gajdy, multanki, kobza, koza:* Grać na koźle. Troc. **20.** [K.] = a) *ptak kozodój.* b) *część płytu (tratwy).* c) *przyrząd do ściągania płytów z mielizny.* d) *miara soli, w bryłach układanej.* e) *przecznica w budowlach.* f) *kopka zboża na polu.* g) p. **Koza.** h) *mech.* i) [Kozły zmagać] p. **Zmóc.** **21.** bart.: †K. a. †K o z i e ł e k od powroza bartnego = *zakrzywiony kawałek drzewa twardego, w kształcie kluczki wyrobiony, przyszyty szpagatem do powroza bartnego, służący do zaczepiania na drzewie przyrządu powrozowego, utrzymującego bartnika na deszczułce przy wyrabianiu barci:* K. od powroza bartnego okazywany był przez podstarościego przy akcie sądowym, jako znak wezwania od sądu bartnego każdemu z bartników, których tenże podstarości, jako poseł sądowy, wzywał w sprawie skazanego na śmierć złoczyńcy. **22.** cieś. *przyrząd do umocowywania desek przy fugowaniu i spajaniu.* **23.** druk. *stół wysoki z pochyłym wierzchem, na którym stawia ś. kasztę drukarską, podstawa pod kasztę bez pomieszczenia na szuflady.* **24.** fl. *ławka, na której flisacy rzeczy swe wieszają, aby nie zmokły.* **25.** gim. *przyrząd, służący do przeskakiwań i początkowych wsiadań.* **26.** gór. = a) *trójnóg a. inne wiązanie, ustawione nad otworem świdrowym, służące do zawieszania świdra w otworze,* in. o k r a k. b) *rusztowanie nad szybem do t. zw. linotarczy, dla wyciągania skrzyń z szybu.* **27.** kol.: a) K. zwrotnicy = *przyrząd do przesuwania iglic,* in. s t o j a k z w r o t n i c y. b) K. kryty = *budka hamulcowego.* c) *barjera na końcu linji ślepej.* **28.** ucz. *odbicie ś. piłki od ziemi.* Zdr. **Koziełek,** †**Koźlec,** †**Kozielec,** [**Koziuleńko**]. <KOZ>

Koziełek, łka, lm. **łki,** częś. **Koziołek** **1.** p. **Kozieł:** a) = *młody kozieł, koźlę:* Lwy jako koziełki rękoma rozszarpywał. Birk. Koziełki po łące pląsały. Troc. b) K. przewrócić. Kn. Koziełki na głowie przewracać. Troc. Pies w koziełki ś. toczy. Troc. W koziełki jak kula ś. toczył. Jabł. Proch z wieży tę chmurę rozpędził chłopską, część jej wielka poszła w zad, wywracając aż na dół koziełka. Zim. e) *stołek z nogami na krzyż:* K. do trzymania szczap przy rznięciu piłą. **2.** × *wyraz pieszczotliwy = kotek, gołąbek, rybka, perełka, skarb, duszka, kochanie:* Stary rzekł małżonek: „Mój koziełku drogi!"—pewnieć mu przyprawi ten K. rogi. Troc. **3.** *rodzaj ławeczki o dwuch nogach na jednym końcu, używany do kucia koni, do podtrzymania wozu i t. p.* **4.** *pręt pod kątem zgięty, np. do dzwonków, do klap u kotłów machin parowych,* in. d r ą ż e k k ą t o w y, r a m i ę k ą t o w e. **5.** [K.] = a) [**Koziołek**] *przyrząd do suszenia koniczyny.* b) *warsztat rymarski.* c) *podstawa stopienka, t. j. przyrządu do zwijania kłębków.* d) a. [**Wiatuch**] *przyrząd do zwijania nici.* **6.** bot. = a) p. **Wielosił.** b) [K.] *roś. sporek zwyczajny* (delphinium consolida). **7.** fl. (na szkutach) *kołek sękaty o kilku końcach, na którym ś. podczas hysu gary uwiązują.* **8.** kuch. *mątew, kij rosochaty do mieszania płynów.* **9.** mul. *nosidło do noszenia cegły.* **10.** zool.: a) p. **Kszyk.** b) p. **Sikora.**

Koziełkować, uje, ował, Koziołkować **1.** *przewracać koziołki:* Piesek z radości koziełkuje. Troc. Bóbr to zanurzał ś., to wypływał, koziełkując przytym. Sienk. × Przen.: Koziełkujący wir. **2.** *przestawiać nóżki cyrkla:* K. cyrklem po papierze. Troc. <Od Kozieł>

Koziełkowanie, a, blm., czynność cz. **Koziełkować.**

Koziełkowaty bot.: Rośliny koziełkowate p. **Wielosiłowaty.**

× **Koziełnica, y,** blm. p. **Kozina.** Troc.

[**Kozienica, y,** lm. **e**] *sosna.*

Kozieniec, ńca, lm. **ńce** **1.** bot. (lonicera caprifolium) *roś. z rodzaju wiciokrzewu.* **2.** wet. *wadliwa budowa nogi przedniej u koni, przyczym kolano bywa wygięte naprzód.* <Od Koza>

Kozienie się, a ś., blm., czynność cz. **Kozić ś.**

Kozienka, i, lm. **i** p. **Koza:** Pójdziesz za to do kozienki na cztery tygodnie o chlebie i wodzie. Kaczk.

Koziennica, y, lm. **e** żart. p. Koza.

[**Kozieparstwo, a,** lm. **a**] *roś. wietrznica* (anemone silvestris). <Wyraz sztucznie zrobiony może przez Wagę>

Kozieradka, i, lm. **i** bot. (trigonella) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: a) K. b ł ę k i t n a p. **Nostrzyk.** b) K. b o ż a t r a w k a a. B o ż a t r a w a, B o ż o r o ż e c, B o ż y ż y k i, F e n g r e k, †K a z a, niek. K o z i o r o ż c e m, K o z i o r o ż n i k i e m zwana (t. foenum graecum). <Koza + RAD>

Kozierza, y, lm. **e, Trójprątka** bot. (siegesbeckia) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

†**Kozierzec, rca,** blm. p. **Koziorożec:** Księżyc znajdował ś. wtedy w 8° Kozierca, słońce zaś w piątym Bliźniąt. Kronika r. 1549.

[**Kozię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Koźlę:** Czym będą ścielić na zimę koziętom? Ork.

†**Kozigryz, u,** lm. **y** *roś. piwonja polna* (saxifraga lutea). <Kozi + GRYZ>

[**Kozij, a,** lm. **e**] *wół z rogami na tył pochylonemi.*

Kozik, a, lm. **i** **1.** *nóż do obdzierania skóry, nóż rzeźnicki,* in. k u ś p i k: Mądra kózka, ale i K. nie głupi, co ją obłupi. Prz. Na św. Marcina K. gąski zarzyna. Prz. K. najostrzejszy cudze mieszki rzeże. Klon. **2.** *mały, lichy, ladajaki nóż, np. cyganek:* Gdy niema pałasza, dobry i K. u pasa. Prz. Od kozika do nożyka, od nożyka do konika. Prz. (= *od łyczka do rzemyczka = złodziej zaczyna od małego, stopniami brnie ś. w złym).* Paskwilant pisze wiersze stylem gorszym od kozika. Pot. **3.** lek.: †K. cyruliczy a. cyrulicki = *nożyk, skalpel, bistur.* **4.** × przen. *mazgaj, ślamazarnik.* Zdr. [**Koziczek**]. <Zap. od Koza>

Kozilek, łka, lm. **łki** bot. (pimpinella tragium) *roś., gatunek biedrzeńca.* <Kozi + Lek>

Kozilep, u, lm. **y** **1.** bot. p. **2. Czystek** i **Kozi.** **2.** †*sok z tej rośliny* Syr. <Kozi + Lep>

Kozilepowy, †**Kozilepów** przym. od **Kozilep.** Troc.

†**Kozilepów** p. **Kozilepowy:** K. sok abo żywica. Kn.

Kozilistek, tka, lm. **tki** bot. p. **Wiciokrzew.** <Kozi + Listek>

Kozilub, a, lm. **y** bot. p. **Płóśnia.** <Kozi + LUB>

Kozimlecz, a, lm. **e** bot. p. **Utwar.** <Kozi + Mlecz>

Kozina, y **1.** blm., a. × **Kozielnica,** × **Koziełnica** *mięso kozie:* Wilk ś. objadł koziny. Jabł. **2.** lm. **y** *licha koza:* Zjedli nam wilcy ostatnią kozinę. Pśń. <Od Koza>

Koziniec, ńca, lm. **ńce** **1.** p. **Koziarnia.** **2.** [K.] = a) *nieprzyjemny zapach właściwy kozom.* b) *choroba nóg końskich, skrzywienie nóg u konia wskutek jazdy forsownej:* Źrebię parszywe i w dodatku z kozińcem. Ost. **3.** × *przezwisko dawane Tatarom:* Rabusiów tych, Tatarów, w Polsce nazywano dawniej kozińcami. Rol. <Od Koza>

[**Koziny**] p. **Kozi**: Chłop znaláz kozine kolano.

Kozio przys. od **Kozi**, *jak koza:* Wilk... nieźle udaje śpiew kozi, więc jako mógł najkoziej odezwał ś.: „Bebe!" Mick.

Koziobrody *mający brodę kozią, podobną do koziej:* Ammon bożek K. Min. <Kozi + Broda>

†**Koziodój, oja,** lm. **oje** p. **Lelek.** <Kozio + DOJ>

Koziogłowy, †**Koziogłów** *mający kozią głowę.* <Kozi + Głowa>

†**Koziogłów** p. **Koziogłowy.**

†**Koziok, a,** lm. **i** p. **Koziook.**

× **Kozioki** p. **Koziooki.**

Koziokopytny *mający kopyta kozie.* <Kozi + Kopytny>

†**Koziolep, u,** lm. **y** bot. p. **Kozi.** <Kozi + Lep>

Kozioł, zła, lm. **zły** p. **Kozieł.** Zdr. **Koziołek, Koziołeczek,** [**Koziołeniek**].

Koziołeczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Kozioł** i **Koziołek**: Była babuleńka rodu bogatego, miała koziołeczka bardzo rozpustnego. Pśń. **2.** [K.] *rynka gliniana o trzech nóżkach.*

Koziołek, łka, lm. **łki 1.** p. **Kozioł** i **Koziełek**: a) Zarzezę ci koziołka rocznego. Li. b) Koziołki przewracać. Chłopcy zabiegli im (baranom) drogę, ale dostawszy tęgie bukisz, wywrócili koziołka. Chodź. Gracz szarak! skoro poczuł wszystkie charty w kupie, pstręk na prawo koziołka. Mick. Myśl.: Do porywających ś. krzyków, robiących zwykle zygzaki czyli koziołki w powietrzu. Karw. Przen.: Śmierć? — wielkie rzeczy! K. z tej strony na tamtą. Gom. c) Nad płomieniem oszczepy złożono w koziołki. Mick. d) K. do przepiłowywania drew opałowych, do trzymania szczap przy rznięciu piłą. K. do podwyższania rusztowań przy budowie. K. w browarach do przymocowywania kranów w czasie obciągania piwa przy pomocy wężów gumowych K. przy pomiarach kopalni zamiast trójnoga. Łab. Garb.: K. drewniany do rozwieszania skór, in. b o k. e) Gałęzie z kor odarte, mające wierzchy przycięte, a z grubsza zaostrzone, których Rzymianie dla warowania miejsc obronnych używali, kłody, koziołkami abo drewnianemi niedźwiadki zwać możem. Warg. **2.** [K.] = a) *nizki garnek na trzech nóżkach, rondel gliniany.* b) *podstawka do noży, widelców i łyżek.* c) *stołeczek.* d) *krzyżulec.* e) *trzy nóżki drewniane z [zawdzianemi] na nie jabłkami.* f) *[firlejek], mątewka do rozbijania jaj, śmietany.* g) *figura drewniana z dwoma rożkami, używana przy obchodzie weselnym:* Dać pod koziołka (= *dać datek dla państwa młodych).* h) p. **Koziełek.** i) w lm. *jasła:* Owce becą u koziołków, bo siana... niéma. j) *roś. kozłek* (valeriana). k) *pudenda.* **3.** gim. *rodzaj ćwiczenia,* in. p r z e j ś c i e, w y w r ó t. **4.** karc. p. **Kogut. 5.** cyk. *przyrząd (rodzaj ramy) do przytwierdzania pakunków, ubrania i t. p.* **6.** leśn. p. **Klatka. 7.** zool. = a) p. **Gołąb.** b) p. **Sikora.** Zdr. **Koziołeczek.**

[**Koziołeniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Kozioł**: Babuleńka... miała koziołeńka.

Koziołka, i, lm. **i** *rodzaj bryczki:* Wziął małą koziołkę z koniem dla guwernantki i dzieci. Słow. <Zap. dlatego, że składa się przeważnie z kozła>

Koziołkować, uje, ował 1. p. **Koziełkować**: Koziołkuje, jak na linie, daje susy tak i siak. Fred. A. **2.** myśl. *przewracać ś. w powietrzu.* <Od Koziołek>

Koziołkowanie, a, blm., czynność cz. **Koziołkować.**

Koziołkowy przym. od **Koziołek.** Anat.: × Muskuł K. ucha p. **Skrawkowy.** Gorz.: Kwas K.

[**Koziomki, mek,** blp.] p. **Poziomka.**

Kozionogi, Kozłonogi, Koźlonogi, Koziostopy *mający kozie nogi:* Kozionogie satyry. Petr. <Kozi + Noga>

Koziook, a, lm. **i 1.** † a. † **Koziok** *jakiś kamień drogi.* **2.** a. **Twałek, Ościec** bot. (aegilops) *roś. z rodziny traw.* Gatunek: K. j a j o w a t y, daw. M y s z y m z b o ż e m, a niek. S t o k ł o s ą zwany (ae. ovata). **3.** × lek. (aegilops) *owrzodzenie kąta wewnętrznego oka.* <Kozi + Oko>

Koziooki, × **Kozioki,** × **Kozooki** *mający oczy kozie.*

Koziorogi *mający kozie rogi.* <Kozi + Róg>

Koziorożec, żca, lm. **żce 1.** blm. a. † **Kozorożec,** † **Koziorożek,** † **Koziorzec,** † **Kozierzec,** † **Koziorogi** lm., † **Kozłoróg** astr. *jeden z gwiazdozbiorów zwierzyńcowych:* W znaku Koziorożca znajduje ś. słońce w czasie przesilenia zimowego. **2.** bot: a) p. **Kozieradka.** b) K. chmielowy, K. dzięcielina i × K. polny p. **Lucerna. 3.** a. † **Kozorożec,** † **Koziorożek** zool. (capra ibex) *kozieł skalny z wielkiemi, węzłowatemi rogami.* <Kozi + Róg>

† **Koziorożek, żka,** lm. **żki** p. **Koziorożec.**

Koziorożnik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Kozieradka. 2.** K. chmielowy, K. dzięcielina i × K. polny p. **Lucerna.**

Kozioróg, oga, lm. **ogi 1.** † w lm. astr. p. **Koziorożec. 2.** zool. (cerambyx cerdo) *chrząszcz czteroczłonkowy z rodziny długorogich.*

† **Koziorzec, rca,** blm. p. **Koziorożec**: Grudzień miesiąc z koziorcem skończenie przynosi. Jeżow.

Koziostopy p. **Kozionogi**: Leśnych satyrów ufiec K. Nar. <Kozi + Stopa>

× **Koziół, zła,** lm. **zły** p. **Kozieł**: To człek twardy jak stal, czyli, co na jedno wychodzi, uparty jak K. Chodź.

Koziparsk, u, lm. **i** bot. p. **Przetacznik.** <Kozi + Parsk>

× **Kozirożek, żka,** lm. **żki** *ten, co ma kozie rogi:* Sylen K. Koryt. <Kozi + Rożek>

Koziróg, oga, lm. **ogi, Kozi róg** bot. **1.** p. **Kolcowój. 2.** (quercus smilax) *roś. z rodzaju dębu.* <Kozi + Róg>

Koziskok, u, lm. **i, Kozi skok** bot. (aegopricon a. maprounea) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* <Kozi + Skok>

[**Koziuchna, y,** lm. **y**] p. **Koza.**

[**Koziuleńko, a,** lm. **a**] p. **Kozieł**: Babuleńka... miała koziuleńka.

[**Kozka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Koza. 2.** *świerszczyk polny.*

[**Kozlarz, a,** lm. **e**] *rodzaj grzyba.*

Kozłek, łka, lm. **łki,** × **Kosłek 1.** † anat. p. **Skrawek. 2.** bot. = a) a. [**Koziołek**], **Walerjana, Baldrjan, Bieldrzan, Bieldrzan** (valeriana) *roś. z rodziny kozłkowatych.* Gatunki: K. b l i ź n i c z k i (v. tuberosa); K. l e k a r s k i a. p o s p o l i t y (v. officinalis); K. w i e l k i a. b i a ł y a. o g r o d o w y, daw. × D r y j a w n i k (v. phu). b) K. sałatka p. **Roszpunka.** <Od Kozieł>

Kozłkan, u, lm. **y** chem. p. **Walerjanian**: K. cynkowy (= *walerjanian cynku).*

Kozłkowaty bot.: Rośliny kozłkowate (valerianaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Kozłkowy przym. od **Kozłek**: a) Ziele kozłkowego smaku i zapachu. Syr. b) anat. p. **Skrawkowy.** c) chem.: Kwas K. p. **Walerjanowy.** Olejek K.

Kozłojeleń, a, lm. **e, Kozojeleń** *pół kozła pół jelenia:* Goethemu chciało ś. odczepić od tego

kozłojelenia, by przejść do innej roboty. Spas. <Kozieł + Jeleń>

Kozłonogi p. **Kozionogi:** K. satyr. Troc. <Kozieł + Noga>

† **Kozłoróg, oga,** blm. p. **Koziorożec.** Dar. J. <Kozieł + Róg>

Kozłować, uje, ował 1. × *skakać jak kozieł.* **2.** × przen. *swawolić, dokazywać.* **3.** piw.: K. sztukę p. **Robić.** <Od Kozieł>

Kozłowanie, a, blm., czynność cz. **Kozłować:** Dzieciuch nie myśli, tylko o pile, o cydze, o graniu, kozłowaniu i próżnych zabawach. Opal.

Kozłowaty *podobny do kozła; mający naturę kozła:* Głos K. Boh. Kozłowate to owieczki. Troc (= *będące jak kozły).*

Kozłowiec, wca 1. † lm. **wcy** p. **Koziarz.** Gawiń. **2.** [K.] *jakaś roślina, aronicum clusii.*

[**Kozłowina, y,** lm. **y**] **1.** *drzewo zdatne na kozły do dachów.* **2.** w lm. a. [**Stołowiny**] *listwa, łącząca nogi stołu.*

[**Kozłowka, i,** lm. **i**] *szereg krokiewek na kalenicy.*

† **Kozłowski** p. **Koźli.** Mącz.

Kozłowy 1. p. **Koźli:** Buty, rękawiczki kozłowe. Kozłowa skóra. Troc. Kozłowe mięso. Troc. K. zamesz. Ins. c. 1. Kato miasto pościeli kozłowych używał kożuchów. Warg. Ofiary Mozesowe, krwi wołowe i kozłowe. Pśń. kość. (Psalm 50). **2.** bot.: Kozłowe ciernie = a) p. **Traganek.** b) p. **Kolcowój.**

Koznogiet, u, lm. **y** bot. (melampodium) *roś. z rodziny złożonych.* <Koza + Nogiet>

× **Kozochłop, a,** lm. **y** *pół człowieka pół kozy:* Bożek Pan K. Gawiń. <Koza + Chłop>

Kozociecznik, a, lm. **i** bot. (anigosanthus) *roś. z rodziny zakrwawkowatych.* <Koza + CIEK>

Kozodnik, a, lm. **i** bot. p. **Kozodziczyna.** <?>

Kozodój, oja, lm. **oje 1.** × *ten, co kozy doi, pasterz kóz, koziarz:* Tych słów kozodojowie oni nie pojęli. Zim. **2.** zool. p. **Lelek.** <Koza + DOJ>

† **Kozodrza, y,** lm. **e** *obdzieranie kóz ze skóry;* przen. *zdzieranie, zdzierstwo:* Beczeć jako na kozodrzy koza. Być na kozodrzy = *być obdzieranym, łupionym.* Przyszłoby WMci być na niewczesnej kozodrzy. Pot. (= *przypłacić skórą).* Będąc własnej ojczyznie na kozodrzy. Birk. Chmielnicki na Kamieniec dybie, jeśli my ś. tam prędko nie zamkniemy, i sami na kozodrzy będziemy. Grab. (Śmierć) byłaby nieboga goła pewnie, jako powiadają na niewczesnej kozodrzy. Pot. <Koza + DŹIOR>

Kozodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Kosodrzew.** <Koza + Drzewo>

Kozodrzewina, y, lm. **y** bot. p. **Kosodrzew** i **Jałowiec.**

Kozodziczyna, y, lm. **y, Kozodzik, Kozodnik,** † **Kozorożnik, Sercokwiat** bot. (capraria) *roś. z rodziny trędownikowatych.* <Koza + Dziczyna>

Kozodzik, a, lm. **i** bot. p. **Kozodziczyna.**

Kozojeleń, a, lm. **e** p. **Kozłojeleń.** <Koza + Jeleń>

× **Kozomór, ora,** lm. **ory** *wiatr północny, boreasz.* <Koza + Mór>

× **Kozooki** p. **Koziooki.**

† **Kozopas, a,** lm. **owie** p. **Koziarz.** Gawiń. <Koza + PAS>

† **Kozopasz, a,** lm. **e** p. **Koziarz.** Mur.

Kozorodny *rodzący kozy, obfitujący w kozy:* Kraj K. <Koza + ROD>

† **Kozorożec, żca,** lm. **żce** p. **Koziorożec:** a) Pod tropikiem kozorożca. b) Są prędkie kozorożce, choć cienkie mają nogi, przecię po skałach prędko biegają. Paszk. <Koza + Róg>

† **Kozorożnik, a,** lm. **i** p. **Kozodziczyna.**

Kozowato przys. od **Kozowaty:** Wyrostek ten, Maryś, jeszcze zawsze trochę dziecinnie i K. wyglądająca, wydawała mu ś. czymś piękniejszym od innych. Krasz. (= *jak koza).*

Kozowaty *podobny do kozy.*

† **Kozowoński** *woniejący kozą:* K. żydowski naród. Gosł. <Koza + WON>

Kozub, a, lm. **y, Kożub, Kazub, Każub, Kazubka 1.** *pudło z kory a. łubiane, kadłub; kosz, kobiałka; torebka papierowa* (do cukru, pieprzu i t. p.): Jeślis grzyb, leżże w K. Prz. Przen.: Łacno doma dyszkursy na kozubie odprawować. Prz. (= *w domu każdy potrafi mówić, jest śmiały).* **2.** × *torba żebracza.* Troc. **3.** † *dawna suknia kobieca, płaszcz.* Sł. wil. **4.** [Kozub] = a) a. [**Kuzeb**] *kawał drzewa wewnątrz wypróchniały.* b) *torebka z kory do jagód.* c) *stary, niezdara:* A chodźże do dom, stary kozubie! **5.** bud. = a) *wyżłobienie w murze, framuga, nisza, macloch.* Podcz. b) *niewielkie sklepienie krzywe, łukowe, idące np. od podłogi nad drzwi (np. w piwnicach, nad schodami do piwnic wiodącemi).* c) a. **Kozuba** *podrzędne sklepienie, wcinające ś. w inne sklepienie prostopadle do jego osi,* in. w y l o t s k l e p i e n i a, l u n e t a. **6.** hut. *skrzynia z surowizny lanej, osłaniająca t. zw. formę przy ogniskach fryszerskich.* Zdr. **Kozubek,** [**Kozubeczek**]. <? Por. Węg. kazup>

Kozuba, y, lm. **y** bud. p. **Kozub.** Zdr. **Kozubka.**

† **Kozubalcki** przym. od **Kozubalec,** *pochodzący z darów niedobrowolnych, wymuszonych:* Sprzęty kozubalckie.

† **Kozubalec, lca,** lm. **lce,** † **Kozubales,** † **Kożubalec 1.** i [**Kozubalec**] wog. *okup, opłata, kuban, łapówka, datek nieprawy:* Już dawno mógłbym mieć w ręku moich tę książkę, gdybym chciał dać K. Kraus. **2.** szczeg. = a) *danina, płacona daw. przez Żyda, mieszkającego w miasteczku, na rzecz proboszcza.* b) *opłata, uiszczana przez Żydów na materjały piśmienne dla ubogich żaków, jako obrona od ich napadów.* <Zap. od Kozub, jak Koszykowe>

† **Kozubales, u,** lm. **y** p. **Kozubalec:** Od nich ś. studentom K. należał. Krasz. Cyreneusz brał za to K., że kozuba (z gęsiami) postradał swego. Mac. W. K. abo obrona wszystkich Żydów (tytuł książeczki z r. 1626).

† **Kozubalny:** Szkoła kozubalna = *wyłącznie z ubogich żaków złożona.*

× **Kozubato** przys. od **Kozubaty.**

× **Kozubaty,** † **Kozuby** *krzywowypukły, zakrzywiony:* Tafle kozubate. Torz.

[**Kozubeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kozub:** Nazbierała jagód kozubecek.

Kozubek, bka, lm. **bki** p. **Kozub:** a) Mówiła mi jagodka: „Zjedz mnie, zjedz mnie, bo ja słodka"— a ja kładę do kozubka. Len. b) Columbaria u dawnych Rzymian zwały ś. izby grobowe, w których po ścianach wydrożone kozubki, pieczarki, mieściły w sobie popielnice czyli naczynia z popiołami zmarłych. Podcz.

× **Kozubieć, eje, ał** *stawać ś. kozubatym, krzywowypukłym:* Dla własnego ciężaru, że tygle trzeba razem jednym wywodzić w górę, krzywią ś. i kozubieją. Torz.

× **Kozubienie, a,** blm., czynność cz. **Kozubieć.**

Kozubka, i, lm. **i** p. **Kozuba.**
†**Kozuby** p. **Kozubaty.** Pot.
[**Kozucha, y,** lm. **y**] p. **Koza:** Moje **kozuchy!** Choc.
[**Kozuchna, y,** lm. **y**] p. **Koza.**
Kozula, i, lm. **e 1.** [K.] = a) p. **Koza.** b) *nazwa krowy.* c) *haczyk, przyczepiony do sznurka do łapania ryb.* **2.** ryb. = a) *węda z kilku haczykami na osobnych sznurkach, do głównego sznura przywiązanych,* in. motowąz: Najlepsze wędy są podwójne, u nas kozule zwane. Kluk. b) *haczyk do wędki o dwuch a. kilku kocicach:* Kozule podwójne, potrójne. Zdr. **Kozulka.** <Od Koza>
Kozulka, i, lm. **i 1.** p. **Kozula. 2.** myśl. *sidła z drutu na sarny.*
Kozunio, a, lm. **e** p. **Kozak.**
Kozuń, a, lm. **e** p. **Kozak:** Kurtę ś. kozuniom skroiło. Pol. Kozunie cofnąć ś. musieli. Dzierz. <p. Kozak>
[**Kozyr, a,** lm. **y**] p. **Kozera:** Bez K. *(= bez atu).*
[**Kozyra, y,** lm. **y**] **1.** i †p. **Kozera:** Nie bez kozyry Władysław pod Warną z Turkiem bitwę toczył. Leszcz. S. *(= nie bez straty, szwanku).* **2.** p. **Koluszka.**
[**Kozyrek, rka,** lm. **rki, Kozerek**] *daszek u czapki, rydelek, [brylik].* <Ros. kozyrëkъ>
×**Kozyrnik, a,** lm. **cy** p. **Kozera.**
[**Kozyrny**] p. **Kozerny:** Król K.
[**Kozyrować, uje, ował**] p. **Kozerować.**
[**Kozyrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kozyrować.**
[**Kozyrzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kozyrzyć ś.**
[**Kozyrzyć się, y ś., ył ś.**] *upierać ś., stawiać ś.*
[**Kozytać, a, ał**] *łechtać, łachotać, łaskotać:* Kozytano mię pod pachy. Wal. <Brs. kazytáć>
[**Kozytanie, a,** blm.] czynność cz. **Kozytać.**
[**Kozytki, tek,** blp.] *łaskotki.*
×**Koźba, y,** blm. = **Kośba.** L.
†**Koździurny,** [**Koździurny**] p. **Każdy.**
Koźlak, a, lm. **i 1.** [K.] = a) *młody kozieł.* b) *przezwisko chłopca:* Ty koźlaku! **2.** bot. p. **Grzyb:** K., jak przewrócone kubka dno wypukłe. Mick. <Od Kozieł>
Koźlarek, rka, lm. **rki** bot. p. **Grzyb.**
Koźlarka, i, lm. **i 1.** p. **Koziarka. 2.** *rodzaj gruszy.* **3.** mul. forma ż. od **Koźlarz.**
Koźlarz, a, lm. **e 1.** p. **Koziarz. 2.** *ten, co gra na koźle, kobeźnik, dudarz:* Uroczystość zwała ś. niegdyś ucztą kozła, na której przewodniczył K., huślar, guślarz, razem kapłan i poeta (gęślarz). Mick. **3.** [Koźlarze] lm. = *nazwa, nadawana przez lud wiejski mieszkańcom Skępego.* **4.** bot.: a) p. **Grzyb.** b) [K.] p. **Pieprznik. 5.** mul. *robotnik, noszący na kozie cegłę mularzom, zajętym przy budowie.* <Od Kozieł>
Koźlazek, zka, lm. **zki** bot. p. **Koślazek.**
Koźlątеczko, a, lm. **a** p. **Koźlątko:** Biednego koźlątеczka nie mam z łaski twojej. Falib.
Koźlątko, a, lm. **a** p. **Koźlę.** Zdr. **Koźlątеczko.**
†**Koźlec, lca,** lm. **lce** p. **Kozieł:** Usłyszaw mąż jej Tobjasz, ano K. wrzeszczy, rzekł... B. Sz. <Od Kozieł>
×**Koźleć, eje, ał 1.** *stawać ś. kozłem, przybierać własności kozła:* Wełna na jagnięciu koźleje *(= w sierść kozią ś. obraca).* **2.** przen. *stawać ś. upartym.* <Od Kozieł>
×**Koźlenie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Koźleć. 2.** czynność cz. **Koźlić.**
Koźlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Koźlić ś.**

Koźlę, ęcia, lm. **ęta, Koźlątko 1.** a. [**Kozię**] *płód kozi, młody kozieł a. koza, kozielek a. kózka:* Koza beknęła — K. biegnie przodem. Pol. **2.** *płód łani, jeleniątko:* Poza łanią widać było małych koźląt jej parę. Krasz. **3.** ×*płód jednorożca:* Jednorożców koźlęta. Ryb. **4.** myśl. *płód sarny, młoda sarna, sarneczka, sarnię, sarniątko.* <Od Kozieł>
Koźlęcina, y, blm. *mięso koźląt.*
Koźlęcy przym. od **Koźlę:** Skóra koźlęca.
Koźli 1. a. **Kozłowy,** †**Kozłowski** przym. od **Kozieł:** Skóra koźla. Przen.: Choćbyśmy przeżyli z sobą lata Matuzalowe, to przy śmierci jeszcze nie zrozumiemy ś. i tej twojej koźlej natury nie przeprę. Byk. *(= upartej, opornej).* **2.** Koźla noga = *waga mularska.* **3.** bot.: a) Koźle ciernie = α) p. **Traganek.** β) p. **Kolcowój.** b) Koźle jajka i Koźle jajka samica p. **Złotogłów.** c) Koźle jajka samiec p. **Złotnica.** d) Koźle ziele p. **Koźlik.**
×**Koźlić, i, ił** *marszczyć, chmurzyć, zasępiać:* K. czoło. Troc. Mars męskie koźli czoła. Pot. Uczmyż po przyjacielsku, nie koźliwszy czoła. Zabł. Oczy strasznie wywraca, piękne koźli skronie. Pot. Przecz ś. na mnie ostrzysz, przecz koźlisz powieki? Pot. **K. ś. 1.** a. **Kozić ś.** (o kozie) *wydawać płód, rodzić koźlę, kocić ś., parkocić ś.* **2.** ×*chmurzyć ś., zasępiać ś.:* Niebo ś. koźli. Pot.
Koźlik, a, lm. **i, Koźle ziele, Piżmarja** bot. (hirculus) *roś.*
Koźlin, u, lm. **y** bot. (premna) *roś. z rodziny witułkowatych.*
Koźlina, y, lm. **y 1.** blm. *mięso koźle.* **2.** *skóra koźla:* K. niewyprawna. L. Koźlin małych sto. Ins. c. l. **3.** [K.] = a) *połowa [zastronia] czyli [zapola] w stodole.* b) w lm. = α) *cienkie kawały drzewa na krzyż zbite, kładzione na szczycie dachu słomianego, aby go wiatr nie zerwał,* in. [kalenice]. β) *deski, położone na wierzchu sterty a. stoga, przytrzymujące zakopienie.* **4.** bot. p. **Wierzba.**
Koźlonogi p. **Kozionogi.** <Koźli + Noga>
1. †**Koźnik, a,** lm. **cy** p. **Kośnik.** Vol.
2. †**Koźnik, a,** lm. **cy** p. **Kuźnik.**
Koża, y, lm. **e 1.** †a. †**Koza,** †**Kuża** *skóra zwierzęca:* K. z bydlęcia odarta. Trzyc. **2.** [K.] *skóra z włosiem.* **3.** myśl. *skóra kozicy.* <KOŻ>
†**Kożany** przym. od **Koża,** *skórzany.* B. Sz.
Kożbia, i, lm. **e** bot. (hippia) *roś.* <?>
†**Kożdy,** [**Kożdy**] p. **Każdy:** Używał na K. dzień okazale. Leop. Z dufałemi swemi w kożdych razach przyjacioły. Olsz. K. złego zbywa jako i kiedy i kędy może. Otw. S. Starosty mogą mieć K. swego sędzię. Kod. Dzikowski. Dwa morgi na zimę, a trzeci morg wieśnie wykopać będzie winowat kożdego roku i wzorać. Mac. z Roż. <K>
Kożeblina, y, lm. **y** bot. (rondoletia) *roś. z rodziny marzanowatych.* <?>
Kożelno, a, lm. **a** bot. (thorea) *roś. z gromady wodorostów, z klasy krasnorostów, z rodziny nemalieae.* <?>
†**Kożki, ów,** blp. *rodzaj odzieży ze skóry, rodzaj kożucha, futra; płaszczyk kobiecy, pelerynka:* (Grocki) płaszcze i K. wymienia, dodając: a ktoby te stroje mógł wyliczyć? Goł. <Od Koża>
Kożub, a, lm. **y 1.** p. **Kozub:** Dziś każdy w swą, do murów, kożubów, a. gdzie kto może. Falib. *(= framug).* **2.** †p. **Każub.** Przen.: Białegłowy włosy umyślnie pokudławszy, nie czesząc i nie plotąc, samych ś. kożubów na głowie nabawiają. Petr. *(= kołtunów).* Zdr. **Kożubek.** <Por. Kozub>

†**Kożubalec, lca,** lm. **lce** p. **Kozubalec**: Dziś lada zuchwalec, lada ciura wyciąga z Żyda K. Pot. Siła bogatych najduje ś. między Żydy, a przecię K. dają. Pot. Kampsorowie mieli na pobór kożubalca pewne zwyczajowe przepisy. Krasz.

Kożubek, bka, lm **bki 1.** p. **Kożub**: Nieraz-em i ja złotowierzbym łubkiem, nieraz wybornych malin obsyłał kożubkiem. Tw. **2.** *naczynie do czerpania wody, wiaderko, czerpak, czerpaczka.* **3.** *mała, okrągława siatka do łowienia raków, kacerzyk.*

Kożuch, a, lm. **y 1.** *futro baranie a. owcze (niek. kozie), niczym nie pokryte:* Zimno, głód, posty znosił (Jagiełło) w kożuchu baranim. Stryjk. Chłopu na zimę potrzeba kożucha. Petr. Do Świętego Ducha nie zrzucaj kożucha. Haur. Bliższa koszula ciała, niż K. Prz. Przypiął kwiatek do kożucha. Prz. (o niestosowności). K. reniferowy. L. K. białogłowski. Troc. Sprawiłbym mu K. z jeża. Prz. *(= nie lubię go, radbym mu dokuczyć).* Przen. *człowiek w kożuchu:* Zwycięstwo kożuchów włodyczych nad złotogłowy pańskiemi. Krasz. **2.** †*wog. futro:* Królewicowi Władysławowi oddany był od ojca św. przywilej, i K. nań włożono biały. Tw. **3.** *wierzchnia stężała warstwa gotowanego mleka a. śmietanki, rzadziej innych rzeczy:* K. na mleku, na śmietance. K. na kaszy. Kn., Troc. K., utworzony z łusek winogronowych na powierzchni fermentującego wina. K., powłoka, która ś. tworzy na powierzchni metalu stopionego na wolnym powietrzu. Przen.: Ziemia stała wciąż jeszcze na pół odziana kożuchem lodu i szronów. Krasz. **4.** [Kożuchy] lm. *rodzaj jabłek.* **5.** a. **Smuż** myśl. *skóra zająca.* Zdr. **Kożuszek, Kożuszątko.** Zgr. **Kożuszysko.** <Od Koża>

[**Kożucharz, a,** lm. **e**] *przezwisko owczarza:* Wy, owcárze, kozuchárze.

Kożuchować, uje, ował 1. [K.] *dom deskami obijać, szalować.* **2.** ✕ gór.: K. szyb = a) *oprawę szybu odnawiać i dawną wzmacniać.* b) *pokrywać szyb wewnątrz deskami, szalować.* **3.** ogr. *szczepić za korę, oczkować, okulizować.*

Kożuchowanie, a, blm., czynność cz. **Kożuchować.**

Kożuchowiec, wca, lm. **wce** zool. p. **Kożusznik.**

Kożuchowy, [**Kożuszany**] przym. od **Kożuch**: Kołdra kożuchowa. Troc. Tu dłużej ś. zachowywał wszelki obyczaj stary, sprzęt pierwotny i ta kożuchowa prostota. Krasz. *(= właściwa ludziom, używającym kożuchów).*

[**Kożuszany**] p. **Kożuchowy;** *z kożucha zrobiony:* Spodnie kożuszane. Cápka kozusaná.

Kożuszątko, a, lm. **a** p. **Kożuch**: Kożuszątka nie uznał. Kon. *(= lichego kożucha, kożuszyny).*

Kożuszek, szka, lm. **szki 1.** p. **Kożuch**: a) Małemi kożuszkami baraniemi ś. okrywają. Warg. Kot myszy grozi: dostanieszli mi ś. w zęby, zemknęć kożuszka. Czach. *(= zedrę skórę).* Przen. żart.: Pannę pchła ukąsiła w słabiznę pod brzuszek, wnetże ją panna spłoszy, pchła skoczy w K. Bies. *(= owłosienie części rodnych).* Przen.: Ma orzuszek za K., kpiny za buciny, i jedna sukmana, a i to łatana. Prz. Przen. = *człowiek ubrany w kożuszek:* K. ś. schował i znowu wyszedł. Krasz. „Barani K.,“ tytuł powieści Kraszewskiego. b) Sama lekko świeży nabiału kwiat garnie do każdej filiżanki w osobny garnuszek, aby każdą z nich ubrać w osobny K. Mick. Kto kożuszki zjada, to na jego weselu deszcz pada. Prz. **2.** [K.] *bedłka.*

Kożusznictwo, a, blm. *rzemiosło kożusznika, wyprawianie skór na kożuchy.*

Kożusznik, a, lm. **cy 1.** *rzemieślnik robiący kożuchy, kuśnierz:* Garbarz - K. = *przygotowujący skóry na kożuchy.* **2.** *człowiek ubierający ś. w kożuch:* Zgody jeno, a pobijemy tych pludrów, kożuszników, co w lato saniami jeżdżą. Sienk. **3.** [K.] *handlarz kóz.* **4.** lm. **i** a. **Kożuchowiec** zool. (tinea pellionella) *gatunek mola.*

Kożuszyna, y, lm. **y 1.** *lichy kożuch:* Mam pod habitem kożuszynę. Krasz. Sołoducha darowała kożuszynę. Krasz. **2.** [Kożuszyny] lm. *futra, skóry z sierścią.*

Kożuszysko, a, lm. **a** p. **Kożuch**: W K. ś. ubrać. Kon.

Kócik, a, lm. **i 1.** p. **Kót**: K. soli, boraksu. Przen.: †Naści K. *(= lekceważę cię, za nic cię nie mam, masz figę).* **2.** [K.] *róg, kopyto końskie.* <p. Kót>

[**Kój, koja,** lm. **koje**] p. **Kół**: K. we mnie wbijcie.

[**Kóko, a,** lm. **a**] p. **Kółko.**

[**Kól, i,** lm. **e**] p. **Kul.**

[**Kólcz, a,** lm. **e**] *wyrostek, kiełek na kartoflach a. cebuli, wyrastający zimą.* <Kieł>

[**Kólczęta, ąt,** blp.] p. **Kółko.**

[**Kóle**] p. **2. Koło.**

[**Kóli**] p. **Gwoli**: Ożenił ś. Kuba K. opierunku.

[**Kóliczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kół.**

[**Kólik, a,** lm. **i**] **1.** p. **Kół**: Miasto kólikiem obwarowane. **2.** p. **Kołek.**

[**Kólkoli**] *ile tylko, ilekolwiek.* <KOL + koli>

[**Kólnia, i,** lm. **e**] p. **Kolnia.**

Kół, kołu a. koła, lm. **koły, Kol 1.** a. [**Kój**] *gruby kij, pal, słupek, żerdź, drążek:* K. w płocie. Koły bić. L. Wbiwszy K. w ziemię, uwiązała osła u niego. Leop. K. ostry, zaciosany, żelazem nasadzony. Kn. K. żelazny, naczynie podkopnicze, drąg żelazny kończaty do wybijania dziur w skałach i w ziemi. Jak. J. Szukała w hanuszowych trzech kolech a nie nalazła za swe. Ort. W jego cztyroch kolech szukała i wzięła, co by za jej stało. Ort. *(= domu).* Nie rozumiecie miedzy cztermi koły piąte być siedzenie w pośrodku. Chwal. Gór.: K., kołek, zaciosana łata, używana do wymiaru kopalni. Łab. Leśn.: K. żywy = *zraz, gałąź wierzby - a. topoli na wiosnę odcięta, puszczająca pędy.* Będę wyrywał koły i powrozy, które... do tego piasku zatykałem z dziećmi. Słow. Parcie wielkie w boku, jako mówią pospolicie, że jako K. utknął. L. Stać, jak K. *(= nieruchomo, jak drąg, - jak pień, jak słup, jak bałwan).* [Kapusta w K. wyrosła] *(= nie zwinęła ś. w głowę).* Przen.: Niech nie stoję kołem. Pot. Pobladł, oczy stanęły mu kołem. Zabł. *(= słupem, w słup).* Język mu kołem stanął. Oss. *(= zdrętwiał).* Język w K. ś. obrócił. Orzesz. Chce krzyczeć... głos mu stanął w gardle kołem. Słow. Przen.: Przeniósł nad swoje dzieci K. cudzego płota. Bardz. *(= człowieka obcego).* Tegoż to płotu K. Prz. *(= jednakowe to rzeczy, jednakowi ludzie).* Dziesiąty K. w płocie — Adam Dorocie. Prz. (o dalekim a. urojonym pokrewieństwie). Koły komu na głowie ciosać. Prz. *(= kołki, kliny, grać komu na nosie, przewodzić nad kimś, dokuczać komu).* Już go nie uhamujesz, byś mu dobrze na głowie i koły ostrzył. Orzech. Choć ty mu K. na głowie czesz. Prz. (o człowieku upartym). †Jak w K. = zgadłeś, zgadzają ś. sumy, rachunki dobre. Kn. *(= co do joty).* **2.** ucz. *jedynka jako stopień:* Koła dostać. Zdr. **Kołek,**

Kołeczek, [**Kolik, Kołyszek, Kolszczák, Kóliczek, Kólik**]. <KOŁ>

Kółeczko, a, lm. **a 1.** p. **Koło:** Robią w aptekach różne konfekcje dla różnej figury różnie nazwane, jako kółeczka, tabliczki. Krup. Obrotnym w kółeczku kieruje wałachem. Mor. Przy nim (przy słupie) mosiężne wiszą kółeczka, gdzie ś. przewleka długa uzdeczka. Len. **2.** [Kółeczka] lm. = *wzór na pisankach.*

Kółko, a, lm. **a 1.** p. **Koło:** a) K. taczkowe. Kółka już ś. rozbiegały. Bardz. K. od ostrogi. K. zegarowe. K. minutowe, indeksowe. Troc. K. abo koło ząbkowate, jako u zegarów, we młynach, rurmusach. Kn. K. w maszynie. K., na którym chodzi lina, sznur u windy, u studniej. Kn. (=*kluba*). K. kołowrotkowe. Wciąż ś. pieśń przewija słodka, jak to K. kołowrotka. Len. Przen.: Panienka na swoje K. niteczkę mata, a o matulce ani pomyśli. Chodź. Kółka do kuchni wymyślono, dla wygodniejszego pieczenia mięsa na rożnach. Rogal. (= *zegar kuchenny*). Rzędem na ścianie znać kółka, do których przykuci doczekali ś. zgonu. Krasiń. Lecz gdy obcy w bójkę wda ś., nie policzy kółek w pasie Pol. Złote obroże, jaszczurem wykładane, z kółkami ze złota Mick. K. z kości słoniowej do przecierania dziąseł dziecka przy ząbkowaniu. K. garncarskie do lepienia i toczenia garnków, in. tok. K. do ściągania kleszczy Łab. K. hamulcowe, K. zębate z hamulczykiem (p. Hamulcowy). Łab. K. ostrogowe do ciągnienia linji punktowanych. Łab. K. zębate, tryb, małe koło zębate. Łab. K. czcze wewnątrz, jako cyrklem napisane, abo obręcz. Kn. Jagiełło, niźli z domu wyszedł, dla zabobonów pierwej nogą K. zakreślił. Biel. M. K. w ogonie u pawia. K. abo obrączka na głowę do noszenia ciężarów. Kn. K. złote, mosiężne do szaty, kolce. Leop. Włóżęć K. w nozdrza twoje, a kryg w usta twoje. Leop. (=*kolce*). K. w pancerzu Troc. K. ząbkowane do krajania ciasta na faworki. Kółka a. pierścienie (gim.) = *dwa kółka z żelaza kutego o średnicy 6 — 8 cali, obłożone wojłokiem i obszyte skórą, przymocowane do pasów idących od sklepienia sali gimnastycznej.* K. szpitalne p. **Koło.** Nakoniec w środku wyszła bańka wodna, perłowe K. Mick. Maryja w złotym kółku z swą Dziecinką złotą. Len. Na jej czole wiele ś. działo tymczasem: to śnieżna skóra wygładzała ś., to marszczyła ś. w krzyże i kółka podług myśli przelatujących w mózgu. Krasiń. Defilują adjutanci i podoficerowie, formują K. na środku placu. Kom. Dróv szerszego szuka dla ś. kółka. Pol (=*miejsca, przestrzeni*). Wiecznie wracacie, jak w zaklętym kółku. Pol. Przen.: Má jedno K. więcej w głowie. Prz. Pomysły jego od tego czasu nie obracały ś. już w kółku namiętności osobistych. Chm. Przen.: × Od kółka do kółka = *od pierwszego do ostatniego.* **W K.** a. × **Kółkiem** przys. *naokoło, kolem, w krąg:* Oto po całym ś. morzu ryby wiją, w K. płyną. Bardz. W K. ś. obracać. Jaskółeczka przed bramą wciąż uwija ś. w K. Len. Historja w K. ś. obraca. Ochor. (=*powtarza ś.*). Pleść w K. (=*jedno powtarzać*). Jedno w K. (=*wiecznie to samo, wciąż, ustawicznie, bez końca, bez zmiany*). Rzymianie, kółkiem stanąwszy, bronili ś. Warg. Kołem, kółkiem, wkoło co czynię. Kn. Kółkiem biegają. Troc. Pies zająca kółkiem wietrzy. Troc. b) przen. *grono:* K. rodzinne, towarzyskie, przyjacielskie, koleżeńskie. Żył w ciasnym kółku przyjaciół. Krasz. Poeta nasz żył w ścieśnionym kółku współkolegów. Chm. Towiański pogrążał ś. w marzeniach, zadowolony hołdami szczupłego kółka. Chm. Wieczór przepędzał u siebie w małym kółku. Kom. Panowanie dawne ograniczyć ś. musiało w ciasnym kółku własnej wioski. Krasz. Towarzystwo kółek rolniczych w Galicji. Akademicy a dawni towarzysze powiązali ś. w kółka. Krasz. W spokoju i zbytku stara Europa rozłożyła ś. na klasy, na warstwy, na przerozmaite kółka ludzi. Krasz. **2.** × w lm. *kolczyki.* Troc. **3.** × *poduszeczka, którą kładziono pod kornety.* Goł. K. do stroju białogłowskiego. Troc. **4.** [K.] = a) a. [**Kołko, Kóko, Koko**] *kołowrotek:* Przędzie, aż K. warczy. b) *sposób splatania warkocza:* Warkocz ułożony w K. c) w lm. a. [**Kółczęta**] *wózek od pługa.* **5.** anat.: a) K. rzęskowe p. **Ciałko.** b) K. tętnicze większe i mniejsze tęczówki (circulus arteriosus iridis major et minor), p. **Krąg.** c) † K. cyckowe p. **Obwódka. 6.** w lm. bot. p. **Wilczomlecz. 7.** × gór. = a) a. w lm. *taczki górnicze.* b) *kołowrót ręczny nad szybem,* in. haspel. **8.** intr. *nóż w kształcie kółka do obcinania książek.* **9.** lek.: K. maciczne (pessarium) = *przyrząd podpierający macicę i utrzymujący ją w położeniu prawidłowym,* in. krążek maciczny, podpora maciczna, podpórka maciczna, unośnik maciczny, wianek maciczny. **10.** myśl.: K. jastrzębie = *rodzaj narzędzia myśliwskiego.* **11.** szew. *narzędzie żelazne do zagładzania dziurek w skórze.* **12.** wet.: K. kościane = *narośl kostna na kości koronowej nad koroną kopyta.* <KOŁ>

Kółkować, uje, ował 1. *krążyć w kółko, kołować.* **2.** *robić kółka.*

Kółkowanie, a, blm., czynność cz. **Kółkować.**

Kółkowany *z kółkiem:* U kółkowane w alfabecie czeskim (=ů).

Kółkowato przys. od **Kółkowaty.**

Kółkowaty 1. *mający kształt kółka, kolisty.* **2.** × *mający kółka.* Troc.

Kółkowy przym. od **Kółko.**

[**Kómarzy**] p. **Komarowy:** Suchy, jak kómárzy nos.

[**Kómas, a,** lm. **y**] p. **Komar.**

[**Kómisyja, i,** lm. **e**] p. **Komisja.**

1. [**Kómora, y,** lm. **y**] p. **Komar.**

2. [**Kómora, y,** lm. **y**] **1.** p. **Komora:** Mieszkać a. siedzieć na kómorze = *mieszkać za pewnym wynagrodzeniem, wynajmować mieszkanie, mieszkać w cudzym domu:* Siedzący kómorą u kmieci wypłacają ś. zarobkiem. **2.** *zbójecka kryjówka w górach:* Hory nase, hory to nase kómory. **3.** *serce (niedźwiedzia, dzika, i woq. t. zw. grubego zwierza):* Niedźwiedzia trza strzélać na kómore (=*ku sercu*). Zdr. [**Kómorka**].

[**Kómorka, i,** lm. **i**] **1.** p. **2. Kómora. 2.** *komórka przy stajni, służąca do chwilowego przechowywania obroku i ociepek siana dla koni.*

[**Kómorne, ego,** blm.] p. **Komorne.**

[**Kómornica, y,** lm. **e**] = **Komornica.** Zdr. [**Kómorniczka**].

[**Kómorniczka, i,** lm. **i**] p. **Kómornica:** Kómornickiem se chowała.

[**Kómornik, a,** lm. **cy**] p. **Komornik.**

[**Kómorować, uje, owal**] p. **Komorować.**

[**Kómorowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kómorować.**

[**Kómpaneczka, i,** lm. **i**] p. **Kompanka.**

[**Kómpromitacja, i,** lm. **e**] p. **Kompromitacja.**

[**Kónać, a, al**] p. **Konać:** Powinność społem K. i pełnić (dom. małżonkowie) powinni

[**Kónanie, a,** blm.] czynność cz. **Kónać.**

[**Kónczę, ęcia,** lm. ęta] **I.** p. **Koń. 2.** *źrebię.*

[**Kónecznie**] p. **Koniecznie.**

[**Kóneczność**] p. **Koniecznie:** Mówi, żeby poszli szukać dziada K.

[**Kónewnik, a,** lm. **i**] p. **Konewnik.**

[**Kóni**] p. **Koński:** Napijes sie w kóni stopie *(=w śladzie przez kopyto końskie wyciśniętym).*

[**Kónica, y,** lm. **e**] *kołowrot u wozu.* Por. **Kłonica.**

[**Kónicz, u,** lm. **e**] p. **Koniczyna.**

[**Kóniczyna, y,** lm. **y**] p. **Koniczyna.**

[**Kóniczyzna, y,** lm. **y**] p. **Koniczyna.**

[**Kóniecznie**] p. **Koniecznie.**

[**Kónik, a,** lm. **i**] p. **Koń.**

[**Kóniosko, a,** lm. **a**] p. **Koń.**

[**Kóniowina, y,** lm. **y**] **I.** p. **Koń. 2.** *lichy, biedny, nędzny, chory koń.*

[**Kónisko, a,** lm. **a**] p. **Koń.**

[**Kónisyja, i,** lm. **e**] p. **Komisja.**

[**Kóniś, a,** lm. **e**] p. **Koń:** On mie zaprząga z kónisiem do role.

[**Kónofał, a,** lm. **y**] p. **Konował.**

[**Kónop, pia,** lm. **pie**] p. **Konopie:** Siadła mucha na kónopiu.

[**Kóntrabańciárz, a,** lm. **e**] p. **Kontrabandzista.**

[**Kóń, a,** lm. **e**] p. **Koń:** W kónie, starosta, w kónie, bo wysoceńko słońce.

[**Kóńcewina, y,** lm. **y**] p. **Koniczyna:** W ogródecku K.

[**Kóńsko, a,** lm. **a**] p. **Koń.**

[**Kópka, i,** lm. **i**] p. **Kopa.**

†**Kór, oru,** lm. **ory** = **Chór:** Z któregoś jest koru, powiedz. Biel. M. Rad do koru chodził. Birk.

[**Kór, u,** blm., **Kur, Chór**] *odra.*

[**Kóra, y,** lm. **y**] = **Kora.**

[**Kórczak, a,** lm. **i**] p. **Korczak:** Kórczák masła a. twárogu.

[**Kórmesła, seł,** blp.] p. **Koromysło.**

[**Kórzczak, a,** lm. **i**] p. **Korczak.**

[**Kórzkiew, kwi,** lm. **kwie**] p. **Korczak.**

[**Kós, a,** lm. **y**] p. **I. Kosz:** W kósie mam kury. Do kósa jednygo drobne kartofle.

[**Kósaki, ów,** blp., **Kusaki**] *ostatnie dni zapust, karnawału:* Bo tera K., to wsendy muzyki. Na K. sie nie przandzie, bo kusy lan (len) bandzie.

†**Kóski, ów,** blp., †**Koszka,** †**Koszki,** †**Koska,** †**Koski** *płaszczyk futrzany duchownych.* <Od Koża>

[**Kósynek, nka,** lm. **nki**] p. **Kęs.**

Kószka, i, lm. **i, Kuszka I.** [K.] = a) *kosz okrągły z pałączkiem.* b) *naczynie drewniane z uchem, używane przez kosiarzy do noszenia osełki w wodzie.* c) [Kószki od robaków] =*pastylki na robaki* (trochisci santonini). **2.** bart. p. **Koszka.**

[**Kóśnik, a,** lm. **i**] *wstążeczka do zawiązywania koszuli u szyi,* in. [ż y c z k a]. <Od Kosa>

Kót, a a. u, lm. **y, Kot, Kut I.** †anat. (talus, astragalus) *kość napiętkowa a. nadpiętkowa a. skokowa:* W przyszwie jest kótów siedm. Troc. **2.** wet. p. **Pęcina. 3.** †a. †**Kótka,** †**Kutka** *kość do gry:* K. do grania. Króty rzucić. Troc. Kótami grać. Das. K. dołkowatą stroną wzgórę leżący, nieszczęśliwy. Kn. K. kobielą wzgórę leżący, szczęśliwy. Kn. **4.** †w lm. *gra w kości:* Grać kóty a. w kóty. Kótów gra. Kn. **5.** przen.: †Drzeć kóty z kim = *drzeć koty, kłócić ś., być z kimś w niezgodzie.* Kóty drzeć z kim, na udry. Kn. Czemużmy z nim zadzierali w kóty? Błaż. Ktoby chciał wypisać kóty w tej to sprawie, mógłby ją nazwać pajęczą sieć prawie. Paszk. *(=zatargi).* **6.** †*podługowaty kawałek czegoś, np. paczka podługowata:* K. imbieru, cytwaru, maści. **7.** [K.] = a) *penis.* b) w lm. *racice, kopyta.* Zdr. **Kócik,** [**Kótek**]. <Nm. Kote>

[**Kótek, tka,** lm. **tki**] p. **Kót.**

†**Kótka, i,** lm. **i I.** p. **Kót:** Pazucha jego pełna bywała kótek i orzechów, rozdarował je i grywał z gamraty. Iż. **2.** [**K. a. Kutka**] *dolna część nogi konia (nad kopytem):* Nogi cienkie w kótkach.

Kótowy przym. od **Kót; Kutowy:** Staw K. = *staw między pęciną a nadpęciem,* in. s t a w p ę c i n o w y.

†**Ków, owu,** blm. *sposób wykucia:* Z dobrego kowu. B. Sz. <KU/KOW>

[**Kózeczka, i,** lm. **i**] p. **Koza.**

[**Kóziec, źca,** lm. **źcy**] p. **Chóziak.**

Kózka, i, lm. **i I.** p. **Koza;** *młoda koza:* Żeby K. nie skakała, toby nóżki nie złamała. Prz. Koza, K. i wilk (tytuł bajki Mickiewicza). †Skalna K. *(=kozica).* †Leśne kózki. Trzyc. *(=sarny małe).* **2.** [K.] = a) *nazwa krowy.* b) a. [**Oselnik**] *schowek drewniany na osełkę, zatykany za pas kosiarza.* c) *małe naczyńko do wody, potrzebnej kosiarzowi przy ostrzeniu kosy.* **3.** zool. = a) a. **Muławka, Piaszczuba, Piaszczura, Piaskozob** (cobitis taenia) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, ślizowata.* b) K. zbożowa (lema s. crioceris melanopa) *owad.*

[**Kóżbiarz, a,** lm. **e**] p. **Kobeźnik.**

[**Kóżden**] p. **Każdy:** Niechby ino K. ślachcic był taki. Dyg.

[**Kóżdy**] p. **Każdy.**

[**Kóżny**] p. **Każdy.**

Kp. (skrócenie) p. **Kap.**

Kpać, a, ał kogo = *kpem kogoś nazywać, łajać, lżyć, besztać, buzować, wymyślać komu:* Kiep kpa kpa, a kiep kpa odekpa. Prz. **K. ś.** *łajać ś. nawzajem.* <Od Kiep>

Kpanie, a, lm. **a, Kpanina** czynność cz. **Kpać.**

Kpanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kpać ś.**

Kpanina, y, lm. **y** p. **Kpanie.**

Kpiarz, a, lm. **e I.** a. **Kpinkarz** *ten, co kpi, żartowniś, drwiarz, drwinkarz, szyderca:* Uśmiechał ś. żartobliwie, na podobieństwo kpiarza, który towarzystwo zabawić i wesołością swą ująć dla siebie pragnie. Orzesz. Nauczka dla kpiarzy, coby chcieli dworować ze środka mej twarzy. Zag. **2.** [K.] *błazen.* <Od Kpić>

×**Kpica, y,** lm. **e** forma ż. od **Kiep,** *kobieta głupia, błaźnica; kobieta złych obyczajów, kobieta ladaco.*

Kpić, i, ił, Kpinkować, [**Kśpić**] *kpiny stroić, żartować, szydzić, drwić, drwinkować:* Możesz-li wytrwać, gdy będę K. z ciebie, proszę cię do siebie. Kochan. Kpię sobie z tego. Z rozpaczy już kpię i błaznuję. Krasiń. Czy kpisz, czy o drogę pytasz? Prz. „No sztoż heto?“—kpiącym tonem zapytał. Orzesz. <Od Kiep>

Kpienie, a, blm., czynność cz. **Kpić.**

Kpina, y, lm. **y I.** ×p. **Kiep:** Nie pij wina, boś ty K. Prz. **2.** zwykle w lm. *drwiny, żarty, szyderstwo:* Kpiny sobie z kogo robić. Wystawić kogo na kpiny. Zrobić co na kpiny. Ma brzuszek za kożuszek, kpiny za buciny, i jedna sukmana, a i to łatana. Prz. Zdr. **Kpinka.** <Od Kpić>

Kpinka, i, częś. w lm. **i** p. **Kpina.**

Kpinkarz, a, lm. **e** p. **Kpiarz.**

Kpinkować, uje, ował p. **Kpić:** Nic on wyraźnie nie mówił, ale kpinkował z Kadłubka. Jeż.

Kpinkowanie, a, blm., czynność cz. **Kpinkować.**

[**Kpinny**] *lubiący kpić, kpiący:* Była dziewcyna bogatá, ale straśnie kpinná.

Kpisko, a, lm. a p. **Kiep.**

Kra, y, lm. y, 2 pp. lm. **kier l. a.** [**Kryga, Krycha**] *odłam lodu na wodzie pływający:* K. płynąca, podwodna. Wiele kier jest u izbic. Troc. Rzekami kry opadną. Pol. Oj dalej, Stachu, dalej, pośrodkiem K. ś. wali. Len. Król będzie płynął z harfą, z tronem, jako kawał kry. Słow. Kry idące most rozerwały. Troc. Przen.: K. z chmur pędzi po tym morzu z wyziewów. Krasiń. Po krach skakać. Troc (*= być w wielkim niebezpieczeństwie*). **2.** *lody połamane, unoszone przez rzekę:* Miejskiej przyjaźni, wiernej miłości, przewozu we krę — musi przypłacić. Prz. Na krę cały lód ś. podarł. Krasiń. Szły narody na wzór kry huczącej. Krasiń. [Siać ze kry] = *siać zaraz po ustąpieniu mrozów na wiosnę.* **3.** † *gruba chmura:* Słońce za grubą i czarną krę zachodzi. Troc. **4.** [K.] *jakaś część ciała w wierzeniach ludowych:* Znachorka zbija krę (gdy dziecku żołądek puchnie). **5.** × lek. = a) *stwardnienie, obrzmienie śledziony albo macicy.* b) *martwa kostka.* Włod. <KR>

[**Kra!**] *dźwięk, naśladujący głos wrony.* <Dźwn.>

Kraal, a, lm. e **l.** *wieś u Hotentotów.* **2.** (w Afryce południowej) *palisada na ogromnej przestrzeni stepów urządzona, w którą myśliwi zapędzają zwierzynę, a następnie ją zabijają.* <Hl. kraal, z języka Hotent.>

Krab, a, lm. y zool. *skorupiak słupkooki, dziesięcionogi, krótkoodwłokowy.* <Śr. Dnm. krabbe, skąd Fr. crabe, Ang. crab>

[**Kraba, y,** lm. y] *przyrząd do łowienia śledzi.* <Może od Krab>

Kraca, y, lm. e garb. p. **Podogonie.** <Nm. Kratze>

†**Kracbierst, u,** lm. y p. **Kracbirsta:** Rzecz posrebrzoną kracbierstem wytrzyj czyście. Sien. <p. Kracbirsta>

Kracbirsta, y, lm. **y,** †**Kracbierst,** †**Kraćbierst** jub. i zeg. *szczoteczka metalowa, druciana, do oczyszczania zagłębień w przedmiotach metalowych.* <Nm. Kratzbürste>

Kracenie, a, blm., czynność cz. **Kracić.**

l. Krach, u, lm. y *gwałtowne przesilenie ekonomiczne, ogólne bankructwo, liczne bankructwa w jednym czasie, katastrofa giełdowa; bankructwo wybitnej firmy:* K. wiedeński r. 1873. Właśnie ów sławny K. i jego następstwa ciążyły nad austryjacką stolicą. Krasz. Epoka krachu giełdowego. Donim. Przen.: K. społeczny. Ochor. (*=gwałtowny przewrót*). <Nm. Krach>

2. Krach! w. *naśladowanie trzasku:* Pióro zgrzyta po papierze, aż tu raptem K.! pióro ś. łamie. Es. <Nm. krach!>

[**Krachać, a, al**] *kasłać:* Ón kracha, kracha, bo suchotnik. <Dźwn.>

[**Krachanie, a,** blm.] czynność cz. **Krachać.**

†**Krachkość, i,** blm. p. **Krewkość.**

[**Krachty**] p. **Kruchy.**

[**Krachy**] p. **Kruchy.**

[**Kraciaki, ów,** blp.] *papucie plecione z kolorowych skrawków sukna, używane w zimie zam. kaloszy.* <Od Krata>

Kraciasto przys. od **Kraciasty,** *w kraty:* Wyszywać K. Sł. wil.

Kraciasty, Kracisty, [**Kraciaty**] **l.** *mający kraty, kratami opatrzony:* Drzwi kraciaste. Kraciasta przegroda. Troc. Ptaszek zawarty w kraciastej klatce po prącikach skakał. Tol. **2.** *w kraty:* Materja kraciasta. <Od Krata>

[**Kraciaty**] p. **Kraciasty:** Chustki kraciate.

Kracić, i, il l. *otaczać kratami, kratą grodzić:* K. w ogrodzie. Troc. **2.** × *bronować.* Bobr.

Kracisty p. **Kraciasty.**

[**Kracki, cek,** blp.] *szczotki do lnu.* <Z Nm. Kratze>

[**Kracz, a,** lm. **e**] *samica ryba; śledź samica.*

× **Kraczać, a, al** *iść dużemi krokami.* Mrong. † **K. ś.** *stąpać rozkraczając ś.:* Rozkraczając ś., kraczając ś. chodzić. Kn. <Od Krok>

†**Kraczaj, a,** lm. **e,** [**Kraczaj**] p. **Krok.** B. Sz. <Od Krok>

[**Kraczaja, i,** lm. **e**] p. **Kraczoch.**

× **Kraczanie, a,** blm., czynność cz. **Kraczać.**

†**Kraczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kraczać ś.**

†**Kraczeć, e, al** p. **Krakać:** K. jak wrona. Das. Gdy powrotem przyjechał Kallimach, znowu Polacy nań kraczeli. Biel. M.

[**Kraczek, czka,** lm. **czki**] *dwuletni narybek.* <?>

†**Kraczenie, a,** blm., czynność cz. **Kraczeć.**

[**Kraczka, i,** lm. **i**] **l.** *kupka, wiązka, pęczek, [taczka] zboża, lnu, koniczyny.* **2.** w lm. *ustawianie roślin (np. lnu, koniczyny) w małe kupki, wewnątrz próżne, aby lepiej wysychały.* <Zap. od KROK>

× **Kraczkowato** przys. od **Kraczkowaty:** Wykraczać co, K. wyprężyć. L.

× **Kraczkowaty** *rozkraczający ś.*

Kraczoch, a, lm. **owie l.** † *człowiek, który ś. wałęsa, bruki zbija, szlifibruk, próżniak:* Włóczęgowie, łazękowie, kraczochowie. Kn. **2.** [K. a. **Kraczaja**] *pyszałek.* <KROK>

†**Kraczyć, y, yl** p. **Krakać.** Troc.

[**Kraczydło, a,** lm. **a**] *nieprzyjaciel, wróg.*

l. [**Krać, a, al**] p. **Krygać.**

2. [**Kráć, á, al**] p. **Krajać.**

†**Kraćbierst, u,** lm. **y** p. **Kracbirsta:** Złotnicy miewają szczotkę jednę z drotu mosiądzowego, którą kraćbierstem zowią. Ślesz. <Nm. Kratzbürste>

†**Kradać, a, al,** [**Kradać**] p. **Kraść:** Kto kradał, niech już nie kradnie. Bud. Kradał chłop, choć karany, zawsze to powtarzał, że jako żył złodziejem, tak ś. nim i zstarzał. Pot. [Wychodzicie K. po całuśkiej nocy]. <KR(AD)>

†**Kradanie, a,** blm., [**Kradanie**] czynność cz. **Kradać.**

†**Kradący** *odejmujący, usuwający.* Das.

†**Kradczyni, i,** lm. **e** *ta, co kradnie, złodziejka.* Przen.: Ta wiedma i małżeństwa K. mojego. Gawiń.

†**Kradkiem,** †**Kradmie,** †**Kradmo,** × **Kradomie,** [**Kradziono**] *kradzionym sposobem, ukradkiem, potajemnie, skrycie, pokryjomu:* Czasem też i heretycy między katolikami K. ten sakrament brali. Sak.

†**Kradliwy** p. **Kradzieżny.** Henr., Tuch.

†**Kradmie** p. **Kradkiem:** Pczoły abo dzienia noceną rzeczą K. wziąwszy, do swego domu doniósł. St. wiśl. Acz kto w cudzem gaju jeden abo dwa dęby wyrąbi K. St. wiśl.

†**Kradmo** p. **Kradkiem.** B. Sz.

†**Kradnica, y,** lm. **e** bot. p. **Tasznik.**

× **Kradnienie, a,** blm. p. **Kradzenie.**

× **Kradomie** przys. od **Kradomy,** p. **Kradkiem:** Mnie Bogu zjawione jest słowo skryte, i jakoby K. przyjęło ucho moje szeptanie **jego.** Leop.

× **Kradomy** *zrobiony potajemnie, skryty, tajny, tajemny:* Nie chce przyzwoitego wstępu, lecz na wzgardę woli obrać przez parkan kradome przeskoki. Przyb. Kradome jedzenie. L.

† **Kradywać, a, ał** p. **Kraść:** On przedtym kradywał komory. Żegl.

† **Kradywanie, a,** blm., czynność cz. **Kradywać.**

Kradzenie, a, blm., × **Kradzienie,** × **Kradnienie** czynność cz. **Kraść.**

† **Kradziectwo, a,** lm. **a** p. **Kradzież:** Tracą je dla kradziectwa, dla mężobójstwa, dla ich rozmaitych występów. Kaz. 1555.

× **Kradzienie, a,** blm. p. **Kradzenie:** Skłonność do kradzienia. Kn.

Kradzieski 1. × p. **Kradzieżny:** Kradzieskie nieprzyjacielskie urywki. Star. Kradzieska sztuka. Troc. **2.** lek.: Obłąd K. p. **Kleptomanja.**

† **Kradziestwo, a,** lm. **a** p. **Kradzież.** B. Sz. Gdyby jaki złoczyńca bądź z bartników, bądź też jaki obcy na kradziestwie był poiman. Skr. Kradziestwa żaden nie zrozumiał tego. Otw.

† **Kradziewstwo, a,** lm. **a** p. **Kradzież:** Nie czyń (k)radziewstwa żadnego. Pśń. kość. (Dekalog).

Kradzież, y ż. a. † **a** m., lm. **e 1.** a. † **Kradziectwo,** † **Kradziestwo,** † **Kradziewstwo,** † **Kradźba,** [**Kradzieża**] *potajemne zabranie cudzej rzeczy wbrew woli posiadacza z zamiarem przywłaszczenia, potajemne przywłaszczenie sobie cudzej własności, złodziejstwo:* K. w ogólności jest uniesienie pokątne dobra cudzego bez woli pana. Ostr. Jeżeli co własnego biorą drugiemu, to kradzieżą zowią. Kucz. K. prosta, z włamaniem. K. koni, grosza publicznego. K. literacka *(=plagjat).* Popełnić K. Obwieścić..., jakoś ty dziedzic prawy bezecną kradzieżą dobra twego postradał. Słow. Przen.: Ród jego i życie ciągłą kradzieżą jest. Słow. Ucho mu rozdziera zmiana wyrazów i K. średniówek. Słow. † **Kradzieżą** przys. *kradzionym sposobem, ukradkiem, pokryjomu.* **2.** † *rzecz ukradziona:* K. odzyskał. Troc. U Żydów szukać kupionych kradzieży. Pot. K. świeżo przy kim znaleziona = † *lice.* <KR(AD)>

[**Kradzieża, y,** lm. **e**] p. **Kradzież.**

† **Kradzieżca, y,** lm. **y,** † **Kradzieżnik** *złodziej.*

× **Kradzieżniczy** p. **Kradzieżny.**

† **Kradzieżnik, a,** lm. **cy** p. **Kradzieżca:** Zbójcom, kradzieżnikom i domów cnotliwych najezdnikom nad nami wydziwiać dopuszczasz. Błaż.

× **Kradzieżność, i,** blm. rz. od **Kradzieżny,** *skłonność do kradzieży.*

Kradzieżny, × **Kradzieski 1.** × przym. od **Kradzież;** × **Kradzieżniczy** *złodziejski:* Kradzieżna ręka. Troc. Zysk K. Kradzieżna sztuka. L. **2.** × a. † **Kradliwy** *skłonny do kradzieży:* Kradzieżnych ś. strzeż umysłów. Troc. Przed sługą kradzieżnym żadna rzecz dobra zawarta być nie może. Kucz. **3.** lek.: Obłąd K. p. **Kleptomanja.**

[**Kradziono**] p. **Kradkiem.**

Kradziony 1. im. od **Kraść.** Przen.: Kradzionego do tego zażyłem czasu. Troc. **2.** przen. *skryty, tajemny, potajemny, ukrywany:* Rad ś. Jowisz kradzioną bawi miłością. Bardz. Tajemnym kradzionym przyjechaniem wszystkiemu zapobiegł. Warg. Kochał zbyt szczerze i święcie, aby szukał kradzionego szczęścia. Krasz. Kradzionym sposobem = *ukradkiem, skrycie, potajemnie:* Wziąć co kradzionym sposobem. **3.** [Kradziona niedziela] = *ostatnia niedziela przedadwentowa.* **4.** fecht.: Cios K. = *rodzaj cięcia fechtarskiego.* Mick. **Kradzione, ego,** blm. rz. *rzecz ukradziona:* Smaczniejsze kradzione. Gawiń. Nie daj Boże z durniem i kradzionym dzielić ś. Prz. Kradzione nie tuczy. Prz.

† **Kradźba, y,** lm. **y** p. **Kradzież:** K. dobytka. Tuch. K. rzeczy pospolitej. Tuch.

[**Kraga, i,** lm. **i, Kraka**] *stary, lichy koń, konisko, szkapa, stara klacz.* <Nm. Krack(e), Krag-g(e)>

× **Kraganiec, ńca,** lm. **ńce** p. **Kaganiec.** L.

† **Kragańcować, uje, ował 1.** *robić sztuki, kuglować:* Chironomus rękoma uczy K. abo kuglować. Mącz. **2.** p. **Kredensować:** a) Kragańcuję, t. j. pierwej kosztuję. Mącz. b) Roty wielkie jezdne, gdy piechota poczęła ś. rozmyślać, oni zsiadszy z koni im kragańcowali. Pien. <Zmieszanie Kredensować z K(r)aganiec>

† **Kragańcowanie, a,** blm., czynność cz. **Kragańcować:** Chironomja, nauka a misterstwo kragańcowania abo kuglowania. Mącz.

× **Kragi, ów,** blp. *kamasze żołnierskie:* Żadnej innej rozmowy oprócz o kragach, rzemieniach, toalecie żołnierskiej i tempach maszerowania. Spas. <?>

[**Kragiel, gla,** lm. **gle**] **1.** *peleryna (przy płaszczu).* **2.** *kołnierz.* Zdr. [**Kraglik**]. <Z Nm. Kragen dosł. = kołnierz>

[**Kraglik, a,** lm. **i**] p. **Kragiel.**

Kragsztajn, u, lm. **y** bud. p. **Kroksztyn.** <Nm. Kragstein>

Kragsztejn, u, lm. **y** bud. p. **Kroksztyn.**

[**Krahulec, lca,** lm. **lce**] p. **Krogulec.**

[**Kraic, a,** lm. **e**] *kawał (chleba).* Zdr. [**Kraiczek**].

[**Kraiczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kraic:** Da nam chleba po kraiczku.

Kraik, u, lm. **i** p. **Kraj:** Jest kędyś K. malutki Mick. Mniejsza mu było o to, jakie ten K. nosił nazwisko. Skarb.

Kraina, y, lm. **y 1.** *część kraju, prowincja, dzielnica, okolica, strony:* Mogą być mieszkańce jednego kraju, a rodem być z rozmaitych krain: jeden z Krakowskiego, drugi z Lubelskiego, trzeci z Kowieńskiego, czwarty z Podola. Kras. A. Objechał wszystkie krainy egipskie. Wuj. Wszystka K. około Jordanu. B. G. Co kędy robił w krainie lub w mieście, wszystkiego jednej zwierza ś. niewieście. Chr. Starostwo Sambor, składające ś. z trzech miast, krain siedmiu i 132 wsi naokoło. Kaczk. Pierwszy raz papieska mowa zabłądziła aż w Litwy ponure krainy. Słow. W tej mojej krainie, gdzie po dolinach moja Ikwa płynie. Słow. Wspomnij na piękne krainy Iranu. Słow. Któż zbadał puszcz litewskich przepastne krainy? Mick. Kołysz go, falo, i łódkę Majnoty w samotną morza obłąkaj krainę. Słow. **2.** p. **Kraj:** a) Jeżelibych cię zapomniał, o kraino święta... Kochan. Ktoby cię nie znał, Lechu Słowianinie, któryś najpierwej osiadł w tej krainie? Kochan. Jeszcześ nie był dość znany francuskiej krainie. Słow. Dawał biesiady we włoskiej krainie. Mick. K. Likurga. Słow. (*=Lakonja, Sparta).* Oto jest córka króla tej krainy. Słow. Rycerz z obcej krainy. Mick. Dumał, marzył o swojej krainie. Mick. Tęskność do ojczystej krainy. Skar. Gdzie przeszły stopy takiego widziadła, niczym jest klęska wiosek a. grodów: cała K. w mogiłę zapadła. Mick. Przen.: Z wierzchołka gór, wzniesionych nad krainę obłoków. Mick. I takimeśmy płynęli orszakiem, uśmiechając ś. w błękitu krainie. Słow. Niebieskie krainy. Słow. Ognisko niebieskich krain. Słow. *(=słońce).* Orzeł po równej krainie błęki-

tu mógł płynąć od jednego do drugiego szczytu. Słow. Zmuszone błądzą wśród ziemskiej krainy, lecz ich myśl ciągle do nieba ulata. Słow. Olbrzymy krainy nadziemskiej podają mu dłonie. Krasiń. Myśl ostatnia z krzyża ulata do boskich krain weselnych. Len. Zda ś., że światła te, zamglone sadzą, okręt w krainę piekielną prowadzą. Słow. Jak w piekła krainie, mrok był ognisty. Słow. Myślą wracam w przeszłości krainy. Słow. Kiedy sen uwięzi ciało, duch wolny może obiec rozległą krainę. Mick. b) × Cztery krainy abo strony niebieskie. Mącz c) × Krainy, pasy, na które ś. ziemia podług gorąca dzieli. L. Z pięciu krain ta, co wre gorącem zbytecznym, wpośrzód, toż po stronie żywotnie dwa Twórca usadził kraje. Kniaź. Domowe śliwki krainy żądają miernej, wszakoż i w zimnej zetrwają. Trzyc. (= *klimatu*). Pod ciepłą ten naród mieszka krainą. Troc. d) K. stepów, pól. Puszcz i żubrów to K. Pol. Stamtąd (z góry św. Bernarda) weszliśmy znowu w uśmiechającą ś. krainę wiosny. Słow. Wjechałem na mule w krainę śniegów. Słow. Tam w murach wonnych posadzę tę różę, co ś. w krainie lodów rozpłoniła. Słow. Wysłany w piramid krainy. Słow. Odjeżdżam na wschód, w krainę palmową. Słow. Pamiętasz o róż i malin krainie. Słow. U stóp moich K. dostatków i krasy. Mick. Po długich latach, z krainy wygnania ujrzał, jak Grecy z wiatrem na wyścigi nieśli po górach hasło zmartwychwstania. Słow. Ktoś przez otwarte cicho drzwi kajuty wchodzi ostrożnie w krainę męczarni. Słow. W krainie kłamstwa i rozboju. Mick. Przen.: Z martwej przejdźmy w krainę żyjącej natury. Mick. Krainę głazów ruszał senną. Słow. Do smutnych krainy aniołów przeniesie senną. Słow. Krainy duchów. Słow. Źrenica... w krainę duchów biegła — i wracała w krainę myśli. Słow. Słowacki czuł już wówczas, że ma przed sobą krainę duchów do zdobycia. Chm. Kraj przelatywać będzie ta pieśń głucha, jak dzwon żałosny brzmiąc w krainach ducha. Słow. W krainie fantastycznej, w otoczeniu Goplany, czuje ś. Słowacki swobodnym. Chm. Z coraz większą chyżością wznosiły ś. w krainę „cudów" postaci wciąż eteryczniejsze. Chm. Zapomniawszy o śmierci, dostała ś. do krainy czarów. Krasiń. Żył przeważnie w krainie imaginacji. Chm. Wzrok obłąkany przebiegał marzeń zamgloną krainę. Słow. Wędrować myślą w marzeń krainie. Len. Udał ś. na Wschód, w krainę dumania. Mick. Szuka w krainie zmyślenia materjałów. Mick. Tu po raz pierwszy zeszedł Słowacki z krain mglistych na ziemię. Chm. Może był w krainach nadziei. Słow. Gdzież dusza jego? — W krainie pamiątek. Mick. Dla niej utworzę, pośród myśli zwalisk, krainę czucia, brylantowy Eden. Słow. W tej krainie cichej, wnętrznej burzy... Słow. Pójdziesz zbudzony, kiedy życia sen minie, ku wieczności krainie. Len. Zbliżanie ś. ku krainie wiekuistego spoczynku. Krasz. Same nazwiska nauk ścisłych i przyrodzonych zdawały ś. oznaczać niedostępną dla pospolitych pojęć krainę. Skarb. **4.** anat.: × Krainy ciała p. **Okolica**. Zdr. **Krainka.** <KR(OJ)>

†**Krainiec**, **ńca**, lm. **ńcy**, †**Krajnik** *człowiek mieszkający na pograniczu:* Tu ś. opisuje sposób tatarski na wojnie, trwoga kraińców. Paszk. <Od Kraj>

Krainka, i, lm. **i** I. p. **Kraina:** Na tej pięknej krainki przejdziemy ś. trawie. Przyb. **2.** × *kobieta mieszkająca na pograniczu.*

× **Kraiszcze, a**, lm. **a** *dzielnica pograniczna, marchja:* Innym dwudziestu synom rozdał Leszko w dzierżenie rozmaite księstwa, województwa, hrabstwa i kraiszcza. Bońk.

[**Kraity**]: Kraite owce = *owce dwustrzyżne.* <? Od Krajać>

Kraj, u a. [a], lm. **e** I. a. **Skraj, Krajec** *brzeg, krawędź, kraniec, koniec:* Śrzodek od obu krajów równo daleko leży. Petr. K. szaty, okrętu, wyspy, kępy, lasu. K. u szaty. Das. W takim domku o K. puszczy mieszka. Pol. Na kraju stołu leży. Troc. Kraje ksiąg jak pozłacać. Sien. Na kraju karty naznaczyć. Sz. (= *na marginesie*). Pierwszy, co kapelusz wynalazł, nosił go biało, mając kraje opuszczone. L. (= *krempy*). Zgromadzą ich ze czterech wiatrów od krajów aż do krajów niebieskich. Sekl. Miasta na ostatnich krajach góry budowane były. Warg. Horyzont jest K. świata. Troc. K. świata okiem objęty. Das. Wschodnie, północne, zachodnie, południowe kraje świata. Troc. Przen.: K. świata = *ostatnie granice świata, strony bardzo odległe:* Pójdę na K. świata. Pobił króle, przyszedł do kraju świata, złupił wszystkie państwa. Skar. Pisze kronikę wierszem, jak Wiganda, o awanturach własnych gieografją, po której ludzie na K. świata trafią. Słow. Zanucili tę piosnkę i poszli w K. świata. Mick. Pojedziem wszyscy za nim do Turek, choćby i za K. świata. Chodź. Kiedy idziesz za K. świata, mój braciszku, bywaj zdrowy. Len. Przewędrował kraje świata. Len. Pozwoli ci jechać w kraj-świat tentować lepszego szczęścia. Skarb. Przen.: Żadnej śmierci strachem nie byli poruszeni, takie ich bezpieczeństwo było i na kraju życia. Zim. Panie Boże, bądź z nami, na ostatnim kraju stoimy. Orzech. U kata mu K., u szubienicy koniec. Prz. Haj, haj, gdzie temu K.! Prz. (= *to jest rzecz daleka, trudno ś. tego spodziewać*). Krajem (przys.) = *po brzegu:* On obóz pod zielonym zatoczywszy gajem, myśląc tam i sam po nim chodzi krajem. Pot. Pytałem źródeł, idąc krajem: skąd ś. to tyle czystej wody bierze? Pol. [Chytajcież wiánecek pokiel go u kraja] (= *dopóki jest przy brzegu*). **2.** × *brzeg, ląd:* Ojcze święty Mikołaju, wyrwij z toni, staw na kraju. Pśń. kość. **3.** a. **Kraina** *pewna przestrzeń ziemi, zwykle zamieszkana przez jakiś naród, ziemia:* K. rodzinny, ojczysty. Kraje cudze, obce, postronne. Pojedziemy w cudze kraje, gdzie są piękne obyczaje. Len. Kraje krzyżackie. Słow. Wezmę kraje, zdobyte na Haliczu, Rusi, a gdy ś. uda, kraje waszego zakonu. Słow. Kraje, należące do korony austryjackiej. O szczęśliwe nieba krajów włoskich! Mick. Idę w K. daleki. Słow. Niech po krajach rozszerza twoją sławę. Słow. Kraje dzikie. Przenośnie nazywa lud wyrajem kraje ciepłe i w ogólności jakieś kraje bajeczne, szczęśliwe, za morzami leżące. Mick. K. bogaty, ubogi, pusty. Choć K. jego nie bogaty, radzi sobie, bo oszczędny. Pol. K. górzysty. Tam świat inny, lud odmienny, K. zapadły, równy, senny. Pol. Co K., to obyczaj. Prz. Za królem co przedniejsi kraju dygnitarze. Len. (= *państwa*). K. lat dziecinnych. Mick. Przen.: Każdy z nas miał K. młodości szczęśliwy, K., co ś. nigdy w myślach nie odmienia. Słow. Umarły wraca na młodości kraje. Mick. K. przeszłości myślami odmyka. Słow. Mary zjawione krzyczały z kraju przeszłości. Słow. Błądząc po życia kraju, chciał pilnować prostej drogi. Mick. Zimnego piasku w usta nasypię, a w gardło przekleństw, które ty z sobą po-

niesiesz w daleki K., na tamten świat. Słow. Idę zdaleka, nie wiem, z piekła czyli z raju, i dążę do tegoż kraju. Mick. Lękać ś. będę nawet w niebios kraju. Słow. Młodości święta! ty, co czujesz wiele, na te wyżyny w kraje niebios dąż. Len. W krajach ludzkości jeszcze noc głucha, żywioły chęci jeszcze są w wojnie. Mick. Od łokcia tęczy wyrobionej w kraju słońca, księżyca... płacić po trzy złotniki. Słow. *(=na słońcu i księżycu).* Spojrzyj na tłum, co wietrzne kraje rozwesela. Mick. *(= powietrze).* **4.** *kraj ojczysty, rodzinny, ojczyzna:* Pracować dla dobra kraju. Tam wódz murzyny gromi, a wzdycha do kraju. Mick. Nie uwierzy Hrabia, jak tęsknił do kraju. Mick. Bywaj mi zdrowy, kraju kochany. Mick. W kraju i za granicą. **5.** przen. *mieszkańcy kraju, naród, obywatele, współobywatele:* Oburzyć K. na siebie. Dawno już cały K. o pomstę woła. Mick. K. był cały na rumaku, w polu. Słow. **6.** × a. × **Kraina** *strona widnokręgu:* Okrąg świata ma swoje kraje, t. j. wschód, zachód, południe, północ. Chm. B. **7.** × a. × **Kraina** *pas ziemi, strefa:* K. świata, abo dział ziemie od południa na północy takiej szerokości, która półgodziny odmiany we dniu abo w nocy uczyni. Kn. K. abo dział świata abo ziemie od południa na północy idąc, odmianę zbytnią ciepła i zimna jeden od drugiego mający, abo zimą i latem jeden od drugiego różny, tak, że jeden zimy nigdy nie ma, drugi lata nigdy, drugi oboje miewa. Kn. Z pięciu krain ta, co wre gorącem zbytecznym wpośrzód, toż po stronie żywotnie dwa Twórca usadził kraje. Kniaź. **8.** a. **Kraina** czego = *miejsce, terytorjum, siedlisko, siedziba, dziedzina:* K. malarzów. Mick. Cóż opowiem wrócony do śmiertelnych kraju? Mick. Z egipskich ciemnic, o myśli ludzka, poniesiem cię w róż, myrtów i błękitów K. Krasiń. W kraju wiosny, pomiędzy rozkosznemi sady, uwiędłaś. Mick. Przen.: *sfera, dziedzina, świat, obszar:* K. poezji. Ty sam te wiersze niesiesz w K. marzenia. Słow. Pamięć za daleko w kraje marzeń wkroczy. Słow. Przeczucie wzniosło duchy w kraje marzeń. Mick. Gmachy stawiane myślą w krajach wyobraźni. Słow. Wolał przebywać w kraju imaginacji. Chm. Żeśmy ś. kiedyś w kraju omamień na jednej drodze spotkali. Słow. Wkroczył w nieodgadniony K. cudów. Krasz. Z nikim nie gada, stoi myślą w krajach ducha. Słow. Czyż kraje światła nanowo ogarnie noc namiętności rządzących bezkarnie? Mick. Duszę mą, lecącą w rozkoszy K. błogi, wypędza bez litości za nadziei progi. Mick. Widzę tego pasterza, co ś. zwie tułaczem, wygnanym z kraju szczęścia. Słow. W krajach zamętu i waśni... jednym „stań ś.“ z Bożej mocy świat rzeczy stanął na zrębie. Mick. **9.** [K.] *początek:* Już to ja z kraju powiedziałem. **10.** anat.: †Kraje kości=*ich krawędzie.* Zdr. **Kraik**, × **Krajek**, **Krajuszek.** <KR(OJ)>

Krajacz, a, lm. **e** *narzędzie do nacinania skrętów śrub drewnianych.* <KR(OJ)>

[**Krajaczka, i,** lm. **i**] *bicie, lanie:* Ale dostał krajackę.

Krajać, e, ał, [**Krać**] **1.** a. **Kroić** *odrzynając dzielić, rznąć, rozrzynać, ciąć, przecinać, rozcinać:* K. znaczy rozcinać co regularnie nożem a. nożycami. Kras. A. K. kawałkami, na kawałki, w kawałki. K. mięso, chleb, płótno, sukno. K. suknię (t. j. materjał na suknię). Tak krawiec kraje, jak (mu) materji staje. Prz. Dziesięć razy mierz, a raz krajaj. Prz. Przen.: Z jakim ś. tam potem konie uwijają z żołnierzmi, co żałobę państwu twemu krają. Li. *(= gotują, przygotowują).* Dobrzyńscy, widząc, jak ś. Podhajski wykręca tuż przed szeregiem jegrów i kosą ich kraje... Mick. K. trupa *(= robić sekcję na trupie).* Przen.: Ostremi dyscyplinami ciało swoje do krwi krajał. Nies. O narzędziach: Nóż dobrze kraje. Młockarnią ś. zowie, a jest razem sieczkarnią, ma cepy i noże, razem i zboże kraje i wybija zboże. Mick. Przen.: K. pługiem rolę *(= orać).* Woły ugór i przeciągłe smugi w zagon krajały kończystemi pługi. Chr. Pług czarną ziemię kraje. Pol. Łodzie krają wodę. Kras. A. Okręt piersią kraje głębinę. Mick. Zmocnioną wczasem dłonią słone krajaj piany. Mick. Odtąd znikły w ogrodach łabędzie i szafirowych wód nie krają łonem. Słow. Piskorz kraje wodę. Słow. Strzała kraje powietrze. Kras. A. *(= przeszywa, przelatuje).* Junacy w kącie szablą wiatry krają. Pilch. Powietrze chmura proporców krajała. Słow. Złote jej włoski już powietrze krają, jak dwa skrzydełka Słow. Na masztach różnego koloru bandery tak lekkie, krajane jak skrzydła rybitwy. Słow. **2.** przen. *przenikać boleśnie, przeszywać:* Żałość me serce zbolałe krajała, kiedym ś. z miłą ojczyzną żegnała. P. Koch. Serca krajał jęki płaczliwemi. Kras. Matka ma smoczy płód zamiast serca, można serce K., to ś. kawałki węża znowu sprzędą. Słow. **3.** †Handel krajany = *drobny, krajarski.* **4.** [K.] *bić.* **5.** anat.: Krające zęby = *zęby sieczne, siekacze* (dentes incisivi). **6.** bil.: Bilę K. = *trafiać swoją bilą bilę inną z boku:* Cienko K. (= *tak trafiać bilę, aby przez bilę, idącą na nią, lekko była z boku dotknięta).* Grubo K. *(= tak trafiać bilę, aby przez idącą na nią mocno blizko środka była uderzona).* **7.** myśl.: K. batożkiem = *bić, ćwiczyć, harapować, np. lisa, doganiając go na koniu z chartami.* **K. ś. 1.** *stawać ś. pokrajanym, porzniętym.* Przen.: Kiedy ś. Polska między książęta K. poczęła, każda prowincja własnego miała pieczętarza. Nies. (= *dzielić*). **2.** przen. (o sercu) = a) *mocno odczuwać boleść, pękać, boleć:* Serce mi ś. kraje z żalu, od żalu. Serce mi ś. kraje na widok tego. Rodzicom nieszczęśliwym serca ś. krajały. Kochan. Warta, choć to żołnierze, płakali także, bo serce krajało ś. i teraz ś. kraje. Chodź. Ktoby to pilnie uważał, nie wiem, jakoby ś. od żalu nie krajał. Bz. b) *doznawać silnego gniewu, wściekać ś.:* Słuchając tego, krajały ś. serca ich, i zgrzytali nań zębami. Wuj. To usłyszawszy, krajali ś. i myślili ich zabić. Wuj. <KR(OJ)>

Krajadło, a, lm. **a, Rzezadło** tech. *przyrząd do krajania szmat.*

[**Krajak, a,** lm. **i**] *rodzaj hebla stolarskiego.*

Krajalnica, y, lm. **e 1.** cukr. *maszyna do krajania buraków.* **2.** a. **Rajsmaszyna** garb. *maszyna do rznięcia kory dębowej.* **3.** tech. *maszyna do wycinania próbek towaru.*

[**Krajan, a,** lm. **y**] **1.** p. **Krajowiec. 2.** *ziomek, rodak.* **3.** *mieszkaniec tejże wsi.* <Od Kraj>

Krajaneczka, i, lm. **i** *grzanka, grzaneczka, tartynka, przekąska (szczeg. do wódki) z kawałka bułki a. chleba, pokrytego masłem i wędliną a. serem, sardynką, śledziem i t. p.,* in. kanapka.

[**Krajanek, nka,** lm. **nki**] p. **Krajanka.**

Krajanie, a, lm. **a** czynność cz. **Krajać.**

Krajaniec, ńca, lm. **ńce** p. **Krajanka:** K. chleba.

Krajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Krajać ś.**

Krajanka, i, lm. **i 1.** a. **Krajaniec** *kawałek odkrojony od całości:* K. chleba *(= kromka).* **2.** *ser*

w kształcie cegły zrobiony: Kwaśne mleko zgrzawszy wlewają w płótno i prasą przyciskają; skąd wybrawszy, na części nakształt cegły krają i suszą, a takie sery zowią krajankami. Kluk. Czy w krajance, czy w gomółce jest w serniku ser na półce. Pol. **3.** [K.] = a) a. **[Krajanek]** *kawał sera.* b) *bicie.* c) w lm. *rodzaj klusek.* **4.** cukr. *buraki, pokrajane w paseczki długie i wązkie o trójkątnym przecięciu:* K. wysłodzona *(=wysłodziny).* <KR(OJ)>

Krajankowy przym. od **Krajanka:** Ser K.

Krajarka, i, lm. **i** tech. **I.** a. **Nożyce** *maszyna do krajania papieru maszynowego na arkusze.* **2.** a. **Rzezarka** *maszynka do krajania szmat.*

Krajbzega, i, lm. **i** noż. *piła okrągła, wprawiana w ruch przez maszynę, używana do krajania trzonków do nożów.* Por. **Krajzega.** <Nm. Kreissäge>

[**Krajc, a,** lm. **e, Krajcna**] (w kartach) *trefl, żołądź.* <Nm. Kreuz>

Krajcar, a, lm. **y** p. **2. Grajcar:** [Jest za to niemały K.] *(=przybywa stąd niemało pieniędzy).* <Nm. Kreuzer>

× **Krajcar, a,** lm. **y,** × **Krejcar I.** a. × **Krajcarek** *grajcarek, korkociąg, wyrwicz, trybuszon.* **2.** *przyrząd do wyciągania z lufy uwięzłych kul* (=1. Grajcar). <Nm. Kratzer>

× **Krajcarek, rka,** lm. **rki** p. × **Krajcar.**

Krajce, ów, blp. zool. *brzegi dzioba.* <Od Kraj>

[**Krajcerze, y,** blp.] p. **Krajczak.**

Krajclajna, y, lm. **y** powr. *lejce krzyżujące ś., na parę koni.* <Nm. Kreuzleine>

[**Krajcna, y,** lm. **y**] p. **Krajc.**

Krajcować, uje, ował kosz. *wykrzywiać sztaki w końcach tak, ażeby one razem składały pewien rysunek.* <Nm. kreuzen>

Krajcowanie, a, blm., czynność cz. **Krajcować.**

[**Krajcowy**] przym. od **Krajc,** *treflowy, żołędny:* Ty, K. dupaku.

Krajczak, a, lm. **i I.** *dywan z krajki, zrobiony na drutach:* Kilimek przy ścianie był turecki, ale dziurawy i połatany, a spotykał ś. z prostym krajczakiem u łóżka. Krasz. **2.** [K.] = a) *kawał drzewa.* b) w lm. a. **[Krajcerze]** *papucie, bambosze z krajki sukiennej, wkładane w zimie na buty.* <Od Krajka>

Krajczanka, i, lm. **i** *córka krajczego:* K. koronna, litewska. Sędzia u progu rękę dał podkomorzynie, Tadeusz Telimenie, asesor krajczance. Mick.

Krajczany p. **Krajkowy.**

Krajczę, ęcia, lm. **ęta** *dziecię krajczego:* Żyjcie trzy starostowie, trzy podkanclerzanki, trzech Wojnów krajcząt, czyniąc trzech Charites wzmianki. Jag.

Krajczostwo, a I. lm. **a** *urząd, godność krajczego.* **2.** blm. *krajczy z żoną.*

Krajczy, ego, lm. **owie I.** (wog.) *krający drugim przy obiedzie, rozbierający mięsiwo:* (Balladyna mówi:) Proszę pić! proszę! Gdzie K.? podstoli? Niech daje wina! Słow. **2.** (w daw. Polsce) *urzędnik dworski, pośredni między podstolim a podczaszym, który miał pierwotnie obowiązek krajania potraw u stołu królewskiego:* K. nadworny. K. koronny, litewski. Gdy stolnik nakrył obrusem stół królewski, to wtedy K. jako „structor mensae," zastawiał go, a potym jako „incisor," krajał. Gl. Obowiązkiem krajczego było podczas uczty krajać i podawać cześnikowi, który przed osobą króla stawiał. Gl. Krajczych wielkich było dwuch: koronny i litewski, dostojeństwem szli po podczaszym, a przed podstolim. Gl. Obok tych dostojników Rzeczypospolitej, którzy zjawiają ś. później, pierwej królowie mieli nieraz po kilku krajczych dworskich. Gl. Porządek urzędów za Michała Korybuta był taki: cześnik, podstoli, stolnik, K., podczaszy. Gl. K. królowej. W Litwie byli krajczowie ziemscy i szli po strażnikach, a przed budowniczemi. Gl. Plenipotent księcia krajczego. Chodź. **3.** [K.] = a) i † p. **Krawiec.** Pot. b) *swat, krający dla uczestników wesela chleb.* **4.** kraw. *czeladnik, wyłącznie krający tkaniny na ubranie.* **5.** a. **Bretmajster** szew. *czeladnik, krający skórę na obuwie.* <KR(OJ)>

Krajczyc, a, lm. **owie** *syn krajczego.*

Krajczycostwo, a, blm. *krajczyc z żoną.*

Krajczycowa, ej, lm. **e** *żona krajczyca.*

Krajczycówna, y, lm. **y** *córka krajczyca:* Księżniczkę Radziwiłłównę, krajczycównę litewską... Mar.

Krajczyna, y, lm. **y** *żona krajczego:* K. koronna, litewska.

Krajec, jca, lm. **jce I.** p. **Kraj:** Zbiegły wody aż po Tatrów K. Pol. **2.** *ząb krający, którego wierzch jest ostry i równy.* Sł. wil. **3.** szew. p. **Ambus.**

[**Krajeczka, i,** lm. **i**] p. **Krajka:** Dziáteckom krajecki kupuje.

× **Krajek, jka** a. **ljeka,** lm. **jki** a. **ljeki** p. **Kraj:** Wszystkie krajeki wasze i wszystkie chróściny, wszystkie mię znały dobrze zapusty i bory. Zim.

Krajka, i, lm. **i I.** *brzeg u postawu sukna, zwykle koloru odmiennego od reszty tkaniny:* K. w postawie sukna. Kn. Roku 1565 ustanowiono o suknach krajowych, żeby dwa łokcie wszerz były bez krajki. Skrzet. **2.** *odcięty brzeg sukna, ucięty pasek sukna, pas wełniany, włóczkowy a. sukienny, opaska:* K. oderzniona. Kn. Bije, jak krajką przez pierzynę. Prz. Krzepki, jak cielę na krajce u Żyda za piecem. Prz. Przepasany był krajką. Skarb. W koszulinie, zawsze bosy, przepasany wązką krajką. Len. Ozdóbką u dzieci do lat 8 K. opasująca koszulę. Gac. **3.** [K.] = a) *wstążka, odcinek płótna.* b) *plecionka ze słomy u kapelusza.* c) *kromka, kawałek:* U Michałka chleba K. **4.** bud. *brzeg tak zwanej dzielnicy przyozdobienia,* in. b r z e g, b r a m o w a n i e, r a m a. Podcz. Zdr. [**Krajeczka**]. <KR(OJ)>

Krajkowy, Krajczany przym. od **Krajka:** Dywanik K.

Krajniczarka, i, lm. **i** tech. *maszyna do wyrabiania gzymsów.*

Krajnik, a I. † lm. **cy** p. **Krainiec:** Deputacja graniczna samych nawet posesorów, prefektusów, krajników i innych w Węgrzech mieszkających sądzić będzie. Vol. **2.** lm. **i** bud. p. **Gzyms.** <Od Kraj>

× **Krajny I.** p. **Skrajny. 2.** *krający:* Orzą krajnym pługiem. Wor.

[**Krajny**] *ostateczny:* Krajne słowo *(= ostatecznie, nieodwołalnie).* Krajna cena *(= ostatnia cena).* <Ros. krajnij>

Krajobójca, y, lm. **y** *zabójca kraju, ten, co zgubił kraj.* Słow. <Kraj + BI/BOJ>

Krajobraz, u, lm. **y I.** *widok okolicy:* Wkoło żywy K. i powiewna fala kłosów i sianożęci. Mick. (Serwis) udawał przewybornie K. zimowy. Mick. Szeroki K. poleski przybrał barwy ponure. Krasz. Znużenie i słota osmutniały nietylko

K. ten wdzięczny, ale i ludzi i dusze. Krasz. W ścianach okrągłe dziury, przez które widać rozległe pola i daleki K. Słow. Próżno będziesz (w myśli) krajobrazy tworzyć, osrebrzać je księżycem i promienić świtem. Słow. Był to wzrok wędrowca, co w drodze życia wstąpił na szczyty grobowca, i stamtąd ściga mgliste rysy krajobrazów. Słow. **2.** *obraz, przedstawiający okolicę, pejzaż, landszaft:* K. przedstawił nową porę roku. Mick. Mieć namiętność do malowania krajobrazów. Krasiń. **3.** × *mapa.* <Kraj + Obraz>

Krajobrazista, y, lm. **ści** *malarz krajobrazów, pejzażysta:* Z współczesnych krajobrazistów wielu nie od dziś trzymało ś. metody malowania dokładnych studjów na otwartym powietrzu. Gers.

Krajobrazowy przym. od **Krajobraz.**

Krajograficznie *opisując kraj, gieograficznie:* K. strofami wyłożę, jaka mię droga prowadzi z Parnasu. Słow. <Kraj + Graficznie>

× **Krajomiernictwo, a,** blm., × **Ziemiomiernictwo** *nauka mierzenia ziemi, gieometrja.* <Kraj + Miernictwo>

× **Krajomierniczy** *mierniczy, gieometryczny, inżynierski:* K. sznur. Koch. W.

× **Krajopis 1. u,** lm. **y a.** × **Krajopisanie,** × **Krajowiednia** *opis okolic jakiego kraju, gieografja jakiegoś kraju, chorografja; topografja.* **2. a,** lm. **owie a.** × **Krajopisarz,** × **Krajowied** *ten, co zna a. opisuje gieografję jakiego kraju, gieograf, topograf, chorograf.* <Kraj + PIS>

× **Krajopisanie, a,** lm. **a** p. **Krajopis.** Troc.

× **Krajopisarski** przym. od **Krajopisarz;** × **Krajopisowski,** × **Krajopisny,** × **Krajowiedni** *gieograficzny, topograficzny:* Nauka krajopisarska. Wyrw.

× **Krajopisarstwo, a,** blm., × **Krajopistwo** *zajęcie krajopisarza, opisywanie kraju.*

× **Krajopisarz, a,** lm. **e** p. **Krajopis:** Dokładne z krajopisarzów wyczyta wiadomości. Nies.

× **Krajopisny** p. **Krajopisarski.**

× **Krajopisowski** p. **Krajopisarski.**

× **Krajopistwo, a,** blm. p. **Krajopisarstwo.**

Krajoróżny *z różnych krajów pochodzący:* Gdzie bystry Dunaj, świadek tylu krwawych bojów, niesie morzu daninę krajoróżnych zdrojów. God. <Kraj + Różny>

× **Krajorys, u,** lm. **y** *zarys jakiego kraju, plan, mapa.* <Kraj + Rys>

× **Krajotęska, i,** blm. lek. p. **Domarad.** <Kraj + Tęsknić>

Krajowiec, wca, lm. **wcy,** [**Krajan**] *mieszkaniec kraju, w którym oddawna jego przodkowie mieszkali, tubylec, autochton, nie cudzoziemiec:* Zwyciężeni krajowcy zwycięzcom ś. poddawali. Nar. <Od Kraj>

× **Krajowied, a,** lm. **owie** p. **Krajopis.** Troc. <Kraj + WID>

× **Krajowiedni** p. **Krajopisarski.** Troc.

× **Krajowiednia, i,** lm. **e** p. **Krajopis.** Troc.

× **Krajowładca, y,** lm. **y** *władca jakiego kraju, panujący.* <Kraj + WŁOD>

× **Krajowładność, i,** blm. rz. od **Krajowładny,** p. **Krajowładztwo.**

× **Krajowładny** *władający jakim krajem.*

× **Krajowładztwo, a,** blm., × **Krajowładność** *władanie, rządzenie jakim krajem.*

[**Krajownica, y,** lm. **e**] **1.** *deska do wyciskania sera.* **2.** *woreczek do robienia sera.* <KR(OJ)>

Krajowość, i, blm. rz. od **Krajowy:** Obrazy w Panu Podstolim wystawione tym łatwiejsze są każdej klasie czytających do poznania, że oryginały opisań mają cechę krajowości na sobie. Mrong.

Krajowszczyzna, y, lm. **y** *właściwość krajowa, miejscowa:* Wyrobili sobie Słowianie z wspólnego w początkach prajęzyka różne narzędzia i krajowszczyzny. Tat.

Krajowy przym. od **Kraj,** *danego kraju dotyczący, danemu krajowi właściwy, nie obcy, nie zagraniczny, nie cudzoziemski, miejscowy, wewnętrzny, tutejszy, ojczysty:* K. właściwie znaczy należący do kraju, o którym mowa, lecz w powszechnym użyciu stosuje ś. tylko do własnego kraju i ma zupełnie to samo znaczenie, co ojczysty. Kras. A. × Krajowe rządy. Troc (*=nad krajem*). × K. pan. Troc (*=kraju*). Zygmunt August, umiejąc języki zagraniczne, lubił K. i wybornie nim mówił. Śniad. Niektórzy niekrajowi pisarze, współcześni lub blizcy czasu, wiedzieli, że Bolesław był królem, i dawali mu tytuł rex, rector. Lel. Zebrałem bibljotekę z krajowych pisarzów. Koss. Krajowe choroby, endemiczne, które w pewnych zawsze krajach panują. Krup. Zwierzęta mogą być krajowe abo cudzoziemskie. Kluk. Rośliny, wyroby, prawa krajowe. Wino krajowe. Handel, przemysł K. Młoda królowa, poświęcająca miłość dobru krajowemu. Mick. Wyobrażenia mitologiczne całkiem były przenoszone, a. mieszane tylko z mitami krajowemi. Mick. Dziedzic zginął był w czasie krajowych zamieszków. Mick. Doszli najwyższych krajowych urzędów. Mick. U panów rozmowa, była to historyja żyjąca krajowa. Mick. Posiadacze pojedynczych włości, dworszczyzną u panów i służbą krajową zajęci. Skarb. Wypadki krajowe. Chm.

Krajoznawczy *krajoznawstwa dotyczący:* Odbywał częste wycieczki po kraju, opisując na miejscu spostrzeżenia krajoznawcze. Big. Muzeum krajoznawczo-przyrodnicze. <Kraj + ZN(A)>

Krajoznawstwo, a, lm. **a** gie. *zbiór wszelkich (nietylko gieograficznych) wiadomości o danym kraju.*

Krajówka, i, lm. **i 1.** *wiadomość z kraju, o wypadku zaszłym w kraju* (w języku gazeciarskim, redakcyjnym): Czy dużo krajówek idzie do tego numeru (dziennika)? **2.** myśl. *rozgałęzienie krańcowe nory lisiej a. borsuczej.*

Krajsmesel, sla, lm. **sle** noż. *dłótko tępo zaostrzone do wycinania otworów w żelazie.* <Nm. Kreismeissel>

Krajsztych, u, lm. **y** kraw. *ściegi na krzyż.* <Nm. Kreuzstich>

Krajuszek, szka, lm. **szki** p. **Kraj:** Jak wał ten szmat dębczaków, co go ondzie widać na krajuszku. Zap.

[**Krajworonka, i,** lm. **i**] p. **Kraska.** <Z Ukr. hrajworonka>

[**Krajzamt, u,** lm. **y, Krejsamt**] *urząd obwodowy, powiatowy:* Mam tu sprawy w krajzamcie. Kaczk. <Nm. Kreisamt>

[**Krajzbabka, i,** lm. **i**] *akuszerka powiatowa.* <Nm. Kreis- = powiatowy + Babka>

Krajzbor, u, lm. **y** noż. p. **Rajbor.** <Nm. Kräuselbohrer>

Krajzega, i, lm. **i** *piła okrągła, krąg blaszany z zębami na obwodzie.* Por. **Krajbzega.** <Nm. Kreissäge>

[**Krajzrak, u,** lm. **i**] *rada powiatowa.* <Z Nm. Kreisrath>

1. Krak 1. u, lm. **i** p. **Krakanie:** Nie słychać ani szczeku psów ze wsi, ani kraku wron z la-

su. Matl. K., krzyk kruczy. L. **2.** [K., a, lm. i] p. **Kruk.** Mrong. <Dźwn.>

2. Krak, u, lm. **i** *trzymasztowy statek duński a. szwedzki.* <Duńs. Szwed. krak(e), Nm. Kracke, z Włos. caracca>

[**Kraka, i,** lm. **i**] p. **Kraga.**

× **Krakacica, y,** lm. **e** lek. (polypus nasi) *nowotwór w nozdrzach,* in. polip, ukleja, † wielonóg nosowy. Perz. <? Por. Czes. krakatka = polip. Prawdop. od Krok, *Krokaty. Czes. *krakatý>

Krakać, cze a. **ka, kał,** † **Kraczeć,** † **Kraczyć,** [**Grakać**], jednot. × **Kraknąć I.** *wydawać głos właściwy krukowi, wronie:* Wrona, kruk kracze, kraka. Dudz. Krucy, gawrony, wrony krakały. Mor. Ślepowrony kraczą. Mor. Kracze na deszcz wrona. Troc. Wrony, co śmierć kraczą asawule. Słow. Niech żaden dziób kruczy nie śmie nad nią smutnie K. pieśni pogrzebu. Słow. Nad twoją głową kracze lichej wróżby ptak. Pol. Wlazłeś między wrony, krakaj jak i ony. Prz. (Sęp), krącząc, lśniącemi szpony w oczy mi urągał. Mick. Czuję, krakał (sęp), zapach trupi. Mick. Kraczą sokoły. Słow. Przen.: Wy, kraczące wrony w kraju bezpłodnym i pięknego nieba, gdzie ś. i modlić, lecz i orać trzeba. Słow. **2.** na kogo = *krzyczeć, wrzeszczeć, hałasować, urągać, powstawać:* Kraczą na mię wszyscy. Kn. Głupiego rzecz z samej zazdrości K. na ludzi dobrych i sprawy ich szczypać. Opal. (= *narzekać, mówić nieprzychylnie).* Na skąpych wszyscy djabli kraczą. Dzwon. Ci szczypią, owi dzióbają, wszyscy krakają. Lubom. **3.** × za łeb, za czupryne = *targać, tarmosić:* Teraz niezgodnych kto chce za łeb kracze. Jabł. Często krakali sobie za czupryny. Troc. <Dźwn.>

Krakanie, a, lm. **a, Krak** czynność cz. **Krakać:** Gadali, łącząc swoje czułe mowy do kukań zozul i krakań gawronich. Mick. Orłów słyszeli K. Słow.

[**Krakiel, kla,** lm. **kle**] *rodzaj rogala.*

× **Kraknąć, nie, nął** p. **Krakać:** Zatym wszyscy nań krakną, jak wrony. Pot. Kraknęli na to wszyscy, jak wrony. Pot. <Dźwn.>

× **Kraknięcie, a,** blm., czynność cz. **Kraknąć.**

[**Krakos, a,** lm. **y**] p. **Krokosz:** Placek z krakosem.

Krakowiaczek, czka, lm. **czki** p. **Krakowiak.**

Krakowiak, a, lm. **i I.** [K.] = a) *dziecko a. parobek, przypatrujący ś. uroczystości weselnej.* b) *persak.* c) *garnek gliniany, polewany tylko koło ucha i po brzegach.* d) w lm. a. [**Krakusy**] *rodzaj ziemniaków.* **2.** a. [**Krakowian, Krakowski**] muz. = a) *charakterystyczna melodja ludowa, śpiewana w tańcu, a. też utwór kunsztowny w duchu ludowym:* Z krakowiaka zróbcie mi jakie posępne notturno. Słow. b) *taniec ludowy i dworski:* Kiedy tańczyć — krakowiaka. Pol. Zdr. **Krakowiaczek.** <Od Kraków>

[**Krakowian, a,** lm. **y**] p. **Krakowiak:** Zagrajże nam krakowiana.

Krakowianka, i, lm. **i** *suknia męska z czasów Stanisława Augusta.*

Krakowski I. Drzewo krakowskie = *spławiane Wisłą.* Wej. **2.** Kasza krakowska = *drobna kasza gryczana.* **3.** Kiełbasa krakowska = *kiełbasa z surowej polędwicy wieprzowej, suszonej.* **4.** Piwo krakowskie = *rodzaj piwa, wyrabianego daw. w Krakowie.* **5.** Krakowskim targiem = *za połowę ceny a. za cenę średnio proporcjonalną do dawanej przez kupującego i żądanej przez sprzedającego:* Krakowskim targiem, na połowicy przestanie. Prz. **6.** [K.] = a) Krakowska bryka = *kryta bryka.* b) Krakowskie buraki = *czerwone buraki.* c) K. druk = *gocki druk, spotykany w książkach ludowych.* d) Krakowska uprząż = *uprząż polska (z rogami i suknami na chomątach, z kółeczkami i brząkadłami).* Chomąta krakowskie. **7.** cukier.: Makaronik K. = *ciastko, składające ś. z migdałów siekanych, cukru i białka.* [**Krakowski, ego,** blm.] p. **Krakowiak:** Jęli krakowskiego i mazurskiego wywijać.

Kraków: Pojechać do Krakowa = *odbyć połóg, mieć dziecko.* Wybiera ś. w podróż do Krakowa. Prz. (= *spodziewa ś. połogu).* Podróż do Krakowa = *połóg:* Czekała ją tak zwana podróż do Krakowa, podróż dla młodych mężatek tak upragniona, a tak straszna i trwogą przejmująca zarazem, z której ś. a. żywego gościńca, a. i śmierć przywozi. Jord. Z Krakowa wróciła (= *przebyła słabość).* <Od imienia Krak>

Krakówek, wka, lm. **wki** *wiosenny wylew Wisły.*

[**Krakówki, wek,** blp.] *rodzaj śliw, śliwki damasceny.*

[**Krakula, i,** lm. **e, Karkulica, Krakulica**] *kawał krzywego drzewa, krzywulec, kręgulec.* <? KARK, por. Karkulica, Karkulec>

[**Krakulica, y,** lm. **e**] p. **Krakula.** <p. Krakula>

Krakus, a, lm. **i I.** *żołnierz z lekkiej jazdy polskiej za Księstwa Warszawskiego i z czasów powstań.* **2.** [Krakusy] lm. p. **Krakowiak.** <Od Kraków>

Krakuska, i, lm. **i** *czapka, używana przez krakusów i wieśniaków krakowskich, rogatywka czerwona:* Bartek w krakusce z pawim piórem. Chł. Bo to, rzekł, obracając w rękach krakuskę. Bał.

Krakwa, y, lm. **y** zool. **I.** p. **Kaczka.** Myśl.: K. marcowa = *odmiana kaczek dzikich, ukazujących ś. parami w marcu.* **2.** a. [**Grzechotka**] (anas strepera) *ptak płetwonogi z rodziny kaczek.* <Dźwn.>

† **Kral, a,** lm. **e** p. **Kralka:** Nie obronisz kralem, jeśli kto pierwej założył kinalem. Pot. <Czes. král = król>

[**Kralaśny**] *kulawy.* <?>

† **Kralka, i,** lm. **i,** † **Kral,** [**Kralka, Klara, Klarka**] *karta o dziesięciu oczkach, dziesiątka, dyska:* Niżnik kralkę zawsze zabije. Prz. Tuz, król, K., dama, walet. Syrok. <Czes. kralka = królowa>

Kram, u, lm. **y I.** a. **Kramarnia,** † **Kramnica,** † **Krom,** [**Kramnica, Krąm**] *sklep do sprzedaży towarów cząstkowej; stragan, sklepik, buda kramarska:* K. galanterji. L. Od kramów jedwabnych, bławatnych, żelaznych co mają płacić. Vol. Mieli oni K. najpokaźniejszy w ratuszu. Gom. Nie zda ś. Tyrus narodu jednego, lecz ś. kramem i miastem zwać świata całego. Jabł. Siedzi, jak za kramem. Prz. Przen.: Że nie jest z jego kramu, przeto gani. L. Przen.: Jaki pan, taki K. Prz. (= *ład, porządek).* Jaki dom, taki krám. Prz. Co dom, to inny krám. Prz. **2.** [K. a. **Krama, Kramnica, Kramica**] wog. *sklep, magazyn, handel.* **3.** † *towar:* Drogie kramy. Kn. Nabrać kramów i do Persji zawieźć. Otw. S. Do tej (sławy) żadne nie pomogą bramy, ni perły, ni łańcuchy, ani żadne kramy. Rej (= *kosztowności).* **4.** *dźwignia do wyładowywania materjałów budowlanych, spławianych na przystań tratwami.* **5.** *kłopot, zachód, trudność, ambaras:* Tyle kramu z tą sprawą! To Stach mi tego kramu narobił. Dąb. Wielki K. **6.** × gór. *skład do przechowywania rudy.* Zdr. **Kramik.** <Nm. Kram>

[**Kram, u,** lm. **y**] p. **Kroma.**

[**Krama, y,** lm. **y**] p **Kram**: Szyld nad kramą. Wal. Bywa dzień, że trzech groszy nie targuję z kramy. Syrok. Jest w Litwie K., gdzie takich synów, jak ja, kupić można. Słow. Zdr. [**Kramka**].

[**Kramarczanka, i,** lm. **i**] *córka kramarza.*

Kramarczyk, a, lm. **i 1.** p. **Kramarz**: K., krobecznik, który co i tam i sam nosi. Mącz. Trafiła nie na żołnierza, ale na kupczyka, kramarczyka. Birk. **2.** *posługacz w kramie, subjekt, chłopiec kramarski.*

Kramarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Kramarz**; †**Kramnica**: K. krobczana, co w króbce swój kram nosi. Mącz. **2.** *żona kramarza.*

Kramarnia, i, lm. **e** p. **Kram**: Szukać prawodawstwa w drukarskich kramarniach. Mick.

Kramarski przym. od **Kramarz**: Handel K. Towary kramarskie. Przen.: Duch K. *(= chciwy zysków).*

Kramarstwo, a, blm. **1.** *zajęcie kramarza, kupczenie drobnemi towarami, drobny handel, kramarzenie:* K., gdy od wielkich kupców kupi dostawamy, a je łokciem, funtem, kwartą rozprzedawamy. Petr. **2.** zb. *kramarze, drobni kupcy.*

Kramarszczyzna, y, lm. **y** *towar kramarski:* K. zabierała z parę miljonów. T. K.

Kramarz, a, lm. **e 1.** a. †**Kramnik**, †**Kramownik** *kupiec, sprzedający częściowo a. drobne towary, drobny handlarz, przekupień:* Nie potrzeba mi postawu sukna, kilka łokci mogę u kramarza kupić. Petr. K., który nad swym towarem w taszu abo w kramnicy siedzi, aby przedawał. Mącz. Kto tajemną rzecz wyda, jako K. bywa. Biel. M. Wszyscy przemyślni świata — rękodzielnicy i wyrobniki — lichwiarze i kramarze. Krasiń. Wszędzie stek kupców, wszędzie ród kramarzy, z czołem natchnionym, gdy o zyskach marzy. Krasiń. **2.** [K.] żart. *kiernoz, kierda.* Zdr. **Kramarczyk.** <Nm. Kramer, Krämer>

Kramarzenie, a, blm., czynność cz. **Kramarzyć.**

[**Kramarzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kramarzyć ś.**

Kramarzyć, y, ył, †**Kramować** *być kramarzem, kupczyć, sprzedawać częściowo, w mniejszych ilościach.* [**K. ś.**] **1.** z kim = *spór toczyć, spierać ś., kłócić ś., targować ś.* **2.** *ociągać ś., zwlekać, zwlóczyć, guzdrać ś., drożyć ś., certować ś., ubierać ś. powoli.*

[**Krambamboli,** nieod.] p. **Krambambuli.** <Nm. Krambambuli, okrzyk.>

Krambambuli nieod., **Krampampula,** [**Krambamboli**] **1.** *rodzaj wódki słodkiej, początkowo gdańskiej, przyrządzonej z różnych ingredjencji roślinnych.* **2.** *napój złożony z gorącej wody, wódki, cukru i cytryny.*

[**Kramcik, a,** lm. **i**] **1.** p. **Krom. 2.** p. **Kramczyk.**

[**Kramczyk, a,** lm. **i**] **1.** p. **Krom. 2.** a. **Kramcik,** [**Kromczyk**] *trocha, odrobina, krzta:* Ani kramcyk *(= ani trochę, zgoła nic).* <p. Krom(k)a>

Kramerja, i, lm. **e** bot. p. **Partwin.** <Od nazwiska botanika Szwajcars. Cramer>

[**Kramica, y,** lm. **e**] p. **Kram.**

Kramik, u, lm. **i** p. **Kram**: Przywlokło ś. jeszcze coś podróżnych, Żydek z kramikiem, sitarz. Krasz. *(=z pudłem z towarami).*

Kramikarski przym. od **Kramikarz.**

Kramikarstwo, a, blm. *zajęcie kramikarza.*

Kramikarz, a, lm. **e** *właściciel kramiku, sklepikarz.*

Kramikowy przym. od **Kramik.**

[**Kramka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Krama. 2.** *skrzynka noszona przez wędrownych [kramników].*

[**Kramla, i,** lm. **e**] p. **Klamra.**

[**Kramna, y,** lm. **y**] *kupcowa w sklepiku, w kramie.*

†**Kramnica, y,** lm. **e 1.** i [K.] p. **Kram**: Nowe kramnice książek otwarli bogaci. Syrok. Kramarz, który nad swym towarem w taszu abo w kramnicy siedzi, aby przedawał. Mącz. **2.** p. **Kramarka.**

Kramnik, a, lm. **cy 1.** †p. **Kramarz. 2.** [K.] *kupiec wędrowny.*

Kramny, Kramowy przym. od **Kram,** *sklepowy:* Wszak dwór Soplicowa nie budka kramna, co ś. rozbierze, w wóz schowa i pojedzie. Mick. × Ludzie kramni =*kramarze:* Mnóstwo ludzi rynkowych i kramnych. Petr. = *kupny:* Kramne towary. Troc. Co Polska rodzi, nie przestajem na tym, i już nam kramne a zamorskie rzeczy zawsze na pieczy. Klon. Paciorki i inne kramne wszelakie drobiazgi. Vol. Kramną barwę nosiła na twarzy. Kochan. Bo kto pierno jada, chce pić, a piwo więc stoi za nic, bo kramne za kramnym chodzi, a oboje przedsię szkodzi. Rej. [Krámny fartuch] *(=nie domowej roboty).* Przen.: Kramna cnota. Troc *(=sprzedajna).* Apt.: Goździki kramne. [Jarmark K.]=*taki, na którym odbywa ś. sprzedaż tylko przedmiotów nieżywotnych.* [Kramne bobki]=*fructus aurantii immaturi.*

Kramować, uje, ował 1. †p. **Kramarzyć. 2.** [K.] *podkochiwać ś.*

†**Kramowanie, a,** blm., [**Kramowanie**] czynność cz. **Kramować.**

†**Kramownik, a,** lm. **cy** p. **Kramarz.** Mącz.

Kramowy p. **Kramny**: Żyd krawcem, smuklerzem, i gdy ś. kramową machlaniną zapomoże, arędarzem. Grod.

Krampampula, i, blm. p. **Krambambuli**: W domu jest już ugotowana „K." i pokrajane kołacze na poczęstowanie pańskich woźniców. Zawil. <Czes. krampampule, z Nm. Krambambuli>

Krampon, u, lm. **y** *klamra:* Dwie jego nogi ustrojone były kramponami, nakształt podkówek naszych. Drz. <Fr. crampon>

Kramras, u, lm. **y** p. **Kromras.**

× **Kramzans, u,** lm. **y 1.** *gzyms:* K. czyli gzyms krasił drzwi. Goł. **2.** w lm. *blanki na murze.* <Nm. Kron(en)(ge)sims>

Kran, u, lm. **y 1.** *przyrząd, służący do zatrzymywania i przepuszczania prądu wody a. gazu z przeprowadzających je rur, różnej konstrukcji, w najprostszym razie zwykły kurek:* K. zwyczajny odmyka koniec rury. K. probierczy służy do brania prób płynu. K. przelotowy odmyka rurę w środku. K. trzydrogowy odmyka i ułatwia przepływ dwom rurom z trzech połączonych w jednym miejscu. **2.** a. **Żóraw** *maszyna do podnoszenia w górę znacznych ciężarów.* Zdr. **Kranik.** <Nm. Kran>

Kranc, u, lm. **e 1.** org. *poprzeczna część ramy, zamykającej szereg piszczałek.* **2.** pow. *część okrągła przy przodku powozu, służąca do skrętu tegoż przodka.* **3.** szew. *pasek skóry, którym obkładają naokoło miejsce na podeszwie, gdzie ma być przybity obcas.* <Nm. Kranz dosł. = wieniec>

Krancfel, a, lm. **e** p. **Krancraszpil.** <Nm. Kranzfeil(e)>

Kranckajzer, a, lm. **y** cukier. *ciastko korzenne, składające ś. z czekolady, migdałów, cukru, mąki i jajek.* <Nm. Kranzkaiser>

Krancować, uje, ował garb. = **Groszkować.** <Nm. kränzen>

Krancowanie, a, blm., czynność cz. **Krancować.**

Krancraszpil, a, lm. **e, Krancfel** *narzędzie szewckie do obrównywania podeszwy.* <Nm. Kranzraspel>

Kraniec, ńca, lm. **ńce,** †**Krąniec,** †**Kroniec l.** †*krąg otaczający jaką rzecz, obwód rzeczy okrągłej:* K., brzeg misy, naczynia. Włod. Wyniosły K. czary. Troc. K. kołaczowy zagięty. Troc. Stół srebrny okrągły, mając na koło K. dwa palce miąższy. Star. K. kapeluszowy. L. Gwiazdy skupiły ś. na głowę jej w K. bardzo świetny. Bz. *(=wieniec).* **2.** *kraj, brzeg, krawędź, koniec, kres, granica:* Patrz, jako rozszerzyli krańce swego państwa. Warsz. Wojska stały u samych krańców państwa. Skarb. Weszła Rosja w przymierze z Hiszpanją, aby na drugim krańcu Europy przeciwnikowi swemu szkodzić mogła. Skarb. Słońce zapadło w głąb, gdzieś za krańcem pustyni. Krasiń. Myśl obu świata krańców bystrym okiem sięga. Nar. Na świata K. pójdę wzgardzony. Słow. Jest i musi być kędyś, choć na krańcach świata, ktoś, co do mnie myślami wzajemnemi wzlata. Mick. Udał ś. na ucztę aż do Etyjopów, aż na K. ostatni gorącego świata. Słow. Stąd widok na cały obóz ś. roztacza, na pustynię aż do krańców widnokręgu. Krasiń. Od Niemna po Dnepru krańce. Mick. Już na skały K. wstępuje zwolna. Mick. *(=zrąb).* Szedł po góry czarnej krańcu. Słow. Przen.: Nad świeckiego życia wylatując krańce, duszą i sercem gubi ś. w kochance. Mick. Wypadki wyrwane z najdawniejszych krańców przeszłości. Słow. Zdala od tajemnic, które za krańcami twoich myśli odbywają ś. teraz w głębi ducha mojego. Krasiń. Sięgać myślą ostatnich krańców pojętności ludzkiej. Sł. wil. Jeszcze mógłbym ś. na coś przydać, alem już na krańcu siły. Krasz. Jak w każdej walce, zajadłość boju pchała na krańce. Krasz. **3.** K. u studni=*ostatni u góry wieniec jej cembrzyny.* **4.** †*koło, krąg, tarcza:* Smok coraz ś. w okrągłe krańce zataczywa. Otw. *(=kłęby, dzwona).* Refy (=obręcze), które są tak dla ozdoby, jako i mocy działa, zowią pospolicie krańcami. Dek. K. księżyca. Otw. Jasne promienie, wynikające z słonecznego krańca. Bz. **5.** †*przepaska, obojczyk:* Jako K. około szyje obtoczyli mnie. Leop. **6.** inż. *gruba sztuka drzewa, pod spodem garowana* (p. 1. Garować), *którą ś. osadza na czopach pali wbitych w ziemię, stanowiących ściany w budowach wodnych.* <Nm. Kranz=wieniec; brzeg; gzyms>

Kranik, u, lm. **i** p. **Kran.**

!**Kranjognomika, i,** blm. *wnioskowanie z postaci zewnętrznej czaszki o właściwościach duchowych i umysłowych jej posiadacza,* in. frenologja. Sł. wil. <Now. z Gr. kraníon = czaszka + gnṓmē = nauka>

×**Kranjografja, i,** blm. lek. *opisanie czaszki.* <Now. z Gr. kraníon = czaszka + -graphía = nauka>

×**Kranjoklast, a,** lm. **y** lek. *narzędzie, służące do zmiażdżania czaszki płodu,* in. zmiażdżacz czaszki. <Now. z Gr. kraníon = czaszka + kláō = łamię>

Kranjolit, u, lm. **y** *rodzaj muszli skamieniałej,* in. trupia główka. <Now. z Gr. kraníon = czaszka + líthos = kamień>

Kranjolog, a, lm. **owie** *znawca kranjologji:* K., obejrzawszy tę głowę, miał powody do zawołania: „a!" i do życzenia, ażeby ona kiedyś w anatomicznym figurowała muzeum. Jeż.

Kranjologiczny przym. od **Kranjologja.**

Kranjologja, i, blm., ×**Czaszkoznawstwo** lek. **l.** *nauka o budowie czaszki.* **2.** *część frenologji, nauka o znaczeniu wypukłości zewnętrznych czaszki.* <Now. z Gr. kraníon = czaszka + -logía = nauka>

×**Kranjomancja, i,** blm. *wróżenie z czaszki.* <Now. z Gr. kraníon=czaszka + manteía=wróżenie>

Kranjometr, u, lm. **y** antr. *przyrząd do mierzenia czaszki,* in. czaszkomierz. <Now. z Gr. kraníon=czaszka + métron=-mierz>

Kranjometrja, i, blm. *nauka mierzenia czaszki.*

Kranjometryczny przym. od **Kranjometrja.**

!**Kranjoskopijny** przym. od **Kranjoskopja.**

!**Kranjoskopja, i,** blm. *badanie, rozważanie czaszki.* <Now. z Gr. kraníon=czaszka + skopéō = badam>

Kranjotomja, i, lm. **e** lek. **l.** × *anatomja czaszki.* **2.** lek. = a) *rozcięcie, otworzenie czaszki.* b) *zmniejszenie objętości główki płodu.* <Now. z Gr. kraníon = czaszka + témnō = kraję>

†**Krank, u,** lm. **i** *choroba:* Teraz z onych regimentów sławnych ledwie pod drugim po 100, po 200 człeka, ale i na tych już K. poczyna. Mosk. <Z Nm. krank=chory>

Krankasa, y, lm. **y** *kasa, do której idą składki obowiązkowe rzemieślnika, korzystającego z nich w razie choroby.* <Z Nm. Krankenkasse>

[**Krankować, uje, ował**] *chorować.*

[**Krankowanie, a,** blm.] czynność cz. **Krankować.**

[**Krankszychty, cht,** blp.] *wsparcie, pobierane przez chorego górnika.* <Z Nm. krank=chory + Szychta>

Krańcowo przys. od **Krańcowy:** Była to zimna, gruba, K. zmaterjalizowana natura. Orzesz.

Krańcowość, i, lm. **i** rz. od **Krańcowy:** Reakcja w tym kierunku musiała doprowadzić do krańcowości przeciwnej. Ask. Lubuje ś. we wszelkich krańcowościach. Es. Tonem panującym tu wszędzie był bajronizm, niekiedy do krańcowości posunięty. Chm.

Krańcowy l. przym. od **Kraniec,** *na krańcach ś. znajdujący, graniczny, krawędziowy; końcowy, zakończający:* Z postępem cywilizacji różnice między krańcowemi warstwami ludności rosną bardzo szybko. Ochor. Anat.: Nić krańcowa, in. nitka końcowa rdzenia pacierzowego (filum terminale). Kresa krańcowa miednicy p. **Kresa.** Embr.: Zatoka a. żyła krańcowa (sinus s. vena terminalis). **2.** *posuwający ś. do ostatnich granic, skrajny:* K. demokrata. Krańcowe zapatrywania. Krańcowemi nazywani bywają ludzie, którzy w swoich opinjach niczym ś. nie ograniczając, do ostateczności ś. posuwają. Kras. A. Żywioły krańcowe, krańcowo-radykalne, krańcowo-ziemiańskie. Nigdy potym poeta nie wyrażał poglądów swoich na świat i życie w sposób tak namiętny i K. Zdziech. Ten dział literatury przechowywał uporczywie zasady krańcowo-przeciwne wyobrażeniom i praktyce Europy. T. K. Krańcowo-wsteczne zastosowanie. Chm. <Z Kraniec>

Krańczyna, y, lm. **y** *część kraju, znajdująca ś. na jego krańcach, kraina pograniczna, pogranicze:* Wyjątek ów pochodził z innych krańczyn Rzeczypospolitej, z Litwy, ze Żmudzi, z Birż. Jeż.

Krap, u, lm. **y 1.** bot. p. **Marzana. 2.** chem. *korzeń marzanny (rubia tinctorum), zawierający t. zw. kwas ruberytrynowy, t. j. glikozyd ze wzorem* $C_{26}H_{28}O_{14}$, *który łatwo ś. rozpada na cukier i alizarynę,* $C_{14}H_8O_4$. **3.** a. **Kraplak** tech. *farba, otrzymywana z korzenia marzanny.* <Nm. Krapp>

[**Krap, a,** lm. **y**] *rodzaj płoci* (ryby). <Może zamiast Karp? por. Czes. krapeň = gatunek rybki>

[**Krapać, pie, pał**] p. **Kropnąć.** <KROP>

[**Krapanie, a,** blm.] czynność cz. **Krapać.**

†**Krapcie, i,** blp. *szpony.* And. z Kobyl. <? Por. Chrapcie i Chrapka>

[**Krapina, y,** lm. **y**] *nazwa krowy.* <KROP>

[**Krapinka, i,** lm. **i**] p. **Krepinka.**

[**Krapka, i,** lm. **i**] **1.** *odrobina, troszka, kropla:* K. rosy padła. **2.** *kawał mięsa.* <KROP>

[**Krapla, i,** lm. **e**] p. **Kropla:** Niema mléka ani krapli, krówska nie dáją. <KROP>

Kraplak, u, blm. **1.** *barwnik, otrzymywany z korzenia marzany,* in. alizaryna, garancyna. **2.** p. **Krap.** <p. Krap>

[**Krapnąć, nie, nął**] *kapnąć:* Krapło córce troche krwie na lico. <KROP>

[**Krapnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Krapnąć.**

Kraprot, u, blm. *sukno czerwone, farbowane krapem:* K., sukno czerwone, które trębacze dawnej narodowej kawalerji używali, jest to francuskie garance. Czajk. <Nm. Krapproth>

Kraprotowy przym. od **Kraprot:** Drużby w perłowych kontuszach, w żupanach kraprotowych. Goł. Nadciągnęła chorągiew kawalerji narodowej w kraprotowych kurtach. Czajk.

†**Krapuła, y,** lm. **y** *podchmielenie, upicie ś.:* Brzydka K. Paszk. <Łć. crapula>

Krasa, y, lm. **y 1.** *barwa, kolor, szczeg. czerwony:* [Kuždy kwiatek inkszej krasy]. Znał jaja po krasie. Pol. Drobny kamyk, ni krasą korali, ni wdziękiem perłowego dochodzący blasku. Mick. Głowy jako szczygły ubierają w czerwoną krasę. Słow. Oko ćmiły różnobarwne krasy. Słow. Na licach różana K. Mick. (*=rumieniec*). Jej rumieniec chorowita K., która na trupich licach nie zagasa. Mick. Krwi tylko K. wyszła mu na policzki. Słow. Uchodzi z lica krasa, wzrok zapada i zagasa. Mick. **2.** *piękność, nadobność, uroda.* Glosy w. XV. Skarbu boskiej głubokości wyszła K. s jej cudności. Pśń. kość. (Poczęcie i Zwiastowanie Marji Panny). Człowiek-ci jest jako siano, które posiekują rano, s krasą kwiecia polnego wnet zginie dzień jego. Pśń. kość. (Psalm 102). Chrystus wszystkiej chwały i krasy swej dla nas obłupion był. Wuj. Miłość panieńska, szczęście w karty, łaska pańska i K. róży—niedługo trwałe rzeczy. Prz. Rozumu Bóg do krasy nie przywiązał. Prz. Wiele ludzi K. niewieścia zwiodła. Troc. Słyną dziewy krasą lica. Zal. Do tych pasterzy goniłam stada, którzy mą wielbili krasę. Mick. Ten anioł krasy, monarchini, prócz koron, z samego oblicza. Mick. K. jej najchrobsze serce zmiękczy. Krasiń. Pierwszy raz od jej oka, od jej kras uciekam. Słow. Pilnuj, matko, krasy swojej. Len. Nie zwykł on ś. kochać w krasie, ale myśli o zapasie. Pol. W pożegnanie grają lasy barw tysiącem, pełnych krasy. Pol. Wokoło nich ciągnęły ś. lasy litewskie, tak poważne i tak pełne krasy. Mick. Po obu stronach domki białe, pełne krasy. Słow. U stóp moich kraina dostatków i krasy. Mick. Może zobaczy Grecję pełną krasy. Słow. Dalej, łódko, od tych kras! Słow. Bez najmniejszej pisze krasy. Troc (*=ozdobności*). **3.** ╳ p. **Okrasa:** Bez krasy potraw nie lubię. Troc. **4.** †W krasę=*obficie, podostatkiem:* Winobrańce, w krasę podlawszy mózgów, idą w tańce. Zim. **5.** a. **Apretura** garb. *związek chemiczny różnych ciał dla nadania połysku, wagi i koloru skórze.* Zdr. †**Kraska.** <KR(AS)>

[**Krasać, a, ał**] **1.** p. **Gizać, 2.** p. **Krasić:** Wół krasany.

Krasaki, ów, blp. fl. *kawałki drzewa, oderznięte od browarek dłuższych nad miarę przepisaną, używane do gotowania jadła.* <? KR(AS)>

Krasalnica, y, lm. **e** *ubiór głowy* (wyraz zaimprowizowany przez Wincentego Pola): (Cygan) ubrany w burkę węgierską, krasalnicę na głowie. Pol. Na głowie noszą (Puszczaki) kapelusze; główka tych kapeluszy jest u góry węższą, dokoła K. Pol. <KR(AS)>

[**Krasanie, a,** blm.] czynność cz. **Krasać.**

Krasanka, i, lm. **i** p. **Kraszanka.**

Krasawa, y, lm. **y** bot. (hyobanche) *roś.*

Krasawica, y, lm. **e 1.** a. **Kraszanka** *piękna kobieta, piękność:* Z cór nadniemeńskich pierwsza K. Mick. Łuczywem w chatach świecą strojne krasawice. Pol. Niby sosna, niby wiosna, ukraińska K. Pol. Znajdź sobie jaką piękną krasawicę, córkę starosty a kasztelana, taj ś. żeń. Słow. **2.** ╳ *wigilja Bożego Narodzenia, kucja.* Mrong. <KR(AS)>

†**Krasek, ska,** lm. **skowie** *młodzieniec:* Nie troszcz ś., matko, o syny twe, poślęć im w pomoc kraski me: proroka Ezajasza, drugiego Jeremijasza. Szczodrk.

[**Krasiak, u,** lm. **i**] *groch pstrego koloru, [krasiaty].*

[**Krasiaty, Krasisty**] *pstrokaty, pstry, centkowany, pstro nakrapiany:* Bydło krasiate. [Jascur krasiáty] p. **Jaszczur.**

Krasić, i, ił 1. *farbować, zabarwiać, szczeg. na czerwono:* Fokajskiemi szarłaty sukna krasił. Żebr. [K. jaja]. Świt niebo krasi. Len. Żądzy tajemnej kraszona rumieńcem. Słow. Twarz jego bladą i surową jakiś rumieniec chorowity krasił. Mick. **2.** *pięknym robić, upiększać, pięknzyć, zdobić:* Pochwę jego miecza drogie kraszą kamienie. Pilch. Szampańskim, węgierskim pyszne stoły krasił. Kras. Odwaga ta nieskończenie go krasiła. Bals. Gzyms krasił drzwi. Goł. Kościół krasi ołtarz, a człowieka miłosierdzie. Prz. Wieniec z róż krasi jej głowę. Słow. Wdzięk twój krasi cały ogród. Słow. Uroda ociąga ś., nie chce opuścić twarzy, którą tak długo krasiła. Krasiń. Dumanie rozwiodło łagodną barwę po jej licu i czoło krasi wdziękiem niewieściej słabości. Krasiń. Lica niektórych dotąd świeżość niewinności krasi. Krasiń. Uśmiech miłosny, swawolny usta mu krasi. Krasiń. Widziano, że uśmiech jej oblicze krasił. Len. **3.** *zaprawiać okrasą, dodawać do jedzenia tłuszczu, masła, mleka i t. p., okraszać:* K. kartofle słoniną. Polewka piwna, smakowicie kostkami sera kraszona. Sienk. [Pérki kraszone olejem]. Zgoninami ukarmi wołu, jako kraszoną sieczką. Haur. Przen. żart.: W dzbanku gotuje, kijem krasi. Prz. Przen.: Krasił je (gospodarstwo) dobry humor siostry miłosierdzia, wyrozumiałej nawet na dziwactwa schorowanych ludzi. Krasz. **4.** ╳ *pozorować, upiększać, koloryzować.* Troc. **5.** [K. a. **Krasać, Kraszać**] *trzebić, pokładać, kleszczyć, misić, mniszyć, kastrować:* Wieprz niekraszony (*=kiernoz*). **6.** a. **Apreturować** garb. *nadawać skórze krasą*

połysk, wagę i kolor. **K. ś.** *ozdabiać ś., upiększać ś.:* Wasze usta światłem niech ś. kraszą złotym. Len. <KR(AS>

[**Krasienniki, ów,** blp.] *dukaty.*

[**Krasikoń, a,** lm. **e**] *koniczyna.* <? KR(AS) + Koń>

Krasińszczyzna, y, blm. *właściwości poezji Zygmunta Krasińskiego:* Chorobliwa K. mówi przez pana: ukochaliście poetę, co wam tak kadził, co was tak wysoko postawił. Bał. <Od nazwiska Krasiński>

[**Krasisty**] (o bydle) p. **Krasiaty.**

[**Krasiwiarka, i,** lm. **i**] forma **ż.** od **Krasiwiárz,** *rzeźniczka.* <? Od Krasić>

[**Krasiwiarstwo, a,** blm.] *rzeźnictwo:* Wzion sie do krasiwiarstwa.

[**Krasiwiárz, a,** lm. **e**] *rzeźnik.*

× **Krasiwiec, wca,** lm. **wcy** *piękny mężczyzna:* K. ów nos miał przebity, wargi krzywe i oczy kozie. Jeż. <Ukr. krasyweć>

[**Krasiwo, a,** lm. **a**] *okrasa, słonina, sadło, omasta (do potraw).* <KR(AS)>

! **Krasiwość, i,** blm. *piękność:* Misy, przyjemne dla oka krasiwością malunków. Deo.

Kraska, i, lm. **i** **1.** †p. **Krasa:** Chwalna mię K. nic nie uwodziła. Żebr. (= *piękność, piękna twarz*). **2.** [K.] = a) p. **Kraszanka:** Malują, „piszą" kraski w okanka (okienka), ptaski, wietracki, pazarki, krzyziki, od Wielkanocy do Zielonych Świątek. b) *krokosz.* c) *nazwa krowy.* **3.** zool. = a) a. **Krasnowrona, Sinowronka,** × **Krasowronka,** [**Krajworonka, Kraskowronka, Krasnowronka, Krasocha, Siwowronka**] (coracias garrula) *ptak wróblowaty lekkodzioby:* Od krasy kraską ten ptak jest nazwany, bo pięknemi póry jest umalowany. Cyg. Jak przyleci K., to boża łaska. Prz. Zrywała ś. lecieć, jak K. spłoszona. Mick. K. wrzeszczy. b) w lm. (coraciadae) *rodzina ptaków lekkodziobów, wróblowatych).*

[**Kraskowronka, i,** lm. **i**] p. **Kraska.** <Kraska + Wronka>

Krasłonica, y, lm. **e** bot. (latania) *roś. z rodziny palm.* <?>

[**Krasna, ej,** lm. **e**] *nazwa krowy.*

[**Krasnalek, lka,** lm. **lki**] p. **Krasnoludek.**

Krasno przys. od **Krasny:** a) K. ufarbować. Sł. wil. (= *różowo, czerwono, szkarłatno*). b) Co nazbyt, to nie K. Prz. (= *pięknie, ładnie, ślicznie*). c) K. rad jada. Troc (= *tłusto, z okrasą*).

Krasnochwostka, i, lm. **i** zool. p. **Wzdręga.** <Krasny + Chwost>

! **Krasnodiwa, y,** lm. **y** *piękna dziewczyna:* Nie płacz, krasnodiwo, my także na opiece bożej. Sienk. <Z Ukr. krasnyj = piękny + diwa = dziewa, z aluzją do Ukr. krasna diwka = tęcza>

Krasnodrzew, u, lm. **y** bot. (erythroxylon) *roś.* Gatunek: K. pospolity (e. coca). <Krasny + Drzewo>

× **Krasnoduszy** *mający piękną duszę, cnotliwy; wspaniałomyślny.* <Krasny + Dusza>

Krasnodziewczy p. **Krasnodziewiczy:** Krasnodziewcza Hellada. Ml. <Krasny + Dziewka>

Krasnodziewiczy, Krasnodziewczy *mający piękne dziewice:* Hellada krasnodziewicza. Ml. <Krasny + Dziewica>

[**Krasnoholowiec, wca,** lm. **wce, Ossak**] *rodzaj bedłki.* <Ukr. krasnohołoweć>

Krasnokłos, u, lm. **y, Czarnobil** (calothamnus) *roś. z rodziny mirtowatych.* <Krasny + Kłos>

Krasnokwiat, u, lm. **y, Krwawnica, Krwawiec** bot. (haemanthus) *roś. z rodziny amarylkowatych.* Gatunek: K. czerwony (h. coccineus). <Krasny + Kwiat>

Krasnolic, a, lm. **e** *mężczyzna o pięknych licach, piękny mężczyzna:* Jeśli pozwolisz twej pokornej służce, to ci poradzi, piękny krasnolicu. Słow. <Krasny + Lice>

Krasnolica, y, lm. **e** **1.** *kobieta o pięknych licach, piękna kobieta.* **2.** a. **Lilja peruańska** bot. (alstroemeria) *roś. z rodziny amarylkowatych.*

Krasnolicy, × **Krasnotwarzy** *mający krasne, t. j. czerwone a. piękne lica:* Chłopcy biorą krasnolice, tyle w pieśniach litewskich sławione lisice. Mick. Chyli ś. pod perłami (rosy) róża krasnolica. Słow.

[**Krasnoludek, dka,** lm. **dki, Krasnyludek, Kraśnyludek, Krasnalek, Kraśnię, Kraśniak, Krośnię**] *mała istota, karzełek, mieszkający pod ziemią:* Wygląda, jak K. w czerwonej czapeczce. Prz. (o ludziach dziwacznie, pstro ubranych). Mały, jak K. Prz. <Krasny + Ludek>

Krasnooki *mający piękne oczy.* Przen.: K. ledwo czub róża wywiła z powłoki. L. <Krasny + Oko>

Krasnopióra, y, lm. **y** zool. p. **Wzdręga. Ład.**

Krasnopiórka, i, lm. **i** zool. p. **Wzdręga.**

Krasnopióry **1.** *mający czerwone pióra:* Wilga krasnopióra. **2.** *mający piękne pióra:* Sarmacki orzeł K. Ejs. <Krasny + Pióro>

Krasnopłazka, i, lm. **i** zool. p. **Płoć.** <Krasny + Płaz>

Krasnoręki *mający piękne ręce.* <Krasny + Ręka>

Krasnorostowy bot.: Wodorosty krasnorostowe p. **Krasnorosty.** <Krasny + ROST>

Krasnorosty, ów, blp., a. **Koralowate** a. **Krasnorostowe wodorosty** bot. (florideae) *rośliny, stanowiące klasę gromady wodorostów.*

Krasnorufiasty *mający czerwoną a. piękną rufę:* Krasnorufiaste okręty. Ml. <Krasny + Rufa>

Krasnoskrzydły *mający czerwone a. piękne skrzydła:* Krasnoskrzydła sójka. Orzesz. <Krasny + Skrzydło>

Krasnosok, u, lm. **i, Czerwik** bot. (erythroxylon) *roś. z rodziny krasnosokowatych.* <Krasny + Sok>

Krasnosokowaty bot.: Rośliny krasnosokowate a. **Czerwikowate** (erythroxylaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Krasność, i, blm. rz. od **Krasny:** Ani lilja białością, czyrwona róża krasnością, zamorski kwiat swą drogością, ani nardus swą wonnością Marjej ś. równią. Pśń. kość. (Poczęcie i Zwiastowanie Marji Panny).

× **Krasnotwarzy** p. **Krasnolicy:** K. zdał ś. naszym pisarzom więcej znaczyć niż urodziwy. Kraj. M. <Krasny + Twarz>

Krasnowłosy *mający piękne włosy.* <Krasny + Włos>

Krasnowrona, y, lm. **y** zool. p. **Kraska.** <Krasny + Wrona>

[**Krasnowronka, i,** lm. **i**] p. **Kraska.**

× **Krasnowzory** *przedstawiający piękne wzory, piękny, cudny:* Kwiaty krasnowzore (= *tworzące piękne wzory*). Łąka krasnowzora (= *usiana kwiatami, ułożonemi w piękne wzory*). <Krasny + Wzór>

× **Krasnozłoty** (o kwiatach) *koloru czerwonozłotawego.* Nar. <Krasny + Złoty>

Krasny, Kraśny, st. w. **Kraśniejszy,** † **Kraszczy,** † **Kraszszy** **1.** *czerwony, różowy, rumiany, szkarłatny, ponsowy:* Wywabiała wędką srebrnopiórego kar-

pia, pstrąga z krasną cętką. Mick. Kraśniejsze od jarzębin zajaśniały lica. Mick. Usta kraśniejsze nad koral. Niem. Krasna Rosja. L. *(=Ruś Czerwona).* **2.** a. †**Krasy** *piękny, ładny, śliczny, nadobny, urodziwy, przystojny:* K. mówi ś. o pięknej twarzy, na której żywy rumieniec jaśnieje. Kras. A. Jugurta był urody krasnej. Biel. M. Bujny wąs czarny zdobił krasną twarz jego. Niem. U nóg Litwinki kwiat naszych młodzianów, od róż kraśniejszy i od tulipanów. Mick. Pamiętam rysy jego krasne odwagą. Krasiń. I ty ś. lękasz, o krasna! Słow. Wkoło ścian białych siedzą krasne prządki. Pol. Krasna dziewica. Len. I czystsza tam woda, i powietrze zdrowsze, i sosny roślejsze, i dziewki kraśniejsze. Len. Pod każdą chatą przebywają [paniuńcie], t. j. takie [krasne kobiety], które czyhają, by porwać dziecię z łona jeszcze matki. Ani tam krasnych onych mowców twych słuchamy. Kochan. Co po tych krasnych mowach, kiedy rzeczy i krty niemasz? Troc. Słowa niektóre grube łacińskie i nie wedle wymowy krasnej św. Jeronima w tłumaczeniu ś. jego znajdują. Skar. Bogu naszemu bądź wesele i krasne pfalenie. Ps. flor. Rozum K. And. z Kobyl. *(=okraszony, ozdobiony, przyozdobiony).* **3.** × *okraszony, tłusty:* Krasna potrawa. Troc. **4.** †(o brzuchu) *gładki.* And. z Kobyl. **5.** †*podrosły:* Gdy już dorósł Izaak, a był krasnym dziecięciem, miał go ociec zabić. Skar. **6.** †**Kraśni** ludzie = *krasnoludki:* Prusaki wierzyli, iż pod drzewem bzowym ziemni jacyś mieszkają duchowie, których oni krasnemi ludźmi zowią. Stryjk. **7.** [K.] = a) *jaskrawy, mieniący ś.* b) K. **targ** = *wielki, walny, dobry targ.* c) Krasna Pani = *Najświętsza Panna.* d) Krasna sobota = *wielka sobota.* e) K. kołpak p. **Załupek. 8.** myśl.: Jeleń K. = *tłusty.* <KR(AS)>

[**Krasnyludek, krasnegoludka,** lm. **krasneludki**] p. **Krasnoludek:** Mały, jak K. Prz. <Krasny + Lud>

[**Krasocha, y,** lm. **y**] p. **Kraska.**

× **Krasolubość, i,** blm. *miłość piękna.* <Krasa + Lubość>

† **Krasomędrek, rka,** lm. **rkowie** *pozorny mędrzec, mędrek, sofista:* Dziś jest wiele tych krasomędrków, co inne mówią, a inne rozumieją, i siłą ludzi temi zakrytościami na co chcą przywodzą. Rej. <Krasy + Mędrek>

† **Krasomowa, y,** blm. p. **Krasomówstwo:** Dziwną i przyrodzoną jemu samemu krasomową byłby i samego Nestora oczy i uszy do siebie obrócił. Birk. Język polski mógłby ś. iście obfitością i krasomową z każdym innym porównać. L. <Krasy + Mowa>

Krasomowca, y, lm. **y** p. **Krasomówca:** K. ćwiczący ś. Troc. *(=ten, co ś. uczy krasomówstwa).*

× **Krasomowno** przys. od **Krasomowny,** p. **Krasomównie.**

× **Krasomowność, i,** lm. **i** rz. od **Krasomowny,** p. **Krasomówstwo:** Niewymownie bujna a nieprzebrana K. jego. Wer. O jak wdzięczne twe krasomowności! Ryb. Nie te słowa mają być uważane, które rozlicznemi przysmaczki, a. onemi krasomownościami bywają zafarbowane. Rej *(=figurami retorycznemi).*

× **Krasomowny** p. **Krasomówny:** Krasomowne pieczętarzów milczały języki. Troc. K. Demosten. Kulig.

× **Krasomowski** p. **Krasomówski:** a) Krasomowskie ćwiczenie. Kn. Krasomowska nauka, sztuka. Das. K. mistrz. Kn. K. uczeń, abo ćwiczący ś. w krasomowstwie. Kn. b) Po krasomowsku listów teraz nie piszą. Troc. Chcę, aby rzecz szła przeplatano, po krasomowsku, komicznie i żartobliwie. Pilch.

† **Krasomowskie** przys. od **Krasomowski,** p. **Krasomówski:** K. ś. ćwiczę. Kn.

× **Krasomowstwo, a,** lm. **a** p. **Krasomówstwo:** Rada... gotowa za K. dać mu naczelne wodzostwo. Mick. K. czyni wymownym, gdy ozdobą powierzchowną kształci wyrazy. Kras. Na wszystkie jego krasomowstwa krótko powiedział: „Ja tego nie uczynię." Skar. *(=zwroty krasomówcze).* <Krasy + Mowa>

Krasomówca, y, lm. **y,** × **Krasomowca 1.** *człowiek pięknie mówiący, mówca, orator.* **2.** × *nauczyciel wymowy, retor.*

Krasomówczy przym. od **Krasomówca,** p. **Krasomówski:** Fantastyczna postać p. Petryny i jej K. fajerwerk wprowadziły go w odurzenie. Kaczk. Pani niepospolitego krasomówczego uzdolnienia. Kraus. Wysłuchawszy dwu lekcji, z krasomówczego punktu widzenia bardzo niezaradnych, ten tylko wniosek wyprowadził. Chm.

† **Krasomówienie, a,** blm. p. **Krasomówstwo:** Nauczyciel krasomówienia. Mur.

Krasomównie, × **Krasomówno** przys. od **Krasomówny;** × **Krasomowno.**

× **Krasomówno** p. **Krasomównie.**

Krasomówność, i, blm. rz. od **Krasomówny,** p. **Krasomówstwo.** <Krasy + Mowa>

Krasomówny, × **Krasomowny 1.** *pięknie, ozdobnie mówiący, wymowny, elokwentny.* **2.** (o stylu) *ozdobny, kwiecisty.*

× **Krasomówski,** × **Krasomowski, Krasomówczy** *właściwy krasomówstwu a. krasomówcy, retoryczny, oratorski:* Figury krasomówskie. Sztuka krasomówska *(=krasomówstwo).* **Po krasomówsku,** × **Po krasomowsku** a. † **Krasomowskie** przys. *jak krasomówca, krasomównie, po oratorsku.* <Krasy + Mowa>

Krasomówstwo, a, blm., × **Krasomowstwo 1.** a. † **Krasomówienie** *sztuka pięknego mówienia, sztuka krasomówska, retoryka.* **2.** a. **Krasomówność,** × **Krasomowność,** † **Krasomowa** *dar wymowy, wymowa, wymowność, elokwencja, swada.*

[**Krasoń, a,** lm. **e**] **1.** a. [**Krasuń**] *wół maści czarnej a. czerwonej z białą.* **2.** *zabawa dziecinna.* <KR(AS)>

× **Krasorodny 1.** *nadający piękność, upiększający, pięknszący, zdobiący:* Krasorodne barwiczki. Zabł. **2.** *posiadający piękność przyrodzoną, nie sztuczną.* <Krasa + ROD>

[**Krasota, y,** lm. **y**] *rzecz a. osoba piękna, powabna* (często ir.): Podziwiają krasotę księżniczki. <KR(AS)>

Krasotlina, y, lm. **y** bot. (laguncularia) *roś. z rodziny trudziczkowatych.* <?>

[**Krasować, uje, ował, Kresować, Rosować**] (o zbożu) *kwitnąć:* Pod koniec maja, na Zielone Święta, zielone kłosie K. poczęło. Syrok. <KR(AS)>

[**Krasowanie, a,** blm.] czynność cz. **Krasować.**

× **Krasowola, i,** lm. **e,** × **Krasowolja** *czasza od wina w monasterach greckich:* K. jest kubek, a. jak Słowianie nazywają, mirnaja czasza a. poczerpało, w które ś. więcej nie wlewa, jeno pół kwarty wina. Pim. <Ukr. krasowula, ze Śr. Łć. crusibulum>

× **Krasowolja, i,** lm. **e** p. **Krasowola.** Sł. wil.

× **Krasowronka, i,** lm. **i** p. **Kraska.** <Krasy + Wronka>

Krasowy *właściwy górom wapiennym, wyżłabianym przez wodę i mającym wskutek tego mnóstwo rozpadlin:* Objawy krasowe. <Fr. crasse>

[**Krasula, i,** lm. **e**] *krowa czarna a. czerwona z białemi płatkami:* Da ci matka pięć krasul. <KR(AS)>

[**Krasuń, a,** lm. **e**] p. **Krasoń.**

Krasy l. ×, st. w. †**Kraszczy,** †**Kraszszy, Krasny.** Glosy w. XV. Nasza prasa dzielna prasa, gdy cię kocha, rozkosz duszy, lecz powiedz jej, że nie krasa, no, zatykaj nos i uszy! Rod. **2.** [K.] = a) *srokaty, maści czarnej z białym:* Kot K. b) *różnobarwny:* Krase spodnie. **3.** myśl.: Pole krase = *polowanie na jelenie kraśne* (?): Pole krase niewiele rokowało nadziei powodzenia. Sp. <KR(AS)>

[**Krasywać, a, ał**] *farbować.*

[**Krasywanie, a,** blm.] czynność cz. **Krasywać.**

[**Krasz, u,** lm. **e**] *tuf, przejęty rudą żelazną, koloru ceglastego, ziemia tejże barwy.* <KR(AS)>

[**Kraszać, a, ał**] p. **Krasić.**

[**Kraszanie, a,** blm.] czynność cz. **Kraszać.**

Kraszanka, i, lm. **i l.** a **Krasanka,** [**Kraska**] *jaje wielkanocne malowane, jajko jednym kolorem zabarwione:* Między pisankami a kraszankami ta jest różnica, że, kiedy K. tylko gładko malowana, pisanka ma na sobie kwiaty, ozdoby jakie, napisy. Goł. Ząbki o kryształ dzwonią jak K., kiedy ś. z drugą spotka w dziecka dłoni. Słow. Przen. (o dziewczynie): No, jeśli mi ty ś. stłuczesz, kraszanko! Słow. **2.** p. **Krasawica:** Cyt, moja kraszanko! Słow. Przydybał ciebie ja, moja kraszanko! Przy tobie jakiś złoty marcypanek. Słow. <KR(AS)>

Kraszarka, i, lm. **i** p. **Kraszuarka:** Widzi pan... są nawet kraszarki, tak je nazywał, i o tym pamiętała. Krasz.

†**Kraszczy** p. **Krasy.** Rej. <Ukr. kraszczyj = piękniejszy>

Kraszenie, a, blm., czynność cz. **Krasić.**

Kraszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Krasić ś.**

Kraszoarka, i, lm. **i** p. **Kraszuarka.**

†**Kraszszy** p. **Krasy:** Podrosły, K. Mącz. Byłoć kraszszej czeladzi niemało, aleć ś. rozbiegła po robocie. Rej.

Kraszuarka, i, lm. **i, Kraszoarka, Kraszwarka, Kraszarka,** !**Kaszlawarka** *naczynie do spluwania, spluwaczka.* <Fr. crachoir m.>

Kraszwarka, i, lm. **i** p. **Kraszuarka.**

[**Kraś, i,** lm. **e**] *kwiecie grochowe:* Wianeczek z krasi. <KR(AS)>

[**Kraśba, y,** lm. **y**] **l.** *farba.* **2.** *farbowanie.*

Kraść, kradnie a. [**kradzie**], 3 os. lm. **kradną,** [**kradzą** a. **kradą**], **kradł,** tryb rozk. **kradnij,** †**kradni,** †**kradń,** częstot. †**Kradać,** †**Kradywać,** [**Kradać**] **l.** *brać pokryjomu cudzą rzecz w celu przywłaszczenia,* rub. *gwizdać, sprzątać, ściągać, buchać:* Nie kradnij. K. pieniądze, książki. Kradł królewskie dochody. Troc. Wieprz marudzi w tyle, dąsa ś. i zgrzyta, i snopy zboża kradnie i na zapas chwyta. Mick. Jeśli z bolu harfa jęknie, jeżeli jęknie, ojcu mojemu kradziona, ty ją utulisz. Słow. Kradnie w żywe oczy. Prz. (= *zręczny a. zuchwały złodziej*). Nigdy kradzione nie tuczy. Syrok. Głód kradnie, a dług kręci. Prz. Bieda łże i kradnie. Prz. Kto kłamie, ten kradnie. Prz. Przen.: Kobieta ją (krew) ukradła Kiejstutowi i z tej kradzionej krwi miała Waltera. Słow. Pytałem Greka — ale w nim już nie ta z kradzionym ogniem pierś Prometeusza. Słow. Worek na ludzkie przysięgi kradzione. Słow. Przen.: K. komu czas. Czas mi tylko swoją rozmową kradnie. Troc. K. czas do jakiej roboty. [Bogu dzień K.] (= *próżnować,* [*przedarmować*]). Wiek, kradnąc nam czas i lata, bieży prędką nogą. Kołak. Białegłowy zwykły sobie K. lata. Bud. B. (= *ujmować*). Już słabym członkom i mdłemu wzrokowi wczas i sen kradnę. Lubom. Nie chcę wam K. zanadto świąt bachusowych. Rzew. Gruba powstaje i dzień światu kradnie chmura. Dm. Księżyc przeklinam, jeżeli barwę róży kradnie z twego lica. Słow. Czarnym okiem brylantowe blaski kradła. Słow. Kradzioną z nad porogów mgliste szaty złoci tęczą. Słow. Oto mi czoło ciemna przyłbica okrywa, postać kradnie płaszcz czarnym krzyżem naznaczony. Słow. K. myśli, zdania. Omal Tobie, Boże, nie podziękuję, że mi ona kradnie czyn ten okropny. Słow. Ilekroć ś. tu ludzie chełpią z dzieł kradzionych. Słow. **2.** przen.: K. przed kim = *ukrywać, taić:* Starannie kradnie przed wiadomością sejmu każdą taką rzecz, któraby mogła osładzać umysły. St. Aug. **3.** kogo = *okradać:* Kradnie swego pana. Godzi ś. K. ojczyznę, łatwą i powolną, a mnie sarkać na takie bezprawia niewolno? Kras. Khan siedział na sofie pod ścianą, przy nim ministry, co lud drą i kradną. Słow. Śpiewać dzieje młodzieńca, co kradł pryncypała. Rod. [Kościół K.]. <KR(AD)>

[**Kraśkać się, a ś., ał ś.**] *chodzić powoli z rozkraczonemi nogami.* <? KRO(K)>

[**Kraśkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kraśkać ś.**

Kraśla, i, lm. **e** bot. (lachnanthes) *roś. z rodziny zakrwawkowatych.* <?>

[**Kraśniak, a,** lm. **i**] p. **Krasnoludek.**

[**Kraśniąteczko, a,** lm. **a**] p. **Kraśnię.**

[**Kraśniątko, a,** lm. **a**] p. **Kraśnię.**

[**Kraśniczy**] *dotyczący krasnoludków:* Krásnicé pieniądze przynoszą szczescé.

Kraśnieć, eje, ał l. *rumienić ś., czerwienić ś., płonąć.* **2.** *stawać ś. pięknym, pięknieć, ładnieć.* **3.** poet. *jaśnieć, błyszczeć, świecić ś.* <KR(AS)>

[**Kraśnię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Krasnoludek.** Zdr. [**Kraśniąteczko, Kraśniątko**].

Kraśnik, a, lm. **i l.** bot. (lycogala) *grzyb z klasy śluzowców z rodziny kędziorkowatych.* **2.** zool. (zygaena) *owad łuskoskrzydły ze skupienia zmierzchnicowatych.* <KR(AS)>

Kraśno przys. od **Kraśny:** Nie smaczno, co nie K. Prz. (= *nie z okrasą*). Słono, kwaśno i K. Prz. (w mniemaniu ludu trzy przymioty wszelkich potraw).

Kraśność, i, blm. rz. od **Kraśny:** Wielkość i stan kraśności jeleni. Sp.

Kraśny p. **Krasny:** a) A był rumiany a K. na wejrzeniu a nadobnej twarzy. B. Sz. Usta kraśne jak wiśnie-bliźnięta. Mick. (Rybka) kraśne ma po bokach piórka. Mick. b) Znaleźli we czterech milach górę kraśną i wyniosłą. Stryjk. Na dnie fali, kiedy ją wicher zmiesza, kiedy piorun pali, czyż widać kraśne konchy? Mick. Kraśne, acz nieco przyćmione kobierce. Mick. Na głowie ma K. wianek. Mick. Rusałek dłoń wiosną i latem ściele murawę, kraśnym dzierzga kwiatem. Mick. (Chmiel), rzekę kraśnym przeskakując wiankiem, na obcym brzegu łączy ś. z kochankiem. Mick. Na kraśne lica pogląda zdaleka. Mick. Gdzieniegdzie kraśna główka dziewicza wykwita. Mick. Świteź i w sławne orężem ramiona i w kraśne twarze bogata.

Mick. c) Okraszony, K., tłusty. Kn. d) [K. kołpak] p **Załupek.** e) myśl.: Jeleń K. <KR(AS)>

[**Kraśnyludek, kraśnegoludka,** lm. **kraśneludki**] p. **Krasnoludek:** Wygląda, jak K. Prz. (o ludziach, dziwacznie, pstro ubranych).

Krata, y, lm. **y,** [**Grata**] **1.** *pręty żelazne a. drewniane, wzdłuż i wpoprzek przytwierdzone:* Kształty i barwy mieszały ś. razem, niby K. ze srebra i złota pleciona. Mick. Wszak to nie ściany, lecz z łuczywa K. Słow. K. u okna. U góry małe okienko i K. Mick. Od mych westchnień pordzewiała K. Mick. Błyszczała w kratach reszta szyb wybitych. Mick. Jedno tylko okno strzelnicą wykute w murze; kraty w nim tak gęste, jak druty w przyłbicy rycerza. Krasiń. Kogo kocha, tego na świat targu drukiem prowadzi i stawia za kratą. Słow. *(= w oknie księgarni, na wystawie księgarskiej).* Brama, drzwiczki z kratą. Z za krat i z za klamek wydarłbym ją. Mick. Tam w ołtarzu odemkniesz potajemne kraty, jest wyjście do ogrodu. Słow. Tam, kędy lwom odmykano kratę. Słow. Czajka... przez kraty skruszone na kanał wybiegła. Słow. Odpowie mi żona za wszystko, wsadzę ją za kratę. L. (*=zamknę ją*). Ogrodzić kratą. Doszedł krat cmentarza i od nich wraca ś. nazad. Krasiń. Za temi kraty sto gromnic ś. pali. Krasiń. K., oddzielająca chór zakonnic od kościoła lub sieni klasztoru. Sł. wil. Wsadzić pannę za kratę (*=do klasztoru*). Klasztorna K. już mię na wieki rozdzieliła z Idą. Słow. Więc ś. za mną wieczna zamknie K. Słow. Skończyć życie za kratą (*=w klasztorze*). Pójdę i skonam za kratą. Słow. Przen.: K. bonifraterska = *dom warjatów:* Czy potrzebujesz kraty bonifraterskiej? L. (*=czyś zwarjował?*). Za ten żart poszedł za kratę. Jabł. (*= do kozy, do więzienia*). Siedzieć za kratą a. za kratami (*=w więzieniu*). Lepsza kłótnia na dworze, niż zgoda za kratą. Prz. Rzadko mi ś. to zdarzy mieć dokładne wiadomości, za granicą, jak za kratą. Kras. K. spustna, z żelaznemi hakami, broniąca nieprzyjacielowi wejścia do miasta a. twierdzy. K. mularska druciana do przesiewania wapna, piasku. K. potrzebna ogrodnikowi do przesiewania ziemi, a. druciana, a. z rózg. Kluk. K. górnicza do przesiewania rud. K. ogniowa a. rusztowa do rozkładania ognia, in. r u s z t. Św. Wawrzyńca pieczono na kracie. **2.** *przegroda, balustrada:* Stał oparty na kracie krużganku. Krasiń. Kraty, częś. **Kratki** sądowe, oddzielające publiczność od sędziów i stron. Stawać za kratami = *bronić spraw, być adwokatem:* Ja za kratami staję, a o tym nie wiem, co ś. w domu dzieje. Rzew. **3.** w lm. *kwadraciki różnych barw (zwykle dwuch) na tkaninie:* Chustka w kraty (*=kraciasta*). Jedwab czarny, posrebrzany, w kraty. Mick. **4.** × *tło tkaniny wyszytej, kanwa:* Inną razą znów posyłała Anna Zofji wzorki na kracie wyszyte. Bart. **5.** bud. p. **Powała. 6.** kow. *żelazo osiowe.* **7.** w lm. a. **Ruszty** leśn. *belki i pale do budowli podziemnych.* **8.** ogr. = a) *urządzenie z łat do rozpinania drzew.* b) *szpaler z winorośli.* Zdr. **Kratka, Krateczka.** <Z Łć. crates = płot (pleciony), przez Śr. Łć. crata>

Krateczka, i, lm. **i** p. **Krata:** Dziś wszystko w świecie pstro, w mieniące tęcze, w paski, w krateczki i w barwne obręcze. Pol.

Krater, u, lm. **y 1.** *naczynie, używane w starożytności do mieszania wina z wodą, czara, czasza:* Kratery napełnione winem. Sienk. K., czara, czasza do picia, rurna czasza. Bobr. **2.** *zagłębienie lejkowate, znajdujące ś. na szczycie wulkanu:* W czeluściach saganów wre para, jak w kraterze zagasłych wulkanów. Mick. Szedł po góry czarnej krańcu i stanął na kraterze, jak rycerz na szańcu. Słow. Wzrok poili widokiem neapolitańskiego krateru, owej lazurowej czary wśród gór zieleni ukrytej. Krasz. Góry z mgłą siną, lecz nie tak ścięte, jako cukru głowa, ani jak K. Słow. Przen.: Nasz sejmowy K., który wybuchnął wielką, jasną fugą z Warszawy. Słow. **3.** *część pieca, gdzie ś. wrzuca węgiel.* <Gr. kratér, Łć. crater>

Kratka, i, lm. **i 1.** p. **Krata:** a) Wszędzie mi w oczach staje ta furta, te kratki. L. K. u konfesjonału. Tatary moje siedzą więc wygodnie, nie ściany mając wkoło, ale kratki z drzewa. Słow. Przez złote kratki zajrzał do ogrodu. Słow. Wielka, stara sernica, budowana w kratki z belek na krzyż wiązanych, podobna do klatki. Mick. Robota w kratkę, w kratki = kraciasta. L. Złotnicza robota w kratkę. Troc. Czerwone złote z kratkami. Grod. Upiec kiełbasę na kratkach (na roszcie). Troc. Kto nie słucha matki, ten pójdzie za kratki. Prz. (*=do więzienia*). b) Kratki, oddzielające prezbiterjum od reszty kościoła. Nabożnie kląkłeś u kratek. Mick. Kiedy nas wasz Twardowski nie puszcza za kratki, to my was do kościoła nie wpuścim. Chodź. Kratki sądowe. Stawać u kratek, za kratkami. c) Materja, spodnie w kratki. [W białą i niebieską kratkę]. Polinjować w kratki. Kratki czynię, wyskrobuję, wymazuję, naznaczam. Mącz. W sławnym zagadnieniu zdwajania liczby ziarn na szachownicy, liczba porządkowa kratek jest logarytmem liczby ziarn. Ochor. Ciasto w kratki = *ciasto kratkowe, andrót, gofry.* **2.** *garda szabli zrobiona w kratkę.* Troc. **3.** × w lm. *szafa z drzwiami opatrzonemi kratą:* Daj mi kubek z kratek. Troc. **4.** [Kratki] lm = *listewki przybijane do prążków u sań.* **5.** haf. p. **Drabinka. 6.** pusz. *wycięcie drobnych kratek na kolbie.* **7.** wet. *narzędzie, służące do badania jamy pyskowej u koni i bydła:* Kratki, które zwierzętom, a zwłaszcza koniom zawieszają na gębie. Mącz.

Kratkować, uje, ował 1. *robić co w kratki, kreślić na czym kratki, linjować w kratki:* (Łuki światła) promienistemi sieci cały namiot kratkują. Krasiń. **2.** a. **Cugować** garb. *grzebieniem metalowym ciągnąć kratkę na licu skóry.* **3.** pusz. *wycinać drobne kratki na kolbie.*

Kratkowanie, a 1. blm., czynność cz. **Kratkować. 2.** lm. **a** *kratki w tkaninie.*

Kratkowany im. od **Kratkować,** *w kratki, kraciasty:* Papier K. Przen.: To wszystko mgłą obwiane, cieniem lasów po tej stronie rosnących kratkowane. Krasiń. Przen.: W estancji paru kratkowanych gentelmanów. Siemir. *(=mających kraciaste ubranie).*

Kratkowaty liść, bot. = *składający ś. z samych nerwów, a nie mający miękiszu.*

Kratkowy przym. od **Kratka:** K. węzeł a. siatkowy. Jak. J. Ciasto kratkowe (*= andrót, gofry*). Sprawa kratkowa (*=sprawa przed sądem*). Praktyka kratkowa (*= działalność adwokacka, przeważnie przed sądem*). Poza znakomitym obrońcą, przekonywającym mówcą i szermierzem kratkowym, stał jeszcze człowiek prawy, sumienny. Kraus. Młode pokolenie, wstępujące dopiero na pole zapasów kratkowych. Kraus.

Kratnica, y, lm. **e** bot. (hydrogeton) *roś. z rodziny jezierzowatych.* <?>

[**Kratocha, y,** lm. **y**] *spódnica w kraty.*

Kratowany *kratami opatrzony:* Kratowane okno. Krasiń. Lecz kiedy okna kratowane mijał, widna posępność zmarszczonego czoła. Mick.

Kratownica, y, lm. **e** inż. *część belki kratowej między pasami:* K. siatkowa, pojedyńcza, dwukrotna, wielokrotna, złożona.

Kratowy przym. od **Krata,** *kratowany:* Budowle o ścianach kratowych, przezroczystych. Otworzył okna kajuty kratowe. Słow.

[**Kráty**] im. od **Kráć.**

[**Krauza, y,** lm. **y**] *końce rękawów.* <Nm. Krause>

Krauzować, uje, owal garb. p. **Groszkować.** <Nm. kraus = pomarszczony, karbowany>

Krauzowanie, a, blm., czynność cz. **Krauzować.**

†**Krawa, y,** lm. **y** p. **Krawędź.**

Krawaciarka, i, lm. **i** forma ż. od **Krawaciarz.**

Krawaciarski przym. od **Krawaciarz.**

Krawaciarstwo, a, blm. *rzemiosło krawaciarza lub krawaciarki.*

Krawaciarz, a, lm. **e** *ten, co wyrabia krawaty:* Przychodzi wzgardzony poprzednio K., ratuje swojemi pieniędzmi i zdolnościami zachwianą fortunę. Gadom. <p. Krawat>

Krawacik, a, lm. **i** p. **Krawat.**

Krawacz, a, lm. **e 1.** a. **Krawalnik** *nóż szewcki, gnyp.* **2.** × *nóż okrągły.* Troc. <KR(OJ)>

Krawalnica, y, lm. **e 1.** a. ×**Kroilnica** *deska lipowa a. olszowa, na której szewcy przykrawają skórę.* **2.** [K.] *ławka do wyciskania sera; prasa domowa do serów.* <KR(OJ)>

Krawalnik, a, lm. **i** p. **Krawacz.**

Krawat, a, lm. **y 1.** a. ×**Kroat,** [**Krawata, Krebatka**] *część ubrania, wkładana na kołnierzyk, halsztuk:* Na szyi krawaty, a w koszuli same łaty. Prz. K., ubiór na szyję w kształcie ręcznika haftowanego; używany był za Stanisława Augusta. Goł. **2.** lek.: × K. Mayora = *chustka trójkątna, do opatrunku służąca,* in. k r z y ż ó w k a. Zdr. **Krawacik.** <Fr. cravate, z nazwy narodu Karwat, Chorwat>

[**Krawata, y,** lm. **y**] p. **Krawat:** K. suta z zawiesistą kokardą. Kaczk. Nic nie był podobny do siebie z ostrzyżonemi włosami, w mundurze i sukiennej krawacie. Kom. Zdr. [**Krawatka**].

[**Krawatka, i,** lm. **i**] p. **Krawata:** Ty pożyczysz mi cienki mundurek, ty zaś koszulę i krawatkę. Kom.

†**Krawądź, ędzi,** lm. **ędzie** p. **Krawędź:** Na K. co postawić, na K. upaść. Dudz. K. łóżka, letra. Kn. K. drzwi, okna. Troc.

Krawcowa, ej, lm. **e,** [**Krawczycha**] **1.** *żona krawca.* **2.** a. ×**Krawczyni,** †**Krawczyna,** [**Krawczka**] *kobieta zajmująca ś. krawiectwem, szwaczka.* <Od Krawiec>

Krawcowy 1. *należący do krawca.* **2.** anat.: †Muskuł K. p. **Krawiecki.**

Krawcówna, y, lm. **y** *córka krawca:* Bez tego toby ś. tam zbieraniny różnej nacisnęło, szewców ien, krawcówien. Jeż.

[**Krawczka, i,** lm. **i**] p. **Krawcowa:** Żadna krawcka nie chce taki sukni robić.

×**Krawczy** p. **Krawiecki.** Żart.: Krawczego jeometrę w miazgę zetrę. Fred. A.

Krawczycha, y, lm. **y 1.** [K.] p. **Krawcowa. 2.** †anat. p. **Krawiecki.**

Krawczyk, a, lm. **i 1.** *czeladnik a. chłopiec, uczeń, terminator krawiecki.* **2.** [K.] *rodzaj grzyba.*

Krawczyna, y, lm. **y 1.** *biedny, nędzny krawiec.* **2.** †p. **Krawcowa.** Das.

×**Krawczyni, i,** lm. **e** p. **Krawcowa.**

Krawędziarka, i, lm. **i** tech. *maszyna do obcinania papieru.* <p. Krawędź>

Krawędziasty, Krawędzisty, ×**Krawężny** *mający krawędź, ostry brzeg.*

Krawędziowy przym. od **Krawędź:** Kamień K.

Krawędzisty p. **Krawędziasty.**

Krawędź, i ż. a. ×**a** m., lm. **e,** †**Krawądź,** †**Krawa 1.** *linja przecięcia dwuch płaskich powierzchni, brzeg wzdłuż idący ostry, kant:* K. jest ostry brzeg, który ś. tworzy tam, gdzie dwie ściany jakiej bryły schodzą ś. z sobą. Kras. A. K. stołu, łóżka, cegły. Krwią był zalany stół aż po krawędzie. Słow. Wsparł ś. na wygodnej kanapy krawędzi. Kras. K. kominka. L. K. rury wentyla p. **Kołnierz.** Ze szczytu wytryskują krużganku krawędzie. Mick. Zaostrzy oręż o K. twej tarczy. Niem. Na krawędziach naczynia stoją, dla ozdoby, niewielkie, z porcelany wydęte osoby. Mick. Głoska *b* w słowie *będzie* zaczęła brzęczeć i szumieć, i wzdymać wszystkie krawędzie. Mick. Na krawędzi lasu. Przy krawędzi góry miasteczko Emaus siedziało. Warg. Po tych szczeblach z głazu wdzierali ś. oboje; doszedszy krawędzi najwyższej, zasiedli. Krasiń. Patrzaj w owe skał krawędzie. Mick. Tam pójdę, aż na ciemnych skał krawędzie. Słow. Zamku Horeszków tyka swych kopców krawędzią. Mick. Na krawędziach przepaści nogami stawali. Otw. Blizko od brzegu morskiego krawędzi. Koch. W. Zakryty cieniem nadbrzeżnych krawędzi, zahacza statek. Mick. W jego (morza) szumach gra światło jak w oczach tygrysa, sroższą zwiastując burzę dla ziemskiej krawędzi. Mick. Chmury zsunęły ś. na samą K. nieba. Zach. Ja wszędzie ś. wdzieram, gdzie światów krawędzie. Krasiń. A duch wychodził z jednego krawędzia. Słow. Sprawni majtkowie na samym go przytrzymują krawędziu. Rol. **2.** × *nitka w papierze:* Papier ma krawędzie, jako w suknie nici. Troc. **3.** anat. = a) *listwa kostna wystająca:* × K. łopatki (spina scapulae) Por. **Grzebień.** b) × K. dołka owalnego a. r ą b e k w prawym przedsionku serca (limbus foraminis ovalis). **4.** mat. *przecięcie dwuch ścian wielościanu:* Krawędzie boczne. Krawędzie podstawy. K. zwrotu w powierzchni = *pewna linja, złożona z punktów osobliwych tej powierzchni.* <KR(OJ)>

Krawężnica, y, lm. **e 1.** *rodzaj piły,* in. × p i ł a k r a w ę ż n a. **2.** bud. *krokiew skrajna, dłuższa niż pośrednie.* <Od *Krawęż = Krawędź>

×**Krawężny** p. **Krawędziasty:** Piła krawężna p. **Piła.**

Krawiec, wca, lm. **wcy** a. **wce 1.** a. †**Krajczy,** [**Krajczy**] *rzemieślnik robiący ubrania:* K. męski, damski. Tak K. kraje, jak (mu) materji staje. Prz. Żeby też jedna pierś była zrobiona nie podług miary krawca — lecz Fidjasza! Słow. Krawca za kowala obiesić. Kn. (= *niewinnego ukarać*). †K. jedwabny (= *szyjący ubrania z jedwabiu*). **2.** [K. koński] żart. = *rymarz.* **3.** [K.] *żałobnik, posługacz pogrzebowy.* **4.** *zabawa dzieci.* Goł. **5.** †anat. p. **Krawiecki. 6.** teatr. *człowiek utrzymujący garderobę, pomocnik przy ubieraniu aktorów.* <KR(OJ)>

Krawiecki 1. a. ×**Krawczy** przym. od **Krawiec:** Cech, warsztat K. **2.** anat.: Mięsień K., in. †k r a w c z y c h a, †k r a w i e c, m i ę s i e ń u d o w y d ł u g i, m i ę s i e ń n a j d ł u ż s z y u d a, †m u s k u ł b i n d o w y, †k r a w c o w y, u k o ś n y u d a, †m y s z k a u d o w a d ł u g a. **Po krawiecku** przys. *sposobem krawieckim, jak krawcy.*

Krawiectwo, a, blm. *rzemiosło krawca.*

Krawieczczyzna, y, blm., **Krawieczyzna** *wyroby krawieckie, robota krawiecka.*

Krawieczyzna, y, blm. p. **Krawieczczyzna.**

[**Krawieta, y,** lm. **y, Krawiota**] pog. *krawiec:* Taki ot sobie K.

[**Krawiota, y,** lm. **y**] p. **Krawieta.**

! **Kraza, y,** blm. lek. *mieszanina a. skład chemiczny części składowych ciał, szczeg. krwi.* <Gr. krâsis = mieszanina>

† **Krąbrność, i,** lm. **i** p. **Krnąbrność.**

† **Krącenie, a,** blm., [**Krącenie**] czynność cz. **Krącić.**

† **Krącenie się, a ś.,** blm., [**Krącenie ś.**] czynność cz. **Krącić ś.**

† **Krącić, i, ił,** [**Krącić**] i † **K. ś.,** [**K. ś.**] p **Kręcić:** Wicher, gdy s. krąci, prochem ziemskim dziwnie mąci. Ryb. Krącis mi sie kole boku.

[**Kraflеczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kraflek.** <p. Kronflek>

[**Kraflek, a,** lm. **i**] p. **Kronflek.** Zdr. [**Krafleczek**].

Krąg, ęgu a. † **ągu,** [**ąga**], lm. **ęgi,** [**ągi**], † **Krąż** **1.** *obwód rzeczy okrągłej, okrąg, koło:* K. koła wozowego. L. Beczkę kręgiem nachylić. Troc (*= brzegiem, krajem).* Kręgi piaskowe, które jako ślady naszych zerwanych domów zostały w dolinie. Słow. Małe kręgi klombów. Gom. Ujrzał jakoby łoże wyschłego jeziora, ocembrowane zewsząd kręgiem skalistych prostopadłych ścian. Krasiń. W kręgu trupich głów wodza postawię. Słow. × Kręgi w drzewie = *warstwy, słoje:* Dąb ten miał trzysta lat, i naliczyłem od drzeni do brzegu 483 kręgi czyli słoje. L. K. koło miesiąca. Troc. Gromnic czerwieni ś. K. Krasiń. Niech Ilijon otoczą te pożarne kręgi. Słow. Wicher przesłoni ich kurtyną z popiołów lub obwiedzie kręgiem z ognia. Krasiń. Kręgi na wodzie po rzuconym do niej kamieniu. Słow. Patrzał ponury, jak ś. K. fali złamanej rozszerzył. Słow. Snują ś. statki ku brzegowi, srebrnemi kręgami ś. obtaczając. Krasiń. Bawił Turków, rzucając nad głowy tysiączne kręgi wodnistych obręczy. Słow. Na powietrzu K. drobnych niezliczonych muszek. Mick. (*= rój).* Na powietrzu owadów wielki K. ś. zbiera. Mick. Widzi, jak ś. przerażona rzesza cofa, jak kręgi blademi ucieka. Słow. Plączą ś. skoczne kręgi przy śpiewach i brzęku. Mick. Wszedł w K. tych starców. Krasz. Aktorowie czynią K. na teatrze ze stron przeciwnych, obracając ś. plecami jeden do drugiego. L. Przen.: K. znajomości Tadeusza był dosyć obszerny. Krasz. Co jedno strzelby ma K. królestwa wszystek, miał na spisku u siebie. Star. K. czyli okrąg świata. L. Chcieliście, mali, obejrzeć K. świata. Mick. W całym kręgu świata znowu nic niema dla mojej źrenicy. Mick. Wzrok jego w całym kręgu świata jedyne tylko widział swej kochanki lice. Mick. K. planety, słońca (*= droga, obieg).* Mars ognisty K. obiegu swego prawie we dwa lata odprawuje. Troc. Teraz oczy kręgiem słońca okręciłem koło siebie. Mick. Przen.: Zawikłał ś. w K. Byronowski i obracał ś. wokoło tej gwiazdy. Rettel. Tym prawem świat bieży w coraz wyższe kręgi. Krasiń. Skowronka drżące kręgi. Mick. (*= krążenie, szybowanie, lot).* Ważą jeno K. rzeczy coraz do siebie powracających, a ujrzysz, że nic na tym świecie ostatecznym nie ginie zgonem, lecz koleją zapada i wstaje. Pilch. (*= kolej).* W K. **a.** Kręgiem, † Krągiem (przys.) = *tworząc krąg, naokoło, wokoło, nakształt koła:* Stanąć w K. W K. obracający ś., krążący. L. W nocy obóz w K. kopać poczęto. Papr. Czekał, dokąd nie dobudował muru miasta w K. Leop. Nad głową ś. sępi czarny kapelusz i w K. strusie pióra strzępi. Mick. Na wiatr lotne rzuciwszy stopy, jak tęcza śmiga w K. wielki. Mick. Przy niej w K. stoją węże. Słow. W K. obrócił głową. Słow. A chleby z koszyka w K. rozdawała gościom Weronika. Zal. Oto moje w K. namioty. Len. Porwał za pałasz i mignął dwa razy kręgiem naokoło hełmu. Krasiń. Ukazały ś. potężne drewniane budowle, kręgiem na wzgórzu powznoszone. Sienk. Kamieniec strwożysz blizkim wojska ciągiem, obegnawszy go w koło krągiem. Jabł. Na świecie wszystko krągiem idzie. Petr. (*= koleją).* **2.** w lm. *sploty, zwoje:* × Kręgi powrozowe. L. Włosy pozwijane w kręgi. Mick. (*= pukle).* Między lilii kręgi uplotłem wstążek zwój. Mick. Wedle zwyczaju wąż spokojnie ś. w krągi zwinął. Warg. (*= kłęby, dzwona).* Żmija przewijająca swe kręgi. Chm. Człowiek kłamliwy, jakoby ślizki a zwity wąż, w rozmaite ś. kręgi zwija i rozwija. Wer. Noc, noc wieczysta głuszą przedbytową otacza kręgi drgające istnienia. Asn. Już tu, już owdzie krocząc, różne wije kręgi. Toł. (*= zygzaki).* Lis zwijał ś. w kręgi. Jord. Droga była stroma, kręta, między wysokiemi skałami wykuta, wykręcała ś. między niemi i doprowadzała do wierzchołka gór między załamkami i kręgami, przez samą naturę obwarowanemi. Skarb. (*= zakrętami, załomami).* **3.** przen., częś. w lm. *kleszcze, kluby, ryza:* W kręgi ująć = *hamować, ukrócać:* W kręgi żądzę ująć. Kochan. Statut każe żołd płacić, skoro was za granice wyzową; gdyby ś. to tak rozumiało, aby gdy żołdu nie stanie, cnota wasza miała ś. tym kręgiem hamować, trzebaby prawo takie znieść. Jan. Aż nas objęto w ciasny K. łańcucha i każą oddać co najprędzej ducha. Mick. **4.** *płyta okrągła, koło pełne:* Serwis zajął środek stoła ogromnym kręgiem nakształt karetnego koła. Mick. Londyński pojazd turkotem nie głuszy, ani nas kręgi zbrojnemi rozetrze. Mick. (*= kołami).* Niebo blade, czyste, jak Ptolomeusza K. z kryształu. Słow. K. wosku. Łój, wosk w kręgu. Troc. K. w wiatraku. Troc. K. garncarski (*= koło garncarskie).* Garncarz na kręgu robi garki. Troc. Tygiel na kręgu ganczarskim bywa toczony. Torz. Garncarz sprawował robotę swoję na krągu swoim. B. B. Fortunę na kręgu malują. Jag. K. wielkości talerza, z drzewa zrobiony, umocowany bywa w wodzie równo z jej powierzchnią, około którego są sidła: na nim przywiązują kaczkę, która zwabia inne. Mrong. K. słońca, księżyca (*= koło, tarcza).* Imię na wieki jego nie zgaśnie, dokąd słoneczny gore K. jaśnie. Kochan. Będzie on trwał, póki K. wdzięczny i rość i niknąć będzie miesięczny. Kochan. Już K. promienisty spuszcza ś. na wierzch boru. Mick. (Lampa) ostatni, wielki K. światła roztoczy. Mick. Lampa kręgiem światła jej postać oblewa. Krasiń. Odkryło ś. nieco dno sufitu, jak nad rozstępującą ś. mgłą K. błękitu. Mick. Na jagodach miał kręgi dziwnego rumieńca. Mick. (Paw) pióra roztoczył kręgiem szerszym, niż tęczy półkole. Mick. Mara jakoby anioła wyjrzała z przestrzeni, krzyż broniąc kręgiem skrzydeł swoich. Krasiń. — K. do rzucania, do gry = a) *płyta okrągła, kamienna a. metalowa, używana w starożytności do rzucania na igrzyskach, dysk:* K. kamienny płaski, którym w greckich i rzymskich

igrzyskach do mety rzucano. L. K. drewniany a. kruszcowy, którym ś. w starożytności w ciskaniu ćwiczyli. Zabł. Ci łuk ciągną tęgi, ci robią dzirydami, ci rzucają kręgi. Dm. Kręgiem kamiennym, od Apollina ciśnionym, był raniony w głowę. Otw. Krągiem grać, ciskać. Das. b) [K. a. **Kręg, Krążek**] *krążek drewniany do gry.* **5.** przen. = a) *†rzucanie kręgu do mety (u starożytnych):* Ciało do pracy zaprawiamy pasowaniem, szermowaniem, krągiem, piłą. Pilch. Kręgi grać. Troc. Starzałemu pójść na teatrum, obchodzić kręgi zawodnicze, niemasz wstydu; a jabym ś. miał wstydzić chodzić do filozofa? Pilch. b) [K. a. **Kręg, Krążek**] *gra, polegająca na przepędzaniu krążka drewnianego z jednej strony, podczas gdy z drugiej strony uczestnicy zabawy napędzają go w przeciwnym kierunku:* U nas przed czasy chłopstwo K. wpośród wsi zwykli grawać, kijmi kręgu pobijając. Mącz. Grają w krąga. Chłopaki w kręga grają. Kon. **6.** [K.] = a) *krążek w kierzni, w szczotce do lnu.* b) *krążek smoły.* c) [Krągi] lm. *płozy u kolebki.* **7.** anat.: a) ×K. większy i mniejszy, in. kółko tętnicze większe i mniejsze tęczówki (circulus arteriosus iridis). b) (vertebra) *nazwa kości składających kręgosłup,* in. pacierz, †zwrot: α) Kręgi prawdziwe, ruchomo pomiędzy sobą złączone (vertebrae verae). Kręgi szyjowe, szyjne, karkowe a. [kręgi], in. †karki, ×pacierze szyjne (vertebrae cervicis). Pierwszy K. szyjowy p. **Obrotnik.** Drugi K. szyjowy p. **Obrotowy.** Siódmy K. szyjowy, wysterczający, sterczący, ×pacierz wyniesiony, wystający (v. prominens). Kręgi grzbietowe, piersiowe, plecowe, †pleczne, ×pacierze grzbietu (vertebrae dorsales s. thoracis). Pierwszy K. grzbietowy, in. †pacierz wyniosły (v. eminens). Drugi K. grzbietowy, in. †pacierz pachowy (v. axillaris). Trzeci do dziesiątego kręgi grzbietowe, in. †pacierze żebrowe (vertebrae costales). Jedenasty K. grzbietowy, in. †stalec. Kręgi lędźwiowe, in. pacierze lędźwiowe, †krzyżowe, †krzyże (vertebrae lumbales). β) Kręgi rzekome, nieruchome, pozrastane pomiędzy sobą (vertebrae spuriae). Kręgi krzyżowe, ×kuprowe, stanowiące kość krzyżową, p. **Krzyżowy.** Tylna część szyi, kark abo kręgi. Kirch. Z drabiny, na której na bróg lazł, spadszy, kręgi połamał. Błaż. Nasi prawie nad kręgami nieprzyjaciela pierzchającego wieszali ś. Błaż. *(=nad karkiem, nad głową).* Weź głowę na kręgi, jakobyś miał jaki stos a uderzenie głową uczynić. Mącz. *(=wystaw głowę na sztych, na niebezpieczne uderzenie).* **8.** a. **Kręglica** bud. *okrągła część podstawy słupa korynckiego, leżąca bezpośrednio na t. zw. kostkowicy.* **9.** kol.: K. zwrotowy a. zwrotnikowy p. **Zwrotnica.** Łab. **10.** mech: a) *kołowrót o wale leżącym poziomo na podporach, stojących nad szybem,* in. kołowrót poziomy, †haspel. b) K. tłoka = *spód tłoka, szczelnie w otworze rury chodzący.* **11.** zł. *sadło.* Zdr. **Krążek.** Zgr. ×**Krążysko.** <KRĘG>

Krągcyrkiel, kla, lm. **kle** koł. *cyrkiel, którego ramiona są łukowate.* <Z Nm. Krummzirkel, z przekładem pierwszej części wyrazu>

Krąglaczek, czka, lm. **czki** p. **Krąglak.**

Krąglak, a, lm. **i I.** p. **Okrąglak:** a) K., drzewo okrągłe cieńsze, okrąglak. Łab. b) Dom z krąglaków wystawiony. c) Naniesione (przez wodę) odsypy kamieni krąglaków. Pol. **2.** [K.] *las okrągło zarastający.* **3.** a. **Baum** garb. *podkładka z drzewa, na którą kładą ś. skóry przy ich oczyszczaniu, pieniek garbarski.* Zdr. **Krąglaczek.** <KRĘG>

Krąglakowy przym. od **Krąglak:** Drwa krąglakowe.

×**Krągleć, eje, ał I.** a. ×**Krąglić ś.** *stawać ś. okrągłym, okrągleć, zaokrąglać ś.* **2.** przen. *tyć, grubieć, stawać ś. otyłym.*

×**Krąglenie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Krągleć. 2.** czynność cz. **Krąglić.**

×**Krąglenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Krąglić ś.**

Krąglica, y, lm. **e I.** a. **Kręglica,** †**Kruglica** *rodzaj zabawki dziecinnej, bąk, fryga, cyga, wartałka, warkotka:* ×Krąglicę grać. Das., Kn., Troc. **2.** bud. = a) *część toczona podstawy słupa.* b) p. **Krąg.** Zdr. **Krągliczka.**

Krągliczka, i, lm. **i** p. **Krąglica.**

×**Krąglić, i, ił** *czynić okrągłym, zaokrąglać.* ×**K. ś.** p. **Krągleć:** Patrz, jak alabastrowa jej szyja krągli ś. na pięknych ramionach. Węg. <KRĘG>

Krąglik, a, lm. **i, Kromlik** *część waltorni, którą odjąć i inną zastąpić można, wstawka do blaszanych narzędzi dętych,* in. w lm. hornbugle, ×bugle. <Z Nm. Krumm(bogen), sld. do KRĘG>

Krągluchny, Krąglutki *ze wszystkich stron, zupełnie okrągły:* Coś anielsko- słodkiego uśmiechało ś. smutnawo w jej krągluchnej twarzyczce. Krasz.

Krąglutki p. **Krągluchny:** Piersi krąglutkie. Słow. Na krąglutkim korpusiku osadzona była głowa. Krasz. Powiadam ci: lat 18, brunetka, oko żywe, krąglutka. Byk.

Krągło przys. od **Krągły,** *okrągło, w krąg:* Drzewo K. wytoczone. Świt. K. płaska, K. śpiczasta kapa. Torz. W bursztyn grał ciągle, puszczając dym to K., to znów półokrągle. Mick.

Krągłoszyby *mający okrągłe szyby:* Rzadko nieforemne szybki bielsze z cienkiego szkła pospolitego zastępują pospolite krągłoszybe okienko. Krasz. <Krągły + Szyba>

Krągłość, i, blm. rz. od **Krągły.**

Krągłotłok, u, lm. **i** druk. *część składowa wartkotłoczni.* <Krągły + Tłok>

Krągłoustny *mający okrągłe usta:* Ryby mają pysk K. <Krągły + Usta>

Krągły I. p. **Okrągły:** Krągła obrączka. Hul. Kulki krągłe. Mick. K. słonecznik. Mick. Bielaki krągłe, białe, szerokie i płaskie. Mick. Z krągłemi brzegi surojadki srebrzyste. Mick. Krągłe koła. Słow. Tarczą krągłą świeci. Słow. Krągłe lice. Słow. Hak padł na pierś jej twardą, krągłą, białą. Słow. Czapki i rogate i krągłe. Słow. Krągłe kapelusze. Krasiń. Z nad budowli krągłej. Len. **2.** [K.] = a) *pełny, na twarzy, dobrze wyglądający:* Krągłyś na gębie. b) *cały:* K. rok, miesiąc. <KRĘG>

Krągomierz, a, lm. **e** *miarka składana do mierzenia średnic kul i walców.* <Krąg + MIAR>

×**Krągowy** *podobny do kręgu, okrągły.* Anat.: †Kość a. †Kostka krągowa = *kość grochowata* (os pisiforme, p. Kość). Ryszk.

[**Krąm, u,** lm. **y**] p. **Kram.**

†**Krąmka, i,** lm. **i** p. **Kromka:** Po okurzeniu pszczół, na krąmce chleba wydłubanej miodu im dawać. Haur.

†**Krąniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Kraniec:** Trzy było nocy wytrwać, by ś. postykały rogi i krąńcem zeszły. Żebr.

Krąp, pia, lm. **pie, Krump, Podleszczyk,** [**Leszczyk, Picuś**] zool. (blicca lata, blicca Björkna, abramis Björkna) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, karpiowata.* < Może w związku z Krępy >

†**Krąpciowaty** *karłowaty.*

[**Krąpeć, pcia,** lm. **pcie**] *krtań.* <? Por. Chrępać, Krępać = zgrzytać >

Krąpiel, a, lm. **e** bot. (tacca) *roś. z rodziny krąpielowatych.* Gatunki: K. dłoniasty (t. palmatum). K. pierzastolistny, daw. Rzepą świnią zwany (t. pinnatifida). <?>

Krąpielowaty bot.: Rośliny krąpielowate (taccaceae) *rodzina przyrodzona roślin jednoliściennych.*

[**Krąple, i,** blp.] p. **Krompele.**

[**Krątwić, i, ił**] **1.** *kręcić ś.:* W ocach mi krątwiło. **2.** *cierpieć zawroty głowy.* **3.** *boleć:* Krątwiło mi wedle serca. < KRZĘT >

[**Krątwienie, a,** blm.] czynność cz. **Krątwić.**

†**Krąż, ężu,** lm. **ęże** p. **Krąg:** Mnie włos gęsty na brodę swym otacza krężem. Gawiń.

[**Krążacz, a,** lm. **e**] *długi prosty nóż.*

[**Krążaczki, czków,** blp.] *niecki do [krążania] kapusty.*

†**Krążać, a, ał,** [**Krążać, Krążyć, Krężać, Kruzać**] *krajać w krążki, siekać (ziele), drobno krajać, szatkować (kapustę), obrzynać, skrawać; łamać na drobne kawałki, drobić.* Kn. < KRĘG >

†**Krążanie, a,** blm., [**Krążanie**] czynność cz. **Krążać.**

[**Krążak, a,** lm. **i**] **1. a.** [**Krężak, Kosica**] *siekacz, nóż kuchenny (do krążania kapusty).* **2.** w lm. *szatkownica.*

[**Krążalina, y,** lm. **y**] *zielsko posiekane, służące za pokarm dla nierogacizny.*

[**Krążałka, i,** lm. **i**] *głowa kapusty całkowicie ukwaszona.*

[**Krążanica, y,** lm. **e**] *konicz posiekany dla nierogacizny.*

†**Krążec, żca,** lm. **żce,** †**Krążek** *gałka, kulka.* B. Sz.

[**Krążeczek, czka,** lm. **czki**] *cukierek od robaków (pastil. santon.).*

Krążek, żka, lm. **żki 1.** p. **Krąg:** a) Czarne jaskółki biją w jezioro, tak że ś całe zwierciadło plami w tysiące krążków. Słow. Dusza dostaje skrzydełka ptaszka, na czoło mały świecący K. Len. Krążki smolane, rodzaj wojennych ogniów, robione z starych porozplatanych lontów, uwiniętych w K., umoczonych w smole. Jak. J. b) K. wosku. K. szlifierski, do polerowania urządzony na podobieństwo brusa lub osły. Łab. Dawno sława głosi, że często krążkiem za metę przenosi. L. Krajać w krążki, na krążki (= *talarki*). ×K. malarski. Troc (= *paleta*). K. księżyca tonący w błękicie. Słow. K. nad kopytem (= *nadkopycie*). **2.** †p. **Krążec. 3.** anat. = a) × (trochlea) *wyrostek kości wałkowaty.* b) p. **Obwódka.** c) p. **Rzepka.** d) K. rzęskowy w oku, in. ×obrączka rzęsowa, ciałko rzęskowe, †białawy pierścionek w prążki (corpus ciliare). **4.** apt. = **Kołaczek. 5.** a. **Tarcza** bot. (discus) *część rośliny, służąca za podstawę części kwiatka, szczeg. słupków i pręcików:* K. dolny a. podjajecznikowy, umieszczony pod guzikiem owocowym (d. hypogynus). K. kielichowy a. kołojajecznikowy, umieszczony na kielichu (d. perigynus). K. równy a. najajecznikowy, umieszczony na guziku owocowym (d. epigynus). **6.** druk. *część składowa wartkotłoczni.* **7.** embr.: K. zarodkowy, ziarnisty, ×jajkowy, in. tarcza zarodkowa, zarodek, plamka zarodkowa, wzgórek zarodkowy (discus proligerus). **8.** hist.: K. krwi = *ciałko krwi czerwone* (p. Ciałko), in. ×gałeczka krwi. **9.** lek.: K. maciczny p. **Kółko. 10.** mech. = a) p. **Blok:** K. składany a. złożony, połączony = *składający ś. z dwuch krążków, stałego i ruchomego, umieszczonych na oddzielnych osiach, lecz połączonych sznurami,* in. wielokrążek, flaszencug. b) K. bezpieczeństwa = *zatyczka z kruszcu topliwego, topiący ś. przy zbytecznym tworzeniu ś. pary w kotle.* < KRĘG >

[**Krążek, żka,** lm. **żki**] **1.** *górna część kądzieli.* **2.** *tłuczek do bicia śmietany.* < Zap. Nm. Kegel, sld. do KRĘG >

[**Krążel, żla,** lm. **żle**] p. **Krężel.**

Krążenie, a, lm. **a** czynność cz. **Krążyć,** *kołowanie:* K. sokoła na powietrzu. Troc. Bez krążenia drogi ś. trzymał. Troc. K. okrętów. Troc. Rzeka do nawigacji trudna i niepośpieszna dla wielkiego krążenia i nawrotów. Łącz. K. pieniędzy (= *obieg, kurs*). K. wody (= *wędrówka jej z rzek do mórz, parowanie i spadanie w postaci deszczu i śniegu*). Fizj.: K. krwi = *obieg,* × *obrót, cyrkulacja krwi w ciele* (circulatio sanguinis): K. krwi większe i mniejsze. K. soków w roślinach.

†**Krążenie się, a ś.,** blm., [**Krążenie ś.**] czynność cz. **Krążyć ś.**

×**Krążganek, nka,** lm. **nki** p. **Krużganek.** <p. Krużganek >

[**Krążgielt, u,** blm.] *farba żółta.* < Nm. Chromgelb >

Krążkopław, a, lm. **y** zool. (acalepha) *zwierzę jamochłonne.* < Krążek + PŁY >

Krążkowaty *mający postać krążka, kręgowaty.* Anat.: †Myszka krążkowata p. **Zwieracz.**

Krążkowy przym. od **Krążek.** Anat.: †Kość krążkowa p. **Rzepka.** Hist.: Tkanka łączna krążkowa, siatkowata, toczkowa. Lek.: Plwociny krążkowe.

Krążna, ej, lm. **e** mech. *droga, jaką ciało przebiegło bądź prawidłowo, bądź nieprawidłowo.* < KRĘG >

Krążnica, y, lm. **e, Krążnik** bot. (lecidea) *roś. z gromady porostów, z rodziny krążnicowatych.*

Krążnicowaty bot.: Rośliny krążnicowate (lecideae) *rodzina porostów.*

Krążnik, a, lm. **i** bot. p. **Krążnica.**

†**Krążny** *krążący, kołujący, okrągły:* Wąż, krążnemi zakręty zatoki łuskate wijąc, rączo ś. zwija na dzwona garbate. Otw. †**Krążny, ego,** lm. **i** rz. *rodzaj robotnika w żupie solnej:* Krążni, panwowi, beczkowi po 4 grosze. Biel. J. < KRĘG >

[**Krążołek, łka,** lm. **łki**] p. **Krężel.**

Krążownik, a, lm. **i** *okręt przeznaczony do krążenia po morzu.* < KRĘG, naśladowanie Fr. croisière, Nm. Kreuzer >

Krążyć, y, ył i. a. †**K. ś.,** [**K. ś.**] *iść a. chodzić wkoło, kołować, okrążać, koła zataczać:* Drogą trzeba wkoło K., przez ogród, zdaje mi ś., jest do dworu prościej. Mick. Nie krążąc, prosto do Warszawy pojechał. Troc (= *nie zbaczając*). Protazy zeszedł z drogi i wzdłuż sianożęci krąży około domu. Mick. Myśliwiec krąży koło puszcz litewskich łoża. Mick. Na dworcach kolejowych, gdzie publiczność krąży swobodnie. Ochor. (Zosia) śród traw i kwiatów krąży nie-

widzialnym lotem, rządząc tańcem. Mick. Zawsze mi ś. zdaje, że ktoś łzy moje widzi i słyszy westchnienia, i wiecznie około mnie krąży nakształt cienia. Mick. Cień krąży dalej i cichemi stopy wionął po śniegu. Mick. Kształty przy nim krążące znikły z senną marą. Mick. Przen.: Ogródkami krąży. Zawil. *(= mówi)*.—Wilki krążą koło trzody. Djabeł jako lew ryczący krąży, szukając, kogoby pożarł. Dambr. Niegdyś silny lew po Indji krążył. Lel. Nad głowami krążą kruków stada. Mick. Tylko sęp krąży nad samotną skałą. Słow. Basza jak jastrząb krążył wokoło. Słow. Krążą okręty na morzu. Troc. Naokoło niego (okrętu), jak drapieżne ptaki, krążą małe czajki. Krasiń. Krew krąży w ciele. W nim już krążą mojej krwi strumienie. Słow. Ziemia krąży około słońca. Słońce nie tak wspaniale krąży po niebie. Krasiń. Przen.: Przez chrzest Polska wyszła, że tak powiem, z chaosu i poczęła K. w systemacie europejskim. Mick. Świat tworów w dwa takie rozłamany ruchy wiecznie krąży. Słow. Duch... ku gwiazdom w niebo dąży i z sferami razem krąży. Pol. Gwiazda ducha zagasnąć nie zdoła i raz rzucona, krąży po niezmiernej głębi. Mick. (Imaginacja francuska), zawsze krążąc blizko ziemi, maluje nasuwane sobie przedmioty z natury rzeczywistej. Mick. Ja w tę godzinę wieczną wpleciony katuszą, jak Iksyjon wkoło niej krążyłem a mą duszą. Mick.— Błękitne tylko krążyły dymy. Słow. *(= unosiły ś.)*. Dym długo gromadzony warzy ś. i kłębi i przy brzegach ust krążąc, ciasno je obwieńcza. Mick. Pośród krążącej czarnych chmur powodzi. Mick. Wichry... krążą po stawach, mącą do dna wody. Mick. Zewsząd wiązki świateł różnobarwnych krążą, zlatują, śmigają. Krasiń. Marzy mi ś., że wieniec laurowy błysnął koło włosów twoich i krąży i znika i znów mi ś. pokazuje. Krasiń. Przen.: Na ustach krąży ciągle niby pół westchnienia, niby oddech żałosny. Krasiń. Myśli jaśniej krążą już po mózgu. Krasiń. Komuż w duszy owa myśl nie krąży, aby na ziemi doskonałym być? Len. Tysiąc zamiarów, nadziei, zwątpień krąży po umyśle. Krasiń. Wszystkie tęsknoty pokolenia tego, zerwijcie ś. i krążcie nad krwi morzem tym. Krasiń. U Mickiewicza nie krążyła ona (skłonność do mistycyzmu) w dziedzinie dogmatów, lecz w sferze praktyki. Chm. — *Iść koleją, przechodzić z rąk do rąk:* Krążą miodu dzbany. Mick. Flaszka koleją krąży śród gości. Len. Rodzenki i migdały krążyły już jako deser. Krasz. Pieniądze krążą *(= są w obiegu)*. Na Żmudzi ciągle krążą stare talary holenderskie i orty. Mick. Kapitały stojące i krążące. Mick. *(= znajdujące ś. w obrocie)*. Przen.: Krążące o wojnie pogłoski. Mick. Mowy starca krążyły we wsi pokryjomu. Mick. W wiekach średnich krążyły między ludem powieści i śpiewy. Mick. Różne powieści krążą między gminem. Mick. Oto ciekawa ballada, dotąd krąży śpiewana między szkockim gminem. Słow. Głuchy poszept krążył nawrotem, na co on karmi, co jemu po tym. Len. *Iść, rozciągać ś. kolisto:* Gdzie przedtym dolina poziomym krążyła padołem, Bóg miasta swego stanowi osadę. Koch. W. Gdzie wzniosły krążył ganek, rycerze obok kochanek. Mick. Po bokach tysiąc manowców krąży. Krasiń. **2.** × kogo, co = *okrążać, obiegać w koło:* Człek bez uwagi nie rozciąga myśli swojej dalej jak do tych miejsc tylko, które go zblizka krążą. Min. Wieczne wyroki krążą świat szeroki. Wor. **3.** [K.] p. **Krążać. 4.** mor. *pływać po morzu.* †**K. ś. 1.** i [K. ś.], 3. os. lm. czasu przeszłego [**yli ś.** a. **ali ś.**] p. wyżej: Kiedy w hucie dym czarny, znaczy, że po piecu tak słaby krąży ś. ogień, że nawet swego strawić nie zdoła dymu. Torz. [Pótyśmy ś. krązyli, aześmy psenicki dozęli]. **2.** *wałęsać ś.:* Bez pozwolenia starszych na świecie ś. krążą. Klon. <KRĘG>

×**Krążydło, a,** lm. **a** *cyrkiel.*

Krążyna, y, lm. **y, Bukszteł** bud. **1.** *kabląk z deski a. dyla wygiętego, stanowiący podstawę z drzewa do murowania sklepień.* **2.** częś. w lm. *wiązanie, rusztowanie z desek do utrzymania sklepień murujących ś.*, in. k a b ł ą k.

×**Krążysko, a,** lm. **a** p. **Krąg.**

×**Krążyświat, a,** lm. **y** *człowiek, który nigdzie miejsca nie zagrzeje, obieżyświat, włóczęga.* Włod., Bobr. <Krążyć + Świat>

Krcica, y, lm. **e** bot. p. **Modrak.** <? por. Kścieć = kwitnąć>

†**Krcica, y,** lm. **e 1.** p. **Kark. 2.** p. **Krzczyca.** <p. Chrzcica>

†**Krcić, i, ił,** [**Krcić**] = **Chrzcić.**

†**Krciny, in,** blp. = **Chrzciny.**

[**Krciug, a,** lm. **i**] p. **Ksiuk.**

†**Krczyca, y,** lm. **e 1.** p. **Kark:** Wołów niećwiczonych krczyce ułożył w jarzmo. Gosł. **2.** p. **Krzczyca.** B. Sz. <p. Chrzcica>

†**Krczycza, y,** lm. **e** p. **Krzczyca.** Tuch.

[**Krczyna, y,** lm. **y**] p. **Krzta.**

[**Kre**] p. **Krew.**

Kreacja, i, lm. **e 1.** *utwór:* W kreacjach swoich nie lubi on kłaść nacisku na religijność. Chm. Postać Goplany jest najdoskonalszą w tym rodzaju kreacją. Zm. Każda rola tego tragika jest kreacją. **2.** *mianowanie, obieranie, wybór:* K. kardynałów, parów. Wiek trzynasty dał Europie różnych królów kreacji papieskiej. Nar. Znam tam wiele osób, mam wpływy: to najlepszy kreacyi sposób. Mick. Zdr. **Kreacyjka.** <Łć. creatio>

Kreacjanizm, u, blm. fil. *doktryna, według której Bóg dusze ludzkie tworzy i wciela przy urodzeniu.* <Now. z Łć. creatio = tworzenie>

Kreacyjka, i, lm. **i** p. **Kreacja:** Po raz pierwszy otrzymuje od autora donioślejszą rolę młoda kobieta, kompletna K. istoty naiwnej i szczerej. Kasz.

Kreacyjność, i, blm. rz. od **Kreacyjny:** K. czyli zdolność nadzwyczajna do odtwarzania ludzi z krwi i kości jest cechą zasadniczą talentu autora trylogji. Kozł.

Kreacyjny *zdolny do tworzenia, twórczy:* Potężny talent Sienkiewicza jest w wysokim stopniu K. Kozł.

Kreas, u, lm. **y** tech. p. **Krośniak.**

×**Kreasot, u,** blm. apt. p. **Kreozot.**

×**Kreator, a,** lm. **owie 1.** *twórca:* Różdżkę cudowną kreatora posiadał bezsprzecznie Sienkiewicz. Kozł. **2.** *ten, co kogo popiera, protektor:* Kreatury źle często oddają kreatorom. Lubom. <Łć. creator>

Kreatura, y, lm. **y,** [**Kleatura**] **1.** (zwykle pog.) *stworzenie, osobnik, osobistość, indywiduum:* Dziwna, głupia, podła K. Powinieneś i pozorów unikać, żeby takie liche kreatury nie miały powodów żywienia podobnie nierozsądnych nadziei. Bał. Nazywają go (człowieka bez rangi) człowiekiem honorowym, jest on kreaturą nadliczbową. Rettel. Niewysoka to K. pan Sulistrowski, ależ głowa! Chodź. **2.** *ten, kto zawdzięcza drugiemu swoje wyniesienie, czyjś protegowany, narzędzie, zausznik:*

To jest K. kanclerza. Zdr. **Kreaturka.** <Łć. creatura>

Kreaturka, i, lm. i p. **Kreatura:** Kreaturek ma siła. Troc.

Kreatyna, y, blm. chem. *związek ze składem* $C_4H_9N_3O_2$, *znajdujący ś. w soku mięśniowym i w ekstraktach mięsnych, np. w buljonie zwykłym i Liebigowskim.* <Now. z Gr. kréas = mięso>

Kreatynina, y, blm. chem. *pewnego rodzaju bezwodnik kreatyny, znajdujący ś. stale w moczu,* $C_4H_7N_3O$.

[**Krebatka, i,** lm. i] p. **Krawat.**

Krebs, a, blm. *gra hazardowna w kości.* <Ang. crabs>

Krec, u, blm., **Krece** rzem. *opiłki, okruchy, niezdatna robota metalowa, idąca do stopienia:* Cała robota poszła w K. <Z wyrażenia Nm. „in die K r ä t z e gehen" = pójść na nic, przepaść>

Kreca, y, blm., **Krece** men. *szczątki w piecu ciągowym, pozostałe po stopieniu, zawierające drobne ilości złota a. srebra.*

Krece nieod. **1.** men. p. **Kreca. 2.** rzem. p. **Krec:** Rzucić w K. = *oddać na szmelc, robota nic nie warta.*

†**Krecenie, a,** blm., czynność cz. **Krecić.**

[**Krech, a,** lm. **y**] p. **Kruch.** <Od Kruchy, [Krechy]>

[**Krecha, y,** lm. **y**] p. **Kresa:** Krechy ciemniejsze, tu i owdzie rozsypane, znaczą porozrzucane szmatami bory. Pol.

[**Krechcenie, a,** blm.] **1.** czynność cz. **Krechcieć. 2.** p. **Krechtanie:** Po krechceniu i pokaszliwaniu wszyscy natychmiast poznali Jesypa. Jeż. <Dźwn.>

[**Krechcieć, ce, ciał**] (o wodzie) *szumieć:* Woda krechce. <Dźwn.>

†**Krechki 1.** p. **Kruchy. 2.** p. **Krewki.** Glosy w. XV. <KRECH/KRUCH>

†**Krechkość, i,** blm. rz. od **Krechki,** p. **Krewkość.** Glosy w. XV, Pat. Dla krechkości panieńskiej. Św. z Woc.

[**Krechtać, ce, tał, Krektać**] **1.** (o żabie) *wydawać głos, rechtać, rzechotać, skrzeczeć:* Żaba krechce. **2.** *skrzeczeć jak sroka:* Jak samowara na stole nie będzie, K., jak sroki, zaczną. Orzesz. **3.** przen. *chrząkać, mówić niewyraźnie chrząkając:* Krechcąc szedł naprzeciwko podkomorzego. Jeż. <Dźwn.>

[**Krechtanie, a,** blm., **Krechcenie**] czynność cz. **Krechtać.**

Krechtun, a, lm. **y** myśl. *młody głuszec.*

[**Krechy**] p. **Kruchy.**

Kreci, Kretowy przym. od **Kret:** Człowiek... małych oczów krecich. Krasz. (= *takich, jak u kreta).* Przen.: Było zaćmienie oczów krecich, które nic widzieć nie chciały i nie mogły. Krasz. (= *krótkowidzących).* <p. Kret>

†**Krecіany** przym. od **Kreta,** p. **Kredowy.** <Od Kreta = kreda, z Łć. creta>

†**Kreciasty** p. **Kredziasty.**

†**Krecić, i, ił** p. **Kredować.**

†**Krecisty** p. **Kredzisty:** Krecista ziemia. Kn.

×**Kreczet, a,** lm. **y** p. **Krzeczot.**

[**Kreczki, ów,** blp.] *brukiew.* Mrong. <Może to samo co Kaszub. kreszka = gruszka>

×**Kreczot, a,** lm. **y** p. **Krzeczot.**

Kreda, y, lm. **y,** †**Kreta,** [**Krejda, Kreta, Kryda, Kryjda, Kryta**] **1.** min. i petr. = a) *skała biała, będąca ziarnistym węglanem wapnia, którego masę składową tworzą mikroskopowe krążki wapienne, płaskie i eliptyczne, a. też mikroskopowe skorupy otwornic różnych rodzajów:* Biały jak K. Prz. b) K. czarna p. **Łupek. 2.** *kawałek kredy, niek. z różnemi dodatkami, używany do pisania, często w postaci laseczki:* K. do pisania bywa często wyrabiana z proszku kredowego prasowanego z dodatkiem kleju. Kredy do kart wyrabiają ś. ze sproszkowanego talku. Kredy kolorowe są wyrabiane z prasowanego proszku kredowego z dodatkiem farby. Zapisał kredą w kominie. Prz. (jako osobliwe zdarzenie). Pisze kredą z dwoma końcami. Prz. (= *dług podwójnie, dwa razy zapisuje).* **3.** przen. *to, co ś. napisało kredą:* Zetrzeć kredę ze stolika do kart. **4.** przen. *rachunek:* Wziąć co pod kredę (= *pod ścisły rachunek).* Pod kredę wziąć prawa i prerogatywy swoje, domagać ś. ściśle pewnej czci daniny. L. Brać co na kredę (= *na rachunek, na kredyt).* **5.** przen. *subhastacja:* Pod kredę dobra wzięte. L. (= *na subhastację wystawione).* Ty baronie pod kredą, herbarzu podarty. Fred. A. **6.** prow. *upadłość, bankructwo:* K. lekkomyślna, oszukańcza. **7.** cieś. *znak sznurem kredowanym zrobiony.* **8.** K. czerwona = *farba, stanowiąca mieszaninę glinki i żelaza,* in. r u b r y k a, l u b r y k a. Zdr. **Kredka.** <Z Łć. creta, przez Nm. Kreide>

†**Kredenc, u,** lm. **e** p. **Kredens:** a) Kazał król pisać instrukcją i K. do Barzego. Górn. Jezus apostołów uczy, jakiby K. mieli mieć nauki swojej, t. j. czymby mieli twierdzić powieść swoję. Sekl. (= *dowód).* b) K. czynić. Post. pr. (= *podawać do jedzenia).* c) K. prawie pański, ten, który Anchizowi dał był król trojański. Km. <Włos. credenza, przez Nm. Credenz>

Kredencerski przym. od **Kredencerz.**

Kredencerka, i, lm. **i** *żona kredencerza.*

Kredencerz, a, lm. **e 1.** *sługa, mający pod sobą kredens, nakrywający do stołu,* †*srebrowy:* Kredencerze stołowe izby nakrywali. Mor. Z tłumu sług został stary K. zgarbiony. Krasz. W domu rodziców moich pełnił najrozmaitsze obowiązki: był kredencerzem, lokajem. Sienk. Uchowaj Boże tam poprostu co nazwać: gdzieby stół nakrył chłopiec, kredencerzem zowią. Opal. **2.** × *sługa podający kielichy, podczaszy.* <Włos. credenziere, przez Nm. Credenzer>

Kredencerzować, uje, ował *być kredencerzem:* Kredencerzował naprzód, następnie zaś pozostawał w usługach u adwokata. Jeż.

Kredencerzowanie, a, blm., czynność cz. **Kredencerzować.**

†**Kredencja, i,** lm. **e** p. **Kredens.** <Śr. Łć. credentia>

†**Kredencjalny** list p. **Kredens.**

†**Kredencować, uje, ował** p. **Kredensować:** Kredencował królowi. Troc. <Nm. credenzen>

†**Kredencowanie, a,** blm., czynność cz. **Kredencować.**

†**Kredencowy** list p. **Kredens:** Za temi naszemi listami kredencowemi. List Zygmunta Augusta do Mik. Radziwiłła.

†**Kredencznik, a,** lm. **cy** *ten, co kosztuje potraw, a następnie je podaje.*

Kredens, u, lm. **y,** †**Kredenc 1.** †a. †**Kredyt** *list polecający jakąś osobę, list wierzytelny, świadectwo na piśmie, dokument przyznający komuś urząd,* in. †l i s t k r e d e n s j a l n y, †k r e d e n c j a l n y, †k r e d e n c o w y. Przen.: Kazał Bóg Mojżeszowi do siebie na górę przyjść, i stawiąc go urzędnikiem nad ludem swoim, uczynił mu K. u wszystkich, puszczając go pod obłok. Skar.

(*= dowód wzbudzający zaufanie, wiarę*). **2.** †przen. *wiara, zaufanie:* Skomponowali sejmik wileński naówczas niedoszły i na nim dwuch deputatów w kredensie zapisali. Mat. **3. a.** †**Kredencja** *srebra stołowe a. szafa do srebra stołowego lub z przyborami stołowemi, bufet,* †*służba stołowa,* †*kuchenna tablica:* K. był przy drzwiach tacami, puharami, dzbanami srebrnemi i złocistemi ozdobny. Kras. Od kuchni zakłopotana biegła do stołu i kredensu. Krasz. Niedaleko drzwi stół z szufladami, zwany kredensem. Kraus. Marszałkostwa, kredensu nie zwierzał nikomu, tylko Dobrzyńskim. Mick. (*= obowiązków kredencerza*). **4.** *izba, w której stoi szafa z przyborami stołowemi; pokój dla służby:* Wymknąwszy ś. z pałacu przez K., zabiegłem do swojej stancji. Chodź. Służba w kredensie, i pod oknami niema nikogo. Krasz. Wszedszy do kredensu i oznajmiwszy żonie przez kozaczka życzenie moje, usłyszałem przez drzwi opryskliwą jej odpowiedź. Zach. **5.** †*kosztowanie napoju, nim go ś. poda drugiemu:* Gdy sobie podweselił, a bez kredensu z dworzany ś. napijał, zadał mu on humen truciznę. Stryjk. **6.** †*naczynie długie z uchami do picia:* K. złoty, srebrny. Troc. Sługa K. z kryształu niebacznie obalił. Rej. Zdr. **Kredensik.** Zgr. **Kredensisko.** <Z Łć. credens dosł. = wierzący, przez Fr. crédence, Włos. credenza, Nm. Credenz>

Kredensik, u, lm. **i** p. **Kredens.**

Kredensisko, a, lm. **a** p. **Kredens.**

†**Kredensjalny** list p. **Kredens.**

†**Kredensować, uje, ował,** †**Kredencować,** †**Kragańcować I.** co komu = *skosztowawszy napoju a. jadła, podawać drugiemu.* **2.** komu = *iść przed kim, poprzedzać, prowadzić kogo:* Marszałkowie królowi, gdy na publikę wychodzi, laskami swemi kredensują. Nies. Sam osobą swą przeciwko Osmanowi wojskom swym kredensował. Birk. (*= dowodził wojskami, stał na czele wojsk*). Pancerni kredensowali. Troc (*= zaczęli bitwę*). Przen.: Jutrzenka w swoje przybrana purpury na świat przed złotym kredensuje słońcem. Chr. **3.** komu = *sprzyjać komu, otaczać kogo względami:* Szczęście mu kredensuje. Troc. **4.** *wynosić na urząd:* Podkomorzy kredensował komorników od siebie. <Nm. credenzen>

†**Kredensowanie, a,** blm., czynność cz. **Kredensować.**

Kredensowy przym. od **Kredens:** Szafka z kuchennym i kredensowym naczyniem. Orzesz. Chłopaków kredensowych ciągnął za uszy. Sienk. Żart.: Wy, kredensowa piechota, nie umiecie ś. obchodzić z koniem. Korz. (*= lokaje*). Dygnitarzy tego rodzaju nazywał grafami kredensowemi, dlatego że najpierw lokaje ten tytuł nadawali swoim panom. Rol. **Kredensowy, ego,** lm. **i** rz. *sługa, służący, lokaj.*

Kredka, i, lm. **i,** †**Kretka I.** p. **Kreda;** *mały kawałek, laseczka kredy:* Łatwiej o kredkę, kto złota ma dostatek. Prz. K. pisze, K. maże. Prz. Przen.: Pisze podwójną kredką. Prz. (*= dwa razy dług zapisuje*). Wziąć pod kredkę = *obrachować:* Gdy ś. wezmą pod kredkę uszkodzenia, którym ś. zapobiega, pożytki zaś wynikłe, nakłady te małe są. Kluk. Żyć z kredką a. żyć z kredką w ręku (*= oszczędnie*). Człowiek i z główką i z kredką. Prz. (*= i rozumny i rządny*). Ładu ni kredki nie cierpiąca, grosza nigdy przy duszy nie ma. Wit. (*= oszczędności, rządności*). Brać, dawać na kredkę (*= na rachunek, na kredyt*). **2.** *rodzaj miękkiego ołówka do rysunków, wyrabianego z delikatniejszych gatunków kredy:* Zrobić portret kredką.

Kredkowy przym. od **Kredka:** Rysunek K. Jest to raczej album pierwszych rzutów kredkowych. Kasz.

Kredo, a, blm., częś. nieod. **1.** *wyznanie wiary, skład apostolski:* Apostołowie, nim ś. rozeszli, zmówili symbolum abo K., to jest 12 członków wiary św. Skar. W wyznaniu tym członkiem to zowiemy, cokolwiek o każdej rzeczy wedle Kreda osobno wierzyć mamy. Karnk. Bóstwo Chrystusowe w Kredzie wyznawamy. Skar. Którzy Szymona Maga naśladują, ci apostolskiego i Niceńskiego kreda nie wyznają. Białob. Potrzebny, jak Piłat w K. a. w Kredzie (*= jak djabeł w Częstochowie, jak piąte koło u wozu, jak dziura w moście = wcale niepotrzebny, zbyteczny*). **2.** *część mszy, zawierająca odczytanie wyznania wiary:* Przyjść do kościoła podczas K. **3.** przen. *przekonanie stałe, niezachwiane:* To jest moje K. <Łć. credo = wierzę>

Kredowacenie, a, blm., czynność cz. **Kredowacieć.**

Kredowacieć, eje, ał *zamieniać ś. w kredę.*

Kredować, uje, ował, †**Kretować,** ×**Kredzić,** †**Krecić** *kredą powlekać, znaczyć.* Bil.: K. kij = *nacierać kredą koniec kija bilardowego, część jego, gdzie ś. go trzyma prawą ręką.* K. rękę = *nacierać kredą tę część ręki lewej, po której kij ś. posuwa przy uderzeniu swojej bili.* <p. Kreda>

Kredowanie, a, blm., czynność cz. **Kredować.**

Kredowany p. **Kredowy.**

Kredowo-biały *biały jak kreda:* Twarz stała ś. kredowo-biała. Kon. <Kredowy + Biały>

Kredowo-blady *blady z odcieniem kredowym:* Kredowo-blada twarz. Zap. <Kredowy + Blady>

Kredowy przym. od **Kreda; Kredziany,** †**Kreciany,** †**Kretowy,** †**Kretny:** Proszek K. Skała kredowa. Okres K. Formacja kredowa p. **Formacja.** Portret K. Papier kredowy, in. k r e d o w a n y = *bardzo biały, lśniący z jednej lub obu stron, używany do odbijania zbytkownych wydawnictw, szczeg. ilustracji.* Białość kredowa (*= podobna do kredy*). Twarz jego powlekła ś. kredową bladością. Orzesz. Kredowe pomarszczone policzki. Orzesz.

[**Kredyk, u,** lm. **i**] p. **Kredyt.**

Kredyt, u, lm. **y** a. ×**a,** [**Kredyk**] **1.** ×*zaufanie, wiara, powaga, szacunek, wziętość:* Szuka czego wielkiego, czymby kłamstwu swemu uczynił K. Górn. Żeby ten jegomość ś. wkradł w kredyta u pani naszej, wszystkichby nas starych powyganiał. L. Patrząc zazdrość na twe zasługi, sławę i kredyty, ryknie. L. Zdawna niewiasty straciły K., i nie mogą być doktorkami. Wuj. Sieciech nabył u Władysława wielkiego kredytu. Nar. Mieć u kogoś K. (*= znajdować wiarę u kogoś*). Dopóty wiodło nam ś. dobrze, dopóki szliśmy drogą miłości i zgody, a gdy nas zaczęto dzielić na chorągwie i obozy, straciliśmy K. u całego świata. Zach. K. sobie abo komu uczynić. Kn. K. zepsować komu. Kn. [Czy da pan K.?] (*= czy pan uwierzy?*). **2.** †p. **Kredens:** Świadeczny list, K. Kn. **3.** ekon. *możność używania wartości cudzych, oparta na pewności późniejszego zwrotu:* K. s p o ż y w c z y a. k o n s u m c y j n y, używany przez dłużnika na zaspokojenie potrzeb życiowych. K. p r o d u k c y j n y a. w y t w a r z a n i a, używany na cele wytwór-

cze. K. osobisty, oparty jedynie na zaufaniu do osoby dłużnika i jego stanu majątkowego. K. rzeczowy, zabezpieczony zastawem jakiejś rzeczy. K. hipoteczny, publiczny, prywatny. K. jest użytkowanie z cudzego kapitału, dozwolone przez kapitalistę temu, którego majątek a. dobrą wiarę uważa za dostateczną ewikcję. Kras. A. Mieć, stracić, znaleźć K. Potrzebować, szukać kredytu. Otwierać komu K. Trzeba było znów od niego pożyczyć, zyskawszy K. Słow. Borg umarł, a K. nie żyje. Prz. Na K. (=*na rachunek, na borg).* Brać, dawać, kupować, sprzedawać, żyć na K. Szaleństwo przedających, że dają w kredycie to, za co nic przez całe nie odbiorą życie. Nar. Dziś za pieniądze, jutro na K. Prz. Pije, jak na K. Prz. **4.** han. *rubryka należności w księgach rachunkowych:* Zapisać w kredycie. **5.** myśl. *przywiązanie psów do myśliwego:* Psy mają K. do tego dojeżdżacza. <Włos. credito, Fr. crédit>

×**Kredyt-kasa, y,** lm. **y** *kasa pożyczkowa.* <Kredyt+Kasa>

Kredytor, a, lm. **owie** *ten, co użycza kredytu, wierzyciel, !dłużnik, †pożyczalnik.* <Łć. creditor>

Kredytorka, i, lm. **i** forma ż. od **Kredytor,** *wierzycielka.*

Kredytorski przym. od **Kredytor:** Głównie o to chodziło ojcu, aby ta uroczystość w oczach ludzkich, a szczególniej kredytorskich, miała charakter niewinnej niespodzianki. Byk.

Kredytować, uje, ował I. komu=*dawać na kredyt, na borg, na rachunek, borgować, udzielać kredytu:* K. komuś jakąś sumę. **2.** × kogo=*dobrze uważać:* Obadwa byli bardzo kredytowani u pana wojewody, który ich nad wszystkich lubił. Ochoc. **3.** han.: kogo = *wpisywać go na wierzytelność, na kredyt, zapisywać, co ś. mu winno:* K. kogo na jaką sumę. <Od Kredyt>

Kredytowanie, a, blm., czynność cz. **Kredytować.**

Kredytowy przym. od **Kredyt:** Ustawy, przesilenia kredytowe (=*dotyczące kredytu).* Listy kredytowe *(=poświadczające kredyt, zastawne).* Gospodarstwo kredytowe (=*w którym już kredyt ś. rozwinął).* Instytucja kredytowa *(= udzielająca kredytu).* Towarzystwo kredytowe miejskie i ziemskie. Bank kredytowo-parcelacyjny (=*udzielający kredytu na kupno ziemi przy parcelacji majątku).*

Kredytówka, i, lm. **i** *list zastawny państwowy, moneta papierowa, banknot.*

Kredytywa, y, lm. **y I.** a. **Akredytywa** *list uwierzytelniający dla posła a. ajenta dyplomatycznego:* Jest w posiadaniu kredytywy poległego komisarza czy lustratora oddziału. Lam. **2.** han.= **Akredytywa.** <Nm. Creditiv ni.>

×**Kredzenie, a,** blm., czynność cz. **Kredzić.**

Kredziany p. **Kredowy:** Wzgórek K. L.

Kredziasty, †Kreciasty, †Kretowaty, ×Krejdowaty *podobny do kredy:* Ziemia tam jest wapienna a. kredziasta. L.

×**Kredzić, i, ił** p. **Kredować.**

Kredzisty, †Krecisty *pełen kredy.*

Kreg, u, blm. gieol. *nazwa formacji plioceńskiej w Anglji.* <Ang. crag>

[**Kregiel, gla,** lm. **gle**] **i** lm. **†Kregle** p. **Kręgiel.**

[**Kregulaszek, szka,** lm. **szki**] **I.** p. **Krogulec. 2.** *biedronka, krówczka (owad), [babka].*

[**Krej, krwi,** lm. **krwie**] p. **Krew.**

×**Krejcar, a,** lm. **y** p. ×**Krajcar.**

Krejcerówka, i, lm. **i** *moneta austryjacka = 40—42 gr. pol.,* in. cwancygier.

Krejcsztuba, y, lm. **y** p. **Wiórownia.** <Nm. Kräusstube>

[**Krejczyrski**] *krawiecki:* K. okrajek. <Czes. krejčiřský>

[**Krejda, y,** lm. **y**] p. **Kreda:** To trzeba zapisać krejdą na murze. Prz Zdr. [**Krejdka**].

[**Krejdka, i,** lm. **i**] p. **Krejda:** Na krejdkę (=*na rachunek).*

×**Krejdowaty** p. **Kredziasty.** Torz.

[**Krejga, i,** lm. **i**] *wierzchnia krawędź dachu słomianego.* <Lit. kraíka(s)>

[**Krejs, a,** lm. **y**] **I.** a. [**Krys**] *powiat.* **2.** a. [**Krez**] *krąg, okrąg, obwód, koło:* Na opatrzone miejsce mieszczanie żwanieccy delikwentów zaprowadzą i K. z siebie uformują. Rol. <Nm. Kreis>

[**Krejsamt, u,** lm. **y**] p. **Krajzamt:** W miejsce cyrkularnych starostw, czyli krejsamtów, zaprowadził urzędy administracyjne powiatowe. Skarb. Gdy do wyłamania drzwi przychodziło, on ciągle krejsamtem straszył. Drz. <Nm. Kreisamt>

Krejsamtman, a, lm. **owie** p. **Krejskapitan:** Żona krejsamtmana, a jej dobra przyjaciółka, skoro ś. dowiedziała o jej przybyciu, przyszła do niej. Rzew. <Nm. Kreisamtmann>

Krejsamtmanowa, ej, lm. **e** *żona krejsamtmana:* Są zaproszone na wieczór do pani krejsamtmanowej tutejszej. Rzew.

[**Krejsblat, u,** lm. **y**] *dziennik powiatowy.* <Nm. Kreisblatt>

Krejshauptman, a, lm. **owie** p. **Krejskapitan:** Przesiadywał w Biale K. i sprowadzał za sobą ligę urzędników Niemców. Bart. Jestem jako K., gubernator, landrat. Mick. <Nm. Kreishauptmann>

Krejskapitan, a, lm. **owie, Krejshauptman, Krejsamtman** (daw. w Galicji) *naczelnik krejsamtu, starosta cyrkularny.*

Krejskomisorjat, u, lm. **y** *komisarjat powiatowy:* Furaże z krejskomisorjatu szły dla koni naszych. Ochoc. <Nm. Kreiscommissoriat>

Krejzować, uje, ował p. **Wiórować.** <Nm. kräusen>

Krejzowanie, a, blm., czynność cz. **Krejzować.**

[**Krejzrak, a,** lm. **owie**] = **Krajzrak.**

†**Krekorać, rze, rał,** †**Krokorać,** [**Krekorać, Krokorać, Krekować**] **I.** (o kurze) *wydawać głos, gdakać, kwokać:* Kokoska juz mi nie krekorze. Krekorze kokosz. Kn. **2.** przen *paplać, gderać:* Krekorze jak kokosz. Prz. <Dźwn.>

†**Krekoranie, a,** blm., [**Krekoranie**] czynność cz. **Krekorać.**

[**Krekorzyczka, i,** lm. **i**] *kura.*

[**Krekotać, ce, tał**] (o kaczce) *wydawać głos:* Kaczki krekotały. <Dźwn.>

[**Krekotanie, a,** blm.] czynność cz. **Krekotać.**

[**Krekować, uje, ował**] p. **Krekorać.**

[**Krekowanie, a,** blm.] czynność cz. **Krekować.**

Krektać, ce, tał I. [K.] p. **Krechtać. 2.** myśl. (o głuszcu) *wydawać chrapliwy głos o zachodzie słońca w miejscu, skąd rankiem swą grę rozpoczyna.* <Dźwn.>

Krektanie, a, blm., czynność cz. **Krektać.**

[**Krekulaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Krogulec.**

×**Krele, ów,** blp. p. **Grele.** <p. Grele>

[**Krelik, a,** lm. **cy**]=**Kleryk.**

I. Krem, u, lm. **y I.** *śmietana a. śmietanka bita z cukrem.* **2.** *nazwa wódek słodkich, gęstością przy-*

pominających śmietanę: K. pomarańczowy, waniljowy, maraskino. **3.** *maść, używana jako kosmetyk:* Kremy do rąk. <Fr. crême dosł. = śmietana>

2. Krem, u, lm. **y I.** † *drzewo przydatne na barć, ale jeszcze nie wydłubane:* Za drzewo bartne, kto popsuł, zapłaci po dwie kopy groszy; za drzewo na barć, wyrobione, bez pszczół, kopę; a za K. bez barci, ile ich popsował, za każdy po półkopy groszy. St. lit. **2.** bart. *plastry od pszczół wymarłych.* <Zap. Ros. кремь = najlepsza część lasu>

!Krem nieod. przym. od **Kremowy.**

!Krema, y, lm. **y** *wyższe warstwy towarzyskie, śmietanka towarzystwa, arystokracja, elita:* K. towarzystwa wyjeżdża do wód. <Fr. crême dosł. = śmietanka>

!Kremacja, i, lm. **e** *palenie ciał zmarłych.* <Łć. crematio>

!Kremacyjny przym. od **Kremacja:** Zakłady kremacyjne.

Kremaljer, a, lm. **y, Kremaljera** fot. *śruba, nadająca różne położenia aparatowi fotograficznemu.* <Fr. crémaillère ż.>

Kremaljera, y, lm. **y I.** fot. p. **Kremaljer. 2.** mech. *pręt zębaty, wprawiany w ruch obrotem kółka również zębatego, wskutek czego ruch obrotowy zamienić ś. daje na ruch prostolinijny.*

!Krematorjum, w lp. nieod., lm. **a, ów,** × **Spalisko I.** *miejscowość a. budynek urządzony do palenia trupów.* **2.** *piec ku temu służący.* <Niby Łć. crematorium, od cremator = palacz>

Kremel, mla, blm. *ubytek cukru, powstały przy rąbaniu przez odpryskiwanie i sproszkowanie.* <?>

[**Kremer, mra,** lm. **mry, Kremr**] *rodzaj drapacza.* <Od nazwiska Nm. Krämer>

†**Kremny** przym. od **2. Krem:** Jeśliby kto niwę rozrabiając, czyje drzewo bartne a. na barć uczynione, kremne abo z pszczołami a. i bez pszczół opalił... St. lit.

Kremometr, a, lm. **y** *przyrząd do oceniania dobroci mleka i śmietany.* <Now. z Fr. crême = śmietanka + Gr. métron = -mierz>

Kremor, u, blm. *kasza tarta, przecierana przez durszlak, gruca jęczmienna.* <Łć. cremor = gęstwina, esencja>

Kremotartar, u, blm. *winian potasu,* in. kamień winny. <Now. z Łć. cremor = esencja + Śr. Łć. tartarus = kamień winny>

Kremowy, !Krem przym. od **I. Krem:** Kolor K. = *biało-żółtawy, śmietankowy.* Suknia kremowa (= *koloru kremowego).*

I. Krempa, y, lm. **y** p. **I. Krępa.** <Nm. Krampe>

2. Krempa, y, lm. **y** p. **2. Krępa.** <Nm. Krämpe>

3. Krempa, y, blm. p. **3. Krępa:** Kazał on na trynkę, drugi ufa krempej, a trzeci tuzowi. Pot. <Nm. Krimp(f), Ang. crimp>

[**Krempel, pla,** lm. **ple**] *kołek (u brony), przytwierdzający [snuzy] do słupków.* <Nm. Krämpel>

Krempulec, lca, lm. **lce** p. **I. Krępulec.** <Nm. Krummholz, [krumpholz]>

× **Krempuls, u,** lm. **a,** × **Krepulo** *krople, lekarstwo:* Węgrzy roznosili po domach szlacheckich t. zw. krempulsa: ten od bolu głowy, tamten od żołądka, inny od gorączki. Rzew. <?>

[**Kremr, a,** lm. **y**] p. **Kremer.**

Kremserwajs, u, blm., **Kremzerwajs** chem. *biel ołowiana uformowana w tabliczki,* in. biel kremska. <Nm. Kremserweiss>

Kremski chem.: Biel kremska p. **Kremserwajs.** <Od miasta Krems>

Kremzerwajs, u, blm. chem. p. **Kremserwajs.**

Krenelaż, u, lm. **e** *ogół kreneli, krenele razem wzięte:* Szczyty zębate, śpiczaste formy, krenelaże... wszystko to składa ś. na jakąś heroiczno-fantastyczną architekturę. <Fr. crénelage>

Krenele, i, blp. *strzelnice, przerwy między parapetami okopów:* Baszty, poprzedzone rowami i ubrane w K. Jeż. <Z Fr. créneau>

Krenelowany mur = *opatrzony w strzelnice.* <Fr. crénelé>

Krenelowy przym. od **Krenele:** Na murach tych krenelowemi zębami i strzelnicowemi szczelinami wypisana jest groźba. Jeż.

× **Krenolina, y,** lm. **y** p. **Krynolina.** Zdr. × **Krenolinka.**

× **Krenolinka, i,** lm. **I** p. **Krenolina.**

Krenologja, i, blm. *nauka o źródłach wód.* <Now. z Gr. krēnē = źródło + -logía = nauka>

Kreofagja, i, blm. *mięsożerstwo.* <Gr. kreōfagía>

Kreolin, u, blm. p. **Kreolina.**

Kreolina, y, blm., **Kreolin** apt. *środek dezynfekcyjny, składający ś. ze zmydlonych krezolów.* <Now. z Gr. kréas = mięso>

× **Kreosot, u,** blm. p. **Kreozot.**

Kreować, uje, ował I. co = *tworzyć, stwarzać, ustanawiać, wprowadzać, zakładać:* K. wojsko, marynarkę. K. pięćdziesiąt posad sędziowskich. Pułki świeżo kreowane. **2.** kogo czym = *robić, mianować, wynosić na godność, obierać, wybierać:* K. kogo kardynałem. Nowo kreowani biskupi. Król go, zlekka uderzając po ramionach, kreował kawalerem. Troc. Pod buńczukiem! Już ś. na hetmana kreował. Sienk. Ktoś ty, hetmanie, jest, abyś ś. sędzią i katem kreował? Sienk. <Łć. creare>

Kreowanie, a, blm., czynność cz. **Kreować.**

Kreozot, u, blm., × **Kreosot,** × **Kreasot** chem. *jeden z produktów suchej dystylacji różnych drzew, a przedewszystkim bukowego, zawierający w sobie różne fenole i ich estry, a stąd mający własności antyseptyczne.* <Now. z Gr. kréas = mięso, ciało + sōzein = ratować, konserwować>

Kreozotal, u, blm. apt. *węglan kreozotu.*

Kreozotowy przym. od **Kreozot:** Mydło kreozotowe. Oleje kreozotowe.

Krepa, y, lm. **y I.** *lekka przezroczysta tkanina z jedwabiu a. bawełny, gaza kędzierzawa:* Czarna K. jest oznaką żałoby. K. na rękawie, na kapeluszu. Przen.: Noc swą krepę czarną rozwinęła. Jabł. **2.** teatr. *włos kręcony, używany do przyprawiania wąsów, bród i t. p.* <Fr. crêpe m.>

[**Krépáło, a,** lm. **e**] p. **Krepalec.** <Może Nm. [kröpel] = kadłubek; kaleka>

[**Krepalec, lca,** lm. **lce, Krépáło**] *rękawica bez palców (używana przy wybieraniu kartofli).*

Krepel, pla, lm. **ple I.** †**a.** †**Krępel** *rodzaj pieczywa, placek:* Mniejsi stanowie pioką kreple, więtsi torty. Rej. Weźmiesz K. jeden. Bud. (= *placek.* B. G.). Kreple przasne w oleju smażone. Leop. (= *placki.* B. G.). Ciasta rozmaite, torty, makarony, kreple, pączki, placki. Kn. Masło do smażenia krepli, ciast. Haur. Kreple są ciasta smażone. L. **2.** [K.] *pączek z ciasta.* Zdr. [**Kreplik**]. <Nm. [kräppel]>

I. [**Krepel, pla,** lm. **ple**] p. **Krypel.**

2. [**Krepel, pla,** lm. **ple**] *słupek na murłacie.* <Może Nm. [kröpel] = kadłubek; kaleka>

Krepina, y, lm. **y 1.** *zwój włosów sztucznych poplątanych, służący kobietom za podkładkę pod włosy, aby ś. wydały pelniejszemi.* **2.** w lm. p. **Krępiny:** Krepiny, rozmaite ozdoby do fręzli. Goł. **3.** a. **Torsadka** tap. *tasiemka pasamoniczna do zakrycia gwoździ zwyczajnych.* <Fr. crépine>

Krepinka, i, lm. **i 1.** [K.] = a) *uździenica.* b) a. [**Krapinka**] *taśma, wstążka, koronka:* Spodnice bramowane krepinkami. **2.** siod. *gwoździk siodlarski.* <Fr. crépine>

[**Krepirować, uje, owal**] **1.** *ciężko chorować.* **2.** *kończyć życie.* Por. **Krepnąć.** <Nm. krepieren>

[**Krepirowanie, a,** blm.] czynność cz. **Krepirować.**

!**Krepitacja, i,** lm. **e** lek. (crepitatio) **1.** *trzeszczenie, dające ś. słyszeć w płucach w ich zapaleniu.* **2.** *chrzęszczenie, dające ś. wyczuć w złamanych kościach.* < Now. z Łć. crepitare = chrzęścieć>

× **Krepki** p. **Krzepki.** <Ukr. krepkij>

× **Krepko** przys. od **Krepki,** p. **Krzepko.**

× **Krepkość, i,** blm. rz. od **Krepki,** p. **Krzepkość.**

Kreplada, y, lm. **y** stol. *narzędzie do przypasowywania listew.* <Nm. Kröpflade(n)>

[**Kreplik, a,** lm. **i**] p. **Krepel.**

!**Kreplis** przym. *z gładkiej krepy:* W czarnej K. sukni, nasianej bukietami róż wszelkich kolorów. Es. <Fr. crêpe lisse = gładka krepa>

[**Krepnąć, nie, nął**] *zdechnąć, umrzeć.* Por. **Krepirować.**

[**Krepnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Krepnąć.**

Krepon, u, lm. **y 1.** *rodzaj grubej krepy:* Kreponu sztuka. Ins. c. l. **2.** *rodzaj tkaniny welnianej.* Troc. <Fr. crépon>

† **Krepota, y,** lm. **y** = **Chrapot.**

Krepować, uje, owal rzem. *przypasowywać na kantach listwy przed ich przybiciem; przycinać listwę na ramki i spajać je w winklach; łączyć odręcznie wszelkie listewki a. gzymsy;* in. gierować. <Nm. kröpfen>

Krepowanie, a, blm., czynność cz. **Krepować.**

Krepowy przym. od **Krepa.**

† **Kreptuch, a,** lm. **y** *worek z owsem dla koni:* Można było czekać, aż kramy poszyją wory, kreptuchy i pokrowce. Paw. <Nm. Kripp(en)-tuch dosł. = płótno żłobowe>

× **Krepulo, a,** lm. **e** p. **Krempuls:** Węgrzyn... z olejkami, z krepulcami. Kant.

× **Krepulec, lca,** lm. **lce** p. **1. Krępulec:** Krępuję, mocno zwięzuję, krepulcem ściągam. Kn.

Krepunek, nku, lm. **nki 1.** mul. = **Gierunek. 2.** stol. *obicie listwami.* <Nm. Kröpfung>

Krerać, a, al, × **Kryrać** (o gęsiach, łabędziach, żórawiach, kuropatwach) *krzyczeć:* Gęś krera. Dudz. Łabędź krera. Toł. Żóraw krera. Urs. (= *struka*). K., głos wydawać, mówiąc o łabędziu i kuropatwie. Mrong. <Dźwn.>

Kreranie, a, blm., czynność cz. **Krerać,** *krzyk gęsi, łabędzi, żórawi, kuropatw:* K. gęsie, żórawie. Troc. <? Dźwn.>

Kres, u, lm. **y,** † **Krys 1.** † *koło, krąg, okrąg:* Dwa kresy a. koła na niebie słonecznego biegu. Troc. **2.** † przen. *obrąb, sfera, zakres, granice:* Bóg człowiekowi pewny K., w którymby stał, zamierzył, i pewny cel, do któregoby zmierzać miał. Żarn. Prawdziwi pasterze ci, którzy w kresie, od pryncypała swego zamierzonym, stoją. Żarn. Zwierzchność, któraby i sędziów i starostów i wszelakich inych urzędników doglądała, iżby każdy z tych z kresu sobie zamierzonego nie występował. Górn. Władza i majestat królewski wzajem senatorską i szlachecką wolnością miarkuje ś., i w kresie słuszności wszytkie osoby dygnitarskie z królem panem swym zachowują ś. Gwag. Z tego ja kresu nie wykroczę. Orzech. Naprawić, co ś. z kresu wykroczyło (= *porządku, ładu, kolei*). **3.** *linja okalająca pewną przestrzeń, linja graniczna, granica, kraniec:* Zamierzyłeś K. pewny morzu, że wiecznemi czasy wezbrać nie może, ani szkodzić ziemi. Kochan. Od brzegów Gadesu doścignął aż do światów nieznajomych kresu. Mick. Słońce ostatnich kresów nieba dochodziło. Mick. W krainie, w której niema końca, kresu. Słow. Przen.: Nam przystoi potrzeby nasze kresami abo granicami w Ewanielji zamierzonemi opisywać. Wuj. Na tym cnota zależy, abyśmy żądzom pewny K. zamierzyli. Petr. Chciwości kresu nie mają. Górn. (= *miary*). Szaleństwa mego nie widzę kresu. Len. Gdzie K. potęgi naszej? Sienk. **4.** w lm. *granica = pogranicze, kraina pograniczna; straże pograniczne, linja pogranicza wojskowego, obronna linja graniczna:* Kresy południowe. Kresami w dawnej Polsce nazywano obronną linję przeciwko Tatarom i Wołoszczyźnie od Dniepru do Dniestru. Służba na kresach. „Na kresach" (tytuł powieści Zacharjasiewicza). Przen.: (Po śmierci ojca) dziad jeszcze stał na kresach, modląc ś., głuchy, zmartwiały. Krasz. **5.** *punkt ostateczny, meta, koniec, cel:* K. oznacza ostateczny punkt, na którym co ś. kończy, a za który ani dalej, ani wyżej nie idzie. Kras. A. † K. zawodniczy, od którego wybiegają. Kn. (= *meta na wyścigach*). † K. zawodniczy, do którego biegają, abo od którego ś. wracają. Kn. Nie dobiegł do kresu. Troc. Do kresu przed wszystkiemi bieży. Kochan. Przen.: Wiele ich bieży, ale nie wszyscy do kresu dobieżą. Skar. Co godzinka upłynie, to już nie nasza; a co dalej, to do kresu bieżymy. Rej. K. ukaże, kto dobrą drogą bieg prowadzi. Szymon. Dopinał swego przez figle i sidła, lecz blizko kresu zerwały ś. wędzidła. Pot. Królestwa pewny swój K. mają. Warg. Za trzy dni wszystkiemu K., walka i zgon! Słow. To jutro, jutro, to K. zbyt daleki. Słow. To staranie aby łacniej szło ku zamierzonemu kresowi. Troc (= *zamiarowi, celowi*). Pieśń często z kajdan iskry wydobywa, więc będę śpiewał i dążył do kresu. Słow. Póty K. niech będzie wyliczania mego. Troc. † Póty K. Troc (= *nic więcej*). K. podróży. Szczęśliwie dosyć przebył on niebezpieczną żeglugę, ale tu, u kresu, gromadziły ś. trudności i niebezpieczeństwa. Krasz. Położyć K. czemu a. × czego. Oto ja jestem, który temu złemu K. położę. Mochn. Szabla Sobieskiego położyła K. ostatni zewnętrznym zapędom islamizmu. Mochn. Czas było szturmem położyć K. wojny. Mick. K. życia. Życie ludzkie ma K. zamierzony sobie. Koch. W. K. żywota jego już przyszedł. Wys. Poeta czyni Gustawa samobójcą, kładącym K. życiu. Chm. † Na zły K. kogo wdać. Km. (= *gotować komu zły koniec, na niebezpieczeństwo lub utratę życia kogo narażać*). Kto już do tego kresu przyjdzie, iż niczego więcej nie pragnie, jedno tego by był dobrym, łatwiuchno ś. nauczy, jak przyjść k temu. Górn. Czy do tych kresów zaszły rzeczy, iż domowego naszych zwad kąkolu nie zdoła wyrwać dłoń bratniej przyjaźni? Mick. Już dziś rzeczpospolita daleko odeszła od tego kresu, na którym stojąc świat odrodzić obiecywała. Krasz. Ten mniemany małżeństwa nieprzyjaciel, przysięgłabym, iż jest na kresie zrobić nieszczęśliwą jaką niewiastę. L. Lek.:

K. dali wzrokowej. K. pobliża wzrokowego, in. p o b l i ż e. **6.** × *okres, perjod:* Pomnij na ojca swego, boski Achillesie, w równym on ze mną wieku, w ostatnim lat kresie. Dm. **7.** † *tor wyścigowy:* Około tego świeckiego zawodu jako ś. ludzie pilnie starają, jako szkapy harcują, jako je po kresu wodzą, dziwnie stroją. Rej. Szyrmierze szyrmowali w szrankach i w kresie. **8.** † przen. *wyścigi:* Rozmyśl ś., jaki K. bieżysz. Rej. <Nm. Kreis, zap. przez Czes. (o)kres>

Kresa, y, lm. **y 1.** *linja długa:* K. cyrklem zrobiona. Troc. (Światło) wystąpi jak czerwona K. między ciemnemi pasmami. Krasiń. Koń z czarną kresą na grzbiecie (*=pręgą*). **2.** *blizna:* K. częstochowska. Prz. (*= tęga szrama na twarzy*). O swoich kresach na łbie i na twarzy rozpowiadać nie lubi. Chodź. Ujrzeliśmy tego wąsala z kresą przez łeb i twarz. Chodź. **3.** × w lm. = a) *stanowiska wojskowe do przesyłania listów, poczta wojskowa:* Przesyłka pism w tamte strony odbywała ś. przez t. zw. kresy, t. j. stójki wojskowe. Lip. J. Pisma przez rozstawione kresy przechodziły. Ochoc. Przy odjezdnym ułożono kresy do przesyłania korespondencji przez wieś Zubkowicze, którą trzymałem od opata. Ochoc. Bardzo prędko przez królewskie kresy przyszła odpowiedź prędka i nakazująca. Krasz. b) przen. *listy, wiadomości otrzymywane tą drogą:* Dnia tego nikt nie przyjechał, kresy z Warszawy nie nadeszły, korespondencyj pilnych nie było. Krasz. Kresy nadeszły z Warszawy, dawały do myślenia. Krasz. **4.** [K.] = a) a. [**Stójka**] *kolej służby jednodniowej na posyłki w urzędzie wójta gminy:* Poszedł na kresę (*=udał ś. na taką służbę*). b) *kreska, obwódka u kapelusza:* Starszemu kapelusz tak na oczy zapadł, że K. dotykała ś. prawie jego nosa. Rog. **5.** anat.: a) K. biała brzucha, in. l i n j a a. s m u g a b i a ł a (linea alba). b) K. chropawa, chropowata (linea aspera femoris) = *chropowata, wązka i długa wyniosłość na tylnej powierzchni kości udowej, za przyczep dla mięśni służąca,* in. k r e s k a c h r o p o w a t a, l i n j a c h r o p a w a, c h r o p o w a t a. c) K. krańcowa miednicy, in. l i n j a b e z i m i e n n a (linea innominata s. terminalis pelvis) = *linja, okalająca wejście do miednicy mniejszej.* **6.** lek.: K. przedziałowa a. graniczna = *linja oddzielająca część ciała przez zgorzel zajętą od zdrowej* (linea demarcationis). **7.** leśn.: K. leśna = *rozpadlina w środku drzewa, częstokroć przez rdzeń wzdłuż idąca i znacznej wysokości sięgająca.* Zdr. **Kreska, Kryska, Kreseczka.** Zgr. [**Krecha, Krycha**]. <Nm. Kreis>

× **Kresa, y,** lm. **y** p. **Kreza:** Była ona w sukience błękitnej prostego kroju z kresą z rąbku flamskiego. Przybor.

Krescencja, i, lm. **e,** [**Krestencja**] **1.** *plon roślinny, ogół płodów rolnych, zbiory w gospodarstwie, urodzaj.* **2.** [K.] *dobytek, mienie.* <Łć. crescentia>

Krescentywa, y, lm. **y** *pokolenie, gieneracja:* Świeższej krescentywy, ale jakby z czasów Paska, zamaszysty okrutnie, krzykliwy, do wypitej, do wybitej gotowy zawsze. Krasz. <Now. z Łć. crescentia = wzrost, urodzaj>

Krescytywa, y, lm. **y 1.** *karjera, poprawa bytu:* Ta ranga otwierała drogę do dalszej krescytywy. Krasz. Na własną rękę, przebojem przedsięwziął dobijać ś. krescytywy. Krasz. <Śr. Łć. crescitiva dosł. = szybko rosnąca>

Kreseczka, i, lm. **i** p. **Kresa.**

[**Kresichleb, a,** lm. **y**] *gatunek bochenków chleba, po ugotowaniu pieczonego.* <Zap. Nm. [kreuzbrot] = pierwszy do pieca idący bochenek ze znakiem krzyża>

× **Kresić, i, ił** p. **Kreślić:** Ludzi takich zwykli chłopięta przy dworze kretą piętnować a kresić. Glicz. Rysuję co wąglikiem, ołowem, kreszę, konterfetuję. Kn. <Od Kres>

Kreska, i, lm. **i, Kryska 1.** p. **Kresa:** a) *mała kresa, linijka:* Dziecko zaczyna naukę pisania od kresek. Kreski miernicze. Troc. Malarz, udawca natury, jedną kreską czyni góry. Słow. Jeśli drukarz znajdzie, że do treści z podróży wątkiem zlewa ś. przypisek, to go pod strofą poprzednią umieści, zmazawszy parę skrzyżowanych kresek. Słow. (*=gwiazdkę, odsyłacz*). K. nad literą. K. w pisaniu nad głoskami z prawej ku lewej, abo z lewej ku prawej, akcent. L. K. pozioma, zastępująca cudzysłów. Przy kresce stoi ten wiersz. Troc. Przen.: Łatwiej jest niebu i ziemi przeminąć, niż jednej kresce Zakonu upaść. Sekl. Ani w jednej kresce wiary nie odmienił. Skar. (*=ani na źdźbło*). Na jednę kreskę odwieść go od wiary nie mogli. Skar. — Oznaczać kreskami rzeczy dawane na kredyt, np. kieliszki wódki. Przen.: Pić na kreski. L. (*=na kredyt, na borg, na kredę*). b) Remedium, które i krew zatrzymuje, i w krótkim czasie tak leczy, że tylko K. zostaje. Chodź. c) [Kapelusze z jaksamitką obwiedzioną kréskami]. **2.** × = a) *przecinek, koma.* Sł. wil. b) K. pisarska = *kropka.* Kn. **3.** *głos wyborczy, gałka:* Dać komu kreskę. Szepnął ktoś do szlachcica: „Daj kreskę Dowejce!" A ten nie dosłyszawszy, dał kreskę Domejce. Mick. O przyjaźni zapewniał, potrzebując mej szabli lub kreski na sejmie. Mick. Cieszy ś. mówca, widząc, że są nawróceni, gładzi kieszeń, bo kreski ich już ma w kieszeni. Mick. Rodzinę Soplicców miał jakby w dowództwie i trzystu ich kreskami rządził wedle woli. Mick. Projekt ten za pierwszym wotowaniem większością 103 kresek przeciw 63 odrzucony został. Skarb. Nie było waści do kréski, nie będzie i do miski. Prz. (*= ponieważ nie głosowałeś za mną, nie będę cię ugaszczał u siebie*). Starsze kreski. Troc (*=głosy przedniejszych z pośród głosujących*). **4.** *kolej:* Przyszła i na niego K. Przyszła kréska na Matyska. Prz. **5.** † *stopień:* Przebiec wszystkie kreski sprawiedliwości. **6.** anat.: K. chropowata. <p. Kresa>

Kreski, sek, blp. **1.** × u koszuli = *kołnierz marszczony u koszuli.* **2.** p. **Krezka.** <Nm. (Ge)kröse>

× **Kreski** p. **Kresowy:** Wójt K. z przysiężnikami czyli sołtysami kresowemi. Marg.

Kreskować, uje, ował 1. *kreskami oznaczać:* K. literę. Kreskujemy samogłoski, gdy są ściśnione. Kopcz. **2.** *cieniować kreskami rysunek.* **3.** a) a. × **K. ś.** *urządzać głosowanie, głosować, wotować:* Kiedy ś. lud kreskuje, kreski powinny być publiczne, i to jest gruntownym demokracji prawem. L. b) na kogo, na co a. × kogo, co = *głosować, dawać kreskę za kim:* Jeno mi Sasów nie kreskuj, mój Sodalisie! Kaczk.

Kreskowanie, a, blm., czynność cz. **Kreskować:** Sekretne K. jest łatwym sposobem odrzucenia wszelkich projektów do praw. Skarb.

× **Kreskowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kreskować ś.:** Po trzykrotnym kreskowaniu ś. skasowano te aktoraty. Mat.

Kreskowany im. od **Kreskować,** *kreską oznaczony: O,* e kreskowane.

Kreskowy p. **Krezkowy.**

†**Kresnak, a,** lm. **i** = **Chrzesnak.**

†**Kresny** przym. od **Krest:** Kresne całowanie. Mosk. *(=całowanie krzyża).* <Ros. krestnyj = krzyżowy>

Kresol, u, blm. p. **Krezol.**

Kresopal, a, lm. **e** *pal wbity przy młynie a. przy innym zakładzie wodą poruszanym, wskazujący wysokość zwierciadła wody.* <Kres + Pal>

× **Kresować, uje, ował** *robić kresy:* K. kogo *(=robić mu kresy = blizny, kiereszować go).*

[**Kresować, uje, ował**] p. **Krasować.**

× **Kresowanie, a,** blm., czynność cz. × **Kresować.**

[**Kresowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Kresować**].

Kresowany p. **Kresowaty.**

Kresowaty, × **Krysowaty, Kresowany** *pełen kres, blizn:* K. przez pysk, przez łeb. Troc.

Kresowiec, wca, lm. **wcy, Kresowy** *mieszkaniec kresów a. wojak kresowy:* Nie brak ani jednego z naszych kresowców. Rol. K. do szpiku kości. Rol.

Kresowy 1. a. × **Kreski** *na kresach będący, pograniczny:* Ludność kresowa. „Niewiasty kresowe" (tytuł dzieła Antoniego Rollego). Świat K. roztaczał czar i niebezpieczeństwo. Rol. **2.** × *dotyczący kres = poczty wojskowej:* Służba kresowa podobno została z tymże urządzeniem, jakie wprowadzonym było w maju 1790 r. T. K. **3.** *kolejno na służbie będący, kolejny, kolejkowy:* Żołnierz K. **4.** [K.] *pełniący służbę w urzędzie wójta gminy.* **5. anat.:** Splot K. p. **Splot. Kresowy, ego,** lm. **i** p. **Kresowiec:** Niewyczerpanego dowcipu, którym zawsze słynęli tak nazwani kresowi. Kaczk. <p. Kres i Kresa; żołnierz kresowy = Ukr. kołij, kolijnyk; por. Koliszczyzna>

Krest, a, lm. **y 1. a.** [**Chrest**] *krzyż grecki; order:* K. całować. Mosk. *(= składać przysięgę, przysięgać).* Ma kresty i medale. **2.** † = **Chrzest.** <Ukr. krest, chrest, Ros. krestъ>

[**Krestencja, i,** lm. **e**] p. **Krescencja:** Twoja krestencyja wiánek ruciany. <p. Krescencja>

†**Krestwo, a,** lm. **a** *przysięga.* Mosk. <Z Ros. krestъ = krzyż>

Kresylitowy kwas p. **Krezol.** <Krezol + LIT>

[**Kreszczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kreszczyć.**

[**Kreszczyć, y, ył**] *gdakać:* Kura krescy. <Dźwn.>

× **Kreszenie, a,** blm., czynność cz. **Kresić.**

†**Kresznak, a,** lm. **i** = **Chrzesnak** (pod 2). Troc.

†**Kreścijan, a,** lm. **y** i [**Kreścijan**] p. **Chrześcijanin:** Kalżdy K. więcej jest on udarowan, niźli który król pogański. Kaz. Gnieź.

[**Kreślak, a,** lm. **i, Kryślak**] **1.** pog. *szkaplerz.* **2.** w lm. *gatunek jabłek.* <Od Kreślić>

Kreślenie, a, blm., czynność cz. **Kreślić:** Wstrzymać nam ś. wypada z kreśleniem obrazu ówczesnego stanu kraju naszego. Skarb.

Kreślenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kreślić ś.**

Kreślić, i, ił, × **Kryślić,** × **Kresić,** †**Krześlić,** †**Kryślać 1.** *robić kreski, linje:* K. po papierze. Troc. **2.** *rysować:* K. plan budynku. K. koło czarnoksięskie na ziemi. Kto chciał wyrazić konia, człowieka, nagryzmolił postać konia, człowieka; umiano zatym pierwej K. niżeli pisać. Nar. Na kartach, przed odkryciem Ameryki kreślonych, na ogromnej przestrzeni Atlantyku rysowano dłoń olbrzymią. Słow. Wyjął papier, ołówek i kreślił figury. Mick. Staję blady i kreślę jej rysy, lub imię piszę na piasku wilgotnym. Słow. Nogą jakiś zygzak chiński kreśląc po piasku, rzekła. Słow. Gierwazy po nim (po wierzchu głowy) kreślił palcem różne rysy. Mick. Przen.: Drobnych państw granice karły kreślą mieczem. Słow. *(= określają, oznaczają).* Umysł je przybrał w jasne obrazu kolory, postaci ich odbija, wszystkie twarze kreśli. Słow. Zapominam — pamięć słabo kreśli. Słow. *(= odtwarza).* Na krzyż srebrną mgłę rozcina, znak zbawienia święty kreśli. Słow. *(= czyni).* Wiejskie domostwa kreśliły na tle ciemności łańcuch grubych, czarniejszych niż ona punktów. Orzesz. *(= tworzyły).* **3.** *pisać:* K. litery. Idzie K. pismo grzechu. Mick. Na piasku imię moje kreśli. Mick. Imię ukochane kreśli. Słow. Zamiast pieśni, znaki niepojęte kreśli. Mick. Stylem (= rylcem) kreślił coś i mazał. Len. Konstytucja księstwa była przez Stanisława Potockiego za wyrazami samego cesarza na kolanie kreślona. Skarb. **4.** × *brzydko pisać, gryzmolić:* Kreśli, jak kura. **5.** przen. *pisać = układać, tworzyć:* To kreślił bajki, to opisywał pożar miasteczka. Chm. Już wtedy kreślił wiersze. Chm. Piszą ś. dzieła naukowe, kreślą ś. te, których celem piękność. Brodz. **6.** przen. *opisywać, przedstawiać, malować:* Pisać jest właściwie oznaczać myśli literami, K. jest malować te myśli. Brodz. Opaliński w satyrach swoich kreślił obraz nadużyć, jakich ś. nad pracowitym ludem dopuszczano. Lel. Śledzić i K., na czym zależy narodowość. Mick. Duch niewolnik, nikczemny i zgniły, chce dzieje K. Pol. Dbał jedynie o to, ażeby K. obrazy uderzające nadzwyczajnością. Chm. **7.** × *zamierzać, układać, obmyślać:* Przyszło im na myśl, czy on nie co złego w głowie na nich kreślił. Pot. W swojej cosiś na mię kreśli głowie. Troc. W swoich myślach dziwne rzeczy kreśli. Troc. **8.** *przekreślać, przemazywać:* Co napisze, to kreśli, przemazuje. **K. ś.** *stanowić kreskę, odcinać ś. w postaci kreski:* Między kolumny na niebie ś. kreśląc, staliśmy. Słow. <Od Kres>

Kreślina, y, lm. **y** bud. *każda zdobina architektoniczna, zrobiona na zasadzie wykreśleń gieometrycznych.*

× **Kreśliwie** przys. od **Kreśliwy:** Grom padem błysknym świdrzenie K. sprawiwszy, sam ś. niszczy. L.

× **Kreśliwy** *kreślący, kresy czyniący.*

†**Kreślowaty** *pełen kresek.*

Kret, a, lm. **y,** × **Kryt,** [**Kręt, Krzet**] **1.** zool. (talpa europaea) *ssące owadożerne z łopatowatemi nogami przedniemi:* Noc w noc miny burzące kopią ś. w ziemi, jak krety. Mick. W myślach nie grzebią, jak krety. Słow. Kreteński arcybiskup złotym kielichem od Krzyżaków podnajęty i zamroczony; wskok miły Kreteńczyk, jako K. własny, w sprawiedliwości zalsnął. Błaż. Przen.: W cudzych ostrowidzami, a w swoich kretami. Pilch. *(= swoich wad ludzie nie widzą).* Ostrowidz on na bliźniego, a K. na siebie samego Prz. **2.** [K.] *młody derkacz.* **3.** wet. (talpa) *choroba końska:* K. jest to bolak karkowy. Piątk. <KRY>

†**Kreta, y,** lm. **y 1.** i [K.] p. **Kreda:** Ten dzień wesoły kretą namalujmy. Li. Znać, jak kretę na gipsie. Prz. Takie bajanie, chcesz, napisz kretą na ścianie. Li. Przełotrowawszy wszystko, przegrawszy, przepiwszy, dopiero chce być rządnym, dopiero rachuje, dopiero kretę psuje. Ciek. Gdy po trzecim kart daniu rachujemy kretę, on miał sto ok. Pot. *(= to, co ś. zapisało kredą).* K., kry-

da u cieśli, znak sznurem zrobiony. L. **2.** *rodzaj blejwasu.* Bobr. <Łć. creta>

[**Kreta, y,** lm. **y**] p. **Kreton.**

†**Kretales, a,** lm. **y** *datek na kredę, na wydatki szkolne.* Glicz. <Now. z Łć. creta = kreda>

Kreteński bot.: Dyptam K. p. **Dyptam.** <Od nazwy wyspy Gr. Krētē>

Kretes, †**Kretesz** tylko w wyrażeniach: a) Z kretesem, †z kreteszem, [z kretesu, do skretesu] = *do szczętu, ze szczętem, zupełnie:* Zburzyć, wywrócić, obalić, zniszczyć co z kretesem. Kościół ten rozwalił z kretesem. Leszcz. Po tej szarańczy w polach co było zielono, wszystko z kretesem jakby wygolono. Leszcz. Wszak to mój pan z kretesem odarty. Zabł. Niech ś. świat cały nań z kretesem wali, niezlękłe podeń swe nadstawi plecy. Kniaź. Chrońcież ś. tego nieprzyjaciela waszego, który po tyle razy zniszczył z kretesem siedlisko wasze. Wor. Kiedy niszczyć — to z kretesem! Pol. Rabują z kretesu. Chodź. b) × Bez kretesu = *nieodwołalnie.* <Z Węg. tönkretesz = zniweczyć>

†**Kretesz** p. **Kretes:** Buntownicze plemię z kreteszem gubią. Bals.

†**Kretka, i,** lm. **i** p. **Kredka:** Weźmij kretkę, niech ś. K. weźmie. Troc (= a) *zróbmy rachunek;* b) *zobaczymy, kto ma słuszność).*

†**Kretkować się, uje ś., ował ś.,** †**Krytkować ś.** *obliczać ś., zdawać rachunek.*

†**Kretkowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kretkować ś.**

†**Kretny** p. **Kredowy:** Kretna a. wapienna ziemia mało wody i też niesmacznej w sobie miewa. Trzyc. (= *wiele kredy zawierająca).*

Kretomysz, a, lm. **e** zool. (sorex) *zwierzę ssące owadożerne.* <Kret + Mysz>

Kreton, u, lm. **y,** [**Kreta**] *gatunek tkaniny bawełnianej gładkiej a. drukowanej:* Sofa pokryta kwiaciastym kretonem. Wilcz. <Fr. cretonne ż.>

Kretonowy przym. od **Kreton.**

†**Kretować, uje, ował** p. **Kredować:** Kretowany pergamin. Troc. <Od Kreta = kreda>

†**Kretowanie, a,** blm., czynność cz. **Kretować.**

†**Kretowaty** p. **Kredziasty.**

Kretowina, y, lm. **y l.** a. w lm. [**Kretowiny**] p. **Kretowisko:** Krety, wyrzucając ziemię w górę, wysypują owe pagórki, które kretowinami nazywamy. Kluk. W każdę kretowinę zdechłych raków nakłaść; bo krety od smrodu tego zdychać muszą. Haur. **2.** [Kretowiny a. **Żabki**] lm. *choroba koni.* <Od Kret>

Kretowisko, a, lm. **a, Kretowina,** [**Kretowiny** lm., **Kretowizna, Kretówka, Krętowina**] *kupka ziemi, wyrzuconej przez kreta.* <Od Kret>

[**Kretowizna, y,** lm. **y**] p. **Kretowisko.**

Kretowy p. **Kreci:** Kretowa mogiłka. Troc.

†**Kretowy** p. **Kredowy:** Kretowe zboże na ziemi krecistej. Kn.

[**Kretówka, i,** lm. **i**] p. **Kretowisko.**

Kretyn, a, lm. **i** lek. p. **Karłak:** Synek niedołężny, sędziątko z twarzą zwierzęcą kretyna. Słow. <Fr. crétin>

Kretynizm, u, blm. lek. p. **Karłactwo.**

Kretynka, i, lm. **i** forma ż. od **Kretyn.**

Krew, krwi a. †**krwie,** [**krwie, krewi, krywi, krzwie**], 6 pp. lp. **krwią** a. [**krywią**], lm. [**krwie**], †**Kry,** [**Krej, Kre**] **l.** fizj. (sanguis) *płyn krążący w tętnicach i żyłach ciała żywego:* K. tętnicza, żylna. K. ciepła, zimna. K. ludzka. K. zwierzęca (= *jucha, juszka).* †K. miesięczna p. **Miesiączka.** †K. czarna p **Melankolja.** †K. zsiadła p. **Posoka.** †K. biała, flegma; K. gorzka, kolera. Troc (= *nazwy płynów zasadniczych ciała, według dawnych pojęć).* †Krwie płynienie p. **Krwiotok.** Krwi z nosa płynienie. Krup. K. mu idzie, płynie, ciecze z nosa. †Krwią płynący = *cierpiący krwotoki.* Krwią płynąca niewiasta. Skar. Płucie krwią p. **Krwioplucie.** Krwią chrząknął. Mick. Krwią moczę. Troc. Krwią ś. pocić. Chrystus pocił ś. krwią w Ogrójcu. Krwią ś. pocił na piersiach i ręku, zdjęty bojaźnią. Boh. J. Dziś, by krwią płakał, żaden darmo nic. Glicz. (= *krwawemi łzami).* Byś krwią płakał, nie uczyni. Prz. Krwią płaczą, gdy łez im nie stało. Słow. Przen.: Kiedy ona lała łzy rozpaczy, to ja nieszczęsna krwią płakałam w sercu. Słow. — K. puszczać (sanguinem mittere). †Krwi puściciel (= *cyrulik).* Upust, puszczenie, upuszczenie krwi (sanguinis missio s. venaesectio). K., kiedy zła, upuścić trzeba. Prz. K. czyszczący. L. Taki rosół K. czyści i pokrzepia zdrowie. Mick. Krwią zajście = *siniec* (sugillatio), *dęga* (vibex). Krwią zajść, zachodzić. Szukałem w licu sinym, krwią nabiegłym, znaków boleści. Mick. Tysiące krwią zaszłych oczów. Krasiń. Wzdął policzki jak banię, w oczach krwią zabłysnął. Mick. Przen.: Krwią mi serce zabiegło. Mick. W niebezpieczeństwa godzinie na jedno serce, co zaszło krwią, dziesięć uśpiły fortele i mamidła. Krasz. — Tyle smaku, co krwi w raku. Prz. (*t. j. nic).* Czerwony jak K. Prz. Wygląda, jak K. z mlekiem. Prz. (= *rumiany i biały).* Nie dorzezałby ś. w nim krwie. Prz. (= *blady jak trup).* Ujrzę, jak ś. w ich licach K. żywo pali. Słow. Serce chłopcom ledwo z piersi, a K. z lica nie wyskoczy. Pol. Lica biją od krwi, co do nich napływa. Krasiń. Nigdy krwi, nigdy zmiennej barwy na licach. Krasiń. (= *rumieńca).* Stała z twarzą bez krwi, białą jak alabaster. Krasiń. Zapłoniła ś. blada postać Danta krwią gniewu. Krasiń. Zapłoniła ś. powtórnie postać, lecz jakoby krwią natchnienia. Krasiń. K., jak jeden za drugim rubiny, po ustkach wstydem rozpalonych biegła. Słow. — K. mi uderzyła do głowy. K. ś. we mnie burzy na taki widok. Gdy mu K. do głowy buchnęła, zawsze jednym sposobem usiłował pokonać opór. Krasz. (= *gdy ś. rozgniewał).* K. kipiała. Krasz. I natchnienie rwie ś. z głębi, kiedy w sercu K. zakłębi. Pol. Jeszcze K. zagra w tobie po dawnemu. Słow. Propozycja jego Firlejowi włos poczerniła siwy, K. zażegła ogniem młodości. Słow. K. coraz zażarciej wre mu po żyłach. Krasiń. Niezepsuta, wrąca młodości K. sny takie daje. Słow. K. mnie pali. Słow. Młody, palący ś. ogniem krwi żywej. Słow. Nigdy ś. K. w marach nie zapali. Słow. K. gorąca (= *usposobienie, temperament).* Gorącość krwi, co ciebie rzuca w niebezpieczeństwa. Słow. Krwi burza. Mick. K. nie woda. Prz. Grzmot nie piorun, K. nie woda. Prz. Widzę, co K. robi; nie zowią jej wodą słusznie; woda zimna, K. gorąca; możnaby ją zwać i mieczem. Birk. Ej panienki! K. nie woda! wstępna środa — zapust szkoda! Pol. To lud, co K. ma w żyłach, a K. pono nie jest lodem. Pol. Widzę, że w tobie ta K., to nie szafran z wodą. Słow. Każdy człowiek bliźni, lecz przecię K. nie woda. Oss. (= *związki rodzinne są silniejsze).* Że ś. ociec syna nie użalił! Przecież to K., nie woda. Zabł. Ścichnie pieśń i K. oziębnie znowu. Słow. Czas krwi tej nie wyziębi. Pol. Strach K. ostudza, a radość ją grzeje. Prz. Na tę wieść K. ś. w mych żyłach ścięła. K. w nim ścina ś. lodem

a. wre płomieniem. Mick. Z trwogi w sercu K. ś. zsiadła. Len. Przen.: Zimna K. (= *odwaga, spokój, obojętność*). Z zimną krwią na co patrzeć. Zabił go z zimną krwią. Mimo K. zimną z każdego karesu mogą wyniknąć rzeczy złe i zdrożne. Słow. Nic nie uszło jego oka, ani zachwiało krwią chłodną. Krasz. — Trunkiem i gorszą rozpustą popsuła ś. w nim K. Słow. Bodaj cię zła K. zalała! (= *bodaj cię apopleksja raziła!*). Jak powiem, waćpana K. zabić gotowa. Słow. Gdy ś. budziłem w noc bezksiężycową w ciemności, ze krwi piorunem nad głową... Słow. Przen.: To K. psuje (=*humor*). Nie psuj sobie krwi. Słuszsie ś. gniewasz, ale nie psuj krwi sobie. Boh. Kto ś. irytuje, K. sobie psuje. Prz. — K. płynie. K. wytoczyć. K. ś. leje. Krwie na wiatr bluźnięte. Słow. Krwią ś. oblać, powalać. Krwią ociekać. Broczyć, pływać we krwi. Kąpać ś. we krwi własnej. Reszta świata we łzach i krwi tonęła. Mick. Sto lat mijało, jak Zakon krzyżowy we krwi pogaństwa północnego brodził. Mick. Krwią zbryzgany. Ojca mego we krwi znaleziono. Słow. Cały we krwi. Kraj cały we krwi. Słow. Strumienie, potoki, morze krwi. Chmura nieprzyjaciół w K. ś. roztapia. Krasiń. Do krwi ś. zaciąć. Gryząc palce, do krwi ś. zadrasnął. Mick. Jeszczeć to nic, jeszcze nie do krwi. Kn. Bić ś. do pierwszej krwi. Do ostatniej kropli krwi. Przen.: Te oczy siwe ze srebrnemi rzęsy serce mi do krwi ugryzły. Słow. I tak ś. męczę i tak ś. znoję aż do krwi pamięcią. Krasiń. Człowiek zwyczajny pracom ludzkim w pocie i krwi odbytym. Krasiń. Brzękły pieniądze krwią zlane i potem. Słow. — Przelewać K. własną a. cudzą. K. nie woda, przelać szkoda. Prz. Kto leje cudzą K., wyleją też jego. Prz. W me imię będzie K. i łzy wylewał. Słow. Pan Jezus za wszystkich przelał K. na krzyżu. Len. Dałabym funt krwi, żebym tu nie była. L. Szlachetny nałóg, coby krwi utoczył gościowi. Krasz. Jabym całą K. wylał za niego. L. (=*życiebym zań położył*). Rozlew krwi. Skończyć bój bez krwi rozlewu. Mick. Nasza wyprawa krwi rozlanie wróży. Mick. Tangier krwią hiszpańską obleje. Słow. Przen.: Zmyć, obmyć obrazę we krwi. Niech we krwi wrogów nasze utoną urazy. Mick. Przen. **życie, narażenie życia:** Zachętę do zdrady trzeba było okupić dobremi przykłady, krwią, poświęceniem ś. Mick. Tę obrazę krwią okupię moją. Mick. Podłe fraszki, które trzeba było kupić krwią własną. Słow. Ptacy pieśniami za to Panu płacą, a człek miłością, i wiarą, i pracą, i krwią. Len. Oszczędzaj Litwy K. i głowę ojca. Słow. My, cośmy przyszli z naszej krwi ofiarowaniem. Słow. Niech Tarudant krwi nie skąpi, niech wasz król przyjmie wyzwanie. Słow. Oddaję K. mego dziecka na zemstę. Słow. Los, który mię panem niespodzianym robi waszej krwi, więcej waszą niewolą ozdobi. Słow. Przen. *człowiek zabity; śmierć, zabójstwo, mord:* K. niewinna, męczeńska. Głos krwi brata twego woła do mnie z ziemi. Wuj. Najświętsza Panna objawi mi ś. nad najświętszym trupem, nad krwią najbardziej Bogu ukochaną. Słow. Ta K. warta krwi Rizzia. Słow. Strasznemiś mi przypomniał słowy, że mi za K. braterską trzeba twojej głowy. Słow. O! córko, ojca twego K. cię splami. Słow. Mów, czy ci dość tego djamentu za K. twoich braci. Krasiń. Nie plamcie wy krwią tej godziny smętnej. Słow. Żałuję szczerze tej krwi. Słow. Na czole moim krwi nie leży plama, jam go nie zabił. Słow. Mam prawo tych rozgrzeszać, co ś. krwią zmazali. Słow. Starość ludzka, pełna krwi i winy. Słow. Nigdy ś. krwią bezbronnych ta szpada nie splami. Mick. Ja tej krwi nie winien, jam o tym nie wiedział. Mick. Niechaj żyje błoga, krwią ludzką od potwarzy broniona przez Boga. Słow. Dziś a. ich zwojować, a. przeszłe zwycięstwa krwią zapieczętować. Tw. Gwałt taki krwi nie zrodzi? Słow. Serce, którego K. i bitwy same zaspokoić nie zdołają. Krasiń. Dzieci siły i krwi, obojętnie patrzym na drugich słabszych i bielszych. Krasiń. Broń, aby te szeregi brzegów naszych nieobronnych nie wzięły bez krwi. Słow. (=*bez boju*). Włożę zbroję, w K. ś. rzucę. Słow. Pieśń, co do krwi pędziła rycerze. Słow. Do wielkiej krwi między niemi przyjdzie. 1641 r. (=*do rozlewu krwi*). Krwi chciwy. Dziki stanął, krwi niesyty mąż. Krasiń. Nie była to wściekłość, ani też krwi pragnienie. Krasiń. Idą jakby tygrysy na mą K. zażarte. Słow. Jeżeli chciałem, byś z Rejentem pojedynkował, nie myśl, że jestem zawziętym na K. ludzką. Mick. Przymierze krwią czyją napisać. Dudz. (=*w przymierzu obiecać kogo zabić*). Próżno słowa wyrzucam namiętne, pełne łez i krwi i błyskawic świetnych. Słow. — K. krąży w ciele. Przen.: W sercu śmiałym, w żyłach zdrowych bije dotąd K. koszowych. Pol. Królewska K. płynie we mnie. Słow. Szlachta odwieczna, w której K. rycerska płynie. Mick. Jeśli Soplicowskiej krwi kroplę w żyłach macie, uważ tylko. Mick. K. błękitna. Walka... z ojca krwią spada dziedzictwem na syna. Mick. Twe serce krwią dziedziczną kochać mogło ziemię śliczną. Pol. K. ci powie, jak uczynić w tym razie należy. Słow. Miłość dla swych współziomków z krwią miała wpojoną. Tom. Coś we krwi miałem, coś w myśli ustrzegło. Słow. Gdyby mi nawet w K. nie przeszła wzgarda... Słow. Czym tylko przeszłość świeci,... to... nam przeszło w K. i w kości. Pol. **2.** przen. *ród, pochodzenie; pokolenie; pokrewieństwo:* Po dziś dzień K. turecka tak zmieszana, że jednego nie znajdzie, który właśnie pochodzi z krwi dawnych Saracenów. Kłok. Na tronie Dawidowym żaden z jego krwi, ani męskiej, ani żeńskiej już nie siedział. Skar. Na państwo nie po krwi, ale po cnocie wstąpił. Skar. Św. Wojciecha na Praskie biskupstwo, jako swoję K. Czechowie obrali. Skar. Księżna Ostrogska przy krwi ś. W. K. M. wychowała. Górn. Słabe są krwi związki, gdzie idzie o interes. Nar. Książęta, stargawszy krwi związki przyjazne, lodowaty kraj niszczą sprzecznemi zamachy. Słow. Ostatnie z krwi Horeszków dziecię. Mick. Niema zgody, mopanku, pomiędzy Soplicą i krwią Horeszków. Mick. Z krwi dygnitarskiej, jest stolnika wnuczką. Mick. Słowa te... nie są godne krwi królewskiej. Słow. Niktże tej śmierci pomścić ś. nie umie na krwi wysokiej? Słow. Książęta krwi. Jednej krwi z tym swoim panem, jednej wiary z tym kapłanem. Pol. Dobra K. nie umie kłamać. Prz. Hańby i sromu K. moja nie znała nigdy. Krasiń. Na K. swoją nie mógł podnieść ręki. Len. Choć teraz skruszone olbrzymy zachodnie, jeszcze na ziemię K. ich może działać płodnie. Mick. Zetknięcie ś. niespodziane dwuch nieznajomych, ale krwią i duchem braci. Krasz. O! synu krwi wężowej! Słow. K. — piąta woda po marchwi. Prz. (o urojonym lub dalekim pokrewieństwie). O koniach=*rasa:* Koń pełnej, czystej krwi=*rasowy, folblut.* Pół krwi, ćwierć krwi = *mieszaniec.* **2.** Ciało i K. Pańska=*Przenajświętszy Sakrament,*

Eucharystja. **3.** przen. *coś podobnego do krwi:* Miód i wino już nie płynie strumieniem, ale czołga się skrzepłemi kroplami krwi nad zamarzłemi bryły. Krasiń. (*=płynu podobnego do krwi*). Nad skałami zachodzi słońce.. K. promienista zewsząd leje ś. na dolinę. Krasiń. (*=czerwoność*). Słońce... im bardziej spuszcza ś. na dół, tym bardziej krwią ś. zalewa. Krasiń. **4.** przen. *sok czerwony:* Krwią morwy jagody zajuszył Antjoch elefanty. Birk. Z piersi wytryska drugi taki strumień, piękniejszy barwą od krwi malinowej. Słow. **5.** Psia K. = *przekleństwo:* Psia jego K., jaki mądry! Orzesz. **6.** [Dziadowska K.] = *rum.* **7.** apt.: a) K. wołowa zasuszona (sanguis bubulus siccus). b) i tech.: Smocza K. (sanguis draconis) = *czerwona żywica z niektórych palm*, in. żywica smokowijowa, †krwawosok. **8.** wet.: [Czarna K.] = *wąglik odbytnicy u bydła*, in. zadnik (anthrax haemorrhoidalis). Zdr. [**Krewka**]. <KRW/KRY>

Krewa, y, lm. **y I.** karc. *większa liczba oczek niż gra wymaga; przegrana w grze, zwanej kwindecz.* **2.** przen. = a) *skrewienie, niedopisanie.* b) *niepowodzenie, fjasko, zła przygoda, bieda.* <Z Fr. crever dosł. = zdechnąć>

[**Krewa, y,** lm. **y**] p. **Krowa.**

†**Krewczejszy** p. **Krewki.**

Krewe-krewejto, a, lm. **owie** p. **Krywe-krywejto.**

Krewet, a, lm. **y,** posp. **Krewetka** zool. (palaemon) *skorupiak długoodwłokowy,* in. garnela. <Fr. crevette>

Krewetka, i, lm. **i** p. **Krewet.**

Krewić, i, ił I. karc. *mieć więcej oczek, niż potrzeba; przegrywać w faraona.* **2.** przen. = a) *robić coś złego, figle płatać.* b) *nie dotrzymywać słowa, uchylać ś. od czego, zawodzić, nie dopisywać.* <Od Krewa>

Krewienie, a, blm., czynność cz. **Krewić.**

×**Krewieński** *dotyczący krewnych a. pokrewieństwa:* Stąd już krok jeden do krewieńskich stosunków, t. j. do związków małżeńskich. Rol.

×**Krewieństwo, a,** lm. **a** p. **Pokrewieństwo:** K. najdalsze. Rzew. Rodzina milsza niż całe K. Mick. Przen.: Życzliwe serce to mi największe K. Min. Ojców zwyczaje, toć K. nasze. Brodz.

Krewka, i, lm. **i I.** [K.] p. **Krew:** Co za K. pod stołem, posypana popiołem? Pśń. Anieli ś. w niebie dowiedzieli, po tę świętą krewkę przylecieli. Pśń. **2.** †p. **Krewna:** O krewce twojej nie zapominaj. Troc.

I. Krewki, ×**Krzewki,** †**Krechki,** st. w. †**Krewczejszy** †*wątły, słaby;* przen. *ułomny, skłonny do grzeszenia:* Podeprzenie krewkich. Naw. Zdarz, by nasze krewkie ciało sprosną żądzą nie pałało. Groch. O jako jest K. a słaby i nietrwały przyrodzenia ludzkiego stan. Baz. Zmiłuj ś. nade mną, Panie, bom ci ja K. Wr. Ja grzeszny, ułomny i K., bez daru bożego powściągliwie żyć nie mogę. Skar. Uczmy ś., abyśmy także przeciw krewczejszej braci naszej cierpliwemi byli. Wuj. <KRUCH, sld. do Krew>

2. Krewki *mający gorące usposobienie, porywczy, gwałtowny, popędliwy:* Poznaje jej stryjnę, niewiastę o twarzy surowej, męskiej, wzroku bystrym, nieprzyjemnym, o głosie grubym, usposobieniu krewkim i gniewliwym. Temperamenty wartościowe — krewkie, ogniste — nieraz szły na marne. Dyg. Lek.: Człowiek K. = *człowiek temperamentu a. udoli krwistej, wrażliwej.* <KRW/KRY>

Krewko przys. od **Krewki.**

I. Krewkość, i, lm. **i** rz. od **I. Krewki;** ×**Krzewkość,** †**Krechkość,** †**Krachkość:** Niewiasty od Litwy pojmane, zabaczywszy swojej krewkości niewieściej, swoich stróżów, jako mogły, biły. Stryjk. (*=słabości*). Zgłoby mojej i krewkości człowieczstwa mego. Naw. (*=ułomności*). Wszyscy krewkości podlegli są, iż ludźmi są. Biel. M. Grzech z krewkości i niedołężności pochodzi. Karnk. Upadali święci w grzech z przyrodzonej krewkości; ale ś. z niego gorąco porywali z wielkiej swej cnoty. Skar. Wyrozumiej, Panie, krewkości naszej, a odpuść grzechy. Birk. Wszyscyśmy ludzie, i mamy nasze krewkości. L.

2. Krewkość, i, blm. rz. od **2. Krewki:** K. charakteru. Lek.: K. = *temperament, udola, usposobienie krewkie, krwiste, sangwinistyczne.*

Krewna, ej, lm. **e** forma ż. od **Krewny;** †**Krewka:** Byłam jej piastunką, jestem krewną, jedyną Zosi opiekunką. Mick. Przen.: Wówczas Polka taka rzewna, iż uwierzysz, że jej K. najsmutniejsza z gwiazd na niebie. Pol.

[**Krewniacki**] p. **Krewniaczy.**

[**Krewniactwo, a,** lm. **a**] p. **Pokrewieństwo.**

[**Krewniaczek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Krewniak:** Krewniaczkowie za czasu wojny pozabierali jemu fortuny. Kaczk.

Krewniaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Krewniak,** *krewna:* Córa blizkiej krewniaczki. Moraw. Jejmościna K., sierota na wychowanie wzięta. Krasz. Krewniaczką Basi jestem i powiernicą. Gom.

Krewniaczy, [**Krewniacki**] przym. od **Krewniak:** Pisarze rozmaitych szkół i nastrojów, którzy w krewniaczych grupach a. w dumnym odosobnieniu występowali na piśmienniczym polu. Trep. (*=złożonych z pisarzów pokrewnych kierunkiem*).

Krewniak, a, lm. **cy** p. **Krewny:** a) Konstancjusz większą część krewniaków wytracił. Lel. Pan podkomorzy zgromił swego krewniaka. Chodź. Kiedy i krewniaka jakiego wesprzesz, nie zgrzeszysz. Chodź. Poszła za mąż za dalekiego krewniaka waszego. Krasz. b) Z okna mojego więzienia obaczyłem dnia jednego Józefa Garnisza, krewniaka, t. j. węglarza, którego z Zaleszczyk przywieziono do Lwowa. Budz. **2.** [K.] *blizki krewny.* Zdr. [**Krewniaczek**].

×**Krewniczy** lek. (sanguinicus) przym. od **Krewnik:** ×Udola krewnicza = *temperament krwisty, sangwiniczny.* S. K.

Krewnić, i, ił *być krewnym a. krewną, być w pokrewieństwie:* Legły w grobie ojców, żywiąc i bawiąc tych, z któremi padło im sąsiadować, K. i kligować. Pol. **K. ś.** *przez związki małżeńskie wchodzić w pokrewieństwo:* Trapezuńscy cesarze, póki ś. z tym nieprzyjacielem nie mieszali i nie krewnili, tedy też dotąd całe państwo swe mieli. Biel. J. Nie chciał ś. K. Abraham z córkami Kananejczyków. Zał. <KRW/KRY>

Krewnienie, a, blm., czynność cz. **Krewnić.**

Krewnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Krewnić ś.**

Krewnik, a I. lm. **i,** a. **Żyleniec** bot. (poterium) *roś. z rodziny różowatych.* Gatunek: K. krwiściąg a. Pimpinela, niek. Sowia strzała, Czarnogłowa (p. sanguisorba). **2.** ×lm. **cy** lek. (homo sanguinicus) *człowiek temperamentu krwistego, udoli krewniczej,* in. sangwinik: K. wesół, skacze, miłuje, ściska, dałby

bardzo rad każdemu, by jeno co miał. Rej. K. ś. urodzi z biała rumiano. Rej.

Krewnobójstwo, a, lm. **a** praw. *zabicie krewnego.* <Krewny + BI>

†**Krewność, i,** lm. **i** i [**Krewnośćś**] p. **Pokrewieństwo**: Prawa krewności abo powinowactwa. P. cheł. By pokój zawarty potwierdzić krewnością, wziął Wratysław za małżonkę siostrę Bolesławową. Biel. M. [W naszą krewnosc wlezli szlachcice].

Krewny 1. †przym. od **Krew**: Krewna żyła. Kn. Wilgota krewna. **2.** †p. **Krwisty**: Ludziom młodym, zwłaszcza krewnym, lekarstwo. Sien. Człowiek kompleksji krewnej. Urzęd. **3.** × *skrwawiony:* Nie jestem z tobą wcale spokrewniony, krewnym nazwałem cię od krwi. Słow. **4.** *będący z kim w pokrewieństwie, spokrewniony:* Więc krewne pany, więc starsze urzędy z sowitym pocztem niech staną przy tobie. Mick. Przen.: Nie krewnym łańcuchem, aleśmy pobratani umysłem i duchem. Mick. *(=krwi, pokrewieństwa).* **5.** [K.] *winien, dłużny.* **Krewny, ego,** lm. **i** rz. **1.** a. **Krewniak** *człowiek spokrewniony z kim:* Blizki, daleki K. Pan Tadeusz ustąpi (jestem tego pewny), jako młodszy i jako gospodarza K. Mick. Rozbójnicy porwali w górach jego zięcia i okupu od krewnych żądali zuchwale. Mick. Żart.: K., jak dziesiąta woda po kisielu. Prz. *(=bardzo daleki krewny).* K. po Adamie. Prz. *(=wcale nie krewny).* **2.** × *brat stryjeczny.* L. **3.** Dobry K. a. **Krewniak** *karbonar, węglarz:* Węglarze nie braćmi, jak masony, ale dobremi krewnemi mianowali ś. i podpisywali siebie. Budz. <KRW/KRY>

[**Krez, a,** lm. **y**] p. **Krejs.**

Kreza, y, lm. **y, Kryza,** × **Kresa** a. w lm. †**Krezy,** †**Kryzy,** †**Krużki,** †**Kruszki 1.** *kołnierzyk kobiecy, zwykle marszczony; kołnierz obszyty falbanką;* in. f r e z a, f r y z a: Krezy trepele, kołnierz płócienny marszczony, jak u Żydów, lub też gładki dla ozdoby. Dudz. Białogłowskie wdziawszy na ś. krezy, podszedłem kobiety. Pot. **2.** anat. p. **Krezka**: Sam ś. żyłek dotyka, fata upatruje, sam krezów w ciepłych trzewach rękami probuje. Bardz. Z piersi wyjęte krezy i z żyłami. Bardz. Zdr. **Krezka.** <Nm. (Ge)-kröse=wnętrzności (pomarszczone)>

Krezeczka, i, lm. **i** anat. p. **Krezka.**

Kreziasty, Krezowaty, Kryziasty *podobny do krezy, pomarszczony jak kreza.*

Krezka, i, lm. **i 1.** p. **Kreza. 2.** w lm. [Krezki, **Kreski, Kryzki, Krużki**] *wnętrzności (np. cielęce).* **3.** w lm. anat. *błony przytwierdzające jelita i kiszki do tylnej ściany brzusznej, należące do otrzewny trzewowej,* in. k r e s k i, †k r e z y, †k r u s z k i, †k r u ż k i, †k r y s k i, †k r y ż k i, †k r y z y, †o d z i e d ź, ś r ó d j e l i c i e, × b ł o n a ś r ó d j e l i t n a: K r e z k a j e l i t a c i e n k i e g o a. j e l i t n a, ś r ó d j e l i c i e właściwe (mesenterium). K. o k r ę ż n i c y, ś r ó d j e l i c i e p r z y o k r ą ż n e, †b ł o n a ś r ó d k o l k o w a (mesocolon). K. z g i ę c i a b i o d r o w e g o o k r ę ż n i c y a. k i s z k i e s o w a t e j (mesenterium S romani). K. o d b y t n i c y, × ś r ó d j e l i c i e p r z y o d c h o d n e, × p r z y o d b y t n e (mesoprocton). K. a. k r e z e c z k a w y r o s t k a r o b a c z k o w e g o (mesenteriolum appendicis vermicularis). Węzeł krezek a. trzon krezkowy (radix mesenterii)= *miejsce przyczepu krezek do kręgosłupa.* Embr.: K. ż o ł ą d k o w a u płodu (mesogastrium Mülleri).

Krezkowy anat. (mesentericus) przym. od **Krezka,** in. k r e s k o w y, ś r ó d j e l i t o w y, ś r ó d j e l i t n y: Naczynia krwionośne, nerwy, gruczoły krezkowe. Trzon K. p. **Krezka.**

Krezol, u, lm. **e,** × **Kresol** chem. *produkt dystylacyjny smoły z węgla kamiennego,* in. k w a s k r e s y l i t o w y. <Z Kreozot>

Krezowato przys. od **Krezowaty**: Jajniki K. pofałdowane. Wał.

Krezowaty p. **Kreziasty.**

Krezus, a, lm. **i** *człowiek bardzo bogaty, bogacz, miljoner:* Te skórzane buty zabłocone chodzą po złocie, to K. Krasz. Zdr. **Krezusik.** <Imię Gr. Kroîsos, Łć. Croesus>

Krezusik, a, lm. **i** p. **Krezus.**

Krezyl, u, blm. chem. *rodnik* $C_6H_4CH_3$ *alkoholu krezylowego czyli krezolu.* <Z Kreozot>

Krezylit, u, blm. chem. *trójnitrokrezol, materja wybuchowa, którą napełniają granaty.*

Krezylowy przym. od **Krezyl**: Alkohol, barwnik K.

[**Krębić, bi, biał**] p. **Krębieć.**

[**Krębieć, eje, ał, Krębić**] *gnić, butwieć.* <?>

[**Krębienie, a,** blm.] czynność cz. **Krębić** i **Krębieć.**

Kręcarz, a, lm. **e** *ten, co kręci kołem w drukarni.* <KRZĘT>

Kręcenie, a, blm., czynność cz. **Kręcić**: K. nici. †K. na wątrobie, na sercu = *nudności, ckliwość:* K. na wątrobie, brzydliwość. Volck. Lekarstwo przeciwko brzydzeniu i czczeniu i kręceniu na sercu. Sien.

Kręcenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kręcić ś.**

[**Kręciak, a,** lm. **i**] *wykręt.*

Kręcica, y, lm. **e 1.** [K. a. **Krętawka**] *rodzaj karuzeli.* **2.** zł. *kiełbasa.* <KRZĘT>

Kręciciel, a, lm. **e 1.** *ten, co kręci=obraca a. zwija.* **2.** p. **Kręcijan**: Św. Jan Chrzciciel—K. Prz. *(= na św. Jan, t. j. w terminie przeprowadzek).*

Kręcicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Kręciciel.**

Kręcicka, kiej, lm. **kie** forma ż. od **Kręcicki**; **Kręciejewska,**

Kręcicki, ego, lm. **ccy 1.** a. **Kręciejewski, Krętalski,** × **Kręcielski** *ten, co ś. ciągle kręci, człowiek ruchliwy, zwinny, rzutny, wiercipięta, trzpiot.* **2.** p. **Krętacz.**

Kręcić, i, ił, †**Krącić,** [**Krącić**] **1.** co a. czym= *nadawać czemu ruch obrotowy, obracać w koło, na wszystkie strony:* K. koło, windę korbą. Troc. Pałkę w ręku kręci. Mick. W ręku kręciła wachlarz dla zabawki. Mick. Topór okropny kręciłem w ręku przeciw ojca głowie. Słow. Ręką chwytał i kręcił kartkę, której dotąd nie przeczytał. Mick. Minister kręcił papier, a Khan wąsy. Słow. Kręcąc sito, jako tanecznica bębenek... jęła skakać. Mick. Tak zwykle gmin ś. tylko bawi mało warty, kręcąc skazówki. Mick. Różne dziwy plotą plotki, kręcąc swoje kołowrotki. Len. Od rana do nocy muszę K. pieczenie. Mick. Ruch jednostajny rożnów kręcących pieczenie. Mick. Kręciłem wszystkich w długiego gąsiora. Słow. W tańcu jesteś pierwszym koryfantem i kręcisz kołem młode pokolenie. Słow. Przen.: Filozof stary, co prowadzi za nos narody, i mnie jako frygę kręci. Słow.—Okręt kręcony machinami. Słow. Straszny wicher nawę kręcił. Troc. Łódka wirami kręcona. Mick. Dwa motyle w wichru kręcone powiewie. Słow. Chmury nadrannym wiatrem kręcone. Słow.—K. nożem, szpadą, kijem, świdrem. Troc. A co?—krzyknął Asesor, kręcąc strzelby rurą—a co fuzyjka moja? Mick. Każdy znalazł coś do poprawienia,

każdy kręcił przedmiotem ciekawości i troskliwości. Kom. Koniowi to popuszcza, to nim w koło kręci. P. Koch. Człowiek jest zdziebłkiem, co im wicher kręci. Rej. Wichrami burza kręci. Słow. Przen.: Czemuż mi bronisz umrzeć, gdy los mną tak kręci? Min. Szczęśliwy Telemaku, choć fortuna tobą kręci. Jabł. — K. głową, ogonem, zadkiem. Głową na końcu maczugi wspartą kręcił. Mick. Głową coraz w tył kręcił, w ogród ś. wpatrywał. Mick. Nudzi ś., kręci głową, roboty nie patrzy. Mick. Odczytywał list pokilkakrotnie i głową kręcił. Chodź. Dziwuje ś., kręci główką. Len. Kręcił palcem po łbie i zcicha mi powiadał: „Ma... ma...“ Chodź. Oczyma kręci na dół spuszczonemi. Mick. Wierzby i topole, co pierwej, jako płaczki przy grobowym dole, biły czołem, długiemi kręciły ramiony, rozpuszczając na wiatry warkocz posrebrzony. Mick. Przen.: K. głową = a) *kłopotać ś., trapić ś., niepokoić ś., myśleć o czem:* Kręć, Maćku, głową, by cię djabeł nie usidlił. Prz. b) *nie zgadzać ś. na coś odrazu, nie dowierzać, powątpiewać:* K. nosem = *okazywać niezadowolenie, niechęć do zgody, nie pochwalać czegoś.* **2.** *zwijać, skręcać:* K. jedwab, powrozy, nici. K. wąsy. Sędzia, wąs kręcąc, z gniewem na chłopca spozierał. Mick. [K. pasy] = *skręcać powrósła ze słomy do wiązania snopów.* [K. snopki] = *robić podwójne snopki do poszywania dachu.* Przen.: Mów, a nie kręć wici, chcę wszystkiego dochodzić, jak kłębka po nici. Tremb. (= *nie używaj wybiegów, nie wykręcaj ś.*). **3.** ✕ *wiercić, świdrować:* Tryna żelazna z pod pilnika a. świdra, gdzie rury kręcą. Torz. **4.** [K. dudki] = *lenić, wykręcać fujarki:* Jasio fujarki kręcił z wierzbiny. Len. Nuż z niego K. dudy. Słow. **5.** *gryźć, żreć, wżerać ś.:* Dym kręci w oczach. Przen.: Powiadaj, że ci Witold w nosie kręci. Słow. **6.** Kark K. = *łamać.* **7.** *nierzetelnie postępować, oszukiwać, mataczyć:* ✕ K. sprawiedliwością, prawem. Troc. Dług kręci, głód kradnie. Prz. Kto nie ma chęci, to kręci. Prz. Kręci, jak lis ogonem. Prz. Czy waszeć kąpany w gorącej wodzie, czy też kręcisz, jak lis szczwany? Mick. Śledztwo pomazujcie złotem, będzie K. ś. Mick. **K. ś. I.** *obracać ś. w koło:* K. ś. w koło, dokoła. Kręcą ś. kółka w zegarku. Troc. Orzeł Radziwiłłowski ukazał ś. na wieży zamkowej i kręcił ś. od wiatru na wszystkie strony. Chodź. Był to zbłąkany granat, kręci ś., wre, świszcze. Mick. Szable, jatagany, kindżały kręcą ś. w powietrzu. Krasiń. Słonecznik licem wielkim, gorejącym od wschodu do zachodu kręci ś. za słońcem. Mick. Ich wysoki okręt na wolę Wołgi i wiatru ś. kręci. Krasiń. Ojcu jasny trzyma pas, a on ś. w tęczę obwija, poważnie ś. kręcąc w koło. Słow. Grajże, grajku, bo daremno, a ty, Baśko, kręć ś. ze mną. Len. (= *tańcz*). Tak kręcąc ś., skacząc, na Maćka naciera. Mick. Kręci ś., jak fryga. Prz. Kręci ś., jak pijany. (Susły) pierzchnęły zrazu, lecz ś. znowu nęcą i coraz większym stadkiem w koło kręcą. Pol (= *biegają w koło, krążą*). (Jaskółki) kręcą ś., wiją ś., to niżej, to wyżej. Len. (= *latają w kółko, krążą*). Na powietrzu owadów wielki krąg ś. zbiera, kręci ś. Mick. Nagle wichry zwarły ś., porwały ś. w poły, borykają ś., kręcą świszczącemi koły. Mick. (Źródło) wirem ś. kręci i parą bucha. Krasiń. Przen.: Niech moje natchnienie kręci ś. i toczy ś. Krasiń. — Pijanemu zdaje ś., że wszystko ś. kręci. Przen.: Pijanemu ś. w oczach kręci. Głowa mi ś. kręci a. w głowie mi ś. kręci (= *mam zawrót głowy*). Nad przerwą i przepaścią głowa ś. kręci. Pilch. Pozagrzewali czupryny bogowie, i w nieśmiertelnej już ś. kręci głowie. Jabł. Psysze głowę strach niezwykły suszy, mózg jej ś. kręci. Mor. A. Świat cały kręcił ś. ze mną. Sienk. ✕ Kręci mu ś. wino w głowie. Troc. Długo tu już spokojna głowa nie może być, zawżdy by młode piwo m u s i ś. w niej K. Rej. ✕ Kręci mi ś. na sercu. Troc (= *brakuje mi odwagi*). Przen.: Łzy mi ś. w oczach kręcą (= *stoją; chce mi ś. płakać*). Łzy mu ś. z radości po oczach kręcą. L. Przen.: Myśl mu ś. o tym kręci. Troc. Kręci mu ś. to (a. ✕ o to) we łbie. Troc. Nie dosłyszałem, bo mi ś. obraz i słowa wąsatego fjakra kręciły po głowie. Kom. A propo tego, póki mi ś. w głowie kręci, muszę sobie w pulares wpisać dla pamięci. Zabł. Toż ś. samo kręci w mojej myśli, co i w twojej. Jabł. [Cosik mi ś. kręci] (= *zdaje mi ś.*). **2.** *być w ciągłym ruchu, wiercić ś., zmieniać miejsce, uwijać ś.:* Nie może na miejscu usiedzieć, tylko ciągle się kręci. Lata z kąta do kąta, wierci ś. i kręci. Niem. Kręci ś., jak kot z pęcherzem. Prz. Coś mi ś. bardzo kręci wojewoda stary. Słow. Niech choć gościnność kręcąc ś. powie: Wróci gospodarz, wróci. Malcz. (Ptaszek) z drzewka na drzewko ustawnie ś. kręcił. Len. Gdzie ś. kto znęci, tam ś. ciągle kręci. Prz. Pan ś. kręci na puchu, chłop zasnął na macie. Nar. (= *przewraca ś., nie mogąc zasnąć*). Na swym posłaniu tak kręcił ś., że w siano jak w wodę utonął. Mick. Nie mogąc już powstać, kręci ś. po darni. Mick. Pan Tadeusz kręcił ś., nudząc niepomału długą rozmową, w której nie mógł brać udziału. Mick. Kręcę ś., obracam ś. z frasunku. Kn. Myślę, pocę ś., kręcę, co mam począć nie wiem. Mick. Przen.: Tak ś. zapewne K. i wić będzie w dziele pan Otton na króla urzędzie. Słow. (= *kłopotać ś.*). Ani mnie tam, ani sam; w takiejem niewoli kręcę ś., niby piskorz lub pijawka w soli. Żegl. Przen.: K. ś. koło czego a. za czym, o co = *zajmować ś. czym, robić zabiegi koło czego, starać ś. o co:* Wiem, że ś. koło wesela kręcą. L. K. ś. koło kogo = *nadskakiwać komu, starać ś. o czyje względy:* K. ś. koło panny. **3.** *wić ś., robić zakręty:* Kręci ś. jak wąż. Próżno ś. zatokami wężowemi kręcę, wszędy mnie księżycowa kolumna dopadła. Słow. Przen.: Człowiek kłamliwy, jakoby ślizki a zwity wąż, w rozmaite ś. kręgi zwija a rozwija, kręci ś. w ogniwa rozmaite. Wer. — Kręci ś. jak chmiel po tyczce. Prz. Schody kręcą ś. i giną w ciemnościach. Krasiń. Strumień, co z miłym szmerem po łące ś. kręci. Mick. Strumień kręcący ś. chował ś. w olszynie. Mick. Wąwozy idą naprzód, obracają ś. w prawo i w lewo, to długim łukiem wracają wstecz i kręcą ś. bez ustanku. Krasiń. Ich palce szronem okryte kręcą ś. wokoło onych rękojeści, gdyby oprawy ze srebra. Krasiń. (= *okręcają ś.*). Włosy mu ś. kręcą (= *kędzierzawią ś.*). Czarne włosy kręcą ś. nad czołem. Krasiń. Łeb mu ś. jeży czterma rogami, z których dwa jako kabłąki kręcą ś. koło uszu. Mick. **4.** ✕ *skręcać ś., zwijać ś.:* Powietrze ś. w tumany kręci przez kurzawę. Przyb. **5.** ✕ *wykręcać ś., wymawiać ś., wahać ś.:* Pytano go ś.; on ś. kręcił; przyciśniony powiedział. Skar. Kręci ś. w odpowiedzi. Troc. Kręcił ś. długo, nim zezwolił. Troc. Kręciła ś., nim za mąż poszła. Troc. <KRZĘT>

Kręcidło, a, lm. **a I.** *narzędzie do kręcenia.* **2.** *narzędzie do wiercenia dziur w kłódkach Werthei-*

mowskich. **3.** [K.] *osoba ciągle ś. kręcąca, niespokojna, wiercipięta, kręcicki a. kręcicka.*

[**Kręcidupka, i,** lm. **i**] *rodzaj ptaka.* <Kręcić + Dupka>

[**Kręciec, ćca,** lm. **ćce**] p. **Krętacz.**

Kręciejewska, kiej, lm. **kie** forma ż. od **Kręciejewski,** p. **Kręcicka.**

Kręciejewski, ego, lm. **scy** p. **Kręcicki.**

Kręciek, ćka, blm., **Krętogłowizna,** [**Kręczek, Kręćka**] wet. *choroba powstająca wskutek obecności w mózgu bąblowca, pochodzącego z zarodków tasiemca,* in. kołowacizna, kołowrot, kołowrót, wodunka: Lata, jakby miał kręćka w głowie. Prz. Przen.: Ma kręćka (*=jest po zbawiony rozumu*). Miał małego kręćka na tym punkcie. Gaw. (*=zajączka*). <KRZĘT>

Kręciel, a, lm. **e l.** ✕ p. **Krętacz:** Straszne z was kręciele! nie ufam więcej. Słow. Bóg nie cielę, zna kręciele. Prz. **2.** [K.] *wicher djabelski, młyniec.*

Kręcielka, i, lm. **i l.** ✕ forma ż. od **Kręciel. 2.** [Kręcielki] lm. *szyszki z ciasta na korowaju.*

Kręcielnia, i, lm. **e,** ✕ **Kręcilnia** *miejsce, gdzie kręcą powrozy, sznury.*

✕ **Kręcielska, kiej,** lm. **kie** forma ż. od **Kręcielski.**

✕ **Kręcielski** przym. od **Kręciel:** Wybieg K. Sł. wil. ✕ **Kręcielski, ego,** lm. **scy** rz. **l.** p. **Kręcicki. 2.** p. **Krętacz.**

✕ **Kręcielstwo, a,** lm. **a** p. **Krętactwo.**

[**Kręcijan, a,** lm. **y**] **l.** p. **Krętacz. 2.** [Św. Jan K. a. kręcipan a. kręciciel] *ruch powszechny w dniu Św. Jana (przeprowadzki).* <Kręcić + Jan>

✕ **Kręcilnia, i,** lm. **e** p. **Kręcielnia.**

[**Kręcipan, a,** lm. **y**] p. **Kręcijan.** <Kręcić + Pan>

✕ **Kręcipięta, y,** lm. **y** *człowiek lekki, płochy, letkiewicz.* <Kręcić + Pięta>

✕ **Kręcisto** przys. od **Kręcisty,** *kręto.*

✕ **Kręcistość, i,** blm. rz. od **Kręcisty,** *krętość.*

✕ **Kręcisty** p. **Kręty:** Kręcista rzeka. L.

[**Kręcisz, a,** lm. **e**] p. **Krętacz.** Zdr. [**Kręciszek**].

Kręciszek, szka, lm. **szki l.** [K.] = a) p. **Kręcisz.** b) *wiatr kręcący ś., trąba piaskowa, [djabli taniec].* c) *krzesełko dla dzieci, poczynających chodzić.* **2.** bot.:=a) **Kmin.** b) (hypecoum) *roś. z rodziny dymnicowatych.*

✕ **Kręciwąs, a,** lm. **y** *człowiek, który nic nie robi, tylko wąsy kręci, elegancki próżniak.* <Kręcić + Wąs>

[**Kręciwłos, a,** lm. **y**] *przezwisko pogardliwe.* <Kręcić + Włos>

[**Kręciwy, ego,** lm. **i**] p. **Krętacz.**

[**Kręconka, i,** lm. **i, Krupica**] *kasza na żarnach mielona.*

Kręcony im. od **Kręcić** = a) *kręcący ś., wężykowato zwinięty a. wijący ś., spiralny:* Jedwab K. Nici kręcone. Ciasto kręcone. Schody kręcone. Starzy heroldowie wiodą żałosne dziewczę brzegiem kręconym nad wodą. Słow. Włosy kręcone (*= kędzierzawe*). Brody ich długie, kręcone wąsiska. Mick. Lew idzie przed tych bestji wojskiem niezliczonym, sprawując je jak hetman ogonem kręconym. Mor. (Miała) na głowie nakształt kręconego wianka koronę. Słow. K. miecz. Słow. Przen.: Anielka, ten K. djabełek. L. (*=szczwany, przebiegły*). b) Papieros K. =*zwijany, nie nasypywany.* c) bil.: Sztos K. =*uderzenie bili, sprowadzające jej ruch po linji krzywej,* in. ryngsztos. **Kręcone, ego,** blm. rz. *rzecz kręcona:* Kręcone wiercone — nie mocne. Prz.

Kręcz, u, lm. **e** lek. **l.** †(tetanus) *kurcz ogólny,* in tężec. **2.** ✕ (caput obstipum, torti collis) *szyja skośna, krzywa:* K. boczny (pleurothotonus). K. przodowy (emprosthotonus). K. tylny (opisthotonus). <KRZĘT>

[**Kręczeć, y, ał**] (o świni) *chrząkać:* Kręczy wieprzak w kubełku. <Dźwn.>

[**Kręczek, czka,** lm. **czki**] **l.** *zawrot głowy.* **2.** p. **Kręciek.**

[**Kręczenie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Kręczeć.**

[**Kręczny**] *wątpliwy, niepewny, chwiejny, przejściowy, krytyczny.*

Kręczynka, i, lm. **i** bot. **l.** a. **Szrubokwit** (spiranthes) *roś. z rodziny storczykowatych.* Gatunki: K. jesienna, daw. Trojajest (s. autumnalis). K. letnia, daw. Trojajest pachnący (s. aestivalis). **2.** niek. = **Janowiec.**

[**Kręć, i,** lm. **e**] w połączeniu: [Psia K.] = *mniejsze przekleństwo.* <Eufemistycznie zam. krew, sld. do Kręcić>

[**Kręćka, i,** lm. **i**] p. **Kręciek.**

[**Kręctziel, a,** lm. **e**] p. **Krężel.** Zdr. [**Krędziołek**].

[**Krędziołek, łka,** lm. **łki**] **l.** p. **Krężel. 2.** *denko z dziurką i kijem w [bójce] (maślnicy).*

[**Kręg, a,** lm. **i**] **l.** p. **Krąg. 2.** w lm. *drewniane koła, nadziewane na sochę żelazną.* <p. Krąg>

Kręgadło, a, lm. **a** p. **Gzymsubel.**

✕ **Kręgalnia, i,** lm. **e** p. **Kręgielnia.** Mrong.

Kręgiel, gla, lm. **gle,** [**Kregiel**], †**Kregle** blp. **l.** *słupek drewniany do gry:* Kręgle do grania bywają olszowe. Kluk. Dziewięć kręgli stanowi komplet, potrzebny do gry. K. bilardowy. Zawój w górę jakoby K. zaostrzają. Paszk. **2.** w lm. *gra, polegająca na przewracaniu kręgli kulami:* Grać w kręgle a. ✕ kręgle. Przechadzka po ogrodzie, kręgle dla mocji. Chodź. **3.** [K.] = a) p. **Kręgielek.** Mrong. b) [Kręgla bić] = *toczyć koło, rozłożywszy ręce i rozstawiwszy nogi.* **4.** bud. *słupek ostro zakończony, sterczący na szczycie a. na rogach szczytowych dachu, dymnika i t. p.* Zdr. **Kręgielek.** <Nm. Kegel, sld do KRĘG>

Kręgielek, łka, lm. **łki l.** p. **Kręgiel. 2.** w lm. *rodzaj gry bilardowej:* Grać partję w kręgielki. **3.** [K. a. **Kręgiel**] *rodzaj ciasta, obwarzanek.* **4.** woj.: K. armatny p. **Nadstawek.**

Kręgiełkowaty, ✕ **Kręgiełkowaty** *podobny do kręgielka.*

Kręgielkowy przym. od **Kręgielek.** Bil.: Partja kręgielkowa = *gra na bilardzie z kręgielkami.* Partja kręgielkowa ogólna, in. pacyk. Preferans K.

Kręgielkówka, i, lm. **i** bot. p. **Pszenica.**

Kręgielnia, i, lm. **e,** ✕ **Kręglarnia,** ✕ **Kręgalnia,** †**Kręgielnica** *miejsce do grania w kręgle:* Potrzebny, jak pies na kręgielni. Prz. Zaraz ś. spostrzegł, że był tu właśnie, jako pies na kręgielni. Kaczk.

Kręgielnica, y, lm. **e l.** †p. **Kręgielnia:** Plac kręgielnicy na celestacie strzelcom należy. Uchwała magistratu krakowskiego 1577. **2.** a. **Rotacznica** bot. (rudbeckia) *roś. z rodziny złożonych.*

Kręgielny, Kręglowy przym. od **Kręgiel.**

✕ **Kręgiełkowaty** p. **Kręgielkowaty.**

✕ **Kręglak, a,** lm. **i** p. **Okrąglak.** <KRĘG>

✕ **Kręglarnia, i,** lm. **e** p. **Kręgielnia.**

Kręglarz, a, lm. **e** *gracz w kręgle.* <Od Kręgiel>

Kręglica, y, lm. **e 1.** p. **Krąglica.** Goł. **2.** [Kręglice] lm. *zabawa wiośniana.*

Kręglowato przys. od **Kręglowaty.**

Kręglowaty *podobny do kręgla; stożkowy, koniczny.*

Kręglowy p. **Kręgielny.** Bil.: Punkt K. (=*na którym stawia ś. kręgiel).*

[**Kręgły**] p. **Okrągły.** <KRĘG>

Kręgochył, u, blm. lek. (spondylolizema) *pochylenie kręgosłupa w miednicy.* <Krąg + CHYŁ>

Kręgosłup, a, lm. **y,** ! **Kręgowiec** anat. (columna vertebralis) *szereg kręgów spojonych pomiędzy sobą, stanowiących od głowy do kości ogożnej podporę kostną ciała,* in. s t o s a. s ł u p k r ę g o w y, s t o s p a c i e r z o w y, k o l u m n a k r ę g o w a, †p a c i e r z e, †s t e k g r z b i e t o w y. <Krąg + Słup>

Kręgousty zool.: Ryby kręgouste = *rząd ryb.* <Krąg + Usta>

× **Kręgować, uje, ował** p. **Krygować.** <Zam. Krygować, sld. do KRĘG>

× **Kręgowanie, a,** blm., czynność cz. **Kręgować.**

Kręgowaty *mający postać kręgu,* k r ą ż k o w a t y. <KRĘG>

Kręgowiec, wca, lm. **wce 1.** !anat. p. **Kręgosłup. 2.** zool. *zwierzę posiadające kręgi, zwierzę kręgowe* (p. Zwierzę).

[**Kręgownica, y,** lm. **e**] *tulejka, rurka żelazna (osadzona na osi).*

Kręgowy przym. od **Krąg**=a) *dotyczący kręgów, złożony z kręgów.* Anat.: Słup, stos K., kolumna kręgowa p. **Kręgosłup.** Rdzeń K. (=*znajdujący ś. w kręgach).* b) *mający kręgi.* Zool.: Zwierzęta kręgowe p. **Zwierzę.**

Kręgozmyk, a, blm. lek. (spondylolisthesis) *zsunięcie ś. kręgosłupa w miednicy.* <Kręg + Z + MK>

[**Kręgulaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kręgulec.** <Zam. Krogulec, sld. do KRĘG>

[**Kręgulec, lca,** lm. **lce**] p. **Krogulec.** Zdr. [**Kręgulaszek**].

1. [**Kręk, a,** lm. **i**] **1.** *sapanie, stękanie (od złości a. bólu).* **2.** *śmierć.* <Z Nm. kränken = kwękać>

2. [**Kręk**] w wyrażeniu: K. na pęk = *tyle ś. dostanie, co wyjdzie nitki na zrobienie sypełka.* <Niby od Kręcić>

[**Krękać, a, ał**] *stękać od bólu.*

[**Krękanie, a,** blm.] czynność cz. **Krękać.**

1. Krępa, y, lm. **y, Krempa 1.** *rodzaj klamry, narzędzie do spajania a. ściągania drzewa.* **2.** [K.] *dyby drewniane:* Wzieni w krępe. **3.** × przen. *kluby; niewola:* Zamojski wziął Maksymiljana z wojskiem swoim w krępy. Błaż. <Nm. Krampe>

2. Krępa, y, lm. **y, Krempa** *bok, skrzydło u kapelusza.* <Nm. Krämpe>

3. Krępa, y, lm. **y, Krempa** *rodzaj dawnej gry w karty:* Pójdźmyż w krępę. Pot. <Nm. Krimp(f), Ang. crimp>

Krępaczek, czka, lm. **czki** zool. (trochus) *brzuchopełz przodoskrzelny.* <KRĘP>

[**Krępać, a, ał**] p. **Chrępać.**

Krępak, a, lm. **i** *człowiek krępy:* Jeden z posiadaczy kabłąkowatych nosów, przysadkowaty K. Eww.

[**Krępanie, a,** blm.] czynność cz. **Krępać.**

Krępawy *nieco krępy.* <KRĘP>

[**Krępeć, pcia,** lm. **pcie, Krępieć**] *człowiek nizki, silnie zbudowany.*

†**Krępel, pla,** lm. **ple** p. **Krepel:** Tortów napieką, nasmażą, a. też mniejsi stanowie kręplów. Rej. Aby żadnych kołaczów i kręplów nikt piec, ani ich na rynku, w ulicach przedawać śmiał. Taksa krakowska 1573 r. <Nm. Kräppel, sld. do KRĘP>

Krępieć, pcia, lm. **pcie**] p. **Krępeć.**

Krępieniowaty bot.: Rośliny krępieniowate (lardizabaleae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Krępień, a, lm. **e** bot. (lardizabala) *roś. z rodziny krępieniowatych* <?>

Krępiny, in, blp., **Krepiny** *ozdoby szmuklerskie do frendzli.* <Zam. Krepiny, sld. do KRĘP>

Krępla, i, lm. **e, Szpilecznica, Szpilecznik, Szpilka adamowa** bot. (yucca) *roś. z rodziny liljowatych.* <?>

Krępo przys. od **Krępy.**

Krępolan, a, lm. **y** bot. (protium) *roś. z rodziny osoczynowatych.* <?>

[**Krępolec, lca,** lm. **lce**] p. **1. Krępulec:** Wisi na krępolcu.

Kręposzczypcy *mający krępe szczypce:* Rak K. <Krępy + Szczypce>

Krępość, i, blm. rz. od **Krępy.** <KRĘP>

1. Krępować, uje, ował 1. *wiązać mocno:* Piotr wiąże, Piotr krępuje, Piotr rozcina okowy. Poc. Ludzi słowa dewinkują, zwierzę powrozy krępują. Chodź. Przen.: A ty, sprzeczne jego chwale, morze, miotaj wściekłe fale, już cię krępują kajdany. Koź. Miłością tylu palisz i krępujesz. Lubom. Suszy naprzemian wilgoć ustępuje, a zimno z ciepłem przymierze krępuje. Bardz. **2.** przen. *ograniczać czyją swobodę, hamować, powstrzymywać:* K. czyję swobodę. Kras. A. Chcecie myśli ludzkie K. Niem. Romantyczności głównym prawidłem jest nie K. imaginacji ludzkiej żadnemi prawidłami sztuki. Śniad. Rozwiązali obawą krępowane języki. Skarb. Być krępowanym przez co a. czym. Co godzina, co chwila, siła przeznaczenia mocniej ją krępuje. Krasiń. (=*obezwładnia).* Jego nie krępują takie względy. Chm. Krępuje go towarzystwo kobiet (=*onieśmiela, żenuje).* W kartach: Ten woła pas, ów kart, ten accorde, ów krępuje, ten filuje, a ów woła basta. L. **3.** *jednać, zjednywać:* I nieprzyjacielskie krępuje serca. Troc. [Było nas dwoje, trzeci Pan Bóg s nami, kiedyś mnie chłopáku krępował słówkami]. **4.** lek.: Kaftan krępujący p. **Kaftan. 5.** stol. *oklejać gzymsy.* **6.** tap. *dzielić wałek na kancie mebla sznurkiem, torsadką, tasiemką a. frenzelką króciutką w pewnych odstępach:* Wałek krępowany. **K. ś.** *powstrzymywać ś. od czego dla pewnych względów, żenować ś.:* Nie krępuj ś. moją obecnością. <Nm. krampfen>

2. Krępować, uje, ował *wyginać, zaginać żelazo, np. w klamry.* <Nm. krampen>

Krępowanie, a, blm., czynność cz. **1.** i **2. Krępować:** Byłaż to pora krępowania ręki, mającej blizki napad odpierać? Mochn.

Krępowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Krępować ś.**

Krępowany ślus.: Zawiasa krępowana = *miejscem składającym ś. wystająca ponad ramę.*

[**Krępsić, i, ił**] *kraść małe rzeczy.* <? Dźwn.>

[**Krępsienie, a,** blm.] czynność cz. **Krępsić.**

Krępująco *w sposób krępujący:* To otwarcie naoścież szlachetnych serc dla jego osoby mogło K. oddziałać na duszę czułą. Kasz.

1. Krępulec, lca, lm. **lce, Krempulec,** × **Krepulec 1.** × *kołek do krępowania:* Krępulcem ścią-

gam. Troc. **2.** [K. a. **Krakula**] *laska zakrzywiona, jako znak zwołujący gromadę, [kula, krzywula].* **3.** lek. *przyrząd do uciskania tętnic*, in. u c i s k a d ł o, z a c i s k a d ł o, ż y ł o c i s k, t u r n i k i e t, !k o m p r e s o r j u m. **4.** a. [**Chrępulec, Krępolec**] rzeź. *zagięty kawałek drzewa, używany do wieszania zabitych zwierząt:* Wół na krępulcu jęczy. **5.** stol. *kawałek twardego drzewa do naprężania piłki ręcznej*, in. p r z e t y c z k a. <Nm. Krum(p)holz, sld. do KRĘP>

2. Krępulec, lca, lm. **lce** bot. = **Kosodrzew** pod **1.** <KRĘP>

[**Krępulec, lca,** blm.] żart. *wódka.* <Por. Krambambuli>

Krępułek, łka, lm. **łki** rzeź. *hak, na którym wieszają zabitego wieprza.* <Z 1. Krępulec>

[**Krępułka, i,** lm. **i**] *rodzaj ptaka.* <KRĘP>

Krępy 1. *niewysoki, lecz gruby i silnie zbudowany:* Człowiek stary, lecz K. i bardzo pleczysty. Mick. Krępa kibić. Orzesz. Był wzrostu krępego. Troc. Koń zwięzły i K. Dor. Jastrzębie mają nogi krępe, mocne. L. Kij K. Troc *(= krótki i gruby).* Krępe gruszki krótką szypułkę miewają. Kn. **2.** [K. pasek] p. **Pasek.** <KRĘP>

Kręt 1. †**u,** lm. **y** = a) *kręcenie:* Zadam szyprowi tyle w głowę krętu, że trakt zmyli. Jabł. b) *zakręt:* Smocy dziwne węzły i kręty i powichłania ciałem swym wyprawują. Wer. c) *wykręt, wybieg:* W dysputacjej krętem idzie i z trudności wyśliza. Liber. d) anat.: †Kręty mózgowe = *zawoje mózgu* (gyri). **2.** [K.] = a) p. **Krętacz.** b) *człowiek obrotny.* †**Krętem** przys. *kręto, kręgiem, w krąg, kołem, w koło:* Wiry na morzu, gdzie woda ś. krętem wije. Pilch. Harcownik toczył koniem krętem. Jabł. <KRZĘT>

[**Kręt, a,** lm. **y**] p. **Kret.**

Krętacki przym. od **Krętacz,** *szalbierski, nieczysty:* Wybieg, sposób K.

Krętactwo, a, lm. **a, Krętarstwo,** ×**Kręcielstwo,** ×**Krętanina,** ×**Krętewiny,** ×**Krętowiny** *kręcenie = matactwo, szalbierstwo, oszukaństwo.*

Krętacz, a, lm. **e** a. **Kręciciel, Kręcicki,** ×**Kręciel,** ×**Kręcielski,** ×**Krętosz,** [**Kręciec, Kręt, Kręcijan, Kręcisz, Kręciwy**] *matacz, szalbierz, oszust, oszukaniec.* <KRZĘT>

Krętaczek, czka, lm. **czki 1.** [K.] *świderek.* **2.** zool. p. **Krętak.**

Krętak, a, lm. **i 1.** †*maneż konny starego systemu.* **2.** cieś. *świderek ręczny*, in. ś w i d e r ś r u b o w y. **3.** w lm. węgl. *rodzaj sanek do przewożenia węgli.* **4.** a. **Krętaczek** zool. (gyrinus) *chrząszcz pięcioczłonkowy z rodziny tej samej nazwy.* <KRZĘT>

Krętalska, kiej, lm. **kie** forma ż. od **Krętalski,** *kręcicka.*

Krętalski, ego, lm. **scy** p. **Kręcicki.**

Krętanina, y, lm. **y 1.** a. ×**Krętawina** *kręcenie ś., bieganie w różne strony:* Będzie miał z tym dużo krętaniny. **2.** ×p. **Krętactwo:** Jednak ten łgarz krętaniną swoją nas bawi. Nagł.

Krętarstwo, a, lm. **a** p. **Krętactwo.**

Krętarz, a, lm. **e 1.** anat. (trochanter) *wyrostek kości udowej, większy i mniejszy*, in. †k o ł o w r o t e k, ×g u z a. w y r o s t e k w i ę k s z y i m n i e j s z y k o ś c i u d o w e j, †o b r a c z a c z, †s k r ę t p i s z c z e l a u d o w e g o, ×s t a r k, ×s t e r c z e k, †p r z y r a s t a n i e d l a m y s z k ó w, ×w y r o s t e k s t e r k o w y. **2.** zool. (trochanter) *drugi członek nogi owadziej.*

Krętarzowy anat. (trochantericus) przym. od **Krętarz,** ×s k r ę t o w y.

×**Krętawina, y,** lm. **y** p. **Krętanina:** Tu trąbią, tu w obozie K. sroga. Pas.

[**Krętawka, i,** lm. **i**] p. **Kręcica.**

Krętawy, ×**Krętowaty** *nieco kręty.*

[**Krętek, tka,** lm. **tki**] *baran chory na kołowaciznę.*

†**Krętem** p. **Kręt.**

×**Krętewiny, in,** blp. p. **Krętactwo.**

[**Krętewka, i,** lm. **i**] *nazwa krowy.*

[**Krętka, i,** lm. **i**] *owca chora na kołowaciznę.*

[**Krętko**] *krzywo:* Prosto czy też K.

†**Krętny 1.** p. **Kręty:** Smok krętnemi pasmami łuszczyste zatoki łamiąc, srogie stroił skoki. Żebr. **2.** Krętna bania = *ogrzewalnik* (retorta).

Kręto przys. od **Kręty:** Strumyk płynie K. Ścieżka, co K. prowadzi na podwórka i na wiejskie sady. Pol. Zewsząd na nich zadmuchnie wiatr gwałtowny K. Przyb. Przen.: Koło Waści K. L. *(= kiepsko, kuso).*

Krętobadawczy *krętemi drogami badający:* Dowiadywał ś. od innych o jego prowadzeniu ś. za pomocą krętobadawczych pytań i ojcu donosił. Spas. <Kręty + Badawczy>

†**Krętociąg, u,** lm. **i** anat. p. **Obrąbek.** <Kręty + CIĘG>

Krętogłowizna, y, blm. wet. p. **Kręciek.** <Kręcić + Głowa>

Krętogłowy 1. *kręcący głową.* **2.** ×*zawracający głowę, upajający:* Ażeby miary nie przebrał, dorwawszy ś. krętogłowej czary, niech pomni na Centaurów z Lapitami boje. Nar.

Krętogłów, owa, lm. **owy 1.** [K.] *przezwisko: głupiec, dziwak, warjat.* **2.** a. **Krętogłówka,** [**Krętołeb**], **Wągłów** zool. (junx torquilla) *ptak dwuparzystopalcowy ze skupienia dzięciołów.* <Kręty + Głowa>

Krętogłówka, i, lm. **i** zool. p. **Krętogłów.**

Krętolin, u, lm. **y** bot. (hessea) *roś.* <?>

×**Krętolotny** *kręcąc ś. ulatujący, robiący w locie zakręty:* Dym K. Otw. <Kręty + LOT>

[**Krętołeb, łba,** lm. **łby**] **1.** p. **Krętogłów. 2.** *nietoperz.* <Kręty + Łeb>

×**Krętopłomienny** *płomienie kręte wyrzucający:* Krętopłomienna Etna. Kniaź. <Kręty + Płomienny>

×**Krętopłoty** *koło płotu ś. kręcący:* Bluszcz K. <Kręcić + Płot>

Krętopornia, i, lm. **e** zool. (meandrina) *koral.* <?>

×**Krętoprawny** *przekręcający prawo, pieniacki:* Krętoprawne odsądziwszy zwady... Nar. <Kręty + Prawny>

Krętorogi *mający rogi kręte, zakręcone:* Zawiłych rogów, K. Kn. Stada kóz krętorogich. Sienk. <Kręty + Róg>

Krętoróg, oga, lm. **ogi** *jakiś zwierz krętorogi u Plinjusza.*

Krętoschód, oda, lm. **ody, Schodówka** zool. (scalaria) *brzuchopełz.* <Kręty + Schód>

×**Krętoskoczny** *w koło skaczący:* Krętoskoczne tany. L. <Kręty + Skoczny>

†**Krętosprzężny** anat.: Wyrost K. kości skroniowej p. **Jarzmowy.** <Kręty + Sprzężny>

×**Krętosz, a,** lm. **e** p. **Krętacz.**

Krętość, i, blm. rz. od **Kręty:** Dobroć i moc sznurów zależy od dobrej roboty i małej krętości nici. Jak. J.

×**Krętowaty 1.** p. **Krętawy. 2.** *wykrętny, przewrotny.*

[**Krętowina, y,** lm. **y**] p. **Kretowisko.**

×**Krętowiny, in,** blp. p. **Krętactwo.**

Krętowłosy antr. *mający włosy kręcone, kędzierzawe.* <Kręty + Włos>

× **Krętowzniosły** *kręcący ś. do góry, w zakrętach w górę ś. wznoszący:* Kark K. Pilch. <Kręty + Wzniosły>

× **Krętozwięzły** *krótki a gruby i okręcony:* Noga koguta krętozwięzła. <Kręty + Zwięzły>

[**Krętu mętu**] p. **Krętu wętu.**

Krętu-wętu, † **Krzętu-wętu**, [**Krętu-mętu**] w. **1.** *naśladowanie krętaniny, kręcenia:* Ogonem wciąż dla zachętu, krętu-wętu. Mick. **2. a.** [**Kręty-węty**] *naśladowanie wykrętów, wybiegów:* Krętu-wętu, pies do konwentu. Prz. **3.** × *zachęcanie do szybkiego krzątania ś.* <KRZĘT + WĘT(?)>

Kręty, † **Krętny**, × **Kręcisty 1.** *mocno skręcony:* Sznur K. **2.** *kręcony, kręcący ś., wijący ś., wężykowaty:* K. mówi ś. o tym, co nie idzie w prostym kierunku, ale tworzy zakręty i załamania. Kras. A. Bluszcz K. L. (= *okręcający ś.*). Sękate i kręte drzewa. Torz. (= *nieproste*). Słup K. Troc. Kręta tokarska robota. Troc. Tasaki świeżo na krętym brusie pociągnione. Słow. Róg bawoli, długi, centkowany, K. Mick. Z ogni piramida złota lub jak kręcony miecz z płomieni kręta. Słow. Nadmie ś. dziwoląg i po cielsku wijąc ogon K. w kółko zwinie. Bardz. × Murzyn ma kręte włosy. Troc (= *kędzierzawe*). Rzeka kręta. K. bieg rzeki. Śmiga koń po krętym brzegu. Słow. Droga kręta. Po krętej ścieżce na skały ś. wiją. Mick. Kręte i ciemne ścieżeczki. Słow. Nad krętemi ulicami. Słow. Kręte ulic załomy. Słow. Kręte gaików zarysy. Słow. K. labirynt. Schody kręte. Kręte korytarze. Słow. Przen.: Szczęścia na świecie drogi kręte, ślizkie. Kras. Od ciebie rada w najkrętszym trafunku. Jak. W. (= *w najzawilszym*). Dowcip mój nieszczęśliwy przez kręte drożyska labiryntem sofizmów póty ś. przeciska... Mick. Chodzić krętemi drogami (= *używać wybiegów, podejść*). Przen. *podstępny, nierzetelny:* Surowie kładą sędziego pytanie: „Czyś winna?“ krętemi słowy. Słow. **3.** [K.] *zakręcony, podkręcony:* Wąsy moje kręte. **4.** anat.: a) Jelito kręte a. × kiszka kręta (intestinum ileum) = *dolna część jelita, jelito biodrowe.* b) Tętnice kręte (arteriae helicinae) = *naczynia krwionośne w ciałach jamistych prącia,* in. tętnice witkowate, × wąsokręte a. × wąsokrętne. <KRZĘT>

[**Kręty-węty**] **1.** p. **Krętu-wętu. 2.** *szybko.*

Kręzel, zla, lm. **zle, Kryzel** szkl. *sztabka żelazna z wcięciami różnej szerokości, któremi chwyta ś. brzeg szkła, aby go w danym miejscu okruszyć.* <Nm. Krinse>

[**Kręzel, zla,** lm. **zle**] p. **Kręźel:** Nić ma ni przęślicy, ani kręźla.

[**Kręziołek, łka,** lm. **łki**] p. **Kręźel.**

1. Kręzlować, uje, ował gór. *przeszukiwać motykami rudy ołowiane a. galmany w dawnych hałdach.* <Może Śr. Łć. creusare, skąd Fr. creuser = kopać, drążyć>

2. Kręzlować, uje, ował, Kryzlować szkl. *obłupywać brzeg szkła kręzlem.* <Od Kręzel>

Kręzlowanie, a, blm., czynność cz. **Kręzlować.**

× **Kręzłowaty** *kręty, węzłowaty:* Drzewo kręzłowate. <? KRĘG>

[**Krężać, a, ał**] p. **Krążać.**

[**Krężak, a,** lm. **i**] p. **Krążak.**

[**Krężal, a,** lm. **e**] p. **Kręźel.**

[**Krężalny**] *używany do krążania (kapusty i t. p.):* Wzion noza krężalnego i cioł. <KRĘG>

[**Krężałek, łka,** lm. **łki**] p. **Kręźel.**

[**Krężanie, a,** blm.] czynność cz. **Krężać.**

[**Krężek, żka,** lm. **żki**] p. **Kręźel.**

Kręźel, źla a. **źela,** lm. **źle** a. **źele 1. a.** [**Krążel, Krędziel, Krężal, Kręzel**] *walec drewniany zatknięty w przęślicę, służący do nawijania przędziwa; kądziel:* Len na kręźle, nici wić na cewki. Pot. **2.** [K.] *denko na pręcie w kierzni (maślnicy).* Zdr. **Kręźelek,** [**Krężek, Krążołek, Krężołek, Kręziołek, Kryzołek, Krężałek**]. <Nm. Kegel, sld. do KRĘG>

Kręźelek, łka, lm. **łki** p. **Kręźel:** Pilnuj prządek, żeby miasto kądzieli do kręźelka, w kieszenie nie matały przędziwa. Haur.

[**Kręźelowy**] przym. od **Kręźel.**

Kręźel, źla, lm. **źly** leśn. *sztuka drzewa dębowego 3—4 stóp długości, 12 cali grubości, używana w tłoczarni.* <Zap. = Kręźel>

[**Krężenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Krężyć ś.**

Krężla, i, lm. **e** bot. (licuala) *roś. z rodziny palm.* <?>

[**Krężołek, łka,** lm. **łki**] p. **Kręźel.**

[**Krężyć się, y ś., ył ś.,** 3 os. lm. **yli ś. a. eli ś.**] = **Krążyć.**

Kri-kri nieod. *zabawka, wydająca dźwięk skrzeczący.* Przen. żart.: Stary czcił rozmaite kri-kri, ale chciał, by syn jego był chrześcijaninem. Sienk. <Fr. cri-cri, dźwn.>

Kriwe-kriwejto, a, lm. **owie** p. **Krywe-krywejto:** Kapłani wielki wpływ mieli; najstarszy z nich zwał ś. Kriwe-kriwejto lub Kirwejto. Mick.

Krj- p. **Kry-.**

† **Krnąbny** p. **Krnąbrny.**

Krnąbrnie przys. od **Krnąbrny;** † **Krnąbrznie:** K. coś mu odpowiadali. Chodź.

Krnąbrnieć, eje, ał *stawać ś. krnąbrnym.*

Krnąbrnienie, a, blm., czynność cz. **Krnąbrnieć.**

Krnąbrność, i, lm. **i** rz. od **Krnąbrny;** † **Krnąbrość,** † **Krąbrność,** † **Knąbroność:** K. jest zuchwałe sprzeciwianie ś. woli swojego zwierzchnika. Kras. A. Upór może być w równym i w wyższym, a K. tylko w podwładnym. Kras. A. Trwali w krnąbrnościach swoich. Rej. Z ślepoty więcej, niżli z złości i krnąbrności grzeszył. Skar. Jeżeli przełożenie krzywdy nazywać będziemy krnąbrnością, znać, iż chcemy mieć w stanie bydlęcym poddanych. Kras. Nie jednego już Tatara kazaliśmy zasmagać na śmierć w karę za K. Krasiń.

Krnąbrny, † **Krnąbny,** † **Knąbrzny** *uparty, okazujący upór w nieposłuszeństwie, zuchwały, przekorny:* Dziecko krnąbrne. Rej. Wkrótce znowu Jaś K. na plagi zarobił. Kras. Krnąbrną czeladź odprawiłem. Kras. Woły krnąbrne. Kras. Chochlik, przekrzywiając ś. jak krnąbrne dziecko, odchodzi ze Skierką. Słow. <K(R)NĄB(R)>

† **Krnąbrość, i,** lm. **i** p. **Krnąbrność:** Odpiranie, K. Głosy w. XV.

† **Krnąbrznie** p. **Krnąbrnie:** Kiedy kto, pozwan będąc, nie stanie K. na roku... Św. z Woc.

[**Kro, a,** lm. **a**] p. **Ikra.** <(I)KR>

Kroacenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kroacić ś.:** Uderzającym wypadkiem jest postępujące K. ś. wybrzeża dalmackiego. Spas. <Od nazwy ludu Kroat(a)>

Kroacić się, i ś., ił ś. *stawać ś. Kroatem a. kroackim.*

× **Kroat, a,** lm. **y** p. **Krawat.**

Kroaza, y, lm. **y** *tkanina jedwabna a. bawełniana z lekkiemi prążkami, idącemi ukośnie do dłu-*

gości. <Fr. croisé dosł. = krzyżowany, kratkowany>

[**Kroba, y,** lm. **y**] p. **Krobia**: Pan Marcin przypomniał mnie o waszych zapasach podróżnych, napełniłem więc puzderko i krobę. Chodź. K., napełniona pieczystym, wędlinami.

Krobczany przym. od **Krobka**: Kramarka krobczana, co w krobce swój kram nosi. Mącz.

Krobeczka, i, lm. **i** p. **Krobia**: K., w której wiele było relikwji, nad łóżkiem wisiała. Skar. Z gaju wychodziła gromada, niosąca krobeczki, koszyki, uwiązane końcami chusteczki, pełne grzybów. Mick.

Krobecznik, a, lm. **cy, Krobnik, Króbnik, Króbkarz 1.** *ten, co nosi w skrzynce towary na sprzedaż, kramarz.* **2.** *ten, co robi krobie.*

Krobia, i, lm. **e,** [**Kroba**] *pudełko z drzewa a. z łyka, niek. splecione z prętów, rzadziej z innych materjałów zrobione:* Widziano wieśniaków, ofiarowujących krobie orzechów. Sienk. Kto ś. swym zdaniem przed innemi zdobi, jest jako pstry kur, a zakryty w krobi. Rej. Więcej cię to łży niż zdobi, pstry kocie w krobi. Stryjk. Zdr. **Krobka, Króbka, Krobeczka, Króbeczka.** <KROB>

Krobka, i, lm. **i 1.** p. **Krobia**: Baby i matacze od miasta do miasta z swemi krobkami tułający ś. Syr. Urząd miałby w to wejrzeć, aby aptekarskie słoiki, krobki, pudełka były przeszperowane. Syr. K. a. słoik alabastrowy do chowania drogich maści. Mącz. W krobce miał listy. Papr. W krobkach skórzanych rzeczy przedajne roznoszą. Paszk. **2.** × K. a. × **Króbka,** × **Korobka** żydowska = *kasa wspólna żydowska, daw. po miastach istniejąca.* **3.** [K.] = a) *torebka z kory drzewnej,* [*korbańka*]. b) *statek na Wilji, służący do wożenia konopi.*

Krobnik, a, lm. **cy** p. **Krobecznik.**

[**Krobotać, cze, tał**] p. **Chrobotnąć.**

[**Krobotanie, a,** blm.] czynność cz. **Krobotać.**

× **Krocenie, a,** blm., czynność cz. **Krocić.**

† **Krocha, y,** lm. **y** p. **Okruch**: Kruchy chleb z niebezpieczeństwem łamać przyszło bez rzezania, dla uronienia której krochy. Pim.

Krochmal, u, lm. **e 1.** chem. p. **Mączka**: K. handlowy, zielony, pszenny, kartoflany, ryżowy, kukurydzowy. Przen.: Okrutny upał rozmiękcza ich K., zesztywniający stosunki towarzyskie w Europie. Sienk. **2.** w lm. przen. *bielizna krochmalona:* Z wielkim szelestem krochmalów upadła na klęczki. Orzesz. <Nm. Kraftmehl>

Krochmalarka, i, lm. **i** p. **Krochmalnica.**

Krochmalarnia, i, lm. **e** p. **Krochmalnia**: Holenderczyk Scholten założył dwie wielkie krochmalarnie w Tarnopolu i w Tarnowie. Tat.

Krochmalenie, a, blm., czynność cz. **Krochmalić.**

Krochmalić, i, ił *napuszczać, zaprawiać krochmalem, mączkować:* K. bieliznę. Krochmalą prane chusty, aby tęgości nabrały. Kluk. Krochmalony kołnierz koszuli. Orzesz.

Krochmalik, u, lm. **i** *błękitny gatunek krochmalu, używany jako barwnik przy praniu bielizny,* in. farbka, farba berlińska, błękit berliński, lazurek, lazurek berliński, [łazurek, modre, sinka].

Krochmalikowy przym. od **Krochmalik**: Kolor K.

Krochmalnia, i, lm. **e 1.** *izba, w której po fabrykach krochmalą tkaniny.* **2.** a. **Krochmalarnia** *fabryka krochmalu.*

Krochmalnica, y, lm. **e** forma ż. od **Krochmalnik; Krochmalarka.**

Krochmalnik, a, lm. **cy** *ten, co robi a. sprzedaje krochmal.*

Krochmalny 1. p. **Krochmalowy**: K. cukier. Sł. wil. **2.** *zaprawiony krochmalem, krochmalony:* Flejtuszki z białego niekrochmalnego płótna. Perz. **3.** przen. *pełen przesady, przesadny, wymuszony:* Słowa krochmalne. L. (= *napuszone*). Poczciwy nasz prezes okrutnie K. Krasz.

Krochmalowy, Krochmalny przym. od **Krochmal**: Cukier, klajster K.

Krochmalstwo, a, blm. *wyrabianie krochmalu:* K. ma wszelkie warunki powodzenia w Galicji. Tat.

× **Krocić, i, ił** *mnożyć kilka razy.* <KROT>

Krocie lm. p. **Kroć.**

Krocień, tnia, lm. **tnie** bot. **1.** a. **Kroton** (croton) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* Gatunki: K. grenadylowy a. laksujący (c. tiglium). K. kaskaryla (c. cascarilla et eluteria). K. lakorodny a. lakowy (c. lacciferum) a. Kroplan lakorodny (aleurites laccifera) K. łojorodny a. łojowy (c. sebiferum) a. Maścierz łojorodna (stillingia sebifera). **2.** bł. p. **Wywłócznik.** <Utworzył Waga z Gr. krótōn = gatunek drzewa, sld. do kroć>

[**Krocieńki**] p. **Króciuchny.**

Krocionóg, oga, lm. **ogi, Wielonóg** zool. (julus) *zwierzę stawonogie, należące do wijów tęporożnych.* <KROT + Noga>

Krocionóżka, i, lm. **i** zool. p. **Wije.**

Krociowy *mający krocie, bardzo bogaty:* Panna piękna, pięknie wychowana i krociowa. And. Pan Teodor powinien ś. był ożenić z panną krociową. Krasz. <KROT>

[**Krocka, i,** lm. **i**] *piędź, miara długości.*

× **Krocz, y** ż. a. **a** m., blm. *chód koński drobny, ale prędki:* Iść kroczą, z kroczy, z krocza. Inszy wałach podolski, inszy na poboczy, sekiel, inszy co kłusem, a co chodzi z kroczy. Pot. Popędliwą kroczą. Zim. (= *prędkim krokiem, biegiem*). <KROK>

[**Kroczać, a, ał**] p. **Kroczyć**: Powoli se sła, krocała.

[**Kroczaj, a,** lm. **e**] p. **Krok.**

Kroczak, a, lm. **i** *koń kroczą chodzący,* jednochodnik: Kto na kroczaku jeździ, ciepłe piwo pije, nie pytaj, czy zdrów, tylko czyli żyje. Prz.

[**Kroczanie, a,** blm.] czynność cz. **Kroczać.**

Krocze, a, lm. **a, Krok** anat. (perinaeum) *przestrzeń pomiędzy udami, przed odbytem położona, u niewiast do otworu łonowego sięgająca,* in. śródkrocze, międzykrocze, † grobla, † międzydupie, † międzykrok, † międzynogoleg, × międzynoże, † międzyszew, × mostek, † przegródek, † szew, † taras. <KROK>

Kroczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Krok**: Iść drobnemi kroczkami. Kroczkiem, noga za nogą. L. Na kroczki pomierzyć plac. Troc. Krzaczek jeden od drugiego na K. powsadzać. Syr. **2.** *karp dwuletni.* **3.** *jakieś naczynie:* Wyciągnął rękę, K. jeden z deski schwycił i szybko pić zaczął. Zap.

Kroczenie, a, blm., czynność cz. **Kroczyć.**

Kroczowy anat. (perinaeus) przym. od **Krocze,** in. krokowy, międzykroczny, międzykroczowy, śródkroczny, śródkroczowy: Nerw K. Tętnica, żyła kroczowa.

Kroczyć, y, ył I. *stąpać szerokiemi krokami i z pewną powagą:* A on kroczy z postawą, uszy wzniósł, by zając. Rej. Na znaczną korzyść cichuteńko kroczy. Klon. Prosi go, aby z dziecięciem na ręku lekkuchno i warownie kroczył. Pot. Jedni w tanieczku osobliwie kroczcie, drudzy końmi swemi toczcie. Prot. To kroczy, to postawa, a cicho rozpacza. Przyb. Ów, patrząc wprost przed siebie, niby senny kroczy. Mick. Zwolna kroczy stado cielic tyrolskich. Mick. Niedźwiedź kroczy. Mick. Hetman kroczy zamyślony po komnatach. Słow. Gdzie postacie, które tak dumnie i wzniośle kroczyły dawniej po twoich siedmiu wzgórzach, o Rzymie? Krasiń. Kto w tył kroczy, matkę do piekła prowadzi. Prz. Przen.: Siny mróz ku nam kroczy, a życzliwe lato precz ś. bierze. Ryb. J. Jedną nogą stał jeszcze na jawie, druga kroczyła już po tajnikach państwa, wymarzonego przez rozbujałą wyobraźnię. Zawil. **2.** [K. a. **Kroczać**] *iść powoli.* **3.** †*wykraczać:* Że coś ojcu niewolnik gniewliwemu kroczy, kazał go bić okrutnie. Jabł. <KROK>

× **Kroczysty** *stąpający szerokiemi krokami:* K. koń. Zim.

Kroć, lm. **krocie**, 2 pp. **kroci** a. **krociów**, 3 pp. **krociom**, 4 pp. **krocie**, 6 pp. **kroćmi** a. **krociami**, 7 pp. **krociach** a. × **kroci I.** †w lp. nieod., rodz. m. *raz:* Jeden K. L. Gotowie Rzym z Totylą trzeci raz, a po Genseryku czwarty K. wzięli. Stryjk. Kazał go drugi raz siec, a gdy jeszcze coś hardego powiedział, trzeci raz, i tak czwarty, piąty K., ile razy mruczał. Skar. Nie daj ś. trzeci K. upominać, ale pocznij natychmiast. Górn. **2.** w połączeniu z liczebnikami = a) *razy:* Dwakroć = *dwa razy.* Trzykroć = *trzy razy.* Stokroć = *sto razy.* Kilkakroć = *kilka razy.* Dwakroć sto tysięcy = *dwieście tysięcy.* Kilkakroć razy. Troc (zam.: *kilkakroć, kilkakrotnie, kilka razy*). Powtarzała to po kilkakroć razy. Karp. Dwakroć razy. Fred. A. b) (o pieniądzach) *sto tysięcy:* Pięćkroć = *pięćset tysięcy.* Wieś warta była trzykroć (= *trzysta tysięcy*). **3.** [K., 2 pp. **i ż.**] *sto:* K. tysięcy (= *sto tysięcy*). **4.** 2 pp. **a** przen. *klejnot, skarb = istota bardzo droga:* Toć mi nie o siebie chodzi, ale o ciebie, kroci u najmilszy! Sienk. **5.** w lm. *tysiące = liczba bardzo wielka, ale nieoznaczona:* Mój majątek nie liczy ś. krociami. Wyb. Imieniem swoim i imieniem krociów obywatelów wołamy do Boga. Ust. W oczach jego gwiazd krocie. Mick. Zabobonów krocie. Mick. Sypał damom grzecznych słówek krocie. Mick. Na twarzy plam żelaznych krocie. Słow. Codziennie z nędzy marły Niemców krocie. Mick. Dziedzic Stolnika tego, który żywił krocie. Mick. Wielu straciłeś, zostały krocie. Mick. Oszacuj dwa takie grody jak Ceuta, rachuj na krocie. Słow. (dom.: pieniędzy). Lepszy grosz w kalecie, niż w nadziei krocie. Prz. Niechże was obsypią krocie! Rod. Jakem Maciek, was do miljonów kroćset kroci tysięcy fur, beczek, furgonów, djabłów! Mick. Krociami (= *w wielkiej liczbie*). <KROT>

[**Krockać się, a ś., ał ś.**] p. **Kroskać.** <KROK>

[**Krockanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **krockać ś.**

Kroćset *wielka, ale nieoznaczona liczba setek:* Do K. niedźwiedzi! Mick. Do K. tysięcy miljonów! Słow. Do K.! Słow. Do K. furdamentów! Słow. Do miljonów K. kroci tysięcy fur, beczek, furgonów, djabłów! Mick. <Kroć + Sto>

Krodon, a, blm. chem. *przypuszczany niegdyś pierwiastek metaliczny.* <Od nazwy mniemanego bóstwa Giermańs. Krodo>

†**Krogulaszek, szka**, lm. **szki**, [**Krogulaszek**] p. **Krogulec:** Pojedziesz zasię z krogulaszkiem. Rej. Przyjąwszy k sobie krogulaszka brata, jedź w pole z wiosny, w jesieni, wśród lata. Cyg. A ty, ptaszku, krogulaszku, co wysoko latasz. Pśń.

Krogulczo przys. od **Krogulczy:** K. zagięte paznogcie. Zap. (= *jak u krogulca*).

Krogulczy przym. od **Krogulec:** W rodzie krogulczym samice większe bywają i mocniejsze, niżli samcy. Trzyc. Nos jak haczyk, kurzą nogę i krogulcze ma paznogcie. Mick. Gorąca miłość, sanna droga, krogulcze pole niedługo trwają. Prz.

× **Krogulczyk, a**, lm. **i** p. **Sokół.** Kluk.

Krogulec, lca, lm. **lce**, [**Krahulec, Kręgulec, Jastrząbek**] zool. (accipiter nisus) *ptak drapieżny dzienny z rodziny sokołów:* U krogulca słuch tępy, skoro gardziel jest napełniony. God. Zdr. †**Krogulaszek**, [**Krogulaszek, Kregulaszek, Krekulaszek**]. <Tur. karagu, kergu>

Kroić, i, ił I. p. **Krajać:** K. suknię. Kroił zakąskę. Chodź. Jędrni mołojce aż do wieczerzy kroili twarde na ugorze skiby. Nar. Przen.: Kurtę K. komu (= *dawać komu nauczkę, uczyć kogo moresu, dawać ś. komu we znaki*). **2.** na co = *dążyć do czego, chcieć co osiągnąć, mieć na co chętkę:* Kroi na grubsze zyski. Krasz. Na to kroi, aby nie zapłacić. Rasa, krojąca na wielkie rzeczy i niezdolna do drobnej systematycznej roboty. Spas. **2.** na kogo = *zakrawać na kogo, wydawać ś. kim, zapowiadać kogo:* Jeżeli mnie nie zawodzi zmysł spostrzegawczy, to on coś na Ukraińca kroi. Jeż. **K. ś. I.** p. **Krajać.** Przen.: Czas godzinami ś. kroi. Nar. **2.** na co = *zanosić ś., mieć ś., iść ku czemu:* Kroi ś. na wojnę. <KR(OJ)>

Kroikwa, y, lm. **y, Ranowy korzeń** bot. (plegorhiza) *roś.* <?>

× **Kroilnica, y**, lm. **e** p. **Krawalnica.**

Krojczy *krojenia sukien dotyczący:* Kalendarz K.

Krojczy, ego, lm. **owie** rz. *robotnik krawiecki, zajmujący ś. tylko krojem, krajaniem.* <KR(OJ)>

Krojczyni, i, lm. **e I.** forma ż. od **Krojczy. 2.** *nauczycielka kroju młodszych panien w magazynie.*

[**Krojec, jca**, lm. **jce**] *jakaś część cepigi:* U cepigi jest K. i deska; z lewej strony K. drewniany, a deska z prawej. Por. **Krój.**

Krojek, jka, lm. **jki** *narzędzie stalowe do krajania, nacinania, nacinacz.*

Krojenie, a, blm., czynność cz. **Kroić.**

Krojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kroić ś.**

[**Krojmiljon, a**, lm. **y**] *do kroćset miljonów.*

Krojny, Krojowy przym. od **Krój:** Deska krojna a. z a k r a w n a = *lewa polica sochy.*

†**Krojownik, a**, lm. **cy** *ten, co sprzedaje towary łokciowe, które ś. krają:* Kramarze są jedni jedwabni, drudzy płócienni, krojownicy sukien. Sz. Do miar przykładają łokcie, któremi krojownicy i insi towary swe pomiernie krają. Sz.

Krojowy p. **Krojny:** Żelazo krojowe w pługu (= *krój*).

Krok, u, lm. **i**, †**Kraczaj**, [**Kraczaj, Kroczaj**] **I.** *rozstawienie nóg przy chodzeniu, stąpnięcie:* Dać K. a. [kroka]. Stawiać kroki. Zrobić K. Ledwie zrobił kroków parę, gdy mu coś drogę zaszło. Mick. Nim K. postawi, trzymając na powietrzu nogę, szuka kamienia. Mick. Ktoś nasuwa ś., kijem podpierając kroku. Mick. Pochylony naprzód stąpił krokiem. Słow. Chciała krokiem postąpić dalej. Krasiń. Ściągnęli wędzidła, kro-

ku dalej nie postąpią. Krasiń. Nie pójdę krokiem dalej. Słow. Krokiem dalej ś. posuwa. Krasiń. Ku stolikowi potym prześliznęła kroku. Mick. Podał mu czarę i odstąpił krokiem. Słow. Pod karą wiecznej hańby nie cofajże kroku. Mick. Przebacz mi więc, o Grecjo, jeśli cofnę kroku. Słow. Ustąpić, nie ustąpić komu kroku. Przen.: Rzym kroku nie ustąpił. Lel. Nie śmieją ust otworzyć, ani pomknąć kroku. Słow. Nikomu krokiem ruszyć z miejsca nie dozwolę. Mick. Widmo kroku rusza. Mick. Jeden dozorca kroku nie poruszy. Mick. Wojsko tak stało i długo z miejsca nie ruszyło kroku. Mick. Bitwa wre dotąd, ślepe lecą ciosy, ni w tył, ni naprzód nie ruszano kroku. Mick. Za temi jeziorkami już nietylko krokiem, ale daremnie nawet zapuszczać ś. okiem. Mick. Ani krokiem w twoim domu nie postanę. L. Zwrócić dokąd swe kroki (=*skierować ś., pójść*). Ku wodzie obraca kroki. Mick. Jam... kroki wiódł do rzymskich bram. Len. Wierne kroki za mistrzem zwrócił. Len. Wszystkie ciekawości świata własnemi odwiedzisz kroki. Mick. (=*sam obejdziesz*). Dalsze jego kroki jesienna noc gęstemi osłoniła mroki. Mick. Śledzili bracia nocne jego kroki. Mick. Kroków twoich strzec chciałem w tej pustej wieży. Krasiń. Przen.: Najcięższej pierwszy K. zrobić. Prz. Pierwszy K. najcięższy. Bez mieszka kroku nie zrobisz. Prz. Pierwszy K. na świat, pierwsza w życiu droga. Pol. W poezji zdaje ś. imaginacja francuska nie ważyła ś. sama przez ś. żadnego uczynić kroku. Mick. Niniejsza jego praca jest ważnym krokiem w tej dziedzinie. Ochor.—Iść K. w K. za kim. Dokądkolwiek pójdę, K. w K. za mną stawi. Toł. Przecz kroku w K. nie stawisz, byś na zamierzony kres co prędzej zabiegł? Kulig. Pośpiechu i sił nie poskąpię i po tobie K. w K. tam nastąpię. Słow. Blada światłość księżyca K. w K. za mną biegła. Słow. Za królewskim krokiem, mości panowie, proszę. Słow. — Wlec ś. K. za krokiem. Wlecze ś. ku Zaruckiemu K. za krokiem. Krasiń. K. za krokiem wychodzić na zwyczajną przechadzkę. Słow. — Co K. =*po każdym stąpnięciu;* przen. *co chwila:* (Wieśniacy) co K. wstrzymują woły i podjezdki w bronie. Mick. Co K. czyhają, niby wilcze doły, małe jeziorka, trawą zarosłe napoły. Mick. (Wicher) co K. wszerz wydyma ś. Mick. Zdaje ś., że wszędy są groby, w które za każdym krokiem człowiek błędny wpada. Słow. Idąc tak razem, na każdym kroku witał ich nowy święty w obłoku. Len. Mając siebie za stróżów języka, co K. odwołują ś. do słownika Akademji. Mick. — Kroki drobne, duże. Gierwazy chodził kroki wielkiemi po sali. Mick. Chodził nieustannie szerokim krokiem po celi. Chodź. Woj.: K. zwyczajny a. paradny, przyśpieszony, podwójny, składany. — Przen. *chód, stąpanie:* Iść prędkim, szybkim, wolnym krokiem. Szli do folwarku krokami prędkiemi. Mick. Wolnemi kroki wyszedł na środek izby. Mick. Pośpiesznym krokiem przebiegał kościoły. Chm. Przyśpieszyć, zwolnić kroku. On K. zwalnia, oczyma jej spojrzenia śledzi. Mick. Spojrzał na starca, zahamował kroku. Mick. Wszedł pod filary i zatrzymał kroku. Słow. Kazałem podwoić kroku, by schwytać. Krasiń. Iść żółwim krokiem (=*bardzo wolno*). Z partykularza, w którym życie szło żółwim krokiem. Chm. Idzie, i on też za nią rześwe czyni kroki. Pot. Bezpiecznie pyszna kroki stąpa poważnemi. Bardz. Pewnemi kroki do stołu ś. zbliża. Słow. Nierównym stąpał i niepewnym krokiem. Mick. Śpieszę do Zary niecierpliwym krokiem. Słow. Po zamku chodzi niesłyszanym krokiem. Słow.— Odgłos kroków. Słychać po wschodach znów K. tajemniczy. Słow. Nadsłuchiwał kroku ukochanego dziecięcia. Krasz. Kroki wchodzącego męża ocknęły ją z dumania. Krasiń. **2.** *możność wejścia:* Obu więc tym marszałkom przeciwnym szło o to, który z nich K. najpierwszy ma mieć do przedsienia. Słow. Weźże, panie Szczara, K. i nakryj ucha. Słow. Przen..: K. mieć przed kim, nad kim =*mieć pierwszeństwo przed kim, przewyższać kogo.* Garcz. **3.** przen. *pozycja człowieka stojącego:* Kto innych wybije i wyparuje z kroku, ten wart zapewne, żeby był fechmistrzem. L. Stać mocno w kroku. Kn., Troc (=*na nogach*). Przen.: Dotrzymać, dostać komu kroku, stać w kroku (=*nie ustąpić*). Wyszedł przeciw Konradowi Leszek; nie dotrzymał mu kroku Konrad, uchodząc do Mazowsza. Nar. Oba panicze zwierzowi, jak należy, kroku nie dostali. Mick. Nie śmieli kroku dostać słudzy potrwożeni. Mick. Takiemu władcy któż dostoi kroku? Mick. Dotrzymuje jak może kroku zimie i z ciężką rusznicą brnie po śniegach. Krasiń. Kilku starych sług, którzy nam dotrzymują w tym życiu kroku, gromadzi ś. około nas. Chodź. Nieprzyjaciela czekał, stojąc w kroku. P. Koch. Znajdzie on kogo, co ś. odważy stanąć z nim w kroku i swego mu dać żelaza skosztować. Boh. Grzmi pięściami, stojąc mocno w kroku. Mick. Oni bez obawy stoją w kroku. Mick. Zawistnej fortunie śmiało w kroku stawał. Pilch. Potrafił każdej przygodzie stanąć w kroku. Pilch. ✕ W tym kroku = *natychmiast:* Ja tej rozprawy odkładać nie mogę, i w tym kroku chcę ją zacząć. Boh. **4.** przen. *czyn, uczynek, postępek, przedsięwzięcie, działanie, zabieg:* K. stanowczy. Zrobić K. nierozważny. Młodego chłopca na świat wielki wyprowadzić, kroki jego kierować, pomagać mu, radzić. Mick. Już po tylu krokach nie będzie czekał godziny, pół chwili. Mick. Miałażby księżna pomimo rozkazu ważyć ś. sama aż na K. takowy? Mick. Śpiesz za niemi, naśladuj ich kroki. Len. By go żółć czarna nie przyprowadziła do jakiego złego kroku nad sobą samym. L. Dajmy pierwszy K. ad unanimitatem w sejmiku. Chodź. Uwiadomili o rozpoczęciu kroków nieprzyjacielskich. Skarb. Zaniechanie dalszych kroków z panem szambelanicem. Chodź. Kroki prawne. **5.** przen. *staranie, zabieg, zastrzeżenie:* Porobić, przedsięwziąć kroki. **6.** a) *długość jednego stąpnięcia* = *2 — 2½ stopy:* Na K. z domu nie wyjdę. Dom o tysiąc kroków widny jak na dłoni. Mick. Reszta kibici zanurzona w cieniu, jako i całe więzienie, oprócz kilku kroków przed lampą i kilku kroków za lampą. Krasiń. Jeszcze upłynął kilka kroków. Krasiń. Na K. kogo nie odstępować. Przen.: Czyliż ś. na K. jeden zbliżyłem do tronu? Słow. O kilka kroków przed grobem zadumał ś. o grobie. Krasiń. Tylko K. jeden jest między żywotem a śmiercią. B. G. Od skrytości K. tylko jeden do fałszu, a fałsz leży tuż obok zdrady. Gom. b) K. gieometryczny = *5 stóp.* **7.** † = a) *gacie.* b) *fartuch.* **8.** [K. a. **Przyrodzenie**] *narządy płciowe u ludzi.* **9.** anat. p. **Krocze**: Ból ma w kroku. Troc. Spodnie cisną, pękają w kroku. **10.** fiz.: K. szruby = *wysokość równi pochyłej, stanowiącej zwój szruby.* **11.** praw.: Kroki pilności = *środki, zmierzające do przyśpieszenia skutków postępowania sądowego.* Zdr. **Kroczek**. <KROK>

Krokanciki, ów, blp. *suchareczki z ciasta, używane głównie do zimnych zup i polewek.* <Fr. croquant dosł. = kruchy>

Krokant, u, lm. **y** cukier. *ciasto na piramidę do tortu, bardzo twarde.*

1. Krokiet, a, blm., **Krokieta, Krykiet** *gra, polegająca na przesuwaniu za pomocą młotka kul drewnianych przez bramki aż do palika, stanowiącego metę.* <Ang. cricket a. crocket>

2. Krokiet, a, lm. **y** **1.** *rodzaj ciastka.* **2.** kuch. = a) *kartofelek wydrążony z dużego kartofla i osmażony.* b) w lm. *rodzaj klusek z mąki kartoflanej.* <Fr. croquette>

Krokieta, y, blm. p. **1. Krokiet.**

Krokietować, uje, ował *w grze w krokieta uderzać swoją kulą w kulę przeciwnika.*

Krokietowanie, a, blm., czynność cz. **Krokietować.**

Krokietowy przym. od **Krokiet:** Turniej K. Pudło krokietowe *(= z przyborami do gry w krokieta).*

Krokiew, kwi, lm. **kwie, †Krokwa, †Krukwa, [Krokwa, Krokwia] 1.** *nazwa cienkich belek, rozstawionych w kształcie litery A, na których utrzymuje ś. pokrycie dachu, belka dachowa:* Krokwie przyczołkowe. K. całkowita, mająca za podstawę belkę. Krokwie kulawe, dotykające krokwi koszowej, a nie mające podstawy na belkach. K. narożna, największa w dachu namiotowym, znajdująca ś. pod wydatną krawędzią dwuch zbiegających ś. połaci, in. n a r o ż n i c a, [r o g o w n i k]. K. żłobiasta, znajdująca ś. pod wpadłą krawędzią dwuch połaci dachowych. K. koszowa = *belka łącząca dwa dachy pod kątem ich przecięcia.* Krokwie stawiać. Na wielkich krokwiach mniejsze stawiać krokiewki. Torz. Albo to mi krokwie gryźć bez pisarstwa? Sienk. *(= czy sobie bez pisarstwa nie dam rady?).* **2.** gór. *drzewo wszelkie do oprawy w kopalniach używane.* **3.** her. *podobizna krokwi, stanowiąca część zaszczytną tarczy herbowej:* Zaszczytnemi częściami mogą być: krzyż, słup, pas, wstęgi, otok, K. Bobrow. Zdr. **Krokiewka.** <? KROK>

[Krokiew, kwi, lm. **kwie]** p. **Krukiew.**

Krokiewka, i, lm. **i** **1.** p. **Krokiew:** Na wielkich krokwiach mniejsze stawiać krokiewki. Torz. Krokiewki, kładzione po wierzchu t. zw. leżniów wpoprzek, a równolegle względem głównych krokwi, in. ł a t y. Na szkucie krokiewki idą od wilka, i są wpuszczane w naburtę. Mag. Przen.: Krokiewki mu nie dostaje. Prz. *(= piątej klepki w głowie).* Brak mu piątej (trzeciej) krokiewki. Prz. K. mu ś. w głowie złamała. Prz. **2.** *ozdoba architektoniczna w kształcie trójkąta nad drzwiami lub oknami.* **3.** *przyrząd, służący do przekonania ś., czy płaszczyzna jest zupełnie pozioma,* in. ś r ó d w a g a, † ś r z ó d w a g a, l i b e l l a. **4.** [K. a. **Kośkiewka**] *rączka do trzymania kosy, [korzystka].* **5.** anat.: Krokiewki sercowe, krokiewki śledziony, krokiewki wałków jamistych prącia p. **Beleczka.**

Krokiewnica, y, lm. **e** bud. **1.** *koniec krokwi wystający poza ścianę budowli.* **2.** *podstawka stercząca z pod gzymsu, wyobrażająca koniec krokwi.* Zdr. **Krokiewniczka.**

Krokiewniczka, i, lm. **i** p. **Krokiewnica.**

Krokiewnik, a, lm. **i** bot. p. **Szelężniczek.**

Krokiewny p. **Krokwiowy:** Non (tak!) pokaził dzinia krokiewnego. Księgi sądowe łęczyckie.

[Kroknąć, nie, nął] *stąpić, postąpić:* Co kroknę, to mila. <KROK>

[Kroknięcie, a, blm.**]** czynność cz. **Kroknąć.**

Krokodyl, a, lm. **e, †Kokodryl** zool. (crocodilus) *gad czworonogi opancerzony ze skupienia tej samej nazwy:* Płacze jako K. Prz. Fartuchem ci łzy będę ocierała, ażeby ludzie twych łez nie widzieli, bo ś. przelękną tych łez krokodyla. Słow. Siedzi sobie ponad Nilem ptaszek zwany krokodylem i płacze. Syrok. Zdr. **Krokodylek.** <Łć. crocodilus, z Gr. krokódeilos>

Krokodylek, lka, lm. **lki** p. **Krokodyl:** Krokodylku! co to znaczy? Na twym dziobku łza rozpaczy tak świta? Syrok. Wypchany K., długi może na półtora łokcia. Prus.

Krokodyli, Krokodylowy 1. przym. od **Krokodyl. 2.** przen. *fałszywy, nieszczery, udany, zdradziecki:* Łzy krokodyle. Judasz krokodylim całowaniem pana swego wydał. Pot.

Krokodylica, y, lm. **e** *samica krokodyla:* Oto jest prawdziwy buldog angielski, urodzony z dzikiej krokodylicy. Prus.

Krokodylowy p. **Krokodyli.**

†Krokorać, rze, rał i **[Krokorać]** p. **Krekorać:** Kokosz, gdy zniosła jaje, to krokorała i gdakała. Papr. Nie wszytkoć to rozkosz, chociaj drugi krokorze, chodząc, by pstra kokosz. Rej. Prawy czeski kohucik i czyście krokorze. Rej. Umie ona jak kokosz K. Papr. Przen.: Komu zła żona nad głową krokorze, w gróbby ś. puścił, nie tylko na morze. Pot. *(= gdera).* Żołnierz o żołd nad głową krokorze. Chr. <Dźwn.>

†Krokoranie, a, blm., **[Krokoranie, Krokorzenie]** czynność cz. **Krokorać:** K. kuropatwy. Otw.

[Krokorzenie, a, blm.**]** p. **Krokoranie.**

Krokos, u, lm. **y** bot. p. **Krokosz:** Po strzechach gumien niby ogrody wiszące różnych roślin: pokrzywa i K. czerwony, żółta dziewanna, szczyru barwiste ogony. Mick. Nie udawaj ludziom za szafran krokosu. Klon.

Krokosowy przym. od **Krokos,** p. **Krokoszowy:** Broda krokosowa. Kochan. *(= koloru krokosu).*

Krokosz, u, lm. **e, Krokos, [Krakos] 1.** bot. = a) (carthamus) *roś. z rodziny złożonych a. jej kwiat.* Gatunek: K. f a r b i e r s k i, daw. S z a f r a n e m p o l n y m a. ł ą k o w y m zwany (c. tinctorius). b) K. dziki p. **Podgorzał. 2.** *wysuszone korony kwiatowe krokoszu a. barwnik z nich, szafran krajowy:* K. uboższym zastępuje szafran. <Gr. krókos, Łć. crocus dosł. = szafran>

Krokoszowy, Krokosowy 1. przym. od **Krokosz:** Kwiat K. **2.** *koloru krokoszu, szafranowożółty.*

Krokowy przym. od **Krok:** a) Dla oszczędzenia trudnego liczenia kroków, wynaleziono zegarki krokowe. Łs. b) anat. p. **Kroczowy.** Gruczoł K. wystający p. **Przyprątny.** ✕ Kość krokowa p. **Łonowy.** Łuk K. p. **Łonowy.** †Muskuł K. p. **Łonowy** i **Grzebieniowy.**

Kroksztyn, u, lm. **y** bud. **1.** a. **Kragsztajn, Kragsztejn** *część wystająca muru, kamień a. rzeźbiony koniec belki, wystający na zewnątrz muru i podtrzymujący dach, balkon, piec i t. p.,* in. b r u s o w i c a, w s p o r n i k: Kroksztyny drzewiane abo kamienne z ściany wypuszczone abo przysadzone do balek. Kn. **2.** a. **Kroksztyna** *podpórka ozdobna, np. do potrzymywania drążka, na którym wisi portjera:* K. lampowy, in. p o d l a m p e k. Zdr. **Kroksztynek.** <Nm. Kragstein>

Kroksztyna, y, lm. **y** p. **Kroksztyn.**

Kroksztynek, nka, lm. **nki** p. **Kroksztyn:** Kroksztynki przy listwach, przy słupach rzezanych, jako u drzwi, esowate abo proste. Kn. Włoży-

łem (kwiaty) do wazoników, stojących na kroksztynkach tuż przed obrazem. Bał.

†**Krokwa, y,** lm. **y** **1.** i [K.] p. **Krokiew:** Dla niedbałości zgnije K. Leop. Krokwy na dach budowy bywają sosnowe. Kluk. Balczany bant, a. wiązana K., to jest drzewo niejakie, które wespołek spaja dwie belki. Mącz. Przen.: Piątej w głowie nie dostaje krokwy. Pot. (*= klepki*). Jakby mu w głowie spadła K. piąta. Pot. **2.** w lm. *kozły, kobylice do rznięcia drzewa.* Kn.

[**Krokwa, y,** lm. **y** lm. **y**] p. **Krukiew.**

[**Krokwia, i,** lm. **e**] p. **Krokiew.**

Krokwiak, a, lm. **i** *gwóźdź do krokwi*, in. g w ó ź d ź k r o k w i o w y.

[**Krokwiaty**] p. **Krokwiowy:** Handel krokwiatego drzewa.

†**Krokwić, i, ił** p. **Krokwiować:** Nie przyjdzie mu swej wieże K. ani łacić. Pot.

†**Krokwienie, a,** blm., czynność cz. **Krokwić.**

Krokwina, y, lm. **y** *budulec cienki, na wyrób krokwi zdatny.*

Krokwiować, uje, ował **1.** a. †**Krokwić** *krokwiami opatrywać, krokwie na czym stawiać.* **2.** *dzielić tarczę herbową krokwiami:* Kilka krokwi wązkich wystawia tarczę krokwiowaną. Bobrow.

Krokwiowanie, a, blm., czynność cz. **Krokwiować:** K., stolcowanie, bantowanie. Mrong.

Krokwiowy, Krokiewny, ×**Krokwowy,** [**Krokwiaty**] przym. od **Krokiew:** Przy luftach nieraz stawała, łokciami ś. o poprzecznicę krokwiową opierała, okiem po polach błądziła i chałupom ś. przypatrywała. Jeż. Drzewo krokwiowe (*= zdatne na krokwie*). Gwóźdź K. p. **Krokwiak.**

×**Krokwowy** p. **Krokwiowy:** Krokwowe wiązanie. Mrong.

[**Krolestwo, a,** lm. **a**] p. **Królestwo.**

[**Krolik, a,** lm. **cy**] p. **Kleryk.**

[**Krolów**] p. **Królów:** Krolowa maść p. **Maść.**

[**Krolówna, y,** lm. **y**] p. **Królewna.**

Krom, Okrom, †**Kromia,** †**Kromie,** †**Okromia** **1.** *prócz, oprócz, wyjąwszy:* O który siedzisz na wysokim niebie, ja nie mam inszej nadziei, K. ciebie. Kochan. K. mnie samego, nie ma nikt, ani może mieć boga inszego. Groch. Nie czyń grzechu cielesnego, K. urzędu małżeńskiego. Pśń. kość. (Dekalog w. XVI). Wymarli, i K. sławy nic już po nich niema. Oliz. Na grobie..., gdziem pogrzebał wszystko K. boleści. Pol. Pusto w poddaszu, K. psa, co żałośnie pysk w górę podniósszy, skowyczy rozgłośnie. Len. Nie miała na bożym świecie nikogo, K. jego jednego. Krasz. [K. duszy, jak bydlę]. **2.** †*bez:* Będę K. dzieci: Józef zginął, Szymon w ciemnicy, a Benjamina mi weźmiecie. Leop. Kto K. żony jest, wolniejszy jest. Wuj. Zbroja, która K. swej skazy, może wytrwać wszelkie razy. Kochan. K. wiary nikt zbawion nie będzie. Karnk. Czart nie może mieć żadnej mocy nad człowiekiem K. bożego dopuszczenia. Kaz. 1555. Manna miała w sobie smak kapłuni, K. kapłuna; miała smak kuropatwy, K. kuropatwy; miała smak sarni, K. sarny; osoby miała, a istności rzeczy samych nie miała. Skar. Ty sam, Boże, mści (=mścij) ś. krzywdy, wszakeś zwykł, gdy ją kto bez winy znosi od przyjaciela K. wszelkiej przyczyny. Błaż. Bez krwie i K. zbroje co ś. może sprawić? Piel. Pokarmów używajmy K. obżarstwa, picia bez pijaństwa. Schot. K. twojej pomocy nie zna człowiek dobroci. Pśń. kość. (Proza o Duchu Świętym). **3.** †*mimo, pomimo:* K. woli. **4.** †i [K.] *za, poza:* K. oczu = *za oczy, w nieobecności czyjej:* Powinność sług, aby czcili pany swe, nietylko na oczu, ale też i K. oczu. Gil. Słowacy K. wszelkiej pamięci krainę swoję przy górach Sarmackich trzymali. Błaż. (*= od niepamiętnych czasów*). <KR(OM)>

†**Krom, u,** lm. **y** p. **Kram:** Któryby ważył ś. po wyściu pomienionego czasu dłuży pasamony przedawać, powinni K. a. budę urzędownie zapieczętować. Akta m. Krakowa r. 1625. Przen.: Pod szyją co za K. moda założyła, co za towar w tę króbkę rogową wtłoczyła? **Łącz.** <p. Kram>

[**Krom, u,** lm. **y**] p. **Kroma:** Daj chleba K. Zdr. [**Kramcik, Kramczyk, Kromczyk**].

1. [**Kroma, y,** lm. **y, Krom, Kram**] *kawałek oderznięty (chleba), porcja, krajanka, pajda:* K. chleba. Zdr. **Kromka,** [**Kromeczka, Kromusia, Krómka**]. <KR(OM)>

2. [**Kroma**] *chyba:* Nie rozłączy, K. Pan Bóg. <Krom>

3. [**Kroma, y,** lm. **y**] *narzędzie bednarskie.* <Z Nm. krumm = krzywy>

†**Krombożnie** przys. od **Krombożny.**

†**Krombożny** *bezbożny:* Ci nowi dzisiejsi bożkowie, abo raczej krombożni ludzie. Hrb. <Krom + Bożny>

[**Kromczyk, a,** lm. **i**] **1.** p. **Krom. 2.** p. **Kramczyk;** *trochę, nieco, niewiele.*

[**Kromeczka, i,** lm. **i**] p. **1. Kroma:** Dałaś mi kromeczkę jak dębowy listek.

†**Kromia** p. **Krom:** a) Któż bóg K. Pana? Leop. Zatopił wszytkie ludzie K. ośmi. Kaz. 1555. Zgoła własnego, K. szabli a żony, nie mamy nic swego. Paszk. Zaprzał ś. tureckiego języka, udając, że nie umie nic, K. polskiego. Paszk. Świadectwo o tym od kogo innego K. jej samej dane być nie może. Wys. Cóżem chciał wynieść z ognia i kurzawy? Państwa, czy skarby? Nie, nic — K. sławy! Mick. b) Judasz szukał podobnego czasu, jakoby mógł wydać Jezusa K. tłuszczej. Op. Bo ś. nie śmiał czynić królem żadny K. cesarskiej mocy. Op. Com mu przysiągł K. przypędzenia. Pśń. kość. (Pieśń o zmartwewstaniu Pana Jezusowym). c) K. woli ich. Papr.

†**Kromie** p. **Krom.** Glosy w. XV. Racz, Panie, dnia tego K. grzechów nas strzec. Pśń. kość. (Te Deum laudamus).

[**Krominał, u,** lm. **y**] p. **Kryminał.**

[**Kromisło, a,** lm. **a**] p. **Koromysło.** <p. Koromysło>

×**Kromjomancja, i,** blm. *wróżenie z cebulek.* <Now. z Gr. krómmyon = cebula + manteía = wróżenie>

Kromka, i, lm. **i** p. **Kroma;** †**Krąmka,** [**Skromka**]: Z bochenka chleba czerstwego odkroić kromkę. Krasz. <p. 1. [Kroma]>

Kromlech, a, lm. **y** *pomnik kamienny druidyczny.* <Fr. cromlech, z Bretońs. kroumm = krzywy + lech = kamień>

Kromlik, a, lm. **i** p. **Kręglik.** <Przekręcenie i skrócenie Nm. Krumm(bogen)>

Kromlis, u, lm. **y** p. **Kromras:** Kromlisu od postawu... Ins. c. l. K., sukno zapewne. Goł. <Zam. Kromras>

[**Kromp, a,** lm. **y**] *gatunek ryby.* <?>

[**Krompacz, a,** lm. **e**] *motyka, opatrzona z drugiej strony żelaznym szpikulcem.* <Czes. krompáč>

[**Krompel, ple,** lm. **pla, Krąpel, Komper, Kumper**] *ziemniak, kartofel.* <Z Nm. [krummbirn], zam. Grundbirne dosł. = gruszka ziemna>

Kromras, u, lm. **y, Kramras, Kromlis** *rodzaj dawnej tkaniny wełnianej:* Materia lanea, rasch et kronrasch dicta. 1637 r. Towary cudzoziemskie, muchairy, saje, kromrasy. Vol. Przen.: Małżonka że aksamit, lekce sobie ważyć i szanować tę będzie kitajkę lub K., to jest syna twojego. Opal. <Nm. Kron(en)rasch, z Ang. crownrash dosł. = Rasza (Arasz) koronna, doskonała>

Kromrasowy przym. od **Kromras:** Spodnica kromrasowa.

[**Kromusia, i,** lm. **e**] p. **1. Kroma.**

Krona, y, lm. **y** *moneta angielska = 1 rub. 41 kop.* <Ang. crown>

[**Kronfleczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kronflek.**

[**Kronflek, a,** lm. **i, Krąflek**] **1.** *obcas.* **2.** a. [**Krumflek**] *korek do butów.* Zdr. [**Kronfleczek**]. <Czes. kramflek, kramflík, z Nm.>

Kronglas, u, blm. *szkło sodowo-wapienne, używane do narzędzi optycznych.* <Ang. crownglass, Nm. Kronenglas>

Kroniczka, i, lm. **i** p. **Kronika:** K. Bobolińskiego, mnicha, jest pełną polonizmów. Dub. M. „Latopisiec a. K. różnych spraw i dziejów dawnych" Joachima Jerlicza.

× **Kroniczy** p. **Kronikowy:** Świadczą kronicze publiki. Wad.

† **Kroniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Kraniec:** O naznaczony morze ś. oprze K. Chr. Z trąb okrzykiem okręt ruszy z jego krońca. Pot. Nie może ś. obaczyć, nie może do końca dorachować Poljarch tak krętego krońca. Pot.

Kronika, i, lm. **i,** † **Chronika 1.** *dzieło historyczne, podające zdarzenia dziejowe w porządku chronologicznym, lecz nie wskazujące ich związku wewnętrznego, latopis:* K. Gallusa, Kadłubka, Bielskiego, Stryjkowskiego. Podano to do historji i w kroniki wpisano. Wuj. Ukończył pisanie kroniki poprzedniego monarchy. Rettel. Kroniki klasztorne. Przerzucamy kronikę starej Warszawy z XVI-go i XVII-go stulecia, i wychylają ś. z niej do nas ludzie wszelakiej narodowości. Gom. (= *roczniki*). Żart.: K. milczy, czy to widywanie odbywało ś. pod jaworu drzewem. Słow. Reszta tej walki i rycerza wzięcie nie opisane jest w mojej kronice. Słow. Przen.: Dzień ten w kronice Nowego Świata żałobną pozostał pamiątką. Krasz. (= *w dziejach*). Tego starca mądrego pamięć wielce miła żywą kroniką mu była. Jabł. **2.** *rodzaj dramatu historycznego:* Kroniki Szekspira. Balladyna jest tylko epizodem wielkiego poematu w rodzaju Ariosta, który ma ś. uwiązać z sześciu tragiedji, czyli kronik dramatycznych. Słow. **3.** = a) *dział czasopisma, obejmujący opis wydarzeń bieżących:* Kroniki tygodniowe Bolesława Prusa. b) *tytuł czasopism:* „K. rodzinna," „K. codzienna." **4.** † *zdarzenie:* Przyjście Włochów Litwa i Żmudź ma za pewną kronikę. Stryjk. Zdr. **Kroniczka.** <Śr. Łć. chronica ż., z Łć. chronica lm. ni., a to z Gr. chroniká lm. ni. = dzieje>

× **Kronikalny** p. **Kronikowy:** K. jego i komisji sekretarz pozarzucał papiery skarbowe. T. K. (= *do pisania kroniki przeznaczony*).

Kronikarka, i, lm. **i** forma ż. od **Kronikarz:** K. „Tygodnika romansów i powieści."

Kronikarski przym. od **Kronikarz:** Historycy... na kronikarskich spisach rzeczy zwykle kończą. Mick. Kronikarskie dzieje narodów ożywić psychologją dziejów. Ochor. Nie zaszło nic takiego, coby godnym było kronikarsko-powieściowego wspomnienia. Jeż.

Kronikarstwo, a, blm. **1.** *pisanie kronik, zajęcie kronikarza:* Dzierzwa K. spaja niejako z annalistostwem. Lel. **2.** zb. *kronikarze a. kroniki:* K. polskie, niemieckie.

Kronikarz, a, lm. **e 1.** a. **Kronista** *autor kroniki = latopisu:* A nie byli to ludzie, o których szeroko piszą dzieje — wiedział o nich ledwie K. domowy, co wieczne odpocznienie spisał dla kapelana. Krasz. **2.** *literat, prowadzący kronikę w czasopiśmie.*

Kronikowy, × **Kronikalny,** × **Kroniczy** przym. od **Kronika:** Muszę zaraz dziś w nocy wziąć ś. choć do krótszego, niż zwykle, artykułu kronikowego. Koź. A.

Kronista, y, lm. **ści** p. **Kronikarz:** Nie znał jednak opata Arona, którego kroniści niemieccy zowią z sukni duchownym, z natury lisem. Krasz.

× **Krop, i,** lm. **pie** *deszcz kroplisty.* <KROP>

[**Krop, u,** lm. **y**] *koper prosty a. włoski.* <Ukr. krip, 2 pp. kropu>

× **Kropa, y,** lm. **y** p. **Marzana.**

[**Kropacz, a,** lm. **e, Kropas**] **1.** *kropidło kowalskie do gaszenia węgli.* **2.** a. [**Mazak**] *kwacz do kołomazi.* <KROP>

[**Kropas, a,** lm. **y**] p. **Kropacz.**

Kropeczka, i, lm. **i** p. **Kropka.**

Kropeleczka, i, lm. **i** p. **Kropla:** Choć kropeleczkę. Jeż.

Kropelka, i, lm. **i** p. **Kropla:** K. wody. Proszę wody kropelki. Słow. Z fali mórz nie zostanie K. Słow. Na morzach piasku dwie rosy kropelki. Mick. Przynajmniej mleka kropelkę dajcie. Słow. Wlawszy kropelkę wina w szklankę... Mick. Skosztujem po kropelce! Chodź. Kropelki łez gorzkie i słone. Słow. Mówiąc płakała — na usta różane kapiąc, padało kropelkami słońce. Słow. Srebrnemi pryska kropelki. Mick. Możebyśmy gdzie wstąpili na gorzkie kropelki? Rod. (= *na wódkę*).

[**Kropeńka, i,** lm. **i**] p. **Kropla.**

† **Kropia, i,** lm. **e,** [**Kropia**] p. **Kropla.** B. Sz., Glosy w. XV. Kropie, co niepłodną ziemię obżywiają. Lubelczyk. Wszytki kropie morskich wód sameś ty rozliczył. Lubelczyk. Marmor takież zawżdy napiękniejszy bywa, im go częściej kropiami deszcz swymi omywa. Rej. Zwyczajem mała K. przebije kamień. Rej. Te wszystkie kropie krwawego potu jego. Wuj. K. wody, kapając ustawicznie, najtwardszy kamień zdziurawi. Górn. W kropiach wody, które okrągłe widamy. And. z Kobyl. Tę kropię dla zagrzania pijam z tejto czary. Zbyl. Nie umiano tej iskry zalać wody kropią. Zim. Najmniejszej krwie swojej nie straciwszy kropie... Pot. <KROP>

[**Kropiacha, y,** lm. **y, Kropicha, Kropiana**] *nazwa krowy.*

[**Kropiana, y,** lm. **e**] p. **Kropiacha.**

[**Kropiany**] *mający po sobie białe i czarne plamy.*

[**Kropiasty**] **1.** p. **Kropkowaty:** Kropiasta krowa (= *kropiacha*). Choćbyś mi jegomość ten K. pas darował, zgołabym ś. nie pocieszył. Sienk. **2.** *ospowaty.*

[**Kropicha, y,** lm. **y**] p. **Kropiacha.**

Kropiciel, a, lm. **e 1.** *ten, co kropi, pokrapia a. nakrapia.* **2.** *ten, co tęgo bije:* Maciej drugi, ochrzczony kropicielem, od wielkiej maczugi, którą zwał kropidełkiem. Mick. K., stanowisko zająwszy w oborze, jednego wołu i dwa cielce w łby zakropił. Mick.

Kropić, i, ił i **K. ś.** p. **Kropnąć.**

Kropidełko, a, lm. **a** p. **Kropidło:** Maciej drugi, ochrzczony kropicielem od wielkiej maczugi, którą zwał kropidełkiem. Mick.

Kropidlak, a, lm. **i** bot. p. **Kropidłak.**

†**Kropidlnica, y,** lm. **e** p. **Kropielnica:** Kropidlnice abo miednice do mokrych ofiar. Wuj. Nie woda to z kropidlnice, ale piwo ze szklenice. Korcz.

Kropidlny przym. od **Kropidło.**

Kropidłak, a, lm. **i, Kropidlak** bot. (aspergillus) *roś. z gromady grzybów z rodziny mączniakowatych.*

†**Kropidłko, a,** lm. **a** p. **Kropidło.**

Kropidło, a, lm. **a 1. a. Kropielnica** *narzędzie do kropienia wodą święconą:* Weź waćpan stułę i K. i poświęć stół. Słow. Jakoś Bóg dał, że ś. obeszło bez kropidła i kadzidła. Korz. (= *bez śmierci, bez pogrzebu*). Przen. żart.: Święcić grzbiet komu, K. obróciwszy. Prz. (= *okładać kogo kijem*). **2.** przen. żart. *kij:* Uciekli szalbierze; chłopi ich zewsząd naganiając, kropidłem ich kijowym ze wsi swych wykurzyli. Paszk. Chrzciciel, gdy miłą broń swą, swe K. zoczył, chwycił je, ucałował, z radości podskoczył, zakręcił je nad głową i zaraz ubroczył. Mick. Ty miecz, ja mam K.: dalbóg! ja kropię, a ty siecz. Mick. **3.** ×*konewka ogrodnicza, polewaczka:* K. na pokrapianie zagonów. Troc. **4.** bot.: a) p. **Gałucha.** b) [K.] p. **Tawuła. 5.** piw. *przyrząd do napuszczania wody cienkiemi strumieniami na zacier w celu wysłodzenia.* Zdr. **Kropidełko,** †**Kropidłko.** <KROP>

Kropielnica, y, lm. **e 1. a.** †**Kropidlnica** *naczynie do wody święconej:* Ujrzał kilku starców w czarnych długich szatach, z kropielnicą w ręku, rzucających wodę na te wszystkie głowy. Krasiń. Mały aniołek z nad kropielnicy. Len. **2.** p. **Kropidło:** Gdzie szmer jeszcze słyszał, jak ksiądz kropielnicą, tam uciszając machał swą placką ze skóry. Mick.

[**Kropielniczka, i,** lm. **i**] *biedronka.*

Kropienie, a, blm., czynność cz. **Kropić.**

Kropienie się, a ś., blm., czynność cz. **Kropić ś.**

Kropierz, a, lm. **e** *kapa, okrycie na konia zbrojnego, niegdyś używane:* Jechał w zbroi na rosłym koniu, okrytym od głowy aż do ziemi fałdzistą deką czyli kropierzem. Szaj. Rycerz, ubrany w jedwab, barwy białej, brunatnej i niebieskiej, którego to koloru był także K. na koniu. Szaj. Dał mu K. na konia, szeroki, bogaty, obszyty na piersiach frendzlą złotą. Sienk. <Fr. croupière>

×**Kropilnik, a,** lm. **i** p. **Kropieniec.**

†**Kropisty** p. **Kroplisty:** Deszcz K. Wuj.

[**Kropisz, a,** lm. **e**] *człowiek piegowaty.*

Kropka, i, lm. **i 1.** †i [K.] p. **Kropla:** Ziemia do całego świata nie jest, jedno jako K. rosy porannej. Wuj. Ile kropek jest w morzu, tyle mam szacunku dla ciebie. **2.** *drobna plamka, punkt, punkcik:* Boki długie tego wołu czerwone kropki przetrząsają. Bardz. Perkalik w kropki (= *kropkowany*). K. w piśmie. K., jako znak mnożenia. K. pisarska = a) *punkt;* b) × *znak akcentu.* Położyć kropkę na końcu zdania. Dwie kropki (= *dwukropek*). Kropki (= *kilka kropek, oznaczających przerwanie ciągu myśli*). Kłaść po kropkach kropki. Słow. Po kropkach piszę dalej. Słow. K. nad literą. Przen.: Kropkę nad i stawiać = a) *wypowiadać coś bez ogródki, wyraźnie:* Szekspir żadnej kropki nad i nie opuszcza i jest nieraz do zbytku otwarty. b) *dodawać coś swojego do cudzej myśli.* Przen.: Nie brak ani kropki. Prz. (= *niczego*). Znaleźć ś. w kropce (= *dzielnie, przytomnie, jak należy*). **3.** anat.: a) Kropki białe na paznogciach p. **Łąkotka.** b) ×Kropki łzowe a. †kropki płaczliwe (puncta lacrymalia), in. otworki łzowe w kącie wewnętrznym oka. **4.** embr.: ×Kropka drgająca (punctum saliens) = *zarodek serca.* **5.** lek. (stigma) *znamię wrodzone, piętno na skórze.* Zdr. **Kropeczka.** <KROP>

Kropkować, uje, ował 1. *robić kropki, kropkami oznaczać, punktować; kropkami pstrzyć, centkować:* Liście kropkowane. Jund. **2.** a. **Kropić** gim. *bić ciało końcami palców rozstawionych.* **3.** bot.: Goździk kropkowany p. **Goździk.**

Kropkowanie, a, blm., czynność cz. **Kropkować.**

Kropkowato przys. od **Kropkowaty.**

Kropkowaty 1. a. [**Kropiasty**] *mający kropki na sobie, w kropki, nakrapiany:* Skowronek na piersiach K. Ład. Kropkowate pole w herbie. Troc. **2.** *z kropek złożony:* Linja kropkowata. Troc. **3.** ×*kropką opatrzony:* Litera kropkowata. Troc.

Kropkowy przym. od **Kropka.** Lek.: Trądzik K. (acne punctata).

Kropla, i, lm. **e,** †**Kropia,** †**Kropka,** [**Kropia, Kropka, Krapla, Kápla**] **1.** *drobna ilość cieczy, utrzymująca ś. w postaci kulistej działaniem napięcia powierzchniowego:* Po kropli, kroplami. K. wody, krwi, potu. Krople deszczu, rosy. Gęstemi kroplami łzy mu rzuciły ś. z oczu. Mick. (Słońce), jak koło z topiących ś. wiecznie djamentów, których krople leją ś. na nas. Krasiń. Wypić do ostatniej kropli. [Do krople (2 pp. lp.) wypije]. Pierś krzepić kroplą chłodną. Len. K. częsta kamień zdziurawi. Prz. Nie chcę, aby ś. mowa powoli jakby kroplami sączyła. Pilch. Podobni do siebie, jak dwie krople wody. Przen.: Ależ to K. w kroplę łańcuch, jaki król wziął dla królowej. Gom. (= *kubek w kubek*). Przen.: To K. (wody) w morzu = *ilość bardzo nieznaczna.* Człowiek śród dziejów niby K. w morzu. Pol. Rozumie ludzki! tyś mały przed Panem, tyś kroplą w jego wszechmogącej dłoni. Mick. — Przen.: Walczyć do ostatniej kropli krwi. Broń mnie Waszmość, dopóki kroplę krwi masz w żyłach. Krasiń. Kto Horeszków krwi kroplę wysączył... Mick. Jeśli Soplicowskiej krwi kroplę w żyłach macie, uważ tylko. Mick. I ja dla tego czterdzieści lat procesowałem pana Jędrzeja, że gdzieś tam mam kroplę krwi Sicińskich. Zach. — Przen.: Jadu żmii kropel kilka jeszcze, a świat nasz. Krasiń. Jad niedowiarstwa, który teraz po kropli spada między nas gdzieniegdzie. Chodź. Kilka kropli żółci spłynęło znów w jego serce sieroce. Zach. Niedostatek sposobów do wykonywania takiej właśnie dobroczynności, dręcząc ją, dolewał jedną więcej kroplę do gorzkiego jej kielicha. Orzesz. Z owej górnej tęczy nieznanego i na zawsze niemego uczucia nie spadała na wargi jej żadna K. goryczy. Orzesz. Nie dziel tej goryczy na krople. Krasz. Ten wie, który z niebios patrzy, co z nas robaków uczyni, czy motyle jeszcze, czy kroplę gnoju. Krasz. Czy widzisz tę kroplę światła w oddali? Krasiń. W jednę drobną kroplę czasu zleje życia bolesne i zbrodnicze dzieje. Mick. **2.** przen. *drobna ilość, odrobina, krzta:* Weź tę kroplę wina, może ciebie orzeźwi? Słow. Wypiję jeszcze kroplę za wasze zdrowie i powodzenie. Krasz. I wysuszą dostatki dzieci pozostałych, że K. nie zostanie ojcowskiego zbioru. Opal. Gdyby mieli kroplę wstydu, tegoby ani wymagali, ani przy-

jęli. Krasz. Ani godziny osłody, ani kropli pociechy. Krasz. **3.** *plamka, cętka:* Marmur mający krople czarne po sobie nakształt tarantowiny. Star. **4.** Krople wodne = *topazy bezbarwne.* **5.** w lm. **a.** Krople życia = *wódka, gorzałka:* Pijąca krople życia, czyli poprostu gorzałeczkę. Wilk. **6.** apt. = **a)** *miara przyjęta za gran.* **b)** w lm. *lekarstwo w stężonej postaci, odmierzane kroplami:* Krople kwaśne, gorzkie, żołądkowe, Hoffmana, długiego życia. Białe krople a. anodyny (spiritus aethereus). Krople bobrowe a. [macicowe, maciczne, męskie, od poruchy, od wzruszenia] (tinctura castorei). [Krople] = *eter:* Wódka zaprawiana kroplami. [Chińskie krople] p. **Chiński.** [Czarcie krople] p. **Czarci.** [Dorpackie krople] = *tinctura chinioidini.* [Dziewięciorakie krople] = *tinctura aromatica; spiritus aethereus.* [Krople ekstra leliczne] = *ekstrakt „Leliwa."* [Farmazońskie a. Furmańskie krople] = *tinctura chinioidini.* [Gałgańskie krople] p. **Korzeń.** [Krople jordanowe] = *tinctura benzoës comp.* **7.** w lm. bud. *dzwonki a. kutasiki, stanowiące ozdobę architektoniczną.* Zdr. **Kropelka, Kropeleczka, [Kropeńka].** Zgr. **Kroplisko.** <KROP>

Kroplan, a, lm. **y** bot. (aleurites) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* Gatunek: K. lakorodny a. lakowy a. Laka (a. laccifera) p. **Krocień.**

[Kroplasty] p. **Kroplisty.**

Kropleć, eje, ał *padać kroplami, kropić:* Niechaj deszcz gęsty kropleje. Garcz. W klepsydrze ziarnko za ziarnkiem upada, w życiu ludzkości łza za łzą kropleje. Pawlik. <Od Kropla>

Kroplenie, a, blm., czynność cz. **Kroplić.**

Kropleniec, ńca, lm. **ńce, Kroplomierz,** × **Kropilnik** apt. *naczynie, służące do odmierzania kropli.*

× **Kroplica, y,** blm. = **Gumiguta.**

Kroplisko, a, lm. **a** p. **Kropla:** Serce mi biło ciężko jakby młotem; myślałam, że gdzieś wielka żyła pękła i kropliskami ciężko w pulsa sieje. Słow.

Kroplisto przys. od **Kroplisty:** Gumy z drzewa kapiące K. Przyb.

Kroplisty, † **Kropisty, [Kroplasty, Kroplity]** *w kroplach, szczeg. dużych ś. ukazujący, spadający:* Deszcz K. (= *rzęsisty*). Kroplista rosa. Mick. Twarz zbladłą łzami kroplistemi rosił. Krasz. Łez deszcz K. Len. K. djament. L. Lek.: Kąpiel kroplista, in. skapianie, skanianie.

[Kroplity] p. **Kroplisty.**

Kropliwoń, a, lm. **e** bot. (myroxylon) *roś. z rodziny motylkowatych.* <?>

Kroplomierz, a, lm. **e** apt. p. **Kropleniec.** <Kropla + MIAR>

Kropnąć, nie, nął, nied. **Kropić, [Krapać] 1.** *spaść kroplami:* Przestały gromy i nie kropnął więcej deszcz na ziemię. Wuj. Kropnęło na mnie. Deszcz kropi a. nieos.: Kropi. Gdy na św. Paweł kropi, radujcie ś. chłopi. Prz. **2.** † *wypuścić z siebie krople:* Do Boga kropi oko moje. Wuj. (= *łzy wylewa, płacze*). Przen.: Spuśćcie niebiosa rosę z góry, a obłoki niech kropią sprawiedliwość. Dambr. **3.** częś. nied. *polać kroplami, pokropić:* Pokrapiam co czym, kropię, polewam. Kn. Kropić wodą święconą. Ksiądz Czapkowski modlił ś. bez przestanku i kropił pracujących. Chodź. Wyszedł pokorniuchno z refektarza, kropiąc ś. przy drzwiach święconą wodą. Chodź. Kropić pokój a. w pokoju. Kropić twarz łzami (= *rosić*). Upuszcza rękę, którą łzami kropił. Mick. **4.** co = *gorliwie opracować:* Kropił swoje poema. Chm. **5. a.** × **Chropnąć** kogo = *uderzyć, palnąć, wygrzmocić, zbić:* Oj i ja go kropnę za swoje. Mick. K. kogo w twarz, w głowę. [Koń igo kropnoł zadem w plecy]. Złowiłem go, a zatym za uszy i kropię. Mick. Kropić kijem, batem (= *okładać*). Ksiądz chłopa nie kropidłem, ale kijem kropił. Pot. Chłopów każdy bije, każdy kijem kropi. Syrok. Konia ustawicznie bódł i kropił biczem. Mick. **6.** czym o co = *uderzyć a. rzucić czym o co:* Ukopcić pieczątkę, K. nią o papier, ażeby stół trzasnął, i ot co! Sienk. Kropnął kieliszkiem o ziemię. **7.** *wypić gracko, golnąć, łyknąć, palnąć:* Kropnij węgrzyna jedną i drugą lampę. Wilk. Swoim zwyczajem kropnął odrazu pół szklanki. Przybor. **8.** nied. gim. p. **Kropkować. K. ś. 1.** nied. *gorliwie zajmować ś. czym:* Mężczyźni ś. w karty kropili. Jeż (= *z zapałem grali, cięli*). **2.** *ruszyć żywo w drogę a. do roboty, wziąć ś. do czego z pewnym pośpiechem i energją:* Kropnął ś. spacerkiem trzy wiorsty. Kow. Jak ś. kropnę spać, tak ś. pojutrze chyba obudzę. Sienk. **3.** *uderzyć ś. o co.* **4.** *upaść, przewrócić ś.:* Kropnął ś. jak długi. **5.** [Kropić ś.] nied. *zalecać ś. do panny.* <KROP>

Kropnięcie, a, blm., czynność cz. **Kropnąć.**

Kropnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Kropnąć ś.**

Krosienka, nek, blp. **1.** p. **Krośna:** Jedne szyją na krosienkach, drugie rękawiczki dzieją. Star. Trzymała igłę złotą ponad krosienkami. Jabł. Zastaliśmy jejmość nad krosienkami, haftowała tuwalnię do kościoła. Kras. Wydobądź-no K. i pokaż panu Gąsce apparatum, które wyszyła złotem do franciszkańskiego ołtarza. Słow. K. do naszywania książek. Troc. Stolik przed nim stawiają na krosienkach srebrnych kwadratowych niziuchnych. Star. Żart.: Dwa, napięte, jak struny, K.; to były łóżka. Słow. **2.** [K.] *żarna leżące.* **3.** fl. *miejsce ogrodzone dla szryka a. niemca, t. j. koła używanego do zatrzymania płynącego pasa.* <KRO(SN)>

Krosienkowaty *podobny do krosienek:* Pod karłowatym drzewem figurowała beczułka piwa, na krosienkowatych nóżkach ustawiona. Rol.

Krosienny p. **Krośnowy:** Płocha krosienna. Bobr.

[Krosieńca, niec, blp.] p. **Krośna:** Kto ma K., ten ma ususeńca. Prz. (= *ma dużo roboty nudnej i niezdrowej, suszącej*).

Krosna, sien, blp. p. **Krośna:** **a)** K. tkackie bywają dębowe. Kluk. Siedział za krosnami, robiąc płótno i sukna. Krasz. K. stoją w małym oknie, i czółenko pływa w włóknie. Pol. **b)** Często nad mojemi krosnami schylona, widząc, jak kwiat pod igły dotknięciem rozkwita, cierpień moich zapomnę. Słow. Opuszczone moje K., i życie ś. dłuży. Len. Malowała nawet potrosze — jedwabiami barwnemi na krosnach. Gom. **c)** Nawijać K., dotkać K. Troc.

[Krosnalek, lka, lm. **lki]** = **Krasnoludek:** Ja jak tupnę nogą, muszą mi krosnalki obuwie wiązać. Krasz. <p. Krasnoludek>

† **Krosnka, nek,** blp. p. **Krośna.**

Krosno, a, lm. **a** p. **Krośna:** Lepiej zrobię, usiadszy za K., niż przy puharach. Słow.

Krosta, y, lm. **y, [Chrosta],** † **Niesztowica** lek. (pustula) *wysypka skórna, okrągła, nad poziom wystająca, połączona z ropieniem:* Czarna K. (pustula maligna) = *choroba zaraźliwa z bydła na ludzi przechodząca.* Morowa K. = *guz ropiejący u ludzi morem dotkniętych,* in. morówka. Krosty

a. [duże, wielkie krosty] = *ospa.* [Małe krosty] = *odra.* ✕ Krosty białe = *prosówka właściwa* (miliaria). ✕ Krosty czerwone, in. † rychlice, żarnice (miliaria rubra). Krosty jątrzące p. **Niesztowica.** † Złe krosty = *przymiot.* Sien. K. na języku wróżka, pewne obmówisko. Pot. **2.** † K. świerzbiąca a. [K.] = *świerzba.* Kn. Ręka, której poczciwy chrześcijanin dotykać ś. nie powinien, aby ś. bezbożnością jak krostą nie zaraził. Chodź. **3.** [K.] = a) *paździerze, odpadające przy międleniu konopi i lnu.* b) [K. wodna] = *roś. wodna narwiańska.* Zdr. **Krostka, Krosteczka.** <KROST>

Krostawić, i, ił *krost nabawiać:* Wilgotne descensa, jeżeli z głowy na piersi spadają, ranią płuca i krostawią. Haur. Lek.: Leki krostawiące a. ✕ kroszczące (remedia pustulantia) = *środki zewnętrzne, wywołujące na skórze pryszcze a. krosty,* pryszczydła.

✕ **Krostawiec, wca,** lm. **wcy,** † **Krostawy** *człowiek z krostami na ciele, trędowaty.* Wor.

Krostawieć, eje, ał 1. *dostawać krost:* Wargi mu krostawieją. Troc. **2.** ✕ *dostawać świerzby.*

Krostawienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Krostawić. 2.** czynność cz. **Krostawieć.**

Krostawka, i, lm. **i, Krostnica** bot. (psoralea) *roś. z rodziny motylkowatych.*

† **Krostawo** przys. od **Krostawy.** L.

Krostawy 1. † = a) p. **Krostowaty:** Byłliby ślepy, a. chromy, a. K. na ciele, a. kiławy. B. Sz. Gęby krostawe. Pim. b) *mający świerzbę.* **2.** zool.: [Jaszczurka krostawa] p. **Salamandra.** [Żaba krostawa] p. **Ropucha.** † **Krostawy, ego,** lm. **i** rz. p. **Krostawiec:** Majowa rosa krostawym pomaga, gdy ś. w niej walają. Zaw.

Krosteczka, i, lm. p. **Krosta:** K. na ranie. Das.

Krostka, i, lm. **i** p. **Krosta:** Krostki na czele od pijatyki. Troc. K. świerzbiąca, świerzb. Troc.

Krostnica, y, lm. **e** bot. p. **Krostawka.**

Krostowaty, † **Krostawy,** [**Krościaty**] *mający krosty, pełen krost, krostami pokryty.*

✕ **Kroszczący** *wywołujący krosty, pryszcze:* Leki kroszczące p. **Krostawić.**

† **Kroszka, i,** lm. **i** p. **Krócica.**

Krosznia, i, lm. **e** ryb. p. **Podrywka.** <Ukr. krosznia>

[**Krościarz, a,** lm. **e**] *lekarz, szczepiący ospę.*

[**Krościaty**] p. **Krostowaty.**

[**Krościca, y,** lm. **e**] *maik.* <KROST>

[**Krośkać, a, ał, K. ś.**] *niezgrabnie chodzić, raczkiem chodzić, leźć, iść niesporo, tarabanić ś.* <? Dźwn.>

[**Krośkanie, a,** blm.] czynność cz. **Krośkać.**

[**Krośkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Krośkać ś.**

Krośna, sien, blp. ni., **Krośna, y,** lm. **y** ż., **Krosna** lm., **Krosno** lp., **Krośny** lm. **1.** a. [**Krosieńca**] *warsztat tkacki:* Biegając jak cewka, od jednej strony krosien przerzucana w drugą. Mick. Rozłożyste K. tkackie. Orzesz. **2.** a. zdr. **Krosienka,** † **Krosnka** *ramka z naciągniętą na nią tkaniną a. skórą do wyszywania, warsztacik do wyszywania:* Jej z rąk igła wypada, nici plątają ś. w krośnach. Mick. Buzia dziewczyny kryła ś. wśród złotych haftów, na krośnach rozpiętych. Gom. Przen.: W dzień powszedni dziewice trudnią ś. igłą lub krosną. Mick. (= *wyszywaniem na krośnach*). **3.** [K.] *robota tkacka, będąca na warsztacie:* Robić K. (= *tkać płótno*). Zdatna do krosien (= *umie tkać*). **4.** *rodzaj wązkiej skrzynki do szkła.* **5.** [K.] *szaragi do rznięcia drzewa.* **6.** apt. *ramka kwadratowa, na której umieszcza ś. płótno a. flanela, do cedzenia płynów.* <KRO(SN)>

Krośniak, u, lm. **i, Kreas** tech. *płótno z bielonej przędzy, wprost z krosien gotowe na sprzedaż.*

Krośniarski przym. od **Krośniarz:** Krośniarskie szkło w hucie, ordynaryjne flaszeczki, kieliszki i t. d. Mag.

Krośniarstwo, a, blm. *rzemiosło krośniarza.*

Krośniarz, a, lm. **e** *handlujący szklem, które w krosnach na plecach nosi.*

[**Krośnię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Krasnoludek.** <p. Kraśnię>

Krośnowy, Krosienny przym. od **Krośna:** Artystka krośnowa zwykle snuje drugim.

Krośny, sien, blp. p. **Krośna:** Dziewica, siedząc w dole, K. ujedwabia i tło ręką wygładza; tymczasem tkacz z góry zrzuca jej nitki srebra, złota i purpury. Mick.

† **Krotek** p. **Krótki:** a) Gadałby kotek, ale język K. Prz. b) On sprzeciwnik twój musi być K. przed tobą, gdy ujrzy onego możniejszego przy tobie. Rej. Każdy w szczęściu bujen, a K. w przygodzie. Rej. <KROT>

✕ **Krotel, tla,** lm. **tle** p. **Knutel:** Orzech włoski, im więcej krotlami ciskając obijają, tym lepiej zawsze obradza. Jabł. <Zam. Knotel, p. Knutel>

† **Krotki** p. † **Krótki.** <KR(OT)/KR(Y)/KOR>

† **Krotkość, i,** blm. rz. od **Krotki;** † **Krotość.**

✕ **Krotło, a,** lm. **a** p. **Krótło.** <KR(OT)/KR(Y)/KOR>

✕ **Krotły, teł,** blp. p. **Krótło.** Mrong.

† **Krotnąć, nie, nął,** † **Krotnieć** † **Krótnąć,** † **Krótnieć** *dawać ś. ugłaskać, łagodnieć:* Konie krotną od głaskania. Mącz.

† **Krotnieć, eje, ał 1.** p. **Krotnąć:** Król, widząc, iż nieprzyjaciel K. nie chce, kazał ś. ruszyć wojsku. Biel. M. **2.** p. **Krócieć.**

† **Krotnienie, a,** blm., czynność cz. **Krotnąć** i **Krotnieć.**

Krotny 1. w połączeniu z liczebnikiem = *razowy:* Dwukrotny, trzykrotny, dziesięćkrotny, stokrotny. **2.** [K.] *miljonkrotny, wściurnaski:* Krotni djabli = *miljonkroć djabłów.* Bo to kusiciel K. Ork. [**Krotny, ego,** lm. **i**] *djabeł:* Bodaj cie krotni wzieni. <KROT>

† **Krotny,** † **Krótny** *mogący być ugłaskanym:* Samsony niekrotne. L. <KROT>

Krotochwila, i, lm. **e,** ✕ **Krotofila,** ✕ **Krótkochwila 1.** ✕ *widowisko, igrzysko; zabawa, uciecha, rozrywka:* Na każdy rok chodzili do Jeruzalem, nie dla krotochwili jakiej, a. żeby napaśli oczy. Wuj. Z takiej kary nie mękę ma, ale krotochwilę. Żarn. Na zamku królewskim były rozmaite krotochwile sprawiane, zwłaszcza gonitwy, kunszty puszkarskie, tańce, kolby misternie przyprawione. Biel. M. Błogosławiona to chwila, ale krótka K. Pśń. kość. (Jesu dulcis memoria). Posiedział Annas w noc chwilę, a miał czystą krotochwilę, patrząc na więźnia swojego, na Zbawiciela naszego. Pśń. kość. (Nabożna pieśń o Panu Jezusie). Gospodarz różne wymyślał krotochwile, aby nas przez dzień cały zabawić. Zach. Aura przesiękła zapachem święconego, które urządził kucharz pierwszy J. O. Księcia... ku krotochwili i zabawie. Słow. **2.** *swawola, figiel, żart:* Tu sobie tylko zrobiłem żart i krotochwilę, mówiąc, że jest między nami. Słow. Wtenczas tyle jest wschod-

niego gniewu, taki jest wybuch, że dla krotochwili wrócisz i ogień hamujesz powoli. Słow. Raz (o! K.) książę dowodził jej, że polskie kluski zowią ś. wszędzie z drugiej Renu strony po towarzystwach wyższych pedenony. Słow. 3. *krótki i wesoły utwór dramatyczny, farsa.* <Dosłowne naśladowanie Nm. Kurzweile>

× **Krotochwilenie, a,** blm., × **Krotofilenie** czynność cz. **Krotochwilić.**

× **Krotochwilić, i, il,** × **Krotofilić l.** a. × **Krotochwilować,** × **Krotofilować** *wesoło ś. bawić, figlować, żartować, swawolić:* Często on tam z niemi krotochwili. Rej. Jedni krotochwilą, drudzy kwilą. Prz. 2. *radować, cieszyć.* Troc.

× **Krotochwilniczek, czka,** lm. **czkowie,** × **Krotofilniczek** p. **Krotochwilnik;** *chłopczyk krotochwilny.*

× **Krotochwilniczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Krotochwilnik;** × **Krotofilniczka.**

Krotochwilnie przys. od **Krotochwilny;** × **Krotofilnie.**

× **Krotochwilnik, a,** lm. **cy,** × **Krotofilnik** *człowiek krotochwilny, figlarz, swawolnik, żartowniś.* Zdr. × **Krotochwilniczek.**

Krotochwilność, i, blm. rz. od **Krotochwilny;** × **Krotofilność,** † **Krótkofilność.**

Krotochwilny, × **Krotofilny l.** † *do krotochwil = igrzysk służący:* Ognie krotochwilne. 2. a. **Krotochwilowy** *wesoły, żartobliwy, zabawny, ucieszny, śmieszny:* Krotochwilni goście Wacława poczuli, że konfederata z tego poważnego, godnego tonu, jakim przemówił, sprowadzić nie zdołają. Krasz. Krotochwilna gra. Kochan. Wielkich rzeczy a poważnych niechaj w krotochwilną rozmowę nie wtacza. Górn.

× **Krotochwilować, uje, owal,** × **Krotofilować** p. **Krotochwilić.**

× **Krotochwilowanie, a,** blm., × **Krotofilowanie** czynność cz. **Krotochwilować.**

Krotochwilowy p. **Krotochwilny:** Musiał coś bardzo krotochwilowego mojej Basi prawić, bo zaledwo mogła ś. od śmiechu wstrzymać. Zach.

× **Krotofil-** p. **Krotochwil-:** a) Cnotliwego krotofila nie zepsuje. Prz. Krotofile kozackie. Stryjk. (*=harce*). b) Dzieciom tak krotofilić dopuszczamy, aby nic przeciw poczciwym sprawom nie było. Kosz Jezus nie na to przyszedł, aby miał dworskim ludziom dworować, a kuglarstwy jakowemi krotofilić. Żarn. c) Kocham ś. w jednej krotofilniczce. L. d) Kuglarze, krotofilnicy, figlarze, służą do ochłodzenia umysłów spracowanych Petr. e) Krotofilność subtelna. Chodź. f) Krotofilne ognie, ochotne ognie, fajerwerki. Jak. J. Krotofilnego co przydanego do trajedjej abo komedjej. Kn. (*= wesołe widowisko, urządzane w antraktach*). Gra to bardzo krotofilna. Troc. Człek bardzo krotofilny. Troc. Często krotofilny i szumny. Chodź. Nikt was nie napadnie, chyba jakowy dzieciak krotofilny. Sienk. Czy była też dworska i krotofilna? Gom.

Kroton, u, lm. **y** bot. p. **Krocień.** <Gr. krótōn>

Krotonol, u, blm. apt. *pierwiastek działający oleju krotonowego.* <Kroton+Łć. ol(eum)=olej(ek)>

Krotonowy przym. od **Kroton:** Kwas, olejek K.

† **Krotość, i,** blm. p. **Krotkość.** Smotr. <KROT>

† **Krotszeć, eje, ał** p. **Krócieć.** Kn., Troc, Mrong.

† **Krotszenie, a,** blm., czynność cz. **Krotszeć.**

Krotyna, y, blm. apt. *ciało białkowe trujące, znajdujące ś. w nasionach krotonowych.* < Od Kroton>

Krowa, y, lm. **y l.** a. † **Karwa,** [**Krowica, Karwa, Korwa, Krewa, Grówa**] *samica byka (szczeg. po ocieleniu):* K. holenderska (*=holenderka*), tyrolska, szwajcarska, podolska. K. dojna, cielna. K. jałowa (*=jałowica, jałówka*). K. poluje, pobiega ś. Która K. dużo ryczy, mało mleka daje. Prz. (*=kto wiele mówi, mało robi*). Bieda w zagrodzie, gdzie K. wołu bodzie. Prz. (*=gdzie żona przewodzi nad mężem*). Jeden krowę za rogi trzyma, a drugi ją doi. Prz. (*= jeden ś. trudzi, drugi korzysta*). 2. myśl. = a) *samica żubra,* in. żubrzyca. b) *samica łosia,* in. klempa, klępa, [klempak]. c) *samica słonia.* d) p. **Ekran.** 3. żart.: Żydowska K.=*koza.* 4. przen. *człowiek (szczeg. kobieta) głupi a. niezgrabny:* Jaka też z ciebie K.! Prz. Hi, hi, Magda K.! Słow. 5. p. **Krowne:** K., rodzaj danniczy w przywilejach książąt naszych. Nar. K., ofiara, którą ojciec w miejsce kunicy, wydając za mąż córkę, czynić był obowiązany. Goł. 6. a. **Krowina** garb. *skóra krowy.* 7. zł. *fajka,* in. dulawa, dylawka: Krowę doić (*=fajkę palić*). Zdr. **Krówka, Króweczka,** † **Krowiczka,** [**Krowiczka, Krowina, Krowinka, Krowicha, Krowisia, Krowiusia, Krowula, Krowię, Krowięcina, Krusza, Kruszka, Kruczka**]. Zgr. **Krowisko, Krówsko,** [**Krowiszcze**]. <KROW>

Krowi l. a. [**Krowski, Krówski**] przym. od **Krowa:** Mleko, masło krowie. Ospa krowia (*= krowianka*). 2. [K.]: a) [Krowia gęba] *duża biała bedłka niejadalna, wypuszczająca za naciśnięciem biały sok.* b) [Krowia madra] p. **Cielęciniec.** c) [K. ogon] p. **Ogon.** 3. bot.: a) Krowie drzewo p. **Naboda.** b) Krowia reż a. Krowie żyto p. **Pszeniec.** 4. zł.: Krowie nogi=*żołnierze.*

Krowiak, a, lm. **i l.** [K.]=a) *powróz, z którym ś. sprzedaje kupującemu krowę; powrózek do wiązania bydła.* b) [Krowiaki] lm.=*gatunek ziemniaków.* 2. bot.=a) p. **Grzyb.** b) K. biały p. **Mleczaj.**

Krowianka, i, lm. **i l.** [K.] p. **Krowieniec.** 2. lek.=a) *ospa krowia.* b) (vaccina) *płyn z niej wzięty, do szczepienia ospy ochronnej służący.* c) K. ponowna a. powtórna, in. !rewakcyna (revaccina).

Krowiankowy przym. od **Krowianka:** Zakłady krowiankowe.

[**Krowiarek, rka,** lm. **rki**] *melodja, wygrywana dla bydła przez pastuszków.*

Krowiarka, i, lm. **i l.** forma ż. od **Krowiarz.** 2. [K.] *gatunek grzyba niejadalnego.* 3. kol.=a) *wagon do przewożenia krów, wołów.* b) *brankard z wagonu przerobiony dla niższej służby pociągu kolejowego.*

Krowiarnia, i, lm. **e** *obora dla krów.*

Krowiarski przym. od **Krowiarz.**

Krowiarz, a, lm. **e l.** a. × **Krowopas** *pasterz krów.* 3. *ten, co trzyma krowy dla sprzedaży mleka, mleczarz.* 3. [Krowiarze] lm. = *mieszkańcy okolic Piotrkowa kujawskiego, używający krów do robót polnych.*

[**Krowica, y,** lm. **e**] **l.** p. **Krowa. 2.** p. **Krowieniec.**

[**Krowicha, y,** lm. **y**] p. **Krowa.**

† **Krowiczka, i,** lm. **i** i [**Krowiczka**] p. **Krowa:** Owieczka nie zabeknie, K. nie ryczy. Zbyl. Podajże mi, chłopcze, żółte rękawiczki, a pójdę ja, pójdę, wydoję krowiczki. Pśń.

Krowieniec, ńca, lm. **ńce,** † **Krowiniec,** [**Karwiniec, Krowianka, Krowica**] *gnój krowi, bydlęcy:* Kiedy koń ś. nadbije, pod kopyto krowieńcem smarować. Dor. K. zmieszany z szyszkami jodłowe-

mi gotowanemi i z piaskiem, daje tynk dobry. Sł. wil.

Krowienta, y a. **Krowięta** lm. **y** *aktor a. aktorka ostatniego rzędu*, in. ogon.

Krowienty, ego, lm. **ci** *początkujący aktor w teatrze prowincjonalnym.* <Tak pisze Wład. Reymont>

Krowieńcować, uje, ował farb. *utrwalać krowieńcem zaprawę na włóknie.*

Krowieńcowanie, a, blm., czynność cz. **Krowieńcować.**

Krowieńcownica, y, lm. **e** farb. *skrzynia do krowieńcowania.*

[**Krowię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Krowa:** Duzo mácie tyk krowiąt?

[**Krowięcina, y,** lm. **y**] p. **Krowa.**

Krowięta, y, lm. **y** p. **Krowienta.**

Krowina, y, lm. **y 1.** [K.] i garb. p. **Krowa. 2.** *krowa nędzna, licha:* Jedna chuda K. i dwie kozy całego dobytku. Krasz. Ja ś. nigdy na krowinę nie wspomogę. Wilcz.

†**Krowiniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Krowieniec:** Zjadł placek, a onym krowińcem garniec przykrył. March.

[**Krowinka, i,** lm. **i**] p. **Krowa.**

Krowiorogi *mający krowie rogi:* Krowioroga dziewica. Morz. (= *Io*). <Krowi + Róg>

[**Krowisia, i,** lm. **e**] p. **Krowa.**

Krowisko, a, lm. **a** p. **Krowa:** Krowiska oszemlane. Gawiń.

[**Krowiszcze, a,** lm. **a**] p. **Krowa.**

[**Krowiusia, i,** lm. **e**] p. **Krowa.**

Krowne, ego, blm., **Krowa** (w daw. Polsce za Piastów) **1.** *obowiązek dawania bydła na rzeź dla kuchni królewskiej, podatek w bydle rogatym.* **2.** *podatek pieniężny od bydła rogatego.*

†**Krowodój, oja,** lm. **oje,** †**Krowosys** *wąż boa.* <Krowa + DOJ>

×**Krowopas, a,** lm. **owie** p. **Krowiarz.** <Krowa + PAS>

†**Krowopusk, a,** lm. **owie 1.** *ten, co krew puszcza, cyrulik, felczer:* Gdy książę Trojden z posługaczami a z krowopuskiem z łaźni wychodził, zabito go. Stryjk. **2.** *zwolennik puszczania krwi, lekarz zalecający puszczanie krwi.* <Ukr. krowopusk>

†**Krowosys, a,** lm. **y** p. **Krowodój.** <Krowa + SS>

[**Krowski**] p. **Krowi:** K. syr.

[**Krowula, i,** lm. **e**] p. **Krowa.**

†**Krożganek, nka,** lm. **nki** p. **Krużganek:** K., przechodziniec. Urs.

†**Krożliczek, czka,** lm. **czki 1.** p. **Kruż. 2.** p. **Krużliczek:** Pączek narciszku abo K. Syr.

†**Krożlik, a,** lm. **i** p. **Kruż:** Dają wierzycielowi nikczemne a sprosne rzeczy, aż do garnków abo krożlików.

Króbeczka, i, lm. **i** p. **Krobia:** W króbeczce z prostej kory podaje zebrane brusznice świeże. Mick. Wszystko było tam do składu: gdzieś w króbeczce i jagoda, i najźralszy owoc sadu, i kryniczna zawsze woda. Pol. K. igielna. Troc (= *igielnik*).

Króbka, i, lm. **i 1.** p. **Krobia:** K. do noszenia towarów. K., w której kramarze igły, śpilki, z paciorkami sznury i insze brednie noszą. Pot. Psyche króbkę słoniową przynosi i o farbiczki udzielenie prosi. Mor. A. Dzieje Merope paciorki i na cienką je nić z króbki wybiera. Pot. Króbkę naszą podróżną napakowała wędlinką. Chodź. Wlecze ś. z króbką stara Hruździna. Krasz. Przen.: Pod szyją co za krom moda założyła, co za towar w tę króbkę rogową wtłoczyła? Łącz. **2.** × K. żydowska p. **Krobka:** Niemasz u nas miasta, w którymby nie było króbki żydowskiej. Stasz. **3.** [K.] = a) *skarbonka.* b) *rodzaj przetaka do zbierania rojów pszczół z drzewa.* **4.** druk. *przedziałka w kaszcie na pomieszczenie czcionek danej litery.* <KROB>

Króbkarz, a, lm. **e** p. **Krobecznik:** Kramarzom, króbkarzom i Żydom rząd nasz zapewnia w prawie obronę. Stasz.

Króbnik, a, lm. **cy** p. **Krobecznik.**

Krócej p. **Krótko.**

×**Krócenie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Krócić. 2.** czynność cz. **Króciеć.**

†**Krócenie się, a ś.,** blm., [**Krócenie ś.**] czynność cz. **Krócić ś.**

Krócica, y, lm. **e,** †**Kroszka** *mały pistolet kieszonkowy a. mała strzelba:* Ksiądz dostał z rękawa krócicę: Pal, Tadeuszku, krzyknął, pal, jak w jasną świecę. Mick. Gdy weźmie wychodząc krócicę lub puginał, już dufa sobie, że i stu rabusiom by poradził. Krasiń. Całe pospólstwo strzelało z kluczów, z dubeltówek, z krócic. Słow. W olstrach krócice, a strzelba w wytoku. Pol. Zdr. **Króciczka.** <KROT>

×**Króciciel, a,** lm. **e** *ten, co króci = hamuje co:* Bądź krócicielem żądz swoich. L. Aleksander, on K. świata. Pot.

×**Krócicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Króciciel.**

Króciczka, i, lm. **i** p. **Krócica:** Z dział strzelają! — Z dział? Myślałem, że z króciczek. Słow.

Krócić, i, ił 1. × a. [**Kródzić**] *robić krótszym, skracać:* Krócę mowy. Troc. Smutek dni moje króci. Kulig. Pańskiej dobroci wszystkokrotny wiek nie króci. Kochan. **2.** × przen. *ukrócać, hamować, powściągać, poskramiać:* Na ręce miała pęto, a w drugiej wędzidło, którymby trzeba K. to wszeteczne bydło. Rej. Ty pychę morską krócisz. Kochan. Bystrość języka krócił, przez dni 40 nic nie mówił. Skar. Słowem swoim dziwy (= dzikie zwierzęta) krócił. Leop. **3.** [K.] *mało dawać przy kupnie:* Krócili mi za konia i nie przedałek go. †**K. ś.,** [**K. ś.**] p. **Króciеć:** Gdyby ś. czas nie był krócił, radby król te zameczki był zniósł. Biel. M. Cas mi sie króci. <KROT>

Króciеć, eje, ał 1. × a. †**Krotnieć,** †**Krotszeć,** †**Krótszeć,** †**Krótnąć,** †**Krótnieć,** [**Krótnieć**] *stawać ś. krótszym.* L. **2.** [K. a. **Krócić ś.**], †**Krócić ś.** *szybko upływać:* Nam tu czas krócieje.

Króciej p. **Krótko.**

[**Krócienki**] p. **Króciuchny.**

[**Króciеńki**] p. **Króciuchny:** Fartuch K. Kon.

Króciuchno przys. od **Króciuchny.**

Króciuchny, Króciutki, Króciuteńki, Króciusieńki, Króciusienieczki, ×**Króciusieneczki,** ×**Króciuczki,** [**Króciеńki, Krocieńki, Krócienki**] *bardzo krótki:* W króciuchnym czasie wrócił ś. do domu. Warg. Na śnie króciuchnym przestał i czuwał nieznużenie. Pilch. Króciuchna oferta za myśliwych, msza zwykła świętego Huberta. Mick.

×**Króciuczki** p. **Króciuchny.**

×**Króciuczko** przys. od **Króciuczki:** Przypomnę i to jeszcze K. Czach.

×**Króciusieneczki** p. **Króciuchny.**

×**Króciusieneczko** przys. od **Króciusieneczki.**

Króciusienieczki p. **Króciuchny.**

Króciusienieczko przys. od **Króciusienieczki.**

Króciusieńki p. **Króciuchny:** W słowach króciusieńkich. Salin.

Króciusieńko przys. od **Króciusieńki**: K. mu sprawę daje o wszystkim. Star.

Króciuteńki p. **Króciuchny**.

Króciuteńko przys. od **Króciuteńki**.

Króciutki p. **Króciuchny**: Króciutkie nogi. Słow. Największe prawdy najprościej bierze i na króciutkim ma toporzysku. Pol. Dla zrozumienia całej myśli, zawartej w tych króciutkich słowach, trzeba dodać, czego w liście nie pisał. Chm.

Króciutko przys. od **Króciutki**.

[**Króć, Skróny**] *dla, z przyczyny, przez:* K. ciebie wygnáłem ich. <Sld. od Skroź>

[**Króðzej**] p. **Krótko**.

[**Królzenie, a,** blm.] czynność cz. **Królzić**.

[**Królzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Królzić ś.**

[**Królzić, I, ił i K. ś.**] p. **Krócić**: A dajcie me wcas do ludzi, niechze my ś. cas nie królzi. Pśń.

Krój, oju, lm. oje 1. *kształt, który ś. nadaje ubraniu, forma, podług której suknia jest skrajana:* Tam widzieć było dosyć rozmaitych ubiorów, strojów, krojów. Biel. M. Jaki K., taki strój. Prz. Surdut swój angielskiego kroju, biały, długi, połami na wiatr puścił. Mick. W sukni czarnej kroju polskiego. Oliz. Na sukni orzechowy płaszcz włoskiego kroju. Mick. Obok siedział młody, we fraku z samodziału, krojem nowej mody. Mick. Pazia nosił szaty, do zabitego szat podobne krojem. Słow. Ten krawiec ma K. dobry. Troc. Każdy krawiec swoim krojem, każdy kiep swoim strojem. Prz. **2.** przen. *kształt, postać, sposób, wzór:* Niepolitycznego kroju człowiek. Troc (*=niegrzeczny*). Jednego kroju i stroju. Prz. (*=jednakowi, zupełnie podobni do siebie*). Każdy kiep swoim krojem. Prz. Miał Job różną czeladź domowego kroju. Chr. Co dwór, to marszałek, a wszyscy jednego kroju. Chodź. Język polski w swym rodowitym kroju nie da ś. przewyższyć żadnemu inszemu, do wyłożenia najgłębszych myśli i wynalazków. Śniad. Ciebie większym będę śpiewać krojem. Petr. Wiersz dawnego kroju. Słow. Na ich K. i druga para ś. przymyka. Wor. **3. a. Trzósło,** [**Trosło**] *nóż u pługa, krający skibę pionowo:* [Pódę já do kowála, naostrzy mi tego kroja]. K. u sochy do orania dębowy. Kluk. **4.** †*sierp:* Piast, koło roku 860 do tronu powołany, krojami ś. pieczętował, czyli sierpami. Nies. **5. a. Okrój, Profil** bud. = a) *linja, utworzona z prostych i krzywych członków budowli, nadających wydatność krajnikowi i innym częściom porządku architektonicznego.* b) *przecięcie pionowe budowli, mające na celu okazanie postaci tych członków* **6.** garb. *cholewa z przyszwami jednoszewna:* K. juchtowy, koński, kozłowy, sakowy: Zabrano w Warszawie kilka tysięcy krojów (skóry na buty). T. K. <KR(OJ)>

× **Krójka, i, lm. i** *kromka chleba.*

Król, a, 3 pp. **owi,** †**ewi** a. [**oju**], lm. **owie, e** a. †**ewie,** 2 pp. lm. **ów** a. **i,** 6 pp. lm. **ami** a. × **mi,** [**Kryl**] **1.** wog. *najwyższy zwierzchnik państwa, panujący, monarcha;* szczeg. *panujący koronowany, ale niższy władzą od cesarza:* Jedynowładca, jeżeli wedle pewnych praw państwo rządzi, królem bywa nazwany. Baz. Cesarz Otton Bolesława królem mianuje i koronę na głowę mu kładzie. Błaż. W wiekach średnich tytuł króla nadawał papież, dziś uznają go inne państwa. Niech mam berło, koronę, płaszcz, złote trzewiki, od stopy aż do głowy jak pan K. Słow. Od dźwięku tego słowa (papieskiego) mnogi tron ś. wali: spadają króle, berła wypuszczają z dłoni. Słow. Wola papieżów i króli. Krasiń. K. dziedziczny. K. obieralny a. elekcyjny. K. polski, francuski. K. Jegomość. Królowie starożytni. Trzej królowie oddali hołd Panu Jezusowi. Trzej królewie przyjechali. Pśń. kość. (Rotuła kolendowa). Święto Trzech Króli (*=dzień 6 stycznia, szczodry wieczór*). I będą Ciebie narody ś. bały, i ziemskie króle Twojej wielmożności. Pol. Szanowali go poddani i króle blizkie. Mick. Sąsiednie państwa używają pod królmi rządnego poddaństwa. Mick. Takie króle, takie pułkowniki pobił. Mick. Cesarz-K. Mick. (o Napoleonie I). K.-kobieta piorunem boskim zastrzelony. Słow. Jestem urodzony synowcem króla feskiego. Słow. (*=sultana*). K. kipczacki. Słow. (*=chan*). Atrydy, króle wyprawy. Słow. (*=wodzowie, dowódcy*). K. pokolenia (*=naczelnik*). Pokolenie płacze po swym królu. Słow. K. cygański. Polował niegdyś z królmi murzyńskiemi. Mick. Niekiedy mąż królowej nosi tytuł króla, lecz nie rządzi. K. malowany (*= monarcha bez władzy*). Szlachcic pół, pół K. Słow. K. sobie królem w Krakowie, a Radziwiłł w Nieświeżu. Prz. Pracuj jak wół, a żyj jak K. Prz. Gdzie niema nic, to i K. traci. Prz. Gadał z królem. Prz. (*=jest dumny, wyniosły, za wielkiego ś. ma*). Było to za króla Ćwieczka i brata jego Gwoździa. Prz. (*=bardzo dawno*). Chrystus Pan, choć z królów pochodził, między Żydami w chłopskiej stajni ś. urodził. Mick. (*= z rodziny, z krwi królewskiej*). Królowie = *król z królową, królestwo.* Słow. [Ozenis sie ś nią i bedziecie królami] (*=królem i królową*). [Wybrał sie pod inyk królów] (*=do innego państwa*). Przekleństwo: Tysiąc tysięcy królów! Krasiń. Przen.: Znalazłem siedzących za stołem kilku panów, hołdujących królowi egipskiemu. Chodź. (*= grających w faraona*). Przen. *władca:* Bóg jest królem królów. K. nad królmi. Pśń kość. (Ave pulcherrima regina). Wysłuchaj mój głos płaczliwy, Królu i Boże prawdziwy. Kochan. K. nasz umiłowany, baranek łagodny. Słow. Królu niewinnych dzieci, Panie Jezu Chryste. Len. Królewi chwałę dali Pśń. kość. (Pśń. o Dzieciątku nasłodszym). W krzyk do Jowisza: „Królu! ojcze bogów!" Mick. Ciemny ów K. i książę świata tego. Rej (*=djabeł*). K.-Duch, tytuł poematu Słowackiego. Naród-K. nas wszystkich niechże wita ciebie. Krasiń. (O Mahomecie:) Królu konających, wiara twa odlatuje i zostawi hymn taki smutny, jak echo żórawi. Słow. Świat był jako giełda ciemna, a oni (kupcy) jako króle świata. Krasiń. Rozsądek to ludzkości obiecany, jedyny K. Krasiń. Ja każę, nędza, nędza, wasz K., wasz bóg, wasz samowładny pan. Dan. Srebrny K. nocy. Mick. (*=księżyc*). Patrząc na oczy pełne błyskawicy, na czoło króla płomieni brązowe... Słow. (mowa tu o Greku). Królowie morza. Krasiń. (*=wikingowie*). Jam dzisiaj królem błękitnawej fali. Słow. Stepowy ty K.! Słow. Po rycersku dzielny i ozdobny, jak K. pustyni, gdy stepem pomyka. Pol. Zatrąbił myśliwy, K. lasów i gór. Mick. K. lasów, pan zwierza, niech żyje myśliwy. Mick. Kudłaty K. boru. Krasiń. (*=niedźwiedź*). (O dziecku:) Królu much i motyli, przyjacielu poliszynela, czarcie maleńki. Krasiń. Każdy z 12 cechów zajmuje około 200 metrów długiej przestrzeni w orszaku króla Londynu, t. j. lord-majora, lorda burmistrza. List od Rothmana i spółki, prawdziwego króla giełd

europejskich. Krasiń. Jeden z królów finansowych zaprosił ją na wieczór. Jeż. Przen. *przodujący wśród kogo, najpierwszy z pośród kogo:* K. poetów. Dziennikarze, owi twórcy literackich królów. Słow. Tego królem badaczów ogłosi biesiada, czyje oko najpierwej dno kielicha zbada. Mick. Lew jest królem zwierząt. Orzeł jest królem ptaków. Dostałem dzisiaj sokoła, K. ptaków! Słow. Lecz był kolibryk, on ś. rozczulił, on królem ptaków chciał zostać. Mick. Patrz na mórz błękit siny; tam królami są delfiny. Słow. K. motylów, za wiosny powrotem, z nad szmaragdowej Kaszemiru błoni wzlatuje. Mick. (=*motyl kaszemirski, najpiękniejszy i najrzadszy z motylów.* Mick.). K., raczej królowa, matka pszczół. Trzyc. Dla niezgody słońc królem jest miesiąc. Słow. Zamek w Siczy, K. nad zamkami. Słow. Słowik, K. śpiewu. Mick. **2.** Mój królu = *mój kochany, mój drogi:* Mój ty królu, mój klejnocie, ulituj ś. nad niebogą. Jach. **3.** *ten, co otrzymał pierwszeństwo w jakimś obrzędzie a. zabawie:* K. kurkowy a. strzelecki, strzelny, ptasi, ptaszy = *najlepszy strzelec w dawnym stowarzyszeniu strzeleckim.* K. migdałowy = *ten, co na zabawie znalazł w swym placku migdał i zostawał przez to pierwszą osobą w zabawie.* K. pasterzy = *pierwszy, który przypędzi bydło na pastwisko w pierwszy dzień Zielonych Świątek.* Przystrojony, jak K. żaków w dzień Gawła upstrzony. Paszk. **4.** [K.] *jedna z osób w grach „w króla," „w wojnę" („K. wybrany"), w „grze bierkowej," w grach „w liszki," „w ptaszki" i w grze „przerywany K."* **5.** [K.] *pan młody.* **6.** *figura w kartach:* K. pikowy a. winny, treflowy a. żołędny, karowy a. dzwonkowy, kierowy a. czerwienny. **7.** *figura w szachach:* Pierwszemi ściegi śmiertelna złowi króla twego matnia. Mick. **8.** *jeden z kręgli:* K. w kręglach. Troc. Bil.: K. w kręgielkach = *najwyższy z kręgielków, stawiany w środku pomiędzy czterema innemi, zwyczajnemi.* **9.** *rodzaj gry w karty:* Grać w króla a. × króla. W grze w króla ten, co pierwszy weźmie pięć lew, zostaje królem. **10.** *zabawa dziecięca, polegająca na układaniu rąk kilkorga dzieci jednej nad drugą i wyciąganiu ich kolejnym a. poznawaniu, mając oczy zawiązane a. zasłonione.* Goł. **11.** *rodzaj gry w piłkę:* W króla. **12.** [Przerywany K.] = *rodzaj gry.* **13.** *wał w wiatraku holenderskim, w samym środku prosto umieszczony.* **14.** [K.] = a) p. **Królik:** (Chłopiec mówi do Kazimierza Wielkiego:) Przecieżeście ta nie K., bo nasz tatuś zabili wczoraj króla na obiad. Kolb. Wszystko od ptactwa aż do biednych króli — wszystko to, wszystko w zgodzie z sobą stoi. Pol. Ugotuj mi dzisiak żuru na królu. Dyg. (= *na mięsie królika).* b) *ostatnia dolna część nogi bydlęcej:* Trzeba odrzucić (funt) na króla. c) [Mysi K.] p. **Durzyludek. 14.** a. **Królik** hut. *drobna ilość metalu, otrzymana przez topienie rudy w tygielku próbowym a. na węglu, guzik metalowy, powstały z wytopienia rudy, znajdujący ś. na dnie naczynia,* in. z i a r n o. **15.** lek.: × K. czerwienny a. czerwony p. **Miesiączka.** Zdr. **Króleczek.** Zgr. [**Królisko, Króliszcze**]. <Od imienia Karol (Wielki), Nm. Karl (u nas dawniej Karzeł); Śr. Grn. karl (= Nm. Kerl) = mąż, człowiek>

[**Królaki, ów,** blp., **Kołtuny**] *rodzaj ziemniaków.*

Królątko, a, lm. **a** *dziecko króla.* Słow.

Króleczek, czka, lm. **czkowie** p. **Król:** Króleczku mój, paneczku mój! Krysta cię będzie kochała, tylko życia mu nie bierz. Krasz.

× **Królenie, a,** blm., czynność cz. × **Królić.**

[**Królenie, a,** blm.] czynność cz. [**Królić**].

Króleńka, i, lm. **i** piesz. p. **Królówka:** Marylku! króleńku! każ go przyjąć, proszę cię. Orzesz.

[**Króleskość, i,** lm. **e**] p. **Królewskość.**

[**Królestwi**] p. **Królestwo.**

Królestwo, a, lm. **a,** † **Królewstwo,** [**Królewstwo, Królostwo, Królestwi, Krolestwo**] **1.** *państwo rządzone przez króla:* K. włoskie, pruskie. Królestwa Fezu i Tangieru. Słow. K. polskie a. kongresowe a. K. (= *Kongresówka).* Przen.: K. niebieskie, Boże. Niech przyśpieszą K. lat tysiąca. Krasiń. Przyjdź K. Twoje. Przen. *dziedzina, miejsce pobytu a. działania:* W Luzjadzie olbrzym, duch morza, grozi Hiszpanom i śmierć przepowiada za to, iż odważają ś. zapuszczać w jego K. Słow. Sen ma świat udzielny, rzetelną władzą rządząc nad marnym królestwem. Mick. To los mój, senne królestwa posiadać, nieme mieć harfy i słuchaczów głuchych a. umarłych. Słow. Dzikiej K. pustyni. Mick. K. zbuntowanych ciał. Krasiń. Świat, co był skałą, węży królestwem i bezładem ciosów. Słow. Wraca do swego królestwa, do komory. Zawil. **2.** *władza, godność królewska:* Rząd najlepszy jest, gdy ś. K. z kapłaństwem spaja. Skar. Krew, co mu (królowi) ciało rosi, musi wstać w ciała nicestwie i zaświadczyć o królestwie. Słow. † Na K. wsadzić = *obrać królem.* † Na K. wstąpić = *wstąpić na tron, objąć rządy.* † Na K. wzięty = *obrany królem:* Bywali na królestwo brani i dzierżawali sceptrum a. berło w rękach swoich. Orzech. Przen.: Pomiędzy zwierzęty lwu ś. K. należy. Słow. Ja znam takich ludzi, z których ś. żaden żywy śmiać nie waży; ci ludzie mają K. nad temi, którzy są śmiechu ludzkiego poddani. Słow. (= *władzę).* **3.** × *królowanie, panowanie:* K. Salomona było królestwem pokoju. Zał. Cezara K. świat ukochał cały. Chr. **4.** zb. *król z królową:* K. Ichmość. **5.** (w daw. Polsce) = a) p. **Królewszczyzna:** Podatki nasze, które królestwem zowią, na znak poddaństwa i prawdziwego państwa mają być płacone groszmi praskiemi. Herb. b) *rodzaj kary:* Ze wszystkich najwyższa kara, nazywana była także niemiłościwą, książęcą, królewską, K. Mał. c) *dożywocie.* Vol. **6.** [K.] *pałac, zamek:* Przyjechali do królestwa swego, jako (= to jest) do zámku. **7.** biol. *skupienie zwierząt a. roślin (podług niektórych i pierwotniaków),* in. p a ń s t w o: K. zwierzęce, roślinne. Piękna, żyzna okolica, główna królestwa zwierząt i roślin stolica. Mick. K. rzeczy kopalnych. Mrong. K. roślin, kamieni tym samym prawom podpada. Słow. Skąd w królestwie skrzydlatym tyle zamieszania? Mick.

† **Królew** p. **Królowy.**

† **Królewa, ej,** lm. **e** p. **Królowa.** Mym., S. Par.

Królewiak, a, lm. **cy** *mieszkaniec Królestwa Polskiego:* Na pohańbienie królewiaków językiem miele i to nieźle. Zap.

[**Królewianka, i,** lm. **i**] p. **Królewna:** Królewianko moja! Krasz.

Królewiątko, a, lm. **a, Królewię** *dziecko królewskie, potomek królewski* = *przezwisko możnowładców ukraińskich:* Ot tu śpi twój sprzymierzeniec, nieprzyjaciel krzyża i chrześcijaństwa, nie K. ukrainne, ale murza tatarski. Sienk.

× **Królewic, a,** lm. **owie** a. **e 1.** p. **Królewicz:** Nakarmiłam łacznącego królewica niebieskiego. Pśń. kość. (O Dzieciątku namilszym Panie Jezusie i o Pannie Marjej matuchnie Jego). Troje Mu dary przynieśli, królewicu niebieskiemu. Pśń. kość. (O narodzeniu Pana Jezusowym).

Mówiłaś mu: Mój panicze, witaj, witaj, królewicze. Pśń. kość. (Koronka Panny Marjej). Przyjeżdżali królewice z dalekich stolic. Mick. Miejsca wkoło są siedzeniem dziewic, na które mógłby spojrzeć bez wstydu K. Mick. Przez niego bracia moi królewice zamordowani. Słow. To moje córki, jasny królewicu! Słow. K. znajdziesz w tej chateczce łoże. Słow. Sługi twoje dawne nie przyjdą pętać cię w łańcuchy ni urągać ś. tobie, królewicu mój. Krasiń. Faktycznie królewicami, królewiętami byli magnaci. Jeż. **2.** †p. **Królik.** Skar.

× **Królewicostwo, a,** lm. **a** p. **Królewiczostwo.**

× **Królewicowski** p. **Królewiczowski.**

× **Królewicowy** przym. od **Królewic**, p. **Królewiczowy:** Obrano go na opiekuna królewicowego. Stryjk.

× **Królewicówna, y,** lm. **y** p. **Królewiczówna.**

Królewicz, a, lm. **owie** a. **e,** × **Królewic,** † **Królowic,** [**Królowic**] *syn króla:* Królewiczowie i królewny polskie dóbr ani zastawem, ani kupnem nabywać nie mogły. Kras. × K. dziedziczny. Troc (*= następca tronu*). Zdr. † **Królewiczek,** × **Królewiczyk.**

Królewiczątko, a, lm. **a** *dziecko królewicza:* K. moje, bądź mi zdrowe! Słow.

† **Królewiczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Królewicz:** Z ukochanym i miłym królewiczkiem młodym. Birk.

Królewiczostwo, a, blm., × **Królewicostwo 1.** *godność królewicza.* **2.** *królewicz z żoną.* **3.** × *królewicz z królewną a. królewiczowie z królewnami* Troc, Mrong.

Królewiczowski przym. od **Królewicz;** × **Królewicowski:** Jego królewiczowska mość książę Wirtemberski. Mick. K. płaszcz. Krasz.

Królewiczowy, × **Królewicowy** *do królewicza należący.*

Królewiczówna, y, lm. **y,** × **Królewicówna** *córka królewicza.*

× **Królewiczyk, a,** lm. **owie** p. **Królewicz:** Gdy dziecięciu rękę dawał, uderzył go drobną ręką K. Bart.

† **Królewiec, wca,** lm. **wce** *stolica a. pałac królewski.* Sł. wil.

Królewię, ęcia, zwykle w lm. **ęta** p. **Królewiątko:** Pod wyrazem królewiąt rozumieli całą bez wyjątku szlachtę, mianowicie zaś oligarchów polskich. Jeż. Faktycznie królewicami, królewiętami byli magnaci. Jeż. Wszystkie owe królewięta, które na szyi kozackiej nogę trzymają. Sienk.

Królewięcy przym. od **Królewię:** Jakże go nie zaliczyć w poczet K., kiedy brat jego cioteczny był już raz w koronę polską przystrojony? Rol.

× **Królewik, a,** lm. **owie** pog. *królewicz:* Szkoda, panie palatynie, żeście temu młokosowi królewikowi z Poznania dali ujść! Krasz.

Królewna, y a. **ej,** lm. **y** a. **e,** † **Królowna,** [**Królowna, Królówna, Krolówna**] **1.** a. [**Królewianka**] *córka króla:* Zaklęta K. Zniżyłem ją (godność) szczeblem, pojąwszy w małżeństwo, zamiast jakiej królewnej, ubogą chłopiankę. Słow. Z córki twojej uczynię królewnę, synowi memu starszemu zaślubię. Słow. (*= żonę królewicza*). Przen.: Śliczna panna, K. niebieska. Pśń. kość. (Pieśń o Pannie Marji). Wiadomo ci pewnie, wszystko wiedzącej boży, Olimpu królewnie. Słow. Czarodziejska, stepowa K. Słow. **2.** *wyraz pieszczotliwy:* Jużci i to nastąpi, moja królewno, myślałem tylko, że wprzódy trzeba ś. w domu rozejrzeć. Zach. **3.** [K.] = a) *panna młoda.* b) *rodzaj gry:* Gra w królewnę. c) *rodzaj gruszki.* Zdr. † **Królewniczka.**

† **Królewniczka, i,** lm. **i** p. **Królewna:** Bierze królestwo, będąc królewniczką. Mor. Bardzo złe zdrowie mam, moja królewniczko, pisze Anna do Zofji. Bart.

† **Królewnin** przym. od **Królewna:** Królewnine pokoje. P. Koch. Będąc świadomy przyjaźni królewninej ku sobie. Murin.

Królewski, [**Królowski, Króli**] **1.** przym. od **Król:** Syn K. (*= królewicz*). Córka królewska (*= królewna*). Królewska krew płynie we mnie. Słow. Szata, korona królewska. W szatach królewsko-kapłańskich, z koroną na czole, stał przed wielkim ołtarzem. Krasz. Pałac K. Godność, władza królewska. Jego Królewska Mość. Sądy królewskie w dawnej Polsce, in. n a d w o r n e, z a d w o r n e. Kanclerskie sądy mają nazwisko królewskich. Skrzet. Urzędnik cesarsko-K. K. namiestnik. Kn. (*= wicekról*). Królewska wakancja. Kn. (*= bezkrólewie*). Stronnik, dworzanin K. Elegant (a.: Fanfaron) z królewskiej psiarni. Prz. Prusy królewskie. Przen.: Ja syn pieśni! syn K.! Słow. Wasz straszny pan, K. syn, ja, głód. Dan. Królewskie zwierzę, lew. Słow. Królewskie zwierzę grzmi z głębi piersi. Mick. Królewskim ty będziesz drzewem. Słow. (*= granatowcem*). **2.** przen. *taki, jak u króla, wspaniały, majestatyczny:* Ruchy królewskie. Pod łachmanem żebraczym świecił w nim majestat K. Krasz. Każdy na nią zwracał wejrzenie, dziwiąc ś. skromnemu ubraniu przy królewskiej twarzy. Krasz. (Sawa) z powagą królewską przemówił do tej kozackiej starszyny. Słow. Jakiś poemat niebieski... słyszy, ubrany w dawny rym K. Słow. **3.** przen. *stosowny dla króla = doskonały, wyborny, wspaniały:* Był to K. kąsek, po który sięgać nielada kto mógł ś. ośmielić. Krasz. **4.** Chleb K. = *rodzaj wyborowego chleba pszennego:* Chleb pański abo K. zwany, z kwiatu samego mąki, z miałko wyprawnej mąki pszenicznej i prawie chędogiej. Syr. Chleb podługowaty, królewskim zwany, kwaśnosłodki po 1 gr. Goł. **5.** Barszcz K. = *rodzaj barszczu:* Barszcz królewskim zwany. Mick. **6.** Księgi królewskie = *tytuł czterech ksiąg Starego Testamentu.* **7.** † Droga królewska = *publiczna.* **8.** × Dzień K. (u rzemieślników) = *poniedziałek (jako dalszy ciąg hulanki niedzielnej).* **9.** anat.: Królewska żyła (vena basilica) = *żyła znajdująca ś. na ramieniu,* in. ż y ł a o d ł o k c i o w a, † p a n u j ą c a, † w ą t r o b n a. **10.** bot.: a) Korona królewska p. **Warkocznica.** b) Kwiat K. p. **Kwiat** i **Hermjonka. 11.** chem.: Królewska woda = *mieszanina kwasów azotowego i solnego.* **12.** gór.: Królewskie górnicze = *prawo monarsze wyłączne do wnętrza ziemi w całym kraju.* **13.** lek.: a) × Opaska królewska a. głowowa (fascia mitralis). b) Choroba królewska p. **Żółtaczka. 14.** myśl.: a) Królewskie łowy = *łowy na grubszego zwierza (na sarny, daniele, rysie, niedźwiedzie, dziki i t. p.).* W kniejach i puszczach trwają jeszcze królewskie łowy na niedźwiedzia, dzika, jelenia i łosia, na sarny, daniele i rysie. Pol. Wieśniak nawet miał tu łowy królewskie, bo tak znał ostępy, jamy, gniazda i łożyska niedźwiedzie, i lisie chody, i cietrzewie toki, iż sobie szedł do boru, jak do śpiżarni. Krasz. b) K. a. c e s a r s k i strzał p. **Strzał. 15.** rzeź.: K. nos p. **Nos. 16.** zool.: Karp K. p. **Karp. Po królewsku,** × **Królewsko,** † **Królewskie 1.** *jak król:* Nie po

królewsku z poddanemi postępuje. Troc. **2.** przen. *wspaniale, suto, szczodrze:* Żyć, płacić po królewsku. Za brankę mi musicie po królewsku spłacić. Słow. **Królewski, ego,** lm. **scy** rz. *stronnik a. dworzanin królewski.*

†**Królewskie** p. **Królewski.**

×**Królewsko** p. **Królewski:** Kleopatra K. obrana przyjmuje u siebie sprawcę swego szczęścia. Bardz.

Królewskość, i l. blm. *godność, majestat królewski.* **2.** [K., lm. **ście** a. **Króleskość**] *królewska mość.*

†**Królewstwo, a,** lm. **a,** [**Królewstwo**] p. **Królestwo.** Głosy w. XV, Pow. o pap. Urb. Królowi Janowi królewstwa węgierskiego na czas zwierzył. Orzech. <Od Król>

Królewszczanin, a, lm. **anie** *stronnik króla:* Królewszczanie stali w opozycji z ks. Adamem Czartoryskim. Rol.

Królewszczyzna, y, lm. **y l.** (w daw. Polsce) *dobra królewskie, szczeg. te, które były starostwami:* Królewszczyzny, dobra niegdyś stołu królewskiego, obrócone na nadgrodę zasług; jedne z nich były juryzdykcją, drugie bez niej. Kras. Dobra króla, nawet po ostatecznym oddzieleniu ekonomji od królewszczyzn czyli starostw, były bardzo obszerne. T. K. **2.** a. **Królestwo** *rodzaj dawnego podatku, poradlne:* Poradlne królewszczyzną pierwej zwano. Biel. M. Nasza K., odpowiadająca szląskiej exactio, schoss, w czeskim beda (bitte, bede), jest już podatkiem zwyczajnym. Proch. **3.** [K.] = a) *miejsce, gdzie nie było poddaństwa.* b) *obszary leśne, należące do skarbu.* c) *miejsce pobytu króla, stolica (?):* Jado w daleki świat, zajechali az do królescyzny, zaizdzajo przed pałace króla.

[**Króli**] p. **Królewski:** Gádają o królu, o królim synie. Pśń.

Królica, y, lm. **e,** !**Króliczyca** *samica królika:* Biała K. Kon. Tyle ma dzieci, co K. Prz. <p. Królik>

Króliczek, czka, lm. **czki** p. **Królik:** K. cisawy. Mor.

Króliczę, ęcia, lm. **ęta** *młody królik.* <Od Królik>

Króliczy l. a. **Królikowy** przym. od **Królik:** Skórka królicza. Króliczo-gronostajowe okrycie. Sew. **2.** [Królicze oczko] p. **Oczko.**

!**Króliczyca, y,** lm. **e** p. **Królica.**

×**Króliczyniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Królikarnia.**

×**Królić, i, ll** *marszczyć:* Nie przez męskość, Kainie, czoło królisz sępie, znać waśń i niespokojność w twoich spraw postępie. Przyb.

[**Królić, i, ll, Krulić**] *kwiczeć, chrząkać* (o świni): Stará świnia tak króliła. <? Dźwn.>

Królik, a, lm. **i l.** lm. **owie** = a) *król małego państwa:* Miały północne narody swoich osobnych królików. Nar. Ów motyl strojny barwionemi szaty, był jakiś K., a. pan bogaty. Mick. Cóż tam, króliku mój, słychać na dworze? Słow. (mowa tu o królewiczu). Królikiem Dobrzyńscy mianują go sami, a Litwini nazwali Maćkiem nad Maćkami. Mick. b) a. †**Królewic** (w Piśmie Świętym) *dworzanin królewski:* Był niejaki K., którego syn chorował w Kafarnaum. Wuj. **2.** †*wąż z różkami na głowie:* Węże niektóre królikami zowią od korony abo rożków na głowie. Syr. **3.** w lm. *futro królicze.* **4.** [Króliki] lm. bot. = a) p. **Jastrun.** b) [Króliki polne] = *jakaś roślina.* **5.** hut. p. **Król. 6.** zool. = a) p. **Myslkrólik.** K. zniczek p. **Zniczek.** b) (lepus cuniculus) *zwierzę ssące szczurowate z rodziny zajęcy:* Wybrał ś. na dzika, zastrzelił królika. Prz. Króliki białe skaczą i ryją w niedeptanej darni. Mick. Oczy, jak u królika. Prz. (= *czerwone).* Zdr. **Króliczek.** <p. Król; znaczenie 3 i 6 pod b) dosłowny przekład Śr. Gnm. künigel, sld. do Łć. cuniculus = królik; znaczenie 6 pod a) dosłowny przekład Łć. regulus = mały król>

[**Królik, a,** lm. **cy**] = **Kleryk.**

Królikarnia, i, lm. **e,** ×**Króliczyniec** *mieszkanie dla królików (zwierząt),* in. klapiernia: Dom nakształt klatki a. królikarni. Mick. K. pod Warszawą.

Królikowy przym. od **Królik:** a) Pan Jezus syna królikowego uzdrawia. Wuj. b) p. **Króliczy:** Błam z brzuszków królikowych. Taksa krakowska z 1573 r.

[**Królisko, a,** lm. **a**] p. **Król**· K. ś. tam ciągle z browjarzem chowa. Słow.

[**Króliszcze, a,** lm. **a**] p. **Król.**

Królliljа, i, lm. **e** bot. p. **Lilja.** <Król + Lilja>

Królobójca, y, lm. **y** a. **e** *zabójca króla, ten, co czyni zamach na życie króla:* Z tych dziatek będą potym królobójce. Słow. <Król + Bl>

Królobójczy, ×**Królobójski** *zabijający króla:* Manes był zjedzony przez hipopotama; chciałbym tylko dziś widzieć królobójcze zwierzę. Słow. Miecz K. Słow. (= *do zabijania królów).*

×**Królobójczyna, y,** lm. **y** p. **Królobójczyni.**

Królobójczyni, i, lm. **e,** ×**Królobójczyna** forma ż. od **Królobójca.**

×**Królobójski** p. **Królobójczy.**

Królobójstwo, a, lm. **a** *zabicie króla, zamach na życie króla.*

×**Królochwalstwo, a,** blm. *chwalenie królów:* Torysowie zawsze mieli skłonność do królochwalstwa. Tarn. <Król + CHWAŁ>

Królo-drzewo, a, lm. **a** *istota, będąca jednocześnie królem i drzewem:* Gdyś był wczora rano obywatelem lasu, wierzbą, z królo-drzewa Filon ułamał gałąź. Słow. <Król + Drzewo>

[**Królostwo, a,** lm. **a**] p. **Królestwo.**

Królotwórca, y, lm. **y** *ten, co tworzy królów = pomaga królom w osiągnięciu władzy:* Żywot Warwick'a, królotwórcy, przez R. Oman'a. Nagan. <Król + Twórca>

Królowa, ej a. ×**y,** lm. **e,** †**Królewa l.** *żona króla:* Oto złota róża dla twojej, panie, żony, litewskiej królowy. Słow. K. Bona umarła. Prz. (= *to już nie nowina).* **2.** forma ż. od **Król,** *monarchini:* Wiktorja, K. angielska. Przen. = *władczyni:* K. niebieska a. K. niebios, nieba i ziemi (= *Najświętsza Marja Panna).* Tam świętych obaczysz królowę. Słow. Wysoko, gdzie nad wszystkiemi przegląda jasna K. ziemi. Len. Drzewce piorunowe podniósł straszny bóg bitew na wojny królowę. Słow. (= *boginią).* K. zgonów jutro we drzwi zakołace. Słow. (= *śmierć).* Śmierć ich zastaje w szambelańskiej sieni w zielonym fraku!... czasem ich przeskoczy w biegu tańcząca K. szkieletów. Słow. Do Wacława gmachu weszła posępna K. przestrachu. Słow. Jak K. nocy wdzięki swe w szatach zaciemnionych chowa. Mick. Jesteś serca mego królową. Mróz na czole mej białej królowej perłami okrył wszystkie polne róże Słow Goplana, nimfa, K. Gopła. Słow. Hetman kocha fali królowę. Słow. Ona jest jak K. nad państwami marzeń. Mick. Ani Cherubim skrzydło-wichrowy nie jest piękniejszy od ziem królowej. Len. (= *dziewicy).* Pod palmą, między źródła kryształowe, stała dzie-

wica, K. oazy. Słow. Cudne palmy, pustyni królowe. Słow. Śliczna i skromna K. ogrodów. Mick. (=róża). Przen. *przodująca wśród kogo a. w czym:* K. kwiatów napróżno obwini chłopianki ulów, że koło niej brzęczą. Słow. (=róża). K. roślin miododajnych (bart.)=*gryka*. K. balu. K. tańca, młodziutka dziewczyna. Słow. Może dzisiaj, K. biesiady, ty w tańcu rej prowadzisz. Mick. Królowo tonów! Mick. Ja sama ś. ubiorę jak K. śmiechu. Słow. K. nauk (= *filozofja*). **2.** Moja królowo = *moja droga*. **3.** [K.] = a) [K. pasterzy] = *pierwsza pasterka, która przypędzi bydło na pastwisko w pierwszy dzień Zielonych Świątek.* b) *dziewczyna, niosąca wianek na dożynkach.* **4.** *figura w szachach*, in. dama, hetman, marszałek, †pani, †baba. **5.** ×*figura w kartach*, in. dama. **6.** bot.: a) K. nocy p. **Gieorginja.** b) p. **Kaktus.** **7.** zool. *samica płodna i zdolna do zapłodnienia*, in. matka: U pszczół jest K. ula. Mick. <Od Król>

Królować, uje, ował 1. *być królem, panować nad królestwem:* Króluję, króluję, skarb łatam ubogi. Słow. Przen.: Królował w istocie ambasador. Krasz. O'Connel rzeczywiście królował nad Irlandją. Jeł. Przen.: Z Tobą ja gadam, co królujesz w niebie. Mick. Święci królują w niebie. W małych ludziach grzechy królują, w panach zwykły arcykrólować. Birk. K. w czyim sercu. Tylko czarne bawoły chmurne łby swe z traw podnoszą, jakby czuły, że tu królują same. Krasz. **2.** ×komu, ×kim, †kogo = *być czyim królem, rządzić kim jako król:* Szczęśliwy ten król, który króluje wolnemu ludowi. St. Aug. Szczęśliwie Polską królował. Troc. Witołd Czechów nieposłusznych kościoła Rzymskiego K. ś. wzbraniał. Stryjk. **3.** przen. *odznaczać ś., wyróżniać ś., bić w oczy:* Fortepjan mój wspaniale królował w bawialnym pokoju. Orzesz. Pomiędzy rozmaitemi roślinami królował bodiak. Jeż. Podnoszą się dachy, nad niemi królują wieże, minarety. Krasiń. Po tym miejscu biegało domysłów tysiące; śród nich jedna króluje postać. Mick.

Królowanie, a, blm., czynność cz. **Królować:** Z trudnej gry brał trudniejszy królowania sposób. Mick. Woleli panowie iść na wygnanie, aniżeli bez kochania na K. Mick. Tak ś. w mój tron złocisty królowaniem wrażę, że nie oderwą ludzie od tronu człowieka. Słow. Walką chce tron owładnąć i na moim grobie stanąć jako na pierwszym szczeblu królowania. Słow. Z owych bogactw i całego królowania twego jedna ci pozostanie żelazna koszulka. Krasiń.

†**Królowic, a,** lm. **e,** [**Królowic**] p. **Królewicz:** Sąd Parysa, królowica trojańskiego.

× **Królowin** przym. od **Królowa.**

†**Królowna, y,** lm. **y,** [**Królowna**] p. **Królewna.** Pat. Lilja kwiatów K. Len.

× **Królowować, uje, ował** *być królową, rządzić jako królowa:* Należy go szanować, przecież on tyle lat sławnie królował, a raczej królowował (reginavit). Brk.

× **Królowowanie, a,** blm., czynność cz. **Królowować.**

[**Królowski**] **1.** p. **Królewski. 2.** [Królowskie jabłka] = *rodzaj jabłek.* **3.** [Królowskie święto] p. **Święto.**

Królowy, †**Królów,** †**Królew,** [**Królów, Krolów**] *do króla należący:* Karanie królowe. Sak. Będzies zięciem królowym (= *królewskim*).

†**Królów,** [**Królów**] p. **Królowy.**

Królówka, i, lm. **i, Króleńka** piesz. *królowa:* „Gołąbko ty moja, królówko ty moja!"—przymilając ś., zaczęła Konradowa. Krasz.

[**Królówna, y,** lm. **y**] p. **Królewna:** Ziemia ojcowa czarna, jak stół równa, w jasnym od słońca blasku, jak K. Len.

Krómka, i, lm. **i** p. **Kroma.**

× **Krótcej** p. **Krótko.**

[**Krótciejszy**] p. **Krótki.**

[**Krótkawy**] *trochę krótki, dosyć krótki, przykrótki.*

Krótki, †**Krotek,** st. w. **Krótszy a.** [**Krótciejszy**] **1.** *mający małą długość:* Kij K. Suknia krótka. Przynieś jaką tam starą sukienkę, co tobie krótka, zda ś. na Helenkę. Słow. Włosy krótkie. Łatwiej zrobić z długiego krótkie, niż z krótkiego długie. Prz. K. człeczek, mały, nizki. L. Gierwazy z długiego stał ś. K., gruby. Mick. Ja jak K., mój kompan jak długi, w niszach przeciwnych. Słow. Cytryna, karlica z złocistemi gałki, z liściem lakierowanym, krótka i pękata. Mick. Anat.: Kości krótkie. Piw.: Słodowanie na K. wyrost (= *przy którym kiełki jęczmienia słodowanego są krótkie*). **2.** *niedługo trwający:* Czas K. W krótkim czasie. Za K. czas przeżył czasów wiele. Wuj. Życie ludzkie jest krótkie. Krótkie ludzkie lata. Kochan. Krótkie z sobą spędziliśmy chwile. Mick. Życie moje ścisnąłem w krótkie trzy godziny. Mick. Należę do liczących czas na krótsze ery. Słow. Krótka radość. Mała szkoda, K. żal. Prz. Krótką chętkę lub ciekawość sycić. Mick. Krótka sprawa. Najkrótsza zaniechać tego. Troc. Krótka droga. Bohatery, których widziałem krótkiemi gośćmi po rozlicznych tronach i ziemiach. Krasiń. Krótka wizyta, lekcja, mowa, modlitwa. Księdza z krótką mszą szukał L. K. list. Że krótkie fraszki czynię, to Jakóbie winisz? Kochan. Lat kilku dzieje chciano zamknąć w słowa krótkie i poplątane. Mick. Krótkim słowem oznajmił swą wolę. Krasiń. Krótkać rzecz, ale węzłowata. Rej. U nas była komenda w kowieńskiej brygadzie krótka a węzłowata. Mick. Wrzask K., częsty, ucinany, zjadły. Mick. **3.** Oddech K. = *niegłęboki:* Schwycił mowę razem z krótkim oddechem i rzekł. Słow. Krótsze u was oddechy, ani starczą wam płuca na uczczenie Boga. Krasiń. **4.** *niedaleko sięgający:* K. wzrok. Krótka pamięć. Patrzysz z wysoka dalej, niż ludzie krótszej pamięci i oka. Słow. Przen.: Retor krótkiego wzroku i ciasnego pojęcia. Mick. Kobieta ma włos długi, a rozum K. Prz. Człowiek umysłu srodze krótkiego. Troc. **5.** posp. *w niewielkiej ilości znajdujący ś.:* Rosół K. K. buljon czyli polewka postna do ryb. L. Prać w krótkiej wodzie (= *w niewielkiej ilości wody*). **7.** fecht.: Raz K. p. **Raz. 8.** gram. *prędko ś. wymawiający:* Samogłoska, zgłoska krótka. **6.** †a. †**Krotki** *ukrócony, ugłaskany, łagodny:* Gdy hetman naszym na pomoc przyszedł, był krótszy wnet nieprzyjaciel. Biel. M. **9.** piek.: Krótkie ciasto = *łatwo rwące ś.* Mąka krótka = *z której robi ś. ciasto krótkie.* †**W krótką** przys. *krótko, niedaleko:* Te nowe ścieżki zdadzą ś. w krótką iść, ale trzeba ś. bać, by w długą bardzo nie zaszły. Leop. W krótką idąc, oto ciało Pana Boga mego biorę. Skar. (= *krótko mówiąc*). [**Krótki, ego**] rz. **1.** lm. **kie** *papieros a. cygaro:* Zapalił krótkiego za dwa centy. Sew. **2.** blm. *jakaś gra:* Przegrało ś. coś w krótkiego. Rog. <KOR(T)>

Krótko, st. w. **Krócej, Króciej,** × **Krótcej,** [**Krócdzej**] przys. od **Krótki:** a) K. szata zrobiona.

Troc. Strój ma K. ukasany. Pol. Krótcej co urznąć. Troc. K. ostrzyc włosy. b) przen.: K. kogo trzymać = *w karności, w ryzie, nie pozwalać na wybryki:* Poczekaj, filutko, wezmę cię odtąd w ryzę, będę trzymał K. Zabł. Nie wiem, ani pojmuję, po coś brał za żonę; a wziąwszy, trzeba było trzymać K. Słow. Opatrzność zawsze mię trzyma K., a niekiedy tak K., że ledwo tchu staje w piersiach. Mick. Chuci swe K. trzymaj. Pilch. c) przen.: K. koło niego a. z nim (*= kuso, kiepsko, źle*). d) Wtenczas bawiłem bardzo K. w Soplicowie. Mick. K. żyć tobie. Słow. Odbiegłam na K. Len. Niechaj wie człowiek, że mu Bóg pożyczył życia na K. Słow. K. wprzód. K. potym wrócił z wojny książę. Mick. (*= wkrótce*). K. ś. z kim odbyć (*= prędko*). Opowiedzieć K. (*= pokrótce*). Wzywam ciebie K. Słow. K. mówiąc a. † K. = *słowem:* K. mówiąc, rób jak chcesz. Kom. Awo K., wojował z nami Demosten i otrzymał plac. Warg. K. a węzłowato = *w krótkich słowach, treściwie:* K. a węzłowato pisze. Troc. Odpowiedz mi zaraz, K., węzłowato: czy mnie kochasz, czyś dotąd serca nie odmienił? Mick. e) K. widzi, kto sądzi, że Napoleon zniósł w Księstwie niewolę dla tego jedynie, iż chciał uznać świętość praw człowieka. Skarb. f) myśl. *niedaleko, tuż:* Wyżeł powinien K. chodzić na kota, cietrzewia (*= blizko myśliwego*). Mieć dobrego, posłusznego legawca, chodzącego K. przed nogą. Kot K. pomknął (*= zblizka*).

× **Krótkochwila, i,** lm. **e** p. **Krotochwila.** <Krótki + Chwila>

× **Krótkochwilny** *krótką chwilę trwający, chwilowy:* Krótkochwilna uciecha. L. Krótkochwilna róża. Kniaź.

× **Krótkodłużka, i,** lm. **i** *przedłużenie zgłoski krótkiej.* <Krótki + DŁUG>

Krótkodzioby *krótki dziób mający, z krótkim dziobem.* <Krótki + Dziób>

Krótkofajki *krótkiej fajki używający:* Boczne ściany i sufit wyobrażały inne krótkofajkie narody, jako to: Niemców, Węgrów, Holendrów. Byk. <Krótki + Fajka>

† **Krótkofilność, i,** blm. p. **Krotochwilność.**

Krótkofrazesowy *z krótkich frazesów złożony:* Ucinkowa, krótkofrazesowa rozmowa. Chm. <Krótki + Frazesowy>

× **Krótkogłowie, a,** blm. antr. (brachycephalia) *krótkość czaszki w kierunku od czoła do potylicy.* <Krótki + Głowa>

Krótkogłowiec, wca, lm. **wcy, Krótkogłów, Brachicefal** antr. (brachycephalus) *człowiek o czaszce z krótką średnicą podłużną, człowiek krótkogłowy:* Odłamy żółtych krótkogłowców azjatyckich. Krzyw. Często zdarza ś. spotkać na ulicach Warszawy osoby ze wszystkiemi oznakami śniadego krótkogłowca. Krzyw.

Krótkogłowość, i, blm. antr. rz. od **Krótkogłowy; Brachicefalja, Brachicefalizm:** Ludność europejska dąży ku krótkogłowości. Krzyw.

Krótkogłowy antr. (brachycephalus) *mający czaszkę krótką w średnicy podłużnej, szeroką w stosunku do jej długości:* Skrzyżowania rasy krótkogłowej. Krzyw.

Krótkogłów, owa, lm. **owy** antr. p. **Krótkogłowiec.**

Krótkogrzywy *krótką grzywę mający.* <Krótki + Grzywa>

Krótkolistny *krótkie liście mający.* <Krótki + Listny>

Krótkolat, a, lm. **y** bot. (brachylobus) *roś. z rodziny krzyżowych.* <Krótki + Łata>

Krótkomownie przys. od **Krótkomowny.** <Krótki + MOW>

Krótkomowność, i, blm. rz. od **Krótkomowny:** K., trudnomowność. Prz.

Krótkomowny p. **Krótkomówny.**

Krótkomównie przys. od **Krótkomówny.**

Krótkomówność, i, blm. rz. od **Krótkomówny.**

Krótkomówny, Krótkomowny, Krótkosłowny *w niewielu słowach myśl wyrażający, zwięzły, treściwy, lakoniczny.*

Krótkonogi 1. *krótkie nogi mający:* Psy krótkonogie. **2.** zool.: Żaba krótkonoga p. **Ropucha.** <Krótki + Noga>

Krótkonosy *krótki nos mający.* <Krótki + Nos>

Krótkoodwłokowy zool. *krótki odwłok mający:* Skorupiak K. p. **Skorupiak.** <Krótki + Odwłok>

Krótkoogniskowy *o ognisku krótkim a. niedaleko ś. znajdującym:* Objektyw K. <Krótki + Ogniskowy>

Krótkoogoniasty p. **Krótkoogonowy.** <Krótki + Ogoniasty>

Krótkoogonowy, Krótkoogoniasty *mający krótki ogon, z krótkim ogonem.* <Krótki + Ogonowy>

× **Krótkooki** p. **Krótkowzroczny.** <Krótki + Oko>

Krótkopalcowy, Krótkopalcy *krótkie palce mający.* Zool.: Skowronek K. p. **Skowronek.** <Krótki + Palec>

Krótkopalcy p. **Krótkopalcowy.** Zool.: Ptaki krótkopalce p. **Ptak.**

Krótkopióry p. **Krótkoskrzydły.** <Krótki + Pióro>

Krótkopokrywy *krótkie pokrywy mający:* Owad, chrząszcz K. <Krótki + Pokrywa>

Krótkopyski *krótki pysk mający:* Psy krótkopyskie. <Krótki + Pysk>

Krótkoręki *krótkie ręce mający.* <Krótki + Ręka>

Krótkorogi, Krótkorożny *krótkie rogi mający.* Zool.: Owad K. p. **Owad.** <Krótki + Róg>

Krótkorożkowy *krótkie rożki mający:* Owad K. <Krótki + Rożek>

Krótkorożny p. **Krótkorogi:** Typ K. bydła.

Krótkorunny *krótkie runo mający:* Siwy kożuch, kędzierzawy, K. Matl. <Krótki + Runo>

Krótkoskrzydły, Krótkopióry *krótkie skrzydła mający:* Zool.: Ptaki krótkoskrzydłe p. **Ptak.** <Krótki + Skrzydło>

Krótkosłowny p. **Krótkomówny.** <Krótki + Słowny>

Krótkosłupkowy *krótki słupek kwiatowy mający:* Kwiat K. <Krótki + Słupkowy>

Krótkoszczęki antr. (brachygnathus) *o szczękach nie wystających.* <Krótki + Szczęka>

Krótkoszpon, a, lm. **y, Orzeł K., Orzeł gadożer** zool. (circaëtos gallicus) *ptak drapieżny dzienny z rodziny sokołów.* <Krótki + Szpon>

Krótkoszyi *krótką szyję mający.* <Krótki + Szyja>

Krótkość, i, blm. rz. od **Krótki:** K. zgłoski, życia. Objaw mi K. dni moich i nocy. Pol. K. czasu była na zawadzie, że nie stało ś. zadość Buchmanowej radzie. Mick. W krótkości = *w niewielu słowach, krótko, treściwie.*

Krótkoterminowy *mający blizki termin (zapłaty):* Weksel K. <Krótki + Terminowy>

Krótkotrwale przys. od **Krótkotrwały.** <Krótko + Trwale>

Krótkotrwałość, i, blm. rz. od **Krótkotrwały:** Ludzie, jak gdyby pod hasłem krótkotrwałości swego istnienia, starają ś. pracować z gorączkową szybkością. <Krótki + Trwałość>

Krótkotrwały *krótko trwający, niedługi, przemijający, chwilowy:* Akt zgonu tego krótkotrwałego państwa. Skarb. Po chwili krótkotrwałego przerażenia już resztki masztu ściągano. Krasz. Jakaś krótkotrwała chmurka, jakiś kaprysik. Chm. <Krótki + Trwały>

× **Krótkowato** przys. od **Krótkowaty.** <Od Krótki>

× **Krótkowaty** *trochę krótki, przykrótki.*

Krótkowąsy *krótkie wąsy mający:* Owad K. <Krótki + Wąs>

× **Krótkowid, a,** lm. **owie** p. **Krótkowidz.** <Krótki + WID>

× **Krótkowidno** przys. od **Krótkowidny.** L.

× **Krótkowidność, i,** blm. p. **Krótkowidzenie.**

Krótkowidny p. **Krótkowidzący.**

Krótkowidz, a, lm. **e,** × **Krótkowid 1.** lek. (brachymetrops) *człowiek mający oczy niedomiarowe,* × *człowiek krótkowzroki, blizkowzroki.* **2.** przen. *człowiek nieprzewidujący następstw, pozbawiony bystrości:* Nie znaczy to, ażeby nauczyciele ci byli krótkowidzami lub niesprawiedliwemi. Chm. <Krótki + WID>

Krótkowidzący, Krótkowidny 1. lek. (brachymetropicus) *niedomiarowy:* Oko krótkowidzące. **2.** a. **Krótkowzroczny** przen. *nieprzewidujący, nie umiejący patrzeć w przyszłość:* Wielu ślepych i krótkowidzących ujęto strachem lub łaską. Krasz. Uśmiechnął ś. z politowaniem na to zapewnienie krótkowidzącego barona. Bał.

Krótkowidzenie, a, blm., **Krótkowidztwo,** × **Krótkowidność, Krótkowzroczność 1.** lek. (brachymetropia) *niedomiarowość wzroku, krótki wzrok.* **2.** przen. *nieprzewidywanie przyszłości, nieumiejętność patrzania w przyszłość:* W słowach manifestu maluje ś. całe K. partji hetmańskiej. Kis.

Krótkowidztwo, a, blm. p. **Krótkowidzenie.**

Krótkowieczność, i, blm. rz. od **Krótkowieczny.** <Krótki + Wieczność>

Krótkowieczny, Krótkowieki *krótki wiek mający, krótko żyjący:* Jeden (syn) mu zrodził ś. tylko, i to K. Ml.

Krótkowieki p. **Krótkowieczny.**

Krótkowłosy *mający krótkie włosy:* K. mój panie! Ja na waszym miejscu szukałabym w mieście takich ludzi, co siedzą w nim. Krasz. (ironiczna aluzja do wyższości umysłowej mężczyzn). <Krótki + Włos>

Krótkowzroczność, i, blm. p. **Krótkowidzenie.**

Krótkowzroczny 1. a. × **Krótkowzroki,** × **Krótkooki** *mający wzrok krótki.* **2.** przen. p. **Krótkowidzący:** Konfederacja Barska mieściła w swym personelu intrygantów krótkowzrocznych, ale też dużo ludzi lepszych. Kis. Objawy częste krótkowzrocznego egoizmu. T. K. <Krótki + Wzrok>

× **Krótkowzroki** p. **Krótkowzroczny.**

× **Krótło, a,** lm. **a,** × **Krotło,** × **Krotły** lm. *skrócenie (w piśmie).* <KRO(T)>

† **Krótnąć, nie, nął 1.** p. **Krócieć. 2.** p. **Krotnąć.**

Krótnia, i, lm. **e, Krótnica** bot. (brachea) *roś. z rodziny palm.* <Utworzył Waga z KROT, na wzór Brachea>

Krótnica, y, lm. **e** bot. p. **Krótnia.**

† **Krótnieć, eje, ał 1.** i [K.] p. **Krócieć:** Dzień nam już krótnieje. **2.** p. **Krotnąć.**

† **Krótnienie, a,** blm., [**Krótnienie**] czynność cz. **Krótnieć.**

† **Krótny** p. † **Krotny.**

† **Krótszeć, eje, ał** p. **Krócieć.**

† **Krótszenie, a,** blm., czynność cz. **Krótszeć.**

Króweczka, i, lm. **i** p. **Krowa.**

Krówka, i, lm. **i** p. **Krowa:** Do nieba skargi przychodzą z wioski, że wilcy krówki z przed chaty biorą. Len. Przen.: Dojna K. = *źródło obfitych dochodów:* Ta posada dla niego była dojną krówką. Dojna to K. Prz. (= *człowiek, dający ś. z łatwością wyzyskać).* **2.** w lm. *podstawki drewniane pod beczki, kętnary, legary.* **3.** bot. = a) p. **Kokoryczka i Konwalja.** b) a. **Bedłka słodkawa** (agaricus subdulcis) *grzyb z rodzaju bedłki.* **4.** zool. = a) (geotrupes) *chrząszcz pięciocziłonkowy wachlarzorogi.* b) † K. zielona = *kantaryda.* c) Boża K. a. [K. Matki Boskiej] p. **Biedronka.** d) [K.] *jelonek* (lucanus cervus). e) *mrówka.* f) *chrabąszcz:* Majowym krówkom rozwiązywać pancerze, aby mogły latać. Słow. <KROW>

[**Krówki**] p. **Kruchy.** <Może = krufki = kruchki>

[**Krówski**] p. **Krowi.**

Krówsko, a, lm. **a** p. **Krowa.**

† **Krszenie, a,** blm., [**Krszenie**] czynność cz. **Krszyć.**

† **Krszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Krszyć ś.**

† **Kraszta, y,** lm. **y** p. **Krzta:** Ani kraszty cnoty nie ma. L. <KRZT>

† **Krsztuszenie, a,** blm. p. **Krztuszenie ś.:** Lekarstwo daremnemu krsztuszeniu. Syr.

† **Krsztyna, y,** lm. **y** p. **Krzta:** Krsztyny nie dał Łazarzowi, a psy dobrze częstował. Brud.

† **Krszyć, y, ył,** [**Krszyć**] p. **Kruszyć:** Krszę chleb. Kn. Ziele to kamień w nerkach krszy i wywodzi. Syr. † **K. ś.** (o zbożu) *wykruszać ś., wypadać:* Nagiego jęczmienia ziarna w szupinkach nie twardo siedzą, a kiedy go wykruszają i młócą, nie jako jęczmień, ale jako pszenica krszy ś. z kłosu swego. Syr. <KRUCH>

† **Krszyna, y,** lm. **y 1.** p. **Krta:** K. chleba. Troc. **2.** i [K.] p. **Kruszyna:** Czasem z mlekiem jaką krszynę chleba połknęła. Skar. O krszynę prosił chleba, i krszynyście nie dali. Brud. Wszystko do najmniejszej krszyny przejrzeli. Chr. Ni Febowego w państwach Prozerpiny znać światła krszyny. Koch. W. Zdr. † **Krszynka.** <KRUCH>

† **Krszynka, i,** lm. **i** p. **Krszyna.**

† **Krta, y,** lm. **y 1.** a. † **Krszyna** *kromka.* Troc. **2.** i [K.] p. **Krzta:** Żalą ś. na senat, iż zeń ani krty pomocy nie mają. Pilch. Wszystko minie, krty z tego nikt nie weźmie z sobą, gdy mu przyjdzie umierać. Min. By krty nie zostawił. Kn. I krty po persku nie umie. Pot. Choć na szewluhę wsiędzie junak, tak ś. składa, rzekłbyś, że krty kopytem ziemie nie dopada. Pot. Tylko chłopi mówią ani krty. Mrong. Ani gry, ani krty. Prz. (= a) *ani be, ani me, słowa ś. na nim nie dopytasz.* Kn. b) *nic a nic, ani źdźbla.* Troc.). **3.** *gruba chmura:* Za grubą krtę słońce zaszło. Troc. <KRZT>

[**Krtak, a,** lm. **i**] p. **Ksiuk.**

! **Krtaniokrywka, i,** lm. **i** anat. (epiglottis) *nakrywka krtaniowa,* in. n a g ł o ś n i a. <Krtań + KRY>

× **Krtaniowid, a,** lm. **y** lek. (laryngoscopium) *wziernik krtaniowy, laryngoskop.* S. K. <Krtań + WID>

Krtaniowy (laryngeus) przym. od **Krtań;** × **Krztoniowy:** Nerw K. Tętnica krtaniowa. † Krtaniowe jabłko = *nagłośnia.* Mur. Wziernik K. = *zwier-*

ciadełko do badania krtani, in. laryngoskop, ×krtaniowid.

Krtań, i a. **†ej** ż. a. **†a, [a]** m., lm. **e, †Krtąń, †Krtoń, †Krztań, †Krtycze, [Krztań, Krztoń, Hyrtań, Hyrtuń], Grdyca, Grdyka, ×Grdycze 1.** anat. (larynx) *początek narządu oddechowego, służący równie do wytwarzania głosu,* in. †krtania zaczątek, †głowa krtania a. wiatrociągu a. wiatrociągowa, [jabłko Adamowe, ogryzek]: Spadł mu łeb z krtaniem przeciętym nieżywym. P. Koch. [We krtaniu pali]. †Krtani błonka. Das. *(= nagłośnia).* Zool.: K. oskrzelowa u ptaków (larynx bronchialis). **2.** †przen.: K. trąby *=jej wązka część.* <GR(T)/GAR(T)>

†Krtań, i, lm. **e** p. **Krtań:** Dęcie jaśniejsze brzmienie wydaje, gdy przez K. trąby wązką a długą przechodząc, wypada nakoniec przestronniejszym otworem. Pilch.

†Krtęczenie, a, blm., czynność cz. **Krtęczyć.**

†Krtęczyć, y, ył 1. *dusić, dławić:* Gardziel suchy krtęczy pragnienie. Żebr. **2.** *poskramiać, hamować, powstrzymywać:* Hypotades silnie tarasem krtęczy wiatry. Żebr. <GR(T)/GAR(T)>

†Krtoń, i a. **a,** lm. **e** anat. p. **Krtań:** Krtonia arterja p. **Tchawica.**

†Krtunić się, i ś., ił ś. p. **Krztusić.**

†Krtunienie się, a ś., blm., czynność cz. **Krtunić ś.**

†Krtusić się, i ś., ił ś. p. **Krztusić:** Ciężarna ś. często krtusi. Troc. <KRZT>

†Krtuszenie, a, blm. p. **Krtuszenie ś.** Troc.

†Krtuszenie się, a ś., blm., **†Krtuszenie** czynność cz. **Krtusić ś.**

†Krtycze, ów, blp. p. **Krtań:** Ogień im po wnętrznościach chodzi, a teraz wraz wachlując K. zatykają i ranne podniebienie tchnieniem urażają. Bardz.

[Kru!] *naśladowanie głosu wroniąt w grze „w kruka."* <Dźwn.>

!Krub- = Krób-

†Krucganek, nka, lm. **nki** p. **Krużganek.**

Kruch, a, lm. **y, [Krech] 1.** [K.] p. **Okruch:** Przenajświętszy sakament w kruchy połamali. **2.** †a. **†Krucha** = a) i [K.] *bryła, kawał:* K. gładzonej stali. Przyb. K. żelazny z stosu wyjęty, choć już zbladł na wolnym powietrzu, przecięż jeszcze zjadliwą oczom wyziewa parę. Oss. [K. lodu] = *kra.* b) *kawał nieprzetopionego łoju.* **3.** gór. (w Wieliczce) *nazwa mniejszych bałwanów soli, około jednego centnara ważących:* Sól centnarowa, sól w kruchach czyli kawałach (centnarowych). Gatunek soli, którą w ziemi bałwanami i kruchami kopią. Haur. K. miarowy a. doręczny *(= bałwan trzymający miarę, t. j. mający 1 centnar wagi, $1^1/_2$ stopy długości, jedną stopę szerokości i $^1/_2$ stopy grubości).* Zdr. **[Kruszek].** <KRUCH>

†Krucha, y, lm. **y** i **[Krucha]** p. **Kruch.**

†Kruchciejszy p. **Kruchki.**

×Kruchczeć, eje, ał p. **Kruszeć.** <Od Kruchki = Kruchy>

†Kruchczejszy p. **Kruchki.**

×Kruchczenie, a, blm., czynność cz. **Kruchczeć.**

[Kruchen, chnia, lm. **chnie, Kruheń]** *jakaś roślina.*

Kruchinia, i, lm. **e** bot. p. **Szakłak.**

†Kruchki, st. w. **†Kruchciejszy, †Kruchczejszy** p. **Kruchy:** Chleb K. i połomny. And. z Kobyl. Sorbowe drzewo jest twarde, wszakoż bardzo kruchkie. Trzyc. Trzmiel jest drzewko gładkie i też kruchkie, przeto ku rzazaniu subtelnemu niezłe. Trzyc. Chleb z miodem pieczony kruchciejszy bywa ku łamaniu, niż z prostą wodą mieszany. And. z Kobyl. Okólnik twardszy jest w swym rodzaju, niźli rzepa, ale słodszy i też kruchczejszy. Trzyc. <KRUCH>

†Kruchkość, i, blm. rz. od **Kruchy,** p. **Kruchość:** Niektórym ś. koniom rad róg dla kruchkości u kopyt łamie. Syr. Trzmiel jest drzewko gładkie i też kruchkie, przeto ku rzazaniu subtelnemu niezłe; ale je wżdy trzeba żelazem rzazać dla kruchkości. Trzyc.

Kruchla, i, lm. **e** bot. p. **Maranta.**

[Kruchnice, ic, blp.] *rodzaj gruszek.*

Krucho przys. od **Kruchy:** Gdzie K., tam ś. rwie. Prz. Przen.: K. z kim *(= źle, kiepsko, kuso).* Było z tobą K.! Szczęście, że cię (niedźwiedź) nie zadrapał! Mick. Pójdź koso z komory, pójdź sierpie ze ściany, bo w chacie wieśniaka już K. Len.

Kruchość, i, blm. rz. od **Kruchy; †Kruchkość:** K. szkła, żelaza, pieczeni. Lek.: K. kości (osteopsathyrosis) = *łamliwość chorobowa.*

Kruchowierzb, a, lm. **y** bot. p. **Wierzba.** <Kruchy + Wierzba>

[Kruchowy, ego, lm. **i]** *górnik, odrywający ułamki soli.*

Kruchta, y, lm. **y, ×Krukta, [Krufta] 1.** †p. **Krypta:** K., zasklepienie przy kościele. Mącz. **2.** *przedsionek kościelny, babiniec:* K. a. sień przed kościołem. Leop. Stanęli na jakimś głazie grobowym za kruchtą. Krasz. W popielnej kruchcie odpoczywa. L. <Z Gr. krýptē = podziemie; sklepienie, przez Nm. Gruft>

Kruchuchno przys. od **Kruchuchny:** Węgorz do juchy, coby był K. zgotowany. Ostror.

Kruchuchny, Kruchutki, Kruchuteńki *bardzo kruchy:* Ser tak K., żeby ś. na języku rozpłynął. Troc.

Kruchulki, lek, blp. kuch. *placuszki zwijane ze śmietanką w środku.*

Kruchuteńki p. **Kruchuchny.**

Kruchutki p. **Kruchuchny.**

Kruchy, †Kruchki, †Krechki, †Kruwki, [Krachy, Krechy, Krychy, Kryszy, Krukwy, Krachty (może = krachły), **Krówki, Krzewki],** st. w. **Kruchszy** a. **×Kruszejszy, †Kruszczejszy 1.** *łatwo kruszący ś., łatwo ś. łamiący, łomny, łupki, łupny, sypki:* Kartofle mączyste i kruche. Łodyga krucha taka, że ją bez złamania zgiąć nie można. Jund. Kamień K. Żelazo kruche. Stal krucha. Kruchej słabość łodzi. Mick. Mogiły z piasku uwiane, a grób tak K., gdy pod przechodnia zapadnie nogą. Słow. Przekleństwo fali, co z piekielnym szumem drze ś., szczelinę rozwierając kruchą. Słow. Ciasto kruche (cukier.) = *przygotowane bez płynów.* Ciasteczka kruche. Mięso kruche. **2.** przen. *nietrwały, niepewny, słaby, wątły, kiepski, lichy:* K. interes. Krucha sprawa. Kruche zdrowie. O kruche serce! Słow. Szukać smutków błahych, wiotkich, kruchych. Słow. Dzisiejsza duma to rzecz krucha. Zach. **3.** bot.: Krucha jagoda p. **Obrzydlacha.** Krucha wierzba p. **Wierzba. 4.** cukier.: Kruche lińskie = *masa z żółtek gotowanych z dodaniem masła, mąki i cukru.* <KRUCH>

[Kruchynia, i, lm. **e]** p. **Szakłak.**

[Kruciel, a, lm. **e]** *taniec ludowy na Litwie w tempie polki, lecz o wiele prędszy:* I pan z nami też czasem po trawie wywija „kruciela." Orzesz. <Brs. krucièl>

Krucierz, a, lm. **e** *dawna moneta polska, półtorak zwana, z wizerunkiem krzyża w jabłku.* <Nm. daw. kriuzer, z Łć. crux, 2 pp. crucis = krzyż>

Krucjata, y, lm. **y 1.** *wojna krzyżowa:* Ogłosić krucjatę. Przen.: Rozpoczął nową krucjatę przeciw zarządom kolejowym *(= walkę, kampanję, wojnę).* **2.** *jakiś dawny podatek:* Przysługiwał ś. w r. 1787 projektem krucjaty, to jest, jakiegoś podatku, któryby można wyjednać u papieża na zasilenie kasy królewskiej. T. K. <Śr. Łć. cruciata>

†**Krucmerka, i,** lm. **i** bot. p. **Marek.** <Nm. daw. Krotzelmor(e)>

Krucyfer, a, lm. **owie 1.** *ksiądz niosący krzyż na czele procesji.* **2.** a. ×**Krucygier** *rycerz krzyżowy, krzyżak, krzyżowiec.* <Śr. Łć. crucifer>

Krucyfiks, u, lm. **y** *krzyż z wyobrażeniem Chrystusa ukrzyżowanego:* K. na stole sądowym. <Śr. Łć. crucifixum ni.>

×**Krucygier, a,** lm. **owie** p. **Krucyfer:** Przyjmuje krucygiera jak brata, jak syna. Syrok. <Niby Łć. cruciger, od crux, 2 pp. crucis = krzyż + gero = niosę>

Krucz, a, lm. **e, Krucza** hut. *drąg żelazny, w końcu spłaszczony i zakrzywiony, do przerabiania surowizny w piecu pudlowym.* <Z Nm. Krücke = kula (kij), por. [Krukiew]>

Krucza, y, lm. **e** hut. p. **Krucz.**

[**Krucza, y,** lm. **e, Krecza**] *krowa.* Zdr. [**Kruczka**]. <p. 2. Kruczy>

[**Kruczak, a,** lm. **i**] p. **Kruczę.**

×**Kruczany** p. **Kruczy:** Kruczane warkocze. Słow.

Kruczeć, y, ał 1. a. ×**Kruczyć,** ×**Gurczeć** w brzuchu = *burczeć, grać:* Kruczy mu w brzuchu. Wiatry po brzuchu kruczą. Ocz. **2.** *wydawać głos właściwy żórawiom:* W oparach kruczały żórawie. Kon. Hej lecą i kruczą! żórawie! żórawie! Pol. **3.** × = **Krakać.** <Dźwn.>

1. Kruczek, czka, lm. **czki 1.** p. **1. Kruk:** Oczko gdyby K. Prz. *(= czarne).* **2.** ×*czarny gołąb.* Troc. **3.** [K.] *jaje malowane na czarno:* Ugotowałam jaja na krucki. **4.** [K.] *owad turkuć, podjadek.* **5.** †a. †**Kruczy dukat** *dukat z wyobrażeniem kruka,* †**matyjaszek:** Czemu urząd kupujesz, biedny darmochlubie, przez te kruczki od ciebie ten elektor skubie! Klon. <p. 1. Kruk>

2. Kruczek, czka, lm. **czki 1.** p. **2. Kruk;** *haczyk:* K. od wiatru w okuciu (okna). Podcz. Na kruczku różaniec słoniowy. Chodź. Komenda: Broń na K.! **2.** [K.] = a) *pętlica.* b) (w czarach) *kostka z nietoperza:* Widełki i K. c) *kurek, kran; zatyczka w kranie.* **3.** *przyrząd do wdziewania butów na nogi,* **chłopiec, rożek,** ×**owcug. 4.** przen. *wykręt, wybieg prawny, podstęp:* Może on wam zagiąć kruczka takiego, że zginiecie, bo to chytra sztuczka. Mick. Ja może wynajdę w potrzebie, mospanie sędzio, dobry K. i na ciebie. Mick. Haczyk na haczyk, K. na K. Prz. *(= sposób na sposób, fortel na fortel).* **5.** †*człowiek wykrętny, krętacz, matacz:* Matjasz chłop, K., Wołoszyn, zdrajca, nie był godzien córki Kazimierza. Biel. M. <p. 2. Kruk>

[**Kruczek, czka,** lm. **czki**] **1.** *kieliszek do wódki.* **2.** *miara płynów, kwaterka.* Por. **Kroczek.** <Ros. krjučokъ>

Kruczenie, a, lm. **a** czynność cz. **Kruczeć** i **Kruczyć:** K. w brzuchu. Z krzykiem czajek i rybitw morskich, wrzawą dzikich kaczek, piskiem kulonów, hukaniem bąków i kruczeniem żórawi. Pol. <Dźwn.>

Kruczę, ęcia, lm. **ęta,** [**Kruczak**] *pisklę kruka:* Gdy ś. wylęgą młode kruczęta, białe są. Wr.

†**Kruczganek, nka,** lm. **nki** p. **Krużganek.** Mym. Kruczganki dają ś. dla chłodu. Bud. B. Po kruczganku chodził. Odym. <Zam. Krużganek>

1. [**Kruczka, i,** lm. **i**] p. **Kapusta.** <Brs. kruczka>

2. [**Kruczka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Krucza. 2.** *nazwa krowy.* <p. Kruczy>

Kruczkowato przys. od **Kruczkowaty.**

Kruczkowaty 1. *podobny do kruczka, hakowaty.* **2.** *znający ś. na wybiegach, wykrętach, podstępny.* **3.** *pełen kruczków, klauzul.*

†**Kruczmerka, i,** lm. **i** bot. p. **Marek.** <Nm. Krotzelmore>

†**Kruczmorka, i,** lm. **i** bot. p. **Marek.**

Kruczo-barkowy anat. p. **Kruczo-ramieniowy.** <Kruczy + Barkowy>

Kruczoczarny *czarny jak kruk:* Głowa, pokryta kruczoczarnym włosem. Przybor. <Kruczy + Czarny>

×**Kruczo-dziobowo-ramieniowy** anat. p. **Kruczo-ramieniowy.** <Kruczy + Dziobowy + Ramieniowy>

Kruczodzioby, Kruczodzióby, Kruczodziuby *mający dziób kruczy; podobny do dzioba kruka.* <Kruczy + Dziób>

†**Kruczodzióbowy** anat. p. **Kruczo-ramieniowy.** <Kruczy + Dzióbowy>

Kruczodzióby 1. p. **Kruczodzioby. 2.** anat.: †K. pociąg p. **Kruczy.**

†**Kruczo-dziubowo-sprychowy** muszkuł, anat. p. **Dwugłowy.** <Kruczy + Dziubowy + Sprychowy>

Kruczodziuby p. **Kruczodzioby.** Perz.

Kruczo-ramieniowy anat.: Mięsień K. a. **kruczo-barkowy,** ×**kotwiasto-barkowy,** ×**muskuł kruczo-dziobowo-ramieniowy,** †**kruko-barkowy,** †**myszka kruczodzióbowa,** †**dzióbo-krukowa ramienia** = *musculus coraco-brachialis.* <Kruczy + Ramieniowy>

Kruczowłosy *mający włosy czarne jak kruk.* Orzesz. <Kruczy + Włos>

Kruczy 1. przym. od **1. Kruk:** Pióro krucze. Niech żaden dziób K. nie śmie nad nią smutnie krakać. Słow. Przepędź wiek K. i miej lat przydanych tyle, ile masz w liczbie swych poddanych. Koch. W. *(= długi).* Krucza strawa = a) *padlina, ścierwo.* b) *łotr, szubienicznik.* c) *zły koń, chabeta, wywłoka.* **2.** a. ×**Kruczany** *czarny jak kruk:* Włos K. *(= hebanowy).* Ciemność krucza. Słow. **3.** †K. dukat, p. **1. Kruczek. 4.** anat.: Wyrostek K. a. **kotwiasty łopatki,** †**kotwiasty wyrost,** †**kruczodzióby pociąg,** ×**wyrostek krukodziobowy,** ×**krukowaty,** !**wystawa wroniodzioba,** †**kruczy dziób,** †**kotewka** = *processus coracoideus scapulae.* **5.** lek.: K. nos a. dziób = *narzędzie do rwania zębów.*

†**Kruczyca, y,** lm. **e** *samica kruka.*

Kruczyć, y, ył 1. ×p. **Kruczeć. 2.** [K.] *krakać, krzyczeć:* Ptáskowie, nie kruccie.

Kruczyk, a, lm. **i** p. **2. Kruk.** Mrong.

Kruczysko, a, lm. **a** m. i ni. **1.** p. **1. Kruk. 2.** *kruk godzien politowania:* K. chce zaśpiewać, upuści chomiąka. Rej.

[**Krudować, uje, ował**] *karczować.* <Zap. zamiast Rudować>

[**Krudowanie, a,** blm., **Krudunek**] czynność cz. **Krudować**: Szukali utrzymania w krudowaniu niwek po puszczy. Gac.

[**Krudunek, nku,** blm.] p. **Krudowanie.**

[**Krufta, y,** lm. **y**] p. **Kruchta.**

†**Kruglica, y,** lm. **e** p. **Kręglica**: K., wartałka, wartaczka, dziecinna gra. Mącz.

†**Kruglik, a,** lm. **i** p. **Kruż.** <Nm. Krug = dzban>

†**Krugowy**: Kaczka krugowa = *krakwa (?)*: Kaczka dwa grosze, kaczka krugowa trzy ruble groszy. St. lit. <Zap. = Krakwa, por. Ros. krjakovnája, krjak(t)ôvka>

[**Kruheń, hnia,** lm. **hnie**] p. **Krucheń.**

[**Kruhlak, a,** lm. **i**] = **Kręglak** pod 2: Marysia zbierała w kruhlaku suche gałęzie (kolce). Krasz.

1. Kruk, a, lm. **i,** [**Krak**] **1.** zool. = a) (corvus corax) *ptak wróblowaty:* K. krukowi oka nie wykole. Prz. K. choć kruka dzióbie, oka mu nie wykłóje. Pot. Koń jak K. czarny. Mick. Wdajże ś. tu w pogadankę z majtkiem, który ś. napatrzył czarnym jak K. murzynom. An. K. kracze, kraka. Dudz. Będzie on wnet kruki pasł swym ścierwem. Tw. Nakarmię kruki ciała jego ćwiercią. Słow. Pochlebnicy zbiegają ś. do tych, gdzie czują co wziąć, jako krucy do ścierwu. Kosz. Wronami go karmiono, a krucy go zjedzą. Prz. O dobrą żonę teraz trudniej, niż o białego kruka. Opal. Przen.: Biały K. = *rzadkość, osobliwość:* Wydanie Szarfenbergowskie do białych kruków oddawna należy. Przen.: Raz wskazał na ten pałac i rzekł głosem gromu: Zburzcie, zburzcie to gniazdo, a odlecą kruki! Słow. Dżarmida tłumy czarne, posępne, te stada kruków, bez blasków, jakie sieją ozdobne szaty. Krasiń. Kto do okrętu dopłynie z wodą, jeśli jest basza, baszę wyszuka, baszę wykradnie, takiego kruka bogatą piastrów uczczę nagrodą. Słow. Przen. *zwiastun złowróżbny:* Jesteś, nieszczęścia kruku! Słow. Poseł srogi, wieszczby K., ogłaszam żałobę wojny. Słow. b) K. morski p. **Kormoran.** c) K. nocny p. **Ślepowron**: Stałem ś. jako ów K. w pustkach nocny. Pol. **2.** *włóczęga nocny:* Gdyby każdy pracować musiał, nie byłoby, jak teraz, nocnych kruków, złodziejów. Haur. **3.** ×*pachołek uzbrojony, policjant, strażnik; stróż nocny:* Ni ś. króla boi, ni kruka we zbroi. Kniaź. Żołnierze chorągwi marszałkowskiej, Węgrzy, kruki słynęli ze zręczności do łowienia złodziei. T. K. Błagam W. Ekscelencję, byś o moim liście nie wspominała przed Smolińskim, krukiem, niegodziwą trąbą. Krasz. Żartuje z kruków, jeszcze ś. odgraża, że na komisję napadnie i wszystkie papiery popali. Rol. **4.** †*rodzaj dawnego wojska:* Chorągwie janczarów i kruków. Bobrow. **5.** [K.] = a) *jedna z osób w grze.* b) *tęgi a. stary wół.* c) *stary samiec łosoś z jedną szczęką wydatną nakształt haka.* d) *jaje malowane na czarno.* **6.** astr. *nazwa jednego z gwiazdozbiorów, położonych na półkuli południowej).* Zdr. **Kruczek,** ×**Kruczyk.** Zgr. **Kruczysko.** <Dźwn. KRU(K)>

2. Kruk, a, lm. **i 1.** *hak:* Zdejmowała konewki z kruków i składała sondy. Kon. Żelazne kruki u drabin. Troc. K. okienny. Podcz. K. u drzwi, u okna *(= hak, na który ś. zasadza drzwi, okno).* K. u dachówki = *lebek, piętka, którą ś. ona zaczepia na łacie.* Podcz. I krukiem nosa nie dosięgnąć. Prz. *(= jest dumny).* Przen.: [Krukiem siedzieć] = *pozostawać nieruchomo na jednym miejscu:* Od tygodnia krukiem w domu siedzę, bo mi żona chora. Wal. *(= nie wychodzę z domu).* Mam pilną robotę, przy której krukiem siedzieć muszę. Wal. *(= od której ani na chwilę oderwać ś. nie mogę).* **2.** p. **Grzebak. 3.** [K. a. zdr. **Kruczyk**] *kawałek pręta żelaznego, u góry w postaci ostrego dzioba, u dołu opatrzonego pierścieniem, służącym do wsadzania na lewy koniec orczyka sochy.* Zdr. **Kruczek.** <Ukr. kr(j)uk = kluczka, hak>

[**Kruk, a,** lm. **i**] p. **Kruż.**

[**Kruka, i,** lm. **i**] p. **Krukiew**: Dojeżdżacze pegaza, nawykli do bujania myśli, chcą często i po świecie chodzić ponad ziemią, i dlatego wspierają ś. na kruki. Od. <Zam. Krukiew>

[**Krukacz, a,** lm. **e**] *niedźwiadek, skorpjon.* Mrong. <Dźwn.>

[**Krukać, a, ał**] **1.** p. **Kruknąć. 2.** = **Krakać**: Krukam, jako kruk krzyczę. Troc. **3.** *gruchać.* <Dźwn.>

[**Krukanie, a,** blm.] czynność cz. **Krukać.**

†**Krukawka, i,** lm. **i 1.** *burczenie w brzuchu:* W brzuchu rurmus a. krukawki. Ocz. **2.** *gatunek gołębia, turkawka a. sinogarlica:* O krukawkach abo sinogarlicach. Trzyc.

[**Krukiew, kwi,** lm **kwie, Krokiew, Kruka, Krukwa, Krokwa, Krukwia**] *laska, kula, kostur, szczudło:* Dziad krukwią krzaki uchylał. O krukkwiach chodzić. Zdr. [**Krukiewka**]. <Nm. Krücke>

1. [**Krukiewka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Krukiew. 2.** *rączka u kosy.*

2. [**Krukiewka, i,** lm. **i**] *kamionka, hlak.* <p. Kruż>

[**Kruknąć, nie, nął,** nied. **Krukać**] *zaburczeć (w brzuchu):* Kruknęło mi w brzuchu. Kiszka kruknie. <Dźwn.>

[**Kruknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kruknąć.**

†**Kruko-barkowy** anat. p. **Kruczo-ramieniowy.** <Kruk + Barkowy>

×**Krukodzióbowy** anat. p. **Kruczy.** <Kruk + Dzióbowy>

Krukowaty 1. *do kruka podobny:* Kacermistrz ten i habitem i obyczajmi K., krukom brat. Birk. **2.** × anat. p. **Kruczy. 3.** zool. *należący do rodzaju kruków:* Ptaki krukowate.

Krukowy przym. od **2. Kruk**: Gwóźdź K. p. **Gwóźdź.**

[**Krukowy**] p. **Kokowy.**

Krukrajf, u, lm. **y** ślus. *wycięcie w kształcie krzyża, znajdujące ś. w bardzie kluczowym; ingrycht.* <Nm. Krugreif>

×**Krukta, y,** lm. **y** p. **Kruchta.**

†**Krukwa, y,** lm. **y** p. **Krokiew.**

[**Krukwa, y,** lm. **y**] p. **Krukiew.**

[**Krukwia, i,** lm. **e**] p. **Krukiew.**

[**Krukwy**] p. **Kruchy.** <Może = * krukły>

[**Krula, i,** lm. **e**] *kabłąk u jarzma, wkładany na szyję wołu.* <Por. Ukr. krúhla = krowa z krzywemi rogami i wogóle coś krzywego>

[**Krulenie, a,** blm.] czynność cz. **Krulić.**

[**Krulić, i, ił**] p. [**Królić**].

[**Krum!**] *naśladowanie głosu żórawia.*

[**Krumać, a, ał**] **1.** a. [**Krumkać**] *wydawać głos właściwy żórawiowi:* Żóraw kruma: krum! krum! **2.** (o żabach) *dukać, kumkać:* Ziaby tera w błocie krumają. <Dźwn.>

[**Krumanie, a,** blm.] czynność cz. **Krumać.**

[**Krumflek, a,** lm. **i**] p. **Kronflek.**

[**Krumkać, a, ał**] p. **Krumać.** <Dźwn.>

[**Krumkanie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Krumkać.**

Krump, a, lm. **y** zool. p. **Krąp.**

†**Krumper, a,** lm. **owie** *haftarz, wyszywacz.* <Nm. Krämp(l)er = 1) przekupień, 2) wełniarz>

†**Krumperski** przym. od **Krumper**: Urobił humerał ze złota robotą krumperską. Leop.

†**Krumperstwo, a,** blm. *rzemiosło krumperów, haftarstwo.*

[**Krunolina, y,** lm. **y**] p. **Krynolina.**

1. Krup, u, lm. **y** lek. p. **Dławiec.** <Ang. Fr. croup>

2. Krup, u, lm. **y** wet. p. **2. Krupa.**

×**Krup!** w. *odgłos skrzypnięcia.* <Dźwn.>

1. Krupa, y, lm. **y 1.** *zboże skruszone, przyrządzone na kaszę, kasza:* Krupy pszeniczne. Sien. Żytne krupy. Syr. Tatarczana kasza abo krupy. Syr. Krupy owsiane abo gruca. Sien. Gęsty grad perłowy krup jęczmiennych. Mick. Ptastwo piękne, karmione perłowemi krupy. Mick. Król Jagiełło bił krzyżaki i pan Krupa chciał być taki; na co porwał ś. nieboże, K. jagłą być nie może. [Krupy zieleńcowe] = *krupy z żyta niedojrzałego.* [Pogańskie krupy] (= *kasza gryczana).* [Talerz krupów dała]. Przez krupy jagieł sięgać, przez pień kłodę walić — rzecz głupiego. Pot. Nie sięgaj przez krupy do jagieł. Kn. Przen.: Psy w krupach = *niebezpieczeństwo tuż, licho na karku:* Otóż to gada! gada! a psy w krupach!... gotowi podać kawę, i kawa ostygnie. Krasz. O patrjotyzmie deklamuje ś. wiele, a po staropolsku mówiąc, tymczasem psy w krupach. Krasz. Przen.: Nieskoro do pokuty, gdy już śmierć studzi krupy. Prz. Przen.: Liczyć krupy = *skąpić.* **2.** [Krupy robić] = *mąkę na ciasto rozczyniać.* L. **3.** [K.] = a) *grudka, kawałek.* b) w lm. *polewka z mąki razowej.* **4.** Krupy a. k r u p k i = *kuliste i nieprzezroczyste bryłki śnieżne, jako opad atmosferyczny.* Zdr. **Krupka, Krupeczka.** <KRUP>

2. Krupa, y, lm. **y, Krup** wet. *krzyż, górna i tylna część ciała zwierzęcego od lędźwi do nasady ogona po obu stronach.* <Fr. croupe>

†**Kruparz, a,** lm. **e** p. **Krupiarz.** Kn, Das.

Krupczatka, i, blm. *gatunek grubej mąki pszennej.* <Z Ukraińs.>

Krupeczka, i, lm. **i** p. **1. Krupa.**

Krupiak, a, lm. **i** p. **Krupiarnia.**

Krupiał, u, lm. **y** bot. (corymbium) *roś.* <?>

[**Krupiany**] p. **Krupny**: Kasza krupiana

Krupiarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Krupiarz;** ×**Krupniczka. 2. a.** ×**Krupniczka** *żona krupiarza.*

Krupiarnia, i, lm **e, Krupiak** *młyn do wyrabiania krup, młyn krupowy:* Na grobli szumi przepyszny murowany młyn i K. Krasz.

Krupiarski przym. od **Krupiarz.**

Krupiarstwo, a, blm. *przemysł, rzemiosło krupiarzy; handel krupami.*

Krupiarz, a, lm. **e,** ×**Krupnik 1.** *ten, co robi krupy:* K., żarnarz, stępkarz, który jagły abo krupy czyni, w stępach otłuka i w żarnach miele. Mącz. **2.** *ten, co handluje krupami.* **3.** †**a.** †**Kruparz,** †**Krupka** *ten, co żyje krupami.* **4.** †**i** [K.] przen. *skąpiec, sknera, liczykrupa.* Sł. wil.

Krupiasto przys. od **Krupiasty.** Mrong.

Krupiasty 1. a. Krupiaty, Krupnisty, Krupny *w kształcie krup, ziarnisty; zdatny na krupy:* Tatarkę jako i ryż więcej między jarzyny krupiaste, aniżli między zboża poczytują. Syr. Grad K. L. Sól krupiasta = *gradówka, sól gradowa.* Lek.: Liszaj L. (= *krostawy).* **2.** † *kruchy.* Kn.

Krupiaty p. **Krupiasty**: Liszaje jaglaste i krupiate. Syr.

Krupica, y, lm. **e 1.** [K.] = a) p. **Kręconka.** b) *potrawa mączna.* c) *kasza żytnia.* **2.** †*jakiś kosmetyk:* Życzy paniom, aby ś. łojkami, krupicami, słodzinami nie mazały. Brk.

Krupić, i, ił *mleć grubo jak krupy, szrutować.* **K. ś. 1.** *w krupy ś. obracać, ziarnistym ś. stawać jak twaróg, krochmal.* **2.** Krupi ś. = *grad krupiasty pada, krupy padają.* **3.** przen. *zbierać ś., zwalać ś., skupiać ś.:* Dyć ja wiem, że ś. wszyćko na mnie krupi. Sienk. **4.** [K. ś.] *kłócić ś., swarzyć ś.:* Nie krup ś. z nim, bo nie masz o co. <KRUP>

[**Krupiejka, i,** lm. **i** (właściwie Krópiejka)] *kropelka:* K. ku krupiejce as będzie sudek. Prz. <KROP>

Krupienie, a, blm., czynność cz. **Krupić.**

Krupienie się, a ś., blm., czynność cz. **Krupić ś.**

Krupier, a, lm. **rzy, Krupjer** *pomocnik bankiera w publicznych domach gry hazardowej:* K. wprawia w ruch nie tylko walce rulety, ale jeszcze palcem podrzuca kulkę, żeby biegła po tarczy. <Fr. croupier>

Krupierować, uje, ował *być krupierem, pełnić czynności krupiera:* Siedział mój pan brat z łopatką w ręku i krupierował. Krasz.

Krupierowanie, a, blm., czynność cz. **Krupierować.**

Krupierski przym. od **Krupier.**

Krupierstwo, a, blm. *zajęcie krupiera.*

†**Krupierz, a,** lm. **e** na koniu = *podwładny masztalerza.* <Fr. croupier>

[**Krupineczka, i,** lm. **i**] p. **Krupinka.**

[**Krupinka, i,** lm. **i**] *źdźbło, grudka, [krupka], jedno ziarnko:* Ani krupinki (= *ani źdźbła).* Zdr. [**Krupineczka**]. <KRUP>

Krupjer, a, lm. **rzy** p. **Krupier.**

Krupka, i, lm. **i 1.** p. **Krupa**: Z tatarki robią ś. krupki drobne, u nas krakowskie zwane. Kluk. (Niesie) krupki w krupipołeczku. Zan. Krupki bardzo drobne zowią mączką papinkowatą. Syr. Krupki żelazne = *z gryki zaparzanej gorącą wodą.* Chyba tylko ptasiego mleka i krupek makowych u niego nie dostaje. Prz. Krupki gradowe. **2.** [K.] = a) *sól w małych okruchach krystalicznych, niebardzo czysta, zbierana na jeziorach słonych nad morzem Czarnym.* Rol. b) w lm. *gatunek śliwek.* **3.** Krupki cynowe = *drobne ziarna kryształokruszu, w piaskach a. kamieniach znajdujące ś., skąpiej dające cyny, niż sam kryształokrusz.* Kluk. K. żelazna do krupy cynowej podobna, mało ma w sobie żelaza. Kluk. **4.** †p. **Krupiarz. 5.** †lek. *strup na głowie.*

Krupkowatość, i, blm. rz. od **Krupkowaty.**

Krupkowaty *gruboziarnisty, składający ś. z krupek lub zawierający w sobie krupki.*

[**Krupniak, u,** lm. **i**] *kiszka.*

Krupniczek, czku, lm. **czki** p. **Krupnik**: Wypiłem coś grubo... kwartę krupniczku. Fred. A. Po bigosie i palonym krupniczku z łysin ś. kurzyło. Chodź. Zapalono K. w kilku miskach. Chodź.

×**Krupniczka, i,** lm. **i** p. **Krupiarka.**

Krupnik 1. ×**a,** lm. **cy** p. **Krupiarz. 2. u a.** ×**a,** lm. **i** = a) *zupa z krup:* W Królestwie krupnikiem nazywają zupę mięsną z krupami, na Litwie zaś zupę z krupami, okraszoną mlekiem, masłem, wędzonką a. słoniną. Mam krupy perłowe, i dorzucimy nieco szarych myszy, i masła nam da jaki kat przekupnik i da nam sadła z psów — zrobimy K. Słow. b) *gorzałka z miodem, korzeniami i tłuszczem, na gorąco podana:* Spoję kiedyś, krupników gorących dawszy. Słow. Gorzałka, miód, pieprz i inne korzenie zmieszane razem i zapalone płomieniem wydają trunek mocny i palący, znany w Litwie pod

nazwiskiem krupnika. Bern. **3.** †*naczynie do krup*. Das. Zdr. **Krupniczek.**

Krupnisty p. **Krupiasty.** Bart.: Miód K. p. **Dziarnina.**

Krupny 1. a. **Krupowy, [Krupiany]** przym. od **Krupa:** Krupna baba = a) *przekupka sprzedająca krupy*. Kłóci ś. jak krupna baba. Prz. b) [Krupna baba] = *kucharka; nazwa pogardliwa, nadawana mężczyznom, mieszającym ś. w sprawy kuchenne.* **2.** p. **Krupiasty:** Ślozy takie, że to jak ten K. grad. Kon.

Krupowiec, wca, blm. *żwir, piasek gruboziarnisty.*

1. Krupowy przym. od **1. Krup;** *dławcowy:* Błony krupowe. Oddech K. Kaszel K. Zapalenie płuc krupowe.

2. Krupowy p. **Krupny:** Młyn K. *(=krupiarnia, krupiak).* [Ziem krupowá] = *ziemia urodzajna, rozsypująca ś. przy orce w drobne krupy.*

†**Krusganek, nku,** lm. **nki** p. **Krużganek.**

†**Krusiec, śca,** lm. **śce, [Krusiec]** gór. *galena czyli ruda ołowiana.* <Zam. Kruszec>

Krusta, y, lm. **y** *powłoka, skorupa; lodowa powłoka, gdy po deszczu nagle mróz chwyci, gołoledź:* Dno kałuży powleczone było białawą, szklącą ś. krustą koloru srebra, którą stanowiła czysta, skrystalizowana sól kuchenna. Tu żal stary bardzo grubą krustą był powleczony w poczciwym sercu stolnika. Kaczk. <Łć. crusta>

Krustacyt, u, lm. **y** *skorupiak skamieniały.* <Now. z Łć. crusta = skorupa>

[**Krustać, a a. szce, ał**] *chrustać, chrobotać, szeleścić:* Na gruszce ki ta kaduk kruszce. <CHROST>

Krustakologja, i, blm. *opisanie skorupiaków.* <Now. z Łć. crusta = skorupa + Gr. -logía = nauka>

[**Krustanie, a,** blm.] czynność cz. **Krustać.**

Krusz 1. ×**u,** lm. **e** m. = a) *grudka, gruzołek:* Kara trzysta znaczyła kiedyś dawniej trzysta grudek czyli kruszów soli. Mał. b) min. p. **Pirytoid. 2. [K.], y,** lm. **e** ż. *kora brzozowa, używana do przykrywania brzosty, ułożonej w dole dziegciowym do pędzenia smoły.* <KRUCH>

1. [Krusza, y, lm. **e]** p. **Grusza.** Zdr. **[Kruszka, Kruszyczka, Kruszeczka, Kruszczyczka, Kruszonka].**

2. [Krusza, y, lm. **e]** p. **Krowa.** <? Zam. Krowusia>

Kruszacz, a, lm. **e** gór. *rozrębujący bryły węgla kamiennego, przez rębacza odłupane od ściany kopalni.* <KRUCH>

Kruszak, a, lm. **i** gór. *robotnik rozrąbujący sól w Wieliczce.*

Kruszanka, i, lm. **i 1.** *zacierki (potrawa).* **2.** w lm. apt. (morsuli) *tabliczki podługowate sporządzone z cukru i środków lekarskich, obecnie rzadko bardzo stosowane,* morsele, morselki, †morszele, ×tabliczki. <KRUCH>

Kruszconośny p. **Kruszcorodny.** <Kruszec + NIOS>

Kruszcorodny, Kruszconośny, ×**Kruszczysty,** †**Kruszeczny** *zawierający rudy kruszcowe:* Góra, okolica kruszcorodna. <Kruszec + ROD>

Kruszcowaty *podobny do kruszcu.*

Kruszcowy, ×**Kruszczy** przym. od **Kruszec,** *metaliczny:* Żyła kruszcowa. W Olkuskim z minerałów kruszcowych znajduje ś. głównie galman i w nim często tkwiąca galena. Trejd. Pieniądz K. Gosz. Zimny jak kruszcowe naczynie. Rzew. Kruszcowe łupy. Mick. kopacz, górnik K. Troc. K. rzemieślnik, kruszcem robiący. Kn. ×Dół K. p. **Dół.** Kamień K. *(=kadmja).*

[**Kruszcz, u,** lm. **e**] *żelazo.*

Kruszczeć, eje, ał *zamieniać ś. w kruszec, metalizować ś.:* Rżane dary kruszczały. Żebr.

†**Kruszczejszy** p. **Kruchy.**

Kruszczenie, a, blm., czynność cz. **Kruszczeć.**

†**Kruszczganek, nku,** lm. **nki** p. **Krużganek.** Mur.

Kruszczy bot.: Kruszcze ziele p. **Kruszczyk.** <?>

×**Kruszczy** p. **Kruszcowy.**

×**Kruszczyca, y,** lm. **e** lek. *choroba, powstała wskutek powolnego otrucia ś. solami metalowemi, ołowiem, rtęcią, saletrzanem srebra i t. p.* <Od Kruszec>

[**Kruszczyczka, i,** lm. **i**] p. **1. Krusza.**

Kruszczyk, a, lm. **i, Kruszcze ziele** bot. (epipactis) *roś. z rodziny storczykowatych.* Gatunki: K. błotny (e. palustris). K. szerokolistny (e. latifolia). <?>

Kruszczyna, y, lm. **y** bot. p. **Szakłak.** <Zam. Kruszyna>

†**Kruszczyna, y,** lm. **y,** †**Kruszczyzna** *ciało kruszcowe, metal:* Słusznie kruszczynami zwać możem cokolwiek z kruszcu pochodzi, gdy osobliwie nie mianujemy, jeśli złoto, srebro abo żelazo. Sien. Najzacniejsza K. złoto. Sien. <Od Kruszec>

×**Kruszczysty** p. **Kruszcorodny.**

†**Kruszczyzna, y,** lm. **y** p. †**Kruszczyna:** Sposób na pozłacanie wszelakiej kruszczyzny. Sien.

Kruszec, szcu, lm. **szce 1.** chem. = a) i min. i gór. *nazwa ogólna minerałów metalicznych, z których są otrzymywane rozmaite metale, miedź, srebro i inne; ruda metaliczna, zwłaszcza siarkowa.* b) *metal kruchy, jak antymon, bizmut.* c) niek. wog. *metal:* Kruszce szlachetne, kruche, kowalne. Łab. Ogromne wory, pełne brzęczącego kruszcu. Krasiń. *(=pieniędzy).* Przen.: Z francuskiego dęty kruszcu. Troc. Wiersze te, dziwnie do siebie podobne, zdają ś. z jednego kruszcu, z jednej pochodzić mennicy. Mick. Prawdy K. szczerozłoty. Mick. **2. [K.]** *garnek większy od dwugarncowego.* **3.** zł. *rubel.* <KRUCH>

[**Kruszeczka, i,** lm. **i**] p. **1. Krusza.**

†**Kruszeczny** p. **Kruszcorodny.**

Kruszeć, eje, ał, ×**Kruchczeć 1.** *stawać ś. kruchym:* Mięso w occie kruszeje. **2.** *przejmować ś. skruchą, pokornieć, mięknąć:* To rozmyślając kruszał. Pot. <KRUCH>

×**Kruszejszy** p. **Kruchy.**

[**Kruszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kruch:** K. soli = *grudka, okruszyna.* Te pomniki tak kruche jak K. i kamień, który igrzysko wiatrów rozdmuchnie. Wor.

Kruszelina, y, lm. **y** bot. (psathura) *roś.* <?>

Kruszenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kruszyć.** Lek.: K. kamienia w pęcherzu moczowym (lithothrypsis). **2.** lek. *łamanie w kościach a. stawach.*

Kruszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kruszyć ś.**

Kruszenina, y, lm. **y** bot. p. **Szakłak.** <KRUCH>

[**Kruszewina, y,** lm. **y**] bot. p. **Szakłak.**

1. [Kruszka, i, lm. **i]** p. **1. Krusza.** <p. Grusza>

2. [Kruszka, i, lm. **i]** p. **Krowa.** <? Zam. Krowuszka>

[**Kruszka, krusz!**] *wołanie na krowę.*

†**Kruszki, szek,** blp. **1.** p. **Kreza. 2.** anat. p. **Krezka.** <p. Kreza>

Kruszkownica, y, lm. **e** bot. (gyrophora) *roś. z gromady porostów, z rodziny pępkówkowatych.* <?>

× **Kruszliwy** *łatwy do kruszenia, kruchy.* Urzęd. <KRUCH>

[**Krusznia, i,** lm. **e**] p. **Kamienica.** <Brs. kruszuia>

Kruszon, u, lm. **y** cukier. *napój chłodzący z wina, cukru, cytryn i pomarańcz z lodem.* Zdr. **Kruszonik.** <Fr. cruchon dosł. = dzbanek>

Kruszonik, u, lm. **i** p. **Kruszon:** Kazałby ojciec wynieść z piwnicy lepiej tego reńskiego, tobyśmy sobie K. zrobili dla ochłody. Gaw.

[**Kruszonka, i,** lm. **i**] p. **I. Krusza.**

× **Kruszownictwo, a,** blm. *metalurgja.*

†**Kruszówka, i,** blm. gór. *sól w kruchach.*

Kruszyciel, a, lm. **e** *ten, co kruszy, drobiciel.* L.

Kruszycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Kruszyciel.**

[**Kruszyczka, i,** lm. **i**] p. **I. Krusza.**

Kruszyć, y, ył, †**Krszyć,** [**Krszyć**] **I.** *robić kruchym:* K. mięso. Troc. **2.** *rozdrabiać w okruchy, drobić, łamać:* K. laski cynamonu, lody, chleb. Pod stopą zżółkłe liście kruszę. Słow. Przen.: Śmierć kruszy ciała, lecz wieczność przybliża. Słow. Lek.: K. kamień w pęcherzu moczowym. **3.** *druzgotać, roztrącać, rozbijać, gruchotać:* Mury z kartanów K. Leszcz. S. Kanclerze przy pogrzebnych zeszłego króla ceremonjach pieczęci swoje kruszą. Nies. Więc kopiją (w grób kładąc ciało) nad nim kruszą. Koch. W. Na gonitwach waleczni kopje kruszą rycerze. Mick. Przen.: K. kopję o kogo, o co = *walczyć, bronić czyjejś sprawy z narażeniem ś.* Przen.: Nie kruszcie nad kolebką dziatek waszych jedynej tarczy narodowej. Wit. Przen.: K. więzy, pęta, kajdany = *wybijać ś. na wolność.* **4.** przen. *ścierać, miażdżyć, masakrować, łamać, znosić, rozbijać:* Wzywali Najwyższego, który mocą swą kruszy nieprzyjacielskie siły. Wuj. Bóg, który czyni małemi narzędziami sprawy wielkie i kruszy ludzkie potęgi w proch. Krasz. Męstwem wszystkie wschodnie państwa aż do Hiszpanji kruszyli. Skar. Rządy K. Krasiń. Przywykłem K. serca, a gdy kruszę, patrzeć, jak cierpią i śmiać ś. szalenie. Słow. Czuję tylko, że mnie kruszy jakiś smutek i tęsknota. Słow. Ja czekam, krusząc wyroki okrutne. Słow. (= *przełamując*). **5.** przen. *przywodzić do skruchy, skruszać, wzruszać, korzyć:* K. kogo. K. sumienie. Tak ze wszystkich stron dojeżdżał księcia, tak konwinkował, tak kruszył, że nakoniec książę zawołał: Dość! Chodź. **K. ś. I.** *rozpadać ś. w okruchy, krupić ś.:* Suche liście ś. kruszy. P. Koch. Słyszę nad głową, jak ś. deski kruszą, jak pierś okrętu rozbijają działa. Słow. Lawiną kamieni grobowiec ś. kruszy. Słow. Przen.: Jak ś. wieniec związanych ludzi prędko kruszy! Słow. Przeszłość kruszyła ś., pękała. Krasz. Bo ś. kruszyło we mnie serce smętne, że ja nikogo nie mam ze szlachetnych. Słow. **2.** przen. *przejmować ś. skruchą, korzyć ś., być wzruszonym do głębi, żałować:* W rozrzewnieniu kruszył ś. pacierzem. <KRUCH>

× **Kruszykamień, a,** lm. **e** lek. *narzędzie do kruszenia kamieni moczowych w pęcherzu,* **litotryb.** <Kruszyć + Kamień>

Kruszyna, y, lm. **y,** †**Krszyna I.** *okruszyna, okruch, odrobina:* Kura dziobie kruszyny chleba. Przen. (o dzieciątku): Ty moja mała kruszyno! (= *maleństwo*). **2.** przen. *troszka, źdźbło, ździebło, odrobina:* K. mleka, mięsa. Wypije co do kruszyny (= *co do kropli*). Obłamał kruszynę i włożył ją w usta. Krasz. Nad naszym Pan Bóg miłosierny ludem, dał owies w górach i kruszynę soli. Len. **3.** *gałęzie suche, susz:* Toś ty miał wycinać samą kruszynę, a tyś dużo drzewa powyrąbywał. Rog. **4.** bot. = a) p. **Szakłak.** b) p. **Klon. 5.** w lm. cukier. *małe kuleczki cukrowane, któremi ś. posypuje placek a. inne ciasto,* **zacierki:** Placek z kruszynami a. z kruszynkami. Zdr. **Kruszynka, Kruszyneczka.** <KRUCH>

Kruszyneczka, i, lm. **i** p. **Kruszyna:** Od samego rana prószy drobniutki śnieżek, jakby od niechcenia; lecą kruszyneczki, pyłki. Matl.

Kruszynka, i, lm. **i** p. **Kruszyna.**

Kruszynowy przym. od bot. **Kruszyna.**

[**Kruszyskała, y,** lm. **y**] *siłacz bajeczny.* <Kruszyć + Skała>

[**Kruśnia, i,** lm. **e**] p. **Kamienica.** <p. Krusznia>

[**Krutka, i,** lm. **i**] *słoma spleciona, na pół stopy długa, w obchodzie dożynkowym.* <?>

[**Kruto**] *twardo, gęsto:* Ugotowała kasy na K. <Ukr. kruto>

× **Krutomorda, y,** lm. **y** *przezwisko pogardliwe:* Źli ludzie zwali go krutomordą. Krasz. <Ukr. krutŷj = kręty, chytry + Morda>

[**Krutowiny, in,** blp.] p. **Inkrutowiny.** <p. Inkrutowiny>

†**Kruty** *gwałtowny, srogi, okrutny; mocny, silny.* B. Sz., Ps. flor. <Czes. krutý>

†**Krutyłeb, łba,** lm. **łby** *dziwak.* Troc. <Ukr. krutyłòb>

†**Kruwczejszy** p. **Kruwki.**

†**Kruwczy** p. **Kruwki.**

†**Kruwki,** st. w. †**Kruwczy,** †**Kruwczejszy** p. **Kruchy:** Mięso kruwkie a cirpnące, kruwczejsze i cirpniejsze. O ziołach 1556. Mięso kruwcze, kruwczejsze. Chwalim. Śpizglas kruszec podobny ołowiowi, jedno iż jest rzecz bardzo kruwka. Sien. Mięso zwierząt pasących ś. po górach jest lepsze i kruwczejsze, niż mięso zwierząt doma pasących ś. Sien. <p. Kruchy>

[**Kruzać, a, ał**] p. **Krążać.**

[**Kruzanie, a,** blm.] czynność cz. **Kruzać.**

†**Kruzyna, y,** lm. **y** *roś. ligustr.* <?>

[**Kruźlik, a,** lm. **i** p. **Kruźlik.** <Por. Śr. Łć. crusellus, crusolium>

†**Kruż, u,** lm. **e,** [**Kruż, Kruk**] *dzban; czasza uszata, kubek, kielich, czarka, czerpaczka:* Niósł on K. pozłocony i kubki przy nim. Kochan. W obie ręce porwawszy K. od złota spory, chrosnął go. Żebr. Pomiędzy róże stoją rzezane marmurowe kruże. Słow. Ambrozji słodkiej już zabrakło w krużu. Słow. Moje myśli, jak łez pełne kruże. Słow. Przen.: Ręce Jezusowe do krzyża gwóźdź przyszczepia i gwóźdź więzi, krużem lejąc rumianym. Koch. W. Zdr. †**Krużek,** †**Kruźlik,** †**Kruźliczek,** †**Kruglik,** †**Krożlik,** †**Krożliczek,** †**Krużyk,** †**Krużyczek,** [**Krużyk, Krużyczek, Kruźlik, Kruźliczek**]. Zgr. [**Krużec**]. <Nm. Krug, skąd Fr. cruche>

[**Krużec, żca,** lm. **żce**] p. **Kruż.**

†**Krużek, żka,** lm. **żki** p. **Kruż:** Żyje ten dobrze, któremu ojczysty na szczupłym stole święci K. czysty. L.

Krużganek, nka, lm. **nki,** × **Krążganek,** †**Krusganek,** †**Krucganek,** †**Kruczganek,** †**Krożganek,** †**Kruszczganek** *korytarz kryty naokoło dziedzińca wewnętrznego; ganek wog., galerja, balkon, ambit,*

perystyl; przysionek, portyk, kruchta: Sadzawka Betzeda miała pięć krużganków. Leop. Chodził w kościele, w krużganku Salomonowym. Leop. K. klasztorny. Klasztorny na krużganku dzwonek. Leop. Od krużganków, od okien leciały hurmem kwiaty. Krasiń. Chorągwie cechów powiewały na krużgankach wież. Krasiń. Sala o maurytańskich oknach z wysuniętym krużgankiem. Krasiń. Świątynia olbrzymia krużgankami okręcona. Krasiń. Na drugim piętrze... stał hrabia na krużganku zwróconym ku bramie. Mick. <Nm. Kreuzgang, Śgnm. kriuzeganc>

Krużgankowy przym. od **Krużganek:** Okna krużgankowe.

[**Krużka, i,** lm. i] **1.** *tygielek, rondelek.* **2.** *miara rosyjska = 0,614 litra.* **3.** *czarka:* Na deskach stały rzędem dobrane wzrostem dzbany, garnki, krużki, czasze, misy. Krasz. <Ros. krużka>

†**Krużki, żek,** blp. **1.** p. **Kreza. 2.** i [K.] p. **Krezka:** K. cielęce. Troc.

†**Krużliczek, czka,** lm. **czki 1.** †i [K.] p. **Kruż. 2.** a. †**Krożliczek** *kielich kwiatowy:* Stalnik, ziele kwiateczków drobnych białych, z krużliczków wychodzących. Syr.

[**Krużlik, a,** lm. **i**] **1.** i †p. **Kruż:** Którzy mają zepsowaną śledzionę, mają sobie dawać czynić krużliki z tamarysku, a z nich pijać. Urzęd. **2.** a. [**Krużlik, Jaszczyk**] *toczona puszka drewniana na masło.*

[**Krużować się, uje ś., owal ś.**] *marszczyć ś.* <p. Krużowaty>

[**Krużowanie, się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Krużować ś.**

[**Krużowato**] przys. od **Krużowaty,** *kędzierzawo.*

[**Krużowaty**] *kędzierzawy:* Niektóre owce, zamiast długiej krużowatej wełny, włosy mają. Wolsz. <Z Nm. kraus = kędzierzawy>

×**Krużowy** przym. od **Kruż,** *dzbanowy.*

Krużyca, y, lm. **e** a. **Czasznia** bot. (lecythis) *roś. z rodziny mirtowatych.* <Od Kruż>

†**Krużyczek, czka,** lm. **czki** i [**Krużyczek**] p. **Kruż.** Kn.

†**Krużyk, a,** lm. **i** i [**Krużyk**] p. **Kruż:** Ktoby napoił was krużykiem wody, nie utraci zapłaty swojej. Sekl. K. = czerpaczka. Bobr. K., naczynie gliniane, którego używano podczas ofiar. Bobr. W śklanym krużyku niemasz piwa. Troc.

†**Krużykowy** przym. od **Krużyk.** Kn. Krużykowe uszko. L. Krużykowe wieko, ucho. Troc.

[**Krużyny, yn,** blp.] *plewy, zbierające ś. przy wysiewaniu zboża przetakiem.* <?>

[**Krwawanka, i,** lm. **i**] *krwawnica, krwotok, hemorojdy.*

Krwawe, ego, blm. praw. *odzież zabitego człowieka, zabierana przez komornika.*

Krwawiak, a, lm. **i** lek. **1.** a. **Krwiak** (haematoma) *guz krwawy.* **2.** × *rozszerzenie miejscowe, nieprawidłowe naczyń włoskowatych,* n a c z y n i a k (telangiectasia). **3.** *wylew krwi do jamy ustroju* (haematocele): K. p o c h w o w o - ś r ó d m a c i c z n y (haematocolpometra). K. p o c h w o w y (haematocolpus). K. ś r ó d m a c i c z n y (haematometra). K. ś r ó d o t r z e w n o w y (h. intraperitonealis). K. z a m a c i c z n y (h. retrouterina). K. z a o t r z e w n o w y (h. extraperitonealis).

Krwawiączka, i, blm. lek. (haemophilia) *skłonność chorobliwa do krwiotoków niebezpiecznych, wywołanych przez przyczyny nieznaczne.*

Krwawica, y, lm. **e 1.** *mozół o krwawym pocie, praca krwawa, trud krwawy.* **2.** *grosz ciężko zapracowany, mienie krwawą pracą zdobyte:* Mam krwawicę moją, com ją sobie przez 20 lat dla synów swoich zbierała. Orzesz. Zmarł bezpotomnie, i familja wydźwignęła jego krwawicę. Krasz. <KRW/KRY>

Krwawić, i, ił 1. *oblewać krwią (własną lub cudzą), zakrwawiać, kaleczyć, ranić, bić aż do krwi:* Szczypać go i K. tak długo kazał, ażby ś. Chrystusa zaprzał abo umarł. Skar. Usta położył na strunach, całuje, a te niedobre struny i niewdzięczne usta mu krwawią. Słow. Chodzą po grudzie i nogi krwawią. Len. Ręce swe krwawi na murze. Słow. Szable krwawią bratnie piersi. Krasz. Powinność przymusza wszystko dokoła wyniszczać i K. Mick. Cóż mi ten mocarz, co tu krwawi lasy? Słow. Siekli ś. jak nieprzyjaciele i krwawili domy boże. Krasz. Pazury czarne krwawiąc, odzierał ze skór całą sarnę. Słow. Trzoda srebrnoruna codziennie krwawi poświęcone zgliszcze. Mick. Przen.: Ale czyliż to tobie przystało, K. serce, że ciebie swoim bóstwem miało? Fred. A. Nigdy serca mego nie umiała K. Słow. Z niego tę cielesność zwlekę, która tu krwawi ducha jak obroża. Słow. **2.** przen. *nadawać kolor czerwony, rumienić, zarumieniać, oblewać purpurą, czerwienić:* Słońce spuszczało ś. ku ziemi, krwawiąc czerwoną tarczą widnokrąg. Łuny blask złoty oświecał żyłami krwawione marmury. Słow. **3.** *puszczać z siebie krew:* Rana krwawi. **4.** †Krwawione prawo = *zapłata należna woźnym, przyzwanym do zabitego:* Służebnicy alibo woźni zabitego na drodze obłupić nie mają, ale tylko w groszu za swe prawo, jeż zową krwawione, dosyć imieć mają. St. małop. **K. ś. 1.** *okrwawiać ś., ranić ś., kaleczyć ś., bić ś. aż do krwi:* Każdy sobie brał jakiś spłacheć i krwawił ś. oń bodaj z rodzonym bratem. Krasz. Mucha z Niemcem krwawili ś. czasami, od słowa do słowa i do pięści przychodząc. Krasz. **2.** *oblewać ś. krwią.* Przen.: Tu nazbytby mi ś. krwawiło serce. Krasz. **3.** czyją krwią = *być winnym czyjej krwi, śmierci:* Nie podobało ś., że ś. Balladyna krwawi. Słow. **4.** *być czerwonym, czerwienić ś., rumienić ś.:* (Słońce) krwawi ś. w rubin i żółknie topazem. Mick. Od zachodu krwawiło ś. kilka chmurek i od nich szedł blask jeszcze. Przybor. Oczy ś. krwawią, jak zęby wilcze, obroczone w ścierwie. Słow. <KRW/KRY>

Krwawie p. **Krwawo:** O tych ranach, co ciekły K. Len. A wtym go pachoł ugodzi w łeb K. Kon.

Krwawiec, wca, lm. **wce 1.** × apt. p. **Kamień. 2.** bot. p. **Krasnokwiat. 3.** lm. **wce** a. **wcy** lek. (haemophilus) *człowiek dotknięty krwawiączką.*

Krwawienie, a, blm., czynność cz. **Krwawić;** *cieczenie krwi, broczenie:* K. z nosa.

Krwawień, wnia, lm. **wnie 1.** *ruda żelazna zbita, włóknista, używana do polerowania drobnych wyrobów ze stali i żelaza.* **2.** zool. (grimotoea) *skorupiak krytodychawkowy z rzędu oburzędnych różnokształtnych.*

Krwawik, a, lm. **i** zool. (erythraeus) *pająk dymaczkowaty z rzędu rozmaitych, toczących.*

Krwawinek, nka, lm. **nki** (malachius) *owad skrzydlaty z gromady chrząszczowatych, pięciostawnych, piłkowatych.*

Krwawizna, y, lm. **y** *zakrwawienie, plamy krwi:* Chodźmy do kielicha spłókać z ust proch i krwawiznę. Słow. Dotknięci słusznym niebios wyrokiem, nie dojrzą Boga stęsknionym okiem, w dziejowej niknąc krwawiźnie. Asn.

Krwawne, ego, blm. **1.** *prawo, mocą którego dawniej woźni zabierali odzienie człowieka zabitego,*

będąc do niego wezwanemi. Herb. **2.** *grzywna za zabójstwo, główszczyzna.*

Krwawnica, y, lm. **e l.** × *kiszka krwią nadziewana.* **2.** [K.] *czerwona ruda żelazna.* **3.** bot. = a) (lythrum) *roś. z rodziny krwawnicowatych.* Gatunki: K. pospolita (l. salicaria), daw. Wilczym ogonem, a pospolicie Lisią oganią, Wierzbienicą, Wierzbówką zwana. K. szczupłolściowa (l. hyssopifolia). b) p. **Krasnokwiat. 4.** lek. = a) × *żyła* (vena). b) w lm. *rozszerzone żyły kiszki prostej,* hemorojdy, hemoroidy, [amorojdy], †niemoc żydowska, †żyły złote, †brodawki w stolcu. Krwawnice otwarte a. ciekące. Krwawnice ślepe, zawarte, zamknięte.

Krwawnicowaty bot.: Rośliny krwawnicowate a. krwawnicowe (lythraceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Krwawnicowy, Krwawniczy przym. od **Krwawnica.** Anat.: Żyły krwawnicowe (venae haemorrhoidales). Bot.: Rośliny krwawnicowe p. **Krwawnicowaty.**

Krwawniczek, czka, lm. **czki** bot. (buphane) *roś. z rodziny amarylkowatych.*

Krwawniczy p. **Krwawnicowy.**

Krwawnik, a, lm. **i l.** [K.] *znachor puszczający krew.* **2.** a. [**Krzawnik**] bot. = a) a. **Złocień, Zeniszek** (achillea) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: K. piłkowany a. kichawiec pospolity a. K. kichawiec (a. ptarmica a. ptarmica vulgaris); ogrodowa odmiana zowie ś. Chmielikiem. K. pospolity (a. millefolium), zwykle Krwawnikiem, a niek. Zeniszkiem krwawnikiem zwany. b) K. cudzoziemski p. **Topian.** c) [K.] *pomurnik górski* (arnica montana). d) [K.] *jakaś roślina, zbierana na karm dla indyków.* **3.** min. *odmiana chalcedonu,* in. karnjol, × karneol, kornalin, kornalina: Szal powiewny, czerwony jak K. Mick. Ujrzawszy siebie we śnie jak krwawnika oczerwienionym. Słow. <KRW/KRY>

Krwawnikowy przym. od **Krwawnik:** Kamień K. *(= złożony z krwawnika).* Sygnet K. *(= z krwawnikiem).* Paciorki krwawnikowe, dziesiątki u nich złote. Goł. Przen. *koloru krwawnika, czerwony:* Wnet z szumem trysnęły trzy strugi, jeden biały jak srebro, K. drugi, trzeci żółty. Mick. W szmaragdzie bujnych traw, na krwawnikowym szalu. Mick.

Krwawnikówka, i, blm. *wódka nalana na ziele krwawnik, nalewka z krwawnika.*

†**Krwawny** p. **Krwawy:** Leki krwawne = *środki mające oddziaływać na krew;* †*lek tamujący krew* (enaemon) (p. Hemostatyczny).

Krwawo, Krwawie przys. od **Krwawy:** Zemścić ś. K. Mick. Europa czuła już tę dłoń, która jej wnętrzności K. rozedrzeć miała. Krasz. Już dawno widziałam na waszych czołach napisane K. życie trzydniowe. Słow. Słońce wschodzi, K. ś. czerwieni. Mick. Słońce K. zachodzi. Mick. Niech pełny księżyc K. ś. rozżarzy. Słow. Lotne grzmoty przy błyskawicach K. wyjaśnionych. Wad. Przen. *w pocie czoła, w krwawym pocie, o krwawym pocie:* K. pracować. Trwoni grosz K. zapracowany.

†**Krwawobitny** *bardzo bitny:* Greckich mężów krwawobitne dzielności. Stryjk. <Krwawy + Bitny>

× **Krwawociężki** *bardzo ciężki, trudny, krwawy, mozolny:* Krwawociężka praca rolnika. Stasz. <Krwawy + Ciężki>

Krwawoczerwono przys. od **Krwawoczerwony.** L.

Krwawoczerwony *czerwony jak krew, koloru krwawego.* <Krwawy + Czerwony>

× **Krwawoczyn, u,** lm. **y** *czyn krwawy, morderstwo:* Gdzie ten K. dopełniony został? Bern. <Krwawy + Czyn>

Krwawooki *mający oczy zakrwawione, krwią zaszłe.* <Krwawy + Oko>

× **Krwawopienny** *krwawą pianą okryty:* Lwica krwawopienna. Gosł. <Krwawy + Pienny>

× **Krwawopłodny** *krwawy, morderczy:* Krwawopłodna praca w Istmu zawodach. Nar. <Krwawy + Płodny>

†**Krwawopot, u,** lm. **y** *pot krwawy, broczenie jakoby krwi ze skóry nieuszkodzonej* (haemathidrosis). <Krwawy + Pot>

†**Krwaworanny** *raniony do krwi.* L. <Krwawy + Ranny>

Krwaworubinowy *koloru rubinu czerwonego, krwawoczerwony:* Słupy smaragdowe, stojące na podwalinach krwaworubinowych. Leszcz. S. <Krwawy + Rubinowy>

Krwawosok, u, lm. **i l.** †apt. p. **Krew. 2.** bot. p. **Smokowiec.** <Krwawy + Sok>

Krwawość, i, blm. rz. od **Krwawy:** Pieśń taka błękitu rzuci na tło przemienioną K. w światła. Słow. Przen.: Straszliwa K. myśli. Słow. *(= okrucieństwo, krwiożerczość).* (Koń) co do krwawości był smokiem. Słow.

†**Krwawotocz, y,** lm. **e** p. **Krwotocz:** Bóg za grzechy nasze zobopolnej dopuścił był krwawotoczy. R. 1670. <Krwawy + CIEK>

†**Krwawotok, u,** lm. **i** p. **Krwiotok.**

Krwawoziół, ołu, lm. **oły, Krwiowiec, Krwawe ziele, Plewiniaczek** bot. (sanguinaria) *roś. z rodziny makowatych.* <Krwawy + Ziele>

× **Krwawożerca, y,** lm. **y** p. **Krwiożerca:** Wilk K. Nar. Polifem K., który ludzie jadał. Zim. <Krwawy + ŻR>

× **Krwawożerność, i,** blm. rz. od **Krwawożerny;** × **Krwiożerność.**

× **Krwawożerny** p. **Krwiożerczy.**

Krwawy I. a. †**Krwawny** przym. od **Krew:** Żyła krwawa. Perz. Krwawe ślady. Na jego szatach widać krwawe ślady. Słow. O! gdybym to mógł jaką krwawą strugą zalać i zniszczyć. Słow. Kędy stąpią, K. strumień pryska. Mick. Miecz krwawą splamiony skazą. Słow. Krwawe masz na ręku znamię. Słow. Na ich barkach nagich ryje ostrzem puginału głoski krwawe. Krasiń. Kawałek kiszki krwawej. Zap. Stolce krwawe. Krup. *(= z krwią zmieszane).* Kaszel K. Krwawe plwociny, śliny. Troc. K. pot. (Derwid) krwawemi łzami zapłakany. Słow. (gdyż krew mu płynęła z oczu). Przen.: Krwawe łzy *(= rzewne, gorzkie).* Krwawemi łzami ich opłakiwać potrzeba. Kłok. Gdzie na wieczne spanie biedak ś. pochował, krwawe łzy matczyne odwilżały kwiaty. Len. Łza tryśnie na wpół rzewna, na wpół krwawa, na wpół gniewna. Pol. Gdzie matka płacze, tam krwawa rzeczka. Len. Krwawa biegunka. L. Krwawa rana. P. cheł. *(= z rozlewem krwi).* Dziesięcina krwawa. **2.** *zakrwawiony, krwią zbroczony, krwią ociekły, zraniony:* Miecz K. a. pokrwawiony. Troc. Wyszedł sam Gierwazy z mieczem krwawym. Mick. Chustka krwawa. Troc. Ile razy krwawą chustką skinie, tyle pałaców zmienia ś. w pustynie. Mick. Rzucił w oczy Francuzów sto krwawych sztandarów. Mick. Stół K. Słow. Cielska krwawe brzemię. Mick. Rana jeszcze krwawa. Troc. Nad

każdą krwawą raną Miłość ś. schylała. Len. Krwawe oczy. Tę bladą głowę widzę przede mną, jak mnie krwawemi ściga oczyma. Słow. **3.** ×*krew puszczający:* Krwawe lekarstwo. Troc. **4.** †p. **Krwisty:** Krwawej jest kompleksji. Troc. **5.** *raniący do krwi, kaleczący:* Krwawe żelazo. Już dziesięć wieków biczami krwawemi pędzone ludy przed sąd boży wloką. Deo. Głowa jej święta spadła pod krwawym toporem. Len. Ręką bił w piersi i krwawemi ciosy rozdzierał w bojach odebrane blizny. Słow. **6.** *morderczy, zabójczy, śmiertelny, połączony z rozlewem krwi:* K. bój. Krwawa scena. Krwawe zapasy. Krwawa wojna. Rzecz krwawa, za co gardłem karzą. St. lit. Gdyby szło o uczynek K, o zabójstwo. St. lit. Czyny krwawe Gierwazego. Mick. Wieść o jakimś krwawym lub zdradzieckim czynie. Mick. Wstrzymaj te rozkazy krwawe. Słow. Oddal ode mnie te krwawe obrazy. Słow. O śmierci, śmierci! krwawej śmierci, Boże! Słow. Na krzyżu poniósł krwawe męki. Słow. **7.** *krwią, rozlewem krwi splamiony, pełen zabójstw:* Zamek ś. nie poddał K. Słow. Klątwa Boga na tym krwawym domie. Słow. Sztylet mu w piersiach rozdartych zostawił, spojrzał i zwolna wyszedł z krwawej sali. Słow. Jama, w której łotrowie mieszkali, dzikością swych położeń i krwawym ogromem w gruzach daje odgadnąć, czyim była domem. Mick. Sam dałem rozkaz, aby na okręcie pod tą zasłoną pawilonu krwawą nie przeszła stopa ani cień kobiety. Słow. Przylatujemy tu z krwawego kraju. Słow. Była to epoka krwawa, i kraj był cały na rumaku, w polu. Słow. Nigdyż krwawe sumienie spoczynku ci nie da? Słow. Chce władzy krwawej. Pol. Te ściany są krwawą powieścią korsarza. Słow. Krwawa wróżba. Słow. Od przedajnej głowy wyższa krwawa. Słow. **8.** *krwi chciwy, krwiożerczy:* Człowiek K., który rozlewa niewinnie krew ludzką, a. który prześladuje człowieka niesprawiedliwie, a. który rozekrwawia czyje serce. Wr. Marja Krwawa. Ja korsarz krwawy, ja ludzi morderca. Słow. Dzicz Tatarów krwawa. Słow. Krwawa lwica. Troc. Na świat niosłem zemstę krwawą. Słow. Widzę do twej duszy wpijającą ś. krwawą podejrzenia żmiję. Mick. **9.** przen. *straszny, okrutny, zabójczy, srogi, niemiłosierny:* Pełno tam główników, nie usłyszysz nic, jedno słowa krwawe a. plugawe. Groch. Skądże im ta pyszna mowa, a przeciw mnie krwawe słowa? Ryb. Wyszedł stąd, krwawą przez ciebie obciążony obelgą. L. Hymn straszny i K. Słow. **10.** przen. *ciężki, mozolny:* Krwawe zasługi. Vol. Krwawa praca *(= o krwawym pocie, w pocie czoła).* K. kawałek chleba. **11.** przen. *gorzki, bolesny:* Niechaj krwawe, żałobne myśli go przymuszą wyznać ś. względem ducha mego — niższym duszą. Słow. Życiem złamany i boleścią K. Pol. Z ust lała ś. rozpacz krwawa. Krasz. Przestrach K. Słow. Na czole widać mu było niecierpliwość krwawą, gryzącą. Słow. Moje serce rozdarte i krwawe. Słow. Niech ci los zda sprawę, dlaczego moje serce tak gorzkie, tak krwawe. Fred. A. Choroba, gorączka, tęsknota, brały górę i zmuszały do krwawego z sobą boju. Krasz. **12.** *krwawoczerwony, koloru krwi:* Krwawa łuna. Krwawe korale. Tw. Krwawe rubiny. Mick. Krwawa gruszka. Troc. Deszcz K. (p. Deszcz). Woda tych studni śklni ś., plamista rdzą krwawą. Mick. (Ryś) krwawe ślepie wyiskrza. Mick. Błysnął ku niemu parą krwawych świec wilkołek. Mick. Krwawe doliny bodiaków. Słow. Przerażenie z boskiego wyroku wisiało nad nim jako krwawa tęcza. Słow. Światłość ich obu owionęła krwawa. Słow. Dzidy błyszczą krwawemi płomyki. Słow. Widzicie, druhy, jak zachód K., to wiatr nam wróży. Słow. Po niebie krwawe snują ś. chmury. Słow. Słońce, o zachodzie krwawsze. Słow. Księżyc wstąpił K. i oczerwieniać zaczął staw Ladawy. Słow. Krwawa jutrznia błysnęła na niebie. Mick. **13.** apt.: †Kamień K. a. u r a ź n y = *suchy wodan tlenniku żelaza,* × k r w a w i e c (lapis haematides). **14.** bot.: Krwawe ziele p. **Krwawoziół. 15.** lek.: K. rękoczyn = *dokonany za pomocą narzędzi ostrych.* Szew K. Operacja krwawa. †Haftowanie ran krwawe p. **Haftowanie.** × Grzyb K. p. **Grzyb** i **Kędzierzakowiec.** <KRW/KRY>

Krwiak, a, lm. **i, Krwawiak** lek. (haematoma) *guz krwawy.*

†**Krwiasto** przys. od **Krwiasty.**

†**Krwiasty** p. **Krwisty.**

Krwień, a, lm. **e** zool. (cereopis) *owad skrzydlaty z rzędu pluskowatych, piersiodziobnych, piewikowatych.*

†**Krwieplwanie, a,** blm. p. **Krwioplucie.**

Krwimlecz, a, lm **e** bot. p. **Łocyga.** <Krew + Mlecz>

Krwina, y, lm. **y** *odwet krwawy:* Przychodzi (u Puszczaków) do rozpraw bardzo krwawych i do odwetu, który ma wszelkie cechy krwiny, znanej właściwie tylko na południu Słowiańszczyzny. Pol. <Naśladował W. Pol z Srb. krvnina = okup (we wróżdzie)>

!**Krwinabieg, u,** lm. **i** lek. *napływ, nawał, uderzenie krwi,* !*kongiestja* (congestio). <Krew + Nabieg>

Krwiobarwny *barwy krwi, krwawo-czerwony:* Krwiobarwne skrzele smoków. Koch. J. <Krew + Barwny>

Krwiobieg (krwi-obieg), **u,** blm. *obieg, krążenie, cyrkulacja krwi:* Organa krwiobiegu. <Krew + Bieg>

Krwiociąg, u, lm. **i,** × **Krwiściąg** lek. *przyrząd chirurgiczny mający zastąpić pijawkę,* s z t u c z n a p i j a w k a. <Krew + CIĘG>

× **Krwiociek, u,** lm. **i** lek. *sączenie ś., wolne cieczenie krwi.* <Krew + CIEK>

× **Krwiogórz, orzu,** blm. **1.** *gorycz krwi.* **2.** przen. *nieczystość, niespokojność sumienia:* Ich piersi próżne wiary, a pełne krwiogorzu. <Krew + GOR>

Krwionośny *rozprowadzający w ustroju krew:* Naczynia krwionośne, × k r w i s t e (= *tętnice i żyły*) (vasa sanguifera). Układ K. <Krew + NIOS>

Krwiopas, a, lm. **y** zool. (acanthomera) *owad skrzydlaty, należący do rzędu dwuskrzydłych, bąkowatych.* <Krew + PAS>

Krwiopędny *przyśpieszający obieg krwi:* Leki krwiopędne (medicamenta pellentia). <Krew + PĘD>

Krwioplucie, a, blm., †**Krwieplwanie** lek. (haemoptoë v. haemoptysis) *plucie krwią, wycharkiwanie, wykrztuszanie krwi, kaszel krwią.* <Krew + Plucie>

Krwiospólny *wspólnej krwi, wspólnego pochodzenia, krewny.* <Krew + Spólny>

Krwiotoczny p. **Krwiotokowy. Krwiotoczny, ego,** lm. **i** rz. = *cierpiący na krwotok* (haemorrhagicus). <Krew + Toczny>

Krwiotok, u, lm. **i, Krwotok,** †**Krwawotok,** †**Krwotocz** lek. (haemorrhagia) *gwałtowne pły-*

nienie krwi, †krwie płynienie: K. pierwotny *(= występujący bezpośrednio po skaleczeniu)* (h. primitiva). K. następny *(=ukazujący ś. w ranach w czas pewien po ustaniu pierwotnego)* (h. secundaria). Silny K. <Krew + Tok>

Krwiotokowy, Krwiotoczny przym. od **Krwiotok; Krwotokowy, Krwotoczny.**

Krwiowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Krwawoziół.**

Krwiowstręt, u, blm. *wstręt do krwi, brzydzenie ś. krwią.* <Krew + Wstręt>

× **Krwiowstrętny** *bojący ś. krwi* (haemophobus).

Krwiożerca, y, lm. **y,** × **Krwawożerca** *człowiek a. zwierzę chciwe krwi, okrutne, mordercze.* <Krew + Żerca>

Krwiożerczo przys. od **Krwiożerczy:** Oblicze zapalało mu ś. K. Krasz.

Krwiożerczość, i, blm. rz. od **Krwiożerczy.**

Krwiożerczy, × **Krwiożerny,** × **Krwawożerny** *chciwy krwi, okrutny.*

× **Krwiożerność, i,** blm. rz. od **Krwiożerny.**

× **Krwiożerny** p. **Krwiożerczy.**

Krwistek, u, lm. **i** lek. (haematoma) *wylew krwi w tkanki a. w jamę ciała:* K. moszen a. jądra (haematocele). K. śródotrzewny (h. intraperitonealis) i zaotrzewny (h. extraperitonealis). K. przedmaciczny i zamaciczny (h. anteuterina et retrouterina) K. pochwo-maciczny (haematocolpometra). K. pochwowy (haematocolpos). K. maciczny (haematometra). <Krew + Stek>

Krwisto przys. od **Krwisty:** Kilka tylko wielkich rubinów K. błyszczało w kruczych jej włosach. Orzesz. K. i ognisto żarzyły ś. węgle. Orzesz.

× **Krwisto-naczyniowy** anat.: Zwój K. = *gruczoł naczyniowy* (ganglion sanguineo-vasculosum). <Krwisty + Naczyniowy>

† **Krwistopałający** lek.: Gorączka krwistopałająca p. **Durzyca.** <Krwisty + Pałający>

Krwistość, i, blm. lek. **1.** *obfitość krwi w ustroju,* × wielokrewność. **2.** (plethora) *napływ krwi, przekrwienie:* K. trzewna, trzewowa (p. abdominalis). <Od Krew>

Krwisty 1. a. † **Krwiasty,** † **Krwawy,** † **Krewny** *posiadający dużo krwi, pełen krwi,* × wielokrewny (plethoricus): Konie leżały, krwiste rozszerzając oczy. Krasiń. *(=nabiegłe krwią).* **2.** *żywo i wesoło usposobiony:* Temperament K. (temperamentum sanguineum). Por. **Krewki. 3.** × p. **Krwionośny. 4.** *koloru krwi; ciemno-czerwony ze słabym odcieniem żółtawo-czerwonym:* Miała na sobie suknię fałdzistą z adamaszku krwistego. Kaczk. Policzki swe i bez tego czerwone do krwistej barwy natarła. Orzesz. Samodziały od krwisto-bordo aż do piaskowych. Płomyk krwisto-czerwony. Krwisto-różowy. Deszcz K. p. **Deszcz. 5.** bot.: a) Drzewo krwiste p. **Drzewo.** b) Śnieg K. p. **Pierwotek.** <Od Krew>

Krwiściąg, u, lm. **i 1.** bot. = a) (sanguis orba) *roś. z rodziny różowatych.* Gatunek: K. lekarski (s. officinalis). b) p. **Krewnik. 2.** × lek. p. **Krwiociąg.** <Krew + Z + CIĄG>

Krwotnia, i, lm. **e** bot. (poinsettia) *roś.* <Od Krew>

† **Krwotocz, y,** lm. **e 1.** p. **Krwiotok. 2.** a. **Krwawotocz** *przelew krwi, rozlew krwi.* <Krew + CIEK>

Krwotoczek, czka, lm. **czki** bot. p. **Pierwotek.**

× **Krwotocznie** przys. od **Krwotoczny.** L.

Krwotoczny p. **Krwiotokowy:** K., krwotok cierpiący. Kn. × Krwotoczne niewiasty. Bobr. *(=przechodzące miesiączkę).* × Krwotoczna = *krwotoczna niewiasta.* Troc. † Żyły krwotoczne = *splot odbytnicy* (plexus haemorrhoidalis).

Krwotok, u, lm. **i 1.** p. **Krwiotok:** K. z nosa. K. niewieści. Kn. *(=miesiączka).* K. przez stolec. Troc *(= krwawnice).* **2.** myśl. *kaszel u psa.* <Krew + Tok>

Krwotokowy p. **Krwiotoczny.**

† **Kry, krwie,** blm. p. **Krew.** <p. Krew>

× **Krybra, y,** lm. **y** *zbyteczne krytykowanie, nicowanie.* <Łć. cribrum ni. dosł. = sito>

× **Krybrować, uje, ował** *zbytecznie krytykować, nicować, szykanować:* Patrycjuszów biją, prezydenta i wójta pod wartą brać publicznie rozkazują, słowami krybrującemi lżą i dyfamują. Rol. <Łć. cribrare dosł. = przesiewać>

× **Krybrowanie, a,** blm., czynność cz. **Krybrować.**

Kryca, y, blm. *żelazo kute.* <? Por. Czes. kryce = frysz, grąp, Ukr. krycia = stal, Sslw. krъčь = kowal; kruszec>

× **Krycet, a,** lm. **y** *świstak, bobak:* K. a. świszcz strasburski. L. <Now. niby Łć. cricetus, z Fr. criquet>

1. [**Krycha, y,** lm. **y**] p. **Kresa.** <Zgrubienie wyrazu Kresa>

2. [**Krycha, y,** lm. **y**] *pałka do ubijania a. tarcia kartofli.* <?>

3. [**Krycha, y,** lm. **y**] p. **Kra.** <Ukr. kryha>

1. [**Krychać, a, ał**] *kaszlać, pokasływać, mieć uporczywy, zastarzały kaszel:* Krycha już od drugiej jesieni. <Dźwn.>

2. [**Krychać, a, ał**] **1.** *siekać, rozdrabniać:* Przy kopaniu K. *(= bryły ziemi rozbijać na drobne części).* **2.** *tłuc, trzeć, rozcierać:* K. kartofle w garnku. <Por. KRUCH>

[**Krychała, y,** lm. **y**] *ten, co krycha, człowiek, mający upoczywy kaszel.*

[**Krychanie, a,** blm.] czynność cz. **Krychać.**

[**Krychla, i,** lm. **e**] *śliwka lubaszka.* <Nm. Krieche(l)>

[**Krychta, y,** lm. **y**] *krzta, źdźbło, okruszyna, odrobina:* Ani krychty. Ogołacać z ostatniej krychty chleba. <Ukr. krychta>

Krychtonit, u, lm. **y** min. *minerał złożony z tytanu i żelaza.* <Od nazwiska Ang. Crichton † 1583>

[**Krychy**] p. **Kruchy.**

Krycie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kryć. 2.** † *ukrycie:* Chcesz mię miary w życiu nauczyć, a sam nosisz djabła w kryciu. Kochan. **3.** a. × **Kryćba** *to, czym dach kryją, pokrycie:* K. gontowe, blaszane. Podcz. K. słomiane = *poszycie, strzecha.* K. słomą pod kłos (= kłosami na dół). K. słomą pod łopatę (= kłosami do góry). **4.** *dach:* Budowania w tym kraju nie mają żadnego krycia albo dachu. B. B. **5.** [Gra w K.] = *rodzaj gry.* <KR(Y)/KOR>

† **Kryciel, a,** lm. **e** *ten, co kryje.* Das.

Krycie się, a ś., blm., czynność cz. **Kryć ś.**

Kryczek, czka, lm. **czki** p. **Kryk.**

[**Kryczka, i,** lm. **i**] p. **Kapusta.** <p. [Kruczka]>

† **Kryczot, a,** lm. **y** p. **Krzeczot.**

† **Kryczyca, y,** lm. **e** p. **Krzczyca.** B. Sz.

Kryć, yje, ył 1. *przykrywać, zakrywać, chować, otulać, zasłaniać od widoku:* Jedną ręką swe oczy kryła w puklach warkoczy i pierś kryła pod rąbek bielizny. Mick. Z kołpakiem razem ta maska futrzana kryła mu lice i twarz, oprócz oczu. Słow. Niewiasta, choć ją męska zbroja kryje. Mick. Strażnicy zamków oczy pod hełm kryją. Mick. Dlaczegoż kryje lica w obie dło-

nie? Słow. Tyś ukląkł i surowo w ziemię kryjąc lica: „Taka, rzekłeś, przystoi cześć dla królewica.“ Mick. Kryłem lica, abyś ś. w boju nie wahał uderzyć. Słow. Krzyż, godło Niemców, czoło kryje w niebie. Mick. Jako ptak liche dziatki skrzydły swemi kryje. Kochan. Czego ś. wstydzimy, to radzi kryjemy. Kn. Mnie, jak swój teorban, chcesz K. na uboczach! Oliz. Cerkiew zapada w głąb, ziemia ją z wierzchu kryje. Mick. Grobowiec kryje zwłoki jakiejś Gruzinki. Mick. Miałam syna i wnuka—już syna grób kryje. Słow. Mgła biała nad palmowym Kairu ogrodem kryła mi złote słońce. Słow. Chociaż w piasku, zieloność je (palmy) kryje nie biedna. Słow. Dalej! w przedmieścia, gdzie Grek zdradziecki, gdzie kryje złoto kupiec wenecki. Słow. On żelazo kryje do swoich piersi. Słow. *(=wkłada, wbija)*. Gdzie wdzięki kryje niewinności rąbek, tam tylko szczęście z miłością ś. sprzęga. Pol. Bladość, co jej lica kryje. Słow Przekleństwo krzyżackiej obłudzie, co jak zaraza Litwę ciemnym skrzydłem kryje. Słow. Nie pragnę zuchwale przedzierać świętych zasłon, kryjących twe żale. Mick. Przyszłości mi nie kryją nadziei zasłony. Słow. **2.** *pokrywać:* K. dach blachą, dranicami, dachówką. K. dach gontami *(=pobijać)*. K. dach słomą *(= poszywać)*. K. futro suknem, kortem i t. p. *=poszywać, dawać wierzch*. K. meble adamaszkiem i t. p. *(=obijać)*. Kryto stół do wieczerzy. Krasz. *(=nakrywano)*. Tyle go (list) razy do ust wznosiła, pocałunkami kryła. Len. **3.** przen. *ukrywać, taić co, nie wydawać ś. z czym, maskować co:* Burzliwą duszę kryję przed ich okiem. Mick. K. zręcznie swe zamysły. Milczą, kryją tajemnicę. Słow. Hassan wie tylko, lecz sam w sobie kryje. Mick. **4.** przen. *zawierać w sobie:* Takie powieści kryją klasztory. Słow. Mowa pana Krzysztofa kryła dla nas tajemnicę. Zach. **5.** †anat.: Myszka kryjąca jądrowa p. **Dźwigacz. K. ś. I.** *ukrywać ś., chować ś., taić ś., nie dać ś. widzieć:* Przelękłe zwierzę kryje ś. w parowy. Wit. Ptaszek gniazdko wije, zwierz ś. w jamę kryje. Len. Fijołek kryje ś. w trawie. Krył ś. i przystąpić nie śmiał, o tak czujnym Pasterzu wiedząc. Skar. K. ś. przed policją. K. ś. przed kim, przed czym = *unikać kogo, czego.* K. ś. po lesie. Zielona lipo moja, w której cieniu siadam i zielonemu kryję ś. promieniu. Len. Woźni przed procesem, jak szpiegi przed bojem, muszą K. ś. pod różną postacią i strojem. Mick. Jak olimpijski bóg, w błękitnym dymie krył ś. Słow. Dzień ś. kryje w nocy chmurze. Len. Kwiat liście zwiesza i kryje ś. w fale. Słow. W Żmii janczarce pięć kul ś. kryje. Słow. *(=znajduje ś.)*. W głębi listu smutne kryły ś. nowiny. Słow. *(=znajdowały ś., zawierały ś.)*. Biada tobie, jeśli ś. jaki podstęp w twoich słowach kryje. Słow. Wówczas z cicha to wybije, co ś. w głębi serca kryje. Pol. Usilnie kryłem ś. za osoby działające w powieściach, jeszcze mniej widać autora w dziełach scenicznych. Słow. Pomniejszego ludu, kryjącego ś. w oficynach, na folwarkach, we dworkach, wyliczyć trudno. Krasz. *(=gnieżdżącego ś., mieszkającego)*. K. ś. z czym przed kim = *nie pokazywać czego po sobie.* Kryje ś. ze smutkiem, z radością, ze łzami. Nie kryją ś. z robotą dobrzy rzemieślnicy. Pot. **2.** myśl. (o lisie) *znikać w jamie.* <KR(Y)/KOR>

×**Kryćba, y,** lm. **y** p. **Krycie:** K. gontowa, blaszana, słomiana, papowa.

1. [**Kryda, y,** lm. **y**] p. **Kreda.** Zdr. [**Krydka**].

2. [**Kryda, y,** lm. **y**] *kupa, złożona z 8—10 mendli owsa na polu.* Zdr. [**Krydka**]. <? por. Słc. krydla=pokrywa>

Krydalny prow. *dotyczący upadłości:* Krydalna masa=*masa upadłości.* Krydalne długi, postępowanie krydalne. <Ze Śr. Łć. crida, skąd Fr. criée=licytacja>

1. [**Krydka, i,** lm. **i**] p. **1. Kryda.**

2. [**Krydka, i,** lm. **i**] p. **2. Kryda.**

Krydlica, y, lm. **e** bud. *każdy poszczególny przedmiot do pokrycia dachu służący, czy to z drzewa, czy z kamienia.* <KR(Y)/KOR>

×**Kryg, u,** a. w lm. **i,** ×**Kryga I. a.** †**Krygowa uzda,** †**Krygowe wędzidło** *wędzidło, uzda, munsztuk:* Włożę K. w paszczękę twoję. Leop. Załamać mocnym krygiem konia. Troc. **2.** *kleszcze, ryzy, hamulec, granice przyzwoite:* Zawdy potrzebuje, aby był dzierżan na tym krygu, bo bardzo bujny ten osieł, ciało nasze, gdy mu dosypują tych doczesnych swowolności. Rej. Tamami Wisłę tam w krygi ujęli. Klon. W krygach ma żądze. Szymon. Kto ś. rozumem sprawuje, snadnie wszystko jako krygiem twardym w sobie załomić może. Rej. **3.** w lm. przen. *ruchy nienaturalne, wymuszone, sztywność:* Panna Karolina zawsze w krygach. <Por. Fr. cric=dźwignia i Nm. daw. Krieg=tożznaczenie>

Kryga, i, lm. **i** *wielkie czółno, statek rzeczny.*

×**Kryga, i,** lm. **i** p. **Kryg:** Jak to bywa, i twarda K. na kieł bierze, złe i miękkie wędzidło, najlepiej stać w mierze. Szymon.

[**Kryga, i,** lm. **i**] p. **Kra.** <Ukr. kryha>

[**Krygać, a, ał, Kráć**] p. **Krygnąć.**

[**Krygálek, łka,** lm. **łki**] p. **Krygiełek.**

[**Kryganie, a,** blm.] czynność cz. **Krygać.**

Krygiełek, łka, lm. **łki** piek. *skrzynka drewniana do ciasta.* <?>

[**Krygiełek, łka,** lm. **łki, Krygálek, Krygiołek**] *wierzchołek drzewa.* <Zap. Nm. Kegel, podobnież jak Kręgiel>

[**Krygiołeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Krygiołek.**

[**Krygiołek, łka,** lm. **łki**] p. **Krygiełek:** W lesie na sosience na krygiołku jagła. Zdr. [**Krygiołeczek**].

[**Kryglas, a,** lm. **y**] *wykrętas:* Zakończył list pięknym kryglasem. <?>

[**Krygnąć, nie, nął,** nied. **Krygać, Kráć**] *dostać, otrzymać.* <Nm. kriegen>

[**Krygnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Krygnąć.**

Krygować, uje, ował, ×**Kręgować** *brać w krygi, kręgi, kleszcze, ściskać, obejmować czym dla sprostowania, ułożenia ciała; musztrować dziecko.* **K. ś. I.** *brać ś. w kręgi, ściskać ś., sznurować ś.* **2.** *poruszać ś. w ruchach przymuszonych, z pretensją:* Stare panny zwykle ś. krygują. Służebnica w zwierciedle ś. muskała, krygowała. Haur. <p. Kryg>

Krygowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Krygować. 2.** p. **Krygowanie ś.:** Niezliczone krygowania narowy we zwyczaj wprowadzone. L.

Krygowanie się, a ś., blm., **Krygowanie** czynność cz. **Krygować ś.**

×**Krygowy I.** przym. od **Kryg:** †Uzda krygowa, wędzidło krygowe *(=kryg)*. Trzy żelazne wędzidła krygowe, pozłacane, jakie dla twardoustych koni używa. Goł. **2.** *kręcony, zgięty:* Kołnierz K.

[**Krygsgierycht, u,** lm. **y**] p. **Krygsrecht.**

Krygsrecht, u, lm. **y,** ×**Kryzrecht,** [**Kryksrecht, Krygsgierycht, Krysrecht**] **I.** *prawo wojenne (szczeg. w daw. Polsce u zaciężnych cudzoziemskiego au-*

toramentu). 2. *sąd wojenny:* W 24 godzin K. z nim odbyć i przekonanego rozstrzelać. Skarb. <Nm. Kriegsrecht>

[**Kryha, y,** lm. **y**] = **Kra.** <Ukr. kryha>

[**Kryjak, a,** lm. **i**] *człowiek, nie mający nigdzie miejsca stałego:* Jak ś. dziecko odstawi w jesieni, to mówią, że to potym taki K. <Zap. KR(Y)/KOR; por. Kryjanica>

[**Kryjan, a,** lm. **y**] *mały chłopak, mały dzieciak.*

[**Kryjanica, y,** lm **e, Kryjanicha**] *mała dziewczyna od lat 7 do 12; dziewczyna około lat 16.* <Może od KR(Y)KOR>

[**Kryjanicha, y,** lm. **y**] p. **Kryjanica.**

[**Kryjda, y,** lm. **y**] p. **Kreda.**

Kryjomie, Kryjomo, ×**Kryjomu,** †**Kryjomką,** †**Kryjomko** przys. od **Kryjomy;** †**Kryjówką** *potajemnie, ukradkiem, cichaczem, pokryjomu, niepostrzeżenie, skrycie:* Po karczmach i ulicach imano ich i topiono K. Tw.

†**Kryjomką** p. **Kryjomie:** Jańczarowie K. podeszli to miasto. Baz. Wielu ś. ich K. z Kijowa wykradło. Błaż. K. łowią niby nocne sowy. Pr.

†**Kryjomko** p. **Kryjomie:** Wszedłem do domu jego K. Leop.

Kryjomo p. **Kryjomie:** Frymarczą K. Gom.

×**Kryjomokupstwo, a,** lm. **a** *handel potajemny, przemycanie, kontrabanda.* <Kryjomy + KUP>

×**Kryjomu** p. **Kryjomie:** Nad głową Janka tęskność mogilna chmurno powisła szepce K.: tylko mil osiem do mego domu. Syrok. <Zam. po kryjomu>

Kryjomy *tajemny, potajemny, tajny, tajemniczy, sekretny, ukradkowy, skryty:* Leczył ludzi przez gusła i kryjome szepty. Pot. A placem boju będzie loch K. Mick. Tobie jawne i kryjome złości nasze są wiadome. Kochan.

Kryjówka, i, lm. **i** **1.** *miejsce, w którym siebie a. jaki przedmiot ukryć można; skrytka, kąt, schowanie, schowanko:* Rzuciwszy naszych kryjówek głębiny. Tremb. K. złodziei *(=nora)*. K. w ścianie pokoju. Można ś. ukryć w jej lochach podziemnych, w krętych przechodach i kryjówkach ciemnych. Słow. Księżna Barbara, którą spotkałem, wyjawiła mi twoją kryjówkę. Krasz. *(=mieszkanie nieznane nikomu)*. Robaczek, zamknięty w bryłce prochu, bierze swoję kryjówkę za sferę światów. Śniad. **2.** przen. *tajnik, tajemnica:* Serca kryjówki. Lach. †**Kryjówką** p. **Kryjomie:** Kryjówką się wślizga cicho. Przyb. <KR(Y)KOR>

Kryk, a, lm. **i** tok. *rączka zakrzywiona u laski lub kija w parasolu.* Zdr. **Kryczek.** <Nm. Krücke dosł. = szczudło>

Kryka, i, lm. **i** **1.** [K.] *kula, laska, kij potężny:* Na krykach chodzić. **2.** garb. p. **Bełtacz. 3.** a. **Fryga** gór. = a) *drabina z jednej beleczki z kołkami poprzecznemi.* b) a. **Krzyżownik** *drążek z klubą, przechodzący przez oko wierzchniego drążka świdrowego a. obejmujący drąg świdrowy, dla jego obracania.* **4.** myd. *drąg z deską na końcu przybitą pod kątem, do mieszania gotującego ś. mydła.* Por. **Krukiew.** <Nm. Krücke dosł. = szczudło>

Krykiet, a, lm. **y** p. **Krokiet.** <Ang. cricket>

Krykietowy przym. od **Krykiet:** Turniej K.

Krykować, uje, ował *mieszać kryką;* garb. *bełtać.*

Krykowanie, a, blm., czynność cz. **Krykować.**

[**Kryksa, y,** lm **y**] m. i ż. *dziecko krzykliwe.* <Brs. kryksa>

[**Kryksrecht, u,** lm. **y**] p. **Krygsrecht:** Człowiek nie znał innego prawa nad regulamenta i K.

[**Kryl, a,** lm. **e** a. **owie**] p. **Król.**

[**Krylik, a,** lm. **cy**] p. **Kleryk.**

†**Kryłosanin, a,** lm. **anie** p. **Kryłoszanin:** Kryłosanie, djakoni po 1 złotemu. Biel. J.

Kryłoszanin, a, lm. **anie,** †**Kryłosanin** *śpiewak cerkiewny; posługacz cerkiewny.* <Ukr. kryłoszanyn a. kłyroszanyn>

Krymatologja, i, blm. *nauka o wyrokach, dekretach.* <Now. z Gr. krîma, 2 pp. krímatos = wyrok + -logía = nauka>

Krymczak, a, lm. **i** *koń krymski.* <Od nazwy półwyspu Krym>

[**Krymczysko, a,** lm. **a**] p. **Krymka.**

[**Krymejda, y,** lm. **y**] pog. *czepiec.*

†**Krymen** tylko w 1 pp. *wykroczenie, zbrodnia.* <Łć. crimen>

Kryminalik, u, lm. **i** p. **Kryminał:** Nie wątpię, że ś. kochany pan dostaniesz do kryminaliku. Rog.

Kryminalista, y, lm. **ści 1.** a. [**Kryminalnik**] *zbrodniarz, więzień za zbrodnię:* Okuć ekscesanta, kryminalistę! Chodź. **2.** *uczony prawnik, specjalista w nauce lub praktyce prawa karnego, znawca prawa kryminalnego.* <Fr. criminaliste, Włos. criminalista>

Kryminalistka, i, lm. **i** forma ż. od **Kryminalista.**

Kryminalistyczny przym. od **Kryminalistyka:** Kroniki kryminalistyczne.

Kryminalistyka, i, blm. *prawo karne; sprawy kryminalne:* Dziennikarze stają ś. echem kryminalistyki i wszelkiego skandalu.

Kryminalnie przys. od **Kryminalny:** Oskarżyć kogo K.

[**Kryminalnik, a,** lm. **cy**] p. **Kryminalista:** Do kogo ty, kryminalniku, mówisz?

Kryminalność, i, blm. rz. od **Kryminalny:** Ta surowość kary dowodzi jawnie kryminalności występków. Sur.

Kryminalny, †**Kryminny** *karny, główny, gardłowy:* Sąd K. Prawo kryminalne. Sprawa kryminalna. Więzień K. Samo zadanie kryminalnosądowe ulegnie radykalnej zmianie. Spas. <Od Kryminał>

Kryminał, u, lm. **y** **1.** †*obraza majestatu, zbrodnia stanu.* Kn. K. komu zadać, kryminałem obwinić. Kn. K. popadł. Kn. Kryminału ś. sprawiać u sądu. Kn. **2.** *zbrodnia, występek pociągający za sobą karę główną:* Jego eminencja poczytuje mi jakby za jaki K., że pani moja otrzymała zupełnie inne wychowanie. Oliz. Stanowieni starostowie czyli gubernatorowie dla administracji, policji i kryminału. Bobrow. *(=spraw kryminalnych)*. Czy to tak wielki K. kochać ś. w pięknej osobie? L. **3.** a. [**Krominał**] *więzienie:* Wsadzić kogo do kryminału. Do kryminału z nim! Zdr. **Kryminalik.** <Z **Łć.** criminalis przym. od crimen = zbrodnia>

†**Kryminny** p. **Kryminalny:** Kryminna infamja. Bardz.

Kryminolog, a, lm. **owie** *prawnik, zajmujący ś. kryminologją.*

Kryminologiczny przym. od **Kryminologja.**

Kryminologja, i, blm. *nauka sądownictwa kryminalnego:* Przyrodnicy, zajmujący ś. kryminologją, jako nauką opisową. Spas. <Now. z Łć. crimen = zbrodnia + Gr. -logía = nauka>

!**Kryminować, uje, ował** *potępiać, rzucać kamieniem:* W poczuciu powszechnej winy i powszechnego nieszczęścia nie słuchać nam głosów, dzielących nas i kryminujących. Krasz.

!Kryminowanie, a, blm., czynność cz. **Kryminować.**

Krymka, i, lm. **i 1.** *tatarski kontusz kobiecy.* **2.** *jarmułka żydowska, mycka.* **3.** *czapka krymska.* Krasiń. **4.** [K.] = a) *czapka z daszkiem.* b) *dno kapelusza.* c) *rondo kapelusza, szczeg. słomianego.* d) *nizki kapelusz.* Zgr. **[Krymczysko].** <Od nazwy półwyspu Krym>

Krymkarz, a, lm. **e** *czapnik robiący krymki.*

Krymki, ów, blp. *gołębie małe, białe z czarnemi lub kasztanowatemi ogonami i głowami, z charakterystyczną czapeczką czarną lub ceglastą.* <Od nazwy półwyspu Krym>

Kryn, u, lm. **y** a. **Ponętlin, Włośnik, Narcyz liljowy, Lilja czerwona** bot. (crinum) *roś. z rodziny amarylkowatych.* <Przeróbka Łć. crinum, dokonana przez Wagę>

Krynica, y, lm. **e, †Krzynica, †Krzynnica, [Kiernica] 1.** *miejsce, gdzie z ziemi wytryska woda, źródło, zdrój, stok, struga:* Gdzie bieży K. żywa, poszło jagniątko chlipać sobie wodę. Tremb. Płynęły łzy jako ze dwu krynic z oczu jej. Skar. Przen.: Łez krynice. Gdzie matka płacze, tam krwawa rzeczka, gdzie siostra płacze, łzawa K. Len. Cokolwiek widzisz z pod łez krynicy, wszystko to wierni lub męczennicy. Len. Czas przetrzeć źrenicę, a toczyć krynicę łez gorzkich. Pśń. **2.** ✕*studnia, sadzawka, cysterna:* Krynice wody dżdżowej są pełne. Troc. K., rząp, studnia nie żywej wody, ale dżdżowej abo rurnej. Kn. Żóraw skrzypi u krynicy. Pol. **3.** przen. *początek, źródło, skarbnica:* Bóg jest krynicą wszego dobrego. Do Krakowa, jako do krynicy nauk pobożnych, przybył. Birk. Zdr. **Kryniczka.** <? KR(YN); por. Gr. krḗnē>

Kryniczka, i, lm. **i** p. **Krynica:** W pośrodku K. nadobnie płynąca. Rej.

Krynicznik, a, lm. **i 1.** bot.: a) p. **Ramienica.** b) p. **Świecznica. 2.** zł. *kandelabr.*

Kryniczny przym. od **Krynica; [Kierniczny]** *źródłowy, źródlany, zdrojowy; sadzawkowy, studzienny:* Woda kryniczna. Siedział w chłodniku przy krynicznej strudze. Kras.

Kryniczysko, a, lm. **a** *miejsce, gdzie są krynice:* Rzeka miała kryniczyska, dlatego nie wszędzie zamarzła. Moracz.

Krynoid, u, lm. **y** pal. *nazwa gromady roślinowatych szkarłupniów, z której szczątki zaginionych już rodzajów są znajdowane w różnych utworach osadowych.* <Now. z Łć. crinis = włos + Gr. -eidēs = -kształtny>

Krynolina, y, lm. **y 1.** a. ✕**Krenolina, [Krenulina, Krunolina]** *rodzaj spódnicy z obręczkami trzcinowemi a. stalowemi lub też tylko z włosia końskiego tkanej, kładzionej pod suknie, aby szeroko i sztywno leżały.* **2.** *butelka od wina postaci dzwona, w dnie szeroka.* Zdr. **Krynolinka.** <Fr. crinoline>

Krynolinka, i, lm. **i** p. **Krynolina**

Krynolinowy przym. od **Krynolina:** Krynolinowa elegantka.

Kryofor, u, lm. **y, Krjofor** fiz. *przyrząd do okazania, że parowanie cieczy wymaga nakładu ciepła.* <Now. z Gr. krýos = mróz + -fóros = nośny>

Kryolit, u, lm. **y, Krjolit** min. *fluorek sodu z fluorkiem glinu, krystalizujący w układzie jednoskośnym, tworzący niekiedy wielkie masy, używany do wyrabiania sody i otrzymywania metalu glinu.* <Now. z Gr. krýos = mróz, lód + líthos = kamień>

[Kryp, a, lm. **y, Krypa] 1.** *żłób.* **2.** *koryto z całego kloca do pojenia dobytku przy studni.*

Krypa, y, lm. **y 1.** *statek wodny podobny do galara; łódź, czółno, bat wielki z równemi burtami:* Już na cię Charon brudną pędzi krypę. Nar. K. służy do wywozu ludzi ze statku w potrzebie. Mag. **2.** [K.] = a) p. **Kryp.** b) *czółno wydrążone z drzewa.* c) *skrzynia do wożenia kartofli.* Zdr. **Krypka.** <Nm. Krippe>

[Krypeć, pcia, lm. **pcie]** p. **Kierpec:** Góralu ze Żywca, pożyczże mi krypcia, ja ci go nie zepsuję, tylko trochę potańcuję. Prz. Zdr. **[Krypetek].** <Słc. krp(ec)>

Krypel, pla, lm. **ple 1.** a. **[Krepel]** *kościół ewangielicki.* **2.** [K.] *nazwa słupków kilka stóp wysokich na końcach domu postawionych na murłacie,* stolec. <Nm. Krippel = jasełka (w stajni); obórka, stajenka>

[Krypetek, tka, lm. **tki]** p. **Krypeć.**

Krypka, i, lm. **i** p. **Krypa.**

Krypmaszyna, y, lm. **y** druc. *maszyna do krypowania drutu.* <Nm. Kreppmaschine>

Krypować, uje, ował druc. *wyginać drut w miejscach, w których ma ś. on łączyć z drugim drutem w siatce.* <Nm. kreppen>

Krypowanie, a, blm., czynność cz. **Krypować.**

Krypt, u, lm. **y** p. **Krypta:** Pobudował niejakie domy nakształt kryptów czyli lochów podziemnych. Zał. <p. Krypta>

Krypta, y, lm. **y 1. Krypt, †Kruchta** *podziemie kościelne, loch, pieczara, sklep, kaplica podziemna:* Ciała maściami napuszczone chowali w kryptach, to jest w dziurach ziemnych, abo w pieczarach na to uczynionych. Skar. Owo mieszkanie... było tajemnym wejściem do schrony grobowej, do chrześcijańskiej krypty. Len. W ciemne krypty znoszono męczenników ciała. Len. **2.** anat. = a) ✕w lm. in. dołki, torebki, zasklepki, kaletki (cryptae): Krypty woskowinowe przewodu słuchowego zewnętrznego, kaletki woskowinowe (cr. ceruminosae). Krypty Lieberkühna w jelicie, torebki a. gruczołki Lieberkühnowe (cryptae Lieberkühnianae). b) †Krypty a. †kryptki = *przedział między pośladkami* (crena ani). Zdr. **†Kryptka.** <Gr. krýptē>

†Kryptka, i, lm. **i** p. **Krypta.**

Kryptogam, u, lm. **y** *roś. skrytopłciowa:* On był na świecie jak grzyby kryptogamy. Mick.

Kryptogamiczny przym. od **Kryptogamja.**

Kryptogamja, i, blm. **1.** ✕*skryte, tajemne małżeństwo.* **2.** bot. *brak widocznych części rodzajnych.* <Now. z Gr. kryptós = ukryty + gámos = wesele, małżeństwo>

Kryptogamologja, i, blm. *nauka o kryptogamach.* <Now. z Kryptogam + Gr. -logía = nauka>

Kryptograficzny przym. od **Kryptografja.**

Kryptografja, i, blm. **1.** *sztuka pisania sposobem tajemnym.* **2.** *pismo tajemnicze, cyfrowane.* <Now. z Gr. kryptós = ukryty + -grafía = pismo>

Kryptogram, u, lm. **y** *napis wyrażony znakami umówionemi.* <Now. z Gr. kryptós = ukryty + grámma = pismo>

Kryptokalwinista, y, lm. **ści** *protestant skłaniający ś. ku kalwinizmowi, zwolennik Melanchtona.* <Z Gr. kryptós = ukryty + Kalwinista>

Kryptolitwin, a, lm. **i** *ten, co ukrywa swoją narodowość litewską:* K. Wallenrod nie da ś. wymotywować historycznie. Spas. <Z Gr. kryptós = ukryty + Litwin>

Kryptologja, i, blm. *zagadkowa, tajemnicza mowa; mówienie w sposób taki, że niewtajemniczeni*

nie zrozumieją. <Now. z Gr. kryptós=ukryty+-logía=nauka>

Kryptonihilista, y, lm. **ści** *ten, co ś. ukrywa ze swoim nihilizmem.* Spas. <Z Gr. kryptós=ukryty+Nihilista>

Kryptonim, a, lm. **y** *ten, co ukrywa swe nazwisko, autor podpisujący ś. tylko początkowemi głoskami swego imienia i nazwiska.* <Now. z Gr. kryptós=ukryty+ónoma=imię>

Kryptonimowy przym. od **Kryptonim**: Szczegółowe wersje o Masce Żelaznej ogłoszono po raz pierwszy bez osłonek kryptonimowych w dziele Voltaire'a. Kraus. Ofiary kryptonimowe.

Kryptopina, y, blm. apt. *alkaloid znajdujący ś. w małej ilości w makowcu.* <Now. z Gr. kryptós=ukryty+pínō=piję>

Kryptoportyk, u, lm. **i** *portyk kryty dachem:* My w murach jej domostwa, pod kryptoportykiem lub w ogrodzie poważnie rozprawiamy o losach państw i ludzi. Krasz. <Z Gr. kryptós=ukryty+Portyk>

!Kryptorchizm, u, blm. lek. p. **Wnętrostwo.** <Now. z Gr. kryptós=ukryty+órchis = testiculi>

Kryptosocjalista, y, lm. **ści** *ten, co ukrywa ś. ze swym socjalizmem.* Spas. <Now. z Gr. kryptós =ukryty+Socjalista>

× **Kryrać, a, ał** p. **Kerać.**

× **Kryranie, a,** blm., czynność cz. **Kryrać.**

Krys, u, lm. **y** **1.** †p. **Kres**: Któż nieszczęściu może K. zamierzyć? Rej. Nie grzeszymy, gdy w krysie zamierzonym Pisma Świętego stoimy. Żarn. Opisaną mamy naukę Chrystusową, byśmy z krysu naszego nie występowali. Hrb. Niedaleki K. mamy żywota naszego. Żarn. **2.** [K.] p. **Krejs.** <p. Kres>

Krysa, y, lm. **y** **1.** = **Kresa**: Pochwycił kapelusz z szerokiemi krysami metodyka. Tet. Ogromny kapelusz słomiany z nadzwyczaj szerokiemi krysami. Dzierz. **2.** p. **Kołnierz.** **3.** †anat.: K. biała = *smuga biała ściany brzusznej* (linea alba). Por. **Kresa.** <Nm. Kreis dosł.=koło>

Krysacz, a, lm. **e** *wojak z kresami = bliznami, pokiereszowany:* Antymow i Buturlin, zawiedli krysacze, wiodą wojska. Wor.

[**Krysasty**] *mający wielkie krysy, brzeg około kapelusza:* Zdjął swój K. kapelusz z głowy. Łoż. <Od Kres>

Kryska, i, lm. **i** p. **Kresa i Kreska**: Trybunały w Turczech akomodują dekreta do starszej kryski, to jest do rejsefendego. Kłok. Dobrze raz, dobrze drugi, dobrze setny, ale kiedyś K. przyjdzie na Matyska. Krasiń. Naśladowca sprawiedliwości im więcej rośnie, więcej robi, aż wszystkie kryski sprawiedliwości przebieży. Birk. <Od Kresa>

†**Kryski, sek,** blp. **1.** = **Kreza**: Batystowe K. do koszuli. Mrong. **2.** anat. p. **Krezka.**

†**Kryskowy** = **Krezkowy.** Anat.: †Kryskowa zawałka p. **Trzustka.**

× **Kryzowaty** p. **Kresowaty.**

!**Krysowy, ego,** lm. **i**] rz. *landrat, radca ziemiański w Poznańskim.* <Z Nm. kreis-=powiatowy>

!**Kryspacja, i,** blm. *kurczowe zginanie ś. palców.* <Łć. crispatio>

†**Kryspowaty** *kędzierzawy:* Łeb K. Klon. <Z Łć. crispatus>

[**Krysrecht, u,** blm.] p. **Krygsrecht**: Kazał zaraz tego oficera aresztanta okować i K. na niego wydał, pod sąd wojenny go oddał. Rzew.

Krystalicznie przys. od **Krystaliczny;** × **Kryształicznie.**

Krystaliczność, i, blm. rz. od **Krystaliczny;** × **Kryształiczność.** <Od Kryształ, z Łć. crystallus, to zaś z Gr. krýstallos>

Krystaliczny, × **Kryształiczny** **1.** *należący do kryształu:* Ściana, oś krystaliczna. **2.** *posiadający własność tworzenia kryształów:* Krzemionka krystaliczna. **3.** *ujawniający krystalizację:* Skała krystaliczna. Mączka (cukrowa) krystaliczna (= *kryształ*). Budowa, forma krystaliczna.

× **Krystalik, a,** lm. **i** p. **Kryształ.**

Krystalina, y, lm. **y** *rodzaj tkaniny bawełnianej.*

Krystalinowy przym. od **Krystalina.**

Krystalit, u, blm. *forma igiełkowata mikrolitu.* <Z Łć. crystallus, to zaś z Gr. krýstallos>

Krystalizacja, i, lm. **e** **1.** chem. i min. *zjawisko przyjbierania postaci krystalicznych:* Ułatwić, przyśpieszyć krystalizację. **2.** *ciało skrystalizowane, kryształy:* K. siarki. <Fr. cristallisation>

Krystalizacyjny przym. od **Krystalizacja**: Woda krystalizacyjna.

Krystalizarnia, i, lm. **e** cukr. *miejsce, izba, gdzie ś. soki cukrowe krystalizują.*

Krystalizator, a, lm. **y** chem. *naczynie, w którym odbywa ś. krystalizacja.* <Now., niby Łć., z Łć. crystallus, to zaś z Gr. krýstallos>

Krystalizować, uje, ował, × **Kryształizować, Kryształić,** × **Kryształować,** × **Kryształować** **1.** *wytwarzać kryształy.* **2.** a. **K. ś.** *tworzyć kryształy, ścinać ś. w kryształy:* Sól kuchenna krystalizuje w regularne sześciany. Przen.: Dawniej wszystko, czego nie zapisały kroniki, krystalizowało ś. w podaniu, idealizującym na swój sposób historję. Krasz. <Fr. cristalliser>

Krystalizowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Krystalizować.**

Krystalizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Krystalizować ś.,** *krystalizacja.*

Krystalochemiczny przym. od **Krystalochemja**: Układ K.

Krystalochemja, i, blm. *nauka o własnościach chemicznych kryształów, będąca częścią mineralogji.* <Now. z Łć. cristallus (z Gr. krýstallos)= kryształ+Chemja>

Krystalofizyka, i, blm. *nauka o właściwościach fizycznych kryształów, będąca częścią mineralogji.* <Now. z Łć. cristallus (z Gr. krýstallos) = kryształ+Fizyka>

Krystalograf, a, lm. **owie** *znawca krystalografji.*

Krystalograficzny przym. od **Krystalografja**: Postać, oś krystalograficzna. Układ K.

Krystalografja, i, blm., × **Kryształnictwo,** × **Kryształoznawstwo** *nauka o postaciach kryształów, będąca częścią mineralogji:* K. matematyczna a. gieometryczna p. **Krystalometrja.** K. fizyczna = *część krystalografji, zajmująca ś. własnościami fizycznemi kryształów.* <Now. z Gr. krýstallos= kryształ+grafía=-pis>

Krystaloid, u, lm. **y** chem. *ciało, mogące przybrać postać krystaliczną.* <Now. z Gr. krýstallos= kryształ+-eidés=-kształtny>

Krystalomancja, i, blm. *wróżenie ze zwierciadła kryształowego.* <Now. z Gr. krýstallos=kryształ +manteía=wróżenie>

Krystalometrja, i, blm. *część krystalografji, zajmująca ś. tylko kształtem gieometrycznym kryształów i ich systematyką,* in. krystalografja matematyczna a. gieometryczna. <Now. z Gr. krýstallos=kryształ+-metría = mierzenie>

Krystalotomja, i, blm. *rozcinanie, rozbiór kryształów.* <Now. z Gr. krýstallos = kryształ + -tomía dosł. = rozcinanie>

Krystaloza, y, blm. apt. *sacharyna krystaliczna.* <Now. z Gr. krýstallos = kryształ>

†**Krystera, y,** lm. **y** p. **Klistera.**

†**Krysterarz, a,** lm. **e** pog. *cyrulik.*

†**Krysterny** przym. od **Krystera:** Z krysternym worem psy drażniąc. Pot.

†**Krysterować, uje, owal** p. **Klisterować.**

†**Krysterowanie, a,** blm., czynność cz. **Krysterować,** *klisterowanie.*

[**Krysteryjá, i,** lm. **e**] p. **Historja.**

[**Krystoryjá, i,** lm. **e**] p. **Historja.**

Krystowy bot.: Dłoń krystowa p. **Rącznik** i **Dłoń.** <Od Kryst(us)>

Krystynista, y, lm. **ści, Krystynos** *stronnik królowej hiszpańskiej Marji Krystyny (podczas wojny domowej z karlistami).*

Krystynka, i, lm. **i** *moneta szwedzka karolina, bita za czasów królowej Krystyny.* <Od imienia Krystyna>

Krystynos, a, lm. **owie** p. **Krystynista.**

1. [**Krysza, y,** lm. **e**] *dach nad bajdakiem z łubu zrobiony i deskami podwójnie ułożonemi pokryty.* <Ukr. krysza>

2. [**Krysza, y,** lm. **e**] p. **Grusza.** Zdr. [**Kryszka**].

1. [**Kryszka, i,** lm. **i**] *trocha, odrobina, kruszyna:* Pożałuj ty mnie choć kryszkę i Filipa mego wyratować pomóż. Orzesz. Dajże kryszkę i kotu, bo gdy zobaczy chleb, to miauczy. Orzesz <Brs. kryszka a. kryszku = trochę>

2. [**Kryszka, i,** lm. **i**] p. **2. Krysza.**

†**Kryszki, szek,** blp. anat. = **Krezka.**

Kryszpel, pla, lm. **ple** garb. p. **Zębownik.** <Nm. Krispel(holz)>

Kryszplować, uje, owal garb. p. **Zębować.** <Nm. krispeln>

Kryszplowanie, a, blm., czynność cz. **Kryszplować.**

Kryształenie, a, blm., czynność cz. **Kryształić,** *krystalizowanie.*

Kryształenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kryształić ś.**

× **Kryształicznie** przys. od **Kryształiczny.**

× **Kryształiczność, i,** blm. rz. od **Kryształiczny,** p. **Krystaliczność.**

× **Kryształiczny** p. **Krystaliczny.**

Kryształić, i, ił 1. p. **Krystalizować. 2.** *oświecać jak kryształ, robić błyszczącym:* Łza im błękitne oczy kryształi. Słow. **K. ś. 1.** p. **Krystalizować:** Każda (dusza) ś. w kształty ziemskie kryształi i ścina. Słow. **2.** *błyszczeć jak kryształy, iskrzyć ś.:* Pod słońce (śnieg) kryształi ś. grubo i połyskuje, jak odłam najczystszej rafinady. Matl. Oczy moje kryształą ś. jak szafir. Słow.

Kryształik, a, lm. **i** p. **Kryształ:** Lodu kryształiki. Słow.

× **Kryształizować, uje, owal** i × **K. ś.** p. **Krystalizować.** Troc.

× **Kryształizowanie, a,** blm., czynność cz. **Kryształizować.**

× **Kryształizowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kryształizować ś.**

× **Kryształnictwo, a,** blm. p. **Krystalografja.**

Kryształnik, a, lm. **cy** *poszukiwacz kryształu górnego.* Tat.

Kryształny p. **Kryształowy:** Pluszcze stopy swe Niedzica w kryształnej kąpieli. Kon. Kropla kryształna rosy. Orzesz. Kryształnym szlakiem przez morze lekka flotylla brózdę porze. Kon. Przez tych dzieci kryształne ciała w czyśćcu raz jeszczem niebo widziała. Len.

× **Kryształować, uje, owal** p. **Krystalizować.**

× **Kryształowanie, a,** blm., czynność cz. **Kryształować,** *krystalizacja.* Troc.

Kryształ, u, lm. **y,** †**Krzystał,** †**Krzyształ,** [**Krzystał, Krzyształ**] **1.** min. = a) i chem. i fiz. *postać, którą przybiera krystaloid, kiedy cząsteczki jego mają możność układania ś. według praw krystalografji, ciało mineralne, występujące w postaci gieometrycznej, ograniczone ścianami płaskiemi, minerał przedstawiający wielościan, który ś. tworzył jednocześnie z powstawaniem minerału i pozostaje z jego własnościami fizycznemi w najściślejszym związku:* Pod względem optycznym wyróżniają ś. k r y s z t a ł y r e g u l a r n e, j e d n o o s i o w e i d w u o s i o w e. K. ujemny = *przestrzeń między ścianami minerału.* Zb.: Będzie w stożec składał K. soli. Słow. Przen.: Od mrozu śliny mu gotowemi z ust lody obmarzały, łzy w oczach kryształami żywemi stawały. Tw. b) K. górny p. **Kwarc. 2.** *piękne szkło białe szlifowane z kryształu górnego, szkło kryształowe:* Czary z kryształu. Słow. Wciskam oczy ciekawe w podwoje z kryształu. Mick. Okna oświecone, cień ś. jakiś przesuwa po szybach kryształu. Słow. Czysty jak K. Woda jak K. Przen.: Kryształy wód. Stok w skale wybity zimne lał kryształy. Pot. (Łódź) po modrym zwija ś. kryształe. Mick. Po wodnym pląsać kryształe. Mick. Okryj ś. choć rąbkiem tęczy lub jasnym źródła kryształem. Mick. Morza kryształy. Słow. Kwiat ś. przegląda w jeziora kryształe. Słow. Grocie z kaskad kryształu zasłona. Słow. Bańka z kryształu, którą wichry wydmą z błękitu fali. Słow. Jego oczy... łzawym kryształem pokryte. Słow. (Zima) w K. ubiera brzozy. Słow. Kropelki łez, z których rdza pada na K. puklerza. Słow. Samotności!... z jakąż rozkoszą padam w jasno-czyste chłody twych niezgłębionych kryształów. Mick. Przen. *rzecz wyrobiona z kryształu, np. naczynie, zwierciadło i t. p.:* Wina w weneckim kryształe. Słow. Wrą po kryształach koniaki i pącze. Mick. W lśniący K. włożywszy oblicze, wschodnim balsamem złoty kędzior pieści. Mick. Przen. *dźwięczność, krystaliczność:* Kryształem tego głosu, co o srebro trąca. Tet. **3.** *cukier kryształowy.* **4.** K. winny = *kamień winny, oczyszczony i skrystalizowany.* **5.** K. fijoletowy = *rodzaj farby fijoletowej.* Zdr. **Kryształek, Kryształik,** × **Krystalik.** <Łć. crystallus, z Gr. krýstallos>

Kryształek, łka, lm. **łki 1.** p. **Kryształ:** W powietrzu połyskiwały od słońca kryształki zmarzłej rosy. Kryształki opjum. Krasiń. Przen.: Wdzięcznaś, polna lilijko, niw naszych kryształku. Ejs. K. stroficzny zwany tryjoletem. Bem. **2.** ! anat. *soczewka oka,* †k r y s z t a ł o w e z i a r n k o. **3.** × lek. *pęcherzyk w liszaju napletkowym.*

†**Kryształokrusz, a,** lm. **e** gór. *siarek metaliczny czyli piryt.* <Kryształ + Krusz>

× **Kryształować, uje, owal** p. **Krystalizować.**

× **Kryształowanie, a,** blm., czynność cz. **Kryształować.**

Kryształowy, Kryształny przym. od **Kryształ;** †**Krzystałowy,** [**Krzyształowy, Krzystałowy**]: Piaskowiec K. p. **Piaskowiec.** Sól kryształowa, in. o c z k o w a. Cukier K. (*= kryształ*). Okulary ze szkła kryształowego. Kufel K. Mick. Przen. *do kryształu podobny, błyszczący, przejrzysty, przezroczysty:* Wody kryształowe. Po fali kryształowej biegać. Słow. Strumień K. Słow. Kryształowe lody. Słow. Wilgoć mrożąc na ścianach

w kwiaty kryształowe... Słow. Oczy kryształowemi pokryły ś. łzami. Słow. Oczy, które kryształową swą przezroczystością przypominały czasem oczy dziecięce. Orzesz. Słuchaj, czy echo tego hymnu nie drga dotąd w kryształowej atmosferze. Słow. Pod kryształowym sklepieniem błękitu. Słow. Gwiazdy kryształowe. Słow. Róża, która nie jest do dna białą, lecz w liści kryształowej czarze kryje rumieniec. Słow. Anat.: †Ziarnko kryształowe = *soczewka w oku.*

× **Kryształoznawstwo, a,** blm. p. **Krystalografja.** <Kryształ + Znawstwo>

†**Krysztera, y,** lm. **y** = **Klistera.** Pot.

†**Krysztowy** bot.: Dłoń krysztowa p. **Rącznik.** <?>

[**Kryszy**] p. **Kruchy.**

†**Kryślać, a, ał** p. **Kreślić:** Ksiądz kryśla na krzyż, a. jako mówią, żegna ciało i krew Chrystusową. Gil.

[**Kryślak, a,** lm. **i**] p. **Kreślak.** <Od Kreślić>

†**Kryślanie, a,** blm., czynność cz. **Kryślać:** Nowowiernicy tak świętych rzeczy tajemnice zowią kryślaniem a. czarami. Hrb.

× **Kryślenie, a,** blm., czynność cz. **Kryślić.**

× **Kryślić, i, ił** p. **Kreślić:** Co przypisze, to zmaże, to kryśli. Opal.

[**Kryśná**] p. **Krześ.** <Eufemistycznie zamiast „krew">

[**Kryśny**] *zuchwały:* Żebyś ty był K., to tego nie zrobis (= *choćbyś był nie wiem jaki...*). <? Może = fryśny>

1. × **Kryt, a,** lm. **y** *dach, pokrycie, poszycie, strzecha.* <KR(Y)/KOR>

2. × **Kryt, a,** lm. **y** zool. p. **Kret.**

[**Kryta, y,** lm. **y**] p. **Kreda.** Zdr. [**Krytka**].

× **Kryterjon, u,** lm. **y** p. **Probierz.** <Gr. kritérion, skąd niby Łć. criterium>

Kryterjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** fil. p. **Probierz.**

Krytka, i, lm. **i** bot. p. **Kapusta.** <?>

× **Krytka, i,** lm. **i** *skrytka, schowanie.* <KR(Y)/KOR>

[**Krytka, i,** lm **i**] p. **Kryta.** L.

†**Krytkować się, uje ś., ował ś.** p. **Kretkować ś.:** Opiekunowie niechaj ś. wcześnie według słuszności krytkują. Haur.

†**Krytkowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Krytkować ś.**

Krytodychawkowy zool. *mający dychawki zakryte, zasłonione bokami puklerza:* Skorupiaki krytodychawkowe. <Kryty + Dychawkowy>

Krytomancja, i, blm. *wróżenie z mąki jęczmiennej przy ofiarach.* <Now. z Gr. krithē = jęczmień + manteía = wróżenie>

[**Krytop, a,** lm. **y**] *doniczka do kwiatów.* <Nm. Krauttopf>

× **Krytopismo, a,** lm. **a** *pismo tajemnicze:* K. zawisło na sposobach ukrywania pism nawet najznajomszych. Przyb. <Kryty + Pismo>

× **Krytopłciowy** bot. p. **Skrytopłciowy:** Bedłki należą do roślin krytopłciowych. Kluk. <Kryty + Płciowy>

× **Krytościąg, u,** lm. **i** *rów a. kanał podziemny na łąkach, polach, ściek podziemny.* <Kryty + Ściąg>

× **Krytowy** przym. od **Kryt,** *dachowy:* Gwóźdź K.

Kryty im. od **Kryć:** a) *ukryty, ukrywany, skryty, tajemny:* Ściśnięte usta jego zdradzały kryte szyderstwo i nieubłaganą złośliwość. Krasz. Kryte chodniki. Droga kryta, woj. = *otaczająca przeciwskarpę, otoczona przedpiersiem stoku.* b) *zakryty, nakryty:* Powóz K. (= *z budą*). Bryka kryta. Zegarek K. (= *o dwu kopertach*). Latarnia kryta. Orzesz. Korona kryta żalu kirem. Słow. Kol.: Kozieł K. p. **Kozieł.** Muz.: Rejestr K. = *rejestr organowy o piszczałkach, zatkanych u góry szpuntami drewnianemi dla obniżenia dźwięku.* Piszczałka kryta, in. szpuntowa. c) *pokryty:* Futro kryte suknem. Dach K. cynkiem. Dom kryty dachówką. W chatach dymem ogorzałych, dranicami płasko krytych. Pol. Chata kryta słomą (= *poszyta*). Malaga z domostwy o krytych balkonach. Krasz. Mogiły, niecałemi kamieniami kryte. Słow.

Krytycyzm, u, blm. **1. a. Kantyzm** fil. *filozofja, kierunek, system filozoficzny Kanta, oparty na krytyce władz poznania i sądzenia.* Przeć. **Dogmatyzm** i **Sceptycyzm. 2.** *umiejętność krytykowania:* Takie gorące porywy nie licują z krytycyzmem historycznym. Powstać przeciw krytycyzmowi Franciszka Dmochowskiego w Warszawie jest to rozprawiać w Konstantynopolu w meczecie sofijskim o niedorzecznościach Alkoranu. Mick. <Niby Łć. criticismus, p. Krytyka>

Krytyczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Krytyk. 2.** p. **Krytyka.**

Krytycznie przys. od **Krytyczny:** Rozbierać co K. Dmochowski ani historycznie, ani K. poezyj Homerycznych nie rozumiał. Mick. Słuchaliśmy oba zrazu niedbale i bardzo K., bo kwaśnej duszy nic ś. nie podoba. Pol.

Krytyczność, i, blm. **1.** rz. od **Krytyczny:** K. umysłu Kanta nie mogła się zadowolić ówczesnym stanem fizjologji. K. położenia. **2.** × *położenie krytyczne, niebezpieczeństwo:* Niech ś. ojcowie Rzymu, niech senat gromadzi, niech każdy obywatel w krytyczności radzi. L.

Krytyczny 1. fil. = a) *na krytyce oparty, krytyką nacechowany:* Pogląd K. Uwagi, przepisy krytyczne. Metoda krytyczno-analityczna. Krytyczno-porównawcza gramatyka języka polskiego. Krytyczno-żartobliwy (= *krytykujący w żartach, szyderczy, wyśmiewający, uszczypliwy, ironiczny*). Nie myślimy poruszać tej pleśni krytyczno-panegirycznej. Mick b) *biegły w krytyce, do krytyki zdolny:* Umysł K. Głowa krytyczna. c) *krytyce poświęcony:* Dział K. w czasopiśmie, w piśmiennictwie. d) *mający krytykę umysłu za punkt wyjścia:* Filozofja krytyczna (p. **Krytycyzm** i por. **Krytyka**). **2.** = a) *smutny, niepomyślny, ciężki, trudny, opłakany:* Krytyczne położenie. Czasy krytyczne. Moment był K. Chodź. b) (*od kryzys*), *niebezpieczny, mogący mieć złe skutki, groźny, przełomowy:* Krytyczne, podejrzane dni w chorobach ludzkich... jako są dni siódmy, czternasty etc. Mącz. Krytyczne poty. Krup. Krytyczna chwila w chorobie (= *kryzys*). **3.** fiz.: Temperatura krytyczna a. punkt K. gazu = *temperatura, powyżej której gaz ten pod największym nawet ciśnieniem w stan ciekły przeprowadzić ś. nie daje:* Dla kwasu węglowego temperatura krytyczna wynosi 31° C; gdy więc gaz ten posiada temperaturę wyższą nad 31°, żadną miarą nie daje ś. już skroplić. Stan K. gazu = *stan jego, gdy w temperaturze krytycznej poddany jest silnemu ciśnieniu i gdy wskutek tego przechodzi w pewien stan pośredni między stanem ciekłym a lotnym.* <p. Krytyka>

Krytyk, a, lm **cy,** × **Krytykant 1.** *ten, co krytykuje; autor krytyki, recenzent.* **2.** × *ten, co gani.* Troc. <Gr. kritikós = sądzący i t. d.>

Krytyka, i, lm. **i 1.** fil. = a) *oddzielanie części wartościowych od bezwartościowych, dobrych od*

złych, prawdy od fałszu a. błędu; wyświetlenie wartości czegoś przez zastosowanie jakichkolwiek probierzy; ocena: K. naukowa, filozoficzna, historyczna, moralna a. etyczna, artystyczna, faktyczna albo materjalna, logiczna a. formalna. K. przedmiotowa a. objektywna. K. podmiotowa a. subjektywna. b) *oddzielenie w naszej władzy poznawania i sądzenia tego, co jest dane a priori, co poprzedza i warunkuje wszelkie doświadczenie, od tego, co jest dane a posteriori a. co nabyte przez doświadczenie; ocena zakresu i zastosowalności naszych władz poznawczych* (Kant). K. czystego rozumu. K. praktycznego rozumu. K. władzy sądzenia. c) *zdolność do oceny wartości rzeczy:* Umysł to pozbawiony krytyki. d) *pismo poświęcone roztrząsaniu a. ocenie wartości czegokolwiekbądź; dział piśmiennictwa tegoż rodzaju:* Autor ten doczekał ś. licznych krytyk. Nie posiadamy samodzielnej krytyki ani naukowej, ani artystycznej. **2.** *ocenianie czego a. kogo ze złej strony:* Kto ś. dostał pod krytykę wszechwładnej pani aptekarzowej, pewnie cało nie wyszedł. Zdr. **Krytyczka.** <Gr. kritiké>

× **Krytykant, a,** lm. **ci** p. **Krytyk:** Konieczność mu kazała osiąść pomiędzy krytykantami i dysputatorami. Spas.

Krytykować, uje, owal, × **Krytyzować 1.** *oceniać, badać, roztrząsać, zastanawiać ś. nad wartością osoby a. dzieła.* **2.** *widzieć wszystko ze złej strony, ganić, wyszydzać, wyśmiewać:* Pan Artur wszystko krytykuje, co swojskie.

Krytykowanie, a, blm., czynność cz. **Krytykować.**

× **Krytyzować, uje, owal** p. **Krytykować:** Czyny pychą srogą moje krytyzuje. Jabł. <Nm. critisiren>

× **Krytyzowanie, a,** blm., czynność cz. **Krytyzować,** *krytykowanie:* Blazonowanie żadnegoby prawie dla historji pożytku nie przyniosło, bez historyzowania i krytyzowania. Lel.

Krywejto, a a. **y,** lm. **owie** p. **Krywe-Krywejto.** Szuj. Jego poseł, jak krywejty goniec, książąt podwyższał lub przymuszał spadać. Mick.

Krywe-Krywejta, y, lm. **owie** p. **Krywe-Krywejto:** K. chce mówić z Jagiełłą. Słow.

Krywe-Krywejto, y, lm. **owie, Kriwe-Kriwejto, Krywe-Krywejta, Krewe-Krewejto, Krywejto, Kirwejto** *nazwa jakoby arcykapłana litewskiego, którego właściwie nigdy nie było:* Kapłani wielki wpływ mieli; najstarszy z nich zwał ś. K. lub kirwejto. Mick. <Od niewyjaśnionych dotąd, niby Lit. „kriwe kriwajto;" A. Mierzyński, w Źródł. do mitol. litews. II, 38, mniema, że to były imiona własne. Por. Lit. krìvis = koszlawiec; krivúle = krzywuła; kreívas = krzywy>

[**Krywula, I,** lm. **e, Krzywula**] *coś krzywego (np. dziewczyna, laska i t. p.).* Zdr. [**Krywulka**].

[**Krywulka, i,** lm. **i**] p. **Krywula.**

× **Krywuła, y,** lm. **y** *laska kapłańska, pastorał:* Dostojność kapłanów odznaczała laska czyli pastorał, zwana krywułą, t. j. krzywą. Lel. <Lit. krivúle = laska zakrzywiona, [kula], zwołująca zebranie gminne>

1. Kryza, y, lm. **y 1.** p. **Kreza. 2.** †w lm. anat. p. **Krezka i Koguci.** Zdr. **Kryzka.** <Z Nm. (Ge)kröse = wnętrzności (marszczone) i kołnierz (takiż)>

2. Kryza, y, lm. **y** zool. p. **Gołąb.** <?>

× **Kryza, y,** lm. **y** p. **Kryzys.**

[**Kryza, y,** lm. **y**] = **Kresa** pod **4** b): Kapelusz z szerokiemi kryzami. Jeż.

Kryzel, zla, lm. **zle** szk. p. **Kręzel.** Mag. <Nm. Krösel>

Kryziasty p. **Kreziasty:** Świder K., którego część półkołowa jest powyrzynana niby w kryzy. Jak. J.

[**Kryziki, ów,** blp.] *suto zmarszczone fryzki:* Mały kołnierzyk z kryzikami. Korz.

Kryzka, i, lm. **i 1.** p. **Kryza. 2.** †i [K.] w lm. p. **Krezka.**

[**Kryzlać się, a ś., al ś.**] *miotać ś., kręcić ś., wiercić ś.:* Płanetnik maga ś., kryzla na wszystkie strony i wznosi ś. do góry. <Nm. kreiseln>

[**Kryzlanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kryzlać ś.**

Kryzlować, uje, owal szk. p. **2. Kręzlować.** <Nm. kröseln>

Kryzlowanie, a, blm., czynność cz. **Kryzlować.**

†**Kryzmolenie, a,** blm., czynność cz. **Kryzmolić.**

†**Kryzmolić, i, il** = **Gryzmolić.** L.

†**Kryzolit, u,** lm. **y** = **Chryzolit.**

[**Kryzołek, łka,** lm. **łki**] p. **Kręzel.**

Kryzować, uje, owal, [**Fryzować, Bryzować**] **1.** *karbować, marszczyć, fałdować.* **2.** [K.] = a) *rzeźbić, ozdabiać rzeźbą.* b) *wyszywać w różne wzory i obijać cętkami:* Pas, kaftan kryzowany. <Nm. krösen>

Kryzowanie, a, blm., czynność cz. **Kryzować.**

× **Kryzrecht, u,** lm. **y** p. **Krygsrecht:** We dwadzieścia cztery godziny sądzeni, jak to dawniej powiadano, kryzrechtem, kulą w łeb dostali. Chodź.

Kryzys nieod. m. **i** ż., × **Kryza 1.** *przesilenie, wstrząśnięcie, katastrofa, decydujący obrót rzeczy:* Polska przebywała właśnie K., która ś. od r. 1764 nieprzerwanie ciągnie. Kras. K. handlowa. K. handlowy. **2.** lek. *przesilenie, przełom choroby:* Szczęśliwie przeszła K. choroby, będziesz rychło zdrów i po wszystkim. Krasz. Ojciec po przebyciu K. przyszedł do zdrowia. Krasz. Widok ojca zamiast uspokojenie przynieść, wywołał K. gwałtowną. Krasz. Dla obojga was przyszła jednocześnie szczęśliwa K. Sienk. <Gr. krísis dosł. = wyrok, sąd>

†**Kryźmolenie, a,** blm., czynność cz. **Kryźmolić,** *gryzmolenie.* <Por. Gryzmoła>

†**Kryźmolić, i, il** = **Gryzmolić.** Troc.

[**Kryżmo, a,** lm. **a**] p. **Krzyżmo.**

[**Kryżna, y,** lm. **y**] p. **Kryżówka.**

[**Kryżniak, a,** lm. **i**] p. **Kryżówka.**

Kryżówka, i, lm. **i,** [**Kryżniak, Kryżna**], **Cyranka, Podgorzałka, Podlotek, Łyska, Koza, Moka** myśl. *dzika kaczka, krakwa.* <Ukr. kryżanka>

Krz! w. *naśladowanie chrapania:* Wielbłądy wstały na panów chrapanie: krz! krz! Słow. <Dźwn.>

[**Krzabel, bla,** lm. **ble**] *chrabąszcz, chrząszcz.* <Zap. w związku = chrab(ąszcz)>

Krzaczasto przys. od **Krzaczasty:** Po K. rozrosłych brwiach poznać było można, że... Krasz.

Krzaczasty p. **Krzaczysty:** Oczy miał kose, brwi krzaczaste i takież wąsy. Sienk.

Krzaczek, czka, lm. **czki** p. **Krzak:** Co K., to Korsaczek. Prz. Kryształy zrośnięte w postaci krzaczków na powierzchni skał.

[**Krzaczeniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Krzak.**

Krzaczkowato przys. od **Krzaczkowaty.**

Krzaczkowaty 1. *podobny do krzaczka:* Porost K. Jund. **2.** lek.: × Plwociny krzaczkowate p. **Drzewkowaty.**

[**Krzaczyna, y,** lm. **y**] p. **Krzewie.**

Krzaczysko, a, lm. **a** p. **Krzak**: Zaraz za bramą sprawili ś. na drogę, zrazu tylko krzaczyskami i karłowatą trzciną otoczoną. Kaczk.

Krzaczysto, st. w. × **Krzaczyściej** przys. od **Krzaczysty**: Jałowiec, krzew nizki, K. zarastający. Jund.

Krzaczysty, Krzaczasty 1. *pełen krzaków.* **2.** *szeroko i gęsto rozrosły, rosochaty, rozłożysty, gałęzisty:* Stałem już długo pod krzaczystą jodełką u brzegu lasu. Sp. Siwe krzaczyste brwi, zwisające nad zaledwie widzialnemi oczami. Orzesz. W oczach, zaciemnionych krzaczystemi brwiami, była wyuzdana bezczelność. Bał. Ze krzaczystym jeleniem. Len. **3.** bot.: Wiśnia krzaczysta (prunus chamaecerasus) *roś. z rodzaju śliwy.*

× **Krzaczyściej** p. **Krzaczysto**: Im które drzewa wyżej i K. rosną, tym więcej trzeba im naznaczyć miejsca. Kluk.

Krzak, a, lm. **i 1.** bot. = a) a. **Krzew, Krzewina, Kierz,** [**Kerz, Krzewie**] *roś. drzewiasta o pniu bardzo krótkim a. już w odziomku rozgałęzionym:* K. róży, bzu. K. ziela, pokrzywy. Mick. Krzaki fijołkowe. Mick. Przen.: Ach, jak potężne brodzisko, o jak bujny K. włosów! Boh. *(= kępa).* b) K. gorejący = α) (crathaegus pyracantha) *roś. z rodzaju glogu.* β) *gatunek grzyba.* **2.** [K.] = a) *każde drzewo rosnące.* b) *gałąź jałowcu a. jodły, na której drużba wiesza pannie młodej wieniec i chustkę od narzeczonego.* Zdr. **Krzaczek,** [**Krzaczeniek**]. Zgr. **Krzaczysko.** <KIERZ/KRZ>

Krzakomłot, u, lm. **y** bot. p. **Mrzechlina.** <Krzak + Młot>

Krzakowato przys. od **Krzakowaty.**

Krzakowaty *podobny do krzaka:* Jeleni korzeń ziele jest krzakowate. Syr.

[**Krzaselko, a,** lm. **a**] p. **Krzaslo.**

[**Krzaslo, a,** lm. **a**] **1.** i † p. **Krzeslo.** Tuch. **2.** *część płotu, przęsło.* Zdr. [**Krzaselko**].

† **Krzaslowaty** p. **Krzeslowaty**: Drzewo niewzrosłe, krzasłowate. Trzyc.

[**Krzasny**] p. **Chrzestny.**

[**Krzastawity**] *nizki, nizkiego wzrostu.* <?>

[**Krzaśny**] p. **Chrzestny.**

[**Krzawnik, u,** lm. **i**] p. **Krwawnik.**

Krzawy myśl.: Krzawa sieć a. **Kierz** *rodzaj sieci na ptaki.* <? Od Kierz>

† **Krzączek, czka,** lm. **czki** p. **Krzeczek.** Troc.

Krząkacz, a, lm. **e** p. **Krząkała.**

Krząkać, a, ał p. **Chrząknąć**: Krząka jako kiernoz. Rej. Ten ś. nad mową biedzi i zająka, ów zaś poważnie coś mądrego krząka. Opal. *(= bąka).* <Dźwn.>

Krząkajło, y, lm. **y** m. p. **Krząkała.**

Krząkała, y, lm. **y** m., **Krząkacz, Krząkajło** *człowiek często, ciągle krząkający, charchający.*

Krząkanie, a, lm. **a** czynność cz. **Krząkać,** *chrząkanie.*

Krząknąć, nie, nął p. **Chrząknąć**: W meczecie żaden nie krząknie, żaden nie plunie. Star. Czas nucić! cicho! krząknąłem, poczynam! Pulp.

Krząknienie, a, blm. p. **Krząknięcie.**

Krząknięcie, a, blm., **Krząknienie** czynność cz. **Krząknąć,** *chrząknięcie.*

[**Krząp, a,** lm. **y**] *zagięcie kości ogonowej:* K. ś. zawinął *(= stał ś. widocznym wskutek wychudnięcia dziecka).* Zdr. [**Krzępek**]. <p. Rząp>

[**Krząstka, i,** lm. **i**] **1.** = **Chrząstka. 2.** p. **Krzęść.**

× **Krzątaczka, i,** lm. **i** p. **Krzątanina**: O, jak to miło będzie wśród naszej krzątaczki, gdy my pielęgnujemy kwiatki, drzewka, krzaczki... Przyb.

Krzątać się, a ś., ał ś. *biegać około czego skrzętnie, uwijać ś., zabiegać, kręcić ś. około czego:* Można ś. dużo K. i trudzić, a nic pożytecznego nie zrobić. Śniad. Krzątała ś. służba około śniadania. Mick. Jegomość ś. krząta służbą. Mick. Jejmość panna Agatka niech ś. trochę krząta, już to będzie podobno godzina dziesiąta. Niem. Już ś. krzątali bracia po klasztorze. Kras. Przen.: Płomień, co wśród nocy krząta ś. po mogile. Krasiń. <KRZĘT/KRĘT>

Krzątanie się, a ś., blm., czynność cz. **Krzątać ś.**

Krzątanina, y, lm. **y,** × **Krzątaczka** *krzątanie ś. ustawiczne, bieganina.*

† **Krzcica, y,** lm. **e 1.** p. **Kark. 2.** p. **Krzczyca.**

† **Krzciciel, a,** lm. **e,** [**Krzciciel**] = **Chrzciciel**: Twego dzieła krzciciela. Bogar.

† **Krzcić, i, ił,** [**Krzcić**], † **K. ś.,** [**K. ś.**] p. **Chrzcić**: On mi krzcił Jagienkę. Sienk. Szed zasie za Jordan, gdzie św. Jan drzewiej krzcił. K. nazwiskiem wspaniałym nieforemne rzeczy. Min. Gdy ś. (poganie) krzcą w kościele krześcijańskim, już je krześcijani rozwiązują, a już im odpuszczają grzechy. Kaz. 1555.

[**Krzcieć, krztę i krzcę, krzcie, krzciał, Chrzcieć, Kścieć, Kiścić**], † **Kcieć,** † **Ktać** *kwitnąć:* U mojej matki zakwitają dwa różowe kwiatki, a obydwa modro krzcą. Kolb. Nie wszystkie sady krztą, co ś. rozwijają. Paznogcie krztą. <KWIT>

† **Krzcielnica, y,** lm. **e,** [**Krzcielnica**] p. **Chrzcielnica**: Dzieciątko trzykroć w krzcielnicy bywa nurzane. Hrb.

† **Krzcielniczny,** [**Krzcielniczny**] przym. od **Krzcielnica**: Woda krzcielniczna. Hrb.

× **Krzcielny** = **Chrzestny.**

† **Krzcilnica, y,** lm. **e** = **Chrzcielnica.** Mur., Mym.

[**Krzcinny**] p. **Chrzcinny.**

† **Krzciny, in,** blp., [**Krzciny**] p. **Chrzciny.** Troc. Zali zjedzie tu książę na K.? Sienk. Prawią dworscy, że Lichtenstein nietylko dla krzcin tu bawi. Sienk. Przen. [K.] = *ciąża:* Chodzi z krzcinamy *(= w ciąży).*

Krzciuczek, czka, lm. **czki** zool. p. **Strzyżyk.** <p. Krzciuk>

Krzciuk, a, lm. **i, Kciuk, Ksiuk, Kściuk,** [**Krciug, Krtak**], **Paluch, Palec duży 1.** anat. (pollex) *palec wielki u ręki.* **2.** zool. *palec tylny u nóg ptasich.* <Od Chrzcić, bo tym palcem wodą czoło ś. „krzci" = krzyżem naznacza>

Krzciukowy przym. od **Krzciuk; Kciukowy, Ksiukowy, Kściukowy.** Anat.: Mięsień przeciwstawiacz K. (opponens pollicis).

† **Krzcyca, y,** lm. **e** p. **Kark.**

[**Krzcyć, y, ył**] p. **Krzyć.**

† **Krzczenie, a,** blm., [**Krzczenie**] czynność cz. **Krzcić.**

[**Krzczenie, a,** blm.] czynność cz. **Krzczyć.**

1. † **Krzczyca, y,** lm. **e,** † **Krczyca,** † **Krczycza,** † **Krzcica,** † **Kryczyca,** † **Chrzcica,** † **Krcica 1.** p. **Kark. 2.** p. **Kołtun. 3.** *włosy na głowie* (caesaries). **4.** *parch koński.* <p. Krczyca>

2. † **Krzczyca, y,** lm. **e** p. **Modrak.**

[**Krzczyć, y, ył**] p. **Krzyć.**

[**Krzczyna, y,** lm. **y**] p. **Krzta.**

† **Krze, a,** blm. p. **Krzewie.** Troc.

[**Krzebcik, a,** lm. **i**] p. **Krzebt.**

[**Krzebciszcze, a,** lm. a] m. i ni. p. **Krzebt.**
[**Krzebiet, u,** lm. y] p. **Grzbiet.**
[**Krzebt, u,** lm. y] p. **Grzbiet:** Kto szepce, ten ma djábła w krzepce. Zdr. [**Krzebcik**]. Zgr. [**Krzebciszcze**].
[**Krzebtowizna, y,** blm.] p. **Grzbietowizna.**
[**Krzebtowy**] p. **Grzbietowy.**
† **Krzechkość, i,** blm. *kruchość, słabość, ułomność.* Głosy w. XV. <KRUCH>
[**Krzechtać, a, ał**] p. **Krzekać.**
[**Krzechtanie, a,** blm.] czynność cz. **Krzechtać.**
Krzecina, y, lm. **z** a. **Szanta, Bezząb** bot. (marrubium) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunek: K. pospolita, Listki zbabczone, Szanta (m. vulgare). <Od [Krzet] = kret>
× **Krzeczeć, y, ał** p. **Krzeknąć:** Siedzi nieraz słowik w ciszy, kiedy w lesie krzeczą sroki. Kras.
Krzeczek, czka, lm. **czki 1.** † Zalać krzeczka = *upić ś.:* Gdy ś. w ciepłej piekarni rozgrzejesz, a krzeczka owak po swojemu zalejesz, prawże nowiny, praw flisowskie dzieje. Klon. **2.** a. † **Krzączek** zool. = a) (trochosa singoriensis) *wielki pająk z rodziny lycosidae.* b) † p. **Skrzeczek:** Czyhają na bogacza, aby go podkopali, jako krzeczka w jamie. Rej. <? Dźwn. KRZEK>
× **Krzeczenie, a,** blm., czynność cz. **Krzeczeć.**
† **Krzeczet, a,** lm. **y** p. **Krzeczot.** Troc.
Krzeczkowy przym. od **Krzeczek:** Od ukąszenia krzeczkowego człek szaleje i muzyką leczony bywa. Troc.
† **Krzeczny** = **Grzeczny:** Nic krzecznego nie powiadasz. Mącz. <p. Grzeczny>
Krzeczot, a, lm. **y,** † **Krzeczet,** † **Kryczot,** × **Kreczet,** × **Kreczot** zool. = **Białozór:** Raróg K. rudego pióra. Wójc. K. nazwa raroga rudego pióra, błękitnego dzioba i nóg. Cyg. <Ukr. kreczèt>
† **Krzeczy** = **Grzeczy.** <K + Rzecz>
× **Krzek, u,** blm. p. **Skrzek.** <KRZEK>
Krzekać, a, ał, [**Krzechtać**] (o świniach) *grzać ś., rochać ś., rząchać ś., lochać ś., kiernozić ś., hukać ś., latować ś.* <Dźwn.>
Krzekanie, a, blm., **Krzektanie** czynność cz. **Krzekać.**
× **Krzekliwy** p. **Skrzekliwy.**
× **Krzeknąć, nie, nął,** nied. × **Krzeczeć** *zaskrzeczeć:* W drodze jej pies powąchał, a ona krzeknęła przeraźliwie, to pies zaraz uciekł. Pas. <KRZEK>
× **Krzeknięcie, a,** blm., czynność cz. **Krzeknąć.**
× **Krzekot, u,** lm. **y** p. **Krzekotanie:** W moczarach posłyszeli nocą głuszące żab krzekoty. Krasz.
Krzekotać, cze, tał 1. × p. **Grzechotać:** Kokosz krzekocze. Dudz. Żaby, które faraona karały, codzień tu krzekotają przeciwko prawdzie chrześcijańskiej. Birk. **2.** [K.] *wydawać głos właściwy sroce.* <Dźwn.>
× **Krzekotanie, a,** lm. **a,** × **Krzekot** czynność cz. **Krzekotać:** Krucy, wzbiwszy ś. z wielkim krzekotaniem, bili na okręt. Kosz.
× **Krzekotka, i,** lm. **i** p. **Grzechotka:** Krzekotki, wyganiania Judasza. Smotr.
[**Krzekrzew, wia,** lm. **wie**] p. **Cietrzew.**
Krzektać, cze, tał *wrzeszczeć, skrzeczeć jak sroka:* Sroczka krzekce, będą goście nowi. Szymon. <Dźwn.>
Krzektanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Krzektać. 2.** p. **Krzekanie.** Mrong.
Krzem, u, blm. chem. *pierwiastek niemetaliczny z gromady węgla,* Si. <Z Krzemień>

[**Krzem, mienia** a. **minia,** lm. **mienie**] p. **Krzemień.** Zdr. **Krzemyk, Krzemyczek,** [**Krzemyszek**].
Krzemek, mka, lm. **mki** chem. *związek krzemu z jakimbądź innym pierwiastkiem:* K. żelaza.
× **Krzemiak, a,** lm. **i** p. **Krzemieniak.** Łab.
Krzemian, u, lm. **y** chem. *sól kwasu krzemowego.*
× **Krzemieniak, a,** lm. **i,** × **Krzemiak** *ciało kopalne, w którego skład wchodzi przeważnie krzemionka.*
Krzemienica, y, lm. **e** *grunt krzemienisty:* Te kamyki chłopi nazywają krzemienicą. Torz.
× **Krzemienić, i, ił** *zamieniać w krzemień, kamienić, zatwardzać:* K. serce.
× **Krzemieniec, ńca,** lm. **ńce 1.** *droga kamienista:* Niech mię Święty Duch uzbroi, żebym tu ostrym śmierci idącym krzemieńcem w niebie był tryumfalnym koronowan wieńcem. Pot. **2.** a. × **Krzemienioskał** *skała krzemienna, kwarcowa, kwarcyt.* Łab.
Krzemienieć, eje, ał *zamieniać ś. w krzemień, kamienieć, twardnieć.*
Krzemienienie, a, blm. **1.** × czynność cz. **Krzemienić. 2.** czynność cz. **Krzemienieć.**
× **Krzemienioskał, u,** lm. **y** p. **Krzemieniec.**
Krzemieniowy p. **Krzemienny.**
Krzemienisto przys. od **Krzemienisty.**
Krzemienistość, i, blm. rz. od **Krzemienisty.**
Krzemienisty, † **Krzemieżny 1.** *pełen krzemieni, kamieni, kamienisty:* Grunt K. **2.** *podobny do krzemienia, zamieniony w krzemień, skamieniały:* Wapień zbity K. Kamień K. p. **Kamień.** Przen.: Każda dziewka by lilija, krzepka, krzemienista, a nimbyś ty ją uszczypnął, zjadłbyś djabłów trzysta. Pśń. × Przen.: *zatwardziały, kamienny, nieczuły:* Oto sowity ten płacz i łzy moje niech krzemieniste wzruszą serce twoje. Koch. W.
Krzemienny, Krzemieniowy przym. od **Krzemień:** Grot K. Siekierka krzemienna. Kamień K. p. **Kamień.** Mączka krzemienna *(= pył z krzemienia).* Droga krzemienna *(= krzemieniami brukowana).* Jeleń pierzchliwy nigdy nie zasnął w tym krzemiennym jarze. Słow. Stacja krzemienna *(= osada z czasów przedhistorycznych).* Okres K.
Krzemień, a, lm. **e,** [**Krzem**] **1.** † *kamień:* Drogi tak sporządzali, gdzieby idąc o żaden nie obraził nogi K. ostry. Tw. Twardszy w sercu grzesznik nad sam K. twardy. Kulig. **2.** a. **Skałka** min. *mieszanina krzemionki bezpostaciowej z krzemionką krystaliczną:* K. dawniej zastępował w broni palnej pistony, teraz zaś używa ś. czasem do krzesania ognia. Zimny K., lecz skoro krzesiwem go trącą, ogień sypie. Pot. Łatwo w polu o K., kiedy krzesiwo u pasa. Prz. Wypadają drugdy te skry, jako z krzemienia, gdy go tkniesz żelazem. Birk. K. pływak a. pływający = *bryła zlepionego pyłu krzemiennego tak lekka, że pływa po wodzie.* Łab. Promień słoneczny, kiedy śród roli padnie na krzemienia skibę. Mick. Róża przy niej jest pokrzywą, brylant krzemieniem, słońce świeczką łojową. Gom. **3.** w lm. *zł. cwancygiery, srebrniaki.* <KRZE(M)>
† **Krzemiezić, i, ił** *umacniać, krzepić:* A już naszy poczęli słabnąć w onej rzezi, choć ich ochota, choć ich zwycięstwo krzemiezi. Pot.
† **Krzemiezny** p. **Krzemieżny:** Młodość krzemiezna. Pot.
† **Krzemieżny,** † **Krzemiezny 1.** p. **Krzemienisty. 2.** przen. a. † **Krzemiężny** *krzepki, tęgi, silny, zdrowy, jary:* U niego młodość rzeźwa, krzemieżna. Pot.

†**Krzemięzić się, i ś., ił ś.** *krzepić ś., rzeźwić ś., nie dawać ś.:* Choć słaby, gwałtem ś. krzemięzi. Pot. Stare krzemiężąc ś. kości, do płonnej ogniem pałają miłości. Wad. <? KRZE(M)>

†**Krzemiężenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Krzemięzić ś.**

†**Krzemiężność, i,** blm. rz. od **Krzemiężny:** Dawna w niej trwa K. Żebr.

†**Krzemiężny** p. **Krzemieżny.**

Krzemionka, i, blm. chem. *dwutlenek krzemu,* SiO_2, *a. rozmaite kwasy krzemowe:* K. bezkształtna, krystaliczna, bezwodna, galaretowata, rozpuszczalna. <Od Krzemień>

Krzemionkowy przym. od **Krzemionka:** Osad K. w ściankach komórek traw. Łupek K. (gieol.) p. **Ftanit.** Malachit K. (min.) p. **Chryzokola.** Czerwony żelaziak K. (chem. i min.) p. **Hematyt.** Kamień K. p. **Kamień.**

Krzemionówka, i, lm. **i** myśl. *strzelba starego systemu z krzemieniem u zapału,* skałkówka.

Krzemny p. **Krzemowy.**

Krzemowy, Krzemny przym. od **Krzem:** Kwas K.

Krzemyczek, czka, lm. **czki** p. [**Krzem**].

Krzemyk, a, lm. **i** p. [**Krzem**].

[**Krzemyszek, szka,** lm. **szki**] p. [**Krzem**].

[**Krzenie, a,** blm.] czynność cz. **Krzyć.**

Krzepa, y, blm. **1.** × p. **Krzepkość. 2.** [K.] *bogactwo.*

1. Krzepak *krzepki:* W miesiąc już zdrów i K. dosiadał koni. Wójc.

2. Krzepak, a, lm. **i** *wał główny machiny, zwykle poziomy.*

[**Krzepciejszy**] p. **Krzepki.**

[**Krzepciny, in,** blp., **Śnice**] *drążki wprawione w oś zadnią wozu.*

[**Krzepcizna, y,** lm. **y, Skręt**] *część wozu, złożona z dwuch drewien, wbitych w oś.*

× **Krzepczeć, eje, ał** p. **Krzepić:** Krzepczeją członki duchem. Brud. <Od Krzepki>

× **Krzepczej** p. **Krzepko.**

× **Krzepczejszy** p. **Krzepki.** L.

× **Krzepczenie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Krzepczeć. 2.** czynność cz. **Krzepczyć.**

†**Krzepczy, ego,** lm. **owie** *tancerz:* Kazał dać dukata tancerzom czyli krzepczym, za to, że krzepczyli. Paw. <Słc. krepčík = tancerz>

× **Krzepczyć, y, ył** p. **Krzepić:** Wojska zbierał, przyjacioły zwodził i niemi ś. krzepczył. Górn.

†**Krzepczyć, y, ył** *tańczyć:* Kazał dać dukata tancerzom czyli krzepczym za to, że krzepczyli. Paw. <Słc. krepčit' = tańczyć>

Krzepiak, a, blm. *gatunek piwa, wyrabianego po raz pierwszy w Warszawie.*

[**Krzepianek, nka,** lm. **nki**] *opaska płócienna, wkładana na głowę przez dziewczęta na chrzciny, wesela i t. p.*

Krzepica, y, lm. **e** bud. *belka wzmacniająca, podpierająca, zabezpieczająca mocne stanie innej,* zastrzał, miecz.

Krzepić, i, ił, × **Krzepczyć** *robić krzepkim, pokrzepiać, posilać, zasilać, sił dodawać, wzmacniać:* K. siły, ducha, odwagę, nadzieję. K. w sobie nadzieję. Rzew. Spokojność wiary jak deszcz wiosenny krzepi bujną niwę. Słow. Drugich znużenie krzepił, zniechęcenie rozpraszał. Krasz. Wśród walki na to pomny, że go Pan Bóg siłą krzepi. Pol Śpieszaj, rycerzu, ożywić duch męski, K. słabnących śpieszaj. Mick. Ramiona do nowego krzepili rozboju. Mick. Oni, kiedy praw słaba chwieje ś. budowa, krzepili ją łańcuchem rycerskiego słowa. Mick. Lek.: Krzepiące leki = *wzmacniające, orzeźwiające* (remedia tonica). **K. ś. 1. a.** × **Krzepczyć ś.,** × **Krzepczeć,** × **Krzepnąć** *stawać ś. krzepkim, wzmacniać się, nabierać sił, zasilać się:* Gdy się w wzroście szczep coraz krzepił i listki wydał... Kras. Już ś. był tym balsamem (nauką Chrystusa) Egipcjanin krzepił. Słow. O mój książę! krzep ś. w sobie. Słow. Dajże Panie Boże, aby zgoda i miłość trwały i krzepiły ś. Krasz. Krzepił ś. w bitwie, ale siły ustawały. Troc. Płótno od wilgoci ś. krzepi. Troc. [Jak ś. masz? — Krzepię ś., jak mogę, trzymam ś. jak mogę]. Serwaser złoto od srebra odgania, tak, że srebro na wodzie ś. krzepi jak łój. Haur. (= *krzepnie). 2.* **K. ś,** [**Krzepieć**] = a) *mieć ś. dobrze na zdrowiu, trzymać ś.* b) a. [**Krzepnieć**] (o mrozie) *wzmagać ś.* <KRZEP>

[**Krzepieć, eje, ał**] p. **Krzepić:** Mróz krzepieje.

Krzepienie, a, blm., czynność cz. **Krzepić.**

Krzepienie się, a ś., blm., czynność cz. **Krzepić ś.**

[**Krzepień, a,** lm. **e**] *roś. krępulec.*

[**Krzepik, u,** lm. **i, Krzepnik**] *jakaś roślina, lecząca suchoty.*

[**Krzepisz, u,** blm.] *jakieś ziele lecznicze:* Dzieci kąpią w krzepisie, żeby krzepniały. <KRZEP>

Krzepki, [**Krepki**], st. w. × **Krzepczejszy,** [**Krzepciejszy, Krzepniejszy**] **1.** *mocny, rzeźwy, rzeźki, żwawy, czerstwy, jary:* Stary, ale K. Wszyscy Soplicowie są, jak wiadomo, krzepcy, otyli i silni. Mick. Wyście krzepcy i zdrowi, jedźcie służyć krajowi. Mick. K. dąb, starzec. Każda dziewka by lilija, krzepka, krzemienista, a nimbyś ty ją uszczypnął, zjadłbyś djabłów trzysta. Pśń. K. umysł. Aż dusi od woni krzepkich. Gom. **2.** [K.] = a) *prędki:* K. taniec. b) *bogaty, zamożny.* <KRZEP>

Krzepko, st. w. × **Krzepczej** przys. od **Krzepki,** × **Krepko:** Trzymać ś. K. Skrzypek u sukni zakasał rękawek, ścisnął gryf K. Mick. (= *mocno).* Mężczyzna średniego wzrostu, zbudowany K. Krasz. Poczynały K. dźwigać ś. do nowego życia. Krasz. b) *zdrowo:* To dziecko K. ś. chowa. Rosło K. i bujno i gorące a niecierpliwe. Krasz.

Krzepkogłowy *mający krzepką głowę.* <Krzepki + Głowa>

Krzepkość, i, blm. **1.** rz. od **Krzepki;** × **Krepkość,** × **Krzepa. 2.** fizj. (tonus) *napięcie, nastrój.*

[**Krzepkożył, a,** lm. **y**] *żyła a. tętnica.* <Krzepki + Żyła>

Krzepliwość, i, blm. rz. od **Krzepliwy:** Działanie wstrzykiwań peptonowych na organizm zwierzęcy, a szczeg. na K. krwi.

Krzepliwy *zdolny do krzepnięcia.*

Krzepnąć, nie, nął a. pł 1. a. × **Krzepnieć** *przechodzić ze stanu ciekłego do stałego, stawać ś. gęstym, tężeć, zsiadać ś., twardnieć, ścinać ś.:* Tłusty rosół, masło rozpuszczone krzepnie. Krew czarna krzepnęła. Krasiń. Przen.: Krew we mnie krzepnie (= *stygnie).* Zając sędziwy, gdy mu już krew w żyłach krzepnie. Mick. Podniósł dłoń krzepnącą i skonał. Krasz. (= *stygnącą).* Jutro ręce poczuje krzepnące w kajdanach. Krasiń. (= *drętwiejące).* Od zimna K. Zigr. (= *kostnieć).* Przen.: Tymczasem Otton nie krzepnął gnuśnością i lubym bytem. Nar. Już ten wzrok... błyskał po wierzchu duszy, która do dna krzepła. Mick. **2.** × p. **Krzepić.** Mrong. <KRZEP>

[**Krzepnieć, eje, ał 1.** × p. **Krzepnąć:** Krew we mnie krzepnieje. L. **2.** [K.] p. **Krzepić.**

[**Krzepniejszy**] p. **Krzepki.**

Krzepnienie, a, blm. **1.** p. **Krzepnięcie. 2.** czynność cz. **Krzepnieć.**

Krzepnięcie, a, blm., **Krzepnienie** czynność cz. **Krzepnąć:** Punkt krzepnięcia = *temperatura, w której ciecz krzepnie na ciało stałe.* K. wody (= *marznięcie).*

Krzepnik, a, lm. **i 1.** *środek pokrzepiający, zawarty w sokach niektórych jagód i owoców, np. malin, porzeczek,* pektyn, pektyna. **2.** [K.] p. **Krzepik.**

× **Krzepona, y,** lm. **y** *głąb kapuściany, kaczan.* <? KRZEP>

Krzesać, sze, sał, † **Krzosać,** † **Krzesić,** [**Krzosać, Krzeszyć**], jednot. × **Krzesnąć 1.** *przez uderzanie wydobywać (iskrę, ogień):* Z kości lwich, że twarde są, jako z krzemienia ogień krzeszą. Birk. Za niemi szła szlachta, krzesząc w takt pałaszami iskry z kamieni. Chodź. (Światło) iskry krzesało w zapadłych, lecz bystro biegających oczach. Orzesz. **2.** *uderzać tak, że aż iskry lecą:* Jedzie Kozak z Ukrainy, podkówkami krzesze. Pśń. Przyśpiewuje, w podkówki krzesze. Len. Winą? — powtórzył niecierpliwie, podkówką cegłę krzesząc. Gom. Pałaszem bruki krzesał. Jabł. W tej chwili zaczęto K. coraz to częściej. Kaczk. (= *składać ś. pałaszami w pojedynku).* Już bruk, ziębiącą obleczony szatą, od stalnej fryzów nie krzesany stopy. Mick. **3.** przen.: K. bruki, × po bruku K. = *zbijać, szlifować bruki, włóczyć ś., wałęsać ś., zbijać bąki po ulicach.* **4.** *okrzesywać, oskrobywać; obcinać, ociosywać, oczyszczać:* Safjanowy rozwinął pokrowiec angielski, zeń nożyczki dobył, temi krzesze podbródek baronowi. Mick. K. drzewo. Był to krzesany dąb na Polifema. Słow. Przen.: Występki, które z nami wzrosły i rozkrzewiły ś., trudno już K. i wypleniać. Pilch. Gdy muszkiet razem i armata krzesze, niejeden Turczyn i Tatar ś. wali. Jabł. **5.** † za kim = *stać, obstawać, ujmować ś., głosować, kruszyć kopję:* Nie bożym, swoim głosem krzeszą za swywolą. Pot. Ginąć mielibyśmy? lepszy wszystkich zdaniem pokój, więc już i jawnie jęli K. za nim. Pot. **6.** [K.] = a) *bić:* Matka kijem krzesze. b) *ciosać, strugać:* Suhaj w lesie kołyseczkę krzesze. c) *tańczyć.* **K. ś. 1.** *rąbać ś., bić ś., siec ś.* **2.** × *nabierać ogłady, wykształcenia.* Mrong. <KRZOS>

[**Krzesanica, y,** lm. **e**] *skała stroma, wysoka i gładka:* Wielkie świetliste place blasku skoczyły na czarne pole granitów, na dzikie krzesanice, gdzie już tylko gdzieniegdzie żółty mech połyskuje. Żer. <KRZOS>

Krzesanie, a, blm., czynność cz. **Krzesać.**

Krzesanie się, a ś., blm., czynność cz. **Krzesać ś.**

Krzesanina, y, blm. p. **Okrzos.**

Krzesany, ego, blm.] *rodzaj tańca.*

[**Krzescijan, a,** lm. **y**] = **Chrześcijanin.**

[**Krzescyjan, a,** lm. **anie**] p. **Chrześcijanin.**

Krzeseleczko, a, lm. **a** p. **Krzesło:** Józia na krzeseleczku sama jedna ze spuszczoną główką robiła pończochę. Krasz.

[**Krzeseleńko, a,** lm. **a**] p. **Krzesło:** I usiadł ci w krzeseleńku i zaśpiewał dzieciąteńku. Pśń.

Krzesełko, a, lm. **a 1.** p. **Krzesło. 2.** w lm. a. **Leziwa** *składane drabinki do wyjmowania pszczół.* Cz.

1. † **Krzesić, i, ił,** [**Krzesić, Krzysić**] *ożywiać, wskrzeszać, cucić:* Prorocy działali znaki i ukazowali dziwy, krzesili też umarłe. Rej. Co zemglał, to go krzesił wodą i tłukł, pokiela nie dobił. Ork. Darmo mártwego K. <KRZES>

2. † **Krzesić, i, ił** p. **Krzesać.** <KRZOS>

× **Krzesidełko, a,** lm. **a** p. **Krzesidło.**

× **Krzesidło, a,** lm. **a** p. **Krzesiwo.** Zdr. × **Krzesidełko.**

Krzesiwko, a, lm. **a** p. **Krzesiwo.**

Krzesiwo, a, lm. **a,** × **Krzesidło,** [**Krzosidło, Krzósidło**], × **Krzos 1.** a. **Ogniwo** *narzędzie służące do krzesania, wydobywania ognia, zwykle ze stali, która uderzona o krzemień, wydaje iskry:* W osobnej kieszonce nóż, krzesiwa, skałki i inne myśliwskie sprzęciki. Chodź. Podsyp zapał, a żywo zczyść paznogciem K. Mick. **2.** *zamek u strzelby, kurek z panewką.* **3.** [K. a. **Parzenica**] *rodzaj wyszycia na spodniach góralskich.* **4.** chem.: K. chemiczne a. K. Doebereinera = *przyrząd używany do wzniecania ognia przed wynalezieniem zapałek* (strumień wodoru kierował ś. w nim na gąbkę platynową i przez to zapalał), in. gazopirjon. Zdr. **Krzesiwko.** <KRZOS>

Krzesło, a, lm. **a,** † **Krzasło,** [**Krzasło, Krzeszło**] **1.** *sprzęt stolarski do siedzenia, stołek porządniejszy z plecami i z poręczami lub bez poręczy:* K. wyplatane, wyściełane, gięte a. wiedeńskie, meblowe. (O hamaku:) Rodzaj krzesł używany w Kolumbji i stosowny do gorącego klimatu tej krainy: jest to siatka jedwabna, zawieszona na dwuch kwiecistych drzewach. Słow. Ustawiać krzesła. Kto nie ma krzesła, niech stoi. Prz. Będąc chorym, kazał ś. wnieść w krześle na wybory. K. sędziowskie, kurulskie. Przen.: To byli wybrani — ojcowie narodu, ci zmarli na kurulskich krzesłach swoich, ale tych policzyć można. Krasz. **2.** przen.: K. senatorskie = *senatorstwo.* K. akademickie = *godność członka akademji.* Otrzymać K. w senacie. Ofiarowano mu K. w akademji. Kasztelan witebski! Wszakże to w senacie nizkie, drążkowe K. Mick. K. otrzymał sendomirskie. Troc. Król Jegomość powołuje cię do boku swego i konferuje wakujące K. kasztelanji tego prześwietnego województwa. Chodź. Szczęśliwszy nad drugich, bo go same spotykają krzesła i urzędy w domu go szukają. L. Przen. *senator:* Na tym weselu były krzesła, mitry i ordery. Rzew. Tak zginął pan potężny, pobożny i prawy, który miał w domu krzesła, wstęgi i buławy. Mick. Bóg nie rozróżnia cepu od krzesła. Prz. (= *chłopa od senatora).* **3.** [Krzesła] lm. *obie lędźwie:* Boli mię w krzesłach. **4.** lek.: K. porodowe = *K., na którym dawniej powszechnie sadzano kobiety rodzące* (sella obstetricia). Zdr. **Krzesełko, Krzeseleczko,** [**Krzeseleńko**]. <? KRZE(SŁ)>

Krzesłowaty, Krześlaty, † **Krzasłowaty 1.** *podobny do krzesła.* **2.** † *zgięty, krzywy, garbaty, sękaty:* Drzewo jałowcowe jest krzesłowate. Trzyc. **3.** † *nizki, przysadzisty:* Człowiek wzrostu krzesłowatego. Baz.

Krzesłowy przym. od **Krzesło**; przen. *senatorski:* Większi kasztelanowie na krzesłach, a stąd krzesłowemi zwani, a mniejsi na ławkach za pierwszemi siedzieli. Skrzet. Dobra królewskie krzesłowe = *przeznaczone dla senatorów.* W Rzymie budowniczy K. = *edyl kurulny.*

Krzesnak, a 1. lm **i** p. **Chrzesnak:** Już niosą K. złotem powleczony. Auszp. **2.** [K., lm. **cy**] = **Chrześniak.**

× **Krzesnąć, nie, nął** p. **Krzesać.**

× **Krzesnięcie, a,** blm., czynność cz. **Krzesnąć.**

† **Krzesny,** [**Krzesny**] p. **Chrzestny:** Kmotry zowią ojcami krzesnemi. Hrb.

† **Krzest, krztu,** † **krstu** a. [**krtu**], lm. **krzty,** [**Krzest**] p. **Chrzest:** We krztu świętego sa-

dzawce ś. kąpię. Pot. Nie jednegoście Boga ani krstu, ani wiary ludzie. Orzech. K. święty przymie. Kaz. 1555.

[**Krzestniaczka, i,** lm. i] p. **Chrześniaczka.**

[**Krzestniak, a,** lm. cy] p. **Chrześniak.**

†**Krzestnica, y,** lm. e = **Chrzcielnica.**

[**Krzestnik, a,** lm. cy] = **Chrześniak.**

†**Krzestny** i [**Krzestny**] p. **Chrzestny:** K. ociec. Kn. Ojcze K. Sienk.

[**Krzestować, uje, ował, Chrzestować**] *trzymać do chrztu.*

[**Krzestowanie, a,** blm.] czynność cz. **Krzestować.**

†**Krzestowany, ego,** lm. **i** = **Chrześcijanin:** Od Chrystusa chrześcijany, od krzyżma krzestowanemi. Wuj.

[**Krzesz, u,** lm. e] *drzewo kruchsze sosen z części ku północy zwróconej.* <? KRZES>

[**Krzesza, y,** lm. e] *nazwa krowy.* <?>

1. †**Krzeszenie, a,** blm., [**Krzeszenie**] czynność cz. **1. Krzesić.**

2. †**Krzeszenie, a,** blm., [**Krzeszenie**] czynność cz. **2. Krzesić i Krzeszyć.**

[**Krzeszło, a,** lm. a] p. **Krzesło.**

[**Krzeszyć, y, ył**] p. **Krzesać.**

[**Krzeszyna, y,** blm.] *ziele herba marrubii.* <?>

[**Krześ, Kryśń**] w połączeniu: [Psia K.] = *klątwa.* <Eufemistycznie zamiast „psia krew“>

†**Krześcijan, a,** lm. **i** a. **y,** [**Krześcijan**] p. **Chrześcijanin:** Macie osierdzie (= gniew) przeciwko jemu, jako inszy krześcijani. Orzech. Choć to krześcijany. Ork.

†**Krześcijanin, a,** lm. **anie,** [**Krześcijanin**] p. **Chrześcijanin:** Tak nas krześcijany uczy apostoł. Kaz. 1555. Wiele dobrych rzeczy Pan Jezus uczynił wszytkim krześcijanom. Kaz. 1555.

[**Krześcijanka, i,** lm. i] p. **Chrześcijanka.**

†**Krześcijański,** [**Krześcijański**] p. **Chrześcijański:** Wiara krześcijańska. Kaz. 1555. Rozlanie krwie niesłychane ludzi krześcijańskich. Orzech. Ma też wszelka krześcijańska matka czeladna dziatki z pilnością wychować. Sekl. Kraj K. Sienk. †**Po krześcijańsku,** [**Po krześcijańsku**], †**Krześcijańskie** *po chrześcijańsku:* Posłuchajcie, co wam po dobremu i po krześcijańsku powiem. Sienk.

†**Krześcijańskie** p. **Krześcijański.** Orzech.

†**Krześcijaństwo, a,** blm., [**Krześcijaństwo**] = **Chrześcijaństwo:** Soliman, turecki cesarz, okrutny nieprzyjaciel wszego krześcijaństwa. Orzech.

[**Krześlak, a,** lm. **i**] *poczwara, zły duch.* <Por. Kraśnię>

Krześlarka, i, lm. **i** *żona krześlarza.*

Krześlarski przym. od **Krześlarz:** Cech K.

Krześlarstwo, a, blm. *rzemiosło krześlarzy.*

Krześlarz, a, lm. e *stolarz, wyrabiający krzesła.*

Krześlaty p. **Krzesłowaty:** Krętej dróżce towarzyszy krześlata wierzba, co ciągle obcinana i znów obrośnięta, pięćdziesiąte już może rodzi prawnuczęta. Moraw.

[**Krześląg, a,** lm. **i**] p. **Szesląg.** <Krzesło + Szesląg>

†**Krześlenie, a,** blm., czynność cz. **Krześlić.**

†**Krześlenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Krześlić ś.**

†**Krześlić, i, ił** p. **Kreślić.** †**K. ś.** *kreślić ś., określać ś., tłumaczyć ś.:* Jął ś. K., powiada, że zbłądził. Piotr.

[**Krześnia, i,** lm. e] *trześnia, czereśnia.* <Zam. **trześnia**>

[**Krześniaczka, czki,** lm. **czki**] p. **Chrześniaczka:** Wyście moi krewni, a ona tylko K. Sienk.

[**Krześniak, a,** lm. **cy**] p. **Chrześniak.**

Krześnica, y, lm. e **1.** [K.] p. **Chrześniaczka. 2.** † p. **Chrzcielnica.**

[**Krześniczek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Krześnik.**

[**Krześniczka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Chrześniaczka. 2.** p. **Chrzestniczka.**

[**Krześnię, ęcia,** lm. **ęta**] *dziecko chrzestne, [chrzestnię].*

[**Krześnik, a,** lm. **cy**] p. **Chrześniak.** Zdr. [**Krześniczek**].

[**Krześny**] = **Chrzestny.**

[**Krzet, a,** lm. **y**] p. **Kret.**

Krzew, u, lm. **y** bot. **1.** p. **Krzak:** Drzewo jeden tylko pień, krzewy zaś więcej ich pospolicie z korzenia wydają. Kluk. Drzewa i krzewy liśćmi wzięły ś. za ręce. Mick. Tratują łąki i niszczą krzewy. Zal. Na stole krzewy róż i jaśminu. Krasiń. Przen.: Wielkiego posiewu szeroko w świecie Pan rozrzucił ziarna, i co ma urość — rośnie z tego krzewu. Pol. **2.** K. czysty p. **Niepokalanek. 3.** K. strojny p. **Jaskrota. 4.** K. woskorodny p. **Woskownica.** Zdr. **Krzewik.** <KIERZ/KRZ>

Krzewiasto przys. od **Krzewiasty.**

Krzewiasty, Krzewisty *mający postać krzewu, obfity w krzewiny, obficie krzewiący ś., rozgałęziony, rozłożysty, rosochaty:* Krzewiaste złożenie w minerałach, naśladujące odnogi i latorośle drzewne. Łab. Bot.: Brzoza krzewiasta p. **Brzoza.** Embr.: Kosmówka a. skórówka krzewiasta p. **Kosmówka.**

Krzewica, y, lm. e bot. p. **Krzyca.**

Krzewiciel, a, lm. e *ten, co krzewi:* Wspomnijmy Jezuitę Bohomolca, żarliwego miłośnika i krzewiciela rzeczy ojczystych. Wit.

Krzewicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Krzewiciel.**

Krzewić, i, ił 1. *krzewy robić, rozradzać, rozkrzewiać, rozpładzać:* K. płonki. L. K. winnicę. Troc. Przen.: Wiatr płomieniste krzewi pożary. Troc. **2.** przen. *rozmnażać, rozszerzać, szerzyć, rozpowszechniać:* K. naukę, rzemiosła, przemysł. **K. ś. 1.** *rozradzać ś., rozpleniać ś., rozrastać ś.:* Złe ziele najlepiej ś. krzewi. Kras. Wszelkie drzewo dwojako ś. krzewi, na dole i na wierzchu. Trzyc. Przen.: Nie wiem skąd pamiątka pana, coś niby jak rozsada w jesieni zasiana, przez całą zimę w moim sercu ś. krzewiła. Mick. Smutne pamiątki wzrastają bez końca, i tak ś. krzewią, jak czarne cyprysy. Słow. **2.** przen. *rozszerzać ś., szerzyć ś., rozpowszechniać ś., mnożyć ś.:* Nieprawość srodze ś. krzewi i rozmnaża. Wiśn. Światło w narodzie ś. krzewiło. Lel. <KIERZ/KRZ>

Krzewie, a i. blm. zb., †**Krże,** †**Krzewina,** [**Krzaczyna**] *krzewy, krzaki, zarośla, gęstwina:* Między gęste K. schodzą trabanci z piłami, z topory. Mick. Owca bieży w gęsty las i K. Wor. Łąki, krzewiem porosłe. Pol. Zwieńcz mnie różanym krzewiem. Zag. **2.** [K., lm. **a**] p. **Krzak.**

Krzewienie, a, blm., czynność cz. **Krzewić:** Będzie moc twa jako moc krzewienia. Mick.

Krzewienie się, a ś., blm., czynność cz. **Krzewić ś.**

Krzewik, a, lm. **i** p. **Krzew:** Koral, K. morski. Bobr.

Krzewina, y, lm. **y 1.** p. **Krzak:** W lasach małych krzewin i chróścin, jako to bzowiny, kruszyny, ptaszożobu nie cierpieć. L. Pytać ś. dębiny, kto jej dał patent rosnąć nad wszystkie

krzewiny. Mick. Przen.: Padyszach nie ma takiej krzewiny w sadzie rozkoszy w Stambule. Mick. Może gdzie radość błyśnie niespodziana, nie dam ja urość tej bujnej krzewinie. Słow. Przez dobroć rosnąć pozwalają fałszu krzewinie. Słow. **2.** †p. **Krzewie. 3.** [K.] *gatunek wierzby.* Zdr. **Krzewinka.**

Krzewinka, i, lm. **i** p. **Krzewina.**

Krzewinkowy 1. przym. od **Krzewinka. 2.** bot. =a) ×K. indycht p. **Niedoszla.** b) Krzewinkowa wiśnia (prunus chamaecerasus) *roś. z rodzaju śliwy.*

Krzewinowaty *mający postać krzewiny:* Zioła krzewinowate o skórzastych, nieopadających na zimę listkach.

Krzewisko, a, lm. **a** *miejsce zarosłe krzewami.* Mrong.

Krzewisto, Krzewiście przys. od **Krzewisty:** Zimny len niekrzewisto rośnie. Przędz.

Krzewistość, i, blm. rz. od **Krzewisty.**

Krzewisty 1. p. **Krzewiasty:** W niepogodę uciekają pod krzewiste drzewo. Bud. B. **2.** anat.: Splot K. tętnic (plexus dendriticus). **3.** bot.: a) Krzewiste jajko (solanum melongena) *roś. z rodzaju psianki.* b) K. rozchodnik p. **Rojnik. 4.** embr.: Błona a. kosmówka a. skórówka krzewista p. **Kosmówka.**

Krzewiście p. **Krzewisto:** Drugi z ojców dał wzrost lipie, co rozrasta ś. K. Syrok.

Krzewki 1. ×p. **Krewki. 2.** †i [K.] p. **Kruchy:** [Sól jest siwa, krzewka i krystaliczna. Ciało człowieka jest krzewkie i podlega wielu chorobom].

×**Krzewkość, i,** blm. rz. od **Krzewki,** p. **Krewkość:** Z całą szparkością i krzewkością, butą i porywczością Samuel szlachetnego coś w sobie zachowywał. Krasz.

†**Krzewnik, a,** lm. **i** *morwa.*

Krzewny, Krzewowy przym. od **Krzew:** Pień K. od ziemi zaraz w gałęzie ś. rozrasta. Jund. Lew wypadszy ryczy i straszliwie swą radość krzewnej głosi dziczy. Przyb. *(= w krzewach mieszkającej).*

×**Krzewodom, u,** lm. **y** *cieplarnia, oranżerja, roślinarnia, trepauz.* <Krzew+Dom>

×**Krzewokształt, u,** lm. **y 1.** *zewnętrzna postać krzewu.* **2.** min. p. **Dendryt.** <Krzew+Kształt>

Krzewowato przys. od **Krzewowaty.**

Krzewowaty *podobny do krzewu:* Bot.: Brzoza krzewowata p. **Brzoza.**

Krzewowy p. **Krzewny.** Bot.: Klon K. p. **Klon.**

†**Krzeźwić, i, ił** *trzeźwić, rzeźwić, orzeźwiać, krzepić, pokrzepiać.* <p. Trzeźwić>

†**Krzeźwieć, eje, ał** *trzeźwieć, rzeźwieć, czerstwieć, pokrzepiać ś.* Kn.

†**Krzeźwienie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Krzeźwić. 2.** czynność cz. **Krzeźwieć.**

†**Krzeźwy** *rzeźwy, rzeźki, krzepki, czerstwy.* Kn. <p. Trzeźwy>

Krzęcinka, i, lm. **i** bot.=**Janowiec.** <?>

Krzęczeć 1. [K., **ci, ciał**] *krząkać:* To jeno krzęci, beci (o cielętach). **2. y, ał** myśl. (o słomce) *głos wydawać.* <Dźwn.>

Krzęczenie, a, blm., czynność cz. **Krzęczeć.**

[**Krzęk, a,** lm. **i**] **1.** *niedojda.* **2.** *pleciuga.* <? Dźwn.>

[**Krzępek, pka,** lm. **pki**] p. **Krząp:** K. ś. zawinął *(=stało ś. widocznym zagięcie kości ogonowej wskutek wychudnięcia dziecka).*

[**Krzęść, i,** lm. **i, Krząstka**] *roś. skrzyp* (equisetum). <?>

×**Krzęt, u,** lm. **y 1.** *skręt:* Przez dziwne w podawaniu z ręku do rąk krzęty. Przyb. **2.** *skrzętność:* Z krzętem żeby pułki śpieszyły za tym wodzem. Przyb. <KRZĘT>

×**Krzętnie** przys. od **Krzętny,** *skrzętnie:* Tu rozpacz K. chodzi od łoża do łoża. Przyb.

×**Krzętność, i,** blm. rz. od **Krzętny,** *skrzętność.*

×**Krzętny** p. **Skrzętny.**

†**Krzętu-wętu** p. **Krętu-wętu.** L., Troc.

[**Krzężel, i,** lm. **e**]=**Krężel.**

†**Krzno, a,** lm. **a** (kr-zno) *futro:* Kołpaczek czarny, łańcuszki na ręku, K. na ramionach. Krasz. <Por. Czes. Słń. krzno, S. Sł. krъzno, Śr. Łć. crus(i)na= futro>

[**Krzochnąć, nie, nął**] *uderzyć kogo mocno pięścią.* <Dźwn.>

[**Krzochnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Krzochnąć.**

×**Krzos, u,** lm. **y** p. **Krzesiwo:** Stu wpadło junaków z watażką i krzosem. Siem. Przen.: Pierwszymby był tej imprezy krzosem, gdyby... Chr. *(=podnietą, pobudką, pochopem).* <KRZOS>

†**Krzosać, a, ał,** [**Krzosać**] i †**K. ś.** p. **Krzesać:** Lubi po miastach hulać, K., wadzić ś. Opal. [Onemu trzeba już hoblowanego słowa, bo krzosane mu nie godzi].

†**Krzosanie, a,** blm., [**Krzosanie**] czynność cz. **Krzosać:** Prometeusz naprzód wynalazł K. ognia z kamienia. Otw. <KRZOS>

†**Krzosanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Krzosać ś.**

[**Krzosek, ska,** lm. **ski**] *strzałka piorunowa, boży prątek.*

[**Krzosidełko, a,** lm. **a**] p. **Krzosidło.**

[**Krzosidło, a,** lm. **a**] p. **Krzesiwo.** Zdr. [**Krzosidełko**].

×**Krzoska, i,** lm. **i** *dawna strzelba z zamkiem i z krzesiwem, skałkówka, krzemionówka.* <KRZOS>

×**Krzosowy** przym. od **Krzos,** *skałkowy:* Mieliśmy rusznice lontowe, brodate czyli hubczaste, krzosowe, arkiebuzy, muszkiety. Górs.

[**Krzósidło, a,** lm. **a**] p. **Krzesiwo.**

Krzta, y, lm. **y,** †**Krta,** ×**Kszyna,** †**Kszta,** †**Krsztyna,** †**Krszyna,** [**Krta, Krczyna, Krzczyna, Krztyna, Krzyna, Ksta, Ksyna**] *odrobina, kruszyna, źdźbło:* Ani krzty. [Do krzty, do chrzty]=*zupełnie, całkiem, do szczętu, do cna:* Kasia do krzty struchlana była. <KRZT>

†**Krztaniowy** przym. od **Krztań:** Krztaniowa panewka p. **Nagłośnia.**

†**Krztań, i** a. **a,** lm. **e,** [**Krztań**] p. **Krtań.** Wor., Mym. [Jak cie chyce za krztánia, to cie udusze].

[**Krztonić, i, ił**] p. **Krztusić.**

[**Krztonienie, a,** blm.] czynność cz. **Krztonić.**

×**Krztoniowy** p. **Krtaniowy:** Krztoniowa chrząstka. Perz.

†**Krztoń, i,** lm. **e,** [**Krzteń**] p. **Krtań.** Pot.

Krztusić, i, ił *dławić, dusić, pobudzać do kaszlu:* Dym mię krztusi. Gdy go chleb żebrany krztusi... Słow. **K. ś.,** †**Krtunić ś.,** †**Krtusić ś.,** [**Krztonić**] *kaszlać z wysiłkiem, dławić ś., dusić ś.:* Djabeł kurczy ś. i krztusi. Mick. K. ś. ze śmiechu. <KRZT(US)>

Krztusiec, śca, lm. **śce** lek. (pertussis) *swoisty kaszel gwałtowny i zaraźliwy,* koklusz, †kaszel gardła a. zwierzęcy.

Krztuszenie, a, blm., czynność cz. **Krztusić.**

Krztuszenie się, a ś., blm., †**Krsztuszenie** czynność cz. **Krztusić ś.**

[**Krztyna, y,** lm. **y**] p. **Krzta:** Ni mám ani krztyny spyrki.

[**Krzupać, pie, pał, Krzupkać**] *chrupać, gryźć głośno.* <Dźwn.>

[**Krzupanie, a,** blm.] czynność cz. **Krzupać.**

[**Krzupieć, i, ił** a. **ał**] *chrupieć, chrzęścieć:* Śnieg krzupi pod nogami. <Dźwn.>

[**Krzupienie, a,** blm.] czynność cz. **Krzupieć.**

[**Krzupkać, a, ał**] p. **Krzupać.**

[**Krzupkanie, a,** blm.] czynność cz. **Krzupkać.**

[**Krzybiet, btu,** lm. **bty**] p. **Grzbiet.**

Krzyca, y, blm., **Krzewica,** [**Ksyca, Ikrzyca**] bot. (secale cereale var. multicaule) *odmiana żyta pospolitego.* <(I)KR/KOR>

Krzycząco przys. od **Krzyczący:** Ubrany z szykiem, choć nieco K. Wilcz. Stroiła ś. mniej K. i niesmacznie, niż inne Saksonki. Krasz. <Dźwn. KRZYK>

Krzyczący 1. im. od **Krzyczeć. 2.** przen. *wołający o pomstę, niesprawiedliwy, okrutny, ogromny:* Wyrządzono mu krzyczącą krzywdę. **3.** *rażący, jaskrawy, nieharmonijny, bijący w oczy:* Kobiety z arystokracji mało używają krzyczących kolorów. Góry tej strona pokryta nakształt płomyków krzyczącą jaśnią gwoździków. Słow.

Krzyczeć, y, ał p. **Krzyknąć:** K. na kogo = *łajać kogo, fukać, wymyślać na kogo.* Nie bierz tego, bo ojciec będzie krzyczał *(=gniewał ś.).*

Krzyczenie, a, blm., czynność cz. **Krzyczeć.**

Krzyczka, i, lm. **i** zool. **1.** Rybołówka K. p. **Rybołówka. 2.** p. **Trzcinlak.** <KRZYK>

[**Krzyć, y, ył, Krszyć, Krzczyć, Krzcyć, Krzysić**] *kruszyć.* [**K. ś.**] *kruszyć ś.:* Słyszycie, jak ś. krzą odludne kwiaty? Słow. Łamią ś. rosłe trawy, krzą chwasty a zioła składają pod kopyta balsamiczne czoła. Malcz. <KRUCH>

[**Krzyć się, y ś., ył ś.**] *krzaczysto ś. rozrastać, plenić ś., krzewić ś.* <KIERZ/KRZ>

[**Krzydło, a,** lm. **a**] p. **Skrzydło:** Hincza z Rogowa z tych, co w herbie rogi jelenie i K. sępie noszą. Krasz. <p. Skrzydło>

1. Krzyk, u, lm. **i 1.** *krzyczenie a. krzyknięcie, wrzask, hałas:* Żadna z tych ofiar nie wydała krzyku. Mick. Co tam za krzyki? Wyprawiać krzyki *(= burdy, awantury, kłótnie).* Dwór budzi ś., psy w hałas, w K. stróże. Mick. Szlachta w K.: To śmierć pewna! Mick. K. radości = *okrzyk.* K., jęk, wrzawa za pańskim dworem dookoła. Kras. Przen.: Na cześć tego, w co wierzę, z krzykiem ducha zanucę. Or-Ot. W głębi duszy słysząc K. szczęścia daremny, mścił ś. Słow.—K. gęsi. Troc. Zbyt często słyszano K. złowieszczych ptaków. Mick. Żórawiów krzyki. Słow. Krzyki wróblów. Słow. Jastrzębi przeraźliwe krzyki. Krasiń. Innych na niebie nie rozumiał krzyków, prócz wichrów. Mick. K. trąb. Kn. Jednym krzykiem w niebo wszystkie zadźwięczały harfy. Krasiń. Przez okna czarne ciekawe patrzą błyskawice z krzykiem. Słow. *(=z grzmotem).* **2.** *protest krzykliwy, oburzenie, głośne niezadowolenie:* Powstały krzyki. Krzyki retorycznych alarmistów wzmagają ś. perjodycznie w epoce wielkich odmian literac kich. Mick. **3.** *hałas, rozgłos, sensacja, zainteresowanie ś.:* Wynalazek ten narobił wiele krzyku. **4.** gm. *ambaras, kram:* Już po krzyku! *(=już po wszystkim).* <KRZYK>

2. Krzyk, a, lm. **i** zool. p. **Kszyk.** <? KRZYK>

Krzykactwo, a, lm. **a,** × **Krzykaczostwo,** × **Krzykalstwo** *zachowanie ś. krzykacza, krzykliwość:* Warcholstwo i K. uliczne wzięło górę nad rozsądną sprawą wyborów. Większość dała ś. uwieść krzykactwu tej kobiety. Krasz. W szczególności zaś wyróżniały ś. w Warszawie krzykactwem straganiarki. Darow.

Krzykacz, a, lm. **e 1.** a. **Krzykała, Krzykajło,** [**Krzykun**] *człowiek krzykliwy; ten, co chce krzykiem postawić na swoim:* Gryzione są krzykacze, że wrzeszczą namiętnie. Mick. **2.** [K.] zap. *język w zagadce o człowieku.* **3.** zool. p. **Łabędź.**

Krzykaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Krzykacz;** [**Krzykunia**].

× **Krzykaczostwo, a,** lm. **a** p. **Krzykactwo:** Takie uczucia mogą pochodzić z gorączki, przesady, krzykaczostwa. Krasiń.

† **Krzykać, a, ał** i [**Krzykać**] p. **Krzyknąć:** Krzykam do potrzeby. Kn. [Pawik poleciał do domu krzykający]. Chłopak pędzi a krzyka, że aż kładą ś. szkapki. Len. Myśl.: Odyniec gwiżdże, dmucha, krzyka.

Krzykajło, y, lm. **y** m. p. **Krzykacz.**

[**Krzykalina, y,** lm. **y**] *baba krzykliwa.*

× **Krzykalstwo, a,** blm. p. **Krzykactwo:** Suchorzewski znany był ze swego krzykalstwa. Kal.

Krzykała, y, lm. **y** p. **Krzykacz:** Obrzydły K. kogut. Tremb.

† **Krzykanie, a,** blm., [**Krzykanie**] czynność cz. **Krzykać:** K. dochodziło mych uszu. Kaczk.

[**Krzykawa, y,** lm. **y**] *pierś, czy usta* (w zagadce o człowieku).

Krzykliwie przys. od **Krzykliwy.** Przen.: Był trochę K., ale pięknie przybrany. Krasz. *(=krzycząco, rażąco).* Barwy: ceglasta, modra, żółta, a nawet K. czerwona. Gom.

Krzykliwość, i, blm. rz. od **Krzykliwy.**

Krzykliwy 1. *hałaśliwy, wrzaskliwy, skłonny do krzyku:* Człowiek K. Krzykliwemi nadciągnąwszy pułki, gromadziły ś. ponad wodami jaskółki. Mick. **2.** *nieharmonijny, nieprzyjemny dla ucha, przeraźliwy:* Głos K. Posłuchanie częścią ukłonem wyprosił, częścią zdobył swą mową krzykliwą i cienką. Mick. Sposób rozjęcia krzykliwego sporu. Mick. Trębacze z krzykliwemi stawiono trąbami. Len. **3.** † gram.: Akcent K. = *ostry* (acutus). **4.** myśl.: Ogar K. = *mający głos mocny i nieprzyjemny.* **5.** zool.: Ptaki krzykliwe (clamatores) *poddział ptaków wróblowatych.*

† **Krzykły** *bardzo głośny, krzykiem wybuchający:* Nu, znowu krzykłym płaczem ś. zabawcie. Górn.

Krzyknąć, nie, nął a. × **kł,** nied. **Krzyczeć,** † **Krzykać,** [**Krzykać**] **1.** *wydać krzyk, okrzyk, zakrzyczeć, wrzasnąć:* Wtym: „Stójcie, stójcie!" — krzyknie starszy zbójca. Mick. Krzyczał nieraz, do góry podniósszy szklenicę, że nie miał przyjaciela nad Jacka Soplicę. Mick. Idźmy i krzyczmy hasło dwuch zakonów. Słow. Nie krzycz, boś nie w lesie. Krzyczę, aż ś. mało nie rozedrę. Oss. Ludzie po wsi biegali, krzycząc na gwałt pomocy. Len. Krzyczę jako pijany. Kn. *(=huczę).* Konfederaci napadli Stanisława Augusta; krzykniono, że splamili honor narodowy. Mick. Niejeden panicz krzyczy, że nie cierpi zbytków. Mick. Milczał, bo by krzyczała młodzież, że przeszkadza kulturze. Mick. Krzykną do potrzeby, na wsiadaną, na ruszenie. Troc. Krzyknęły trąby. Troc. Głodem krzyczały aż brzuchy. Słow. Dzwon ten, w każde południe krzyczący z poddasza. Mick. Kur, choć głośno krzyczy, nie zje on nikogo. Jabł. Słowiczek we krzu krzyczy. Rej *(=odzywa ś.).* Pies krzyczy. Troc *(= szczeka w pewien właściwy sposób).* Już ja trafię, gdy pies krzyknie. Kochan. Pasterze, psy i echa krzyczą. Słow. Zając krzyczy *(=kniazi).* Struś krzyczy. Jeleń krzyczy do źródła wód. B. G. Już na poddaszu trzykroć krzyknęły puszczyki. Mick. Czy nam złą wróżbą wrona ni

krzyczy? Słow. Przen.: Dusza ze snu obudzona krzyknie. Słow. Gdziekolwiek sam baron coś własnego dodał, tam łata krzyczała pstrokacizną. Krasz. (= *raziła, biła w oczy, zwracała na siebie uwagę*). **2.** na kogo = a) *zawołać, przywołać:* Krzyknij na niego, niech przyjdzie. Wańka!—krzyknął na chłopca asesor. Mick. b) *fuknąć, oburknąć ś., zawołać głośno:* Tyś to? — krzyknęli na Marji syna. Mick. Płut na Tadeusza krzyknął z wielkim gniewem. Mick. Krzyczeć na kogo a. [kogo]. Krzyczeć na co = *ganić co, uskarżać ś. na co.* Krzyczano na modnisiów, a brano z nich wzory. Mick. (= *powstawano*). **3.** † kogo = *krzyknąwszy, zawołać:* Krzyknęła towarzyszek swoich. Kosz. **4.** *huknąć, zaszumieć:* Siedzi i do krzyczących fal tę skargę krzyczy. Słow. **5.** nied. myśl. p. **Gwizdnąć.** <KRZYK>

Krzyknienie, a, blm. p. **Krzyknięcie.**

Krzyknięcie, a, blm., **Krzyknienie** czynność cz. **Krzyknąć.**

[**Krzykopa, y,** lm. **y**] p. **Przykop.** <Por. Czes. křikopa>

[**Krzykun, a,** lm. **y**] p. **Krzykacz:** Z podziwem patrzysz na krzykuna, wołającego na wysokie podatki. Matki przy synach krzykunach zatrzymały ś. i leżą. Słow. Znaczył ś. w gzygzakach ślad dwuch krzykunów. Sp. (mowa tu o zwierzętach).

[**Krzykunia, i,** lm. **e**] p. **Krzykaczka.**

1. † **Krzykwa, y,** lm. **y** *krzyk.* Troc.

2. † **Krzykwa, y,** lm. **y** i [**Krzykwa** a. **Przykwa**] *czas przykry, słota, niepogoda, zawierucha, zamieć śnieżna; mróz:* Taka K. dziś na dworze, a on jedzie. Dokąd myślisz w tak złą drogę, w taką krzykwę i zawieruchę? Opal. Taka K., że żal psa wynukac (= wypędzić) na dwór. Prz. <? KRZYK>

† **Krzymolenie, a,** blm., czynność cz. **Krzymolić.**

† **Krzymolić, i, ił** = **Gryzmolić.** <?>

[**Krzyna, y,** lm. **y**] p. **Krzta.** Krzynę, Krzynkę, Krzyneczkę = *trochę, nieco, cokolwiek.* Krzynę dalej (= *trochę dalej*). Ile krzynów, tyle synów. Prz. (życzenie żebraków). Zdr. [**Krzynka, Krzyneczka**]. <KRUCH>

[**Krzynczyca, y,** lm. **e**] *ślimak.* <?>

[**Krzyneczka, i,** lm. **i**] p. **Krzyna.**

[**Krzynia, i,** lm. **e**] p. **Skrzynia.**

† **Krzynica, y,** lm. **e** p. **Krynica:** Bóg krzynicą wszego dobrego. Wuj.

1. [**Krzynka, i,** lm. **i**] p. **Krzyna:** Nalej krzynkę mleka w skorupkę. Prus. Chciałby krzynkę nieba i wietrzyka z swojej ziemi. Len.

2. [**Krzynka, i,** lm. **i**] p. **Skrzynia.**

† **Krzynnica, y,** lm. **e** p. **Krynica:** Krzynnice wód. Leop.

[**Krzynoweczek, czka,** lm. **czki**] p. **Krzynów.**

† **Krzynów, owu,** lm. **owy,** [**Krzynów, Skrzynów**] *naczynie drewniane okrągłe, rodzaj niecki, misa.* Włod. Poziemki na krzynowie warzęchą utrą i wszystko wylewają, że powoli na misę przecieka. Syr. Zdr. † **Krzynówek,** [**Krzynówek, Krzynoweczek**]. <p. Skrzynia>

† **Krzynówek, wka,** lm. **wki,** [**Krzynówek**] p. **Krzynów.**

× **Krzyp!** p. **Skrzyp!:** Kołacę do drzwi, aż tu K., krap, K.! odmykają rygle, otwierają zamki. L. <Dźwn.>

[**Krzypać, pie, pał, Krzypieć**] *kaszlać:* Gdo długo krzypie, ten długo żyje. <Dźwn.>

[**Krzypanie, a,** blm.] czynność cz. **Krzypać.**

Krzypieć, i, ał 1. × p. **Skrzypnąć. 2.** [K.] p. **Krzypać.**

Krzypienie, a, blm., czynność cz. **Krzypieć.**

[**Krzypnąć, nie, nął**] (o koniu) *kaszlnąć:* Koń, chwycony za gardło, głośno i cienko K. winien.

[**Krzypnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Krzypnąć.**

[**Krzypop, a,** lm. **y**] p. **Przykop.**

[**Krzypopa, y,** lm. **y**] p. **Przykop.**

[**Krzypota, y,** lm. **y**] p. **Chrzypota:** K. go popuści. Sienk. Toż to wziena me drzeć K., dodarła me godnie. Ciężką krzypotą złożony. Sienk.

1. [**Krzysić, i, ił**] p. **Krzyć.**

2. [**Krzysić, i, ił**] p. **1. Krzesić.**

† **Krzyst, a,** lm. **y** p. **Krzyż:** Przed krzystem klęczącego racz, Jezu, pocieszyć! Pśń. kość.

† **Krzystał, u,** lm. **y,** [**Krzystał**] p. **Kryształ:** Ze śkła, które nazywamy krzystałem, robią tafle do obrazów i okien. Torz.

† **Krzystałowy** i [**Krzystałowy**] p. **Kryształowy:** Przy pięknej przeźroczystej krzystałowej wodzie zamyślony siedział. P. Koch.

† **Krzyształ, u,** lm. **y,** [**Krzyształ**] p. **Kryształ:** Sole mają tę własność, że ś. ich pierwiastki nawzajem zawsze tak przyciągają, iż ś. zrastają w graniaste i przeźroczyste bryły, które ś. nazywają krzyształami. Krum. Przen.: Dzieła sztuki grają w krzysztale ducha żywotem narodu. Pol.

[**Krzyształowy**] p. **Kryształowy.**

† **Krzyw,** [**Krzyw**] p. **Krzywy:** [Ja temu nie K.] (= *nie moja wina*). Nie K. ja nic, miły królu. Biel. M. Nie wiem, jeślim co K. Bardz. U sądu niechaj będę K. naleziony. Kochan. Kościół uznawał, co w tej mierze prosto, a co krzywo. Kochan. (= *co dobre, a co złe*). Nie do ciebie roztrząsać, co krzywo, co słuszno. Niem. Bujne drzewo wiatrom krzywo. Kochan. (= *zawadza, przeszkadza*). <KRZYW>

Krzywa, ej, lm. **e,** × **Krzywica** *linja krzywa:* K. sklepienia = *łuk sklepienia.* Mat.: K. płaska, skośna a. podwójnej krzywizny. Krzywe algiebraiczne, wymierne, jednobieżne. Krzywe stożkowe, hiperboliczne. K. izotermiczna p. **Izotermiczny.**

Krzywacz, a, lm. **e, Krzywak,** [**Krzywas**] leśn. *drzewo krzywe, karłowate, nizkie, pogięte.*

[**Krzywaczka, i,** lm. **i**] *klonica.*

[**Krzywać, a, ał**] **1.** *macać kury, gęsi, czy mają jaja.* **2.** *zaglądać do [żaków], czy są w nich ryby.*

Krzywak, a, lm. **i 1.** p. **Krzywacz:** Ściany zbudowane z kory świerku, sosny, brzozy, z okrąglaków i krzywaków. **2.** *hebel, którego spodnia powierzchnia jest wzdłuż łukowata.* **3.** *dłóto wygięte.* **4.** [K.] = a) *laska u góry zakrzywiona.* b) *obuch.*

[**Krzywal, a,** lm. **e**] *człowiek a. przedmiot krzywy:* Z krzywala prostego nie zrobisz.

[**Krzywanie, a,** blm.] czynność cz. **Krzywać.**

[**Krzywas, a,** lm. **y**] p. **Krzywacz:** Przywióz samych krzywasów, kulasów, ani to do pieca wsadzić, ani nic.

× **Krzywaśny** p. **Krzywawy:** Pozostałe z tej XVII dynastji krzywaśne znaki mogłyby do dynastji II być odniesione. Łag.

Krzywawo przys. od **Krzywawy.**

Krzywawy, × **Krzywaśny** *nieco krzywy:* Szabla krzywawa, w żelazo oprawna lub w mosiądz. Górs.

Krzywce, a, lm. **a** *zakrzywiony koniec szabli:* I wzgórze szabli ukazawszy krzywcem, rzekł:

Mój Piwnicki! wziąć te baby żywcem. Słow. Ot, żołnierscy grabarzowie! — rzekł, wskazując ptactwo krzywcem szabli. Sienk.

Krzywda, y, lm. **y,** †**Krzywota 1.** *uszczerbek materjalny a. moralny zrobiony niesłusznie, niesprawiedliwość:* Wyrządzić komu, naprawić krzywdę. Doznać krzywdy a. †wziąć krzywdę, †podjąć krzywdę. Niegodny syn dziedzictwa, który ś. o krzywdę matki swej nie gniewa. Skar. Weź, co ci daję, nie będziesz miał i tak krzywdy. Ustąpić swojej krzywdy *(=ze swoją krzywdą)*. K. a dobrodziejstwo są przeciwne rzeczy. Górn. Mam krzywdę, cierpię krzywdę, dzieje mi ś. K. = *krzywdzą mię.* Całe ciało gdy ś. dobrze ma, tedyć i członkom krzywdy niemasz. Baz. K. na ciele = *obraza.* Z krzywdą a. †krzywdą = *z ujmą:* Starzy dawne wieki chwalą z krzywdą teraźniejszych. Kras. Baw ś. z pieskiem, ale nie rób mu krzywdy *(= nie rób nic złego)*. Kapłan pojął krzywdę bogom uczynioną. Słow. *(= zniewagę)*. Przen.: Niewinnemu włosowi krzywdę czyni, i rwie go garściami. P. Koch. **2.** †*skarga, zażalenie:* Krzywdy ziemskie są o granice, o kmiecie zbiegłe, o zabicie, o rany. Herb. **3.** [K.] *wyżłobienie u sochy, w którym siedzi rogacz.* Zdr. **Krzywdeczka.** <KRZYW>

Krzywdeczka, i, lm. **i** p. **Krzywda:** Gniewa ś. o leda krzywdeczkę. Rej.

×**Krzywdny** przym. od **Krzywda,** *niesprawiedliwy:* W kupnie dziedzictw trzeba sprawiedliwych rozmiarów, trzeba rachuby niekrzywdnej. Ustrz.

[**Krzywdować, uje, ował**] **1.** p. **Krzywdzić. 2.** sobie = *mieć sobie za krzywdę, uważać ś. za skrzywdzonego, być niezadowolonym z czego, mieć pretensję:* Niech Bóg zachowa, jak se ludowina krzywdowała za tego prepinatora, na kuždą rzec. Krzywduje sobie w tej słužbie. **3.** *cierpieć krzywdę, mieć krzywdę.*

[**Krzywdowanie, a,** blm.] czynność cz. **Krzywdować.**

†**Krzywdszy** p. **Krzywy:** K. mu był cesarz. Biel. M.

Krzywdząco *w sposób krzywdzący:* Mówiono i pisano K. o panu, to jest królu. Czerm.

Krzywdzenie, a, blm., czynność cz. **Krzywdzić.**

Krzywdziciel, a, lm. **e** *ten, co krzywdzi:* Poradnik zły gorszy niż K. Prz.

Krzywdzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Krzywdziciel.**

[**Krzywdzicielstwo, a,** blm.] *krzywdzenie:* Na krzywdzicielstwie dorobił ś. majątku.

Krzywdzić, i, ił, [**Krzywdować**] kogo a. †komu **1.** *wyrządzać komu krzywdę, szkodę, ujmę:* Będąc żołnierzem, bił ś. odważnie, ale nie krzywdził wieśniaka. Wirt. Niewolno nikomu K. sługę mojego w moim własnym domu. Mick. **2.** *poniżać, hańbić, bezcześcić, wstydzić, uwłaczać:* Ubóstwo i praca nikogo nie krzywdzą. Wymowniejsze od moich wystawią ci usta, ile krzywdzi ten związek Polskę i Augusta. Fel. Nie był pewnie i dla was związek ten krzywdzącym. Niem. Próżno krzywdzące chartów wieści szerzył. Mick.

Krzywek, wka, lm. **wki 1.** *człowiek krzywy, garbus.* Słow. **2.** [K.] *dębowy budulec z krzywych części dębu, obrabiany na pewne części okrętu.*

Krzywica, y 1. ×lm. **e** p. **Krzywa:** K., która oddziela obszar burz zimowych od letnich na obszarze północnego wschodu Europy. Pol. Granice tej krzywicy klimatycznej są ruchome. Pol. **2.** blm. lek. (rachitis s. rhachitis) *choroba swoista wieku dziecięcego,* choroba angielska, !rachitis.

Krzywiczy przym. od **Krzywica,** !*rachityczny* (rachiticus).

Krzywić, i, ił *robić krzywym, wykrzywiać:* K. klingę, rurkę, drut. Rudel krzywią w stronę. Mick. *(= zwracają)*. Przen. *paczyć:* Ucinał, odmieniał, mieszał, krzywił rozumienie ojców. Skar. Przen.: K. nos = *kręcić nosem = krzywić ś., okazywać niezadowolenie, robić kwaśną minę.* K. usta, brwi. Nic nie gadając, marszczył brwi i usta krzywił. Mick. Kto potka, każdy ze mnie ś. naśmieje, nos marszczy, gębą krzywi, głową chwieje. Kochan. Ten dumą śmieszy, ten litością nudzi, inny szyderskie oczy zechce K. Mick. **K. ś. 1.** *pochylać ś., garbić ś., wykrzywiać ś.:* K. ś. ze starości. Co ś. często krzywi, złamać ś. może. Szymon. Łuk żółty, wielbłądzią krzywiący ś. szyją. Mick. **2.** gm. (o dziecku) *krzywić twarz do płaczu; płakać, mazać ś.:* To mazepa, ciągle ś. krzywi! **3.** *krzywić twarz; krzywić nos, robić kwaśną minę, okazywać niezadowolenie, niechęć, marszczyć czoło:* Zwykł ś. nieco był po piciu K. Słow. Te postacie złe, nieśmiertelne w pamięci będą K. ś. ku mnie. Len. *(= wykrzywiać ś.)*. Wójt krzywił ś., jakby pieprz gryzł. Prus. Pocóż te przenosiny? Pan wojski ś. krzywił i przepraszał sędziego. Mick. <KRZYW>

†**Krzywie** p. **Krzywo:** Niesprawiedliwie i K. przysięgasz. Groic.

Krzywieć, eje, ał *krzywym ś. stawać, wykrzywiać ś., garbić ś.:* Kręgosłup mu wciąż krzywieje.

Krzywienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Krzywić. 2.** czynność cz. **Krzywieć.**

Krzywienie się, a ś., blm., czynność cz. **Krzywić ś.**

×**Krzywiglówek, wka,** lm. **wki** p. **Krzywogłówek.** <Krzywić + Główka>

Krzywik, a, lm. **i 1.** *rura, rurka o pewnej krzywiźnie.* **2.** *linja rysownicza, posiadająca różne krzywe.* **3.** zool. (psarus) *owad skrzydlaty z rzędu dwuskrzydłych, pszczółkowatych.*

×**Krzywiszyjek, jka,** lm. **jkowie** p. **Krzywogłówek.** <Krzywić + Szyjka>

Krzywizna, y, lm. **y,** †**Krzywocina 1.** *krzywość, linja krzywa, kierunek krzywy, łuk, skręt, coś krzywego:* Szeroką krzywizną oddzielony szlak słońca, granicą trzech pasów zewsząd ogarniony. Otw. K. toru kolejowego. **2.** mat. *własność charakteryzująca linje krzywe i powierzchnie krzywe, mająca swe określone wyrażenia analityczne:* K. średniego łuku krzywej. K. krzywej płaskiej. Koło jest krzywą o krzywiźnie stałej. K. druga a. skręcenie krzywej skośnej. K. średnia powierzchni. K. całkowita powierzchni. Promienie krzywizny. K. gieodezyjna. K. przestrzeni. Powierzchnie o stałej krzywiźnie dodatniej, ujemnej.

Krzywiznowy przym. od **Krzywizna:** Linje krzywiznowe powierzchni.

Krzywka, i, lm. **i** a. **Knica** *krzywa belka (szczeg. do okrętów):* Wywózka krzywek i tramów na gdański handel do Wisły. Gac.

[**Krzywno**] p. **Krzywo:** Czém krzywniéj, tém dziwniéj. Prz.

Krzywo, †**Krzywie** przys. od **Krzywy;** [**Krzywno**]: a) (Szlachta) K. pisze, prosto orze. Syrok. K. rosnąć, chodzić. K. jedzie, kto ucieka. Mick. b) a. †**Z krzywa** patrzeć = *krzywym okiem, niechętnie; krzywić ś., sępić ś.:* Krzywo na się, jako dwaj koguci patrzają. Pot. K. na ten ród rycerski patrzano. Krasz. Spojrzał krzywo, nie

mówiąc ani słowa, splunął. Mick. Będzie patrzał K., jeśli pogardzę udem zadziobanej myszy. Słow. Sądzić są gotowi K. Słow. c) *fałszywie:* Przysięgać K. = *krzywoprzysięgać:* Świętokradca K. przysięga. L. Ty mnie przysięgać nauczyłaś K. Słow. d) *opacznie, niewłaściwie, dziwacznie, przewrotnie:* Dziwak ten dziecinnieje, wszystko mu ś. K. widzi. L. Ta strofa poszła K. Słow. e) *podle, nikczemnie, niegodziwie:* W młodości zgrzeszył bardzo K. Słow.

Krzywoboczny, Krzywoboki *mający boki, strony krzywe.* <Krzywy + Boczny>

Krzywoboki p. **Krzywoboczny.** <Krzywy + Bok>

†**Krzywocina, y,** lm. **y** p. **Krzywizna:** Im prędzej kto śpieszy, tym mniej lubi krzywocin i obłądzenia. Żebr.

Krzywodenny *mający dno krzywe.* <Krzywy + Denny>

Krzywodrożny 1. *mający krzywe drogi.* **2.** *mający kierunek krzywy, krzywokreślny:* Bieg K. Hube. <Krzywy + Drożny>

× **Krzywodusze, a,** blm. p. **Krzywoduszność.** L.

× **Krzywodusznie** przys. od **Krzywoduszny.**

× **Krzywodusznik, a,** lm. **cy** *człowiek nieuczciwy, niesumienny, bez serca.*

× **Krzywoduszność, i,** blm. rz. od **Krzywoduszny;** × **Krzywodusze.**

× **Krzywoduszny** *niesumienny, nieuczciwy, bez serca.* <Krzywy + Duszny>

Krzywodzioby, Kosodzioby *mający dziób zakrzywiony.* Zool.: Biegus K. p. **Biegus.** <Krzywy + Dziób>

Krzywodziób, oba, lm. **oby** zool. p. **Krzyżodziób.**

Krzywogęby p. **Krzywousty.** <Krzywy + Gęba>

†**Krzywogłoźny** p. **Krzywonogi.** <Krzywy + Glozna>

Krzywogłowy *mający głowę krzywą.* <Krzywy + Głowa>

× **Krzywogłówek, wka,** lm. **wki,** × **Krzywigłówek,** × **Krzywoszyjek,** × **Krzywiszyjek 1.** *człowiek noszący głowę krzywo, mający głowę skrzywioną.* Troc. **2.** przen. *świętoszek:* Tych krzywogłówków nazbyt, nazbyt i postawy najświętszej, rzadko znajdziesz święte obyczaje. Opal.

× **Krzywogłówka, i,** lm. **i** forma ż. od **Krzywogłówek.**

× **Krzywogoleni** p. **Krzywonogi:** Usiłując dziecię prosto stać na nogach, jedno o drugie opiera kolano i przez to powoli będzie krzywogolenie. L. <Krzywy + Goleń>

Krzywokarki *mający kark krzywy.* <Krzywy + Kark>

[**Krzywokrajana, ej,** lm. **e**] *kiełbasa.* <Krzywy + Krajany>

Krzywokreślny *mający linje, boki krzywe:* Figura jest abo krzywokreślna, curvilinea, lub prostokreślna, rectilinea. Łs. <Krzywy + Kreślny>

Krzywolinijny *mający postać linji krzywej, dokonywający ś. po linji krzywej:* Ruch K. Drążek K. <Krzywy + Linijny>

†**Krzywołomca, y,** lm. **y** p. **Krzywoprzysięzca:** Przeniewiernik, przysięgi swej K., z urzędu godzien być złożonym. Błaż. <Krzywy + Łomać>

†**Krzywołomstwo, a,** lm. **a** p. **Krzywoprzysięstwo:** Poseł cesarzowi przeniewierzenie i K. na oczy wyrzucał. Błaż.

Krzywołuczny, Krzywołuczysty *mający łuk krzywy:* Krzywołuczne Medy. Nar. Sklepienie krzywołuczne. <Krzywy + Łuczny>

Krzywołuczysty p. **Krzywołuczny:** Peonjanie krzywołuczyści. Ml.

Krzywomorda, y, lm. **y** *człowiek mający krzywą mordę, krzywogęby.* <Krzywy + Morda>

× **Krzywomyślnie** przys. od **Krzywomyślny.** <Krzywy + Myślnie>

× **Krzywomyślność, i,** blm. rz. od **Krzywomyślny.**

× **Krzywomyślny** *przewrotny, fałszywie myślący, wykrętny, wymijający, wybiegów używający:* Ty, Merkury, rządzisz K. dowcip. Klon. <Krzywy + Myślny>

Krzywonogi, Kosonogi, × **Krzywogoleni,** †**Krzywogłoźny** *mający nogi wykrzywione, szpotawy* (loripes s. varus): Wulkan K. Dm. <Krzywy + Noga>

Krzywonos, a, lm. **y 1.** *człowiek z krzywym nosem.* **2.** *dziób krzywy:* Tam orzeł najstraszliwszym szczekał krzywonosem. Mor. **3.** [K.] = a) *sanie* (w zagadce): Przyszedł kumos do kumosa: Pożyczże mi krzywonosa. b) *jakieś narzędzie muzyczne:* Marek trzyma w ręku proslę, przygrywa na krzywonosie. Kant. **4. a. Garbonos** wet. *koń z wygiętym nosem.* **5.** zool. p. **Krzyżodziób.** <Krzywy + Nos>

Krzywonosy *mający nos krzywy, zakrzywiony:* W krzywonosej łodzi jeździ. Otw.

Krzywooki, *krzywo, w bok patrzący, zezowaty,* kosooki. <Krzywy + Oko>

× **Krzywopatrzeć, y, ał** *patrzeć krzywo, patrzeć na co krzywym okiem, z niechęcią:* Krzywopatrzący. Kn. <Krzywo + Patrzeć>

× **Krzywopatrzenie, a,** blm., czynność cz. **Krzywopatrzeć:** Krzywda krzywopatrzeniem nie konstytuuje obrazy. Słow.

Krzywopowierzchny *mający powierzchnię krzywą.* <Krzywy + Powierzchny>

Krzywoprzysiąc, ęże, ągł, nied. **Krzywoprzysięgać** *fałszywie, kłamliwie przysiąc:* Kto krzywoprzysięże, rzadko rok przeżyje. Prz. <Krzywo + Przysiąc>

†**Krzywoprzysięga, i,** lm. **i** p. **Krzywoprzysięstwo.** Tuch. Zdr. †**Krzywoprzysiężka.** <Krzywo + Przysięga>

Krzywoprzysięgać, a, ał p. **Krzywoprzysiąc:** Kto kłamstwo twierdzi, ten krzywoprzysięga. Kucz. <Krzywo + Przysięgać>

Krzywoprzysięganie, a, blm., czynność cz. **Krzywoprzysięgać.**

Krzywoprzysięski, × **Krzywoprzysiężny** *fałszywie, kłamliwie, przeciw prawu przysięgający.*

Krzywoprzysięsko przys. od **Krzywoprzysięski;** × **Krzywoprzysiężnie.**

Krzywoprzysięstwo, a, lm. **a,** × **Krzywoprzysięga,** †**Krzywołomstwo** *przysięga fałszywa, kłamliwa.* <Krzywo + Przysięga>

Krzywoprzysięzca, y, lm. **y, Krzywoprzysiężca,** †**Krzywołomca** *człowiek, który popełnił krzywoprzysięstwo, który przysiągł fałszywie:* K. gniewem Twoim niech obarczon będzie. Krasiń.

Krzywoprzysiężca, y, lm. **y** p. **Krzywoprzysięzca:** Kto przysięga o to, czego pewnie nie wie, bardzo prędko się stanie krzywoprzysiężcą. Sz.

†**Krzywoprzysiężka, i,** lm. **i** p. **Krzywoprzysięga.** Das.

× **Krzywoprzysiężnie** p. **Krzywoprzysięsko:** Powarcholić bracią jednego narodu K. Smotr.

× **Krzywoprzysiężny** p. **Krzywoprzysięski:** Kupiectwo krzywoprzysiężne. Petr. Słowa krzywoprzysiężne. Słow.

Krzyworączka, i, lm. **i** *człowiek z krzywą ręką:* Był to znajomy mu żebrak, zwany od swego kalectwa krzyworączką. Krasz. <Krzywy + Rączka>

Krzyworogi *mający krzywe rogi:* Krzyworoga koza. Km. <Krzywy + Róg>

Krzyworufiasty *o krzywej rufie:* Okręty krzyworufiaste. Ml. <Krzywy + Rufa>

Krzyworzędowy *ułożony w krzywe rzędy, tworzący krzywe rzędy:* Trafia ś. niekiedy układ liści K., gdzie jeden liść nigdy nie przypada na drugi w linji pionowej. <Krzywy + Rzędowy>

× **Krzywos, a,** lm. **y** p. **Krzywosz.**

× **Krzywosąd, u,** lm. **y** *sąd fałszywy.* <Krzywy + Sąd>

× **Krzywosłówca, y,** lm. **y** *fałsze mówiący, kłamca.* Smotr. <Krzywy + Słowo>

† **Krzywosługa, i,** lm. **i** *niewierny, przeniewierczy sługa:* Miast wdzięczności stałem ś. niewdzięcznikiem i twym krzywosługą. Kulig. <Krzywy + Sługa>

† **Krzywostawnie** przys. od **Krzywostawny.**

† **Krzywostawność, i 1.** blm. rz. od **Krzywostawny. 2.** lm. **i** *linja krzywostawna.* Troc.

† **Krzywostawny** *pochyły, nie pionowy, nie prostopadły.* Troc. <Krzywy + STA>

† **Krzywostop, u,** lm. **y** p. **Krzywula.**

Krzywo-strączkowy *mający krzywe strączki:* Groch angielski K. szablasty. <Krzywy+Strączkowy>

Krzywosz, a, lm. **e 1.** a. × **Krzywos** *przedmiot jakiś krzywy, np. drzewo, pień.* **2.** × p. **Krzywula.** Goł. **3.** [K.] *sosna:* Przy klasztorze jest lasek samych krzywoszów. <KRZYW>

Krzywoszablasty, × **Krzywoszablaty** *krzywy nakształt szabli.* <Krzywy + Szabla(s)ty>

× **Krzywoszablaty** p. **Krzywoszablasty:** Goździki ogrodne listki mają krzywoszablate. Syr.

Krzywoszczok, a, lm. **i, Świnka, Wenera** zool. (ciprinus aspius) *ryba.* Kluk. <Krzywy + Szczoka>

Krzywoszczyl, a, lm. **e** pog. *dziewczyna.* <Krzywy + Szczać>

Krzywoszponiasty *mający krzywe szpony:* Sępy krzywoszponiaste. Ml. <Krzywy + Szpon>

Krzywoszyi *mający krzywą szyję.* <Krzywy + Szyja>

Krzywoszyj, a, lm. **e** bot. **1.** p. **Wilczygłęd. 2.** K. polny p. **Miodunka. 3.** (phascum curvicollum) *mech z rodzaju brodka.*

× **Krzywoszyjek, jka,** lm. **jki** p. **Krzywogłówek.**

× **Krzywościan, a,** lm. **y** *bryła o krzywych ścianach.* <Krzywy + Ściana>

Krzywościenny *mający krzywe ściany, boki:* Powierzchnia krzywościenna. Anguł K., z lunat cyrkułowych abo inszych krzywych linji złożony. Sol.

Krzywość, i, blm. rz. od **Krzywy,** *krzywizna:* Nasza K. ma być napraszczana prostą wolą bożą. Hrb. Otwórzmy księgę ustaw, a przy ich prawości obaczmy K. choćby najdawniejszego i najmodniejszego zwyczaju. Kopcz. *(=niesłuszność, niesprawiedliwość).* <KRZYW>

† **Krzywota, y,** lm. **y** p. **Krzywda.** B. Sz.

× **Krzywotłómacz, a,** lm. **e** p. **Krzywotłumacz.**

× **Krzywotłumacz, a,** lm. **e,** × **Krzywotłómacz** *fałszywy, nieuczciwy tłumacz.* <Krzywy + Tłumacz>

× **Krzywotoki** *krzywo toczony, zakrzywiony w śrubę, kręty:* K. róg byka. Hul. <Krzywy + CIEK>

† **Krzywoust** p. **Krzywousty:** Po śmierci Bolesława Krzywousta. Biel. M. × **Krzywoust, a,** blm. *Bolesław Krzywousty.* Wor. Śmierć króla Krzywousta. Biel. M. <Krzywy + Usta>

Krzywousty, † **Krzywoust, Krzywogęby** *mający krzywe, wykrzywione usta:* Wargi Bolesławowi był wrzód z młodości nadszpecił, stądże Krzywoustym przezwany. Błaż.

Krzywowato przys. od **Krzywowaty.**

Krzywowatość, i, blm. rz. od **Krzywowaty.**

Krzywowaty *nieco krzywy, spaczony.* <KRZYW>

× **Krzywowiara, y,** lm. **y** p. **Krzywowierstwo.** <Krzywy + Wiara>

× **Krzywowidztwo, a,** blm. lek. (metamorphopsia) *stan wzroku, przy którym przedmioty wydają ś. zmienionemi a. niekształtnemi, spaczenie widzenia.* <Krzywy + WID>

× **Krzywowierca, y,** lm. **y,** × **Krzywowiernik** *heretyk, kacerz, odszczepieniec.*

× **Krzywowiernie** przys. od **Krzywowierny.**

× **Krzywowiernik, a,** lm. **cy** p. **Krzywowierca.**

× **Krzywowierny** przym. od **Krzywowiara,** *kacerski, heretycki.* <Krzywy + Wierny>

× **Krzywowierstwo, a,** lm. **a,** × **Krzywowiara** *herezja, heretyctwo, kacerstwo, odszczepieństwo.*

× **Krzywowzroki** lek. p. **Kosooki.** <Krzywy + Wzrok>

[**Krzywoząb, zęba,** lm. **zęby**] *ten, co ma krzywe zęby:* Dziewosłębie, krzywozębie, krzywe zęby mâs. <Krzywy + Ząb>

Krzywozęby *mający krzywe zęby.*

Krzywula, i, lm. **e 1.** † **Krzywula,** † **Krzywostop,** † **Kurwatura** *pastorał biskupi:* Szlachta do zwykłego godła Półtora Krzyża dodawała pastorał biskupi, zwany w zapiskach XV wieku K. **2.** [K.] p. **Krywula.** <KRZYW>

Krzywulec, lca, lm. **lce** *drzewo krzywe z natury a. skrzywione sztucznie:* K. radła.

Krzywuła, y, lm. **y,** × **Krzywosz** *krzywa trąba, dęty instrument, basetorn:* Okropnym wyją hasłem wojenne krzywuły. Nar. Z polany odpowiedział krótko wrzaskliwy głos krzywuły. Sienk. <KRZYW>

Krzywy, † **Krzyw,** [**Krzyw**], st. w. † **Krzywdszy 1.** *nieprosty, skrzywiony, zgarbiony, pochylony, zgięty:* K. Dunajec lotnym nurtem bieży. Paszk. *(=kręty).* K. staruszek. Turecki jeden święty, cały nagi i K. Słow. *(=połamany).* Linja, droga, szabla krzywa. Krzywe nogi, usta. Król perski wody w krzywą dłoń nabranej, od ubogiego pasterza podanej, między inszemi nie pogardził dary. Mias. *(=zgiętą, skuloną, skurczoną, zebraną).* Krzywe krzywego nie naprostuje. Prz. (Św. Mikołaj), wsparty na krzywym kiju pastucha, pod gałęziami siedzi i słucha. Len. Łuk swój K. naciąga. Słow. Weszli w lepiankę pochyłą i krzywą. Słow. Karczma chwiejąca ś., krzywa. Mick. **2.** przen. *przeciwny, nieprzychylny, niechętny, nieprzyjazny, niezadowolony, kwaśny, nienawistny, zawistny:* Pochlebca bardzo pilnuje, jeśli krzywym czyli wdzięcznym okiem pan pojrzał. Baz. Krzywym okiem patrzył na jego powodzenie. Choć mi tam Argant krzywym grozi okiem, jam winien zawsze prawdę mówić wszędzie. P. Koch. Krzywemi oczyma patrzał Saul na Dawida. Wuj. Zachmurzony i K. poglądasz na Franusię. Chodź. To mi podarek prawdziwy, kiedy dający nie K. Chodź. Ponoć w tym domu słodyczom włoskim nie krzywi. Gom. [Niech ta was Jasiek przychodzi... dyć my na to nie krzywi]. Krzywe drewno = *człowiek wiecznie skrzywiony, niezadowolony.* Sprzecznym kołem i drzewem nazywamy krzywym człowieka, który będzie z natury swarliwym. Pot. **3.** × przen.

niewłaściwy, *przewrotny*, *nienormalny*, *spaczony*, *opaczny*, *zły*, *zepsuty:* Statut uczynił tak K., iż go trzeba, jako zły, koniecznie zepsować. P. Koch. Kupię.— Aha! w K. piątek po niedzieli, odrzuciła sługa. Zap. (=*nigdy*). Krzywać łacina, ale dekret sprawiedliwy i prosty. Falib. (=*koślawa, łamana*). Rozum K. Jak. W. **4.** ✕ *przykry*, *obraźliwy:* Wiem, żem bogów krzywemi nie obraził słowy. Dm. **5.** przen. *fałszywy*, *zły*, *nieuczciwy*, *nieprawy*, *przewrotny*, *zdrożny:* Biada tym, którzy opuścili drogi proste i udali ś. krzywemi drogami. Wuj. Kto kłamstwa i krzywych przysiąg ś. warował... Kochan. (=*krzywoprzysięstw*). Ja teraz bronię, abyś ją waść o krzywą posądził przysięgę. Słow. Za tego króla wszyscy szli ścieżkami krzywemi. B. G. Czy kto ma serce krzywe, czyli cnotą słynie... Nar. Krzywe sposoby. Kras. A. Krzywe wyobrażenia. Kras. A. Uśmiechy krzywe. Len. Już mnie, rzecze, nie kocha Tyrsys w słowie K. L. (= *zdradliwy*, *fałszywy*). **6.** [K.] = a) *chromy*, *bez ręki:* Ja nie była krzywa, jakem młoda była. Chociażem nie ładna, tom też i nie krzywa. Pśń. Iść z krzywą ręką (=*niosąc dar pod sukmaną*). b) *prostacki*, *nieokrzesany:* Ja nie taki K., jak sobie myślisz. c) (o chłopie) *trochę z miejska ś. ubierający (w przeciwstawieniu do [prosty]):* On ta jest już trochę z krzywa (=*nieco oświecony*, *nie prostak*). d) *niegodziwy:* K. człowiek (=*niegodziwiec*). e) *nieznośny*, *niemiły*, *wstrętny komuś*, *odpychający*. f) Być krzywym na kogo=*żal mieć do kogo*, *gniewać ś. na kogo*. g) [K. chleb] = *rodzaj obwarzanka*, *pieczonego na szczodraki (5 i 6 stycznia)*. h) [K. ogon] p. **Ogon.** i) [K. róg] p. **Róg.** [Krzywa dupa]=*[płaczek]*. **7.** †i [K.] *winien*, *odpowiedzialny za co:* Wstań, a rozciągnij swój sąd sprawiedliwy, a uznaj, kto z nas praw jest, a kto K. Kochan. Niech sama cierpię, kiedym sama krzywa. P. Koch. Łaje błotu, kiedy ś. upluska: a co deszcz a błoto krzywo? a czemuś ś. nie podkasał? Rej. K. komu=*winien czyjej krzywdy:* Nikomum nie krzyw, nikt na mnie nie płacze. Pot. **8.** anat.: a) Kiszka krzywa p. **Jelito.** b) Myszka krzywa p. **Skośny. 9.** fecht.: Cios K.=*rodzaj cięcia*. Mick. **10.** stol.: Robota krzywa = *robota krzeseł*, *kanap*, *foteli w przeciwstawieniu do roboty winklowej (szafy, łóżka i t. d.)*. <KRZYW>

[**Krzyziczek, czka,** lm. **czki**] p. **Krzyż.**

[**Krzyzik, a,** lm. **i**] p. **Krzyż:** Na każdym (fartuchu) wyszyty K. Kon. A teraz drugą ręką pod K. Kon. Kogo Pan Bóg kocha, krzyziki mu daje.

[**Krzyźby**] p. **Trzeźwy.**

Krzyż, a, lm. **e,** †**Krzyst 1.** *rodzaj szubienicy z dwuch drzew zbitych wpoprzek:* Rozkazał niewolnika na krzyżu obiesić, kędy go gnijącego i posoką ociekłego długo zostawiono. Warg. Zjadłby krzyża za nim. Troc (=*dałby ś. powiesić*). K. święty=*K.*, *na którym Chrystus śmierć poniósł:* Znalezienie, podwyższenie krzyża świętego. Zdjęcie (Chrystusa) z krzyża. Wygląda jak z krzyża zdjęty (=*mizerny*, *wyczerpany*). Wisieć na krzyżu. Ty, Bóg, przez katów prowadzon do krzyża. Krasiń. Mieczem przebite pokazuj nam serce, gdy syna na K. wbijali morderce. Pśń. W kościele benedyktyńskim na Łysej górze św. Emeryk znaczną część krzyża świętego złożył, skąd od tego czasu to miejsce nazywa ś. Świętym Krzyżem. Ład. Cząstka krzyża świętego w relikwjarzu. W tych relikwjach abo w kościele jest K. święty. Kn. (=*relikwje z krzyża świętego*). W Warszawie u Św. Krzyża złożone jest serce Chopina (= *w kościele Św. Krzyża*). Niech ma nadzieję, póki i żywota, nie wiesz, że czynią i na krzyżu wota? Pot. (aluzja do łotra ukrzyżowanego obok Chrystusa=*nigdy nie za późno na poprawę*). K. ukośny, skośny a. św. Andrzeja, w kształcie litery X. K. egipski a. św. Antoniego w kształcie litery T. K. podwójny a. grecki. Ramiona krzyża (=*belka poprzeczna krzyża*). K. łaciński, jednoramienny, dwuramienny. Przed całym ludem każę ś. rozbić na krzyżu. Krasiń. Przen.: K. wbity na Golgocie tego nie wybawi, kto sam na sercu swoim krzyża nie wystawi. Mick. Król na niebiosach, w sercu mym na krzyżu. Mick. Przen.: Co to gadacie, K. z wami, alboż to sobie kto sam śmierć przepowie? Krasz. (=*Bóg*). Przen.: K. a. K. Pański= *udręczenie*, *zmartwienie*, *kara boska*, *utrapienie:* Małżeństwo krzyże swoje miewa. Groch. Chciałem ci ja był ten K. wycierpieć usilnie. Otw. A to prawdziwy K. Pański z tym chłopakiem! Któryż święty był na tym świecie bez krzyża i bez utrapienia? Jeł. Te słowa dla mnie są boleści krzyżem. Słow. Miałem ja troski i krzyże. Słow. **2.** *przedmiot wyobrażający taki krzyż:* K. kamienny, drewniany, metalowy. Krzyże cmętarne. Wystawić komu K. na mogile. Gdy je przyjaźń w mogiłach nie zbliża, to K. ś. groźnie pogląda na krzyża. Słow. K. przydrożny= *męka Pańska*, *figura*. K. na kościele, u różańca, na piersiach. K. z postumentem = *krucyfiks*. K. niegdy rzecz brzydka i znak złej śmierci, dziś wsadzony jest na królewskie korony. Skar. Rzadko który herb polski, którýby krzyżem świętym nie był ozdobiony. Birk. Waść ma K. w herbie, to skryta aluzyja, że w rodzie bywał neofita. Mick. Przen.: Wszystko ś. uścisnęło: chłop z tatarskim hrabią, mitra z krzyżem, Poraje z Gryfem i z Korabią. Mick. (=*z człowiekiem*, *mającym krzyż w herbie*).—K. dębowy przy dzwonku furcianym zwykł ś. uwięzywać. Steb. [Wiater krzyziami skrzypieć zacznie]. Kon. ✕ K. słomiany = *znak przed winiarnią*, *w której sprzedawano wino lindeburskie czyli świętojerskie*. Goł. Wieniec na wino, wiechę na piwo, K. na miód wieszają. Pot. (= *znak karczemny kształtu krzyża*). Na piersiach jego krzyże i medale (=*ordery postaci krzyża*). Tamten astronom od nocy do rana do gwiazd wyprawia połowy i sadzi krzyże na brzuch, na pierś, na kolana. Mick. K. zasługi. K. legji honorowej. K. żelazny pierwszej klasy. Żart.: Kawaler krzyża naturalnego. K. prymacjalny otrzymał. Troc (=*godność prymasa*). Towarzystwo czerwonego krzyża =*towarzystwo opieki nad rannemi w czasie wojny a. nawet wogóle nad choremi i biednemi:* Zapisać co na czerwony K. Towarzystwo białego krzyża =*towarzystwo*, *broniące dziewczęta od handlarzy żywym towarem*. K., hasło wojny krzyżowej: Cesarz Fryderyk wziął K. Skar. Papież kazał arcybiskupowi Fulkonowi, aby pobudził wszystkie Polaki przeciw Bolesławowi Łysemu i K. podniósł z odpusty na tego desperata. Biel. M. **3.** przen. *wiara chrześcijańska*, *chrześcijaństwo:* My K. i wiarę świętą piersiami bronili od bisurmana hardego. L. Czy K., czy półksiężyc zwycięży? W imię krzyża dajęć zwycięstwo. Słow. Ludzie krzyża. Słow. (= *chrześcijanie*). **4.** *figura z dwuch linji rzeczywistych a. myślą przeprowadzonych*, *złożonych napoprzek:* K. też na powietrzu ręką czynim i nim ś. żegnamy. Skar. Człowieku, przeżegnaj ś. krzyżem świętym! (=*zastanów ś.*, *odczep ś. ode mnie*). Wszystko, co

ś. u chrześcijan poświęca, znakiem krzyża świętego świętym ś. czyni. Skar. Żegnając ją krzyżem, zdrowie jej przywrócił. Birk. Niejeden złodziej, idąc kraść, K. na ś. kładzie. Pot. *(=żegna ś.).* Rano, wstawszy, uczyń znak krzyża świętego, mówiąc: W imię Ojca i Syna i Ducha świętego, Amen. Od krzyża na piersi dzień ś. poczynał. Krasz. K. przed końmi zrobił batem, sam ś. żegna. Pol. Djabła żmudzkiego straszydło krzyżem odpędzał. Słow. Daj mi K. swój i błogosławieństwo. Krasz. Leżał krzyżem podczas całego nabożeństwa *(=twarzą do ziemi, rozłożywszy ręce).* Upaść przed kim krzyżem, to jest modlić ś. a prosić zmiłowania. Mącz. Nie mogąc ś. utrzymać na kolanach, krzyżem ś. położył. Chodź. Zasłania starca, na K. rozpiąwszy rączęta. Mick. Rozprzestrzenił szeroko przednie krzyżem łapy. Mick. Kościół zbudowany w kształcie krzyża. Ma K. na gębie = krzyżową kresę, szramę, paragraf. L. Na K. a. w K., ✕ na w K. *=nakształt krzyża, jedno na drugie:* Rzekłbyś, że ktoś nogę na K. założył, takie milczenie panowało. Oss. Złożyć ręce na K. *(= skrzyżować je).* Na głowie mu na K. położywszy dłonie, spojrzał ku niebu. Mick. Ręce w K. złożywszy na piersiach, zawołał. Krasiń. Skrzydła dwa miała anielskie w K. zwite. Krasiń. Czy rąk dwoje miał krzyżem na sobie? Słow. Poprzysięgnę, uklęknę, palce na K. złożę. Mick. Układać szczapy na K. [Kłaść snopki na K. a. w K.]. Na K. iść. Troc. Dałbym ś. na K. ogolić, jeśli to nieprawda. Prz. *(= szyję daję, że tak jest).* Ogól mię na K., kiedy ś. tego dopuszczę. Troc *(=zrób co chcesz).* Koła, krzyże, koszyki wiązały ś. i rozwiązywały nieustannie. Morz. *(=figura utworzona w tańcu przez cztery osoby, trzymające ś. za ręce).* To śnieżna skóra wygładzała ś., to marszczyła ś. w krzyże i kółka. Krasiń. [K. paznogciem na czole w grze kartowej]. Na krzyże rachować. Troc. **5.** *wszelki przedmiot mający postać tej figury:* Oba w piersiach mych utopię miecze, te mam w gardło wrazić aże po K. złoty. Bardz. *(=po rękojeść, po jelca).* K. u pałasza składa ś. z gifesu, tawki, wąsów, rękojeści, kapturka na rękojeści i palucha. Mag. Okna osadzają ś. w ramach, te zaś opierają ś. na krzyżach. Świt. *(=krzyżownicach).* Cedziki utrzymują ś. za pomocą drzewek w czworogran ułożonych, tenacula, a po polsku krzyżami zwanych. Krum. **6.** częś. zdr. **Krzyżyk** *dziesiątek lat:* Uciułał był trochę grosza, ale jeszcze więcej żółci, której panny gorzej ś. obawiały niż jego garbu i szóstego krzyża. Krasz. **7.** [K.]=a) *krzyż pomiędzy dymnikami w strzesze, wyrobiony ze snopków.* b) *część młynka, służąca do zatrzymywania a. wpuszczania ziarna na skrzydła.* c) *część kołowrotka.* d) *gwiazdozbiór.* **8.** K. a. **Krzyże** anat. = a) *część kręgosłupa między klatką piersiową a miednicą,* k r ę g i l ę d ź w i o w e, p a c i e r z e l ę d ź w i o w e, †k r z y ż o w e (vertebrae lumbales). b) *okolica lędźwiowa grzbietu:* Ból w krzyżu. Coś mię strzyka w krzyżu. c) bł. *kość krzyżowa.* **9.** astr.: K. południowy = *nazwa jednego z gwiazdozbiorów na półkuli południowej nieba.* **10.** bot.: K. św. Andrzeja (ascyrum crux Andreae) *roś. z rodzaju szczerwiny.* **11.** druk. *narzędzie w kształcie krzyża do wieszania mokrych druków na sznurach.* **12.** fecht. *skrzyżowanie broni siecznej z przeciwnikiem, przy którym końce broni zwrócone są ku prawym oczom bijących ś.:* Pojedynkując, raz nań prosto tnie, drugi raz krzyżem. Pot. (Szabla) często krzyżem płomiennym oślepi, zrobiwszy z siebie K. i wiatr. Słow. **13.** garb. *podstawka drewniana w kształcie krzyża skośnego, koziołek pod krąglak.* **14.** †gór. (w Wieliczce) *kołowrót stojący nad szybem.* **15.** lek.: a) †Krzyża bolenie, †p a k o ś n i k i, ✕r w a l ę d ź w i o w a, †w ą s a t, [w ą s a t] = *ból lędźwiowy, postrzał* (lumbago). b) ✕K. maltański = *czworoboczny kawał płótna, od rogów do środka nacięty, używany do opatrunków.* **16.** mier.=a) *przyrząd drewniany kształtu litery T do celowania przy robotach niwelacyjnych,* K. c e l o w n i c z y a. n i w e l a c y j n y; K. torowy (na kolei żelaznej), brukarski. b) K. włoskowy = *K. z nitek pajęczych lub włosków a. nitek platyny, umieszczony w lunecie.* **17.** muz. p. **Krzyżyk.** **18.** myśl.=a) *skakanie jelenia, kiedy ten, goniony, stara ś. swe tropy pomieszać.* b) Być w krzyżu a. latać w krzyżu (o ptakach, np. jastrzębiach) *unosić ś. w powietrze z rozpostartemi skrzydłami, tworząc jakby K.* **19.** ślus.: K. francuski=*skombinowane wycięcie w bardzie kluczowym.* **20.** wet. p. **2. Krupa.** **21.** zool.: W kokoszy ono miejsce, w którym jajka gronkiem bywają, po polsku krzyże. Sien. Zdr. **Krzyżyk, Krzyżyczek,** ✕**Krzyżek,** [**Krzyzik, Krzyziczek**]. <Z Łć. crux, 2 pp. crucis, przez Czes. kříž, to zaś przez Nm. Kreuz, Śr. Grn. kriuze, S. Gnm. chriuze>

Krzyżacki, Krzyżaczy przym. od **Krzyżak:** Zakon, mistrz K. Mordy, wojny, pożogi krzyżackie.

Krzyżactwo, a, blm. zb. *krzyżacy, tłum krzyżaków:* K. zewsząd kole, strzela, siecze. Mick.

Krzyżaczek, czka, lm. **czki** (hydrachna abstergens) *pająk z rodziny glonówek.*

Krzyżaczy p. **Krzyżacki:** Margier nie dzisiaj walczy z drużyną krzyżaczą. Syrok.

Krzyżak, a 1. lm. **cy**=a) *rycerz, członek zakonu braci szpitalnych a. teutońskich:* Krzyżacy, zakon hospitalarjuszów abo braci śpitalnych, za wezwaniem Konrada przeciw Prusakom wojnę podnieśli i kraj pruski posiedli. Suknie ich były białe z czarnemi krzyżami. Ustrz. Stąd ś. tyle procesów litewskich ciągnęło długo z księżmi krzyżaki. Mick. Niechaj tępi krzyżaki psubraty. Mick. b) ✕*rycerz ormiański:* Rycerze ormiańscy zwali ś. krzyżakami, stąd i później potomkowie krzyżaków stanowili arystokrację pośród wychodźców. Rol. c) ✕ przen. *biedak, który wiele krzyżów, to jest umartwień znosi.* d) [K.] *ten, co nosi krzyż przed procesją.* e) zł. *żołnierz.* **2.** lm. **ki** = a) blp. *kraj krzyżacki:* Przecież bywałem w różnych miejscach i na Krzyżakach nawet. Prus. b) a. **Krzyżulec** *podstawa kształtu krokwi dachowej:* Długi sosnowy stół, oparty na krzyżakach. Zap. c) *rubel cesarzowej Katarzyny; krzyżowy dukat królów francuskich; krzyżowy grosz elektorów saskich.* d) ✕ *kielich, puhar z godłem krzyża:* Wychylił ogromnego krzyżaka do kropli. Chodź. e) [K.]=α) *snopek zboża przewiązany dwoma powrósłami na krzyż.* β) *rzemień w lejcach, idący na krzyż od jednego konia do drugiego.* γ) p. **Kaczak.** δ) *leszcz, trący ś. w czerwcu.* ε) p. **Krzyżownik.** ζ) w lm. *snopki, składane w kupki w kształcie krzyża.* η) w lm. *kozły, przytwierdzające dach u szczytu.* θ) w lm. *lejce krzyżowane; lejce na kilka koni do jednego powozu zaprzęganych.* ι) w lm. *dwie deszczki, na krzyż zbite, zawieszone za końce, do kładzenia sadła.* κ) w lm. *dwie deszczki na krzyż, służące jako podstawa dzieży.* λ) w lm. *na krzyż przybite zmocowanie drzwi stodoły.* μ) w lm. *drążki spojone w kształcie krzyża, które kładą na strzechę dla przytrzymania pe-*

rzu. f) w lm. bot. p. **Firletka.** g) gór. *kamień poprzeczny, na którym opiera ś. ściana przodkowa przystawy szachtu w piecu wysokim, służącym do wytapiania surowca.* h) leśn. *wrąg, mający dwie karpy naprzeciwległe, z którego po przerznięciu piłą wpodłuż mogą być dwa wręgi.* i) myśl. *sarna zwykle sześcioletnia, mająca rogi w kształcie krzyża:* Forma porostków krzyżaka jest taka, że odnogi wyrastają z pnia pod kątem prostym, tworząc krzyż niejako, i stąd nazwa. j) zool. = α) a. **Łuszczak** *lis mający jedną pręgę czarną przez grzbiet aż do ogona, a drugą wpoprzek przez łopatki.* β) *duży pająk, snujący kolistą sieć pajęczynową i mający biały krzyż na odwłoku.* <Od Krzyż>

Krzyżakowy: Blacha krzyżakowa p. **Kachel.**

[**Krzyżale, ów,** blp.] *kamień, chroniący od ognia przy ognisku w izbicy na polanie.*

Krzyżasty 1. a. **Krzyżaty** *mocny w krzyżu, w lędźwiach.* Troc. **2.** [Drzwi krzyżaste] = *drzwi, obite ukośnemi deskami.*

Krzyżaty 1. p. **Krzyżasty. 2.** p. **Krzyżowaty.**

× **Krzyżek, żka,** lm. **żki** p. **Krzyż:** Zjadłbym rzepki z za nalepki, ale krzyżek na nich jest. Prz.

[**Krzyżełki, ów,** blp.] *roś. trifolium fibrinum.*

[**Krzyżka, i,** lm. **i**] *dyska, dziesiątka.*

Krzyżma, y, lm. **y** = **Chryzmo.** <p. Chryzma>

† **Krzyżmał, u,** lm. **y** p. **Chryzmał:** Do kościoła sprawił miednicę, nalewkę, K., wszystko ze srebra. Papr.

Krzyżmo, a, lm. **a 1.** p. **Chryzmo.** Przen.: Tą gwiazdą, jak krzyżem świętego pierścienia, zaślubiają wzajemne przynajmniej wspomnienia. Mick. **2.** [K. a. **Kryżmo**] = a) *kawałek płótna a. chustka pod dziecko chrzczone.* b) *koszulka dla dziecka, dawana przez rodziców chrzestnych:* Moje K. dla Anielki, biała sukieneczka haftowana, niejedną mię godzinę kosztowała. Hof. Kumy i kumowie powrócili z cerkwi, poprzedzeni przez najstarszą kumę, niosącą poważnie na rękach przykrytą krzyżmem dziecinę. Jeż. <p. Chryzma>

† **Krzyżmować, uje, ował** p. **Chryzmować.**

† **Krzyżmowanie, a,** blm.] czynność cz. **Krzyżmować.**

Krzyżniak, a, lm. **i** p. **Krzyżak:** Były to raczej wrzeciądze, niż drzwi, zbudowane z dębowych krzyżniaków. Sienk. <Od Krzyż>

Krzyżo-biodrowy, Kupro-biodrowy anat. *mający związek z kością krzyżową i biodrową:* Zrost K. a. kupro-biodrowy (symphysis sacro-iliaca). Więzy krzyżo-biodrowe a. × kupro-biodrowe, in. × w i ę z y b i o d r o - k u p r o w e (ligamenta sacro-iliaca). <Krzyż + Biodrowy>

Krzyżodziób, oba, lm. **oby** zool. **1.** a. **Krzywodziób, Krzywonos,** † **Gier,** † **Gierz** zool. (loxia) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków.* Gatunki: K. d w u p r ę g i. K. s o s n o w y (l. pityopsittacus). K. ś w i e r k o w y, s z y s z c z a k (l. curvirostra). **2.** w lm. (loxiineae) *rodzina ptaszków wróblowatych.* <Krzyż + Dziób>

† **Krzyżokąt, a,** lm. **y** *kąt prosty,* **in.** † k ą t k r z y ż o w y. <Krzyż + Kąt>

† **Krzyżokątny** *prostokątny:* K. trjanguł. Sol.

Krzyżo-kulszowy anat. *między guzem kulszowym a kością krzyżową będący:* Więzy krzyżo-kulszowe a. g u z o - k r z y ż o w e, k u l s z o - k r z y ż o w e, k u p r o - k u l s z o w e, k u l s z o - k u p r o w e, k u p r o w o - k u l s z o w e (ligamenta tuberoso-sacra s. ischio-sacralia). <Krzyż + Kulsza>

Krzyżo - lędźwiowy, Kupro - lędźwiowy *będący w związku z kością krzyżową i lędźwiami:* Mięsień K., k u p r o - l ę d ź w i o w y, × m u s k u ł k u p r o w o - l ę d ź w i o w y, × l ę d ź w i o w y ż e b e r, † w i ę k s z y g r z b i e t u, † m y s z k a ś w i ę t n o - l ę d ź w i o w a, † w i e l k a ś w i ą t n o - l ę d ź w i o w a, † m u s k u ł k u p r z a s t o - l ę d ź w i o w y (musculus sacro-lumbalis). <Krzyż + Lędźwiowy>

Krzyżomiar, a, lm. **y** leśn. *narzędzie do mierzenia średnicy górnej u drzew stojących.* <Krzyż + MIAR>

× **Krzyżonosz, a,** lm. **e** p. **Krzyżownik.** L. <Krzyż + NIOS>

× **Krzyżonośny 1.** *noszący krzyż.* **2.** *noszący coś na krzyżu:* K., noszący coś na krzyżu, zadkonośny, pośladkonośny. Bobr.

Krzyżo-ogonowy, Krzyżowo-guziczny, × **Kupro-guziczny** anat. *mający związek z kością krzyżową i ogonową a. guzicą:* Mięsień K., m u s k u ł k u p r o w o - g u z i c z n y, o ś c i o - k u p r o w y, o ś c i o - g u z i c z n y, † k u p r z a s t o k u p r o w y, × k u p r o w o - s p i c z a s t y, × o g o n o w o - s p i c z a s t y, × s i o d ł o - o g o n o w y, † m y s z k a t y l n a k o ś c i o g o n o w e j (musculus sacro-coccygeus) (to samo nazwy nosi też Wiąz K., ligamentum sacro-coccygeum). <Krzyż + Ogonowy>

× **Krzyżoplam, u,** lm. **y** min. = **Chjastolit.** <Krzyż + Plama>

Krzyżować, uje, ował 1. kogo = *przybijać do krzyża:* Znowu Jezusa krzyżujemy, gorzej niż oni krzyżownicy jego. Wuj. Krew krzyżowanych na tysiącach krzyży poddanych swoich. Krasiń. W strasznym gniewie byłby aniołów krzyżował. Święt. Przen.: Idei najzaciętsze wrogi! Wy, co ją K. będziecie. Krasiń. × Krzyżujmy ciało swe z pożądliwości jego. Wuj. (= *umartwiajmy, dręczmy, poskramiajmy*). **2.** *przecinać na krzyż:* Z dwuch żył kruszcorodnych przecinających ś. główna jest krzyżująca, podrzędna skrzyżowana. Łab. × K. ręce, nogi (= *zakładać na krzyż*). **3.** plany, zamiary = *psuć, gmatwać, plątać:* Napróżno kasztelan przedstawić ś. starał, iż to uwłaczało starościc, starościnie, że krzyżowało ich interesa. Krasz. **4.** zwierzęta = *łączyć zwierzęta tego samego rodzaju, chociaż ras odmiennych w celu ulepszenia rasy gorszej.* **5.** (o koniu) *chodzić nieprawidłowo, stawiając nogę przed nogą.* **6.** × *krążyć, kołować:* K. co = *mierzyć krokami:* Skoro wieczór, ci schodzą, drudzy następują, wszytki, jako psi nocni, ulice krzyżują, ale będąc K., chleba upraszając. Kochan. Chmurzył ś., gniewał i z założonemi rękoma krzyżował izbę od kąta do kąta. Kaczk. **7.** lek.: Opaska krzyżowana = *opaska, której obwoje krzyżują ś. wzajemnie.* **8.** muz.: K. głosy = *przekładać niższe nad wyższe i odwrotnie.* **K. ś. 1.** *przecinać ś., rozchodzić ś. w różne strony:* Tu drogi krzyżują ś. Pociągi kolei żelaznej krzyżują ś. tutaj. Okręty, gdzie siatkom podobne krzyżują ś. liny. Słow. Skały w sto kątów łamią ś. i krzyżują. Krasiń. Dzieci stref rozmaitych biegną, w łódkach płyną, gwarzą, krzyżują ś. tłumnie. Krasiń. Konni posłańcy krzyżowali ś. po ścieżkach. Krasz. Tysiąc rac krzyżuje ś. po okręgu świata. Mick. Daleko mi do nieba o krzyżujących ś. meteorach nad głowami ludzi, jak u was krzyżują ś. chmury. Krasiń. Po niebie krzyżowały ś. pioruny. Zach. Różne uczucia, w nagłych błyskawicach, po rozpalonych krzyżują ś. licach. Mick. **2.** *wikłać ś., gmatwać ś., psuć ś.:* Plany, zamiary krzyżują mi ś. Wszystko mu ś. krzyżuje (= *idzie*

naopak, nie udaje ś.). × K. ś. w odpowiedziach. × K. ś. z myślami. **3.** × *żegnać ś.* **4.** [K. ś.] *świadczyć ś. krzyżem, sumitować ś., przysięgać ś.* <Od Krzyż>

[**Krzyżowajec, jca, lm. jce**] p. **Szakłak.**

Krzyżowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Krzyżować. 2.** lm. **a** *ogół krzyżujących ś. części budowli:* Pełno było dworzyszcz, ozdobionych przystawkami i czarnym krzyżowaniem po ścianach. Sienk. **3.** fiz. p. **Interferencja.**

[**Krzyżowatka, i,** lm. **i**] *choroba cieląt.*

Krzyżowato przys. od **Krzyżowaty.**

Krzyżowaty 1. a. **Krzyżaty** *mający kształt krzyża, podobny do krzyża.* Kn. **2.** anat.: Krzyżowata wydatność potylicy p. **Krzyżowy.**

Krzyżowciąg, u, lm. **i** *ćwiczenie gimnastyczne: wsunięcie ś. krzyżem, wśród ewolucji, między linki trapezu, ażeby usiąść na drążku.* <Krzyż + Wciągać>

Krzyżowcowy *złożony z krzyżowców:* Flota krzyżowcowa.

× **Krzyżowe, ego,** blm. praw. *opłata sądowa od wykonanej przysięgi.*

× **Krzyżowetknięcie, a,** lm. **a** *zatknięcie krzyża* (np. przy zakładaniu nowego kościoła). L. <Krzyż + Wetknięcie>

Krzyżowiec, wca 1. lm. **wcy** = a) p. **Krzyżownik:** Iwanhoe, czyli powrót krzyżowca. Dm. Stary pułkownik wyglądał na powstałego z grobu krzyżowca. Krasz. **2.** lm. **wce** = a) *rodzaj mniejszego okrętu wojennego a. korsarskiego.* b) min. = **Harmotom.** <Od Krzyż>

Krzyżownica, y, lm. **e 1.** *drzewo poprzeczne na krzyż z drugim:* Krzyżownice w ulach. Kluk. Krzyżownice w oknach = *krzyż w oknach.* L. Krzyżownice z żaglami każe podnieść skokiem. Koch. J. *(=reje).* **2.** *wszelkie części krzyżujące ś. w maszynach.* Łab. **3.** *przecięcie ś. szyn kolejowych dla przejścia pociągu z jednej linji na drugą.* **4.** *kształt krzyżowy, krzyż:* Cała K. gmachu wyraża czterech ewangielistów. Pol. **5.** *narzędzie do wytknięcia kąta prostego na ziemi,* k ą t n i c a, w ę g i e l n i c a. **6.** K. wiatrów = *róża wiatrów.* Pol. **7.** [K.]?: W wasągu są krzyżownice drewniane, zaginane na jeden i na drugi drążek i wyplecione łątkami z wierzbiny. Drabinki składają ś. z drągów i gęstych szczebiów poprzecznie w nich osadzonych, a ściągniętych krzyżownicą. Krzyżownic w wasągu jest dwie. **8.** a **Krzyżownik** = a) a. **Mlecznica** (polygala) *roś. z rodziny krzyżownicowatych.* Gatunki: K. g o r z k a (p. amara). K. p o s p o l i t a, niek. zwana I n d y c z k ą (p. vulgaris). K. s e n e g a (p. senega). K. w i ę k s z a, niek. zwana G r d y c z k ą (p. major). b) (crucianella) *roś. z rodziny marzanowatych.* <Od Krzyż>

Krzyżownicowaty bot.: Rośliny krzyżownicowate (polygalaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Krzyżownicowy przym. od **Krzyżownica.**

Krzyżownictwo, a, blm. zb. *krzyżownicy, krzyżowcy, dążący do oswobodzenia Ziemi Św.*

Krzyżowniczki, czek, blp. bot. p. **Sodnik.**

Krzyżowniczy przym. od **Krzyżownik:** Krzyżownicze wędrówki. Cz.

Krzyżownik, a 1. lm. **cy** = a) *kat, krzyżujący, przybijający do krzyża:* Chrystus krzyżownikom swoim odpuszczenia prosił. Skar. b) a. **Krzyżowiec,** × **Krzyżonosz** *uczestnik wojen krzyżowych:* Krzyżownicy szli do Węgier przeciwko Turkom. Biel. M. Przyglądał ś. manewrom wojskowym tych niedorosłych krzyżowników. Bał. Wkrótce ruszą w pole krzyżownicy. Mick. Śmierci krzyżaka mszczą ś. wszyscy krzyżownicy. Słow. **2.** lm. **ki** = a) [Krzyżowniki] *rozdwojona część lejc.* b) bot. = α) p. **Krzyżownica.** β) [K. a. **Krzyżak**] *roś. wietrznica biała* (anemone nemorosa), *używana jako lekarstwo dla bydła od [pakośnika].* c) gór. = α) *rodzaj młota kowalskiego dwuręcznego.* β) p. **Kryka.**

Krzyżowo przys. od **Krzyżowy,** *na krzyż:* Gdyby ś. siniec rozchodzić nie chciał, tedy go lancetem K. przeciąć. Perz.

Krzyżowo-guziczny anat. p. **Krzyżo-ogonowy.** <Krzyżowy + Guzik>

Krzyżowy, †**Krzyżów 1.** przym. od **Krzyż:** Ulepia materjały na krzyżową formę. Chodź. [Krzyżowe drzewo] = *drzewo służące do wyrobu krzyżyków.* Ks. kustosz, który od owego krzyżowego wieczora łaskawszym był na mnie widocznie. Chodź. *(=kiedy o krzyżu była mowa).* Oba drewna niby grożą sobie... Krzyżowe groźby i poselstwa ptaków lecą przez krwawe doliny bodiaków. Słow. *(= krzyżów).* Śmierć krzyżowa *(=na krzyżu).* Syn Boży na szubienicy krzyżowej był rozbity. Hrb. Droga krzyżowa = *droga, którą Chrystus przebył wśród mąk od domu Piłata na Golgotę.* Przen.: Droga krzyżowa = *nabożeństwo, poświęcone rozpamiętywaniu tajemnic odkupienia.* Przen.: Mogą cierpliwie w życiu iść drogą krzyżową. Siem. *(= ciernistą).* W krzyżowe życia drogi szedłem długo i ochotnie. Pol. Na wycierpiane teraz krzyżowe katusze przysięgam, że niewinnie byłam posądzona. Słow. Krzyżowe dni = *trzy dni przed dniem Wniebowstąpienia Pańskiego, obchodzone z postem i procesjami do krzyżów w polu.* Piątą niedzielę po Wielkiejnocy krzyżową zowiemy. Skar. Pierwsza, druga, trzecia wojna krzyżowa *(=krucjata).* Krzyżacy w pierwiastkach swoich nazywali ś. bracia krzyżowi od krzyżów czarnych, noszonych na białych płaszczach; z rozległością majątków przystąpiła do nich ambicja, że ś. nazwali panami krzyżowemi, nakoniec domini Prussiae. Nar. Kilkadziesiąt tysięcy młodzi litewskiej poległo obok tyluż tysięcy wodzów i braci krzyżowych. Mick. Kto ś. krzyżowemu bratu sprzeciwi, tego gniew Boży dosięgnie. Sienk. Zakon K. Mick. Ciągną szeregi krzyżowe. Mick. Nietylko między krzyżowemi roty wsławił orężem młodociane lata. Mick. Reszty pułków Królowej, reszty krzyżowych rycerzy poddawały ś. przemagającym siłom. Krasz. Znajdą mistrza martwego pod zwykłą krzyżową szatą. Słow. *(=krzyżacką).* Bluźnierca K. Słow. *(= przeciw krzyżowi mówiący).* Ile wież z krzyżowym czołem grozi ci marnemi trwogi. Słow. *(= uwieńczonym krzyżami).* Ani mógł morza wiosłami zamącić, ani księżyca z wież krzyżowych strącić. Słow. *(=na których miały być krzyże osadzone).* Ogień K. (gdy kule, padające z dwuch linji pod kątem, krzyżują ś. ze sobą). Żyłę na grzbiecie gdzie bywa garb, zowią krzyżową. Sien. Lis K. L. *(=krzyżak).* Liście krzyżowe = *osadzone czterema rzędami wzdłuż łodygi.* Krzyżowa droga abo ulica, gdzie ś. cztery drogi schodzą. Mącz. *(=drogi krzyżujące ś., rozstajne).* Krzyżowa droga w łanach ś. przewija, i na rozstajnej drodze stoją krzyże. Pol. Pianino krzyżowe = *ze strunami idącemi z sobą na krzyż dla powiększenia ich długości.* Krzyżowa robota a. × **Krzyżówka** = *wyszywanie na kanwie krzyżykami.* Pieczeń krzyżowa p. **Krzyżówka.** Krzyżowa sztuka = *sposób rąbania ś. bronią sieczną.* Grał na klawicymbale, nawet to, co wówczas

krzyżowemi sztukami nazywano. Krasz. *(kiedy ręce ś. na krzyż przekładają).* Żart.: Jeść krzyżową kaszę = *iść spać nie jadszy, tylko przeżegnawszy ś.* **2.** *złożony z krzyżaków, koziołków:* Wpośrodku stół na nogach krzyżowych. Krasz. **3.** [K.]: [Sążeń K.] p. **Sążeń.** [Krzyżowe ziele] p. **Ziele. 4.** anat.: †Pacierze krzyżowe, kręgi krzyżowe p. **Krąg.** Kość krzyżowa, kuprowa, †kuprzasta (Urs.), †świątnicza (Jak. Kostrzewski), †święta (Perz.), bł. krzyż, kuper (os sacrum). Kości krzyżowej pagórek, wzgórze, †górka kości kuprzastej a. świątniczej, ✕pagórek kuprowy, ✕przygórek kości krzyżowej, wzgórze miednicy (promontorium pelvis). Więzy krzyżowe (ligamenta cruciata). Wyniosłość krzyżowa, wydatność krzyżowata potylicy (eminentia cruciata ossis occipitalis). **5.** bot.: a) Kwiat K. = *mający cztery działki na krzyż, z czterema płatkami.* Rośliny krzyżowe (cruciferae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.* b) Goryczka krzyżowa p. **Goryczka. 6.** lek.: Cięcie krzyżowe = *dwa cięcia krzyżujące ś. pod kątem prostym* (incisio cruciformis). ✕Wiór K. = *opaska dwuoczna krzyżowa* (dolabra cruciata). **7.** leśn.: Krzyżowe drzewo p. **Krzyżulec. 8.** †mat.: Angul K. = *prosty.* Sol. Linja krzyżowa = *prostopadła, pionowa.* L.

Krzyżozrosły dwojak, lek. (pygopagus) *jedno z bliźniąt zrosłych z sobą kością krzyżową.* <Krzyż + Zrosły>

†**Krzyżów** p. **Krzyżowy:** Twego dzieła krzyżowa dla. Bogar.

Krzyżówka, i, lm. **i 1.** blm. = a) *krzyżowanie zwierząt:* Młode, zdrowe, z dobrej krzyżówki, w Duchniance wyhodowane na dobrej stajni. Zap. b) *robienie szablą krzyżową sztuką:* (Gaszek) musiał w powietrzu rozebrać kura, a gęsto machać krzyżówką. Moraw. **2.** *mięso wołowe od ogona do biodra,* pieczeń krzyżowa: Pierwsza, druga, środkowa K. **3.** *czwórka koni, w której dwie pary różnej maści zaprzęgają ś. na krzyż.* **4.** *moneta ze znakiem krzyża:* Denar ten nie był im bardzo na rękę, z powodu jego wpływu na sprawę tak zwanych krzyżówek wendyjskich. Przybor. **5.** *chustka trójkątna ścięta ukośnie, noszona przez kobiety na głowie a. na szyi,* in. [klinek, klinik, rogówka]. **6.** ✕ = a) p. **Krzyżowy.** b) ✕*rodzaj pasjansu:* Pamiętam dwie tylko nazwy pasjansów: krzyżówkę i kapryśną damę. Kon. **7.** niek. *gazeta niemiecko-pruska Kreuzzeitung.* **8.** [K.] = a) a. w lm. [**Krzyżówki**] *miejsce, gdzie ś. drogi krzyżują, rozstajne drogi:* Ruszyłem podług rozkazu ojca mojego, aby przeszkodzić wznowieniu bitwy na krzyżówce za probostwem. Wilk. Przyjechali na krzyzówki. b) w lm. *gatunek gruszek.* c) w lm. *torba dziadowska.* d) [Machać krzyżówką] = *machać na krzyż* (np. rożnem). **9.** lek. *chustka trójkątna do niektórych opatrunków służąca* (p. Krawat). **10.** rzeź. *kiszka odchodowa.* **11.** tap. *szereg pierwszych ukośnych ściegów przy odszywaniu:* Odszyć krzyżówką. **12.** woj. *machina złożona ze sztuki drzewa obrobionej w sześcian, opatrzona na obu końcach obrączkami do połączenia jej z innemi i używana do tamowania oraz zamykania przechodów, brodów,* in. ostrokoły. **13.** a. **Kaczka dzika, Krakwa, Szarka, Wielkocha, Burka** zool. (anas boschas) *gatunek kaczki, szczep kaczki swojskiej* (p. Kaczka). <Od Krzyż>

Krzyżulec, lca, lm. **lce 1.** p. **Krzyżak:** Stół na krzyżulcach. Syn. Na prawo od stołu leżała na krzyżulcach beczułka. Prus. **2.** [K.] *jeden z kozłów na dachu, krokiew.* **3.** a. **Krzyżniak, Czwartniak, Czwartnik,** drzewo krzyżowe leśn. *sztuka drzewa otrzymana z przerznięcia wpodłuż na cztery części kłody obrobionej do ostrego kantu, na krzyż piłą wzdłuż porznięta belka.* <Połowiczny przekład Nm. Kreuzholz>

Krzyżyca, y, lm. **e** bot. (crucita) *roś.* <Naśladowanie nazwy niby Łć., od crux, 2 pp. crucis = krzyż>

Krzyżyczek, czka, lm. **czki** p. **Krzyż:** Na krakowskiej wieży świeci ś. K. Pśń.

Krzyżyk, a, lm. **i 1.** p. **Krzyż:** a) Zawiesił na skromnym krzyżyku grobowca uwiązaną w kokardę wstążeczkę czerwoną. Mick. W skrzynkę zieloną pod czarny K. Jasia złożono. Len. Jeśli nie chcesz, to idź sobie, K. na drogę! *(= z Panem Bogiem, szczęśliwej drogi, idź sobie gdzie ci ś. podoba).* Odprawić z krzyżykiem. Prz. *(= z niczym).* Daj K. temu żupaniście, weź natomiast Anglika. Fred. A. Twój mąż może na urzędzie kościelnego położyć K. Zawil. *(= pożegnać ś. z nim).* Bigotka krzyżyki robi nad tabaką. L. Bardzobym rad, żeby mu K. dano. Zabł. *(= order).* Kawaler trzech krzyżyków i czterech medalów. Mick. Niepiśmienny, podpisał ś. krzyżykami. K., ścieg zrobiony na krzyż na kanwie. Z krzyżyków, cyfer, kresek na nadgrobku widzę, że karczmarz leży tu w tym lochu. Pot. Skończył ś. rok, dopisał każdemu z nas na czele zbiegłych lat K. lub kreskę. Wor. Przen. *dziesięć lat życia:* Już mi na siódmy K. poszło. Sak. Liczę sobie już pięć krzyżyków. Przen. *ciężka chwila, zmartwienie:* Kogo Pan Bóg kocha, krzyżyki nań zsyła. Ludzkie języki są to krzyżyki. Prz. *(= niejednego zgnębią, spotwarzą).* **2.** ✕*gwiazdka, asterysk, znaczek w piśmie.* L. **3.** bot. = a) = **Kozieradka.** b) w lm. = **Firletka gaształd. 4.** fecht. p. **Garda. 5.** muz. *znak podwyższenia nuty o pół tonu.* K. podwójny a. krzyż = *znak podwyższenia nuty o cały ton.*

Krzyżykowy przym. od **Krzyżyk:** Krzyżykowa robota = *sposób wyszywania na kanwie wzorów prostolinijnych, ściegami równemi, na krzyż.*

Krzyżyna, y, lm. **y** bot. p. **Szakłak.**

Ks. skrócenie wyrazów: *ksiądz, książę, księżna.*

Ks! w. **1.** głos, którym psy szczują = *huzia!* **2.** [**Ks** a. **Ekci, Eks, Kci, Ksy, Ksyku**] *odpędzanie świń a. prosiąt.* <Okrzyk. może od KĘS>

Ksantofil, u, blm. *barwnik żółty, znajdujący ś. w roślinach.* <Now. z Gr. xanthós = żółty + fýllon = liść>

Ksantopikryna, y, blm. chem. *zasada roślinna z rzędu niejadowitych, znajdująca ś. w korze żółtodrzewa zębowego.* <Now. z Gr. xanthós = żółty + pikrós = gorzki>

Ksantoramina, y, blm. tech. *oliwkowożółty barwnik, znajdujący ś. w jagodach szakłaku.* <Now. z Gr. xanthós = żółty + rhámnos = szakłak>

Ksantyna, y, blm. chem. *kwas ruberytrynowy, jeden z produktów rozpadu białka żywego.* <Now. z Gr. xanthós = żółty>

Ksantypa, y, lm. **y** *jędza, Herod baba dla swego męża.* <Od imienia żony Sokratesa Gr. Xanthíppē>

[**Ksażyc, a,** lm. **e**] p. **Księżyc.**

[**Ksądz, a,** lm. **e,** 2 pp. **ów**] **1.** p. **Ksiądz:** Pies gádá: K., K.; a jak kiję dostąnie: kanonik, kanonik. Prz. **2.** *dziura w ubraniu (na kolanie a. łokciu):* K. mu wyzérá (aluzja do tonsury na głowie).

[Ksądzewski] p. Księży.
[Ksądzewstwo, a, blm.] p. Księżostwo.
[Ksądzewy] p. Księży.
[Ksążk, a, lm. i] p. Ksiądz.
[Ksążka, i, lm. i] p. Księga.
[Kse!] **1.** p. Ksobie. **2.** *wołanie na woły, żeby skręciły w prawą stronę.* **3.** *nazwa wołu prawego.* <K+Se (sobie)>
[Kseb!] **1.** p. Ksobie. **2.** *na prawo.*
[Ksebie!] **1.** p. Ksobie. **2.** *wołanie na konia, kiedy zbacza z drogi, aby szedł na prawo.*

[Ksebka, i, blm.] **1.** *prawa strona:* Zaprząc wołu na ksebkę. Wół chodzi na ksebce (=*jest zaprzężony po prawej stronie*). **2.** *mazur a. obertas kujawski (tańczony w lewą stronę).* <Od Kseb>

Ksebny **1.** p. Ksobny. **2.** [K.] *po prawej stronie idący, zaprzężony:* Wół K.

[Kse-grek!] *wołanie na świnie i prosięta (podczas pędzenia ich).* <Okrzyk.: kse = k sobie + Grek>

[Ksenia, i, lm. e] *gra dziewczynek.* <Ukr. Ksenja = imię chrzestne>

Kserksesowy: Wojsko kserksesowe = *niezliczone; tłumy zbrojne:* Niecnota Chmielnicki z kserksesowym wojskiem. Wójc. <Od imienia króla pers., po grec. Xérxēs>

[Ksesnię, ęcia, lm. ęta] p. Chrzestnię.
[Ksewny] p. Ksobny: K. wół (=*chodzący podczas orania po prawej ręce rataja*).

[Kssga, i, lm. i] p. Księga: Stárá K., stárá prawda é stáró wino wjedno dobré. Prz. Kssgi czytac (=*księgi swierzęce oczyszczać z nieczystości, z gnoju*).

[Ksęży] p. Księży: K. miech nimá dna. Prz.

Ksiądz, 2 i 4 pp. **księdza** a. [**księza, księża**], 3 pp. **księdzu** a. †**księdzowi**, [**księdzowi, księzu, księżu**], 5 pp. **księże** a. [**księdzu**], 6 pp. **księdzem** a. [**księżem, księzem, ksiązem**], 7 pp. **księdzu** a. [**księżu**], lm. 1 i 5 pp. **księża** a. †**księdzowie**, [**księdzowie, księżowie, ksiezi**], 2 pp. **księży**, †**księdzów**, [**księdzów, księdzy, księżów**], 3 pp. **księżom**, †**księży**, †**księżum**, [**księdzom**], 4 pp. **księży**, †**książą**, 6 pp. **księżmi**, ×**księżami**, †**księdzami**, †**księdzmi**, †**książą**, 7 pp. **księżach**, †**księdzach**, †**księży** **1.** † p. Książę: My, Zygmunt August z łaski Bożej Król Polski, Wielki K. Litewski. Herb. Moskwa, wielkich księdzów stolica. Stryjk. Niech zaciągnie ś. drugi w księdza Kiejstuta cugi. Mick. K. Gliński uderzyć każe. Syrok. **2.** a. [**Ksądz, Ksodz, Ksudz, Ksidz**] = a) *duchowny, szczeg. katolicki (niek. innych wyznań, np. pastor), kapłan mający prawo odprawiać mszę św., prezbiter:* Kleryk i K. K. mszalny. Wyświęcić kogo na księdza. Zostać księdzem. Z księdza bywa biskup. Prz. Kto ma księdza w rodzie, temu bieda nie dobodzie. Prz. Nie ten K., co ma plesz przegolony. Rej. Mówili z księżami pacierze. Mick. Kalchas, K. grecki sędziwy. Słow. Żart.: Tyś to zrobił? — Nie ja. — Więc kto? K.? Nie rób, nie rób, to K. za ciebie zrobi. Prz. b) *tytuł człowieka, który ś. poświęcił stanowi duchownemu, osoby nie świeckiej:* Nie K. Borowski, ale pan Borowski. L. K. Jan. K. definitor. Syrok. Zgromadzenie księży Pijarów. Drukarnia księży Misjonarzy. K. fizyk, K. matematyk. Syrok. (wykładający te przedmioty w szkole). K. prefekt. K. proboszcz. K. kanonik. K. biskup, arcybiskup. Z księżmi krzyżaki. Mick. **3.** †*panujący w Abisynji:* K. Jan abo Pop Jan w Afryce. Kłok. **4.** †w szachach = *giermek, laufer, pop.* **5.** [K.] = a) *gra chłopców.* b) [Jeść z księdzem] = *jeść coś przypalonego.* K. wlazł w mleko (a. w śmietankę). Prz. (=*mleko a. śmietanka są przydymione*). **6.** fl.: K. Wojciech = *bocian, wojtek.* Klon. Zdr. **Księżulek, Księżulo, Księżulko, Księżunio,** †**Książątko,** †**Książek,** [**Książek, Ksążk, Księżyk, Księżyczek, Księżaszek, Księdzaszek, Księżowina**]. Zgr. **Księżysko.** <Nm. König, S. Gnm. kuning, chuning dosł. = król. Tegoż pochodzenia są Książę i Ksieni>

[Kсiądzka, i, lm. i] p. Księdzowa.
[Ksiąski] p. Księży. [Po ksiąsku] przys. *jak ksiądz:* Organista po ksiąsku umiał.

Książątko, a, lm. **a** **1.** *dziecko książęce, młody książę.* **2.** *lichy książę, książę małego państwa:* Zdaje mu ś., że jest hrabczukiem a. książątkiem. Lam. Skrócę te książątka ruskie niespokojne. Biel. M. **3.** †p. Ksiądz: Chudzi kleszkowie i książątkowie prości opuszczają pod czas i kościół swój stary. Klon.

Książczyna, y, lm. **y,** × **Książyna** *licha książka.*
Książczysko, a, lm. **a** p. **Księga:** Chcieliśmy mu poodbierać te książczyska. Krasz.
Książeczka, i, lm. **i** p. **Księga:** a) A gdy już wszystkie zmówili pacierze, wyjmą książeczkę z kieszonki. Mick. K. legitymacyjna. K. biletów tramwajowych (= *blok*). b) [W książeczkach owcy jest nożyk i widelec].

Książeczkowy przym. od **Książeczka:** Złoto książeczkowe a. płatkowe (malarskie).

†**Książek, żka,** lm. **żki,** [**Książek**] p. **Ksiądz.** Ocz. [Po troszku, książku, a będzie dłużej. Po kąsku, książku, będzie plebanija. Prz.].

Książę, książęcia a. **księcia,** 3 pp. **książęciu, księciu** a. [**ksiezeciu**], 6 pp. **książęciem, księciem** a. [**księżnym**], lm. **ęta** m. a. †**ni.**, †**Ksiądz,** [**Ksióże**] **1.** *tytuł panującego, niższego od króla:* K. udzielny, lenny. K. Parmy. Wielki K. Litewski. Cesarz Wszechrosji, Król Polski, Wielki K. Finlandzki. K. Walji (=*następca tronu angielskiego*). Usłyszawszy, że Roman, K. Włodzimierskie, miał im panować, oparli ś. Chwal. K. na Lidzie. Mick. K. na Inowrocławiu. Pośród nas widzim książęcia Litwinów. Mick. Śmiałżeby władać jak niemieckie K.? Słow. K. ś. pruskie z hołdem panu stawi. Len. Książęta greccy pod Troją. Herod K. Len. Z inszemi książęty. Mick. **2.** *tytuł nadawany znakomitym, zasłużonym osobom a. domom lub wybitnym dostojnikom:* K. krwi = *K. z rodziny panującej.* K. Poniatowski, Ogiński, Ostrogski. Jaśnie Oświecony K. Czartoryski. K. arcybiskup gnieźnieński. K. biskup krakowski, warmiński. K. Radziwiłł panie kochanku. K. Konstanty. K. pan. Żart.: K., co psy wiąże. Prz. **3.** przen. *przełożony, starszy, przedni, głowa, arcy-:* K. apostołów, Piotr św. Kucz. Krasicki został nazwany księciem poetów polskich. I ostali książęta główna sług kościelnych po czeladziach w Jeruzalemie. B. Sz. Zebrali ś. książęta kapłańscy i starsi nad ludem na pałac książęcia kapłańskiego Kaifasza. Leop. K. Kościoła = *biskup, arcybiskup.* Jeruzalem miasto prorok zowie książęciem powiatów. Białob. Nil dotąd wód K. Słow. †K. bożnicy żydowskiej. Leop. (= *przełożony*). Zacheusz arcyzdrajca, arcylichwiarz, K. nad łotry. Wuj. (= *łotr nad łotrami, arcyłotr*). K. ciemności (= *szatan*). Chmura kurzu, w której przelatuję stepy, jako duch i K. ich. Krasiń. Duszę spowiję w mrok, ciemnota, ja, wasz K. Dan. **4.** †K. akademji = *tytuł dawany uczniowi za dobre sprawowanie ś.* Mln. **5.** [K.] *pan młody.* <p. Ksiądz>

× **Książęce, ego,** blm. *jakaś opłata na rzecz księcia:* Olga zniosła tak zwane K., a zarządziła, iż narzeczony ma płacić księciu lub bojarowi czarną kunę z powodu zawarcia małżeństwa.
Książęco przys. od **Książęcy:** Dwór feldmarszałka K. wyglądał. Krasz.

Książęcość, i, blm. rz. od **Książęcy:** Przywalony zarzutami, zrzekł ś. swej rzymskiej książęcości. Szaj.

Książęcy, × **Księcy** przym. od **Książę:** a) Jego Książęca Mość. Dom K. Wychowanie książęce. Ze wszystkich najwyższa kara, nazywana była także niemiłościwą, książęcą, królewską, królestwo. Mał. (Do Junony:) Ja ś. poddam pod twoje rozkazy książęce. Słow. Miałbym prośbę małą do Waszej Mości książęco - autorskiej. Słow. Przen. *godny księcia, wspaniały, pański, świetny, okazały:* O to wieczór mieliśmy! Naprzód kolacja książęca. Krasz. b) kuch.: Kartofle książęce = *kartofle pieczone ze śledziem a. sardelami.* **Po książęcemu,** × **Po książęcu** przys. *jak książę, sposobem książęcym, książęco.*

Książka, i, lm. **i** **1.** p. **Księga:** a) Dulczeć, dukwieć, ślęczeć nad książką. Napisać, wydać książkę. Czytać na książce. Kras. Czytać książkę. K. zajmująca. K. do nabożeństwa. Książki zbieralne, w które spisujemy co z rozmaitych autorów krótko na trwałość. Kn. Książki kamienne. Troc (= *notatnik*). Książki pamiętne. Troc (= *dziennik*). Książki meldunkowe. K. służbowa. Zapisać, wpisać, wciągnąć co do książki. Przeczytać książkę od deski do deski. K. z obrazkaki. A do książki! (= *a do nauki!*). Książki szkolne. Mówi jak z książki. Prz. (= *płynnie i rozumnie*). Prawda, rzekli, jakby z książki czyta. Mick. Przen.: Ciało jest małym światem, dusza książką małą, w której spisano wszystko, co ś. w świecie stało. Mick. b) Książki wołowe. Troc. **2.** [Książki] lm. bot. p. **Jastrun. 3.** leśn.: K. drzewa = *skrzynka w kształcie książki zrobiona z deszczułek drzew, krzewów i podkrzewów leśnych, zawierająca w sobie liście, kwiaty, owoce, nasiona suszone, przyklejone, oraz korzeń, węgiel, popiół i wiór z pod hebla.*

Książkojad, a, lm. **y** *ten, co chciwie czyta książki, mól książkowy:* Księcia Adama rodzice nazywają w listach sensatem, staruszkiem, książkojadem. Dęb. L. <Książka + JAD>

× **Książkopis, a;** lm. **owie** p. **Księgopis:** Dr. Holmes był skończonym typem wyrafinowanego światowego gentlemana, a dopiero następnie, drugorzędnie, książkopisem. <Książka + PIS>

Książkować, uje, ował han. p. **Księgować.**

Książkowanie, a, blm., czynność cz. **Książkować,** *księgowanie.*

Książkowstręt, u, blm. *niechęć do wszelkiego czytania, wstręt do nauki.* <Książka + Wstręt>

Książkowy przym. od **Książka:** Język, styl K. Rozum K. (= *z książek nabyty*). Nasi synowie i wnuki mają od starych więcej książkowej nauki. Mick. Tę panią zawsze wielkie myśli pasły i książkowe ją napełniały strawy. Słow. Mól K. (= *człowiek siedzący w książkach, ciągle ś. uczący*). Pan Maciej był człowiek K. (= *uczony*).

Książnica, y, lm. **e** **1.** a. × **Księgarnia,** × **Księgoskładnia** *pokój do książek, bibljoteka:* K. Watykańska w Rzymie. Skar. Kodeks ten złożony był w książnicy w Porycku. Lel. **2.** † p. **Księgarnia.** Kn.

[**Książniczka, i,** lm. **i**] p. **Księżniczka.**

× **Książnik, a,** lm. **cy,** × **Księżnik** **1.** p. **Księgarz.** Kn., Bobr. **2.** *literat, uczony.* <Od Księga>

† **Książny** p. **Księgowy:** Książna komora, kramnica. Kn.

× **Książyna, y,** lm. **y** p. **Książczyna.**

[**Ksidz, a,** lm. **e**] p. **Ksiądz.**

[**Ksie!, E ksie!, Kść!**] *wykrzyknik przy odpędzaniu krów.* <Zam. k sobie>

Ksieni, i, lm. **e** **1.** *starsza zakonnica, przełożona zakonnic, przeorysza, abatysa:* Zachorowała jedna K. abo abatysa. Skar. Na progu stała, jakby smętna K., panna Aniela, cała w białym stroju. Słow. **2.** przen. *kapłanka:* Bachusa swywolne ksienie. Nar. **3.** przen. *pani, księżniczka:* Śmierć K. wszystkokrotna. Zim. Kto coraz nowe stroje sprawia nocnej ksieni a. inakszą fozą co noc twarz jej mieni? Zim. (o księżycu). Jesień, jako święta K., w ziemi Piastów gospodarzy. Pol. **4.** [K. a. **Ksienia**]**?:** Pomaga Bóg, K.! (śpiewają dziewczęta do stojącej w kole czarnookiej, którą ksienią zowią). Szczęście tobie, ksieniu. <Skrócenie z *Księgini = księżna>

[**Ksienia, i,** lm. **e**] p. **Ksieni.**

Ksieniec, ńca a. w lm. **ńce,** † **Księniec,** † **Kszenie** **1.** p. **Księga. 2.** p. **Chuchro. 3.** a. **Cynadry** = a) *jadalne wnętrzności ryby, wieloryba:* Prorok w ksieńcu wielorybim. Pot. Jonasz był w ksieńcu wieloryba trzy dni. Sekl. Luby Telemak, ach pożal ś. Boże! podobno w ksieńcach rybich zaległ łoże. Nar. b) *podłużna wątroba szczupacza.* <Od Księga>

[**Ksiezi**] p. **Ksiądz.**

× **Księcy** p. **Książęcy:** Sługa księcej mości. Pol.

[**Księdzak, a,** lm. **i, Księżak**] pog. *syn księdza.*
[**Księdzaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Ksiądz.**

Księdzobójca, y, lm. **y** p. **Księżobójca.** Przyb. <Ksiądz + BI>

× **Księdzostwo, a,** blm. p. **Księżostwo.**

Księdzowa, ej, lm. **e** **1.** *żona księdza obrządku greckiego, popadja.* **2.** [K. a. **Ksiądzka**] *pastorowa, żona księdza ewangielickiego:* Dopóki ksiądz gdace, to K. skace (a.: Póki ksądz gdácze, ksendzewá skácze). Prz.

Księdzować, uje, ował *być księdzem, wypełniać obowiązki księdza:* Kiedyś ksiądz, księdzuj. Prz.

Księdzowanie, a, blm., czynność cz. **Księdzować.**

[**Księdzowski**] p. **Księży:** Tłum szlachty go otaczał i nosy ku księdzowskiej chylił tabakierze. Mick. To nie królewska rzecz, to księdzowska. Krasz. Księdzowską czapeczką pokryłem głowę. Chodź.

× **Księdzowy** p. **Księży:** Przemienienie przez skuteczną intencję księdzową za wymówieniem tych słów: „To jest ciało moje" — dzieje ś. Zigr.

[**Księdzów**] p. **Księży:** K. pachołek. Grzych gádác nawet o sukni księdzowy i o trzewiku księdzowym, a nie dopiro o księdzu. Prz. Sobota księdzowa robota. Prz.

Księdzówna, y, lm. **y** *córka księdza unickiego, popadjanka:* Jestemże pięknie ubrana, jak wasze panie, jak ekonomowa, jak popadja i księdzówny? Krasz.

Księga, i, lm. **i,** [**Kсęga, Knega, Kniha, Kniga**] **1.** *znaczna liczba kart pojedyńczych zszytych w całość:* Księgi do wpisywania = rejestra. L. Księgi wielkie, regałowe, pargaminowe, graduały. L. Księgi publiczne, akta publiczne, księgi spraw abo prawne, sądowe, metryki. K. sznurowa. Księ-

gi handlowe a. kupieckie. K. główna, kasowa. K. przychodu, wydatków. Księgi gospodarcze. K. gruntowa, ziemska *(= K. hipoteczna).* K. wieczysta *(= ziemska, grodzka, tycząca ś. dóbr nieruchomych).* K. złota, czarna, czerwona, błękitna, żółta i t. d. *(= zbiory akt, ściągających ś. do danych spraw politycznych).* Przen.: Złota K. szlachty polskiej. **2.** *dzieło pisane a. drukowane:* Doma siedząc, od umarłych mistrzów, to jest z ksiąg ś. uczył. Warg. Czyta wiele; utonął w księgach. Kn. Wodę czerpa przetakiem, co bez ksiąg chce być żakiem. Prz. Powiadają nasi Polacy, iż w księgi słowo zawlecze ś. jednym piórkiem, ale z ksiąg nie wyjdzie dziesięcią par wołów, byś założył. Birk. Księgi święte, liturgiczne. Bibljograficznych ksiąg dwoje. Lel. K. przysłów. Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego. Mick. *(= dzieje).* Żart.: K. czterech królów *(= karty).* Przen.: Natura jest wielką księgą, trzeba tylko umieć w niej czytać. K. przeszłości. K. wspomnień. Brewjarz i kostur wziąwszy, pielgrzymował i księgę żywą, jak mówił, wartował. Pol. Nowela „Dobra pani" jest kartką, wyrwaną z księgi t. zw. życia światowego. Choiń. W księdze pamiątek najpierwsza to karta. Pol. Z ogromnej księgi dziejów nie wzięli ni jednej nauki. Pol. Grecja jest księgą, w której wiekami stoi wypisano, że klęska wolnych jest świata wygraną. Mick. Całą swoich myśli i dzieł księgę sam wytłumaczył. Mick. Ponad ziemskie walki stoi na siedm pieczęci zawarta K. prawa Bożego. Krasz. Niech wymazan będzie z ksiąg żywota. Troc *(= z liczby wybranych).* Czytać w gwiazdach! — sąż one księgą przeznaczenia? Słow. Wzbogaconemu nauk czarodziejskich zbiorem tajemna K. nocy stanęła otworem. Mick. **3.** †K. papieru $= 1/_{20}$ *ryzy, libra.* L. **4.** a. †w lm. *rozdział w dziele jakim:* Pierwsze księgi Polityki Arystotelesowej. Petr. Dwunasta księga „Pana Tadeusza" Mickiewicza nosi tytuł: „Kochajmy ś." Księgi piąte Mojżesza. K. mądrości. **5.** zool.: = a) a. Księgi, [**Kśęgi**] *część żołądka u zwierząt przeżuwających,* k s i ą ż k i, k s i e n i e c, † k s i ę n i e c, † k s z e n i e c, p s a ł t e r z, ż o ł ą d e k ✕ f l a k o w y a. l i s t k o w a t y. b) [Księgi] = *część płuc.* Zdr. **Książka, Książeczka,** [**Ksużka, Ksążka, Ksiożka**]. Zgr. **Książczysko.** <? Por. S. Sł., Blg. kniga, Słc. Czes. kniha>

Księgarczyk, a, lm. **i** *uczeń, pomocnik księgarski.*

Księgarenka, i, lm. **i** p. **Księgarnia.**

Księgarka, i, lm. **i** **l** forma ż. od **Księgarz. 2.** p. **Księgarzowa.**

Księgarnia, i, lm. **e** **l.** a. †**Książnica** *handel, skład, gdzie sprzedają książki, sklep z książkami:* K. nakładowa. **2.** ✕ p. **Książnica:** Dosyć prawne roztrząsać księgarnie, niech je pył zasłużony choć na czas ogarnie. Mick. Oto ś. ciemne księgarnie otwarły, tu źródła bogactw w zapylonej ramie. Słow. Omar straszny głowom, gmachom i księgarniom. Słow. Pył książek, które w księgarni J. O. księcia, że były długo nieczytane, prochem i kurzawą leżały okryte. Słow. Zdr. **Księgarenka.**

Księgarski przym. od **Księgarz:** Katalog K. Praktyka księgarsko-piśmienna.

Księgarstwo, a, blm. *stan, zatrudnienie księgarza, handel księgarski.*

Księgarz, a, lm. **e** **l.** a. ✕ **Książnik,** ✕ **Księżnik** = a) *sprzedający książki, właściciel księgarni,* ✕ b i b l j o p o l a. b) ✕ *bibljotekarz.* **2.** zool. (chelifer cancroides) *gatunek pająka kleszczynka.* c) ✕ a. †**Księgator,** [**Księgowiąz**] *oprawiacz książek, introligator:* Księgarze książki oprawujący. Kluk. <Od Księga>

Księgarzowa, ej, lm. **e, Księgarka** *żona księgarza.*

Księgarzowy *należący do księgarza.*

†**Księgator, a,** lm. **owie** p. **Księgarz. Troc.** <Od Księga, z końcówką Łć.>

✕ **Księgogardziciel, a,** lm. **e** *ten, co gardzi książkami.* <Księga + Gardziciel>

✕ **Księgokradztwo, a,** lm. **a** *kradzież literacka, plagjat:* Hołd chwały pisarzowi oddawszy, bez zaciągnienia na siebie wady księgokradztwa, cały ten rozdział jego w swoim dziele umieściłem. Kur. <Księga + KRAD>

✕ **Księgonośny** *noszący księgi, książki.* <Księga + NIOS>

✕ **Księgopis, a,** lm. **owie,** ✕ **Książkopis** *autor, pisarz.* <Księga + PIS>

✕ **Księgopisarstwo, a,** blm., ✕ **Księgopistwo** *autorstwo, pisanie książek.*

✕ **Księgopistwo, a,** blm. p. **Księgopisarstwo.**

✕ **Księgoskładnia, i,** lm. **e** p. **Książnica.** L. <Księga + Składnia>

✕ **Księgospis, u,** lm. **y** *spis, rejestr książek, katalog.* <Księga + Z + PIS>

Księgosusz, u, blm., ✕ **Księgosusza** (pestis bovina) *zaraza bydlęca, choroba zaraźliwa przeżuwających, polegająca na zapaleniu wszystkich błon śluzowych kanału pokarmowego.* <Księgi + SUCH>

✕ **Księgosusza, y,** blm. p. **Księgosusz.** L.

Księgować, uje, owal, Książkować han. *zapisywać do ksiąg buchalteryjnych.*

Księgowanie, a, blm., czynność cz. **Księgować.**

[**Księgowiąz, a,** lm. **owie**] p. **Księgarz.** <Księga + WIĘZ>

Księgowód l. odu, blm., ✕ **Księgowództwo** prow. *buchalterja, prowadzenie książek.* **2.** ✕ **oda,** lm. **owie** *buchalter.* <Księga + WIOD>

✕ **Księgowództwo, a,** blm. p. **Księgowód.**

✕ **Księgowpis, a,** lm. **owie** *ten, co wciąga do ksiąg, protokólista.* <Księga + Wpis>

Księgowy, †**Książny,** †**Księżny** przym. od **Księga:** Żołądek flakowy czyli K. *(= księgi, książki, ksieniec, psalterz).*

Księgozbiorowy przym. od **Księgozbiór:** Wielka sala księgozbiorowa. Spas.

Księgozbiór, oru, lm. **ory** *zbiór książek, bibljoteka.* <Księga + Zbiór>

†**Księniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Ksieniec** i **Księga:** Którego był K. śmierci strawił.

[**Księski**] p. **Księży:** Jemu trzeba... sukni księskiej, nie zony. [**Po księsku**] *jak ksiądz.*

Księstewko, a, lm. **a** p. **Księstwo.**

Księstwo, a, lm. **a** **l.** *państwo zostające pod władzą księcia:* Wielkie K. Litewskie. K. Warszawskie. **2.** *majątek książęcy:* Wkrótce pojmie wdowę, panią dóbr za żonę, a z nią K. i hrabstwa dwa uksiążęcone. Mick. **3.** *godność, tytuł księcia:* Napoleon daje wodzom swoim księstwa od miejsc, na których wielkie odnieśli zwycięstwa. Mick. **4.** zb. *książę z żoną:* Bawią u księstwa w gościnie dwaj komturowie. Sienk. K. przybyli. ✕ Oboje zatym K. zwaliło przyczynę nieszczęścia na niego. Nar. ✕ Odjazd wielkich księstw Toskańskich z Wiednia. L. **5.** † i [K.] p. **Księżostwo.** B. Sz. Włosy mi ś. kręcą, K. mi ś. znaczy. Zdr. **Księstewko.** <Od Książę>

†**Księża, y** a. **ej,** blm., †**Ksza** zb.=rz. ż., zastępuje lm. od **Ksiądz:** Miła K. Włod. Usługi tych żołnierzy tylko ku ozdobie świąt wraz z waszą księżą. Nag. Abyście i księżej i nikomu nic nie dawali. Rozm. Z księżą trzeba ostrożnie, z szlachtą według czasu. Prz.

[**Księżak, a,** lm. **i**] **1.** p. **Księdzak. 2.** *odmiana tańca kujawiaka.*

[**Księżaszek, szka,** lm. **szkowie**] p. **Ksiądz.**

[**Księże, ego,** blm.] *ubranie księże:* Księze to takie długie.

Księżna, y a. **ej,** lm. **y** a. **e 1.** forma ż. od **Książę:** Sporo dyplomatów, wojskowych, książąt i księżn. Chm. Trzykroć ręką klasnąwszy (charcicę) po pysku, rzekł: Mianuję cię odtąd księżną na Kupisku. Mick. **2.** *żona księcia.* <Od Książę>

[**Księżnica, y,** lm. **e**] **1.** *gwiazda spadająca.* **2.** *księżna, czy księżniczka:* Ona buła tak jak księznica w Moskwie.

Księżniczka, i, lm. **i,** [**Książniczka**] *córka księcia:* K. zaczarowana. Len. K. burz. Sow.

Księżnik, a, lm. **cy 1.** × p. **Książnik. 2.** p. **Księgarz. 3.** [K.] *czarnoksiężnik:* Wstąpił do jednego czarnego księżnika w boru.

Księżnin *należący do księżny.* Pot.

†**Księżny** p. **Księgowy:** Kramnica księżna. Kn.

Księżobójca, y, lm. **y, Księdzobójca** *zabójca księdza.* <Ksiądz + Bl>

[**Księżowina, y,** lm. **y**] p. **Ksiądz.**

Księżowładczy przym. od **Księżowładztwo.**

Księżowładztwo, a, blm. *panowanie księży, klerokracja, teokracja.* <Ksiądz + Władztwo>

Księżostwo, a, blm., × **Księdzostwo,** †**Księstwo,** [**Księstwo, Ksądzewstwo**] *stan księży, duchowny.*

[**Księżowski**] p. **Księży.**

[**Księżów**] p. **Księży:** K. las.

Księżulek, lka, lm. **lkowie** p. **Ksiądz:** Z okazji chrzcin i ślubów w kolatorskiej rodzinie K. zawsze miewał mowę. Chł.

Księżulko, a, lm. **owie** p. **Ksiądz:** Gdy kolator ś. dowiedział, że K. obrażony, przeprosił staruszka. Chł.

Księżulo, a, lm. **owie** p. **Ksiądz:** Księżulu, ja tego nie wymówię. Mick. Księżulu, dam ci barana pięknego na pierwszą znajomość. Chodź.

Księżunio, a, lm. **e** p. **Ksiądz:** K. z dobrodusznym uśmiechem żegnał zgromadzonych. Chł. Powiedz-no, księżuniu, czy znasz jakie czary? Mick.

Księży 1. a. × **Księdzowy,** [**Księdzowski, Księżowski, Księdzów, Ksądzewski, Ksądzewy, Ksęży, Ksiąski, Księski, Księżów**] przym. od **Ksiądz:** Ubiór K. Gospodyni księża. Przen.: Patrzy na księżą oborę. Prz. (= *jest blizki śmierci, wkrótce umrze).* Księża gródź = *cmętarz:* Pójdź, pójdź na księżą gródź (naśladowanie głosu puszczyka). Zakciało mu sie księzy pięty (= *czegoś cudackiego).* **2.** żart.: [Księża gospodyni] = *dziesiątka w kartach.* **3.** [Księże galoty a. księże portki] p. **Galoty.** [Księże jajca] = *roś. kokoryczka.* **Po księżemu** przys. *jak księża.*

Księżyc, a, lm. **e,** [**Ksanżéc**] **1.** astr. = a) a. posp. miesiąc *bryła planetarna, która krąży dokoła naszej ziemi i razem z nią biegnie dokoła słońca:* Odmiany czyli fazy księżyca są: nów, pierwsza kwadra, pełnia i druga kwadra. Po nowiu ukazuje ś. K. jako sierp wązki na zachodniej stronie nieba (K. na młodziku). Sierp młodego księżyca z pomiędzy chmur ś. wychylił. Kaczk. Libracja czyli ważenie księżyca. Morza księżyca (= *ciemniejsze plamy na nim).* Brózdy księżyca (= *szczeliny na księżycu).* K. niewypełniony, rogami ku strzale skierowany. Nies. (= *K. przed pełnią).* Fortuna jak K. zmienna. Słow. O głupie poety, co zawsze mieszacie K. z miłością! Krasiń. Psy na K. nawet szczekają. Krasz. K. wschodzi, zachodzi. Zaćmienie księżyca. Gdzież to jego dobra? na księżycu. Krasz. Nie dbam o gwiazdy, gdy K. świeci. Prz. Za księżycem gwiazdy. Pot. W zmroku wdzięcznym rozpościera K. promienie srebrzyste. Kras. K. swe ogniste rogi skłonił pod Twe święte nogi. Pśń. kość. Trzy razy K. odmienił ś. złoty, jak na tym piasku rozbiłem namioty. Słow. Oknem witym z żelaznych obręczy widziałem mnogich księżyców oblicze. Mick. Jeżeli nocną przybliżysz ś. dobą i zwrócisz ku wodom lice, gwiazdy nad tobą i gwiazdy pod tobą i dwa obaczysz księżyce. Mick. b) *ciało niebieskie, krążące dokoła jednej z wielu planet,* towarzysz, satelita, trabant planety. **2.** przen. *światło księżyca:* Przy księżycu czytać trudno. Błysnęła przy księżycu złota tabakiera. Mick. Nie będziesz ty mi więcej po księżycu łaził. Słow. Ziemi pierś, co księżycem świeci posrebrzona. Mick. Placyk kwadratowy, przez pół biały od księżyca. Gom. Próżno będziesz krajobrazy tworzyć, osrebrzać je księżycem. Słow. Nie wiesz, jak włosem deszczu skałom wieńczyć głowę, jak je widzieć w księżycu odkreślone kirem. Słow. **3.** *wyobrażenie, figura księżyca:* Tkanina w księżyce. Musiałem ubrać ś. dla ojca mego w ten K. Słow. Wtedy mi lotnego dali bieguna, kolczugę księżycami zasianą. Krasiń. U napierśnika wisi K. w kształt Leliwy, to jest w kształt nowiu. Mick. Dobył szabli i handżaru, potrząsa księżycem na głowie. Krasiń. Czoło złocistym przysłonił turbanem i wiarę złotym księżycem naznaczył. Słow. Okręt troistą opasany spiżą zatknął na maszcie K., trzy buńczuki. Słow. Łuna szeroka pozłaca księżyce i szczyt minaretów. Słow. Krwawe z chmur pohańskich świecą ś. księżyce. Mick. K. w monstrancji (w który ś. obsadza Hostję). Księżyce = *biszkopty angielskie kształtu półksiężyca.* **4.** *godło wiary mahometańskiej, islam, islamizm, mahometaństwo:* Walka księżyca z krzyżem. Skląsł K. bisurmański. Troc (= *państwo tureckie).* Bledną już, zachodzą i znikają otomańskie księżyce. Leszcz. S. Pójdziemyż ścigać błędne po stepach księżyce? Słow. Gaśnie państwo białego księżyca. Słow. **5.** †i [K.] *miesiąc:* Dnia ósmego księżyca maja. Biel. M. Dnia św. Marcina księżyca listopada. Herb. Na drugi K. (= *na drugi miesiąc).* Miodowy K. Słow. **6.** muz.: K. turecki = *narzędzie muzyczne perkusyjne, należące do czysto rytmicznych.* **7.** zool. (luna) *ryba morska.* Chm. B. Zdr. [**Księżyczek**]. <Postać odojcowska (patronimiczna) od Ksiądz>

Księżycorożec, żca, lm. **żce** zool. (copris) *owad skrzydlaty z gromady chrząszczowatych, pięciostawnych, listkorożnych.* <Księżyc + Rożec>

Księżycoróg, oga, lm. **ogi** zool. (buceros lunatus) *ptak z rzędu dzioborożców.* <Księżyc + Róg>

Księżycosłoneczny *właściwy księżycowi i słońcu:* Jakim sposobem znaleziono K. bieg sześciuset lat. Stasz. <Księżyc + Słoneczny>

Księżycowato przys. od **Księżycowaty.**

Księżycowaty, Księżycowy, × **Księżyczny** *mający postać księżyca:* Twarz księżycowata. Liście księżycowate.

Księżycowo przys. od **Księżycowy:** Próchno, świecące K. w korze. Słow.

Księżycowy, × **Księżyczny** **1.** przym. od **Księżyc**: Rok, miesiąc K. Światło księżycowe. Sierp K. Pełnia księżycowa. Krasiń. Abominacja do tego malarza i jego księżycowo-cmentarzowych widoków. Krasiń. Kalendarz K. **2.** *oświetlony przez księżyc:* Noc księżycowa. Nie mógł przypuścić, żeby chciała przypominać sobie z nim księżycowe wieczory w Neapolu. Bał. Księżycowa polanka. Sienk. Przen.: Każda sawantka z twarzą bardzo bladą i księżycową. Słow. Drugiego (anioła) istność księżycowa, biała. Słow. O tęczowa kopuło myśli!... wymalowana, jasna, księżycowa. Słow. Rzucić drogę marzeń księżycową. Słow. **3.** p. **Księżycowaty**: Księżycowe oblicze jej mieliśmy szczęście oglądać na chwilę. Krasz. Cztery konie piękne, czarne księżycowemi wierzgają podkowy. Słow. **4.** *podobizną księżyca ozdobiony:* Księżycowe sztandary. Słow. **5.** min.: Kamień K., p. **Ortoklas.**

Księżycowzdychanie, a, lm. **a** żart. *wzdychanie do księżyca:* Wmówiła we mnie, że zamiast Ojcze-nasz lepszą modlitwą K. Słow. <Księżyc + Wzdychanie>

Księżycówka, i, lm. **i** tap. *igła krzywa różnych wielkości, używana przy odszywaniu kantów.*

[**Księżyczek, czka,** lm. **czki**] **1.** p. **Ksiądz. 2.** p. **Księżyc**: Świeci-ś. K.

× **Księżycznik, a,** lm. **cy** *lunatyk, we śnie chodzący.* <Od Księżyc>

× **Księżyczny 1.** p. **Księżycowy**: K. promień. Len. K. kamień. Troc. **2.** p. **Księżycowaty**: Pułk z księżycznemi puklerzmi. Koch. J.

[**Księżyk, a,** lm. **owie**] p. **Ksiądz.**

Księżyna, y, lm. **y, Księżysko** *ksiądz godzien współczucia, politowania:* On nas wszystkich zawstydził, oj, dzielny K.! Mick. Nie dał nam czasu K. więcej mówić. Krasz. Chodź, bracie, nie lękaj ś. dobrego księżyny. Mick. Jeśli od niego wyszła ta cała nowina, to kto wie, w jakim celu, bo to bies K. Mick.

Księżysko, a, lm. **a** m. i ni. **1.** p. **Ksiądz. 2.** p. **Księżyna**: Poczciwy K. nie tylko, że ś. zgodził, ale mnie i pochwalił. Sienk.

Księżyzna, y, lm. **y 1.** *majątek poduchowny.* **2.** *grunta, majętność księży; księże pole.*

[**Ksi ksi!**] **1.** *odpędzanie prosiąt.* **2.** *przywoływanie kóz.* <Okrzyk.>

[**Ksiodz, a,** lm. **e**] p. **Ksiądz**: Wzioł djaboł ksiodza, niech weźnie rektora. Prz.

[**Ksio! ksio!**] *krzyk na źrebaki.* <Okrzyk. może z Koń, Koś>

[**Ksion!**] *okrzyk przy wypędzaniu koni.*

[**Ksiożka, i,** lm. **i**] p. **Księga.**

[**Ksióże, żęcia,** lm. **żęta**] p. **Książę.**

[**Ksiu!**] p. **Kiź kiź!**

Ksiuk, a, lm. **i 1.** a. **Kciuk, Krzciuk,** † **Kściuk,** [**Krciug, Kściuk, Krtak**], **Paluch, Palec duży** = a) anat. (pollex) *palec wielki u ręki.* b) zool. *palec tylny u nóg ptasich.* **2.** [K.] *kawał kija a. drewna.* <p. Krzciuk>

Ksiukowy przym. od **Ksiuk; Krzciukowy, Kciukowy.**

[**Ksiut**] *nazwa pieszczotliwa, dawana małym dzieciom.* <Dziec.>

[**Kso!**] p. **Ksobie.**

[**Ksob!**] p. **Ksobie.**

[**Ksobek, bka,** lm. **bki**] *wół z prawej strony w jarzmie.*

Ksobie 1. † *napowrót, z powrotem:* Zeznania swego K. nie będą brać. Herb. **2.** [K. a. **Kse, Kseb, Ksebie, Kso, Ksob, Ksopsa, Ksób, Ku sobie!**] *na lewo, wołanie poganiacza na woły a. konie, żeby na lewo skręciły:* Jechać K. (= *w lewo*). Wolałbym ś. przebić kołem, niż tańcować z takim wołem: ja na odsib, a on K., aż ś. uwalim na sobie. Ku zachodowi od klasztoru, biorąc ś. naprzód od siebie, potym K. Oss. A no! siwy, a k'sobie! Len. **3.** † anat.: Kostka nad piętą K. = *kostka nogi wewnętrzna* (malleolus internus). Wyrostek K. = *kłykieć wewnętrzny kości ramieniowej* (condylus internus ossis humeri) <K + Sobie>

[**Ksobka, i,** lm. **i, Ksóbka**] **1.** *lewa strona:* Jechać na ksobkę. **2.** *orka, przy której skiby odwalają ś. z prawej strony na lewą.*

[**Ksobniejszy**] p. **Ksobny**: Ksobniejsza strona (= *lewa strona*).

Ksobny 1. [K.] = a) *lewy:* K. róg sochy. b) a. [**Ksewny, Ksobniejszy**] *zaprzężony z lewej strony, będący po lewej stronie.* c) *zaprzężony z prawej strony.* **2.** a. **Ksebny** anat.: Mięśnie ksobne p. **Dosiebny.** <Od Ksobie>

[**Ksodz, a,** lm. **e**] p. **Ksiądz.**

[**Ksopsa!**] p. **Ksobie.**

[**Ksób!**] p. **Ksobie.**

[**Ksóbka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Ksobka. 2.** *rola po lewej ręce.*

Kspany, ów, blp. gór. *wieńce szybu rozpierające, za które biją ś. kliny przy oprawianiu szybu; wieniec okliniony.* <Nm. Gespann>

[**Ksta, y,** lm. **y**] p. **Krzta**: Ksty niemá (= *ani odrobiny niema*).

× **Kstel, u,** lm. **e** gór. p. **Folbun.** <Nm. Gestell>

[**Kstánik, a,** lm. **i**] p. **Stanik.**

Kstyb, u, blm., **Ksztyb** gór. *kurz z węgli i gliny, którym pokrywają dno pieca hucianego, zalepa, mieszanina gliny z miałem węglowym do zalepiania dna pieca.* <Nm. Gestübe>

[**Ksu: A ksu!, A ksy!, A ksycha!, A ksyk!, Ksyku ksyku!**] *okrzyk przy odpędzaniu świń,* a c i u!, c i u! <Okrzyk.>

[**Ksudz, a,** lm. **e**] p. **Ksiądz.**

[**Ksużka, i,** lm. **i**] p. **Księga.**

[**Ksy!**] **1.** p. **Ks! 2.** *gniewne wołanie na konie.* **3.** p. **Ksu!** <Okrzyk.>

[**Ksyca, y,** lm. **e**] p. **Krzyca.**

[**Ksycha!**] p. **Ksu.**

Ksyk, u, lm. **i,** † **Kszyk** *ksyknięcie, syk, gwizd, świst, syczenie:* K. wężów, gęsi. Niema ksyku świerszczy i koników, niema bęku pszczół. Matl. <Dźwn.>

[**Ksyk!**] p. **Ksu.**

Ksykacz, a, lm. **e,** † **Kszykacz** *ten, co ksyka:* Straszny był gwizd ksykaczów w Plutonowskiej sali. Przyb. (= *wężów*).

Ksykać, a, ał p. **Ksyknąć.**

Ksykanie, a, blm., czynność cz. **Ksykać**: Wrzaskiem wszystkich okrutnym i częstym a gęstym ksykaniem, i sromotnym prośby odmawianiem znacznie zelżony. Warg.

Ksyknąć, nie, nął, † **Kszyknąć,** nieod. **Ksykać,** † **Kszykać 1.** a. × **Kszytać** *syknąć, zasyczeć, zaświstać:* Gęsi ksykają, gdy ś. gniewają. Kluk. Wąż wstający, długą ksyka szyją. Bardz. W chróstach coś huczy i ksyka. Mick. Jak wąż z bolu pod żelazem ksykał. Słow. **2.** [K.] *zwołać, nawołać:* Konie niezguławe, ksykaj ich i ksykaj, a one na miejscu. **3.** myśl. *wydać głos właściwy dropiowi.* <Dźwn.>

Ksyknięcie, a, blm., czynność cz. **Ksyknąć,** *ksyk.*

[**Ksyku!**] **1.** p. **Ks.** **2.** [Ksyku ksyku!] p. **Ksu!**

Ksylograf, a, lm. **owie** *piszący, wyrzynający na drzewie,* drzeworytnik. <Now. z Gr. xylografeō = piszę na drzewie>

Ksylograficzny przym. od **Ksylografja:** Sztuka ksylograficzna.

Ksylografja, i f. blm. *sztuka wyrzeźbiania rycin z napisami na drewnianych tablicach, które smarowano czernidłem i odbijano na papierze; sztuka robienia drzeworytów, drukowanie drzeworytów,* drzeworytnictwo. **2.** lm. **e** *utwór ksylograficzny:* Ksylografje należą do największych rzadkości bibljograficznych. <Now. z Gr. xylografeō = piszę na drzewie>

Ksylografować, uje, ował *odbijać, drukować sposobem ksylograficznym:* Tekst traktatu, wielokrotnie ksylografowany, przypisuje Mateuszowi z Krakowa. <Gr. xylografeō>

Ksylografowanie, a, blm., czynność cz. **Ksylografować.**

Ksyloidyna, y, blm. tech. *materja wybuchowa, powstająca wskutek działania kwasu azotnego stężonego na krochmal.* <Now. z Gr. xýlon = drzewo + -eidēs = -kształtny>

Ksylol, u, blm. chem. *metylobenzol, węglowodór* C_7H_8. <Now. z Gr. xýlon = drzewo + Łć. oleum = olej>.

Ksylomancja, i, blm. *wróżenie z drzewa, z drew.* Krasz. <Now. z Gr. xýlon = drzewo + manteía = wróżenie>

[**Ksyna, y,** lm. **y**] p. **Krzta.** Zdr. [**Ksynka**].

[**Ksynka, i,** lm. **i**] p. **Ksyna:** Jestci tam K. kasy jaglany (= *trochę*).

†**Ksza** nieod. p. **Księża:** Bóg was żegnaj, K. miła. Pr. <Skrocenie Księża>

†**Ksze** nieod. skrócone z **Księże!:** K. miły! Kochan. K. prałacie! Alb. K. opacie. Rej. Pomaga Bóg, K. plebanie! Korcz. <Skrócenie Księże!>

[**Kszeft, u,** lm. **y**] *gieszeft.* <Nm. [Gschäft]>

†**Kszeniec, ńca,** lm. **ńce 1.** p. **Księga. 2.** p. **Ksieniec.**

Kształcąco *w sposób kształcący:* Wpływać na kogo K.

Kształcąco-naukowy *kształcący w kierunku naukowym, w naukach:* Zakład K. Spas. <Kształcić + Naukowy>

Kształcenie, a, blm., czynność cz. **Kształcić:** K. charakteru narodowego. Mick. K. języka. Skarb.

Kształcenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kształcić ś.:** Talent sztukmistrza, rozwinięty podług harmonijnego kształcenia ś. wszystkich władz umysłowych. Mick. Dzieła Krasickiego okazują różnostronne K. ś. poetyckie. Mick. Mówcy, za Stanisława Augusta żyjący, politycznym i cywilnym kształceniem ś. usiłowali wyrównać obcym. Mick.

Kształciciel, a, lm. **e,** × **Kształtownik** *ten, który kształci:* K. prawideł języka. Cz.

Kształcicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Kształciciel.**

Kształcić, i, ił, Kształtować 1. *nadawać pewien kształt, formować, modelować, urabiać.* **2.** × *składać przez ś. pewien kształt, formować, tworzyć:* Byli skupieni we środku izby i kształcili jakby podstawę piramidy, której wojewodzic był wierzchołkiem. Skarb. **3.** × *tworzyć, wytwarzać:* Tak wielka masa ludzi, odrazu sposobu do życia pozbawiona, nie chwytała ś. zbrodniczego zawodu i nie kształciła band rozbójniczych. Skarb. K. korpus ochotników. Skarb. Z własnych funduszów zbrojne hufce kształcili. Skarb. (Przemysł) zwolna z drobnych cząstek znaczniejsze kształci dostatki. Skarb. **4.** × *doskonalić, krasić, ozdabiać, upiększać, ogładzać, polerować, pozorować:* Nie byłoć dawniej tak kształtnie, tak grzecznie, ale uprzejmość wszystko kształciła i cnota. Kras. Łatwiej jest K. i doskonalić rzeczy już wynalezione, niżeli nowe wynaleźć. Rogal. Kształcisz kalectwo przez chwalebne blizny. Kras. **5.** przen. *dawać wykształcenie, doskonalić, okrzesywać, ogładzać, polerować, edukować, uczyć, oświecać, ćwiczyć, wyrabiać:* K. rozum, serce, smak, styl. W Anglji dłużej niż u innych narodów kształcona była poezja gminna. Mick. Kształcili oddział władz, które łączą ś. w charakter moralny. Mick. K. dzieci. K. kogo w rzemiośle. K. kogo na księdza. **K. ś. 1.** *przybierać kształt:* Postaci ludzkie kształcą ś., wyrastają, kupią. Krasiń. Wprost przed nami coś ś. śnieży, coś kształci. Krasiń. **2.** × *tworzyć ś., powstawać:* Kształciły ś. regularne pułki pod okiem mieszkańców. Skarb. **3.** *uczyć ś., doskonalić ś., ćwiczyć ś., wyrabiać ś., oświecać ś.:* K. ś. w naukach, w rzemiośle. K. ś. na doktora. Grecy nie mogli nie K. ś. moralnie w wysokim stopniu. Mick. Tym sposobem kształcił ś., wzmacniał i ustalał rozsądek. Mick. Powstały tym sposobem i kształciły ś. satyry. Mick. <p. Kształt>

Kształcik, u, lm. **i** p. **Kształt:** Dejopeja płacze, że K. pisany ściągnąć nie może piersi już tykanej. Tw. K., obojczyk, kitlik. Kn. K., strój na piersi. Włod. K., napierśnik białogłowski, koszula cienka lub chustka, którą piersi zakrywają. Dudz.

Kształt, u, lm. **y 1.** *postać, figura, fason, forma, postawa:* K. w odzieniu. B. Sz. K. rzeczy zawisł na ułożeniu cząstek materji. Rogal. K. ziemi. Przybrać, nadać K. Myślałbyś, że róg kształty zmieniał i że w ustach Wojskiego to grubiał, to cieniał. Mick. Wszczynały ś. swary o różnych taratatki kształtach i czamary. Mick. (= *krojach*). (Olszyny) na widnokręgu czerniały kończynach, wznosząc swe kształty lekkie, niewyraźne oku. Mick. (Huragan) ryknął i ku mnie w kształcie piramidy ciągnął. Mick. (Liść) bez kształtu, spiekły, podarty, nieżywy. Słow. Nad wodą wielką i czystą przebiegły czarne obłoki i woda tonią przejrzystą odbiła kształty ich marne. Mick. Przerwy dziwacznego kształtu. Krasiń. Tu czuli ś. otoczeni naturą inną, potężną, wykwitającą kształty nieznanemi. Skarb Stał ś. on (= lud) poniekąd martwą masą, która na powierzchni wszelkie dowolne przybierała kształty i odciski. Skarb. Kusy piękny chart z kształtu. Mick. (= *z wyglądu*). Więc taki anielski K. obłudą? Krasiń. Głowa miała kształty święte i uświęcone snycerską powagą. Słow. On tego nie poznaje świata, bo dziwaczne otaczają go kształty. Krasiń. Ambasadory w kształtach bardzo różnych: ci leżą, inni siedzą. Słow. (= *pozach*). Otwór, co śród okiennicy wyrznięty był w K. serca. Mick. U napierśnika wisi księżyc w K. Leliwy, to jest w K. nowiu. Mick. Trzy pasztety olbrzymiego kształtu. Słow. Na dźwięk pieśni kości z pod mej stopy w olbrzymie kształty zbiegły ś. i zrosły. Mick. Księżyc zapłoniony topił ś. we mgłach, w różne kształty, wzory lica wysrebrzał. Słow. Mój obraz kształty przybierze olbrzymie w głębi twej duszy. Słow. Cień Danta jeszcze raz skupił ś. w K.

Krasiń. Jak dziko ten język umarły pod piórem w kształty nieżywe ś. łamie. Słow. Pomimo wytworności kształtu poezje moje tak mało mają odgłosu w Polsce. Słow. Wychodzą na świat w kształcie poematu. Mick. To jest K. myśli moich. Kochan. Sługo jednej myśli i kształtów jej. Krasiń. O jak piękne kształty imaginacja ma, kiedy rozpłonie! Słow. K. rządu. W każdym kształcie społecznym uwidomcie wiarę, nadzieję, miłość. Krasiń. Stoim na rozwalinach starych kształtów. Krasiń. Kształtu Twych czynów, wieczny Boże, potrafić żaden umysł nie może. Kochan. **2.** *figura, cień, sylwetka:* W dali snuły ś. jakieś podejrzane kształty. Pod namiotem obwisłych gałęzi majowych snuło ś. mnóstwo kształtów, których dziwne ruchy, niby tańce, i dziwny ubiór. Mick. W dziedzinie epiki wyróżniamy kilka odrębnych kształtów. Chm. Przypatrz ś. tylko, co za kształty jadą na tych trzech koniach. Krasiń. Słuchaj słów, które starzec wyrzekł w samą wigilją śmierci — powtórzy je zaraz ten siwy K. jego. Krasiń. **3.** †*zarys, forma, obraz, postać, wyobrażenie, wizerunek, podobieństwo jakiego kształtu:* Wtóre przykazanie jest, abyśmy Boga w żadnym kształcie nie wyrażali. Kat. G. Zwierciadło albo K., w którym każdy stan snadnie ś. może swym sprawom jako we zwierciedle przypatrzyć. Rej. Pod kształtem chwalby często nieuchronna bywa obmowa. Troc. Patryjarchy Bóg mieć chciał niejaką figurą i kształtem syna swego. Białob. Od Bolesława Śmiałego Polska była na kilkanaście księstw rozerwana; tylko przy Krakowskim księciu jakoby K. monarchji zostawał, aczkolwiek nad inszemi władzy nie miał. Stryjk. (*= cień*). **4.** ×*format:* Na jakie modum książka? = na jaki K. księga? jak wielkiej karty? Kn. K. regałowy, arkuszowy, półarkuszowy, ćwierćarkuszowy. Troc. **5.** zwykle w lm. *części, szczegóły ciała ludzkiego pod względem kształtu:* Wzrost więcej, niż średni, nadawał jej postawę majestatyczną, a rozwinięte w całej pełni kształty imponowały okazałością. Bał. Piękne, pełne kształty. Kształty jego ciała podobne do kształtów greckiego posągu. Krasiń. Koszula... nad łonem ś. podnosi i na dół opada, o każdy K. jak wodna łamiąc ś. kaskada. Słow. Jest w marmurowych kształtach piękna dusza. Słow. **6.** †*wzór, model, modła, ideał:* Dwornej pani, coby ś. wszystkim wobec, bez ale, podobała, a z którejby K. ś. brać mógł wszystkich cnót i obyczajów, niemasz, ani było na świecie. Górn. Wojsko pruskie sprawnością jest kształtem najwyborniejszego żołnierza, na który wszyscy niemal monarchowie wojska swoje ćwiczą. Wyrw. **7.** ×*sposób, tryb; styl, porządek:* Krassus kształtem Domicego sobie postąpił. Warg. Różne używanie kształtów mówienia. Nagur. Szedł do królowej i na K. tego mówił. Górn. (*= w ten sens*). W dobrym, w złym kształcie ś. to słowo bierze. Troc. Drudzy ś. zmawiają, którym kształtem o zdrowie przyprawić mię mają. Kochan. Jednym kształtem żyją. Kochan. Włoskim kształtem dom piękny zmurować kazał. Górn. Dziwnym kształtem, tym kształtem. Stok. Do sławy i do cnoty chce go jakim kształtem nawieść. P. Koch. Prawdęż on mówi? — Coś tak na K., Mościa Dobrodziejko. L. (*= niby tak*). Ach, jeśli mi szczęście zawiera powieki w kształcie nocy. Mick. Zawijają głowę różnym kształtem namietką wązką z płótna. Goł. Sługi, które pan Hrabia tym kształtem odzieje, nazywają ś. w jego pałacú dżokieje. Mick. Ten jęk dziewicy posłyszany we śnie dziwnym połamał myśli moje kształtem. Słow. **8.** ×*gatunek, rodzaj, odmiana:* Wiele kształtów mięty ogrodnej znajduje ś. Syr. Namiętności w ludzkim sercu są jednakowe, jednakowe przywary i narowy; lecz kształty w narodzie każdym insze. Czart. A. **9.** ×*ozdoba, okazałość, parada, pompa, wystawa:* O Polakach powiadają, iż żaden naród nie jest przyskłonniejszym i ku kształtom i ku każdemu ćwiczeniu. Rej. Jagiełło sobolich, ani żadnych kosztownych szat nie miał, tak od kształtu, jako i od zimna. Paszk. Pokażę wam, że głowę nie dla kształtu noszę. Zabł. Ojciec Wc. Pana jest tylko ojcem jego dla kształtu. L. (*= malowanym ojcem*). **10.** ×*polor, ogłada:* Zbyt często rozwiozłość i zepsucie z kształtem, wprowadzonym przez nauki, jednym szły krokiem. L. **11.** †*gors, biust.* Mor. A. **12.** †a. częś. zdr. †**Kształcik** *stanik kobiecy do figury, sznurówka, gorset:* Ciężarne w przestronnych szatach chodzić powinny, aby ś. kształtami nie spinały. Cziach. **13.** mat. p. **Postać.** **14.** min. *bryła mineralna, ograniczona pewną liczbą płaszczyzn:* K. krystaliczny. K. pojedyńczy = *ograniczony jednakowemi płaszczyznami.* K. złożony a. kombinacja = *ograniczony niejednakowemi płaszczyznami.* K. całkowity, ćwiartkowy, otwarty, połowiczny, zamknięty. Zdr. **Kształcik.** <Nm. Gestalt>

Kształtnie, ×**Kształtno** przys. od **Kształtny;** †**Kształtownie:** Nie byłoć dawniej tak K., tak grzecznie, nie szkilniła w kunsztach wytworna robota. Kras. Czara była K. dłótowana. Słow. Suknia K. wisząca u ramion. Krasiń. Na czarnych włosach złota mitra ś. wznosi, tak K. rzucona, że i jednego pukla nie zasłania. Krasiń. Pochlebiał tak K., że co nie lubili pochwał, to ze słów jego kontenci zaś byli. Jabł. Część dobrodziejstwa prośba K. odmówiona. Min. Najlepiej kupił, kto K. ukradnie. Pot.

×**Kształtno** p. **Kształtnie.**

Kształtność, i, blm. rz. od **Kształtny;** †**Kształtowność:** ×Dawni nas w kształtności obyczajów przewyższali. L.

Kształtny, †**Kształtowny** *pięknego kształtu, zgrabny, nadobny, foremny, szykowny, elegancki, zręczny:* Zmierzyła jego postać kształtną i wysoką. Mick. Widziałem nieraz w kraju Franków kształtne córy. Słow. Ten folwark zdał ś. być stolicą wioski, iż kształtniejszy od innych chat. Mick. Jakież ty masz kształtne wybiegi! L.

!**Kształtokoronny** wyrostek, anat. p. **Dziobiasty.** <Kształt + Koronny>

Kształtować, uje, ował i K. ś. p. **Kształcić:** K. figurę. Troc. K. perukę, turban, kapelusz. Troc. W żywocie matki byłem kształtowan przez dziesięć miesięcy. B. B. Fidjasz Jowisza kształtował. Drużbicki. Czytanie ksiąg umysł kształtuje. Troc. K. rękę do chędogiego pisania. Troc (*= układać, wprawiać*). Tak każdą rzecz styl dobry w swoich wyrazach kształtuje, iż czytającemu zda ś. czasem, że nie na litery, ale na samą rzecz oczyma swemi pogląda. L. [Piękna, w mowie kształtowana dziewulecka].

Kształtowanie, a, blm., czynność cz. **Kształtować.**

Kształtowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kształtować ś.:** Utwór, który na K. ś. obyczajowości wpłynął potężnie. Chm.

†**Kształtownie** p. **Kształtnie:** Bóg ciało nasze tak K. uformował. Wuj.

× **Kształtownik, a,** lm. **cy** p. **Kształciciel.**

†**Kształtowność, i,** blm. p. **Kształtność.**

†**Kształtowny** p. **Kształtny:** Józef był nadobny i K. B. B. Bóg stworzył świat z niekształtownej materji. Bud. Stara, gruba, niekształtowna strzelba. Dek.

Ksztyb, u, lm. **y** gór. p. **Kstyb.**

Kszty bowy gór.: Sito kszty bowe=*sito do przesiewania miału węglowego.* Łab.

Kszyk, a, lm. **i, Krzyk I.** myśl. p. **I. Dubelt. 2.** a. **Bekas, Koziełek, Baranek** zool. (gallinago solopacina) *ptak podkasały z rodziny bekasów.* <Zap. Dźwn.>

†**Kszyk, u,** lm. **i** p. **Ksyk:** W okrutnym pogniótł srogie węże kszyku. Chr.

†**Kszykacz, a,** lm **e** p. **Ksykacz.**

†**Kszykać, a, ał** p. **Ksyknąć:** Wąż na węża ostrym żądłem kszyka. Pot. Na cię każdy kszyka, ukazując cię palcem, a szydząc wykrzyka. Kulig.

†**Kszykanie, a,** blm., czynność cz. **Kszykać,** *kszyk, ksyk, syk:* Ukazał z długiej jamy łeb wielkiej urody modry wąż, i K. rozpuścił straszliwe. Otw. W greckim i łacińskim języku kszykania niemasz, a. bardzo mało. Górn.

†**Kszyknąć, nie, nął** p. **Ksyknąć:** Wąż kszyknął. Troc. Co ozwać ś. ze skargą zaniesie, to kszyknie. Żebr.

†**Kszyknienie, a,** blm. p. **Kszyknięcie.** Troc.

†**Kszyknięcie, a,** blm., †**Kszyknienie** czynność cz. **Kszyknąć.**

× **Kszyna, y,** lm. **y** p. **Krzta:** Odstąpić nie myślą i kszyny. Chr. Dobry bóg, że nas nie stracił do kszyny. Chr. <Zam. Krzyna>

× **Kszytać, a, ał** p. **Ksyknąć:** Kaczor kszyta, gdy ś. zbliżysz do niego.

× **Kszytanie, a,** blm., czynność cz. **Kszytać.**

[**Kścic, kści** a. **kścieje, kścił**] p. **Kściec.**

[**Kściec, kście** a. **kścieje,** 3 os. lm. **kścią, kscą, stą, kszczą, kściał, Kcić, Kiciec, Kiścić, Krzciec, Kścić, Kwnąć, Tnąć**], †**Kciec,** †**Ktać** *kwitnąć:* Nie kście jeszcze dziewanna. <KWIT>

Kściel, u, lm. **e** bot. p. **Pleśń.** <KWIT>

[**Kścienie, a,** blm.] czynność cz. **Kściec.**

†**Kściuk, a,** lm. **i,** [**Kściuk**] p. **Ksiuk.**

× **Kściukowy** przym. od **Kściuk.**

[**Kść!**] p. **Ksie!**

[**Kś kś!**] *przywoływanie krów.* <Okrzyk.>

[**Kśpić, i, ił**] p. **Kpić:** Kśpie sobie ze wszystkiego.

[**Kśpienie, a,** blm.] czynność cz. **Kśpić.**

†**Ktać, a, ał** p. **Kściec.**

†**Ktanie, a,** blm., czynność cz. **Ktać.**

[**Ktanka, i,** lm. **i**] *ubiór głowy Rusinek:* Proście na gody mgły z Leśniczej, zwite w ktanki. Kon. <Zam. Katanka>

†**Ktemu** skróc.=*ku temu* **I.** *do tego:* Przy koronacji z arcybiskupem mają być, którzy K. wedle zwyczaju należą biskupi. Herb. **2.** *do tego = nadto*: Majętny, K. i rozumny. Troc. **3.** *wobec tego, w porównaniu z tym:* Co są wszystkie skarby świata K., co tu Ewanielja obiecuje? Wuj. <K+Temu>

Kten, a, lm. **y** zool. (ctenus) *pająk płucowaty z rzędu przędących, szybkich.* <Z niby Łć. ctenus>

[**Ktery**] p. **Który.**

Kto, kogo, [**kogoj**], 3 pp. **komu** a. [**ktomu**], 6 pp. **kim** a. [**kiem**], 7 pp. **kim** a. [**kiem** a. **kam**], blm., [**Chto, Chtó, Fto, Gdo, Tko**] z. **I.** a. **Któż?** pytając: a) wprost=*co zacz?, co za jeden?:* Szłam go ściskać, lecz wrzasnął na mnie z fukiem: K. to tu, K. to tu? Tremb. Szyldwach woła: „K. idzie?“ Któż on? pytają wszyscy, któż on taki? Mick. Któż tam jest? Zabł. Pyta, K. taki? Leszcz. Kim mię być powiadają? Wuj. Za kogóż ty mię bierzesz? L. Wolność, a komuż nie miła? Birk. K. ci kazał? (=*ki djabel*). A tobie K. tak oko podbił? (= *ki djabel, co za licho*). K. z nas, z was, z nich, z ludzi, z braci i t. p. =*który:* K. z was to powiedział? Hola! jest tam K.? L. Bracia! K. mi dopomoże? Słow. Obejdę ś. ja bez was, K. jesteście? Mick. b) ubocznie: Niech mam szczęście wiedzieć, z kim mówię? L. Idźmy jeszcze w tę stronę, K. wie, czy tu nie będzie? L. (=*a nuż, a może tu będzie*). Nie patrz, K. mówi, ale co. Prz. **2.** *człowiek, który...; ten, co..., taki, co...:* K. pod kim dołki kopie, ten sam w nie wpada. Prz. K. mocniejszy, ten lepszy. Prz. K. bywa na koniu, bywa pod koniem. Prz. K. nie chce, to musi. Prz. Ten, K. (a. ten, co) drugim przewodniczy, drogę znać powinien. K. dał, to dał, mniejsza o to. Mierzi go każdy towarzysz, ktoby ś. chciał wdawać w sprawy a urzędy jego. Rej. Dalej z nami K. rozpacza, K. wspomina i K. życzy! Mick. K. łaska, proszę za mną. Mick. **3.** *człowiek, drugi, jaki taki, niejeden:* Im więcej K. ma, tym więcej żąda. Jak K. żyje, tak umiera. Stasz. Prosiłem go jak kogo dobrego, ale daremnie! Niech K. chce co chce gada, jeździec czasem głupszy od klaczy. Tremb. **4.** *który* (człowiek): Więc wszyscy ludzie są niesprawiedliwi?—No, jak K. (=*jak do człowieka*). Co K. lubi, ja zaś gram azardownie. L. (=*jak ś. komu spodoba*). **5.** w zdaniach przeczących = *osoba warta czego, godna czego, zdatna do czego:* W całym królestwie niemasz wierzyć komu. Bardz. Basiu! ty ani spojrzysz na mnie!—Bo nie mam na kogo. Kniaź. Nie będzie komu płakać za mną w domu naszym, bo matka stara już umarła. Karp. Niema już komu i niema już kogo zabijać. Krasiń. Nie było z kim tańczyć. Mick. Teraz, to pokazać ś. jest przynajmniej komu. Mick. **6.** *ktokolwiek, ktoś, jeden, jaki, który:* Rozkazał podkanclerzemu król, żeby kogo swego tam posłał. Górn. Choć jej K. kocham mówił po sto razy, nie rzekła nawet i lubię. Mick. Poznać zaraz z mowy, jakiej K. jest głowy. Chodź. Gdzie K. będzie po śmierci, za życia odgadnie. Mick. Gdy K. w biedzie — to zaradzić. Pol. Nie wiózł panny, ni pazia, ni kogo. Mick. Hej! czy niema tam kogo? Krasiń. Jeżeli K. chce chwalić Turka, wysławia jego szczodrotę. Mick. Pobiegł w pole szybko, jakby go K. łowił. Mick. U wieczerzy zaledwo K. przysiadł do stołu. Mick. To nie byle K. Świeć waść baki lada komu. Mick. Z uśmiechem witać lada kogo. Mick. **7.** K. a. K. inny=*drugi, inny jaki, nie ta sama osoba:* Ona drugiemu z sercem daje rękę, komu pociechę, mnie zadaje mękę. Min. Niech ś. i mylę, sobie szkodzę, nie komu. Oss. Ja ś. stroję dla siebie, nie dla kogo. L. Sobie śpiewam, nie komu. K. poluje we dnie, wy w nocy. Mick. O kim inszym mówi, a o sobie myśli. Prz. K. inszy do harapu. Prz. Któż kogo ma szukać? Kn. Walczmy, K. kogo czuciem miłości wyścignie. Mick. K. kogo miłuje, wad jego nie czuje. Prz. K. pod kim dołki kopie, sam w nie wpada. Prz. **8.** *ty, który:* Stolicy ś. rzymskiej trzymaj, kto pobłądzić w różnych kacerstwach nie chcesz. Skar. Rzucaj broń, komu miłe życie. Mick. **9.** †K.—K.—K.=*jeden—drugi—trzeci;*

ten — ów — ów: Gruchnęli z drzewa wszyscy chłopi o ziemię, K. szyję, K. rękę, K. nogę złamał. Górn. Płacę co miesiąc biorą, każdy według swojej kondycji, K. mniej a K. też więcej. Star. <K>

Ktobądź, kogobądź z. p. **Ktokolwiek.** <Kto + Bądź>

× **Ktobie** = *ku tobie.* <K + Tobie>

! **Ktocomienny, ego,** lm. **e** *przypadek pierwszy, mianownik.* <Kto + Co + I(M)>

Ktokolwiek, kogokolwiek, † **Któżkolwiek,** † **Któżkolwie, Ktobądź, Ktokolwiekbądź,** [**Ktolek, Ktoli, Chtoli, Ktolij,** ! **Ktoniebądź**] z. *niech będzie kto chce, kto tylko:* Kocham cnotę, w kimkolwiek ją widzę. Troc. Pytaj ś. kogokolwiek. Troc (= *kogo chcesz).* Ogień nieugaszony przed Nim, który nie żywi, kto ś. kolwiek przeciwi. Kochan. K. będziesz w nowogródzkiej stronie, do Płużyn ciemnego boru wjechawszy, pomnij zatrzymać twe konie. Mick. <Kto + K + Li + WIEK>

Ktokolwiekbądź, kogokolwiekbądź z. p. **Ktokolwiek.** <Ktokolwiek + Bądź>

[**Ktolek, kogolek**] p. **Ktokolwiek.** <Kto + Li + K>

[**Ktoli, kogoli**] p. **Ktokolwiek.** <Kto + Li>

[**Ktolij, kogolij**] p. **Ktokolwiek.**

! [**Ktoniebądź, kogoniebądź**] p. **Ktokolwiek.** <Kto + Nie + Bądź>

[**Ktorny**] p. **Który.**

[**Ktosi, kogosi**] p. **Ktoś.** <Kto + Si>

× **Ktosia, i,** lm. **e** forma ż. od × **Ktoś:** Przyszła K. do Antosia.

[**Ktosik, kogosik**] p. **Ktoś:** Wybije mnie K. a. já kogosik. <Kto + Si + K>

[**Ktosiś, kogosiś**] p. **Ktoś:** Z kimsiś mówił. Troc. <Kto + Si + Ś>

Ktoś, kogoś, [**Ktosi, Ktosik, Ftosi, Ktości, Któści, Ktosiś**] z. **1.** *jakiś człowiek, niewiadomo kto:* K. to jednak widział. Nie chciał być na koronacji Witołd, gniewał ś. na kogoś, snadź na królową. Biel. M. Kwiateczki komuś na wieniec. Kniaź. **2.** *pewna osoba, jeden człowiek:* Muszę już iść, bom obiecał komuś, że ś. z nim zobaczę. **3.** × *osoba znacząca coś, coś:* Rozumie, że on też K. Kn. (= *że on też coś znaczy).* **4.** [K. i coś] p. **Coś.** <Kto + Ś(i)>

× **Ktoś, a,** lm. **e** rz., żart. *ktoś, jakaś osoba, pewien człowiek; człowiek, o którego nazwisko mniejsza; osoba zagadkowa:* Przyszła Zosia do ktosia, wnet K. skonał przy kochance. Zabł. Koniecznie o tym ktosiu muszę ś. dowiedzieć. Pot.

[**Ktości, kogości**] p. **Ktoś.** <Ktoś + Ci>

[**Któren**] p. **Który:** Róg, w K. wgryzała ś. cięciwa. Krasiń.

Którędy, [**Chtórędy, Ftórędy, Kerędy, Kierędy, Którędyk**] przys. **1.** *którą drogą?, którą stroną?, przez jakie miejsce?, przez jakie miejsca, okolice?:* K. tu idzie ś. do miasta? K. przechodzi szosa lubelska? K. idzie kolej? **2.** *z której strony?:* K. tu wejść można? **3.** *tą drogą, którą...; tą stroną, którą...; przez te miejsca, okolice, przez które...:* K. ty pójdziesz, tędy i ja pójdę. Co to jest słońce? — Okno, K. dzień schodzi. Słow. (= *przez które).* Wdzierają ś., K. mogą. Krasiń. **4.** × K. inędy = *inną drogą.* **5.** [K.] *dotąd.* <K>

Którędybądź przys. p. **Którędykolwiek.** <Którędy + Bądź>

[**Którędyk**] p. **Którędy.** <Którędy + K>

Którędykolwiek, Którędybądź *którąkolwiek, którąbądź drogą, stroną; przez którąkolwiek, którąbądź okolicę:* Bym ś. tylko mógł K. wkraść do tego domu. <Którędy + Kolwiek>

Którędyś przys. *jakąś, którąś drogą, stroną; przez jakieś miejsce a. miejsca, okolice; z któréjś strony.* <Którędy + Ś(i)>

[**Którny**] p. **Który:** Którna którnego sobie obrała.

! [**Którnyniebądź, którnegoniebądź**] p. **Którykolwiek.** <[Którny] + Nie + Bądź>

Który, [**Chteren, Chterny, Chtery, Chtory, Chtorny, Chtórny, Chtóry, Ftery, Ftory, Ftóry, Kiery, Ktery, Ktorny, Któren, Którny, Tkóry**] z. **1.** K., którego, któremu i t. d. = *ten, co; ten, co go, ten co mu i t. d., kto:* Ten mię wnet namówi, K. czyni, to co mówi. Prz. K. ś. chrzcić wzbraniał, każdego ścięto. Stryjk. **2.** *ty, który:* O K. siedzisz na wysokim niebie! Kochan. **3.** *kto:* Jest tam K.? **4.** Jak K. = *jak jaki, jak kto, jak do* (osoby, przedmiotu): Podobają ci ś.? — Jak K. **5. a. Któryż** = *czy ten, czy ów z pomiędzy wszystkich?, jaki?:* Którym okiem lepiej widzisz? Troc. Duchem prorockim przepowiedział około królów, K. po którym i jak długo żyć miał. Skar. Któraż jest na świecie kobieta, którąby nie kochała? Niem. Co wiedzieć, którą dziurą weźli? Falib. **6.** K. z kolei, z porządku = *jak daleki od pierwszego?:* Która godzina? Która teraz (godzina)? Którego dziś mamy? (= *który dziś dzień miesiąca?).* O której (godzinie) mam przyjść? Do której (godziny) będziesz w domu? **7.** *którykolwiek, jaki, jakikolwiek, jaki taki:* † Kacerze uwłaczają Chrystusowi której natury z tych dwuch. Skar. Nie jeden, grzech K., ale wszystkie odkryte zostaną. Wuj. Jeżeli która, ta reguła powinna być ściśle zachowywana. Kras. Idź tam K. Star. Czy ty, czy twój brat, czy K. twój krewny. Tremb. Panowie czescy prosili Kazimierza, aby a. sam królestwo ich przyjął, a. którego syna do Czech posłał. Stryjk. A ruszże ś. K.! Niechaj K. przystąpi, a głowę zdejmę mu z karku. Krasiń. Sądziłem, że gore, a. że które w domu zemdlało. Niem. Pójdę i sam któremu odbiorę jego brankę. Słow. Gdzie K. może, niech ucieka. Krasiń. Wara do nich podstąpić, bo jakby płatnął K.! Chodź. W lada którym ruskim siole krasawice, stojąc w kole: „Z puszczy jadą!" — wołać będą. Pol. Na całej Północy gdzież był peizażysta K. pierwszej mocy? Mick. Kule ich leciały daleko i mało która kogo dosięgła. Krasz. Zapewne rzadko K. z czytelników widział na własne oczy obraz tu opisany. Mick. Ledwie K. z oficerów mógł podnieść ten rapier do góry. Mick. **8.** † *niejeden, niektóry, drugi, jaki, jakiś tam:* Nie jest odmienny Bóg, jako K. człowiek. Skar. Do dziesiąci pachołków ujrzysz u drugiego w hatłasie, w jadamaszku, jako u którego. Zbyl. **9.** × *niejaki, jakiś, pewien:* Pani nasza już ś. ubrała od którego czasu. L. **10.** † *niejeden, nie wiem który, więcej niż jeden, kilka:* Będziemy mieli dosyć czasu którą butelkę starego wina wysuszyć. L. Dla niepokoju zaskrobiesz ś. K. raz w łeb. Sien. **11.** [K.] = a) *jaki taki, jakiś:* Ty mi K. talar bity na trzewiki ostaw. b) K. on, K. ten = *który to, który właśnie:* K. jego brat był kupcem. <K>

Którybądź, któregobądź p. **Którykolwiek.** <Który + Bądź>

† **Którykole, któregokole** p. **Którykolwiek:** O długi abo którekole rzeczy imże zastawne. Św. z Woc. <Który + Kole>

† **Którykoli, któregokoli** p. **Którykolwiek.** Ps. flor. O głowę albo o ciężkie rany, albo o którą-

koli bezprawną rzecz. Ort. Ta to imienia którejkoli wielgości. Mac. z Róż. <Który + 2. Koli>

†**Którykoliki, któregokolikiego** p. **Którykolwiek.** <Który + K + Li + K>

†**Którykolwie, któregokolwie** p. **Którykolwiek.** Pat. <Który + Kolwie>

Którykolwiek, któregokolwiek, Którybądź, †Którykole, †Którykoli, †Którykoliki, †Którykolwie, [Chterybądź, Któryli, Chterenli, Którylibądź, Chterylibądź, !Któryniebądź, !Którnyniebądź] z. **1.** *niech będzie który chce, ten lub ów bez wyboru z pomiędzy wszystkich:* Sroka zawsze pstra zostaje, w którekolwiek leci kraje. Kn. K. w rzędzie, w liczbie. Kn. Czemu ją targają, którzy w drodze kolwiek idąc imo nię mijają? Kochan. Od Ciebie wszytko dobre na świecie mamy, którzy ś. kolwiek ludem Twym ozywamy. Kochan. Któregokolwiek dnia jestem uciśniony, oblicza Twego nie zwracaj ode mnie. Pol. **2.** *wszelki, wszelaki, każdy, jakikolwiek:* Od któregokolwiek człowieka, gdy potrzeba, dobrodziejstwo ma być żądane. Mącz. <Który + Kolwiek>

[Któryli, któregoli] p. **Którykolwiek.** <Który + Li>

[Którylibądź, któregolibądź] p. **Którykolwiek.** <Który + Li + Bądź>

![Któryniebądź, któregoniebądź] p. **Którykolwiek.** <Który + Nie + Bądź>

[Którysik, któregosik] p. **Któryś.** <Który + Si + K>

Któryś, któregoś, [Którysik] *niewiadomo dokładnie który, jakiś:* Oczywista, że K. niewczesny mędrek potrafił swoje refleksje w dzieło Bogufałowe wtrącić. Nar. Przed folwark zajechał K. z nowych gości. Mick. Mieszka pod numerem dwudziestym którymś. <Który + Ś(i)>

Któryż, któregoż p. **Który.** <Który + Ż(e)>

[Któści, kogości] p. **Ktoś.** <Kto + Ś(i) + Ci>

Któż, kogoż p. **Kto:** K. to u licha? K. ś. mógł spodziewać? K. to słyszał! K. byli ci ludzie? Bern. <Kto + Ż(e)>

†**Któżkolwie, kogożkolwie** p. **Ktokolwiek:** Bóg każdego w swą łaskę przyjmuje, K. mocnie wierzy tej nauce. Kaz. 1555. <Któż + Kolwie>

†**Któżkolwiek, kogożkolwiek** p. **Ktokolwiek:** K. pokutuje za swe grzechy, już takiemu będą grzechy odpuszczone. Kaz. 1555. <Kto + Ż(e) + Kol + WIEK>

[Ktytor, a, lm. owie] *syndyk, kolator, opiekun kościoła a. klasztoru.* <Ukr. ktytor, z Gr. ktítōr = fundator>

Ku, ×K przyi. **1.** *w kierunku do czego, w stronę czego; pod:* a) (o przestrzeni) Klasztor pod zamkiem ku południu skłoniony założył. Błaż. Ja z dziećmi pójdę ku miastu. Mick. Zbliżali ś. ku Krakowu. Nieco ku prawej stronie. Wznieść oczy ku niebu, ku Bogu. Wskazał ku sercu i ku tej stronie. Mick. Racz ku mnie błysnąć, gwiazdo dywanu. Mick. I chce świat ku niebu na twej wzlecieć toni. Mick. Drżące ku zbójcom wzniósł dłonie. Mick. Spuścił oczy ku ziemi. Ku komu wychodzę. Kn. (*=naprzeciw komu, na czyje spotkanie*). Mrugają ku Duńczykom w spłókane oczy. Len. Przen.: Myśli moje odbiegły ku owym dniom. Słow. Obrócił ś. ku przeszłości i w niej czerpał natchnienie. Mick. b) (o czasie) Dzień kłonił ś. ku schyłkowi. Robota zbliżała ś. ku końcowi. Zostań z nami, boć ś. już ma ku wieczorowi. Sekl. Bitwa cały dzień trwała, a ku wieczorowi Moskwa górę brać zaczęła. Krasiń. Dnia tego ranek był po stronach mroczny, lecz ś. wyjaśnił ku wschodowi słońca. Słow. **2.** *względem, dla, w stosunku do:* Miłość ku Bogu. Miłość wrodzona ku sobie. Skar. Powiedzże twojej pani, żeby nie była tak dziką ku mnie. L. Ktoby był patrzał na Zaruckiego wtedy, uniósłby ś. ku niemu zapałem. Krasiń. Słowa... pełne pożądliwości ku tym drzewom nieśmiertelnym i niewyczerpanym fontannom, obiecanym po zgonie. Krasiń. Ku niemu takim słusznym gniewem pała. Mick. Wszyscy ku sędziemu mieli swe urazy. Mick. Dusza moja tak ś. ma ku tobie, jako ku niebu ta ziemia bez wody. Pol. **3.** †*w stosunku do..., wobec czego, dla czego, przed czym:* Ojcze, zgrzeszyłem ku niebu i przed tobą. Sekl. Dom ten tak zasłużony ku naukom. L. **4.** *do:* Ku p. wojewodzie podolskiemu list pisali. Niem. Ku W. M. mówię. Górn. Przemowa ku czytelnikowi polskiemu. Orzech. Krzyknie ku nim. Krasiń. Otworzył usta ku nim. Mick. Żaden rycerz krucjaty nie odezwie ś. ku niebu górnemi słowy bohaterów Iljady. Mick. Ku piersiom chłopca przycisnąwszy skronie, spojrzał ku niebu. Mick. O dążeniu ludów ku nowemu systematowi podatkowania. Mick. Był to śmiech człowieka gardzącego podłą czeredą, znającego swój cel i dążącego ku niemu z niezłomną wiarą w przeznaczenie. Krasiń. Ruch umysłowy, dążący ku sofisterji. Mick. Wielu nas jest, jak dzieci tęskniących z kolebek ku słońca promieniom. Krasiń. Ku wojszczance afekty serdeczne obrócił. Mick. Postrzegłem błąd mój, boś ty wzdychał ku pasterce. Mick. Jankiel radzi ku zgodzie. Mick. Skłońcie ś. ku zgodzie. Mick. J. O. książę musisz mieć inne jakie ważniejsze powody, które go skłaniają ku tej peregrynacji. Słow. Król ś. pan ma ku spoczynkowi. Słow. Wszystko ma ś. ku odżyciu. Krasiń. Chrzeptem go ku słupu wywiązali. Op. Tak wiele ich pobili, iż trudna rzecz ku wypisaniu. Stryjk. †Ku temu = *do tego, nadto.* **5.** *do, dla, na, w celu:* Niektóre ryby zęby mają, ale więcej ku dodzierżeniu pokarmu, niżli ku zeżwaniu. And. z Kobyl. Kto ma uszy ku słuchaniu, niechaj słucha. Niech to służy ku przestrodze, ku nauce, ku zbudowaniu, ku pożytkowi drugim. Ku większej chwale Bożej. Wózek ś. przewrócił ku wielkiej uciesze gawiedzi. Ku wielkiej mojej radości, ku wielkiemu zdumieniu, przerażeniu. Rósł ku wielkiej pociesze rodziców. Nie tęsknił sobie z żadną pracą, którą ku dobremu Rpltej być rozumiał. Górn. (*=z dobrym*). Gromadził potrzebne ku temu materjały. Żupana ani kontusza nie kładzie, one służą ku wielkiej sądowej paradzie. Mick. Konfederatom ciągnąć ku pomocy. Mick. Kniaziewicz ciągnie ku odsieczy. Mick. Miecze łączą ku wspólnej potrzebie. Mick. Zwracają ku ucieczce nogi. Mick. Poczęli znosić różne narzędzia ku męce. Len. Ku takim pracom niebo dziejopisa woła. Mick. Skrzepłą duszę ku miłości cucić. Pol. **6.** †*podług, według, zgodnie z czym:* Przyzwól nam, a bądź nam ku myśli. Leop. <K>

1. Kub, u, lm. **y I.** a. †**Kubus** *sześcian prawidłowy.* **2.** *kociel wypędny w przyrządzie rektyfikacyjnym.* Zdr. **Kubik.** <Gr. kýbos, Łć. cubus = dosł. kostka (sześcienna), sześcian>

2. Kub, u, lm. y, [Kubel] *chlew świński:* Chlewik czyli K. na wieprze. Świt. <Nm. Koben>

Kuba, y, lm. y myśl. *zając.* <Z imienia Jakub>

[Kuba, nieod.] *gatunek cygar:* Nawet pięciocentowe K. jest już strasznym zbytkiem. Sp. <Od nazwy wyspy Kuba>

[**Kubaba, y,** lm. **y**] p. **Kubeba.**

× **Kubak, a,** lm. **i** p. **Kubek**: Szkło na naczynie do kubaków niezdatne. Torz.

Kuban, a, lm. **y 1.** a. × **Kubana,** [**Kubas**] *łapówka:* Dać komu kubana. Ten urzędnik lubi brać kubany. Wziąć kubana. **2.** *toboły, bagaże, tłomoki legumin i innych wiktuałów.* Zdr. **Kubanek.** <Podobno z Rum. cu bani dosł. = z pieniędzmi>

× **Kubana, y,** lm. **y 1.** p. **Kuban**: Ty masz jednę uczynić rzecz dla Jegomości, upewniam, że ci dobrą da za to kubanę. Zabł. **2.** *zapłata brana za przewóz.* Troc.

Kubanek, nka, lm. **nki** p. **Kuban.**

Kubaniarz, a, lm. **e** p. **Kubanista.**

Kubanista, y, lm. **ści, Kubaniarz** *urzędnik, biorący kubany, urzędnik przedajny, łapownik:* Uczciwy K.

Kubanka, i, blm. *gatunek pszenicy.* <? Od nazwy wyspy Kuba>

[**Kubanki, ów,** blp.] *małe grzybki szarej barwy.* Por. **Kubki.** <Od Kubek>

Kubant, a, częś. w lm. **y** cieś. *ramiona ram stolcowych.* <Nm. Kopfband>

† **Kubarkowy** anat.: † Związki kubarkowe = *więzy łokciowe* (ligamenta cubiti). <Ku + Barkowy>

Kubas, a, lm. **y** p. **Kubek**: No, no! jak wypijesz taki K., to ś. chyba nasycisz. Jeden K. dla mnie wystarczy. Rog. Zdr. **Kubasek.**

[**Kubas, a,** lm. **y**] p. **Kuban.**

Kubasek, ska, lm. **ski** p. **Kubas.**

[**Kubasiuk, ka,** lm. **cy** a. **ki**] pog. *Rusin.* <Z nazwiska Ukr. Koŭbasiŭk>

Kubatura, y, blm. mat. *obliczenie objętości bryl.* <Now. z Łć. cubus = sześcian>

Kubczak, a, lm. **i** bot. *gatunek nasiennika, mającego właściwość pękania wpoprzek okręgowo, jak np. w lulku, kurzyśladzie.* <Od Kubek>

Kubeba, y, lm. **y,** [**Kubaba**] bot. **1.** (piper cubeba s. cubeba officinalis) *roś. z rodziny pieprzowatych.* **2.** w lm. *owoce tej rośliny.* <Śr. Łć. cubeba, z Arab. kubāba>

Kubebina, y, blm. apt. *pierwiastek działający, otrzymany z kubeby.*

Kubebowy przym. od **Kubeba**: Olejek K.

Kubeczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Kubek**: Dano mu w kubeczku wina, przeżegnał, pił i podał towarzystwu. Birk. **2.** [Kubeczki] *roś. kołpaki* (campanula rotundifolia).

Kubeczkowaty *podobny do kubeczka.*

Kubecznica, y, lm. **e** bot. **1.** p. **Zimnica. 2.** (pyxidanthera) *roś.*

Kubecznik, a, lm. **i, Kubek** bot. (cyathus) *roś. z gromady grzybów, z rodziny kubecznikowatych, z rzędu podstawczaków.*

Kubecznikowaty bot.: Rośliny kubecznikowate (nidulariacei) *rodzina grzybów.*

Kubek, bka, lm. **bki 1.** a. **Kubak** *naczyńko z uszkiem, garnuszek lepszej roboty:* K. kawy. Małe kubki winem nalane. Bud. B. Każe król jej wprzód pić, nim za K. bierze. Jabł. Koźlak, jak przewrócone kubka dno wypukłe. Mick. Złoty K., wiersz Lenartowicza. Przen.: K. w K. = *co do joty, kropla w kroplę:* K. w K. mój portret. L. K. w K. taki. L. (= *takuteńki*). Właśnie K. w K. tatuś. Czart. A. (= *wykapany tatuś*). K. w K. pan a pan ten jegomość nowy. Fred. A. K. w K., tak i mój ze mną czynił. Czart. A. **2.** w lm. *nazwa gry (zgadywanie, pod którym z wywróconych i pomieszanych kubków znajduje ś. gałka).* **3.** [K.] = a) *kieliszek.* b) w lm. *gatunek grzybów.* **4.** apt.: a) K. wymiotny = *wyrabiany z antymonu metalicznego, do którego nalewano na noc wina, i które następnie wypijano jako lek wymiotny.* b) † a. † **Kubeczek** *miara aptekarska = trzem łyżkom stołowym.* L. **5.** bot. p. **Kubecznik. 6.** ogr. p. **Puhar.** Zdr. **Kubeczek.** Zgr. **Kubas.** <Z Łć. cupa = beczka, może przez Nm. Kübel>

[**Kubel, bla,** lm. **ble**] p. **2. Kub.** Zdr. [**Kubelek, Kublik**]. <Nm. Kübel>

[**Kubelek, lka,** lm. **lki**] p. **Kubel.**

Kubeł, bła, lm. **bły,** × **Kubla,** † **Gbel,** † **Gbeł,** [**Kubło**] **1.** *wiadro, węborek, [putnia]:* Machina ta w kubłach przenosi ziemię na baszty. L. K. do gaszenia ognia skórzany. Kn. K. skórzany do wina, wody w drogę. Kn. Nosić wodę w kubłach na sądach. W tym kuble nowogrodzkie są ruble. Mick. Pewnie z Niemiec, mój synu, wieziesz K. bursztynu? Mick. K. do pojenia koni. K. z pomyjami. K. w ustępie. Wylać z kubła. Wynosić kubły po chorych. **2.** [K.] *sprzęt z pokrywą i wrzeciądzem przeciągniętym ponad pokrywą czyli wiekiem, do składania odzieży i innych przedmiotów u wieśniaków.* **3.** bud. *ściany budowli, wychodzące nad dach i stanowiące z banią kopułę.* **4.** gór. p. **Kibel. 5.** myśl. *miejsce, gdzie odpoczywa zwierz raniony.* Zdr. **Kubełek,** [**Kubeniek, Kubolec**]. <Przez Nm. Kübel, z Łć. cupa = beczka>

Kubełek, łka, lm. **łki** p. **Kubeł**: K. w pompie studziennej.

[**Kubełko, a,** lm. **a**] p. **Kubło.**

[**Kubeniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Kubeł.**

Kubicznie przys. od **Kubiczny.**

× **Kubiczność, i,** blm. rz. od **Kubiczny.**

Kubiczny mat. p. **Sześcienny**: Stopa kubiczna. <p. 1. Kub>

† **Kubiesz, a,** lm. **owie** *włodarz.* <Łt. kubjas, z języka Estońs.>

Kubik, a, lm. **i** p. **1. Kub.**

[**Kubkarz, a,** lm. **e**] *kuglarz, pokazujący sztuki z kubkami.*

Kubkowaty, Kubkowy *do kubka podobny, kształt jego mający:* Rozrywają naskórek i tworzą kubkowate lub miseczkowate zbiorniki zarodników. Hist.: Komórki kubkowate.

Kubkowy p. **Kubkowaty.** Bot.: Bedłka kubkowa p. **Kustrzebka.**

× **Kubla, i,** lm. **e** p. **Kubeł**: W kubli stoi ów miód święty. Pol.

[**Kublik, a,** lm. **i**] p. **Kubel.**

[**Kublikować, uje, ował**] p. **Publikować.**

[**Kublikowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kublikować.**

† **Kublówka, i,** lm. **i** *fajka drewniana.* <Zap. od Kubeł>

[**Kubło, a,** lm. **a**] **1.** p. **Kubeł. 2.** *naczynie dłubane z rączką do nabierania wody.* **3.** *rodzaj skrzyni.* **4.** *dzienne legowisko zająca.* Zdr. [**Kubełko**].

[**Kubolec, lca,** lm. **lce**] p. **Kubeł.**

Kubooktaedr, u, lm. **y** min. *postać krystalograficzna złożona, kombinacja sześcianu prawidłowego z takimże ośmiościanem, w równowadze obu postaci, czternastościan prawidłowy.* <Kub + Oktaedr>

Kubraczek, czka, lm. **czki** p. **Kubrak.**

Kubraczyna, y, lm. **y** m. i ż. *lichy, nędzny kubrak:* Niedawno kubraczynę ledwie miał na grzbiecie, dzisiaj uwielmożniony już jedzie w karecie. Zabł.

Kubrak, a, lm. **i,** [**Kubrat**] *surdut, kapota z prostego sukna;* daw. *kontusz prosty, ordynarny:* Przy-

szedszy do Warszawy w kubraku bez chłopca, jeździ teraz karetą. Kras. Szedł pan w kontuszu, a sługa w kubraku. Pśń. Na trzecim wozie Prusak w kubraku wytartym. Mick. Masz djable K.! Prz. (*=masz tobie!*). Zdr. **Kubraczek, [Kubraszek].** <Z Nm. Kaputrock, p. Kapudrak>

[Kubraszek, szka, lm. **szki]** p. **Kubrak:** Twój kubrasek wiatrem podszyty.

[Kubrat, a, lm. **y]** p. **Kubrak.**

†**Kubrwisty** ciąg (processus ciliaris) *marszczka, których kilkadziesiąt tworzy kółko rzęskowe* (corona ciliaris) *naczyniówki oka*, wyrostek rzęskowy a. promienisty, promień rzęskowy. <Ku+Brwisty>

Kubuć, a, lm. **e** p. **Kubuś.** Pol.

†**Kubus, a,** lm. **y** p. **1. Kub.**

[Kubusek, ska, lm. **ski]** *pudełko.* <Z Kubek>

Kubuś, a, lm. **e, Kubuć** *przezwisko sokoła.* Pol. <Z imienia Jakub>

Kuc, a, lm. **e 1.** a. **Kucyk** *koń małego wzrostu:* Brat na kasztanowatym, a ja na szpakowatym kucu. Fred. A. Co niedziela moich parę kuców posyłam po księdza. Chodź. Bonaparte znowu w kota ś. przerzuca, dalej drzeć pazurami, a Suwarow w kuca. Mick. Przen. pog.: Gdzie jest ten kontur, pies djabelskiej mości, kuce krzyżackie? Słow. **2.** [K.] = a) *zwierzę bez ogona*, kurta. b) *malec.* c) *łajno:* Kuca usadzić (*=spłacić dług naturze, wyporządzić ś.*). d) Kuca komu wybrać *=pobić kogo, dokuczyć komuś:* Wybrało mu kuca (*=zmarzł dobrze*). <Może z Tur. k(i)uczuk = mały; por. Kucnąć>

[Kuca, y, lm. **e] 1.** p. **Kucza. 2.** a. **[Jamura]** *wygłębienie pod trzonem ogniska.* **3.** *ciasna zagroda, zagródka, kąt, kojec:* Wlazbyś do kucy, do cieląt. Zdr. **[Kucka].** <Por. Kucza w znaczeniu domek>

Kucać, a, ał p. **Kucnąć:** Oto już, już piłka wyleci... kuca. Nie... piłka udaje tylko, ale nie opuszcza ręki. Kos. <p. Kuc>

[Kucać, a, ał] 1. a. **[Kuckać]** *kaszlać.* **2.** *chorować, słabować, cherlać.* <Dźwn.>

[Kucák, a, lm. **i]** p. **Kucza.**

Kucanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kucać.**

[Kucanie, a, lm. **a]** czynność cz. **[Kucać]**; *suchy kaszel.*

Kucany, ego, blm. *jakaś zabawa:* Kucanego! i cały szereg leci, jakby uskrzydlony, i zgina ś. w połowie drogi w kucki i leci ciągle, aż do końca. Kos. <Zap. od Kucać>

Kucbaj, a, lm. **e** p. **Kuczbaj.**

Kucbaja, i, lm. **e** p. **Kuczbaj.** Troc.

[Kucbajka, i, lm. **i]** *kurtka, marynarka.* <Nm. [Kutzbaje] dosł. = gruba baja, tkanina>

Kucbajowy przym. od **Kucbaj; Kuczbajowy:** Surdut nowy, K., wiatrem podszywały. Kolb.

[Kucenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Kucyć ś.**

Kuch, a, lm. **y 1.** p. **Makuch:** K., odchodziny przy wybiciu oleju. Włod. K. z wytłoczyn oliwnych, lnianych. Troc. Kuchy olejne używają ś. jako pokarm dla bydła. Przen.: Żołądek flakowy obejmuje w sobie suche i spieczone kuchy. Wolszt. **2.** [K.] = a) *bułka, ciastko.* b) w lm. *pieniądze miedziane.* **3.** garb. p. **Garbowiny.** <Nm. Kuchen dosł. = bułka, pierog>

Kucha, y, lm. **y 1.** *ośmioboczna tafla, do ogrzewania pieców, wyrabiana z nadgniłej kory dębowej od wyprawy skór, u garbarzy używanej.* **2.** hut. *placek gliniany, którym zastawia ś. otwór piecowy przy robocie, aby ogień nie palił robiącego.* Torz. <Nm. Kuchen, p. Kuch>

Kuchara, y, lm. **y** pog. *kucharka.*

Kucharczyk, a, lm. **i** p. **Kuchcik:** K. jeden w krochmalonym berecie obsiadł go, jakby kulbakę. Kon.

Kuchareczka, i, lm. **i 1.** p. **Kucharka. 2.** [K.] *gra dziewcząt wiejskich.*

Kucharka, i, lm. **i 1.** a. **[Kuchenna, Kuchnista]** *kobieta, co jeść gotuje:* Uchowaj Boże tam co poprostu nazwać! gdzieby K. miała uwarzyć, tam kuchmistrz. Opal. Gdzie kucharek sześć, tam niema co jeść. Prz. **2.** [K.] = a) *służąca wszelkiego rodzaju.* b) *kuchenka żelazna.* Zdr. **Kuchareczka.**

Kucharować, uje, ował *krzątać ś. około kuchni niby kucharka a. kucharz, zajmować ś. kuchnią.*

Kucharowanie, a, blm., czynność cz. **Kucharować.**

Kucharski przym. od **Kucharz:** Książka kucharska. Nóż K. (*=kuchenny*). Sekret K. Mick.

Kucharstwo, a, blm. *sztuka gotowania, przyprawiania potraw, zajęcie, zatrudnienie kucharza.*

Kucharz, a, lm. **e 1.** *ten, co jeść gotuje.* Przen.: Żołądek, K. wszelkich pokarmów. Haur. Głód najlepszy K. Prz. Książka ta miała tytuł: K. doskonały. Mick. **2.** [K.] *taniec z kucharką, która ucztę weselną przyrządzała.* **3.** †K. miejski a. pospolity p. **Kuchenny.** Troc. Zgr. **Kucharzysko.** <Nm. Koch(er), z Łć. coquus, późń. cocus>

Kucharzenie, a, blm., czynność cz. **Kucharzyć; Kucharzowanie.**

Kucharzowa, ej, lm. **e, [Kucharzyna]** *żona kucharza.*

Kucharzować, uje, ował, Kucharzyć *być kucharzem; zajmować ś. kuchnią.*

Kucharzowanie, a, blm., czynność cz. **Kucharzować.**

Kucharzowy *należący do kucharza:* Babuni wnuczka, kucharzowa suczka, ekonomski koń: Panie Chryste broń! Prz.

Kucharzówna, y, lm. **y** *córka kucharza.*

Kucharzyć, y, ył p. **Kucharzować.**

[Kucharzyna, y, lm. **y]** p. **Kucharzowa.**

Kucharzysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Kucharz.**

†**Kucharzyszczko, a,** lm. **a** p. **Kuchcik.**

×**Kuchciany** przym. od **Kuchta:** Podły krył ś. ze swoją obelgą, ze swoją kuchcianą żoną. Słow.

Kuchcik, a, lm. **i, Kucharczyk, [Kuchta],** †**Kucharzyszczko** *pomocnik, posługacz kucharza:* Dwuch kuchcików przy piecu siedzi, w mieszki dmucha. Mick. Pójść wreszcie za mąż choć za kuchcika. Mick.

Kucheńczyna, y, lm. **y** *licha, skromna kuchenka:* Niech pani ostrożnie idzie, bom kucheńczynę wyszorowała. Zap.

Kuchenka, i, lm. **i** p. **Kuchnia:** W izdebce był piecyk, który im służył za kuchenkę. Krasz. K. naftowa (*=maszynka do gotowania*).

[Kuchenna, ej, lm. **e] 1.** p. **Kucharka. 2.** *służąca do kuchni.* **3.** p. **Kuchnia:** Woli w kuchennej słuchać ochmistrzyni krzyków. Mick.

†**Kuchenne, ego,** blm., rz., ×**Kuchenne pieniądze** *strawne:* Rotmistrzom chorągwi koronnych kuchennego po 1,000 złotych każdemu. Paw.

Kuchenny, [Kucheński] przym. od **Kuchnia:** Trzon K. Naczynia kuchenne. Nóż K. Sól kuchenna (*=chlorek sodu wogóle*, Na Cl). Rośliny kuchenne, ogrodowiny, z których używania stołowego pożytkujemy. Kluk. × Pieniądze kuchen-

ne p. **Kuchenne.** Późniejsze tak zwane kuchenne pieniądze rotmistrzów potrącano z żołdów żołnierskich. Górs. Żart.: Jemu świadczą kuchenne suchoty. Prz. (ir. o tłustym). Przen.: Łacina kuchenna = *niepoprawna*, *nieklasyczna*. †**Kuchenny, ego,** lm. **i** rz. **1.** *kucharz.* **2.** *utrzymujący garkuchnię, traktjernik, restaurator*, in. †kucharz miejski, pospolity. Kn.

Kuchenrajterka, i, lm. **i** p. **Kuchenrejter.** Sp.

Kuchenrejter, a, lm. **y, Kuchenrajterka** *pistolet ze słynnej fabryki puszkarza Kuchenreitera, którego wyroby głośne były z celności.* Przen.: Najposłuszniejszy z posługaczów, którego dla jego sprawności i trafności zwano kuchenrejterem wielkiego księcia. Krasz. <Z nazwiska Nm. Kuchenreiter>

[**Kucheń, chni,** lm. **chnie**] p. **Kuchnia.**

[**Kucheński**] p. **Kuchenny.**

[**Kuchmarzenie, a,** blm.] czynność cz. **Kuchmarzyć.** Rzew. Listopad II, 105.

[**Kuchmarzyć, y, ył**] *źle gotować, pitrasić.* <Żart. z Kucharz>

[**Kuchmat, a,** lm. **y**] *zawiniątko, pęczek, tłomoczek:* W K. taki zwinięte powrozki leżą. <?>

†**Kuchmistrski** p. **Kuchmistrzowski:** Chleb K. = *ciasta.* Troc.

Kuchmistrz, a, lm. **e 1.** *majster cechu kucharzy; kucharz doskonały, przełożony nad kuchnią:* K. i dwuch kuchcików, wszyscy trzej pijani. Mick. **2.** *urzędnik dworski w dawnej Polsce:* K. koronny, litewski. <Nm. Küchenmeister>

Kuchmistrzostwo, a, Kuchmistrzowstwo 1. blm. *sztuka kuchmistrzów:* Gospodarz powinien ś. znać i na kuchmistrzostwie. Kras. **2.** lm. **a** *urząd kuchmistrza.* **3.** blm. zb. *kuchmistrz z żoną.*

Kuchmistrzowa, ej, lm. **e,** ×**Kuchmistrzyni** *żona kuchmistrza.*

Kuchmistrzować, uje, ował *być kuchmistrzem:* Kuchmistrzujący król. Krasz.

Kuchmistrzowanie, a, blm., czynność cz. **Kuchmistrzować.**

Kuchmistrzowicz, a, lm. **e** *syn kuchmistrza.*

Kuchmistrzowski, †**Kuchmistrski** przym. od **Kuchmistrz:** Urząd K.

Kuchmistrzowstwo, a, lm. **a** p. **Kuchmistrzostwo.**

Kuchmistrzowy *należący do kuchmistrza, kuchmistrzowski.*

Kuchmistrzówna, y, lm. **y** *córka kuchmistrza.*

Kuchmistrzyni, i, lm. **e 1.** forma ż. od **Kuchmistrz. 2.** × p. **Kuchmistrzowa.**

[**Kuchna, y,** lm. **y**] p. **Kurwa.**

Kuchnia, i, lm. **e 1.** a. ×**Kuchniopiec,** [**Kuchnica, Kuchnisko**] *komin kuchenny, trzon kuchenny:* K. angielska (= z blatem i fajerkami). **2.** a. **Kuchenka** *maszynka do gotowania:* K. naftowa, benzynowa, gazowa, spirytusowa. **3.** a. [**Kuchenna, Kucheń, Kuchynia**] *izba, w której znajduje ś. komin do gotowania:* Pokój z kuchnią. Zlecieli ś., jak psy do kuchni. Prz. Przen.: Z kuchnią trzyma; gdzie przyjdzie, na co trafi, to je. Kn. (= *pieczeniarz, pasibrzuch*). Przen. *jedzenie gotowane w czyjejś kuchni:* Grabiec miłuje kuchnię Kirkora. Słow. Niedźwiedź zabity dziś w boru przez dwa lata wystarczy na kuchnię klasztoru. Mick. K. pana Rudominy przemogła nakoniec nasz wilczy apetyt. Chodź. Z dóbr blizkich na kuchnię wszystkiego dostarczać kazał. Chodź. K. była zawsze bardzo wykwintna, prawdziwie pańska. Krasz. Przen. *gotowanie:* Zajmuję ś. wychowaniem syna, kuchnią i zarabianiem na życie. Krasz. **4.** *jadłodajnia:* K. tania. K. miejska. Das. **5.** *pewne potrawy i system ich sporządzania:* K. polska, litewska, francuska, angielska. Żart.: K. łacińska = *apteka.* **6.** †*pole na szachownicy, które król zajmuje po rochowaniu:* Zatym król czarny przez jeden huf cały do kuchni skoczył za ostatnie wały. Kochan. **7.** fl. p. **Kominek.** Zdr. **Kuchenka.** <Nm. Küche, z Łć. coquina, może przez Czes. kuchyně>

[**Kuchnica, y,** lm. **e**] p. **Kuchnia.**

×**Kuchniopiec, a,** lm. **e** p. **Kuchnia.** Mrong. <Kuchnia + Piec>

[**Kuchnisko, a,** lm. **a**] p. **Kuchnia.**

[**Kuchnista, ej,** lm. **e**] p. **Kucharka.**

†**Kuchro, a,** lm. **a** p. **Chuchro.**

Kuchta, y, lm. **y 1.** pog. *kucharz a. kucharka:* Aż tu nagle z boru jaki królewic — niech i K. dworu a. koniuszy — zajeżdża karetą. Słow. **2.** [K.] = a) 2 pp. **ego,** lm. **owie** p. **Kuchcik.** b) *służąca.* **3.** †*markietan, ciura obozowy.* Das.

[**Kuchynia, i,** lm. **e**] p. **Kuchnia.** <Czes. kuchyně>

1. [**Kucia, i,** lm. **e**] p. **Kucja:** Z kucią mnie czekaj co rok, aż zejdą gwiazdy. Słow.

2. [**Kucia, i,** lm. **ie**] p. **Kuczer.** <Przerobiono z Kuczer>

[**Kuciament, u,** lm. **y**] *komórka ciemna, zakamurek pod wschodami.* <Sld. z Kucza = budka + końcówka niby Łć.>

[**Kuciapa, y,** lm. **y, Kuczma, Kuśma**] *pudendum muliebre.* Zdr. [**Kuciapka**].

[**Kuciapka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Kuciapa. 2.** *jagody kwaśne, rosnące na pewnym gatunku drzew.* <Zam. *kócia(r)bka>

Kucicha, y, lm. **y, Kociucha** zł. *komora; koza.* <Zap. od Kucza = budka>

Kucie, a, blm., czynność cz. **Kuć.**

[**Kuciér, a,** lm. **y**] p. **Kuczer.**

[**Kucifajka, i,** lm. **i**] *żart. wykrzyknik:* O K.! <? Okrzyk.>

Kucik, a, lm. **i** p. **Kut:** Włóż do bani kilka kucików soli oczkowatej. Haur (= *stożków*). <p. Kot, Kut>

[**Kucin, a,** lm. **e**] *karzełek.* <p. Kuc>

[**Kucipka, i,** lm. **i**] p. **Kocierpka.**

[**Kuciubabka, i,** lm. **i**] = **Ciuciubabka.** <?>

[**Kuciu kuciu!, Kuć kuć!, Kucu kucu kucu!**] *nawoływanie nierogacizny.* <Okrzyk.>

[**Kuciup, a,** lm. **y**] *stworzenie małe, niedorodne (np. koń):* Za štery talary taki K. mały. Pśń. <p. Kuc>

[**Kuciupek, pka,** lm. **pki**] *ogonek:* Kozy mają u pośladka K. <Por. Kuc>

Kuciutka, i, lm. **i** bot. p. **Wełnianka.** <Por. Kocierbka>

[**Kucja, i,** lm. **e, Kucia, Kutja, Kutia, Kutyja**] **1.** *jedna z potraw w wigilję Bożego Narodzenia.* **2.** *wieczerza w wigilję Bożego Narodzenia:* Najsłynniejsza improwizacja odbyła ś. 24-go grudnia w dzień imienin poety, któremu współziomkowie wyprawili wspaniałą kucję, jako w wigilję Bożego Narodzenia. Chm. **3.** *wigilja Bożego Narodzenia:* Pomnisz, jak w kucję samą... stałam z dziecięciem pod bramą? Mick. **4.** *przeddzień Nowego Roku i Trzech Króli.* <Ukr. kutia, Brs. kucja>

Kucka, i, lm. **i** p. **Kuczka.**

1. [**Kucka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Kuc.**

2. [**Kucka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Kuca. 2.** *latarka.* <?>

[**Kuckać, a, ał**] p. [**Kucać**]. <Dźwn.>

[**Kuckanie, a,** blm.] czynność cz. **Kuckać.**

Kucki, cek, blp. p. **Kuczek:** Cały szereg zgina ś. w połowie drogi w K. i leci ciągle aż do końca. Kos.

[**Kucliwie**] przys. od **Kucliwy.**

[**Kucliwy**] *smętny, tęskny, melancholijny.* <KUK>

[**Kucmany**] *targany:* Kucmana słoma. <Por. Kuczma>

Kucmerka, i, lm. **i** p. **Kuczmerka:** Czy znaną jest choćby z tradycji nazwa kucmerki a. słodyczki? Rost. <p. Kruczmorka>

Kucmorka, i, lm. **i** p. **Kuczmerka.**

[**Kucmórka, i,** lm. **i**] p. **Kuczmerka.**

Kucnąć, nie, nął, Kucznąć, nied. **Kucać** *usiąść w kucki, ukucnąć, cupnąć, przycupnąć, przypaść do ziemi.* <? Por. Kuc>

Kucnięcie, a, blm., czynność cz. **Kucnąć.**

[**Kucubejka, i,** lm. **i**] p. **Kacabaj.** <p. Kacabaj>

[**Kucu kucu kucu!**] p. **Kuciu kuciu!** <Okrzyk>

Kucułka, i, lm. **i** bot. p. **Wełnianka.** <?>

[**Kucupki, pek,** blp.] p. **Kuczek:** W K. siedział. <? Por. Kucnąć>

Kucutka, i, lm. **i** bot. p. **Wełnianka.** <? Por. [Kuciupek] = ogonek>

[**Kucyć się, y ś., ył ś.**] p. **Kuczyć:** Tak mi sie do domu kucy! Komu sie kucy, niech włozy ranke do ducy. Prz. <KUK>

Kucyk, a, lm. **i 1.** p. **Kuc:** Ja sobie kucykiem mułem macham w drogę. Iż. **2.** [K.] *krótki kaftanik biały.* <p. Kuc>

[**Kucyna, y,** lm. **y**] p. **Kucza.**

Kucza, y, lm. **e 1.** †a. [**Kuca, Kucyna**] *namiot, szałas, buda z chróstu:* Tam dziś lasy rostą, a z kaplicy miłej stanie ś. K. Bardz. **2.** †*majątek dziedziczny.* Biel. M. **3.** †a. †**Kusza,** [**Kucąk**] *klatka, koza, więzienie.* Wej. Wsadzić kogo do kuczy. **4.** [K.] *część obory przeznaczona dla cieląt.* Zdr. **Kuczka.** <S. Sł. kąšta = namiot, Słń. koča = chatka, Srb. kuća = dom; postać Pol. zap zam. *kucza>

[**Kucza, y,** lm. **e**] p. **Kuczek.** Zdr. [**Kuczką**]. <Brs. kucza>

Kuczaba, y, lm. **y 1.** p. **Kurcab. 2.** [K.] p. **Kociuba.**

[**Kuczar, a,** lm. **owie**] p. **Kuczer.**

Kuczbaj, a, lm. **e, Kuczbaja, Kucbaja, Kucbaj 1.** *kosmata materja wełniana:* Czerwone materje, rewersy, kuczbaje. Haur. **2.** *odzież, ubranie z kuczbaja:* Ubrać ś. w kuczbaje. <p. Kucbaj>

Kuczbaja, i, lm. **e** p. **Kuczbaj.**

Kuczbajka, i, lm. **i** *ubranie z kuczbaja, sukmana, kiecka.*

Kuczbajowy przym. od **Kuczbaj:** Surdut K. Spódniczki latem flanelowe, zimą kuczbajowe. Goł.

†**Kuczeć, y, ał,** [**Kuczeć**] *siedzieć w kuczki, siedzieć, skuliwszy ś., siedzieć ciągle w miejscu:* Żaby kuczały nad rowem. Dziewczynki kuczały wkoło kwoki niby. Pol. Sowy w nocy tylko widzą, a we dnie kuczą gdzie w kącie. Haur. Widzi, kucząc przy ziemi. Żebr. Położy ś. wilk na ziemi, jakoby to kuczał, a na brzuchu ś. ku bydłu zwolna czołga. Haur. <Por. Kucnąć>

Kuczek, czka, lm. **czki 1.** †a. [**Kucza**] *kupa, gromada; kępka:* Smaczniej ś. pije przy kuczku w gromadzie. L. Stawiają ś. konopie w kuczki. Przędz. **2.** w lm. ***Kuczki, *Kucki,** [***Kucupki**] w wyrażeniu: Usiąść, siedzieć w kuczki = *siedzieć, ukucnąwszy.* <Por. Kucnąć>

†**Kuczenie, a,** blm., [**Kuczenie**] czynność cz. **Kuczeć.**

[**Kuczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kuczyć.**

[**Kuczer, a,** lm. **rzy** a. **ry, Kucia, Kuciér, Kuczar, Kuć**] *furman, woźnica:* On sę jak kéj żydzki K. tłuc z chajami będzie. <Ros. kučerъ, z Nm. Kutscher>

Kuczka, i, lm. **i, Kucka 1.** p. **Kucza:** Kuczki sobie przy kościele z chróstu jako za pogaństwa stawiali. Skar. **2.** w lm. a. †**Lizawka** *święto szałasów u Żydów:* Żydom kazano święcić święto kuczek, mieszkając w kuczkach siedm dni. Leop. Przen.: Odprawiać kuczki = *siedzieć zadąsanym, stroić fochy:* Nie odprawiaj kuczek, bo nie masz o co. **3.** [Kuczki a. kucki hetmańskie] *ogrodzenie około drzew, sadzonych przy drogach na Ukrainie.* <p. Kucza>

[**Kuczka, i,** lm. **i**] p. [**Kucza**]: Konopie w kuczki ustawiać.

Kuczlin, a, lm. **y** bot. (salacia) *roś. z rodziny ojczystkowatych.* <?>

Kuczma, y, lm. **y 1.** [K.] = a) *rozczochrane włosy na głowie; pęk sznurów, nici poplątanych.* b) i †*czapka futrzana, szczeg. niechlujnie utrzymana:* Drobniej stępać, kuczmę skrzywić. Rej. W atłasowej szubie, w kuczmie sobolowej. Orzech. c) *głuptak.* d) p. **Kuciapa. 2.** *jakaś dera na konia:* Oddał mi pan konia tureckiego, zaszytego w kuczmę od kolan aż do głowy. Kaczk. <Węg. kucsma = czapa futrzana>

Kuczmerka, i, lm. **i, Kucmerka, Kucmorka,** [**Kucmórka**] bot. **1.** p. **Marek. 2.** p. **Marchew. 3.** [K.] *łodyga skrzypu polnego* (equisetum arvense). <p. Kruczmorka>

[**Kuczmiasty**] przym. od **Kuczma:** Capka kuczmiasta.

Kucznąć, nie, nął p. **Kucnąć.** <? Por. Kuc>

Kucznięcie, a, blm., czynność cz. **Kucznąć.**

[**Kuczno**] *nudno, markotno, smutno, tęskno:* Kuczno mi bez ojca i matki. <KUK>

[**Kuczyć, y, ył**] **1.** *przykrzyć sobie.* **2.** komu = *dokuczać, doskwierać:* Wielcy małym wszędzie kuczą. Jak. W. **3.** K. komu co = *sprowadzić na kogo co, nabawić kogo czego:* Biedę nam kuczysz. [**K. ś., Kucyć ś.**] *przykrzyć ś., nudzić ś., tęsknić, cknić ś.:* Kuczy mi ś. (= *przykro mi*). Nie kucy sie wóm u nas? Siedzę tu, kuczy mi ś. bez nich, pojadę tam. Sienk. <KUK>

†**Kuczyszcze, a,** lm. **a** *osłona z gałęzi, szałas z gałęzi:* Rzeczy te kuczyszczem ochronić od robactwa. Torz. <p. Kucza>

Kuć, uje, uł, †**Kować,** [**Kować**] **1.** *bić młotem metal:* K. na zimno = *klepać.* K. na gładko = *szlichtować.* K. na gorąco. Rozkładać ją (miłość), jak złotą blachę, gdy ś. kuje. Mick. Żelazo lane i kute. Kuj żelazo, póki gorące. Prz. (= *drzyj łyka, póki ś. da*). **2.** co = *kując, robić; wykuwać, wyżłabiać dłótem, bić:* K. grotę w skale. Trumna jego z ciężkiej kuta stali. Słow. Kowal kowalisze kowalątko kuje. Krasz. K. monetę. Przen.: K. pieniądze = *zbijać, robić = zbierać, ciułać.* Przen.: Magnaci i starostowie, wespół z Jezuitami i Żydami, kuli więzy na kozaki. Lel. Przen.: *tworzyć coś po rzemieślniczemu, z wysiłkiem:* K. wiersze, wyrazy nowe. K. lekcje = *odrabiać z wysiłkiem a bezmyślnie.* Kuje gieografję na pamięć. K. całemi dniami. **3.** †*knuć, knować, układać, planować:* Znosili dawne, nowe prawa kuli. Sak. Przeciw cnotliwym praktyki kują. Kochan. K. o kim. Rej. (= *knować spisek przeciw komu*). **4.** konie, buty = *podkuwać:* K. konia ostro. But kuty. Pol. Żart.: W Pacanowie kozy kują. Prz. Gdy

konia kują, i żaba nogę wznosi. Prz. Przen.: Kuty na cztery nogi! (o człowieku = *lis szczwany*). Lud to cichy, rzewny, skryty, jak to mówią: kuty, bity. Pol. **5.** w co, czym = *okuwać, zakuwać:* W srebrem kutych pochwach atagany. Mick. Żelazem kute od głowy do stopy. Mick. K. go i wiązać i wodzić i biczować. Krasiń. Ani ja sądzę, ani ja kuję, ani ja strzelam. Chodź. Przen.: Strachem i gwałtem w pęta swojej woli K. Krasiń. **6.** do czego = *przykuwać:* Dziki nad nim pan przewodził, sprzęgał z bydłem, kuł do taczek. Moraw. **7.** przen. = a) *uderzać, pukać, stukać, kołatać, bębnić:* Dzięcioł kuje w drzewo. Stają, ostrzą żelezca i w takt kują w młotki. Mick. b) *pukając, wydobywać co:* Dzięcioł kuł nieborak próchno. Krasz. **8.** *wydawać głos kukułczy, kukać:* Słowiczek we krzu krzyczy, gżegżołeczka kuje. Rej. <KU/KOW>

[**Kuć, a,** lm. **e**] p. **Kuczer.**

[**Kućki, ciek,** blp.] *piecyk do suszenia lnu.* <Por. Kucza>

[**Kuć kuć**] p. **Kuciu kuciu!** <Dźwn.>

[**Kućmierz, a,** lm. **e**] p. **Kuśnierz.**

[**Kućmirz, a,** lm. **e**] p. **Kuśnierz.**

Kudbear, a, blm. *ciemnoczerwona farba do wełny,* in. orsejl, persjo, indycht czerwony. <Ang. cudbeard, od nazwiska wynalazcy Cuthbert>

[**Kudeł, dła,** lm. **dły**] p. **Kudła:** Kożuch kudłem do góry zwrócony. Nie má ani jednego kudła w domu. Prz. (= *jest goły, nic nie ma*). <KĘD przez *kud, a. z języków Sł., mających u = Pol. ę, ą>

Kudełka, i, zwykle w lm. **i** p. **Kudła:** Miał piękne, kręcące ś. blond kudełki. Korz. Głowa Kupidynkowi w kudełki pokędzierzawiona. Pot.

[**Kuderka, i,** lm. **i**] p. **Kudra.**

[**Kud kudá!**] *naśladowanie głosu kury.* <Dźwn.>

[**Kudlać, a, ał** i **K. ś.**] p. **Kudłacić:** Żonka mię kudlała.

[**Kudlak, a,** lm. **i**] **1.** *poduszka z sierści.* **2.** a. [**Kudlos**] *pies kudłaty,* kudła, kudłacz.

[**Kudlanie, a,** blm.] czynność cz. **Kudlać.**

[**Kudlanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kudlać ś.**

[**Kudlaty**] p. **Kudłaty:** K. kołtąn.

[**Kudlenie, a,** blm.] czynność cz. **Kudlić.**

[**Kudlenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kudlić ś.**

[**Kudlić, i, ił**] **1.** i [**K. ś.**] p. **Kudłacić:** Od tego, co ś. kudlą z francuska, niech płacą złotych dziewięć. Lekar. **2.** *prędko biec.*

Kudła, y, lm. **y 1.** w lm. = a) a. **Kudłaciny,** [lp. **Kudeł**] *włosy potargane, kędziory rozczochrane, kołtuny, kłaki, kosmyki:* Kudły mu wiszą w oczy jako złodziejowi. Troc. Kudły niedźwiedzie podesłał pod nogi. Mick. Psiarnia z tryumfującym rzuca ś. hałasem i skubie go (wilka) po kudłach. Mick. Podjął burkę i zarzucił na piersi — w jej szorstkich kudłach mięknie żelazo strzał rzucanych z brzegu. Krasiń. b) [Kudły] = α) *sierść ze skóry bydlęcej.* β) *włosy na głowie.* c) myśl. *włosy niedźwiedzia.* **2.** lm. **owie** a. **y, Kudłacz** *człowiek a. zwierz mający włosy rozczochrane, kudłaty, rozczochraniec:* Nic ci innego nie myśli ten chytrek, nic ci innego nie stroi ten niecnotliwy K., jedno to, aby chrześcijaństwo wyniszczył. Baz. Ej ty, ryży K. (o lisie), wara od źródła! Mick. Zdr. **Kudełka.** <p. Kudeł>

Kudłacenie, a, blm., czynność cz. **Kudłacić.**

Kudłacenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kudłacić ś.**

Kudłacić, i, ił, Kudłać, [**Kudłaczyć, Kudlać, Kudlić**] *robić kudłatym, kędzierzawić; targać, czochrać:* K. włosy. **K. ś.** *włosy sobie kędzierzawić, fryzować ś.*

Kudłaciny, in, blp. p. **Kudła.**

Kudłacz, a, lm. **e 1.** p. **Kudła. 2.** *kozieł, cap.* **3.** [K.] = a) p. **Kudłaj.** b) *kądziel a. warkocz* (w zagadce). c) [Kudłácze] lm. *agrest.* **4.** myśl. *stary niedźwiedź.* **5.** zool. (semnopithecus s. lasiopyga) *zwierzę ssące z rzędu naczelnych, małpiastych.*

Kudłaczenie, a, blm., czynność cz. **Kudłaczyć.**

[**Kudłaczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kudłaczyć ś.**

Kudłaczyć, y, ył 1. [K. i **K. ś.**] p. **Kudłacić. 2.** myśl. *dusić* (o wilku): Wilk barana kudłaczy.

Kudłać, a, ał i **K. ś.** p. **Kudłacić:** Ten, co bywa szarpany — bestja, którą można K. dowolnie i bezkarnie. Gaw. W Czarnym Lesie, kędy zwierz ś. w gawrach kudła. Pol.

[**Kudłaj, a,** lm. **e, Gudłaj, Kudłacz**] pog. *Żyd.*

[**Kudłajka, i,** lm. **i, Gudłajka**] *Żydówka.*

[**Kudłana, y,** lm. **y**] p. **Kudława.**

Kudłanie, a, blm., czynność cz. **Kudłać.**

Kudłanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kudłać ś.**

Kudłato przys. od **Kudłaty.** Żebr.

Kudłatość, i, blm. rz. od **Kudłaty.**

Kudłaty, a, [**Kudlaty**] *mający kudły, włochaty, kłaczasty, obrosły gęstemi włosami, kosmaty:* Biegała bosa i włosy kudłate rozpuściwszy. Nar. Ich lica zarosłe kudłatemi brody. Krasiń. Jego sługa, czerwono-kudłaty Perkunas. Słow. Niedźwiedź K. K. król boru. Krasiń. (= *niedźwiedź*). Gunie bywają na obie strony kudłate czyli kosmate. Mącz. Łodyga kudłata. ✕ Przen.: Nagie i gołe jest ciałko Kupidyna, ale myśl kudłata. Szymon. (= *chytra, przebiegła*).

[**Kudława, y,** lm. **y, Kudłana**] *kądziel* (w zagadce).

†**Kudłek, łka,** lm. **łkowie** *człowiek porosły kędzierzawym zarostem.* And. z Kobyl.

✕ **Kudłogady** *mający za włosy węże, gady, wężowłosy:* Kudłogadej Megiery warkocze. Przyb. K. poczet. Nar. <Kudły + Gad>

[**Kudłos, a,** lm. **y**] **1.** *człowiek z wielkiemi włosami.* **2.** p. **Kudlak.**

[**Kudra, y,** lm. **y**] *łacha, jeziorko.* Zdr. [**Kuderka, Kudziarka**]. <Brs. kudra>

[**Kudrak, a,** lm. **i**] *koniec nitki.* <? Ukr. kudry = kędziory>

[**Kudrychwalca, y,** lm. **y**] p. **Kudrywalec.** Mrong.

[**Kudrychwalec, lca,** lm. **lcy**] p. **Kudrywalec.** Mrong.

[**Kudryń, a,** lm. **e, Kocie bułki**] *bluszczyk.* <?>

[**Kudrywalec, lca,** lm. **lce, Kudrychwalec, Kudrychwalca**] *człowiek chytry, chytrzec.* <?>

Kudu nieod. zool. **1.** *gatunek antylopy.* **2.** (pulsatrix torquata) *ptak nocny, podobny do naszej sowy, żyjący w południowej Ameryce:* Nocną porą smętny, czysty głos herpetotera zlewa ś. z piskiem K., wielkiej sowy. Szt. <Z języków Afrykańs.>

[**Kudyś, a,** lm. **e**] *zły duch, djabeł, złe:* K. Żyda wzion. <?>

[**Kudziarka, i,** lm. **i**] p. **Kudra.**

Kufa, y, lm. **y 1.** *fasa, wielka beczka, okseft:* Kufy, w których gorzałkę wożą, bywają dębowe. Kluk. Do sklepu wtoczyliśmy kufę trojnia-

ku. Chodź. Szedł więc, gdzie stała spirytusu K. Mick. Na wozie była wielka K., srebrnemi obręczami obita. Słow. Gruby jak K. Prz. Postura tanquam K. Chodź. **2.** przen. *przezwisko człowieka otyłego a. pijaka, fasa, bela.* **3.** [K.] = a) *morda, pysk, paszcza:* Wilk ozdar kufe. b) *pysk kota.* c) *tabakierka.* **4.** myśl. *pysk psa legawego.* <Nm. Kufe>

Kufel, fla, lm. **fle,** †**Kofel I.** *naczynie do picia szczeg. piwa, szklanica, kubek:* Często z kufla miasto wina w gardziel trucizna włazi. Drużbicki. Lubi zaglądać do kufla. Ten z misą, ten nad kuflem, ten przy wołu ćwierci. Mick. **2.** *flaszka, butelka:* Sędzia otworzył puzderko zamczyste, w którym rzędami flaszek białe sterczą głowy; wybiera z nich największy K. kryształowy. Mick. **3.** przen. *pijaństwo:* W kuflu ś. kochać. Star. Pijanica wielki, K. mu patrzy z oczu, K. mu tkwi z gęby. Kn. Dla pana kufla, i Boga i zdrowie i pieniądze tracą. Wuj. Kuflem ś. zasłaniać = *nabroiwszy po pijanemu, wymawiać ś. nieprzytomnością.* **4.** przen. p. **Kuflarz:** Zapalczywy kostero, kuflu nierobotny, marnotrawco. Klon. Zdr. **Kufelek, Kufeleczek,** × **Kuflik,** × **Kufliczek,** †**Koflik,** †**Kofliczek.** <Nm. Küfel>

Kufeleczek, czka, lm. **czki** p. **Kufel:** Chciał go jeszcze zatrzymać na K. piwa. Bał.

Kufelek, lka, lm. **lki** p. **Kufel:** Wypiwszy po kufelku grzanego mleka, wyruszyliśmy za wrota. Chodź.

Kufelka, i, lm. **i** bot. p. **Dzbanecznik.** <?>

Kufer, fra, lm. **fry** *skrzynia z wiekiem do rzeczy, sepet.* [Gdański K.] = *kufer kształtu prawie cylindra, długi, skórą cielęcą obity.* Zdr. **Kuferek, Kufereczek.** <Nm. Kuffer>

Kufereczek, czka, lm. **czki** p. **Kufer.**

Kuferek, rka, lm. **rki** p. **Kufer.**

[**Kuferek, rka,** lm. **rki**] *koperta.* <Z Nm. Couvert>

Kuferkowy przym. od **Kuferek.**

× **Kufernik, a,** lm. **cy** *rzemieślnik, robiący kufry.* Bobr.

[**Kufiaty**] *mający dużą mordę* (czasem w złości o człowieku). <Od Kufa>

Kuficki p. **Kuficzny:** Pismo kufickie. Monety kufickie (= *z napisami kufickiemi).*

Kuficzny, Kuficki: Pismo kuficzne = *starożytne pismo arabskie.* <Od nazwy miasta Kufa, pod Bagdadem>

[**Kufieta, y,** lm. **y**] **I.** *kapota.* **2.** *czepek kobiecy.* Goł. <Żart. ze sld. do Kufa>

Kuflarz, a, lm. **e, Kuflodój, Kufel** *pijak, opój, pijanica, wydmikufel, bibosz, moczymorda, moczywąs.*

× **Kufliczek, czka,** lm. **czki** p. **Kufel.**

× **Kuflik, a,** lm. **i** p. **Kufel:** Niebawem weszła z pełnym mleka kuflikiem w ręku. Jeż.

Kuflodój, oja, lm. **oje** p. **Kuflarz:** Wymyśla nam od kuflodojów. Prus. <Kufel + Dój>

Kuflowy przym. od **Kufel:** Gość, przyjaciel K. K. zaciążek, wołoszyn, patrzy skąd wiatr. Prz.

Kufny przym. od **Kufa.**

Kufrowy przym. od **Kufer:** Rzemieślnik K. (= × *kufernik).*

Kugiel, gla, lm. **gle, Gugiel** *pieczona legumina u Żydów, szczeg. szabasowa:* Dwuch Żydów kręci ś. między tłumy z kuglami i piernikami. Kaczk. <Nm. Gugel>

†**Kuglaka, i,** lm. **i,** [**Kuglaka**] *farba czerwona w kulkach.* <Z Nm. Kugel = kula>

Kuglarczy p. **Kuglarski:** Mamy kuglarcze traktowanie pojęcia obowiązku. Spas.

Kuglarka, i, lm. **i** forma ż. od **Kuglarz.**

Kuglarski przym. od **Kuglarz; Kuglarczy:** K. mistrz. Kn. Zrobiłeś kilka kuglarsko-obywatelskich czynów; zaczęto padać przed tobą na twarz. Bibl. Targ.

Kuglarstwo, a, lm. **a I.** *rzemiosło kuglarza, pokazywanie rozmaitych sztuk.* **2.** *oszustwo, matactwo, krętactwo.*

Kuglarz, a, lm. **e I.** *człowiek pokazujący różne sztuki, polegające głównie na szybkości, sztukmistrz, magik, eskamoter, pajac, błazen, arlekin:* Pinety, sławny na całą Polskę K. Mick. Patrzyli, jak kuglarze skakali po linie. Pot. Proscenium było dla błaznowania kuglarzów. Nar. Wyuczył K. sztuk z jednej butelki. Pol. **2.** przen. *oszust, obłudnik, szwindlarz, matacz, krętacz.* <Nm. Gaukler, S. Gnm. goukalāri, gouggalāri>

Kuglarzenie, a, blm., czynność cz. **Kuglarzyć.**

Kuglarzyć, y, ył, Kuglować I. *zajmować ś. kuglarstwem, sztuki kuglarskie pokazywać.* **2.** *oszukiwać, mamić, szwindlować, kręcić:* Czy on prawdę mówi? Gdzie tam! w żywe oczy kuglarzy.

× **Kugle, i,** blp. *sztuczki kuglarskie, kuglarstwo:* Muszą przecież kiedy zuchwalcy porzucić takie swoje kugle. Pot.

Kuglować, uje, ował p. **Kuglarzyć:** Ja ś. zabawiam sokoły koło Podolan, któremi po staremu kugluję. Krasz. **2.** × *błaznować, zbytkować, swawolić, figlować:* Gdy Kupido dzieciątko swą strzałką rozdrzaźni, alić wszyscy kuglują, alić wszyscy błaźni. Rej. Kotek na łańcuszku, co wszystkim kugluje. Rej. K. kim **a.** z kim = *mieć go za błazna, robić go błaznem.* K. z kogo = *drwić, przedrwiwać, szydzić.* Żarcik ten powiedział, kuglując z Pitagory. Górn. Patrz, jako świat rozlicznie wszystkiemi kugluje, jednym srogość, a drugim łaskę okazuje. Prz. Z nich kuglują. Górn. <p. Kuglarz>

Kuglowanie, a, blm., czynność cz. **Kuglować.**

Kuguar, a, lm. **y** zool. p. **Puma.** <Buffon skrócił z nazwy Brazylijskiej kuguakuara>

Kuja, i, lm. **e** *drobna moneta ryska za Zygmunta Augusta.* <Łt. kuja = kopa>

[**Kuja, i,** lm. **e**] *nazwa krowy.* <?>

[**Kujan, a,** lm. **y I.** i †a. [**Kujon**], × **Kojan** *łajdak, nicpoń, ladaco, hultaj, gałgan, tchórz:* Już to nie będzie z panów pan i natura szlachecka, ale własny (= prawdziwy) K. Klon. **2.** *smarkacz, głupiec.* Por. **Kulon.** <Nm. Kujon, skąd Słc. i Czes. Kujon, z Fr. coyon>

[**Kujawa, y,** lm. **y**] **I.** *miejsce w polu jałowe, nieurodzajne; goliżna wśród lasów, wydma, [gołobórz].* Pol. **2.** *wiatr północny.* <? Dźwn. Por. Chujawa, Fujawa>

Kujawiaczka, i, lm. **i** *rodzaj szabli.*

[**Kujawiaczysko, a,** lm. **a**] m. **i** ni. p. **Kujawiak:** K. gnuśnie, ospale ś. wlokące.

Kujawiak, a, lm. **i,** [**Ksebka**] *rodzaj tańca a. muzyka do niego:* K. Łady skierował nasze usposobienie na nowe tory. Dąb. Zgr. [**Kujawiaczysko**]. <Od nazwy okolicy Kujawy>

[**Kujawica, y,** lm. **e**] p. †**Chaja.**

[**Kujawicze, a,** lm. **a**] *podmokłe, świeżo wytrzebione obszary na Zadniestrzu.* Pol. <Ukr. kùjawa = 1) chałupka, 2) pustkowie, 3) urwisko>

Kujawski: × Żyć po kujawsku = *awanturniczo, burzliwie.*

[**Kujnąć, nie, nął**] *uderzyć:* Kujnołem pięścią za kark. <Od Kuć, jak frujnąć, lujnąć i t. p.>

[**Kujnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kujnąć.**
× **Kujność, i,** blm. p. **Klepalność.**
× **Kujny** = **Kowalny.**
1. [**Kujon, a,** lm. **y**] *uczeń pilnie ale mechanicznie uczący ś.*, k o w a l. <Żart. od Kuć>
2. [**Kujon, a,** lm. **y**] p. **Kujan.**
[**Kujonić, i, ił**] *wymyślać, przezywać „kujonem.“* <Nm. kujoniren>
[**Kujonienie, a,** blm.] czynność cz. **Kujonić.**
× **Kujonować, uje, ował** *dokuczać komu, dręczyć kogo.*
× **Kujonowanie, a,** blm., czynność cz. **Kujonować.**
[**Kuka**] p. **2. Kuku.**
Kukać, a, ał i [**K. ś.**] p. **Kuknąć.** <Dźwn.>
Kukanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kukać**; *głos kukułki:* Gadali, łącząc swoje czułe mowy do kukań zozul i krakań gawronich. Mick.
[**Kukanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kukać ś.**
[**Kukarda, y,** lm. **y**] p. **Kokarda.**
× **Kukawczany** p. **Kukawczy:** Siada na kukawczanych jajach. Bobr.
[**Kukawczy, Kukawczyn**], × **Kukawczany** przym. od **Kukawka,** *kukułczy:* [Maść kukawczego oczka] p. **Maść.** [Kukawcze rękawice] p. **Rękawica.**
[**Kukawczyn**] p. **Kukawczy:** [Kukawczyne ziele] p. **Ziele.**
Kukaweczka, i, lm. **i 1.** p. **Kukawka:** Dlatego K. kuka, że gniazdeczka sobie szuka. Prz. **2.** bot. p. **Storczyk.**
[**Kukaweńka, i,** lm. **i**] p. **Kukawka.**
[**Kukawica, y,** lm. **e**] p. **Kukawka.**
Kukawik, a, lm. **i** zool. (coccyzus) *ptak dwuparzystopalcowy.*
Kukawka, i, lm. **i 1.** [K.] *przyrząd u wozu, ułatwiający skręcanie.* **2.** *blok, winda:* Karnatów z kukawkami par 2. Mrong. **3.** bot. p. **Storczyk. 4.** zool. p. **Kukułka:** Strzelał baby jak kukawki. Chodź. Zdr. **Kukaweczka,** [**Kukaweńka**]. Zgr. [**Kukawica**]. <Dźwn.>
[**Kukiałka, i,** lm. **i**] p. **Kukiełka.**
[**Kukielica, y,** lm. **e**] **1.** p. **Kukieła. 2.** *gra dziecinna.*
[**Kukieła, y,** lm. **y**] **1.** p. **Kukła. 2.** *pęczek słomy zmieszanej z gliną do budowy lepianki.* Zgr. [**Kukielica**].
Kukiełeczka, i, lm. **i** p. **Kukiełka:** Leż, leż: przyniesie ci kukiełeczkę pies. Prz.
Kukiełka, i, lm. **i, Kukła,** †**Kukla,** [**Kukla, Kupla**] **1.** a. [**Kukiałka**] *okrągły bochenek a szczeg. podłużny chleba, kołacz, mianowicie z pszennej mąki:* K. chrzestna = *strucla 4 stopy długa, pieczona na chrzciny.* Z gliny robić kukiełkę. Torz. **2.** *zabawka dla dziecka, cacko, lalka.* Zdr. **Kukiełeczka,** × **Kukłeczka,** [**Kukiołeczka**]. <p. Kukła>
Kukiewka, i, lm. **i 1.** *pukawka.* **2.** myśl. *rodzaj wabika na ptaka:* W łowach ptactwa, w których tak ważną rolę grały wabiki, kukiewki i piszczałki. Sp. <Dźwn.>
[**Kukiołeczka, i,** lm. **i**] p. **Kukiełka.**
Kukla, i, lm. **e 1.** †*czapka błazeńska z dzwonkami.* **2.** †i [K.] = a) p. **Kukła:** Wypijże i trzeci puhar za ową kuklę koldyńgską. Pas. K. wertepiana. Hoł. (= *marjonetka*). b) p. **Kukiełka:** Dobra K. przy bochnie chleba. Prz. **3.** [K.] *ubiór na głowę u chłopek.* Goł. Zdr. [**Kukliczka**].
†**Kuklać, a, ał** *opłątać intrygą, usidlić.* Wen. <p. Kukłać>
†**Kuklanie, a,** blm., czynność cz. **Kuklać.**
†**Kuklas, a,** lm. **y** *długi dziób ptasi; wielki nos wogóle,* k l u k a, n o c h a l. Troc. <? Od Kukła>
†**Kuklasty** *okrągławy, podługowaty:* Dynie malonom podługowatym i kuklastym są podobne. Syr. <p. Kukła>
[**Kuklaty**] (o ścianach) *krzywy, nieprawidłowo zbudowany,* [k o z i a t y].
[**Kuklement, u,** lm. **y** a. **a**] p. **Komplement.**
[**Kukliczka, i,** lm. **i**] p. **Kukla.**
Kuklik, a, lm. **i** bot. (geum) *roś. z rodziny różowatych.* Gatunki: K. g o ź d z i k o w a t y a. **Benedyk, Benedykt, Benedykta,** [**Banadek, Banadyk, Banagdyk**] (g. urbanum). K. w o d n y a. z w i s ł y (g. rivale).
Kukła, y, lm. **y,** †**Kukla,** [**Kukla, Kukieła**] **1.** p. **Kukiełka. 2.** *splot lnu czesanego.* **3.** [K.] *kilkanaście kłosów zboża, związanych na polu z pewnemi obrzędami.* **4.** †*kapica mnisza, kaptur zakonny.* **5.** †*ubiór kobiecy na głowę.* Rej. **6.** × *lalka:* Anusia nie ma ni czasu, ni chęci trapić ś. smutną kukieł przepowiednią. Gosz. Gdy cię powieszą, djabeł zrobi z ciebie kukłę dla swoich dzieci, boś gładki. Sienk. <Przez Czes. kukla, z Nm. Kugel, Kogel, Gugel, to zaś z Łć. cucullus dosł. = kaptur, kapiszon; albo z Tur. kukla = lalka>
†**Kukłać, a, ał** *bić, rwać włosy, szarpać, drapać, gnębić, uciskać, nękać, gryźć, dokuczać, męczyć:* Nieprzyjaciół tych przedtym dosyć często kukłali. Petr. Panowie takie konstytucje tworzą, któreby tylko kukłały ubogie ludzie, a onych żeby dotknąć nie mogły. Górn. <? Od Kukła>
†**Kukłanie, a,** blm., czynność cz. **Kukłać.**
× **Kukłeczka, i,** lm. **i** p. **Kukiełka:** Ujrzały przed sobą drobną, a różową, jak K. kobiecinkę. Sienk.
Kuknąć, nie, nął, nied. **Kukać,** [**Kukować**] **1.** *wydać głos kukułki, zakukać:* W lesie pod sosny koroną kukułka wciąż kuka i kuka. Len. Przen.: Do czasu ś. stosując, tam K. nie wadzi, kędy do sławy dobrej okazyja radzi. Pot. (= *choćby nawet K.*). **2.** [K.] = a) *wydać głos właściwy żabie:* Bociany chodziły polować na żaby, kukające wieczorami. Prus. b) nied. *narzekać, biadować.* c) nied. *biedować, biedzić ś.* [**Kukać ś.**] *ukrywać ś.* <Dźwn.>
Kuknięcie, a, blm., czynność cz. **Kuknąć.**
× **Kukołka, i,** lm. **i** p. **Kukułka.** Sł. wil.
[**Kukować, uje, ował**] p. **Kuknąć.**
[**Kukowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kukować.**
†**Kukrachty, ów,** blp. *wnętrzności:* Kwaszą K. z okoniów i tym psa parszywego smarują. Ostror. Por. **Kuchro.** <? Por. Chuchro i Kuchro, oraz Czes. kuchrecht, kukrecht(a) = liche pieczywo; gałka z mięsa siekanego>
Kukrzyn, a, lm. **y** bot. (pacourina) *roś.* <?>
[**Kukrzysko, a,** lm. **a**] **1.** a. [**Kokrzysko, Kutrzysko, Kukurzysko**] *zgliszcze, pogorzelisko, miejsce a. plac, gdzie dawniej stał dom, pustkowie; zgliszcza osady w lesie.* **2.** *siedlisko domowe, stare gniazdo rodzinne, podwórze, śmiecisko:* Nasze K. (= *dom po rodzicach i dziadach odziedziczony*). Każdy pies pewien na swoim kukrzysku. <? Por. Czes. kukr = otwór w piecu garncarskim, oraz Chuchro i Kuchro>
1. Kuks, a, lm. **y** a. **e, Kuksa** gór. *część, dział kopalni, udział gwarka w kopalni, zwykle* = $^1/_{128}$: Miejsce na kopalnię wyznaczone dzieli ś. na 128 części, kuksami zwane. Kluk. Część, którą kto ma w górach, zowie ś. K. L. Każdej akcji rozdział na 4 kukse był dozwolony. T. K. <Nm. Kux, daw. gucks, Śr. Łć. coxa, Czes. kukus, może z Czes. kus = kęs, kawał>

2. Kuks, a, lm. **y** p. **Kuksaniec.** <Dźwn.>
Kuksa, y, lm. **y** gór. p. **I. Kuks.**
[**Kuksa, y,** lm. **y**] **I.** p. **Kikut. 2.** p. **Kuksaniec. 3.** *pięść, kułak.* **4.** *ręka niemowlęcia.* Zdr. [**Kukseczka**].
Kuksać, a, ał p. **Kuksnąć. K. ś.** *bić ś., kułakować ś.*
Kuksanie, a, blm., czynność cz. **Kuksać.**
Kuksaniec, ńca, lm. **ńce, Kuks,** [**Kuksa**] *kułak, szturchaniec, boks:* Pomścił ś. za odebrane od pani kuksańcę. Krasz.
Kuksanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kuksać ś.**
[**Kukseczka, i,** lm. **i**] p. **Kuksa:** Dzieciątko bawi ś. swemi kukseczkami. Wal.
Kuksnąć, nie, nął, nied. **Kuksać, Kuksować** *uderzyć, szturchnąć.*
Kuksnięcie, a, blm., czynność cz. **Kuksnąć.**
Kuksować, uje, ował p. **Kuksnąć.**
Kuksowanie, a, blm., czynność cz. **Kuksować.**
I. Kuku! w. **I.** a. [**Kukuk!**] *głos kukułki:* Już mam dosyć K.! kukuleńko — K.! Uj. **2.** *głos dziecięcy, przy zabawie krycia ś.:* A K.! ja tu tu! <Dźwn.>
2. Kuku, [**Kuka, Kyka**] nieod. dziec. *wszelkie skaleczenie, stłuczenie, ból.* <Dziec.>
Kukuba, y, lm. **y** bot. p. **Wyżpin.** <Łć. cucubalus a. cuculus>
[**Kukuczczyn**] przym. od **Kukuczka;** p. **Kukułczy:** Kukuczczyné jájko.
[**Kukuczka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Kukułka. 2.** = a) *roś. gymnadenia conopsea.* b) *storczyk* (orchis).
[**Kukuk!**] p. **Kuku!:** Kukáwki látają i K. wołają. <Dźwn.>
[**Kukuleńka, i,** lm. **i**] p. **Kukułka:** Już mam dosyć kuku! kukuleńko — kuku! Uj.
[**Kukulica, y,** lm. **e**] p. **Kukułka.**
[**Kukuliczka, i,** lm. **i**] p. **Kukułka.**
[**Kukulinka, i,** lm. **i**] p. **Kukułka.**
[**Kukulka, i,** lm. **i**] p. **Kukułka.** Zdr. [**Kukuleńka, Kukulinka, Kukuliczka**].
Kukuła, y, lm. **y** p. **Czapka.** <Łć. cucullus= kapiszon>
Kukułczę, ęcia, lm. **ęta** *pisklę kukułcze:* Pokrzywka podrzucone kukułczęta wylęga. Klon. Przen.: *dziecię nieprawego łoża, bękart:* Zła żona cieszy ś. onej swojej zdrady, onym swym kukułczętom dodawa i rady, jakoby ojcowice do końca oszukać. Klon.
Kukułczy, Kukułczyn, × **Kukułkowy** przym. od **Kukułka;** [**Kukuczczyn**]. Przen.: Dzielił ś. K. syn gniazdem i obłowem z synami onego łoża. Klon. (= *nieprawy, nieślubny*). [Kukułcze trzewiczki] p. **Trzewiczek.**
Kukułczyn p. **Kukułczy:** Chcesz, żeby my hodowali cudze, kukułczyne dzieci? Krasz.
Kukułeczka, i, lm. **i I.** p. **Kukułka:** K. kuka nad zieloną gruszką. Kniaź. **2.** bot. p. **Firletka.**
[**Kukułeńka, i,** lm. **i**] p. **Kukułka.**
Kukułka, i, lm. **i I.** a. × **Kukołka, Kukawka,** [**Kukulka, Kukuczka**], **Gżegżółka, Gżegżołka, Gżegołka,** † **Gżegułka,** † **Grzegżołka,** [**Grzegółka**], **Zezuła,** [**Zuzula, Zozula**] zool. (cuculus canorus) *ptak dwuparzystopalcowy z rodziny tej samej nazwy:* Oj! przyleciały trzy kukułki siwe...: przy głowach matka uboga wdowa, przy nogach miejsce siostry niebogi, przy sercu jego miła usiadła. Len. **2.** [K. a. **Zazulka**] *biedronka siedmiokropka* (coccinella septempunctata). **3.** *przyrząd naśladujący głos kukułki:* Zegar z kukułką. K. w organach. Ma pod stołem ukrytą drewnianą kukułkę, której niespodziewane kukanie do śmiechu stało ś. przyczyną. L. **4.** przen. *osoba sprzeczna, krnąbrna.* L. **5.** *karetka prywatna wynajmowana do odbywania podróży po traktach publicznych.* **6.** anat. p. **Ogonowy. 7.** bot. = a) p. **Storczyk.** b) p. **Firletka.** c) [K.] *podkolan biały* (platanthera bifolia). Zdr. **Kukułeczka,** [**Kukułeńka**]. Zgr. [**Kukulica**]. <Dźwn.>
× **Kukułkowy** p. **Kukułczy.** Anat.: Kość kukułkowa p. **Ogonowy.**
× **Kukumora, y,** lm. **y** = **Kikimora:** Kikimora czyli K., zmora, mara, każdego wieku sennego gnębić jest zdolna. Lel. <p. Kikimora>
Kukurbita, y, lm. **y** chem. *część alembika, w której daw. umieszczano ciecz przeznaczoną do dystylacji.* <Łć. cucurbita = 1) bania (roślina), 2) bańka (na ciało)>
× **Kukuruca, y,** lm. **e** p. **Kukurydza.**
× **Kukurudz, y,** lm. **e** p. **Kukurydza.**
Kukurudza, y, lm. **e** p. **Kukurydza.**
Kukurudzany przym. od **Kukurudza,** *kukurydzowy:* Już ku wieczorowi przyciągnęły maże, napełnione chlebem kukurudzanym. Rol.
[**Kukuruku!**] p. **Kukuryku!**
Kukuruza, y, lm. **y** p. **Kukurydza:** Zboże w gatunkach zmieszanych umyślnie: pszenica, K., bób, jęczmień wąsaty. Mick. Owdzie podnosi złotą kitę K. Mick. Tam złota leży K. Słow.
Kukuryca, y, lm. **e** p. **Kukurydza.**
Kukurydza, y, lm. **e, Kukuryza I.** a. **Kukuryca, Kukurudza, Kukuruza, Kokoryca,** × **Kukuruca,** × **Kukurudz** = a) bot. (zea) *roś. z rodziny traw.* Gatunek: K. zwyczajna a. pospolita, zwana także pszenicą turecką. (z. mays). b) blm. zb. *ziarna a. kłosy tej rośliny.* **2.** [K.] *kiść u czapki magierki.* Zdr. [**Kukurydzka**]. <Tat. Tur. kokorós>
Kukurydziany p. **Kukurydzowy:** Mąka kukurydziana. Pol.
[**Kukurydzka, i,** lm. **i**] p. **Kukurydza:** Będziewa siáli kukurydzkę.
Kukurydzowy, Kukurydziany przym. od **Kukurydza:** Dostarczono im bez oporu kukurydzowych placków. Sienk.
Kukurykać, a, ał p. **Kukuryknąć.**
Kukurykanie, a, blm., czynność cz. **Kukurykać.**
[**Ku-ku-ry-ki!**] p. **Kukuryku.**
Kukuryknąć, nie, nął, nied. **Kukurykać** *zapiać po koguciemu:* Biały kogut podniósł szyję i kukuryknął. Krasz.
Kukuryknięcie, a, blm., czynność cz. **Kukuryknąć.**
Kukuryku! I. a. **Kikiryki!,** † **Kokoryku!,** † **Kokorykuu!,** [**Kukuryku gda gda!, Ku-ku-ry-ki!, Kukuruku!, Kakareku!**] *naśladowanie głosu koguta:* Kur zapiał... K.! Co to za gospodarstwo, gdzie niemasz ani ryku, ani kwiku, ani K.? Prz. Ani be, ani me, ani K. Prz. **2.** przen. żart. rz. nieod. *coś nastroszonego, np. kapelusz, czepiec nastroszony:* Kokosze żeby były z takowemi zwyczajnemi na głowie strojami, które teraz damy K. zowią. Haur. <Dźwn.>
Kukuryza, y, lm. **y** p. **Kukurydza.**
[**Kukurzysko, a,** lm. **a**] p. **Kukrzysko.**
Kul, a, lm. **e** *miara rosyjska ciał sypkich.* <Ros. кулъ>
I. [**Kul, a,** lm. **e**] **I.** *snop, pęk słomy; wiązka siana:* Niech ta ze trzy kule słomy przyniesie. Korz. Zamiast wygodnej pościeli, spoczywa na kulu słomy pod dachem. Kur. **2.** *pięć snopków razem związanych.* **3.** *10 a. 15 snopków lnu omłóconych i związanych.* Przędz. **4.** *matnia, środek*

niewodu, [worek]. 5. p. **Gierlina.** 6. [**Kulem**]=a) *kłębem:* Woda gotuje ś. kulem. b) *w całości:* Kulem zdjąć skórę z cielęcia (*=całą, nierozrzynaną złupić*). c) [Kulem spaść, zlecieć]=*spaść tocząc ś., na głowę, sztorcem.* Zdr. [**Kulik, Kulek**]. <Ukr. Brs. kul>

2. [**Kul, a,** lm. **e, Zaklepka, Zaprażka**] *mąka z masłem dodawana dla zgęszczenia sosów, zup.* <?>

3. [**Kul, i,** lm. **e, Kól**] **1.** *jarmuż.* **2.** *brukiew:* Nackał sie siłka kuli (*=zjadł dużo brukwi*). **3.** *kapusta.* <Nm. Kohl>

1. Kula, i, lm. **e 1.** mat. *bryła ograniczona powierzchnią zamkniętą, której wszystkie punkty są równo oddalone od punktu wewnętrznego, zwanego środkiem kuli:* Powierzchnia kuli a. kula (*=powierzchnia ograniczająca bryłę zwaną kulą*). Kule przecinające ś., nieprzecinające ś., spółśrodkowe, styczne. Kule ściśle styczne do powierzchni. Ziemia ma kształt kuli. **2.** *przedmiot podobny z postaci do kuli, gałka, bania:* W papierach znalezionych w kuli na kościele Św. Jana w Warszawie. Słow. Ciężki czekan z kolczatą kulą. Słow. K. bilardowa = *bila.* K. śniegowa (*=bryła*). K. na warsztacie szewckim = *bania szklana napełniona wodą i zawieszana przed płomieniem światła dla jego spotęgowania.* Niektórzy do kajdan miewali przykuty łańcuch, do którego była przymocowana 12-stofuntowa kula. Kom. Przen.: Narzucony mi obowiązek jest mi kulą u nogi (*=ciężarem, przeszkodą*). Gada, jak gdyby kule toczył. Pir. (*=gładko, płynnie*). K. w kulę toż samo słyszałem od niego (= *kubek w kubek*). L. **3.** [K.] żart. *głowa, czub, pałka:* Ma w kuli (*=podpił sobie*). **4.** w grze dziec. *drobny przedmiot ukryty w ręce:* Zgaduj, zgadula, w której ręce złota K.! **5.** × anat.=a) K. oczna a. oczowa p. **Gałka.** b) K. szklista oka=*ciało szkliste w oku* (corpus vitreum). **6.** astr.: K. ziemska= *ziemia, glob.* K. niebieska = *sfera niebieska, pozorne sklepienie niebios.* K. ognista p. **Bolid. 7.** bot.: K. śnieżna p. **Kalina. 8.** woj. *pocisk żelazny a. ołowiany do miotania z broni ręcznej a. działa:* K. armatnia, karabinowa. K. pełno a. pusto lana, świecąca. × K. ognista=*bomba.* Kule ogniste z dział burzących wypuszczane. Birk. Trafił, by kulą w płot. Prz. Człowiek strzela, Pan Bóg kule nosi. Prz. Świszczą kule, brzmią groty. Tw. Sypnęli kul gradem. Mick. Dostać kulą w łeb. × K. kadłubiasta=*K. opasana obręczami żelaznemi, obszytemi drelichem, wypełniona materją wybuchową, oblana smołą i służąca do zapalania przedmiotów odległych,* × k a r k a s. Zdr. **Kulka, Kuleczka.** <Nm. Kugel, Śr. Grn. kūl(e)>

2. Kula, i, lm. **e 1.** a. [**Krokiew, Krokwa, Krukiew, Krukwa**] *kij z poprzeczką księżycowatą u góry, jako podpora dla kulawych, podstawka drewniana pod kolano, zastępująca miejsce odjętej lub bezwładnej goleni:* K. podpaszna. L. Nosić kulę. Pot. Chodzić o kuli, o kulach. **2.** × przen. *człowiek chodzący o kulach, kulas.* Kn. **3.** × w lm. *kulasy, kulfony, gryzmoły:* Stawiać kule. **4.** na statkach wodnych = a) *hak, na którym wieszają kocieł.* b) *kołek zakrzywiony do zakładania t. zw. ofliny.* **5.** *przednia część siodła wygięta do góry:* Kulbaczka wązka, modą z turecka kozacką, K. na przodzie, w kuli są drogie kamienie. Mick. Kiedy na lęk wskoczysz, na tym miękkim puszku między kulami siedzisz wygodnie jak w łóżku. Mick. **6.** [K.]=a) p. **Kluka.** b) *jeden z kołków, wbijanych w drzewo, po których bartnik idzie do barci; kołek wbity w belkę, do zawieszania wieprza, którego mają oprawiać.* c) *kołek do zatykania jarzma.* d) a. [**Podkulek**] *hak a. kołek do zatykania koła u wozu.* e) *kłonica a. drążek podpierający ją u wozu.* f) *kabłąk u jarzma, obejmujący szyję wołu.* g) *socha, rosocha:* Żłób na kulach. h) *maczuga, szlaga, klepadło, pobijacz; młotek drewniany, używany przez bednarzy.* i) *dół, jama, dziura w ziemi.* j) *sadzawka, mały staw.* k) *kiełek:* Kule pokazują ś. przy kiełkowaniu ziemniaków. Zdr. **Kulka.** <Nm. Keule=maczuga, kij; udo>

[**Kulacz, a,** lm. **e**] *ten, co rąbie w lasach drzewo na sążnie.* <Zap. od Kulać>

Kulać, a, ał 1. i **K. ś.** p. **Kulnąć. 2.** [K.]=a) (o chlebie) *robić, formować bochenki.* b) *wałkować, maglować (bieliznę).* c) *kraść ryby z niewodu.* <? Por. Czes. kouleti=taczać>

× **Kulać, a, ał** p. **Kuleć.**

[**Kulajka, i,** lm. **i**] *pigułka.* <Od Kula>

Kulanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kulać:** [K. w kręga]=*gra chłopców wiejskich.*

× **Kulanie, a,** blm., czynność cz. × **Kulać,** *upadanie na nogę, chromanie* (claudictio).

[**Kulanki, nek,** blp.] *kluski kartoflane okrągłe.* <Od Kulać>

[**Kulany**] przym. od **Kulać:** Szczypanki kulane (*=zwijane w palcach w okrągłe wałeczki*).

[**Kularz, a,** lm. **e**] *człowiek, który kula kłody na tartak.* <Od Kulać>

1. Kulas, a, lm. **y 1.** p. **Kulawiec.** Przen.: Udało ś. kulasowi. Prz. (gdy ś. co komu uda przypadkowo). **2.** *znak krzywy, kreska krzywa, szczeg. litera krzywa, niezgrabna;* w lm. *pismo niezgrabne, nieczytelne:* Na pawimentach podkówkami zakręcania czynią i kulasy gryzmolą. Haur. Kulasy stawiać. Kiedy ś. pisać uczą, trudna za pierwszym bez kulasa. Troc. Kulasów tych czytać nie mogę. Troc. Kulasy i te dziwne malowidła ujęte w różne klucze i nawiasy. Słow. **3.** (na statkach wodnych) *bosak, hak, kotwica:* Ten, co zamyślił szkutę i do niej tak dziwne kulasy. Klon. **4.** [K.]=a) p. **1. Kulasa.** b) *kij zakrzywiony, drewniany [gabas], [kula], kij:* Podpiera ś. kulasem. c) *hak.* d) *pogrzebacz.* e) *haftka.* f) *miara długości, równa długości całej kosy i kosiska.* g) przysłówkowo=*kulejąc, słaniając ś.:* Pójdzie do dom K. **5.** hut. p. **Grzebło. 6.** ślus.: K. przy kłódkach zwyczajnych i zamkach=*przytrzymka.* K. przy kłódkach wertheimowskich = *drabinka.* Zdr. **Kulasik, Kulasek.** Zgr. **Kulasisko.** <Od 2. Kula>

2. Kulas, a, lm. **y** *jakieś pokrycie na konia:* Kulasy kozackie i kosztowne czapraki, a. pokrycia na konie z sukna. Goł. <? Ukr.>

1. [**Kulasa, y,** lm. **y, Kulas**] **1.** *duża, brzydka, niezgrabna a. kulawa noga.* **2.** pog. *noga:* Juz go dawno kulásy bolały. <Od 2. Kula>

2. [**Kulasa, y,** blm.] p. **Kulesza i Gulása:** Za króla Sasa była w gárku K.; a za króla Sobka nie było w stodole snopka. Prz. <p. Gulasz>

Kulasek, ska, lm. **ski 1.** p. **Kulas. 2.** [Kulaski] lm.=a) *palmy wyszywane na ubraniach Górali.* b) *ziemniaki długie, [rożki].*

Kulasik, a, lm. **i** p. **Kulas:** Jeden zwierzchni K. u litery. Sekl.

Kulasisko, a, lm. **a** m. **i** ni. p. **Kulas:** Coś se ty takie K. ůobrał? (o pannie młodej).

[**Kulaska, i,** lm. **i**] *haczyk.*

× **Kulasto** przys. od **Kulasty.**

× **Kulastookrągły** *okrągły jak kula:* Rzepa kulastookrągła. Syr. <Kulasty + Okrągły>

×**Kulasty** p. **Kulisty.**

[**Kulasza, y,** lm. **e**] p. **Kulesza.**

[**Kulaty**] p. **Kulisty:** Świecie, świecie, tyś K. jako motowidło. Prz.

[**Kulawek, wka,** lm. **wki**] p. **Kulawka:** Upił ś. z kieliszka kulawka.

×**Kulawić, i, ił** *kulawym czynić.*

×**Kulawie** p. **Kulawo.**

Kulawiec, wca, lm. **wcy, Kulas** *człowiek kulawy:* Gdzieżeś to pani słyszała, aby sześćdziesięcioletni K. bawił dwudziestoletniego trzpiota? Krasz. [Choćby był swiec, czy krawiec, czyby jaki K.]. Trzeba ś. było zmierzyć ze światowładnym Kulawcem. Sienk. *(=Tamerlanem).*

Kulawieć, wieje a. [**wi**], **wiał 1.** *stawać ś. kulawym.* **2.** [K.] p. **Kuleć:** Panna młoda, gdy z panem młodym tańcuje, kulawieje. Ona mu w tańcu kulawi. <Od Kulawy>

Kulawienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kulawieć. 2.** × czynność cz. **Kulawić.**

Kulawizna, y, blm. p. **Kulawość:** Szybkim krokiem pobiegł, o ile mu K. jego dozwalała. Krasz. Wet.: K. u zwierząt = *nieprawidłowy chód wskutek chorobliwego stanu nóg,* in. chromanie. Przen.: Dostrzegł kulawiznę sofizmatu.

Kulawka, i, lm. **i 1.** × p. **Kulawość:** W owym kraju te jąkalstwa, kulawki obchody, miano za obyczajność i za prawo mody. Nagł. **2.** a. [**Kulawek**] *kieliszek bez podstawki.* **3.** bud. *nazwa krótszych krokwi, wpuszczanych w kalenicę.* **4.** a. **Hinka** wet. (u owiec i świń) *zaraza złośliwa racic, polegająca na zapaleniu i owrzodzeniu korony racicowej.* <Od Kulawy>

Kulawo, ×**Kulawie** przys. od **Kulawy:** K. chodzić. Stół stoi K. Przen.: Sprawy idą jakoś K.

Kulawość, i, blm. rz. od **Kulawy; Kulawizna,** ×**Kulawka.** Przen.: Odczuwa artystyczną K. tego melodramatu.

Kulawy, [**Kulhawy**] **1.** *utykający na jedną nogę, chromy:* K. człowiek, djabeł, koń. K. na nogę. Troc. [Kulawyk na rękę, kulawyk na nogę, ja tobie, dziewczyno, robić nie pomogę]. Rozsądni naprzód spojrzą na mą nogę prawą, głupi naprzód na lewą, którą mam kulawą. Mick. Przen.: Kieliszek K. *(=bez podstawki; kulawka).* Wszystkie ławy miały zwichnione nogi; stół także K. Mick. **2.** †*nieokrągły.* Kn. **3.** Krokiew kulawa= *dotykająca krokwi koszowej, a nie mająca podstawy na belkach.* **Kulawy, ego** rz. **1.** lm. **i** *człowiek a. djabeł kulawy:* Niósł ślepy kulawego, dobrze im ś. działo. Kras. Junacka postawa kulawego (djabła) jakby ś. skurczyła. Sow. **2.** lm. **e** *kieliszek kulawy, kulawka:* Że pił z kulawego, utyka od tego. Prz. <Od Kula>

[**Kulbaba, y,** lm. **y**] *roś. podróżnik, przydrożnik, cykorja dzika, żółta* (taraxacum). <Ukr. kulbaba>

[**Kulbacha, y,** lm. **y**] *kij, laska.* Zdr. [**Kulbaszka**]. <? Por. [Kulbas, Kulbon]>

Kulbaczenie, a, blm., czynność cz. **Kulbaczyć.**

[**Kulbaczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kulbaczyć ś.**

Kulbaczka, i, lm. **i** p. **Kulbaka:** K. wązka, modą z turecka kozacką, kula na przodzie, w kuli są drogie kamienie, poduszeczka z rubrontu wyściela siedzenie. Mick.

Kulbaczyć, y, ył *siodłać:* Kazał konia pułkownik K. Mick. Koń wrony kulbaczony rwie ś. niespokojny. Pol. Przen.: Jakokolwiek Wenus cię kulbaczy, niewinnym ogniem serce twe podżega. Nar. [**K. ś.**] *skręcać ś. w węzły.*

Kulbaka, i, lm. **i 1.** *drewniana osada siodła.* **2.** a. w lm. †**Kulbaki** *wysokie siodło z szerokiemi drewnianemi łękami:* Siodło na muła, osła, kulbaki. Kn. Tatar przewodnik wyleciał z kulbaki. Mick. Pułk za pułkiem cwałował i spadał z kulbaki. Mick. Gotów na kulbakę mimo dwuch siekierek. Krasz. *(=do konnej jazdy).* Nos jak K. Prz. **3.** [K.]=a) *strzemię u siodła.* b) *węzeł na powrozie.* c) *człowiek zgarbiony, skrzywiony.* Zdr. **Kulbaczka.** <Z Tur. kaltăk>

[**Kulbas, a,** lm. **y**] *styczysko u pługa.* <? Por. Kulbon>

[**Kulbaszka, i,** lm. **i**] p. **Kulbacha.**

[**Kulbon, a,** lm. **y**] *kłonica u wozu.* <? Por. Kulbas>

[**Kulchać, a, ał**] p. **Kulnąć.**

[**Kulchanie, a,** blm.] czynność cz. **Kulchać.**

×**Kulczanka, i,** lm. **i** *szpilka miedziana.* <Zap. =*Kólczanka, od Kolec>

Kulczenie, a, blm., czynność cz. **Kulczyć.**

[**Kulczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kulczyć ś.**

Kulczyba, y, lm. **y, Kulczyber, Kilczyber, Kielczyber,** ×**Kilczybor,** [**Kilczybór, Wilczyba**] **1.** bot. (strychnos) *roś. z rodziny połatowatych.* Gatunek: K. wronie oko a. Drzewo wroniego oka (s. nux vomica). **2.** [K. a. **Kolczyba**] *wronie oko.* <? Por. Ros. kučėlja, kučeljàba>

Kulczyber, a, lm. **y** bot. p. **Kulczyba.**

×**Kulczybnik, a,** blm. apt. (strychnium s. strychninum) *alkaloid pochodzący z nasion kulczyby wroniego oka oraz innych roślin podobnych,* strychnin, strychnina.

Kulczyć, y, ył 1. [K.] *rościć:* Pierwsza Ceres uczyła, jak K. nasienne ziarna. Hul. **2.** myśl. (o zającu) *pomału skakać, biec powoli.* [**K. ś.**] *kiełki puszczać, kiełkować:* W maju brzost, osika i wierzba roni już dojrzałe owoce i puchy, które, na namuły spadając, do razu ś. kulczą. Pol. <Zam. *kólczyć? Por. S. Sł. proklêti=kiełkować, Pol. Kieł(ek), Czes. kulčiti=futuere, Ukr. kilczyty rościć>

Kulczyk, a, lm. **i 1.** myśl. *szczygieł.* **2.** a. **Łuszczak K.,** [**Girlic**] zool. (dryozpiza serinus, serinus hortulanus) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków.* <?>

[**Kulczyk, a,** lm. **i**] p. **Kolczyk.**

Kulczykowanie, a, lm. **a** lek. (infibulatio) *zaszpilenie, spięcie, przeciągnięcie kółka metalowego a. drutu przez napletek a. wargi sromne.* Wet.: K. klaczy, w celu niedopuszczenia zapłodnienia ich przygodnego. <Zap. zam. *Kólczykowanie, od Kolec>

[**Kuldon, a,** lm. **y**] p. **Kuldonłyk.** <Por. Czes. kulda = żebrak; złodziej, z Węg. koldús=żebrak>

[**Kuldonłyk, a,** lm. **i, Kuldon, Pazurnik**] *przekupień miejski, [przeliwacz], okpisz.* <Kuldon+Łyk>

[**Kuldus, a,** lm. **y**] *osoba kulawa.* <Od Kuleć, por. [Kuldykść!]>

[**Kuldykść**] *naśladowanie kulania, chromania, utykania:* Idzie baba K. K. <Dźwn. od Kuleć>

[**Kule**] p. **Kilka:** K. dniu = *kilka dni.* <Zam. *Kóle, od KOL>

Kulebiaki, ów, blp. kuch. *rodzaj pierogów.* <Ros. kulebjàka, z Nm. Kohlgebäck>

1. Kulec, lca, lm. **lce** *zarodek rośliny, kiełek.* <? Por. Kulczyć>

2. Kulec, lca, lm. **lce** (w sieci) *środek, główny węzeł:* W miejscu, gdzie K. był upięty sieci,

obyczajem myśliwskim, podano śniadanie. Pol. Na wielkim kulcu sieci stary myśliwy karbuje corocznie wielkie polowania. <Od [Kul]>

Kuleczka, i, lm. **i 1.** p. **1. Kula. 2.** bot. p. **Kulnik. 3.** tech. *ziarnko słodu.*

Kuleczkowaty *mający postać kuleczki, podobny do kuleczki:* K. nosek. Bał.

Kulecznik, a, lm. **i 1.** a. **Śmiotło** bot. (sphaerolobium) *roś.* **2.** pusz. *bor do żłobienia dziur na kule.*

Kuleć, eje, ał, × **Kulać,** † **Kulhać,** [**Kulawieć, Kulhać, Kulzać**] **1.** *być kulawym, upadać, utykać na nogę, chromać:* K. na prawą, na lewą nogę. **2.** przen. *być słabym:* K. w naukach. <Od 2. Kula>

[**Kuleja, i,** lm. **e**] p. **Słonecznica.** <?>

[**Kulek, lka,** lm. **lki**] p. **1.** [**Kul**]: Zdjęty z głowy kapelusik rzuciła na krzesło, na którym on, parę razy kulka przewróciwszy, znieruchomiał. Orzesz. [**Kulkiem** a. **Kulmanem**] = *tocząc ś. jak kula:* Kocić ś. kulkiem (= *staczać ś. jak kula z góry).* Koń padł bez duchu, a ja kulkiem z góry oparłem ś. aż na ziemi. Chodź.

[**Kulem**] p. **1.** [**Kul**].

Kulenie, a, blm., czynność cz. **Kulić.**

Kulenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kulić ś.**

Kuler, a, lm. **y** cukr. *panew miedziana, z której rafinada rozlewa ś. do form.* <Z Fr. couloire>

[**Kulesz, a,** lm. **e**] **1.** p. **Kulesza. 2.** *kasza jaglana na rzadko zgotowana, krupnik z kaszą.* <Ukr. kulisz>

[**Kulesza, y,** lm. **e, Kulasa, Kulasza, Kulesz, Kulisz**] *rodzaj potrawy mącznej, lemieszka, mamałyga.*

× **Kulewryna, y,** lm. **y** = **Kolubryna.** <Fr. coulevrine>

[**Kulfa, y,** lm. **y**] p. **Kulfon.**

† **Kulfan, a,** lm. **y 1.** p. **Kulfon. 2.** *stary niedołęga.*

Kulfon, a, lm. **y,** † **Kulfan 1.** *dukat oberznięty, wytarty.* **2.** *wszelka rzecz niezgrabna:* Nie mogę przeczytać tych kulfonów. Zap. (= *liter niezgrabnych, kulasów).* **3.** *człowiek niezgrabny, ociężały, niedźwiedź.* **4.** [K.] = a) a. [**Kulfa**] *duża, niezgrabna a. brzydka noga.* b) *człowiek z dużym nosem.* c) *głupiec, dureń.* d) *niegodziwiec.* e) *próżniak, obszarpaniec.* f) *mieszczanin.* <? Por. Czes. kuliferda, kulifajda = chytrzec; kulifant = płaksa>

Kulfoniasty *jak kulfon, niezgrabny.*

[**Kulgać, a, ał** i **K. ś.**] p. **Kulnąć.** <Od 1. Kula>

[**Kulganie, a,** blm.] czynność cz. **Kulgać.**

[**Kulganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kulgać ś.**

† **Kulhać, a, ał** [**Kulhać**] p. **Kuleć.** Rej. <Ukr. kulhaty>

† **Kulhanie, a,** blm., [**Kulhanie**] czynność cz. **Kulhać.**

[**Kulhawy**] p. **Kulawy.** <Ukr. Brs. kulhawyj>

[**Kuli**] p. **Gwoli:** Darujta bliźniemu K. zbáwieniu dusnemu! <K + Woli>

[**Kulibaba, y,** lm. **y, Widłak-babimór**] *roś. widłak* (lycopodium clavatum). <p. Kulbaba>

Kuliczek, czka, lm. **czki 1.** myśl. p. **1. Dubelt. 2.** [K.] zool.: a) p. **Biegus.** b) p. **1. Kulig:** Wtorkiewicz gwizdać gwizdał, ale jak K. Fred. A. <p. Kulik (ptak)>

Kulić, i, ił 1. *zwijać w kłąb, kurczyć:* K. rękę. [Nogi kule w kozuch, bo my zimno]. **2.** przen. *chować, ukrywać:* Jadł coś z garnka, który starannie kulił między kolanami. Krasz. **K. ś. 1.** *zwijać ś. w kłąb, kurczyć ś.:* Kuli ś., bo mu zimno. [Na słotę gwiazdy kulą ś. we mgle, kieby kopki siana]. Przen.: Rozciąga ś. w fortunie, a w przypadku kuli. Jabł. **2.** [**K. ś.**] *czołgać ś. jak pies, warować.* Mrong. <Od 1. Kula>

[**Kulifant, u,** blm.] *trucizna na ryby.* <? Może Nm. Kugelfang = łowienie na kulki>

1. Kulig, a, lm. **i, Kulik,** [**Kuliga, Kuling**] **1.** myśl. *każdy drobny ptak podkasały najrozmaitszych rodzajów: siewka, kamusznik, piaskowiec, biegus, brodziec.* **2.** zool. = a) *ptak podkasały z rodzaju numenius.* Gatunki: K. mniejszy a. [Kuliczek] (n. phoeopus). K. wielki a. [K. a. K. ugorowy] (n. arquata). Każdy K. swoje błoto chwali. Prz. b) w lm. (numeniinae) *rodzina ptaków brodzących.* <? Dźwn. Por. Czes. kulík, Ukr. kułyk>

2. Kulig, u a. **a,** lm. **i, Kulik 1.** *zabawa zapustna, połączona z objeżdżaniem gromadnym na sankach domów sąsiedzkich:* W ostatki chodzono dawniej z kuligiem. Laskę z kulą u wierzchu odsyłano od domu do domu, zwołując K. Jechać kuligiem. K. — to zabawa! Pol. Wszak nieraz kuligi po całych tu miesiącach skakały jak frygi. Malcz. „K.,“ tytuł wiersza Juljusza Słowackiego. **2.** × K. nocny = *uczestnik nocnej zabawy kuligowej, gość karnawałowy.* <Od Kula w znaczeniu laski z kulą, jako sygnału, zwołującego zebranie, jakiemi bywają, oprócz kuli: cecha, grzechotka, kaczka, krzywula, wici, warta i t. d.>

[**Kuliga, i,** lm. **i**] p. **1. Kulig.**

Kuligowaty zool.: Ptaki kuligowate p. **Ptak.**

Kuligowy przym. od **2. Kulig:** Zabawa kuligowa.

1. Kulik, a, lm. **i** zool. i myśl. p. **1. Kulig** i **1. Dubelt:** W górze klinem suną żórawie, za niemi ciągną kuliki i ostremi głosy rozmawiają podczas podróży. Krasiń. Pójdźcie na brzeg wiślany, słoneczko wam przyświeci, K. przodem poleci. Len. K. czajkę wziął za czubajkę. Prz.

2. Kulik, u a. **a,** lm. **i 1.** p. **2. Kulig:** a) My sobie jedziem kulikiem. Malcz. Jakaś szlachta zjechała kulikiem. Słow. Wpadliśwa tu z hukiem, z krzykiem, z weseliskiem i kulikiem. Pol. Nasz K. szeleszcze, tępoce i dzwoni. Syrok. Hej, prosto na ogień skierować kulika! Syrok. Księżyc... puszcza ś. kulikiem po ciemnym błękicie. Syrok. b) Swawolnicy weselni, nocni kulikowie. Opal. **2.** [K.] *przejażdżka sankami.*

1. [**Kulik, a,** lm. **i**] **1.** *szynka.* **2.** *policzek.* <?>

2. [**Kulik, a,** lm. **i**] **1.** p. **1.** [**Kul**]. **2.** *rodzaj mendla.* **3.** *pęczek słomy do krycia dachów.* <p. 1. [Kul]>

× **Kulikant, a,** lm. **ci** *uczestnik kuligu:* I my na kuliki jeździli, i kulikantów u siebie mieliśmy. Pas. <Od Kulik, Kulig, z końcówką Łć.>

[**Kulimądy, ów,** blp.] *testiculi.* <? Kuli + Mądy>

Kulinarja, i, blm. *sztuka kulinarna, kucharstwo:* Biegły w kulinarji. Orzesz. <Z Łć. culinaria dosł. = kuchenna>

Kulinarny *dotyczący sztuki kucharskiej, kucharski, kuchenny:* Sztuka kulinarna. Kuchenka jest tylko przedłużeniem gościnnego pokoju, więc mógłbym być świadkiem kulinarnych operacji. Chł. Milcząca, ale czynna admiracja kulinarnych arcydzieł. Orzesz. <Z Łć. culinarius = kuchenny>

[**Kuling, a,** lm. **i**] p. **1. Kulig.**

1. Kulis, a, lm. **y 1.** kraw. *poprzeczne przeszycie sukni taśmą.* **2.** szew. *żelazko do wypalania szlaku na podeszwie, do nadawania glansu kantom obuwia na podeszwie.* <Fr. coulisse>

2. Kulis, a, lm. **owie** *wyrobnik chiński a. indyjski.* <Z nazwy plemienia indyjskiego Kuli, skąd Ang. cooley, Fr. couli>

Kulisa, y, lm. **y i.** *nazwa ścian ruchomych, stanowiących boczne dekoracje sceny teatralnej:* Spostrzegszy Zuzannę, wychodzącą z bocznej kulisy, zbliża ś. ku niej. Bał. Za kulisami = a) *za sceną:* Miłość dla żony nie przeszkadzała mu do małych intryżek za kulisami *(=z aktorkami).* b) *prywatnie, w domu, u siebie:* W tych stroikach poczynała komedję, nie dozwalając poznać w aktorach, ile nędzy cierpią za kulisami. Krasz. c) *skrycie; podstępnie:* Działać, manewrować za kulisami. **2.** *pośrednicy gieldowi, nie mający charakteru urzędowego.* **3.** mech. *część stawidla przy maszynie parowej,* in. kierownica. <Fr. coulisse>

Kulisjer, a, lm. **owie a. rzy** *pośrednik gieldowy, nie mający charakteru urzędowego.* < Fr. coulissier>

Kulisto przys. od **Kulisty.**

× **Kulistogłowie, a,** blm. antr. (trochocephalia) *okrągłość kulista glowy.* <Kulisty + Głowa>

Kulistogłowy antr. (trochocephalus) *mający glowę okrągłą.*

Kulistogłów, owa, lm. **owy** antr. *człowiek kulistoglowy.* <Kulisty + Głowa>

Kulisto-owocowy *mający owoce kuliste.* Bot.: Gałuszka kulisto-owocowa p. **Gałuszka.** <Kulisty + Owocowy>

Kulistość, i, blm. rz. od **Kulisty.**

Kulisty, × **Kulasty,** × **Kulny,** × **Kulowy,** [**Kulaty**] *mający postać kuli:* Ziemia jest kulista. Kulista, czarniawym pyłkiem napełniona purchawka. Mick. Kapliczka z kulistym dachem. Chodź. Antr.: Głowa kulista (trochocephalia). Fiz.: Błyskawica kulista = *zjawisko elektryczne atmosfery, rodzaj błyskawicy, ukazującej ś. w postaci kuli ognistej.* Lek.: Garbiak K. p. **Gałeczkowaty.** Garbiak rogówki K., garbiak twardówki K. Mat.: Powierzchnia kulista. Wycinek, trójkąt, wielokąt K. *(=należący do kuli).* Przepełnienie kuliste. <p. 1. Kula>

[**Kulisz, a,** lm. **e**] p. **Kulesza.**

[**Kulisza, y,** lm. **e**] *rodzaj tańca,* in. taniec umarłych. <Ukr. kulisza>

1. Kulka, i, lm. **i l.** p. **1. Kula:** K. pistoletowa, rewolwerowa. Z głową i z nogami w kryształową siadłem kulkę. Słow. Drużba rzuca kulką chleba na drużkę. Zawil. *(=galką).* Kulki przy cyklach = *male kulki stalowe, wstawiane naokolo osi kól dla zmniejszenia tarcia.* **2.** [K.] = a) *fiknięcie, koziolek:* Kulki przewracać, wywracać *(=fikać, magać koziolki).* Czarowniki tyłem szatanowi kłaniają ś., a. kulki przed nim wywracają. Boh. J. Niejeden z prędszych, co biegli na przodzie, kulkę przewrócił i zjechał po lodzie. Kniaź. (Wróble) dalejże tłuc ś. po podwórzu, przewracać kulki, że aż zaryli ś. w kurzu. Mick. Jak ś. potknął, schodząc z góry, to dał kulkę aż na dół. Wal. Syczały tartaki parowe, buchały żarem wielkie huty szklane, trzeszczały gałęzie pod kulkami swawolnych kmiotków. Jord. b) w lm. *testiculi.* c) w wyrażeniu: Suka kulków na nigu = *szuka przyczepki.* d) [Dębowe kulki a. dębowe orzechy, dębowe wyrostki] = *galas, dębianki.* **3. anat.:** × K. oka p. **Gałka. 4.** bot.: Kulki zieleni p. **Ciałko. 5.** embr.: K. przebróżdowana, przewężna. **6.** hist.: a) × Kulki krwi białe, limfatyczne, czerwone p. **Ciałko.** b) Kulki mleczne (globuli lactei) = *część skladowa mleka.*

2. Kulka, i, lm. **i l.** p. **2. Kula.** Troc. **2.** *maly młotek drewniany.* **3.** *kólko do przymocowywania roślin.* **4.** [K.] = a) *rodzaj klucza drucianego do otwierania zasuwy żelaznej.* b) *zagięcie żelazne a. drewniane do zaczepiania wiadra u żórawia studziennego.* c) *drewniany hak na wrota, aby ś. u góry nie odchylaly.* d) K. drzewiana = *zakrzywiony kijek do trzepania lnu, oklepywania siemienia i t. p.* e) *kluka, kluczka, hakowate zagięcie do przyczepiania a. przyciągania, galąź hakowata do oblamywania galęzi z drzew.* f) *kulas, hak drewniany:* Powieś czapkę na kulce. g) *haczyk drewniany przy nosidłach do zaczepiania o ucho konewki.* h) *prawa rękojeść u sochy a. kawalek drzewa przywiązany do niej.* i) *część jarzma.* j) *drewno do trzymania „kosiska" (u kosy).* k) *część żaren:* Mlon utkwiony jest u dołu w kulce, a u góry w kłopocie. l) *rososzka (?):* Przygiąć wierzchołek ziela do ziemi, zabić go rososzką czyli kulką drewnianą do ziemi. ł) *narzędzie do pisania jaj.* m) *stawek, sadzawka.* n) *jamka w ziemi.* o) *dołek w brzuchu:* Jego gniece w kulce. **5.** fl. *kolek z glową taką, iż założona na niego t. zw. kluba zemknąć ś. nie może.* **6.** w lm. myśl. *rogi kozicy.*

[**Kulkiem**] p. **Kulek.**

[**Kulko**] **l.** p. **Ile:** K. wai tam je? *(= ilu was tam jest?).* K. li *(=ile tylko).* **2.** = **Kilka.** <K>

[**Kulkować się, uje ś., ował ś.**] p. **Kulnąć.**

[**Kulkowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kulkować ś.**

Kulkowatość, i, blm. rz. od **Kulkowaty:** Postać pieniędzy greckich do czasów Peryklesa do kulkowatości zbliżająca ś.; stemple całe zwykle ś. na nich nie mieściły. Lel. <p. 1. Kula>

Kulkowaty *podobny do kulki, galkowaty:* Nos K. Bał.

Kulkowy l. przym. od **l. Kulka. 2.** bot.: Bedłka kulkowa p. **Purchawka.**

[**Kulkule**] p. **Ile.** <K + K>

[**Kulmanem**] p. **Kulek.** <Początek od Kula, zakończenie niby Nm.>

Kulmbach, a, blm., **Kulmbacher** *gatunek piwa.* <Od miasta Nm. Kulmbach>

Kulmbacher, a, blm. p. **Kulmbach:** Butelka kulmbachera. Zap.

Kulminacja, i, lm. **e l.** astr. *przejście gwiazdy przez południk danego miejsca:* K. górna = *przejście przez południk, przy którym gwiazda najwyżej wznosi ś. nad poziom,* in. gorowanie. K. dolna = *przejście przez południk, przy którym gwiazda schodzi najniżej,* in. dołowanie. **2.** przen. *chwila najwyższego wzniesienia ś.:* Napoleon, dosięgnąwszy swej kulminacji, uległ losowi wielu innych śmiertelników. <Now. z Łć. culmen = szczyt>

Kulminacyjny przym. od **Kulminacja; Kulminujący** *możliwie najwyższy:* Punkt K. *(= punkt najwyższego wzniesienia ś.).* Punkt K., do którego wznosi ś. kula działowa. Był to punkt K. jego rewolucji wewnętrznej. Kaczk. Punkt K. opowiadania *(=najważniejszy).*

Kulminujący p. **Kulminacyjny:** Natarł na piszącego gwałtowną polemiką, której kulminującym zdaniem było to... Kawcz.

Kulnąć, nie, nął, nied. **Kulać,** [**Kulchać, Kulgać, Kulować**] *posunąć coś okrąglego, potoczyć:* Kulnę ja wianyszek po stole. Kulają jajka po ziemi (na Wielkanoc). Usta pełne były piasku, który w kulanej podróży nazbierał. Skarb. *(=staczając ś. z góry).* **K. ś.,** nied. **Kulać ś.** a. [**Kulgać**

ś., Kulkować ś.] *potoczyć ś.:* Jabłko kulnęło ś. pod kamień. Talary na stół ś. kulały. Kładą pod ciężar walce, żeby ś. uciśnione od ciężaru ciągnionego kulały i ciężar przybliżały. Rogal. Na ugwiażdżonym sklepieniu błyszczące ś. sfery przy majestatnej kulają okazałości. Troc. <Od Kula>

Kulnica, y, lm. **e** bot. (sphaeria) *roś. z gromady grzybów, z rodziny kulnicowatych.* <Od 1. Kula>

Kulnicowaty bot.: Rośliny kulnicowate (sphaeriacei) *rodzina grzybów właściwych z rzędu workowców.*

Kulnicznik, a, lm. **i,** daw. **Koniczyk, Kunicznik, Kunicza wyczka** bot. (hallia) *roś. z rodziny strąkowych.*

Kulnięcie, a, blm., czynność cz. **Kulnąć.**

Kulnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Kulnąć ś.**

Kulnik, a, lm. **I, Kuleczka, Kulozioł** bot. (globularia) *roś. z rodziny kulnikowatych.* <Od 1. Kula>

[**Kulnik, a,** lm. **i**] *wilk* (w zagadce): Weź kopulę (=kija), góń kulnika. <?>

Kulnikowaty bot.: Rośliny kulnikowate (globulariaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych, uważana także za podrodzinę rodziny niestatkowatych.*

× **Kulny I.** p. **Kulowy. 2.** p. **Kulisty.**

Kulociąg, u, lm. **i** lek. *narzędzie chirurgiczne do wydobywania kul z ciała:* K. kleszczowaty p. **Kleszczyki.** <Kula + Ciąg>

× **Kulolej, a,** lm. **e** *ten, co kule leje.* <Kula + LE>

Kulomb, a, lm. **y** fiz. *jednostka do oceny ilości elektryczności, taka ilość elektryczności, która, przepływając w ciągu sekundy przez przecięcie przewodnika, wytwarza prąd o natężeniu jednego ampera.* <Od nazwiska fizyka Fr. Coulomb †1806>

Kulon, a, lm. **y** zool. **I.** (oedicnemus crepitans) *ptak podkasały krótkopalcy.* **2.** w lm. (oedicneminae) *rodzina ptaków brodzących,* in. ptaki kulonowate. <Fr. coulon, z Łć. columbus m.=gołąb>

[**Kulon, a,** lm. **y**] *mieszczanin, łyk:* Przyszli kulony z Wielopola. Sew. Por. **Gulon, Kołtun, Kołdon, Kujon.** <p. Kuldon>

Kulonowaty zool.: Ptaki kulonowate p. **Kulon.**

Kulotrwały *wytrzymujący uderzenia kul:* Pancerz K. <Kula + Trwały>

[**Kulować, uje, ował**] p. **Kulnąć.**

[**Kulowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kulować.**

Kulowaty *podobny do kuli, przypominający kulę:* Była żywego temperamentu mimo swej otyłej, kulowatej figurki. Dzierz.

Kulowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Budlejnik.**

× **Kulowość, i,** blm. rz. od **Kulowy,** *kulistość.*

Kulowy I. a. × **Kulny** przym. od **I. Kula:** Formy kulowe, w które nalewa ś. stopione żelazo lub ołów. Jak. J. **2.** × p. **Kulisty. 3.** bot.: K. oset p. **Przegorzan.** <p. 1. Kula>

[**Kulowy**] *wzięty ze snopa, nie zmięty, prosty:* Słoma kulowa. <p. 1. [Kul]>

Kulozioł, ołu, lm. **oły** bot. p. **Kulnik.** <Kula + Ziele>

!**Kulpat, a,** lm. **ci** *podsądny, obwiniony, oskarżony:* Zasada postępowa liberalnego sądownictwa opiera ś. na warunku, że oskarżony lub obwiniony wnosi przed sędziów ustnie swą obronę. I cóż kulpatowi z tego? Karcz. <Łć. culpatus>

[**Kulsza, y,** lm. **e**] **I.** *kość biodrowa, biodro:* Wybić, wywichnąć nogę w kulszy. Coś krowe troncilo w kulse koło ogona, az i zdechła. **2.** *udo (ptaka):* Siedząc nad kulszą indyka, pokręcał głową. Chodź. Żdr. [**Kulszka, Kulszeczka**]. <Por. Lit. kùlszis, Brs. kulsza ż. i Ukr. kulszi lm.>

× **Kulsze, ów,** blp. anat. (ischia) *biodra, okolice biodrowe.*

[**Kulszeczka, i,** lm. **i**] p. **Kulsza:** Zjadłem kulszeczkę od kurczęcia. Wal.

[**Kulszka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Kulsza. 2.** *udziec wieprzowy, szynka.*

Kulszo-jamisty, Kulszo-prąciowy anat. *mający związek z kością kulszową i opuszką jamistą prącia a. łechtaczki:* Mięsień K., in. †myszka biodro-jamista, × wyprężacz prącia a. łechtaczki, × mięsień wzwodzący prącie a. łechtaczkę. <Kulsza + Jamisty>

Kulszo-krzyżowy anat. p. **Krzyżo-kulszowy.** <Kulsza + Krzyżowy>

Kulszo-kuprowy anat. p. **Krzyżo-kulszowy** i **Guzo-krzyżowy.** <Kulsza + Kuprowy>

Kulszo-ogonowy anat.: Mięsień K. a. ogonowy, †myszka biodro-guziczna (musculus ischiococcygeus). <Kulsza + Ogonowy>

Kulszo-prąciowy anat. p. **Kulszo-jamisty.** <Kulsza + Prąciowy>

Kulszowy przym. od **Kulsze.** Anat.: Kość kulszowa a. siedzeniowa, †biodrowa, †głęboka, × pośladkowa, †puszkowata, × siedzenia, × siodłowa (os ischii). Guz K. a. siedzeniowy (tuber ossis ischii). Nerw K. (nervus ischiaticus). Lek.: Nerwoból K. a. rwa kulszowa, in. †dnia niemoc, †denna niemoc, †biedrzna choroba, †łupanie w stawiech biodrowych, †scjatyka (ischias).

Kult, u, lm. **y I.** *cześć religijna dla bóstwa a. podobna do niej dla czegokolwiek innego:* K. chrześcijański. K. Zeusa, Ateny. K. cnoty, brutalnej siły. K. dla tradycyj rodzinnych. Puł. K. Napoleona, jako męża opatrznościowego. Chm. Przy swojej prostocie nie byłaby dorozumiała ś. tajonego kultu. Haj. *(= uwielbienia).* **2.** *obrzędy kościelne:* K. kościoła greckiego różni ś. wiele od rzymskiego. **3.** *religja, wiara, wyznanie, obrządek:* Cała bliższa rodzina Zofji odznaczała ś. pobożnością, w duchu onych czasów pojętą, bez litości, bez przebaczenia dla innych kultów i religijnych przekonań. Rol. <Łć. cultus>

Kulteranizm, u, blm., **Kultoryzm** *szkoła pisarzów hiszpańskich, której twórcą był Gongora.* <Z Hp. estilo culto = styl tajemniczy, ciemny, naśladujący poetę Hp. Gongora †1627>

Kultoryzm, u, blm. p. **Kulteranizm.**

Kultowy przym. od **Kult:** Posągi kobiece siedzące, płaskie, to najdawniejsze ze znanych prób obrabiania marmuru na postacie bogiń kultowych. Wejs.

Kultura, y, blm. **I.** fil. = a) *uprawa, uprawianie czego:* Gospodarstwo jego w wielkiej kulturze. Czysta K. drożdży. b) *wpływ przeobrażający, wywierany przez człowieka na udoskonalenie spraw ludzkich i przystosowanie warunków otoczenia przyrodzonego do swoich potrzeb; ogół wytworów ducha ludzkiego i przeobrażeń w otaczającej przyrodzie usiłowaniami człowieka osiągniętych:* Historja kultury. U Rzymian K. obca, od Greków pożyczona, przerwała bieg naturalny kultury narodowej. Mick. Milczał, bo by krzyczała młodzież, że przeszkadza kulturze, że tamuje progresy.

Mick. W Prusach wpajano chlubę należenia do tak wielkiego narodu, który po całym świecie w tłumokach mydło i kulturę roznosił. Krasz. Por. **Cywilizacja, Oświata, Sztuka.** Przeć. **Natura. 2.** przen. *ludzie oświeceni, inteligientni, inteligiencja:* Świat dzieli ś. na dwie części: ciemnota (lud małomiejski) i K. czyli tak zwana inteligiencja innym ulegają poglądom. Kasz. <Łć. cultura>

[Kultura, y, lm. **y]** p. **Politura.** <Przekręcenie Politura>

Kulturalnie przys. od **Kulturalny:** Naród bułgarski, najstarszy K. ze wszystkich słowiańskich. Jabł. A.

Kulturalny fil. *do kultury należący, od kultury zależny; część albo składnik kultury stanowiący:* Wpływy, względy, stosunki kulturalne.

Kulturkampf, u, blm. *prześladowanie kościoła katolickiego w Niemczech za kanclerstwa Bismarcka,* in. walka kulturna a. kulturowa. <Nm. Kulturkampf dosł. = walka cywilizacyjna>

Kulturnik, a, lm. **cy** p. **Kulturtregier.**

Kulturny, Kulturowy przym. od **Kultura:** Ludy kulturne. Zwierzęta, rośliny kulturne. Walka kulturna p. **Kulturkampf.** Było jeszcze przed walką kulturną. Sienk. W komentarzu długim prawie nic ciekawego pod względem kulturno-obyczajowym ś. nie znajduje. Myc. *(=pod względem kultury i obyczajów).* Rumunja, rzucona między szczepy, zgoła różne pod względem kulturnolingwistycznym *(= pod względem kultury i języka).*

Kulturonista, y, lm. **ści, Kultysta** *poeta napuszony hiszpański, zwolennik kulteranizmu,* in. gongorzysta. <p. Kulteranizm>

Kulturowy p. **Kulturny:** Walka kulturowa p. **Kulturkampf.** Rozgorzała wojna kulturowa. Spas.

Kulturtregier, a, lm. **rzy** a. **owie, Kulturnik** pog. *Niemiec, jako krzewiciel swojej kultury w obcym kraju.* <Nm. Kulturträger dosł. = roznosiciel cywilizacji>

Kultysta, y, lm. **ści** p. **Kulturonista.**

Kultywator, a l. lm. **owie** a. **rzy** *ten, co uprawia ziemię:* Wkrótce nadjechał marszałek Borejko, botanik i K., słynący i cnotami swemi i bogactwem ogrodu swego w Samostrzałach. And. **2.** lm. **y** *narzędzie rolnicze do spulchniania ziemi,* in. spulchniacz. K. uniwersalny Rudolfa Sack'a. Zdr. **Kultywatorek.** <Łć. cultivator>

Kultywatorek, rka, lm. **rki** p. **Kultywator:** K. amerykański oryginalny o 1 kole i 7 radlicach.

Kultywować, uje, ował *uprawiać, hodować:* Zarazki kultywowane. Przen.: Talent kultywuje. Korz. Poezja stanowiła powszednią zabawkę, kultywował ją tłum powołanych i niepowołanych. Rol. <Fr. cultiver>

Kultywowanie, a, blm., czynność cz. **Kultywować.**

[Kululu!] *wyraz, naśladujący toczenie ś., kulanie:* K., jabłuszko, do tatuli pod łóżko. <Okrzyk.>

[Kulzać, a, ał] p. **Kuleć.**

[Kulzanie, a, blm.] czynność cz. **Kulzać.**

[Kułaczek, czka, lm. **czki]** p. **Kułak.**

Kułacznictwo, a, blm. *zawód kułacznika.*

Kułacznik, a, lm. **cy** *ten, co ś. bije na kułaki, pięściarz, bokser.*

1. Kułak, a, lm. **i 1.** *pięść zamknięta, tworząca jakby kulę:* K. jest ręka z palcami nakształt kuli w dłoń wciśniętemi, tak, że kostka wielkiego palca może do uderzenia służyć. Kras. A. Bić, uderzyć kułakiem. Kułakami go i pięściami bili. Skar. Dał ci pięścią, oddaj mu kułakiem. Prz Bić ś. na kułaki. Iść z kim na kułaki. Już rączki ściskasz w K. Słow. K. przycisnąwszy na schylonym czole, biegł ku łąkom. Mick. Cicho, przez K. zatrąbić. Krasz. Przen.: W K. trąbić = *płakać, narzekać:* Trąbi w K. ta hołota, dla której śmierdzi robota. Prz. **2.** *uderzenie pięścią, szturchaniec:* Od słów przyszło do kułaków. Wirt. **3.** [K.] = a) *pięść wog.* b) *ząb drewniany w kole maszynowym, tryb.* **4.** bud. *kawałek drzewa kliniasto zciosany, przybity z wierzchu do krokwi i służący za wsparcie t. zw. leżniom,* in. podstawka. Zdr. **[Kułaczek].** <? Por. Węg. kulyak, Estońs. kulak>

2. Kułak, a, lm. **i** *kupiec a. zamożny chłop rosyjski, wyzyskujący ludzi nieświadomych, szczeg. lichwiarz:* Tak zwany K., pobierający 50%, oznacza z rozmysłem terminy zwrotu na taki czas, kiedy włościanin nie może mieć gotówki. Bloch. <Ros. kulákъ>

× **Kułaknąć, nie, nął** *uderzyć kułakiem:* Kobietę K. to męska rzecz. Zap.

× **Kułaknięcie, a,** blm., czynność cz. **Kułaknąć.**

Kułakować, uje, ował *bić, okładać kułakami:* Zawadził o cztery piece, stojące na drodze, kułakując je za to. Krasz. **K. ś.** *bić ś. na kułaki, boksować ś., kuksać ś.*

Kułakowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kułakować:** Skoro pojedynki ustaną, ich miejsce zastąpią policzkowania, kułakowania i kije. Rzew.

Kułakowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kułakować ś.**

Kułan, a, lm. **y** zool. p. **Osieł:** Pan jesteś K., t. j. osieł dziki! Dyg. <Tur. kulan>

[Kułastra, y, blm.] p. **Kolostrum.** <Ukr. kułastra, kołastra, przez Rum. colastra, z Łć. colostra>

[Kułdoczenie, a, blm.] czynność cz. **Kułdoczyć.**

[Kułdoczyć, y, ył] p. **Kołdoczyć.**

[Kułtas, a, lm. **y]** p. **Kutas.**

[Kułtun, a, lm. **y]** p. **Kołtun.**

[Kułtuniaty] = Kołtuniasty.

Kum, a, lm. **owie, Kmotr, Kumotr, Kumoter, [Kumál, Kumul, Kumos, Kmoter, Komoter, Komotr] 1.** *ojciec chrzestny w stosunku do matki chrzestnej i do rodziców dziecka:* Augustyn został kumem Kiejstutowi, gdy córkę jego ochrzcił. Stryjk. Prosić kogo w kumy. [Bede ci w kumy]. **2.** *towarzysz, kolega, przyjaciel (jako sposób tytułowania, szczeg. u ludu):* Starzy ojcowie, siedząc pod ścianą, piją do siebie kwartą blaszaną: Wypijcie, kumie! — Bóg zapłać, kumie! Len. (Wilk do psa:) A witaj, panie kumie! Witaj, panie Brychu! Mick. Ir.: Poczęła też kłóć oczy zbyt rogata duma, przyszedł sejmik poselski: nauczono kuma. Mick. **3.** Prosić piec w kumy = *zabawa dziecinna.* Zdr. **Kumcio, Kumek, Kumeczek, Kumeniek,** × **Kmoś, [Kumeszek, Kumuleczek].** Zgr. × **Kumosko,** × **Kumoszko.** <Śr. Łć. compater dosł. = współojciec>

[Kum, a, lm. **y]** *żłób, koryto dla bydła, koni, koryto do mięsa solonego.* Zdr. **[Kumek, Kumik].** <Nm. Kumm(e)>

Kuma, y, lm. **y** forma ż. od **Kum; Kmotra:** Mówiła K. do kumoszki. Len. Przy kieliszku w karczmie kumy. Pol. Przyszła K., wiedźma stara. Mick. Kumy, co ś. były zebrały przy tapczanie położnicy, kręciły głowami i nad matką i nad dzieckiem. Sienk. Zdr. **Kumoszka,** × **Kumka,** × **Kmosia,** † **Kmoszka,** × **Kmocha,** × **Kmochna,** † **Kumejka, [Kumcia, Kumeczka, Kumola, Kumula,**

Kumoleczka, Kumosia, Kumoś, Kumusia, Komosiczka, Kumusiczka, Kumosinka, Kumosińka, Kmoszka].

Kumać, a, ał zł. **1.** *znać.* **2.** *umieć.* **3.** *umieć mówić.* 4. *mówić.* <?>

× **Kumać, a, ał** kogo *nazywać kogo kumem.* Mrong. **K. ś.** z kim **1.** *przez trzymanie dziecka do chrztu stawać ś. czyim kumem a. kumą.* **2.** przen. *wchodzić z kim w blizkie stosunki, bratać ś., wdawać ś.:* Mojżesz z obcemi narody K. ś. Żydom zakazuje. Orzech. Dał mu król córkę, kumając ś. z nim, żeby mu nie szkodził na wojnie. Petr. (*=powinowacąc ś., koligacąc ś.*). Jednorożec na ów czas tylko swojszczeje, gdy ś. z samicą swoją kuma. Birk. (*=coit*).

1. [**Kumać, a, ał**] *rozrywać wełnę po wyschnięciu.* <? p. 1. Kom>

2. [**Kumać, a, ał**] *żłobić.* <Od Kum=żłób>

3. [**Kumać, a, ał**] p. **Kumkać.**

[**Kumal, a,** lm. **e**] p. **Kum.**

Kumanie, a, blm., czynność cz. **Kumać.**

× **Kumanie, a,** blm., czynność cz. × **Kumać.**

1. [**Kumanie, a,** blm.] czynność cz. **1.** [**Kumać**].

2. [**Kumanie, a,** blm.] czynność cz. **2.** [**Kumać**].

3. [**Kumanie, a,** blm.] czynność cz. **3.** [**Kumać**].

Kumanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kumać ś.**

Kumarowy kwas, chem., in. o r t o - o k s y c y n a m o n o w y.

Kumaryna, y, blm. chem. *ciało wonne, zawarte w asperula odorata i wielu innych roślinach, bezwodnik wewnętrzny kwasu kumarowego czyli ortooksycynamonowego,* $C_9H_6O_2$. <Now. z Skr. kumâra=rodzaj jaśminu>

Kumarynowy przym. od **Kumaryna.**

[**Kumatek, tka,** lm. **tki**] p. **Komatek.** <p. 1. Kom>

Kumberland, a, blm. kuch. *rodzaj sosu na zimno.* <Od nazwiska Ang. Cumberland>

[**Kumcia, i,** lm. **e**] p. **Kuma:** K. zastąpiła mu drogę. Sew. Oj, cóż komu do tego, że ja kumcię lubię? Orzesz.

Kumcio, a, lm. **owie** p. **Kum.**

× **Kumdram, a,** lm. **y** *roś. bluszczyk* (glechoma hederacea). <Z Nm. Gundermann, Gundram>

Kumeczek, czka, lm. **czkowie** p. **Kum:** A co to K. przedawać chcesz? Kon.

[**Kumeczka, i,** lm. **i**] p. **Kuma.**

[**Kumedyja, i,** lm. **e**] p. **Komedja:** Idźcie na kumedyje do tyjatru.

† **Kumejka, i,** lm. **i** p. **Kuma:** Kumejko, prosim, chciej w dom nasz prowadzić. Bartk.

Kumek, mka, lm. **mkowie** p. **Kum:** A co, kumku, dobrze tobie teraz? Orzesz.

[**Kumek, mka,** lm. **mki**] p. [**Kum**].

Kumeniek, ńka, lm. **ńkowie** p. **Kum:** A bodaj też kumeńka! Kon. O jedźcież prędzej, kumeńku serdeczny. Prus.

[**Kumeszek, szka,** lm. **szkowie**] p. **Kum.**

[**Kumiak, a,** lm. **i, Kumlak, Kumłak**] *pęk włókna a. przędzy, dający ś. objąć jedną dłonią; wiecheć lnu, konopi, siana, barłogu, splątanych nici.* Por. **Kumlaczyć.** <p. 1. Kom>

[**Kumieć, a,** lm. **e**] *zagrodnik, chałupnik, posiadający tylko chatę i ogród warzywny.* <Z Lit. kumetys, to zaś=kmieć>

[**Kumik, a,** lm. **i**] p. [**Kum**].

Kumiławka, i, lm. **i=Kamiławka:** Pop wychodzący z poza wrót carskich, w ornacie złocistym, w kumiławce na głowie. Jeż. <p. Kamiławka>

Kumin p. **Kumowy:** Byłem u jegomościa z Hanusią kuminą, daliśmy na zapowiedzi. Sew.

[**Kumin, a,** lm. **y**]=**Komin.**

[**Kumirz, a,** lm. **e**] p. **Kołnierz.**

× **Kumis, u,** blm. p. **Kumys.**

[**Kumitko, a,** lm. **a**] *korytko.* <p. [Kum]>

Kumka, i, lm. **i, Brzdęk** zool. (bombinator) *żabka z gruczołowatą skórą, z wierzchu brunatno-czarna, pod spodem pomarańczowa w ciemne plamy.* <Dźwn.>

× **Kumka, i,** lm. **i** p. **Kuma:** Duszejko, kumkę podle ś. posadzić. Bartk. Choć kropeleczkę, kumko-lubko. Jeż.

[**Kumka, i,** lm. **i**] **1.** *czasza, czarka, filiżanka (bez ucha).* **2.** *ławka pod piecem.* <Od Kum=żłób>

Kumkać, a, ał, [**Kumać**] (o żabie) *głos wydawać, dumkać, dukać.* <Dźwn.>

Kumkanie, a, blm., czynność cz. **Kumkać.**

[**Kum kum!**] *naśladowanie głosu żab:* Żaby ci w uszy same śpiewają: kum! kum! kum-kum! Orzesz. <Dźwn.>

[**Kumlaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kumlaczyć.**

[**Kumlaczyć, y, ył, Kumłaczyć**] *plątać.* Por. **Kumiak.**

[**Kumlak, a,** lm. **i**] p. **Kumiak.** <p. 1. Kom>

[**Kumłaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Kumłaczyć.**

[**Kumłaczyć, y, ył**] p. **Kumlaczyć.**

[**Kumłak, a,** lm. **i**] p. **Kumiak.**

Kumol, u, lm. **e** chem. *izopropilobenzol, węglowodór ze składem* C_9H_{12}. <Now. z Łć. cuminum=kmin>

[**Kumola, i,** lm. **e**] p. **Kuma.**

[**Kumoleczka, i,** lm. **i**] p. **Kuma.**

[**Kumoło**] przys. od **Kumoły:** K. koło niego.

[**Kumoły**] *licho ubrany.* Por. **Gomoły.** <?>

[**Kumor, a,** lm. **y**] p. **Komar.** Zgr. [**Kumorzysko**].

† **Kumorka, i,** lm. **i** anat. p. **Komórka.**

† **Kumorkowaty** p. **Komórkowaty.**

[**Kumorowy**] p. **Komarowy:** Obiecuję pieczeń kumorową.

[**Kumorzysko, a,** lm. **a**] p. **Kumor.**

[**Kumos, a,** lm. **y**] p. **Kum.**

[**Kumosa, y,** lm. **y**] p. **Mącznik.** <?>

[**Kumosia, i,** lm. **e**] p. **Kuma:** K. kumosi gorzałecke nosi. Kumoszka kumosi bajeczki znosi. Prz. Kochają ś., jak dwie kumosie. Prz. <p. Kum>

[**Kumosinka, i,** lm. **i**] p. **Kuma.**

[**Kumosińka, i,** lm. **i**] p. **Kuma.**

× **Kumosko, a,** lm. **owie** p. **Kum.**

Kumostwo, a, lm. **a, Kmotrostwo, Kmoterstwo, Kumoterstwo,** † **Kmotorstwo,** † **Kmostwo 1.** *powinowactwo, zaciągnięte z kim przez trzymanie dziecka do chrztu, powinowactwo chrzestne:* W tyle K., kiedy dziecko zmarło. Prz. **2.** *braterstwo, przyjaźń, stosunek poufały:* Wilk ze psem wziął K. Jabł. **3.** zb. *kum z kumą a. kumowie.* <Od Kum>

Kumoszka, i, lm. **i 1.** p. **Kuma:** Mówiła kuma do kumoszki. Len. Wesołe kumoszki z Windsoru (tytuł komedji Szekspira). Na Rzepową poczęły kumoszki niestworzone rzeczy wygadywać. Sienk. **2.** [K.] *babka, akuszerka, lekarka.*

× **Kumoszko, a,** lm. **owie** p. **Kum.**

[**Kumoś, i,** lm. **e**] p. **Kuma.**

Kumoter, tra, lm. **trowie** p. **Kum:** Skóra i kości zarobią u was, kumotrze, na mięso. Kon. Targ z kumotrem o krowę odsłania nam chytrość chłopskiej natury. Bog. W. Pokaż K. Kon. Prosić w kumotry. Zdr. [**Kumoterek, Kumotrzyczek**].

Zgr. [**Kumotrzysko**]. <Ze Śr. Łć. commater dosł. = współmatka = matka chrzestna>

[**Kumoterek, rka, lm. rki**] p. **Kumoter.**

[**Kumoterski**] przym. od **Kumoter**: K. kąt *(= kąt w izbie za stołem, miejsce honorowe, gdzie kumotrów sadzają).*

Kumoterstwo, a, lm. a p. **Kumostwo**: K. go z nami łączyło. Kon.

Kumotr, a, lm. owie p. **Kum.**

[**Kumotrować, uje, ował**] *iść w kumy.* Por. **Kumować.**

[**Kumotrowanie, a, blm.**] czynność cz. **Kumotrować.**

[**Kumotrowy**] *należący do kumotra:* Koń K.

[**Kumotrzyczek, czka, lm. czki**] p. **Kumoter.**

[**Kumotrzysko, a, lm. a**] p. **Kumoter.**

[**Kumować, uje, ował**] *być komu kumem a. kumą:* Topielec prosił dziewkę, ażeby mu kumowała. Żart.: Zamiahów wojewody Stef. Humieckiego splondrowany; kozacy tu Żydów chrzcili, sami im kumując. Rol. [**K. ś.**] *wykonywać obrząd zabobonny, polegający na kolejnym przekładaniu dziecka z rąk do rąk kumów.* Por. **Kumotrować.** <Od Kum>

[**Kumowanie, a, blm.**] czynność cz. **Kumować.**

[**Kumowanie się, a ś., blm.**] czynność cz. **Kumować ś.**: Akt kumowania ś. następuje zawsze w zakrystji, a polega na kolejnym przekładaniu dziecka z rąk do rąk kumów.

Kumowy, Kumin przym. od **Kum** a. **Kuma.**

Kump, pia, lm. pie, Kąp, Komp, Kumpie, Kompie *udo wieprzowe, szynka (niegotowana):* Cena rzeczom domowym strawnym, za K. dwa grosze. St. lit. Dla mężczyzn wędliny leżą do wyboru, półgęski tłuste, kumpie, skrzydliki ozoru. Mick. Wiszą kumpie i wędliny. Pol. <Lit. kùmpis = szynka>

[**Kumpan, a, lm. owie**] p. **Kompan.** <Nm. [kumpan]>

[**Kumpanować, uje, ował**] p. **Komponować.**

[**Kumpanowanie, a, blm.**] czynność cz. **Kumpanować.**

[**Kumper, a, lm. y**] p. **Krompel.** <Z Nm. Grundbirne, [krummbirn] dosł. = gruszka ziemna = ziemniak>

Kumpie, a, lm. a p. **Kump.**

[**Kumplement, u, lm. y** a. **a**] p. **Komplement**: Jechać w kumplementa.

[**Kumponeczka, i, lm. i**] p. **Kompanka.**

[**Kumponować, uje, ował**] p. **Komponować.**

[**Kumponowanie, a, blm.**] czynność cz. **Kumponować.**

[**Kumul, a, lm. e**] p. **Kum.**

[**Kumula, i, lm. e**] p. **Kuma.**

Kumulacja, i, lm. e, !Komulacja *nagromadzenie, połączenie:* K. urzędów *(= zajmowanie kilku urzędów naraz).* K. kary *(= zbiorowość kary).* <Now. z Łć. cumulo = skupiam, gromadzę>

Kumulec, lca, lm. lce ryb. = **Chomolec.** <Ukr. komułeć>

[**Kumuleczek, czka, lm. czkowie**] p. **Kum.**

Kumulować, uje, ował, !Komulować *nagromadzać, łączyć, skupiać:* K. posady *(= piastować kilka posad naraz).* K. pensje *(= łączyć kilka pensji w jedno, dla otrzymania emerytury na ogólną ich sumę).* <Łć. cumulare>

Kumulowanie, a, blm., czynność cz. **Kumulować.**

Kumuł, a, lm. y ryb. p. **Chomolec.**

[**Kumunija, i, lm. e**] p. **Komunja.**

[**Kumusia, i, lm. e**] p. **Kuma.**

[**Kumusiczka, i, lm. i**] p. **Kuma.**

Kumys, u, blm., ✕Kumis, †Komiz *napój sporządzony z mleka klaczy (niek. krowy) za pomocą kisienia, wyskok zawierający:* Kumysu dawniej używali Tatarzy za napój; w nowszych czasach stosują go jako środek lekarski krzepiący i odżywiający. <Mongol. kumiz, Tat. kumyz>

Kumysarnia, i, lm. e *zakład do wyrabiania i sprzedawania kumysu.*

Kumysowy przym. od **Kumys**: Kuracja kumysowa.

[**Kumyśniak, a, blm.**] = **Komiśniak.** <p. Komisbrot>

Kuna, y, lm. y 1. zool. = a) (mustela) *zwierzę ssące drapieżne, palcochodne, z rodziny tej samej nazwy.* Gatunki: α) K. domowa a. [osowa] a. Kamionka, Podkamionka (m. foina). β) K. leśna a. Tumak (m. martes). Myśl.: K. szlachecka: Szlachecka K. ma 3—4 młodych w marcu. Pol. Przen.: Co mi tam! posag już po tobie wziąłem, nie dbam o mięso sobole — mam skóry... — Nie dbasz o kunę twoją? nie dbasz o nią?... Pohaniec, nie dba o żonę! Słow. (Por. Nr. 4). I ta winna! ta sądna! ta przebiegła K.! ta... ta ścierka! Słow. b) w lm. *rodzina zwierząt ssących drapieżnych, palcochodnych.* **2.** częś. w lm. *futro kunie:* Suknia kunami podbita. Troc. Ty dasz pachołkom kuny, pan da rysie. Groch. Lis grzeje, K. chłodzi, soból zdobi, baran wszy płodzi. Prz. Przen.: Lisie pomknij ś., kuno przed stół, sobolu za stół, a ty baranie za piec. Prz. (w lisach chodziła drobna szlachta, w kunach — Żydzi, w sobolach — panowie, a w baranach — chłopi). **3.** *skórka kuny, używana jako moneta w starożytnej Rusi.* **4.** a. **Kunica** (w dawnej Polsce) *opłata, wnoszona przez dziewkę, idącą za mąż do innej wsi.* **5.** a. **Kunica** *słup z kółkiem żelaznym a. samo kółko, wkładane daw. na szyję a. na rękę winowajcom, wystawionym na sromotę publiczną, zwykle przed kościołem, pręgierz:* Sadzam w kunę. Kn. Kunę wielką im z widły żelaznemi w koło szyje okuli. Paszk. Zasłużył, aby w kunie z dzień przy święcie na cmentarzu odprawił pokutę. Haur. Za rozpustę wsadzano dziewki do kuny *(= obręczy żelaznej przy drzwiach kościoła).* Niektóre z nich za gardło w kunach do ławek w okręcie przykowano; drugie w mocne pęta za nogi okowano. Leop. Karność jest jak ręczna K. na prawej ręce. B. B. Siedzieć jak w kunie. Prz. *(= niewygodnie).* Przen.: Czy zamek i K. brzegami zawarła morskiego Neptuna? Chr. Nogi twoje podaj w okowy mądrości, a szyję twą do kuny jej. B. B. **6.** przen. *więzienie:* On jeden miał prawo ćwiczyć, do kuny czyli karceru sadzić. Krasz. **7.** przen. *niewola:* Trzeba mi tu siedzieć i umrzeć w tej kunie. Pot. **8.** *duży wygięty wrzeciądz do przychwycenia drąga u wrót:* K., rodzaj wrzeciądza, środkiem niekiedy wygiętego, który jednym końcem przez oko przybity skoblem, u drugiego ma pręcik lub czop, przechodzący przez dziurę w drzwiach lub odrzwiach, i zatyczką jest zamykany. Łab. **9.** *oprawa żelazna u wozu, łącząca rozworę z przednią osią.* **10.** [K.] = a) *zawiasa drewniana (obłąk) u wrót w stodole; klamra żelazna a. drewniana do przymocowania drzwi, obracających ś. na biegunie prostopadłym; żelazo zakrzywione, w którym obracają ś. czopy wrót; wog. obłąk żelazny do różnego użytku:* Kuny do bram i wrót ciesielskich są obłączyste, przez odrzwia końcami szrubowanemi przechodzą i wzięte są na mutry. **Łab.** W kunach chodzą czopy w spodzie biegu-

nów wrót i w górze wbite. Łab. Zdłuża w barciach były zasłaniane śniatami, t. j. przybitemi na zdłużu klockami, a z nich każdy nadto trzema kunami bywał przymocowany. Gac. Kuny do wiszących wiązań dachowych. Pourządzał koszyki i kuny na wieży, w których nocą płonęło łuczywo i pochodnie. Sienk. b) *drąg zakładany do grądziela (u pługa).* **II.** gór.: K. do drabin szybowych = *haki do przybijania drabin w szybach.* <KUN>

[**Kunalina, y,** lm. **y**] *wódka.* <Może z Nm. Kornus, Kornelius żartobliwie = wódka>

[**Kunanie, a,** lm. **a**] *walka na jaja gotowane w poniedziałek wielkanocny.* <?>

Kundel, dla, lm. **dle, Kondel, Kądel I.** a. **Kundys, Kondys,** ×**Kundyś,** ×**Kondyś** *odmiana psa, pies podwórzowy (= podwórzowiec) a. owczarski, wiejski pies pospolity:* Zawsze to znać, co K., a co wyżeł. Prz. **2.** przen. *człowiek podły, nicpoń, hultaj, gałgan, łajdak:* Czemuż ty, kundlu, czapki nie zdjąłeś? Gaw. Zdr. **Kundelek.** <?>

[**Kundel, dla,** lm. **dle**] **I.** *środek [gromady] węglarskiej (kilkunastu kołków, drążków, w ziemię wbitych, wiciami obwiązanych, tworzących jakby komin gromady):* W K. ogień ś. wkłada. **2.** *najniższa część sieci, zwanej [brodzianką], wraz z kamieniem, dodanym dla ciężaru.* Por. **Kutel.** <p. Kutel>

Kundelek, lka, lm. **lki** p. **Kundel:** Liczna jest takich kundelków gromada. Moraw.

Kundleć, eje, ał, Kondleć *stawać ś. gorszym, wyradzać ś.* (szczeg. o psach).

Kundlenie, a, blm., czynność cz. **Kundleć.**

Kundman, a, lm. **i I.** *ten, co kupuje stale w jednym sklepie, odbiorca.* **2.** *ten, co oddaje robotę stale do jednego rzemieślnika.* <Nm. Kundmann>

Kundmanka, i, lm. **i** forma ż. od **Kundman:** Wywołała pannę, gdy K. ś. zjawiła. Kos.

Kundmaństwo, a, blm. **I.** *stałe kupowanie w jednym sklepie a. dawanie roboty do jednego rzemieślnika.* **2.** zb. *kundmani.*

Kundszaft, u, lm. **y** *świadectwo rzemieślnicze, patent:* Zaczął go wypytywać, czy ma K., t. j. świadectwo roboty. Korz. <Nm. Kundschaft>

[**Kundycyjá, i,** lm. **e**] p. **Kondycja:** Chłop zawsze chce, aby baba na niego robiła, taka już u niego K.

Kundys, a, lm. **y** p. **Kundel.** Zdr. **Kundysik.**

Kundysi przym. od **Kundys.**

Kundysik, a, lm. **i** p. **Kundys.**

[**Kundyszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kądek.**

×**Kundyś, a,** lm. **e** p. **Kundys.** L.

[**Kundytor, a,** lm. **rzy** a. **owie**] p. **Kondytor.**

[**Kundziuk, a,** lm. **i**] p. **Kindziuk.**

Kuneta, y, lm. **y I.** *mały rów do wody na środku szerokiego upustu.* **2.** [K.] *rodzaj zapory na dzikich potokach.* **3.** woj. *mały rów z wodą na wielkiej przestrzeni suchej ziemi:* Kunety najdują ś. w pośrzodku wielkiej fosy. Troc. <Włos. cunetta, zam. *lacunetta>

[**Kuneteczka, i,** lm. **i**] *komnatka:* Na onej górce stoi kunetecka, a w tej kunetecce dwa okienecka. <Zam. Komnateczka>

Kuni I. a. **Kunny** przym. od **Kuna:** Skórka kunia. **2.** leśn.: Kunie gniazdo p. **Kuniec.**

[**Kuniać, a, ał**] *ni spać, ni czuwać; marudzić, nudzić sobą.* <Ukr. kuniaty>

[**Kunianie, a,** blm.] czynność cz. **Kuniać.**

[**Kuniarz, a,** lm. **e**] p. **Koniarz:** Kuniarze paśli skapy na łące.

Kunica, y, lm. **e I.** a) p. **Kuna:** Na Rusi dziewka, idąca za mąż do innej wioski, płaci pieniądze, nazwane K. Nar. Gdy panna miejska idzie za mąż, powinien dać nowożenia każdy horodniczemu zamku kijowskiego kunicy pół złotego. Wer. Przypuszczamy, że w tym czasu okresie powstał był podatek „kunic“ od córek mirzan. Rol. Popu trzeba było także wedle zwyczaju opłacić kunicę, zapłacić ślub. Chm. b) [K.] p. **Kopa. 2.** a. **Kuniczne, Kunigowe** *rodzaj daniny na rzecz króla a. księcia:* Godowe i kunice czyli kunigowe, to jest królewskie czyli książęce. Lel. Podatek K. i kuniczne płaty żmudzkie, jakie pewna klasa corocznie po 16 groszy płaciła. Lel. Kunigas w mowie żmudzkiej znaczy król; K. więc jest królewskim podatkiem. Lel. Nie chciał go na kunicy postawić w tej pasiece. Dąbrowski r. 1620 *(= z obowiązkiem płacenia kunicy).* **3.** *obowiązek, mocą którego sługa w dawniejszych czasach musiał iść po śmierci pana swego razem z ciałem na stos, aby być spalonym.* **4.** leśn. p. **Kuniec.** <Od Kuna>

×**Kunicz, a,** lm. **e** (właściwie: Kónicz) = **Koniczyna:** Śmierć siecze bez respektu z kuniczem wiszary. Pot.

Kuniczne, ego, blm. p. **Kunica:** Pobory w naturze bywały: miodowe, K., osypne. Jabł. A.

Kunicznik, a, lm. **i** bot. p. **Kulnicznik.**

Kuniczy bot.: Kunicza wyczka p. **Kulnicznik.**

Kuniec, ńca, lm. **ńce, Kunica, Kunie gniazdo, Czapka, Kłąb, Kołtun, Wicher, Wilczeniec** leśn. *choroba drzew, narośl na gałęziach z mnóstwa pączków ściśle z sobą zrosłych i tworzących grupę podobną do miotły a. ptasiego gniazda; gałęzie w pęk splecione i poplątane.* <Od Kuna>

[**Kuniec, ńca,** lm. **ńce**] = **Koniec:** I ty mysie (= tej myszy) wysło na zły K.: wyleciał bury kot, poprosił jom w tuniec. Matuleńka me robić nie ucyła, i tera já nie wiem, gdzie robocie K.

[**Kunierować, uje, ował, Kunirować, Konierować**] *wymyślać komu, łajać, lżyć, szydzić, prześladować:* Já sie ci K. nie dám! <Nm. kujonieren = pomiatać>

[**Kunierowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kunierować.**

Kunigas, a, lm. **owie** *książę litewski:* Kwitła tam niegdyś poezja wajdelotów na dworach drobnych kunigasów. Spas. <Lit. kùni(n)gas = dawniej pan, dziś ksiądz>

[**Kunigować, uje, ował**] *zawodzić, [głosić], opłakiwać.* <? Od powtarzania wyrazu Kunigas w zawodzeniu>

[**Kunigowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kunigować.**

Kunigowe, ego, blm. p. **Kunica:** Godowe i kunice czyli K., t. j. królewskie czyli książęce. Lel.

Kunik, u, lm. **i** bart. *miara jednogarncowa miodu,* in. mus, musa, pokowa. <?>

Kunikuł, u, lm. **y** *kanał, ściek:* Z położonych nizko kunikułów szło surowe tchnienie pustki. Sienk. <Łć. cuniculus>

[**Kuniracja, i,** lm. **e**] p. **Kunirowanie:** Prawdziwa K.! — drugi potwierdził. — Dobrze im, więc do sądu ś. wodzą. Rog.

[**Kunirować, uje, ował**] p. **Kunierować.**

[**Kunirowanie, a,** blm., **Kuniracja**] czynność cz. **Kunirować.**

[**Kunisarz, a,** lm. **e**] p. **Komisarz.**

[**Kunistwór, oru,** lm. **ory**] *zwierzę fantastyczne z opowiadań dziecinnych.* <? Kóń = koń + Stwór>

†**Kunka, i,** lm. **i** *królik (zwierzę).* <Śr. Grn. künigel, z Łć. cuniculus = królik>

Kunktacja, i, lm. **e** p. **Kunktowanie:** Jego K. z nami dałaby ś. łatwo policzyć na karb delikatności. Kaczk. <Łć. cunctatio>

Kunktator, a, lm. **owie** a. **rzy** *człowiek powolny, zwlekający, odkładający, maruda, dojutrek:* Jakkolwiek tyś K., wolałbym, żeby była za ciebie poszła. Korz. Kwintus Fabjusz Maximus, wódz rzymski, otrzymał przezwisko Kunktatora. <Łć. cunctator>

Kunktatorski przym. od **Kunktator:** Z całym twoim kunktatorskim rozumem kapitalne głupstwo palnąłeś. Korz. Cóż cię twoja kunktatorska flegma zupełnie odpadła? Korz. Wlazłem już raz na drogę kunktatorską. Kaczk.

Kunktatorstwo, a, blm. *właściwość kunktatora, powolność; kunktowanie, zwlekanie, ociąganie ś., odkładanie:* Cel taki można osiągnąć nie kunktatorstwem, lecz stanowczością i energją. Bez dłuższego kunktatorstwa przedstawiam moją pokorną prośbę. Sienk.

Kunktować, uje, ował *zwlekać, ociągać ś., odkładać, powolnie działać:* Gdyby jakim cudem Cecylja została wolną, nie dałbym trzech groszy, żebyś znowu zaczął rozbierać, K. Korz. <Łć. cunctari>

Kunktowanie, a, blm., **Kunktacja** czynność cz. **Kunktować:** Rząd austryjacki zbytnim kunktowaniem grzeszy. Rzew.

[**Kunkurent, a,** lm. **ci**] = **Konkurent.**

[**Kunkury, ów,** blp.] = **Konkury.**

Kunne, ego, blm. **1.** [K.] = **Kopa** pod 8 g. **2.** a. **Kunowe** bart. *opłata, uiszczana przez bartnika dziedzicowi lasu za dozwolenie zabijania kun, czyniących szkodę w barciach,* in. k u n n e p i e n i ą d z e.

Kunny p. **Kuni.** Bart.: Kunne pieniądze p. **Kunne.**

[**Kunopie, i,** blp.] p. **Konopie.**

Kunowe, ego, blm. bart. p. **Kunne.**

Kunrad, a, lm. **y** bot. = **Bluszczyk pospolity.** <p. Konrad, Kurdwan>

†**Kunst, u,** lm. **y** p. **Kunszt:** Widzisz, k czemu już przyszło, żeć mnię barzo z kunstu wyszło, na wszem błądzę. Rej. Zda mi ś., iż już ta rzecz snadź ci z kunstu wydzie; podobnoć ś. na jaśnią sen mara wyjawi. Rej *(=zachwieje twoją równowagą moralną).*

×**Kunstkamer, u,** lm. **y,** ×**Kunsztkamer** *muzeum:* W kunstkamerze tyle było rzeczy do widzenia. Krasz. <Nm. Kunstkammer>

†**Kunstować, uje, ował** p. **Kunsztować:** Uźrzał, że kunstuje Izaak z Rebeką żoną swoją. Leop. *(=żartuje).*

†**Kunstowanie, a,** blm., czynność cz. **Kunstować.**

†**Kunstowny** p. **Kunsztowny:** W strojach a grach kunstownych, tam trawimy wszytko. Gosł.

× **Kunszafty, ów,** blp. **1.** *umiejętność.* Troc. **2.** p. **Konszachty.**

Kunszt, u, lm. **y** a. **a,** †**Kończt,** †**Kunst,** †**Kuńszt** **1.** *sztuka=umiejętność:* Nic kunszty marynarzów w tej mierze nie mogą radzić, akwilonów gniew widząc. Wysz. Było to przeciw kunsztom żeglarskim. Wysz. K. to natury, w małych rzeczach pokazać misterstwo. Koch. W. Sprawy i sławy królów śpiewać, K. niełacny. Jag. Starzec cały K., którym niegdyś w lasach słynął, jeszcze raz przed uszami myśliwców rozwinął. Mick. *(=artyzm).* Chwała, kunsztem nabyta, wieków nie oszuka. Kras. *(= sztucznie).* Adepci czarnego kunsztu. Krasz. *(=magji).* Nie jest to żaden K. bezbożny. Mick. **2.** *sztuka piękna:* W kunszcie peizażów Włochy były, są, będą ojczyzną malarzów. Mick. Gotyckim kunsztem ukształcona ściana. Słow. Najmiłościwszy nasz pan artystą jest i w kunsztach ś. kocha. Gom. **3.** *rzemiosło, szczeg. misterniejsze:* K. mówi ś. o rzemiosłach misterniejszych, które trzymają środek między rzemiosłem a sztuką piękną, np. złotnictwo, jubilerstwo, zegarmistrzostwo. Kras. A. Zegarmistrzostwo, jeden z najsubtelniejszych kunsztów. Haur. Miał zawsze kilka hafiarek pod zawiadywaniem, które kształcił w tym kunszcie Penelopy. Byk. Opłata patentowa, pobierana od wszystkich profesjonistów, prowadzących kunszta, handel, profesje lub rzemiosła. Skarb. Majster kunsztu szewckiego. **4.** *wyrób artystyczny:* Płacić mają od ostróg, wstąg, od workowych kunsztów. Vol. Widzę, iż ten K. piękny godzien był widzenia. Mick. **5.** [K. a. **Konst**] *zawód, powołanie.* **6.** †*sztuka kuglarska:* Pies ten różne umie kunszta. Troc. **7.** †*zabawa, igrzysko:* Po obiedzie były gry i kunszty rozmaite. Paszk. Ku wieczorowi były kunszty ogniste. Paszk. *(= ognie sztuczne, fajerwerki).* Były na zamku rozmaite krotofile sprawiane, zwłaszcza gonitwy, kolby misternie przyprawione, kunszty puszkarskie. Biel. M. **8.** †*żart, koncept:* Zdał ś. im, jakoby kunsztem mówił. Leop. Bez kunsztu mówić. Mącz. *(= serjo).* **9.** †*podstęp, fortel.* **10.** †Z kunsztu wyjść = *stracić równowagę moralną.* <Nm. Kunst>

†**Kunsztarz, a,** lm. **e,** †**Kunsztownik** *żartowniś, dowcipniś, koncepcista, figlarz:* Kunsztarza abo błazna radzi wszyscy słuchają, lecz go za przyjaciela nie mają. Prz.

×**Kunsztkamer, u,** lm. **y** p. **Kunstkamer:** Trzy tarcze gdzieś w niebieskim kunsztkamerze wiszą, o których najprzedniejsi poetowie piszą. Pot.

×**Kunsztmajster, tra,** lm. **trowie** a. **trzy** p. **Kunsztmistrz.**

[**Kunsztmester, tra,** lm. **trzy**] p. **Kunsztmistrz.**

[**Kunsztmesterski**] p. **Kunsztmistrzowski.**

[**Kunsztmesterstwo, a,** blm.] *sztukmistrzostwo, artyzm.*

†**Kunsztmistrowski** p. **Kunsztmistrzowski.** Troc.

†**Kunsztmistrski** p. **Kunsztmistrzowski.**

Kunsztmistrz, a, lm. **e,** ×**Kunsztmajster** **1.** a. [**Kunsztmester**] *artysta, sztukmistrz:* Jak starożytny K. na oblicze ojca Ifigienji, my na pół żywego starca rzućmy całun milczący. Krasz. **2.** ×*kuglarz, magik, eskamoter.* Przen.: Ty hipokryto, kunsztmistrzu chytrości. Przyb. <Nm. Kunstmeister>

Kunsztmistrzowski, †**Kunsztmistrowski,** †**Kunsztmistrski** przym. od **Kunsztmistrz. 1.** a. [**Kunsztmesterski**] *artystyczny, sztukmistrzowski.* **2.** Węzeł K. = *służący do wyrywania kołków, wbitych w ziemię.*

†**Kunsztmistrztwo, a,** blm. *kuglarstwo:* Kuglarska nauka, kuglarstwo, K. Kn.

†**Kunsztować, uje, ował,** †**Kunstować,** †**Konsztować** **1.** *kunsztownie robić, układać:* Przed zwierciadłem niejeden dzień kunsztowała miny. Nagł. K. czym = *odrabiać coś bardzo kunsztownie, subtelnie.* Troc. **2.** z kim = *żartować:* Z takiemi tylko K. mamy, którzy ani są tak nędzni, żeby ku ulitowaniu serce poruszali, ani tak bardzo niecnotliwi, żeby powrozu byli godni. Górn. Miłość niewiele kunsztuje. Rej. <Z Kunszt>

†**Kunsztowanie, a,** blm., czynność cz. **Kunsztować**; †**Konsztowanie:** Żartowanie, igranie, K. panu z sługami nie przystoi. Petr.

Kunsztownie przys. od **Kunsztowny.**

†**Kunsztownik, a,** lm. **cy** p. **Kunsztarz.**

Kunsztowność, i, lm. **i** rz. od **Kunsztowny:** Przypominam tylko niezliczone inne, zatracone dzisiaj, a zadziwiające kunsztowności. Wej.

Kunsztowny, †**Kunstowny 1.** *z kunsztem zrobiony, artystyczny, misterny:* Kunsztowne fortyfikacje. Jak. J. Utwór K. Poeta, opiewający ówczesne wypadki, samym tylko przedmiotem historycznym, zgłębieniem rzeczy i kunsztownym wydaniem zajmować ś. musi. Mick. **2.** × *uzdolniony, utalentowany:* K. i przemyślny to człowiek. Troc. **3.** × *sztuczny, nienaturalny:* Cnota kunsztowna. Człowiek przyrodzony i K. **4.** † *żartobliwy, krotochwilny:* Ironja bardzo przystojna jest wielkiemu panu tak w kunsztownych, jako i w statecznych rzeczach. Górn. <Od Kunszt>

× **Kunsztoznawca, y,** lm. **y** *znawca kunsztów.* <Kunszt + Znawca>

× **Kunsztoznawczy** przym. od **Kunsztoznawca;** *znający ś. na kunsztach.*

Kunsztyk, u, lm. **i** *dzieło sztuki.* <Nm. Kunststück>

[**Kuntent**] p. **Kontent:** Czyś kontenta i czy w służbie u mnie pozostaniesz? — Ja ta K. i ostanę.

[**Kuntusz, a,** lm. **e**] p. **Kontusz:** K. granatowy z sajety. Chodź.

[**Kuńcy**] p. **Koniecznie.**

[**Kuńdek, dka,** lm. **dki**] p. **Kądek.**

[**Kuńdyk, a,** lm. **i**] p. **Kądek.**

[**Kuńdziała, y,** lm. **y**] *kądziel.* <p. Kądziel>

†**Kuńszt, u,** lm. **y** a. **a** p. **Kunszt:** Niezlicznych kuńsztów i sideł probujesz. Grabow. *(=podstępów).*

[**Kuńtentować, uje, ował i K. ś.**] p. **Kontentować:** Biedota kuńtętowac sę muszała skoreczką od kota.

[**Kuńtentowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kuńtentować.**

[**Kuńtentowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kuńtentować ś.**

[**Kuńtrakt, u,** lm. **y**] p. **I. Kontrakt.**

× **Kup, u,** lm. **y** p. **I. Kupno:** Wystawiona nierządnica każdemu do kupu. Hul. <p. 1. Kupić>

I. Kupa, y, lm. **y 1.** *wielka ilość rzeczy razem zwalonych, gromada, stos, sterta:* K. zboża, jabłek, gruzów. Wrzucili go w lesie w dół wielki i nanosili nań kamienia kupę bardzo wielką. Wuj. Przez te piasku kupy ciągnięto śniade moich dzieci trupy. Słow. Leżeć na kupie. Zwalić, składać co na kupę. **2.** *wielka liczba jednostek obok siebie będących, gromada, masa, rzesza, tłum:* K. wojska, ludzi, bydła. Rozstrycha ś. tłum na dwie kupy rozdzielony. Mick. Często słyszano krzyk złowieszczych ptaków, które na pustych polach gromadząc ś. w kupy, ostrzyły dzioby. Mick. Kupy swawolne *(=bandy).* Kupy zbrojne zowiemy podjazdy, harcowniki. Nar. Pan swoich wiernych sług zdrowie okupi i wyzwoli je mocnie od niezbożnej kupy. Pśń. kość. (Psalm 33). Znać pana po kupie. Prz. *(= po orszaku, po dworze).* Bud.: Kupa posążna. Podcz. *(=kilka posągów, stanowiących pewną całość, grupa artystyczna).* **Kupą** a. **Kupami** przys. *tworząc kupę a. kupy, gromadami, nie osobno, nie rozbiegając ś., razem:* Ziele to po skałach rośnie drobniuchno gęsto kupami. Urzęd. Koło Gromnic wilcy kupą chodzą. Urzęd. Pędzić bydło kupą. Kupą jechać na wybory. Jord. Po świątyniach, po rynkach zbierano ś. kupami. Niem. Kupą ś. trzymać należy, nie odłączać. Krasz. [Po kupie] = *gromadami, kupkami.* **3.** W kupie, [przy kupie, za kupą] = *razem, jedno obok drugiego:* Gracz szarak! skoro poczuł wszystkie charty w kupie, pstręk na prawo koziołka. Mick. Obok lamus, śpichrz, gumno, obora i stajnie, wszystko w kupie, jak bywa u szlachty zwyczajnie. Mick. Chcesz, to będziem żyli w kupie, a nie, to ja cię nie kupię. Sienk. Do kupy, w kupę = *w jedno miejsce, w jedno, razem:* Złożyć do kupy. Jedne (ptaki) po drugich dusi i składa do kupy. Mick. Zebrać do kupy. Do kupy zmiatać. Das. To gromadzą ś. do kupy, to rozchodzą. Krasiń. Wiatr jak sokół do kupy je (chmury) pędzi. Mick. Myśli jego rozsypane po całym świecie, szczęściem, kiedy ś. do kupy w potrzebie zbiorą. L. Brwi do kupy zganiać. Pilch. Dziecko ś. urodziło z zrosłemi do kupy nogami. Perz. Niech ś. do ciebie jednego wszystko w kupę zgarnie, cokolwiek liczna zgraja bogaczów posiadała. Pilch. Kto w kupę hatli (= plącze) rzeczy różne, ten dobrze uczyć nie może. Hrb. × W kupę mi oczy idą *(= oczy mi ś. kleją, chce mi ś. spać).* **4.** *wielka liczba a. ilość, mnóstwo:* Mieć kupę interesów na głowie. Nie widziałem was kupę lat. Hardość za kupą, a złość za wolnością nastąpiła. Birk. *(= za bogactwem).* **5.** Wziąć konia w kupę = a) *ściągnąć, nagle go wstrzymać w pędzie;* b) *zmusić go do lepszego chodu:* Jak tu było można wytrzymać i nie wziąć konia w kupę! Zaczęli tedy rznąć lansady. Kom. Przen.: Wziąć kogo w kupę = *ukrócić, powściągnąć:* Wziąć ś. w kupę = *zabrać ś. gorliwie, zebrać, wytężyć wszystkie siły, przypilnować ś.:* Wziąłem ś. w kupę, żeby młodzi przecie niezbyt długo oczekiwali swojego szczęścia. Rzew. **6.** † *zgromadzenie ludzi w celu obrad, kopa:* Sądy gminne kopy a. kupy przetrwały w Owruckim do 1714 roku. Rol. Występki karane przez kupy. Rol. Nakazać kupę. Troc. K. ś. rozeszła. Troc. **7.** [K.] *stos:* Z chróstu rozniecają kupe. **8.** myśl.: W kupę bić = *przy strzale nie rozsypywać śrutu w różne strony:* Ta fuzja w kupę bije. Troc. Zdr. **Kupka, Kupeczka,** [**Kupuszka**]. Zgr. **Kupsko.** <KUP>

2. Kupa, y, lm. **y** (u złotników) *górna część kielicha mszalnego, mieszcząca w sobie wino.* <Fr. coupe>

[**Kupać, a, ał**] p. **I. Kupić:** Dobrze z Maćkiem było, bo nam kupał piwo.

[***Kupajło**] p. **Kupała:** Na kupajła *(= na św. Jan).* <p. Kupała>

†**Kupalin, a,** lm. **y** = **Kapalin:** Kacper Śmiotana w kopijniczej zbroi bez kupalina. Górs.

[**Kupalina, y,** lm. **y**] p. **Kupała.**

Kupalnik, a, lm. **i** bot. p. **Pomórnik.** <p. Kupała>

[**Kupalnocka, i,** lm. **i, Kopernacka**] p. **Kupała.** <Z Ukr. kupálnoczka>

Kupalny, Kupałowy przym. od **Kupała:** Kupalna noc. Goł. Chór śpiewał pieśń kupalną. Krasz.

[**Kupalonecka, i,** lm. **i**] p. **Kupała:** Schódźta sie, dziéwecki, do kupalonecki. Pśń.

Kupałowy piec = **Kupolak.** <Z Łć. cupella = beczułka, Śr. Łć. = czara; por. Kapelka>

Kupała, y, lm. **y, Kupało,** [**Kąpała, *Kupajło, Kupalina, Kupalnocka, Kopalnocka, Kupalonecka, Kopielnocka, Kopernocka, Kopernacka**] *sobótka, wigilja św. Jana, obrzędy nocy świętojańskiej:* Kupałą razem był i ogień, i uroczystość, i skaczą-

cy przez stos zapalony. Bart. Zdr. [**Kupałka, Kupałeczka**]. <Ukr. kupa(j)ło=1) dzień św. Jana, 2) bałwan słomiany, w dniu tym robiony; Brs. (Jan) Kupała=(Jan) Chrzciciel>

[**Kupałeczka, i,** lm. **i**] p. **Kupała.**

[**Kupałka, i,** lm. **i**] p. **Kupała.**

Kupało, a, lm. **a** p. **Kupała.**

Kupałowy p. **Kupalny:** Jeden chciwy skarbów parobek podkradł ś. nocą kupałową pod mogiłę. Krasz.

[**Kupanie, a,** blm.] czynność cz. **Kupać.**

×**Kupcorozbójnik, a,** lm. **cy** *ten, co rozbija kupców.* <Kupiec+Rozbójnik>

Kupcowa, ej, lm. **e I.** a. ×**Kupczyna**=a) forma ż. od **Kupiec,** *handlarka.* b) *żona kupca.* **2.** *sposób tytułowania Żydówek.*

Kupcowy, ×**Kupców** *do kupca należący:* W takim razie szkoda kupcowa będzie, nie przedawcy. Sz.

×**Kupców** p. **Kupcowy.**

Kupcówna, y, lm. **y** *córka kupca:* K. to — z mieszczańskiego patrycjatu. Gom.

[**Kupczarka, i,** lm. **i**] *przekupka.*

Kupczenie, a, blm., czynność cz. **Kupczyć.**

Kupczy I. ×*służący, nadający ś. do kupowania:* Czy złoto kiedykolwiek straci swoją siłę kupczą? **2.** [K.] p. **I. Kupny:** K. towar. Kupce sukno (=*kupione, nie robione w domu).*

Kupczyć, y, ył *prowadzić handel, handlować:* Kupczyli bławatami. Gom. Kochał rolę, sady, pszczoły, konie chował, ani kupczył, ni budował. Pol. [Bedziemy ze sobom kupcyć]. Kupcząca ludzkim ciałem łódź, płynąca z Nubji. Słow. Przen. *dla zysku coś poświęcać, frymarczyć czym:* Nie sprosnaż to jest rzecz, K. żywoty ludzkiemi! Górn. K. honorem. <Od Kupiec>

Kupczyk, a, lm. **i I.** *drobny kupiec, kramarz.* **2.** *pomocnik kupiecki, subjekt, komisant.*

Kupczykowato przys. od **Kupczykowaty.**

Kupczykowaty *podobny do kupczyka, zakrawający na kupczyka, mieszczański, małomiejski:* Kupczykowatą często panowie mają fantazją. Troc.

Kupczyna, y, lm. **y I.** m. *lichy, biedny kupiec.* **2.** × ż. p. **Kupcowa.** Troc.

Kupczysko, a, lm. **a** p. **Kupiec.**

Kupè nieod. **I.** *krok w tańcu z przygiętą nogą.* **2.** *rodzaj pojazdu, kabrjolet.* **3.** *przednia część dyliżansu pocztowego.* **4.** *przedział w wagonie osobowym.* <Fr. coupé>

Kupeczka, i, lm. **i** p. **I. Kupa.**

Kupeczkowato przys. od **Kupeczkowaty.**

Kupeczkowaty *mający kształt kupeczki.*

Kupela, i, lm. **e, Kapela, Kapelka** chem. i hut. *miseczka z popiołu kostnego, w której odbywa ś. kupelacja.* <Łć. cupella>

Kupelacja, i, lm. **e** chem. p. **Kupelowanie.** <p. Kupela>

Kupelacyjny przym. od **Kupelacja:** K. piec. Łab.

Kupelować, uje, ował, Kapelować, ×**Kupolować** chem. *wydzielać złoto a. srebro z aljażów przez stapianie ich z glejtą w kupeli.*

Kupelowanie, a, blm., **Kupelacja** czynność cz. **Kupelować,** in. o d c i ą g a n i e.

Kuper, pra, lm. **pry,** †**Kupr,** [**Cuperek**] **I.** anat.=a) bł. *kość krzyżowa* (p. Krzyżowy). b) p. **Ogonowy. 2.** zool. *zakończenie tułowia u ptaków, z którego wyrastają pióra ogonowe,* żart. r o m a n s i k. **3.** przen. *zadek, tyłek:* Gdy Noe trochę wina chudzineczka chłyśnie, aż ci go płaszcz opadnie, iże kuprem łyśnie. Koch. W. Zdr. **Kuperek.** <? Nm. [kuffer], daw. kupfer = kufer; por. Sepet=1) kuferek, 2) zad>

×**Kuperczak, a,** lm. **i** p. **Koperczak.** Sł. wil.

Kuperek, rka, lm. **rki** p. **Kuper.**

[**Kuperek, rka,** lm. **rki, Kopyrtel**] *kapiszon, piston.* <p. 2. [Koper]>

Kuperkowy przym. od **Kuperek.**

Kuperszlak, a, lm. **i** p. **Koperszlak:** Wziąć kuperszlaku czerwonego, to jest zyndry. Torz.

×**Kupersztych, u,** lm. **y**=**Kopersztych.**

×**Kupersztyk, u,** lm. **i**=**Kopersztych.**

Kuperwas, u, lm. **y** chem. p. **Koperwas.**

Kuperwasowy przym. od **Kuperwas,** p. **Koperwasowy.**

Kupfernikiel, klu, blm. chem. *jedna z rud niklowych.* <Nm. Kupfernickel>

×**Kupfersztych, u,** lm. **y**=**Kopersztych:** Urzędnicy do kupfersztychów. Kraus.

Kupia, i, lm. **e I.** †p. **Kupidło.** B. Sz. **2.** †i [K.] a. †**Kupla**=a) *handel, kupczenie:* Rzemieślnicy i kupcy po dziesięciu latach mają poprzestać rzemiesła i kupi. Petr. Kupie, targi, grzechy stroją. Pśń. kość. (Dekalog XVI w.). b) **I.** p. **Kupno:** Byście ś. jeno na tej kupi nie sparzyli! Szymon. Na łacnej (taniej) kupi najrychlej sie oszydzi (oszuka). Prz. Przen.: Dobra K. młodemu rada starego. Prz. (= *nabytek).* O nędzne szczęście pańskie i też możnych ludzi,... nie każdy go łapa, tylko ów co głupi a niewiadomy rzeczy, w tak niepewnej kupi. Gosł. c) *towar:* Kupcy wszyscy włoscy, jakiekolwiek kupie i towary mają... Uniwersał poborowy 1578. Zamek nad rzeką założył, z którego brał te wszystkie, którzy po Wiśle jeździli z kupiami. Biel. M. Teraz już tych ich kupi nikt nie kupi. Żarn. Od tej drugiej kupiej już dam za was myto. Rej. Dobra K. łatwie najdzie dobrego kupca. Prz. Lądem, wodą — jadą, płyną... i do Tylży, i do Rygi z kupią swoją na wyścigi. Pol. †K. tkana=*tkaniny.* **3.** [K. a. **Kupla**] *sprawunek.* <p. 1. Kupić>

[**Kupiać, a, ał**] p. **I. Kupić:** Kupiają bez dytków. Drogo nie kupiáj, a darmo nie dawáj. Prz.

[**Kupianie, a,** blm.] czynność cz. **Kupiać.**

Kupiasto przys. od **Kupiasty.**

Kupiasty p. **Kopiasty.**

[**Kupiciel, a,** lm. **e**] p. **Kupiec.**

I. Kupić, i, ił, nied. **Kupować,** [**Kupać, Kupiać**] **I.** *nabyć za pewną cenę:* K. konia, dom, majątek. K. co od kogo. Kupuję ci (zam.: od ciebie) kamień twój. Słow. K. tanio, drogo. K. nie K., potargować można. Prz. Przyjdzie głupi, to kupi. Prz. Widziały oczy, co kupowały. Prz. Umarł darmodaj, kredyt złamał szyję, pożycz utonął, a kup sobie żyje. Prz. K. co za pieniądze, za gotówkę, na kredyt. Albo ją (skórę) mnich ustąpić musi przez pokorę, albo ją kupię choćby dziesiątkiem soboli. Mick. K. co za pięć palców. Kras. A. (t. j. nie mając pieniędzy). Kupił bez pieniędzy. Prz. (=*ukradł).* Nie miała baba kłopotu, kupiła sobie prosię. Prz. Biedę sobie K. Kota w worze K. Prz. (=*przyjąć coś, nie przyjrzawszy ś. temu).* Jakom kupił, tak przedaję. Kn. (=*jakem słyszał, tak powtarzam).* Tego u niego nie K. (= *łatwo o to u niego).* Nie K. u niego gniewu. Prz. Można go dziesięć razy na dzień K. i sprzedać. Prz. (=*jest gapiowaty, niedołężny).* Że jej wyznaczył małą pensyjkę roczną, więcej przyrzec raczył, toć jej jeszcze nie kupił. Mick. Przen.: K. sobie kogoś=*zjednać sobie, zyskać sobie czyjąś przychylność:* Krytyków kupię z Gra-

bowskim prymasem. Słow. Pod straż go dam tobie, bo wiem, że cię nie kupi brylantem ani kiesą. Słow. *(= nie przekupi).* Jeśli ś. rozwiąże na lewym skrzydle łuczników gromada, kupiona złotem, pole będzie nasze. Słow. — Kupiłbym zaraz i msze i odpusty. Mick. Nie były to pogrzebowe dzwony, które kupuje na śmierć człowiek chory. Słow. Przen.: Dla żałobnych rodzin przy tym murze przedają wianki z płótna lub perkalu, aby dłużej świadczyły o kupionym żalu. Słow. Przen.: Jam kupił jej protekcją. Oliz. Takem przyjaźń kupował. Mick. Choć skarbów przed tobą nie składał, ale mi drogo każda kupiona pieszczota — na wagę duszy mojej, pokojem żywota. Mick. Za polne kwiaty, za haftowane kłosem majowe sukienki kupowano panieńskie serduszka i wdzięki. Mick. Kupują serca na tandecie. Słow. Królowie, sławę kupując u cieśli, gdzieś bezimienne piramidy wznieśli. Mick. Czy ja sobie nie mogę K. pokoju? Słow. Sen mój kupiłem śmiercią Selima. Słow. Nadto drogo kupuje ukontentowanie, kto je zdrowiem płaci. Kras. Łzami kupiła ja ten świat podniebny. Słow. Podłe fraszki, które trzeba było K. krwią własną. Słow. Krwią kupując palmę męczeńską w Judei... Mick. Jedną łzą gorącą kupię żywot dla niego wieczny i zbawienie. Słow. Skąd waszmościance miłosierdzie takie nade mną? — Trochę nieba chcę sobie K. Gom. Żart.: K. katar od kogo *(= zarazić ś. katarem).* 2. karc. *dobrać do swoich kart te, które pozostały po rozdaniu kart:* Dwa pasy? — to ja kupię. <Got. kaupōn, S. Gnm. koufōn, Nm. kaufen>

2. Kupić, i, ił *w kupę zbierać, skupiać, zgromadzać:* Kupił do siebie tłumy. Krasz. K. zboże, pieniądze. Troc. × K. członki. Sł. wil. *(=kulić, kurczyć).* × K. myśli. Sł. wil. **K. ś. I.** *zbierać ś. w kupę, skupiać ś., gromadzić ś.:* Cesarz kupiących ś. ludzi pytał, coby to znaczyło. Niem. Już izbę napełnili, kupią ś. do sieni. Mick. Tymczasem ś. szlachta do Hrabiego kupi. Mick. Postaci ludzkie kształcą ś., wyrastają, kupią. Krasiń. (Zające), jamki w roli kopiąc, parami ś. kupią. Mick. Psy ś. kupią. Fred. A. Kruki niespokojne, co ś. kupią na wojnę. Len. † Wiązać ś. do swowolnych nie chcemy, ani tam z niemi ś. K. nie będziemy. Okol. *(= łączyć ś., przystawać do nich).* Przen.: Kupią ś. myśli, wyobrażenia. Sł. wil. 2. myśl. (o zającu) *prędko uciekać,* in. k ł a ś ć ś. p o s o b i e. <Od 1. Kupa>

† Kupidło, a, lm. **a, † Kupia** *cena kupna, wartość rzeczy.* B. Sz.

Kupidowy, Kupidynowy *od bożka miłości pochodzący, miłosny:* Kupidowe zastrzały. Rej.

Kupidyn, a, lm. **y** *zalotnik, adonis:* Nie miałaby oczu, gdyby na takiego kupidyna postrzały była przystępną. Słow. <Łć. Cupido = bożek miłości>

Kupidynek, nka, lm. **nki** *podobizna bożka miłości, amorek:* Mogiłę a. gromnicę niechaj mają baby stare; zdrajca kraju szubienicę, kokiet — kupidynków parę. Mick.

Kupidynowy p. **Kupidowy:** Pierwsze strzały kupidynowe przenikają serce twe. Orzesz.

Kupiec, pca, 3 pp. **kupcowi** a. **[kupcoju],** lm. **pcy,** 2 pp. **kupców** a. **† kupcew I.** a. **[Kupnik]** *człowiek trudniący ś. handlem, właściciel sklepu, handlarz:* K. hurtowny, detaliczny. K. koński = *koniarz, rostrucharz.* Przen.: Z posłańców Bożych stali ś. kupcami potu ludzkiego. Krasz. 2. *właściciel sklepu korzennego, handlu win:* Spili ś. u kupca *(=w handlu win).* 3. *tytuł, dawany przez grzeczność Żydom chałaciarzom.* 4. a. **[Kupiciel, Kupitel],** żart. × **Kupniowski** *ten, co kupuje, nabywca:* Znaleźć kupca na co. Na dobry towar trafi ś. K. Prz. † K. pospolity, który co kupuje. Kn. Przen.: Niedoścignionych gwiazd szalony kupcze! Słow. Niechajże ją krewni poradą i władzą zalotnemu kupcowi ślubem zaprzedadzą. Mick. **5.** blm. = a) *rodzaj dawnej gry w karty:* Pan podstoli z księdzem plebanem i z sąsiadem grał w kupca. Kras. b) *zabawa towarzyska dorośléjszej młodzieży.* Goł. **6.** [K.] = a) *kłos próżny, wybiegający nad inne.* b) *jeden z chłopców w grze w „ptasznika.“* Zgr. **Kupczysko.** <p. 1. Kupić>

[Kupiecka, i, blm.] *interesa handlowe:* Marek pojechał za kupieckom.

Kupiecki I. przym. od **Kupiec,** *handlowy:* Stan, okręt K. Łokcie są trojakie: kupieckie, prętowe i ziemne. Ustawa ekonomiczna z 1557 r. Kupiecka karta. Das. *(=makulatura).* Resursa Kupiecka. Taka grzeczność modna zda mi ś. kupiecka, ale nie staropolska, ani też szlachecka. Mick. Zdolność u nich nie stała ś. jeszcze popłatnym towarem kupieckim. Rettel. Przen.: Duch K. *(= spekulacyjny, chciwy zysku).* **2.** † Chleb K. = *chleb z mąki pszennej, nie do czysta wypytlowany.* **Po kupiecku** przys. *jak kupcy.*

Kupiectwo, a, blm. **I.** a. **[Kupiestwo]** *stan, zajęcie kupca, handel:* K. prawdziwe a. wielkie, gdy z dalekich krain a. z za morza nabywamy rzeczy potrzebnych, a całkiem je zaś przedawamy. Petr. K. domowe, przekupstwo a. kramarstwo, gdy kto w domu siedząc, kupuje co, aby drożej przedał. Petr. [Pojechałbyk na K. do świata]. † W onym mieście K. towarów swych sprawowałby. Prawa Ormian 1601 r. *(=sprzedaż).* **2.** zb. *kupcy:* U stołu tego K. Starej Warszawy miejsca zajęło. Gom.

I. Kupienie, a, blm., czynność cz. **I. Kupić.** <p. 1. Kupić>

2. Kupienie, a, blm., czynność cz. **2. Kupić.** <Od 1. Kupa>

Kupienie się, a ś., blm., czynność cz. **Kupić ś.**

[Kupierz, y, lm. **e]** p. **I. Kupno.**

[Kupiestwo, a, blm.] p. **Kupiectwo.**

Kupina, y, lm. **y I.** *wzgórek usypany przez mrówki, mrowisko.* **2.** [K.] = a) *mała wypukłość ziemi, kępa.* b) w lm. *trawa, której krowy jeść nie chcą.*

[Kupinki, nek, blp.] p. **Czubek.** <Od 1. Kupa>

Kupisko, a, lm. **a** *miejsce pełne kupek ziemi, lekko wzgórkowate:* Kupiskami nastroszone mokradła. Sp.

[Kupitel, a, lm. **e]** p. **Kupiec.**

† Kupitnik, a, lm. **i** bot. = **Kopytnik.** Troc.

Kupka, i, lm. **i I.** p. **Kupa:** K. pieniędzy, gwiazd, ludzi. Nikt gości nie sadza, stoją kupkami, każda K. ś. naradza. Mick. Małą kupką ludzi częstokroć Polacy poganina bijali. Falib. To ziele kupkami rośnie. Troc. K. trawy, wyniosła trawa, darń. Kn. [Trzeba ś. zebrać w kupkę] *(=przypilnować ś.).* **2.** a. **Kubki** *gra, w której chodzi o to, żeby zgadnąć, pod którym z kilku kubków znajduje ś. gałka.* **3.** w lm. *rodzaj gry w karty:* Dopieroż gdziebądź chusciątko zaściela i dalej w kupki! Kon. **4.** bot. = a) (glomerulus) *odmiana kwiatostanu odśrodkowego, w której liczne szypułki kwiatowe wyrastają obok siebie.* b) (sorus) *skupienie zalążników na spodniej stronie liścia paproci.*

Kupkować, uje, ował *zbijać w kupki.*

Kupkowanie, a, blm., czynność cz. **Kupkować:** Siewnik rzędowy ręczny do siania i kupkowania za pomocą pierścieni siewnych.

Kupkowo *w postaci kupki a. kupek:* Kukurydza wysiewa ś. K. ręcznie lub siewnikiem.

Kupkowy bot.: Kupkowa psia trawa p. **Niestrawa.**

Kupkówka, i, lm. **i** bot. p. **Niestrawa.**

†**Kupla, i,** lm. **e 1.** i [K.] p. **Kupia:** Wrzask kiełbaśników i garkuchników, towar swój, stosownym do kupli tonem, zalecających. Pilch. Gdzie szklane kuple? gdzie kruszcowe łupy? Mick. **2.** p. **1. Kupno.** <p. 1. Kupić>

1. [**Kupla, i,** lm. **e**] p. **Kukiełka.**

2. [**Kupla, i,** lm. **e**] **1.** *herb górniczy (młotek i kilof na krzyż złożone).* **2.** *sprzążka u pasa, dawniej przez górników noszonego:* Idzie górnik przez wieś, K. mu ś. błyszczy. **3.** *pas do munduru wojskowego.* **4.** *bagnet z pochwą.* <Nm. Kuppel, Koppel>

Kuplecista, y, lm. **ści** *wykonawca kupletów.*

[**Kuplement, u,** lm. **y** a. **a**] p. **Komplement:** Jedzie w kuplementa. My tu przyśli w kuplementa.

[**Kuplementować się, uje ś., ował ś.**] p. **Komplementować.**

[**Kuplementowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kuplementować ś.**

Kupler, a, lm. **owie** a. **rzy** *stręczyciel nierządu, rajfur, rufjan:* Nierządnica kuplera władzę wini. Hul. Zdr. **Kuplerczyk.** <Nm. Kuppler>

Kuplerczyk, a, lm. **i** p. **Kupler.**

Kuplerka, i, lm. **i** forma ż. od **Kupler:** K. mu kochankę dla kogo odmawiała. Hul.

Kuplerować, uje, ował *być kuplerem, zajmować ś. rajfurstwem.*

Kuplerowanie, a, blm., czynność cz. **Kuplerować.**

Kuplerski przym. od **Kupler.**

Kuplerstwo, a, blm. *zajęcie kuplera, rajfurstwo.*

Kuplet, u, lm. **y 1.** *zwrotka piosenki, zwykle wesołej:* Kuplety operetkowe. **2.** × *krótka piosenka.* <Fr. couplet>

Kuplować, uje, ował 1. × *wiązać, krępować:* Na słowo komenderującego: kuplujcie konie! — zdejmują ś. cugle munsztuka przez głowę konia, i niemi ś. pod munsztukiem na prawej stronie stojącego konia na kluczkę zawięzuje. Kaw. Nar. **2.** *wiązać psy, prowadząc je na polowanie, sforować.* <Nm. kuppeln, koppeln>

Kuplowanie, a, blm., czynność cz. **Kuplować.**

Kupna, ej, lm. **e** karc. (w preferansie) *dwie karty, odłożone na bok.* <p. 1. Kupić>

× **Kupnica, y,** lm. **e** *dom a. skład kupiecki.*

[**Kupnik, a,** lm. **cy**] p. **Kupiec.**

× **Kupniowski, ego,** lm. **scy** żart. p. **Kupiec:** Kupniowskiego w tym użyć potrzeba, Darmowskiego proszę zaniechać. Haur.

[**Kupnizna, y,** lm. **y**] *grunt nabyty, nie odziedziczony po ojcu.*

1. Kupno, a, lm. **a 1.** a. × **Kup,** † **Kupią,** † **Kupla,** [**Kupia, Kupierz**] *nabycie rzeczy na własność drogą uiszczenia jej wartości w pieniądzach:* Kupnem czego dostać. Troc. K. doczesne a. niedoskonałe, wyderek. Troc (t. j. kupno z zastrzeżeniem możności zwrotu). Akt kupna. Jeślim ś. nie oszukał na kupnie moim w Krymie, tośmy bezpieczni — odparł, spozierając z dumą kozacką na biegnące rumaki. Krasiń. Darowizna najtańsze K. Prz. Żart.: Cygańskie K. a. cygański targ *(= kradzież).* **2.** *rzecz kupiona:* To K. niedrogie. Troc. **3.** [K. wianka] = *część obrzędu weselnego.* <p. Kupić>

2. Kupno przys. **1.** [K.] *kupą, razem:* Do nogi broń! — to niebardzo K. poszło. Chodź. Roztasuj ś. w miasteczku i czekaj na mnie K. Chodź. Po naradzie nabili broń i K. ruszyli ku nam. Chodź. **2.** myśl. p. **Gęsto:** Fuzja ta K. bije. <p. 1. Kupa>

1. Kupny 1. *dotyczący kupna:* Kontrakt K. **2.** a. [**Kupczy**] *nabywany a. nabyty przez kupno, kupiony, nie domowy, kramny, sklepowy:* Kupne towary. Troc. Co po kupnych strojach, gdzie młodość i zdrowie skarby swe sypią za darmo! Gom. Przen.: Leszek kupnego cudzym nieszczęściem a swoją obelgą tronu nie chciał. Nar. Szpetnie, gdy K. język za niewinnym gada. Hul. *(= najęty).* **3.** × *dający ś. przekupić, sprzedajny:* Kupna teraz sprawiedliwość. Troc. Kupną wargą prawdę jak chcą robią. Ryb. J. Uznawca sporu był K. Skar. *(= przekupiony).* **4.** × *dający ś. łatwo sprzedać, mający pokup, pokupny:* Żadnej niemasz książki kupniejszej nad kalendarze. L. <p. 1. Kupić>

2. Kupny p. **2. Kopny:** Zebrani na sąd gminny (kopny a. K.), skazali złodzieją na powieszenie. Rol. <p. 1. Kupa>

Kupolak, a, lm. **i** hut. p. **Kopulak.**

× **Kupolować, uje, ował** p. **Kupelować.**

× **Kupolowanie, a,** blm., czynność cz. **Kupolować:** Kapelka, czarka czyli miseczka z kości palonych zrobiona, do kupolowania srebra. Łab.

Kupolowy piec, hut. p. **Kopulak.**

Kupon, u, lm. **y,** [**Kąpon**] **1.** ekon. *odcinek od arkusza, przyłączonego do papieru kredytowego, upoważniający do odbioru przypadającego procentu:* Za moje kupony jakie papiery radzisz mi kupić? Fred. A. **2.** *resztka od sztuki tkaniny:* Kupony batystów, muślinów. Zdr. **Kuponek, Kuponik.** <Fr. coupon>

Kuponek, nka, lm. **nki** p. **Kupon:** Wierz mi, K., K., to arkan swobody i nieomylnego dochodu. Fred. A.

Kuponik, a, lm. **i** p. **Kupon:** Lubi odwiedzać często wekslarnie i dwa razy na rok kuponiki u bilecików odcinać. Orzesz.

Kuponowy przym. od **Kupon:** Arkusz K. *(= dołączany do papieru wartościowego i podzielony na kupony).*

Kupować, uje, ował 1. p. **1. Kupić. 2.** *targować:* Kupowałem konia, ale że za drogi, nie kupiłem go. L.

Kupowanie, a, blm., czynność cz. **Kupować:** † Poświątne K. *(= symonja).*

1. † **Kupr, a,** blm. *miedź.* <Łć. cuprum>

2. † **Kupr, a,** lm. **y** p. **Kuper.**

† **Kupras, a,** lm. **y** p. **Cyprys.** <p. Cyprys>

Kupratyna, y, blm. apt. *związek białka z miedzią.* <Now. z Łć. cuprum = miedź>

† **Kupres, a,** lm. **y** p. **Cyprys.**

Kupresyna, y, blm. apt. *olejek eteryczny z liści cyprysu.* <Now. z Łć. cupressus = cyprys>

Kupro-biodrowy anat. p. **Krzyżo-biodrowy** i **Biodro-kuprowy.** <Kuper + Biodrowy>

× **Kupro-guziczny** anat. p. **Krzyżo-ogonowy.** <Kuper + Guziczny>

Kupro-kulszowy anat. p. **Krzyżo-kulszowy.** <Kuper + Kulszowy>

Kupro-lędźwiowy anat. p. **Krzyżo-lędźwiowy.** <Kuper + Lędźwiowy>

! **Kupro-śpiczasty** anat. p. **Kolco-krzyżowy.** <Kuper + Śpiczasty>

[**Kuprowina, y,** blm.] = **Koprowina.**

[**Kuprownik, a,** lm. **i**] *Siedepfanne.*

Kuprowo-biodrowy anat. = **Krzyżo-biodrowy.** <Kuprowy + Biodrowy>

Kuprowo-guziczny muskuł, anat. p. **Krzyżo-ogonowy.** <Kuprowy + Guziczny>

Kuprowo-kulszowy anat. p. **Krzyżo-kulszowy.** <Kuprowy + Kulszowy>

× **Kuprowo-lędźwiowy** anat. p. **Krzyżo-lędźwiowy.** <Kuprowy + Lędźwiowy>

Kuprowo-śpiczasty anat. **1.** ! p. **Kolco-krzyżowy. 2.** × p. **Krzyżo-ogonowy.** <Kuprowy + Śpiczasty>

Kuprowy, × **Kuprzasty** przym. od **Kuper,** in. krzyżowy, †świątny, †świętokostny. Anat.: Gruczoł K. Luschki p. **Gruczoł.** Kość kuprowa p. **Krzyżowy i Ogonowy.** × Kręgi kuprowe p. **Krąg.** × Pagórek K. p. **Krzyżowy.** Nerwy i tętnice kuprowe, in. krzyżowe, †świątne, †świętokostne.

† **Kuprys, a,** lm. **y** p. **Cyprys.**

Kupryt, u, lm. **y** min. *rodzimy tlenek miedzi, tworzący kryształy równoosiowe i agregaty krystaliczne, czerwony i dający wyborną rudę miedzianą.* <Now. z Łć. cuprum = miedź>

† **Kuprzasto-kuprowy** muskuł, anat. p. **Krzyżo-ogonowy.** <Kuprzasty + Kuprowy>

† **Kuprzasto-lędźwiowy** muskuł, anat. p. **Krzyżo-lędźwiowy.** <Kuprzasty + Lędźwiowy>

× **Kuprzasty** p. **Kuprowy.** Anat.: † Kość kuprzasta p. **Krzyżowy.**

Kupsko, a, lm. **a** p. **1. Kupa:** Nabiedowałem ci ś. K., niźlim ś. do was dopytał. L.

† **Kupula, i,** lm. **e** p. **Kopuła.**

× **Kupuła, y,** lm. **y** p. **Kopuła:** K. cerkwi blachą obita. Krasiń.

[**Kupuszka, i,** lm. **i**] p. **1. Kupa:** Zgarnie na kupuszkę ogień z popiołem na kominie.

1. Kur, u, lm. **y 1.** a. [**Kór, Chór**], **Żarnice, Pożarnice, Odra, Rychlice,** † **Ośpica,** † **Ośpiczki** lek. (rubeola, roseola febrilis) *choroba zakaźna, której towarzyszy wysypka czerwona na skórze.* **2.** [K.] p. [**Kor**]. <Ukr. kir a. kyr, 2 pp. koru>

2. Kur, a, lm. **y 1.** zool. (gallus) *ptak kurowaty z rodziny bażantów; samiec tego ptaka,* in. kogut, piekut, [kurak]. K. trzebiony = kapłon. K. dziki (g. bankhiva). × K. indyjski = *indyk.* Troc. Kury leśne, jako to głuszce, cietrzewie, jarząbki, powracają do zimowych stanowisk. Pol. K. zapiał. Prz. (= *już po niewczasie, już klamka zapadła*). Sam Piotr, opoką będący, ruszał ś., kura słyszący. Groch. Gdy pierwsze kury zapiały, stanął na placu. Leop. Już pierwsze kury piały, już i wtóre pieją. Szymon. Niedawno, kiedy piały drugie kury, samaś mi rozkaz książęcy przyniosła. Mick. Już późno, drugi K. już pieje. Mick. O kurów pianiu jeszcze oczu nie zmrużył. Mick. **2.** w lm. a. × **Kurzyny,** × **Kuropiej,** † **Kuropiew,** † **Kuropój** *pianie kurów, pianie kogutów, pora, o której koguty pieją w nocy:* × O kurach, o pierwszych kurach = *gdy kury pierwszy raz pieją:* Nie wiecie, kiedy przyjdzie, czyli o północy, czyli o kurach a. rano. Wuj. O pierwszych kurach umknął, nie zgonim. Sienk. [Kury północne, świtowe] = *północ, świt.* **3.** w lm. p. **Grzebiący. 4.** [Dziwy K.] = *cietrzew.* **5.** [K.] *kogut z drzewa, obwożony po wsi na Wielkanoc.* **6.** × p. **Kurek.** Łab. **7.** [K.] *ciastko weselne:* Po ślubie przed kościołem „starościna" obrzuca nowożeńców gałkami i kurami z ciasta, które w tym celu przywozi z domu w koszyku. **8.** anat.: † Grzebyk kura p. **Grzebyk.** Zdr. **Kurek, Kureczek,** [**Kuroszek**]. <KUR>

† **Kur, u,** lm. **y** i [**Kur**] = **Chór:** Jestem kanonikiem, mam stallum w kurze, to jest miejsce między kanoniki. Górn.

Kura, y, lm. **y 1.** zool. *samica ptaków kurowatych wogóle* (wyjąwszy indyka): K. a. kokoszka = *samica koguta.* Kluk. Trafiło mu ś. jak ślepej kurze ziarno. Prz. Daj kurze grzędę, ona mówi: Jeszcze wyżej siędę. Prz. Idzie spać z kurami = *zaraz po zachodzie słońca.* Wygląda jak zdechła a. jak zmokła K. Prz. (= *jak flądra; ma minę nieszczęśliwą*). K. siedzi na jajach, wodzi kurczęta, gdacze, znosi, wysiaduje jaja. † Czarna kura p. **Czarny. 2.** K. afrykańska = *perliczka.* **3.** † K. kałakucka p. **Indyk. 4.** myśl. *kuropatwa, samica bażanta.* **5.** żart.: Kury mazowieckie = *gawrony.* **6.** karc.: Preferans z kurą = *gdy przegrane idą do osobnej kasy, kurą zwanej; są więc wtedy dwie kasy, z których ś. wypłaca i do których ś. wpłaca.* Zdr. **Kurka, Kureczka,** [**Kurosia, Kurośka, Kuroszka, Kuruchna, Kurzyczka**]. Zgr. † **Kurzyca,** [**Kurzysko, Kuryca**]. <KUR>

Kuracja, i, lm. **e** *leczenie, leczenie ś.:* K. wodna, mleczna. Wyjechać na kurację. Odbywać kurację. Być w kuracji. Oddać ś., poddać ś. kuracji. <Łć. curatio>

Kuracjusz, a, lm. **e** żart. *człowiek leczący ś., używający kuracji w miejscowości kąpielowej, chory.* <Od Kuracja, z żart. przystosowaniem do Łć. rodu Curiatii>

Kuracjuszka, i, lm. **i** forma ż. od **Kuracjusz.**

Kuracyjny przym. od **Kuracja,** *leczniczy:* Sezon K. Miejsce kuracyjne. Miód K. Winogrona kuracyjne. Rozrywała swe kuracyjne nudy lekturą. Krasz.

Kuracz, a, lm. **e** *kurzyciel, wypalacz węgli, węglarz.* <KUR>

Kuraczek, czka, lm. **czki** p. **Kurak.**

Kurak, a, lm. **i 1.** *młody kur, młody kogut, kogutek, kurczak.* **2.** [K.] p. **2. Kur:** Kuraki zapiały. Chłopak kieby stary K. **3.** w lm. zool. p. **Grzebiący:** Ptastwo łowne jest reprezentowane przez pardwy i inne kuraki. Zdr. **Kuraczek.**

† **Kuran, u,** lm. **y** p. **Kurhan:** Ciało spaliwszy, kościom K. usypali. Biel. M.

[**Kuranciarz, a,** lm. **e**] *człowiek żartobliwy, żartowniś, facecjonista.*

Kurancik, a, lm. **i** p. **Kurant.** Goł.

Kurant, a, lm. **y 1.** *gotówka; metaliczna, brzęcząca moneta obiegowa.* **2.** *gruba moneta srebrna.* **3.** *rodzaj daw. tańca:* K. pojedyńczy, figurowy. Puściłbym ś. po sali z grafinią kuranta. Słow. **4.** *pewien zbieg tonów melodyjnych, arja, melodja:* Bije zegar kuranty, a misterne flety co kwadrans, co godzina dudlą menuety. Kras. Gil, który siedział na wierzchu zegaru, trzepocąc skrzydłem, zaczął ciąć kurantów nuty. Mick. Po kurancie zażądał król coś weselszego. Krasz. Zegar z kurantami. Zagra i zaśpiewa a. wesołego kuranta, a. jaką dumkę. Chodź. Miała babka szpaka, który ciągle gwizdał mi kuranta. Konik polny przez lato swe śpiewa kuranty. Koch. W. (= *trele*). Przen. żart.: Czyście słyszeli te słodkie kuranty, grane przez wszystkie pozytywki żywe? Słow. (t. j. miłosne zaklęcia). **5.** *śpiewka, przyśpiewek do kielichów, wiwatów.* Goł. Przen.: Trafił frant na franta, wyciął mu kuranta. Prz. (= *trafiła kosa na kamień*). **6.** *tłuczek, narzędzie do rozcierania ziarn, proszków, rozcieracz.* **7.** [Kuranty] *bajeczki, dykteryjki.* **8.** malar. *kamień, którym ś. farby trą na kamieniu płaskim.* Mag. Zdr. **Kurancik.** <Z Fr. courant dosł. = bieżący>

Kurant-bank, u, lm. **i** *bank publiczny, który uskutecznia wypłaty w monecie brzęczącej.* <Nm. Courantbank>

!**Kurant-dług, u,** lm. **i** *dług drobny, zaciągnięty bez obligu lub zastawu.* <Kurant + Dług>

Kurantowy przym. od **Kurant:** Towar K. *(=pokupny).* Dwa kurantowe, w szafach zamknięte zegary. Mick. Pamiętam dziś jeszcze zegar K.

Kurara, y, blm. a. nieod. **Kurare, Urari** chem. *ekstrakt z różnych gatunków rodzaju strychnos, używany przez Indjan południowo-amerykańskich do zatruwania strzał:* Dawniej za 500 rejsów mogłem każdemu dostarczyć jak najznakomitszej trucizny, pysznej kurary. Dyg. <Z języków Amerykańs. (k)urari>

Kurare nieod. p. **Kurara.**

Kuraryna, y, blm. *część składowa kurary.*

Kuras, a, lm. **y 1.** × *dobry, tęgi kur a. kapłon.* **2.** [K.] = a) *kogut obrzędowy z drzewa.* b) *penis.* c) *oprawca.* d) *węzeł wystający:* Chustka zawiązana na kurasa. Zdr. [**Kuraszek, Kurasek, Kuraś**]. <Od 2. Kur>

Kurasao nieod., **Kiraso** *rodzaj wódki słodkiej pomarańczowej, likieru, kremu pomarańczowego.* <Od nazwy Pg. wyspy Curaçao>

[**Kurasek, ska,** lm. **ski**] **1.** p. **Kuras. 2.** p. **Kurek:** Tam są rury z kuraskami, taką i owaką wodę niosące. Sienk. Pokręcisz waćpanna kuraskiem, aż tu ś. leje. Sienk.

[**Kuraszek, szka,** lm. **szki**] **1.** p. **Kuras:** Dziad mu dał za to kuraszka i powiada: Jak tylko powiesz: „Kuraszku, wstrzepnij ś.!" — to on ś. wstrzepnie, i dużo pieniędzy wyleci z niego. Kolb. **2.** p. **Kurek:** Woda zimna lub ciepła toczy ś. z kuraszków w wanny miedziane. Szaj. **3.** *bedłka agaricus cantharellus.*

1. [**Kuraś, a,** lm. **e**] p. **Kuras:** Pieje kokot, pieje K., pójdź do domu, nic nie wskórasz.

2. [**Kuraś, a,** a. **u,** lm. **e**] **1.** p. **Kuraż:** Napijmy ś. na K. **2.** *chęć, apetyt:* Nie ma kurasiu napić sie.

[**Kuraśny**] **1.** p. **Kurażny. 2.** *ładny.* **3.** *podchmielony.*

Kurat, a, lm. **ci** *ksiądz, zawiadujący parafją, przy klasztorze będącą.* <Śr. Łć. curatus>

× **Kurata, y,** lm. **y** *łodyga:* Kuraty liljowe. Troc. <?>

Kuratela, i, lm. **e 1.** praw. = a) *opieka, czuwanie nad mieniem i osobą niezdolną lub ograniczoną co do możności wykonywania działań prawnych.* b) *opieka nad szalonemi, marnotrawcami.* c) *opieka nad usamowolnionym a jeszcze nie pełnoletnim.* d) *opieka nad majątkiem, pozostającym czasowo bez właściciela:* K. wakującego spadku. K. masy upadłości. K. nad nieobecnemi. **2.** wog. *opiekowanie ś., rozciąganie swej władzy nad kim:* Wziąć kogo w kuratelę. <Śr. Łć. curatela>

Kurator, a, lm. **owie 1.** *opiekun prawny, wykonywający kuratelę:* K. małoletnich, wdów. K. spadku wakującego. K. nad mieniem osoby zaginionej. K. masy upadłości. **2.** *student mający w klinice powierzonego sobie chorego, nad którym czuwać i którego doglądać powinien.* **3.** *naczelnik, którego pieczy coś powierzono:* K. szpitala. K. okręgu naukowego. Landraci byli kuratorami włościan, których rząd wziął w szczególną opiekę. Skarb. Stadtraci byli to urzędnicy skarbowi, którzy mieli być przytym kuratorami miejskich mieszkańców. Skarb. **4.** *przewodniczący komitetu kościelnego na Słowaczyźnie.* Zawil. **5.** † *poborca publiczny, który, odbierając podatki i czyniąc rozmaite wydatki, utrzymywał księgi rachunkowe.* Bobr. <Łć. curator>

Kuratorja, i, lm. **e 1.** a. **Kuratorjum, Kuratorstwo** *zarząd, opieka, wykonywane przez kuratora, władza, urząd kuratora; kuratela:* K. fundacji. Kuratorji podlegają szaleni i marnotrawcy. K. trzeźwości. **2.** *biuro kuratora okręgu naukowego.* <Śr. Łć. curatoria>

Kuratorjalny przym. od **Kuratorja; Kuratorski:** Rada kuratorjalna *(=przy kuratorze okręgu naukowego).*

Kuratorjum w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Kuratorja:** K. trzeźwości. Fundacją zarządzać będzie K. w Wiedniu. <Śr. Łć. curatorium>

Kuratorka, i, lm. **i** forma ż. od **Kurator.**

Kuratorować, uje, ował *być kuratorem:* Kuratorował do zamknięcia uniwersytetu. Rol.

Kuratorowanie, a, blm., czynność cz. **Kuratorować.**

Kuratorowy *należący do kuratora:* Kuratorowe rachunki. Zawil.

Kuratorski przym. od **Kurator; Kuratorjalny.**

Kuratorstwo, a, lm. **a 1.** p. **Kuratorja. 2.** zb. *kurator z żoną.*

[**Kurawka, i,** lm. **i** p. **Próchawka.** <KUR>

[**Kuraźny**] **1.** p. **Kuraśny. 2.** *lubiący taniec.* **3.** *o dziewczynie, lubiącej chłopców.*

Kuraż, u, lm. **e,** [**Kuraś**] *śmiałość, odwaga, animusz, fantazja, rezon:* Palnąć kieliszek dla kurażu. Napić ś. na K. <Fr. courage>

[**Kurażny, Kuraśny, Kuraźny**] *odważny, śmiały, dzielny, chwacki, zuchowaty, ochoczy, zwinny, obrotny.*

× **Kurażować, uje, owal 1.** *ośmielać, dodawać kurażu.* **2.** *udawać śmiałego, odważnego, junaczyć ś., brawurować:* Nie kurażuj, boś tchórzem podszyty.

× **Kurażowanie, a,** blm., czynność cz. **Kurażować.**

Kurb, u, blm. wet. p. **Stopa.** <Fr. courbe>

× **Kurba, y,** lm. **y = Korba.** <Nm. Kurbe>

Kurban-bajram, u, lm. **y, Kurban-bejram** *uroczystość ofiar u Turków:* Bajram dzieli ś. na wielki i na mały, zwany inaczej kurban-bajramem. Jeż. <Tur. (z Arab.) kurban = ofiara + Bajram>

Kurban-bejram, u, lm. **y** p. **Kurban-bajram.**

[**Kurbanić, i, ił**] *krzywić, marszczyć, kurczyć, gurbić.* [**K. ś.**] *wyginać ś., marszczyć ś., gurbić ś.* <Od Kurba = korba>

[**Kurbanienie, a,** blm.] czynność cz. **Kurbanić.**

[**Kurbanienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kurbanić ś.**

[**Kurbańka, i,** lm. **i, Korbańka**] *torebka, koszyk z kory drzew, kozubek.* <p. Korbańka>

Kurbas, a, lm. **y 1.** p. **Korb. 2.** w lm. bot. *odmiana rośliny: dynia pospolita* (cucurbita pepo). <Nm. Kürbiss, z Łć. cucurbita>

Kurbelwałka, i, lm. **i** garb. p. **Wałka.** <Nm. Kürbel = korba + Wałka>

× **Kurbet, u,** lm. **y Korwet:** Końskie kurbety = *hasanie, pląsy, podskoki, susy, harce.* Goł. Jakby husarz i koń husarski byli na to stworzeni, aby nosić kaprjole i kurbety wycinać. Szaj. <Fr. courbette>

Kurcab, u, lm. **y, Kurczab, Kurcaba, Kurczaba, Kuczaba 1.** *lon u koła z nakrywką od błota, zatykadło, lonek do zatykania osi, do przytrzymania trąby na osi.* **2.** [K.] *gwóźdź spłaszczony i zakrzywiony na końcu, zabezpieczający koło od błota.* **3.** fl. *kołek wbity w stolec (środek) tratwy, na któ-*

ry ś. nasadza drygawka. <Może Nm. Kothschabe dosł. = ścieracz błota>

Kurcaba, y, lm. **y** p. **Kurcab.**

Kurc-galop, u, lm. **y, Kurs-galop** *galop krótki:* Nieznacznie konia ścisnąwszy, z kłusa w K. konia przeprowadził. Zap. <Nm. kurz = krótki + Galopp = cwał>

†**Kurcgiewer, u,** lm. **y** *rodzaj broni białej:* Trzydzieści dwa kurcgiewery dla unteroficerów. Górs. <Nm. Kurzgewehr>

Kurchan, u, lm. **y** p. **Kurhan.** Zdr. **Kurchanek.**

Kurchanek, nka, lm. **nki** p. **Kurchan.**

Kurchicyna, y, blm. apt. *alkaloid z kory holarrhena antidyssenterica.* <?>

†**Kurciański** przym. od **2. Kurcz:** Paweł biskup krakowski łotrostwa prawie kurciańskie, zapomniawszy stanu duchownego, płodził. Stryjk.

× **Kurciążka, i,** zwykle w lm. **i** lek. *szczypczyki chirurgiczne podobne do nożyczek, kleszczyki:* Kurciążki cyrulickie. Czer. (p. Korncang). <Nm. Kornzange>

[**Kurcica, y,** lm. **e**] p. **Kurta.**

Kurcinka, i, lm. **i** zool. (anapera) *owad skrzydlaty z rodzaju dwuskrzydłych, skórowatych.* <?>

[**Kurcipka, i,** lm. **i**] p. **Kocierpka.**

Kurcpędzel, dzla, lm. **dzle** malar. *pędzel, używany do patronowania.* <Nm. kurz = krótki + Pędzel>

Kurcz, u, lm. **e** lek. *chorobliwe kurczenie ś. a. drganie mięśni;* d r g a w k i, d r y g o t k i, m i o t a c z k a, † ś c i ą g a n i e, k o n w u l s j e, s p a z m y (convulsiones s. spasmus): Dla podeszłego wieku nie mogła znosić kurczów magnetycznych. Kor. × Psi K. = *kurcz mięśni ustnych* (spasmus cynicus). K. przerywany (spasmus clonicus). K. stały (sp. tonicus). Por. **Tężec.** K. szczęk, s z c z ę k o ś c i s k, [ś c i s k i], ś c i ż k i (?) (trismus). K. histeryczny. <KURK/KARK>

†**Kurcz, a,** lm. **e** p. **Pokurcz:** Charci, ogarowie, kurczowie, zwierzęta leśne gonią i imują. Sien. Za kurcza i za charta trzy kopy groszy. St. lit. <p. Pokurcz>

Kurczab, u, lm. **y** p. **Kurcab.**

Kurczaba, y, lm. **y** p. **Kurcab.**

Kurczaczek, czka, lm. **czki** p. **Kurczak.**

Kurczak, a, lm. **i 1.** a. [**Kurczuk**], **Kurak** *młody kogut, podrosłe kurczę, kurek.* **2.** mul. *pękanie skóry do krwi od zimna, wapna, cementu:* Obie ręce obsiadły mu kurczaki i dziobią go. Zdr. **Kurczaczek.**

†**Kurczawy 1.** p. **Kurczowy. 2.** *mający kurcze, cierpiący na nie.*

Kurczątczko, a, lm. **a** p. **Kurczę.**

Kurczątko, a, lm. **a** p. **Kurczę:** Jako z garści kurczątka odrobin patrzymy, gdy z boskiej hojnej łaski wszyscy tu żyjemy. Rej.

Kurczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kurczyć. 2.** † lek.: K. żył = *ściągnięcie ś., skurczenie mięśni przewlekłe* (contractura).

Kurczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kurczyć ś.**

Kurczę, ęcia, lm. **ęta 1.** a. [**Kurzę**] *pisklę ptaka kurowatego, szczeg. swojskiego:* Zabić człowieka jak K. Usnęła (na wieki) starowina jak K. K. przed kogutem śpiewać nie powinno. Boh. Kuropatwa wywiodła już kurczęta. Pol. Kurczęta, sałata, szparagi. Przen.: Cóż, mój Arfonie? czy aści serduszko nie bije młotem? Cóż, K.?... odwagi! Słow. **2.** astr.: Kwoka z kurczętami p. **Dżdżownica.** Zdr. **Kurczątko, Kurczątczko.** <Od 2. Kur>

Kurczęcina, y, blm. *mięso kurczęce.*

× **Kurczęciowy** p. **Kurczęcy.**

Kurczęciożerca, y, lm. **y** *ten, co lubi jeść kurczęta, pochłaniacz kurcząt:* Nie zapomniała wcale o kurczęciożercy swoim. Krasiń. <Kurczę + Żerca>

Kurczęcy, × **Kurczęciowy** przym. od **Kurczę:** Mięso kurczęce (= *kurczęcina*).

Kurczliwość, i, blm. rz. od **Kurczliwy:** K. mięśni, gliny, żelaza.

Kurczliwy *mogący ś. kurczyć, ściągliwy:* Żywa tkanka mięśniowa jest bardzo kurczliwa. Wymoczki, z małym wyjątkiem, posiadają organ, zwany zbiornikiem a. pęcherzykiem kurczliwym.

Kurczowato przys. od **Kurczowaty.**

Kurczowaty lek. *jakby kurczowy, do kurczu podobny:* Ruchy kurczowate. †Kurczowate nerwów napięcie czyli wielka choroba. Perz. †Kurczowate napięcie żył = *kurcze* (convulsio).

Kurczowo przys. od **Kurczowy:** K. ręce ściskając, odszepnęła. Orzesz. W dłoni, K. ściśniętej, ukazał krótki zakrzywiony miecz Jana z Giszali. Orzesz.

Kurczowy, † **Kurczawy** przym. od **Kurcz,** s p a z m a t y c z n y, k o n w u l s y j n y: Łkanie kurczowe.

[**Kurczuczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kurczuk.**

[**Kurczuk, a,** lm. **i**] p. **Kurczak.** Zdr. [**Kurczuczek**].

Kurczyciel, a, lm. **e** *ten, co kurczy:* Kurczyciele ziemi ojczystej.

Kurczycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Kurczyciel.**

Kurczyć, y, ył 1. *ściągać do kupy, kulić; krzywiąc, skracać:* Nie rozciągaj ręki twej ku braniu, ani kurcz ręki twej ku dawaniu. B. B. Apt.: Leki kurczące, † s z c z m i ą c e (remedia adstringentia). **2.** *skręcać, paczyć:* Słabego zdrowia ten, którego lekkie zawionienie wiatru kurczy. Pilch. Słońce deszczułkę kurczy. **3.** † przen.: K. kogo = *uwłaczać mu, czynić mu ujmę:* Panowie poddanym czynią krzywdy, kurczą ich, uciskają. Petr. **K. ś. 1.** *ściągać ś. do kupy, kulić ś., zbiegać ś.; krzywiąc ś., skracać ś.:* Mięśnie kurczą ś. Żelazo na gorąco rozszerza ś., na zimno kurczy ś. Kurczą ś. ludzie, idąc wśród mrozu. Jeden ś. kurczy, a drugi nadyma. Jabł. Jednym razem kurczy, wydyma ś., pręży. Mick. Djabeł kurczy ś. i krztusi. Mick. Piękne jej usta kurczyły ś. trochę. Orzesz. Płótno, sukno kurczy ś. w wilgoci (= *zstępuje ś.*). Posłuszne ś. papiery kurczą w kopertę. Słow. **2.** przen. *oszczędzać ś. w wydatkach, żałować sobie, skąpić ś.:* Panowie hojno dosyć dają i nie kurczą ś. Kosz. Mogąc te tak potrzebne rzeczy sobie kupić, jednak kurczą ś. Haur. **3.** *zmniejszać ś., maleć, szczupleć:* Przy takim gospodarstwie intrata kurczy ś. i szczupleje. Haur. † Przen.: Inaksze zdanie wszystkich panów pana, do którego ś. kurczą ludzkie rady. Pot. (= *niczym są, giną, nikną, maleją przed nim*). **4.** † *płaszczyć ś., potulnieć, uniżać ś., kłaniać ś., korzyć ś.:* Tatarom nigdy nie wierzał, lubo to kurczyli ś. Birk. Kurczy ś., a kole. Prz. **5.** † *zżymać ś., krzywić ś., okazywać wstręt, brzydzić ś.:* Nie kurcząc ś. ani gnuśniejąc przed srogim zimnem, Liflanty zwojował. Stryjk. <KURK/KARK>

× **Kurczyna, y,** lm. **y** *młoda kura:* W marcu K. bardzo młoda, nowina. Bies.

[**Kurdebie, i,** blp.] p. **Kartofel.** <Z Kartofel>

× **Kurdegarda, y,** lm. **y** = **Kordegarda.**

Kurdesz, a, lm. **e 1.** † p. **Kierdasz. 2.** *piosnka przy kielichu i dobrej ochocie śpiewana, ulubiona*

niegdyś w całej Polsce: Każda zwrotka kurdesza kończyła ś. słowami: Skoro ś. przytknie ręka do butelki, znika natychmiast smutek serca wszelki; wołajmyż tedy, dzwoniąc kieliszkami: K., K. nad kurdeszami. **3.** *dawny taniec polski:* Huknęły kurdesza i czumadrychę. Chodź. <Tur. kardàsz, zam. karyndàsz dosł. = brat>

[**Kurdiuk, a,** lm. **i**] p. **Kordiuk i Kurdziel.** <p. Kurdziel>

[**Kurdjak, a,** lm. **i**] p. **Kurdziel.**

[**Kurdowaty**] *nizki, krępy, przysadzisty, karłowaty:* Boć to wszystko przejęte sękami, rosochate, kurdowate, bez gonnego słoju. Pol. Takie zręby opuszczają ś. nowemi porostami kurdowatych kalek i karłów. Pol. Silnie osiadłe, zawiłe, kurdowate dęby. Pol. <? Por. Kurdupel>

[**Kurdupeć, pcia,** lm. **pcie**] p. **Kurdupel.**

[**Kurdupel, pla,** lm. **ple, Kordupel, Kurdupeć**] *człowiek nizki, pękaty, niedorostek; malec, smarkacz, fafel.* <Por. Ukr. kurdupel>

Kurdwan, u, lm. **y 1.** † p. **Kordyban. 2.** bot. p. **Bluszczyk.**

Kurdwanek, nku, lm. **nki** bot. p. **Bluszczyk.**

× **Kurdwanowy = Kordybanowy** pod **1.**

[**Kurdwiel, a,** lm. **e**] p. **Kurdziel.**

Kurdyban, u, lm. **y 1.** p. **Kordyban. 2.** [K.] *krciuk:* Nie wlezie tam záden pán, tylko jeden K. Zagadka. **3.** bot. p. **Bluszczyk.** Zdr. [**Kurdybanek, Kurdybanik, Kurdybiś, Kurdywanek, Kordybanik**]. <p. Kordyban>

Kurdybanek, nku, lm. **nki 1.** [K.] p. **Kurdyban. 2.** bot. p. **Bluszczyk.**

Kurdybanik, a 1. † lm. **cy** p. **Kordybannik:** Czerwone buty nawet zastawione kurdybanikowi, w kuflu utopione nareszcie. Kras. **2.** [K., lm. **i**] p. **Kurdyban.**

† **Kurdybannik, a,** lm. **cy = Kordybannik:** Kurdybanników, białoskórników, czerwonogarbarzów. Uniwersały poborowe od 1564 do 1629 r.

× **Kurdybanowy = Kordybanowy** pod **1:** Szewcy włoscy trzewiki kurdybanowe gładkie robią po 7 groszy, czarno farbowane po 8 gr. Goł.

[**Kurdybiś, a,** lm. **e**] **1.** p. **Kurdyban. 2.** *szczur.*

× **Kurdygarda, y,** lm. **y = Kordegarda.** <Fr. corps de garde dosł. = oddział straży>

[**Kurdyś, a,** lm. **e**] **1.** *trzpiot.* **2.** p. **Kurta:** Lepsza sprawa z brysiem, niż z kurdysiem. Prz.

[**Kurdywanek, nka,** lm. **nki**] **1.** p. **Kurdyban. 2.** [w lm. a. [**Opinki**] *gatunek grzybów.* <p. Kordyban>

Kurdziej, a, lm. **e** p. **Kurdziel.**

Kurdziel, a m. a. **i** ż., lm. **e,** † **Kurdziel, Kurdziej, Gurdziel, Kurdwiel,** × **Gurdwiel,** [**Kordiuk, Kurdjak, Kurdiuk**] wet. *nazwa ludowa wrzodu lub obrzmienia pod językiem u zwierząt wskutek urazu ciał obcych,* rak językowy, × chrosty na języku, × spalenie języka, ! plar (glossanthrax) <Może z Nm. [gurfei] = afty; por. Słc. kurdej, Czes. kurděj, Ukr. kurdil>

[**Kurdzielowy**] przym. od **Kurdziel:** Oset K. (lekarstwo na kurdziel).

† **Kurdziel, a,** lm. **y** p. **Kurdziel:** K. ś. koniom trafia. Troc.

Kureczek, czka, lm. **czki** p. **2. Kur i Kurek.**

Kureczka, i, lm. **i** p. **Kura:** Uściskaj go, uściskaj, kureczko! — krzyknął dziadzio ze łzami w oczach. Korz.

[**Kurejek, jka,** lm. **jki**] *kura dwupłciowa, hermafrodyta kury.* Por. **Kurzel, Kurzaja.**

Kurek, rka, lm. **rki 1.** p. **2. Kur:** Rzemieślnicy w Krakowie kurka strzelali. Biel. M. To strzelec od kurka. Prz. (= *doskonały strzelec*). Przen.: Kurka strzelić = *trafić celnie, odznaczyć ś., trafić w sedno.* Rej. **2.** K. na kościele = *chorągiewka, wiatraczek często kształtu kogutka, jako wiatrowskaz:* Ja nie K. na kościele, który ś. kręci dniem i nocą, jeść i spać nie potrzebując. Sienk. Stąd to, że przechodził partyi tak wiele, nazywany był dawniej Kurkiem na kościele, że jak K. za wiatrem chorągiewkę zwracał. Mick. Kurka na kościele pokazać komu (= *dudka*). Kurka mu przyprawiła. Prz. (= *rogi*). **3.** *część zamka u strzelby, uderzająca w kapiszon a. pchająca kolec uderzający w kapiszon nabojowy:* Odwieść, spuścić K. Na słowo komenderującego: „K. na miejsce!" — odwodzi ś. K. na swoje miejsce. Kaw. Nar. **4.** = a) a. × **Kur** *zatyczka do przepuszczania lub zatrzymywania prądu płynu a. pary, wychodzących z rury,* kran: Odkręcić, zakręcić K. b) *ozdobna oprawa otworu źródlanego, w której osadza ś. cewka,* naliczek. **5.** × *gra hazardowa w karty, zwana we Francji „à la mort."* Goł. **6.** *część tortur:* Wsadzać komu palce w kurki. Troc. **7.** [K.] = a) p. **Kuroślep:** Ma kurka na oczach. b) *kogut obrzędowy z drzewa.* c) *zatyczka żelazna, przytrzymująca obrączkę, spajającą grządziel z kolesami.* d) *penis.* **8.** zool. (trigla) *ryba oścista cierniopromienna z rodziny kostolicych.* Zdr. **Kureczek, Kurasek,** [**Kuraszek**]. <Od 2. Kur>

† **Kurencja, i,** lm. **e** p. **Kurs:** Kamera królewska przyjmowała od skarbu Rpltej złoto nie podług ewaluacji, lecz podług kurencji. T. K. <Śr. Łć. currentia>

Kurenda, y, lm. **y, Kursorja** kość. *pismo obnoszone a. przesyłane od osoby do osoby, okólnik, cyrkularz, list okólny:* Chodzić z kurendą. <Now. z Łć. currenda lm. ni. = rzeczy (o)biegać mające>

Kurenny przym. od **Kureń:** W tym ci najwierniej usłużę, kładąc w tok kurenne spisy. Słow. W kilka dni potym zebrał koszowy w kurennym sądzie sędziego, pisarza, kurennych atamanów i innych znacznych kozaków rajców. Dar. Bieliznę, żywność podrzucano mu w kurenne mieszkanie ziemne z darni a. drewniane bez pieca. Sow.

† **Kurentny** przym. od **Kurencja,** *kursujący, obiegowy:* K. tynf. Troc. <Nm. courrent, z Łć. currens, 2 pp. currentis = bieżący>

Kureń, a, lm. **e 1.** *lepianka nakształt piwnicy w ziemię wkopana, mająca dach z darni.* Byk. **2.** *chata drewniana bez komina, dymna.* **3.** p. **Kurzeń:** Pułk z 2,000 ludzi dzielił ś. na 4 roty po 500 kozaków w każdej; te znowu dzieliły ś. na setki, a setki na kurenie czyli rzędy. Górs. W kureniach czyli rzędach było po 10 ludzi. Górs. Na górze stanął K. wrogów. Słow. Przybył więc Sawie gdzieś z ponad limanów K. kozacki. Słow. <Ukr. kureń>

× **Kurestwo, a,** lm. **a** p. **Kurewstwo:** Ustawicznym kurestwem ciało i duszę zagubisz. Kosz.

Kurewka, i, lm. **i** p. **Kurwa.**

Kurewnik, a, lm. **cy 1.** a. **Kurwiarz** *ten, co z kurwami przestaje, rozpustnik.* **2.** a. † **Kurwiogospodarz,** † **Kurwigospodarz** *ten, co utrzymuje dom publiczny, maciornik, burdelnik.*

× **Kurewny** p. **Kurewski.**

Kurewski, × **Kurewny** przym. od **Kurwa; Kurwiarski:** a) Obyczaje kurewskie. Dom K. b) *lubieżny, jurny, namiętny.*

Kurewstwo, a, × **Kurestwo 1.** blm. = a) *rzemiosło kurwy, nierząd, prostytucja.* b) *wszeteczność, rozpusta, lubieżność, łajdactwo,* kurwiarstwo: Nic

nie jest szaleńszego jako młodzieniec, który ś. na K. udał. Mącz. **2.** lm. **a** *postępek właściwy kurwie:* Dokądże tych kurewstw matki twej i czarów jej mnogich? Bud.

†**Kurfierst, a,** lm. **owie** p. **Kurfirst:** K. brandeburski. Vol.

× **Kurfierstwo, a,** blm. p. **Kurfirstwo:** Na K. nastąpić. Vol.

Kurfirst, a, lm. **owie, Kurfirszt,** †**Kurfierst** (daw.) *książę rzeszy niemieckiej, mający przywilej obierania cesarza, elektor:* K. brandeburski, saski, bawarski. <Nm. Kurfürst>

Kurfirstowa, ej, lm. **e** *żona kurfirsta.*

Kurfirstowski, × **Kurfirstowy,** †**Kurfirsztowy** przym. od **Kurfirst,** *elektorski:* Wygnany z królestwa, wrócił na kurfirstowskie gniazdo. Krasz.

× **Kurfirstowy** p. **Kurfirstowski.**

Kurfirstówna, y, lm. **y** *córka kurfirsta:* Związki małżeńskie zawiera z niemiecką kurfirstówną. Kalic.

× **Kurfirstwo, a,** blm., × **Kurfierstwo** *godność kurfirsta, elektorstwo.*

Kurfirszt, a, lm. **owie** p. **Kurfirst.**

†**Kurfirsztowy** p. **Kurfirstowski:** W księstwie kurfirsztowym wielka jest hańba być katolikiem. Birk.

Kurhan, u, lm. **y l.** a. **Kurchan,** †**Kuran** *pagórek usypany z ziemi, kopiec, mogiła:* Usypali kościom ojcowskim K. wyniosły. Stryjk. Mogiły, jakich na Podolu siła, które zowią kurhanami. Sar. Gdy ś. dowiesz, że w kurhanie leżę, o! przyjdź na K. mój! Słow. Spałem po cmentarzach, kędy z rozwalonych kurhanów blade wyzierały kości. Krasiń. Przen.: Miesiąc, z krateru wynurzony dołów, gdy stanął na ponurym kurhanie popiołów... Słow. *(= wulkanie).* Był mór, i z trupów całe urosły kurhany. Słow. **2.** [Kurhany] lm. *zaspy śnieżne.* Zdr. **Kurhanek.** <Półn. Tur. kurgàn = gród>

Kurhanek, nka, lm. **nki** p. **Kurhan:** K. Maryli. Mick. K. — pagórek. Mick.

Kurhanny p. **Kurhanowy:** Dawne te kurhanne dzieje przeszły żałośnie jak sen przed źrenicą. Słow.

Kurhanowy, Kurhanny przym. od **Kurhan:** Została podbitą w jednej chwili świetną powierzchownością kurhanowego bohatera. Zap.

Kurhaus, u, lm. **y** p. **Kursal.** <Nm. Curhaus>

Kurhauz, u, lm. **y** p. **Kursal.**

Kurja, i, lm. **e l.** *oddział ludu u dawnych Rzymian:* K. składała ś. z dziesięciu gientów. **2.** *okrąg wyborczy, koło wyborcze, klasa, sfera wyborcza:* Zatrzymuje hr. Taaffe kurje, które dają równomierne przedstawicielstwo masom. K. magnatów. K. własności większej. **3.** × *juryzdykcja, sąd.* **4.** *rząd i dwór papieski, Stolica apostolska:* K. rzymska. **5.** × *dom funduszowy, zakład.* Sł. wil. <Łć. curia>

Kurjalista, y, lm. **ści** *katolik, przypisujący nieograniczoną władzę papieżowi w kościele.*

Kurjalny, Kuryjny przym. od **Kurja:** Wybory kurjalne. Głos K. Remb. Miał kurjalną prowizję na biskupstwo. Proch. *(= od Stolicy apostolskiej).* <Łć. i Śr. Łć. curialis>

Kurjer, a l. lm. **owie** = a) *goniec szybki, osobno wysłany:* Z lewej drogi posłaniec jak kuryjer goni. Mick. Komendant natychmiast musiał raportować kurjerem ten wypadek do Warszawy. Kom. b) *posłaniec rządu, ambasady, ministra, wiozący depeszę zwykle tajemną.* **2.** lm. **y** = a) *nazwa dziennika:* K. Warszawski, Świąteczny, Poznański. Podać co do kurjera. To wszystko w Litewskim stoi Kuryjerze. Mick. b) *najszybszy pociąg kolei żelaznej,* p o c i ą g k u r j e r s k i, k u r j e r c u g. c) *statek wodny szybko idący:* Jutro kurjerem wyjeżdżam na Lecce. Słow. Zdr. **Kurjerek.** <Fr. courrier>

Kurjercug, u, lm. **i** p. **Kurjer.** <Nm. Courierzug>

Kurjerek, rka, lm. **rki l.** p. **Kurjer;** *powszechnie przyjęta nazwa zdrobniała pisma „K. Warszawski:"* Pojąć Warszawy bez Kurjerka — niepodobna. Krasz. **2.** [Kurjerki, lm.] *przypowiastki dowcipne, dykteryjki, anegdotki.*

Kurjerka, i, lm. **i** *dyliżans pocztowy, kursujący na traktach pocztowych w Królestwie Polskim,* k a r e t k a, s z t a j n k i e l e r k a: Muszę ś. śpieszyć na kurjerkę. O szóstej K. przychodziła, więc zajęcia było najwięcej. Es.

Kurjerkowy l. przym. od **Kurjer;** *tyczący ś. Kurjera Warszawskiego:* Wiadomość kurjerkowa okazała ś. mylną. Zarozumiałość recenzentów kurjerkowych. Zap. **2.** przym. od **Kurjerka:** Rozkład jazdy kurjerkowej.

Kurjerowy przym. od **Kurjer** (= gazeta): Ogłoszenia kurjerowe. Wiadomości kurjerowe niezawsze są prawdziwe.

Kurjerski przym. od **Kurjer** (= pociąg): Pociąg K. *(= kurjer).*

Kurjozum w lp. nieod., lm. **a, ów** *rzecz do podziwu niedorzeczna, dziwoląg:* Byłem zawsze lubownikiem wszelkich kurjozów. Wiśl. <Łć. curiosum ni. = ciekawe>

Kurka, i, lm. **i l.** p. **Kura:** Mnie moje kogutki i kurki więcej bawiły. Mick. Przen. (do kobiety): Ty nigdy nie kwokasz, kurko, choć boli. Słow. **2.** [K.] = a) w lm. = *gwiazdozbiór kwoka z kurczętami:* Na niebie zaszedł już wóz, a weszły kurki. Sienk. b) w lm. p. **Kuroślep.** c) *zabawa u panny młodej w wilję ślubu.* **3.** w lm. bot. = a) (cantharellus cibarius) *nazwa ludowa grzyba: pieprznik jadalny a. pospolity.* b) Kurki jadowite = *nazwa ludową grzyba: pieprznik pomarańczowy* (cantharellus aurantiacus). **4.** zool.: K. wodna (ortygometra porzana) *ptak podkasały kurodzioby z rodziny derkaczów.*

Kurkoryb, a, lm. **y** zool. (peristedion) *ryba koścista, z rzędu skrzelowatych, piersiopłetwych, dartopłetwych.* <Kurka + Ryba>

Kurkowy przym. od **Kurek:** Król K. w Krakowie = *członek towarzystwa strzeleckiego, który w czasie zapasów trafił do kurka, jako celu* (p. Król). Brat K. = *członek towarzystwa strzeleckiego.* Goł. Proch K. = *używany przez strzelających do kurka (?).*

Kurkuma, y, blm. **l.** bot. p. **Ostryż. 2.** chem. = a) *korzenie ostryżu (curcuma longa), zawierające żółty barwnik kurkuminę.* b) p. **Kurkumina.** <Arab. kurkum, karkum>

Kurkumin, u, blm. p. **Kurkumina.**

Kurkumina, y, blm., **Kurkumin, Kurkuma** chem. *barwnik żółty otrzymywany z kurkumy,* $C_{10}H_{10}O_3$.

[**Kurkurować, uje, ował**] *konkurować:* Póki kurkuruje, karmelki kupuje.

[**Kurkurowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kurkurować.**

[**Kurlaczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kurlaczyć ś.**

[**Kurlaczyć się, y ś., ył ś.**] *tlić ś., słabo ś. palić, dogorywać* (o ogniu). <KUR>

Kurlandczyk, a, lm. **i 1.** p. **Wyżeł. 2.** zool. p. **Łuskowiec.** <Od nazwy prowincji Nm. Kurland>

Kurlandzki wyżeł p. **Wyżeł.**

[**Kurlawy**] p. **2. Kurny:** Izba kurláwá *(=bez komina).* Por. **Kurzlawa.** <KUR>

!**Kurlista, y,** lm. **y** *lista osób, przybyłych do miejscowości leczniczej:* Wiem to z kurlisty. Rodz. <Nm. Curliste>

[**Kurlak, a,** lm. **i**] p. **Kurniawa.** <KUR>

Kurman, a, lm. **y 1.** [K.] *sznur skręcony.* **2.** leśn. *bal 6-calowy w kabłąk zakrzywiony a. częściowo łukowaty, używany na dno statku, pierwszy przy burcie.* <Z Ukr. korma a. kerma = ster, z Węg. kormány=ster>

[**Kurmur, u,** lm. **y**] *mieszanina rozmaitego zboża, społem zasiana na paszę dla bydła.* <Nm. [kurmur]>

[**Kurnasisty**] p. **Kurnuty.**

[**Kurne, ego,** blm.] *opłata składana właścicielowi miasteczka Oleśnicy powiatu Stopnickiego przez mieszczan za pastwisko od krowy po dwie kury, od jałowicy po jednej.* <Od Kura>

[**Kurniawa, y,** lm. **y, Kurlak, Fujawa, Fujawica, Dujawica, Chujawica**] *zawierucha, zamieć zimowa, zadymka:* Fujawicą, a miejscami kurniawą nazywają w głębokich górach naszych wielką zamieć zimową. Pol. Straszna K. dęła trzy niedziele: zawiało drogi i płoty i dachy. Pol. <KUR>

Kurniczek, czka, lm. **czki** p. **Kurnik:** Kazał wybudować mały K. Bał. <Od Kur(a)>

Kurniczka, i, lm. **i** *przekupka, handlująca kurami, drobiem.*

Kurnik 1. a a. **u,** lm. **i** = a) a. ×**Kurzeniec,** ×**Kurzyniec,** †**Kurznik** *chlew, ogrodzenie, miejsce dla kur,* k o t u c h, k o j e c, d z i ę c i o r e k: Młody Sak wpadł do kurniku. Mick. b) przen. *chata bardzo szczupła, klatka, klitka; lichy zameczek:* Batory nie uważał za stosowne zabawiać ś. zdobywaniem tych kurników. Górs. I ten klasztor stoi tam jeszcze?... Ta Jasna Góra, ten K.??... I ja go nie zdobyłem?! Sienk. c) myśl. *lis zakradający ś. do kur.* d) zool. p. **Jastrząb.** e) (w teatrze) *najwyższy rząd miejsc,* p a r a d y z, j a s k ó ł k a. **2. a,** lm. **cy** = a) *ten, co handluje kurami, ptastwem domowym.* b) †a. †**Kuropłoch** *sługa doglądający kur.* Kn. Zdr. **Kurniczek.**

[**Kurnos, a,** lm. **y, Kurnosy, Korkonos**] żart. *człowiek z krótkim, zadartym nosem.* Zdr. [**Kurnosek**]. <Ukr. Brs. kurnosyj>

[**Kurnosek, ska,** lm. **ski**] p. **Kurnos.**

[**Kurnosy**] *tęponosy.* [**Kurnosy, ego,** lm. **i**] rz. p. **Kurnos.**

[**Kurnuta, y,** lm. **y**] p. **Kornuta.**

[**Kurnuty, Kurnasisty**] *rogaty, mający duże rogi.* <p. Kornut(a)>

1. Kurny p. **2. Kurowy:** Baba kurna, dziad K. *(= mający staranie o kurach).* [Kurná gwiázda] *(=jakiś gwiazdozbiór, kurki, kwoka z kurczętami?).*

2. Kurny, [**Kurzny, Kurlawy**] *dymny, zadymiony, zakopcony:* Kurna chata = *dymna, bez komina, z której dym uchodzi przez otwór w dachu.* Chaty dymne czyli kurne, dawniej niemal powszechne, coraz bardziej ustępują z widowni. Kolb. Że bowiem dom urzędniczy miał z jednej strony izdebkę białą czyli świetlicę, a z drugiej izbę kurną czyli piekarnię bez komina dym odprowadzającego, to pokazują inwentarze dworów i plebanji aż do XVIII wieku. Gac. <KUR>

Kurobród, oda, lm. **ody** zool. (glaucopis) *ptak z rzędu żarłocznych.* <?>

[**Kurodym, u,** blm.] *podkurzanie dymem.* <KUR + Dym>

Kurodzioby, ów, blp. zool. (alectorides) *odmiana ptaków podkasałych, brodzących, szczudłowatych.* <Kura + Dziób>

Kuropatewka, i, lm. **i** p. **Kuropatwa:** Co pan sobie myślał? że ja dam ś. tak wziąć, jak K., i potym pana puścić? Krasz.

[**Kuropatka, i,** lm. **i**] zool. p. **Kuropatwa.**

†**Kuropatniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Kuropłoch.**

Kuropatwa, y, lm. **y 1. a.** [**Kuropatka, Kropadwa, Kropatwa**] zool. (perdix cinerea) *ptak kurowaty (grzebiący) z rodziny głuszców:* Odmianą kuropatwy jest k a m i o n k a. Samiec K. = k o g u t. Samica K. = k u r a. Stara K. = s t a r k a, młoda = m ł ó d k a. Kuropatwy podlaskie najprzedniejsze. Kluk. Kuropatwy cięgocą. Mor. Piskliwa K. krokoraniem wesele swe oświadcza. Otw. **2.** *daw. zabawa dwuch osób: na pięciu palcach wzniesionych trzyma ś. książkę, drugi powinien ją chwycić i uderzyć trzymającego po palcach.* Goł. **3.** [Kuropatwy] lm. = a) *wiązki z kilku drewek olszowych złożone, które wiozą obok kloca na sprzedaż.* b) *pierogi z kaszą* (na weselu). Zdr. **Kuropatewka,** ×**Kuropatwiczka.** <Kura + PT>

Kuropatwi 1. a. Kuropatwowy przym. od **Kuropatwa:** Piórko kuropatwie. Kuropatwia sieć zimowa. Mrong. **2.** Oko kuropatwie = *rodzaj dawnego najlepszego wina burgundzkiego:* Wino bonońskie zowie ś. dla farby oko kuropatwie. Krup.

Kuropatwiarz, a, lm. **e** zool. p. **Jastrząb.**

×**Kuropatwiczka, i,** lm. **i** p. **Kuropatwa:** Nakoniec rozkosz kuropatwiczkę rozsiadem przykryć. Rej.

Kuropatwowy p. **Kuropatwi:** Kuropatwowe samołówki. Mrong.

×**Kuropiej, u,** lm. **e** p. **2. Kur.** <2. Kur + PIE>

†**Kuropiew, u,** lm. **y** p. **2. Kur:** W Jerozolimie miejsce, które zowią K., gdzie Piotr św., gdy kur zapiał, żałością uwiedziony, opłakiwał zaprzenia ś. swego. L. <2. Kur + *Piew, od PIE>

†**Kuropłoch, a,** lm. **owie 1. a.** †**Kuropłosz,** †**Kuropatniczek** = a) *człowiek udający zucha, bohatera, a w gruncie tchórz:* K., tchórz junak, co porywa ś., a pierwszy potym w nogi. Pot. b) *człowiek niestateczny, płochy, lekkoduch, pędziwiatr:* Radzi zawierać pokój, póki ś. ten K. nie rozmyśli znowu. Pot. K., pędziwiatr, tak stateczny, jak masło na słońcu. Mącz. **2.** p. **Kurnik:** Ogrodnik przy zamku, stelmach, kołodziej, koleśnik, szatnik, K. Goł. Kuchmistrz miał pod sobą kucharzy, piekarzy i pasztetników, kuchcików, kuropłochów, stróżów kuchennych. Goł. Zdr. †**Kuropłoszek.** <Kura + Płoszyć>

†**Kuropłosz, a,** lm. **e** p. **Kuropłoch.**

Kuropłoszek, szka 1. †lm. **szkowie** p. **Kuropłoch:** Patrz na one kuropłoszki, gdzie niemasz statku ni troszki. Rej. **2.** lm. **szki** *nazwa odmiany jastrzębia,* g o ł ę b i a r z.

†**Kuropój, oju,** lm. **oje** p. **2. Kur:** K. przyrodzony zegar. Petr. <2. Kur + PIE>

!**Kurort, u,** lm. **y** *miejsce lecznicze.* <Nm. Curort>

[**Kurosad, a,** lm. **y, Kurosadnik**] *grzęda dla kur, ptastwa; miejsce, gdzie koguty i kury sypiają.* <Kura + SIAD>

[**Kurosadnik, a,** lm. **i**] p. **Kurosad.**

× **Kurosadny** przym. od **Kurosad:** Żerdka kurosadna.

[**Kurosia, i,** lm. **e**] p. **Kura.**

Kurosz, a, lm. **e**=**Karjama.**

[**Kuroszek, szka,** lm. **szki**] p. **2. Kur.**

[**Kuroszka, i,** lm. **i**] p. **Kura.**

[**Kurośka, i,** lm. **i**] p. **Kura.**

Kuroślep, u 1. lm. **y** bot. p. **Kurzyślad. 2.** × blm. a. **Kurza ślepota, Kurzoślep, Kurzyślep,** [**Kuroślepka, Kurek, Kurki, Kurzy patrz, Kurzypatrz, Kurza pomłoka**] lek. (hemeralopia) *choroba oczu, polegająca na niedowidzeniu po zachodzie słońca, ślepota zmierzchowa.* Przen.: Jakaż okoliczność K. z oczu waszmości zdjęła? Syn. *(=oczy otworzyła).* <Kura + *Ślep>

[**Kuroślepina, y,** lm. **y**] *trzmielina* (evonymus europaea).

[**Kuroślepka, i,** blm.] p. **Kuroślep.**

Kurować, uje, ował *leczyć:* K. chorego. **K. ś.** *leczyć ś.:* Już trzykroć ś. kurował i trzy wioski stracił. Krasz. <Łć. curare>

[**Kurowaj, a,** lm. **e**]=**Korowaj.**

Kurowanie, a, blm., czynność cz. **Kurować,** *kuracja.*

Kurowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kurować ś.,** *kuracja.*

Kurowaty zool.: Ptaki kurowate p. **Grzebiący.** <Od Kura>

[**Kurowody, ów,** blp.] p. **Korowód.**

1. Kurowy przym. od **1. Kur.**

2. Kurowy 1. a. **Kurny** przym. od **2. Kur,** *koguci:* Głos K. Groch. †Kamień K. p. **Kapłuni. 2.** †Kurowa śklenica = *wielka, duża, kufel duży,* wilkom. Kn. Rozgardjas ledwie wstawszy, duszkiem idą kurowe. Drużbicki *(=kurowe śklenice).*

†**Kurowy** przym. od †**Kur.**

Kurp, pia, lm. **pie 1.** a. **Kurpiel** = a) a. w lm. [**Kurtie**] *łapeć, chodak pleciony z łyka, kierpec:* Wieśniacy litewscy po większej części i teraz w kurpiach chodzą. Błaż. Zamiast obuwia rodzaj kurpiów i indyjskich mokasynów. Krasz. Zmarszczył się, jak stary K. Prz. b) *trzewik znoszony, podarty; stary but.* **2.** †pog. *żołnierz miejski w łapciach, milicjant.* **3.** a. **Kurpiarz, Kurpiak** *wieśniak, chodzący w kurpiach, z okolic Myszyńca, Ostrołęki, puszczy Kampinoskiej,* Puszczak: Strzela jak K. Prz. **4.** *rodzaj tańca u Puszczaków (mieszanina kujawiaka z mazurem).* Pol. Zdr. **Kurpik.** Zgr. **Kurpisko.** <Zap. Lit. kùrpe=trzewik>

Kurpi p. **Kurpiowski:** K. ród — dzielny lud. Prz.

Kurpiak, a, lm. **i** p. **Kurp.** Mrong.

Kurpianka, i, lm. **i** forma ż. od **Kurp:** Drogę mu zachodzi Kurp z dwiema Kurpiankami. Krzyw.

Kurpiarz, a, lm. **e** p. **Kurp:** Uważali to sobie za ujmę, że do Kurpiarzów muszą jeździć na sądy. Gac. Wszyscy tu nosili kurpie, obecnie Jagodzianie wstydzą ś. „kurpiów," sąsiedzi bowiem drwią z ich konserwatyzmu, zowiąc ich Kurpiarzami. Wasilewski.

[**Kurpiecki**] p. **Kurpiowski.**

1. Kurpiel, a, lm. **e** p. **Kurp:** Ludzie wiejskie nie potrzebują szewców, używając kurpielów, chodaków. Petr. Zgr. **Kurpielisko.**

2. Kurpiel, a, lm. **e**=**Karpiel** pod **1:** Kurpiele, brukiew, kwaki, rzepa podługowata. Ład.

Kurpielisko, a, lm. **a** p. **1. Kurpiel:** Dziadku! dzwonią. — Nie słyszę. — Dziadku, grają! — Podajcież mi kurpieliska, bo polecę do karczmiska. Prz.

[**Kurpieski**] p. **Kurpiowski:** Kolęda kurpieska.

Kurpik, a, lm. **i** p. **Kurp:** a) Wziąłeś mię od matki w czerwonych trzewikach, teraz mnie odsyłasz w lipowych kurpikach. Kolb. Przysed bez kurpika, bez trzewika. b) Straż marszałkowska, Węgrzy, czyli tak zwani od ludu kurpiki, łapali złodziejów. T. K. c) Poskromienie swawolnych i buntowniczych Kurpików w ziemi Łomżyńskiej. Vol.

[**Kurpioński**] p. **Kurpiowski:** Mają oni (Puszczaki) swoją własną kurpiońską kolędę. Pol.

Kurpiowski, Kurpi, [**Kurpiecki, Kurpieski, Kurpioński**] przym. od **Kurp:** Żywioł K. Krzyw.

Kurpisko, a, lm. **a** p. **Kurp:** Buciki wdowuleńkom, a kurpiska babkom.

Kurs, u, lm. **y** a. **a 1.** × w lm.: Kursa = *gonitwy, biegi, wyścigi:* Kursa konne. **2.** *jednostka przy obliczaniu drogi przebytej:* Zapłacić posłańcowi za K. Zrobił dwa kursy dorożką, tramwajem. Przen.: To porządny K. drogi! *(=kawał,* gm. *sztuk).* **3.** a. †**Kurencja** *obieg, bieg, krążenie:* Puścić w K. Wycofać monetę z kursu. Przen.: Puścić co w K. = *podać dalej, puścić w poczet; rozgłosić:* Puścić w K. nowinę, plotkę. Dla skrócenia czasu puszczał raz po raz w K. kieliszek. Jeż *(= w kolej).* **4.** *cena handlowa a. giełdowa pieniędzy i papierów publicznych, weksli:* Sprzedać, kupić, płacić papiery podług kursu, po cenie kursu. Podnieść, podwyższyć, wyśrubować K. papierów. K. spada, podnosi ś. a. idzie w górę. Notować K. na giełdzie. Papierowa moneta utrzymała ś. w kursie. Skarb. Jakże miały mieć dobry K. te bilety? Skarb. Przen.: Te opinje dzisiaj pospolity K. mają. Przen. *kierunek, charakter polityki, zastosowany do chwili bieżącej:* Nieokreśloność politycznego programu z kursu nowego. Jak po Bismarcku, tak po Crispim musi być zmieniony K. polityki wewnętrznej. **5.** *zakończony w sobie wykład jakiejś nauki, szczeg. do przejścia w pewnym czasie:* K. chemji, anatomji, matematyki. Przejść K. K. litografowany, pisany *(=notatki z wykładów profesora).* Mickiewicz zamienił swój K. w kolegjum francuskim na wykład mesjanizmu. Chm. Na odczytach w kolegjum francuskim Mickiewicz podczas drugiego kursu nie występował jeszcze wyraźnie z propagandą. Chm. **6.** *rok nauki w wyższym zakładzie naukowym:* Byłem już wtedy na trzecim kursie. Przejść na wyższy K. Ostatni K. **7.** *ogół studentów, słuchających jednego kursu:* Dziś zdaje egzamin trzeci K. **8.** w lm.: Kursa=a) *uniwersytet, akademja, wog. wyższy zakład naukowy, studja:* Chodzić na kursa. Skończyć kursa. b) *instytucja naukowa, w której odbywają ś. wykłady jakiejś nauki; lekcje zbiorowe:* Kursa handlowe, prawne, felczerskie, akuszerskie. Zdr. **Kursik.** <Łć. cursus>

Kursal, u, lm. **e, Kurzal, Kurhaus, Kurhauz** *dom z salami do zabaw, koncertów i t. p., dla osób leczących ś. w miejscach kąpielowych:* Na ławie przed kursalem siedzą właśnie w cieniu kasztanów. Krasz. Zabranie znajomości wynikło ze spotkań na kurytarzu, w kursalu, na przechadzce i w kąpieli. Jeż. <Nm. Cursaal>

!**Kursalon, u,** lm. **y** *bawialnia kąpielowa, sala do użytku gości w zakładach kąpielowych.* <Nm. Cursalon>

Kurscetel, tla, lm. **tle** han. p. **Cedula.** <Nm. Courszettel>

Kurs-galop, u, lm. **y** p. **Kurc-galop.**

Kursik, u, lm. **i** p. **Kurs.**

[**Kurski**] p. **Kurzy**: Kurskie ziele p. **Srebrnik.**

× **Kursor, a,** lm. **owie 1.** *biegun, szybki posłaniec pieszy, kurjer, listonosz pocztowy:* A gdy ś. rozchodzili z izby swej, trafił Kazimirski na kursora wrocławskiego i listy mu pobrał. Biel. J. **2.** lm. **y** a. † **Kursyr** *koń wyścigowy, wyścigowiec; koń do biegu.* <Łć. cursor>

Kursorja, i, lm. **e** p. **Kurenda**: Straszliwa przyszła K., smutną nowiną wszyscy ś. strwożyli. Auszp. <Z Łć. cursorius dosł. = biegowy>

× **Kursorować, uje, ował** *być kursorem.*

× **Kursorowanie, a,** blm., czynność cz. **Kursorować.**

Kursoryczny wykład = *czytanie jakiej rzeczy naukowej, nieprzerywane objaśnieniami.* <Łć. cursorius dosł. = biegowy>

Kursować, uje, ował 1. × *krążyć, chodzić, przechadzać ś.:* Zacząłem K. po sali, która coraz gęściej ś. napełniała. Rzew. **2.** *odbywać kursy, jeździć:* Pociągi kursują tu bardzo często. Statki kursują po Wiśle. Powozy, tramwaje, dorożki kursują po mieście. **3.** (o monecie) *mieć kurs, być w obiegu:* Naówczas kursowały tylko same pieniądze zagraniczne. Nar. Strata prawie połowy całej wartości bilonu w kraju kursującego. Skarb. **4.** przen. *krążyć, obiegać, chodzić, przechodzić z ust do ust a. z rąk do rąk:* Pogłoska kursuje. Utwory te krążyły w odpisach, pomiędzy innemi kursował także poemacik jeden. Jeż. <Łć. cursare>

Kursowanie, a, blm., czynność cz. **Kursować.**

Kursownik, a, lm. **i** *rodzaj statku wodnego:* Nasze kursowniki skonfiskowały statki grabieżcze w pobliżu wysp Komandorskich.

Kursowy przym. od **Kurs**: Kartka kursowa = *kurscetel, karta wykazująca kurs papierów publicznych, monet, weksli, akcji w danej chwili.*

[**Kurstać, a, ał**] p. **Korsać**: Wkrótce bratowe znów K. zaczęły: „Idź, Piecuchu, drew narąbać." Gliń. J. <Lit. kùrstyti dosł. = rozdmuchywać>

[**Kurstanie, a,** blm.] czynność cz. **Kurstać.**

† **Kursyr, a,** lm. **y** p. **Kursor**: Na parepki, kursyry a. badawie wędzidła mają być wielkie wedle miary gęby ich. Dor.

Kursyw, u, blm. p. **Kursywa**: Dopiski późniejsze wyróżnia słusznie wydawca kursywem; czasem jednak nie używa kursywu. Łag.

Kursywa, y, blm., **Kursyw 1.** *rodzaj pisma: szybkie, ukośne pismo.* **2.** druk. *druk pochyły, naśladujący pismo.* <Śr. Łć. cursiva>

Kursywiany przym. od **Kursywa**: Czcionka kursywiana.

† **Kurśnirz, a,** lm. **e** p. **Kuśnierz.**

Kurta, y, lm. **y 1.** a. [**Kurcica**] *suknia kusa, marynarka, spencer:* Chadzali w karazjowych kurtach białych a czerwonych delurach. Star. Na podróż ma strój inny: szerokie rajtuzy i kurtę, której poły, podpięte na guzy, można zakasać a. spuścić na kolana. Mick. Przen.: Skroić komu kurtę = *obić go, oporządzić.* Wszystko ś. gotowało, aby mi kurtę wykroić. Rzew. **2.** × *człowiek ubrany w kurtę.* Troc. **3.** × żart. *uczeń szkół pijarskich, tak zwany od krótkiego płaszczyka.* Goł. **4.** a. [**Kurty**] (o zwierzęciu, szczeg. o psie kundlu) m. (2 pp. lm. ów) i ż. *kusy, kusa, z uciętym ogonem:* Brytan nie wstanie na lada drobnych psów szczekanie i kurtów bojaźliwych. Tw. Kurtą uczynić = *uciąć ogon.* Troc. Ruszyłeś rozumem, jak K. ogonem. Pim. (= *jak martwe cielę ogonem*). **5.** [K.] = a) *istota mała, kusa.* b) *człowiek, któremu brakuje palca u ręki lub nogi.* c) *nazwa kury.* d) a. **Kusy** myśl. *zając, kot, szarak.* e) *ogonek.* f) a. [**Lufa, Pluder**] *przezwisko Niemca.* Zdr. **Kurtka, Kurteczka,** m. **Kurtuś,** [**Kurdyś**]. Zgr. [**Kurcica**]. <Łć. curtus = kusy>

Kurtaczek, czka, lm. **czki** zool. (pitta) *ptak z rzędu owadożernych.* <?>

× **Kurtać, a, ał** *gromić, łajać:* Groźno mnie kurtali, pijanemi będąc. Karp. <? = nazywać Kurtą ?>

[**Kurtać, a, ał**] *taczać.* <?>

[**Kurtak, u,** lm. **i**] *sukmanka, sukmanka z kapiszonem:* Ubiór ich jest krótki, rodzaj kurtaku. Lel. <p. Kurta>

! **Kurtaksa, y,** lm. **y** *opłata za pobyt w miejscach kąpielowych, leczniczych.* <Nm. Curtaxe>

× **Kurtanie, a,** blm., czynność cz. × **Kurtać.**

[**Kurtanie, a,** blm.] czynność cz. [**Kurtać**].

Kurtaż, u, lm. **e,** × **Kurtaża** *wynagrodzenie meklerów przy kupnie i sprzedaży towarów.* <Fr. courtage>

× **Kurtaża, y,** lm. **e** p. **Kurtaż.**

Kurteczka, i, lm. **i** p. **Kurta**: a) Chłopczyk włożył kurteczkę. b) Często mały K. dotrzymuje wilka. Koch. W.

Kurtie, i, blp.] p. **Kurp.**

Kurtjer, a, lm. **rzy** *faktor, stręczyciel, agient.* <Fr. courtier>

Kurtka, i, lm. **i** p. **Kurta**: Myśliwi na pokoje jeszcze nie wchadzali; musieli po komnatach odmieniać swą odzież, nie chcąc wnijść do dam w kurtkach. Mick. [Já cy kurtkę sprawię!]

Kurtodrozd, a, lm. **y** zool. (timalia) *ptak z rzędu owadożernych.* <Kurta + Drozd>

Kurtuazja, i, lm. **e** *wytworna grzeczność, galanterja, dworskość, rycerskość:* Wojewodzina zaledwie maleńki krok naprzeciw małżonka uczyniła, a ten z kurtuazją rękę małżonki ucałował. Byk. Watażka z pewnym rodzajem kurtuazji zawołał, zwracając ś. do niej: „Siedź cicho, wrócisz do domu!" Rol. Pośpiech był raczej dziełem kurtuazji dla zaprzyjaźnionych mocarstw. <Fr. courtoisie>

Kurtuazyjny przym. od **Kurtuazja**: Miasto starostwa poczęstował go K. Walery szpadą i włoskim puginałem.

Kurtumwizum nieod. **1.** *przyślepy, krótkowzroczny, niedaleko widzący, niedowidzący.* **2.** przen. *niedomyślny, nieprzezorny.* <Łć. późn. curtum visum = krótkowzroczność>

Kurtuś, a, lm. **e** p. **Kurta**: Jeszczem nie zajrzał psu nigdy niczego, lecz kurtusiowi muszę zajrzeć tego, że z panią sypia. L.

[**Kurty, ego,** lm. **y**] p. **Kurta.**

Kurtyna, y, lm. **y, Kortyna,** † **Koltryna 1.** w teatrze, *zasłona, oddzielająca scenę od widowni:* Spuścić, podnieść kurtynę. K. zapadła, koniec widowisku. Kam. **2.** *zasłona, kotara:* Niektórzy śmielsi przez drzwi otwarte i tylko kurtyną z kobierca oddzielone od antykamery zaglądali do dalszych pokojów. Krasz. Przeszedł namiot jak długi i zapuścił kurtynę. Krasiń. Przen.: Wicher przesłoni ich kurtyną z popiołów. Krasiń. Zasuwała ś. K. chmur. Krasiń. **3.** a. **Zasłona, Łączna** woj. *ściana wału między dwoma narożnikami.* Zdr. **Kurtynka.** <Fr. courtine>

Kurtynka, i, lm. **i** p. **Kurtyna.**

Kurtynowy przym. od **Kurtyna.** Woj.: Punkty kurtynowe.

Kurtyzacja, i, lm. **e** p. **Kurtyzowanie.**

× **Kurtyzan, a,** lm. **owie** = **Kortezanin** pod 3: Rzuciéby to, a weselszą piosnkę zanucić. — To ją chyba K. zanuci. Krasz. <Fr. courtisan>

× **Kurtyzana, y,** lm. **y** p. **Kurtyzanka:** Taka, co ś. oddaje pierwszemu lepszemu, kurtyzaną jest. Jeż. To urocze „kocham" spadło białą perłą z oczu wdowy, lub śmiało ś. purpurą na ustach kurtyzany. Zap. <Fr. courtisane>

× **Kurtyzanka, i,** lm. **i,** × **Kurtyzantka,** × **Kortezanka,** × **Kurtyzana** *nierządnica, prostytutka, dama z półświatka:* Pilniej mu, aniżeli do rzeczy publicznej, do jakiejś tam kurtyzanki weneckiej. Jeż.

† **Kurtyzanować, uje, ował** p. **Kortezjować:** Musimy ś. sami kręcić, K., zabiegi czynić. Koss.

† **Kurtyzanowanie, a,** blm., czynność cz. **Kurtyzanować.**

× **Kurtyzantka, i,** lm. **i** p. **Kurtyzanka:** K. wenecka Żuljeta bluznęła mu w oczy ciężką dla mężczyzny obelgą. Spas.

Kurtyzować, uje, ował *robić kurtą, obcinać ogon:* Psy K. Jord. K. konie = *anglizować.* <Now. z Łć. curtus = kusy>

Kurtyzowanie, a, lm. **a, Kurtyzacja** czynność cz. **Kurtyzować.**

[**Kuruce, ów,** blp.] *przekręcona nazwa ludowa jakiegoś pułku wojska austryjackiego:* Pięciu kuruców z proce kamieniami zabili. <Węg. kuruc = żołnierz Rakoczego, z Łć. crux = krzyż, więc niby krzyżak>

[**Kuruchna, y,** lm. **y**] p. **Kura.**

Kuruk, a, lm. **i** *arkan tatarski do łapania koni.* <Tat. kuruk>

Kurulny, Kurulski *ściągający ś. do kurji:* Kurulne krzesło w starożytnym Rzymie było krzesłem honorowym rzymskich królów, a później konsulów, pretorów i edylów. <Łć. curulis>

Kurulski p. **Kurulny:** To byli wybrani — ojcowie narodu, ci zmarli na kurulskich krzesłach swoich. Krasz.

[**Kuruna, y,** lm. **y**] p. **Korona.**

Kurwa, y, lm. **y I.** a. † **Murwa,** [**Kuchna**] *nierządnica, wszetecznica, ladacznica, prostytutka; wog. kobieta rozwiązła:* Która chce być kurwą, nie pomoże warta. Prz. Pójdźże precz z kurwy synu, nie bywaj mi w domu. Zwr. M. K. ci mać! Troc. Łagodząc słowo K., Rysiński pisze: *murwa.* L. **2.** [K.] = a) (i o mężczyźnie): Wojtek, K., daj spokój bo będę krzyczała! b) *miejsce gołe na zagonie, niezasiane przez omyłkę:* Po zejściu zboża, gdy ś. w nim znajdzie K., jest prognostykiem, że któraś z dziewek we wsi skurwi ś. w tym roku. Zdr. **Kurewka,** × **Kurwiczka.** Zgr. **Kurwisko, Kurwiszon,** † **Kurwiszcze.** <KUR(W)>

Kurwaciemać nieod. złorzeczenie: *twoja matka kurwa, ty skurwysynie.* Troc. <Kurwa + Cię + Mać>

[**Kurwanek, nka,** lm. **nki**] p. **Kordyban.** < = Kurdybanek, sld. do Kurwa>

† **Kurwatura, y,** lm. **y** *pastorał:* Żołnierzom biskupim przysięgać sobie kazał i już kurwaturę nosić biskupią śmiał. Skar. W lewej ręce nie krzyż, ale K., w prawej księga otwarta. Nies. <Łć. curvatura>

Kurwiarka, i, lm. **i,** † **Kurwogospodyni** *kobieta utrzymująca kurwy, przełożona domu publicznego, maciora, burdelniczka.*

Kurwiarski p. **Kurewski.**

× **Kurwiarstwo, a,** lm. **a** p. **Kurewstwo.**

Kurwiarz, a, lm. **e** p. **Kurewnik.**

× **Kurwiczka, i,** lm. **i** p. **Kurwa.**

Kurwić, i, ił I. dziewczynę, kobietę = *robić kurwą, sprowadzać z drogi cnoty:* Ten gach ją kurwi. Troc. **2.** † a. **K. ś.** *oddawać ś. kurewstwu, łajdaczyć ś.:* Po zamtuzach kurwi. Troc.

Kurwienie, a, blm., czynność cz. **Kurwić.**

Kurwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Kurwić ś.**

Kurwignat, a, lm. **y** pog. *przezwisko kurwy:* Ty kurwignacie! <Kurwi + Gnat>

† **Kurwigospodarz, a,** lm. **e** p. **Kurewnik.** <Kurwa + Gospodarz>

† **Kurwiogospodarz, a,** lm. **e** p. **Kurewnik.**

Kurwisko, a, lm. **a** p. **Kurwa.**

† **Kurwiszcze, a,** lm. **a** p. **Kurwa:** Tak K. oszuka nieboraka męża. Klon.

Kurwiszon, a, lm. **y** p. **Kurwa.** <Żart. dodanie postaci niby Fr.>

† **Kurwogospodyni, i,** lm. **e** p. **Kurwiarka.** Mącz. <Kurwa + Gospodyni>

[**Kury, ów,** blp.] *konkury, umizgi, zalecanki:* Palić K. do panien *(= smalić cholewki, stroić koperczaki).* <Fr. cour>

[**Kuryca, y,** lm. **e**] p. **Kura.**

[**Kurych**] nieod. *śmiały, odważny, butny, czupurny:* Mały, ale K. K. baba. <Nm. [kurrig]>

[**Kuryj, a,** lm. **e**] p. **Kurzeja.**

Kuryjny p. **Kurjalny.**

Kurytarz, a, lm. **e** p. **Korytarz.** Zdr. **Kurytarzyk.**

Kurytarzowy p. **Korytarzowy.**

Kurytarzyk, a, lm. **i** p. **Kurytarz.**

Kurz, u, lm. **e** *gęsty pył, proch wznoszący ś. w powietrze i osadzający ś. na różnych przedmiotach:* Zbroica czarna bez znaku pianą i kurzem okryta. Od. Pościerać kurze na meblach. Zetrzeć, strzepać K. Otrzepać co z kurzu. Kłęby, tumany kurzu. × K. węgli = *miał węglowy.* K. węgli zowią węgle drobniuchne a. proch, na który węgle są starte. Os. J. <KUR>

× **Kurzacz, a,** lm. **e** *węglarz:* Że drzewa dają złe węgle, czasem przyczyną być może nieumiejętność węglarza czyli kurzacza. Os. J.

[**Kurzaja, i,** lm. **e**] p. **Kurzeja.**

Kurzajka, i, lm. **i I.** bot. p. **Kurzawka. 2.** [K. a **Kurzejka, Kurzawka, Kokoszanka, Kokosianka, Kokoszajka, Kokosiajka, Kurza pizda, Kurza dupa, Kurza dupka**] lek. (verruca) *brodawka rosnąca na rękach przeważnie u osób młodych, często w wielkiej liczbie.* <Od Kura>

[**Kurzak, a,** lm. **i I.** a. [**Kurzyłyk, Kurzec**] *ten, co kurzy fajkę, pali papierosy, ćmi cygara, palacz, fajczarz, fajkarz.* **2.** w lm. p. **Kurzy.** <KUR>

Kurzal, u, lm. **e** (kur-zal) p. **Kursal.**

Kurzawa, y, lm. **y I.** *kurz gęsty zrywający ś. kłębami, unoszący ś. nakształt dymu:* Skąd to kozak przypędził, że taka K.? Malcz. Wzniosła ś. kłębami K. Syrok. Obłok gęstej kurzawy rozpędzonych na koniach otacza. Węg. Na pozłoconym kurzawy tumanie, która do dębu ze słońcem ś. wkradła. Słow. Zgrzytali, tarzając ś. w kurzawie. Krasiń. Wchodzi goniec kurzawą okryty. Słow. *(= kurzem, pyłem).* [Z ksiożek kurzawe śmiotać]. K. mączna w młynach = *omieciny, stochmal,* [k u r z y n a]. **2.** a. [**Kurzawica, Kurzyca**] *zawierucha, zawieja, zamieć, zadymka.* **3.** przen. *zawierucha, burza, zamęt:* Żołnierz marsowe kurzawy znosi i zdrowie na szańc odważa dla sławy. Kulig. **4.** † K. mokra = *mgła, para, gaz, wyziewy, wapory:* Słońce wyciąga z morza kurzawy wilgotne. Trzyc. Od żołądka wszystkie kurzawy z niestrawności ś. rodzące, prosto do głowy idąc, boleści jej przynoszą. Sak. **5.** † *dym, kadzenie, kurzenie:* Ofiarować będziesz Bogu wieczną kurzawę abo tymjama chwały. Birk. Bogatą kurzawą wonnego kadzidła. Otw. Kurzawy pachnące. Mor. A. *(= kadzidła).* **6.** † lek.

okadzanie, nakadzanie, szczeg. cynobrem rzuconym na żarzewie. Ocz. Zgr. **Kurzawisko, Kurzawica.** <KUR>

Kurzawica, y, lm. **e** p. **Kurzawa.**

Kurzawisko, a, lm. **a** p. **Kurzawa:** Ciemne wznosi ś. K., ukazują ś. jak las gęste dzirydy. Stasz.

Kurzawka, i, blm. **1.** *piasek miałki, lotny, pędzony wiatrem a. wodą.* **2.** *woda podziemna z piaskiem, zalewająca kopalnie a. dobywająca ś. w głębi gruntu przy wybieraniu ziemi:* W kopalni wybuchła tak zwana przez górników K., która zalała szyby z niesłychaną szybkością. **3.** bot. = a) a. **Kurzajka** (bovista) *roś. z gromady grzybów, z rodziny purchawkowatych.* Gatunki: K. czarniawa, u ludu Kurzawka, Purchawka (b. nigrescens). K. ołowiana (b. plumbex). b) p. **Purchawka.** c) *śnieć pyłkowa,* głownia (ustilago carbo). <KUR>

[**Kurzawka, i,** lm. **i**] p. **Kurzajka.**

†**Kurzawnia, i,** lm. **e,** †**Dymnica** *łaźnia.* Mącz.

†**Kurzątko, a,** lm. **a** p. **Kurzę.** Mur.

[**Kurzec, rzca,** lm. **rzcy**] p. **Kurzak.**

†**Kurzeja, i,** lm. **e,** [**Kurzeja, Kurzaja, Kurejek, Kuryj, Kurzélc**] *kura piejąca i nie niosąca ś., rodzaj hermafrodyty:* Nie bóżże ś. tyrana żaden kaznodzieja, chyba że pół koguta, pół kury K. Pot. Znać co kogut, co kapłun i K. Pot. <Od Kura>

Kurzejec, jca, lm. **jce** żart. *kapłon:* Wasza Książęca Mość skrupułami nadziany, jak pieczony kapłon kaszą... książę K., książę K.! Cha! cha! Sienk.

Kurzejek, jka, lm. **jki 1.** *wedle podania ludowego bazyliszek zabijający swym wzrokiem, wylęgły z jaja, które zniósł stary kogut.* **2.** [K.] *jakiś grzyb jadowity.* <Od 2. Kur>

Kurzejka, i, lm. **i** bot. p. **Purchawka.** <KUR>

[**Kurzejka, i,** lm. **i**] p. **Kurzajka.** <Od Kura>

[**Kurzel, a,** lm. **e**] *kogut:* Trzech kurzelowie zapiali.

[**Kurzélc, a,** lm. **e**] p. **Kurzeja.**

[**Kurzelica, y,** lm. **e**] *narost drzewny.*

Kurzenie, a 1. blm., czynność cz. **Kurzyć:** Pozwala warzenia piwa i kurzenia gorzałki. Rol **2.** †lm. **a** *kadzidło:* Palił Aaron na ołtarzu K. wonne. Bud. <KUR>

×**Kurzeniec, ńca,** lm. **ńce 1.** p. **Kurnik:** Przy kurzeńcu trzeba dla kur suchego miejsca. Trzyc. **2.** [K. a. **Kurzyniec**] *pomiot kurzy.* <Od Kura>

Kurzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kurzyć ś.**

Kurzeniowy, Kurzenny przym. od **Kurzeń:** Szop kramnych było kilkadziesiąt i dzieliły ś. na kurzeniowe i gościnne. Sienk.

Kurzenny p. **Kurzeniowy:** Rycerstwo zajęło ś. opatrywaniem poległych, żali pomiędzy niemi nie nachodzi ś. jaki starszy K. a. herszt. Kaczk. Kozak K.

Kurzeń, a, lm. **e, Kureń, Koreń 1.** [K.] = a) *miejsce nad rzeką, gdzie suszą ryby.* b) *chata w pasiece w lesie a. pod lasem dla pobereżników a. gajowych.* c) *chata stawiana jako lazaret dla owiec i bydła.* **2.** = a) a. bł. ×**Korzeń** *stanica kozaków zaporoskich, miejsce, gdzie czasowo rozbijali swe namioty, obóz kozacki.* b) w lm. przen. *namioty, baraki kozackie:* Kurzeniami nazywają chaty poziome kozackie, z których dym, nie mając dla siebie oddzielnego otworu, wychodzi całą powierzchnią słomianego dachu. Gosz. c) przen. *pułk kozacki.* <Ukr. kureń>

[**Kurzę, ęcia** a. **éca,** lm. **ęta** a. **ąta,** 3 pp. **ętom**] p. **Kurczę.** Zdr. [**Kurzątko**].

[**Kurzęcina, y,** blm., **Kurzyna, Kurzęcizna, Kurzęczyzna**] *mięso z kury a. z kurczęcia.*

[**Kurzęcizna, y,** blm.] p. **Kurzęcina.**

[**Kurzęczyzna, y,** blm.] p. **Kurzęcina.**

[**Kurzlawa, y,** lm. **y**] *największa izba w chałupie.* <KUR>

†**Kurznik, a,** lm. **i** p. **Kurnik:** Jako Hiszpan mówi: Każdy kurek śmielej w swoim kurzniku śpiewa. Prz.

[**Kurzny**] p. **2. Kurny:** Kurzna chałupa.

Kurzonogi *mający kurze nogi.* Mącz. <Kurzy + Noga>

Kurzonogowaty bot.: Rośliny kurzonogowate p. **Portulakowaty.**

[**Kurzopłoch, a,** lm. **y**] *mieszaniec koguta z głuszcem.*

Kurzoślep, u, lm. **y 1.** bot. p. **Kurzyślad. 2.** lek. p. **Kuroślep.**

Kurzoślepy *dotknięty kuroślepem:* Kurzoślepe pokolenie.

Kurzować, uje, ował *obsypywać dół węglarski piaskiem drobnym a. kurzem z węgli.* <KUR>

Kurzowanie, a, blm., czynność cz. **Kurzować.**

[**Kurzowiny, in,** blp.] *przenosiny, przeprowadzka, zmiana mieszkania:* Sprawić K. = *oblać przenosiny, wyprawić ucztę z powodu zmiany mieszkania.* <?>

Kurzy, [**Kurski**] **1.** przym. od **2. Kur** a. od **Kura:** Kurze jaje. Kurze łajno. Kurza grzęda. Kurza noga, kurza stopa = kura na obiciach w pokoju zamku krakowskiego, skąd przysłowie: przybyło dnia na kurzą stopę, to jest w dzień św. Łucji, gdzie ś. cień od promieni słonecznych począł tam pokazywać. Przyb. Przen.: Póki Pan Bóg króla, pana mego, w Krakowie na kurzej nodze, gdzie ojcowie przodkom jego kłaniali, nie posadzi, ja nigdy wesół nie będę. Orzech. (= *w części zamku krakowskiego, w której jest kurza stopa, kurza noga).* Przen.: Kurze serce = *zajęcze, tchórzliwe, bojaźliwe.* Kurza pamięć = *krótka, nietrwała.* [Kurzym krokiem] = *żółwim krokiem, powoli.* **2.** Kurza stopka = *część pewnego gatunku wędzidła.* **3.** [K.]: Kurza dupka = *brodawka przemijająca, potówka.* Kurza gdagda = *owoc trzmieliny* (evonymus europaea). K. gdak = *trzmielina (drzewo).* Kurze łapki = *pierwiosnek (primula veris).* K. mór p. **Kurzyślad.** Kurze nogi a. **Kurzaki** = *małe grzybki z wierzchem zmarszczonym, rosnące późną jesienią; rodzaj żółtych grzybów.* K. owoc, żart. = *jaja kurze.* Kurza pomłoka p. **Kuroślep.** Kurze patry = *krótki wzrok.* Kurzypatrz a. K. patrz p. **Kuroślep.** Kurze pazurki a. kurza stopka = *pierwiosnek* (primula veris). Kurza pizda p. **Kurzajka.** Kurze serce = *rodzaj trawy* (briza). **4.** bot.: = a) Kurza noga p. **Portulaka.** b) K. grzebień p. **Grzebionatka.** c) † Kurze jelito p. **Kurzyślep.** d) Kurza stopa p. **Proso.** e) Kurze ziele p. **Srebrnik.** f) Kurza nóżka = *nazwa ludowa grzyba: pieprznik jadalny* (cantharellus cibarius). g) Kurza stopa a. noga = *nazwa ludowa grzyba: mglejarka popielata.* **5.** lek.: Kurza ślepota a. [K. patrz] p. **Kuroślep.** † Kurze dupy = *narośle około otworu stolcowego,* szyszkowiny (condylomata). [Kurza dupa a. kurza dupka] p. **Kurzajka.** † Kurze oka = *nagniotki, odciski na nogach:* Brodawki czyli ćwieki na nogach po staropolsku kurzemi okami zowią. Syr. **6.** org.: × Klawjatura kurza p. **Klawjatura. 7.** zool.: Gołąb K. florentyński p. **Gołąb.** <Od Kura>

[**Kurzyca, y,** lm. **e**] p. **Kurzawa.**

†**Kurzyca, y,** lm. e p. **Kura:** Kurzyce białe, czarne, jarzębate. Stryjk.

× **Kurzyciel, a,** lm. e *ten, co kurzy, palący, palacz:* K. tutuniu. L. <KUR>

× **Kurzycielka, i,** lm. i forma ż. od **Kurzyciel.**

[**Kurzyczka, i,** lm. i] p. **Kura.**

Kurzyć, y, ył 1. *robić kurz, robić kurzawę:* K., zamiatając, cwałując na koniu. **2.** co = *okrywać kurzem.* **3.** × *kurzyć ś., parować:* Ciepła krew kurzyła. Wor. Kurzące wonnie imbryki blaszane. Mick. **4.** *dymić, kopcić, podkurzać, okadzać, podkadzać, kadzić:* Kazał go przywiązać i, nagarnąwszy plugawego śmiecia, kazał pod nim K., aż ledwie żyw został. Wer. Nie będziesz przed Panem kurzył żadnym innym kadzeniem. B. B. K. pszczoły, lisy, borsuki (= *wykurzać).* Przen.: × K. komu pod nos = *finfy mu pod nos puszczać, lekceważąco ś. z nim obchodzić:* Brat, swat czasem gospodarzowi pod nos kurzą. Falib. Turczyn nieraz cesarzowi zwykł finfy K. Leszcz. **5.** przen. żart. *bździeć, puszczać bąki, smrodzić:* Ktoby, psiego zakrawając, pod nos kurzył, takiemu na dwór. L. **6.** *palić:* Węgle K., to jest palić. Os. J. Państwa ogniem kurzył. Papr. (= *obracał w perzynę, puszczał z dymem).* Kozacy aże pod nos samemu kniaziowi kurzyli, na co z okna patrzał, jak ognie gorzały. Biel. M. K. tytuń, fajkę, cygaro, papierosa = *palić, kopcić, ćmić, ciągnąć:* Nie będziesz kurzył fajki. Dyg. **7.** gorzałkę = *pędzić:* Podatek od gorzałek, które w miastach lub na wsiach na szynk kurzone bywają. Vol. Przy trunku i kurzonych likworach traktowali z sobą. Tw. **K. ś. 1.** zwykle nieos.: Kurzy ś., kurzyło ś. = *jest, był kurz:* Ucieka, aż ś. za nim kurzy. × Kurzy ś. proch. Kn. **2.** *okrywać ś. kurzem, być wystawionym na kurz:* Nie zamiataj teraz, bo ś. wszystko kurzy. Słyszę tętent na moście i kurzy ś. gościniec. Mick. **3.** a. × K u r z y ć = *dymić ś., parować:* Z komina ś. kurzy. Dawni rycerze, jak dzisiaj Bernardyni a. Kapucyni, nie mijali komina, z którego ś. kurzyło. Oss. Wszystka góra Synaj kurzyła ś., przeto, iż Pan zstąpił na nię w ogniu, i kurzył ś. z niej dym. Leop. Miecz jego krwią ś. kurzy. Kras. Gdy deszcz ma być, tedy góry przedtym kurzą ś. dla pary i wilgoty z nich pochodzącej. Trzyc. Jak Tatry przed burzą, sławą zagrzane łysiny ś. kurzą. Kras. Kurzy ś. z rzeki. Nieprzyjacielskie żelazo jeszcze ś. krwią naszą kurzy. Troc. Dym ś. kurzył z nosa Jego. Kochan. Łże, aż ś. za nim kurzy. Prz. Pijany, kurzy mu ś. z czupryny. Po bigosie i palonym krupniczku z łysin ś. kurzyło. Chodź. **4.** *tlić ś., iść z dymem, palić ś., gorzeć:* Ano ś. ojczyzna kurzy. Falib. (= *gore).* Kurzy ś. majętność, utraca ś., marnuje ś. Kn. <KUR>

[**Kurzydło, a,** lm. a] *drzewo spróchniałe, używane do podkadzania pszczół przy wybieraniu miodu.*

†**Kurzyka, i,** lm. i p. **Kokorzyka.** Mącz. <p. 2. Kur>

Kurzykłąs, u, lm. y bot. (polypogon) *roś. z rodziny traw.* <?>

[**Kurzyłyk, a,** lm. i] p. **Kurzak:** Tabacarzu, tytoniarzu, kurzyłyku! <KUR + ŁK>

[**Kurzymąka, i,** lm. i] żart. *młynarz.* <Kurzyć + Mąka>

[**Kurzymór, oru,** lm. **ory**] bot. p. **Kurzyślad.** <Kurzy + Mór>

Kurzyna, y, lm. y **1.** [K.] blm. p. **Kurzęcina:** Dziewka kury rzezała, bo ś. gości spodziewała; daj bratowa kurzyny. Kolb. **2.** *licha kura:* Ty Jasiu gęsine, já lada kurzyne. **3.** × w lm. p. **2. Kur.** <Od Kura>

[**Kurzyna, y,** lm. y] *kurz mączny, omieciny, stochmal.* Troc. <KUR>

Kurzyniec, ńca, lm. **ńce 1.** × p. **Kurnik.** Pot. **2.** [K.] = a) p. **Kurzeniec.** b) *roś. euphrasia.*

1. Kurzysko, a, lm. **a 1.** [K]. p. **Kura. 2.** *kura godna politowania.*

2. Kurzysko, a, lm. **a 1.** *stos materjałów tlejących, ognisko słabo palące ś.:* Zaledwie przed pierwszym podwórcem z koni zsiedli tuż przy owych kurzyskach z liści dębowych i piołunu, wysłani dworzanie ofiarowali ś. prowadzić go do Elżbiety. Krasz. **2.** bart. *próchno z drzewa rozżarzone, którym pszczoły podkurzają.* **3.** ogr. *ognisko z materjałów dużo dymu dających, zapalane w obawie wiosennych nocnych przymrozków.* <KUR>

Kurzyślad, u, lm. **y, Kurzyślep, Kurzoślep, Kuroślep,** [**Kurzymór, Kurzy mór**] bot. (anagallis) *roś. z rodziny pierwiosnkowatych.* Gatunek: K. p o s p o l i t y a. c z e r w o n y, zwany dawniej M u s z e s t r z (a. arvensis): To K. po raz drugi w tym roku kwitnie i miejscami tak gęsto koralowe gwiazdki na ściernisko sypie, że aż pali ś. ono w ich czerwieni. Orzesz. <Kurzy + Ślad>

Kurzyślep, u, lm. **y 1.** bot. = a) p. **Kurzyślad.** b) *pospolita nazwa rośliny: muchodrzew właściwy* (stellaria media). c) †K. drugi a. †K u r z e j e l i t o, p t a s z a m i ę t a, m o k r z e c, m u s z e k (p. Mokrzycą) (alsine). **2.** lek. p. **Kuroślep.** <Kurzy + *Ślep>

× **Kurzytata, y,** lm. **owie** p. **1. Kokosznik.** <Kurzy + Tata>

1. †**Kus, u,** lm. **y 1.** *kęs.* Troc. **2.** *kawał = figiel, psi figiel, psikus, sztuczka, szpas:* Gdy już czas niemały naśmiewał ś. z starych, poprzestawał swych kusów onych złych zuchwałych. Papr. Oddać komu K. L. Uczynić komu K. Troc. Udziałać K. L. <Czes. kus>

2. †**Kus, u,** lm. **y** p. **2.** †**Kusz:** Sabla w K. oprawna. Ust. cen. <Zap. z Czes. kůže (S. Pol. koża) = skóra; por. Koszka>

[**Kusać, a, ał**] *kąsać.* <Jeżeli nie Pol. *ku^n^sać, to Czes. kousati, a. Ukr. kusaty>

Kusajda, y, lm. **y** m. i ż. **1.** *człowiek małego wzrostu, malec,* k u s a f e j d a. **2.** [K.] *kuso ubrany a. ubrana.* <Od Kusy>

[**Kusajdka, i,** lm. i] *kurtka, krótkie ubranie.*

Kusak, a, lm. **i 1.** [Kusaki, lm., k u s e d n i] *zapusty, ostatki.* **2.** zool. (tinamus) *ptak z rzędu kur.* <Od Kusy>

1. [**Kusal, a,** lm. **e**] pog. *nos, nochal.*

2. [**Kusal, a,** lm. **e**] p. **Kusy.**

× **Kusamat, u,** lm. **y** = **Kasanat:** Czerniecki pisze o szczuce jednej całkiem nierozdzielnej, nierozkrajanej, w której jest smażona głowa, warzony ośrodek do rosołu a. kusamatu, i pieczony ogon.

[**Kusanie, a,** blm.] czynność cz. **Kusać.**

[**Kusek, ska,** lm. **ski**] *kawałek, kąsek.* Zdr. [**Kuścik**]. <p. 1. Kus>

Kusia, i, lm. **e** p. **Kuśka.**

[**Kusiać, a, ał**] p. **Kusznąć.**

[**Kusianie, a,** blm.] czynność cz. **Kusiać,** *całowanie.*

Kusica, y, lm. **e** p. **Kuśka.**

Kusiciel, a, lm. **e 1.** *ten, co kusi:* Zły duch K. **2.** †*mała kartauna:* Małe kartauny kusicielami zowią. Dek. **3.** [K.] *gra dziecięca:* Gra w kusiciela. <KUS>

Kusicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Kusiciel**: Kusicielką ich pycha. Krasiń.

Kusić, i, ił 1. †*doświadczać smakiem, kosztować, próbować.* Przen.: Krzyżacy przedsię znowu swego szczęścia kuszą. Kochan. **2.** przen. *poddawać próbie, wystawiać na próbę, doświadczać, tentować:* Kusi kto kogo w dobry abo zły obyczaj: w dobry, kiedy kto cnoty jego doświadcza; tak kusi nas Pan Bóg, aby jawne było Jego miłosierdzie; w zły, kiedy kto kogo do grzechu wiedzie. Karnk. Wola Boża opatrznie kusi wolę ich. Krasiń. Kusi Boga, kto grzeszy, aby wypróbować miłosierdzie Jego. †Kusili Panem Bogiem i poruszyli ku gniewu Pana. Wr. Fortuny dalej K. nie chcemy. Warg. **3.** przen. *wystawiać na pokusy, pobudzać, mamić, wzbudzać chętkę:* K. jest wzbudzać a. upodobanie, a. chęć do rzeczy zakazanej. Boh. J. Patrzno, co ją za licho kusi! L. Kobietki kusi chłopiec żwawy do zabawy. L. Coś mię kusi, aby tam iść (=*korci*). Wąż kusił Ewę. **4.** [K.] *pokutować, przeszkadzać:* Powiadał mi woźnica, że w tych gruzach kusi. Przen.: *nie spać w nocy, kołatać ś., markować.* **K. ś. 1.** o co = *próbować osiągnąć coś; kasując ś. na co, ubiegać ś.:* Nigdy ś. o to nie kuś, czemu nie zdołasz. Skar. Kto na swym nie przestawa, a coraz ś. kusi o nierówną, zawzdy być niewolnikiem musi. Szymon. Wtargnąwszy do Litwy, kusił ś. o kilka zamków, ale nic nie uczynił. Biel. M. Biada wiekom, jeśli gwałty niebożemi K. ś. będą o dóbr bożych łup. Krasiń. Choć to swoje, człek ś. kusi i pochwalić, co ś. godzi. Pol (=*usiłuje*). Nikt ś. wodza badać nie kusi. Len. Różne myśli miał, czyby prosić, czyby zmusić, lecz ś. na złe nie chciał K. Len. **2.** †o kogo = *czyhać, dybać, nastawać na kogo:* Ludzie nieżyczliwi zapalać ś. muszą, widząc na oko, że ś. próżno o mię kuszą. Kochan. Zawzdy ś. o nas kuszą, we dnie i w nocy. K. G. **3.** †o kogo = *mierzyć ś., próbować ś. z kim, stawiać ś. komu:* Kędy dziesięciu Arabów z włóczniami, tam trzydziestu Turków z muszkietami K. ś. o nie ledwie śmieją. Warg. <KUS>

[**Kusidło, a,** lm. **a**] **1.** *to, co kusi; kusiciel a. kusicielka, pokusa.* **2.** *strach, widmo, dusza pokutująca i t. p.:* W tym domu siedzi jakieś K. **3.** *istota mityczna latająca w czasie burzy i sprowadzająca pioruny, w którą zamienia ś. niechrzczone dziecko po śmierci.* **4.** *ptaszek wołowe oczko.*

Kusieczka, i, lm. **i** p. **Kuśka.**

Kusielec, lca, lm. **lce 1.** *malec, nieodrostek, kusajda; dzieciak w kusej koszulinie.* **2.** [K.] p. **Kusy.** <Od Kusy>

[**Kusierka, i,** lm. **i**] p. **Akuszerka.**

[**Kusin, a,** lm. **y**] *nazwa psa kudłatego* (może raczej kusego?).

Kusiuchno przys. od **Kusiuchny.**

Kusiuchny, Kusiutki, Kusiuteczki, Kusiuteńki *bardzo kusy, króciuchny.*

Kusiuteczki p. **Kusiuchny:** Miał kurteczkę kusiuteczkę. Wójc.

Kusiuteczko przys. od **Kusiuteczki.**

Kusiuteńki p. **Kusiuchny.**

Kusiuteńko przys. od **Kusiuteńki.**

Kusiutki p. **Kusiuchny.**

Kusiutko przys. od **Kusiutki.**

[**Kuska, i,** lm. **i**] *szyszka.* <?>

Kuskonina, y, blm., **Arycyna** apt. *alkaloid z kory chinowej cusco i arica.* <Z Fr. couscou (z języka kreolów Antyls.) = oczyszczone ziarna kukurydzy>

Kuso przys. od **Kusy: Młody kawaler, K.,** modno, opięto przybrany. Kras. K. obcięty, ostrzyżony. Z K. obliczonym budżetem puszczać ś. do kąpiel. Lam. K. koło niego, K. z nim (=*kiepsko, krucho*). K. z wami, Kiemlicze, i na gałęziach pokończycie! Sienk. Tak mu raz przyszło K. i niebezpieczno, że różne czynił wota pobożne. Chodź.

Kusość, i, blm. rz. od **Kusy**; *brak ogona:* Ogon też znacznie chartom pomaga do pędu, a pan K. uważasz za dowód dobroci? Mick.

Kusparyna, y, blm. apt. *alkaloid z kory angustury.* <Z niby Łć. nazwy rośliny cusparia>

×**Kuspis, u,** lm. **y,** [**Kuśper**] *przedmiot kusy, mały, drobny, szczupły.* <Zap. z Łć. cuspis = ostrze, żądło, rożen>

Kusso nieod. apt. (flores kusso) *kwiaty rośliny: hagenia abyssinica, środek przeciwko tasiemcowi.* <Z Abisyńs. kusso>

1. [**Kust, u,** blm.] *wikt.* <Nm. Kost>

2. [**Kust, u,** lm. **y**] *obchód na Zielone Świątki.*

Kuster, tra, lm. **try** zool. (accipenser schypa) *ryba, gatunek jesiotra.* Por. **Guszczer, Guszczera.** <Nm. Güster>

[**Kusterpki, pek,** blp.] *kosmyki (?):* Kozusek z kusterpkami. <?>

Kustodja, i, lm. **e 1.** ×*straż:* Resztę zdałem w kustodję poczciwego brata zakrystjana. Chodź. Skarbnica zakonna pod moją syndykowską zostanie kustodją. Chodź. Poznałem, że nietylko moje puzderko, ale i ja jestem pod kustodją pana Marcina. Chodź. **2.** *schowanie, miejsce do schowania:* K. do N. Sakramentu (= *cyborjum*). **3.** a. **Kustoszostwo** *urząd kustosza:* Łazów i Jedlnia oddały swoją dziesięcinę na uposażenie kustodji w kolegjacie sandomierskiej. Gac. Tak pańskiemu sercu przypadł do gustu, że do kantorji krakowskiej i kustodji gnieźnieńskiej, pieczęć mu mniejszą koronną powierzono. Nies. **4.** *kancelarja kustosza.* **5.** *część prowincji zależącej od prowincjała.* **6.** ×*djeta:* Lekarstwo bez kustodji. L. <Łć. custodia>

Kustosz, a, lm. **owie 1.** *zawiadowca, strażnik, przechowywacz:* K. bibljoteki, zbiorów sztuki, gabinetu. Kustoszowie skarby kościelne, to jest rzeczy na potrzeby ubogich abo księży, abo i drugich osób kościelnych naznaczone, chowali. Baz. **2.** w dawnej Polsce: *urzędnik, który miał dozór nad dochodami Rzpltej, strzegł skarbu i klejnotów koronnych:* Litwa do swego skarbca, na zamku w Wilnie złożonego, miała strażnika, kustosza, którego s k a r b n y m zwała. Nies. K., dozorca insygnjów królewskich, dodany w pomoc podskarbiemu ze stanu duchownego. Lel. **3.** K. kapituły = *prałat przy katedrze biskupiej.* **4.** K. klasztorny=*przełożony, mający nadzór nad kilku klasztorami, tworzącemi kustodję* (w zakonach św. Franciszka): Waść będziesz znowu gwardjanem w Nieświżu, waść w Bucławiu, waść w Wilnie kustoszem. Chodź. Waść, panie kochanku! — rzekł do mego księdza kustosza mińskiego — będziesz tu u mnie w Nieświżu gwardjanem. Chodź. **5.** lm. **e** a. **Sygnatura** druk. *cyfry porządkowe* (dawniej litery kolejne), *umieszczane u dołu pierwszej (czasem i trzeciej) stronicy każdego arkusza książki; tytuł, zwykle skrócony, tamże umieszczany; wyraz a. zgłoska* (dziś opuszczane), *znajdujące ś. pod ostatnim wierszem stronicy i wskazujące, od jakiego wyrazu lub od jakiej zgłoski zaczyna ś. stronica następna:* Kustosze czyli sygnatury są bardzo ważne dla drukarzy i introligatorów. <Łć. custos>

Kustoszostwo, a, lm. a p. **Kustodja:** Wmieszani byli w długi proces bibljoteki Ossolińskich, gdzie pod dyrekcją Słotwińskiego i kustoszostwem Komarnickiego miały ś. drukować liczne broszury i pamflety.

Kustoszowa, ej, lm. **e** *żona kustosza.*

Kustoszowski przym. od **Kustosz.**

†**Kustrać się, a ś.** a. **trze ś., ał ś.** i [**Kustrać ś.**] p. **Guzdrać ś.:** Pełgnie wstydem Paraska; wszystkie ś. zewłóczą, ta ś. kustrze nie kustrząc. Żebr. <GUZ(D)R/KUS(T)R>

†**Kustranie się, a ś.,** blm., [**Kustranie ś.**] czynność cz. **Kustrać ś.**

Kustrzebka, i, lm. **i, Bedłka kubkowa** bot. (peziza) *roś. z gromady grzybów, z rodziny kustrzebkowatych.* <Por. Kusterpki, Kostrubaty>

Kustrzebkowaty bot.: Rośliny kustrzebkowate (pezizacei) *rodzina grzybów właściwych z rzędu workowców.*

†**Kustrzyca, y,** lm. **e 1.** (os coccygis) *kuper ptasi, gastrzyca, guzica, huzica, kość ogożna, rząp'.* **2.** anat. p. **Ogonowy.** <Por. Gastrzyca i GUZ>

Kusy, †**Kęsy,** [**Guzy**] **1.** *krótki, krótko obcięty, szczeg. od spodu:* Ubranie kuse. Mizerna to wiewiórka, co ma ogon K. Pot. **2.** *z obciętym ogonem, nie mający ogona:* Liszka, nie mając ogona, radziła inszym, aby były takie kuse, twierdząc, iż ogon wzdłuż wyszedł z mody. Kraj. M. Kłótnia o kusego charta. Mick. Daleko K. (dom.: pies) zająca. Prz. *(=jedno drugiego ś. nie trzyma; jedno do Sasa, drugie do lasa).* **3.** *człowiek kuso ubrany:* Istny Niemiec, sztuczka kusa. Mick. **4.** przen. *szczupły, skąpy, niewielki, biedny, ograniczony, lichy:* Ojciec wyznaczył mu kusą pensję. Chorągwie bardzo kuse *(= oddziały niezupełne, źle okryte).* **5.** przen.: Kusa rada = *trudna rada, położenie bez wyjścia, krytyczne:* Co tu począć? kusa rada. Mick. Poskrobał ś. w głowę, ale kusa była rada. Dzierz. **6.** [Kuse dni] p. **Kusaki.** Goł. **7.** kol.: Kusa maszyna = *parowóz bez tendra.* **Kusy, ego** rz. = a) lm. **i** a. [**Kusielec, Kusal**] *djabeł:* Na sposoby ludzkie K. ma sposoby djabelskie. Jeż. b) lm. **e** myśl. *zając, kurta, szarak, kot.* <KUS>

Kusyna, y, blm. *proszek kusso przeciw soliterom:* O! znowu zażyła kusyny... Już z niej wyłazi soliter. Prus. <p. Kusso>

Kusz, a, lm. **e** *stawka w grze:* W trzech kuszach przegrał 30,000 rubli. W klubach codzień gierka na dość gruby K. Ładny K.! <Z Fr. couche dosł. = pokład, warstwa>

1. †**Kusz, a** a. **u,** †**Kousz,** †**Kauszyk,** [**Kowsz**] *naczynie do napoju, kubek, czasza, czara, puhar; czerpak:* K., metalowe naczynie do czerpania wody, które często wojenni ludzie nasi u pasa nosili, w pole wyciągając. Czart. A. Ocuciwszy ś. ujrzał chleb i K. wody. Skar. Z głowy nieprzyjaciela. K. do napoju, w srebro oprawiony, uczynił. Skar. Często ś. z sobą wadzili, a potym ś. jednając kuszem mleko pili. Zim. Pozłociste z starym winem kusze. Pot. Pić K. po kuszu piwo. Pot. Zdr. †**Kuszyk.** <Ukr. kiwsz, 2 pp. kowszà, Brs. kôŭsz, zap. z Nm. [kausche]>

2. †**Kusz, a,** lm. **e,** †**Kus,** †**Koz** *skóra cielęca a. kozłowa chropawo wyprawiona, szagryn:* Szabla w K. oprawna. Przen.: K. chropawy około nóg łabędzich. Nar. <Zap. z Czes. kůže (S. Pol. koża, skąd kożuch) = skóra>

3. †**Kusz, a,** lm. **owie** *Murzyn, Negr, Etjopczyk:* Izali odmieni K. skórę swoją, a pard pstrociny swe? Bud. <Hebr. chus = czarny, Murzyn>

Kusza, y, lm. **e 1.** a. †w lm. = a) *rodzaj broni pociskowej, łuk z kolbą i języczkiem do spuszczania cięciwy, rodzaj łuku naciąganego lewarem:* Naciągnąć kuszę. Strzała do kuszy krótsza, niż do łuku. Czart. A. b) K. murowa = *machina wojenna do ciskania kamieni, machina oblężnicza,* b a l i s t a: Wielkim prochem rozsadzone kusze. Słow. **2.** a. **Młot** zool. (zygaena malleus) *ryba chrząstkowata, poprzecznousta ze skupienia żarłaczy.* <Fr. couche dosł. = kolba>

†**Kusza, y,** lm. **e** p. **Kucza** i **1. Kosz.**

[**Kuszać, a, ał**] p. **Kusznąć.**

[**Kuszanie, a,** blm.] czynność cz. **Kuszać.**

Kuszarz, a, lm. **e** p. **Kusznik.**

Kusząco *w sposób kuszący, kusząc:* Kogo pan więcej kochasz, ją, czy mnie? — pytała znów K. Es.

×**Kuszcz, a,** lm. **e** *krzak, krzew:* Na ogniu i krwi stopniałe węży sinych bielą kuszcze. Słow. Z kuszczów tak gęstych, że na krok nie było nic widać. Sienk. Do wody jeleń przez wrzosowiska, przez dzikie czesze kuszcze. Kon. Zerwałem jeden liść z czarnego kuszcza. Słow. <Ukr. kuszcz = krzak>

[**Kuszczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kęs.** <p. Kus>

Kuszenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kusić. 2.** a. †**Ukuszenie** *zmysł smaku:* Utracił zmysł i K., albowiem najmniej nie dbał, jakie były potrawy. Wys.

Kuszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kusić ś.**

Kuszetka, i, lm. **i** *sofka, kozetka.* <Fr. couchette>

1. [**Kuszka, i,** lm. **i**] p. **Koszka** i **Kószka.** <p. Kusz>

2. [**Kuszka, i,** lm. **i**] p. **Kuśka.** Mrong.

[**Kuszkać, a, ał**] p. **Kusznąć.**

[**Kuszkanie, a,** blm.] czynność cz. **Kuszkać.**

Kuszkowaty *podobny do kuszki = ula słomianego:* Groby kuszkowate. <Od 1. Kuszka>

×**Kuszlawy** p. **Koślawy:** Nogi chude i kuszlawe. Węg.

[**Kusznąć, nie, nął, Kuśnąć,** nied. **Kuszać, Kusiać, Kuszkać**] *pocałować.* <Nm. küssen>

×**Kusznierczyk, a,** lm. **i** p. **Kuśnierczyk.** Troc.

×**Kusznierka, i,** lm. **i** p. **Kuśnierka.**

×**Kusznierski** przym. od **Kusznierz;** *kuśnierski.* Troc. Zszywanie kiszek szwem kusznierskim. Perz.

×**Kusznierstwo, a,** blm. p. **Kuśnierstwo.** Troc.

×**Kusznierz, a,** lm. **e** p. **Kuśnierz.** Troc. Skupili ś., by liszki do kusznierza. Prz.

[**Kusznięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kusznąć.**

Kusznik, a, lm. **cy, Kuszownik, Kuszarz,** ×**Kuszny** *ten, co strzela z kuszy:* Orszak trzechset kopijników a sześciudziesiąt kuszników. Błaż. Oddział kuszników. Sienk.

†**Kusznirz, a,** lm. **e** p. **Kuśnierz.**

×**Kuszny** przym. od **Kusza:** Strzelec K. *(= kusznik).* Kamień, pocisk K. Bobr. Kuszne rogi. Kn. ×**Kuszny, ego,** lm. **i** rz. p. **Kusznik:** W piątym szeregu u Rzymian stawiano kusznych i procarzów. Papr.

Kuszownik, a, lm. **cy** p. **Kusznik:** Wybrali do swego orszaku kuszowników niemieckich i najzuchwalszą gawiedź. Krasz.

[**Kuszpiel, a,** lm. **e**] p. **Kuśpilak.** <Z Łć. cuspis = ostrze, rożen>

×**Kusztyczek, czka,** lm. **czki** p. **Kusztyk:** Od czasu do czasu przepijał do niego z małego srebrnego kusztyczka. Sienk. <p. Kuśtyk>

[**Kusztyga, i,** lm. **i**] *koślawiec, koszlon, kuternoga:* Koszlon bez słuchów, K. potykający ś. w biegu nieustannie (o zającu). Dyg.

[**Kusztygać, a, ał**] p. **Kuśtykać.**

[**Kusztyganie, a,** blm.] czynność cz. **Kusztygać.**

× **Kusztyk, u,** lm. **i** *kulawek a. kulawka = kielich a. czara o jednej nóżce, na której stać nie mógł* (więc z tego powodu duszkiem musiał być wychylany): Pili wszyscy, wznosząc kusztyki za zdrowie gości. Sienk. Miodu dolewano ciągle do kusztyków. Sienk. Pacholik wnet podał trzy kusztyki huszczańskiego miodu. Sienk. Zdr. × **Kusztyczek.** <p. Kuśtyk>

[**Kusztykać, a, ał**] p. **Kuśtykać.**

[**Kusztykanie, a,** blm.] czynność cz. **Kusztykać.**

[**Kusztyl, a,** lm. **e**] *krzywa, krótka noga; noga z wykrzywionemi stopami.* <p. Kuśtyk>

†**Kuszyk, a,** lm. **i** p. **1.** †**Kusz:** Lubom ci był i trochę podpił, bom wypił trzy kuszyki śrebrne. Pas.

[**Kuś, a,** lm. **e**] *chłopak, podrostek.* <Od Kusy>

[**Kuścik, a,** lm. **i**] p. **Kusek.** <p. Kus>

Kuśka, i, lm. **i, Kusica,** [**Kuszka**] *penis.* Zdr. **Kusia, Kusieczka.** <Od Kusy>

[**Kuślawa, ej,** lm. **e**] p. **Koślawa.**

[**Kuślawy**] p. **Koślawy.**

[**Kuśma, y,** lm. **y**] p. **Kuciapa.** <? Kuczma>

[**Kuśmierczyk, a,** lm. **i**] p. **Kuśnierczyk.**

1. [**Kuśmierka, i,** lm. **i**] p. **Kuśnierka.**

2. [**Kuśmiérka, i,** lm. **i**] p. **Akuszerka.**

[**Kuśmierski**] przym. od **Kuśmierz,** *kuśnierski.*

[**Kuśmierstwo, a,** blm.] p. **Kuśnierstwo.**

[**Kuśmierz, a,** lm. **e**] p. **Kuśnierz.**

[**Kuśmirka, i,** lm. **i**] = **Akuszerka.**

[**Kuśmirz, a,** lm. **e**] p. **Kuśnierz.**

[**Kuśnąć, nie, nął**] p. **Kusznąć.**

Kuśnierczyk, a, lm. **i,** × **Kusznierczyk,** [**Kuśmierczyk**] *czeladnik a. uczeń kuśnierski.*

Kuśnierka, i, lm. **i,** × **Kusznierka,** [**Kuśmierka**] **1.** *kobieta zajmująca ś. kuśnierstwem.* **2.** a. **Kuśnierzowa** *żona kuśnierza.*

Kuśnierski przym. od **Kuśnierz;** × **Kusznierski,** [**Kuśmierski**]. Lek.: Szew K. *(= używany przez chirurgów a podobny do szwu, jakim kuśnierze zszywają futra).*

Kuśnierstwo, a, blm., × **Kusznierstwo,** [**Kuśmierstwo**] *rzemiosło, zatrudnienie kuśnierza.*

Kuśnierz, a, lm. **e,** × **Kusznierz,** †**Kurśnirz,** †**Kusznirz,** [**Kuśmierz, Kuśmirz, Kuźnierz, Kućmierz, Kućmirz**] **1.** *rzemieślnik szyjący futra i wog. wyroby futrzane ze skór zwierzęcych.* **2.** zool. (dermestes pellio) *chrząszcz pięcioczłonkowy z rodziny skórników.* <Nm. Kürschner>

Kuśnierzowa, ej, lm. **e** p. **Kuśnierka.**

[**Kuśnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kuśnąć,** *pocałowanie.*

[**Kuśnik, a,** lm. **i**] **1.** *wstążka wełniana do wiązania rękawów a. kołnierza u koszuli.* **2.** *owad brachyelytra.* < = Kośnik, od Kosa = warkocz>

[**Kuśper, a,** lm. **y**] **1.** p. **Kuspis.** **2.** *kawaler.*

× **Kuśpik, a,** lm. **i** *kozik, cyganek, nożyk:* Jest tam w kuchni kilka kuśpików starych, nic niewartych. <Łć. cuspis = ostrze; rożen>

[**Kuśpilak, a,** lm. **i, Kośpilak, Kuszpiel**] *rodzaj noża.* <p. Kuśpik>

[**Kuśpit, a,** lm. **y**] **1.** a. [**Kuśtak**] *niezdara.* **2.** *coś kusego, niewyrosłego, kusy warkocz, niewyrosły chłop i t. p.* <Łć. cuspis, 2 pp. cuspidis = ostrze; rożen>

[**Kuśtak, a,** lm. **i**] p. **Kuśpit.**

[**Kuśtyg, a,** lm. **i, Kuśtyk, Kośtyg, Kuśtyga**] *część ręki obcięta, bez dłoni i palców, kikut.*

[**Kuśtyga, i,** lm. **i**] **1.** ż. p. **Kuśtyg. 2.** m. p. **Koślawiec;** *człowiek kulawy, chromy, kulas.*

[**Kuśtygać, a, ał**] p. **Kuśtykać:** Wylizał ś. ze swej rany i kuśtygał już po zamku. Przybor.

[**Kuśtyganie, a,** blm.] czynność cz. **Kuśtygać.**

1. [**Kuśtyk!**] w. = *naśladowanie kulania, upadania na nogę.* <Okrzyk.>

2. [**Kuśtyk, a,** lm. **i**] p. **Kuśtyga.** <Od okrzyk. Kuśtyk!>

[**Kuśtykać, a, ał, Kusztykać, Kuśtygać, Kusztygać**] *kuleć, upadać na nogę, chromać, sztykutać:* „Jak ś. masz, dziadzie?" — rzekł pan Onufry. — „Bóg zapłać panu, kuśtykam jak mogę, Pana Boga chwaląc." Jun.

[**Kuśtykanie, a,** blm.] czynność cz. **Kuśtykać.**

1. Kut, a, lm. **y** p. **Kót:** †Kuty wywierać = *uciekać, pierzchać.* †Drzeć kuty p. **1. Kot.** Zdr. [**Kucik, Kutek**].

2. Kut, a, lm. **y** p. **Kutas.** Zdr. **Kutek.**

× **Kuta, y,** lm. **y** *habit, ubiór zakonny z kapturem:* O. Bernardyn w kucie zakonnej po wierzchu, a w kurcie powstańczéj pod spodem, nałożył kaptur na głowę i, zakasawszy kutę zakonną, kołysał ś. idąc. Żm. Mnichów z licem śniadym, z golonemi głowami i w kucie odartej. Zag. Ubrany w kutę mniszą, której kaptur nakrywał mu głowę. Tet. <Nm. Kutte, zap. z Fr. cotte>

1. [**Kuta, y,** lm. **y**] *kępa na bagnie lub wodzie, porosła trawą.* <?>

2. [**Kuta, y,** lm. **y**] *komar.* <?>

1. [**Kutać, a, ał**] *otulać, burdać, odziewać, owijać, ogarniać:* K. kogo w futro. <Ukr. kùtaty>

2. [**Kutać, a, ał**] p. **Kutnąć.**

[**Kutanie, a,** blm.] czynność cz. **Kutać.**

Kutas, a, lm. **y 1.** a. [**Kułtas**] *ozdoba szmuklerska postaci pędzla z nici lub sznureczków,* kwast, chwast: K. u szpady. Pas lity, przy którym świecą gęste kutasy jak kity. Mick. Bawił ś. z pływającym u buta kutasem. Mick. Kutasy u czterech rogów szat swoich na dole nosili. Sekl. **2.** do pudrowania = *łabędzik.* **3.** przen. *sługus, lokaj trzymający ś kutasów za pojazdem.* **4.** a. **Kut** *penis.* **5.** a. **Kutasiński** gm. przen. *człowiek do niczego, bałwan, dupa, niezdara, niedołęga.* **6.** gm. *człowiek małego wzrostu, kurdupel.* Zdr. **Kutasek, Kutasik.** Zgr. **Kutasisko.** <Tur. kutas a. kutaz>

Kutasek, ska, lm. **ski** p. **Kutas.**

Kutasik, a, lm. **i** p. **Kutas.**

Kutasina, y, lm. **y** *lichy kutas.*

Kutasiński, ego, lm. **scy** rz. p. **Kutas.**

Kutasisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Kutas.**

Kutasisty *mający postać kutasa:* Kiedy rzucę okiem po kutasistych czuprynach, zdaje mi ś., że... Fred. A.

Kutek, tka, lm. **tki** p. **2. Kut.**

[**Kutek, tka,** lm. **tki**] p. **1. Kut.**

Kutel, tla, lm. **tle** myśl. *matnia, koniec sieci, zwanej kłomką a. brodnią.* Przen.: Płacze (niewiasta) ale o pomstę, nie strawiwszy złości, płaczeć, ale cię pląta do kutla miłości. L. <Nm. Küttel, [kuttel]>

Kuter, u, lm. **y** *rodzaj małego statku angielskiego o jednym maszcie, łódź z szybkim biegiem:* Kuterem parowym przejechali na jacht cesarski. <Ang. cutter>

× **Kutergęba, y,** lm. **y** *przezwisko: krzywa gęba, człowiek krzywousty, krzywomordа:* Ty panie Szel-

mowski z Szelmowa, ty kutergębo! ty chamie! ty niewolniku! Sienk. <? Por. Kuternoga>

Kuternoga, i, lm. **i** m. gm., pog. *człowiek chromy, kulawy, kulas:* Ryż (= ryży), zyz, K., jeśli co dobrego, to chwała Boga. Prz. A ty szewcze kuternogo! Pol. K. djabeł. Oss. <Ukr. kuternoha>

[**Kuterwas, u,** lm. **y**] = **Koperwas.**

1. [**Kutia, i,** lm. **e**] p. **Kucja:** Umarła biedaczka, zaszkodziła jej K. w wigilję Bożego Narodzenia. Jeż.

2. [**Kutia, i,** lm. **e**] = **Kucza:** Każdy z nich miał kutię własną, która była jakby rezydencją królewską. Jeż. <Srb. kuća = dom, por. Kucz(k)a>

[**Kutiu!**] *wykrzyk nawołującego kurczęta, cip-cip!*

[**Kutja, i,** lm. **e**] p. **Kucja.**

Kutka, i, lm. **i 1.** †p. **Kót. 2.** [K.] p. **Kótka.**

†**Kutlof, u,** lm. **y,** †**Kutlow** *warsztat rzeźniczy; szlachtuz, rzeźnia, bydlobójnia.* Kn. <Nm. Küttelhof>

†**Kutlow, u,** lm. **y** p. **Kutlof.** Troc.

[**Kutłaby, ów,** blp.] pog. *piersi:* K. bolą = *piersi wewnątrz bolą.* <Zap. z Nm. [kuttel] = flak>

[**Kutnąć, nie, nął,** nied. **Kutać**] *ręką a. nogą coś zgarnąć.* <p. Kutać>

Kutner, u, lm. **y,** †**Kotnyr** *kosmatość na suknie, kosm, barwa, barwica, włos; kosmatość na roślinie.* <p. Kutnerować>

Kutnerować, uje, ował, ×**Kotnerować,** †**Kutnorować,** †**Kotnurować** *barwić sukno, podnosić na nim kutner, kosmacić, nastrzępiać, gremplować.* <Nm. kuttenieren, kottenieren, z Fr. cotton = barwa, puszek na suknie>

Kutnerowanie, a, blm., czynność cz. **Kutnerować.**

Kutnerowany p. **Kutnerowy:** Od sukna kutnerowanego i niekutnerowanego. Vol.

Kutnerowaty *mający podobieństwo do kutneru, kosmaty:* Liść K. Głowacz jest rodzajem ostu o pędach biało-wełniasto-kutnerowatych. Rost. Bot.: Czyściec K. p. **2. Czyściec.**

Kutnerowy przym. od **Kutner; Kutnerowany** *z kutnerem, kosmaty:* Rękawiczki kutnerowe Kutnerowego sukna postaw. Ins. c. l.

Kutnerz, a, lm. **e** zool. (monacanthus) *ryba chrząstkowata, należąca do rzędu dwuszparowych, stałożuchwych.* <?>

[**Kutnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kutnąć.**

Kutnica, y, lm. **e** myśl. *sieć dwa łokcie długa, okrągła, podobna do więcierza, służąca do łapania ptaków.* <Ukr. kùtnycia>

†**Kutnorować, uje, ował** p. **Kutnerować.** Ust. cen.

†**Kutnorowanie, a,** blm., czynność cz. **Kutnorować.**

[**Kutny**] *kątowy:* Ząb K. (*=trzonowy*). <Ukr. kutnyj>

Kutol, u, lm. **e** apt. *podwójny związek glinu z kwasem bornym i garbnikiem.* <?>

Kutowy przym. od **1. Kut,** p. **Kótowy:** Staw K. u koni (*= kut*).

[**Kutrabanty, ów,** blp.] *figle, sztuki:* Stroić K.

[**Kutrászki, ów,** blp.] *strzępki, strzępy:* Mizdra z niego schodzi, ino K. jeszcze wiszo. <? Por. Chuchro, Kuchro>

[**Kutryca, y,** lm. **e**] pog. *przezwisko baby:* Ty stara kutryco! <Por. Brs. kutÿr = brzuch, kałdun>

[**Kutryfalca, y,** lm. **y**] = **Kudrywalec.** Mrong.

†**Kutrygał, a,** lm. **y** *puklerz, tarcza.* <Zap. z Czes. kortukál dosł. = suknia wydęta, krynolina>

[**Kutrzysko, a,** lm. **a**] p. **Kukrzysko.**

Kutwa, y, lm. **y,** ×**Kutwiarz,** [**Kutys**] *skąpiec, sknera, liczykrupa, dusigrosz:* Z młodu człowiek rozrzutnik, na starość K. łakomy. Nar. U nich pierwszy wzgląd mają skłonności i żądze; a ociec straszny K. patrzy na pieniądze. Zabł. <? Por. S. Sł. sъkątati = chować, Bg. skъtnik = ciułacz, Czes. skutiti = zgrabić, skupić>

[**Kutwasić, i, ił**] **1.** *gnieść, miętosić, miąć; kędzierzawić.* **2.** p. **Kutwić.**

[**Kutwaszenie, a,** blm.] czynność cz. **Kutwasić.**

Kutwiarka, i, lm. **i** forma ż. od **Kutwiarz.**

Kutwiarski przym. od **Kutwiarz.**

Kutwiarstwo, a, blm. *wada kutwy, sknerstwo, skąpstwo.*

×**Kutwiarz, a,** lm. **e** p. **Kutwa.**

Kutwić, i, ił, [**Kutwasić**] *być kutwą, skąpić, zbijać, kuć pieniądze, ciułać:* Kutwi najmniejszy szeląg. L. <p. Kutwa>

[**Kutwić się, i ś., ił ś.**] p. **Kotwić.**

Kutwieć, eje, ał *stawać ś. kutwą, skąpieć.*

Kutwienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kutwić. 2.** czynność cz. **Kutwieć.**

[**Kutwienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kutwić ś.**

Kutwor, a, lm. **y** gm. *kobieta brzydka, odrazę wzbudzająca, paskudztwo.* Zdr. **Kutworek.** <? p. Kutwa>

Kutworek, rka, lm. **rki** gm. p. **Kutwor.**

Kuty, †**Kowany,** [**Kowany**] **1.** im. od **Kuć. 2.** *wyrobiony przez kucie:* Żelazo kute i lane. **3.** *okuty, opatrzony okuciem:* Drzwi, sanie, koła, skrzynie kute. W srebrem kutych pochwach ataganу. Mick. **4.** *okuty. podkuty, mający podkowy:* Koń K. But K. Pol (*=nabijany gwoździmi, z podkówką*). **5.** przen. *chytry, przebiegły, ostrożny, przemądrzały:* Kuta baba! W interesach to kuta bestja na cztery nogi. Gaw. Kobieta wypraktykowana na wszystko, na cztery nogi kuta, do procesów, do gospodarstwa, do dzieci chowania jedyna. Lud to cichy, rzewny, skryty, jak to mówią: K., bity. Pol. <KU/KOW>

[**Kutyja, i,** lm. **e**] **1.** p. **Kucja. 2.** *jedzenie obrzędowe podczas pogrzebu.*

Kutyna, y, blm. fizj. *związek obfitujący w węgiel, należący do tłuszczów, zawarty w nadskórku roślin.* <Now. z Łć. cutis = skóra>

Kutynizowany *zawierający w swym składzie kutynę:* Błonki kutynizowane.

[**Kutys, a,** lm. **y**] p. **Kutwa.**

Kuwada, y, blm. *zwyczaj niektórych plemion (np. Basków) udawania, że nie matka, ale ojciec odbywa połóg.* <Fr. couvade>

×**Kuwertiura, y,** lm. **y** *okładka zwłaszcza drukowana u książki; okrycie wogóle.* <Fr. couverture>

Kuweta, y, lm. **y** fot. = **Kiweta.** <Fr. cuvette>

Kuwetaż, u, lm. **e** gór. *cembrowanie, obudowa nieprzepuszczalna z drzewa lub żelaza.* <Niby Fr. couvetage, z Fr. couver dosł. = wysiadywać (jajka), kryć>

[**Kuwiau**] *naśladowanie głosu różnych zwierząt i ptaków.*

Kuwiek, a, lm. **i** myśl. p. **Kwiel:** Potrzaskiem imują ś. mali ptacy, gdy kto umie piszczałkę abo K., jak niegdzie zowią, na to przyprawić. Trzyc. <Dźwn.>

[**Kuwiek!**] *naśladowanie głosu niektórych ptaków, szczeg. puszczyka.*

Kuwiekać, a, ał myśl. *wabić kuwiekiem.*

Kuwiekanie, a, blm., czynność cz. **Kuwiekać.**

[**Kuwik, u,** blm.] *głos właściwy sowie.*

[**Kuwikać, a, ał**] **1.** *krzyczeć jak sowa.* **2.** *biedować, doznawać biedy przez czas jakiś.*

[**Kuwikanie, a,** blm.] czynność cz. **Kuwikać.**

[**Kuwok, a,** lm. **i**] *puszczyk.*

[**Kuza, y,** lm. **y**] *stara krowa, krówsko.* <Nm. [kuse]>

[**Kuzaj, a,** lm. **e**] **1.** *naczynie drewniane, używane przez kosiarzy do wody i osełki.* **2.** *osełka.* <Zap. tegoż pochodzenia, co Kozub>

[**Kuzaka, i,** lm. **i**] **1.** *szczypawka i owady czarne tej grupy.* **2.** w lm. *wibrjony zawierające ś. latem w płytkich wodach stojących.*

[**Kuzdrać się, a ś., ał ś.**] p. **Guzdrać ś.**

[**Kuzdranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kuzdrać ś.**

[**Kuzdroń, a,** lm. **e**] bot. *roś. bluszczyk pospolity* p. **Kurdyban.**

Kuzdubek, bka, lm. **bki, Huździacz** myśl. *mały gołąb siwy.* W. A. <? Dźwn.>

[**Kuzeb, a,** lm. **y**] p. **Kozub.**

Kuzienka, i, lm. **i** p. **Kuźnia:** Chłop znał wybornie drogę do starej, darniną okrytej kuzienki. Rodz.

Kuzienny przym. od **Kuźnia:** Kuzienna woda, którą zalewają rozpalone żelazo. Bobr.

[**Kuzik, a,** lm. **i**] p. **Guzik.**

[**Kuzim, a,** lm. **owie**] p. **Kuzimek.**

[**Kuzimek, mka,** lm. **mkowie, Kuzim**] **1.** *urodzony pod zimę.* **2.** *malec, karzeł.*

[**Kuziuczek, czka,** lm. **czki**] p. **Kuziuk.**

[**Kuziuk, a,** lm. **i**] p. **1. Kiziak.** Zdr. [**Kuziuczek**].

[**Kuziu kuziu!**] p. **Kiź kiź!**

[**Kuzub, a,** lm. **y**] = **Kozub.**

Kuzyn, a, lm. **i** a. **owie** *krewny, powinowaty, familjant:* Blizki, daleki K. Zdr. **Kuzynek, Kuzyneczek.** <Fr. cousin>

Kuzyna, y lm. **y, Kuzynka** forma ż. od **Kuzyn:** Moja K. bywa w Petersburgu gwiazdą. Oliz. Zdr. **Kuzyneczka,** [**Kuzynulka**]. <Fr. cousine>

Kuzyneczek, czka, lm. **czkowie** p. **Kuzyn.**

Kuzyneczka, i, lm. **i** p. **Kuzyna.**

Kuzynek, nka, lm. **nkowie** p. **Kuzyn.**

Kuzynka, i, lm. **i** p. **Kuzyna.**

Kuzynostwo, a 1. lm. **a** *pokrewieństwo kuzynów, kuzynek.* **2.** blm. *kuzyn z żoną:* Przyjadą do nas K.

Kuzynowski przym. od **Kuzyn:** Między mną a Emilją zawiązał ś. jakiś szczególny K. stosunek. Krasz. **Po kuzynowsku** przys. *jak kuzynowie, sposobem właściwym kuzynom:* Zmiłuj ś., marszałku! bez ceremonji, po kuzynowsku! Krasz.

[**Kuzynulka, i,** lm. **i**] p. **Kuzyna:** K. piękna zawsze i imponująca. Orzesz.

[**Kuźlák, a,** lm. **i**] *czarodziej.* <Ze Słc. kuzlo, Czes. kouzlo = gusła, czary>

[**Kuźmia, i,** lm, **e**] p. **Kuźnia.**

Kuźnia, i, lm. **e, Kuźnica,** [**Kuźmia**], ×**Kowalnia,** ×**Kowalicha 1.** *dom, budynek, gdzie kowal ma swój warsztat, gdzie ś. kuje.* Przen.: Zważać w kuźni natury klejnotów robotę. Mick. **2.** ×K. kotlarska = *warsztat kotlarski.* Troc. **3.** p. **Kuźnica. 4.** ×*mennica.* Troc. **5.** przen. *miejsce, gdzie ś. coś (zwykle złego) fabrykuje, uskutecznia, wykonywa:* K. plotek, nowin. Tylko z kuźni djabelskiej mógł wyjść taki elaborat. Duchy karczemnej tworem gawiedzi, w głupstwa wywarzone kuźni. Mick. Przen.: Jednej kuźni (Górn.) a.: Jednej kuźni mince (Kn.) = *jednej faryny, na jedno kopyto, oba licha warci.* Jednej to kuźni ludzie. Prz. Zdr. **Kuzienka.** <KU/KOW>

Kuźniak, a, lm. **cy 1.** p. **Kuźnik. 2.** hut. p. **Fryszerz.**

Kuźnica, y, lm. **e 1.** a. **Kuźnia, Hamernia,** ×**Amernia,** ×**Hamer,** [**Hamry, Hangle**] *zabudowanie mieszczące w sobie jedno a. kilka ognisk, miechy i młoty poruszane przez wodę, gdzie z surowizny przetopionej i oczyszczonej wykuwa ś. żelazo gotowe; fabryka topienia żelaza i urabiania go w sztaby, fryszerka, huta żelazna.* **2.** p. **Kuźnia.** Przen.: K. Kołłątajowska. Smol.

Kuźniczny, Kuźniczy przym. od **Kuźnica:** Sprzedaż wyrobów kuźnicznych. T. K.

Kuźniczy p. **Kuźniczny:** Ognisko kuźnicze. Łab.

†**Kuźniectwo, a,** blm. *przemysł, którego miejscem są kuźnice; kowalstwo.* Darow.

[**Kuźnierz, a,** lm. **e**] p. **Kuśnierz.**

Kuźnik, a, lm. **cy, Kuźniak,** †**Koźnik** *pracujący w kuźni, kuźnicy, kowal, żelaźnik.*

[**Kuźnikować, uje, ował**] *bić.*

[**Kuźnikowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kuźnikować.**

[**Kuźny**] = **Każdy.**

[**Kuż, a,** lm. **owie**] *mąż.*

†**Kuża, y,** lm. **e** p. **Koża.** Klon. <p. Koża>

[**Kużden**] p. **Każdy.**

[**Kużdy**] p. **Każdy:** K. na tym świecie ma swój smak. Prus.

[**Kużel, u,** lm. **e**] **1.** *kądziel.* **2.** *bąk, wartałka, fryga.* **3.** *len oczesany.* **4.** *płótno pacześne, zgrzebne,* kużelne. <Ukr. kužil, Brs. kužèl>

[**Kużelny**] przym. od **Kużel:** Koszula kużelna. Łokieć płótna kużelnego. St. lit.

Kwacz, a, lm. **e 1.** *kiść kuchenna, kij z nawiązaną szmatką:* K., gałgan na końcu osobnego kijka przywiązany dla wycierania pyska choremu bydłu. Mrong. **2.** *pędzel mularski:* Będziecie kwacza w maźnicy maczać i kwaczem w księgach pisać. Sienk. Umoczył K. w płonącej maźnicy. Sienk. **3.** *zły pędzel.* **4.** zł. *areszt.* <Zap. z Nm. Koste = Quaste>

Kwadra, y, lm. **y 1.** †*ćwierć:* Kwadrę tylko mam dochodów. Troc. **2.** †*czwórka na kostce do grania.* **3.** ×*kwadrat:* Ogromne kwadry marmuru kładziono bez cementu. Wejs. **4.** p. **Kwatera. 5.** †*porządek, ład, szyk, stosunek:* Wszystko do proporcji, bo gdzie niemasz kwadry, jakby też sobie węża wsadził kto w zanadry. Pot. **6.** a. [**Kwandra**] astr. *odmiana czyli faza księżyca, przy której przedstawia nam połowę swej tarczy, przez słońce oświetloną:* Pierwsza K. przypada w siedem dni po pełni. Przen.: Na ostatniej kwadrze dni moich kłaniać ś. nie godzi. And. *(=dobie).* **7.** bil. *uderzenie, wskutek którego bila opisuje w swym biegu czworobok, uderzając trzy razy o bandę.* <Łć. quadra>

Kwadracik, a, lm. **i** p. **Kwadrat.**

Kwadragiena, y, lm. **y** *odpust czterdziestodniowy.* <Łć. quadragena lm. ni. = co, po czterdzieści>

Kwadragiezyma, y, lm. **y 1.** *wielki post czterdziestodniowy.* **2.** *niedziela palmowa a. kwietnia:* Dawni łacinnicy trzy mieli kwadragiezymy, to jest posty, jedną przed Wielką Nocą, drugą przed Bożym Narodzeniem, trzecią przed św. Janem Chrzcicielem. Nar. <Łć. quadragesima dosł. = czterdziesta>

[**Kwadranc, a,** lm. **e**] p. **Kwadrans:** Nieszczęśliwe były godziny, kwadrance, com ś. zakochała w chłopasiu sobace. Kolb. Zdr. [**Kwadrancik**].

[**Kwadrancik, a,** lm. **i**] p. **Kwadranc.**

†**Kwadranguł, u,** lm. **y** mat. *czworokąt.* <Łć. quadrangulus>

Kwadrans, a, lm. **e** **l.** a. [**Kwandrans, Kwadranc, Kwendrac**], †**Kwatera,** †**Kwatyra** *ćwierć godziny, 15 minut:* K. na piątą, po piątej. Trzy kwadranse na dwunastą. K. do pierwszej. **2.** †astr. i mat. p. **Kwadrant.** Sol. Zdr. **Kwadransik.** <Łć. quadrans>

Kwadransik, a, lm. **i** p. **Kwadrans:** Pozwól na moment, na K. *(=na chwilkę).*

Kwadransowy przym. od **Kwadrans:** Skazówka kwadransowa. Są ideały pięciominutowe, kwadransowe, półgodzinne. Krasz.

Kwadrant, a, lm. **y** **l.** a. †**Kwadrans** astr. *dawniejsze narzędzie astronomiczne, składające się z ćwiartki okręgu koła, podzielonej na stopnie:* Kwadranty ścienne = *kwadranty ustawione na płaszczyźnie południkowej i przymocowane do muru.* **2.** a. †**Kwadrans** mat. *ćwiartka koła a. okręgu koła:* K. kulisty = *ćwierć okręgu wielkiego na kuli.* **3.** a. **Ćwierciokrąg** woj. *narzędzie używane do nadawania elewacji (podniesienia) działa.* <Łć. quadrans, 2 pp. quadrantis>

†**Kwadrasty** p. **Kwadratowy.** Pim.

Kwadrat, u, lm. **y** **l.** mat. = a) *czworobok o wszystkich bokach równych i kątach prostych:* K. doskonały, K. równościennokątny. Troc. K. ukośny a. †spłaszczony = *równoległobok o bokach równych i kątach nieprostych,* r o m b. K. podłużny, obdłużny. Troc *(=prostokąt).* K. podłużny spłaszczony. Troc *(=równoległobok).* Pole to rozciąga ś. milę w K. *(=ma milę kwadratową).* Bataljon wysypał ś. cały, sformował w K. Krasz. Cegły upadły, a my kwadratami budować będziemy. Bud. *(=kamieniami, ciosanemi w kostkę).* b) *iloczyn z pomnożenia jakiej liczby przez samą siebie, druga potęga jakiej liczby.* Podnieść liczbę do kwadratu. 3^2 czyta ś.: trzy w kwadracie a. trzy do kwadratu. Żart: Jesteś d.. a w kwadracie. c) K. magiczny = *układ liczb, ułożonych w K. tak, że suma liczb w każdym wierszu, w każdej kolumnie i w obu przekątnych jest jedna i ta sama.* **2.** druk. = a) *objętość czterech cycer, czyli punktów czterdziestu ośmiu, rozmiar, używany za jednostkę przy obliczaniu szerokości i długości kolumn i stronic druku.* b) *materjał niższy od czcionek, służący do wypełnienia wierszy niepełnych.* c) *czcionki wielkości czterech cycer, czyli 48 punktów.* **3.** fil.: K. niezgodności = *K. z przekątnemi, pospolicie używany w logice dla schematycznego okazania stosunków przeciwieństwa, podprzeciwieństwa, podporządkowania i sprzeczności pomiędzy sądami.* **4.** ×muz. p. **Kasownik.** Zdr. **Kwadracik.** <Łć. quadratus = czworoboczny>

Kwadratel, a, lm. **e** zdń. *kafel z fazami.* <Nm. Quadratel, z Łć. quadratus = czworoboczny>

Kwadratelowy zdń. przym. od **Kwadratel:** Narożnik K., p. **Narożnik.** Piec K. = *postawiony z kwadrateli.*

Kwadratka, i, lm. **i** *gatunek dachówki.*

Kwadratować, uje, ował **l.** *mnożyć liczbę jaką samą przez się, podnosić do kwadratu, do drugiej potęgi.* **2.** ×p. **Kwadrować.** **3.** *dzielić na kwadraty, kostki:* K. szachownicę.

Kwadratowanie, a, blm., czynność cz. **Kwadratować.**

Kwadratowo przys. od **Kwadratowy.**

Kwadratowo-milowy *mający milę w kwadrat, zajmujący milę kwadratową:* W drugim poboczu naszego kwadratowo-milowego krajobrazu ciągnęła ś. ku północy ćwierćmilowa posiadłość szlachecka. Szaj. <Kwadratowy + Milowy>

×**Kwadratowo-skośny** anat. (rhomboideus), in. s k o ś n o - c z w o r o b o c z n y, ×c z w o r o s k o ś n y, ł a z a n k o w a t y: Mięsień K. p. **Skośno-czworoboczny.** <Kwadratowy + Skośny>

Kwadratowy, †**Kwadrasty** przym. od **Kwadrat** **l.** a) Podstawa kwadratowa. Most z okrutnych kwadratowych kamieni. Warg. Kwadratowe tureckie strzemiona. Słow. Miara kwadratowa *(=kwadrat, którego bok jest pewną jednostką długości).* Stopa, mila kwadratowa. Łokieć, metr, sążeń K. Pierwiastek K. a. pierwiastek drugiej potęgi. Pierwiastek kwadratowej liczby, liczba, która sama przez siebie rozmnożona, też żądaną liczbę nazad oddać powinna. Jak. W. Równanie kwadratowe a. równanie stopnia drugiego. Forma kwadratowa. Reszty kwadratowe. †Liczba kwadratowa *(=stanowiąca kwadrat innej liczby).* Kielnia formierska kwadratowa = *sztrajblik.* ×Muskuł K. *(= czworoboczny).* Zdń.: Narożnik K. p. **Eczka.** **2.** a. **Jednodwuosiowy** min. *tyczący ś. niektórych postaci krystalicznych:* Układ K. <Łć. quadratus>

Kwadratura, y, lm. **y** **l.** astr. *takie położenie dwu ciał niebieskich, przy którym dla obserwatora, znajdującego ś. na ziemi, różnią ś. one o 90° w długości astronomicznej, czyli są na sklepieniu niebieskim o ćwiartkę okręgu koła między sobą oddalone:* Podczas pierwszej i drugiej kwadry jest księżyc ze słońcem w kwadraturze. **2.** mat. *wymierzanie pola lub powierzchni figury danej, to jest wyrażanie tejże przez pewną liczbę jednostek kwadratowych; wyznaczanie kwadratu równoważnego danej figurze; obliczanie wartości całek określonych:* Kwadratury przybliżone. Sprowadzenie zagadnienia do kwadratur. K. linji krzywych. K. elipsy. K. a. ×k w a d r o w a n i e koła. Przen.: K. koła = *zagadnienie niemożliwe do rozwiązania.* <Łć. quadratura>

Kwadratyca, y, lm. **e** mat. *nazwa pewnej linji krzywej, obmyślonej przez Dynostratosa do rozwiązywania różnych zagadnień gieometrycznych.* <Łć. późń. quadratrix ż., 2 pp. quadratricis>

Kwadrować, uje, ował **l.** a. ×**K. ś.** *harmonizować, zgadzać ś., przypadać, pasować, odpowiadać, stosować ś.:* Jedno z drugim nie kwadruje. Jakoś nie kwadrowała ta nauka do młodej główki panny Anastazji. Zach. Kwadruje ś. to przysłowie na nich. Troc. Uważ jegomość, jak tu wszystko kwadruje ś. Chodź. **2.** †a. ×**Kwadratować** *mnożyć w czwórnasób, brać we czworo,* ×c z w ó r k o w a ć, †k w a d r u p l i k o w a ć. Troc. **3.** †*kwadrat z czego zrobić.* <Łć. quadrare>

Kwadrowanie, a **l.** blm., czynność cz. **Kwadrować.** **2.** ×lm. **y** mat. p. **Kwadratura:** K. cyrkułu, przemienienie cyrkułu na kwadrat równy a. linją prostą. Troc.

×**Kwadrowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kwadrować ś.**

×**Kwadrowatość, i,** lm. **i** *kwadrat wpisany w kole, wziętym za podstawę drzewa nieobrobionego.* Jak. J. Do wielkich batów legary mają mieć 6 calów w kwadrowatości. Jak. J.

Kwadrumwir, a, lm. **owie** *jeden ze związku czterech członków:* Zasiedli kwadrumwirowie do kielicha. Kaczk. <Żart. naśladowanie **Łć.** **triumvir** = jeden z trzech tryumwirów, z **Łć. quatuor** = cztery + vir = mąż>

Kwadrumwirat, u, lm. **y** *związek złożony z czterech członków:* Każdy, chociaż do ich kwadrumwiratu nie należał, stosował ś. do tego prawa. Kaczk.

Kwadrupla, i, lm. **e 1.** *ilość poczwórna.* **2.** daw. *rodzaj podatkowania do skarbu ze starostw i królewszczyzn; dwoista kwarta, którą nowy posesor dóbr królewskich powinien był raz przed otrzymaniem listu podawczego zapłacić.* Kras. <Łć. quadrupla = poczwórna>

Kwadruplet, u, lm. **y** cyk. *welocyped czterosiedzeniowy.* <Now. z Łć. quadruplus = poczwórny>

Kwadruplika, i, lm. **i** *czwarta odezwa sądowa, następująca po rereplice:* K. procesowa. Łoż. <Łć. quadruplex, 2 pp. quadruplicis = poczwórny>

†**Kwadruplikować, uje, ował,** †**Kwadruplować** *brać cztery razy, czwórkować,* dok. *poczworzyć.* Sol. <Łć. quadruplicare>

†**Kwadruplikowanie, a,** blm., czynność cz. **Kwadruplikować.**

†**Kwadruplować, uje, ował** p. **Kwadruplikować.** <Łć. quadruplare>

†**Kwadruplowanie, a,** blm., czynność cz. **Kwadruplować.**

†**Kwadryga, i,** lm. **i,** †**Czworoprząg** *powóz czworokonny, poczwórny:* Już Tytan na pół nieba wygnał kwadrygi. Pot. <Łć. quadriga>

Kwadryl, a, lm. **e** karc. *rodzaj gry w karty, lombr we czterech.* <Włos. quadriglio>

Kwadryljon, u, lm. **y** wedle dawniejszej rachuby: *miljon tryljonów;* wedle nowszej: *tysiąc tryljonów.* <Now. z Łć. quadri- = czworo- + zakończenie, jak w biljon, miljon>

Kwadrywjum w lp. nieod., lm. **a, ów** (w wiekach średnich) **1.** *cztery nauki: gieometrja, arytmetyka, muzyka i śpiew, astronomja (astrologja).* **2.** *szkoły, w których uczono tych nauk:* Trywjum i K. <Łć. quadrivium>

Kwaga, i, lm. **i** zool. (hippotigris quagga) *zwierzę jednokopytowe, pręgowane.* <Dźwn., z języków Afryk.>

Kwak 1. u, lm. **i** *głos kaczki, kwakanie, kwaknięcie.* **2.** [K., **a,** lm. **i**] *kaczor.* <Dźwn.>

2. Kwak! !**Kwa-kwa,** w. *naśladowanie głosu kaczki:* Żaby wołają: rech rech, K. K.

[**Kwak, a,** lm. **i, Kwaka**] **1.** *burak.* **2.** *brukiew* (p. Kłak). K. góralski p. [**Karpiel**]: Rzepa podługowata, kwaki, karpiele, brukiew. Krup. <Słc. Moraw. kvaka = burak>

Kwaka, i, lm. **i** zł. *kaczka.*

[**Kwaka, i,** lm. **i**] p. [**Kwak**].

Kwakać, cze a. × **ka, kał** p. **Kwaknąć.**

Kwakanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Kwakać,** kwak: Kokosze kwakanie. Bobr. **2.** bart. *rodzaj głosu (kw... kw...), wydawanego przez młode matki pszczele.*

Kwakier, kra, lm. **krowie** *członek sekty rozgałęzionej w Anglji i Ameryce, założonej w r. 1650 przez Jana Foxa;* przen.: *człowiek czystych obyczajów; nabożniś.* <Ang. quaker dosł. = trzęsący ś. (przy modłach)>

Kwakierka, i, lm. **i** forma ż. od **Kwakier.**

Kwakierski przym. od **Kwakier:** Kwakierska religja, okolica. Przen.: *pełen prostoty, skromny, niewyniosły:* Uczesana była gładko, ubrana z kwakierską, nie pozbawioną przecież wdzięku prostotą. Haj.

Kwakierstwo, a, blm. **1.** *sekta, religja, obyczaje kwakrów.* **2.** zb. *kwakrowie.*

Kwaknąć, nie, nął, nied. **Kwakać 1.** *wydać głos właściwy krzyżówce i pochodnym od niej kaczkom swojskim, zakwakać.* **2.** †*zakrakać:* Wrona kwacze. Troc. <Dźwn.>

Kwaknięcie, a, blm., czynność cz. **Kwaknąć.**

Kwakryzm, u, blm. *nauka, zasady kwakrów.*

Kwa-kwa! w. p. **2. Kwak.**

[**Kwa-kwa**] nieod. dziec. *kaczka.* <Dźwn.>

[**Kwalenie, a,** blm.] czynność cz. **Kwalić,** *chwalenie.*

[**Kwalenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Kwalić ś.,** *chwalenie ś.*

[**Kwalić, i, ił i K. ś.**] p. **Chwalić.**

Kwalifikacja, i, lm. **e 1.** *zakwalifikowanie, zaliczenie do danej kategorji:* K. czynu przestępnego. **2.** *odpowiedniość, przymioty odpowiednie, zdolności do czego, uzdolnienie, stosowność:* Człowiek bez żadnych kwalifikacji naukowych. Przytaczałem obficie list do Pizonów i kurs Laharpa, co dotąd uchodzi za dostateczną na urząd krytyka kwalifikacją. Mick. Mam wszystkie kwalifikacje do zrobienia jak najświetniejszej karjery. Krasz. Pan marszałek dworu pana starosty ma, zdaje mi ś., wszystkie takowe kwalifikacje i jest peritus rei w swoich oficjach. Chodź. **3.** *świadectwo stwierdzające posiadanie takiej kwalifikacji:* Kandydat bez złożenia odpowiednich kwalifikacji przyjętym nie będzie. Rządca domu wydaje kwalifikację do pasportu. **4.** fil. *określenie jakości czego, oznaczenie cech, opisanie pod względem jakościowym.* <Śr. Łć. qualificatio>

Kwalifikacyjny przym. od **Kwalifikacja:** Dowód, egzamin K. Tablice kwalifikacyjne = *dokumenta, zawierające zdania przełożonych o uzdolnieniu podwładnych.* Praw.: Decyzja kwalifikacyjna = *postanowienie sądu a. władzy administracyjnej co do danej osoby, pozostającej w stanie oskarżenia.*

Kwalifikować, uje, ował 1. *określać, oznaczać, opisywać pod względem jakości.* **2.** K. coś = *zaliczać na podstawie cech poznanych do pewnego gatunku a. kategorji.* **K. ś.** *być odpowiednim, zdatnym ze względu na swoją jakość, nadawać ś.:* Rzecz ta nie kwalifikuje ś. do druku. Na konserwę nie kupował wina; musi być lekkie i nie kwalifikujące ś. do lochu, tylko do brzucha. Krasz. <Śr. Łć. qualificare>

Kwalifikowanie, a, blm., czynność cz. **Kwalifikować.**

Kwalifikowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kwalifikować ś.**

!**Kwalitatywnie** fil. p. **Jakościowo.**

!**Kwalitatywny** fil. p. **Jakościowy.** <Śr. Łć. qualitativus>

[**Kwała, y,** lm. **y**] p. **Chwała.**

[**Kwałek, łka,** lm. **łki**] p. **Chwalisz.**

× **Kwamkwam** nieod. p. **Kwankwam.**

[**Kwandra, y,** lm. **y**] p. **Kwadra.**

[**Kwandrans, u,** lm. **e**] p. **Kwadrans.**

[**Kwandransowy**] przym. od **Kwandrans,** *kwadransowy.*

× **Kwankwam,** × **Kwamkwam** nieod. *uwaga wtrącona do mowy kogoś innego, swoje widzimisię, zdanie, wątpliwość:* Ale, ale, Mości Panie, mam honor jedno jeszcze swoje K. przełożyć mu przed oczy. L. <Łć. quamquam = chociaż>

Kwantum nieod. *kwota, suma:* Zapłacił mi pewne K. z należności, ale nie wszystko. <Łć. quantum>

!**Kwantyfikacja, i,** lm. **e** fil. p. **Uilościowienie.** <Now. z Łć. quantus = jak wielki + facere = czynić>

!**Kwantytatywnie** przys. od **Kwantytatywny,** p. **Ilościowo.**

!**Kwantytatywny** fil. p. **Ilościowy.** <Fr. quantitatif>

1. [**Kwap, piu,** blm.] *puch, cienkie, delikatne pierze ptasie.* <? Por. Czes. kvap = cienkie pierze>

2. [**Kwap, piu,** blm.] *tłuszcz; tłustość.* <Nm. Quabbe(l) = tłuszcz>

3. [**Kwap, piu,** lm. **pie**] *ryba podobna do miętuza.* <Nm. Quabbe, Quappe>

[**Kwapciawy**] p. **Kłapciawy.**

†**Kwapić, i, ił** p. **Kwapić ś.**: Jedząc, silno kwapili. Op. Kto kwapi, nic nie ułapi. Prz. **Kwapić się,** †**Kwapić,** [**Chapić ś.**] *pośpieszać, śpieszyć ś., zbytnio dążyć pośpiesznie:* K. ś. do czego, z czym. Kto ś. bardzo kwapi, prędko ś. potknie. Birk. Więzień słusznie o zbrodnie i grzechy swoje pojmany, do sądu ś. nie kwapi. Skar. Twardowski ku drzwiom ś. kwapił. Mick. [Kwapiło mu ś. straśnie do domu]. <KWAP>

†**Kwapienie, a,** blm., czynność cz. **Kwapić.**

Kwapienie się, a ś., blm., czynność cz. **Kwapić ś.**

Kwapin, u, lm. **y** bot. (leucheria) *roś.* <?>

Kwapiony 1. ✕*pośpieszny, dorywczy, prędki:* Racz moją tę kwapioną pracę za wdzięczną przyjąć. Kochan. Kazał sam sobie milczeć, by słowem kwapionym nie rozerwał milczenia. Mick. Ja tak kwapionej wyprawie nie wierzę. Mick. **2.** †*nagły, przedwczesny, za prędki:* Kwapiona śmierć. Kochan.

†**Kwapliwie** przys. od **Kwapliwy,** *skwapliwie.*

†**Kwapliwość, i,** blm. rz. od **Kwapliwy,** *skwapliwość:* Z kwapliwością jaką i nieuwagą. Syr.

†**Kwapliwy** p. **Skwapliwy:** Rzecz kwapliwa nigdy niedobra. Mącz. Sąd K. rzadko sprawiedliwy. Prz.

†**Kwapnie,** [**Kwapnie**] przys. od **Kwapny,** *skwapliwie.*

†**Kwapność, i,** blm. rz. od **Kwapny,** *skwapliwość.*

†**Kwapny,** [**Kwapny**] p. **Skwapliwy:** Bardzo oni kwapne do roboty... nasz tyle nie zrobi. Gadom.

[**Kwapowy**] przym. od **1. Kwap,** *puchowy:* Poduszeczki kwapowe.

Kwarantana, y, lm. **y** p. **Kwarantanna:** Kwarantany lekarze. Słow. Potrzeba mi nieodbicie powiedzieć kilka słów o kwarantanie na pustyni. Słow. W Patras musicie dni dziesięć i cztery przebyć kwarantan — od osp i cholery. Słow.

Kwarantanna, y, lm. **y, Kwarantana,** ✕**Czterdziestodniówka,** ✕**Wysiednia 1.** *czas przebywania pod dozorem sanitarnym podróżnych dążących z miejsc zarażonych, szczególniej w miastach portowych:* Odbyć kwarantannę. **2.** *zakład, w którym ś. to odbywa.* <Włos. quarantana, od quaranta = 40>

Kwarantannowy przym. od **Kwarantanna:** System, zakład K.

Kwarc, u, lm. **e,** †**Kwarzec** min. *krzemionka krystaliczna, krystalizująca w układzie heksagonalnym.* Odmiany: a) jawnokrystaliczne: ametyst (K. fijoletowy); awanturyn (K. żółty z mocno iskrzącemi punkcikami miki); cytryn (K. żółty); kocie oko (K. brudno zielony i oliwkowy); kryształ górny (K. bezbarwny); K. zadymiony (K. gwoździkowo-brunatny); K. zwyczajny (K. różowy); morjon (K. czarny); prasem; syderyt (K. szafirowy). b) skrytokrystaliczne: jaspis a. ✕jaspisz, ✕jaspid (K. czerwony, żółty i brunatny); lidyt a. ftanit a. łupek krzemionkowy (K. często czarny); rogowiec (K. najczęściej szary). <Nm. Quarz>

[**Kwarc, a,** lm. **e**] *każdy przedmiot twardy.* <?>

Kwarciany 1. przym. od **Kwarta:** Wojsko kwarciane = *zaciężne, utrzymywane z kwarty, a właściwie piątej części dóbr królewskich.* Żołnierz K. Ci żołnierze, którzy za pieniądze kwarciane służą, po miasteczkach teraz daleko od granicy leżą. Górn. **2.** †lek.: Ospa kwarciana p. **Przymiot. Kwarciany, ego,** lm. **i** rz. *żołnierz kwarciany:* Kwarcianych około trzech tysięcy będzie. Troc.

Kwarcowaty *mający w sobie kwarc; podobny do kwarcu.*

Kwarcowy przym. od **Kwarc 1.** *z kwarcu złożony:* Minerał K. **2.** *kwarc zawierający:* Skała kwarcowa.

Kwarcyt, u, lm. **y** min. *skała, utworzona przez kwarc zwyczajny.*

[**Kwardo**] przys. od **Kwardy,** *twardo.*

[**Kwardość, i,** blm.] rz. od **Kwardy,** *twardość.*

[**Kwardy**] p. **Twardy.**

Kwarek, rku, lm. **rki 1.** *odcin kabłąkowaty drzewa dębowego u wręga galaru:* Kwarki do statków rzecznych bywają dębowe. Kluk. Kwarki znaczy toż, co wręgi. Mag. **2.** *wręg u statku wodnego.* <?>

[**Kwaretka, i,** lm. **i**] p. **Kwaterka.**

Kwargiel, gla, lm. **gle** *syrek wiejski, [oszczepek]:* Kazał przynieść kwargli i bułek. Zap. <Nm. Quarg(el)>

Kwart fecht., tylko w wyraż.: Półłukiem w K. = *ruch szpady, odsuwającej przy zasłonie szpadę przeciwnika od strony prawej ku lewej i opisującej przy tym łuk.* <Fr. quart dosł. = ćwierć>

Kwarta, y, lm. **y 1.** (w szkołach niemieckich) *czwarta klasa.* **2.** *czwarty ton gamy djatonicznej; czwarty ton porządkowy, licząc od tonu zasadniczego.* **3.** †*czwarta część, ćwierć:* K. łokcia. Troc. **4.** *miara objętości* = $^1/_4$ *garnca:* Piją do siebie kwartą blaszaną. Len. **5.** †*ćwierć grzywny, jako podatek:* Od każdego złożonego postawu sukna musieli Sandeczanie płacić miastu ćwierć grzywny, tak zwany Quartzoll czyli kwartę. Szaj. **6.** †*ćwierć skojca = pół grosza.* Kłos. **7.** †K. ziemi, gruntu = *ćwierć włóki, łanu:* Zeznała, że sama dwie kwarty ziemi, inaczej dwie ćwierci... nabyła. Wej. **8.** daw. = a) *czwarta część dochodów z królewszczyzn, przeznaczona przez Zygmunta Augusta na stałe utrzymanie wojska (kwarcianego).* b) przen. *wojsko kwarciane:* Król wiedzie kwartę i sto tysięcy ordy. Sienk. **9.** ✕*rola mieszczan, położona w granicach miasta, mająca około czterech morgów obszaru.* **10.** bil. *odbicie bili od czterech band:* Na dublę lada dureń potrafi, ja chciałem na kwartę. Rog. **11.** fecht. p. **Dłoń. 12.** karc. *sekwens czterech kart, zaczynając od króla, w grze w pikietę.* **13.** muz. *odległość nut czterotonowa:* K. bywa czysta, zwiększona, zmniejszona. Zdr. ✕**Kwarteczka.** <Łć. quarta dosł. = czwarta>

Kwartacja, i, lm. **e** chem. *próba docymastyczna rudy złota, polegająca na tym, że z aljażu złota ze srebrem, w którym jest* $^3/_4$ *ostatniego metalu na* $^1/_4$ *pierwszego, kwas azotny rozpuszcza całą ilość srebra, pozostawiając złoto czyste.* <Fr. quartation, z Łć. quartus = czwarty>

Kwartalne, ego, blm., **Kwartałowe,** †**Kwartał** *opłata, która ś. co kwartał wnosi.*

Kwartalnie przys. od **Kwartalny:** Płaci komorne K.

Kwartalnik, a, lm. **i** *pismo peryodyczne, wychodzące co kwartał:* K. naukowy, historyczny, literacki.

Kwartalny, Kwartałowy przym. od **Kwartał:** Komorne kwartalne. [**Kwartalny, ego,** lm. **i**] rz.

dozorca nad kwartałem, to jest dzielnicą miasta: Rabin z kwartalnym i trzecim szkolnikiem rewizją głów uczyni. Vol.

Kwartał, u, lm. **y 1.** *ćwierć roku, trzy miesiące.* **2.** † p. **Kwartalne:** Nie życzą tego uczniom swym, aby ś. czego dobrego nauczyli, jedno żeby od nich kwartały dobre a spełne brali. Glicz. **3.** prow. *dzielnica miasta:* Gdzie jest K. arystokratyczny i pałace? nie mogę zgadnąć. Krasz. <Śr. Łć. quartale>

Kwartałowe, ego, blm. rz. p. **Kwartalne.**

Kwartałowy p. **Kwartalny.**

[**Kwartałówka, i,** blm.] *gatunek rzodkwi:* Sieją przeważnie rzodkiew dużą, zimową lub tak zwaną kwartałówkę.

Kwartan, u, lm. **y** chem. p. **Butan.** <Now. z Łć. quartus = czwarty>

†**Kwartana, y,** blm., †**Kwartanna** *zimnica wracająca co czwarty dzień,* †f e b r a k w a r t a n n a, c z w a r t a c z k a. <Włos. quartana>

†**Kwartanna, y,** blm. p. **Kwartana:** Tam zastałem brata mego w recydywie na kwartannę chorującego. Rzew.

†**Kwartanny** przym. od **Kwartana:** Febra kwartanna p. **Kwartana:** Jako ludziom niektórym strach bicia kwartanną febrę odjął. Górn.

†**Kwartarz, a,** lm. **e** pog. *szynkarz:* Owi kwartarze, co tu wam szynkują, daleko nie dolawszy, na tram przypisują. Rej. <Od Kwarta>

Kwartecik, u, lm. **i** p. **Kwartet.**

Kwartecista, y, lm. **ści** *muzyk należący do kwartetu:* Jako dzielny K. nie starał ś. odegrywać pierwszej roli, ani świetnieć kosztem swoich współtowarzyszy. Krasz.

× **Kwarteczka, i,** lm. **i** p. **Kwarta.**

Kwarter, a, lm. **y** *miara angielska* = $^1/_5$ *tonny czyli 290 litrom.* <Ang. quarter>

× **Kwartermagister, tra,** lm. **trowie** p. **Kwatermistrz.** Vol. <Nm. Quartier = kwatera + Magister>

Kwarteron, a, lm. **i 1.** *dziecko białego i terceronki a. tercerona i kobiety białej.* **2.** *pewna miara rzeczy płynnych i sypkich.* <Hp. quarteron>

Kwarteronka, i, lm. **i** forma ż. od **Kwarteron** pod **1.**

Kwarteroński przym. od **Kwarteron.**

Kwartet, u, lm. **y 1.** a. †**Kwarteta** muz. *utwór muzyczny na cztery głosy wokalne a. narzędziowe:* K. podwójny, solowy, męski, mieszany, smyczkowy a. rznięty, dęty. (Orfeusz) musiał piekłu grać, jak Paganini, na jednej strunie cały płaczu K. Słow. **2.** *cztery osoby, wykonywające taki utwór.* **3.** przen. żart. *cztery osoby, czwórka:* Hotelowa remiza powiozła nasz K. pod górę Bielańską. Bał. Zdr. **Kwartecik.** <Włos. quartetto>

†**Kwarteta, y,** lm. **y** p. **Kwartet.** L.

Kwartetowy przym. od **Kwartet:** Komplet K.

× **Kwartirmejster, tra,** lm. **trowie 1.** p. **Kwatermistrz.** **2.** (na okręcie) *pomocnik sternika, bosman.* <Nm. Quartiermeister>

Kwartjer, u, blm. woj. *poddanie ś. załogi na kapitulację, z prawem wolnego wyjścia.* <Fr. quartier>

†**Kwartjera, y,** lm. **y** p. **Kwatera.** <Fr. quartier m.>

Kwart-major, a, lm. **y** karc. (w pikiecie) *sekwens czterech kart od asa.* <Niby Łć., z Fr. quarte majeure>

Kwartnicze, ego, blm., **Kwartowe** daw. *podatek na rzecz miasta od kwarty sprzedanego wina:* K. od wina, które wynosiło po dzień 11 sierpnia (1655 r.) złp. 626 gr. 25. Wej <Od Kwarta>

Kwartniczek, czka, lm. **czki** p. **Kwartnik:** Powiada, że mu pewne pieniądze z Gdańska przyniosą, a on tam nie ma ani kwartniczka. Rej.

Kwartnik, a, lm. **i 1.** *daw. moneta polska* = a) *pół grosza, półgroszek:* Półgroszki nazywały ś. w Polszcze kwartnikami. Cz. Do skarbnicy wrzuciła dwa drobne pieniążki, co czyni K. Odym. Opłata kwartników od postawu. Szuj. Na skojec liczono 2 grosze a 4 kwartniki. Glog. b) $^1/_6$ *grosza:* Pół grosza ma trzy kwartniki, K. trzy pieniążki. Kn. c) przen. *drobny pieniądz, bagatelka, szeląg, fenig, halerz:* Do ostatniego wyniszczył go kwartnika. Mat. Do najmniejszego kwartnika wypłaca. Hrb. O ty zła a fałszywa myńco, a zły a fałszywy kwartniku, złościwy człowiecze! Rej. **2.** [K.] *gospodarz większy.* Zdr. **Kwartniczek.** <Z Nm. Quärtner>

Kwartnikowy przym. od **Kwartnik:** Pieniądze, wybijane podług trzech systematów: groszowego, kwartnikowego i dukatowego. Glog.

Kwarto a. **In kwarto** *wielkości ćwierci arkusza:* Tom K. a. in K. <Now. z Łć. in quarto dosł. = w czwartym>

Kwartowe, ego, blm. p. **Kwartnicze:** Czworo podymnego, czterogroszowego i kwartowego.

Kwartowy przym. od **Kwarta:** Garnczek K.

Kwartówka, i, lm. **i 1.** *miara objętości:* K. piwa ma mieć 18 garncy. Vol. **2.** *flaszka kwartowa.*

Kwart-sekstowy akord, muz. = *akord złożony z nuty dolnej, jej kwarty i seksty.* <Kwarta + Sekstowy>

†**Kwartwjola, i,** lm. **e,** †**Kwartydjola** muz. *kontrabas, basetla.* <Włos. quarto = czwarty + viola = skrzypce (altówka)>

†**Kwartydjola, i,** lm. **e** muz. p. **Kwartwjola.** <p. Kwartwjola>

Kwartyl, u, lm. **e** chem. p. **Butyl.** <Now. z Łć. quartus = czwarty>

Kwartylen, u, lm. **y** chem. p. **Butylen.** <Now. z Łć. quartus = czwarty>

†**Kwartyr, u,** lm. **y 1.** p. **Kwatera.** Troc. **2.** = a) *zawieszenie broni:* Prosili o K. Dano nieprzyjacielowi K. b) *darowanie życia, pardon.* <Fr. quartier>

Kwartyrjer, a, lm. **rzy** *jeden z niewielkiego oddziału żołnierzy z kwatermistrzem na czele, poprzedzającego wojsko dla wyboru kwater:* Byłem w liczbie kwartyrjerów; obóz stanął na nocleg w zrujnowanej wiosce Satiskioi, a nam kazano wyruszyć naprzód. Rol. <Nm. Quartierier>

†**Kwarzec, rcu,** lm. **rce** p. **Kwarc.**

Kwas, u, lm. **y 1.** chem. *związek, zawierający pewną liczbę atomów wodoru, które łatwo mogą być zastąpione przez atomy metali, przyczym nowopowstające związki mają pewne własności wyróżniające, są solami:* K. mrówczany, siarczany, saletrowy, solny, karbolowy, węglany. **2.** *smak kwaśny, kis:* Fe! to sam K.! K. wina, octu. Troc. **3.** a. †**Kwasiec** *napój kwaśny:* K. z chleba. Trunek do picia pospolitego bywa z kwasu czyniony, zwłaszcza na Rusi, w Litwie, w Moskwie, który oni kwasem zowią. Syr. K. czysty miasto wody. Pol. K. petersburski = *napój musujący z mąki, rozynek i drożdży.* My ze złotych metali Bacha ciągnijmy K. Mick. (= *wino).* K. było gorzki czuć z amfory. Słow. Przen.: *przykrość:* Lepiej z niemi zgodą a czekać do czasu, gdy z inszemi dopijem zaczętego kwasu. Stryjk. (= *goryczy).* Obecny przyjaciel i K. osłodzi, bez niego i cu-

kier gorzkim ś. stanie. Oss. Pojechał był do lasu i narobił sobie kwasu. Prz. (=*schwytany został na kradzieży*). **4.** *ciasto z jakiejkolwiek mąki ciepłą wodą zaczynionej, zakwaszone, drożdże.* **5.** K. drzewny a. ocet drzewny, woda smolana, świtłucha=*ciecz kwaśna koloru ciemno-brunatnego, tworząca ś. wskutek suchej dystylacji drzewa.* **6.** częś. w lm. *zły humor, niechęć, niezadowolenie, nieporozumienia, dąsy, grymasy, niesnaski, waśnie, komeraże:* K. z ciebie czuć! — Chyba od wina. Krasz. Zawsze jakieś kwasy pomiędzy małżonkami. **7.** [K.]=a) *ropa, materja.* b) *zupa na mięsie gotowana, octem a. kwasem z kapusty i mlekiem zaprawiona.* c) *nieporządek, nieład.* d) *śmiecie.* e) *wszystko, co jest w złym gatunku i łatwo podlega zniszczeniu:* Kwasu nakupili=*złego drzewa.* f) *zaduch.* g) *smutek, zmartwienie.* **8.** druk. posp. *dług zecera, wynikający z podania drukarni do rachunku roboty jeszcze niezrobionej.* **9.** lek.: K. żołądkowy, [ropa] = *K. chloro-wodorny, zawarty w soku żołądkowym.* Zdr. **Kwasek, Kwasik.** <KIS/KWAS>

[**Kwasak, a,** lm. **i**] *garnek, w którym ś. barszcz kisi.*

Kwasek, sku, lm. **ski I.** p. **Kwas. 2.** *smak kwaskowaty.* **3.** posp. *kwas winny a. cytrynowy:* Soda i K. do przyrządzania wody sodowej. **4.** †*potrawa mająca kwasek, smak kwaskowaty:* K. z gęsi. **5.** [K.] *szczaw, liście szczawiowe.*

× **Kwasiciel, a,** lm. **e** *ten, co kwasi.*

× **Kwasicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Kwasiciel.**

Kwasić, i, ił I. *robić kwaśnym, kisić, zakwaszać:* K. kapustę, ogórki, barszcz. Kto metal kwasi, pali, skwasi metal i czas. Mick. Przen.: †K. groch=*długo czekać na co.* Rej. **2.** K. skóry = *bejcować.* **3.** K. żelazo=*hartować.* **4.** ×K. rolę=*wyjaławiać.* Troc. **5.** przen. *psuć, zatruwać:* Na cóż ten K. czas mały? Karp. Obawiam ś., żeby mi nie kwasił kompanji. L. **6.** przen. *jątrzyć, rozjątrzać, drażnić, rozdrażniać:* K. umysły. **7.** przen. *dusić, kryć, taić:* Tej prawdy nie kwaszę. L. **8.** [K.] = a) *śmiecić.* b) *klepać biedę, kawęczeć.* **9.** myśl. *serwaserem mazać rurę strzelby dla dania fałszywego dziweru:* Strzelba kwaszona. **K. ś. I.** *stawać ś. kwaśnym, kwaśnieć, kisnąć, kisieć.* **2.** przen. *dusić ś.:* Od wielkości drew ogień a. gaśnie, a. tylko będą ś. K. one drwa i tleć, a nie będą gorzeć. Syk. Siedzisz w zadusze i kwasisz ś. Krasz. **3.** przen. *krzywić ś., dąsać ś., mieć kwaśną minę, gniewać ś., być niezadowolonym.* **4.** przen. p. **Kwaśnieć:** My ś. wam K. nie damy! z ludźmi żyć potrzeba. Krasz. <KIS/KWAS>

†**Kwasiec, śca,** lm. **śce I.** p. **Kwas. 2.** Miodowy K. p. **Kwasomiód.**

[**Kwasielec, lca,** blm.] *szczaw.*

†**Kwasigroch, a,** lm. **y** *człowiek powolny, który ś. ociąga, zminda, gaduła, gawęda.* <Kwasić + Groch>

Kwasik, u, lm. **i** p. **Kwas:** Zwyczajne nasze codzienne, pospolite kwasiki. Krasz.

× **Kwasikot, a,** lm. **y** pog. *kuśnierz.* <Kwasić + Kot>

Kwasja, i, lm. **e** bot. p. **Gorzknia.** <Niby Łć. quassia, z nazwiska Murzyna Quassi>

Kwasjowy przym. od **Kwasja:** [Kwasjowe drzewo a. gorzkie a. na muchy]=*lignum quassiae.*

Kwaskawo przys. od **Kwaskawy,** *kwaskowato.*

Kwaskawy p. **Kwaskowaty.**

Kwaskowato przys. od **Kwaskowaty.**

Kwaskowatość, i, blm. rz. od **Kwaskowaty.**

Kwaskowaty, × **Kwaskowity, Kwaskawy,** [**Kwaskowy**] *trochę kwaśny:* Przyjęła oświadczyny z miną kwaskowato-ironiczną. Gaw. Poruszali ś. ciężko, odurzeni gorącem, parą i zapachem kwaskowato-słodkim. Grusz.

× **Kwaskowito** przys. od **Kwaskowity.** Troc.

× **Kwaskowitość, i,** blm. rz. od **Kwaskowity.** Troc.

× **Kwaskowity** p. **Kwaskowaty.** Troc.

[**Kwaskowy**] p. **Kwaskowaty.**

Kwasłotka, i, lm. **i** bot. (corema) *roś. z rodziny bażynowatych.*

Kwasłówka, i, lm. **i** bot. (thibaudia) *roś.*

× **Kwasochłon, u,** lm. **y** lek. (remedium absorbens) *środek chłonący kwasy.* Por. **Kwasochłonny.** <Kwas + CHŁO(N)>

Kwasochłonny *posiadający własność wchłaniania w siebie, zobojętniania kwasów:* Leki kwasochłonne, ×kwasosytne, ×kwasogubne, odkwaszające, ×chłonące, ×kwasochłone (remedia absorbentia).

†**Kwasoczyn, a,** blm. chem. p. **Kwasoród.** <Kwas + CZYN>

†**Kwasoczynny** przym. od **Kwasoczyn,** *kwasorodny.*

× **Kwasogubny** p. **Kwasochłonny.** <Kwas + GUB>

[**Kwasola, I,** lm. **e**] = **Fasola.**

Kwasolubka, i, lm. **i** bot. (simethis) *roś. z rodziny liljowatych.* <Kwas + LUB>

Kwasomierstwo, a, blm. p. **Acydymetrja.** <Kwas + MIAR>

Kwasomierz, a, lm. **e** *przyrząd do mierzenia kwasów, acydymetr, oksymetr.*

× **Kwasomiód, odu,** lm. **ody** (oxymel) apt. octomiód, ocet miodowany, miodek kwaśny, †miodowy kwasiec = *mieszanina octu z miodem.* K. ckliwiczy p. **Ckliwiczy.** <Kwas + Miód>

†**Kwasomlecz, u,** lm. **e** *sól kwasu mlecznego.* <Kwas + Mlecz>

†**Kwasopalny:** Sól kwasopalna = *sól kwasu węglanego.* <Kwas + Palny>

†**Kwasoprus, u,** lm. **y** *sól kwasu pruskiego.* <Kwas + *Prus>

× **Kwasorodek, dka,** lm. **dki** chem. *tlenek.*

× **Kwasorodnić, i, ił** *łączyć chemicznie jakikolwiek pierwiastek z kwasorodem, utleniać.*

× **Kwasorodnienie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Kwasorodnić. 2.** *łączenie ś. z kwasorodem.*

× **Kwasorodnik, a,** blm. chem. *tlennik.*

× **Kwasorodność, i,** blm. rz. od **Kwasorodny.**

× **Kwasorodny,** × **Kwasorodowy** przym. od **Kwasoród;** †**Kwasoczynny,** †**Kwasotworny** *zawierający kwasoród:* Sole kwasorodne. Kwasy kwasorodne. Gaz K. Śniad. A. (=*tlen*).

× **Kwasorodowy** p. **Kwasorodny.**

× **Kwasorodziec, dźca,** lm. **dźce** chem. *daw. nazwa rodzajowa każdego z siedmiu następnych pierwiastków: kwasoród, chlor, fluor, brom, jod, siarka i tlen.*

× **Kwasoród, odu,** blm., †**Kwasoczyn,** × **Kwasotwór** chem. *daw. nazwa tlenu.* <Kwas + ROD>

†**Kwasosiarcz, u,** lm. **e** *sól kwasu siarczanego.* <Kwas + Siarka>

†**Kwasosolny** *kwasowi solnemu właściwy.* <Kwas + Solny>

× **Kwasosytny** p. **Kwasochłonny.** <Kwas + Sytny>

[**Kwasota, y,** blm.] *kwas, rzecz bardzo kwaśna:* Taka K. te winnegrona, że jeść niepodobna.

†**Kwasotłuszcz, u,** lm. **e** *sól kwasów tłuszczowych.* <Kwas + Tłuszcz>

†**Kwasotworny** p. **Kwasorodny.** L. <Kwas + TWOR>

× **Kwasotwór, oru,** blm. chem. **Kwasoród.**

Kwasownica, y, lm. **e** *kocieł, w którym się czyści ozokeryt.*

Kwasowy przym. od **Kwas:** Zasada kwasowa jest pierwiastek, którym ś. kwasy od siebie różnią. Śniad. A.

Kwasówka, i, lm. **i** *dzikie, kwaśne jabłko, plonka, jabłko z drzewa nieuszlachetnionego:* Chyba że już takie czasy na nas nadeszły, żeby na szlachetnych jabłoniach rodziły ś. kwasówki (*=żeby złe z dobrego rodziły*).

Kwasyna, y, blm. chem. *ekstrakt z rośliny kwasji, bardzo gorzkiego smaku.* <p. Kwasja>

Kwast, u, lm. **y = 2. Chwast:** Pan August w aksamitnej czapeczce ze złotym kwastem trzymał w ręku dwie talje kart zbitych w jedną masę. Korz. Zdr. **Kwaścik.** <Nm. Quast>

× **Kwastowaty** *podobny do kwastu.*

[**Kwasza, y,** lm. **e**] p. **Kisielica;** *rodzaj kisielu z mąki gryczanej i żytniej.* Goł. <KWAS>

[**Kwaszanina, y,** lm. **y, Kwaszenina, Drahle**] *galareta z mięsiwa, razem z nim zastudzona; nogi w galarecie, galareta z nóg.* <KWAS>

Kwaszarnia, i, lm. **e** cukr. *oddział kościarni.*

Kwaszenie, a, blm., czynność cz. **Kwasić;** chem. *utlenianie; niek. fermentacja:* K. kapusty. K., proces, w którym ciała łączą ś. z kwasorodem. Śniad. A.

Kwaszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kwasić ś.**

[**Kwaszenina, y,** lm. **y**] **1 a.** [**Kwaśnina**] *coś zakwaszonego:* Ją chłopi pospolicie do kadłuba kwaszeniny porównywali. Krasz. (*= beczki z kapustą kwaszoną*). **2.** *zupa kwaśna, jak barszcz, żur, kapuśniak:* Sporządza zupy, które nazywa barszczem, żurem oraz kwaszeniną. Rost. **3.** *biała ćwikła zakwaszona na pół z rzepą z dodaniem czosnku, cebuli, kapusty i bulw.* Syr. **4.** p. **Kwaszanina:** Zrazy zawijane, rozmaite kwaszeniny, rosołu kilka waz. Chodź.

Kwaścik, a, lm. **i** p. **Kwast.**

Kwaśne, ego, blm. **1.** *kwaśna potrawa, kwaśny napój, kwaśna przyprawa:* K. mu nie smakuje. Miesza K. ze słodkim. **2.** [K.] = a) Kluski z kwaśnym = *z sokiem kapusty kiszonej.* b) *czernina zaklepana w barszczu.* c) *garusek ze śliwek suszonych z grochem a. fasolą, rzadziej z ziemniakami.* <KWAS>

Kwaśnia, i, lm. **e 1.** × *browar, w którym wyrabiają kwasy = napoje kwaśne.* **2.** [K.] *potrawa kwaśna:* Jedzą jagły, kwaśnie czyli kwaśne z flaków.

Kwaśniaczek, czku, blm. *zupa kwaśna.*

Kwaśniak, u, lm. **i, Kwaśnik** bot. (oxyanthus) *roś.*

Kwaśnica, y, lm. **e 1.** w lm. *wody mineralne kwaśne.* **2.** [K.] = a) *sok od kapusty kwaśnej.* b) *rodzaj podczosu z siekanych jarzyn: marchwi, rzepy i w przeważnej ilości liści kapuścianych z kaszą i sadłem.* c) w lm. *porzeczki leśne.* d) *jabłka niedojrzałe.* e) w lm. *jagody borowe, czerwone w zimie, do ozdoby rózgi weselnej.* **3.** bot. = a) p. **Berberys.** b) p. **Szczawik.**

Kwaśnicowaty bot.: Rośliny kwaśnicowate p. **Berberysowate.**

Kwaśniczany przym. od **Kwaśnica,** *berberysowy.* Apt.: Ulepek K. (syrupus berberum).

[**Kwaśniczarka, i,** blm.] *szczaw* (rumex).

Kwaśnieć, eje, ał 1. *stawać ś. kwaśnym, kisnąć, kisieć:* Piwo w lecie aby nie kwaśniało. Haur. **2.** przen. (o człowieku) *nabierać złego humoru, nachmurzać ś.* **3.** a. **Kwasić ś.** przen. (o człowieku) *gorzknąć, tetryczeć, stawać ś. przykrym:* Jako nie każde wino, tak też nie każdy człowiek od starości kwaśnieje. Bud. B. (Przyjęcie) skołatanym podróżą, w której ludzie kwaśnieją, wydało ś. Bożym darem i opieką. Krasz. <KWAS>

Kwaśnienie, a, blm., czynność cz. **Kwaśnieć:** Fermentacja i K. zmielonego produktu. Małyszcz.

Kwaśnik, a, lm. **i 1.** × *chleb kwaśny, na kwasie:* Takim chlebem być nie może przaśnik, jakim chlebem jest K. Smotr. **2.** bot. = a) p. **Kiślina.** b) p **Kwaśniak.**

Kwaśnina, y, lm. **y 1.** [K.] p. **Kwaszenina:** Na kwaśninę biorą nietylko kapuściane liście, ale i jarmużowe, kalarapowe etc. Kluk. **2.** *drożdże, młodzie.* **3.** [K.] *kapusta a. buraki zakwaszone.*

Kwaśno przys. od **Kwaśny:** a) Kapusta na K. Ty K. patrzysz, a Wenus ś. śmieje. L. K. przyjąć kogo (*= źle, niechętnie*). b) chem. *jak kwas:* Wody z okolic nadkaspijskich oddziaływają K. c) [Námłódsy, co mu ś. jakosik K. widziało tak biédować, pedział braciom, ze sie poddá djábłu].

†**Kwaśnogniewliwość, i,** blm. rz. od **Kwaśnogniewliwy:** K. z melankolji pochodzi krwi upalonej, która będąc nazbyt wywrzałą, kwasi ś., kiśnie i tak nie może ś. roztworzyć, aż przez długi czas. Petr. <Kwaśny + Gniewliwość>

†**Kwaśnogniewliwy** *zgryźliwy, cierpki, kwaśny, stetryczały, zgorzkniały:* Kwaśnogniewliwi, którzy ś. w sobie potajemnie długo gniewają, a nie dadzą ś. ubłagać. Petr.

× **Kwaśnojuchy** *mający juchę kwaśną.* Dor. <Kwaśny + Jucha>

Kwaśno-słodki *słodki z przymieszką smaku kwaskowatego:* Lemonjada kwaśno-słodka. Przen.: Zobaczył przed sobą gospodarza z miną kwaśno-słodką i ręką, do uścisku wyciągniętą. Rog. <Kwaśny + Słodki>

Kwaśność, i, 1. blm. rz. od **Kwaśny. 2.** [K., lm. **i**] *każde jadło ugotowane na kwaśno.*

Kwaśny 1. *smaku cytryny, octu i t. p., mający smak kwasu:* Jabłko kwaśne. Jabłko jeszcze kwaśne (*= nie dojrzałe*). Kwaśne jabłko = *leśne jabłko.* I kwaśne jabłko robak gryzie. Prz. Przen.: Zbić kogo na kwaśne jabłko (*= na miazgę*). Zaprosić kogo na kwaśne jabłka a. na kwaśne piwo do Abraamka = *poczęstować go, że aż popamięta.* Kwaśne odbijanie ś. Chleb K. (*= nie przaśny*). Mleko kwaśne = *zsiadłe.* Kapusta, ogórki kwaśne = *kwaszone, kiszone.* Piwo kwaśne = *skwaśniałe już.* Jabym szczepiła wasze kwaśne grusze miodem litości. Słow. (*= wydające kwaśne owoce, dzikie, leśne*). **2.** przen. *niezadowolony, skrzywiony, zwarzony, markotny, posępny, bez humoru:* K., zły, brutal ponury, słowa ś. nie dopytać, nie patrz na mnie, zjem cię. Zabł. Jest dziś w kwaśnym humorze. Mina kwaśna. Pan Michał chodził jakiś K. Hrabia dziwnie K. powrócił z przechadzki. Mick. **3.** × przen.: Kwaśne jabłka = *kwasy, przykrości, nieprzyjemności, zwada, niesmak:* Jeść z kim kwaśne jabłka. **4.** × Kwaśna rola = *chuda, nieurodzajna.* **5.** apt.: Miodek K., p. **Kwasomiód. 6.** bot.: a) K. korzeń p. **Kiślina.** b) Kwaśna wiśnia p. **Śliwa. 6.** chem.: Kwaśna reakcja = *własność kwasów czerwienienia papierków*

lakmusowych a. nalewki lakmusowej. Sól kwaśna. **7.** szew.: Kwaśna woda = *kwas siarczany rozcieńczony, używany przez szewców do rozpuszczania farby, którą kolorują podeszwy.* <KIS/KWAS>

[**Kwat, a,** lm. **y**] = **Chwat.**

[**Kwatembra, y,** blm., **Kantopory, Kentopory**] *suche dni.* <Nm. Quatember, z Łć. quatuor tempora, p. Kantopory>

Kwater, a, lm. **y I.** *czworobok*]: Gwiazdy na K. usadzone. Kochan. Ogród, stanowiący K. **2.** × *czwórka w grze w kości.* Goł. <Śr. Łć. qua(r)terium>

Kwatera, y, lm. **y,** [**Kwatyra**] **I. a. Kwadra** *część czworoboczna czego:* Miasto dzieli ś. na kwatery. Troc. *(= na dzielnice, kwartały).* Ogród cały podzieli ś. na kwatery, a między niemi ulice. Kluk. *(= działy).* Grządka abo K. w ogrodzie zielnym wszelakim. Kn. Grób moich rodziców mieści ś. na cmentarzu Powązkowskim w trzydziestej drugiej kwaterze, w linji drugiej. K. okna = *część jedną ramą objętą, otwierająca ś. i dająca ś. wyjąć; skrzydło okna:* Otworzywszy kwaterę, siedzi sobie w oknie. Klon. K. we drzwiach stolarskiej roboty. Kn. Przen.: Umknąwszy zwierzchnej portjery, serc ich i uszy odmyka kwatery. Chr. *(= drzwi).* Kwatery boczne u trzewika idą od przyszwy. Mag. **2.** †K. godziny, p. **Kwadrans. 3.** [K.] = a) w lm. *okno, składające ś. z dwuch połów.* b) K. miesiąca = *kwadra księżyca.* **4. a.** †**Kwartjera,** †**Kwartyr** *gospoda żołnierska, mieszkanie zajęte czasowo przez wojskowego:* Chorągwie po kwaterach rozłożone. Bardz. Porucznik stanął u mnie kwaterą. L. Stoję w mieście na kwaterze. Stary żołnierz, stał w blizkiej wiosce na kwaterze. Mick. Kwatery zimowe *(= leże zimowe).* Główna K. = *miejsce pobytu naczelnego wodza i sztabu.* Główna K. ma być dobrze zasłonięta. Łs. Przen.: Co na którą spojrzę, to już tam inny żołnierz kwaterą stoi. Sienk. **5.** × *mieszkanie, stancja człowieka pojedyńczego:* Ksiądz odziewał go i karmił, i na swojej kwaterze trzymał. Piet. Poszedł na kwaterę do Symforjana. Krasz. Nic ci nie liczę za opał kwatery. Syrok. Poszliśmy z ks. kapelanem do jego kwatery. Chodź. Zdr. **Kwaterka.** <Śr. Łć. qua(r)teria ż. a. qua(r)terium n., przez Fr. quartier, Nm. Quartier>

Kwatereczka, czki, lm. **czki** p. **Kwaterka.** L.

Kwaterka, i, lm. **i,** [**Kwaretka**], †**Kwatyrka I.** p. **Kwatera:** Światło wpadło przez jedną tylko kwaterkę okna. Dzierz. Idzie do okna, kwaterkę uchyla. Gosz. *(= lufcik).* **2.** *część dwoma lub trzema łukami objęta:* Piłka z włosia, skórzaną powłoką z kwaterek obszyta. Kwaterki w pokryciu parasola. [K., część składowa czepka]. **3.** [K.] *płachta na wiatraku, druga, licząc od wału.* **4.** *miara objętości* = $^1/_4$ *kwarty:* Wszystkie półgarncówki, kwarty i kwaterki żydowskie były w kieszeniach u braci szlachty. Chodź. **5.** *kwaterka wódki:* Gdy ś. kuma z kumą zejdzie, kwaterką ś. nie obejdzie. Przen.: *wódka, pijaństwo:* Topić troski w kwaterce. **6.** †*miara aptekarska = 6 uncjom.* Troc. **7.** mul. *ćwiartka cegły.* Zdr. **Kwatereczka.** <Śr. Łć. qua(r)teria ż. a. qua(r)terium n.>

Kwaterkowy *objętości kwaterki:* Flaszka kwaterkowa.

Kwaterkówka, i, lm. **i** *miara kwaterkowa.*

[**Kwatermach, a,** lm. **owie**] p. **Kwatermistrz:** Wysłali go raz za kwatermacha z innemi żołnierzami. <Żart. zamiast Kwatermistrz>

Kwatermajster, tra, lm. **trowie I.** p. **Kwatermistrz. 2.** *urzędnik porządku publicznego w miastach, od XVII wieku pilnujący meldunków.* Wej. <Nm. Quartiermeister>

[**Kwatermester, tra,** lm. **trowie**] p. **Kwatermistrz.**

Kwatermistrz, a, lm. **e, Kwatermajster,** × **Kwartirmejster,** × **Kwartermagister,** [**Kwatermester, Kwatermach**] **I.** *oficer a. urzędnik zajmujący ś. rozkwaterowaniem wojska:* Kwatermistrze wszystkich pułków z rzemieślnikami kończyli baraki. Kom. K. gieneralny = *wyższy oficer sztabu głównego.* **2.** *urzędnik zajmujący kwatery dla dworu monarszego.* **3.** Gienerał-K. = *naczelnik sztabu głównego.* **4.** w lm. bart. *pszczoły, szukające nowej siedziby dla roju.* <Nm. Quartiermeister>

Kwatermistrzostwo, a, blm., **Kwatermistrzowstwo I.** *urząd kwatermistrza.* **2.** *instytucja zajmująca ś. sprawami kwaterunkowemi:* Konduktorowie inżynierji i kwatermistrzostwa. Kom. Oficerowie kwatermistrzostwa piechoty. Kom. K. gieneralne (korpus oficerów sztabu głównego). **3.** [K., lm. **a**] *leśnictwo w puszczy Niepołomickiej:* Na dziesięć oddzielnych leśnictw, które kwatermistrzowstwami nazywają zdawna. Pol. **4.** zb. *kwatermistrz z żoną:* K. wyjechali.

Kwatermistrzować, uje, ował *sprawować urząd, czynności kwatermistrza, być kwatermistrzem.*

Kwatermistrzowanie, a, blm., czynność cz. **Kwatermistrzować.**

Kwatermistrzowski przym. od **Kwatermistrz:** Poprzestaliśmy na nowej mapie kwatermistrzowskiej Rejmana. Paw.

Kwatermistrzowstwo, a, blm. p. **Kwatermistrzostwo.**

Kwatern, u, lm. **y I.** †*format papieru złożonego in quarto.* Troc. **2.** druk. *cztery kolejne arkusze oznaczone u dołu, według dawnej paginacji, jedną literą.* <Z Łć. quaterni = po cztery, przez Śr. Łć. quaternio a. quaternus = zeszyt>

× **Kwaterna, y,** lm. **y** p. **Kwaterno.**

[**Kwaternica, y,** lm. **e**] *mieszkanka, stojąca na kwaterze:* K. piekielna = tytuł pisemka ulotnego przeciw pijaństwu. <Od Kwatera>

Kwaterniczy *dotyczący kwatery żołnierskiej, wyznaczający kwatery:* Komisja kwaternicza. Bilet K. Mrong.

Kwaternik, a, I. lm. **cy** = a) †*przełożony nad kwaterą miasta:* Kwaternicy, którzyby przy gaszeniu ognia urzędu swego nie byli pilni... Groic. b) [K.] *odnajmujący część mieszkania, sublokator,* k o m o r n i k. **2.** †lm. **i** = a) *wskazówka kwadransowa:* K., indeks kwaternikowy = kwadransowy. Sol. b) *dzwonek w zegarze wybijający kwadranse.* Troc. <Od Kwatera>

†**Kwaternikowy** przym. od **Kwaternik** pod 2: Indeks K. Sol. *(= kwaternik).* Zegarek K. = *wybijający kwadranse.* Troc.

Kwaternjon, u, lm. **y** a. **Kwatern** *zeszyt, poszyt ze czterech arkuszy (= 8 kart).* <Śr. Łć. quaternio>

Kwaterno, a, lm. **a,** × **Kwaterna** *cztery liczby w loterji a. w loteryjce nakryte a. odgadnięte:* Wygrać K. Stawić na K. Gramy do kwaterna. <Włos. quaterno>

Kwaterny, ego, lm. **i** *flis, siedzący między t. zw. sztabowym i zajdowym.* <Od Kwatera>

× **Kwaterola, i,** lm. **e** *lista kwater żołnierskich.* Troc. <Nm. Quartierrolle>

Kwaterować, uje, ował I. żołnierzy = *umieszczać ich po kwaterach, wyznaczać im kwatery.* **2.** *stać na kwaterze a. na kwaterach, konsystować; mieszkać:* Wojsko kwateruje po wsiach. Kwateruję

u siostry. Pan Sielicki spotkał nas w bramie swojego dworku, w którym kwatorował. Chodź. **K. ś. 1.** *zajmować kwaterę dla siebie, stawać gdzie kwaterą:* Reszta (pułku) musiała ś. K. we wsiach sąsiednich. Kom. Kto miał rodzinę, zabierał plac na kilkoro i tam ś. kwaterował. Dyg. Mój pan miał zwyczaj K. ś. wszędzie po klasztorach. Kaczk. **2.** posp. *zabierać miejsce, pakować ś., prowadzić ś., tarabanić ś., sadowić ś.:* Kwateruje ś. na pierwsze miejsce! <Od Kwatera>

Kwaterowanie, a, blm., czynność cz. **Kwaterować.**

Kwaterowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kwaterować ś.**

Kwaterowe, ego, blm. p. **Kwaterunkowe:** Rozkład opłaty kwaterowego od obywateli. T. K.

Kwaterunek, nku, lm. **nki,** × **Inkwaterunek** *obowiązek trzymania żołnierzy na kwaterze a. płacenia kwaterunkowego:* Wolny od kwaterunku. <Od Kwatera, z końcówką Nm. -ung>

Kwaterunkowe, ego, blm., **Kwaterowe** *podatek kwaterunkowy, opłata wnoszona zamiast trzymania wojska na kwaterach; opłata na kwatery dla wojska.*

Kwaterunkowy przym. od **Kwaterunek:** Podatek K. *(=kwaterunkowe).*

***Kwatr** tylko w wyrażeniu: Kwatrem = *poczwórnie, w cztery konie i t p.:* Już teraz tuzem jeździć, kwatrem i dryją tylko tym należy, co żebracko żyją. Goł. <Włos. quattro, Fr. quatre=cztery>

Kwatryljon, u, lm. **y** p. **Kwadryljon:** Czymże wobec śmierci wszystkie awanse świata, wszystkie sławy i blaski, czym miljony, kwatryljony choćby? Dąb. <Fr. quatrillion>

Kwatyra, y, lm. **y 1.** [K.] p. **Kwatera. 2.** † p. **Kwadrans:** Za jedną kwatyrę godziny udawszy ś. na modlitwy, zaś ś. wrócił. Wys. <p. Kwatera>

†**Kwatyrka, i,** lm. **i** p. **Kwaterka.** Troc.

Kwazymodo nieod. pog. *garbaty, garbus, kaleka, potwór.* <Z nazwiska Fr. Quasimodo, które nosi kaleka w powieści W. Hugo „Notre Dame de Paris">

Kweczhan, u, lm. **y** chem. *ściskacz, klamra a. sprężynka do zamknięcia przez zaciśnięcie rurki gumowej.* <Nm. Quetschhahn>

[Kwedawy] *krzywy:* Drzewo kwedowe *(=krzywe, chore).* <?>

[Kwedranc, a, lm. **e]** p. **Kwadrans.**

Kwef, u, lm. **y, 1.** a. †**Kwew** *zasłona niewieścia na głowę, na twarz, welon, woal:* K., kapica białogłowska. Troc. Przen.: Na dół, do ziemi, smutku K. ponury. Gosz. **2.** † w lm. *gatki, gacie.* Pot. Zdr. **Kwefik.** <Fr. coiffe>

Kwefić, i, ił 1. *okrywać kwefem, zasłaniać, zakrywać twarz.* **2.** × *maskować, udawać.* <Fr. coiffer>

Kwefienie, a, blm., czynność cz. **Kwefić.**

Kwefik, u, lm. **i** p. **Kwef:** Z pod wieńca spadał K. cieniuchny. Szaj.

Kwefowy przym. od **Kwef:** Cały gmin kwefowych główek. Zabł.

× **Kwejfajfer, fra,** lm. **frowie** *grający na piszczałkach.* Goł., Chm. B. <Nm. Querpfeifer>

[Kwelować, uje, ował] *naprzykrzać ś.* <Nm. quälen>

[Kwelowanie, a, blm.**]** czynność cz. **Kwelować.**

[Kwendrac, a, lm. **e]** p. **Kwadrans.**

Kwerast, a, lm. **y** cies. = **Dłucios.** <Nm. Queraxt>

Kwercytron, u, blm. p. **Kwercytryn.**

Kwercytryn, u, blm., **Kwercytron, Kwercytryna** *barwnik żółty z kory dębu farbierskiego.* <Now. z Łć. quercus=dąb>

Kwercytryna, y, blm. p. **Kwercytryn.**

†**Kwerela, i,** lm. **e 1.** *zażalenie, skarga przed urzędem grodzkim w sprawach mniejszej wagi:* Mruczenia jego dopomagał mu brat drugi, potwierdzając prawdę onym jego kwerelom. Skar. Skar. **2.** *sprawa przed sądem grodzkim, zatarg, spór:* Z drugą stroną sąsiedzkie kwerele. Pot. **3.** a. w lm. Kwerele=*sąd grodzki,* r o k i s k a r g o w e. Roki skargowe, które kwerelami zowią, podstarości i pisarz grodzki sądzą. Vol. Ciałem stoisz w cerkwi, a myśl twoja biega po ratuszach, grodach, kwerelach. Sak. <Łć. querela>

[Kwerele, i, blp.**]** *zabawa składkowa po skończonym żniwie.* <?>

Kwerenda, y, lm. **y** *poszukiwanie, szperanie, śledzenie, badanie, dochodzenie, roztrząsanie (szczeg. w aktach, w archiwach):* Nowy kabalista zaczyna kwerendy. Kras. Powiem ja księciu panu, jakie WPan chcesz kwerendy robić w Lublinie. <Łć. quaerenda im. lm. ni. od quaerere = szukać>

× **Kwerendarz, a,** lm. **e** *poszukiwacz, badacz.*

× **Kwerendować, uje, ował** *robić kwerendę, poszukiwać, dochodzić, szperać, śledzić, szukać, badać:* Ze dwie godziny kwerendowałem po całym dworze, przypatrując ś. wszystkiemu. Chodź. Przen.: Gorszy ś., a sam w cudzej kwerenduje żonce. Nar.

× **Kwerendowanie, a,** blm., czynność cz. **Kwerendować.**

× **Kweres, u,** lm. **y 1.** a. × **Kwestja** *śledztwo, indagacja, inkwizycja:* Dowiecie ś., gdy będzie koło tego K., coście mieli w dzisiejszej zbrodni za interes. Pot. **2.** p. **Skweres:** Strzeż ś., potym próżny K. Mick. Otóż to zaczął ś. hałas i K., kiedy ś. kościół już napełnił! Chodź. Człowiek w kweresie mówi: jestem jak w lesie. Prz. <Now. z Łć. quaerere=szukać>

[Kwerla, i, lm. **e]** p. **Kwirl.**

[Kwerlać, a, ał] p. **Kwirlać.**

[Kwerlanie, a, blm.**]** czynność cz. **Kwerlać.**

[Kwerlejka, i, lm. **i]** p. **Kwirl.**

Kwerlinja, i, lm. **e** druk. p. **Ołówek.** <Nm. Querlinie>

Kwerot, a, lm. **y** szew. *długie szydło używane przy przyszywaniu podeszwy.* <Nm. Quero(h)rt>

Kwerszprajca, y, lm. **e** fortep. *szprajca poprzeczna.* <Nm. Querspreize>

Kwersztyk, u, lm. **i** pow. *część drewniana wązka poprzeczna za pudłem czyli korpusem powozu, łącząca tylne resory powozu.* <Nm. Querstück>

× **Kwerymonja, i,** lm. **e** *skarga, zażalenie, oskarżenie, użalanie ś.:* Hetman W. Lit. Radziwiłł bardzo tego nie chciał, aby przeciwko jego imieniowi publiczne i tak znaczne zachodziły kwerymonje. Rzew. Na tak wiele kwerymonji wstydzić mu ś. in publico potrzeba będzie. Rzew. <Śr. Łć. querimonia>

Kwerzac, u, lm. **e** (kwer-zac) druk. p. **Ołówek.** <Nm. Quersatz>

[Kwes] przys. *mocno, silnie, tęgo,* gm. f e s t. <p. 2. [Fest]>

†**Kwest, u,** lm. **y** *zarobek, dochód, zysk:* Panom pisarzom od dekretów co za K. płynie, dobrze wiemy. Falib. Zdr. †**Kweścik.** <p. Kwesta>

Kwesta, y, lm. **y [Chwesta] 1.** *kwestowanie:* K. wielkanocna. Chodzić, jeździć po kweście. **2.**

to, co ukwestowano, jałmużna: Zbierać kwestę. Fatyga nagrodzi ś. dobrą kwestą. Chodź. <Śr. Łć. quaesta>

Kwestarka, i, lm. **i** *ta, co kwestuje, jałmużnica.*

Kwestarski przym. od **Kwestarz:** Dowcip K. Kwestarskie wozy. Mick. **Po kwestarsku** przys. *w sposób właściwy kwestarzowi, jak kwestarz:* Jegomość po kwestarsku jemu dociąłeś. Chodź.

Kwestarz, a, lm. **e 1.** a. **[Chweściarz]** *zakonnik, szczeg. braciszek zakonny, zbierający kwestę czyli zapomogę na utrzymanie klasztoru, jałmużnik:* Pamiętniki kwestarza. Chodź. K. w „Panu Tadeuszu," ksiądz Robak, jest księdzem mszalnym. K. na popasie. **2.** *zabawa towarzyska a. jedna z osób w tej grze.*

Kwestja, i, lm. **e 1.** *pytanie, zagadnienie, zdanie, rzecz do dysputy, teza:* Kwestyją drażliwą stawisz mię w konieczności dać odpowiedź żywą. Oliz. Na kilka kwestyj nie dałem responsu. Chodź. Jutro odpowiem na kwestję pańską. Chodź. K. filozoficzna. Kwestje religijne. K. prawna. To jeszcze K., czy ś. zgodzi na to. Rozstrzygnąć kwestję. Belki w kwestji będące. Mrong. *(=sporne).* **2.** *sprawa, rzecz:* K. budowy kolei kaliskiej została pomyślnie załatwiona. K. szkolna. K. wyborów poróżniła zebranych. Porozumiano się w kwestji wynagrodzenia poszkodowanych. Kilka słów w kwesji drożyzny. Odzyskanie kolonji zdawało ś. niewątpliwym, ale było kwestją czasu. Krasz. K. to załatwiona. To drażliwa K. **3.** *sprawa w polityce wewnętrznej a. międzynarodowej:* K. gabinetowa *=sprawa, od której zawisło pozostanie ministrów u władzy.* Postawić kwestję gabinetową. K. bulgarska, wschodnia, transwalska. **4.** *wątpliwość:* Nie ulega kwestji, że... Bez kwestji *(=bez wątpienia, bez sprzeczki).* **5.** *trudność, przeszkoda:* Stawia coraz nowe kwestje. Robić kwestje. **6.** × p. **Kweres:** Dowiedział ś. od sług, wziętych na kwestję. Rol. Obeszło ś. bez kwestji. Rol. Zdr. **Kwestyjka.** <Łć. quaestio>

Kwestjonarjusz, a, lm. **e, Kwestjonarz** *spis kwestji, pytań, od których wyjaśnienia zawisło wyświetlenie jakiegoś przedmiotu, jakiejś sprawy, rozsyłany zwykle osobom kompetentnym, dla uzyskania od nich rzeczonych wyjaśnień:* Komisje artystyczne wysłały obszerną odpowiedź na K. centralnego komitetu. <Now. z Łć. quaestio=pytanie>

Kwestjonarz, a, lm. **e** p. **Kwestjonarjusz:** Rada szkolna rozesłała K. ortograficzny kilku zawodowym nauczycielom. Zawil.

Kwestjonować, uje, ował co *=podawać co w wątpliwość, robić kwestje co do czego:* Kwestjonował jego szlacheckie pochodzenie. K. autentyczność czego. <Śr. Łć. quaestionare>

Kwestjonowanie, a, blm., czynność cz. **Kwestjonować:** Nie zrażał ś. ani kwestjonowaniem powagi swych odkryć, ani nawet śmiesznością, której mu nie szczędzono.

[Kwestongartylerja, i, blm.**]** *artylerja ferteczna.* <Z Nm. Festungsartillerie>

Kwestor, a, lm. **owie 1.** (w daw. Rzymie) *podskarbi, wyższy urzędnik nad poborcami podatków.* **2.** *podskarbi uniwersytetu.* **3.** (w izbie sejmowej, w parlamencie) *jeden z deputowanych wybrany przez grono sejmujących do pomocy prezesowi w utrzymaniu porządku w czynnościach, w głosowaniu.* <Łć. quaestor>

Kwestorski przym. od **Kwestor.**

Kwestować, uje, ował, [Chwestować] *chodzić, jeździć po kweście, zbierać kwestę, zbierać dobrowolne składki na kościół, klasztor, na ubogich, na zakłady dobroczynne:* Kwestuje z tacką po kościele. K. na klasztor, na budowę kościoła. Wyżła rzecz tropić, bernardyńska K., a moja rzecz: kropić. Mick. <Śr. Łć. quaestare>

Kwestowanie, a, blm., czynność cz. **Kwestować.**

Kwestura, y, lm. **y 1.** *urząd kwestora.* **2.** *kancelarja kwestora; kasa przy uniwersytetach.* <Łć. quaestura>

Kwestyjka, i, lm. **i** p. **Kwestja.**

× **Kwestyjny** *mający związek z kwestą:* Na kwestyjną tacę rzucił rulon półimperjałów. Prus.

† **Kweścik, a,** lm. **i** p. **Kwest.**

† **Kwew, u,** lm. **kwewy** a. **kwy** p. **Kwef:** Twarz pani młodej żółty K. okrywa, co znakiem wstydliwości pod taki akt (weselny) bywa. Bardz. Niedość ś. ustroić w baranki i we kwy. Pot

Kwęczeć, y, ał, Kwękać, [Kwiąkać, Kwiękać] *kawęczeć, cherlać, niedomagać, męczyć ś.:* Kwęczał dwa lata w łóżku, zanim umarł. Krasz. **2.** *zabierać ś. do płaczu.* <Dźwn.>

Kwęczenie, a, blm., czynność cz. **Kwęczeć.**

Kwękacz, a, lm. **e Kwękała** *ten, co kwęka.*

Kwękać, a, ał 1. p. **Kwęknąć. 2.** p. **Kwęczeć.**

Kwękała, y, lm. **y** p. **Kwękacz.**

Kwękanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kwękać.**

Kwękliwy *ciągle kwękający, stękający.* Mrong.

Kwęknąć, nie, nął, nied. **Kwękać, [Kwiąkać, Kwiękać]** *jęknąć, stęknąć, cherlając.*

Kwęknięcie, a, blm., czynność cz. **Kwęknąć.**

Kwiaciarka, i, lm. **i** forma ż. od **Kwiaciarz;** × **Kwiatecznica.** <KWIT>

Kwiaciarnia, i, lm. **e** *fabryka sztucznych kwiatów.*

Kwiaciarski przym. od **Kwiaciarz:** Pieniędzy żąda na rozszerzenie zakładu kwiaciarskiego. Kos.

Kwiaciarstwo, a, blm., × **Kwieciarstwo 1.** *gałąź ogrodnictwa wyłącznie hodowli kwiatów oddana, hodowla kwiatów.* **2.** *wyrabianie sztucznych kwiatów.*

Kwiaciarz, a, lm. **e,** × **Kwieciarz 1.** *ogrodnik hodujący kwiaty.* **2.** *sprzedający kwiaty, kupiec handlujący kwiatami.* **3.** *robiący kwiaty sztuczne.* **4.** *lubiący kwiaty i znający ś. na nich.* <KWIT>

× **Kwiaciasty** p. **Kwiecisty:** Sofa pokryta kwiaciastym kretonem. Wilcz.

Kwiacieniec, ńca, lm. **ńce** bot. p. **Azalja.**

Kwiat, u, lm. **y, [Kwiecia, Kwicie] 1.** bot.=a) (flos) *część rośliny zawierająca w sobie narzędzia owocowania, organa rodzajne, to jest słupek i pręciki wychodzące z kielicha i otulone koroną:* Kwiaty jednopłciowe, dwupłciowe, szypułkowe, bezszypułkowe, jednopręcikowe, dwupręcikowe, trójpręcikowe, wielopręcikowe. Puszczać kwiaty. Okrywać ś. kwiatem. Akacya okryta słodkim kwiatem. Słow. Pęk kwiatów *(=bukiet).* Wieńce z kwiatów. K. lipowy. Malować, haftować kwiaty. Tkanina w kwiaty. Złotogłów w purpurowe kwiaty. Mick. Tace ogromne w kwiaty ślicznie malowane. Mick. Na okna kwiaty zaszły śnieżyste. Len. Ściany zdobi pokryciem srebrnego kobierca, wilgoć mrożąc na ścianach w kwiaty kryształowe. Słow. Kwiaty cięte. Kwiaty żywe i sztuczne a. robione. Ołtarz upstrzony woskowemi kwiaty. Słow. Od ciebie wzięliśmy na ten wieniec kwiatu. Mick. Bujno rośnie, odludnie K. stepowy ginie. Malcz. Każda tu radość jako K. usycha i jako trawa pod kosą s wali. Skar. Zrywać kwiaty. Lilia wodna może

przeczuć burze, K. czuje, ona miała czucie kwiatu. Słow. Kwiaty pól naszych. Zapach, woń kwiatów. Podobien kwiatu, który ś. rozwinął. Kochan. Podziwował ś. kwiatu. Len. Przen.: W naszych salonach kwiaty na kwiaty sypią, a dmuchnij, niema nic, zupełnie nic. Fred. A. *(= powaby, wdzięki, przepych, ozdoby, piękności)*. Owa przed kwiatem. Pot. *(=rzecz przedwczesna)*. Spojrzyj w lusterko, jak ś. w nim płoni rumiane lice kwiatem jabłoni. Len. Któżby chciał na tych licach K. oglądać bladszy, kiedy jesteś tak cudnie piękną, gdy ś. płonisz. Słow. Te lica stateczne rozmiękłe od płaczu, świeższemi ś. wydają; wprzódy były świetnym, ale suchym kwiatem. Krasiń. Do tej chaty, gdzie mieszkają dwie piękne dziewczęta, dwa kwiaty. Słow. Trup z niej dziś, a K. był wczora. Słow. Możliweż to, aby z plebejuszowej płonki K. taki wystrzelił! Gom. Tu przeszywany złotem, przetkany bławatem chce być człowiek bawiącym oczy twoje kwiatem. Słow. Ty, co na dworach szukałeś kochanki, precz! precz ode mnie, kwiecie beznasienny. Słow. Nad łąką latające kwiaty, motyle różnofarbne. Mick. Trzciny nad Dniepru wody nagle rozkwitły ognistym kwiatem. Słow. *(= płomieniem)*. Sztuk nadobne kwiaty. Mick. Niechaj widzę, jakie kwiaty wyrosły z posianej nadziei. Słow. Świętość kwiatem z tego krzewu, z którego rośnie i dzielność i sława. Pol. Zapał tworzy cudy, nowości potrząsa kwiatem. Mick. Spokój martwy, w którym kwiaty duszy usychają i giną. Zawil. Polska ojczyzna bajecznym ci krajem, — nie wiesz jakie kwiaty uczucia wydaje. Krasiń. Spadł jeden liść u serca kwiatu. Słow. Z drzewa twojej szczęśliwości kwiatów kilka opadło. Gom. b) K. g o r e j ą c y *= dawniejsza nazwa rośliny: miłek* (adonis). K w i a t J o w i s z a = (lychnis flos Jovis) *roś. z rodzaju firletki*. K. k a r d y n a l s k i p. **Stroiczka.** [K. k l a s z t o r n y] *= solanum dulcamara*. K. k r ó l e w s k i p. **Hermjonka** i **Narcyz.** K. l i c h t a r z o w y p. **Oświetla.** K. m i ł o ś c i p. **Amarant.** K. m l e c z n y p. **Przebiśnieg.** K. p y s z n y p. **Wdziękosława.** K. s ł o m i a n y p. **Radostka.** K. ś w. J a k ó b a p. **Marzymłodek.** K. ś w. T r ó j c y = **Fijołek trójkolorowy.** K. w o d n y p. **Masa.** **2.** *roślina*, szczeg. *w doniczce*. Kościół, katafalk ubrany kwiatami. W oknach stoją kwiaty. Wczoraj dotknęłam ś. listka pokrzywy i ukąszona biłam ten K. ręką. Słow. **3.** K. muszkatołowy a. muszkatowy = *osnówka, otaczająca ziarno muszkatołowe*. **4.** przen.: K. młodości, życia, wieku = *pora rozkwitu młodzieńczego:* Był ten młody, a gdzie teraz K. młodości jego? Skar. Umarł w kwiecie wieku. Posażne i nadobne panny, w wieku kwiecie. Mick. Ów w swojej młodości uprzedził K. owocem cnót doskonałości. Pot. Przen.: Jeden drugiego gładszy, bo im jeszcze były lata policzków pierwszym kwiatem nie okryły. Groch. *(= puszkiem, meszkiem = zarostem)*. **5.** przen.: *czoło, wybór śmietanka:* Kwiatem dam ś. pokrywa estrada szeroka. Słow. *(= bukietem)*. Odwiedza mleczarnie i sama lekko świeży nabiału K. garnie. Mick. K. młodzieży. U nóg Litwinki K. naszych młodzianów, od róż kraśniejszy i od tulipanów. Mick. Cały prawie K. wojsk niemieckich zniszczony w tej bitwie. Nor. W tobie lud składa broń swego rycerza, swych myśli przędzę i swych uczuć kwiaty. Mick. (Wyspa) z kwiatu ś. stała pasorzytem świata. Dan. Mąkę rżaną przednią wyborną dla jej cudności kwiatem zowią. Syr. Chleb pszeniczny z najbielszej i najmielszej mąki, to jest, jako inni mówią, z kwiatu samego mąki. Syr. **6.** † *dziewictwo, panieństwo, prawictwo, wianek:* Dziwna to jest, być matką i panną, mieć syna i K. nieskażony panieński. Bz. **7.** † Kwiaty = *kwietnia niedziela, niedziela palmowa*. Kn. **8.** Kwiat u mięsa, p. **Kwiatek.** **9.** † Kwiaty = *krosty:* Skutkiem tej zarazy jest, że abo na miejsca wstydliwe kwiaty wynikają, albo też pontałami głowę nasadzi. Syk. **10.** *plama biała na paznogciu*. Troc. **11.** † żart *penis:* Żupana zagina przodki, żeby K. widać było, który dziatki rodzi, przeto ziela takiego taić ś. nie godzi. Dzw. **12.** [K.] = a) Na kwiaty = α) *na wiosnę*. β) *jarmark na kwietnią niedzielę w Grodzisku pod Drohiczynem*. b) Złoty K. = *gorset panny młodej*. Gorset złoty K. p. **Gorset.** **13.** chem. *niektóre przetwory w postaci kryształków, delikatnego proszku, lub delikatnych kłaczków:* K. antymonowy = *trójtlenek antymonu krystaliczny*. K. siarkowy = *drobny proszek siarki sublimowanej*. K. cynkowy = *tlenek cynku, tworzący ś. skutkiem palenia ś. w powietrzu pary cynkowej*. **14.** fizj.: Kwiaty białogłowskie a. niewieście, p. **Miesiączka.** K. biały, p. **Upławy.** **15.** a. **Kwiecie** garb.: K. kory garbarskiej = *bryłki żywej materji, w postaci żółtego śluzu na korze dębowej ukazujące ś.:* Pełzające ruchy kwiatu garbarskiego są dostrzegalne nawet gołym okiem. **16.** kip. *właściwy winu zapach*, b u k i e t. **17.** myśl. = a) *ogon jelenia, sarny, daniela*. b) *biały koniec ogona lisa*. **18.** piw.: K. słodowy = *suche korzonki oddzielone od słodu*. Zdr. **Kwiatek, Kwiateczek, Kwiatuszek,** × **Kwiateczka,** [**Kwiatyszek, Kwiateniek, Kwiatuś, Kwiatunio, Kwiatuniek**]. <KWIT>

[**Kwiata, y,** lm. **y**] p. **Kwiatula.**

Kwiatarka, I, lm. **i** p. **Kwietniczka.**

× **Kwiatawa, y,** lm. **y,** × **Kwiatowa** *lecha zasadzona kwiatami, grządka kwiatów*. Troc.

× **Kwiatczany** p. **Kwiatowy.** Das.

Kwiatczyna, y, lm. **y, Kwiecina** m. i ż. *lichy, nędzny kwiat*.

† **Kwiatczysty** p. **Kwiecisty.** Das.

Kwiateczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Kwiat:** Zielony kontusz z tureckiej materyjki w kwiateczki. Słow. Przen.: (do człowieka): Mój ty kwiateczku! **2.** a. **Kwiatuszek** bot. (flosculus) *listki kwiatowe rozłożone w gwiazdkę*.

× **Kwiateczka, i,** lm. **i** p. **Kwiat:** Zawdy ma w głowie tyle piosneczek, ile kwiateczek kwitnie w dąbrowie. Len.

× **Kwiatecznica, y,** lm. **e** p. **Kwiaciarka.**

Kwiatecznik, a, lm. **i** zool. (philanthus) *owad skrzydlaty, należący do gromady pszczołowatych, kopiących*.

Kwiatek, tka, a. **tku,** lm. **tki 1. Kwiat:** W dziedzińcu moim córek moich kwiatki spytają: „Starcze! gdzie są twoje córki?“ Słow. Tobie kwoli rozliczne kwiatki wiosna rodzi. Kochan. Upleć wianek z mego kwiatku. Mick. Ich kamienie nie warte kwiatku polnego na niwach Tekbiru. Krasiń. Niechaj ci warkocz zaplatają swatki, niechaj świeżemi przetykają kwiatki. Słow. Przen.: Moje dzieciątko najmniejsze żyło i kwiatkiem nie chciało usychać. Słow. O biedny kwiatku! na toż ty ś. kwiecił, by cię na krzyżu ćwiekami przybito? Słow. Myślał, że ten K. biały, kruchy, wezmą ze złotej kołyseczki duchy. Słow. Grajcie mi jeszcze przeszłość kochaną, w kwiatki rozkoszy świetnie przybraną. Len. Szukać i zbierać życia doczesnego kwiatki, co mi będą pociechą, rodzicom nagrodą. Mick. Niebieski K.—

znak śmierci śród białego łona... gwiazdeczka śmierci. Słow. K. panieński *(= dziewictwo, wianek)*. Straciła K. Troc. Zerwał u niej K. Troc. Splugawił panience różany K. Troc. **2.** bot.: K. wdowi, p. **Drjakiew.** **3.** †*kolczyk:* Lubią niewiasty barwiczki, kwiatki około ucha, wieńce, maści. Petr. **4.** a. **Kwiat** *tłuszcz przy mięsie:* Będziecie mieli codzień sztukę mięsa z kwiatkiem i kufelek dobrego piwa. Korz. Była i sztuka mięsa z kwiatkiem. Krasz. Cząstki najlepsze z łopatek oczyszczone, w słoniny srebrny liść i K. ubrane, bogom świecą. Słow. **5.** *piana na piwie w kuflu.* **6.** myśl. *ogon sarny,* in. bukiet.

†**Kwiates, u,** lm. **y** *flores pendzlem, piórem, haftem, rzeźbą wyrażony.* Troc. <Kwiat, z końcówką niby Łć.>

†**Kwiatesowy** przym. od **Kwiates,** *ozdobiony kwiatesami, floresowany.* Troc.

×**Kwiatkorodny** *rodzący kwiatki:* Wiatry kwiatkorodne. Zim. <Kwiatek+ROD>

Kwiatkowy 1. przym. od **Kwiatek:** Wieniec K. L. Porównywają poeci dziewczęta do kwiatków, ona rzeczywiście coś kwiatkowego w sobie miała. Jeż. K. czas. Troc. *(=kiedy kwiatki kwitną).* Szaty kwiatkowe. Mor. *(= w kwiaty).* **2.** org.: Metal K. = *mieszanina cyny na pół z ołowiem, używana na piszczałki.*

†**Kwiatlubnik, a,** lm. **cy** p. **Kwiatolubnik.** Troc. <Kwiat+LUB>

Kwiatnica, y, lm. **e** zool. (ulidia) *owad skrzydlaty z rzędu dwuskrzydłych, muchowatych.*

×**Kwiatny** p. **Kwiatowy:** Strojne w kwiatne wzory. L. *(=kwieciste).* Kwitnący K., kwiatowy styl. Troc *(=ozdobny kwiecisty).*

†**Kwiatobierny** *zbierający kwiaty:* Pszczoły ś. znowu w prace kwiatobierne wprzęgają. Bardz. <Kwiat+BIOR>

Kwiatobranka, i, lm. **i** zool. (osusia) *owad skrzydlaty z gromady pszczołowatych, miodorobnych.* <Kwiat+Branka>

Kwiatodawca, y, lm. **y** *ten, co darzy kwiatami:* Z pychą patrząc na kwiatodawcę, zapomniał Frycio o przysłowiu: Każdy, jak umie, Pana Boga chwali. Orzesz. <Kwiat+Dawca>

Kwiatogłówka, i lm. **i** bot. (capitulum) *kwiatostan, w którym liczne kwiaty bezszypułkowe osadzone są na wierzchołku osi kwiatowej.* Kwiat+Główka>

Kwiatokłośnik, a, lm. **i** bot. p. **Złotogłów.** <Kwiat+Kłos>

×**Kwiatokształtny** *podobny z kształtu do kwiatu* <Kwiat+*Kształty>

Kwiatoliść, a, lm. **e** bot. p. **Drzewolist.** <Kwiat+Liść>

†**Kwiatolubna, ej,** lm. **e** *miłośniczka kwiatów.*

×**Kwiatolubnik, a,** lm. **cy,** †**Kwiatlubnik** *miłośnik kwiatów, lubiący kwiaty.*

×**Kwiatolubny,** *lubiący kwiaty, kochający ś. w kwiatach.* <Kwiat+LUB>

Kwiaton, u, lm. **y** bud. *ozdoba architektoniczna w kształcie wielkiego rozwiniętego kwiatu.* Zdr. **Kwiatonik.** <Kwiat, z końcówką niby Fr.>

Kwiatonik, a, lm. **i** p. **Kwiaton.**

Kwiatonośny, Kwiatorodny, ×**Kwiatorody, Kwieciorodny** *wydający kwiaty, kwitnący:* Pędy kwiatonośne. Rost. Rośliny kwiatonośne. <Kwiat+NIOS>

×**Kwiatopaszy** *pasący ś. na kwiatach, żywiący ś. kwiatami:* Kwiatopasze pszczoły. Otw. <Kwiat+PAS>

×**Kwiatopismo, a,** lm. **a** p. **Kwiatozbiór.** <Kwiat+Pismo>

Kwiatorodny p. **Kwiatonośny:** Wiosna, łąka kwiatorodna. <Kwiat+ROD>

×**Kwiatorody** p. **Kwiatonośny:** Berło kwiatorode Flory. Wor.

×**Kwiatosłów, owu,** lm. **owy** p. **Kwiatozbiór.** Bobr. <Kwiat+Słowo>

Kwiatostan, u, lm. **y,** ×**Ukwitnienie** bot. (inflorescentia) *sposób ułożenia kwiatów na roślinie:* Odmiany kwiatostanu są: kłos, kotka a. bazia, kolba, grono, wiecha, baldaszek a. okółek, pęczek, główka, podbaldaszek, bukiet, baldaszkogron. Sł. wil. K. groniasty, wierzchołkowy, prosty, złożony. <Kwiat+Stan>

Kwiatosz, a, lm. **e** zool. (ploas) *owad skrzydlaty z rzędu dwuskrzydłych, kosmatych.*

Kwiatotrwał, u lm. **y** bot. p. **Nieśmiertelnik.** <Kwiat+Trwały>

Kwiatotrzcina, y, lm. **y, Kanna, Paciorecznik, Trzcina kwiatowa** a. **kwiecista, Trzcinokwiat** bot. (canna) *roś. z rodziny marantowatych.* Gatunek: K. indyjska (c. indica), niekiedy paciorkami fruktowemi zwana. <Kwiat+Trzcina>

Kwiatotrzcińce, ów, blm. bot. p. **Ździebłowaty.**

×**Kwiatowa, y,** lm. **y** p. **Kwiatawa.**

Kwiatowy 1. a. **Kwiatny, Kwietni** ×**Kwietniany, Kwieciany,** †**Kwiatczany** przym. od **Kwiat:** Płatki kwiatowe. W kwiatowe fale i gęstwę wpadli. Słow. K. łan. Słow. Gdy mi już na opak idą roku pory, gdy zima kwiatowemi ubrana kolory. Słow. Zabawa kwiatowa *(=połączona z ciskaniem na siebie kwiatami).* Rośliny kwiatowe p. **Jawnokwiatowy.** Liście kwiatowe. Jund. *(=blizko kwiatów osadzone).* Dno kwiatowe p. **Dno.** Kwitnący, kwiatny, K. styl. Troc. *(= ozdobny, kwiecisty).* **2.** bot.: a) Kwiatowa trzcina, p. **Kwiatotrzcina.** b) Kapusta kwiatowa p. **Kapusta.**

×**Kwiatozbieracz, a** lm. **e** p. **Kwiatozbierca.** <Kwiat+Zbieracz>

×**Kwiatozbierca, y,** lm. **y,** ×**Kwiatozbieracz 1.** *zbieracz kwiatów.* **2.** *wydawca zielnika* <Kwiat+Zbierca>

×**Kwiatozbiór, oru,** lm. **ory 1.** *zbiór kwiatów, zielnik, herbarz.* **2.** a. ×**Kwiatosłów,** ×**Kwiatopismo** przen. *wybór wzorowych kawałków prozy a. poezji, antologja.* <Kwiat+Zbiór>

[**Kwiatula, i,** lm. **e, Kwitula, Kwiata**] *krowa z sierścią różnobarwną, cętkowatą a. z cętką na czole.*

[**Kwiatuniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Kwiat.**

[**Kwiatunio, a,** lm. **e**] p. **Kwiat.**

Kwiatuszek, szka, lm. **szki 1.** p. **Kwiat. 2.** bot. p. **Kwiateczek.**

[**Kwiatuś, a,** lm. **e**] p. **Kwiat.**

Kwiatycz, a, lm. **e** zool. (rhingia) *owad skrzydlaty z rzędu dwuskrzydłych, pszczołkowatych.*

[**Kwiatyszek, szka,** lm. **szki**] p. **Kwiat.**

[**Kwiąkać, a, ał**] **1.** p. **Kwęknąć. 2.** p. **Kwęczeć.**

[**Kwiąkanie, a,** blm.] czynność cz. **Kwiąkać, Kwękanie.**

[**Kwicie, a,** lm. **a**] p. **Kwiat:** Kwicia latoś pomarzły.

†**Kwiczał, a,** lm. **y** p. **Kwiczoł:** Kwiczały i insze ptaki. Trzyc. <Dźwn.>

Kwicząco *w sposób kwiczący, kwikliwie.* Sł. wil.

Kwiczeć, y, ał nied. p. **Kwiknąć.**

Kwiczenie, a, lm. **a** czynność cz. **Kwiczeć,** *kwik.*

[**Kwiczka, i,** lm. **i**] *mrówka.*

Kwiczoł, a, lm. **y,** †**Kwiczał 1.** zool. (turdus pilaris) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny drozdów.* a. **2.** myśl. p. **Paszkot. 3.** żart.: K. do-

mowy a. szczeciniasty, a. zł. **Kierkot** *wieprzak, prosię.* **4.** [K.] *jarzębina.* <Dźwn.>

Kwiczołowy przym. od **Kwiczoł.**

†**Kwidem** nieod. żart. *wprawdzie, jużci.* Kn. K. on nałaje, ale nie uderzy. Troc. <Łć. quidem>

Kwiecenie, a, blm., czynność cz. **Kwiecić**: Sposób obrazowy kwiecenia prawdy, używany na Wschodzie. Dant. <KWIT>

Kwiecenie się, a ś., blm., czynność cz. **Kwiecić ś.**

[**Kwiecia, i,** lm. **e**] p. **Kwiat**: Twarz twoja jak lilija przy wiosennej kwieci. Na moi jabłonce są kwiecie.

Kwiecianka, i, lm. **i** bud. *zdobina architektoniczna w płaskorzeźbie lub malowaniu, w kształcie esowato wygiętej gałązki z listkami i kwiatami.* K. w rękopisie = flores, × kwiates.

Kwieciany p. **Kwiatowy**: Wiosna w wieńcu kwiecianym. Żebr. Kwiecianemi okryci wieńcami. Nagur.

Kwieciarka, i, lm. **i, Złotawiec** zool. (cetonia) *chrząszcz pięcioczłonkowy, wachlarzorogi.*

Kwieciarnia, i, lm. **e** *cieplarnia, szklarnia, oranżerja, trebhaus.*

× **Kwieciarstwo, a,** blm. p. **Kwiaciarstwo.**

× **Kwieciarz, a,** lm. **e** p. **Kwiaciarz.**

× **Kwieciasty** p. **Kwiecisty**: Gorset K. Kon.

Kwiecić, i, ił *zdobić kwiatami:* Kwiecone pobrzeże. Przyb. Haftarka brzegi rękawka misternie kwieciła. Kniaź. **K. ś. 1.** *błyszczeć, jaśnieć kwiatami:* Dla mnie kwieci ś. dolina, dla mnie wietrzyk wieje. Len. Ogrodów, wśród których kwieciły ś. całe gaiki róż. Sienk. Usta, gdzie ś. róża kwieci, więdną, gubią blask szkarłatu. Mick. Przen.: Wtym nagle osnowa K. ś. poczynała złotemi wzorkami wyobraźni. Chm. **2.** *kwitnąć:* Biedny kwiatku! na toż ty ś. kwiecił? Słow. <KWIT>

Kwiecie, a, lm. **a 1.** zb. *kwiaty, kwiatki:* Drzewa mają w tym roku dużo kwiecia. Jabłoń była prawie bez kwiecia. Drzewo obsypane kwieciem. Droga usłana kwieciem. Tam na błoniu błyszczy kwiecie, stoi ułan na widecie. Pśn. Łąka zieleni kwieciem pięknym ozdobiona. P. Koch. Drzewa jedne ozdobne w rozmaite kwiecie drugie w owoc dozrzały. Kulig. Wzrok wabi ozdoba kwiecia. Kulig. K. róży. Słow. U makaty haftowanej w najśliczniejsze kwiecia wisi sznurek jedwabny. Krasiń. Po ścianach rozwisłe bisiory, z liściem ze srebra i kwieciem ze złota. Mick. Meszty wschodnie, oplatane kwieciem ze złota i kwieciem z jedwabiu. Krasiń. Pył długich błędów i bitew przyprószył K. jagód twoich. Krasiń. **2.** garb. p. **Kwiat.** <KWIT>

Kwiecień, tnia, lm. **tnie,** × **Apryl** *czwarty miesiąc w roku:* Przyjdzie K., ostatek z gumna wymieciem; przyjdzie maj, przecież bydłu daj. Prz. Przen.; K. młodości. Troc. *(= wiosna młodości, rozkwit młodości).*

Kwiecina, y, lm. **y** p. **Kwiatczyna**: Niknął nakształt tej kwieciny, która, zrana cudna, uschnie nad wieczorem. Jabł.

Kwieciorodny p. **Kwiatonośny.** < Kwiecie + ROD>

Kwiecisto, Kwieciście przys. od **Kwiecisty**: Wyrażać ś. K.

Kwiecistość, i, blm. rz. od **Kwiecisty**: K. stylu.

Kwiecisty, × **Kwieciasty,** × **Kwiaciasty 1.** *zdobny w kwiaty, bogaty w kwiaty, pełen kwiatów:* Kwiecista łąka. Kwieciste jaśminy. Słow. Na nim (na parkanie) chmielowe liście i kwieciste wieńce chwiały ś. Mick. Ustrojona w równianki i w kwieciste wieńce. Mick. Chciałbym jak duch w kwiecistej roztopić ś. woni. Słow. W komnacie mniszej, otoczonej w koło rzędem tureckich sof kwiecistej barwy. Słow. (Suknia) z materji kwiecistej we dwa różne wzory. Gom. **2.** przen. *ozdobny, barwny, malowniczy:* Styl K. Wysłowienie kwieciste. **3.** bot.: Kwiecista trzcina, p. **Kwiatotrzcina.**

Kwieciście p. **Kwiecisto**: Rozbierałem w myśli jego szlachetne i wzniosłe słowa, które wypowiedział K. a obficie. Orzesz.

Kwieczka, i, lm. **i** bot. (prasium) *roś. z rodziny wargowych.* <?>

[**Kwiek, a,** lm. **i**] *ćwiek, gwóźdź.* <Zam. Ćwiek>

†**Kwiekać, a, ał** *być rozszczepionym:* Jak zaradzić, gdyby ś. jabłka malogranatowe szczepały, abo, jako mówią, kwiekały. Trzyc. < ? Por. kw(i)ękać>

†**Kwiekanie, a,** blm., czynność cz. **Kwiekać.**

Kwiel, a, lm. **e, Kuwiek** myśl. *wabik, piszczałka drewniana do wabienia ptaków:* K. masz mieć, co go (jastrzębia) masz przywabić takim głosem, jako stary ptak kwieli abo szczebiece. Cyg. <KWIL Dźwn.>

†**Kwielenie, a,** blm., czynność cz. **Kwielić.**

†**Kwielić, i, ił** p. **Kwilić**: Masz go przywabić takim głosem, jako stary ptak kwieli abo szczebiece. Cyg. W Babilonie cierpieli, a nie godziło ś. im ledwie dumy K. Gil.

[**Kwierutać się, a ś.** a. **ci s., ał ś., Chwierutać ś., Fierutać ś., Kierutać ś.**] *chwiać ś., kiwać ś., ruszać ś., chybotać ś.* <CHW(IER)>

Kwierutanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Kwierutać ś.,** *chwianie ś.*

[**Kwieść, cie, tł**] p. **Kwitnąć.**

Kwietni p. **Kwiatowy**: Kwietnia niedziela = *niedziela poprzedzająca wielkanocną,* in. palmowa. <KWIT>

Kwietniak, a lm. **i** myśl. *zając urodzony w kwietniu.*

× **Kwietniany** p. **Kwiatowy**: Z wieńca kwietnianego. Krasiń.

[**Kwietnica, y,** lm. **e**] *kwietnia niedziela, palmowa niedziela,* † kwiaty.

Kwietniczka, i, lm. **i, Kwiatarka** ogr. *koszyk do kwiatów, żardynjerka.*

Kwietnik, a, lm. **i** ogr. *zestawnik z roślin kwitnących; ogródek kwiatowy, wirydarz:* Ludzie szczęśliwie żyją, jak w kwietniku niewinne kwiaty. Berw. Na kapeluszach całe ogromne kwietniki. Orzesz.

Kwietniowy przym. od **Kwiecień;** × **Aprylowy**: Dni kwietniowe. Jabł. [Kwietniowa niedziela] = *niedziela kwietnia, palmowa.*

Kwietny p. **Kwiatowy**: Na kwietnych stołach złote błyskały łagodki. Przyb. Kwietna niedziela, kwiaty. Kn. Już wschodził uroczysty dzień N. Panny Kwietnej. Mick. Kwietnego na twarz coś zachwycił chłodu. Słow. Powój K. Słow. Złota mi pszczółka zabrzęczy na kwietnej, na błoni. Len. I K. i owocny był dla duszy żywot nocny. Pol.

[**Kwietula, i** lm. **e**] p. **Kwiatula.**

[**Kwiękać, a, ał**] **1.** p. **Kwęknąć. 2.** p. **Kwęczeć.**

Kwiękanie, a, blm.] czynność cz. **Kwiękać,** *kwękanie.*

Kwik, u, lm. **i 1.** *krzyk trzody, kwiczenie, kwiknięcie:* K. świni słonie przestrasza. Pilch. **2.** *pisk konia:* Łom, grom, uciekanie, ryk, K. koni i ran-

nych pod niemi stękanie. Tw. Powstały krzyki, rozpaczliwe wołania o pomoc, K. koński. Sienk, **3.** K. ryk! = *wiele hałasu a rzeczy mało.* **4.** [K.] = a) p. **Kwikun.** b) *wieprz, świnia.* c) a. [**Wił**] *demon przemieszkujący w drzewie.* d) *chleb.* e) Ni kwiku, ni ryku = *nic zgoła.* Po nim nie zostało ni kwiku, ni ryku. Prz. <Dźwn.>

[**Kwik, u,** lm. **i, Kwika**] leśn. *sosna karłowata, nierdzenna, bielowata, wzrosła na chudym gruncie, a. inne drzewo karłowate pojedyńcze.* <?>

[**Kwika, i,** lm. **i**] p. [**Kwik**].

Kwikać, a, ał p. **Kwiknąć.** ✕**K. ś.** *gzić ś., swawolić lubieżnie:* Konie dobrze przywiązywali, żeby jeden drugiego nie dosięgał, ani ś. kwikały. Biel. M. <Dźwn.>

Kwikanie, a, blm., czynność cz. **Kwikać.**

✕**Kwikanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Kwikać ś.**

Kwikliwie przys. od **Kwikliwy.**

Kwikliwy *kwiczący ustawicznie; podobny do kwiku, piskliwy.*

Kwiknąć, nie, ął, nied. **Kwikać, Kwiczeć I.** (o świni, dziku, wielbłądzie, jednorożcu, koniu) *wydać głos, gdy coś dolega, wydać kwik, zakwiczeć:* Świnia kwiczy a wór drze. Prz. Kwiczoły kwiczały, czeczotki śpiewały. Kant. **2.** [K.] nied. *skrzypieć, chrupać:* Bosego mróz ziębi i kwiczy mu pod nogami. **3.** nied. myśl. p. **Gwizdnąć.** **4.** nied. przen. *piszczeć, gderać, mruczeć:* Stary kwika, a młody do dołu umyka. Falib. Czemuż mi przez te styski, co za uchem kwiczą, te kilka godzin sennych zaprawiasz goryczą? Przyb. <Dźwn.>

Kwiknienie, a, blm. p. **Kwiknięcie.** Troc.

Kwiknięcie, a, blm., **Kwiknienie** czynność cz. **Kwiknąć,** *kwik.*

[**Kwiku Kwiku!**] w. *naśladowanie kwiczenia:* Świnecka K.!

[**Kwila, i,** lm. **e**] *pogoda.* <Zam. Chwila>

Kwiląco *w sposób kwilący, kwiląc, z kwileniem.*

Kwilenie, a, blm., czynność cz. **Kwilić;** *głos kwilącego:* K. zastąpił niemym jakimś głosem. Len. Lek.: K. śródmaciczne (vagitus uterinus) = *głos płodu słyszany rzekomo w łonie matki.*

Kwilić, i, ił, †**Kwielić I.** a. ✕**K. ś.** *wydawać głos rzewny, płaczliwy a. cichy, wyrzekać:* Dziecię kwili, kwili ś. Dudz. Twój jeszcze głos, wnuku, ostatnia pociecho, tuła ś. i głos matki powtarzając kwili. Mick. Płaczcie a kwilcie wszyscy. Leop. Zając kwili. Dudz. Mój rym już kwili i łzami ś. już zalewają wargi. Słow. **2.** co = *kwileniem wyrażać:* Siedział Jeremjasz, płacząc, i rzewno kwilił to płaczliwe narzekanie nad miastem. Leop. Wszystkie gaje, wszystkie są wiadome dąbrowy, jakiemi ona lament rozwodziła słowy, jakie płacze kwiliła. Szymon. **3.** † kogo = *roztkliwiać, rozrzewniać, rozżalać, wzruszać, wyciskać łzy:* Nie utrzymał łez Nestor na tak miłe słowa, Telemaka samego tak kwiliła mowa. Jabł. Nie kwil ubogiego w ubóstwie jego. Leop. Taki pan burmistrz zawsze kwili sąsiady. Klon. **4.** myśl. = a) (o ptakach) *zawodzić, szczebiotać, nucić:* Sowa na dachu kwili, komuś umrzeć po chwili. Prz. ✕**K. ś. I.** p. wyż. **2.** a. [**Chwilić ś.**] *roztkliwiać ś., rozrzewniać ś., wzruszać ś., czulić ś., rozczulać ś.:* Wolno zapłakać, ale nie K. ś. i lamentować. Pilch. Jakże ś. kwili dusza jego, rozpoznając miejsce urodzenia swojego. Stasz. K. na zawsze od tamtego czasu poleciał słowik do lasu. Kniaź. Słowik kwili. Słow. Nie wiem co milsze nad wiejskie poddasze, nad ptaka, co w krzakach wciąż kwili. Len. Pod tobą (strzechą) pierwsza jaskółka zapada, kwiląc o świcie pierwszy śpiew miłosny. Pol. b) *wydawać głos właściwy sokołowi, jastrzębiowi, krogulcowi.* c) K. a. świstać, szlochać = *wydawać głos bobra.* Bóbr kwili ś. i śłocha na niepogodę. Troc. d) Psy za lisem cienkiemi ś. kwilą głosami. Troc. e) *wabić ptaki kwilem.* <Dźwn.>

✕**Kwilny** *kwilący zwykle:* Kwilna turkawka. **L.**

Kwilot, a, lm. **y** zool. p. **Turkawka.**

[**Kwiła, y,** lm. **y**] p. **Chwila.** Zdr. [**Kwiłka**].

[**Kwiłka, i,** lm. **i**] p. **Kwiła.**

[**Kwinąć, nie, nął**] p. **Kwitnąć.**

Kwincik, a, lm. **i,** *drobna jednostka wag;* w układzie miar nowopolskich = *drachmie.* < Z Nm. Quentchen, to zaś z Łć. quintus = piąty (piąta część)>

[**Kwinda, y,** lm. **y**] p. **Kwinta.**

Kwindecemwir, a, lm. **owie** *członek kolegjum kapłanów rzymskich, czuwających nad księgami sybillińskiemi i igrzyskami sekularnemi.* <Łć. quindecimvir>

Kwindecz, a, m. a. **y** ż., lm. **e** *daw. gra w karty.* Zdr. **Kwindeczyk.** <Z Włos. quindici = 15>

Kwindeczowy przym. od **Kwindecz.**

Kwindeczyk, a, lm. **i** p. **Kwindecz.**

Kwinduplikować, uje, ował, Kwinduplować *powiększyć pięć razy.* <Z Fr. quintupler>

Kwinduplikowanie, a, blm., czynność cz. **Kwinduplikować.**

Kwinduplować, uje, ował p. **Kwinduplikować.**

Kwinduplowanie, a, blm., czynność cz. **Kwinduplować.**

[**Kwinienie, a,** blm.] czynność cz. **Kwinąć,** *kwitnienie.* <KWIT>

Kwinkunks, u, lm. **y I.** *plantacja drzew, przedstawiająca linje proste we wszystkich kierunkach.* **2.** *szyk bojowy, złożony z kilku czworoboków, że wszystkich stron przedstawiający jednakowy front.* <Łć. quincunx>

!**Kwinkwenjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** *kwota, dodawana do pensji co pięć lat.* <Łć. quinquennium>

Kwinoa nieod., **Kwinoja** bot. (chenopodium quinoa) *roś. z rodzaju mącznika.* <Niby Łć. quinoa, z języków Amerykańs.>

Kwinoja nieod. bot. p. **Kwinoa.**

†**Kwint, a** lm. **y** p. **Kwinta.** Kłos.

Kwinta, y, lm. **y I.** *piąta klasa szkolna.* **2.** *piąta część:* Właściwie to, co miało być kwartą czyli czwartą, zostało kwintą, czyli piątą częścią. Paw. **3.** ✕*koronka zawierająca, w sobie pięć dziesiątków paciorków.* Goł. **4.** † a. **Kwint,** †**Kwintel** *ćwierć łuta* Syr. Rej. **5.** [K. a. **Kwinda**] *ogon.* **6.** karc. (w pikiecie) *sekwens pięciu kart.* **7.** a. [**Kwinda**] muz. = a) *odległość nut pięciotonowa:* K. czysta, zwiększona, zmniejszona. Kwiaty fałszywe a. zakazane, zabronione = *kwinty idące po sobie w tym samym kierunku i w tych samych głosach a. narzędziach.* b) *najwyższy ton skrzypcowy.* Przen.: Spuścić nos na kwintę a. ✕spuścić na kwintę, ✕spuścić z kwinty, ✕spuścić kwintą, ✕spuścić kwintę z basu = *spuścić z tonu, stracić na minie, spokornieć, schować dudy w miech:* Tak na kwintę spuściły, że trudno ich pomieszanie opisać. L. Zaczyna od basu, a skończy może na kwincie. L. Po tej nowinie zaraz spuścił z kwinty. Pot. Frant na franta większego gdy trafi, wnet spuści swój na kwintę nos. Min. Tak go skonfundował, że spuścił bas na kwinty stronę. Jabł. Słupecki zwiesił nos na kwintę. Oss. c)

jedna ze strun skrzypcowych. Żart.: Muzykant, co kwinty do butów stroi. Prz. (*=szewc*). d) *jeden z głosów pomocniczych organu.* <Łć. quinta dosł. = piąta>

Kwintadena, y, lm. **y** org. *jeden z głosów fletowych manualnych organu, wydawanych przez piszczałki kryte.* <Łć. quinta dena dosł. = po, co piętnaście>

Kwintal, a, lm. **e** *francuski centnar handlowy.* <Śr. Łć. quintale, Fr. quintal>

Kwintbas, u, lm. **y** org. *jeden z głosów pomocniczych organu.* <Now. z Łć. quintus = piąty + Bas>

† **Kwintel, tla,** lm. **tle** p. **Kwinta.** Zdr. † **Kwintlik.** <Nm. Quintel>

Kwinterna, y, lm. **y 1.** × p. **Kwinterno. 2.** *narzędzie muzyczne podobne do cytry, niegdyś we Włoszech używane.* <Włos. quinterna>

Kwinternjon, u, lm. **y** *poszyt z pięciu arkuszy (10 kart).* <Śr. Łć. quinternio>

Kwinterno, a, lm. **a,** × **Kwinterna** (w loterji liczbowej) *pięć numerów razem postawionych i razem wyciągniętych:* Stawić, wygrać na K. <Włos. quinterno>

Kwinteron, a, lm. **i** *mieszaniec z białego i kwarterona.* <Hp. quinteron>

Kwintesencja, i, lm. **e** fil. **1.** p. **Eter. 2.** *istota, istotna treść czego.* Jakaż jest K. jego wywodów? W kałamarzu jak w maźnicy K. wielkich dzieł. Fred. A. <Łć. quinta essentia dosł. = piąty żywioł, eter>

Kwintet, u, lm. **y** muz. **1.** *kompozycja na pięć głosów a. na pięć instrumentów.* **2.** *komplet smyczkowy z dodaniem kontrabasu, który może zastąpić druga basetla.* <Włos. quintetto>

† **Kwintlik, a,** lm. **i** p. **Kwintel.**

Kwint-sekstowy akord = *akord złożony z nuty dolnej, jej tercji, kwinty i seksty.* <Kwinta + Sekstowy>

Kwintyljon, u, lm. **y** podług dawniejszej rachuby *miljon kwadryljonów,* wedle nowszej *tysiąc kwadryljonów.* <Now. z Łć. quintus = piąty>

Kwintynista, y, lm. **ści** *zwolennik sekty fanatycznego krawca Jana Quintin'a z XVI wieku.* <Od nazwiska Hl. Quintinus>

Kwirasy, ów, blp. zł. drzwi, in. d z i u r a, l i p a d u ż a, ś c i ś l a k. <?>

[**Kwirl, a,** lm. **e, Kwirla, Kwerla, Kwirlejka, Firlak**] *mątewka, koziołek, kołatka, kołatewka, kołatuszka, kłotewka, narzędzie kuchenne do rozmącacania.* <Nm. Quirl>

[**Kwirla, i,** lm. **e**] p. **Kwirl.**

[**Kwirlać, a, ał, Kwirlować, Firlać, Kwerlać**] *rozmącać, rozbijać kwirlą bełtać, kłócić:* K. płyn.

[**Kwirlanie, a,** blm.] czynność cz. **Kwirlać.**

[**Kwirlejka, i,** lm. **i**] p. **Kwirl.**

[**Kwirlować, uje, ował**] p. **Kwirlać.**

[**Kwirlowanie, a,** blm.] czynność cz. **Kwirlować.**

[**Kwirlowany**] im. od **Kwirlować:** Mąka kwirlowana = *którą kwirlują, rozrabiają kwirlem.*

† **Kwiść, tnie, tł,** [**Kwiść**] p. **Kwitnąć:** Krezus, który kwitł w skarb mnogi. Kulig. Kwitła sławą Korona Polska. Kulig. <KWIT>

Kwit, u, lm. **y,** × **Kwitacja,** [**Kwitunk**] *pokwitowanie, dowód na piśmie z odbioru czego, np. pieniędzy, towarów:* K. z opłaconego komornego. K. sznurowy. Przen. żart.: Wziąłam K. od kapłana na wszystkie, którem Bogu była winna długi. Groch. (*=rozgrzeszenie*). Wina dajemy K. a wódeczkę i luleczkę ciągniemy sobie potroszeczkę. Chodź. **2.** *rewers, zobowiązanie do zwrotu pożyczki.* **3.** K. depozytowy = *znak kredytowy na złożone w banku lub składzie papiery wartościowe lub towary.* Zdr. **Kwitek.** <Śr. Łć. quitus>

Kwita w. *koniec, basta:* K. z bankietów naszych. Birk. K. z byka za indyka. Prz. (o niekorzystnej zamianie). K. z naszej przyjaźni. K. z myta = K. z nami (*=jesteśmy z sobą na czysto, a. stosunki nasze zerwane*). Z układów K., już je skończyłem, zerwałem. Mick. Więc milczeć i K.! Syrok. (*=i tyle!*). A więc z nami będzie K. (*= rozbrat*). Grać na K. (*= odegrywać ś.*). <p. Kwit>

× **Kwitacja, i,** lm. **e** p. **Kwit.** Rej. <Śr. Łć. quitatio>

× **Kwitacyjny 1.** przym. od **Kwitacja,** *kwitowy:* Skrypt K. Troc. **2.** *kwitujący:* Regient trybunalski zaczął pisać zapis między temi stronami ugodliwy i drugi dla Wolbeka od Wicherta z całej pretencyi i kondemnaty K. Rzew.

[**Kwitać, a, ał**] p. **Kwitnąć.**

[**Kwitanie, a,** blm.] czynność cz. **Kwitać.**

Kwitarjusz, a, lm. **e 1.** *księga pokwitowań.* **2.** *księga z druków na kwity, do wycinania kwitów.* <Now. z Kwit>

Kwitarjuszowy przym. od **Kwitarjusz:** Numer K.

Kwitek, tka, lm. **tki 1.** p. **Kwit:** Dukat — to mi K.! Pol. Przen.: Pójść, odejść z kwitkiem (*= nic nie wskórawszy, z niczym*). Odprawić kogo z kwitkiem. Sama nadzieja będzie radości użytkiem, czasem słodko przytuli, czasem puści z kwitkiem. Hul. **2.** [K.] *znaczek, każdy niewielki świstek papieru, szczeg. w pewien symetryczny sposób złożony.*

Kwitkowe, ego, blm. *podatek od kupców wjeżdżających do miasta.* Rol.

× **Kwitły 1.** *który kwitł:* O dawnoż lata przeszły i przebiegły owe złote, pokojem kwitłe wieki Saturnowe! Kulig. **2.** *kwitnący, rozkwitły:* Na kwitłej murawie. Kniaź. Ty (jutrzenko) w kwitłych wirydarzach kwiateczki różane częstujesz żywą rosą. Gawiń. Przen.: Krew kwitła. Km. (*=świeża, młodzieńcza*). <KWIT>

Kwitnąć, nie, ął a. **tł,** × **Kwitnieć,** × **Kwiść,** † **Kcieć,** † **Ksać,** [**Kwitać, Kścieć, Kźcieć, Krzcieć, Kszcieć, Kcić, Kiścić, Kwieść, Kwiść, Tchnąć, Tknąć, Kicieć, Kcieć, Kwnąć, Kwinąć**] **1.** *puszczać kwiaty z pączków, rozkwitać:* Częstokroć drzewo jakie kwitnie wiele, a mało rodzi. Trzyc. Wyglądasz jak róża kwitnąca. Przen.: Czy kwitnie gaj Mendoga pod farnym kościołem? Mick. W wiecznej wiośnie pachnące kwitną lasy. Mick. Kwitnące gruszkami i jabłkami sady. Mick. Na jednym Alp stoku leżały jeszcze śniegi, wiało mrozem, na drugim kwitło młodością, nadzieją, zielenią. Krasz. Jak po błoniu kwitnącym kolorami tęczy. Mick. (*= błyszczącym, jaśniejącym*). Saletra z pewnej ziemi kwitnie. Jak. J. (*=wykwita*). Przen.: Na wieczne czasy kwitną, którzy najpierwej do nauk Polakom drogę otworzyli. Falib. Wiara ma zawżdy K. sprawami żywota wiecznego. Rej. (*=jaśnieć*). Jemu kwitną rozkosze w sercu Małgorzaty. Fred. A. (*śmieją ś., wdzięczą ś.*). Serce mi kwitnie z wesołej nowiny. Groch. (*= pieje*). Serce mi kwitnie, pełenem radości. Kochan. Twoja dusza marzyć przyuczona szczytnie, jeśli uschnie obecnie, wspomnieniami kwitnie. Słow. **2.** *być okrytym roślinami kwitnącemi:* Murawa kwitnąca. W mojej ojczyzny kwitnących dolinach. Mick. O wiosno, kto cię widział, jak byłaś kwitnąca zbożami i trawami, a ludźmi błyszcząca! Mick. (*=obfitująca w zboża i trawy*

kwitnące). **3.** [Paznogcie kwitną] = *dostają białych plamek.* **4.** [K.] *pleśnieć:* Chleb, ser kwitnie. **5.** przen. *rozkwitać, jaśnieć świeżością, młodzieńczością:* Twarz kwitnąca. Zdrowie kwitnące. W kwitnącym jeszcze wieku Bogu ś. poświęcił. Birk. *(=w kwiecie wieku).* Jejmościna krewniaczka, sierota na wychowanie wzięta, kwitła także w tym cieniu. Kwitł przy jej boku młodością, odwagą i szczęściem. Krasiń. Kwitnie życiem, kwitnie zdrowiem. Mick. Jak bławatki kwitły jej oczęta. Pol. Czyż twoja piękność, anielskie marzenie, wiecznie w srebrzystej K. będzie mgle? Len. Stara szlachta, dumna, uporczywa, kwitnąca nadzieją. Krasiń. Kwitnący, kwiatny, kwiatowy styl. Troc. *(=ozdobny, kwiecisty).* **6.** przen. *być w dobrym bycie, w dobrym stanie, opływać w szczęściu:* Rzeczpospolita najwięcej kwitnie, gdy godni w poważaniu, podli w wzgardzie. Bud. B. Popa Jana przywiedli Mahometanie do wielkiej nędzy; ale przedtym, póki jeszcze kwitnął, żył wielmożnie. Łęcz. Cerkwie za naszych ojców kwitnęły. Smotr. Przemysł, zgoda kwitnie. Wiara kwitła, szanowano prawa. Mick. Niech zgoda między wami kwitnie. Mick. Pokój nieustanny niech w mym kwitnie królestwie. Boh. Nauki kwitną. † Zajechał do Włoch naukami kwitnących. Birk. Polska nigdy piękniej w nauki i w ludzi uczonych nie kwitnęła, jak pod panowaniem Zygmuntów. Skrzet. † K. z czego = *słynąć z czego:* Z żołnierskiej służby kwitną Sauromatów świetne domy. Kulig. <KWIT>

† **Kwitnieć, eje, ał** p. **Kwitnąć:** Owoce dotąd kwitnieją a. źrzenieją, aż ś. ustawają. Glicz. Młodość wesoła kwitnieje, starość zmarszczona truchleje. Kn. W kwitniejącym jeszcze wieku Bogu ś. poświęcił. Birk.

Kwitnienie, a, blm. p. **Kwitnięcie:** W epoce kwitnienia sztuk. Mick.

Kwitnięcie, a, blm., **Kwitnienie** czynność cz. **Kwitnąć.**

× **Kwitowa, ej,** lm. **e** *kartka kwitowa, kwit:* Oto mam kwitowę, żem moją szyję okupił i głowę. Bratk.

Kwitować, uje, ował I. kogo z czego = *stwierdzać kwitem, że jest wolny od długu, rewersować:* K. z odbioru pieniędzy. **2.** × przen.: K. kogo czym = *nagradzać go czym, odwdzięczać mu ś. czym, płacić mu czym, zbywać go czym:* Dobrodziej często niewdzięcznością i zdradą bywa kwitowany. L. **3.** przen.: K. kogo z czego = *nie przyjmować czego od kogo, dziękować mu za co, zrywać co:* Kwituję (cię) z przyjaźni. Kwitujemy was z takich szkół i nauczycielów, bodaj ich zbyć jako najprędzej. Birk. **K. ś.** z kim = *wypłacać nawzajem należność.* <Śr. Łć. qui(e)tare>

Kwitowanie, a, blm., czynność cz. **Kwitować.**

Kwitowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Kwitować ś.**

Kwitowe, ego, blm. *opłata od kwitu:* Zapłata komisarza jest znaczna, a to dlatego, aby kwitowego, kontraktowego, zgoła żadnego daru od urzędników i poddanych nie wyciągał. Kras.

Kwitowy przym. od **Kwit,** *rewersowy.*

[**Kwitunk, u,** lm. **i**] p. **Kwit.** <Nm. Quittung>

† **Kwjetacja, i,** blm. **I.** *uspokojenie, zaspokojenie.* **2.** *kwit.* <Śr. Łć. quietatio>

Kwjetysta, y, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel kwjetyzmu teoretycznego a. praktycznego.* <Fr. quiétiste>

Kwjetystycznie przys. od **Kwjetystyczny.**

Kwjetystyczny fil. przym. od **Kwjetyzm:** Ideał, pogląd, tryb życia K. Usposobienie kwjetystyczne. Potrafili stworzyć kwjetystyczną filozofję życia. Koźl.

! **Kwjetyw, u,** blm. fil. p. **Ukojenie.** <Now. z Łć. quietus = spokojny>

Kwjetyzm, u, blm. fil. **I.** *pogląd, według którego ideałem życia jest kontemplacja religijna a. estetyczna i całkowite usunięcie ś. od niepokojących spraw tego świata; filozofja ukojenia.* **2.** *usposobienie, tryb życia odpowiadający temu poglądowi.* <Fr. quiétisme>

[**Kwnąć, nie, ął**] p. **Kwitnąć.**

[**Kwnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Kwnąć.**

Kwocha, y, lm. **y** p. **Kwoka:** Kwochy nasze ociężałego i słabego Stanisława Augusta zupełnie z drogi poczciwości jego zwróciły. Niemc. <p. Kwoka>

Kwocjent, a, lm. **y** *iloraz, wieloraz.* <Fr. quotient>

[**Kwoczęta, ąt,** blp.] *kurczęta.*

Kwoczka, i, lm. **i** p. **Kwoka:** (Do dziewczyny:) Cóż ty, kwoczko! Słow. To wina mojej kwoczki Balladyny, że ja w łachmanach. Słow.

Kwodlibet nieod. teatr. *sztuka teatralna jednoaktowa lub dwuaktowa, ilustrowana tańcem, śpiewem, deklamacją.* <Śr. Łć. quodlibetum (z Łć. quod libet dosł. = co się podoba) = dowcip, koncept>

Kwoka, i, lm. **i,** [**Kokwa, Kwotucha**] **I.** *kura mająca kurczęta a. siedząca dopiero na jajach.* **2.** [Kwoki] *gatunek grzybów rosnących kępiasto.* **3.** astr.: K. z kurczętami p. **Dżdżownica.** **4.** przen. *przezwisko starej kobiety ciągle gderającej:* Ty stara kwoko! **5.** daw. *rodzaj moździerza, mającego w środku jeden wielki kanał, a kilka innych małych naokoło niego, przytykających do jednej wspólnej komory.* Jak. J. Zgr. **Kwocha.** <Dźwn.>

Kwokacz, a, lm. **e,** [**Londzik szary**] zool. p. **Brodziec.**

Kwokać, ka a. cze, kał, [**Kwoktać**] **I.** *wydawać głos, właściwy kurze wodzącej kurczęta:* Kokosz kwoka, gdacze, krzekorze, wabi, gdy kurczęta wodzi. Dudz. Przen. (o dziewczynie): Ty nigdy nie kwokasz, kurko, choć boli. Słow. **2.** przen. *gderać, gdakać, zrzędzić, paplać.* <Dźwn.>

Kwokanie, a, lm. **a** czynność cz. **Kwokać.**

Kwoknąć, nie, nął myśl. *wydać głos właściwy cietrzewiowi.*

Kwoknięcie, a, blm., czynność cz. **Kwoknąć:** Doszło uszu K. zrywającego się młodego cietrzewia.

[**Kwoktać, ta, a. cze, tał**] p. **Kwokać:** Kury, gdy ś. nieść przestają, kwokczą, co znakiem jest, iż chcą siedzieć na jajach. Kluk.

[**Kwoktanie, a,** blm.] czynność cz. **Kwoktać.**

[**Kwoktucha, y,** lm. **y, Koktucha**] *nasiadka, kura pragnąca wysiadywać kurczęta.*

Kwoli p. **Gwoli:** Starajmy ś., abyśmy Panu Bogu we wszystkim K. byli. Kucz. *(=powolnemi).* Ja żadnemu K. tego chwalić nie będę, co mi ś. nie podoba. Górn. K. Włodzimierzowi, a nie K. sobie zaciąg ten podejmował. Błaż. Umieszczamy koniec jej (historji), K. ciekawemu czytelnikowi. Mick. Kto nie dzieli z wami doli, nie zaśpiewa sercu k'woli. Len. Dni kilka jeszcze pozostało — użyję ich rozkoszy mej K.

[**Kwost, a,** lm. **y**] p. **Chwost.**

Kwota, y, lm. **y I.** *pewna ilość, suma pieniędzy:* Należność w kwocie złp. pięćdziesięciu otrzymałem. Choć już poganin opanował wrota, już i haraczu zapisana K. Pot. **2.** wog. *liczba, ilość:* W małej kwocie ludzi. Wójc. Z małą kwotą lu-

dzi wziął fortecę. Troc. Mała K. wojska. Dyak. **3.** [K.] *ilość, kupa:* Taka K. gnoju. Zdr. **Kwotka.** <Śr. Łć. quota>

Kwotka, i, lm. **i** p. **Kwota:** Częste bywały pikniki, na które i moją kwotkę wręczałem. Rzew.

Kwotowy przym. od **Kwota:** Komisja kwotowa w Austrji nie może dojść do porozumienia *(= mająca oznaczyć kwoty, jakie mają wnieść do skarbu obie połowy monarchji na potrzeby państwa).*

[**Kwotucha, y,** lm. **y**] p. **Kwoka.**

× **Kwotydjanka, i,** lm. **i** *rzecz codzienna:* Jest! K. Zdaje ś., moja Hermenegildo, że nie miałabyś apetytu do obiadu, gdybyś ś. rano nie wykłóciła ze mną. Fred. A. <Z Łć. quotidianus = codzienny>

† **Kwóli** i [**Kwóli**] p. **Gwoli:** K. służbie pańskiej. Kochan. Hanno, tobie K. śpiewam. Kochan. Tobie K. wiosna rozliczne kwiatki rodzi. Tobie K. w kłósianym wieńcu lato chodzi. Kochan.

[**Kwytać, a, ał**] p. **Chwycić.**

[**Kwytanie, a,** blm.] czynność cz. **Kwytać.**

[**Ky, Kyby, Kiby**] *gdy, gdyby, żeby.* <K>

Kyanizacja, i, lm. **e** p. **Kyanizowanie.**

Kyanizować, uje, ował kol. *nasycać podkłady pod szyny chlorkiem rtęci dla trwałości.* <Od Now. kyan, p. Cyjan, z Gr. kýanos = błękit>

Kyanizowanie, a, blm., **Kyanizacja** czynność cz. **Kyanizować.**

Kyanometr, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia stopnia błękitu nieba i czystości powietrza.* <Now. z Gr. kýanos = błękit + métron = -mierz>

Kybomancja, i, blm. *wróżenie z kostek.* <Now. z Gr. kýbos = kostka + manteía = wróżenie>

[**Kyby**] p. **Ky.**

[**Kyc!**] *w., oznaczający skok,* h y c!, s k i k!, s z u s t! <Dźwn.>

[**Kycać, a, ał**] *hycać, skakać.*

[**Kycanie, a,** blm.] czynność cz. **Kycać.**

[**Kyci**] = **Kici kici.**

Kycia, i, lm. **e** p. **1. Kot.**

Kyci kyci dziec. *kot.*

[**Kycka, i,** lm. **i**] *konik polny.*

× **Kycuś, a,** lm. **e** = **Kiciuś:** Mój K. grzeczny, bardzo grzeczny. Rog.

Kycz, y, blm. bart. *danina z miodu.* <? Por. Czes. kyč = kita i Ukr. kyczka = kiczka, snopek, kita i t. d.>

[**Kyka** nieod.] p. **2. Kuka.**

Kylistyka, i, blm. *sztuka chodzenia a. tańczenia na głowie i ręku.* <Now. z Gr. kylistikós = rodzaj atlety>

Kynografja, i, blm. *opis psów.* <Now. z Gr. kýōn, 2 pp. kynós = pies + -grafía = opis>

Kyrczenie, a, blm.] czynność cz. **Kyrczyć.**

[**Kyrczyć, y, ył**] *gnieść, miąć, miętościć, kurczyć.* <Czes. krčiti>

[**Kyrdel, a,** lm. **e**] p. **Kierdel.**

Kyrje elejson, Kirje elejson, Kyrjelejson, Kirjelejson (na początku i na końcu litanji) *Panie! zmiłuj ś.!* <Gr. kýrie = panie + eléēson = zmiłuj ś.>

Kyrjelejson p. **Kyrje elejson:** Ziszczy nam spust winam! K. Bogar.

[**Kyrkać, a, ał, Kudlać, Kudlić**] *rwać a. targać za włosy, czochrać.* <Ukr. Kỳrkaty>

[**Kyrkanie, a,** blm.] czynność cz. **Kyrkać.**

[**Kyrpeć, pcia,** lm. **pcie**] p. **Kierpec.** <Słc. krpec>

[**Kyrpiec, pca,** lm. **pce**] p. **Kierpec.**

Kysz: A K.! a K.! *w. odpędzania:* Zostawcież nas w pokoju, a K., a K.! Mick. <Okrzyk.>

[**Kyś kyś**] *nawoływanie kaczek dużych.* <Okrzyk.>

Kyzia, i, lm. **e** p. **1. Kot.**

[**Kźcieć, eje, ał**] p. **Kwitnąć.**

[**Kźcienie, a,** blm.] czynność cz. **Kźcieć.**

† **Kżegżołeczka, i,** lm. **i** p. **Kżegżołka.**

† **Kżegżołka, i,** lm. **i** = **Gżegżółka.** Rej. Zdr. † **Kżegżołeczka.** <p. Gżegżółka>

L

L 1. Spółgłoska przedniojęzykowa, podniebienna czyli miękka; odpowiednia jej twarda czyli niepodniebienna jest *ł*. Co do natury swojej, *l* należy do brzmień, które nazywano dawniej płynnemi (l, r); dziś noszą one nazwę drgających. W staropolszczyźnie, przed wiekiem XVI-ym, nie rozróżniano w piśmie *l* od *ł;* niekiedy miękkie *l* przed samogłoską wyrażano przez *ly* lub *li* (lyas, liud, dalyeko...). Od wieku XVI-go ustaliło się w piśmie i druku odróżnianie dwu tych spółgłosek, które do dziś ś. utrzymuje, t. j. brzmienie miękkie *l* wyrażamy przez *l*, twarde zaś czyli niepodniebienne przez *ł* (daleko, las, łapa, stały, czoło...). **2.** w skróceniach = a) *Litewski:* W. X. L. w staropols. znaczyło: Wielkie Księstwo Litewskie, a. też: Wielkie Książę Litewskie. b) L jako liczba rzymska a. kościelna oznacza 50. c) gram. = liczba: lp. = liczba pojedyńcza.

La nieod. muz. *francusko-włoska nazwa tonu a.* <Z Fr. Włos. la>

[**La**] przyi. p. **Dla:** Lá cego. Lá niego. Lá Boga! = *wykrzyknik oznaczający zadziwienie, niechęć, trwogę:* O lá Boga. Lá Boga Świętego! Rety, lá Boga! Ach a lá Boga! La Boga rety! pan mię jeszcze zabije. Bliź.

Laba, y, lm. **y,** [**Labija, Labja**] rub. *odpoczynek, święto, próżnowanie; wygoda, przyjemność, uciecha, zabawa, bal, rozkosz, frajda, gratka:* Tego roku mam labę, bo mam kuchnię oddzielną. To ci dopiero była L.! Labę sprawić = a) *dogodzić, zadowolić.* b) *zrobić nieprzyjemność, pobić.* <Z Nm. laben = rzeźwić>

[**Labacha, y,** lm. **y**] *dziewczyna leniwa.* <p. Laborucha>

[**Labać, bie, bał**] *pić dużo.* Por. **Olabać ś., Zlabać ś.** <p. Laba>

Labadyita, y, lm. **ci** p. **Labadysta:** Nauka labadyitów.

Labadysta, y, lm. **ści, Labadyita** *wyznawca labadyzmu.*

Labadyzm, u, blm. *nauka pietystyczno-mistyczna księdza Labadie, stawiająca wewnętrzne oświecenie przez Ducha Św. wyżej niż kościół i Biblję.* <Od nazwiska Fr. Labadie †1674>

[**Labanie, a,** blm.] czynność cz. **Labać.**

[**Labarucha, y,** lm. **y, Laborucha**] *kobieta a. dziewczyna rozwiązła.* Por. **Flaba.** <p. Laborucha>

Labarum nieod. **1.** *dawny znak wojskowy rzymski, proporzec.* **2.** *świetna chorągiew wojenna, noszona przed cesarzami rzymskiemi od czasów Konstantyna Wielkiego:* Następni (po Konstantynie W.) imperatorowie przyjęli L. za sztandar cesarstwa. Jam. Według opinji niektórych archeologów, nawet na procesjach kościelnych noszono L. konstantynowskie. Jam. Obraz L. widzieć można na monetach i statuach z IV wieku. **3.** *monogram z liter X i P, oznaczających imię Chrystusa, na starożytnych bulach.* <Łć. labarum>

[**Labaster, tru,** lm. **try**] *alabaster.*

[**Labatornia, i,** lm. **e**] p. **Laboratorjum.**

Labbuś, a, lm. **owie** p. **Labuś.** L.

[**Labdówka, i,** lm. **i**] *błoto z deszczu.* Por. **Zalabdać.** <?>

Labe, ego, blm. p. **Labuś:** Jakiś L. chciał dla niej czarną suknią zrzucić. L. <Fr. l'abbé= ksiądz>

Laber, bru a. ×**beru,** zwykle w lm. **bry** a. ×**bery,** ×**Lamber,** ×**Labra, Labwerk 1.** *brzeg, krawędź, kraj, szczeg. ozdobny:* Piołun szeroki listu jest szerszego, labrem wykrawanego. Syr. *(=po brzegach).* Motyli powój liścia jest podobnego bluszczowemu, labrem wystrzyżonego. Syr. **2.** *ozdoba wokoło czego, obwódka girlanda, feston, bramowanie.* 3. her. *ozdoby liściaste, kwiecie, floresy, wychodzące z pod hełmu i otaczające po bokach tarczę herbową:* Labry czyli kwiaty około tarczy herbu. Wiel. W. Labry czerwone, podbite srebrem a. czerwono-srebrne. **4.** intr. *wzorek wyzłacany, winklasty, jaki ś. daje na grzbietach książek.* Mag. <Z Labwerk>

Laberdan, a, lm. **y** zool. (gadus morrhua) *ryba dorsz, wątłusz.* <Nm. Lab(b)erdan, Labredan>

[**Labertyn, a,** lm. **i**] p. **Libertyn.**

Labet, u, lm. **y** karc. **1.** p. **2. Bet. 2.** Gra w labeta *= [puk], [szewcka gra]:* A na podróż dane złoto gdzieś zostawił przy labecie. Fred. A. <Fr. la bête>

[**Labida, y,** lm. **y**] p. **Labieda.**

[**Labidny**] *narzekający, skarżący ś.*

[**Labidzenie, a,** blm.] czynność cz. **Labidzić.**

[**Labidzić, i, ił**] p. **Labodzić:** Dusza w piekle lamenci, labidzi. <Z „la boga!," z podprowadzeniem pod [biéda]>

[**Labieda, y,** lm. **y**] **1.** a. [**Labida**] *ustawicznie narzekający, zrzęda.* **2.** [**Bieda - labieda**] *postać mityczna.*

[**Labiedka, i,** lm. **i**] *kura.*

[**Labiedzenie, a,** blm.] czynność cz. **Labiedzić.**

[**Labiedzić, i, ił**] p. **Labodzić:** Labiedzo jak mogo. Panny bardzo labiédziuły. Nie labiedź, bo nie masz o co. Ork. Labiedziły nad sobą. Ork.

[**Labija, i,** lm. **e**] p. **Laba:** Czy mrą, czy ś. rodzą, dla dziada L. Labiją wyprawiliśmy. <p. Laba>

×**Labirować, uje, ował** p. **Lawirować:** Musiał L. przeciw wiatrowi. Biel. J. Sokół pod niebem bezpiecznie cyrkuluje i po powietrznych krajach śmiało labiruje. Toł.

×**Labirowanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Labirować.**

Labiryncik, u, lm. **i** p. **Labirynt.**

Labirynt, u, lm. **y 1.** *pierwotnie: podziemne wydrążenie w skałach; gmach o bardzo wielkiej liczbie pokojów i korytarzy tak poplątanych, że ś. trudno z nich wydobyć,* in. **błędnik,** ×**błędyniec,** ×**budowa błędnokrętna:** L. czyli kręta-nina izb i korytarzy. Lew. Pierwotnie rozumiano pod labiryntem poplątane między sobą korytarze podziemne w rozległych kopalniach, łomach i katakumbach. Lew. Kręte, ślimakowate ulice labiryntu. Plinjusz wymienia cztery labirynty: egipski, kreteński, lemnejski i italski. Lew. Na monetach kreteńskich znajduje ś. nieraz wyobrażenie labiryntu. L., gmach w częściach swoich tak kunsztownie pomieszany, że wyjście z niego nader trudne. Kras. Nazywają ś. także labiryntami części ogrodów, drzewnemi ulicami tak osadzone, iż łatwo chodzących w błąd wprowadzają. Kras. L. jest budowanie a. ogród, że kto wszedszy, bez trudności nazad wyniść i trafić nie może. Troc. Przen.: Ulice stają ś. coraz ciaśniejsze, a nakoniec zaczyna ś. prawdziwy L. uliczek, często nie szerszych nad $1^1/_2$ metra. Sienk. Galery tureckie, zapędziwszy ś. za czajkami, zginęły w labiryncie wysp Czertomelickich obłąkane. Słow. **2.** przen. *zamęt, zawiłość, zamieszanie, odmęt, niejasność, sprawa bardzo zawikłana, korowody:* Książka naukowa bez systematu to istny L. Wchodzi z rzeczą swą w dziwne labirynty; oracją wszystkę, od Adama ją począwszy, rozwlecze. Górn. Idę w labirynty coraz więtsze. Birk. Jako ś. z tego nieszczęsnego labiryntu wyprawić, nie wiem. Falib. Będzie to wielkich labiryntów prawnych przyczyną. Troc. W trudniejszy coraz wpadam, ś. zaprzągam L. Troc. Nie pojmuję, jak ś. dalej z tego labiryntu wykręcę. L. Boleść była nicią Aryjadny, po której wyszedł z labiryntu marzeń. Słow. Umysł mój nieszczęśliwy przez kręte drożyska labiryntem sofizmów póty ś. przeciska. Mick. Patrzym w bezdenność myśli, w L. ich serca. Mick. **3.** anat.: L. nosowy *= części boczne kości sitowej.* L. słuchowy *= część ucha wewnętrznego,* in. **błędnik. 4.** myśl. *opłocie, ogrodzenie z podwójnym płotem do wabienia i chwytania wilków,* in. **ogród wilczy. 5.** ryb. *dolna część sieci, [tajnik].* Zdr. **Labiryncik.** <Gr. labýrinthos>

Labiryntnica, y, lm. **e; Wądolnica** bot. (meandrina) *roś.*

Labiryntodont, a, lm. **y** pal. *żabowaty jaszczur, płaz zaginiony:* Szczątki skamieniałe labiryntodonta są znajdowane w utworach osadowych pierwszo- i drugorzędowych, w formacji węglowej, permskiej i tryjasowej. <Now. z Gr. labýrinthos = labirynt + odoús, 2 pp. odóntos = ząb>

Labiryntowy przym. od **Labirynt;** *pełen zakrętów, zawiły:* Korytarz, zaułek L. Kierunek jarów, plączących ś. w iście labiryntową gmatwaninę. Jeż. Potok w labiryntowych zakrętach mknie niepowstrzymanym pędem. Łoź.

Labiza, y, lm. **y** *rodzaj bursztynu w Karolinie, z gumy a. tłustości drzew pochodzący.* Kras. <Now. z Gr. lábyzos =jakaś roślina>

Labja, i, lm. **e** org. p. **Warga.** <Łć. labia>

[**Labja, i,** lm. **e**] p. **Laba:** To ci L. była!

Labjalny org. przym. od **Labja; Wargowy.**

[**Labodzenie, a,** blm.] czynność cz. **Labodzić** i **Labodzieć.**

[**Labodzić, i, ił, Labiedzić, Labidzić, Labodzieć, Lebodzieć**] *mówić: la boga!, ustawicznie płaczliwie*

narzekać, biadać, biedować, lamentować, desperować zrzędzić, uskarżać ś. <p. Labidzić>

[**Labodzieć, i, ał**] p. **Labodzić.**

[**Laboga**] w. *dla Boga! na Boga!:* L. reta! Kon. (p. Dla).

Laborador, a, lm. **owie** *rolnik:* Laboradorowie opuścili zupełnie uprawę zboża. <Hp. laborador>

Laborant, a, lm. **ci** *pracownik w laboratorjum; urzędnik a. służący, utrzymujący w porządku i przygotowujący materjały do badań w laboratorjach:* L. przy katedrze chemji. L. w aptece. <Łć. laborans, 2 pp. laborantis dosł. = pracujący>

Laboratorjum, w lp. nieod., lm. **a, ów,** [**Labatornia**] *pracownia, szczeg. przyrodnicza, w której ś. odbywają czynności i doświadczenia naukowe,* in. ×robotnia, ×pracowalnia: L. chemiczne, fizyczne, analityczne, syntetyczne, techniczne, farmaceutyczne a. aptekarskie, przemysłowe, rolnicze, farbierskie, botaniczne, zoologiczne, elektrotechniczne. L. miejsce, gdzie chimiczne preparacje czynione bywają. Kras. Każdy samodzielny chemik powinien posiadać L. L. fotograficzne = *część zakładu fotograficznego, gdzie odbywają ś. czynności przy świetle czerwonym.* L. artyleryjskie, w którym wyrabiają proch, amunicję, ognie sztuczne. L. polowe, forteczne, oblężnicze. <Now. z Łć. laborare = pracować>

Loboratoryjny przym. od **Laboratorjum:** Przyrząd L. Prace laboratoryjne.

[**Laborucha, y,** lm. **y**] p. **Labarucha.** <Flaba + Ruchać>

1. Labować, uje, ował. 1. a. †**Łabować** a. L. sobie, ×**Labować ś.** *dogadzać sobie, używać, rozkoszować ś., pozwalać sobie, hulać, lusztykować, bonować:* Chcesz zawsze losztować, L. i rozkoszować. Wuj. Pomknę ś. za chętkami mojemi, za rozkoszą bez skrupułu: labuj, duszo, piekło gore! Birk. (= *używaj, nie troszcząc ś. o przyszłość).* Na trzy zbyty labuje, opojona winem. L. wszystkiego, co jedno żądały moje oczy, nie odmówiłem im, anim bronił sercu mojemu, aby ś. nie miało kochać w wszelkiej rozkoszy, aby sobie nie miało L. w rzeczach, którem nagotował. Leop. Wielkie czyniąc na zbytki utraty, w rozkosznych sobie pieszczotach labował. Odym. Żadna go troska, żadne go staranie nie dolegało, między kwieciem wonnym labował sobie po sadzie przestronnym. Odym. Labowali ś. przez całe wakacje. [Niech jé, niech labuje!]. **2.** zł. *kraść.* <Nm. laben = rzeźwić>

Labowanie, a, blm.] czynność cz. **Labować.**

×**Labowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Labować ś.**

×**Labra, y,** lm. **y** p. **Laber.** Troc.

Labrador, u, lm. **y, Labradoryt** min. feldspat sodowowapienny, *spat polny sodowowapienny, mieszanina jednopostaciowa anortytu z albitem, bezwodny krzemian glinu, sodu i wapnia, najczęściej biały i szary, ujawniający na powierzchni barwy żywe:* L. jest kamieniem ozdobnym, noszony w spinkach, pierścionkach i innych ozdobach. L. tworzy razem z hiperstenem skałę hiperstenit a. hiperyt. <Od nazwy krainy Labrador>

Labradorowy, Labradorski przym. od **Labrador:** Labrador z hornblendą tworzy skałę labradorową, używaną na pomniki i ozdoby architektoniczne. Spinka labradorowa.

Labradorski p. **Labradorowy:** Labradorskie kamienie Sybiru. Słow.

Labradoryt, u, lm. **y** min. p. **Labrador.**

Labradorytowy przym. od **Labradoryt:** Skała, spinka labradorytowa.

Labradoryzować, uje, ował min. *ujawniać na płaszczyznach minerału wyraźne barwy żywe i pstre, stające ś. mniej wyraźnemi a. zupełnie znikającemi przy obracaniu minerałów:* Labradoryzuje bardzo niewiele minerałów, labrador i hipersten. Trejd. Hipersten labradoryzujący.

Labradoryzowanie, a, blm., czynność cz. **Labradoryzować:** W hiperstenie L. ujawnia ś. przez barwę metaliczną i błyszczącą, miedzianoczerwoną, w oszlifowanym zaś labradorze na szarych ścianach łupliwości przez mieniące ś. barwy błękitne i zielone, a czasem żółte i czerwone.

Labrować, uje, ował *zdobić brzegi, bramować; otaczać tarczę herbową labrami.* <Z Łć. labrum = brzeg>

Labrowanie, a, blm., czynność cz. **Labrować,**

×**Labrowy,** ×**Labrzysty** *mający laber, z girlandą, z obwódką, z brzegiem ozdobnym, wyrzynanym, bramowanym:* W ubiorach dawnych polskich nazywano suknię labrową, gdy jej brzegi były ozdobne a. bramowane.

Labruszki, szek, blp. *dzika latorośl winna:* Drzewa, na których wino rośnie, nie każde bywają obrzazowane, jako te, które dawają L., t. j. leśne wino. Trzyc. <?>

×**Labrzysty** p. **Labrowy:** Bylica liścia jest z wierzchu zielonego, od spodu pobielawe, z obu stron labrzyste. Syr. Anyż liścia jest labrzystego i wykrawanego, jako pietruszczane. Syr. <p. Labrować>

[**Labu' labusie!**] *wołanie na łabędzie:* Zatrzymam ś. nad jeziorem, zawołam: „L.!" — i dwa Goplany łabędzie przypłyną do mnie z ajeru. Słow. <Z Łabędź>

Labun, a, lm. **y** zł. *złodziej.* <?>

[**Labus, a,** lm. **y**] p. **Lebusz.**

Labuś, a, lm. **e, Labbuś, Labe,** ×**Abe** *księżyk, księżyna, kapelan, nazwa, dawana daw. księżom a. pseudo-księżom, przybywającym do nas z Francji, szczeg. w charakterze guwernerów.* <Fr. l'abbé = ksiądz>

[**Labuś labuś la la la!**] *wołanie dziewcząt w wigilję Bożego Narodzenia w celu usłyszenia echa i wywróżenia stąd, z której strony kawaler do nich przyjedzie.* <Okrzyk.>

[**Labuśniak, a,** lm. **i**] *rozpustnik.* <p. Laba>

[**Labuzie, a,** blm.] *sitowie* (scirpus lacustris). <Por. Chałabuz>

Labwerk, u, lm. **i** p. **Laber:** Nauka dla stolarzów ku sadzeniu a. wykładaniu rozmaitych figur, a. labwerków, na skrzyniach lub na stole. Sien. <Nm. Laubwerk>

[**Labzdrykować, uje, ował**] *próżnować.* <? Por. Laba>

[**Labzdrykowanie', a,** blm.] czynność cz **Labzdrykować.**

×**Laca, y,** lm. **e 1.** częś. zdr. ×**Lacka** *wiązadło, zapinadło, u szat szczeg. kobiecych.* Sł. wil. **2.** częś. ×**Lacek** *fartuszek dla małych dzieci, śliniaczek.* <Nm. Latz m.>

[**Lacber nacber sam pan cuber**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

×**Lacek, cka,** lm. **cki** p. **Laca.**

Lacerna, y, lm. **y** *płaszcz z kapturem, używany w Rzymie:* Za Rzeczypospolitej mało kto, chyba w drodze, wdział na togę lacernę, bo nikt ś. z życiem nie taił. Krasz. Starzec, przybrany w prostaczą lacernę. Sienk. <Łć. lacerna>

Lacernula, i, lm. **e** *rodzaj płaszcza w Rzymie za cezarów:* Dzięki ci składam za dar lacernuli galilejskiej. Krasz. <Łć. lacernula>

Lach, a, lm. **y I.** *†katolik:* Gasztold nie był kniaziem, a więcej jeszcze, że był lachem, t. j. katolikiem. Stadn. **2.** [L.] = a) *mieszkaniec niższego podgórza galicyjskiego, równiak; mieszkaniec równin polskich:* Ci, co zamieszkują wyżej, nazywają tych, co obsiedli niższe podgórze, równiakami, lachami. Tat. Kto mierzy lacha łokciem, to Górala siągiem. Prz. Nie wezmą mie Láchy, wezmą mie Górale. b) *szlachcic czynszowy na Ukrainie.* c) *rodzaj tańca.* <Od nazwy plemienia Lachów, może od Las>

[**Lach, u,** lm. **y**] *gąszcz, zarosły leszczyną* (szczeg. w lm. = *wielkie, ciemne, gęste lasy).* <Zgrubienie Las>

Lacha, y, lm. **y, Laga** p. **I. Laska;** *potężny kij, gruba, sążnista laska, pałka, pała:* Zdzielić lachą. <Zgrubienie Laska>

× **Lacha, y,** lm. **y** p. **Łacha:** L. jest to wyboczenie rzeki ze swego koryta, które kępę oblewa. Mag. Wisła jest dwojaka, jedna samica, druga L., co nowym ciecze rowem. Troc. Lachą nazywano ową drugą drogę, Wiślną odnogę. Klon. Tam rzeka wielka w lachy ś. rozchodzi. Bardz. Końmi tam były wydeptane pasze i już wytarte smugi w onej lasze. Chr. <Nm. Lache>

[**Lachać się**] p. **Lochać się**].

× **Lachawka, i,** lm. **i** *katoliczka:* Rusin, gdy sobie żonę pojmie lachawkę, tedy sama niezgoda w postach i w świętach przymusi go do wiary katolickiej. Sak. <p. Lach>

Lachcenie, a, blm., czynność cz. **Lachcić:** Szlachta na własnych barkach dźwigała bez szemrania mozolne posłannictwo lachcenia. Rol.

Lachcić, i, ił *spolszczać, robić polskim a. Polakiem.* **L. ś.** *polszczyć ś., polszczeć, stawać ś. polskim, Polakiem, Lachem:* Szlachta taka mieszkała na Litwie i na Rusi, a choć ś. lachciła na potęgę, ale w epoce naszego opowiadania nie zlachciła ś. jeszcze zupełnie. Rol. <Od Lach>

[**Lachcim ciachcim** a. **Lachcium ciachcium bim bom bom**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

[**Lachcium ciachcium bim bom bom**] p. **Lachcim ciachcim:** Lachcium ciachcium bim bam bam, gdy pan każe, to ja gram.

[**Lachmanowaty, Lechmonowaty**] *luźny.* <? Por. Łachman>

[**Lachmus, u,** blm.] p. **Lakmus.**

[**Lacho**] przys. p. **2. Licho.** [**Laszo**] *gorzej.*

× **Lachter, a,** lm. **y** *miara długości = 10 stopom.* <Nm. Klafter>

[**Lachwa, y,** lm. **y**] *przezwisko, dawane w gniewie sukom.* <?>

[**Lachy**] p. **Lichy.**

× **Lacka, i,** lm. **i** p. **Laca.**

Lacki, †Ladzki *katolicki:* Wiara lacka — pospolicie Ruś mówi, zamiast: rzymsko-łacińska. Smotr. Książę litewski prosił, aby był ochrzczon na lacką wiarę. Biel. M. <Od Lach>

[**Lacmán, a,** lm. **i**] p. **Landsman.**

Lacsztyk, a, lm. **i** kraw. *sztuczka przyszyta w rozporku spodni z przodu ich od wewnętrznej strony.* <Nm. Latzstück>

[**Lacyk, a,** lm. **i**] p. **Hlak.** <Zam. Hlaczyk>

× **Lacz, a,** lm. **e** *odlewacz (z kruszcu), giser, polewacz, wylewacz.* L. <LE>

[**Laczego**] przys. *dlaczego:* L. nie? Sew.

Lać, leje, lał, leli a. **lali,** rozk. **lej** a. × **lij,** im. **lany** a. [**láty**], × **Lewać,** [**Lejać**] **I.** *płyn jaki do czego a. na co wypuszczać, toczyć, sączyć; wlewać, wylewać, nalewać, przelewać; napełniać płynem, opróżniać z płynu:* L. z czego = *wylewać.* L. w co = *wlewać.* L. na co, do czego, na kogo, †kogo: Jedni go pomyjami lali. Op. L., jako słowo czynne, mówi ś. o płynach, które strumieniem czy na ziemię, czy z naczynia do naczynia ś. przelewają, np. L. wodę, wino. Kras. A. Na cześć bogów czynili ofiary, lejąc pierwiastki trunków. Kras. (= *wylewając.* L.) Wróć jak zwykle lać napój makowy. Słow. „Toczyć" przenośnie bierze ś. w tym znaczeniu, co L., z tą różnicą, że toczyć mówimy wtenczas, kiedy ś. leje płyn przez mały otwór, np. z beczki, a L. z otwartego naczynia. Kras. A. I kazał podać wina i w kielich mu leje. Pol. Posłowie tatarscy na szable gołe przysięgali, lejąc na nie wodę. Biel. M. Leją deszcz chmury zawsze bez przestania. Groch. Miło patrzeć na zdroje, kiedy wodę leją. Kochan. Same niebo smutne, mgliste, lejąc krople rosy czyste, odświeża darń na mogile. Słow. Trzy strumienie srebrne leją wodę. Słow. Skórzane boki (objuczonego wielbłąda) leją fontanny dwie i dwa rynsztoki. Słow. Wielkie kotły wrącą źródeł wodę leją w kanały. Słow. Bogini niebieska, co na błękity lała drogi mleczne. Słow. Zaraz po obiedzie pije, leje w ś. jak w beczkę. Opal. (= *pije, upija ś., opija ś.).* L. w kogo = poić, upajać. L. w siebie = *upijać ś.:* L. w dziurawą beczkę, w beczkę bez dna, do beczki niezabitej = *dawać bez skutku, bez korzyści, marnotrawnemu, nienasyconemu.* Leje, jak na kamionkę, jak na węgle, jak w banię bezdenną (= *pijak, pijanica, opój).* Lej! przelej! Lej, rozlej! × Lij, rozlij! = a) *okrzyk pijacki i nawoływanie na ucztach, weselach; dawajże go!* L. b) rzeczownikowo: *pijatyka, rozgardjasz, lusztyk:* Komu nie smakuje bankiet i lij rozlij? Opal. Codzień lej rozlej, ustawnie muzyki. Chr. L. krew. (= *przelewać, rozlewać).* Krew leje domową cesarz niespokojny. Karp. Kto leje cudzą krew, też wyleją jego. Rej. L. pot. (= *wydzielać obficie, kroplami).* Przen.: Słońce lało warem na spieczoną ziemię. Przybor. Niech ś. jutrzenka nie chwali, że ten ogród nie ciemnieje, bo nie ona światło leje. Słow. Promienie, co ze środka słońca leją potoki blasku i gorąca. Mick. Niebo jej okiem powietrzną jasność takim lałoby potokiem. Mick. Gwiazdy leją w słońce całą światła duszę. Słow. Po potopie Jowisz zamyśla odnowić ludzie takowe i L. w wykształtowaną ziemię dusze nowe. Otw. (= *wlewać, wpajać).* Powietrze też, przesiąkłe wonią odurzającą, czuć było odmiennie... lało ono w piersi potęgę odmładzającą, a w mózg upojenie jakieś i szały. Krasz. Lałeś żółciowe gorycze, skoro ś. otwierała serca mego rana. Słow. Leje balsamy świata do naszych łon. Słow. Zeń (sztućca) tuzin kulek lał potokiem. Mick. Dzban malinowemi leje gwiazdami. Słow. Marmur, który duszę w sobie chowa i zwolna złotym wylewa strumieniem. a tak powoli leje i łagodnie. Słow. **2.** *pozwolić czemu ciec, kapać, płynąć.:* L. łzy *(wylewać, ronić).* Nic nie żałuję, choć gorzkie łzy leję. Mick. Gorzkie łzy lał nieszczęśliwy. Mick. Jak oczy moje topią ś., mdleją, jak iskry sypią, jak łzami leją. Słow. (= *zalewają ś., zlewają ś.).* Nie martw ś. i oczu rosą nie lej na ciało książęce. Słow. Przen.: Gwiazda, co się tam zapala i łzą różową leje i skrą siną błyska. Słow. Gdy koń gnój leje, nie trzeba go często poić. Kluk. (= *rzadkie łajno niby wylewa* L.). L. = *mocz oddawać.* **3.** *pły-*

nąć, ciec, kapać, padać: Deszcz leje jak z wiadra. Przez całe ośm dni bez przestanku deszcze lały. Haur. Cieszy rolnika, choć z czoła pot leje, plennych zasiewów owoc okazały. Nar. (= *spływa*). Zaraz pod miasto od wschodu morze lało; od zachodu jezioro było. Warg. Rozciągła Wisła leje krużem marmurowym. Kochan. Grzmią pioruny, wrą morza, dmą wiatry, dźdże leją. Dm. L. często. Das. Ryknęły burze, ciągłe leją słoty. Mick. Fale ogromnej powodzi lejącej z góry. Krasiń. Nie czekać, aż mi w noc błyskawicową lejące z nieba pomogą pioruny. Słow. Koń ś. w niej (w grocie) mieści i trzoda ś. chowa, kiedy po niebie leją węże gromu. Słow. Z domyślnym podmiotem (deszcz): Leje, jak z cebra, kadzi, konwi, rynny, wiadra. Leje i leje i końca niema. Leje (a. płacze), jak na Jakubówkę. Prz. Kiedy w Pawła z nieba leje, tedy zboże podrożeje. Prz. Leje od Jakuba do Ignaca — stracona rolnika praca. Prz. **4.** *z roztopionego kruszcu a. innego materjału zwykle przy pomocy form odpowiednich wykonywać pewne przedmioty, odlewać:* L. działa, dzwony, kule, czcionki, posągi, modele, świece. L. z bronzu, gipsu, wosku, stearyny, Świece lane. P. Koch. W rozlicznym kruszcu twarz twoję L. będę. Groch. By mię z to, kazałbym L. twarz twą w szczerym złocie. Groch. Będą twarz twą w miedzi L. i kować w marmurze. Groch. Malować ś. Aleksander nikomu nie dał, jeno Apellesowi, a L. z materyi tylko Lizypowi. Warg. L. wosk w wigilję św. Andrzeja. **5.** przen. *szybko, z łatwością wygłaszać a. pisać; hojnie wylewać:* Gdy rymopis sobie podleje, natenczas wiersze najlepsze leje. Kn. On piórem leje tak, że mu uczony wiersz snadno idzie i nieprzymuszony. Opal. L. rymy, dźwięki, potoki słów. Z prosta leje słowa. Troc. Piękne leje wiersze. Troc. Drży na mnie skóra, gdy takie szkaradne ich bluźnierstwa ne te karty leję. Birk. Ledwo tak prędko pisarz pismo leje. Kochan. Dłoń lutni szuka, usta pieśni leją. Mick. W mgle rannej lał (słowik) trele. Syrok. **6.** *bić, grzmocić:* L. kijem. Lej, koniku, lej — okrzyk wyrostków przy obchodzie konika zwierzynieckiego w Krakowie. **7.** [L.] a) o kurach: = *znosić jajka bez skorupy (burchle);* b) *mówić od rzeczy, nieprzyzwoicie:* L. baje = *bajać, pleść.* **8.** fl.: L. wodę = *wodę z zyzy szuflą wylewać.* Mag. **L. ś. I.** *obficie strumieniami płynąć, ciec, padać:* L. ś. przez wierzch. Deszcz się leje. Troc. Leje ś. z obłoków, jak z gębki. Bardz. Krew ś. leje. Wino się lało z beczki. Leje się przez dach do izby (dom.: woda). Deszcz na nas leje ś. z dachówek. Słow. Łzy mu ś. leją. Leją ś. łez potoki. Tremb. Lał ś. z góry wiadrami potop. Oss. Jednemu ś. samo leje, a drugiemu kapać nie chce. Prz. Gdzie ś. tłucze, leje, tam ś. dobrze dzieje. Prz. (= *gdzie sobie podlewają.* L.) W tej wodzie Bohu, co ś. wiecznie leje. Słow. Jak ś. wezbrana rzeka w morze leje. Mick. Brylantowemi jedno źródło skrami padało z tętnem, lejąc ś. ze skały. Słow. Mówili, że... ta postać śliczna już zapadła w morze i że ś. nad nią fala szumna leje. Mick. Żwir z pod jego nóg leje ś. strumieniem. Krasiń. Przy grzmotach gromów lejących ś. z wysoka. Krasiń. Słońce wschodzące przez burzanów fale lało ś. w grotę ognistemi błamy. Słow. Światło leje ś. naokoło ciebie. Krasiń. W grotach były światła zapalone, tak że ś. z każdej lała jasność żywa. Słow. Zachodniego słońca czerwone potoki jakby falami ognia płynęły tamtędy, lejąc ś. przez grobowców utworzonych rzędy. Słow. W ulicach ludzie ś. strumieniami w różne strony leli. Krasz. Węże, co lały ś. ze skał, jak rzeka. Już nie śpiewnie lały ś. jego wyrazy. Krasiń. Z ust lała ś. rozpacz krwawa. Krasz. Różne z myśli leją ś. upiory. Słow. **2.** ucz. *źle odpowiadać lekcję.* <LE>

I. Lada, y, lm. **y,** **[Ladra] I.** wogóle: *skrzynia:* a) L. u organów. b) L. sieczkarniana = *przyrząd do rznięcia sieczki, składający ś. z odpowiedniego noża a. kosy i skrzyni, do której sieczka gotowa spada, sieczkarnia.* L. z kosą. Wej. Lady do sieczki bywają sosnowe, wierzbowe. Kluk. Konie od lady. c) W piłach rama powinna wolno chodzić w swojej ladzie do góry i na dół. Sol. d) *szkatuła, kasa cechowa, mieszcząca skarbiec cechu rzemieślniczego:* L. cechowa. L. cechu ślusarskiego. e) [L.] = *skrzynia do kładzenia słomy a. na obrok.* f) Sztaba żelazna ząbkowata z lady lewarowej wychodzi. Troc. g) **2.** *winda, lewar:* L. a. winda wozowa, lewar, np. do nakładania drzewa na kozły. Sol. L. silnia do podnoszenia ciężarów. Jak. J. L. z swoim drążkiem działo i z łożem podnieść może. Dek. **3.** *stół sklepowy, kontuar:* Rok cały z łokciem stoją za ladą. Rog. **4.** [L.] = a) *ładowanie (np. wozów).* b) *drąg, belka do podpierania.* **5.** leśn. = a) *narzędzie do wydobywania pni z korzeniami.* Sł. wil. b) *sztuka drzewa dębowego, grubości 30 — 40 cali, długości 18 stóp, używana w olejarni.* Sł. wil. **6.** mł. *skrzynia do zboża w młynie:* L. w młynie nad kamieniem, w którą zboże zsypują. Mącz. Lady do chędożenia i przesiewania zboża. Rogal. **7.** tkac. p. **Bidło. 8.** zdń. *przyrząd do wykończania romp eczkowych.* Zdr. **[Ladka].** <Nm. Lade>

2. Lada, y, lm. **y** leśn. p. **Karczunek:** Nauczyli ś. w niewoli więźniowie, żarnami mieląc, lady rąbając i lasy rozkopując, gospodarstwa. Stryjk. L. — źle zamiast: niwa, nowina. Dudz. Ladę palić = *wypalać grunt na pole.* <Brs. lado, por. Lędzina>

3. Lada, †**Leda, [Leda] I.** *byle, bez wyboru, bez braku, bez różnicy, — kolwiek, — bądź, każdy, byle jaki, pierwszy lepszy:* L. (dawniej: leda) oznacza jeżeli nie pogardę, to przynajmniej lekceważenie. Kras. A. L. kto, L. który = *ktokolwiek, którykolwiek:* Nie godzi ś., żeby L. kto nosił skrzynię Pańską, jeno lewitowie. Wuj. L. kto to potrafi (= *każdy*). Nie zwierzaj ś. L. komu. Kochan. L. kto nam krzywdę uczynić może. Skar. Z uśmiechem witać L. kogo. Mick. Świeć waść baki L. komu. Mick. [L. kady] p. **[Kady].** L. co = *cokolwiek, co ś. nawinęło, choć najpodlejsze w swym gatunku.* L.; *byle co:* L. czego ś. lęka. Krzyczy, kiedy go L. czym uderzysz. Troc. Dzieci o L. co płaczą. Żyć L. czym. Złemu szermierzowi L. co zawadzi. Fred. M. O L. co łaje, fuka, katuje. Opal. L. na co (grosz) wydać. Skar. Za wczasu L. co pomoże. Czech. Mniemacie, żeby L. co było być zięciem królewskim? B. B. (= *czy ś. wam mała rzecz widzi?* B. G.). Nie mów L. czego. Groch. Ludzie L. co mówią, gdy lada co robisz. Fred. M. L. co pleść = *ni w pięć ni w dziewięć, co ślina przyniesie.* Por. **Ladaco.** L. czyj = *do kogokolwiek należący, czyjkolwiek, wszystko jedno czyj:* Nie chwiejmy ś. za L. czyją nauką. Karnk. L. jaki: O L. jaką szkodę. Por. **Ladajaki.** L. jako = *jakkolwiek, jakokolwiek, byle jak, nieporządnie, niedbale.* [Teraz je juz L. jako nie dostanies] (= *tak łatwo*). [L. kiej] = *L. dzień, byle kiedy, kiedybądź.* Przy rzeczownikach: L. człowiek. L. kobiecie ś. zaleca. Troc. L. koń mu ś. spodoba. Troc. L. nieszczęście go zatrwoży. Troc.

L. moment. L. chwila. L. dzień. L. Żyd, L. chłop. Mick. Wymyśli sobie L. pozwy. Nie daj ś. jako słabe drzewko kołysać L. wiatrowi. Rej. Biskupy L. o słowo na kazaniu wywoływał. Skar. L. osieł w lwiej skórze przestrasza bydlęta. Kras. L. fraszką łatwo ś. rozdraźni dziecina. Koryt. L. cienie, L. szmer łacno ich strwoży. Oss. Dla L. obietnicy dzień i noc ś. trudzą. Jeł. Nie jest z L. wsi, L. szlachcianka. Mick. Bez rz. a. z.: Powiedz, że ty jesteś rodem z kraju — o, L... Mick. **2.** a. [**Lady**] =*pospolity, lichy, zły, kiepski:* Nie było tam znaku wełny prostej i L. na żadnym z nich szaty, prócz od złota samego. Tw. *(=podłej, prostej, zwyczajnej szaty).* Nie L., a. **Nielada** = *niepospolity, niebylejaki, niepodły, niezwykły, niezwyczajny:* Nie L. to doktor, kupiec, pisarz. Troc. Nie L. sztukę wystawił. Troc. Kilka lat ś. nie w L. szkole uczyli. Skar. Nie L. to jest imię chrześcijańskie. Skar. Nie L. obywatelem był. Warg. Nie L. to głowy trzeba. Kras. Grzeczność — talent nie L., ten rad w dworach gości. Kras. Nie L. czym kontentują ś. Czart. A. Widzisz go! to mi śmiałość, i śmiałość nie L. Fred. A. Z djabłami rzecz nie L. Mick. Rady rzadko udzielił i nie L. komu. Mick. <LE(=LI)+DA>

[**Lada, y,** blm.] *groszek dziki, grochol* (vicia angustifolia): A po djabła mi twój groch? Wiem ja go: pół robaczywy i lady w nim pełno. Krasz. L. rośnie w wielkiej ilości pośród owsa włościańskiego. Dyb. <Ukr. lad(a)>

[**Ladacnik, a,** lm. **i**] *niegodziwiec:* Trafi ś. L. między chłopami. Ladacniki prepinatory.

Ladaco, [**Ledaco**] **1.** *lada co, byle co, coś lichego, nic wartego; lada jak, licho, źle:* L. plecie. Pim. Młódź robi L. Leszcz. S. Chociaż robi L., ale mówi grzecznie. Zabł. Wszystko L. robi. Troc. L. pisze, żyje. Troc. L.—rzecz niepotrzebna. Das. **2.** rz., [**ladacego**] *nic dobrego, nic potym, nicpoń, zły mężczyzna a. kobieta, nic nie wart, łajdak:* Nabal był to człowiek bogaty, ale wielkie L. i nieużyty. Zał. I do roboty był L. Sienk. Jeżeli człowiek, z inszej miary ladaco, ma dowcip, najszkodliwszym jest. Linde. Gdyby nasz syn był jakie ladaco. Linde. Kto żadnego nie ma przyjaciela, otstatni L. jest. Linde. Był to człowiek z gruntu L. Linde. Doktorowie, profesorowie wszystko tam L. Troc. Gruszka twarda i L. Kras. To nie jest ów szarak L., to niedźwiedź. Mick. Wy oto patrzcie, żeby ś. pozbyć ze wsi ladaców. Sienk. [Dáłeś mi takiego, co bardzok L. Nie dawać było ladacemu gęby. Do takiého L. ráz gadac se nie chce. Prz. Kto na drugich góry wracá, ten sam musi być L. Prz.]. Jedynaczka a. L. a. pijaczka. Prz. <Lada+Co>

×**Ladacość, i,** lm. **i** *podłość, nikczemność; ladajakość.* L.

×**Ladacy,** [**Ledacy, Ladaśty, Ladaszczy**] **1.** *ladajaki, nic wart, zły, lichy, pospolity, nieuczciwy, nieużyty,* (o człowieku), *zepsuty, do użytku niezdatny* (o przedmiotach): Dziwce ladace do roboty. Stary, L. płaszcz. **2.** [L.] = a) *naprzykrzający ś.* b) [**Ladacy, ego,** blm., **Zły**] *zły duch, czart, djabeł, potępieniec.*

Ladacznica, y, lm. **e**, **Ladasznica,** ×**Ladaszczyca,** [**Ledaczyca**] **1.** m. i ż. *łajdak, ladaco, nic dobrego:* L., szewc, furman. Pot. **2.** ż. *nierządnica, kobieta lekkich obyczajów, rozpustnica:* Ladacznice, poprzebierane w jaskrawe suknie. Sienk. **3.** ×*rzecz ladajaka, nikczemność, głupstwo.* <p. Ladaszczyca>

[**Ladaczyn**] *ladaco:* Kie ja ladacyna, kto mię będzie chował?

[**Ladajak, Ledajak, Ledajek**] *jakożkolwiek, tak czy owak; nędznie, niedokładnie, niedogodnie.* <Lada+Jak>

Ladajaki, [**Ledajaki**], †**Ledajaki. 1.** *byle jaki, jakikolwiek, jakibądź:* Naręcz mi ladajakiego sługę. Troc. Ladajaką nowinę mają za pewność. Warg. **2.** *zły, niedobry, lichy, nędzny, pospolity, podły, niewiele wart, błahy, mizerny, niepoczesny, partacki, kiepski, tandetny:* L. mówi ś. o tym, w czym moralnej godności prawie i śladu nie zostało, a więc w czym niema już nic, coby jeszcze na jakikolwiek szacunek zasługiwać mogło, a. do czegoby jakąś wagę przywiązywać warto. Kras. A. Dwojako żyjesz, człowiekeś dwojaki: nauka dobra, żywot L. Gawiń. Drugi pod płotem radby siermięgą nakrył ladajakie ciało. Groch. L. *(=nędzne, zwątlałe).* Kto sam L., myśli, że każdy taki. Prz. Robota ladajaka, wiersze ladajakie. Troc. Kto jádá flaki, to jes L. Prz. Liche są i ladajakie dni nasze. Birk. W Tykolicie był cekauz nieladajaki. Groch. Kto ś. za młodu leda czego chwyta, i na starość nie bywa jedno ladajakim. Szymon. Strzelec nieladajaki. Km. *(=niepospolity. L.).* Zaraz z młodości są natury znaki, kto ma być grzeczny, a kto L. Wad. Ladajakie żelazo poznaje ś., kiedy ma rysy abo zadry poprzeczne. Jak. J. Na sfałszowanej monecie choć cecha dobra, przecież kruszec L. Czemu L. widzieć tęskliwie pragniesz kraj Itaki? Skałyć to tylko, przerwy nieprzebyte! Nar. Lepszy w wolności kąsek L., niźli w niewoli przysmaki. Mick. Kapitański mój żołd L. Mick. Dwa miesiące nas trzymali, a nędzny rząd armat i ladajakie parapety. Krasiń. W ręku ma plackę muszą, owad L. odpędza, wpadający chciwie na przysmaki. Mick. [Szkodaby mnie była nie po-ladajaka: gdyby ja umarła, nie byłaby taka!]. <Lada+Jaki>

Ladajako, [**Ledajako**] **1.** *byle jak, jakkolwiek, jakbądź, jako tako:* Zaszło ś. L., ale wracać gorzej. **2.** *niestarannie, nieporządnie, niedbale, źle, licho, niedobrze:* Pożyteczniej nic nie czynić, niż czynić L. Fred. M. L. sprawisz ziemię, ladajaki też i pożytek będzie. Chodź. Czy ś. godzi tak panu służyć L.? Zabł. Tyś mię u siebie bardzo L. ważył. Zim. Nie L. = *niemało, znacznie.* L. Sił im bardzo nadwątlili, szczęścia nie L. naruszyli. Warg. Człowiek L. ubrany. Nie rozumiejmy L. jedno o drugim. Wojsko bez sprawy L. puszcza. Mick. <Lada+Jako>

Ladajakość, i, blm. rz. od **Ladajaki,** *ladacość, podłość, niedobroć:* Dobroć lub L. żelaza dochodzi ś. ze znaków pewnych. Jak. J. Uskromisz bezwstydną zuchwałość tych, którzy swoją L. i podłość chcą poświęcać tytułami filozofji. L. <Lada+Jakość>

[**Ladajek, jka,** lm. **jki**] *niechętny do pracy i niedbały parobek.* <Z Ladajaki>

Ladan, u, blm., **Ledanum** *żywica z różnych gatunków rośliny, czystek, lipożywica.* Sł. wil. <Gr. ládanon a. lédanon, przez Ros. ladanъ>

[**Ladaszczy**] p. **Ladacy**: Pozbyć ś. ladaszczych myśli. <Brs. ladaszczy(j), Ukr. łedaszczyj>

Ladaszczyca, y, lm. **e 1.** ×p. **Ladacznica**: Gdy widzę pijaka lub ladaszczycę lub łajdaka lub obłudnika, stronię od niego. Prz. Uganiać ś. za mołojcem, jakby jaka L. Na przedmieściu ladaszczyce osiadły. Rzew. **2.** [L.] = *rzecz lada jaka, nikczemność, głupstwo.* <Ukr. łedászczyca>

Ladasznica, y, lm. **e** p. **Ladacznica.**

[**Ladaśty**] **1.** p. **Ladacy. 2.** *uroczy, rzucający urok* (o oczach): Gdy baba ladaśtemi oczyma kinie na człeka, trzeba trzy razy plunąć, mówiąc: „tfy, tfy, tfy, urok na psa!"

†**Ladernik, a,** lm. **cy** *robotnik, który ladry czyli bułgi do knechtu (pętlicy), znajdującego ś. u końca liny a. łańcucha kołowrotowego, hakiem przyczepiał a. je hasplem wyciągał.* Łab. <p. Ladra>

[**Ladka, i,** lm. **i**] p. **1. Lada.**

[**Ladować, uje, ował**] p. **Ładować.**

[**Ladowanie, a,** blm.] czynność cz. **Ladować.**

1. †**Ladra, y,** lm. **y 1.** w lm. = *łachmany, gałgany.* Klon. **2.** gór. = a) *wór skórzany do ciągnienia wody,* in. †bułga. Łab. b) *skóra do antwerku czyli pompy.* Łab. <Nm. Leder = skóra>

2. †**Ladra:** Zawędziwszy w niewczesnym obozie cynadry, wrócą ś. dziś na piece, do stymy, do ladry. W. Pot. <?>

1. [**Ladra, y,** lm. **y**] p. **Ladá.**

2. [**Ladra, y,** lm. **y**] **1.** p. **Latra. 2.** w lm. *wóz do gnoju.*

!**Ladron, a,** lm. **y** *dziki pęd na drzewie:* Całe staranie ogranicza ś. wtedy do obcinania od czasu do czasu ladronów, czyli dzikich pędów, od pni puszczających. Rogoź. <Włos. ladrone = zbój; por. Fr. larron i Pol. wilk (o pasorzytnych gałązkach)>

†**Ladrować, uje, ował** gór. *obszywać skórą:* L. powróz = *obszywać skórą linę kołowrotową.* L. antwerk = *obszywać skórą tłoki pompy,* in. liderować. <Z Nm. Leder = skóra>

Ladrowanie, a, lm. **a 1.** *okrycie zbrojne, pancerz całkowity, zbroja na człowieka a. na konia:* Obaczywszy jednego słonia w ladrowaniu królewskim. Leop. (= *przyodzianego pancerzami królewskiemi.* B. G.). Cesarz darował króla polskiego dwiema końmi w ladrowaniu, z których był jeden do samych kopyt we zbroi. Biel. M. **2.** †gór. czynność cz. **Ladrować:** L. antwerku a. hantwerku = *obszywanie skórą tłoków pompy; liderowanie, liderunek.* Łab.

Ladrowany *okryty zbroją, pancerzem, pancerny:* Krzyżak wszystek w złotym kirysie jako okowany, frez także blachą zewsząd dla strzał L. Stryjk. Koń L. Polacy z wielkim grzmotem i zbroi ladrowanych trzaskiem na Prusaki uderzyli. Paszk. Dwie rocie po staroświecku w zupełnie jasno ladrowane kirysy przybrane. Paszk. Na frezach zbroję ladrowaną ledwie dźwigających. Stryjk. Konie rżą w dekach świetnych zbroją ladrowane. Stryjk.

[**Ladry, dr,** blp.] p. **Latra.**

Ladsztok, a, lm. **i, Lasztok, Lasztuk, !Landsztok** *stempel u fuzji:* Nie wyciąga on ladsztoka z lufy po przybiciu kłaków na proch. Strzelba zatkana ladsztokiem. <Nm. Lad(e)stock>

[**Ladunek, nku,** lm. **nki**] p. **Ładunek.**

Lady nieod., **Ledi, Ledy** *tytuł dam angielskich ze sfery wyższej a. ukształceńszej.* <Ang. lady>

[**Lady**] p. **3. Lada:** Swego wiáneceńka L. komu nie dóm. Ty, Jasiu, kurzyne, já L. mięsine (będziewa jedli). Gęsty sád, nie przeleci go tam L. pták.

[**Ladzina, y,** blm.] *ścierń, ściernie, końce źdźbeł z korzonkami, w ziemi pozostałe po skoszeniu zboża.* Por. **Lada.** <p. Lada i Lędzina>

†**Ladzki** p. **Lacki:** Rusin uczony nie nazowie katolickim, chyba L. abo papieski kościół. Linde.

Lafa, y, lm. **y 1.** *daw. płaca roczna a. miesięczna, żołd, pensja, jurgielt:* Moją lafą pułkownik szafować nie mógł. Koss. Lafę dla ludzi podwyższyłem. Linde. Naznaczono mi lafy po trzysta tynfów na rok. Rzew. **2.** *pieniądze na żywność dla ludzi i koni, strawne.* Troc. **3.** praw. *część, jaka na kogo w dziale przypada, dział.* <Tur. (z Pers.) ulufè = żołd>

Lafirynda, y, lm. **y** (zwykle z lekceważeniem i pogardą) *elegantka przesadzona, strojnisia, modnisia, lalka, czuła dama; lekka, niepraktyczna kobieta; do niczego kobieta; wywłoka:* Świat mówi: „wielka dama," a my, my ludzie prości od pióra a. grzędy, dajem takiej imości nazwisko lafiryndy. Od. Córki ich straciły już zupełnie tradycje domowego zarządu i ładu, a wnuczki są kompletne lafiryndy. Pol. Pani Anzelmowa stroi się babcia jakby L. Małomiejskie lafiryndy osoby swe wraz z akcesorjami roztaczają przed wzrokiem oficerów. Orzesz. <?>

×**Lafiryndyczny** *wielkoświatowy, przesadnie elegancki:* Nie dość pańskiego urodzenia lub pańskiej edukacji: dopiero jedno z drugim złączone tworzą lafiryndyczną damę.

Lafiryndyzm, u, blm. *pozowanie na wielką, światową damę:* Szkoła lafiryndyzmu i próżności.

×**Lafowy** przym. od **Lafa;** *jurgieltny, płatny, pobierający żołd, płacę:* Żołnierz, sługa L. Konie lafowe. Troc.

Lag, u, lm. **i** *błoto, grunt sapiaty, sapowaty, moczar, sapisko, sapowisko.* <? Włos. lago = jezioro>

Laga, i, lm. **i** p. **Lacha** i **1. Laska:** Uczył mores natrętnych pozłacaną lagą. Fred. A. Miał w ręku ogromną lagę z psią głową. Krasz. W ręku niósł lagę, przez opaloną na niej słomę oczerwienioną. Wilk. Drab w draba z lagą w ręku. Wilcz. Pątnik z krzywą lagą. Sienk. **2.** kosz. *sztaka podłużna w dnie a. w wieku koszów podróżnych.* **3.** pow. *sztabka stalowa w resorze powozu.* Zdr. [**Lażka, Lażeczka**]. <Zgrubienie Laska>

Lagier, gru, lm. **gry 1.** *osad tworzący ś. przy fermentacji moszczu na wino; osad w beczkach, w których stało długo wino:* L. a. fus, który ś. pod trunkami ustawa. Syr. Wino stało długo na lagrze, a. na drożdżach, po polsku. Trzyc. L., drożdże winne. Troc. Wino, przedtym mętne, staje ś. klarowne, wtenczas tworzy ś. pierwszy pokład zwany L. Linde. Pijanice, co cudze beczki z lagrem wytrząsają. Li. Po dobrym winie i L. wypiją. Prz. L. zębów nie wybije. Prz. (gdy kto nie chce pić mętnego wina). L. winny bywa używany do oczyszczania powierzchni wyrobów bronzowniczych, złotniczych i t. p. Przen.: Światum wino dał, Bogu zaś L. daruję. Kulig. **2.** *rozciek solny, w którym przechowują śledzie,* L. *śledziowy, lak.* **3.** rub. i [**Lagry,** lm.] *nasienie męskie, sperma.* **4.** [L. a. **Logier**], †**Legier** *obóz, obozowisko nocne w czasie ćwiczeń:* Pod láskiem L. leży. Bede w lágrze stał. **5.** hut. *łoże do osadzania panwi,* in. walnica. **6.** kam. *płaszczyzna kamienia.* Zdr. **Lagierek.** <Nm. Lager>

Lagierek, rku, lm. **rki** p. **Lagier.** Łab.

[**Laglę, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Jagnię.**

Lagografja, i, blm. *opisanie zajęcy, historja naturalna zajęcy.* <Now. z Gr. lagós = zając + -grafía = opis>

[**Lagować, uje, owal**] *odpoczywać.* <? Nm. lagern>

[**Lagowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lagować.**

1. Lagrować, uje, ował kam. *gładzić płaszczyznę kamienia.* <Od Lagier>

2. **Lagrować, uje, ował** piw.: L. piwo = *dać mu ś. odleżeć w lodowni.* <Nm. lagern>

Lagrowanie, a, blm., czynność cz. **Lagrować:** L. kamieni na pół czysto. L. proste, ukośne. L. piwa.

Lagrowy 1. przym. od **Lagier;** *na lagrze zrobiony:* Lagrowa gorzałka. Syr. Piwo lagrowe = *leżak, piwo wystałe,* in. s k ł a d o w e. Lagrowe szkło, szyby. Wino u dna sędu bierze w ś. smak L., którego jest blizko. Trzyc. 2. [L. ulepek] p. **Ulepek.**

Laguna, y, lm. **y** gie. **1.** *jezioro nadbrzeżne a. zatoka oddzielona od morza wązkim pasem lądu bez określonego kierunku względem wybrzeża:* Laguny weneckie. Piękne niewiasty są wszędzie, a nad Wisłą więcej ich, niż nad lagunami. Gom. *(=w Wenecji).* Por. **Haf, Liman. 2.** *jezioro zamknięte pierścieniem atolu.* <Włos. laguna>

× **Lagunica, y,** lm. **y** p. **Łagiew.** Zdr. × **Laguniczka.**

× **Laguniczka, i,** lm. **i** p. **Lagunica.**

Lagunowy, × **Laguński** przym. od **Laguna:** Góry Frjulskie tak pięknie zamykają od zachodu płaski L. horyzont wenecki. Tarn.

Laguński, Łaguński: Wino laguńskie a. łaguńskie = *gatunek wina z wyspy Teneryfy.* <Od nazwy miasta Laguna na Teneryfie>

× **Laguński** p. **Lagunowy.** Sł. wil.

† **Laicki** przym. od **Laik.**

Laicyzacja, i, lm. **e** *uczynienie świeckim, usunięcie szkół, zakładów dobroczynnych i t. p. z pod zarządu duchowieństwa:* L. szkół ludowych. <Fr. laïcisation>

Laiczek, czka, lm. **czkowie** p. **Laik.** Mrong.

Laiczka, i, lm. **i** forma ż. od **Laik,** *początkująca w umiejętnościach.*

Laik, a, lm. **cy,** [**Lalik**] **1.** *człowiek świecki, niewyświęcony, nie mający żadnych święceń:* Jeden z laików, t. j. niepoświęconych, wdawać ś. w kościelne rzeczy, nie może. Skar. **2.** *braciszek zakonny, posługacz klasztorny:* Nie śmiałem głośno mówić, bo byłem L., zakonnik prosty. Smotr. Habit laika kanaparza. Linde. Wojsko krzyżackie składało ś. z braci Zakonu, giermków i laików, należących do Zakonu. Mick. **3.** przen. *nieuk, człowiek niewykształcony wogóle, a. niefachowy, nieobeznany z jaką nauką, prostak:* L., który nigdy do szkoły nie chodził. Mącz. Mieć kogo za laika. W chemji jestem laikiem. Domyślam ś., chcesz mię odrwić, ale nie L. ja, mój dobrodzieju. Linde. Kto prostą drogą sprawiedliwą idzie, nazywają go symplakiem, laikiem, parafjaninem i niesposobnym do niczego. Linde. Zdr. **Laiczek.** <Łć. późn. laicus>

[**Laik, a,** lm. **i**] *rysik, gryfelek do pisania na tabliczce szyfrowej.* <Nm. [lei(e), lai] = łupek, szyfer>

† **Laikowstwo, a,** blm. zb. *laicy.*

[**Lai lai laj!**] *przyśpiew (żydowski).* **Por. Laj laj laj!** <Okrzyk.>

Lais, a, lm. **y, Laisa** *średniowieczna pieśń ludowa a. trubadurska:* Rozszerzając ś. zwolna i doskonaląc pod względem formy, wykształciły ś. te okrzyki w XI wieku w tak zwane laisy, t. j. pieśni z odśpiewem Kyrie eleison, znamionującym ich pochodzenie. Bobow. Miejsce pierwotnego okrzyku Kyrie eleison zajmuje tu (w Czechach) L.: Hospodine pomiluj ny. Bobow. L. Bogarodzica. Bobow. <Nm. daw. Leis, z Fr. lai>

† **Lais, a,** blm., **Lois** gór. p. **Stochmal.** Łab. <Od nazwiska Gdańszczan Loissów w XVI w.>

Laisa, y, lm. **y** p. **Lais:** Truwer gdzie w kącie laisę odśpiewa.

[**Lajbiczek, czka,** lm. **czki**] p. **Lajbik.**

Lajbik, a, lm. **i, Lejbik 1.** *mundur wojskowy:* Jak tylko będą dopasowane L. i czechczery, niech zaraz staje za obozem do nauki. Kom. **2.** [L. a. **Lajbitek**] = a) *stanik, kaftanik żeński.* b) *kaftan męski.* c) *kamizelka sukienna a. płócienna.* Zdr. [**Lajbiczek**]. <Z Nm. Leibchen>

[**Lajbik, a,** lm. **i**] *bochenek:* L. chleba. <Z Nm. Laib = bochen>

[**Lajbitek, tka,** lm. **tki**] p. **Lajbik.**

Lajchsztok, a, lm. **i** stelm. *drążek z łapką na końcu, w którą ś. wkłada świeca.* <Nm. Leuchtstock>

Lajda, y, lm. **y** m. żart. *laik:* Wyglądasz, jak L. bernardyński. Byk. Pan mój księdzem, a ja lajdą zostanę. Linde.

[**Lajdos, a,** lm. **i**] *braciszek zakonny, chodzący po kweście.* Por. **Laik.** <Żart. z Laik>

[**Lajdrák, a,** lm. **i, Lajndrawy**] *człowiek a. koń leniwy i nieudały.* <?>

1. [**Lajk, a,** lm. **i** a. **owie**] *człowiek lekki, letkiewicz, wiercipięta, trzpiot, śmieszek.* <? Z Laik>

2. [**Lajk, a,** lm. **i**] a. **Ziele gromowe** *jakaś roślina (szparag?) na Kaszubach.* <?>

! **Lajhauz, u,** lm. **y** *lombard:* W milczeniu dał adres lajhauzu. Krasz. <Nm. Leihhaus>

[**Lajkonik, a,** blm.] p. **Lejkonik.**

[**Laj laj laj!**] *przyśpiew (góralski).* Por. **Lai lai laj!** <Okrzyk.>

Lajmleder, u, lm. **y** garb. *odpadki skór wapnianych, używane do fabrykacji kleju,* in. f l a k i. <Nm. Leimleder>

[**Lajndrawy, ego,** lm. **i**] p. **Lajdrák.**

[**Lajpa, y,** lm. **y**] p. **Lampa** i **Lampka.**

Lajpczyk, a, lm. **i** p. **Lajstką.**

Lajstka, i, lm. **i** a. **Lajpczyk** piern. *deska duża do przenoszenia pierników z miejsca na miejsce w pracowni.* <Z Nm. Leiste>

[**Lajśnia, i,** lm. **e**] *zrzynek od tarcicy.* <? Nm. Leiste = listwa>

[**Lajtana, y,** lm. **y**] *altana.*

[**Lajtant, a,** lm. **ci**] p. **Lejtenant.**

Lajtcajg, u, lm. **i** blach. *piec do grzania kolb, ze stołem pod nim.* <? Nm. Leitzug>

Lajtfejer nieod. piern. *dziura w piecu przy drzwiczkach, przez którą ś. wpuszcza światło gazowe, do środka pieca.* <Nm. Leitfeuer>

Lajtfet, u, blm. *mieszanina do lutowania, składająca ś. z kalafonji i łoju a. z salamonjaku, oliwy i wody.* <Nm. Löthfett>

[**Lajtmont, a,** lm. **ci**] p. **Lejtenant.**

[**Lajtnant, a,** lm. **ci**] p. **Lejtenant.**

Lajtrować, uje, ował myd. *czyścić na wodzie łój przetopiony.* <Nm. läutern>

Lajtrowanie, a, blm., czynność cz. **Lajtrować.**

[**Lajzdragon, a,** lm. **y**] *przednówek:* Wypędzać lajzdragána *(= pierwszy raz młócić nowe zboże).* <Z Nm. Landsdragoner dosł. = dragon krajowy, dawniej rodzaj żandarmów w Galicji>

[**Lajzdrygon, a,** lm. **i** a. **y**] **1.** *dragon z landmilicji.* **2.** *mężczyzna wysoki a do niczego niezdatny, drągal.* <p. Lajzdragon>

Lak, u, lm. **i 1.** *masa żywiczna z szelaku i terpentyny, topiąca ś. w cieple i służąca do pieczętowania:* L. czerwony, czarny, zielony, żółty, błękitny. Laska laku. L. pieczętarski. L. do pieczętowania jest laka roztopiona i zafarbowana szarłatem. Linde. Rycerstwu sieradzkiemu pierwszym laku czerwonego do pieczętowania pozwo-

lono. Nies. W braku laku dobry i opłatek. Prz. Przebacz, Polaku, że nie znam laku; pieczętuję smołą, bo w kieszeni goło. Prz. **2.** *podlewa, płyn, rosół słony, służący do chronienia mięsa a. jarzyn od psucia:* L. śledziowy (*=lagier*). L. do ryb, do mięsa. L. to jest sok, czyli rosół, który z siebie ryba nasolona wypuszcza. Linde. Przen.: W okręcie dziura ś. otwarła, woskowy zroniwszy dykt, L. śmiertelny wpuszcza. Żebr. (*=wodę*). **3.** [L.] *lakowe naśladowanie korali:* Choć koráli nié mám, kupié sobie laku. **4.** bot. (cheiranthus), bł. **Lewkonja** *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunek: L. pospolity (ch. cheiri), w ogrodach pod nazwą Fjołków żółtych znany. <Nm. Lack, niby Łć. lacca, z Pers. lak=czerwień>

[**Lak, u,** lm. **i**] p. **Hlak.**

I. Laka, i, lm. **i, Lakka I.** *guma żywiczna z Indji Wschodnich, czerwonawo-brunatna, jasna i przezroczysta; werniks chiński:* L. rozpuszcza ś. w spirytusie i służy do przyprawy farb malarskich i lakierów. **2.** *miękkie, lekkie drzewo, lakierowane i malowane, używane na ozdobne wyroby.* **3.** bot. p. **Kroplan. 4.** chem. *luźny związek jakiegokolwiek barwnika z ciałem koloidalnym, np. glinką, wodanem tlennikowym żelaza, kwasem cynowym i t. p., używany jako farba do malowania:* (p. Laserunkowy): L. krapowa, karminowa, anilinowa. L. alizarynowa, koralinowa, kampeszowa, szakłakowa, marzanniana. L. — wiśniowa farba abo materja do farbowania wiśniowego, różanego. Kn. L. przednia. Haur. Zwykli różnych roślin kolory, na potrzebę malarską przyprawiać i lakami je nazywać. Krum. L. florencka robi ś. z proszku karmazynowego. Krum. <p. Lak>

2. Laka, i, lm. **i** *gnojówka, kałuża, gnojnica:* Na podwórzu trzeba dół wykopać, aby ś. tàm ze stajni uryna i L. ściągała. Kluk. L. bydlęca. Linde. <Nm. Lache>

Lakier, u, lm. **y I.** *roztwór żywicy w olejku lotnym, spirytusie i t. p., zostawiający gładką i błyszczącą powierzchnię po ulotnieniu ś. cieczy:* L. asfaltowy, kopalowy, bursztynowy, szelakowy, terpentynowy. L. nakładany na skórę. L. zabezpiecza od wilgoci. Przen.: *ogląda, politura, oszlifowanie:* Taki paryski L. dużo znaczył; jeżeli Bóg dał jeszcze urodę, to szło jak z płatka. Rog. St. **2.** garb. i szew. *skóra lakierowana na obuwie:* L. koński = *skóra końska lakierowana, z której szyją skrzydła do powozów.* L. cielęcy = *cienka skóra cielęca lakierowana do lamowania.* **3.** w lm. p. **Lakierki:** Młody człowiek błyszczącemi lakierami lekko dotyka chodnika. Bliź. <Z Nm. lakieren=lakierować>

Lakiercza, y, lm. **e** bot. p. **Lakierownik.** <p. Lakierownik>

Lakierki, ów, blp., **Lakiery, Lakierosy** *półbuciki, ciżemki, kamasze z lakierowanej skóry, z lakieru:* Pieką go L. W świeżutkim lśniącym kapeluszu i takichże lakierkach. Wilcz. L. balowe.

Lakiernia, i, lm. **e** *fabryka lakieru a. zakład, oddział fabryki, gdzie lakierują:* Naprzód powstała kaplica parafjalna, a przy niej szkółka, dalej fabryka powozów wraz z lakiernią. Rol.

Lakiernictwo, a, blm. *zajęcie, fach, rzemiosło lakiernika.*

Lakierniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Lakiernik.**

Lakierniczy przym. od **Lakiernik:** L. cech, czeladnik, warsztat. Sztuka lakiernicza.

Lakiernik, a, lm. **cy** *fabrykant lakieru, pokostownik; trudniący ś. lakierowaniem.*

Lakieros, a, lm. **y** *gatunek kiełbasy:* Ale kiełbasa ci od stu piorunów... — L.! objaśnił Radziszek. Prus.

Lakierować, uje, ował *pokostować, lakierem powlekać, pociągać laką.*

Lakierowanie, a, blm., czynność cz. **Lakierować.**

Lakierowany, × Lakirowany *pokryty, pociągnięty lakierem.* Przen.: Cytryna, karlica z złocistemi gałki, z liściem lakierowanym. Mick.

Lakierownik, a, lm. **i** a. **Lakiercza** bot. (stagmaria) *roś. z rodziny terpentyńcowatych.* <Od Lakier>

Lakierowy przym. od **Lakier:** Farba lakierowa (*=rozrobiona z lakierem*).

Lakierski *dotyczący lakiernika:* Rzemiosło lakierskie.

× Lakirowany p. **Lakierowany.** Linde.

!Lakista, y, lm. **ści = Jeziorowiec:** Niektórzy z nazwiska raczej dziś znani, aniżeli z utworów, jak np. Wordtworth, Coloridge, jeziorowce czyli lakiści. Spas. <Ang. lakist (od lake=jezioro), z powodu, że wyżej wymienieni poeci Ang., oraz Southey, osiedli byli nad jeziorami Westmorelandu>

Lakka, i, lm. **i** p. **I. Laka.**

Lakmus, u, blm., [**Lachmus**] **I.** bot.=a) p. **Niebiestnik.** b) p. **Rzęsienica. 2.** bud. *farba niebieska, którą ś. miesza z wapnem do bielenia ścian.* **3.** chem. *barwnik błękitny, otrzymywany z powyższych roślin, znany ze swej wrażliwości na działanie kwasów i zasad,* × *turnesol.* <Nm. Lackmus, ze Śr. Łć. lacca musci=laka piżmowa>

Lakmusowy przym. od **Lakmus:** Papierek L.= *nasycony sokiem lakmusowym i używany w pracowniach chemicznych do rozpoznawania kwasów, w których przybiera barwę czerwoną.*

Lakolit, u, lm. **y** gie. *skała wybuchowa, wciśnięta między warstwy ziemi i wywołująca ich dyzlokację.* (Por. Batolit). <Now. z Gr. lákkos=nora, szczelina + líthos=kamień>

Lakonicznie przys. od **Lakoniczny;** *krótko a węzłowato, w krótkich słowach, zwięźle.*

Lakoniczność, i, blm. rz. od **Lakoniczny;** *krótkosłowność; zwięzłość w mówieniu.*

Lakoniczny *krótkosłowny, wyrażający myśli swe zwięźle, krótko a węzłowato, krótkomówny, treściwy, zwięzły, nierozwlekły:* L. mówi ś. o takim sposobie pisania lub mówienia, który myśl całą w jednym, a najwięcej w kilku wyrazach zawiera, np.: odpowiedź lakoniczna, styl L. Kras. A. <Gr. lakōnikós dosł.=lakoński, spartański>

Lakonizm, u, lm. **y** *krótki, zwięzły, treściwy sposób wyrażania myśli, lakoniczność:* Braknie rozumu i lakonizmu tobie braknie. Słow. <Gr. lakōnismós dosł.=spartańszczyzna>

Lakorodny bot.: Krocień L. p. **Krocień.** Kroplan L. p. **Kroplan.** <Lak + Rodny>

Lakować, uje, ował I. *smarować, zalepiać, pieczętować lakiem:* L. list, pakiet. **2.** *pokrywać laką, lakierem.*

Lakowanie, a, blm., czynność cz. **Lakować.**

Lakowiec, wca, lm. **wce** zool. (coccus lacca) *owad półpokrywy czerwcowaty.*

Lakowy I. przym. od **Lak,** *z laku zrobiony:* Laska lakowa. **2.** przym. od **Laka,** *z laki zrobiony:* Lakowa miseczka. Wazon L. Lakowa maść. Kn. **3.** bot.: Kroplan L. p. **Kroplan.** Krocień L. p. **Krocień.** [Lakowe ziele] p. **Ziele.**

[**Lakremacyjá, i,** lm. **e**] p. **Reklamacja.**

Lakro nieod. koszyk., *patyk w specjalny sposób lakierowany na jakikolwiek kolor.* <Od Lakier>

× **Lakrycja, i,** lm. **e** p. **Lukrecja:** L., słodki korzeń. Kn. <Nm. Lakritze, z Łć. liquiritia, Gr. glykýrrhiza>

Lakrymatorjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *mała urna do łez, łzawnica.* <Śr. Łć. lacrymatorium>

Laksa, y, lm. **y, Laksacja,** × **Laksans, [Lakserka]** rub. *rozwolnienie żołądka, biegunka, djarja:* Kiedyby sokół bardzo miał laksę... Spicz. <Now. z Łć. laxare = rozwolnić>

Laksacja, i, lm. **e** p. **Laksa:** Co rok przyzwyczajony dwa lub trzy razy do laksacji. Krup. Dali mu na laksację, że nie mógł być na decyzji. Rzew. <Śr. Łć. laxatio>

Laksacz, a, lm. **e** rub. *sraluch:* Ach! ty laksaczu.

Laksaczka, i, lm. **i** rub. *rzadkie, płynne odchody stolcowe.*

Laksans, u, 1. lm. **y** *środek wywołujący rozwolnienie.* **2.** × blm. p. **Laksa:** Mieć L. <Łć. laxans im. = rozwalniający>

[Lakserka, i, lm. **i] 1.** p. **Laksa. 2.** *osoba, dużo mówiąca.*

Laksować, uje, ował 1. *przeczyszczać:* Olej rącznikowy laksuje. Nieos.: Nie wiem z czego mię dziś laksuje. L. **2.** *mieć laksę:* Dziecko laksuje. **3.** bot.: Krocień laksujący p. **Krocień. L. ś.** = *przeczyszczać ś., zażywać leki przeczyszczające, brać na rozwolnienie:* Wtedy ś. L., kiedy ś. plugastwo w żołądku znajdzie. Perz. <Śr. Łć. laxare>

Laksowanie, a, blm., czynność cz. **Laksować:** Brać na L. Perz. (= *na przeczyszczenie).*

Laksowanie się, a ś., lm. **a ś.** czynność cz. **Laksować ś.**

Laksuś, a, lm. **e 1.** *zasraniec, śmierdziuch.* **2.** *tchórz, bojączka.*

× **Laktacja, i,** blm. *karmienie piersią.* <Fr. lactation>

Lakteina, y, blm. *część składowa mleka.* <Now. z Łć. lac, 2 pp. lactis = mleko>

Laktobutyrometr, u, lm. **y** p. **Laktoskop.** <Now. z Łć. lac, 2 pp. lactis = mleko + Gr. boútyron = masło + métron = -mierz>

Laktodensymetr, u, lm. **y** p. **Laktometr.** <Now. z Łć. lac, 2 pp. lactis = mleko + densus = gęsty + Gr. métron = -mierz>

Laktofenina, y, blm. apt. *fenacetyna, w której kwas octowy jest zastąpiony kwasem mlecznym.* <Now. z Łć. lac, 2 pp. lactis + Gr. faínesthai = błyszczeć>

Laktol, u, lm. **e** apt. *eter złożony kwasu mlecznego β naftolu.* <Now. z Łć. lac, 2 pp. lactis + oleum = olej>

Laktolina, y, lm. **y** apt. *mleko wyparowane przy dostępie powietrza do gęstości śmietany.* <Now. z Laktol>

Laktometr, u, lm. **y, Laktodensymetr** *areometr zastosowany do wskazywania ciężaru właściwego czyli gęstości mleka.* <Now. z Łć. lac, 2 pp. lactis = mleko + Gr. métron = -mierz>

Lakton, u, lm. **y** chem. *bezwodnik wewnętrzny, t. j. z jednej cząsteczki powstający, oksykwasu czyli alkoholokwasu.* <Now. z Łć. lac, 2 pp. lactis = mleko>

Laktoskop, u, lm. **y, Laktobutyrometr** *narzędzie do oznaczania zawartości tłuszczu w mleku.* <Now. z Łć. lac, 2 pp. lactis = mleko + Gr. skopéō = badam>

Laktoza, y, blm. chem. **1.** *cukier mleczny.* **2.** *glikoza cukru mlecznego.* <Now. z Łć. lac, 2 pp. lactis = mleko>

Laktucyna, y, blm. apt. *ciało gorzkie, otrzymane z opjum sałatowego.* <Z Laktuka>

Laktuczany przym. od **Laktuka:** Laktuczana wódka. Sien.

Laktuka, i, lm. **i** bot. p. **Łoczyga, Sałata:** L. siana, L. polna. Urzęd. Będziecie jeść baranki z laktukami polnemi. Leop. (= *z zioły gorzkiemi.* B. G.). <Łć. lactuca>

× **Laktukarjum** nieod. apt. *wysuszony sok łoczygi jadowitej, łoczyżnik, opjum sałatowe.* <Z Laktuka>

Laktyna, y, blm. *mąka służąca na pożywienie dla cieląt, prosiąt, źrebiąt i jagniąt.* <Z Łć. lac, 2 pp. lactis = mleko>

† **Lakwarz, a,** lm. **e** p. **Elektwarz.** Urzęd. <p. Elektwarz>

1. Lala, i, lm. **e 1.** częś. zdr. **Lalka** *lątka, zabawka dziecinna z drzewa, porcelany a. manekin wypchany w kształcie dziecka.* **2.** m. i ż. *osoba ładna, ale płytkiego umysłu, mężczyzna a. kobieta wymuskana, wychuchana; lafirynda, pieszczoch, pieszczoszka; mazgaj:* Piękna L. Linde. Piękny jak L. Prz. Elegantka! L.! — dorzucił chłopiec. Orzesz. **3.** ir. i pog. *człowiek zły, ziółko, ananas:* Oj, to L.! To L. być musi! **4.** a. **[Lula]** *dureń, cymbał, bałwan.* **5.** dziec. i żart. = a) *Bóg, Bozia:* Iść do lali = *umrzeć.* Wybrać ś., przenieść ś. do lali. I oto widzisz zdrową babę jak rydz, która nieprędko do lali ś. wybierze. Zap. b) *nieznajomy.* Zdr. **Lalka, Laleczka, Laluchna, Lalusia, [Laluszka].** <Dziec.>

2. Lala, Lalasz, Halala, Hulala w. *okrzyk przy spotkaniu na wojnie lub szczwaniu psami.* Włod. L., halala, głos dojeżdżaczów szczując psami. Mrong. <Okrzyk.>

[Lala, i, lm. **e]** *laga, tęgi kij (szczeg. owczarski, ołowiem napuszczany w główce):* Podpierają ś. lalami. <Z Laga (laska)>

[Lala!] 1. p. **La la la!:** L., gąski, L.! **2.** p. **Lela!** <Okrzyk.>

La la *przyśpiew:* Zosia, pasając baranki, skacze i śpiewa wesoła. La la la la, Mick. Za twe włoskie tra la la dosyć będzie talara. <Okrzyk.>

[Lalala!] *okrzyk radości.* <Okrzyk.>

[La la la!, Lala!, Lila!] *wołanie na gęsi.* <Okrzyk.>

[La la la hu!] *wołanie na świnie.* <Okrzyk.>

Lalasz w. p. **2. Lala:** Psi zaszczekną, chłopi ś. porwą na obronę, L. wszyscy zakrzykną. Gawiń. <Okrzyk.>

[Lalatać, ce a. **ta, tał] 1.** *narzekać, zrzędzić:* Począł okropnie narzekać, lamentować i L. **2.** o co = *żałować czego.* <Dźwn.>

[Lalatanie, a, blm.] czynność cz. **Lalatać.**

Lalczę, ęcia, lm. **ęta]** *lalczka:* Te lalczęta wystrojone (o dzieciach). Jeż.

Laleczka, i, lm. **i** p. **Lalka:** Ta maseczka, tak anielsko piękna, jest malowaną laleczką. Krasz. Wypraw ty mi ze zameczyska tę laleczkę złotą. Słow.

Laleczkowaty *wyglądający jak laleczka:* Laleczkowata figura (o panience). Krasz.

[Lalik, ka, lm. **cy** a. **kówie]** p. **Laik.**

Lalka, i, lm. **i 1.** p. **1. Lala** a) *lątka:* Bawić ś. lalką a. z lalką. Córka prosiła mamki, żeby też i lalki jej karmiła. Linde. Niech L. będzie grzeczna, nie płacze, nie beczy. Syrok. W jej szaty lalkę ubrałem słomianą. Słow. Chłopiec jak L. Prz. Chodzi jak L. Ustrojony jak L. gdańska. Prz. (= *bogato, ozdobnie a pstro, bez gustu, bez*

smaku). Tańczy jak częstochowska L. Prz. b) *strojniś a. strojnisia:* L. norymberska. Prz. *(=fircyk, elegancik, wymuskany jak L.)* — Lalkęś waćpani sobie wychowała. Linde. Dalej chob (=hop!). L. nie pójdziesz mi stąd! Linde. Była to już ostatnia klęska i ostatnia plaga Boża, co lalkę upudrowaną dawała rycerskiemu narodowi na króla. Krasz. Na kimże ja ś. zemszczę? — L., bez odwagi, oto trefione włosy i różane lice. Słow. **2.** *posąg, manekin, model drewniany wyobrażający człowieka i mogący ś. zginać we wszystkich członkach, używany przez malarzy i rzeźbiarzy.* **3.** *forma z drutu do upinania sukni.* **4.** [**Lalki,** lm.] = a) *kopki zboża na polu po 6 a. 7 snopków.* b) *nazwa wzoru na pisankach:* Jajka piszą w lalki. **5.** × anat. p. **Człowieczek. 6.** × lek. p. **Fantom. 7.** zool. *jedno z przeobrażeń ś. owadów; poczwarka.* Zdr. **Laleczka.** <Dziec.>

†**Lalkać, a, ał** *bełkotać, jak dzieci.* Mącz. <Dźwn.>.

†**Lalkanie, a,** blm., czynność cz. **Lalkać.**

Lalkarz, a, lm. **e** *fabrykant lalek, zabawek dziecinnych; łątkarz.*

[**Lalkonik, a, blm.**] p. **Lejkonik.**

Lalkowato przys. od **Lalkowaty:** Przeciwstawienie rozumnego mieszczanina zepsutym i słabym, L. wychowanym sferom szlacheckim. Chm.

Lalkowaty 1. *do lalki podobny, wychuchany, papinkowaty:* Gdyby siła, zebrałoby ś. było może temu lalkowatemu paniczowi na dobroć. Krasz. Lalkowata postać. Twarzyczka przybierała L. wyraz. Ost. **2.** *wymuszony, sztywny.*

Laluchna, y, lm. **y** p. **1. Lala.**

Lalusia, i, lm. **e** p. **1. Lala:** Jak pucek ś. kwili, gdy z rączek L. padła, co dla zabawki dała mu matusia. Toł. W swojej ś. lalusi bardzo zakochał. Troc.

[**Laluszka, i,** lm. **i**] p. **1. Lala.**

Laluś, a, lm. **e** *wymuskany młodzieniaszek, strojniś, główa do pozłoty.*

1. Lama, y, lm. **y 1.** *tkanina przetykana złotem a. srebrem, złotogłów, srebrogłów:* Na wsi zbytnich, co świat ma, strojów nie zażywa, lam wzorzystych szuka. Gawiń. Sporządza suknie, stroje, łańcuchy, manele, skupuje złotogłowy, lamy na wesele. Min. Gorset ze złotej lamy. Słow. **2.** [L.] p. **Lamowanie. 3.** *część główna piły a. piłki, żelazna a. stalowa, w kształcie pasa, opatrzonego zębami do rznięcia.* Zdr. **Lamka,** [**Lameczka**]. <Fr. lame, z Łć. lamina>

2. Lama, y, lm. **y 1.** zool. (auchenia lama) *zwierzę racicowe, bezrogie, z rodziny wielbłądów.* **2.** *tkanina z wełny tego zwierzęcia.* <Hp. llama, z Peruwjańs.>

3. Lama, y, lm. **owie** m. *kapłan Buddy w Tybecie:* Dalaj- L. = *arcykapłan tybetański.* <Z Tybetańskiego (b)lama>

Lamaizm, u, blm., **Lamizm** *sekta buddyjska w Tybecie i Mongolji.*

Lamajski *do lamaizmu należący:* Kapłan L.

[**Lamancenie, a,** blm.] czynność cz. **Lamancić.**

[**Lamancić, i, ił**] p. **Lamentować.**

Lamaserja, i, lm. **e, Lamazerja** *bractwo, zgromadzenie duchownych lamajskich.*

Lamazerja, i, lm. **e** p. **Lamaserja.**

Lambel, u, lm. **e = Laber:** Wstęgą skośną, lub pręgiem skośnym, lub jego ułamkiem a. skrajem, a. lambelem, lub jakimkolwiek dostatkiem. Bobrow. Dodaniem w herbie lambelu kilkozębnego. Bobrow. <Fr. lambel>

× **Lamber, u,** lm. **y** p. **Laber.**

!**Lambinować, uje, ował** *ślęczeć nad czym, męczyć ś. objaśnieniem czegoś, co nie potrzebuje właściwie objaśnienia; w drobnostki i niepotrzebne szczególiki ś. wdawać.* <Fr. lambiner = mozolić ś., mantyczyć>

!**Lambinowanie, a,** blm., czynność cz. **Lambinować.**

†**Lambitywum** w lp. nieod., lm. **a, ów,** †**Lambytywum** *lekarstwo do trzymania w ustach, aż ś. rozpłynie, lekarstwo do smoktania, pastylki:* L. biorę = *w uściech co rozpuszczając, połykam.* Kn. <Now. z Łć. lambere = lizać>

Lambreda, y, lm. **y** p. **Lampret.** <Włos. lampreda>

Lambrekin, u, częś. w lm. **y 1.** her. *liście czyli girlandy, tak około hełmu, jak około puklerza, deka hełmowa.* Mal. N. **2.** tap. *tapicerska ozdoba górna u okna a. drzwi.* <Fr. lambrequin>

†**Lambytywum** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Lambitywum.** Das.

[**Lamdać, a, ał**] p. **Landzić.**

[**Lamdanie, a,** blm.] czynność cz. **Lamdać.**

[**Lamdzenie, a,** blm.] czynność cz. **Lamdzić.**

[**Lamdzić, i, ił**] p. **Landzić.**

[**Lameczka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Lama;** *tasiemeczka do obszywania.* **2.** *cierlica.*

[**Lamencenie, a,** blm.] czynność cz. **Lamencić.**

[**Lamencić, i, ił**] p. **Lamentować.**

Lament, u, lm. **y, Lamentacja** *silny i głośny płacz, narzekanie płaczliwe, niekiedy nawet nie z serca idące* (Kras. A.): *żal, śpiew żałosny, skarga, tren, plankt:* Zbytni płacz abo L. Rej. Zwołajcie narzekalnice, niech uczynią L. nad niemi. Wuj. Śpiewacy w swych lamenciech przypominają o Jozjaszu. Bud. Kto taki jest, ktoby bez lamentu z tego świata schodził? Górn. Insze jest śpiewanie pieszczone, jako są lamenty, dumy; insze śpiewanie męskie, jak na wojnie. Petr. Ruskie lamenty. Petr. *(=rodzaj pieśni).* Dawid nad Jonatą L. czynił i wiersze płaczliwe o jego śmierci złożył. Skar. Uderzył w lamenty Osman. Birk. Obróćcie raczej L. takowy na swe i synów nieszczęsnych głowy. Mias. Podnieśli L. żałośliwy, niźli go słyszał świata wiek daleki na obcych brzegach babilońskiej rzeki. Gosz. Zaśpiewamy nad umarłą L. Słow. Nie rozwinięta sonetami Beethowena, ani wykształcona na lamentach Byrona. Zap. <Łć. lamentum>

[**Lament, u,** lm. **a, Alament**] *aliment, dożywocie.*

Lamentacja, i, lm. **e 1.** p. **Lament. 2.** w lm. kość. *pieśni Jeremjaszowe, śpiewane w kościele katolickim we środę, czwartek i piątek wielkiego tygodnia.* <Łć. lamentatio>

Lamentacyjny przym. od **Lamentacja:** Młodzian przeszedł w ton L. Gom.

[**Lamentarz, a,** lm. **e**] = **Elementarz:** Ino u Żyda za szybą widział L. Prus.

× **Lamentliwie** przys. od **Lamentliwy:** Na grobiech L. śpiewają z płaczem. Murin. Dusza jego L. będzie płakać jemu. Leop. *(=porzewniać sobie będzie.* B. G.). Smętnie zawsze a L. żyła. Glicz.

× **Lamentliwy,** × **Lamentowny** *płaczliwie lamentujący, narzekający:* Ojczyzny głos L. Stryjk. Żałosny płacz i L. Leop. Prosiła go lamentliwemi słowy. Górn. Lamentliwe piosnki kochanka. Górn.

Lamentować, uje, ował 1. a. [**Lamencić, Lameńcić, Lamęcić, Lamancić, Lamęntować, Lamyndować**] *płakać silnie, żalić ś., wyrzekać, biadać, skarżyć ś., rozpaczać, smucić ś.:* L. znaczy szlochać i niby śpiewając żałosne narzekania rozwodzić, jak czyniły najętą płaczki. Kras. A. La-

mentuje jak Jeremjasz. Prz. Przygoda gdy na kogo jaka sroga przypadnie, tedy lamentuje, tedy narzeka. Rej. Tak lamentuje syn po swej matce. Kochan. Lamentowaliśmy, a wyście nie płakali. Leop. Zwoławszy narzekalnic, niechaj go żałują, niechaj nad grobem jego wszystkie lamentują. Groch. Oto król płacze i lamentuje nad Absalonem. Bud. Wzięto Pana, niemasz Go, lamentuje sobie. Jag. Wolno zapłakać, ale nie kwilić ś. i L. Pilch. Żart.: Lamentowana choroba *(=ustawiczne lamentowanie, skłonność do lamentowania)*. **2.** myśl. (o słowikach, drozdach) *wydawać głos, kwilić:* Słowiczek lamentował. Mor. <Łć. lamentari>

Lamentowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Lamentować;** *lament.*

×**Lamentowny** p. **Lamentliwy.**

Lamentująco, przys. od **Lamentujący;** *lamentując, płaczliwie, żałośnie:* Bardzo ciężkie czasy, bardzo twarde okoliczności — wmieszała ś. pani L. i zakaszlała. Rodz.

Lamentujący 1. im. od **Lamentować. 2.** *płaczliwy, żałosny.*

[**Lamencenie, a,** blm.] czynność cz. **Lamencić.**

[**Lamencić, i, ił**] p. **Lamentować.**

[**Lamęcenie, a,** blm.] czynność cz. **Lamęcić.**

[**Lamęcić, i, ił**] p. **Lamentować.**

[**Lamętować, uje, ował**] p. **Lamentować.**

[**Lamętowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lamętować.**

[**Lamętarz, a,** lm. **e**] p. **Elementarz.**

Lamfel, fla, lm. **fle** *skóra z jagnięcia, wyprawiona na glans, na zamsz a. na szer.* <Nm. Lammfell>

[**Lamiec, mca,** lm. **mce**] *podkładka pod chomąto z filcu a. skóry, wypchanej filcem; filc:* Włosy zbija ś. w L., t. j. kołtun. Por. [**Lemiec**]. <Brs. lamiec, Ukr. lameć, ze Sgnm. lîm = brzeg, bramowanie>

[**Lamięszka, i,** lm. **i**] p. **Lemieszka.**

Lamina, y, blm. apt. *pierwiastek działający z kwiatów jasnoty białej.* <Now. z Łć. lamium=jasnota>

Laminarja, i lm. **e** *roślina laminaria digitata, blaszkowiec, z której wyrabiają pręciki, służące w chirurgji do rozszerzania powolnego kanałów ciasnych.* < Z nazwy niby Łć. rośliny laminaria>

Laminować, uje, ował *walcować:* L. żelazo na sztaby. <Z Łć. lam(i)na = blacha, blaszka>

Laminowanie, a, blm., czynność cz. **Laminować.**

Lamizm, u, blm. p. **Lamaizm**: Pomiędzy spotęgowaną władzą monarszą a kapłanami, czyli lamizmem wynika walka o pierwszeństwo panowania nad rodem ludzkim. T. K.

Lamjodont, a, lm. **y** *skamieniały ząb morskiego psa.* <Now. z Gr. lámia = wielka ryba morska + odoûs, 2 pp. odóntos = ząb>

Lamka, i, lm. **i 1.** p. **Lama. 2.** fl. *szleja, przywiązywana do liny i wkładana przez ramię przy holowaniu statku, wiciny, tratwy.* < p. Lamiec, Lemiec>

[**Lam lam!**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

[**Lamlerowy**] p. **Landwerowy.**

Lamorek, rka, blm. karc. *hazardowna gra w karty.* <Z Włos. l'amore dosł. = miłość>

Lamoretki, tek, blp. kuch. p. **Amoretki.**

Lamować, uje, ował, [**Lemować**] *obszywać tasiemką, galonem, bramować:* L., u krawców, tasiemkę lub galon na wierzch sukna lub materji przyszywać. Mag. <p. Lama>

Lamowanie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Lamować. 2.** a. [**Lama, Lamówka**] *obszycie, galon, bramowanie.*

Lamowany *obszyty tasiemką, mający obwódkę, bramowany:* Giezłeczko lamowane srebrem. Krasiń. Lamowane chorągwie. Krasiń. Przen.: Księżyc naprzeciwko ś. podnosi L. srebrem. Krasiń.

Lamowy przym. od **1. Lama:** Trzewiki aksamitne, lamowe patynki. Min. Nie każdemu ładnie w lamowej sukni. Koch. W. Wdział on srebrny L. żupan. Niemc.

[**Lamóweczka, i,** lm. **i**] p. **Lamówka;** *wązka obwódka, wązki brzeg.*

Lamówka, i, lm. **i 1.** [L.] p. **1. Lama. 2.** pow. i siodlar. *obszycie cienką skórą brzegów rzemienia a. innej części skórzanej.* Zdr. [**Lamóweczka**].

Lampa, y, lm. **y 1.** a. †**Lampasz** *przyrząd do oświetlania sztucznego, czasem też do ogrzewania, topienia:* L. — kaganiec olejowy. Troc. Narzędzie, w którym płyny ogień karmiące, w knot wzięte, ogień z siebie wydają, nazywa ś. lampą. Krum. L. — narzędzie sporządzone na palenie oliwy przez włożenie w nie knotu. Kras. L. olejna, spirytusowa, naftowa, benzynowa, gazowa (bezknotowa), elektryczna, łukowa, żarowa, gazożarowa. L. astralna = *posiadająca w pośrodku walcowego knota guzik czyli płytkę w celu jednostajnego rozkładu płomienia.* L. aerostatyczna = *urządzona na zasadzie ciśnienia powietrza.* L. Berzeljusza, Bunsena. L. gąbkowa, mechaniczna (z przyrządem zegarowym, posuwającym świetliwo z kagańca do palnika), pierścieniowa, smoczkowa, hydrostatyczna a. spółkująca, pompowa. L. ścienna, stołowa, wisząca, wozowa a. stropowa (w wagonach). L. iluminacyjna. Linde *(= latarka, lampjon).* L. wieczysta *(=płonąca zawsze przed wielkim ołtarzem).* L. zgaśnie bez oliwy. Pot. Ci, którym potrzebne jest światło lampy, o to ś. też starają, aby jej na oleju nie schodziło. Linde. L. sama przez ś. ciemna i brudna, a gdy ogień przypadnie, już jasna i cudna. Rej. Ani lampy, ani oleju. Prz. Palił ś. do niej, jak ogarek w lampie. Prz. *(=był zupełnie obojętny).* Kto kościołowi służy, ten lampą buty smaruje. Prz. Przy lampie wieczornej powieści nam prawił. Słow. *(=przy świetle lampy).* Przy lampach lud wzywa modlitwą proroka. Słow. Tam zdala błyszczy obłok, tam jutrzenka wschodzi; to błyszczy Dniestr, to weszła lampa Akermanu. Mick. *(= latarnia morska).* Obudź śpiące uczucia, lud patrzy na ciebie, jak na zgaszoną lampę, trzeba w lampy łonie zapalić jasny świecznik. Słow. Przen.: Twarz jego słowem rozpromieniona, lampa dla sług. Słow. Jeden mi taki teraz trzewik służy za lampę; płomień wspomnień w nim ukryty gore. Słow. Pełny nauk, ciemną przyszłością straszliwych, grobowiec oświecony stał ś. lampą żywych. Słow. Gdy te same wzniosłe, piękne rysy oświeci nieszczęść L., od tej twarzy weselsze będą grobowe cyprysy. Słow. Przen.: *przedmiot dostarczający światła, np. księżyc, słońce:* L. słoneczna. Groch. L. niezgaszonego słońca szła od rannej zorzy ku górze. Groch. Ty niedoścignionego słońca lampę wdzięczną prowadzisz do zachodu. Kochan. Dzienna wolnieje posucha, na barki Czatyrdahu spada L. światów. Mick. Obszar tych płaszczyzn jest jej więzieniem, księżyc wśród błękitów jej lampą. Krasiń. Lampa, którą duch bagnisk zawiesza na swoich kępach. Krasiń. *(=błędny ognik).* **2.** rub. *twarz, szczeg. tłusta, duża, brzydka, pysk:* Jak ci dam w lampę, to dziewięć kościołów zobaczysz. Prz.

3. [L., **Lajpa, Lempa**]=a) p. **Lampka:** Wypijmy po lampie! b) *gęba.* **4.** chem. *przyrząd, w którym spala ś. jakiekolwiek ciało palne, w celu uzyskania światła a. ciepła spalenia.* **5.** gór.: L. bezpieczeństwa a. Davego=*L. urządzona tak, że od niej nie zapalają ś. gazy w kopalni.* **6.** w lm. a. **Kagańce** myśl. = *oczy wilka, wilk.* Zdr. **Lampka, Lampeczka.** <Gr. lampás, Łć. lampa>

Lampadacja, i, lm. **e** *palenie podeszew lampami przy torturach.* <Śr. Łć. lampadatio>

Lampadeforje, i, blp., **! Lampadosforje** *bieg z pochodniami podczas niektórych świąt u starożytnych Greków.* <Gr. lampadēforía>

Lampadomancja, i, blm. *wróżenie z palenia ś. i blasku lamp, świec a. pochodni.* <Now. z Gr. lampás=lampa + manteía= wróżenie>

! Lampadosforje, i, blp. p. **Lampadeforje.** Morz.

Lamparci, Lampartowy przym. od **Lampart:** Skóra lamparcia. Przen.: Życie lamparcie (=*hulaszcze, birbanckie).*

Lamparciątko, a, lm. **a** p. **Lamparcię.**

Lamparcica, y, lm. **e** *samica lamparta:* Pstra L. kaspijska w pokarm dodawała-ć cyca. Bardz.

× **Lamparcenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Lamparcić ś.**

× **Lamparcić się, i ś., ił ś.** p. **Lampartować:** Będzie ś. kiedyś tak lamparcił po nocach, jak ty!.. Zap.

Lamparcię, ęcia, lm. **ęta** *szczenię lamparta.* Zdr. **Lamparciątko.**

Lamparcik, a, lm. **i** p. **Lampart;** *łobuz.*

Lampart, a, lm. **y I.** a. †**Lwopard,** †**Lworyś,** †**Lewart** zool. (felis pardus) *wielki kot cętkowany starego lądu:* Tygrys, L. i ryś warczą. Mor. L. tarentowaty. Mor. Już ś. i osieł dziś lampartem zowie. Stryjk. Już dawnoby ś. był skokiem lamparta rzucił do szabli. Słow. Pan jechał przodem na koniu lamparcie. Słow. (=*cętkowanym).* **2.** *skóra lamparta:* Mieczem i łukiem zbrojny, lampartem odziany. Dm. Na barkach rozłożystych sterczał L. srogi. Wor. **3.** *basałyk, włóczęga, do niczego; zuchwalec, urwis, łobuz, nicpoń; birbant, hulaka.* **4.** *kamień probierski:* Próbować złota na lamparcie. Troc. Zdr. **Lamparcik.** <Z Łć. leopardus, z podprowadzeniem pod Lampa>

Lamparterja, i, blm. *życie hulaszcze, birbantowanie:* Kompanja.—L. Prz.

Lampartka, i, lm. **i** forma ż. od **Lampart:** Raz mu ś. zda L., znowu hydra ślizka. Tremb. Przen.: Miejskie nasze lwice, lampartki, szczury i myszy, jak służankiby ś. przy niej wydały. Krasz. [Pierwsze moje zakochanie w tobie lampartce]

Lampartko, a, lm. **a** *lamparcik, łobuz:* Ułan miłosne to było L. Słow.

Lampartować, uje, owal a. **L. ś.,** × **Lamparcić ś.** *być łobuzem, hultajem, włóczęgą, brukotłukiem, hulaką, birbantem:* Trafiło ś. czasem parę dni takich, że ś. nie lampartował. Bał.

Lampartowanie, a, blm., czynność cz. **Lampartować.**

Lampartowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Lampartować ś.:** Bałucki w krotochwilach wyzyskuje chętkę lampartowania ś. mężczyzn żonatych, lub mających ś. żenić.

Lampartowy p. **Lamparci:** Skóra lampartowa. L.

× **Lamparz, a,** lm. **e** p. **Lampiarz.**

Lampas, u, lm. **y I.** *materja jedwabna malowana chińska a. wschodnio-indyjska.* **2.** *pas odmiennego nieco koloru, np. u spodni, u czapki:* Czapka z lampasem. L. na ścianie pod sufitem (=*szlak).* <Fr. lampas(se)=rodzaj tkaniny jedwabnej>

†**Lampasz, a,** lm. **e** p. **Lampa.** Glosy z w. XV.

Lampeczka, i, lm. **i** p. **Lampka;** *szklaneczka:* L. wiśniówki, miodu, wina. Postaw tu antałek i ponalewaj lampeczki. Słow.

Lamperja, i, lm. **e** *wyłożenie dolnej części ściany deskami, marmurem a. pomalowanie jej ciemniejszą farbą:* Podłoga z lamperją. Świt. <Z Fr. lambris>

× **Lampetra, y,** lm. **y** p. **Lampreda.** <Z Łć. późn. lampetra>

Lampiarka, i, lm. **i** forma ż. od **Lampiarz.**

Lampiarnia, i, lm. **e I.** *izba, skład, gdzie ś. lampy a. latarnie robią, sprzedają.* **2.** a. **Lampucernia** *izba, gdzie ś. lampy przechowują, czyszczą i napełniają.*

Lampiarski przym. od **Lampiarz:** Warsztat, czeladnik L. Fabryka lampiarska.

Lampiarstwo, a, blm. *zajęcie, robota, rzemiosło, fach lampiarza.*

Lampiarszczyzna, y, blm. *wyrób lampiarza:* L. tandetna.

Lampiarz, a, lm. **e,** × **Lamparz I.** *robiący a. sprzedający lampy.* **2.** *obsługujący, zapalający lampy i latarnie; latarnik,* lampucer: L. wam wiernie służy, ale wielka bieda, że lampa bez oleju zapalić ś. nie da. Syrok.

Lampiarzowa, ej, lm. **e** *żona lampiarza.*

Lampiarzówna, y, lm. **e** *córka lampiarza.*

Lampjon, u, lm. **y** *lampka zwykle papierowa do iluminacji.* <Fr. lampion>

Lampka, i, lm. **i I.** p. **Lampa:** L. bezpieczeństwa. Łab. L. nocna. L. przed obrazem świętym. **2.** a. [**Lajpa, Lempa**] *szklaneczka do napojów:* L. wina, miodu. Obaśmy razem pili, z tą różnicą, że ktoś tam małą lampką, ja dużą szklanicą. Zabł. Zdr. **Lampeczka, Lampuszka.**

Lampkowaty, bot. *podobny do lampki:* Kielich kwiatu L.

× **Lampny** p. **Lampowy:** Ciepło ognia lampnego jest najrówniejsze. Krum.

Lampowy, × **Lampny** przym. od **Lampa:** L. nosek abo rurka. Kn. L. nosek, rurka, przez którą opalonego knota zbytki odchodzą. Das. L. knot. Linde. Kroksztyn L. p. **Kroksztyn.**

Lampreda, y, lm. **y Lampreta, Lambreda,** × **Lampetra, Lampret** *ryba minóg.* <Łć. późn. lampreda>

Lampret, a, lm. **y** p. **Lampreda.** <Nm. Lampret>

Lampreta, y, lm. **y** p. **Lampreda.** Das.

Lamprometr, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia jasności, natężenia światła.* <Now. z Gr. lamprós = świecący, jasny + métron=mierz>

Lampucer, a, lm. **rzy I.** *zajmujący ś. oczyszczaniem i zapalaniem lamp i latarni na ulicach, w teatrach, zakładach i t. p., latarnik, lampiarz.* **2.** ucz. *przezwisko uczniów dawnego gimnazjum realnego w Warszawie (przed 1862 r.).* <Z Nm. Lamp(en)-putzer>

Lampucernia, i, lm. **e** p. **Lampiarnia.**

Lampucerski przym. od **Lampucer.**

Lampuszka, i, lm. **i** p. **Lampka;** *lampeczka:* Joszek nalał lampuszki z gąsiorka. Pol.

[**Lamrzeć, y, ał**] p. **Landzić.** <Dźwn.>

[**Lamrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Lamrzeć.**

Lamur, a, lm. **y** zł. *urzędnik policyjny.* <?>

Lamus, u, lm. **y,** × **Lemus,** *dom zwykle murowany i odosobniony do chowania różnych rzeczy, zabezpieczony od ognia, magazyn:* Na boku dziedzińca był murowany L. z żelaznemi u okien kratami i okiennicami. Kras. Rozkazujemy bu-

dowanie lamusów dla chowania ksiąg ziemskich, a dla zbudowania tych sklepów mianujemy... Vol. Dziś człowiek nie wie komu zasiewa i młóci, Lada, kto mu stodołę i L. przewróci. Nar. Zdobycz wszystka, oprócz tej, którą w podziemnych lamusach tajono, spłonęła. Błaż. Zdr. **Lamusik.** Zgr. **Lamusisko.** <Z Nm. Lehmhaus dosł. = dom z gliny>

Lamusik, u, lm. **i** p. **Lamus:** Na dziedzińcu był mały L. półpiętrowy i murowany. Dzierz. W sionce na prawej ręce L. Niem. Wkoło pełno było lamusików. Rol.

Lamusisko, a, lm. **a** p. **Lamus.**

Lamusowy przym. od **Lamus:** Sklep, dach L.

[**Lamyndować, uje, ował**] p. **Lamentować.**

[**Lamyndowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lamyndować.**

[**Lamza, y,** lm. **y**] *mazgaj, niedołęga.* <? Nm. Lappsack dosł. = wór z gałganami>

× **Lan, u,** lm. **y** *ulanie, lana robota:* Ze srebra, złota i z drzewa bałwany, praca rąk ludzkich, szatańskie to lany. Auszp. <LE>

Lanc, a, blm. p. **Lancknecht:** Pociągnij lanca, załóż banczek, a będziesz chwat. Wilk. Zdr. **Lancuś.** <Żart. skrócenie>

Lanca, y, lm. **e** *pika ułańska z proporcem czyli chorągiewką; kopja* (Linde). Wziął w ręce lancę abo kopiją. Sar. Lancą przebił. Koch. W. W brodzie ślad niedawny lancy lub postrzału. Mick. (*=uderzenia lancą*). <Nm. Lanze, z Łć. lancea>

[**Lancary, ów,** blp.] p. **Janczar.**

[**Lancek, cka,** lm. **ckowie**] *żołnierz.* <Zap. z Lancknecht>

Lancet, u, lm. **y** chir. *nożyk mały obosieczny, osobliwie do puszczania krwi używany; !obuostrzyk,* !o b o o s t r z y k: L., cyrulickie narzędzie, o b o - o s t r z y k, do otwierania wrzodów, żył. Czer. Na lancety stal najdoskonalszą obracać potrzeba. Os. J. Krwi puszczanie, otwarcie żyły lancetem a. sznaperem. Krup. Przen.: Takie serca miękkie, jak jego, są materjałem szalenie podatnym dla wszystkich rylców i lancetów życia. Orzesz. <Fr. lancette ż.>

Lancetka, i, lm. **i 1.** (w fabryce kwiatów) *rodzaj szczypczyków do ujmowania drobnych szczegółów fabrykacji.* **2.** *żelazko blaszane podobne z kształtów do dzidy, służące do czyszczenia modelu uformowanego.* <Z Fr. lancette>

Lancetnik, a, lm. **i** zool. (amphioxus lanceolatus) *zwierzę kręgowe bez wyróżnionej głowy, bez serca, z nader prostym szkieletem błoniastym, zaliczane do ryb bezgłowych.*

Lancetowato przys. od **Lancetowaty.**

Lancetowaty 1. *do lancetu podobny, kształt jego mający, podłużno-śpiczasty:* Liście lancetowate. Jund. **2.** bot.: Babka lancetowata p. **Języczkowy.** Kolcowój L. p. **Kolcowój.** Kasja lancetowata p. **Kasja.**

Lancetowy przym. od **Lancet:** Okładka lancetowa. Zakłócie lancetowe.

Lancetówka, i, lm. **i** bot.: Babka L. p. **Języczkowy.**

[**Lancja, i,** lm. **e**] *roś. wylub, kanianka* (cuscuta). Por. **Wylub.** <Por. Ukr. lannycia>

Lancknecht, a, †**Lancnacht,** ×**Lancnecht,** × **Lancknet 1.** lm. **ci** *pieszy żołnierz niemiecki z czasów Maksymiljana i Karola V, cesarzów niemieckich; żołdak.* **2.** blm. a. **Lanc** *gra w karty,* in. d j a b e ł e k. <Nm. Landsknecht>

× **Lancknet, a,** lm. **ci** p. **Lancknecht.** Linde.

[**Lancman, a,** lm. **i**] p. **Landsman:** Pruskie lancmany. <Nm. Landsmann>

†**Lancnacht, a,** lm. **ci** p. **Lancknecht:** Lancnachci (landsknechty) wędrowni złożą się na kopje i siekiery. Paw.

× **Lancnecht, a,** lm. **ci** p. **Lancknecht.**

†**Lancoft, u,** lm. **y** p. **Landszaft.**

Lancowaty *podobny do lancy.* Mrong.

Lancuś, a, blm. p. **Lanc.**

Lancyjer, a, lm. **owie** *żołnierz jazdy lżejszej od husarzów za Augusta II.* <Fr. lancier>

× **Lanczaft, u,** lm. **y** p. **Lanszaft:** Ta rozmaitość na pozór lanczaftów wdzięcznych. Min.

Lanczany przym. od **Lanka:** Kwiaty lanczane. Urzęd. Wódka lanczana. Haur.

†**Lanczawt, u,** lm. **y** p. **Landszaft: L.** z uciesznym wejrzeniem. Zim.

†**Lanczoft, u,** lm. **y** p. **Landszaft:** Nie wisi L. nowy na mej ścienie Rubensowy. Koch. W.

Land, u, lm. **y 1.** [K.] *kraj:* Jest kanonjerem i był nie w jednym landzie. Zap. **2.** † p. **Ląd:** Na L. nieprzyjacielski przypłynęli. Petr. <Nm. Land, skąd też Ląd>

Landara, y, lm. **y** a. **Lando 1.** *kareta podróżna, powóz kryty, szczeg. duży, stary, niezgrabny.* **2.** [L.] = a) *coś wielkiego a. niezgrabnego,* b) *niezgrabna, wielka kobieta.* Zdr. **Landarka.** Zgr. **Landarzysko.** <Z Nm. Landauer, od miasta Landau>

Landarka, i, lm. **i** p. **Landara.** L.

Landarowaty *do landary podobny.*

Landarzysko, a, lm. **a** p. **Landara.**

× **Landauer, a,** lm. **y** p. **Lando.** <p. Landara>

Landgrabina, y, lm. **e** p. **Landgrafowa:** Na samym końcu szła L. Leuchtenberska. Szaj. <Z Nm. Landgräfin>

Landgrabstwo, a, lm. **a** p. **Landgrafstwo: L.** Haskie. Wyrw.

Landgraf, a, lm. **owie,** × **Lantgraf** *daw. tytuł niektórych książąt udzielnych w Niemczech; hrabia powiatowy.* Włod. Landgrafowie są niby powiatu i kraju jakiego sędziowie. Chm. B. <Nm. Landgraf>

Landgrafowa, ej, lm. **e, Landgrabina** *żona landgrafa.*

Landgrafostwo, a 1. lm. **a** *urząd, tytuł, godność landgrafa.* **2.** blm. *landgraf z żoną.*

Landgrafówna, y, lm. **e** *córka landgrafa:* Posłów Eryka po landgrafównę pojmał i wrzucił ich do więzienia. Bart.

Landgrafski przym. od **Landgraf.** L.

Landgrafstwo, a, lm. **a, Landgrabstwo,** × **Lantgrafstwo** *kraj, księstwo rządzone przez landgrafa.*

Landkuczer, a, lm. **y** *furman (najemny):* Rozstał ś. ze mną i landkuczerem powrócił do Bochni. Rzew. <Nm. Lohnkutscher>

Landlord, a, lm. **owie** *dziedzic, pan, właściciel ziemi w Anglji:* Zraziły go kościelne dziesięciny i to, że rektorem parafji został młodszy syn landlorda. Nagan. <Ang. landlord>

Landlordyzm, u, blm. *system gospodarstwa rolnego, przy którym cała ziemia znajduje ś. w rękach większych posiadaczów:* Wallace wystąpił z propagandą zastąpienia landlordyzmu przez gminy rolne.

Landmilicja, i, lm. **e** *wojsko, utrzymujące porządek wewnątrz kraju:* Ustanowienie landmilicji po województwach dla sądów asystencji, dekretów egzekucji i bezpieczeństwa. Kis. <Nm. Land(es)miliz>

Landmistrz, a, lm. **e** *wielki mistrz krzyżacki:* Sprawa hozelska przeszła na sąd polubowny landmistrza i arcybiskupa. <Nm. Landmeister>

Lando, a, lm. **a, Landara,** × **Landauer** *powóz oszklony, którego buda może być opuszczona, z jednakowo szerokiemi siedzeniami, przednim i tylnym, wewnątrz:* Ciężkie L. zajmowały dwie siostry bankierówny. Gaw. <Fr. landau, p. Landara>

Landracki, Landratowy przym. od **Landrat:** Urząd L.

Landrat, a, lm. **ci 1.** *radca ziemiański, asesor sądu ziemskiego w Prusiech.* **2.** *naczelnik administracyjny obwodu, naczelnik powiatu tamże:* Aż tu widzimy: wszystkie landraty, hofraty, komisarze i wszystkie podobne psubraty kłaniają ś. nam nizko. Mick. Jestem jako kreishauptman, gubernator, L. Mick. Landraci byli władzą miejscową wykonawczą, a przytym kuratorami włościan. Skarb. Później oba te urzędowania (landratów i stadtratów) skoncentrowano w osobach landratów, którym nadano znaczenie urzędników od kamer do zarządzania szczegółowemi powiatami delegowanych. Skarb. <Nm. Landrath>

Landratowy p. **Landracki:** Ostrzegę cię na tydzień wprzód, abyś landratowego użył zezwolenia. Krasiń.

Landratura, y, lm. **y** *urząd landrata, zarząd powiatowy:* Szkołę porzucił, do rzemiosła był za słaby, zaczął pracować w biurze landratury. Orzesz.

Landrecht, u, blm. *ustawa praw cywilnych, wprowadzonych z dniem 1 czerwca 1794 r. do ziem polskich, odpadłych pod panowanie pruskie po rozbiorze:* Trzeba było godzić nowe prawo z dawnemi ustawami polskiemi i z landrechtem pruskim. Skarb. <Nm. Landrecht>

Landsdragon, a, [Lajzdrygon], 1. lm. **i** *dragon z landmilicji:* Skazana na obcowanie z pensjonowanymi landsdragonami. Sam. **2.** lm. **y** *rasa czy maść konia (?):* Jabym czwórkę sprzągł do wiedeńskiej kolasy... Moja białonóżka z dereszem, a kasztanek z tak zwanym landsdragonem. Zach. <Nm. Landsdragoner>

Landsknecht, a, lm. **ci** p. **Lancknecht:** a) Wojsko krzyżackie składało się... z rajtarów czyli jazdy,... tudzież piechoty na żołdzie zakonu, zwanej landsknechty, fusknechty lub knechty. Mick. b) Część przytomnych już ś. powysuwała to na „Oberona," to na landsknechta. Krasz. <Nm. Landsknecht>

[Landsman, a, lm. **i, Lancmán, Lacmán] 1.** *towarzysz.* **2.** *mieszkaniec tej samej wsi.* <Nm. Landsmann>

Landsting, u, lm. **i, Landting** *sejm, zgromadzenie narodowe w państwach skandynawskich.* <Duńs. land(s)t(h)ing>

Landszafcik, a, lm. **i** p. **Landszaft.**

Landszaft, u, lm. **y, Lanszaft, † Lancoft, † Lanczaft, † Lanczawt, † Lanczoft** *krajobraz, pejzaż.* Zdr. **Landszafcik.** <Nm. Landschaft>

Landszafta, y, lm. **y** *towarzystwo kredytowe ziemskie w Prusach:* Ulokować sumę na dobrach na 4-ym lub 5-ym numerze po landszafcie było to samo, co ją na wieki stracić. Krasz. <Nm. Landschaft>

Landszaftowy przym. **1.** od **Landszaft:** Widok L. Ramy landszaftowe. **2.** od **Landszafta:** Pożyczka, taksa landszaftowa. Donim. Sprawa landszaftowa, posiedzenie landszaftowe. Zjazd komitetu landszaftowego, t. j. towarzystwa kredytowego. Koź. A.

[Landszep, a, lm. **y]** *ławnik, rajca, sędzia (wiejski):* Pan landszep borowy. Pieniądze na landszepy wyszły. W achmistrze, landszepy. <Nm. Landschöff>

Landsztok, a, lm. **i** p. **Ladsztok:** Przerzucił kilka sztuk, wyciągał L., zdejmował i nakładał bagnet. Kom. <Z Nm. Ladenstock = stempel>

Landszturm, u, blm. *pospolite ruszenie wojska, ostatnia klasa wojska niemieckiego, wojsko zapasowe, nielinjowe.* Por. Landwera. <Nm. Landsturm>

Landszturmista, y, lm. **ści** *były żołnierz, należący do landszturmu.*

Landting, u, lm. **i** p. **Landsting:** W Kopenhadze sesja folketingu i landtingu zamknięta. <p. Landsting>

Landwer, u, blm. p. **Landwera.**

Landwera, y, blm., **Landwer, [Langwera, Langwer]** *wojsko rezerwowe, rezerwa, obrona krajowa, przedostatnia klasa wojska niemieckiego; wojsko, złożone z ludzi, którzy prawem wyznaczony czas w wojsku linjowym przesłużyli:* [Wyciągaj, landwero, z gwerem do pola!]. L. jest właściwą rezerwą podzieloną na klasy i w razie wojny wchodzi w kadry z góry wyznaczone, landszturm zaś pozostaje z wysłużonych landwerzystów jako ostateczny środek obrony kraju. <Nm. Landwehr ż.>

Landwerowy, [Lamlerowy] przym. od. **Landwera:** Bilet L. *(= do pospolitego ruszenia).*

Landwerzysta, y, lm. **ści** *żołnierz służący w landwerze:* Znawcy przestali wierzyć w zalety starych landwerzystów.

Landwójt, a, lm. **owie** *wójt ziemski, sołtys, wójt w Prusiech.* <Nm. Landvogt>

Landy, ów, blp. *piaszczyste płaszczyzny na północy Gaskonji.* <Fr. landes lm.>

[Landzenie, a, blm.] czynność cz. **Landzić.**

[Landzić, i, ił, Lańdzić, Lędzić, Lamdzić, Lamdać, Lamrzeć] *prosić natarczywie, do uprzykrzenia, molestować, żebrać.* <Dźwn.>

Langban, u, lm. **y** *długa kręgielnia, przydłuższe miejsce do grania w kręgle:* Kulami szturmujesz w langbanie dopóty, póki grosza na wetówkę stanie *(= długa meta, gdzie w kręgle grają).* Linde. <Nm. Langbahn>

Langhubel, bla, lm. **ble** stol. *hebel długi do gładzenia drzewa.* <Nm. [langhubel]>

Langieta, y, lm. **y** *breza, brezka, freza, frezka, biała falbanka, garnirowanie u czepców i kołnierzy kobiecych:* Nos zwieszony, zawinięty w szerokie langiety czepka, by dziecię w pieluchach. Wójc. Zdr. **Langietka, [Lankotka].** <Fr. languette dosł. = języczek>

Langietka, i, lm. **i,** p. **Langieta.**

Langusta, y, lm. **y** zool. (palinurus vulgaris) *skorupiak słupkooki, dziesięcionogi, długoodwłokowy:* Wszędzie leżą wielkie raki, langusty, lub stosy krabów. Dyg. <Śr. Łć. langusta (podobno zam. Łć. locusta = konik polny)>

[Langwer, u, blm.] p. **Landwera.**

Laniczka, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Tojeść. 2.** p. **Kosmatek.** <Zam. *lnianiczka, por. Lnianka>

Laniczyściec, ćca, lm. **ćce** (agasyllis) *roś.* <?>

Lanie, a, lm. **a, 1.** czynność cz. **Lać:** L. świec, dzwonów, dział. **2.** *obicie, basarunek, wały, cięgi:* L. dostać. Potężne L. Sprawić L. komu = *obić kogo;* przen. *skrytykować w piśmie, zbesztać, zmaltretować:* Przykazał nam, żebyśmy go obili należycie. I było L. Bał. **3.** [L.] *śmigus:* Po laniu chodzić. **4.** wet. *chorobliwy objaw u kur, polegający na znoszeniu jaj bez twardych skorup.* <LE>

Lanista, y, lm. **ści** *szermierz, nauczyciel gladjatorów:* Dni schodziły mu na szermierkach u lanistów. Sienk. <Łć. lanista>

1. Lanka, i, lm. **i 1.** † *pacześ lniana; lnianka, płótno z paczesi lnianej:* Związano onych mężów

w płaszczach swoich, w lankach, w czapkach, w bucie, i we wszystkim odzieniu swoim. B. B. *(=w ubraniach* B. G.). Suknia pachołkom na lanki. P. Sand. **2.** bot. p. **Konwalja**: L. kwitnie ku końcowi maja. Kluk. Stanisław Grochowski nazywa lankę lilją padolną. <Zam. *lnianka>

2. Lanka, i, lm. **i** *piłka kauczukowa lana (nie dęta)*: Ciężkie, twarde lanki bywają używane do gry w palanta. <LE>

Lankaster, tra, lm. **try,** *nauczyciel elementarny.* Sow. <p. Lankastra>

Lankastra, y, lm. **y I.** *szkoła Lankastra a. lankasterska=szkoła wzajemnego nauczania.* **2.** *klasa wstępna, proforma, szkółka elementarna, parafjalna.* Sow. <Od nazwiska Ang. Józ. Lancaster'a, który 1805 r. wprowadził w Londynie metodę nauczania pomysłu Bella>

Lankastrówka, i, lm. **i,** *fuzja myśliwska systemu Lankastra:* Myśliwy, nabijając swoją lankastrówkę, zbliżył ś. do chłopów. Prus. <Od nazwiska Ang. Lancaster, wynalazcy nowego rodzaju broni, około 1850 r.>

[**Lankor, u,** lm. **y]** p. **Rankor.**

Lankotka, i, lm. **i I.** †*obszycie, obwódka, taśma do obszywania sukni.* **2.** *rodzaj łańcuszka z jednej nici.* **3.** [L.] p. **Langieta.** <p. Langietka>

[**Lanny**] p. **Lniany.**

Lanolina, y, blm. chem. *tłuszcz z wełny owczej, składający ś. z estrów kwasów tłuszczowych z cholesteryną.* <Now. z Łć. lana=wełna + oleum=olej>

Lanolinowy przym. od. **Lanolina:** Mydło lanolinowe.

†**Lanośó, i,** blm. p. **Lenistwo.** <LEN>

Lansa, y, blm. ucz. *spacer, przechadzka.* <Z Lansada>

Lansada, y, lm. **y** *skok łukowaty, rzut, podskok, szczeg. konia a. człowieka:* Jeździec spiął swego konia i po kilku lansadach osadził go na miejscu. Korz. <Z Włos. lanciata>

Lansadować, uje, ował *jechać konno w podskokach:* Lansadowaliśmy najczęściej pod oknami panieńskich konwiktów. Fred. A.

Lansadowanie, a, blm., czynność cz. **Lansadować.**

Lansjer, a I. lm. **rzy** *ułan, szwoleżer za Księstwa Warszawskiego; ułan angielski:* Mogę śmiało powiedzieć, że dużo czasu upłynie, nim taki pułk, jakim był pułk ułanów czyli polskich lansjerów gwardji cesarskiej rozwinie swój sztandar. Fred. A. Nam Słowianom łatwiej, niż Francuzom złożyć dobrą jazdę lansjerów czy nie lansjerów, a zwłaszcza złożyć naprędce. Fred. A. Szwadron lansjerów. **2.** lm. **y** *rodzaj tańca a. muzyka do niego.* <Fr. lancier>

!**Lansować, uje, ował** *wprowadzać w świat, w modę:* Szlachetne serce tej kobiety uznało, iż tak blizkiego krewnego trzeba L. i protegować. Es. Kobietę modną traktują jak kolegę; kobiecie mniej lansowanej często oddają hołd niby królowej. Es. !**L. ś.** *wejść w świat, w modę:* Szczęśliwy człowiecze, i ty mówisz, że ś. nudzisz! Gdybym ja ś. mógł L.! Es. <Fr. lancer>

!**Lansowanie, a,** blm., czynność cz. **Lansować.**

!**Lansowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Lansować ś.**

Lanszaft, u, lm. **y I.** p. **Landszaft. 2.** [L.] *obraz, widok, portret, wog. obraz treści świeckiej:* Panna jak L. *(=jak malowanie).* Koń piękny jak L. <Nm. Landschaft>

Lantan, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny z gromady cerowej,* La. <Now. z Gr. lanthánō =kryję się>

Lantana, y, lm. **y** bot. = **Hordowina** pod **2.** <Niby Łć. lantana>

Lantanina, y, blm. apt. *alkaloid otrzymany z roś. Lantana brasiliensis.*

×**Lantgraf, a,** lm. **owie** p. **Landgraf.**

×**Lantgrafski** przym. od **Lantgraf.** Troc.

×**Lantgrafstwo, a,** lm. **a** p. **Landgrafstwo.** Troc.

Lanuszka, i, lm. **i** bot. p. **Konwalja.** <Zam. *lnianuszka>

Lantawa, y, lm. **y** bot. **I.** p. **Szlachtawa. 2.** p. **Oman.** <?>

Lany I. im. od **Lać;** *wylewany, odlewany:* Lana woda. Troc. Żelazo lane. Ciasto lane. Kluski lane. Wiele lanych świec białych niesiono. Linde. Ukazała ś. wielka liczba szlachciców z lanemi świecami. Wys. Lana robota. Troc. Mój wiersz jest L. z prostego pióra. Linde. **2.** [L.]: Czepek (oczepinowy) jest to „czapka lana", czyli ślubna, zwana czasami „czapka lita", z materji szychem srebrnym i złotem przetykanej. [L. poniedziałek] p. **Poniedziałek.** <LE>

[**Lany**] p. **Lniany.**

[**Lańcuch, a,** lm. **y]** p. **Łańcuch.**

[**Lańdzenie, a,** blm.] czynność cz. **Lańdzić.**

[**Lańdzić, i, ił**] p. **Landzić.**

Laokonowy *trudny do rozerwania, rozwikłania:* Wikła ją w laokonowe sploty winy tragicznej, rujnującej szczęście całego jej życia. Bog. W. <Od mitycznego Gr. Laokóōn>

Laokracja, i, blm. *panowanie ludu.* <Gr. laokratía>

[**Lap!**] *chlap!, klap!* (o cieczy, cieście i t. p.). <Dźwn.>

I. Lapa, y, blm. gm., w wyrażeniach: a) Wziąć kogo na lapę = *zadrwić z kogo, zwieść, oszukać, wywieść w pole, wziąć na kawał, na cuhunder:* Szelma zdaje ś. sprytny i nie da się wziąć na lapę. Bał. b) Zagiąć lapę na kogoś = *uprojektować coś na szkodę czyjąś, zamierzyć coś nieżyczliwego:* Plenipotent wedle jego własnego wyrażenia szulerskiego — zagiął lapę. Krasz. Zdr. **Lapka.** <? Por. Nm. Lappe = gamoń>

2. Lapa, y, lm. **y** myśl. *pysk wyżła.* <Zam. Japa>

[**Lapać, pie, pał**] p. **Lapnąć.**

[**Lapanie, a,** blm.] czynność cz. **Lapać.**

!**Lapalja, ów,** blp. *drobnostki, bagatele, fraszki:* Zajmowano ś. drobnemi administracyjnemi lapaljami, t. j. drobnostkami, bagatelami. < Nm. Lappalien lm. = gałgany, szmaty>

Laparotomja, i, lm. **e** lek. *operacja chirurgiczna, rozcięcie brzucha.* <Now. z Gr. lapára ż. = miękisz (ciała) + tomía = rozcinanie>

Lapatyna, y, blm. *substancja gorzka, upajająca, dobywana z korzenia szczawiu kędzierzawego.* <Now. z Gr. lápathon, Łć. lapathum = szczaw>

Lapidarnie przys. od **Lapidarny.**

Lapidarność, i, blm. rz. od **Lapidarny:** Sztuka daje nam L. słowa.

Lapidarny I. *kamienny; na kamieniu wyrzeźbiony, wyryty; nagrobkowy, nakamienny.* **2.** przen. *zwięzły, w krótkich słowach, dosadny:* Napis L. Linde. Styl L. **3.** druk.: Pismo lapidarne = *rodzaj druku, u którego podstawa liter wydaje ś. białą, często do tytułów używanego.* <Łć. lapidarius>

Lapider, u, lm. **y** zeg. *szajba do szlifowania na płasko.* <Nm. Lapidär>

[**Lapietka, i,** lm. **i]** *przezwisko panów.* <? Por. Nm. Lappe = gałgan; cymbał, gap>

Lapis, u, blm. **1.** *kolor jasno-lila.* **2.** lek. (lapis infernalis) *kamień piekielny, azotan srebra:* Przypalać, przyżegać lapisem. <Łć. lapis=kamień>

Lapisować, uje, ował lek. *przypalać lapisem:* L. ranki, gardło.

Lapisowanie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Lapisować. 2.** *rodzaj drukowania tkanin.*

Lapisowy przym. od **Lapis:** Kamień L. Na ręku jaśniały lapisowe rękawiczki. Krasz.

Lapka, i, lm. **i** p. **Lapa.** [Zagiąć lapkę na kogoś] p. **Zagiąć.**

[**Lapliwy**] *gadatliwy:* Lapliwa baba. <Dźwn.>

[**Lapnąć, nie, nął,** nied. **Lapać**] **1.** *chlapnąć, chlapać.* **2.** *gadać, obgadywać.* <Por. Chlapnąć>

[**Lapnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Lapnąć.**

Lapoński bot.: Brukiew lapońska p. **Kapusta.** <Od nazwy krainy Laponja>

× **Laps, u,** lm. **y,** × **Lapsus** *przepad, przepadek, termin, poza którym coś przepada:* Leszek krzyżakom powiat Michałowski zastawił we trzechset grzywien, a to pod lapsem do trzech lat. Biel. M. <Łć. lapsus>

× **Lapsus, u,** lm. **y 1.** p. **Laps. 2.** *omyłka, błąd, potknięcie ś.:* Nie raziły lapsusy, bez których Matejko nie byłby sobą. Jell. <Łć. lapsus>

[**Lapszuk, a,** lm. **i**] *stary, robaczywy grzyb.* <Brs. lapszùk>

[**Laptacz, a,** lm. **e**] **1.** *człowiek, lubiący mówić o rzeczach nieprzyzwoitych; niepowściągliwy w mowie.* **2.** *taniec nieprzyzwoity.* <Dźwn.>

[**Laptaczka, i,** blm.] **1.** *mowa nieprzyzwoita.* **2.** *rozwolnienie.*

[**Laptać, cze, tał**] **1.** *mówić nieprzyzwoicie,* gm. *chlapać ozorem.* **2.** *trawić na rzadko* (o krowie).

[**Laptanie, a,** blm.] czynność cz. **Laptać.** <Dźwn.>

[**Lapton, a,** lm. **e**] *papla, mówiący bez namysłu.*

[**Laptula, i,** lm. **e**] *plotkarka.*

[**Lapu!**] *klap!, chlap!:* Podskoczyła do ocapu, a cycki ij lapu, lapu. Por. **Chlapu.** <Dźwn.>

Lar, a, lm. **owie** a. **y** *bożek domowy u Rzymian starożytnych.* Przen.: Wracać do swoich larów i penatów *(=do domu, do domowych progów).* <Łć. lar>

Laralje, ów a. **i,** blp. *święta rzymskie na cześć larów.* <Łć. laralia lm. n.>

Larendogra, y, blm., **Larędogra** *wódka rozmarynowa.* <Z Fr. la reine de Hongrie dosł.= królowa węgierska>

Larędogra, y, blm. p. **Larendogra:** Nażci powąchaj na, larędogry! Zabł.

× **Largicja, i,** lm. **e** *datek pieniężny:* Dają regimentarstwa majętnym ludziom, oprócz tego largicją jaką proporcjonalną rekompensuje im hetman koszt i fatygę. Mat. Potym instrukcją dla posłów wojskowych w kancelarji hetmańskiej piszą i largicją układają.. Mat. <Łć. largitio>

× **Largicyjny** *na wydatki przeznaczony, wydatkowy:* Książę hetman z largicyjnych pieniędzy może mu dać regimentarską kapitulacją. Mat.

Largietto nieod. muz. **1.** *dość wolno.* **2.** *ustęp w utworze muzycznym, wykonywany dość wolno:* Sławne L. Mozarta z kwintetu. <Włos. larghetto>

Largo nieod. muz. **1.** *bardzo wolno.* **2.** *ustęp w utworze muzycznym wykonywany bardzo wolno.* <Włos. largo>

[**Larm, u,** lm. **y**] p. **Larum.** <p. Alarm>

† **Larma, y,** lm. **y** p. **Larum:** W larmę bić, uderzyć. W larmę bije i ludzi do gromady zbiera. P. Koch. Trąbą w larmę uderzyć. Bobr. <p. Alarm>

! **Larma, y,** lm. **y** *łza:* Kluski nazwała larmami z faryny. Słow. <Fr. larme>

† **Larmo, a,** lm. **a,** [**Larmo**] p. **Larum:** Śpiewali nasi Bogarodzicę za L. do boju. P. Koch. Z dział po basztach mocne L. dano. Auszp. L. pełną krzykną szyją. Troc. Wesołym ś. odezwali larmem. Troc. Już je darmo robić L. Prz. *(=już przepadło).* Myślimy, że nie darmo czynimy nasze L. (śpiewają kolędownicy). <p. Alarm>

! **Larmojant, a,** lm. **ci** *płaksa, płaczek, mazgaj, mazepa, beksa:* Śmieje ś. z tego larmojanta Janusza. Orzesz. <Fr. larmoyant im. = płaczący, załzawiony>

× **Larnia, i,** lm. **e** p. **Lejarnia:** L. dział. Mrong. *(=ludwisarnia).* <LE>

[**Larom** nieod.] p. **Larum:** Kiedy jest, to L., a jak niema, to miarom. Prz. <p. Alarm>

[**Laruga, i,** lm. **i**] *błoto.* <Zam. Jaruga>

Larum nieod. ni. a. [**u,** lm. **y**] m., † **Larma,** † **Larmo,** † **Lermo 1.** *sygnał wojenny, wzywający do broni, pobudka, alarm, bicie na trwogę:* Panie pułkowniku! L. grają! wojna, nieprzyjaciel w granicach. Sienk. Jest wielkie L. i pukanina; lecz gdy ś. obłoki rozejdą, pozostaje po tym wszystkim tylko swąd, mgła i nietknięty nieprzyjaciel. Estr. **2.** *trwoga, popłoch:* Zrobiło ś. L. wielkie na ekonomji. Krasz. **3.** a. [**Larm, Larmo, Larom**] *hałas, krzyk, zgiełk, wrzawa, wrzask, harmider, rejwach.* L. powszechne powstało przeciw wojewodzie kijowskiemu. Krasz. Zrobili taki L., jakby ś. gdzie paliło. **4.** Larum! *=gwałtu!, ratujcie!* <p. Alarm>

Larwa, y, lm. **y 1.** *maska, szczeg. straszna, maszkara:* Nazwisko larw dawano maszkarom, które pospolicie aktorowie teatralni brali na twarze. Kras. Po mieście w larwie chodząc pokryty śpiegował. Tw. Wszystkich maskami zamknięte oblicza,... larwą jeden przed drugim ś. tai. Mick. Przen.: Wraz go (zwierciadło) na drobiazgi stłukę, by z ciebie ta L. spadła. Mick. (mowa tu o powłoce kamiennej, okrywającej ciało człowieka). Ach, larwę, świecie, fałszywą zdejm! Dar. J. Przecież mi ś. darzy istną prawdę postrzegać bez larwy na twarzy. Linde. Kto larwę tę odsłoni, szczerzeli w tym poganin, pokrycieli chodzi? Tw. Tu ćmią oczy larwą jakąś pokoju, a krew ś. toczy. Tw. Pod larwą *=pod pozorem:* Febry pod larwą, które pod kształtem choroby ś. ukazują. Krup. Drudzy pod hojności larwą bliźnich krzywdę kryją. Bals. **2.** *poczwara, straszydło; mara, widmo:* L., poczwara, straszydło, według zdania dawnych pogan; były to zaś dusze złych ludzi potępionych, tułające ś. na straszenie żywych. Kras. Larwy go piekielne biczują. Bardz. Jakie szatan wyprawia tam harce! jakie ś. larwy szamocą! Mick. Same ś. z mogił ruszają pokłady i larwy stają widomie. Mick. Na kochanka larwę potępieńca włożyć. Mick. I znów te same widział kleftów larwy. Słow. Szklisty obraz przejęty księżycem teraz do lekkiej widm podobny larwy. Słow. W ogrodzie stała jakaś L. niema, czarna, ogromna, rozrosła szeroko; był to krzesany dąb na Polifema. Słow. Słupy szronem okryte jak larwy bieleją. Krasiń. Było coś fantastycznego w tym widoku, w larwach biegnących od lasu na rozhuźdanych rumakach. Krasiń. Przen.: Snów

zwichrzone larwy. Słow. **3.** *brzydka twarz.* **4.** *brzydka kobieta.* Troc., Kn. **5.** *kobieta nierządna, nierządnica.* **6.** [L.] = a) *kobieta rozlazła i niechlujna.* b) *poczwarka liszki owadu.* **7.** myśl. *liszka, wylęgająca ś. w lecie pod skórą jelenią.* **8.** zool. p. **Gąsienica.** Zdr. **Larwka.** Zgr. **Larwisko.** <Łć. larva>

Larwi, Larwowy przym. od **Larwa:** Skórka larwia.

Larwisko, a, lm. **a** p. **Larwa:** L. ś. pokazało, straszliwy dziw. Błaż.

Larwisty, Larwowy *noszący larwę, zamaskowany.*

Larwka, i, lm. **i** p. **Larwa.**

Larwowo przys. od **Larwowy:** Wszystkie przepowiednie Chrystusa o końcu epoki zaczynają żyć na tej ziemi i ruszać ś. L. po niej. Krasiń. *(=w postaci larw).*

Larwowy 1. p. **Larwi. 2.** p. **Larwisty:** Przen.: Gorączka larwowa, jeżeli ś. ukazuje pod larwą pleury, leczy ś. jako pleura. Krup.

[**Laryfary**] *terefere:* Profesor zapewne zapomniał o biedzie, a Grzymała zajęty. — Tam, tam! Lari, fari! — śmiejąc ś. zawsze, rzekła. Rodz. <Nm. larifari>

× **Laryngografja, i,** blm. anat. *opisanie krtani.* <Now. z Gr. lárygx = krtań + -grafía = opis>

Laryngolog, a, lm. **owie** a. **dzy** *lekarz zajmujący ś. leczeniem chorób krtani i dróg oddechowych wog.*

Laryngologiczny przym. od **Laryngologja:** Operacje laryngologiczne.

Laryngologja, i, blm. *nauka o budowie i przypadłościach krtani, oraz dróg oddechowych wog.* <Now. z Gr. lárygx = krtań + -logía = nauka>

Laryngoskop, a, lm. **y** lek *przyrząd do oglądania wnętrza krtani,* in. wziernik krtaniowy. <Now. z Gr. lárygx = krtań + skopéō = badam>

Laryngoskopja, i, blm. lek. *badanie krtani za pomocą laryngoskopu.*

Laryngoskopowy przym. od **Laryngoskop.**

Laryngotom lek. **1. u,** lm. **y** *narzędzie chirurgiczne, do wykonywania laryngotomji służące.* **2.** × **a,** lm. **owie** *lekarz, zajmujący ś. wykonywaniem tej operacji.* <Now. z Gr. lárygx = krtań + témnō = tnę>

Laryngotomiczny przym. od **Laryngotomja.**

Laryngotomja, i, lm. **e 1.** × anat. *anatomja krtani.* **2.** lek. *rozcięcie, otworzenie krtani.*

Laryngo-tracheotomja, i, lm. **e** lek. *otworzenie a. rozcięcie równoczesne krtani i tchawicy.* <Now. z Gr. lárygx = krtań + tracheîa dosł. = szorstka + temnō = tnę>

[**Larytas, u,** lm. **y**] p. **Rarytas.**

1. Las, lasu a. **lasa,** [**lassa**], 7 pp. **lesie,** × **lasu,** [**lasie, leśsie, lejsie**], lm. **lasy,** [**lassy**], 6 pp. **lasami** a. † **lasmi,** 7 pp. **lasach** a. × **lesiech. 1.** *wielki obszar gruntu zarosły drzewami, zwykle dziko rosnącemi:* L. szpilkowy a. iglasty, liściasty, mieszany (złożony z drzew liściastych i iglastych), czarny (= a) liściasty mieszany; b) zagęszczony i zarosły). L. dębowy *(=dębina, dąbrowa),* bukowy *(= bukowiec, bukowina),* brzozowy *(=brzezina, brzeźnik),* olchowy a. olszowy *(=olszyna, olszyniec),* sosnowy *(= sośnina, bór).* Szara wstęga palmowych lasów. Słow. Te gałęziste rogi, jakby L. wawrzynów, zasiany ręką ojców na wieńce dla synów. Mick. L. podmorski. Lasy dziewicze, uprawne. Lasy deszczowe, ochronne (potrzebne ze względów klimatycznych do zatrzymywania wiatrów i podnoszenia wilgoci powietrza i gruntu). Lasy ustalające (mające na celu utrwalanie gruntu, piasków ruchomych). Lasy pastewne (przeznaczone na pastwiska). Lasy rębne (nadające ś. do wyrębu). Lasy wysokopienne (hodowane dla pni), nizkopienne (hodowane dla gałęzi), chróstowe (hodowane dla chróstu). Lasy sadzone (z drzewami rozsadzonemi w prawidłowych rzędach). L. zapuszczać, przerzedzać, wycinać. L. gęsty, rzadki. Żyto jak L. (=*wysokie*). L. wysoki (myśl.) = *las z wysokich drzew.* L. nizki (myśl.) = *krzaki.* L. czysty (leśn.) p. **Czysty.** L. głuchy (leśn.) p. **Głuchy.** Mieć kilka włók lasu w majątku. Ogiński sto włók lasu raz przegrał o wilka. Mick. Należli jeśmy ji w polech lasa. Ps. flor. [Do lassa]. Szła lasem na wzgórek pochyło wyniosły. Mick. W lesie (lasem) jechać. Troc. Idzie żołnierz borem, lasem, przymierając głodu czasem. Pśń. Jedni ś. tedyż rozbiegli po lasu. Przybor. [Po boru po leśsie]. Siedzi on w swych lesiech. Krasz. Precz stąd na lasy, na rzeki, i zgiń, przepadnij na wieki. Mick. Iść do lasu, w L. Niechaj... w L. idzie pytać ś. dębiny. Mick. W r. 1863 „iść do lasu" znaczyło: iść do powstania. Przen.: Zaszedł w L. daleko. Troc. *(=zabrnął w kłopoty).* Przen.: Iść w L. = *przepaść, zginąć, być daremnym, być bez korzyści:* Nauka nie poszła w L., bo Tadeuszek nabrał dumy i przesadnych wyobrażeń o wielkości swojego pochodzenia. Krasz. Oby ta przestroga, jak i inne, w L. nie poszła i mimo uszu — Przysłowiowo: Natura ciągnie wilka do lasu. Prz. Nie wywołuj wilka z lasu. Prz. *(=nie budź licha, kiedy śpi).* Dla wilka nie iść do lasu. Prz. Im dalej w L., tym więcej drzew. Prz. Nie było nas, był L.; nie będzie nas, będzie L. Prz. Cudze widzi pod lasem, a swego nie widzi pod nosem. Prz. Chce w lesie ryby łowić. Prz. Jeden do Sasa, drugi do lasa. Prz. Niech cię L. trzaśnie! Aż L. chodzi! Fred. A. — L. częstokroć ma znaczenie miejsca dzikiego i pustego. Jak w lesie. Prz. *(= taki hałas, chaos, zamieszanie).* Być jak w lesie. Jak w lesie tu błędno. Troc. W głowie jak w lesie. Prz. Zakopać taki talent w lasach i na grzędzie! Mick. Tyś świadek, żem i ja nie w lesie schowany. Ejs. Człowiek w lesie wychowany byłby ś. w niej rozkochał. Linde. Przyjechał jak z lasa. Prz. (o człowieku małomównym a. nic nie wiedzącym o sprawach bieżących). Harda myśl i w lesie czasem sławę traci, bo widzisz, iż ś. z takim żaden nie rad braci. Rej. Przen.: Jest dziś wielu, co koni, broni i ubioru rycerskiego używają, a męstwo ich w lesie. Bud. B. *(= męstwa nie mają).* Zapłata w lesie. Troc. *(= nie spodziewaj ś. jej).* Głupi daje, a zapłata w lesie. Troc. Głupi kupcy na borg mu dają, a zapłata w lesie. Opal. Na kredyt mu dają, a zapłata w lesie. Prz. Do lasa! Troc. *(= biegnij!, uciekaj!).* **2.** *parcela, oddana pod uprawę leśną i zapisana w kadastrze gruntowym jako las.* **3.** † *gaj.* B. Sz. **4.** przen. wog. *rośliny gęsto rosnące:* Na gmachach L ostów szumi. Słow. (Dwór) inne wdział szaty, twarzy zupełnie odmienił — ów L. topoli już ś. więcej nie zielenił. Słow. **5.** przen. *gęste włosy, brwi:* L. włosów. Linde. Komu nad okiem gęsty L. wyrasta, ten wśród złych myśli zbyt często ś. zasta. Prz. **6.** przen. *wielka ilość rzeczy długich, wysokich sterczących:* L. dzid, bagnetów, masztów. L. gęstych kopij przeciwko nam stanie. P. Koch. Gęstym włóczni otoczą go lasem. Mick. Pod samemi oknami L. włóczni ś. jeży. Słow. L. z dzid wyrósł nad głowami. Krasiń. L. masztów jego już morze okrywa. Kras. Tam twój Oczaków,

kędy ś. palą mnogie kagańce w masztowym lesie. Słow. Jakże płonie wspaniale wielki L. masztów, L. minaretów. Słow. W lesie kolumn widział ludzkie cienie. Słow. Stojąc na progu pod lasem filarów, patrzą na morze. Krasiń. Pod lasem obelisków czarny sfinksów tłum. Krasiń. Patrzę dotąd na L. z buńczuków w górze. Krasiń. Ukrzyżowanych L. Krasiń. Na chmurach ś. tam L. cieniów kołysze. Słow. **7.** przen. *zamieszanie, zamęt, nieład, labirynt*: Trudno ś. z tego lasu wydobyć. My, chcąc pojąć, jak niegdyś żyli ludzie sławni, staniemy ś. myślami i rozmową dawni, aż ś. obłąkamy w wypadkowym lesie. Słow. **8.** Suchy L.=*rózgi, kije, baty:* Przez suchy L. żołdaka puścić. Troc. *(=pędzić go przez rózgi, między szeregami ludzi, bijących go rózgami).* Przen: Przez suchy L. kogo puścić. Prz. *(oćwiczyć go rózgami).* Wziąć kogo przez suchy L. do wieczności. Prz. *(= posiekać go kijami na śmierć).* **9.** *leśne zioła, liście:* Wielki głód był wtenczas na nasze, bo żywności nie mieli; konie aż lasem żywe były, a nasi chleb z plewami napoły jedli. Biel. M. **10.** *polowanie:* Kto ś. bawi lasem, lepiej niedźwiedzie, niż ludzi pamięta. Prz. **11.** a. **Tracz** *część piłowca od grubszego końca, nieprzepiłowana, aby porznięte części ś. nie rozpadły.* **12.** fl. *drzewo:* Drobnym lasem statek wyładowany. L. towarny. L. masztowy, budowlowy, opałowy. Kras. A. Patrz na te mury z dębowego lasu. Mick. Zdr. **Lasek, Laseczek.** <LAS>

2. Las, a, lm. **owie** *nie szlachcic u starożytnych Giermanów:* U Sasów pod innym drzewem wydawano wyroki edelingom, pod innym lasom. Lel. <Nm. daw. Lasse>

Lasa, y, lm. **y 1.** *krata, siatka do przesiewania wapna, gruzu, piasku i t. p., arfa.* **2.** [L.]=a) a. [Lassa] *wrota z chróstu uplecione a. z tarcic (przy oborze, ogrodzie i t. p.),* [b r a n i c a]: Lasy, drzwi kraciaste. Troc. b) a. [Lesa] *gęste drabiny w t. zw. strądze, służące za przegrody dla owiec.* c) w lm. *paśnik, żłobki z drobinkami dla owiec.* d) a. [Lesica] *hurt, płot ruchomy do ogradzania na polu owiec a. bydła.* **3.** a. w lm. gorz. i ogr. *krata z drutu a. prętów drewnianych a. blacha dziurkowana do suszenia słodu* (in. s z w e l k i) *i owoców, ruszt, sito do suszarni:* Lasy do suszenia słodu bywają olszowe. Kluk. Lasy w szabaśniku. **4.** myśl. *krata w samołówce na ptaki drapieżne:* L. podobna do tej, jakiej używają w słodowni, potrzebna jest przy jastrzębcu. Mrong. Zdr. [**Laska**]. <LAS>

[**Lasacki**] przym. od **Lasak.**

[**Lasaczka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Lasak.**

[**Lasak, ka,** lm. **ki** a. **cy, Lesak, Lesiak**] **1.** a. [**Leśniak, Lasal, Lesal,** żart. **Lasowik**] *mieszkaniec lasów, człowiek, w okolicy lesistej mieszkający.* **2.** *przezwisko niedołęgów:* To jes czysty lasák. <Od Las>

[**Lasal, a,** lm. **e**] p. **Lasak.** <Od Las>

[**Lasalka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Lasal.**

[**Lasalski**] przym. od **Lasal.**

Laseczek, czka a. **czku,** lm. **czki** p. **1. Las:** Kozy tam na to umyślnie chowają w laseczku jednym. Star. Ziele to rośnie w laseczkach we krzach. Syr. Zielony L., zielono rąbany. Pśń.

Laseczka, i, lm. **i 1.** p. **1. Laska:** a) Z laseczką idzie panicz blady. Pśń. Do laseczek przywiązane zioła. Troc. *(=tyczek).* W dłoniach trzyma naczynie rażącego poloru, z strunami i kulkami, laseczką po nich przegrywa. Krasiń. b) L. laku, tuszu, fiksatuaru. c) Położyć laseczkę między słowami. Troc. *(=kreskę, linijkę).* Turcy zadają Persom, że sfałszowali Alkoran, źle pokładli punkta i laseczki. Kłok. **2.** [Laseczki Pana Jezusa]=*jakaś roślina.* **3.** anat. *część składowa siatkówki oka, łącząca ś. z zakończeniami nerwu wzrokowego:* Laseczki siatkówkowe. **4.** apt. *lek urobiony nakształt pręcika walcowatego:* L. lukrecji, azotanu srebra. <LAS>

Laseczkowaty 1. *mający postać laseczki:* Bakterje laseczkowate. **2.** a. **Laseczkowy** anat. *z laseczek złożony:* Warstwa leseczkowata a. p r ę c i k o w a t a siatkówki oka (stratum bacillosum retinae).

Laseczkowy anat. p. **Laseczkowaty.**

Lasecznia, i, lm. **e** bot. (arundo) *roś. z rodziny traw.*

Lasecznik, a, lm. **i** bot. i lek. (bacillus) *drobny ustrój roślinny, szczeg. pręcikowaty,* in. b a k t e r j a d w o i n k a, g r z y b e k r o z s z c z e p k o w y, m i k r o b, p r ą t e k, ×p r ą t n i k, ×r o z s z c z e p i a k, ×n i z k i u s t r ó j, ×n i z k i t w ó r, ×z a c z y n n i k: L. barwotwórczy a. chromogieniczny (wytwarzający barwnik). L. chorobotwórczy a. patogieniczny (powodujący chorobę). L. jednopostaciowy a. monomorficzny (posiadający jedną postać rozwojową). L. kulisty (mający postać kuleczki). L. nitkowaty (mający postać nitki). L. pręcikowaty (mający postać laseczek, pręcików). L. ropotwórczy, ropny a. ×roporodny (wytwarzający ropę). L. śrubowaty (postaci nitki śrubowato zgiętej). L. wielopostaciowy a. pleomorficzny (posiadający kilka postaci rozwojowych). L. zymogieniczny (powodujący fermentację). L. gruźliczy. L. wągliwy (b. anthracis). <Od Las, na wzór Łć. bacillus>

Lasek, sku a. **× ska,** lm. **ski 1.** p. **1. Las:** Niewielkie laski zowiemy gaikami. Ład. Przen.: Ptaki w zbożowym ukryły ś. lasku. Mick. **2.** †*mały ogród.* Troc. L., gajek winotyczny. Kn. **3.** *gatunek psa.* Troc.

Laser, u, lm. **y** *sok z rośliny laserpitium* (czarcie łajno). <Łć. laser>

Laserować, uje, ował 1. a. †**Lasserować** *lśnić ś., połyskiwać.* **2.** malar. *kłaść farbę rozrzedzoną na grunt suchy, tak, że barwa gruntu przegląda.* <Nm. lasieren (zam. glaciren)>

Laserowanie, a, blm., **Laserunek, Lazerunek** czynność cz. **Laserować.**

†**Laserowy** sok=*asafetyda, czarcie łajno:* Sok L., sok z Cyrenajskiego drzewa, dla przykrego zapachu tak nazwany. Syr. <p. Laser>

Laserunek, nku, blm. p. **Laserowanie.**

Laserunkowy przym. od **Laserunek:** Farby laserunkowe = *przezroczyste, przeświecające,* in. l a k i.

[**Lasfera, y,** lm. **y, Laswóra**] *rodzaj ryby.* <Z Nm. Lachsforelle>

[**Lasienka, i,** lm. **i**] p. **Laśnia.**

[**Lasioter, tra,** lm. **try**]=**Jesiotr.**

1. Laska, i, lm. **i 1.** *kij, pałka, trzcina, kosztur:* L. do podpierania ś. Chodzić z laską, bez laski. Chłopiec konika sobie z laski czyni. Glicz. *(=jeździ na kiju).* Bić kogo laską. Nosili u Rzymian rotmistrze laskę abo kij z winnego drzewa, którym żołnierze bili. Skar. Nie zdejmuj ze mnie karania, ani laski z grzbieta mego. Groch. Jednemu laski, drugiemu laski. Prz. *(= bicie, plagi, razy).* Sieć ku łowieniu ptaków ma być prostej poły, jako ściana płaska, któraby ś. na dwu laskach podnosić mogła. Trzyc. Laski gimnastyczne, in. l i j e. Laski czarodziejskiej zamach. Mick. *(=różdżki).* Za twym skinieniem, władco cudotwórnej laski, trysną źródłem nauki astra-

chańskie piaski. Mick. L. Merkurego, opasana dwoma wężami, z dwoma u góry skrzydłami, godło handlu. L. pasterska. L. ptasznicza. Das. L., jako godło sądu. W dobie Piastów pozywano kmieci na wiece i do sądu przez uderzenie w drzwi ich chat „laską opolną.“ Glog. Kto chciał założyć ś. o zysk lub stratę swej sprawy, kładł zakład na stole sądowym za laską. Glog. Wyrażenie „za laską“ oznaczało odwołanie ś. strony do pamięci sędziego a. do dawniejszego faktu w księgach. Laskę życia nad kim łamać. Mrong. *(=skazywać kogo na śmierć, łamiąc przytym laskę sądową).* Już dekret złoczyńce czytają, już laskę życia jego łamią. Troc. L., jako oznaka urzędu a. godności. L. ceklarska. Kn. L. poselska. Das. L. regimentarska, gieneralska. Troc. L. abo palcat wójtów (=konsulów) rzymskich. Kn. L. biskupia = *pastorał:* L. pasterska u góry mocno zakrzywiona, stała ś. pastorałem biskupim. Glog. Porzuć pasterstwo i laskę opactwa, któreś z ludzkiej ręki brać śmiał. Skar. Chodziłem do spowiedzi pod laskę, z całego życia. Krasz. *(=do biskupa).* L. panującego=*berło.* L. niewielka z naśladowanym kwiatem w miejsce gałki, przybrała znaczenie berła królewskiego. Glog. Będziesz panował, będziesz rządził ziemię, laskę żelazną będziesz miał nad niemi. Kochan. Stolicy twojej, o niezwyciężony krôlu! żaden kres nie jest założony, L. rozmiaru (p. niżej), L. prostowania, jak L., królu, twego panowania. Kochan. L. hetmańska=*buława.* Laska krótka z dużą gałką, nazwana buławą lub buzdyganem, była godłem władzy hetmańskiej i regimentarskiej. Glog. L. marszałkowska. L. wysoka z dużą gałką stała ś. godłem odźwiernych, wysoka zaś z małą gałką była symbolem godności marszałkowskiej. Glog. L. marszałka dworu. Nie mogło być wesela bez marszałka, który podniesieniem lub uderzeniem laski dawał znak do wnoszenia potraw na ucztę, zaczynania lub przerwy w tańcach i t. d. Glog. Laską znak daje, i wnet zaczęli wchodzić parami lokaje. Mick. L. marszałka wielkiego koronnego, sejmowego, konfederackiego, trybunalskiego. Znakiem dostojeństwa marszałkowskiego jest L., przy urzędzie imieniem królewskim oddawana przez jednego z pieczętarzów. Skrzet. Przen. *urząd, godność piastującego laskę, zwykle marszałka, marszałkostwo, przewodniczenie na sejmie, w konfederacji, w trybunale:* Laskę koronną, litewską otrzymał. Troc. L. sejmowa, trybunalska. Piastować laskę. Nie dbam o łaskę, kiedy mam laskę. Prz. *(=dostojeństwa, znaczenie).* J. X. Biskup poznański wniósł był w kole, ażeby laski, buławy i inne urzędy doczesne były. List z obozu pod Gołębiem 1672 r. L. skarbowa dostała ś. Horainowi, podkomorzemu wileńskiemu, duchowna Zienkiewiczowi, synowcowi biskupa wileńskiego. Sejm pod laską N. N. *(= pod przewodnictwem).* Zróbmy konfederacyją, obmyślmy, gdzie zawiązać i pod laską czyją. Mick. Marszałek starej laski *(= sejmu poprzedniego).* Marszałek nowej laski. Pod starą laską nie pozwolić na obieranie marszałka. Leszcz. Ja, reprezentujący województwa władzę, moją konfederacką ogłaszam wam laską. Mick. Sesje, bez powagi laski marszałkowskiej prowadzone, musiały być burzliwe. Skarb. Podawać, oddawać projekt do laski = *składać go przewodniczącemu obradom sejmowym:* Podaną została do laski marszałkowskiej prośba obywateli litewskich. Skarb. Po tej prośbie, niby tak niespodzianie u laski marszałkowskiej złożonej, zabrało głos pięciu mówców sejmu. Skarb. Złożył do laski gotowy akt konfederacji. Skarb. **2.** *kij w parasolu.* **3.** *paleczka, pręcik:* L. a. grocik na słoneczniku. Troc. L. laku. Tam były najlepsze laski miętowe. Zap. *(= cukierki postaci walcowatej).* [L. żelaza] *(=sztabka).* Laski cynamonu. Mick. Pomiędzy kukuruzy złocistemi laski. Mick. *(=kolbami).* **4.** *miara długości różnej wielkości:* a) L. miernicza a. m i e r n i c z y p r ę t = α) *2 łokciom;* β) $7^1/_2$ *łokcia (= jednemu prętowi);* γ) *15 łokciom (=dwom prętom czyli jednej wierzbcy).* L. miernicza abo pręt, czyni $7^1/_2$ łokci. Łs. L. miernicza 15 łokci chełmińskich, wierzbca. Cz. Należy laskę mierniczą czyli wierzbcę uważać jako początkowo równą 15 łokciom chełmińskim. M. Baraniecki. L. czyni prętów dwa a. łokci 15. Ostr. L. rozmiaru. Kochan., Troc. b) *miara, używana przez stawiarzy = 8 łokciom.* c) [L.] *miara dziesięciołokciowa:* Staje zawiera dwadzieścia lasek dziesięciołokciowych. d) [L.] *łokieć.* **5.** [L.]=a) *kilkosążniowa mocna tyka, [prysy].* b) *kij z drzewa laskowego, [motowidło].* c) *część pługa po lewej stronie, którą ś. trzyma w ręku.* d) *część cepa* (=zap. *dzierżak).* e) *drewniany walec w cewiach do przenoszenia ruchu koła młyńskiego na kamienie.* f) *tłuczek w kierzance.* g) p. **Leszczyna.** **6.** *kreska, linijka w piśmie:* L. nad literą. Troc. **7.** L. Jakubowa = *narzędzie żeglarskie, służące do określania wysokości gwiazd.* Bobr. **8.** w lm. bart. *deseczki wewnątrz barci, do których pszczoły plastry przylepiają:* Głowa barci laskami zalaszczona=*wpoprzek deseczkami leszczynowemi zatkana.* **9.** bud. *wypukłość a. wklęsłość na powierzchni wydrążonej żłobkowato:* Pogarbowanie powierzchni jakiej we wklęsłe lub wypukłe laski, zowie ś. laskowaniem. Podcz. **10.** fl. *drążek cienki i długi, którym idąc w górę rzeki szybują, żerdź do odpychania statku:* Wylać laski =*przestawszy szybować, złożyć je na tak zwane pochody.* **11.** szew. *prostopadły szew na środku pięty nad obcasem.* Zdr. **Laseczka,** †**Laszczka,** [**Laszczka, Lazeczka**]. Zgr. **Lacha, Laga.** <LAS>

2. Laska, i, lm. **i l.** [L.]=a) p. **Lasa:** L. służy za drzwi do chlewa lub obórki, oraz do przykrycia t. zw. kahły. b) *plecionka z wikla do suszenia owoców i grzybów.* c) w lm. *płot tyczkowy (z poziomych żerdzi, przegrodzonych pionowemi tyczkami).* **2.** ryb. p. **Ogródek.** <LAS>

[**Laskać, ska a. szcze, skał**] *klaskać, plaskać:* L. biczem. <Dźwn.>

[**Laskanie, a** blm.] czynność cz. **Laskać.**

†**Laskawaty** p. **Laskowaty:** Karciof ma pręt długi L. abo stryfiasty. Syr.

[**Laskawy**] p. **Laskowy:** Kij L.

Laskonogi *mający cienkie nogi:* Władysław L. <Laska + Noga>

Laskonośca, y, lm. **y,** †**Laskownik** *ten, co nosi laskę:* Herezja laskonośców, którzy innego oręża, tylko kija nie zażywali. Chm. B. <Laska + NIOS>

Laskonośny *noszący laskę:* L. Merkury. Żebr.

Laskować, uje, ował *wydrążać żłobkowato, żłobkować, lochować.* <Od Laska>

Laskowanie, a, lm. **a l.** czynność cz. **Laskować.** **2.** *powierzchnia żłobkowana, ogół wypukłości i wklęsłości idących równolegle:* L. wklęsłe abo laskowania dołki. Kn. L. wypukłe, laskowania górki. Ln. Laskowania żłobki. Podcz. Laskowania żyłki. Podcz. L. snycerskie na słupach wklęsłe, fugi na kolumnach. Bobr. **3.** *pokrycie z tarcic.*

Laskowany p. **Laskowaty:** Laskowana ściana. Mącz. *(=kraciasta).* Dzięgiel samiec, ziele, trzci-

nę ma sękowatą, stryfiastą a. laskowaną. Syr. Anat.: Ciała laskowane, in. wzgórki prążkowane w mózgu (corpora striata).

Laskowato przys. od **Laskowaty**: Żłobkowato, L. nastrzępione skorupy małżów. Kn.

Laskowaty, †**Laskawaty 1.** *podobny do laski.* **2.** a. **Laskowany** = a) *żłobkowaty, wydrążony żłobkowato.* b) *w paski, pasiaty.*

†**Laskowiec, wca,** lm. **wce 1.** p. **Leszczyna.** Das. **2.** *izba drewniana, wybijana wewnątrz dla ozdoby laskami z różnych gatunków drzew, a szczeg. leszczynowemi:* Wziął ich z sobą na zamek Krakowski, a zasiadali wszyscy w jednej izbie, którą L. zwano; była jej połowica drzewiana, a połowica murowana, i z tegoż drzewa owa grodzka izba jest jeszcze na zamku w Krakowie. Biel. M. <LAS>

†**Laskownik, a,** lm. **cy** p. **Laskonośca:** L. Merkurjusz. Żebr.

Laskowy przym. od **Laska: 1.** Szuwaks, lak L., siarka laskowa *(= w laskach).* Rumak L. Linde. *(= kij, na którym dziecko jeździ).* **2.** a. [**Laskawy, Leskowy, Leskawy, Leszczowy, Leśkowy, Liskawy, Liskowny**] *leszczynowy:* Orzech L. Osobliwszą skuteczność w wynajdowaniu kruszców oszusty przypisują różdze laskowej. Kluk. [Kierz, pręt L.]. **3.** bot.: Laskowa trzcina p. **Trzcina.**

1. Lasować, uje, ował 1. a. [**Lusować**] wapno = *łączyć wapno palone z wodą,* in. gasić: Wapno lasowane. **L. ś.** *łączyć ś. z wodą wśród ogrzania i wzburzenia,* in. gasić ś.: Wapno lasuje ś. <Od Lasa, przez którą się cedzi, a. z Nm. löschen dosł. = gasić>

2. Lasować, uje, ował szew. *obszywać brzeg cholewy wypuszczoną nazewnątrz częścią skórki wewnętrznej.* <Nm. lassen>

1. Lasowanie, a, lm. **a** czynność cz. **1. Lasować.**

2. Lasowanie, a, lm. **a** czynność cz. **2. Lasować.**

Lasowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Lasować ś.**

[**Lasowik, a,** lm. **i**] żart. p. **Lasak.**

Lasowość, i, blm. p. **Leśnictwo.**

1. Lasowy p. **Leśny:** Gospodarstwo lasowe. Cienie wznoszące ś. piętrami nad cienie na lasowym teatrze w bawnej widać scenie. Przyb. [Szkoła lasowa. Urząd L. Lasowi ludzie *(= w lesie mieszkający).* W Jameryce tacy są lasowi ludzie, co lasem chodzą, nie tak, jak my *(= dzicy).* Nas lasowe pchły gryzom *(= mrówki).* **Lasowy, ego,** lm. **i** rz. p. **Leśnik:** Zjawił ś. ekonom po dyspozycje, stawali polowy, gumienny, L. z raportami. Korz.

2. Lasowy przym. od **Lasa:** Lasy, lasowe drzwi, kraciaste. Linde. <Od Lasa>

Lasożerca, y, lm. **y** ir. *niszczyciel lasów.* <Las + Żerca>

Lasożerczy *niszczący lasy:* Mniszka, owad L.

Lasożerczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Lasożerca:** Mniszka, L.

Lasożerstwo, a, blm. ir. *niszczenie, trzebież lasów.*

Lasówka, i, lm. **i 1.** *drzewo leśne, dziko rosnące:* Usiadłem pod jakąś lasówką na miedzy. Kaczk. **2.** *owoc drzewa leśnego:* Sajtałasz (pośledni gatunek wina węgierskiego) był kwaśny i ścinał zęby, jak górska L. Kaczk. **3.** [L.] *pole po lesie.* <LAS>

†**Lasserować** p. **Laserować.**

†**Lasserowanie** p. **Laserowanie.**

Lasso, a, lm. **a,** ×**Lazo** *sznur długi do chwytania koni zdziczałych, arkan.* <Fr. lasso, z Hp. lazo>

†**Last, u,** lm. **y** *jakaś miara:* Lastem sieczki, cetnar breczki, dymu komin, żółtych słonin. Kolęda XVI w. <p. Łaszt>

Lastówka, i, lm. **i, Lasztówka, Łastawka, Łastówka, Łasztówka, Chwastówka**] *jaskółka.* <Sł. lastovica, Czes. lastovice a. lastovka>

[**Laswóra, y,** lm. **y**] p. **Lasfera.**

Lasza, y, lm. **e 1.** kol. *sztabka żelazna, łącząca szyny kolejowe,* in. łubek. **2.** kraw. *klin w sukni.* <Nm. Lasche>

†**Laszczka, i,** lm. **i,** [**Laszczka**] p. **Laska:** a) Romulusowa L. krzywa u wierzchu, którą zwykł wieszczyć. Warg. Laszczki do podpierania wina. Law. *(= tyczki).* Laszczki, do których zioła przywiązują, tyczki stawiane, abo poprzek kładzione rościki. Kn. Laszczkę ja piastuję, boskie i ludzkie ja rządy sprawuję. Lubom. *(= berło).* b) Węgle z młodych laszczek dobrze wypalone. Biel. M. *(= leszczyn).* <LAS>

[**Laszczyna, y,** lm. **y**] p. **Leszczyna.**

Laszenie, a, blm., czynność cz. **Laszyć.**

[**Laszo**] p. **Lacho.**

Lasztok, a, lm. **i** p. **Ladsztok.** <Nm. Ladstock>

[**Lasztówka, i,** lm. **i**] p. **Jaskółka i Lastówka:** O jedną lasztówke bedzie lato. Prz. <p. Lastówka>

Lasztuk, a, lm. **i** p. **Ladsztok:** Były jeszcze: lasztuki, żelazo, ołów, kule, siarka, rydle. T. K.

Laszyć, y, ył *głaskać, pieścić:* Pogładził mnie, wziął na ręce i cackał i laszył. Pol. <?>

Laśnia, i, lm. **e 1.** [L. a. **Łaśnia**] *drewniana wązka listewka:* Zacierać tynk do laśni = *posuwać linjał po dwuch łatach, przybitych tymczasowo pionowo do ściany, dla nadania tynkowi płaskiej powierzchni.* **2.** bud. *pilaster bez bazy i bez kapitelu, mało ze ściany wystający, w stylu romańskim.* Zdr. [**Łasienka**]. <Nm. Lasche>

[**Latactwo, a,** lm. **a**] *latanie, gżenie ś., swawola:* Przebaczyłyby jej L., ale nie mogły darować sieroctwa i biedy. Sew. <LOT>

Latacz, a, lm. **e 1.** p. **Latawiec:** Czyj dowcip gnał rojem lataczów do sideł? Mick. **2.** myśl. *sokół a. jastrząb, którego powinnością jest przelecieć tylko nad ptakami i siąść na berle.* Zdr. †**Lataczyk.**

†**Lataczyk, a,** lm. **i** p. **Latacz:** Gdy ptaki zbierają, zostawują mniejsze, bywa więc L. bujawy z takiego. Rej.

Latać, ta a. [**ce**], **tał,** rozk. **lataj** a. [**lajtaj**], [**ślatać**] (częstot. od **Lecieć**) **1.** *unosić się w powietrzu za pomocą skrzydeł, na skrzydłach z miejsca na miejsce ś. przenosić, fruwać:* Ptak, owad lata. Dodal, zrobiwszy sobie skrzydła, latał po powietrzu. Lecieć różni ś. od słowa L. pierwsze tym, że jest słowem jednotliwym, a powtóre, że lecieć można tylko w jednym kierunku, a L. w rozmaitych kierunkach. Kras. A. L. wysoko, nizko, pod obłoki, nad wodą. Przen.: Pomiędzy nami lata biały gołąb smutku. Słow. **2.** wog. *unosić ś. w powietrzu:* Może L. i bez skrzydeł to, co pod względem gatunkowej ciężkości lżejsze jest od powietrza, np. balon. Kras. A. Ten jest za mną, co nad gołębiami w nieba błękicie jeszcze wyżej lata. Słow. Dusza lata, a człowiek chodzi. Słow. Jeszcze musisz sama jedna L. z wiatrem przez dwa roki. Mick. Sze-

leszczą na łące jakoby nimfy jakieś stopki latające. Mick. *(= lekko, powiewnie stąpające)*. Marne ogniki latające wśród ogromów anielskich. Krasiń. Meteory latają w powietrzu. Krasiń. W wirach podniosły ś. śniegi i latają w powietrzu jako mgły jakie. Krasiń. Pierze lata. Sadze latają. Idź waćpan stąd—tu kule latają. Słow. Z ostrego końca latały butelki koło hrabiego głowy. Mick. Czarne płatki latają mi przed oczyma. Iskry i nicie czarne latają przed mojemi oczyma. Krasiń. Połysk jego pętki lata mi teraz przed oczyma. Krasiń. Przen.: U Tatarów brzydka niewola i duszy i ciała, nadzieja tylko latałaby przed oczyma. Birk. Przen.: (Napoleon I) od puszcz libijskich latał do Alpów podniebnych. Mick. Chorowałem, marzyłem, latałem i spadam. Mick. Wyrazy jak błyskawice latały w powietrzu. Gom. W tych dumkach twoje latają westchnienia. Słow. Prawda górą lata jak orzeł. Rej. Największy rozum, kto pozna sam siebie, a z bujną myślą nie lata po niebie. Rej. Myślą do gwiazd lata. Mick. Umiemy myślą latać do siebie w odwiedziny. Słow. Drzem sobie, duszo, co ci do tego, że tam myśl czyjaś po niebie lata. Was. Na pół słyszy, na pół myśl gdzieindziej lata. Krasiń. L myślami. Troc. *(= być roztargnionym)*. Kiedy latam oczyma za przeszłości znakiem, jedną tylko twarz widzę. Mick. Lata mi w pamięci, iż raz widziałem cię u biesiady. Krasiń. Nie trzeba L. wysoko i o panu Karolu niema co marzyć. Zach. *(= mierzyć, mieć wygórowane żądania)*. [Szeroko láce]=*poczyna sobie, jest hardy, dumny*. 3. *biegać szybko, pędzić, uwijać ś., szczeg. w różne strony:* Obydwa (konie) latają jak ptaki. Słow. Stada koni hordami rycerzy osmańskie latają, gdyby simumu wiry. Krasiń. W dzień i w nocy latałem na nich (koniach) po stepach. Krasiń. Latam po polach, wsiadłszy na kasztanka. Niem. L., włóczyć się po świecie. Troc. L. po mieście, po pokoju. L. za interesami. Lata jak kot z pęcherzem. Prz. Lata, jak szalony. Prz. Widać było baszów, latających jak cygi. Kaczk. L. jak za rarogiem. Mick. 4. *krążyć, obiegać, kursować:* Zaczęły ś. zdrowia, kielich za kielichem lata, piją na potęgę. Linde. Kubek lata z rąk do rąk. Kraś. Wieść L. poczęła, iż arcybiskup zabity. Birk. Latały wszędzie żałosne nowiny. Auszp. Wieść tłumiona poczęła coraz szerzej L. Mick. Gadała o tym cała Polska i gazetki latały po kraju. Krasz. Księgi jego latają po miastach i miasteczkach. Skar. Zakazał Klemens spowiedzi czynić przez listy, które, że w rozmaitych rękach bywają, prędkoby latały po uszach ludzkich. Birk. 5. *być w szybkim ruchu, szybko się poruszać:* Widzicie tę szablę, jako ważna, która u niego, jako pióro latała w ręku. Birk. Latającemi palcy w zgodne brząknął strony. Tom. Gęba jej lata, jak pytel we młynie. Prz. Język jej lata, jak kołowrotek. Prz. Obłąkane oczy latają niby jaskółki śród burzy. Mick Główeczka tylko leży, ale żywa; oczki błękitne w niej ciągle latają. Słow. Wzrok jej dziko lata. Mick. Przen.: Po jagodach uśmiech lata. Mick. Na twarzy lata bojaźń śmierci. Krasiń. 6. *drżeć:* Konająca na latających rękach swej siostry leżała. Przyb. Nie strusie serce moje; choć strach zakołata, nierównym pędem w piersiach jak wróbel nie lata. Mick. Por. **Lecieć**. <LOT>

[**Latajka, i**, lm. **i**] *wahadło u zegara.*

†**Latalec, lca**, lm. **lcy** **I.** p. **Latawiec**: a) Dedal L. stary. Ryb. J. b) L., mora, kiedy kto mniema, żeby go kto dusił we śnie. Volck. **2.** *nierządnik, rozpustnik.* Tuch.

Latanie, a, blm., czynność cz. **Latać**: L. wszystkim ptakom równie jest istotne, jak rybom pływanie. Jund. Lek.: L. iskier przed oczyma p. **Iskrzenie ś.**

[**Lataniec, ńca**, lm. **ńce**] p. **Latawiec.**

Latanina, y lm. **y** *ustawiczne lotanie, bieganina.*

Latanja, i, lm. **e** bot. = **Krasłonica**: Przez koronkowe firanki i wielkie liście latanji wciskało ś. tutaj światło dyskretne. Morz. <Niby Łć. latania, Fr. latanier>

Latanka, i, lm. **i** zł. *ukrywanie ś.:* Ja zabywam w latance *(= muszę ś. kryć)*. L. moja jest po szumach *(=ukrywam ś. po lasach)*.

Latareczka, i lm. **i** p. **Latarnia**: Szedł on, trzymając w ręku rogową latareczkę z ogarkiem. Krasz.

Latarenka, i, lm. **i** p. **Latarnia**: Wschody ledwie z rzadka dwoma latarenkami łojowemi oświecone były. Krasz. Wywieszali latarenki w ulicach głównych. Jeż.

Latarenkowy przym. od **Latarenka**: Rozmigotanie ś. iskier latarenkowych. Jan. Cz.

Latareńka, i, lm. **i** p. **Latarnia**: Giuliano z latareńką w ręku wszedł. Słow. Zostało jednak pod Prokuratorjami przy latareńkach gwarzących par i gromadek dosyć. Krasz. Przen.: Słup ów ognisty, co wiódł naród przez wiekowe pustynie—zagasnął, każdy go chce zastąpić swoją latareńką. Krasz.

[**Latarg, u**, lm. **I**] p. **Letarg.**

Latarka, i, lm. **i** **I.** p. **Latarnia**; [**Lechtarka**]: Wnet akt spiszę, niech mi kto latarkę przyniesie. Mick. Na głowie (miała) nakształt kręconego wianka koronę z chińskich jajek i latarek. Słow. Cienie czarnoksięskiej latarki. Mick. **2.** gorz. *część przyrządu dystylacyjnego, służąca do zbierania skroplonego już spirytusu,* in. odbieralnik.

Latarnia, i, lm. **e**, †**Laterna**, †**Laternia**, [**Laternia**] **I.** *powłoka, urządzona z materjału przezroczystego a. przeświecającego, wewnątrz której płonie świeca a. lampa:* Latarnie bywają przenośne a. ręczne i stale przybite do ściany a. słupa. Powiesić kogo na latarni *(= na słupie latarniowym)*. L. chińska. Przen.: Słup ów ognisty, co wiódł naród przez wiekowe pustynie, zagasnął, z latarniami idzie naród w dalszą drogę. Krasz. Na Tebaidzie święty zamieszkał pustelnik, czyniąc mogiły wiary podobne latarniom. Słow. Posępne sowy, grobów latarnie. Słow. **2.** L. morska = *wysoki budynek, wznoszony na wybrzeżach morskich, na którym w nocy utrzymuje ś. silne światło dla ostrzegania żeglarzy:* Jedynym przewodnikiem dla licznych statków bywa światło latarni. Sienk. Fala błękitna konała u stopy latarni portowej. Słow. Przen.: Była to Jasna Góra... Przez okno otwarte chaty wzrok padał na tę latarnię jakby strażniczą u brzegu morza. Krasz. O doświadczenie! ty... jesteś latarnią nad morskim wybrzeżem, do której człowiek w dzień pochmurny zmierza. Słow. **3.** *tryb w maszynach, koło zębate zastępujący, złożony z dwuch płaskich krążków, między któremi wprawione są na obwodach kołki, równolegle do osi obrotu.* **4.** L. Stagiryty = *ślimak morski:* L. Stagiryty, Arystotelesa, gatunek muszli. Mick. L., przy której dumał Stagiryta. Mick. **5.** *szeroka łysina u konia, rozciągająca ś. na nozdrza.* **6.** prow. *plama odmiennej maści u konia.* **7.** bud. *mała budowla*

oszklona, wieńcząca kopułę a. dach i służąca do oświetlania i przewietrzania wnętrza budynku: L. na kościele św. Aleksandra w Warszawie. Ze środka dachu ceglanego wyrasta wysmukła L. przejrzysta i na trzy pięterka podzielona. Tomk. **8.** fiz.: L. czarnoksięska a. magiczna=*przyrząd optyczny, służący do rzucania na przegrodę powiększonych obrazów przedmiotów, a głównie malowideł na szkle wykonanych.* **9.** myśl. *łeb wilka.* **10.** przen. żart, *wielka twarz, pysk:* Uważ, panie Michale, jak mu ś. L. rozjaśniła i ślepie przewraca, jak w delirjum. Sienk. Zdr. **Latarka, Latareczka, Latareńka, Latarenka, †Latarnka, †Latarniczka.** Zgr. [**Latarnisko**]. <Nm. Laterne, z Łć. la(n)terna>

Latarniany p. **Latarniowy:** Z was będą cienie, jak morza rozlane, z was nad morzami słońca latarniane. Słow.

Latarniarz, a, lm. **e, Latarnik** *ten, co latarnie robi.*

Latarniczek, czka, lm. **czkowie** p. **Latarnik.**

†Latarniczka, i, lm. **i** p. **Latarnia:** Niech ci świeci ustawicznie oną wdzięczną latarniczką. Wer.

Latarniczy przym. od **Latarnik:** Na początku swej latarniczej karjery. Sienk.

Latarnik, a, lm. **cy I.** *ten, co zapala latarnie:* Obraz latarnika, zapalającego latarnie uliczne, daje Bolesław Prus w nowelce „Cienie.“ Przen.: P.o ciemnych manowcach życia również uwijają ś latarnicy: każdy niesie drobny płomyk nad głową, każdy na swojej ścieżce roznieca światło, żyje niepoznany, trudzi ś. nieoceniony, a potym znika jak cień. Prus. **2.** *ten, co świeci latarnią, niesie latarnię, np. w czasie pogrzebu.* Przen. (o słonecznikach): Płoną, gorą licem złotym wiejskich sadów latarniki. Lange. **3.** *ten, co pilnuje latarni morskiej:* L., tytuł opowieści Sienkiewicza. Zawakowało miejsce latarnika, które trzeba było jak najprędzej obsadzić, ponieważ latarnia niemałe ma znaczenie tak dla ruchu miejscowego, jak i dla okrętów. Sienk. **4.** p. **Latarniarz. 5.** lm. **i,** zool. (fulgora) *owad półpokrywy owoszczowaty.* Zdr. **Latarniczek.**

[**Latarnik, a,** lm. **cy**] p. **Notarjusz.**

Latarniowy, Latarniany przym. od **Latarnia:** Latarniowe słupy. Słow.

[**Latarnisko, a,** lm. **a**] p. **Latarnia.**

†Latarnka, i, lm. **i** p. **Latarnia:** Szczerych przyjaciół z Djogenesową latarnką szukać trzeba. Opal.

[**Latawcowy**]: Latawcowe ziele p. **Ziele.**

†Latawczyk, a, lm. **i** *lekkie obszycie wokoło szyi i na ramionach sukni niewieściej:* Latawczyki należą do stroju białogłowskiego. Groic.

Latawica, y, lm. **e I.** forma ż. od **Latawiec:** *próżniaczka, ladaco, obieżyświat, kobieta wietrzna a. lubiąca latanine, jazdę:* Ulituj ś. nad zbłąkaną córką, zwróć latawicę z drogi zatracenia. Krech. Przeklinała latawicę, na czym świat stoi. Sew. **2.** *służąca często zmieniająca służbę.* **3.** [L.] *duch napowietrzny, z rzędu złych, w postaci gwiazdy latającej:* Ani skuć, ani spętać swobodnej latawicy. Krasz. Na białej smudze tańczy bosą stopą L. Kon. Latawiec i L. są nocne obłudy bajeczne. Troc. Wszystkie na ożogach po różnych ś. rozpierzchną latawice drogach. Linde (= *czarownice).*

Latawiec, wca, lm. **wce †Latalec I.** a. **Latacz** *ten, co lata=unosi ś. w powietrzu;* poet. *ptak:* Czyj dowcip gnał rojem latawców do sideł? Mick. **2.** *koń szybko biegający, szybki w biegu:* Pędź, latawcze białonogi! Mick. Pierwszy koniarz na całe sąsiedztwo, miewał też zawsze najsławniejsze latawce. Kaczk. **3.** *człowiek, nie lubiący siedzieć na miejscu, wiercipięta, kręcicki, włóczęga, pędziwiatr, wietrznik.* **4.** [L.]=a) *próżniak, obieżyświat, ladaco, co nigdzie długo miejsca nie zagrzeje:* Nie odsadzać (= odstawiać) dziecka wtenczas od piersi, kiedy ptastwo odlata, bo będzie z niego L. b) *duch nadpowietrzny, lecący przed piorunem:* **L.,** wpadszy oknem do izby, obleciał ją dokoła, jedną babę zabił, a drugiej nic nie uczyniwszy, wyleciał drugim oknem. c) *duch dziecka, uduszonego przez matkę a. bez chrztu zmarłego.* d) *potępieniec, zniewolony za grzechy latać po powietrzu i ziemi, zionąc skry, i znoszący skarby ludziom przez siebie za życia skrzywdzonym:* Czy ci L. nosi pieniądze? (mówią tak, gdy kto ma dużo pieniędzy z niewiadomych źródeł). e) i †*zły duch, djabeł, czart, bies, szatan:* Czart nocny, L. Linde. Będą ś. sobie ozywać straszne potwory na pałacach ich, a latawcy na zamkach rozkosznych. B. B. Przykłady, jeśli szatani latawcami ś. stają. Ząbk. L. i latawica są nocne obłudy bajeczne. Troc. L., czart nocny, o którym mniemano, że śpiących dusił. Bobr. f) a. [**Lataniec**] *duch, biegający po bagnach nocą z latarnią na ogonie.* g) *ognik błędny, meteor, gwiazda spadająca:* Spadająca gwiazda. L., to rodzaj złego ducha powietrznego. Goł. L., gwiazda, co kobiet (tak!) wysusza. Gosz. Spadająca gwiazda jest podług ich mniemania L. (rodzaj powietrznego złego ducha); o jego miłostkach z kobietami często posłyszeć można. Gosz. Jak L. tylko w oczach mignął. Mick. h) *wir powietrzny a. wodny.* i) *taniec ludowy.* **5.** †*zmora:* L., niemoc, w której człowiek mniema, by go dusiło. Sien. **6.** a. [**Latawka**] *kwadrat papierowy, rozpięty na krzyżu drewnianym, mogący się unosić w powietrzu pochyło do kierunku wiatru:* Dzieci puszczają na sznurku latawca. L., orzeł na powietrzu latający, jakie dzieci puszczają. Linde. **7.** *przyrząd latający, zbudowany na wzór latawca dziecinnego:* Doświadczał Franklin materji piorunowej za pomocą latawca elektrycznego, wyniesionego na powietrze w czasie nadeszłych na atmosferę piorunowych chmur. Linde. L., kawał sztywnego płótna a. papieru, używanego do przenoszenia liny z rozbijającego ś. okrętu na ląd. L., zastępujący balon na uwięzi, musi posiadać duże rozmiary i przymocowane do niego linkami krzesełko, na które siada człowiek, pragnący wznieść ś. w powietrze. **8.** *wałek grubszy od innych w zgrzeblarce.* **9.** bot. p. **Wietrznik.** <LOT>

[**Latawka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Latawiec. 2.** *figle:* Słał Tomusia na latawkę do dwora. **3.** *bieganina, zamęt, rozgardjasz, latanina.*

[**Lateczko, a,** lm. **a**] **I.** p. **Latko. 2.** p. **Lato:** Ştyry lateczka.

Lateralny *poboczny, postronny.* <Łć. lateralis>

[**Latercyna, y,** lm. **y**] *cyna:* L. jest moim stołowym srebrem. Rzew. <Nm. Lötherzinn>

[**Latercynowy**] przym. od **Latercyna,** *cynowy:* Pachoł wydobył mięso z żaru i podał na latercynowej misie. Sienk.

†Laterna, y, lm. **y** p. **Latarnia:** Kaganiec a. L. Mur. Komin niewytarty, dom niezawarty, świeca bez laterny: przestraszą radzi. Prz.

†Laternia, i, lm. **e,** [**Laternia**] p. **Latarnia.** Mym. L. na trzonku a. na słupie. Troc. L. mor-

ska, baszta, na której gore ogień dla żeglarzów. Kn. Kapitan na laterni w Gdańsku. Groch. Cnota, której ty, jak na morzu laternie przeźrzystej, strzeżesz. Km. Zdr. †**Laterniczka.**

†**Laterniczka, i,** lm. **i** p. **Laternia:** Na wierzchu kopuły jest L. Star.

Laternsztyca, y, lm. **e** pow. *sztyca, utrzymująca latarkę powozową.* <Lantern(en)stütze>

Lateryzacja, i, lm. **e** *pewien sposób łączenia drzewek:* Łączenie drzewek różnie nazywają ogrodnicy: kopulacją, lateryzacją, brandeburyzacją. Kluk. <Now. z Łć. latus, 2 pp. lateris = bok; poboczność, pokrewieństwo>

†**Latka, i,** lm. **i** *kociołek, garniec:* Moab, L. nadzieje mojej. Ps. flor. (p. [**Latka**]).

Latko, a, lm. **a,** [**Látko**] **1.** p. **Lato:** a) O! chwałaż ci, Boże, za nowe za L. Len. Czekaj tatku latka, aż kobyła zdechnie. Prz. Czekaj tatku do latka. Bał. b) Ma już piętnaście latek. Wspomniała babka latka, kiedy była panną. Zabł. Już mam latka. Boh. Ani w latkach, ani w dziatkach. Prz. (o kobiecie już niemłodej, a nie mającej dzieci). **2.** [L.] = a) p. **Gaik:** Przed Wielkanocą, w kwietniu, jest L., czyli „Nowe L.“ b) *choinka ze świerku, przystrojona we wstążki, obwieszona skorupkami z jaj i noszona po wsi.* c) *kukiełka, pieczona na dzień nowego lata.* d) *panna, o czystość i schludność ubrania dbająca:* Chodzi jak L. Prz. (= *skromnie, ale czysto i schludnie ubrana*). Zdr. [**Lateczko**]. <LAT>

†**Latny** p. **Letni:** O długu latnych dzieci. Prawo bartne Krzysztofa Niszczyckiego z 1559 r. <LAT>

Lato, lata, lpd. †**lecie,** lm. **lata** a. [**laty**], 6 pp. **latami, laty** a. [**latmi**], 7 pp. **latach,** †**leciech,** [**leciech**], [**Lecie**] **1.** *najgorętsza pora roku:* L. astronomiczne = *przeciąg czasu od chwili przesilenia letniego do porównania jesiennego.* L. meteorologiczne = *czerwiec, lipiec i sierpień.* W lecie a. ✕ za lata, latem, †**lecie,** [lecie]. W lecie dni są długie. Wykwita i opada w jednym lecie. Mick. Okna bez szyb, lecz latem nic to nie zawadzi. Mick. Co ś. lecie zarobi, to ś. zimie strawi. Prz. Dobry kożuch z pozłotką zimie chodzić paniej, haras z barchanem lecie. Biel. M. Lecie na polu robiemy, zimie doma. Kn. [Kiej lecie zagrzeje, to ziáreczko zajarzeje. Jak lecie, tak zimie, wszystko w jednej porze]. Na to, jak na L. Prz. (= *chętnie, ochoczo*). Czeka na to, jak na L. Prz. (= *z upragnieniem*). Jeszcze na zgubę rzymską jak na L. idziesz? Bardz. Który ś. nierad gniewa, zowiem takiego latem: dobry człowiek jak L. Petr. Przen.: L. życia. Pierwsze dwadzieścia lat wieku jest wiosną, drugie dwadzieścia jest latem. Linde. **2.** = a) †i [L.] *rok:* Siódmegonaćcie lata za morzem był. Leg. Al. Weźmy kozę a skopiec, wszystko trzeciego lata. B. Sz. Olbracht szlachcie ruszyć ś. kazał na wiosnę lata Pańskiego 1497. Biel. M. Żyłem tam przez półtora lata. Petr. [Pojón zonkę w siódmem lecie]. Na pamiątkę lata tysiąc ośmset dwudziestego siódmego. Mick. L. za latem bieży, niemasz go z bojowiska. Mick. Pijemy węgrzyn mocny setnym latem. Mick. Dwie lecie odpoczywając. Papr. We dwie lecie potym. Nies. We trzydzieści i we dwie lecie po Wniebowstąpieniu. Białob. b) Miłościwe L. = *rok jubileuszowy, jubileusz kościelny:* L. miłościwe, czas ubłagania. Skar. Roku 1400 było L. święte abo miłościwe. Skar. Rok święty, miłościwe L. Troc. c) w lm. p. **Rok:** Wiek ma sto lat. Dwa, trzy lata temu. Przed dwoma laty. Szukał komnaty, gdzie mieszkał, dzieckiem będąc, przed dziesięciu laty. Mick. Ja sam, przed lat trzydziestu, wielki afekt miałem ku pannie Marcie. Mick. Od lat czterystu na Litwie osiedli. Mick. Na kwaterach stałeś od lat wielu. Mick. Po wielu latach pierwszy raz miała rodzina wieść o życiu, o chwale i o śmierci syna. Mick. Z takim zapałem tyle lat cię kochałem. Mick. Od zawarcia umowy już minęły lata. Oliz. Wysłać, jak czeladnika, który terminuje lata. Mick. W tym stanie przeżyłem lata. Słow. Mieć czternaście lat (dom.: wieku). Ujmować, dodawać sobie lat. W pierwszych leciech życia. Sienk. Pierwsze lata spędził śród rodziny. Mick. Ostatnie lata panowania Władysława Jagiełły. [W leciech szesnastu dzieweczka. Jak jej latmi na gębie? (= *ile, z twarzy sądząc, ma lat?*) Jałówce będzie po Godach trzy skończone (dom. lata)]. Sto lat zdrowia! Tamci piją, ci hrabiemu życzą lat setnych. Mick. Bogdaj ty setne lata żył! Słow. Przen. w lm. = *czas, czasy:* Takie były zabawy, spory w one lata śród cichej wsi litewskiej. Mick. Starców myśli z dźwiękiem w przeszłość ś. uniosły, w owe lata szczęśliwe. Mick. Dziś opłakuje przeszłe błędów lata. Mick. Wszystkie lata zaokrągleniem tej główki przeżyli. Krasiń. [Teraz są ciężkie laty, nie utracaj swojej cnoty]. Długie lata = *wiele lat, długi przeciąg czasu:* W nędzy i poniewierce przeżyć długie lata. Mick. Za taką srogość długie, długie lata dręcz ś. w czyscowej zagubie. Mick. Na pamiątkę sporu, co długiemi laty toczył ś. Mick. Nie zgadnę, jak długie lata mogłem w więzieniu przesiedzieć. Mick. (= *ile lat, ile czasu*). Dawne lata (= *dawne czasy*). Wspominał na dawne lata, gdy z pozwami chodził. Mick. Cóżbym nie dał, by dawne powróciły lata! Słow. O wieści gminna! Ty arko przymierza między dawnemi i młodszemi laty. Mick. Nie takie rosły dawnemi laty pod mą zasłoną trawy i kwiaty. Mick. Dawno to być musiało, przed dawnemi laty. Mick. Dobre stare lata, a nasze lepsze. Prz. Przed laty = α) *dawnemi czasy, dawniej, niegdyś, ongi:* Trudno odgadnąć, jaką miał barwę przed laty. Mick. Wajdelota litewski, wzięty w niewolę przed laty. Mick. Powieszonego na zamku wieży przed latami trupa cień padł do sali. Słow. Słuchajcież, co ś. stało przed staremi laty. Tremb. β) ✕ *za wcześnie, przed czasem:* Chcąc z żalem powiedzieć o śmierci jakiego młodzieńca, zamiast cobyśmy mówili: wcześnie umiera, lepiej to wyrażamy: przed latami swemi umiera. Gol. Kogo na świat chwila urodzi szczęśliwa, ten przed laty i rozum i bogactwa miewa. Szymon. Z laty a. †za laty = *z czasem, z biegiem czasu:* Kiedy ś. moda odmienia z laty... Mick. Jak ci z laty rozumu do głowy przybędzie.. Syrok. †Pod laty = *w czasie, w doczesności:* Gdy posyła Syn Ducha Świętego pod laty, tedy ma i przed wieki Duch Święty od jego persony bytność swą brać. Pim. [Po leciech] = *po wielu latach, po upływie wielkiego przeciągu czasu:* Jak po leciech umar, zostało dzieciom grosza sporo. **3.** w lm. a. †i [L.] w lp. *wiek ludzki:* Używać świata, póki służą lata. Prz. Umieram w lat mych kwiecie. Mick. Chłopiec był laty młodszy, lecz starsze nad lata serce jego. Mick. Jak wśród niebios jaśnieje wdzięczna twarz księżyca, tak wpośród lat niewieścich jaśniała dziewica. Mick. Te przymioty nie są przeciwne cnocie i baczeniu w każdym lecie. Górn. Tedy, moja kochanko, która w dalszym lecie ozdób moich dzie-

dzieczką miałaś być na świecie, odeszłaś mnie? Tw. Długim latem obciążony. P. Koch. Młode lata = *młodość:* Czego ś. młode nauczyły lata, tym i na starość będą. Prz. *(=człowiek za młodu).* W młode lata nieźle chłopcu trochę ś. przewietrzyć. Mick. Kiedy ma młodzieniec lat 14, zowią lata młodzieństwa. Groic. W młodości latach, w szczęśliwych godzinach, gdym lubił dzielić smutki i wesela. Mick. Odgłos trąbki i widok obławy przypominał mu jego lata młodociane. Mick. Odbiegłaś, śliczna żono, w niedojrzałym lecie. Zbyl. Żegnaj więc, miedzo, lat mych wiośnianych kolebko! Mick. Kraj lat dziecinnych. Mick. *(=dzieciństwa).* Lata a. stare lata *=starość:* Lata na nim znać. Kn. Tam rozum, gdzie lata. Zabł. Człek podeszły w lata. Mick. Dziś równie śmiały — ni go lata, ni wczasy nie garbią ku ziemi. Krasiń. Jeden młody i piękny, drugi latami schylony. Mick. Został bez chleba na stare lata. Głodem przemorzony i skurczony laty. Mick. Wyszedł ksiądz ze mszą pochylony laty. Słow. [W latach być] *(= być starym).* Mógł był dawno Bóg w grób wtrącić moje stare lata. Bardz. Przez winny wzgląd na lata stare odmawiał jego prośbom. Mick. Lata twoje sędziwe. Słow. Sługa Boży pracuje do późnego lata. Mick. Z laty, z latami a. †za laty*=z wiekiem:* Z laty ubywa pod starość zdrowie. Linde. Tak to nauka sama z latami przychodzi. Mick. Za laty człowiek mądry. Troc. Lata Jezusowe = *33 lat wieku.* Lek.: !Lata klimakteryczne p. **Klimakteryczny.** — Lata = *wiek należyty, pełnoletniość:* Mieć lata = *być pełnoletnim.* Mać lata, pytaj ś. samego, a on ci o sobie powie. B. B. Kiedy już kto do dwudziestego i pierwszego roku przyjdzie, tedy już zupełne lata ma. Sz. Do lat przychodzić. Troc. Kiedy dziecię niedorosłe przyjdzie do swych lat, to jest do 21, tedy mu już mało co po opiekunach. Pr. Cheł. Lata przeszedł. Kn. *(=jest dorosły).* [Gdy dziewczyna swoje lata przejdzie] *(=dorośnie).* †Człowiek w leciech a. [w lecie] *(=dorosły).* [Dziecka lata majo] *(= są dorosłe).* †Lata doskonałe a. dokonałe p. **Doskonały.** Lata prawne, do stania u prawa potrzebne. Kn. Lata kapłańskie, do kapłaństwa, do beneficjum przyjęcia potrzebne. Kn. **4.** †Nowe L. = a) *Nowy Rok:* Nadszedł pożądany dzień Nowego lata. Groch. Kazanie na dzień Nowego Lata. Wuj. Jechał tam o Nowym Lecie. Biel. M. Nowe L. żydowskie = *Trąbki.* Troc. b) *podarunek noworoczny, kolęda:* Już tam chodzić nie będę ani po nowe L., ani po kolędę. Groch. Biegają dziatki po nowym lecie, i przyjaciele dają sobie nowe L., a zwłaszcza panowie sługom. Herb. **5.** Babie a. babskie L. = a) a. świętomarcińskie L. = *pogoda w czasie jesieni.* b) zool. *pajęczyna, unosząca ś. jesienią w powietrzu, wydzielana w tej porze roku przez młode osobniki niektórych pająków.* **6.** w lm. *warstwy w drzewie.* Zdr. **Latko,** [**Lateczko**]. <LAT>

×**Latobłąd, ędu,** lm. **ędy** *błąd chronologiczny, anachronizm:* W Wirgiljuszu latobłędy wiekami od właściwego czasu chybiające. Linde. <Lato + Błąd>

[**Latocha, y,** lm. **y**] **1.** *nazwa krowy.* **2.** *krówka jednoletnia.* Zdr. [**Latoszka**]. <Od Lato>

[**Latoć**] p. **Latoś.**

Latonka, i, lm. **i** zool. p. **Nietoperz.** <? LOT>

[**Latop -**] p. **Nietoperz.**

Latopis 1. u, lm. **y** a. **Latopism, Latopismo, Latopisiec** *dzieje, pisane porządkiem lat, rocznik, kronika.* **2. a,** lm. **owie** p. **Latopisarz.** <Lato + PIS>

Latopisarski przym. od **Latopisarz;** ×**Latopiski.**

Latopisarstwo, a, blm., ×**Latopistwo** *zajęcie latopisarza, pisanie latopisu, kronikarstwo.*

Latopisarz, a, lm. **e, Latopis, Latopisiec,** ×**Latopiszec,** ×**Latopisca** *autor latopisu, kronikarz.*

×**Latopisca, y,** lm. **y** p. **Latopisarz.**

Latopisiec, sca 1. lm. **scy** p. **Latopisarz:** Często bardzo rok, na którym ś. kończy latopism, jest rokiem, w którym L. pisał. Lel. **2.** lm. **sce** p. **Latopis:** Autor „Latopisca," człowiek narodu ruskiego i zakonu ruskiego tak opowiada swoje przygody. Rol. „L. a. Kroniczka różnych spraw i dziejów dawnych" Joachima Jerlicza.

×**Latopiski** przym. od **Latopis,** p. **Latopisarski:** W pierwszym muz Klio latopiska rzędzie, co słodkim pasmem historyje przędzie. Koch. W.

Latopism, u, lm. **y** p. **Latopis:** Często bardzo rok, na którym ś. kończy L., jest rokiem, w którym latopisiec pisał. Lel.

Latopismo, a, lm. **a** p. **Latopis:** Niech cię nie trwoży zmudne L. świata: z warstw ziemi, jak ze zmarszczków, policzym jej lata. Mick. <Lato + Pismo>

×**Lasopistwo, a,** blm. p. **Latopisarstwo.**

×**Latopiszec, szca,** lm. **szcy** a. **owie** p. **Latopisarz:** Latopiszcowie ruscy. Biel. M.

†**Latorosłka, i,** lm. **i** p. **Latorośl.** Mur. Latosie soszki a. latorosłki. Mącz. Przen.: Ci Czarni Pawłowie zawżdy byli podobni obyczajmi k' sobie, co i ty latorosłki, co z nich wyrastają. Rej. <Lato + ROST>

†**Latorostka, i,** lm. **i,** [**Latorostka**] p. **Latorość:** Latorostki nowe. Kochan. Latorostki wyrosły koło pnia swej matki. Przyb. Przen.: Jam jest macica, a wy latorostki; wszelką latorostkę, która nie czyni pożytku, oderznie ją ojciec mój niebieski i zarzuci. Białob.

[**Latoroszcz, y,** lm. **e**] p. **Latorośl:** Trzy latoroszczy. Zdr. †**Latoroszczka,** [**Latoroszczka**] <Lato + ROST>

†**Latoroszczka, i,** lm. **i,** [**Latoroszczka**] p. **Latoroszcz.** Mur. Przyniesłychmy latoroszczek do wsi.

[**Latoroś, i,** lm. **e**] p. **Latorośl.**

[**Latorość, i,** lm. **e**] p. **Latorośl:** Zakwitła biała róża na trzy latorości. Zdr. †**Latorostka,** [**Latorostka, Latoróstek**].

Latorośl, i, a. [**a**], lm. **e,** [**Latorośla, Latorość, Latoróść, Latoroś, Latoroszcz, Latorózga, Latorozga, Bladorózga**] **1.** *młody pęd rośliny:* Co przeszłego roku urosło, zowie ś. L. Kluk. L. do szczepienia w pniak. Kn. *(=zraz).* Zagrać komu w dębową L. Prz. *(=obić kijem).* [Trzy latorośle rośnie]. Przen.: Jam jest winna macica, wyście latorośli. Wuj. **2.** L. winna = *winna macica, winorośl.* **3.** przen. *dziecię, potomstwo:* Godna szczepu L. przy niej ś. rozwija. Tremb. **4.** myśl. *odnoga rogu jelenia i każdego rogacza.* Zdr. †**Latorośłka,** †**Latorosłka,** †**Latorośleczka.** <Lato + ROST>

[**Latorośla, i,** lm. **e**] p. **Latorośl.**

†**Latorośleczka, i,** lm. **i** p. **Latorośl:** Zielone latorośleczki nowo naszczepione. Ryb. M.

†**Latorośłka, i,** lm. **i** p. **Latorośl:** Wypisano, czemu ś. Pan Jezus przyrównał macicy winnej, przecz zasie nazwał latotorślkami krześcijany. Kaz. 1555.

×**Latorośłny** przym. od **Latorośl.**

[**Latoróstek, stka,** lm. **stki**] p. **Latorość:** Juz sie L. rozwinón. Pśń.

[**Latoróść, i,** lm. **e**] p. **Latorośl.**

[**Latorózga, i,** lm. **i**] p. **Latorośl:** Odłamał latorózgę wierzbową. <Lato + Rózga>

× **Latos, a,** lm. **y,** [**Latosiak**] *zwierzę jednoroczne, roczniak, jednolatek, łończak:* Pies gnuśnorosły i L. i łoni, nie myśl, że ten zająca i sarnę ugoni. Ostror. Zdr. × **Latosek.** <Od Lato>

[**Latos**] p. **Latoś.**

× **Latosek, ska,** lm. **ski** p. × **Latos.**

† **Latosi,** [**Latosi, Latosiny**] *tegoroczny:* Jagnię latosie. Vol. Byczki latosie. Leop. Wino latosie, miód L. Troc. [Latosie zboże. Latosie zbiorki. L. owies piknиéjsy od łońskiego. L. rok. Latosiego roku = *tego roku.* W tym latosim roku]. <p. Latoś>

[**Latosiak, a,** lm. **i**] p. **Latos.**

[**Latosiny**] p. **Latosi.**

[**Latoszka, i,** lm. **i**] p. **Latocha.** Sew.

Latoś I † **i** [**L.** a. **Latość, Latos, Latoć, Latar**] *tegorocznie, w tym roku, w bieżącym roku:* Praesenti anno L. zagrodził drogę. Ks. sąd. Łęcz. Nie leda zwycięstwo L. otrzymali. Rozm. Ciężki L. rocek. Łoni mi umarła żona, a L. zaś Karolinka. Stało ś. tego latosia. [**Po latosiu**] *na przyszły rok.* **2.** × *w przyszłym roku.* Sł. wil. <Lato + Ś(i)>

[**Latość**] p. **Latoś.**

Latować, uje, owal I. [L.] p. **Latywać:** Chołota tam latuje codzień (= *dobiega, dochodzi).* **2.** a. **L. ś.,** [**Letować**] (o krowach) *czuć popęd płciowy, biegać ś., popędzać ś., poganiać ś., grzać ś., bydłować:* Krowy ś. co rok latują i mnożą. Chr. <LOT>

[**Latować, uje, owal**] **I.** i †*przepędzać lato w jednym miejscu, mieszkać przez lato.* Mącz. **2.** (o bydle) *przebywać na letnim pastewniku, na paszy przez lato:* Bydło latuje. **3.** *leżeć, spoczywać:* Żyto u mnie od kilku lat latuje (= *leży w ziarnie).* <Od Lato>

I. Latowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Latować. 2.** a. **Latowanie ś.** *pora popędu płciowego u krów, bieganie.*

2. Latowanie, a, blm. **I.** [L.] czynność cz. † **Latować,** [**Latować**]; [**Letowanie**]. **2.** †*leże żołnierskie a. pasterskie letnie.* Kn. **3.** † *czas letni.* Troc. **4.** [L.] *pasza letnia.*

Latowanie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Latować ś. 2.** p. **I. Latowanie.**

[**Latowcowy**]: Latowcowe ziele p. **Ziele.**

Latowisko, a, lm. **a,** [**Latownik**] *czas lata, w którym ś. utrzymuje obce bydło na pastwisku, pora letniego pastewnika:* Zadać bydlę na L. (= *na czas lata).* <Od Lato>

[**Latownik, a,** lm. **i**] p. **Latowisko.**

[**Latowy**] **I.** p. **Letni:** Spodnie latowe. Latowe kucie (= *kucie koni na lato).* **2.** *mający pewną liczbę lat:* Dziesięciolatowy.

[**Latówka, i,** lm. **i**] **I.** *przechowanie inwentarza przez lato (na pastwisku), pastwisko letnie:* Oddał krówkę na latówkę. Prz. **2.** *surdut letni, letnie ubranie.*

Latr, u, lm. **y** gór. p. **Łatr.**

Latra, y, lm. **y I.** p. **Letra. 2.** [**L.** a. **Ladra, Pomost**] *deska boczna w wozie, gnojownica.* **3.** [**Latry** a. **Ladry**] lm. *wóz do gnoju.* <Z Nm. Leiter>

Latrja, i, blm. *ubóstwianie, cześć boska.* <Gr. latreia>

Latryna, y, lm. **y** *dół przeznaczony na wypróżnienia, ustęp, wychodek, prewet.* <Łć. latrina>

Latus, u, lm. **y** han. **I.** *suma do przeniesienia z jednej strony na drugą.* **2.** *zsumowanie liczb w celu przeniesienia sumy na drugą stronę; przeniesienie sumy na drugą stronę a. do drugiej kolumny.* <Łć. latus dosł. = bok, strona>

Latusować, uje, owal han. *przenosić sumę z jednej stronicy na drugą.*

Latusowanie, a, blm., czynność cz. **Latusować.**

Latyfundja, ów, blp. *wielkie dobra ziemskie.* <Łć. latifundium n.>

Latyklawa, y, lm. **y** *toga rzymska z szerokim szlakiem purpurowym:* Cestjusz, w śnieżną i złotem szytą latiklawę owinięty. Orzesz. Agryppa w senatorskiej latiklawie. Orzesz. <Z Łć. laticlavius = o szerokim pasie (purpury)>

Latynista, y, lm. **ści** *znawca języka łacińskiego, historji i literatury rzymskiej:* Piotr Paweł Vergerio, uczeń Chryzolorasa, sławny L. i prawnik. Mor. K. <Śr. Łć. latinista>

Latynizm, u, I. lm. **y** *zwrot mowy, właściwy językowi łacińskiemu, zwrot łaciński.* **2.** blm. a. **Łacinizm** *obrządek łaciński, katolicyzm:* W Kijowie i Moskwie szerzyła ś. w dalszym ciągu agitacja przeciw latynizmowi. Dar. <Fr. latinisme, Włos. latinismo>

Latynizować, uje, owal, × **Złaciniać** *robić łacińskim, nadawać czemu postać a. charakter łaciński.* **L. ś.** *zmieniać ś. na łaciński, przybierać postać a. charakter łaciński.* <Śr. Łć. latinizare>

Latynizowanie, a, blm., czynność cz. **Latynizować.**

Latynizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Latynizować ś.**

[**Latywać, uje** a. **ywa, Latować**] *biegać, chodzić:* On latywa po ptakach. <LOT>

[**Latywanie, a,** blm.] czynność cz. **Latywać.**

× **Lauba, y,** lm. **y** *altana:* Siedząc pod zbudowaną dla niej maleńką laubą, widywała przechodzących podwórzem. Krasz. <Nm. Laube>

Laubzega, i, lm. **i** *cienka piłka do wyrzynania drzewa według rysunku na nim nakreślonego.* <Nm. Laubsäge>

Laubzegowy przym. od **Laubzega.**

Laudanidyna, y, blm. apt. *alkaloid otrzymany z makowca.* <p. Laudanum>

Laudanina, y, blm. apt. *alkaloid znajdujący ś. w makowcu.* <p. Laudanum>

Laudanozyna, y, blm. apt. *alkaloid z makowca.* <p. Laudanum>

Laudanum nieod. chem. p. **Makowiec.** <Niby Łć., z Gr. ládanon, lédanon = jakaś roślina gumowa>

Laudemjalny przym. od **Laudemjum:** Opłata laudemjalna.

Laudemjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *opłata na rzecz skarbu a. dziedzica, pobierana przy sprzedaży a. przejściu na kogo innego dóbr wieczystodzierżawnych,* in. zdawne. <Śr. Łć. laudemia lm. n.>

† **Laudeńczyk, a,** lm. **cy** *dworzanin pochodzenia cudzoziemskiego:* Każdy z przydwornych cudzoziemców, czyli, jak ich z rzymska nazywano, placentynów i laudeńczyków, bywał kamieniem w drodze ambitnych paniąt polskich. Szaj. <Żart. z Łć. laudare = chwalić, por. Now. laudaeismus = pochlebstwo, laudista = chwalcą, więc L. = pochlebca>

Laudum, w lp. nieod. lm. **a, ów I.** *uchwała sejmików ziemskich i wojewódzkich, wog. zjazdów prowincjonalnych:* Posłowie, przybywając na sejm,

składali swe lauda, czyli upoważnienie swych wyborców. Lel. **2.** gór. *uchwała narad gwareckich co do robót i potrzeb w kopalni, moc prawa dla gwarków mająca.* <Śr. Łć. laudum>

Laufer, fra, lm. **fry I.** *szybkobieg:* Biegać jak L. Prz. Przodem, niby L., bieży ogromny czarny baran. Mick. **2.** [L. a. **Łąfer, Lofer**] *włóczęga, latawiec, pędziwiatr, wietrznik, ulicznik, rozpustnik.* **3.** *figura w szachach,* in. giermek, †pop. Laufrów przejmie i zatrzyma w pędzie. Fred. A. **4.** piek. *szeroka i długa łopata do wsadzania wyrobu w piec:* L. do bułek. <Nm. Laufer a. Läufer>

†**Laufgielt, u,** lm. **y** *płaca, wydawana przy opuszczaniu szeregów:* Jednemu tylko regimentowi zapłacono, a drugim i szeląga nie dano, nawet i laufgieltu. Mosk. <Nm. Laufgeld>

†**Laufgrab, u,** lm. **y,** †**Laufgraba,** †**Laufgraf** *przykop:* L. z góry aż do Dniepru rzucony ludźmi osadził. Mosk. <Nm. Laufgraben>

†**Laufgraba, y,** lm. **y** p. **Laufgrab:** Przez dolinę i laufgrabę nieprzyjacielską przeszedszy, blokauzik okkupował. Mosk.

†**Laufgraf, u,** lm. **y** p. **Laufgrab:** Przeciw mostowi laufgrafy rzuciwszy, bronili, żeby żadne posiłki przesyłane być nie mogły. Mosk.

Laufpas, u, lm. **y, Lofpas** *wydalenie ze służby, zawieszenie w czynności:* L. dać. Nie liczę chorych, urlopowanych dezerterów i z laufpasem puszczonych. T. K. <Nm. Laufpass>

[**Laufrować, uje, ował, Łąfrować**] *biegać, latać, wałęsać ś.. włóczyć ś., szastać ś.:* Wy nic, tylko L.! buty drzeć! ubranie niszczyć! Kos. <Od Laufer>

[**Laufrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Laufrować.**

Laufrowy przym. od **Laufer.**

Laugar, a, lm. **y** *źródło gorące, giejzer powolny, bez szumiących wybuchów.* <? Nm. lau = letni, ciepły + gar = gotujący ś.>

Lawn-tennis, a, blm. *gra ogrodowa w piłki, podbijane t. zw. rakietami.* <Ang. lawn tennis>

Laur, u, lm. **y,** [**Leor**] **I.** bot. p. **Wawrzyn:** Laurów las. Słow. Zb.: Brzegiem suchego potoku, gdzie zamiast wody płynie L. różowy, lecę. Słow. **2.** *gałązka laurowa, wieniec laurowy, szczeg. jako godło zwycięstwa a. sławy;* przen. *wawrzyny = tryumfy, powodzenie, sława, uznanie:* Głowę jego wieńcujecie laurem. Troc. W laury kapłańskie ubrana. Słow. Opasywał ołtarze lauru girlandami. Mick. Gałązka laurowa lepsza od korony, bo w L. piorun nie bije, ani głowie szkodzi. Słow. Dla tej sieroty nie miecz skrwawiony, ani L. złoty, jeno uboga skrzypka tułacka. Len. Łatwo brać zwycięskie laury. Słow. W oczach półboga, co łamał Centaury, nie miałyby ponęty zapaśnicze laury. Mick. Egipt w Ptolomejów dłoni, L. naukowy długo noszących na skroni. Słow. Ten, co w laurach chodzi, autor niniejszej sztuki. Słow. Gdy Apollo mi pobłogosławi, znów nowe laury zasadzę różane, których mi powieść dostarczy szlachetna. Słow. Piekłu ofiarę wydrze, do nieba pójdzie po laury. Mick. Powrócił do kraju, okryty laurami, popularnością, szacunkiem. Krasz. Zbierać laury *(= odnosić zwycięstwa).* Zbierać niezasłużone laury. Spocząć na laurach *(= zyskawszy sławę, oddać ś. spoczynkowi).* Przen.: Ty ziemio! oto garstkę popiołu rzuca tobie i zewłok człowieka, co z robaków twoich włoży laury. Słow. Żart.: (czapki) uszami skrzydlate, co ekonomów są laurem. Słow. <Łć. laurus>

I. Laura, y, lm. **y I.** *wieniec laurowy:* Laurą przepasana będzie ś. ładnie wydawać kiedyś na medalu. Krasz. **2.** częś. zdr. **Laurka** *arkusz papieru ozdobnego, na którym dzieci piszą powinszowania dla starszych.* <Z Łć. laurus = laur>

2. Laura, y, lm. **y** p. **Ławra:** L. św. Sabby w Palestynie. <Gr. láura = ulica, późn. klasztor>

Laureat, a, lm. **ci,** ×**Laurent** *człowiek nagrodzony za odznaczenie ś. w naukach a. sztukach pięknych:* W Anglji istnieje instytucja płatnych poetów laureatów. <Łć. laureatus>

Laureatka, i, lm. **i** forma ż. od **Laureat.**

Laurencja, i, lm. **e** bot. (laurentia) *roś. z gromady wodorostów, z klasy krasnorostów, z rodziny rhodomeleae.* <Niby Łć. laurentia>

×**Laurent, a,** lm. **ci** p. **Laureat:** Między niemi był i nasz L., Karpiński, który miał wielkie względy u księcia. Rzew.

Laurentyjski gieol.: Formacja laurentyjska p. **Formacja.** <Nm. Laurentische (Formation)>

Laureol, u, lm. **e** apt. *oczyszczony olej palmowy, używany zamiast masła.* <Now. z Łć. laurus = wawrzyn + oleum = olej>

Laurka, i, lm. **i** p. **I. Laura:** L. z powinszowaniem. Kon.

!**Lauroceras, u,** lm. **y** p. **Śliwa:** Największemi jego wrogami są nerwy, których nie może uśpić ani opjum, ani z laurocerasu krople wyciśnięte. Chm. <Now. z Łć. laurus = wawrzyn + cerasus = śliwa>

Lauroliść, a, lm. **e, Olęt** bot. (laurophyllus) *roś.* <Laur + Liść>

Laurośliw, u, lm. **y** bot. p. **Śliwa.** <Laur + Śliwa>

×**Laurować, uje, ował** *laurem wieńczyć.*

×**Laurowanie. a,** blm., czynność cz. **Laurować.**

Laurowaty bot.: Rośliny laurowate p. **Wawrzynowaty.**

Laurowiśnia, i, lm. **e** bot. p. **Śliwa.** <Laur + Wiśnia>

Laurowiśniowy przym. od **Laurowiśnia:** Woda laurowiśniowa *(= otrzymywana z liści laurowiśni).*

Laurowy przym. od **Laur:** Wieniec L. Gałązka laurowa. Liście laurowe *(= bobkowe).* Drzemiący w cieniu gajów laurowych. Słow. Ty, jadący niegdyś brzegami laurowego potoku. Słow. *(= doliny, w której rosną laury).* Woda laurowa, krople laurowe = *woda dystylowana z liści laurowiśni a. z gorzkich migdałów.* Bot.: Drzewo laurowe p. **Wawrzyn.** Przen.: Kogo kocha — tego na świat targu drukiem prowadzi i stawia za kratą, wieńcząc go świeżą laurową erratą. Słow. *(= ozdobioną podobizną gałązki laurowej).* W grze myślicie bić asa, choć będzie z sercem i L. Słow. *(= okryty laurami, sławny).* Ty jesteś z ludzi, których serce żywi łzami, lub gorzką trucizną laurową. Słow. *(= laurów, sławy).*

Lawa, y, lm. **y I.** min. i gieol. *masy skały płynnej, wylewające ś. z wulkanu.* Tumany śniegu jak lawy szturmują do obozu. Krasiń. Kolczyk, broszka z lawy. Na stole stoi filiżanka z lawy. Słow. Zwykle chodziła jak wulkan zagasły, mając na głowie wielkie sople z lawy. Słow. Przen.: Taką w całej Europie szły koleją sprawy, nim dojrzały w wulkanach nadsekwańskich lawy. Mick. Przen. *masa:* zatrzymane lawy żołnierza, tam gdzie stanął Kokles. Słow. Z tej strony chmura grnba napędzała lawy. Mick. **2.** *sztuczna mieszanina szklana, z której wyrabiają tańszą biżuterję.* **3.** L. młyńska = *bardzo twarde kamienie młyńskie z nad Renu.* <Włos. lava>

Lawabo nieod. p. **1. Lawaterz. 2.** *część mszy po ofiarowaniu.* <Z pierwszego wyrazu frazesu księdza przed umyciem rąk we mszy: „Lavabo (inter innocentes“), dosł.=myć będę>

×**Lawacja, i,** lm. **e** *mycie, obmycie, ablucja:* Sobota, dzień przed niedzielą uprzywilejowany, nie minie bez lawacji. Paw. <Łć. lavatio>

Lawanda, y, lm. **y** bot. p. **Lawenda.**

Lawandowy przym. od **Lawanda,** p. **Lawendowy.**

Lawatera, y, lm. **y** bot. p. **Ślazówka.** <Od nazwiska uczonego Szwajcars. Lavater†1801>

Lawaterz, a, lm. **e 1.** a. **Lawator, Lawatorjum, Lawabo** *rodzaj miednicy z upustem do wody, używany szczeg. do mycia rąk w zakrystji:* L. jak z prostego dzbana uczynić. Sol. Po obu stronach pieca stały dwa lawaterze. Bukar. **2.** †*izba do mycia, pokój przeznaczony na umywalnię:* Oddzielne spalnie, jadalne izby, łaziebnik, umywalnie czyli lawaterze z klasztorów przejęte, ptaszarnie. Goł. <Ze Śr. Łć. lavatorium>

Lawaterzysta, y, lm. **ści** *zwolennik nauki Lavatera, fizjognomista:* Coś w jego fizjognomji było rozumnego i natchnionego razem, ale dla lawaterzysty wyglądał raczej na poetę niż człowieka czynu. Krasz. <Od nazwiska uczonego Szwajcars. Lavater†1801>

Lawator, a, lm. **y** p. **Lawaterz.**

Lawatorjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Lawaterz.**

Lawatywa, y, lm. **y, Lewatywa, [Limatyna], Enema, [Emena, Aman],** †**Klistera,** †**Krystera** lek. (lavare) *wstrzyknięcie leku do kiszki prostej:* Dawać lawatywy. <Now. z Łć. lavare=myć, płókać>

Lawenda, y, lm. **y, Lawanda, Lewanda, [Lewenda] 1.** bot. (lavandula) *roś. z rodziny wargowych.* **2.** *suszone kwiaty lawendy.* **3.** *wódka lawendowa, spirytus lawendowy:* Weszła dziewczka ze srebrną miednicą i nalewką pełną wody pachnącej, zaprawnej lawendą. Deo. <Włos. lavanda>

Lawendowy 1. przym. od **Lawenda; Lawandowy, Lewandowy, [Lawendrowy, Lewendowy, Lewindowy, Lebendowy, Lebiendowy, Liwańdowy]:** Olejek L. **2.** min. *barwy blado fjoletowej, pomieszanej z szarą.*

[Lawendrowy] p. **Lawendowy.**

1. Lawet, u, lm. **y** p. **Laweta:** Działo ze swoim lawetem. Mick.

2. Lawet, u, lm. **y** p. **Garnkowiec.**

Laweta, y, lm. **y, Lawet,** †**Lewety** lm. *oparcie, na którym spoczywa działo, łoże działowe:* L. działa polowego=*wóz dwukołowy, na którym spoczywa i przewozi ś. działo.* <Nm. Laffette, z Fr. l'affût>

Lawetować, uje, ował działo=*opatrywać lawetą.*

Lawetowanie, a, blm., czynność cz. **Lawetować:** Przysyłał drzewo, potrzebne do lawetowania dział. T. K.

Lawina, y, lm. **y** *wielka zamieć śnieżna, masy śniegu z gór spadające, a. też zbiegające nagle bryły lodowe, od lodników oderwane:* Szliśmy razem u stóp tej lawiny, gdzie śnieg przybiega aż do stóp człowieka spłaszczoną płetwą. Słow. Fujawicą, a miejscami kurniawą nazywają w głębokich górach naszych wielką zamieć śniegową; naukowo wypadałoby nazwać to zjawisko „pyłkową lawiną.“ Pol. Przen.: Lawiną kamieni grobowiec ś. kruszy. Słow. Dusz zagasłych tłumy lecą na ziemię, jak gwiazd zepchnięta L. Słow. Wśród lawiny koncertów, jakie w tej porze na Warszawę spadają, odznaczył ś. jeden (*= masy, mnóstwa, wielkiej liczby, powodzi).* <Nm. Lawine>

×**Lawir, u,** lm. **y** p. **Lawirowanie:** W przeciwnych wichrach nic poradzisz styrem a. ś. ledwie dotłuczesz lawirem. Pot. Nie według biegu gwiazd on swe lawiry błędne kierować chce przez morskie wiry. Min. Łaskawie ciągną do ciebie mię wiry, od ciebie ledwie nie topią lawiry. Chr. <Z Lawirować>

Lawirować, uje, ował, ×**Labirować 1.** *kierować okrętem przy przeciwnym wietrze na prawo i na lewo, płynąc zygzakiem.* **2.** przen. *krążyć, kołować:* Kundel po ziemi bieży, ryba lawiruje w głębi. Chr. Ptaki drapieżne lawirują po powietrzu. Protazy zeszedł z drogi i wzdłuż sianożęci krąży około domu; pałkę w ręku kręci, udaje, że obaczył kędyś bydło w szkodzie; tak zręcznie lawirując, stanął przy ogrodzie. Mick. **3.** przen. *postępować ostrożnie, starać ś. nikomu nie narazić.* <Nm. lavieren, z Hl. laveeren>

Lawirowanie, a, blm., ×**Lawir** czynność cz. **Lawirować.**

[Lawirowy, ego, lm. **i]** p. **Rewirowy.**

×**Lawoar, u,** lm. **y, [Lawor]** *umywalnia:* Mały L. Tat. Por. **Lawabo.** <Fr. lavoir>

Lawoazjum nieod. chem. *przypuszczany niegdyś pierwiastek metaliczny.* <Od nazwiska uczonego Fr. Lavoisier†1794>

[Lawor, u lm. **y]** p. **Lawoar.**

Lawować, uje, ował 1. *rozprowadzać pędzlem po rysunku farbę wodną.* **2.** *cieniować rysunek tuszem a. pędzlem.* **3.** *podmalowywać plan na kalce farbą.* <Now. z Łć. lavare=myć, płókać>

Lawowanie, a, blm., **Lawunek** czynność cz. **Lawować.**

Lawowy przym. od **Lawa:** Broszka lawowa. Kolczyk L.

Lawunek, nku, lm. **nki** p. **Lawowanie.**

Lawunkowy przym. od **Lawunek.**

Lazaret, u, lm. **y, [Łazaret] 1.** †*schronisko dla trędowatych a. zapowietrzonych.* **2.** *szpital wojskowy, szczeg. podczas wojny:* L. polny. **3.** × *szpital wog.* <Fr. lazaret, z Włos. lazaretto, od imienia Łazarza ewangielicznego>

Lazaretowy przym. od **Lazaret:** Przybyło kilku oficerów, celem poczynienia układów o dostawę żywności i różnych potrzeb, a zwłaszcza lazaretowych. Skarb. Brygada zabrała 4 wozy amunicyjne, oraz 2 karet lazaretowych. T. K.

Lazaron, a, lm. **i** *próżniak i włóczęga uliczny włoski, szczeg. neapolitański.* <Włos. lazzarone>

Lazaroński przym. od **Lazaron:** Lazarońska płeć piękna. Od.

Lazarynka, i lm. **i** *gatunek strzelby myśliwskiej:* Szturkały i w zwierza te gwintówki, muszkiety, madrytki, gargasenki, lazarynki, wstęgówki. Sp. <?>

Lazarysta, y, lm. **ści** *zakonnik zgromadzenia św. Łazarza.* in. misjonarz. <Od imienia Łazarz, Łć. Lazarus>

[Lazeczka, i, lm. **i]** p. **1. Laska.**

Lazerunek, nku, blm. p. **Laserowanie.**

×**Lazo, a,** lm. **a** p. **Lasso.**

Lazulit, u, lm. **y** min. *wodny fosforan glinu, magnezu i żelaza, krystalizujący w układzie jednoskośnym, prawie zawsze zabarwiony na błękitno,* in. spat błękitny. <Fr. lazulite, ze Śr. Łć. (lapis) lazuli=(kamień) lazurowy>

Lazur, u, lm. **y, Azur 1.** chem. *nazwa kilku błękitno zabarwionych ciał:* L. miedziany, górski. **2.** p. **Lazurek:** Smalty ku modremu farbowaniu

w sklepach kupieckich lazurem zowią. Ślesz. Nim wybielone płótno zwinięte będzie na półsetek, lazurem i krochmalem przyprawione być powinno. Przędz. **3.** † a. † L. sukno = *sukno niebieskie.* Kn., Troc. **4.** *kolor błękitny, modry, błękit:* L. niebieski. Słońce w niebios błysnęło lazurze. Słow. Zniknął w jutrzenki lazurze. Słow. Nim ś. w blasku lazurze jutrzenki pokażą róże... Słow. Morza lazury. Słow. Na wód lazurze kwiat ś. przegląda w jeziora krysztale. Słow. W dymie z lazuru błękitna siarka błysła. Słow. Na pół otwartej źrenicy lazury. Słow. Na mienionym jedwabiu lazurze lśnił ś. herb. Słow. Nad emalii zaćmionym lazurem obraz Najświętszej Panny malowany. Słow. Motyl nie strojny w złoto ni lazury. Słow. Przen.: Coraz wyżej w niebo lecąca, niknęłaś w marzeń lazurze. Słow. **5.** przen. *niebo:* Gwiazdy w lazurze już gasną. Słow. Bywało, skoro jutrznia błyśnie na lazurze, stary ksiądz już w kościele, ja mu do mszy służę. Syrok. Świty białe, wschodu róże, rozlecą się po lazurze. Słow. Mówią, że te znaki w górze, krwawe krzyże na lazurze znaczą wojnę. Len. Tak ślicznie dzwoni w błękitnej toni ptaszyna droga, jakby tam w górze, w czystym lazurze zobaczył Boga. Len. **6.** przen. *oczy niebieskie:* Łzy po czystym migają lazurze. Słow. <Śr. Łć. lazur a. azur, z Arab. lazwerd a. ladżwerd (z Pers.)>

Lazurek, rka, lm. **rki I.** 2 pp. **rka** a. **rku,** a. L. berliński, **Lazur,** [**Łazurek**] *barwnik niebieski, używany przy praniu bielizny, błękit berliński, farba berlińska, farbka, krochmalik,* [*sinka*]. **2.** [Lazurki] lm. = *spodnie wązkie z białego sukna.* **3.** *gatunek gołębia z prążkami różnokolorowemi na szyi.* **4.** bot. p. **Okrzyn.**

Lażurkować, uje, owal, Lazurować, [**Łazurkować**] *zaprawiać lazurkiem, farbkować:* L. bieliznę.

Lazurkowanie, a, blm., czynność cz. **Lazurkować.**

†**Lazurokrusz, u,** lm. **e** *minerał, zawierający w sobie dużo miedzi.* <Lazur+Krusz>

Lazurować, uje, owal I. *malować na błękitno.* **2.** p. **Lazurkować:** L. w praniu bieliznę, suknie płci pięknej jest zwyczajem, dla nadania białości pięknego modrawego koloru. Goł. Lazurowany półsetek mocno rozpiąć trzeba. Przędz.

Lazurowanie, a, blm., czynność cz. **Lazurować:** Do lazurowania indycht pruski lepszy jest, niż indyjski. Przędz.

Lazurowie p. **Lazurowo:** Mój obraz w Lepancie będzie odbijał ś. tak L. Słow.

Lazurowo, Lazurowie przys. od **Lazurowy.**

Lazurowy I. *koloru lazuru, błękitny, modry, niebieski:* Niebo, sklepienie, morze lazurowe. Kolor oczu L. Słow. Pustyni gwiazdy lazurowe. Słow. Miasto gwary różnemi i tętny spokojność nocy lazurowej miesza. Słow. Niech mu czasem w noc lazurową Twoje oblicze błyśnie, Królowo! Len. Przen.: Żaglu biały na lazurowym jeziorze mej duszy. Krasiń. **2.** min. = a) *barwy niebieskiej, wpadającej w czerwoną:* Lazuryt ma kolor L. b) Kamień L. p. **Lazuryt.**

[**Lazurowy**] p. **Łazurowy.**

Lazuryt, u, lm. **y, Kamień lazurowy** min. *kamień złożony z krzemionki, glinki, kwasu siarczanego, sody i potażu z małą domieszką tlenniku żelaza, siarki i śladami wody, krystalizujący w układzie prawidłowym, mający barwę lazurowo-błękitną.* <Z Lazur>

× **Lazy, ów,** blp. *giesty komiczne, gra niema aktora, mimika:* Co znaczą małpie miny i te twoje L.? Zabł. Wychodzi Helenka, poznaje ją i L. czyni strachu i niespokojności. Czart. A. <Włos. lazzo dosł. = żart>

Lazyna, y, lm. **y** zdń. *rodzaj filaru po obu stronach kominka.* <?>

[**Laźć, zie, zil**] p. **Leźć.**

Laża, y, lm. **e, Laże,** [**Łaża**] = **Ażjo.**

Laże nieod. p. **Laża.**

[**Lażeczka, i,** lm. **i**] p. **Laga.**

[**Lażka, i,** lm. **i**] p. **Laga.**

Lażować, uje, owal I. *pobłażać, folgować.* **2.** karc. *nie bić, impasować.* <Nm. lachiren (wymawia się lasziren a. lażiren), z Fr. lâcher>

Lażowanie, a, blm., czynność cz. **Lażować.**

[**Ląb, lębu,** lm. **lęby**] *snop.* <?>

[**Ląbrać, a, al**] *łuskać (o orzechach), obierać orzechy z miękkich wierzchnich osłonek.* [**L. ś.**] *łuskać ś.:* Dojrzałe orzechy same ś. ląbrają. <?>

[**Ląbrak, a** lm. **i**] *orzech, obrany z osłonki; orzech* [*wyląbrany*].

[**Ląbranie, a,** blm.] czynność cz. **Ląbrać.**

[**Ląbranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Ląbrać ś.**

Ląc, lęże, lągł I. †i [L.] dok. p. **Lec:** Lążmy pod bukiem. Gawiń. Jak ja sie napije, lada kady lęge. Chart se ląg kielu nogów. Trupów niemało lęże na śniegu. Krasiń. Tak więc kwiat lęże, którego przy uwroci ostry pług dosięże. Papr. Piękna i miła rzecz, kiedy kto lęże za swą ojczyznę. Linde. **2.** i **L. ś.** nied. p. **Lęgnąć:** Męże mężów, orłowie bystrych orłów lęgą. Pot. Puhacz orła, a sowa nie lęże sokoła. Min. Zmory są to kobiety, lężone pod pewną planetą. Robactwo, które ś. w zbożu lęże. Trzyc. Przen.: W tych bagniskach samo tylko morowe powietrze lęgło ś. Stasz. <LĘG>

Ląd, u, lm. **y,** †**Land I.** *ziemia wodą niezalana, susza:* Czy na lądzie, czy na morzu, wszędzie bieda, mój Grzegorzu. Wit. Dzisiaj jest na stałym lądzie, a jutro myśli wędrować po morzu. Słow. Dobiegł kędy L. ś. kończy, a lód poczyna. Krasiń. Przybić do lądu. Wysiąść na L. Jechać lądem. Trzymać ś. lądu. Odbić od lądu. Przen.: Dzięki Bogu, już teraz mam na lądzie nogę, posiłek ś. tatarskich wojsk pod mury zbliża. Min. **2.** a. L. stały = *wielki obszar ziemi morzami niepoprzerywany, część świata, kontynent:* L. stary = *Europa, Azja i Afryka.* L. nowy = *Ameryka i Australja.* Lądy podbiegunowe. Co tam za jeden z wichrów, moich młodszych braci, śmie deptać lądy, którem w dziedzictwie osiągnął? Mick. Płaskie pustyń lądy. Słow. **3.** [L.] = a) *kraj, kraina, ziemia...* b) i fl. *brzeg (wody), wybrzeże:* Lala, gąsecki, z wysokiego lądu. Brzeg główny w swojej mowie flis lądem zowie. Klon. Brzegi morskie i wszelakie brzegi rzeczne lądem żeglarze nazywają. Otw. Przestrzegam, aby kucharze drew na statku nie rąbali, tylko na lądach. Haur. Rzecz próżna orać morskie lądy. Min. Lądy abo brzegi stawu mają być spuszczane ukośnie. Kluk. Fl.: L. ostry = *brzeg wysoki, spadzisty.* L. płaski = *brzeg mający koło siebie wodę miałką.* Zdr. **Lądzik.** <Nm. Land>

× **Lądochodny** *żyjący na lądzie, nie w wodzie, lądowy:* Lądochodne zwierzę. Nar. <Ląd+CHOD>

Lądować, uje, owal I. *przybijać do lądu, na ląd wysiadać, wylądowywać:* Lądują na brzeg morski Alfons i Don Henryk z rycerstwem. Słow. Wita lądujące łodzie. Mick. **2.** *występować z brzegów, wylewać:* Miesiąc to najszerszego rozlewu i panowania wód... po większych rzekach lądu-

je woda. Pol. Woda ląduje i występuje z brzegów. Pol. <Od Ląd>

Lądowanie, a, blm., **Lądunek** czynność cz. **Lądować:** Złe L. jest wszystkiemu winą. Słow.

Lądowe, ego, blm. fl. *opłata od przybijania tratew do lądu.*

Lądowiec, wca, lm. **wcy** *mieszkaniec lądu:* Lądowców i zamorców szarańcze zagony. Wor.

Lądowy I. przym. od **Ląd:** a) Wojsko lądowe. Podróż lądowa. Dalszych rybiego państwa nie badajmy ciemnic, dosyć jest dla rozumu lądowych tajemnic. Mick. b) Stróż L. Mrong. *(=brzegowy).* **2.** zool.: Żaba lądowa p. **Żaba.** Żółw. L. p. **Żółw.** [Koza lądowa] p. **Koza.**

Lądunek, nku, blm. p. **Lądowanie:** Zły do lądunku brzeg wybrałeś. Słow. <Nm. Landung>

Lądzień, a, lm. **e** zool. p. **Czerwonek.**

Lądzik, u, lm. **i** p. **Ląd:** Plemionko nasze z wirów i odmętów rozmiotanego świata na lądziku do oschnienia postawił. Wor.

[**Ląfer, fra,** lm. **fry**] p. **Laufer.**

[**Ląferka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Ląfer.**

[**Ląfrować, uje, ował**] p. **Laufrować.**

[**Ląfrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Ląfrować.**

Ląg, lęgu, lm. **lęgi, Lęg I.** *wylęganie:* Nie przez L. lub nasienie feniks ś. poczyna. Kniaź. Przen.: Obficie na tym okręgu mnoży ś. płód tego lęgu. Jak. J. *(=chowu, gniazda).* Onże sam, gdy przyjdzie wiek do miary, przyniesie cnoty z ojcowskiego lęgu. Mias. **2.** zool. *ogół jaj danego ptaka razem wysiadywanych.* <LĘG>

[**Ląg, u,** lm. **i**] p. **Bląg.**

[**Łągiew, gwi,** lm. **gwie, Łągiew**] *przyrząd żelazny, przymocowujący orczyk do półwozia.* <?>

Ląglo, a, lm. **a** bart. *narzędzie z drzewa twardego w kształcie podkowy, służące bartnikom do wchodzenia na drzewo.* <?>

†**Lągnąć, nie, nął** i †**L. ś.** p. **Lęgnąć:** To wszystko prawie na jednym gniaździe lągnie (zam.: lęgnie ś.): prawda, cnota a sprawiedliwość. Rej. <LĘG>

[**Ląn, u,** lm. **y**] p. **Len.**

×**Ląt, u,** lm. **y** p. **Lont.**

[**Lątras, a,** lm. **y**] *golec, próżniak, włóczęga.* <? Może Nm. Land(streicher)=włóczęga>

[**Ląty, ów,** blp.] p. **Lonty** i **Haby.**

†**Ldza** p. **Lza.** <p. Lza>

†**Le I.** a. †**Li** *-kolwiek, -bądź.* Ocz. **2.** *tylko:* Jeden le Bóg. Pontan. **3.** p. **Lecz.** <L(I)/L(E)>

[**Lebas, a,** lm. **y**] p. **Lubas.**

[**Lebendowy**] p. **Lawendowy.**

I. [**Leberber, u,** blm.] p. **Rumbarbarum.**

2. [**Leberber, a,** lm. **y**] p. **Rewolwer.**

[**Leberja, i,** lm. **e**] p. **Liberja.**

Leberwurszt, u, lm. **y** *rodzaj kiełbasy.* <Nm. Leberwurst>

[**Lebidło, a,** lm. **a**] *przynęta z mięsa:* Raki łowią na L. <? Por. Brs. libiło>

[**Lebiendowy**] p. **Lawendowy.**

Lebioda, y, lm. **y I.** [L.] *człowiek bardzo słaby.* **2.** bot. = a) (atriplex) *roś. z rodziny komosowatych.* Gatunek: L. ogrodowa a. [Łoboda] (a. hortense). b) p. **Mącznik.** c) [L.] p. **Lebiodka.** Zdr. [**Lebiodka**]. <ŁOB(OD)/LEB(IOD)>

Lebiodczany przym. od **Lebiodka:** Wieniec L. Trzyc.

Lebiodka, i, lm. **i I.** [L.] p. **Lebioda. 2.** a. **Lebiotka,** [**Lebiódka**] bot. = a) a. **Macierzyca** (origanum) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunki: L. pospolita a. †L. nasza, [Lebioda], Duszka, Macierduszka, †Macierza (o. vulgare). L. majeran, bł. majran (o. majorana). L. trzemdała (o. dictamnus). b) L. biała p. **Mięta.**

Lebiotka, i, lm. **i** bot. p. **Lebiodka.**

[**Lebiódka, i,** lm. **i**] p. **Lebiodka.**

[**Lebleusz, u,** lm. **e**] p. **Jubileusz.**

Leblówka, i, lm. **i** *karabin francuski.* <Z nazwiska wojskowego Fr. Lebel †1891>

[**Lebo**] **I.** p. **Libo:** Będę kolebała, L. piastowała. Tylko powiadają, co jak ś. dziecko urodzi, to L. jarzębiate, L. pasiate. Kon. **2.** *byle:* Jaćby dała (córkę), ale uboga. To nie szkodzi, pani matka, L. chędoga. <L(E)+BO>

[**Lebodzenie, a,** blm.] czynność cz. **Lebodzić.**

[**Lebodzić, i, ał**] p. **Labodzić.**

[**Lebus, a,** lm. **y**] p. **Lebusz** i **Lubas.**

[**Lebusz, a,** lm. **e, Labus, Lebus**] *chłopiec a. dziewczyna zaspana, niezdarna, śpioch, leniuch, leniwiec, człowiek do niczego.* <? Por. Lejba>

Lec, legnie a. [**lignie**], 1 os. czasu przeszłego **ległem** a. [**légek, lógek**], 3 os. **legł,** [**lég, lóg**], **Legnąć,** †**Ląc,** [**Ląc**], †**Lęgnąć,** nied. **Legać,** [**Lęgać**] **I.** a. [**Lęgnąć se**] *położyć ś.:* Z łóżka tego, na którymeś legł, nie wstaniesz, ale umrzesz. Leop. Książę do pościeli wrócił — legł. Mick. Wracaj pod namiot swój i legnij. Krasiń. Idźcie do Amyleja i legnijcie trochę. Sienk. [Legnij se na kwile. Lógek se przy watrze]. Wyższy niższemu głową legł na głowie. Mick. Przen.: Królestwa sześciorakie u nóg twoich legły. Mick. *(=złożyły ci hołd).* Cokolwiek z ust Kamilli wyszło, głęboko w moim sercu legło. Stasz. *(=wyryło ś., utkwiło).* **2.** *rozłożyć ś.:* Legł on na szlakach pogańskich. Rol. Wśród tej okolicy legły wojska amerykańskie, otaczające twierdzę. Krasz. **3.** *paść, upaść:* Wydarto mu miecz; potym legł jak długi. Słow. (Huragan) deszczem piasku z góry lunął i legł u nóg mych długim, jak wał miejski, trupem. Mick. **4.** a. L. w grobie = *umrzeć, zginąć, paść, polec, śmierć ponieść:* Jeszcze kilka dni, a legnę w grobie szczęśliwy. Stasz. Bez ulgi i bez zemsty w zimnym legnę grobie. Słow. W jednym grobie i ty i nasze państwo legniecie razem. Krasiń. Niedługo potym ten legł od tamtego, którego dziś miał za zwyciężonego. P. Koch. Jeżeli cię tu znajdą, legniesz z ich prawicy. Mick. I ty, Pafnucy, ległeś w tym rozruchu. Kras. Pełni pociech, że wszyscy przeciwnicy legli. Kras. Legło w tej potrzebie do 2,000 Szwedów. Niem. Pięciu miał synów, wszyscy trupem legli. Słow. Trzecia część walecznych legła na placu. Krasz. Legł śmiercią mężnych. Mick. Bogdajbyśmy obadwa legli od pioruna. Słow. Chrześcijanin, który legnie, straszniejszym jest, niżeli buntownik, który zwycięża. Jeł. Niech ś. świat na łeb wywraca, nic na tym, i pod strzaskanym śmiało legnie światem. Nar. Przen.: Zapomniany legnę w niepamięci piasku. Mick. *(=utonę, będę zagrzebany).* <LEG/ŁOG>

†**Lec, a,** lm. **e** p. **Lejc:** Jarzmo i L. szyję twardą kierują. Wuj. Długie lece trzymając na łonie, poganiał biczem zawodnicze konie. P. Koch. Bez leca na wóz, bez wiosła na wodę, bez ostrogi na konia nie wsiadaj. Prz. Kto babę ma na lecu, a u dyszla złoto, czego djabeł nie może, niech ś. kusi o to. Pot. <p. Lejc>

[**Leca, y,** lm. **e**] p. **Lejc:** Na lecy prowadzić. Zdr. [**Lecka**].

[**Lecak, a,** lm. **i**] p. **Łyczak.**

[**Lecej**] p. **Lekko.**

Lecenie, a, blm., czynność cz. **Lecieć.**

×**Lecenie, a,** blm., czynność cz. **Lecić.**

Lecenie się, a ś., blm. *popęd płciowy u bydła, latowanie, bieganie, grzanie ś., bydłowanie.*

1. Lech, a, lm. **owie** *człowiek, należący do wyższej klasy społecznej u Słowian starożytnych.* <?>

2. Lech, a, lm. **y** *obelisk celtycki,* in. **menhir.** <Bretońs. lech = kamień>

Lecha, y, lm. **y,** [**Licha, Liecha**] **1.** *zagon (szczeg. szeroki), grzęda:* L. długa abo gruba, ziemia do siania nieco od ziemi podniosła, deszczkami obita. Mącz. Długie w lechę układał zagony. Chr. Kwiat podcięty, skoro na swej lesze padnie, zaraz kształtu i ozdób swych pozbywa snadnie. Kulig. Rzodkiew najlepiej sadzić na wysokich lechach a. zagonach. Trzyc. Woleli siedzieć na swoich własnych lechach, niźli uprawiać cudzy zagon. Sienk. **2.** [L.] = a) *kawałek roli, 4—6 zagonów.* b) *miejsce na pewną liczbę niewyoranych jeszcze skib.* c) *większy obszar gruntu.* d) *pas zboża, przeznaczony każdemu żniwiarzowi do zżęcia.* e) *polana.* f) Lechy w pisani = *wiersze, linje.* **3.** ✕ przen. *rząd, szereg:* Siedli tłuszcze lechami po stu i po pięciudziesiąt. Bud. Zdr. **Leszka.** <LECH>

[**Lechciejszy**] p. **Lekki.**

[**Lechcyjá, i,** lm. **e**] p. **Lekcja.**

[**Lechcyjka, i,** lm. **i**] *rzecz, nabyta tanim sposobem, tanim kosztem.* [**Lechcyjką**] *tanim kosztem:* On zawsze lechcyjką nabędzie majątku.

[**Lechmankować, uje, ował**] *bąki zbijać, próżnować.* <p. Lichman>

[**Lechmankowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lechmankować.**

[**Lechmonowaty**] p. **Lachmanowaty:** Kiecka trocha na mnie przylechmonowata.

[**Lechtarka, i,** lm. **i**] p. **Latarka.**

✕ **Lecić, i, ił** p. **Letnić.**

[**Lecie, a,** lm. **a**] p. **Lato:** A to było w parne L. Dał im Pan Jezus życie niedługie, bo tylko dwa lecia. Bóg mię na długie błogosławił L. Syrok. <LAT>

† **Lecie** i [**Lecie**] p. **Lato.**

Lecieć, i, ał, 1 os. lp. czasu teraźniejszego **lecę** a. [**letę, lejtę**], 2 os. **lecisz** a. [**lejcisz**], 1 os. lm. **lecimy** a. [**letemy**], 3 os. lm. **lecą,** [**letą** a. **lejtą**], rozk. 2 os. lm. **lećcie** a. [**letcie**], im. **lecąc** a. [**leciąc**], [**Lejcić**] **1.** *unosić ś. na skrzydłach (w pewnym kierunku), fruwać:* Sokoły szybko w powietrza lecą błękity. Słow. Leć aniołem. Uj. **2.** wog. *unosić ś. w powietrzu (w pewnym kierunku):* Strzała leci. Kamień rzucony leci. Zewsząd pocisków grad leci. Mick. Z pyłu, co leciał przed wojskiem Atyli. Słow. Przez zagony śnieg leciał kłębem. Mick. Był to kometa pierwszej wielkości i mocy, zjawił ś. na zachodzie, leciał ku północy. Mick. Iskry lecą z komina. Pośród błyskawic lecących od pożaru zaczęła ś. walka. Krasiń. Dusza mówi przez iskier tysiące, które ze źrenic lecą przezroczystych. Mick. Chmury lecą po niebie. Chmura, roztaczając cienie nakształt sieci, wyławia resztki światła, a za słońcem leci. Mick. Wiatr leci. Słow. Nadchodząca burza w dali zaczynała warczeć piorunami i leciała wprost na Rzym. Krasz. Przen.: Słoneczko lubi twoją główkę siwą i leci na nią, by natrętna osa do białych kwiatów. Słow. — Przen.: Głos leci z gościńca. Słow. (= *dolatuje*). Stamtąd huk leciał, stamtąd ziemia drżała. Słow. Odgłos leci echami. Mick. Pieśń gdzieś leci ode mnie echowa. Słow. Wiernych pacierze, rzucając ziemię, lecą pod obłoki. Słow. Wzrok jej tylko i westchnienia na samotne lecą pola. Słow. Myśl moja ostrzem leci w otchłanie błękitu. Mick. Myślą leciał przed siebie, malował sobie obraz powrotu. Krasz. Ona wzrokiem kochanka dalekiego nęci, żeby leciał tak prędko, jak lecą jej chęci. Mick. Wszyscy z przeszłości mglistej w przyszłość lecim mroczną. Mick. Duszę mą, lecącą w rozkoszy kraj błogi, wypędza bez litości za nadziei progi. Mick. **3.** *biec szybko, pędzić:* Leci, jak koń wyuzdany. Prz. Leci, jak ćma do świecy. Prz. To ś. ludzie zbiegali, z całej wioski lecieli. Len. Nie mam czasu, lecę. L. na pomoc, na zgubę. L. na łeb, na szyję. Chart niech leci gonić sarny. Słow. Huk kopyt słyszałem czarnego konia, lecącego cwałem. Mick. Koń leci i leci. Od. Leciał, co tchu miał, na koniu przez miasto. Boh. Jeździec leci po zaroślach i po krzach. Mick. L. pocztą. Sztafety o tym umyślnie leciały z Wiednia do papieża. Bart. Stąd chłopska furmanka skrzypi, lecąc jak poczta. Mick. Na rzece, na czajkach błysną młodzący, lecący ku Czarnemu morzu. Krasiń. Okręt jego leciał, jak strzała z łuku. Zbyl. Przen.: Tam zimą lecą z lodów potoki rozkute. Słow. Poburzona fala z łoskotem na brzegi leci. Mick. Ręce moje chciwe lecą na tych róż purpurę jak gołębie. Słow. Troski koleją febry zwykły do mnie chodzić, lecą do mnie, jak ptaki spragnione do zdroju. Mick. Nie chcę ja, aby ś. mowa powoli, jakby kroplami sączyła, ani też aby pędem leciała. Pilch. Niech porównania dalej lecą kłusem. Słow. Przen. *śpieszyć ś., kwapić ś., śpiesznie coś robić:* Czytaj powoli, nie leć. Wiele bogatych lecą do czynienia krzywd ubogim. Baz. Gwałtem leci na to, co zakazano. Birk. W Rzymie konsulowie, senat, rycerstwo leciało co żywo do niewoli. Nar. Narody szybkim pędem do upadku lecą. Niem. (= *dążą*). Lecicie na wyścigi do sławy. Wor. (= *dążycie*). **3.** *szybko upływać:* Czas leci. Nie trać marnie czasu lecącego. Lubom. Lecą dni w towarzystwie dobranych współbraci. Kras. Wieki, lecące jak deszcze po granitowych ścianach. Słow. **4.** *być szybko wykonywanym, szybko po sobie następować:* Bitwa wre dotąd, ślepe lecą ciosy. Mick. **5.** *padać, spadać, zlatywać, upadać, obalać ś., walić ś.:* L. w przepaść. Woda z góry z szumem leci. Wal. Cztery ściany, spadzistym lecące potokiem. Słow. Jabłuszka z jabłonki same zaczęły L. Leci liście z drzewa, co wyrosło wolne. Pol. Wtym leci rękawiczka z krużganków pałacu. Mick. Czego ś. tkniemy, to nam z rąk leci. Wad. (= *wypada, wylatuje*). Gradem lecą turbany i obcięte szyje. Mick. Pryskają bronie, lecą hełmy, głowy. Mick. Lecą łby jak kapusta, szyje jak głąbie. Pot. Lecą z koni rycerze i korony z czoła. Pot. Leci trup gęsto konny, leci pieszy. Jabł. Tak gęsty trup jął L. u Szwedów, że wreszcie poczęli ś. mieszać. Sienk. Spróchniały, lecący dom. Mącz. Kędy fundamenta poruszone, już wszystko budowanie leci. Falib. Mierne długo trwa, a niemierne leci, ledwie więc czasem iż zostaną śmieci. Rej. ✕ Te rzeczy znacznie do ziemi lecą. Troc. Krakus sam jedyny do zatrzymania lecącej Rzeczypospolitej sposobnym pokazował ś. Błaż. Moja nadzieja leci o ziemię. Mącz. ✕ W grzechy L. Troc (= *wpadać*). **6.** *rozpadać ś., rozlatywać ś.:* Szable nad uchem grzmią, lecą w kawały. Mick. Strojne sarkofagi, co miały proch królewski bronić od zniewagi, dziś same na proch lecą, potrzebują trumny. Mick. **7.** [L.] = a) *oblatywać, spadać* (o ubraniu): Leci z niego prędko przyodziewka. b) *spadać, walić ś. (z nóg):* Takem ś.

naroztrząsał, że aż z nóg leciałem. c) *ciec, kapać:* Łzy lecą z oczu. Krew leci. Tak ś. pocił, że mu z kázdygo włoska leciało. Zeby sie to rozpękło, zeby brzydastwo leciało! (o guzie). Choć chmurno na dworze, nam woda do chaty nie leci. Len. Cztery ściany, spadzistym lecące potokiem. Słow. d) *wylewać ś. przez wierzch naczynia, kipieć, wrzeć:* Leci z garnka. e) (o deszczu) padać: Deszcz leci. f) (o drodze) *biec, iść, prowadzić:* Droga leci do Biadolin. g) (o pociągu) *iść:* Leci kolej zelazná. h) *cuchnąć, śmierdzieć, zalatywać:* Mięso stare leci. Nogi mu lecą. Od tego trupa leci. i) na coś = *rwać ś. do czegoś, mieć pociąg:* Ja na to wcale nie lecę. Kobiety na niego lecą. Por. **Latać.** <LOT>

[**Lecięta, ąt,** blp.] p. **Nowy.** <Od Lato>

[**Lecipęd, u,** lm. **y**] p. **Welocyped.**

[**Lecirz, a,** lm. **e, Lecyrz**] *klamka, klinka.* <?>

Leciuchno przys. od **Leciuchny; Leciutko, Leciuteńko,** × **Ledziuchno,** × **Lekkuchnie,** × **Lekkuchno,** × **Lekuchno,** × **Lekucho,** † **Lekuczko,** [**Lekutko, Lekuśko, Lekuśno, Legutko, Leguśko**].

Leciuchny, Leciutki, Leciuteńki, [**Leciuśki, Leciusieńki, Lekuśki, Lekutki**], × **Ledziuchny,** × **Ledziutki,** × **Lekkuchny,** × **Lekuchny,** × **Lekuchy,** † **Lekuczki,** † **Leguchny,** † **Leguczki** *bardzo lekki:* Na wschodzie nieba widać było leciuchną jasność. Sienk.

[**Leciusieńki**] p. **Leciuchny:** Taki L., jak to piórko. Orzesz.

[**Leciusieńko**] przys. od **Leciusieńki.**

[**Leciuśki**] p. **Leciuchny.**

[**Leciuśko**] przys. od **Leciuśki**

Leciuteńki p. **Leciuchny.**

Leciuteńko przys. od **Leciuteńki.**

Leciutki p. **Leciuchny.**

Leciutko przys. od **Leciutki.**

Leciwy *podeszły w lata, niemłody, podstarzały, w latach:* L. pan młokosa rozumem przejść ma. Górn. Miłość w leciwym człowieku większe błazeństwo jest, niż co innego. Górn. Leciwa kobieta. Jeż. Wiekiem niebardzo L. Szymon. <Od Lato>

[**Lecka, i,** lm. **i**] p. **Leca.**

† **Lecować, uje, ował,** [**Lecować**] p. **Lejcować:** Jutrzenka Febowi lecuje z rana woźniki. Bardz.

† **Lecowanie, a,** blm., [**Lecowanie**] czynność cz. **Lecować.**

† **Lecowy** koń = *poprzedzający inne w zaprzęgu.*

[**Lecy, Lecze**] *lada, byle, -bądź, -kolwiek:* Lecyfto = *byle kto.* Lecyco = *cokolwiek.* Lecykady = *gdziebądź.* L. kany = **Kany:** Gorzálinka łyku łyku L. kany na kamyku (= *gdziekolwiek).* L. jaká zbroja, kie jeny je swoja. Proszę, byś swojej cnoty L. szelmowi nie dała. Nie jest ja L. dziéweczka. Ubogą dzieweczke L. gdo obmółwi. L. kaj = *gdziekolwiek.* <L(E) + CZ>

[**Lecyrz, a,** lm. **e**] p. **Lecirz:** Dwiérze są zamknięte na L.

Lecytyna, y, blm. chem. *ciało, znajdujące ś. w substancji nerwowej, w mózgu i t. p.,* $C_{42}H_{84}NO_9P$. <Now. z Gr. lékithos = żółtko>

Lecz 1. a. † **Le,** † **Leć** *ale, jednak, a, atoli.* **2.** † L. — L. = *czy — czy.* B. Sz. L. bądź — L. bądź = *czy jest — czy..., czyby był — czyby...* B. Sz. <L(E + CZ>

! **Leczalnia, i,** lm. **e** p. **Lecznia.**

[**Lecze**] p. **Lecy.**

× **Leczebnia, i,** lm. **e** p. **Lecznica.**

Leczebny *mający własności lecznicze, leczący:* Zioła leczebne. Ml.

Leczenie, a, blm., czynność cz. **Leczyć;** *kuracja, terapja:* L. doraźne p. **Doraźny.** Przen.: Wziął ś. troskliwie do trudnego zadania leczenia tej chorej duszy. Krasz.

Leczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Leczyć ś.**

× **Lecznia, i,** lm. **e,** ! **Leczalnia** *szpital.*

Lecznica, y, lm. **e,** × **Leczebnia,** † **Lekarnia, Uzdrowisko** *zakład, przeznaczony na leczenie chorych, stale w nim zamieszkałych (= sanatorjum) a. przychodnich.*

Lecznictwo, a, blm., × **Lekarnictwo,** × **Lekarstwo** lek. *nauka o leczeniu, terapja.*

Leczniczo przys. od **Leczniczy.** Przen.: Praca swobodna, acz ciężka, na korzyść ogólną, może wpłynąć L. na ich stan moralny.

Leczniczy *do leczenia ś. nadający, leczący, uzdrawiający, lekarski:* Własności lecznicze. Środki lecznicze (= *lekarstwa).* Gimnastyka lecznicza. Zakład L., leczniczo-bakterjologiczny, leczniczo-chirurgiczny, klimatyczno-leczniczy, wodoleczniczy.

Lecznik, a, lm. **i, Podlistnik** bot. (streptopus) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunek: L. k r z y w o s z y p u ł k o w y a. L i c z y d ł o **b a b i a - j a g o d a** (s. amplexifolius).

× **Lecznisko, a,** lm. **a** *miejscowość przeznaczona na pobyt dla leczących ś., szczeg. miejscowość kąpielowa, zdrojowisko.*

× **Leczuch, a,** lm. **y** *zły, nieumiejętny lekarz.*

[**Leczuszczy**] *latający:* Leczuszcza żmija. <Brs. leciuszczy(i)>

× **Leczyciel, a,** lm. **e** *zajmujący ś. leczeniem.* Por. **Lekarz.**

Leczyć, y, ył, † **Lekować,** [**Lekować, Likować**] **1.** *przywracać zdrowie za pomocą środków odpowiednich, kurować:* L. chorego, chorobę. L. od febry, od suchot. Wiem, że znasz ziółek lekarskie przymioty, że leczysz rany. Słow. Nie możem znać owych ziółek, które rany leczą. Słow. Lekarz leczy, Bóg uzdrawia. Kosz. **2.** przen. *usuwać jakiekolwiek braki materjalne a. moralne:* Złożyli pieniądze do nóg apostołom, aby niemi niedostatki braci leczyli. Skar. Filozofja leczy wady rozumu. Bud. B. Schronienie jedyne może, co duszę leczyło siłą zaczerpniętą z przeszłości. Krasz. Czego rozum nie może, to często czas leczy. Bardz. **L. ś.** *poddawać ś. leczeniu:* Teraz, mistrzu, sam ś. lecz. Kochan. <Z Got. lē(i)keis = lekarz, Śr. Gnm. lāchen = lekarstwo>

Leczywrzód, odu, lm. **ody** bot. **1.** p. **Stosił. 2.** p. **Stulisz.** <Leczyć + Wrzód>

† **Leć** p. **Lecz.** Ocz.

† **Leda** i [**Leda**] p. **2. Lada:** Szczęście waży lekce, potym go L. co depce. Rej. Choć więc czasem na krótki krys to w ludziach ugaśnie, ale L. za przyczyną zasię świeci jaśnie. Rej. Tedyć to nie L. główka iście wymyśliła. Hist. w Lan. Patrzaj, jak śmierci L. może być przyczyna. Koch. W. Śmierć od L. czego. Koch. W. [L. jaká taká w tániec. Daj me L. chłopu. Tyś L. co przyniós, sam sobie zeźryj. Pamiętajże ty, bogaczu, na ostatnią śmierć, ledabyś móg na ostatku swoję pracę zjeść (= *gdybyś przynajmniej)].* L. kiedy. L. czego nabajali. Rej.

[**Ledaco, ego,** lm. **y**] p. **Ladaco.**

[**Ledacy**] p. **Ladacy.**

[**Ledaczyca, y,** lm. **e**] p. **Ladacznica.**

[**Ledać, a, ał**] *znosić, cierpieć.* <Nm. **leiden** = cierpieć>

[**Ledajak**] p. **Ladajak: Já ci powiadał, żebyś my nigdy na przekorę nie gádała, jak já będe L. sądził.**

† **Ledajaki,** [**Ledajaki**] p. **Ladajaki: Dwa ledajacy ujdą za jednego dobrego. Prz. Kulbaka była złota, a koń L. Były tu i flaki, obiad nie L.**

†**Ledajako** przys. od **Ledajaki:** Ponieważ Polacy Henryka za pana obrali, odjechać mu ś. ich L. nie godziło. Biel. M. Nie rozumiejmy L jeden o drugim. Star. Kodrus szaty z siebie zdjął, L. ś. ubrał. Warg. Król tego L. mimo ś. nie puści. Biel. M. *(=obojętnie).*

[**Ledajek**] p. **Ladajak:** Dzisiaj bo jechać L.

[**Ledanie, a,** blm.] czynność cz. **Ledać.**

Ledanum nieod. *żywica pachnąca.* <p. Ladan>

Ledeburja, i, lm. **e** bot. (ledebouria) *roś. z rodziny liljowatych.* <Od nazwiska botanika Nm. Ledebour †1851)>

Ledercanga, i, lm. **i** p. **Ledercęgi.**

Ledercęgi, ów, blp. a. **Ledercanga** pow. *cęgi ze szczękami płaskiemi karbowanemi do wyciągania skóry.* <Nm. Lederzange>

Lederhubel, bla, lm. **ble** pow. *narzędzie, używane do ścieniania skóry.* <Nm. Lederhobel>

Lederwerki, ów, blp., [**Liderwerki**] *obszycia i dodatki skórzane na mundurach wojskowych:* Wojewoda pełny mundur haftowany regimentarski z lederwerkami i szlifami przyodział. Byk. Nie było w Warszawie wielkiego obiadu, aby żołnierze w mundurach paradnych i lederwerkach nie byli używani do noszenia półmisków na stoły magnackie. Łoź. Zmiana w przypinaniu tornistrów lederwerkami, do pasa przytwierdzonemi. Kom. Pokaże ci, jak broń czyścić, L. czernić i glansować. Kom. <Nm. Lederwerk>

Ledi nieod. p. **Lady.**

Ledig nieod. piern. *ciasto za tłuste.* <? Nm. leidig=przykry, wstrętny>

×**Lednica, y,** lm. **e 1.** p. **Lodownia. 2.** gie. p. **Lodowiec:** Tatry nie dają ani lednic (gleczerów), ani linji wieczystego śniegu. Pol. <LOD>

†**Ledo**=**3. Lada:** L. o co łaje, fuka. Biel. M.

†**Ledwa** i [**Ledwa**] p. **Ledwo:** Sfolguj mnie niebodze, boć mię już L. sstawa w tak teskliwej trwodze. Pudł. <L(E)+JEDW>

†**Ledwe** p. **Ledwo.** Wirzb. Ciasną furtkę w niebie mamy, Pan tam przyszedł aż przez rany, święci L. ś. wcisnęli. Pśń. kość. (Pieśń o św. Krzyżu)

Ledwie 1. p. **Ledwo:** a) *zaledwie, z trudnością:* L. umie czytać a.: L. że umie czytać. L. że przyszedł. Matka z płaczu L. żywa. Groch. L. dziedziniec taką gromadę ogarnie. Mick. Wzdrygnął ś. baron, zdumiał, L. oczom wierzy. Mick. Roztargniony, do swojej nadobnej sąsiadki L. słów kilka wyrzekł. Mick. Ja ś. nie znałem, nawet nie widziałem z Jackiem, ledwiem słyszał o jego życiu bajdamackim. Mick. *zaledwie, tylko:* Rybak L. u brzegów nawiedza dno morza. Mick. Bohater w pierwszej pieśni L. ubocznie w opisie polowania wspomniany. Mick. *Zaledwie, dopiero:* L. dni kilka przebawiłem tu. Mick. Choć L. dwadzieścia godzin był w urzędzie, już włożył mundur siny. Mick. Nie mogła w żaden sposób skończyć toalety. L. będzie gotowa na godzinę czwartą. Mick. Dzieckiem nie znałem ojca, w szóstym L. roku najpierwszy raz mojemu przedstawił ś. oku. Mick. L. dniało, już z jednej strony taradejką jedzie Dowejko. Mick. *Zaledwie, dopiero co, tylko co, przed chwilą:* Ogień L. zagasły, potraw zapach świeży. Mick. L. który=*rzadko który, mało który:* L. który z oficerów mógł podnieść ten rapier do góry. Mick. Źle mierzą i chybiają, rzadko który rani, L. który zabije. Mick. b) *skoro, gdy tylko:* L. oczy przetrzeć zdołam, wnet do Pana mego wołam. Karp. Ledwiem okiem rzucił, poznałem, co za ptaszek. Mick. Ledwiem ciebie zobaczył, jużem ś. zapłonił. Mick. L. co ś. tylko odezwał, aliści kłótnie. Troc. c) L. nie tak żyzny Egipt, jak który nażyźniejszy kraj; L. nie wyrówna żyznością każdemu żyznemu krajowi. Kn. Spojrzał na nią L. nie z pogardą. Mick. Czuł ś. spokojniejszym i L. nie zupełnie wyleczonym. Mick. Leży nie dysząc, stygnie, L. nie umiera. Mick. Tej sztuki L. własnym nie przypłacił zdrowiem. Mick. Chrzciciel, który w obronie Maćka oręż stracił, L. że tej przysługi życiem nie przypłacił. Mick. Niebo czyste tak wszystkie chmury zdjęło z siebie, że L. co nie widać Pana Boga w niebie. Mick. **2.** L. nie L. a. L. L. a. L. przeledwie=*z wielką trudnością, z wielką biedą, z ledwością:* L. nie L. wyskrobał ś. z choroby. <L(E)+JEDW>

[**Ledwieć**] p. **Ledwo.**

Ledwiuteńko p. **Ledwo:** L. nie umarł z żalu. Linde. *(=o mały włos).*

Ledwo, Ledwie, †**Ledwa,** †**Ledwe,** †**Ledwy,** †**Jedwo,** †**Jedwoż,** †**Jedwa,** [**Ledwa, Ledwieć, Lewdy**] **1.** a. L. że=*zaledwie, z trudnością:* L. kilku uszło z wieścią klęski. Mick. W stu słowach L. jedna myśl rozkwita. Słow. Schody wciąż środkiem idą, L. ścian ś. dotkną gdzieniegdzie. Krasiń. *(=tylko).* L. kopytem dotyka trawy. Słow. L. że usta roztwiera. Krasiń. L. co=*mało co, prawie nic:* Młodzieńcze, L. co mów w twojej sprawie. Birk. L. gdzie=*gdzieniegdzie:* L. gdzie jeszcze tli ś. pochodnia. Krasiń. *Zaledwie, dopiero:* Słońce L. wschodziło, tętnią po bruku kopyta. Mick. L. wieczorem chmura tu nadpłynie, którąm dziś rano wyścignął na wschodzie. Słow. **2.** a. L. co=*zaledwie=skoro, skoro tylko, gdy tylko:* Wczoraj L. przy stole wziął ś. do kielicha, nie mógł dopić. Słow. L. słońce na wschodzie odsłoni swe lica, mgła ś. mieni w łzy róży. Słow. L. co przyszedł, aż go wybito. Troc. L. co ś. sejmik zagaił, aliści kłótnie, aż hałas. Troc. **3.** L. nie= a) *prawie:* L. nie we wszytkich odnogach wiadomości Grecy byli najuczeńszym narodem. Śniad. b) a. L. że nie, L. co nie=*mało nie, tylko co nie:* L. nie zginął. L. że nie utonął a. L. co nie utonął.

[**Ledwoch, a,** lm. **y**] *niedojda, niedołęga, leniuch, ledwo ś. poruszający.*

†**Ledwochodą** *stępa, pomału, krok za krokiem.* Pot. <Ledwo+CHOD>

×**Ledwomowny** *z trudnością przemawiający:* Czyńcie lamenty wargi dziś zamilkłe z swoim ledwomownym językiem kwoli żalom moim. Groch. Usta ledwomowne przez on ciężki żal i myśli frasowne. Groch. <Ledwo+MÓW>

†**Ledwoniestyczna, ej,** lm. **e** mat.=**Asymptota.** <Ledwo+Nie+Styczny>

×**Ledworuszny** anat.: Spojenie ledworuszne= *staw nieruchomy* (synarthrosis). <Ledwo+Ruch>

[**Ledwość**] tylko w wyrażeniu: Z ledwością= *zaledwo, z trudem, z wysiłkiem:* Lisieski z ledwościo uciek do lasa. Z ledwością pokórasz colek *(=ledwo wskórasz cośkolwiek).* Z ledwością zdołał zatrzymać szkapę na miejscu. Bał.

Ledwuchna, y, lm. **y, Lerka, Skowronek borowy,** myśl. **Lelaszka,** [**Firlej, Filuszka, Suliszka, Wygońka**] zool. (alauda arborea) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny skowronków.* <?>

†**Ledwy** p. **Ledwo:** Wtórego dnia od one wysokości a podniesienia (morze) upadnie tako głęboko, że L. będzie móc doźrzano. Op. L. słów dokonać mogła swoich, aliciem Krystus stanąwszy w nich wszystkie pozdrowił. Pśń. kość. (Pieśń o zmartwewstaniu Pana Jezusowym). L. drugi przed nim uciekł. Rej.

Ledy nieod. p. **Lady.**

[**Ledzina, y,** lm. **y**] *ścierń, końce zdziebeł z korzonkami, po skoszeniu zboża w ziemi pozostałe.* <? Por. Lędzina>

× **Ledziuchno** przys. od **Ledziuchny:** Potrząsa L. fibrami organizmu. Jeż.

× **Ledziuchny** p. **Leciuchny:** Sędzina ledziuchną tam ręką rządziła tym dworem. Pol. Tu trzeba coś ledziuchnego, poetycznego, z silnym kolorytem namiętności. Bał.

× **Ledziutki** p. **Leciuchny.** Słow.

× **Ledź, i,** lm. **e:** Goła L. = *gołoledź, ślizgawica:* Gołą ledzią zaprowadziwszy na wielkie błota, w stogu go siana dla ciepła ukrył. Mat. <LOD>

Leersja, i, lm. **e** bot. p. **Zamokrzyca.** <Z niby Łć. leersia>

[**Lefciejszy**] p. **Lekki.**

Lefelbor, a, lm. **y, Lefembor, Lefenbor l.** blach. *narzędzie do wiercenia dziur w środku futra.* **2.** stol. *świderek łyżkowaty, łopatkowaty.* <Nm. Löffelbohr(er)>

Lefembor, a, lm. **y** p. **Lefelbor.**

Lefenbor, a, lm. **y** p. **Lefelbor.**

[**Lefki**] p. **Lekki.**

Lefoszówka, i, lm. **i** *strzelba myśliwska odtylcowa:* O wszystkim możesz sąsiad dobrodziej rozprawiać, tylko nie o mojej lefoszówce. Kon. <Z nazwiska Fr. Lefaucheux>

Lega, i, lm. **i** intr. *pewna część oprawionej książki, przeszyta oddzielnie; arkusz złożony w formacie książki.* <Włos. lega = wiązka; związek>

[**Legacisko, a,** lm. **a**] p. [**Legat**].

Legacja, i, lm. **e l.** *poselstwo, urząd posła, sprawowanie poselstwa:* Poselstwo, L., urząd poselski abo sprawowanie legacjej. Kn. Poselstwa zagraniczne, legacje w różnie ważnych sprawach mogli odprawiać równie świeccy, jak i duchowni. Bobrow. Opisywano wielekroć i malowano owę legacją rzymską. Mick. (mowa tu o poselstwie Ossolińskiego). Do arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego przyłączona jest prerogatywa legacji. Kras. (= *urzędu legata papieskiego).* Przen.: Myć legacją od Chrystusa do was sprawujemy. Wuj. **2.** *prowincja państwa kościelnego, rządzona przez legata.* **3.** p. **Legat:** Zapisała kilkanaście tysięcy Grabowskiemu, mężowi swemu, przytym legacje niewielkie dysponowała, a wszystko synowi zapisała. Mat. <Łć. legatio>

Legacki przym. od **Legat:** L. audytor. Troc.

Legacyjny przym. od **Legacja,** *poselski:* Rada legacyjna.

Legać, a, ał, [**Ligać, Lygać**] **l.** p. **Leżeć** i **Lec** *sypiać:* Kot na słońcu, przy kominie i piecu chętnie lega. Jund. Ten pod namiotkiem lega, na drugiego kapie. Biel. M. Kto ze psy lega, ze pchły wstaje. Koch. W. Kto w piecu lega, maca drugiego ożogiem. Pot. Cnota na piecu nie lega. Kn. W mazamorach bez podłogi na wilgoci niechaj lega. Słow. Kto długo lega, tego chleb odbiega. Prz. [Dziéwka légała na izbie] (= *sypiała).* L. z kobietą = *coire:* Będzie legał z żonami twemi jawnie. Leop. [Z nią nie legam, legają sem drudzy]. **2.** [L.] *kłaść ś.:* Wskakuje do trumny i lega. <LEG/ŁOG>

Legalizacja, i, lm. **e** p. **Legalizowanie.** <Fr. légalisation>

Legalizować, uje, ował (dok. i nied.) *urzędownie poświadczać, uprawomocniać, uwierzytelniać:* L. pasport, podpis na dokumencie. <Fr. légaliser>

Legalizowanie, a, blm., **Legalizacja** czynność cz. **Legalizować.**

Legalnie przys. od **Legalny,** *prawnie, wedle przepisów prawnych:* Chce hrabiego osadzić na nowym dziedzictwie L. i formalnie. Mick. Postanowił choćby przy jednym lekarzu a mnogich świadkach skonstatować L. stan umysłowy brata. Krasz.

Legalność, i, blm. rz. od **Legalny.**

Legalny l. *zgodny z prawem, na prawie oparty, prawny:* Wybór L. Pochwalał projekt, lecz go radby przeinaczył, a naprzód komisyją legalną wyznaczył. Mick. Ich ś. uniewinnia na legalnej drodze: mieli za sobą zwyczaj. Oliz. Bezstronność wasza wynalazłaby w prawie i dla mnie legalne uniewinnienia środki. Oliz. **2.** *wynikający z prawa:* Kazirodztwo legalne = *stosunek cielesny z dzieckiem przybranym.* **3.** astr.: Godzina legalna = *wspólna w całym kraju w danej chwili.* <Z Łć. legalis>

? Legalny: Kuśnierze... celowali czapki, krymki legalne i rękawice. Goł. <?>

Leganie, a l. blm., czynność cz. **Legać:** Owce w leganiu bok odmieniają, bo od wiosny do jesieni na jeden bok zawsze legają, a zasię aż do wiosny na drugi. Sien. Nie bronimy gospodarzowi spania, ale długiego spania i legania bronimy. Petr. **2.** †lm. **a** *łoże.* Glosy w. XV. <LEG/ŁOG>

Legar, u, lm. **y,** [**Ligar**] **l.** *belka, służąca za podstawę jakiegoś ciężaru, podkład z drzewa:* Drzewo zapasowe, złożone na otwartym powietrzu, żeby go to spodem swobodnie przechodzić mogło, kładą legary, na nich pierwsza warstwa drzewa, i tak dalej druga aż do ostatniej, każdą przekładając legarami. Jak. J. Legary w piwnicach pod beczkami (= *kętnary).* Legary, na których założona jest podłoga. Legary wschodowe. Troc. (= *belki a. mur pod stopniami schodowemi).* Legary pod kolej żelazną. Łab. (= *podkłady).* Legary, na których spoczywa pokład mostu. Legary do wtaczania ciężarów na wozy. Przen.: Leży na dnie Tyfeusz, i na ostrych plece poraniwszy legarach ustawnie ś. miece. Nar. **2.** [L.] *tarcica a. okrągłe drzewo na powałę [lochu].* **3.** gór. *wieniec, stanowiący podporę dla wieńca w oprawie szybu, wieniec podporowy,* in. w c i a s, z n o ś n i k. **4.** w lm. hut. (w budowie wielkiego pieca) *belki i blaty żelazne lane, wmurowane przed t. zw. piersią pieca dla wzmocnienia sklepień w czeluściach.* <Z Nm. Lager(baum a. -holz)>

Legarek, rka, lm. **rki** p. **Sztaga.**

†**Legarstwo, a,** blm. *wylegiwanie ś., próżnowanie, lenistwo:* Domator ten przy swoim legarstwie wielki gaduła. Pot. <LEG/ŁOG>

Legart, a, lm. **y l.** †i [L.] a. †**Legawiec,** [**Legat, Ligat, Ligant, Leżuch, Leżeń, Leżaj, Legus, Leguś**] *leniuch, leniwiec, leń, próżniak, ospalec, śpioch, piecuch, domator:* Może legarta ciekawy celować. Rej. Za legartem niesława chodzi, za czułym w trudnych rzeczach ludzka pochwała. Petr. Tu domak abo L. mi rzecze: Cóż za pożytek z za morza do Polski przyniósł? Orzech. Nie trzeba mi legartów, niech zdaleka stoją. Pot. **2.** myśl. p. **Wyżeł.** <Żartobl. z LEG/ŁOG>

Legartować, uje, ował l. †*wylegać ś. na piecu, próżnować:* Niewczasom nie wystrzegałem ś. i nie legartowałem. Ostror. Wolą biesiadować, kosterować, abo ś. jaką siedzianą zabawką bawić, a po prostemu L. Ostror. **2.** myśl. *próżnować z psami, nie polować.*

Legartowanie, a, blm., czynność cz. **Legartować.**

Legat I. **a,** lm. **ci,** †**Lichat** = **I.** (w Rzymie starożytnym) = a) *pomocnik naczelnego wodza, dowódca legjonu:* Trybunowie przedstawiają ś. legatom czyli pomocnikom konsula i konsulowi. T. K. Legatem Juljusza Cezara podczas wojny w Galji był Labienus. b) *namiestnik cesarski; pomocnik namiestnika.* **2.** *poseł papieski, zastępca papieża:* L. urodzony *(= dostojnik kościelny, do którego godności przywiązany był urząd legata).* **3.** × *wog. poseł.* II. **u,** lm. **y** a. **a** a. **Legacja** *zapis testamentowy:* L. ogólny *(= wyznaczenie kogoś dziedzicem całego majątku).* L. pod tytułem ogólnym *(= zapisanie komuś części majątku).* L. szczególny *(= zapisanie pewnej ściśle określonej rzeczy a. sumy pieniężnej).* Brali dobra po rodzicach i zaciągali długi na nie, aby spłacić współsukcesorów lub legata na nich zapisane. Skarb. <Łć. legatus>

[**Legat, a,** lm. **y**] p. **Legart:** To L. dziewka! Legatowi zawsze święto. Prz. L. leży, jego dola bieży. Prz. Dziś św. legata, a jutro jego brata. Prz. *(= dziś będę leżał i odpoczywał i jutro także).* Na św. legata, co po piecu lata. Prz. *(= na św. nigdy, na św. Jury).* Zgr. [**Legacisko**]. <p. Legart>

Legatarjusz, a, lm. **e, Legator** *ten, który dostał legat, zapisobierca,* × *dziedzic zapisowy:* Spłaceni przez nich współsukcesorowie lub legatarjusze ciągnęli niezasłużone korzyści ze strat, jakie dziedzice dóbr ponieśli. Skarb. <Łć. legatarius>

Legatarjuszka, i, lm. **i** forma ż. od **Legatarjusz.**

Legato nieod. muz. *łącznie, zwięźle, nie odrywając:* Trzeba ten ustęp grać nie stakato, lecz L. <Włos. legato>

Legator, a, lm. **owie I.** *ten, co robi legat, zapisodawca, testator.* **2.** p. **Legatarjusz:** Mnie zrobił legatorem swoim, zapewne w myśli, żebym to, co po nim pozostanie, na korzyść jego duszy obrócił. Rzew. <Łć. legator>

Legatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Legator:** Wyraził ś. z respektem i afektem dla uniwersalnej legatorki. Krasz.

I. Legatura, y, lm. **y** *domieszka metalu nieszlachetnego do szlachetnego, np. miedzi do złota,* in. przymieszka. <Nm. Legatur, z Włos. allegare = domieszać>

2. Legatura, y, lm. **y** a. **Traktura** org. *taśma z drzewa świerkowego, łącząca klawisz z czopem, zatykającym piszczałkę.* <Włos. legatura>

[**Legaty, ów,** blp.] *rury z [czapki] do dymnika (u komina).* <? Włos. legare = łączyć, wiązać>

Legawiec, wca I. †lm. **wcy** p. **Legart:** L. dla zimna orać nie chciał, będzie tedy lecie żebrał. Leop. **2.** p. **Wyżeł.** <LEG/ŁOG>

× **Legawisko, a,** lm. **a** p. **Legowisko.**

Legawka, i, lm. **i I.** p. **Ligawka:** Legawki, w które pastuchy trąbią, bywają osowe, wierzbowe. Kluk. **2.** myśl. *róg, używany przy obławie.* <p. Ligawka>

Legawy I. †*lubiący leżeć, leniwy, gnuśny, ospały:* Nie bądź legawym, ani próżnującym, ale pracującym. Wuj. **2.** †anat.: Legawe a. zadnie pieczenie = *mięśnie pośladkowe* (musculi glutaei). **3.** myśl.: a) Legawa pieczeń = *tylna część uda zwierzyny:* Zadkowa, legawa pieczenia. Troc. Górnica, brzeźnia, legawa, przydatne na pieczyste. Goł. **b)** Pies L. p. **Wyżeł.** Psica legawa. Troc. Legawe pole = *polowanie z psem legawym na ptastwo:* Chodzić koło legawego pola. Kluk. Przen.: Nie podejmuj ś. szaszku legawego pola. Prz. *(= nie podejmuj ś. tego, czego nie umiesz, do czegoś nie zdatny).* <LEG/ŁOG>

[**Legejda, y,** lm. **y**] p. **Legiejda.**

[**Legiejda, y,** lm. **y, Legejda, Łegejda, Łygiejda**] **I.** *człowiek leniwy, niezgrabny, rozlazły, ciemięga, niezdara, niedołęga; gap, człowiek nieroztropny.* **2.** *człowiek opuszczony, z odzieniem w nieładzie; włóczęga, włóczykij.* < Żartobl. z LEG/ŁOG>

I. Legienda, y, lm. **y I.** †*czytanie:* Długą kogo bawić legiendą. Troc. Zatrudniać ś. legiendą. Mrong. **2.** *księga, zawierająca lekcje kościelne a. opowiadania o świętych.* **3.** *podanie, dotyczące jakiegokolwiek świętego; podani o cudownym zdarzeniu:* L. o św. Aleksym, o św. Krzysztoforze, o chlebie kamiennym w Oliwie. Baśń, osnuta na tle religijnym, czyli taka, która w swej treści uwydatnia bezpośredni wpływ Boga lub świętych na życie ziemskie, nosi zazwyczaj miano legiendy. Bem. **4.** wog. *podanie niepewne, szczeg. ludowe, nacechowane cudownością:* Umiesz legiend wiele, powiedz mi co o wielkim książęciu Jagiele. Oliz. Rozbitków, o których chodziły już mnogie legiendy, przyjęto serdecznie. Krasz. Wieść o nim zginęła i wspominano go już tylko jakby jaką pieśń lub legiendę. Kaczk. On już sam wtedy stał ś. jakby legiendą. Kaczk. **5.** *utwór poetyczny a. muzyczny, treści przeważnie religijnej, nacechowanej cudownością:* L. literacka. Legiendy Hołowińskiego. Każda, co chce, z mego serca bierze: sonet, tragiedją, legiendę lub odę. Słow. Ja z Polski dawnej tworzę fantastyczną legiendę. Słow. Całkiem odrębną, z gruntem podań nic wspólnego nie mającą, nawskróś indywidualną, głęboko filozoficzną, a przecież pełną uroku naiwności i przejrzyście prawdziwą legiendą jest „Bądź błogosławiona," L. indyjska (utwór Sienkiewicza). Bem. **6.** *napis półkolisty na monecie a. medalu.* **7.** bud. *napis nad bramą, drzwiami, oknem, na sprzętach, narzędziach i t. p.* **8.** muz. *utwór z nastrojem opowiadającym:* Sławna L. Wieniawskiego. Zdr. **Legiendeczka.** <Łć. legenda lm. n. dosł. = co ś. ma czytać; Śr. Łć. legenda = żywoty świętych>

2. Legienda, y, lm. **y** żart. (w kartach) *leżenie, wpadnięcie = niewzięcie zapowiedzianej liczby lew.* <Żartobl. przystosowanie do LEG/ŁOG>

Legiendarz, a, lm. **e, Legiendysta** *autor a. zbieracz legiend:* Klechdy i podania żyły między ludem, zanim je spisał kronikarz lub puścił w obieg powieściarz lub L. Sł. wil. <Od Legienda>

Legiendeczka, i, lm. **i** p. **I. Legienda:** Musi być L., tradycyjka jaka. Syrok.

Legiendomanja, i, blm. *dążność przesadna do układania legiend:* Trzej królowie, legienda, napisana była daleko wcześniej w epoce legiendomanji. Rol. <Legienda + Manja>

Legiendowo przys. od **Legiendowy:** Ulubieniec ludu ukrainnego i hetmana Żółkiewskiego niejasno, L. zarysowuje ś. w dziejach. Rol.

Legiendowy przym. od **I. Legienda:** a) *podaniowy:* Świat dawny tonie w legiendowym mroku. Asn. Daremnie potym dziejów badacz ścisły chce legiendową przywrócić im rolę. Asn. Postać Zyndrama urosła w klasztorze do legiendowej grozy. Deo. To duchy w artystycznej fantazji poczęte i twórczym zaklęte gienjuszem w postacie historyczne a. legiendowe. Kozł. Usunął całe tło

narodowe i legiendowo-religijne. Kasz. b) Napis L. na monecie.

Legiendysta, y, lm. **ści** p. **Legiendarz:** Bolesława W. różni legiendiści (tak!) i kronikarze Mieczysławem nazywają. Lel.

1. †Legier, u, a. a, lm. **y 1.** *skład towarów.* Vol. **2.** a. [**Lagier, Logier**] *obóz:* Król ś. z wojskiem ruszył, L. wszystek zapaliwszy. Biel. M. Hetman o to starać ś. ma, aby nieprzyjaciela z jego legiera którymkolwiek obyczajem wywiódł. Tarn. J. <Śr. Nm. leger, Nm. Lager>

2. †Legier, a, lm. **owie** *komisant handlowy:* Zysk nasz bywa w ręku faktorów i legierów cudzoziemskich. Gostk. <? Może z Nm. Lager, daw. leger = skład, magazyn>

[**Legier, gra,** lm. **grzy**] p. **Jegier.**

Legierunek, uku, blm. men. *dodanie pewnej ilości miedzi do złota a. srebra dla utworzenia żądanej próby metalu.* <Nm. Legierung>

Legislacja, i, blm. **1.** p. **Legislatura. 2** p. **Legislatywa:** Ostrzegał żartobliwie mieszczan, iżby ś. nie kwapili tak bardzo do kosztownego przywileju legislacji. Kal. <Łć. legis latio dosł. = wniesienie prawa, wniosek>

Legislacyjny przym. od **Legislacja,** *prawodawczy:* Nie masz żadnego aktu legislacyjnego, któryby im odmówił udziału w sejmach. Remb.

Legislator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co podaje na sejmie wniosek do prawa.* <Łć. legis lator dosł. = wnioskodawca>

Legislatura, y, blm. **1.** a. **Legislacja** *prawodawstwo, ustawodawstwo.* **2.** p. **Legislatywa. 3.** *podawanie wniosków do uchwały sejmowej.* <Fr. législature>

Legislatywa, y, blm., **Legislatura 1.** a. **Legislacja** *władza stanowienia i wydawania ustaw:* Dane zgromadzenie ma legislatywę. **2.** *ciało prawodawcze:* Historja Konstytuanty, Legislatywy i Konwencji (= *Zgromadzenia Prawodawczego podczas rewolucji francuskiej*). <Fr. législatif = prawodawczy>

Legislatywny przym. od **Legislatywa,** *uprawniony do wydania ustawy.*

Legista, y, lm. **ści 1.** *prawnik, znawca prawa, biegły w prawie, prawoznawca, jurysta.* **2.** †*człowiek uczony, oczytany.* <Śr. Łć. legista>

Legisterja, i, blm. *prawoznawstwo, jurysprudencja:* L. wieku czternastego, oparta na przemocy, wystąpiłaby niechybnie z tym. Stadn. <Z Legista>

Legityma, y, lm. **y** *część majątku, z prawa przypadająca dzieciom:* Szczupła L. była jedynym funduszem, jaki (tak!) mógł od przyszłości oczekiwać. Rzew. Cały ten akt prawnie nieważny, bo nawet L. nie zachowana. Koź. A. <Śr. Łć. legitima>

Legitymacja, i, lm. **e 1.** *udowodnienie, stwierdzenie urzędowe:* L. tożsamości danej osoby. L. szlachectwa. **2.** *dowód, którym ś. ktoś legitymuje.* **3.** *akt, przez który dzieci nieprawe zostają postawione na równi z prawemi.* <Śr. Łć. legitimatio>

Legitymacyjny przym. od **Legitymacja:** Książeczka legitymacyjna. Dowód L.

× **Legitymiczność, i,** blm. p. **Legitymistyczność.**

Legitymista, y, lm. **ści** *zwolennik prawności władzy, szczeg. stronnik starszej linji Burbonów we Francji.* <Fr. légitimiste>

Legitymistowski przym. od **Legitymista:** Stronnictwo legitymistowskie. Emigranci legitymistowscy.

Legitymistyczność, i, blm. rz. od **Legitymistyczny;** × **Legitymiczność** *prawość rządu.*

Legitymistyczny przym. od **Legitymizm,** *oparty na prawie, prawomocności:* Zasada legitymistyczna dziedziczenia tronu.

Legitymizm, u, blm. *zasada, podług której tron jest dziedziczny wedle starszeństwa, zasada prawności władzy.* <Z Fr. légitimisme>

Legitymować, uje, ował 1. kogo = *dowodzić czyich praw, stwierdzać urzędownie czyjeś prawa:* L. kogo ze szlachectwa. **2.** *uprawniać:* Wielu ś. nie zdawało, ażeby przez obranie komisarzów L. przechód wojsk bez konsensu Rzeczypospolitej. Mat. L. dziecko = *uznawać urzędownie za swoje.* **L. ś.** *dowodzić swoich praw:* L. ś. ze szlachectwa. <Śr. Łć. legitimare>

Legitymowanie, a, blm., czynność cz. **Legitymować.**

Legitymowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Legitymować ś.**

Legiwać, a, ał p. **Leżeć:** Na wezwanie kolegów. rotmistrzów litewskich, Pretwicz legiwał pod Owruczem, Lebedinem, Winnicą. Rol. <LEG/ŁOG>

Legiwanie, a, blm., czynność cz. **Legiwać:** Jakążby racją inną miało to jego na kresach L.? Rol.

Legja, i, lm. **e, Legjon 1.** *oddział wojska rzymskiego, odpowiadający dzisiejszemu pułkowi:* L. liczyła 10 kohort, a składała ś. ze 3 do 6 tysięcy ludzi. Lel. **2.** *oddział (korpus) ochotników polskich w służbie francuskiej:* W Medjolanie uorganizowane zostały trzy legje piechoty i sztab ich główny. Skarb. L. każda składała ś. z trzech bataljonów o 10 kompanjach, z których jedna była grenadjerów, druga strzelców, a ośm linjowej piechoty, tudzież z trzech kompanij artylerji. Skarb. L. pierwsza, druga, trzecia. Załoga z Francuzów, Włochów, Szwajcarów i drugiej legji polskiej złożona. Krasz. Na mocy nowej konwencji przybrały legje nazwę legjonów polskich, posiłkujących Rzpltej Cyzalpińskiej. Skarb. L. Naddunajska, Marsylska, Reńska, Nadwiślańska. Naddunajska L. Kniażewicza weszła także do Włoch. Krasz. Książę Jabłonowski, dowodzący legją Naddunajską, umarł w San-Domingo i cała prawie L. tam zginęła. Mick. Z legją Dunaju tam wódz Murzyny gromi. Mick. Zajęto ś. w Księstwie zebraniem i uorganizowaniem oddzielnego korpusu polskiego, który pod nazwą legji Nadwiślańskiej miał przejść na żołd francuski. Skarb. Dwa pułki polskie 2-gi i 3-ci legji Nadwiślańskiej. Skarb. Legje cudzoziemskie. Pędzono do legji cudzoziemskiej i bez nazwiska do Algieru. Krasz. **3.** przen. *wielka ilość, zastęp, kupa, tłum:* Legje burłaków brodate. Słow. **4.** L. honorowa = *order francuski:* Krzyż legji honorowej. Cesarz jegomość raczył mu dać za dawne czyny bohaterskie legii honorowej znaki kawalerskie. Mick. <Łć. legio, 2 pp. legionis>

Legjon, u, lm. **y** p. **Legja:** a) Legjony rzymskie. b) Więc byłem w legionach, naprzód pod Dąbrowskim. Mick. Korpusy polskie, które ś. sformują w Lombardji, zwać ś. będą legjonami polskiemi. Skarb. Legjony, poślubiwszy sprawę honoru Francji, dotrwały jej wierne do końca. Krasz. c) wog. *oddział ochotników:* (Pułaski w Ameryce) natychmiast wziął ś. do formowania legjonu jazdy i piechoty. Krasz. d) Przen.: Mnie od mogiły termopilskiej gotów odgonić L. umarłych Spartanów. Słow. W tym stuleciu naliczyliśmy

kilkanaście wdów bezdzietnych a majętnych, o które czyniły zabiegi całe legjony rycerskich przybyszów. Rol. Występował na sejmikach Szczęsny Potocki na czele legjonu wyborców. Rol. Przeszła w dzień Zaduszny przez cały L. nieboszczyków. Zach. Już rozpierzchłe tony łączą ś. i akordów wiążą legiony. Mick. e) Oddawano tu równą cześć legjonom honorowym napoleońskich żołnierzy i gwiazdom rodem z naddunajskiej stolicy. Krasz. <p. Legja>

Legjonarjusz, a, lm. **e, Legjonista** *żołnierz rzymski:* Każdy L. niósł na sobie żywność na pięć dni. T. K. <Łć. legionarius>

Legjonista, y, lm. **ści 1.** p. **Legjonarjusz. 2.** *żołnierz a. oficer z legjonów polskich:* Wtenczas kim był, wyznawał: był legionistą, przynosił kości stare na ziemię ojczystą. Mick. Był to już coraz rzadszy u nas zabytek owych legjonistów i napoleońskich żołnierzy. Dzierz. Poezja legjonistów. Poeci legjoniści. <Z Legja>

Legjonowy przym. od **Legjon:** Mundur na nim był L., ułański. Byk. Oprócz spraw legjonowych miał Mickiewicz na myśli powrót na katedrę. Chm.

†**Leglarz, a,** lm. **e** *bednarz.* Mur., Tuch. <Nm. daw. Lägler>

[**Leglo, a,** lm. **a**] *łóżko, wyrko.* <LEG/ŁOG>

Legły 1. *który legł, leżący:* Z równika słońce w samo południe promieńmi dotyka miejsc ległych pod linją. Przyb. Wieża, legła w szturmie a. w burzy, co ś. czarnemi ruinami chmurzy, wzbudza podróżnych dumania i żale. Mick. **2.** [L.] *krzywy; jednooki.*

[**Legma, Ligma**] *obłożnie, obłogiem:* L. leżeć. <LEG/ŁOG>

Legnąć, legnie, legnął a. [**legnąn, légnuł**] p. **Lec:** Na murawie L. aksamitnej. Słow. Jutro czy pojutrze L. muszą. Krasiń. [Pies se legnął]. <LEG/ŁOG>

[**Legnienie, a,** blm.] *leżenie:* Pytáj, gdze já przydę do legniéniá.

Legnięcie, a, blm., czynność cz. **Legnąć.**

Legniwka, i, lm. **i** bot. (hancornia) *roś. z rodziny toinowatych.* <?>

×**Legomin, u,** lm. **y** p. **Legumina.**

Legomina, y, lm. **y** p. **Legumina.** Zdr. **Legominka.**

Legominka, i, lm. **i** p. **Legomina.**

Legować, uje, ował *przekazać testamentem, zapisać.* Przen.: Koniecpolscy już nie mają komu L. miecza. Deo. <Łć. legare>

[**Legować, uje, ował**] p. **Leżeć:** Já legowała do dnia. Já z tą wiedą légować nie bedę. <LEG/ŁOG>

Legowanie, a, blm., czynność cz. **Legować.**

[**Legowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Legować**].

Legowisko, a, lm. **a,** ×**Legawisko 1.** a. **Łożysko,** ×**Leżysko,** [**Łogowisko**] *miejsce odpoczynku zwierząt, nora, jama, kotlina:* L. niedźwiedzi, wilków. Zając dumał w swym łożysku, bo cóż robić w legowisku? Zaj. L. dzika dzienne. Troc. *(=koczowisko).* Gęsi w legowisku niech swoję mają wygodę. Haur. L. ryby w zimie. Troc. **2.** *podściółka dla bydła.* Troc. **3.** *łoże, posłanie, szczeg. liche, byle jakie:* Furmani już leżą na legowisku. Troc. L., gdzie kto podły lega. Kn. Dam Grzesiowi posiłek i L. Krasz. Co za szaszek (gatunek psa) wracać ś. na swe L.! Prz. Przen.: Pilnujcież, jakobyśmy w dzień uczciwie chodzili, nie łakociami i pijaństwy, nie legowiski i gamracjami. Bud. *(=rozpustą; w łożach i niewstydliwościach.* Wuj.). **4.** × *kwatera, stanowisko wojskowe, leże żołnierskie:* Rozejdziemy ś. do legowisk swoich. Alb. Rozłożył wojska na letnie, a potym zimowe, legowiska. Nar. **5.** †*mieszkanie zimowe:* L., miejsce leżej zimnej. Das. **6.** przen. *siedlisko:* Musimy iść odziani poczciwością, aby z nas o Polsce wnoszono, a nie powiedziano o niej: jest legowiskiem niepoczciwych. Krasz. Trwają w liczbie wielkiej egiptskie świątynie, mumje i legowiska ich. Lel. **7.** L. kamieni, drzewa i t. p.=*skład; plac, gdzie ś. składają i ociosują materjały budowlane, cieślarnia a. kamieniarnia.* **8.** p. **Koszar. 9.** myśl. *miejsce, w którym maciora pomiata i wychowuje warchlaki.* <LEG/ŁOG>

[**Legrady, ad** blp.] p. **Renkloda.**

†**Leguchno** przys. od **Leguchny.**

†**Leguchny** p. **Leciuchny:** W leguchnym obłoku. Skar. Leguchnym lekarstwem co zagoić. Rej. <Od Lekki>

†**Leguczki** p. **Leciuchny:** I deszcz L. starcowi nie smakuje. Prot. †**Z leguczka,** †**Po leguczku** p. **Leguczko:** Postępuje ze wstydem z leguczka. Gosł. Po wsianiu z nienagła po leguczku pożytek ś. ukazuje. Białob. Ty, Jehowo, upadłe po leguczku karzesz. Bud. <Od Lekki>

†**Leguczko** przys. od **Leguczki;** †**Z leguczka,** †**Po leguczku:** Wódką tą pocieraj twarz L. Trzyc. Człowieczy umysł to na tę, to na owę stronę L kierowan być ma. Górn.

[**Legul-.**] p. **Regul-.**

Legulej, a, lm. **owie** *adwokat, krętacz, rabulista, kauzyperda:* Mateusz ze Zbigniewa adwokata leguleja utworzył. Lel. <Łć. legulejus>

[**Legumija, i,** lm. **e**] p. **Legumina.**

Legumin, u, lm. **y 1.** × p. **Legumina. 2.** chem. *białko roślinne.*

Legumina, y, lm. **y, Legomina,** ×**Legumin,** ×**Legomin,** [**Legumija**] **1.** *artykuły spożywcze z roślin ogrodowych, kuchennych, warzywa, jarzyny, szczeg. kasza, mąka, groch:* Leguminy lub jarzyny zowiemy, które można bez sierpu zbierać ręką, lub bez kosy, np. bób, groch, soczewica. Krup. L., jako to: krupy jaglane, jęczmienne, tatarczane, groch. Haur. Portka kaszy, portka mąki, wiecheć sadła, połeć słoniny, dość na rok leguminy. Prz. **2.** *potrawa z legumin, szczeg. kaszka a. potrawa mączna, często słodka; wog. potrawa słodka, używana jako przysmak:* L. z kaszki krakowskiej, z ryżu, z sago, z bułki z jabłkami, z naleśników z jabłkami, z jabłek, czekoladowa, kremowa. Dobry kucharz to z byle czego leguminę zrobi. Prz. **3.** [L.]=a) *dary, znoszone przez weselników ojcu weselnemu (np. gęś, bochenek i t. p.).* b) *zapłata za żywność, za stół ucznia w szkole:* L. od skolnika. Zdr. **Leguminka.** <Łć. legumen, 2 pp. leguminis n.>

Leguminka, i, lm. **i** p. **Legumina.**

Leguminny 1. *strączkowy, groszkowy.* **2.** p. **Leguminowy:** Jedli tylko leguminne rzeczy. Wad.

Leguminowy, Leguminny przym. od **Legumina:** Leguminowe przysmaki.

[**Legur-.**] p. **Regul-:** Uszczęśliwiona, że syn jej nakoniec leguralne życie prowadzić zacznie. Orzesz.

[**Legus, a,** lm. **y**] p. **Legart:** Buńczuczny to był chłop, umiejący ś. wygadać, ale też nie L. i nie próżniak. Krasz. <Od LEG/ŁOG, z końcówką Łć.>

[**Leguś, a,** lm. **e** p. **Legart**]: L., co wsyćko przepiuł i robić sie nie chciało.

[**Leguśko**] p. **Leciuchno.**
[**Legutko**] p. **Leciuchno.**
Legwan, a, lm. **y** zool. (iguana) *jaszczurka z rodziny tej samej nazwy.* <Nm. Leguan, z Hp. iguana, to zaś z języków Haityskich>
†**Lehenszaw, u,** lm. **y** p. **Lensz.**
†**Lehenszownik, a,** lm. **cy** p. **Lenszownik.**
[**Leikonik, a,** blm.] p. **Lejkonik.**
Lej, a a. **u,** lm. **e** **1.** †2 pp. **a** *pijak, pijanica, opój:* Warować ś. ma ociec każdy, aby jakiemu lejowi, abo takiemu, któryby dobrze grać umiał, nie zlecał syna. Glicz. **2.** p. **Lejek. 3.** [L., blm. a. **Święty L., Lejek, Lijek, Lejus**] *śmigus, dyngus:* Dzień św. Leja. Dziś św. Leja. **4.** bud. *naczynie w kształcie miski, z dnem mogącym ś. otwierać, umieszczane w wychodkach.* **5.** hut. *otwór, przez który kruszec roztopiony wlewa ś. do formy,* in. wlew. **6.** mł. *rodzaj wielkiego lejka z desek, przez który spada ziarno na tarczę mielącą.* <LE>
Leja, i, lm. **e** **1.** × p. **Lejek. 2.** [L.] = a) a. [**Lija, Lejba, Lić**], †**Lić** *deszcz ulewny, ulewa.* b) a. [**Lejoń**] *człowiek nie umiejący trzymać języka za zębami, rozprawiający o rzeczach nieprzyzwoitych, nieprzyzwoity gaduła, papla.* <LE>
× **Lejać, e, ał** p. **Lać.**
× **Lejanie, a,** blm., czynność cz. **Lejać,** *lanie.*
Lejarnia, i, lm. **e,** × **Lejownia,** × **Lejnia,** × **Larnia** *fabryka odlewów, odlewnia, gisernia:* W słynnej naówczas lejarni dział wprosił ś. za prostego w fabryce robotnika. Krasz. (*=ludwisarni).*
Lejarz, a, lm. **e** *odlewacz, giser.*
1. [**Lejba, y,** lm. **y**] p. **Leja.**
2. [**Lejba, y,** lm. **y**] *człowiek rozkisły, rozlazły, basałykowaty, munia, gamoń, pień; człowiek w za dużym ubraniu.* <? Może z imienia Żydowskiego Lejba>

Lejbchirurg, a, lm. **owie** *chirurg nadworny:* L. króla odciął palec Herkulesowi, stawiając w zakład głowę za palec. Krasz. <Nm. Leibchirurg>

Lejbgwardja, i, lm. **e** *gwardja przyboczna monarchy.* <Nm. Leibgarde>

Lejbgwardzista, y, lm. **ści** *żołnierz a. oficer z lejbgwardji:* Lejbgwardziści otoczyli dom, by nad bezpieczeństwem królewskim czuwać. Sienk.
Lejbhuzar, a, lm. **rzy** *huzar z lejbgwardji.* <Nm. Leibhusar>

Lejbhuzarski przym. od **Lejbhuzar.**
Lejbik, a, lm. **i** p. **Lajbik:** L., czechczery i płaszcz na jutro wieczór. Kom.
Lejbkompanja, i, lm. **e** *kompanja, stanowiąca straż przyboczną monarchy, kompanja przyboczna, kompanja z lejbgwardji:* Po Butlerze gienerałmajorze, w r. 1660 wziął lejbkompanją gwardji. Rol. <Nm. Leibcompagnie>

Lejbkuczer, a, lm. **rzy** *woźnica monarchy.* Mrong. Jam nie L., nie asesor, jam prosty ruski mieszczanin. Spas. <Nm. Leibkutscher>

Lejbmedyk, a, lm. **cy** *lekarz nadworny, przyboczny monarchy.* <Nm. Leibmedicus>

Lejbnicjanizm, u, blm. fil. *filozofja, kierunek filozoficzny Leibniz'a.* <Od nazwiska Nm. Leibni(t)z †1716>

†**Lejbowaty** *rozlazły, opuszczony, ociężały:* Karol starszy był L. melancholik, Kazimierz rzeźki i Mars mu z oczu patrzał. Pol.

Lejbregiment, u, lm. **y** *regiment, stanowiący straż przyboczną monarchy, regiment przyboczny, regiment z lejbgwardji:* Pułkownik w lejbregimencie konnym litewskim. Mat. <Nm. Leibregiment>

[**Lejbrun, a,** lm. **y**] p. **Wielbłąd.**
Lejbszwadron, u, lm. **y** *szwadron, stanowiący straż przyboczną monarchy, szwadron przyboczny, szwadron z lejbgwardji:* L. stał w samym Białopolu, w nim moi starzy znajomi kozacy. Ochoc. <Nm. Leibschwadron ż.>

[**Lejbuś, a,** lm. **e**] *ladaco, urwis:* Ty, lejbusiu! <p. Lejba>

Lejc, a, lm. **e,** †**Lec,** [**Lenc, Lic, Lyc, Lejca, Leca**] **1.** *rzemień, którym woźnica kieruje konia, wodza:* Bez lejca na wóz, bez wiosła na wodę, bez ostróg na konia — nie wsiadaj. Prz. Leniwego konia biczem, a skorego lejcem. Prz. Tnie biczem konie, łechce lejcami po bokach. Mick. Nie każdej ręce powierzaj lejce. Prz. **2.** *rzemień, stanowiący połowę uzdeczki; uzdeczka:* Za L. trzymała swój i L. rycerza. Słow. Siedział czart... na koniu... i wziął z Kaźmierza rąk w kościane dłonie lejce. Słow. **3.** *pas rzemienny, idący od chomąta do dyszla, naszelnik.* Troc. **4.** anat.: Lejce duszy, in. odnogi a. szypułki szyszki w mózgu (habenulae s. pedunculi conarii). **5.** w lm. fl. *woda w pasie a. płycie, pomiędzy biegowemi i jałowemi ryklami.* **6.** w lm. powr. *rodzaj linki długości odpowiedniej do zaprzęgu, z uszkami w końcach.* Zdr. [**Lejczyk**]. <Z Nm. Leitseil>
[**Lejca, y,** lm. **e**] p. **Lejc.** Zdr. [**Lejcka**].
[**Lejcać, a, ał**] p. **Lejcować.**
[**Lejcak, a,** lm. **i, Licák, Liczka**] *powróz łykowy.*
[**Lejcanie, a,** blm.] czynność cz. **Lejcać.**
[**Lejcarek, rka,** lm. **rki, Licarek, Licarka, Pobudek**] *sznur, zastępujący lejce w zaprzęgu.*
[**Lejcenie, a,** blm.] czynność cz. **Lejcić.**
[**Lejcić, i, ił**] p. **Lecieć.**
[**Lejcka, i,** lm. **i**] p. **Lejca.**
Lejcować, uje, ował, †**Lecować,** [**Lecować, Licować, Lejcać**] *kłaść lejce na konie, przypinać, przywiązywać lejce, kiełznać:* Lejcują wzdłuż szeregiem konie a. woły. Tom.

Lejcowanie, a, blm., czynność cz. **Lejcować.**
Lejcowy przym. od **Lejc:** Koń L. = a) *chodzący w lejcach, przed dyszlowym a. obok dyszlowego.* b) [L. a. **Licowy**] *lewy w parze,* [*podsobny*]. **Lejcowy, ego,** lm. **e** rz. *koń lejcowy:* Lejcowe już do szczętu ochlapły. Rodz.
[**Lejcuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Łańcuszek.**
Lejcyt, u, lm. **y** p. **Leucyt.**
Lejczester, a, lm. **y** *rasa wołu:* Na łąkach hasać będą szwice, durhamy, lejczestery. Morz. <Od miejsc. Ang. Leicester>
[**Lejczyk, a,** lm. **i**] p. **Lejc.**
Lejdejski fiz.: Butelka lejdejska p. **Butelka.** <Od nazwy miasta Hl. Leyden>

Lejek, jka, lm. **jki,** × **Lijek** **1.** (ogólne i chem.) a. **Lej,** × **Leja,** [**Lejka, Lijka, Lik**] *przyrząd (zwykle w kształcie ostrokręga) do przelewania i filtrowania, niek. do przesypywania:* L. do nalewania nafty. L. z kranem. L. Plantamoura. L., naczynie mające postać zwyczajnego lejka, do nasypowania prochów w komory krótkich dział. Jak. J. **2.** prow. *wązki prąd wody między sterczącemi z dna skałami:* Środkiem szypotów prowadzą t. zw. lejki na wrota (t. j. przejście między sterczącemi z wody skałami). Pol. **3.** [L.] p. **Lej:** Dzień świętego Lejka. **4.** a. †**Lejka,** †**Lijka** anat. *niektóre części ciała do lejka a. tulejki podobne:* L. mózgowy (infundibulum cerebri). L. a. kielich słuchowy (infundibulum cochleae). **5.** blach. i bud. = a) *blacha kształtu lejka, umieszczona na dachu, do zatrzymywania śniegu od gwałtownego obsunięcia ś. na dół.* b) L. rynniany = *część rynny kształ-*

tu lejka, przez którą woda ścieka na dół. **6.** bot. =a) p. **Wilec.** b) [Lejki] lm.=*rodzaj grzybów:* Koźlak, jak przewrócone kubka dno wypukłe, lejki jako szampańskie kieliszki wysmukłe. Mick. **7.** a. **Gus** czcion. *słupek sterczący niepotrzebnie u odlewu, a pochodzący z lejka, którym materjał nalewano w formę.* **8.** gim. *ćwiczenie, polegające na obrocie rąk, trzymanych pod kątem ostrym.* **9.** woj. p. **Dół. 10.** zool. *lejkowata noga głowonogów.* <LE>

[**Lejka, i,** lm. **i**] **1.** i †**Lejka** (anat.) p. **Lejek:** Zlewałem ocet przez lejkę. Wal. (Mleko przedzielone łyżką na połowę) jak lejką przechodziło na moją stronę. Karp. **2.** *wejście do jaskini.*

[**Lejkonik, a,** blm., **Leikonik, Lajkonik, Lalkonik, Konik Zwierzyniecki**] *zabawa ludowa w Krakowie w drugi czwartek po Bożym Ciele.* <? Pierwsza część wyrazu niejasna>

Lejkowatość, i, blm. rz. od **Lejkowaty.**

Lejkowaty *mający kształt lejka:* Objechaliśmy szerokim zakołem lejkowatą kotłowinę. Spas. Korona kwiatu lejkowata. Korona lejkowato-fałdowana. Rost. Anat.: Brodawki lejkowate. ✕ Komórki lejkowate kości sitowej (cellulae infundibuliformes ossis ethmoidei).

Lejkowój, oja, lm. **oje** bot. p. **Wilec.** <Lejka+WI>

Lejkowy I. przym. od **Lejek:** Figura lejkowa. Krup. (=*lejkowata*). Ciasto lejkowe (=*przepuszczane przez lejek*). **2.** bot.: Powój L. p. **Wilec.**

Lejmtygiel, gla, lm. **gle** *tygiel do rozpuszczania kleju:* Dopilnowanie lejmtyglów, aby każdy miał w sobie dostateczną ilość rozpuszczonego kleju. Korz. <Nm. Leimtiegel>

†**Lejncuszek, szka,** lm. **szki** p. **Łańcuszek.**

✕ **Lejnia, i,** lm. **e** p. **Lejarnia.**

†**Lejnszofnik, a,** lm. **cy** p. **Lenszownik.**

[**Lejntuch, u,** lm. **y**] *prześcieradło.* <Nm. Leintuch>

†**Lejnung, u,** lm. **i** p. **Lenung.**

Lejny I. ✕ *lejący ś., płynący, ciekący:* Ach! za łzę jedną, z tych oczu mych lejną, dziesięć lat życia! Krasiń. **2.** †p. **Lewny.** <LE>

Lejokoma, y, blm. *guma krochmalna.* <Przez Nm. Leiocom, z Fr. leïogomme, z Gr. leîos=gładki+Fr. gomme=guma>

[**Lejoń, a,** lm. **e**] p. **Leja.**

Lejowaty *mający kształt leja:* L. kształt kryształów w minerałach. Łab.

✕ **Lejownia, i,** lm. **e** p. **Lejarnia.**

[**Lejstrzyk, a,** lm. **i**] *rejestrzyk.*

Lejtenant, a, lm. **ci, Lejtnant,** [**Lajtnant, Lajtant, Lajtmont, Leutmant**] **1.** *oficer wyższy od podporucznika, a niższy od kapitana, porucznik.* **2.** Ober-L. (w wojsku austryjackim)=*nadporucznik.* **3.** Gienerał-L. = *gienerał-porucznik, gienerał dywizji.* <Przez Nm. Leut(e)nant, z Fr. lieutenant dosł.=namiestnik, zastępca>

!**Lejtmotyw, u,** lm. **y** a. !**Lajtmotyw** muz. *temat przewodni, główny, zasadniczy* (w operach nowożytnych, od Wagnera): Zredukowali manję lejtmotywów do minimum. Bog. W. <Nm. Leitmotiv>

Lejtnancik, a, lm. **i** p. **Lejtnant:** Oto ten kochany L. zanadto sobie pozwala. Linde.

Lejtnant, a, lm. **ci** p. **Lejtenant:** Za gienerała-lejtnanta ofiarował w legjach stopień kapitana Dąbrowskiemu. Krasz. Zdr. **Lejtnancik.**

†**Lejtować, uję, ował** garb.? Towarzysze garbarscy powinni skóry wyrobić dobrze, t. j. L., stekować, bronować. Akta grodz. <? Może Nm. letten=gliną, iłem powlekać>

†**Lejtuch, a,** lm. **y** *sukno żałobne, kir:* Mają mieć a. sukno czarne, a. więc, jeśli przemogą, L. haftowany. Bz. <Z Nm. Leichentuch dosł.=całun>

†**Lejtym, a,** lm. **i** *dziecko prawe:* O dzieciach są-li lejtymi, odsyła ziemski urząd do prawa duchownego. Górn. <Zam. *legitym, z Łć. legitimus=praw(n)y>

[**Lejus, a,** blm.] p. **Lej.**

[**Lejzák, a,** lm. **i**] p. **Lonzák.**

Lek, u, lm. **i I.** p. **Lekarstwo:** a) Ty mi grozisz, kiedy ja chorobie obmyślam leki? Słow. Nimá lepszego léku, jak gorzałka po mléku. Prz. [Na lék boży]=*na lekarstwo, trocha:* Niéma mléka na lék boży. b) Chorą na leki do Leodjum posłano. Skar. Dali opętaną do czarowników na leki, chcąc ciało do czasu leczyć, a duszę na wieki zgubić. Skar. Być na lekach. Troc. (=*w kuracji, leczyć ś.*). Kto jeździ na leki, ten przepadnie na wieki. Prz. Ksiądz w kościele, sędzia w radzie, doktór w lekach — mają być wielkiego poszanowania. Prz. Przen.: W duszy naszej są niemocą zarażone części, które wziąć trzeba w leki. Pilch. **2.** [Leki] lm. = *słaba podstawa:* Tak jak na lékach. <p. Lekarz>

[**Leka, lek,** blp.] p. **Lekarstwo:** Skoro marzec, w strachu starzec, choćby zażył lek i garzec. Prz.

[**Lekáć, a, ał**] *leczyć (czarami).*

[**Lekanie, a,** blm.] czynność cz. **Lekać.**

†**Lekarczyk, a,** lm. **i** pog. *lekarz, nie posiadający należytej wiedzy, lekarz jarmarczny, szalbierz, szarlatan:* Ów L., co z słojkami po jarmarkach wędruje, a nauki doktorskiej w sobie nie ma. Sar.

Lekarka, i, lm. **i** forma ż. od **Lekarz:** Miał niejaką niewolnicę, w rzeczy lekarkę. Skar. Szalbierki i mataczki udają ś. za lekarki. Syr. Przen.: O lekarko chrześcijańska, racz nas chorób pozbawić, co nie zdoła ludzka siła, racz nam u syna sprawić. Pśń. kość.

Lekarnia, i, lm. **e I.** † p. **Lecznica:** L., chorujących miejsce. Das. **2.** ✕ *apteka:* Teraz lekarze przestali glinkami obciążać chorych; przecież jeszcze w niektórych najdują ś. lekarniach. Kluk.

✕ **Lekarnictwo, a,** blm. p. **Lecznictwo.**

[**Lekarnik, ka,** lm. **cy**] *lekarz wiejski.*

✕ **Lekarować, uje, ował,** †**Lekarzyć** *być lekarzem, trudnić ś. leczeniem, leczyć.* Deo.

✕ **Lekarowanie, a,** blm., czynność cz. **Lekarować.**

Lekarski, †**Lekarzski I.** przym. od **Lekarz,** *medyczny, doktorski:* Przepis L. Rada, pomoc lekarska. Książka lekarska. Sztuka, nauka lekarska (=*medycyna*). Wydział L. Akademja lekarska. Dozór lekarsko-weterynaryjny nad dowożonym mięsem. Posterunek lekarsko-obserwacyjny. L. żywot nędzny. Prz. (=*łatane zdrowie nędzne*). **2.** *służący do leczenia, leczący, leczniczy, uzdrawiający:* Środki lekarskie. ✕ Drzewko to ma sok bardzo słodki i L. Birk. ✕ Wody mineralne pospolicie są lekarskie, to jest w różnych chorobach zażywają ś. z dobrym skutkiem. Kluk. ✕ Żywica białodrzewia jest bardzo lekarska, bowiem krew zastanawia. Trzyc. ✕ Wielki krwawnik, ziele zapachu lekarskiego wdzięcznego. Syr. Znasz ziółek lekarskie przymioty. Słow. **3.** †Dzień L. a. chorobny=*dzień krytyczny, przesilenie choroby.* Troc. **4.** anat.: Palec L. a. pierścionkowy,

serdeczny, p. **Palec.** 5. bot.: a) Asagrea lekarska p. **Kichawiec.** b) Chaber L. p. **Chaber.** c) Czosnaczek L. p. **Czosnaczek.** d) Drapacz L. p. Drapacz. e) Dymnica lekarska p. **Dymnica.** f) Dziewanna lekarska p. **I. Dziewanna.** g) Dzięgiel L. p. **Dzięgiel.** h) Gorysz L. p. **Gorysz.** i) Gwajak L. p. **Gwajak.** j) Hizop L. p. **Hizop.** k) Huba lekarska p. **Huba.** l) Imbier L. p. **Imbier.** ł) Kamforowiec L. p. **Kamforowiec.** m) Kichawiec L. p. **Kichawiec.** n) Kokorycz L. p. **Dymnica.** o) Kokoryczka lekarska p. **Kokoryczka.** p) Konitrud L. p. **Konitrud.** r) Koralka lekarska p. **Koralka.** s) Koszyk L. p. **Witułka.** t) Kozłek L. p. **Kozłek.** u) Krwiściąg L. p. **Krwiściąg.** w) Lepiężnik L. p. **Lepiężnik.** y) Stonogowiec L. p. **Stonogowiec.** 6. zool.. a) Czernik L. p. **Czernik.** b) **Pijawka** lekarska p. **Pijawka.** **Po lekarsku,** †**Lekarskie** przys. = a) *jak lekarze, w sposób właściwy lekarzom.* b) *według przepisów sztuki lekarskiej.*

†**Lekarskie** p. **Lekarski.**

Lekarstwo, a, lm. **a,** †**Lekarzstwo I. a. Lek,** [**Leka, Leki, Lik, Liki**] lek. (medicamentum) *środek lekarski, dawany choremu w celu uzdrowienia go:* Zapisać, dać, brać, zażyć L. L. na to abo owo, przeciw tej chorobie abo owej. Kn. Niemasz choroby takowej na świecie, któraby swego lekarstwa nie miała. Kras. Na śmierć niema lekarstwa. Prz. L. ostatnie, członek ucinać. Prz. Lekarstwa domowe. L. powszechne. Das. *(=panacea).* L. przeciw truciźnie. Das. *(=odtrutka, antydot).* Przen.: Nauki są lekarstwem, chlebem — słowo boże. Mick. Na L. a. jak na L. =*bardzo mało, skąpo, prawie nic:* Siano zgniło, pszenica na pniu porosła, owsa i jęczmienia jak na L. Wilcz. Ani na L. = *ani trochy:* Jada tylko jarzyny i leguminę; mięsa ani na L. Haj. Zosi gospodarstwo zniszczył, nie zostawiwszy sztuki na L. Mick. Prusaków wychłostał i wygnał, na L. Niemcabyś nie dostał. Mick. W nim na L. żółci nie znalazł. Bał. Nie dostanie tego, by i na L. szukał. Prz. **2.** przen. *środek, środek zaradczy, sposób, rada:* Na to niema lekarstwa. Na upartego niema lekarstwa. Prz. I u nich wszakże niema na upór lekarstwa. Mick. Najlepsze na upór L.—brzezina. Prz. Każda nędza ma swoje L. Prz. Głód dobre na gnuśność L. Troc. Cierpliwość najlepsze L. Prz. Często tylko prędkość lekarstwem. Warg. Na krzywdy jest skuteczne L. niepamięć. Min. Trzeba temu L. najdować, aby rzeczpospolita nie upadła. Baz. Chcieli zapobiec złemu używaniu świąt, i chcieli temu naleźć L. Białob. Jedno L., kto stracił nadzieję, ma, gdy ś. z płonnych swoich nadziej śmieje. Lubom. Chciano zaradzić spiskom i zniechęceniu, dając za L. pracę. Krasz. Bóg raczył L. jedyne objawić: poprawić ś. potrzeba było i naprawić ile możności to. Mick. W rękach króla oczyszczające jest lekarstwo dla mnie. Słow. **3.** †w lm. *wonności, pachnidła.* B. Sz. **4.** a. †**Leki** *leczenie, kuracja:* Złamał goleń, aż kilka miesięcy w Krasnymstawie na lekarstwie mieszkał. Papr. Paraliżem zarażony, do Krakowa jechał dla lekarstwa. Stryjk. Trudne lekarstwo tam, kędy staranie miasto lekarstwa jest trucizną ranie. Lubom. **5.** × p. **Lecznictwo. 6.** †*stan, zawód lekarski:* Miechowjusz u króla Olbrychta był doktorem w lekarstwie. Stryjk.

Lekarz, a, lm. **e,** [**Lykarż**] **I. a.** †**Lekowniczy** *człowiek leczący chorych, wykonawca sztuki lekarskiej, medyk, doktór:* L. leczy, Bóg uzdrawia. Kosz. L. pomocniczy *(=asystent).* ×L. zębów *(=dentysta).* L. bydlęcy. Das. *(=konował, weterynarz).* L. jarmarczny *(= matacz, szalbierz, szarlatan).* L. jarmarkowy, często szalbierstwem abo alchimją narabiający. Kn. Co człowiek, to L. Prz. Gromada lékarza zabiły césarza. Prz. Przen.: Bóg L. najlepszy. Prz. (o Bogu:) Lekarzu wielki! Ty najlepiej widzisz chorobę moją, a mną ś. nie brzydzisz. Mick. Dobry kucharz, dobry L. Prz. Czas najlepszy L. Prz. **2.** *stopień naukowy, udzielany przez wydział lekarski, niższy od doktora medycyny:* Ukończyć medycynę ze stopniem lekarza. L. pierwszej klasy. <Got. lekeis, Szwed. läkare>

†**Lekarzenie, a,** blm., czynność cz. **Lekarzyć.**

†**Lekarzski** p. **Lekarski:** Lekarzskie księgi. Tuch.

†**Lekarzstwo, a,** lm. **e** p. **Lekarstwo:** L. przeciwko truciźnie. Tuch. L. a. jad. Tuch.

†**Lekarzyć, y, ył** p. **Lekarować.**

Lekce przys. od **Lekki I.** †*płocho, nierozważnie, bez zastanowienia:* Dobrodziejstwa aby L. a bez żadnego rozmysłu dawane nie były. **2.** *mało, nizko:* L. ważyć a. [L. poważać a. Puszczać w L.] p. **Lekceważyć:** L. sobie kogo a. co ważyć. L. młodych lat nie waż. Opal. Dawano przez to poznać szlachcicowi bratu, że wszyscy o nim wiedzą, L. go nie ważą. Mick. Nie ważcie sobie L., co wam Nestor gada. Słow. L. życia ludzkiego nie ważmy. Krasz. Lud przeklęty L. uważa Twój zakon święty. Kochan. Pychy pełen nietylko ludźmi brakuje, ale i Boga sobie L. szacuje. Kochan. Popiel wtóry L. u wszystkich był miany. Błaż. <p. Lekki>

[**Lekcej**] p. **Lekko.**

Lekceważąco przys. od **Lekceważący:** L. ramionami wzruszył. Orzesz. L. marnował skarby, dane mu od Boga. Rol.

Lekceważący *pogardliwy, uchybiający, ubliżający:* Uśmiech L. W L. sposób odzywać ś. o kimś. <Lekce + Ważący>

Lekceważenie, a, blm., czynność cz. **Lekceważyć:** Drażliwość Słowackiego kazała mu uważać brak odpisu za dowód lekceważenia. Chm.

Lekceważyć, y, ył, Lekce ważyć [**Lekce poważać, Letko ważyć, Puszczać w lekce**] kogo, co = *mieć za nic, nie przywiązywać do kogo a. do czego wagi, nie dbać o kogo a. o co, zaniedbywać, mało cenić:* L. niebezpieczeństwo, przestrogi, rozkazy. Nie godzi ś. nam tej rozpusty i tych dzisiejszych zbytków. naszych L. Kochan. Narzekał, iż tak wiernego przyjaciela sobie lekceważył. Skar. Mogłeś mię zasmucać, L. ofiarę, lecz jej nie odrzucać. Mick. Lekceważony powszechnie Radziejowski nie posiadał osobiście współczucia. Szaj. <Lekce + Ważyć>

†**Lekciejszy i** [**Lekciejszy**] p. **Lekki.** Glosy w. XV.

Lekcja, i, lm. **e,** [**Lechcyja**] **I.** *wykład jakiegoś przedmiotu:* Dawać, brać lekcje. L. języka polskiego. L. muzyki. L. dyktowana. Troc. *(=dyktando).* Lekcje zbiorowe *(=komplety).* Chodzić na lekcje tańca. Lekcje uniwersyteckie *(=wykłady, prelekcje).* (Mickiewicz) przypominał sobie lekcje Grodka i rozczulał ś., uprzytomniając sobie w pamięci czasy studjów uniwersyteckich. Chm. Siedzieć spokojnie na lekcji, przy lekcji. Kiedy ś. zaczynają wasze lekcje? Jutro ś. kończą moje lekcje. Przen.: Uczymy ś. zwyciężać, ale drogo płacimy lekcje nasze. Krasz. Prawdziwa L., która poezji uczy, jest dysekcją. Słow. Dać komu lekcję = *nauczkę, burę, powiedzieć kazanie, wyłajać.* Dostać lekcję = *nauczkę, burę, zostać wyłajanym,*

zgromionym. **2.** *ustęp zadany do nauczenia ś., pensum:* Nauczyć ś. lekcji. **3.** *kawałek tekstu, przeznaczony do przeczytania:* Hymny, przestrogi, pacierze i lekcje, w djabelskim napisane dyjalekcie. Słow. **4.** *część mszy, wyjątek z Pisma św., czytany przy mszy przed Ewangielją,* in. epistoła. **5.** *różnica tekstu, warjant:* Autor podaje wszystkie odmienne lekcje, mogące mieć znaczenie dla krytyki tekstu. Zdr. **Lekcyjka.** <Łć. lectio>

Lekcjonarjusz, a, lm. **e** *księga, obejmująca epistoły i Ewangielje.*

×**Lekcjowy** przym. od **Lekcja:** Na święta zaczęli ś. rozjeżdżać uczniowie, z moich lekcjowych jeden tylko zapłacił. And.

Lekcyjka, i, lm. **i** p. **Lekcja.**

†**Lekczeć, eje, ał** *stawać ś. lżejszym.* <p. Lekki>

†**Lekczej** p. **Lekko.**

[**Lekczejszy**] p. **Lekki.**

†**Lekczenie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Lekczeć. 2.** czynność cz. **Lekczyć.**

†**Lekczyć, y, ył** *czynić lżejszym:* Nie będzie nieprzyjaciela naszego miłosierdzie rozkosznemi potrawami sprosnego niewolstwa nam L. Baz. <p. Lekki>

[**Leki**] p. **Lekki.**

[**Lekiduch, a,** lm. **y**] p. **Lekkoduch.** <Lekki + Duch>

×**Lekie, ich,** blp. p. **Lekkie:** Płuca czyli L. są jakowąś niby gąbkowatą istotą. Perz.

Lekit, u, lm. **y** *greckie naczynie kuliste z małą szyjką:* Sarkofagi, niezliczone marmurowe lekity i amfory zapełniają kilka sal. Wejs. <Gr. lékythos>

Lekki, ×**Letki,** [**Leki, Lefki, Lętki**] st. w. **Lżejszy,** †**Letszy,** †**Lekciejszy,** [**Lekszy, Lekczejszy, Lekciejszy, Lechciejszy, Lefciejszy**] **1.** *nie ciężki, mało ważący, mający ciężar nieznaczny,* fiz. *mający drobną masę, niewielką ilość materji:* L. listek, puch. L. jak piórko. Żelazną bronę ciężką zowią, drewnianą lekką, którą u nas z wici robią. Kluk. Francuska korona z lekszego była kruszcu. Słow. Leksza od dymu para mnie gnała z Marsylji do Rzymu. Słow. Przen.: Jarzmo moje wdzięczne jest, a brzemię moje lekkie. Słow. Niech mu (= nieboszczykowi) ziemia będzie lekką! Matko ziemio, bądź lekka wraz ojcu i z synem. Koch. W. Gdzie kaletka lekka, i ostatek ucieka. Jag. *(= gdzie mało pieniędzy).* Zbroja lekka. Ukazał ś. młodzian w tak lekkiej zbroi, że ś. gięła za każdym poruszeniem. Krasiń. *(= cienkiej, nie masywnej).* Ubranie lekkie *(= cienkie, nie ciepłe).* O błonia, w których brylantowa rosa nieraz obwiana jej lekkiemi szaty. Mick. *(= powiewnemi).* Przen.: Sen cię skrzydłami lekkiemi osłoni. Słow. **2.** *lekką zbroję mający, lekko uzbrojony:* Jazda, artylerja lekka. L. poganin i koń pod nim świeży. Pot. **3.** *ruchliwy, chybki, wiotki, powiewny, nie ociężały, hoży, żwawy:* Brutyni jak sarny lekcy, ni śladu na trawie, ni na piasku zostawią. Jabł. L. bieg, skok, lot. L. w tańcu. L. do biegu. Tak uzbrojony, L. i rzeźki, za pasem sztylet zawiesił feski. Słow. (Kleftowie zmarli) lekcy i liczni, jako chmura liści wiatrem zwichrzona. Słow. Dziewica w lekkim zbliża ś. pędzie. Mick. Stał pod górą, lekką gołębi migoczących chmurą owiany. Słow. Archipelagu wysp wieniec różowy lekkich kaików przerzynają wiosła. Słow. Lekkim rzutem obręcza po obłokach zbiega tęcza. Mick. W wiosenny poranek jak wszystko i świeższe i letsze! Len. [Djabeł jest niezmiernie L. na wspomnienie, skoro posłyszał, skoczył]. **4.** *zgrabne, drobne zarysy mający, zgrabny, misterny, delikatny:* Lekka minaretów wieża. Słow. Koło ogromnej środkowej wieży wież mniejszych lekkie wybiegły strzały. Słow. Kwieciste wieńce chwiały ś.: czy je lekkie potrąciły ręce? Mick. Przen. Mieć lekką rękę *(= pisać szybko i cienko).* **5.** *nieznaczny, niewyraźny, łagodny, delikatny:* Lekkie uderzenie. Lekkim dotknięciem się ręki muskała włosów pukle. Mick. Ślad wyraźny, lecz L.: odgadniesz, że w biegu chybkim był zostawiony nóżkami drobnemi od kogoś, co zaledwie dotykał ś. ziemi. Mick. Skrzydełek tylko lekkim trzepotaniem okazywała strach. Słow. Witał ś. z baronem dorywczym rąk ściśnieniem i lekkim ukłonem. Mick. Oddał lekki ukłon Zosi. Słow. Na widnokręgu czerniały kończynach, wznosząc swe kształty lekkie, niewyraźne oku. Mick. Widać im było i błękit na morzu, gdzie lekkie skiby szły od wiatru pługa. Słow. Odmuchnął z bielidła karmin, lżejszy od motylego skrzydła. Mick. L. dźwięk puharów. Mick. Atanazjusz z tak lekkim głosu nakłanianiem śpiewanie psalmów do kościoła wprowadził, że mówiącemu raczej podobne było, niż śpiewającemu. Ryb. Z temi głosy znało się ucho moje: było to coś lekkiego, urywającego ś., ledwo ś. odezwało. Krasiń. Skoro płomyk w górę strzeli, pędźcie go lekkim oddechem. Mick. Czyste zwierciadło skazić może lekkie tchnienie. Słow. L. wietrzyk. Biegła, jak lekkie zefiru powiewy. Mick. Za lekkim zefirkiem goni. Mick. W lekkiej powietrza unosząc ś. fali, wśród nieba, ziemi waha ś. i pływa. Słow. To nie skrzydło, ani silne ramię w lekkiej powietrza pławiło go fali. Słow. Czuł jak najleksze poruszenie fali. Słow. (Piorun) bladość lekkiego ognia rzucił ludziom w twarze. Słow. Gmach z tysiącznych złożony filarów, lekką jasnością w powietrzu skreślony. Słow. Nad pierwszą klasą cień i lekkie chłody. Słow. Obejrzał gromadę, za okrzyk lekkim dziękując uśmiechem. Mick. L. smutek, jak ranna mgła maju, długiemi rzęsy kryje blask jej oka. Słow. Lekkie znać wzruszenie na jej twarzy. Krasz. L. ból. Lekka rana, choroba, lekkie draśnięcie, przeziębienie *(= niewielkie, małe, bagatelne).* L. spór, zatarg. Lekka wada. Wygnane za swe lekkie winy. Słow. Z lekkich słów ciężką rzecz odgadnąć umie. Mick. Przechodziła około wielkiego gmachu, najlżejszej uwagi na niego nie zwracając. Orzesz. Lekka śmierć *(= łatwa, łagodna).* Śmierć jego była lekka, nie chorując prawie powoli gasnął. Kras. Lekczejsza śmierć, niźli opuszczenie czci i chwały. Skar. *(= lepsza).* **6.** *łatwy do zniesienia, nie ostry, nie srogi, nie dokuczliwy, znośny, łagodny:* Zima lekka. Mróz L. Lekczejsza temu nędza, który ś. w niej urodził. Skar. Myślał, aby życie moje zrobić lekszym i jakby kwiecistym. Korz. Kara lekka. **7.** *wolny od troski, spokojny, niefrasobliwy:* Z lekkim sercem to zrobił. Małżonka moja serce miała lżejsze. Słow. **8.** Sen L. = *nie twardy, nie głęboki, czujny:* Zda ś., że lekkim snem zakończę życie. Mick. **9.** *powierzchowny, niedokładny:* Lekka znajomość czego. Lekkie wyobrażenie o czym. **10.** *niepoważny, lekkomyślny, płochy, niestateczny:* Człowiek L. Kobieta lekka a. lekkich obyczajów. Młodzieniec L. Młodość ma swoje wdzięki bez wątpienia, lecz za to lekka, niestała, płocha. Zabł. Kompanji lekkich, nieprzystojnych wystrzegał ś. Kras. L. jest; za nic wieczna sława jest u niego. Bardz. Nie dziwuję ś. tym lekkim ludziom, którzy czytać nie umieją, że nazwiska rzeczy przemieniają.

Syr. Z lekkim (dom.: człowiekiem) ś. w rzecz nie wdawać, w nierównym polu wytrwać, w równym odpór dać — rozsądnego. Prz. Umysł, charakter L. Lekka jej myśl nie miała nic wspólnego z wniebowzięciem. Sow. Lekkie życie. Lekkie obyczaje *(=zbyt swobodne, naganne).* Dni pochodów kończyły ś. często hulanką, butelką, wrzawą, lub lekkiemi miłostki wędrownemi. Krasz. Teatr.: Amant L. **11.** × *zmienny, niestały:* Słowa dziewcząt leksze nad liść w lesie. Hul. **12.** *nie surowy, przystępny, łatwy w stosunku, popularny:* Sokrates, będąc poważnym, umiał być i lekkim; między mądremi — filozofem, między dziećmi — dziecięciem. Lubom. **13.** *łatwy, nietrudny, niemozolny, niemęczący:* Zabawy takowe, jako jest gra, taniec, muzyka, są rzeczy lekkie. Górn. Lekka praca, służba. L. chleb *(= łatwy sposób zarobkowania).* Żołnierska służba jest to L. chleb i kęs luby. Pilch. Dziewczyna puściła ś. na L. chleb *(=została nierządnicą).* Szermierze z dziećmi swemi lekkiej żywności szukają. Sz. Cudze ręce lekkie, ale niepożyteczne. Trzyc. **14.** *płynny, potoczysty, łatwy, wesoły, pogodny:* L. styl, wiersz. Ten autor L., dowcipny, zabawny, tamten ponury, smutny, górny. Mick. Harmonji lekkiej głos. Słow. Głos tej śpiewaczki jest miły, szybki i nadzwyczaj L. Świt. **15.** *nie mocny, nie tęgi, słaby:* Lekka herbata. Lekkie wino. Gniew mu wywietrzał wnet, jak L. trunek. Słow. Medykamenta laksujące lekkie, które bez wielkiego pobudzenia humorów stolce sprawują. Krup. Tytoń, papieros L. **16.** *nie gęsty, rzadki, przejrzysty:* Lekka mgła, chmura. We śnie, w lekkie owinięte chmury ujrzałem moje dwie umarłe córy. Słow. **17.** Powietrze lekkie = *czyste, nie zagęszczone:* Odetchnąć lżejszym powietrzem. Krasz. **18.** *nie gliniasty, pulchny:* Grunt L. Ziemia lekka. **19.** *pośledni, zły, lichy, nikczemny:* Gatunek L. Jakiego serca Turkowi dodamy, jeźli tak lekkim ludziom nie zdołamy. Kochan. **20.** [Msza lekka] = *cicha.* **21.** min.: Kamień L. czarny p. **Kamień. Zlekka,** przys. p. **Lekko:** a) Dzięcioł na jedlinie stuka zlekka. Mick. Korę i miazgę rozerznąwszy, drzewo zlekka poranić. Mick. Zlekka zarzuciwszy wyloty kontusza i wąsa pokręcając, podał rękę Zosi. Mick. *(= cokolwiek).* Potym go niosły zlekka owe straże. Słow. Święta niewinność i święte zdrowie kołyszą zlekka jego wezgłowie. Mick. b) Rozmyślaj ś. długo, a zlekka ś. kwap. Kosz. Czas i sprawy moje na lekarstwa w daleką idące, i na doktory zlekka postępujące patrzeć nie będą. Warg. †**Po lekku 1.** i [**Po lekku, Po leku**] p. **Lekko:** Po lekku będziesz pił, a nie duszkiem. Syk. Mieczysław na tym będąc, jakoby monarchji dostać mógł, i po lekku w tym sobie postępując, Kujawską naprzód ziemię, potym Mazowieckie krainy pobrał. Biel. M. Pasterze za nim idą, po lekku śpiewając. Zbyl. Nieprzyjaciele ich po lekku wytracili. Bud. **2.** *powierzchownie:* Po lekku goili upadek ludu mego mówiąc: pokój, pokój. B. B. *(=po wierzchu leczyli.* B. G.). <LEG/LG>

[**Lekkiduch, a,** lm. **y**] p. **Lekkoduch.**

[**Lekkie, ich,** blp., **Letkie, Lętkie**], × **Lekie 1.** *płuca, szczeg. cielęce, niek. ludzkie.* **2.** *flaki.* **3.** *potrawa z płuc cielęcych, siekanka.*

Lekko, st. w. **Lżej,** † **Lekczej,** [**Lży, Lecej, Lekcej, Letczy**] przys. od **Lekki,** [**Leko, Letko**] = a) *nieciężko:* Tak na wozie lżej będzie. Troc. L. mi nieść. [Mieć L.] = *nie być obciążonym:* Koń ma L., może iść kłusem. L. uzbrojony. L. ubrany *(= w lekkie, cienkie ubranie, nie ciepło).* Bardzo L., jak na tę porę, ubrany jesteś. Linde. Przen.: L. koło niego *(= kuso, kiepsko, krucho, nie ma pieniędzy).* b) † *bez dworu:* Pan ma dać znać, jeśli ze wszystkim dworem jedzie, abo L. Haur. c) *nie ociężale, zgrabnie, zręcznie:* L. stąpać, chodzić, tańczyć, skakać. Koń. L. nosi *(= nie trzęsie).* Koń szedł jak fala L. pod siedzeniem. Słow. Ujrzysz, jak L. na siodło wskoczę. Słow. L. w napowietrznym żegluje potoku. Mick. Ująwszy szpadę, L. jakby szpadę dźwignął. Mick. L. świeży nabiału kwiat garnie do każdej filiżanki w osobny garnuszek. Mick. d) **a. Zlekka** *nieznacznie, delikatnie, niezbyt mocno, zaledwie dostrzegalnie, cokolwiek:* L. czego dotknąć. L. uderzyć. Pocałowałem ją L. w rękę. Słow. Ręką od ust L. skinął ku sędziemu, prosząc o głos. Mick. Wodą z potoku, śmiejąc ś., L. trysnęła na braci. Słow. Gdyby lżej mnie deptał, to byłby rozumny. Słow. *(= mniej mocno).* Słychać oddech poranku świeży, co L. wzrusza nadwodne trzciny. Słow. Jak powiewny liść ajeru, L. wiatrem kołysana. Słow. Płótna na rosie poczerniały, zwiędły, i podarły ś. i, L. napięte, były jak próchna z ludzkich trumien zdjęte. Słow. Ściany białe, L. wschodem różowe. Słow. Blask pochod ni ś. L. po ścianach rozpłonił. Słow. e) *niezbyt dotkliwie:* L. kogo urazić. f) *niezbyt ciężko, nie zbyt niebezpiecznie:* L. zranić. g) *spokojnie, niefrasobliwie, pogodnie:* L. mi na sercu. Kiedy tak, to mi lżej na sumieniu. Słow. Młodemu L. umrzeć. Mick. *(= może umrzeć spokojnie, bez troski).* h) *nie twardo, nie mocno, czujnie:* L. spać. i) *mało, niewiele:* L. zawinić. L. kogo ukarać *(= niezbyt ostro).* j) *powierzchownie, pobieżnie, niedokładnie:* Nadtoś mię L. sądził, za mało poznawał. Słow. L. coś brać *(= niewielką wagę do czegoś przywiązywać).* k) × L. coś pamiętać = *niedługo.* Kto szczerze kocha, L. pamięta urazę. Linde. l) *lekkomyślnie, płocho, nierozważnie:* L. żyć, postąpić sobie. ł) *łatwo, bez pracy, bez natężenia:* Co L. przyjdzie, L. odejdzie. Prz. Dźwigacie kamienie niebożęta we dnie i w nocy, robicie ciężko, nie L. Birk. Mało kogo L. chleb nabyty trwale ubogacił. Kołł. Dość mają L. zarobionej sławy. Słow. m) † *źle, nietęgo, kiepsko:* Niedbale, byle jako, byle odbył, L. Kn. Udaję, udawam co L., słabo. Kn. n) † a. † **Zlekka,** † **Zletka,** † **Po lekku,** [**Po lekku, Po leku**] *powoli, zwolna, nie śpiesząc ś., ostrożnie:* L. z ptaki, byś ich nie spłoszył. Prz.

Lekkocenienie, a, blm. *lekceważenie, pogarda:* Najznakomitsze krajowe stada poszły w L. i pogardę. Pol. <Lekko + Cenienie>

× **Lekkochodny** *lekko chodzący, chodu lekkiego.* <Lekko + Chodny>

× **Lekkocienki** *lekki i cienki:* We Włoszech robią lekkocienkie materje. Grod. <Lekko + Cienki>

Lekkoczynny *lekko = niedbale czyniący, pracujący:* Lekkomyślny — L. Prz. Lekkomowny — L. Prz. <Lekko + Czynny>

Lekkoduch, a, lm. **y,** [**Lekkiduch, Lekiduch**] *człowiek lekkomyślny, letkiewicz, wietrznik, pędziwiatr, pustak, sowizdrzał:* Wszak ci Wawrzusia wiodę lekkoducha, to ś. pocieszem przecie we trzech trocha. Pol. Jejmość księżna także L., jak widzę. Kaczk. <Lekki + Duch>

× **Lekkoduchy** p. **Lekkoduszny.**

Lekkoduszny, × **Lekkoduchy** *lekki, lekkomyślny, płochy:* Podobne sądy nie obchodziłyby jakiego lekkodusznego gaskońskiego sceptyka. Kenig. <Lekki + Duszny>

Lekkodzioby, ów, blp. zool. (aves laevirostres) *dział ptaków wróblowatych.* <Lekki + Dziób>

Lekkokonny *konny i lekko uzbrojony:* Pułk polski L. gwardji Napoleona I *(=szwoleżerzy).* Jako dowódca pułku lekkokonnego wyruszył ku zachodowi. Rol. Artylerja lekkokonna. <Lekki + Konny>

× **Lekkomowność, i,** blm. rz. od **Lekkomowny;** × **Lekkomówność.** <Lekki + Mowność>

× **Lekkomowny,** × **Lekkomówny,** × **Letkomowny,** × **Letkomówny** *nierozważny w mówieniu:* Pleciuch, L. człowiek. Kn. L. — lekkoczynny. Prz. <Lekki + Mowny>

× **Lekkomówność, i,** blm. rz. od **Lekkomówny,** p. **Lekkomowność.** Mrong.

× **Lekkomówny** p. **Lekkomowny.** Mrong.

[**Lekkomyślący**] p. **Lekkomyślny:** Mowy grzeszne i lekkomyślące. Kon. <Lekko + Myślący>

× **Lekkomyślec, lca,** lm. **lcy** p. **Lekkomyślnik:** Młody lekkomyślcze! Jabł. <Lekko + Myśleć>

Lekkomyślnica, y, lm. **e** forma ż. od **Lekkomyślnik:** Starasz ś. o względy tej kokietki, tej lekkomyślnicy. Rog.

Lekkomyślnie 1. przym. od **Lekkomyślny:** a) Postępować, przedsiębrać co L. b) [On wesela L. nie zrobiół] *(=niedbale, niestarannie; nie urządził wesela lichego, ale sute).* **2.** [L. a. **Lekomyśnie**] *łatwo.* <Lekki + Myśl>

Lekkomyślnik, a, lm. **cy 1. a.** × **Lekkomyślec** *człowiek lekkomyślny, letkiewicz, lekkoduch, wietrznik.* **2.** [L. a. **Lekómyśnik**] *żartowniś.*

Lekkomyślność, i, lm. **i** rz. od **Lekkomyślny:** Ujechawszy od ojca, drogo opłacił tę L. Śniad. Właściwa jemu L. i chwiejność woli budziła obawy. Czerm. Smutne i nie do odżałowania byłyby te nasze powtarzające ś. lekkomyślności. Mańk. *(=czyny lekkomyślne).*

Lekkomyślny, × **Letkomyślny,** [**Lekkomyślący, Lekomyśny, Lekómyśny**] **1.** *nierozważny, niestateczny, płochy:* Z ludźmi lekkomyślnemi nie przestawam. Ryb. Nic na jego lekkomyślne słowa nie uważając, rzecz swoję prowadził. Skar. **2.** [L.] = a) *niedbały, niestaranny.* b) *żartobliwy.* <Lekki + Myślny>

Lekkonogi, Lekkostopy *mający lekki chód, lekko chodzący:* Stada lekkonogich sarn. Sienk. <Lekki + Noga>

Lekkoręki *mający lekką rękę; lekko piszący.* <Lekki + Ręka>

Lekkorób, oba, lm. **oby,** [**Letkoroba**] *lubiący tylko lekką robotę, leniuch, próżniak:* Koń szpakowaty jest L., wielkiego potrzebuje oka i pilnego starania. Pol. <Lekki + ROB>

Lekkoskrzydły *mający lekkie skrzydła, lekko latający.* Przen.: Sny lekkoskrzydłe. Nar. <Lekki + Skrzydło>

Lekkospadzisty *niezbyt spadzisty, niezbyt stromy:* Babia Góra z czubem nagim, kopcowata i lekkospadzista, łatwa jest do wchodzenia. Tat. <Lekki + Spadzisty>

Lekkostopy p. **Lekkonogi:** Nimfy lekkostope. Gom. <Lekki + Stopa>

Lekkoszacowany *mało szacowany, lekceważony:* Widział w tym robotę tej, lekkoszacowanej dzieweczki. Krasz. <Lekko + Szacowany>

Lekkość, i, † **Lekość,** [**Letkość**] **1.** blm. rz. od **Lekki:** a) *mały ciężar:* L. pióra, pancerza. Wozy niepełne jadą do stodoły, cieszą ś. z niezwyczajnej ich lekkości woły. Mick. b) *szybkość i zgrabność, zręczność (w ruchach):* L. tancerza, ręki. Z lekkością i ciszą letniej błyskawicy przedzieram ś. przez czarne liście drzew. Słow. c) *zgrabność, drobność zarysów budowy:* Na murach dziwne desenie lekkości przydają wieżom i ruinom wdzięku. Słow. Aniela miała cudowną postawę, w noszeniu głowy cudną L. Słow. d) *łatwość:* Czuł ś. rzeźwym jak ptaszek, z lekkością oddychał. Mick. e) *wprawa, biegłość:* L. stylu, pędzla. f) †*powolność, pobłażliwość.* Troc, Kn. g) *lekkomyślność, niestateczność, brak powagi:* L. umysłu, charakteru, postępowania. W wielu ludziach widzę taką L., że sprawiedliwość głupstwem, męstwo szaleństwem być rozumieją. Star. Ta L. jak była skarana, opowiem. Mick. Wszystko tam musiało stosować ś. do etykiety, łagodzonej nieco francuską lekkością. Mick. **2.** †lm. **i** *obelga, zniewaga, krzywda, lekceważenie, upokorzenie, ujma:* L. Panu Bogu czyni, plugawiąc duszę swoję grzechy rozmaitymi. Kaz. 1555. Jeśli nie będziesz miłował nadewszystko Pana Boga, a cnotliwie żyć nie będziesz, nic innego za to nie otrzymasz, jedno L. na sądzie bożym. Kaz. 1555. Owce nie chciały poznać pasterza swego, i owszem, wzgardzili im, L. jemu wyrządzając. Kaz. 1555. (Cesarz Juljan) na L. w Jeruzalem stary kościół dawny kazał Żydom budować. Rej. (Do zwadźcy:) Mniemasz, iż nie dasz lekkości sobie czynić, — lecz z tej czci barzo bolą kości. Rej. Matjasz tym, co uciekli, L. uczynił, gdy je w czepcach niewieścich kazał wodzić po wojsku. Biel. M. W Czechach legata papieskiego mało nie zabili, i L. mu wyrządzali. Biel. M. Rakuski, słysząc, iż Jagiełło jedzie, bojąc ś. jakiej lekkości, ujechał z Krakowa. Biel. M. Ten, kto fałszywie obwinił, trzeba żeby srodze był karan, i onemu L. nagradzał, który był zatrzymany. Górn. Takowe rzeczy a lekkości od tak nieślachetnego człowieka cierpieć. Orzech. To już L. niemała, gdy ceklarze kogo obstąpią, do więzienia prowadzą. Groic. Narzekając, szła do swoich krewnych, powiedając im sromotną a wielką L. ich, która w ten czas od Tytusa i od Gizipusa stała ś. Stok. Chełpliwy mniema, aby z tego cześć miał, co mu bywa ku lekkości. Jabł. Źle tym jest, kto krwie swej niedbały, na L. ją puszcza. Mick. Gdy ś. szlachcicowi L. stanie, że go stłuką kijem... Górn. †Z lekkością = a) *z niczym:* Kto zaś z lekkością miał z pałacu wynić. Kochan. b) *lekceważąc, lekkomyślnie:* Używiesz tego (= przyjmiesz to) z lekkością, rozgniewasz nas sobie. Kochan. <LEG/LG>

× **Lekkoważnie** przys. od **Lekkoważny:** Nieprzyjaciela z daleka postrzeżonego L. czekali. Błaż. *(= zlekceważeniem).*

× **Lekkoważność, i,** blm. rz. od **Lekkoważny.**

× **Lekkoważny 1.** *niewielką wagę mający, niewiele ważący, lekki.* **2.** *niewielką wartość mający, niewiele wart, małoważny.* <Lekki + Ważny>

× **Lekkowiernie** przys. od **Lekkowierny,** *łatwowiernie.*

× **Lekkowierność, i,** blm. rz. od **Lekkowierny,** *łatwowierność.*

× **Lekkowierny** p. **Łatwowierny:** Lekkowierna kochanka oszukana staje ś. świata pośmiewiskiem. Węg. <Lekki + Wierny>

× **Lekkowietrzny** *lekki jak wiatr, powiewny:* Lekkowietrzne pióra. Zim. <Lekki + Wietrzny>

× **Lekkowiewny,** × **Lekkowiewy** *łatwo wiatrem poruszany, powiewny:* L. liść osiny. <Lekki + WIE>

× **Lekkowiewy** p. **Lekkowiewny.**

Lekkozbrojny *mający lekkie uzbrojenie, lekko uzbrojony.* <Lekko + Zbrojny>

× **Lekkuchnie** p. **Lekkuchno.**

× **Lekkuchno,** × **Lekkuchnie** przys. od **Lekkuchny,** *leciuchno:* L. mi w tych szatach. Troc.

Prawicę położył na sercu, a lewą koło głowy L. wychyla. Mick. L. to zrobił. Troc.

× **Lekkuchny** p. **Leciuchny.**

[**Leko**] przys. od **Leki**, p. **Lekko.**

† **Lekocica, y,** lm. **e** p. **Lukrecja.**

! **Lekodziej, a,** lm. **e** p. **Lekoröb.** <Lek + DZIE>

× **Lekodziejski** p. **Lekowniczy.**

! **Lekodziejstwo, a,** blm. p. **Farmacja.**

[**Lekomyśnie**] przys. od **Lekomyśny**, p. **Lekkomyślnie.**

[**Lekomyśny**] p. **Lekkomyślny.**

† **Lekorobnik, a,** lm. **cy** p. **Lekoröb.** <Lek + ROB>

× **Lekorobny** p. **Lekowniczy.**

† **Lekoröb, oba,** lm. **owie**, † **Lekorobnik**, ! **Lekodziej**, × **Lekoskładnik** *przyrządzający lekarstwa, aptekarz, farmaceuta.*

× **Lekoskład, u,** lm. **y** *apteka.* Włod. <Lek + Skład>

× **Lekoskładnik, a,** lm. **cy** p. **Lekoröb.**

! **Lekospis, u,** lm. **y** p. **Farmakopea.** <Lek + Spis>

† **Lekość, i,** lm. **i** p. **Lekkość**: Zgardził ji król, k lekości w pawłokę go odział. Pśń. kość. (Pieśń o Bożym umęczeniu).

× **Lekośledziec, dźca,** lm. **dźcy** *zajmujący ś. badaniem nad działaniem leków, farmakolog.* <Lek + Śledzić>

† **Lekować, uje, owal I.** i [L. a. **Likować**] p. **Leczyć**: Cząstka to jedna zdrowia — chcieć ś. dać L. Bardz. Przen.: (Bóg) smutne serca cieszy, troski lekuje. Kochan. **2.** *leczyć w sposób zabobonny:* Lekuję jako baby zabobonnie abo czarując leczę. Kn. Czarują i lekują, wróżą. Klon. † **L. ś.** i [**L. ś.**] p. **Leczyć**: Psy trawę szczykając po łące, tym ś. lekują. Haur. Wziął z niego (niedźwiedzia) skórę, a towarzyszowi sadło zostawił, iżby ś. miał czym L. Gac. <p. Lek>

× **Lekowanie, a,** blm., czynność cz. **Lekować**: L. wziewne = *leczenie za pomocą leków rozpylonych, wdychanych razem z parą wodną,* in. l e c z e n i e i n h a l a c y j n e. Przen.: Naprawianie i L. roli, aby była godna ku osiewaniu. Trzyc.

† **Lekowanie się, a ś.,** blm., [**Lekowanie ś.**] czynność cz. **Lekować ś.,** *leczenie ś.*

× **Lekowniczy**, × **Lekodziejski**, × **Lekorobny** *mający związek z lekami, aptekarski, farmaceutyczny.* † **Lekowniczy, ego,** lm. **owie** rz. p. **Lekarz**: Wyraz L. oznacza to samo, co dzisiejszy lekarz. Kalina.

† **Lekownik, a,** lm. **cy** *ten, co leczy w sposób zabobonny, znachor:* Są ustępy w kazaniach, w których wyliczają ś. różne rodzaje czarowników, mówi ś. o lekownikach, wróżnikach. Brk.

× **Lekowzór, oru,** lm. **ory** = **Farmakopea.** <Lek + Wzór>

× **Lekoząb, ęba,** lm. **ęby** p. **Dentysta.** <Lek + Ząb>

Lekoznawstwo, a, blm. *nauka o wyglądzie oraz istocie i rozpoznawaniu leków,* in. f a r m a k o g n o z j a. <Lek + Znawstwo>

[**Lekómyśnik, a,** lm. **cy**] p. **Lekkomyślnik.**

[**Lekómyśny**] p. **Lekkomyślny.**

[**Lekram-.**] p. **Reklam-.**

Leksykalny *słownikowy:* Glosy wrocławskie mają, jak wszystkie tego rodzaju zabytki, wartość leksykalną. <Now. z Gr. lexikón = słownik>

Leksykograf, a, lm. **owie** *autor słownika, słownikarz.* <Gr. lexikográfos>

Leksykograficzny przym. od **Leksykografja**: Prace leksykograficzne.

Leksykografja, i, blm., × **Leksykografowanie** *układanie słowników, słownikarstwo.* <Now. z Gr. lexikográfos = słownikarz>

× **Leksykografowanie, a,** blm. p. **Leksykografja.**

Leksykologiczny przym. od **Leksykologja.**

Leksykologja, i, blm. **I.** *nauka o układaniu słowników, o słownikach.* **2.** *nauka o znaczeniu i używaniu wyrazów, słownikarstwo, słownikoznawstwo.* <Now. z Gr. lexikón = słownik + -logía = znawstwo>

Leksykon, u, lm. **y I.** *słownik.* **2.** L. konwersacyjny = *encyklopedja.* **3.** *gatunek papieru.* <Gr. lexikón>

× **Lekszej** p. **Lekko.** Mrong.

× **Lekszy** p. **Lekki**: Kula, co serce przeszyje, leksza, niż ta, co w sercu wiecznie ciąży. Krasiń.

Lekta, y, lm. **y I.** *świadectwo przejrzenia, odczytania dokumentu:* Za takowy ekstrakt z lektą, korektą i pieczęcią po złotemu ś. płaci. Vol. Ci, którzy lektę i korektę kładą, nie śmieją weryfikować kopji z oryginałem i ślepo podpisują ekstrakty. Kras. **2.** *msza czytana, cicha:* Po skończonej mszy lekcie. Troc. <Łć. lecta im. n. lm. dosł. = przeczytane>

Lektor, a, lm. **owie I.** *czytający, czytelnik:* Stareć piszę nowiny, co gorsza, że na zły czas wieku tego gdzieżby lektora nalazły? Pot. **2.** *czytający komuś głośno:* Ociemniały starzec najął sobie lektora. L. przy stole w refektarzu klasztornym a. seminaryjskim. **3.** *kleryk, mający drugie mniejsze święcenie,* in. c z y t e l n i k. **4.** *ksiądz, kierujący wszystkiemi czytaniami w kościele.* **5.** *profesor kleryków zakonnych.* **6.** *nauczyciel języków nowożytnych w uniwersytecie, nie posiadający godności profesorskiej.* <Łć. lector>

Lektorat, u, lm. **y, Lektura** *godność, urząd lektora.*

× **Lektorja, i,** lm. **e,** × **Lektorjum** *czytelnia:* Tych przyjmowano w pewnych tylko dniach tygodnia i to w lektorji, tuż obok bibljoteki. Rol. <Śr. Łć. lectorium>

× **Lektorjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów I.** p. **Lektorja. 2.** *aula uniwersytecka, audytorjum.*

Lektorka, i, lm. **i** forma ż. od **Lektor.**

Lektura, y, lm. **y I.** *czytanie:* Macie robić lekturę. Mick. **2.** *książki, które ś. czyta:* L. lekka, przyjemna, szkolna. **3.** p. **Lektorat**: Bernard i Jacek w zakonie kaznodziejskim na najpierwszych lekturach siedzieli. Nies. <Z Łć. lectura im. n. lm. = (rzeczy) mające być czytane>

† **Lektwarz, a,** lm. **e I.** w lm. *wonności, pachnidła:* Nie byli takie lektwarze wydani, jako ty, które dała królowa Saba Salomonowi. B. Sz. **2.** lek. p. **Elektwarz**: Składanie lektwarza, to jest powidłek, z soku różanego. Sien. Lekarze pirwej człeka wysuszą, dając mu lektwarze, a potym mu krew puszczą. Rej. Pódziesz zaś do lektwarzów, do cukrów, małmazyj, by z Indyjej, z Kandyjej wszystkie wywieźć mogły, radaby do połogu swego każda zniosła. Ciek. <p. Elektuarjum>

† **Lektwarznica, y,** lm. **e** *naczynie do lektwarzy.* B. Sz.

Lektyczka, i, lm. **i** p. **Lektyka**: Kazał ś. nieść do senatu w lektyczce. Warg. Daruję, żeby w modlitwach swych nie przepomniał, także lektyczkę z końmi śniademi i rydwan. Rol.

Lektyka, i, lm. **i I.** *nosze w postaci krytego krzesła.* **2.** *nosze dla chorych w postaci krytego łóżka.* Zdr. **Lektyczka.** <Łć. lectica>

Lektykarjusz, a, lm. **e** p. **Lektykarz:** Był on z profesji lektykarjuszem, czyli najemnikiem do noszenia lektyk. Orzesz.

Lektykarnia, i, lm. **e** *zakład, w którym ś. wynajmują lektyki:* Przystępujemy do opisu lektykarni, zamieszczonej według pierwotnej taryfy z 1784 r. pod Nr. 368 przy ulicy Krakowskie Przedmieście. Wej.

Lektykarz, a, lm. **e, Lektykarjusz** *ten, co niesie lektykę:* Kilku lektykarzy niosło połyskującą ozdobami lektykę. Orzesz.

× **Lekuchno** przys. od **Lekuchny,** *leciuchno.*

× **Lekuchny** p. **Leciuchny.**

× **Lekucho** przys. od **Lekuchy,** *leciuchno:* Oto jako L. zasypia i coraz ś. uśmiecha milucho. Nar.

× **Lekuchy** p. **Leciuchny.**

† **Lekuczki** p. **Leciuchny:** Tak lekuczką pracą możemy wieczność zarabiać. Wuj.

† **Lekuczko** przys. od **Lekuczki,** *leciuchno.* Ocz. Mężobójstwa u nas L. karzą. Baz. Zefir srebrne krynicy L. poruszywa piany. Tw.

[**Lekuśki**] p. **Leciuchny.**

[**Lekuśko**] przys. od **Lekuśki,** *leciuchno:* Koń L. podhysywał. L. (kłaść). Kon.

[**Lekuśno**] p. **Leciuchno.** Karcz.

[**Lekutki**] p. **Leciuchny.**

[**Lekutko**] przys. od **Lekutki,** *leciuchno.*

† **Lekwarz, a,** lm. **e** lek. p. **Elektwarz.** <p. Elektuarjum>

[**Lela!**] **1.** a. [**Lala!, Lelo!**] *nawoływanie gęsi.* **2.** *nawoływanie kaczek.* <Okrzyk.>

[**Lelaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Lelak.**

[**Lelak, a,** lm. **i**] **1.** p. **Lelek** i **Puszczyk.** **2.** *pieszczoch, pieszczoszek.* Zdr. [**Lelaczek, Lelaszek**]. <Dziec.>

[**Lelaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Lelak.**

Lelaszka, i, lm. **i** myśl. p. **Ledwuchna.** <? por. Lelek>

[**Lelawy**] *wolny, rozpuszczony, niezapięty:* Suknia lelawa. <Od Lele>

[**Lele**] nieod. *człowiek zniewieściały, słaby, niewieściuch.* <Dźwn.>

[**Lelech, a,** lm. **y**] p. **Lelek:** Gonić lelecha= *wiatr gonić, chodzić naprożno, biegać bez celu.*

† **Lelejać się, a ś., ał ś.** *chwiać ś., kołysać ś.:* Wstał mistrz, ledwo lelejąc ś. P. Sand. <p. Lele>

† **Lelejanie, a,** blm. p. **Lelejanie ś.:** Ty panasz mocy morza; ruszanie za prawdę lelejania jego ty uciszasz. Ps. flor. (= *Ty panujesz nad mocą morską, a wzruszenie nawalności jego ty uśmierzasz.* Wuj.).

† **Lelejanie się, a ś.,** blm., † **Lelejanie,** † **Lelejenie** czynność cz. **Lelejać ś.**

† **Lelejenie, a,** blm. p. **Lelejanie ś.** Ps. puł.

Lelek, lka a. **leka, lki** a. **leki** **1.** [L.] = a) a. [**Lelech**] *djabeł:* Poszedł po leleka (=*poszedł po złote góry, a wrócił z próżnemi rękoma).* Po lelekaś tam chodził. Leleka a. lelecha gonić. Prz. (= *chodzić, biegać bez celu; wiatr gonić).* b) *człowiek roztrzepany, głupi:* L. poszedł, L. przyszedł. Prz. (=*jaki głupi poszedł, taki głupi wrócił).* **2.** zool.= a) a. [**Lelak**] p. **Puszczyk.** b) a. **Kozodój,** † **Koziodój,** [**Kozieł, Śpiuch**] (caprimulgus europaeus) *nocny ptak owadożerny rozciętodzioby:* L. łęczy. Mor. Przen.: Lelków patrzeć=*rozglądać ś., gapić ś.* c) w lm. a. **Kozodoje** (caprimulgidae) *rodzina ptaków wróblowatych rozciętodziobych.* d) † p. **Ślepowron:** Uczynion jeśm jako L. w domku. Ps. flor. (= *stałem ś. jako kruk nocny w pustkach.* Wuj.). <LEL>

[**Leleni**] p. **Jeleni:** Grajo w róg L.

[**Leleń, a,** lm. **e**] p. **Jeleń:** Jak bajków nastroją, to z mysy lelenia ubierzą, a z ziaby kukawkę. Prz. Zdr. [**Lelonek**].

Lelewelista, y, lm. **ści** *stronnik Joachima Lelewela, emigrant polski ze stronnictwa demokratycznego:* Czy jesteś z księciem, przeciw księciu? L., czy czartoryszczyk? Krasz. <Od nazwiska **Lelewel**>

[**Lelicz, a,** lm. **e, Lemicz**] *olsza górska* (alnus viridis). <Ukr. łelicz>

1. [**Leliczny**] przym. od **Lelicz.**

2. [**Leliczny**]: Krople ekstra leliczne p. **Kropla.**

1. [**Lelija, i,** lm. **e**] p. **Lilja:** Rośnij rutka, L., jeszcze wyżej niźli ja, i L. urosła, pani za mąż nie poszła. Pśń. Wyrośnie ze mnie L., będzie mnie płakać cała familija. Pśń. Zdr. [**Lelijka, Lelijeńka**].

2. [**Lelija!**] p. **Lelom!** <Z Aleluja>

[**Lelijeńka, i,** lm. **i**] p. **Lelija.**

[**Lelijka, i,** lm. **i**] p. **Lelija.**

[**Lelijowy**] przym. od **Lelija,** p. **Liljowy.**

[**Lelikowy**] p. **Lelkowy:** Lelikowe skrzydła.

[**Leliniowy**] p. **Jeleni:** Leliniowe rogi.

[**Leliń, a,** lm. **e**] p. **Jeleń.**

[**Lelitko, a,** lm. **a**] p. **Lelito.**

[**Lelito, a,** lm. **a**] p. **Jelito:** Ty sie drzesz do wnętrzności, do lelitów. Zdr. [**Lelitko**].

Leliwa, y, lm. **y** bot. p. **Złotogłów.** <?>

[**Lelkać, a, ał**] *pieścić.* [**L. ś.**] *pieścić ś.* <? Dziec.>

[**Lelkanie, a,** blm.] czynność cz. **Lelkać.**

[**Lelkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Lelkać ś.**

† **Lelkować, uje, owal,** [**Lelkować**] *robić coś od niechcenia:* Na owych narzekają, co ich niektórzy chowają bez żadnego ćwiczenia, jedno co L., a kufle wytrząsać. Grab. P. <? Dziec.>

† **Lelkowanie, a,** blm., [**Lelkowanie**] czynność cz. **Lelkować.**

Lelkowy przym. od **Lelek;** [**Lelikowy**]: Skrzydła lelkowe.

[**Lelo!**] p. **Lela!**

[**Leloch, a,** lm. **y**] **1.** *pieszczoch, gagatek.* **2.** w lm. a. zdr. [**Leloszki**] *wnętrzności baranie.* Zdr. [**Leloszek**]. <? Dziec.>

[**Lelom!, Lelum ladum!, Lelija!**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

[**Lelonek, nka,** lm. **nki**] p. **Leleń.**

[**Leloszek, szka,** lm. **szki**] p. **Leloch:** a) L., wyraz używany w Wielkopolsce, oznacza gagatka. b) Prosi pan ojciec... na te leloski, co trzy lata w dupie nosiły jałoski.

1. [**Leluja**] p. **Aleluja.**

2. [**Leluja, i,** lm. **e**] p. **Lilja.** Zdr. [**Lelujka, Lelujeczka**].

[**Lelujeczka, i,** lm. **i**] p. **2. Leluja.**

[**Lelujka, i,** lm. **i**] p. **2. Leluja.**

[**Lelum ladum!**] p. **Lelom!**

1. [**Lelum** nieod., **Lelum polelum**] rz. *człowiek rozlazły, słaby, niedołęga, niedojda.* <? Dziec.>

2. [**Lelum, Lelum polelum**] przys. **1.** *opieszale, leniwie, niedbale, od niechcenia, powolnie, pomału:* Robi to L. **2.** (o ubraniu) *obwiśle.*

1. [**Lelum polelum**] nieod. rz. p. **1. Lelum:** Taki to lelum polelum. Stoi, jak lelum polelum (=*nieruchomy).* <?>

2. [**Lelum polelum**] przys. p. **2. Lelum:** Idzie a. jedzie lelum polelum (= *powoli, wolno, noga za nogą).*

[**Lem**] *tylko:* Nic godnego nie przyniesie L. szabliczkę ukrwawioną. <Zam. Jen(o)>

! Lem, u, lm. **y** fil. p. **Lemat:** W powszechniejszym lemie. Nar.

† Lema, tu, lm. **ta** ni. fil. p. **Lemat.**

× Leman, a, lm. **owie** *lennik, hołdownik, wasal:* Sprawę swą odłożył do lemanów a. hołdowników i przestał na ich uznaniu. P. Cheł. Z wójtostw w dobrach naszych sołtysowie, kniaziowie, lemanowie, leśnicy, cywonowie płacą z włóki po zł. 10. Vol. Do służby wojennej należą wójtowie wszyscy, lemanowie wolni, kniaziowie, wyjąwszy tylko na posługach będących. Vol. Piechota z pachołków wybranieckich i lemanów, t. j. chłopów pruskich. Moracz. <Nm. Lehenmann>

Lemanea, i, lm. **e** bot. p. **Omrzywo.** <Od nazwiska botanika Nm. Lehmann † 1860>

Lemanja, i, lm. **e** bot. p. **Omrzywo.**

× Lemań, a, lm. **e** p. **Liman:** U wejścia rzeki do lemania zatrzymuje ś. na dni kilka. Rol.

× Lemański przym. od **Leman,** *hołdowniczy, lenny:* Ci, co wyprawują wybrańców lemani z włók dawnych lemańskich. Vol.

× Lemaństwo, a, lm. **a 1.** *zależność lennicza, poddaństwo lenne, lennictwo, hołdownictwo.* **2.** *ziemia prawem lennym trzymana, lenno, dobra lenne:* Do sądów referendarskich należą sprawy o sołtystwa, lemaństwa i młyny z trzeciej miary. Ostr. Do królewszczyzn zaliczały ś. dzierżawy, wójtostwa, sołectwa, leśnictwa, lemaństwa. T. K. <Z Nm. Lehenmann = lennik>

Lemat, u, lm. **y, † Lema, ! Lem** fil. *twierdzenie a. założenie pomocnicze, zapożyczone z innej nauki lub innej części tej samej nauki.* <Gr. lémma>

Lemberski język, zł. = *mowa złodziejska.* Por. **Libijski.** <? Por. Nm. Lemberg = Lwów>

[**Lemens, u,** lm. **y**] *warunki utrzymania (jak np. mleko od jednej z krów, cząstka gruntu i t. d.), które sobie ktoś zastrzega, zrzekając ś. na czyjąś rzecz swego majątku.* <? Por. Lengut, Lenik, Linik>

[**Lementarz, a,** lm. **e**] p. **Elementarz.**

[**Lemiąż, a,** lm. **e**] *drążki spojone, kładzione na wierzchowaniu dachu dla ochrony od wiatru.* <? Por. S. Czes. lemiez, Czes. leměz, lemíz = belka, Głż. lemjaz = szczebel, Mikl. 164; zap. toż co Lemiesz, od ŁOM>

[**Lemicz, a,** lm. **e**] p. **Lelicz.** <Ukr. łemycz>

[**Lemić, i, ił**] p. **Lenić.**

[**Lemiec, mca,** lm. **mce**] *kołnierz:* Wyiskaj se wszy z poza lemca. Prz. *(=pilnuj, patrz siebie).* Zdr. [**Lemieczek**]. Por. **Lamiec.** <Czes. limec>

[**Lemiecha, y,** lm. **y**] **1.** p. **Lemieszka. 2.** *kobieta niezgrabna.*

[**Lemieczek, czka,** lm. **czki**] p. **Lemiec.**

[**Lemienie, a,** blm.] czynność cz. **Lemić.**

[**Lemierz, a,** lm. **e, Limierz**] *ognisko, rozłożone przez pasterzy w polu podczas nocy.* Zgr. [**Lemierzysko**]. <?>

[**Lemierzysko, a,** lm. **a**] **1.** p. **Lemierz. 2.** *miejsce po wypaleniu węgli.*

[**Lemiesik, a,** lm. **i**] p. **Lemiesz.**

Lemiesz, a, lm. **e, † Lemięsz, † Lemięż, † Limiesz 1.** *nóż poziomy u pługa, odcinający ziemię od spodniej warstwy:* Miecze przekować na lemiesze. Troc. Pług kordem, kord lemieszem, orzem, siejem, modlem, grzeszem, i na przemian coraz dalej. Pol. **2.** anat. (vomer) *kość w przegrodzie nosowej,* in. k o ś ć l e m i e s z o w a, † l e m i e s z o w a t a ś c i a n k a, † r a d ł o, × k o ś ć r a d ł o w a, m i ę d z y - n o z d r z o w a. Zdr. [**Lemiesik**]. <LEM/ŁOM>

Lemieszczaje, ów, blp. kuch. *pierogi z mąki gryczanej.* <? Por. Lemieszka>

[**Lemieszka, i,** lm. **i, Lamięszka, Lemięszka, Lemiszka, Prażucha**] **1. a.** [**Mięszanka, Paparacha, Prażucha, Sałamacha**] *potrawa z mąki z wodą, ciasto gotowane, bryja, kluski:* Takowi pacjenci mają ś. wystrzegać jadania lemieszki, czyli klusek prażonych. Perz. Uprzywilejowaną potrawą na ostatnią wieczerzę roku jest L. z mąki pszennej, żytniej lub hreczanej. Gl. Przen.: Taka w tym kraju zamieszka i taka była wówczas nieszczęśliwa krwią zamieszana różnych żądz L. Słow. **2.** *kasza z mąki gryczanej, uprzednio uprażonej.* Wal. Zgr. [**Lemiecha**]. <? Może z Nm. Leimmus = klejek>

[**Lemieszki, szek,** blp.] *obszycie koszuli około rękawów i kołnierza.* <p. Lemiec>

Lemieszowaty *z kształtu do lemiesza podobny.* Anat.: Lemieszowata ścianka p. **Lemiesz.**

Lemieszowy przym. od **Lemiesz:** a) Nasada lemieszowa. Przen.: Zbieranina lemieszowego ludu. Wor. *(=rolniczego).* b) anat.: Kość lemieszowa p. **Lemiesz.**

[**Lemięcha, y,** lm. **y**] **1.** p. **Lemięszka, 2. a.** [**Lemięga**] *człowiek niezdarny, do niczego, ciemięga, niedołęga, niezdara, niedojda.*

[**Lemięga, i,** lm. **i**] p. **Lemięcha.** <Zgrub. Lemięż>

† Lemięsz, a, lm. **e** p. **Lemiesz:** Miecze na niezrobione (= niezdarte, trwałe) lemięsze skowano. Kochan.

[**Lemięszka, i,** lm. **i**] p. **Lemieszka.** Zgr. [**Lemięcha**].

† Lemięż, a, lm. **e** p. **Lemiesz:** Skuli ku lepszej i godniejszej sprawie na ostre miecze pługi z lemiężami. P. Koch.

[**Leminacyja, i** lm. **e**] p. **Iluminacja.**

Leming, a, lm. **i** zool. (myodes lemnus) *zwierzę szczurowate z rodziny nornic.* <Duńs. Norwes. lemming>

[**Lemiszka, i,** lm. **i**] p. **Lemieszka.**

Lemniskata, y, lm. **y** mat. *linja krzywa czwartego stopnia, należąca do rodziny owalów Cassini'ego i mająca postać leżącej ósemki.* <Łć. lemniscatus dosł. = wstążkami przystrojony>

Lemniskatowy przym. od **Lemniskata:** Funkcja lemniskatowa.

× Lemon, a, lm. **y** *cytryna, drzewo cytrynowe:* Na górach lody wieczne, a na dołach pomarańcze i lemony. Kaczk. <Śr. Łć. limo, 2 pp. limonis, z Arab. leimun>

Lemonada, y, lm. **y** p. **Limonjada:** Aż do mdłości jestem słaby, a ten poi lemonadą. Fred. A.

Lemonjada, y, lm. **y** p. **Limonjada.**

[**Lemować, uje, ował**] p. **Lamować.**

[**Lemowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lemować.**

[**Lémowy**] *klejowy.* Por. **2. Lim.**

[**Lempa, y,** lm. **y**] p. **Lampa** i **Lampka.**

[**Lempać, pie, pał, Łempać**] *łapać, chwytać:* Lempaj Wałacha Parulu. Prz. Lempaj a. łempaj, wyrażenie gminne mazurskie, zamiast łapaj. Darow. <Zam. łapać>

[**Lempanie, a,** blm.] czynność cz. **Lempać.**

Lemur, a, lm. **y** zool. *małpozwierz długoogonowy.* <Łć. lemures lm. = duchy przodków; straszydła nocne>

× Lemus, a, lm. **y** p. **Lamus:** Toć mój L., me imienie, zdrowa myśl, zdrowe sumnienie. Ryb. J.

[**Lemże, Len**] *ledwie, zaledwie, tylko że, skoro tylko:* Lémze świt *(= skoro świt).* <[Lem] + Że>

Len, lnu, lm. **lny,** [**Lan**] **1.** bot. = a) (linum) *roś. z rodziny lenowatych:* Gatunki L. ł ą k o w y a.

biały (l. catharticum); L. zwyczajny a. pospolity (l. usitatissimum), którego odmiany są: Praglec, Samosiej, Słowień, Wielkolen: Lny dorodne. Pol. Międlić L. b) L. australny a. **Tęgosz, Długielno, Formja** (phormium) *roś. z rodziny liljowatych.* c) L. Matki Bożej p. **Lnica. 2.** *włókna lnu zwyczajnego:* Czesać L. Tam prządki ciągną pod strzechą starą ze lnu, konopi długą nić szarą. Len. Włosy jasne jak L. Włosy na nich krótkie, jak L. białe. Mick. **3.** *tkanina lniana, płótno:* Z lnu cienkiego szaty nosili. Krasiń. **4.** min.: L. górny a. †niezgorzysty, †azbestyński=*odmiana azbestu,* in. amjant. Zdr. **Lenek,** [**Lonek**]. <Gr. línon, Łć. linum>

[**Len**] p. **Lemże:** L. drzewo złożem, hnet pojadem. <Zam. Jen(o)>

Lenaje, ów, blp., **Antesterje** *święto Djonizosa.* <Gr. lênaia lm.>

[**Lenc, a,** lm. **e**] p. **Lejc.**

†**Lencoch, a,** lm. **y** p. **Łańcuch.**

†**Lencochowy** przym. od **Lencoch,** *łańcuchowy.*

†**Lencuch, a,** lm. **y** i [**Lencuch**] p. **Łańcuch.**

[**Lenda, y,** lm. **y**] *bardzo mała posiadłość.* <?>

[**Lendak, a,** lm. **i**] *oselka do ostrzenia kosy.* <?>

[**Lender, dra,** lm. **dry**] p. **Lendler.**

Lendler, a, lm. **y,** [**Lender, Linder**] muz. *powolny walc tyrolski.* <Nm. Ländler>

Lendziaj, a, lm. **e** bot. p. **Lędźwian.**

[**Lendziaj, a,** lm. **e**] *próżniak.* <Z Ros. lêntjâj>

Lendzian, a, lm. **y** bot. p. **Lędźwian.**

Lenek, nka, lm. **nki 1.** p. **Len. 2.** bot.=a) a. **Promienica** (radiola) *roś. z rodziny lenowatych.* Gatunek: L. gałęzisty a. czteropłatkowy a. Stoziarn (r. linoides s. millegrana). b) L. Matki Bożej p. **Lnica.**

Lenga, i, lm. **i** piek. *szlajfa rozlengowana.* <Nm. Länge>

Lengować, uje, owal piek. *rozwałkowywać szlajfy wałkiem drewnianym.* <Nm. längen>

Lengowanie, a, blm., czynność cz. **Lengować.**

[**Lengrody, ów,** blp.] p. **Renkloda.**

[**Lengut, u,** lm. **y**] *gospodarstwo, które obejmuje syn po ojcu, idącym na [linik].* <Nm. Lehngut>

Leniak, a, lm. **i** myśl. p. **Liniak.** <LIN/LEN>

[**Lenić, i, ił, Lemieć, Linić**] *wykręcać* (piszczałkę): Pastuszkowie lenią piszczałki z kory wierzbowej. **L. ś.** p. **Lenieć:** Lecie ś. leni, zimie lis porasta sierścią. Pot. Bydło ś. leni. <LIN/LEN>

Lenić się, i ś., ił ś., †**Lenować,** †**Lenować ś.,** [**Lenować ś., Leniować ś.**] *być leniwym, ociągać ś.:* Robić, pracować, biegać, nie L. ś. mamy. Skar. Pełno skarg, że ś. gnuśny Polak pisać leni, a niemasz, ktoby ściągnął rękę do kieszeni. Nar. Owi ludzie lenili ś. iść daleko. Mick. Nie przysłał darów ślubnych, czy ś. lenił? Mick. Nieos.: Komu ś. nie leni, temu ś. zieleni. Prz. <LIN/LEN>

Leniec, ńca, lm. **ńce** bot. **1.** (thesium) *roś. z rodziny sandałowatych.* Gatunek: L. bezprzysadkowy (th. ebracteatum). **2.** a. **Lnicznik** (myagrum) *roś. z rodziny krzyżowych.* **3.** p. **Lnica.** <Od Len>

Lenieć, eje, ał, Linieć, Lenić ś., Linić ś. 1. *zmieniać sierść, gubić sierść:* Jelenie, gdy na wiosnę lenieją, wiele cierpią. Ład. Konie lenieją dwa razy do roku. **2.** *zrzucać skórę:* Wąż co rok na wiosnę lenieje, skórę nową bierze, starą z siebie zrzucając. Linde. Bart.: Pszczoła lenieje (*=zrzuca z siebie skórkę wierzchnią*). Gąsieniczka pszczela lenieje (*=zrzuca z siebie skórkę od głowy ku odwłokowi*). <LIN/LEN>

×**Lenieć, eje, ał** p. **Leniwieć.**

×**Leniek, ńka,** lm. **ńki** p. **Leń.**

Lenienie, a, blm., czynność cz. **Lenieć,** *lenienie, lenienie ś., linienie ś.*

[**Lenienie, a,** blm.] czynność cz. **Lenić.**

1. Lenienie się, a ś., blm., czynność cz. **1. Lenić ś.**

2. Lenienie się, a, ś., blm., czynność cz. **2. Lenić ś.,** *lenienie, linienie, linienie ś.:* L. ś., czyli odmiana skóry. Mrong.

[**Lenija, i,** lm. **e**] **1.** p. **Linja. 2.** *miedza.* Zdr. [**Leniuszka**].

[**Lénijárz, a,** lm. **e**] p. **Linja.**

Lenik, a, lm. **i 1.** [L.] p. **Liftynk:** Złote góry obiecują; potem tylko L. dają. **2.** a. **Lennik** gór. [**Lenung**]=a) *zapłata robotnika za szychtę.* b) *lista płacy robotników.* c) L. chorych = *wykaz wsparć, które mają być wypłacone chorym górnikom.* <Z Nm. Löhnung>

[**Leniować się, uje ś., owal ś.**] p. **Lenić ś.**

[**Leniowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Leniować ś.**

[**Lenisko, a,** lm. **a, Lenowisko, Linowisko**] *skórka, opadająca przy lenieniu:* L. węża. <LEN>

Lenistwo, a, blm., **Leń,** ×**Leniwość,** †**Leność,** †**Laność,** †**Loność** *brak chęci do pracy, próżniactwo, gnuśność, opieszałość:* Do myśliwstwa nie są bardzo pochopni: pewno nie z lenistwa, lecz z gustów cudzoziemskich. Mick. L. w służbie bożej. <LIN/LEN>

Leniuch, a, lm. **y 1.** a. **Leniwiec, Leniwy, Leń,** [**Leniwczyk**] *człowiek leniwy, próżniak:* Lichy próżniak, L. z przyrodzenia. Hul. Dla leniucha zawsze święto. Prz. **2.** *tablica, zawierająca wszelkie możliwe wypadki obliczeń.* **3.** *przyrząd z gałkami do rachowania, szczoty.* Zdr. **Leniuszek.** Zgr. **Leniuszysko.** <LIN/LEN>

Leniuchowaty *jakby leniuch, podobny do leniucha, cokolwiek leniwy.*

Leniuszek, szka, lm. **szki 1.** p. **Leniuch. 2.** *stanik sznurowany bez rękawów, półgorset.*

[**Leniuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Linjuszka.**

[**Leniuszka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Lenija. 2.** p. **Linjuszka.**

Leniuszysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Leniuch.**

×**Leniw** p. **Leniwy:** Ujrzysz wdzięczne tego pana oczy, co L. karać, nadgradzać ochoczy. Linde.

[**Leniwczyk, a,** lm. **i**] p. **Leniuch:** Tkácyki leniwcyki.

[**Leniwiaty**] p. **Leniwy:** Leniwiatá (krowa).

×**Leniwica, y,** lm. **e** forma ż. od **Leniwiec;** †**Leniwka,** *próżniaczka:* Są też i pszczoły złodziejki i leniwice. Kąc.

Leniwie, Leniwo przys. od **Leniwy:** a) L. pracować. b) *powoli, zwolna:* Godziny płyną L. Nie liczył chwil, L. upływających przed śmiercią. Dyg. Kto kocha tkliwie, temu czas płynie L. Słow. Jak L. te mi pociechy płyną, choć szczęśliwie! Lubom.

Leniwiec, wca 1. lm. **wcy** p. **Leniuch:** L. zawsze myśli o spaniu. Prz. Leniwca nędza do pracy napędza. Prz. **2.** lm. **wce** a. †**Cichochód** zool. (bradypus, choloepus) *zwierzę ssące szczerbate.*

Leniwieć, eje, ał, ×**Lenieć** *stawać ś. leniwym.*

Leniwienie, a, blm., czynność cz. **Leniwieć.**

†**Leniwka, i,** lm. **i** p. **Leniwica:** Co za sławy dostawasz, leniwki kuklając (*=bijąc, zwyciężając*)? Żebr.

Leniwo p. **Leniwie:** a) Kto L. je, L. robi. Prz. Pracują L., jakby nie pamiętali na zasiew i żniwo. Mick. Jak wam L. do kończącego wszystko grobu! Słow. *(= niesporo).* b) Mnie samotnemu rozmyślań godziny w ciszy L. ś. wloką. Mick. L. przychodziła wiosna. Krasz.

†**Leniwochody** *leniwo chodzący, powolny.* Mącz. <Leniwy + CHOD>

!**Leniwogłupi** *leniwy i głupi zarazem:* Miasto leniwogłupie zazwyczaj, ciche i uśpione, miało teraz w sobie dreszcz podskórny histeryczki. Zap. <Leniwy + Głupi>

× **Leniwomowny** *leniwo, powoli mówiący.* Mącz. <Leniwy + Mowny>

× **Leniwonogi** *leniwo, ociężale chodzący:* Żółwie leniwonogie. <Leniwy + Noga>

× **Leniwość, i,** blm. rz. od **Leniwy,** p. **Lenistwo:** L. jest najbliższą drogą do niesławy. Prz.

!**Leniwozmysłowy** *leniwy i zmysłowy zarazem:* Był krnąbrnym, despotycznym, namiętnym i leniwozmysłowym. Zap. <Leniwy + Zmysłowy>

Leniwy, × **Leniw,** [**Leniwiasty**] **1.** *nie mający chęci do pracy, niechętnie pracujący, gnuśny, ospały:* Osieł jest L. L. jak osieł. Leniwsi są ludzie do dobrze czynienia, niż do złego. Górn. Nigdy mnie leniwego w boju nie widziano. Bardz. Mnie w Nowogródku, mnie w Mińsku czytuje młódź, i nie leniwa jest przepisać wielekroć. Mick. Bydło, zwykle do domu powracać leniwe, teraz zbiega ś. tłumnie. Mick. Leniwym jest do gniewu, ale jak ś. rozgniewa, nieubłaganym. Birk. *(=nieskorym, nie pochopnym).* Przen.: Rozsadził ziemię i odkrył jej grunt L. Kochan. **2.** *wolny, powolny, rozlazły, ociężały:* Leniwym postępować krokiem. Troc. Leniwa rzeka. Troc. Każda chmura inna: naprzykład jesienna pełznie jak żółw leniwa. Mick. Zemsta, choć leniwa, nagnała cię w nasze sieci. Mick. *(= spóźniona).* A dokądeś młody, użyj świata za czasu i pięknej swobody, póki lata nie zajdą leniwe. Kochan. **3.** Kapusta leniwa=*potrawa z kapusty na słodko gotowanej.* **4.** Pierogi leniwe=*krajane z ciasta z serem.* **Leniwy, ego,** lm. **i** rz. p. **Leniuch:** L. dwa razy robi. Prz. Leniwemu zawsze święto. Prz. L. sam siebie zuboży. Skar. <LIN/LEN>

Lenne, ego, blm. p. **Lennictwo:** Puścił mu w L całe Podole. Sienk. <p. Lenno>

Lennictwo, a, blm., **Lenniczość, Lenno, Lenne, Lenność,** × **Leństwo** *prawo posiadania ziemi pod warunkiem pewnej zależności od nadającego ziemię, hołdownictwo:* Zezwolono niebacznie na przeniesienie lennictwa pruskiego na linję brandeburskich margrabiów. Niem. <p. Lenno>

Lenniczość, i, blm. rz. od **Lenniczy,** p. **Lennictwo.** Mrong.

Lenniczy przym. od **Lennik,** p. **Lenny:** Przysięga lennicza *(=składana przez lennika).* Lennicze mań
stwo, lemiaństwo. Cz.

1. Lennik, a, lm. **cy,** †**Lenownik** *trzymający ziemię prawem lennym, hołdownik, wasal, dannik, mannik.* <p. Lenno>

2. Lennik, a gór. **1.** lm. **cy** *robotnik, biorący zapłatę za szychtę.* **2.** lm. **i** p. **Lenik.** <Z Nm. Löhnung=zapłata, żołd>

3. Lennik, a, lm. **i** bot. p. **Przepotek.** <?>

[**Lennik, a,** lm. **cy**] p. **Liniarz.**

Lenno, a 1. blm. p. **Lennictwo:** Dać, wziąć w L. Mieć w lennie. **2.** lm. **a** a. **Lenność,** × **Leństwo** *ziemia trzymana prawem lennym, dobra lenne, feudum:* L., a. dobra lenne, kiedy co z dóbr Rzpltej a. z własności pańskiej, żołnierzowi dla jego zacności dadzą, z których dóbr posługę czynić powinien, jeśli mu jej z łaski nie odpuszczą. Sz. <Nm. Leh(e)n ni. lub ż.>

Lennodawca, y, lm. **y** *dający ziemię w lenno, pan lenna, pan lenny, władca udzielny, senjor, suzeren:* Panujący L. Cz. <Lenno + Dawca>

Lenność, i 1. blm. p. **Lennictwo. 2.** lm. **i** p. **Lenno.**

Lenny, Lenniczy, × **Leński,** †**Liński** *dotyczący lenna, hołdowniczy, feudalny:* Prawo lenne=*prawo, na mocy którego brało ś. ziemię w posiadanie, z obowiązkiem uznawania dającego ziemię za zwierzchnika i składania hołdu i pewnej daniny.* Polityką było zdawna wielkich książąt litewskich rozsadzać swoich krewnych prawem lennym w ziemiach, na nieprzyjacielu zdobytych. Mick. Lennym prawem dać. Troc. L. pan *(=właściciel lenna, lennodawca).* Dobra lenne *(=lenno).* Przysięga lenna *(=składana przez lennika na wierność panu lennemu).* Stosunki lenne. <p. Lenno>

[**Lenny**] p. **Lniany.**

†**Leność, i,** blm. p. **Lenistwo.** Glosy w. XV.

†**Lenować, uje, ował** i †**L. ś.,** [**L. ś.**] p. **Lenić ś.:** Bóg chce, żebyś sam pracował, on dopomoże, byleś nie lenował. Jabł. Nie lenujże ś. też przyjacielowi ku każdej poczciwej posłudze jego. Rej. Pisać wam teraz nie lenuję ś. Bud. <LIN/LEN>

†**Lenowanie, a,** blm., czynność cz. **Lenować.**

†**Lenowanie się, a ś.,** blm., [**Lenowanie ś.**] czynność cz. **Lenować ś.**

Lenowaty bot.: Rośliny lenowate (linaceae)= *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* <Od Len>

[**Lenowisko, a,** lm. **a**] p. **Lenisko.**

†**Lenownik, a,** lm. **cy** p. **1. Lennik:** Posłowie brandeburscy usiłowali dowieść, iż książęta Stolpińskie obowiązałemi hołdownikami, mąnami, abo lenownikami są margrabiów. Błaż. Książęta Mazowieccy opiekalnikami, że tak rzekę, lenownikami Kazimierza W. byli. Błaż. <p. Lenno>

†**Lensz, a,** lm. **e,** †**Lenszof,** †**Lehenszaw** gór. zarobek górnika, płatnego od kibla wydobytej rudy. <Z Nm. Leh(e)nschaft>

†**Lenszof, u,** lm. **y** gór. p. **Lensz.**

†**Lenszofnik, a,** lm. **cy** gór. p. **Lenszownik:** Najemnicy dawnych gwarków zwali ś. lenszofnikami; płacono ich od ilości wydobytej rudy. Buk.

†**Lenszownik, a,** lm. **cy,** †**Lenszofnik,** †**Lejnszofnik,** †**Lehenszownik** gór. *kopacz, ugodzony od kibla a. niecki rudy, najemnik u gwarka.* <p. Lensz>

1. [**Lenta, y,** lm. **y**] *wstęga (jako odznaczenie urzędowe).* Zdr. [**Lentka**]. <S. Gnm. linta (Łć. lintea=płótno), przez Ros. lenta>

2. [**Lenta, y,** lm. **y**] p. **Linta.**

[**Lentem**] **1.** *chyłkiem, ukradkiem, niebaczkiem:* Iść L. *(=skradać ś.).* **2.** *zwolna, poważnie:* Mówić L. <p. Lento>

[**Lentka, i,** lm. **i**] **1.** p. **1. Lenta. 2.** *wstążka.*

1. Lento nieod. muz. *ustęp w utworze muz., wykonywany wolno.* **2.** [**L.**] przys. *opieszale, leniwie* Por. [**Lentem**]. <Włos. lento>

Lentować, uje, ował malar. *wyrównywać kolor suchym pędzlem.* <Z Nm. linden>

Lentowanie, a, blm.. czynność cz. **Lentować.**

Lentryk, u, lm. **i** *klej rozpuszczony rzadko w wodzie:* L. klejowy. L. pargaminowy *(=z pargaminu).* <Nm. Leimtränke>

Lentrykować, uje, ował 1. intr. *maczać papier wodny w wodzie z klejem, aby ś. stał klejowym*

in. planirować. **2.** malar. *pociągać lentrykiem grunt pod farbę olejną.*

Lentrykowanie, a, blm., czynność cz. **Lentrykować.**

× **Lentwal, a,** lm. **e** **1.** *skórzany fartuch rzemieślniczy.* **2.** *żelazko do fryzowania włosów.* Das. <Nm. Lendenfell>

Lentwalik, a, lm. **i** *wyprawna skórka jagnięcia.*

† **Lentwójt, a,** lm. **towie** a. **ci,** † **Lętwójt** *wójt, mający dziedziczne wójtostwo.* <Zam. Landwójt>

[**Lenty**] *opieszały.*

Lentyszek, szka, lm. **szki** **1.** *narzędzie do nacinania kory drzewa dla otrzymania soku.* **2.** bot. p. **Pistacja.** <Łć. lentiscus>

Lentyszkowy przym. od **Lentyszek:** Lentyszkowe nasienie. Das.

† **Lenung, u,** lm. **i,** † **Lejnung** *żołd, płaca żołnierska:* Rozdawać L. Troc. Brać L. Troc. Żołnierze swemi lenungami żyć mają. Troc. Biedna piechota lenungami tylko ś. żywi, i to, kiedyby ich dochodziły co tydzień, byłoby dobrze. Mosk. <Nm. Löhnung>

† **Lenungować, uje, ował** *płacić żołd.*

† **Lenungowanie, a,** blm., czynność cz. **Lenungować.**

† **Lenungowy** przym. od **Lenung:** Dzień L. (*= w którym ś. żołd wypłaca).* Miałem lenungowych blizko tysiąca talerów bitych pieniędzy. Mat. (*=przeznaczonych na żołd).* Rozpuścić ludzi lenungowych. Mat. (*=najemnych).*

Leń **1. a,** lm. **e** p. **Leniuch:** Nie przylecą do lenia pieczone gołąbki. Prz. **2. a** m. a. [**i**] ż. p. **Lenistwo:** L. go ś. chwycił. Ma lenia. Dyg. (*=jest leniwy).* L. mi, L. mię, L. mi jest. (*=lenię ś.).* Idź precz, bo całą L. na mnie zrzucisz (mówią, gdy kto, stojąc przed kimś, przeciąga ś.). **3.** [**L., i,** blm.] ż. *woda marznąca z padającym na nią śniegiem.* Zdr. × **Leniek.** <LIN/LEN>

Leńce, ów, blp. leśn. *podpory u sążnia drzewa, ustawionego w lesie.* <Z Nm. Lehne>

† **Leńcoch, a,** lm. **y** p. **Łańcuch.**

† **Leńcochowy** przym. od **Leńcoch,** *łańcuchowy.*

[**Leńcuch, a,** lm. **y**] p. **Łańcuch.**

[**Leńcusznik, a,** lm. **cy**] p. **Łańcusznik.**

× **Leński** p. **Lenny:** Leńskie poddaństwo. Troc. Sąd sołtysi czyli L. Margasz.

× **Leństwo, a,** **1.** blm. p. **Lennictwo.** **2.** lm. **a** p. **Lenno.**

Leonidy, ów, blp. astr. *rój gwiazd spadających, ukazujących ś. na niebie podczas nocy 12—14 listopada corocznie, a w największej obfitości co 33 lata.* <Od nazwy gwiazdozbioru Lwa, po Gr. léōn>

Leoniny, ów, blp., **Wiersze leonińskie** *heksametry łacińskie, w środku i na końcu rymowane.* <Od imienia poety średniowiecznego Leon>

Leoniński: Wiersze leonińskie p. **Leoniny.**

† **Leontjazys** nieod. lek. (facies leonina) *trąd guzowaty twarzy, nadający jej lwi wygląd.* <Z Gr. léōn=lew>

† **Leopard, a,** lm. **y = Lampart.** <Łć. leopardus>

Leopoldkuchen, u, lm. **y** cukier. *ciasto migdałowe z masłem, pieczone w formie.* <Nm. Leopoldkuchen>

Leopoldos, a, lm. **y** *gatunek cygar:* Cygara suche, leopoldosy. Dyg. <Z Hp. Leopoldo = Leopold, z końcówką lm. s>

Leopoldyt, u, lm. **y** min. p. **Sylwin.** <Od imienia Nm. Leopold>

[**Leor, u,** lm. **y**] p. **Laur:** Leorami przekwitują me królewskie lata.

Lep, pu a. × **pia,** lm. **py** a. × **pie** **1.** *płyn gęsty i lepki:* L. gumowy (*= guma arabska).* L. mączkowy (*= klajster z krochmalu i gorącej wody).* Lepie, za pomocą których spajamy naczynia jedno z drugim, najpospoliciej nazywają ś. klajstrami. Krum. L. na ptaki, na muchy (*=płyn, którym ś. smaruje przedmioty, wabiące ptaki a. muchy, aby te więzły i nie mogły odlecieć).* L. na ptaki robią z jagód jemiołowych. Kluk. Pereł sznurek, z owych pereł, które dają L. na ptaszki. Słow. Łowić ptaki na L. Smarować lepem papier na muchy. Złowić, jak ptaka na L. Prz. Złapał ś., jak mucha na L. Prz. Przen. *przynęta:* Panowie polscy szli zawsze jak na L. do Austrji. Kołł. Na L. go nie złapiesz. Prz. (*=nie da ś. podejść, zwieść).* Stara panna brała ś. na L., jak mucha. Przybor. W nas dwuch jest dosyć lepu i przynęty na wszystkie zmysłów pięć. Słow. Trudniejszy panom wielkim chrześcijański żywot, gdy dostatek, rozkoszy, pieniądze i inne lepy do złego i sieci do grzechu w ręku mają. Skar. Niemasz człeka na świecie, żeby nie uronił ani jednego pióra w tak powabnym lepie. Pot. (*=sidłach).* **2.** *grudki mąki nie roztartej przy zacieraniu w browarze a. w gorzelni.* **3.** † przen. *coś zlepionego:* Na Tatrach wieprz dziki poszczwany, widząc na sobie zsiadłe ze krwi lepy. P. Koch. (*=zlepione kudły).* **4.** bot.: L. kozi p. **Kozi.** **5.** min.: a) p. **Glina.** b) p. **Ił.** <LIP/LEP/L(N)>

1. [**Lepa, y,** lm. **y**] **1.** *gatunek trawy.* **2.** *coś tłustego, ulepionego:* Tłusty, jak L. (*= jak ciasto, jak kluch).* **3.** *tłusta, dobrze wyglądająca osoba.* **4.** *niezdara:* Taki L., niedołęga. Zdr. [**Lepka**]. <LIP/LEP/L(N)>

2. [**Lepa, y,** lm. **y**] p. [**Lipa**]: Lepy mu popuchły. <Nm. Lippe>

† **Lepak** **1.** *zaś, lecz, przeciwnie, atoli:* Izaak miłował więcej Ezawa, a Rebeka L. miłowała Jakuba. Leop. Pódź precz, babo, po twej mowie mało, by-ć ś. L. czego nie dostało. Biel. M. L. i to imo ś. puszczając, córka moja wyrodna domu książęcego godność iście splamiła. Mick. **2.** *znowu:* I uczynił wieczór a s jutra, dzień jeden; L. rzecze Bóg: Bądź stworzenie w pośrzód wód. B. Sz. I stał ś. wieczór a z jutra, dzień drugi; weźrzał L. Bóg i rzekł: Zgromadźcie ś. wody. B. Sz. I powstawszy z ziemi, mogląc ś. (tak!), L. szła do onej opętanej. Ż. E. <L(I)/L(E) + PAK>

[**Lepak, a,** lm. **i**] *drozd.*

Lepaż, a, lm. **e** p. **Lepażówka:** Nie był to L., lecz taką na ścienie wolałbym wieszać dziś, niż sto dwururek paryskich. Słow. <Od nazwiska rusznikarza Fr. Lepage>

Lepażówka, i, lm. **i, Lepaż** *strzelba roboty Lepage'a.*

[**Lepciejszy**] p. **Lepszy.**

Lepczyca, y, lm. **e,** [**Lepszyca**] bot. **1.** a. **Ostre ziele** (asperugo) *roś. z rodziny ogórecznikowatych.* Gatunek: L. leżąca (a. procumbens). **2.** p. **Przytulja.** <?>

[**Lepek, pka,** lm. **pki, Lepka, Lepiarz**] *przezwisko, nadawane lichym mularzom-samoukom, garncarzom i t. p.* <LIP/LEP/L(N)>

[**Lepeńka, i,** lm. **i**] *osoba lgnąca, uprzejma, przylepka:* Pan niby L.

[**Lepi**] p. **Lepiej:** Miał L. jak ćtyrdzieści lát.

[**Lepiak, a,** lm. **i**] **1.** a. [**Mazák**] *gatunek ptaka.* **2.** bot. p. **Rokiet.** <LIP/LEP/L(N)>

Lepianeczka, i, lm. **i** p. **Lepianka:** Ujźrzała z trafunku lepianeczkę pod słomą. Żebr.

Lepianka, i, lm. **i I.** *mieszanina gliny i słomy, używana jako materjał budowlany:* Stajnia ma posowę a. z lepianki na strychulcach, a. też z żerdek na balkach kładzionych, i lepianką z gliny przykrytych. Świt. Lepianki, które ś. dają na górach pod dachami, im są z tłuściejszej gliny, tym trwają dłużej. Świt. **2.** †i [L.] *ściana, budowa ulepiona z gliny.* Kn., Das. Mur ziemiolity, L., ściany z gliniastej ziemi w skrzyniach ubijane. Podcz. [Budować w lepiankę] *(=tak, żeby każda ściana była lepiona z samej gliny).* [Dom stawiany z gliny w lepiankę a. w strychulec a. w reglówkę *(=o ścianach lepionych z gliny, wypełniającej przestrzeń między strychulcami, wbijanemi w ryglowiny).* Lepiánki w strychulec]. **3.** *chata nędzna, lepiona z gliny:* Radem z tej glinianej lepianki ustąpił. Skar. Kazimierz Wielki, zastawszy Polskę z lepianek i drewna ukleconą, kamienną i ceglaną zostawił. Nar. Podeprzeć tę lepiankę, jeszcze w niej przebędę. Karp. On już kilka razy konał, to w lepiankach na słomie, to na polu bitwy między trupami. Krasz. Weszli w lepiankę pochyłą i krzywą. Słow. Przen.: Ciało, L. nikczemna, więzienie i pęto umysłu. Oss. Duchu ojczyznie o swej zapomniały, a w tej lepiance ciała zamieszkały. Susz. Duch mój pada, L. cielesna ś. kruszy. Syrok. Choć zgon lepiankę rozkruszy, choć was anioł śmierci woła: żywot z cielesnej katuszy dotąd wydrzeć ś. nie zdoła. Mick. Gdy duchy doskonałe, gdy światłości syny upadły, nie zadrżyszże ty, lepianko z gliny? Dm. **4.** †*więzienie wiejskie:* W lepiance tego przybeczysz. Troc. **5.** *peruczka, przylepiana w miejscach po zbawionych włosów,* in. tupet. **6.** woj. *okrycie gliniane przedpiersienia dziel fortyfikacyjnych, nie mających być odzianemi murem a. darniną.* Zdr. **Lepianeczka.** <LIP/LEP/L(N)>

Lepiarz, a, lm. **e I.** *rzemieślnik, lepiący co z gliny, np. garncarz, mularz:* L. depcący glinę. Wuj. Biada temu, który ś. spiera z stworzycielem swoim, jakby naczynie gliniane z lepiarzem. B. B. L., obrzucający ścianę gliną. **2.** [L.] p. **Lepek.** <LIP/LEP/L(N)>

†**Lepiaśnik, a,** lm. **i** p. **Lepiężnik.** Urzęd.

[**Lepiący**] p. **Lepki:** Wzion maści lepiącyj.

Lepić, i, ił I. *zasmarowywać, zalepiać, oblepiać, wypełniać gliną:* L. ściany. L. ściany gliną. [L. chałupę] *(=zalepiać gliną szpary między belkami).* Lep, klep, podpieraj a do kabzy zbieraj. Prz. (o budowaniu). **2.** *ulepiać, formować, kształt nadawać, kształtować, tworzyć:* L. posąg z wosku, z gliny. L. garnki. Wszyscyśmy z jednej gliny lepieni. Jaskółka lepi gniazdo. L. pierogi. Piec w piekarniach L. Zaw. L. podłogę *(=ubijać).* Lepią twaróg w grudy. Sł. wil. *(=ugniatają).* **L. ś. I.** *być lepkim, dawać ś. zlepić:* Palce mi ś. lepią. **2.** × *czepiać ś.:* Puch lepi ś. za odzienie. **3.** *lepić gniazdo:* Jaskółka ś. lepi przy domowym stropie. Pot. **4.** [L. ś.] *lgnąć:* Serce ś. do niej lepiło. <LIP/LEP/L(N)>

×**Lepidło, a,** lm. **a** apt. **I.** *wyrób, służący do lepienia, zalepiania.* **2.** *plaster lepki.*

Lepidolit, u, lm. **y** min. p. **Mika.** <Now. z Gr. lepís, 2 pp. lepídos=łuska + líthos=kamień>

Lepidopterologja, i, blm. *nauka o motylach, część zoologji.* <Now. z Gr. lepís, 2 pp. lepídos=łuska + pterón = skrzydło + -logía=znawstwo>

Lepiech, a, lm. **y** bot.=**Ajer.** <Ukr. łepèch>

[**Lepiecha, y** a. w lm. **Lepiechy**] bot. p. **Pieprznik.** <Ukr. łepecha>

Lepiej, [**Lepi, Lepsi, Lepsze, Lepszej, Lepszy**] st. w. od **Dobrze,** st. n. **Najlepiej,** †**Nalepiej,** [**Nálepsi**], p. **Dobrze:** a) L. pisze, niż mówi *(=doskonalej, porządniej).* Tym L. Coraz L. b) L. winnemu przepuścić, niż niewinnego karać. Prz. *(=uczciwiej, szlachetniej, poczciwiej).* Im komu najlepiej czynisz, tym ci najgorzej odda. Jabł. c) L. późno, niż nigdy *(=pożyteczniej, mniej szkodliwie).* L. milczeć, niż dużo gadać. L. co umieć, niż wiele mieć. Prz. L. mało a dobrze, niż wiele a źle. Prz. L. rękawem, niż całą suknią zatkać. Prz. Nie lepiejż było w świętych jego (klasztoru) murach zdala ode mnie płakać i umierać? Mick. d) Interesa idą L. *(=pomyślniej).* e) Mieć ś. L.=*być zdrowszym.* Chory ma ś. L. dzisiaj, niż wczoraj. f) L. jechać, niż iść *(=wygodniej).* g) Cztery konie L. ciągną, niż trzy *(=łatwiej, prędzej).* h) L. lubię to, niż tamto *(=mocniej, bardziej, więcej).* i) Idź L. sam *(=raczej).* j) †i [L. a. **Lepi**] *więcej:* L. jak, L. niż=*przeszło, nad:* Kupił majętności L. niż za sześćkroć sto tysięcy. Papr. Zostało było jeszcze do trzech tysięcy a. i L. nieprzyjaciół. Żółk. [L. jak póczwarta kwartału]. <LIP/LEP/L(N)>

Lepienie, a, blm., czynność cz. **Lepić.**

Lepienie się, a, ś., blm., czynność cz. **Lepić ś.**

Lepiennik, a, lm. **i** bot. p. **Szalwja.** <?>

[**Lepieszka, i,** lm. **i**] *nazwa owcy; jednoroczna owca, [co sie odścigá] i ma jagnię.* <?>

[**Lepietać, cze, tał**] *mówić wiele i prędko, mleć językiem, paplać, trajkotać:* Te baby, skoro ś. zejdą z sobą, to lepieczą bez końca. Wal. [L. ś.] *plątać ś., kołatać ś., latać:* Język ci ś. lepiecze. Noga lepiecze ś. w pantoflu. <Dźwn.>

[**Lepietanie, a,** blm.] czynność cz. **Lepietać:** Dajcie już pokój temu lepietaniu, bo mi pisać przeszkadzacie. Wal.

[**Lepietanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Lepietać ś.**

[**Lepietucha, y,** lm. **y**] *papla, trajkotka:* A jakaż to z niej L.! Ani na chwilę nie zamilknie. Wal.

Lepież, y, lm. **e I.** lek. (condyloma latum) *wrzedziejąca, szeroka wydatność na błonach śluzowych u ludzi dotkniętych przymiotem,* szyszkowina szeroka, płaska, sącząca. (p. **Klykciny**). **2.** wet. p. **Szyszkowina.** <LIP/LEP/L(N)>

Lepieżnik, a, lm. **i** bot. p. **Lepiężnik.**

Lepiężnik, a, lm. **i, Lepieżnik,** †**Lepiaśnik** bot. (petasites) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunek: L. lekarski a. Car-ziele (p. officinalis). <? LIP/LEP/L(N)>

Lepigarnek, rnka a. **rka,** lm. **rnki** a. **rki** pog. *garncarz.* <Lepić + Garnek>

Lepik, a, lm. **i** bot. p. **Lepnica.**

[**Lepioch, a,** lm. **y**] *jakaś roślina wodna.*

[**Lepior, a,** lm. **y, Lipior**] *strup.* <? LIP/LEP/L(N)>

×**Lepistość, i,** blm. rz. od. **Lepisty,** *lepkość, lipkość.*

×**Lepisty** p. **Lepki:** Lepista ziemia. Linde.

Lepiszcze, a, lm. **a** min. *masa mineralna, która spaja weszłe do składu skały okruchowej odłamki skalne w jedną całość,* in. spój.

†**Lepka, i,** lm. **i** *hełm:* Uzbrojenie ochronne składało ś. najczęściej z lepki i miski, czasem płachów. Górs. <Czes. lepka a. lebka>

I. [**Lepka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Lepek. 2.** *rodzaj przedłużenia kuchni angielskiej, z cegieł, które ś. rozgrzewa od kuchni i ogrzewa izbę.* <LIP/LEP/L(N)>

2. [Lepka, i, lm. **i]** p. **I. Lepa.**
3. [Lepka, i, lm. **i]** *jakaś roślina polna.*

Lepki, Lipki, †Glipki I. a. ×Lepisty, †Lipisty, ×Lepny, [Lepiący], †Lnący *przylepiający ś., klejowaty;* fiz. (o płynach) *z trudnością wypływający z naczynia:* Błoto lepkie, smoła, melasa lepka, syrop L. Łodyga lepka. Długi, L., wilgotny pocałunek. Jeż. **2.** na co=*chciwy na co, lubiący co, lgnący do czego:* Do tańca ochoczy, na dziewuchy L. Byk. **3.** [L.] *garnący ś., miły.* **4.** †anat.: Woda lepka, p. **Limfa. 5.** apt.: Plaster L.=*sporządzony z tlenku ołowiu, oliwy i żywicy burgundzkiej* (emplastum adhaesivum). **6.** bot.: Grochowiec L. p. **Grochowiec.** <LIP/LEP/L(N)>

Lepko przys. od **Lepki,** *lipko.*

Lepkomierz, a, lm. **e** piw. *przyrząd do mierzenia lepkości piwa w stosunku do wody dystylowanej,* in. piknometr. <Lepki+MIAR>

Lepkość, i, blm. rz. od **Lepki,** *lipkość,* fiz. *opór, utrudniający wypływ cieczy z naczyń.*

Lepnąć, nie, nął, a. pł, Lipnąć I. a. **×Lipnieć** *stawać ś. lepkim.* **2.** *przylepiać ś., lgnąć:* Palce lepną do szyby. **3.** przen.. do kogo=*przywiązywać ś. do kogo:* Wszyscy sąsiedzi będą lepli do ciebie, jak muchy do miodu. Łoź. <LIP/LEP/-L(N)>

!Lepnia, i, blm. lek. (serum sanguinis) *ciecz krwi,* surowica, ×osocz.

Lepnica, y, lm. **e, Lepik** bot. (silene) *roś. z rodziny lepnicowatych.* Gatunki: a) L. drobnokwiatowa a. oddzielno-płciowa a. Usznica (s. otites); b) L. skrzypka a. siatkowata a. Mak pienisty (s. inflata); c) L. zwisła (s. nutans).

Lepnięcie, a, blm., czynność cz. **Lepnąć.**

Lepnicowaty bot.: Rośliny lepnicowate (silenaceae)=*rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych, uważana też, pod nazwą* roślin lepnicowych (sileneae), *za plemię rodziny goździkowatych.*

Lepnicowy bot.: Rośliny lepnicowe p. **Lepnicowaty.**

Lepnik, a, lm. **i, Stroszek, Pacierzyczka** bot. (echinospermum) *roś. z rodziny ogórecznikowatych.* Gatunek: L. najeżony a. Bardanek, Psi języczek a. Psi język (e. lappula).

Lepnota, y, lm. **y** bot. (cuphea) *roś. z rodziny krwawnicowatych.*

×Lepny I. *zlepiony, sklejony.* **2.** p. **Lepki.**

Leporyd, a, lm. **y** zool. **Zajęczak.** <Now z Łć. lepus, 2 pp. leporis=zając>

Lepowy przym. od **Lep:** Myśl.: Gałązka lepowa (=*posmarowana lepem na ptaki*). Różdżki lepowe, na które ptaki łowią. Kluk. Sieć lepowa =*rama, na której są napięte sznurki lepem posmarowane.* Soszka lepowa=*tyka, na której osadzają ś. gałązki lepowe.* Lek.: Opatrzenie lepowe, oprawa lepowa, opatrunek L.=*opatrunek, złożony z taśm szerokich napojonych lepem a. klajstrem, po wyschnięciu twardniejący.*

[Lepsi] p. **Lepiej:** Teraz go król L. pokochał.

Lepsza, ej, lm. **e** karc. (w kiksie) *zapowiedziane z góry wzięcie wszystkich lew:* On wygrał czternaście groszy, ona dzięki lepszej całe dwa złote. Kos. Zdecydowani są pomagać sobie i nie łajać ś. wzajemnie przy tym wielkim zamachu na stawkę całego banku—lepszej. Kos.

Lepsze, ego a. [a], blm. *dobro, pożytek, korzyść, szczęście:* Wszystko idzie ku lepszemu. Sejmy w Lublinie będziemy odprawiać dla pożytku i potrzeby Królestwa i dla lepszego ziem litewskich. Gerb. Pocieszał swój naród stroskany, że ś. nieszczęście w L. w kraju zmieni. Linde. Febra niektóre choroby zastępuje, z lepszym atoli jest onej nie mieć. Pilch. [Idzie do lepsza (=*jest już lepiej*). Jeszcze lepszem kuždemu chłopu i to, co teraz niema w karczmie katárynki].

[Lepsze] przys. p. **Lepiej:** L. było nie znać ś., jak kochawszy rozstać ś.

×Lepszeć, eje, ał, ×Lepszyć ś. *stawać ś. lepszym, poprawiać się:* Młodzieniec postępował, a rósł, a lepszał u Boga i u ludzi. Bud.

[Lepszej] p. **Lepiej:** L. jest na wojnę iść, niźli się ożenić.

×Lepszenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Lepszeć. 2.** czynność cz. **Lepszyć.**

×Lepszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Lepszyć ś.**

×Lepszość, i, blm. rz. od **Lepszy:** Abyśmy ś. nad żadnego nie wynosili, abo zacnością, abo godnością, abo jakąkolwiek lepszością. Schot. Tu na wyspę przybywszy, bydlątko i zwierzę, każde z nich L., każde twarz człowieczą bierze. Tremb. Umysł niewzględny na L., sarka nawet na cnotę, gdy tylko ma lekki pozór do jej nagany. Nar. Ożywiła strapiony naród nadzieja lepszości przybyciem Jadwigi do Polski. Nar. (=*lepszego losu*). Wszakże owoc, nie liście świadczą L. drzewa. Mick.

Lepszy a. [Lepciejszy] st. w. od **Dobry,** p. **Dobry;** st. n. **Najlepszy, †Nalepszy:** a) Lepsza cnota w błocie, niż niecnota w złocie. Prz. (=*doskonalsza, więcej warta*). L. świat (=*tamten; życie przyszłe, pozagrobowe*). Kto pierwszy, ten L. Prz. Coraz lepszym okiem na mię zaczynał patrzeć. Kras. (=*życzliwszym, łaskawszym*). Wstaję i kładę ś. z najlepszą myślą. Linde (=*jak najspokojniej, w dobrym humorze*). L. rydz, niż nic. Prz. Lepsza szkódka niż szkoda. Prz. (=*mniej szkodliwa*). Z lepszą otuchą pojrzał ku następującym wrogom. Krasiń. (=*z większą*). Mróz coraz L. brał (=*silniejszy, większy*). [Ten gospodarz jest L. od tamtego] (=*bogatszy, zamożniejszy*). b) [L.] *zdrowszy, przytomniejszy:* Codziennie czułem ś. całszy i krzepszy, i wdziałem chałat, bo już byłem L. Pol. c) Pierwszy L.=*byle który, którykolwiek, jakikolwiek, wszystko jedno który:* Pierwszą lepszą wezwę, nie czyniąc wyboru. Fred. A. d) Lepsza=*rzecz lepsza:* Lepsza ś. nie dziej. Kn. (=*nie może być nic pożądańszego*). W tym ich lepsza niż nasza. Kn. (=*stoją wyżej od nas*). Gdy w tej mierze dokładają ś. starszej głowy, w lepszą poszło. Birk. (=*lepiej ś. udało*). O lepszą z kim iść, chodzić=*ubiegać ś. o pierwszeństwo, o wygraną, współzawodniczyć:* Jednakie z nią wychowanie miała, a z nią idąc o lepszą, często przegrawała. Pot. To prawdziwie jest miejsce, o którym ś. godzi rzec śmiele, że o lepszą z samym niebem chodzi. Lubom. Chcieli iść o lepszą z pierwszemi panami w stawieniu wspaniałych gmachów. Nagur. Głód i powietrze ubijają się o lepszą, któreby z nich więcej ludziom złego uczynić mogło. Karp. Co lepsza=*co jest rzeczą lepszą, lepiej.* Mieszkać na uboczu, lub co lepsza, wynieść ś. całkiem z okolicy. Mick. e) w najlepsze a. ×w najlepszą=*na dobre, na piękne, jak najlepiej:* Przychodzę do niego, a on sobie w najlepsze śpi (=*jakby nigdy nic*). Aleksander, wyszumiawszy nieco, zaczął pić w najlepszą. Kras. f) Co najlepszego=*co najgorszego, jaką złą rzecz:* Cóżeś ty najlepszego zrobił? <LIP/LEP/L(N)>

[Lepszy] p. **Lepiej**: Dawno to L. bywało.
[**Lepszyca, y,** lm. **e**] p. **Lepczyca.** <p. Lepczyca; zap. sld.>
× **Lepszyć, y, ył** *lepszym czynić, polepszać, poprawiać:* Lepiejby było, gdyby jeden drugiego lepszył, niż że jeden drugiego gorszy. Linde. × **L. ś.** p. **Lepszeć**: Zwyczajnie ludzie po miernym karaniu rychlej ś. lepszą, niż za karaniem niemiłosiernym. Groic.
[**Leptać, ce, tał, Chleptać**] *chleptać, leptać, pić wodę ze źródła, nie używając naczynia.* <CHŁEPT Dźwn.>
Leptandryna, y, blm. apt. *glukozyd z korzeni rośliny, dobrzynek wirginjański.* <Z niby Łć. nazwy rośliny leptandrina>
[**Leptanie, a,** blm.] czynność cz. **Leptać**.
Lepton, a, lm. **y** *drobna moneta grecka.* <Gr. leptón>
Lepturgja, i blm. **1.** *malowanie minjaturowe.* **2.** *delikatna robota snycerska.* <Gr. leptourgía>
1. Lera, y, lm. **y** pusz. p. **Przepustnica.** <Nm. Lehre, Leere a. Lähre>
2. Lera, y, lm. **y 1.** częś. w lm. *sprzęt popsuty, grat:* To same lery. **2.** *osoba nieporządna, nieruchawa, gnuśna.* <Może z 1. Lera>
Lerbret, a, lm. **y** blach. *blacha z dziurami do mierzenia grubości sztyftów i t. p.* <Nm. Lehrbrett>
Lerbryf, u, lm. **y** rzem. *świadectwo wyzwolin, atestat czeladniczy:* Terminatorowie wychodzą na czeladników i odbierają tak zwane lerbryfy. Korz. <Nm. Lehrbrief>
Lerd, a, lm. **owie** *większy właściciel ziemski w Szkocji, lord.* <Ang. (Szkoc.) laird>
[**Lerent, a,** lm. **ci**] p. **Rejent.**
1. Lerka, i, lm. **i 1.** noż. *miarka do mierzenia długości trzonków.* **2.** powr. *przyrząd drewniany, za pomocą którego skręca ś. równo kilka sznurków w jeden.* <p. 1. Lera>
2. Lerka, i, lm. **i** zool. p. **Ledwuchna.** <Nm. Lerche=skowronek>
Lerkamrat, a, lm. **ci** rzem. *współtowarzysz w terminie.* <Nm. Lehrkamerad>
Lermajster, tra, lm. **trowie** rzem. *majster, u którego w nauce przebywa terminator.* <Nm. Lehrmeister>
Lermajstrowa, ej, lm. **e** *żona lermajstra.*
†**Lermo, a,** lm. **a** p. **Larum**: L., do broni! pobudka. Pot. <Tegoż pochodzenia, co Alarm>
Les, u, lm. **y** chem. i min. p. **Glina.** <Nm. [löss]>
[**Lesa, y,** lm. **y**] p. **Lasa.**
[**Lesacki**] przym. od **Lesak.**
[**Lesaczka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Lesak.**
[**Lesak, a,** lm. **ki** a. **cy**] p. **Lasak.**
[**Lesal, a,** lm. **e**] p. **Lasak.**
[**Lesalka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Lesal.**
[**Lesalski**] przym. od **Lesal.**
†**Lesda, y,** lm. **y** p. **Lezda.**
× **Lesek, ska,** lm. **ski = Lasek**: Dobrze mi karmić i chować te pieski, a jako chodziły, tak póidą na leski. Pol.
Lesel-biszkopt, u, lm. **y** cukier. *biszkopt, pieczony w formie, a następnie suszony.* <?>
[**Lesiacki**] przym. od **Leslak.**
[**Lesiaczka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Lesiak.**
[**Lesiak, a,** lm. **ki** a. **cy**] **1.** p. **Lasak. 2.** w lm. *jabłka leśne.*
Lesica, y, lm. **e 1.** *klatka, skrzynia zrobiona z kratek, plecionka z wikliny:* L. do chowania mięsa, ptaków, ryb, zwierząt. L. do suszenia serów *(=sernica, sernik).* L. do suszenia owoców. **2.** †*koszałka, koszyk, torba.* **3.** [L.] = a) *kojec na kury, dzięciorek.* b) p. **Lasa.** c) *miska żelazna w olejarni.* d) a. [**Lisica**] *bal z rowkiem, w którym opiera ś. podpora nachylonej ściany.* <LAS>
[**Lésica, y,** lm. **e**] **1.** *kupa.* **2.** *stajnia.* <p. Lecha>
× **Lesie, a,** lm. **a = Las**: Górą lesiem zwiedzali ś. ludzie. Pol. <Zdaje ś., że wyraz ten wymyślił W. Pol>
[**Lesina, y,** lm. **y**] = **Las**: Ptaszek na lesinie.
[**Lesisko, a,** lm. **a**] *miejsce, na którym był poprzednio las:* Na tem lesisku zbudowali kościół.
Lesisto przys. od **Lesisty.**
Lesisto-parowny *obfitujący w lasy i parowy:* L. Eteon. Ml. <Lesisty + Parowny>
Lesistość, i, blm. rz. od **Lesisty,** *obfitość lasów:* L. przemagała w wyższej górzystej Małopolsce. Szaj.
Lesisty 1. a. × **Leśnisty** *obfitujący w lasy, pełen lasów, lasami zarosły:* Kraj L. **2.** p. **Leśny**: Lesistej wioski prostacze dziecko. Syrok. <LAS>
[**Leska, i,** lm. **i**] p. **Leszczyna**: Lekki wiewiór z poziomej leski na dąb, z dębu skacze na buka. Pot.
[**Leskawy**] p. **Laskowy**: Pręty leskawe.
Leskeja, i, lm. **e** bot. = **Drąst.** <Niby Łć. leskea>
[**Leskowy**] p. **Laskowy**: Listecek L.
Lesowy przym. od **Les**: Warstwa lesowa.
[**Lestryka, i,** blm.] *elektryczność.*
Lesz, a, blm. gór. *grubszy miał węgla drzewnego.* <Nm. Lösche ż.>
†**Lesz, u,** blm. *skóra miękko wyprawiona, zamsz:* Worek ten Judaszowy z rozmaitego leszu. Klon. <Nm. [lösch], Śr. Grn. lösche>
Lesza, y, lm. **e** piek. *zagłębienie w podłodze przy piecu, napełnione wodą, do maczania pomiotła dla laszowania.* <Nm. Lösche>
Leszcz, a, lm. **e,** [**Podeszwa**] zool. (abramis brama) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, karpiowata.* <? Por. Ukr. łaszcz a. leszcz, Brs. leszcz, Ros. leščъ>
[**Leszcz, a,** lm. **e**] *kij leszczynowy:* Lescem go przegnał.
[**Leszcza, y,** lm. **e**] **1.** p. **Leszczyna**: Dozeniśmy zytka do lescy. **2.** *rózga, gałąź leszczynowa:* Hanuś moja, dziecię moje, trzeba na cie lescy. <LAS>
[**Leszczak, a,** lm. **i**] *rodzaj grzyba.* <LAS>.
1. [**Leszczenie, a,** blm.] czynność cz. **1. Leszczyć.**
2. [**Leszczenie, a,** blm.] czynność cz. **2. Leszczyć.**
†**Leszczny = Laskowy**: Wina leszczna = *kara pieniężna, płacona przez stronę przegrywającą w tym wypadku, jeżeli strona skarżąca na dowód słuszności swej sprawy zakładała ś. i swój zakład kładła za laską sądową:* Wiele ciekawych szczegółów podaje zbiór nasz do wyjaśnienia instytucji wsteczy i t. z. winy wstecznej czyli laskowej a. leszcznej (poena coryli). Balc. <LAS>
Leszczota, y, częś. w lm. **y 1.** *dwie deseczki do wieszania sadła na strychu.* **2.** lek. *deseczka rozszczepiona do opatrunku złamań kości,* łubki: Ujrzał nogę objętą w leszczoty i bandaże. Krasz. Brać koty w leszczoty. Prz. *(= drewienko rozszczepione wsadzać kotu na ogon).* Zdr. **Leszczotka.** <LAS>

Leszczotka, i, lm. **i I.** w lm. *deseczki klaskające do straszenia koni:* Leszczotki łubiane abo gontowe cienkie klaskające, którémi uderzysz konia w czub dla postraszenia go. Dor. **2.** p. **Leszczota. 3.** w lm. *gra dziecinna.* **4.** częś. w lm. wet. *kleszcze drewniane, używane do kastracji:* Rzeżąc źrzebca, oboje jądra w leszczotkę ujmiesz. Dor.

Leszczowate, ych, blp. zool. *rodzina ryb członkopromiennych.*

Leszczownik, a, lm. **i** bot. p. **Poryblin.**

Leszczowy przym. od **Leszcz:** Mięso leszczowe. Kluk.

[**Leszczowy**] p. **Laskowy:** Kole krza lescowego.

[**Leszczówka, i,** lm. **i**] *młody leszcz.*

I. [**Leszczyć, y, ył**] *rozlegać ś.:* Śpiéwá, że już w oborze leszczy. <?>

2. [**Leszczyć, y, ył**] *robić brózdy, grzędy; znaczyć słomą a. śladami miejsca zasiane:* Jeden sieje, a drugi leszczy. <Od Leszka>

[**Leszczyk, a,** lm. **i**] p. **Krąp.** <p. Leszcz>

Leszczyna, y, lm. **y,** [**Laszczyna, Leszczynia, Leszcza, Laska, Leska, Leszka, Leśka, Liska, Liszka, Lyska**] **I.** bot. (corylus) *roś. z rodziny miseczkowych.* Gatunek: L. pospolita (c. avellana). Owoc leszczyny (*=orzech laskowy*). Obok młodzieniec idzie, leszczynę nagina, chwyta w lot migające orzechy dziewczyna. Mick. Szczypać kwitnące róże i leszczyny. Słow. **2.** *drzewo leszczyny, drzewo laskowe.* **3.** a. †**Laskowiec,** [**Leszczynnik**] *lasek, gaik leszczynowy:* Chateczka moja stąd niedaleka pośrodku gęstej leszczyny. Mick. Zdr. **Leszczynka,** [**Leszczyneczka, Leszczyneńka**]. <LAS>

[**Leszczyneczka, i,** lm. **i**] p. **Leszczyna.**

[**Leszczyneńka, i,** lm. **i**] p. **Leszczyna.**

[**Leszczynia, i,** lm. **e**] p. **Leszczyna.**

Leszczynka, i, lm. **i** p. **Leszczyna:** Wyroby z leszczynki, na polach Grochowskich rosnącej. Rol.

[**Leszczynniaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Leszczynnik.**

[**Leszczynnik, a,** lm. **i**] p. **Leszczyna.** Zdr. [**Leszczynniaczek**].

Leszczynowy przym. od **Leszczyna;** *laskowy:* Zimą niema liści na krzach leszczynowych. Sienk. Kij L. Lasek, gaik L. (*=leszczyna*).

Leszczyński proch = *gatunek prochu, wyrabiany w mieście Lesznie:* Kamień leszczyńskiego prochu po złp. 44. T. K. Masz tu z prochem leszczyńskim sakiewkę. Mick. <Od miasta Leszno>

Leszka, i, lm. **i** p. **Lecha:** Blizko była rozmarynu L. Pot. <p. Lecha>

[**Leszka, i,** lm. **i**] p. **Leszczyna.**

†**Leszny** p. **Liszni:** Moszna rzecz leszna, lecz zdobi wałachy. Prz. <p. Liszni>

Leszować, uje, ował I. malar. *grunt klejowy równać mokrym drewienkiem.* **2.** piek. = a) *ochładzać piec przy pomocy pomiotła, umaczanego w zimnej wodzie.* b) *czyścić piec pomiotłem.* <Nm. löschen>

Leszowanie, a, blm., czynność cz. **Leszować.**

†**Leszownik, a,** lm. **cy** *białoskórnik.* Tuch. <Od †Lesz>

†**Leszowy** przym. od †**Lesz,** *zamszowy:* L. woreczek. Sien.

Leszpis, a, lm. **y I.** hut. *drążek żelazny do próbowania stanu żelaza w ognisku fryszerskim i do wypuszczania żelaza.* **2.** rzem. p. **Gasidło.** <Nm. Löschspiess>

Lesztuk, a, lm. **i** rzeź. *grzbiet zwierzęcia,* in. usztyk. <?>

†**Leścić się, i ś., ił ś.** *lśnić ś., błyszczeć:* Chuda, blada, żółte lice leści ś. jako miednica. P. Sand. <ŁOSK/LS(K)(N)>

×**Leścić się, i ś., ił ś.** *przymilać ś., łasić ś., pochlebiać:* To ś. sroży, to ś. leści, to naciera, to unika. Fred. A. <LIS(T)/LES(T)/LS(T)>

†**Leść, lści,** blm. **I.** *podstęp, obłuda, chytrość, zdrada.* Glosy w. XV. Nie uczynił lści w języce swojem. Ps. flor. Są mnie niektórzy mirnie mołwili, a w gniewie ziemskiem mołwiąc lści są myślili. Ps. flor. Jestliby kto nienawidział bliźniego swego i składa L. o jego żywocie... B. Sz. **2.** *potwarz:* Nie mów na twego bliźniego lścią świadectwa fałszywego. Pśń. kość. (Dekalog). <LIS(T)/LES(T)/LS(T)>

[**Leśka, i,** lm. **i**] p. **Leszczyna:** Siedzi ptaszek na leśce, szyje buty Tereśce. <LAS>

[**Leśkowy**] p. **Laskowy:** L. orzech.

Leśna, ej, lm. **e I.** †*mieszkanka lasu.* Das. **2.** [L.] *żona leśnego, leśnika, gajowego,* leśniczka.

Leśne, ego, blm. **I.** *danina z grzybów, zwierzyny, skór zwierzęcych i t. p., pobierana od borowych i leśniczych.* **2.** (w daw. Polsce) = a) *prawo użytkowania z lasów osób prywatnych i wolnego polowania w nich, przysługujące panującym.* b) *prawo, zakazujące polowania w dobrach cudzych.* <LAS>

†**Leśni** p. **Leśny:** Tu łoś mieszkaniec L. upragniony pije. Kochan.

[**Leśniak, a,** lm. **cy**] p. **Lasak:** Szczęśliwie leśniaków owych hordy do porzucenia leśnego żywota namówił. Fal.

Leśnianka, i, lm. **i I.** [L.] *dzika, leśna grusza.* **2.** bot. (lissanthe) *roś.* Por. **Lasówka.**

×**Leśniany** p. **Leśny.**

Leśnica, y, lm. **e** p. **Borowizna.**

[**Leśnicki, kiego,** lm. **ccy**] p. **Leśniczy.**

Leśnictwo, a, I. blm. a. **Lasowość** = a) *gospodarstwo leśne.* b) *nauka o gospodarstwie leśnym:* Uczyć ś. leśnictwa. **2.** lm. **a** = a) *część lasów, podległa władzy jednego leśniczego:* Pozwalamy, aby ze wszystkich dzierżaw, leśnictw i dóbr inszych wybrańcy wyprawieni byli. Vol. Lasy podzielone zostały na leśnictwa i oddane pod zarząd osobnej bezpośredniej administracji leśnej. Skarb. b) a. **Leśniczostwo** *urząd leśniczego:* Ubiegano ś. po leśnictwa z najpierwszych domów, bo bogate dochody z obszernych włości składały zapłatę leśnictwa. Jez. Leśnictwa i ekonomje rządowe długo bardzo przez Prusaków piastowane były. Skarb. <LAS>

Leśniczek, czka, lm. **czki I.** [L.] lm. **czki** a. **czkowie** p. **Leśnik. 2.** zool. p. **Zięba.**

Leśniczenie, a, blm., czynność cz. **Leśniczyć.**

Leśniczka, i, lm. **i** p. **Leśna.**

[**Leśniczna, ej,** lm. **e**] p. **Leśniczyna:** Idźciez do leśnicnéj.

Leśniczostwo, a, lm. **a I.** p. **Leśnictwo:** Próbował już leśniczostwa, ekonomstwa, rzemiosła, handlu. Krasz. **2.** p. **Leśniczówka:** Czy pan ma zawsze na leśniczostwie mieszkać i być leśnikiem w Koszlanówce? Gliń. **3.** blm. *leśniczy z żoną.*

Leśniczowski przym. od **Leśniczy. Po leśniczowsku** przys. *jak leśniczowie:* Drzewo po leśniczowsku utrzymywać. Linde.

Leśniczówka, i, lm. **i, Leśniczostwo** *domek w lesie, mieszkanie, zagroda leśniczego a. leśnika:* Sensu niema ukrywać naszą panienkę na leśniczówce. Fred. A. Zaczekamy na leśniczówce, tam punkt zborny. Bał.

Leśniczy *należący do leśnictwa, do dozorcy leśnego, leśny:* Urząd L. Około chaty, a raczej budy leśniczej stały konie. Krasz. **Leśniczy, ego,** lm. **owie** rz. 1 a. [**Leśnicki**] = a) *urzędnik, oficjalista leśny, dozorca lasu.* b) p. **Leśnik. 2.** *urzędnik ziemski w dawnej Polsce:* Leśniczowie, budowniczy, mostowniczy, może kiedy gdzieniegdzie, stosownie do swego urzędu. **3.** [L.] *gra dziecinna.* <LAS>

Leśniczyć, y,ył *być leśniczym a. leśnikiem.*

[**Leśniczyn**] *należący do leśniczego.*

Leśniczyna, y, lm. **y,** [**Leśniczna**] *żona leśniczego.*

× **Leśnieć, eje, ał 1.** *zarastać lasem, drzewami.* **2.** *dziczeć:* Drzewo leśnieje.

× **Leśnienie, a,** blm., czynność cz. **Leśnieć.**

Leśnik, a, lm. **cy 1.** a. **Leśny, Leśniczy, Lasowy** *niższy oficjalista leśny, stróż leśny, gajowy, borowy:* Do tej wsi jest lasu niemała sztuka; lecz to wyrębują srodze, gdyż tam leśnika trzeba dobrego, nie dziada. Jabcz. W głuchej puszczy, przed chatą leśnika rota strzelców stanęła zielona. Mick. Jako leśnicy, gdy sosny lub dęby sieką wzdłuż puszczy, słychać łoskot w dali. Mick. **2.** *znający ś. na leśnictwie, specjalista w zawodzie leśniczego:* Uczony L. **3.** *student wydziału leśnego w szkole rolniczej:* Agronomi i leśnicy. **4.** † a. † **Leśny** *człowiek w lesie mieszkający, mieszkaniec lasu.* Mym. Por. **Lasak. 5.** a. × **Leśnobożec** *bóstwo leśne, bożek leśny:* Z pośrodka puszczy tajemnych cieni groźne leśniki, leśne dziewice... Zm. **6.** [L.] *rodzaj grzyba.* **7.** zool. (limnetis) *motyl dzienny.* Zdr. [**Leśniczek**]. <LAS>

[**Leśników**] *należący do leśnika:* Do leśnikowy chałupy.

[**Leśnina, y,** lm. **y**] **Las:** Zbierać rydze po leśninie.

Leśniówka, i, lm. **i** *jabłko leśne:* Leśniówki, jabłka cierpkie; są pomocne do zakiszenia i ukwaszenia kapusty. Haur.

× **Leśnisty** p. **Lesisty.**

× **Leśnobożec, żca,** lm. **żce p. Leśnik.** <Leśny + Bożec>

× **Leśnobujnisty** *zarastający lasem i trawami użytecznemi na pokarm dla bydła.* <Leśny + Bujnisty>

Leśnorodny *w lesie zrodzony, leśny:* Układa pochwalne hymny na cześć topoli, jarzębiny, w rozplecionych warkoczach brzozy leśnorodnej. <Leśny + ROD>

† **Leśność, i,** blm. *chytrość, podstępność, zdradliwość.*

Leśny, † **Leśni 1.** a. **Lasowy, Lesisty,** × **Leśniany** przym. od **Las:** Drzewa, rośliny, jabłka leśne *(=w lesie rosnące, nie ogrodowe, polne, dziko rosnące, dzikie).* Zbić kogo na leśne jabłko *(=na kwaśne; mocno zbić).* Zwierzęta leśne. Miód L. Drogi leśne *(=w lesie znajdujące ś.).* Czemu bezczynny błądzisz w leśnej kniei? Słow. Leśne miejsce, gdzie las jest. Das. Przenoś moję duszę utęsknioną do tych pagórków leśnych, do tych łąk zielonych. Mick. Przy leśnej kaplicy stawią ś. bracia strzelcy. Mick. Cztery miasta leśne w cyrkule Szwabskim. Wyrw. Życie leśne *(=w lesie).* Człowiek L. *(=w lesie mieszkający).* Złodziej L. Stróż L. *(=leśny, leśnik, gajowy, borowy).* Gospodarstwo leśne. Udzielać informacji w zakresie leśno-gospodarczym. Kolej leśna p. **Kolej.** Prawo leśne. Dawne prawo leśne zabraniało poddanym łowów na niedźwiedzie. Wójc. Nimfy leśne. Pomiędzy gałęzi gęstwię, pełni trwogi, zniknęli nagle z oczu, jako leśne bogi. Mick. **2.** × przen. *dziki, barbarzyński, okrutny:* Litwa lud L. i nikczemny. Papr. Co za dzikie i leśne serce! Skar. Jeszcze mi przegrażasz twoją miną leśną! Tremb. **3.** bot.: a) Bób L. p. **Groch.** b) Gdula leśna p. **Gdula.** c) Gnidosz L. p. **Gnidosz.** d) Gorysz L. p. **Gorysz.** e) Groch L. p. **Groch.** f) Grusza leśna p. **Grusza.** g) Jabłoń leśna p. **Jabłoń.** h) Kopr L. p. **Koprownik.** i) Korb L. p. **Kolokwintyda.** j) Korzeniówka leśna p. **Korzeniówka.** k) Kosaciec L. p. **Kosaciec.** l) Lędźwian L. p. **Lędźwian.** ł) Lędźwiec L. p. **Groch. 4.** leśn.: Kresa leśna p. **Kresa. 5.** wet.: Choroba leśna p. **Choroba. 6.** zool.: Kuna luśna p. **Kuna.** Osa leśna p. **Osa.** Pies L. *=borsuk.* Wieprz L. = *dzik.* Troc. † Kot L. = *dziki kot, żbik.* [Leśna suka] = *wilczyca:* Weź te kluce, zamknij pascękę leśny suce. **Leśny, ego,** lm. **i** rz. **1.** p. **Leśnik.** A ten ino ś. rękami weprze we drwa, że ta daleko po nie do lasu musiał, i ledwo ta z biedą co nieco chwycił, bo L. strasznie uglądał. Kon. **2.** † a. † **Leśnik** *mieszkaniec lasu.* Das. **3.** [L.] *przezwisko jednego z uczestników w grze „w zajączki."* **4.** † gór. *dozorca drzewa i materjałów drzewnych, oraz parobków do lasu po drzewo jeżdżących.* <LAS>

† **Leśny** *pochlebiający, pochlebny, zaszczytny.* <LIS(T)/LES(T)/LŚ(T)>

[**Letanija, i,** lm. **e**] p. **Litanja.**

Letarg, u, lm. **i,** [**Latarg, Natarg**], † **Guta 1.** lek. (lethargus) *chorobliwa senność, stan pozornej śmierci,* in. śpiączka, † śpik, † zachwat; fil. (w psychologji) *faza a. odmiana hipnozy, charakteryzująca ś. brakiem pobudliwości, głównie mięśniowej, i monoideizmem:* Zda ś. w letargu zasypiać głęboko. Mick. Wpadł w melancholje serdeczne, a z melancholji w letargi, a z letargów we sny wieczne. Słow. Zaraz padł, tracąc przytomność; gdy po długim letargu oczy rozemknął, zdało mu ś., że już jest do innego świata przeniesiony. Gom. *(= zemdleniu).* Żart.: Czasem zajrzy Bogumił (Korn, księgarz wrocławski) na cmentarz (mowa tu o księgarni), patrząc, czy kiedy nie zjadł ś. w letargu jaki kalendarz a. elementarz. Słow. **2.** przen. *nieruchomość, spokój, zaduma:* Wreszcie ku piersiom zmordowane czoło skłania i wpada w L. zamyślenia. Mick. Więc niewzruszony, we wschodnim letargu duma i szaleje. Krasiń. **3.** przen. *bezczynność, ospałość, gnuśność:* Zasnęli snem myśli na resztę dni swoich, budząc ś. czasem, by ugryźć kawał chleba, by wodą popić go mętną i potym znów wpaść w L. pośród milczenia i ciemności. Krasiń. Umarli bez głów leżą jak drewna i głazy — żywi tak samo w letargu. Krasiń. W nierządzie i letargu naród zanurzony, raz we dwa lata sejmem bywał przebudzony. Niem. Możemyż ś. nie ocknąć z tego letargu i zamoru, którym znaczyliśmy poprzednicze lata? Wor. Już uznawano potrzebę obudzenia ś. z umysłowego letargu. Brodz. To hjeroglif! — pod jego zasłoną leżąca myśl głęboka w letargu śpi od lat tysiąca. Mick. Por. **Hipnoza, Katalepsja, Sonambulizm.** <Gr. lēthargós>

Letargiczność, i, blm. rz. od **Letargiczny** *charakter letargiczny:* Trwać będzie zawsze ślad letargiczności pierwszego stanu rzeczy planetarnych. Krasiń.

Letargiczny, Letargowy przym. od **Letarg:** Sen, stan L. <Gr. lethargikós>

× **Letargik, a,** lm. **cy,** × **Letargnik** *człowiek w letargu zostający.*

× **Letargnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Letargnik:** Jak L. pogryzę grobowa paznokcie, ręce. Słow.

× **Letargnik, a,** lm. **cy** p. **Letargik:** L., żyjący swego ciała strawą. Słow.

Letargowy p. **Letargiczny:** Śpiączka letargowa. Bobr.

[**Letczy**] p. **Lekko.**

[**Leterczak, a,** lm. **i, Literczak, Letrzak**] *wóz drobiniasty.* <Z Nm. Leiter(wagen)>

Leterka, i, lm. **i** p. **I. Letra.**

[**Letkawiczka, i,** lm. **i**] *kobieta lekkich obyczajów:* Jemu trzeba letkawicki, nie zony. <Od Lekki>

[**Letki**] **I.** p. **Lekki:** a) Czerwony złoty bardzo L. Troc. L. ubiór, letka suknia. Linde. b) Piechota i kawalerja letka. Jak. J. Trzeba kogo letkiego do króla wysłać. Troc. c) Letkie ma nogi do biegania. Linde. d) Letką ma do pisania rękę. Troc. e) Letką dostał karę. Troc. Odejść z domu tutejszego (rodzicielskiego) letkiego, żeby pójść do inszego, cięższego (mężowskiego). f) Letka zima, L. mróz. Linde. g) Letkie prowadzi życie. Troc. Letkiego umysłu człowiek. Troc. Trochę do siebie ludzi, jak plew letkich, jako i sam był L., przygarnął. Skar. h) Letkich sposobów chwytać ś. Linde. i) Styl L. Troc. j) Z letka z nim postępować trzeba. Troc. Brać z letka. Kras. Koszulę także poprawiła z letka. Słow. **2.** [Letka wątroba] p. **Wątroba.** <Zam. Lekki, sł. lud. do LOT>

[**Letkie, ich,** blp.] p. **Lekkie:** Rzuca ś., jak L. w barszczu. Prz.

Letkiewicz, a, lm. **e** *człowiek lekkomyślny, lekkoduch, wietrznik, pędziwiatr:* Nudny pedant, a panna chciałaby letkiewicza. Wilcz. <Od Lekki>

[**Letko**] przys. od **Letki,** p. **Lekko:** a) L. mi, L. mi jest. Troc. L. ś. nosi, L. ubrany, uzbrojony. Troc. Znać twój ojciec umarł bez testamentu, że koło ciebie tak L. Linde. *(= kuso).* b) Przyjechał L., z jednym tylko kamerdynerem. Linde. *(=bez dworu, nie dworno).* c) L. raniony. Troc. d) L. w tej poważnej sprawie postępuje. Troc. *(=lekko, lekkomyślnie, płocho).* L. to zrobił. Troc *(=źle, kiepsko).* e) L. ważyć p. **Lekceważyć:** Trza ci L. nie ważyć. f) myśl.: L., tak mówi ś. do wyżła, ażeby powolnie posuwał ś. ku lotnej zwierzynie. Mrong. <Zam. Lekko>

× **Letkomownie** przys. od **Letkomowny.**

× **Letkomowny** p. **Lekkomowny.**

× **Letkomówny** p. **Lekkomowny.** Mrong.

× **Letkomyślny** p. **Lekkomyślny.** Linde.

[**Letkoroba, y,** lm. **y**] p. **Lekkoròb.** <Lekki+ROB>

[**Letkość, i,** blm.] rz. od **Letki,** p. **Lekkość:** a) L. ognia, pióra. Troc. b) Sędzia najmniejszej ś. ma wystrzegać letkości. Troc. *(=pobłażliwości).* c) Letkości ś. wielkiej dopuścił. Troc *(=lekkomyślności, czynu lekkomyślnego).* d) L. języka tego ś. stąd podaje. Troc. <Zam. Lekkość>

Letni, † **Letny,** [**Letny**] przym. od **Lato: I.** *(do lata (jako pory roku) należący, w lecie bywający, używany:* Punkty ekliptyki, najbardziej od równika usunięte, nazywają ś. stanowiskami letnim i zimowym. Dzień, miesiąc L. Półrocze letnie. Upały, burze letnie. Skwarzyła słońca letniego pożoga. Mick. Niebo wrzało ogniami letniemi. Mick. Pijmy piersią całą to letnie powietrze. Krasiń. Róża z fijołkiem na letniej łące, podają sobie dłonie pachnące. Mick. Gruszki letnie. † Zboże letnie *=jare:* Gdyby czyje bydło na zboża ozime a. na letnie weszło... Prawa Ormian 1601 r. L. zwierz (myśl.)*=w lecie urodzony.* Letnie ubranie, palto. Letnie mieszkanie. L. rozkład jazdy na kolejach. **2.** † *roczny, mający a. trwający rok:* Czas L. B. Sz. Jeleń L. Linde. **3.** × a. † **Latny** *pełnoletni:* L., z pod opieki wychodzący, już nie małoletni. Zam. **4.** † i [L.] *w podeszłym wieku, wiekowy, stary:* Już letnia z tego świata zeszła. Skar. Człowiek stary i L. Wuj. Ukaż mi letniejszego konia. Wypr. **5.** *nieco ciepły, ciepławy:* Woda letnia. Przen.: Wolałbym, iżbyś był a. gorący, a. szczerozimny, niżeli masz być letnim, a tym średnim między dwoma. Rej. Chce Pan gorliwego a żywego chrześcijanina, nie letniego, co to ani zły, ani dobry. Gil. **6.** × Droga letnia = *niewysypana kamieniem.* **7.** [Letnia niedziela] = *niedziela palmowa, kwietnia.* **8.** bot.: a) Kręczynka letnia p. **Kręczynka.** b) Rzepak L. p. **Kapusta i Rzepak.** <LAT>

Letniak, a, lm. **i** zł. *kradzież, spełniona w mieszkaniu osób, które wyjeżdżając na letnie mieszkanie, zostawiły je bez należytego dozoru.*

× **Letniawy** *nieco letni, ciepławy.* Mrong.

Letnica, y, lm. **e** *jedna z izb w łaźni starożytnej* (tepidarium).

† **Letniczek, czka,** lm. **czki,** [**Letniczek**] p. **Letnik:** Zdejmuje codzienny L. odzienny. Pśń. Już L. pisany i uploteczki wniwecz. Kochan.

Letniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Letnik** pod **I.**

Letniczy przym. od **Letnik:** Miejscowość letnicza *(=zamieszkana przez letników).*

× **Letnić, I, ił,** × **Lecić** *czynić letnim z gorącego (=chłodzić) a. zimnego (=ogrzewać).*

× **Letnie** p. **Letnio:** Barzośmy ś. L. w drogę opatrzyli. Kn. *(=za lekko).*

× **Letnieć, eje, ał** *stawać ś. letnim, ciepławym.*

Letnik, a, lm. **i I.** lm. **cy** *mieszkaniec miasta, przebywający na letnim mieszkaniu.* **2.** × *altana:* Chłodny L., cienisty L. Troc. **3.** † i [L.] *suknia letnia, szczeg. kobieca:* W herbie Panną zwanym jest panna w białym letniku. Pot. **4.** [L.]=a) *spodnica.* b) *materjał, tkany w domu ze lnu.* c) *letnia droga.* **5.** *tablica chronologiczna, rocznik:* Poprzestawano pisać annały, bo pisanie kronik stawało ś. łatwe, do letników podobne, tylko swobodniej rozwijane. Lel. Zdr. † **Letniczek,** [**Letniczek**]. <Od Lato>

Letnio, × **Letnie** przys. od **Letni;** † **Latno,** [**Letno**]: a) L. ś. ubierać, nosić *(=jak w lecie, lekko).* b) † L. wyglądać. Sł. wil. *(= staro).* c) L. pić. Sł. wil. *(=napój letni).*

Letniość, i, blm. rz. od **Letni;** † **Letność.**

Letniówka, i, lm. **i I.** [L.] *letni surdut, bluzka.* **2.** szczot. *szczecina miękka, zdjęta z trzody w porze letniej.*

Letnisko, a, lm. **a** *miejsce, gdzie przebywają goście na letnim mieszkaniu, miejscowość letnicza, mieszkanie letnie, wilegjatura.*

Letniuchno przys. od **Letniuchny.**

Letniuchny *bardzo letni:* Kąpiołeczka letniuchna. Groch.

† **Letno** i [**Letno**] przys. od **Letny,** p. **Letnio:** a) Ja, stara, bede tam L. chodzić, kiej mi zimno. b) Mleko L. przygrzane. Troc.

† **Letność, i,** blm. rz. od **Letny,** p. **Letniość.**

† **Letny,** [**Letny**] p. **Letni:** a) Widziałem, jak dzień cały, pośród letnej spieki, błąkał ś. strzelec młody. Mick. b) Mász ojca letnego. Anna prorokini wdowa letna. Op. Posiawszy rutki, zejdą w czasy letne, ni nacz ś. nie przydadzą, bo z nich baby szpetne. Jeżow. c) Iżeś jest L., a ani zimny, ani gorący, pocznę cię wyrzucać z ust moich. Wuj. <LAT>

Letognomika, i, blm. *sztuka zapominania.* <Now. z Gr. lēthē = zapomnienie + gnōmikē (dom. téchnē) = sztuka, nauka>

[**Letować, uje, ował**] p. **Latować.**

1. [**Letowanie, a,** blm.] czynność cz. **Letować.**

2. [**Letowanie, a,** blm.] p. **2. Latowanie.**

1. Letra, y, lm. **y, Latra 1.** a. [**Litra**] *drabina u wozu.* **2.** *wóz drabiniasty.* **3.** †*deska boczna u wozu a. u łóżka, krawędź.* Kn. **4.** woj. *front bastjonu, bolwerku.* Zdr. **Leterka.** <Nm. Leiter ż.>

2. Letra, y, lm. **y** druk. *czcionka.* <Fr. lettre dosł. = litera>

Letrol, i, lm. **e** piecz. p. **Dmuchawka.** <Nm. Löthrohr>

Letrolka, i, lm. **i** piecz. p. **Dmuchawka.**

×**Letror, u,** lm. **y** p. **Dmuchawka.** <Nm. Löthrohr>

Letrowy przym. od **1. Letra:** Wóz L. *(= drabiniasty).*

[**Letry, ów,** blp.] **1.** a. [**Litry**] *drabiny, drągi kładzione wzdłuż wozu.* **2.** *wasąg.* <p. Letra>

[**Letrzak, a,** lm. **i**] p. **Leterczak.**

†**Letwarz, a,** lm. **e** = **Elektwarz.**

×**Letycja, i,** lm. **e** *radość, wesele:* Udałem ś. do Nieświeża, abym przytomny był letycji i allelujom. Słow. <Łć. laetitia>

Leucyna, y, blm. chem. *kwas amidokapronowy i niektóre inne podobne do niego ciała, tworzące ś. podczas gnicia białka.* <Now. z Gr. leukós = jasny; biały>

Leucyt, u, lm. **y** min. *minerał, składający ś. z krzemionki, glinki i tlenku potasu, krystalizujący w układzie prawidłowym.* <Gr. leukítēs dosł. = chleb biały>

Leucytoedr, u, lm. **y** min. *dwudziestoczterościan prawidłowy.* <Leucyt + hédra = podstawa; płaszczyzna>

Leuda, y, lm. **y** p. **Lezda.** <Śr. Łć. leuda = podatek>

Leukiemja, i, blm. lek. = **Białaczka.** <Now. z Gr. leukós = biały + haîma = krew>

Leuko- chem. *przyrostek, dodawany często do nazw ciał bezbarwnych, a blizko spokrewnionych z barwnikami:* Leukoanilina, leukoauryna. <Gr. leukós = biały>

Leukocyt, u, lm. **y** hist. *ciałko białe krwi.* <Now. z Gr. leukós = biały + kýtos = naczynie>

Leukocytemja, i, blm. lek. = **Białaczka.** <Now. z Leukocyt + Gr. haîma = krew>

×**Leukoflegmatyczny** lek. *obrzękły, opuchły, wodocielny.* <Now. z Gr. leukós = biały + flégma = flegma>

Leukografja, i, blm. *opisanie albinosów.* <Now. z Gr. leukós = biały + -grafía = opis>

Leukolina, y, lm. **y, Chinolina** apt. *alkaloid z kory chinowej.* <Now. z Gr. leukós = biały + Łć. oleum = olej>

!**Leukoma, y,** lm. **y** a. **tu,** lm. **ty** lek. *plama chorobliwa na rogówce oka,* in. bielmo. <Gr. leúkōma ni.>

Leukoplast, u, lm. **y** bot. p. **Ciałko.** <Now. z Gr. leukós = biały + plássō a. pláttō = tworzę, formuję>

[**Leutmant, a,** lm. **ci**] p. **Lejtenant.**

Lew, lwa, 3 pp. **lwu** a. †**lwowi,** lm. **lwy 1.** zool. (felis leo) *wielki kot jednobarwny, z grzywą u samców:* Lew jest królem zwierząt. L. ryczy. Odważny jak L. Prz. Gniewny jako L. Mick. Wnet ś. rzucili, jako lwi okrutni. Pśń. kość. (Pieśń o męce Pańskiej). Lepsze wojsko jeleniów pod lwem hetmanem, niż wojsko lwów pod jeleniem. Prz. Niechaj będzie osieł lwowi poddany. Pśń. kość. (Nowe lato). Gdzie szukać Pułaskiego, co miał wzrok sokoła, piersi lwa? Mick. W tej ostatniej walce rozwinie wszystkie siły swoje: poznają nieprzyjaciele, jako L. osaczony kona. Krasiń. Przen.: Doma L., na wojnie tchórz. Prz. *(= mężny, odważny).* W ustach pieśni grobowe, co budzą narodów lwy. Słow. Lisa tam zażyć trzeba, gdzie kto lwem nie zdole. Prz. *(= odwagą, męstwem).* W starym pułkowniku rozbudził ś. dawny L.: na wezwania, by broń złożył, odpowiedział strzałami. Sienk. — Przen.: Pan ma być sługom raczej lwem, schowawszy pazury, aniżeli baranem. Petr. *(= surowym, srogim).* Przeciwko nim surowym ś. lwem raczej, niż człowiekiem pokazał, bo przeciw nim żadnego nie miał polutowania. Birk. Lwem ty byłeś na tronie! będąc ojcem, jesteś żmiją! będąc sędzią, jesteś katem! Słow. *(= okrutnikiem).* Nie być pewną dnia, że mąż mię kocha, bo jakże kocha mnie ten L. ryczący? Słow. Pozbaw mię tych pośmiewców kiedy: a broń od przeklętych lwów duszy mojej. Kochan. Pani jedna możesz go ugłaskać i ułagodzić, tego lwa amerykańskiego, aby nas, wyrzuciwszy stąd precz, z torbami nie puścił. Krasz. — Przy tym człowieku ja dziecko igrałem, jak przy wielkim posągu, ale ten L. bronzowy zdawał ś. nie zważać na mnie. Słow. — Przen.: L. z pokolenia Judy = *Chrystus.* L. czyhający na duszę = *czart.* **2.** a. L. salonowy = *salonowiec, elegant, modniś, dandys, zdobywca serc.* **3.** L. złoty = *złoty pieniądz brabancki = 6 rubli 58 kop.* L. srebrny = *srebrny pieniądz belgijski = przeszło 1 rub. 50 kop.,* in. t a l a r l e w k o w y, l e w k o w y, l e w e k. **4.** astr. = a) *gwiazdozbiór zwierzyńcowy na półkuli północnej nieba, zawierający gwiazdę pierwszej wielkości Regulus:* W znaku Lwa znajduje ś. słońce w lipcu. Słońce wstępuje w znak Lwa. b) L. mały = *gwiazdozbiór, położony między Lwem a Niedźwiedzicą wielką.* Zdr. **Lewek, Lewuś,** †**Lwik,** †**Lwiczek.** Zgr. **Lwisko.** <Gr. léōn, Łć. leo, 2 pp. leonis (ze Wschodu, Hb. lebī, lābi, Staroegips. labu), przez Śr. Grn. leu, lewe>

×**Lew, u,** lm. **y** *wylew:* Gdy z słońcem księżyc ś. łączy, największe morza lewy sprawia. Stasz. <LE>

Lewa, y, lm. **y** *karty na jeden raz wzięte, zabite, bierka, bitka, sztych.* Zdr. **Lewka.** <Fr. levée>

[**Lewa, y,** lm. **y**] *nazwa monety dwudziestokopiejkowej (w Besarabji):* Siostrzeniec wytrząsał wszystkie lewy, jakie miał przy sebie, by okupić swobodę nieznanego wcale wuja. Rol. <Rum. leu m.>

Lewacz, a, lm. **e** *pomywadło do mycia statków.* <LE>

×**Lewać, a, ał** p. **Lać.**

[**Lewada, y,** lm. **y**] **1.** *czyste miejsce, okolone wierzbami a. topolami:* Gaik, który otaczał szmaragdową lewadę. Słow. Konwaliją woniące lewady biegną na skały pod chaty i sady. Słow. Okiem jasnym zmierzył sianko na lewadzie. Sow. **2.** *lasek na nizinie z krzaków (leszczyny).* <Z Gr. libádion, w wymowie Ngr. liwádjon>

Lewak, a, lm. **i** gór., [**Lewcza, Lewsza**] *człowiek, robiący wszystko lewą ręką, mańkut:* L., m a ń c z a s t y, górnik lewą ręką kilofem rąbiący. Łab. <Od Lewy>

Lewancki, Lewantyński przym. od **Lewant,** *wschodni, azjatycki.*

Lewanda, y, lm. **y** bot. p. **Lawenda:** Wiosną listkiem cyprysu, lewandy z niemi w zielone gra. Słow. <Włos. lavanda>

[**Lewandeczek, czka,** lm. **czki**] *wianek lewandowy:* Wianeczku lewandeczku, trzymałam cię w pudełeczku.

Lewandowy przym. od **Lewanda,** p. **Lawendowy:** Olejek L. Larendogra, skuteczna w wielu wypadkach, szczególnie lewandowa a. rozmarynowa. Rol.

[**Lewanie, a,** blm.] czynność cz. **Lewać.** <LE>

Lewant, u, blm. *Wschód = kraje wschodnie, szczeg. Azja Mniejsza.* <Włos. levante = wschód>

Lewantyna, y, lm. **y** *gładka jedwabna tkanina wschodnia.* <Włos. levantina>

Lewantyniec, ńca, lm. **ńcy** p. **Lewantyńczyk:** Sam finansowo zależał od Lewantyńca. Łoź.

Lewantyńczyk, a, lm. **cy, Lewantyniec** *mieszkaniec Lewantu, zwykle Europejczyk mieszkający na Wschodzie, szczeg. kupiec:* Dostawcami Aichingera są L. Kasper Corno i Konstanty Korniakt. Łoź.

Lewantyński p. **Lewancki:** Przesilenie zaczęło ś. od zniszczenia całej organizacji dotychczasowej lewantyńskiego handlu. Łoź. Porty lewantyńskie. Łoź.

Lewar, a, lm. **y,** [**Liwar**] **1.** [L.] *przyrząd, poruszający stępor, którym ś. tłucze proso i t. p. w stępie.* **2.** fiz. = a) a. [**Luwar**] *prosty przyrząd mechaniczny do podnoszenia ciężarów,* in. d ź w i g a c z, w i n d a, × h e w a r, [h e w e r], × p o d w a g: Lewaru używają do podnoszenia wozów. b) a. × **Liwor** i zdr. **Lewarek** *przyrząd do przelewania a. czerpania płynów,* in. h e w a r, s y f o n, s m o c z e k. **3.** woj. = a) *przyrząd, złożony z żelaznego wydrążonego walca ze śrubą, służący do podparcia osi u łoża, przodkary i skrzyni nabojowej.* b) *przyrząd do naciągania kuszy,* in. h e w a r: Kuszę najtęższą samemi tylko rękoma i nogami, bez lewara, naciągał. Glog. <Śr. Łć. levarius a. leverius; 3-e znaczenie za pośrednictwem Ang. lever>

†**Leward, a,** lm. **y 1.** = **Lampart.** Troc. **2.** *pantera.* Glosy wrocławskie. <Czes. levart, ze S. Gnm. lēbart(o) = lampart>

Lewarek, rka, lm. **rki 1.** p. **Lewar,** *rurka z bańką u góry do ciągnienia płynów z beczek,* in. n a b i e r a c z. **2.** *wiaderko w pompie, podobne do kociołka,* in. s m o c z e k. **3.** lek. *narzędzie do wydobywania klęków zębowych.*

Lewarkowy przym. od **Lewarek.** Bot.: Kokornak L. p. **Kokornak.**

†**Lewart, a,** lm. **y** p. **Lampart.** <p. Leward>

Lewatywa, y, lm. **y** p. **Lawatywa.** Zdr. **Lewatywka.** <p. Lawatywa>

Lewatywka, i, lm. **i** p. **Lewatywa.**

[**Lewcza, y,** lm. **e**] p. **Lewak.** <Od Lewy>

†**Lewczyca, y,** lm. **e** p. **Lwica.**

[**Lewdy**] p. **Ledwo.**

Lewek, wka, lm. **wki 1.** p. **Lew:** Kiedy pieska biją, i L. ś. boi. Prz. **2.** Zrobić komu lewka = *nacisnąć twarz palcami w ten sposób, aby środkowym spłaszczyć nos, a bocznemi zbliżyć policzki i brodę do nosa.* **3.** *talar holenderski ze znakiem lwa,* in. l e w s r e b r n y, t a l a r l e w k o w y, l e w k o w y. **4.** *rodzaj powozu na pasach daw. używanego.*

[**Lewelwer, u,** lm. **y**] p. **Rewolwer.**

[**Lewenda, y,** lm. **y**] p. **Lawenda.**

[**Lewendowy**] przym. od **Lewenda,** p. **Lawendowy.**

Leweniec, ńca, lm. **ńcy, Lewens** *hajdamaka, rabuś, opryszek:* Lustratorowie upatrują ruinę Baru przez częste wojsk nieprzyjacielskich inkursje, przez uciśnienie per praesidiones ustawicznie tam po kilka chorągwi będących i przez kozaków leweńców popalenie. Rol. <Ukr. łeweniec = drab; hajdamaka, rabuś>

Lewens, a, lm. **owie** p. **Leweniec.** Rol.

[**Lewentarz, a,** lm. **e**] p. **Inwentarz.**

[**Lewerwer, u,** lm. **y**] p. **Rewolwer.**

†**Lewety, ów,** blp. p. **Laweta.** Troc. <p. Lawet>

[**Lewiączka, i,** lm. **i**] p. **Lewica.**

†**Lewiątko, a,** lm. **a** p. **Lwię.**

Lewica, y a. [**e**], lm. **e 1.** a. [**Lewiączka**] *lewa ręka, mańka:* W lewicy tarczę mniejszego obłęku, a pas od miecza na prawym niósł ręku. Mick. [Bić od lewice]. Niech nie wie L., co daje prawica. Prz. **2.** a. × **Lewiec** *lewa strona, lewy bok:* Po lewicy tronu wziął miejsce Witołd. Mick. Owce na prawicy, kozły na lewicy postawi. Skar. Przen.: Dzieła wszystkich poetów, uważają za klasyczne lub romantyczne, po prawicy lub po lewicy kładą. Mick. **3.** *posłowie sejmowi, zasiadający po lewej stronie krzesła prezydenta i stanowiący zwykle stronnictwo liberalne a. przeciwne rządowi:* Skrajna L. <LEW>

Lewiczak, a, lm. **i** rub. *członek lewicy w parlamencie.*

†**Lewie** przys. od **Lewy 1.** p. **1. Lewo:** Droga wiedzie na zapad słońca, na L. mając miasto Sefet. B. Sz. **2.** *niesprawiedliwie:* Z którejkolwie strony L. posędzić. Op.

× **Lewiec, wca,** lm. **wce** p. **Lewica:** Na prawiec i L., nie skłuje, to zrąbie. Pol. *(= na lewo).*

Lewigator, a, lm. **y** *przyrząd do wyciągania soku burakowego na zimno.* <Now. z Łć. levigare = ulżyć>

[**Lewindowy**] p. **Lawendowy.**

Lewirat, u, blm. *prawo u Żydów, na mocy którego wdowę po bracie zmarłym bezpotomnie zaślubiał młodszy brat.* <Z Łć. levir = dziewierz, brat mężowski>

Lewita, y, lm. **ci 1.** *Izraelita, pochodzący z pokolenia Lewi, pełniący niższe posługi kościelne.* **2.** a. L. Nowego Zakonu = *kleryk:* Wszyscy święci kapłani i lewici, módlcie ś. za nami. <Łć. późn. levites, z imienia Hb. Levi>

Lewitacja, i, lm. **e** fil. (w spirytyzmie i medjumizmie) **1.** *zmniejszenie ś. ciężkości przedmiotu materjalnego (zachowującego masę swoją i nie podpieranego żadnemi dającemi ś. stwierdzić sposobami mechanicznemi).* **2.** *uniesienie ś. do góry przedmiotu materjalnego w tych samych, co wyżej, warunkach, dzięki wdaniu ś. duchów a. siły medjumicznej.* Przeć. **Agrawacja.** <Now. z Łć. levis = lekki>

1. Lewitka, i, lm. **i** forma ż. od **Lewita,** *kapłanka.* Przen. żart.: Dwa stronnictwa odcieniowały ś. mocno barwami zdań swoich. Żartowniś stołeczny dał im nazwy, dzieląc je na lewitki i profanki. Dzierz. <p. Lewita>

2. Lewitka, i, lm. **i** *rodzaj sukni kobiecej.* <Fr. lévite, od ubioru Lewitek (kapłanek)>

Lewitować, uje, ował *ulegać lewitacji, unosić ś. do góry pod wpływem siły medjumicznej.* <Now. z Łć. levis = lekki>

Lewitowanie, a, blm., czynność cz. **Lewitować.**

[**Lewizor, a,** lm. **y**] p. **Rewizor.**

Lewjatan, a, lm. **y 1.** (podług Pisma św.) *krokodyl;* (podług talmudystów) *ryba bajeczna, prze-*

znaczona na ucztę dla Żydów w niebie: Aza będziesz mógł wyciągnąć lewjatana wędą, a powrozem uwiążesz język jego? izali zawleczesz obrączkę przez nozdrza jego, abo tarniem przekolesz czeluść jego? Wuj. (Bóg) pychę lewjatana a. wieloryba, który jest szatan, wypisuje. Wuj. Opisuje lewjatana a. wieloryba piekielnego, a nakoniec zamyka, że jest królem wszystkich pysznych. Wuj. Urojenie jest rabinów, że L. pożera codzień rybę z milę długości mającą, i tak ś. gotuje do służenia za żywność wszystkim zbawionym Żydom na tamtym świecie. Łs. Ów zodjakowy Smok długi i gruby, który gwiaździste wije po niebie przeguby, którego mylnie Wężem chrzczą astronomowie, jest nie wężem, lecz rybą: L. ś. zowie; przed czasy mieszkał w morzach, ale po potopie zdechł z niedostatku wody. Mick. Przed nim rozwite świata znajomego karty, cała ziemia, ramieniem Lambra opasana, leżała jak w żelaznych skrętach lewjatana. Słow. Zrobili ze mnie wieloryba, lewjatana w złocistym płaszczu, z brodą siwą. Słow. Dawniej tu, w tych jeziorach, bywały takie szczupaki, jak, nie przymierzając, lewjatany, teraz ryby zdrobniały. Jun. **2.** *maszyna do odtłuszczania i mycia wełny.* <Hb. livjāthān=krokodyl; smok>

1. Lewka, i, lm. **i** *lewa lufa w strzelbie.*

2. Lewka, i, lm. **i** p. **Lewa.**

Lewkolist, a, lm. **y** bot. p. **Glika.** <?>

Lewkonja, i, lm. **e** bot. **1.** a. **Maciejka** (matthiola) *roś. z rodziny krzyżowych.* Zb.: Zbliżyły ś. do niej, brnąc po pas w różach, liljach, lewkonji. Słow. **2.** bł. p. **Gładyszek. 3.** bł. p. **Lak.** <Gr. leukóïon, Łć. leucoion>

Lewkonjowy przym. od **Lewkonja:** Ostróżka lewkonjowa.

Lewkowy przym. od **Lewek:** Talar L. a. **Lewkowy, ego,** lm. **e** rz. p. **Lewek:** Trzysta lewkowych. Rol. Właściciel jego kontentował ś. 200 lewkowemi. Rol. <Od Lew>

†**Lewmistrz, a,** lm. **e** *mistrz a. majster, robiący odlewy:* Ja przecię, kiedy L. odszedł z domu kędy, kułem sobie żelezca, wytrychy i wędy. Zim. <*Lew (od LE)+Mistrz>

†**Lewny,** †**Lejny** *do lania, odlewania służący:* Flasza lewna p. **Flasza.** Lewną czyli lejną flaszą zowią naczynie, w którym złotnicy odlewają w piasku. Sien. Prasę ku ściskaniu formy lewną zowią. Sien. <LE>

1. Lewo, †**Lewie** przys. od **Lewy:** Na L. a. w L.=a) *z lewej strony, po lewej stronie:* Drzwi na L. Raz i drugi pokazał ś. na L. cień biały i długi. Mick. Głowy ni w prawo, ni w L. nie widać. Krasiń. b) *w lewą stronę:* Iść, spojrzeć, obrócić ś. w L., na L. Zrywa ś. z siedzenia, rzuca ś. w prawo, w L. Mick. Ta ją (plecionkę) do głowy Zosi przyszpila uczenie, z prawej strony na L. Mick. Przen.: Ani z nim w L., ani w prawo. Prz. *(=nie można z nim trafić do ładu).* Umysły chore na sofisterją pozwalają sobie o wszystkim rozprawiać na prawo i L. Mick. †Na L. szacować = *źle, nieprzychylnie osądzać.* Rej. <p. Lewy>

2. Lewo, a, lm. **a** *bezprawie, przemoc, gwałt, niesprawiedliwość, wykręty prawne:* Na to jest prawo, żeby było L. Prz. Prawo nie pomoże, gdy L. przemoże. Prz. Krzyżacy z zbrojnemi posiłkami, subtelnemi praktykami i lewem, jako to mówią, i prawem na Polskę szturmowali. Paszk.

Lewoboczny p. **Lewobrzeżny:** Mowa tu o obowiązkach, ciążących na mieszkańcach lewobocznej Ukrainy polskiej. Rol. <Lewy+Boczny>

Lewobrzeżny, Lewoboczny *z lewego brzegu, boku, z lewej strony czegoś ś. znajdujący:* Ukraina lewobrzeżna = *na lewym brzegu Dniepru leżąca:* Wychodźcy prawobrzeżni założyli na Orliszczu w lewobrzeżnej Ukrainie kilka miasteczek. Rol. <Lewy+Brzeżny>

Lewokręt, a, lm. **y 1.** p. **Gwintownica. 2.** a. **Ćwiertniak** *klucz do przykręcania a. odkręcania przedłużnic.* <Lewy+Kręt>

[**Lewon, u,** lm. **y**] p. **Welon.**

Leworęki *mający tylko lewą rękę, a. robiący wszystko lewą ręką, mańkut:* Mucjusz Auzończyk L. Ryb. J. <Lewy+Ręka>

[**Leworwel, a,** lm. **e**] p. **Rewolwer:** Jeden gałgan, co był pono gdzieś leśniczym, miał L. Kow.

[**Leworwer, u,** lm. **y**] p. **Rewolwer.**

Lewoskrętny p. **Lewozwrotny:** Kamfora lewoskrętna. <Lewy+Skrętny>

Lewoskrzydłowy *na lewym skrzydle wojska znajdujący ś.:* Szwadron L. nadbiegł z pomocą. Jeż. <Lewy+Skrzydłowy>

×**Lewość, i,** blm. rz. od **Lewy.**

†**Lewowierny** *niewierny:* Z zmienników chcesz mieć domowników; lewowierne poddane chcesz mieć za wierne. Groch. <Lewy+Wierny>

Lewozwrotny, Lewoskrętny fiz. *zwracający płaszczyznę polaryzacji w lewo:* Ciała lewozwrotne. <Lewy+Zwrotny>

[**Lewsza, y,** lm. **e**] p. **Lewak.**

Lewuloza, y, blm. chem. *glikoza, zwracająca w lewo płaszczyznę polaryzacji,* $C_6H_{12}O_6$, in. c u k i e r o w o c o w y. <Now. z Łć. laevus=lewy>

[**Lewulwert, u,** lm. **y**] p. **Rewolwer.**

Lewuś, a, lm. **e** p. **Lew:** Ten L., coś go tak z młodu chował, niedługo zje cię i z nogami. Opal.

Lewy 1. *znajdujący się po tej stronie ciała ludzkiego, po której znajduje ś. serce, po lewicy leżący:* Lewe oko, ucho. Lewa ręka *(=lewica, mańka).* On prawicę położył na sercu, a lewą koło głowy lekkuchno wychyla. Mick. Lewa strona *(=strona lewej ręki, lewego boku).* Po lewej ręce=a) *z lewej strony.* b) ×*na ostatnim miejscu.* Troc, Mrong. Obok, na prawej stronie, jenerał Dąbrowski, na lewej siadł Kniaziewicz. Mick. Koń L. w parze a. ×Koń na lewej ręce *(=[lejcowy]).* Lewe skrzydło wojska. L. brzeg rzeki= *znajduje ś. po lewej ręce stojącego twarzą w kierunku ujścia rzeki.* Lewa burta (wiośl.) = *leżąca z lewej strony stojącego twarzą do nosa łodzi.* L. środek=*część stronnictwa środkowego w parlamencie, skłaniająca ś. w pewnych razach do opozycji.* Anioł L. = *anioł, stojący po lewej stronie człowieka, t. j. djabeł:* Księżyc, jako mój srebrny anioł L., ona, jak złoty mój duch dobrej rady. Słow. Minister, który stał jak anioł L., wziął list. Słow. ×W lewą, ×na lewą a. ×lewą (przys.)=*w lewo, na lewo:* Jeśli ś. ty udasz na lewą, ja prawą będę trzymał. Leop. Słowa komenderującego: lewą front! Kaw. Nar. **2.** przen.: Dziecko z lewej strony a. ręki=*nieprawe.* **3.** *spodni, wewnętrzny, od podszewki:* Lewa strona sukna *(=nice).* Przenicować na lewą stronę. **4.** †*nieprawy, przewrotny, zły, niedobry, naganny:* Potrzeba, abyś chciał nielewym sercem i okiem czytać pisma święte. Żarn. Dla lewego udawania i z onej wyniosłości wielkiego dzierżenia o sobie. Pien. **5.** [L. świadek]= *świadek fałszywy.* <LEW>

Leza, y, lm. **y** karc. *w grze, zwanej pikietą, różnica między liczbą bierek przeciwników.* <Nm. Lese a. Lässe>

Lezajo, a, lm. **a** bart. p. **Leziwo.** <LAZ/ŁAZ>

Lezda, y, lm. **y, Lesda, Leuda** *daw. podatek od żywności.* <Śr. Łć. lesda>

Lezginka, i, lm. **i** *taniec narodowy Lezginów a. muzyka do niego.* <Od nazwy plemienia kaukaskiego Lezgini>

Lezienie, a, blm., czynność cz. **Leźć:** Lezieniu włosów jak bronić i łysieniu, a rzadkie włosy jak zgęstwić. Sien.

Lezień, źnia, lm. **źniowie** *kozak pieszy:* Jeden z Zaporożców, schwytany na łotrostwie i osadzony w więzieniu pod strażą pieszych kozaków, zwanych leźniami, dlatego, że z leży ś. swojej nigdzie nie oddalali. Chrząsz. <Ukr. łeżeń = **próżniak, leżuch**>

Leziwo, a, lm. **a 1.** [L.] *sznur.* **2.** a. **Lezajo, Lezy, Łaziwo** bart. *przyrząd w postaci krzesełka a. drabinki składanej do włażenia na sosny:* L. znaczy łyczaną drabinę, na której bartnik chodzi do podbierania pszczół. Cz. Leziwa krzesełka, a. składane drabinki do wyjmowania pszczół. Cz. Po co tu chować gdzieś po barciach pszczoły i w króbkę zbierać miody na leziwie? Pol. Gdy L. ś. urwie, to bartnik kark skręci. Sienk. Przen.: Po tej ostrwi na konar wstępując z konaru, nie miodu w barci, ale na niebie nektaru, którym żyją anieli, o szczęśliwe stopnie, o kochane L., na wieki ś. dopnie. Pot. Gdyby nie śmierć, która te leziwa rzeże, budowaćby do nieba znowu chcieli wieżę. Pot. <LAZ/ŁAZ>

Lezja, i, lm. **e 1.** ✕*obraza, zniewaga:* L., obrażenie na słowie obywatela przez jakie pismo. Kras. Najmniejszą lezją honoru naszego czynił. Mat. Dopuszczano ś. lezji tytułowania go waćpanem i waszmością. Krasz. **2.** !lek. (laesio) *wszelakie uszkodzenie ciała.* <Łć. laesio>

[**Lezować, uje, owal**] p. **Luzować.**

[**Lezowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lezować.**

Lezy, ów, blp. bart. p. **Leziwo.**

Lezyna, y, lm. **y 1.** org. *część prostopadła ramy, zamykającej szereg piszczałek.* **2.** stol. *szabunek, biegnący po narożnym kancie:* L. u szafy. Zdr. **Lezynka.** <Włos. lesina dosł. = szydło>

Lezynka, i, lm. **i** p. **Lezyna.**

Leźć, lezie, lazł, [**Laźć, Liźć**], częstot. **Łazić 1.** *czołgać ś., pełzać:* Wąż, niemowlę lezie. Przen.: Jej głosy obłąkane tak jak węże lazły w ucho. Słow. **2.** *iść wolno, wlec ś.:* Lezie, jak rak. Prz. Ślimak lazł z domkiem swoim na grzbiecie. Niem. Pluskwa lezie po ścianie. Środkiem gracz najbieglejszy i najgorszy lezie. Mick. Oj, ledwie lezę! **3.** *włazić, wchodzić:* L. na górę, na drzewo. I pies pod kij nie lezie, kiedy sadła ruszy. Pot. Nie lazłbyś Jegomość w ogień niepotrzebnie. Słow. Przen.: Proszę waćpana, nie leź w łacinę, jak w błoto. Słow. Pruska ziemia, gdy teraz do rąk nam sama dobrowolnie lezie, mielibyśmy ją opuszczać? Biel. M. Komu lezie oknem, a mnie nie chce drzwiami. Prz. Czasem szczęście samo w ręce lezie. Boh. Nie lezie mi to do głowy (= *nie mogę tego zrozumieć a. spamiętać*). L. w oczy (= *wpadać*). To samo niemal w oczy lazło. Warg. L. komu w oczy (=*starać ś. być widzianym przez kogoś, narzucać ś., naprzykrzać ś. komu*). Dajże mi pokój, nie leź mi w oczy. Boh. **4.** *wlazić, wciskać ś.:* Much pełno, wszędzie lezą. Mówiłem: Po co tobie L. do Soplicowa? Mick. Cóżem ja winien, kiedy do mnie lezie jak smoła. Linde. (=*czepia ś. mnie*). Czego tu leziesz ciągle? **5.** *pełznąć, wyłazić, wypadać:* Włosy lezą. <LAZ/ŁAZ>

[**Leźli**] p. **Jeżeli.**

†**Leźnik, a,** lm. **cy** *szpieg.* Mosk.

[**Leźny**] *człowiek pilny, dbały, baczny, pracowity.* <LEG/ŁOG>

Leża, y, lm. **e 1.** †a. ✕**Leżajsko** *miejsce do leżenia, legowisko:* Ledwie z gór śniegi zejdą, a gospodarz skory z leży ozimej winne podnosi maciory. Zim. Na wzgórku trupowi smutną daje leżę. Toł. **2.** [L.] *legowisko zwierząt.* **3.** częś. w lm. *stanowiska, kwatery żołnierskie na czas dłuższy:* Leże letnie, zimowe. L. żołnierska letnia. Kn. L. żołnierska zimna. Kn. Ran odniesionych boleści, nudy leż długich podczas niemocy. Krasiń. Dobra szlachty wolne są od leż i stanowisk żołnierskich. Skrzet. Cezar Marka nad swoją leżą przełożył. Warg. (=*nad wojskiem, znajdującym ś. na leżach*). Przen.: Niejeden (lisowczyk) pod ławą obrał już sobie leże. Gom. **4.** †*położenie:* Wzrok ludzki, patrząc na leżą miasta i wydatne szczyty Wyszogrodu, coraz bierze uciechy stąd. Zim. **5.** p. **Leżak.** <LEG/ŁOG>

[**Leżaj, a,** lm. **e**] **1.** = **Legart:** L. leży, a jego dola bieży. Prz. **2.** ?: Wołki pożenę na L.

✕**Leżajsko, a,** lm. **a** p. **Leża:** Podniósł ś. z leżajska i usiadł. Bał.

Leżak, a, lm. **i 1.** [L.] = **Legart. 2.** a. **Leża** *drzewo, leżące w lesie:* Jeżeli potrzebujecie drew na opał, czemuż nie zbierać leżaków? Wirt. Nikt rąbać nie miał prawa, chłopki musieli na opał brać leżaki. Krasz. **3.** bart. *ul leżący.* **4.** mł. *stały kamień spodni w młynie.* **5.** w lm. mul. *cegły, układane wzdłuż w sklepieniach.* **6.** piw. *piwo lagrowe, sklarowane przez odstanie bez użycia sztucznych środków; piwo wyleżałe, wystałe.* <LEG/ŁOG>

[**Leżałka, i,** lm. **i**] *dziczka, ulężałka, ulęgałka:* Owoce z dzikich drzew przechowują w sianie na leżałki.

[**Leżanina, y,** blm.] *gałęzie i pnie leżące, suche.*

Leżanka, i, lm. **i 1.** [L.] *piec poziomy, na którym można leżeć.* **2.** *gatunek jabłoni.*

✕**Leżany** p. **Leżeć.**

Leżączek, czka, lm. **czki 1.** [L.] *leżenie:* Jasiek zerwał ś. z leżącka. **2.** †W leżączki a. [**Leżmem**] = *leżąc:* W leżączki ich zabito. Km. (=*leżących*). Dobytków po piasku część ś. poskładała, a w leżączki po morzu szerokim patrzała. Żebr.

[**Leże, a,** lm. **a**] *łoże:* Na śmiertelnym leżu.

Leżeć, y, a. [e], **ał,** im. odmienny **Leżący,** ✕**Leżany,** [**Leżyć**], częstot. **Legać, Legiwać,** [**Legować, Ligać**] **1.** *zajmować miejsce w kierunku poziomym, być rozciągniętym, spoczywać na czym:* L. na plecach, na brzuchu, na boku. L. na prawy, na lewy bok. Krzyżem L. L. na ziemi, na trawie, na łóżku, w łóżku. Przen.: Cichość dokoła, zamek we śnie leży. Mick. Pozycja leżąca. Robić coś leżąc a. leżący. Taka ciżba, że jeden na drugim leży. Troc. Przen.: ✕Leżę komu nad szyją. Troc (=*stoję komu nad karkiem*). — L. do góry brzuchem a. pępkiem (=*nic nie robić, próżnować, lenić ś.*). Kto długo leży, to go chleb odbieży. Prz. Leżąc, wilk nie tyje. Prz. Gdy Henryk w ojczyste kraje nas odbieżał, dopieroż Jan Zamojski w tych czasiech nie leżał. Groch. (=*nie próżnował, był czynny*). Choćby chleb był rżany, byle leżany, u próżniaków. Chm. B. (=*pomimo próżnowania zdobyty*). — L. w łóżku, będąc chorym. Jest ciężko chory, już kilka tygodni leży. L.

w gorączce. Przen. *być chorym, chorować:* Leżałem trzy dni na ból w nodze. Leżała świekra jego na febrę. Leop. — Ptak zabity leżał na drodze. Już leży bez ducha. Mick. Skupił ś. w sobie, stężał, niby trupem leży. Słow. L. w grobie, w mogile (= *być pochowanym, pogrzebionym, spoczywać w grobie).* Umarło — z takiej, jak tamte, choroby — i poszło L. między trupy bratnie. Słow. Rodzice moi leżą na Powązkach. Wskazać mogę, w jakim leży pochowan kościele. Krasiń. Bodajem był niestetyż leżał pierwej w ziemi! Zbyl. Już ci popiołem leżą i zbutwiałą kością, o których ś. to pytasz. Otw. Leżą rycerze, co zuchwałym krokiem chcieli próbować razów zamaszystych. Kras. (= *poginęli, są martwi, nieżywi).* Przen.: Dziś w mej pamięci, jak w ciemnej mogile, leżą już zmarłe mych rozkoszy chwile. Mick. — L. u czyich nóg = *paść do czyich nóg, klękać przed kim, padać komu do kolan:* Prawie u nóg mu leżąc, wymógł, że u niego wziął dzierżawą majątek na Wołyniu. Krasz. Leżała u nóg jej, aby ją wydano za Wacława. Krasz. (= *błagała).* — Książka leży na stole. Jabłka leżą pod drzewem. Kamień leży na polu. Łodyga leżąca. Dla mężczyzn wędliny leżą do wyboru. Mick. Bracia, nie wadźcie ś., boście pod jedną leżeli wątrobą. Pot. Krew, co ś. lała, leży pod żony balkonem. Słow. Nie rozpinaj żagli, niech leżą zwite. Mick. Czy ja ślepy? czy bielmo mi na oczach leży? Słow. (= *czy mam bielmo na oczach?).* Na czole moim krwi nie leży plama, jam go nie zabił. Słow. Leży ci to przed oczyma (= *masz to przed oczyma).* Przen.: Szczęście leży mu na drodze. — Przen.: Za życia dusza jego przy pieniędzy worku leżała na dnie w kantorku. Mick. Przen.: L. na pieniądzach (= *mieć dużo pieniędzy).* Leży, jak smok na skarbach. Prz. — Przen.: L. w czym = *gnuśnieć, trwać, nie poprawiać ś. z czego:* W grzechach, jak bydło w błocie leżymy. Jan. Wielu zapamiętałych, którzy w ciężkich grzechach leżeli, upominaniem swym do pokuty przywiódł. Skar. Nie chciej więcej L. tak w tej niedbałości twojej. Rej. **2.** *rozciągać ś.:* Płachta światła leży na głazach, zewsząd otoczona cieniem. Krasiń. Przez rzekę leży most kosmaty. Mick. (= *wisi).* Spojrzyj w przepaść! Niebiosa, leżące na dole, to jest morze. Mick. Niebo, zda ś., że nad smętnym krajem przyszłości leży zamyślone. Słow. (= *wisi).* Otworem ci przestrzenne leżą oceany. Mick. (= *stoją).* Przen.: Niemasz tu żadnej wątpliwości, otwarty leży występek. Stasz. Przed każdym leżała zagadka, której nie umiał rozwiązać. Zawil. **3.** *znajdować ś., mieścić ś.:* Miasto leży nad rzeką. Kraje bajeczne, szczęśliwe, za morzami leżące. Mick. Soplicowo leżało tuż przy wielkiej drodze. Mick. Tam na wzgórku wioska leży. Mick. Wywrócone wrota, za któremi stary cmentarz leży. Krasiń. Nie wiem, gdzie leży mój dom ulubiony. Mick. Tuż przed koniem przepaść leży. Mick. Miasto leży stąd o milę (= *jest oddalone, odległe).* Przen.: Od skrytości krok tylko jeden do fałszu, a fałsz leży tuż obok zdrady. Gom. Dwa natury ludzkiej ostateczne końce, mnie i jego, na stronach przeciwnych leżące. Mick. **4.** *stać, przebywać, bawić:* Antoniego cesarza najwięcej chwalą, iż on zawżdy w Rzymie głową (= osobą) swą leżał. Kosz. Towarzysz młodszy największego wodza w Rzeczypospolitej obowiązany był L. pod Barem, t. j. w okolicy jego pilnować granicy. Rol. (= *konsystować).* Gdzież obozem leży ten Lech? Słow. „Brésil," leżący na kotwicy. Chełm. (= *stojący).* **5.** *być nieruszanym, nieużywanym:* Pieniądze leżące. [Lezanych ni mám dukatów]. **6.** L. odłogiem = *być zaniedbywanym:* Ziemia leży odłogiem (= *nie jest uprawiana).* Wszystkie te sprawy leżą odłogiem. Drugi raz nie wywabisz, jedź sam w drogę z Bogiem, bo po tej fórze (= podróży) mieszek mój leży odłogiem. Pudł. (= *jest nieużyteczny).* **7.** †Dobro, imienie leżące = *nieruchomość, grunt, majątek ziemski.* Część leżąca = *część majątku nieruchoma.* **8.** *być zniszczonym, zrujnowanym:* Wśród zgliszczów leżą powięte winnice. Krasiń. **9.** † *być w upadku:* W tym państwie leżą nauki, handel i rzemiosła. Troc. **10.** *spoczywać, okrywać kogo:* Wstrząsnął głową, na której leżała misiurka złotem okwieciana. Krasiń. Kołpak z ukosa leży na skroniach. Krasiń. Ubranie leży na kim dobrze, źle (= *jest dopasowane).* Ubiór dziwaczny składnie leży mu na ciele. Krasiń. Trzewik dobrze, ładnie, źle leży na nodze. Troc. **11.** × *nadawać ś. do użytku, pasować:* Broń ta dobrze w ręku leży. Troc. **12.** *być ukrytym, ukrywać ś., kryć ś., spoczywać:* Tam leży tajemnica. Słow. To hjeroglif! Pod jego zasłoną leżąca myśl głęboka w letargu śpi od lat tysiąca. Mick. Gdy leży zbyt głęboko choroba w ciele, z przypadków tylko poznawać ś. musi. Perz. **13.** *zawierać ś., zasadzać ś., gruntować ś.:* Nie leży to w moich zamiarach (= *nie należy do nich).* To leży w moim interesie. W tej niepewności co do istotnej tendencji utworu leżała część uroku przezeń wywartego. Chm. W jednym twoim słowie ratunek dla córki leży. Słow. Szczęście jest nie w miejscu, ale w sobie leży. Mick. × Poczciwość leży na wierze, nadziei i miłości. Sł. wil. (= *polega).* **14.** *należeć do kogo, stanowić czyj obowiązek, obowiązywać kogo, spoczywać na kim:* Na nas to leży, abyśmy rządzili królestwo. Leop. Na mnie leży twój honor i przeze mnie nie zginie. Słow. **15.** Leży mi to na sercu = *dotyka mnie, obchodzi.* **16.** † *zależeć, zawisnąć od czego, podlegać czemu, podpadać pod co:* Miasta, targi a. wsi, co leżą pod naszym prawem. Ort. Wójtostwo leży w marborskim prawie. Ort. Leży to na miłości, kako z nim chcą uczynić. Ort. (= *zależy od łaski).* **17.** † *zagrzebywać ś. w czym, oddawać ś. wyłącznie czemu:* Nauki te bardzo głębokie przystoi szlachcicowi bardziej przebieżeć, niżeli w nich L. Petr. Nad księgami L. Mącz. (= *siedzieć, ślęczeć, dulczeć, usilnie pracować).* Na księgach leży. Troc. W książkach leży. Mrong. Nie bronię ci grać w karty, ale nie chcę, abyś tak w tym wszystek leżał, żebyś sprawy potrzebniejsze dla nich mimo ś. puszczał. Górn. **18.** Woda leży = *prąd rzeki dotyka brzegu.* **19.** [Lezący cas] = *czas zupełnie wolny, w którym ś. leży, nic nie robi.* **20.** bot.: a) Chróścina leżąca p. **Chróścina.** b) Karmnik leżący p. **Karmnik.** c) Lepczyca leżąca p. **Lepczyca.** **21.** gór.: a) Robota leżąca = *wykonywana przez górnika w pozycji leżącej, gdy pokład ciała kopalnego jest cienki i chodnik musi być niski.* b) Warstwa leżąca = *nachylona do poziomu pod kątem, nie mającym więcej nad 15°.* c) Żyła leżąca = *pozioma.* **22.** karc. *wpaść, nie wziąć zapowiedzianej liczby lew, być w becie.* **23.** myśl. *przebywać, znajdować ś.:* Borsuk leży w jamie. Jamnik leży opodal = *znajduje ś. w norze z daleka od zwierza.* Jamnik leży przed zwierzem = *jest w norze tak blizko zwierza, że ten ani go uciąć, ani uciec nie może* <LEG/ŁOG>

[Leżeli] p. **Jeżeli.**

Leżenie, a, blm., czynność cz. **Leżeć;** [Legnienie]: Już też tego leżenia pod tą psią budą, bo

to nie twierdza, dosyć. Krasz. Praw.: L. ksiąg ziemskich = *księgi sądowe, otwarte przez cały czas kadencji sądowej w daw. Polsce:* Po wykonaniu roków, tedy z księgami mają urzędnicy zostać dla wykupna i brania ekstraktów; które L. ksiąg trwać ma dwie niedziele. Herb. Przed kadencją sądów ziemskich sądzić ś. powinny sprawy ziemskie o wykupno dóbr i zbiegłych poddanych, co ś. u nas L. ksiąg nazywa; wszakże w wielu województwach w czasie tym wpisów tylko przyjęcie i wydanie ekstraktów czyni ś. Ostr.

Leżenja, i, lm. **e** bot. p. **Śniedrza.** <Od nazwiska Fr. Lejeune>

Leżeń, żnia, lm. **żnie 1.** [L.] = **Legart:** Prześwietny L., pokrewnemi domy i bogatemi podparty posagi, w złotych to słupach pusty dom ze słomy, ani mieszkalny, ni zdatny na flagi. Nar. Aby (na galarze) pilność była nocną porą i straż kolejno dodawana, w pomoc skarb dodaje dwuch leżniów, którzy nie mają być uważanemi jako flisi, lecz jako dozorce. Mrong. **2.** bud. *beleczka, idąca wpoprzek krokwi.* <LEG/ŁOG>

[**Léżka, i,** lm. **i**] p. **Łyżka.**

[**Leżmem**] p. **Leżączek.**

Leżnia, i, lm. **e** cieś. *belka na murze, na której spoczywa wiązanie dachu,* in. murłat. <LEG/ŁOG>

Leżowy przym. od **Leża.** Troc.

Leżuch, a, lm. **y 1.** [L.] = a) p. **Legart.** b) *górna część ramy okiennej w chacie góralskiej.* **2.** w lm. zł. *małe dzieci.* <LEG/ŁOG>

× **Leżuchostwo, a,** blm. *wyleganie ś.; lenistwo, gnuśność.*

[**Leżuchowaty**] p. **Leżuchowski:** Celadź lezuchowatá.

× **Leżuchowski,** [**Leżuchowaty**] *leniwy, powolny, gnuśny.*

Leżuk, a, lm. **i** myśl. *rogacz, pasący ś. z bydlem.*

[**Leżyć, y, ył**] p. **Leżeć.**

Leżysko, a, lm. **a 1.,** × p. **Legowisko:** Leżyska zwierząt, żołnierskie. Świniom w leżysku swym leżącym podobny. Schot. **2.** [L. a. **Leżyszcze**] *łoże, posłanie.* **3.** hut.: L. mufli = *spód pieca, na którym leżą mufle,* in. flastrówka. **4.** myśl. *gniazdo sarny, przygotowane do spania.* **5.** woj. p. **Usadowienie.** <LEG/ŁOG>

[**Leżyszcze, a,** lm. **a**] p. **Leżysko.**

[**Lęczno, a,** lm. **a**] *straszno:* Lęcno jechać. Tak mi cegoś lęcno. <LĘK/ŁĄK>

[**Lędzenie, a,** blm.] czynność cz. **Lędzić.**

[**Lędziaj, u,** lm. **e**] p. **Lędźwian.**

[**Lędzian, u,** lm. **y**] p. **Lędźwian.**

[**Lędzić, i, ił**] p. **Landzić.** <Dźwn.>

[**Lędziej, u,** lm. **e**] p. **Lędźwian.**

† **Lędźwa, y,** lm. **y** anat. p. **Lędźwie:** L. jego zrażona. Bz.

† **Lędźwi, i,** blp. p. **Lędźwie.**

Lędźwian, u, lm. **y,** [**Lędzian, Lendzian, Lendziaj, Lędziaj, Lędziej, Lędźwiec, Lęgżan, Lada**] bot. **1.** a. **Groszek** (lathyrus) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: L. leśny (l. silvestris). L. łąkowy (l. pratensis). L. pachnący a. wonny a. Wyka hiszpańska. Wonna wyczka (l. odoratus). L. siewny a. szerokołupinowy a. [Soczewica większa] (l. sativus). L. soczewiczka (l. cicera). L. szerokolišciowy a. Wyka chobotna (l. latifolius). **2.** [L.] *wyka* (vicia sativa). <? Może w związku z Lędzina>

Lędźwiany p. **Lędźwiowy:** Zatwardzenia lędźwiane. Spicz.

† **Lędźwica, y,** lm. **e** *nerka.* Mur.

Lędźwie, i, blp., † **Lędźwi,** † **Lędźwa** lp., † **Olędźwie,** † **Trzosła** anat. (lumbi) *część grzbietu po obu stronach kręgosłupa, pomiędzy żebrami a miednicą.* <LĘD>

Lędźwiec, wcu, lm. **wce** bot. **1.** [L.] p. **Lędźwian:** Wyka, L., ziele. Bobr. **2.** † L. leśny p. **Groch.**

Lędźwio-udowy anat. *z lędźwiami i udami związek mający:* Mięsień L. a. × biodro-lędźwiowy, × biodrowo-polędźwicowy, mięsień lędźwiowy, × muskuł lędźwiowy, † myszka lędźwiowa, × muszkuł okrągły lędźwiowy, × muskuł ponadlędźwiowy, × mięsień polędwicowy, † polędźwica, † myszka wewnętrzno-lędźwiowa (musculus psoas). <Lędźwie + Udowy>

Lędźwiowy, Lędźwiany, † **Lędźwny** przym. od **Lędźwie:** Ból L. a. × rwa lędźwiowa, in. † krzyża bolenie, postrzał, † wąsat, [wąsat] (lumbago). Grzebień × L. a. biodrowy. Kręgi lędźwiowe, pacierze lędźwiowe, † krzyżowe, krzyż, krzyże (vertebrae lumbales). Mięsień L. a. × muskuł L., † myszka lędźwiowa, † myszka wewnętrzna lędźwiowa p. **Lędźwio-udowy.** × Muskuł L. żeber p. **Krzyżo-lędźwiowy.** Tętnica lędźwiowa.

† **Lędźwny** p. **Lędźwiowy:** L. ból. Ślesz.

Lęg, u, lm. **i** p. **Ląg:** Czyż ś. godzi zabijać matkę rodziny i w ten sposób jej L. cały niszczyć? Stasz. <LĘG>

[**Lęgać, a, ał**] **1.** p. **Lec. 2.** p. **Lęgnąć.**

[**Lęganie, a,** blm] czynność cz. **Lęgać.**

[**Lęgęć, gcia,** lm. **gcie**] *leń, próżniak.* <LĘG>

Lęgławka, i, lm. **i** bot. (sibthorpia) *roś. z rodziny trędownikowatych.* <?>

Lęgnąć, nie, nął, Ląc, † **Lągnąć,** częstot. [**Lęgać**] **1.** † i [L. se] dok. p. **Lec. 2.** nied. *wylęgać, rodzić.* Przen.: Bogactwa lęgną nikczemność. Stasz. **L. ś.** *wylęgać ś., zalęgać ś., wykluwać ś.:* Ptak lęgnie ś. z jaj. Robactwo ś. lęgnie. Troc. Robak ś. lęgnie i w bujnym kwiecie. Malcz. W starych gniazdach lęgły ś. bękarty francuskie. Krasz. (*=rodziły ś.*). Przen.: Niechaj z tego trądu lęgną ś. w mózgu gryzące robaki, w sumieniu węże. Słow. W tych bagniskach samo tylko morowe powietrze lęgło ś. Stasz. O słońce, bywaj, bywaj! Zajrzyj w te jary, kędy dotąd lęgną ś. ciemności. Krasiń. W starym czerepie lęgną ś. dziwolągi. Krasz. Niechaj w domu Horacych nie lęgną ś. zbrodnie. Os. <LĘG>

Lęgnienie, a, blm., czynność cz. **Lęgnąć.**

Lęgnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Lęgnąć ś.**

Lęgotka, i, lm. **i** bot. (nolana) *roś. z rodziny powojowatych:* Owe czerwone pasy, pręgi i lęgotki, zawsze jednostajne na wszystkich garnkach. Krasz. <?>

Lęgowy przym. od **Ląg:** Pora lęgowa. Szt. Osuszono rudy i bagna, t. j. lęgowe błoto na bekasy. Karw.

[**Lęgrota, y,** lm. **y**] p. **Renkloda.**

[**Lęgżan, u,** lm. **y**] p. **Lędźwian.**

[**Lęjcuch, a,** lm. **y**] p. **Łańcuch.**

Lęk, u, blm. *przelęknienie, przestrach, bojaźń:* L. w miarę powodu jest chwilowym, bojaźń mniej więcej trwałą. Kras. A. Z lękiem od współudziału ś. usunęli. Chm. [Miał L.] (*= bał ś.*). <LĘK/ŁĄK>

Lękać, a, ał, p. **Lęknąć I.** *straszyć, trwożyć, przestraszać, przerażać:* Niech was nie lęka ten próżny pozór, ten blask złota i srebra. Nar. Czyli cię wichrów zdąsanych szały, czy morskie lękają fale? Mick. Bo mu lękająca siła okrutną śmiercią groziła. Pśń. kość. **2.** [L.] p. **Lękać ś. L. ś.** a. [**L.**], im. bierny × **Lękany** *bać ś., obawiać ś., trwożyć ś.:* L. ś. kogo, czego. Boimy ś. Boga, a lękamy ś. kary bożej. Kras. A. Pracy też nie lękam ś., bom młoda i zdrowa. Mick. Kto raz spadł z niebios, już ś. nic nie lęka. Mick. Ten nieprzyjaciel Maurów, tak od nich lękany. Przyb. L. ś. o kogo, o co = *troskać ś., bać ś.:* Nie lękaj ś. o niego, da on sobie radę. Niechaj o swoje losy Polska ś. nie lęka. Fel. <LĘK/ŁĄK>

Lękanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Lękać. 2.** † p. **Lękanie ś.**

Lękanie się, a ś., lm. **a ś.,** † **Lękanie** czynność cz. **Lękać ś.:** Lękania ś. i drżenia ustawiczne przed ojcem. Mick.

× **Lękany** p. **Lękać.**

† **Lękawka, i,** lm. **i** *kobieta lękliwa.*

Lękliwie przys. od **Lękliwy.**

× **Lękliwiec, wca,** lm. **wcy** *człowiek lękliwy, tchórz.*

Lękliwość, i, blm. rz. od **Lękliwy:** Wybawił mię od lękliwości ducha. Wuj. Z pierwszej lękliwości całkiem już ochłonął i patrzył wzrokiem śmiałym. Mick.

Lękliwy I. *skłonny do lękania ś., bojaźliwy, trwożliwy, płochliwy:* Koń, zając L. Kto był L., zdala witał ś. i stronił. Mick. Nie ustraszą go po drogach rozboje, prowadzi skarby nielękliwy swoje. Koch. W. Biada nam, zbiegi, żeśmy w czas morowy lękliwe nieśli za granicę głowy. Mick. O nadto skore rozstanie lękliwa. Słow. (= *lękająca ś.*). **2.** † *przerażający, straszny:* Młodzieniec, gdy takie będzie miał wychowanie, nietrudno mu będzie na wojnie lękliwe rzeczy znosić. Petr. **Lękliwy, ego,** lm. **i** rz. *człowiek lękliwy:* Lękliwego śmierć bardziej goni. Kochan. <LĘK/ŁĄK>

† **Lękły** *przelękniony, wylękły, przestraszony:* Ruś lękła z bojaźni zamek poddała. Biel. M.

† **Lęknąć, nie, nął,** † **Ląc,** nied. **Lękać** *przestraszyć, przerazić.* † **L. ś.** *przestraszyć ś., przerazić ś., zlęknąć ś., zalęknąć ś.:* Wszyscy królowie lękną ś. twej chwały. Kochan. Żak ś. tego barzo lęknął. Leg. Al. <LĘK/ŁĄK>

† **Lęksać, a, ał** p. **Łęksać.** <LĘK/ŁĄK>

† **Lęksanie, a,** blm., czynność cz. **Lęksać.**

[**Lętki**] p. **Lekki.**

[**Lętkie, ich,** blp.] p. **Lekkie.**

† **Lętwójt, a,** lm. **ci** a. **owie** p. **Lentwójt:** Burmistrze, wójty i lętwójty większych miast. Vol.

Lężenie, a, blm., czynność cz. **Ląc:** Kurcząt chowanie, L. Kn. <LĘG>

Lężenie się, a ś., blm., czynność cz. **Ląc ś.:** L. ś. ptaków. Troc.

[**Lga, i,** lm. **i**] **I.** *jeden z drążków do podtrzymywania pniaków na wozie.* **2.** w lm. = a) a. [**Włóki**] *tylna część sań.* b) *przyrząd drewniany, nakładany na sanie dla podtrzymywania drzewa.* <LEP/LIP/L(P), sld. do LEG>

× **Lgi, św,** blp. p. **Kładzie.**

[**Lgi, Lgły**] *łagodny, lekki:* Teraz jest zima lga. <p. Lga>

[**Lgły**] p. [**Lgi**]: Śniegi będą wielkie, ale zima lgła.

× **Lgnącosmolny** *jak smoła lepki:* Lgnącosmolna ręka złodzieja. Linde. <Lgnący + Smolny>

Lgnąć, nie, nął, im. **Lgnący** a. × **Lgniący,** † **Lnąć,** [**Lnąć**] **I.** *grzęznąć, więznąć, zapadać:* Błotniste były drogi, wywracały ś. wozy, lgnęły szkapy. Jabł. Gwiazdy spadające, które lgną w zatęchłych kotlinach. Krasz. Przen.: Lgnie w pamięć a. w pamięci = *utrwala ś. w pamięci.* Grzesznik lgnie w grzechy, w grzechach. Mrong. (= *brnie*). **2.** *być grzązkim:* Nie bez trudności przebyłem te chrapy, bo srodze lgniące i błotniste drogi. Jabł. Rzeka, acz nie głęboka, jednak lgniąca. Biel. M. Woda głęboka, a dno lgnące. Troc. Nieos.: Lgnie tu = *tu jest grzązko.* **3.** do czego, na co = *przylepiać ś. do czego:* Kolibry do rószczek lepem namaszczonych bardzo łatwo lgną. Jund. Ptaki lgną na lep. Troc. Śnieg lgnął do łapciów lipki. Nar. Smoła lgnie tak, że ani jej oderwać. Sł. wil. Ćmy, owady małe lgną do pajęczyny. Sł. wil. Przen.: Szpaków stada po nieba sklepach we mgle ś. kąpią i lgną na łozy. Słow. (= *siadają*). Lgnąc do ściany, czatował, jako kot na szczury. Mick. (= *przycisnąwszy ś.*). Nie lgnie do niego fala, ani on do fali. Mick. (Ściany) rosną wszerz i rosną w górę, lgnąc do widnokręgu kamiennym obiciem. Krasiń. Wszystko mu lgnie do rąk (= *wszystko sobie przywłaszcza*). L. w więzach miłości. Hetman w więzy lgnął widziadła. Słow. Potrawy jakieś ma lgnące, zaprawy smak niewolące. Dar. J. (= *pociągające, ponętne, apetyczne*). Lgnęły do serca jego prawidła cnoty. Os. A. (= *przypadały, przystawały*). Lgniesz każdemu do serca. Ejs. **4.** przen.: L. do kogo, do czego = *przywiązywać ś., skłaniać się:* Same do niego lgną kobiety. Takich jest najwięcej, którzy lgną do świata. Lach. Lgną sąsiedzi do domu mego. Bardz. Serce ludzkie lgnie do wszystkiego, co jest pięknym. Śniad. Porzucam was i tęsknić nie będę za wami, których nie przyciągnąłem dobrodziejstw więzami i do których nie lgnęło nigdy serce moje. Mick. Szalony, który do siebie lgnące chce oddalić szczęście. Linde. Człowiek lgnie za tabaką. Linde. <LEP/LIP/L(P), sld. do LEG>

× **Lgniączka, i,** lm. **i** *miejsce grzązkie, trzęsawisko:* Koń, zabrnąwszy w lgniączkę, nogę za nogą dobywając, sfolgował. Oss.

Lgniec, a, lm. **e** bot. p. **Podgorzał.**

Lgnienie, a, blm. p. **Lgnięcie:** L. do języka, własność niektórych minerałów, chciwie wilgoć przyciągających. Łab.

Lgnięcie, a, blm., **Lgnienie** czynność cz. **Lgnąć.**

† **Lgnisty** *bagnisty, błotny.*

[**Lgo**] *łagodnie (nie mroźno), odwilż:* Dziś jest L. (= *niema mrozu*). <p. Lgnąć>

× **Lgowy** przym. od **Lgi:** Wóz L.

I. Li sp. **I.** *czy:* Ubaczy, widział liś kiedy taką wielką mękę. Op. Oczy smutne podnoszę na wszystkie strony, upatrując, ktoli ś. mnie użałuje. Kochan. Izaliś przyszedł do skarbów śniegów, a. skarby gradu widziałeś-li? B. G. Ale nie wiem, jaki jest oblubieniec, choryli, zdrowyli. Bals. Niepewny był senat, miał li Adrjana po zgonie bogiem czy tyranem uznać. Lel. Własnali cię wola na ziemię sprowadza, obcali więzi ciebie na padole władza? Mick. Wiesz, swojskali ptaszyna, czy ziem dzikich córa. Mick. Czerwony li biały pączek na róży, taka będzie róża. Słow. Przystąp, ktokolwiek jesteś, wróg li czy przyjaciel. Krasiń. Li — li = *czy, czy, bądź,—bądź:* Dzień-li po niebie świecił, noc-li wstała, krew go niewinna prześladowała. Groch. Ofiarował Władysławowi Amurat pokój, chciałliby wieczny, chciałliby też do czasu. Biel. M. **2.** *też:* Co

ś. tak mamy rąbać i może na ślepo, przy księżycu, a. li przy pochodni blasku? Słow. **3.** *jeżeli:* Masz-li dać, to daj zaraz. Nie dacie-li, nie bierzcież nic ludziom ubogim. Pot. Miłuj nas, poddane twe, chceszli ś. tu z nami zestarzeć, chceszli, abyśmy cię miłowali i szanowali, jak pana swego. Niem. Wezmę-li ja kij! Prz. *(=jak wezmę kija!).* **4.** †p. **Le. 5.** [L.] *że, no, ci, to:* Ju li ju gadáj *(=gadajże już).* <L>

2. Li przys. *tylko, wyłącznie, jedynie, jeno:* Li do tegom go wziął. Sł. wil. [Zgniły chłop, by li spáł i jádł]. !Li tylko = *wyłącznie tylko, jedynie tylko:* Zrobiłem to li tylko dla ciebie.

[**Liba!**] p. **2. Liwa!**

Libacja, i, lm. **e l.** *wylewanie wina na ofiarę bogom.* **2.** przen. *rozlanie czegokolwiek:* Dobił ś. w końcu do skarbnika, po drodze libacji otrzymawszy na kontusz. Krasz. **3.** przen. *obfite użycie napojów, szczeg. gorących, pijatyka, biba:* Libacje po ogródkach. Libacje herbaciane nie przeszkadzają ożywionej rozmowie. Es. Zdr. **Libacyjka.** <Łć. libatio>

Libacyjka, i, lm. **i** p. **Libacja.**

[**Libać się, a ś., ał ś.**] *całować ś.:* Oni ś. społem libali. <Czes. líbati se>

[**Libanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Libać ś.**

Libanomancja, i, blm. *wróżenie z dymu ofiarnego.* <Now. z Gr. líbanos = kadzidło + manteía = wróżenie>

Libatorjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *naczynie do libacji.* <Śr. Łć. libatorium>

Libawa, y, lm. **y** bot. (limeum) *roś.* <?>

Libela, i, lm. **e l.** a. **Waga wodna,** *przyrząd do oznaczania poziomu a. do poziomego ustawiania instrumentów mierniczych, jak stolika mierniczego, narzędzi niwelacyjnych, lub też różnych aparatów fizycznych, fotograficznych,* in. poziomnica, waga wodna, krokiewka, śródwaga, †śrzódwaga. **2.** w lm. *ważka, świtezianka, łątka, owad z czterema siatkowemi skrzydłami.* Zdr. **Libelka,** [**Lubelka**]. <Łć. libella = grundwaga>

Libelka, i, lm. **i** p. **Libela.**

Libella, i, lm. **e** *książeczka:* Pojawiają ś. libelle i pamflety głównie na króla. Dęb. L. <Łć. libellus>

[**Libera, y,** lm. **y**] *słabość, choroba:* L. go gryzie. <? Nm. Leber = wątroba>

Liberalista, y, lm. **ści, Liberał** *zwolennik liberalizmu.* <Now. z Łć. liber = wolny>

Liberalistka, i, lm. **i** forma ż. od **Liberalista.**

Liberalizm, u, blm., **Liberalność l.** *zamiłowanie swobód obywatelskich; wolnomyślność; dążenie do wolności:* Już L. z ust jako z pomp bucha. Mick. Wcielała ideały t. zw. liberalizmu mieszczańskiego: broniła Żydów, zalecała handel, przemysł, zachwycała ś. naukami przyrodniczemi. Choiń. **2.** ekon. *szkoła przeciwna wszelkiej interwencji państwa w sprawach ekonomicznych i domagająca ś. zupełnej wolności pracy, handlu, umów i t. p.* <Fr. libéralisme>

Liberalizować, uje, ował *rozprawiać, postępować w duchu liberalizmu, udawać liberalistę:* W Berlinie pod wodę płynąć nie chcą, i oto Prusy zaczynają L.

Liberalizowanie, a, blm., czynność cz. **Liberalizować.**

Liberalnie przys. od **Liberalny:** Nim stoik w służbę wróci tryumfalnie, na wsi rozprawia cicho — L. Mick. Jeździ nieformalnie na przegląd z szubą — myśli L. Mick.

Liberalność, i, blm. rz. od **Liberalny,** p. **Liberalizm.**

Liberalny *nacechowany liberalizmem, wolnomyślny, postępowy:* Liberalniejsi piszą do furmana. Mick. Sfery liberalno-mieszczańkie. Partja liberalno-radykalna. Stronnictwo liberalno-rządowe. Hasła etyki liberalnej a. ekonomji liberalno-sobkowskiej. <Fr. libéral>

Liberał, a, lm. **y** p. **Liberalista:** Nie jestem ani arystokratą, ani demokratą, ani liberałem Krasz. <Z Fr. libéral>

[**Liberanta, y,** lm. **y**] p. **Liberata:** Za co księdzu liberante wzięto. <Ze Śr. Łć. liberata = danina, dziesięcina>

[**Liberata, y,** lm. **y, Liberanta**] *dziesięcina.*

Liber-baron, a, lm. **y** żart. *sobie pan.* <Śr. Łć. liber baro dosł. = wolny baron>

Liberbaronować, uje, ował *żyć jak liber-baron:* Panicze sobie liberbaronują po świecie. Krasz.

Liberbaronowanie, a, blm., czynność cz. **Liberbaronować.**

Libercja, i, lm. **e** bot. p. **Wiostolin.** <Z niby Łć. nazwy libertia>

Liberja, i, lm. **e,** [**Leberja, Luberja**] **l.** *uniform służących, barwa:* Zawsze nosił Horeszków liberyją dawną: kurtę z połami żółtą, galonem oprawną. Mick. **2.** zb. blm. *służący w liberji:* Posłuszna L. odeszła. Krasz. Zdr. **Liberyjka.** <Ze Śr. Łć. liberare = dostarczyć = Fr. livrer, skąd Fr. livrée>

Liberjowany *ubrany w liberję, galonowany:* Lokaj L. został sam jeden. Orzesz.

Liberjowy, Liberyjny przym. od **Liberja:** Służba liberjowa.

Liberować, uje, ował *zwolnić, oswobodzić; wykupić z niewoli:* Gdyby towarzystwo uznało za właściwe L. 4% listy od podatku skarbowego. Waści ś. też coś L. nie śpieszą. Krasz. <Łć. liberare>

[**Liberować, uje, ował**] *dostarczać:* Jajki, skórki wojsku liberowali. <Śr. Łć. liberare>

Liberowanie, a, blm., czynność cz. **Liberować.**

[**Liberowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Liberować**].

Libertacja, i, lm. **e l.** *wyzwolenie niewolnika, udarowanie go wolnością.* **2.** *uwolnienie od jakiegoś ciężaru publicznego, jak podatku, dostarczania zbrojnego żołnierza, dawania kwater:* Wiózł listy hetmana do Paleja, a w nich wyrażone żądanie libertacji jego majątku, to jest uwolnienia od kwaterunku. Rol. Idź do jednej wsi, szlachcic woła: „Mijaj waćpan, mam libertację.“ Łoż. <Śr. Łć. libertatio>

Libertator, a, lm. **owie** *ten, co libertuje a. libertował:* I ojciec, i brat, i opiekun, i kurator, i L. Rol. <Z Śr. Łć. libertatio = uwolnienie>

Libertować, uje, ował, *udarować libertacją, uwolnić:* Libertowałeś dobra twoje, twoich sług i przyjaciół od tych ciężarów. Kaczk. Im więcej fortun rozległych było libertowanych od konstytucji i poborów wojskowych, brzemię ucisku tylko tym mocniej dało ś. uczuć panom niemiłym królowi. Kaczk. Są niektóre łany libertowane czyli wolne od wszelkich posług a. opłat na rzecz dworu królewskiego. Paw. <Śr. Łć. libertare>

Libertowanie, a, blm., **Libertacja** czynność cz. **Libertować.**

Libertyn, a, lm. **i,** [**Labertyn**] **l.** *człowiek rozwiązłych obyczajów, rozpustnik.* **2.** *niedowiarek,*

odrzucający objawienie: L. odmiata księgi Pisma. Bals. Czym farmazyn, czym L.? Fred. A. <Łć. libertinus dosł. = wyzwoleniec, pod wpływem znaczeń Fr. libertin>

Libertyński przym. od **Libertyn. Po libertyńsku** przys. *jak libertyn.*

Libertynizm, u, blm. p. **Libertyństwo:** Jako kapłan, raził libertynizmem sui generis. Rol. <Fr. libertinisme>

Libertynka, i, lm. **i** forma ż. od **Libertyn:** Wszakżem opisywał ci, kto jest i jak wygląda piękna L. Krasz.

Libertyństwo, a, blm., **Libertynizm 1.** *rozwiązłość, rozpusta, wolność obyczajów.* **2.** *niedowiarstwo, niewiara.*

[**Liberyjka, i,** lm. **i**] p. **Liberja.**

Liberyjny p. **Liberjowy:** Liberyjna na nim suknia długa. Uj. Woźnica ubrany w długi surdut L. ze srebrzystemi guzami. Orzesz. Miał na sobie L. surdut, wytarty trochę, ale zawsze L. Orzesz. [Lokaja nie chcę, bo on L.].

[**Libezny**] *miły, kochany:* Libezne twoje ręce. <Czes. libezný>

†**Libfunt, a,** lm. **y** *miara miodu przaśnego w Kurlandji.*

†**Libić się, i ś., ił ś.** *podobać ś.*

[**Libiuszczek, czka,** lm. **czki**] p. **Lubieszczyk.**

†**Libo** i [**Libo, Lebo**] sp. *albo, lub też.* <L(I)+Bo>

[**Liboje**] sp. *snadź, prawdopodobnie.* <L(I)+Bo>

[**Libowy**] p. **Lubawy:** Libowe mięso *(= mięso średniej tłustości).*

Libra, y 1. *waga aptekarska = 12 uncji:* Sto libr mirry. Op. **2.** *24 arkusze papieru; druk. 25 arkuszy.* <Łć. libra = funt (rzymski); waga>

Libracja, i, lm. **e** *ruch wahadłowy, wahanie:* L. księżyca = *kołysanie ś. osi księżyca.* <Łć. libratio>

× **Librarja, i,** lm. **e 1.** *księgarnia, książnica.* **2.** *bibljoteka:* Szukano po librarjach, które były złożone w Babilonie, i naleziono księgi jedne. Leop. **3.** *drukarnia:* Idąc mimo librarją, kędy mądre księgi biją. Kochan. <Łć. libraria>

Librecista, y, lm. **ści** *autor libreta, lub wyłącznie je piszący.* <Od Libreto>

Librecistka, i, lm. **i** forma ż. od **Librecista.**

Libreto, a, lm. **a** *poemat, tekst opery, operetki, kantaty.* <Włos. libretto dosł. = książeczka>

Librowy przym. od **Libra:** Zeszyt L.

[**Libu!**] p. **2. Liwa!** <Okrzyk.>

Liburna, y, lm. **y** *mały statek, galera:* Widać liburny, drabiny i haki. Krasz. <Łć. liburna = mały statek, galera>

[**Libuś!**] p. **2. Liwa!**

[**Libuśki!**] p. **2. Liwa!**

Lic, u, blm. fl. **1.** *zdrowa powierzchowność drzewa:* Sztuka ta ma piękny L. **2.** *wybór (drzewa):* Sam L. drzewa kupiłem. <LIK>

[**Lic, a,** lm. **e**] p. **Lejc.** Zdr. [**Liczyk**].

Lica, y, lm. **e** tkac. *sznurek z kółeczkiem.* <Nm. Litze>

[**Licák, a,** lm. **i**] p. **Lejcak.**

[**Licarek, rka,** lm. **rki**] p. **Lejcarek.**

[**Licarka, i,** lm. **i**] p. **Lejcarek.**

Lice, a, lm. **a,** †**Lico,** [**Lico**] **1. a.** w lm. *policzek, policzki, jagody, boczna część twarzy; twarz, oblicze:* To nie żałoba ubielone L. Kochan. Tynkują twarze swoje, bielą lica swe. Wuj. Na licach różana krasa. Mick. Łzami skropiła lica. Mick. Rzuć tę bojaźń, rozjaśń lica. Mick. Radość na licach płonie. Mick. Jej lica pełnia księżyca. Mick. Niechętnie lica gwałci do śmiechu. Mick. Stałeś dumnie, młodzieńczy ogień z liców strzela. Mick. Chłód wybladłych liców. Mick. L. bielsze od mleka, z czarną rzęsą powieka. Mick. Łzy jedne po drugich spadały z jej lica. Krasiń. Pokłonił ś. królowi licem swym do ziemi. Bud. L. z różą w sporze. Szym. Przen. Sowy... z grobów posępne pokazują głowy i zegarowe, wielkie, krągłe L. Słow. Krągły słonecznik licem wielkim, gorejącym, od wschodu do zachodu kręci ś. za słońcem. Mick. Wezuwjusz czarniejszym zasępiony licem. Słow. Przen. *tarcza, krąg, oblicze:* Nie będą nigdy widzieć żadnego lica, mieszkańcy piekła, słońca, gwiazd, ani księżyca. Kulig. Zawstydziło ś. licem rubinowym zorze. Mick. Księżyc... z odmiennym licem, z różnym blaskiem w oku. Mick. Na zachodzie księżyc blade L. mroczy. Mick. To, co na świat stary zbladłym patrzy licem, słońce Europy, pięknym nazwałeś księżycem. Słow. Słońce na wschodzie odsłoni swe lica. Słow. (Gwiazdy) wszystkie pobladły, srebrne zachmurzyły lica. Słow. Patrz na tej gwiazdy migające lica. Słow. Przen.: Z jakim licem śmiesz, bywszy żołnierzem Korbulona, na mój pałac przynosić rozkazy Nerona! Min. *(= jakim czołem).* **2.** †przen. *osoba:* Święty, który na L. nie patrząc, sądzi wedle każdego uczynków. Bud. **3.** przen. *płaszczyzna frontowa, powierzchnia, strona prawa:* Promyk jutrzenki już zarumienił lica cichej wody. Mick. Słońce w maju, odstrzelone od modrych wód lica. Mick. Wilija, naszych strumieni rodzica, dno ma złociste i niebieskie lica. Mick. (Palma) wodom niebieskie odebrała szaty i dała swoją barwę, swoje lica. Słow. Myśliwiec krąży koło puszcz litewskich łoża, zna je ledwie po wierzchu, ich postać, ich L. Mick. L. a. czoło budowy. Cała budowa, jako wachlarz płaska, jeden ma tylko bok i jedno L. Słow. Z pyłu L. odsłoni pomnika. Słow. Dwoina z licem (garb.) p. **Dwoina.** L. skóry, tkaniny, sukni. Wywróćcie te szaty na L., w których dawno na nice chodzicie. Czahr. Brzegi (proporca) bursztynem świecą: pierwsze L. o tym (pierwsza strona chorągwi, proporca wyobraża taki widok). Kochan. **4.** *rzeczowy niezbity dowód winy, przedmiot dowodowy* (corpus delicti): Złodziej z licem. Troc. Pojmano go z licem. Troc. L. przy nim znaleziono. Troc. Instygatora nie trzeba, bo ś. przyznał i wina jasna: uciekł, naleziono L. Piotr. W tymby złodzieja z onym licem pojmano. Sz. Licem = a) *naocznie:* Kto pobieże za złodziejem a. rozbójcą swoim śladem nagłym a. gorącym i znajdzie swój towar licem... St. wiśl. b) *jawnie, publicznie:* Ci, którzy ś. o złodziejstwo a łupiestwo zgadzają, a. licem wracają, ci wszyscy są bezeceni. Sz. **5.** *cecha, piętno:* †Który na życie godzi, niech dla lica zbrodni rozpalonym żelazem na czele wypiętnowany będzie. Linde. †Licem znaczony Faryzeusz. Linde. Pieniądze lica nie mają. Prz. *(= cechy wyróżniającej jedną monetę od drugiej).* **6.** *znak mincarza na monecie:* Rybka jest licem mincarza tego. Troc. **7. a. Podniebienie** bud. *wewnętrzna wklęsła powierzchia sklepienia.* Zdr. **Liczko,** †**Licko,** [**Liczejko**]. <LIK>

Licealny przym. od **Liceum:** W kościele licealnym odbywała ś. ceremonja. And. Koncert był w sali fizycznej licealnej. And. Komisja obywatelska dla administrowania dochodami i majętnościami licealnemi. And. <Od Liceum>

Liceista, y, lm. **ści** *uczeń z liceum.* <Od Liceum>

†**Licemiernica, y,** lm. **e** forma ż. od **Licemiernik:** O licemiernico, taka to chytrość twoja! Skar.

†**Licemiernictwo, a,** blm. p. **Licemierność.**

†**Licemierniczy** przym. od **Licemiernik:** Posłali posły z cechu licemierniczego Żydowie do Jana św. Białob. Judasz, zebrawszy sługi biskupie i licemiernicze, szukał miłego Jezusa. Op.

†**Licemiernik, a,** lm. **cy,** †**Lucemiernik** *obłudnik, faryzeusz, hipokryta, bigot, świętoszek, jezusek:* L. i jawnogrzesznik różnie ś. w kościele modlili. Wuj. Co mię kusicie, licemiernicy? Op. <S. Sł. licemêrъ, naśladowanie Gr. prosōpoléptēs (dosł. = biorący oblicze, maskę) = mający wzgląd na osobę (w sądzie, więc stronny, nieszczery), przez Czes. liceměrník, licoměrník>

†**Licemierność, i,** blm. rz. od **Licemierny;** †**Licemiernictwo,** †**Licomiernictwo.**

†**Licemierny 1.** *obłudny, nieszczery, fałszywy, faryzeuszowski.* **2.** *mający wzgląd na osobę, stronny, parcjalny:* Tam mi ś. z tego przed nielicemiernym sędzią sprawować będziesz. Smotr.

†**Licemierzenie, a,** blm., czynność cz. **Licemierzyć.** <p. Licemiernik>

†**Licemierzyć** *postępować jak licemiernik, obłudnie, po faryzeuszowsku, nieszczerze.* **2.** *uosabiać coś.*

Licencja, i, lm. **e,** ×**Licencjat 1.** a. ×**Licenta** *pozwolenie, przywilej na co:* Upraszało pospolite ruszenie o licencję rozejścia ś. do domów. Szaj. L. handlowa = *pozwolenie od urzędu celnego na sprowadzanie zakazanego towaru zagranicznego za nadzwyczajną opłatą.* L. nauczania. L. na szynk. L. postna = *dyspensa od postu.* **2.** *urzędowe pozwolenie dopuszczania samców do samic:* L. dla ogiera. Komisja, uznając buhaje za zdatne do rozpłodu, wystawia dla nich licencje, ważne na rok jeden. **3.** L. poetyczna = *tolerowana dowolność w tworzeniu wyrazów i ich odmianie — dla rymu a. rytmu.* L. językowa a. gramatyczna (= *użycie niezwykłej formy językowej).* L. rzeczowa (= *zmiana faktu).* **4.** *stopień naukowy licencjata.* **5.** gór. *pozwolenie od żupnika królewskiego do prowadzenia kopalni, przez które posiadający je stawał ś. gwarkiem.* <Łć. licentia>

Licencjat, a, lm. **ci** *drugi stopień naukowy, niższy od stopnia doktora:* L., który w szkołach, zostawszy wprzód bakałarzem, przez wyższy stopień do doktorstwa ś. sposobi. Kras. **2.** ×**u,** lm. **y** p. **Licencja.** <Now. z Łć. licentia = wolność, uwolnienie, pozwolenie>

Licencjonować, uje, ował p. **Licencjować.**

Licencjonowanie, a, blm., czynność cz. **Licencjonować.**

Licencjować, uje, ował 1. wojsko = *rozpuszczać, uwalniać ze służby.* Troc. Zaciągi cudzoziemskie jak najprędzej L. należy. Szaj. **2.** a. **Licencjonować** *wydawać licencję dla samców na pokrywanie samic, po uprzednim zbadaniu ich zdolności w tym względzie:* L. ogierów. Buhaj licencjowany. <Łć. licentiari>

Licencjowanie, a, blm., czynność cz. **Licencjować:** Ustawa o licencjowaniu buhajów i utrzymywaniu buhajów gminnych.

×**Licenta, y,** lm. **y** p. **Licencja:** O akcyzę i licentę w Słucku i w Kopylu na garnizon słucki, sejmem pozwoloną, obwiniła i sądziła bez żadnego delatora konfederacja ks. Radziwiłła. Mat. <Z Licencja>

1. [**Licerski**] p. **Rycerski.**

2. [**Licerski**]: Kopa licerska p. **Kopa.**

[**Licerz, a,** lm. **e**] p. **Rycerz.**

×**Licetworzenie, a,** blm., czynność cz. **Licetworzyć.**

×**Licetworzyć, y, ył** *uosabiać.*

Liceum w lp. nieod., lm. **a, ów** *szkoła pośrednia między szkołą średnią a wyższym zakładem naukowym:* L. krzemienieckie. Widziałem całe przy jednej pannie gimnazja, licea. Słow. <Gr. lýkeion = „gimnazjum“ w Atenach, skąd Łć. lyceum a. lycium>

[**Lich, a,** blm.] p. **Licho:** Ażebyś mi tu był trzeciego dnia na zaraniu, jeżeli cię L. nie porwie. Krasz. <LI(CH)>

1. [**Licha, y,** lm. **y**] **1.** p. **Lecha:** Uorali 20 lich. Orać na lichę = *orać większy obszar, raz koło razu, bez włóczki.* **2.** *miara do odmierzania kartofli.* Zdr. [**Liszka**].

2. [**Licha, y,** lm. **y**] p. **Liszka.**

†**Lichat, a,** lm. **ci** p. **Legat:** Kardynałom wielka cześć, któremu ś. dostanie być lichatem w wojsku chrześcijańskim. Napom.

Lichen, u, lm. **y** *rodzaj mchu dębowego.* <Gr. l(e)ichén>

Lichenina, y, blm. **1.** apt. *mączka otrzymana z mchu islandzkiego.* **2.** gorz. *substancja, znajdująca ś. w mchu islandzkim, używana do wyrobu spirytusu.* <Od Lichen>

Lichenit, u, lm. **y** *kamień porostowy, kamień z odciskami porostu.* <Od Lichen>

Lichenograficzny przym. od **Lichenografja.**

Lichenografja, i, blm. *opisywanie porostów.* <Now. z Gr. l(e)ichén = mech + -grafía = opis>

Lichenolog, a, lm. **owie** *specjalista w nauce o porostach.* <Now. z Gr. l(e)ichén = mech + lógos = znawca>

Lichenologiczny przym. od **Lichenologja.**

Lichenologja, i, blm. *nauka o porostach.*

[**Licherka, i,** blm., **Lichoradka, Trzęsionka**] *zimnica, febra* (febris intermittens). <Żart. z Lichoradka>

Lichja, i, lm. **e** zool. (lichia) *ryba koścista z rzędu skrzelowatych, piersiopłetwych, wrzecionkowatych.* <Niby Łć. lichia>

[**Lichman, a,** lm. **y**] **1.** *marnotrawca.* **2.** p. **Lichwa:** Łakomstwem i lichmanami równają ś. wraz z Żydami. Pśń. <? Z Lichwa>

†**Lichmanić, i, ił,** [**Lichmanić**] *trwonić:* Lichmani kmieć po swej woli. Brk. <Z Licho>

†**Lichmanienie, a,** blm., [**Lichmanienie**] czynność cz. **Lichmanić.**

†**Lichmanina, y,** lm. **y** *branie a. dawanie pieniędzy na procent, na lichwę:* Już nadziei w zarobku nie ma, tylko ś. lichmaniną żywi, a lichwy płaci, a bardzo mu ciężko wrócić, co ś. komu zadłużył. Rej. Jakowe łupiestwo, obciążanie, czynią sobie ludzie, trudno i wymówić, bo prawie tak na tę lichmaninę a drapieżynę wszyscy udali ś., iże jeden drugiego drapieży drogością, niesprawiedliwością. Gil. <? Z Lichwa>

Lichnit, u, lm. **y** *biały marmur z wyspy Paros.* <Gr. lychnítēs>

Lichnomancja, i, blm. *wróżenie ze światła.* <Now. z Gr. lýchnos = lampa + manteía = wróżenie>

1. Licho, a, lm. **a,** [**Lich**] **1.** a. [**Liszka**] *nie do pary, liczba nieparzysta:* Grać w cetno i L. Cetno czy L.? Wieśniaczki mienią, że jaja pod kokosze nigdy w cetnie, ale w lichu zawsze kłaść trzeba. Trzyc. Niech tych sędziów będzie dziewięć, a dlatego je lichem kładę, bo jeśliby byli cetnem, a nie zgodziliby ś... Baz. **2.** *zła, niepożądana liczba, przegrana:* A cóż jeśli kości padną lichem? Pot. Nie

wiedzieć, komu lichem, komu padnie cetnem. Pot. Jutro pokaże cetno a. licho. Pot. **3.** a. [**Lichota**] *złe, nieszczęście, bieda, kaduk, djabeł:* L. jest złe niewidziane, podobno przez czarta lub czary nasłane. Brodz. Zbłądziliśmy oboje, a stąd całe L. Mick. Żeby ś. rozstać z takim lichem, chciał jej łeb skręcić lub utopić w rzece. Niem. A do licha ciężkiego! Skarb. Podkusiło mnie L., chciałam sobie zaśpiewać. Len. Wypędź żebraczkę do licha. Mick. Rondle rzuć do licha. Mick. Licha wart. Bodajeś licha zjadł! [Bodajby wasza koza trzysta lichów zjadła]. Idź do licha. Niech cię L. porwie! Wszystko L. wzięło. Bierz ci L. twego pana. Mick. [Na licha ś. to zdało]. Nie budź licha, kiedy śpi. Prz. *(=nie wywołuj wilka z lasu).* Boże, odwróć to L. z Twojej wszechmocności. Bardz. Do woli ś. fortuna lichem ich nacieszyła. Tw. Żeby sobie ten człowiek nie narobił licha. Linde. *(=nie nawarzył piwa).* Jak wierzyć temu, który nas raz chciał w L. wprawić. Linde. Z lekka Mości Panowie! drzymie? niech śpi L. Zabł. A czy mię tu L. wniosło? Co za L. cię tu przyniosło? Czy L. ich tu przyniosło? Kniaź. Cóż to u licha ciężkiego, co to ma znaczyć? Jest tam tego do licha! *(=do djabla, mnóstwo, więcej niż trzeba).* Do licha! w.=*bodajże cię! do djabła! do pioruna!:* Tam do licha, nie żenisz ś. Krasz. A tam do licha! ciszej! pókiż tego będzie? Fred. A. **4.** przen. *istota mało warta:* Jeszcze ś. w ręku bili, aż leciało pierze, taka była zawziętość w tym maleńkim lichu. Mick. Na L. wyjdę, czy na spokojnicę, a tobie to co? Słow. <LI(CH)>

2. Licho przys. od **Lichy**, [**Lacho**] **1.** L. koło niego. L. ubrany. Drwić lubił ze szlachty, a L. jeść dawał. Pol. **2.** [L.] *mało:* Tabaki w rogu L. mają.

†**Lichocenie a,** blm., czynność cz. **Lichocić.**

[**Lichocenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Lichocić ś.**

†**Lichocić, i, ił** kogo=*łupić, obdzierać, niszczyć.* [**L. ś.**] *psocić, sprzeciwiać ś. komu, robić komu na złość.* <Z Lichota>

†**Lichocko** przys. *bardzo licho, nędznie:* Inne ciała w mauzolach szumnych spoczywają, tu nędzarza kości ś. L. walają. Gawiń.

×**Licholecie, a,** lm. **a** *kiepskie lata, czasy:* L. trwa za długo... za długo... lat tyle! Jeż. <Ukr. łycholitie>

Licholat, a, lm. **y?:** Cechy gromadziły ś. na radę: kowale, garbarze, licholaty, rzeźnicy, kotlarze. Stadn. <Lichy+Łatać>

[**Lichoradka, i,** blm.] p. **Licherka.** <Ukr. łychoradka>

×**Lichość, i,** blm. rz. od **Lichy;** ×**Lichota:** Nędzny stan znaczy poniżenie, błahość, upadłość, a iż tak rzekę, L. a lichotę a chudobę, jako też mówimy: nędza, L. a. błaho teraz koło niego. Sekl. <LI(CH)>

Lichota, y, lm. **y 1.** ×p. **Lichość:** Oto z Awernu blade wyszły nędze, roztrzęsą na świat lichoty i nędze. Tw. Wszędzie ucisk okropny i sroga L., czy człek wchodzi w bramę życia, czy zawiera wrota. Linde. Wszystkie miljony wasze z bogactwy synów korony niebieskiej ubóstwem są i lichotą wielką. Birk. **2.** †*zły postępek, złość, nieprawość, niesprawiedliwość, bezprawie, grzech, zły uczynek, występek:* Wspomnę tu jedną lichotę a lekkość Aleksandra Wielkiego. Glicz. Omyj mię od lichoty mojej, bo lichotę moję ja poznawam i grzech mój przeciwko mnie jest zawżdy. Ps. flor. Owa w lichocie począł jeśm ś. Ps. flor. Wszystki lichoty moje zgładź. Ps. flor. **3.** *rzecz licha, miernota, nędzota:* Czytałem jego poezje, L. to. Młodość wszystko stroi w lśniące farby, nigdy ś. małych nie spodziewa lichot. Słow. **4.** *biedak, nędzota, biedota, nędzarz, chudopacholek, mizerak:* Nad lichotą pastwić ś. wstyd. Troc. L. pierwszych nie traci nałogów, choć do najwyższych posunięta progów. Kniaź. **5.** [L.]=a) *nędza.* b) p. **1. Licho.** <LI(CH)>

†**Lichotarz, a,** lm. **e** i [**Lichotarz**] *nędznik, nędzny, lichy człowiek, nicpoń, ladaco:* Ci lichotarze dzisiejsi. Wuj. *(=heretycy).* Pomnij, jako świeckie lichotarze Pan srodze karze. Rej. Lichotárze Pán Bóg kárze. Prz.

Lichotka, i, lm. **i 1.** *biedna dziecina, biedaczek, biedotka, mizerotka, biedactwo.* **2.** w lm. *błahostki, drobnostki, fraszki.*

†**Lichotnie** przys. od **Lichotny:** Na burzkach młodość swoją trawią, a na żołnierską nie chcą, a kiedy ś. stawią, tedy barzo L. Star.

†**Lichotny** *lichy, nędzny, biedny, mizerny, błahy:* Kraje te są barzo lichotne i nędzne. Łęcz. W mojej duszy lichotnej, Boże, raczysz ś. objawić. Op.

[**Lichować, uje, ował**] *narzekać.*

[**Lichowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lichować.**

Lichtan, a, lm. **y** p. **Lichton:** Szkuta, L., bata; różne nawy. Ryb. J. Od dubasa po trzy złote monety; od lichtana po złotych dwu. Vol. <p. Lichton>

[**Lichtaniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Lichton.** Zdr. [**Lichtańczyk**]. <p. Lichton>

[**Lichtańczyk, a,** lm. **i**] p. **Lichtaniec.**

Lichtarz, a, lm. **e 1.** *podstawka do świecy, świecznik:* Świeca gore, L. ziębnie. Pot. **2.** bot. p. **Oświetla.** Zdr. **Lichtarzyk.** <Z Nm. Leuchter>

Lichtarzonośny *noszący lichtarz:* Djana Lucyńska lichtarzonośna. Bobr. <Lichtarz+NIOS>

Lichtarzowy 1. przym. od **Lichtarz:** Słupek L. Leop. Lichtarzowa rurka. Troc. **2.** bot.: Kwiat L., p. **Oświetla.**

Lichtarzyk, a, lm. **i** p. **Lichtarz.**

Lichtensztejnja, i, lm. **e** a. **Przetarszyn** bot. (lichtensteinia) *roś.* <Od nazwiska Nm. Lichtenstein>

[**Lichternia, i,** lm. **e**]=**Latarnia.**

Lichtganc, u, blm. piern. *robota wieczorem przy świetle.* <p. Lichtgans>

Lichtgans, u, lm. **e, Litgans** *uczta doroczna u rzemieślników z powodu rozpoczęcia przy świetle pracy wieczornej w jesieni.* <Nm. Lichtgans>

Lichtmacher, a, lm. **rzy** myd. *czeladnik, robiący świece w fabryce mydła.* <Nm. Lichtmacher>

Lichton, u, lm. **y, Lichtan, Lichtuga,** [**Lichtaniec**] *bat, mały statek wodny przy większym do przeładowywania ciężarów z większego statku, gdy ten osiądzie na mieliźnie:* Przy statkach mieć potrzeba L. dla lichtowania zboża na jakiej zawadzie. Haur. <Z Nm. Lichter>

Lichtować, uje, ował 1. *zmniejszać ciężar większego statku przy pomocy lichtonu, ujmując ładunku:* L., to jest zboże ze statku do śpichlerza zsypować, a. też, stanąwszy na haku, krypą ze statku ładunki ujmować. Mag. **2.** *podnieść kotwicę.* <Nm. lichten>

Lichtowanie, a, blm., **Lichtuga, Lichtunek** czynność cz. **Lichtować.**

Lichtsztuba, y, lm. **y** myd. *pakamer na świece w fabryce.* <Nm. Lichtstube>

Lichtuga, i, lm. **i 1.** p. **Lichton:** Okręt na hak wrażony próżno pracuje bokami, przyjdzie lich-

tugą uciekać. Tw. 2. p. **Lichtowanie.** <Z Lichtować>

Lichtunek, nku, blm. p. **Lichtowanie.** <Z Lichtować, z końcówką Nm. -ung>

†**Lichtyszyc, a,** lm. **e** *rodzaj monety, grosz niemiecki:* Nie chciano w Buczyniu bez straty przyjmować niemieckich groszy, zwanych lichtyszycami. Paw. <Nm. Lichtschütze dosł. = rodzaj żołnierza jezdnego>

Lichuchno przys. od **Lichuchny.**

Lichuchny, †**Lichuczki** *bardzo lichy.*

†**Lichuczki** p. **Lichuchny.**

†**Lichuczko** przys. od **Lichuczki.**

Lichwa, y, lm. **y,** †**Lifa,** [**Lichman**] **l.** *dawanie pieniędzy na procent:* Dawanie kapitału na procent lichwą zwano. Cz. Trudnić ś. lichwą. Żyć z lichwy. **2.** *procent:* Cokolwiek bierze kto nad to, co pożyczył lub co takiego inszego, co pieniędzmi może być oszacowano, to L. jest. Karnk. Lichwę dáję, płacę, biorę od pieniędzy. Troc. Dáję na lichwę. Troc. Dawać, pożyczać na lichwę. Ciągnęli zyski, dostarczając im pieniędzy gotowych na lichwę. Skarb. L. lichwę rodzi na kształt pokolenia. Min. L. jest prędkonoga i dłużnikom sroga. Prz. Przen.: Oddać komu co z lichwą = *z sutym naddatkiem.* Gniew może ściągnąć wieczny, gniew, który czeka z lichwą i wypłatą. Słow. Znalazłem tego, co zdoła zapłacić rzetelnie, z lichwą i na czas — On w niebie! Mick. Czego ziemi zwierzy, wszystko mu z lichwą odmierzy. Kochan. Zwycięstwo to płaciło z lichwą dwa niepowodzenia poprzednie. Krasz. **3.** ekon. *pobieranie nadmiernie wysokich procentów od wypożyczonego kapitału, nieusprawiedliwionych wielkością ryzyka, jakie wierzyciel ponosi:* L. rolna (= *lichwa pod pozorem pożyczki na grunt a. kupna gruntu).* L. zbożowa (= *pozorne kupno zboża).* Zdr. ×**Lichweczka.** <Z Got. leihvan, S. Gnm. lîhan (Nm. leîhen) = pożyczać, ze sł. lud. do Lichy>

†**Lichwarz, a,** lm. **e** p. **Lichwiarz.**

×**Lichweczka, i,** lm. **i** p. **Lichwa.**

Lichwiarczyk, a, lm. **i** *lichwiarz na małą skalę:* Finanse były reprezentowane nie przez tuzów, ale przez onych obskurnych lichwiarczyków. Byk.

Lichwiarka, i, lm. **i** forma ż. od **Lichwiarz.**

Lichwiarski przym. od **Lichwiarz:** Procent L. (= *nieprawy).*

Lichwiarstwo, a, blm. *rzemiosło lichwiarza.*

Lichwiarz, a, lm. **e,** †**Lichwarz,** †**Lichwiarzny,** †**Lifarz,** †**Lichwnik,** †**Lifnik,** [**Lifiarz, Lifnik**] *ten, co wypożycza drugim pieniądze na lichwę, który ś. trudni lichwą:* Kto rozdawa, Boga naśladuje, a kto chce, żeby mu wrócono, naśladuje lichwiarza. Górn. <Od Lichwa>

Lichwiarzenie, a, blm., czynność cz. **Lichwiarzyć.**

†**Lichwiarzny, ego,** lm. **i** p. **Lichwiarz.**

Lichwiarzyć, y, ył, Lichwić, Lichwować *zajmować ś. lichwiarstwem, być lichwiarzem, pożyczać pieniądze na lichwę.*

Lichwić, i, ił p. **Lichwiarzyć:** Wiedzie cię łakomstwo, żebyś lichwił. Wuj. Prawo zakazuje, ażeby żaden nie lichwił. Wójc. Kupiec, który miał L. darami, jakie mu Bóg powierzył. Brk. (= *frymarczyć po lichwiarsku).* <Od Lichwa>

Lichwienie, a, blm., czynność cz. **Lichwić.**

†**Lichwnik, a,** lm. **cy** p. **Lichwiarz:** Dwu dłużników miał pewny L. Wuj. Lichwnicy, zabijacze. Białob. Niechaj go z majętności L. wyzuje. Kochan

†**Lichwodawca, y,** lm. **cy** *ten, co płaci komu procent; ten, co płaci procent lichwiarski:* Naprzód zapisem usnują lichwadowcę. Klon. <Lichwa + DA>

×**Lichwopłatny** *płacący lichwiarskie procenty; mający związek z płaceniem lichwy:* Weksel L. mając na powodzie, zdziwi kraje sąsiedzkie nierozumnym zbytkiem. Kras. <Lichwa + Płatny>

Lichwować, uje, ował p. **Lichwiarzyć:** Czy handluje, czy lichwuje, czy czym tam na chleb zarabia, nikt nie umie zgadnąć. Krasz.

Lichwowanie, a, blm., czynność cz. **Lichwować.**

Lichwowy przym. od **Lichwa:** Prawa lichwowe. Moszczyński Jerzy.

Lichy, [**Lachy**], st. w. **Lichszy,** †**Liższy I.** *nędzny, niepozorny, niepoczesny, marny, biedny, mizerny, wątły, nieszczęsny, małej wartości:* Liche są i ladajakie dni te nasze. Birk. Pierworodne syny pomordował, począwszy od pierworodnego syna królewskiego, aż do pierworodnego najliższej niewolnice, która żarna pilnowała. Birk. Matka daje uśmiechy, L. słowik piosenki. Len. (Któżby myślał) o lichej tej ptaszynie, co w wieczornym chłodzie, śpiewa sobie na kalinie. Len. Tak więc smok, upatrzywszy gniazdko kryjome, słowiczki liche zbiera, a swe łakome gardło pasie. Kochan. Dla lichej korzyści ludzie cały świat obiegają. Jeł. Pałac, który kosztuje kilkakroć sto tysięcy, lichą strzałką, która za grosz ledwo stoi, wniwecz popustoszy. Falib. Poznaliby wszyscy, żem jest lichym karzełkiem. Mick. Kiedym szablę dostawał, to kilka tysięcy szabel błyszczało wkoło, strasząc zamki pańskie!... a potym ze mnie dzieci śmiały ś. włościańskie! tak zrobiłem ś. nagle w oczach ludzkich L.! Mick. Niemasz pod słońcem lichszego powołania, jak zostać zającem. Mick. **2.** *kiepski, nędzny, mierny, zły, mizerny, błahy, niewielki, mały, kusy, skąpy:* Nie spora praca, gdy licha płaca. Prz. Licha strawa, mieścina. Liche odzienie. L. to człowiek (=*marna osobistość).* L. autor. Liche uposażenie. **3.** †*zły, grzeszny, nieprawy, niesprawiedliwy, niegodziwy:* Nauczę liche drogam twym. Ps. flor. Zgińcie grzeszni z ziemi i liszy a. nieprawi. Ps. flor. **4.** [L.] *słaby, chory, osłabiony, niezdrowy:* Ojciec jeszcze zupełnie zdrowi, ino tacy lisi. Moż. <LI(CH)>

†**Licie, a,** lm. **a** p. **Lić:** Podźwigli są rzeki licia swoja. Ps. flor.

†**Licina, y.** lm. **y** *posąg odlany:* Z srebra tego uczynił rycinę i licinę. Wuj. Uczynili sobie licinę z srebra, jako podobieństwo bałwanów. Wuj. <Z Lice>

†**Licko, a,** lm. **a** p. **Lice:** Lickiem wesołym rozniesione zbierał pióra wiatrem. Żebr.

†**Licny** p. **Licowy:** Licna beze krwi cera. Żebr.

[**Lico, a,** im. **a**] **l.** i †p. **Lice:** a) Spokojne L. Kon. b) Piętno masz na czele, a L. na szyi. Smotr. **2.** *frontowa, a. boczna zewnętrzna ściana budynku; każda z wewnętrznych ścian w izbie.* **3.** *odrobiona powierzchnia ściany murowanej,* **4.** *powierzchnia ścian zewnętrznych różnych przedmiotów (np. szafy, [tragarza]).* <LIK>

†**Licomierniotwo, a,** blm. p. **Licemierność.** Glosy w. XV.

Licować, uje, ował I. *zgadzać ś. z czym, pasować, stosować ś., być stosownym do czego, odpowiadać czemu, iść w parze, kwadrować z czym:* Wy-

stąpienie to niekoniecznie licowało z charakterem wyprawy. Jeż. Zgadzał ś. na to, co wnosił Jaśko Topór, a co z życzeniem posłów węgierskich licowało. Krasz. Wyobrażenia nowego świata rugowały wszystko, co z niemi nie licowało, w krainę podań i pieśni. Kaczk. Jego duma wybornie licowała z usposobieniem bajronicznym. Chm. Może kiedyś posłyszysz o kimś, którego zbrodnie licują do najczarniejszych wieków. Spas. **2.** ✕ *znaczyć, piętnować:* Winniejszych na postrach potomności licowano; jeżeli szła pod topór prawa ręka, to już potym lewa noga ulegała odcięciu i vice versa. Rol. **3.** † *co=poznawać rzecz skradzioną:* Licuję u kogo rzecz skradzioną. Dudz. Gdy u którego ziemianina służebnik kmiecia zbiegłego licuje... Stat. Kaz. Jag. **4.** † przen. wog. *poznawać, ujawniać, znajdować:* Abym licował dom Izraelów w sercu ich. Bud. **5.** † *pozywać do sądu o kradzież.* **6.** cieś. *spajać szczelnie, wyrównywać.* **7.** fl. *obracać sztukę drzewa zdrowym bokiem do góry, a wadliwym na spód.* **8.** rzem. *obrabiać i wygładzać powierzchnię czego:* Licowany płaz *(= płaz z obu stron heblowany).* **9.** mul. = a) *wykładać pawierzchnię ściany cegłami szlifowanemi (zamiast tynkowania).* b) *być równym, pasować:* Mularz mówi, iż futro od okna z wyprawą licuje, gdy nad wyprawę nie występuje. Mag. <p. Lice>

[**Licować, uje, owal**] p. **Lejcować:** U dyszla licuje kare konie. Ustrz.

Licowanie, a, blm., czynność cz. **Licować:** † L., licowny rok, oblicznie komu dany. Kn. *(= pozwanie do sądu o kradzież).*

[**Licowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Licować**].

Licowany I. im. od **Licować. 2.** † *jawny, ujawniony:* Złodziej L. = *u którego znaleziono rzecz skradzioną:* Złodziej wierutny, zbójca L. Pot. L. skutek a. gorąca rzecz licowana=*jawny uczynek.* **3.** † Rok L. p. **Licowy.**

† **Licownie** przys. od **Licowny,** *oczywiście:* Oto jawny błąd jego dowodnie a licownie dowodzi ś. Żarn.

† **Licowny** p. **Licowy:** Statut o licownym roku deklarujemy, żeby L. rok nie ściągał ś. tylko na rzeczy kradzione. Vol.

Licowy, † **Licny,** † **Liczny** przym. od **Lice:** a) anat. = *twarzowy, jagodowy:* Kości licowe a. jarzmowe, jarzmowate, policzkowe, sprzężne (ossa zygomatica). Łuk, mostek L. a. jarzmowy (arcus zygomaticus). Wdzięki licowe p. **Dołek.** Wyrostek L. a. jagodowy szczęki górnej (processus malaris maxillae superioris). Wyrostek L. a. jarzmowy. a. † wyrost krętosprzężny kości skroniowej a. † pociąg jarzmowy w skroniach (processus zygomaticus ossis temporum). b) Sukno licowe. Licowa powierzchnia ścian. Cegła licowa *(=którą okładają mury w miejsce tynku).* Garb.: Strona licowa skóry *(=powierzchnia skóry z lica).* c) † Rok L. a. † **Licowny,** † **Licowany** = *termin w sprawach o kradzież ujawnioną,* in. † rok obliczny, † rok oblicznie dany. † Pozew L.=*aresztowanie winowajcy a. jego rzeczy,* in. † pozew aresztowny, gwałtowny.

[**Licowy**] p. **Lejcowy.**

Licówka, i, lm. **i** mul. *gatunek cegły.* <Od Lice>

Licyk, a, lm. **i** p. powr. **Pokrętka.** <p. Lic>

Licykowy przym. od **Licyk:** Karabiny z cylindrowemi stemplami i zapałami licykowemi. T. K.

Licyna, y, lm. **y** bot. p. **Kolcowój.** <Z Łć. lycium>

[**Licyper, a,** blm.] p. **Lucyper.**

Licytacja, i, lm. **e I.** *sprzedaż publiczna najwięcej ofiarującemu, aukcja:* L. in. plus. Wystawić majątek na licytację. Puścić coś na licytację. Kupić na licytacji. Sprzedać przez licytację a. drogą licytacji. Stanąć do licytacji. L. dobrowolna, przymusowa. **2.** *publiczne współubieganie ś. przy wzięciu czegoś w antrepryzę:* L. in. minus. Magistrat ogłosił licytację na dostawę sukna. **3.** karc. *współubieganie ś. o utrzymanie ś. przy grze, zapowiadanie coraz wyższej gry, podbijanie gry:* L. preferansowa, wintowa. L. była do siedmiu trefl. <Łć. licitatio>

Licytacyjny przym. od **Licytacja:** Sala licytacyjna.

Licytant, a, lm. **ci** *ten, co staje do licytacji, ubiega ś. o kupno na licytacji.* <Łć. licitans, 2 pp. licitantis>

Licytantka, i, lm. **i** forma ż. od **Licytant.**

Licytator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co wystawia coś na licytację.* <Now. z Łć. licitari=licytować>

Licytatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Licytator.**

Licytować, uje, owal I. co=*wystawiać na licytację:* L. komu rzeczy. **2.** kogo=*wystawiać czyje rzeczy na licytację.* **3.** *ofiarować cenę na licytacji.* **4.** karc. *ubiegać ś. o utrzymanie ś. przy grze, podnosić grę, zapowiadać coraz wyższą grę:* L. do ośmiu pik. <Łć. licitari>

Licytowanie, a, blm., czynność cz. **Licytować.**

Licytowany I. im. od **Licytować. 2.** ✕ *kupiony na licytacji.*

Liczalność, i, blm. rz. od **Liczalny:** Określić dziedziców, aby taksy nie podwyższali, aż np. po latach 30 lub więcej, kiedy a. grunta ś. zażyźnią, a. L. monety ś. odmieni. T. K. *(=sposób liczenia).* <LIK>

Liczalny *dający ś. liczyć:* Moneta liczalna. Ani grzywna, ani wiardunek, ani skojce nie były monetą liczalną; ale to były sposoby rachowania. Nar.

[**Liczarczyk, ka,** lm. **cy**] p. **Liczebnik:** Wy licarcyki, co gwiazdy licycie.

† **Liczarz, a,** lm. **e** p. **Licznik.** Sol.

† **Liczący, ego,** lm. **e** p. **Licznik:** W frakcji L. pisze ś. nad linijką. Sol.

Liczba, y, lm. **y I.** mat.=a) *wynik liczenia, rachunku:* L. całkowita, ułamkowa *(=ułamek),* dodatnia, ujemna, wymierna, niewymierna, algiebraiczna, przestępna, rzeczywista, urojona, zespolona, nadurojona, pierwsza, złożona, rozkładalna, nierozkładalna, doskonała (p. Doskonały), idealna. Liczby przystające a. kongruentne, kierunkowe (p. Kierunkowy), wielokątowe, wielościanowe. Liczby figuryczne a. † heksagonalne =*liczby pewnych szeregów arytmetycznych, odpowiadające liczbom wierzchołków różnych figur gieometrycznych.* L. jest wyrażeniem związku między pewną wielkością i jednością wziętą za miarę. Śniad. Arytmetyka jest nauką liczb. Kras. A. Wyrazić co w liczbach. Kras. A. b) † L. złota= *reguła trzech.* **2.** a. † **Lik,** [**Lik**] *ilość:* L. osób, gości, głosów. Pewna L. lat. Wielka L. czegokolwiek. Tam stała wypisana i L. żołnierza, i nazwisko każdego wodza legionu. Mick. L. pogaństwa pojęcie przechodziła. Nar. Najlepiej radzić w małej, a bić ś. w wielkiej liczbie. Prz. **3.** *poczet, grono, gromada:* Niedawne czasy, gdy mię poczytano w liczbę fortunnych. Kochan.

Jest w liczbie świętych. Linde. Należał do liczby uczniów celujących. Obrać jednego ze swej liczby (*=z pośród siebie*). **4.** p. **Lik**: Nie mieć liczby. Rozmnożyli ś. nad szarańczę i niemasz im liczby. Wuj. Wielki Pan i wielka moc Jego, a mądrości Jego niemasz liczby. Op. (*=granic*). † W liczbę *=podług miary*. Ks. sąd. Łęcz. × Liczbę czynić = *dopełniać ilości oznaczonej, pomnażać ilość:* Złowił małego karpika rybak, rzekł: „I to liczbę czyni." Jak. W. Ludzie nikczemni i marni na świecie, tylko cień i liczbę czynią. P. Koch. Pod liczbą = *policzywszy, policzone, w określonej ilości:* Oddawać co komu pod liczbą. Kn. Pod liczbą kucharka ma cynę. Troc. **5.** † *liczenie, rachunek, rachunki:* Uczył dzieci, czytać, pisać, liczby i gramatyki. Skar. Algoritmus, to jest nauka liczby, polską rzeczą wydana, przez księdza Tomasza Kłosa (*=arytmetyka*). **6.** † *rachunek czyj, czyje dobro, konto:* Na liczbę *=na rachunek, a konto.* Zostać na liczbie = a) *pozostać niezapłaconym, stanowić dług:* Na liczbie to zostało. Troc. b) *nie wyliczyć ś., pozostać dłużnym:* Był wsadzon o to, iż na liczbie został niemało papieżowi z dochodów tych, które mu było poruczono wybierać. Biel. M. Jeśli na liczbie zostaniesz, a nie do najmniejszego pieniążka wyliczysz, będę cię umiał karać. Skar. Przed tym panem rachunek mój będzie straszliwy, gdyż wiem, że mu na liczbie wiele zostanę. Falib. Poczytać co komu na liczbie. Troc. (*=zapisać na czyj rachunek*). **7.** † i [L.] *rachunek, obrachunek, zdanie sprawy, sprawozdanie:* Liczby słuchać, liczbę znosić, rewidować, liczbę a. na liczbę kłaść *=słuchać rachunku:* Przesłuchać, zrewidować liczbę. Troc. Król chciał znieść liczbę z niewolniki swemi, a gdy ją poczynał znosić, jeden mu został dłużen dziesięć tysięcy. Bud. Pan chciał kłaść liczbę z sługami swemi, a gdy począł liczbę kłaść, jeden mu był winien dziesięć talentów. Wuj. Rachować ś. z kim, na liczbę kłaść. Mącz. Dobry gospodarz sam na liczbie zasiada. Skar. (*=rachunków slucha*). Przyjąć co na liczbie. Troc (*=w rachunku*). W rok tylko liczbę przeglądał, na wiarę ś. zdając. Skar. Liczbę czynić, działać, dawać, zdawać, oddawać = *składać rachunki, wyliczać ś.:* My cię wolno precz puścimy, kiedy nam liczbę uczynisz dostateczną o wszystkim. Biel. M. Bym miał utracić ten szlachetny lud, nigdybych za to Bogu liczby uczynić nie mógł. Biel. M. Jest tu leży... Teraz ma liczbę czynić przed panem groźniejszym. Kochan. [Nie cyniłem Bogu licby ni z kómory, ni z pieniędzy]. Oni o tym czują, jakoby liczbę z dusze wasze mieli działać. Leop. Masz dać dostateczną liczbę Bogu z tych owiec, które ci zwierzono. Górn. Panowie z przełożeństwa swego na ostatecznym sądzie srogą liczbę dać mają. Star. Oddaj liczbę włodarstwa twego, bo już więcej nie będziesz mógł włodować. Leop. Wyjść z liczby = *wyliczyć ś.:* Abyśmy na on czas, gdy przed prawdziwym sędzią staniemy, z liczby naszej wyszli. Hrb. (*=wytłómaczyli ś., usprawiedliwili ś.*). Rządzenie królestwa wielkiej mądrości potrzebuje, i ciężka czeka Panu Bogu L. z niego. Skar. (*=odpowiedzialność*). Nie bądź chciwy i mienia, i rozkazowania, bo państwa potrzebują liczby z włodowania. Biel. M. Więc ś. wiercą, więc ś. skubią około liczby, około regiestrów, nie wiedząc, jak mają co czynić. Glicz. Kwit ma mieć na regiestrze, aby łacwiejsza L. była. Gost. Wnosić co w liczbę. Troc. Dobra, w tej kategorji wyszczególnione, były na liczbie, czyli administratorowie zarządzali niemi na rzecz skarbu i z dochodów swoich sprawę każdorocznie skarbowi dawali. Paw. (*= ulegały sprawdzaniu, kontroli*). L. sądowa *=sprawa sądowa, sąd, przesłuchanie wobec sądu:* Kazał ich zabijać bez sądowej liczby. Skar. **8.** *cyfra, numer:* Liczbą zowiemy znak, służący do oznaczenia jednej lub wielu jedności, jako też ich części. Kras. A. Liczby arabskie. Liczba rzymska a. kościelna, z siedmiu znaków złożona, i L. arabska z dziesięciu znaków. Kras. A. Znaki liczebne u Rzymian używane, kościelną liczbą teraz mianowano. Łs. Prow.: Mieszkam przy ulicy Grodzkiej pod liczbą 4 (*= pod numerem domu czwartym*). **9.** astr.: L. złota = *reszta, pozostająca przy podzieleniu przez 19 liczby bieżącej roku, powiększonej o 1, i oznaczająca, którym rokiem w cyklu czyli w okresie księżycowym jest rok dany:* Liczbą złotą roku 1901 jest 2. **10.** buch.: L. prowizyjna *=kapitał, który w ciągu jednego dnia przynosi taki sam procent, jaki przynosi dany kapitał przez daną liczbę dni.* L. czerwona = *liczba prowizyjna od kapitału, wniesionego na rachunek po okresie zamknięcia tegoż.* **11.** gram. *forma gramatyczna, oznaczająca jedność, dwoistość a. mnóstwo:* L. pojedyńcza a. † L. osobliwości. L. podwójna. L. mnoga a. † towarzyska a. † L. wielości. W liczbie osobliwości i w liczbie wielości. Farn. Pismo tu w liczbie pojedyńczej mówi: „kto jest maluczkim," a nie mówi w liczbie towarzyskiej: „maluczcy." Bals. <LIK>

Liczban, a, lm. **y** p. **Liczman.** <? Może połowiczny przekład Nm. (Rechen)bohne dosł. = bób (rachunkowy)>

[**Liczber**] *przyśpiew w pieśniach wesołych:* L. L. łom com cember. <? Okrzyk.>

† **Liczbiany** p. **Liczbowy.**

† **Liczbobierca, y,** lm. **y** *przyjmujący od drugiego rachunki, kontroler rachunków:* Powinien być urząd, któryby drugich liczby słuchał, urząd liczbobierców. Petr. <Liczba + BIOR>

Liczbon, a, lm. **y** p. **Liczman.**

Liczbonowy przym. od **Liczbon,** *liczmanowy.*

Liczbować, uje, owal 1. *oznaczać liczbami, numerować:* Foljant papierowy, zawierający na początku jedną kartę nieliczbowaną, następnie 444 kart liczbowanych. Balc. **2.** gram. *odmieniać przez liczby.* <Od Liczba>

Liczbowanie, a, blm., czynność cz. **Liczbować.**

Liczbowie p. **Liczbowo:** W tych ogromnych L. masach ludzie stoją przy ludziach. Spas.

Liczbowo, Liczbowie przys. od **Liczbowy,** *liczebnie, pod względem liczby:* Było takiego ziemiańskiego gminu więcej daleko L., niż głów rozumnych. Krasz.

Liczbowy, Liczebny, † **Liczbiany** przym. od **Liczba:** Wartość liczbowa wyrażenia algiebraicznego (*=wyrażająca ś. liczbą*). Znak liczbowy (*=cyfra*). Loterja liczbowa (*= na kombinacjach liczb oparta*). Wyrazy liczbowe, jedno, dwa etc. Kopcz. Imię liczbowe p. **Liczebnik.**

× **Liczebnia, i,** blm. p. **Licznia.** <Od Liczba>

× **Liczebnica, y,** lm. **e** p. **Liczmannica.**

Liczebnie przys. od **Liczebny,** *liczbowo, pod względem liczby.*

Liczebnik, a 1. × lm. **cy,** × **Liczyciel,** × **Liczman,** [**Liczarczyk**] *ten, co liczy, rachuje, rachmistrz.* **2.** lm. **i** = a) *przyrząd do mierzenia liczby obrotów maszyny.* b) gram. *część mowy, oznaczająca stosunek liczebny,* in. imię liczebne, imię liczbowe: Liczebniki oznaczone, nieoznaczone, główne, zbiorowe, porządkowe, wielorakie czyli mnożne, podziałowe.

Liczebnikowy przym. od **Liczebnik**: Odmiana liczebnikowa.

Liczebność, i, blm. rz. od **Liczebny**: L. wojska *(=wielkość, wyrażona liczbą).*

Liczebny p. **Liczbowy**: Stosunek L. *(=wyrażający ś. w liczbach, dający ś. w liczbach wyrazić).* Liczebne przykłady. Linde. *(=w liczbach).* Trzeci stopień liczby abo sześcian L. Jak. J. Liczebne charaktery. Troc. *(=cyfry).* Gram.: Imię liczebne p. **Liczebnik.**

[**Liczejko, a,** lm. **a**] p. **Lice.** <Zam. Liczeńko>

Liczenie, a, blm., czynność cz. **Liczyć.** Fiz.: Kamera liczenia p. **Kamera.** <LIK>

[**Liczka, i,** lm. **i**] p. **Lejcak**: Spętał konia w liczkę.

Liczko, a, lm. **a l.** p. **Lice**: L., usta pocałowała. Op. Basia rozmodlona, z liczkiem bladawym, przypominała aniołów Dürera. Gom. **2.** garb. i szew. *gładkość na skórze wyprawnej, naturalna górna powierzchnia skóry wyprawnej, skóra od strony włosia,* in. n a s k ó r e k: Noszą też kożuchy, a. po sukmanie liczkiem, a. sukman jest kożuchem podszyty. Pol.

Liczkowy przym. od **Liczko.** Szew.: Buty liczkowe.

[**Liczma**] w wyrażeniu: [L. leżeć] = *leżeć twarzą do ziemi.* <Zam. [Nicma]>

Liczman, a, lm. **y, Liczban, Liczbon** *blaszka, znaczek w kształcie monety do liczenia, np. w grze,* m a r k a, × b y c z e k: (Boecjusz) dokonał ważnej reformy w rachowaniu na abaku, przez wprowadzenie „apices," liczmanów, na których były znaki, oznaczające 1, 2 i t. d. do 9. Baran. Dziecię lubi widzieć obrazki jaskrawe i w liczmanach błyszczących znajduje zabawę, nim rozezna ich wartość. Mick. Korona brata mego jak liczmany fałszywa. Słow. Liczmany nie pieniądze. Prz. Ludzkie rozsądki nie liczmanami rachuj, ale waż sobie szalami. Prz. Przen.: Dobry złego rad nazywa panem i czci ukłonów fałszywym liczmanem. Słow. <? Może zamiast Liczbon>

× **Liczman, a,** lm. **I** p. **Liczebnik**: Teraz nie możemy mieć tak dobrych liczmanów, którzyby z nami około liczby tych złotych zasieść mogli. List Zygmunta Augusta. L. a. rachownik, który przyjęcie i wydatek statecznie ma rachować. Groic. <Od Liczyć + Nm. Mann = człowiek>

× **Liczmanica, y,** lm. **e** p. **Liczmannica.**

× **Liczmannica, y,** lm. **e,** × **Liczmanica,** × **Liczebnica,** × **Liczydeska** *tablica do liczenia, np. abak, celbrat, szczoty.*

Liczmanowy przym. od **Liczman,** *liczbonowy.*

× **Liczne, ego,** blm. *płaca od liczenia.*

× **Licznia, i,** blm., × **Liczebnia** *nauka o liczbie, arytmetyka.* <LIK>

Licznie, × **Liczno** przys. od **Liczny,** *w wielkiej liczbie:* Na powitanie L. ś. zgromadzono.

Licznik, a, lm. **i l.** lm. **cy** *niższy urzędnik w mennicy a. w banku do liczenia pieniędzy,* in. n u m e r a t o r. **2.** *przyrząd automatyczny, wykazujący liczbę obrotów czegoś:* W wadze automatycznej Reuter i Reisert L. wykazuje ilość całkowitych napełnień kubełka wagi. **3.** bot. p. **Bukszdorn. 4.** a. † **Liczarz,** † **Liczący** mat. *jedna z dwu liczb w wyrażeniu ułamka, stojąca nad kreską.* <LIK>

Licznikowy przym. od **Licznik.**

× **Liczno** p. **Licznie.**

Licznokwiat, u, lm. **y** bot. p. **Kokoryczka i Konwalja.** <Liczny + Kwiat>

Licznonogi *mający wiele nóg.* <Liczny + Noga>

× **Licznopiątrzysty** *o wielu piętrach:* Licznopiątrzyste okna. Linde. <Liczny + Piętro>

Liczność, i, blm. rz. od **Liczny**: Nie moc i L. dzielne roty wsparła, duch mężny postać okropną przemienił. Kras.

Liczny l. a. † **Likowity** = a) *liczący wiele jednostek, tłumny, gromadny, duży, wielki:* Liczne zgromadzenie, zebranie, towarzystwo, wojsko, stado. L. dwór. Liczna czeladź. Liczne szlachty grono. Mick. b) *w wielkiej liczbie będący, mnogi:* Liczne przykłady, przeszkody, pochwały. Liczni sprzymierzeńcy, stronnicy. Ku takim pracom niebo dziejopisa woła; odważają ś. liczni, ale któż wydoła? Mick. Tam pielgrzyma zewsząd śmierć liczna, łatwa i niesławna ima. Mick. Bóg jest miłosierny, a jego litość liczniejsza nad ziarna morskiego piasku i głębsza nad morza. Słow. **2.** † *służący do liczenia, do oznaczania liczb, oznaczający liczbę:* Litera liczna = *cyfra znacząca:* Liczna jest litera każda arytmetyczna, która cokolwiek waży, jakich jest dziewięć od 1 do 9. Sol. Nieliczny, litera jedna arytmetyczna 0, którą nazywają cyfrą; sama przez ś. nic nie waży, tylko przydana licznym. Sol. <LIK>

† **Liczny** p. **Licowy**: Liczne piegi.

[**Liczny**] *ładny, śliczny, przystojny:* Licná sobaka! <Zam. Śliczny>

× **Liczyciel, a,** lm. **e** p. **Liczebnik.**

× **Liczycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Liczyciel.**

Liczyć, y, ył l. *do rozważanych przedmiotów dobierać liczby, dochodzić ilości czego, rachować:* Kto chce wiedzieć, ile ma pieniędzy, ten je liczy; kto chce dojść, ile miał czystego dochodu ze swojej ziemi, po odtrąceniu wszelkich wydatków na jej uprawę, ten rachuje. Kras. A. L. na palcach. L. pieniądze, gwiazdy. Zdawało ś., że liczył oczyma kamienie. Mick. W naturze ziemskiej pilnie wszystkie L. skazy. Mick. *(=notować).* Tysiącami takich L. możemy. Górn. Licząc, nie licząc ciebie. Nie liczę tego. L. dni i godziny. Ja życie moje liczę na wieczory. Mick. Należę do liczących czas na krótsze ery. Słow. Młode swe lata zwycięstwami liczył. Niem. L. dni, godziny, minuty do czego *(=wyczekiwać czego z utęsknieniem, niecierpliwie).* L. dni do śmierci *(=spodziewać ś. rychłej śmierci).* Gdzie są ci ludzie, co żywota chwile licząc, nie drżeli — i marli? Słow. Tyś dni twe przeżył, ojcze spowiedniku, licząc różańce, prawiąc msze bez liku. Mick. *(=odmawiając).* Nabija strzelbę i liczy różaniec. Mick. Rzuca ś., klnie, miljonami djabłów liczy. Linde. *(=klnie djablami).* Liczony (im.) = a) *rachowany:* I liczone wilk bierze. Prz. b) przen.: Pieniądze liczone = *gotowe, w gotowiźnie:* Z Nowogrodu dawano do skarbu litewskiego liczonych pieniędzy dziesięć tysięcy złotych czerwonych. Stryjk. **2.** *odliczać, płacić:* Wiele obiecują, mało liczą. Trzet. Maurowie Aragończykom coroczny liczyli trybut. Nies. Przen.: Czy to, żeś nieprzyjaciół ukrócił, toś powinien i nam L. guzy? Bardz. **3.** *zaliczać:* L. kogo między = policzać. Kn. L. kogo pomiędzy swoich przyjaciół. Wiele piosnek Marota, które do madrygałów i romansów liczyćby należało, nazywano baladami. Mick. Liczę do wyjątku dary tak osobliwe. Oliz. *(=uważam za wyjątek).* Pojedyńczych poświęceń obywatelskich nie można było L. do dzieł i owoców konfederacji. Skarb. **4.** † *uważać, poczytywać, mieć za co:* Koloman raczej ś li-

czył być halickim królem, a nie ruskim. Biel M. Ród swój od Marsa liczył. Otw. *(= wywodził).* **5.** a. L. sobie = *mieć, posiadać:* Ile ty sobie lat liczysz? Siedmdziesiąt dwa lat liczył Maciej, starzec dziarski. Mick. Oddziały, liczące po sto lub po kilkadziesiąt ludzi. Chm. Literatura angielska liczy więcej niż dwieście zbiorów tego rodzaju. Mick. L. wielu przyjaciół, długi szereg przodków. Tylu przyjaciół liczę. Mick. W Warszawie, gdzie literatura wschodnia mało liczy uczniów. Mick. Lud egipski drugiego Fatika nie liczy, jego miejsca na świecie nikt nie odziedziczy. Mick. Nie za pierwszą raną polegli, bo każdy z nich kilka ich liczy. Krasiń. Ileż ja w życiu chwil okropnych liczę! Słow. Liczono = *było:* Tacy przyjaciele, jakich i wtenczas liczono niewiele. Mick. Była to chwila, kiedy w całej Europie liczono najwięcej bajronistów. Chm. **6.** na kogo, na co = *rachować, polegać na kim, na czym, spuszczać ś. na kogo, na co, wiele spodziewać ś. po kim, po czym:* L. na kogo, zamiast polegać na kim, jest to galicyzm, chociaż dosyć upowszechniony. Kras. A. Licz na niego, jak na Zawiszę Czarnego. Prz. Uciekaj, ja na ciebie bynajmniej nie liczę. Słow. Nieraz przedtym pan starosta fukał na równych sobie, niższym dawał szlagę, licząc na swoją małość i powagę. Słow. Liczył na przedstawienie, jak na wielki los loteryjny. Chm. **7.** na co = *spodziewać ś. czego, mieć co na widoku:* L. na pomoc od kogo. L. na spadek. **8.** [L.] *mętować, losować.* **L. ś. I.** *być liczonym:* Lata ery chrześcijańskiej liczą ś. od narodzenia Chrystusa. **2.** *być w pewnej liczbie; być:* Promieniści, liczący ś. na setki. Chm. Na jednego sto ś. ich liczyło. Jabł. *(= było, wypadło).* Liczy ś. szabel dwakroć sto tysięcy, okrom posiłków multańskich z Wołochów. Koch. W. *(= jest).* **3.** L. ś. z czym = *obliczać ś., brać pod rachunek, nie wydawać bez potrzeby, oszczędzać:* Czasy ciężkie, z każdym groszem L. ś. trzeba. Nie L. ś. z wydatkami. Kto ś. nie liczy, tego bieda ćwiczy. Prz. **4.** przen.: L. ś. z kim a. z czym = *uwzględniać, mieć na względzie, brać pod uwagę kogo a. co, brać w rachubę, uważać, oglądać ś. na kogo a. na co:* Z tym człowiekiem trzeba ś. L. L. ś. z czasem, z okolicznościami, z położeniem. Ozwał ś. w nim żołnierz, nawykły L. ś. z mogiłą. Krasz. **5.** × komu = *zdawać sprawę:* Licz ś. Bogu i rachuj ś. z sumieniem, gdzie postawisz nogę. Pol. **6.** *być zaliczanym, zaliczać ś., należeć:* Stado i konie liczyły ś. do najpiękniejszych na Wołyniu. Krasz. Nie liczył ś. on do uczniów celujących. Chm. Ja tu ś. liczę między proste ciury. Słow. Ten ś. śród mędrców liczy. Mick. **7.** †i [L. ś.] *poczytywać ś., uważać ś., mieć ś., być poczytywanym, uważanym za co:* Panu w bojaźni służycie i Jakubowym domem ś. liczycie. Kochan. Nie lic mi sie synem *(= nie poczytuj ś. za mojego syna).* <LIK>

× **Liczydeska, i,** lm. **i** p. **Liczmannica.** <Liczyć + Deska>

× **Liczydeskowy** przym. od **Liczydeska.**

Liczydło, a, lm. **a I.** bot. = a) p. **Kokoryczka.** b) p. **Konwalja.** c) L. babia jagoda (streptopus amplexifolius) *roś. z rodzaju lecznika,* p. **Lecznik. 2.** mat. *przyrząd do liczenia i do wykonywania prostych rachunków, używany w szkołach początkowych.* <Od Liczyć>

Liczygrosz, a, lm. **e** p. **Liczykrupa:** Mieszkał na folwarku strzechą poszytym jakiś L. Oss. <Liczyć + Grosz>

†**Liczygrzywna, y,** lm. **y** p. **Liczykrupa:** Nie kup sobie urzędu, rzecz trudną, przeciwną, lepiej snadź po staremu zostać liczygrzywną. Klon. <Liczyć + Grzywna>

Liczyk, a, lm. **i** gór. *przyrząd zegarowy do liczenia uderzeń narzędzi górniczych.*

[**Liczyk, a,** lm. **I**] p. [**Lic**]: Liczyki drutowe.

[**Liczykopa, y,** lm. **y**] *konik podjezdek gospodarski.* <Liczyć + Kopa>

Liczykrupa, y, lm. **y, Liczykrupka, Liczygrosz,** †**Liczygrzywna,** [**Liczymieszek**] *skąpiec, sknera, kutwa, dusigrosz:* Liczykrupo, kutwo, Żydzie! Zabł. <Liczyć + Krupa>

Liczykrupka, i, lm. **i** p. **Liczykrupa.**

[**Liczymieszek, szka,** lm. **szki**] p. **Liczykrupa.** <Liczyć + Mieszek>

I. †**Lić, i,** lm. **e I.** a. †**Licie** *prąd, fale:* Podźwigły rzeki L. swoję. Modl. Wac. i Ps. Puł. **2.** i [L.] p. **Leja.** <LE>

2. †**Lić, lije, lił = Lać.**

[**Lić!**] *przyśpiew w piosenkach wesołych:* L. bic barbar łup cup carbar. <Okrzyk.>

Lider, a, lm. **rzy** *cyklista, torujący drogę ścigającemu ś. cykliście, wybierając drogę, zasłaniając od wiatru, nadając tempo jazdy.* <Ang. leader>

[**Liderajstwo, a,** lm. **a**] *hultajstwo.* <Z Nm. liederlich = szubrawski, hultajski>

Liderlich, a, lm. **y I.** *hultaj, galgan, nicpoń, szubrawiec, łotr, urwipołeć.* **2.** *człowiek gnuśny, niedbalec.* **3.** *obszarpaniec, obdartus.* <Nm. liederlich>

Liderlichowski przym. od **Liderlich.**

I. Liderować, uje, ował komu = *być mu liderem.*

2. Liderować, uje, ował *zapychać szpary naokoło tłoka pakułami, skórą, obręczami, aby szczelnie chodził wśród walca, szczelnić, dychtować.* <Nm. lidern>

I. Liderowanie, a, blm., czynność cz. **I. Liderować.**

2. Liderowanie, a, blm., **Liderunek** czynność cz. **2. Liderować.**

Liderunek, nku, blm. p. **2. Liderowanie.** <Nm. Liderung>

[**Liderwerki, ów,** blp.] p. **Lederwerki.**

Lidkup, u, lm. **y** p. **Litkup.**

Lidyjski kamień p. **Lidyt** i **Kamień.**

Lidyt, u, lm. **y** min. *odmiana ftanitu, używana na kamienie probiercze,* in. kamień lidyjski. (P. Ftanit i Kwarc). <Od nazwy krainy w Azji Mniejszej, po Gr. Lydía>

[**Liecha, y,** lm. **y**] p. **Lecha.**

× **Lienterja, i,** blm. (li-enterja) lek. *biegunka, ślizienica.* <Gr. leientería, Łć. lienteria>

× **Lienteryczny** (li-enteryczny) przym. od **Lienterja.**

†**Lifa, y,** lm. **y** p. **Lichwa:** Zali lify bierzecie każdy z was ot swej braci? B. Sz. Nie pożyczysz bratu twemu na lifę pieniędzy twych, ani użytków, ani żadnej inej rzeczy, jedno cudzemu. B. Sz. Nie bierz lify od niego, ani czso więcej, niżliś jemu dał. B. Sz.

†**Lifarz, a,** lm. **e** p. **Lichwiarz:** Aby urząd nie był z tych, którzyby byli lifarze, łupieżce, którzy są pożercami ludzkiemi. Kosz.

[**Lifiarz, a,** lm. **e**] p. **Lichwiarz.**

[**Lifk, a,** lm. **i**] p. **Liwk.**

†**Lifnik, a,** lm. **cy,** [**Lifnik**] p. **Lichwiarz:** Wy krętacze, lifnicy. Baz. Dwu dłużników miał jeden L. Wuj. Zwybadaj L. wszytko imię jego. Ps. flor. Wszytki zdradźce i lifniki zostawia je (śmierć) nieboszczyki. Djalog o śmierci.

[**Liftyng, u,** blm.] p. **Liftynk:** Synowie wzbraniają ś. dać ojcom umówioną ilość liftyngu.

[**Liftynk, u,** blm., **Liftyng, Linik, Lenik**] *dożywocie, utrzymanie.* <Dnm. lüfgeding=Nm. Leibgedinge>

Liga, i, lm. **i** **I.** *związek, przymierze, sojusz, koalicja, aljans:* Ligi święte, zawiązywane niegdyś przez państwa europejskie przeciw Turcji. Ligę z sobą wzięli, przysięgą ś. wspólną wiążąc. Warg. Niechajby chrześcijanie świętą ligą spojeni na wojnę tak słuszną wszystkie swe znieśli siły. Pot. L. dobra publicznego za Ludwika XI we Francji. L. święta a. związek święty za Henryka III. Liga hanzeatycka *(= Hanza).* L. lombardzka, malkaldzka, reńska. Przen.: Pan nasz to jest Bóg prawy..., pomni na ligę swoją i wszytki rzeczy ma w umowie zamknione na dobrej pieczy. Kochan. Nocy ptak żałobny (=sowa) śpiewał za ścianą, zrobiwszy wieczną z słowikami ligę, oddawszy cyprys im, a czarną figę wziąwszy za pałac. Słow. Chce mię mieć Barbal w małżeńskiej lidze. Kras. O cudowna na świecie rzeczy ludzkich L., zawsze smutek pociechy, żal nadzieje ściga. Pot. **2.** przen. *kupa, gromada:* Przesiadywał w Biale krejshauptman i sprowadzał za sobą ligę urzędników Niemców. Bart. **3.** *próba monety:* Według ligi koronnej wybite talery. Troc. Talery niejednaką ligę i wagę po sąsiedzkich państwach w sobie mają. Vol. **4.** fl. *sznur, którym ś. obszywa żagiel dla nadania mocy.* **5.** muz. p. **Ligatura.** <Śr. Łć. liga>

I. [**Liga, i,** lm. **i**] p. **Ligawica:** Zimą ślizgać ś. do upadłego, — co tam za L. byłaby na tym podwórzu! Kos. <?>

2. [**Liga, i,** lm. **i**] p. **Ligawka.**

I. [**Ligać, a, ał**] p. **Legać** i **Leżeć:** Kto w piecu liga, na drugiego zyga. Ligaj, scirwo, kiej nie robisz. Tu se ligaj, tu pokładaj. Ty, kocie, ligáj na kóminie. Na noc nie ligajma. Nic nie pomoże! Hardy jesteś... Ligaj na ławie. Prus. Wpodle okna ligałam na słomie. Kon. <LEG/ŁOG>

2. [**Ligać, a, ał**], [**L. ś.**] *ślizgać ś.* <? LIG/LG, por. Odelga>

3. Ligać, a, ał, p. **Lignąć:** Konie rżą i ligają, będzie deszcz. <p. Lignąć>

!**Ligament, u,** lm. **y** a. **a** anat. (ligamentum) *wiąz, więzadło,* †*ścięgacz, ścięgno.* <Łć. ligamentum>

I. [**Liganie, a,** blm.] czynność cz. **I. Ligać.**

2. [**Liganie, a,** blm.] czynność cz. **2. Ligać.**

[**Liganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Ligać ś.**

[**Ligant, a,** lm. **y**] p. **Legart.**

[**Ligar, a,** lm. **y**] p. **Legar.** <p. Legar>

Ligary, ów, blp. zł. *nogi.* <? Por. Lignąć>

[**Ligat, a,** lm. **y**] p. **Legart.**

Ligato muz.=**Legato.**

[**Ligator, a,** lm. **rzy**] *delegat.*

Ligatura, y, lm. **y** **I.** (w paleografji) *połączenie dwuch a. więcej liter w jedną całość.* **2.** lek. *podwiązanie, podwiązka, przewiązka.* **3.** muz.=a) a. **Liga** *łuk, łącznik w nutach, jako wskazówka do grania łącznie (legato).* b) (w daw. notacji) *grupa, w której wartość nuty zależy od jej położenia.* <Łć. ligatura>

Ligaturowy przym. od **Ligatura:** Nitki ligaturowe.

Ligawica, y, lm. **e** **I.** *ziemia grzązka, trzęsawisko, topielisko, moczary:* Resztę uciekających błota i ligawice potopiły. Nar. Ił z piaskiem zmieszany wydaje w niektórych miejscach piękne owoce, gdzie ś. z tym miesza L. Lis. **2.** [**L.** a. **Liga, Ligawka**] *miejsce pokryte lodem, ślizgawka.* <? LIG/LG>

Ligawiczny przym. od **Ligawica,** *grzązki, błotnisty, bagnisty.*

Ligawka, i, lm. **i, Legawka,** [**Liga**] *dęte narzędzie muzyczne, mające postać trąby drewnianej:* Pastuch przygrywa na długiej ligawce. Len. L. przycichnie — to dzwonek z kościołka na ranne modlitwy zadzwoni. Len. <? Może z Łć. ligare=wiązać, gdyż cała jest sznurkiem obwiązana>

[**Ligawka, i,** lm. **i**] p. **Ligawica.**

Ligawy *wierzgający* (np. koń). <p. Lignąć>

[**Ligenza, y,** lm. **y**] p. **Ligięza.**

[**Ligięza, y,** lm. **y, Ligenza**] **I.** *człowiek, lubiący leżeć, pokładać ś.* **2.** *ten, co ś. lubi przymilać, nadskakiwać.* <Żart. z Legać>

Ligista, y, lm. **ści, Ligowiec** *członek ligi:* Obawiać ś. potrzeba, żeby nowych ligistów jako nie potrwożyli. Kraus. <Od Liga>

[**Ligma**] p. **Legma.** <LEG/ŁOG>

[**Lignąć, nie, nął,** nied. **Ligać**] *uderzyć nogą, kopnąć, wierzgnąć:* Liga nogą, jak koń. <? LĘG/LIG>

†**Lignia, i,** lm. **e** p. **Lipień.** Troc. <?>

[**Lignienie, a,** blm.] p. **Lignięcie.**

[**Lignięcie, a,** blm., **Lignienie**] czynność cz. **Lignąć.**

Lignin, u, blm. chem.=**Celuloza.** <Now. z Łć. lignum=drewno>

†**Ligniowy** przym. od **Lignia.** Troc.

Lignit, u, lm. **y** min. *odmiana węgla brunatnego, mająca złożenie drzewiaste,* in. drzewiak, drzewo kopalne. <Now. z Łć. lignum = drewno>

Lignitowy przym. od **Lignit:** Warstwy lignitowe. Cham.

Ligorjanin, a, lm. **anie** *zakonnik reguły św. Alfonsa Liguori, redemptorysta.* <Z nazwiska Włos. Liguori †1787>

Ligować, uje, ował *robić nad nutami ligi, łączniki.* <Łć. ligare dosł.=wiązać>

×**Ligować, uje, ował** *wytrącać nieprzyjacielowi miecz z ręki.* <?>

×**Ligować się, uje ś., ował ś.** *wiązać ś. w ligę:* Sprzysięgamy ś. i ligujemy ś. stateczną konspiracją. Remb. <Od Liga>

Ligowanie, a, blm., czynność cz. **Ligować.**

×**Ligowanie, a,** blm., czynność cz. ×**Ligować.**

×**Ligowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Ligować ś.**

Ligowiec, wca, lm. **wcy** p. **Ligista:** Ligowcy agrarni.

Ligroina, y, blm. chem. *najniżej wrąca część ropy naftowej,* in. benzyna, eter naftowy. <?>

Ligroinowy przym. od **Ligroina:** Lampka ligroinowa. Motor L.

[**Liguda, y,** lm. **y**] *człowiek biedny, lichy.*

Ligustr, u, lm. **y,** [**Lugust**], **Kocierpka, Korcipka** bot. (ligustrum) *roś. z rodziny oliwowatych.* Gatunek: L. pospolity, Ptasia a. Ptasza żob (l. vulgare). <Łć. ligustrum>

Ligustrowy przym. od **Ligustr:** Ligustrowe jagody. Kluk.

[**Lija, i,** lm. **e**] p. **Leja:** Nie wyganiaj, owczaryszku, owiec na liją, bo ci owce pomarnieją, ciebie obiją. <LE>

Lijany, ów, blp. p. **Ljany:** Lasy jodeł, wiązów i topoli kanadyjskich, powiązane sznurami lijanów. Krasz.

Lije, ów, blp. p. **I. Laska.**

Lijek, jka, lm. **jki** **I.** ×p. **Lejek.** **2.** [**L.**] p. **Lej.**

[**Lijka, i,** lm. **i**] p. **Lejek.**

[**Lij-rozlij,** nieod.] *gatunek kartofli, zwany po angielsku early rose,* in. elrozy.

Lik, u, lm. **i 1.** †i [L.] p. **Liczba:** Ośm zrodził synów, tymże córek likiem. Zigr. Stawy szarogrodzkie i we wsiach do niego należących, t. j. likiem stawów 19. R. 1603. L. bardzo mierny prawdziwych przyjaciół. Jak. W. [Wiele tego na L. będzie?] *(=ile będzie, gdy ś. policzy?).* **2.** a. **Liczba** *ilość określona, miara liczebna:* Bez liku=*bez miary, niezmiernie wiele:* Bohater pierwszy w świecie, a wojsk ma bez liku. Mick. Tabunowych stad bez liku, trzód bez liku rogacizny. Zal. Głupstwa w świecie jest bez liku. Kras. ×Pod likiem=*w pewnej określonej ilości, w pewnych granicach:* Zażywaj dóbr doczesnych, pod miarą, pod likiem. Nar. *(= umiarkowanie).* **3.** †*wyliczanie, porządek określony:* Namiętności likiem trudno wypowiedzieć, gdyż rozmaicie ich wyliczają. Petr. **4.** ×*poczet, zastęp, hufiec, tłum:* Choć zaś śmierć ich małego nie szczędziła liku, szeregi zawsze pełne stawały do szyku. God. Spierano ś., kto ile koni i ludzi dać może i jaki L. mogą wyprawić Litwini. Krasz. W krużganku stary król i dwunastu Piastów, składających już pierwszy zastęp gości, żegnało ochoczego Duńczyka; L. ten piastowski niemałego blasku obrzędowi dodawał. Krasz. Wśród gaju drzew Cyganów L. po drodze mknął z pośpiechem. Len. Cóż mię równa z ludzi likiem? Słow. **5.** [L.] *trzy jedności:* Kopa i sześć lików *(=78).* <LIK>

1. [**Lik, u,** a. w lm. **i**] p. **Lek:** Nie mam grosza ani na L. boski *(= ani na lekarstwo, ani trocha).* Do liku=*w żaden sposób, wcale nie.*

2. [**Lik, a,** lm. **i**] p. **Lejek.**

3. [**Lik**] **1.** *zawsze, ciągle, nieustannie.* **2.** *tylko, jedynie.* <Li + K>

[**Liki**] *po, do, aż do:* Śnieg leży L. dachu. <Może z Lit. iki>

Likier, u, lm. **y, Likwor,** [**Lakier**] *napój ze spirytusu, roślin wonnych i cukru, wódka słodka i pachnąca:* L. kremowy, anyżowy, cytrynowy. <Fr. liqueur>

[**Likniat, a,** lm. **y**] *roś. kaczyniec błotny* (caltha palustris): Jak kście L. w jesieni, to ciepła jesień. <?>

Likografja, i, blm. *nauka o wilkach.* <Now. z Gr. lýkos=wilk+-grafía=opis>

Likopodjum nieod. *proszek nasienny rośliny lycopodium elevatum.* <Now. z Gr. lýkos=wilk+poús, 2 pp. podós=stopa>

[**Likować, uje, ował**] p. **Leczyć.**

[**Likowanie, a,** blm.] czynność cz. **Likować.**

†**Likowitość, i,** blm. rz. od **Likowity,** *liczność:* Likowitością nieprzyjaciół ustraszeni, pierzchnęli. Błaż.

†**Likowity** p. **Liczny:** Bolesław wojsko likowite Konradowe pogromił. Błaż. Niespodziewanie na nieprzyjaciela nierównie likowitego napadli. Błaż.

Liktor, a, lm. **owie** *sługa sądowy w Rzymie starożytnym, rodzaj policjanta.* <Łć. lictor>

Liktorski przym. od **Liktor.**

Likwacja, i, blm. chem. *sposób oddzielania srebra od ołowiu, polegający na tym, że aljaż tych metali topi ś. łatwiej niż ołów, a tymbardziej srebro.* <Łć. liquatio>

Likwidacja, i, lm. **e 1.** *ostateczny obrachunek należności w stosunkach handlowych i finansowych, ostateczne obliczenie ś. i zakończenie interesu:* Przeprowadzić likwidację interesu. Wydział likwidacji, ustanowiony przy reorganizacji Banku Polskiego w celu zakończenia jego interesów. **2.** *policzenie sobie kosztów i wydatków z powodu jakiejś czynności:* L. kosztów sądowych. Przechód ten odbył ś. kosztem Austrji, która go później do likwidacji wzajemnych pretensyj zaliczyła. Skarb. **3.** p. **Likwidatura.** <Now. z Łć. liquidus=płynny; jasny>

Likwidacyjny przym. od **Likwidacja,** *obrachunkowy:* Komisja likwidacyjna *(=przeprowadzająca likwidację).* Obliczenie pretensyj mieszkańców kraju do skarbu publicznego za pośrednictwem osobnej komisji likwidacyjnej. Skarb. Termin L. =*czas wyznaczony wierzycielom przez sąd do zgłaszania ś. z pretensjami:* Listy likwidacyjne=*papiery wartościowe, stanowiące wynagrodzenie właścicieli ziemskich za grunta, odpadłe od ich dóbr i darowane włościanom.*

Likwidator, a, lm. **owie** a. **rzy** *urzędnik, przeprowadzający likwidację:* L. towarzystwa asekuracyjnego. <Now. z Łć. liquidus=płynny; jasny>

Likwidatura, y, lm. **y, Likwidacja** *wydział jakiejkolwiek instytucji, zajmujący ś. likwidacją:* L. bankowa. L. sądowa wypłaca świadkom koszta podróży. L. urzędów administracyjnych zapisuje i podpisuje kwity na należności z kas rządowych.

Likwidować, uje, ował 1. kogo a. **L. ś.** z kim= *obliczać i zaspakajać czyjeś pretensje pieniężne:* Komisja likwidacyjna likwiduje wierzycieli. **2.** co=*wykazywać swoje wydatki i należności:* L. sobie koszta sądowe. Świadkowie likwidują sobie koszta podróży. **3.** co=*doprowadzać do porządku sprawy pieniężne w celu zawieszenia interesu:* L. swoje interesa. **4.** *zawieszać wypłaty, ogłaszać upadłość, bankrutować:* Patrz, to bankier, który dwa razy likwidował, bardzo zręczny i bogaty człowiek. Krasz. <Now. z Łć. liquidus=płynny; jasny>

Likwidowanie, a, blm., czynność cz. **Likwidować.**

Likwidowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Likwidować ś.:** Naznaczona była komisja do likwidowania ś. z wojskiem. Paw.

×**Likwidum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** *dług pewny, udowodniony i mający być zapłacony.* <Łć. liquidum ni.=płynne; jasne>

†**Likwierycja, i,** blm. p. **Lukrecja.**

Likwor, u, lm. **y 1.** *płyn, napój wog.:* Wódka to gdańska, napój miły dla Polaka... I lał srebrzysty L. w kolej. Mick. Każdy L. ma swoje drożdże na dnie. Prz. Żydowska (krew), podlana miodem, albo-li winem, warzy ś., chłopska, jako leniwa i ciężka, idzie na spód, a jeno szlachecka animuje ś. i wyborny tworzy L., który ciału daje męstwo i fantazję. Sienk. Przen.: Ja znajduję w tych wierszach jakiś L. radości niewypowiedzianej. Boh. **2.** p. **Likier:** Wódki słodkie, likworami zwane, żołądek psują. Krup. Zdr. **Likworek.** <Łć. liquor>

Likworek, rku, lm. **rki 1.** p. **Likwor:** L., co? L.? Ach, rzecz wyśmienita! Fred. A. **2.** cukier. *cukier, gotowany do odpowiedniej próby, a potym lany w formy, wyciśnięte w pudrze-krochmalu, wskutek czego po ostygnięciu na wierzchu powstaje skorupa, a w środku zostaje likwor.*

Lila nieod. a. ×**i,** blm. p. **2. Liljowy:** Suknia koloru L. Dosyć długo chodziłem w lili, czyli bzowym kolorze. Niem. <Fr. lilas>

[**Lila!**] p. **La la la!:** L., gąski! <Okrzyk.>

×**Lilać, a, ał** p. **Lulać:** L. a. lulać, śpiewaniem lili dzieci usypiać. Bobr. <Dziec.>

Lilak, a, lm. **i** bot. (syringa) *krzew z rodziny oliwowatych.* Gatunki: L. chiński (s. chinensis). L. perski (s. persica). L. pospolity a. Bez pachnący a. turecki a. włoski (s. vulgaris). <Hp. lilac, z Arab.>

†**Lilak, a,** lm. **i** p. **Lilek.**

×**Lilanie, a,** blm., czynność cz. **Lilać.**

†**Lilch, a,** lm. **y** p. **Lilek.**

†**Lilchowy** przym. od **Lilch:** Lilchowe jądra zowią też turecką bukwicą. Sien.

†**Lilek, lku,** lm. **lki,** †**Lilak,** †**Lilch** *owoc jakiegoś drzewa podobnego do tamaryszku,* in. bukiew turecka. <?>

Lili a. **Li li li l.** p. **Luli. 2.** [Li li li]=*naśladowanie kwilenia dziecięcego:* Będzie w kolebecce li li li. <Dziec.>

[**Lili** nieod.] piesz. *milusi, milusio, cacy:* Moje L. *(= moje ty kochanie!).* To L. *(= mówi ś. do dzieci na rzecz piękną).* <Okrzyk.>

Lilijka l. p. **Lilja:** Na miękkiej wodnych lilijek bieli śród boskich usnąć widziadeł. Mick. **2.** bot.: a) p. **Dziwotka.** b) p. **Liljowiec.**

×**Lilijny** p. **l. Liljowy:** Arcydzieła ich lilijnych paluszków. Morz.

Lilipuci, Liliputowy przym. od **Liliput:** a) Paluszek L. *(=drobny, maleńki).* Wzrost L. *(=niźki, karli).* Zdawałoby ś., że drobna własność ziemska zdoła uniknąć ujemnych skutków swojej lilipuciej wielkości drogą zrzeczenia. Krzyw. b) przen.: Na deskach Melpomeny widujemy często lilipucie występy karłów i karlic, udających aktorów i aktorki *(= karle, mierne, pozbawione większej wartości).*

Liliput, a, lm. **ci l.** *człowiek mały, karzeł, pigmejczyk:* Trupa liliputów. Przen.: Józiek umiał krzykiem i pięścią wyrobić sobie pierwszorzędne stanowisko w gromadce liliputów. Bał. *(=dzieci, malców).* **2.** przen. *karzeł pod względem umysłowym a. moralnym, człowiek skarlały:* Jak wielkich ludzi czas i oddalenie powiększa, tak liliputów pomniejsza i pożera. Mick. Im większym będziesz, tym ci prędzej podpiłują nogi; wieczna to walka między Guliwerem a Liliputami, tylko że u nas większa korzyść należeć do Liliputów: można Guliwerom skakać po nosie i za skórę włazić. Gaw. Zdr. **Liliputek.** <Ze Swifta „Podróży Guliwera," gdzie opisana jest kraina drobnoludków „Lilliput">

Liliputanka, i, lm. **i** p. **Liliputka.**

Liliputek, tka, lm. **tki** p. **Liliput:** Ciekawie i zabawnie wyglądało to wojsko liliputków. Bał.

Liliputka, i, lm. **i, Liliputanka** forma ż. od **Liliput.**

Liliputowy p. **Lilipuci:** Pisma nasze obrazkowe zapewne chętnieby podały reprodukcję owej liliputowej rodziny. Kraus. *(=liliputów).* Budowy nowego gmachu teatralnego nie posunęły naprzód głośne, lecz w porównaniu do zadania liliputowe dary. Koź. A.

Lilja, i, lm. **e,** poet. **Liljana,** [**Lilija, Lelija, Leluja**] **l.** bot. = a) (lilium) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunki: L. biała (l. candidum). L. złotogłów a. L. zawojek, Króllilja, daw. Maśleska (l. martagon). L. żółta (l. bulbiferum). L. jezior, skroń białą wznosząca nad wodą. Mick. Lilija wodna może przeczuć burze. Słow. Ziemia ją z wierzchu kryje, na niej rosną lilije. Mick. Grób lilją zasiewa. Mick. Kwiatki lubię ognieście, boże drzewko, lilije. Len. Daj do kościoła — L. jest kwiatem aniołów. Słow. L. jest godłem niewinności. W herbie Burbonów były trzy lilje. Pod lilijami Francji bezpieczni odpłynie. Słow. Przen.: Lilje mu na dłoni zakwitły, niechże nie zakwitną na grzbiecie. Prz. *(=ręki do niczego nie chce przyłożyć, więc go trzeba kijem zmusić do pracy).* b) L. afrykańska p. **Agapant.** c) L. czerwona p. **Kryn.** d) L. dzwonkowa a. **Ognizierka** (eustephia) *roś.* e) L. goździkowa p. **Mąsierka.** f) L. kudłata (lanaria) *roś.* g) L. łukowa p. **Świeżyslin.** h) L. malabarska p. **Wdziękosława.** i) L. meksykańska p. **Amarylek.** j) L. morska p. **Tchlin.** k) L. narcyzowa p. **Amarylek.** l) L. paszczękowa: α) p. **Czurzyca.** β) p. **Żarlica.** ł) L. piękna p. **Wdziękosława.** m) L. peruańska p. **Krasnolica.** n) L. warkoczowa p. **Warkocznica.** o) L. wodna biała p. **Grzybień.** **2.** przen. *kobieta czysta, dziewica:* O kwiatku śliczny, różany, cudniejszy, niż malowany, wyszedłeś dzisia z lilijej, z Najświętszej Panny Maryjej. Pśń. kość. (Druga pieśń o dzieciństwie Pana Jezusowym). Owa L. biała ślubowała ś. ubogim, więźniom i zapowietrzonym. Krasz. **3.** przen. *białe ciało:* Synowi padyszachów daj spocząć na liljach twej piersi. Krasiń. **4.** L. złota=*złota moneta francuska = 3 rub. 30 kop.* L. srebrna=*srebrna moneta francuska=45 kop.* Lilje mu na ręku zakwitły. Troc *(= dał ś. przekupić Francji).* **5.** †*bransoleta, manela:* Wzięła na ś. lilje, nausznice, pierścionki. Wuj. **6.** †*rodzaj słupa w palisadzie:* Pnie jak ud miąższe, a okrągłe, u wierzchu zaciosane, liljami u Rzymian zwano. Warg. Zdr. **Lilijka.** <Łć. lilium ni., Gr. leírion>

Liljana, y, lm. **y** poet. p. **Lilja:** Oj! nocy cicha w ojczystej stronie, łąk świeżych wonią powiej na skronie; niech jak L. zwinę ś. w siebie i śnię do rana o jasnym niebie. Len. <Z Lilja>

Liljowaty bot.: Rośliny liljowate a. **Liljowe** (liliaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

Liljowcowaty bot.: Rośliny liljowcowate a. **Liljowcowe** (hemerocallideae) *plemię roślin liljowatych.*

Liljowcowy bot.: Rośliny liljowcowe p. **Liljowcowaty.**

Liljowiec, wca, lm. **wce l.** a. **Lilijka, Morowiec, Dziennica, Dziennik** bot. (hemerocallis) *roś. z rodziny liljowatych:* Gatunek: L. trawiasty, bł. Irysem, Irydą zwany (h. graminea). **2.** zool. p. **Szkarłupień.**

l. Liljowo przys. od **l. Liljowy.**

2. Liljowo przys. od **2. Liljowy:** Po zielonej kracie wiły się biało i L. kwitnące powoje. Orzesz.

Liljowo-biały *biały jak lilja:* Twarz liljowobiała. Orzesz. <Liljowy + Biały>

Liljowszy p. **l. Liljowy.**

l. Liljowy, ×**Lilijny,** [**Lilijowy, Lelijowy**], st. w. **Liljowszy l.** przym. od **Lilja:** L. ogródek. Kn. Wianek L. Kwiat lilijowy. Słow. Liljowa wódka. Syr. L. olejek. Troc. **2.** *biały jak lilja, śnieżny:* Białość, płeć liljowa. Moją głowę do liljowych brała chłodzić rączek. Słow. Wreszcie i sam zaczął blednąć, omdlewać i zwolna zmieniać ś. w ton L., i w coraz liljowszy, coraz bardziej nieuchwytny. Sienk. **3.** przen. *niewinny, skromny:* Przy swej liljowej prostocie nie byłaby zapewne dorozumiała ś. najjaskrawiej występujących zalotów. Haj. *(= gołębiej).* **4.** bot.: a) Drzewo liljowe a. **Znigołąk** (crinodendron) *roś.* b) Korzeń L. p. **Mieczyk.** c) Narcyz L. a. Włośnik L. p. **Kryn.** d) Rośliny liljowe p. **Liljowaty.** <Od Lilja>

2. Liljowy, Lila *kolor bzu, jasno-fijołkowy, jasno-fijoletowy.* <p. Lilak>

1. [**Lim, u,** lm. **y**] p. **Wiąz.** <p. Ilm>

2. [**Lim, u,** lm. **y**] *klej:* L. stolarzki.

×**Lima, y,** lm. **y** *pilnik.* Przen.: Pośpieszaj, ale zwolna; pisz ostróżnie rymy, nie leń się ich dwadzieścia razy wziąć do limy. Dm. *(=wygładzania, poprawiania).* <Łć. lima>

[**Limak, a,** lm. **i**] p. **Wiąz.**

Limakografja, i, blm. *opis ślimaków.* <Now. z Łć. limax, 2 pp. limacis=ślimak+Gr. -grafía=opis>

Limakologja, i, blm. *nauka o ślimakach.* <Now. z Łć. limax, 2 pp. limacis=ślimak+Gr. -logía=nauka>

Liman, u, lm. **y,** ×**Lemań** gie. **1.** *jezioro nadbrzeżne a. zatoka, oddzielona wązkim pasem lądu od morza, mniej więcej prostopadła do wybrzeża:* Limany odeskie. **3.** *rzeka rozlana na równinie, z łachami i wysepkami.* <Przez Ukr. łymàn = ujście; zatoka, Tur. (i)liman, a to z Ngr. limáni (Gr. limēn)>

Limanka, i, lm. **i** zool. (percarina Demidoffii) *ryba cierniopromienna, piersiopłetwa, okuniowata.*

Limanowy przym. od **Liman:** Znane są w limanach Odesy kąpiele limanowe z powodu lekarskich swych skutków. Muchl. Gorzko-słona woda limanowa. Cham.

[**Limatyna, y,** lm. **y**] p. **Lawatywa.**

Limb, u, lm. **y, Limbus, Limba** *obwód koła w narzędziach mierniczych, podzielony na stopnie, minuty i sekundy,* in. o t o k, k o ł o p o w t a r z a j ą c e. <Łć. limbus=brzeg, kraj, rąbek>

1. Limba, y, lm. **y, Linba, Jodła L., Jodła karpacka,** [**Kidr, Kidra, Kiedra, Kieder**] bot. (pinus cembra) *drzewo z rodziny szyszkowych.* <Nm. Leimbaum>

2. Limba, y, lm. **y** p. **Limb.** <p. Limb>

Limbowy przym. od **1. Limba:** Z żywicy limby dystylują olejek zwany L. Ład

Limburski syr = *gatunek syra holenderskiego.* <Od miasta Hl. Limburg>

Limbus, u, lm. **y** p. **Limb.**

[**Limenta, ów,** blp.] *alimenta.*

Limfa, y, blm. lek. **1.** *płyn przezroczysty, krążący w ustroju zwierzęcym, we właściwych sobie naczyniach,* †w o d a l i p k a. **2.** *płyn krowianki, do szczepienia ospy ochronnej służący.* <Łć. lýmpha dosł.=woda>

×**Limfatologja, i,** blm. *nauka o naczyniach limfatycznych.* <Now. z Łć. lýmpha=woda+Gr. -logía=nauka>

×**Limfatyczno-naczyniowy** *naczyń chłonnych dotyczący.* Anat.: Zwoje limfatyczno-naczyniowe p. **Splot.** <Limfatyczny+Naczyniowy>

×**Limfatyczność, i,** blm., ×**Limfistość** lek. *rzekome przepełnienie ustroju limfą.*

Limfatyczny *limfy dotyczący, jej właściwy.* Anat.: Naczynia limfatyczne, c h ł o n ą c e, c h ł o n i c e, †n a c z y n i a l i p k o w o d n e, s s ą c e, ×w c i ą g a j ą c e, w z i e w a j ą c e, †ż y ł y s s ą c e, s y s a j ą c e, w o d n i s t e (vasa lymphatica s. absorbentia). ×Kulki krwi limfatyczne p. **Ciałko.** Lek.: Usposobienie limfatyczne=*skłonność do zolz.* Gruczolak L.=*limfomat.*

Limfatyk, a, lm. **cy 1.** *człowiek powolny, flegmatyk.* **2.** ×lek. *człowiek dotknięty limfatycznością.*

×**Limfistość, i,** blm. lek. p. **Limfatyczność.**

!**Limfomat, u,** lm. **y** lek. *nowotwór gruczołów limfatycznych,* g r u c z o l a k l i m f a t y c z n y.

Limfotok, u, lm. **i** lek (lymphorrhoea) *cieczenie, wyciekanie limfy.* <Limfa+CIEK>

×**Limfotomja, i,** blm. *anatomja naczyń limfatycznych.* <Now. z Łć. lýmpha=woda+Gr. -tomía=cięcie>

Limfowy przym. od **Limfa:** Płyn L.

[**Limierz, a.** lm. **e**] p. **Lemierz.**

†**Limiesz, a,** lm. **e** p. **Lemiesz.** Glosy w. XV.

×**Limit, u,** lm. **y** *granica.* <Łć. limes, 2 pp. limitis>

Limita, y, lm. **y** p. **Limitacja:** L. władz sądowych *(=ferje, wakacje).*

Limitacja, i, lm. **e 1.** a. **Limita** *odłożenie, odroczenie, zawieszenie (sejmu a. sądu).* **2.** fil. (w logice) *ograniczenie, określenie:* L. orzeczenia=*zaprzeczenie orzeczenia w sądzie (nie zaś łącznika, jak w sądach przeczących).* Por. **Negacja.** <Łć. limitatio>

Limitacyjny fil. (w logice) przym. od **Limitacja,** *ograniczający, określający:* Sąd L. = *sąd, w którym zaprzecza ś. orzeczenie (nie zaś łącznik, jak w sądach przeczących).*

×**Limitant, a,** lm. **ci** *ten, co wytyka granicę, komornik:* Mają swoich komorników, limitantami zwanych. Bobrow. <Z Łć. limitare = ograniczyć>

Limitować, uje, ował *odkładać, odraczać, zawieszać:* L. sejm, sądy. Sprawy swojej tracić nie ma, ale do drugich roków bartnych ma być limitowana. Skr. Przerwanej rozmowy jeszcze nie limitujem. Oliz. **L. ś.** *być limitowanym, odkładanym, odraczanym, zawieszanym:* Kiedy ma do decyzyi przyjść, sejmik ś. limituje. Kaczk. <Łć. limitare dosł.=ograniczyć; oznaczyć>

Limitowanie, a, blm., czynność cz. **Limitować.**

Limitowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Limitować ś.**

[**Limitowany**] *legitymowany.*

Limitum, w lp. nieod., lm. **a, ów** han. **1.** *cena towaru, oznaczona komisantowi przy wyprzedaży.* **2.** *najwyższa cena ofiarowana.* <Now. z Łć. limes, 2 pp. limitis=granica>

Limnjada. y, lm. **y** *nimfa jeziorna.*

Limnologja, i, blm. gie. *nauka o jeziorach.* <Now. z Gr. límnē=błoto, bagno+ -logía=nauka>

Limona, y, lm. **y, Limunja** bot. **1.** p. **Cytryna.** **2.** *owoc limowy.* <p. Limonja>

Limonada, y, lm. **y** p. **Limonjada.** <Fr. limonade>

†**Limonata, y,** lm. **y 1.** p. **Limonjada.** **2.** *zupa cytrynowa:* L. szara, żółta. Troc. <Włos. limonata>

Limonit, u, lm. **y** min. *wodny tlennik żelaza z domieszką tlenniku manganu i krzemionki, drobno-krystaliczny albo skryto-krystaliczny, żółtawo- i czarniawo-brunatny, ochrowo-żółty i nieprzezroczysty, pospolicie nazywany* ż e l a z i a k i e m b r u n a t n y m. <Now. z Gr. leímōn=łąka>

Limonja, i, lm. **e 1.** †*owoc drzew cytrynowych, cytryna.* **2.** bot. (limonium) *roś.* Limonje wszystkie z Kanei. Star. Sok z świeżych limonij. Syr. Głównym agentem dla małmazji, limonji i innych artykułów wschodnich był w Konstantynopolu Antoni Perroni. Łoź. <Ze Śr. Łć. limo, 2 pp. limonis (z Tur. Prs. Arab. leimun>

Limonjada, y, lm. **y, Limonada, Lemonjada,** ×**Lemonada,** †**Limonata** *napój chłodzący, składający ś. z wody, cukru i cytryny.*

[**Limowy**] przym. od **Lim.**

Limunja, i, lm. **e** bot. **1.** p. **Cytryna. 2.** p. **Limona.** <p. Limonja>

×**Limuzyjski** *mularski:* Naczynia limuzyjskie. <Z Fr. limo(u)sin = mularz, tak zwany od prowincji Fr. Limosin, gdzie znano pewien sposób murowania, zwany po Fr. limo(u)sinage>

Lin, a, lm. **y 1.** a. **[Kaliniak, Oczeretniak, Pszenicznik]** zool. (tinca vulgaris) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, karpiowata.* Przen.: Gdy w mieszku jeno L., niechaj łosoś na stole nie bywa. Star. *(=pieniądze, starczące zaledwie na kupienie lina).* **2.** anat.: × Pyszczek lina (os tincae) p. **Usta.** <LIN, może zapożyczone; Miklosich zbliża S. Gnm. slio i Szwed. lindare>

Lina, y, lm. **y, [Linwa] 1.** *powróz złożony z pokrętek skręconych z nitek:* L. absztykowana (powr.) *=skręcana z czterech linek.* L. dwudrutowa (powr.) p. **Dwudrutowy.** L. konieczna*=grubiejąca ku jednemu końcowi.* Łab. L. kołowrotowa. L. bez końca*=L. na dwuch blokach a. wałach zaciągnięta i napięta i za obrotem jednego drugi obracająca.* Łab. L. aloesowa *(=z włókien aloesu).* L. smolona. L. konopna. L. druciana *(z drutu żelaznego często z duszą konopną).* L. łańcuchowa*=gruby łańcuch, zastępujący liny okrętowe.* L. telegraficzna, telefoniczna a. **Kabel** (fiz.)*=wiązka drutów miedzianych, przeprowadzona pod morzem a. pod ziemią i zabezpieczona odpowiednią powłoką gutaperkową, żelazną lub ołowianą.* L. kotwiczna. Polna L. a. p ó l k a (fl.)*=L., którą flisy statek do góry holują.* Haur., Mag. Chodzić po linie. Spuścił ś. z okna po linie. L. okrętowa. Spuściwszy linę z ołowiem do morza, naleźli głębię na dwadzieścia sążni. Leop. Zdr. **Linka.** <Nm. Leine, Śr. Grn. līne, może z Łć. linea=powróz>

Linarz, a, lm. **e** p. **Liniarz.**

Linąć, nie, nął, †i †**L. ś.** dok. i nied. p. **Lunąć:** Skoczyła na mury, a za nią wszyscy, jak wodą linął. Rej. Na szatę mu linął. Papr. Chmury z hukiem linęły deszcz niesłychany, linęły grad gwałtowny z wichrem zmieszany. Kochan. Krew po drogach żywa płynie, jako gdy deszcz wielki linie. Kochan. Krew wielka z rany jest ś. linęła. Ż. E. Jak ś. krwi wielka powódź po tej ziemi linie. Petr. <LE>

[Linąć, nie, nął] p. **Lgnąć.**

Linba, y, lm. **y** bot. **1.** (pinus pinea), *drzewo z rodziny szyszkowych.* **2.** p. **1. Limba.** <p. 1. Limba>

Linbowy przym. od **Linba; Limbowy:** Linbowe orzeszki. Sien.

Lincz, u, blm. *prawo zwyczajowe w Stanach Zjednoczonych Północnej Ameryki natychmiastowej pomsty (najczęściej przez powieszenie), wykonywanej przez sąsiadów lub krewnych poszkodowanych, bez wyroku sądowego.* <Ang. lynch, jakoby od nazwiska Jana Lyncha>

Linczować, uje, ował *zabijać, wieszać doraźnie, bez wyroku sądowego:* Publiczność chciała go z początku L.

Linczowanie, a, blm., czynność cz. **Linczować:** Policja obrania z wielką trudnością tych łapaczy psów przed linczowaniem.

[Linda, y, lm. **y]** *lecha, grzęda.* <? Może = lęda, por. Lędzina>

[Linder, dra, lm. **dry]** p. **Lendler.**

[Lindkup, u, lm. **y]** p. **Litkup:** Byli przy tym targu i lindkupie. Gac. <Zap. toż co litkup>

[Lindzimierz, a, lm. **e]** p. **Inżynier.**

†**Linea, i,** lm. **e** p. **Linja.**

Linearny, p. **Linjowy:** Rysunek L.*=posługujący ś. przy wykreślaniach głównie linjami prostemi.* <Łć. linearius>

†**Linek, nku,** lm. **nki** bot.: Panny Marjej L., Matki Bożej L. p. **Lnica.**

[Linewka, i, lm. **i]** p. **Linwa;** *linka, sznurek:* Kulbakę pod głowę, linewkę do nogi, i ległem. Pol. L. do alarmowania pociągu — u wagonów kolei żelaznych galicyjskich. Będziesz go ganiała, jak ś. gania źrebaka na linewce. Jeż. <Z Ukr. lynwa = lina>

Linga nieod., **Lingam** *fallus w Indjach, jako figura alegoryczna stworzenia.* <Skr. lingam ni.>

Lingam nieod., p. **Linga.**

Lingamista, y, lm. **ści** *kapłan fallusa w Indjach.*

!**Lingierja, i,** lm. **e** *bielizna.* <Fr. lingerie>

!**Lingierka, i,** lm. **i** *bieliźniarka, szwaczka:* Z siostry furtjanki stała ś. infirmerką, lingierką. Zap. <Fr. lingère>

Lingować, uje, ował piern. *walkować ciasto.* <Nm. längen>

Lingowanie, a, blm., czynność cz. **Lingować.**

Lingwista, y, lm. **ści** *znawca języków pod względem etymologicznym i porównawczym,* j ę z y k o z n a w c a. <Now. z Łć. lingua=język>

Lingwistycznie przys. od **Lingwistyczny.**

Lingwistyczny przym. od **Lingwistyka,** j ę z y k o z n a w c z y: Tylko analiza lingwistyczna z wyrazów przyswojonych obce żywioły wydzielić potrafi.

Lingwistyka, i, blm. *nauka języków ze stanowiska etymologicznego i porównawczego,* j ę z y k o z n a w s t w o. <Now. z Łć. lingua = język>

Liniak, a, lm. **i, Leniak** myśl. **1.** *zając w porze letniej, gdy linieje.* **2.** *cietrzew wyliniały.* **3.** *zając niedoświadczony.* <Od Lenieć>

†**Liniak, a,** lm. **i,** †**Linijak,** †**Luniak** *rynsztok.* <LE>

Liniarczyk, a, lm. **i** *terminator liniarski.* <Od Lina>

Liniarka, i, lm. **i** *żona liniarza, powroźnika.*

Liniarski przym. od **Liniarz,** *powroźniczy.*

Liniarstwo, a, blm. *rzemiosło liniarskie, powroźnictwo.*

Liniarz, a, lm. **e, Linarz, [Linnik, Lennik]** *ten, co robi liny, powroźnik:* Urząd starszych zgromadzenia liniarzy i powroźników.

Linić, i, ił 1. †*skórę obłupywać.* **2. [L.]**=a) *ściągać z gałązki młodej na wiosnę, gdy ma miazgę, korę, nie rozerznąwszy jej.* b) p. **Lenić. L. ś.** p. **Lenieć.** <p. Lenić>

Linieć, eje, ał p. **Lenieć:** Ptak ten linieje. Troc. Kiedy bydlę jakowe linieje, to jest sierść swoją odmienia, lepszej mu dodać potrzeba wygody. Kluk. Kiedy zwierzęta linieją, wtenczas są słabsze i leniwsze w robocie. Brodz. Zabijać lisa, właśnie gdy linieje. Mick. <p. Lenieć>

Linienie, a, blm. **1.** †i [L.] czynność cz. **Linić. 2.** czynność cz. **Linieć.**

†**Linięcie, a,** blm., czynność cz. **Linąć.**

†**Linięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Linąć ś.**

†**Linijak, a,** lm. **i** p. †**Liniak.**

Linijeczka, i, lm. **i** p. **Linja.**

Linijka, i, lm. **i 1.** p. **Linja. 2.** *rodzaj wózka, na którym ś. siedzi, jak na koniu.*

Linijny p. **Linjowy:** Zakres linijnych i światłocieniowych widm plastycznych. Gers. Rysunek L. *(=linearny).*

[Linik, a, blm.**]** p. **Liftynk:** Ojciec pośli na L. <Z Dnm. liifgeding>

!Liniment, u, lm. **y** a. **a** lek. *maść płynna, rzadka do wcierania, mazidło.* <Łć. linimentum ni.>

Linina, y, blm. *mięso lina:* Niema nad rybę lininę, nad mięso świninę, nad jagodę śliwkę, nad Marysię dziéwkę. Prz.

Linja, i. lm. **e, †Linea, [Lenijá] 1.** mat. *utwór gieometryczny, stanowiący granicę dwuch sąsiednich części powierzchni lub przecięcie dwu powierzchni:* L. prosta, łamana, krzywa. Linje proste równoległe. Linje proste skośne. Linje przepływu, spójności. L. łańcuchowa. Linje gieodezyjne, poziome. Linje krzywizny na powierzchni. L. śrubowa p. **Helisa.** L. spiralna. L. prostopadła. Narysować linję. Kajet z linjami. Linje twarzy=*rysy.* Linje Frauenhofera=*szereg linji ciemnych na widmie słonecznym.* Szczyt przeciwległej ściany, pusty i tylko rzadkiemi linjami cienkich drzew majaczący. Krasz. L. demarkacyjna. L. brzegowa=*L. granicy między wodą a lądem.* L. śnieżna=*granica, po za którą na górach wieczne leżą śniegi.* Linja grzbietowa gór=*L. w kierunku najwyżej wzniesionych punktów.* Linje podziału wód, linje roztoku rzek=*linje wzniesień, z których wody spływają.* L. telegraficzna, kolejowa, tramwajowa=*L., w której kierunku idzie drut telegrafu, droga kolei, tramwaju.* L. kolejowa ślepa=*L. zapasowa na stacyach głównych, kończąca ś. barjerą, zwaną kozłem.* Przen.: *droga, tor kolei, tramwaju:* Przeprowadzić linję kolejową, tramwajową. Służy nie w biurze zarządu, tylko na linji. Dróżnik nie był wtedy obecny na linji. L. wolna *(=nie idzie po niej żaden pociąg).* Śnieg zasypał całą linję. L. wężykowata=*jedna z figur, którą wykonywają łyżwiarze.* Przen.: Umiał pamiętać o rzeczach ostatnich, zwłaszcza o śmierci, która ostatnią jest linją wszystkich. Birk. (= *kresem*). **2.** przen.: L. pokrewieństwa=*szereg stopni pokrewieństwa, gieneracji.* L. prosta *(gdy jedna osoba pochodzi wprost od drugiej).* L. prosta zstępna i wstępna. L. boczna a. kolateralna *(=pokrewieństwo przez braci i siostry).* On jest w prostej linji potomkiem naszego pradziadka. Krewny z linji męskiej, żeńskiej *(=po mieczu, po kądzieli).* Jedna L. Habsburgów panowała w Niemczech, w Czechach i Węgrzech, druga w Hiszpanji. Lel. **3.** *drobna miara długości:* L. nowopolska=$^1/_{12}$ *cala.* L. rosyjska=$^1/_{10}$ *cala.* **4.** †w lm. *kartka z nakreślonemi grubemi linjami, którą podkładają pod papier, aby na nim prosto pisać,* r y g i: Po linjach pisze. Troc. **5.** a. **Linjał, [Lénijárz]** *listewka, według której linjują:* Ej, bo dostaniesz linją po łapach! **6.** anat.: L. biała brzucha, chropawa, chropowata, bezimienna p. **Kresa.** L. naboczna=*przyrząd zmysłowy ryb i ziemnowodnych, o ile te ostatnie żyją w wodzie, tworzący na głowie rozgałęzione linje a wzdłuż boków ciała z każdej strony podłużną linję.* **7.** astr.: L. apsydów=*oś wielka drogi planety.* L. węzłów=*L., według której płaszczyzna drogi planety lub drogi księżyca przecina ś. z ekliptyką.* **8.** druk. *odlew z materjału, uwydatniający w druku różne linje.* **9.** fiz.: L. adjabatyczna=**Adjabatyczna.** Linje magnetyczne a. linje sił magnetycznych pola magnetycznego=*kierunki wypadkowych sił przyciągających i odpychających, przez oba bieguny wywieranych.* **10.** gie.: L. izanomalna p. **Izanomala.** L. izobaryczna p. **Izobara.** L. izochroniczna (i fiz.) p. **Izochrona.** Linje izodynamiczne p. **Izodynamy.** Linje izogoniczne p. **Izogony.** Linje izokliniczne p. **Izokliny.** Linje izokontynentalne p. **Izokontynentalny.** Linje izorachiczne p. **Izorachje.** L. izotermiczna p. **Izoterma. 11.** leśn.: *przecięcie różnej szerokości w prostym kierunku w lesie zrobione, jako granica straży, obrębu, okręgu, a zarazem i jako droga do wywozu drzewa,* p r z e s i e c z, t r y b a, p r z e c i n k a, d u k t. L. separacyjna=*oddzielająca las stały od części odciętych od przestrzeni leśnych na użytek rolniczy.* **12.** mech.: L. ciężkości=*linja, przechodząca przez środek ciężkości jakiego ciała.* L. łańcuszkowa=*L. krzywa utworzona przez linję a. łańcuch zawieszony na dwuch końcach i własnym tylko ciężarem wytężonym.* **13.** mor. *równik, ekwator.* **14.** woj. = a) *wyciągnięte w linje oddziały wojska, szereg, rząd:* Czoło bataljonów na linji. Linje wojska stojące jedne za drugiemi w polu dla wspierania ś.: Pierwsza, druga L. Przen.: !W pierwszej linji=*przedewszystkim:* Za doprowadzenie tego dzieła do skutku należy ś. w pierwszej linji prawdziwa wdzięczność komitetowi. Przen.: L. obrończa=*ława obrończa, adwokatura:* Wstąpił na aplikację sądową, poczym wszedł na linję obrończą. b) *rozciągłość, na której działa wojsko:* L. bojowa. L. rezerwowa. L. obronna, fortyfikacyjna. L. redutowa. L. ogniowa czyli szczyt przedpiersia. Rozłożenie wojska na tak rozległej linji operacyjnej. Skarb. Przen.: *wszystkie punkty, cała rozciągłość:* Warszawa ś. wyludnia i panowanie ogórków rozciąga ś. na całą linję życia towarzyskiego. Stronnictwo zachowawcze odniosło zwycięstwo na całej linji. Zdr. **Linijka, Linijeczka, [Linjuszka, Leniuszka].** <Śr. Łć. linia, z Łć. linea>

Linjał, u, lm. **y** p. **Linja:** L. stolarski, ciesielski, pisarski. <Nm. Lineal, a Łć. linea=linja>

×Linjometrja, i, blm. mat. *część gieometrji, zajmująca ś. własnościami linji, leżących na płaszczyźnie,* l o n g i m e t r j a. <Linja + Gr. -metría =mierzenie>

Linjować, uje, ował, †Linować, [Linować] *robić linje, kreski długie:* Papier linjowany. L. kajet.

Linjowanie, a, blm., czynność cz. **Linjować.**

Linjowiec, wca, lm. **wce** *okręt linjowy, wojenny:* Nim ś. L. na zawrót zdobędzie, już go garść zuchów urwała i pruje głębiny. Kon. <Z Fr. (vaisseau=okręt) de ligne>

Linjownik, a, lm. **cy** *linjujący, trudniący ś. linjowaniem.*

Linjowość, i, blm. rz. od **Linjowy.** Mat. *własność pewnych wyrażeń algiebraicznych, podstawień, przekształceń, kompleksów i t. d., wyrażająca, że są linjowemi.*

Linjowy, Linearny, Linijny przym. od **Linja** = a) *należący do linji wogóle, a w szczególności do linji prostej:* Element L.=*odległość dwu punktów nieskończenie blizkich na krzywej lub powierzchni.* Równanie linjowe = *równanie stopnia pierwszego:* Równania różniczkowe linjowe. Podstawienie linjowe. Przekształcenie linjowe. Kompleks L. b) Wojsko linjowe *(= pierwsze do wymarszu, przeznaczone do pola, do boju, stałe).* Żołnierz, pułk L. Piechota linjowa. Okręt L., duży, mocny do wytrzymania boju w linji. Papr. *(= linjowiec).* <p. Linja; znaczenie b) z Fr. (armée = wojsko) de ligne>

Linjówka, i, lm. **i** bud. *łata równa, heblowana jednostajnej grubości.*

[Linjuszka, i, lm. **i] 1.** p. **Linja. 2.** a. **[Leniuszek, Leniuszka]** *rygi do pisania.*

Linka, i, lm. **i 1.** p. **Lina:** L. sygnałowa. U flisów, L. a. polna L., pólka, lina, za którą holują. Linde. Fl.: Holna a. Olna L. p. **Hólka.** Powr.: L. sześćszeftowa=*składająca ś. z sześciu pokrętek,*

skręconych z czterech nitek każda, mająca w środku duszę i używana do chomąt angielskich, do pasów. 2. × *wędka.*

[**Linka, i,** lm. **i**] *penis (zwłaszcza u dzieci).* <?>

Linkholc, a, lm. **e** piern. *wałek do ciasta.* <Nm. Läng(e)holz>

Linkur, a a. **u,** lm. **y** min. *kwarc żółty, koloru bursztynowego.* <Gr. lygkoúrion>

Linnea, y, lm. **e** bot. p. **Zimoziół.**

[**Linnik, a,** lm. **cy**] p. **Liniarz.**

× **Linochodka, i,** lm. **i** forma ż. od **Linochód; Linoskoczka.** <Lina + CHOD>

Linochód, oda, lm. **ody, Linoskok, Linoskoczek** *akrobata, gimnastyk chodzący, skaczący po wyciągniętej linie.*

Linoleum nieod. *mieszanina korka, kauczuku i oleju lnianego, używana na chodniki.* <Now. z Łć. linum = len; płótno + oleum = olej>

Linon, u, lm. **y,** [**Lino**] *bardzo cienka tkanina, batyst.* <Fr. linon>

Linoskoczek, czka, lm. **czki** p. **Linochód.** <Lina + Skoczek>

Linoskoczka, i, lm. **i** forma ż. od **Linoskok;** × **Linochodka:** L., powieść Wincentego hr. Łosia.

Linoskok, a, lm. **i** a. **owie** p. **Linochód:** Był tak lekki i zgrabny, jak owi linoskokowie, którzy różne sztuki łamane wyprawiają. Kaczk. Jak L. chodził po drążku wózka. Bał. <Lina + Skok>

Linotarcza, y, lm. **e** *krąg duży, złożony z dwuch tarcz na jednym wale osadzonych, pomiędzy któremi nawija ś. lina.* Łab. <Lina + Tarcza>

† **Linować, uje, ował,** [**Linować**] p. **Linjować:** Linuję, linje czynię, znaczę. Kn.

† **Linowanie, a,** blm., [**Linowanie**] czynność cz. **Linować,** *linjowanie.*

Linowaty *podobny do lina.* Zool.: Karp L. p. **Karp.** <Od Lin>

[**Linowisko, a,** lm. **a**] p. **Lenisko:** L. węża.

Linowy 1. przym. od **Lina:** Potworzyły ś. spółki kapitalistów, które przeprowadziły koleje linowe, prowadzące na dół. **2.** leśn.: Drąg L. p. **Drąg.**

[**Linta, y,** lm. **y, Lenta**] *soczewica.* <Rum. linta, z Łć. lens, 2 pp. lentis>

[**Lintera, y,** lm. **y**] p. **Litera.**

† **Lintkup, u,** lm. **y** p. **Litkup:** Z sobą targ uczynili i tak przy lintkupie z sobą z obu stron postanowili. Gac. <p. Litkup>

[**Lintość, i,** blm.] p. **Litość.**

[**Linwa, y,** lm. **y**] p. **Lina.** Zdr. [**Linewka**]. <Ukr. łynwa>

Liński cukier.: Kruche lińskie p. **Kruchy.**

† **Liński** p. **Lenny:** Lińskie prawo = *prawo wolne, ziemskie, nie miejskie:* Lińskie vel rycerskie prawo. Dziedzina lińska. <Zam. leński = lenny, lenniczy>

1. Lipa, y, lm. **y 1.** bot. (tilia) *drzewo z rodziny lipowatych.* Gatunki: L. wielkolisciowa (t. platyphyllos). L. zwyczajna a. pospolita a. małolisciowa (t. parvifolia). **2.** *drzewo z lipy, drzewo lipowe, lipina.* Zdr. **Lipka,** [**Lipeńka, Lipisiejka**]. <LEP/LIP/LN>

2. Lipa, y, lm. **y** zł. p. **Kwirasy.** <?>

[**Lipa, y,** lm. **y, Lepa**] *warga.* Zdr. [**Lipeńka**]. <Nm. Lippe>

Lipanina, y, lm. **y** apt. *oliwa z dodatkiem kwasu olejowego, zalecana zamiast tranu.* < Now. z Gr. lípos = tłuszcz>

× **Liparja, i,** blm. *lepkość, kleistość.* <Gr. liparía>

Lipcowy przym. od **Lipiec:** a) Upały lipcowe. Lew, znak niebieski L. Żebr. Rewolucja lipcowa (*= francuska w lipcu 1830 roku*). b) Rozkazał dolewać lipcowego miodu. Mick. Trzeba go było przykuć, jak niedźwiedzia, a myśmy miodem lipcowym karmili. Słow.

Lipcówka, i, lm. **i** *zabawa towarzyska za miastem w lipcu urządzana, wycieczka zamiejska w miesiącu lipcu.*

[**Lipczak, a,** lm. **i**] zool. p. **Padalec.** <?>

† **Lipczej** p. **1. Lipko.**

† **Lipczejszy** p. **Lipki.**

Lipczyk 1. u, lm. **i** p. **Lipiec:** Jest izdebka na górze, każę zanieść garnczyk lipczyku. Krasz. Każ-że podać twojego lipczyku. Krasz. **2. a,** lm. **i** a. **Żuk, Gnojownik** zool. (scarabaeus fullo) *chrząszcz czarny, w lipcu ś. zjawiający.* <Od Lipiec>

Lipek, pka, blm. tech. *ciało lepkie, zawarte w ziarnach zbożowych,* in. gluten. <LEP/LIP/LN>

! **Lipemanja, i,** blm., lek. *jeden z rodzajów pomieszania zmysłów,* zaduma, melancholja. <Now. z Gr. lýpē = smutek + manía = manja>

! **Lipemanjak, a,** lm. **cy** lek. *cierpiący na zadumę, melancholję.*

1. [**Lipeńka, i,** lm. **i**] p. **Lipa.**

2. [**Lipeńka, i,** lm. **i**] p. [**Lipa**]: Lipeńki mu dygotały.

× **Lipi** p. **Lipowy:** Spętany lipiemi łyki (= łykami). Zm. W las idąc zbierać na domu potrzebę rokitę czy lipią skórkę. Mick.

Lipiec 1. pca, lm. **pce,** [**Lipnik, Lipień**], † **Lipień** *siódmy miesiąc w roku.* **2. pcu,** lm. **pce** = a) a. prow. **Lipowiec** *miód w miesiącu lipcu z lipowego kwiecia zbierany, prząśny a. gotowany do picia:* L., osobliwie kowieński, najprzedniejszy miód pity. Kluk. L. a. miód jarzęcy. Troc. Mógł wypić lipcu dwa antały. Mick. b) *wosk jarzęcy.* Troc, Linde. Zdr. **Lipczyk.** <Od Lipa>

Lipiennik, a, lm. **i** bot. (liparis) *roś. z rodziny storczykowatych.* Gatunek: L. trójgraniasty (l. loeselii). <?>

Lipień, a, lm. **e,** † **Lignia,** [**Pyr, Toporek**] (thymallus vulgaris) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, łososiowata.* <? Czes. lipeň, Srb. lipen, Rum. lipan, Węg. lépeny; może z Łć. lupus = wilk (morski)>

† **Lipień, pnia,** lm. **pnie,** [**Lipień**] p. **Lipiec.**

Lipina, y, blm. **1.** *drzewo lipowe,* lipa. **2.** *herbata z kwiecia lipowego.* **3.** *nędzna, godna politowania lipa.* Linde.

[**Lipina, y,** blm.] p. **Łubin.** <p. Łubin, sł. lud. do Lipa>

[**Lipior, a,** lm. **y**] p. **Lepior.**

[**Lipisiejka, i,** lm. **i**] p. **Lipa.**

† **Lipisty** p. **Lepki.** Troc.

1. Lipka, i, lm. **i 1.** p. **Lipa. 2.** bot. = a) p. **Nostrzyk.** b) [L.] *rośliny: przytulja bagnowa* (galium uliginosum) i *przytulja* (galium aparine). c) *roś.: pocockia.* <Od Lipa>

2. Lipka, i, lm. **i 1.** *kawałek drzewa wierzbowego, którym szlifują kłódkę, posypawszy ją zendrą.* **2.** (u mieczników) *drewienko do wycierania żelaza i stali.* <? Lipa>

3. Lipka, i, lm. **i** *dwa orzechy razem zrosłe,* sporysz. <Od Lipki = lepki>

4. Lipka, i, lm. **i, Lipko** zł. *okno.* <?>

Lipkarz, a, lm. **e** zł. *złodziej, włażący oknem w celu kradzieży.*

Lipkawo przys. od **Lipkawy.**
Lipkawość, i, blm. rz. od **Lipkawy.**
Lipkawy *nieco lipki, klejowaty:* Niektóre rośliny, gdy s. z wodą gotują, znaczną jej ilość lipkawą czynią, a tak staje ś. istota, która ś. nazywa klejkiem. Krum.

Lipki, st. w. **†Lipczejszy 1.** p. **Lepki:** Lipkie błoto. Bardz. Na ptaki trzeba lep dobrze przyprawić, aby był L. Trzyc. Przen.: Ty, Merkury, lipkie masz palce. Klon. *(=smołę masz w ręku).* Słowa mu z ust płynęły, jak miód, słodkie, lipkie. Słow. **2.** †anat.: Woda lipka p. **Limfa. 3.** min.: Kamień L. p. **Kamień.**
1. Lipko, st. w. **†Lipczej,** przys. od **Lipki.**
2. Lipko, a, lm. **a** zł. p. **4. Lipka.**
Lipkojary?: Lipkojare śpichrze. Nar. <?>
× **Lipkopłyn, u,** lm. **y** *ciecz lipka:* Dostać lipkopłynu ocznego. Sł. wil. <Zam. lepkopłyn>
Lipkość, i, blm. rz. od **Lipki:** Lipkością czyli lepistością humory nasze są obdarzone. Krup.
Lipkować, uje, ował kłódkę *= szlifować ją lipką* (p. 2. Lipka).
Lipkowanie, a, blm., czynność cz. **Lipkować.**
†Lipkowodny p. **Limfatyczny:** Lipkowodne naczynia w ciele. Perz. <Zam. Lepkowodny>
†Lipkożywiczny *mający żywicę lepką:* Stoziarn ziele jest lipkożywiczne, abo tłuste. Syr. <Lipki + Żywiczny>

Lipnąć, nie, nął p. **Lepnąć:** Palce lipną do szyby. Przen.: Słowo lipnie w pamięci. Troc. Do rozkoszy wszystko to, co jest najzelżywszego, przystaje i lipnie. Pilch. Taki miły chłopiec, lipnie do każdego. <LEP/LIP/L(N)>

× **Lipnieć, eje, ał** p. **Lepnąć:** Wosk w ręce lipnieje. Troc. Materja jest tak zła, jadowita, a lipniąca, w ustach się stanowiąc, różne przypadki czyni. Ocz.

× **Lipnienie, a,** blm., czynność cz. **Lipnąć** i **Lipnieć.**

[**Lipnik, a,** lm. **i**] **1.** *gaj lipowy:* Pszczoła brzęczy wesoło po lipnikach. Pol. Czarnoleskie jaworzyny, dąbrowy, lipniki. Pol. **2.** p. **Lipiec.**
Lipochrom, u, blm. *barwnik otrzymywany z żółtych kwiatów, znajdujący ś. w płatkach łubinu, słonecznika i wielu złożonych, krzyżowych i t. d.* <Now. z Gr. lípos = tłuszcz + chróma = barwa>

Lipomanja, i, blm. *manja prześladowcza, chorobliwa bojaźń urojonego prześladowania.* <Now. niby Gr. l(e)ipomanía>
Lipomanjak, a, lm. **cy** *cierpiący na lipomanję.*
!**Lipomat, u,** lm. **y** lek. (lipoma) *nowotwór z tkanki tłuszczowej złożony,* in. tłuszczak. <Now. z Gr. lípos = tłuszcz>
!**Lipomatyczny** przym. od **Lipomat,** in. tłuszczakowaty.
Liporzeszki, ów, blp. **1.** *ziarna lipy włoskiej.* **2.** a. **Liporzesznia, Liporzesznik** bot. (sloanea) *roś. z rodziny lipowatych.* <Lipa + Orzeszek>
Liporzesznia, i, lm. **e** bot. p. **Liporzeszki.**
Liporzesznik, a, lm. **i** bot. p. **Liporzeszki.**
× **Liposok, u,** lm. **i** chem. *guma:* Gummi a. L. arabski. Sien. <Lipa + Sok>
× **Liposokowy** przym. od **Liposok,** *gumowy.*
Lipośliwki, wek, blp. *gatunek śliwek, śliwki jedwabne, śliwki perskie* (sebestenae). <?>
Lipować, uje, ował zł. *patrzeć, uważać, być bacznym, poznawać, widzieć.* <?>
Lipowaty bot.: Rośliny lipowate (tiliaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Lipowiąz, u, lm. **y** bot. p. **Wiąz.** <Lipa + Wiąz>
Lipowiec, wca, lm. **wce** prow. p. **Lipiec.**
Lipowy, × **Lipi** przym. od **Lipa:** Drzewo lipowe *(=lipina).* Kwiat L. W lipowym usiądziemy chłodzie. Słow. Zajrzeć na gościniec, czy ś. już król nie toczy po drodze lipowej. Słow. *(=wysadzanej lipami).*
Lipożywica, y, lm. **e = Gumożywica.** <Lipa + Żywica>
[**Lipówka, i,** lm. **i**] *naczynie do przechowania miodu przaśnego, wyrobione z pnia lipy.*
[**Liptowski** pies] *pewien gatunek psa, strzegący owiec, pasących ś. w górach Tatrzańskich.* <Od miasta Słc. Liptov>

Lir, a, lm. **y** a. **Lira, y** *włoska moneta wartości franka.* <Włos. lira, z Łć. libra dosł. = funt>
1. Lira, y, lm. **y 1.** *instrument muzyczny ze strunami:* L. u Greków składała ś. z drewnianej ramy w kształcie U o bokach wklęsłych i miała 3 do 7 a. i więcej strun. L. na Rusi ma kształt pudła z kilku strunami, z korbą i z klawiszami. Apollina posągi pospolicie z lirą w ręku stawiano. Kras. Liro ty moja śpiewna, z czarodziejskiego drewna snadź ciebie wyrobiono! Syrok. Przen.: Podolanek są usta srebrną lirą. Słow. **2.** przen. *poezja, muzyka:* Zawiesić lirę = *przestać pisać.* **3.** astr. *gwiazdozbiór na półkuli północnej, zawierający świetną gwiazdę pierwszej wielkości, Wegę.* **4.** fortep. *przyrząd kształtu liry pod fortepjanem, do naciskania pedału.* **5.** [L.] p. **Lirnik. 6.** anat. p. **Harfa.** Zdr. **Lirka, Lireczka, Lirenka.** <Gr. lýra>
2. Lira, y, lm. **y** p. **Lir.**
[**Lira, y,** lm. **y**] *jakieś wymyślanie.* <p. Lirek>
[**Liraczek, czka,** lm. **czki**] p. **Lirak.**
[**Lirać się, a ś., ał ś.**] *plątać ś.:* Lirały mu ś. nożyska. <?>
[**Lirak, ka,** lm. **cy**] p. **Lirnik.** Zdr. [**Liraczek**].
[**Liranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Lirać ś.**
Lireczka, i, lm. **i** p. **1. Lira:** Niech mi kamieniarz lireczkę wyryje. Kon.
Lirenka, i, lm. **i** p. **1. Lira:** Łzy żalu i bólu upadły mu w lirenkę. Len. (Zrobiłam w Trzy Króle) z lirenką pastuszka. Len.
[**Lirek, rka,** lm. **rki**] *człowiek niezgrabny a leniwy.* <? Por. Nm. Lei(e)rer = leniuch>
Lirjodendron, u, blm. bot. p. **Tulipanowiec.** <Now. z Gr. leírion ni. = lilja + déndron = drzewo>
Lirjodendryna, y, blm. apt. *pierwiastek działający z kory drzewa: liriodendron tulipifera.*
Lirka, i, lm. **i** p. **Lira:** To jakieś lirki struga i wygrywa. Słow.
[**Lir lir lir**] *naśladowanie głosu ptaszków.* <Dźwn.>
Lirnictwo, a, blm. *zawód lirnika, uzdolnienie lirnika:* (Muzy) pozbawiły (Tamyra) lirnictwa. Ml.
Lirniczy przym. od **Lirnik:** Wstaną ojce na wnuka lirnicze zaklęcie. Syrok.
Lirnik, a, lm. **cy,** × **Lirownik,** × **Lirzysta,** [**Lirak, Lira**] *ten, co umie grać na lirze; gęślarz, dudarz:* „L. wioskowy" Syrokomli. Czemuż to, mój Boże, lirników i gęślarzów miało Zaporoże? Syrok. Tam, na kurhanach, posępne lirniki siedzą i grają dumy dawnych czasów. Słow.
Lirny p. **Lirowy:** Głos lirnego dziada. Słow.
Lirogon, a, lm. **y** zool. (menura superba) *ptak wróblowaty zębodzioby.* <Lira + Ogon>
1. [**Lirować, uje, ował**] *grać na lirze.* <Od Lira>

2. [**Lirować, uje, ował**] *płakać, szlochać, zawodzić, biadać, narzekać.* <Dźwn.>

1. [**Lirowanie, a,** blm.] czynność cz. **1. Lirować.**

2. [**Lirowanie, a,** blm.] czynność cz. **2. Lirować.**

Lirowaty *podobny do liry:* Liść L.

× **Lirownik, a,** lm. **cy** p. **Lirnik.** Mrong.

Lirowy, Lirny przym. od **Lira:** L. dziad. Słow. (*=lirnik*).

[**Liry**] *naśladowanie głosu jaskółki:* Będzie deszcz, bo jaskółki śpiewają L. <Dźwn.>

× **Lirycki** p. **Liryczny:** Wiersz L. Bobr.

Lirycznie przys. od **Liryczny.**

Liryczność, i, blm. rz. od **Liryczny; Liryzm, Liryka:** L. utworu.

Liryczny, Lirycki **1.** *śpiewany, uczuciowy; opiewający uczucia subjektywne człowieka:* Poeta L. (*=liryk*). Poezja liryczna (*=liryka*). Nastrój L. Tomik poświęcony liryczno-erotycznym gruchaniom. W tym zbiorze liryczno-filozoficznych poezji opiewa poeta najdelikatniejsze i najwznioślejsze uczucia ludzkie. **2.** przen. *sentymentalny, przesadnie uczuciowy:* Liryczne zapewnienia o przyjaźni. <Gr. lyrikós>

Liryk, a, lm. **cy** *poeta liryczny:* Lutnia alcejska tak nazwana od sławnego liryka greckiego Alceusza. Mick. <Z Gr. lyrikós>

Liryka, i, 1. blm. = a) p. **Liryczność.** b) *poezja liryczna.* **2.** lm. **i** *utwór liryczny:* Liryki polskie. Przepyszne liryki, wywołane świeżemi zajściami. Chm. <Now. z Gr. lyrikós dosł. = lirowy>

Liryzm, u, blm. p. **Liryczność.**

× **Lirzysta, y,** lm. **ści** p. **Lirnik.** Linde.

Lis, a, lm. **y,** × **Liszka,** [**Liska**] **1.** zool. = a) (vulpes vulgaris) *zwierzę drapieżne z rodziny psów:* L. rusobrody. Jabł. L. i lisica (*= lis samiec*). L. frant z natury. Jabł. L. szczeka. Kazano wzburzyć jamy i ogniem z nory lisa wykurzyć. Linde. Lisa w worze kupować. Prz. (*=kota*). b) L. polarny, niebieski a. × kamienisty p. **Piesiec.** c) L. czarny = *marmurek:* Zostawmy ich na jadło czarnym lisom. Krasiń. **2.** przen. *człowiek chytry, przebiegły, wyga, frant, filut:* Stary L. Szczwany L. **3.** przen. *chytrość, przebiegłość, podstęp, fortel:* Lisa tam zażyć, gdzie kto lwem nie może. Prz. **4.** w lm. *futro ze skór lisich:* Błam lisów. Lisy niebieskie (*= futro z pieśców*). L. grzeje, kuna chłodzi, sobol zdobi, baran wszy płodzi. Prz. Lisy farbowane. Przen. L. farbowany = *oszust, filut, frant, obłudnik:* Dotąd tego farbowanego lisa brałem za sobola. Oss. Znam ś. na farbowanych lisach! (*=nie dam ś. oszukać*). **5.** × Lisa złapać (na sukni) = *suknię sobie spalić.* Troc. **6.** × Lisy drzeć = a) *zrzucać, womitować.* Troc. b) z kim = *koty drzeć, kłócić ś., swarzyć ś.* **7.** × *człowiek rudy, ryży:* Człowiek lisowatą brodę czyli włos na głowie mający, L., jako niektórzy mówią. Mącz. **8.** *jedna z gier dziecięcych,* p y t k a. **9.** astr. *nazwa drobnego gwiazdozbioru na półkuli północnej nieba.* **10.** gór. *nierówność kształtu olbrzymiego sęka lub guza, powstała przy wierceniu.* **11.** a. **Lisik** karc. *sztuczka szulerska praktykowana w sztosie.* Zdr. **Lisek,** × **Lisik,** × **Liseczek.** Zgr. **Lisiura.** <LI(S)>

[**Lisa y,** lm. **y**] ryb. p. **Ogródek.** <Ukr. lisà>

[**Lisa, y,** lm. **y**] *długi powróz.* <Fr. lice>

[**Lisal, a,** lm. **e**] p. **Liszaj.**

× **Lisawo** przys. od **Lisawy.**

× **Lisawy** p. **Lisowaty.**

[**Liscyniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Liścieniec.**

× **Liseczek, czka,** lm. **czki** p. **Lis.**

[**Liseczka, i,** lm. **i**] p. **1. Liska.**

× **Lisek, ska,** lm. **ski** p. **Lis.**

† **Lisfont, u,** lm. **y** p. **Lispund:** Chlebá na każdego (żołnierza) po dwa grosze na dzień czyni lisfontów (w każdy L. licząc funtów 20)... Wej. <p. Lispund>

† **Lisfunt, a,** lm. **y** p. **Lispund:** We Gdańsku 20 lisfuntów składało jeden szyffunt. Cz.

Lisi, × **Lisowy,** † **Liszczy,** [**Liszy, Lisiasty**] **1.** przym. od **Lis:** Skryłby ś. w lisią jamę (*=w najciaśniejszy kąt, pod ziemię*). Łotr w lisiej skórze. L. ogon za honor nie uchodzi. Prz. (*=przydatek nie stoi za datek*). Zdjął zwolna z głowy kołpak L. Mick. Lisim skokiem znalazł ś. przy oknie. Gom. **2.** a. **Lisowaty** przen. *chytry, podstępny, przebiegły:* Lisie wykręty. Słowicze wdzięki w mężczyzny głosie, a w sercu lisie zamiary. Mick. **3.** astr.: Lisia czapka dokoła księżyca p. **Czapka** i **Koło:** Księżyc wyszedł na niebo w lisią czapkę zawinięty. Kaczk. **4.** [Lisia wątroba] p. **Wątroba.** **5.** bot.: = a) Lisia broda p. **Traganek.** b) Lisie jajka = α) p. **Koślaczek.** β) p. **Storczyk.** c) Lisia ogań p. **Krwawnica.** d) L. ogon łąkowy p. **Wyczyniec.** e) L. ogon p. **Rokiet.**

Lisianka, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Ułanki.** **2.** (vulpia) *roś. z rodziny traw.* Gatunek: L. m y s i g o n (v. myurus).

Lisiarz, a, lm. **e** **1.** *pies dobry na lisy.* **2.** *myśliwy umiejący dobrze lisy tropić.* **3.** † p. **Lisowczyk:** Co masz, nie twoje, i zdrowie na dwoje, tak było za lisiarzów. Falib.

[**Lisiasty**] p. **Lisi:** Czapka lisiasta.

Lisiątko, a, lm. **a, Lisię,** † **Liszczę** *małe lisa.*

1. Lisica, y, lm. **e** **1.** a. × **Liszka,** † **Liszyca,** [**Liszyca, Liska**] *lis samica.* **2.** [L.] = a) *zielsko, rosnące w życie,* m i o t ł a. b) a. [**Liszka**] *grzyb pieprznik jadalny a. pospolity* (cantharellus cibarius): Krasnolice, tyle w pieśniach litewskich sławione lisice, co są godłem panieństwa. Mick. **3.** myśl. *rodzaj dzikiej kaczki* Zdr. [**Lisiczka**]. <Od Lis>

2. Lisica, y, lm. **e** **1.** [L.] = a) *kłoda z otworem podłużnym wkopana poziomo w ziemię, w której osadzona czopem podpora służy do wyprostowania pochylonego np. budynku drewnianego, przez wbijanie kolejne klinów przy dolnym czopie.* b) *praska ręczna do wytłaczania miodu z wosku, a. z wygotowanych suchych plastrów.* c) *kłat jaworowy z dziurą na makuch* (w olejarni). d) a. [**Kłopot**] *miejsce przymocowania w żarnach.* e) p. **Lesica.** **2.** † *narzędzie* (kajdany), *które złoczyńcom na ręce kładą:* Szalonego dasz do kłody i do lisicy. Bud. **3.** † L. kowalska = *narzędzie z czterech dylów, do którego konie przywiązują:* W onej przeworzynie z drągów związanej, którą lisicą nazywają, konie przyszaleńsze do kowania wprawować trzeba. Dor. <Zam. Lesica, od LAS>

[**Lisiczka, i,** lm. **i**] **1.** p. **1. Lisica.** **2.** w lm. *rodzaj grzybów.*

× **Lisieć, eje, ał** p. **Lisowacieć:** Kapusta lisieje. Troc.

× **Lisienie, a,** blm., czynność cz. **Lisieć.**

[**Lisieski, skiego,** lm. **scy**] *nazwisko lisa w bajkach.*

Lisię, ęcia, lm. **ęta** p. **Lisiątko:** Pochwytał orzeł lisięta, gdy z jamy wybiegały. Jabł.

× **Lisik, a,** lm. **i** p. **Lis.**

Lisiogon, a, lm. **y** bot. **1.** p. **Amarant.** **2.** p. **Wyczyniec.** <Lisi + Ogon>

Lisiura, y, lm. **y l.** p. **Lis:** Co za radość, gdy psy w trzcinie zagrają, a stara L. zacznie po niej wodzić i bałamucić. **2. a. Lisówka** *wielka czapka z lisiej skóry:* W lisiurze i wilczej kapuzie. Krasz. K. **3.** *futro lisie, algiera podbita lisami.* Zdr. **Lisiurka.**

Lisiurek, rka, lm. **rki** *młody lis:* Wychodź, lisiurku, z jamy. Linde.

Lisiurka, i, lm. **i** p. **Lisiura;** *surdut, marynarka na lisach:* Myśliwy miał na sobie lisiurkę zielonym suknem pokrytą. Dzierz. L. zielona. Krasz.

1. [**Liska, i,** lm. **i**] **1.** p. **Lis. 2.** p. **l. Lisica.** Zdr. [**Liseczka**].

2. [**Liska, i,** lm. **i**] p. **Leszczyna.** <Zam. léska>

[**Liskajka, i,** lm. **i, Liskárka**] *owca z ubarwieniem, podobnym do lisiego; owca czerwona.*

[**Liskárka, i,** lm. **i**] p. **Liskajka.**

[**Liskawy**] p. **Laskowy:** L. orzech. <Zam. léskawy>

[**Liskowny**] p. **Laskowy.**

×**Lisowacenie, a,** blm., czynność cz. **Lisowacieć.**

×**Lisowacieć, eje, ał,** ×**Lisieć** *przybierać kolor lisa, rudzieć.* <Od Lisowaty>

×**Lisowato** przys. od **Lisowaty.**

×**Lisowatość, i,** blm. rz. od **Lisowaty.**

×**Lisowaty, Lisowy 1.** *rudy, ryży, czerwony:* Lisowaci Judaszowie. Smotr. Nie miała też (włosów) lisowatych albo prawie czerwonych. Pat. **2.** *blond, blondyn:* Dawid był L. i cudnego wejrzenia. Leop. **3.** [L.] = a) p. **Lisi.** b) *przymilający ś. z chytrością.* <Od Lis>

†**Lisowcik, a,** lm. **i** p. **Lisowczyk.** Troc.

Lisowczyk, a, lm. **i,** †**Lisowcik 1. a.** †**Lisiarz,** †**Żołnierz lisowski, Straceniec** (w dawnej Polsce) *żołnierz jazdy lekkiej uformowanej w wieku XVII przez Aleksandra Lisowskiego.* **2.** †przen. *włóczęga, łazęga, rozbójnik, łotr:* Banitem ktoby był a lisowczykaby zabił, eo ipso od banicji ma być wolny. Vol. <Od nazwiska Lisowski>

Lisowiak, a, lm. **cy** *mieszkaniec lasów:* A to wszystko odnosi ś. do rodów leśnych, które według rodzaju i wielkości lasów są: Poliszukami, Podlasiakami, Lisowiakami, Borańcami zwani. Pol. <Ukr. lisowŷk>

Lisownik, a, lm. **cy** *hajdamak, rozbójnik, przebywający przeważnie w lasach Pobereża.* Jeż. <Z Ukr. lisowŷk>

†**Lisowski** żołnierz p. **Lisowczyk:** Wziął starszeństwo nad żołnierzem lisowskim. Pot.

×**Lisowy** p. **Lisi:** Błam L. Szara lisowa kurka. Syrok.

Lisówka, i, lm. **i** p. **Lisiura:** Zawdział na uszy lisówkę, zarzucił bekieszę na ramiona. Skarb.

†**Lispund, a,** lm. **y,** †**Lisfunt,** †**Lisfont** *waga 14 funtów.* <Nm. Liespfund, skróc. z daw. Livespunt = livisch Pfund = funt inflancki>

List, u, lm. **y 1.** †i [L.] p. **Liść:** Cień lipowy, gdzie gospodarskiej głowy od gorącego lata broni L. Kochan. My jako suchy L. z drzewa na dół leciem. Kochan. Żołnierz jeden prosty, zbierając wodę z listów, pełen szyszak takiego przyniósł mu (= królowi) likworu. Pot. I dąb choć mieścy preschnie, choć L. na nim płowy, przedsię stoi potężnie, bo ma korzeń zdrowy. Kochan. L. ich zielony, jak jodłowe szpilki. Mick. Zb.: Od onego świtu z drzew przelęknionych leci chmara listu. [Idą na L.] (= *ściel dla bydła grabić*). **2.** ×*płatek, plasterek, blaszka, warstewka:* Złoto w listach. Linde. Srebra malarskiego listy. Mick. **3.** †*karta:* W dawnych drukach, np. w Herburcie, Sienniku na każdej karcie napisane jest: L. z liczbą który. Linde. Przyniesiono księgi Jeremjaszowe królowi, gdy przeczytał trzy abo cztery listy, wrzucił je do ognia. B. B. Kup mi L. szpilek. Troc. (= *papierek z powtykanemi w niego w pewnej liczbie szpilkami*). **4.** [Listy, lm.] = *książka:* [Pesniwe listy] = książka do nabożeństwa. **5.** *papier procentowy, papier publiczny:* Doskonale wiedział, ile pan Erazm miał pieniędzy w listach, bankocetlach i gotówce. Krasz. L. zastawny = *obligacja od instytucji kredytu hipotecznego ziemskiego lub miejskiego.* Listy likwidacyjne = *papiery procentowe wydane właścicielom ziemskim Królestwa Polskiego na spłatę przypadających im należności za ziemie oddane włościanom uwłaszczonym.* Listy idą w górę, spadają. Kupony od listów zastawnych. Konwersja listów zastawnych 5% na $4^1/_2$%. Listy zastawne towarzystwa kredytowego miasta Warszawy. Sprzedawać, zmienić listy. **6.** *karta, arkusz jako dokument, świadectwo, skrypt, pismo urzędowe, dyplom, patent, dowód piśmienny, akt i t. p.:* Ten dom jest moja ojczyzna, a na to mam ja s prawa listy. Ort. †L. powszechny, okólny = *uniwersał.* Kn. L. żelazny. L. bezpieczeństa a. †glejtowy = *glejt.* Kn. †L. wolny = a) *pasport.* b) a. †L. świadeczny = *formaty.* Kn. †Nikt nikomu bez listu, czyli wyznania na piśmie, nie ma więcej pożyczyć, jak 200 kop. Cz. (= *bez kwitu, rewersu*). Płacimy, jako stoi w liście. Sienk. †L. istotny p. **Istota.** †L. zapowiedni p. **Inhibicja.** †Patenty na tworzenie wojsk, dawniej zwano listy przypowiednie. Moracz. L. kaperski p. **Kaperski.** Listy gończe = *okólnik rozsyłany przez władzę do urzędów różnych miejscowości, aby chwytały zbiegłego winowajcę.* Wysłać za kim listy gończe. †L. dzielny = *dokument dotyczący działów majątkowych:* Ta karczma nigdy (= niegdyś) Mirosławowi po liście dzielnym dostała ś. †L. poszukiwalny = *pozwolenie poszukiwania minerałów, wydawane z kancelarji monarchów polskich.* L. frachtowy a. ×frochtowy p. **Fracht.** †L. wierzący = *pismo wierzytelne.* Rej. (= *oblig*). Nowomianowany poseł, przybywszy na miejsce przeznaczenia, wręczył miejscowemu monarsze swoje listy wierzytelne (= *pełnomocnictwo*). †L. kredencjalny, kredensjalny a. kredencowy p. **Kredens.** L. konwojowy = *korespondencja urzędowa, zawierająca wykaz przesyłanych pod konwojem aresztantów.* Otrzymał książeczkę i L. wyzwolenia, opatrzony pieczęcią i podpisem urzędu. Korz. †L. pozewny = *pozew.* †L. rozwodowy = *akt rozwodowy.* †Rodowy L. = *świadectwo chrztu, metryka.* Troc. L. papieski = *dyplom, bulla.* L. pasterski = *odezwa biskupa do duchowieństwa i wiernych:* Chociaż mu nieraz biskup listami zagrażał, choć go wyklął z ambony, Siciński nie zważał. Mick. L. pochwalny w szkole, na wystawie. **7.** *pismo, zawierające rozmowę z osobą nieobecną:* L., według pospolitego używania, jest rozmowa nieprzytomnych przez pismo. Kras. Zaadresować, zakopertować, zapieczętować L. Wysłać, otrzymać L. Napisał L. grzeczny, ale odmowny. Czekam listu od ciebie. L. otwarty = *pocztówka, karta korespondencyjna.* L. zwrotny = *blankiet do wypisania zapotrzebowania* (np. dla chcącego zaabonować pismo). L. polecony, rekomendowany. Listy Słowackiego do matki. Zawiadomić kogo listem (= *listownie*). Listy z Krakowa. Listy Kremera. Listy apostolskie. L. poetyczny. L. Horacego do Pizonów. L. śmielszy niż język; L. wszędzie ma przystęp.

Prz. Miałem dziś od niego listy. Linde. *(=list).* **8.** bot.: L. ustny a. indyjski = *roś. (folium indicum).* **9.** zł. *nóż.* Zdr. **Liścik, [Listek, Listeczek, Listeniek].** Zgr. **Liścisko.** <LIS(T)>

Lista, y, lm. **y** *spis, wykaz, rejestr:* L. gości w miejscu leczniczym. L. przejezdnych. L. obecności *(= L. osób obecnych).* L. uczniów w szkole. Przeczytać listę. Wykreślić kogo z listy *(=usunąć, wydalić go).* Przyszedł przed listą, po liście *(= przed odczytaniem jej, po odczytaniu).* Układać listę. Wpisać kogo na listę. L. prenumeratorów. L. płacy = *spis osób, według którego ma im być wypłacona pensja.* L. cywilna = *kwota wyznaczona z funduszów publicznych dla głowy państwa.* Król matce Byrona asygnował 300 franków rocznie ze swej listy cywilnej. Spas. L. dzienna robotników lub robocizny. Wybory z listy *(= skrutynjum).* Brnie wciąż przed ś., by z listy. Górn. *(=jak zapisał, nie zatrzymując ś.).* <Włos. lista, Fr. liste, z Nm. Leiste, p. Listwa>

[Listaszek, szka, lm. **szki]** p. **Liść:** Dwa listaski w kupie.

Listeczek, czka, lm. **czki I.** [L.] p. **List. 2.** p. **Liść:** Uchwyciłyśmy klonowy L. Jeż. **3.** anat.: Listeczki mięsiste w kopycie końskim.

Listek, tka, lm. **tki I.** p. **Liść:** Fijołek podniósł listki orzeźwione wzrokiem. Mick. Zeschły cyprysu L. Mick. Brzoza listki wiejąca złotemi. Słow. A gaiki, a wianki w listki srebrne i złote. Len. Zwycięzca znikomym listkiem wynagrodzony. Lel. Od gałęzi odcięty, zwiędły listku niebożę! Kor. **2.** *płatek:* L. kwiatowy. Linde. Listki różowe. Kłok. Zb.: Róża listkiem kryjąca jej skronie. Słow. Listki w cieście = *płatki, warstewki, plasterki.* W cebulastych korzeniach listki. Linde. W butelkach wódki gdańskiej bywają na dnie listki złote. Mick. Zapisałem listem L. papyrusu. Słow. *(=kartkę).* **3.** [L.] = a) p. **List:** L., bilecik. Bobr. Papier w trąbkę zwinięty; był to L. mały. Mick. Niech i naszą dolę znowu nadziei L. zazieleni. Mick. L. szpilek. Troc. b) *plasterek, glonek, kromka, krajanka:* L. chleba. **4.** anat. p. **Blaszka.** L. skrzelowy (u zwierząt) = *fałda błony śluzowej pokrywającej łuk skrzelowy, obejmująca naczynia krwionośne i służąca do oddychania* **5.** bot.: a) Kozi L. p. **Wiciokrzew.** b) Listki zbabczone p. **Krzecina.** c) p. **Liścień. 6.** embr. *jedna z warstw zarodka,* l i s t e k z a r o d k o w y, b l a s z k a z a r o d k o w a: Listki zarodkowe, warstwy komórek zarodka położone jedna na drugiej, z których powstają pewne, ściśle oznaczone części rozwijającego ś. osobnika. **7.** myśl. *pęd na gałęziach rogów jelenich, odrostek na rogach jelenich:* Jeleń tęgi z gałęziami o jedenastu listkach.

[Listeniek, ńka, lm. **ńki] I.** p. **List. 2.** p. **Liść.**

Listera, y, lm. **y, Dwulistnik** bot. (listera) *roś. z rodziny storczykowatych.* <Od nazwiska przyrodnika Ang. Lister †1712>

Listeweczka, i, lm. **i** p. **Listwa.**

Listewka, i, lm. **i I.** p. **Listwa:** L., ozdóbka architektoniczna, używana po wierzchniej postaci działa; jest to pasek wązki, nad przyległą płaszczyzną cokolwiek podniesiony. Jak. J. Żelazna L., przybita do zewnętrznej części pudła zamkowego. L. przy kieszeni palta, żakietu, marynarki, kamizelki. L. pod brzegiem rozporka u spodni. **2.** anat.: Listewki paznogciowe = *listewki znajdujące ś. na łożysku paznogciowym.*

Listewkowaty *podobny do listewki:* Listewkowate zgrubienia błon.

[Listewnik, a, lm. **i, Listwownik]** *hebel do wyrabiania listew.* <Od Listwa>

Listkonosy zool.: Nietoperze listkonose (phyllorhina) *dział nietoperzów.* <Listek + Nos>

Listkorożny *mający różki o listkowatej a. grzebieniastej główce:* Owady listkorożne. <Listek + Róg>

Listkowaty I. *mający kształt listka.* **2.** zool.: Żołądek L. p. **Księga.**

Listkowy I. przym. od **Listek:** Złoto, srebro listkowe *(= książeczkowe).* Brzozy, jako lutnie... płaczą i szumią listkowemi struny. Słow. Kiełek L. **2.** bot. p. **Liścieniowy.**

Listnieć, eje, ał p. **Listować.**

Listnienie, a, blm., czynność cz. **Listnieć:** Czas listnienia, kwitnienia, dojrzewania owoców i opadania liści.

Listnik, a, lm. **i I.** [L. a. **Liśnik]** *naleśnik.* **2.** bot. p. **Miodokwiat.**

Listniowy p. **Liścienny.**

Listny I. p. **Liściowy:** W listnym leżąc cieniu. Przyb. **2.** × p. **Liściasty. 3.** bot.: Listna jagoda p. **Myszopłoch.**

× **Listobieracz, a,** lm. **e** *ten, co sprząta liście.*

Listocin, a, lm. **y, Złotoróg** bot. (bossiaea) *roś. z rodziny strąkowych.* <?>

Listodawca, y, lm. **y** *oddawca listu:* Niech ten L. wytłumaczy, co ś. tu ze mną i Rusią moją działo. Rol. <List + Dawca>

[Listok, a, lm. **i]** *roś. aquilegia vulgaris.* <Zap. zam. listák>

Listo-łodyżka, i, lm. **i** bot. *nazwa liści roślin rzęsowych* (lemnaceae). <List + Łodyżka>

Listomanja, i, blm. *manja pisania listów:* Adam dziwi ś. i żartuje z tej mojej listomanji. Od. <List + Manja>

Listonosz, a, lm. **e** p. **Listowy:** Gdyby nie to, że zawarty jest pokój, wiedziałbym, co z tobą robić, listonoszu! Dar. Gąsiorkowski jest dla nich posłańcem, listonoszem, telefonem, telegrafem. Krasz. <List + NIOS>

Listonoszostwo, a, blm. *obowiązki, stanowisko listonosza:* Jan Desbouvrie z Roubaix od 38 lat uczy jaskółki listonoszostwa.

Listopad I. × **u,** lm. **y** *opadanie liści.* **2. a,** lm. **y, [Listopadnik]** *jedenasty miesiąc roku:* Ktoś dwudziesty dziewiąty przypomniał L. Słow. *(= dzień listopada).* <List + PAD>

[Listopadnik, a, lm. **i]** p. **Listopad.**

Listopadowy przym. od **Listopad:** Powietrze listopadowe. Powstanie listopadowe *(= powstanie polskie 1830—31 r.).*

× **Listorodnie** przys. od **Listorodny.**

× **Listorodny** *wydający liście:* Już listorodne złożyły brzemię lasy. Petr. <List + ROD>

[Listowacina, y, blm.**]** p. **[Listować].**

Listować, uje, ował I. a. **Listnieć, Liścieć, Liścić ś.** *puszczać liście, okrywać ś. liściem.* **2.** *pisywać listy, korespondować:* Z arcyksiążętami ś. nie ważył ani obcować, ani L. Krasz. <Od List>

[Listować, i, blm., **Listowacina]** *zbiór roślin liściastych, siano słodkie i liściaste.* <Od Liść>

Listowanie, a, blm., czynność cz. **Listować:** a) Myśli, że drzewo rodzajne może wydać owoce, nie przeszedszy wprzódy przez wszelkie warunki rośnięcia, listowania i kwitnienia. Rzew. b) Katarzyna weszła w L. z bratem. Bart. Po niedługim listowaniu uwolniłem ś. od danego im słowa. And.

Listowato przys. od **Listowaty:** Podobny do latorośli, głąbiasty, szeroko, L. rosnący. Bobr.

Listowaty p. **Liściowaty.**

× **Listowie, a l.** blm. zb. p. **Liście:** Szkodliwe zdrowiu błocko, które tam grube trzcinisko, łozy lub L. zapchało. Stasz. **2.** lm. **a** *chłodnik, altana.*

× **Listownia, i,** lm. **e** *poczta, miejsce odbierania i oddawania listów.* Włod.

Listownica, y, lm. **e** bot. p. **Blaszecznica.**

Listownie przys. od **Listowny:** Jakom przypłynął do Cypru, jużem ci z tej wyspy L. oznaczył. Warg. Zawiadomić kogo L. *(=listem, przez list).*

× **Listownik, a l.** lm. **cy** p. **Listowy.** Mącz. **2.** lm. **l** *wybór listów mających służyć za wzór, książka z listami.*

Listowny l. a. × **Listowy** *za pomocą listu uskuteczniany:* Doniesienie listowne. Listowna korespondencja. Troc. Dowody listowne są zapisy na imiona i inne wypisy, zeznawania z ksiąg kancelarji sądowych, cyrografy, kwity. St. lit. Kto do Jeruzalem idzie, od Ojca św. listowne dozwolenie wziąć ma. Warg. **2.** × p. **Listowy:** Styl L. Troc.

Listowy l. a. × **Listowny** przym. od **List:** Papier L. **2.** × p. **Listowny:** U nas w Polszcze nietylko rozwodu mieczowego, ale też snadź i listowego dla marności i cudzołóstwa niemasz. Sekl. **2.** † p. **Liściowy. Listowy, ego,** lm. **i** rz., **Listonosz,** × **Listownik,** × **Liściarz** *oficjalista pocztowy roznoszący listy,* bryftregier.

Listwa, y, lm. **y,** [**Lisztwa**], † **Lisztwa,** † **Listwica l.** *mniej lub więcej wązki pasek z drzewa, tkaniny, metalu, papieru, dodawany dla wzmocnienia lub dla ozdoby:* L. od podłogi, u stolarza, która ś. daje naokoło pokoju przy samej podłodze. Mag. *(=fusgzyms).* L. naokoło drzwi nieszczelnie przystających. L. przez środek podwoi, okna. Listwy pokrywające szpary w ścianie z desek. L. u obrazu. Kn. *(=rama).* L. u krawca daje ś. z płótna lub kitajki u dołu sukni dla ochrony sukni lub materji. Mag. *(=plisa).* Na fartuszku jej dziesięć widzieć listew bramowanych. Papr. Listwy na ramy = *gzymsy, sztabiki.* Listwy drabiny = *łaty stanowiące boki drabiny, szmigle.* **2.** *krajka u tkaniny.* **3.** *poręcz, barjera na gościńcu, na moście.* **4.** × L. ociekowa a. okapowa = *rynna, korytko, którym woda z dachu spływa.* **5.** † i [L.] *rodzaj półki:* Ksiąg miał niemało, tak, że dla nich w mieszkaniu ledwie listew stało. Linde. **6.** [L.] = a) *gzyms np. na szafie.* b) *przyrząd do przepuszczania nici w krosnach.* **7.** mor. *brzegi otaczające okręt dokoła i oznaczające zarazem jego piętra.* Zdr. **Listewka, Listeweczka.** <Z Nm. Leiste>

Listwica, y, lm. **e l.** † p. **Listwa;** *żerdź.* Hel. **2. a. Smyk** gór. *łata drewniana, położona w chodniku kopalnianym poziomo, dla łatwego posuwania po niej skrzynek z rudą a. węglem.* **3.** zool. (gymnetrus) *ryba koścista z rzędu skrzelowatych, piersiopletwych, wstęgowatych.* <Od Listwa>

Listwina, y, lm. **y** bud. *pasek pionowy między dwoma żłobkami na kolumnie.* <Od Listwa>

Listwować, uje, ował, × **Lisztwować** *obijać, bramować listwami, przybijać, przyszywać listwy:* Mieszkacie w domach kosztownie listwowanych. B. B. Listwowana robota. Troc.

Listwowanie, a, × **Lisztwowanie l.** blm., czynność cz. **Listwować. 2.** lm. **a** *listwy, obwódki z listew, bramowanie:* Odrzwia jego spustoszeją, albowiem L. jego cedrowe opadało. B. B.

[**Listwownik, a,** lm. **i**] p. [**Listewnik**].

Listwowy przym. od **Listwa.**

Listyna, y, lm. **y** *dokument, dyplomat:* Pomniki języka, znajdujące ś. w pojedyńczych słowach już w latopisach i listynach X i XI wieku. Bońk. Nadawcza L. biskupstwa miśnieńskiego. Bońk. <Czes. listina>

[**Lisz, Liszeń**] przys. *tylko.* <Ukr. łysz, łyszèń>

[**Liszaf, a,** lm. **y**] p. **Luszof.**

Liszaj, a, lm. **e l.** [L.] p. **Liszka:** Takie paskudne liszaje na drzewach. **2. a.** [**Lisál**] lek. (herpes) *wysypka skórna,* opryszczki. <LI(CH)>

Liszajec, jca, lm. **jce l.** w lm. bot. (lichenes) *porosty wodne, gromada roślin skrytopłciowych.* **2.** lek. (impetigo) *wysypka krostowata na skórze.*

Liszajowaty lek. **l.** *mający wygląd liszaja.* **2.** *cierpiący na liszaje.*

Liszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Liścić ś.**

† **Liszczę, ęcia,** lm. **ęta** p. **Lisiątko:** Liszka w swojej jamie spłodziła liszczęta. Błaż.

† **Liszczy** p. **Lisi.** Troc. <Od Liszka>

Liszczeczka, i, lm. **l** p. **Liszka:** Chytra L. Lubom.

Liszeć, eje, ał *stawać ś. lichym, podleć, marnieć:* Przez nieroztropność powaga coraz bardziej liszeje. Żabł. <LI(CH)>

Liszenie, a, blm., czynność cz. **Liszeć.**

† **Liszenie, a,** blm., czynność cz **Liszyć.**

† **Liszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Liszyć ś.**

[**Liszeń**] p. **Lisz.**

Liszka, i, lm. **i l.** [L.] bot. p. **l. Lisica. 2.** w lm. rzem. *śrubki do ściśnienia formy w ramie.* **3.** zool. = a) × p. **Lis** i **Lisica:** Wilków wielka moc, liszek i sarn niezliczona liczba. Mat. Każda L. swój ogonek chwali. Prz. L. włos tylko mieni, a nie obyczaje. Opal. Zdrada liszce przystoi, a gwałt lwowi. Kosz. L. w swojej jamie spłodziła liszczęta. Błaż. Za jeden ogon dwie liszki trzymać. Prz. *(=dwie sroki=chcieć jednocześnie dwa interesa ubić).* b) a. [**Liszaj**] (eruca) *młodociana postać owadzia, zamieniająca ś. na poczwarkę, opatrzona wyraźną, twardą głową, trzema parami nóg tułowia i rozmaicie licznemi nogami dodatkowemi odwłoka:* Liszki motyle. c) [L.] *owad.* Zdr. **Liszeczka.** Zgr. [**Licha**]. <Od Lis>

l. [**Liszka, i,** lm. **i**] **l.** p. **Leszczyna. 2.** *kobiałka.* <Zam. Lészka>

2. [**Liszka, i,** lm. **i**] p. **l. Licha.**

3. [**Liszka, i,** lm. **i**] p. **l. Licho:** Licho a. L. Goł. Cet i L., cetno i licho. Pol. <LI(CH)>

Liszkowy przym. od **Liszka:** Przemiana organów liszkowych. Okres życia liszkowego.

[**Liszkowy**] przym. od **l.** [**Liszka**], *leszczynowy, laskowy.*

[**Liszni, Liszny, Liśni**], † **Leszny** *zbyteczny, zbytni, zbywający, niepotrzebny.* <Brs. liszni(j), Ukr. łysznyj>

† **Lisznośé, i,** blm. rz. od **Liszny,** *zbytnia ilość.* Glosy w. XV.

[**Liszny**] p. **Liszni:** Na co mi ta praca liszna przyda ś.? Chodź.

[**Liszof, a,** lm. **y**] p. **Luszof.**

Liszow, wia, lm. **wie** ryb. *naczynie drewniane do ryb.* Sł. wil.

† **Lisztewka, i,** lm. **i,** [**Lisztewka**] p. **Lisztwa:** Bo więc ów Ślęzak z forbotem L, bryżyk ze złotem. Rej.

† **Lisztwa, y,** lm. **y,** [**Lisztwa**] p. **Listwa:** Kolumny tam są z kryształu rzezanego koralami oprawne; jako i lisztwy w samym pokoju. Star. Zdr. † **Lisztewka,** [**Lisztewka**].

× **Lisztwować, uje, ował** p. **Listwować.**

× **Lisztwowanie, a,** lm. **a** p. **Listwowanie:** Na płótno i L. à 3/8 na głowę à gr. 18, 500 złp. T. K.

[**Liszy**] p. **Lisi.**

† **Liszyca, y,** lm. **e** i [**Liszyca**] p. **I. Lisica.** Petr.

† **Liszyć, y, ył,** † **Łyszyć I.** *pozbawić:* Prawo samobójców czci pogrzebowej L. nakazało. Syr. **2.** kogo od kogo = *odstręczyć, odstraszyć, odwieść:* Smród ten ludzi od niego liszy. Pot. † **L. ś.** czego **I.** *utracić co, pozbyć czego, postradać co:* Liszył się żywota Walentyn, ścięty mieczem od Zwingla. Smotr. Toć to jest świata na świecie ś. L. Pot. **2.** *chronić ś., unikać, wystrzegać ś. czego, stronić od czego:* Złego ś. jako moru, jako ognia liszy. Pot. Kto to wszystko uważa, może ś. tego worka Judaszowego liszy i odrzeka. Klon. Godność kto ma, niechaj ś. jej nie liszy, niech ś. jej nie sroma. Otw. <LI(CH)>

Liścianka, i, lm. **i** bud. *ozdoba złożona z liści naśladowanych z natury, umieszczana na fryzach, pilastrach i innych częściach budowli.* < Od Liść >

Liściany I. p. **Liściowy:** Szelest L. Szym. Harfy Eola, zmieszane z szumem liścianych hałasów. Słow. Ziemia liściana winnego kamienia. Krum. (=*składana na kształt liścia.* Linde). Z rozpaczą upadł na liściane łoże. Słow. (=*z liści*). **2.** × p. **Liścisty:** Liściane ciasto. Mrong.

× **Liściarz, a,** lm. **e** p. **Listowy.** <Od List>

Liściasto przys. od **Liściasty:** Dąb L. rozłożysty. Tor.

Liściasty, Liścisty, × **Liściowy,** × **Listny** *obfity w liście a. mający wielkie liście, obrosły liśćmi:* Łodyga liściasta a. **Liściónośna** =*pokryta listkami w przeciwieństwie do łodygi bezlistnej, golej.* Drzewo liściaste i iglaste. <Od Liść>

Liściato przys. od **Liściaty.**

Liściaty p. **Liściowaty.**

Liścić się, i ś., ił ś. p. **Listować.**

Liście, a, lm. **a,** × **Listowie** zb. *liście* (=lm. od Liść): Leci L. z drzewa, co wyrosło wolne. Pol. Dzisiaj piękne drzewa, i L. na nich wiosenne powiewa. Mick. Wietrzyk zżółkłe strząsał liścia. Mick. Lasy ze srebra, a z kryształu liścia. Mick.

Liściec, ćca, lm. **ćce** zool. (phyllium siccifolium) *owad prostoskrzydły straszykowaty.*

Liściećć, eje, ał p. **Listować:** Liścieją drzewa. Rzew. W.

Liścienie, a, blm., czynność cz. **Liścieć.**

[**Liścieniec, ńca,** lm. **ńce, Liscyniec, Liściowiec**] *roślina delphinium.*

Liścienie się, a ś., blm., czynność cz. **Liścić ś.**

Liścieniowy przym. od **Liścień; Listkowy, Listniowy:** Kiełek L. (bot.) p. **Kiełek.**

Liścień, a, częś. w lm. **e** bot. *liść odrębnego kształtu, znajdujący ś. w nasionach wielu roślin i zawierający w sobie materjał zapasowy dla karmienia zarodka,* in. listek zarodkowy.

Liścik, a, lm. **i I.** p. **List:** Gniewliwie rozdziera te liściki, któreś niekiedy do niego posyłała. Linde. Że chcąc pohulać potrzeba groszy, więc też Jacuś potrochu zmieniał liściki, które mu siostra na skład oddała. **2.** × p. **Liść.**

Liściokwiat, u, lm. **y, Pomyślin** bot. (phyllanthus) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* <Liść + Kwiat>

Liścionogi skorupiak zool. p. **Skorupiak.** <Liść + Noga>

Liścionośny p. **Liściasty.** <Liść + NIOS>

× **Liściopióro, a,** lm. **a** *liść w kształcie pióra, liść pierzasty, jak np. u akacji.* <Liść + Pióro>

Liściopióry *mający liście pierzaste, w kształcie piór.*

Liściowato przys. od **Liściowaty.**

Liściowaty, Liściaty, Listowaty *mający kształt liścia, podobny do liścia.*

[**Liściowiec, wca,** lm. **wce**] p. **Liścieniec:** Sroczki, brunatki, L., żabionki. Rost.

Liściowy, Liściany, Listny I. przym. **od Liść;** † **Listowy. 2.** × p. **Liściasty:** Do liściowego, czyli, jak u nas zowią, do czarnego drzewa, należą dęby, jawory, jesiony, wiąze, lipy, brzozy i t. d. Linde. Dąb jest najlepsze drzewo w całym liściowym lesie. Linde. **3.** bot.: Gąbka liściowa, p. **Strzępek.**

Liściożerny *objadający liście z roślin:* Mrówki, mszyce liściożerne. Mrówki te bronią liści z drzewa od mrówek liściożernych. <Liść + ŻR>

Liścisko, a, lm. **a** m. i ni. **I.** p. **Liść. 2.** p. **List.**

× **Liścisto** przys. od **Liścisty.**

× **Liścisty I.** p. **Liściasty:** Wietrzyki liścistym potrząsały drzewem. Przyb. **2. a.** × **Liściany** *złożony z listków=płatków, warstewek:* L. korzeń Troc. Liściste ciasto.

Liść, a, lm. **e,** † **List,** [**List**] **I.** *organ rośliny, złożony z blaszki i ogonka i służący roślinie do odżywiania, do oddychania:* Na liścia spadnienie, jako mówią, bojaźliwy. Skar. L. pojedyńczy, złożony, naprzemianległy, parzysty, jajowaty, pierzasty, podłużny, ząbkowany, ogonkowy, bezogonkowy. Zasłona z liścia figowego. Za niemi niżsi stali w mnogich rzędach jak pod liściami (=*pod liśćmi*) ogórki na grzędach. Mick. Złote liście pod jabłkami, złota kora pod liściami. Len. Kwiat nieotwarty, a pełny woni w zatulonych liściach. Słow. (=*płatkach*). Przen.: Liściami płaszczu posypię tę grzędę, pod którą będzie cichy sen grobowy. Słow. Tobie wieszcze... chylą czoła, wieńczone w nieśmiertelne liście. Mick. (=*laury*). Przen.: Cząstki najlepsze z łopatek oczyszczone, w słoniny srebrny L. i kwiatek ubrane. Słow. **2.** zb. blm. *liście:* (Ogórki) liściem wielkim rozłożystym okryły grzędy. Mick. Ludzie koło mnie padają, jak oberwany z drzewa liść stokrotny. Słow. Nie szumi L., nie szumi gaj. Słow. Rosła kalina z liściem szerokim. Len. Gościu, siądź pod mym liściem, a odpocznij sobie, nie dojdzie cię tu słońce, przyrzekam ja tobie. Kochan. Zdr. **Listek, Listeczek,** × **Liścik,** [**Listeniek, Listaszek**]. Zgr. **Liścisko.** <LIS(T)>

[**Liśni**] p. **Liszni.**

[**Liśnianka, i,** lm. **i**] p. **Luśnia.**

[**Liśnik, a,** lm. **i, Listnik**] *naleśnik:* Z mąki kartoflanej robią tu sławne liśniki, czyli poleśniki.

I. Lit, u blm. chem. **Lityn.**

2. Lit, u, blm. **I.** p. **Lut. 2.** p. × **Litowanie. 3.** org. *cyna australijska do lutowania piszczałek.*

Lita, y, blm. bart. *miód żółty cieplem od wosku oddzielony, patoka, miód przaśny.* <LE>

Litanja, i, lm. **e** [**Letanija**] **I.** *rodzaj modlitwy:* L. do Wszystkich Świętych, do Serca Jezusowego. Wyjmą książeczkę z kieszonki, i litanię do Najświętszej Matki starszy brat śpiewa. Mick. L. do Najświętszej Marji Panny a. loretańska. **2.** *długie a nudne wyliczanie czegoś, nudny rejestr:* Mamy lokajów czterech, hajduków dwuch, laufra, murzyna, strzelca, pajuka, turczyna... Przestań tej litanji! Linde. Całowała kolana i stopy, wyszeptując długie namiętne litanje najczulszych nazw. Orzesz. **3.** muz. *utwór muz. z tekstem litanjowym:* Moniuszko napisał cztery litanje Ostrobramskie. <Gr. litaneia>

Litantraks, u, blm. *gatunek węgla kamiennego.* <Now. z Gr. líthos = kamień + ánthrax = węgiel>

Litaury, ów, blp. *bębny w postaci kotłów miedzianych, kotły:* Trąby, kotły i L. grały od rana larum w kozackim obozie. Sienk. <Ros. litavra ż., niejasnego pochodzenia>

[Litek, tku, lm. **tki]** p. **Litkup:** My jeszcze litku nie pili.

[Liter, tra, lm. **try]** p. **Litr.**

Litera, y, lm. **y, [Lintera, Lutera] 1.** *znak piśmienny a. drukarski oznaczający dźwięk mowy ludzkiej:* Pisać a. stawiać litery. Litery duże, małe, drukowane, pisane. Zaczynamy pisać od dużej litery. Imiona własne piszą ś. przez dużą literę. Wiązaną pisać literą. Troc. Litery nie napisać, nie nakazać słówka? Mick. *(=nie dać o sobie najmniejszej wiadomości).* Trzech liter pan wydarł nam Smoleńsk. Koch. W. Cztery litery = k-i-e-p: Za cztery litery czy mię Wc. Pan masz? Linde. Już teżbym ś. miał wreszcie za cztery litery, za wielkiego prostaka i głupca i trutnia, żeby mię ta omamić miała bałamutnia. Zabł. Przen.: Wszelkie usiłowania i prace towarzystwa uczonych będą tylko czczym głosem lub martwą literą w ich rozprawach uczonych. Skarb. Była to jakaś nominalna wartość, literą w księgach hypotecznych, a nie wewnętrzną wartością ziemi zaręczona. Skarb. Przen.: *dosłowne brzmienie, znaczenie literalne:* Na niektórych miejscach, gdzie wykład według litery nie bardzo smakował, rozumienie duchowne brać ś. musiało. Groch. Wzięliście księgi z literą prawa i rzekliście, że w prawie tym tkwił zaród śmierci. Krasz. Trzymać ś. litery prawa. Co do litery = *ściśle, co do joty:* Wypełnię to co do litery. Linde. Ta L. prawa wyraźna. Oliz. *(= przepis).* **2.** *czcionka drukarska.* **3.** L. kościelna (w kalendarzu) = *L. stale oznaczająca pewien dzień tygodnia w danym roku.* **4.** Litery czyjeś = *pierwsza L. jego imienia i pierwsza L. jego nazwiska, cyfry, inicjały.* **5.** †L. arytmetyczna = *cyfra.* **6.** [Mówić z litery] = *mówić językiem książkowym.* **7.** przen. *nauka, umiejętność, wiedza:* Między nieukami a ludźmi prostemi i temi, którzy trochę litery zakusili, a przedtym szkołowali, bywają dysputy. Glicz. **8.** [L.] p. **Loterja:** Na litery stawiać *(=trzymać bilet loteryjny).* Zdr. **Literka.** <Łć. litera>

Literacki przym. od **Literat:** *tyczący ś. literatury:* Towarzystwo literackie. Świat L. Przegląd L. Leżały one lub wisiały w literackim prawie nieładzie. Korz. Towarzystwo literacko-artystyczne. Nieznajomość literacko-naukowych opracowań zwiększa ś., im bardziej ś. do nowszych czasów zbliżamy. Remb. Wydział L. *(=historyczno-filologiczny).* Kradzież literacka *(=plagjat).* **Po literacku, Literacko** przys. = *jak literat, jako literat, sposobem literackim.*

Literacko przys. od **Literacki,** p. **Literacki.**

Literackość, i, blm. rz. od **Literacki:** Obecne prawodawstwa niedostatecznie uwzględniają L. utworu autora. Spas.

Literak, a, lm. **i 1.** † p. **Literat:** Ociec mój umiał Ewangielje na pamięć, nie będąc literakiem. Glicz. **2. a. Pismak** bot. (graphis) *roś. z gromady porostów, z rodziny literakowatych.* <W 2-m znaczeniu naśladowanie Gr. grafís = gryfel, rysik; malowanie, wyszywanie>

Literakowaty bot.: Rośliny literakowate (graphideae) *rodzina roślin z gromady porostów.*

Literalnie przys. od **Literalny,** *co do litery, dosłownie:* L. sens ten ś. tak wykłada. Troc. Przen.: *w całym znaczeniu tego słowa, bez przesady mówiąc, formalnie:* Jest to człowiek L. głupi. Od czterech tygodni codzień L. deszcz leje.

Literalność, i, blm. rz. od **Literalny.**

Literalny 1. p. **Literowy:** Błąd L. Mat.: Rachunek L. = *rachunek na literach.* **2.** *ścisły co do litery, dosłowny:* Znaczenie literalne. <Łć. literalis>

Literat, a, lm. **ci, !Literata, !Literatnik, †Literak 1.** *ten, co ś. zajmuje literaturą, pisarz czyli autor, żyjący z pracy literackiej.* **2.** *człowiek piśmienny, oczytany, erudyta:* Kazimierz był nauki średniej, atoli pierwszy między królami polskiemi. L. Błaż. Znajomość powierzchowna literatury francuskiej, posiadanie jakiegokolwiekbądź księgozbioru, prenumerowanie „Pamiętnika Warszawskiego" jednało przydomek literata. Skarb. <Łć. literatus>

!Literata, y, lm. **ci** p. **Literat.**

Literatczyzna, y, blm. *naśladowanie literatów; to, co jest literackie:* Uważają, że podpisy są niepotrzebną zgoła w malarstwie literatczyzną.

Literatka, i, lm. **i** forma ż. od **Literat.**

!Literatnik, a, lm. **cy** p. **Literat.**

Literatura, y, lm. **y 1.** *ogół utworów ducha wyrażonych w słowie, jako obraz życia duchowego i rozwoju oświaty, piśmiennictwo:* L. powszechna *(=L. ludzkości).* L. danego narodu. L. polska. Teorja literatury *(=teorja prozy i poezji).* Historja literatury. Wykładać literaturę (zam.: historję literatury). L. starożytna, średniowieczna, nowożytna. Wiek złoty a. Zygmuntowski w literaturze polskiej. L. romantyczna. L. ludowa *(=baśnie, podania, pieśni i t. d.).* Bogata, uboga L. Wzrost, rozwój, upadek L. Historja literatur słowiańskich. L. piękna, nadobna *(=beletrystyka).* L. naukowa. **2.** L. danego przedmiotu, danej specjalności = *ogół dzieł dotyczących danego przedmiotu, danej specjalności:* L. medycyny a medyczna. Przystępując do pisania o jakim przedmiocie, trzeba przedewszystkiem poznać jego literaturę. L. historyczna, naukowa. L. sztuk pięknych. **3.** †*filologja:* Literatury profesor = greczyzny i łaciny, filologji. Linde. **4.** ✕ *obfitość wiadomości, oczytanie, erudycja.* Kras. Zdr. **Literaturka.** <Łć. literatura>

Literaturka, i, lm. **i** p. **Literatura:** L. z konceptów włoskich, z maksym Cycerona, z wierszyków francuskich, z ballad niemieckich wyarlekinowana. Krasiń.

[Literczak, a, lm. **i]** p. **Leterczak.**

Literka, i, lm. **i** p. **Litera:** Nie zna ani jednej literki = *nie umie wcale czytać.* Ani literki dotąd nie napisał.

[Literka, i, lm. **i]** p. **Litra:** W literkach babe woził.

Literowy, Literalny przym. od **Litera:** Rachunek L.

Literprocent, u, lm. **y, Literstopień** gorz. *procent w litrach obliczony, według objętości.* <Litr + Procent>

Literstopień, pnia, lm. **pnie** gorz. p. **Literprocent.** <Litr + Stopień>

Litewka, i, lm. **i 1.** *gatunek pośledniej tabaki.* **2.** [L.] *gryka, tatarka, [bukwita].* **3.** [L.] zool. p. **Gęś.** <Z nazwy krainy Litwa>

[Litewniany] p. **Litewny.**

[Litewniczka, i, lm. **i]** *biedronka.*

[Litewny, Litewniany] przym. od **[Litewka]**, *gryczany, tatarczany.*

Litewski 1. Grosz L. p. **Grosz. 2.** Miód L.=*gatunek miodu do picia.* 3. Litewskie korzenie, p. **Rabarbar. 4.** myśl.: Gęś litewska, p. **Gęś. 5.** ręk.: Skóra litewska=*skóra barania glansowana*, szer.

Litewszczyzna, y, blm. *wszystko, co litewskie; mowa litewska; ziemia litewska:* Niegdyś w litewszczyźnie starej z miodu, z mleka, z owoców brał swoje ofiary. Syrok.

Litgans, u, blm., p. **Lichtgans.**

[**Litkowe, ego,** blm.] p. **Litkup.**

Litkup. u, lm. **y, Lidkup,** [**Lindkup, Litek, Litkowe**], †**Lintkup,** prow. **Borysz, Mohorycz 1.** *traktament po przybiciu targu, po sprzedaży na jarmarku; gościniec, otrzymywany przez kupującego od kupca; pijatyka po zawarciu kupna.* **2.** a. [**Litkupnicze**] *opłata za faktorstwo, faktorne.* **3.** *zadatek na kupno, porękawiczne.* <Z Nm. Leihkauf>

[**Litkupnicze, ego,** blm.] p. **Litkup.**

Litkupniczy przym, od **Litkupnik.**

†**Litkupnik, a,** lm. **cy** *świadek sprzedaży, pośrednik, faktor.*

†**Lito,** [**Lito**] nieod., p. **Luto:** Bo ten (żal) w twardym djamencie ryto, aby wiecznie trwał, czego mnie L. Kochan. L. im to było, iż ś. mu takowa lekkość stała. Jancz. [Ale mi jest L., iż ku inszej chodzujesz]. <Czes. lito>

Litochromicznie przys. od **Litochromiczny.**

Litochromiczny przym. od **Litochromja.**

Litochromja, i, Chromolitografja 1. blm. *sztuka robienia oleodruków a. akwareli.* **2.** lm. **e** *oleodruk a. akwarela.* <Now. z Gr. líthos=kamień + chrṓnnymi=farbuję>

Litochromować, uje, ował *robić litochromję, oleodruk.*

Litochromowanie, a, blm., czynność cz. **Litochromować.**

Litodendron, u, lm. **y** *drzewo skamieniałe.* <Gr. lithódendron>

Litofany, ów, blp. *przezroczyste tafle cienkie porcelanowe niepolewane, odciskane w formach gipsowych w rodzaju płaskorzeźb.* <Now. z Gr. líthos =kamień + faínō=jestem widzialny>

Litofit, u, lm. **y** *skamieniałość roślinna.* <Now. z Gr. líthos=kamień + fytón=roślina>

Litofraktor, a, blm. gór. *materjał wybuchowy do roboty strzelanej.* <Now. z Gr. líthos = kamień + Łć. fractor=łamacz>

Litogienezja, i, blm. *nauka o powstawaniu kamieni.* <Now. z Gr. líthos=kamień + génesis= powstanie, początek>

Litogieognozja, i, blm. *nauka o kamieniach.* <Now. z Gr. líthos=kamień + Gieognozja>

Litoglifika, i, blm. *sztuka rznięcia kamieni.* <Now. z Gr. líthos=kamień + glýfō=ryję>

Litograf, a, lm. **owie** *ten, co ś. zajmuje litografowaniem, biegły w litografowaniu.*

Litograficznie przys. od **Litograficzny:** Wzory nie są foto- ale tylko litograficznie wykonane.

Litograficzny przym. od **Litografja:** Zakład, odcisk L. Kamień L. p. **Kamień.**

×**Litografika, i,** blm. p. **Litografja.**

Litografja, i, 1. blm. a. **Litografika** *sztuka przenoszenia pisma a. rysunku na kamień i odciskania na papierze.* **2.** lm. **e**=a) *odcisk w ten sposób dokonany.* b) *zakład litograficzny.* <Now. z Gr. líthos=kamień + gráfō = piszę>

Litografować, uje, ował *wykonywać litografje.* **Przen.** posp.: *kaligrafować, sztychować, pisać pięknie.*

Litografowanie, a, blm., czynność **cz. Litografować.**

[**Litokarny**] *wybredny.* <*Lity=luty+Karny>

Litolog, a, lm. **owie** *znawca kamieni, specjalista w znajomości kamieni; badacz a. znawca skał.*

Litologiczny przym. od **Litologja.**

Litologja, i, blm. *nauka badająca i opisująca wszystkie własności skał, część gieologji* (P. Petrografja). <Now. z Gr. líthos = kamień + logía = znawstwo>

Litomancja, i, blm. *wróżenie z kamieni.* <Now. z Gr. líthos=kamień + manteía=wróżenie>

×**Liton, a,** lm. **y** *okrycie z płótna cienkiego.* <Gr. *lîton>

Litoralny *pobrzeżny:* Fauna morska dzieli ś. na litoralną i pelagiczną. <Łć. litoralis>

[**Litosierdzie, a,** blm.] *litość łącznie z miłosierdziem:* Bez litosierdzia. <Lity (luty) + -sierdzie>

[**Litosierny**] *litościwy i miłosierny zarazem.*

!**Litoskop, u,** lm. **y** lek. *narzędzie do odszukiwania kamieni moczowych w pęcherzu.* <Now. z Gr. líthos=kamień + skopéō=patrzę, badam>

Litosny p. **Litościwy:** To już jej to nadało w oczach moich postać litosnego anioła. Słow.

Litościwie przys. od **Litościwy.**

[**Litościwość, i,** blm.] p. **Litość.**

Litościwy, [**Lutościwy**], †**Lutościwy, Litośny, Litosny,** †**Lity 1.** *mający litość, współczucie dla cierpiących, miłosierny, współczujący, litujący ś.:* Serce litościwe. Przen.: Mróz w Elblągu litościwszym był nieco. Krasz. **2.** × a. †**Litowny** *wzbudzający litość, godzien politowania, nieszczęśliwy.* **3.** *żebrzący o litość, błagalny:* Spojrzał na sędziego litościwym wzrokiem.

Litość, i, lm. **i,** [**Litościwość**] **1.** a. [**Lintość, Lutość**], †**Lutość** *współczucie dla nieszczęśliwego, politowanie, pożałowanie, ubolewanie, uczucie miłosierdzia:* Mieć nad kim L. Nie mieć litości. Obudzać L. Litością przejęty. Pobudzać do litości. Niech Cię płacz sierot do litości wzbudzi. Pśń. Mogłaby była i zjadłą gadzinę ruszyć litością, i lwy, i padalce. Mor. A. Z dobroci wypływa L., która nas rozczula nad cudzą dolegliwością. Niem. Użyj dziś, Panie, nade mną litości. Kochan. Nie znałeś litości, panie... I my nie znajmy litości. Mick. Tak głupia zarozumiałość może tylko L. wzbudzać. Bez litości=*nielitościwie.* **2.** [L.] *rozpacz:* Baba z litością zawodziła. <Zam. lut-, pod wpływem Czes.>

Litośla, i, lm. **e** bot. (abricia) *roś. z rodziny mirtowatych.* <?>

Litośnie przys. od **Litośny,** *litościwie:* Wszystkie nasze dzienne sprawy przyjm L., Boże prawy. Karp.

Litośny p. **Litościwy:** Spojrzał, i spojrzał z twarzą tak litośną, że rozpłakałem ś. jak dziecko głośno. Słow. Może on co postanowi litośniejszego z tym jeńcem. Słow.

×**Litotom, u,** lek. **1.** lm. **y** *nóż do wycinania, kamieni pęcherzowych służący.* **2.** lm. **owie** *chirurg, zajmujący ś. wyłącznie wycinaniem kamieni.* <Now. z Gr. líthos = kamień + témnō = tnę>

Litotomja, i, lm. **e** lek. (lithotomia) *operacja mająca na celu wydobycie za pomocą cięcia kamienia z pęcherza.* <Now. z Gr. líthos=kamień + -tomía = cięcie>

Litotryb, u, lm. **y** lek. *narzędzie do kruszenia kamieni w pęcherzu służące,* × kruszykamień. <Now. z Gr. líthos = kamień + tríbō = trę, kruszę>

Litotrypsja, i, lm. **e** lek. *operacja, wykonywana za pomocą litotrybu, kruszenie kamienia.* <Now. z Gr. líthos = kamień + tríbō = trę, kruszę>

†Litować, uje, owal, [Litować], †Lutować, [Lutować] 1. kogo, czego a. kogo, co, komu p. **L. ś.**: Litowali a żałowali go przez wiele dni, mówiąc: Ech! także oto upadł mocarz! Leop. Oto ja, którym twego niedawno litował nieszczęścia i na srogą Parkę ś. frasował. Kochan. Łaskawy ociec synowi lituje. Kochan. Uprzedza ją Jowisz, łez jej litujący. Przyb. ✕Lituje mię, nieos. = *bierze mię litość, lituję ś., żal mi:* Lituje mię opuszczonej. Linde. **2.** *być pobłażliwym, wyrozumiałym, darować miłosiernie, wybaczyć litościwie:* Nie urażaj ś., o mój dobroczynny Twórco, lituj mię, gdy co myślę, śmiem wyrzec językiem. Przyb. **3.** a. [L.] kogo, czego = *żałować, skąpić, szczędzić:* [Wojna nas nie litowała] (= *nie oszczędzała, nie ochraniała*). Krwi najświętszej przelać nie litował. Pśń. Na to własnych pieniędzy nie litował. Górn. Bóg Syna swego dać nie litował. Wuj. Dała córce przystojne wychowanie, nie litując w tym ani kosztu, ani starania największego. Górn. **4.** czego = *żałować (że ś. stało):* Pomnicie na to, że tego napotym L. będziecie. Jancz. **L. ś.** nad kim, nad czym, ✕czego, ✕komu, czemu, †L. i [L.] kogo, co a. kogo, czego = *uczuwać litość, współczuć komu, czemu, użalać ś. nad kim, nad czym, żałować kogo, czego:* Lituj ś. nad słabemi. Stasz. Nie budził mię, mojego litując ś. bolu. Mick. Litujmy ś. nieszczęśliwym. Krasz. Ty niewolników litujesz ś. męce. Słow. <Zam. lut-, pod wpływem Czes.>

✕**Litować, uje, owal** co p. **Lutować.** Troc.

†**Litowanie, a,** blm., czynność cz. †**Litować:** Skąpy w rozgniewanie, a nieprzebrany w L. Kochan.

✕**Litowanie, a 1.** blm., czynność cz. **Litować. 2.** lm. a a. ✕**Lit** *miejsce zalutowane w naczyniu.*

Litowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Litować ś.**

✕**Litownik, a,** lm. **cy** *więzień z niewoli wyzwolony:* Po drodze opowiadał ś. jako L. Krasz.

†**Litowny** p. **Litościwy:** Podał jej listek od miłego i dołożył litownemi słowy, jako nieborak nader bardzo miłuje. Górn.

✕**Litowny** p. **Lutowny.**

Litr, a, lm. **y, [Liter, Litra]** *jednostka zasadnicza miar objętości w układzie miar metrycznych, wyrównywająca decymetrowi sześciennemu.* <Fr. litre, z Gr.>

1. Litra, y, lm. **y 1.** [L.] p. **1. Letra. 2.** a **Folga** gór. *drągi do podkładania i przesuwania.* Zdr. **[Literka].** <Nm. Leiter>

2. Litra, y, lm. **y 1.** ✕*funt.* **2.** [L.] p. **Litr.**

[Litry, ów, blp.] **1.** p. **Letry. 2.** a. **[Wasąg]** *szkielet wierzchniej części wozu do wyplecenia.*

Lituanista, y, lm. **ści** *znawca rzeczy litewskich, znawca litewszczyzny:* Znany L., profesor Bezzenberger w Królewcu. <Now. z niby Łć. lithuanista, od nazwy Litwy niby Łć. Lithuania>

Liturgicznie przys. od **Liturgiczny.**

Liturgiczny, Liturgijny przym. od **Liturgja:** Obrzędy liturgiczne.

Liturgijny p. **Liturgiczny:** Stauropigja wydawała głównie dzieła ruskie liturgijne i szkolne. Łoź.

Liturgika, i, blm. *opisanie i wyjaśnienie obrzędów kościelnych.* <Now. z Gr. leitourgikḗ dosł. = urzędowa, służbowa>

Liturgista, y, lm. **ści** *ten, co ś. zajmuje liturgją, znawca liturgji.* <Now. z Gr. leitourgía = urząd; służba>

Liturgja, i, lm. **e 1.** *odprawianie nabożeństwa publicznego; porządek odprawiania mszy świętej:* Słowa liturgii takim wyrzekł tonem do ludu, jak oficer, stojąc przed szwadronem. Mick. **2.** †*księga do odprawiania mszy, mszał.* <Gr. leitourgía dosł. = urząd; służba>

[Litwa, y, lm. **y]** *stado kawek lecących:* L. leci.

[Litwini, ów, blp.] *nazwa, nadawana przez Mazurów kawkom z powodu wrzasku ich, przypominającego „litwinienie.“*

Litwinić, i, ił *mówić z litewska.* **L. ś.** *stawać ś. Litwinem:* Musieli polszczyć ś., L. i zapominać dzikiej ojczyzny. Bart.

Litwinienie, a, blm., czynność cz. **Litwinić.**

Litwinienie się, a ś., blm., czynność cz. **Litwinić ś.**

[Litwor, u, lm. **y, Litwór]** *roślina dzięgiel* (**archangelica** officinalis). <Przekształcenie Elektwarz, p. Elektuarjum>

[Litwor, oru, lm. **ory]** p. **Litwor.**

Lity 1. ✕*lany, ulany z kruszcu:* Lite żelazo. Linde. Trzecie (korony) były, także złotem lite. Pot. **2.** †*zlany oblany, zroszony:* Kładąc (wieniec) na podnóżku nóg twoich łzami L. Pot. **3.** L. a. złotem L. = *dzierzgany złotem, nićmi złotemi przetykany:* Pas L. a. złotem L. (= *złotolity*). Woźny pas mu odwiązał, pas słucki, pas L.: z jednej strony złotogłów w purpurowe kwiaty; na wywrót jedwab czarny, posrebrzany, w kraty. Mick. Lama lita śrebrna, złota. Troc. Złotem litą chorągiew apostolskiej stolicy pod nogi ściele. Pot. **4.** *nie dęty, nie czczy, nie próżny w środku, masywny:* Pierścień L. Bryły są abo dęte, abo lite. Sol. **5.** ✕przen. *nie fałszowany, czysty, szczery:* Lite złoto. Lita polszczyzna. **6.** (o ziemi) *piaszczysty, ziarnisty, wydmuchowy.* **7.** †gór. (o skałach) *zbity, jednorodny a. twardy.* <LE/LI>

†**Lity** p. **Litościwy:** Cudzego szczęścia to nie miłość lita płakać, ale to zazdrość znakomita. Km.

†**Litygacja, i,** lm. **e** *prawowanie ś., procesowanie ś., spór sądowy, proces.* <Now. z Łć. litigium = spór>

Litygant, a, lm. **ci** *procesujący ś., prawujący ś.* <Łć. litigans, 2 pp. litigantis = sprzeczający ś., prawujący ś.>

Lityn, u, blm., **Lit** chem. *metal z gromady potasowców,* Li. <Now. z Gr. líthos = kamień>

✕**Lityna, y,** blm. chem. *zasada litynowa, tlenek lub wodan litynu:* L. gryząca.

Litynowy przym. od **Lityn:** Zasada litynowa.

†**Lityspendencja, i,** lm. **e** *okres czasu między wprowadzeniem sprawy do sądu a jej ostatecznym załatwieniem.* <Śr. Łć. litispendentia>

1. [Liw, i, lm. **wie]** p. **Iwa.** <p. Iwa>

2. [Liw!] p. **2. Liwa.**

1. [Liwa, y, lm. **y]** dziec. *gęś.* Zdr. **[Liwula, Liwulka, Liwusia, Liwusza, Liwuszka].** Zgr. **[Liwucha].** <Dziec.>

2. [Liwa!, Liw!, Liwu!, Liwy!, Liwusia!, Lwa!, Liba!, Libu!, Libuś!, Libuśki libuś!] *wołanie na gęsi.*

[Liwańdowy] p. **Lawendowy.**

[Liwar, u, lm. **y]** p. **Lewar.** Przen. (o pchle): Ty ś. jedna (z owadów) śród ludzi z liwarem uwijasz. Mick. Zdr. **[Liwarek].**

[Liwarek, rka, lm. **rki]** p. **Liwar.**

[Liwator, a, lm. **y]** gm. *elewator.*

[Liwatornia, i, lm. **e]** gm. *laboratorjum.*

[Liwentárz, a, lm. **e]** p. **Inwentarz.**

Liwerancja, i, blm. *obowiązki, rola liweranta:* Zalecenie na sprowadzenie wszystkich magazy-

nów na Pradze, pod dozorem i liwerancją Szmula byłych. T. K. <Now. z Nm. liefern (z Łć. liberare) = dostarczać>

Liwerancki przym. od **Liwerant.**

Liwerant, a, lm. **ci,** × **Liwerant, [Gubernat]** *dostawiający za umówioną cenę różne przedmioty dla wojska, zakładów i t. d.*, dostawca. <Nm. Lieferant>

Liwerantować, uje, ował *być liwerantem:* Ja jeszcze jego znałem, kiedym był kapconem, a liwerantował przy armji. Byk.

Liwerantowanie, a, blm., czynność cz. **Liwerantować.**

Liwerować, uje, ował, × **Liwrować, [Luberować]** *trudnić ś. liwerunkiem, dostarczać, dostawiać.* <Nm. liefern, z Łć. liberare>

Liwerowanie, a, blm., czynność cz. **Liwerować.**

Liwerunek, nku, × **Liwrunek 1.** blm. *liwerowanie, dostawa.* **2.** lm. **nki** *ładunek dostarczony gdzie przez liweranta.* **3.** blm. *rodzaj podatku stałego w daw. Polsce,* kontyngiens liwerunkowy. <Nm. Lieferung>

Liwerunkowy przym. od **Liwerunek:** Kontyngiens L. p. **Liwerunek.**

[**Liwerwer, u,** lm. **y**] p. **Rewolwer.**

[**Liwina, y,** lm. **y**] **1.** p. **Iwa. 2.** p. **Iwina. 3.** *zarośla iwy.* <p. 1. Liwa, Iwa>

Liwistona, y, lm. **y** bot. (livistona) *drzewo z rodziny palm.* <Niby Łć. livistona>

[**Liwk, a,** lm. **i, Lifk**] *gorset, stanik, kamizelka:* Wetkła sobie dukaty pod L. <p. Lifk, Lejbik>

Liwonezy, ów, blp. *pieniądze srebrne bite przez carową Elżbietę dla Inflant i Estonji.* <Nm. Livonese, od nazwy niby Łć. Inflant : Livonia>

× **Liwor, u,** lm. **y** p. **Lewar.**

Liwr, a, lm. **y,** × **Liwra** *dawniejsza moneta francuska = 20 kop.; gienewska = 33 kopiejkom.* <Fr. livre ż.>

× **Liwra, y,** lm. **y** p. **Liwr.**

× **Liwrancki** przym. od **Liwrant.**

× **Liwrant, a,** lm. **ci** p. **Liwerant:** Siedzi człek w domu, jak L. w magazynie. Nar.

× **Liwrować, uje, ował** p. **Liwerować.** Linde.

× **Liwrowanie, a,** blm., czynność cz. **Liwrować.**

× **Liwrunek, nku,** lm. **nki** p. **Liwerunek.** Linde.

[**Liwu!**] p. **2. Liwa!**

[**Liwucha, y,** lm. **y**] p. **1. Liwa.**

[**Liwula, i,** lm. **e**] p. **1. Liwa.**

[**Liwulka, i,** lm. **i**] p. **1. Liwa.**

[**Liwusia, i,** lm. **e**] p. **1. Liwa.**

[**Liwusza, y,** lm. **e**] p. **1. Liwa.**

[**Liwuszka, i,** lm. **i**] p. **1. Liwa.**

[**Liwy!**] p. **2. Liwa!:** L. L. liwusiu! A L. ha! a L. ha!

× **Lizacz, a,** lm. **e 1.** a. [**Lizajek, Lizajk, Lizała, Lizuś**] *ten, co liże, wylizuje półmiski, pieczeniarz, smakosz, łasuch.* **2.** p. **Lizuś.** <LIZ>

Lizać, że, zał i **L. ś.** p. **Liznąć.**

[**Lizajek, jka,** lm. **jki**] p. **Lizacz.**

[**Lizajk, a,** lm. **i**] p. **Lizacz.**

Lizak, a, lm. **i 1.** × *praca około żniwa w nocy po odprawionej już powinności, za co ś. robotnikom daje co lizać, to jest gorzałkę z kawałkiem sera i chleba.* Linde. **2.** zł. *miód.*

[**Lizała, y,** lm. **y**] p. **Lizacz.**

Lizanie, a, 1. blm., czynność cz. **Lizać:** Statecznie nabożny bez owego bożkowania a lizania obrazków. Górn. **2.** † lm. **a** *gatunek wyrobu aptekarskiego, gęściejszego od gęstego syropu.* Krup.

Lizanie się, a ś., blm., czynność cz. **Lizać ś.**

Lizanina, y, lm. **y** *ustawiczne lizanie ś., przypochlebianie ś.:* Za umizgi, za lizaniny, za komplementy wyfacjendują ci pewnie rangę rotmistrza. Kaczk.

Lizanka, i, lm. **i 1.** a. **Lizawica, Lizawka** wet = a) *sól w kawałach a. drobna, pomieszana z paszą, a. inne rzeczy dawane bydłu do lizania.* b) *miejsce do tego wyznaczone.* **2.** zł. *język.*

Lizawica, y, lm. **e** p. **Lizanka.**

Lizawka, i, lm. **i 1.** † p. **Kuczka. 2.** myśl. *glina zmieszana z solą, popiołem i terpentyną, służąca za przynętę jeleniom,* in. solnik. **3.** wet. = a) blm. a. **Lizawość, Liżączka** *choroba bydła i owiec, polegająca na lizaniu i ogryzaniu rozmaitych przedmiotów w stajni oraz objadaniu wełny.* b) p. **Lizanka:** Jelenie straż leśna pielęgnowała w kniejach ...zakładali im sól na lizawkę.

Lizawość, i, blm. wet. p. **Lizawka.**

[**Lizda, y,** lm. **y**] p. **Glista.**

[**Lizidupa, y,** lm. **y**] p. **Lizus.** <Lizać + Dupa>

[**Lizimir, a,** lm. **owie** a. **rzy**] p. **Inżynier.**

Liziobrazek, (wym. Lizi-obr.) **zka,** lm. **zkowie,** † **Lizyobrazek,** † **Liżyobrazek** *nabożniś, świętoszek, bigot, faryzeusz.* <Lizać + Obrazek>

! **Lizjera, y,** lm. **y** *pas graniczny:* Co ś. tycze Elbląga i szacownej lizjery, tłomaczył, iż niema nadziei uzyskać od rzpltej zrzeczenia ś. tych posiadłości. Ask. <Fr. lisière>

Liznąć, nie, nął a. [**zł**], nied. **Lizać 1.** *musnąć językiem, polizać:* Psi mu gębę liżą. Rej. Przen.: Lizać łapę = *cierpieć głód, niedostatek.* Z podłością liże pańskie progi. Linde. Nie bij, a nie głaszcz; nie maż, a nie liż. Prz. Lizać miód z talerza. Troc. (= *wylizywać, zlizywać*). Przen.: Ogień liże krwawemi języki białe żagle. Krasiń. Przen.: *pocałować, cmoknąć.* L. krzyżyka = *przysiąc w sądzie:* Powracał z sądów, gdzie też podobno liznął krzyżyka. Oss. Przychodziło mu na myśl pomóc Polsce, choćby miał krzyżyka L. Dar. **2.** przen. rub.: Lizać rany = *lizać ś., leczyć ś., kurować ś. z ran:* Jeszcze Węgrzyn, jeszcze Włoch swoje rany liże. Pot. **3.** *skosztować, pokosztować:* Z czego kto słodyczy skosztował, słuszna z tego by liznął goryczy. Linde. [Sama nie lizła cielęciny] (= *nie wzięła do ust*). Gdyby nie to, że ś. człowiek to tu, to tam pożywi, podje, liźnie, przyszłoby przestać na frankowych obiadach. Krasz. Przen.: *zachwycić, skosztować czego; poznać co powierzchownie, dotknąć ś. czego:* Dosyć im jest cokolwiek L. łaciny. Boh. L. nauki. Gdy Machjawela i Tacyta liźnie, rozumie, że równego niema w ojczyźnie. Pot. Kto ś. na czym nie zna, tego niech nie liźnie. Pot. **4.** przen. *musnąć:* Mucha lwa to w grzbiet, to w pysk, to go coraz liźnie po uszach i po słabiźnie. Tremb. **5.** *uderzyć, skrobnąć, ściągnąć:* L. kogo w kark, w pysk. Drugi kilku (Niemców) szablą liznął. Pol. **6.** myśl. = a) *dotknąć, ruszyć, tknąć:* Lisa, zwanego wyszką, o czarnym grzbiecie, żaden pies nie liźnie. Karw. b) Zając łapy liże = *uciekł.* **L. ś. 1.** *oblizać ś., polizać ś.:* Psy liżą ś. **2.** nied. przen. *leczyć ś. z ran:* Dwie niedziele lizałem ś. z mych ran. Przybor. **3.** *pocałować ś., cmoknąć ś.:* Lizać ś. z gachy pannom nieprzystojna. Troc. **4.** [**L. ś.**] nied. *czesać ś. starannie, muskać ś.* **5.** przen.: Lizać ś. komu = *podlizywać ś., przypochlebiać ś., łasić ś., starać ś. przypodobać, przymilać ś., płaszczyć ś.:* W oczy mi się liżesz, a za oczy podstępną świadczysz przyjaźń. Linde. Lizali mi ś., jakby kondle. Hoł. Język cukrowy liże ś. dumie. Hoł. <LIZ>

Lizol, u, lm. **e** apt. *płyn, składający ś. z krezolów zmydlonych, używany do dezynfekcji.* <Now z Gr. lýein. = rozpuszczać + Łć. oleum = olej>

[**Lizoń, a,** lm. **e**] p. **Lizus.**

Lizuch, a, lm. **y** szczeg. ucz. p. **Lizus**: Oto Paciorek, prymus, L. obrzydliwy. Kos. *(=przekładający pochlebianie ś. nauczycielom nad koleżeństwo).* Vacationes cras! Na lizuchów czas!

Lizucha, y, lm. **y** forma ż. od **Lizuch**, *lizuska:* Przysunął ś. do niej, aby z urąganiem rzucić: „Lizucho! dobrze ci tak!" Kos.

Lizuchostwo, a, blm. p. **Lizusostwo.**

Lizuchować się, uje ś., ował ś. ucz. *skarżyć na swych kolegów w szkole z chęcią zyskania sobie względów nauczycieli, być lizuchem.*

Lizuchowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Lizuchować ś.**

Lizuchowski przym. od **Lizuch; Lizusowski.**

[**Lizula, i,** lm. **e**] *nazwa krowy.*

[**Lizun, a,** lm. **y**] **1.** p. **Lizus. 2.** [**Miesiąc L.** a. **miesiąc lizuń**] *czas, w którym chłopiec a. dziewczyna nabiera chęci podobania ś., zalecania.*

[**Lizuń, a,** lm. **e**] p. **Lizun**: Jeszcze na ciebie nie przyszedł miesiąc L. *(=nie przyszła na cię pora kochliwości).*

Lizus, a, lm. **y 1.** a. **Lizuch, Liżyłapa,** × **Lizus,** × **Lizacz,** [**Lizidupa, Lizun**], **Lizoń** *pochlebca, donosiciel, zausznik.* **2.** [L.] *nazwa konia.* <LIZ, z końcówką niby Łć.>

Lizuska, i, lm. **i** forma ż. od **Lizus; Lizucha.**

Lizusostwo, a, blm., **Lizuchostwo** *rola lizusa, lizusowanie.*

Lizusować, uje, ował posp. *pochlebiać, być lizusem, podlizywać ś., lizać ś. komu.*

Lizusowanie, a, blm., czynność cz. **Lizusować.**

Lizusowski przym. od **Lizus; Lizuchowski**: Sztuczki lizusowskie.

Lizuś, a, lm. **e 1.** × p. **Lizus**: Tak zmawiał tego ów L. bogacza, że mu za wszystko szczerze czyni dzięki. Szym. **2.** [L.] p. **Lizacz.**

[**Lizynier, a,** lm. **owie** a. **rzy**] p. **Inżynier.**

[**Lizynijer, a,** lm. **owie**] p. **Inżynier.**

†**Lizyobrazek, zka,** lm. **zkowie** p. **Liziobrazek**: Satyra na lizyobrazków i zmyślonej obojej płci nabożniczków. Opal.

[**Liźć, lizie, lazł**] p. **Leźć.**

Liźnienie, a, blm. p. **Liźnięcie.** Troc.

Liźnięcie, a, blm., **Liźnienie,** †**Lźnienie** czynność cz. **Liznąć.**

Liżączka, i, blm. wet. p. **Lizawka.**

†**Liższy** p. **Lichy.**

Liżyłapa, y, lm. **y** p. **Lizus**: Wejhard ma rozum pałacowy nie wojenny, to dworski L. Krasz. <Lizać + Łapa>

[**Liżynier, a,** lm. **owie** a. **rzy**] p. **Inżynier.**

†**Liżyobrazek, zka,** lm. **zkowie** p. **Liziobrazek**: Liżyobrazki ciche, z rozumki sztucznemi. Gosł. <Lizać + Obrazek>

Ljanosy, ów, blp. p. **2. Ljany.**

1. Ljany, ów, blp. *gatunek pnących ś. roślin w lasach podzwrotnikowych.* <Hp. liana ż.>

2. Ljany, ów, blp., **Lijany, Ljanosy** *stepy, równiny w południowej Ameryce, pokryte roślinami ljanami.* <Hp. llanos lm.>

Ljard, a, lm. **y 1.** *dawna moneta francuska = 3 denary.* **2.** *dawna moneta flamandzka = około ¾ rubla,* ort. <Fr. liard>

Ljas, u, blm. gieol. *pokłady dolne a. warstwy spodnie jury.* <Ang. lias>

Ljasowy przym. od **Ljas**: Piaskowiec, wapień L.

L. m. (skrócenie) = *liczba mnoga.*

†**Lnący** *lepki.* Troc.

†**Lnąć, nie, nął,** [**Lnąć**] p. **Lgnąć**: Humory bywają z flegmy, która swą klijowatością lnie, i do napełnienia a gnicia część, w którą ś. zbieży, przywodzi. Ocz. <LEP/LIP/L(P)>

Lnek, lnku, lm. **lnki** bot.: L. Matki Boskiej p. **Lnica.**

Lnianka, i, lm. **i 1.** *chustka lniana:* W wódce tej maczając chusty a. lnianki, przykładać na głowę. Syr. **2.** *żupan wieśniaczy lniany.* **3.** w lm. *len wyczesany, wyczeski, paczesie wyczesane ze lnu.* **4.** *bawełna nie skręcona.* **5.** *siemię lniane.* **6.** bot. = a) a. **Judra** (camelina) *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunek: L. zwyczajna a. siewna, [ryżejka, kobyłka] (c. sativa). b) p. **Lnica.** c) L. wiechowata p. **Ożędka.** <Od Len>

Lniano-liściowy *mający liście jak len.* Bot.: Leniec L. (thesium linophyllum). <Lniany + Liściowy>

Lniano-pancerny *mający pancerz lniany:* Amfjos L. Ml. <Lniany + Pancerny>

Lnianowłosy *mający włosy jasne, jak len:* Lnianowłose dziecię. Orzesz. Lnianowłosą głowę pokładał na ramieniu matki. Prus. <Lniany + Włos>

Lniany, [**Lenny, Lany, Lanny**] **1.** przym. od **Len**: Lniane płótno. Siemię lniane. **2.** a. **Lnisty** *podobny do lnu, jasny jak len:* Włosy lniane. Jeż. Lniano-blond, o srebrzystym połysku włosy. Haj. Zmokłe lniano-płowe włosy. Orzesz.

Lnica, y, lm. **e** bot. **1.** a. **Lnianka, Lonek** (linaria) *roś. z rodziny trędownikowatych.* Gatunki: L. bluszczykowata a. Zwiesiniec (l. cymbalaria). L. mniejsza a. Karzeł (l. minor). L. pospolita a. Lnianka, Leniec, Lnicznik, Len Matki Bożej, Lenek Matki Bożej, Lnek Matki Boskiej, †Linek Panny Marjej, †Matki Bożej Linek, Belweder (l. vulgaris). **2.** a. **Leniec, Lnicznik** (myagrum) *roś. z rodziny krzyżowych.* <Od Len>

Lnicznik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Leniec 2.** p. **Lnica. 3.** p. **Lnianka.** <Od Len>

†**Lnienie, a,** blm., czynność cz. **Lnąć.**

[**Lnina, y** lm. **y**] *tkanina lniana, płótno z lnu czystego.*

[**Lnisko, a,** lm. **a**] **1.** *pole lnem zasiane.* **2.** *miejsce, pozostałe po wyrwaniu lnu.* <Od Len>

Lnisty p. **Lniany**: Główki jasnowłose, lniste i płowe. Matl.

× **Lnostrojny** *ustrojony w płótno, w lnianą bieliznę.* <Len + Strojny>

[**Lnowalne, ego,** blm.] p. **Lnowanie**: Chodzić po lnowalnym. <Od Len>

[**Lnowanie, a,** blm., **Lnowalne**] **1.** *kwestowanie lnu przez dziewczęta wiejskie wychodzące za mąż.* **2.** *danina przedwielkanocna od rodziny lub chałupy dla urzędników wiejskich świeckich i duchownych.*

Lnowaty bot.: Rośliny lnowate = **Lenowate.**

Lnowy bot.: Kanianka lnowa p. **Kanianka.**

1. [**Lo**] p. **Tylko.** <Zam. [Tylo]>

2. [**Lo!**] *przyśpiew:* Lo sa, bysiu, lo lo lo... <Okrzyk.>

†**Lobegal, u,** blm. *rodzaj akcyzy od zboża:* Wyciąganie, które zowią L. i fürkien w ziemiach mistrzowi pruskiemu poddanych, od Polaków nie ma być wzięte. Herb. <Nm. Lob(e)geld = dziesięcina, zdawne>

Lobelina, y, blm. apt. *alkaloid z rośliny stroiczki wydętej.* <Od Lobelja>

Lobelja, i, lm. **e** bot. p. **Stroiczka.** <Od nazwiska botanika Flamandz. Lobel †1616>

Loberg, u, lm. **i** garb. p. **Garbnisko.** <Nm. Lohberg>

1. Loch, u, lm. **y 1.** × *dziura, otwór:* L. w lodzie wybity. Linde. *(=przerębel).* **2.** *jama, pieczara, jaskinia, podziemie:* Nieprzyjaciele wdarli ś. do miasta lochem, to jest ziemnym przechodem. Leon. Lochy w ziemi kopiąc, do szańców przychodzili. Warg. Czarownica, co na łysej górze ma wykopany L., podobny gniazdom rzecznych jaskółek. Słow. Może w świątyni pogańskiego boga można ś. ukryć w jej lochach podziemnych. Słow. Gladjator powstał z lochów cyrku. Krasiń. W Maryenburgu wiem ja L. podziemny; tam, gdy noc miasto w ciemnościach zagrzebie, schodzi na radę trybunał tajemny. Mick. W Szpilbergu zakopali mnie w lochach do pracy. Mick. **3.** *grób podziemny, pieczara, katakumba, podziemie, sklep:* Takim był Ryga uczczony pogrzebem, nie poszedł próchnieć w marmurowe lochy. Słow. Echo z grobowych ś. odzywa lochów. Troc. Oboje wyszli z grobowego lochu. Słow. Przyszli go z grobu wyciągać, obce twarze zajrzały do lochu. Słow. **4.** *podziemie kopalniane, wyrobisko:* Kruszce z lochów dobywają. Troc. **5.** *piwnica, sklep, kopiec:* Niektórzy też czynią w ziemi gruby abo lochy ku chowaniu zboża. Troc. Pełno w lochu, w śpiżarni i gumnie. Linde. Ma dobre wino węgierskie w lochu. Słow. **6.** *więzienie podziemne, ciemnica, kazamata:* Wsadzić kogo do lochu. **7.** *grota:* L. w skale. Troc. **8.** *framuga, wnęka w ścianie:* Ściana z lochami. Troc. **9.** †*rozczyn klajstrowaty:* L. abo miodek z gorczycy białej tak z nasienia, jak z soku korzenia z cukrem, flegmę z piersi wywodzi. Syr. **10.** [L.] p. **Burta. 11.** anat.: †Lochy Grafjusza = *pęcherzyki, torebki Graafa w jajniku* (folliculi Graafiani). **12.** cieś. *wszelkie wydrążenia w drzewie,* **13.** fl. *jeden z kijów sękatych na dole u obcejów, na które ś. nakładają obarzanki, czyli wieńce ze sznurów, aby ś. obcejów trzymały.* Mag. Zdr. **Loszek.** <Nm. Loch>

2. Loch, a, lm. **y** fiz. p. **Log.**

3. Loch, u, blm. myśl. *czas popędu płciowego u dzików.* <Z Nm. lo(o)sen = [lochać ś.]>

4. Loch, a, lm. **y, łoch** zł. *chłop.* <?>

1. [Locha, y, lm. **y] 1.** a. **[Lochowanie]** *wyżłobienie, rowek, wyżłobiony w słupie; miejsce w belce dla czopa.* **2.** *dziura.* <Nm. Loch>

2. [Locha, y, lm. **y] 1.** *maciora, świnia (zwłaszcza prośna).* **2.** a. **[Łocha]** *samica dzika,* s a m u r a. Zdr. **[Loszka].** <Z Nm. Lose, [lo(o)s]>

Lochać się, a ś., ał ś. p. **Krzekać:** Świnia ś. lochała.

Lochajza, y, lm. **y** pow. *przyrząd do wybijania dziurek w rzemieniach.* <Nm. Locheisen>

Lochanie się, a ś., blm., czynność cz. **Lochać ś.**

Lochenbor, a, lm. **y, Lefelbor** pow. *narzędzie do wiercenia dziur przy wyrobie kół wozowych, rodzaj świdra z końcem podobnym do łyżki.* <Nm. Lochbohrer>

Lochhamer, mra, lm. **mry, Durszlag, Durszlak, Druślak, Druszlag** noż. i ślus. *stempel do wybijania dziur w metalach.* <Nm. Lochhammer>

Lochje, i, blp. **1.** × *starogrecki obrządek popołogowy.* **2.** !lek. *odchody połogowe, odpływ, wyłok połogowy, [brud połogowy].* < Gr. locheîa lm. ni.>

Lochmaszyna, y, lm. **y = Dziurownica.** <Nm. Lochmaschine>

Lochor, a, lm. **y** hut. *dziura w przodzie ogniska fryszerskiego od spodu, którą w czasie fryszowania wypuszcza ś. zbyteczny żużel czyli szlakę.* Łab. <Z Nm. Loch = dziura, otwór>

Lochować, uje, ował rzem. **1.** *robić rowki, laskować, wydrążać, żłobić.* Kn. **2.** *dziurawić, przebijać dziury w metalu,* d z i u r o w a ć. <Z Nm. Loch = dziura>

Lochowanie, a 1. blm., czynność cz. **Lochować:** L. słupów sznicerskich = *laskowanie.* Kn. **2.** [L.] lm. **a** p. **1. Locha.**

Lochowany p. **Lochowaty.**

Lochowato przys. od **Lochowaty.** Troc.

Lochowatość, i, blm. rz. od **Lochowaty;** *jama, loch, zagłębienie:* L. w gębie. Troc. Robić jamę, dziurę, L. w czym. Sł. wil.

Lochowaty 1. a. **Lochowany** *laskowany, pełen żłobków, dołków, żłobkowaty, karbowany.* **2.** *pełen lochów, jamisty, dolisty:* Skałę jedną lochowatą znalazł, w której mieszkał. Skar.

Lochowy przym. od **Loch.**

Lochsztanca, y, lm. **e** rzem. *podkład ciężki żelazny z dołkami, na których robią ś. dziury w położonym na nim przedmiocie.* <Nm. Lochstanze>

†**Locht, u,** lm. **y** *luft:* Etnejski komin do góry wywiedzie, w otwartej górze L. rozwiedzie. Bardz. <Nm. Luft, skąd też [lucht]>

[Lochun, a, lm. **y]** *mały urwis (ciągle biegający).* <? Może od Locha>

[Lochynia, i, lm. **e]** p. **Włochynia.** <Ukr. łochyna>

Loczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Lok:** Gęsto ułożone nad czołem loczki za każdym ruchem główki nabiegają na oczy. Wilcz. **2.** cukier. p. **Alfons.**

Loczkowany *ułożony w loczki, zakręcany:* Włosy loczkowane.

†**Lodarka, i,** lm. **i** zool. p. **Rudzik.**

[Lodek, dku, lm. **dki]** *ałun.*

× **Lodnica, y,** lm. **e** p. **Lodownia.**

× **Lodnieć, eje, ał** p. **Lodowacieć.**

× **Lodnienie, a,** blm., czynność cz. **Lodnieć.**

Lodnik, a, lm. **i 1.** [L.] p. **Lodownik. 2.** gie. p. **Lodowiec.**

× **Lodny** p. **Lodowy:** Jest w ostatnich tatarskich stronach miejsce lodne. Żebr.

× **Lodochron, u,** lm. **y** *statek, naczynie do przechowywania lodu.* <Lód + CHRON>

Lodokuty *kuty z lodu:* Febus otwiera wiośnie lodokute drzwi. Wor. <Lód + Kuty>

× **Lodołomny** *łamiący lód.* <Lód + ŁOM>

× **Lodomroźny** *zimny jak lód, zamrażający w lód, lodowaty:* Lodomroźna Syberja. Linde. <Lód + Mroźny>

Lodospad, u, lm. **y** *lodnik obsuwający ś. poniżej linji śnieżnej,* l a w i n a. <Lód + Spad>

Lodowacenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Lodowacić. 2.** czynność cz. **Lodowacieć.**

Lodowacić, i, ił 1. *zamieniać w lód, zamrażać.* **2.** przen. *wyziębiać, robić lodowatym, ostudzać, odrętwiać:* L. serce, uczucia. <LOD>

Lodowacieć, eje, ał, × **Lodnieć,** × **Lodzieć 1.** *ścinać ś. w lód, marznąć, zamarzać:* (nieos.) W miesiącu maju często lodowacieje. Troc. *(= chwyta mróz).* **2.** *stawać ś. zimnym, stygnąć:* Do głowy, którą znużyły trudy nieustanne, falami biła krew i skupiała ś. cała potęga... nogi stygły... ręce lodowaciały. Krasz. **3.** przen. *drętwieć, sztywnieć, kamienieć:* L. z przerażenia. **4.** przen. *stawać ś. nieczułym, lodowatym = stygnąć, oziębiać ś., obojętnieć:* Serce twoje ku mnie lodowacieje. Troc.

Lodowato przys. od **Lodowaty:** Pierwszy raz w życiu L. mi w duchu przy tobie. Krasiń.

Lodowatość, i, blm. rz. od **Lodowaty:** Na czole twoim L. śmierci. Krasiń. Widzę serca twojego L. Troc.

Lodowaty l. a. **Lodowy** *ścięty w lód, zamarzły; pokryty lodami:* Widział wichry ogniste i rzeki jakieś z gradem lodowatym straszliwe. Skar. Czyją grad L. formuje ś. ręką. Zim. Morze Lodowate. L. kraj. Słow. **2.** a. **Lodowy** *zimny jak lód:* Serce ustało, pierś już lodowata. Mick. Dreszcz L. mnie gnębi. Krasiń. Przen.: *obojętny, nieczuły, zimny, chłodny:* W obejściu jej czuć było chłód L. Serce skrzepłe, lodowate, które już płakać i cierpieć przestało. Słow. Wypogódź teraz czoło lodowate. Słow. W tej serdecznej naszej skrusze lodowate roztop dusze. Zal. To też Bóg jemu wynagrodził za to, bo mu dał cichą śmierć i lodowatą, bez żadnych bolów, bez żadnych omamień. Słow. Byron pozowałby, udając lodowato-obojętnego. Spas. Spokojny, lodowato-zimny ton. Gaw. **3.** *podobny do lodu:* Cukier L. a. †lodowy *(=po roztopieniu krystalizowany)* in. kandyz. **4.** cukier. żart.: Fabrykant L., p. **Fabrykant.** **5.** gór.: Sól lodowata=*najlepszy gatunek soli kamiennej szybikowej w Wieliczce.* <LOD>

Lodowcowy przym. od **Lodowiec:** Zwał L. Gie.: Jeziora lodowcowe =*jeziora nietrwałe, powstające wskutek zatamowania potoku górskiego przez posuwający ś. z boku lodowiec.*

Lodowe, ego, blm. *opłata za przejazd przez lód:* Konstytucja ta znosi pobierane w niektórych miejscach L. od podwód, przez lód przechodzących. Kis.

Lodowica, y, lm. **e l.** ×p. **Lodowiec. 2.** [L.] *gołoledź.*

Lodowiec, wca, lm. **wce l.** †a. †**Lodownik** *kamień bajeczny, nigdy ś. nie rozgrzewający i zamrażający wodę.* **2.** a. **Lodnik, Lodozwał,** ×**Lodowica,** ×**Lednica, Gleczer** gie. *rozległe zbiorowisko lodów, biorące początek z pól śnieżnych na szczytach gór i w postaci prądów lodowych zsuwające ś. po ich stokach w doliny; potężne masy lodu ziarnistego, znajdujące ś. stale w okolicach podbiegunowych ziemi i tworzące ś. także na szczytach bardzo wysokich gór.* **3.** zool. p. **Nur.**

Lodowisko, a, lm. **a** *przestrzeń zawalona lodem:* Na lodowiskach widzę błyszczące twe ślady. Mick. Tam ją, krzyczałem, gdzieś na lodowiskach złożę — jako kwiat, ujęty w krysztale. Słow.

Lodownia, i, lm. **e,** ×**Lodnica,** ×**Lednica l.** a. **Lodownica,** !**Ajzgruba** *piwnica, dół do przechowywania lodu; skład lodu:* Zimno jak w lodowni. Prz. *(=jak w psiarni).* **2.** *pomieszczenie z lodem, stosownie urządzone, do przechowywania w świeżym stanie artykułów spożywczych i trunków:* L. w browarze. L. pokojowa *(= rodzaj szafy z lodem).* Wagon-L. do przewożenia masła. Z lodowni, w której Calińskich było stare wino, dostała spoić czym głowy kurenia. Słow. <LOD>

Lodownica, y, lm. **e** p. **Lodownia.**

Lodownik, a, lm. **i l.** lm. **cy** *ten, co sprzedaje lód.* **2.** a. [**Lodnik**] *gwóźdź do podkuwania koni w zimie na ostro.* **3.** †*ziele bajeczne, mrożące wodę:* L., ziele, co mrozi wodę. Bobr. **4.** †p. **Lodowiec.** Kn.

Lodowo przys. od **Lodowy,** *jak lód:* Ręce L. zimne. Zap.

Lodowo-grzeczny *grzeczny, ale oziębły:* Za wszystkie powitania i lodowo-grzeczne uściśnienia ręki ludzie winni jej będą oddać dziesięć razy więcej kornych ukłonów. Orzesz. <Lodowy + Grzeczny>

Lodowy l. a. ×**Lodny** przym. od **Lód:** Powłoka lodowa. Raz mię ów anioł zaprowadził złoty przez jasne łąki do lodowej groty. Słow. Okres L. Fiz.: Kalorymetr L. Gie.: Góry lodowe=*pływające po morzach olbrzymie bryły lodu, powstające przez oderwanie ś. od lodników podbiegunowych, gdy te zsuwają ś. aż do morza.* Pola lodowe=*kry olbrzymie na morzach podbiegunowych.* **2.** p. **Lodowaty:** a) Od morza począwszy Włoskiego, aż za Moskwę do morza Lodowatego, od Pontu do Pomorza trwają Słowacy Stryjk. b) Na sercu poczuł lodową rękę śmierci. Żawil. c) †L. cukier. Mur., Mym. **3.** ×Kamień L.=*kamień szkliсто lśniący i dający ś. wypalać na gips.* **5.** [Sól lodowa]=*sól kamienna.* **6.** bot.: Jaskier L. p. **Jaskier.**

Lodozorze, a, lm. **a** *blask zorzy w okolicach północnych, lodowych, zorza północna.* <Lód + Zorza>

Lodozwał, u, lm. **y l.** *kupa brył lodowych, jedna na drugą spartych, kupa lodu na rzece a. morzu.* **2.** p. **Lodowiec.** Łab. <Lód + Zwał>

Lodówka, i, lm. **i l.** *mała lodownia.* **2.** [L.] p. **Lód:** Ukiełznołek na lodówce (=poślizgnąłem ś.). **3.** bot. *odmiana pszenicy zwyczajnej jarej.* **4.** ryb. *siekiera do wyrąbywania lodu.* **5.** zool. (harelda glacialis) *ptak płetwonogi z rodziny kaczek.*

†**Lodwisarz, a,** lm. **e** p. **Ludwisarz:** L. leje obrazy mosiężne. Wuj.

×**Lodzenie, a,** blm., czynność cz. **Lodzieć.**

×**Lodzieć, eje, ał** p. **Lodowacieć.**

Lofa, y, lm. **y** ucz. p. **Lufa.**

Lofer, fra, lm. **fry l.** [L.] p. **Laufer:** Wojtek ino światem patrzy, L. będzie z niego. Ork. **2.** powr. *małe kółko, na którym można prząść bez pomocy chłopca krótkie nitki.* <Nm. Läufer a. Laufer>

Lofina, y, blm. *związek węglowy, wydający silne światło fosforyczne.* <Now. z Gr. lófos=skóra>

Lofka, i, lm. **i** p. **Loftka.**

Lofpas, u, lm. **y** p. **Laufpas.** <Nm. Laufpass>

Lofrować, uje, ował l. gm. = **Laufrować. 2.** powr. *prząść na lofrze.*

Lofrowanie, a, blm., czynność cz. **Lofrować.**

†**Loft, u,** blm. p. **Luft:** Wino, dla ciasnego szpuntu, gdy loftu nie ma, dno wysadza z gruntu. Chr. Żywot mój jest jako wino bez loftu, a jako nowe naczynia, które ś. od niego pukają. B. B.

Loftka, i, lm. **i, Lofka, Lotka, Loftkulka,** [**Luftka**] *rodzaj małej kuli do strzelania, gruby śrut.* <Z Nm. Loth=siekaniec, zmieszane z Loft (kulka)>

Loftkowy przym. od **Loftka:** Szrot największy jest L., najmniejszy ptasi. Kluk.

Loftkulka, i, lm. **i** p. **Loftka.** <Z Nm. Laufkugel=kula wpuszczana, nie wtłaczana>

Log, a, lm. **i, Loch** fiz. *przyrząd żeglarski, służący do mierzenia szybkości okrętu, złożony z liny i obciążonej płyty drewnianej.* <Ang. log>

†**Loga, i,** lm. **i** *baryła, beczka, fasa:* Od logi włoskiego wina po groszy dwadzieścia. Vol. Baryła abo L. włoska młodego wina. Syr. <Z Nm. Lagel a. Lägel>

Logarytm, u, lm. **y l.** mat. *wykładnik potęgi, do której podnieść należy liczbę stałą, zwaną podstawą a. zasadą, aby otrzymać liczbę daną:* Logarytmy naturalne a. hiperboliczne, Nepera. Logarytmy zwyczajne, dziesiętne lub Briggsa. **L.** ilo-

czynu, ilorazu, potęgi, pierwiastka. Logarytmy dodawania i odejmowania. Układ logarytmów. Tablice logarytmów. **2.** w lm. *książka, zawierająca tablice logarytmów.* <Now. z Gr. lógos = słowo i t. d. + arithmós = liczba>

Logarytmiczny p. **Logarytmowy: Tablice** logarytmiczne.

Logarytmika, i, lm. **i** mat. *linja krzywa, w której rzędne, odpowiadające odciętym, stanowiącym postęp arytmetyczny, stanowią postęp gieometryczny,* in. l i n j a l o g a r y t m o w a, l i n j a l o g i s t y c z n a.

†**Logarytmotechnja, i,** blm. mat. *zbiór metod obliczania logarytmów liczb i znajdowania liczb, odpowiadających danym logarytmom.* <Logarytm + Gr. téchnē = sztuka, kunszt>

Logarytmować, uje, ował mat. *brać logarytm liczby:* L. obie strony równania.

Logarytmowanie, a, blm., czynność cz. **Logarytmować.**

Logarytmowy, Logarytmiczny przym. od **Logarytm:** Funkcje, szeregi logarytmowe. Potencjał L. Spiralna logarytmowa. Linja logarytmowa p. **Logarytmika.**

Logbuch, a, lm. **y** *dziennik okrętowy.*

Logicznie przys. od **Logiczny;** × **Loicznie:** Rozumować L.

Logiczność, i, blm. fil. rz. od **Logiczny;** × **Loiczność.** Por. **Logika i Konsekwencja.**

Logiczny fil. przym. od **Logika;** × **Loiczny** a) *do logiki należący, w jej zakres wchodzący:* Pogląd L. Zasada, teorja logiczna. b) *z przepisami logiki zgodny, jej wymaganiom odpowiadający, konsekwentny:* Wniosek L. Dowodzenie, rozumowanie logiczne. c) *zdolny do prawidłowego myślenia a. rozumowania, poprawnie myślący:* Umysł L. Głowa logiczna. <Gr. logikós>

[**Logier, gru,** lm. **gry**] p. **I. Legier:** Jesce ci to gdzie skrepiruje, zanim do logru dojdziemy. Gaw. <Lágier>

Logik, a, lm. **cy,** × **Loik** fil. **1.** *znawca logiki, jej badacz, biegły w logice, pisarz w przedmiocie logiki.* **2.** *przestrzegający logiki:* Zły z ciebie L.! (*=słaby jesteś w myśleniu poprawnym*).

Logika, i, blm., × **Loika,** ! **Myślini** fil. **1.** *nauka o czystych formach myśli (bez względu na treść); nauka o prawach, normach i metodach prawidłowego myślenia; nauka o formach prawidłowego myślenia i poznawania; teorja rozumu i rozsądku:* Nowsi autorowie zaliczają do logiki: teorję poznania, logikę formalną i metodologję. Co dziś nazywamy logiką, w dawniejszych systematach filozoficznych nosi miano djalektyki. U Hegla L. jest tym samym, co metafizyka a. ontologja. L. formalna = *teorja form myślenia bez względu na treść; teorja pojęcia, sądu i wniosku; teorja wnioskowania a. sylogistyki; teorja dedukcji i indukcji formalnej.* L. doświadczalna a. doświadczenia = *część logiki, poświęcona zasadom i metodom poznawania doświadczalnego; teorja indukcji.* L. chemji, medycyny, matematyki i t. d. = *wykład specjalnych form myślenia i metod poznania w tych naukach.* Por. **Djalektyka i Metodologja. 2.** przen. *logiczność, zdolność a. władza prawidłowego myślenia, rozumowania; rozsądek; zdrowy rozsądek; rozum:* Brak mu logiki. Czy ty masz logikę w głowie? **3.** *prawidłowość; następstwo według praw koniecznych; konsekwencja:* L. faktów, wypadków, dziejów. Z ułamków ich nawet możnaby odgadnąć całość, jak Cuvier z kawałków kości odgadywał układ przedpotopowych stworzeń, a z zupełnych utworów odbudujesz świat ówczesny; taka tam L. od owocu do ziemi i czasu, co go wydały. Krasiń. **4.** lm. **i** *książka, zawierająca wykład logiki:* Kupiłem sobie logikę i kazałem ją oprawić. <Gr. logikḗ (dom. téchnē = sztuka) = logika>

Logistyczny mat.: Linja logistyczna p. **Logarytmika.**

Logistyka, i, blm. mat. (u dawnych pisarzów) **1.** *część matematyki, którą stosowano przy porównywaniu wielkości w gieometrji, astronomji i muzyce.* **2.** *rachunki algiebraiczne.* <Gr. logistikós = biegły w rachubie>

Logofet, a, lm. **ci 1.** *kanclerz, pisarz na dworze wołoskim a. mołdawskim:* Od małżonki kanclerza czyli logofeta Stefana uwiadomiony o weselnej pogróżce Tymoszka. Szaj. **2.** *znakomity bojar rumuński.* Pot. <W wymawianiu [Ngr.], zam. Logotet>

Logofor, u, lm. **y** *trąbka do roznoszenia głosu.* <Now. z Gr. lógos = słowo, mowa + férō = niosę>

Logograf, a, lm. **owie** *spisywacz podań, kronikarz.* <Gr. logográfos>

Logograficzny przym. od **Logografja:** L. sposób pisania historji.

Logografja, i, blm. *spisywanie podań, kronikarstwo.* <Gr. logografía>

Logogryf, u, lm. **y** *zagadka literowa a. zgłoskowa, łamigłówka, polegająca na układaniu wyrazów z podanych liter a. zgłosek, a. na układaniu nowych wyrazów z danych.* <Now. z Gr. lógos = słowo + grífos = sieć, sidło>

Logomachja, i, lm. **e** fil. *spór, utarczka, polemika o wyrazy a. wyrażenia wobec zgodności, jednomyślności co do istoty rzeczy lub wobec braku istotnej treści:* Mówić umiano, jeszcze nie myśleć; filozofja logomachją ś. stała. Krasz. Puścili ś. w taką logomachję, że gdyby nie gosposia, byliby ś. do białego dnia spowiadali, wzajem sobie dopomagając. Krasz. <Gr. logomachía>

Logotet, a, lm. **ci** *pisarz, kanclerz na dworze bizantyńskim.* <Gr. logothétēs = rachmistrz, kanclerz>

× **Loicznie** fil. przys. od **Loiczny,** p. **Logicznie.**

× **Loiczność, i,** blm. fil. rz. od **Loiczny,** p. **Logiczność.**

× **Loiczny** fil. przym. od **Loika,** p. **Logiczny.**

× **Loik, a,** lm. **cy** fil. p. **Logik:** Kondillak, jeden z najlepszych loików. Kopcz.

× **Loika, i,** blm. fil. p. **Logika:** Żeby myśl zgadzała ś. z rzeczami, które sobie człowiek maluje w głowie, dziełem to jest loiki. Kopcz. Zdrową loiką nazywam ów przyrodzony człowieka rozsądek, uwagą, wzwyczajeniem i baczeniem stwierdzony i kierowany. Pir.

†**Lois, a,** blm. gór. p. **Stochmal.** <p. †Lais>

†**Loisowy** gór.: Sól loisowa p. **Stochmal.**

Lojalista, y, lm. **ści** *człowiek lojalny:* Obrał stanowisko pośrednie między torysowskiemi lojalistami kolonji a zwolennikami nowojorskiego panamerykanizmu. Nagan. <Ang. loyalist>

Lojalizm, u, blm. p. **Lojalność.** <Z Fr. loyal = prawny, legalny>

Lojalnie przys. od **Lojalny:** a) Czy grunt w sercu Rózi dostatecznie jest oczyszczony po dawnym uczuciu, aby mógł L. nowego przyjąć gościa? Kasz. b) Człowiek L. myślący.

Lojalność, i, blm. rz. od **Lojalny; Lojalizm.**

Lojalny 1. *prawy, rzetelny, uczciwy, szczery:* Nie potrzebujemy przymiotnika francuskiego L., bo mamy na to lepsze: prawy, prawny, szczery.

uczciwy, wierny. Skobel. **2.** *postępujący w myśl rządu, wierny rządowi, wiernopoddańczy, prawomyślny:* Hrabia odgrywał rolę ministerjalnego, lojalnego, oddanego dworowi człowieka. Krasz. Bądźcie lojalni, rząd sprzyja krajowi! Wskazówki o tworzeniu ś. nowego stronnictwa parlamentarnego w duchu lojalno-opozycyjnym. <Fr. loyal>

Lojd, u, lm. **y, Lejd** *nazwa rozmaitych towarzystw ubezpieczających oraz żeglownych.* <Od nazwiska kawiarnika londyńskiego Edwarda Lloyda, w końcu XVII w.>

!Lojmologja, i, blm. lek. *nauka o chorobach nagminnych,* in. ×epidemjologja. <Now. z Gr. loimós=zaraza + -logía=znawstwo>

Lok, u, lm. **i** *pukiel włosów, kędzior.* Zdr. **Loczek.** <Nm. Locke ż.>

Loka, ów, blp. (w dawnych szkołach, przez księży utrzymywanych, i w seminarjach duchownych) *ustęp, wychodek, prewet:* Wyjść na L. <Łć. loca lm. ni.=miejsca>

Lokacja, i, lm. **e l.** a. **Lokata** *ulokowanie, umieszczenie:* Komisje porządkowe zajmowały ś. lokacją żołnierzy po wsiach i miasteczkach. Kal. (*=rozkwaterowaniem).* L. pieniędzy=*umieszczenie pieniędzy takie, aby przynosiły dochód, zabezpieczenie, szczeg. hipoteczne:* L. na pierwszym numerze hipoteki. Mąż, biorący posag, powinien jego pewną oznaczać lokacją. Zam. 12 miljonów franków, dla kraju straconych, z których obiegu i lokacji zagraniczni tylko kapitaliści zyski odnosić mieli. Skarb. **2.** *pieniądze gdzieś ulokowane:* Na sąsiadach pewne i niepewne lokacje wynosiły około półtora miljona złotych. Rol. **3.** *stopień w świadectwie półrocznym ucznia, wpływający na rozsadzanie uczniów w ławkach.* **4.** (w dawnej Polsce)=a) *założenie nowego miasta przez osadników:* Przedsiębiorący lokacją (osiedlenie) otrzymywał jako advocatus, scultetus (sołtys) pewną ilość łanów miary frankońskiej. Szuj. b) *miasto w ten sposób założone:* Po upływie lat wolności ciążył na lokacjach obowiązek płacenia czynszów. Szuj. c) *przywilej, przez który wieś a. osada otrzymywała samorząd miejski:* Rzeszów i Stryj były małemi osadami, z których ostatnia dopiero za Władysława Jagiełły w r. 1431 nową otrzymała lokację. Szaj. <Łć. locatio>

Lokacyjny przym. od **Lokacja:** Przywilej L.

Lokaik, a, lm. **i** p. **Lokaj:** Czy niema w tym domu choćby malutkiego lokaika? Orzesz.

Lokaisko, a, lm. **a** p. **Lokaj.**

[**Lokaista, y,** lm. **ści**] p. **Lokaj:** Piją tam lokaiści.

Lokaj, a, lm. **e,** 2 pp. **lokajów** a. **!lokai l.** a. [**Lokaista, Łokaj**] *służący, pokojowiec, pokojowy:* Siedzi pasorzyt przed pańskiemi drzwiami, pilnując jako L. jaki. Opal. Pod tym dębem siedzi klub lokai. Krasiń. Na dwuch lokai głośno zawołał nazwiskami dwoma. Słow. **2.** †*sługa do noszenia lektyki, lektykarz.* Kn. Das. Zdr. **Lokaik.** Zgr. **Lokaisko.** <Fr. laquais (z Hp. lacayo), przez Nm. Lakai>

Lokajczuk, a, lm. **i** p. **Lokajczyk:** Służby huk: lokaje, lokajczuki, furmani, furmańczuki. Jeż.

Lokajczyk, a, lm. **i, Lokajczuk** *mały lokaj, chłopiec do posługi:* Lokajczyka odsunął i wszedł na werendę. Kon. L. za nią wybiegł na wschody. Orzesz.

Lokajka, i, lm. **i l.** forma ż. od **Lokaj,** *służąca, pokojówka, pokojowa:* Te numera niezawodnie wyjdą, doradziła mi je L. od pani W. Bał. **2.** [L.]=a) p. **Lokajowa.** b) p. **Lokajstwo:** Chłopu nie bawić ś. lokajką.

Lokajowa, ej, lm. **e,** [**Lokajka**] *żona lokaja.*

Lokajować, uje, ował *być lokajem, za lokaja służyć.*

Lokajowanie, a, blm., czynność cz. **Lokajować.**

Lokajowy, [**Lokajów**] *należy do lokaja:* Pies L.

[**Lokajów**] p. **Lokajowy.**

Lokajski przym. od **Lokaj:** Musiał nieraz lokajską przywdziać liberję. Krasz. Lękający ś., aby go na śmiecie nie wyrzucono dla lokajskiej fantazji. Krasz. Przen. *właściwy lokajowi, jak u lokaja, zbyt uniżony, służalczy, płaszczący ś.:* Hrabiego raziła jego uniżona, lokajska grzeczność. Bał. **Po lokajsku** przys. *jak lokaje:* Po lokajsku przebrany. Linde. (*=za lokaja).* **Z lokajska** *nieco podobnie do lokaja, zakrawając na lokaja:* Trochę lepiej, jak z lokajska ubrany. Linde.

[**Lokajskie, ego,** blm.] p. **Lokajstwo:** Matuskowi L. ani w głowę.

[**Lokajsko**] przys. od **Lokajski;** L. chodził (*= bywał lokajem).*

Lokajstwo, a, blm. **l.** zb. *lokaje:* Kto widział zajazd robić z chłopstwem i lokajstwem? Mick. **2.** a. [**Lokajka, Lokajskie**] *stan lokaja, lokajowanie:* O błogosławiona francuszczyzno! nawet L. podnosisz. Korz. **3.** przen. *płaszczenie ś., służalczość, serwilizm.*

Lokal, u, lm. **e,** 2 pp. lm. **lokalów** a. **!lokali, Lokalność** *część domu, stanowiąca jedną całość; mieszkanie, pomieszkanie, apartament, ubikacja:* L. do wynajęcia. L. z trzech pokojów z przedpokojem i kuchnią. Tania kuchnia zajmuje obszerny L. L. publiczny=*zakład, do którego każdy wejść może, np. restauracja, kawiarnia.* Zdr. **Lokalik.** <Fr. local>

Lokalik, u, lm. **i** p. **Lokal:** Zajmują skromny L. o trzech pokojach. Wilcz.

Lokalista, y, lm. **ści** *zwolennik teorji o umiejscowieniu władz i zdolności umysłowych w mózgu.* <Now. z Łć. localis=miejscowy>

Lokalistyczny przym. od **Lokalista:** Lokalistyczną teorją wojują nieraz podziśdzień pierwszorzędni filologowie i archeologowie. Brk.

Lokalizacja, i, lm. **e** p. **Lokalizowanie:** Trapiła go gorączka (=zapał, chęć czynu), nie mająca jeszcze żadnej lokalizacji. Chm. (*=świadomego i określonego zakresu działania).* <Fr. localisation>

!Lokalizm, u, lm. **y** *wyraz a. zwrot, właściwy tylko pewnemu miejscu kraju:* Jak kraje wytwarzają prowincjonalizmy, tak miasta wielkie urabiają lokalizmy. Jeż. <Now. z Łć. localis= miejscowy>

Lokalizować, uje, ował (dok. i nied.) **l.** *ograniczyć do pewnego miejsca, umiejscowić:* L. pożar. Wielopolski lokalizował kwestję polską w granicach Królestwa. Spas. **2.** fil. p. **Umiejscowić.** <Fr. localiser>

Lokalizowanie, a, blm., **Lokalizacja** czynność cz. **Lokalizować.**

Lokalność, i l. blm. rz. od **Lokalny:** L. pamięci (*=siła, trwałość).* **2.** lm. **i** p. **Lokal:** Pozwolił niektórym przyjaciołom mieszkać w lokalnościach pałacowych. Czern. Gustownie urządzone lokalności kasyna miejskiego pełne były doborowej publiczności (*=pokoje).* <Now. z Łć localis=miejscowy>

Lokalny l. *miejsca dotyczący:* Pamięć lokalna (*=pamięć miejscowości).* **2.** *danego miejsca dotyczący, danemu miejscu właściwy, miejscowy:* Ba-

taljony lokalne. Astr.: Czas L. a. m i e j s c o w y = *właściwy danemu miejscu.* Met.: Lokalne warunki meteorologiczne. Burza lokalna=*burza występująca jedynie w obszarze ograniczonym.* **3.** *dobry, doskonały, wyborny, znakomity, świetny, idealny:* Pamięć lokalna. **4.** fil.: Znak L. p. **Znamię.** <Łć. localis = miejscowy>

Lokanda, y, lm. **y** *zajazd, hotel, oberża:* Dziś piszę, jaka gdzie stoi L. Słow. <Włos. locanda>

Lokao nieod. *indygo zielone.* <Chiń. lokao>

†**Lokat, a,** lm. **ci,** [**Lokat**] *nauczyciel niższy, podnauczyciel, zastępca nauczyciela:* L., namiestnik w uczeniu. Das. <Łć. locatus dosł.=najęty>

Lokata, y, lm. **y 1.** p. **Lokacja:** L. hipoteczna. **2.** *pomieszczenie, miejsce, mieszkanie:* Dla takiego jak ja, chudeusza, w mieście lokaty nie było. Krasz. <Śr. Łć. locata>

Lokator, a, lm. **owie** a. **rzy** *najmujący mieszkanie:* Kamienica miała co najmniej trzydziestu lokatorów. Zach. L. główny = *ten, co wynajmuje cały dom i odnajmuje mieszkania innym osobom.* Lokatorowie całych kamienic. Mrong. <Łć. locator>

Lokatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Lokator.**

Lokatorski przym. od **Lokator:** Podatek L. (=*mieszkaniowy).*

Lokizm, u, blm. fil. p. **Lokjanizm.**

Lokjanizm, u, blm., **Lokizm** fil. *kierunek filozoficzny Locke'a, jego empiryzm.* <Od nazwiska filozofa Ang. Locke †1704>

!**Loko** han. *w miejscu:* Ta cena jest L. Frankfurt. <Łć. loco 6 pp. lp. = w miejscu>

Lokomobila, i, lm. **e** *machina parowa przenośna, używana do poruszania machin i narzędzi rolniczych.* <Fr. locomobile>

Lokomocja, i, blm. **1.** *ruch, przenoszenie ś. z miejsca na miejsce, zmiana miejsca:* Najrozmaitsze środki lokomocji wodnej roiły ś. na wodach. Rol. (= *komunikacji).* **2.** fizj. p. **Miejscozmienność.** <Now. z Łć. locus = miejsce + motio = ruch>

Lokomocyjny przym. od **Lokomocja,** *ułatwiający lokomocję.*

Lokomotywa, y, lm. **y** *machina parowa, poruszająca ś. sama na kołach, używana do ciągnienia wagonów kolejowych,* in. p a r o w ó z, w ó z p a r o w y. Zdr. **Lokomotywka.** <Fr. locomotive>

Lokomotywka, i, lm. **i** p. **Lokomotywa.**

Lokować, uje, ował 1. *mieścić, umieszczać:* Lokował kompanje po przedmieściach. Troc. Córkę w klasztorze, na pensji lokuje. Linde. L. gdzie pieniądze=*składać; zabezpieczać je na jakimś majątku:* Część kapitałów, która znajdowała jeszcze zabezpieczenie i równowartość w dobrach nieruchomych, na których lokowaną była. Skarb. Do klasztoru naznoszono kuferków i na luftach lokowano. Chodź. **2.** *mieścić, zawierać:* Następny pokój lokuje zabawki, tudzież wyroby z drzewa i metalów. Prus. **L. ś.** *umieszczać ś.:* Wojsko, regiment ś. lokuje. Troc. Przemysł pozyskał wiarę kapitałów, które chętnie poczęły ś. w nim L. <Łć. locare>

Lokowanie, a, blm., czynność cz. **Lokować.**

Lokowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Lokować ś.**

Loksodroma, y, lm. **y** mat. *linja podwójnej krzywizny na powierzchni kuli, przecinająca pod kątem stałym wszystkie koła wielkie, przechodzące przez dany biegun (t. j. południki),* in. l i n j a l o k s o d r o m i c z n a. <Now. z Gr. loxós = krzywy, ukośny + drómos = bieg>

Loksodromiczny mat. przym. od **Loksodroma:** Linja loksodromiczna p. **Loksodroma.** Podstawienie loksodromiczne.

×**Lokucja, i,** lm. **e** *sposób mówienia, wyrażenie, zwrot mowy.* <Łć. locutio>

Lokum nieod., blm. *miejsce, siedlisko:* Znaczna część jego sił stałe w Zbarażu miała L. Sienk. <Łć. locum 4 pp. lp. = miejsce>

×**Lokumtenent, a,** lm. **ci** *zastępca:* Za Warneńczyka fungujący lokumtenenci i opiekadlniki. Balc. <Z Łć. locum tenens, 2 pp. tenentis = zastępca, namiestnik>

Lokusta, y, lm. **y = Krewet.** <Łć. locusta = konik polny>

Lokutarz, a, lm. **e** *izba do rozmowy w klasztorach, parlatorjum.* <Śr. Łć. locutorium>

1. [**Lola, i,** lm. **e**] **1.** *krowa, krówsko.* **2.** *kobieta nieporządna, flejtuch, flądra, klępa.* Zdr. [**Loleczka**]. <? Lála>

2. [**Lola, i,** lm. **e**] *laska jabłonkowa a. cierniowa.* Por. **Lolo.** <? Niby Dziec., od Laska>

3. [**Lola!**] w. *wołanie na krowy i cielęta.* <Okrzyk.>

[**Lolak, a,** lm. **i**] *strach, dydko.* <? Por. Lelech, Lelek>

Lolard, a, lm. **owie 1.** *członek bractwa, poświęconego obsłudze chorych i grzebaniu umarłych.* **2.** *nazwa sekciarzy średniowiecznych różnych odcieni, np. waldensów, wiklefistów.* <Nm. Loll(h)ard, z Dnm. lollen, lullen = zawodzić, labodzić>

[**Loleczka, i,** lm. **i**] p. **1. Lola.**

[**Lolka, i,** blm.] dziec.: Lolkę jisc=*iść „na wysiadkę."* <Dziec.>

[**Lolo, a,** lm. **e**] dziec. **1.** *kij.* **2.** *koszula.* Por. **Lola.** <Dziec.>

[**Loma, y,** lm. **y**] *mazgaj.* <? Por. [Lomzać]>

Lombard, u, lm. **y 1.** *zakład kredytowy, udzielający pożyczki na zastaw ruchomości, dom zastawniczy:* Żyję prawie w nędzy, zegarek w lombardzie. Gasz. **2.** *pożyczka, udzielana na zastaw ruchomości.* <Od nazwy krainy Włos. Lombardia>

Lombardnik, a, lm. **cy** p. **Lombardzista:** Każdy lombard warszawski to jest wielka Panama na małą skalę, a przecież lombardniki w kozie nie siedzą, gazety o nich nie piszą. Jun.

Lombardować, uje, ował co, han. *udzielać pożyczki na zastaw czego, brać w zastaw:* L. walory, papiery publiczne.

Lombardowanie, a, blm., czynność cz. **Lombardować.**

Lombardzista, y, lm. **ści, Lombardnik** *właściciel lombardu.*

Lomber, bra, lm. **bry** p. **Lombr.**

Lomberek, rka, blm. p. **Lombr:** Bojąc ś., żeby go nie nudzić, zaproponowałem ulubionego lomberka. Kom.

Lombr, a, lm. **y, Lomber,** ×**Lombres 1.** *rodzaj gry w karty.* **2.** (w tej grze) *gracz, grający przeciwko dwom pozostałym.* Zdr. **Lomberek.** <Fr. l'hombre, z Hp. hombre = człowiek; gracz>

×**Lombres, a,** lm. **y** p. **Lombr.** Troc.

[**Lomp, a,** lm. **y**] p. **Lump.**

[**Lompaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Lompaczyć.**

[**Lompaczyć, y, ył**] p. **Lumpować:** Ten syn straśnie lompacuł.

[**Lompować, uje, ował**] p. **Lumpować.**

[**Lompowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lompować.**

[**Lomzać, a, al**] *biegać*. <?>

[**Lomzanie, a,** blm.] czynność cz. **Lomzać.**

1. Lon, u, lm. **y 1.** a. [**Lun**] *kołek żelazny a. gwóźdź w koniec osi zatykany, zabezpieczający koło od spadnięcia, zatyczka.* **2.** [L.] = a) p. **Dudek.** b) *żelazo w żarnach (pod kamieniem wierzchnim).* Zdr. **Lonek,** [**Lonik**]. <Nm. [la(h)n]>

2. Lon, u, lm. **y 1.** *zapłata tygodniowa a. dwutygodniowa czeladnika a. robotnika:* I jemu miło parę groszy zarobić nad ten L., co mu majster płaci. Kos. **2.** [L. a. **Lóna**] *rzecz opłacająca ś., korzystna.* <Nm. Lohn>

†**Lonar, a,** lm. **owie** p. **Lonher.**

Loncik, u, lm. **i** p. **Lont:** Jeśli nas nie poniechacie, mam tu baryłkę prochu i L. już tlejący. Sienk.

!**Loncz, u,** lm. **e** *drugie śniadanie:* Zapraszam panów na L., zaraz śniadanie podadzą. Es. <Ang. lunch>

!**Londonizować, uje, ował** *nadawać a. przypisywać czemu właściwości Londynu:* L. życie publiczne plebsu rzymskiego. <Od nazwy Londynu, Ang. London>

!**Londonizowanie, a,** blm., czynność cz. **Londonizować.**

[**Londzik, a,** lm. **i**] zool.: L. szary p. **Kwokacz.**

1. Lonek, nka, lm. **nki** p. **1. Lon.**

2. Lonek, nku, lm. **nki 1.** [L.] p. **Len. 2.** bot. p. **Lnica.** <Od Len>

†**Loner, a,** lm. **owie** p. **Lonher.**

Longa nieod. muz. *nuta (w dawnej notacji), o wartości czterech nut całych.* <Łć. longa dosł. = długa>

!**Longiet, u,** lm. **y** lek. *splot skubanki długi, używany daw. przy opatrywaniu ran niektórych,* in. p r z y k ł a d k a p o d ł u ż n a, ×p o d ł u ż k a. <Fr. longuet>

Longimetr, u, lm. **y** *miara, używana przez krawców.* <Fr. longimètre>

Longimetrja, i, blm., †**Dłużmiernictwo** mat. (daw.) *część gieometrji praktycznej, której przedmiotem są własności linji, mierzenie długości, odległości i t. p.* <Fr. longimétrie>

Longimetryczny przym. od **Longimetrja.**

Longin, a, lm. **y** żart. *człowiek wysoki, dryblas.* <Z Łć. longus = długi, z przystosowaniem do imienia Longin>

†**Lonhar, a,** lm. **owie** p. **Lonher.**

†**Lonher, a,** lm. **owie,** †**Lonhar,** †**Loner,** †**Lonar,** †**Lunar** *budowniczy miejski, urzędnik, mający dozór nad miejskiemi budynkami, drogami, mostami i t. p., a także wydzierżawiający realności miejskie.* <Nm. Lohnherr>

†**Lonherowski** przym. od **Lonher;** †**Lunherowski,** †**Lunheroński,** †**Lunarski.**

Lonicera, y, lm. **y** bot. p. **Wiciokrzew:** Pod sztachetami bukiety bzów, jaśminów, lonicer, ze smakiem rozrzucone. And. <Od nazwiska przyrodnika Fr. Lonicer †1586 r.>

[**Lonik, a,** lm. **i**] p. **1. Lon.**

×**Lonkuczer, a,** lm. **owie** *woźnica najemny, dorożkarz.* Mrong. <Nm. Lohnkutscher>

†**Loność, i,** blm. p. **Lenistwo.** Glicz.

[**Lonować, uje, ował, Lónować**] **1.** a. [**L. ś.**] *opłacać ś., wariać:* Jemu nie lonowało. **2.** *pasować, przypadać do miary.* <Nm. sich lohnen>

[**Lonowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lonować.**

[**Lonowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Lonować ś.**

Lont, u, lm. **y,** ×**Łąt,** †**Lunt,** [**Luńt**] *sznurek, nasycony materją palną, służący do zapalania nabojów a. tyfuniu,* k n o t: Kanonjerowi uciął rękę z lontem. Mick. Przy moździerzach trzymać zapalone lonty. Słow. Szwedzka piechota, w milczeniu idąca do boju, z zapalonemi lonty. Krasiń. Dawniej lontów używano do zapalania prochu w broni palnej, dziś do zapalania nabojów przy rozsadzaniu skał i kopaniu studzien w kamiennym gruncie. Trzymał nabitą lulkę i L. zapalony. Mick. Lonty zapalone nie trafiły do swoich panew. Mick. **2.** *długa sucha tyczka do zapalania milerza.* **3.** [L.] = a) *gałgan, szmata, ścierka.* b) w lm. *suknie, odzież drobna.* c) w lm. *manatki.* d) *człowiek nieporządny, obdartus.* e) w lm. *baty, kije:* Dostać lonty (= *być obitym, dostać lanie).* Zdr. **Loncik.** <Nm. Lunte, Hl. lonte>

†**Lontenbergier, a,** lm. **y** *pokrywa lontu:* Grenadjer, obnażywszy brander, przykrywał go wielkim palcem, potym wyjmował lewą ręką lont z lontenbergiera. Górs. <Nm. Luntenberger>

Lontownik, a, lm. **i** *kij, na który obwija ś. lont do zapalania prochu w dziale.*

Lontowy przym. od **Lont:** Strzelba lontowa. Dyak. (= *w której nabój zapalano za pomocą lontu).* Muszkiet L. Paw.

!**Lonung, u,** lm. **i** *płaca, zapłata, pensja, żołd:* Niechże lonungi płacą. Krasz. <Nm. Lohnung>

[**Lonzák, a,** blm., **Lejzák**] *suchoty.* <Z Nm. Lungensucht>

Lonża, y, lm. **e** *linka do ganiania młodych koni.* <? Fr. longe>

Lonżować, uje, ował *ganiać młodego konia na lince.*

Lonżowanie, a, blm., czynność cz. **Lonżować.**

Lopin, u, lm. **y** *wielki sopel stwardniałej lawy,* in. k ę s s o p l a s t y l a w y. <Fr. lopin>

†**Lor, a,** lm. **y?:** Toż grabi, co nań przyjdzie, pęzem a. lorem. Rej. <?>

Lord, a, lm. **owie 1.** *tytuł wyższej szlachty angielskiej:* Izba lordów w parlamencie, in. i z b a w y ż s z a. **2.** *tytuł, przywiązany do niektórych urzędów angielskich:* L.-admirał = *naczelny dowódca floty.* L.-mer a. L.-major = *prezydent, burmistrz Londynu.* Por. **Lerd.** <Ang. lord>

Lord-admirał, a, lm. **owie** p. **Lord.** <Lord + Admirał>

Lord-major, a, lm. **owie** p. **Lord.** <Ang. lord mayor>

Lord-mer, a, lm. **owie** p. **Lord.**

Lordostwo, a, lm. **a** *tytuł lorda:* Można go było posądzić o chciwe zamiary wspomożenia swojego, bardzo chudego majątkowo lordostwa. Spas.

Lordowski przym. od **Lord:** Spoczynek niezakłócony na półkach bibljotek lordowskich. Ask. Miał bakienbardy piękne, rozłożyste, lordowskie. Krasz.

Lorenc, a, lm. **e** zł. *elegant.* <Nm. Lorenz = Wawrzyniec>

Loreta, y, lm. **y, Loretka** *kobieta lekkich obyczajów, dama z półświatka, dama kameljowa, kamelja, dmimondówka, kokota:* Możnaby mnie mieć za nie wiedzieć kogo, za loretę paryską, za zgubioną istotę. Krasz. Mogli jedni utrzymywać, że to była rumuńska księżna, drudzy, że paryska L. Krasz. <Fr. lorette>

Loretański 1. Domek L. = *nazwa niektórych kapliczek Matki Boskiej.* **2.** Dzwonek L. = *dzwonek poświęcony, którym dzwonią podczas burzy, w celu zażegnania piorunów.* **3.** Litanja loretańska = *do Najświętszej Marji Panny.* <Od nazwy miasta Włos. Loreto>

Loretka, i, lm. **i** p. **Loreta:** Było to uczucie bez nazwiska, obok którego mieścił ś. i afekt dla żony, i kaprysy dla loretek paryskich. Krasz.

Loretyna, y, blm. apt. *kwas metajodoortooksychinolinoanasulfonowy.* <?>

Lorka, i, lm. **i** kol. *wagonik, posuwany ręcznie po szynach kolejowych.* <Nm. [lore], z Ang. lowry = wóz towarowy>

Lorneta, y, lm. **y, Loryneta,** a. częś. zdr. **Lornetka, Lorynetka,** [**Lórnietka**] *mała luneta holenderska, zwykle podwójna,* in. binokle. <Fr. lorgnette>

Lornetka, i, lm. **i** p. **Lorneta:** Podchodził, wstrzymywał ś., lornetkę przecierał, oczy chustką obwiewał i coraz spozierał. Mick.

Lornetować, uje, ował, Lorynetować kogo=*patrzeć na kogo przez lornetkę.*

Lornetowanie, a, blm., czynność cz. **Lornetować.**

Lorować, uje, ował zł. **1.** *szukać po czyich kieszeniach w celu kradzieży.* **2.** *kraść.* <?>

Lorowanie, a, blm., czynność cz. **Lorować.**

Loryneta, y, lm. **y** p. **Lorneta:** Tu i ówdzie błyszczą szkła lorynet, skierowanych wprost na twarz Madzi. Prus.

Lorynetka, i, lm. **i** p. **Lorneta.**

Lorynetować, uje, ował p. **Lornetować.**

Lorynetowanie, a, blm., czynność cz. **Lorynetować.**

Los, u, lm. **y 1.** *kartka, kostka, gałka do losowania:* Ciągnąć, rzucać, † miotać, † puszczać losy. Ciągnąć L. przy poborze do wojska. O odzienie jego rzucali L. Leop. Żołnierz o sukienkę Pańską losy ciskał. Warg. Na suknią moją miotali losy. Op. Rozdzielili sobie odzienie moje i na odziew mój puścili L. Ps. flor. Losy miotać, rozdawać. Troc. Przez miotanie losów go wybrali. Stryjk. L. padł na niego. Jako L. przypadnie, tak ś. rozdzielicie dziedzictwem. B. Sz. Przen.: Nie wiedzą, jak komu w otrzymaniu zwycięstwa L. padnie. Paszk. Przen. *losowanie:* Dostać co losem (=*drogą losowania*). (Dawid) oboję tę czeladź rozdzielił między sobą losmi. B. Sz. On ziemię losem rozdzieli Izraelowi. B. Sz. Wybierzcie z nich którego losem. Słow. Zabiwszy wielbląda, losem ciągną, jaka część komu ś. dostanie. Mick. Ciągną na L. szaty twoich mieszkańców. Krasiń. Zwołać kazał sejmiki i zgromadzenia gminne dla wyboru nowych posłów i deputowanych w miejsce tych, którzy losem ze składu izby poselskiej wyszli. Skarb. Popisowy, losem do służby przeznaczony, mógł ś. wyręczać zastępcą. Skarb. Przen.: Boleści podzieliły losem moje ciało. Mick. — Niewiast ś. radzą, aby losami i wróżeniem swoim szczęście abo nieszczęście opowiedziały. Warg. Gdy ś. już Litwa z łupem z Polski wracała, jeden z nich puściwszy L., jak to mieli w obyczaju, zawołał: „Biada nam! źle pójdzie sprawa nasza.“ Stryjk. Przen.: L. wróżków, abo wróżka przez L. Kn. (=*wróżenie przez losowanie*). **2.** *bilet loteryjny:* Trzymać cały L., pół losu. Przen. *wygrana na loterji:* Wygrać wielki L. Liczył na przedstawienie, jak na wielki L. loteryjny, niestety! losu nie wygrał. Chm. **3.** *przeznaczenie, fatum, fortuna:* Tak losy kazały. Walczyć z losem. Zrządzenie losu. Dary losu. Ważą ś. losy. Zostawić co losowi (= *trafowi*). Szczęśliwi są tacy, których nie L. zbogacił, ale skutek pracy. Kras. Dwuch dziś odznaczył L. niebezpieczeństwem. Mick. Losem wojny w ręce sługi swego dostała ś. pani. Krasiń. Znaleźli ś. losem gry sami jedni u bilardu. Krasz. Nie L. urodzenia królów Polszcze daje. Troc. Na L. szczęścia a. ✕ na L. = *na chybił trafił:* Udali ś. na L. szczęścia do starego miasta, szukając sobie gospody. Krasz. **4.** *traf, przypadek, zdarzenie:* Którą z klęczących dziewic natrafiwszy losem, wołali na nią silnie niemym duszy głosem. Słow. Często dziwnym natrafiłem losem na głos, co moich był dzieciątek głosem. Słow. **5.** *udział, dola, szczęście, byt, koleje życia:* Mój L. jest w ręku twoim. Zapewnić komu L. Już mu też czas obmyślić L., postanowienie. Mick. Władzy ś. wyrzekę i oddam los włościanów pod prawa opiekę. Mick. Taka pieśń moja o Aldony losach. Mick. Właśnie zawisł szlachty L. od tajemnicy. Mick. A to L. z tym człowiekiem! (= *nieszczęście*). Doznać tego samego losu. Połączyć swój L. z czyim. Miał we śnie objawienie o przyszłych losach swoich. Mick. Nad smacznej przyszłości medytując losem, już obiecane wietrzył specyały. Mick. Odtąd marzę, w dobrych i złych losach, tylko o tobie, tylko o niebiosach. Mick. Czyż i wam, jako ludziom, trza przepychu i fortunnych losów? Krasiń. Fortuny losy = *odmiany, koleje losu:* Zabawno patrzyć na fortuny losy, jak jednych wznosi, drugich upokarza. Kras. Panie, w rękach twoich losy fortuny mojej. Lach. Losy państwa, bitew. Różnym losem wiodą wstępne boje. Krasiń. **6.** † *majętność, kapitał:* A także z losu dziedzictwa naszego ubędzie. B. B. **7.** [L. zrobić] = *coś przedsięwziąć, coś obmyślić, uczynić jakiś obrót.* **8.** bot. p. **Szczęśliwoń.** Zdr. **Losik.** <Nm. Lo(o)s; 8 znaczenie p. Losowe drzewo>

[**Los**] w wyrażeniu: [Być L.]=*pozbyć ś.:* Podziękował Panu Bogu, że dzewcząt był L. Coż ta je L.? (= *co ś. tam stało*). Por. **Loż.** <Nm. los>

!**Losanż, u,** lm. **e** *kwadrat ukośny, romb.* <Fr. losange>

Losik, u, lm. **i** p. **Los:** Gdy idzie o swój własny L., to znajdzie ś. pięknie narysowany planik. Zach.

Losować, uje, ował 1. *rzucać losy; ciągnąć los:* Losujmy o tę rzecz. Troc. I wasz syn ma dziewiętnaście lat i także musi L. Sienk. (=*ciągnąć los przy poborze do wojska*). **2.** [L.] *wymawiać pewną formułę w zabawie, zwracając ś. z każdym wyrazem do innej osoby, mętować.* **3.** † gór. *dzielić rudę między gwarków w stosunku posiadanych przez nich akcji.*

Losowanie, a, blm., czynność cz. **Losować:** Dziś jest trzeci dzień losowania loterji klasycznej. Stawać do losowania (=*do wojska*). L. popisów lub w ich niedostatku odstawkowych miało dostarczać ilość postanowioną nowych żołnierzy. Skarb. (=*pobór do wojska, branka*).

† **Losownik, a 1.** lm. **cy** a. † **Lośnik** *ten, co rzuca losy, np. wróżbiarz.* **2.** lm. **i** *naczynie do losów, urna:* Zły wyrok, z młodu o mnie dany przez L., od wróżki Sabelli wstrząsany. Iż.

Losowy 1. przym. od **Los:** Losowa gałka. Kn. Losowa kostka. Das. L. papierek. Troc. L. statek. Kn. (=*urna*). Promesa losowa (=*odstąpienie prawa do losu na pewien czas*). Słożon będzie L. rozdział, a inych imienie k inym pójdzie. B. Sz. **2.** bot.: Losowe drzewo p. **Szczęśliwoń.** <p. Los; znaczenie 2-gie jest naśladowaniem niby Gr. klērodéndron, z klēros = los + déndron = drzewo>

† **Lost, u,** lm. **y** p. **Lust:** Okrutnicy z lostu a z rozkoszy bywają srogiemi. Koch. W. <Z Nm. Lust>

† **Lostować, uje, ował** p. **Lusztykować**: W rozkoszach lostujemy. Wuj. Ty sobie, tak bezpiecznie rozkoszując, lostujesz. Wuj.

† **Lostowanie, a,** blm., czynność cz. **Lostować.**

† **Lostwo, a,** lm. **a** p. **Lust**: Chroń ś. lostwa, Narcyzie, i uciechy w boru. Koch. W.

Losungowy, Lozungowy, Lusungowy chodnik a. piec, gór. = *chodnik pochyły, ze spadkiem*, in. piec upadkowy, chodnik upadowy a. opadający. <Z Nm. Losung>

Loszek, szku, lm. **szki** p. **I. Loch**: Znaczną część oficerów zabrali bursze z sobą do onej sławnej Faustowskiej piwnicy, do Auerbachowskiego loszku. Krasz. To widzę, L. pod pniami masz ukryty. Sienk.

[**Loszka, i,** lm. **i**] p. **2. Locha.**

† **Lośnik, a,** lm. **cy** p. **Losownik**: L., praktykarz, wieszczbiarz. Mącz.

I. Lot, u, lm. **y I.** a. † **Lotunek** *unoszenie ś. w powietrzu, latanie, lecenie:* Człek do pracy stworzon, ptak do lotu. Chr. W nieba błękicie jaskółki szybkim krążyły lotem. Słow. Chciałbym lotem ptaka z miejsc tych ulecieć. Słow. Strzelać do ptaka w L. Zabić ptaka w L. a. w locie. Zerwij ś. do lotu, chmuro. Krasiń. Co tam za jeden z wichrów, moich młodszych braci, tak poziomego lotu, nikczemnej postaci? Mick. Wiedział, że go wiatr pustyni nie zmiecie bez śladu, wziąwszy pod swych skrzydeł loty. Słow. Miejsce, gdzie żaden duch nie trąci lotem o moje serce rozdarte i krwawe. Słow. L. z góry = *spadanie:* Woda nigdzie ś. prawie nie odbija, ale przez sam L. z takiej wysokości zamienia ś. na wstęgę mgły białej. Słow. Przen. *bieg, pęd, szybkość:* Na koniu, co w czwale sokoli ma L. Mick. (Zosia) śród traw i kwiatów krąży niewidzialnym lotem, rządząc tańcem. Mick. Bieg, pęd, gonitwa ku przepaści, ach kresu, ach kresu lotom! Wysp. Orda w Pokuciu jednym prawie lotem od naszych wzięta. Jabł. Zmierzył nieba i gwiazd loty. Mick. (= *krążenie*). Lotem = a) *pędem z szybkością:* Lotem strzały, błyskawicy. Wypuściwszy wodze, lotem błyskawicy przez dziedziniec, most, bramę pędzi ku stolicy. Mick. Jakie tylko uczucie na mych oczach błysło, natychmiast lotem promyka aż do jej serca przenika. Mick. Krokodyle w wodzie takim lotem płyną, że na dzień kilkadziesiąt mil zapłyną. Haur. b) a. w L. = *w mgnieniu oka, natychmiast, co tchu, wnet; szybko, prędko:* Wsiadać na koń! lotem trzeba wracać do Gniezna. Słow. Ja polecę lotem w świat. Słow. Rosa, nim na ziemię spadnie, wiatr ją głodny w L. rozkradnie. Mick. Obok młodzieniec idzie, leszczynę nagina, chwyta w L. migające orzechy dziewczyna. Mick. Narody przez Cezara w L. podbite. Bardz. W L. Dunajec pod Sączem wszerz płynie. Paszk. Czas w L. bieży chyżo. Kulig. — Przen. *polot, uniesienie, zapęd:* Nie czołgałem ś. pomiędzy ludźmi, ale wyżej od ich głów rozpuszczałem moje loty. Krasiń. Niekiedy, lotem młodych ludzi, chęć swą nad słuszność lub nad możność wzmaga. Mick. Młodości! orla twych lotów potęga, a jako piorun twe ramię! Mick. Rozwija swój niedościgły L. poetycki. Chm. L. myśli, wyobraźni. Niedościgłe loty myśli ludzkiej. P. Koch. Tam myśl nie śmiała zwrócić swoich lotów. Mick. Uczone myśleń twoich naśladować loty. Mick. Twoi przyjaciele, ucznie, których ty wyobraźnię w górne pchnąłeś loty. Mick. Wszystkie uczucia gwałtownemi loty na serce spadły. Słow. **2.** w lm. *paluchy u stępora.* **3.** w lm. a. **Lotki, Żagle** myśl. *skrzydła ptaków.* <LOT>

2. Lot, u, lm. **y** *kolonja:* Po wycięciu głównej pibady przychodzi kolej na boczne, które mają stanowić granicę lotów pojedyńczych, czyli kolonji. Chełm. <Ang. lot>

† **Lot, u,** lm. **y** *czynsz, podatek; procent:* Od każdej kopy zapisują rękojemstwo, czynsze a. loty na każdy rok sześć groszy. Wawrz. z Prażm. Jeśli żeby kto, mając zapis na drugiego o płacenie lotu od którejkolwie sumy pieniężnej, a potym omieszkałby dłużnika swojego pozwać o niezapłacenie lotu owego... Wawrz. z Prażm. Panowie rajce pożyczyli panu Stanisławowi Kuźni grzywien trzydzieści i jednej, od których lotu ma dać dwie grzywnie na przyszły św. Wojciech. Księga miejska Bodzęcka r. 1567. <Śr. Łć. lot(h)us>

[**Lotawy**] *prędko biegający.*

[**Lotek, tka,** lm. **tki**] *strój głowy druchen.*

Loterja, i, lm. **e,** [**Litera, Luterja, Lutryja**] **I.** *gra publiczna, w której wygrana zależy od wyciągnięcia pewnego numeru a. kombinacji liczb:* L. pieniężna, fantowa, liczbowa, klasowa a. klasyczna. Urząd loterji. Stawić, postawić na loterję. × Ciągnąć loterję. Trzymać, wygrać na loterji. To tak, jak w loterję grał. Prz. (= *rzecz ryzykowna, niepewna*). Przen.: L. życia. Miłość i życie — L. przypadku. Kor. Małżeństwo to L. **2.** L. w karty = *rodzaj gry karcianej.* Goł. Zdr. **Loteryjka.** <Fr. lotterie>

Loteryjka, i, lm. **i I.** p. **Loterja**: L. — złodziéjka. Prz. **2.** *gra towarzyska, w której wygrana zależy od najwcześniejszego posiadania wyciągniętych numerów, nazw i t. p.:* L. arytmetyczna a. numerowa (= *czekino*). L. gieograficzna, zoologiczna.

Loteryjny przym. od **Loterja**: Kantor, urząd L. Podatek L. (= *od wygranych na loterji*). Pożyczka loteryjna a. premjowa (= *dług publiczny, zaciągnięty przez wypuszczenie papierów, wygrywających przynajmniej stawkę*). Bilet L.

I. Lotka, i, lm. **i I.** *kość skrzydłowa u ptaków.* **2.** *tęgie pióro przedramienia i ręki u ptaków:* Bocian ma lotki czarne. Jund. **3.** [L.] = a) *najdłuższe, końcowe pióro w skrzydłach ptaków.* b) *skrzydełko ptaka upieczonego.* **4.** myśl. = a) w lm. p. **I. Lot**: Najmocniejsze pióra są w lotkach i w ogonie. Jund. b) *kaczka młoda.* <LOT>

2. Lotka, i, lm. **i I.** p. **Loftka**: Oddzielne na lotki sarnie, na śrut zajęczy i bekasi kompartymenty. Korz. Ani kul, ani lotek, ani śrutu — wszystko ś. przebiera nareszcie. Krasiń. **2.** [Lotki] lm. = *drobny śrut a. drobne kawałki żelaza do nabijania strzelby.* <p. Loftka>

× **Lotkość, i,** blm. *zdolność do lotu, do wznoszenia ś.:* Jaki kontrast między rdzenną siłą pnia i gazową lotkością korony, co ś. nad nim wznosi! Sł. wil.

Lotkowy przym. od **I. Lotka**: Najmocniejsze pióra są w lotkach i w ogonie, stąd pierwsze lotkowemi zowiemy. Jund.

× **Lotliwy** p. **Lotny.**

[**Lotnąć, nie, nął**] *upaść na lodzie.*

[**Lotnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Lotnąć.**

× **Lotnić się, i ś., ił ś.** *ulatniać ś., wietrzeć, tracić zapach:* Kwiat w swoim zapachu ś. lotni. Wysp.

Lotnie, × **Lotno** przys. od **Lotny**: Koń L. bieżący. Lubom.

×**Lotnienie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Lotnić ś.**

×**Lotnik, a,** lm. **i** *pisemko ulotne:* Skupienie w jednym wydaniu tego mnóstwa drobnych broszur i lotników, w których rozlatywały ś. po świecie pieśni poety. Spas.

×**Lotno** p. **Lotnie.**

×**Lotnobitny** *w locie bijący:* Lotnobitne pioruny. Petr. <Lotny + Bitny>

Lotnonogi *mający lotne nogi, szybkonogi:* L. smok. Żebr. <Lotny + Noga>

×**Lotnopióry,** ×**Lotopióry** *mający lotne pióra, szybko lecący:* Lotnopióre wdzięczne Pandjony. Bardz. <Lotny + Pióro>

Lotność, i, blm. rz. od. **Lotny:** Żaden koń taką lotnością nie słynie, jak ów koń. Słow. Moja zwinność, L., prawość wszystko ocali. Słow. Własnością wody jest L. w ogniu. Kluk. Dźwięki cedzą ś. przez grube mury i opony fałdziste; daje im to L. i subtelność. Gom. Nikt u nas nie przewyższył go (Słowackiego) lotnością, giętkością, swobodą i barwnością wyobraźni. Chm.

Lotny, ×**Lotliwy 1.** p. **1. Lotowy:** Raz poszły w zakład powietrzne ptaki, który z nich w lotnym przegonie gdy ś. spróbują, obaczą, jaki ma usiąść na ptaszym tronie. Mick. **2.** *mogący latać, obdarzony lotem, skrzydlaty:* Aniołowie lotni. Kochan. L. bożek kupido. Bardz. L. koń, skrzydlaty Pegaz. Kraj. Spotkałem lotne w powietrzu bociany długim szeregiem. Słow. Myśl.: Lotna zwierzyna = *dzikie ptastwo.* **3.** *do latania służący:* Pióra lotne *(= lotki).* Zool.: Błona lotna nietoperza *(=błona, rozpostarta po bokach ciała i między palcami jego nóg przednich, służących w ten sposób za skrzydła).* **4.** *niestały, ruchomy, przenoszący ś. z miejsca na miejsce:* Piaski lotne. **5.** *lotem biegnący, prędki, szybki, bystry, rączy:* Pod nogami mają lotne konie. Pot. L. nasz sokół nie tak wesoło jak my polecim przez wodę. Mick. Koń ten bystre ma oczy i lotną ma nogę. Słow. Między wojski z lotnego woza sieje rany. Kochan. Pęd L. Lotnym wpadną piorunem na wspomnione szańce. Pot. Pierwejby w morzu zagasł krąg lotnego słońca. Kochan. Prędko lotne lata płyną. Petr. Chce lotnych lat bieg znać i porządek nieba. Kochan. Lotnym skrzydłem czas przeminie rączy. Słow. Wiersz mój L. bezrozumnie. Słow. **6.** *unoszący ś. w powietrzu, lekki, powiewny, eteryczny, subtelny:* Żagiel L. Słow. Na wiatr lotne rzuciwszy stopy, jak tęcza śmiga w krąg wielki. Mick. Bylibyśmy jak lotne tchnienia, co je rosa wiosennym zionie rankiem. Mick. Mara człowiek, a jego lata są lotnemu cieniowi równe niehamownemu. Kochan. Przen.: Pomysł świetniej rozwinięty, lotniejszy i eteryczniejszy, niż u angielskiego twórcy. Chm. Fantazja lotna jak myśl. Chm. **7.** *bystry, w lot chwytający, pojętny:* Umysł L. Pamięć lotna. **8.** fiz. = a) *mający postać gazu:* Ciało lotne a. ciało w stanie lotnym *(=gaz).* b) *szybko ś. ulatniający:* Ciecz lotna. **9.** myśl.: Chart L. p. Gonny. **10.** woj. *naprędce zrobiony:* Jeżeli wszystkie kosze na całej linji stawiają ś. i razem napełniają, to koszokop nazywa ś. L. Jak. J. <LOT>

†**Lotny** p. **Lotusowy:** Lotna jagoda, lotus. Sien.

×**Lotogóry** *górą latający:* Ptak L. Ostror. <LOT + Góra>

Lotopałanka, i, lm. **i** zool. (petaurista) *zwierzę ssące workowate, roślinożerne.* <Lot + Pałanka>

×**Lotopióry** p. **Lotopiórny:** Merkurjusz, bóg L. Żebr. Przen.: Leci z obu stron pocisk L. Chr. Lotopióra sława. Koch. W.

Lotos, u, lm. **y** p. **Lotus:** Kwiat lotosu (tytuł powieści Rodziewiczówny).

Lotosowy przym. od **Lotos,** p. **Lotusowy:** Po śmierci mogą przybierać widzialne kształty gołębi, węży, kwiatów lotosowych. Pawl.

†**Lotować, uje, owal 1.** *taksować, opodatkowywać, czynszować.* **2.** *płacić czynsz, procent.* <p. †Lot>

†**Lotowanie, a,** blm., czynność cz. **Lotować.**

†**Lotownik, a,** lm. **cy** *ten, co płaci czynsz:* Od każdej kopy zapisują rękojemstwo, czynsze a. loty na każdy rok sześć groszy; a tak bywa płacono zawżdy aż do wypełnienia sumy głównej, od której on L. jest zapisany. Wawrz. z Prażm.

1. Lotowy, Lotny przym. od **Lot:** Lotowe sieci do okrycia kuropatw. Haur. Lotowe sieci na tykach bywają na chróściele, na kuropatwy. Troc.

2. Lotowy bot.: Korzeń L. p. **Rumianica.** <?>

[**Lotr, a,** lm. **y**] *sążeń drzewa, [klafta]:* Na trzy lotry ziemia drzała. <Z Nm. Klafter>

Lotto nieod. *loteryjka numerowa, mieszcząca w sobie liczby od 1 do 90, z których przy ciągnieniu wygrywa pięć.* <Włos. lotto>

1. †**Lotunek, nku,** lm. **nki** p. **1. Lot:** Pewną lotunku miarę pokazuje. Żebr.

2. †**Lotunek, nku,** lm. **nki** *procent, lichwa:* Lichwiarz bierze L. pięćdziesiątkrotny. Klon. Przen.: Kijem wilka upomni, niech płaci L., rad w oborze włodował, w sieci dał rachunek. Ostror. <Śr. Łć. lot(h)us = czynsz, podatek>

Lotus, u, lm. **y, Lotos** bot. **1.** a. **Grzybień lotusowy** (nymphaea lotus) *roś. wodna z rodziny grzybieniowatych:* Nimfa, lotusów ustrojona wieńcem. Słow. *(=kwiatów lotusu).* **2.** p. **Jujuba. 3.** = **Komonica. 4.** a. **Koniczyna szkocka** *roś.* **5.** p. **Lotusowy.** <Gr. lōtós, Łć. lotus>

Lotusowy przym. od **Lotus; Lotosowy,** †**Lotny.** Bot.: Drzewo lotusowe a. **Lotus jagoda, Obrostnica, Wiązowiec, Drzewo żelazne** (celtis) *roś. z rodziny wiązowatych.*

Lowelas, a, lm. **i** *zdobywca serc niewieścich, donżuan, uwodziciel, kobieciarz:* Hrabia miał ś. za tak potężnego lowelasa, że był pewien zwycięstwa, byle ś. pokazał. Krasz. Zdr. **Lowelasik.** <Od nazwiska Ang. Lovelace, bohatera powieści Richardsona †1761 „Klarysa Harlowe">

Lowelasik, a, lm. **i** p. **Lowelas.**

Lowelasostwo, a, blm. *postępowanie lowelasa, donżuanerja:* Posądzić o L. Krasz.

Lowelasowski przym. od **Lowelas,** *donżuański:* Panicze ci uważają kościół za miejsce schadzki publicznej i zachowują ś. tam jak wszędzie, uwydatniając swoje lowelasowskie zdolności.

[**Loz, u,** blm.] **1.** p. **Luz. 2.** *swoboda.* <Nm. los>

Lozak, a, lm. **cy** p. **Luzak:** Takim Beniowski był i jego L., szczęściem, że żaden nie zjawił ś. kozak. Słow. Raport obejmuje: z kawalerji powiatowej ludzi 124, koni 66, lozaków 23, koni 9. T. K. <Z Nm. los>

†**Lozary, ów,** blp., †**Luzary** gór. **1.** *drzewo obrobione na cembrunek, na kątownice w szybie.* **2.** *wieniec szybu.* <Może ze Śr. Łć. losa = rodzaj gonta>

[**Lozę**] *luzem, osobno, wolno, swobodnie:* L. so chodzili.

[**Lozno**] przys. od **Lozny,** *luźnie.*

[**Lozny**] p. **Luźny.**

Lozofan, u, blm. apt. *trójjodek krezolu.* <?>

†**Lozować, uje, owal,** [**Lozować**] p. **Luzować:** a) Najlepiej jedno drugim na przemiany L. Pilch.

(=przeplatać). L. warty, na warcie stojącego szyldwacha. Troc. b) Potłuczone nad pobrzeżem dla poprawy lozują okręty. Troc. c) [To je lékarztwo lozejące].

†**Lozowanie, a,** blm., [**Lozowanie**] czynność cz. **Lozować:** L. szyldwachów, urzędników z urzędu. Troc.

Lozungowy gór. p. **Losungowy.**

[**Loźniak, a,** lm. **cy**] p. **Luźnik.**

[**Loźnik, a,** lm. **cy**] p. **Luźnik.**

†**Loźny** p. **Luźny:** Loźni, to jest hultaje, którzy ś. na służbę doroczną nie najmują. Uniwersał poborowy 1578. O loźnych ludziech dziesiątnicy mają wiedzieć. Gost. L. bartnik *=bartnik luzem chodzący, najmujący ś., nie posiadający swych barci:* ...Loźnych bartników, którzy bory swe poprzedawszy innym bartnikom, robią u innych bartników, a stąd zwykli w puszczy szkody czynić. Skr.

[**Loż**] w wyrażeniu: [L. puscic] *=puścić wolno.* <Nm. los>.

Loża, y, lm. **e 1.** *mała izba:* L. odźwiernego. **2.** *alkowa, nisza.* **3.** *ganek, balkon:* L. królewska w katedrze. W jednej z lóż (izby sejmowej) ukazał ś. wielki ambasador francuski. Skarb. **4.** *przegródka w teatrze dla kilku widzów w postaci małego pokoiku:* Loże pierwszego, drugiego, trzeciego piętra. **5.** w lm. przen. *publiczność w lożach siedząca:* Żeby mnie parter i loże widziały. Niem. **6.** żart.: L. kominiarska = a) *pomost ruchomy pod sufitem sceny, gdzie ś. mieszczą kominiarze, strażacy dyżurni.* b) *paradyz, jaskółka.* **7.** a. L. masońska = a) *miejsce zebrań wolnych mularzy:* Uczęszczać do loży. b) *stowarzyszenie wolnych mularzy:* Wielka L. a. W s c h ó d *= główne ognisko wolnomularzy danego kraju, znajdujące ś. w stolicy.* Loże prowincjonalne. Zdr. **Lożka.** <Fr. loge, Włos. loggia>

Lożka, i, lm. **i** p. **Loża.**

Lożmajster, tra, lm. **trowie** *woźny teatralny, otwierający loże.* <Z Nm. Logenmeister>

Lożowy przym. od **Loża:** a) Publiczność lożowa. b) Prace lożowe „Towarzystwa trzech braci" z powodów politycznych zwolniały. Smol.

Lód, lodu, 7 pp. **lodzie a.** †**ledzie,** [**ledzie**], lm. **lody 1.** a. [**Lodówka**] *woda w stanie stałym, działaniem zimna zakrzepła, woda zamarzła:* L. denny (gie.) = *lód, tworzący ś. na dnie niektórych rzek, szczeg. bystro płynących w łożyskach skalistych.* L. gruntowy (gie.) = *wiecznie zlodowaciałe warstwy wilgotnego gruntu w krajach, gdzie średnia temperatura roczna jest niższa od zera.* L. płynący (gie.) *=kry lodowe na morzach północnych, powstające bądź na samym morzu, bądź też działaniem fal morskich od wybrzeży oderwane, a mniejszemi wymiarami wyróżniające ś. od gór lodowych.* L. sztuczny. Zimny jak L. Roztopiła ś. lodu cukrowego piana. Mick. L. na rzece. Zniknęły już śniegi, spłynęły już lody, i rzeka porusza ś. gładko. Len. Nuż go pod L., nuż pod miecz! Smotr. *(=utopić go).* Święty Marcin po lodzie, Boże Narodzenie po wodzie. Prz. *(=gdy na św. Marcin mróz, to na Boże Narodzenie deszcz).* Siej jarkę z lodu, będziesz jadł chleb z miodu. Prz. *(=zaraz z początkiem wiosny, po stopieniu lodów).* Jedziesz w kraje lodów. Mick. *(=zimne, podbiegunowe).* Ogniste z pod lodów skandynawskich dzieci. Mick. Jak po lodzie *=jak po maśle, gładko, bez przeszkody, z łatwością:* Wszystko idzie, jak po lodzie. Jak na lodzie = a) *jak na szpilkach, jak na rozżarzonych węglach:* Jak na lodzie siedzi, idzie, stoi. Troc. b) *w niebezpieczeństwie, w niepewności:* Jak na ledzie szczęśliwość jego. Troc. Idzie w rzeczach ostrożnie, jako po ledzie, pewną radą niepewnym skutkom ugadza. Górn. Dworzanin w łasce pańskiej kotem na ledzie, a jeszcze w orzechowych trzewiczkach. Birk. Niech kto chce na wysokim dworze jako na ledzie stoi, wolę ja swój pokój. Birk. Budować zamki na lodzie. Prz. *(=przedsiębrać coś na niepewne, opierać coś na niepewnych podstawach).* Jeśli kłamię, bodajbym wiersz pisał na ledzie. Nar. Przen.: Osiąść na lodzie *= zostać na koszu, dostać odprawę:* Pan Jan z swoim projektem na lodzie osiędzie. Fred. A. Ty osiadłeś na lodzie, a panna na koszu. Fred. A. Kto bez Boga chce wskórać, sadzi ś. na ledzie. Szymon. — Wszystko mu idzie lodem, czas do jutra zwleka, niedogodny leniwiec ustawnie narzeka. Nar. *(=jak z kamienia, z trudnością).* Pierwsze lody łamać *(=pierwsze przeszkody pokonywać, dawać początek jakiejś pracy, torować drogę).* Najciężej temu, co pierwszy L. łamie. Nies. Jak lodu = *bardzo wiele, dużo:* Ma pieniędzy, jak lodu. Prz. U kupców tam dziengi, jak lodu. Mick. Gotówki w kasie, jak lodu. Rog. — Przen.: Daj mi ten nóż... to serce chce zimnego lodu. Słow. Krew w nim ścina ś. lodem. Mick. Na inne uczucia niech lice ma z lodu. Słow. Zamiast serc czułych, trącać o pierś z lodu. Mick. Na ustach miód, a w sercu L. Prz. Kto tak patrzy, ten musi mieć L. w sobie. Zach. Pryskają nieczułe lody i przesądy, światło ćmiące. Mick. **2.** w lm. *zamrożona mieszanina śmietanki i soków owocowych a. kawy, czekolady i t. p.:* Lody śmietankowe, poziomkowe, czekoladowe, cytrynowe. Kręcić lody. <LOD>

[**Lólek, lka,** lm. **lki, Lulek**] *dziadek (ojciec ojca a. matki).* <Dziec.>

[**Lólka, i,** lm. **i, Lulka**] forma ż. od **Lólek,** *babka.*

[**Lóna, y,** lm. **y**] p. **2. Lon:** To nie L., nie lónuje ś. *(=to nie interes, nie opłaca ś., nie warto).*

[**Lónować, uje, ował**] p. **Lonować.**

[**Lónowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lónować.**

[**Lórnietka, i,** lm. **i**] p. **Lorneta.**

× **Lósza, y,** lm. **e** *kubeł.* <p. Luszof>

†**Lószów, owu,** lm. **owy** *pomywalnik do zmywania naczyń kuchennych, zmywak.* <p. Luszof>

Lóz, u, blm. p. **Luz.** <Nm. lose>

Lózak, a, lm. **cy** p. **Luzak.**

Lózn- p. **Luźn-.**

[**Lózny**] p. **Luźny:** Lózne drzewo.

Lózować, uje, ował p. **Luzować.**

Lózowanie, a, blm., czynność cz. **Lózować.**

L. p. (skrócenie) *liczba pojedyńcza.*

[**Lpić, i, ił**] *sfolgować, zelżeć, ścierpieć, być cierpliwym, czekać:* Dość se mu jesce lpiem. <? LEP/LIP/L(N)>

[**Lpienie, a,** blm.] czynność cz. **Lpić.**

× **Lskać, a, ał** p. **Lśnić;** *błyskać, połyskiwać:* Miecze furkały w ręku mężów i lskały od słońca. Sł. wil. <ŁOSK/LS(K)>

× **Lskanie, a,** blm., czynność cz. **Lskać:** L. błyskawicy trwało przez całą noc. Sł. wil.

× **Lsknąco** przys. od **Lsknący,** *lśniąco:* Strzępi ś. L. Troc.

× **Lsknący** p. **Lśniący.** Das.

× **Lsknący się** p. **Lśniący.** Troc.

× **Lsknąć, nie, nął,** × **L. ś.** jednot. i nied. p. **Lśnić.** Das.

× **Lskniący** p. **Lśniący:** Z cicha ś. przesuwają po lskniących posadzkach. Deo.

× **Lsknić się, i ś., ił ś.** p. **Lśnić**: Indu drogie kamienie lskną ś. w tej skrzyneczce. Niem.
× **Lsknienie, a,** blm. p. **Lsknięcie.** Troc.
× **Lsknienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Lsknić ś.,** *lśnienie.*
× **Lsknięcie, a,** blm., × **Lsknienie** czynność cz. **Łsknąć**: L. racy przeraziło go. Sł. wil.
× **Lsknisto** przys. od **Lsknisty,** *lśniąco.*
× **Lsknistość, i,** blm., rz. od **Lsknisty.**
× **Lsknisty** p. **Lśniący.**
[**Lsnący**] p. **Lśniący.**
× **Lsnąć, nie, nął** jednot. i nied. **1.** i × **L. ś.** p. **Lśnić**: Gdym do niej mówił, alić nagle lsnęło lice jej, i postawa a wzrok jej był błyskawy. Leop. By ś. chwała boska lsnęła i świeciła. Ml. duch. Sprawiedliwi będą ś. L. jako słońce w królestwie Ojca niebieskiego. Kaz. 1555. Twą niewinność okaże wszemu światu, iż ś. będzie L. twoja cnota, śliczne słońce. Kaz. 1555. **2.** p. **Lśnąć.** <LS(K)/ŁOSK>
× **Lsniący** p. **Lśniący.**
× **Lsnić się, i ś., ił ś.** p. **Lśnić.**
× **Lsnienie, a,** blm., czynność cz. **Lsnąć.**
× **Lsnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Lsnić ś.,** *lśnienie.*
† **Lszczący** im. od **Lszczeć** i **Lścić** p. **Lśniący**: Ssądy mosiężne lszczące. B. Sz. Złoto jest rzecz rozkosznie lszcząca. Op.
† **Lszczący się** im. od **Lszczeć ś.,** p. **Lśniący**: L. ś. wągl. Mącz.
† **Lszczeć, y, ał** i † **L. ś.** p. **Lśnić**: Ssądy mosiężne lszczące, jeż ś. lszczali, jako złoto. B. Sz.
† **Lszczenie, a,** blm., czynność cz. **Lszczeć** i **Lścić,** *lśnienie.*
† **Lszczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Lszczeć ś.** i **Lścić ś.,** *lśnienie.*
† **Lścić, i, ił** i † **L. ś.** p. **Lśnić**: Chuda, blada, żółte lice, lści ś. jako miednica. Djalog śmierci.
† **Lściwie** przys. od **Lściwy**: Języki swymi L. czynili. Ps. flor. Nie wziął na darmo swojej dusze ani L. przysięgał. Kazanie w. XV.
† **Lściwość, i,** blm. rz. od **Lściwy**: Niechaj lściwością i zdradą nie krwawią serca mego. Modl. Wac. Mówi prawdę, a nie ma lściwości w języku swoim. Modl. Konst.
† **Lściwy,** † **Lclwy** *chytry, przewrotny, fałszywy*: Zgładzi Gospodzin wszystka usta lściwa. Ps. flor. Od człowieka złego i lściwego otejmi mię. Ps. flor. <LIS(T)/LES(T)/LS(T)>
× **Lśkniący** im. od **Lśknić,** p. **Lśniący.**
× **Lśkniący się** im. od **Lśknić ś.** p. **Lśniący.**
× **Lśknić, i, ił** i × **L. ś.** p. **Lśnić**: (Księżyc) wśród cichej lśkni zatoki. Słow. Włos czarny, wodą zmyty, w hebanowym lśknił ś. blasku. Słow.
× **Lśknienie, a,** blm., czynność cz. **Lśknić,** *lśnienie.*
× **Lśknienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Lśknić ś.,** *lśnienie*
× **Lśnąć, nie, nął** **1.** i × **L. ś.** p. **Lśnić**: Ciał zmartwychwstałych jasność, którą ciała świętych, jak słońce L. będą. Kucz. **2.** a. × **Lsnąć** *ślepnąć*: Lsną ludzie w miłości. Szymon.
Lśniąco przys. od **Lśniący;** × **Lsknąco,** × **Lsknisto,** † **Lsknąco.**
Lśniąco-biały *biały a błyszczący*: Lewkonja lśniąco-biała. <Lśniący + Biały>
Lśniąco-brunatny *brunatny a błyszczący*: Orzeł L. Ml. <Lśniący + Brunatny>
Lśniąco-czerwony *czerwony a lśniący*: Lśniąco czerwone przedłużenie rozczochranych, zrudziałych wąsów. Zap. <Lśniący + Czerwony>
Lśniącowarkoczy *mający warkocze lśniące*: (Zeus) schwycił Pokusę za głowę lśniącowarkoczą. Ml. <Lśniący + Warkocz>
Lśniący im. od **Lśnić; Lśniący ś.,** × **Lsknący,** × **Lsknący ś.,** × **Lskniący,** × **Lśkniący,** × **Lśkniący ś.,** × **Lsknisty,** × **Lsniący,** † **Lszczący,** † **Lszczący ś.,** † **Łsknący ś.,** † **ŚIniący,** [**Lsnący, Śklący**] *błyszczący*: Włosy lśniące. Brylanty lśniące, jak gwiazdy w noc ciemną. Słow. Lśniącemi szpony w oczy mi urągał. Mick. Przen.: Młodość wszystko stroi w lśniące farby. Słow. Bot.: Lubczyk L. p. **Lubczyk.**
Lśniący się p. **Lśniący**: Lśniące ś. stroje starcowi nie przystoją. Troc.
Lśnić, i, ił 1. a. L. ś., Lśnieć, × **Lśnić ś.,** × **Lsknić ś.,** × **Lśknić,** × **Lśknić ś.,** † **Lścić,** † **Lścić ś.** † **Lszczeć,** † **Lszczeć ś.,** † **Śklnić,** † **Ślnić,** † **Szklnić,** † **Szklnić ś.,** † **Śklić ś.,** [**Śklnić ś.**], × **Lśnąć,** × **Lśnąć ś.,** × **Lsknąć,** × **Lsknąć ś.,** × **Lsnąć,** × **Lsnąć ś.,** † **Łsknąć ś.,** † **Szklnąć,** † **Szklnąć ś.,** † **Ślnąć,** † **Ślnąć ś.,** † **Slnąć ś.,** częstot. × **Lskać** *błyszczeć, jaśnieć, świecić*: L. i L. ś. znaczy błyszczeć tak, jak kawałek szkła lub kropla rosy, w której odbija ś. promień słoneczny. Kras. A. Inne tam słońce lśni nad tą krainą. Słow. W łodziach nocą lśnią łuczywa. Słow. Na mienionym jedwabiu lazurze lśnił ś. herb. Słow. Przen.: Coś jeszcze niemiło dla serca młodziana zawierać rozumne przyjaźni z dziewicą, co lśnią ś., lecz zimne, jak stal szlifowana. Kor. **2.** † *robić lśniącym, glansować*: Olejek, który twarz lśni. Sien. <LS(K)/ŁOSK>
Lśnieć, i, ał p. **Lśnić**: Rosa lśniała. Garcz.
Lśnienie, a, blm., czynność cz. **Lśnić;** × **Lsknienie ś.,** × **Lsnienie,** × **Lsnienie ś.,** † **Lszczenie,** † **Lszczenie ś.,** × **Lśknienie,** × **Lśknienie ś.,** *blask*: Bóg w synu swoim chciał ś. nam oznajmić, który jest kształtem Jego i lśnieniem istności i chwały Jego. Żarn.
× **Lśnięcie, a,** blm., czynność cz. **Lśnąć.**
× **Lśnisto** przys. od **Lśnisty.** Przyb.
× **Lśnistość, i,** blm. rz. od **Lśnisty.**
× **Lśnisty** p. **Lśniący.** Przyb.
[**Lu!**] **1.** *wołanie na indyki*: Lu lu lu! **2.** *naśladowanie lunięcia wody*: A tu woda luu! **3.** *naśladowanie lunięcia = uderzenia = łup, bęc*: L. w pysk jeden drugiego. **4.** *usypianie dzieci*: A lu lu, synu mój! <Okrzyk.>
Lub sp. **1. a.** † **Lubo,** [**Lubo**] = a) *albo*: Prędzej L. później. Tylko cichy smutek panów L. cicha radość była gazetą ziemianów. Mick. L. żyć będę bez zmazy, L. chwalebnie zginę. Os. Jestże to ból L. rozkosz? Mick. (*=czy*). b) † L. — L. =*bądź — bądź, czy, — czy*: Lubeśmy zgrzeszyli, lubeśmy co dobrze czynili, zawżdy korzmy sami siebie. Wuj. L. na odpusty pójdziem, lubo na kiermasze, wszędzie cię wspomniemy. Szymon. **2.** † p. **1. Lubo**: L. tam był, jednak nic nie sprawił. Troc. L ci teraz do Czech jadę, wszakoż z twą miłością zawżdy będę. S. Par. L. go pilnie strzegli stróże, a wżdam on powstał wesele. Pśń. Kość. <LUB>
† **Lub** przym. p. **Luby**: L. będzie Panu. Ps. flor. Lubo bądź Tobie, Gospodnie, aby wytargł mię. Ps. flor. Co wam lubo, to działam. Op. Jeślić lubo, miła panno, widzi mi ś. słuszniej, iżebyśmy ś. do wieczornika wrócili. Op. Dobrze L. jest Bogu nad bojącym ś. Jego. Modl. Wac. Bo

wytargł jeś duszę moją ze śmierci, a nogi moje od upełznienia, bych L. był przed Bogiem w świeci żywych. Ps. flor. †L. być w kim = *mieć upodobanie w kim:* Ramię ich nie zbawiło ich, ale prawica Twoja i ramię Twoje i oświecenie oblicza Twego, bo jeś L. był w nich. Ps. flor. Ninie lubo było w nich Gospodnu. Ps. flor. ×**Lub, a,** lm. **owie** rz. p. **Luby:** Moje dziecko, luba wyglądając, doczekać ś. możesz wiercipięty jakiegoś. Jeż. <LUB>

Luba, ej, rz. forma ż. od **Luby,** *kobieta ukochana, kochanka:* W ogromnym hełmie stanął przed swą lubą. Niem. <LUB>

[**Luba, y,** lm. **y**] *gęś.* <Dziec., por. **Liwa**>

1. [**Lubas, a,** lm. **y**] p. **Lubownik:** Ja tu, Małanko, do ciebie powrócę, to czekaj na mnie i nie bierz lubasa. Pol. <Ukr. lubàs>

2. [**Lubas, a,** lm. **y, Lebas, Lebus**] **1.** *człowiek wątły, słabowity, nieruchawy, rozlazły, człowiek do niczego.* **2.** *śpioch, leniuch, leniwiec.* <p. Lubawy>

†**Lubaska, i,** lm. **i** p. **Lubaszka:** Jedni trzęsą lubaski, drudzy siedzą w grochu. Dzw.

[**Lubaska, i,** lm. **i**] p. **Lubownica:** Przychodzi tu rozbijać do swojaka, lub odwiedzić swoją „lubaskę" na szałaszu (tak nazywają tam kochankę). Pol. <Ukr. lubaska>

Lubaszka, i, lm. **i,** †**Lubaska,** [**Lubka, Glubka, Glupka, Miwka**] bot. **1.** a. **Śliwa L.** (prunus insititia) *drzewo, gatunek śliwy.* **2.** *owoc tego drzewa.* <Por. Ukr. lubaszka>

[**Lubaszka, i,** lm. **i**] p. **Lubownica.**

[**Lubawy, Lubowy, Lebawy, Libowy**] *chudy:* Mięso lubawe (= *chude, flakowate).* Słonina lubawa (= *przerastała mięsem, z przysuchą).* <Por. Głż. libity = chudy (o mięsie); Słc. libivo = mięso (nie tłuszcz); Czes. libivý = mięsny (nie tłuszczowy); S. Sł. libivъ = wysmukły, wiotki, chudy; Brs. lubowyj = chudy (o mięsie)>

Lubcia, i, lm. **e, Lubka, Lubczyna,** [**Lubińcia, Lubunia**] *przezwisko pieszczotliwe = miła osoba, kochanka.*

Lubczyca, y, lm. **e** bot. p. **Miłośna.**

Lubczyk, u, lm. **i, Lubieszczyk, Lubiśnik, Lubszczek, Lubszczyk,** †**Lupieszczek** bot. (levisticum) *roś. z rodziny baldaszkowatych.* Gatunek: L. l ś n i ą c y a. l e k a r s k i, p o s p o l i t y a. L u b c z y k, L u b s z c z e k, L u b s z c z y k, L u b y s t e k, L u b y s t k a, L u b y s t o c z e k, L u b i s, L u b i s t, L u b i e s z c z y k, L u b i s t e k, [L u b e k, L i b i u s z c z e k], bł. × D z i ę g i e l w ł o s k i (l. officinale, ligisticum levisticum, ligisticum vulgare). <Z Łć. ligusticum, levisticum, ze sł. lud. do LUB>

Lubczykowy przym. od **Lubczyk.**

Lubczyna, y, lm. **y** p. **Lubcia:** Dziewczyno lubczyno! wyleź ty chyba z budy i chodź na ręce nasze. Jeż.

Lubeczka, i, lm. **i** p. **Lubka.**

†**Lubeczne, ego,** blm. p. **Wilżyna.**

1. [**Lubek, bka,** lm. **bki**] *ptak dudek.* <Dźwn.>

2. [**Lubek, bka** a. **bku,** lm. **bki**] p. **Lubczyk:** Zadać komuś lubka (= *czarami zmusić do miłości).*

[**Lubelka, i,** lm. **i**] p. **Libela.**

[**Lubeńka, i,** lm. **i**] p. **Lubka:** Nie płac, moja lubeńku! Lubęko, uchwil (= uchyl) mi okienko.

Lubeńki *milutki, najukochańszy, najdroższy.*

[**Luber, bra,** lm. **bry**] p. **Rubel.**

[**Luberować, uje, ował**] p. **Liwerować.**

[**Luberowanie, a,** blm.] czynność cz. **Luberować.**

[**Luberyja, i,** lm. **e**] p. **Liberja.** Zdr. [**Luberyjka**].

[**Luberyjka, i,** lm. **i**] p. **Luberyja.**

†**Lubezenka, i,** lm. **i** p. **Lubezna.**

Lubezna, y, lm. **y** bot. **1.** p. **Wilżyna. 2. L.** włoska = *daw. nazwa janowca* (genista). Zdr. †**Lubeznka,** †**Lubezenka.**

†**Lubeznka, i,** lm. **i** p. **Lubezna.**

†**Lubeżna, y,** lm. **y** bot. p. **Wilżyna.**

[**Lubiać, i,** 3 os. lm. **ają** a. **eją, ał**] p. **Lubić.**

[**Lubianie, a,** blm.] czynność cz. **Lubiać.**

[**Lubiany**] im. od **Lubiać,** *lubiony.*

[**Lubiciel, a,** lm. **e**] *który cóś lubi.*

Lubić, i, ił 1. a. [**Lubieć, Lubiać, Lubować**], †**Lubować** *mieć w czym upodobanie, czuć pociąg do czego:* Lubię tego człowieka. L. dzieci, konie, psy, ptaki, kwiaty. L. miasto, wieś, towarzystwo, samotność. L. grę, muzykę, polowanie. L. kawę, czekoladę. L. pić, grać, polować. Choć jej kto „kocham" mówił po sto razy, nie rzekła nawet i „lubię." Mick. Co ciało lubi, to duszę gubi. Prz. Sercem lub, a rękami skub. Prz. Co kto lubi. Prz. Ir.: Lubią go, jak psy dziada. Prz. — Nie L. = *nie cierpieć, nie znosić:* Nie lubię tej potrawy. Bóg was żegnaj, krwawe boje, nie lubią was struny moje. Kochan. Lubił często wspominać swej młodości czasy. Mick. (= *chętnie wspominał).* Nie dostrzegając przyczyn, lubimy wszystko do przypadków odnosić. Koł. (= *mamy zwyczaj odnosić, zwykle odnosimy).* Dziś został pustym, lecz poważnym gmachem, ludzie nań lubią poglądać ze strachem. Mick. Przen.: Każda (strzała) ma żądło, którym ssać krew lubi. Krasiń. — *Kochać, miłować:* Choć mnie Przemysław chce zgubić, ja go jeszcze wolę L. Karp. Żal jej było, że inną śmiał Tadeusz L. Mick. Nie rozumieli, że można panny nie L., a przecież ją dla pieniędzy tylko zaślubić. Mick. — Wierzba lubi miejsca wilgotne, fijołek lubi cień. (= *najlepiej rośnie w...)* **2.** †a. †**L. ś.,** [**L. ś.**], †**Lubować ś.** *podobać ś., przypadać do smaku:* Trebula tylko tam roście, gdzie jej ziemia lubi. Trzyc. Chmiel sam dobrowolnie roście, gdzie mu miejsce lubi. Trzyc. Trawa mi jakoś lubi, w paszą chęć napada. Żebr. **3.** †L. komu = *być komu pożytecznym.* Ant. z Kobyl. **4.** [L.] *żądać, chcieć.* **L. ś. 1.** *lubić jeden drugiego:* Kto ś. lubi, to ś. czubi. Prz. Ir.: Lubią ś., jak pies z kotem. Prz. **2.** i [L. ś.] p. **Lubić:** Ślubiłeś-ci co Bogu, nie omieszkawaj spełnić, bowiem nie lubi ś. jemu niewierna obietnica. Leop. Nie lubiło ś. Panu przykazanie to, i zranił Izraela. Op. Góra, w jejże lubiło ś. jest Bogu przebywać w niej. Ps. flor. Ani w piszczelach męża L. ś. będzie jemu. Modl. Wac. (= *będzie miał upodobanie).* Nie mogą miłować, jacy (= tylko) ty rzeczy, które ś. im lubią. Księgi Jez. [Wyście sobie wzięli, co wam ś. lubiło]. **3.** [L. ś.] = *kochać ś.* <LUB>

†**Lubie** p. **2. Lubo.** Glosy w. XV.

[**Lubieć, i, ał**] p. **Lubić:** Cetner nie lubiał mieć licznych dworzanów. Pol. Lubiał pieśni, co słodzą rolnictwa mozoły. Uj. Lubiano go powszechnie. Krasz.

[**Lubiejusz, u,** lm. **e**] p. **Jubileusz.**

Lubienie, a, blm., czynność cz. **Lubić:** Lubienia między nami żadnego nie było. Orzesz. Włodzimierz żył w mirze i lubieniu z okolicznemi stronami i królmi. Lel.

Lubień, a, lm. **e** bot. bł. p. **Łubin.** <Podobno Waga podprowadził Łć. lupinus pod LUB>

Lubieszczyk, u, lm. **i,** [**Libiuszczek**] bot. p. **Lubczyk.**

[**Lubieszczykowy**] przym. od **Lubieszczyk**: [Korzeń L. 'a. Korzeń lubieżny]=*radix levistici.*

[**Lubieśnica, y,** lm. **e**] p. **Lubownica.**

Lubiezna, y, lm. **y** bot. p. **Janowiec.** <S. Czes. lubezný>

†**Lubiezny** p. **Lubieżny**: Zdrów bądź też wielmi dziwny, wszechmocny i śliczny, piękny i miłosny a wszytek L. Op. W bakaniu groźny, w upominaniu łaskaw i L., miły i wesoły. Op.

Lubież, y, I. †lm. **e** *rozkosz, uciecha, zadowolenie, przyjemność:* Nadobna Amarylli, tyś jest kwiatek świeży, ale pomnij, że zwiędły tej nie ma lubieży. Gawiń. **2.** × blm. lek. p. **Przymiot.**

× **Lubieżec, żca,** lm. **żcy** p. **Lubieżnik.**

Lubieżenie, a, blm., czynność cz. **Lubieżyć.**

†**Lubieżliwie** przys. od **Lubieżliwy.**

†**Lubieżliwy** p. **Lubieżny**: a) Dziecię to wielmi dziwne, a wszytko lubieżliwe. Op. b) Ty, Gospodnie, L. i cichy jeś, i wiele miłosierdź wszem wzywającym Ciebie. Ps. flor. Wzali na wieki porzuci Bóg i nie przyłoży, by lubieżliwszy był jeszcze? Ps. flor.

Lubieżnica, y, lm. **e** forma ż. od **Lubieżnik**: Całuj, lubieżnico, łańcuchy i bicze. Krasiń.

Lubieżnie przys. od **Lubieżny**: L. skubać ciastka. Jord.

Lubieżnik, a, lm. **cy,** × **Lubieżec** *człowiek lubieżny, rozpustnik.*

Lubieżność, I, blm. rz. od **Lubieżny.** Lek.: Choroba z lubieżności p. **Choroba.**

Lubieżny I. *skłonny do cielesnych uciech, pełen chuci, zmysłowy, namiętny, pożądliwy, jurny:* Człowiek L. Wiersze lubieżne. Troc (=*sprośne*). L. uśmiech usiadł mu na ustach. Krasiń. Przen.: (Łódź), pierś morza objąwszy wiosły lubieżnemi, szyją łabędzią buja ponad fale. Mick. W lampach alabastrowych lubieżne płomienie. Krasiń. **2.** † Ofiara lubieżna=*złożona za grzechy cielesne:* Baran ofiarowan na oczyścienie, ofiara lubieżna. Leop. **3.** †a. †**Lubiezny** †**Lubieżliwy**=a) *miły, przyjemny, wdzięczny:* Niech mu będą lubieżne słowa moje. Leop. Proszę, miły Panie, abych na wieki lubieżną Tobie była. Modl. Wac. Owoc lubieżnej słodkości. Pśń. kość. b) *łagodny, łaskawy, litościwy:* Chętny a L. Pan we wszem; a zmiłowania Jego nade wszytka działa Jego. **4.** [Korzeń L.] p. **Lubieszczykowy. 5.** lek.: †Choroba a. × zaraza lubieżna p. **Przymiot.** <LUB>

!**Lubieżoszał, u** blm. lek. *obłąd lubieżny.* <Lubież + Szał>

× **Lubieżyca, y,** blm. lek. p. **Przymiot.**

Lubieżyć, y, ył w czym = *znajdować rozkosz:* W mordach lubieżył, we krwi ś. pluskał. Uj.

× **Lubihorylka, I,** lm. **i** *pijak, pijanica, opój:* Tu leży sączypiwosz i L. Pot. <Ukr. lubyhoryłka>

[**Lubińcia, i,** lm. **e**] p. **Lubcia.**

Lubis, u, lm. **y** bot. p. **Lubczyk.**

Lubist, u, lm. **y** bot. p. **Lubczyk.**

Lubistek, tku, lm. **tki** bot. **I.** p. **Barwinek. 2.** p. **Lubczyk.** <p. Lubczyk>

[**Lubistowy**] przym. od **Lubist**: [Olejek L.] p. **Olejek.**

Lubiśnik, u, lm. **i** bot. p. **Lubczyk.**

!**Lubitelny** *przyjazny, przyjacielski:* J. C. Wieliczestwo raczył o owych pięciu artykułach w swojej lubitelnej hramocie do J. K. Mości pisać. Dar. <Niby S. Sł. lubitelьnyj>

Lubka, i, lm. **i** p. **Lubcia.** Słow. Kumko, lubko, ot hulanka. Kor. Choć kropeleczkę, kumko-lubko. Jeż. Zdr. **Lubeczka,** [**Lubeńka**].

[**Lubka, i,** lm. **i**] p. **Lubąszka.** <? Por. Glubka>

†**Lubmyślnie** przys. od **Lubmyślny**: W Wiedniu mu ś. L. w naukach szczęściło. Linde.

†**Lubmyślny** *po myśli czyjej, przyjemny:* Z prostaki jego była lubmyślna zasiada. Linde. <LUB + Myślny>

†**Lubny** *piękny, ładny:* Stoją masztalerze przy koniach, a dłoniami po piersiach lubnych poklepują. Koch. J.

I. Lubo sp. **I.** a. †**Lub** *choć, chociaż, jakkolwiek:* L. w dziejach Wallenroda pozwoliłem sobie domysłów, mam nadzieję usprawiedliwić je podobieństwem do prawdy. Mick. **2.** †i [L.] p. **Lub**: L. do umykania, L. do pogonie. Pot. Nie uchybicie sławy w tej potrzebie, L. umierając, L. zwyciężywszy. Ustrz. Działo ś. to luboż z zawistności bogów, luboż z ich przejrzanej obietnicy. Fal. [Dam laskę, L. kośtur]. **3.** [L.] *niby, jak:* Łżes L. pies. <LUB>

2. Lubo, †**Lubie** przys. od **Luby**: Do was to mówię, których braćmi nazwać L. Mick. Lekko mi! rzeźwo! L.! wiem, co to być ptakiem! Mick. L. kołysze sercem ten powiew poranku. Słow. Zdaje ś. L. przysłuchiwać ś. chrzęstowi własnej kolczugi. Krasiń. L. sobie czynić. Kn. (=*sprawiać sobie przyjemność*).

× **Lubomędrzec, drca,** lm. **drcy** *filozof.* Klecz. <LUB + Mędrzec>

†**Lubomirny** *lubiący pokój.* Sak. <LUB + Mir>

!**Lubonaczalja, i,** blm. *chęć przewodzenia, ambicja.* Smotr. <Ros. ljubonačalie, ze S. Sł. ljubonačęlьstvo>

× **Luboń, a,** lm. **e** p. **Lubownik.**

[**Luborycz, a,** lm. **e, Luborysz**] *kanianka pospolita* (cuscuta europaea). <?>

[**Luborysz, a,** lm. **e**] p. **Luborycz.**

[**Lubosy**] p. **Luby**: Z tym lubosym, z tym Jasinkiem.

Lubość, i, lm. **i I.** a. †**Lubowanie** *uciecha, zadowolenie, przyjemność, błogość, rozkosz:* Ileś tu miał złych lubości, teleć tam dadzą mąk i silnych przeciwności. Kazania z w. XV. Oddal ode mnie ciemności i tego świata lubości. Pśń. kość. Co za L. uczuwam, żywszy lat tak wiele, pierwszy raz, co za radość, gdy ją z dziećmi dzielę! Zabł. Tu byli ukochani przyjaciele moi, oni rozleli L. w lubej okolicy. Mick. Mieliśmy przekład bajecznych wypraw Aleksandra Wielkiego, gdzie walki ze smokami i wszelakiemi dziwotworami były z lubością przedstawiane. Chm. Wonne wódki, tak zdrowiu, jako i lubościom służące. Sien. Zioła, które nie tak ku pokarmowi, jako dla lekarstwa a. też dla lubości bywają chowane. Trzyc. [Wszyscy mnie sánujo, uzywajo lubości, chociaz zamby psujo]. Zagadka (=*słodyczy, błogości*). **2.** †*upodobanie, zamiłowanie:* Modlitwa moja w lubościach ich. Ps. flor. **3.** †*pożądliwość:* Toć jest natrudniejsza rzecz w ludzkim przyrodzeniu złamać lubości nałóg. Biel. M. Króla cielesna L. zmiękczyła, a prawie zmamiła. Murin. **4.** †i [L.] *kochanie, miłość.* S. Par. [Docymáta sobie wierności i lubości na záwse]. <LUB>

[**Lubość, i** blm.] **I.** *wątłość, delikatność.* **2.** *giętkość, wybujałość.*

Lubotka, i, lm. **I** bot. (barosma) *roś.* Gatunki: L. brzozowata (b. betulina). L. drobnokarbowana (b. crenata s. crenulata). L. piłkowana (b. serratifolia).

†**Lubować, uje, ował I.** i [L.] p. **Lubić**: Ty nie lubujesz tych uciech. Li. Ptacy po drzewie lubowali sobie igrać. Jabł. Jako sam przystojność i cnotę miłujesz, tak niewstydu i fałszu w dru-

gich nie lubujesz. Kochan. Ma wodzem Pana, który go sprawuje temi drogami, co je sam lubuje. Kochan. **2.** p. **Lubować ś.**: Nie daj mnie moim nieprzyjacielom w pośmiech: w tym oni lubują, gdy moje nogi najmniej szwankują. Kochan. W tym sobie samemu lubuj. Op. Na drodze świadectw twoich lubowałem sobie. Modl. Wac. Lubuj duszo = *chwała Bogu, cieszmy ś.*: Niechaj nie mówią: Lubuj duszo teraz, oto nam w ręce wpadł, czegośmy nieraz sobie życzyli. Kochan. **3.** †*rozkoszować ś., delektować ś., bonować:* Majątek przedtym na różnych potrawach lubując stracił. Papr. Ptaki ukazały sowie dąbek, na którymby sobie mogła L. Jabł. Niechaj go z majętności lichwnik wyzuje, a obcy w jego pracy sobie lubuje. Kochan. **4.** †*pochlebiać, dogadzać:* Chciwość z jej córkami, które lubują ciału, a władają nami. Biel. M. **5.** [L.] *podobać ś., dobrze robić komu:* Wino mu bardzo lubuje. **L. ś.** a. †**L.** *mieć w czym upodobanie, cieszyć ś. z czego, podobać sobie co, znajdować przyjemność w czym:* Obiecywał sobie spektakl, którym ś. z góry tygrysia jego dusza lubowała. Jeż. Gdy tylko zaczął już pisać litery, formalnie lubował ś. swemi arcydziełami. Orzesz. Lubował ś. z sokoły, rarogi i białozorami, których izby były pełne. Krasz. Młode parobczaki, zerkając ku niej, cmokali i lubowali ś. tej piękności. Krasz. Lubuje ś. w pięknych postaciach świata nadzmysłowego. Chm. <LUB>

†**Lubowanie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Lubować. 2.** p. **Lubość**: W klatki nasadzić kuropatw, przepiórek, bażantów, z których ptaków patrzenia mogą ludzie mieć L. Trzyc. Niewiasta po poczęciu nie ma lubowania, owszem brzydzi ś. skutkiem małżeńskim. Sien. Z picia w każdym członku stanie ś. niejakie L. Sak.

Lubowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Lubować ś.**: L. ś. w boleści. Chm.

×**Lubowina, y,** lm. **y** *chuda część mięsiwa.*

×**Lubownica, y,** lm. **e I.** p. **Lubowniczka**: L. czytania. Mrong. **2.** a. zdr. ×**Lubowniczka** forma ż. od **Lubownik** pod **I**; ×**Lubieśnica, [Lubaszka, Lubaska]**, *kochanka:* Nie trudno mu było z lubownicą swoją tajemne schadzki miewać. Mick.

Lubownictwo, a, blm. *zamiłowanie, upodobanie w czym, amatorstwo:* Pogrążona w swoim lubownictwie, przejęta rozkoszą widzenia pięknych roślin. Orzesz.

Lubowniczka, i, lm. **i I.** a. ×**Lubownica** forma ż. od **Lubownik** pod **I**, *miłośniczka, amatorka.* **2.** ×p. **Lubownica.**

Lubownik, a, lm. **cy I.** *miłośnik, amator:* Piołun — L. szczerego piasku. Jord. **2.** ×a. ×**Luboń, [Lubas]** *kochanek:* Choć ją w dzikiej L. zostawił krainie, przecięż biedna bynajmniej na to nie płakała, że ś. takiemu zdrajcy płocha uwieść dała. Szym.

I. [Lubowy] p. **Lubawy.**

2. [Lubowy]: Lubowe ziele = *lubczyk (?).*

Lubryka, i, lm. **i, Rubryka** chem i min. *ochra, używana do pisania jak kreda,* in. czerwonka, kreda czerwona. (P. Hematyt). <p. Rubryka>

Lubszcza, y, lm. **e** bot. p. **Dzięgielnica.** <?>

Lubszczek, czka, lm. **czki** bot. p. **Lubczyk.**

Lubszczyk, u, lm. **i** bot. p. **Lubczyk.** <p. Lubczyk>

[Lubunia, i, lm. **e]** p. **Lubcia;** Marynia, L., dzieciątko kołysze.

[Lubunio, a, lm. **e]** *przezwisko pieszczotliwe = luby, kochany.*

Luby, †**Lub I.** a. **[Lubosy]** *miły, kochany, ukochany, drogi:* L, więcej jak miły, mówi ś. o tym, czym ś. człowiek nacieszyć i nasycić nie może; a do czego serce tak ś. rwie, że ledwie z piersi nie wyskoczy. Kras. A. Ty ś. śmiejesz, dziecię lube, bo nie znasz swojej niedoli. Niem. Lube dziecko swoje słał do Krakowa. Zal. Może będziesz szczęśliwa w lubej rodziny objęciach. Mick. Bądź zdrowa, luba ojczyzno! Mick. Luba chatko! ty stawiasz w mych oczach wiek złoty. God. **2.** *miły, błogi, przyjemny, wdzięczny:* Za cóż tak lube rozmowy słowem jutro przerywa? Mick. Dreszcz L. gra po sercu. Krasiń. Ranny wietrzyk przewiewa i roznosi na fali słodką, lubą woń drzewa. Len. Odwróć lube oczęta. Kor. Bądź tobie lubo śpiewanie nasze. Pśń. kość. Nic w myśleniu jest lubszego nad Jezusa nąmilszego. Pśń. kość. Gdzie nalubsze wiatry wieją, tam nasycę swą nadzieją. Jak. Nieluby = *niemiły, nieprzyjemny, przykry:* Nieluba mu fała była Leg. Al. Rzekł mu słowo nielube, tamten odpowiedział mu z fukiem. Papr. **3.** [L.] = a) *delikatny, wątły, wiotki.* b) *wybujały, giętki, gibki.* c) [Kása lubá] = *jaglana kasza na mleku (dla państwa młodych).*

Luby, ego, blm., ×**Lub** rz. *człowiek luby, ukochany, kochanek:* Prosiła tylko, ażeby jej L. poświęcił małą cząstkę żywota. Mick. O L.! pomyśl, kto ten wiersz napisał! Słow. <LUB>

[Lubymene] nieod. **I.** *niezapominajka, niezabudka* (myosotis). **2.** *storczyk samicowy* (orchis morio). **3.** *lędźwian leśny* (lathyrus silv.). **4.** *napój miłosny.* <Ukr. lubýmene>

Lubystek, tku, lm. **tki** bot. p. **Lubczyk**: Matki ścielą L. w kolebkach dzieciom, aby hodowały ś. lube, miłe. Księżna odumarła swoje dziecię, na lubystkach śniące mile. Zal. Step zielenią ś. ściele, w barwinki, lubystki, w dziewanny. Zal. <p. Lubczyk>

Lubystka, i, lm. **i** bot. p. **Lubczyk**: Na twoją biedę nic i L. nie potrafi. Sienk.

Lubystoczok, a, lm. **i** bot. p. **Lubczyk.**

†**Lucemiernik, a,** lm. **cy** p. **Licemiernik**: Bylić są dostojni a Boga ś. bojący, iści oni nie byli są lucemiernicy. Kaz. Gnieź.

Lucerna, y, lm. **y, [Lucernik, Luterka], Wilczy groch** bot. (medicago) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: L. chmielowata a. Koziorożec chmielowy, Koziorożnik chmielowy (m. lupulina). L. pastewna a. siewna a. ×Koziorożec polny, ×Koziorożnik polny, ×Medeka trawa (m. sativa). L. sierpikowata a. Dzięcielina, Koziorożec dzięcielina, Koziorożnik dzięcielina (m. falcata). <Fr. luzerne>

†**Lucerna, y,** lm. **y** *kaganiec, latarnia:* Jego urzędem było chędożyć i narządzać lucerny abo kagańce pospolite po kurytarzach. Wys. <Łć. lucerna>

Lucernik, a, lm. **i I.** *oddzielny kawałek ziemi, na którym sieją lucernę.* **2.** [L.] p. **Lucerna.**

Lucernowy przym. od **Lucerna**: Siano lucernowe.

[Luch]! *odpędzanie wilków:* Gdy ś. cłojek pokaze na progu i zawoła na wilki: L. L. L.! — uciekają. <Okrzyk.>

Lucha, y, lm. **y** myśl. pog. *zając.* <?>

[Lucht, u] I. blm. p. **Luft**: Od trupów był L. **2.** lm. **y** *płyta żelazna z otworami do przepadania popiołu.* <p. Luft>

[**Luchto, a,** lm. a] *otwór (w murze).* Por. **Luft.**

†**Lucienny** p. **Lutniowy:** Lucienne strony. Troc.

Lucjola, i, lm. e *robaczek świętojański:* Nie było już ani jednego światła, nie licząc lucjoli, które obficie pojawiły ś. nad brzegiem. Sienk. <Włos. lucciola>

Lucyfer, a, blm. **1.** *gwiazda poranna, jutrzenka:* L. abo gwiazda jutrzenna. Birk. **2.** p. **Lucyper:** Weź, Lucyferze! niech ich piekło spali! Słow. Ja myślę, że to sam L. podjął ś. u mnie służby i oszukał. Słow. <Łć. lucifer dosł. = światłonośny>

Lucyferjanin, a, lm. **anie** *członek sekty, czczącej djabła:* Mnich Alberyk opowiada wyraźnie o sekcie lucyferjanów, czyli czcicieli djabła. Mat. 1.

Lucyferjanizm, u, blm. *nauka Lucyfera, biskupa kacerskiego z w. XIV.*

Lucyferowy przym. od **Lucyfer,** p. **Lucyperowski:** Potomstwo lucyferowe. Berw.

[**Lucy na!**] p. **Lusi.**

Lucyper, a, blm., **Lucyfer,** [**Licyper**] *najstarszy z djabłów:* Rodzona siostra Lucypera. Prz. *(=zła, czarownica, jędza).* Zdr. **Lucyperek.** <Z Łć. lucifer dosł.=światłonośny>

Lucyperek, rka, blm. p. **Lucyper:** Przed ślubem aniołek, po ślubie L. Prz.

Lucyperowa, ej, lm. e *żona Lucypera, djablica.* Przen.: Może mię chcesz udusić, ale, moja L., udaj ś. lepiej do pana mego. Linde.

Lucyperowski, Lucyperowy przym. od **Lucyper; Lucyferowy** *właściwy Lucyperowi, djabelski, czarci, czartowski, szatański:* Lucyperowskie podstępy. Sł. wil.

Lucyperowy 1. *należący do Lucypera:* Poległych w boju wyprawia nie do lucyperowego piekła, ale do plutonowego tartaru. Lel. **2.** p. **Lucyperowski:** Lucyperowej pełne pychy serce. Koch. W. Kacerska hardość właśnie była lucyperowa. Birk.

Lud, u a. †**a,** [a], 3 pp. **owi** a. †**u,** 5 pp. **ludu** a. **ludzie,** lm. **y 1.** *ludzie:* Mnóstwo ludu. Kościół pełen ludu. Nie obejmie świątynia maleńka całego zgromadzenia, L. na trawie klęka. Mick. Z wzniesionemi zwracał ś. rękami od ołtarza do ludu. Mick. Duchowieństwo i L. *(=ludzie świeccy).* Przez trud Bóg twój L. odjął djablej strożej. Bogar. Spowiadajcie ś. Tobie L., Boże, spowiadajcie ś. L. wszystek. Ps. flor. Głos ludu, głos Boga. Prz. Zawsze gotowy L. do obmowy. Prz. Komu szczęście, temu i L. sprzyja. Prz. I łzy i rozpacz są skarbnicą moją, i z tej skarbnicy L. podły obdarzam. Słow. Panu dzięki będę oddawał i jego chwałę w gęstym ludzie wyznawał. Kochan. *(= tłumie ludzi).* Poźrzał potym po polach, ano L. ś. wali, starzy, młodzi, bogacze, wielcy też i mali. Rej. Za ptastwem i L. ruszył do naszego kraju. Mick. Kto pirwy s nas przeciw synom Amonowym uczyni gnanie, będzie wodzem luda Galaaczskiego. B. Sz. Dalej jadąc, zastał Beglerbeka greckiego w Sylistrji, który z równym ludem oczekiwał na większe wojsko. Biel. J. *(= wojskiem).* W sto tysięcy luda stanął. Linde. *(=głów).* L. zbrojny. Znagła na L. jezdny padli. Mick. Pół miljona samego tylko herbowego ludu mogło wyruszyć w pole i zgnieść Chmielnickiego. Sienk. My publiczność, my L. czytający. Krasiń. **2.** *naród (szczeg. nieucywilizowany); plemię:* Wędrówki ludów. Ludy koczujące, pasterskie, łowieckie, rybackie, rolnicze, osiadłe. Ludy starożytne, wschodnie. L. wybrany, izraelski, rzymski. Jabym na Francuzów spuścił ś. w czasie wojny, jak na czterech tuzów: L. bitny. Mick. Jesteście Kreteńczycy, najmędrsi, przyznaję, z wielu ludu. Jabł. Żaden L., co stał ś. narodem, nie umiera na ziemi. Krasiń. Odtąd ni króle, ni ludy już władzy nie dzierżą, ale narodowości i ludzkość. Krasiń. Przen.: L. cały niewiast leży, jęczy, wzdycha. Krasiń. Bez serc, bez ducha — to szkieletów ludy. Mick. Pierś Boża ludna wielkim ludem, ideami wieczności. Krasiń. **3.** a. †L. pospolity = *niższe warstwy społeczeństwa, pospólstwo, gmin:* Pospólstwo, gmin, L. pospolity. Kn. Nietylko ludowi pospolitemu, ale i wszystkim wydało ś. Sienk. L. miejski *(= mieszczanie).* L. wiejski *(=wieśniacy, włościanie, kmiecie, chłopi).* Dziecko ludu. Język, pieśni ludu. Przen.: Dowodził, że ś. z tych much szlacheckich pomniejszy L. rodził. Mick. **4.** †a. †**Ludzie** *nieprzyjaciel, nieprzyjaciele, wrogi, wojsko nieprzyjacielskie:* Pod L. chodzić = *robić rekonesans, dostawać języka:* Rycerz mężny Ostoja, który roty wodził, za hetmańskim rozkazem często pod L. chodził; trafił na straż z przygody wojska pogańskiego. Papr. Będąc już niedaleko, o tym rozmawiali, by pod L. dla języka co prędzej wysłali. Papr. **5.** [L.] = a) *człowiek (dorosły):* Chłopcysko dorosło już luda *(=jest już dorosły).* b) Czarny L.=*gra dziecięca.* Zdr. **Ludek, Ludeczek,** [**Ludeniek, Ludzieniek, Ludowina**]. <LUD>

Ludarka, i, lm. **i** zool. p. **Rudzik.** <Może z Nm. Ludel(lerche)=alauda arborea>

†**Ludcejszy** p. **Ludzki.** Górn.

×**Ludczeć, eje, ał** p. **Ludzczeć.**

†**Ludczejszy** p. **Ludzki.**

×**Ludczenie, a,** blm., czynność cz. **Ludczeć.**

Ludeczek, czku, lm. **czki 1.** p. **Lud. 2.** w lm. **Ludeczkowie** p. **Ludzie:** Wielkość umysłu różni go od owych maluczkich ludeczków, którzy w jednej zanurzywszy ś. rzeczy, na nic już więcej siły nie mają. Linde.

Ludek 1. dku a. **dka,** lm. **dki** p. **Lud:** a) Ludy i ludki na krańcach południowo-wschodnich Azji. Radl. Podniósszy klucz, jak berło, do góry, zapowiadał swemu małemu ludkowi, żeby samotrzasku nie tykali. Bał. b) Ulewny deszcz przerwał rozochoconemu ludkowi zabawę. Ludku pięknego brzega, doba twoja dobiega, jeno stań ś. godnym łask. Zal. **2.** w lm. **Ludkowie** p. **Ludzie:** Mizerni ludkowie rodzą ś. nieznacznie. Petr. Bądź miłościwym Bogiem naszym, a my będziem ludkami twemi i niewolnikami powolnemi. Skar. Ludkowie Boga i owce pastwiska Jego, wchodźcie do bram Jego z śpiewaniem. Skar. Wy to czujecie, krwawym znojem znękani ludkowie. Wor. [Ludkowie modlili ś., klęceli]. Moi mili ludkowie, kto słucha, ten ś. dowie. Pśń.

[**Ludeniek**] **1. ńka,** lm. **ńki** p. **Lud:** Zabijają tysiące ludeńka Bożego. **2.** w lm. **Ludeńkowie** p. **Ludzie:** Ludeńkowie, ratujta.

†**Ludere** nieod. *lichota, hultajstwo:* Od rodziców odchodzą, ku złemu towarzystwu ś. przyłączając, kradną, zbijają i w L. ś. obracają. Herb. <Może z Nm. lieder(lich)=szubrawski>

Ludin, a, lm. **owie** (u Słowian starożytnych) *człowiek prosty, nizkiego pochodzenia:* Za ubicie męża 80 płacono grzywien, za ludina 40. Lel. Zdr. **Ludinek.** <S. Sł. ljudinъ = człowiek wog.>

Ludinek, nka, lm. **nkowie** p. **Ludin:** Głowa mężów dwa razy więcej warta od najwyżej ocenionej pospolitych ludzi, ludinków. Lel.

Ludjon, u. lm. **y** *figurka szklana, lżejsza od wody, która przy naciśnięciu pęcherza, zakrywające*

go naczynie z wodą, zanurza ś. w wodzie, in. djabeł Kartezjusza, djabełek Kartezjusza, nurek Kartezjusza. <Fr. ludion, z Łć. ludio, 2 pp. ludionis = komedjant>

†**Ludkowy** cukier p. **Lodowaty.**

× **Ludkupny** p. **Ludokupny.** <Lud + Kupny>

× **Ludnić, i, il** *czynić ludnym, zaludniać:* Ty, coś Noemu pusty świat L. przeznaczył. Przyb. Ludniły powietrze ptaki rozmaite. Przyb. × **L. ś.** *być zaludnionym, zamieszkanym:* Być może, że te wszystkie rozsypane krańce ludnią ś. przez obopłcie a czynne mieszkańce. Przyb. <LUD>

× **Ludnienie, a,** blm., czynność cz. **Ludnić.**

× **Ludnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Ludnić ś.**

Ludno przys. od **Ludny 1.** *pełno ludzi, dużo ludzi:* L. tu jest. **2.** †*z wielką ilością ludzi, dworno:* Wyprawił ś. porządnie i L. Auszp. Zaż to w twojej mocy być panem, jeździć L., poczwórno w karecie? Bach.

Ludnościowy przym. od **Ludność:** Spis, ruch L. Wydział L. w policji.

Ludność, i, lm. **i** *mieszkańcy:* Ten kraj ma dwadzieścia miljonów ludności. L. miejska, wiejska. L. męska, żeńska. Spis ludności. <LUD>

Ludny 1. *pełen ludzi, obfitujący w ludzi, mający dużo ludzi, mieszkańców:* Kraj L. Miasto ludne. Wieś ludna. Ludne miasto w gmin pospolity. Troc. Ludne place i ulice. Mick. Gdzie były ludne rynki, dziś tam rosną grzyby. Mick. Pierś Boża ludna wielkim ludem, ideami wieczności. Krasiń. **2.** †*liczny, znaczny, duży:* Ludne mu posłał posiłki. Troc. <LUD>

× **Ludobojny** *ludzi ś. bojący.* <Lud + Bojny>

× **Ludobójca, y,** lm. **y** *zabójca ludzi, mężobójca, morderca:* Gaj Molocha ludobójcy. Przyb. <Lud + *Bójca>

× **Ludobójczy** przym. od **Ludobójca,** *zabójczy, morderczy, mężobójczy:* Wojna ludobójcza.

× **Ludobójstwo, a,** lm. **a** *zabijanie, mordowanie ludzi, mężobójstwo.*

× **Ludoburca, y,** lm. **y** *ten, co podburza lud, agitator:* Płochy L. Wor. <Lud + *Burca>

Ludojad, a, lm. **y 1.** p. **Ludożerca.** Przen.: Krew ciekła z oszczepa, a mój L. krzyczał: „Jaki tchórz Mazepa!" Słow. **2.** † a. †**Mantykora** *zwierz bajeczny.* **3.** zool. p. **Żarłacz.** <Lud + JAD>

†**Ludojedca, y,** lm. **y** p. **Ludożerca.**

†**Ludojedzca, y,** lm. **y** p. **Ludożerca.**

†**Ludojedzki** przym. od **Ludojad,** p. **Ludożerczy.**

†**Ludojedztwo, a,** blm. p. **Ludożerstwo.**

†**Ludojedź 1. i,** blm. ż. = a) zb. *ludojadowie, ludożercy.* b) lm. **e** *kraj ludożerców.* c) p. **Ludożerstwo:** Samojedź, L., gdy ludzie ludzi pożerają. Bobr. **2. a,** lm. **e** m. p. **Ludożerca.** Troc.

× **Ludokarmiciel, a,** lm. **e** *ten, co karmi, żywi ludy.* <Lud + Karmiciel>

× **Ludokarmicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Ludokarmiciel.**

†**Ludokradca, y,** lm. **y,** †**Ludokrajca,** †**Ludzikrajca** *ten, co porywa ludzi w celu sprzedania:* L., ludokupiec nieuczciwy, uwodziciel. Kn. <Lud + *Kradca>

†**Ludokradztwo, a,** lm. **a** *porywanie ludzi w celu sprzedaży, kradzież ludzi:* Zaprowadzenie wolnego człowieka w niewolę ludokradztwem mianują. Kucz.

†**Ludokrajca, y,** lm. **y** p. **Ludokradca:** Ludokrajce w Węgrzech marłahuzami zowią. Klon.

†**Ludokupiec, pca,** lm **pcy,** †**Ludzioprzedawca** *handlarz ludzi, niewolników:* L., ludzi przekupień. Kn. Ludokupcy w niewolnikach cokolwiek mogłoby ś. nie spodobać, piększydłem niejakim ukrywają. Pilch. <Lud + Kupiec>

†**Ludokupiecki** przym. od **Ludokupiec,** p. **Ludokupny.**

× **Ludokupny,** × **Ludkupny,** †**Ludokupiecki** *kupczący ludźmi:* Ludokupna dłoń. Nar.

†**Ludokupstwo, a,** blm. *handel ludźmi, niewolnikami.*

Ludolfina, y, blm. mat. *liczba π, wyrażająca stosunek długości okręgu koła do jego średnicy.* <Od imienia matematyka Hl. Ludolf van Keulen † 1610>

× **Ludołowiec, wca,** lm. **wcy** *ten, co łowi ludzi, łowiec ludzi:* Na twój głos wdzięczny, krwawi ludołowce, u nóg ś. tygry kładły jako owce. Nar. Przen.: Uczynił Pan Piotra starszym nad wszystkiemi ludołowcami, to jest nad przełożonemi dusz ludzkich. Skar. <Lud + Łowiec>

× **Ludołowny** *łowiący ludzi:* O niewiasto,... tyś siatką ludołowną. Gosł.

! **Ludomanja, i,** blm. *sprzyjanie ludowi.* <Lud + Manja>

†**Ludomiły 1. a.** †**Ludumiły** *miły ludowi, popularny.* Kn. **2.** *oddany, sprzyjający ludowi.* Troc. <Lud + Miły>

Ludomór, oru, blm. *trucizna na ludzi:* Przyniosłam rożek ludomoru. Słow. Rycerz ginie od jadu, co ś. zowie ludomorem. Słow. <Lud + Mór>

[**Ludor, a,** lm. **y**] p. **Luidor.**

× **Ludonienawidny** *nienawistny ludowi.*

× **Ludorządca, y,** lm. **y** *ten, co rządzi ludem, głowa państwa.* <Lud + Rządca>

× **Ludorządztwo, a,** blm. **1.** *rządzenie ludem.* **2.** p. **Ludowładztwo.**

× **Ludorzeźba, y,** lm. **y** *rzeź ludzi:* Okropne dni krwi rozlewu i wściekłej ludorzeźby. Stasz. <Lud + Rzeźba>

× **Ludorzeźnik, a,** lm. **cy** *ten, co ludzi kastruje, kastrator.* <Lud + Rzeźnik>

× **Ludotłoczny** *tłoczący ludzi, do ucisku ludzi służący:* Sypali ludotłoczne szańce. Wor. <Lud + Tłoczny>

× **Ludotłumny 1.** *w którym jest tłum ludzi:* Ludotłumne miasta. Linde. **2.** a. × **Ludziotłumny** *tłumiący, zwyciężający ludy a. ludzi:* Ludotłumne losy. Nar. <Lud + Tłumny>

× **Ludotratny** *tracący, gubiący ludzi:* W żeglowaniu morza popędliwym przeminął Syrtskie ludotratne prądy. Gosł. <Lud + *Tratny>

× **Ludouczyciel, a,** lm. **e** *nauczyciel ludu.* <Lud + Uczyciel>

× **Ludowcowy** p. **Ludowczy.**

× **Ludowczy,** × **Ludowcowy** przym. od **Ludowiec,** *demokratyczny, gminowładny.*

× **Ludowczyk, a,** lm. **i** *przywódca ludu, demagog.*

× **Ludowczykowski** przym. od **Ludowczyk,** *demagogiczny.*

Ludowiec, wca, lm. **wcy** *członek stronnictwa ludowego, demokrata:* Postępowcy ruscy opierają ś. na ludzie miejskim i są przeważnie ludowcami. Tat. <LUD>

[**Ludowina, y,** blm.] p. **Lud:** L. garnie ś. na robotę.

× **Ludowisko, a,** lm. **a** pog. *lud, naród:* Zaryją w ciemniach kurzawy złe miasta, złe ludowiska. Wysp. <Niby zgrub. od Lud>

Ludowładczy p. **Ludowładny:** Zasada ludowładcza bezpośredniego powszechnego głosowania.

Ludowładny 1. *władnący ludami:* Ludowładne trony. Nar. **2.** a. **Ludowładczy** *ludowi władzę zapewniający, demokratyczny, gminowładny.* <Lud + Władny>

Ludowładztwo, a, blm., × **Ludorządztwo** *władanie, rządy ludu, gminowładztwo, demokracja:* Przychodzę do rzeczywistego, czy też fikcyjnego ludowładztwa, któremu zostaje oddany w zawiadywanie majątek. Spas. <Lud + Władztwo>

Ludowy przym. od **Lud,** *gminny:* Pieśni, zwyczaje ludowe. Zabawa, poezja, literatura ludowa. Stronnictwo ludowe. To, co Rej w swoich pismach z języka ludowo-szlacheckiego notował, na wiekiby przepadło. Krasz. Cudowność, pojęta w duchu ludowo-religijnym. Chm. Podania ludowo-romantyczne.

Ludoznawca, y, lm. **y** *badacz ludoznawstwa, etnograf:* Znajdują ś. tu przedruki z Kolberga i innych ludoznawców. Karł.

Ludoznawczy przym. od **Ludoznawca,** *etnograficzny:* Prace ludoznawcze.

Ludoznawstwo, a, blm. *nauka, mająca za przedmiot opisanie narodów z ich zwyczajami i obyczajami, etnografja:* Jedną z najwięcej uprawianych gałęzi wiedzy jest chwilowo L. Brk. <Lud + Znawstwo>

Ludozwierz, a, lm. **e** *pół człowieka, pół konia, centaur:* Ludozwierze górscy. Ml. Ludozwierze kosmaci. Ml. Ludozwierze, centaurowie, „chłopokonie," jak ich nazywa doskonały tłómacz Telemaka Fenelonowego; były to potwory dwucielesne, z któremi wojował Herakles przy pomocy Chirona, centaura innego pochodzenia. Ml. <Lud + Zwierz>

Ludożer, a, lm. **y** poet. *rekin, żarlacz, ludojad:* Wpada w morze, kędy pan L. czeka. Słow.

Ludożerca, y, lm. **y, Ludojad, Ludożernik 1.** a. † **Ludojedca,** † **Ludojedzca,** † **Ludojedź** *ten, co zjada ludzi, kanibal:* Mieszkańcy wielu wysp koło Australji są ludożercami. Mijaj ach niezwyczajne srogich bojów serce, z wściekłemi lwa pazury tego ludożercę. Nar. **2.** [L.] *okrutnik, tyran:* Boi ś., żeby w jego krwi L. basza, jak go porwie ochota, nie tapiał pałasza. Nagł. <Lud + Żerca>

Ludożerczość, i, blm. rz. od **Ludożerczy,** p. **Ludożerstwo.**

Ludożerczy przym. od **Ludożerca; Ludożerny,** † **Ludojedzki** *jedzący ludzi.*

Ludożernik, a, lm. **cy** żart. p. **Ludożerca:** Taki L. nazywa sobie Leon Bernard Hapergeld. Jun.

Ludożerny p. **Ludożerczy.** Przen.: L. mór. Wor.

Ludożerstwo, a, blm., **Ludożerczość,** † **Ludojedztwo,** † **Ludojedź** *jedzenie ludzi.*

† **Ludumiły** p. **Ludomiły.**

[**Ludwer**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

Ludwik, a, lm. **i** p. **Luidor:** Położyła na stoliku rulon ludwików. Krasz. Czy to słychane skąpstwo! mieć w piwnicach setki beczek z dukatami i żałować nędznych tysiąca ludwików! Tarn. <Przekład Fr. louis = luidor>

Ludwika, i, lm. **i:** Dobra L. = *gatunek gruszki.* <Z imienia Ludwika>

Ludwisarczyk, a, lm. **i** *czeladnik ludwisarski.*

Ludwisarka, i, lm. **i** p. **Ludwisarzowa.**

Ludwisarnia, i, lm. **e** *zakład do odlewania większych wyrobów ze śpiżu, jak dzwonów, posągów, dział,* (= × działolejnia). <Z Nm. Rothgiesserei>

Ludwisarski przym. od **Ludwisarz:** Rzemiosło ludwisarskie. Piec L., miejsce umyślnie wymurowane, w którym roztapia ś. metal. Jak. J. Ludwisarskie lichtarze. Troc. (=*z kruszców lane).*

Ludwisarstwo, a, blm. *rzemiosło ludwisarza.*

Ludwisarz, a, lm. **e,** † **Lodwisarz, Rotgiser,** † **Rodgiser,** † **Rutgiser,** † **Rodgisar,** † **Rodgisarz,** † **Rodgieser** *rzemieślnik, odlewający większe wyroby ze śpiżu,* × działolej. <Z Nm. Rothgiesser>

Ludwisarzowa, ej, lm. **e, Ludwisarka** *żona ludwisarza.*

Ludyszcza, ów, blp., **Ludziszcza** *zbiorowiska ludu a. ludów:* Za chłopskim wodzem szły ludyszcza. Sienk. Te ludyszcza przy Wisły korycie przyparłem do fal falą moich szyków. Słow. <Ukr. ludyszcza lm.>

× **Ludzczeć, eje, ał,** × **Ludczeć** *stawać ś. ludzkim, łagodnieć, cywilizować ś.* <LUD>

× **Ludzczenie, a,** blm., czynność cz. **Ludzczeć.**

[**Ludziany**] p. **Ludzki:** A mąż twój L.? Pan szambelan okazał mi ś., jak to mówią, ludzianym. Rzew. <Ukr. lùdianyj>

† **Ludzi, i,** blp. p. **Ludzie:** Nigdyć podobno nie będzie, by zginęli nudzni L. Pśń. kość.

Ludzie, i, 3 pp. **om** a. † **em,** 6 pp. **dźmi** a. [**dziami**], 7 pp. **ach** a. † **ech,** blp., † **Ludzi 1.** = lm. od **Człowiek:** a) Wszyscy L. grzeszni. Prz. Póki L., póty grzechy. Pot. Ja ni ludziom, ni Bogu! Mick. Ani do Boga, ani do ludzi. Prz. Ci L. a. gm.: te L. Oj wszystko to złe L. zmyślili. Kolb. Tu w Warszawie żonate L. gorsze jak kawalerowie. Jord. Niższe L. my porwać chcieli z ciemności ku słońcu. Krasiń. †Panna Boga porodzi, L. z Bogiem zgodzi. Pśń. kość. Znać ludzi. Niema szkół uczących żyć z ludźmi i światem. Mick. Jak my ludziom, tak L. nam. Prz. Bierali L. i ode mnie cięgi. Mick. Wzgląd męża dla żony przy ludziach. Mick. (=*przy obcych).* Co ś. małżeństwo nakłóci, natrudzi, aby też w domu było, jak u ludzi. Linde. (=a) *jak u obcych;* b) *po ludzku, porządnie).* Nie po drzewie przygoda chodzi, po ludziach. Prz. Po ludziach traf nieszczęśliwy chodzi. Bardz. A co o mnie L. powiedzą? (=*świat, ogół).* × Po ludziach kogo nosić = *obmawiać, osławiać, spotwarzać, czernić, szkalować.* Rodzice opatrzni chcieli z synów swych ludzi dostać, a nie podludków. Glicz. (=*prawdziwych ludzi).* Pełno ludzi, a ludzi jednak nie widzimy. Tw. Wyjdą na ludzi a. będą z nich L. Prz. (=*wykierują ś. na porządnych ludzi; zrobią karjerę).* Z dzieci rosną L. Prz. (=*dorośli).* [Do ludzi być] (=*wyjść z lat chłopięcych).* × Do ludzi człowiek; wzięty u ludzi. Troc. (=*człowiek, umiejący żyć z ludźmi).* Podobny do ludzi = *przystojny, przyzwoity:* W niedzielę lub w święto, kiedy ogarnęła ś. trochę, to była podobna do ludzi. Jun. (Jestem) rozwódka, mam lat dwadzieścia dziewięć i jestem do ludzi podobna. Zal. K. Często chcąc zebrać wóz czy uprząż, musieliśmy z kilku sztuk kombinować, aby to jakoś do ludzi było podobne. Wilcz. b) *służba, czeladź, najemnicy, robotnicy:* Nająć ludzi. Gotować dla ludzi. **2.** † p. **Lud:** Kiedy o ludziach wieść przyszła, to Dymitr tak długo ś. wybierał, aż Tatarowie odeszli z plonem; a jeśli o ludziach słychać nie było, czas zwykł trawić, pijąc, hucząc, grając. Górn. Wyprawił hetman rotmistrza pod L. dla dostania języka. Papr. Zdr. **Ludkowie, Ludeczkowie,** [**Ludeńkowie, Ludzieńkowie, Ludzięta**]. Zgr. **Ludziska.** <LUD>

[**Ludzieniek, ńka,** lm. **ńki**] **1.** p. **Lud. 2.** w lm. **Ludzieńkowie** p. **Ludzie:** Dwoje ludzieńków zakochali ś. w sobie.

[**Ludzięta, ąt,** blp.] p. **Ludzie:** Nic bardziej śmiechu nie budzi, jak kiedy L. przedrzeźniają wielkich ludzi. Rod.

Ludzik, a, lm. **i** *człowieczek, figurka ludzka.* Deo.

†**Ludzikrajca, y,** lm. **y** p. **Ludokradca.** <Ludzie + Kradźca>

†**Ludzioprzedawca, y,** lm. **y** p. **Ludokupiec.** <Ludzie + Przedawca>

× **Ludziotłumny** p. **Ludotłumny:** Ludziotłumnych głów chluba, wieńce nieśmiertelną dłonią zwite. Nar.

Ludziska, ów, blp. p. **Ludzie:** Poczciwe L., choć obcy, potrafili pojąć jego smutek. Krasz. Na pokładach statków rozciągnięci chorzeli i umierali L. Krasz. I tak to tam bawią ś. dobrzy L. Kaczk. Są ludzie i L. Prz.

Ludziszcza, ów, blp. p. **Ludyszcza:** Świadomości o rodowym pokrewieństwie swoim nie miały rozdrobnione owe L. Mał. <Ukr. ludyszcza lm.>

Ludzki, st. w. †**Ludzcejszy,** †**Ludzciejszy,** †**Ludczejszy,** przym. od **Ludzie;** [**Lujcki**] **1.** *człowieczy:* Postać ludzka. Ród L. Rozum L. Życie ludzkie. Chociaż Niemiec, głos L. rozumiał. Mick. Nie widzę ani jednej ludzkiej twarzy w kartach *(=ani jednej figury).* Głos L., głos boży. Prz. *(=ludu).* Mniejsza o ludzkie gadanie, nigdy nie dbałem bardzo o pochwały świata. Mick. [L. osukańce!] *(= oszukańcze ludzi!).* **2.** *porządny, przyzwoity:* Nie było jednego całego munduru, jednego obuwia ludzkiego w bataljonach. Krasz. **3. a.** [**Ludziany**] *dobry, łagodny, łaskawy, przychylny:* Bogacz, dobry dla chłopów, L. dla sąsiadów. Mick. Wstydzę ś. okrutnie, żem ich w myślach przenosił nad tę naszą ludzką, poczciwą, choć dziwaczną, szlachtę wojewódzką. Oliz. Im ś. kto w naukach najwięcej kocha, tym najludczejszym pospolicie bywa. Kosz. Nieludzki = *bez serca, okrutny, nielitościwy:* Nieludzki to wyrok, choć mu sprawiedliwość przyznają. Pilch. **4.** [L.] = a) *przyjacielski, gościnny.* b) i †*obcy, cudzy.* Kn. [S ludzkiego konia naposród wody słaź]. c) *należący do służby:* Ludzkie święcone. **5.** zool.: a) Glista ludzka p. **Glista.** b) Pchła ludzka p. **Pchła. Po ludzku, Ludzko,** †**Ludzkie,** †**Ludzki** przys. **1.** *jak ludzie, jak u ludzi, jak ludzie zwykli, w sposób właściwy ludziom, jak ludziom przystoi:* Twarz ludzi z rozpaczy nie po ludzku błyska. Mick. Po bydlęcemu żyje, nie zaś po ludzku. Linde. Sztafeta prędzej tam i sam zabiegła, niż można było po ludzku. Oss. *(=w sposób naturalny).* **2.** *jak ś. należy, porządnie:* Ani ś. to wyspać, ani zjeść po ludzku. Linde. Rozmówmy ś. po ludzku. Krasz. Nie umiałeś ś. po ludzku wytłómaczyć. Gom. Spać nie umiał po ludzku. Słow. **3.** *łagodnie, łaskawie:* Ludzie jesteśmy, sądźmy więc lepiej o drugich, po ludzku. Kołł. <LUD>

†**Ludzki** przys. od **Ludzki,** p. **Ludzki.**

†**Ludzkie** przys. od **Ludzki,** p. **Ludzki:** a) Tego ś., synu, trzymaj, a ludzkie przygody L. noś. Kochan. *(=znoś po ludzku).* b) Mam to dufanie o nim, że ś. będzie układnie a L. sprawował. Leop. L. ś. z nami obchodził. Wuj. Pan ma ś. L. z poddanemi swemi obchodzić. Kosz. Lecz trudno było nieludzkie ś. z gością obyść. P. Koch.

Ludzko przys. od **Ludzki,** p. **Ludzki:** a) Bywają niektórzy ludzie tak skażonej natury, iż nie chcą L. żyć. Petr. b) L. ś. z kim obchodzić.

Ludzkościowy przym. od **Ludzkość:** Garstka wyznawców Comte'a, jako proroka wyznania ludzkościowego w Anglji.

Ludzkość, i, × lm. **i 1.** *natura ludzka, człowieczeństwo:* Gwałciciele ludzkości ozuchwalają ś. ludzi nazwać własnością swoją. Stasz. Jestem wyrodkiem ostatnim z pod słońca, najsprośniejszym skażonej ludzkości widziadłem. Mick. **2.** *ogół ludzi, ród ludzki:* Postęp, dzieje, dobro, miłość ludzkości. Przyjaciel, dobroczyńca ludzkości. Cierpiąca L. (=*ludzie cierpiący).* Chociaż umierają ludzie, L. nic nie cierpi. Pilch. Okiem słońca ludzkości całe ogromy przeniknij z końca do końca. Mick. **3.** rz. od **Ludzki:** a) *uczucie ludzkie, dobroć, łagodność, łaskawość, litościwość, miłosierdzie:* Ludzkością żaden nie zgrzeszy. Prz. Świadkiem grobowy kamień w Pułtusku, który o jego ludzkości, szczodrobliwości na kościoły, szczerości serca opowiada. Nies. Dziękuję, że cię te ludzkości ruszą, żeś też raz swoję świekrę nawiedziła. Mor. A. L. jest to cnota najpiękniejsza ze wszystkich. Wirt. L. była długiem, co ś. płacił wzajem. God. L. i litość dla ubogich nakazana jest Koranem muzułmanom. Mick. b) †*uprzejmość, grzeczność:* Prymasem będąc, niezmierną ludzkością i z nuncjuszami, i z cudzoziemskiemi posłami obchodziłem ś. Rozm. um. Pol. Skrzetuski, podżupek wielicki, z wielką nas ludzkością przyjmował. Mat. Czyliż mam od ciebie jemu jaką L. oświadczyć? Linde. *(=uszanowanie, ukłon).* c) [L.] *rozmowność.* <LUD>

1. Lufa, y, lm. **y 1.** *rura broni palnej:* L. pistoletu, rewolweru, strzelby, działa. Pragnę tego, aby mi ktoś kiedy lufą zaświecił w oczy. Gaw. *(=pojedynkował ś. ze mną).* **2. a. Lofa** ucz. *jedynka, jako stopień szkolny.* Zdr. **Lufka.** <Nm. Lauf>

2. Lufa, y, lm. **y, Trukwa, Ogórek siatkowaty** bot. (luffa acutangula) *roś. z rodziny dyniowatych.* <Niby Łć. luffa>

Lufcik, a, blm. **1.** lm. **i a.** × **Luft** *otwór w oknie; szybka, dająca ś. otwierać i służąca do zakrywania tego otworu:* Wyglądać z lufcika, przez L. Zamknąć, rozbić L. **2.** p. **Luft. 3.** [L.] p. **Luftowy:** Kromkę chleba popijał lufcikiem.

Lufka, i, lm. **i** p. **1. Lufa:** Huknęły dwa naboje z dwuch lufek dwururki. Syrok. Przen.: (Kozak) na lufkę nie natrze za nic w świecie. Fred. A. *(=na strzelbę, na broń palną).* **2.** myśl. = a) *lufa u strzelby do śrutu:* Z lufy strzela ś. kulami, z lufki natomiast przeważnie śrutem. Kozier. b) *strzelba do śrutu.*

Luft, u, blm. **1.** a. †**Locht** = a) *przeciąg, przewiew.* b) a. **Luftloch** *wszelki otwór do przewiewu powietrza:* Prości rzemieślnicy wszystkie w budowaniu otwory, dawane dla oddechu, zowią z niemieckiego luftami. Świt. Otwory w piecykn a. lufty. Kluk. Flasza niech tylko będzie chustą sowitą nakryta, bo gdyby ten olejek nie miał bynajmniej luftu, śmierdziałby. Syr. **2.** × lm. **i** p. **Lufcik. 3.** [L.] = a) *powietrze:* Idą do lasa na świeży L. Pięknie śpiewacie, ale już wasze płuca są jak miech, co mu luftu brakuje. Kaczk. Do luftu przyjdzie *(=przyleci powietrzem).* b) a. [**Lucht**] *złe powietrze, swąd.* c) lm. **y** *poddasze:* Do klasztoru naznoszono kuferków i na luftach lokowano. Chodź. **4.** gór. p. **Oddech.** Zdr. **Lufcik.** Por. **Luchto.** <Nm. Luft>

[**Luftka, i,** lm. **i**] p. **Loftka.**

Luftloch, a, lm. **y** p. **Luft:** Luftlochy w piecu szklarskim, trzy dziury, przez które powietrze, wchodząc w piec, lepiej ogień rozżarza. Torz. Luftlochy są wyrobotki dla wpuszczenia w ziemię potrzebnego powietrza i światła. Ciec. Zdr. **Luftloszek.** <Nm. Luftloch>

Luftloszek, szka, lm. **szki** p. **Luftloch:** Dwa wietrzniki i L. Torz.

[**Lufton, u,** blm.] p. **Luftowy.** <?>

Luftować, uje, ował I. *odświeżać powietrze, przewietrzać.* **2. a. Rusztować** hut. *drągiem żelaznym poruszać materjał palący ś. na ruszcie, aby popiół spadał do popielnicy.* **3.** myd. *wyjmować świece z formy.* **4.** węgl.: L. a. ramować mielerz=*utrzymywać dostęp powietrza do wnętrza mielerza.* <Z Nm. lüften>

Luftowanie, a, blm., czynność cz. **Luftować.**

Luftowy I. przym. od **Luft:** Dziura luftowa. Luftowa dachówka. Bobr. **2.** Piwo luftowe a. [**Lufton, Lufcik**] = *gatunek piwa górnej fermentacji.* **3.** Świeca luftowa a. rurkowa, funtowa =*świeca łojowa, lana w formie.*

Luftwerk, u, lm. **i** teatr. *przyrząd do latania w powietrzu ponad sceną.* <Nm. Luftwerk>

[**Lugaj, a,** lm. **e**] **I.** *próżniak.* **2.** *człowiek duży a głupi, drągal.* <? Por. Słc. luhar = łgarz>

Lugier, u, lm. **y** *lekki statek dwumasztowy a. trzymasztowy.* <Ang. lugger>

[**Lugust, u,** lm. **y**] p. **Ligustr.**

Luidor, a, lm. **y, Lujdor, Ludwik,** [**Ludor**] *złota moneta francuska wartości (obecnie) 20 franków.* <Fr. louis d'or dosł. = Ludwik złoty>

†**Luita, y,** lm. **y,** †**Luity** *kara pieniężna, grzywny.* <Łć. luita im. lm. ni. = zapłacone>

†**Luity, ów,** blp. p. **Luita.**

Luizista, y, lm. **ści** *ksiądz, który odrzucał konkordat z r. 1802 i ustawy kościelne, zmienione podczas pierwszej rewolucji.* <Fr. louisiste>

[**Lujcki**] p. **Ludzki.**

Lujdor, a, lm. **y** p. **Luidor.**

[**Lujnąć, nie, nął**] p. **Lunąć:** Lujnie ją kijem.

[**Lujnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Lujnąć.**

Luka, i, lm. **i I.** *otwór, dziura; wyłom; odstęp, przerwa, miejsce niezajęte:* Szyk ten bardzo sposobny, aby ś. linja nieprzyjacielska tym prędzej rozerwała, osłabiała i luki w sobie poczyniła. Papr. F. Widzicie ową lukę między jaworami. Krasiń. Widzisz lukę otwartą pomiędzy temi dwiema baterjami. Krasz. Po tej ostatniej dacie jeszcze raz L., i to większa od tamtej, bo trzymiesięczna. Czern. Choroba sprowadziła wielką lukę w dochodach *(=brak).* **2.** [L.] *okno bez szyb.* **3.** druk. *miejsce w druku próżne, zapełnione justunkiem,* in. gratki, profity. **4.** woj. *miejsce na pograniczu od Kozaczyzny i Tatarów:* Na lukach stały załogą komendy wojskowe, tworząc rodzaj komór pogranicznych. Panowie oficerowie i dowódca luk pogranicznych zawsze jego stronę trzymali. Rol. <Nm. Lücke>

Lukier, kru, blm., **Pomada** cukier. *cukier gotowany do pewnej próby i po ostudzeniu tablerowany, z którego wyrabiają pomadki i polewę na ciasta.* <? Nm. lackieren=lakierować, a. z Fr. liqueur =płyn (słodki)>

Lukiernik, a, lm. **cy** *ten, co lukruje:* Kucharze tylko i lukiernicy tej słodyczy kosztować nie mogli. And.

[**Luknąć, nie, nął**] *krzyknąć.* <Okrzyk.>

[**Luknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Luknąć.**

[**Lukracjowy**] p. **Lukrecjowy:** Korzeń L.

!**Lukratywny** *korzystny, zyskowny:* Cieszył ś. obszerną i lukratywną klientelą. <Fr. lucratif>

Lukrecja, i, lm. **e,** × **Lakrycja,** †**Likwierycja,** †**Lekocica I.** a. **Drzewo lukrecjowe** bot. (glycyrrhiza glabra) *roś. z rodziny motylkowatych.* **2.** apt. (liquiritia)=a) *korzeń tej rośliny,* in. słodkie drzewko. b) *wyciąg z tego korzenia, urobiony w laseczki:* Nudny, jak L. z miodem (a. z mydłem). Prz. Słodka i grzeczna jak L. Krasz. *(=do znudzenia).* Słodki jak L., dobry jak rumianek. Fred. A. <Przez Nm. Lakritze, [likritz], z Łć. liquiritia (to zńś z Gr. glykýrrhiza), ze sł. lud. do Łć. lucr->

Lukrecjowy przym. od **Lukrecja;** [**Lukracjowy**]: Proszek L. Bot.: Drzewo lukrecjowe p. **Lukrecja.** Przen.: Ozwała ś. nakoniec słodziutko z jakimś lukrecjowym uśmieszkiem. Byk. (= *grzecznym, słodkim do znudzenia).*

Lukrować, uje, ował *smarować lukrem.* <p. Lukier>

Lukrowanie, a, blm., czynność cz. **Lukrować.**

Lukrowany I. im. od **Lukrować:** Sucharek L. *(=polewany).* **2.** przen. *pozornie grzeczny, pozornie miły, powierzchownie słodki:* Lukrowana uprzejmość, grzeczność.

× **Lukrum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** *zysk, korzyść:* Nałożymy na niego kalkulacją de asse et grano, nie licząc lukrów, luitów, grzywien i wieży. Rzew. Zapadła druga kondemnata, mocą której powodowi sąd przyznawał aktorat i zabezpieczał mu prawo do lukrów, t. j. do kosztów. Kraus. <Łć. lucrum>

Luks, u, blm. p. **Luksus:** Z największym luksem podróżując, niepodobna było dwuch złotych stracić na noclegu. Ochoc. (Nowy hotel) marmurami, wygodą i luksem ze starym idzie, jak Kastor z Polluksem. Słow. Cały L. kobiety, traktującej życie z miękkością pasteli. Zap.

!**Luksacja, i,** lm. **e** lek. *wywichnięcie, zwichnięcie.* <Now. z Łć. luxare = zwichnąć>

!**Luksus, u,** blm. **Luks** *przepych, wystawność, zbytek.* <Łć. luxus>

!**Luksusowo** przys. od **Luksusowy:** Pałac L. urządzony.

!**Luksusowy** przym. od **Luksus,** *zbytkowny:* Okaz ostatni w rzędzie przedmiotów luksusowych. Ant. Wydanie (dzieła) luksusowe.

× **Lukta, y,** lm. **y** *walka:* L. o to prawie wieczna. Dyak. Między niemi była L., kto ś. z nich miał pierwej potykać z nieprzyjacielmi. Dyak. Już tedy między niemi do lukty materja była gotowa. Krasz. <Łć. lucta>

× **Luktować, uje, ował** *walczyć z kim; zwalczać kogo:* Pana wojewodę kijowskiego, spe hetmaństwa luktując, przeciągnęli na swą stronę. Kraus. <Łć. luctare>

× **Luktowanie, a,** blm., czynność cz. **Luktować.**

× **Lukubracja, i,** lm. **e I.** *praca nocna, ślęczenie nad pracą w nocy.* **2.** = **Elukubracja:** Ojczyźnie Koronie i łasce Jego Królewskiej Miłości Panu memu miłościwemu lukubracjami w prawie naszym koronnym, nie bez kosztu i prace przysługować-em ś. usiłował i jeszcze usiłuję. Zaw. Uczone pisał lukubracje. Troc. <Łć. lucubratio>

Lukullusowy, Lukulusowy *zbytkowny, wystawny, wspaniały, wyszukany:* Uczta lukullusowa. Jutro dopiero uroczystością wspaniałą i biesiadą lukullusową dla całego województwa odznaczyć ś. miało. Krasz. Kąsek L. <Od nazwiska smakosza Łć. Lucullus>

Lukulusowy p. **Lukullusowy:** Lukulusowe biesiady bez słowiczych języków. Tat.

I. [**Lula, i,** lm. **e**] *kołyska, kolebka:* Kołysze sie w malowany luli. Zdr. [**Lulka, Lulusia**]. <Dziec.>

2. [**Lula, i,** lm. **e**] p. **I. Lala:** Nasz ekonom wielki L. Nie pomoże pieprz, cebula, kiedy z kogo L. Prz.

Lulać, a, ał, †Lulkać, ×Lilać I. *kołysać:* Lulają dzieci w kolebkach. Sł. wil. L. swą miłą na kolanach. Sł. wil. **2.** *usypiać śpiewem:* Lilać a. L., śpiewaniem lili dzieci usypiać. Bobr. A kto wie, jeśliby już miłość mu zdradziecka obcego czasem w domu nie lulała dziecka? Zabł. U kolebki w lulającym śpiewie. Fred. A. **3.** a. **L. ś.** *robić lulu, spać:* (Śmierć) równie przytula i dziecko, co ś. lula, i zucha, co hula. Mick. Lulaj! p. **Luli!:** Lulajże, Jezuniu, lulajże, lulaj, a ty go, Matulu, w płaczu utulaj. Kant. Mamka nad kolebką śpiewała: „Lulajże, lulaj, lulaj, chłopieczku." Opal. Piosnkę chwycił z kolebki: „Lulaj, lulaj, dziecię moje, matka czuwa, strzeże Bóg." Fred. A. <Dziec.>

Lulanie, a, blm., czynność cz. **Lulać.**

Lulanie się, a ś., blm., czynność cz. **Lulać ś.**

[**Lulásek, ska,** lm. **ski**] *dziecko w kolebce:* Lulájże mi, luláj, maluśki lulásku.

Luleczka, i, lm. **i** p. **I. Lulka.**

[**Luleja, i,** lm. **e**] *człowiek powolny.*

Lulek, lka, lm. **lki, Lulka, Blen,** [**Julek**] bot. (hyoscyamus) *roś. z rodziny psiankowatych.* Gatunki: L. pospolity a. Bieluń, Blekot, Oman (h. niger). L. siarczysty a. blady (h. pallidus). <Z Łć. lolium>

[**Lulek, lka,** lm. **lki**] p. **Lólek.**

Luli!, Lulu!, Lili!, Li li li!, Lulaj!, Lulu lulusiu! *przyśpiew przy kołysaniu i usypianiu dzieci = śpij:* L., woła, mój maleńki, L. mój maleńki, L. Mick. L., mój mały, w śnie słodkim L., niech cię stróż anioł skrzydłem otuli. Ziel. Zaśpiewają łacińskie L.! Syrok. <Dziec.>

I. Lulka, i, lm. **i** *część fajki, w którą wkłada ś. tytuń, pięta; cybuch z piętą, fajka:* Lulki do kurzenia tytuniu zagraniczne białe i z cybuchem gliniane, robią ś. z białej subtelnej gliny. Kluk. Sterczały główki wschodnich lulek bursztynowe, natkane w stolik sandałowy; lokaj wybrał z nich cybuch półtrzeciałokciowy, nasadził piętę, nabił. Mick. Trzymał nabitą lulkę i lont zapalony. Mick. U mnie jest kapitański mój żołd ladajaki, a dosyć mnie na ponczyk i lulkę tabaki. Mick. Zdr. **Luleczka.** <Tur. lülé, z Prs. lula>

2. Lulka, i, lm. **i** bot. p. **Lulek.**

I. [**Lulka, i,** lm. **i**] p. **I. Lula.** <Dziec.>

2. [**Lulka, i,** lm. **i**] p. **Lólka.**

†Lulkać, a, ał p. **Lulać.** Kn.

†Lulkanie, a, blm., czynność cz. **Lulkać.**

×Lulkarz, a, lm. **e** *namiętny palacz, fajczarz.* S. K.

I. Lulkowy przym. od **I. Lulka.**

2. Lulkowy przym. od **Lulek.**

I. Lulu dziec. **I.** p. **Luli!:** L. mój synulu! **2.** a. **Lulu-pa** *spać:* Iść, robić L. <Dziec.>

2. Lu lu lu! w. *odgłos lania ś., wyciekania.*

Lulu lulusiu! p. **Luli!**

Lulu-pa dziec. p. **Lulu.**

[**Lulusia, i,** lm. **e**] p. **I. Lula:** Lulusiu wizbowa (= wierzbowa).

Lumachela, i, blm. p. **Małżowiec.** <Włos. lumachella dosł. = ślimaczek>

Lumakiel, u, blm. p. **Małżowiec.**

†Lumen, u, lm. **y** *wyświetlenie, wyjaśnienie:* Województwa pragną na sejmiku L. czyli iluminacją wziąć o jakości, o ilości długów i ciężarów. Paw. <Łć. lumen dosł. = światło>

[**Lumenstracja, i,** lm. **e**] **p. Remonstracja.**

[**Lumer, u,** lm. **y**] p. **Numer.**

[**Lumętra, y,** lm. **rzy** a. **rowie**] p. **Gieometra.**

[**Luminacja, i,** lm. **e**] *iluminacja.*

†Luminarjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *książka, zawierająca objaśnienie, wyświetlenie czegoś, komentarz (?):* Myśmy aptekarze, myśmy dawni praktycy, tak w dyspensatorjach, tak w pandektach, tak w luminarjach naszych jest napisano. Syr. <Śr. Łć. luminarium>

Luminarz, a, lm. **e I.** *świecące ciało niebieskie:* W dawnej Skandynawów wierze wojna niebieskich, krwawych luminarzy. Słow. **2.** przen. *osobistość znakomita, znakomitość, człowiek zasłużony, wybitny, ozdoba społeczeństwa:* L. kraju, kościoła. Nie był on luminarzem, ale był jednym z najzamożniejszych panów na całą dawną Polskę. Kaczk. <Łć. luminar, zwykle w lm. dosł. = okno, światło>

Luminescencja, i, blm. *nazwa ogólna, obejmująca fosforescencję i fluorescencję.* <Now. z Łć. lumen = światło>

Luminescencyjny przym. od **Luminescencja:** Ekran L.

[**Luminować, uje ował**] *iluminować.*

[**Luminowanie, a,** blm.] czynność cz. **Luminować.**

Lump, a, lm. **y I.** [L.] = a) a. [**Lumpa**] *gałgan, szmata:* Kawałek lumpa na szyje. b) a. [**Lomp, Lunt**] *pijak, nicpoń, ladaco, urwisz, łajdak, marnotrawca.* **2.** cukr. *gatunek gorszego cukru:* Brali u mnie procent od każdego tysiąca rubli po 50 pudów lumpu lub rafinadu trzeciego gatunku. Spas. Zdr. [**Lumpak**]. <Nm. Lump dosł. = gałgan>

[**Lumpa, y,** lm. **y**] p. **Lump.**

[**Lumpaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Lumpaczyć.**

[**Lumpaczyć, y, ył**] p. **Lumpować.**

[**Lumpak, a,** lm. **i**] p. **Lump:** Bo to lumpák był, jak i Chyba stary za młodu. Ork.

!Lumpenproletarjat, u, lm. **y** *motłoch, gawiedź.* <Nm. Lumpenproletariat>

[**Lumpować, uje, ował, Lompować**] **I.** *włóczyć ś.* **2.** a. [**Lumpaczyć, Lompaczyć**] *żyć niemoralnie, upijać ś., hulać, łajdaczyć ś.* **3.** *marnotrawić.* <Z Nm. lumpen>

[**Lumpowanie, a,** blm.] czynność cz. **Lumpować.**

[**Lun, u,** lm. **y**] p. **I. Lon.**

†Luna, y, lm. **y I.** *księżyc:* Stolec jego jako słońce w obeźrzeniu moim, a jako L. przezpieczna na wieki. Ps. flor. Gorze takim, którzy do srebrnej luny wzdychają. Sienk. Meczet ottomańskiej wymierzywszy luny, chce nowy cesarz w Polsce sprobować fortuny. Pot. *(= półksiężyca muzułmańskiego).* **2.** p. **Lunacja:** W Ewanielji lunatyki zowią te ludzie, które na luny a. na pewne czasy od szatana cierpieli. Syr. <Łć. luna>

Lunacja, i, lm. **e** astr. **I.** a. **†Luna** *faza, odmiana księżyca.* **2.** *×czas od jednego nowiu do następnego,* in. miesiąc synodyczny: L., a. miesiąc synodyczny, przeciąg czasu od nowiu do nowiu. Śniad. <Śr. Łć. lunatio>

†Lunar, a, lm. **owie** p. **Lonher.** <p. Lonher>

†Lunarja, i, lm. **e** *kasa lunara:* Elegant za tę winę złożyć musiał grzywien 50 nieopustnych do lunarji (lunaryej) miejskiej. Rol. <Od Lunar, p. Lonher>

Lunarjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *przyrząd, przedstawiający obrót księżyca naokoło ziemi.* <Now. z Łć. luna = księżyc>

Lunarny *w pewnej zależności od księżyca zostający:* Podał w wątpliwość wpływ dni lunarnych i roku klimakterycznego. Smol. <Łć. lunaris>

†**Lunarski** przym. od **Lunar**, p. **Lonherowski.**

Lunatyctwo, a, blm. lek. p. **Lunatyzm.**

Lunatyczka, i, lm. **i** forma ż. od **Lunatyk.**

Lunatyczny przym. od **Lunatyk;** *lunatyzmu dotyczący,* in. ×nocobłędny.

Lunatyk, a, lm. **cy** lek. (lunaticus s. somnambulus) *człowiek dotknięty lunatyzmem,* in. ×księżycznik, †miesięcznik, !nocobłąd, †ponocnik, †sennowłok. <Łć. lunaticus>

Lunatyzm, u, blm., **Lunatyctwo** lek. **1.** (somnambulismus s. lunatismus) *choroba nerwowa, którą dotknięci śpiąc chodzą i wypełniają różne czynności bezwiednie,* in. ×miesięcznictwo, !nocobłąd, !sennowłoctwo. **2.** L. sztuczny= **Hipnoza.** <Now. z Łć. lunaticus=lunatyk>

Lunąć, nie, nął, †**Linąć,** [**Lujnąć**] **1.** *strumieniem wylać:* Nabrawszy zdroju rękami własnemi, lunęła jemu w twarz wodami mściwemi. Otw. Uderzył Peryandra, aż krew lunął pyskiem. Jabł. Lunęły chmury. Troc. Przen.: Tam deszczem strof lunę i wpadnę. Słow. **2.** a. †**L. ś.** *polać ś. obficie, popłynąć strumieniem:* Deszcz lunął, jak z cebra. Nagle lunął strumień deszczu. Oss. Lunęły zdroje po całej równinie. Niem. Krew gębą lunęła. Jabł. (*= rzuciła ś.*). Choć nie lunie, to kapnie. Prz. Przen.: (Huragan) deszczem piasku z góry lunął i legł u nóg mych, długim, jak wał miejski, trupem. Mick. Czasami kłąb śniegu rozbiją podkowy, a on z dołu w górę lunie białym tumanem. Krasiń. Pierścienie, rozwiązawszy ś., lunęły deszczem czarnych włosów. Krasiń. Potok brylantowego światła lunął z góry na pobożnych. Sienk. Żar błyskawic lunie na moją twarz. Słow. Luną klęski z niebieskiego stropu. Mick. **3.** rub. *uderzyć, smagnąć, gruchnąć, grzmotnąć, huknąć, kropnąć, palnąć, chlasnąć, trzasnąć:* Lunął go w pysk. I znowu jegomość Walentego lunął świeżą dębową klepką raz, drugi i trzeci. Wilcz. **L. ś. 1.** †p. **Lunąć:** Lunęła ś. krew. Kn. **2.** rub. *uderzyć ś., kropnąć ś.* <LE>

†**Lundyński:** Sukno lundyńskie p. **Lundysz:** Otrzymywali niżowce po 15 zł. na rok i po 4 arszyny lundyńskiego sukna. Górs. <Zam. londyński>

†**Lundysz, u,** lm. **e** *gatunek sukna,* in. †sukno luńskie a. lundyńskie: Od sztuki całej lundyszów olenderskich. Vol. Lundyszu, jako taniego sukna, używano na barwę dla dworzan i służby. Dziwna rzecz, że dziś karazyj nie znają, snadź i na L. słudzy ś. gniewają, szukają barwy, coby od bławata. Słup. Dano dla samego posła sukna luńskiego, czyli lundyszu, fajlandyszu, aksamitu ponsowego. Paw. Por. **Falandysz.** <Z Nm. daw. lündisch=londyński>

†**Lundyszowy** przym. od **Lundysz:** Miał na sobie L. granatowy kontusz. Przybor.

Lunel, a, lm. **e 1.** *ozdoba w kształcie krzyżyka, używana przez kobiety hebrajskie w starożytności.* **2.** *gatunek wina francuskiego.* <Fr. Hp. lunel>

Luneta, y, lm. **y 1.** bud.=a) *otwór dla światła w środku sklepienia.* b) p. **Kozub. 2.** fiz. *przyrząd optyczny, służący do obserwowania przedmiotów dalekich, szczeg. złożony z samych soczewek,* in. refraktor: L. holenderska a. L. Galileusza. L. astronomiczna a. L. Keplera. L. ziemska, in. perspektywa. L., zawierająca w swym składzie zwierciadła = *teleskop.* Każda L. składa ś. z objektywy, czyli szkła przedmiotowego i z okularu, czyli szkła ocznego. L. południkowa = *L. tak osadzona, że obracać ś. może w płaszczyźnie południka.* L. paralaktycznie ustawiona=*L., osadzona na osi, równoległej do osi świata, mogąca przy pomocy urządzenia zegarowego posuwać ś. zgodnie z obrotem dziennym sklepienia niebieskiego.* Powiększenie lunety = *powiększenie przez lunety sprowadzane.* Patrzeć przez lunetę. Patrzaj lunetą na obóz buntowników. Krasiń. **3.** †mat. *łuk kołowy.* **4.** mech. *podpórka przy obtaczaniu przedmiotów długich.* **5.** woj. *małe dzieło fortyfikacyjne przed twierdzą, rodzaj okopu.* Zdr. **Lunetka.** <Fr. lunette>

Lunetka, i, lm. **i** p. **Luneta.**

Lunetowy przym. od **Luneta:** Szkła lunetowe.

†**Lunheroński** p. **Lonherowski:** L. urząd, po polsku budowniczy. Gostk.

†**Lunherowski** p. **Lonherowski:** L. urząd ma staranie, aby domy, drogi, mosty etc. naprawne były. Petr.

†**Luniak, a,** lm. **i** p. †**Liniak.**

Lunięcie, a, blm., czynność cz. **Lunąć.**

Lunięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Lunąć ś.**

[**Lunt, a,** lm. **y**] **1.** p. **Lump. 2.** *brudas, flejtuch, flądra, szargula* (o kobiecie a. mężczyźnie). <Zap. zam. Lump>

†**Lunt, a,** lm. **y,** p. **Lont.** Pot.

†**Luński:** Sukno luńskie p. **Lundysz:** Książę ten szaty jedwabnej nigdy nie obłóczył, w sukiennej luńskiej zawżdy chodził. Kosz. Dano dla samego posła sukna luńskiego czyli lundyszu, fajlandyszu, aksamitu ponsowego. Paw.

[**Luńt, a,** lm. **y**] p. **Lont.**

†**Lup, a,** lm. **y** p. **Lupur:** Nie brak i dykteryjek średniowiecznych, np. o lupie, który z lisem gęsiom kazanie prawił. Brk. <Łć. lupus>

1. Lupa, y, lm. **y** fiz. **1.** *soczewka wypukła a. połączenie kilku soczewek, używane jako mikroskop pojedyńczy, gdy idzie o powiększenie niezbyt znaczne.* **2.** L. dychroskopijna p. **Dychroskop.** Zdr. **Lupka.** <Fr. loupe>

2. Lupa, y, lm. **y, Łupa** chem. i hut. *bryła żelaza kowalnego, otrzymana przy świeżeniu surowca,* in. dul, kłąb, kolba, szerbel, szyrbel, wilk. <Nm. Luppe>

[**Lupa, y,** lm. **y**] **1.** *człowiek ciężki, ze złą wolą; człowiek głupi, nierozwinięty umysłowo.* **2.** *bałwan, cymbał.* **3.** p. **Kurta.** Zdr. [**Lupka**]. <Zap. zamiast Lump>

Lupanar, a, lm. **y** *dom publiczny, dom nierządu, burdel:* Cele świątyń zmieniły ś. w lupanary. Krasz. <Łć. lupanar>

Luperkalje, ów, blp. *święto rzymskie na cześć bożka Pana.* <Łć. lupercalia lm. ni.>

†**Lupieszczek, czka,** lm. **czki** p. **Lubczyk.**

Lupinina, y, blm. *gorzka składowa część łubinów.* <Od Lupinus>

Lupinoza, y, blm. wet. *żółtaczka ostra, występująca czasem u owiec po zjedzeniu łubinu,* in. choroba łubinowa. <Od Lupinus>

Lupinus, a, lm. **y** bot. p. **Łubin.** <Łć. lupinus>

Lupirz, a, lm. **e 1.** †*upiór.* Brk. **2.** [L.] *istota mityczna, przebywająca w miejscach niezaludnionych, napadająca ludzi i mordująca ich.* <p. Upiór>

Lupka, i, lm. **i** p. **1. Lupa.**

1. [**Lupka, i,** lm. **i**] p. [**Lupa**].

2. [**Lupka, i,** lm. **i**] *rodzaj kurtki.* <Zam. Jubka>

†**Lupr, u,** lm. **y** p. **Luprowanie.** <p. Luprować>

†**Luprować, uje, ował** *wnosić skargę.* <? S. Nm. laupern = podsłuchywać>

†**Luprowanie, a,** blm., †**Luprunk,** †**Luprynk,** †**Lupr** czynność cz. **Luprować,** in. †przepowiedzenie, †wysłowienie, †wzjawienie dobrowolnej żałoby.

†**Luprunk, u,** lm. **i** p. **Luprowanie.**

†**Luprynk, u,** lm. **i** p. **Luprowanie.**

Lupulin, u, blm. chem. p. **Lupulina.**

Lupulina, y, blm., **Lupulin** chem. *niezbadany bliżej alkaloid chmielu,* in. chmielik, ×chmielin, mąka, mączka chmielowa, pyłek chmielowy. <Z Łć. lupus = chmiel>

Lupur, a, lm. **y, Łupur** myśl., †**Lup** *wilk.* <Z Łć. lupus, może przez Rum. lup = wilk>

Lura, y, lm. **y** **1.** *lichy napój, np. liche wino, piwo, kawa; cienkusz.* **2.** [L.] *złe jedzenie.* Zdr. **Lurka.** <Łć. lora>

[**Lurba, y,** lm. **y**] *duża szczapa.* <?>

Lurka, i, lm. **i** p. **Lura.**

[**Lusem**] **1.** p. **Luz:** Ślachta puściła kónie L. **2.** p. **Luźno,** <Nm. los>

[**Lusi! Lucy na!, Lusiu lusiu!, Luś luś!, Luśka luk!, Luśka syri!, Lut!, Lutki!, Luty!**] *przywoływanie świń a. prosiąt, wołanie na świnie i prosięta.* <Okrzyk. z Malusi>

[**Lusiu, lusiu!**] p. **Lusi!**

[**Luso**] przys. od **2.** [**Lusy**]: Tak mi L. *(=tak mi ś. przykrzy).*

1. [**Lusować, uje, ował**] p. **Lasować.**

2. [**Lusować, uje, ował**] *zgrabiać pozostałe na rżysku kłosy, zbierać pograbki.* <p. 3. Lusy>

1. [**Lusowanie, a,** blm.] czynność cz. **1. Lusować.**

2. [**Lusowanie, a,** blm.] czynność cz. **2. Lusować.**

Lust, u, blm. **1.** †a. †**Lost,** †**Lostwo** *uciecha, radość, wesołość:* Czasu wojny kwitnęli, ale za pokoju znikczemnieli, że nie był taki porządek czasu pokoju, ani umieli użyć onego lustu ku swemu dobremu, który im był za pokojem przyszedł. Górn. **2.** [L. a. **Luszt**] *ochota.* <Nm. Lust>

[**Lustereczko, a,** lm. **a**] p. **Lustro:** Pani gospodyni w lusterecku stoi *(=przed lusterkiem).*

Lusterko, a, lm. **a** **1.** p. **Lustro.** Przen.: Zajrzę w wody L., w nim ja druga ś. śmieję. Len. **2.** [L.] *ślina, rozciągnięta nakształt błonki w obrączce ze słomki (do wróżenia).* **3.** myśl. p. **Chustka.**

†**Lusthauz, u,** lm. **y,** †**Lustrans** *domek w ogrodzie, altana, chłodnik:* Ujrzysz tam lusthauzy i ogrody śliczne. Klon. <Nm. Lusthaus>

Lustkugiel, gla, lm. **gle** *ogień sztuczny w postaci kuli:* Przygotowywał rozmaite szmermele, lustkugle, młynki, fontany i ognie bengalskie. Jun. <Nm. Lustkugel>

Lustr, u, lm. **y** **1.** ×a. ×**Lustro,** ×**Lustra** *świecznik wieloramienny, pająk, korona.* **2.** a. **Lustryna** *tkanina lśniąca z wełny czesanki, pomieszanej z bawełną.* **3.** *bardzo cienka i lśniąca powłoka metaliczna na fajansie:* L. złoty. **4.** *powierzchnia lśniąca:* Wschodzący księżyc bije w L. oręża. Uj. **5.** a. †**Lustra** *blask, połysk, lśnienie, świecenie ś., glans:* Ta materja ma piękny L. Woda czysta bieżąca większą nadzieję czyni o lustrze przędziwa, niźli brudna stojąca. Przędz. Przen.: W Polszcze już niektórzy kawalerowie zaczynają ten kraj do lustru przyprowadzać. Boh. Oprócz tego lustru wysokiej koligacji świecił poswataniu ś. ks. Janusza z Lupułem jeszcze pewien inny cenniejszy urok. Szaj. <Fr. lustre>

Lustra, y, lm. **y** **1.** ×p. **Lustr:** a) L. jest zawiesista korona we śrzodku pokoju z śrebrnemi rogami. Troc. b) Nietylko wielkiego urodzenia lustrą, ale i niemałych cnót pozorem objaśnił Nies. **2.** †*przegląd wojska, rewja, manewry.*

Lustracja, i, lm. **e** **1.** p. **Lustrowanie;** *przegląd, obejrzenie, kontrola, rewizja:* L. dóbr i podatków. Troc. L. rachunków. Troc. L. starostw w Polsce. Po ubraniu ś. i dopasowaniu całego przyboru pod okiem sierżantów, zaczynała ś. L., zacząwszy od poruczników aż stopniami do gienerałów. Kom. **2.** *wykaz czegokolwiek, otrzymany drogą lustracji:* Dwie kwarty stosownie do lustracji ze starostw, do skarbu Rzeczypospolitej z mocy ostatnich ustaw opłacane. Skarb. L. = *spis zabudowań miejskich zamieszkanych, dla oznaczenia stopy podatkowej na pięciolecie.* **3.** (w Starym Zakonie) *oczyszczanie po obrządkach pogrzebowych.* <Łć. lustratio>

Lustracyjny przym. od **Lustracja:** Inwentarz L.

Lustralny *służący do oczyszczania, oczyszczający:* Na ręce zlali wody przeczyste, lustralne. Słow. <Łć. lustralis>

×**Lustrans, u,** lm. **y** p. **Lusthauz:** Wstąpił Taranowski do lustransów sułtańskich, dziwnie, kosztownie i znamienicie zbudowanych: jeden jest zbudowany z drzewa cyprysowego, rzezaniem w kosztowne kwiaty przyozdobiony; drugi z alabastru i marmuru. Paszk.

Lustrator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co lustruje, kontroler, rewizor:* L. dóbr. Lustratorowie zarządzili pomiar wybranictw, do czego miernika wybrańcy swym kosztem sprowadzić mieli. Gac. Wyznaczono lustratorów trunków krajowych. T. K. Jest w posiadaniu kredytywy poległego komisarza czy lustratora oddziału. Szaj. <Łć. lustrator>

Lustratorski przym. od **Lustrator:** Przysięga lustratorska. Vol.

Lustro, a, lm. **a** **1.** ×p. **Lustr.** **2.** *tafla szklana, odbijająca znajdujące ś. przed nią przedmioty, zwierciadło:* Przeglądać ś. w lustrze. Tyle pomoże, co ślepemu L. Prz. Blade jej (wody) lustra przeświecały z pod jasnej runi młodych pól ryżowych. Sier. **3.** a. **Szpigiel** garb. *część pośladkowa rogowa skóry końskiej.* **4.** myśl. =a) a. **Serweta** *biała plama na pośladkach daniela.* b) *jasna plama na pośladkach u kozicy.* c) a. **Chustka, Lusterko, Serweta, Serwetka, Talerz, Zwierciadło** *biała plama na pośladkach u sarny.* d) a. **Zwierciadełko** *pręga odmiennej, często metalicznie błyszczącej barwy na lotkach drugorzędnych u kaczki.* e) *plamka trójkątna biała na udach u cietrzewia.* f) *ogon bażanta.* **5.** ryb. *duże połyskujące łuski lustrzenia.* Zdr. **Lusterko,** [**Lustereczko**]. <Z Fr. lustre dosł. = pająk, świecznik>

Lustrować, uje, ował **1.** *przeglądać, rewidować, dochodzić stanu czego:* L. dobra. Troc. Marszałek Murat lustrował wojska. Mrong. Lustrował ludzi codziennie i składał raport o ich zdrowiu. Mrong. **2.** *mierzyć oczyma, oglądać od stóp do głów, przyglądać ś. komu.* **3.** ×*zwiedzać co, podróżować po czym:* L. kraje. Troc. **4.** tech. *wygładzać przędzę na walcach przy współdziałaniu pary.* **L. ś.** *lustrować jeden drugiego, przyglądać ś. sobie nawzajem:* Siedzieli nieruchomo, jak woskowe figury, ruszając tylko oczyma i lustrując ś. wzajemnie. Bał. <Łć. lustrare>

Lustrowanie, a, blm., **Lustracja** czynność cz. **Lustrować.**

Lustrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Lustrować ś.**

× **Lustrowny**, × **Lustrowy** *mający lustr, błyszczący, lśniący, glansowny:* Kość słoniowa swym glansem wygładza przedsienie i lustrowne tło sali. Kniaź. Len będzie lustrownym, jeśli zbiór jego za pogody nastąpi. Przędz. Przez zamoczenie lnu w polu przędziwo ciemnieje i nielustrowne staje ś. Przędz.

I. Lustrowy I. przym. od **Lustr** pod **I.** Sł. wil. **2.** × p. **Lustrowny:** Wielka ilość krzewów o twardym, lustrowym liściu. Pol.

2. Lustrowy p. **Lustrzany.**

Lustryna, y, lm. **y** p. **Lustr.** <Fr. lustrine>

Lustrynowy przym. od **Lustryna:** Surdut L. Os. Policzki sw.e do krwistej barwy rękawem lustrynowego kaftana natarła. Orzesz.

Lustrzanny garb. przym. od **Lustro** pod **3,** in. szpiglowy: Towar L.=*przyszwy, przodki, kamasze i bletery.*

Lustrzany, Lustrowy I. przym. od **Lustro** pod **2,** *zwierciadlany; lustrami wyłożony:* Ściany, szafy lustrzane. **2.** przen. *podobny do lustra, przezroczysty:* Łódź odbijała ś. w lustrzanej fali. Sienk.

Lustrzeń, a, lm. **e** zool. p. **Karp.** <Od Lustro>

Lusungowy piec, gór. p. **Losungowy.**

I. [**Lusy**] *żwawy, zwinny, rączy, prędki, zgrabny.* <?>

2. [**Lusy**] *smutny.* <?>

3. [**Lusy, lus,** blp.] **I.** *snopki (zboża), stawiane kłosami do siebie rzędem, ukośnie.* **2.** *garście zboża potargane, resztki po zgrabieniu snopków pozostałe, resztki do wymłotu.* <Zap. z Nm. lose, p. Loz, Luźny>

[**Luszaf, a,** lm. **y**] p. **Luszof.**

Lusznia, i, lm. **e** p. **Luśnia:** Malowanemi były drabki, lusznie, koła i szprychy u kół. Jeż.

[**Luszof, a,** lm. **y, Liszaf, Liszof, Luszaf**] *cebrzyk do mycia naczynia kuchennego, pomywalnik.* <Z Nm. Lösche>

[**Luszt, u,** blm.] p. **Lust:** Nabrał lusztu i otuchy.

× **Lusztyk, u,** lm. **i,** [**Luśtyk**] *uczta, biesiada, bankiet, zabawa, hulanka:* Przy lusztykach, biesiadach, na piekło zarobiliście. Bals. Po miastach L. ustawiczny i stroje zbyteczne. Koch. W. Nie chodziłem na lusztyki, jak drudzy. Kras. Na Boże Narodzenie ja za L. ręczę. Krasz. <Nm. lustig dosł. = wesoły>

× **Lusztykować, uje, ował,** † **Lostować** *bawić ś., hulać, ucztować, bankietować:* Siedliśmy L., choć mi głowa pękała o pieniądze. Krasz.

× **Lusztykowanie, a,** blm., czynność cz. **Lusztykować.**

[**Luś luś!**] p. **Lusi!**

[**Luśka luk!**] p. **Lusi!**

[**Luśka syrl!**] p. **Lusi!**

Luśnia, i, lm. **e I.** a. **Lusznia, Luśnianka,** [**Liśnianka**] *drążek, opierający ś. na końcu osi i służący do podtrzymywania drabiny wozu,* in. podkułek: Wyrwę luśnię i babę w łeb chlusnę. **2.** × *zatyczka u osi, lon.* Troc. **3.** × anat. (ulna) *kość łokciowa.* <Nm. Lünze, Lünse i in., Śr. Grn. Luhse>

Luśnianka, i, lm. **i** p. **Luśnia.**

[**Luśniowany**] **I.** p. **Luśniowy:** Wóz L. **2.** Czapka luśniowana=*czapka czworograniasta, wysoka.*

Luśniowy przym. od **Luśnia;** [**Luśniowany**]: Obrączka u tulei luśniowej. Mrong. [Wóz L. a. luśniowany] (=*wóz drabiniasty, z luśniami).*

[**Luśtyk, u,** lm. **i**] p. **Lusztyk.**

Lut, u, lm. **y, Lit, Lutowiny** chem. *aljaż, służący do lutowania:* L. cynowy, twardy, miękki. <Nm. Loth>

[**Lut!**] p. **Lusi!** <Zam. (Ma)lut(ki)>

[**Lutać, a, ał**] **I.** *myśleć.* **2.** *smucić ś., wyrzekać:* Chodzi smutny i luta sobie cały dzień. <LUT>

Lutajza, y, lm. **y** org. *rodzaj kolby kwadratowej do lutowania piszczałek.* <Nm. Lötheisen>

[**Lutanie, a,** blm.] czynność cz. **Lutać.**

Lutek, tka, lm. **tki** p. **2. Luty:** L. bywa różnie zmienny, pół zimowy, pół wiosenny. Prz.

† **Lutenica, y,** lm. **e** p. **Lutnistka.**

† **Luteniczka, i,** lm. **i** p. **Lutnistka.**

† **Lutenista, y,** lm. **ści** p. **Lutnista.**

Lutenka, i, lm. **i** p. **Lutnia:** Pięknie na lutenkach grają. Rej.

× **Lutenny** p. **Lutniowy:** Dźwięk L. Mor. A., Min. Miękkiemi wierszami lutennemi Hannibala wspominać. Li. (=*lirycznemi).*

† **Luteń, tnia,** lm. **tnie** p. **2. Luty:** Lutniowy, lutnia miesiąca bywający. Kn.

Luteńka, i, lm. **i** p. **Lutnia:** Czujny grajek na luteńce. Syrok. Jedna z dziewcząt, młódka jeszcze, może dwunastolatka, niosła za księżną małą luteńkę, nabijaną miedzianemi ćwiekami. Sienk.

Luteolina, y, blm. tech. *gatunek barwnika.* <Now. z Łć. luteus=żółty>

I. Luter, tra, lm. **trzy I.** a. **Luteranin,** × **Lutranin,** † **Luteran,** [**Luteran, Luteryjanin**] *wyznawca nauki Marcina Lutra, protestant, ewangielik:* Jeżeli masz przyjąć wiiatyk, księże Jacku, toć ja nie L., nie syzmatyk. Mick. **2.** [L.] *przezwisko pogardliwe, człowiek nieuczciwy:* Ty L. jesteś, nie człowiek. Zgr. **Lutrzysko.** <Z nazwiska reformatora Nm. Luther †1546>

2. Luter, tra, lm. **try** gorz. p. **Niedogon.** Por. **Lauter.** <Z Nm. lauter=czysty; Luter wytworzono z Lutrówka>

[**Lutera, y,** lm. **y**] p. **Litera:** Lutery są maluśkie. Kon. Lutery wszystkie były na niej, jak należy. Kon.

† **Luteran, a,** lm. **nie** a. **nowie,** [**Luteran**] p. **Luter:** Zaleca L. Lutra, sakramentarz Kalwina, bratrzyk Husa. Hrb. Luteranowie, nowokrzczeńcy. Rej.

Luteranin, a, lm. **anie** p. **I. Luter.**

Luteranizm, u, blm., **Luterstwo,** × **Luterańtwo,** † **Luterja** *nauka Marcina Lutra, wyznanie luterskie, ewangielicko-augsburskie, protestanckie, protestantyzm.*

Luteranka, i, lm. **i** forma ż. od **Luteranin,** p. **Luterka.**

Luterański przym. od **Luteranin,** p. **Luterski.**

× **Luterańtwo, a,** blm. p. **Luteranizm:** Kalwińtwem i luterańtwem nas potwarzają. Pim.

† **Luterja, i,** blm. p. **Luteranizm:** Mniemają, jakoby L. skaziła bogobojność. Hrb. Pleban tego miasta o luterją był do Kolna pozwany. Baz. (=*o należenie do wyznania luterskiego, o wyznawanie nauki Lutra).*

[**Luterja, i,** lm. **e**] p. **Loterja.**

Luterka, i, lm. **i** forma ż. od **I. Luter; Luteranka,** [**Lutryjanka**] *ewangieliczka, protestantka.*

[**Luterka, i,** lm. **i**] p. **Lucerna.**

Luterski przym. od **I. Luter;** × **Luterański,** *ewangielicki, ewangielicko-augsburski, protestancki:* Wyznanie luterskie. Chwieje ś., jak luterska wiara. Prz. **Po lutersku** przys. *według nauki Lutra.*

Luterstwo, a, blm. p. **Luteranizm:** L. w szesnastym wieku nastało. Łęcz.

†**Luterszczyzna, y,** lm. **y** pog. *nabożeństwo luterskie:* Król odprawił swoje nabożeństwo u fary; a gdy król wyszedł, mieszczanie bawili ś. swoją luterszczyzną. Górn.

[**Luteryjanin, a,** lm. **anie**] p. **I. Luter.**

[**Lutki!**] p. **Lusi!**

†**Lutkup, u,** lm. **y=Litkup:** Byli na świadestwie przy lutkupie. Gac.

Lutnia, i, lm. **e,** 5 pp. lp. **lutni,** 2 pp. lm. **lutni, luteń** a. †**lucien I.** *narzędzie muzyczne ze strunami, daw. używane:* L. jest podobna do gitary, ale ma dno wypukłe i znacznie większą ilość strun. U lutni grzbiet, w którym ś. głos odbija, jest na dole, a deka z kołem i strunami na wierzchu. Leop. L. wódz tańców i pieśni uczonych, L. ochłodą myśli utrapionych. Kochan. Ucieszna lutni, w której słodkie strony. Kochan. Piękna! w wołaniach imię zmień, ja ci odpowiem, lutni słodka! Słow. Gdzie twoje czarodziejstwo, o złota lutni ty! Kon. Dwuch lutni zlewają ś. głoski, harmonijnym ożenione brzmieniem. Mick. Słyszałem dźwięki luteń. Słow. Natchnienie wieszczów — to życie przyszłości, co dotąd tylko w sercu luteń gości. Krasiń. Brzęk lucien twoich nie będzie więcej słyszan. Leop. Oczy moje napotykały konstelacją Orjona, tak podobną do gwiaździstej lutni. Słow. Przen.: Przy kaskad naciągniętej lutni stawała słuchać. Słow. Kos — to L. ptaszków różnogłosa. Słow. Ptactwo dzwoniło w lutnie. Słow. Lutnie duchów naszych ręką losu z młodych lat do jednego nastrojone głosu. Mick. — L., jako symbol twórczości poetyckiej, szczeg. lirycznej *(=lira, bardon).* Pewne tony uczuciowe on tylko jeden z wielkich poetów naszych umiał wydobyć z lutni. Chm. Polska nie ma krytyków silnych, którzyby ją o zmianie lutni ostrzegli. Słow. **2.** gór. p. **Wiatrówka.** Zdr. **Luteńka, Lutenka.** <Przez Śr. Grn. lûte, z Fr. luth, to zaś z Arab. al'ūd>

Lutniarski przym. od **Lutniarz:** Lutniarskie piszczele. Goł. Lutniarskie narzędzie. Syrok. *(=lutnia).*

Lutniarz, a, lm. **e** p. **Lutnista.** Mrong.

†**Lutnik, a,** lm. **cy** p. **Lutnista.** Mur.

†**Lutniośpiew, a,** lm. **owie** *śpiewający przy lutni;* przen. *poeta liryczny:* Z lutniośpiewami przysięgę, iż głową nieba dosięgę. Petr. <Lutnia + Śpiew.

Lutniowy, ×**Lutenny,** †**Lucienny** przym. od **Lutnia:** Z lutniowemi gwary. Słow.

†**Lutniowy** przym. od **Luteń,** p. **I. Lutowy:** L., lutnia miesiąca bywający. Kn.

Lutnista, y, lm. **ści I.** a. **Lutniarz,** †**Lutenista,** †**Lutnik** *ten, co gra na lutni:* L. grać nie zacznie, aż gajda umilknie. Prz. Pierwszy L. dworskiej kapeli. Gom. L. z wielką glinianą ostrunioną miską, na której szczypał struny. Słow. **2.** *członek stowarzyszenia śpiewaczego „Lutnia" w Warszawie.*

Lutnistka, i, lm. **i** forma ż. od **Lutnista;** †**Lutenica,** †**Luteniczka.**

Lutny zł. *słaby.* <? LUT>

Luto I. †przys. od **I. Luty:** My tak L. od was uciśnieni i ukrzywdzeni. Smotr. **2.** †i [L.] a. †**Lito,** [**Lito**] *żal:* Wzdycha smutna Arganis, znać, że jej go L. Pot. L. nam jest naszej złości. Sekl. **3.** [L.] *ponuro, chłodno, zimno.* <LUT>

†**Lutościwie,** [**Lutościwie**] przys. od **Lutościwy.**

†**Lutościwiec, wca,** lm. **wcy** *człowiek litościwy, istota litościwa:* Ty, Gospodnie, L. i miłosierdny. Ps. flor. <LUT>

†**Lutościwy,** [**Lutościwy**] p. **Litościwy:** O miłosierna, o lutościwa, o słodka dziewice Panno Maryja. Pśń. kość. Zdrowaś Panno miłościwa, wszytkich grzesznych lutościwa. Pśń. kość. O Matko miłościwa, bądź wszytkim lutościwa. Pśń. L. i miłosierny Gospodzin. Ps. flor. To masz nie na listkach, ale więcej siercem a duchem lutościwym rozmyślać. Modl. Konst. Nad upadłym Pan L. Kochan. A ten zastrzał twój (miłości) nielutościwy mnie być pamiętny musi. Kochan.

Lutość, i, blm. **I.** ×rz. od **I. Luty. 2.** †i [L.] p. **Litość:** Okrutne i bez wszelkie lutości biczowanie. Op. Mam L. nad mojemi braciszki apostoły. Op. L. człowieka nad bliźnim jego, ale miłosierdzie Boże nad wszelkim ciałem. Leop. Panie, którego L. końca nie ma, przyciągni mnie k sobie. Modl. Konst. Błędy nam szkodliwe niech niszczy Bóg lutości. Grabow. L. dobrych ludzi przymiot. Prz. **3.** [L.] *zimno.* **4.** myśl. *mróz silny.* <LUT>

Lutować, uje, ował, ×**Litować** *spajać metale a. części metalu za pomocą lutu:* L. złotem, srebrem, cyną. <Nm. löthen>

I. [**Lutować, uje, ował**] **I.** i †i †**L. ś.,** [**L. ś.**] p. **Litować:** Jako złego człowieka nie lutuj. Op. Ja, Zgoda, przyszłam tu, chocia nieproszona, do was, o potomkowie Lecha słowieńskiego, lutując niefortuny państwa tak zacnego. Kochan. Lutowały ś. też nad wdową. Ż. E. Będzie mnie żałował, będzie mnie lutował cały świat. Kolb. Matuś niczego tak nie lutowali przy skonaniu. Kon. Zdrowia swego nie lutował, chcąc błędne przywieść ku zbawieniu. Kaz. 1555. Bóg człowieka miłował, syna swego nie lutował. Pśń. kość. Puścili ś. bez namysłu do Krakowa, koni nie lutując. Krasz. Widząc Bóg, iż wiele było złości na świecie, lutował tego, iż człowieka stworzył. Leop. [L. grzechów] *(=żałować za grzechy).* **2.** *rozpaczać.* <LUT>

2. [**Lutować, uje**], **ował**] p. **Lutrować:** Gorzałka nie lutowana.

Lutowanie, a I. blm., czynność cz. **Lutować. 2.** lm. **a** *miejsce spojenia kawałków zlutowanych.*

†**Lutowanie, a,** blm., [**Lutowanie**] czynność cz. **I.** [**Lutować**]; *litość, miłosierdzie, zmiłowanie:* Podług mnóstwa lutowania twego zgładź lichotę moję. Ps. flor. Smiłuj ś. nade mną, Boże, podług mnóstwa lutowania twego. Ps. flor. <LUT>

†**Lutowanie się, a ś.,** blm., [**Lutowanie ś.**] czynność cz. **Lutować ś.**

Lutowiny, in, blp. p. **Lut.**

Lutownica, y, lm. **e** p. **Lutownik.**

Lutowniczka, i, lm. **i** *puszka z boraksem do posypywania przy lutowaniu.*

Lutownik, a, lm. **i, Lutownica** rzem. *kawałek miedzi osadzony na pręcie żelaznym, używany jako narzędzie do lutowania,* in. k o l b a: L. młotkowy, ostrokończasty.

Lutowny, Lutowy, ×**Litowny** *do lutowania służący.*

I. Lutowy przym. od **2. Luty;** †**Lütniowy:** Mrozy lutowe. Rewolucja lutowa *(= rewolucja w Paryżu 1848 r.).*

2. Lutowy przym. od **Lut,** p. **Lutowny.**

×**Lutranin, a,** lm. **anie** p. **I. Luter.**

†**Lutrarz, a,** lm. **e** gór. *płóczek rudy w kopalniach olkuskich.* <Z Nm. läutern=czyścić>

Lutron, u, lm. **y** p. **Ochłodnica.** <Gr. loutrón>

Lutrować, uje, ował 1. [L. a. **Lutować**] *oczyszczać (wódkę).* **2.** †chem. *rafinować, oczyszczać (potaż, saletrę).* **3.** gór. *płókać rudę ostatni raz w czystej wodzie.* <Z Nm. läutern=czyścić>

Lutrowanie, a, blm., czynność cz. **Lutrować.**

Lutrownica, y, lm. **e** gorz. *naczynie, stanowiące ogniwo pośrednie między kotłem drugim a rektyfikatorem.*

Lutrówka, i, lm. **i** gorz. *część przyrządu gorzelnianego, czyszcząca spirytus.*

Lutry, ów, blp. *futro z wydry.* <Łć. lutra=wydra>

[**Lutry, ów,** blp.] *odra, wyrzuty na skórze.* <Zap. z Nm. Blattern lm.>

[**Lutryja, i,** lm. **e**] p. **Loterja:** Ten człowiek też musiał w lutryi kulki (=testiculos) wygrać.

[**Lutryjanka, i,** lm. **i**] p. **Luterka.**

Lutrzeć, eje, ał, Lutrzyć ś. *stawać ś. lutrem, przyjmować wiarę luterską.*

Lutrzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Lutrzeć. 2.** czynność cz. **Lutrzyć.**

Lutrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Lutrzyć ś.**

Lutrzyć, y, ył *nawracać na wiarę luterską.* **L. ś.** p. **Lutrzeć.**

Lutrzysko, a, lm. **a** p. **1. Luter:** Gdyby go pod tę porę nie było, to go chce udać przed lutrzyskami. Kaczk.

1. Luty 1. × *srogi, okrutny, dziki:* L. tur. Sienk. L. zwierz ozwie ś. w boru. Sienk. *(=wilk).* Chwalebna jest z lutym nieprzyjacielem walczyć. Sienk. Ze środka lasu wypadł wicher L. Gorz. **2.** [L. czas]=*zimno, ostre powietrze.* <LUT>

2. Luty, ego, lm. **e,** †**Luteń 1.** *drugi miesiąc roku:* Spyta cię L., masz-li buty. Prz. Na styczznie i lute trzeba mieć konie kute. Prz. **2.** †*księżyc w lutym.* Kn. <LUT>

[**Luty!**] p. **Lusi!**

[**Luwar, u,** lm. **y**] p. **Lewar.**

Luz, u, blm., **Lóz,** [**Loz**] **1.** *miejsce wolne, luźność, przestronność:* L. jest w kościele. Zostało mi tylko tyle luzu, żem miał czym oddychać. Krasz. Trzeba L. zrobić naokoło. Ban. Niemasz luzu, nie może ś. koło obracać. Ban. **2.** w 6 pp.: Luzem a. [**Lusem, Lozę**]=a) *wolno, bez zaprzęgu:* Luzem prowadzić konia. Koń idzie luzem *(=nie w zaprzęgu).* Psy idą luzem na polowanie *(=niezesforowane).* b) przen. *samotnie, pojedyńczo:* Po świecie chodzi sobie luzem, poglądając po ziemi i po niebie, póki go tam śmierć nie ugasi kędy. Kon. <Z Nm. los(e)>

Luza, y, lm. **y 1.** zb. *luzacy, ciury:* Cała ta L., zbyteczna w pochodzie, już nam umyka, już nas odbiega. Kon. **2.** [L.] *zmiana warty:* Przyszedł chłop na luzę. <1) z Nm. lose=luźny; 2) z Nm. lösen=zamieniać>

Luzak, a, Lózak 1. lm. **cy** = a) a. **Lozak** *sługa towarzysza jazdy polskiej:* Płatna kawalerja składała ś. z towarzyszów, pocztowych czyli szeregowych i luzaków; L. był do osobistej usługi, stawał jednak do boju w trzecim rzędzie; a od tego, że konia miał na odwodzie, luzaka otrzymał imię. Cz. b) fl. *powiernik i służący pisarza.* c) myśl.: Polować na luzaka=*polować pojedyńczo, bez towarzysza.* **2.** lm. **i** = a) *koń nie zaprzężony a. nie osiodlany, idący luzem.* b) [L.] *koń stary, niezdatny do zaprzęgu.* c) a. **Przesuwadło** mech *luźne koło pasowe.* <Z Nm. lose=luźny>

†**Luzary, ów,** blp. gór. p. **Lozary.**

Luzować, uje, ował, Lózować, †**Lozować,** [**Lòzować, Lezować**] **1.** *zmieniać, zastępować osobiście a. kim innym, zwalniać:* L. szyldwacha, wartę, straż, robotników. **2.** *popuszczać liny a. sznura u tratwy, czółna i t. p.* **3.** a. **L. ś.** *występować z kolei, iść bokiem:* Koła luzują, luzem na bok idą, nie siedzą mocno. Linde. **4.** †*kłaść na bok:* L. rozbite okręty. **5.** [L.] *rozrzedzać, rozwalniać.* **L. ś. 1.** *zmieniać ś. nawzajem, zastępować ś. wzajemnie:* Robotnicy ś. luzowali co godzina. **2.** p. **Luzować:** Wóz ś. luzuje, luzem idzie, nie koleją, na bok idzie. Linde. **3.** przen. *psuć ś., rozluźniać ś., tracić spoistość:* Trzeba było to ś. ku Krakowu puścić, to na grody, po ziemiach, gdziekolwiek ś. co luzowało i psuło. Krasz. **4.** fl. *odpychać tratwę od lądu podczas opadania wody, aby nie osiadła na mieliźnie.* <Nm. lösen>

Luzowanie, a, blm., czynność cz. **Luzować.**

Luzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Luzować ś.**

Luzszajba, y, lm. **y** *szajba do luzowania pasa transmisyjnego.* <Nm. Lösescheibe>

Luzula, i, lm. **e** bot.=**Kosmatek.** <?>

[**Luźniak, a,** lm. **cy**] *parobek nieżonaty:* Poszukuje ś. czterech żonatych parobków i czterech luźniaków.

Luźnie, Lóźnie p. **Luźno:** Ciżba Murzynów, postrzegszy wycieczkę, jak mrowie opasywała ją, krzycząc, podnosząc w górę pałki i strzelając L. Krasz. *(=nie razem, każdy z osobna).*

[**Luźnik, a,** lm. **cy, Loźnik, Loźniak**] **1.** *wyrobnik, nie posiadający ani ziemi, ani chaty.* **2.** *chałupnik, chłop małorolny.*

Luźno, Lóźno, Luźnie, Lóźnie przys. od **Luźny;** [**Lusem**].

Luźnopancerny *mający pancerz luźny:* Swych towarzyszów obaczył luźnopancernych, jak z dłoni Patrokla padają. Ml. <Luźny+Pancerny>

Luźnospad, u, lm. **y** gór. *narzędzie do świdrowania w ziemi, świder do kruszenia skał.* <Luźny+Spad>

Luźność, i, blm., **Lóźność** rz. od **Luźny.** Fil.: L. a. n i e c i ą g ł o ś ć materji = *ułożenie z części przedzielonych przerwami a. łukami; budowa cząsteczkowa, atomowa.* Przeć. **Ciągłość.**

Luźny, Lóźny, †**Loźny,** [**Lózny, Lozny**] **1.** *luzem idący, bez uprzęży:* Koń L. **2.** †*nie mający zajęcia i stałego zamieszkania, włóczący ś.:* L. człowiek, luźni ludzie. Nie L. to jest człowiek, bo na dom wspamiętał. Ciek. **3.** †*nie stający do szeregu, nadkompletny:* Luźna czeladź przy wojsku. Troc *(= luzacy, ciury).* Luźne pacholiki, nikczemne ciury Turcy zaganiali aż do taboru. Birk. **4.** *źle przymocowany, nieszczelnie osadzony, poruszający ś.:* L. kołek. **5.** *przestronny, nieobcisły, nieciasny, wolny:* Luźne ubranie. **6.** *niepołączony, niepowiązany, pozbawiony spójni:* Luźne kartki, urywki, wiadomości. Nieraz błyszczą piaszczyste pustynie, gdy na nich luźne staną karawany i palą ognie. Słow. **7.** przen. *rozluźniony, niezbyt surowy, nieskrupulatny:* Wdał ś. w konszachty z ludźmi luźnego sumienia. Krasz. **8.** Ikra luźna a. s y p k a=*opadająca na dno, nie przywierająca.* **9.** [L.] = a) *ustępujący z posterunku, którego zmieniają.* b) [Kobieta luźna]=*nie ciężarna.* c) [Koń L.]=*stary, niezdatny do zaprzęgu.* **10.** anat.: Staw L. = *staw wiotki, zwiotczały.* **11.** a. **Nieciągły** fil. *przerywany; łukami a. przerwami przedzielony; z oddzielnych cząsteczek a. atomów złożony:* Materja według jednych jest ciągłą, według innych luźną. Przeć. **Ciągły. 12.** garb.: Skóra luźna = *przewapniona.* <Nm. lose>

[**Lwa!**] p. **2. Liwa!**

Lwi, †Lwowy, [Lwowski] I. przym. od **Lew:** Lwia skóra, grzywa. Lwie pazury. L. kolor *(=żółtawy).* Przen.: Gdzie lisiej skóry (=chytrości) nie stawa, więc jej lwią skórą nadstawić. Prz. *(=odwagą, męstwem).* Przen.: *taki, jak u lwa:* Lwia siła *(= wielka).* Lwie serce *(= odważne, mężne).* Tyżeś to lwiego serca ów bohater młody? Mick. Kto piersiami lwiemi, kto orlemi oczyma zastąpić was zdoła? Oliz. Twarz pokazał, już nie onę cichą barankową, ale lwią srogą. Odym. *(= groźną).* Człowiek niepohamowanego gniewu, ma lwie obyczaje. Bardz. *(=okrutne, krwiożercze, drapieżne).* **2.** przen.: Lwia część = *największa część.* **3.** Lwia paszcza = *oprawa otworu u studni w kształcie łba lwiego,* in. naliczek. **4.** [Lwia godzina] = *jakaś godzina w lipcu, mająca tę właściwość, że człowiek, urodzony w nią, posiada jedno żebro, opasujące go dokoła, i jest nadzwyczaj silny.* **5.** bot.: a) Lwia łapa. p. **Gwiazdosz.** b) L. ogon: α) p. **Lwian.** β) p. **Serdecznik.** c) Lwia paszczęka a. paszcza p. **Wyżlin.** d) L. ząb p. **Nicennica.** <Od Lew>

Lwian, u, lm. **y, Lwiogon** bot. (leonotis) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunek: L. lwi ogon (l. leonurus). <Naśladowanie nazwy niby Gr. leonótis dosł.=lwie ucho, a. leonoûros = lwi ogon>

Lwiątko, a, lm. **a** p. **Lwię.**

Lwica, y, lm. **e, †Lewczyca I.** zool. *samica lwa:* L. kota nie urodzi. Prz. Przen. (o kobiecie): Prawdę mówisz, moja lwico. Słow. Jesteś dla mnie Maryną, piękną nad pięknemi, lwicą, panią pustyni. Krasiń. **2.** przen. *elegantka, modnisia; kobieta podbijająca serca; dama wielkiego świata, zbyt śmiała, niewiele sobie robiąca ze względów przyzwoitości towarzyskiej:* L. salonowa. <Od Lew>

†Lwiczek, czka, lm. **czki** p. **Lew.** Przen.: Juda jest L., do łupów wyniósł ś. Leop.

†Lwiczę, ęcia, lm. **ęta** p. **Lwię:** Lwiczęta ryczą. Leop.

×Lwić się, i ś., ił ś. *przybierać postawę lwa, srożyć ś. jak lew, stawać ś. groźnym:* Lwi ś. szlachty stara śmiałość. Sł. wil. <Od Lew>

×Lwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Lwić ś.**

Lwię, ęcia, lm. **ęta, Lwiątko, †Lewiątko, †Lwiczę** *młode lwa, szczenię lwie:* Strzelcy wychwycą z gniazda L. małe. Mick.

†Lwik, a, lm. **i** p. **Lew:** By lwi będą ryczeć, będą na sobie kosmy targać, by lwikowie. Leop.

Lwiogon, a, lm. **y** (wym. lwi-ogon) bot. **I.** p. **Lwian. 2.** p. **Serdecznik.** <Naśladowanie nazwy niby Gr. leonoûros>

Lwisko, a, lm. **a** p. **Lew:** Ogromne L. zwolna ś. toczy. Mick.

×Lwistość, i, blm. *salonowość, śmiałość salonowa, przymioty lwa salonowego.* Krasz.

†Lwitrut, a, lm. **y** *małe zwierzątko bajeczne, które lew pożarszy, zdycha.* <Lew + Trut>

†Lwopard, a, lm. **y** p. **Lampart.** <p. Lampart>

†Lworyś, a, lm. **e** p. **Lampart.**

[Lwowaty koń] = *koń barwy ciemno-kasztanowatej.*

[Lwowski] p. **Lwi:** L. król *(=król lwów).*

†Lwowy p. **Lwi:** Złożył srogość lwową i wziął chytrość smoczą. Wuj.

[**Lyc, a,** lm. **e**] p. **Lejc.**

[**Lygać, a, ał**] p. **Legać.**

[**Lyganie, a,** blm.] czynność cz. **Lygać.**

[**Lykarz, a,** lm. **e**] p. **Lekarz:** Nie já lykárz, Pan Bóg lykárz, jak nie umrzes, to postękás. Prz.

[**Lyska, I,** lm. **i**] p. **Leszczyna.**

†Lza, [Lza] p. **Lża:** Niech będą spisane prawa słowy znacznemi, którychby nie L. wykręcić. Brz. Będzieli w czym chciał młody człek drogi swej poprawić, nie L. jedno zakonem Twym zawżdy ś. ma bawić. Lubelczyk. Wszakże nielza jedno Tobie ze wszytkiego dziękować. Rej. Nam nie L. jedno patrzać też swe rzeczy. Kochan.

†Lzić, I, ił i †L. ś. p. **†Lżyć:** Jak ona dybie, jako pochylona idzie, jak ś. lzi stopa jej kradziona. Lubom.

†Lźnienie, a, blm. p. **Liźnięcie.** Troc.

†Lża, †Ldza, †Lza, [Lza] (tylko z przeczeniem) *można:* Nie L. dosiąc Twego świętego ciała. Pśń. kość. Widząc, iż obleżonych trudno wymorzyć, a mocą zamku dobyć nie L., odciągnęli. Stryjk. Radbym ci przychylił (woli), ale nie L. Sienk. Siać zwątpienia nam (pieśniarzom) nie L. Or-Ot. Nie L., jeno..., nie L., tylko..., nie L. chyba...=*inaczej nie można, tylko..., nic więcej nie pozostaje, tylko...:* Kiedy cofnąć ś. nazad nie możesz, tam już nie L., jeno konać statecznie swoje przedsięwzięcie. Górn. Gdy nieprzyjaciel do ugody nie chce przystąpić, nie L. nam, tylko na nowo ś. gotować. Vol. <LEG/LG>

Lżej p. **Lekko:** L. o cudzej skórze wojować. Tw. *(=łatwiej).* Cyt panowie! L. mówcie, by król nie usłyszał. Rej. *(=ciszej).*

†Lżejszenie, a, blm., czynność cz. **Lżejszyć.**

Lżejszy p. **Lekki.**

†Lżejszyć, y, ył p. **†Lżyć.**

Lżenie, a, blm., czynność cz. **Lżyć.**

†Lżenie, a, blm., czynność cz. **†Lżyć.**

I. †Lżenie się, a ś., blm., czynność cz. **I. Lżyć ś.**

2. †Lżenie się, a ś., blm., czynność cz. **2. Lżyć ś.**

[Lży] p. **Lżej.**

Lżyciel, a, lm. **e** *ten, co lży, obraża kogo.*

Lżycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Lżyciel:** Za swoją lżycielką samego miłosierdzia żądała. Wys.

Lżyć, y, ył I. †p. **Łgać:** Będą mówić wszytko złe przeciwo wam, lżąc prze mię. Kazanie na dzień Wszystkich Świętych. **2.** kogo=*znieważać słowami, obrzucać obelgami, urągać, wymyślać komu:* Lepiej bić niż L. Prz. Często lżył świętego Marcina słowy złemi i łajaniem. Skar. Ma mnie L., a ja go zapraszać do zgody? Mick. [Cégó na mnie lzys?] *(=czego mnie łajesz?).* **3.** †kogo a. co=*znieważać czynnie, bezcześcić, hańbić, uwłaczać komu a. czemu:* Lżę kogo rzeczą, uczynkiem, despekt komu wyrządzam, hańbię, sromocę. Kn. Kto czyni krzywdę ubogiemu, ten lży stworzyciela jego. B. B. Królowi przypominał, aby ś. w cnotliwych kochał, a z niemi komerc miewał, nie lżąc stanu swego pańskiego. Mowa Jakanda z Brudzewa XVI w. Drzeć, palić domy, gwałcić Bogu poświęcone klasztory, w nich panny L. Jemuż poślubione. Błaż. **†L. ś.** *hańbić ś., bezcześcić ś.:* Zda mi ś., by mu szczęście dostatniej służyło, pewnieby ś. tym ptaszkiem to gniazdo nie lżyło. Rej. <ŁG>

†Lżyć, y, ył, †Lzić, †Lżejszyć *czynić lżejszym, ujmować ciężaru, nieść ulgę w czym:* Prośmy, by lżył tesknice. Grabow. Przen.: W Bolesławie cnota i dobroć bardzo wielka była, miłosierdzie a prostość, ta go zgoła lżyła. Papr. *(=czyniła niezbyt ciężkim dla poddanych).* **†L. ś. I.** *stawać ś. lżejszym.* **2.** przen. *stawać ś. słabszym,*

osłabiać ś., *słabnąć:* Za to ma być kaźń, aby ś. posłuszeństwo nie lżyło. Gost. <LEG/LG>

†**Lżywie** przys. od **Lżywy.**

†**Lżywość, i,** blm. rz. od **Lżywy.**

†**Lżywy l.** p. **Lżywy.** Rej. **2.** *zelżywy, sromotny, haniebny:* Przyjdzie na gnuśnego lżywe ubóstwo. Klon. **3.** *lżący innych, krzywdzący:* Paweł był pierwej bluźnierzem i prześladowcą i lżywym. Wuj.

Ł

Ł spółgłoska przedniojęzykowa twarda czyli niepodniebienna; przy wymawianiu jej koniec języka przypiera do przednich zębów górnych. Odpowiednia jej podniebienna czyli miękka jest *l* (chwała chwale, stały stali, koło kole). Górnicki radził wyrażać brzmienie ł znakiem podwójnym ll (chwalla, milly), co nie przyjęło ś. Natomiast weszła w tym celu w użycie z początkiem wieku XVI-go litera pojedyńcza *ł* w postaci l z kreską poprzeczną u góry (w piśmie), lub (jak w druku) z kreską ukośną przez środek Ł.

[**Łaba, y,** lm. **y**] p. **Łapa:** Kocisko walnął łabą. <Węg. láb=noga, Rum. labă=łapa>

Łabaj, a, lm. **e l.** *pies wielki, niezgrabny.* Przen. (o djable): Nie z Jewkąć to będzie w raju, przypłacisz tego, łabaju. Mik. z Wilk. **2.** [Łabaje] lm. *buty, ciężkie obuwie.* <p. Łaba>

[**Łabajda, y,** lm. **y**] *niedołęga.* <p. Łaba>

[**Łabajowaty**] *niezgrabny.*

Łabaniec, ńca, lm. **ńcy** *przezwisko piechurów niemieckich na Węgrzech:* Żywcem nie dostaniecie żadnego Andraszego, choćby tysiąc łabańców przyszło. <Węg. i Słc. labanc>

Łabas, [**łabas cabas!**], w. *łap!, łaps!, cap!, chaps!:* A on Ł. go za kołnierz. <Zam. łap->

[**Łabas, a,** lm. **y**] *chłop wysoki, gruby, niezgrabny, dryblas, bałwan.* <Węg. lábas=wielkonogi>

[**Łabas-cabas!**] p. **Łabas!**

[**Łabaty**] **l.** *o obrosłych piórami nogach:* Ł. kogut. **2.** *mający duże ręce.* <p. Łaba>

[**Łabądź, a,** lm. **e**] p. **Łabędź.**

[**Łabczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Łabczyć ś.**

[**Łabczyć się, y ś., ył ś.**] p. **Łapczyć ś.**

[**Łabety, ów,** blp.] *kłopoty, troski, tarapaty:* Wlazł w Ł., z których mu trudno będzie wybrnąć. <Ukr. łabety=łapy; tarapaty>

×**Łabęcenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Łabęcić ś.**

†**Łabęci** p. **Łabędzi:** Łabęcie pióra. Troc. Jowisz w urodzie łabęciej pływał po wodzie. Zbyl. Łabęcie mchy=*puch łabędzi:* Nie łoże, nie łabęcie mchy, nie miękkie szaty przodki nasze a stare zdobiły Sarmaty, ziemia łóżko, barłóg mech. Pot.

×**Łabęcić się, i ś., ił ś.** *wyginać się jak łabędź:* Pyszny kark już się nie łabęci. Garcz.

×**Łabęciogęś, i,** lm. **i** *gęś chińska.* L. <Łabęt+Gęś>

†**Łabęciowy** p. **Łabędzi:** Kazanie to jego ostatnie było, jako pieśń łabęciowa. Skar.

†**Łabęć, a,** lm. **e** p. **Łabędź:** W jednym podwórzu gęsi i łabęcie miano. Błaż. Widząc Ł. przed sobą śmierć nieuchronioną, począł śpiewać piosneczkę swoję przyrodzoną. Błaż.

Łabędzi, Łabędziowy przym. od **Łabędź;** †**Łabęci,** †**Łabęciowy:** Pleć jak puch Ł. czysta. Sow. Okrętów tłum, jako łabędzie stado. Słow. *(=stado łabędzi).* Gdy (lud) zechce kochać, ja mu dam łabędzie głosy, ażeby miłość swoją śpiewał. Słow. Przen.: *biały jak łabędź:* Główka dosyć dumnie wznosiła ś. na ślicznej szyjce łabędziej. Krasz. Na pierś jego złożyła swe piersi łabędzie. Mick. Miło nam będzie złączyć na Nilu skrzydła okrętów łabędzie. Słow. (Łódź) szyją łabędzią buja ponad fale. Mick. Przen.: *czysty, nieskalany:* Skala syna pierś łabędzią, aby mu nie był czystszym, ani sędzią. Słow. Przen.: Śpiew Ł.=*śpiew, utwór przedśmiertny, ostatni:* Utwór ten był śpiewem łabędzim poety.

Łabędziątko, a, lm. **a** *pisklę łabędzie.* Przen.: Oj ty, ty... Ł.! Na ciebie nie robią plotek, i co masz? Prus. *(=dziewczę niewinne, skromne, gąska).*

Łabędzica, y, lm. **e** *samica łabędzia.* Przen.: Pan Starski zajmujący... Dla kogo? Chyba dla takich łabędzic, jak panna Ewelina. Prus.

Łabędzik, a, lm. **i l.** p. **Łabędź. 2.** *kulka z puchu łabędziego z rączką, służąca do pudrowania:* Z piór łabędzich robią ś. łabędziki do pudru. Kluk.

[**Łabędziny, in,** blp.] *nać kartofli, brukwi i t. p.* <Por. Łabuzie, sł. lud. do Łabędź>

Łabędziowy p. **Łabędzi:** Marzenie to było w składzie ust zamyślonych i w ruchach łabędziowych postaci. Orzesz. Szyję końską długą, pięknie okrągłą zowią łabędziową. Kluk. Posp.: Kaczka łabędziowa=*kaczka duża, okazała.*

Łabędź, a, lm. **e,** †**Łabęć,** [**Łabądź, Łabęt**] **l.** astr. *gwiazdozbiór na północnej półkuli nieba, postaci księżyca, znajdujący ś. w miejscu, gdzie ś. droga mleczna rozdwaja.* **2.** zool. (cygnus) *ptak pletwonogi z blaszkowatemi brzegami dzioba.* Gatunki: Ł. czarnodzioby, [Łabędzik] (c. minor). Ł. czarny (c. atratus). Ł. głuchy, nadobny (c. gibbus). Ł. krzykliwy, dziki, [Gędziec], Krzykacz (c. musicus): Ł. krera, skrzecze. Toł. Ł., gdy ś. żegna z światem, nader żałośnie pieje lamenty. Pot. Ł. z łuczastym karkiem skrył pod skrzydła białe i wiózł dumnie wiosłatą nogą plemię małe. Przyb. (Chmurki) zrazu jak stada dzikich gęsi lub łabędzi, a z tyłu wiatr, jak sokół, do kupy je pędzi. Mick. Zdr. **Łabędzik.** Por. **Kielp.** <ŁAB>

[**Łabęt, a,** lm. **y**] p. **Łabędź:** Mam dwuch łabętów.

[**Łabja, i,** lm. **e**] *jakaś miara rzeczy sypkich:* Pół łabji żyta. <?>

[**Łaboda, y,** lm. **y**] p. **Łoboda.**

†**Łabować, uje, ował** p. **Labować.**

†**Łabowanie, a,** blm., czynność cz. **Łabować.**

×**Łabudać, a, ał 1.** *z wysileniem coś zbierać, ciułać:* [Ł. grzyby na zapas]. **2.** *wyjednywać z trudnością:* Nie łabudał podobno król żebraczych dukatów u posła rosyjskiego Stackelberga. T. K. ×**Ł. ś.** *biedować, pchać biedę, klepać biedę.* <Por. labidzić=mówić: La Boga!>

×**Łabudanie, a,** blm., czynność cz. **łabudać.**

×**Łabudanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **łabudać ś.**

Łabuniec, ńca, lm. **ńce** zool. (phalanginum) *rodzaj pająka.* <? Może od Łaba>

[**Łabuń, a,** lm. **e**] *łapowe, kuban:* Dać łabunia. <Od Łaba>

[**Łabuzia, i,** lm. **e**] p. **łabuzie.**

[**Łabuzie, a,** blm., **łabuź**] **1.** a. [**łabuzia**], †**łobuzie** *zielsko wodne, sitowie, tatarak:* Osadzili nas w błocie, łabuziu i trzcinie. Sulistr. **2.** *grosiwo uzbierane.* Zgr. [**łabuzisko**]. <Ukr. łabùz a. chabùz>

[**Łabuzisko, a,** blm.] p. **łabuzie:** Lichym łabuziskiem i z błota trzcinami wsparta chałupka chróściana. Bardz.

[**Łabuź, a,** blm.] p. **łabuzie.**

[**Łabzdykować, uje, ował, łobzdykować**] *łobuzować ś.* <? Żart. z Łobuz>

[**Łabzdykowanie, a,** blm.] czynność cz. **łabzdykować.**

Łacenie, a, blm., czynność cz. **łacić.**

Łach, a, lm. **y, łachman,** ×**łachmana,** ×**łachmaniec 1.** a. [**łacha,** w lm. **łachoty**] *gałgan, szmata, płat podarty, suknia podarta, poszarpana, zniszczona:* Żyd w łatanych i uszarpanych łachach. Haur. **2.** [w lm. a. **łahy, łachmany, łachoty**] *rzeczy, szaty, suknie, ubranie, odzież:* Łachy kościelne = *odzież świąteczna.* Łachy pod pachy = *sakum-pakum:* Łachy pod pachy i dalej w drogę. **3.** a. ×**łacheta,** [**łachita**], ×**łachetka,** gm. **łachmydra, łachmyta, łachmaniarz,** [**łachuder, łachudra, łatęda, łatynda, łataś**] *obdartus, oberwus, oberwaniec, obszarpaniec, tadrach; nędzarz, ubogi, żebrak.* Zdr. [**łaszek**]. Zgr. w lm. [**łaszyska**]. <Nm. daw. lach(en), dziś Laken=płótno>

Łacha, y, lm. **y,** × **Lacha 1.** *odnoga rzeki, boczne koryto rzeki, oddzielające się od głównego:* Wisła jest dwojaka, jedna samica, druga Ł., co nowym ciecze rowem. Troc. Ł. jest to wyboczenie rzeki ze swego koryta, które kępę oblewa. Mag. Tam rzeka wielka w łachy ś. rozchodzi. Bardz. **2.** a. **łachań** *naczynie płaskie, w które przelewa ś. woda ze źródła a. krynicy, misa, czasza, panew, basen.* **3.** [Ł.]=a) *kałuża deszczowa.* b) p. **łachań.** c) pog. *kobieta gadatliwa.* <Nm. Lache, [lake], zap. z Łć. lacus=jezioro>

[**Łacha, y,** lm. **y**] p. **łach.**

†**Łachacz, a,** lm. **e** *ten, co łacha.*

Łachać, a, ał gm. *latać bez potrzeby:* Po całych dniach łacha, a do książki ani go napędzić. **Ł. ś.** (o maciorze) *łochać ś., okazywać popęd płciowy.* <? Por. Łocha i Łochać ś.>

†**Łachać, a, ał** *łajać, szczekać:* Socząc (skarżąc) Chrystusa przed Piłatem, łachają głosem. <Dźwn.>

[**Łachaj, a,** blm.] p. **łazarz.** <?>

[**Łachajek, jka,** lm. **jki, łachawiec, łachawnik**] *grzyb: boletus cervinus.* <?>

[**Łachania, i,** lm. **e**] p. **łachań.**

Łachanie, a, blm. **1.** czynność cz. **łachać. 2.** *popęd płciowy u świń, łachanie ś.:* [Grzyb na Ł.] =*grzyb: boletus cervinus.*

†**Łachanie, a,** blm., czynność cz. †**łachać.**

Łachanie się, a ś., blm., czynność cz. **łachać ś.**

[**Łachanka, i,** lm. **i**] p. **łachań.**

[**Łachany, ów,** blp.] p. **łochynia.**

Łachań, i, lm. **e 1.** [Ł. a. **łacha, łachania, łochania**] *misa, panew, miednica, czasza, brytfanna, donica, duża niecka.* **2.** *miejsce do kąpieli w łaźni.* **3.** × anat. *miednica, najniższa część tułowia.* Zdr. [**łachańka, łachanka**]. <Por. Ukr. łochania, Ros. lahanь, lohanь, może z Gr. lekánē= miednica, ceberek>

[**Łachańka, i,** lm. **i**] p. **łachań.**

[**Łachawiec, wca,** lm. **wce**] p. **łachajek.**

[**Łachawnik, a,** lm. **i**] p. **łachajek.**

[**Łachcący**] p. **łechciwy.** <p. Łechtać>

[**Łachciwy**] p. **łakomy.** <? Por. Łapciwy, Łapczywy>

×**Łacheta, y,** lm. **y** m. p. **łach.**

×**Łachetka, i,** lm. **i** m. p. **łach.**

[**Łachita, y,** lm. **ci**] p. **łach.**

Łachman, a, lm. **y** p. **łach:** Chodzić w łachmanach. Jakaś kobieta jak Ł. w łachmanie. Słow. Łachmany żaglów. Słow. Przen.: Nie czuję tych ziemskich łachmanów. Kasp. *(=ciała).* Już miałam oddać ci ojca, bo ten Ł. stary stał mi ś. wcale niepotrzebny. Słow. Tysiące ludu sławą ś. dzieliło, każdy ś. okrył łachmanem tej sławy. Słow. Honor święty, honor rycerski wystąpił na scenę — zwiędły to Ł. w sztandarze ludzkości. Krasiń. Zdr. **łachmanek.** Zgr. **łachmanisko.** <Z Łach>

×**Łachmana, y,** lm. **y** p. **łach:** Nawet o łachmanę wytartą, a gwałtem choćby Żydowi wydartą, może każdy najmniejszy człowiek jus agere. Kraus. Łachmany swej ubogiej trzymać jej ś. każe. Tw. Zdr. ×**łachmanka.**

[**Łachmanda, y,** lm. **y**] m. **1.** *nicpoń.* **2.** *wędrowny handlarz szmatami.*

Łachmanek, nka, lm. **nki** p. **łachman:** Śmieją ś. łachmanki. Brud.

Łachmaniarka, i, lm. **i** forma ż. od **łachmaniarz;** ×**łaciczka.**

Łachmaniarz, a, lm. **e** p. **łach:** Kto cię zapraszał? patrzcie go! podrzutek, żebrak bezdomny, Ł.! Orzesz.

Łachmaniasty, łachmanowaty *pełen łachmanów; podobny do łachmanów.* Mrong.

×**Łachmaniec, ńca,** lm. **ńce** p. **łach:** Sztuka nie obejmie nędzy żywota; łachmańców tych ona nie śmie dotknąć. Krasz.

×**Łachmanina, y,** lm. **y** m. i ż. *nędzny, lichy łachman.* Troc. W nędzną łachmaninę ubrany. Nagł. Lepsza na mnie Ł., niż na tobie żupanina.

Łachmanisko, a, lm. **a** m. i ni., p. **łachman.**

×**Łachmanka, i,** lm. **i** p. **łachmana;** *nędzarka, żebraczka.*

Łachmanny p. **łachmanowy;** *łachmanami odziany, w łachmanach:* To łachmanne biedactwo ma swe cnoty i grzechy. Len.

Łachmanowaty p. **łachmaniasty.** Mrong. Łachmanowate pospólstwo. Kaczk.

Łachmanowy, łachmanny przym. od **łachman,** *chodzący w łachmanach:* Takiego coś w niej łachmanowego, strasznego i pospolitego zarazem. Krasz.

[**Łachmitek, tka,** lm. **tki**] p. **łachmytek.**

Łachmydra, y, lm. **y** m., gm., p. **łach.** <Żart. z Łach, Łachman, z podprowadzeniem pod Drzeć>

Łachmyta, y, lm. **y** gm. p. **łach:** Nie tłomaczę ś. przed takiemi łachmytami. Prus. Zdr. **łachmytka.** <Żart. z Łach, Łachman>

[**Łachmytek, tka,** lm. **tki, Łachmitek**] **1.** *mieszczanin, chodzący w surducie.* **2.** a. [**Połetek**] *rzemieślnik miejski.*

Łachmytka, i, lm. **i 1.** p. **Łachmyta.** Mrong. **2.** [Ł. a. **Łachudra**] (o kobiecie) *szyfon, szurgot, galgan, wycieruch.*

Łachotać, cze, ×**ce** a. **ta, tał** p. **Łechtać.**

Łachotanie, a, blm., czynność cz. **Łachotać.**

Łachotki, ów, blp., **Łaskotki,** [**Kozytki**] *łachotanie:* Boję ś. łachotków.

×**Łachotliwość, i,** blm. *własności łechcące.* Przen.: Obrazy dowcipne i bardziej przez swą Ł. niż śmiałość wymuszające na czytelniku pewien rodzaj zdziwienia. Bent.

[**Łachotnie**] *bardzo mało czegoś:* Łachotnieście mi dali óny mąki.

[**Łachoty, ów,** blp.] p. **Łach.**

[**Łachtać, a, ał**] p. **Łachotać.**

[**Łachtanie, a,** blm.] czynność cz **Łachtać,** *łechtanie.*

[**Łachtyga, i,** lm. **i**] *nierządnica.* <Z Łach>

Łachtyrydy *przyśpiew żydowski:* Ł. bim, bim, Ł. Dunaj, Dunaj. Zap. <Okrzyk. Żyd.>

[**Łachuder, dra,** lm. **dry**] p. **Łach.** <p. Łach>

[**Łachudra, y,** lm. **y**] **1.** p. **Łach. 2.** p. **Łachmytka.** <Z Łach, z podprowadzeniem pod Drzeć>

[**Łaciaki, ów,** blp., **Rapy, Moręgi**] *gatunek kartofli z plamami.* <Od **1.** Łata>

Łaciany *łatami pokryty:* Dach Ł. <p. 2. Łata>

Łaciarz, a, lm. **e 1.** *krawiec łataniem, reperacją ś. zajmujący.* **2.** *biedak w łatanym ubraniu chodzący, łachmaniarz, nędzarz:* Ł. podłożył ręce pod głowę, wyciągnął nogi i usnął. Chm. <Od 1. Łata>

Łaciasty, Łaciaty, Łatowy 1. *pełen łat, łatany.* **2.** *pełen plam odmiennego koloru, plamisty, pstrokaty, cętkowany:* Dwoje (dzieci) siedziało na progu chaty, bawiąc ś. łaciastym kotem. Rodz. <p. 1. Łata>

Łaciaty p. **Łaciasty.**

×**Łaciczka, i,** lm. **i** p. **Łachmaniarka.** <Czes. atička=łatka>

Łacić, i, ił, Łatować *pobijać krokwie łatami:* Nie przyjdzie mu swej wieże krokwić ani Ł. Pot. <Od 2. Łata>

Łaciec, ćca, lm. **ćce** bot. p. **Bażanka.** <?>

1. Łacina, y, lm. **y** *licha, nędzna łata.* Mrong.

2. Łacina, y, blm. **1.** *język łaciński:* Ł. klasyczna, średniowieczna. Ł. Cycerońska. Ł. kuchenna *(=zła, licha Ł.).* Na egzaminie otrzymał zły stopień z łaciny. Tutaj ś. jego kończyła Ł. Kon. *(=znajomość języka łacińskiego).* **2.** ucz. *nauczyciel języka łacińskiego:* Ksiądz Ł. Syrok. **3.** przen.: Dać komu łacinę=*natrzeć mu uszu, powiedzieć mu pater noster, reprymandę, wytrzeć kapitułę, złajać:* Dać wam taką łacinę, ażby wam szło w pięty. Kochan. **Po łacinie,** posp. **Po łacińsku,** †**Łaciński,** †**Łacińskie** przys. *językiem łacińskim, w języku łacińskim:* Mówić, pisać, umieć po łacinie. Co tam mówił dalej, mogli zrozumieć chyba wszyscy święci, bo po łacinie starce już gadali. Syrok. Przen.: Po łacinie tańczy, jedzie na koniu=*niewprawnie, niezgrabnie.* <Łć. latina (dom. lingua=język)>

×**Łacinić, i, ił** *przerabiać na łacinę, tłomaczyć na język łaciński:* Dostojność wojewody wprzód słuszniej przez dux wyrażana i jeszcze w roku 1120 tak łaciniona. Nies.

×**Łacinieć, eje, ał** *stawać ś. łacińskim:* Łaciniejący ślechcice niższe klasy, kmieci mianowicie, do urzędów nie dopuszczają. Lel.

×**Łacinienie, a,** blm. **1.** czynność **cz. Łacinić. 2.** czynność cz. **Łacinieć.**

Łacinizm, u, blm., p. **Latynizm:** Sami pomaga my do nawracania naszej owczarni na Ł.

Łacinniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Łacinnik:** Nie odpisał Grzegorz św. żonie Narsita, że będąc łacinniczką, po grecku mu pisała. Skar.

Łacinnik, a, lm. **cy 1.** *umiejący po łacinie; pisarz łaciński, literat:* Jam nie wielki Ł., ale to jeszcze pamiętam z Alwara. Kras. **2.** *katolik obrządku łacińskiego:* Roman groził wszystkie imię łacinników, jako Ruś zowie rzymskiego kościoła naśladowce, wygładzić. Stryjk. Carogród wzięty od łacinników. Nar. **3.** × posp. *człowiek niepraktyczny, niezaradny.*

Łacino-polski *odnoszący ś. do obrządku łacińskiego, t. j. rzymsko-katolickiego, i do narodowości polskiej:* Łacino-polskie dodatki. <Łacina + Polski>

Łaciński 1. *odnoszący ś. do mowy Rzymian starożytnych:* Język, słownik Ł. Słownik łacińsko-polski. Tekst Ł. Gramatyka łacińska. Przełożyć na język Ł. Pismo w języku łacińskim. Żart.: Kuchnia łacińska = *apteka, leki:* Jestem na kuchni łacińskiej. **2.** *pochodzący od Rzymian starożytnych, romański:* Ludy łacińskie. Rasa łacińska. Cesarstwo łacińskie = *cesarstwo łacinników-krzyżowców.* **3.** *posługujący ś. językiem łacińskim:* Kościół, obrządek Ł. Liturgja łacińska. Kościół Ł. i unicki. **4.** Żagiel Ł.=*rodzaj żagla okrętowego:* Barka podobnie jak okręt ma trzy maszty, lecz tylny nie posiada rejów krzyżowych, ale dźwiga tak zwane żagle łacińskie. Czasem chorągiew wybiegła nad morze, jak maszt Ł. u rybackiej łodzi. Słow. **Po łacińsku** posp. p. **2. Łacina.** Troc. <Łć. latinus>

†**Łaciński** przys., p. **2. Łacina:** Dacie mi ty winy wypisany łaciną; tedy oni dali przepisać Ł.

†**Łacińskie** p. 2. **Łacina:** Umie Ł. Orzech.

[**Łacińsko, a,** lm. **a**] p. **1. Łata.**

Łacińszczyzna, y, blm. *łacina, język łaciński; nauka łacińska:* Alwar całej łacińszczyzny źrzódło i fundament. L.

Łacisko, a, lm. **a** p. **1.** i **2. Łata.**

†**Łaciuchno** przys., p. **Łatwiuchno.** Troc. <Zam. Łacniuchno>

†**Łacnąć, nie, nął** p. **Łaknąć:** Co uczynił Dawid, gdy łacnął? Leop.

†**Łacnić, i, ił** *robić łacnym, ułatwiać:* Dobre przykłady wszystkie trudności do cnoty łacnią. Bals. †**Ł. ś.** *ułatwiać ś., sposobić ś., załatwiać ś.:* Na żniwo a na sprzątanie siana tak ś. ma Ł. i gotować urzędnik, jakoby to w pogodę naprzód. <Od Łacny>

Łacnie 1. p. **Łacno:** Gmin, który swoim tak Ł. uwłacza. Mick. I dzieweczki z tej krwie Ł. podkowy łamią. Sienk. **2.** [Ł.] *tanio.*

†**Łacnieć, i, ał** p. **Łaknąć:** Przeto nawiedź serce me, za Ł. przestanie. Pśń. kość.

1. †**Łacnienie, a,** blm., czynność cz. **Łacnąć** i **Łacnieć,** *głód.*

2. †**Łacnienie, a,** blm., czynność cz. **Łacnić.**

†**Łacnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Łacnić ś.**

†**Łacniuchno** przys. od **Łacniuchny:** Ł., byleś ś. też w to włożył. Lubom.

†**Łacniuchny** p. **Łatwiuchny.**

†**Łacniuczki** p. **Łatwiuchny:** Bardzo łacniuczkie lekarstwo na gniew, jedno maluczki czas ścierpieć, aż ś. złe kęs odwlecze. Rej.

†**Łacniuczko** przys. od **łacniuczki:** Mdły jako mucha, którą Ł. rozetrzeć. Białob.

†**Łacniusieńki p. Łatwiuchny.**

†**Łacniusieńko** przys. od **łacniusieńki:** Ł. mu to na myśli stanie. Lubom.

Łacno, łacnie przys. od **łacny,** *łatwo:* Ł. cieszyć chorego, gdyśmy zdrowi sami. Kochan. Kto ś. przysłucha, Ł. głos ludzki zrozumie. Pot. Tak, tak! Ł. wam rzec! Krasz. Wyswobodź mię ze krwi, Boże, Tobieć to Ł. przyjść może. Uciekłabyś łacniej przed piorunem. Mor. A. *(=prędzej).* I z podłych ludzi śmierci na żołnierze stare, im ich łacniej mordują, biorą sobie miarę. Pot. Z oczu Ł. zgadnąć, że w hrabiego mierzy. Mick. †Ł. jest komu=*nic mu nie przeszkadza, jest mu dogodnym, jest wolny, ma czas:* Ł. mi teraz od listów pisania. Troc. Jeżeli Was Panu Ł. Troc. Kiedy Was Panu będzie Ł. Troc. <ŁAT>

×**Łacnoczuły** *rozczulający ś. łatwo, czuły, tkliwy, czułostkowy.* L. <Łacny + Czuły>

×**Łacnodościgły** *którego łatwo doścignąć można, dający ś. łatwo doścignąć.* L. <Łacny+Dościgły>

×**Łacnodzielny** *łatwy do zdziałania, do zrobienia.* L. <Łacny + Dzielny>

×**Łacnojętny** *dający się łatwo ująć.* <Łacny+ *Jętny>

×**Łacnoliczny** *łatwy do policzenia.* L. <Łacny + Liczny>

×**Łacnołomny** *łatwy do złamania, łomny.* L. <Łacny + Łomny>

×**Łacnołowny** *łatwy do złowienia.* L. <Łacny + Łowny>

×**Łacnomowny** *łatwość w mówieniu mający, wymowny.* <Łacny + Mowny>

×**Łacnonakłonny** *dający ś. łatwo nakłonić, chwiejny.* <Łacny + Nakłonny>

×**Łacnonamowność, i,** blm. rz. od **łacnonamowny.** L. <Łacny + *Namowność>

×**Łacnonamowny** *dający ś. łatwo namówić.* <Łacny + * Namowny>

×**Łacnonośny** *łatwy do noszenia, lekki, nie ciężki.* L. <Łacny + Nośny>

×**Łacnoobjętny** *łatwy do objęcia.* L. <Łacny+ * Objętny>

×**Łacnoobrotny** *łatwo obracający ś.* L. <Łacny + Obrotny>

×**Łacnoodmienny** *łatwo odmieniający ś., zmienny.* L. <Łacny + Odmienny>

×**Łacnoodpowiedny** *łatwo odpowiadający.* L. <Łacny + Odpowiedny>

×**Łacnootworny** *łatwo otwierający ś.* L. <Łacny + Otworny>

×**Łacnopamiętny** *łatwy do spamiętania.* L. <Łacny + Pamiętny>

×**Łacnopełzły** *który łatwo wypełznie* (o kolorze). <Łacny + * Pełzły>

×**Łacnopojętny** *dający ś. łatwo pojąć, zrozumiały.* L. <Łacny + Pojętny>

×**Łacnopokazalny** *łatwy do pokazania.* L. <Łacny + Pokazalny>

×**Łacnoprzechodny** *łatwy do przejścia.* L. <Łaccy + Przechodny>

×**Łacnoprzechytrzny** p. **Łacnozwodny.** L. <Łacny + * Przechytrzny>

×**Łacnoprzekłonny** *łatwy do schylenia, do skłonienia.* L. <Łacny + * Przekłonny>

×**Łacnoprzemienny** *dający ś. łatwo zmienić.* <Łacny + Przemienny>

×**Łacnoprzewiedny** *łatwy do przeprowadzenia.* L. <Łacny + *Przewiedny>

×**Łacnoprzewrotny** *łatwy do wywrócenia, wywrotny.* L. <Łacny + Przewrotny>

×**Łacnoprzezierny** *łatwy do przeoczenia, którego łatwo przeoczyć, nie dojrzeć.* <Łacny + *Przezierny>

×**Łacnoprzyjętny** *łatwy do przyjęcia, dostępny, przystępny.* L. <Łacny + * Przyjętny>

×**Łacnoprzystępny** *łatwoprzystępny, przystępny, dostępny.* L. <Łacny + Przystępny>

×**Łacnorozrzutny** *łatwy do rozrzucenia.* L. <Łacny + Rozrzutny>

×**Łacnorozwięzły** *łatwy do rozwiązania* L. <Łacny + Rozwięzły>

×**Łacnoruchy** *łatwo ś. poruszający, ruchliwy.* L. <Łacny + Ruch>

×**Łacnostrawny** *łatwostrawny, bardzo strawny.* L. <Łacny + Strawny>

×**Łacnostrzeżny** *dający ś. łatwo ustrzec.* L. <Łacny + *Strzeżny>

×**Łacność, i,** blm. rz. od **łacny,** *łatwość:* Hamowanie zbytniego gniewu łacnością abo łaskawością zowią. Petr. Ł. umysłu jego sprawuje, że jest poważnym między mądremi filozofami, a lekkim między dziećmi. Troc. Ł. zbytnia lekkością nazywać się może. Troc. <ŁAT>

×**Łacnotopny** *łatwo topniejący.* L. <Łacny + Topny>

×**Łacnouleczny,** ×**Łacnowyleczny** *łatwo uleczalny, łatwy do wyleczenia.* <Łacny + * Uleczny>

×**Łacnouproszny** *łatwy do uproszenia.* L. <Łacny + * Uproszny>

×**Łacnouśmierny** *dający ś. łatwo uśmierzyć a. uspokoić.* L. <Łacny + * Uśmierny>

×**Łacnouwarny** *łatwy do ugotowania.* L. <Łacny + * Uwarny>

×**Łacnowchodny** *łatwy do wejścia, dostępny, wstępny.* L. <Łacny + Wchodny>

×**Łacnowidny** *łatwy do widzenia, zobaczenia.* L. <Łacny + Widny>

×**Łacnowierny** p. **Łatwowierny.** L. <Łacny + Wierny>

×**Łacnowiodliwy** *łatwy do prowadzania.* L. <Łacny + * Wiodliwy>

×**Łacnowybierny** *łatwy do wybrania.* L. <Łacny + * Wybierny>

×**Łacnowychodny** *łatwy do wyjścia.* L. <Łacny + Wychodny>

×**Łacnowydatny** *łatwy do wydania.* L. <Łacny + Wydatny>

×**Łacnowyleczny** p **Łacnouleczny.** <Łacny+ Wyleczny>

×**Łacnowyliczny** *łatwy do wyliczenia.* L. <Łacny + * Wyliczny>

×**Łacnowymienny** *dający ś. łatwo wymienić.* L <Łacny + Wymienny>

×**Łacnowywiedny** *łatwy do wywiedzenia, do wyprowadzenia.* L. <Łacny + * Wywiedny>

×**Łacnowywiewny** *łatwy do wywiania.* L. <Łacny + Wywiewny>

×**Łacnozapalny** *łatwo zapalny, łatwy do zapalenia.* L. <Łacny + Zapalny>

×**Łacnozwodny,** ×**Łacnoprzechytrzny** *łatwy do zwiedzenia, do oszukania.* L. <Łacny + Zwodny>

Łacny 1. p. **Łatwy:** Co kto łacnego sobie być poczyta, temu daje wiarę. Skar. Styl, wiersz Ł. Troc *(=łatwy, płynny, zrozumiały).* Wszyscyśmy do bitwy łacni i gotowi. Baz. *(=skorzy).* Żebyśmy byli dobrowolnemi a umysłu cichego, spokojnego i łacnego. Rej. **2.** †*wolny, niezajęty:* Gdy ś. trafi, że będziesz od nauk swych Ł., przeczy-

iaj te wiersze. Groch. Od wszelakiej zmazy nieczystości wolna, łacna i wyzwolona będzie. Kosz. 3. [Ł.] *tani.* <ŁAT>

[**łacny**] p. **łaczny.**

[**łacuch, a,** lm. **y**] *mieszczanin, łyk.* <?>

†**łacwi** p. **łatwy:** Łacwiejszy przystęp do niego mieli. Birk. Toć jest łacwia droga, toć jest nietrudny przystęp ku ubłaganiu gniewu bożego. Wiśn.

†**łacwie,** [**łacwo**] przys. od **łacwi,** st. w. †**łacwiej,** *łacno, łatwo:* Ł. bez pożądliwości żywot swój prowadził. Birk. Czego dowiedziem Ł. Birk.

†**łacwiej** p. **łacwie:** Aby Ł. przyjęty był. Birk.

[**łacwo**] p. **łacwie.**

†**łaczen** p. **łaczny:** Nie łaczeneś tego. Troc. <ŁAK>

†**łacznąć, nie, nął** p. **łaknąć.** L.

†**łaczniеć, i, ał** p. **łaknąć:** Gdy pościł czterdzieści dni, łaczniał. Rej. Błogosławieni, którzyż łacznieją a pragną sprawiedliwości. Op. Jestli opuszczę je, łacznące ustaną na drodze. Op. <ŁAK>

†**łacznienie, a,** blm., czynność cz. **łacznąć** i **łaczniеć** *głód, pragnienie.* Glosy w. XV.

†**łaczność, i,** blm. rz. od **łaczny;** *łaknienie, głód, pragnienie:* Ł. picia. Ps. flor.

†**łaczny,** †**łaczen,** [**Laczny, łacny**] **1.** *łaknący, głodny; łakomy, łasy, żądny, chciwy:* Abyśmy użyczali potrzeb ubogim, dawając pokarm łacznym, napój pragnącym. Kucz. Łaczne nakarmił. Op. Przen.: Łaczna dusza. Ps. flor. Ł. ku nauce. Wilka brzuch na mięso Ł. Nar. Ł. dziób, łaczna paszcza. Nar. *(=pożądliwe).* **2.** *apetyczny:* Dziki tygrys łaczną krwią napawa paszczę. Nar. **3.** [Ł., Łacny] *chudy, cienki.* <ŁAK>

[**łáć, la, lał**] p. **łajać:** Mama mi łáli.

†**łaćwi** p. **łatwy.** Troc.

†**łaćwie,** [**łaćwie, łaćwo**] przys. od **łaćwi,** *łatwo.* Troc.

†**łaćwiuchno** przys. od **łaćwiuchny,** *łatwiuchno.* L.

†**łaćwiuchny** p. **łatwiuchny.** L.

†**łaćwiusieńki** p. **łatwiuchny.** L.

†**łaćwiusieńko** przys. od **łaćwiusieńki.** L.

[**łaćwo**] p. **łaćwie.**

ład, u, blm. *porządek, układ porządny, szyk:* Tym ładem domy i narody stoją. Mick. I za dworem na pagórku, który zdala jakby ładu dozorował, wyniósł ś. trochę wzwyż i rozsiadł bardzo wspaniale. Krasz. Leżą tam trumny zwalone bez ładu! Mick. Trzeba tu zaprowadzić Ł. jaki taki. Między swarną bracią kto tam dojdzie ładu! Pol. Trudno z nim trafić (a. dojść) do ładu *(=do porozumienia).* Pieśń na różne podzieliwszy szczepy, może do końca nie trafię i ładu. Słow. Kto dziś nie pije, z tym ja dojdę ładu. Słow. Gdy ś. bez ładu myśl plącze.. Mick. Rozwlekła mowa bez ładu i związku. Niem. Ni ładu, ni składu. Prz. Terazże z nim ładu szukaj. Mick. Wszystko szło pięknym ładem, choć w tak wielkiej trwodze. Mick. Niemasz rzpltej, którejby rzeczy lepszym ładem szły, jak wenecka. Kłok. Sprawa swoim ładem idzie. Troc *(=trybem).* ╳W Ł.=*dogodnie, po myśli:* Jeśli nie w Ł., to ś. zabierajcie, jeśli łaska, ochoty dodajcie. Pol. Koli moje nie w Ł., to ja z swoim nazad. Krasz. Wszystko jej nie w Ł., cóż już było czynić? Kochać go? toby było zacności przewinić. L. [Jak padnie Ł.] *=jak ś. zdarzy.* [Jeśliby mi samemu nie w Ł. padło] *(=gdybym nie miał czasu).* [Na dobry Ł.] = *na dobrą sprawę, według sprawiedliwości.* <ŁAD>

[**ładan, u,** blm.] *mira:* Poszedłem na Ł. i świece do świętej ławry pieczerskiej. Sł. wil. Nakadziła w chacie ładanem. <p. Ledan, Ladan>

ładarz, a, lm. **e 1.** ╳*ten, co ładuje.* **2.** †gór. =a) *parobek, zajęty przy ważeniu ołowiu w Olkuszu.* b) *robotnik w Wieliczce, używany do składania bałwanów soli i beczek soli (solówek) w stosy prawidłowe:* Ł. po 8 groszy. Biel. J. <Od Ładować>

[**ładnica, y,** lm. **e**] *ładna dziewczyna:* Chociaż nie Ł., byle była dobra robotnica. <Od Ładny>

ładniczka, i, lm. **i** bot. (diclytra) *roś. z rodziny dymnicowatych.* <?>

[**ładnić się, i ś., ił ś.**] *nabierać piękności:* Chociaż ja nie ładna, pójdę za ładnego; będziemy ś. ładnić jedne od drugiego. <Od Ładny>

ładnie, [**ładno**], †**ładno** przys. od **ładny:** Ładnieś mi ś. przysłużył!

ładnieć, eje, ał *ładnym ś. stawać, pięknieć.*

ładnienie, a, blm., czynność cz. **ładnieć.**

[**ładnienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **ładnić ś.**

[**ładnieńce**] p. **ładnieńko.**

ładnieńki prow. p. **ładniuchny.** Orzesz.

ładnieńko prow., [**ładnieńce**] przys. od **ładnieńki.**

ładniuchno przys. od **ładniuchny.**

ładniuchny, ładniutki, ładniuteńki, ładniusieńki, ładniusi, [**ładniuśki**] *bardzo ładny, miluchny.*

ładniusi p. **ładniuchny.**

ładniusieńki p. **ładniuchny.**

ładniusieńko przys. od **ładniusieńki.**

ładniusio przys. od **ładniusi.**

[**ładniuśki**] p. **ładniuchny.**

[**ładniuśko**] przys. od **ładniuśki:** Nauczył ś. kosić Ł. żyto.

ładniuteńki p. **ładniuchny.**

ładniuteńko przys. od **ładniuteńki.**

ładniutki p. **ładniuchny.**

ładniutko przys. od **ładniutki.**

[**ładno**], †**ładno** p. **ładnie.**

ładnostka, i, lm. **i** *rzecz ładna.*

ładność, i, blm. rz. od **ładny.**

ładnotka, i, lm. **i** zool. (callicera) *owad skrzydlaty z rzędu dwuskrzydłych, pszczołkowatych.*

ładny 1. *nadobny, składny, gustowny, nieszpetny, piękny:* Ł. człowiek *(= przystojny, urodziwy, dorodny, gładki).* Ładna kobieta, twarz, suknia. Ł. chłopiec. Ładne dziecię, cacko. Piękny odnosi ś. do treści i formy; Ł. głównie do formy. Kras. A. Twarz ładną, kibić miała wysmukłą. Mick. Ir.: A to Ł. interes! **2.** posp. *spory, niemały, pokaźny, znaczny:* Zarabia ładne pieniądze. [Już Ł. był chłopiec, gdy umarł]. <ŁAD>

[**łado!**] *przyśpiew:* Oj Ł., Ł., drużebka z weselem! <Okrzyk.>

ładowacz, a, lm. **e** gór. *robotnik w kopalniach, ładujący węgiel do wagoników.* Grusz. <Od Ładować>

1. ładować, uje, ował, [**Ladować**] **1.** *nakładać ciężary do przewiezienia a. przeniesienia, pakować:* Ł. statek, okręt, wóz. Ł. okręt piaskiem. Żyto Ł. Haur. *(=sypać na szkuty).* Nigdy nawet szeląga ubogiemu nie dał, ale tynfami skrzynie ładował. L. *(=nabijał, napychał).* Ł. żołądek *(=opychać ś., obciążać żołądek, objadać ś.).* **2.** Ł. fuzję, pistolet = *nabijać.* **3.** *napełniać elektrycznością:* Ł. butelkę lejdejską. **4.** [Ł.] *jeść.* <Nm. laden>

2. Ładować, uje, ował I. [Ł. i Ł. ś.] p. **Ładzić**: Ponieważ spodziewano ś. gości, więc lokaj z pokojówką ładowali talerze i nakrycia. Prus. [Gospodyni ładuje postnik] = *przygotowuje obiad wigilijny*. **2.** × w czym = *mieć upodobanie, gustować*: Błyszcząca garderoba, w której jegomość ładuje. Korz. **[Ł. ś.] I.** *gotować ś., szykować ś.*: Ładujcie ś. na wesele. **2.** *dobrze ś. składać*. **3.** *zaopatrywać ś.*: Oblubieńcy ładują ś. w inwentarz gospodarski. <ŁAD>

I. Ładowanie, a, blm., czynność cz. **I. Ładować.**

2. Ładowanie, a, blm., czynność cz. **2. Ładować.**

[Ładowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Ładować ś.**

[Ładowany] *gotowy, przyrządzony*: Nié mám nic ładowanego, to nié mogę iść do kościoła.

Ładowisko, a, lm. **a** *stacja, gdzie ś. ładuje towary, ambarkader*.

Ładownia, i, lm. **e** *przystań kolejowa do ładowania towarów, rampa ładunkowa*: Ł. boczna, czołowa, dla bydła, kryta, międzytorowa a. obustronna, odkryta, piętrowa, przenośna, stała. **2.** *pomost ładunkowy*.

Ładownica, y, lm. **e** *skrzynka skórzana lub blaszana do noszenia ładunków broni ręcznej*. Zdr. **Ładowniczka.**

Ładowniczka, i, lm. **i** p. **Ładownica.**

Ładowniczy przym. od **Ładownica.**

Ładownie przys. *z ładunkiem, z ciężarem*: Płynąć, jechać Ł.

Ładownik, a I. lm. **i** gór. s t e m p o r, *stempel do przybicia ładunku prochowego w wywiercony otwór włożonego*. **2.** lm. **cy** kol. *robotnik zajęty przy ładowaniu towarów*.

Ładowność, i, blm. rz. od. **Ładowny;** *objętość, pojemność*: Statek ma 1,500 tonn ładowności.

Ładowny I. *na który a. w który można dużo naładować, pakowny*: Ł. wóz, okręt. **2.** *naładowany, obładowany*: Ładowne bryki (= *frachtowe*). Ł. zdobyczą, do siebie powrócił. Nar. Ładowne trzody. Trzos Ł. złotem. Mick.

Ładuga, i, lm. **i I.** p. **Ładunek. 2.** *statek ładowny*: Popchnie łódkę wietrzyk, ożywi myśl swobodna i małą ładugę bezpiecznie posunie. Tarn.

Ładun, a, lm. **y I.** × *nabój armatni*. Troc. **2.** [Ł.] *padalec*: Padalca zowią ładunem, bo strzelba nim nabita nigdy nie chybi. <Z Ładunek>

Ładunek, nku, lm. **nki,** †**Ładynek I.** a. **[Ładunek]** *to, czym ładują wóz, okręt, wagon*, kol. ł a d u g a. **2.** Ł. prasy = *miazga zawinięta w płaty, przygotowana w ten sposób do tłoczenia*. **3.** × *paczka, rulon; trąbka, tutka*: Pakuje ważne złoto w łokciowe ładunki. Zabł. W ładunkach bibułowych kmin kandyzowany. Kras. **4.** fiz. = a) Ł. elektryczny = *ilość elektryczności udzielona przewodnikowi*. b) *obciążenie*: Ł. łamiący = *obciążenie wystarczające do przełamania belki*. **5.** w lm. kuch. *rodzaj pasztecików zwijanych w kształt ładunku, t. j. wałka*. **6.** woj. *nabój strzelby, rurka z denkiem, mieszcząca proch a. proch i kulę*: Ł. ostry (= *z kulą*). Ł. ślepy (= *z prochu tylko*). Ł. armatni. Wytrzymał groźne wejrzenie, jakby pusty prochu Ł. Krasz. Znalazł kulę, wydobył, suknią ochędożył, przymierzył do ładunku. Mick. <Nm. Ladung>

Ładunkowe, ego, blm., **Nakładowe** *należność za ładowanie towarów*.

Ładunkowy przym. od **Ładunek**: Stacja ładunkowa. Drzewo ładunkowe. Działa ładunkowe p. **Kamersztuki.**

[Ładycha, y, lm. **y]** = **[Gładysz].** Zdr. **[Ładyszka].** <Ukr. ładyha>

†**Ładynek, nku,** lm. **nki** p. **Ładunek.**

[Ładysz, a, lm. **e]** p. **[Gładysz].**

[Ładyszka, i, lm. **i]** p. **Ładycha.**

[Ładyżka, i, lm. **i]** = **[Gładysz].**

[Ładzenie, a, blm.] czynność cz. **Ładzić.**

[Ładzenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Ładzić ś.**

[Ładzić, i, ił, Ładować, Łagodzić] I. *doprowadzać do porządku, porządkować, ustawiać, wyporządzać, narządzać, przygotowywać, szykować, gotować*: Ładził wszystko do tej drogi. Pol. Psiarczyki korytka już ładzą w dziedzińcu przed gankiem i pieskom jeść dadzą. Pol. Sanie kazał Ł. przy sobie i wymościć je skórami uszczwanych jesienią liszek. Sienk. **2.** Ładzić = *wypadać, przystojeć*: Mnie samej to nie ładzi. **[Ł. ś.] I.** *przygotowywać ś., sposobić ś., szykować ś.*: Ładzili ś. do jakiejś wyprawy. Rwał ś. jak szalony i w drogę ś. ładzi. Pol. **2.** *żyć w zgodzie, w harmonji*. <ŁAD>

[Łaga, i, lm. **i]** *nędzne ubranie*. <? Zap. z Łach>

Łagan, a, lm. **y I.** a. **[Łagun]** *legar pod podłogę a. pod co innego*. **2.** piw. *koryto, na którym stoją beczki z piwem górnej fermentacji, służące jednocześnie za zbiornik spływających drożdży*. <p. Łagiew>

[Łagas, a, lm. **y]** *włóczęga, obieżyświat, łazęga, próżniak, oberwaniec, obdartus, indywiduum podejrzane*. <p. Łaga>

Łagiew, gwi, lm. **gwie** a. †**gwi, Łagwica,** ×**Łagunica I.** *naczynie podróżne do napoju z drzewa, skóry a. kruszcu, baryłka, bukłak*: Wzięła dwie łagwi wina i włożyła na osły. B. G. Łagwi rzemienne winne. Leop. Stoją wsparte popod murem pełne łagwie długim sznurem. Kon. **2.** *rura gumowa do przelewania płynów*. Zdr. **Łagiewka.** <Z Łć. lagena, przez Nm. Lagel, Lägel>

Łagiewka, i, lm. **i I.** p. **Łagiew**: Nieśli kosze z wikliny, a w nich łagiewki z winem. Sienk. **2.** *cebrzyk na mleko*. **3.** anat. i lek. (utriculus) *torebka gruszkowata*: Ł. w gruczole przyprątnym (u. prostaticus). ×Łagiewki p r z y b ł o n k o w e w moczu, w a ł e c z k i m o c z o w e. ×Ł. s t a w o w a, t o r e b k a s t a w o w a, w i ą z t o r e b k o w a t y (ligamentum capsulare). **4.** bart. *cewka jajnikowa u pszczoły*. **5.** bot.: Ł. pyłkowa = *torebka pyłkowa*.

Łagiewkowaty *mający wygląd łagiewki, gruszkowaty*. Anat.: Łagiewkowate gruczoły (glandulae utriculares) w błonie śluzowej macicy.

Łagiewnica, y, lm. **e** bot. p. **Dzbanecznik.**

Łagiewnik, a, lm. **cy** *rzemieślnik robiący łagwie*.

[Łagięzić, i, ił] *łasić ś., przypochlebiać ś.* <? ŁAG>

[Łagięzienie, a, blm.] czynność cz. **Łagięzić.**

†**Łagoda, y,** lm. **y** p. **Łagodność**: Swą łagodą ludzi sobie zwiódł. Fort. Zdr. †**Łagodka.** <ŁAG(OD)>

Łagodka, i, lm. **i I.** †p. **Łagoda.** L. Na kwietnych stołach złote błyskały łagodki. Przyb. **2.** zool. (alcernus) *owad skrzydlaty z gromady chrząszczowatych, czterostawnych, złotkowatych*.

†**Łagodliwie, [Łagodliwie]** przys. od **Łagodliwy**: Barzo skromnie i Ł. wielom dobrych uczynków ukazował i działał. Op.

†**Łagodliwy, [Łagodliwy]** p. **Łagodny**: Ł. i łaskawy. Rej. Jął ją cieszyć mową łagodliwą. Pśń. [Słówka łagodliwe].

Łagodnie, ×**Łagodno** przys. od **Łagodny**: Ł. ś. z kim obchodzić.

Łagodnieć, eje, ał 1. a. **Łagodzić ś.** *stawać ś. łagodnym.* 2. *słabnąć, wolnieć, puszczać, folgować, folżeć:* Łagodnieje zima, mróz. Troc.

Łagodnienie, a, blm., czynność cz. **Łagodnieć.**

Łagodniuchno przys. od **Łagodniuchny**: Ł. zasnął. Nagł.

×**Łagodniuchność, i,** blm. rz. od **Łagodniuchny.** Troc.

Łagodniuchny, Łagodniutki *zupełnie łagodny:* Ł. jak baranek.

Łagodniutki p. **Łagodniuchny**: Niby Ł., spokojniutki, a to nurek! Prus.

Łagodniutko przys. od **Łagodniutki.**

×**Łagodno** p. **Łagodnie.** Troc.

×**Łagodnomówność, i,** blm. rz. od **Łagodnomówny.** <Łagodny + Mówność>

×**Łagodnomówny** *łagodnie przemawiający.*

Łagodność, i, †**Łagoda 1.** blm. rz. od **Łagodny**: a) Ł. charakteru. Gdy spostrzeżesz, iż Ł. na złe wychodzi, udaj ś. do karania. Kras. Łagodnością więcej sprawisz, niż surowością. Prz. b) Ł. zimy, powietrza. Ł. pędzla, kolorytu = *delikatność, miękkość.* **2.** †lm. **i** *rzecz łagodząca, łakotka:* Schorzałemu dziecięciu kładziemy na brzeg u kubka różne łagodności, to gorzki napój pije oszukane. P. Koch.

Łagodny, †**Łagodliwy,** [**Łagodliwy**] **1.** *niesurowy, nieostry, niegniewliwy, łaskawy, pobłażliwy, dobrotliwy:* Ł. charakter, uśmiech, koń, blask. Był w mowie Ł., do wszystkiego dobrego skłonny. Skar. Łagodne słowa pewna namowa. Prz. Oczy łagodne. Węg. Łagodne wejrzenie. Odpowiedź łagodna uśmierza gniew. Wuj. A był to taki piękny gołąbek, Ł. Mick. **2.** *nieprzykry, łatwy do zniesienia, lekki, nie dokuczliwy:* Łagodna zima. Łagodne powietrze. Łagodna kara. 3. anat.: †Łagodna matka = *błona mózgowa miękka* (pia mater). **4.** kip.: Wino łagodne = *z normalną ilością kwasów w stosunku do zawartego w winie cukru, niewytrawne, słabe, słodkie.* **5.** lek. (benignus) *nie grożący niebezpieczeństwem:* Guzy łagodne przechodzą czasem w złośliwe. Durzyca łagodna p. **Durzyca.** Czyrak Ł. p. **Czyrak.** <ŁAGOD>

Łagodząco przys. od **Łagodzący.**

Łagodzący im. od **Łagodzić**: Ł. gniewy. Okoliczności łagodzące (= *skłaniające do wyrozumiałości, zmniejszające winę).*

Łagodzenie, a, blm., czynność cz. **Łagodzić**; lek. *leczenie uśmierzające, uśmierzanie* (curatio palliativa).

Łagodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Łagodzić ś.**

Łagodziciel, a, lm. **e** *ten, co łagodzi, koiciel.*

Łagodzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Łagodziciel,** *koicielka.*

Łagodzić, i, ił 1. *robić łagodnym, łagodniejszym, koić, uśmierzać, uspakajać, miarkować:* Ł. karę, wyrok, ból, gniew, zawziętość, surowość. Ł. spory. 2. [Ł.] p. **Ładzić.** 3. myśl.: Ł. gniazdo = *wyścielać, poprawiać.* Pol. **Ł. ś.** p. **Łagodnieć.**

[**Łagowy**] p. **Łozowy**: Sopiałki robią łagowe. <?>

Łagun, a, lm. **y 1.** p. **Łagan. 2.** fl. *sztuka drzewa do podkładania pod stos belek, kloców, jako legar, a. do spychania po niej drzewa służąca* (= śluzyna). <Brs. łahùn, tegoż pochodzenia, co Łagiew>

Łaguna, y, lm. **y** bot. (aquartia) *roś. z rodziny psiankowatych.* <?>

Łaguński p. **Laguński.**

Łagwica, y, lm. **e** p. **Łagiew.** B. Sz. Nosząc łagwicę a. dzban. Op. Zdr. **Łagwiczka.**

Łagwiczka, i, lm. **i** p. **Łagwica**: Moszcz bez oddechu łagwiczki nowe rozsadza. Leop.

Łahun, u, lm. **y** *naczynie drewniane w kształcie beczki z dwoma dnami rozmaitej wielkości, z otworem u wierzchu do odpływu wódki dystylującej ś. w gorzelni.* <p. Łagun>

[**Łaisty**] *czarny.* <?>

×**Łaiwać, a, ał** p. **Łajać**: Niedobrze często Ł. swe dzieci. Kosz.

×**Łaiwanie, a,** blm., czynność cz. **Łaiwać.**

Łaja, i, lm. **e, Złaja** myśl. *kupa, zgraja psów, szczeg. ogarów:* Lew od mnogiej łai oskoczony, od tysiąc łowców z gotowemi łuki. Papr. Wyjechał w pole; Ł. psów bez liku przed nim a za nim staje na przesmyku. Kniaź. <p. Łajać>

×**Łajacz, a,** lm. **e,** ×**Łajalnik** *ten, co łaje.* Troc.

×**Łajaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Łajacz.** Troc.

Łajać, e, ał, częstot. ×**Łaiwać 1.** kogo, na kogo, komu, o co, za co = *ostro strofować, burczeć, krzyczeć, besztać, fukać, wymyślać, buzować, kpać:* Ktoby łajał ojcu swemu abo macierzy, śmiercią umrze. B. Sz. Rączego chwalą, leniwemu łają. Prz. Nie śmiano łajać mnicha. Mick. Niech łaje, jeno niech daje. Prz. Tęskno mu ś. zrobiło, że nikt na niego nie łaje. Bał. Komuż to kiedy, iż go miłowano, wadziło? Komuż za miłość łajano? Sęp. Łają i kaznodzieje, łają spowiednicy. Opal. Nie pożyczaj, zły to zwyczaj: nie oddają, jeszcze łają. Prz. Satyra w szczególności nikomu nie łaje. Kras. Niech go za to nikt nie łaje. Mick. †Jankowi ranę dał i łajał mu ot matki. **2.** [Ł.] *szczekać; beczeć.* <ŁA(J)>

×**Łajalnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Łajalnik.** Troc.

×**Łajalnik, a,** lm. **cy** p. **Łajacz.** Troc.

Łajanie, a, blm., czynność cz. **Łajać**: [Słychać psów Ł.]. Słow.

Łajanka, i, lm. **i,** w lm. ×**Łajki** *mowa, słowo, wyrażenie używane przez łającego, połajanka, bura.*

[**Łajba, y,** lm. **y**] *duża łódź na Dźwinie Zachodniej.* <Fiń. laiwa>

[**Łajcuch, a,** lm. **y**] p. **Łańcuch.** Zdr. [**Łajcuszek**].

[**Łajcuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Łajcuch.**

Łajdacki 1. *właściwy łajdakom:* Życie łajdackie. 2. *nieuczciwy, niesumienny, nikczemny, podły, niegodziwy, niecny:* O pewnego węża postępku łajdackim. Mick. 3. posp. *gałgański, partacki, podły:* Robota łajdacka. **Po łajdacku, Łajdacko** przys. = *jak łajdak:* Żyć, postępować po łajdacku.

Łajdacko przys., p. **Łajdacki.**

Łajdactwo, a, blm. **1.** *nierząd, hultajstwo, gałgaństwo.* 2. zb. *łajdaki, hultaje, gałgany, łotry.*

Łajdaczeć, eje, ał *stawać ś. łajdakiem, hultajem, nikczemnieć.*

Łajdaczek, czka, lm **czki** p. **Łajdak**: Tkliwi zawsze o swoje, mało im jest na tym, żeś ty chudym łajdaczkiem, byle on bogatym. Zabł.

Łajdaczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Łajdaczeć.** 2. × czynność cz. **Łajdaczyć,** *łajdaczenie ś.*

Łajdaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Łajdaczyć ś.**

Łajdaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Łajdak.**

×**Łajdaczyć, y, ył** p. **Łajdaczyć ś.**

Łajdaczyć się, y ś., ył ś., ×**Łajdaczyć** *żyć jak łajdak, prowadzić życie nierządne, lampartować ś., puszczać ś., hultaić ś., bisurmanić ś.*

Łajdaczyna, y, lm. **y** m. *nędzny, zasługujący na pogardę łajdak:* Jest to sobie Ł., ale ś. i takiemi w pewnych razach posłużyć można. Krasz.

Łajdaczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Łajdak.**

Łajdak, a, lm. **i,** posp. **Łajdus,** [**Lejdak**] *nierządnik, wszeteczrik, gałgan, nicpoń, bezecnik, łotr, hultaj:* Co ty, łajdaku, chcesz ś. ze mną sprzeczać? Zabł. Zdr. **Łajdaczek,** [**Łajduś, Łajduń, Łajdunio**]. Zgr. **Łajdaczysko.** <? ŁA(JD)>

[**Łajdunio, a,** lm. **e**] p. **Łajdak.**

[**Łajduń, a,** lm. **e**] p. **Łajdak.**

Łajdus, a, lm. **y** p. **Łajdak:** Synkarkę mi rają, ale ja jéj nie chcę, przyjdzie lada Ł., do ucha ji sepce. Kolb.

[**Łajduś, a,** lm. **e**] p. **Łajdak.**

Łajka, i, lm. **i 1.** [Ł.] p. **Ircha. 2.** garb. p. **Łojka.** <Ros. lajka>

×**Łajki, jek,** blp. p. **Łajanka:** Łagodne słowa, cieszące, nie Ł., była jego mowa. Jabł.

[**Łajkować, uje, ował**] p. **Irchować.**

[**Łajkowanie, a,** blm.] czynność cz. **Łajkować.**

[**Łajkowy** przym. od **Łajka**]: Skóra łajkowa.

[**Łajnić, i, ił**] i **Ł. ś.** (o bydle) *wypróżniać ś.* <ŁAJ/ŁOJ>

[**Łajnienie, a,** blm.] czynność cz. **Łajnić.**

Łajnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Łajnić ś.**

Łajnik, a, lm. **i** *część ciała u bydła, którędy ś. wydzielają odchody stolcowe, organ odchodowy.*

Łajnisto przys. od **Łajnisty.**

Łajnisty *pełen łajna, gnoisty.* Lek.: Wymioty łajniste = *kałowe* (copremesis).

Łajno, a, lm. **a 1.** apt.: Czarcie Ł., × Czartowskie Ł., † Czartowe Ł., × Djabelskie Ł. p. **Asafetyda. 2.** fizj. *gnój, kał,* rub. *gówno* (faeces alvinae). **3.** [Ł. białe, Ł. psie] *roś. album graecum.* **4.** [Świńskie Ł.] *lek od spazmów.* <ŁAJ/ŁOJ>

[**Łajta, y,** lm. **y, Ajta, Hajta**] *obława.* <p. Ajta, może ze Sł. lud. do Łajać = szczekać>

[**Łakać, a, ał**] p. **Łokać.**

[**Łakanie, a,** blm., czynność cz. **Łakać.**

×**Łakliwy** p. **Łaknący.** Mrong.

Łaknący im. od **Łaknąć: 1.** a. † **Lacznący,** † **Łacnący,** † **Łaczny,** † **Łakliwy** = a) *głodny, zgłodniały, wygłodzony:* Łaknącego nakarmić, pragnącego napoić. b) *łakomy, żądny, chciwy, pożądliwy, chytry na co:* Ł. sławy, bogactwa, zaszczytów. **2.** anat.: † Kiszka łaknąca, p. **Jelito.**

Łaknąć, nie, nął, † **Łacznąć,** † **Łacnąć,** † **Łacnieć,** † **Łacznieć 1.** *być głodnym, cierpieć głód:* Łaknę = *chce mi ś. jeść.* Mówcie, komu czego braknie, kto z was pragnie, kto z was łaknie? Mick. **2.** przen. *ułaknąć, pożądać, pragnąć:* Ł. sławy, bogactwa, zaszczytów. <ŁAK>

Łaknienie, a, blm., czynność cz. **Łaknąć;** *głód, apetyt,* † ł a k n o ś ć, † ł a c z n o ś ć: Ł. uśmierzający. L.

×**Łaknlony** *pożądany, upragniony.*

† **Łakność, i,** blm. p. **Łaknienie.**

Łakocenie, a, blm., czynność cz. **Łakocić.** Troc.

Łakociarka, i, lm. **i** forma ż. od **Łakociarz.**

Łakociarz, a, lm. **e** *lubiący łakocie.*

Łakocić, i, ił *przywabiać, przynęcać, kusić.* Troc.

Łakoć, i, lm. **e** a. × **i,** † **Łakota,** † **Łakot 1.** a. lm. [**Łasy**] *przysmak, przysmaczek, smakołyk,* w lm. *delikatesy:* Młodych ludzi musimy przywabiać łakociami i zapaleniem sławy. Petr. **2.** przen. *słodycz, powab, ponęta:* Truć umysły łakocią dumnej przemądrzałości. Wor. Zdr. [**Łakoćki**]. <ŁAK>

[**Łakoćki, ów,** blp.] p. **Łakoć.**

Łakomca, y, lm. **y** p. **Łakomiec:** Łakomcę przyrównaćby można do głupca, który przez całe życie zbiera pestki, w nadziei, że z nich kiedyś będzie jadł owoce. Sur.

Łakomić, i, ił *robić łakomym, dodawać apetytu na co.* **Ł. ś.** *mieć apetyt na co; pragnąć czego bardzo, łykać ślinki, łaszczyć ś. na co, pożądać czego:* Na groblach nie mają być drzewa dobrego owocu, aby ludzie szkody nie czynili, łakomiąc ś. na owoce. Trzyc. <ŁAK>

Łakomie, Łakomo przys. od **Łakomy:** Jeść Ł. Troc. Ł. mamonę zbiera. Troc. Przen. *łapczywie, chytrze, pośpiesznie, raptem:* Największe ciężary na wozy po legarach nakładają po trosze, a., jako mówią, nie Ł. podkładając. Sol.

Łakomiec, mca, lm. **mcy, Łakomca,** [**Łakomski, Łakota**] **1.** *człowiek łakomy, żarłok.* **2.** *chciwiec:* Zły łakomcze bezdenny, choć masz pełne wory, ty przecię łakniesz, ciekasz na przeklęte zbiory. Gawiń. **3.** w lm. zł. *pieniądze.* Estr.

Łakomieć, eje, ał *stawać ś. łakomym, chciwym.*

Łakomienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Łakomić. 2.** czynność cz. **Łakomieć.**

Łakomienie się, a ś., blm., czynność cz. **Łakomić ś.**

Łakomniś, a, lm. **e** p. **Łakotnik:** Powieść ta miała znaczenie wyrobów cukrowniczych przydatnych jeno dla łakomnisiów. Jeż.

[**Łakomny**] p. **Łakomy.**

Łakomo przys. p. **Łakomie.**

[**Łakomoś, i,** blm.] p. **Łakomstwo.**

×**Łakomość, i,** blm. rz. od **Łakomy,** p. **Łakomstwo:** Święta to wojna bronić swych wolności, a zaś przeklęta wszczęta z łakomości. Stryjk. [Zjadło ś. z łakomości].

[**Łakomski, ego,** lm. **scy**] rz. p. **Łakomiec.**

Łakomstwo, a, blm., × **Łakomość,** [**Łakomoś, Łakumstwo**] **1.** a. † **Łakota** *chciwość pokarmu, obżarstwo, żarłoczność:* Ł. jest jednym z siedmiu grzechów głównych. **2.** *pożądanie, łapczywość, chytrość na co, chciwość:* Przez nienasycone Ł. czyhał na dobra klasztorne. Birk. Ł. niesprawiedliwości matka i wszego złego przyczyna. Gost. Rzymianie nie prawdą walczyli, ale z łakomstwa złota. Urzęd. Ł. ludzkie i do grobów sięga. Skar. <ŁAK>

Łakomy 1. a. [**Łakomny, Łachciwy**] *łaknący, żarłoczny, łasy, obżarty, nienasycony.* **2.** *pożądliwy, łapczywy, chciwy, chytry na co:* Najwięcej tego strzeż, abyś na urzędy łakomych ludzi nigdy nie sadzał. Kochan. Płakał ojciec Ł. nad synem rozrzutnym. Kras. Co im tyrańską ręką chcieli osieść karki, łakomszych przez pozorne ująwszy podarki. Pot. Ł., skąpy i świnia jest to po śmierci zwierzyna. Prz. Ł. na grosz. Mącz. Łakoma boju para zajadła już tygrysa opadła. Mick. Na jabłko łakomy zginął (Adam). Groch. Ł. na zbiory i dostojeństwa rzadko doznaje zaspokojenia. Kras. Nie dostaje ubogiemu wiele, łakomemu wszystkiego. Petr. Ł. tak tego używa, co ma, jak tego, czego nie ma. Prz. Łakomemu z pieniędzmi chciwości przybywa. Prz. **3.** *wzbudzający oskomę, pożądliwość, apetyczny, ponętny:* To Ł. kąsek! Imię wzywania godne, imię świątobliwe, imię dobrym łakome, ale złym straszliwe. Kochan. (= *pożądane, słodkie, miłe*). <ŁAK>

† **Łakot, a,** lm. **y** p. **Łakoć:** On zna, co to jest Ł. w zachodnich i wschodnich Indjach. Przyb.

Łakota, y 1. † blm. p. **Łakomstwo. 2.** † lm. **y** = a) p. **Łakoć:** Uwiódł ś. miłości łakotą. L. (= *ponętą*). b) *przełyk:* Ł., przez którą jedzenie i picie idzie. Mur. **3.** [Ł.] lm. **y** m., p. **Łakomiec:** Co wzbija Ł., to pozyje lichota (= *co uzbiera ła-*

komy, to strwoni lichy). Zdr. **Łakotka, Łakoteczka.** <ŁAK>

Łakoteczka, i, lm. **i** p. **łakota:** Sałateczki, łakoteczki, chętki. Jeżow.

Łakotka, i, lm. **i** p. **łakota:** Uważają ten rodzaj dostatku za łakotkę, której miernie używać należy. Sur. Dziecię niesposobne do statku, z lada czego płacze, znowu, lada łakotką utulone, skacze. Dm. **2.** *osoba łakotki lubiąca, łasuch:* Żona strojna i Ł. obżarta zguba gospodarstwa. Kn.

× **Łakotliwie** przys. od **łakotliwy.**

× **Łakotliwość, i,** blm. rz. od **łakotliwy.**

× **Łakotliwy,** × **łakotny 1.** *łakomy na łakocie, łasy.* **2.** *odpowiadający łakotliwemu smakowi, wytworny, wybredny, smakowity:* Rozkoszna a łakotliwa wieczerza z łakoci rozmaitych przygotowana. Mącz. × **Ł., ego,** lm. **i** rz., p. **łakotnik.**

Łakotniczka, i, lm. **i** forma ż. od **łakotnik.**

× **Łakotnie** przys. od **łakotny.**

Łakotnik, a 1. lm. **cy** a. **łakotniś, łakomniś,** × **łakotny,** × **łakotliwy** *lubiący łakocie, łasuch.* Mącz. **2.** *ten, co wyrabia łakocie a. je sprzedaje:* Pasztetnik, piekarz, Ł., który rozmaite ciasta piecze. Bobr. **3.** w lm. bart. *pszczoły rabusie, pszczoły napadające słaby rój i rabujące mu miód, pszczoły napastnicze, zjedź, zjednice, snuż.*

Łakotniś, a, lm. **e** p. **łakotnik:** Najrzadsze przysmaki na półmiskach w koło wśród rozkoszujących ś. łakotnisiów obiegały. Krasz.

Łakotny 1. × p. **łakotliwy. 2.** bot.: Łakotne ziele p. **Lubczyk.** × **Ł., ego,** lm. **i** rz. p. **łakotnik.**

[**Łakumstwo**], **a,** blm. p. **łakomstwo.**

Łałok, a, lm. **i** *skóra wisząca wołom pod gardłem, podgardle.* <Por. S. Słw. lalъkъ=podniebienie, Czes. laloch a. lalok=podbródek>

[**Łałownik, ka,** lm. **cy**] *jeden ze śpiewaków wiejskich, obchodzących dwory w drugi dzień Wielkiejnocy.* <Brs. łałaŭnik, z Aleluja>

Łam, u, lm. **y 1.** × częś. w lm., p. **Kamieniołom. 2.** × *odłam, załamek, margines.* **3.** *stronica, szpalta, kolumna w dzienniku:* Podobne historje wywołują sensację i dobrze służą do zatkania szpar w pustych łamach dziennikarskich. Krasz. Tygodnik kolejowy otworzył swe łamy dla spraw towarzystwa subjektów handlowych i przemysłowych. **4.** [Łamy] lm.=*zgięte ku ziemi gałęzie, chróst.* **5.** gór. p. **łamulec.** <ŁOM>

Łamacz, a, lm. **e,** × **łomiciel,** × **łamca 1.** *ten, co łamie:* Łamacze przysiąg. **2.** a. **Metrampaż** druk. *drukarz formujący z złożonych przez zecerów szpalt kolumny.* **3.** gór. p. **Kamiennik:** †Najmali temi pieniędzmi łamacze kamienia i rzemięślniki każdego działa. B. Sz.

Łamaczka, i, lm. **i = Cierlica.**

Łamać, mie, mał, × **łomić,** × **łamować,** [**łomać, łumać**], † **łomać, 1.** *rozłamywać na kawałki, przełamywać, kruszyć, gruchotać:* Ł. kość, rękę, nogę, kark, kij, nóż, chleb, gałęzie. Głos Pański cedry łamie i dęby przewraca. Kochan. Złoto, jak burzące działo, skały samorodne łamie. Birk. Najciężej zawsze temu, co pierwszy lód łamie. Nies. Przen.: Ł. pierwsze lody=*z trudem stawiać pierwsze kroki, torować drogę następcom.* Na pogrzebach królewskich marszałkowie laski marszałkowskie łamią. L. Ł. chleb. Przen.: W całym mieście przychylnego nie ma, nikomu chleba swojego nie łamał. Karp. *(=nie udzielał).* Król macedoński łamał bramy złotem. Li. *(=wyłamywał, wybijał, rozbijał, otwierał).* Ł. szyk nieprzyjacielski. Naprzód orzą, potym przeorzą abo łamią. Mącz. Przen.: Przyjaciel, który dla swej fantazji łamał mu życie. Rodz. *(=wykolejał, marnował).* **2.** przen. *przemagać, forsować, przezwyciężać, zwalczać, pokonywać, ujarzmiać, poskramiać:* Cnota, rozum i męstwo łamią wszelkie przeszkody. Stasz. Przen.: *dokonywać, dopinać, zdobywać, dokazywać, brać przebojem, osiągać przemocą:* Tam sięgaj, gdzie wzrok nie sięga! łam, czego rozum nie złamie. Mick. **3.** przen. *przełamywać, gwałcić, nie dotrzymywać, nie dochowywać, naruszać, przestępować:* Ł. słowo, przysięgę, przymierze, ślub. Ł. wiarę, małżeństwo, wstyd, post. Troc. Pan powiedział, żem ja nie przyszedł Ł. zakonu. Wuj. Król nam prawo łamie. Troc. **4.** × Ł. kogo=*nadużywać jego siły, możności; forsować go; mordować, gnębić, męczyć nie do wytrzymania:* Już to ostatnia rzecz młode źrebię Ł. Kras. Ten starzec mię łamie! Zbigniewie, tyś nie słyszał nic? ten starzec kłamie. Słow. Byle go zaraz za młodu Ł. twardemi a wichrowatemi naukami nie dawano. Rej. **5.** *załamywać, wyginać, wykręcać, wyłamywać, wykrzywiać:* Ł. ręce z rozpaczy. Ćwiczy ś. rada dziewka w greckich szkołach dorosła, łamiąc członki w sztucznych krokach. Koryt. Umieć na różne kunszty Ł. ciało. L. Sztuki łamane=*akrobatyczne, gimnastyczne, karkołomne, łamańce.* [Ojciec rękami łamał] *(=załamywał ręce).* **6.** przen. *nałamywać, naginać, układać, tresować, wprawiać, ćwiczyć, przyzwyczajać, wdrażać, układać:* Gładki kształt — nie łamią głos usta śpiewacze. Nar. Ł. język=*zwyciężać trudności w wymawianiu.* L. Łamana polszczyzna = *kaleczona, nieczysta.* **7.** † kim = *rzucać, potrząsać, miotać:* A w tęż godzinę wystąpił duch boży z Saula, a łomił im zły duch. B. Sz. **8.** przen.: Ł. sobie głowę=*suszyć:* Niech odpoczną teraz i głowy sobie nie łamią ministrowie; ja sam bez ich pomocy rządzić potrafię. Boh. Pan burmistrz już od godziny łamie sobie głowę, a jednak nic jeszcze nie wynalazł. L. **9.** *odłamywać, łupać, ciosać:* Ł. kamienie w górach. Troc. Ja to najpierwszy ten kamień łamałem. L. *(=pierwsze lody łamałem, torowałem drogę).* **10.** przen. *łupać, dolegać, dokuczać:* Ból łamie kości. **11.** † komu czapkę= *kłaniać ś., czapkować:* Gardziłeś pierwej niemi, a tu im czapkę łamiesz. Górn. **12.** mat.=a) †Liczba łamana = *liczba ułamkowa, ułamek.* Kłos. b) linja łamana=*linja złożona z części, będących linjami prostemi.* **13.** myśl.=a) *zabijać:* Jastrząb łamie gołębia. Wilk gromi owce, orzeł gęsi łamie. Rej. b) (o zającu) *bałamucić, zwodzić charty.*

Ł. ś. 1. *pękać, załamywać ś., kruszyć ś.:* Lód ś. na Wiśle łamie. Troc. Do Niemna rzeki przyjechał; ten (=Niemen) ś. łamał i nie dopuszczał, aby kto miał przezeń wozić. Birk. *(=puszczał; lód ś. na nim łamał).* Belka pod ciężarem łamie ś. Drzewo pod ciężarem owoców łamie ś. Fale o brzeg łamią ś. *(rozbijają ś.).* Gdy naparł świeżym i dzielnym narodem, łamią ś. szyki. Mick. **2.** Ł. ś. chlebem, opłatkiem= *dzielić ś.* **3.** przen. *mordować ś., upadać pod brzemieniem czego, wyczerpywać ś., wycieńczać ś., forsować ś.:* Ł. ś. pracą, trudnością. Troc. Rozpacz, od której serce pęka i życie ś. łamie. Orzesz. *(=marnuje ś., wykoleja ś., paczy ś.).* **4.** przen. z kim, z czym =*mocować ś., borykać ś., pasować ś., walczyć:* Ze słabością Ł. uczmy ś. zamłodu. Mick. Ł. ś. z trudnościami. Szermierze a. ci, którzy ś. z dzikiemi zwierzęty łamią. Sz. Cnota ś. łamie z niecnotami zawżdy, a stały wiernie przy niej stoi każdy. Rej. **5.** *załamywać ś., odbijać ś. pod kątem:* Promienie światła łamią ś. w pryzmie. **6.**

załamywać ś., wyginać ś., wykrzywiać ś., skręcać ś.: Wąż ś. łamał, zwijał, marszczył, w kłębek składał. Jak. W. Przen.: *wykręcać ś., wywijać ś., młynkować, mataczyć, silić ś. na wykręty:* Jurysta, im ś. bardziej łamie, im ś. boży, tym znaczniej na kalecie człowieka uboży. Pot. Drążek łamany, p. **Drążek. 7.** przen. *nałamywać ś., wzwyczajać się, wdrażać się, naginać się, wkładać się w co:* Młodzież ś. łamie do jońskich sztuki tańców; tej tylko chwyta ś. nauki. Nar. **8.** gorz. i kip.: Płyn się łamie = *osadzają się w nim męty w postaci większych kłaczków.* Drożdże łamią ś. =*zbierają ś. w większe kłaczki, między któremi widzieć można płyn zupełnie przejrzysty, dzielą ś.* Piwo łamie ś. =groszkuje ś. Brzeczka łamie ś. a. groszkuje ś. pod koniec waru a. fermentacji. <ŁOM>

[**Łamaga, i,** lm. **i**] *ułomny, garbaty, połamaniec.*

Łamanie, a, blm. **1.** czynność cz. **łamać:** †Oni odnosili gwałt i Ł. w tej sprawie. Wer. *(= skrzywdzenie).* **2.** *ból w kościach i stawach,* reumatyzm: †Ł. rąk, kości *(=Ł. w rękach, w kościach).* Ł. stawów, p. **Dna. 3.** †*ułamek.* Kłos.

Łamaniec, ńca, lm. **ńce 1.** *ruch, skok, polegający na wyginaniu ciała np. w tańcu; ćwiczenie gimnastyczne, sztuka gimnastyczna:* Te ustawiczne tryle, łamańce i dżogi niewiele ś. przydadzą, kiedy kto ubogi. Niem. Wyprawiać łamańce. Łamańce cyrkowe. **2.** *rzecz kształtów powyginanych, wykrętas, zakrętas:* Pałac z wieżyczkami, balkonami, łamańcami, wykrętasami. Orzesz. **3.** częś. w lm. a. [**Osuski**] *kruche ciasteczko do maku, do konfitur, do tartych migdałów, do śmietany:* Na post Ł. z makiem i suszona śliwka. Pol. **4.** [Łamańce] lm.=*płaskie ciastka z miodem i makiem, jadane w wilję.* **5.** *kamień wyłamany w kopalni, nie obrobiony jeszcze.* <ŁOM>

Łamanie się, a ś., blm., czynność cz. **łamać ś.:** Ł. ś. światła. Pospólstwo, widząc grymasy i Ł. ś. z wielości robaków w człowieku pochodzące, sądzi go być od czarta nagabanym. Perz.

Łamanina, y, blm. **1.** *łamanie różnym sposobem, załamywanie, wyginanie.* **2.** zb. *rzeczy połamane.* **3.** przen. *walka, wysiłki:* Była dziś na zgromadzeniu wielka Ł. Łamaniny i gwałtu praw ruskiej cerkwi zadawać wam nie będziemy. Smotr.

Łamanka, i, lm. **i 1.** bud. *ozdobina niby z połamanego pręta utworzona, w średniowiecznych stylach używana.* **2.** [Ł., **Łamka**] *cierlica, przyrząd do łamania lnu.* <ŁOM>

Łamany im. od **łamać:** Sztuki łamane=*gimnastyczne, akrobatyczne, łamańce.* Linja łamana. Drążek Ł. Korba łamana, wał Ł., p. **Korba.**

×**Łamca, y,** lm. **y** p. **Łamacz.**

Łamiący im. od **łamać:** Z czoła, gdzie anioł jakiś skrami pisze wyrok, Ł. mnie między stracone. Słow. *(= skazujący, potępiający, gnębiący).* Fiz.: Kąt Ł. (promienie) pryzmatu. Krawędź łamiąca pryzmatu=*krawędź kąta łamiącego pryzmatu.* Powierzchnia łamiąca=*powierzchnia oddzielająca oba środki, w których ś. promienie światła rozchodzą, np. powietrze i szkło.* Kryształ podwójnie Ł.=*w którym promień załamuje ś. pojedyńczo w jednym a. w dwuch kierunkach.*

Łamigłówka, i, lm. **i,** ×**Łomigłówka** *zadanie trudne do rozwiązania a zasadzające ś. na kombinacji liczb, liter lub zgłosek:* Czasem zachodziła tu Dziunia, aby pod okiem macochy układać historyczne łamigłówki. Gaw. Przen.: Najtrudniejszą łamigłówkę przedstawia kwestja oczyszczenia miasta. <Łamać+Główka>

[**Łamignat, a,** lm. **y**] *człowiek silny (mogący łamać kości).* <Łamać+Gnat>

×**Łamikamień, a,** lm. **e,** ×**Łomikamień** *ten, co rozbija kamienie.* <Łamać+Kamień>

Łamikark, u, lm. **i** *łamaniec, sztuka łamana, skok niebezpieczny, narażający na złamanie karku:* Pędzi (klacz), jak gdyby zły duch, prezydujący na wszystkich łamikarkach angielskich ćwiczył jej boki. Fred. A. <Łamać+Kark>

†**Łaminoga, i,** blm. *podagra.* Mym. <Łamać+Noga>

[**Łamisz, a,** lm. **e**] *chłopak wysoki a niezgrabny, dryblas, drągal.* <ŁOM>

[**Łamka, i,** lm. **i**] p. **Łamanka.**

Łamliwość, i, blm. rz. od **łamliwy:** Ł. kości starców. Fiz.: (o promieniach) *zdolność załamywania ś.:* Promienie różnobarwne załamują ś. z rozmaitą siłą, czyli posiadają rozmaitą Ł. <ŁOM>

Łamliwy, Łamny, Łomisty *łatwo łamiący ś., kruszliwy, kruchy.*

×**Łamnia, i,** częś. w lm. **e** p. **Kamieniołom:** Prawo górnicze okręgu krakowskiego z r. 1844 łomy zowie łamniami. Łab. <ŁOM>

Łamny p. **Łamliwy.**

×**Łamować, uje, ował** p. **łamać:** Ja sobie głowę łamuję, żeby co paniczowi zrobić. Krasz. <ŁOM>

×**Łamowanie, a,** blm., czynność cz. **łamować.**

×**Łamowisko, a,** lm. **a** p. **Kamieniołom.**

Łamulec, lca, lm. **lce** gór. *drąg żelazny, do rozłamywania skał używany,* łam, łom. <ŁOM+Nm. Holz=drzewo>

[**Łamzak, a,** lm. **cy** a. **ki**] **1.** *szubrawiec.* **2.** *Żyd zmizerowany i biedny.* <p. Lamza>

Łan, u, lm. **y,** [**Łaniec**] **1.** *pewien obszar pola uprawnego, niezawsze i niewszędzie jednakowych wymiarów:* Łany kmiece większe i mniejsze, p. **Kmiecy.** Były w starostwach łany wybranieckie, to jest: każda dwudziesta włóka, która obowiązana była stawić wybrańca, czyli żołnierza. Kras. A. Dzisiaj w pospolitym użyciu łanem nazywa ś. cała zmiana dwornego pola, zawierająca kilkadziesiąt morgów. Kras. A. W Prusiech, w Mazowszu, w Litwie na włóki mierzą, w Małej Polszcze i Rusi na łany. Grz. Włóka mazowiecka mniejsza niż Ł., więcej niż czwartą częścią. Kn. Ł. i włóka niczym ś. od siebie nie różnią tylko nazwiskiem. Zab. **2.** *pole, niwa, rola:* A na głos dzwonka, niby na wiatru powianie, chylą ś. wszystkie głowy, jak kłosy na łanie. Mick. Milę jedziesz łanem dworskim. Pol. Jeśli mieszkać przy dworze, czy na swoim łanie. Kochan. Pogrzebu kościom życzy, nie we sklepie lub w kościele, lecz gdzie żytni Ł. ś. ściele. Syrok. **3.** ×*zasuwka u drzwi.* Sł. wil. **4.** gór. *miara= 7 łatrów kwadratowych.* Zdr. **Łanek.** <? Śr. Łć. laneus z Pol. i Czes. Może Nm. Leh(e)n=lenno, a. Nm. [lahne]=stok góry>

†**Łancuch, a,** lm. **y** p. **Łańcuch.** Troc. Zdr. †**Łancuszek.**

†**Łancuchowy** przym. od **łancuch,** *łańcuchowy:* Pies Ł. Troc.

†**Łancuszek, szka,** lm. **szki** p. **Łancuch.** Troc.

†**Łancuszkowy** przym. od **łancuszek,** *łańcuszkowy:* Pancerz Ł. Troc.

†**Łancuszno** p. **Łańcuszno.** Troc.

†**Łancuszny** p. **Łańcuszny.** Troc.

†**Łancużno** p. **Łańcuszno.** Troc.

†**Łancużny** p. **Łańcuszny:** Rycerz Ł. Troc.

[**Łandyga, i,** lm. **i**] m. *próżniak.* <Zap. z pierwszej części Nm. Land(streicher), Land(läufer) = włóczęga; por. Czes. lantucha = włóczęga>

[**Łandzenie, a,** blm.] czynność cz. **Łandzić.**

[**Łandzić, i, ił**] *z płaczem szukać, prosić.* Por. **Landzić.** <Dźwn.>

†**Łaneczka, i,** lm. **i** p. **Łania:** Łaneczki i owieczki, które pasterza nie mają. L.

Łanek, nku, lm. **nki** p. **Łan:** Przed szlachtą zagonową a niekiedy niepodzielną, siedzącą całym gniazdem na dwuch, trzech łankach, mają poborcy taki respekt, że... Paw.

Łani przym. od **Łania,** *jeleni.* Bot.: a) Łania broń, p. **Pasternak.** b) Ł. czyściec = *nazwa dawana roślinie: orlikowiec* (siler).

†**Łani, i,** lm. **e** p. **Łania.** Kochan.

Łania, i, lm. **e** **l.** a. [**Łań**], †**Łani** myśl. = a) jelenica, *samica jelenia.* b) *samica daniela,* danielica: Kobieta (piękna) jak Ł. **2.** a. [**Łanocha**] *nazwa krowy.* Zdr. **Łańka,** [**Łanka**], **Łaniczka, Łanieczka,** †**Łaneczka.** <ŁA(Ń)>

Łaniczka, i, lm. **i** p. **Łania:** Będzie jakoby Ł. uciekająca, jakoby owca. Leop.

[**Łanić, i, ił**]?: Łanią len i czyszczą. <? Od Łan>

[**Łanie, a,** blm.] czynność cz. **Łać,** *łajanie.* <Zam. Łajanie>

[**Łaniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Łan.**

Łanieczka, i, lm. **i** p. **Łania.**

Łanię, ęcia, lm. **ęta** *młode łani:* Sarna węszy, łaniąt strzegąca, gdzie psiarnie. Kon.

[**Łanka, i,** lm. **i**] p. **Łania:** Kónie, jak łánki.

Łanmilicja, i, lm. **e** *milicja wiejska, straż ziemska:* Szlachta, na sejmiku zebrana, uchwaliła utworzenie ruskiej łanmilicji, na 120 chałup osiadłych wybierać jednego żołnierza konnego. Rol. <Łan + Milicja>

Łannik, a, lm. **cy** *żołnierz łanowy, wybraniec z łanu:* Łanników na osadę posłano. Troc. Na obronę tej ziemi od rozbójników zostawiamy 20 łanników. Vol.

[**Łanocha, y,** lm. **y**] p. **Łania:** Łanochy napásłem do woli.

Łanowe, ego, blm. *podatek, opłata od łanu.*

Łanowiec, wca, lm. **wcy, Łanowy** *żołnierz, należący do pułku łanowego, polski żołnierz pieszy, pobierany z pewnej liczby łanów dóbr królewskich:* Wiódł p. Stanisław Dębiński łanowców poznańskich. Sienk.

Łanowy przym. od **Łan:** Piechota łanowa. Pułk Ł. **Ł., ego,** lm. **i** rz. = a) p. **Łanowiec:** Łanowi sypali szańce na przestrzeni sześciu mil. Sienk. b) [Ł.] *jeden z oficjalistów wiejskich.*

[**Łanwa, y,** lm. **y**] **l.** *sztelwaga.* **2.** w lm. *łykowe powrósła a. żelazne pręty, łączące oś z orczykiem.* <? Nm. Lonse, Lünse, por. Lon>

[**Łań, i,** lm. **e**] p. **Łania:** Ł. go karmiła.

Łańcować, uje, ował ryb. *idąc w bród szeregiem, napędzać ryby do sieci.* <? Fr. lancer>

Łańcowanie, a, blm., czynność cz. **Łańcować.**

Łańcuch, a, lm. **y,** †**Łancuch, Lencoch,** †**Leńcoch,** [**Ła**]**cuch, Lańcuch, Leńcuch, Lejcuch, Lęjcuch, Łyńcuch, Łańcug, Lencuch**] **l.** *sznur z ogniw metalowych:* Pies na łańcuchu. Rej. Wziąć psa na Ł. Psa z łańcucha spuścił. Jabł. I włożył Ł. złoty na szyję jego. Kras. Most na łańcuchach a. wiszący. Ł. u studni. Przen.: Człowiek jest pierwszym ogniwem łańcucha, który natura uplotła z stworzeń. Mick. Co przyrodzenia wiązał Ł. złoty, wszystko rozerwie nienawiść narodów. Mick. Młódź, ująwszy ś. za ręce, utworzyła Ł. naokoło uczestników orszaku (=*kordon*). **2.** częś. w lm. *okowy, kajdany, więzy:* Nabuchodonozor, król chaldejski, związawszy go łańcuchami, zawrócił do Babilonu. Wuj. Skarżył ś., że łańcucha podźwignąć nie może. Mick. Naprożno targasz ś. w łańcuchu. Słow. Zakuć kogo w łańcuchy. I opadły łańcuchy z rąk jego. Wuj. **3.** przen. *szereg, pasmo, ciąg, sznur, ława, linja:* Ł. gór. Ł. żórawi ciągnie ś. długi. Zal. Jesteśmy małym ogniwem ogromnego łańcucha organicznego. Śniad. J. Ł. kuropatw. Ł. obławników (=*gdy linją postępują*). Ł. tyraljerów (=*oddział wysłany na czele do ostrzeliwania nieprzyjaciela*). **4.** chem. *szereg jednakowych atomów, złączonych między sobą pewną częścią powinowactwa:* Ł. otwarty. Ł. zamknięty (=*pierścień*). **5.** mier. *sznur a. Ł. do pomiarów gruntu, mający 37,5 łokci długości.* Zdr. **Łańcuszek.** <Śr. Grn. lan(ne); zakończenie niejasne>

Łańcuchowy przym. od **Łańcuch:** Ogniwa łańcuchowe. Hamulec Ł. Pies Ł. Lina łańcuchowa. Linja łańcuchowa = *linja krzywa, mająca postać taką, jaką przybiera sznur ciężki i giętki, w obu końcach zawieszony:* Most wiszący ma postać linji łańcuchowej. Mieli łańcuchy naówczas już Mniszech, Bobola, Wolski i Nowodworski; na dworze ich odznaczano żartobliwie nazwiskiem panów łańcuchowych. Krasz. Mat.: Reguła łańcuchowa.

[**Łańcug, a,** lm. **i**] p. **Łańcuch.** Zdr. [**Łańcużek**].

Łańcuszek, szka, lm. **szki,** [**Lańcuszek, Lejcuszek**], †**Lejncuszek** **l.** zdr. od **Łańcuch:** Ł. u zegarka (=*dewizka*). Wyrobił sobie, że był bez łańcuszka posłan w sybirskie komendy. Słow. **2.** *szew tworzący ś. ze ściegów, z których każdy następny zaczyna ś. w połowie poprzedniego.*

Łańcuszkowy przym. od **Łańcuszek:** Pancerz Ł. Bobr. Jedwab Ł. Mech.: Linja łańcuszkowa.

†**Łańcuszno,** †**Łancuszno,** †**Łancużno** przys. *z łańcuchem, przy łańcuchu (dla ozdoby):* Ujrzysz strojno w bławacie leda rzemieślniczkę Ł. i w sobolach. Jeżow.

†**Łańcuszny,** †**Łancuszny,** †**Łancużny** *ozdobiony, udekorowany łańcuchem:* Manilius, łańcuch złoty z nieprzyjaciela zdjąwszy, zarazem go i z przezwiskiem Torkwata, to jest łańcusznego, na siebie włożył. Baz.

[**Łańcużek, żka,** lm. **żki**] p. **Łańcug.**

[**Łańcużnik, a,** lm. **cy** a. **ki, Leńcusznik**] **l.** *kajdaniarz, zbrodniarz.* **2.** *człowiek psotny (którego trzeba na łańcuchu trzymać).*

Łańka, i, lm. **i** myśl. p. **Łania.**

[**Łańka, i,** lm. **i**] p. **Łąka.**

Łańtuch, a l. blm. a. **Rańtuch, Wańtuch** *płótno grube.* **2.** [Ł.] *flądra, klępa, szurgot.* <Nm. Landtuch>

Łap!, Łaps!, Łabas! w. **l.** a. [**Łapas!, Łapces!, Łapes!**] *cap!, chaps!:* Ł. mię za czupryne. Oss. Z domu ku mnie wypada, Ł. za rękę, jak ś. masz? L. **2. Ł.-cap, Łapu-capu,** [**Łapas-capas**] wyraża chwytanie bezładne w pośpiechu, *sakumpakum, lachy pod pachy:* Ł. cap i w nogi! **3.** ✕ p. **Łupu-cupu:** Zrazu ś. tylko słowy szpocą, a potym za łby Ł. cap po sobie. Jabł. <ŁAP>

Łapa, y, lm. **y,** [**Dłapa**] **l.** *końcowa część nogi zwierzęcej:* Ł., szłopa. L. Ta Ł., co ś. po kudłach skrobie, źle, jako widzę, posłużyła tobie. Kniaź. Azorek umiał służyć, podawać łapę, chodzić na tylnych łapach. Myśl.: Kot łapy liże = *zając uciekł.* **2.** a. [**Łaba**] *duża, niezgrabna ręka a. noga ludzka:* Łapy by u niedźwiedzia. P. Koch. Żmudź trzyma w łapach, a ciężkie to łapy, znam

go! Sienk. Jabym ich ścigał do upadłego, ażbym na oczy własne widział, jak ś. co do łapy wytopili in ponte Euxino. Jeż. Lizać łapę=*cierpieć niedostatek:* Jak ś. wyszastamy, djabelnie będziemy łapę lizać. L. Dać komu w łapę a. posmarować komu łapę=*dać mu łapówkę, datek.* Łapy komu lizać=*całować go po rękach, nadskakiwać mu interesownie.* **3.** (w szkole) *uderzenie w rękę linją, dyscypliną i t. p.:* Dostał łapę za nieuwagę. **4.** [Ł.]=a) *ucho od garnka, trzonek u rynki.* b) *drąg żelazny do wyciągania wbitych haków.* c) *żerdka, podtrzymująca drabinę do zakładania paszy bydłu.* d) *koniec stępy obity blachą.* e) *wyłogi u kożucha.* **5.** bot. = a) Lwia Ł., p. **Gwiazdosz.** b) Niedźwiedzia Ł., p. **Widłak. 6.** bud. p. **Kania. 7.** garb. *część skóry od nóg bydlęcych:* Ł. przednia, tylna. **8.** gorz. p. **Kątownik. 9.** w lm. hut. *kleszcze do trzymania sztaby przy jej kuciu.* **10.** kol. *ramię sygnału kolejowego.* **11.** rzem.: Ł. imadła = *część, którą ś. ono przytwierdza do stołu.* Zdr. **Łapka, Łapeczka, Łapeńka, Łapcia, Łapusia, Łapuśka.** Zgr. **Łapsko, Łapisko.** <ŁAP>

†**Łapactwo, a,** blm., †**Łapanina** *łapanie, chwytanie, rabunek, rozchwytywanie:* Ł. urzędów. Petr.

Łapacz, a, lm. **e 1.** *ten, co łapie, co czyha na co,* chwytacz: Ł. honorów. Troc. Chwytacze i łapacze własnej prywaty swej. L. Łapacze testamentów komu ś. najwięcej zalecają, temu najprędzej śmierci życzą. Górn. **2.** *człowiek, dostarczający pokątnym pisarzom klijentów.* **3.** *agient policji śledczej, wyszukujący winnych:* Ł., porywacz, ceklarz, oprawca, sługa miejski do chwytania złoczyńców. Włod. **4.** *rybak, przewoźnik, przeprowadzający tratwy na Wiśle między mostami warszawskiemi.* **5.** [Ł.] *palec.*

Łapaczka, i, lm. **i 1.** *żona łapacza.* **2.** † a. †**Łapica** *przyrząd do łapania, pułapka, łapka, samołówka, potrzask, sidła, dół:* Lisa w łapaczce złapać. Troc. Przen.: Faryzeuszowie coraz to nowe łapaczki na Pana zastawiali. Wuj. **3.** † przen. *wykręt, kruczek, fortel, sofizmat, podchwycenie w mowie:* W mowie jego Ł. była. Troc. Drudzy niesłusznie poddane cudze dzierżą, i jako ich nie mają, ani mieli, przysięgają; bardzo wiele w tym łapaczek jest. Górn. **4.** [Ł.]=a) *obława na zbójów a. zbiegłych rekrutów.* b) *pogoń, wyścigi.* **5.** druc. *przyrząd przytrzymujący ladę.*

Łapać, pie a. †**pa,** [**pa**], **pał,** [**Łapić**], dok. ×**Łapnąć 1.** *chwytać, imać, porywać, łowić, uganiać ś. za czym:* Ł. złoczyńców. Nie łapie lew muchy. Zabł. Bierz, szukaj, ścigaj, łapaj, gdzie oni? Tremb. Ł. piłkę. Ł. wodę w czasie deszczu. Ł. ryby. Łapaj złodzieja! Kiedy psy trawę łapią, będzie deszcz. Kluk. (= *pyskiem chwytają, rwą).* Upatruje i łapa czas, okazję i pogodę. L. (=*podchwytuje).* Będę słuchał nowin, będę łapał wieści. Bardz. Gdy on inszym, w katedrze siedząc, kazał, jam łapał to piórkiem, to pamięcią słowa jego. Górn. [Ł. myślą]=*przypominać sobie.* Dla niepewnej nadziei i próżnej otuchy łapają niebożęta po powietrzu muchy. Zbyl. Źli więcej mają, iż cudze łapają. Prz. Ł. kogo na złodziejstwie, na oszustwie. Przen.: Ł. wrony=*gapić ś., gawronić ś.* × Przen.: Ł. ptaki po powietrzu=*na próżno coś robić:* Hetman też po powietrzu nie chcąc Ł. ptaków, pchnął w pogonię wołoskich junaków. Pot. **2.** przen. *uganiać ś., ubiegać ś., gonić za czym, starać ś. dostać coś przy sposobności, polować na co:* Większa część senatorów, łapając łaski u młodego pana, przemogła, iż Zygmunt puścił synowi Litwę. Górn. Dworskiej po lewki ni kufla nie łapa. Sam nie czyniwszy nic w ojczyźnie sławnego, łapa jednak bezwstydnie stopnie dostojności. Groch. **3.** przen. *podchwytywać co, chwytać za co:* Przeciwnik łapający słowa czyje. Górn. **Ł. ś. 1.** *łapać jeden drugiego.* **2.** na co=*dawać ś. łowić:* Na tę pułapkę myszy ś. nie łapią. Przen. *dać ś. zwieść, zwabić; oszukiwać ś.:* Na szumne obietnice, na pozory ludzie ś. łapią. <ŁAP>

[**Łapajczyk, a,** lm. **i**] **1.** *stryczek na psy.* **2.** rub. *brzuch.*

Łapanie, a, blm., czynność cz. **Łapać:** Koty największą nam czynią wygodę w łapaniu myszy. Kluk.

†**Łapanina, y,** blm. p. **Łapactwo.**

Łapany im. od **Łapać.** †**Ł., ego,** blm. rz. a. goniony *rodzaj gry, zabawy.*

[**Łapas**] p. **Łap:** Ł. męża za włosy.

[**Łapas-capas**] p. **Łap.** <p. Łapu-Capu>

[**Łapaty** gołąb] *mający obrosłe łapy, nogi:* Zabierz gołębie, ja ci najśliczniejsze, białe, czubate i łapate wybiorę. Krasz. Cóż mu dać, chyba kalekę psa lub łapatego gołębia, żeby je hodował? Krasz. <Od Łapa>

[**Łapawica, y,** lm. **e**] *rękawica wielka.*

[**Łapawka, i,** lm. **i**] **1.** *trawa domowa:* Koń kmiecy szczypie łapawkę koło płota. **2.** *pierwsza trawa na wiosnę.* <? Od Łapa>

Łap-cap p. **Łap.**

×**Łapcap, a,** lm. **y** żart. *porywacz, łakomiec:* Pan Ł., co z wilczym jada apetytem. Nar. <p. Łapu-Capu>

[**Łapces**] p. **Łap:** Ł. zará kupca.

Łapcia, i, lm. **e 1.** p. **Łapa. 2.** [Ł.] *kot* (w zagadce).

Łapciarz, a, lm. **e 1.** *w łapciach chodzący.* **2.** *robiący łapcie.* <p. Łapeć>

Łapciasty *chodzący w łapciach:* Ł. szlachcic. Orzesz. (=*chodaczkowy).*

Łapciowy przym. od **Łapeć.**

Łapciuch, a, lm. **y 1.** *obszarpaniec, oberwus, łapserdak, brudas, gałgan, obdartus:* Byle Ł. daje dziś słowo. **2.** [Ł.] *złodziej.*

Łapciuchowato przys. od **Łapciuchowaty.**

Łapciuchowaty *zakrawający na łapciucha.*

[**Łapciwy**] p. **Łapczywy.** L.'

Łapczasty *mający łapy, z dużemi łapami.*

[**Łapczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Łapczyć ś.**

[**Łapczyć się, y ś., ył ś., Łabczyć ś.**] *łakomić ś., łaszczyć ś. na co:* Łapcył ś. na skórę zdechłego bydlęcia. <ŁAP>

Łapczywie, Łapczywo przys. od **Łapczywy:** Ł. rzucili ś. na złoto. Chodź.

Łapczywo p. **Łapczywie.**

Łapczywość, i, blm. rz. od **Łapczywy:** Ł. na rzadkie przysmaki. Sienk. Ł. jastrzębia. Pot.

Łapczywy, [**Łapciwy**] **1.** *chciwy, łakomy, chytry na co, pożądliwy, drapieżny:* Znajdziesz tu w nich rozmaryn, na który łapczywa ręka i przez wysoki parkan ś. porywa. Koch. W. Widujemy też ludzi z tak łapczywym pyskiem, że i chleb swój i zęby tracą z pośmiewiskiem. Pot. Chuć zbyt łapczywa. Koch. W. Ledwie ś. hamować dała łapczywa hołota. Pot. **2.** *pochopny, porywczy, prędki, gorący do czego:* Książę Radziwiłł lubił szlachtę łapczywą do korda. Rzew. <ŁAP>

Łapeczka, i, lm. **i** p. **Łapa.**

[**Łapeć, pcia,** lm. **pcie**] **1.** a. [**Hapeć**] *obuwie z łyka, chodak, kierpec, kurp, pantofel.* **2.** w lm. pog.

mieszczanie, tyki. **3.** w lm. *długie ręce.* <? Może z Nm. Lappe = gałgan, szmata, onucza>

Łapeńka, i, lm. **i** p. **Łapa.**

[**Łapes**] p. **Łap:** Ł. go czemprędzej

Łapiasty I. a. [**Łapiaty**] *płaskonogi, pletwonogi:* Gęś ma nogę łapiastą. **2.** bud.: Czop Ł. p. **Kania.**

[**Łapiaty**] p. **Łapiasty:** Kura łapiatá.

I. [**Łapica, y,** lm. **e**], †**Łapica** *łapka, pułapka na myszy a. inne zwierzęta, samołówka, potrzask:* Ł. na szczury, na krety, na myszy. Troc. Ł. kopcowa, p. **Kopcowy.** <ŁAP>

2. [**Łapica, y,** lm. **e**] *wyłoga u rękawa kontusza:* Z długiemi łapicami wiszą rękawy. <Od Łapa>

[**Łapiczkarz, a,** lm. **e**] *druciarz, człowiek, wyrabiający a. sprzedający łapice, to jest pułapki.*

[**Łapić, i, ił**] p. **Łapać:** Bolenie go łapi.

†**Łapidusza, y,** lm. **e** *czyhający na czyją duszę, aby ją zgubić, gorszyciel:* Każdy minister heretycki Ł. Wuj. <Łapać + Dusza>

[**Łapie, Łopie**] *prędko, wkrótce, szybko, żywo, wnet, chyżo, łatwo:* Nie Ł. ś. wydá (*= nieprędko pójdzie za mąż*). Por. [**Niełapszy**]. <? Por. Ukr. nełapszyj = niedobry, Ros. лапь, lapy = więcej>

[**Łapienia, i,** lm. **e, Łapienie**] *potrawa z liści brukwi.* <Lit. lapéne, od lápas = liść>

I. [**Łapienie, a,** blm.] czynność cz. **Łapić,** *łapanie.*

2. [**Łapienie, a,** lm. **a**] p. **Łapienia.**

Łapień, pnia, lm. **pnie** zool. (typhis) *skorupiak jednodychawkowy z rzędu wrosłookich, dziwacznych.* <?>

Łapigrosz, a, lm. **owie, Łapiszeląg** *człowiek łakomy na zysk, wydrwigrosz; człowiek oszczędny:* Owi łapigroszowie, Boże uchowaj, aby na nas co wystraszyć mieli. Falib. Zostaję na gościnie u mojego brata, gospodarza wzorowego, grykosieja, łapigrosza. Rzew. <Łapać + Grosz>

[**Łapikoń, a,** lm. **e**] *koniokrad.* <Łapać + Koń>

Łapikufel, fla, lm. **flowie,** †**Łapitrunek** *pijak, pijanica, opój, moczywąs, moczymorda, moczygęba, bibosz,* łupikufel, wydmikufel. <Łapać + Kufel>

Łapikur, a, lm. **y, Łapimyszka** myśl. *jastrząb.* <Łapać + Kura>

Łapikura, y, lm. **y I.** a. **Łapikurka** *złodziej kur:* Lis jeden, wielki zjadacz królików, wielki Ł. Tremb. Stary Ł., kusa lisiura. Fred. A. **2.** żart. *kuchcik.* Choiń.

Łapikurka, i, lm. **i** p. **Łapikura:** Lada łapikurce, batog w ręce trzymającemu, ledwie do nóg nie upada. L. (*=ciurze obozowemu*).

Łapimyszka, i, lm. **i** myśl. p. **Łapikur.** <Łapać + Myszka>

Łapina, y, lm. **y** *nędzna łapa, łapka godna politowania, rączyna:* Łapiny ci pomarzły, dzieciaku! Patrzajże: on chyba zje z kostkami jej łapiny, tak je całuje. Zdr. **Łapinka.**

Łapinka, i, lm. **i** p. **Łapina.**

×**Łapiowca, y,** lm. **y** (*Łapi-owca*) *złodziej owiec:* Ów ja wilk Ł., com ś. łupem bawił, teraz od psów myśliwych duszem ś. pozbawił. Gawiń. <Łapać + Owca>

Łapiposag, a, lm. **owie** *ten, co poluje na posag, na pannę posażną.* Orzesz. <Łapać + Posag>

Łapiszeląg, a, lm. **owie** p. **Łapigrosz:** Nim cechują łapigroszów, łapiszelągów. Darow. <Łapać + Szeląg>

†**Łapitrunek, nka,** lm. **nkowie** p. **Łapikufel:** Próżnochlebowie i łapitrunkowie. Żarn. <Łapać + Trunek>

I. Łapka, i, lm. **i I.** p. **Łapa:** Psina łapkę miała urażoną. Węg. A z jednej go strony końska, z drugiej kurza Ł. wiozła. Mick. Wpadłeś mi znowu w łapki moje. L. **2.** „W łapki" = *gra dziecięca.* **3.** posp. p. **Łapówka:** Wziąć, dostać, dać łapkę. **4.** w lm. *rękawice rycerskie z wierzchu blaszane, a od spodu skórzane.* **5.** [Ł.] *przyrząd u wozu, służący do tego, aby kapa mocno tkwiła w osi.* **6.** × w lm. *wyłogi:* Łapki a. wyłożki czerwone u kontusza. Troc. Czerwonego sukna na łapki czyli wyłogi wzięto łokci 325. Cz. Kontusz ciemnobłękitny z takimże kołnierzem i łapkami. Korz. **7.** bot.: Kocie łapki = a) *pospolita nazwa roślin: kocanka piaskowa* (gnaphalium arenarium). b) [Kocie łapki] = *roś. szarota alpejska* (canthyllis ontopodium umbellatum). c) Kurze łapki = *pierwiosnek* (primula veris). d) Łapki gęsie, p. **Gwiazdosz. 8.** wlm. druk. *przyrządy na cylindrze maszyny drukarskiej, chwytające podawany na maszynę arkusz,* chwytacz. **9.** kol. *przyrząd do przytrzymywania szyn.* **10.** szew. *narzędzie do gładzenia obcasów,* pucholc (puc-holc). **II.** tap. *maszynka w oknie do przytrzymywania sznurka od rolety,* rączka.

2. Łapka, i, lm. **i I.** × a. †łapaczka, [łapica, łapnica] *przyrząd do łapania, pułapka, samołówka, potrzask, sidła:* Trafiła myszka do łapki. Prz. Szkoda, że lis stary rzadko w łapkę wpadnie. Fred. A. Przen. *zasadzka, sidła, matnia, sieci:* Wpadłeś w łapkę kobiety, dobrze ci tak, pal ś. do niej. Węg. Mogliśmy sztuki wojować sztukami, wpadliby byli Grecy w łapkę sami. Bardz. Taką na niego zastawię łapkę, iż mi ś. z niej nie wymknie. L. <ŁAP>

Łapkowato przys. od **Łapkowaty.**

Łapkowaty *podobny do łapek; z łapkami:* Przywrotnik liście ma łapkowate. Jund.

Łapkowy: Żelazo łapkowe = *żelazo do łapania.*

×**Łapnąć, nie, nął** p. **Łapać;** *złapać, capnąć, chwytnąć, ukraść:* Ledwie łapnął pieniądze, widzicie, jaki ś. z niego pan zrobił. Rog. <ŁAP>

[**Łapnica, y,** lm. **e**] p. **2. Łapka.**

×**Łapnięcie, a,** blm., czynność cz. **Łapnąć.**

†**Łapochwał, a,** lm. **owie** p. **Łapochwała.** L. <Łapać + Chwała>

†**Łapochwała, y,** lm. **owie,** †**Łapochwał,** †**Łapocześć** *człowiek ambitny, goniący za chwałą:* Łapoczcia i łapochwałę ganiemy, jako tego, który nazbyt, niż mu przystoi, pragnie czci i chwały. Petr.

†**Łapocześć, czcia,** lm. **czciowie** p. **Łapochwała.** <Łapać + Cześć>

Łapowe, ego, blm. p. **Łapówka.** <Od Łapa>

Łapownictwo, a, blm. *branie łapówek, przekupstwo:* Ł. jest tu tak rozwielmożnione, że bez pieniędzy nic zrobić nie można.

Łapowniczy przym. od **Łapownik.**

Łapownik, a, lm. **cy** *ten, co bierze łapówki:* Powszechnie znany i szanowany Ł. po każdej wziętej łapówce myje sobie ręce.

†**Łapożonny** *uwodzący żony:* Ten Ł. sędzia (Parys) i obca żona (Helena) będzie przyczyna, z której Troja zburzona. Petr. <Łapać + Żona>

Łapówka, i, lm. **i, Łapowe, Łapka** *datek w celu przekupienia kogo, kuban, duser,* żart. *rebucha:* Na licytacji utrzymuje ś. ten, który dał największą łapówkę.

Łaps! p. **Łap!**

Łapserdak, a, lm. **I I.** *chałat żydowski, kapota żydowska:* Za noszenie wzbronionych pejsów i łapserdaków skazani zostali na zapłacenie ka-

ry. **2.** (szczeg. o Żydzie) *łapciuch, oberwus, oberwaniec, obszarpaniec, hołota, gałgan.* **3.** [Ł.] *chłopak żydowski, żydziak.* <Łapać + Serdak>

Łapsko, a, lm. **a** p. **Łapa.**

[**Łapszy**] *sprowadzający szczęście*· Pod domem lipa łapsa. Por. [**Niełapszy**]. <p. Łapie>

Łapu-capu! p. **Łap!** <Okrzyk. z Łapać i Capać>

[**Łapucha, y,** lm. **y**] *roś. ognicha, komosa, mącznik lobiedowaty.* <?>

[**Łapunka, i,** lm. **i**] *samotrzask do łapania ptaków.*

Łapusia, i, lm. **e** p. **Łapa.**

Łapuśka, i, lm. **i** p. **Łapa.**

Łarędogra, y, blm. = **Larędogra.**

[**Łasia, i,** lm. **e**] p. **Łaska.**

Łasica, y, lm. **e 1.** zool. p. **Łaska. 2.** przen. *kobieta, która ś. łasi, przylepka, pieszczoszka:* Pojadę tam, będzie mi kuczyć ś. bez tej łasicy. Sienk. Zdr. **Łasiczka.** <ŁAS>

Łasicowy p. **Łasiczny:** Rzadka broda w dwuch długich kosmykach spadała na łasicową szubę. Sienk.

× **Łasiczczyny** p. **Łasiczkowy:** Łasiczczyne ukąszenie. L.

Łasiczka, i, lm. **i** p. **Łasica.**

Łasiczkowy, × **Łasiczczyny** przym. od **Łasiczka.** L.

Łasiczny, Łasiczy, Łasicowy przym. od **Łasica:** Maść łasiczna = (twarz) *blada, piegowata, żółtawa.* Mącz.

Łasiczy p. **Łasiczny:** Podniosła z pod łasiczego kapturka oczęta. Sienk.

Łasić się, i ś., ił ś., † **Łaskować,** † **Łaszkować,** † **Łaskawać 1.** (o zwierzętach) *pokornym układaniem ś. zalecać ś.:* Wierne brytany, łasząc ś., skaczą do ręki. Od. Każdy ś. inszym kształtem łasi i przyczaja. Kras. Patrz, jak on łasi ś. i liże. Mick. Pies ś. łasi a kąsa. Pot. Pies pochlebny ogonem łasi ś. do pana, język miasto ogona u Pontyljana. Min. Łasząc ś., przepraszał. Troc. **2.** (o ludziach) *przymilać ś., przypochlebiać ś., lizać ś., podlizywać ś., nadskakiwać, płaszczyć ś.:* Nie każdy to przyjaciel, który ś. łasi i wdzięczy. Oss. Łasi ś. i pochlebia, podobien do pieska. Opal. Człek ś. ten łasi, aż z tyłu uchwyci. Troc. **3.** × p. **Łaszczyć ś.:** Nie na pokarm wymyślny chęć ś. jego łasi. Kniaź. <ŁAS>

× **Łasienie się, a ś.,** blm. p. **Łaszenie ś.**

[**Łasię, ęcia,** lm. **ęta**] *małe łasicy.*

[**Łasij, a,** lm. **e**] *wół z ciemnym grzbietem.* <Ukr. łasyj>

I. Łaska, i, lm. **i 1.** blm. *łaskawość:* Patrz, ptaszki, kiedy sobie parami w dziwnej łasce chodzą, a one wdzięczne dziatki też za sobą wodzą. Rej. **2.** *przychylność, fawor, względy, zachowanie; wszelkie dobro, które darmo, z samej dobrej woli i bez żadnego obowiązku czyni wyższy (wogóle a. w danym wypadku) — niższemu:* Ł. boska (*=wola boska u teologów, twierdzących, że własna wolna wola człowieka nie zdolna go zrobić cnotliwym).* Sakrament jest to widzialny znak niewidzialnej łaski bożej. Ł. boska jest do zbawienia koniecznie potrzebna. Być w stanie łaski a. w stanie łaski poświęcającej = *być wolnym od grzechu śmiertelnego.* Ł. = *wszelki środek dawany przez Boga człowiekowi, celem ułatwienia mu zbawienia.* Nie znano w Polszcze innej ery, jak (erę) łaski, czyli od narodzenia Chrystusa. Cz. Ł. boża jest to dar boży, czyniący nas miłemi Bogu i dziedzicami królestwa niebieskiego. Jeł. Zdrowaś, Marja, łaskiś pełna, Pan z Tobą. **Ir.:** × Da on łaskę bożą, da on duszkę świętą. Prz. (*=odprawi z Panem Bogiem, z pięknym słówkiem, z niczym).* To Ł. boska, że spadając, nie zabił ś. (*= całe szczęście).* (Dzieci) w łasce boskiej rosną, miłe jak kwiateczki, co przychodzą z wiosną. Jach. Wzrastał w łasce u Boga i u ludzi. Być w łasce a. w łaskach u kogo a. mieć u kogo łaskę. Wkraść ś. w łaski czyje. Wypaść z łaski a. stracić łaskę. Potrzebować czyjej łaski. Obejdę ś. bez twojej łaski. Skarbić sobie czyją łaskę. † Odnieść łaskę. Sz. (*=osiągnąć, otrzymać, uzyskać łaskę, dostąpić łaski).* [Zrobić coś komu po łasce] (*=z łaski, nie z obowiązku).* Izalim ja godzien takiej łaski? Skar. Obróć k'nim, Panno, oczy, niech ich Ł. Ducha Świętego obtoczy. Koch. W. Wkrótce ś. przy łasce bożej zobaczymy. Kras. (*= da Bóg).* Senator w łasce. Mick. Przy łasce książęcej miło ś. tu gości. Pol. Otrzymać co w drodze łaski. × Jak ś. mam w łasce W. M. Pana Dobr.? L. (*=czyś jeszcze łaskaw na mnie).* Otwórz z łaski swojej. Krasz. (*= jeśliś łaskaw; bądź łaskaw otworzyć).* Jankielu, mówi, jeśli Ł., wszak to me zaręczyny: zagrajże Jankielu! Mick. (*=jeśliś łaskaw).* Ł. waszmościna za mój grosz jako tako poduczyć mi syna, dobrze, proszę aspana, lecz jeśli mój Janek ma ś. uczyć przy snopach łacińskich sielanek... Syrok. (*=jeśliś waszmość łaskaw).* Wszystko to odmienne: Ł. pańska, gust kobiet, pogody jesienne. Kras. Ł. pańska na pstrym koniu jeździ. Prz. † Nie wierz żadnemu, któryby chciał Józefa u ciebie w łasce zepsować. Leon. (*= któryby mu chciał kredyt u ciebie zepsuć).* Białogłowy większą mają u sądu łaskę, niż mężczyzna. P. cheł. Ł. w tym Wc. Pana Dobrodzieja, nie moje zasługi. L. Z łaski = *darmo, bezinteresownie, z własnej woli, chęci:* Kto służy z łaski, ma mieszek płaski. Prz. Leniwy najemnik robi jak z łaski. Daje jak z łaski (*=jakby ś. nie należało; skąpo).* Z łaski na uciechę = *bo mi ś. tak spodobało, bo mi przyszła fantazja:* Dlaczego to tniesz? — Tak sobie, z łaski na uciechę. **3.** Z czyjej łaski = *dzięki komu, za czyją sprawą, z czyjego powodu, przez kogo, z czyjej winy:* Wszystko nam jakoś z łaski Boga idzie nieźle. Tyrsys raz dla Temiry świeże przyniósł róże, słyszałem, że do swego przypiąwszy je łona, z Tyrsysa łaski, rzekła, dzisiem ustrojona. Szymon. Biednym ś. staję z twej łaski. Hul. Z łaski jego otrzymałem ten urząd. My, Stanisław August, z bożej łaski Król Polski (o monarchach szczeg. dziedzicznych). Poeta z bożej łaski (*=z urodzenia, z natury).* **4.** *wspaniałomyślne darowanie win, litość, miłosierdzie:* Prosić o łaskę. Łaski! przebaczenia! Przegrałeś w sądzie, nędzniku; zostaje ci już tylko chyba droga łaski (*=udać ś. do monarchy z prośbą o ułaskawienie).* Uwolniony w drodze łaski. Korzystać z czyjej łaski (*=wspaniałomyślności).* **5.** *dyskrecja, uznanie, wolna wola:* Co ś. należy? — Co Ł. pańska (*=zostawiam to pańskiemu uznaniu, pańskiej dyskrecji).* Każdy kładł na tacę, co Ł. Poddać ś. a. zdać ś. na łaskę i niełaskę nieprzyjaciela. Praw.: Podać ś. na łaskę i miłosierdzie a. wolę adwersarza. Sz. (*=zdać ś. na jego łaskę).* **6.** *przysługa równająca ś. łasce, dogodność, grzeczność łaskawie okazana:* Wielką mi tym uczynisz łaskę. L. Ł. późna niewdzięczna, im prędzej pospieszy, tym jest Ł. wdzięczniejsza, tym milej ucieszy. Min. Prawdziwą mi przez to łaskę wyświadczysz. Zrób mi tę łaskę, odnieś list na pocztę! Nie odmów mi tej łaski. **Ir.:** Jeśli się kto naprze z strony konia, wozu, żony, nie puszczaj z domu

bez siebie: wóz połamią, konie osadnią, żonę z łaską odeślą. Prz. *(=z dodatkiem, z upominkiem, z pamiątką).* **7.** †Za łaską *= za pozwoleniem, z przeproszeniem, uczciwszy uszy:* Gdy będziesz w cechu, za łaską, co słowo, mów, czapkę zdjąwszy. Klon. **8.** *łaskawy chleb, utrzymanie dożywotnie, gracja:* Być na łasce dzieci. **9.** *dar, odznaczenie dowodzące łaskawości udzielającego, zaszczyt wspaniałomyślnie okazany, nagroda, dobrodziejstwo:* Posypały ś. na nich łaski monarsze. Obsypać kogo łaskami. **10.** [Proszę łaski pana] *=proszę Pana Dobrodzieja.* [Dopraszam ś. łaski wielmożnego Pana] *= upraszam wielmożnego Pana Dobrodzieja.* **11.** [Ł.] = a) *prośba, żebranina:* Chodzić po łasce. b) [Po łasce cię proszę] *= dobrym słowem, bez groźby.* c) *miłość.* d) *gatunek dzikiej kaczki.* <ŁAS>

2. Łaska, i, lm. **i** a. **Łasica,** [**Łasia**] zool. (putorius vulgaris) *zwierzę ssące drapieżne z rodziny kun.* <ŁAS>

†**Łaskać, a, ał** *gładzić, głaskać, pieścić; łagodzić, koić.* <ŁAS>

†**Łaskanie, a,** blm., czynność cz. **Łaskać:** Brat nie odkupi, odkupi człowiek? i nie da Bogu łaskania swego. Ps. flor.

Łaskaw, [**Łaskom**] używa ś. jako orzeczenie= *łaskawy:* Bądź tak Ł. i zrób to za mnie. On tak Ł.! Pan tak Ł. na nas! *(=tyle nam łaski okazuje!).* †Bądź Ł., w tym momencie odjadę. P. Koch. *(=polecam ś. twoim względom).*

†**Łaskawać, a, ał** p. **Łasić ś.**

†**Łaskawanie, a,** blm., czynność cz. **Łaskawać.**

Łaskawca, y, lm. **y** m. **1.** †a. ×**Łaskodawca,** †**Łaskdawca** *ten, co świadczy łaski, dobrodziej, dobroczyńca:* Nie zna swego łaskawcy, co go zachowuje, co go wspiera w nieszczęściu, w trafunku ratuje. Min. **2.** protekcjonalnie: *acan, waszeć:* Mój łaskawco, nie unoś ś., bo ja tego nie lubię. Mój łaskawco, nie masz ś. czego żołądkować!

×**Łaskawczy** przym. od **Łaskawca;** ×**Łaskodawczy** *świadczący łaski, dobroczynny:* Zabija na cześć swojej łaskawczej Cerery cztery jagnięta. Stasz.

Łaskawczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Łaskawca,** *dobrodziejka.*

[**Łaskawe, ego,** blm.] p. **Łaskawy:** Siedział on na łaskawym.

×**Łaskawić, i, ił 1.** *robić łaskawym, oswajać, ugłaskiwać, poskramiać:* Sposób, jak dzikie zwierzęta chwytać i Ł. Trzyc. Dzikie zwierzęta łaskawi miłość. Bardz. **2.** *łagodzić, wypogadzać, rozweselać:* Twarz zasępioną łaskawi. **3.** †*wyświadczać łaskę, obdarzać.* **4.** *uwalniać od kary, ułaskawiać.* ×**Ł. ś.,** ×**Łaskawieć 1.** *stawać ś. łaskawym, łagodnieć, oswajać ś., obłaskawiać ś.:* Jaszczurka pospolita oswaja ś. i łaskawi. L.

Łaskawie przys. od **Łaskawy:** Ł. ś. ze mną obchodzi. L.

×**Łaskawieć, eje, ał** p. **Łaskawić:** I dzikie bestje dobrodziejstwy łaskawieją. Bals.

×**Łaskawienie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Łaskawić. 2.** czynność cz. **Łaskawieć.**

×**Łaskawienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Łaskawić ś.**

[**Łaskawizna, y,** blm.] p. **Łaskawy.**

Łaskawnik, a, lm. **i** bot. **1.** (jambolifera) *roś.* **2.** p. **Konitrud.**

Łaskawość, i, blm. **1.** rz. od **Łaskawy;** †**Łaskowość,** †**Łaskliwość:** Umiał Ł. z karnością miarkować i pogodzić. Skar. Miłosierdzie a prawda strzegą króla, a łaskawością ś. umacnia stolica jego. Wuj. Łaskawością więcej sprawisz, niż surowością. Troc. Ł. okrutna szkodliwych rzeczy pozwolić. Prz. Dobroć i Ł. są najpierwszemi własnościami bóstwa. Śniad. Ł. owieczki. Ł. zimy. **2.** [Ł.] *łaska:* Łaskawością po trzy dni odrabia ją *(=z łaski dworu).* <Od 1. Łaska>

Łaskawy, [**Łaskomy**] **1.** *życzliwy, przyjazny, miłościwy, dobrotliwy, łagodny, miłosierny:* Na ś. była srogą, a na inne łaskawą. Skar. Łaskawym przyjęty sercem. Troc. Aby Bóg Ł. patrzał w nasze sprawy. Len. Obadwaj siwi,—gołąbki prawe, obudwu serca wielce łaskawe. Len. A dziękiż Tobie, Ł. Boże! toż mi zakładać niewód pomoże. Len. Damasceńskie i nienajłaskawsze szable stojących wokoło Janczarów. Słow. **2.** *z łaski udzielony, bezpłatny:* Chleb Ł. a. [**Łaskawe, Łaskawizna**]*=bezpłatne utrzymanie do śmierci,* gracja. Włość Kraśniańską przez dzierżawę łaskawą puścił. Rol. **3.** *nie zły, nie surowy, nie ostry, łagodny, lekki, niedokuczliwy, przyjazny:* Jasne tam zawsze niebo i łaskawe powietrze. Łęcz. Lato, morze łaskawe. L. *(= ciche, spokojne).* Wiatry piątego dnia łaskawsze już być poczynały. P. Koch. *(= przyjaźniejsze).* Kara łaskawa. L. *(=lekka).* ×Chrzan Ł., musztarda łaskawa. L. *(=nie zbyt tęgie).* Kopać to ziele trzeba, gdy słońce w jakim niebieskim znaku łaskawym. Syr. Łaskawego sędziego surowy wyrok boli. L. *(= ludzkiego, pobłażliwego, wyrozumiałego).* **4.** *uprzejmy, układny, wdzięczny, miły:* Podał dziecięciu rękę Żyd, a dziecię, jako było bardzo łaskawe, podało też rączkę Żydowi. Skar. **5.** tytuł, którego używają, zwracając ś. do kogo i chcąc mu wyrazić obojętność, sztywność, chłód; *kochany, miłościwy:* Ł. Panie! (prawie: *mój panie).* Por. **Łaskawca. 6.** a. †**Łaskliwy** (o zwierzętach) *swojski, oswojony, nie dziki, obłaskawiony:* Pasterz żyje z łaskawego i domowego bydła. Petr. Piesek Ł. <Od 1. Łaska>

†**Łaskdawca, y,** lm. **y** p. **Łaskawca.** Troc. <Łaska + Dawca>

†**Łaskliwość, i,** blm. p. **Łaskawość:** Waść samą tylko Ł. widzisz i chwalisz, ale zapewne bardziej chwalić będziesz, gdy obaczysz jej cnoty. Pas.

†**Łaskliwy 1.** *lubieżny, sromotny, wszeteczny, rozpustny:* Owa niektórzy ku smrodności ciała swoje częstokroć pociągając, a Ł. żywot wiodąc, Boga ś. nie bojąc, dziewice dziewstwa zbawiają. St. wiśl. **2.** p. **Łaskawy:** Jakże to król nie ma tego kochać, kiedy to tak łaskliwe. Pas.

Łaskobierca, y, lm. **y** *ten, którego obdarzono łaską, obdarowany:* Naruszewiczowi kazał ogłosić nazwiska łaskobierców. Chl. <Łaska + Bierca>

×**Łaskodawca, y,** lm. **y** p. **Łaskawca.** <Łaska + Dawca>

×**Łaskodawczy** p. **Łaskawczy:** Starali ś. zapewnić sobie to łaskodawcze pośrednictwo. Szaj.

[**Łaskom**] p. **Łaskaw:** Niech pán bedzie Ł.

[**Łaskomy**] p. **Łaskawy.**

Łaskornia, i, lm. **e** bot. (alchornea) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* <?>

Łaskotać, cze a. ×**ce, tał** p. **Łechtać:** Większe w raju smak wasz łaskocą słodycze. Przyb. <ŁASK/ŁOSK>

Łaskotanie, a, lm. **a** czynność cz. **Łaskotać,** *łechtanie:* Przed napadnięciem kaszlu jest Ł. w gardle a. zaduszenia uczucie. Krup. Odpowiedz, dziewczyno, na te trzy pytania, lub cię załaskoczą moje łaskotania. Len.

Łaskotka, i, lm. **i 1.** w lm. p. **łachotki.** Przen.: Serce uczuje wewnętrzne łaskotki. L. **2.** anat. p. **łechtaczka.**

łaskotkowy przym. od **łaskotka,** p. **łechtaczkowy.**

łaskotliwie przys. od **łaskotliwy.**

łaskotliwy 1. p. **łechciwy:** Usłyszał Ł. dźwięk muzyki. Jeż. Czarnobrewa gdzieś ś. śmieje, łaskotliwe lecą głosy. Kon. Anat.: Członek Ł. p. **łechtaczka. 2.** [Ł.] *drażliwy.*

łaskotnica, y, lm. **e** bot. p **Bambus.**

[**łaskotucha, y,** lm. **y**] *rusałka, zmora.*

†**łaskować, uje, owal 1.** p. **łasić ś.** Kn. **2.** *nazywać łaskawcą,* ✕ *dobrodziejować:* Najadszy ś., Ł., za obiad dziękować. Bies. <Od 1. Łaska>

†**łaskowanie, a,** blm., czynność cz. **łaskować,** *łaszenie ś.*

†**łaskowość, i,** blm. p. **łaskawość.**

†**łasktać, kce, ktał** p. **łechtać.** <ŁASK/ŁOSK>

†**łasktanie, a,** blm., czynność cz. **łasktać,** *łechtanie.*

łaskudlina, y, lm. **y** bot. (neurocarpum) *roś.* <?>

łaskun, a, lm. **y** zool. (paradoxurus) *zwierzę ssące z rzędu drapieżnych, żbikowatych.* <?>

łasoń, a, lm. **e** p. **łasuch.**

łasować, uje, owal, ✕ **łaszować 1.** ✕ *wyjadać, kosztować ukradkiem przez łakomstwo:* Jak ja tam kiedyś wiśnie łasowałem! Korz. **2.** [Ł.] = a) *kraść, ściągać.* b) *pragnąć, pożądać czego:* Dziecko łasuje *(=chce ssać).* <ŁAS>

łasowanie, a, blm., czynność cz. **łasować.**

[**łasowny**] p. **2. łasy:** Miód w porcelanowej czarze nakryty był siateczką, aby go łasowne muchy nie obsiadły. Gaw.

†**łast, u,** lm. **y** p. **łaszt.**

[**łastawka, i,** lm. **i**] p. **Lastówka.**

[**łastóweczka, i,** lm. **i**] p. **łastówka.**

[**łastówka, i,** lm. **i**] p. **Lastówka.** Zdr. [**łastóweczka**].

[**łastrzyca, y,** lm. **e**] *gatunek ryby.* <? Może w związku z [łas(z)tówka], por. Nm. Meerschwalbe, Seeschwalbe (dosł. = jaskółka morska) = rodzaj ryby>

łastuga, i, lm. **i** bot. (rafnia) *roś.* <?>

[**łasuch, a,** lm. **y, łasun, łasuń, łasoń, łasuś**] *człowiek łasy, łakomy na przysmaczki.* <ŁAS>

[**łasun, a,** lm. **y**] p. **łasuch.**

[**łasuń, a,** lm. **e**] p. **łasuch.** Mrong.

[**łasuś, a,** lm. **e**] **1.** p. **łasuch. 2.** *ten, co ś. łasi, lizus, pochlebca:* Ł. ku tobie szczerzy ząbkami. Zabł.

[**łasy, ów,** blp.] p. **łakoć.**

łasy 1. a. [**łasowny**] *łakomy na smaczne kąski:* Ł. jak kot na myszy. Prz. **2.** *apetyczny, łakomy, smaczny:* Ł. kąsek. <ŁAS>

łasza, y, lm. **e** zool. (viverra) *zwierzę ssące drapieżne, palcochodne.* Gatunki: Zybet (v. zibetha). Cyweta, ✕ Cybet (v. civetta). <Por. Łaska, Łasica>

łaszak, a, lm. **i** zool. (felis viverrina) *gatunek pantery.*

łaszczować, uje, owal *naśladować Samuela Łaszcza, rabować, rozbijać:* Wszystka społeczność na tych polach zakolonizowana łaszczowała potrosze. Rol. <Od nazwiska Łaszcz>

łaszczowanie, a, blm., czynność cz. **łaszczować:** Ł. oznaczało nietylko chłopienie wolnych kozaków, ale i inne krzywdy wyrządzane gminowi, jak zwyczaj obcinania uszu i nosów opornym włościanom i t. p. Rol.

łaszczowczyk, a, lm. **i** *naśladowca Samuela Łaszcza, rozbójnik, łupieżca:* Wódki, piwa, furażu dostarczała sąsiednia wioska; kilkunastu łaszczowczyków wpadało do niej, a gmin opuszczał domy i wynosił ś. w jary ustronne a. do lasu. Rol. Po zgonie Łaszcza o łaszczowczykach nie słychać. Rol.

łaszczyć się, y ś., ył ś., [**łaszyć ś.**], ✕ **łasić ś.** na co = *łakomić ś., dawać ś. uwieść żądzy posiadania czego:* Żyć skromnie, na próżne ś. nie Ł. tytuły. Min. <ŁAS>

łaszczyn, a a. **u,** lm. **y** bot. (gluta) *roś. z rodziny nanerczowatych* <?>

[**łaszek, szka,** lm. **szki**] p. **łach.**

łaszenie, a, lm. **a** p. **łaszenie ś.:** Zwyczajne Ł. psiny upewniało o ustałym bólu urażonej łapki. Węg. Niektóre śpiewania miłym są łaszeniem, którym ś. umysł zmiękcza. Pilch.

łaszenie się, a ś., blm., **łaszenie,** ✕ **łasienie ś.** czynność cz. **łasić ś.**

łaszkować, uje, owal 1. †p. **łasić ś.:** A on im tu łaszkuje, by niedźwiedź. Rej. **2.** [Ł.] *szukać komu po kieszeniach.* <ŁAS>

†**łaszkowanie, a,** blm., [**łaszkowanie**] czynność cz. **łaszkować.**

łaszt, u, lm. **y,** †**łast** *miara towarów sypkich = 3,840 litrom; waga okrętowa = 1,865 kilogr.* <Nm. Last>

łasztowe, ego, blm. p. **Kontentacja.**

łasztowy przym. od **łaszt:** Szanki łasztowe zawierały garncy 24. Cz.

[**łasztówka, i,** lm. **i**] p. **Lastówka.**

[**łaszyć się, y ś., ył ś.**] p. **łaszczyć ś.:** Łaszyłeś się na majątek. <ŁAS>

[**łaszyska, ów,** blp.] p. **łach.**

†**łaśliwy** *łaszący ś., schlebiający:* Łaśliwe one i chytre o urzędy starania. Fal. <ŁAS>

[**łaśnia, i,** lm. **e**] p. **Laśnia.**

[**łaśnie**] p. **Właśnie.**

1. [**łat, a,** lm. **y**] p. **1. łata:** Krowa biała z ciemnym łatem. <Od 1. Łata>

2. [**łat, a,** lm. **y**] p. **2. łata:** Dach składa ś. z łatów, przybitych gwoździami. <Od 2. Łata>

1. łata, y, lm. **y,** [**łat**] **1.** *kawałek materjału, użyty do zastąpienia, nakrycia, wzmocnienia miejsca zepsutego, dziurawego, sztuczka:* Ł. na odzieniu. Przyszyć, dać łatę. Ł. na łacie a. †Ł. na łatę = *łatanina, łachmany, szata wytarta.* Żebrak w łatach. Bratk. Ł. drewniana w podłodze, ścianie, parkanie i t. p. = *flek.* Ł. na obuwiu = *przyszczypka.* Ł. z blachy, z tektury, z papieru. Wstawić, przybić, wprawić łatę. Przen.: Staremi grzechów łatami obłożeni. Wuj. **2.** m. p. **łatacz:** Taki sobie krawiec Ł. *(= partacz).* **3.** Ł. a. szczeg. Brat Ł., m. = *towarzysz przyjemny, potulny i dogodny, bo nie dbający bardzo o ambicję:* Kochany Ł., czekaj Wc. Pan. L. Ile nasz brat Ł. wyda pieniędzy, dzień w dzień pijąc przez cały kwartał? L. *(= łapciuch, hołota).* **4.** Brat Ł., m. = *laik, od łaty, którą laicy i nowicjusze zakonu św. Franciszka w kapicy noszą dla różnicy od profesów.* **5.** Brat Ł., m. = *szlachcic nie mający pretensji do państwa, szlagon.* **6.** *plama, odmiana na szerści:* Pies biały z łatami bronzowemi. **7.** przen.: Przypiąć a. ✕ przyszyć komu łatę p. **łatka. 8.** [Ł.] = a) *futrówka.* b) *fartuch skórzany górników.* c) pog. *galgan, łapciuch:* Jážem myślał, że to bogácz, a to Ł. gołá. d) *surdutowiec, kapotowiec.* e) *okucie płozu u pługa,*

9. anat. p. **Zraz.** **10.** w lm. zł. *karty do gry.* Zdr. **Łatka.** Zgr. **Łacisko,** [**Łacińsko**]. <ŁAT>

2. **Łata, y,** lm. **y,** [**Łat**] **1.** *czworogranne cienkie a długie drzewo tarte a. wyciosane, listwa:* Ł. dachowa, na którą gonty, dachówki kładą. Kn. Pobijać dach łatami. Na ściany drewniane przybijają łaty pod tynk. Ogrodzenie z łat. Ule z deszczek a. z łat grubych dychtownie zbite. Haur. **2.** p. **Krokiewka.** **3.** [Ł.] = a) *żerdź, drążek, do którego przytwierdza ś. słoma na dachu.* b) *cienka deszczułka.* **4.** mier. *przyrząd drewniany, szklany lub metalowy do ścisłego mierzenia długości na gruncie.* **5.** teatr. = a) *rama, na której naciągnięte jest płótno dekoracji, wyobrażającej drzwi na scenie.* b) *rura gazowa a. szereg lampek elektrycznych, otoczone siatką drucianą i zawieszone u góry sceny w sufitach.* **6.** zdr. *dwie listwy połączone ze sobą dwoma poprzecznemi kawałkami drzewa, używane zamiast desek, na których schną kafle.* Zgr. **Łacisko.** <Nm. Latte>

[**Łata, y,** lm. **y**] *plaga, uderzenie.* <Zap. = 1. Łata>

Łatacz, a, lm. **e, Łata** *ten, co łata:* Oni nie są wynaleźcami, ale łataczami. Pilch. (= *kompilatorami*).

Łataczka, i, lm. **i** forma ż. od **Łatacz.** Troc.

Łatać, a, ał **1.** *miejsca uszkodzone reperować łatami, naprawiać, reperować:* Ł. suknie. Stary kożuch łatał, jednę dziurę zszywa, a druga ś. w też tropy za łatą dobywa. Groch. Szewc jeden, który tylko łatał stare buty. Jabł. Rzadko nie w łatanej sukni widzieć Żyda. Pot. Natura sama nie łata dachów. Od. Dłużej łatanego, niż starego. Prz. Światło błyszczało przez łatane szyby. Słow. **2.** przen. *podtrzymywać:* Łatana zgoda. Trzt. Łatane zdrowie trwalsze. Prz. (= *skrzypiące drzewo*). Ł. biedę = *pchać, klepać; nie dawać ś. jej:* Każdy człowiek jak może, łata swoję biedę. Zabł. **3.** Ł. a. [**Łatoszyć, Łotoszyć**] kogo, Ł. komu skórę = *bić, łoić, garbować, smarować, tatarować:* Oj, gdybym mógł, kijembym łatał te gbury. Zabł. × Ł. swoją skórę = *być bitym:* Chociaż już nieraz Scyta łatał skórę, wzdy coraz wierzga, coraz w jarzmie bryka. Pot. <ŁAT>

[**Łatać, a, ał**] *bić łaty na krokwiach.* <Od 2. Łata>

[**Łataj, a,** lm. **e**] *roś. kaczyniec błotny* (caltha palustris). <Ukr. łatàt', p. Łotoć>

Łatanie, a, blm., czynność cz. **Łatać:** Na Ł. i poprawę zepsowanych okrętów potrzeb nie mieli. Warg.

Łatanina, y, lm. **y** *rzecz łatana, z samych łat złożona.* Przen.: Książka ta to Ł.! (= *zlepek, zbieranina z innych książek, kompilacja*).

[**Łataś, a,** lm. **e, Łatęda**] **1.** *obszarpaniec, oberwus, obdartus, łapciuch.* **2.** p. **Łyk.**

Łatczak, a, lm. **i** bot. (lysurus) *grzyb właściwy z rzędu podstawczaków.* <Od Łatka>

Łatek, tka, lm. **tki** **1.** *biedak, golec, hołota, chłystek.* **2.** ucz. *pomocnik gospodarzy klasowych w szkołach rządowych.* <Od 1. Łata>

Łaterek, rka, lm. **rki** p. **Łatr:** Ł. drzewa z folwarków i lasów. Lam.

[**Łatęda, y,** lm. **y**] **1.** p. **Łataś.** **2.** *łobuz, łajdak.* <Od 1. Łata>

[**Łatędny** korzeń] *korzeń galgański, radix galangae.*

[**Łatędzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Łatędzić ś.**

[**Łatędzić się, i ś., ił ś.**] *łajdaczyć ś., włóczyć ś.*

Łatka, i, lm. **i** **1.** p. **1. Łata.** Przen.: Przypiąć komu łatkę a. łatę a. × przyszyć komu łatę = *oczernić go, rzucić na niego plamę.* **2.** [Ł.] *szmat.* **3.** *surdutowiec, pozujący na pana.* **4.** [Ł.] *naczynie na mleko.* Żart.: Skryj ś. do łatki, a wyglądaj czypkiem (o człowieku nieśmiałym). **5.** × anat.: Ł. ucha = *płatek uszny, miękisz ucha* (lobulus auris). **6.** w lm. hut. *plastry z glinki ogniotrwałej, służące do zamknięcia otworu w przodzie głowy muflowej, po nabiciu mufli.*

[**Łatni**] p. **Łatny:** Świderek Ł. = *łatniak.*

[**Łatniak, a,** lm. **i**] **1.** *gwoźdź do łat, deskal, bretnal, gwóźdź łatni, gwóźdź łatny.* **2.** *świderek do wiercenia dziur w łatach, świderek łatni.*

Łatnica, y, lm. **e** bot. (lobaria) *roś. z gromady porostów, z rodziny tarczownicowatych.* <Od 1. Łata>

Łatny, [**Łatni**] przym. od **2. Łata:** Gwóźdź Ł. (= *łatniak*). Pasiecznik ma mieć świderek jeden mały, drugi Ł. Kąc. <Od 2. Łata>

[**Łatoszenie, a,** blm.] czynność cz. **Łatoszyć.**

[**Łatoszyć, y, ył**] p. **Łatać.**

Łatować, uje, ował p. **Łacić.**

Łatowanie, a, blm., czynność cz. **Łatować.** Mrong.

Łatowy p. **Łaciasty:** Wiśnie łatowe, pstre wiśnie. Bobr.

†**Łatr, u,** lm. **y** p. **Klafta:** Sążeń w górach zowią klafter a. Ł. Haur. Zdr. **Łaterek.** <Z Nm. Klafter>

[**Łatuszka, i,** lm. **i, Łotuszka**] *brytfanna gliniana.* <p. Łatka>

†**Łatwi** p. **Łatwy:** Służba łatwia. Wuj. Łatwia jest na to i dwojaka odpowiedź. Kucz. <p. Łatwy>

†**Łatwie** p. **Łatwo:** Jest tak barzo chytry, iż ci może Ł. wyniść z waszych rąk. Op. Miłość ludzką Ł. zdobędzie. Sienk.

[**Łatwiejżeż**] *łatwiej:* Ł. jemu, co ma miljony.

Łatwiuchno przys. od **Łatwiuchny;** †**Łaciuchno.** Górn.

Łatwiuchny, Łatwiutki, Łatwiuteńki, Łatwiusieńki *zupełnie łatwy.*

Łatwiusieńki p. **Łatwiuchny.**

Łatwiusieńko przys. od **Łatwiusieńki.**

Łatwiuteńki p. **Łatwiuchny.**

Łatwiuteńko przys. od **Łatwiuteńki:** Poszło wszystko Ł. i okazale. Krasz.

Łatwiutki p. **Łatwiuchny.**

Łatwiutko przys. od **Łatwiutki.**

Łatwo, †**Łatwie** przys. od **Łatwy; Łacno, Łacnie,** †**Łacwie,** [**Łacwo, Łaćwo, Łaćwie**]: Łatwiej widzę nauczać, niż samemu czynić. Groch. Nie tak to miło, co Ł. do ręki idzie, jako co przez poty, przez sęki. Pot.

Łatwopalność, i, blm. rz. od **Łatwopalny;** *łatwozapalność.*

Łatwopalny, Łatwozapalny, × **Łacnozapalny** *łatwo zapalający ś., prędko płonący:* Nakazano wagony w pociągach towarowych z łatwopalnym ładunkiem umieszczać na końcu pociągów. <Łatwy + Palny>

Łatwość, i, blm. rz. od **Łatwy; Łacność,** †**Łacwość:** Ł. w pożyciu z ludźmi. Mick. Ł. wysłowienia. Ł. obyczajów baletniczki. Rzew. <ŁAT>

Łatwotopliwość, i, blm. rz. od **Łatwotopliwy.**

Łatwotopliwy *z łatwością topniejący, topniejący już przy niskim stopniu ciepła.* <Łatwy + Topliwy>

Łatwowiernie przys. od **Łatwowierny;** × **Lekkowiernie.**

Łatwowierność, i, blm. rz. od **Łatwowierny;** × **Lekkowierność:** Częstokroć zbrodnia i prze-

wrotność okryła ś. maską religji dla dręczenia i oszukania łatwowierności. Śniad.

Łatwowierny, ×**Łacnowierny**, ×**Lekkowierny** *dający byle komu i byle czemu wiarę, łatwo dający w siebie coś wmówić, naiwny:* Ludzie są łatwowierni i lada co pochwyciwszy, urabiają z tego dziwolągi. Krasz. Słabe i łatwowierne umysły. Rzew. <Łatwy + Wierny>

Łatwozapalność, i, blm. rz. od **Łatwozapalny**; *łatwopalność.* <Łatwy + Zapalność>

Łatwozapalny p. **Łatwopalny.**

[**Łatwuszy**] p. **Łatwy.**

Łatwy, †**Łatwi**, **Łacny**, †**Łacwy**, †**Łaćwi**, †**Łacwi**, [**Łacwy**, **Łatwuszy**] **1.** *nie trudny, lekki, snadny:* Ł. zarobek. Nic łatwiejszego, jak nic nie robić. Szuj. **2.** *łatwy do zrozumienia, zrozumiały, jasny, przejrzysty; potoczysty, płynny, nie wymuszony, nie ciężki:* Styl Ł. Mowa ma być łatwa. Górn. **3.** *układny, dobrze wychowany, nie wymuszony, gładki, przystępny, popularny:* Ł. w pożyciu. **4.** do czego = *skory, prędki, skłonny, gotowy:* Ł. do zwady. **5.** *łagodny, łaskawy, spokojny, potulny:* Łatwym i powolnym nam ś. stawał. L. <ŁAT>

[**Łatynda, y**, lm. **y**] **1.** p. **Łach.** **2.** *biedak, nędzarz:* Z łatyndy przerobiłam na pana. <p. 1. Łata>

[**Łatyndać się, a ś., ał ś., Łatyndzić ś.**] *włóczyć ś., wałęsać ś.*

[**Łatyndanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Łatyndać ś.**

[**Łatyndzenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Łatyndzić ś.**

[**Łatyndzić się, i ś., ił ś.**] p. **Łatyndać ś.**

Ława, y, lm. **y** **1.** a. **Ławica** *sprzęt złożony z deski na podpórkach, do siedzenia:* Leżeć, wyciągać ś. na ławie. Siedzieć na ławie. Ławy wschodowate na widokach rzymskich. Kn. Ł. przy piecu. Nie wytrwa psia noga na ławie, musi być pod ławą. Prz. *(=nie twoje to tu miejsce, ustąp ś.).* Ł. oskarżonych = *siedzenie, miejsce w sądzie przeznaczone dla podsądnych.* Siedzieć, znaleźć ś. na ławie oskarżonych *(=zostać bohaterem procesu, narazić ś. na odpowiedzialność przed sądem).* Ł. szkolna. Poznaliśmy ś. jeszcze na szkolnej ławie. Znajomość ze szkolnej ławy. Gniewosz kłamstwa odwoływać ś., a nadto z pod ławy odszczekiwać musiał. Błaż. Ł. łaziebna. Przen. *urząd, krzesło:* Ł. ministrów. Ł. przysięgłych. Nawet z ław rządowych odzywają ś. głosy, że państwa nie wytrzymają ciężarów nienormalnych *(=miejsc w parlamencie, zajętych przez przedstawicieli rządu).* Przen.: Pod ławą = *w zapomnieniu, w kącie, odłogiem, pod korcem:* Nie godziło ś., żeby taka pochodnia leżeć pod ławą i taić ś. miała. Skar. Pod ławą leży, kiedy próżny worek. Bratk. Pójść pod ławę = *pójść w zapomnienie, w poniewierkę, zaniedbanie, stracić łaskę:* Gdy ś. nastręczył tłuściejszy pachołek, poszedł Wawrzek pod ławę. Oss. Harda obietnica pod ławę iść musi. Górn. Wleźże pod ławę a rzec: mądry ja. Prz. *(=schowaj ś. ze swoją mądrością).* Naruszewicz w niepamiętnym zagrzebaną prochu lutnią wydobył słowiańską z pod ławy. L. **2.** × a. †**Ławica** *urząd ławników:* W miastach przed radą, ławą i gminem rachunki zdawane być mają. L. Kto będzie do ławy wzięty, ten do śmierci swej będzie ławnikiem. P. cheł. **3.** Ł. a. **Ławka** przez wodę = *kładka, mostek:* Idący gdzieś mąż z żoną po ławie przez wodę... Pot. Ł. kominiarska = *kładka, mostek na dachu dla kominiarzy.* **4.** [Ł.] *deska nad szafarnią.* **5.** a. **Ławica** *mielizna wydłużona, bród, wał piasku w wodzie:* Ł. piaszczysta. Upatrzył stary strzelec ławę, która nas ostatecznie sprowadziła na źródłowiska Prutu. Pol. Miejscami ławy żółtych piasków dodają surowości pejzażowi. Krasz. **6.** *rząd, szereg, linja, wał poprzeczny:* †Gdy naszy ławą brali pogaństwo na sztychy... Pot. Ławą wszyscy uciekli, że całemi szyki naszy im zaszłapują prawie na trzewiki. Pot. *(=hurmem).* Wojska w polu sprawiwszy ś. ławą, prezentują swe zastępy. Koch. W. W jednej linji bić ś., w wyrazie technicznym, potykać ś. ławą. Cz. Ławą idą. Sienk. Nie bawiąc Czarniecki ogromną szedł ławą ku margrabstwu samemu. Tw. Kolonistów osadzać ławą przy walech pogranicznych. Star. Wieczorem już czarna chmur Ł. wisiała, postępując powolnie. Krasz. A poza polami szeroką ławą czarny stał las. Krasz. *(=murem, ścianą).* Jeżdżenie po stepie lub rozległych łanach ławą, to jest długim szeregiem koni. Karw. Psy ławą idą *(=rzędem gonią zwierza).* Psy ławą za zającem idą. Troc. **7.** przen.: Ł. obrończa = *linja obrończa, adwokaci, palestra.* **8.** †Ławy targowe = *szeregi kramów, tasów, straganów, jatki:* Rybne ławy = targ rybny. Mącz. Mięsne, rybne ławy. Troc. Wieliczczanie na krakowskim składzie cztery ławy wolne mają, na których... sól przedawać... mogą. Herb. **9.** *jeden z bali, któremi statek jest obity pod spodem:* Ławy zowią ś. bale, którėmi statek jest od spodu obity, i tych końce od sztaby zowią ś. kosy. Mag. **10.** (w kopalniach torfu) *pas na 12 cali głęboko z kwatery wykopany.* Sł. wil. **11.** *narzędzie do folowania sukna.* **12.** w lm. *miejsce płaskie do układania cegły pomiędzy ogniskami.* **13.** [Ł.] = a) *część gruntu ornego a. łąkowego wśród lasu w wąwozie.* b) *chmura.* **14.** a. **Ławica, Spust, Rabanek** bed. *wielki hebel, po którym pociąga ś. klepki, aby je ofugować.* **15.** bud. *podwalina równoległa do opaski, w której są osadzone spody słupków stolcowych.* **16.** fl. *sztuka drzewa wprawiona w pólkrokwie, które wspiera i przyciska sztychy.* **17.** gór. = a) *pewien regularny wymiar roboty łamanej przy wydobywaniu kamieni, skał i t. p., np. 1 łatr wysoko i tyleż szeroko.* b) *wycięcie, schód, wrąb w ścianie kopalni.* c) Ł. soli a. **Ławka** soli (w Wieliczce) = *sól poziomo odciosana, czyli kłopeć leżący.* **18.** hut.: Ł. formierska = *stół przy ścianie huty, na którym formierz w kastlach, czyli skrzynkach bez dna, piaskiem formuje.* **19.** lek.: Ł. Hipokratesowa (scamnum Hippocratis) = *przyrząd do naciągania członków zwichniętych a. złamanych.* **20.** leśn. *pas:* Ławą rąbać = *wycinać drzewa pasami w pień, czyli wręby czyste, bez pozostawienia nasienników, w porządku ciągłym.* **21.** tok.: Ł. tokarni = *podstawa tokarni, w której ona jest umocowana i która łączy wszystkie części tokarni.* **22.** woj. *wzniesienie ziemi za okopem dla podwyższenia armat, ażeby mogły strzelać ponad równią ogniową przedpiersienia.* Zdr. **Ławka, Ławeczka**, [**Ławuleczka**]. Zgr. [**Ławsko**]. <ŁAW>

Ławeczka, i, lm. **i** **1.** p. **Ława:** Ławeczkę z stoliczkiem oboje z hebanu proszę niech ma dziecię moje. Groch. **2.** *zacierka mularska:* Urównają ś. ściany ławeczkami mularskiemi. Kluk. **3.** *część wklęsła na piętę, wyrobiona w pończosze a. w skarpetce.* **4.** × *dziesiąta część ławki czyli cala.*

Ławiać, a, ał p. **Łowić.** <ŁOW>

Ławianie, a, blm., czynność cz. **Ławiać.**

Ławica, y, lm. **e** **1.** p. **Ława:** Galerja zaopatrzona w ławice. Jeż. †Ł. przysiężna a. †stolec

przysiężny=*ława w sądzie, przy której przysięgano.* Ort. Ł.=a) *urząd ławnika.* b) *miejsce ławnika w sądzie.* †Ławice godny = *ławnik.* W lennym prawie ławice godnymi tych zowią, których pan lenny do ławice obiera ku najdowaniu prawa jemu a. poddanym jego. Sz. Ławicy godni są ci, którzy dobra takie mają, względem których ławnikami być mogą. Sz. W przyszły piątek o tobie Ł. zasiędzie, stanieć ś. wedle prawa, a tam koniec będzie. Klon. Ł. ziemska=*ogół obywateli, szlachty danego księstwa:* W sądach bierze udział sędzia, wreszcie tak zwana Ł. ziemska. Balc. O to starać ś. trzeba, aby senatorska Ł. co najlepiej była postawiona. Baz. Ł. piasku. Sienk. Piętrzyły ś. na niej (na rzece) kry i ławice lodowe. Krasz. K. Ławice utworzone na dnie morskim przez zwierzokrzewy. Ł. koralowa. **2.** [Ł.] *kładka o jednej poręczy, na potokach górskich.* **3.** †*sklep do sprzedaży towarów,* [ł a w k a]: Mogąli mieszczanina wybrać radźcą, co siedzi w ławicy, a chleb przedawa? Ort. **4.** gór. *pokład, warstwa, słój ciała kopalnego.* **5.** †*rodzaj tańca ludowego.* **6.** min. *olbrzymie masy skał wybuchowych, spoczywające poziomo i rozpościerające ś. na znacznej powierzchni:* Ł. bazaltu.

Ławicowy przym. od **Ławica:** Ławicowe piaskowce.

Ławina, y, lm. **y** *połoz u sań, drzewo zakrzywione, z którego spód sań zrobiony.* <Od Ława>

Ławka, i, lm. **i I.** p. **Ława:** Niektóre z nich za gardła w kunach do ławek w okręcie przykowano. Leop. Bóg położy nieprzyjaciele twoje ławką nóg twoich. Wr. (*=podnóżkiem*). Ławki w kościele, w szkole=*siedzenia z ławek połączonych ze sobą i z wspólnemi pulpitami.* Wejść do ławki. Nigdy on w ławkach podczas sumy nie siedzi. Mick. Ł. kolatorska. Oto Ł. pusta. Słow. Mówić lekcję z ławki (*=nie wychodząc na środek klasy*). **2.** Ł. siodła = *części drewniane, składające kształt siodła:* Przednie kulbaki ławki nie powinny zajmować łopatek konia. L. **3.** *nasada pługa.* **4.** [Ł.] a. †**Ławica** *sklep z towarami, kram.* **5.** *wierzchnia część zamku strzelby, pokrywająca wszystkie jego części wewnętrzne.* **6.** [Ł.]= a) a. [**Próg**] *część wozu, w której osadzone są kłonice, kawałek drzewa wzdłuż osi między kołami.* b) *deska w kołowrocie, na której obraca ś. walec.* c) *deska w kadłubie żarnowym, w której umocowane jest wrzeciono.* **7.** ×*cal:* Cal w Litwie i w Koronie ławką nazwany. Zab. Pręt litewski dzieli ś. na precików 10, pręcik na 10 ławek, Ł. na 10 ławeczek. Zab. (p. Pręt). **8.** gór. *jedna z desek leżących na wierzchu zrębu i tworzących ramę otworu.* **9.** hut.: Ł. przedwalcowa=*blacha, poziomo ustawiona przed walcami przygotowawczemi i blachowemi, dla łatwiejszego poddawania pod walce półproduktów, sztorców i blach.* **10.** mł.: Ł. mączna=*miejsce w okładzinach leżaka, którędy wylatuje mąka.* Małyszcz. **11.** woj. *schodek ziemny wewnątrz przedpiersienia do wyjrzenia na pole i do postawienia ś. na niej piechocie, mającej strzelać.* Jak. J.

Ławkować, uje, ował milerz = *ustawiać na nim ławki.*

Ławkowanie, a I. blm., czynność cz. **Ławkować. 2.** lm. **a** *szczapy z milerza sterczące, na których ś. opiera obsypka.*

Ławkowiec, wca, lm. **wce, Pędzel ławkowy** Szczot. *pędzel szeroki, o długim włosie, używany przez malarzy, tapeciarzy.* <? Por. Lawować>

Ławkowy przym. od **Ławka:** Publiczność ławkowa (*= siedząca na ławkach, nie stojąca*). Szczot.: Pędzel Ł. p. **Ławkowiec.**

Ławnica, y, lm. **e I.** ×*bank, kantor bankierski.* **2.** [Ł.] *stołek bednarski.*

Ławnictwo, a, blm., **Ławnikostwo** *urząd ławnika.*

Ławniczy przym. od **Ławnik:** Stolec, urząd Ł. Sz. Wolność ławnicza nie jest insza, tylko, że ich w grabstwie żaden inny sądzić nie ma, jedno grabia a. szołtys. Sz.

Ławnik, a, lm. **cy I.** a. †**Przysiężnik** *sędzia poboczny, sędzia z ludu, rodzaj asesora:* Przysiężnicy a. ławnicy są osoby na sądzie siedzące, które sentencją wójtowi, przez swoje porządne wotowania nadają. Groic. Na najwyższych sądach krakowskich z wójtem zaraz siedzieć miało siedm ławników, gdyż tak zwykli ich nazywać, których wielki rządca krakowski obierać powinien. Błaż. Gminą rządzili rajcy, a sądzili w niej ławnicy pod burmistrzami obieralnemi i stałym wójtem. **2.** *urząd w magistracie.* **3.** *członek doradczy w towarzystwie.* **4.** †a. †**Przysięgły,** †**Przysiężnik** gór. *sędzia górniczy wyznaczany przez żupnika do wymierzania kopalni tym, którzy żądali licencji, to jest pozwolenia gwareckiego.* <Od Ława>

Ławnikostwo, a, blm. **I.** p. **Ławnictwo. 2.** *ławnik z żoną:* Ł. przybyli.

Ławra, y, lm. **y, Laura** *klasztor ruski:* Wieża ławry złotem błyskająca. Gosz. <Z Gr. laúra = uliczka, późn. klasztor, przez Ukr. ławra>

[**Ławsko, a,** lm. **a**] p. **Ława:** Usiadła na ławsku.

[**Ławuleczka, i,** lm. **i**] p. **Ława.**

Łaz, u, lm. **y I.** *ścieżka w górach,* g ó r o ł a z. **2.** [Ł.]=a) *telepanie, chód niedźwiedzia.* b) *pastwisko.* c) w lm. *kolęda.* **3.** gór. *otwór roboczy,* w ł a z. Zdr. [**Łazek**]. <LAZ/ŁAZ>

†**Łazacz, a,** lm. **e,** †**Łazak,** [**Łazęga, Łazęka**], †**Łazęka** *szpieg.* B. Sz.

†**Łazak, a,** lm. **i** p. **Łazacz.**

Łazaneczki, ów, blp. p. **Łazanek.**

Łazanek, nka, lm. **nki I.** ×*czworobok równoboczny wydłużony.* **2.** w lm. kuch.=a) *kluski formy łazanka.* b) Łazanki jezuickie=*potrawa z ciasta.* **3.** [Łazanki] żart. *stare, brudne, wytłuszczone karty.* Zdr. **Łazaneczki** lm. <Włos. lasagna>

[**Łazaret, u,** lm. **y**] p. **Lazaret.**

[**Łazaretowy**] przym. od **Łazaret,** *lazaretowy, szpitalny.*

[**Łazarstwo, a,** blm.] *bieda, nędza:* Do nieba idą takie Ł.

Łazarz, a, lm. **e I.** *chory, cierpiący, charłak, mizerak:* Służmy radzi ubogim i sierotom i łazarzom. Skar. **2.** *biedak, żebrak, nędzarz:* Wszystko to ś. z czasem mieni, Ł. w izbie, bogacz w sieni. Koch. W. **3.** [Ł. a. **Łachaj**] blm. *szpital świętego Łazarza w Warszawie dla chorych wenerycznych,* w y s p a ś w. H e l e n y: Leży w łazarzu. Wrócił z łazarza. Był u łazarza. **4.** [Ł.] *roślina spiraea.* <Od imienia Łazarza ewangielicznego, Łć. Lazarus>

Łazarzowski, Łazarzowy przym. od **Łazarz.**

Łazarzowy p. **Łazarzowski.**

1. [**Łazek, zka,** lm. **zki**] p. **Łaz.**

2. [**Łazek, zka,** lm. **zki**] *kupka drobnego drzewa.* <?>

†**Łazęczenie, a,** blm., czynność cz. **Łazęczyć.**

†**Łazęczyć, y, ył** *szpiegować.*

[**Łazęga, i,** lm. **i**] **I.** a. [**Łazęka**], †**Łaźka** *włóczęga, próżniak, robotnik powolny; człowiek, mający chód ociężały:* Sam jeden Ł., wygnaniec, udręczony żałością. Stasz. Ha, Ł. taki, uprzykrzyło mu

ś. życie w wielkiej puszczy i idzie sobie od boru do boru, śmierci szuka. Dyg. **2.** p. **Łazacz. 3.** a. × w lm., [**Łazęganie, Łazękanie**], †**Łazękanie** *włóczęga, włóczenie ś., tułaczka, łażenie:* Uznojony łazęgą. Jak cię jeszcze raz na łazęgach złapię... Sew. **4.** a. [**Łazuga**] *ciemięga.* **5.** a. [**Łazura**] *gatunek grochu.* **6.** zł. *kobieta.* **7.** a. bł. **Łazęka** zool. (anabates) *ptak z rzędu przyrosłopalcowych.* <LAZ/ŁAZ>

[**Łazęganie, a,** blm.] p. **Łazęga.**

[**Łazęgowy**] przym. od **Łazęga;** †**Łazękowy** *włóczący ś., żebraczy, tułaczy.*

Łazęka, i, lm. **owie** a. **i I.** p. **Łazęga:** Kain po zabiciu brata, łazęką i zbiegiem był. Leon. **2.** p. **Łazacz:** Łazękowie a śpiegowieście wy, dlategoście tu przyszli, żebyście nieobronność ziemi wyśpiegowali. Leop. <LAZ/ŁAZ>

†**Łazękanie, a,** blm. i [**Łazękanie**] p. **Łazęganie.**

†**Łazękowy** p. **Łazęgowy:** Starostowie mają tego dojrzeć, żeby łazękowe łotrostwo w starostwach ich nie było. Tarn. J.

†**Łaziciel, a,** lm. **e** *ten, co łazi.* L.

†**Łazicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Łaziciel.** L.

Łazić, i, ił I. p. **Leźć:** Po coś Waść do tych ruin łaził? Mick. Pochlebca i potwarca za zasługą łażą. Mick. †Z głowy mu włosy łażą. Troc (*= lezą, wyłażą*). **2.** [Ł.] *chodzić:* Łażący, pacierz mówić (*= łażąc, chodząc*). Częstot. [**Łazywać, Łazować**]. <LAZ/ŁAZ>

Łazidło, a, lm. **a I.** *rodzaj łyżew, używanych do suwania ś. na miękkim, głębokim śniegu, używanych przez kłusowników karpackich.* **2.** [Ł.] *przyrząd do włażenia na drzewo.*

Łaziebne, ego, blm. *opłata od łaźni.* <Od Łaźnia>

†**Łaziebnica, y,** lm. **e** p. **Łazienniczka.** Bobr.

†**Łaziebnictwo, a,** blm. *rzemiosło, stan łaziebnika.* L.

†**Łaziebniczek, czka,** lm. **czki** p. **Łaziennik.**

†**Łaziebniczka, i,** lm. **i** p. **Łazienniczka.**

†**Łaziebniczy** przym. od **Łaziebnik;** †**Łaziewniczy:** Łaziebniczych abo barwierskich dzieci dawniej nie chciano w rzemiosła przyjmować. L.

†**Łaziebnik, a I.** lm. **cy** p. **Łaziennik:** Komodus cesarz łaziebnika w łaźni wrzucił w piec, iż go bańką sparzył. Biel. M. Murzyn z łaźni czarnym jako wszedł wyjdzie, przecięż łaziebnikowi zapłata nie ginie. Skar. **2.** lm. **i** *łaźnia domowa, izba kąpielowa:* Spalnie, jadalne izby, łaziebniki, umywalnie czyli lawaterze z klasztorów przejęte. Goł. <Od *Łaźba=łaźnia>

Łaziebny I. †p. **Łazienny:** Drapaczka łaziebna, p. **Drapaczka. 2.** Ł. kamień, p. **Kamień** (pod 22). †**Łaziebny, ego,** lm. **i** rz. p. **Łaziennik.**

Łaziebszczyzna, y, blm.?: Dotąd składali oni: pieprz, kolendy wielkanocne, łaziebszczyznę, łój. Rol.

Łazienka, i, lm. **i I.** *miejsce w domu odosobnione, zaopatrzone w wannę.* **2.** częś. w lm. *zakład kąpielowy publiczny, mieszczący tak wanny, jak i łaźnie.*

Łazienkarz, a, lm. **e** p. **Łaziennik:** Według zapewnień łazienkarzy, używa obecnie około 3,000 osób kąpieli na Wiśle.

Łazienna, ej, lm. **e** p. **Łazienniczka.**

×**Łaziennica, y,** lm. **e** p. **Łazienniczka.**

Łazienniczka, i, lm. **i,** ×**Łaziennica, Łazienna,** †**Łaziebnica,** †**Łaziebniczka, Kąpielowa,** !**Baderka I.** *posługaczka w kąpieli publicznej.* **2.** *żona łaziennika.*

Łaziennik, a, lm. **cy,** †**Łaziebnik,** †**Łaziebniczek, Łazienny,** †**Łaziebny I.** a. **Bademajster, Kąpielowy**=a) a. **Łazienkarz** *utrzymujący łaźnię i uprawiający w niej niższą chirurgję.* b) *posługacz w kąpieli publicznej.* **2.** × *myjący ś. w łaźni.* <Od Łaźnia>

Łazienny przym. od **Łaźnia;** †**Łaziebny:** Kamień, gębczak Ł. Order Ł. = *order łaźni.* Rycerz Ł. = *posiadający order łaźni.* **Ł., ego,** lm. **i** rz. p. **Łaziennik.**

[**Łazień, źnia,** lm. **źnie**] *ptak, który strzeże pieniędzy:* We drzwiach jest taki Ł., co zara pana obudzi. <?>

†**Łaziewniczy** p. **Łaziebniczy:** Ł. cech. Troc.

Łazik, a, lm. **i** *wesz, pasorzyt żyjący na skórze zwierząt domowych.* <? LAZ/ŁAZ>

[**Łazisko, a,** lm. **a, Łazota**] *drabina.*

Łaziwo, a, lm. **a** bart. p. **Leziwo;** *sznury konopne, po których bartnik łazi na drzewo do barci.*

[**Łazka, i,** lm. **i**] *chróst:* Pogrodzić niewysokie płotki z łoziny lub łazek. <?>

[**Łazota, y,** lm. **y**] p. **Łazisko.**

[**Łazować, uje, ował**] p. **Łazić.**

[**Łazowanie, a,** blm.] czynność cz. **Łazować.**

×**Łazowy** grunt=*mulisty, błotny.* <?>

Łazówka, i, lm. **i I.** [Ł.] *patyki do podpalania.* **2.** zool. (calamoherpe palustris) *ptaszek wróblowaty pokrzewkowaty.* <?>

[**Łazuch, a,** lm. **y**] *pochlebca, skarżyciel, nicpoń, lizus, lizuch.* <?>

[**Łazuga, i,** lm. **i**] p. **Łazęga.**

[**Łazuk, a,** lm. **i**] **I.** *powolny, lecz wytrwały robotnik.* **2.** a. [**Niedopad**] *człowiek powolny, roztargniony, gapa, gawron, człowiek nierozważny.* **3.** *przezwisko obelżywe.* <LAZ/ŁAZ>

[**Łazuka, i,** lm. **i**] *groch tyczkowy.* Por. **Łazęga.**

[**Łazura, y,** lm. **y**] p. **Łazęga.**

[**Łazurek, rka,** lm. **rki**] **I.** p. **Lazurek. 2.** *roś. gentiana latifolia.*

[**Łazurkować, uje, ował**] p. **Lazurkować.**

[**Łazurkowanie, a,** blm.] czynność cz. **Łazurkować.**

[**Łazurowy**] *lazurowy:* Łazurowa anilina (*= anilinum coeruleum*). Ł. atrament (*= coeruleamentum*). Ł. kamyk (*= siarczan miedzi, cuprum sulfuricum*).

Łazy, ów, blp. **I.** *karcze, korzenie, pniaki, chrósty; miejsce po lesie, wytrzebionym przez palenie; miejsce wypalone z zarośli i przygotowane w taki sposób na orną rolę:* Ł. na gajowiskach wypalają, potym ziemię lemieszem wzruszają. Haur. Na porębie układa ś. stos gałęzi i łomu leśnego... a gdy wyschnie przez lato, pali ś. taką posieką na jesieni i na spalenisku zasiewa ś. żyto pomiędzy pniami... Nazywają to paleniem łazów a trzebowiska tego rodzaju łazami. Pol. **2.** *miejsca nizkie i bagniste, zarosłe chróstami i łoziną.* <? LAZ/ŁAZ>

[**Łazywać, a, ał**] p. **Łazić.**

[**Łazywanie, a,** blm.] czynność cz. **Łazywać.**

Łaźbić, i, ił bart. *podbierać pszczołom wosk i miód, zostawując tyle, ile im do przezimowania a. przeżycia potrzeba, podbierać pszczoły:* Dosyć tylko raz do roku pszczoły Ł. Trzyc. <LAZ/ŁAZ>

[**Łaźbienie, a,** blm.] czynność cz. **Łaźbić.**

Łaźbień, a, lm. **e** bart. *ławeczka, na której siada bartnik, łaźbiąc:* Łubia na Ł. i na insze potrzeby bartnickie tyle, ile im potrzeba, wziąć. St. lit. <LAZ/ŁAZ>

Łaźnia, i, lm. **e I.** †*kąpiel, wanna:* Wanny a. Ł. Syk. **2.** a. ×p o c i l n i c a, ×s u c h a w a n n a=*zakład, izba, gdzie ś. kąpią, parzą w gorącej parze a. w gorącym powietrzu:* Ł. parowa, ludo-

wa, wojskowa. Ł. rzymska *(=kąpiel w gorącym powietrzu)*. Przen.: Bogatego pokuta, ubogiego Ł. Kn. *(=biesiada)*. **3.** †*mycie*. Kn. **4.** przen. *baty, cięgi, wały, basarunek; cios, bal=przykrość:* Takem mu sprawił łaźnię, takem ś. z nim obrócił gracko, że uciekł. Zabł. W tej łaźni tam bez ługu myją. Rej. Takbym ś. nabawił śmierci a. srogiej łaźni. Wad. Skromnie żyć musim, jeśli być nie chcemy w łaźni pod ratuszem. Wad. *(= otrzymać kary)*. Będziesz ty wkrótce inszy, tylko suchej łaźni zażyjesz. L. *(= rózeg, plag, kijów, chłosty)* Tak mnie Bóg dotyka i drażni, że znieść cierpliwie trudno Jego łaźni. Chr. Teraz jużeś w naszej mocy, najgorętszą-m odbył łaźnię. Mick. *(=próbę)*. Przen.: × Spraw nam śmiechu łaźnię. Słow. **5.** Order łaźni a. order łazienny = *angielski order, ustanowiony z okazji koronacji Henryka IV*. **6.** [Ł.] *budynek do suszenia lnu i konopi*. **7.** †chem. *kąpiel chemiczna:* Chcąc ciała wystawić na ogień mniejszy, kładziemy w naczynia, w których są zamknięte, istotę taką, która pewny tylko stopień ciepła przyjąć może; ta istota nazywa ś. łaźnią. Krum. <? LAZ/ŁAZ>

[**Łaźniczek, czka,** lm. **czki**] p. **Łaźnik:** Pocoześ łaziła do mnie bez łaźnicek?

[**Łaźnik, a,** lm. **i**] *przełaz w płocie*. Zdr. [**Łaźniczek**].

[**Łaża, y,** blm.] p. **Laża:** Zmieniając asygnaty na monetę, zapłaciłem łaży po 5 groszy od rubla. <p. Ażjo>

Łażący zool.: Łażące a. **Dwuparzystopalcowe** ptaki (zygodactyli) *dział ptaków:* Jeśli dwa palce ptaka są naprzód, a dwa wtył obrócone, to są nogi łażące. Jund. *(=ptaków łażących)*. <LAZ/ŁAZ>

Łażenie, a, blm., czynność cz. **Łazić.**

†**Łażęka, i,** lm. **owie** m. p. **Łazęga.** Troc.

[**Łażony**] **I.** Ł. dół = *rodzaj dołu do przechowania kartofli*. **2.** Ł. taniec p. **Taniec.**

[**Łącki**] p. **Łoński.**

Łącz, a, lm. **e** bot. p. **Roświta.** <?>

Łączak, a, lm. **i** **I.** [Ł.] = a) *łąka na stepie*. b) *źrebak, źrebię*. **2.** bot. (pratella) *roś. z gromady grzybów, z rodziny bedłkowatych*. <Od Łąka>

Łączący im. od **łączyć:** Tryb Ł. (gram.) = *conjunctivus*. Anat.: *spółkujący* (communicans): Tętnice, nerwy łączące, spółkujące. †Powłóczka łącząca p. **Łącznica.**

†**Łącze, a,** lm. **a** *sidło:* Ł. w lasach stawiać. <? Łuk, Łęk>

[**Łączeczka, i,** lm. **i**] p. **Łąka:** Wywiód ją na łąceckę.

[**Łączek, czka,** lm. **czki**] **I.** p. **Łuk. 2.** a. [**Łęczek**] *smyczek*.

Łączenie, a, blm., czynność cz. **łączyć.** Fiz.: Ł. czyli wiązanie drutami ogniw galwanicznych w stosy. Ł. w szereg *(= jeżeli biegun dodatni każdego ogniwa łączy się z biegunem ujemnym ogniwa sąsiedniego)*. Ł. równoległe *(=gdy bieguny dodatnie są połączone między sobą, podobnie jak bieguny ujemne między sobą)*. Ł. butelek lejdejskich w kaskadę p. **Kaskada.** Ogr.: *gatunek szczepienia, stosowanie roślin*.

Łączenie się, a ś., blm., czynność cz. **Łączyć ś.**

Łączeń, cznia, lm. **cznie** bot. p. **Roświta.** <?>

Łączka, i, lm. **i** p. **Łąka.**

[**Łączka**] p. **Łącznie.**

Łączna, ej, lm. **e** woj. p. **Kurtyna.**

Łączne, ego, blm. *opłata za pastwisko*. Paw. <Od Łąka>

Łącznia, i, lm. **e** *spójnia, siła łączenia, atrakcja*. Os. J.

I. Łącznica, y, lm. **e I.** p. **Łącznik. 2.** *linja łącząca*. **3.** *drugorzędna linja kolei żelaznej, łącząca dwa tory*. **4.** anat. (membrana conjunctiva) *błona śluzowa pokrywająca od przodu gałkę oczną i powierzchnie wewnętrzne powiek*, s p o j ó w k a, †b ł o n k a z ł ą c z a j ą c a, ×s p ó j n i c a, b ł o n a p r z y r o ś n i o n a, p r z y r o s ł a, z ł ą c z a j ą c a, z ł ą c z n a, †p o w ł ó c z k a ł ą c z ą c a, †b ł o n k a b i a ł k o w a a. p r z y r o s ł a. <LĘK/ŁĘK>

2. Łącznica, y, lm. **e** zool. (meromyza) *owad skrzydlaty z rzędu dwuskrzydłych muchowatych*. <ŁĄK/ŁĘK>

Łącznicowy przym. od **I. Łącznica.**

Łącznie przys. od **I. Łączny;** [**Łączka**] **I.** *ogółem, wogóle, ryczałtem, razem:* Piętnaście pozycji, czyli Ł. rubli trzysta pięćdziesiąt. **2.** *wspólnie, wespół, razem:* Komisje porządkowe każde z tych artykułów Ł. z wojskowemi ułożyć mają. L.

Łącznik, a, lm. **i I.** (w pisowni) *linijka, znak łączenia zgłosek a. wyrazów*. **2.** a. **Bejca, Mordant** chem. *przetwór używany w farbierstwie do utrwalenia barwnika na tkaninie*. **3.** fil. (w logice) *część sądu ustosunkowująca a. łącząca orzeczenie z podmiotem i gramatycznie wyrażana w bardziej rozwiniętych językach przez słowo być* (wyraźnie a. domyślnie). **4.** rzem. *rzecz łącząca, jako ogniwo, dwie inne rzeczy:* Ł. do łączenia wałów transmisyjnych. Ł., to jest rurka do połączenia dwuch wężów. Ł. a. **Łącznica**=a) a. **Mufa, Zworka** *rodzaj szerokiej obręczy, kawała rury przyjmującego w siebie końce dwuch rur, dla ich połączenia w jedno*. b) *sztuka żelazna odpowiedniej formy, do łączenia szyn kolejowych ze sobą*. <LĘK/ŁĘK>

Łączniowaty bot.: Rośliny łączniowate p. **Roświtowaty.** <?>

Łączno przys. od **2. Łączny,** *obficie w łąki:* Lepiej mączno, niż Ł. Prz. *(= lepiej mieć orne grunta, niż pastwiska)*.

Łączność, i, blm. rz. od **I. Łączny.**

I. Łączny I. *ogólny, z połączenia powstały, sumaryczny, ryczałtowy:* Należności w sumie łącznej rubli 38. Majątek nieruchomy dłużników reprezentował łączną wartość 300,000 złr. **2.** *łączący, spajający:* Linja łączna, która łączy środek słońca, ziemi i księżyca. Śniad. **3.** anat. = a) †Kości łączne p. **Obojczyk.** b) Tkanka łączna a. †t k a n k a k o m ó r k o w a (tela conjunctiva) *tkań włóknista w całym ciele zwierzęcym bardzo powszechna*. **4.** zool.: Kość łączna u ryb = *os symplecticum*.

2. Łączny p. **Łąkowy.** Kwiat Ł. Słow. Najlepsze grzyby, które na łącznej dąbrowie rosną. Nar. [**Ł., ego,** lm. **i**] *człowiek pilnujący łąk*.

Łączyć, y, ył, †**Łęczyć I.** †**i** [**Ł., Łęczeć**] a. †**Łęksać,** †**Lęksać** *rozłączać, odłączać, dzielić, rozdzielać, oddzielać:* To, com ci był przewinił, odpuściłeś łaskawy, łącząc mnie od złosnych. Grabow. Przyszedłem Ł. córkę z matką swą i niewiastkę z świekrą swą. Leop. (rozerwanie czynić między niemi. B. G.). **2.** *złączać, spajać, jednoczyć, skupiać, wiązać, kojarzyć, zespalać:* Chęć zysku ludzi łączy, chęć zysku rozrywa. Gor. Tą godziną jam przeszłość z mą przyszłością łączył. Mick. Ł. w pary. Słucha śpiewania, lecz głosu nie łączy. Mick. Gadali, łącząc swoje czułe mowy do kukań zozul i krakań gawronich. Mick. Długa zażyłość łączy cię z panem. Słow. Telimena łączy prośby do łez Zosi. Mick. *(=przy-*

łącza). Mimowolny krzyk łączę z wesołym orszakiem. Mick. Ł. w sobie co z czym=*mieć w sobie coś wespół z czym.* Łączył w sobie roztropność i męstwo. Wszystkie łączy powagi i wdzięki. Krasiń. Ł. z sobą zwierzęta dla płodu *(=dopuszczać je do siebie).* **3.** *załączać:* Łączy wyrazy poważania (w liście). **Ł. ś. 1.** †i [Ł. ś.] *rozłączać ś., rozdzielać ś., dzielić ś., rozstawać ś., rozchodzić ś.:* Że się żona nie podoba, dlatego się rozwodzą, a z małżeństwa łączą. Glicz. Gdy ś. dusza łączyła z ciałem (na krzyżu), dotychczas byłem męczennikiem. Modl. Konst. [Jagechmy sie łączyli, obachmy płakali]. **2.** *złączać ś., spajać ś., wiązać ś., jednoczyć ś., kojarzyć ś., zespalać ś., skupiać ś.:* Ł. ś. w pary. Tu ś. rzeka z morzem łączy. Troc. Nie łącz ś. z temi niegodziwcami *(=nie przestawaj, nie wdawaj ś.).* Czyż nigdy ojciec twój nie dozwoli, aby Dęboróg łączył ś. ze mną? Syrok. **3.** *coire:* Zwierzęta łączą ś. **4.** *być w związku, mieć związek:* Z tym nowym zamęściem łączył ś. ponowny przejazd do Wilna. Chm. <LĘK/ŁĘK>

[**Łączyna, y,** lm. **y**] *licha, biedna łąka:* Na moi łącynie śtyry kopy siana.

[**Łączysko, a,** lm. **a**] p. **Łąka.**

†**Łączysko, a,** lm. **a** p. **Łuk.** B. Sz.

Łączyszcze, a, lm. **a 1.** †p. **Łuk.** Ps. flor. **2.** [Ł.] *smyk lichy, niezdarny.* **3.** myśl. *część łuku, miejsce, gdzie ś. strzała zakłada.* <LĘK/ŁĘK>

Łąg 1. łęgu, lm. **łęgi** a. **Łęg** = a) a. [**Ług**] *miejsce nizkie nad rzeką, obrosłe zwykle wiciną i zalewane wodą na wiosnę:* Gęsi moc tam wielka w łęgu szczebietliwych. Klon. Pasą ś. na łęgu owce. Jord. Łęgi nadnoteckie. Było też na łęgach, jakem wyjeżdżał, dziesięć świerzop dobrych ze źrebięty. Sienk. Wzdłuż krainy drzemią łęgi i caryny. Pol. Przen.: Patrz, jak ś. chwieje wszystek świat w pochyłym kręgu, niebo wysokie, ziemia w tąż, morze w swym łęgu. Nagur. *(=w swym łożysku, w swym korycie).* b) [Ł.] *pastwisko nad rzeką.* c) [Ł.] *pole równe, pastwisko, łąka nad rzeką, błonie na nizinach.* **2. łągu,** lm. **łągi** *sąsietnica, ściana, przegroda, przedzielająca bojewisko od sąsieków.* Zdr. [**Łążek**]. <ŁĘG>

Łągiew, gwi, lm. **gwie, Łonew, Łónew 1.** *pręt żelazny, łączący sztelwagę z osią przednią wozu.* Pot. **2.** [Ł.] p. **Lągiew.** <Z Nm. Langwage>

Łąk, u, lm. **i** p. **Łęk** i **Łuk:** Ręka przekleństw, wyciągnięta nademną, zwinie ś. w Ł. jak gadzina. Słow.

Łąka, i, lm. **i,** [2 pp. lm. **łonek**] **1.** a. ×**Łątka,** [**Łęka, Łańka**] *obszar ziemi, zwykle nizkiej, na którym trawa rośnie i skąd ś. siano zbiera:* Pracowite woły moje, wam kwitnie Ł. zielona. Kochan. Tymczasem przenoś moję duszę utęsknioną do tych pagórków, do tych łąk zielonych. Mick. Ł. i mąka, ryby i grzyby (o majątku zasobnym). Na jednej łące wół trawy patrzy, a bocian żaby. Prz. Na jednej łące pasieni. Prz. *(=obaj licha warci).* Łąki siane, samorodne. [Zebrał swoją łąkę] *(= sprzątnął swoje siano).* U stóp jedwabny dywan rozesłała Ł. Od. Ł. gruntowa p. **Gruntowy.** Zlatują oboje z nadpowietrznych łąk do prochu. Krasiń. **2.** [Ł.] *rola.* **3.** *część międlicy do otłukiwania konopi.* Zdr. **Łączka,** [**Łączeczka, Łoneczka**]. Zgr. [**Łączysko**]. <LĘK/ŁĘK>

Łąkawica, y, lm. **e** bot. p. **Niebielitka.**

†**Łąkoć, i,** lm. **i** p. **Łąkotka:** Stamtąd prospekt na równie, gdzie spław rzeka miała, gdzie w rozliczne łąkoci brzegi fałdowała. Pot. Wdzięczny strumień z obu stron pachnącemi zioły w śliczną Ł. natkniony. Tw. <LĘK/ŁĘK>

Łąkotka, i, lm. **i 1.** †a. **Łękotka, Łąkoć** †*kształt łukowy, półksiężycowy:* Jest w Emońskiej ziemi kąt w brzegu morskim, który fale wodne wybiły z wypłókanej góry, łąkotką nakształt łuku krzywego zgarbiony, którego i ten i ów kraj w morze wpuszczony. Otw. Gromowy korzeń ma rózgi nieproste, ale łąkotką i tam i sam wężowato ś. wijące. Syr. Okrętny piecyk w sobie fachy ma, jakoby półki w łąkotkę. Sien. **2.** anat. = a) **Łąkotki, Łękotki, Talerzyki** *twory płaskie i chrząstkowe, postaci sierpowatej w stawach niektórych.* b) Ł. biała, †**Łątka, Białek paznogciowy, Kropki białe,** †**Miesiączek pod paznogciem, Skrawek półksiężycowy paznogcia,** †**Półmiesiączkowaty kabłączek paznogcia** (lunula unguis) *plama biaława zaokrąglona na paznogciu w miejscu, gdzie paznogieć z pod skóry wyrasta.* **3.** zool. (chiton) *zwierzę mięczliwe z gromady brzuchopełzych kręgoskrzelnych.* <LĘK/ŁĘK>

Łąkotkowaty *podobny do łąkotki.*

Łąkotkowy przym. od **Łąkotka,** *półksiężycowy,* †*półmiesiączkowaty* (semilunaris). Anat.: Zastawki łąkotkowe pomiędzy komorami serca a tętnicami wielkiemi (valvulae semilunares).

Łąkowiec, wca, lm. **wce** zool. (hipparchia) *motyl dzienny.* <Od Łąka>

Łąkowy, Łączny przym. od **Łąka.** Bot.: Brzanka łąkowa p. **Brzanka.** Chaber Ł. p. **Hołowinka** i **Chaber.** Goryczka łąkowa p. **Goryczka.** Drapacz Ł. p. **Ostrożeń.** Koniczyna łąkowa p. **Koniczyna.** Koniopłoch Ł. p. **Koniopłoch.** Kosaciec Ł. p. **Kosaciec.** Kozibród Ł. p. **Kozibród.** Len Ł. p. **Len.** Lisi ogon Ł. p. **Wyczyniec.** Szafran Ł. p. **Krokosz.**

[**Łątarz, a,** lm. **e**] p. **Ołtarz.**

Łąteczka, i, lm. **i** p. **Łątka.** <ŁĘT>

Łątecznica, y, lm. **e** p. **Łątka.** <ŁĘT>

×**Łąteczny** p. **Łątkowy.**

Łątka, i, lm. **i 1.** †i. [Ł.] = a) *figura kuglarska, marjonetka; lalka dziecięca:* Łątki szklane, pływające po wodzie. Ł. a. m a n e k i n, f a n t o m, sztuczna postać ludzka ze stawami ruchomemi, służąca malarzom i rzeźbiarzom jako wzór, używana także do nauki zakładania opatrunków chirurgicznych. Przystawowie koło nas w złotogłowie jadą, prosto łątki. Piel. Malarz dźwiga umarłych z grobu i stawi ich w łątki. Pot. Pół wieku na tym trawią, żeby ś. wystroić ni Ł. Kłok. b) *pieszczoszka, najmilsze dziecko, gagatek.* c) *gałązka wierzby:* Krzyżownice u wasąga, wyplecione łątkami z wierzbiny. d) *słup w podwalinie.* **2.** a. **Łątecznica** *słup w ścianie, szuło.* **3.** *sztuka drzewa leżąca poziomo na słupach stawidłowych.* **4.** †anat. p. **Łąkotka. 5.** bart. *stan gąsieniczki pszczelej po upływie dziewięciu dni linienia.* **6.** a. [**Połątka**] zool. (agrion) *prasiatnica ziemnowodna.* Zdr. **Łąteczka.** <ŁĘT>

×**Łątka, i,** lm. **i** p. **Łąka:** Myśli, kwiaty gdzie z łątki zrywać jakiej. Przyb.

†**Łątkarz, a,** lm. **e** *ten, co robi lalki; ten, co pokazuje lalki dla zarobku.*

Łątkowy, ×**Łąteczny** przym. od **Łątka:** Kuglarz Ł. Kn. *(=pokazujący marjonetki).* Łątkowa komedja. Troc *(= teatr marjonetek).*

Łążan, u a. **a,** lm. **y, Olejnik, Olejnica** bot. (elaeodendrum) *roś. z rodziny roślidławowatych.* <?>

[**Łążek, żka,** lm. **żki**] p. **Łąg.**

×**Łbica, y,** lm. **e** *brzydki, straszny łeb, mózgownica, głowisko, łbisko:* Chcesz dobrze spać, więc myśl z swojej wyżeń łbice, zła droga do Leżajska na Myślenice. Koch. W. Wdziera ś.

gruby nieuk do Pańskiej świątnicy, a nie wie, co ś. marzy w jego własnej łbicy. Nar. <Od Łeb>

Łbieniec, ńca, lm. **ńce** zool. (vipera) *jaszczurka skalna, żmija.* <Od Łeb>

Łbisko, a, lm. **a** p. **Łeb:** Zdechłego konia Ł. wstawili. Dawny Żmudzin swoję głowę przybrał w wilcze, w niedźwiedzie i żubrowe łbiska. Stryjk.

Łbisty *mający wielki, tęgi łeb, głowiasty.*

Łeb, łba, [**łepa**], lm. **łby,** [**łyby**] **1.** *głowa zwierzęcia:* Ł. koński, świński. Ł. szczupaka. Dzieckiem w kolebce kto Ł. urwał hydrze, młodzieńcem zdusi centaury. Mick. **2.** rub. *głowa ludzka, pałka, mózgownica* (p. Głowa): Ciął przez Ł. Kurzy mu ś. ze łba *(=z czupryny; pijany).* Mieć we łbie *(=w czubie; być pijanym).* Rzadko obaczyć było czuprynę, tylko łby *(=peruki),* jako pudła największe. Pas. To wiem i czuję, żem wziął w Ł. butelką. Kras. Przen.: Wziąć w Ł. *=przepaść:* Jak pan nie pomoże, to sprawa weźmie w Ł. Przed ślubem układna, ale po ślubie weźmie go za Ł. *(=zawojuje go, weźmie nad nim górę).* Ł. goły jak kolano. Koch. W. Ł. jak karmelicka bania. Piękna pobudka służenia w wojsku, kulą w Ł. dostać. Desperat wypalił sobie w Ł. Palnąć komu w Ł. Zwaliwszy go kijem, wypycha go na Ł. †Po łbu dać*=dać w Ł., uderzyć po łbie:* Dawszy sobie po łbu, potym ś. jednali. Kochan. Kto w Ł. nie bierał, temu ś. chce na wojnę. Prz. Ł. na Ł., a. na gołe łby = *samowtór, jeden na drugiego:* Krótka sprawa i najlepsza rzecz w pole, staniemy Ł. na Ł. Krasz. Bój zawrzał na całej linji, bój na gołe łby. Jeż. (Wicher) wznosi ś., jak ruchoma piramida toczy, łbem grunt wierci. Mick. Schwyciłem, zgniotłem, oczy na Ł. mu wybiegły. Mick. Albo to karczma? kuflami łby tłuc i šklenicami zawoje strącać. Birk. Ma kiełbie we łbie. Prz. *(=zajączka; jest postrzelony).* Gdyby plechy wygolonej nie miał na łbie, postąpiłbym z nim inaczej. Krasz. Na łbie stawać*= przewracać kozły, dokazywać, hałasować nie do zniesienia.* Stawaj ty sobie na łbie, bylebym ja pieniądze miał na czas *(=rób sobie, co chcesz).* †W Ł. skrobie coś*=sprawia coś kłopot.* Rej. Skrobać ś. w Ł. *(=być w kłopocie).* Zakuty, pusty Ł. [Koci Ł.] = *kapuściana głowa, człowiek do niczego.* Ma tęgi, dobry Ł. *(=ma rozum, zdolności nielada).* Muszę łbem kręcić, jakby to kształtnie na borg wziąć sukna. L. *(=głową; ruszyć konceptem).* Przen.: Skręcić czemu Ł.*=zatrzeć co:* Jeśli ś. temu śledztwu prędko Ł. nie skręci... Mick. Patrzeć z pode łba*=zezem, złowrogo, ponuro:* Na zdobycz swoję zazdrosnym okiem z pode łba łypa. L. Wodzić ś. za łby, †Za łeb chodzić, Chodzić za łebki, †w załebki= *ciągać ś. za włosy, za bary, mocować ś., borykać ś., bić ś.:* Temu, o co za łby chodzimy, biegamy, hasamy, przypatrz ś., jak nikczemną rzeczą częstokroć bywa. Pilch. Kiedy panowie za łby chodzą, tedy u poddanych włosy trzeszczą. Prz. Przen.: Na Ł.=a) a. na zbity Ł. = *w przepaść, na zgubę, na złamanie karku:* Mój pradziad nie poszedł na krucjatę, to też masz — wnuk jego, biedny sierotka, musi iść na goły Ł. z Turkami. Słow. Żona, dzieci płaczą, wołają, jednak na Ł. w przepaść leci. Nar. Rozhukane konie pędziły po spadzistej drodze z góry na Ł. (a. z pieca na Ł.). Już wszystko na Ł. idzie *(=wali ś.).* b) a. na Ł. na szyję*=zupełnie, ze wszystkim, ze szczętem, z kretesem:* Już już pewny byłem wygrania, aż do djabła na Ł. zgubiłem ś. podobno. L. Zbito Prusaków na Ł. na szyję. Mick. *(=na kwaśne jabłko).* c) na Ł. na szyję, †na głowę = *co tchu, na gwałt, z gorączkowym pośpiechem:* Na Ł. na szyję śpieszyć ś. trzeba. L. Panicz ś. do Paryża na Ł. na szyję wybierał. Oss. Niech na Ł. na szyję starają ś. o konie i siodła. Jeł. d) Z pieca na Ł.*=z lepszego na gorsze, z deszczu pod rynnę:* Trafiłem z pieca na Ł. Poprawił ś. z pieca na Ł. Przen.: Wziąć co Ł. za Ł. = *pomieniać ś. bez dopłaty, bez dodatku, przyjąć jedno w cenie drugiego.* Niech będzie Ł. za Ł. *(=jedno za drugie).* Umie Ł. za Ł. rozmówić ś. z wołem. Mick. *(= na ostro).* **3.** Ł. u gwoździa, śruby*=główka.* **4.** [Ł.] = a) *czoło.* b) *piasta, kłodka u wozu.* c) p. **Czub.** d) *część wału wiatracznego, w której osadzone są śmigi.* **5.** apt.: Ł. syfonowy = *górna część syfonu do wody sodowej.* **6.** bot.: Koci Ł. p. **Brzanka. 7.** fl. *górna część szryka, na którą wbija ś. warkocz, to jest chluba pojedyńcza.* **8.** garb. *część skóry od głowy bydlęcej.* **9.** mul.: Przez Ł. = *położenie kamienia lub cegły, gdy ten długością swoją w mur wchodzi.* **10.** piw.: Koci Ł. p. **Koci.** Zdr. **Łebek, Łepek, Łepeczek,** [**Łepiec**]. Zgr. **Łbisko.** <ŁEB/ŁB>

Łebak, a, lm. **i, Łepak** *człowiek łebski, głowacz, tęga głowa, mądrala:* Ł. zawołany palestry. Rzew.

Łebek, bka, lm. **bki 1.** p. **Łeb,** *główka:* To tęgi Ł.! *(=człowiek zdolny, sprytny).* Ł. od špilki. Nie mam cukru na špilki Ł. *(=ani na lekarstwo, ani kruszyny, ani krzty).* Przen.: Po łebkach*=powierzchownie, pobieżnie, piąte przez dziesiąte, byle zbyć:* Wiedział wprawdzie dużo, ale bardzo powierzchownie, wszystkiego pomacał po łebkach, jak to powiadają. Bał. Nie pora teraz za łebki chodzić. Krasz. **2.** Ł. prącia męskiego*=główka, żołądź.* **3.** †p. **Łepek. 4.** Ł. krosty, wrzedzianki, wrzodu*=sterczący koniec.* Wycisnąć materję z łebka. **5.** Ł. dachówki*=piętka, kruk, którym ś. zaczepia na łatach.* **6.** [Ł.] = a) *całuszka, przylepka chleba, kromka chleba od wierzchu bochenka.* b) [Gęsie łebki]*=rodzaj grzybów.* **7.** Łebki a. główki = *maleńkie kawałki skóry.*

Łebkoś, a, lm. **e** *człowiek wichrowaty, głowa niespokojna, wietrznik, hałaburda, zapaleniec.* <Od Łeb>

Łebski, Łepski 1. *mądry, tęgi, cięty, sprytny, zdolny.* **2.** [Ł.] = a) *zgrabny, gracki, tęgi, dziarski:* Łebska młodzież. Chl. Kieby ja miał cztery czeskie, kupiłbym se dziewczę łebskie. b) *spory, dobry, duży:* Kiedy ś. Ł. dzień zrobił... Jord. <Od Łeb>

Łebsko przys. od **Łebski:** Ł. ś. spisał!

Łechcianka, i, lm. **i, Łechtka, Nętlina** bot. (clitoria) *roś. z rodziny motylkowatych.* <Naśladowanie niby Łć. clitoris, z Gr. kleitorís=łechtacz>

Łechciwie przys. od **Łechciwy.** L.

Łechciwość, i, blm. rz. od **Łechciwy.**

Łechciwy 1. a. **Łaskotliwy,** ×**Łechczywy,** ×**Łechtliwy, Łechotliwy,** †**Łekczywy,** †**Łeskliwy** *czuły, wrażliwy na łechtanie, bojący ś. łachotek:* Ł. koń miał długą wichrowatą sierć, zarosłe pęciny i najeżoną grzywę. Sienk. Kto też-to kiedy przyszedł do czego, co był łechciwych pleców a. sztywnego karku? Skar. **2.** a. [**Łekciwy**] *łapczywy, chytry, łakomy:* On je Ł. na pieniądze *(=nie chce płacić).* <ŁA(CH)/ŁE(CH)>

×**Łechczywość, i,** blm. rz. od **Łechczywy,** *łechciwość.*

×**Łechczywy** p. **Łechciwy.** Sł. wil.

[**Łechotać, ce, tał**] p. **Łechtać:** Dziad babe łechoce. Zagadka. <ŁA(CH)/ŁE(CH)>

[**Łechotanie, a,** blm.] czynność cz. **Łechotać,** *lechtanie.*

Łechotliwość, i, blm. rz. od **Łechotliwy,** *lechciwość.*

Łechotliwy p. **Łechciwy.**

×**Łecht, u,** blm. p. **Łechtanie.**

Łechtaczka, i, lm. **i** anat. łaskotka, ×członek łaskotliwy, ×języczek, †kiep, !klitorys, !klitor, !klitoryda, †korzeń niewieści, ×prącie niewieście, †żołądź białogłowski, †podżoga Wenery, [dzyndz, dzyndzyk] (clitoris s. oestrus Veneris). <Od Łechtać>

Łechtaczkowy anat. przym. od **Łechtaczka,** *łaskotkowy* (clitorideus): Tętnice, nerwy, żyły łechtaczkowe a. łaskotkowe.

Łechtać, ta a. **cze, tał 1.** a. **Łachotać, Łaskotać,** [**Łachtać, Łechotać, Łoskotać, Łygotać**], †**Łasktać,** †**Łesktać,** †**Łektać,** [**Kozytać**] *rozkosznie drażnić nerwy, czmerać:* Wąs czarny koło ucha mu łechce. Boh. Tnie biczem konie, łechce lejcami po bokach. Mick. I tak go (fala) łechce i tak go znęca, tak ś. w nim serce rozpływa, jak gdy tajemnie rękę młodzieńca ściśnie kochanka wstydliwa. Mick. Tabaka łechcze w nosie *(=kręci).* Ł. kogo pod pachami, pod podeszwami. Przen.: *głaskać, pieścić; pochlebiać, dogadzać komu:* O jak cię to musi po sercu Ł.! L. Ł. czyją miłość własną, ucho, podniebienie. Djabli go łechtali po uszach. Oss. Poet.: Ł. struny = *muskać.* Cytrze łechtał strony. Otw. **2.** przen. *pociągać, wabić, nęcić, kusić:* Spoczynku nadzieja mię łechce. Mick. Tytuł mię króla królów, wodza Greków łechce. Wol. To chce mi ś. zapłakać, to mnie pusta myśl łechce, weselić ś. i skakać i chciałabym i nie chcę. Len. (Djabeł) żadną serca żądzą już nie łechce. Słow. Obu nadzieja łechce. Mick. **3.** przen. *ugłaskiwać, uśmierzać, usypiać:* Znam sekret zjednać sobie ich przychylność: Ł. ich nieugłaskane serduszko. L. **4.** kogo, przen. = *bić:* Niemało wrzeszczę, kiedy go pan czekanem po grzbiecie łechce. Falib. Przen.: Bieda go łechcze = *dokucza mu, daje mu ś. we znaki.* Szewcze, bieda cię łechcze. **5.** [Ł.] *ckliwić.* <ŁE(CH)/ŁA(CH)>

Łechtanie, a, blm., ×**Łecht** czynność cz. **Łechtać.**

Łechtka, i, lm. **i** bot. p. **Łechcianka.**

×**Łechtliwy 1.** p. **Łechciwy. 2.** *łachoczący:* Lubię te dzieweczki, gdy im ś. wyrażają łechtliwe żarteczki. Nagł.

[**Łegejda, y,** lm. **y**] p. **Legiejda.**

[**Łegiń, a,** lm. **e**] *junak, zuch:* Ej ware, łeginiu! <Ukr. łegiń, z Węg. legény>

[**Łekciwy**] p. **Łechciwy.**

†**Łekczywy** p. **Łechciwy.**

†**Łektać, ce, tał** p. **Łechtać:** Jeśli czyja mowa nie kole, ale słuchacze łekce i cieszy, ta mowa nie jest mądra. Birk. Wielkiemi go obietnicami łekce. Pilch.

†**Łektanie, a,** blm., czynność cz. **Łektać.**

[**Łempa, y,** lm. **y**] *duży kawałek chleba a. innego jedzenia, puc.* <Nm. Lumpen>

[**Łempać, pie, pał**] p. **Lempać.**

[**Łempanie, a,** blm.] czynność cz. **Łempać.**

Łepak, a, lm. **i 1.** p. **Łebak:** Przy takim łepaku, kto nie chciał, prawaby ś. nauczył. Rzew. **2.** [Ł.] = a) *pijak wytrawny.* b) *kamień polny wielkości głowy.* **3.** a. **Łoban, Czefal** *ryba morska: mugil cephalus.* **4.** zool. (nycticeius) *zwierzę ssące z rzędu skrzydlatych, owadożernych, nietoperzastych.* <Zam. Łebak>

Łepeczek, czka, lm. **czki** p. **Łeb:** Czépeczek na mój złoty Ł.

Łepek, pka, lm. **pki 1.** p. **Łeb** i **Łebek:** Wycion me w Ł. **2.** † a. †**Łebek,** †**Łepka** *przyłbica, hełm:* Łepki, tarcze, miecze. Mącz. Na głowach swych mają szerokie okrycie, żółte łepki z wilczych skór obszyte sowicie. Koch. J. **3.** haf. *kulka haftowana, kończąca zakręcony koniec linji.*

Łepeta, y, lm. **y** żart. *głowa:* Sunie ku bramie, trzymając instynktowo ręce przed sobą, aby łepety nie rozwalić w zastawionej gratami sieni. Łęt. W łepetę go macnął, ale nie zabił. Jeż. <Od Łeb>

[**Łepetliwy**] *gadatliwy, paplający:* Zawsze to młode, a wietrzne i łepetliwe, mógłby ś. wygadać. Byk. <Ukr. łepetływyj>

Łepetyna, y, lm. **y** *główina dziecięca:* Dzieci misyjne, wesołe jak wróble, niosły przed nami na swych okrągłych łepetynach zapasy żywności. Sienk. Zdr. **Łepetynka.** <Od Łeb>

Łepetynka, i, lm. **i** p. **Łepetyna.**

[**Łepiec, pca,** lm. **pce**] p. **Łeb.**

†**Łepka, i,** lm. **i** p. **Łepek.**

Łepski p. **Łebski:** Do pałasza niemal tak łepskim był, jak ja. Boh. Na zaloty łepska.

Łepsko przys. od **Łepski,** *łebsko.*

Łeptać, cze a. ×**ce, tał 1.** a. [**Leptać**] = **Chłeptać** pod **1:** Pies wodę łepce. Troc. **2.** †*łechtać, korcić, kusić, podniecać:* Łepcąca żądza. <Dźwn.>

Łeptanie, a, blm., czynność cz. **Łeptać.**

†**Łeskliwość, i,** blm. rz. od **Łeskliwy,** *łechciwość.*

†**Łeskliwy** p. **Łechciwy.**

†**Łesktacz, a,** lm. **e** *wylizywacz, żarłok.* <? Podprowadzenie LIZ pod ŁASK/ŁOSK>

†**Łesktać, ce, tał** p. **Łechtać.**

†**Łesktanie, a,** blm., czynność cz. **Łesktać,** *łechtanie.*

[**Łewcza, y,** lm. **e**] *luśnia.* <Ukr. łewcza>

Łezka, i, lm. **i** p. **Łza:** Jęki i łezki to kwiat niebieski. Hoł. I łezka mu z oka nie kanie *(=nie kapnie).* Troc. Bogini niebieska, co na błękity lała drogi mleczne, tak, że ś. każda białych piersi Ł. w gwiazdę mieniła. Słow. Róży bladej zawoje, skropione jutrzenki łezką. Mick.

†**Łeż 1. łży,** blm., †**Łga,** †**Łża,** [**Łeż, Łża**] *kłam, fałsz, kłamstwo, łgarstwo:* Dziś niemasz wstydu, bo prawda zginęła, przeklęta Ł., ta dworstwa imię świeżo wzięła. Papr. Jedną Ł. abo bajkę za drugą powiadać. Mącz. *(= zmyślenie).* Gdy im Ł. zadano, dziwnie byli obrażeni. Baz. Czasem o Ł. ś. gniewacie. Kochan. Prawdy ś. nie najesz, łżą ś. nie udawisz. Prz. [Puścić ś. na Ł.]. **2. łża,** lm. **łżowie** p. **Łgarz:** Doktorowie czasem łżowie. Rej. Zdr. †**Łżyczka.** <ŁG>

Łęcian, u a. **a,** lm. **y** bot. (spielmannia) *roś.* <ŁĘT>

[**Łęcina, y,** lm. **y**] **1.** p. **Łęt:** Kartofle pod łęciny chowają, by je w nocy zanieść krowinie. Jord. **2.** ogr. *ziele, zwłaszcza suche.* <ŁĘT>

Łęczak, a, lm. **i** zool. (pomathorinus) *ptak z rzędu przyrosłopalcowych.* <ŁĘK/ŁĘK>

[**Łęczeć, y, ał**] p. **Łączyć.**

[**Łęczek, czka,** lm. **czki**] **1.** p. **Łęk. 2.** p. **Łączek. 3.** *pałąk u koszyka.*

Łęczenie, a, blm., czynność cz. **Łęczyć,** *głos puszczyka.* <Dźwn.>

[**Łęczenie, a,** blm.] czynność cz. **Łęczeć.**

†**Łęczenie, a,** blm., czynność cz. †**Łęczyć.**

[**Łęczka, i,** lm. **i**] p. **Łęka:** Maciek łęckę kosi.

Łęczyć, y, ył p. **Łęknąć:** Lelek łęczy. L. <Dźwn.>

†**Łęczyć, y, ył** p. **Łączyć:** Przyjdzie on Pański dzień od wieków wybrany, gdy będzie łęczył Ł. od kozłów barany. Rej. Zna też do was, coby was słusznie miało od niego i od każdego pogańskiego człowieka Ł., iż nie jednegoście Boga ani krstu, ani wiary ludzie. Orzech. <LĘK/ŁĘK>

†**Łęczysko, a,** lm. **a** m. i ni. p. **Łęk:** Czyniłeś, Panie, mocne ramię moje, jako Ł. samostrzała miedzianego. Wr. <LĘK/ŁĘK>

†**Łęczyszcze, a,** lm. **a** p. **Łuk:** Bo owa grzesznicy naciągnęli są łęczyszcza swoje, nagotowali są strzały w tule. Ps. flor. I położył jest jako Ł. mosiądzowe ramiona moja. Ps. flor. <LĘK/ŁĘK>

[**Łędzie, a,** lm. **a, Tylędzie**] *tępy wierzch noża.* <?>

Łęg, u, lm. **i** **I.** p. **Łąg. 2.** a. †**Ług,** †**Łuch,** [**Łuh**] *zarośla na łąkach błotnistych; łąka a. las błotniste:* Idzie w łęgi, naciął pręcików. **3.** w lm. *poręcze.* <ŁĘG>

[**Łęgi**] *gibki, giętki* (o roślinach, witkach, drzewach). <LĘG/ŁĘG>

Łęgot, u, lm. **y** bot. (geoglossum) *roś. z gromady grzybów, z rodziny piestrzenicowatych.* <?>

[**Łęgować, uje, ował**] *giąć, krzywić, paczyć.* [**Ł. ś.**] *paczyć ś., wykrzywiać ś.:* Deski mokre łęgują ś. na słońcu. <LĘG/ŁĘG>

[**Łęgowanie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Łęgować.**

[**Łęgowanie się, a ś.** blm.] czynność cz. **Łęgować ś.**

Łęgowaty grzbiet konia = *wgięty ku dołowi.* <Zam. Łękowaty>

Łęgowy przym. od **Łąg,** *nadrzeczny:* Ł. grunt Paw.

Łęk, u a. [a], lm. **i, Łąk I.** p. **Łuk:** Wystawiony był Ł. tryumfalny. Niem. J. K. Mość zbliżał ś. do zamku, przechodząc pod dwoma łękami tryumfalnemi. Niem. Poglądał ku łękowi rzeki. Skarb. *(=ku załamowi, kolanu, skrętowi).* **2.** *wyniosła część siodła, kula siodła; szkielet drewniany siodła.* **3.** a. **Łuk** *wierzchnie wygięcie kulbaki:* W obozieś ś. urodził, urosłeś na łęku. Pot. (o Chodkiewiczu). Grażynę z łęku wysadziwszy omdlałą, dźwigali na ręku. Mick. **4.** *przełęcz:* Beskid opada najniżej na wierzchowinie Wisłoki; na ten też Ł. ciągnęła w czasie wędrówki narodów jedna część nawały. Pol. **5.** gór. *miejsce, w którym warstwa ciała kopalnego jest kształtu nieckowatego.* Zdr. [**Łęczek**]. Zgr. †**Łęczysko.** <LĘK/ŁĘK>

[**Łęka, i,** lm. **i**] p. **Łąka.** Zdr. [**Łęczka**].

Łękato przys. od **Łękaty,** *łukowato:* Z rózg tych powstaje Ł. w górę cień słupisty. Przyb.

Łękaty p. **Łukowaty.**

Łęknąć, nie, nął nied. **Łęczyć** (o puszczyku) *krzyknąć, odezwać ś.* <Dźwn.>

Łęknienie, a, blm. p. **Łęknięcie.**

Łęknięcie, a, blm., **Łęknienie** czynność cz. **Łęknąć.**

Łękotka, i, lm. **i** **I.** p. **Łąkotka. 2.** bud. *ozdoba rzeźbiarska kroju piętki, powstała z troistych łęczków, obejmujących kwiatki dzwonkowate a. pępawki.* **3.** bot. p. **Ostroja.** <LĘK/ŁĘK>

Łękotkowaty bot.: Rośliny łękotkowate p. **Ostrojowaty.**

Łękowacieć, eje, ał *stawać ś. łękowatym, wyginać ś., wklęsać:* Koń łękowacieje *(=grzbiet mu wklęsa).* <Od Łękowaty>

Łękowato przys. od **Łękowaty,** *łukowato.*

Łękowaty p. **Łukowaty.**

†**Łęksać, a, ał,** †**Lęksać** *rozłączać, rozdzielać:* Usłyszysz, gdy tam owiec łęksa z kozły dekret, o cnocie dobry! zbrodniom o zły! pójdźcie do chwały, gdy sędzia wymieni, błogosławieni. Koch. W. <? LĘK/ŁĘK>

†**Łęksanie, a,** blm., czynność cz. **Łęksać.**

†**Łększa, y,** lm. **e** *rozdzielenie, odłączenie, odstrychnienie, odseparowanie, rozdwojenie, różnica, wybór, rozróżnienie, wybrakowanie:* Oczyma rozum patrzy, a one rozsądzają i łększę w rzeczach czynią. Jan. Cieszył ś. nieprzyjaciel, patrząc na łększę naszę i na rozróżnienie. Birk. *(=poróżnienie, rozterki).* <? LĘK/ŁĘK>

[**Łększa!**] w. **I.** *krzyk pasterza, rozdzielającego swoją trzodę od cudzej; sam tu moje!* **2.** a. [**Łończa!**] *wołanie na woły, aby ś. łączyły w gromadę.*

[**Łęt, u,** lm. **y, Łęcina, Łętowina, Łogozina**] *nać, łodyga, badyl:* Odymasz ś. jak jeż, będąc jak Ł. gołym. Pot. *(=jak palec, jak bizun, jak święty turecki, jak tyczka, jak bicz).* **Ł.** chmielowy=*pęd chmielu.* <ŁĘT>

[**Łętowina, y,** lm. **y**] p. **Łęt.**

Łężny przym. od **Łęg:** Łężna gołębica = *dzika, leśna.* L. Sowa łężna=*puhacz:* Jak prędko zbędzie kołpaka twa głowa, takiś udatny, jak łężna sowa. Bies. <Od Łęg>

†**Łga, i,** lm. **i** p. **Łeż:** Już też to Ł. jak czapka. Prz. <ŁG>

[**Łgacz, a,** lm. **e**] p. **Łgarz.**

Łgać, łże a. [**łga**], **łgał,** 1 os. lp. **łgę** a. [**łgam**], ×**Łżeć,** †**Łżyć,** †**Lżyć** **I.** *kłamać, zmyślać, improwizować, cyganić:* Łże, aż ś. za nim kurzy. Prz. Łżyj a dobrze. Łże, jak pies. Prz. Kto łże, ten i kradnie. Prz. Łże jak najęty, jak z nut *(=łże, ani ś. zająknie).* Ej, toć łże, aż ściany schną. Prz. Łże o swoich przypadkach i morskich i ziemnych. Kras. **2.** myśl. (o psie-łgarzu) *zwodzić, wprowadzać w błąd* (p. Łgarz). <ŁG>

Łganie, a, blm., czynność cz. **Łgać.**

[**Łganka, i,** lm. **i**] p. **Łgarstwo:** Obiecanka Ł., a głupiemu radość.

Łgarka, i, lm. **i** forma ż. od **Łgarz.**

Łgarski przym. od **Łgarz,** *kłamliwy, zmyślony.*

Łgarstwo, a, [**Łgier**] **I.** blm. *łganie, kłam, kłamliwość, skłonność do kłamania.* **2.** lm. **a** a. †**Łga,** †**Łża,** †**Łeż,** [**Łża, Łeż, Łganka**] *kłamstwo, wymysł, zmyślenie, fałsz, nieprawda, bajka, plotka, baśń, fałszywa wieść:* Łgarstwa nosi po mieście. Bajki ś. płacą bajkami, łgarstwa także zwyczajnie łgarstwami. Jabł. Słów aż nadto, a same matactwa i łgarstwa. Kras. **3.** [**Ł.,** lm. **a**] *poezja, wiersze.*

Łgarz, a, lm. **e,** †**Łeż,** [**Łgacz, Łgus, Łygus, Łżél**] **I.** *ten, co łże, zmyślacz, kłamca, kłamczuch, cygan,* żart. *paliwoda:* Złodziej u łgarza rad gospodą stawa. Klon. Dwadzieścia myśliwych, dwadzieścia malarzów, pogrzebnych kaznodziejów—kopa łgarzów. Pot. **2.** [**Ł.**] *poeta.* **3.** myśl. *pies, który za daleko unosi ś. i szuka zgubionego tropu, wracając zaś, zwodzi inne psy głosem.* Zdr. †**Łgarzyk.** <ŁG>

†**Łgarzyk, a,** lm. **owie** p. **Łgarz:** Zausznicy łgarzykowie. Papr.

Łgarzyna, y, lm. **y** m. *łgarz godzien politowania:* Nestora nazywa łgarzyną i jeszcze jednym niepochlebnym słowem. Rol.

[**Łgier, u,** lm. **y**] p. **Łgarstwo.**

×**Łgniący** *lgnący, lepki, grząski:* Rzeka za najmniejszym przybraniem wody srodze błotna i łgniąca. Ośw. <Toż, co Lgnący>

†**Łgostaj, a,** lm. **e** *wiercipięta.* <Z Czes. lhostejný = zniewieściały>

|**Łgus, a,** lm. **y**] p. **łgarz.**

łkać, a, ał, dok. ×**łknąć** *szlochać, chlipać, łzy połykać, płakać głośno:* Syjon, matka nasza, poniżona jest wielkim poniżeniem, a łka gwałtownie. Leop. Stała Matka Bolejąca, tuż pod krzyżem w głos łkająca. Zal. Łka od żalu. Troc. Przen.: Której duszę łkającą, smęcącą i żałującą, przeszedł miecz boleści. Op. <ŁK/ŁYK>

łkanie, a, lm. **a** czynność cz. **łkać:** Czy mię wyrzucisz z pocztu Twego, Panie? I próżne będzie do Ciebie me Ł.? Mias. Łzy twarz jej zalewały, a Ł. mówić nie dało. Skar. Każdy jej oddech tamowało Ł. Brodz. Przen.: Wracam do dom w noc szczęśliwą, w noc ponurych wichrów łkań. Wysp.

×**łknąć, nie, nął** p. **łkać:** Łkam a. łknę. Troc.

×**łknienie, a,** lm. **a** czynność cz. **łknąć:** Oddech ś. zaparł w ściśnionym łonie, po chwili buchnął łknieniem głębokim. Gosz.

†**łob, u,** lm. **y** anat (lobus) *część narządu ciała, wyraźnie od reszty odgraniczona, lecz do niej przystająca,* z r a z: Kość ciemienia służy do zachowania średnich mózgu części lub łobów. Krup. Wątroba, acz jest jedno nierozdzielne ciało, dla brózdy jednak w śrzodku dzieli ś. na dwa łoby, na prawy i na lewy. Krup. <Łć. lobus>

łoban, a, lm. **y** p. **łepak.** <Ukr. łobàn>

[**łobaty**] *łbisty, mający duży łeb* (o zwierzętach).

łoboda, y, lm. **y** bot. **1.** a. [**łaboda**] *pospolita nazwa rośliny: lebioda ogrodowa* (atriplex hortense). **2.** Ł. drzewna p. **łobodnik. 3.** Ł. psia (chenopodium vulvaria) *roś. z rodzaju mącznika.* Zdr. [**łobódka**]. <Toż, co Lebioda>

łobodnik, a, lm. **i, łoboda drzewna, Racięźnica** bot. (atraphaxis) *roś. z rodziny rdestowatych.*

łobodny przym. od **łoboda.**

łobodowaty bot.: Rośliny łobodowate (peristaminia) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

łobodowy bot.: Koło łobodowe=*gięte z jednej sztuki drzewa.* <Zam. Obodowy>

łobodrzew, a, lm. **y** bot. (atriplex halimus) *roś., gatunek lebiody.*

łobozg, u, lm. **i** *zielsko, chwast:* Ziemia, gdy bez sprawy leży, zwłaszcza bujna, sama z siebie skłonna jest do mnożenia pokrzyw, ciernia i lada łobozgów niepożytecznych. Gil. <? Por. Łabuzie, Chabuzie>

†**łobozie, a,** blm. zb. p. **łoboź:** Wziąć listeczków senesu, co najświeższe być mogą, bez łobozia dwa łuty. Syr.

†**łobozisty** *z wielką łodygą, wybujały w łodygi, łodygowaty, łodyżasty:* Ziemia, gdzieby ś. trzcinna i łobozista trawa rodziła. Syr.

†**łoboź, i,** blm. zb. †**łobozie,** †**łobuzie,** †**łabuzie** *łodygi, źdźbła, chrósty, ciernie, krzaki, badyle.*

[**łobódka, i,** lm. **i**] p. **łoboda:** Wedle ogródka rośnie Ł.

[**łobus, a,** lm. **y**] p. **łobuz.**

łobuz, a, lm. **y,** [**łobus**] **1.** *ulicznik, wisus,* warsz. *nadwiślak, ladaco, urwis, hultaj, urwipołeć,* gm. *andrus:* Szymek, dostawszy nawet plagi, wydać go nie chciał... zaciął ś. Ł., wstyd mu było — i gotów był iść już do taczek. Krasz. Rozmaite banialuki dla majstra zbierał po ulicach od takich, jak sam był, łobuzów. Krasz. Pamiętaj, Jaśku, nie wdawać ś. z tym łobuzem, bo was kiedy wsadzą do kozy. Ł. z niego, ulicznik, wódkę już lubi. Orzesz. **2.** żart. *bałamut, zbytnik, mydłek, hulaka, filut, swawolnik, wykpis, urwis, figlarz, fines:* Z niego kawał łobuza! Ł. dziewczyna! Zdr. **łobuzik.** Zgr. **łobuzisko.** <? Por. [Labus], [Lejbus], Ukr. łobur=szubrawiec, Brs. abuznik = urwisz, Ros. loboзъ = młodzik; może z Nm. Lausbub = wszarz>

łobuzerja, i, blm. zb. *łobuzy:* I tę odrobinę, wracającą z eksportacji, Ł. stolicy powitała gwizdaniem. Rol. Gorszące figle, jakich bezmyślna a. z gruntu zepsuta Ł. uliczna dopuszcza ś. <Od Łobuz, z końcówką Włos.>

łobuzerka, i, blm. p. **łobuzowanie ś.:** Poszedł na łobuzerkę. Mają nadzieję, że, zostawszy redaktorem, porzuci łobuzerkę.

łobuzi p. **łobuzowski:** W łobuziej naturze chłopca było płatanie figlów. Krasz.

łobuziaczek, czka, lm. **czki** p. **łobuziak.**

łobuziak, a, lm. **i** *chłopak-łobuz, młody łobuz:* To łobuziaki kłócą ś. przy hazardzie. Kos. Zdr. **łobuziaczek.**

łobuzica, y, lm. **e** p. **łobuzka.**

†**łobuzie, a,** lm. **a** p. **łabuzie** i **łoboź.**

łobuzik, a, lm. **i** p. **łobuz:** Ma dopiero lat szesnaście, mimo to jednak taki z niego Ł., że już dalej nie idzie.

łobuzina, y, lm. **y** m. *mały łobuz godzien politowania:* Taki piękny człowiek... ale musi być Ł.! stęknął pan. Prus.

łobuzisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **łobuz.**

łobuzka, i, lm. **i, łobuzica** forma ż. od **łobuz.**

×**łobuzować, uje, ował,** częś. **ł. ś.** *pędzić czas jak łobuz, postępować jak łobuz, hultaić ś., urwisować ś.; hulać, bałamucić ś., puszczać ś., swawolić, łotrować ś., birbantować:* Poszedł przypatrywać ś. łobuzującym, gdy sam Ł. nie mógł. Krasz. Mąż pod pretekstem najrozmaitszych interesów łobuzuje ś. w tysiączny sposób. Es.

×**łobuzowanie, a,** blm., czynność cz. **łobuzować.**

łobuzowanie się, a ś., blm., **Łobuzerka** czynność cz. **łobuzować ś.**

łobuzowski, łobuzi przym. od **łobuz:** Wyraz, figiel Ł. Kradzież maleńka wydała mu ś. farsą— ale gatunek honoru jakiegoś łobuzowskiego trzymał ś. tam na jakimś strzępie. Krasz.

[**łobydzie, a,** blm.] zb. *łodygi, nać kartofli.* <p. Łabuzie>

[**łobzdykować, uje, ował**] p. **łabzdykować.**

[**łobzdykowanie, a,** blm.] czynność cz. **łobzdykować.**

łobzować, uje, ował, łubzować, łubcować *buzować, bić, grzmocić, tuzać kogo.* <?>

łobzowanie, a, blm., czynność cz. **łobzować.**

łoch, a, lm. **y 1.** [Ł.] pog. *chłop, cham, grubijanin, ordynus:* I bandzies brać takiego łocha? **2.** zł. p. **4. Loch.** Zdr. [**łoszek**]. <p. Łotr>

[**łocha, y,** lm. **y**] p. **2. Locha.** Zdr. [**łoszka**].

łochacze, ów, blp. bot. p. **Borówka.** <?>

[**łochania, i,** lm. **e**] p. **łachań.**

×**łochinia, i,** lm. **e** p. **łochynia.**

[**łochna!, łosia!, łosiu łoś!, łojsie!**] *nawoływanie krów i cieląt.* <Zam. Jałochna>

[**łochtusza, y,** lm. **e**] p. **łoktusza.**

łochwa, y, lm. **y** myśl. *zimowe legowisko niedźwiedzia, gawra, barłóg:* O tych gawrach, legowiskach, łochwach, budowiskach lub łomach, a wreszcie barłogach, jak je zwie lokalnie nasza gwara łowiecka. Sp. <? Por. Czes. lochviště (zam. *lohviště)=legowisko>

łochynia, i, lm. **e, Borówka Ł., × Łochinia, Pijanica, Włochynia, Łochacze,** [**Łachany, Szalonka**] bot. *gatunek borówki* (vaccinium uliginosum). <? Por. Czes. lochyně, hlohyně (=*głoginia)>

łocyga, i, lm. **i, łocyka, łodzyga** bot. **1. a. łoczyga** *sałata ogrodowa* (lactuca sativa). Ł. dzika p. **Sałata. 2.** Ł. ogrodowa p. **Mleczaj.** <p. Łocyka>

łocyka, i, lm. **i** p. **łocyga.** <Z Łć. lactuca>

†łoczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **łoczyć. 2.** *pijaństwo, obżarstwo.* <? ŁAK/ŁOK>

†łoczyć, y,ył p. **łokać.**

łoczydło, a, lm. **a** bot. **1.** p. **Zapaliczka. 2.** p. **Konwalja.** <?>

łoczyga, i, lm. **i, Laktuka** bot. **1. a. Mlecz, Brzoskiew** (lapsana) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunek: Ł. p o s p o l i t a (l. communis). **2.** p. **łocyga. 3.** p. **Mleczaj.** <p. Łocyka>

łoczyżnik, a, blm. p. **Laktukarjum.**

†łodnia, i, lm. **e** gór. *niecka soli.* <? Od Łódź>

× łodnik, a, lm. **cy, × łódkarz, × łodźnik** *ten, co łódką wozi, przewoźnik, czółnik:* Postanowienie uczynić z łodnikami i czółnikami. Wej. <Od Łódź>

× łodny p. **łodziowy:** Girzy Gurbach, mieszczanin warszawski, ma też pod miastem na Wiśle dwa młyny łodne. Wej. (*=pływające).*

łodyga, i, lm. **i 1.** *pęd główny rośliny; łęcina, badyl:* Ł., caulis, w substancji swej jest zielona, krótkotrwała i samym tylko ziołom szczególna. Jund. Ł. chmielu. Ł. podziemna. Ł. roślin drzewnych=*pień.* Ł. palm=*kłodzina.* Ł. traw=*źdźbło.* Przen.: Kwiat spodziewany na wątłej łodydze życia mojego. Słow. **2.** *nazwa większej łódki do piasku i żwiru.* **3.** bud. *część kapitelu kolumny koryncldej, głąb, kłącz, kłącze.* **4.** myśl. *główny pień rogów jelenich, z którego wyrastają gałęzie rogów:* U jelenia zwykłego specjalną charakterystykę stanowi wygięcie łodygi. Sp. Zdr. **łodyżka.** <Zap. z Łć. lactuca=laktuka, przez S. Gnm. ladduch(a), Nm. Lattich>

łodygowato przys. od **łodygowaty,** *łodyżasto.*

łodygowaty 1. *rosnący w łodygę.* **2.** *kształtu łodygi.* **3.** p. **łodyżasty:** Niezdrowe bydłu siano łodygowate, wiszowate. Haur.

łodygowy przym. od **łodyga:** Liść Ł. = *wyrastający wprost z łodygi.*

łodyżasto przys. od **łodyżasty,** *łodygowato.*

łodyżasty, łodygowaty *pełen łodyg,* ł o b o z i s t y.

łodyżka, i, lm. **i** p. **łodyga:** Chłopcy robili łańcuch z łodyżek żabich-oczek. Bał.

†łodzia, i, lm. **e** p. **łódź:** Jeśli nie dbasz, a Ł. przyjdzie w niebezpieczność, winien będziesz onego utonienia. Baz. Noego Ł. Rej (*= korab, arka).* Zdr. **†łodziczka.**

łodziany p. **łodziowy.**

łodziarz, a, lm. **e 1.** a. **łódkarz** *rzemieślnik, wyrabiający łodzie.* **2.** [Ł.] *wioślarz, rybak.*

łodziasty *kształtu łodzi, łódkowaty, łódczasty:* Młynarze od kół zakupnych tak walnych, jako korcowych, łodziastych, ważnych, od każdego po gr. 24. Vol.

†łodzica, y, lm. **e** p. **łódź.** Biel. M. Zdr. **†łodziczka.**

†łodziczka, i, lm. **i** p. **łodzica.**

†łodzie, a, lm. a p. **łódź:** Nie zejdzie po nich okręt z wiosły, ani Ł. zejdzie po nich. Leop.

× łodzienny p. **łodziowy:** Ł. chleb. Mącz.

łodzik, a, lm. **i, łódź** zool. (nautilus) *głowonóg czteroskrzelowy.* <Od Łódź>

†łodziogrono, a, lm. **a** *gromada łodzi, flotyla.* Włod. <Łódź + Grono>

łodziowy, łodziany, × łodzienny, × łodźny, × łodny przym. od **łódź:** Most Ł. Bobr. *(=łyżwowy).*

łodzyga, i, lm. **i** bot. p. **łocyga.** <p. Łocyka>

łodźman, a, lm. **owie** *sternik, obeznany z porohami Dniepru.* <Z Hl. loodsman, przez Nm. Lotsmann=przewodnik okrętu w porcie, sł. lud. do Łódź>

× łodźnik, a, lm. **cy** p. **łodnik.** Mącz.

× łodźny p. **łodziowy.** Mącz.

łogawizna, y, blm., **Włogawizna, Ułoga, Szpat, †Wytycz** *chorobliwa narośl kostna na wewnętrznej stronie stawu skokowego u konia.*

łogawy, Włogawy, Włogaty koń=*chory na łogawiznę:* „Łogawa! Ta kobyła łogawa!" — krzyknął ojciec, a już cały w ogniach. Kon. <LEG/ŁOG>

[**łogaza, y,** lm. **y, łohaza**] **1.** *groch z pęczakiem ugotowany.* **2.** *pęczak.* <Ukr. łohaza>

†łogosz, a, lm. **e, †łokosz 1.** *koń orczykowy, lejcowy, przyprzęgany:* Niechaj to miejsce zapalą łogosze Faetonowe. Pot. Z parobka będzie woźnica, z woźnicy, nadołek wetknąwszy za pas, będzie na Ł. (=na łogosza) pachołek *(=foryś)...* bodaj drugi i krzesła nie dopadł z łogosza. Pot. **2.** *orczyk:* Woźnica chwoszcze, uczenie dyszel kierując wozowy, łogoszem spięte cztery jednorożce. P. Koch. <Węg. lógós=koń orczykowy, doprzęgany>

†łogoszowy przym. od **łogosz:** Hajduk Ł. Star. Wołają na swe łogoszowe draby. Wad. **†Ł., ego,** lm. **i** *hajduk łogoszowy, foryś:* Łogoszowym królewicza Jakuba złp. 3. Wej.

łogowa, y, lm. **y, Sezam, Sezamowe ziele** bot. (sesamum) *roś. z rodziny ostrojowatych.* <?>

łogowaty bot.: Rośliny łogowate (sesameae) *jeden z rzędów roślin dwuliściennych.*

[**łogowisko, a,** lm. **a**] p. **Legowisko.**

łogownica, y, lm. **e, Ciemierzycznik, Ciemierzycznica** bot. (sesamoides magnum) *roś.*

łogowy przym. od **łogowa:** Nasienie łogowe. Syr.

[**łogozina, y,** lm. **y**] p. **łęt.** <? Por. Łohaza>

[**łohaza, y,** lm. **y**] p. **łogaza.**

łoić, i, ił 1. *smarować łojem.* **2.** przen.: Ł. kogo, Ł. komu skórę=*bić, garbować, łupić, grzmocić, smarować, lać, ćwiczyć, okładać, tatarować, łatać, rznąć, walić, trzepać, batożyć, łomotać, łomocić, łobzować, tuzować, palantować.* <Od Łój>

łoina, y, blm. p. **Stearyna.**

łoisto przys. od **łoisty.**

łoistość, i, blm. rz. od **łoisty,** *łojność.*

łoisty, łojny *pełen łoju, tłusty:* Łoista sarna. <Od Łój>

łojak, a, lm. **i, Guz łojowaty a. łojowy** lek. (steatoma) *nowotwór łagodny z zawartością do łoju podobną.*

łojek, jka 1. blm. p. **Talk. 2.** †lm. **jki** *maść, róż, bielidło, blansz, smarowidło do twarzy:* Życzy paniom, aby ś. łojkami... nie mazały. Brk.

łojenie, a, blm., czynność cz. **łoić.**

łojka, i, lm. **i, łajka** garb. *skóra cielęca lub kozłowa, wyprawiona sposobem białoskórniczym.* <Ros. łajka znaczy też pies, więc „psia skóra">

łojkowy przym. od **łojka:** Skóra łojkowa=*gatunek psiej skóry.* Kamasze łojkowe = *kamasze z łojki.*

[**łojło, a,** lm. **a**] *włóczęga.* <?>

łojno przys. od **łojny.**

łojność, i, blm. rz. od **łojny,** *łoistość.*

łojny p. **łoisty.**

łojorodny a. **łojowy krocień, łojorodne** a. **łojowe drzewo, Maścierz łojorodna** bot. (stillingia sebifera) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* <Łój + Rodny>

łojotok, u, blm. lek. (seborrhagia) *chorobliwie zwiększone wydzielanie ś. łoju z gruczołków skóry.* <Łój + Tok>

łojowato przys. od **łojowaty.**

łojowaty l. *podobny do łoju:* Kamień Ł. = *talk.* Troc. Alabastr i marmur można uważać za ciała łojowate, przez sączenie rozpuszczonego w wodzie marmuru po różnych rozpadlinach i przez kapanie takowych kropli w grotach ułożone. Stasz. **2.** anat.: × Gruczoły łojowate p. **Łojowy. 3.** lek.: Guz Ł. p. **łojak.**

łojownik, a l. lm. **i** bot. p. **Słupiętka. 2.** †lm. **cy** gór. = a) *nazwa kopacza, robiącego w kopalni wieliczkowskiej do czasu zupełnego wypalenia ś. w kaganku danego mu łoju.* b) *dziesiętnik przy wozakach, odbierający dla nich łój w kułach i narzędzia skarbowe.* c) *dozorca, wydający łój górnikom olkuskim, idącym na robotę do kopalni.*

łojowy przym. od **łój:** Świeca łojowa *(= łojówka).* Anat.: Gruczołki łojowe, × gruczoły łojowe a. łojowate (glandulae sebaceae) = *gruczołki w skórze, wydzielające łój.* Bot.: Drzewo łojowe, krocień Ł. p. **łojorodny.** Lek.: Guz Ł. p. **Łojak.**

łojóweczka, i, lm. **i** p. **łojówka.**

łojówka, i, lm. **i l.** *świeca łojowa:* Tu przy woskowych świecach, tam przy łojówkach, a wszyscy grają. Krasz. Nieraz przy ogarku łojówki douczałem ś. pensum. Krasz. Każ mi pan podać świecę, kancelarję opieczętujemy. Kasjer przyniósł topniejącą łojówkę. Krasz. W mieszkaniu mróz dokuczał, uczyłem ś. przy jednej łojówce. Zal. K. Ł. na stole i parę głowni w kominie oświetlało chatę. Rodz. **2.** *boczna część ściany brzusznej u wołu, brana do gotowania.* Zdr. **łojóweczka.**

[**łojsie!**] p. **łochna.**

łok, u, lm. **i** myśl. *miejsce, gdzie ptaki padają.* <? ŁOK/ŁAK>

†**łokactwo, a,** lm. **a,** †**łokanie,** [**łokanie**] *obżarstwo, pijatyka, biba, hulanka:* Dni święte tak w miastach, jak i we wsiach, obrócone na Ł. i obżarstwo. Opal. <ŁOK/ŁAK>

[**łokać, a** a. **cze, kał, łakać**] **l.** i †a. †**łoczyć** *żłopać, łeptać, chłeptać:* Ty, który ustawicznie grzechy jako wodę łoczesz. Wuj. Nam żonom każą doma siedzieć, prząść kądziel a motać, a sami dzień podle dnia będą jedząc Ł. Biel. M. **2.** p. **łyknąć.** <ŁOK/ŁAK>

[**łokaj, a,** lm. **e**] p. **Lokaj.**

†**łokanie, a,** blm., [**łokanie**] czynność cz. **łokać;** p. **łokactwo.**

× **łokciobrody** *mający brodę łokciową:* Czemu w kwiecie pierwotnych latek ginie młody, czemu tchnie brzydkim ogniem siwiec Ł.? Nar. <Łokieć + Broda>

łokciopromieniowy *mający związek z kością łokciową i promieniową.* Anat.: Staw Ł. (articulatio cubito-radialis) = *leżący tuż pod zgięciem łokciowym.* <Łokieć + Promieniowy>

łokciowe, ego, blm. *podatek na potrzeby publiczne i porządek miasta, zbierany od łokcia bieżącego frontu zabudowań od ulicy i dróg publicznych:* Wszystkie myta i cła, także targowe, Ł., aby były skażone, zniesione. Paw. Według dekretów Komisji Brukowej podatek szos nazwany był w XVIII wieku łokciowym. Wej.

łokciowy l. anat. *od łokcia u ręki:* Muskuł Ł. Przegub Ł. (plica cubiti) = *zgięcie w stawie łokciowym.* Więzy łokciowe, †związki kubarkowe (ligamenta cubiti) = *taśmy ściągniste, łączące kości stawu łokciowego.* † Piszczel Ł., wyrostek Ł. kość łokciowa p. **łokieć. 2.** *od łokcia, miary:* Towary łokciowe = *sprzedawane na łokcie.* **3.** a. × **łokietny** *szeroki, długi, wysoki na łokieć.* Żart.: Poszliśmy i spustoszyli Ślązko, aby znali co Ł. pan (= Władysław Łokietek) może. Krasz. Przen.: *wielki, sążnisty:* Litery łokciowe. **4.** fecht.: Położenie łokciowe = *położenie ręki zadającego cięcie, zwane łokieć.*

łokieć, kcia, lm. **kcie,** †**łokiet,** [**Okieć, łokiet**] **l.** anat. (cubitus) = a) *staw łączący ramię z przedramieniem, przegub ręki:* Oprzeć ś. na łokciach. Podeprzeć ś. łokciami. Pchać ś. łokciami. Rozpychać łokciami. Szturchnąć kogo łokciem w bok. Tak to bolesno, komu żona umrze, jak kiedy kto zabije ś. w Ł. Prz. Ręce po Ł. obnażone. Bardz. Rękawiczki długie aż za Ł. Łokcie mu wyłażą (z podartych rękawów). Świeci łokciami. Wsparty na łokciu, duma. b) †(ulna) *przedramię:* Ł., cubitus z dwuch piszczelów składający ś. Perz. c) *jedna z dwu kości przedramienia,* kość łokciowa, †glozna, †dobytka, †piszczel łokciowy większy, × luśnia (ulna). d) (olecranon) *koniec górny, tylny, wystający kości łokciowej,* wyrostek łokciowy, × kotwiczy, †łokciowej kości garbek łokietkowy, †garb piszczela łokciowego. **2.** *miejsce rękawa, przypadające na łokieć ręki:* Suknia podarta na łokciach. Łokcie już dziurawe. Łokcie podarte ś. bielą. Słow. **3.** †*ramię, ręka:* A on, wziąwszy go na łokcie... Op. Matka dziecię na łokciach trzyma. **4.** fecht. = a) *cięcie rapierem w brodę.* b) a. sekunda = *uderzenie bronią sieczną z dołu do góry.* c) Nad Ł. p. **Nadcięcie. 5.** *miara długości = 2 stopom, 24 calom, 576 milimetrom:* Ł. koronny czyli warszawski był dłuższy od dzisiejszego o 0,81 cala. Wej. Ł. lwowski miał $1^1/_4$ krakowskiego w XVI wieku. Sprzedawać towary na łokcie. Przen.: By-ć sobie bogacza z Łazarzem kto mądry wystawił, przyrzekam, żeby o Ł. takiemu rozumu przybyło. Gil. Na Ł. od ziemi podniósszy ś., chcą, żeby ich wszystko słuchało. Boh. Chciałby wszystko łokciem i miarką zmierzyć *(= wszystkiego dotknąć, wszystko sprawdzić; ceni wszystko ze strony materjalnej).* Przen. żart.: Po czemu Ł. = *jak ś. rzecz ma, co ś. w tym święci:* Jak ś. rozpatrzy w świecie, w ludziach i w sumieniu... jak zrozumie, po czemu czego Ł. bywa... Pol. **6.** gm. żart. *kieliszek, miarka do wódki:* Dajcie-no łokcia, to ś. napijemy. **7.** przen. *handlarstwo, kramarstwo:* Reszta buntowników składała ś. z ludzi najemnych a. nowoprzyzwanych do stanu rycerskiego od łokcia i warsztatu. Nar. **8.** przen. *skala, stopa, norma:* Buta ich nad Ł. człowieczy wysoko podnosi. Birk. Mięsopustnicy wszystko łokciem rozkoszy wymierzają. Birk. Potrzeby domowe wedle baczenia, nie wedle łokcia ciasnego opatrzywszy, co zbywa, winno ś. dać na jałmużny. Skar. **9.** [Ł.] = a) *długość obwodu średniej głowy ludzkiej.* b) Gięty Ł. = *długość od końca palców ręki do dołka piersiowego.* c) *przędzionko (18 pasm nici).* **10.** zł.: Łysy Ł. = *rok, miesiąc.* Zdr. **łokietek.** <ŁOK>

[**łokiet, kta,** lm. **kty**], †**łokiet** p. **łokieć:** Odzienie, Ł. za kolana. Do łoktów przykładać z kośnice

kości. Ocz. Symeon wziął dziecię Jezus na łokty swoje. Sekl. Nosił go na łoktach swoich. Wuj. Powolny bóg wszechżabstwu na króla użycza małego jak Ł. Kija Kijowicza. Mick.

Łokietek, tka, lm. **tki I.** p. **Łokieć:** Kupidynowie krótkiemi złote łuczki ciągną łokietki. Pot. (=*rączętami*). Krótkich mi ś. chce łokietków, małych miarek. Mik. z Wilk. [Kup wstązecek po dwa złote Ł.]. **2.** †*ten, co ma wadę w łokciu.* Kn. **3. a.** †**Łoktek** *człowiek maleńkiego wzrostu, karzeł, liliput, pigmejczyk:* Władysław, Łokietkiem jakoby łokciowym, od łokcia, dla wzrostu małego nazwany. Błaż. Łokietkowie domniemani, to jest niby ludzie maluchni w Brazylji w nowym świecie ustawicznie z żórawiami wojować mają. Troc. **4.** [Ł.] *dwadzieścia pasm nici.*

Łokietka, i, lm. **i** bot. (betula ojcoviensis) *odmiana czy też gatunek brzozy.* <Od przezwiska króla Łokietek>

Łokietkowy przym. od **Łokietek.** Anat.: †Garbek Ł. p. **Łokieć.**

×**Łokietnica, y,** lm. **e** *kamień a. cegła do podłogi, na łokieć długa.* Kn. Sala łokietnicami pokładana. Troc.

×**Łokietny** p. **Łokciowy:** Szczupaków łokiettych 200. Goł Szczuki łokietne. Mick.

†**Łokost, u,** blm. *łoskot, chrzęst.* Troc.

†**Łokosz, a,** lm. **e** p. **Łogosz.** Wej.

[**Łoksiny, In,** blp., **Łokszyny**] **I.** a. [**Łokszyna**] *rodzaj makaronu.* **2.** *chróst.* <p. Łokszyny>

[**Łoksować, uje, ował**] *bić:* Wzion ich Ł. <?>

[**Łoksowanie, a,** blm.] czynność cz. **Łoksować.**

[**Łokszyn, u,** blm.] p. **Łoksiny:** To nie przeszkadzało jej stać pilnie przy zamieszaniu łokszynu. Krasz.

[**Łokszyna, y, lm. y**] **I.** p. **Łoksiny:** Jadłabyś samą łokszynę. **2.** *dyscyplina.* <Tur. lakšé, lakčé, z Prs.>

†**Łoktek, tka,** lm. **tkowie** p. **Łokietek.**

[**Łoktucha, y,** lm. **y**] p. **Łoktusza.** Goł.

[**Łoktusa, y,** lm. **y**] p. **Łoktusza:** Gryzła trok lnianej łoktusy, którą była odziana. Ork. Zdr. [**Łoktuska**]. <Z Nm. daw. Lakentuch>

[**Łoktuska, i,** lm. **i**] p. **Łoktusa.**

[**Łoktusza, y,** lm. **e, Łoktusa, Łochtusza, Łoktucha**], †**Łoktusza I.** *prześcieradło z grubego płótna, rańtuch biały, chusta, płachta (do zbierania trawy), kawał grubego płótna, chustka duża płócienna do odziewania ś.:* Pódźcież za mną, miłe dusze, zawinąwszy ś. w łoktusze. Mik. z Wilk. **2.** *naramiennik,* [o p l e c k a]. Zdr. [**Łoktuszka**]. <p. Łoktusa>

Łoktuszka, i, lm. **i I.** [Ł.] p. **Łoktusza. 2.** †*kobieta w łoktuszę, to jest w płachtę odziana:* Chodzę, by Ł., ni perełki, ni łańcuszka. Rej.

Łom, u, lm. **y I.** blm. *łamanie:* Mocnej trzeba było do łomu oskardy. L. †Ł. w stawach, w kościach. W głowie szum, w kościach Ł., w mieszku trwoga, ratuj dla Boga. Prz. **2.** blm. *łomot, huk, trzask, łoskot, gruchot, szum:* Ł. drzewa, które ś. na lesie zewsząd waliło. Biel. M. Szum i Ł. lasów zdaleka słychać straszliwy. Tw. Słyszano ich kości Ł. Krasiń. **3.** blm. *odłamki, ułamki drzewa, chróst, susz, spadające gałęzie:* Ukryj ś. tu za stos łomu. Mick. Wieśniak z pękiem łomu. Rom. **4.** *odłam, blok, cios, bryła:* Ł. marmuru. **5.** *miejsce wyłamane, wydrążone, loch, pieczara, jaskinia, grota:* Smocy w łomiech zakrywają ś. Wer. **6.** przen. *szczerba, luka:* Takie wysiekszy środkiem Niemców łomy, darł ś. ku Litwie rycerz nieznajomy. Mick. **7.** *kół żelazny do łamania muru, po końcach na okrągło a. płasko zaostrzony, do wyważania kamieni z ziemi, do rozkopywania twardej ziemi i t. p.,* gór. ł a m, ł a m u l e c. **8.** w lm. p. **Kamieniołom:** Ofiarował (do kościoła) posadzkę kamienną, a to z łomów probostwa szydłowieckiego. Gac. **9.** [Ł.] = a) *gruchot:* To nie sanie, ale Ł. b) Sprzedać coś (np. żelastwo) na Ł. = *na szmelc, na przetopienie, na przekucie.* c) *niezdara, człowiek ociężały, kloc, bałwan, szturmak.* <ŁOM>

Łomacz, a, lm. **e** p **Łomak.**

Łomaczek, czka, lm. **czki** p. **Łomak:** Tulił do siebie wiązkę łomaczków, które zebrał z dziedzińca. Korz.

[**Łomaczka, i,** lm. **i**] p. **Łomaka.**

[**Łomać, mie, mał**], †**Łomać i** [**Ł. ś.**], †**Ł. ś.** p. **Łamać.**

Łomak, a, lm. **i, Łomacz,** [**Łomaka**] *gałąź sucha, na ziemi leżąca po drzewie wyciętym, susz, patyk, drzazga:* Chrzęst pręci, potym trzask głuchy targanych łomaków. Uj. Zdr. **Łomaczek.** <ŁOM>

Łomaka, i, lm. **i I.** [Ł.] p. **Łomak. 2.** myśl. *ordynarna strzelba myśliwska:* I szturkają obecnie jeszcze niemiłosiernie wszystkie te domorosłe łomaki, jakich używa. Sp. Zdr. [**Łomaczka**]. <Ukr. łomaka>

[**Łomanie, a,** blm.], †**Łomanie** czynność cz. **Łomać,** *łamanie.*

[**Łomanie się, a ś.,** blm.], †**Łomanie ś.** czynność cz. **Łomać ś.**

Łomaństwo, a, blm. zł. *srebro stołowe.* <?>

[**Łomawica, y,** lm. **e**] *choroba bydła.*

[**Łomaz, u,** lm. **y**] *chróst, suche gałęzie (na opał a. reperację drogi zgromadzone).* <ŁOM>

[**Łomeczny**] *ułomny, kaleka, koślawy.*

Łomek, mka, lm. **mki I.** [Ł.] *przyrząd do łamania lnu.* **2.** zool. (foenus) *owad błonkoskrzydły żądłowy z rodziny grzebaczy.* <ŁOM>

[**Łomiak, a,** lm. **i, Omiak, Omiag**] *roś. tojad* (aconitum napellus).

Łomianka, i, lm. **i I.** [Ł.] *orka poprzeczna, druga z rzędu.* **2. a. Chrząstkowiec** bot. (polycnemum) *roś. z rodziny szarłatowatych.* Gatunek: Ł. r o l o w a (p. arvense). <ŁOM>

×**Łomiciel, a,** lm. **e** p. **Łamacz.**

Łomić, i a. [**mie**], **ił I.** × p. **Łamać:** A ci w bramę ś. cisnąc, szyje z mostu łomią. Kochan. **2.** [Ł.] *orać wpoprzek podorywkę (*=ziemię pierwszy raz wzoraną*), łamać skiby.* **Ł. ś. I.** × p. **Łamać:** Przen.: Żądze prą, walczą, łomią ś. Zm. (=*ścierają ś.*). **2.** [Ł. ś.] *zdawać ś.:* Tak mi ś. łomie. <ŁOM>

×**Łomienie, a,** blm., czynność cz **Łomić.**

[**Łomieniec, ńca,** lm. **ńce**] *jakaś roślina.*

×**Łomienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Łomić ś.**

†**Łomigłów, owu,** lm. **owy** *napój do głowy bijący.* Troc. <ŁOM + Głowa>

×**Łomigłówka, i,** lm. **i** p. **Łamigłówka.** Goł. <ŁOM + Główka>

Łomikamieniowaty bot.: Rośliny łomikamieniowate a. skalnicowate (saxifragaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Łomikamień, a, lm. **e,** bot. **I. a. Skalnica,** †**Skalnik,** †**Złomikamień,** †**Kaminki** (saxifraga) *roś. z rodziny łomikamieniowatych a. skalnicowatych.* Gatunki: Ł. n i z k i a. t r z y k l a p o w y (s. tridactylites). Ł. z i a r n o w y (s. granulata). Ł. ż ó ł t y (s. hirculus). **2.** p. **Kandyżan.** <ŁOM + Kamień>

łomignat, a, lm. **y I.** bot. p. **Późnik. 2.** zool. p. **Bielik.** <ŁOM + Gnat>

łomignatka, i, lm. **i** bot. p. **Późnik.**

łomikost, u, blm. **I.** gór. *margiel, używany dawniej za lekarstwo od złamania kości.* **2.** wet. (cachexia ossifraga) *kruchość kości u zwierząt.* <ŁOM + Kość>

× **łomikość, i,** lm. **i** bot. p. **Późnik.** Troc.

łomilas, u, lm. **y** *wicher, walący drzewa.* L. <ŁOM + Las>

łomisto przys. od **łomisty.** Mącz.

łomistość, i, blm. rz. od **łomisty.**

× **łomisty I.** a. [**łomny**] *łamany, nierówny, kręty, zawiły:* Łomiste a nierówne drogi, skaliste a opoczne miejsca. Mącz. **2.** p. **łomny.** Troc. <ŁOM>

łomnia, i, lm. **e** p. **Kamieniołom.** <ŁOM>

łomność, i, blm. rz. od **łomny: Ł.** promieni. Hube.

łomny I. × a. × **łomisty** *łatwy do złamania, łamliwy, kruchy:* Widać, że było dalej dwie wojsce ogromne, strzelbę na ś. składając i kopije łomne. Kochan. Te łomnym gałęziem nań parzą. Żebr. **2.** [Ł.] p. **łomisty.** <ŁOM>

łomocenie, a, blm., czynność **cz. łomocić.**

łomocić, i, ił p. **łomotnąć.**

[**łomocie, a,** blm.] *chróst, suche gałęzie, badyle.*

I. łomot, u, lm. **y** *odgłos czegoś łamiącego ś., łom, huk, trzask, łoskot, grzmot, szczęk, gruchot:* Słyszany był Ł. drzewa od wichrów. Gol. Chyli ś. wierzchowisko, krzywi ś. drzewo, słychać Ł. Stasz. Wicher w lesie straszny Ł. czyni. Troc. Słyszycie głuchy Ł. oczeretów? Słow. Tylko w oddaleniu na drodze słychać było głuchy Ł. petard. Rog. <ŁOM>

2. łomot! w. **I.** naśladujący upadek czegoś ciężkiego, *brzdęk!, bęc!, łup!, buch!, chlast!, rym!* **2.** [Ł.!] naśladowanie odgłosu wystrzału, *pif!, paf!*

[**łomota, y,** lm. **y**] *łamanie, ból.*

łomotać, cze a. × **ce, tał I.** i **ł. ś.** p. **łomotnąć. 2.** *jeść z apetytem, chciwie zajadać, pałaszować, futrować, zawijać, ćwiczyć:* Wszystkiemi swemi białemi ząbkami łomotała kiełbasy, pieczeń i kartofle. Orzesz. Cieszę ś., że braciszek tak mi z apetytem łomocze. Krasz. <ŁOM>

łomotanie, a I. blm., czynność cz. **łomotać. 2.** *łomot powtarzany.*

łomotanie się, a ś., blm., czynność cz. **łomotać ś.**

łomotnąć, nie, nął, nied. **łomotać I. a. ł. ś.** *paść z hukiem, z trzaskiem, grzmotnąć, grzmotnąć ś., gruchnąć, brzdęknąć, rymnąć, hrymnąć, zwalić ś., przewalić ś., runąć.* **2.** i nied. **łomocić** *załomotać, uderzyć, walnąć, wyrznąć, zakołatać silnie, grzmotnąć, huknąć, zabębnić, łupnąć:* Ł. we (a. do) drzwi. **3.** kogo = *grzmotnąć, gruchnąć, huknąć, uderzyć, lunąć, palnąć.* **4.** [Ł.] *złamać.* **ł. ś. I.** nied. *robić łoskot, stukać, kołatać ś., hałasować, markować:* Łomoce ś., nie dając spać. **2.** p. **łomotnąć. 3.** w co, o co = *uderzyć ś., gruchnąć ś., grzmotnąć ś., huknąć ś., palnąć ś.* <ŁOM>

łomotnięcie, a, blm., czynność cz. **łomotnąć.**

łomotnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **łomotnąć ś.**

łomowisko, a, lm. **a** = **Kamieniołom.**

× **łona, y,** lm. **y** p. **łuna.** Troc. Na milę wielka rozciągła ś. Ł. Brodz. Szpiegowie pola ognia pełne i od niego łonę, a jakoby wszystko gorzało, obaczyli. Warg. Słońce złotą łoną morze bije. Pot. Ten pod łony miesiączne skradszy ś. gdzie z kąta, spokojnego napada lub go z świata sprząta. Gawiń. <ŁU(N)>

[**łoneczka, i,** lm. **i**] p. **łąka:** Na łoneczce palił ś. już ogień, a zdala pasły ś. na niej nasze konie. Brzoz. <Niby od Łonka>

[**łonew, nwi,** lm. **nwie**] p. **łągiew.**

† **łoni** i [**łoni**] *zeszłego roku, łońskiego roku, rok temu:* Tenże dziś błąd, co i Ł. Rej. Tego roku będzie lepi jak Ł. <ŁO(N)>

× **łonisto** przys. od **łonisty: Ł.** czynię = *kobielę, garbię.* Włod.

× **łonistość, i,** blm. rz. od **łonisty: Ł.** żagla okrętowego. Troc.

× **łonisty** *kobielisty, pogarbiony, wypukły, fałdowany, pomarszczony.* <Od Łono>

× **łonko, a,** lm. **a** p. **łono:** Na łonku mego serca raczysz odpoczywać. Op. Przychodzi czasem na dzieci wydęcie i napuchnienie w dymionkach i też zapalenie łonka. Spicz.

łonnik, a, lm. **i, Opich, Szmiot** bot. (bubon) *roś. z rodziny baldaszkowych.* <Od Łono>

łono, a, lm. **a I.** *żywot, brzuch, wnętrzności:* Pragnienie skręca wnętrzności w mym łonie. Mick. W łonie matki poczęty. Córko! na mojąż hańbę wyszłaś z mego łona? Fred. A. Którzy ś. z nieuczciwego łona rodzą, nie są w takiej wadze, w jakiej ci, którzy według prawego małżeństwa rodzą ś. Glicz. *(= z prawego łoża, z prawego małżeństwa).* † Dobra po dziecięciu matce w Ł. przyumarłe. Sz. *(=matce przypadające).* † Dziecię, jeśli ś. żywe urodzi, a potym umrze, tedy dziedzictwo dóbr mężowych matce w Ł. wpada. Sz. *(= na matkę przechodzi).* Przen.: Chrystus nam łona naszych dusz nabalsamował. Słow. Przen. *wnętrze, głąb:* Trzy dni przetrwał w łonie ziemi. Słow. Chaos dobywający ś. z toni, z łona ciemności. Krasiń. Wyspa występuje z łona kipiących bałwanów. Krasiń. Tam od ostrych słońca grotów głowy jego nie ochroni ni palma zielonowłosa, ni białe Ł. namiotów. Mick. Napełnił złotem skórzane Ł. owego namiotu. Słow. Okręt z głębi łona westchnął głucho. Słow. Patrz, jakim blaskiem gór wierzchołek spłonął; zapewne księżyc w ich Ł. utonął. Słow. Z łona księżyca wykwita twarz blada. Słow. Muszla srebrzystego łona. Słow. I znów ś. Ł. piaskowe otwarło, gdzie pochowałem matkę martwych zmarłą. Słow. (Twarz bożka) w marmuru ukrywa ś. łonie. Mick. Rzeka, która w zimie bucha ogromną wodą, a w upały sucha, nagie i czarne Ł. swe odsłania. Mick. Ileż wieków przeświecił (kamień drogi), aż wylawszy z łona całą jasność, zamierzchnął. Mick. Z bronzu koryncкiego urna, w łonie jej zwolna płomyk przebudza ś. blady. Mick. Jęk rozpaczy wydany przy zgonie uczuła fala, lecz zamknęła w łonie. Słow. Szedłem z Arabami w piramidy łonie. Słow. Skoczę w morskie łona. Mick. *(=fale, tonie, odmęty, nurty).* Z łona ziemi wydobywają kruszce. Ziemia ciało moje w swoim łonie zakryje. Troc. Morze z łona swego drogie wyrzuca skarby. Troc. Co dzień ś. z łona morskiego rodzi słońce. Troc. Tu obraz jej malowny w srebrnej fali łonie. Mick. Pokażę,... jakie wlepienie oczu w samo Ł. raz przedsięwziętej rzeczy być powinno. Słow. W łonie Towarzystwa historyczno-literackiego powstawały niechęci względem prezesa. Chm. Kto żalem pragnął wydźwignąć, co znikło w przeszłości łonie; kto żądzą pragnął doścignąć, co ma przyszłość w tajnym łonie. Mick. Nasze dusze przejdą do wieczności łona. Słow. **2.** *pierś, piersi, serce, ramiona, objęcia; zanadrze, pazucha:* Ja cię przytulę do łona, lecz

skądże inna obrona? Niem. Matka ją łzami rosiła, całując, tuląc do łona. Brodz. A w biednej chatce wtedy schylona pieściła matka dziecię u łona. Len. Krzyknęły dziatki, do ojca przypadły, tulą ś. pod płaszcz na łonie. Mick. Coś ma cichego, okropnego w łonie. Słow. O, czemuż już nie spocznie twoja głowa siwa tu na łonie? Malcz. Obnaża macierzyńskie Ł., pierś odkrywa; Hektorze! na to Ł. chciej mieć względy winne, jeślim nim twe koiła kwilenia dziecinne. Dm. Nie została miłości iskra w ludzkim łonie. Mick. Drga z radości serce w moim łonie. L. Nie bądź ukwapliwy ku gniewaniu; bowiem gniew w łonie szalonego odpoczywa. Leop. Kropla wody, co podasz ze szczerego łona, na sądzie ostatecznym będzie policzona. Syrok. W ręku trzyma nóż ostrzem zwrócony do łona. Mick. Odtąd znikły w ogrodach łabędzie i szafirowych wód nie krają łonem. Słow. Drugą chciał rękę ogrzać, ukryć w Ł., lecz już nie weszły pod płaszcz palce grube. Mick. *(=za pazuchę, w zanadrze).* Przen.: O fale! szumcie wy głucho pod okrętu łonem. Słow. Z łonem niepełnym wschodzi księżyc cienki. Mick. Daremnie palma zielona z cieniem i owocem czeka: ja ś. wydzieram z jej łona. Mick. W tej ziemi, co nas nosi na swym łonie, jest grób portugalskiej koronie. Słow. Ziemia twarda mi drużka: nieraz do jej łona tuliłem kark mój suchy. Mick. Nieraz widziałem przez ten obłok cienki Ł. sypiącej różami jutrzenki. Słow. Wytknęli flint rury, jako dwa konduktory w Ł. ciemnej chmury. Mick. (Kapusta) zamknięta w kotle, łonem wilgotnym okrywa wyszukanego cząstki najlepsze mięsiwa. Mick. Przeszłość ich zagarnęła i jak matka tuli do łona. Krasiń. **3.** *miejsce na udach osoby siedzącej, kolana:* Na Ł. mię swe wziąwszy, do piersi przytula. Nar. Chleb jego jedząc i z kubka jego pijąc i na łonie jego sypiając, i była mu jako córka. Wuj. Pokój jedzie, piastując bogactwo na łonie. Kochan. Polska na żyznym zagonie usiadła, jako u Boga na łonie. Klon. Przen.: Ł. Abrahama=*wieczność, tamten świat:* Przenieść ś. na Ł. Abrahama a. na Ł. wieczności. Umarł i odniesion jest od aniołów na Ł. Abrahamowe. Sekl. Przen.: Przełożonemu swemu rzplta wszystkie fortuny swe na Ł. posadziła. Kosz. *(=oddała mu w ręce, powierzyła mu).* Przen.: Natura ściele wszem miękkie Ł., ciała ś. wszystkie w proch obrócą. Bardz. *(=legowisko, posłanie).* Przen.: Płynę na łonie gondoły. Słow. Na łonie = *wśród, w otoczeniu, u kogo, w czym:* Na łonie rodziny, przyjaciół. Na łonie natury. Przeszedł, wrócił na Ł. kościoła *(= przyjął wiarę).* Wiek na łonie bratniej przepędzali zgody. Mick. Jak mnie, dziecko, do zdrowia powróciłaś cudem,... tak nas powrócisz cudem na ojczyzny Ł. Mick. Czyż ludzkość, na której łonie wzrosłeś, nie dała ci wieków pamięci? Krasiń. Wyjdzie z zamętu świat ducha, młodość go pocznie na swoim łonie. Mick. **4.** *wzgórek Wenery* (pubes) *oraz vulva.* B. Sz. Nie ustrzeżesz niewiasty świerzbiącego łona. L. **5.** †Ł. u sukni=*podołek, poła.* Kn. W lewym masz pokój, wojnę w prawym łonie. P. Koch. Przen.: *szmat rozwinięty, rozpostarty:* Piękne chorągwie wolno rozpuszczone pięknemi łony z wiatrami igrały. P. Koch. Wiatry znowu płócienne łona wolno wyciągnęły. P. Koch. *(= żagle buchaste).* Przen.: *przestrzeń, powierzchnia, płaszczyzna:* Świeteż tam jasne rozprzestrzenia łona. Mick. Ł. pustyni, co ś. bez końca rozszerza. Mick. **6.** *zatoka, odnoga morska, golf:* Brzegi łona Arabskiego. Karp. Kryjąc w sobie okryte górami szerokie Ł., port czyni przestrony. P. Koch. **7.** [Ł.] =a) *naręcze:* Łonami noszą parobcy bydłu charnę. b) a. **[łóno]** *tyłek, zadek.* Zdr. ×**łonko.** <ŁO(N)>

łonowo-guziczny, łonowo-podogonny mięsień u zwierząt, zool.=*musculus pubo-coccygeus s. pubo-subcaudalis.* <Łonowy + Guziczny>

łonowo-podogonny zool. p. **łonowo-guziczny.** <Łonowy + Podogonny>

łonowy przym. od **łono.** Anat. (pudendus) *krokowy,* ×*haniebny,* ×*wstydliwy:* Kość łonowa, †haniebna, krokowa, †progowa, ×wstydliwa (os pubis). Mięsień, muskuł Ł., ×grzebieniowy, krokowy, ×siny, †muskuł haniebny, †myszka haniebna (musculus pectineus s. lividus). Grzebień kości łonowej (pecten ossis pubis). Wargi łonowe p. **Warga.** Wzgórek Ł., ×nadkrokowy, Wenery; ×góra łonowa, Wenery; †hak, †obrostnica, †kosmaczek, †porostek, [kot] (pubes s. mons Veneris). Łuk Ł. p. **łuk.**

łonozlita, y, lm. **y** bot. p. **Nagwiazdka.** <?>

łonozlitowaty bot.: Rośliny łonozlitowate p. **Nagwiazdkowaty.**

×**łonówka, i,** lm. **i** *włosy wyrastające na łonie około części płciowych.*

[**łońoza**] p. [**łększa**].

[**łońskí, łyński, łącki**] *zeszłoroczny, przeszłoroczny, zeszły, przeszły:* Łońskiej jarzy *(=zeszłej wiosny).* Jarmark Ł. Łońskiego roku *(= łoni).* <ŁO(N)>

[**łońszczak, a,** lm. **i, łońszczyk**] *cielak, jagniak, źrebak przeszłoroczny.* <Od Łoński>

[**łońszczyk, a,** lm. **i**] p. **łońszczak.**

łopaciarnia, i, lm. **e** *oddział fabryki, w którym wyrabiają łopaty.*

łopaciarski przym. od **łopaciarz.**

łopaciarstwo, a, blm. *rzemiosło łopaciarzy.*

łopaciarz, a, lm. **e** *robotnik, wyrabiający łopaty:* Łopaciarze z powodu pożaru łopaciarni zostali bez zajęcia.

łopaciasto przys. od **łopaciasty:** Łoś ma rogi Ł. kończące ś. L.

łopaciasty, łopatowaty *podobny do łopaty, płaski, skrzydlasty:* Łoś ma rogi po końcach łopaciaste.

[**łopacień, tnia,** lm. **tnie**] p. **łopień.**

[**łopacina, y,** lm. **y, łopatczyna**] *licha, nędzna łopata.*

łopacisko, a, lm. **a 1.** p. **łopata. 2.** [Ł.] *rękojeść drewniana od łopaty żelaznej.*

łopata, y, lm. **y 1.** *narzędzie do kopania a. przerzucania sypkich a. drobnych rzeczy:* Ł. do wsadzania w piec chleba=piek. laufer. Ł. do przerzucania zboża, wody = *szufla.* Ileż to razy ś. zdarza na tym świecie, że z jednego drzewa krzyż i Ł. Kaczk. Ł. żelazna = *rydel, szpadel.* Żart.: [Dostać łopatą w zadek] (o nieboszczyku) =*być przysypanym ziemią.* Jedna święte i świeckie w dół garnie Ł. Pot. *(= śmierć w zęby nie patrzy).* Język jak Ł. Wyłożyć co jak na łopacie *(=jak na dłoni, jak na talerzu).* Łopatą coś komu kłaść do głowy. Choćbyś łopatą kładł mu rozum w głowę, osieł a osieł, oprócz że ma mowę. Pot. Drugiemu nie palcem, ale całą łopatą pokazać trzeba, nim zobaczy. Haur. Ł. czarownicza. Kras. **2.** *płaska część wiosła, szerza, pióro;* przen. *wiosło:* Flisowie ustali pod pracą tak srogą z swojemi łopatami. Jabł. **3. a. Strzechałka** *deszczułka karbowana z rękojeścią, potrzeb-*

na do pobijania i równania słomy przy poszywaniu strzechy. **4.** [Ł.] *lemiesz.* **5.** myśl. = a) a. placek = *ogon niedźwiedzia.* b) a. kita = *ogon lisa.* c) *ogon wilka:* Ogromne wilczysko, wlokące za sobą kudłatą łopatę. Karw. d) *najszersza część rogów łosia, jelenia,* dłoń. Zdr. **Łopatka, Łopateczka.** Zgr. **Łopacisko.** <ŁOP>

łopatczany p. **łopatkowy.** Anat.: Kość łopatczana p. **Łopatka.**

[**łopatczyna, y,** lm. **y**] p. **łopacina.**

łopateczka, i, lm. **i 1.** p. **łopata:** Ł. do mieszania czegoś. Bobr. **2.** [Ł. a. **łopatka**] *płaski strączek, nie mający jeszcze wyraźnych ziaren:* Groch — same łopateczki. W polu groszek, w polu, na nim łopateczki, nie pójdę do wdowy, ino do dzieweczki. **3.** a. łyżeczka hut. *blaszka w kształcie języczka, używana przy formowaniu w piasku.*

[**łopateń, tnia,** lm. **tnie**] p. **łopień.** <Ukr. łòpateń>

łopatka, i, lm. **i 1.** p. **łopata:** Ł. żelazna do poprawiania w piecu. Ł. do przesypywania = *szufelka.* Ł. do skrobania = *skrobaczka.* ×Ł. do musztardy. L. *(= łyżeczka).* **2.** *narzędzie kuchenne, kopyść, kopystka, łopystka, wiosło.* **3.** *placka na muchy:* Śpią muchy. Wojski, rzuciwszy łopatkę, znudzony ciszą, idzie pomiędzy czeladkę. Mick. **4.** Ł. u koła młyńskiego = *deska poprzeczna, na którą spada woda i obraca koło.* **5.** *ćwiartka przednia zwierzęcia:* Ł. cielęca, barania, wieprzowa. Ł. wołowa, in. plecówka. **6.** †Ł. dolna = *biodro.* **7.** [Ł.] *strąk np. grochu;* p. **łopateczka:** Przy podawaniu na stół pierwszy raz młodego grochu lub fasoli w łopatkach. Darow. Widać przewąchał łopatki w grochu. Chodź. **8.** [Ł.] *roś. tasznik* (capsella bursa pastoris). **9.** anat. (scapula) *kość płaska trójkątna, do kończyny górnej a. przodkowej należąca, spoczywająca na klatce piersiowej po obu stronach kręgosłupa,* kość łopatkowa, łopatczana: Grzebień łopatki = *spina scapulae.* Szczyt łopatki, †stek łopatczanej kości, †tok barkowy, wyrostek barkowy łopatki, nadbarkowy, szczytowy (acromion). Dźwigacz kąta łopatki, mięsień podnoszący kąt łopatki, p. **Dźwigacz.** I bez łaski Kościoła przeżyjesz ostatki, a po śmierci zagorzesz w piekle po łopatki. Pol. **10.** bud. *każdy wiąz pionowy, wystający kilka cali nad ścianę,* pilaster, słup uwięzły.

łopatko-gnykowy anat.: Mięsień Ł., łopatko-podjęzykowy, †muszkuł ciągnący w tył kość językową = *musculus omo-hyoideus.* <Łopatka + Gnykowy>

łopatko-łokciowy zool.: Mięsień łopatko-łokciowy u żółwiów = *musculus scapulo-ulnaris.* <Łopatka + Łokciowy>

łopatko-obojczykowy anat.: Wiąz Ł. = *ligamentum omo-claviculare.* <Łopatka + Obojczykowy>

łopatko-podjęzykowy anat. p. **łopatko-gnykowy.** <Łopatka + Podjęzykowy>

łopatko-szczytowy *odnoszący ś. do szczytu łopatki* (acromialis). <Łopatka + Szczytowy>

łopatkowato przys. od **łopatkowaty.**

łopatkowaty *podobny do łopatki:* Jętki mają silne nogi łopatkowate, do grzebania służące.

łopatkowe, ego, blm. *podatek do dworu w łopatkach bydlęcych od mięsa na targ przywożonego.*

łopatkowy, łopatczany przym. od **łopatka:** Trzonek Ł. Ząb Ł. u owcy = *wyrastający jej w drugim roku życia.* Koło wodne łopatkowe = *z łopatkami na obwodzie.* Anat.: Kąt Ł. (angulus scapulae). Tętnice łopatkowe (arteriae scapulares). Kość łopatkowa p. **łopatka.** †Myszka niższa łopatkowa, mięsień podgrzebieniowy łopatki (musculus infraspinatus).

łopatnica, y, lm. **e** bot. (spathularia) *roś. z gromady grzybów, z rodziny piestrzenicowatych.*

łopatnik, a, lm. **cy 1.** *ten, co robi łopatą = wiosłem, wioślarz:* Ławy łopatników muzyka zasiadła. Jabł. Łopatnikom w okręcie nizko usieść kazał. Jabł. **2.** ×*robotnik w warzelni wielickiej, zastępujący warzycza.*

łopatonogi *mający nogi łopaciaste:* Gęsi łopatonogie. Klon. <Łopata + Noga>

łopatowato przys. od **łopatowaty,** *łopaciasto:* Gałęzie (rogów np. jelenich) grubieją i spłaszczają ś. Ł. Sp.

łopatowaty p. **łopaciasty.**

[**łopawka, i,** lm. **i**] *gatunek trawy.* <?>

[**łopi**] p. **Upiór.**

łopian, u, lm. **y, łopień, Kostropacz, Łopuszno, Bazyna,** [**łopucha, Kobierze**] bot. (arctium) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: Ł. mniejszy (a. minus), u ludu Łopuchem zwany. Ł. wielki (a. majus), pospolicie Łopuchem zwany. <ŁOP>

łopianowy przym. od **łopian:** Korzeń Ł. Bot.: Jeżownik Ł. p. **Jeżownik.**

[**łopie**] **1.** p. **łapie. 2.** *wcześnie; zaraz.* <p. Łapie>

[**łopienie, a,** lm. **a**] *roś. kobylak, łopian.*

łopień, pnia, lm. **pnie 1.** [Ł. a. **łopacień, łopateń**] *świder kołodzieja do wiercenia dziur w piastach.* **2.** bot. p. **łopian. 3.** ×min. p. **łupek.** <ŁOP>

łopot, u, blm. *łopotanie, szelest od łopotania.* <Dźwn.>

[**łopotach**] p. **łopotu.**

łopotać, cze a. ×**ce, tał 1.** *szeleścić, stukać, uderzając czym płaskim, np. skrzydłami:* Kur przed zapianiem łopocze skrzydłami. Ł. w okno czarne skrzydłem zmory. Słow. Łopocą kruki, jak stada posępne szatanów. Słow. Na stojących pod oknami drzewach, pokrytych śniegiem i oblanych czerwonym blaskiem zorzy wieczornej, poczęły Ł. i krakać wrony. Sienk. Ogromne liście ciągle po głowie grobowca łopocą. Słow. **2.** a. ×**Ł. ś.** *rzucać ś.; uderzać, bić, stukać, tłuc ś., kołatać, pukać:* Ptak ucieka do gniazda przed burzą lub jastrzębiem z sercem, co mu ś. głośno w piersiach łopoce. Radz. Serce jej łopotało. <ŁOP>

łopotanie, a, blm. **1.** czynność cz. **łopotać. 2.** *łopot.*

[**łopotu, łopotach**] *naśladowanie biegu wilka.*

łopuch, u, lm. **y 1.** bot. p. **łopian;** *świerzop, ognicha:* Wachlowała ś. liściem ogromnym łopuchu. Krasz. Między liście łopuchu na rękach, po trawie przyczołgał ś. Mick. Zb.: Wyskoczył z łopuchu. Mick. Przen.: Były tam płaskie i wysokie, spięte i śpiczaste kapelusze, jakieś grzybki i łopuchy. Rodz. **2.** zł. *but z cholewami, but palony.* <ŁOP>

łopucha, y, lm. **y 1.** [Ł.] p. **łopian. 2.** bot. *pospolita nazwa rośliny: rzodkiew łopucha* (raphanus raphanistrum), in. [kolano].

łopuchowy przym. od **łopuch:** Przy swym barczystym, ciężkim, powolnym mężu wyglądała jak motyl fruwający dokoła łopuchowego liścia. Orzesz.

łopuszno, a, lm. **a** bot. p. **łopian.**

łopysteczka, i, lm. **i** p. **łopystka.**

łopystka, i, lm. **i** p. **łopatka** pod 2. Zdr. **łopysteczka.** <Zmieszanie Kopystka z Łopatka>

×**łosek, ska,** lm. **ski** p. **łosoś.** Troc.
łosi p. **łosiowy:** Kolet miał na sobie Ł. Tw. Szynki łosie. Sienk. Ł. kubrak. Sienk.
[**łosia!**] p. **łochna.**
łosiak, a, lm. **i** bot. p. **Grzyb.** <?>
łosica, y, lm. **e,** ×**łoszyca 1.** a. ×**łosina** *skóra łosia.* **2.** *kurtka łosia:* Junak w kusej łosicy. Nar. **3.** a. **łosza** *samica łosia,* in k l e m p a, k r o w a.
łosię, ęcia, lm. **ęta, łoszę** *młode łosia,* c i e l ę.
łosina, y, blm. **1.** *mięso łosie.* **2.** × p. **łosica.**
łosiowy, łosi 1. przym. od **łoś:** Skóra łosiowa. **2.** *z łosiej skóry, z łosicy zrobiony:* Rękawiczki łosiowe.
łositno, a, lm. **a** bot. p. **łuszczydło.** <?>
[**łosiu, łoś!**] p. **łochna.**
[**łoskom-**] p. **Oskom-.**
łoskot, u, lm. **y,** [**łozgot**] p. **1. łomot:** Wiatr czyni Ł. na Karpacie. Jabł. Szczękiem i łoskotem, jakby nieprzyjaciela zbliżającego ś. jeden drugiego strachu nabawił. Pilch. Z brzóz gąszczy, przy gałązek łamanych łoskocie. Gom. Ł. ś. jak od gradu przeraźliwy wszczyna. Kras. Nagłego narobił łoskotu. Tremb. Wallenrod drzemał; piosenki ustały... Nagle, zbudzony przerwanym łoskotem, cisnął Włochowi trzos ładowny złotem. Mick. <ŁOSK>
łoskotać, cze a. × **ce, tał** *robić łoskot, łomotać:* Piorun zdaleka Ł. zaczyna. Przyb.
[**łoskotać, cze, tał**] p. **łechtać.**
łoskotanie, a, blm., czynność cz. **łoskotać.**
[**łoskotanie, a,** blm.] czynność cz. [**łoskotać**].
łoskotliwie przys. od **łoskotliwy; łoskotnie.**
łoskotliwy, łoskotny *wydający łoskot, łoskoczący, hałaśliwy:* Łoskotliwe echo.
łoskotnica, y, lm. **e** a. **Rostrzał,** bł. **Piasecznik** bot. (hura) *roś. z rodziny wilczomleczowatych* Gatunek: Ł. g ł o ś n a (h. crepitans). <ŁOSK>
łoskotnie przys. od **łoskotny;** p. **łoskotliwie.**
łoskotny p. **łoskotliwy:** Potwora wstaje i zgrzyt wydawa Ł. Przyb. Przestraszony łoskotnym rozruchem. Kras. Łoskotne źrzódło. Stasz Grzmotliwy, trzaskliwy, Ł. Bobr.
†**łososek, ska,** lm. **ski** p. **łosoś.** Troc.
łososiarnia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie utrzymują łososie:* W strumieniach, gdzie ś. obficie znajdują łososie, robią ś. na nie łososiarnie, jak na węgorze węgornie. Kluk.
łososiek, śka, lm. **śki** p. **łosoś.**
łososina, y, blm. *mięso z łososia.*
łososiopstrąg, a, lm. **i** zool. p. **Troć.** <Łosoś + Pstrąg>
łososiowaty *podobny do łososia.* Zool.: Ryby łososiowate=*rodzina ryb członkopromiennych z płetwą tłuszczową.*
łososiowy przym. od **łosoś:** Narybek Ł. L.
łosoś, a, lm. **e** zool. (salmo salar) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopletwa, łososiowata:* Ł. wiślany, reński, morski. Ł. jeziorny (s. salvelinus). Ł. samiec (mleczak) = *klemp.* Zdr. **łososiek,** †**łososek,** ×**łosek.** <ŁOS>
łostrąg, a, lm. **i** p. **Troć.** <? Por. Łososiopstrąg>
łosuń, a, lm. **e** bot. p. **Kolczak.** <Ukr. łosùń>
łosz! *wołanie na konia, aby przyszedł:* Ujrzawszy dzianeta, zawołała Basia: Ł.! Ł.! Sienk. <Okrzyk. z Łoszę>
łosza, y, lm. **e 1.** p. **łosica:** Gdyby ś. (zwierz) do cieląt skradał, jest już z bardzo daleka słyszany od czujnej łoszy. Pol. **2.** pog. (o kobiecie) *klempa, kobyła.* <p. Łoś>

łoszak, a, lm. **i 1.** p. **łoszę:** Już konie, nie łoszaki. Łoś. **2.** *mały koń tatarski.* **3.** [Ł.] p. **Koń.** **4.** bot. p. **Kolczak.** <Ukr. łoszàk>
łoszątko, a, lm. **a** p. **łoszę.**
[**łoszek, szka,** lm. **szki**] p. **łoch.**
łoszę, ęcia, lm. **ęta 1.** a. **łoszak, łoszątko** *źrebię, źrebak, kiziak:* Ł. zdechło. Krasz. **2.** p. **łosię.** <Ukr. łoszà>
łoszęcy przym. od **łoszę:** Doglądała duszącej ś. pod przykryciem pieczeni łoszęcej. Jeż.
łoszka, i, lm. **i** zł. *chłopka.* <?>
[**łoszka, i,** lm. **i**] p. **łocha.**
×**łoszyca, y,** lm. **e** p. **łosica:** Ł. cielna. Dudz.
łoś, a, lm. **e 1.** †*dziki osieł.* **2.** zool. (alces palmatus) *zwierzę przeżuwające pełnorogie.* <ŁO(S)>
łoś! p. **łochna.** <Skrócenie Jałoś!>
†**łot, u,** lm. **y** p. **łut.** Troc. Łotu trzecia część. L.
[**łotacz, a,** lm. **e**] p. **łotoć.**
[**łotasz, a,** lm. **e**] p. **łotoć.**
[**łoter, tra,** lm. **try**] p. **łotr.**
†**łoterski** p. **łotrowski.**
†**łoterskie** przys., p. **łotrowski:** Sromota wielka jest zwać ś. szlachcicem, a Ł. czynić. Hrb.
†**łoterstwo, a,** lm. **a** p. **łotrostwo.** Rej.
[**łotewka, i,** lm. **i**] *gryka, hreczka.* <Od nazwy plemienia Łotwa>
[**łotka, i,** lm. **i**] *wazon, doniczka na kwiaty.* <?>
łotocie, i, blp. p. **łotoć.**
[**łotocz, y,** lm. **e**] p. **łotoć:** Bóg ubrał w barwę kwiat wodnej łotoczy. Syrok. <p. Łotoć>
łotoczek, czka, lm. **czki** p. **łotok:** Ł. daszny (=*ściek dachowy*).
łotoć, i, lm. **e, łotocie,** lm. [**łotacz, łotasz, łotocz**] bot. (caltha palustris) *roś. z rodziny jaskrowatych, gatunek kaczyńca,* in. k a c z y n i e c b ł o t n y, k n i e ć p o s p o l i t a, ś w i r g i e l, [s z e l o ż n i k]: Na łączce żółte kwitły łotocie. Krasz. Zb.: Przepływał ruczajek, brzegi mając sitowiem i łotocią zarosłe. Krasz. <Brs. łatació zb.>
łotok, u, lm. **i 1.** *kamień, łupiący ś. w tafelki nakształt łupku mikowego.* Sł. wil. **2.** a. w lm.: Ł. w upuście = *pogródka, koryto z belek, którym woda pędzi na koła młyńskie:* Strumyczek zdradziecko na Ł. złapany, w koło młyńskie wpleciony. Dzierz. Zszargane sieci piorą ś. po łotokach na bieżącej wodzie. Pol. Szumi i huczy Ł., na koło młyńskie spadający. Dzierz. Milej sercu, wdzięczniej oku brać z wielkiego śpichlerza, niżeli z łotoku. Nar. **3.** *kanał wyższy nad systemem rzek.* **4.** ×Ł. daszny = *ściek dachowy, utworzony przez każde dwie połacie zbiegające ś. z sobą pod kątem.* Zdr. **łotoczek.** <Ukr. łotoki blp. = koryto, rynna>
[**łotoszenie, a,** blm.] czynność cz. **łotoszyć.**
[**łotoszyć, y, ył**] p. **łatać.**
†**łotowy** p. **łutowy:** Łotowy, pół uncji zawierający. Bobr. Łotowa ważka. Troc.
†**łotówka, i,** lm. **i** p. **łutówka.**
łotr, a, lm. **y,** †**łotras,** †**łotraś,** †**łotros,** [**łoter**] **1.** *hultaj, zbrodzień, zbrodniarz, złoczyńca, hajdamak, zbój, zbójca, rozbójnik, rzezimieszek, opryszek, rabuś, zbir, drapichróst, obieś; niegodziwiec, łajdak:* Łotrowie z Chrystusem ukrzyżowani. Wuj. Z dobrym będziesz dobrym, a ze złym takim łotrem, jak i on. Falib. Łapać łotrów. Troc. Ograbiony na drodze przez łotrów. Łotry, tej jednej broni z rąk mi nie wydarły. Mick. Z wszystkiego nas łotrowie odarli. Wit. Ł. z pod ziem-

nej gwiazdy, in summo gradu. Ł.! łże, już ją komuś swata. Mick. **2.** a. †**łotraszek** żart. *figlarz, filut, łobuz, dowcipniś, szelmutka, zbytnik, psotnik:* Dobrze Ł. śpiewa. Kn. Ł. pięknie maluje, śpiewa. Troc. Zdr. **łotrzyk.** <Łć. latro>

†**łotras, a,** lm **y** p. **łotr:** Nabrawszy niektórych łotrasów, ludzi złych, a zebrawszy lud, wzburzyli miasto. B. B.

†**łotraszek, szka,** lm. **szkowie** p. **łotr.**

†**łotraś, a,** lm. **owie** p. **łotr.** Troc.

†**łotros, a,** lm. **y** p. **łotr:** Zawzdy miecz przy boku, łotrosów najętych ma około siebie Baz.

łotrostwo, a, lm. **a, łotrowstwo,** †**łoterstwo l.** *zbójectwo, życie rozbójnicze, hajdamactwo, łupiestwo, grabież, hultajstwo, rabunek:* Bawić ś. łotrostwem. Ludzi na łotrostwach i wojnach zrodzonych i wychowanych, ni lasy, ni błota żadne trudniły. Warg. **2.** blm. a. ×**łotrownia** zb. *łotry:* Ł. do siebie zebrał. Warg. Ł. zuchwałe włosy mu z głowy i brody targało. Odym. **3.** *postępek, właściwy łotrom, gwałt, rabunek, zbrodnia, kryminał, nadużycie, szelmostwo, niegodziwość, występek:* W lasach dzieją ś. łotrostwa.

łotrować, uje, owal, łotrzykować l. *zajmować ś. łotrostwem, hajdamaczyć, rozbijać, rabować, łupić, obdzierać:* Litwa łotrowała w państwach Bolesława. Nar. Część barbarzyńców morzem łotrowała. Lel. **2.** a. **ł. ś.** *prowadzić nierządne życie, oddawać ś. rozpuście, hultaić ś., łobuzować ś., puszczać ś., bałamucić ś., łajdaczyć ś., bisurmanić ś.:* Nie wprawiają ś. do żadnych spraw za młodu, jeno co łotrują. Star. Począł biesiadować, a potym po nocy Ł. i przykradać. Wuj. **3.** fl. *garami zwracać reję, aby ś. wzdłuż statku obróciła i aby wiatr w żagiel nie dął.* Mag. <Od Łotr>

łotrowanie, a, blm., czynność cz. **łotrować.**

łotrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **łotrować ś.**

łotrowato przys. od **łotrowaty.**

łotrowaty *zakrawający na łotra:* Był zwinny, żwawy, trochę Ł., ale odważny. Krasz.

×**łotrownia, i,** lm. **e** p. **łotrostwo:** Miecz pogroził łotrowni i przemocy. Wor.

łotrowski l. przym. od **łotr;** †**łoterski,** †**łotrzy** *hajdamacki, hultajski, zbójecki, rozbójniczy, zbrodniczy, łajdacki, występny, niegodziwy:* Życie łotrowskie. Postępek Ł. Dom mój domem modlitwy będzie nazywan, a wyście z niego uczynili jaskinię łotrowską. Leop. **2.** [Proszek Ł., maść łotrowska] p. **Proszek, Maść. Po łotrowsku,** †**łotrowskie,** †**łoterskie** przys. *sposobem właściwym łotrom.*

†**łotrowskie** przys., p. **łotrowski:** Łotrowi Ł. ś. dzieje. Prz. Ty ś. ze mną Ł. obchodzisz. Wer.

łotrowstwo, a, lm. **a** p. **łotrostwo.**

†**łotryni, i,** lm. **e** p. **łotrzyca.** Troc.

†**łotrynia, i,** lm. **e** p. **łotrzyca:** Kiedy między chrześcijany widacie łotry a. łotrynie, nie zgorszajcie ś. Żarn.

×**łotrzenie, a,** blm., czynność cz. **łotrzyć.**

†**łotrzy** p. **łotrowski.**

łotrzyca, y, lm. **e,** ×**łotrzyni,** †**łotrynia,** †**łotryni l.** *złośnica, piekielnica, jędza, kobieta niegodziwa, okrutnica, szelma, heród-baba:* Owa księżna była Ł., jakiej świat nie widział, bez czci i wiary, bez sumienia i wstydu. Krasz. **2.** *nierządnica, rozpustnica, wszetecznica, ulicznica, ladacznica, łobuzka, wycieruch, tluk, szurgot:* Ł. zdradza męża. Dość powiedzieć, że dla tej łotrzycy miał siedm pojedynków i kilkakroć sto tysięcy na nią stracił. Krasz. Zdr. **łotrzyczka.**

łotrzyczka, i, lm. **i** p. **łotrzyca:** Skądżeś ś. tu wzięła, łotrzyczko jakaś! Orzesz.

×**łotrzyć, y, ył** *robić łotrem, psuć, gorszyć, demoralizować:* Bieguny (zbiegi) zaraz w łańcuch sadzać, gdy który przyjdzie, bo ci zaś kmiecie ze wsi wywodzą i łotrzą. Gost. <Od Łotr>

łotrzyk, a, lm. **i** a. **owie** p. **łotr:** Byli tam niektórzy łotrzykowie, którzy acz nie obierali ś. rozbojem ustawicznym, wszakże kiedy widzieli kogo nieopatrznego, radzi go więc do ciemnych lochów zaprowadzili. Wys. Choć ś. drobnym zdaje Kupidek chłopczykiem, umie Ł. szczebiotać obrotnym językiem Nar.

łotrzykować, uje, owal p. **łotrować.**

łotrzykowanie, a, blm., czynność cz. **łotrzykować,** *łotrowanie, łotrostwo:* Podlejsi Tatarowie bawili ś. łotrzykowaniem, wpadając do kraju niekiedy po dwadzieścia razy. Rol.

×**łotrzyni, i,** lm. **e** p. **łotrzyca.**

[**łotuszka, i,** lm. **i**] p. **łatuszka.**

łowca, y, lm. **y, łowiec, łowczy,** †**łowicz l.** *ten, co poluje, zwierzęta łowi; myśliwiec, myśliwy, strzelec, nemrod:* Ł. zdziczały. Pol. Straszni to byli ludzie, straszne wojowniki i łowce. Słow. Przen.: Piękność wabi starsze dzieci, to łowców trwoży, to nadzieją mami. Mick. Ł. posagowy. **2.** p. **Przejemca:** Przejemca abo Ł. jest pies, który opowiada zająca, że był tam, gdzie go przejął, i zwoływa towarzystwo, aby go z nim szukali. Ostror. <ŁOW>

łowczanka, i, lm. **i** *córka łowczego:* Primo voto Teofilę Izbicką, łowczankę halicką. Nies. Jaśnie wielmożna panno łowczanko. Sienk.

łowczarnia, i, lm. **e** *mieszkanie łowczego, gdzie ś. mieszczą strzelcy i przybory myśliwskie, dom myśliwski.*

łowczostwo, a l. lm. **a** a. bł. **łowiectwo** *urząd łowczego.* **2.** blm. *łowczy z żoną:* Ł. przyjechali.

łowczy a. **łowiecki** przym. od **łowca,** *myśliwski:* Pies Ł. Księgi łowcze=*pismo o myśliwstwie.* Bobr. Niechaj pamiątką będzie dzisiejszej zabawy, godłem szczęścia łowczego. Mick. **ł., ego,** lm. **y** a. **owie** rz. = a) *rządca łowów:* Gospodarz gospodarnie myśliwy trzyma tylko łowczego, łowiectwem rządzącego, myśliwych do bicia zwierząt i chłopca do psów. Kluk. b) *urzędnik, szczeg. w daw. Polsce:* Ł. wielki koronny. Ł. nadworny koronny, litewski. Troc. Łowczowie nadworni po podkoniuszych miejsce mają. Troc. Ł. królewski = *nadleśniczy w puszczy Niepołomnickiej.* Pol. Podobnie, jak i nadleśniczy bywa dotąd łowczym królewskim zwany. Pol. Kozodusin, wielki Ł. dworu. Mick. c) p. **łowca:** Ł. za tygrysem i lampartem. Krasiń. d) przen. *człowiek łowiący, czyhający, dybiący na co, uganiający ś. za czym:* Sami łowczy na świecie; ci rozkoszy, ci sławy, ci pieniędzy szukają. Prz. <ŁOW>

łowczyc, a, lm. **owie** *syn łowczego.*

łowczycowa, ej, lm. **e** *żona łowczyca.*

łowczycowicz, a, lm. **e** *syn łowczyca:* Pan Ł. Krasz.

łowczycówna, y, lm. **y** *córka łowczyca:* A wnuczki: rotmistrzowiczówny, łowczycówny, podkomorzycówny. Nies.

łowczyna, y, lm. **y l.** *żona łowczego:* Jesteś krewnym stolnika po matce łowczynie. Mick. **2.** a. **łowczyni** *kobieta łowiąca, polująca, myśliwa.*

łowczyni, i, lm. **e** p. **łowczyna:** Konna Ł., strojna Djany odzieniem. Mick.

łowczyński przym. od **łowczy:** Dwór Ł. Służba łowczyńska.

†**łowicz, a,** lm. **owie I.** p. **łowca. 2.** przen. *plagjator:* Ci o tym prawdziwie pisali, co potym łowiczowie za swoje udali. Paszk.

łowić, i, ił, częstot. **ławiać I.** *myśliwskim a. rybackim sposobem zwierzęta, ptaki, ryby łapać, chwytać, imać:* Myśliwy łowi zwierzęta, kot myszy. Ł. psy po ulicy. Co waćpan robisz? — Ryby sobie łowię. Fred. A. Ł. ryby wędką a. na wędkę *(= × wędzić).* Ł. ptaki w sidła. Z drabinek, stryczkami łowiąc, ciągnie z góry kogutki. Mick. Na murawie siąść i owad Ł. Mick. Oficerów Ł. za harcaby. Mick. Podobny wilkowi, co wygłodniały hasa i wiatr paszczą łowi. Mick. Pobiegł w pole szybko, jakby go kto łowił. Mick. Przen.: Łów sobie, kotku. Prz. *(= zapracuj sobie, darmo niema nic).* Próżna rzecz w lesie ryby Ł. Prz. Przen.: W mętnej wodzie ryby Ł. *(= korzystać z zamieszania).* Przen.: Ł. ryby w łóżku *= podlewać ś., śpiąc.* Lekarstwo dla tych, co w nocy w łóżku ryby łowią. Haur. Przen.: †Fortelem co Ł. *= podstępem zdobywać.* †Ł. dudki za plecioną wiechą *= śmiać ś. z głupców pocichu.* Biel. M. Przed niewodem ryby Ł. Prz. *(= przed czasem cieszyć ś. z pomyślnego rezultatu).* Ł. mu jeszcze derkacze. Prz. *(= jeszcze nowicjusz).* Tak dudki łowią. Kn. **2.** × *zajmować ś. łowami, polować:* Dobrze Ł. umie. Troc. Ł. po kniejach. Troc. **3.** przen.: Ł. kogo *= ujmować, kaptować, jednać, zniewalać, sidlić:* Nadzieją łowią ludzi, jako wędą. Lubom. Czasem ś. łowiło kobietki. Ł. *(= zwodziło, bałamuciło).* Czy wabiącemi łowiła uśmiechy, a. kłamliwe układała lice? Mick. Umie męża Ł. afekty, pochlebstwem. Troc. **4.** *wyławiać, poławiać, wybierać:* Ł. raki, perły, korale. Jedząc, mięso łowił, a rzadkie zostawiał w talerzu. Przen.: *wydrwiwać, wyłudzać, wykpiwać; porywać:* Sułtan wielu sposobami zwykł Ł. dostatki sług swoich. Kłok. Przen.: Ł. co *= chwytać w lot; korzystać z czego przy sposobności:* Wszystko, co Walter powiadał, łowi uchem dziewica. Mick. Z oczyma wzniesionemi stał jakby natchniony, łowiąc uchem ostatnie znikające tony. Mick. Okiem łowił wszystkie jej wzroku promienie. Mick. Kto rzeczy wedle czasu łowi, nie może ś. zawieść. Lubom. *(= kuj żelazo, póki gorące).* **5.** †! [Ł.] *szukać:* W nurt wskoczył Narcyz i śmierć łowił, głupi w swej urodzie. Jabł. Nie chciej bez potrzeby szukać niebezpieczeństwa i Ł. pogrzebu. Jabł. Powiedzcie, kiej Ł. matusi? **6.** †Ł. na co *= dybać, czyhać, nastawać, bić na co, dążyć do czego:* Djabeł pilnie na to łowi, aby białość odjął człowiekowi, na tę on zawsze dybie, aby ją mógł skazić. Papr. Rycerz w szachach często łowi na królową. Troc. **ł. ś.** *łapać ś., być łowionym, dać ś. łapać:* Ł. ś. lepem. Napom. <ŁOW>

łowiec, wca, lm. **wcy** p. **łowca:** Ł. po borach, puszczach, po kniejach niedostępnych za zwierzem ś. uganiał. Jun. Nemrot był duży Ł. Leop. Łóżka brać na niedźwiedzia, na odyńca mary, kurę śmiele bierz z kojca, każe Ł. stary. Pot. Kmieć na grosz, pan na kmiecia, ksiądz na pana Ł. Pot. Przen.: O, jak ci święci łowcowie latali po Azji i Indji dla nawracania grzeszników. Bals.

łowiecki p. **łowczy:** Służby łowieckie. Cz. Język Ł. Mnogość (ludzi) dziwiła nieprzywykłego do widoku takich łowieckich zebrań Lotaryńczyka. Sienk.

łowiectwo, a I. blm. *sztuka łowienia zwierząt, myśliwstwo, zajęcie łowców:* Tylko łowiectwem żyjąc, zbiegli ś., zabiegli ś. w puszcze głęboko. Stasz. **2.** lm. **a** *łów, łowy, polowanie, szczeg. na grubego zwierza:* Pomniejsze łowiectwa czasem potrzebne są. Kluk. **3.** bł. p. **łowczostwo:** W. koronne Ł.

łowienie, a, blm., czynność cz. **łowić:** Łowienia w tej kniei zakazano. Troc.

łowienie się, a ś., blm., czynność cz. **łowić ś.**

[**łowigúz, a,** lm. **y**] *sowizdrzał, roztrzepaniec.* <Łowić + Guz>

łowik, a, lm. **i** zool. (asilus) *owad dwuskrzydły krótkorogi.* <?>

łowikowaty *podobny do łowika.* Zool.: Łowikowate *= rodzina owadów dwuskrzydłych krótkorogich.*

łowisko, a, lm. **a, łowy** *miejsce łowów, łowy, polowanie, puszcza; najgłębsza część stawu, gdzie po spuszczeniu wody łowi ś. ryby:* Lasy sieciechowskie, w których monarcha miewał łowiska. Gac. Kozacy około porohów wielkie łowiska mają. Grab. Wydzierżawić Ł. Tu dobre Ł. Kurjo aż po samą Dację przyszedł, ale ciemności ś. zarosłych łowisk uląkł. Fal. <ŁOW>

[**łowiszcze, a,** lm. **a**] *przestrzeń zatopiona przez groble przy stawach sztucznych.*

[**łowitwa, y,** lm. **y**] p. **łów.**

× **łowla, i,** lm. **e** p. **łów:** Klasztorom nadawał pola, stawy, dziesięciny, rybne łowle, lasy, osady. Krasz. <Ukr. łowla>

łowno przys. *w sposób łatwy do ułowienia,* (przen.) *do ukradzenia:* Mowno i Ł. po wszystkich ulicach, po karczmach i po karmnicach. Kniaź.

łowność, i, blm. rz. od **łowny.**

łowny I. *umiejący łowić, dobry, zręczny do łowów:* Kot niełowny, chłop niemowny często głodny. Prz. **2.** *łatwy do złowienia:* Słowik jest ptak bardzo Ł. Troc. **3.** *którego łowią, na którego polują:* Zwierzęta łowne *(= zwierzęta ssące niedrapieżne, będące celem łowów).* Jeleń Ł. *(= mający najmniej dziesięć odnóg u rogów).* W rozmaitych okolicach łownego jelenia. Sp. **4.** Las Ł. *= las, w którym polują.* Troc. **5.** †*zyskowny:* Barzo to łowne pole. Rej.

łowy, ów I. p. **łów. 2.** p. **łowisko:** Wyspa ta dosyć ma lasów i chróstów, przetoż też ma dosyć łowów i dobytków. L. Wyspa ta pusta, lecz łowy ryb ma osobliwe. L. <ŁOW>

łoza, y, lm. **y,** †**łozyna I.** bot. p. **Wierzba. 2.** *wić, rózga, krzewina, chróst:* Tak małe ziarno gorczyczne, a tak wielką łozę puszcza, iż i ptacy ś. na niej chowają. Skar. Jedna strona Dniestru lasem i okropnemi łozami przyćmiona. Tw. Kot, wykradszy ś. z łozy, prześmignął po łące. Mick. **3.** × *krzew winny, winna macica.* Kn., Troc. **4.** *rózgi, chłosta:* A co, Dobrzyński? widzisz, będzie Ł.! Mick. Że was trzyma krótko i tęgie łozy sprawia. Chl. <ŁOZ>

[**łozanka, i,** lm. **i**] *roś. przetacznik* (veronicum).

[**łozgot, u,** lm. **y**] p. **łoskot.**

łozina, y, lm. **y** bot. p. **Wierzba.** Zdr. **łozinka.**

łozinka, i, lm. **i** p. **łozina.**

łozinkowy przym. od **łozinka:** Brona łozinkowa.

łozinowy przym. od **łozina:** Koszyk Ł.

[**łoziński**]: Pan Ł. *= djabeł.* P. **Bzowski.**

[**łozkowy**] p. **łozowy.**

[**łozo, a,** lm. **a**] **I.** p. **łoże. 2.** *kolba, drewniana nasada strzelby.* <Zam. Łoże>

łozowy przym. od **łoza;** [**łozkowy, łózkowy, łagowy**].

łozówka, i, lm. **i** zool. (calamoherpe palustris) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny gajówek.*

†**Łozyna, y,** lm. **y** p. **Łoza.** Troc.

[**Łoźnica, y,** lm. **e**] **1.** p. **Łożnica:** Jak cie bedom cepić, poźryj na łoźnice. **2.** *morowe powietrze, dżuma.* <Zam. Łożnica>

Łoźnik, a, lm. **i** *plantacja łoziny, wierzbnik.*

[**Łoża, y,** lm. **e**] **1.** *wypoczynek, popas.* **2.** *odrzwia, futryna.* <LEG/ŁOG>

Łoże, a, lm. **a 1.** p. **Łóżko:** Gdy ś. spać kładę na Ł., bezpiecznie odpoczywam. Ryb. Słać Ł. Gawiń. Nie pomoże malowane Ł. Prz. Wzdycha na śmiertelnym łożu. L. Przen.: Oglądamy wieki średnie na łożu skonania.. Mick. — †Łożem a. łóżkiem ś. bawić=*być złożonym chorobą:* J. X. Kujawski, złożony chorobą, dotychczas łożem ś. bawi. Grab. Ł. boleści. Madejowe Ł. Ł. małżeńskie. Przen.: Tam nas dwoje będzie, a świat cały naszym łożem miłości. Krasiń. Przen.: Ł. małżeńskie = *małżeństwo; stan małżeński, pożycie małżeńskie.* Z Chrząstowskiej pierwszego łoża spłodził syna; z Doroty Pieniążkówny, sędzianki krakowskiej drugiego łoża... Nies. †Ślub potajemny, niepoćciwe Ł. matkę potępia. Mor. A. Separacja od stołu i łoża. Prawo zabrania sułtanowi słodyczy łoża małżeńskiego. Węg. Gdy mąż z wolną białogłową ma sprawę, ten swoje Ł. gwałci; gdy z cudzą żoną, cudze Ł. maże. Karnk. Dzieci dobrego a. złego łoża=*dzieci prawe a. nieprawe.* Dwaj synowie, których z niewolnicy miał, za syny dobrego łoża poczytani byli. Skar. Przen.: *sprawa cielesna:* Płci piękna, przestań żądać za Ł. korzyści. Hul. Ł. pośmiertne=*katafalk.* Podobne do pary przy kołysce stoją mary: tak podobne u podwoi dwojga dwoje łóż człowieka. Słow. Ł. żelazne=*narzędzie torturowe.* Wziąć na tortur Ł. Słow. Przen.: Zamek jest jego łożem. Słow. (=*siedliskiem*). Jeden z wędrowców spał wśród mogił łoża. Słow. Ona śpi, falmi nakryta chłodnemi... czemuż to serce schorzałe nie może znaleźć i dzielić jej podziemne Ł.? Mick. Mumja zamknięta w balsamiczne Ł. Mick. **2.** rzeki=*łożysko, koryto:* Nil jeszcze nie wrócił do łoża. Słow. Pokopano wiele stawów, które można było każdego czasu wodą napełnić przez łoża rurmusowe. Pilch. Ł. wyschłego jeziora. Krasiń. Stoją wód łoża z marmuru usłane. Mick. (=*baseny*). Przen.: Cztery płomieni błysnęły koła; a gdy znalazły upływu Ł., pobiegły szybko. Słow. Myśliwiec krąży koło puszcz litewskich łoża. Mick. Ten smutek, co w sercu ma Ł. Słow. **3.** *pokład:* Ł. prażelni, pokład gliny na spodzie prażelni rudy ołowianej. Łab. Ł. stosu rudy żelaznej układa ś. z drzewa szczapowego, przysypywanego węglem. Łab. **4.** anat.: †Łoża zębów = *zębodoły* (alveoli dentium). †Łoża nerwów wzrokowych a. optycznych = *wzgórki wzrokowe w mózgu* (thalami optici). **5.** lek. = a) Ł. poprzeczne=*posłanie umyślne napoprzek łóżka dla wykonywania niektórych czynności położniczych.* b) [Ł.] *łożysko, miejsce* (placenta). **6.** mł.: Ł. młyńskie = *obsada spodniego kamienia młyńskiego, leżaka.* Małyszcz. **7.** rzem. *otwór, w który wchodzi czop:* Ł. u cieśli, stolarzów=*dziura do spojenia drewien,* g n i a z d o. Kn. Ł. tokarni. Ł. biegunów, u wałków, kół młyńskich, u taczek, u wind; drzewo wydrożone a. żelazo żłobkowate, w którym ś. koła młyńskie etc. obracają. Włod. Ł. panewki. **8.** wiośl.: Ł. dulki = *ramię poziome, łączące pórkę i odpórkę.* Ł. wiosła a. s k ó r k a=*część wiosła umieszczona w dulce.* **9.** woj.: Ł. armaty=*podstawa armaty,* l a w e t a. Ł. moździerzowe. Ł. strzelby=*drewniana jej obsada; kolba.* Bez rury samo nie muszkietem Ł. Pot. Obróciwszy rusznicę łożem, pomalutku dybie. Pot. <LEG/ŁOG>

Łożenie, a 1. blm., czynność cz. **Łożyć. 2.** lm. **a** *nakład, wydatek, ekspens, koszt:* Ku pożytkowi powszechnemu kraju te starania, te łożenia ś. czynią. Czart. A.

[**Łożka, i,** lm. **i**] p. **Łyżka.**

Łożnica, y, lm. **e 1.** †i [Ł.] p. **Łóżko:** Nie do takiej łożnice, moja dziewko droga, miała cię mać uboga doprowadzić. Kochan. Przen.: Skoro z swojej łożnice złote słońce wstanie. Troc. **2.** ×a. ×**Łożnik** *izba sypialna, sypialnia:* Parys w marmurowej łożnicy. Kochan. Skrzynie kazała wnieść do swej łożnice. Bud. Jam nędznik łożnicę gotował dla ciebie i pochodnie służące weselnej potrzebie. Otw. Czy tu już drżąca od łożnicy proga chciałabyś uciec jak sarneczka? Słow. Król kazał łożnicę złotogłowem wysłać. Sienk. **3.** †przen. *komórka pszczela:* Między pszczołami król łożnicę a. gniazdo swe najprzestrzeńsze ma. Kosz. **4.** lek.†p. **Łożny** i **Durzyca.** Zdr. ×**Łożniczka.** <LEG/ŁOG>

×**Łożniczka, i,** lm. **i** p. **Łożnica.**

×**Łożniczny,** ×**Łożniczy** przym. od **Łożnica;** †**Łóżniczy:** Pochodnie zapaliwszy, do drzwi łożnicznych przychodzili. Birk.

×**Łożniczy** p. **Łożniczny:** Owa ś. łożniczego progu dochrapała. Żebr. **Ł., ego,** lm. **owie** rz. a. †**Łóżniczy, Łożnik,** †**Łóżnik** *dozorca łożnicy, pokojowy:* Cesarska wielmożność rozmaitemi urzędami: łożniczych, odźwiernych i wachtarzów obwarowana. Smotr. Król wysyła swych pełnomocników: Mikołaja, kustosza kapituły..., i łożniczego Wojciecha. Proch. Jeden Janek Słabosz, Ł., stał przy nim jeszcze, to poprawiając wezgłowia, to składając okrycia. Krasz.

Łożnik, a 1. ×lm. **i** = a) p. **Łóżko;** *posłanie:* Przepaść bezdenną ocean otwiera, gdzieć na dnie jasnym Ł. zgotowany. Tw. b) *poduszka, wezgłowie:* W strojnych łożnikach złożyliście plecy. Chr. c) *siennik, materac:* Każda z nich łóżko na ziemi miała, w któremże był telko Ł. włosiany,... na którem legały. Ż. E. d) p. **Łożnica. 2.** lm. **cy** = a) p. **Łożniczy:** Dworzanie więc i łożnicy pokojowi możnych... Goł. b) p. **Osadnik.**

Łożny przym. od **Łoże;** †**Łóżny,** [**Łóżny**]: a) a. **Łożowy** *łóżkowy:* Przykrycia łożne abo kołdry. Sz. Starzy wina bardziej pragną, niż łożnej pustoty. Górn. (= *cielesnej rozkoszy*). b) †Choroba łożna a. †**Łożnica** = *α*) p. **Durzyca.** *β*) *choroba nagminna, epidemiczna, pomór, epidemja.* *γ*) *choroba obłożna:* Pan go będzie cieszył w niemocy łożnej. B. B.

[**Łożo, a,** lm. **a**] p. **Łóżko.**

†**Łożogrzej, a,** lm. **e** *panew z wiekiem do ogrzewania łóżka wodą gorącą, szkandela.* Troc. <Łoże + Grzać>

Łożować, uje, ował *osadzać strzelbę w łożu, armatę na lawecie.*

Łożowanie, a, blm., czynność cz. **Łożować:** Francuski sposób łożowania armat najpożyteczniejszy ze wszystkich. Jak. J.

Łożownik, a, lm. **cy** p. **Osadnik:** Łożownicy na pokazanie swej biegłości powinni byli zrobić łoże do ptaszej rusznicy. Sob.

Łożowy przym. od **Łoże:** a) *łóżkowy:* Odpoczynek Ł. †Sprawa łożowa=*sprawa cielesna, spółkowanie.* b) Moździerze łożowe. Jak. J.

[**Łożwa, y,** lm. **y**] p. **Łyżwa.**

Łożyć, y, ył 1. *obracać na co, poświęcać, nie szczędzić, nie oszczędzać, nie żałować, wydawać:*

Ł. trudy, starania *(= dokładać ich)*. Ł. koszt na co. Życiebym łożył za niego. Ł. pieniądze = *wydawać, wydatkować, ekspensować*. Ł. wiele na edukację dzieci. Sługa jest obowiązany cały czas i wszystkie swoje prace Ł. na usługi pana. L. *(= oddawać)*. Kto więcej łoży, mniej wydaje, więcej łożywszy, gruntowniejsza rzecz będzie. Fred. M. Królowie łożą tysiącami głowy ludzkie na dostanie jednej piędzi ziemi. Kłok. Wiele na nią łoży *(= traci)*. **2.** † czas na czym = *trawić, spędzać, przepędzać; używać, obracać na co:* Czas wszystek ma być łożony na takich zabawach, którychby nam nie trzeba było taić i ukrywać. Pilch. **3.** [Ł.] = a) *nakładać:* Jaką karę ón na ciebie łoży? b) *liczyć na kogo:* Matusia na takiego łozy. † **Ł. ś.** *układać ś., nadrabiać miną, udawać.* <LEG/ŁOG>

† **Łożyko, a,** lm. **a** p. **Łóżko:** Na tak grubym łożyku czemu odpoczywasz? Pśń.

Łożysko, a, lm. **a 1.** p. **Legowisko:** Zwierz tu ma Ł. Troe. Uczynię Jeruzalem gromadami piaskowemi i łożyski smoków. Leop. *(= gniazdami, siedliskami)*. **2.** † p. **Łóżko:** Mówi Jezus choremu: wstań, a weźmij Ł. swoje, a idź. Wuj. **3.** rzeki = *łoże, koryto:* Lud izraelski po suchym łożysku przeszedł. Leop. Główne łożysko rzeki. **4.** *obręcz u korony, którą ś. wkłada na głowę.* **5.** [Ł.] *podesłanie z gałęzi pod stertę a. stóg.* **6.** *część transmisji, w której mocno obsadzony jest wał.* **7.** anat.: Ł. paznogciowe = *część skóry palca, do której przyrasta powierzchnia spodnia paznogcia.* **8.** lek. = a) *twór okrągły, nadzwyczaj obfity w naczynia krwionośne, służący do połączenia płodu z ustrojem matki (z niego wyrasta pępowina),* miejsce, † brzemię, † miejsce niewieście, † placek maciczny, † poporód: Ł. przodujące (placenta praevia). Ł. przyrosłe (p. accreta). b) Ł. dodatkowe = łożyszcze *odosobnione od reszty łożyska* (p. succenturiata). c) † *błona, w której ś. dziecię rodzi.* Kn. † *Secundina, to jest Ł., w którym dziecię bywa.* Spicz. † *Ł., w którym dziecię leży w żywocie.* Sien. Popłód, × opłodzie (secundinae). **9.** bud. *miejsce, od którego poczyna ś. wznosić sklepienie; brzeg sklepienia, którym ś. dotyka ściany a. swej podpory.* **10. a.** × **Uposadzenie** gór. *miejsce znajdowania ś. pokładów ciał kopalnych w ziemi.* <LEG/ŁOG>

Łożyskowy przym. od **łożysko.** Anat. i wet.: Guzy łożyskowe p. **łożyszcze.** Zool.: Zwierzęta łożyskowe = *których płód połączony jest ze ścianą macicy za pomocą łożyska,* żyworodne, *dział zwierząt ssących.*

Łożyszcze, a, lm. **a 1.** w lm. anat. *zrazy a. platy, z których składa ś. łożysko,* guziki, guzy łożyskowe, [purchawki, żabieńce] (cotyledones placentae). **2.** lek. p. **Łożysko. 3.** w lm. wet. *guzy służące do połączenia macicy z pępowiną i błonami płodu,* in. guzy łożyskowe (u zwierząt nie posiadających łożyska właściwego) (cotyledones).

× **Łódczasty** p. **Łódkowaty:** Kostka łódczasta w ręce. Krup.

Łódeczka, i, lm. **i 1.** p. **Łódź. 2.** *rodzaj ciastka:* Papatacze, babki śmietankowe, ptysie, łódeczki, paluszki. Zap.

Łódka, i, lm. **i 1.** p. **Łódź:** O łódkę nie dba, kto ś. już na brzeg przewiózł. Skar. Przen.: Każda chmura łódką kosztowności. Krasiń. Duch mój pośród tej błoni zostawi łódkę, w której błąkał ś. po świecie. Mick. *(= t. j. ciało)*. **2. a.** † **Czołnek** *puszka formy łódki na podstawce, z kadzidłem do trybularza kościelnego.* **3.** [Ł.] *czółenko tkackie:* Ścieg niedobry, trzeba poprawić łódkę. Prus. **4. a.** dołek łódkowaty, zagłębienie czółenkowate, × wklęsłość łódkowata, † czołen anat. (fossa navicularis) *zagłębie podłużne w muszli ucha.* **5.** bot. p. **Narzęst.**

Łódkarz, a, lm. **e** *wioślarz, człowiek w łodzi.* Słow. **2.** p. **Łodnik. 3.** p. **Łodziarz.**

Łódkogłowy antr. p. **Łódkogłów.**

Łódkogłów, owa, lm. **owy, Łódkogłowy** antr. *człowiek o głowie wydłużonej, bocznie spłaszczonej* (scaphocephalus). <Łódka + Głowa>

Łódkowaty, × **łódczasty** *z kształtu do łódki podobny, czółenkowaty:* Liść Ł. Anat.: Dołek Ł. ucha a. × wklęsłość łódkowata p. **Łódka.** Dołek Ł. cewki moczowej. Kość łódkowata napiąstka (os naviculare). † Czołnek Ł. Urs. † Czołnek, kość czołenkowata, czołnowata.

Łódkowy przym. od **łódka.** Anat.: Kość łódkowa a. × czółnowata.

Łódź, łodzi, lm. **łodzie,** † **łodzia,** † **łodzica,** † **łodzie 1.** *czółno, bat, bacik, barka:* Ł. gładka *(= bez widocznych spojeń składających ją desek)*. Ł. rasowa *(= wyścigowa)*. Ł. sztywna *(= nielatwo chybocząca ś.)*. † Ł. Noego = *korab, arka.* Przen.: Opisz, coś miał przed oczyma: ciało uwiędłe, duszę zagaszoną, Ł., falą uczuć na step wyrzuconą. Mick. Przen.: Ł. Piotrowa a. Ł. św. Piotra = *kościół katolicki.* Przen.: W jednej łodzi z kim pływać = *dzielić z nim losy, być w tym samym położeniu.* Sekret dla Boga dziś zalecam tobie, pomnij, że w jednej łodzi pływasz ze mną. Pot. Pływał on kiedyś także na tej łodzi. L. *(= był także w tych opałach)*. **2.** bot. p. **2. Czaplin. 3.** zool. p. **Łodzik:** Ł., wiosłem żyjącym morskie tnąca szyby. Mick. Zdr. **Łódka, Łódeczka.** <ŁOD>

Łój, łoju, lm. **łoje 1.** *tłuszcz zwierzęcy, krzepnący po rozpuszczeniu:* Ł. pije, a masłem ś. smaruje. Prz. Odrazu poznała, że to ani do stroju, ani do łoju. Jeż. Łoju owczego i wołowego i koźlego jeść nie będziecie. Wuj. **2.** anat. *wydzielina i zawartość gruczołków łojowych skóry* (sebum). **3.** gór. = a) *ilość łoju dostarczona przez żupnika rębaczom królewskim a. prywatnym, mającym prawo zaopatrywać ś. w sól w Wieliczce i Bochni, — która służyła za miarę czasu roboty w wydzielonych im działach.* b) *wymiar a. dział taki.* <ŁOJ/LE>

[**Łónew, nwi,** lm. **nwie**] p. **Łagiew.**

[**Łóno, a,** lm. **a**] p. **Łono:** Wypucyło mu ś. Ł.

Łót, u, lm. **y** p. **Łut.** <Nm. Loth, skąd też Lut>

[**Łótnik, a,** lm. **cy**] p. **Łutnik.**

Łótowy p. **Łutowy:** Wiśnia łótowa p. **Łutówka.**

Łótówka, i, lm. **i** p. **Łutówka.**

Łów, łowu, częś. w lm. **łowy 1. a.** × **łowiectwo,** × **łowla,** [**łówka, łowitwa**] *łowienie, połów, polowanie szczeg. na grubego zwierza:* Na łowie zastrzelon w palec, umarł. Biel. M. Na Ł. ś. przejeżdżaj. Sien. Według zwyczaju król z królową do Litwy na łowy przyjechał. Stryjk. Gdzie ty jedziesz, towarzyszu mój?—Na Ł., na Ł., na łowy do zielonej dąbrowy. Pśń. Napełnił wnet, ożywił knieje i dąbrowy, jakby psiarnie w nie wpuścił i rozpoczął łowy. Mick. Iść, wyruszyć, wybrać ś. na łowy. Łowy na wilka. Łowy forsowne = *łowy do umęczenia zwierza.* Łowy królewskie p. **Królewski.** Przychodzę z łowu, na którym ułowiłem wielką rybę. Birk. Przen.: Łowy na złodziei = *pościg, obława.* [Panowie chodzicie po łowie, nie dacie ś. ostać wiankowi na głowie].

2. *to, co ułowiono, połów, łup, zdobycz:* Rybim łowem barka przeciążona. Mick. **3.** p. **łowisko.** <ŁOW>

[**łózienko, a,** lm. a] p. **łóżko.**

[**łózkowy**] p. **łozowy:** Kolibka łózkowa.

[**łóżczyna, y,** lm. y] *liche, nędzne łóżko:* Niéma ni łózcyny.

łóżeczko, a, lm. **a** p. **łóżko:** Szczupłe Ł. Tw.

[**łóżeńko, a,** lm. a] p. **łóżko.**

łóżko, a, lm. **a, łoże,** ×**łożnik,** †**łożnica,** †**łóżnica,** †**łożyko,** †**łożysko,** [**łożo, łozo, łyzko, łożnica, łoźnica**] *sprzęt do spania:* Posłać, rozebrać Ł. Ł. pogniecione, rozbebeszone. Iść, kłaść ś. na Ł., do łóżka. Kłaść ś. w Ł. O tej godzinie już dawno w łóżku być powinien *(=powinien spać).* Rzucić ś., powalić ś. na Ł. a. o Ł. Wygrzać Ł. Rzadko który sułtan spokojnie na łóżku umarł. Kłok. *(=naturalną śmiercią).* Gdy cię zimnica o Ł. uderzy... L. *(=zmusi położyć ś.).* Łowić ryby w łóżku *=podlewać ś., śpiąc.* Ł. meblowe, składane, rozbierane, żelazne. Para łóżek. Ł. jednoosobowe, †jednosobne, in. †j e d n o s o b n i k. Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje, więc, leniuszku, nie leż w łóżku. ×Łóżkiem a. łożem ś. bawić. Perz. *(=leżeć w łóżku, chorując).* Zdr. **łóżeczko,** [**łóżeńko, łózienko**]. <LEG/ŁOG>

łóżkowy przym. od **łóżko,** *łożowy:* Materac Ł. Namiotek Ł. Birk.

[**łóżma, Legma, Ligma**] *obłożnie, obłogiem:* Ł. leżeć.

†**łóżnica, y,** lm. **e** p. **łóżko.** Kn.

†**łóżniczy** przym. p. **łożniczny.** †**łóżniczy, ego** lm. **owie** rz. p. **łożniczy.** Kn.

†**łóżnik, a,** lm. **owie** p. **łożniczy.**

†**łóżny,** [**łóżny**] p. **łożny:** Przykrycia łóżne, prześcieradła, botuchy i t. d Tyt. pr. magd. Choroba łóżna.

†**łsknąco** p. **Lśniąco:** Ł. co czynię. Kn.

†**łsknący = Lśniący.** <p. Lśnić>

†**łsknący się** p. **Lśniący.**

†**łsknąć, nie, nął** p. **łsnąć.** †**ł. ś.** p. **Lśnić.**

†**łsknienie, a,** blm., czynność cz. **łsknąć.** Kn.

†**łsnąć, nie, nął,** †**łsknąć** *błysnąć, łysnąć.* Bud.

†**łsnienie, a,** blm., czynność cz. **łsnąć.**

†**łszczeć, y, ał** *błyszczeć.* B. Sz.

†**łszczenie, a,** blm , czynność cz. **łszczeć.**

łub, u, lm. **y I.** a. [**łuba**] = a) *twarda skóra drzewa szczeg. lipy, kora:* Skóra a. Ł. na drzewie. Trzyc. b) a. **łubo** *drzewo darte z lipiny, z dębiny młodocianej a. z ich kory:* Zbrodnia włóczono po mieście na łubie, a po włóczeniu ścięto. Górn. *(=na powróśle z łubu)* Bębny, przetaki robią z łubu. c) *drewniany obwód sita.* **2.** *pukłat, budka łubiana na wozie:* Łuby w prostych wozach bywają lipowe, wiązowe. Kluk. Kolasy nakryte łubami. Biel. M. **3.** *obręcz drewniana, kabłąk w budkach łubianych.* **4.** a. [**łubka, łubianka**] *króbka, koszałka, pudło z łubu:* Każcie waćpanny łuby wynosić. Sienk. Wziąwszy z wozu łuby, kazał je nieść do czeladnej. Sienk. **5.** p. **I. łubie:** Na tak zwane łuby, w których strzały noszono, wysadzano ś. chętnie, równie jak na ozdobne tarcze, choć oboje tylko na pokaz służyły. Krasz. **6.** [Ł.] = a) a. [**Tułub**] *kożuch kryty.* b) *człowiek nieużyty, skąpy i nieugięty.* c) *ścięgno na pięcie nogi:* Na łubach noge zmułał. **7.** 2 pp. **bia** a. **łubica, łubień** mł. *drewniana osłona z klepek na kamienie młyńskie, nie pozwalająca rozpylać ś. mlewu.* Małyszcz. **8.** szew. *część ruchoma kopyta, która ś. znajduje między obcasem a podeszwą.* Zdr. **łubek.** <ŁUB/ŁB>

[**łuba, y,** lm. **y**] **I.** p. **łub. 2.** *twarda a krucha podeszwa.* **3.** a. [**Paluba**] *stare babsko, zrzęda.* **4.** *stara lubieżnica.*

[**łubać, bie, bał**] **I.** *wydawać głos, właściwy dzięciołowi.* **2.** *tupać:* Wiela luda tańcowało i łubało nogami. <Dźwn.>

[**łubanie, a,** blm.] czynność cz. **łubać.**

łubcować, uje, ował p. **łobzować.**

łubcowanie, a, blm., czynność cz. **łubcować.**

łubek, bka, lm. **bki,** †**łubka I.** p. **łub. 2.** [Ł. złoty] = *strój głowy panny młodej.* **3.** w lm. p. **Leszczota. 4.** ×Łubki dziecinne p. **Chodaczek. 5.** †*kółko z łubu, forma na wieńce:* Bierz złoty Ł. i jedwabną stronę, a upleć memu Lamii koronę. Nar. **6.** a. **Lasza** kol. *podstawek żelazny złożony z dwuch części, które, ściągnięte śrubami, chwytają przytwierdzaną do podkładów szynę jakby w łubki,* s i o d e ł k o.

[**łubek, bka,** lm. **bki**] zool. **I.** p. **Dudek. 2.** *dzięcioł.* **3.** p. **Podłubek.** <Dźwn.>

łubia, i, lm. **e** p. **I. łubie:** Ł. na aksamicie czerwonym, haftowana złotem i strzał pełna w kołczanie. Szaj.

łubianka, i I. blm. *słoma łubinu.* **2.** [Ł., lm. i] = a) p. **łub:** W komorze skrzynia, beczułka, Ł., a. ze słomy kosz pleciony z wiekiem, ruchomość kmiotków do ubioru. Goł. b) *beczka do parzenia bielizny.*

łubiany, łubowy przym. od **łub:** W mażach łubianych z Kaniowa wozili pszono, połcie, małdrzyki do Lwowa. Zim. Tarcze mieli łubiane abo z wici utkane. Warg. Kobiałka łubiana.

łubiarz, a, lm. **e** *ten, co wyrabia różne przedmioty z łubu:* Lipinę wyniszczono, rzucili ś. na nią łubiarze, robiąc z kory czyli z łubu pudełka. Gac.

łubica, y, lm. **e** mł. p. **łub.**

[**łubić, i, ił**] p. **ługować.**

I. łubie, a, lm. **a, łubie, ów,** blp., **łubia, łub** *sajdak do strzał, kołczan:* Słudzy jego Ł przypasane mieli. Star. Ogląda Psyche Kupidowe Ł. Mor. A.

2. **łubie, ów,** blp. p. **I. łubie.**

[**łubienie, a,** blm.] czynność cz. **łubić,** *ługowanie.*

łubień, bnia, lm. **bnie I.** *niższa okrągła część muru, na której część wyższa kopuły spoczywa.* **2.** mł. p. **łub.** <Od Łub>

†**łubież, u,** lm. **e** p. **łupież:** Wziął fortecę bez miny, ręką dobył wieże; nosi też lwie na grzbiecie i w herbie łubieże. Pot.

[**łubik, u,** lm. **i**] p. **łubin.**

łubin, u, lm. **y, Wilczy groch, Pyszny Jędrzej,** bł. **Lubień, Lupinus, Wilczyn,** [**łubik, Lipina**] bot. (lupinus) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: Ł. b i a ł y (l. albus). Ł. f j o l e t o w y a. p s t r y (l. varius), niekiedy K a w i a n y m z i e l e m zwany. <Z Łć. lupinus, sł. lud. do Łub>

łubina, y, lm. **y I.** [Ł.] = a) *kora brzozowa.* b) w lm. *łużyny, woda ługiem zaprawna.* **2.** gór. p. **Kapelusz.**

łubinisko, a, lm. **a** *ściernisko po łubinie.*

łubinowy przym. od **łubin.** Wet.: Choroba łubinowa p. **Lupinoza.**

łubka, i, lm. **i I.** †p. **łubek:** Ł. wieńcowa. Troc. Kwiatki na łubce obszytej usadzę w nadobne koło i wsadzę na twoje czoło. Kochan. Ł. na złamaną nogę. Troc. **2.** [Ł.] = a) p. **łub.** b) *część składowa sochy.* <Od Łub>

[**łubko, a,** lm. **a**] *pudełko małe (dawniej z łubu dartego):* Moze w Ł. pan wsadzieli. Trzpionki so w łubku.

łubkować, uje, ował kol. *przytwierdzać szyny łubkami, brać szyny w łubki.*

łubkowanie, a, blm., czynność cz. **łubkować.**

†**łubkowaty** anat. *korowaty, korowy* (corticalis).

łubkowy przym. od **łubek**: Krucha łubkowa pokrywa pakunku. Orzesz. Anat.: × Istota łubkowa p. **Korowy.** Chir.: Opatrunek Ł.=*za pomocą łubków sporządzony.*

[**łub łub!, łup łup!**] *naśladowanie głosu dudka.* <Dźwn.>

łubniastość, i, blm. rz. od **łubniasty.**

łubniasty, × **łupniasty** *obrosły łubem, korą:* Drzewa łubniaste. Bobr.

łubo, a, lm. **a** p. **łub**: Ł. od starego przetaka. Skarb.

łubowy p. **łubiany**: Węgierskie juhasy dęli w trąby łubowe. Kaczk.

łubzować, uje, ował p. **łobzować.**

łubzowanie, a, blm., czynność cz. **łubzować.**

†**łuch, u,** lm. **y**=**łęg.**

[**łucina, y,** lm. **y**] p. [**łuczyna**]. <Ukr. łuczyna>

[**łucja, i,** lm. **e, łucyjá**] *żołna.* <Zap. od imienia Łucja>

[**łucyjá, i,** lm. **e**] p. **łucja.**

†**łuczać, a, ał** p. **łuczyć.** B. Sz. Łuczachą w duszę prawego, a krew niewinną potępiachą. Ps. flor. <Z Czes.,=Pols. ŁĘK>

†**łuczanie, a,** blm., czynność cz. **łuczać.**

łuczasto przys. od **łuczasty,** *łukowato.*

łuczastość, i, blm. rz. od **łuczasty,** *łukowatość.*

łuczasty p. **łukowaty**: Łabędź z łuczastym karkiem. Przyb. Z łuczastych gzemsów wiszą lampy promieniste. Przyb. <Od 1. Łuk>

łuczek, czka, lm. **czki** p. **1. łuk**: Kupido Ł. ma niezwyciężony. Bardz. Oczki, skąd amorek wygląda i Ł. napina. Mick.

[**łuczek, czku,** lm. **czki**] **1.** p. **2. łuk. 2.** a. [**łuszczek**] *szczypiorek.* <Od 2. Łuk>

†**łuczenie, a,** blm., czynność cz. **łuczyć.**

× **łuczkowato** przys. od **łuczkowaty.** L.

1. × **łuczkowaty** *podobny do łuczka.*

2. × **łuczkowaty** *podobny do [łuczku]:* Łuczkowato-zielony. Troc.

łuczkowy przym. od **łuczek.**

× **łuczkowy** przym. od [**łuczek**]: Liście łuczkowe. Syr.

łucznica, y, lm. **e 1.** a. **łuczniczka** forma ż. od **1. łucznik**: Artemis Ł. Ml. **2.** [Ł.] *pochodnia smolna.* **3.** bot. p. **Świeżytlin.**

łucznictwo, a, blm. *zawód, sztuka łucznika, strzelanie z łuku:* Wybornie świadomy łucznictwa. Ml. Teukros sławny z łucznictwa. Ml.

łuczniczka, i, lm. **i** p. **łucznica**: Na piękną, dziką łuczniczkę, co, pędząc, groty ostrzyła. Mir.

łuczniczy przym. od **łucznik**: Zbiera Amor sprzęt Ł., porzucone strzały, liny. Kon.

1. łucznik, a, lm. **cy 1.** a. †**łukownik** *ten, co robi łuki i kusze.* **2.** *strzelec łuczny.* <Od 1. Łuk>

2. łucznik, a, lm. **i** bot. (gastronema) *roś.* <?>

[**łucznik, a,** lm. **i**] *przyrząd do oświetlania, rodzaj komina:* Zbierają ś. przy łuczniku. Jeszcze przed laty kilkunastu świecenie łuczywem w tak zwanych łucznikach było niemal jedynym środkiem na całym prawie Polesiu białoruskim. <ŁUK>

1. łuczny 1. a. **łukowy** przym. od **1. łuk**: Strzelec Ł. Bobr. (=*łucznik*). **2.** p. **łukowaty**: Łuczna tęcza. Otw. **3.** × *trafny, celny, mający dobre oko:* Myśliwiec, pojrzawszy na psa, wnet wie, co w nim wre, jeśli rączy, jeśli Ł., jeśli łowny. Górn. Pies Ł. Przen.: Nierychły Bóg, lecz Ł., każdemu wygodzi (= *uważny, uważający, trafny w ocenie).*

2. łuczny p. **2. łukowy**: Czosnek Ł. p. **Czosnek.**

łuczy p. **2. łukowy**: Ł. czosnek p. **Czosnek.** Troc.

łuczyczosnek, nku, lm. **nki** bot. p. **Czosnek.** <Łuczy + Czosnek>

†**łuczyć, y, ył,** †**łuczać** na co, do czego, w co **1.** *celować, godzić; strzelając z łuku, trafiać; strzelać, mierzyć z łuku:* Chceszli, byś prawie w cel łuczył. Rej. **2.** przen. *trafiać, zmierzać, dążyć, iść, ciągnąć do czego; mieć co na celu, na pieczy, na oku:* Stąd do ich osiadłości bardzo snadnie łuczysz. Rej. Każdego przestrzegał, uczył, aby do świętej prawdy, by do celu łuczył. Rej. Nie chodź do postronnych szkół, u swych ś. ucz, a w dzielność ich łucz. Stryjk. Ku cnotom świętym w woli Bożej łuczył. Stryjk. Kaznodzieja, jeśli chce ludzi prawdy uczyć, aby sam ćwiczon był, musi na to Ł. Papr. (= *baczyć, zważać, uważać, oglądać ś.).* <Z Czes., = Pols. ŁĘK>

łuczyna, y, lm. **y** *lichy łuk, łuk godzien politowania:* Zechceli wam Kupido szkodzić z swej łuczyny, prędko z swych strzał miłosnych będzie miał perzyny. Zim.

[**łuczyna, y,** lm. **y**] **1.** a. [**łucina**] *łuczywo, przyrządzone z latorośli drzewnych i łodyg dziewanny, odartych z kory, rozmiażdżonych i wysuszonych.* **2.** p. **łuczywo.** Zdr. [**łuczynka, łuczyneczka**]. <Ukr. łuczyna>

[**łuczyneczka, i,** lm. **i**] p. **łuczyna.**

[**łuczynka, i,** lm. **i**] p. **łuczyna.**

łuczysty p. **łukowaty**: Brwi niby dwa wzgórza łuczyste, gęsto porosłe, nad oczami wisiały i grozę wzbudzały. Jeż. <Od 1. Łuk>

[**łuczywa, y,** lm. **y**] p. **łuczywo**: Gorzała szczapa smolnej łuczywy. Krasz. Przy blasku smolnego drzewa lub łuczywy Przenajświętszy Sakrament dzieli mnich sędziwy. Syrok. Zdr. [**łuczywka, łuczyweczka**]. <Brs. łuczywa>

[**łuczyweczka, i,** lm. **i**] p. **łuczywa.**

× **łuczywisty** p. **łuczywny**: Modrzewnica rośnie pod drzewy smolnemi i łuczywistemi. Syr.

[**łuczywka, i,** lm. **i**] p. **łuczywa.**

łuczywko, a, lm. **a** p. **łuczywo.**

× **łuczywny,** × **łuczywisty** *mający własności łuczywa, smolny, żywiczny.* Troc.

łuczywo, a, lm. **a,** [**łuczywa, łuczyna, łyczewo, łyczywo**] *drzazgi smolne, podpałka:* Ł. do świecenia. Troc. Przy łuczywie u komina przędzie miękki len drużyna. Pol. Sosna szczepa ś. na Ł. Chodź. Łuczywa czyli całą karpą, czyli na drzazgi poszczepane i w wiązki powiązane, zażywają ś. do podpalenia. Ład. Zdr. **łuczywko.** <ŁUK>

†**łudarka, i,** lm. **i** forma ż. od **łudarz**: Widzimy wielu, nie trwogą krzyża jakowego, ale łudarkami chytremi być zawiedzione. Gil. <ŁUD>

†**łudarstwo, a,** lm. **a,** †**łudność** *rzecz zwodnicza, ułuda, złuda, obłuda, mamidło, pokusa, ponęta, iluzja; łudzenie, przymilanie ś., pochlebstwo:* Wszystkie marne rzeczy i łudarstwa świeckie przeminąć mamy. Wuj. Obłądziwszy ś. za rozlicznemi łudarstwy świata tego, nawróć ś. Rej. Uważaj, jak ś. masz kochać w tych doczesnych omyłkach a w łudarstwiech świata tego. Rej.

Niewiasta głupia i wrzaskliwa i pełna łudarstwa. Leop.

† **Łudarz, a,** lm. **e** *oszust, fałszywy prorok, obłudnik, pochlebca, kusiciel, zwodziciel.*

† **Łudliwie** przys. od **Łudliwy,** *łudząco.*

† **Łudliwy** p. **Łudzący:** Tak zbyt łudliwa nadoba nie zwiodła ich. Przyb.

† **Łudnie** p. **Łudząco.**

† **Łudność, i 1.** blm. *przymiot tego, co jest łudnym.* **2.** lm. **i** p. **Łudarstwo.** Przen.: *piękna kobieta, pokusa.*

† **Łudny** p. **Łudzący:** Łudne słowa, pełne zwodów na zły uczynek. Przyb. Przez tyle niebezpieczeństw was Ł. zysk wabi. Przyb.

Łudząco przys. od **Łudzący;** † **Łudliwie,** † **Łudnie:** Ł. do niej podobna *(=do złudzenia).*

Łudzący, † **Łudny,** † **Łudliwy** *złudny, złudliwy, powabny, ponętny, nęcący, pociągający, kuszący; zwodniczy, ułudny:* Łudzące podobieństwo *(=do złudzenia).*

Łudzenie, a, blm., czynność cz. **Łudzić:** Filip II kłamał... wprost dla samej przyjemności udawania i łudzenia. Karł.

Łudzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Łudzić ś.**

Łudzić, i, ił 1. kogo=*wabiąc, oszukiwać; kusić, mamić, manić, durzyć, zwodzić,* posp. *daremnie zawracać głowę:* Blask mnie nie łudzi bogacza. Karp. Łudzi tę dziewkę. Troc. Ł. kogo pięknemi słówkami, nadzieją, obietnicą. Często pozory łudzą słabe oczy. Kras. Płonnym nas łudzi fortuna pozorem, łudzą przyjaźni pięknych słów wyborem. Nar. Czy mnie oczy łudzą? Mick. Myśl zajętą sławą łudzili, w miejscu wojny, myśliwską zabawą. Tom. **2.** × kim=*nadużywać czyjej ufności.* Rej. **3.** × co=*wyludzać, wydrwiwać, wykpiwać:* Niech każdy chleba w pocie pożywa, nie łudzi. Star. **4.** † czas=*zabijać:* Warcaby grali, łudząc godziny. Pot. **Ł. ś.** *oszukiwać ś., mamić ś., trwać w błogim przekonaniu, w złudzeniu, uwodzić ś., bawić ś. iluzją, durzyć ś., liczyć na co daremnie; samemu ś. oszukiwać, zwodzić;* posp. *daremnie zawracać sobie głowę, manić ś.:* Po cóż ś. Ł.? Mick. Nie łudziłam ś. nigdy chciwością majątku, chcę słuchać mego serca i mego rozsądku. Niem. Nalazłem ją! onaż jest! czyli siebie łudzę? L. *(=czyż ś. mylę?).* Ł. ś. znaczy uwodzić ś. a. miłym sercu błędem, a. niepodobnemi do ziszczenia nadziejami, a. wiecznie biorąc ideał za rzeczywistość. Kras. A. Nie łudź ś. marną nadzieją. Krasiń. On mi śmierć przyniósł, gdym ś. szczęściem łudził. Słow. Nie byłem taki próżny, ażebym ś. łudził, żem jednym mym spojrzeniem miłość w tobie wzbudził. Mick. *(= abym sobie pochlebiał).* <ŁUD>

Łudzień, dnia, lm. **dnie** *rzecz łudząca, zwodnicza:* Grudzień — Ł. Prz.

× **Łudzigrosz, a,** lm. **e** a. **owie** p. **Wydrwigrosz:** To byli oszustowie i łudzigroszowie. Boh. Łudzigrosze, błaznowie i snów wykładacze. Nar. <Łudzić + Grosz.>

[**Łudzikwiat, u,** lm. **y, Łżekwiat**] *kwiecień:* Ł. budzi świat. <Łudzić + Kwiat>

Ług, u, lm. **i 1.** chem. *roztwór solny wogóle, zwłaszcza alkaliczny, stężony lub nasycony:* Ł. potażowy, sodowy, mydlarski, pokrystaliczny czyli maciczny. Ł. maciczny=*roztwór chemiczny, w którym powstają kryształy.* Ługiem zowią każdą wodę, która przyjęła cząstki solne z popiołu roślinnego. Krum. Ł. mydlarski, potaż z wapnem nieugaszonym ugotowany. Krum. Ł. mocny, tęgi. Gór.: Ł. słony = *ług pokrystaliczny, nieczyste sole po warzeniu solanki w panwiach pozostałe, które do następnego warzenia mogą być użyte po poprzednim onych oczyszczeniu,* ł u g i m a c i c z n e. Ł. gorzki = *ług pozostały w panwiach po warzeniu i po oddzieleniu ługów słonych.* Przen.: Myć kogo bez ługu *(=wycierać mu kapitułę; tak zbesztać, że pójdzie jak zmyty).* **2.** cukr. *odpadki z niecukrów, używane jako mierzwa.* **3.** garb. *wyciąg, ekstrakt otrzymany przez ługowanie* (p. Ługować). <Nm. Lauge, Śr. Grn. louge>

1. † **Ług, u,** lm. **i,** [**Ług**] **1.** p. **Łęg:** Wody, które stoją, są rodzajem wszystkich gadzin, jak oto w zaległych błotem ługach, bagniskach i stawach nabiegłych. Kulig. Porażeni, czym prędzej ś. brali w przyległe ługi, lasy, ostrowy. Tw. **2.** p. **Ługowisko. 3.** †*gaj:* A złamali modły (=bałwany), a posiekli ługi. B. Sz. **4.** [Ł.]=a) *smuga w polu.* b) *łąka:* Zakukała kukaweczka na ługu. Zdr. [**Łużek, Łużyk**]. <ŁĘG>

2. † **Ług, u,** lm. **i** *kara pieniężna.*

Ługarnia, i, lm. **e, Ługownia** *miejsce, gdzie ługują.*

Ługować, uje, ował 1. a. [**Łużyć, Łubić, Potaczać**], × **Zolić** *zaprawiać ługiem; gotować bieliznę w wodzie zaprawnej ługiem; bielić za pomocą ługu:* Ł. chusty, płótno. **2.** *oczyszczać gruntownie ze starej farby, myć ługiem.* **3.** chem. *rozpuszczać, pozostawiając ciało rozpuszczane na czas dłuższy z wodą, lub przelewając ją wielokrotnie przez warstwę owego ciała.* **4.** a. e k s t r a k t o w a ć garb. *wyciągać z danej materji garbnikowej ekstrakt drogą zimnej nalewki, gorącą wodą a. parą.* <p. Ług>

Ługowanie, a, blm., czynność cz. **Ługować.**

Ługowato przys. od **Ługowaty.**

1. Ługowaty *podobny do ługu, mętny.*

2. Ługowaty *błotnisty, bagnisty, sapiasty:* Ługowate puszcze. Błaż. Ługowata ziemia, *fistulosa terra,* która tak rzadką jest, jakoby gębka. Mącz.

Ługowisko, a, lm. **a,** † **Łuzina,** † **Łużyna,** † **Ług** *błoto, mające czerwonawą wodę, podobną do ługu; bagnisko, błoto, trzęsawisko, trzęsawica, grzęzawisko, mokradło, mokradła, sap:* Utonął w ługowisku. Mącz. Muchawiec między ługowiskami początki swe bierze. Papr. <p. Łęg>

Ługownia, i, lm. **e** p. **Ługarnia:** Próby surowicy, sztucznie wytwarzanej w ługowniach kopalni kałuskiej. Szaj. W.

Ługownica, y, lm. **e** p. **Ługownik.**

Ługownik, a, lm. **i 1.** a. **Macerator** *naczynie, w którym przygotowują ług.* **2.** a. **Ekstraktor** garb. *naczynie, w którym uskutecznia ś. ługowanie.*

1. Ługowy przym. od **Ług:** Popiół Ł. Wody ługowe. Kluk.

2. Ługowy, † **Łużny** przym. od **1.** † **Ług,** *błotny:* Siano ługowe abo z mokradli zbierane. Trzyc.

[**Łuh, u,** lm. **y**] p. **Łęg.**

1. Łuk, u a. × **a,** lm. **i, Łąk, Łęk,** † **Łączysko,** † **Łączyszcze, Łęczysko 1.** mat. *część linji krzywej, zawarta pomiędzy dwoma jej punktami:* Ł. okręgu koła. Ł. kołowy. Ł. elipsy, hiperboli, paraboli. Długość łuku linji krzywej. Kąt środkowy w kole mierzy ś. łukiem okręgu, zawartym pomiędzy ramionami koła. Góra w Ł. zagięta. Słow. Światło pląsa w drżące łuki. Krasiń. Przen.: Gdy okryję niebo obłokami, ukaże ś. Ł. mój na obłokach. Wuj. *(=tęcza).* **2.** *narzędzie do strzelania strzałami:* Cięciwa łuku. Strzelać z łuku. Naciągnąć, napiąć, ściągnąć Ł. Wypuścić strzałę z łuku. Tere-fere kuku, strzela baba z łuku. Prz. *(= baj, baju, będziesz w raju).* Boże srebrnego

łuka. Słow. Spuść twą cięciwę z łuka. Słow. **3.** p. **Łęk.** **4.** anat. = a) Ł. kości jarzmowej, †m o s t e k licowy a. jarzmowy = *wyrostek łączący kość jarzmową ze skroniową* (arcus zygomaticus). b) Ł. tętnicy głównej = *zakrzywienie tętnicy po wyjściu jej z serca,* ł ę k, o b ł ą k (arcus aortae). c) łuki, †o b ł ą k i brwiowe, ×ł ę k i o c z n e=*podłużne wyniosłości ponad górnym brzegiem oczodołów* (arcus supraciliares). d) łuki kręgowe=*część tylna kręgów, obejmująca pierścieniowato rdzeń pacierzowy* (arcus vertebrales). e) Ł. tętniczy dłoni=*połączenie tętnicy łokciowej z promieniową* (a. volaris). f) Ł. krokowy, łonowy, ×o b ł ą k krokowy (a. ossium pubis). g) łuki podniebienia miękkiego, †o b ł ą k podniebienia (a. palati mollis). Ł. skrzelowy=*boczny wyrostek parzysty kości gnykowej, sięgający do podstawy czaszki.* **5.** astr.: Ł. dzienny=*Ł., jaki opisuje w ciągu doby planeta, posuwając ś. po swej drodze dokoła słońca.* **6.** bud. *pas sklepiony, od wspory do wspory przez sklepienie idący a. tylko zamykający otwór zostawiony w ścianie:* Arcus Ł., też *sklep* a. podsienie, jako w mieściech przed domy bywają. Mącz. Łuki a. żyły podwoi=*żyły idące po sklepieniu wprost od słupa do słupa i tworzące dwułuki.* Ł. gotycki=**Ostrołuk.** Ł. tryumfalny=*brama tryumfalna:* Pełne były ulice łuków wystawionych. Tw. Nikt tryumfalnych łuków mu nie wije. Chr. Most na łukach = *na arkadach.* **7.** fecht. *obrót pałasza, opisujący Ł., pół Ł.* **8.** fiz.: Ł. woltaiczny, Ł. elektryczny, Ł. galwaniczny= *Ł. świetlny, jaki powstaje między dwoma elektrodami, a zwłaszcza między końcami prętów węglowych, połączonych z biegunami stosu lub maszyny dynamoelektrycznej.* **9.** kol. *krzywizna plantu kolejowego.* Zdr. **łuczek,** [**łączek**]. <ŁUK/ŁĘK>

2. łuk, u, lm. **i** bot. **1.** p. **Czosnek. 2.** Ł. polny wielki p. **Hjacynt.** Zdr. [**Łuczek**]. <S. Gnm. louh, Nm. Lauch>

[**łuka, i,** lm. **i**] *bielmo na oku.* <?>

[**łukać, a, ał**] *hukać.* <Zam. Hukać>

[**łukanie, a,** blm.] czynność cz. **łukać.**

[**łukawy**] **1.** *chytry, podstępny, przebiegły.* **2.** *chciwy, zazdrosny.* [**Ł., ego,** lm. **i**] *djabeł, zły duch, szatan, czart.* <Ukr. łukawyj>

†łukonoszy p. **łukonośny:** Bóg Ł. Otw. (=*Apollo*). Pacholę łukonosze. Otw. (=*Kupidyn*).

łukonośny, †łukonoszy *uzbrojony w łuk:* Łukonośni Dakowie. Wor. <Łuk+Nośny>

[**łukoszyny, szyn,** blp.] *bicie, lanie:* Ł. sprawić komu (=*zbić kogo*). <? Od Łukasz>

łukowato przys. od **łukowaty.**

łukowatość, i, blm. rz. od **łukowaty.**

łukowaty, łuczny, łuczasty, łuczysty *podobny do łuku, łękawy, łękowaty, obłękowaty, obłączasty, wygięty, sklepisty, kabłąkowaty, pałąkowaty, kolisty:* Czasy krucjat uprzytomnia tu cudna kaplica, istny klejnot architektury łukowatej. **2.** anat.: = a) Linja a. kresa łukowata miednicy=*łuk stanowiący granicę pomiędzy miednicą kostną większą i mniejszą* (linea arcuata). b) Więzy łukowate łuku łonowego i przepony=*ligamenta arcuata.*

łukowładny *władający łukiem:* Łukowładna Djana. Żebr. <Łuk+Władny>

łukowładca, y, lm. **y, †łukowłajca** *ten, co włada łukiem, łucznik:* Ł. Apollo. Otw. <Łuk+Władca>

†łukowłajca, y, lm. **y** p. **łukowładca.** Żebr.

łukownica, y, lm. **e** bot. p. **Świeżytlin.** <?>

†łukownik, a, lm. **cy** p. **1. łucznik.**

łukowo przys. od **1. łukowy:** Ł. zakończony filar podpierający. Łab.

1. łukowy przym. od **1. łuk; a)** p. **1. łuczny:** Żelazo u łukowej strzały nazywa ś. płoszczyk. Czart. A. b) fiz.: Światło elektryczne łukowe= *łuk świetlny, wzbudzony działaniem prądu elektrycznego, tworzący ś. między końcami dwu prętów węglowych.* c) mat.: Minuta, sekunda łukowa.

2. łukowy, łuczny, łuczy przym. od **2. łuk:** Nasienie łukowe. Syr. Bot.: Czosnek Ł. p. **Czosnek.** Lilja łukowa p. **Świeżytlin.**

[**łumać, mie, mał** i **ł. ś.**] p. **łamać.**

[**łumanie, a,** blm.] czynność cz. **łumać,** *łamanie.*

[**łumanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **łumać ś.**

łuna, y, lm. **y, ×łona 1.** a. **×łuno** *światło odbite na obłokach, na górach, ścianach, widoczne szczeg. w nocy:* Ł. pożarna. Co noc, to szerzej łuny ś. palą. Syrok. Wyszedłeś z morza zapłoniony ślicznie skrawemi słońca zachodniego łuny. Słow. Żart.: Buty wyczyszczone, aż Ł. bije. Przen.: Idź, synu, na kraj świata, poszukaj fortuny, nad Nilem i Eufratem i gdzie biją łuny sławy mojej. Bardz. Ir.: O, ja wiem, że od pańskiej głowy bije Ł.! (=*żeś pan sławny*). **2.** *blask, światło:* Ł. księżycowa ma w sobie moc dawania wilgoty każdej rzeczy. And. z Kobyl. **3.** ×*księżyc:* Stanęła Ł. otomańska w locie swym, zaćmiła do czasu grubą elipsis umbrą jasnoświetną ozdobę słońca podolskiego. Rol. **4.** [Ł.] *płomień.* **5.** a. Ł. zmierzchowa, astr. = *silna zorza, jaka w warunkach wyjątkowych jaśnieje na niebie, zapewne w następstwie znacznej obfitości pyłu w górnych warstwach atmosfery.* <ŁU(K)/ŁU(N)>

[**łunia!**] *wołanie a. wypędzanie owiec.* <Okrzyk.>

łuniasto przys. od **łuniasty.**

łuniasty *podobny do łuny:* Ogień Ł.

×łuno, a, lm. **a** p. **łuna:** Zjawiło ś. Pańskie Ł. Słow.

[**łuń, i,** lm. **e**] ryb. *rodzaj sieci.* <?>

1. łup, u, lm. **y 1.** a. **†łupież** *rzecz, przemocą wydarta, z rabunku pochodząca, zdobycz, plon, korzyść, †odartki:* Darmo Prusacy z podbitej krainy brańców i mnogich łupów wyglądają. Mick. Biada wiekom, jeśli gwałty niebożemi kusić ś. będą o dóbr bożych Ł. Krasiń. Sterczały wkoło sarnie i jelenie rogi z napisami, gdzie, kiedy te łupy zdobyte. Mick. Jam zabił — dla mnie z niego Ł. i chwała. Słow. Wieźli łupy bogate, w zamkach i cerkwiach zdobyte. Mick. Wzięło ś. tam coś łupem. Sienk. Zastawia ucztę, kąpie ś. w winie, rozdziela brańce i łupy. Mick. Zdarta z niego (z nieprzyjaciela) zbroja i to, co miał przy sobie, jest łupem. Kras. A. U nich Ł. lepszy, niż cnota. Górn. Zostawić co nieprzyjacielowi w łupie. Troc. Wydać miasto na Ł. żołdactwu. Rwą krewni Ł. sierocy; łzy wdów piją zdrajce, oczyszcza wzgląd nieprawy jawne winowajce. Kras. (= *mienie wydarte sierotom*). Ł. z kradzieży pochodzący. Dzielić ś. łupem. **2.** przen. *ofiara, pastwa:* Stać ś. łupem śmierci. Polska, podzielona na cząstki, wkrótce stała ś. łupem sąsiadów. Wirt. Ten, co teraz jest mej zemsty łupem, zwał ś. Ruggieri. Mick. **3.** × w lm. *ozdoba rzeźbiona lub malowana na frontonie budowli a. gdzieindziej, złożona z malowniczo ułożonych: tarczy, hełmu i broni,* a r m a t u r a. <ŁUP/ŁYP>

2. łup! w. a) wyraża uderzenie=*lu!, łomot!, chlast!, bęc!, brzdęk!, chrost!:* Niewiele ś. namyślając, Ł. go w kark! b) Ł.-cup! a. **łupu-cupu!** a. **†łap-cap!,** [**ł. puc**] wyraża powtarzane a. wzajemne razy: Jakeśmy dobyli szabel, tak za-

raz Ł. cup po sobie. Boh. c) Ł.!, Ł.!, Ł.!...=*odgłos ociężałych kroków.* d) *akurat!, jak na złość!, rym!:* Unikałem go, jak mogłem, aż tu naraz Ł. wchodzi! <Dźwn.>

[**łup, u,** blm.] *wyraz używany w porównaniach, oznaczający wyższy stopień doskonałości:* Zboże jak Ł.

I. łupa, y, lm. **y I.** [Ł.] = a) *szczapa, polano.* b) *kawał duży:* Dał mi séra łupę. c) *kupa (np. śmieci).* d) *łupina:* Obrane z łupy ziemniaki. e) *część składowa sochy.* f) *przezwisko żartobliwe.* g) rub. *stara baba.* h) a. [**łypa**] *duża, brzydka, wystająca warga.* **2.** †*ten, co ma zezowate oczy, zezooki; świdrem, szydłem patrzący, zez, ślep:* Źleś obaczył, Ł. Pot. Zdr. [**łupka**]. <ŁUP/ŁYP>

2. łupa, y, lm. **y, Lupa** chem. i hut. *bryła żelaza kowalnego, otrzymana przy świeżeniu surowca,* in. dul, kłąb, kolba, szerbel, szyrbel, wilk. Zdr. **łupka.**

łupacz, a, lm. **e** *ten, co rąbie drzewo, rąbacz, drwal, drwalnik.*

łupać, pie, pał I. *szczepać, rąbać, rozłupywać, rozszczepywać:* Ł. na dwoje, na kawałki. Ufając sobie w boskiej opiece, kmiotek drwa łupał przy rzece. Kniaź. Ł. kamienie, skałę = *rozbijać, roztrącać albo odłupywać, odbijać kawałkami.* Gór. Robota łupana p. **łupanie.** Przen.: *drzeć na kawały, ćwiertować, rwać, płatać:* Szczęśliwy, rzecze wilk, ktoby tego konia schrupał; ej, czemu on nie baran, byłbym go już łupał. Tremb. **2. a.** [**łupić**] *łamać, drzeć, kłóć, ćmić, strzykać:* Ząb mię łupie. Łupie mię w głowie, w kolanie. **3.** [Ł.] = a) *stukać.* b) *stukać, łomotać, tupać nogami, idąc.* c) p. **łupić:** Bedziemy was ze skóry Ł. Mając do tego łotrostwa pomocników, z którémi i sklepy łupał. Biel. M. **4.** × p. **łypnąć:** Zmieszany, łupał oczyma i jąkał ś. w trwodze. Kniaź. Łupał oczyma na wszystkie strony. Oss. **5.** myśl. *wydawać głos właściwy dudkowi, stukać, pukać, hukać.* **ł. ś.** *szczepać ś., dzielić ś. wzdłuż słojów:* To drzewo dobrze ś. łupie. <ŁUP/ŁYP>

łupak, a, lm. **i** posp. *pieniądz miedziany, grajber, miedziak:* Dał mi reszty samemi łupakami.

łupanica, y, lm. **e** *odłam, bryła, kawał odłupany:* Zniesionych łupanic skały, korzeni i liści. Matl. Kupa rumowiska, kamieni, łupanic, obrosłych dziką różą. Matl.

łupanie, a, blm. **I.** czynność cz. **łupać. 2.** *ból łupiący, łom, łamanie:* Mam Ł. po kościach. †Ł. w stawiech biodrowych p. **Kulszowy. 3.** gór.: Ł., robota łupana a. kilofowa=*robota górnicza w ziemiach łupkich.*

łupanie się, a ś., blm., czynność cz. **łupać ś.**

łupany I. im. od **łupać:** Z epoki krzemienia łupanego. **2.** gór.: Robota łupana p. **łupanie.**

†**łupca, y,** lm. **y** *rabuś.*

łupek, pka, lm. **pki I.** a. × **łopień,** posp. **Szyfer** min. *nazwa ogólna niektórych skał, mających składową masę złożoną z grubszych lub cieńszych warstw, łatwo ś. od siebie oddzielających.* Odmiany: Ł. afanitowy a. djabasowy, łupkowy djabas. Ł. amfibolitowy a. hornblendowy p. **Amfibolit.** Ł. chlorytowy p. **Chloryt.** Ł. diorytowy = *dioryt łupkowy.* Ł. gliniany=*skała jednostajna niekrystaliczna, złożona z gliny, zawierającej domieszane mikroskopijne małe blaszeczki miki i bardzo drobne ziarnka kwarcu, części węglowe i smolne, chloryt i utlenione w różnym stopniu żelazo:* Ł. gliniany ałunowy (=*służący do ostrzenia, szlifowania ostrzy).* Ł. gliniany palny, pręcikowaty, rysowniczy a. czarna kreda, tablicowaty, węglowy. Ł. gliniano-mikowy a. gliniany pierwotny=*złożony z różnych gatunków miki i z kwarcu.* Ł. gliniano-mikowy dachowy. Ł. grafitowy = a) p. **Grafit;** b) *skała utworzona z grafitu.* Ł. krzemionkowy p. **Kwarc.** Ł. litograficzny = *łupkowy margiel wapienny.* Ł. miedziany = *smolny margiel łupkowy, zawierający w sobie różne minerały miedzi.* Ł. mikowy = *złożony z miki, pospolicie potażowej, i z kwarcu.* Ł. probierski=*czarny kwarc łupkowy, służący do probowania kruszców szlachetnych.* Ł. szlifierski p. **Trypla.** Ł. talkowy a. łojkowy p. **Talk. 2.** zool. p. **Dudek.** <ŁUP>

†**łupia, i,** lm. **e** p. **łupiestwo:** Niezliczone narody do niego ś. kupią, nie bojąc ś. zmazania tak szaloną łupią. Bardz.

†**łupica, y,** lm. **e** p. **łupież:** Gdyby był przekonan, tedy łupice a. trzy grzywny stronie urażonej przepadnie. St. wiśl.

[**łupich, a,** lm. **y, łupierz, łupirz**] *oprawca, czyściciel, kat, rakarz, hycel.*

łupiciel, a, lm. **e** p. **łupieżca:** Ł. kościołów.

łupicielka, i, lm. **i** forma ż. od **łupiciel.**

łupić, i, ił, [**łupać**] **I.** *obłupiać, obłupywać, łuszczyć, obłuskiwać, łuskać, obdzierać, obierać:* Ł. zwierzę, drzewo ze skóry, owoc z łupiny. Ł. drzewo z kory. Ł. korę z drzewa = *drzeć.* Ł. skórę ze zwierzęcia = *ściągać, drzeć, obciągać.* Ł. ze skóry zająca. Troc. Skórę z węgorza niektórzy łupią, niektórzy w ukropie odparzają. Sien. Dwa razy żona męża biła, raz, że ogórki łupił, drugi, że jabłek nie łupił. Prz. †Trąd łupiący (= *powodujący łuszczenie się skóry).* Mur. **2.** przen. *obdzierać, ogołacać, grabić, ograbiać, rabować, plondrować; drzeć, zdzierać, ciągnąć z kogo; żyłować, wyzyskiwać, eksploatować:* Morduje, łupi, więzi, bezcześci. Syrok. Ł. kogo. Ł. kraj, zamek. **3.** Ł. oczy p. **Wyłupiać:** Doktór, byle nie Polak, choć urwaniec, wiarę ma, i wnet drogo oczy łupi, brzuch porze, ciało rzeże. Ocz. **4.** p. **łupnąć:** Kijem szkapę po bokach i po głowie łupi. Papr. Oślicę swoją okrutnie kijem łupił Balaam. Pot. **5.** × p. **łypnąć. 6.** [Ł.] = a) p. **łupać.** b) *otłukiwać:* Ł. bukwicę (brukiew). **ł. ś. I.** (o drzewach) *łuszczyć ś., obłazić z kory, drzeć ś.,* (o innych rzeczach) *szczepać ś., dzielić ś., rozłupywać ś.* **2.** *obdzierać ś., ogołacać ś., grabić ś., ograbiać ś., rabować ś.; żyłować ś., wyzyskiwać ś., eksploatować ś. nawzajem.* **3.** *ciąć ś., ogrywać ś., zgrywać ś. nawzajem:* Łupią ś. w bezika. **4.** *grzmocić ś., łoić ś., bić ś., łomocić ś.* **5.** [Ł. ś.] *drzeć ś., wrzeszczeć.* <ŁUP>

[**łupiec, pca,** lm. **pce**] p. **Hołupiec.** <Zam. Hołupiec, sł. lud. do Łupić>

łupienie, a, blm., czynność cz. **łupić.**

łupienie się, a ś., blm., czynność cz. **łupić ś.**

łupień, pnia, lm. **pnie, łupnia** *bicie, cięgi, wały, basarunek:* A jeśli spotkasz tamtego wściekłego psa, dajże mu łupnia. Sienk. I tobie mimochodem także łupnia damy. Pol. W spotkaniu każdym rozbijaliśmy ich w puch... Raz atoli dali i oni nam tęgiego łupnia. Gocz. Ej, dałżeby on mi łupnia, gdyby mnie tylko w ręce dostał. Sienk.

[**łupierz, a,** lm. **e, łupirz**] **I.** *łupieżca, drapieżnik, rabuś.* **2.** p. **łupich. 3.** przen. *człowiek srogi, okrutny, krzywdziciel, zdzierca, tyran, kat.* **4.** [Łupierz] *beksa, mazgaj, płaczek, mazepa.*

łupiestwo, a, lm. **a, łupież,** †**łupia,** †**łupstwo** *zdzierstwo, łupienie, grabież, grabiestwo*

rabunek: Którzy ś. o złodziejstwo a. Ł. jednają, tracą swoje prawo. Sz. Jakichżeby zręczna zalotnica nie poczyniła łupiestw, temi uzbrojona oczami. Węg. *(=podbojów, zwycięstw).*

Łupież, u a. **a,** a. [w lm. **e**] **I.** † a. †**Łubież**=a) a. †**Łupica** *skóra obdarta ze zwierzęcia:* Ezau kosmaty był, jako Ł. bydlęcy. Leop. W lwim łupieżu mężny Achilles Hektora zabił. Pot. Zamiast stołka wojewódzkiego on wart, aby mu zajęczego łupieża z kądzielą król posłał. Opal. b) *futro:* Łupieże gronostajowe, to jest takie kożuchy. St. wiśl. Łupieże łasiczne, kunie, lisie. St. wiśl. c) *wypchana skóra zwierzęcia, zwierzę wypchane po śmierci:* A gdy je uwabisz, uczyń sobie Ł. z żórawia, żeby był taki właśnie, jaki był żóraw. Cyg. d) *łuska na oczach:* Ł. abo skórka w oczu, wzrokowi przeszkadzająca. Mącz. Przen.: *strup, skorupa:* Z wypalonych ran koniowi zejmuj Ł. spiekły. Trzyc. Nowej wiosny goniec ciepły wionie Fawoni, skąd, zruciwszy stary ziemia Ł., rozbije drogie swe towary. Tw. **2.** †p. **Łup:** Nie pierwej ś. położy, ażby pożarł Ł., który uchwycił. Leop. **3.** 2 pp. **y** ż. p. **łupiestwo:** Okrzykną zaraz, żeś chciwy łupieży wdarł ś. na państwo, któreć nie należy. Mick. **4.** lek. = a) a. [**łuska**] *odłuszczone kawałki naskórka, wypadające z włosów przy czesaniu,* o t r ę b y, p a p r z y s k a. b) *wysypka z łuszczeniem ś. naskórka połączona* (pityriasis): Ł. pstry = *p. versicolor.* **5.** † myśl. *zdobycz, łup, plon myśliwski:* Potym karm sokoły na łupieży, abo też i na trupie. <ŁUP/ŁYP>

Łupieżca, y, lm. **y, Łupieżnik, Łupiciel** *ten, co ś. łupieżą zajmuje, drapieżca, drapieżnik, wydzierca, zdzierca, rabuś, grabieżca, rozbójnik, plondrownik.*

× **Łupieżenie, a,** blm., czynność cz. **Łupieżyć.**

Łupieżniczy przym. od **Łupieżnik:** Istotę rzeczy maskowała całkowicie interwencja tatarska, w gruncie rozbójnicza i łupieżnicza. Jeż.

Łupieżnik, a, lm. **cy** p. **Łupieżca:** Wnijdą do ciebie łupieżnicy i splugawią kościół Twój. Wuj.

Łupieżność, i, blm. *skłonność do łupieży, drapieżność, zdzierstwo, chciwość łupu, grabieżność.*

Łupieżny przym. od **Łupież,** *zajmujący ś. łupiestwem, rozbójniczy, korsarski:* Okręt Ł. Troc. Trzeba mu było ukrócić swawolę rycerstwa łupieżnego. Paw.

Łupieżowy przym. od **Łupież:** † Suknia łupieżowa *(=futrzana).*

× **Łupieżyć, y,ył** *zajmować ś. łupiestwem, rabować, plondrować, obdzierać, grabić, grabieżyć.*

† **Łupikościół, a,** lm. **y** a. **owie** *ten, co okrada kościół, świętokradca:* Lichwiarze, świętokrajcy, łupikościołowie. Wuj. Trzeci są łupikościołowie, których Kościół nie broni. Sz. <Łupić + Kościół>

Łupikufel, fla, lm. **fle** p. **Wydmikufel.** <Łupić + Kufel>

Łupina, y, lm. **y I.** a. × **Łupka, Łuska,** † **Łuspina,** † **Łuskinia,** † **Łuskina,** × **Łuszczyna,** [**Łuskiew, Łuskwa**], posp. **Łuskwina** *skórka, pokrywająca owoc, korzeń jadalny:* Obierać z łupiny rzepę, jabłko, kartofle. Moje przeszłe czyny, które wisiały przy mnie jak łupiny wokoło świeżo rozkwitłego zioła. Mick. Kartofle w łupinach a. z łupinami = *w mundurach, z mundurami.* Łupiny z obranych kartofli=*obierzyny.* Kasztanowa Ł. gładka. Troc. Ł. bobu, grochu. Ł. orzecha = *skorupa.* Łupiny, łuski, łuszczyny orzechowe etc. zwierzchnie, zielone, świeże, szczeżuje. Kn. Ł. grochu, jarzyn, migdałów, orzechów na jądrze. Troc. Łupiny, łuski, łuszczyny twarde orzecha, żołędzia, obitego z zielonej łuski. Kn. Źle czyni, kto gardzi przypowieści, smaczny to owoc, choć w podłej łupinie. Kras. I łupinybym orzechowej za to nie dał. Mącz. Ł., cebulna skóra powierzchnia. L. Przen.: Oj skubać, skubać szlachtę, oj drzeć z nich łupinę! Mick. **2.** bot. = a) (legumen) *nasiennik a. owoc suchy, dwuklapowy, pękający, w którym nasiona przymocowane są w jednym rzędzie do szwu górnego:* Ł., legumen, jest strąk dwuczęściowy, w którym nasiona tylko są do jednego szwu przyczepione, np. u grochu. Kluk. b) Ł. różańcowa p. **Szupin.** **3.** bud. *zdobina, niby skorupy jaja po bokach jajownika w stylu jońskim.* **4.** a. **Zalbanda** żyły, gieol.=*płaszczyzna, którą ś. styka żyła mineralna z samą skałą.* **5.** wiośl. *pacierzówka bezramienna o nosie pochyłym i dulkach osadzonych na wywyższonym nasadzie.* Zdr. **Łupinka.** <ŁUP>

Łupiniasty *odziany łupinami, łuszczasty.* Troc.

Łupinka, i, lm. **i** p. **Łupina.**

Łupinowy przym. od **Łupina:** Owoc Ł., którego nasienie samą łupiną okryte jest. Kluk.

× **Łupipszczoł, a,** lm. **owie** p. **Pszczołołupca:** Ł., złodziej pszczelny. Klon. <Łupić + Pszczoła>

[**Łupirz, a,** lm. **e**] **I.** p. **Łupierz. 2.** p. **Łupich.**

Łupiskóra, y, lm. **y** *zdzierca, derus, chciwiec, wyzyskiwacz, eksploatator, żyła:* Żyłbym lepiej w szałaszach z dziekciowemi gbury, niż z jaśnie wielmożnemi pany łupiskóry. Nar. Masz słuszność, Ł.; ojciec jego handlował końmi, syn z ludzi skórę drze. Krasz. <Łupić + Skóra>

[**Łupiskrzynka, i,** lm. **i**] *basałyk, bizun* (przezwisko obelżywe): Jak ś. mas, Ł.! <Łupić + Skrzynka>

× **Łupisty** *dający ś. łatwo łupić, oblupywać.* Włod.

I. Łupka, i, lm. **i I.** [Ł.] p. **I. Łupa. 2.** × p. **Łupina:** Dużo tam łupek, a niewiele ziarna. Fred. A. **3.** [Ł.] *bicie, lanie, łaźnia, cięgi, wały:* Łupkę komu sprawić *(=obić go).* **4.** kam. *krótki kawałek belki kwadratowej do podkładania pod sztukę kamienia.* **5.** × w lm. *łubki, leszczoty:* Naciągnie ją (nogę) człeku, kiedy zwichnie, i nawet w łupki wstawi, gdy złamie. Skarb.

2. Łupka, i, lm. **i** p. **2. Łupa:** Żelazo przetopione na kowadle młotem biją i robią z niego bochen okrągły, wielki jak kapelusz, gruby na dłoń, który łupką zowią. Os. J.

[**Łupkać, a, ał**] *trzaskać:* Ł. na bicu. <Dźwn.>

[**Łupkanie, a,** blm.] czynność cz. **Łupkać.**

Łupkarnia, i, lm. **e, Łupkołam** *łomy łupków do krycia dachów.*

Łupkarz, a, lm. **e** *ten, co wycina w łomach tablice i dachówki łupkowe.*

Łupki p. **Łupliwy:** Szczupak Ł. Wol. J. Ciała łupkie tylko pewnym kierunkiem szczepają ś., jako to drzewa i kamienie łupkie, i te nazywamy łupnemi. Hube.

Łupkołam, u, lm. **y** p. **Łupkarnia.** <Łupek + Łamać>

Łupkość, i, blm. rz. od **Łupki,** *łupliwość.*

Łupkowy I. przym. od **Łupek,** *szyfrowy:* Dach Ł. Skała łupkowa. Piaskowiec Ł. **2.** przym. od **I. Łupka:** Odloty, pozostające przy rąbaniu sągów łupkowych.

Łupliwość, i, blm. rz. od **Łupliwy,** *łupność, łupkość.*

Łupliwy, Łupki, Łupny, Łupnisty *dający ś. łatwo łupać, szczepny, szczepki, blaszkowaty, łupiący ś.*

[**Łup łup**] p. **Łub łub.**

Łupnąć, nie, nął, nied. **Łupić** *odbyć, zrobić coś chwacko, dziarsko, machnąć, kropnąć:* Ł. kogo=*uderzyć, huknąć, lunąć, gruchnąć, grzmotnąć, buchnąć, zwalić,* × nied. łuskać, łuszczyć. Łupić kogo w grze=*bić, ogrywać.* Ł. komu piątkę w tyłek, Ł. uczniowi pałkę z lekcji i t. p.=*palnąć, wrzepić, wsolić, wlepić.* Ł. kobietę=*zerżnąć, zrypać, rąbnąć, trzepnąć.* Ł. kieliszek, butelkę=*palnąć, wychylić, golnąć, trzepnąć.* Ł. kogo na karę i t. p.=*skrobnąć, skazać:* Łupnęli go na 3 ruble kary. **Ł. ś.** *uderzyć ś., grzmotnąć ś., chrostnąć ś. w co a. o co.* <ŁUP/ŁYP>

Łupnia, i, lm. **e** p. **Łupień:** Zdaj wodzowi raport szczery — niech też o nas przecie radzą, bo nam djablą łupnię dadzą. Pol.

× **Łupniastość, i,** blm. rz. od **Łupniasty,** *łubniastość.*

× **Łupniasty** p. **Łubniasty.** Bobr.

Łupnięcie, a, blm, czynność cz. **Łupnąć.**

Łupnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Łupnąć ś.**

Łupnik, a, lm. **i** *kamień łupki, warstwowy lub tablica ciosana z opoki, płyta.*

Łupnistość, i, blm. rz. od **Łupnisty,** *łupliwość.*

Łupnisty p. **Łupliwy.**

Łupność, i, blm. rz. od **Łupny,** *łupliwość.*

Łupny p. **Łupliwy.**

× **Łupodra, y,** lm. **y** rub. *łajdaczka, nierządnica, wszetecznica, łotrzyca, rozpustnica, ladacznica, tłuk.* <ŁUP/ŁYP + Drzeć>

Łupowy przym. od **I. Łup,** *rabunkowy.*

Łupożerca, y, lm. **y** *ten, co pożera to, co złupi:* Lew Ł. Ml. <Łup + Żerca>

[**Łup puc**] p. **2. Łup.** <Dźwn.>

† **Łupstwo, a,** lm. **a** p. **Łupiestwo:** Gdyby kto o złodziejstwo alibo Ł. w sądzie był przekonan... Św. z Wac.

Łupu-cupu! p. **2. Łup:** Ł. po kożuchu, niechaj dobrze pije. Pśń. Kto żabami żyje, tego we dwa kije, Ł., cupu-łupu, tego we dwa kije. Pśń. Ł. w skórę na wyprawę. Fred. A. Ł. ten i ów, zleli ekonoma. Fred. A. <Okrzyk.>

[**Łupun, a,** lm. **y**] *śmigus, dyngus.* <? Od Łupić>

Łupur, a, lm. **y** myśl. p. **Lupur:** Ej, byłoż pudła... takie tam łupury leżą w dziedzińcu... i całe gniazda wybite do znaku. Pol. <Ukr. łupùr>

Łuseczka, i, lm. **i** p. **Łuska.**

Łuska, i, lm. **i, Łuszczka,** [**Łuskwa**] **I.** p. **Łupina:** Łupina twarda orzecha, żołędzia obitego z zielonej łuski. Kn. **2.** *naskórek na ziarnie, plewa.* **3.** prow.: Ł. nabojowa=*tutka, gilza.* **4.** × *skorupa:* Ł. twarda krokodyla, żółwia. Kn. Przen.: Przymioty lubo nam natura daje, ale są to twardą i ciemną łuską pokryte klejnoty, póki edukacja ich nie wypoleruje. L. **5.** przen. *połysk światła:* Światło srebrzystą łuskę rzuca po strumieniu. Tet. **6.** [Ł.] p. **Łupież. 7.** anat. *płaska zaokrąglona część niektórych kości głowy* (squama): Ł. potyliczna (s. occipitalis). Ł. czołowa (s. ossis frontis). Ł. kości skroniowej (s. ossis temporum). (Por. Łuskowaty). **8.** bud. *zdobienie w łuskę fryzów lub innych części architektonicznych.* **9.** lek. p. **Łuszczka. 10.** zool. *fałdy lub zgrubienia skóry pokryte zgrubiałym i twardym naskórkiem a. w głębi skostniałe:* Łuski gładkie, zgrzebłowate, tarczowate, mozajkowe, kostne (= *pokryte szkliwem).* Wtym rybną łuskę odwinie. Mick. Zamiast żyta użyli łusek żelaznego gadu. Słow. Wąż z łuską promienistą. Krasiń. Przen.: Pancerz, dach w łuskę. Pancerze z łuski. Słow. Pierś jego nadyma ś. pod pancerzem z łusk rybich. Krasiń. Kaplica łuską złotą pokryta. Zdr. **Łuseczka.** <ŁUSK>

Łuskać, a, ał, Łuszczyć I. p. **Łupić:** Ł. bób, orzechy. Ł. rybę=*skrobać.* **2.** † i [Ł.] p. **Łusnąć:** Bywa dzieciom cięgaczka, tak, że w nich kości łuskają. Sien. Wszy w ogniu łuskają. Troc. **Ł. ś. I.** a. [**Łuzać ś.**] *dobywać ś. z łuski; obłazić cienkiemi wierzchniemi warstewkami, blaszkami:* Skóra po liszaju łuska ś. (=*naskórek kawałkami schodzi).* Farba, klej łuska ś. = *odstaje i zwija ś. w małych płatkach po wyschnięciu pomalowanej, posmarowanej powierzchni).* **2.** [Ł. ś.] *błyskać, błyszczeć, połyskiwać, lśnić ś., świecić ś.:* Łuskały ś. na nim prześliczne szaty. <ŁUSK>

Łuskanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Łuskać. 2.** *odgłos racic łosia.*

Łuskanie się, a ś., blm., czynność cz. **Łuskać ś.**

Łuskany *obrany z łuski, z łupiny, obłupiony, obłupany.*

× **Łuskato** przys. od **Łuskaty,** *łuskowato.*

× **Łuskaty** p. **Łuskowaty:** Wąż Ł. Otw. Wąż krążnemi zakręty zatoki łuskate wijąc, rączo ś. zwija na dzwona garbate. Otw. Jedna po pas kobieta ładną być ś. zdała, lecz ś. szpetnie łuskatym kłębem zakończała. Przyb.

× **Łuskawo** przys. od **Łuskawy,** *łuskowato.*

× **Łuskawy** p. **Łuskowaty:** Ospice łuskawe owcze. Troc.

[**Łuskiew, kwi,** lm. **kwie**] p. **Łupina.** Zdr. [**Łuskiewka**].

[**Łuskiewka, i,** lm. **i**] p. **Łuskiew** i **Łuskwa;** *jeden z plasterków, pokrywających cebulę.*

Łuskiewnik, u, lm. **i** bot. (lathraea) *roś. z rodziny trędownikowatych.* Gatunek: Ł. pospolity a. zwyczajny (l. squamaria).

† **Łuskina, y,** lm. **y** p. **Łupina:** Za żadnego z nich i czterech łuskin dać nie chciał. Skar. (= *złamanego grosza).*

† **Łuskinia, i,** lm. **e** p. **Łupina:** Łuskinie, jakie są na grochu i na inszym zbożu, które ś. w łuskiniach rodzi. Sekl.

† **Łuskinowaty** p. **Łuskowaty:** Każda kość skroniowa złożona z jednego kawałka łuskinowatego a z drugiego skalistego. Perz. Anat.: Kość łuskinowata = a) *część kości potylicowej ponad otworem* (squama ossis occipitalis). b) *górna część kości skroniowej* (squama ossis temporalis).

† **Łuskinowy** przym. od **Łuskina,** *łupinowy:* Szew Ł., *sutura squamosa,* nad kośćiami skroniowemi, spaja je z kośćiami przodku głowy. Perz.

Łuskny: Pszenica łuskna p. **Orkisz.** Troc.

† **Łuskogłowczasty** *mający główkę z łusk złożoną, cebulowaty:* Lilja ma korzeń Ł. Syr. <Łuska + Główczasty>

Łuskoklinowy anat.: Szew Ł.=*połączenie kości skroniowej z wielkim skrzydłem kości klinowej* (sutura squamo-sphenoidalis). <Łuska + Klinowy>

† **Łuskonośny** p. **Łuskowaty:** Ryby łuskonośne. Stryjk. <Łuska + Nośny>

Łuskopłetwy zool.: Ryby łuskopłetwe (chaetodontidae) *rodzina ryb cierniopromiennych.* <Łuska + Płetwa>

Łuskorzech, a, lm. **y** bot. (lepidocaryon) *roś. z rodziny palm.* <Łuska + Orzech>

Łuskoskrzydły I. *mający łuskowaty, świetny połysk na skrzydłach:* Motyle łuskoskrzydłe. **2.** zool.: Owady łuskoskrzydłe a. motyle (lepidoptera) *dział owadów:* Owady łuskoskrzydłe dzienne (rhopalocera), nocne a. ćmy. <Łuska + Skrzydło>

Łuskowany p. **Łuskowaty**: Dachówka łuskowana. Odziany w skóry rysie, z pod których złota zbroja lśni ś., na łuskowanej wsparty dłoni, słucha. Len.

Łuskowato przys. od **Łuskowaty.**

Łuskowaty, Łuskowany, Łuskowy, ×**Łuskaty,** ×**Łuskawy,** †**Łuskinowaty,** ×**Łustny 1.** *podobny do łuski:* Korzeń, liść Ł. **2.** a. †**Łuskonośny** *okryty łuską,* łuszczasty, łuszczysty. **3.** anat. = a) †Kość łuskowata = *łuska kości skroniowej, część łuskowa, łuskowata,* †*łuskinowata,* †*łuszczkowa kości skroniowej* (pars squamosa ossis temporum). b) Szew Ł., łuszczasty, łuskowy = *połączenie łuski skroniowej z kością ciemieniową* (sutura squamosa). **4.** bot.: Cebula łuskowata p. **Korona.**

Łuskowiec, wca, lm. **wce** zool. **1.** a. **Kurlandczyk** (corythus enucleator) *ptak wróblowaty, stożkodzioby z rodziny łuszczaków.* **2.** (manis) *zwierzę ssące szczerbate, pokryte rogowemi łuskami.*

Łuskowiny, in, blp. bart. *plewy pozostałe po wygotowaniu wosku przetopionego,* woskowiny.

Łuskowy przym. od **Łuska; Łuszczkowy** p. **Łuskowaty**: Wszyscy mieli grubo kute pancerze łuskowe i blachy. Krasz. Opięty kaftanem łuskowym, wyjechał. Krasz. Plwacz sam odziany w zbroję, na koniu, okrytym łuskową oponą. Krasz. Bot.: Groch Ł. p. **Groch.** Wiośl.: Łódź łuskowa = *mająca burty w łuskę, gdzie każda deska zachodzi na deskę sąsiednią.*

[**Łuskwa, y,** lm. **y**] p. **Łupina.** Zdr. [**Łuskiewka**].

Łuskwina, y, lm. **y** posp. p. **Łupina**: Tuhaj-bej wypluł łuskwiny słoneczników i mruknął po rusińsku. Sienk. Zdr. **Łuskwinka.**

Łuskwinka, i, lm. **i** p. **Łuskwina.**

[**Łusnąć, nie, nął,** nied. **Łuskać**], †[**Łuskać** *trzasnąć, puknąć, chrupnąć, zgrzytnąć, zachrobotać:* Kości łusnęły.

†**Łuspina, y,** lm. **y** p. **Łupina**: Djonis córki tak wyćwiczył, że mu brodę i włosy łuspinami włoskich orzechów upalały. Warg. <Zmieszanie Łup- z Łusk->

Łust, a a. **u,** lm. **y** bot. (psophocarpus) *roś.* <?>

[**Łusta, y,** lm. **y**] *krajanka, kromka, skiba (np. chleba):* Dziecko nie przełknie łusty chleba. Syrok. Zdr. [**Łusteczka**]. <Brs. Ukr. łusta>

[**Łusteczka, i,** lm. **i**] p. **Łusta.**

×**Łustny** p. **Łuskowaty**: Karp Ł.

[**Łuszcz, u,** lm. **e**] *roś. dzwoniec większy, szelężnik* (rhinanthus a. alectrolophus major). <ŁUSK>

Łuszczak, a, lm. **i 1.** a. **Łuszczeniec,** [**Łuzannik**] *orzech laskowy, który skutkiem dojrzałości sam ś. wyłuszcza i upada:* Słyszeliśmy niemal wiewiórkę, gryzącą gdzieś tam na gałęzi orzechy-łuszczaki. Karw. Urodziła syna; chłopak jak Ł. Jeż. **2.** bot. p. **Łyszczak. 3.** zool. = a) w lm. (fringillidae) *ptaki wróblowate stożkodziobe.* b) p. **Grabołusk, Klęsk, Kulczyk.** c) p. **Krzyżak.** <ŁUSK>

[**Łuszczany**] przym. od **Łuszcz.**

Łuszczarka, i, lm. **i** *młyn do łuszczenia zboża.*

Łuszczasty p. **Łuskowaty**: Karacena łuszczasta. Wuj. Kaftan zrobiony z łuszczastej smoczej skóry. P. Koch. Anat.: ×Szew Ł. a. łuskowaty.

Łuszczatka, i, lm. **i** bot. (pholidota) *roś. z rodziny storczykowatych.*

[**Łuszczawy, aw,** blp.] *plewy.*

[**Łuszczek, czku,** lm. **czki**] p. [**Łuczek**].

Łuszczenie, a, blm., czynność cz. **Łuszczyć.**

Łuszczeniec, ńca, lm. **ńce 1.** p. **Łuszczak. 2.** bot. (rhytisma) *roś. z gromady grzybów, z rodziny łuszczeńcowatych, z rzędu workowców.*

Łuszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Łuszczyć ś.**: Ł. ś. skóry = *oddzielanie ś. naskórka w małych blaszkach* (desquamatio).

Łuszczeńcowaty bot.: Rośliny łuszczeńcowate (phacidiacei) = *rodzina roślin z gromady grzybów.*

Łuszczka, i, lm. **i 1.** p. **Łuska. 2.** a. **Łuska, Skałka,** [**Łuszczyca, Zaćma**] lek. (pannus, leucoma) *zmętnienie rogówki w następstwie przewlekłego zapalenia,* bielmo. **3.** min. *postać niektórych minerałów:* Ł. miki.

Łuszczkowaty bot.: Bedłka łuszczkowata (agaricus lepideus) *grzyb z rodzaju bedłki.*

Łuszczkowy przym. od **Łuszczka,** p. **Łuskowy i Łuskowaty**: Rycerz ów pysznie, marsowo, świetnie wyglądał w pancerzu łuszczkowym. Jeż. [Łuszczkowe ziele] = *ziele od chorób oczu.*

Łuszczny *łuszczący ś.* (desquamativus).

Łuszczybochenek, nka, lm. **nkowie** posp. *darmozjad, pasorzyt, truteń, pasibrzuch:* Nie damy ś. tym łuszczybochenkom w kaszy zjeść. Sienk. Włości poszły chwalebnym świstaków zwyczajem na oferty miłosne, na smaczne obiady, na dwór z łuszczybochenków nikczemnych złożony. Nar. <Łuszczyć + Bochenek>

Łuszczyca, y, blm. **1.** [Ł.] p. **Łuszczka. 2.** lek. *choroba skóry liszajowata* (psoriasis).

Łuszczyć, y, ył i **Ł. ś.** p. **Łuskać** i **Łupnąć**: Kupy janczarów, łuszczone bez miłosierdzia, rozpryskiwały ś. na wsze strony. Sienk. Na pohybel pludrakom, aby nam tu bochenków długo już nie łuszczyli. Sienk. Węgrów łuszczysz jako orzechy. Kaczk. <ŁUSK>

Łuszczydło, a, lm. **a, Łositno** bot. (xyris) *roś. z rodziny łuszczydłowatych.*

Łuszczydłowaty bot.: Rośliny łuszczydłowate (xyridaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

×**Łuszczyna, y,** lm. **y 1.** p. **Łupina**: Migdały wielkie subtelną skórę abo łuszczynę mają. Trzyc. Więcej ś. hydzimy łuszczyną, niżeli samym jądrem. Wer. Syn marnotrawny żądał, jakoby natkał brzuch swój łuszczynami, których nie dojadały wieprze. B. B. Bywają jako plewa przed wiatrem i jako Ł., którą pochwyta wicher. Bud. (= *jako perz.* B. G.). Ł. moszenkowego owocu. Bobr. **2.** *kotka męska u brzozy, leszczyny.* **3.** [Łuszczyny, lm.] *łuski rybie.* Zdr. ×**Łuszczynka.**

×**Łuszczynka, i,** lm. **i** p. **Łuszczyna.**

Łuszczysty p. **Łuskowaty**: Cieniuchny Ł. węża łupież. Żebr.

Łuśniczek, czka, lm. **czki** zool. (machilis) *owad skoczogonny.* <?>

[**Łuśnięcie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Łusnąć.**

Łut, a, lm. **y, Łót,** †**Łot** *jednostka wag,* $^1/_{32}$ *części funta:* Lepszy Ł. szczęścia, niż funt rozumu. <Nm. Loth>

[**Łut, u,** lm. **y, Połosie**] *łub, kora lipowa na chodaki.* <Ukr. łut>

[**Łutnik, a,** lm. **cy, Łótnik**] *ten, co sprzedaje tytoń i tabakę na łuty.*

Łutowy przym. od **Łut; Łótowy,** †**Łotowy**: Wiśnia łutowa p. **Łutówka**: Dziewczę zapłoniło ś., jak dojrzała wiśnia łutowa. Jeż.

[**Łutowy**] przym. od [**Łut**].

Łutówka, i, lm. **i, Łótówka,** †**Łotówka, Wiśnia łutowa** a. **łótowa** bot. *nazwa odmiany wiśni* (prunus cerasus), *drzewa i jego owoców.*

Łuza, y, lm. **y, Bluza** *jedno z sześciu zagłębień w bilardzie:* Dublować do średniej łuzy. Ł. rogowa, środkowa. <Fr. blouse>

[**Łuzaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Łuzak.**

[Łuzać się, a ś., ał ś.] p. **Łuskać:** Już orzechy same łuzają ś.

[Łuzak, a, lm. **i]** *bagno, łączka, smug:* Po jedny stronie las kalinowy, po drugi stronie Ł. smugowy. Pśń. Zdr. **[Łuzaczek].** <Zam. łużak, od Ług>

[Łuzanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Łuzać ś.,** *łuszczenie ś., łuskanie ś.*

[Łuzannik, a, lm. **i]** p. **Łuszczak.**

†Łuzina, y, lm. **y** p. **Ługowisko.**

Łuzowy przym. od **Łuza:** Bilard Ł. *(= z łuzami).*

[Łuża, y, lm. **e, Łużyna]** *jama, kotlina, zalana wodą, kałuża.* <Ukr. łuża>

[Łużba, y, lm. **y]** p. **Łyżwa.**

[Łużek, żka, lm. **żki]** p. **I. †Ług.**

[Łużenie, a, blm.] czynność cz. **Łużyć,** *ługowanie:* Ten sam porządek łużenia ziemi saletrzanej zachować trzeba przy powtórnym łużeniu, który i przy pierwszym. Jak. J. <Od Ług>

Łużnik, a I. lm. **i** = a) *kosz do cedzenia ługu.* Włod. b) a. **Saletrownik** bot. (nitraria) *roś. z rodziny parolistnikowatych.* **2.** lm. **cy** *ten, co ług robi.* Troc.

†Łużny p. **2. Ługowy,** *gajowy.* B. Sz.

[Łużyć, y, ył] p. **Ługować.**

[Łużyk, a, lm. **i]** p. **I. †Ług:** Dożęlim do łużyka *(=łączki),* będzie huczna muzyka. <Od 1. †Ług>

Łużyna, y, lm. **y I. †**p. **Ługowisko. 2.** [Ł.] p. **Łuża.**

Łużyny, yn, blp. *popiół pozostały w ługowniku po zługowaniu.* Kn., Włod.

[Łycać, a, ał] p. **Hycnąć.** <Dźwn.>

[Łycanie, a, blm.] czynność cz. **Łycać.**

[Łycbanić, i, ił] *próżniaczyć, próżnować.*

[Łycbanienie, a, blm.] czynność cz. **Łycbanić.**

[Łycbań, a, lm. **e, Łycboń, Łycoń, Łyczak] I.** *próżniak, włóczęga.* **2.** *wyrostek.* <?>

[Łycboń, a, lm. **e]** p. **Łycbań.**

[Łych, a, lm. **y]** p. **Łysina;** *wysokie czoło:* Má Ł. jak kolano. <Od Łys->

[Łycha, y, lm. **y]** p. **Łyżka:** Dosól na misie, przesól na łysie.

!Łycho, a, lm. **a = I. Licho:** Oj będzie Ł. Słow. Siostra wyjdzie na Ł. Słow.

[Łychun, a, lm. **y]** p. **Łys.**

[Łycoń, a, lm. **e]** p. **Łycbań.**

[Łycz, a, lm. **e]** *ryj (świni, dzika).* **2.** pog. *nos, nochal:* I on tu ze swoim łyczem. **3.** Ł. łodzi= *przód łodzi.* <Brs. Ukr. łycz>

Łyczak, a, lm. **i I.** a. **[Lecak]** *powróz z łyka a. sitowia:* Sznur do wymiaru nie ma być z powrozów ani z łyczaków, ale żelazny a. mosiądzowy. Haur. Kręcić łyczaki. Troc. **2.** *materjał na ubranie dla uboższych z włókien konopnych.* Goł. **3.** pog. p. **3. Łyk:** Sługus, nie sługus, chłop chamczyk, nie chama, mieszczanek, łyk, nie Ł., wszyscyśmy od Adama. L. Jest wieść, że w mieście jest zakopany skarb, który jest wspólną własnością wszystkich akwilejskich łyczaków. Kaczk. Radymińskie (z Radymna) łyczaki ledwie mnie z duszą puścili. Kaczk. Mieszczanie pomniejszych miasteczek nosili żupany łyczakowe; że tak materja podobna do atłasu robiła ś. z włókien konopnych, dlatego mieszczan nazywano łyczakami. Goł. **4.** [Ł.]=a) *chodak z łyka lipowego.* b) *człowiek chodzący w takich chodakach; przezwisko Kaszubów w powiecie Kościerzyńskim.* c) p. **Łycbań. 5.** gór. *opałka do rudy, pleciona z łyka.* <Od Łyko>

Łyczakowy przym. od **Łyczak:** Mieszczanie pomniejszych miasteczek nosili żupany łyczakowe żółtogorące. Goł. Pas Ł.

Łyczanka, i, lm. **i** forma **ż.** od **Łyczak,** *łyczka, mieszczanka.*

Łyczany, Łykowy przym. od **Łyko:** Powróz Ł. Jest też jedno złodziejstwo... gdy kto oklep ogłowią i łyczaną brodnią (siecią) łowi źrzobki. Klon. Przen.: Dojmujące ubóstwo chrobrej łyczanej Litwy. Spas. *(=chodzącej w obuwiu z łyka).*

Łyczek, czka, lm. **czki I.** p. **3. Łyk:** Dla lampeczki wina lub miodu gotowy pospolitować ś. z łyczkami lub nawet chłopstwem. Kozł. Nie wstydził ś. chodzić między łyczków na chrzciny, wesela. Sienk. **2.** [Ł.] p. **Łyko.**

[Łyczenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Łyczyć ś.**

[Łyczewo, a, lm. **a]** p. **Łuczywo.**

Łyczka, i, lm. **i** forma **ż.** od **Łyk,** *łyczanka, mieszczanka.*

Łyczko, a, lm. **a I.** p. **Łyko:** Od łyczka do rzemyczka, będzie szubieniczka. Prz. Przen.: Będziesz ś. ciągnął, póki łyczka stanie, a jak ś. urwie, błaznem będziesz, panie. Bratk. Kto cudze Ł. straci, rzemykiem swym przypłaci. Prz. ×Na łyczku co wisi=*na włosku.* Na zbrojnych waszych biesiadach zdrowie na łyczku. Star. Przen.: Ł. ciągnąć. Rej *(= korzystać).* **2.** ×Ł. muszkułowe = *włókno.* L. **3.** × *tkanka do robienia na niej kapeluszów przydatna, ażeby formę swą utrzymały.* Goł.

Łyczkowy przym. od **Łyczko:** Obaj chłopcy trzymali łyczkowe kapelusze w ręku. Kon.

[Łyczku!] p. **I. Łyk:** I gorzałkę Ł. Ł.!

[Łyczyć się, y ś., ył ś.] *skąpić sobie, obywać ś.* <? Od Łyk>

[Łyczywo, a, lm. **a]** p. **Łuczywo.** Zdr. **[Łyczywko].**

[Łyczywko, a, lm. **a]** p. **Łyczywo.**

Łyda, y, lm. **y, [Łyta, Łysta, Głyda, Ikra],** w lm. **[Łyśnie], †Łyta, †Łyt, †Łyst, †Łysta, †Pęga** anat. (sura) *mięsista tylna część goleni, rozpoczynająca ś. poniżej podkolanka i nie sięgająca do kostek:* Stracił mowę i łydy zadrżały pod nim. Sienk. Pokazała łydy. Łydy jak konewki. Zdr. **Łydka, Łydeczka.** <ŁYD>

[Łydeczka, i, lm. **i]** p. **Łyda.**

Łydka, i, lm. **i I.** p. **Łyda:** Ze strachu drżą pod nim łydki. Wziąć łydki za pas. Prz. *(=nogi; uciec, drapnąć).* **2.** a. **†Łystcian** a. w lm. **†Łystciany, †Łystcianki** *obuwie na łydki, pończocha bez przykopycia, skórnia, kamasz, sztyblet.*

Łydkoruch, a, lm. **y** żart. teatr. *baletnik.* <Łydka + Ruch>

Łydkowy przym. od **Łydka; ×Łytkowy.** Anat.: = a) Kość łydkowa = *zewnętrzna cieńsza z dwu kości, podtrzymujących goleń,* strzałka, ×iglica, †piszczałka, †piszczel, ×przykosiek goleniowy, †rura mniejsza goleniowa, kość spinaczki, †sprzączka (fibula). b) Mięsień Ł. spodni (musculus soleus). c) Mięsień Ł. szczupły, ×muskuł stopowy cienki (musculus plantaris). d) Mięsień Ł. długi (peroneus longus). Mięsień Ł. trzeci (m. peroneus tertius). †Myszki łydkowe, mięsień dwugłowy łydki, ikrowy, brzuchaty łytki, †bliźniaki, myszki bliźnięce, †myszka wielka ikier, †muskuł brzuszkołydkowy (musculus gastrocnemius s. gemellus surae) (u koni=*mięsień dwugłowy przegubu).*

I. [Łyga, i, lm. **i]** p. **Łyżwa.** <Zgr. Łyżwa>

2. [**łyga, i,** lm. **i**] *groszek dziki* (vicia cracca). <? 2. znaczenie może=Wyka>

†**łygać, a, ał** cząstot. od **łgać:** Łygał bych jako pies. Hel.

[**łygać, a, ał**] p. **łyknąć.**

†**łyganie, a,** blm., czynność cz. †**łygać.**

[**łyganie, a,** blm.] czynność cz. [**łygać**].

[**łygiejda, y,** lm. **y**] p. **Legiejda.**

[**łygiejdować, uje, ował**] *włóczyć ś. bez celu, wałęsać ś., próżnować.*

[**łygiejdowanie, a,** blm.] czynność cz. **łygiejdować.**

[**łygoń, a,** lm. **e**] **I.** p. **3. łyk. 2.** *próżniak.* **3.** a. [**łyguś**] *przezwisko młodego chłopaka (zwykle w złym znaczeniu).* <? Od Łgać>

[**łygotać, ce, tał**] p. **łechtać.** <?>

[**łygotanie, a,** blm.] czynność cz. **łygotać.**

[**łygus, a,** lm. **y**] p. **łgarz.** <ŁG>

[**łyguś, a,** lm. **e**] p. **łygoń:** Poczekaj, ty łygusiu!

[**łyjsá, y,** lm. **e**] p. **łysula.**

[**łyjska, i,** lm. **i**] p. **łyżka.**

[**łyjsula, i,** lm. **e**] p. **łysula.**

I. łyk!, [**łyku!, łyczku!**] w. oznaczający odgłos łykania pijącego=*bul, bul, bul; gul, gul, gul!* <Dźwn.>

2. łyk, u, lm. **i,** ×**łykut,** żart. **łykanty** *łyknięcie, haust, pociągnięcie:* Jednym łykiem wypił=*jednym tchem, duszkiem.* <ŁYK/ŁK>

3. łyk, a, lm. **i I.** a. **łyczak,** [**łygoń, łataś**] pog. *mieszczanin, mieszczuch, obywatel miejski:* Znoszę przyzwoitych łyków; że ś. pną do nas, to nic dziwnego, nikt ich przecie z nami nie zmiesza i za jedno nie weźmie. Krasz. Choć sobie jest łykiem miasteczkowym, to jednak tyle ważną osobą, że własną ręką podpisuje ś. na stemplowym papierze. Wilcz. **2.** [**Ł.**] *próżniak.* Zdr. **łyczek.** <Od Łyko a. od Łykać>

łykacz, a, lm. **e, łyktus, łykajło, łykalski, łykut,** [**łykus**] *ten, co dobrze łyka, żarłok, obżartuch; opój, pijanica, pijak, bibosz, wydmikufel,* żart. *trębacz, bąk, smok:* Łykacze, mówcy, gracze to nasi rozbójnicy. Tremb. Przen.: Był to ów Ł. książek, typ znany w świecie, co czyta z nałogu i z czytania niewielką korzyść wyciąga. Krasz. <ŁYK/ŁK>

łykać, a, ał I. p. **łyknąć. 2.** †*łkać, szlochać, chlipać:* Żal wszystkich zdejmie, każdy płacze, łyka. Chr. Płakać i Ł. Krow. <ŁYK/ŁK>

łykajło, a, lm. **y** m. p. **łykacz.** <ŁYK, z końcówką nazwisk Lit.>

łykalski, ego, lm. **scy** rz. p. **łykacz.** <ŁYK/ŁK, z końcówką nazwisk Pol.>

łykanie, a, blm. **I.** czynność cz. **łykać:** †Ciche wzdychanie, słowa przerywane, łzy a Ł. tylko słyszeć było. P. Koch. **2.** wet. p. **łykawość:** Przyrząd przeszkadzający łykaniu.

łykanty, ego, lm. **e** żart. p. **2. łyk:** Z kolegami palnęliśmy powtórnie łykantego, stuknąwszy ś. ochoczo blaszankami.

[**łykawiec, wca,** lm. **wce**] *moczar głęboki śród pól.*

łykawość, i, blm., **łykanie** wet. *wada u koni, polegająca na gryzieniu żłobów, wciąganiu powietrza, krztuszeniu ś. przy jedzeniu i niemożności przełykania paszy.*

×**łykawość, i,** blm. rz. od ×**łykawy,** *łykowatość.*

łykawy a. **łykowaty** koń=*dotknięty wadą łykawości:* Konia łykawego i z Hiszpanji konował nie uleczy. Haur. <ŁYK/ŁK>

×**łykawy** p. **łykowaty:** Łykawe jest mięso niedźwiedzie. Troc. Łykawa pieczenia. Troc.

[**łykierja, i,** blm.] *nazwa pogardliwa mieszczaństwa przez szlachtę, łyki.* <Od Łyk, z końcówką Włos.>

łyknąć, nie, nął, nied. **łykać,** [**łygać, łokać**], †**łokać I.** *połknąć, wypić, pociągnąć napoju z naczynia, wychłysnąć:* Kazimierz Wielki, a przecież kwaterką łykał miód smaczny w Łobzowie z Esterką. Kras. Łykuijmy sobie jeszcze po jednym (kieliszku), bo mi w gardle zaschło (=*golnijmy, kropnijmy, palnijmy, łupnijmy, machnijmy*). Kiedy we dworze sztab wesoły łyka, za domem zaczęła ś. w wojsku pijatyka. Mick. (=*pije*). [Taki sztybny pan, jakby palicę łyknął]. Łykać ślinkę=*oblizywać ś., ostrzyć sobie apetyt.* Myszy łyka, jak kluski. Krasz. (=*pożera*). Pokrzepiałem ś., jedynie łykając pył książek. Słow. Sam dym łykamy tylko, paląc grody. Słow. Przen.: Jam musiał gębę stulić i wstyd łykać. Sienk. (=*znosić*). Potym go dano do szkół do Lublina, gdzie chciwie naukę łykał. Krasz. **2.** przen. posp. *upić ś.:* Tak łyknął, że ledwie na nogach stoi. **3.** anat.: †Muskuł łykający (musculus bibitorius) =*mięsień prosty gałki ocznej wewnętrzny* (m. rectus bulbi oculi internus). <ŁYK/ŁK>

łyknięcie, a, blm., czynność cz. **łyknąć.**

łyko, a, lm. **a I.** *włóknista warstwa, leżąca między bielem drzewa a jego korą i zamieniająca ś. corocznie w nowy słój drzewny:* Od złego dłużnika człowiek przyjmie plewy i łyka. Rog. Drzyj łyka, póki ś. da. Prz. Skąpiec i z dębu radby odarł łyka. Rej. Już to szlachcie, to jeszcze bieda przez połowę, lecz nas drą jak na łyka. Mick. Przen.: To ja ś. mam obedrzeć z łyka, a ty nic nie dasz? Słow. Sucho ś. Ł. to nie odrze. Pot. (=*na sucho to nie ujdzie, nie ujdzie bezkarnie*). I samemu Achitofelowi sucho ś. Ł. za tę jego pochlebną radę nie odarło, bo ś. sam obiesił. Wer. **2.** *powróz z łyka skręcony:* Łykiem co związać. Troc. Flota, rzuciwszy kotwie, stoi jak na łyku. Chr. Jeśliby kto kradł drzewo budowne, choćby było mniej, niż trzy szelągi, ma być sądzon łykiem a. powrozem. Sz. On rózg zwyczajny; to jakby na psa Ł. wdział. L. A Basia co na to? — I, co tam Basia! Na psa Ł.! powiedziała: on nie ma wąsów, a ja rozumu — i niewiadomo, kto ś. pierwej swego doczeka. Sienk. Tam świat już deskami zabity, a gościa chybaby aż na łyku pociągnąć. Kaczk. **3.** × w lm. *więzy, troki, pęta, powrozy, kajdany, okowy, łańcuchy:* Już część nieprzyjaciół w łykach. Pot. Dał ręce w te łyka. Pot. W łykach ciężkich jęczy. Susz. Nie dba nic, że ojczyzna w łykach będzie, by jedno sam trzos złoty miał. Birk. (=*w niewoli*). Przen.: *karby, kleszcze, ryzy:* Opanowawszy Romanję, chciał ją w mocniejsze łyka wziąć. Kłok. Przen.: *sidła, sieci, matnia, zasadzka, potrzask, pułapka:* Udało mi ś.; łatwo wpadł nam w łyka. L. Mają ś. rejterować i wprowadzić Francuzów w łyka. Chodź. **4.** bot.: Wilcze Ł. p. **Wawrzynek:** Wszystkim jako cukier rozkosz smakuje, aleć w niej wilcze Ł., kto prawie skosztuje. Rej. Zdr. **łyczko,** [**łyczek**]. <ŁYK>

łykosz, a, lm. **e, Różnolist** bot. (büttneria) *roś. z rodziny łykoszowatych.* <?>

łykoszowaty bot.: Rośliny łykoszowate = **I.** a. **Różnolistkowate** rośliny (büttneriaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* **2.** a. **łykoszowe** rośliny (büttnerieae) *plemię rodziny zatwarowatych.*

Łykoszowy bot.: Rośliny łykoszowe p. **Łykoszowaty.**
Łykowacenie, a, blm., czynność cz. **Łykowacieć.**
Łykowacieć, eje, ał *stawać ś. łykowatym,* (o roślinach) *parcieć:* Torf w wilgoci łykowacieje.
Łykowatość, i, blm. rz. od **I. Łykowaty.**
I. Łykowaty, ✕ **Łykawy** *podobny do łyka, dzielący ś. na twarde nitki, żylowaty, włóknisty:* Mięso łykowate.
2. Łykowaty p. **Łykawy.**
Łykowy p. **Łyczany:** Pieczywo w łykowej kobiałce układane było z rozmyślną symetrją. Gaw.
Łyktus, a, lm. **y** posp. p. **Łykacz.** <ŁYK, z końcówką niby Łć.>
†**Łyktusić, i, ił** *popijać, zapijać, zakrapiać ś.*
†**Łyktuszenie, a,** blm., czynność cz. **Łyktusić.**
[**Łyku!**] p. **I. Łyk:** Gorzalinka Ł. Ł.!
[**Łykus, a,** lm. **y**] p. **Łykacz.**
[**Łykustwo, a,** blm.] *lenistwo.* <?>
Łykut, a, lm. **y I.** p. **Łykacz. 2.** ✕p. **2. Łyk.**
✕**Łyła, y,** lm. **y** posp. *człowiek rozlazły, niezgrabjasz, nieokrzesaniec, niedorajda, niedołęga, niedojda, rura, niezdara, niemrawa, ciepłe kluski, czop, bałwan, gamoń, gamajda, jołop, safanduła, safandulski, fafuła, fafulski.* <? Dźwn.>
[**Łyłyk, a,** lm. **i**] *nietoperz.* <Ukr. łyłyk = lelek>
†**Łynąć, nie, nął** *lunąć:* Gry, uśmiechania, niech z raju płyną, a w sercu łyną. Jag. <Ukr. łynuty>
[**Łynda, y,** lm. **y**] *włóczęga.* <?>
[**Łyndać się, a ś., ał ś.**] *szwędać ś., włóczyć ś., wałęsać ś.*
[**Łyndanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Łyndać ś.**
Łynia, i, lm. **e** ucz. *łyżwa.* <Żart. zam. Łyżwa>
[**Łyńcuch, a,** lm. **y**] p. **Łańcuch.**
[**Łyński**] p. **Koński:** Łyńskiego roku.
Łyp, pia, lm. **pie** *głupiec, niespełna rozumu, gawron, gap, gamoń, wytrzeszcz, jołop, półgłówek, idjota.* <ŁUP/ŁYP>
[**Łypa, y,** lm. **y**] p. **I. Łupa.**
Łypać, pie a. **pa, pał** p. **Łypnąć.** <ŁUP/ŁYP>
Łypanie, a, blm., czynność cz. **Łypać.**
[**Łyp łyp!**] w. wyrażający łypanie oczami: Stoi i tylko Ł. Ł. oczami.
Łypnąć, nie, nął, nied. **Łypać,** [**Hlypać, Chłypać**], ✕**Łupać** oczyma=*łysnąć, błysnąć, zerknąć, pokazać ślepie:* Na zdobycz swoją zazdrosnym okiem z pode łba łypa. L. Dorożkarz łypnął z pode łba. Olbrzym łypnął powiekami. Gaw. Adwokat łypnął kilka razy na lekarza, jak człowiek nie poczuwający ś. do żadnej winy. Rog. Łypnę za siebie... strach! czereda w dali ludzi, psów, koni, prosto na mnie wali. Fred. A. Chudy Niemiec ślepiami łypnął, to na książęcia, to na Borkowica spozierał. Krech. <ŁUP/ŁYP>
Łypnięcie, a, blm., czynność cz. **Łypnąć.**
Łys, a, lm. **y I.** a. **Łysek, Łysak, Łysiec,** [**Łysoń, Łysal, Łysiacz, Łyś, Łychun**] *człowiek łysy, zwierzę łyse.* **2.** [Ł.]=a) p. **Łysina.** b) *łeb:* Łysami sie trzasnąni. <ŁYS>
Łysak, a, lm. **i** p. **Łys.**
[**Łysal, a,** lm. **e**] p. **Łys.**
Łysawo przys. od **Łysawy; Łysowato.**
Łysawy, Łysowaty *niezupełnie łysy, nieco łysy, łysiejący:* Mężczyzna nie pierwszej już młodości, dobrze Ł. Krasz.
Łysek, ska, lm. **skowie** a. **ski I.** p. **Łys. 2.** [Ł. a. **Łysk**] *wół z czołem białym.*

[**Łysiacz, a,** lm. **e**] p. **Łys.**
[**Łysiaty**] **I.** p. **Łysy. 2.** (o zwierzętach) *mający biały płatek na czole.*
[**Łysica, y,** lm. **e**] **I.** *góra wysoka, stroma, naga.* **2.** Kaczka Ł. p. **Łyska.**
✕**Łysić, i, ił** *robić łysym, golić:* Niech nie łysią łysiny na głowie swej i kąta bród swych niech nie wystrzygają. Bud.
Łysiec, śca, lm. **ścy** p. **Łys.**
Łysieć, eje, ał I. *stawać ś. łysym, tracić włosy,* (o zwierzętach) *linieć, linić ś.* **2.** przen. *jaśnieć, świecić ś. jak łysina:* Wyżej ponad ciemną zielenią łysiała już tylko opoka. Gosz. <ŁYS>
Łysienie, a, blm. **I.** ✕ czynność cz. **Łysić. 2.** czynność cz. **Łysieć.**
Łysina, y, lm. **y,** [**Łyssina**] **I.** a. [**Łych, Łys**] *miejsce łyse na głowie, czoło łyse, wysokie:* Kurzy mu ś., pot mu ś. leje z łysiny. Ł. plackowata=*koło łyse na czubku głowy,* †p l e s z o w a t o ś ć. Przen.: Kapusta, sędziwe schylając łysiny, siedzi. Mick. **2.** *długa kresa biała od czoła do nozdrzy konia:* Koń z łysiną. **3.** [Ł.]=a) *czoło, łeb:* Dać komu po łysinie. b) *nazwa krowy z łbem a. czołem białym.* **4.** przen. *miejsce przerzedzone, gołe:* W maju w życie Ł., tynf nie nowina. Prz. **5.** *gatunek skóry bydlęcej, pozbawionej włosa, na kurpie używanej:* Skóra, odeszła z bydlęcia, łysiną zwana, za najlepszą miana (u Puszczaków). Pol. Zdr. **Łysinka.** <ŁYS>
Łysinka, i, lm. **i** p. **Łysina.**
Łysiuteńki p. **Łysiutki.**
Łysiutki, Łysiuteńki *całkiem łysy:* Tłuściutkie to, łysiutkie, bladziutkie stworzeńko jest sławnym literatem. Krasz.
Łysk, u, lm. **i I.** p. **Błysk. 2.** a. **Błyskawka** fizj. *zjawisko świetlne, wywołane przez ucisk na gałkę oczną.* **3.** myśl. *tył, zad zająca.*
[**Łysk, a,** lm. **i**] **I.** *czoło.* **2.** p. **Łysek.** <ŁYS>
Łyska, i, lm. **i I.** *klacz łysa:* Jak ty łyskę prowadzisz? Przybor. **2.** [Ł. a. **Łysocha**] *krowa z białym czołem.* **3.** †*krosta, plama:* Jemu ś. przepleniło bardzo na czuprynie, na nosie Ł. siedzi, a guz na łysinie. Rej. **4.** bot. p. **Ostrzyca. 5.** a. [**Kaczka łysica**] zool. (fulica atra) *ptak podkasały kurodzioby z rodziny derkaczy.*
Łyskać, a, ał, [**Łyśkać**] i **Ł. ś.,** [**Łyśkać ś.**] p. **Błysnąć:** W lochu podziemnym jednej tylko lampy wybladłe światło kiedyś niekiedyś łyskało. Stasz. Pośród cienia mierzonym razem światło łyskało. Słow. Tysiąc spis, tysiąc szabel, jataganów łyska na słońcu. Słow. Tam i owdzie noże łyskają. Krasiń. Tysiączne szkiełka łyskały ś. rozsypane po ziemi. Oss. Przen.: Wlokąc dzieci za sobą, łyskała zadkiem. L. (=*świeciła nagim zadkiem*). Ł. oczami, ślepiami=*rzucać groźne, wściekłe spojrzenia.* Łyska ś. (nieos.) (=*błyskawice przelatują*). <ŁYS(K)/LŚ(N)>
Łyskanie, a, lm. **a** czynność cz. **Łyskać,** *błyskanie; błyskawica:* Tu i ówdzie migocą straży naczelnych proporce, jak łyskania przed burzą. Mick. Czy widzisz Ł. gromu? Mick.
Łyskanie się, a ś., blm., czynność cz. **Łyskać ś.,** *błyskanie ś.*
Łyskawica, y, lm. **e** p. **Błyskawica:** Uderzyły łyskawice i gromy i wielu z nich pobiły. Skar. Oba miecze błysnęły, jako łyskawice. Jabł. Puścił zaraz Pan łyskawice i grad, i pioruny na ziemię. Birk.
Łyskawicznie przys. od **Łyskawiczny,** *błyskawicznie.*

Łyskawiczny przym. od **Łyskawica; Błyskawiczny.** Mącz.

×**Łyskawiczość, i,** blm. *elektryczność, siła elektryczna, prąd elektryczny:* Ł. bieży po drutach. Sł. wil.

×**Łyskawiczy** *elektryczny.* Sł. wil.

[**Łyskawka, i,** lm. **i**] **1.** = **Łyskawica. 2.** *feminal.*

Łyskliwy p. **Błyskliwy:** Wyzierały łyskliwe oczęta. Jeż.

×**Łysknąć, nie, nął** p. **Błysnąć.**

×**Łysknienie, a,** blm. p. **Łyśnięcie.**

×**Łysknięcie, a,** blm. p. **Łyśnięcie.**

Łyskot, u, lm. **y** = **Błyskot.**

Łyskotny p. **Błyskotliwy.**

Łysnąć, nie, nął p. **Błysnąć:** Z jedwabnym ciebie minęła szelestem, oczyma tylko łysnęła. Słow. Czasem, jak pochodnie, łysnęły oczy panny lub mężatki. Słow. W powiek kielichu nie było oczu, tylko białość szczera, jak w zwierciadlanym łysnęła odruzgu. Słow.

Łyso przys. od **Łysy:** Co ś. Ł. urodzi, Ł. zginie. Prz. Lepiej, że na głowie, niż w głowie Ł. Prz.

[**Łysocha, y,** lm. **y**] p. **Łyska.**

×**Łysocisawy** koń = *cisawy i łysy.* Klon. <Łysy + Cisawy>

[**Łysoń, a,** lm. **e**] **1.** *wół a. koń z gwiazdką na czole.* **2.** pog. p. **Łys.**

Łysość, i, blm. rz. od **Łysy,** *brak włosów, pleszowatość, golizna:* Olejkiem tym głowę przemywając, od łysości broni. Syr.

Łysowato przys. od **Łysowaty,** *łysawo.*

Łysowaty p. **Łysawy.**

[**Łyssina, y,** lm. **y**] p. **Łysina.**

[**Łyssula, i,** lm. **e**] rub. *kobieta z łysą głową.*

†**Łyst, u,** lm. **y** p. **Łyda:** Łysty mięsiste podkolanek zwykł wiązać żylisty. Otw. <Zap. w związku z Łyda; por. S. Sł. lysto, lystь, Srb. list>

†**Łysta, y,** lm. **y,** [**Łysta**] p. **Łyda.** Wuj. Zdr. †**Łystka.**

†**Łystcian, u,** lm. **y** p. **Łydka.**

†**Łystcianki, ów,** blp. p. **Łyda:** Ł., pończochy bez przykopycia. Kn.

Łystka, i, lm. **i 1.** †p. **Łysta. 2.** bot. p. **Ostrzyca.**

[**Łysula, i,** lm. **e, Łyjsá, Łyjsula**] *nazwa krowy.*

[**Łysun, a,** lm. **y**] **1.** *gatunek dzikiej kaczki.* **2.** *gatunek ziemniaka.*

Łysy 1. a. [**Łysiaty**] człowiek = *któremu brak włosów na głowie, pleszowaty, goły:* Głowa łysa jak kolano. Maleńki starzec pół łysego czoła. Słow. Przen.: Chwytaj okazję z czoła, bo z tyłu łysa. L. (= *kuj żelazo, póki gorące).* **2.** (o zwierzętach) *mający łysinę, to jest długą białą plamę od czoła do nozdrzy:* Łyse źrebię i koniem łysym będzie. Prz. Wszyscy na mnie, jak na łysą kobyłę. Prz. Znają ś., jak łyse konie (= *rozumieją ś. na migi, nie przemówiwszy do siebie).* Z panią, jak służba mawiała, znali ś., jak łyse konie. Krasz. Dwie jejmoście, znając ś., jak łyse konie, z targiem tym odegrywały komedję. Krasz. Z tamtym brewjarzem to my ś. znamy, jak łyse konie, służy mi od seminarjum starowina. Krasz. Zna ś. szlachta, Mosanie, jako łyse konie! ot wiedzą sąsiedzi, jak kto sobie siedzi. Pol. **3.** *nagi, goły:* Drzewa w koło tracą liść i korę, łyse, skarłowaciałe, robaczliwe, chore. Mick. W wodach skała przegląda ś. łysa. Mick. Zmuszony widzieć łyse gór wiszary. Mick. Łysa góra. Czarownica, co na łysej górze ma wykopany loch. Słow. **4.** ×Ł. sok = *sok sprowadzający łysinę, pochodzący z rośliny: klejownica soczysta, zwany w aptekach sarkokolja.* **5.** [Ł. maciek] p. **Maciek. 6.** kol.: Brek Ł. p. **Brek. 7.** zł.: Ł. łokieć = a) *rok.* b) *miesiąc.* **Łysy, ego** rz. **1.** lm. **i** *człowiek łysy, łys:* Próżna rzecz szukać włosów u łysego. Min. Łysemu grzebień, ślepemu zwierciadło, głuchemu piszczek nie pomaga. Birk. Nie każdy Ł. pleban. Prz. Pochlebiasz, mój Ł., i królom i poetom. Słow. Łysa = *kobieta łysa:* Prędzej, niż ś. łysa splecie. Prz. (= *w okamgnieniu).* **2.** blm. zł. *księżyc:* Ł. kapuje (= *księżyc świeci).* <ŁYS>

Łyszczak, a, lm. **i 1.** a. **Łuszczak** bot. = a) *pospolicie zam.: pierwiosnek łyszczak* (primula auricula). b) Ł. lekarski p. **Zankiel. 2.** min. p. **Mika.** <Z Błyszczak>

Łyszczec, czca, lm. **czce** bot. p. **Łyszczyca.** <?>

Łyszczeć, y, ał i **Ł. ś.** = **Błyszczeć** i **Błyszczeć ś.**

Łyszczenie, a, blm., czynność cz. **Łyszczeć,** *błyszczenie.*

Łyszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Łyszczeć ś.,** *błyszczenie ś.*

Łyszczki, ów, blp. bot. (damasonium) *roś. z rodziny żabiściekowatych.* <?>

Łyszczyca, y, lm. **e** bot. **1.** a. **Łyszczec, Gipsowiec, Gipsówka, Waplinek** (gypsophila) *roś. z rodziny lepnicowatych.* Gatunki: Ł. b a l d a s z k o g r o n o w a (g. fastigiata). Ł. d w u d z i e l n a a. p o l n a (g. muralis). **2.** *dawna nazwa rośliny: czarnuszник* (garidella). <?>

×**Łyszczyk, u,** lm. **i** min. p. **Mika:** Piaskowiec z dużemi blaszkami łyszczyku. <Z Błyszczyk>

×**Łyszczykowy** przym. od **Łyszczyk:** Skała łyszczykowa.

†**Łyszenie, a,** blm., czynność cz. **Łyszyć.**

[**Łyszkarz, a,** lm. **e**] p. **Jazgarz.** <Zap. toż, co Jazgarz>

†**Łyszyć, y, ył** p. **Liszyć.**

[**Łyś, a,** lm. **e**] **1.** p. **Łys. 2.** *pies, mający na czole biały płatek a. zupełnie płowy.*

[**Łyśkać, a, ał** i **Ł. ś.**] = **Łyskać** i **Łyskać ś.**

[**Łyśkanie, a,** blm.] czynność cz. **Łyśkać.**

[**Łyśkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Łyśkać ś.**

[**Łyśnie, i,** blp.] p. **Łyda.** <?>

Łyśnienie, a, blm. p. **Łyśnięcie:** Mocne Ł. i silny łoskot grzmotu przeraził go. Skarb. Przestraszywszy łyśnienim. Glosy w. XV.

Łyśnięcie, a, blm., ×**Łysknięcie, Łyśnienie,** ×**Łysknienie** czynność cz. **Łysnąć,** *błyśnięcie.*

[**Łyśnik, a,** lm. **i**] p. **Łyżnik.**

†**Łyt, a,** lm **y** p. **Łyda.**

[**Łyta, y,** lm. **y**] **1.** i †p. **Łyda:** Ledwie go drżąco pod nim unieść mogły łyty. Przyb. **2.** [Babia Ł.] = **2. Kleń.** Zdr. ×**Łytka,** [**Łyteczka**]. <Zam. Łyda, od Łydka, w wymawianiu *Łytka>

[**Łyteczka, i,** lm. **i**] p. **Łyta.**

×**Łytka, i,** lm. **i** p. **Łyta:** Najżwawszemu żołnierzowi za danym hasłem do bitwy nieco Ł. zadrżała. Pilch. Chcę iść, a same łytki drżą mi pod kolany. Bardz. (Pies) nie tknął ś. swego podwładnego łytek. Mick. <Zam. Łydka

Łytkiewicz, a, lm. **e** zł. *golec, biedota, chłystek.*

×**Łytkowy** p. **Łydkowy.**

[**Łyzeczko, a,** lm. **a**] p. **Łyzko.**

[**Łyzko, a,** lm. **a**] p. **Łóżko.** Zdr. [**Łyzeczko**].

[Łyźnia, i, lm. **e]** p. **Łyżnia:** Żarnówka obraca ś. w łyźni.

[Łyźnik, a, lm. **i]** p. **Łyżnik.**

[Łyźwa, y, lm. **y] 1.** p. **Łyżwa. 2.** *statek do spławu zboża.*

[Łyża, y, lm. **e] 1.** i **†Łyża** p. **Łyżwa:** I Jugra i Permja, gdzie na smukłej łyży człowiek lata po śniegu od sokoła chyżej. Pot. **2.** p. **Łyżka.** <p. Łyżwa>

[Łyżba, y, lm. **y]** p. **Łyżwa.**

[Łyżczak, a, lm. **i]** zool. p. **Warzęcha.** <Od Łyżka>

× **Łyżczany** p. **Łyżkowy.** Troc.

Łyżczarz, a, lm. **e 1.** posp. *robotnik wyrabiający łyżki.* **2.** [Ł.] p. **Łyżnik.**

Łyżczyca, y, lm. **e 1.** [Ł.] p. **Łyżka. 2.** bot.= **Chrzan.**

Łyżczyna, y, lm. **y** *marna, nędzna łyżka:* Ł. strawy.

Łyżeczka, i, lm. **i 1.** p. **Łyżka:** Ł. od kawy. Dawać lekarstwo po łyżeczce. Ł. cukru. × Uszna Ł. Mącz. (=*narzędzie do dłubania w uchu*). Ł., co ją (=nią) uszy dłubią. Mur. **2.** [Ł. a. **Łyżka**] tylko w wyrażeniu: Pod łyżeczką a. pod łyżką = *w dołku pod piersiami:* Ból pod łyżeczką. **3.** bart. *rozszerzenie języczka robaczkowatego u pszczoły.* **4.** hut. p. **Łopateczka.** Łab. **5.** lek.: Ł. Daviela = *narzędzie podobne do drobnej łyżeczki, używane przez okulistów.*

Łyżeczkowaty *podobny do łyżeczki.* Anat.: Dziobek Ł. p. **Dziobek.**

Łyżewka, i, lm. **i** p. **Łyżwa.**

Łyżka, i, lm. **i, [Łézka, Łożka, Łyjska] 1.** *zwykle narzędzie do podnoszenia do ust pokarmów:* Ł. stołowa, wazowa. Ł. durszlakowa (= *durszlak*). Daleko od łyżki do gęby. Prz. Ł. po obiedzie. Prz. (= *musztarda po obiedzie = rada, środek po niewczasie*). Marnie swój majątek pożerasz, a dopiero ś. obaczyć chcesz, gdy po obiedzie Ł. Star. A na teraz złość ś. ich sili, żeby ją w łyżce wody utopili. Koch. W. Radby go w łyżce wody utopić. Dawniej radbym był Sopliców rodzinę w łyżce wody utopić. Mick. Łyżką jeść=*dobre, smaczne:* Ich samolubstwo łyżką ś. jeść daje bez najmniejszego wstrętu, czasami bywa tak wybornie osmażone, że je za najwyższe poświęcenie połknąć można. Krasz. Wymyślacze, co łyżką wodę mierzą. Rej (= *wodę warzyć, woda będzie*). Dosyć, że Bóg wieczny; przecześ próżno tę wodę tak łyżką mierzymy? Rej. Wszak to on z moim panem, kiedy są w Warszawie, brat a brat, jedną łyżką i na jednej strawie. Zabł. Przen.: Idź w bojową kaszę z łyżką żelazną. Słow. (=*z mieczem*). **2.** *tyle, ile łyżka pomieści:* Zażyć łyżkę lekarstwa. Świadek za łyżkę barszczu. Prz. (= *świadek nie serjo, stronny*). Przen.: Dać łyżkę strawy, podzielić ś. łyżką strawy (=*udzielić pożywienia z łaski*). **3.** *miara aptekarska=pół uncji.* **4.** [Pod łyżką a. pod łyżeczką]= *w dołku pod piersiami:* Boli mię pod łyżką. **5.** *świder zwinięty do wiercenia rur pompowych, piast do kół i t. p.* **6.** [Ł.] = a) *przyrząd garncarski, służący do wygładzania naczynia glinianego w środku.* b) *przyrząd do lania kul.* **7.** a. **Kołacz świetnik** fl. *drąg ścięty w końcu na płask do podważania plenic przy ich zbijaniu.* **8.** gór. *świder ziemny, z blachy zwinięty, opatrzony u spodu klapą, a używany do czyszczenia otworu świdrowego, po wywierceniu go przez świder dłótowy.* **9.** hut. *narzędzie do nalewania metalu w formy.* **10.** myśl.= a) *ucho daniela.* b) *ucho jelenia.* **11.** szew. *rodzaj pilnika, raszpli do wyskrobywania wewnątrz obuwia wystających ćwieków.* Zdr. **Łyżeczka.** Zgr. **[Łycha, Łyża, Łyga, Łyżczyca].** <ŁYG/ŁG>

Łyżkować, uje, ował otwór świdrowy = *czyścić go za pomocą łyżki-świdra, szlamować.*

Łyżkowanie, a, blm., czynność cz. **Łyżkować.**

Łyżkowaty *podobny do łyżki.* Mł.: Koło łyżkowate = *koło poziome, osadzone na wale turbinowym, opatrzone łopatkami w kształcie łyżek.* Małyszcz.

[Łyżkowiec, wca, lm. **wce]** zool. p. **Warzęcha.**

Łyżkowiny, in, blp. gór. *materjał przez świder rozdrobiony, szlam.*

Łyżkowy, × **Łyżczany** przym. od **Łyżka:** Sztuciec Ł. L. Anat.: × Kraina łyżkowa (regio scrobicularis).

[Łyżnia, i, lm. **e, Łyźnia]** *narząd u żaren, młynka i t. p.:* Żarnówka (u młynka) z przodu swym gwoździem sięga do żelaznej łyżni.

Łyżnica, y, lm. **e 1.** [Ł.] p. **Łyżnik. 2.** bot. (vella) *roś. z rodziny krzyżowych.*

Łyżnik, a 1. †lm. **cy** *żołnierz z łyżwami śniegowemi na nogach:* Wiedząc, żeśmy straży nie mieli koło siebie, napadli nas wśród białego dnia łyżnicy i konnych część. Mask. **2.** [Ł., lm. **i** a **Łyżnica, Łyźnik, Łyśnik, Łyżczarz**] *rodzaj półki z otworami do zakładania łyżek:* Na ścianach mnóstwo pięknie wyciętych łyżników z szeregami łyżek. Sienk.

†Łyżować, uje, ował p. **Łyżwować:** Tam, gdzie szwedzcy Skryfyni po morzu łyżują. Tw.

†Łyżowanie, a, blm., czynność cz. **Łyżować.**

Łyżwa, y, lm. **y, †Łyża, [Łożwa, Łyżba, Łużba, Łyża, Łyźwa] 1.** *bat, czółno płaskie, podługowate, szczeg. jako podstawa budowli wodnej:* Ł. miewa ludzi 2, 4, 6, bierze łasztów od 8 do 12. Mag. Ł. budna, Ł. wałowa, Ł., na której dom, wał młyna wodnego. L. Most, młyn na łyżwach. **2.** = a) *rodzaj płozu przywiązywanego pod stopę, aby, chodząc, mknąc po śniegu, nie zapaść weń:* W Finlandji chodzą na łyżwach. b) a. × n a r t, × n a r t a=*rodzaj podeszwy drewnianej, żelaznej a. stalowej, przytwierdzanej pod obuwiem, z sterczącym ostrym kantem żelaznym a. stalowym, zagiętym z przodu w górę — do ślizgania ś. po lodzie:* Chodzi, jak na łyżwach (= *poślizgując ś.*). Po kobiercach cicho, jako Ł. lekka, płynie ku stolikowi. Mick. **3.** mech.: Ł. a. s a n k i, ś l i z g a c z w o d z i k a=*podstawek suwający ś. i kierujący trzon tłoka równolegle do cylindra parowego.* Zdr. **Łyżewka.** Zgr. **[Łyga].** <ŁYG/ŁG>

Łyżwiarka, i, lm. **i** forma ż. od **Łyżwiarz.**

Łyżwiarski przym. od **Łyżwiarz:** Towarzystwo łyżwiarskie. Pragnie nauczyć ś. ślizgać lub wydoskonalić ś. w sztuce łyżwiarskiej.

Łyżwiarstwo, a, blm. *sport łyżwiarski, umiejętność ślizgania ś. na łyżwach.*

Łyżwiarz, a, lm. **e 1.** *ten, co robi łyżwy.* **2.** *ten, co chodzi, biega a. śliza ś. na łyżwach, co ś. oddaje sportowi łyżwowemu:* Przy świetle ogni bengalskich i dźwiękach orkiestry łyżwiarze i łyżwiarki przebiegali zręcznie te prawdziwe salony zimowe.

Łyżwować, uje, ował, †Łyżować *ślizgać ś., robić ewolucje na łyżwach.*

Łyżwowanie, a, blm., czynność cz. **Łyżwować:** Chłopcy coraz więcej zajmują ś. gimnastyką, pływaniem, łyżwowaniem.

Łyżwowy przym. od **Łyżwa,** *na łyżwach:* Most, młyn Ł. Projektuje ś. wyścigi łyżwowe z nagrodami.

łza, y, lm. **y I.** anat. (lacrima) *płyn przezroczysty, wodnisty, słonawy, wydzielany przez gruczoły swoiste, do odwilżania gałki ocznej i wewnętrznej powierzchni powiek służący:* Czysty jak Ł. *(=jak kryształ; bez skazy).* Znają go także we dworze, bo chłopiec jest czysty jak Ł. i sam ma oko na siebie. Kaczk. Ł. mu rosi powieki. Łzy smutku, radości, tęsknoty, boleści, rozrzewnienia. Leje, wylewa, roni gorzkie, rzewne, krwawe łzy. Rosi łzami ziemię. Tu Gierwazy umilknął i łzami ś. zalał. Mick. Zalana łzami. Przelewać łzy. Wchodzi z załamanemi rękami, głęboko wzdychając, Ł. łzę goniła. Oss. Łzy, jak groch, rzuciły ś., trysnęły jej z oczu. Cała we łzach tonie. Jedną łzą serdeczną kupię żywot dla niego wieczny i zbawienie. Słow. Śmieje ś. przez łzy. Nie bądźże tak srogi, uczyń to na łzy moje. Pot. ✕ Twardy na łzy. Kn. *(= twardy do płaczu).* Płakać rzewnemi łzami. Łzy zakręciły mu ś. w oczach. Mówiąc to, miał łzy w oczach. Łzy mi w oczach (a. na oczach) stanęły. Po jagodach uśmiech lata, ale w oczach Ł. niedoli. Mick. Gorzkie łzy połyka. Łzy tłumiły jej głos. Łzy rzuciły ś. jej do oczu. Błagać ze łzami *(=z płaczem).* Łzami skrapia lice. Powieki łzami zroszone. Potoki, strumienie łez. Leją ś. łez potoki. Tremb. Wzruszył nas do łez. Ł. stoczyła ś. z pod męskiej jego powieki, bo nie krył ś. z tą świętą rosą serca. Krasz. Pomnij na łzy moje. Nie mogę ś. od łez powstrzymać *(=od płaczu).* Gwałtem wyciska z oczu łzy ta mowa. Hoł. Nie ten godzien pamięci, kto łzy wyciskał, lecz kto je ocierał. Kras. Chrzan, cebula, dym łzy wyciskają. Pobiją go sieroce łzy. Pot. *(= płacz).* Wszystkie nasze łzy wzięła na włosy. Słow. Wtedy padną (mewy), łzą nie pożegnane żadną. Wysp. Tam gniewnooka, w długi całun strojna, z krwawemi łzami przelatuje wojna. Deo. Wiedz, że mam serce pełne łez, goryczy i przerażenia. Słow. *(=boleści, smutku).* Byliśmy niczym niestrwożeni, sami, czytając książkę pełną łez, ze łzami. Słow. Przen.: Mgła... łzy brylantowe zawieszała na palmach. Słow. Mgła ś. mieni w łzy róży i na kwiaty spłynie. Słow. Z przezroczystych łez poranku tworzę motylki, gołąbki. Mick. Wieńce, uroszone łzami wieczora, dają takie wonie. Słow. Kwiaty ze łzami ś. podnoszą wdzięczne. Słow. Ze sklepienia łzy leciały duże. Słow. Tylko po nas potok spadnie głuchy i błyszczącą ś. łez rzuci kaskadą. Słow. Przerażona strumyka płaczącego łzami. Słow. To fontanna haremu; dotąd stoi cało i, perłowe łzy sącząc, woła przez pustynie. Mick. Woda z marmurami, w które ciągle bije łzami. Słow. (Ipsara), gdy pod nią śnieżna rozbija ś. fala, wiecznie od czoła wieńczonego śniegiem kryształowemi upłakana łzami. Słow. Gwiazda, co ś. tam zapala i łzę różową leje. Słow. Czarne całuny, splamione gęsto łzami gromnicy. Słow. **2.** Łzy wulkaniczne = *kuleczki a nawet bryły kuliste, wyrzucane przez wulkan i rozpryskujące ś. lub spadające w całości.* **3.** Ł. Chrystusowa (lacrima Christi) *gatunek drogiego wina włoskiego.* **4.** bot. = a) p. **Łzawica.** b) [Łzy Matki Boskiej] = *roś. drgawiec.* **5.** fiz.: Łzy batawskie=*zastygłe krople szkła.* Zdr. **Łezka,** [**Łzyczka**], †**Łezka.** <ŁZ>

✕**Łzany** p. **Łzawy:** Kropla łzana.

Łzawica, y, lm. **e I.** a. **Łzawnica, Łzawka** *naczynie, w którym (według błędnego mniemania uczonych) poganie przechowywali łzy, wylane na pogrzebie:* Łzy jej do wielkiej płyną łzawicy. Słow. Jako do łzawicy, do czary morza spadły jego prochy. Słow. Czy wy macie takie trumny i łzawice, by łzy nasze i tęsknice zlać tam razem? Słow. Skruchy łzawice. Kon. **2.** a. **Łza** bot. (coix) *roś. z rodziny traw.* Gatunek: Ł. ogrodowa, daw. Ber modry indyjski, Wróbel, Proso trzcinne, [Łzy jobowe] (c. lacrima). <Od Łzawy>

Łzawić, i, il *rosić, skrapiać, oblewać łzami:* Bogarodzico! pomnij, że krzyża słup i Tyś łzawiła tak! Uj. **Ł. ś.** *zalewać ś., oblewać ś. łzami, wylewać, przelewać, ronić łzy, płakać:* Ł. ś. zaczął i ślinić. To cichą modlitwą źrzenica ś. łzawi: O! Boże daj starość mi taką. Len. Oko łzawi ś.=*zachodzi łzami.* <Od Łza>

Łzawie p. **Łzawo.**

Łzawienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Łzawić. 2.** a. **Łzotok** lek. (dacryorrhisis) *zbyt obfite wydzielanie ś. łez,* ✕ kaprawość.

Łzawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Łzawić ś.**

Łzawka, i, lm. **i** p. **Łzawica.**

Łzawniak, a, lm. **i** bot. p. **Łzawnik.**

Łzawnica, y, lm. **e** p. **Łzawica.**

✕**Łzawnie** przys. od **Łzawny.** Papr.

Łzawnik, a, lm. **i I.** w lm. *kości u konia, odpowiadające ludzkim skroniom.* **2.** a. **Łzawniak** bot. (dacryomyces) *roś. z gromady grzybów, z rodziny łzawnikowatych, z rzędu podstawczaków.*

Łzawnikowaty bot.: Rośliny łzawnikowate (dacryomycetini)=*rodzina roślin z gromady grzybów.*

✕**Łzawny** *płaczliwy, rzewny, rzewliwy, żałosny, czuły, wzruszający:* Łzawna skarga.

Łzawo, Łzawie przys. od **Łzawy:** Nikt przecie na tej źle i Ł. odegranej nie oszukał ś. komedji. Krasz. Na szumiący jesion Ł. spojrzał. Słow.

Łzawość, i, blm. rz. od **Łzawy:** Niema (u Mickiewicza) ani zmysłowości prawie bez osłony jawiącej ś. u Kochanowskiego, ani galanterji sztucznej i wyszukanej Morsztyna, ani mdłej łzawości Karpińskiego. Chm.

✕**Łzawszy** p. **Łzawy.**

Łzawy, ✕**Łzany,** st. w. ✕**Łzawszy I.** p. **Łzowy:** Łzawa fistuła. L. Padła na krzesło i przez łzawe deszcze błysnął ostatni jęk. Słow. Kocytu strumień Ł. Kniaź. **2.** *załzawiony, pełen łez, zapłakany;* przen. *smętny, żałosny, płaczliwy:* Jakie oczy miał łzawe! Krasz. Łzawe oblicze. Słow. Gdzieniegdzie jakaś łzawa panienka wyjrzała, płacząc z poza okienka. Len. Słyszę, jak łza drży w twym głosie, łzawym niebo skarżysz tonem. Moraw. Nie płacz, najmilsza... bo ci będzie Ł. głos odpowiadał nierycerskim echem. Słow. Płacz Ł. dalekiej w cytrynach fontanny. Słow. Przen.: Róże z pod czarnej gazy patrzały ciekawe, na pół zamknięte, świeże, jeszcze łzawe. Słow. *(=pełne rosy).* Przyszedł łzawe Chrystusa oliwy zaszczepiać na płonkach sosnowych. Słow. **3.** *wyciskający łzy, opłakany, godny pożałowania, smutny, nieszczęśliwy:* Grozi mu los Ł. Przyb. Ł. życia bieg. Osycham bez nadziei w żalu łzawym. <Od Łza>

†**Łzezka, i,** lm. **i** p. **Łza.**

✕**Łzolewca, y,** lm. **y** *rozlewacz łez.* Przyb.

Łzotoczny przym. od **Łzotok.** L.

Łzotok, u, blm. lek. p. **Łzawienie.** <Łza+CIEK>

Łzowy, Łzawy przym. od **Łza:** a) anat.: Cewka łzowa a. fistuła. Ciałko łzowe p. **Mięsko.** Dołek Ł. p. **Dołek.** Gruczoły łzowe (glandulae lacrimales) = *wydzielające łzy.* Haczyk Ł. kości łzowej p. **Haczyk.** Koryto łzowe p. **Koryto.** Kość łzowa a. paznogciowa (os lacrimale s. unguis)= *cienka kostka czaszkowa w ścianie oczodołu polo-*

żona. × Kropki łzowe p. **Kropka.** Poniki łzowe = *kanaliki odprowadzające łzy do worka łzowego* (canaliculi lacrimales). Stek Ł. (lacus lacrimalis). Worek Ł. (saccus lacrimalis). b) lek.: Przetoka łzowa = *sączenie ś. łez przez otwór powstały wskutek choroby.* c) myśl.: Jamki łzowe a. oczne p. **Jamka.**

†**Łża, y,** lm. **e, [Łża]** p. **Łgarstwo.** <ŁYG>

× **Łżeć, łży, łgał** p. **Łgać.** Troc.

[**Łżekwiat, u,** lm. **y**] p. **Łudzikwiat.**

[**Łżel, a,** lm. **e**] p. **Łgarz.**

× **Łżenie, a,** blm., czynność cz. **Łżeć,** *łganie, kłamanie.*

†**Łżyczka, i,** lm. **i** p. **Łeż:** Jeślić łżyczkę zadadzą, a będzie to z twojej przyczyny, winujże sam siebie. Baz.

[**Łżyczka, i,** lm. **i**] p. **Łza.**

†**Łżywie** przys. od **Łżywy,** *kłamliwie, fałszywie:* Nieprzyjacioły moje języki swemi Ł. i zdradliwie czynili. Leop.

†**Łżywość, i,** blm. rz. od **Łżywy,** *kłamliwość, fałsz:* Błogosławiony, w którego duchu niemasz łżywości. Wr.

× **Łżywy, Lżywy** *kłamliwy, fałszywy:* Słuchy chodziły, choć próżne może i łżywe. Krasz. Ł. język, łżywe słowa. Troc. Kupiectwo kłamliwe, chciwe, łżywe. Petr. Przysięgi łżywej nie miłujcie. Leop. O nędzna obłudności, o nadziejo łżywa, jakaż tu jest sprawa omylna, fałszywa. Rej (= *zawodna, zwodnicza, omylna).*

M

M 1. spógłoska wargowo-nosowa, twarda (np. morze, męka, myć); w wyrazach przed samogłoskami podniebiennemi *i* i *e*, oraz przed innemi powstałemi z prasłowiańskiego *e*, a często i przed *ę* brzmienie *m* zmieniło ś. na podniebienne czyli miękkie *m'* (np. miły, zmienić, ludźmi, imię, śmiały...). Miękkość *m'* w środku wyrazu przed samogłoskami wyrażamy w piśmie, dodając literę *i* obok *m* (np. miedza, imię... = m'edza, im'ę...), nie czynimy tego tylko przed samogłoską *i*, gdzie m zawsze jest miękkie (t. j. mi=m'i). W dawnej polszczyźnie (w rękopisach w. XIV—XV) miękkość brzmienia m' oznaczano najczęściej przez *y* dopisane obok *m* (smyerć, gimyano yest...), lub też wcale nie oznaczano (np. znamenity, z zeme, smerć...). Na końcu zgłoski miękkość brzmienia *m'* znikła w nowszym języku i dawniejsze *m'* wymawia się dziś twardo jak *m;* w piśmie też nie oznacza ś. (np. łam, S. Pol. łam', łamcie, Radom, siedem...). **2.** w skróceniach M=a) *magister, mistrz:* M. filozofji. b) *mój:* Królu panie M. miłościwy. c) *mość, mości:* M. panie, M. książę. JM. = Jego Miłość, skróc. jegomość. d) (na dokumentach) M. P. = *miejsce pieczęci.* e) b. m. = *bieżącego miesiąca.* f) l. m. = *liczba mnoga.* g) muz.: M. M. = *metronom czyli taktomierz Mälzla.*

Ma 1. *moja.* **2.** [Ma]=a) *mię:* Retu ma! b) *my.*

Maar, u, lm. **y** gie. *zwykle napełnione wodą okrągłe zagłębienia powierzchni ziemi w okolicach wulkanicznych, rezultaty wybuchu, który nie dostarczył dość materjału do zbudowania góry wulkanicznej, nieudane próby utworzenia wulkanu.* <Nm. Maar>

[**Mabdziurnie**] przys. od **Mabdziurny.**

[**Mabdziurny**] p. **Maleńki.**

1. Maca, y, lm. **e, [Meca, Mata]** *miara objętości rzeczy sypkich = garniec.* Sł. wil. Kłoda, statek abo miara suchych rzeczy, jako zboża; na Rusi macą zowią, ma cztery korce abo ćwierci w sobie, półmiarków 8, macek 16, półmacków 32. Kn. <Nm. Metze>

2. Maca, y, lm. **e** *ciasto wielkanocne u Żydów, przaśnik, placek niekiszony.* Zdr. **Macka.** <Hb. mazzâh>

Macacz, a, lm. **e** *ten, co maca.*

Macać, a, ał, †**Macieć,** dok. **Macnąć 1.** *dotykając palcami, rękami, rozpoznawać, próbować czego, śledzić, szukać; obmacywać:* M. puls (= *badać).* Profesor przystąpił i macał głowę twoją, i wyrzekł, że masz zdatność do nauk ścisłych. Krasiń. M. przed sobą w ciemności (= *iść po omacku).* Ślepy wokoło siebie kijem maca. Stasz. Drżącą ręką w ciemny mrok przed ś. maca. Bardz. Zawsze maca (lis) w koło zębem, a patrzy w górę; jakoż wkrótce ujrzał kozła stojącego tuż nad zrębem. Mick. M. dziewkę = *dotykać ś. jej nieskromnie, obmacywać ją.* Przen.: M. kogo = *rewidować go, przetrząsać rzeczy jego.* **2.** przen.: M. kogo = *dojmować mu do żywego, dogrzewać mu, bić go:* M. w kim duszę. Troc (= *bić go).* Było i armaty potrosze na murach, i stamtąd najlepiej ich macano. Fin. Cygan tylko kradnie, i za to batogiem maca go szlachcic. Kniaź. Szabla choć cię macnie, to ś. wygoisz, a po piórze to zostanie zawsze czarna plama. Dzierz. Macnąć tego, co tak drapnął. Fred. A. Jak mię któryś macnął po głowie, kucnąłem. Kaczk. W łepetę go macnął, ale nie zabił. Jeż. Przen.: O, jak często łzy leje, kiedy smutny maca serce prognostyk. Ustrz. (= *dojmuje, dotyka, dokucza).* **3.** *szukać:* Uciekać z bitwy, brodu w nocy ukradkiem przez rzekę M. jest to zdrajcą być. Birk. [Mojej Zofki macaj!]. **4.** przen. *badać, rozpoznawać, rozeznawać, szperać, domacywać ś., wywiadywać ś., myszkować, sondować, przewąchiwać, dopytywać ś., dochodzić:* Kiedyśmy przyczyny, przeczby ś. to działo, u nich macali i dowiadywali ś., ten pretekst ukazywali... Vol. Urzędom to właśnie należy M. prawdy i fałsze karać. Opal. Skrutynja na miejscu zbrodni być mają, i tam sam sąd, z kogo mu ś. zda, na miejscu zbrodni prawdy M. i pytać powinien. Górn. M. kogo = *wyciągać na słówka, egzaminować, badać, indagować, wypytywać ś.* Przez niego zaczęto wprzód M. trwożliwego Zygmunta Augusta. Niem. **5.** przen. *próbować:* Nasi szturmem zamku macają w krąg. Biał. Zgoła wszystkich fortelów buntownik już macał. Pot. Maca sposobu wszelkiego. Li. **M. ś. 1.** *wzajemnie ś. obmacywać; obmacywać siebie:* Maca się po kieszeniach. Rękoma macnął ś. po pasie i biodrach, jakby chcąc

ś. przekonać, że żyje. Sienk. **2.** przen. *badać siebie samego, wchodzić w siebie, liczyć ś. z sobą, rozpoznawać siebie, rozeznawać siebie:* Mąż dobry i roztropny swój sam sędzia, z pilnością maca ś. w swym stanie. Min. <MAC/MOT>

[**Macalnica, y,** lm. **e**] p. **Witułka.**

× **Macalny** *którego można macać, namacalny, dotykalny.*

Macała, y, lm. **y** gór. *sztygar, rewidujący robotników z szybu wychodzących.* <Od Macać>

Macanie, a, blm. **I.** a. gm. **Macanka** czynność cz. **Macać:** M. dziewki, gm. żart. = m a c e d o n j a. **2.** rzeź.: Wieprz ma dobre M. = *grubą słoninę.*

Macanina, y, blm. *macanie, często powtarzane; obmacywanie.*

Macanka, i, blm. p. **Macanie.** Węg.

[**Macecha, y,** lm. **y**] p. **Macocha.** Zdr. [**Maceszka**].

Macedonja, i, blm. p. **Macanie:** Widzę, żeś ś. rozdurzył, więc mi cię szkoda.—Dlaczego?—Bo one z niemi pojechały z Bielan.—Gdzie?—Do Macedonji. <Gr. Makedonía, Łć. Macedonia, z podprowadzeniem pod Macać>

Macek, cka, lm. **cki I.** [M.] = a) żart. *palec:* Ucion sobie dwa macki. b) *ciemność:* **Po macku** przys.=*po omacku, pociemku, macając w ciemności:* Z krzywego pyska, do jego ś. po macku przymknąwszy łożyska, te słowa wyzionęła. Węg. c) *djabeł.* **2.** × zool. p. **I. Macka:** Okazało ś., że doniesienia te mają wartość macka, którego jednak gabinet berliński wysuwać nie potrzebował: tu w Berlinie wiedzieć nie będą, na jakich podstawach możliwe jest usunięcie wschodnich trudności.

[**Macer, y,** lm. **y**] p. **Matka.**

Maceracja, i, lm. **e** chem. *wytrawianie, wyciąganie, rozpuszczanie w cieczy jakiegoś ciała rozpuszczalnego, zmieszanego z wielką ilością ciał innych nierozpuszczalnych:* Ziółka, mające zawikłaną substancję, ażeby sposobnemi ś. stały do dystylowania, powinny być przez kilka dni moczone; ażeby zmiękczenie czyli M. łatwiej ś. stała, dodaje ś. sól kuchenna. Krup. Przen. żart.: Po należytej maceracji ciała przez umartwienia i posty, miałem dostąpić szczęścia przywdziania sukni braciszka zakonu św. Dominika. Byk. Po długiej postnej maceracji i im pilno było do smacznego święconego. Byk. <Łć. maceratio>

Macerator, a, lm. **y** cukr. p. **Ługownik.** <Now. z Łć. macero = moczę>

Macerować, uje, ował I. *poddawać maceracji:* Tarcza ze skóry macerowanej w occie. Papr. Przen.: Subdelegat grzeszne ciało na rekolekcjach u OO. Bernardynów macerował. Byk. (= *umartwiał*). **2.** kuch. *mieszać co z czym, przyprawiać, zaprawiać czym:* M. sałatę octem i oliwą. M. sos mąką. **M. ś.** *odbywać macerację, mięknąć w płynie;* przen. *umartwiać swe ciało:* Łowczy tymczasem macerował ś. w klasztorze. Byk. <Łć. macerare>

Macerowanie, a, blm., czynność cz. **Macerować.**

Macerowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Macerować ś.**

[**Maceszka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Macecha. 2.** w lm. p. **Macoszka.** <Czes. maceška>

[**Macęta, cąt,** blp.] *węzły krwi w częściach rodnych krowy (jeżeli po jej ocieleniu łożysko nie odchodzi).* <Zmieszanie Macica i Placenta>

× **Mach, u,** lm. **y I.** *machnięcie, zamach, cios,* × *szerm:* (Miecze) koliste na powietrzu wywijały machy. Przyb. Nieprzyjaciel jednym machem rozpłatany leży. Stasz. Ostrzę już miecz, już mierzę w kark miłego syna, lecz coś ręka drętwieje, w machu ś. zacina. Koss. A. Jednym machem dwu ściąć. Kn. Rozżarzasz ognisko częstemi machami (= *wachlowaniem*). **2.** [M.] *rozmach:* Lecieć z machem. [**Machem**] przys. *żywo, dalej.* <MA(CH)>

I. [**Mach, u,** lm. **y**] *gmach.* <Zam. Gmach>

2. [**Mach!**] w. **I.** *przyśpiew.* **2.** *naśladowanie zamachnięcia ś., uderzenia:* Kijem M.! **3.** *naśladowanie skakania, skik!, chlust!:* Żydy wszystkie M. M. do wody. <Dźwn.>

[**Macha, y,** lm. **y**] p. **Masa.**

× **Machabejczyk, a,** lm. **cy** *patryjota, prawy syn ojczyzny, dobry obywatel kraju.* <Hb. Makkabi, przydomek bohaterskiego Judasza>

Machacz, a, lm. **e I.** † *ten, co macha; szermierz.* Troc. **2.** *zbieg:* Czy na każdym z wyroków, wydanych na kijowskich machaczy, mam wosk przyłożyć? Gliń.

Machać, a, ał p. **Machnąć.**

Machadło, a, lm. **a I.** *to, czym machamy, wachlarz i t. p.* **2.** gim. *linka, przez którą ś. skacze,* w y w i j a d ł o.

[**Machajło, a,** lm. **a**] *ogon (w zagadce o wole).*

Machanie, a, blm., czynność cz. **Machać.**

† **Macharzyna, y,** lm. **y,** [**Macharzyna**] **I.** a. [**Macherz, Macherzyna, Macherzena**] *pęcherz:* Macharzynę nadyma. Otw. Tchórz; zastraszyłbyś go macharzyną. Kn. M. na tytuń = *kapciuch.* Nosi pieniędzy macharzynę w zanadrzu. Rej (= *worek*). M. moczowa. Krup. **2.** *moszna, worek jądrowy u zwierząt* (scrotum): M. u koni = *puzdro.* Zdr. † **Macharzynka.** <Od Miech>

† **Macharzynka, i,** lm. **i** p. **Macharzyna:** M. cielęca. Troc. M. na grzybku, na purchatce (volva). Troc (= *pęcherek, torebka, wzdęta skórka, bąbel*). M. a. cyprysowa gałka = *owoc cyprysu, szyszkojagoda* (galbulus).

[**Machendrować, uje, ował**] *majstrować, manipulować, operować.*

[**Machendrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Machendrować.**

Macher, a, lm. **rzy** posp. *szachraj, oszust; facjendarz, spekulant; faktor, działacz w nieczystej sprawie:* On był głównym macherem w tej sprawie. Urodzaj lub nieurodzaj rolny staje ś. w rękach zdolnych macherów wygodnym narzędziem do wyłudzania u rolników ich produktów po cenach jak najniższych. <Nm. Macher>

Macherka, i, lm. **i** forma ż. od **Macher.**

[**Macherz, a,** lm. **e**] p. **Macharzyna.**

[**Macherzena, y,** lm. **y**] p. **Macharzyna.**

[**Macherzyna, y,** lm. **y**] p. **Macharzyna.** Zdr. [**Macherzynka**].

Macherzynka, i, lm. **i I.** [M.] p. **Macherzyna. 2.** × p. **Pęcherzyk.**

Machina, y, lm. **y, Maszyna I.** *przyrząd do należytego zużytkowania stosunków, istniejących w przyrodzie, do potrzeb praktycznych człowieka i do zastosowania ich do zadań szczegółowych;* posp. = *motor:* Machiny dzielą ś. na proste i złożone; do pierwszych należą tylko: drąg a. dźwignia, blok, kołowrót oraz koło zębate, równia pochyła, klin i śruba. Do tych niewielu pierwiastków sprowadzają ś. wszelkie machiny złożone. Machiny rolnicze, tkackie, teatralne. M. parowa jest w istocie rzeczy motorem parowym. M. stała. M. przenośna = *lokomobila.* M. wodna = *M. wodociągowa, do podnoszenia wody z głębokości czyli*

pompowania. M. dobywalna = *M. do wyciągania urobku z kopalni.* M. jazdowa=*przyrząd umieszczony w szybie, za pomocą którego górnicy spuszczają ś. do kopalni a. z niej wyjeżdżają.* M. dmąca=*miech parowy.* M. młotowa = *młot parowy.* M. okrętowa = *M. poruszająca statki wodne.* M. ruchowa=*parowóz, lokomotywa.* M. obrotowa a. rotacyjna. M. elektryczna=*przyrząd do wydobywania elektryczności statycznej w większej ilości.* M. dynamo-elektryczna p. **Dynamoelektryczny.** M. elektro-magnetyczna = *elektromagnes używany jako elektromotor.* M. piekielna=*przyrząd do strzelania, złożony z wielu luf, z wielu nabojów strzelbowych, nazwany tak od swego morderczego działania.* M. pneumatyczna *(=wiatrociąg).* M. oblężnicza. Puścić w ruch, zatrzymać machinę. M. działa, idzie, stoi bezczynnie. Wyraz M. może oznaczać przyrząd duży a. nawet kolosalny; maszyna znaczy przyrząd mniejszych rozmiarów (p. **Maszyna).** Mat.: M. rachunkowa = *przyrząd do mechanicznego wykonywania działań arytmetycznych:* M. Leibniza, Thomasa. **2.** przen. *rzecz złożona, skomplikowana, aparat, maszynerja, budowa, gmach, system:* Wolność ludów europejskich przez cielesne potrzeby powstała i wypracowała machiny rządów konstytucyjnych. Słow. Machina państwowa. My Polacy wszystką przeszłych wojen machinę wytrzymywali. Błaż. **3.** przen. *rzecz niezwykle wielka, ogrom, gmach, kolos, olbrzym; człowiek wielkiego wzrostu i wielkiej tuszy:* Wszystka M. kościoła jerozolimskiego z ciosanego kamienia. Warg. A to M.! ledwie ś. dźwiga. **4.** (w poezji) *machinacja:* Za największą rzecz w epopei poczytana bywa M., czyli wpływanie nadprzyrodzonej istoty dla ułatwienia trudności. Gol. Stworzył epopeję nowożytną z motywów czysto ludzkich, bez żadnych machin cudownych. Chm. **5.** × *knowania, intrygi:* Tymczasem kanclerz wielki koronny w dobrach swoich Końskich umarł, i tak ś. ta M. śmiercią jego zakończyła. Mat Zdr. **Machinka.** <przez Łć. machina, z Gr. mēchanē>

Machinacja, i, lm. **e** *intryga, knowanie, podstęp, manewr, podstępne działanie na czyją zgubę, nurtowanie, matactwo; zabiegi, zachody, w złej myśli podejmowane, praktyka.* <Łć. machinatio>

Machinalnie przys. od **Machinalny:** Stał jakiś czas milczący, różaniec przebierając M. Krasz. M. spacerem idąc, znalazłem ś. na przedmieściu Krasz. Uderzyła kilka cichych akordów, ale widocznie czyniła to tylko M., myśląc o czym innym. Sienk. Przeszłość tak niedawna była dla nich jakby mitem tylko, przedstawianym przez starych, posiwiałych wojowników, których M. otaczano uszanowaniem, nie zdając sobie nawet sprawy z tego. Dzierz. Panna Filomena spojrzała niechcący w lustro i M. poprawiła rączką grzywkę sterczącą nad czołem. Wilcz. Poszła do chóru na mszę z zakonnicami, pomodliła ś. M., ale myślała tylko, czy też ją kto odwiedzi. Krasz. Choć jeszcze żegnamy ś. rano i wieczór M., Chrystus Pan już nie mieszka z nami. Krasz.

Machinalność, i, blm. rz. od **Machinalny; Machinerja.**

Machinalny *mechaniczny, automatyczny, bezmyślny, bezwiedny, instynktowy, mimowolny:* Poruszenie machinalne. Pragnął, aby ludzie z pracy machinalnej, bezmyślnej podnieśli ś., wyzwoleni, do inteligientnej, więcej duchowej i godniejszej człowieka. Krasz. <Łć. machinalis>

Machinator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co używa machinacji dla dopięcia celu, intrygant, matacz, machjawel, meternich.* <Łć. machinator>

Machinatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Machinator.**

Machinerja, i, lm. **e 1.** p. **Maszynerja:** Ten przemysł wytworzył złożoną machinerję pracy. **2.** p. **Machinalność:** Musiało to być coś potężnego, gdy hrabiego nawet z jego odrętwienia i machinerji wywiodło. Krasz. <Fr. machinerie>

Machinka, i, lm. **i** p. **Machina:** Gdyby machinki jakie zaczynają skakać, trzepotać ś. Stasz. *(=marjonetki, lalki).*

Machinować, uje, ował 1. co = *knuć, układać, gotować, szykować podstępnie:* M. zdradę. **2.** *czyhać, dybać, nastawać, kopać dołki pod kim, nurtować, godzić:* M. na czyją zgubę. **3.** nad czym a. o czym=*rozmyślać o środkach podstępu; suszyć, łamać sobie głowę, przemyśliwać, debatować:* M. nad planem podejścia nieprzyjaciela. <Łć. machinari>

Machinowanie, a, blm., czynność cz. **Machinować.**

Machinowy, ego, lm. **i** p. **Maszynista.** Łab.

Machjawel, a, lm. **e, Machjawelista, Machjawelczyk** *człowiek podstępny, chytry, obłudnik, krętacz, matacz, meternich, intrygant, lis, szalbierz, przewrotny polityk.*

Machjawelczyk, a, lm. **cy** p. **Machjawel:** Była chwila, że mnie ten równie wielki statysta, jak niegodziwy M., przewrotnemi sofizmatami zupełnie obałamucił. Krasz.

Machjawelista, y, lm. **ści** p **Machjawel.**

Machjawelistyczny p. **Machjawelski:** Przewrotny i machjawelistycznych środków polityk. Jaroch.

Machjawelizm, u, blm. **1.** *zasady polityki Machjawela.* **2.** a. **Machjawelstwo** przen. *krętactwo, matactwo, obłuda, podstęp, szalbierstwo, przebiegłość w polityce i w życiu:* Nie użyję machjawelizmu, bo tego nie znam, lecz zostawię go sobie w rezerwie, a działać z niemi będę w ten sposób, aby im ś. zdawało, że im ś. oszukiwać daję. <Od nazwiska polityka Włos. Macchiavelli †1527>

Machjawelowski p. **Machjawelski:** Żadne względy dobra publicznego nie wymagają takiej machjawelowskiej dysymulacji sentymentów. Spas.

Machjawelski, Machjawelowski, Machjawelistyczny *nacechowany machjawelizmem:* Tylko istotnie zgrzybiała machjawelska polityka i do szczętu trądem jej zjedzony naród może ś. puścić bez zgryzot sumienia na takie bezecne prześladowanie. Krasz. **Po machjawelsku,** × **Machjawelsko** przys. *jak machjawel.*

× **Machjawelsko** przys. p. **Machjawelski.**

Machjawelstwo, a, lm. **a** p. **Machjawelizm:** W gruncie może nie jest tak zły, jak wyobrażający sobie, iż wielkie M. daje w świecie znaczenie; punkt honoru ma w tym, by nadzwyczaj okazać ś. przebiegłym i kutym. Krasz.

× **Machlanina, y,** blm., × **Machlarstwo,** × **Machlerstwo,** × **Machlowanie** *szalbierstwo, bałamuctwo, kłamstwo, oszukańswo, okpiwanie, matactwo, mataczyny, wykręty, wybiegi, szacherka, szachrajstwo:* Żyd krawcem, szmuklerzem etc., i gdy ś. kramową machlaniną zapomoże, arendarzem. Grod.

× **Machlarka, i,** lm. **i** forma ż. od **Machlarz;** × **Machlerka.**

× **Machlarski** przym. od **Machlarz.**

× **Machlarstwo, a,** × **Machlerstwo 1.** blm. *zajęcie, stan machlarza.* **2.** p. **Machlanina.**

× **Machlarz, a,** lm. **e,** × **Machlerz I.** †p. **Mekler. 2.** przen. *szalbierz, łgarz, kłamca, oszust, okpiwacz, okpis, oszukaniec, cygan, matacz, krętacz, szachraj:* Jeszczeż dufasz w te machlarze? Brud. <Nm. Mächler>

× **Machlerka, i,** lm. **i** forma ż. od **Machlerz,** p. **Machlarka:** Ha, machlerko, znam ja cię; mówić o tym szkoda. Tremb.

× **Machlerstwo, a I.** blm. p. **Machlarstwo. 2.** lm. **a** p. **Machlanina:** Turcy zażyli machlerstwa z cesarzem podczas traktatów zaczętych za Mahumeta, zerwanych przez Achmeta. Kłok. Odpowiedź pełna machlerstwa i potwarzy. Zigr.

× **Machlerz, a,** lm. **e I.** †p. **Mekler:** W Gdańsku wielkie zobaczysz śpichlerze, masz i machlerze. Klon. **2.** p. **Machlarz:** Niedawno poszliście za machlerzem jednym Greczynem, który ś. mienił patryjarchą jerozolimskim. Birk.

× **Machlować, uje, owal,** [**Tachlować**] **I.** a. [**Majchlować**] *okpiwać, kłamać, cyganić, kręcić, szachrować, oszukiwać, tumanić, mataczyć, bałamucić:* Szalbierowane i machlowane drjakwie i bezoary. Syr. Nie machlujno tylko! [M. na kim] = *oszukiwać kogo na interesie.* **2.** czym = *frymarczyć, szachrować, kupczyć potajemnie:* Ta świeżo szedszy zamąż, przy mężu pijanym machluje głupia swoim nieuczciwie stanem. Petr. M. z kim = *szachrować, mieć z nim szachrajskie stosunki.* [M. z kim] = *zamieniać ś. na przedmioty nierównej wartości.* <Z Nm. Mächler = szachraj>

× **Machlowanie, a,** blm., czynność cz. **Machlować;** p. **Machlanina.**

Machluga, i, blm. *gatunek potażu, popiół wierzbowy, wyługowany na ciasto.* <Druga część wyrazu jest Nm. Lauge = ług; pierwsza może od machen = robić>

Machnąć, nie, nął, nied. **Machać I.** *poruszyć, kiwnąć, skinąć, wywinąć,* nied. *wymachiwać, wiewać:* Chcąc lokaja uderzyć, za uchyleniem głowy, ponad głową jego ręką machnie. L. Co ś. mnie tycze, wiem ja, co ś. stanie, pozna Jegomość... wtym machnął obuchem. Kras. Niezdatny machać bronią, ani dźwigać zbroi, przed obcemi ucieka, a swoich ś. boi Szymon. (= *robić, władać*). Uderzyli w bębny, machając proporcy. Pot. Jakoż śmierć marnica przykro machnie kosą. Rej. Czyniąc wiatr, chustami machali. P. Koch. (= *powiewali, wachlowali*). Machał długo piórami dla nabycia podlotu. Niem. Cudowny Kazimierz mieczem ognistym machał w powietrzu. Oss. Z chęciąbym ś. urzędu podjął kaznodziei, a machając rękami z wysokiej ambony, wrzeszczałbym. Węg. Machnąwszy na nich ręką, aby milczeli, tak mówił. Bud. (= *skinąwszy*). Pies macha ogonem = *fajta, merda, kręci, wierci, wywija.* M. skrzydłami = *zatrzepotać.* Machać nogami = *bujać.* !Przen.: M. na co ręką = *dać za wygraną:* Machnął ręką na wojaczkę. Byk. **2.** kogo, co = *rzucić, kropnąć, rąbnąć, grzmotnąć, lunąć:* M. o ziemię. M. kogo czym (= *palnąć, uderzyć*). Precz z drogi, precz! bo cię machnę! Fred. A. **3.** *zrobić co szybko, chwacko:* a) a. **M. ś.** dokąd = *skoczyć, pognać, rypnąć, kopnąć ś.:* Machaj zaraz do miasta. b) a. [**Magnąć,** nied. **Magać**] koziołka = *wywinąć, fiknąć, wywrócić.* c) kieliszek i t. p. = *golnąć, łupnąć, kropnąć.* d) *uwinąć ś. z czym, zepchnąć, zmachać:* Machnąłem dziś sporo roboty. Machnął dziś dwie mile = *sforsował.* e) Machąć kogo na karę = *skazać, kropnąć, rąbnąć, skrobnąć, łupnąć.* f) kobietę = *coire.* Machać, zł. = *spółkować* (coire). **4.** [Machać] = a) *prać bieliznę.* b) *męczyć, forsować:* Żebym cie nie kochał, tobym se konisiów do ciebie nie machał. **M. ś.** *zrobić coś ze sobą prędko, chwacko:* a) p. wyżej: Machnę ś na wieś. A teraz ś. sobie żeńcie, a ja ś. za p Michała machnę, choćby jutro. Sienk. (= *wyjdę, pójdę*). b) *rzucić ś., lunąć ś., grzmotnąć ś., rąbnąć ś., kropnąć ś., wyciąć ś.:* M. ś. na łóżko. M. ś łbem o drzewo. <MA(CH)>

Machnienie, a, blm. p. **Machnięcie.**

Machnięcie, a, blm., **Machnienie** czynność cz **Machnąć.**

Machnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Machnąć ś.**

[**Machora, y,** blm.] p. **Machorka.**

Machorka, i, blm., [**Machora**] *tytoń ordynarny* <Przez Ros. machorka, przekręcenie Ros. (tabakъ) amerfortskij, od miejscowości Hl. Amersfoot>

I. Machow nieod. gm. przym. *masyw, jak ś. należy, co ś. zowie, dziarski, dzielny, chwacki sprawny, wyborny, wyśmienity:* M. dziewczyna! <?>

2. Machow gm. przys. *jak ś. należy, co ś. zowie, dzielnie, dziarsko, chwacko, sprawnie, wybornie, wyśmienicie:* Spisał ś. M.! Buty zrobione M.! M. poszło!

× **Machram, u,** lm. **y** *rodzaj materji tureckiej* <Tur. makramà a. machramà = chustka>

× **Machramowy** przym. od **Machram:** Chustka machramowa. Goł.

[**Machy** nieod.] *wymawianie w zabawie pewnej formuły, zwracając ś. z każdym wyrazem do innej osoby, [mętowanie, losowanie].* <Okrzyk.>

[**Maci, i,** lm. **e**] p. **Matka:** Janiczkowa M.

Macica, y, lm. **e I.** anat. = a) *narząd gruszkowaty, wydrążony, leżący w miednicy mniejszej samic, w którym odbywa ś. rozwój płodu,* †ciąża, †dzieciniec, †matka, †żywot niewieści, [rodzielnica] (uterus s. matrix). M. dwoista (uterus duplex). M. dwudenna (u. bifundalis); dwudzielna a. dwójdzielna (u. bipartitus), dwujamista, dwukomorowa (u. bilocularis), dwuotworowa (u. biforis), dwurożna, dwukątowa (u. bicornis), dwuszyjna (u. bicollis), dwutrzonowa, dwutreściowa (u. bicorporeus), jednorożna (u. unicornis), nierozwinięta (u. pubescens), podwójna (u. duplex), pojedyńcza (u. simplex), przegrodzona (u. disseptus), przegrodzona o jednej szyjce (u. septus unicollis), w części przegrodzona (u. subseptus), rozdzielona (u. divisus), wielodzielna (u. multifidus). Ciało macicy p. **Ciało.** †Gniazda wedle macicy, †gniazda jajeczne p. **Jajnik.** b) M. paznogcia = *łożysko paznogciowe* (matrix unguis). **2.** × *matka:* M. pszczół. Troc (= *maciora, królowa*). Psia M. = *suka karmiąca szczenięta.* **3.** *główny pień, główny korzeń, główna łodyga, jako rodzicielka rozgałęzień:* M. róży. Troc. Nie mogą gałęzie rość, gdy macicę wytną. Chwal. Winna M. = *łoza.* Jam jest M. prawa, która wdzięczny owoc dawa, a wyście są latorośle. K. G. Z odszczepy omartwiałej przeszczepiło mię miłosierdzie boskie do żywej macicy, do prawdziwej wiary. Smotr. Przen.: Rzym mają za korzeń i macicę wiary. Skar. (= *rozsadnik, kolebkę, gniazdo, macierz*). **4.** *główny zdrój, główne źródło:* Możesz studnię kopać tak głęboko, aże główne źrzódło najdziesz, to jest prawą macicę wody Trzyc. **5.** *śruby* = *biegun, mutra:* M., dziura wyrznięta w gwinty, w których śrzuba chodzi, obracając ś. Jak. J. **6.** *forma, w której odlewa-*

ją ś. czcionki drukarskie, matryca. **7.** Perłowa M.=*masa perłowa, wewnętrzna powierzchnia muszli, połyskująca tęczowo.* **8.** M. octowa = **Gniazdo** pod 21. **9.** *ciała, które otaczają rudę a. w których ś. ona w łonie ziemi znajduje,* złoże. **10.** [M.] = a) w lm. *korzenie drzew głęboko wrośnięte.* b) *matnia, worek u niewodu.* c) *ból wnętrzności, kurcz żołądka, kolki:* Chłopi chorowali na macicę. d) *zimnica, febra.* e) *rodzaj rośliny groszkowej, wilżyna* (ononis). **11.** bot. = a) M. biała p. **Przestęp.** b) M. winna p. **Winorośl.** Zdr. **Maciczka.** <MA(T)>

[**Macice, ów,** blp., **Macicze**] *matematycy.* <Przekręcenie Matematycy>

†**Macicorodny** *wydający winne macice, winorodny.* Kn. <Macica + Rodny>

Macicowy, Maciczny przym. od **Macica:** Nóż M.=*nóż do obcinania winnej macicy.* [Guziki macicowe] = *guziki z perłowej macicy.* Fistuła macicowa p. **Pochwa.** [Krople macicowe a. maciczne] p. **Kropla.** [Macicowa a. maciczna maść] p. **Maść.** [Macicowe a. maciczne ziele] p. **Ziele.**

[**Macicze, ów,** blp.] p. **Macice.**

Maciczka, i, lm. **i 1.** p. **Macica. 2.** [M.] *perłowa macica, masa perłowa.* **3.** M. stemplowa=*mutra na końcu stempla do strzelby, w którą wchodzi koniec grajcara, t. j. przyrządu do wyciągania kul.* Troc.

[**Maciczkowy**] przym. od **Maciczka.**

†**Macicznica, y,** blm. lek. p. **Macinnica.**

[**Macicznik, a,** lm. **i**] *gieranjum, roślina, lecząca choroby macicy.*

Maciczny p. **Macicowy:** Krzew M. †Nie będę pić z tego rodzaju macicznego, to cóż tego wina. Op. Ból M. Anat.: Tętnice i żyły maciczne (arteriae et venae uterinae). Więzadła maciczne szerokie, skrzydła nietoperzowe (ligamenta lata uteri, alae vespertilionis). ×Trąbki maciczne, jajowody (tubae uterinae). Ujście, usta maciczne, ×pyszczek lina, †zatwora = *otwór w części pochwowej macicy* (os uteri, os tineae). [Konfekcik M. p. **Konfekcik.** Korzeń M. p. **Korzeń.** Gwoździki maciczne p. **Gwoździk.** Krople maciczne p. **Kropla.** Maść maciczna p. **Maść.** Ziele maciczne p. **Ziele**]. Lek.: Wianek, krążek, unośnik M., podpora, podpórka maciczna, kółko maciczne p. **Kółko.** Krwistek M. p. **Krwistek.** Chem.: Ług M. p. **Ług.** Pusz.: Deska maciczna p. **Deska.** Wet.: Koler M. p. **Koler.**

×**Macić, i, ił** *być matką, matkować:* Tak czysty, jakby mu kościół był od młodu macił. Pol. <Od Mać>

†**Macieć, i, ał** p. **Macać:** Rance imają, a nie będą M.; nogi imają, a nie będą chodzić. Ps. flor.

Maciejka, i, lm. **i 1.** p. **Maciejówka. 2.** bot. p. **Lewkonja.**

Maciejówka, i, lm. **i 1.** a. **Maciejka** *czapka z małym denkiem, z naszytemi pod suknem sznurkami na miejscu lampasa:* Snujące ś. po ulicach postacie w maciejówkach lub czerwonych kurtach kujawskich. Siemir. **2.** [M.] *wigilja do Św. Macieja.*

[**Maciek, ćka,** lm. **ćki**] **1.** *kot.* **2.** *bocian,* wojtek. **3.** *prostak, gbur, cham, głuptas, ordynus, rura:* Nie bądźże maćkiem. Prz. **4.** *obżartuch.* **5.** *brzuch, kałdun, żołądek:* Czyś już napchał swego maćka? **6.** *salceson okrągły.* **7.** *błona kiszkowa barania nadziana wątróbką:* Pieczony M. **8.** *kiszka gruba u ryb.* **9.** *flak do wyrobu salcesonu włoskiego.* **10.** *laska duża z zakrzywioną rączką.* **11.** [Łysy M.]=*pliszka biała* (motacilla alba): Oho, jest łysy M., będzie ciepło. Por. **Kindziuk.** <Od imienia Maciej>

[**Macieńki**] p. **Maleńki.**

[**Macieństwo, a,** lm. **a, Macińostwo**] *maleństwo; dziecko maleńkie, robaczek:* Takie M. wiele potrzebuje. Bał. <Od Mały>

Macierduszka, i, lm. **i** bot. **1.** a. †**Macierza duszka,** [**Macierza duszka, Macierza dusza, Macirzeduszka, Macierzanka**] (origanum vulgare) *roś. z rodziny wargowych, gatunek lebiodki,* in. lebiodka pospolita, †lebiodka nasza, [lebioda]. **2.** p. **Macierzanka.** <Macierz + Duszka>

[**Macierny**] p. **Matczyn.**

[**Macieroszki, ów,** blp.] *paprochy w wodzie.* <?>

Macierz, y, lm. **e 1.** = a) †p. **Matka:** Dziecię mego oćca, ale nie dziecię mej macierze. B. Sz. Mów wilkowi pacierz, a wilk woli kozią M. Sienk. Tak ś. staw ojcu i macierzy starej. Klon. Wrócił Władysławowi cesarz koronę węgierską, którą był Ludwik z macierzą wyniósł. Paszk. Jak pszczoły bez macierzy z ula rozsypane. Wor. [Psia M. (przekleństwo)]. b) *samica ciężarna a. karmiąca* (szczeg. o owcy). (Pycha) pani wszech złości, równa do macierze. Grabow. *(=świni prośnej).* c) [M.] *krowa, dająca dużo mleka.* **2.** przen. = a) *rozsadnik, gniazdo, kolebka:* Rzym, M. wiary. b) *tekst pierwotny, dzieło podstawowe:* Następowały części składowe latopisu, których ilość miała ś. pomnażać w dalszych z macierzy odpisach. Proch. Niepodobna sobie utworzyć pojęcia, jak właśnie wyglądała owa M. rękopiśmienna. Proch. c) *stowarzyszenie, mające na celu opiekę nad interesami narodowości danej krainy.* **3.** mat. *zbiór pewnej liczby elementów, ułożonych w prostokąt lub w kwadrat, z których wytwarzamy wyznaczniki:* M. prostokątna, kwadratowa. Przekątna macierzy. Elementy macierzy. <MA(T)>

Macierzanka, i, lm. **i** bot. **1.** a. **Cząber, Cząbr,** [**Maciorka, Maciórka**] (thymus) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunki: M. bazylikowata (t. acinos). M. pospolita a. Dzięcielina, niek. Macierduszka (t. serpyllum). M. szanta (t. nepeta). M. tymian a. Dzięcielnica (t. vulgaris). **2.** bł. p. **Przetacznik. 3.** [M.] p. **Macierduszka.** <Od Macierz>

Macierzankowy przym. od **Macierzanka:** Macierzankowe liście. Syr. Bot.: Przetacznik M. p. **Przetacznik.**

†**Macierznik, a,** lm. **i** *błona płód otaczająca,* czepek, czepiec. B. Sz.

Macierzy 1. †p. **Matczyn:** Skazujemy głowę macierzą Wawrzyńcowi być zapłaconą. Św. z Woc. **2.** bot.: †Macierza duszka, [Macierza duszka, Macierza dusza] p. **Macierduszka.**

Macierzyca, y, lm. **e** bot. p. **Lebiodka.**

†**Macierzyn** p. **Matczyn:** Syn... jenże nie posłucha przykazania otcowa ani macierzyna. B. Sz.

†**Macierzyna, y,** lm. **y** p. **Macierzyzna.**

Macierzyński przym. od **Macierz 1.** p. **Matczyn:** Jezus wyszedł z macierzyńskiego żywota bez wszelkiego panieństwa matki swej uszczerbku. Kucz. *Matce właściwy (czuły, troskliwy):* Miłość macierzyńska. Serce prawdziwie macierzyńskie. **2.** p. **Macierzysty:** Kraj M. *(=ojczyzna, miejsce urodzenia, strony rodzinne, kraj rodzinny).* **Po macierzyńsku, Macierzyńsko** przys. = *z czułością, z troskliwością, na jaką tylko matka zdobyć ś. może:* Obchodzi ś. z sierotami po macierzyńsku. <Od Macierz>

Macierzyńsko p. **Macierzyński**: Starościna bardzo M. i czule powitała Ramułta. Krasz.

Macierzyństwo, a, blm. **1.** *stan kobiety w ciąży będącej, ciąża, brzemienność, stan odmienny, błogosławiony, stan kobiety jako rodzicielki:* Poczuć swe M. Dwie rzeczy w Najświętszej Pannie zgodę znalazły, które w żadnej innej pospołu stać nie mogły, to jest M. z panieństwem. Skar. Dreptała po ulicach z wiecznym bólem we wnętrzu swego zbolałego macierzyństwa, rozdartego ostatnim porodem przedwczesnym. Zap. **2.** *stan matki, jako opiekunki i wychowawczyni swych dzieci:* Pełni swe M. z poświęceniem. <Od Macierz>

Macierzysty, Macierzyński 1. *należący do matki, przypadający, należący ś. po matce, ze strony matki pochodzący, będący macierzyzną:* Dziad M. Dobra macierzyste i ojczyste. Dawszy tylko przerzeczonym synom swym ...posag a. którąkole część macierzystą po macierzy... Św. z Woc. **2.** przen. *rodzimy, rodowity, przyrodzony, ojczysty, swojski, rodzinny:* Język M. Nieraz myślisz, że zdanie urodziłeś z siebie, a ono jest wyssane w macierzystym chlebie. Mick. Przytuliła ją do siebie matka macierzysta, dopiero po zgonie babki zabrał ją do Czernichowa pan Stefan. Rol. *(=rodzona).* **3.** hist.: Komórka macierzysta=*komórka, z której się rozradzają inne komórki.* <Od Macierz>

†**Macierzyzna, y,** lm. **y,** †**Macierzyna 1.** *spadek, dziedzictwo, scheda, majątek po matce:* Wielkie miał Zygmunt August trudności około Baru, własnej macierzyzny swej. Kochan. Część oćczyzny i macierzyzny a. jinych przyrodzonych jimienie. Ort. **2.** *pudendum muliebre:* Chelidonję warzyć i podstawić pod ś., iżby para szła między nogi do macicy abo do macierzyzny. Spicz. Por. **Matkowizna.**

[**Macina, y,** lm. **y**] *nać, łodyga.*

Macinet, a, lm. **y, Mazinet** *rak morski pająkowi podobny.* Włod. <Włos. mazzinetto>

Maciniec, ńca, lm. **ńce** anat. p. **Jajnik.** <MA(T)>

Macinnica, y, blm. lek. (hysteriasis) *choroba nerwowa, szczeg. niewiastom właściwa a. i u mężczyzn zdarzająca ś.,* h i s t e r j a, †b ó l e m a c i c z n e, †m a c i c z n i c a, †m a c i n n i k. <MA(T)>

Macinniczy przym. od **Macinnica,** *histeryczny.*

Macinnik, a 1. lm. **i** †*choroba macicy, gdy zbytnie bywa zawarta.* Syr. **2.** lm. **cy** *cierpiący na macinnicę.*

[**Macińswo, a,** lm. **a**] p. **Macieństwo.**

[**Maciopo**] przys. od **Maciopy.**

[**Maciopy**] p. **Maleńki.**

Maciora, y, lm. **y 1.** †p. **Matka:** Szczęśliwaś między maciory, któraś urodziła nam Jana. Groch. O, dziewico przesławna, matko smętnych macior. Op. **2.** gm. *utrzymująca dom publiczny, makarela.* **3. a. Maciorka** *samica u zwierząt, płodna a. ciężarna, szczeg. mówiąc o świni:* Płodna M. mysz, która wylęgła razem mysząt siła. Jabł. Pod czyjeż skrzydła skryją ś. te biedne bez maciory pisklęta? Wor. **4.** M. pszczół=*macica, matka, królowa:* Jako pszczoły bez maciory a. dziatki bez matki jesteśmy. Falib. **5.** p. **Maciorka.** **6.** *drzewo, zostawione przy wycinaniu lasu na posianie ś. nowego lasu.* **7.** [M.]=a) w lm. *łodygi nasienne konopi.* b) *kartofle, które po zasadzeniu, wydawszy młode, gniją.* c) *lokomotywa.* **8.** w lm. bart. *pszczoły, które ś. w ciągu roku nie roją,* j a ł ó w k i, n i e r o j n i k i. Zdr. **Maciorka.** <MA(T)>

Maciorka, i, lm. **i 1.** p. **Maciora:** Maciorki=owce kotne lub okocone. L. Niedźwiedzica M. Troc **2.** [M.]=a) *roślina słupkowa.* b) *kloc drzewa ściętego.* c) p. **Macierzanka.** **3.** a. **Maciora** bot. *roślina: konop zwyczajna* (cannabis sativa) *z kwiatami żeńskiemi,* in. b r a n k a, g ł o w a c z, g ł o w a c z e, g ł o w a c z k a, g ł o w a t k a, [g ł o w a t].

Maciornik, a, lm. **cy** gm. *mąż maciory* (p. Maciora pod 2), *a. sam utrzymujący dom publiczny, burdelnik, makarelnik.*

[**Maciórka, i,** lm. **i**] p. **Macierzanka.**

[**Macirzeduszka, i,** lm. **i**] bot. p. **Macierduszka.**

[**Maciu**] p. **2. Maluśki.** <od Mały>

[**Maciuci**] p. **Maleńki:** Chrzciny niemowlątka, maciuciej córeczki dziedzica. Wilk.

[**Maciucie mali!**] p. **2. Maluśki.**

[**Maciuciński**] p. **Maleńki:** Byłem świadkiem chrztu maciucińkiego Kubcia, który obecnie o całą głowę mnie przerosł. Wilk.

[**Maciuleńki**] p. **Maleńki.**

[**Maciuleńko**] przys. od **Maciuleńki.**

[**Maciulki**] p. **Maleńki.**

[**Maciulko**] przys. od **Maciulki.**

[**Maciupasieńki**] p. **Maleńki.**

[**Maciupasieńko**] przys. od **Maciupasieńki.**

Maciupci p. **Maleńki.**

Maciupcio przys. od **Maciupci,** *maleńko.*

Maciupenieczki p. **Maleńki.**

Maciupenieczko przys. od **Maciupenieczki,** *maleńko.*

Maciupeńki p. **Maleńki:** Gospodynie, zamiast obwarzanków, powiozły dzieciom dwojaczki maciupeńkie. Krasz. <Od Mały>

Maciupeńko przys. od **Maciupeńki,** *maleńko.*

[**Maciupernie**] przys. od **Maciuperny.**

[**Maciuperny**] p. **Maleńki.** <Od Mały>

Maciupki p. **Maleńki.**

Maciupko przys. od **Maciupki,** *maleńko.*

[**Maciupuleńki**] p. **Maleńki.**

[**Maciupuleńko**] przys. od **Maciupuleńki.**

[**Maciupulki**] p. **Maleńki.**

[**Maciupulko**] przys. od **Maciupulki.**

[**Maciuśki**] p. **Maleńki.** <Od Mały>

[**Maciuśko**] przys. od **Maciuśki,** *maleńko.*

[**Maciutki**] p. **Maleńki:** Jakto wujaszek i taką maciutką rzecz wyszpiegował? Kaczk. <Od Mały>

[**Maciutko**] przys. od **Maciutki,** *maleńko.*

†**Macjan, a,** lm. **y** *gatunek jabłka.* <Śr. Łć. macianum>

1. Macka, i, lm. **i,** × **Macek** zool. (tentaculum) *wyrostek ciała np. u ślimaków, służący za organ dotyku,* c z u ł e k, r o ż e k.

2. Macka, i, lm. **i** p. **2. Maca:** (Dają) cienką herbatkę i takie małe macki. Jord.

3. Macka, i, lm. **i** *miara* = $^1/_{16}$ *macy.* <p. 1. Maca>

†**Macloch, u,** lm. **y,** †**Maczloch 1.** *wydrążenie, szpara, szczelina, rozpadlina, dziura:* Jelonek porwał ś. do jam i maclochów wężowych. Birk. W rozpadlinach skalnych, w maclochach parkanu. Leop. Gołębica ściele swe gniazdo w maclochu. B. B. **2.** *jaskinia, pieczara, loch, nora, sklep:* Co za nikczemne z nich niewiasty, żeby w te podziemne maclochy kryć ś. mieli! Tw. **3.** *framuga, nisza, kozub, wnęka w murze.* **4.** anat. *komórka a. jama mózgowa:* Mózg ma swe maclochy. Ocz. Zdr. †**Macloszek.** <Nm. Mäuseloch a. Mauseloch>

†**Macloszek, szka,** lm. **szki** p. **Macloch.**

[**Mac mac!**] p. [**Mać!**].

Macnąć, nie, nął p. **Macać.**

Macnięcie, a, blm., czynność cz. **Macnąć.**

Macocha, y, lm. **y, [Macecha, Macycha] 1.** *druga żona ojca względem jego dzieci z poprzedniej żony:* M. będzie was biła. Brodz. Przen.: Jego matka stała mu ś. macochą. Przen.: Natura Maciejowskiemu macochą nie była. Górn. *(=nie poskąpiła mu niczego).* **2.** [M.] *warząchew:* Mieszać macochą. Zdr. (i ir.) **Macoszka.** Zgr. **Macoszysko.** <MA(T)>

Macochować, uje, ował p. **Macoszyć:** Mężnie odbija zamachy fortuny macochującej. Boh.

Macochowanie, a, blm., czynność cz. **Macochować.**

Macoszenie, a, blm., czynność cz. **Macoszyć.**

Macoszka, i, lm. **i 1.** p. **Macocha. 2.** [Macoszki, lm. a. **Maceszki**] *roś. oczki, bratki* (viola tricolor).

Macoszy, Macoszyn, †Macoszynny, ×Macoszyński przym. od **Macocha:** Dziecię macosze. Jarzmo nieznośnych macoszych obowiązków. Fred. A. **Po macoszemu, Po macoszynemu** przys. =a) *tak jak macocha, w sposób jej właściwy.* b) przen. *skąpo, nielitościwie:* Brandeburgję natura po macoszemu obdarzyła. c) przen. *byle jak, lekceważąco, aby zbyć, bez należytego uwzględnienia:* Kwestję tę traktuje w swym dziele po macoszemu.

Macoszyć, y, ył, Macochować 1. *być macochą, drugą żoną ojca.* **2.** przen. *nie sprzyjać komu, prześladować, dręczyć go, znęcać ś. nad nim:* Macoszyła mi dziecię i na tamten świat wymacoszyła. **3.** przen. nad czym=*opiekować ś., rządzić po macoszynemu:* Macoszył nad majątkiem nieletnich siostrzanów, aż go zniszczył.

Macoszyn p. **Macoszy:** Macoszyne dziecię dwa obroki bierze. Prz. Powieściopisarstwo polskie, traktowane po macoszynemu przez arystarchów literatury naszej. Jeż.

†Macoszynny p. **Macoszy:** Macoszynne dobra. Troc.

×Macoszyński p. **Macoszy:** Władysław Zbigniewa bękarta swego dla macoszyńskiej nienawiści do Saskiej ziemi zasłał. Błaż.

Macoszyństwo, a, blm. *stan, rola macochy.* Jord.

Macoszysko, a, lm. **a** p. **Macocha:** Wzieni M. do piekła.

[**Macu**] *wyraz bez znaczenia?:* M. po gorącym placu (zagadka o piecu). <Może od Macać>

Maculec, lca, lm. **lce, ×Maczulec** *belka wpuszczona w mur jednym końcem i podtrzymująca deski rusztowania:* Mularze potrzebują drzewa na rusztowania, na sztandary, maculce etc. Kluk. <Z Nm. Netzholz>

Maculnica, y, lm. **e** *otwór w murze, pozostały po wyjęciu maculca.*

×Macużny p. **Maczugowy:** Tezeus macużne zgniótł Wulkańskie plemię. Żebr.

[**Macycha, y,** lm. **y**] p. **Macocha.** <Zap. = macécha>

[**Macykura, y,** lm. **y**] *chłop, wtrącający ś. do robót babskich.* <Macać + Kura>

Maczać, a, ał 1. *zanurzać na chwilę w płynie dla zwilżenia a. odmiękczenia:* Jadłby kot ryby, ale nie chce ogona M. Prz. M. bułkę w mleku, gałganek w wodzie, pióro w atramencie *(=wilżyć).* M. świece=*robić je, maczając knoty w łoju.* Karmazyn po dwakroć maczany. Leop. *(=farbowany).* Przen.: Nie chciałem w zdradzie rąk M. Sienk. *(=przykładać do niej).* Przen.: M. palce w cudzej własności=*przywłaszczać ją sobie w części, korzystać z niej nieuczciwie.* **2** × *nacierać:* Cieśla macza sznur czernidłem, rubryką. Troc. **3.** zł. p. **Kiżyć:** Maczałeś w kinrus *(=piłeś wódkę).* <MOK>

Maczalny *który ś. daje maczać, napawać płynem:* Jad M. Sł. wil.

Maczanie, a, blm., czynność cz. **Maczać:** Dyg jej należał do ukłonu tego rodzaju, który znany jest pod nazwą: „M. świeczek". Jeż.

Maczanina, y, lm. **y 1.** blm. *częste maczanie, niepotrzebne maczanie.* **2.** posp. *rzecz maczana a. do maczania.* **3.** †*deszcz, słota, niepogoda:* W drodze jeśli będzie M., a co gorsza niepewne lody... A. Jag.

Maczanka, i, lm. **i** *grzanka z pieroga a. chleba rozmoczonego.*

1. Maczek, czku, lm. **czki 1.** p. **Mak. 2.** przen.: M. cukrowy = *drobniutkie ziarnka różnokolorowe z cukru.* **3.** przen. *pismo a. druk bardzo drobny:* Pisze, sadzi maczkiem. Już pięć arkuszy mam napisane drobnym maczkiem. Wilcz. **4.** [M.] *rodzaj tańca.* **5.** bot.: Maczki zajęcze p. **Sasanka. 6.** haf. p. **Dziobanka. 7.** myśl. *proch bardzo drobny.* <p. Mak>

2. Maczek, czka, blm., **Maczuś** karc. *rodzaj gry w karty,* b a k a r a t, b a c z e k, m a k a o: Ogrywa kobiety w maczka. Zal. K. <Fr. macao>

[**Maczka, i,** lm. **i**] *sos, sok ze śliwek.* Por. **2. Maćka.** <Czes. mačka>

Maczkowy przym. od **1. Maczek:** Wieśniaczki kwiatem maczkowym farbują nici granatowe. Ład.

†Maczloch, u, lm. **y** p. **Macloch:** Kietlicz, wyrwawszy ś. z maczlochu, wpadł między gmen, chcąc z zamku uciec, jęt i przed Kazimierza przywiedzion. Chwal.

[**Maczniczek, czka,** lm. **czki**] p. **Macznik.** Goł.

[**Macznik, a,** lm. **i**] *ciasto z makiem, pieczone w bułkę a. sucharek, rodzaj mazurka z makiem.* Goł. Zdr. [**Maczniczek**]. <Od Mak>

Maczuga, i, lm. **i 1.** *buława, kij gruby, pałka, palica, wekiera; laska pastusza:* Buława, sukcesorka maczugi Herkulesa. Jeż. Wziąwszy zwyczajną maczugę do podpierania ś., zaszedł do gaju. L. M. litewska robi ś. tym sposobem: wypatruje ś. młody dąb i nacina ś. od dołu do góry tak, ażeby korę i miazgę rozerznąwszy, drzewo zlekka poranić; w te karby wtykają ś. ostre krzemienie, które z czasem wrastają w drzewo i tworzą guzy twarde. Mick. Maczugi stanowiły za czasów pogańskich główną broń piechoty litewskiej; dotąd używają ś. niekiedy i zowią ś. nasiekami. Mick. Przen. w lm.: *kije, plagi:* Za swe usługi, miast płaty, odbierają bicze i maczugi. Kulig. **2.** przen. *główka, makówka na ziołach, w której są nasiona, jak np. na maku.* **3.** × m. i ż. *człowiek niezgrabny, nieruchawy, nieokrzesany, drąg, słup, bałwan, czop, kłoda.* **4.** [M.] *brzydka baba, niezdarne kobiecisko.* Zdr. **Maczużka.** <Z Łć. matea, mateola=baba, maczuga, przez Rum. măciucă a. Hp. massuca>

Maczugowato przys. od **Maczugowaty:** Pałeczki lekko zgięte i gruszkowato lub M. nabrzmiałe. Jent.

Maczugowaty *mający podobieństwo do maczugi.* Anat.: Brodawki maczugowate p. **Brodawka.** Hist.: Komórki maczugowate.

Maczugowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Głąbia.**

Maczugowy, ×Maczużny przym. od **Maczuga; ×Macużny:** Kształt M.

×Maczulec, lca, lm. **lce** p. **Maculec.**

[**Maczupja, i,** lm. **e, Maszchopstwo, Maszoperja**] *stowarzyszenie, związek rybacki.* <Nm. Maskopei, [maschopei] i in., z Hl. maatsschappie>

Maczuś, a, blm. p. **2. Maczek:** No i maczusia grywam, byle nie wysoko. Rog. My, Galicjanie, najlepiej lubimy maczusia, bo emocję sprawia, a czasu wiele nie zabiera. Rog.

Maczużka, i, lm. **i** p. **Maczuga:** Ziarenka pyłku są zrosłe w maluśkie maczużki. Jent. Główka abo M. a. makówka na ziołach, w których nasiona są, jako na maku. Mącz.

Maczużnia, i, lm. **e** bot. (cordyline) *roś. z rodziny liljowatych.*

Maczużnik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Żółtodrzew. 2.** (cordiceps) *roś. z gromady grzybów, z rzędu workowców, z rodziny gruzełkowatych.*

× **Maczużny** p. **Maczugowy.** L.

[**Maczy**] p. **Makowy:** Macze główki *(= makówki).*

Mać, † **macierzy** a. [**maci**], lm. † **macierze** a. [**macie**] **1.** † **i** [M.] p. **Matka:** Nie do takiej łożnicy, moja dziewko droga, miała cię M. uboga doprowadzić. Kochan. Pallas, Jowiszowa dziewka a Apollinowa M. Biel. M. Małe cielę pod M. ś. kryje. Bardz. Psiać M. jeszcze nie zdechła. Prz. *(=jeszcze mogą być szczenięta=jeszcze nie po naszej nadziei).* Ziemia M., ale trzeba jej rady dać. Prz. **2.** *pewien sposób łajania:* Psia M.! Odszedł, klnąc Bebe i M. jej z ruska brzydko. Mick. Czekaj, krzyżacka M.! Sienk. Obaczy krzyżacka jego M. Sienk. Lichtenstein — sobacza M.! Sienk. **3.** [Babia M.] *akuszerka, babka.* **4.** [Zimna M.] *teściowa.* <MA(T)>

[**Mać!, Mac mac!**] *przywoływanie kozy.* <Nm. matz!>

1. [**Maćka, i,** lm. **i**] dziec. *koza.* <p. [Mać!]>

2. [**Maćka, i,** lm. **i**] *sok z fajki (zebrany na spodzie cybucha).* <p. Maczka>

[**Maćkać, a, ał**] **1.** komu = *nazywać go z przekąsem Maćkiem.* **2.** a. [**Ćkać, Ćpać**] *jeść dużo, pakować w siebie.* <Od Maciek>

[**Maćkanie, a,** blm.] czynność cz. **Maćkać.**

Maćkowaty *prostaczy, gburowaty, chamski.*

Maćkowy: Grusza maćkowa = *stojąca na granicy dwuch posiadłości, sporna:* Buntownicy już zgromadzeni pod maćkową gruszę. Słow.

Mada, y, blm. **1.** *szlam, muł na dnie wód stojących a. osad po ustąpieniu wody pozostały; margiel gliniasto-piaszczysty, siwy, błotnisty po brzegach Wisły.* Łab. **2.** *błoto grzązkie, grzęzawica, breja:* Ulgnąć w madzie. **3.** † *wysokie położenie miejsca.* Sł. wil. <Dnm. made>

[**Madać, a, ał**] *bawić ś., igrać, figlować.* <Por. Magać, Majdać>

Madam nieod. **1.** a. rub. **Madama** *pani, jejmość; francuzka=guwernantka francuska, przełożona nad prywatnym wychowaniem dziewcząt; utrzymująca szkółkę prywatną:* Miała i guwernantkę, M. znakomitą. Fred. A. Chodzić do M. *(= do szkółki żeńskiej).* **2.** × *modniarka, magazynierka:* Gdy przyjedziesz do której M., ni to tiulu, ni wstążki kawałek poczciwej. Niem. <Fr. madame>

Madama, y, lm. **y** rub. p. **Madam.**

[**Madanie, a,** blm.] czynność cz. **Madać.**

Madapolam, u, lm. **y** *gatunek perkalu.* <Od nazwy miasta Indyjskiego Madapolam>

Madapolamowy przym. od **Madapolam:** Prześcieradło madapolamowe.

[**Mader, a,** lm. **y**] *partacz wiejski.* <p. Maderować>

Madera, y, blm. *wino z wyspy Madery.* <Hp. Madeira>

[**Maderować, uje, ował**] p. **Majdrować.** <? Zmieszanie Majstrować z Moderować. Por. Nm [maddern]>

[**Maderowanie, a,** blm.] czynność cz. **Maderować.**

Maderowy przym. od **Madera:** Sos M.

Madja, i, lm. **e** bot. p. **Maziczka.** <Z niby Łć. madia>

Madjaron, a, lm. **i** p. **Madziaron:** Madjaroni zaczęli natychmiast zbierać przeciw niemu podpisy ludu. Szuk.

Madjarszczyzna, y, blm. p. **Węgierszczyzna:** Nad rzeką Cissą więcej skupiło ś. madjarszczyzny. Jeż.

Madjaryzacja, i, blm. p. **Madziaryzowanie:** Walczy z madjaryzacją dobrym przykładem, dawanym swym współrodakom. Szuk.

Madjaryzm, u, lm. **y** p. **Madziaryzm:** Nie zwrócił autor uwagi na liczne madjaryzmy w tej gwarze.

Madjaryzować, uje, ował p. **Madziaryzować:** Niektóre rodziny urzędnicze w Austrji zaliczały siebie, stosownie do prądu chwili, to do Słowian, to do Niemców, do Madjarów, madjaryzując nawet swe nazwiska. Spas.

Madjaryzowanie, a, blm. p. **Madziaryzowanie.**

× **Madlać się, a ś., ał ś.** p. **Modlić ś.**

× **Madlanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Madlać ś.**

Madona, y, lm. **y, Madonna** *obraz N. M. Panny, jako dzieło sztuki:* M. Rafaela. Przen.: To oblicze Madony pokrywało pełną próżności i lekkomyślną kobietę. Krasz. Ale piękna! to klejnot! perła! to M.! zawołał hrabia, zwracając ś. za Dosią. Krasz. <Włos. madonna>

Madonna, y, lm. **y** p. **Madona.** Zdr. **Madonnka.**

Madonnka, i, lm. **i** p. **Madonna:** U Włocha znalazłem kilkanaście Madon i Madonnek sykstyńskich. Krasz.

[**Madować, uje, ował**] *madą powlekać:* Wisła maduje pola podczas wylewu.

[**Madowanie, a,** blm.] czynność cz. **Madować.**

[**Madra, y,** lm. **y**] **1.** Krowia M. p. **Cielęciniec. 2.** *bóle maciczne.* <Węg. mádra, z Włos. madre=macica>

[**Madraczka, i,** lm. **i**] *czepek.* <?>

[**Madrak, a,** lm. **i, Madrała**] *nieuk, fuszer, robiący co źle a. powoli, marudziarz, guzdrała.* <p. Maderować>

[**Madrała, y,** lm. **y**] p. **Madrak.**

Madras, u, lm. **y** *rodzaj tkaniny z powierzchowności podobnej do korciku na ubranie damskie i męskie.* <Od nazwy miasta Indyjs. Madras>

Madrasowy przym. od **Madras:** Burno madrasowe.

Madrepora, y, lm. **y** zool. p. **Tolp.** <Włos. madrepora>

[**Madrować, uje, ował**] p. **Majdrować.** <p. Maderować>

[**Madrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Madrować.**

[**Madrowiec, wca,** lm. **wce, Madrowe ziele**] *roś. trędownik główkowy* (scrophularia nodosa) <?>

[**Madrowy**]: Madrowe ziele p. **Madrowiec.**

Madrygał, u, lm. **y 1.** *utwór poetyczny zwykle lekkiej treści, z 6 do 11 wierszy, nie więcej nad 3 rymy mający.* **2.** muz. *średniowieczny utwór muz., zwykle pięciogłosowy, z tekstem miłosnym.* <Włos. madrigale>

Madrygałowy przym. od **Madrygał:** Styl madrygałowo-kwiecisty.

[Madryguła, y, lm. **y]** p. **Mandragora.**

[Madrypa, y, lm. **y]** *kobieta niezdarna, niechlujna; niezdara, jołop.* <? Por. Czes. madra = kobietka>

Madrytka, i, lm. **i** myśl. *dawna nazwa strzelby:* Szturkały i w zwierza te gwintówki, muszkiety, madrytki, gargasenki, lazarynki, wstęgówki. Sp. <Od nazwy miasta Hp. Madrid>

× **Madzar, u,** blm. p. **Madziar:** Każe w skok do piwnicy przynieść madzaru lub brzezińskiego nektaru. Nar.

Madzelana, y, lm. **y** *klatka na matkę rojących ś. pszczół, matecznik.* Sł. wil. <? Por. Mezelan>

Madziar, u, blm., **Madżiar,** × **Madzar** *wino węgierskie, węgrzyn, węgier:* Każe w skok do piwnicy przynieść madziaru lub brzezińskiego nektaru. Darow. <Węg. Magyar = Węgrzyn>

Madziaron, a, lm. **I**. **Madjaron** *Słowak-renegat, Słowianin zmadziaryzowany.*

Madziaronka, i, lm. **i** forma ż. od **Madziaron.**

Madziarszczyzna, y, blm. p. **Węgierszczyzna.**

Madziaryzacja, i, blm. p. **Madziaryzowanie:** M. Słowian.

Madziaryzacyjny przym. od **Madziaryzacja.**

Madziaryzm, u, lm. **y, Madjaryzm** *barbaryzm, pochodzący z języka węgierskiego.*

Madziaryzować, uje, ował, Madżiaryzować, Madjaryzować *przerabiać na Madziarów, wynaradawiając:* Węgrzy madziaryzują Słowian, przemieszkujących w Węgrzech.

Madziaryzowanie, a, blm., **Madżiaryzowanie, Madjaryzowanie, Madziaryzacja, Madżiaryzacja, Madjaryzacja** czynność cz. **Madziaryzować:** M. Słowian.

[Madziarzyk, a, lm. **i]** p. **Moździerz.**

Madzisto przys. od **Madzisty.**

Madzisty *pełen mady, gliniasty, grzązki, wiązki, lepki, ślizki:* Grunt M. <Od Mada>

Madziubdzi p. **Maleńki:** Nawet i Józię madziubdzią wciągnął do pracy. Kos. <Od Mały>

Madziubdzio przys. od **Madziubdzi.**

Madziubeńki p. **Maleńki.**

Madziubeńko przys. od **Madziubeńki.**

Madziudzi p. **Maleńki:** M. trzewiczek. Wilk. <Od Mały>

[Madziudzineczki] p. **Maleńki.**

[Madziudzineczko] przys. od **Madziudzineczki.**

Madziudzio przys. od **Madziudzi.**

Madżiar, u, blm. p. **Madziar.**

Madżiaryzacja, i, blm. p. **Madziaryzowanie.**

Madżiaryzować, uje, ował p. **Madziaryzować.**

Madżiaryzowanie, a, blm. p. **Madziaryzowanie.**

!Maestozo muz. *poważnie, wspaniale, uroczyście.* <Włos. maestoso>

!Maestrja, i, blm. *mistrzostwo, artyzm:* Sylwetkę męża filozofa odtworzył z właściwą sobie maestrją. Zwróciła na siebie uwagę w ślicznej operze „Zaślubiny Joasi," która dzięki jej grze i maestrji wokalnej, doczekała ś. kilkudziesięciu przedstawień na scenie tutejszej. Osobistość umysłowo wielce uzdolniona, zręczna, zabiegliwa, umiejąca z jednaką maestrją pełnić czynności wojskowe i dyplomatyczne. Kraus. <Włos. maestria>

!Maestro, a, lm. **owie** muz. *mistrz, znakomity muzyk.* <Włos. maestro, tegoż pochodzenia, co Magister, Majster, Metr, Mistrz>

Mafja, i, lm. **e** *stowarzyszenie rozbójników i przemytników w Sycylji:* Gdyby wypadkiem wpadł w ręce mafji, mniej drogo zapłaciłby za wykup. Sienk. <Włos. maffia>

Mag, a, lm. **owie** *kapłan i mędrzec, czarnoksiężnik w daw. Persji, biegły szczeg. w naukach przyrodniczych:* W Persji najwyższa kasta kapłańska, to jest magów. Lel. (Darjusz) magów rozkazał przywołać i pyta: „Grekom godzien też podołać?" Uj. Magowie prawdę mówili ci, królu. Uj. Jak trzej magowie za gwiazdą wschodu, jak trzej magowie za gwiazdy lotem, lećmy. Słow. *(=trzej królowie).* <Gr. mágos, z Prs.>

[Maga, i, lm. **i]** *wiedźma, jędza:* Jeden Wiedeń, Praga **M.**, Kraków miasto. Prz. <? Por. Mag>

[Magać, a, ał] p. **Machnąć:** M. koziołki. Jużem ś. zląkł, że kozły zacznie M., któren widok nie byłby zbyt polityczny. Sienk. Była tam wydra, co pełna nauki, pokazać umiała mądrości i sztuki, do maga koziołki. Pol. **[M. ś.] 1.** *migać ś., ruszać ś., kiwać ś.* **2.** *pochylać ś., przewracać ś., wywracać ś.:* Bryczka ino maga ś. po zagonach. **3.** *iść chwiejnym krokiem, nie uważać przed sobą na drogę.* **4.** M. ś. komu na nogę = *następować komu na nogę.* <MAG/MOG>

[Magadło, a, lm. **a]** *wahadło, perpendykuł u zegara.*

[Magagiga, i, lm. **i]** p. **Makagiga.**

[Maganie, a, blm.] czynność cz. **Magać.**

[Maganie się, a ś., blm.] czynność cz. **Magać ś.**

[Maganina, y, blm.] *ciągłe, uprzykrzone maganie.*

[Magarycz, a, lm. **e]** p. **Mohorycz.**

† **Magaz, u,** lm. **y** p. **Magazyn.** Troc.

† **Magazen, u,** lm. **y** p. **Magazyn:** Dawniej magazenów prochowych nie budowano takich, jak dziś budują. Jak. J.

[Magazon, u, lm. **y]** p. **Magazyn.**

[Magazyja, i, lm. **e]?:** (Chłopak) idzie se bez wieś, kieby M.

Magazyn, u, lm. **y,** † **Magaz,** † **Magazen, [Magazon] 1.** *skład, miejsce do przechowywania czego:* M. na schowanie sprzętów. L. M. wełny. M. zbożowy = *spichrz.* Czy posłałeś do magazynu po dwa tysiące ładunków? Krasiń. Przen.: Kłamca jest magazynem wiatru. L. **2.** *skład, schowanko, pudło pod siedzeniem w karecie podróżnej.* **3.** *worek, w którym mularz chowa naczynia do roboty.* Mag. **4.** *sklep z przedmiotami gotowemi na sprzedaż:* M. wyrobów stolarskich, ubiorów męskich. **5.** *magazyn mód, strojów:* Spotykali powracające z magazynów modystki. Krasz. Czyż w Warszawie niema magazynów, szwaczek i modniarek? Korz. Panna z magazynu = *szwaczka z magazynu, magazynierka.* **6.** [Magazyn] = *propinacja.* **7.** *tytuł wielu pism perjodycznych i zbiorowych:* M. powszechny, warszawski. **8.** fot. *przyrząd fotograficzny, zastępujący kasetę.* Zdr. **Magazynek.** <Arab. machzèn, lm. machazìn, przez Włos. magazzino, Fr. magasin>

Magazynek, nku, lm. **nki** p. **Magazyn.**

Magazynier, a, lm. **rzy,** † **Magaźny** *zawiadowca magazynu, dozorca magazynowy; zarządca składu towarów i przesyłek, np. na kolei.*

Magazynierka, i, lm. **i, Marszandka 1.** *właścicielka magazynu mód, modniarka a. jej pracownica, modystka:* Na szkodę kupców i magazynierek zaprowadzono tak zwane wieczorki wełniane i perkalikowe. **2.** p. **Magazynówka.**

Magazynierowa, ej, lm. **e** *żona magazyniera.*

Magazynka, i, lm. **i** p. **Magazynówka.**

Magazynowe, ego, blm. *opłata za pomieszczenie, przechowywanie w magazynie, za najęcie magazynu, składowe.*

Magazynowy przym. od **Magazyn**: Broń magazynowa p. **Magazynówka.**

Magazynówka, i, lm. **i, Magazynka, Magazynierka** *strzelba, z której za jednorazowym nabiciem dać można kilkanaście wystrzałów,* b r o ń m a g a z y n o w a.

†**Magaźny, ego,** lm. **i** p. **Magazynier.**

Magdalenka, i, lm. **i 1.** *zakonnica reguły św. Magdaleny.* **2.** w lm. *kościół, klasztor Magdalenek.* **3.** w lm. *zakład poprawczy w Warszawie dla upadłych dziewcząt.* **4.** †*gatunek jabłka.* Rost. **5.** w lm. kuch. *rodzaj ciastek z migdałami.* <Od imienia Magdaleny ewangielicznej, Hb. Magdalel>

Magdalon, u, lm. **y 1.** *forma do wlewania w nią czyszczonej siarki:* Lutrowana siarka wlewa ś. w formy wałeczkowate, magdalony zwane. Kluk. **2.** *rodzaj ciasta, które ś. tacza w dłoniach dla oczyszczenia rąk.* **3.** *plaster a. inna jaka kompozycja, utoczona w gałkę.* <Fr. magdaléon, z Gr. magdalía, skąd Śr. Łć. magdalium = czopek, pastylek>

Magdeburg, u, lm. **i** p. **Magdeburgja**: Czy wystarczą listy upominalne Rady? Magdeburgi nasze ich ś. nie boją, a władzę wojskową miałyby one wiązać? Kal.

Magdeburgja, i, lm. **e,** × **Magdeburja,** † **Magdeburg, Magdebury,** † **Majdeburg 1.** *prawo miasta Magdeburga, którym ś. rządziło wiele miast w Polsce,* p r a w o m a g d e b u r s k i e a. † m a j d e b u r s k i e. **2.** *sąd miejski, rada miejska, wyrokujące na podstawie prawa magdeburskiego:* Gdzie komisji porządkowych nie było, tam magdeburgje doraźnym sądem egzekwowały. Kal. <Od nazwy miasta Nm. Magdeburg>

× **Magdeburja, i,** lm. **e** p. **Magdeburgja**: Rada dla magistratów i magdeburji. Vol.

Magdeburski: Prawo magdeburskie p. **Magdeburgja**: Magdebury, prawo magdeburskie, którym ś. sądzą miasta. Zabł. Miasto magdeburskie = *rządzące ś. prawem magdeburskim.*

Magdebury, ów, blp. p. **Magdeburgja**: M., prawo magdeburskie, którym ś. sądzą miasta. Zabł.

Magicznie przys. od **Magiczny.**

Magiczność, i, blm. rz. od **Magiczny.**

Magiczny 1. przym. od **Magja,** *czarnoksięski:* Sztuki magiczne. Czasem przedsiębrał doświadczenia magiczno-wieszczbiarskie na swoich słuchaczach. Kaczk. Przen.: Wywarło to nań wpływ M. (=*zdumiewający, niepojęty, dziwny a skuteczny, stanowczy).* **2.** fiz.: Latarnia magiczna p. **Latarnia. 3.** mat.: Kwadrat M. p. **Kwadrat.** Sześcian M. = *układ liczb, ułożonych w sześcian w ten sam sposób, jak w kwadracie magicznym.* <Gr. magikós, Łć. magicus>

Magid, a, lm. **owie** p. **Magiet.** <Z Hb. māgad = szanowny>

Magiel, gla, lm. **gle 1.** a. [**Magla, Mengla, Mangla, Magielnica, Maglica, Menglica, Manglica, Magle** lm.] = a) *przyrząd do gładzenia pranej bielizny:* Magiel ręczny, pokojowy = *wałkownica.* Magle angielskie. Iść do magla. Wrócić z magla. Zapłacić za M. (= *za maglowanie).* × Przen.: Daremne były jej bryże, jej magle. Pot. (= *maglowanie = gładzenie twarzy).* b) [M.] żart. *bilard.* **2.** a. **Rola** garb. *wózek ręczny, obciążany ciężarem do wygładzania skór podeszwianych.* M. maszynowy = *takiż przyrząd poruszany mechanicznie,* r o l m a s z y n a. <Z Nm. Mange(l), a to z Gr. mágganon = przyrząd do rzucania pocisków>

[**Magielnica, y,** lm. **e**] **1.** p. **Magiel. 2.** p. **Maglownica.**

†**Magier, gra,** lm. **growie?**: Nie mówimy teraz z wami, jedno z magry z galantami. Dziew.

Magiera, y, lm. **y** p. **Megiera.**

[**Magierczaki, ów,** blp.] *kluski prażone.* <p. Magierka>

[**Magiereczka, i,** lm. **i**] p. **Magierka.**

Magierka, i, lm. **i 1.** a. [**Gamerka**] *czapka węgierska; czapka włościańska, okrągła, wysoka:* Koń Turek, chłop Mazurek, czapka M., szabla Węgierka. Prz. Wraca ś. flis z żeglugi gdańskiej w magierce zuchwałej. Klon. **2.** *kula wałowa.* Zdr. [**Magiereczka**]. Zgr. [**Magierzysko**]. <Od nazwy Węgra: Magyar>

× **Magierówka, i 1.** blm. *okowita dwunastej próby podług skali Magiera.* **2.** lm. **i** *areometr Magiera.* <Od nazwiska Antoniego Magiera, Warszawianina † 1837>

× **Magierszczyzna, y,** blm. p. **Węgierszczyzna**: Ci po włosku, ci po usarsku, ci zaś z magierszczyzny okazałej stroje swe wywodzili i sztuki rycerskie wydworne pokazywali.

[**Magierzysko, a,** lm. **a**] p. **Magierka.**

Magiet, a, lm. **ci, Magid** *rodzaj duchownego żydowskiego, stary rabin:* Rabin — to rabin: jak ślub, to do rabina; a M. to M.: jak nieszczęście, to do magieta; ón potrafi *dybka* (opętanie) wypędzić, poradzić: kupić, czy nie kupić, jak zrobić, coby dziecko było, kiedy go niema. Dan. <p. Magid>

Magik, a, lm. **cy** *kuglarz, pokazujący sztuki magiczne, prestidigitator.* <Gr. magikós, Łć. magicus>

Magister, tra, lm. **trowie 1.** a. † **Mistrz** *stopień akademicki, uniwersytecki, niższy od doktora:* Zdawać egzamin na stopień magistra. M., tytuł częstokroć w starych autorach używany, znaczy doktora filozofji. Kras. M. nauk wyzwolonych. M. farmacji, zoologji, historji. **2.** *rektor, przełożony szkoły:* Dalej rozposiadł ś. na ławie rektor szkoły, alias M. Krasz. **3.** † p. **Majster**: Jeżeli jaki towarzysz (czeladnik) chciałby zostać magistrem... Wej. Doszedł sekretu robienia stali surowej, jaką przedtym robił Solbach, M. zagraniczny. T. K. Nie czekając, rychło Dniestr M. pomościł, zbiwszy drzewo na glenie (= tratwy)... pułki swe przeprawił. Pot. **4.** × *dyrektor, dowódca, komendant:* M. artylerji = *generał artylerji.* Miejscowi artylerzyści zostawali pod dowództwem koronnego magistra artylerji, który jednemu hetmanowi winien był posłuszeństwo. Rol. M. kapeli = *kapelmajster, kapelmistrz.* Generał prowjant M. Vol. <Łć. magister>

† **Magistersztuk, u,** lm. **i** p. **Majstersztyk.** <Nm. Meisterstück, ze złacińszczeniem pierwszej części wyrazu>

Magistracja, i, lm. **e** *akt magistrowania ś.*

Magistracki, Magistratowy, × **Magistratualny** przym. od **Magistrat,** *municypalny:* Sługa, woźny M. Dom M.

Magistral, u, blm. gór. *piryt miedziany, zawierający siarczan miedzi i sól kuchenną.* <Fr. magistral>

Magistralnie przys. od **Magistralny.**

Magistralność, i, blm. *nacechowanie rutyną szkolną:* W spostrzeżeniach naukowych trudnoby gdzie zauważyć cień pedanterji, magistralności. Wejs.

Magistralny *pryncypalny, główny, jeneralny:* Rura wodociągowa magistralna. Magistralne ściany budynku. Zab. <Od Magister>

Magistrant, ta, lm. **ci** *ten, co ś. ubiega o stopień magistra, co złożył egzamin na stopień magistra, a nie bronił jeszcze rozprawy.*

Magistrat, u, lm. **y,** †**Maistrat, [Majestrat, Maistrat, Majstrat] 1.** a. **Magistratura** *władza zarządzająca miastem, biuro burmistrza, prezydenta, municypjum, municypalność.* **2.** *dom mieszczący tę władzę, ratusz.* **3.** †**a,** lm. **ci** *nauczyciel, bakałarz:* Rozmowa Janasza Knutla, z Clebówki magistrata. <Łć. magistratus>

Magistratowy p. **Magistracki.**

× **Magistratualny** p. **Magistracki.**

Magistratura, y, lm. **y 1.** blm. *władza zwierzchnia, powaga urzędników i praw magistratu.* **2.** p. **Magistrat. 3.** *biuro, instytucja, władza, dykasterja.* <Włos. magistratura>

†**Magistrostwo, a,** lm. **a** p. **Majstrostwo.**

Magistrować, uje, ował *przyznawać stopień magistra.* **M. ś.** *zdawać egzamin i bronić rozprawy dla uzyskania stopnia magistra.* <Od Magister>

Magistrowanie, a, blm., czynność cz. **Magistrować.**

Magistrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Magistrować ś.**

Magistrowski przym. od **Magister:** Potrzeba jeszcze było napisać magistrowską rozprawę. Chm.

†**Magistrowstwo, a,** lm. **a** p. **Majstrostwo.**

†**Magisz, a,** lm. **e** p. **Maiz:** Tak tedy siła rąk ś. usadziły, żeby polskiego magisza zwabiły. Koch. W. *(=orła).*

Magizm, u, blm. *nauka magów; nauka Zoroastra.* <Now. z Gr. mágos, Łć. magus=mag>

Magja, i, lm. **e** *nauka sztuk nadprzyrodzonych, tajemnych; czarodziejstwo; kuglarstwo:* M. biała. Czarna M. *(=czarnoksięstwo).* <Gr. mageía, Łć. magia>

[Magla, i, lm. **e]** p. **Magiel:** Spaliśmy pod maglą w sionce. Kon. <p. Magiel>

Maglarka, i, lm. **i 1.** *żona maglarza.* **2.** *ta, co utrzymuje magle.* **3.** [M.] p. **Maglownica.**

Maglarnia, i, lm. **e, Maglownia** *pomieszczenie na magle (np. przy szpitalu).*

Maglarski przym. od **Maglarz.**

Maglarstwo, a, blm. *stan, zajęcie maglarza:* Zajmować ś. maglarstwem.

Maglarz, a, lm. **e** *ten, co utrzymuje magle.*

[Maglenie, a, blm.] czynność cz. **Maglić,** *maglowanie.*

[Maglica, y, lm. **e] 1.** p. **Maglownica. 2.** p. **Magiel.**

[Maglić, i, ił] p. **Maglować.**

Maglować, uje, ował, [Maglić, Manglować, Meglować, Męglować] 1. *wałkować co w maglu:* Chusty często prać trzeba i M., przeto o dziury nietrudno. Pot. Przen.: Włosy swojemi, które przedtym maglowała, Marja nogi Pańskie ucierała. Hrb. *(=gładziła, trefiła).* **2.** [M. kogo]=*bić, batożyć, garbować komu skórę.* **3.** a. **Rolować** garb. *wygładzać skóry podeszwiane maglem* (p. Magiel). <Nm. mangeln>

Maglowanie, a, blm., czynność cz. **Maglować:** Zapłacić za M. *(=za magiel).*

[Maglowisko, a, lm. **a, Manglowisko]** *wałek do maglowania.*

Maglownia, i, lm. **e 1.** p. **Maglarnia. 2.** *wielki magiel.*

Maglownica, y, lm. **e, [Magielnica, Maglica, Manglica, Menglica] 1.** *wierzchnia część magla, obciążona kamieniami i suwająca ś. po wałkach z bielizną.* **2.** a. **Maglowniczka, [Maglarka]** *deszczułka do ręcznego maglowania, podłużna z karbami poprzecznemi, któremi odwrócona do wałka z bielizną, gładzi ją.*

Maglowniczka, i, lm. **i** p. **Maglownica.**

Maglownik, a, lm. **i** *płótno do obwijania bielizny, gdy ją ś. wkłada w magiel.*

Maglowny *dający ś. maglować, dobry do maglowania; maglowany:* Płótno maglowne, płótno niemaglowne. Haur.

Maglowy przym. od **Magiel.**

Magma, y, blm. gie. *półpłynna masa wnętrza ziemi, pozostająca pod wpływem wysokiej temperatury i wysokiego ciśnienia.* <Gr. mágma>

Magn, u, blm. chem. p. **Magnez.**

× **Magnacja, i,** blm. p. **Magnaterja:** Król Stanisław nie cierpiał magnacji. Rzew. Cała polska M. ś. zebrała. Rzew.

Magnacki przym. od **Magnat:** Pałac M.

× **Magnalja, i,** blm. **1.** p. **Magnaterja. 2.** *przepych, pompa, okazałość, majestatyczność, wystawność, wystawa.* <Od Magnat>

Magnat, a, lm. **ci** *wielki pan, bogacz, arystokrata, możnowładca.* <Śr. Łć. magnas a. magnatus>

Magnaterja, i, blm., × **Magnacja,** × **Magnalja** zb. *zebranie wielkich panów, arystokracja, bogacze, najznakomitsze rodziny szlacheckie.* <Od Magnat>

[Magnatki, ek, blp.] p. **Manatki.**

Magnatomanja, i, blm. *manja uchodzenia za magnata:* Przyjaciel mego ojca był silnie trapiony oną chorobą wieku, magnatomanją. Byk. <Magnat+Manja>

Magnatyzm, u, blm. **1.** *stan magnata.* **2.** *rząd i wpływ magnatów na interesy państwa:* Nie dumny M. zbawi rzpltą, ale tęgość rządu. L. **3.** *pycha, próżność, zarozumiałość, duma.* <Od Magnat>

[Magnąć, nie, nął] p. **Machnąć:** Kozła magnuł.

Magnes, u, lm. **y,** × **Magnet** fiz. *ciało mające własność przyciągania żelaza:* M. naturalny=*ruda żelazna, zwana żelaziakiem magnetycznym, tlenotlennikiem żelaza.* M. sztuczny = *stal namagnesowana.* Biegun magnesu *(=punkt najsilniejszego przyciągania).* Oś magnesu *(=linja łącząca jego bieguny).* Strefa obojętna a. równik magnesu *(=miejsce na magnesie, którym on nie przyciąga).* M. chwilowy a. przechodni *(=żelazo kute, poddane wpływowi magnesu).* M. trwały *(=stal namagnesowana).* Przen.: *siła pociągająca, popychająca:* Jakiś mię M. ku niemu ciągnie. Przen.: Jeżeli nie złodziej, to ma M. w ręku *(=smołę; kradnie).* <Z Gr. mágnēs (líthos)=magnes, magnezyjski (kamień), skąd Łć. magnes, od nazwy krainy Gr. Magnēsía>

Magnesoterapja, i, blm. *metoda lecznicza, polegająca na przykładaniu magnesów na skórę i pocieraniu jej niemi.* <Magnes+Terapja>

Magnesować, uje, ował, × **Magnetować,** × **Magnetyzować** *nacierać magnesem, udzielać własności magnesu:* M. żelazo, stal. Przen.: Zrośniem w okrąg wielki przez magnesowaną styczność. Mick.

Magnesowanie, a, blm., × **Magnetowanie,** × **Magnetyzowanie** czynność cz. **Magnesować,** *magnetyzacja.*

Magnesowiec, wca, lm. **wce** min. p. **Magnetyt.**

Magnesowy przym. od **Magnes;** × **Magnetowy:** Strzałka a. igła magnesowa p. **Igła.** Wiązka magnesowa *(=magnes złożony z kilku magnesów płaskich, wspólną zbroją ujętych).* Przen.: Ma palce magnesowe, a. ma magnes w palcach=*złodziej, ma smołę w ręku.*

× **Magnet, u,** lm. **y** fiz. p. **Magnes.** <Nm Magnet>

Magnetoelektryczny fiz.: Przyrząd M. = *maszyna do wzbudzania prądów elektrycznych przez indukcję za pomocą magnesów.* <Magnet + Elektryczny>

Magnetogalwanizm, u, blm. *galwanizm wzbudzony elektrycznością do ruchu przywiedzioną.* <Magnet + Galwanizm>

Magnetograf, u, lm. **y** *magnetometr samopiszący, t. j. tak urządzony, że wskazania swoje zapisuje automatycznie, głównie przy pomocy fotografji.* <Magnet + Gr. gráfō = piszę>

Magnetoindukcja, i, blm. fiz. p. **Indukcja.**

Magnetoindukcyjny przym. od **Magnetoindukcja.** Fiz.: Przyrząd M. = *maszyna do wzbudzania prądów elektrycznych przez indukcję za pomocą prądów elektrycznych.*

Magnetokrystaliczny fiz.: Objawy magnetokrystaliczne = *objawy, jakie w polu magnetycznym okazują kryształy czyli ciała różnozwrotne.* <Magnet + Krystaliczny>

Magnetologiczny przym. od **Magnetologja.**

Magnetologja, i, blm. *nauka o magnesie i magnetyzmie.* <Magnet + Gr. -logía = nauka>

Magnetometr, u, lm. **y** fiz. *ogólna nazwa przyrządów do ścisłych pomiarów magnetycznych*, in. w a g a m a g n e t y c z n a. <Magnet + Metr>

Magnetooptyczny fiz.: Zjawiska magnetooptyczne = *objawy wywoływane przez wpływ magnesów na promienie światła, jak np. skręcanie płaszczyzny polaryzacji światła działaniem magnesu.* <Magnet + Optyczny>

× **Magnetować, uje, ował** p. **Magnesować:** Żelazo magnetowane ma siłę magnetową. Troc.

× **Magnetowanie, a,** blm. p. **Magnesowanie.**

× **Magnetowy** p. **Magnesowy:** Żelazo magnetowane ma siłę magnetową. Troc.

Magnetycznie przys. od **Magnetyczny.** Przen.: Uśmiechała ś. do mnie z wyrazem niby smutnym, a M. pociągającym. Krasz. Oznajmiono jej jakąś panią, w której, gdy weszła, M. odgadła pani Bulska matkę Karola. Krasz.

Magnetyczność, i, blm. *siła, własność, skutkiem której objawia ś. magnetyzm.*

Magnetyczny przym. od **Magnetyzm:** a) fil. *do magnetyzmu zwierzęcego należący, od niego zależny:* Wpływ, prąd, objaw M. (p. Magnetyzm zwierzęcy). Upewniał, że hrabina ma usposobienie do snu magnetycznego. Krasz. Przen.: *pociągający, sympatyczny, czarujący:* Wpływ M. Twarz magnetycznym tchnąca urokiem. Sow. Magnetyczna siła wejrzenia. Krasz. b) fiz. *tyczący ś. magnetyzmu:* Ciała magnetyczne = *ulegające wpływowi magnesów, posiadające własność magnesów.* Pole magnetyczne = *obszar objęty przez wpływ magnesu.* Linje magnetyczne a. linje sił magnetycznych, p. **Linja.** Moment M. danego magnesu = *iloczyn z siły jego bieguna przez odległość obu biegunów.* Resztka magnetyczna = *ślady magnetyzmu, pozostające w żelazie kutym, które chwilowo było poddane działaniu magnesu.* Opór M. = *siła, z którą ś. stal opiera zmianie swego stanu magnetycznego.* Zbroja a. armatura magnetyczna = *przysadki żelazne, działające wzmacniająco na magnesy.* Karty magnetyczne = *karty, przedstawiające przebieg na ziemi linji izogonicznych, izoklinicznych i izodynamicznych.* Waga magnetyczna p. **Magnetometr.** Południki magnetyczne p. **Izogony.** Równoleżniki magnetyczne p. **Izokliny.** Indukcja magnetyczna p. **Indukcja.** Kompensator M. p. **Kompensator.** Ekran M. p. **Ekran.** c) min.: Żelaziak M. = *skała utworzona przez magnetyt, magnes naturalny.* <Łć. magneticus dosł. = Magnezyjski>

Magnetysta, y, lm. **ści** p. **Magnetyzer:** Dowiedział ś., iż jest magnetystą wizjonarzem. Kor. Awantura na Zielonym moście, czyli M., uczeń Mesmera. Chm. <Nm. Magnetist>

Magnetystka, i, lm. **i** forma ż. od **Magnetysta,** *magnetyzerka.*

Magnetyt, u, lm. **y, Magnesowiec** min. *tlenotlennik żelaza, dający piękne równoosiowe kryształy, czarny, metalicznie błyszczący i tworzący sam przez ś. skały, nazwane żelaziakiem magnetycznym.* <Now. z Gr. mágnes (lithos) = (kamień) magnesowy, właściwie Magnezyjski>

Magnetyzacja, i, lm. **e** p. **Magnetyzowanie.**

Magnetyzer, a, lm. **owie,** ! **Magnetyzor, Magnetysta** *ten, co magnetyzuje, co leczy za pomocą magnetyzmu zwierzęcego:* M. palcami ci wionął w oczy, długiemi palcami twarz ci okrążył i przeląkł ś., bo czuł, że sam zasypia. Krasiń. Ofiarował ś. sam na magnetyzera, wstrzymywało go tylko, że o pozwolenie magnetyzowania daleko bardzo prosić było potrzeba. Krasz. Czarnemi sztywnemi oczami jak M. trzymał ich w osłupieniu. <Fr. magnétiseur>

Magnetyzerka, i, lm. **i** forma ż. od **Magnetyzer;** ! **Magnetyzorka.**

Magnetyzm, u, blm. **1.** M. zwierzęcy a. **Mesmeryzm** fil. = a) *siła żywemu ustrojowi właściwa, umożliwiająca działanie z odległości jednej osoby a. istoty na wolę i sprawy organiczne innej osoby a. istoty żywej:* Zalecał M. i upewniał, że hrabina ma usposobienie do snu magnetycznego; ofiarował ś. sam na magnetyzera. Krasz. b) *ogół objawów i praktyk z tą siłą związanych i stosowanych w celach leczniczych przez Mesmera.* Por. **Hipnotyzm.** **2.** fiz. *przyczyna zjawisk magnetycznych:* Dla wyjaśnienia wzajemnych działań biegunów magnetycznych przyjmujemy w każdym magnesie M. północny i M. południowy. M. ziemski = *działanie ziemi takie, jakie okazuje magnes.* M. obrotowy = *indukcja elektryczna, wywoływana przez magnesy w przewodnikach, mających postać różną od drutów.* <Fr. magnétisme>

! **Magnetyzor, a,** lm. **owie** p. **Magnetyzer.** <Fr. magnétiseur>

! **Magnetyzorka, i,** lm. **i** p. **Magnetyzerka.**

Magnetyzować, uje, ował **1.** fil. = a) *wywoływać za pomocą praktyk odpowiednich objawy magnetyzmu zwierzęcego; oddziaływać tymże sposobem na inny organizm:* Wzrok magnetyzujący. Chm. **2.** przen. *wywierać silny wpływ na wolę czyjąś, czarować, moralnie podbijać, ujarzmiać:* Ona go swoim urokiem magnetyzuje. Wymową magnetyzował słuchaczy. **2.** × p. **Magnesować. M. ś.** *poddawać ś. magnetyzacji.* <Fr. magnétiser>

Magnetyzowanie, a, blm., **Magnetyzacja** czynność cz. **Magnetyzować:** Oczy wzięły ś. do magnetyzowania ofiary. Krasz.

Magnetyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Magnetyzować ś.**

Magnetyzująco przys. *w sposób magnetyzujący:* Na mężczyzn oddziaływała M.

Magnez, u, blm., **Magn** chem. *pierwiastek metaliczny z gromady wapniowców.* Mg. <p. Magnezja>

Magnezja, i, blm. chem. **1.** *zasada soli magnezowych, tlenek lub wodan magnezu:* M. palona = *tlenek magnezu.* M. biała = *wodan magnezu.* **2.** † M. czarna = *dwutlenek manganu.* <Od nazwy kraiku Gr. Magnesía>

Magnezjalny p. **Magnezjowy:** Związki magnezjalne.

Magnezjowy, Magnezjalny przym. od **Magnezja**: Lemonjada magnezjowa. Światło magnezjowe (*= światło od palącego ś. magnezu*).

Magnezowy przym. od **Magnez**: Sole magnezowe. Spat M. p. **Spat.**

Magnezyt, u, lm. **y** min. *węglan magnezu*: M. skrytokrystaliczny a. zbity (*= zawierający domieszkę krzemionki, biały, używany do wyrabiania soli gorzkiej i otrzymywania kwasu węglanego*). <Z Magnezja>

[**Magnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Magnąć.**

Magnificencja, i, blm. **1.** × a. × **Magnifika** *przepych, parada, okazałość, wspaniałość, wystawność, pompa, majestat, wielmożność*: Rozmyślajmy, jakie jest królestwo Pana Chrystusowe, co za M.! Sekl. Lubił bardzo magnificencją dla oka tylko ludzkiego, a był wewnętrznie skąpy. Mat. Zmiłuj ś., Didysz, nie ofensuj mnie, mnie biednego szlachcica taką magnificencją. Krasiń. **2.** *tytuł rektora uniwersytetu*. <Łć. magnificentia>

Magnifika, i, lm. **i 1.** × blm. p. **Magnificencja. 2.** *kobieta wysokiego wzrostu, gidja, glorja*. **3.** *pani, jejmość, kobieta w swej okazałości, wystrojona*. **4.** pog. *kobieta zarozumiała, pyszna i chytra*: Nie dowierzaj tej magnifice. **5.** żart. *żona, połowica*: Gdy jejmość twoja powiedziała ci, że pan Alfons z Antosią chce ś. żenić, dlaczego nie odpowiedziałeś magnifice, że na małżeństwo nie zezwolisz? Zach. <**Łć.** magnifica dosł. = wspaniała>

Magnifikat nieod. **1.** *pieśń Matki Boskiej, intonowana przez księdza w czasie nieszporów; chwila, w której ksiądz intonuje tę pieśń*: Wstać na M. **2.** × *błogosławieństwo boże*. <Łć. magnificat dosł. = wielbi>

× **Magnifikować, uje, ował** *powiększać, przesadzać*: On jedynie na to magnifikuje wszystkie pozory buntu chłopskiego. St. Aug. <Łć. magnificare>

× **Magnifikowanie, a,** blm., czynność cz. **Magnifikować.**

Magnifikus nieod. *dostojny, szanowny, czcigodny*: Rektor M. = *rektor wszechnicy = Jego Magnificencja*. <Łć. magnificus>

Magnolja, i, lm. **e** bot. p. **Bobrownik**: Tu magnolji róże, a pod palmy cieniem skrzą czarne oczy. Słow. <Now. z nazwiska botanika Fr. Magnol †1715>

Magnoljowate rośliny, bot. p. **Bobrownikowate.**

Magnowy przym. od **Magn**, *magnezowy*.

[**Magoła, y,** lm. **y**] *nazwa klaczy*. <Może od Magać ś.>

[**Magoń, a,** lm. **e**] *człowiek mający chwiejny chód, niezgrabny w ruchach*. <Od Magać ś.>

[**Magorajda, y,** lm. **y**] *niedorajda, niezgraba, niedojda, niezdara*. <Od Magać ś., zmieszanie z Niedorajda i t. p.>

Magot, a, lm. **y** zool. (inuus ecaudatus) *małpa wązkonosa*. <Z nazwiska biblijnego Magog>

[**Magotać, ce, tał**] p. **Migotać.**

[**Magotanie, a,** blm.] czynność cz. **Magotać.**

Mahagoniowy przym. od **Mahagoń.** Bot.: Drzewo mahagoniowe p. **Mahoń.**

Mahagoń, a, lm. **e** bot. p. **Mahoń.** <Przez Ang. mahogany, z języków Ameryki południ.>

Mahaleb, u, lm. **y** bot. (prunus mahaleb) *drzewo z rodzaju śliwy*. <Arab. mahlab, skąd Fr. mahaleb>

Maharadża, y, lm. **owie** *tytuł książąt w Indjach Wschodnich*. <Skr. mahārādża dosł. = wielki król>

× **Mahomecki** p. **Mahometański**: Mahometskie zabobony. Skar. Czy przyjął kiedy mahomecką sektę? Sul.

Mahometan, a, lm. **y** p. **Mahometanin**: Ojca mahometana miał, matkę chrześcijankę. Skar.

Mahometanin, a, lm. **anie, Mahometańczyk, Mahometan,** × **Mahometczyk** *wyznawca Mahometa, jego religji, muzułman, muzułmanin*: Mahometanie w różnych częściach świata, Turcy, Tatarzy, Arabowie, Marochity, Persowie, Fecanie i wszyscy Saraceni. Star. <Od imienia proroka Arab. Mohammed dosł. = sławiony>

Mahometanizm, u, blm., **Mahometaństwo,** × **Mahometyzm** *wiara Mahometa, islamizm, islam*.

Mahometanka, i, lm. **i** forma ż. od **Mahometanin.**

Mahometańczyk, a, lm. **cy** p. **Mahometanin.**

Mahometański, × **Mahomecki** *właściwy mahometanom, muzułmański*: Religja mahometańska.

Mahometaństwo, a, blm. **1.** *wyznawanie wiary mahometańskiej*. **2.** p. **Mahometanizm. 3.** zb. *mahometanie, ludy mahometańskie*.

× **Mahometczyk, a,** lm. **cy** p. **Mahometanin**: Turcy i mahometczycy. Białob.

× **Mahometyzm, u,** blm. p. **Mahometanizm.**

Mahon, u, lm. **y** *łódź turecka*. <Zap. z Arab. ma'ūn dosł. = naczynie, statek>

Mahoniowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Mahoń.**

Mahoniowo przys. od **Mahoniowy**: W paradnym apartamencie, niby M. przybranym, było w dodatku stłuczone zwierciadło. Krasz.

Mahoniowy przym. od **Mahoń**: Stół M. Kolor M. Bot.: = a) Mahoniowe drzewo p. **Mahoń.** b) Mahoniowe rośliny p. **Miedlinowaty.**

Mahonja, i, lm. **e** bot. p. **Mahoń.**

Mahoń, u, lm. **e 1.** a. **Mahagoń, Mahoniowiec, Świtek** bot. (swietenia) *roś. z rodziny miedlinowatych*: Gatunek: M. zwyczajny, Drzewo mahoniowe a. mahagoniowe, Mahonja (s. mahagoni). **2.** w lm. *sprzęty, meble mahoniowe*. **3.** *kolor mahoniu*: Pomalować na M. <p. Mahagoń>

[**Maiciel, a,** lm. **e**] *właściciel*. <Czes. majitel>

Maiczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Maj**: Witaj nam, maiczku, z słowikiem w gaiczku. Prz. **2.** p. **Maik. 3.** [M.] *roś. brodawnik a. podróżnik* (taraxacum officinale).

[**Maiczko, a,** lm. **i**] p. **Maj**: M. zielony.

Maić, i, ił 1. *majem, t. j. zielenią, gałązkami, liśćmi przybierać, stroić, ocieniać; umajać, gaić*: M. okna, odrzwia na Zielone Świątki. Wszystkie okna, wszystkie odrzwia maił. Przyb. **2.** *zdobić kwiatami, kwiecić; wieńczyć kwiatami*. **M. ś.** *okrywać ś. zielenią, przyodziewać ś. w liście, zielenić ś.*: Drzewa ś. już mają. Na drugiej stronie tej zagrody kwieciste maiło ś. błonie. Przyb. <Od Maj>

Maik, u, lm. **i 1.** p. **Maj**: Ciepły i przyjemny M. **2.** [M.] = a) *miesiąc wrzesień*. b) p. **Gaik**: Nasz M. zielony, pięknie ustrojony. Pśń. c) *kwiecie*. **3.** †M. wrzesienny, M. jesienny = *babie lato, babskie lato*. **4.** × *kuracja majowa*: Zażyć maiku. Odprawić M. **5.** *przeczyszczenie żołądka u koni, które sprawia pierwsza trawa majowa*. **6.** zool. p. **Majówka.** Zdr. **Maiczek.**

[**Mainacja, i,** blm.] p. **Imaginacja.**

[**Mairun, u,** lm. **y**] p. **Majeran.**

1. Mais, u, lm. **y,** × **Maiż** bot. (zea mays) *kukurydza zwyczajna a. pospolita, zwana także pszenicą turecką*. <Hp. maiz, Fr. maïs, z języków Ameryk.>

2. Mais, a, lm. **y** p. **Maiz.** <?>

Maisowy przym. od **1. Mais,** *kukurydzowy:* Mąka maisowa. Goł.

Maisto przys. od **Maisty.**

†Maistrat, u, lm. **y, [Maistrat]** p. **Magistrat:** O frejbiterów królewskich zniesienie i inne ekscesy osądził M. Nies.

Maisty *pełen maju, okryty, ocieniony zielonością, liśćmi, gałęźmi, ugajony.*

Maisz, a, lm. **e** p. **Maiz:** Młodzik niewolnik, M. towarzysz, ćwik pan. Prz.

Maiz, a, lm. **y, Maiż, Maisz, Mais, †Magisz** myśl. *dziwok lub rabiec w pierwszej jesieni; ptak do polowania zaczynający ś. wprawiać.* Włod. <?>

Maiż, a, lm. **e** p. **Maiz.** Troc.

×Maiż, a, lm. **e** p. **1. Mais.**

Maj, a a. **×u,** lm. **e 1.** *piąty miesiąc w roku:* Cała szyba tych okien, co obrócone do Niemna, czysta, jakby śród maja, lód nie zaciemnił kryształu. Mick. Woń twoich warkoczy jest tak łagodną, jak tchnienie róż maju. Słow. Przen.: Płaczę na moje lata przebiegłej młodości, żałuję, że mój przekwitł marnie M. zielony. Kulig. Przen. (o kobiecie): Czemu pod twemi stopami kwiaty nie rosną, ty maju, ty raju, ty wiosno! Sienk. Ir.: W maju = *jutro* = *nigdy, na św. Jury:* Jak ci ś. zdaje, czy wygramy na loterji? — W maju! **2.** [Wielki M.] = *czerwiec.* **3. u,** blm. *drzewka, gałązki zielone, tatarak i t. p., używane do majenia, gajenia, zieleń:* Zdobić krzyże kwiatami i majem. Mick. Włosy mirtowym przyozdabiał majem. Mick. Postanowił Febus, aby przy pogrzebach maju kupresowego używano. Otw. Łąki i drzewa okryły ś. majem. **3.** [M.] = a) *choinka, obnoszona przez dziewczęta wiejskie w drugie święto Wielkiejnocy.* b) *figura ludzka ze słomy, obwożona przez chłopców wiejskich podczas Zielonych Świątek.* Zdr. **Maik, Maiczek, [Maiczko].** <Łć. (mensis = miesiąc) majus>

Majaczeć, eje, ał p. **Majaczyć:** Coś majaczeje, coś po drodze bieży. Gosz. Ten pokój oświecony magicznym, zielonawym odblaskiem storów, majaczał mu w oczach. Bał. W oddaleniu majaczeją łąki, majaczeją różnemi barwy strojne pola. Krasz. A tu patrzym, majaczeje na bidce jakby Samojło od folwarcznych koni i macha traktem. Krasz. <Od Majak>

Majaczenie, a, lm. **a, ×Majaka** czynność cz. **Majaczeć** a. cz. **Majaczyć:** Chciał te ciężkie majaczenia odpędzać, lecz one wracały wciąż, a krew uderzająca do skroni coraz straszliwe obudzała obrazy. Chm.

Majaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Majaczyć ś.**

[**Majaczka, i,** lm. **i**] *rodzaj gorączki.* <Od Majaczyć>

Majaczyć, y, ył 1. *krążyć, okrążać, kołować, lawirować, wałęsać ś., błądzić, młynkować:* Różne zwierze, co je kryją bory, zwykły koło bydlęcej M. obory. Min. **2.** przen. *kręcić, tumanić, wykręcać ś., zawracać głowę, bałamucić, mamić:* Wprawdzieć tu nic nie mogą M., atolić dam przestrogę, iż może jaka cię mozolić praw niewiadomość. Iż. **3.** a. **Majaczeć** przen. *widnieć, ukazywać ś., rysować ś. niewyraźnie, migać ś., migotać w dali:* Góry zaledwie majaczyły w oddali. Sienk. Cały dwór wyruszył i majaczy, gdy droga staroście już w powrót ś. znaczy. Pol. Blade światełko, jakby odblask jakiegoś ukrytego płomienia, majaczyło niepewnie w załomie góry. Łoź. W głębi ciężkiemi zarysy majaczył w zmroku warsztat tkacki. Orzesz. Obejrzał ś. i zobaczył człowieka, który z razu wydał ś. mu majaczącą na tle śnieżnym niewyraźną plamą. Orzesz. Rozebrał ś. do spoczynku, ale o sen było trudno: majaczyły przed nim różne obrazy ubiegłej nocy, jakby wyjęte z jakiejś powieści czarodziejskiej. Zach. Zjawiska te ciągle majaczą przed wędrowcem. Sienk. **4.** *gadać od rzeczy, bredzić, dziwaczyć:* M. w gorączce. **5.** myśl. (o zającu) *krążyć, kołować,* r o b i ć s u s y, s t a w i a ć s ł u p k i. **M. ś.** *troić ś., roić ś. w głowie, chodzić po głowie:* Majaczyły mu ś. dziwne kształty. Jeż. <p. Majak>

Majak, a, lm. **i 1.** 2 pp. **u** *droga uboczna, obłęd, manowce, zdroże, zakręt:* Majakiem = *krążąc, kołem, młynkiem, młyńcem.* Orda skupiona majakiem niepostrzeżonym chciała tył brać szlakiem. Koch. W. Z wielkim impetem uderzają na ś., ci w czoło godzą, ci krążą majakiem, chcąc nieprzyjaciół obbiec. Chr. **2.** *znak zwrotami konia w biegu ukazywany, po którym kozacy ś. rozpoznawali:* Kozak na podsłuchu stojący, postrzega podjazd ku sobie idący; rusza z miejsca i od wschodu do zachodu w kręgi różne koniem toczy; jeżeli wypadnie który z zoczonej kupy i od zachodu na wschód odpowiada majakiem, wtedy poznaje, że to swoi. Czart. A. **3.** *kozak, lekki kawalerzysta:* Majaki zostawił Szwedom, a sam kinie ku Gdańskowi. Leszcz. **4.** Majaki stepowe = *fatamorgana, miraż.* Pol. Wówczas to także okazują ś. i tutaj błędne obrazy majaków stepowych. Pol. M., złudzenie wzrokowe. Pol. Wytwarzają ś. tu majaki. Sienk. **5.** [M.] = a) w lm. *błędne ogniki, iskierki.* b) w lm. *majaczenie, przywidzenia.* c) *sarna młoda.* **6.** myśl. *czółno obstawione trzciną lub gałęźmi, na którym myśliwy lotną wodną zwierzynę podchodzi.* <? MA(J). Por. Ros. majакъ, z Tat. majak = wiecha, latarnia morska>

×Majaka, i, blm. p. **Majaczenie:** Pany, wyście ino do majaki, niechże który wyjrzy w pole. Wys. (= *do rojeń fantastycznych).*

Majątczysko, a, lm. **a** p. **Majątek:** Gadał bezczelnie, że ten chłopiec do niego należy, zbuntował go jakimś majątczyskiem. Rodz.

Majęteczek, czku, lm. **czki** p. **Majątek.**

Majątek, tku, lm. **tki 1.** a. **Majętność** *posiadłość, własność ziemska, dobra:* M. dziedziczny, dorobkowy, czysty, obdłużony, zaszargany, intratny. Mieszkać w swym majątku. Majątki poduchowne. Urządzić, wypuścić a. wziąć w dzierżawę, stracić, rozparcelować M. Ten M. to złote jabłko, bo to i łąka i mąka, i ryby i grzyby. Przyrzekł na początek dać małą wieś, a potym i cały M. **2.** *mienie, fortuna, substancja:* Dorobić ś. majątku. Dojść do majątku. Zapisać, zostawić komu M. M. ruchomy a. nieruchomy. Pracą i uczciwym przemysłem pomnaża ś. M. Kras. Za tę skromność tak szczerą, że chciał powiększyć jaskółki M., ma (wróbel) odziedziczyć jej kątek. Mas. J. M. wnętrzny jakiego kraju są to roczne jego ziemi produkta, wartość pracy i przemysłu wszystkich jego mieszkańców. L. **3.** [M.] *bogactwo, skarb:* Zagląda do skrzynie... a tam straszne majątki. Zdr. **Majęteczek.** Zgr. **Majątczysko.** <JM>

×Majątkowie p. **Majątkowo:** Tak ś. M. sprzęgli i zjednoczyli, jak dwaj bracia sjamscy. Spas.

Majątkowo, ×Majątkowie przys. od **Majątkowy,** *pod względem majątku, co do majątku:* Ujrzał ś. M. zrujnowanym. Orzesz.

Majątkowy przym. od **Majątek:** Jego stan M. jest opłakany. Nasz stan M. poprawił ś.

†**Majątnostka, i,** lm. **i** p. **Majętność.**

Majcher, chra, lm. **chry** zł. *nóż; nóż mały, kozik.* <Zap. z Gr. máchaira = nóż, z podprowadzeniem pod [Majcher] = Melchjor>

[**Majcherek, rka,** lm. **rki**] *zagięcie kości ogonowej,* in. [chłopasek, chrzępel, krząp, krzępek]. <Od imienia [Majcher] = Melchjor>

[**Majchernik, a,** lm. **cy**] *ten, co używa w bójkach noża, nożownik.*

[**Majchlować, uje, ował**] p. **Machlować.**

[**Majchlowanie, a,** blm.] czynność cz. **Majchlować.**

Majchrować, uje, ował zł. *rznąć, ciąć, krajać, piłować.*

Majchrowanie, a, blm., czynność cz. **Majchrować.**

Majchrówka, i, lm. **i** zł. *pilnik.*

[**Majdacz, a,** lm. **e**] *ogon bydlęcy.*

[**Majdać, a, ał**] p. **Majtnąć.** <MA(JD)>

[**Majdak, a,** lm. **i**] p. **Sajdak.** <?>

Majdan, u, lm. **y** **1.** *plac publiczny, rynek.* **2.** *miejsce w obozie, z czterech stron namiotami zabudowane, plac obozowy; przejścia między namiotami:* Chodkiewicz każe zwyczajne trąbić po majdanie hasło. Pot. **3.** *miejsce w twierdzy, wałami otoczone, do obrotów wojennych.* **4.** *plac fabryki, budującego ś. domu; miejsce, gdzie ś. obrabia drzewo na budulec, szczeg. w lesie:* M. ciesielski. Od majdanu, gdy przez wyrobienie drzewa umkną ś. lasy, to też za lasami M. z robotnikiem pomykać ś. powinien. M. ten ma być nakształt rynku, osadzony budami z ludźmi według potrzeby i porządku, gdzie ma być sędzia i inni sposobni urzędnicy, aby ś. nie działy ekscesy. Haur. M. oznacza w wyobrażeniach ludu trzebowisko krain leśnych. Pol. **5.** [M.] = a) *zakład do wyrabiania potażu a. saletry; budowla drewniana śród lasu, mająca ognisko i kocioł do ługowania popiołów roślinnych i wydzielania z nich potażu:* Został przełożonym nad potażarnią i majdanem. Gac. b) *miejsce w borze, gdzie pędzą smołę, terpentynę a. dziegieć, lub robią klepki, palą węgle i t. p.* c) *piec do wypalania smoły, terpentyny.* d) *osada leśna.* e) *kurhan.* **6.** *część środkowa łuku, za którą ś. trzyma:* Majdanem na dół, w górę cięciwą łuk wspaczny. Pot. Dał hasło: chylą majdany do nogi, warknęły struny, świsnęła strzał chmura. Mick. Kiedym go chciał ukarać i M. naciągał i gdym sępa oczyma poza sobą tropił, już on wisiał w powietrzu. Mick. **7.** zool. (sinciput) *przód łba końskiego.* Zdr. **Majdanik.** <Tur. majdan>

[**Majdaniarz, a,** lm. **e**] *człowiek pędzący smołę na majdanie.*

[**Majdanica, y,** lm. **e**] *mieszkanka majdanu:* Nie widać mojej majdanicy.

[**Majdanie, a,** blm.] czynność cz. **Majdać.**

Majdanik, a, lm. **i** p. **Majdan.**

Majdannik, a, lm. **cy** *dozorca majdanu:* Dobroci ługów M. powinien dojrzeć, próbować i przestrzegać. Haur.

Majdański: Smoła majdańska = *smoła z karpiny, pochodzącej z miejsc wysokich, czarna i czysto wypędzona.*

†**Majdeburg, u,** lm. **i** p. **Magdeburgja.** Vol.

†**Majdeburski:** Prawo majdeburskie p. **Magdeburgja:** Czemuż ta majętność, którą mi prawo chełmińskie dawa, prawem majdeburskim bywa mi odjęta? Baz.

†**Majdek, dka,** lm. **dkowie** p. **Majtek.** Pot.

[**Majdrować, uje, ował, Mańdrować, Majndrować, Maderować, Madrować**] **1.** *wykonywać nieumiejętnie jakąś ręczną robotę, robić coś powoli, nieudolnie, dłubać coś, majstrować po swojemu, nieumiejętnie naprawiać, fuszerować, psuć.* **2.** około czego = *gmerać, majstrować, operować, dłubać:* Złodziej majdruje około zamku. <p. Maderować>

[**Majdrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Majdrować.**

Majenie, a, blm., czynność cz. **Maić.**

Majenie się, a ś., blm., czynność cz. **Maić ś.**

[**Majer, a,** lm. **y, Majerz**] **1.** *folwark.* **2.** *miejsce, gdzie nocują i doją ś. krowy.* <Nm. Meierei>

Majeran, u, lm. **y, Majeranek,** bł. **Majran,** †**Majoran,** [**Mairun, Maryjan, Majeranka**] **1.** a. **Lebiodka M.** bot. (origanum majorana) *roś. z rodziny wargowych, gatunek lebiodki.* **2.** *przyprawa kuchenna z tej rośliny.* <Śr. Łć. majorana, z Łć. amaracus, Gr. amárakon>

Majeranek, nku, lm. **nki** p. **Majeran:** Kot lubi śmietankę, koza M. Prz. (= *co kto lubi*).

[**Majeranka, i,** lm. **i**] p. **Majeran.**

Majerankowy przym. od **Majeranek,** p. **Majeranowy.**

Majeranowy przym. od **Majeran; Majerankowy:** Zapach, olejek M.

Majerz, a, lm. **e** **1.** †*folwark miejski, mała włość przy mieście.* **2.** [M.] p. **Majer.**

Majestacik, u, lm. **i** p. **Majestat:** Sam Kniaź W. siedział na majestacie w koronie, mając berło i jabłko w ręku, i wedle niego po prawej stronie w drugim majestaciku syn jego siedział. Tręb. W.

†**Majestacja, i,** lm. **e** p. **Majestat:** Cesarz, gdy postrzegł osoby królewskiej majestację, porwał ś. do kapelusza. Dyak.

Majestat, u, lm. **y** **1.** a. †**Majestacja** *wielkość, godność, wspaniałość, okazałość, świetność, wielmożność, chwała, glorja, powaga:* M. boski. Straszliwego majestatu Panie! Pśń. M. śmierci, cierpienia. Jeden tylko M. niedoli i cierpienia czynił na nim wrażenie. Krasz. M. i figura w nim ś. widzieć dała. Jabł. Tak dzielne gienjusze panują nad światem, teraźniejszość upada przed ich majestatem. Mick. Żart.: Spadł Kij i pluskiem wszemu obwieścił ś. błotu; struchlały żaby na ten M. łoskotu. Mick. **2.** *najwyższa godność w państwie Rzymskim:* M. ludu rzymskiego, rzeczypospolitej. **3.** *osoba panującego w całej swej wielkości, godność, wielkość, powaga monarchy, tytuł monarszy:* Niech Wasz Książęcy M. wspomni. Sienk. Przed Tobą wszystkie ziemskie gasną majestaty. Troc. Obraza majestatu a.: Zbrodnia majestatu a. obrażonego majestatu (= *obraza monarchy*). Ir.: Obraza majestatu (= *rozgniewał ś. pyszałek*). **4.** *król, cesarz, monarcha, panujący:* O! gdybym był uczonym, nie przestałbym na tym, że zjem obiad mądry obok majestatu. Węg. Marysia, panienka respektowa, ściągnęła była na trzy dni oczy majestatu i otrzymała na wyjezdnym brylantowe kolczyki. Krasz. Choć nieco opodal stał, sumiennie spełniał wolę majestatu; wypił do dna i śmiał ś. Krasz. **5.** †*rządy, panowanie nad krajem; władza, godność królewska, tron, korona, berło:* Czechowie M. królewstwa swego Władysławowi oddawali. Błaż. **6.** †*tron; stolica:* Król kazał M. budować. Zbyl. Bolesław trójstopnisty zbudował M. Troc. Kniaź W. siedział na majestacie w koronie, mając berło i jabłko w ręku. Tręb. W. Popiel pierwszy M. i mieszkanie swoje z Krakowa do Gniezna, a potym do Kruś-

wicy przeniósł. Błaż. Przen.: Siedzieć na majestacie=*panować*. **7.** †*katedra, kazalnica, ambona:* Budowano Janowi Kapistranowi M. śrzód rynku, gdzie kazywał. Biel. M. **8.** †M. wożony=*krzesło kurulskie.* **9.** †M. litewski = *wielka pieczęć Wielkiego Księstwa Litewskiego:* W W. K. Litewskim trojaka pieczęć kanclerzom litewskim w zwyczaju była: pierwsza wielka, którą majestatem litewskim (ks. Misztold) zowie, na tej osoba Wielkiego książęcia litewskiego była, na tronie siedzącego. Bobrow. Zdr. **Majestacik.** <Łć. majestas, 2 pp. majestatis>

†**Majestatnie** przys. od **Majestatny,** p. **Majestatycznie.**

†**Majestatny** p. **Majestatyczny.**

Majestatowy, Majestatyczny przym. od **Majestat:** Przedmiot M., bo cześć Boga. Śniad. Widzieli Jezusa bez majestatowej wielmożności, w żłobie leżącego. Skar. Królowie ś. gniewają, gdy im ich własnego tytułu, który jest M., nie daje. Skar. Korona majestatowa królowej Jadwigi. Księga na pargaminie pisana z pieczęcią majestatową. Lustracja 1730 r. *(=królewską).*

Majestatycznie przys. od **Majestatyczny;** †**Majestatnie:** Słońce spadało ku zachodowi powoli, M. Gaw.

Majestatyczność, i, blm. rz. od **Majestatyczny.**

Majestatyczny 1. p. **Majestatowy:** Moc ich (=przywilejów) prawna zasadzała ś. na zawieszaniu pieczęci trojakich, t. j. mniejszej, większej lub majestatycznej. Wej. *(=królewskiej).* **2. a.** †**Majestatny** *pełen majestatu, wspaniały, imponujący, poważny, okazały, pański:* Postawa majestatyczna. Pani Adela ma postawę majestatyczną, biust pełny. Wilcz. Widok M.

[**Majestracki**] przym. od **Majestrat,** *magistracki.*

[**Majestrat, u,** lm. **y**] p. **Magistrat.**

†**Majętniczka, i,** lm. **i** p. **Majętnostka:** M., mała własność. Mącz.

× **Majętnić, i, ił** *czynić majętnym, bogacić, wzbogacać, wyposażać:* Założył klasztor i majętni go. × **M. ś.** *bogacić ś., wzbogacać ś., stawać ś. bogatym, dorabiać ś. majątku, zbierać pieniądze, obrastać w pierze.* <Od Majętny>

Majętnie przys. od **Majętny.**

× **Majętnienie, a,** blm., czynność cz. **Majętnić.**

× **Majętnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Majętnić ś.**

× **Majętnostka, i,** lm. **i** p. **Majętność;** †**Majętniczka:** Łupili ich ledwie nie z skóry, rozbijając ich z majętnostek ich. Birk. M., szczupły dostatek. Bobr.

Majętność, i 1. blm. rz. od **Majętny:** [Wedle majętności] *(=zamożności).* **2.** lm. **i** p. **Majątek:** M. ruchoma, nieruchoma. Troc. Musi wam źle myśleć, i waszej koronie, i majętnościam waszem. Orzech. Zdr. × **Majętnostka,** † **Majątnostka.** <Od Majętny>

Majętny *posiadający majątek, bogaty, zamożny, mający ś. dobrze, dostatni, zasobny, pieniężny:* Majętnym nazywamy mającego posiadłości, bogatym mającego gotowe pieniądze. Brodz. M., mówi ś. o człowieku, posiadającym wielkie dobra ziemskie, czyli majątki; ale może oznaczać i tego, kto ma wielkie kapitały. Kras. A. Pókiś zdrowy i M., pomagaj nędznemu. Skar. Zmienni w gustach są ludzie majętni. Mick. **Majętny, ego,** lm. **i** *człowiek majętny, bogacz:* Duży nierobotny, ubogi leniwy, M. niedbały — jeden zysk mają. Prz. <JM>

Majka, i, lm. **i, Pryszczawka, Mucha hiszpańska, Kantaryda,** × **Kandaryda,** [**Kantara**] zool. (cantharis s. lytta vesicatoria) *owad chrząszczowaty, chrząszcz nierównoczłonkowy, miękkoskrzydły.* <Ukr. majka>

1. [**Majka, i,** lm. **i**] p. **Mańkut.** <Zam. Mańka>

2. [**Majka, i,** lm. **i**] *rusałka.* <Z Ukr. mańka>

[**Majki, ów,** blp.] **1.** *roś. zimowit jesienny* (colchicum autumnale). **2.** *pączki na świerku.* <Ukr. majky>

[**Majkiela, i,** lm. **e**] p. **Mańkut.**

[**Majkiet, a,** lm. **ci**] p. **Mańkut.**

[**Majkut, a,** lm. **ci**] p. **Mańkut.**

[**Majndrować, uje, ował**] **1.** p. **Majdrować:** Kto kazał temu niedźwiedziowi łapą swoją M. przy koczu? Wilk. **2.** p. **Mandrować.**

[**Majndrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Majndrować.**

[**Majno**] p. **Majowo:** W ogródecku M.

[**Majnować, uje, ował** sobie] **1.** *rozważać, miarkować sobie.* **2.** *uroić sobie.* <Zam. Imaginować>

[**Majnowanie, a,** blm.] czynność cz. **Majnować.**

[**Majofis, u,** lm. **y**] p. **Majufes.**

Majolika, i, lm. **i 1.** *rodzaj fajansu z twardej szarej glinki (niek. z kamienia), powleczonej emalją białą a. kolorową i malowanej farbami ogniowemi.* **2.** *wyrób z tego fajansu.* <Włos. majolica, zam. majorica, od nazwy wyspy Majorki>

Majolikarstwo, a, blm. *wyrabianie majolik.*

Majolikowy przym. od **Majolika:** Wazon M. Lampa majolikowa.

Majonez, u, lm. **y 1.** *piana z oliwy bitej, używana do potraw zimnych.* **2.** *potrawa zimna z ryb a. drobiu.* <Fr. mayonnaise, ciemnego pochodzenia>

Majonezowy przym. od **Majonez:** Masa, polewa majonezowa.

× **Majonosy** *uwieńczony zielonością, kwiatami, umajony:* Ty z Indji Bachu M. Bardz. <Maj + NIOS>

1. Major, a, lm. **owie 1.** *oficer wyższy od kapitana, a niższy od podpułkownika:* Ja M., ja nie mogę odstąpić żołnierzy, do mnie batalјonu komenda należy. Mick. **2.** Jenerał-M. = *najniższy stopień jeneralski, jenerał brygady.* **3.** M. placu a. **Placmajor** *oficer, czuwający nad porządkiem służby garnizonowej w twierdzy a. w mieście, pomocnik komendanta placu.* **4.** †M. regimentowy= *najstarszy sierżant w pułku.* **5.** Lord-M. p. **Lord. 6. u,** blm. muz. *tonacja dur a. twarda, o gamie z tercją wielką:* Gama z majoru a. majorowa. Symfonja (z) C major Mozarta. Zdr. **Majorcio.** Zgr. **Majorzysko.** <Łć. major dosł.=większy>

Majoracki, Majoratowy przym. od **Majorat:** Prawo majorackie.

†**Majoran, u,** lm. **y** bot. p. **Majeran.** Zdr. †**Majoranek.**

†**Majoranek, nku,** lm. **nki** p. **Majoran.**

Majorat 1. u, lm. **y** *sposób dziedziczenia, według którego cały majątek spada na najstarszego syna, a nie na wszystkie dzieci; majątek w ten sposób dziedziczony, rodzaj ordynacji,* in. f i d e i k o m i s, f i d e i k o m i s f a m i l i j n y: Radziwiłłowie utworzyli sobie 1579 ordynacje, to jest majoraty na Ołyce i Nieświeżu, Mirze i Klecku; Jan Zamojski 1589 na Zamościu; Ostrogscy 1618 na Ostrogu i Dubnie; a margrabiowie Myszkowscy koło 1600 na Pińczowie. Lel. **2. a,** lm. **ci** *właściciel majątku, odziedziczonego w ten sposób.* <Śr. Łć. majoratus>

Majoratka, i, lm. **i** forma ż. od **Majorat** pod **2,** *właścicielka majoratu.*

Majoratowa, ej, lm. **e** *żona majorata.*

Majoratowy p. **Majoracki:** Wieś majoratowa.

Majorcio, a, lm. **owie** p. **Major:** Mój majorciu, majorciu, siadaj... gniew ci szkodzi... siadaj, majorciu. Fred. A.

Majordom, a, lm. **owie** *marszałek dworu królewskiego u Franków.* Przen.: Mąż pełnił tu obowiązki majordoma. Krasz. <Śr. Łć. major domus dosł. = starszy w domu, skąd Fr. majordome, Hp. mayordomo>

Major-dyżur, majora-dyżur, lm. **majorowie-dyżur** p. **Placadjutant:** Kasa ma być zapieczętowana w ratuszu, pod kluczem majora-dyżur (placadjutanta), prezydenta i dwuch rajców. Rol. <Fr. major de jour dosł. = major dyżurujący>

× **Majoren, a,** lm. **owie** *człowiek pełnoletni według prawa.* <Nm. majorenn, ze Śr. Łć. major annis a. majorennis dosł. = starszy wiekiem>

× **Majorenitet, u,** blm. *pełnoletność.*

Majorostwo, a, Majorowstwo, Majorstwo 1. lm. **a** *ranga majora.* **2.** blm. zb. *major z żoną.*

Majorowa, ej, lm. **e** *żona majora.*

Majorowicz, a, lm. **e** *syn majora.*

Majorowski, Majorski przym. od **Major:** Ranga majorowska.

Majorowstwo, a, lm. **a** p. **Majorostwo.**

Majorowy 1. *należący do majora.* 2. muz. przym. od **Major** pod **6:** Ton M. Tonacja, gama majorowa.

Majorówna, y, lm. **y** *córka majora.*

Majorski p. **Majorowski:** Szlify majorskie. Mick. Słowo majorskie, panno, nie Rosjaninem jestem, jeżeli kłamię. Mick.

Majorstwo, a, lm. **a** p. **Majorostwo.**

Majorytet, u, lm. **y** *większość głosów przy wotowaniu.* <Śr. Łć. majoritas, 2 pp. majoritatis, skąd Nm. Majorität>

Majoryzować, uje, ował kogo = *nadużywać przewagi, jaką daje większość liczebna.* <Nm. majorisiren, z Łć. major = większy>

Majoryzowanie, a, blm., czynność cz. **Majoryzować.**

Majorzysko, a, lm. **a m. i ni.** p. **Major:** M. stare. Krasz.

[**Majować, uje, ował**] *mieszać gorzałkę z wodą.* <? Od Maić>

[**Majowanie, a,** blm.] czynność cz. **Majować.**

Majownik, a, lm. **i 1.** [M.] = a) a. [**Majówka**] *chrabąszcz majowy* (melolontha). b) *gatunek pstrąga.* **2.** bot. = a) a. **Majówka, Konwalijka, Pstroczek** (smilacina a. majanthemum) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunek: M. d w u l i ś c i o w y a. J e d n o l i s t a. K o n w a l j a c z t e r o p r ę c i k o w a (m. bifolium). b) p. **Barwica.** <Od Maj>

Majowo przys. od **Majowy;** [**Majno**], *jak w maju:* Słońce świeciło pięknie, M. Rol.

Majowy 1. przym. od **Maj:** Deszcz M. Noc była cicha, majowej pogody. Mick. Nabożeństwo majowe (= *odprawiane codziennie w maju na cześć Najświętszej Marji Panny).* Prawa a. ustawy majowe (=*ustawy, ograniczające prawa kościoła katolickiego w Niemczech, uchwalone w maju 1873 r. przez sejm pruski).* **2.** *zielony, jasnozielony; zielenią pokryty, z zielonych gałęzi zrobiony:* Kolor M. Chłodnik M. przyprawili. Chwal. Matka nad nim (dzieckiem) zwiąże firanki majowe (t. j. gałęzie). Mick. **3.** [Salceson M.] = *rewirowy.* **4.** bot. = a) Grzyb **M. p. Grzyb.** b) [Majowe kwiaty] = *jaskier ostry* (ranunculus acris). c) [Majowe ziele] = *jaskółcze ziele* (chelidonium majus).

Majówka, i, lm. **i 1.** *wycieczka i zabawa zamiejska w maju.* **2.** [M.] = a) *żyto jare.* b) w lm. *gatunek ziemniaków.* **3.** bot.: a) p. **Kaczyniec.** b) p. **Majownik.** c) [M.] *konwalja* (convallaria). **4.** leśn. = a) *kwiat sosnowy męski.* b) *młoda sosenka, cokolwiek grubsza od łaty; cienka, wysmukła sosna.* **5.** zool. = a) a. **Maik** (meloe) *chrząszcz nierównoczłonkowy z rodziny miękkoskrzydłych.* b) [M.] p. **Majownik.**

Majówkować, uje, owal *urządzać majówki, brać udział w majówkach.*

Majówkowanie, a, blm., czynność cz. **Majówkować.**

Majówkowicz, a, lm. **e 1.** *uczestnik majówki.* **2.** *zapalony zwolennik majówek.*

Majówkowy przym. od **Majówka.**

Majran, u, lm. **y** bot. bł. p. **Majeran.**

[**Majs, u,** blm.] *majątek, mienie:* Tyle wsyćkiego majsu. <? Od Mieć>

Majsel, sla, lm. **sle** rzem. p. **Mesel.** <Nm. Meissel>

Majster, tra, lm. **trowie,** × **Mejster,** † **Magister,** [**Maśter, Mester**] **1.** *najwyższy stopień, przyznawany przez cech rzemieślnikowi, rzemieślnik, który samodzielnie warsztat prowadzić może, kierujący robotą, przełożony nad czeladnikami i terminatorami:* Wyzwolić ś., wypisać ś. z czeladnika na majstra. M. cechowy, biegły, wykwalifikowany. M. szewcki, krawiecki. Architekt był majstrem z Wilna. Mick. **2.** (przez grzeczność) *wog. rzemieślnik, nawet niecechowy; wykonawca jakiejś roboty, robotnik, który ś. sam podjął roboty:* Głupim jest M. bez narzędzi. Prz. M. Hugo robi nie na długo. Prz. M. klepka, M.-zepsuj, M.-psujski = *robotnik kiepski, psujący materjał, partacz, fuszer.* Przen.: Profil tej twarzy regularny jest i piękny, prawie nienaruszony ręką czasu, tego majster-psujskiego. Haj. Przen.: W hucie ogień jest majstrem do dobrego szkła. Torz. **3.** *starszy między pracownikami:* M. kamieniarski. M. a. m i s t r z pajaców. „He, hola, Bajazzo!“ krzyknie M. z góry. Kam. Przen.: Platona, jako majstra filozofów, na pierwszym miejscu tu posadzić przystoi. Bud. B. (=*najwybitniejszego wśród filozofów).* **4.** przen. *człowiek zręczny, jedyny do czego, mistrz, zuch:* Nie ten M., co zacznie, ale kto skończy. Prz. O, do tego to on M.! Aleś bo i ty M., choć prosty braciszek. Mick. [M. od ulicówgrabienia] (=*nieuk, samochwał).* **5.** przen. *frant, filut, fines, mądrala, przebiegła sztuczka:* M.! uszył mi buty. **6.** bur. *znawca szukania, kopania i wydobywania bursztynu z ziemi.* **7.** fl. *flisak, płynący w wązkim czółnie przed tratwami i prowadzący całą kolej tratw, retman.* Zdr. **Majsterek, Majstrzyk.** <Z Łć. magister, przez Nm. Meister>

Majsterek, rka, lm. **rkowie 1.** p. **Majster:** Mój majsterku, pani rzecze, sądy boże kto dociecze? Len. Oto jakiś M., mocno podochocony. Kos. **2.** [M.] *włóczęga.*

Majsterja, i, blm. **1.** żart. zb. *majstrowie.* **2.** p. **Majstrostwo:** Czeladnik, gdy przez starszych za zdatnego do majsterji uznany będzie... Zam. Podał ś. był właśnie o majsterję. Bał.

[**Majsterka, i,** lm. **i**] p. **Majsterstwo:** Majsterkę zarzucił, pracował ino na gruncie. Ork.

[**Majsternia, i,** lm. **e**] *warsztat.*

[**Majsterny, Majstrowaty**] *zdolny do robót ręcznych bez przewodnika i wskazówek.*

Majsterski 1. p. **Majstrowski:** Odbycie sztuki majsterskiej. Zam. (= *majstersztyku*). **2.** [M.] *mistrzowski.* **Po majstersku, Po majstrowsku** przys. *po mistrzowsku, wybornie, doskonale:* Czterech filutów, przedniej w swym kunszcie nauki, którzy swoje robili po majstersku sztuki. Min.

Majsterstwo, a, lm. **a 1.** p. **Majstrostwo. 2.** a. [**Majsterka**] *umiejętność, zajęcie majstra, majstrowanie, rzemiosło:* Z tych majsterstw niejedne wywołały żarty. Lel. Mniej był ciekaw tych rzemiosł, które za poślednie majsterstwa uważał. Krasz. Ir.: A! żeby was paraliż zaraził z waszym majsterstwem! to ta bestja niedźwiedzią łapą ukręciła. Wilk. **3.** [M.] *mistrzostwo.*

Majstersztuk, u, lm. **i** p. **Majstersztyk:** Większy jest M. złoto, niżli złotnik. Jag. Z którego będzie można zrobić M. złodziejski. Bał.

Majstersztyk, u, lm. **i, Majstersztuk,** †**Magistersztuk** *sztuka, wykonana przez wypisującego ś. na majstra, w celu przekonania cechu o odpowiednim jego uzdolnieniu:* Gdy czeladnik osieść zechce, starsi cechowi wyznaczą mu robotę M. zwaną. Zam. Przen. *arcydzieło w swoim rodzaju, rzecz doskonale odrobiona:* Na wystawie widzieliśmy wóz, prawdziwy M. sztuki kołodziejskiej. <Nm. Meisterstück>

Majsterzyngier (Majster-zyngier), **a,** lm. **rzy** a. **owie** *dawny śpiewak liryczny w Niemczech, z grona mieszczan rzemieślników.* <Nm. Meistersinger>

[**Majstrat, u,** lm. **y**] p. **Magistrat.**

Majstrostwo, a, Majstrowstwo, Majsterstwo 1. lm. **a** a. **Majsterja,** †**Magistrostwo,** †**Magistrowstwo** *stopień, urząd majstra.* **2.** blm. zb. *majster z żoną.*

Majstrowa, ej, lm. **e** *żona majstra:* Kto majstrowej dokuczy, rozumu go nauczy. Prz.

Majstrować, uje, ował 1. *być majstrem, wykonywać rzemiosło.* **2.** *być zajętym około wyrobienia czegoś niby nadzwyczajnego, a w rzeczy: dłubać coś, robić coś nieumiejętnie, majdrować:* Śmiano ś., że majstruję, że coś koncypuję. Lel. Majstrował coś koło broni. Kaczk. Majstrował coś koło kajdan u nogi. Bał. Tylko pilnuje pszczół w ogrodzie, z któremi ś. zna tak dobrze, że wcale mu nie bronią M. po ulach. Wilcz. Oho, widzę już tu ktoś majstrował w moim pokoju... tu leżały papiery, a niema. Wilcz. **M. ś.** *wkupywać ś. do zgromadzenia cechowego.*

Majstrowanie, a, blm., czynność cz. **Majstrować.**

Majstrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Majstrować ś.**

[**Majstrowaty**] p. **Majsterny:** Jaki M., sam sobie wszystko zrobi.

[**Majstrowicz, a,** lm. **e**] *syn majstra:* Wandrował (rzemieślnik) do Warszawy, jakci przyszło na zimę: mój M., przyjmij mnie!

Majstrowski, Majsterski 1. przym. od **Majster:** Warsztat M. **2.** × *mistrzowski, doskonały, wyborny:* Robota majstrowska. **Po majstrowsku, Po majstersku** przys. *po mistrzowsku, doskonale, wybornie.*

Majstrowstwo, a, lm. **a** p. **Majstrostwo.**

Majstrowy, Majstrów, [**Mestrów**] *do majstra należący.*

Majstrów p. **Majstrowy.**

Majstrzyk, a, lm. **i** p. **Majster:** Taki to M. był z tego rotmistrza, a ktoby ś. był tego po nim spodziewał? Kaczk.

Majstrzyna, y, lm. **y** *biedny a. lichy majster.*

Majstrzyni, i, lm. **e** p. **Mistrzyni:** Będą otrzymywały tytuły majstrzyń i podmajstrzyń.

[**Majsza, y,** lm. **e**] *worek siatkowy na siano.* <Lit. maíszas m.>

[**Majtać, a, ał**] p. **Majtnąć:** M. nogami (=posp. *wozić djabła*). M. ogonem (=*kręcić, wiercić, wywijać*). Majtász nogami, jak cielę ogónem. <Dźwn. Por. Fajt! Madać i t. p.>

[**Majtanie, a,** blm.] czynność cz. **Majtać.**

Majtasy, ów, blp. p. **Majtki.**

Majteczki, czek, blp. p. **Majtki.**

Majtek, tka, lm. **tkowie,** †**Majdek,** ×**Matros** *prosty marynarz.* <Hl. maat, zdr. maatje (skąd Nm. Mat) = towarzysz, pomocnik, zwłaszcza żeglarski>

Majtki, tek, blp. **1.** *spodnie, szczeg. dziecinne.* **2.** *kalesony, szczeg. kobiece a. dziecinne.* **3.** × *ubranie majtkowskie.* Zdr. **Majteczki.** Zgr. **Majtasy.** <Od Majtek>

Majtkostwo, a, blm., **Majtkowstwo 1.** *stan, zajęcie majtków, żeglarstwo, marynarstwo.* **2.** zb. *majtkowie.*

Majtkowski przym. od **Majtek:** Ubiór M.

Majtkowstwo, a, blm. p. **Majtkostwo.**

Majtkowy *do majtka należący.*

[**Majtnąć, nie, nął,** nied. **Majtać, Majdać**] *machnąć, merdnąć, kiwnąć, fajtnąć, śmignąć, zakołysać, zabujać, ruszyć, przechylić, rzucić coś a. czymś.*

Majufes, u, lm. **y,** [**Majofis**] *pieśń, śpiewana przez Żydów w czasie spożywania obiadu szabasowego:* Wolelibyście zabawiać ś. w kręcenie młynka palcami, w kiwanie ś., jak Żydzi, gdy M. wrzeszczą. Jeż. <Hb. ma jafith dosł. = „jakżeś piękna", wyrazy początkowe biesiadnej pieśni sobotniej>

Majuskule, ul, blp. p. **Majuskuły:** Tajemnicze kładł M. Słow.

Majuskuły, ul, blp., **Majuskule** *duże litery drukarskie.* <Z Łć. majusculus = nieco większy>

Mak, u, lm. **i,** [**Makowica**] **1.** bot. = a) (papaver) *roś. z rodziny makowatych.* Gatunki: M. o g r o d o w y (p. somniferum), z odmianą, zwaną P a t r o c h e m, P a t r a k i e m, P a t r z a k i e m. M. p a ł e c z k o w a t y a. g o ź d z i s t y, k o l c o w y, k o l c z y s t y a. M a c z e k m a ł y a. z a j ę c z y (p. argemone). M. p o l n y a. w i l c z y a. M a c z e k, Ż e r, Ż y r p o l n y (p. rhoeas). M. ś r e d n i a. d r o b n o k w i a t o w y a. M a c z e k w ą t p l i w y (p. dubium). b) M. pienisty p. **Lepnica. 2.** *kwiat maku:* Czerwony jak M. Prz. Zb.: Dalej maków białawe górują badyle; na nich myślisz, iż rojem usiadły motyle, tylą farb żywych, różnych M. źrenicę mami. Mick. **3.** *nasienie maku:* M. wiercić, trzeć. Jedz, durniu, bo to z makiem. Prz. Drobny jak M. Prz. Człowieka zabić, nie mówią zabić, ale uśpić, pożrzeć, pożobać, jako M. posiec. Kosz. Nie trzeba maku siekać. Prz. Przen.: [Na M. siekać, rąbać] (=*na drobne kawałki*). Sadzić makiem (=*pisać drobno i gęsto, maczkiem*). Jak maku = *pełno, obficie, mnóstwo:* W kościele ludu, jak maku. Drobnej szlachty po różnych stronach Polski, jak maku. Lel. Ten bój sprawi, czego wiek żaden nie nadgrodzi, ni ludzkie pokolenie, choć ś. jak M. zrodzi. Bardz. Przen.: Dobrali ś. w korcu maku a.: Szukali ś. w korcu maku = *mają jednakowe usposobienie, są jakby dla siebie stworzeni:* Szukali ś. oboje niby w korcu maku: jedno i drugie ciche, rzetelne, spokojne, wody nie zamącili nikomu. Jun. Cicho, jak makiem zasiał a. jak M. siał, jakby M. siał = *bardzo cicho, bardzo spokojnie:* W karczmie, która szumiała, naraz ś. zrobiło cicho, jak M. siał.

Krasz. W kancelarji wójta gminy cicho było, jak makiem siał. Sienk. Uciszyło ś., jak gdyby ktoś maku posiał. Oss. Skoro matka weszła, jako zasuł makiem, choć dotąd igrał, żartował i broił. Pot. Przen. żart.: Nie radzę, mościa panno, siła jadać maku, bo zbytnim makiem tego człek przypłaca smaku. Pot. Przen.: × Siać M. między ludzi. Prz. *(=niezgodę)*. × Nie trzeba siać maku. Prz. *(=podżegać, dolewać oliwy do ognia)*. × Siąść makiem = *nie udać ś., spełznąć na niczym, nie przyjść do skutku:* Nasze projekty siadły makiem. Siedli makiem, jak petyhorcy. Prz. *(=przegrali sprawę)*. [Makiem siedzieć] = *ani ś. ruszyć*. **4.** *zł.*: Mak = *proch*. Zdr. **Maczek.** <Przez S. Gnm. māgo, z Gr. mēkōn, mákōn>

[**Makabunda, y,** lm. **y**]**?**: Powiedz temu makabundzie, że jak ś. tu przyjść ośmieli, to go taki sam los spotka. Rog. <?>

[**Makać, a, ał**] **1.** p. **Maknąć. 2.** *bić:* Kozicą po plecach makali.

Makadam, u, lm. **y 1.** *kamienie tłuczone, używane do budowania dróg bitych:* Przestrzegam, żeby bruku w tym miejscu nie zastępowano makadamem. Lam. **2.** p. **Makadamizacja.** <Od nazwiska technika Ang. Mac-Adam † 1836>

Makadamizacja, i, lm. **e, Makadam** *sposób budowania dróg bitych z kamieni drobno tłuczonych bez podkładu.*

Makadamizować, uje, ował *żwirować drogę makadamem.*

Makadamizowanie, a, blm., czynność cz. **Makadamizować.**

† **Makadyn, u,** lm. **y** *tkanina turecka z czasów Augusta II.* <Arab. makad = siedzenie, kobierzec; Tur. makad = droga tkanina na sofach. Tegoż pochodzenia jest makata>

Makagiga, i, lm. **i,** × **Makagigi,** [**Magagiga**] *maleńka tabliczka, z miodu i maku usmażona:* Baba na zydlu wystawiła pierniki, makagigi, jabłka i inne łakocie. Krasz. Stara Fejga, która z owocami, pierniczkami, makagigami przybywała nas kusić i u której ogromnieśmy ś. zadłużali za te delikatesy. Krasz. Ustawiono bufet, dźwigający na sobie obfitość lepkich i miernie ponętnych cukierków, czarnych jak noc makagig, nadgniłych jabłek i t. d. Orzesz. Wyżeł za to dostawał od swego pana makagigę. Gliń. <Mak + ?>

× **Makagigi** nieod. p. **Makagiga.**

[**Makanie, a,** blm.] czynność cz. **Makać.**

Makao nieod. p. **2. Maczek.**

† **Makar, u,** lm. **y** p. **Makaron:** Drożdży piwnych kucharze często używają do makarów abo ciast krajanych. Syr. <p. Makaron>

[**Makaran, u,** lm. **y**] p. **Makaron.** Zdr. [**Makaranek**].

[**Makaranek, nku,** lm. **nki**] p. **Makaran.**

[**Makarel, a,** lm. **e**] p. **Makarelnik.**

Makarela, i, lm. **e,** × **Makierela** *utrzymująca dom publiczny, gospodyni nierządnic, maciora, burdelniczka; rajfurka nierządnic, stręczycielka nierządu.* <Fr. maquerelle, może z Flamandz. makelaar = faktor, p. Makler>

Makarelnik, a, lm. **cy,** [**Makarel, Makierel**] *ten, co utrzymuje dom nierządu, burdelnik; stręczyciel nierządnic.*

Makaron, u, lm. **y 1. a.** † **Makar,** [**Makaran**] = a) *ciasto w postaci długich i cienkich paseczków, robione w domu, a. w kształcie rureczek, gwiazdek, robione w fabrykach:* Rosół z makaronem. M. włoski. Makarony nitkowe. Mrong. b) *potrawa z takiego ciasta:* M. zapiekany. **2.** × p. **Makaronizm:** Male parta pójdzie do czarta, starodawny M. Opal. Rościszewski zemścił ś. na nim (na adwokacie Berensie) makaronem, długo powtarzanym: Semper Berens, nunquam dajens. Darow. Makarony siać. Troc. Zdr. [**Makaronik**]. <Włos. maccheroni lm., [macaroni]>

Makaroniarz, a, lm. **e** *fabrykant makaronu.*

Makaroniczny 1. × *mający kształt makaronu, podobny do makaronu.* Sł. wil. **2.** a. **Makaronizmowy** *pełen makaronizmów, obfitujący w makaronizmy:* Wiersz, styl M. Okres M. piśmiennictwa polskiego, in. jezuicki. Poezja okresu makaroniczno-panegirycznego mniej daleko dotknięta była makaronizmami, niżeli proza. Bełc. <Włos. macaronico, Fr. macaronique>

Makaronik 1. [M. **u,** lm. **i**] p. **Makaron. 2. a,** lm. **i** cukier. *ciastko, składające ś. z migdałów tartych i cukru miałkiego, ciasteczko cukrowe:* M. krakowski = *ciastko, składające ś. z migdałów siekanych, cukru i białka, uprażone na ogniu.*

Makaronikowy przym. od **Makaronik:** Mazurek, placek, tort M.

× **Makaronism, u,** lm. **y** p. **Makaronizm:** Makaronismem pisać. Troc. Makaronismami mówić. Troc.

Makaronista, y, lm. **ści** *pisarz makaroniczny:* Taki barok miała Polska w makaronistach. Kozł.

Makaronizm, u, lm. **y,** × **Makaronism,** × **Makaron,** × **Makaronjusz** *wyraz a. zwrot cudzoziemski, szczeg. łaciński, w mowie a. w piśmie, barbaryzm:* Poezja okresu makaroniczno-panegirycznego mniej daleko dotknięta była makaronizmami, niżeli proza. Bełc.

Makaronizmowy przym. od **Makaronizm,** p. **Makaroniczny:** Ten M. język zajął mię odrazu. Byk.

Makaronizować, uje, ował *sadzić makaronizmami, używać makaronizmów w mowie a. w piśmie:* Mógłby ktoś powiedzieć, że wymowa jego nie jest wymową, ale makaroniczną kleconką, któż wtedy nie makaronizował? Bart.

Makaronizowanie, a, blm., czynność cz. **Makaronizować.**

× **Makaronjusz, a,** lm. **e** p. **Makaronizm:** Że też nie mogą przestać tego stylu szkolnego, tych makaronjuszów niepotrzebnych. Lubom.

Makaronowy przym. od **Makaron:** Mąka makaronowa *(=na makaron)*. Smak M. *(=makaronu)*. Wałek M. *(=do wałkowania ciasta na makaron)*. Deska makaronowa *(= stolnica, na której makaron ś. robi)*.

Makart, a, lm. **y** *bukiet z traw suszonych malowanych, bukiet Makarta, bukiet Makartowski:* Nie były to kunsztowne, lecz sztywne makarty, których nie lubiłem, ale poprostu takie więzie i wiązki, które pełną garścią zrywa ś. na przechadzkach, a potym niedbale rzuca ś. gdziekolwiek. Orzesz. <Od nazwiska Jana Makarta, malarza Nm. † 1884>

Makasar, u, blm. *jakiś kosmetyk:* Aha! otóż skutki makasaru: będą wąsy, już nawet są! Krasz. <Od nazwy krainy Makasar na wyspie Celebes>

Makat, u, lm. **y 1.** × p. **Makata:** Nad łóżkiem śklił ś. M. złotogłowy. Kras. **2. a.** M. naczyniówki, anat. (tapetum chorioideae) *jedna z warstw naczyniówki oka.* <p. Makadyn>

Makata, y, lm. **y,** × **Makat** *tkanina wełniana a. jedwabna, przetykana złotem a. srebrem:*

Stolik makatą przykryty. Koss. Z drugiej strony lochu zwinęła ś. różana M. — drzwi ś. za nią żelazne roztwarły. Krasiń. Podniosła ś. lazurowa M., za którą błysnął stół, gnący ś. pod srebrem mis. Krasiń. Makaty tkane w kwiaty ze złota i srebra kształtnie ś. fałdują u okien i u drzwi. Krasiń. Zdr. **Makatka.** <p. Makadyn>

Makatka, i, lm. **i** p. **Makata:** Gdzieniegdzie wisiały makatki. Sienk.

Makatowy przym. od **Makata:** Zasłony, obicia makatowe.

†**Makfa, y,** lm. **y,** †**Nakfa** *śliwa.* Mur. <?>

[**Makiełki, łek,** blp.] *jedna z potraw obiadu wigilijnego.* <?>

[**Makierel, a,** lm. **e**] p. **Makarelnik.**

× **Makierela, i,** lm. **e** p. **Makarela.**

Makietka, i, lm. **i** *studjum rzeźbiarskie; zmniejszony model u snycerza:* Na ziemi, osłoniona chustką mokrą, wyglądała gliniana M. nieskończona. Krasz. Jeśli nie malował, to rysował, lepił makietki, robił studja. Krasz. Napróżno usiłował go skłonić, aby mu choć małą jaką pokazał makietkę. Krasz. <Włos. macchietta, skąd Fr. maquette>

Makinjon, a, lm. **i** *handlarz koni:* Przypisując w koniu wszystko sprytowi europejskiego makinjona... Pol. <Fr. maquignon>

Makintosz, a a. **u,** lm. **e, Mekientosz 1.** *gatunek tkaniny nieprzemakalnej.* **2.** *płaszcz z tej tkaniny:* Opakowany w kauczukowe pelerynki, chustki, kalosze i makintosze, wyruszył w dalszą pielgrzymkę. Krasz. W angielskim tużurku, z makintoszem na ramieniu. Gaw. <Od nazwiska chemika Ang. Karola Mackintosha † 1843>

Makkarcista, y, lm. **ści, Makkartysta** *stronnik Mac-Carthy'ego w parlamencie angielskim.* <Od nazwiska Ang. Mac Carthy, ur. 1830>

Makkartysta, y, lm. **ści** p. **Makkarcista.**

[**Maklać, a, ał**] p. **Maknąć:** M. kurę.

[**Maklanie, a,** blm.] czynność cz. **Maklać.**

Makler, a, lm. **rzy** p. **Mekler.** <Nm. Makler>

Maklura, y, lm. **y** bot.: M. barwierska (maclura tinctoria) *roś.* <Niby Łć. maclura>

Makluryna, y, blm. farb. *barwnik żółty.*

[**Makłać, a** a. **aje, ał**] p. **Maknąć.**

[**Makłanie, a,** blm.] czynność cz. **Makłać.**

Maknąć, nie, nął zł., nied. [**Makać, Maklać, Makłać**] *pomacać.* <Przekręcenie Macać>

Maknięcie, a, blm., czynność cz. **Maknąć.**

Makodanie, a, blm. kuch. *potrawa z maku tartego, żółtek i cukru.* <Mak + Danie>

[**Makohon, a,** lm. **y**] **1.** *wałek w donicy, wiercimak.* **2.** *część osi, zajęta kołem.* **3.** *rekuza od panny, arbuz.* <Ukr. makohin, 2 pp. makohona>

Makolągwa, y, lm. **y, Konopka, Konopniczka, Konopnik, Konopniczek** zool. (linota cannabina) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków:* M. gwiżdże. Mor. <? Mak + LEG>

Makotra, y, lm. **y, Makutra** *donica do tarcia, wiercenia maku, cierlica:* Gdzie M. rządzi, tam wiercimak błądzi. Prz. (= *gdzie żona nad mężem przewodzi).* <Ukr. makitra, zap. z Gr. máktra>

Makowaty bot.: Rośliny makowate (papaveraceae) = *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

× **Makowcojad, a,** lm. **y** lek. (opiophagus) *człowiek odurzający ś. stale makowcem.* <Makowiec + JAD>

Makowcowy przym. od **Makowiec:** Proszek, syrop. M.

Makowica, y, lm. **e 1.** × p. **Makówka. 2.** [M.] p. **Mak. 3.** bud. = a) a. †**Makówka** *górne zakończenie kolumny, leżące między jej pniem a architrawem,* in. **kapitel, głowica,** × **głównica:** Słupy te mają makowice złote. Leop. b) † *ozdobny wierzchołek, szpic, gałka na domu, wieży i t. p.:* Tamże już ujrzysz nad górami szpice, z wysokich wież złote makowice. Klon. Często i M. w głęboki dół spada. Prz. **4.** a. **Makówka** gór. *gatunek soli kamiennej.* Zdr. **Makowiczka.** <Od Mak>

Makowiczka, i, lm. **i 1.** p. **Makowica. 2.** [M.] *biedronka.*

× **Makowiczny** *podobny z kształtu do główek makowych, kulisty.*

†**Makowiczy** przym. od **Makowica,** p. **Makowy:** M. sok. Ślesz.

Makowiec, wca 1. lm. **wce** p. **Makówka:** Mak po okwitnięciu i wydaniu owoców (makowców). Ślus. **2.** blm. a. **Laudanum, Opjum** chem. *stężały sok, wypływający z makówek naciętych.*

Makowina, y, lm. **y 1.** *łupina makówki.* **2.** w lm. *łodygi makowe:* Chmieliny i makowiny spalić trzeba na popiół. Zaw.

[**Makowiszcze, a,** lm. **a**] *pole, grzędy, zasiane makiem.*

[**Makownik, a,** lm. **i**] **1.** *placek z makiem, miód z makiem smażony.* **2.** *ptak czeczotka.*

Makowy 1. a. [**Maczy**] przym. od **Mak;** †**Makowiczy:** Sok, olej, kwiat M. × Głowa makowa (= *makówka).* Makowym spity napojem. Słow. (= *makowcem, opjum, laudanum).* Napój z makowej tłoczony rośliny. Słow. M. placek. Troc (= *z makiem).* **2.** *koloru maku, jasno-popielaty:* Cały kraj tam nosił ś. jednako, i makowe kapoty były jego cechą od Zygmuntów jeszcze. Krasz. Makowa maść. Bobr.

Makówa, y, lm. **y** zł. *głowa.* <Z Makówka>

Makówka, i, lm. **i 1.** a. **Makowiec,** × **Makowica** *torebka nasienna maku:* Każdego główka była ślicznie odcięta nożem, jak M. Mick. Główka, jak M., a w głowie pusto. Prz. **2.** przen. żart. *głowa, łeb, lepetyna, mózgownica, pałka, gałka.* **3.** bud. i gór. p. **Makowica.** <Od Mak>

Makrela, i, lm. **e** zool. (scomber scombrus) *ryba oścista, cierniopromienna z rodziny makrelowatych.* <Fr. maquereau, daw. maquerel>

Makrelowate, ych, blp. zool. (scomberoidei) *rodzina ryb cierniopromiennych brzuchopłetwych.*

Makrobiotycznie (Makrobi-otycznie) przys. od **Makrobiotyczny:** Mnie, zahartowanej już M., czas nie dał ś. cale we znaki. Żm.

Makrobiotyczny (Makrobi-otyczny) przym. od **Makrobiotyka.**

Makrobiotyk (Makrobi-otyk), **a,** lm. **cy** *badacz a. znawca makrobiotyki.*

Makrobiotyka (Makrobi-otyka), **i,** blm. lek. *sztuka przedłużania życia, nauka o sposobach przedłużania życia.* <Z Gr. makrobiotía = długowieczność>

Makrodjagonalny min.: Oś makrodjagonalna kryształu = *oś pozioma dłuższa.* <Now. z Gr. makrós = długi + Djagonalny>

Makrodoma, y, lm. **y** min. *postać krystalograficzna, graniastosłup poziomy układu rombowego o ścianach równoległych od osi makrodjagonalnej.* <Now. z Gr. makrós = długi + dómos = dom; pokład>

Makrokosm, u, blm., **Makrokosmos,** × **Megakosm** fil. *kosmos, wszechświat rozważany w przeciwstawieniu do człowieka czyli mikrokosmu.* Przen.: Nic w tym makrokosmie ducha nie jest bez użytku i bez celu. Krasz. Por. **Kosmos.** Przeć. **Mi-**

krokosm. <Now. z Gr. makrós = długi, wielki + kósmos = świat>

Makrokosmiczny przym. od **Makrokosm**: Niby-filozofia makrokosmiczna. Nowiń.

Makrokosmos, u, blm. fil. p. **Makrokosm.**

Makropinakoid, u, lm. **y** min. *para płaszczyzn równoległych od osi krystalicznej makrodjagonalnej i osi pionowej czyli głównej.* <Now. z Gr. makrós=długi, wielki + Pinakoid>

Makroskopijny *widzialny gołym okiem.* <Now. z Gr. makrós = długi, wielki + skopéō = patrzę>

Makroskopowy *obchodzący ś. bez mikroskopu:* Badanie makroskopowe. Anatomja makroskopowa.

Maksyma, y, lm. **y** fil. **1.** *przepis, reguła, prawidło, zasada postępowania; prawidło postępowania a. zachowania ś. przez siebie samego przyjęte, ustanowione (w przeciwstawieniu do prawa zewnętrznie obowiązującego):* Jest to moja M., od której nie odstąpię. Mieć, wziąć sobie za maksymę. M. moralna, M. woli (Kant). **2.** *zdanie, sentencja moralna a. obyczajowa:* Słynne są maksymy La Rochefoucaulda. Zdr. **Maksymka.** <Łć. maxima dosł. = największa, w Śr. Łć. maxima (sententia) = najwyższa (zasada)>

Maksymacja, i, blm. fil. (w etyce): M. szczęścia = *największa suma szczęścia możliwie największej ilości osób; zasada utylitaryzmu a. eudemonizmu utylitarystycznego* (Bentham). <Now. z Łć. maximus = największy>

Maksymalnie przys. od **Maksymalny.**

Maksymalność, i, blm. rz. od **Maksymalny.**

Maksymalny 1. *największy, najwyższy:* Ilość, temperatura, taryfa maksymalna. Mat.: Wartość maksymalna funkcji. **2.** *dotyczący maksymum, największości:* Termometr M. = *termometr, wskazujący najwyższą temperaturę podczas doby,* in. termometr do najwyższości. <Now. z Łć. maximus = największy>

× **Maksymiljanista, y,** lm. **ści** *stronnik arcyksięcia Maksymiljana, jako pretendenta do tronu polskiego.* <Od imienia Maksymiljan>

Maksymka, i, lm. **i 1.** p. **Maksyma. 2.** bot. (maximiliana) *roś. z rodziny palm.*

Maksymum, w lp. nieod., lm. **a, ów 1.** *najwyższy stopień, do jakiego dana wielkość doprowadzić ś. daje, największa ilość, liczba, wartość, cena,* in. największość: Spirytus stał ś. zupełnie czystym, dochodząc do M. swego stężenia. M. temperatury *(= największe natężenie).* M. mrozu było tej zimy 30 stopni. M. barometryczne a. największość barometryczna = *punkt na powierzchni ziemi, w którym panuje najwyższe ciśnienie barometryczne.* Dalsze pozycje przedstawiają również maksyma. Paw. Mat.: M. funkcji, całki, bezwzględne, względne. Przysłówkowo = *najwięcej, najwyżej, co najwięcej, co najwyżej:* To niewarto więcej nad rubla, a M. rubla kop. 10. Karnawał trwać może M. 72 dni, a minimum 42 dni. **2.** karc. *stawka w grze, zwanej kwindecz.* <Łć. maximum ni. = największe>

[**Maksytanka, i,** lm. **i**] *rodzaj kurtki męskiej wciętej do stanu.* <?>

† **Makszta, y,** lm. **y** p. **Maszt.**

Makuba, y, blm. *gatunek tabaki do zażywania:* Staruszek zażądał makuby, a huzar cygar. Krasz. <Hp. Macuba = nazwa miejscowości na Martynice>

Makuch, a, lm. **y,** [**Makucha**] **1.** częś. w lm. a. **Kuch, Drypy** lm. *wytłoczyny z maku a. z ziarn innych roślin olejnych:* Makuchy rzepakowe, lniane, konopne, kokosowe, palmowe. M. lniany, oliwny. Troc. Makuchem bydło karmić. Troc. **2.** [M.] *placek z siemienia po wyciśnięciu z niego oleju.* <Od Mak>

[**Makucha, y,** lm. **y**] p. **Makuch.**

Makuchowy przym. od **Makuch**: Odpadki makuchowe.

[**Makudry, ów,** blp.] *gatunek ziemniaków.* <Może = Makutry>

† **Makula, i,** lm. **e** p. **1. Makuła.** Pot.

Makularz, a, lm. **e** *rękopis na brudno, bruljon rękopisu.*

Makulator, a, lm. **y** *papier wodny do zakładania pisma, świeżo napisanego, bibuła.* <Now. z Łć. macula = plama>

Makulatura, y, lm. **y 1.** † *plama na sukni:* Wywabić makulaturę z materji. Troc. **2.** † *nieczystość między literami w druku:* Makulatury litery szpecą. Troc. **3.** *papier zadrukowany a. zapisany niepotrzebny, książki bezwartościowe, szpargały, bibuła:* Owinąć co w makulaturę. <Now. z Łć. macula = plama>

† **Makuleusz, a,** lm. **e 1.** *człowiek nieporządny, niechluj, brudas, plugawiec, plucha, flejtuch.* **2.** *duch nieczysty, zły duch, djabeł, czart, bies, szatan, kaduk:* Pijaków sobie nacechuje, a. ich w błocie M. kąpie. Gil. <Now. z Łć. macula = plama>

[**Makulina, y,** lm. **y**] p. **2. Makuła.**

1. † **Makuła, y,** lm. **y,** † **Makula 1.** *plama, plamka, znaczek:* Wytrzeć makułę. Troc. Anat.: Białe makuły na paznogciach. **2.** przen. *plama na duszy, skaza, zmaza, zakała:* Dusze oczyszczone od najmniejszej makuły i zmazy. Wuj. Małżeństwo niezgodne, małżonkom i dziatkom nieskończone makuły przynosi. Baz. Dom swój królewski zelżyć i na wieczne czasy hańbę i makułę abo swędrę narodowi dopuścić. Rozm. **3.** przen.: M. słowna = *łżenie, łajanie, połajanka, wymyślanie:* Słowne makuły i łajania. Petr. Zdr. † **Makułka.** <Łć. macula = plama>

2. † **Makuła, y,** lm. **y** *zdziebełko, troszka, odrobina.* Zdr. [**Makułka, Makulina**]. <Od Mak>

† **Makułka, i,** lm. **i** p. **1. Makuła**: Panna strzec ś. ma, aby białej i rumianej czystości swojej, na której i małą makułkę znać, nie zmazała. Skar.

[**Makułka, i,** lm. **i**] p. **2. Makuła.**

Makuterek, rka, lm. **rki** *pokrywa garnka w hucie szklanej:* Garnek nakryć makuterkiem, żeby ś. szkło nagle nie ochłodziło. Torz.

Makuterka, i, lm. **i 1.** p. **Makutra**: M. do maku. **2.** przen. *lichy młyn:* Bywało, że na większych stawach brak wody, a ta M., jak ją nazywano, pocichu sobie tarkocze a tarkocze. Krasz.

Makutra, y, lm. **y 1.** p. **Makotra.** Przen. żart.: Siedział cały konwent „drogich osób," derwiszów, w swych makutrach filcowych na głowach. Eww. **2.** myśl. *słabizna:* Zając skoki wyciągnął i ani zipnął, bom go w makutrę chlasnął. Jeż. Zdr. **Makuterka.** <Z Gr. máktra, ze sł. lud. do Mak + Trzeć>

† **Makwa, y,** lm. **y** *pysk osła.* Glosy w. XV. <?>

1. Mal, i, lm. **e, Mel, Miel** *mąka, przeznaczona do fermentacji.* <Nm. Mehl = mąka>

2. Mal! w. p. **2. Maluśki**: Wołają: M.! M.! M.! maluśki! na prosięta. Prus. <Z Mały>

1. [**Mal, u,** lm. **e, Mala**] *farba:* W Krakowie na wiezy malowany leży, — któż go tam malował, malu nie żałował? Pśń. <Z Malować>

2. [**Mal, u** a. **a,** lm. **e, Mol**] **1.** *miejsce:* Na málu *(=wnet).* **2.** przen.: Trafić na M. *(=na dobry a. zły humor).* **3.** przen.: Zbić z malu *(=odwieść od czegoś, zbić z postanowienia).* <Nm. Mal>

[**Mala, i,** lm. **e**] p. **1. [Mal].**

Malabarski bot.: Lilja malabarska p. **Wdzięko-sława.** <Od nazwy brzegu Malabarskiego w Indjach>

Malachit, u, lm. **y, Malakit,** × **Malakita** min. **1.** *węglan zasadowy miedzi, zawierający wodę, szmaragdowo-zielony, krystalizujący w układzie jednoskośnym, a także tworzący agregaty groniaste, nerkowate, a. bryły włókniste, zbite i ziemiste.* **2.** M. krzemionkowy p. **Chryzokola.** <Now. z Gr. maláchē a. molóchē = malwa>

Malachitowy przym. od **Malachit:** Filar, kolor M.

†**Malacja, i,** lm. **e** *cisza morska, bezwietrze:* Na ów czas najgorzej ś. dzieje z okrętem, gdy wiatru niemasz i M. panuje. Koss. **2.** przen. *zastój, gnuśność:* Leżeć w gnuśności nieprzeszkodzonej nie jest spokojność, ale M. Pilch. <Łć. malacia>

1. Malaga, i, blm. **1.** *gatunek słodkiego wina hiszpańskiego.* **2.** *gatunek rodzynków, z gałązkami w handlu sprzedawany.* <Od miasta Hp. Malaga>

2. Malaga, i, lm. **i** zł. *pałka.* <Żart. z Laga = laska>

[**Malak, a,** lm. **i**] *dziecko.* <Od Mały>

Malakit, u, lm. **y** min. p. **Malachit.**

× **Malakita, y,** lm. **y** min. p. **Malachit.**

Malakitowy przym. od **Malakit:** Wazon M. Bał.

Malakolog, a, lm. **owie** a. **dzy** *znawca a. badacz malakologji.*

Malakologiczny przym. od **Malakologja:** Fauna malakologiczna morza Bałtyckiego.

Malakologja, i, blm. *część zoologji, mająca za przedmiot badanie mięczaków.* <Now. z Gr. malakós = miękki + -logía = znawstwo>

Malaksować, uje, ował apt. *wytaczać plaster w pałeczki.* <Łć. malaxare = miękczyć>

Malaksowanie, a, blm., czynność cz. **Malaksować.**

†**Malamuch, a,** lm. **owie** p. **Mameluk:** Zołdan go z malamuchy u Tarsu poraził. Wen. <Zam. Mameluk>

Malarczuk, a, lm. **i** p. **Malarczyk:** Kazałem nadwornemu malarczukowi wygruntować płótno. And.

Malarczyk, a, lm. **i, Malarczuk** *uczeń a. czeladnik malarski.*

1. Malarja, i, blm. lek. **1.** *zaduch bagienny, bagiennica, mjazmat zimniczy.* **2.** *zimnica bagienna.* <Włos. malaria = mala aria = złe powietrze>

2. Malarja, i, blm. żart. **1.** p. **Malarstwo.** **2.** zb. *malarze:* Między naszą malarją jest bez wątpienia dużo talentów. Sienk.

Malarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Malarz.** **2.** p. **Malarzowa.**

Malarnia, i, lm. **e,** × **Malownia 1.** *izba, pracownia malarska.* **2. a.** ! **Malszula** *szkoła malarska.*

Malarski 1. przym. od **Malarz:** Sztuka malarska *(=malarstwo).* Szkoła, akademja malarska *(=malarnia).* Konkurs M. Tadeusza uwagi malarskie nad drzewami i obłokami. Mick. *(=malarstwa dotyczące).* Pędzel M. Złoto, srebro malarskie = **a)** *złoto a. srebro w listkach cieniutkich, książeczkowe, listkowe, płatkowe, używane do złocenia i posrebrzania:* Żyto (sztuczne) ubrane w srebra malarskiego listy. Mick. **b)** *farba podobna do złota a. srebra.* **2.** × *do malowania ś. nadający.* L. **3.** × p. **Malowniczy:** Język przenikliwy i M. Śniad. **4.** zool.: Skojka malarska p. **Skojka. Po malarsku** przys. *jak malarze, w sposób właściwy malarzom.*

Malarstwo, a, blm., żart. **Malarja** *sztuka przedstawiania przedmiotów na płaszczyźnie za pomocą rysunku i farb, sztuka malarska, zajęcie malarza:* M. religijne, świeckie, historyczne, rodzajowe, krajobrazowe, zwierząt, martwej natury. M. olejne, akwarelowe, pastelowe. M. ścienne, dekoracyjne. M. pokojowe *(=rzemiosło malarza pokojowego).* Przen.: Słońce malarstwem promieni swoich wydoskonaliło ten niewymowny horyzontu widok. L. Wspaniałe opisy łanów, lasów i stawów, wschodu i zachodu słońca, burzy i pogodnej gwiaździstej nocy, należą do arcydzieł malarstwa poetyckiego. Chm.

Malaryczny przym. od **1. Malarja:** M. zarazek. Jent. Okolice malaryczne. Rost.

Malarz, a, lm. **e,** × **Malownik,** × **Malusz, [Malerz]** *artysta a. rzemieślnik, zajmujący ś. malarstwem:* M. religijny, historyczny, rodzajowy. M. portretowy *(=portrecista).* M. krajobrazów *(=pejzażysta).* M. pokojowy, znaków. Przen.: Pamięć jest malarzem, rozum tablicą, na której maluje. Bals. Przen.: M. występków i zdrożności ludzkich. Sł. wil. *(=opisywacz, opowiadacz).* Żart.: M., co ukradł, to powiada, że znalazł. Prz. *(=lubi ubarwiać, nadawać sprawie inne oświetlenie).* <Nm. Maler>

Malarzowa, ej, lm. **e, Malarka** *żona malarza.*

[**Malarzów**] *należący do malarza:* Szykowny, jak M. Wojtek. Prz.

Malarzówna, y, lm. **y** *córka malarza.*

[**Malarzyna, y,** lm. **y**] *lichy a. godny politowania malarz.*

Malatura, y, lm. **y** p. **Malowidło:** a) Wizyta z 1664 r. mówi, że (kościół) był wewnątrz malowany wielce starożytną malaturą. Gac. Gust francuski panował na dworze biskupim, a to szczególnie w meblach i wewnętrznych pokojowych malaturach. Jabcz. b) Nic nie pomogą zręczne malatury, ani też pudry dla zdrowia naganne, bo każdy pozna z miny i figury wędzoną pannę. <Od Malować, z końcówką Łć.>

Malaturowy przym. od **Malatura:** Roboty malaturowe.

[**Malawka, i,** lm. **i**] p. **Mulawka.** <? Od Mały>

[**Malawki, wek,** blp.] *złe, małe karty w grze, młódki.* <Od Mały>

Malbrecik, u, lm. **i** p. **Malbret.**

Malbret, u, lm. **y** *tablica ukośna do zawieszania obrazu przy robocie.* Zdr. **Malbrecik.** <Nm. Malbrett>

Malcarz, a, lm. **e** p. **Mielcarz.**

Malcekstrakt, u, lm. **y** *ekstrakt słodowy.* <Nm. Malzextract>

Malcerka, i 1. blm. p. **Mielcerza.** **2.** lm. **i** p. **Mielcuch.**

Malcerza, y 1. blm. p. **Mielcerza.** **2.** lm. **e** p. **Mielcuch.**

†**Malcki** p. **Maltański:** Wiele rycerzów malckich z rąk tureckich na przyczynę króla francuskiego wyszło. Biel. M.

Malczyk, a, lm. **i** p. **Malec.** Koź.

Malec, lca, lm. **lcy** *chłopiec mały, chłopczyk, a. mała dziewczyna, dziewczynka, mały a. mała, dziecko, dzieciak, pędrak, smarkacz, knot:* Jak pa-

lec M., a zły jak padalec. Prz. Zdr. **Malczyk.** <MAŁ>

Maleć, eje, ał *stawać ś. małym, mniejszym, zmniejszać ś.:* Ciało rozrzedzone stygnąc maleje. Os. J. *(=kurczy ś.).* Z góry woda idzie, na dole maleje. Pśń. Szeregi wojsk pod ogniem maleją *(= szczupleją).* Zda ś., iż wszystek niszczeję, ustawam z lekka i maleję. Dar. J. Siły maleją *(= zanikają).* Zapał maleje *(= stygnie, ustaje).* Chęć sławy, ojcze, już we mnie maleje. Zabł. Mat.: Postęp malejący. <MAŁ>

× **Maledyk, a,** lm. **owie** *ten, co złorzeczy, przeklina.* Krasz. <Łć. maledicus>

× **Maledykcja, i,** lm. **e** *złorzeczenie, przekleństwo, klątwa.* <Łć. maledictio>

× **Maledykować, uje, ował** *złorzeczyć, przeklinać.* <Łć. maledicere>

× **Maledykowanie, a,** blm., czynność cz. **Maledykować.**

× **Malefaktor, a,** lm. **rzy,** ! **Malfator** *przestępca, złoczyńca.* <Łć. malefactor>

Maleina, y, blm. wet. *wyciąg wodny z hodowli laseczników nosaciznowych, używany jako środek do rozpoznania nosacizny.* <Now. z Łć. malleus = (dosł. młotek) lasecznik>

Maleinowy kwas, chem. *związek ze składem* CH: CH $(CO_2H)_2$, *stereoizomeryczny z kwasem fumarowym.*

† **Malem** przys. *prawie, bezmała, niemal:* M. wszyscy na zatracenie idą. Leop. Była godzina M. szósta. Leop. My, chrześcijanie, coby był ołtarz, M. nie wiemy. Zigr. <MAŁ>

Malenatka, i, lm. **i** bot. (krigia) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

[**Maleneńki**] p. **Maleńki:** Siu, ptasięcino maleneńka.

Malenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Maleć. 2.** × czynność cz. **Malić.**

Malenieczki p. **Maleńki:** Malenieczkie dzieciątko. Orzesz. Malenieczka kwestyjka graniczna. Krasz. Z sprawy maleńkiej, malenieczkiej, nic nie znaczącej, rosła w olbrzymie proporcje. Krasz.

Malenieczko przys. od **Malenieczki.**

× **Malennik, u,** lm. **i** p. **Maliniak:** Radzi postanowić na wszelkie trunki, jako to: wino, piwo, wódkę, miód, M. i inne, taksę sprawiedliwą. Kis.

Maleńki, Malenieczki, Maluchny, Malusi, Maluśki, Malusieńki, Malusienieczki, Malutki, Maluteczki, Maluteńki, Malutenieczki, Maciupci, Maciupki, Maciupeńki, Maciupenieczki, Maciuchny, Madziudzi, Madziubdzi, Madziubeńki, × **Malęki,** × **Malusienki,** × **Malusieneczki,** × **Maluty,** × **Malutuchny,** † **Maluczki,** † **Malucki,** † **Maluśty,** † **Maluturny,** † **Malutyneńki,** † **Malutuperny,** † **Małuśćki,** [**Malinki, Maleneńki, Malitki, Maluczki, Malućki, Maluciеńki, Maluciuperki, Maluszki, Maluleczki, Maluleńki, Malulinki, Maluluchny, Maluneczki, Malupeczki, Malupasienki, Malusieński, Malusiński, Malusiuleńki, Malusiulki, Macieńki, Maciuci, Maciuciński, Maciuleńki, Maciulki, Maciupasieńki, Maciuperny, Maciupuleńki, Maciupulki, Maciuśki, Maciutki, Maciopy, Madziudzineczki, Mabdziurny**] *bardzo mały:* Maleńka przepiórka już woła z pod prosa. Len. Żyłam bez matki maleńką dziewczyną. Chr. Mam do ciebie maleńką prośbę. Prosiłem tylko o maleńkie względy. Mick. Od maleńkiego wieku a. Od maleńkiego, Od maleńka, Z maleńka, [Z maleńkiego] p. **Maleństwo:** Od maleńkiego wieku, z pieluchów zaraz przewiniony w zbroję, książę, jak Tatar, żył o końskim mleku. Mick. Umyślnie z maleńka chowają ten ptaków rodzaj w domu. Chm. B. **Po maleńku** przys. p. **Pomaleńku. Maleńki, ego** rz. *mały chłopczyk:* Luli, woła, mój M., luli, mój M., luli. Mick. **Maleńka, kiej,** [**Maluchna**] rz. *mała dziewczynka:* Pójdź do mnie, maleńka! kogo szukasz? L. **Maleńkie, ich** rz. *dzieci, niemowlęta:* Niemasz może, prócz łez za ojczyzną, i boleśniejszych, i czystszych na ziemi, jak łzy rodziców nad ich maleńkiemi. Gosz. <Od Mały>

Maleńko przys. od **Maleńki; Malenieczko, Maluchno, Malusio, Maluśko, Malusieńko, Malusienieczko, Malutko, Maluteczko, Maluteńko, Malutenieczko, Maciupcio, Maciupko, Maciupeńko, Maciupenieczko, Maciuchno, Madziudzio, Madziubdzio, Madziubeńko,** × **Malęko,** × **Malusienko,** × **Malusieneczko,** × **Maluto,** × **Malutuchno,** † **Maluczko,** † **Malucko,** † **Maluśto,** † **Maluturnie,** † **Malutyneńko,** † **Malutupernie,** † **Małuśćko,** [**Malinko, Maleneńko, Malitko, Maluczko, Malućko, Maluciеńko, Maluciuperko, Maluszko, Maluleczko, Maluleńko, Malulinko, Maluluchno, Maluneczko, Malupeczko, Malupasienko, Malusieńsko, Malusińsko, Malusiuleńko, Malusiulko, Macieńko, Maciucio, Maciucińko, Maciuleńko, Maciulko, Maciopo, Maciuśko, Maciutko, Maciupasieńko, Maciupernie, Maciupuleńko, Maciupulko, Madziudzineczko, Mabdziurnie**].

Maleńkość, i, blm. rz. od **Maleńki:** Od maleńkości a. z maleńkości p. **Maleństwo:** Od maleńkości go znam. Od maleńkości do posłuszeństwa i do pracy przyzwyczajała. Orzesz.

Maleństwo, a 1. blm. = a) *małość:* Zastanawiał ś. nad ogromem jego jenjuszu i nad maleństwem jego serca. Kaczk. *(= małodusznością).* b) a. **Małość, Maluchność,** † **Maluczkość** *najmłodsze lata życia, wiek dziecięcy, dzieciństwo:* Od maleństwa, z maleństwa, od maleńkości, z maleńkości, od maleńkiego, od maleńka, z maleńka, † z mała, [z mału, z maleńkiego] = *od najmłodszych lat, od dzieciństwa:* Dzieci z maleństwa wprawiać w dobrą wymowę. Klecz. **2.** lm. **a** = a) a. posp. **Maluda,** [**Maluta, Malizna, Macieństwo, Macińatwo**] *dziecko małe (a. inna maleńka istota), dzieciątko, robaczek, bobo:* Kwili M. b) *rzecz mała a. małej wagi, drobiazg, drobnostka, małostka, błahostka, bagatela, fraszka, głupstwo:* O takie M. tyle hałasu!

[**Malerz, a,** lm. **e**] p. **Malarz:** Dobry byt, piękny malérz. Prz.

[**Malesa, y,** lm. **y**] p. **Melisa.**

[**Maleszka, i,** lm. **i**] *lilja polna.* L. <?>

× **Malęki** p. **Maleńki:** Będziemy pokorni i w duchu malęcy, duma nas o nieszczęścia przywodzi najwięcej. Zabł.

× **Malęko** przys. od **Malęki.**

! **Malfator, a,** lm. **owie** a. **rzy** p. **Malefaktor:** Signor Villani przypomniał sobie malfatorów w swojej ojczyźnie. Rog. <Włos. malfattore>

1. [**Mali!**] p. **2. Maluśki.**

2. [**Mali**] *prędzej.* <p. Mieć>

Malice, ic, blp. druk. p. **Malizna.**

× **Malicja, i,** blm. *złośliwość; chytrość.* <Łć. malitia>

Maliczka, i, lm. **i, Mirt morski** a. **australny, Myrta morska** bot. (leptospermum) *roś. z rodziny mirtowatych.* <?>

× **Malić, i, ił** *robić mniejszym, zmniejszać, pomniejszać, uszczuplać:* Miłość ku drugim człowiek w sobie mnożyć i więtszyć, M. i mniejszyć może. Smotr. <Od Mały>

Maligna, y, lm. **y** *silna gorączka, połączona z częściową utratą przytomności i majaczeniem;*

Gada jak w malignie *(=gada od rzeczy, bez sensu, bredzi).* <Łć. maligna dosł.=złośliwa>

Malignować, uje, ował *mieć malignę, majaczyć w gorączce.*

Malignowanie, a, blm., czynność cz. **Malignować.**

[**Malik, a,** lm. **i**] **1.** *jedna z chorób u koni i wołów (guzy podskórne na karku a. na łbie).* **2.** *koń malikowaty.* <Ukr. małyk=garbus; małykuwatyj kiń=koń z grzbietem zapadłym. Brs. malik =kark>

[**Malikowato**] przys. od **Malikowaty:** Czasem ś. składa wszystko M., a tu ś. tak złożyło, że gdzie ginąć było trzeba, lada co ratowało. Krasz.

[**Malikowaty, Malkowaty**] **1.** (o grzbiecie) *zapadły, wklęsły:* Konie dobre, pruskie, o grubych kościach i malikowatych grzbietach. Sienk. **2.** *mający grzbiet zapadły a. chory na malik i przez to niezdatny do roboty:* Koń, wół, człowiek M. Zawsze mnie jak malikowatego konia prześladuje. Krasz. **3.** *nie mający szczęścia, niefortunny, nieszczęśliwy, fatalny:* Koń M. *(=koń, po którym siedem koni wieść ś. nie będzie).* M. mąż. Malikowata żona. Nieszczęścia ś. na mnie spiknęły, źli ludzie, los, w M. dzień ś. rodziłem. Krasz. Jemu ś. nie wiedzie, jakiś M. Bodz.

[**Mali maluśki!**] p. **2. Maluśki.**

[**Malimończyk, a,** lm. **i**] p. **Marymontczyk:** Wychowaliśmy ich na gagatków i malimończyków. Krasz.

Malina, y, lm. **y,** [**Malinia**] **1.** bot. (rubus) *roś. z rodziny różowatych:* Gatunki: M. jeżyna a. Jeżyna wielojagodowa, Ożyna (r. fruticosus); M. kamionka a. kocianka, [kościanka], M. kamionkowa, Ostrężyna skalna (r. saxatilis); M. modrojagodowa a. rozesłana, Jeżynka, Jeżyna małojagodowa, Jeżówka, ×Iżówka, Niedźwiedzina, Ostrężyna (r. caesius); M. moroszka a. moruszka (r. chamaemorus); M. tekszla (r. arcticus); M. zwyczajna a. pospolita a. właściwa (r. idaeus). **2.** *owoc maliny zwyczajnej:* Chłopiec świeży, jak M. L *(=rumiany, czerstwy).* Dziewczyna, jak M. *(=jak wisienka, jak różyczka).* **3.** w lm. karc.=a) *zgranie swej puli w preferansie.* b) Na malinach być=α) *stanąć w grze na czysto, wymazać ś., wycofać swoje stawki.* β) przen. *stracić wszystko, nic nie mieć:* Puściłem już spadki po dwuch stryjach i trzech ciotkach, obecnie zaś, będąc na malinach, uprzedzam dalszych i bliższych krewnych, aby pospieszyli ś. z zapisami. **4.** [M.] lek. (naevus vasculosus) *znamię wrodzone, czerwone, brodawkowate, szczeg. na twarzy.* Zdr. **Malinka, Malineczka.** <MAL(IN)>

Malineczka, i, lm. **i** p. **Malina.**

[**Malinia, i,** lm. **e**] p. **Malina.**

Maliniak, a a. **u,** lm. **i** **1.** = a) a. ×**Maliniec** *zarośla malinowe, miejsce krzewami malinowemi zarosłe.* b) [M.] *miejsce, gdzie rosną dziko maliny.* **2.** [M.] *krzak malinowy; gałązki krzewu malinowego.* **3.** a. ×**Malinnik,** ×**Malennik** *trunek (miód a. wino) z malin.*

×**Maliniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Maliniak.**

Malinka, i, lm. **i** p. **Malina:** Panna, jak M. Krasz. Ma malinkę na palcu. Rog.

[**Malinki**] p. **Maleńki.**

[**Malinko**] przys. od **Malinki,** *maleńko.*

Malinnik, u, lm. **i** **1.** zb. *chróst malinowy.* **2.** × p. **Maliniak:** Od baryły malinniku 6 groszy. Vol. Od malinniku każdy jako od starego miodu płacić będzie powinien. Vol. Wypotrzebuje ś. niemało malin na trunek malinnikiem zwany. Kluk. Z jagód malinowych na Rusi robią sławne malinniki, trunek bardzo przyjemny i zdrowy. Ład.

Malinnikowy przym. od **Malinnik.**

[**Malinowie, a,** lm. **a**] *gąszcz malin:* Gęste M.

Malinowski, kiego, blm. **1.** *wymioty, womity:* Zobaczyć ś. a. spotkać ś. z Malinowskim, dostać pana Malinowskiego, rznąć Malinowskiego=*mieć wymioty, womitować,* rub. *rzygać, jechać do Rygi.* **2.** Uciąć Malinowskiego = *upić ś.* M. go wybił = *upił ś. i womituje.* <Ze znanej anegdoty>

Malinowy przym. od **Malina:** Krzew M. Chróśniak M. Mick. Smak, kolor, sok, ocet M.

Malinówka, i, lm. **i** **1.** *wódka nalana na maliny, wódka malinowa.* **2.** [M.] *gatunek jabłka.*

[**Malisa, y,** lm. **y**] p. **Melisa.**

[**Malitki**] p. **Maleńki.**

[**Malitko**] przys. od **Malitki,** *maleńko.*

Malizna, y, lm. **y** **1.** [M.] p. **Maleństwo:** Jaka to zwinna M.! **2.** w lm. a. **Malice** druk. *litery, używane na napisy tytułowe, szczeg. u góry stronic,* in. kapitaliki.

†**Malka, i,** lm. **i** *mąka:* Dla człowieka potrzeba zboże mleć, malkę chędożyć, ciasto uczynić, chleb piec. Petr. <Z Nm. Mehl=mąka>

Malkolmja, i, lm. **e** bot. p. **Strumiika.** <Od nazwiska Ang. Malcolm †1833>

×**Malkontenctwo, a,** lm. **a** *niezadowolenie:* Wyjaśnia, jakie mogły być zatargi, malkontenctwa. Lel.

Malkontent przym. *niekontent, niezadowolony:* Będąc dużo M. z tych sentymentów. Dyak. Co mu jest? — pytali — M. jakiś. Krasz. **Malkontent, a,** lm. **ci** rz. *człowiek niezadowolony z niczego; człowiek niezadowolony z stanu rzeczy, należący do opozycji, żądający zmiany:* Wieczny M. Na ten argument malkontenci umilkli. Jord. Wandea była siedliskiem malkontentów arystokacji, klerykałów, którzy wszystko straciwszy przez rewolucję, tysiączne prowadzili konspiracje, aby rząd republikański we Francji obalić. <Włos. malcontento>

[**Malkowaty**] p. **Malikowaty.**

[**Malmalki!**] p. **2. Maluśki.**

[**Malmur, u,** lm. **y**] p. **Marmur.**

[**Malmurowy**] przym. od **Malmur,** *marmurowy.*

[**Malnąć, nie, nął**] *uderzyć.* <? Por. Zamalować=uderzyć>

[**Malnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Malnąć.**

×**Malogranat, u,** lm. **y** **1.** *owoc granatu zwyczajnego,* in. granat, ×grenada, jabłko granatowe, jabłko punickie, ×jabłko ziarniste, ×pomogran. **2.** = **Granat** pod 8 a). <Z Łć. malum granatum dosł. =jabłko ziarniste>

×**Malogranatowy** przym. od **Malogranat:** Drzewo malogranatowe. Trzyc.

1. [**Malon, a,** lm. **y**] **1.** i †M. p. **Melon:** Malony jabłczyste a. dynie okrągłe, malonom podługowatym i kuklastym podobne są. Syr. Malony wodne. Sien. Głowa jak M., niech będzie Chrystus pochwalon. Prz. **2.** w lm. *gatunek jabłek.* <p. Melon>

2. [**Malon, a,** lm. **y**] *bańka.* Krzyw. <?>

Malonowy **1.** †przym. od †**Malon.** L. **2.** chem.: Kwas M.=*związek ze składem* $CH_2(CO_2H)_2$, *homologiczny z kwasem szczawiowym, spotykany w burakach.*

[Malopa, y, lm. **y]** *mały człowieczek.* <Od Mały>

[Malot, u, lm. **y]** p. **Nostrzyk.** <? Żam. Melilot>

Malować, uje, ował I. *farbą powlekać, farbować:* M. laskę, stół, ścianę, dach, pokój, dom. M. sobie twarz = *różować ś.:* Czemu to panna uczciwa nie maluje twarzy? Bals. **2.** *przedstawiać coś na płaszczyźnie za pomocą rysunku i farb:* M. portret, obraz. M. człowieka, konia, drzewo. M. kogo (= *portretować*). M. z natury. M. na płótnie, na drzewie, na szkle, na porcelanie. M. olejno, suchemi farbami. Czy pan maluje? (=*umie M.*). Tak piękna, że ją tylko M. Przen.: Pamięć jest malarzem, rozum tablicą, na której maluje; zmysły pędzlami, któremi maluje; farby, z których maluje, są myśli, już jaśniejsze, już ciemniejsze. Bals. **3.** przen. *barwić, pstrzyć, zdobić, przyozdabiać, pięknszyć, upiększać:* Wiosna maluje łąki kwiatami. Poschły zielone jodły, ani świecą góry, ani cienia rzucają, nie malują pola rozliczne kwiaty, ani zieleni ś. rola. Nar. **4.** przen. *obrazowo, malowniczo przedstawiać, opisywać, opowiadać:* M. charakter, czyny czyje. Te słowa zanadto czarną malowały duszę. Słow. Malują ich za grubych i niepolitycznych dworzan. Troc. Nie taki djabeł straszny, jak go malują. Prz. M. myśli swoje i uczucia. Kras. A. Sprawozdanie, wybornie malujące nam jego wrażenia i usposobienie. Chm. M. przeszłość, epokę. Kras. A. Piękniejszemi słowy niźli zioła i kwiaty, przeszłość szczęśliwą malował. Mick. Dziejopisowie niepochlebnemi kolorami malują stan niewiast w Litwie starożytnej. Mick. Unikanie wyrazów pospolitych, choć dobitnych i żywo malujących przedmiot. Chm. Bez przerwy rzecz swoją tokował i giestami ją bardzo dobitnie malował. Mick. Nie ma wyrazów język niezaskarbny M. słońcem ukazane czary. Słow. O, ciemni anieli! wyście mi zemstę malowali piękną. Słow. Poezjo! gdzie cudny pędzel twojej ręki? gdy chcę M., za cóż myśli i natchnienia wyglądają z wyrazów, jak z za krat więzienia? Mick. Nie maluj sobie tak srogo kochania. L. (=*nie wystawiaj, nie wyobrażaj, nie imaginuj*). **5.** ✕ przen. *pisać, okazywać na piśmie:* Który malował sobie jakieś pretensje, tego za łeb, na wóz z żoną, z dziećmi, z bagażami. Kaczk. **6.** [M.] = a) *obmawiać, oczerniać.* b) *iść pomału, wlec ś.* c) *kręcić, wykręcać ś., wyłgiwać ś.:* Malujes, jak pies ogónem. Prz. **M. ś. I.** *samego siebie przedstawiać w malowidle a. w opisie:* Ten malarz sam ś. maluje. **2.** *farbować sobie twarz, różować ś.:* Dnia tego Bielecka ś. jeszcze malowała, gdy nadeszła Bietka. Krasz. **3.** przen. *barwić ś., pstrzyć ś., zdobić ś., ozdabiać ś., upiększać ś.:* Widzę obłoki wielkie pod nogami, jako ś. tęcze malują farbami. P. Koch. **4.** przen. *przedstawiać ś., stawać przed oczami:* Czyliż te piękne wieków naszych lata jeszcze ś. kiedy twojej malują pamięci? Mick. **5.** przen. *dawać ś. widzieć, okazywać ś., uwydatniać ś., widnieć, odbijać ś., przebijać ś., wyrażać ś.:* Smutek, boleść, gniew, radość maluje ś. w jego spojrzeniu, na jego twarzy. <Nm. malen>

Malowanie, a I. blm., czynność cz. **Malować:** Uczy ś. malowania. L. Siedzi, jak do malowania. Prz. Sposób malowania artysty (= *pędzel jego*). Przen.: W malowaniu przyrody Mickiewicz równie jest mistrzem, jak w przedstawianiu ludzi. Chm. **2.** lm. **a** p. **Malowidło;** *robota malarska wog.:* M. prostakom stoi za czytanie. Prz. Ładna, jak M. Drzewo wyrobione na sprzęty, pokrywać ś. zwykło malowaniem. Jak. J. Pałac malowaniami ozdobiony. L.

[Malowaniec, ńca, lm. **ńce]** *materja bawełniana malowana.*

Malowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Malować ś.:** O waszym malowaniu ś. słyszałem aż nadto. Hoł.

Malowanka, i, lm. **i I.** *obrazek malowany, rycina kolorowana:* Książka z malowankami. Bronek posłał jej nowy kamień do gry w klasy, a Waluś dwie malowanki. Kos. Trzeba wyrzec ś. na cały miesiąc różnych rzeczy: pieczątek, malowanek, łakoci. Kos. Przen.: Zasypia stary żołnierz do białego ranka, aż ś. skończy sen cacanka, złota M. Len. **2.** pog. *lichy obraz, nieudane, nędzne malowidło.* **3.** żart. *pieniądz papierowy.* **4.** [M.] = a) *rodzaj spódnicy, spódnica jaskrawa, kolorowa:* Kobiety w niebieskich malowankach. Mogłaby i moja opuścić trochę malowanki, nie zaś uginać ś. tak brzydko. Prus. b) *jajko farbowane, kraszanka.*

Malowany, st. w. †**Malowańszy,** im. od **Malować;** ✕ **Malowny I.** *farbą powleczony, pofarbowany, pomalowany:* Ściana malowana. Papier M. (=*kolorowy*). Stoczek złotem M. Słow. Tace ogromne, w kwiaty ślicznie malowane. Mick. Przen.: Otóż mi mężczyzna, malowane jajko. Sł. wil. (=*rumiany a słaby*). On z wierzchu malowaną twarz swą pokazuje, a wewnątrz śmierć kuje. Kulig. (=*pozornie obojętną*). **2.** przen. *umalowany, ubarwiony, barwny, upstrzony, różnokolorowy:* Podobien gołębiowi, od którego szyje malowanej to złoty, to srebrny blask bije. Groch. Powietrzne ptastwo malowane. Otw. Przenoś moją duszę utęsknioną do tych pól malowanych zbożem rozmaitym. Mick. Łąki malowane. Brud. Róży pierś malowana. Mick. We drzwiach pokoju zabłysło, jak w ramach obrazu zaklętego wojsko malowane. Mick. Postać z mglistej chmury, płomieniami malowana. Słow. Jeden obłok, jak senny łabędź na jeziorze, pierś ma białą, a złotem malowane krańce. Mick. Przen.: Twarz jego jakby z kruszcu łamała ś. twardo, malowana naprzemian śmiechem, bólem, wzgardą. Słow. **3.** przen. *ozdobny, ładny, piękny, śliczny:* Nie malowańsza łódź bywa lepsza, ale mocniejsza. Herb. Nad to nie może być nic malowańszego, piękniejszego. Mącz. Nie dbam ja o pałac choćby M., byle też mnie kochał Jasieńko kochany. Kolb. Ułani, ułani, malowane dzieci, niejedna dziewczyna za wami poleci. Bał. **4.** *namalowany:* Ujrzała męże na ścianie malowane, obrazy, Chaldejczyków farbami wyrażone. Wuj. Takie piękne, jak malowane. Prz. Chłopiec był piękny, jak M. Krasz. Siedzi, stoi, jak M. (=*jak nieżywy, jak automat*). W nic mu ś. wdawać nie dadzą, siedzi, jak M. Ruszże ś., czegóż stoisz, jak M.! Przen.: Malowana lala=*człowiek bezmyślny, bez zdania, bez energji.* **5.** przen. *nieprawdziwy, nierzeczywisty, pozorny, powierzchowny, tytularny, od parady, pozbawiony energji, siły:* Nie jestem M. Prz. Król M.: Stefan nie chciał być królem malowanym, ale rzeźwym, łaskawym i ojcowskim panem. Petr. Zapowiedział Batory, że ani glinianym, ani malowanym królem nie będzie. Lel. Żywym, nie malowanym berłem rządź narody. Pot. Nie będę ja mu malowanym panem. Troc. Jam tu hetmanem, ja tu sam chcę rządzić, malowanym być nie chcę na urzędzie. P. Koch. Z nas malowani dziś tylko rycerze, szabla we złocie, koło serca pierze. Nar. Dowie ś. świat cały, że jestem ojciec niemalo-

wany. Boh. Jejmość Dobrodziejka malowanych mężów nie lubi. L. Chrześcijanie malowani. Hrb. *(=nieszczerzy, obłudni, dla oka, z imienia tylko).* Prawo malowane *(=na papierze tylko istniejące, bezsilne).* Sędzia jest żywym głosem, prawo, malowane nauki, nie mówią nic. Petr. Malowana jego mężność, nauka, cnota, godność. Kn. Mówią o jedności doskonałej, nie malowanej i powierzchownej. Sak. **6.** przen. *malujący ś., dający ś. widzieć, odbijający ś.:* Żal i cnota na twej malowane twarzy. Jabł. **7.** przen. *zachowany, utrwalony, odbity, odzwierciedlony:* Wszystko to pamięć wiernie malowane trzyma. Mick. **8.** przen. p. **Malowniczy:** Dużo prawi morałów takim stylem malowanym a wypukłym, że aż miło. Krasz.

Malowańczyk, a, lm. **i** myśl. *drozd.*

†Malowańszy p. **Malowany.**

Malowidełko, a, lm. **a** p. **Malowidło.** Przen.: Wygląda to jakby na M. z natury jakiego sąsiada pana Reja. Krasz.

Malowidło, a, lm. **a, Malowanie, Malatura, Malunek 1.** *rzecz namalowana, dzieło sztuki malarskiej, obraz:* M. szkoły włoskiej, flamandzkiej. M. olejne. Nasza czajka szybka, zwrotna, choć nie błyszczy w malowidłach. Słow. Przen.: Zorzy malowidła. Słow. Zapał tworzy cudy, nowości potrząsa kwiatem i obleka nadzieję w złote malowidła. Mick. W „Panu Tadeuszu" znajdujemy M. rodzajowe, odtwarzające stosunki ludzkie nietylko ze względu na wątek epiczny, ale także same w sobie. Chm. **2.** *malowanie, malarstwo:* Nie znałem wówczas sztuki malowidła. Słow. Purpurę, złoto i drogie kamienie łączyłem cudną malowidła sztuką. Słow. **3.** *kosmetyk do malowania twarzy, barwiczka, rumienidło, róż, bielidło, blansz:* Nie pomoże mydło, ani M., ani bystra woda, kiedy zła uroda. Prz. Zdr. **Malowidełko.**

×Malownia, i, lm. **e 1.** p. **Malarnia. 2.** *wyobraźnia, fantazja, imaginacja:* Dowcip, co śmiałym buja polotem, puściwszy wolne malowni skrzydła, żeby opacznym nie poszedł zwrotem, musi szanować sztuki prawidła. Dm.

Malowniczo przys. od **Malowniczy:** Promienie słońca złociły ciepłym światłem zczerniałe wiekiem mury klasztorne, olbrzymiejące i wyglądające dziwnie M. w tym oświetleniu. Zag.

Malowniczość, i, blm. rz. od **Malowniczy:** M. starych domów, wieszających ś. po skalistym brzegu. Chł. Brzegi dolnej Sekwany mają ustaloną opinję swej malowniczości. Chł.

Malowniczy, ×Malowny 1. *godzien przeniesienia na obraz, przyjemny na wejrzenie, piękny, cudny, czarowny, wdzięczny:* Ten na głazie, ta w trawie, grupa malownicza! Mick. Okolica była malownicza. Mick. W małym oddaleniu zsiadał z konia król neapolitański w swoim malowniczym, żeby nie powiedzieć teatralnym ubiorze. Fred. A. **2.** a. **Malowany, ×Malarski** *żywo przedstawiający, obrazowy, żywy, barwny:* Język, styl M.

×Malownie przys. od **Malowny.**

×Malownik, a, lm. **cy** p. **Malarz.**

×Malowny 1. p. **Malowany:** Pszenica z cukru, żółtym malowna szafranem. Mick. Do malarza: Stwórco malownych twarzy, mocnom tobie winny. Mick. Lampa z kryształu, ubrana pędzlem w malowne obrazy. Mick. Obraz jej M. w srebrnej fali łonie łzami nieraz mąciłem. Mick. *(=odbity).* **2.** p. **Malowniczy:** Kto młody, ten malowne sny widzi w powietrzu. Krasiń. Obrazek M., farby świeże, naturalne. Wysp.

Malpigja, i, lm. **e** bot. p. **Nagwiazdka.** <Od nazwiska lekarza Włos. Malpighi †1694>

Malpigjowy przym. od **Malpigja.** Bot.: Rośliny malpigjowe p. **Nagwiazdkowaty.**

Malsztok, a, lm. **i** *kij malarski do podpierania ręki przy malowaniu:* We drzwiach pokazał ś. młody mężczyzna z paletą i malsztokiem w ręku. Krasz. Wygrzmociwszy swoich uczniów malsztokiem, położył ś. drzemnąć trochę. Krasz. <Nm. Malstock>

!Malszula, i, lm. **e** p. **Malarnia.** <Nm. Mal(er)-schule>

[**Malta, y,** lm. **y**] *wapno z piaskiem do murowania.* <Z Nm. Mörtel, to zaś z Łć. mortarium>

Maltańczyk, a, lm. **cy** p. **Maltański.**

Maltański, †Malteński, †Malcki: Zakon a. × order M. = *zakon rycerski włoski św. Jana Jerozolimskiego.* Kawaler a. rycerz M.=*członek tego zakonu,* in. maltańczyk, ×maltejczyk, joannita, kawaler św. Jana, kawaler rodyjski. Żart.: Kawaler M.=*stary kawaler.* Krzyż M.=a) *krzyż, jako godło zakonu maltańskiego.* b) ×lek. p. **Krzyż. Po maltańsku** przys. *wedle zwyczaju kawalerów maltańskich.* <Od nazwy wyspy Malta>

×Maltejczyk, a, lm. **cy** p. **Maltański:** Maltejczycy okręt wzięli. Fur.

†Malteński p. **Maltański.** Kn.

Maltoza, y, blm. chem. *cukier słodowy,* $C_{12}H_{22}O_{11} + H_2O$. <Now. niby Łć., z Ang. malt = Nm. Malz=słód>

Maltretować, uje, ował kogo = *źle ś. z kimś obchodzić, poniewierać, pomiatać kim:* Potrzebowała mieć zawsze kogoś przy sobie, nietylko by ś. szczycić przed innemi, lecz także by mieć kogo M. Rog. <Fr. maltraiter>

Maltretowanie, a, blm., czynność cz. **Maltretować.**

Maltuzjanizm, u, blm. *teorja ekonomiczna, według której wielki wzrost ludności jest niepożądany dla ludzkości.* <Od nazwiska uczonego Ang. Malthus †1834>

[**Maltych, u,** lm. **y**] p. **Maltyk.**

[**Maltyk, u,** lm. **i, Moltyk, Maltych, Moltech, Moltych**] *porcja, danie, pojedyncze jedzenie; obiad; pora jedzenia; uczta, biesiada:* Mąki wzięła na M. Tyle potrzeba masła na M. *(=na raz).* <Dnm. moltīd=Nm. Mahlzeit>

Maluchno przys. od **Maluchny,** *maleńko.*

Maluchność, i, blm. rz. od **Maluchny;** p. **Maleństwo.**

Maluchny p. **Maleńki:** Maluchne dziatki w powiciu. Warg. Wieczerzą zwyczajną, to jest prawie maluchną, czestował ich. Warg. *(= skąpą, lekką, nieobfitą).* W maluchnych leciech będąc. Warg. *(=młodziuchnych).* **Po maluchnu** p. **Pomaleńku.** <Od Mały>

[**Malucieńki**] p. **Maleńki.**

[**Malucieńko**] przys. od **Malucieńki,** *maleńko.*

[**Maluciuperki**] p. **Maleńki.**

[**Maluciuperko**] przys. od **Maluciuperki,** *maleńko.*

†Malucki p. **Maleńki:** Ta syna maluckiego pożyła dziryda. Bardz. <Od Mały>

†Malucko przys. od **Malucki,** *maleńko.*

†Maluczki i [**Maluczki**] p. **Maleńki:** Gdym był maluczkim, mówiłem jako M. Leop. Proszę, za wdzięczny przyjmij dar ten mój M. Biel. M. *(=lichy, błahy).* Ludzie maluczkiego rozumu. Rej *(=płytkiego umysłu).* Na M. czas opuściłem cię. Skar. *(=króciuchny).* Obok maluczkiego dobra, wielem zasiał złego piosnką plugawą. Krasz.

†Po maluczku przys. p. **Pomaleńku:** Z oczu na-

szych po maluczku zniknęły. Górn. **Maluczki, kiego,** lm. **ccy,** †**Malutki** rz. *prostaczek:* Nauczać maluczkich.

†**Maluczko,** [**Maluczko**] przys. od **Maluczki,** *maleńko:* Mieli M. rybek. Sekl. (= *troszeczkę).* Odwróciwszy ś. M. od nich, jął płakać. Leop. (= *nieco, cokolwiek).* M., a już mnie nie ujrzycie. Skar. M. duszy mej nie ułowili. Ryb. <Od Mało>

†**Maluczkość, i,** blm. rz. od **Maluczki;** p. **Maleństwo.**

[**Malućki**] p. **Maleńki.** [**Malućka, kiej,** lm. **kie**] rz. p. **I. Maluśki:** Czekaj mnie, malućka, aby do roku.

[**Malućko**] przys. od **Malućki,** *maleńko:* M. ujádáł (= *zjadał potrochu).*

Maluda, y, lm. **y** posp. p. **Maleństwo.**

[**Maluleczki**] p. **Maleńki.**

[**Maluleczko**] przys. od **Maluleczki,** *maleńko.*

[**Maluleńki**] p. **Maleńki.**

[**Maluleńko**] przys. od **Maluleńki,** *maleńko.*

[**Malulinki**] p. **Maleńki.**

[**Malulinko**] przys. od **Malulinki,** *maleńko.*

[**Maluluchno**] przys. od **Maluluchny,** *maleńko.*

[**Maluluchny**] p. **Maleńki.**

[**Malu malusie!**] p. **2. Maluśki.**

†**Malun, a,** lm. **y** p. **Melon.**

[**Maluneczki**] p. **Maleńki:** Moja maluneczko!

[**Maluneczko**] przys. od **Maluneczki,** *maleńko.*

Malunek, nku, lm. **nki** p. **Malowidło:** Co za boski M.! Syrok. Jakieś nieznane drzewo, ukrywające ś. pod malunkami, które zdradzały moskiewskie skrzyń pochodzenie. Jeż. Katedra miała malunki o złotych tłach. Deo. <Od Malować, z końcówką = Nm.-ung>

[**Malupasienki**] p. **Maleńki.**

[**Malupasienko**] przys. od **Malupasienki,** *maleńko.*

[**Malupeczki**] p. **Maleńki.**

[**Malupeczko**] przys. od **Malupeczki,** *maleńko.*

Malusi p. **Maleńki:** Dzieciątko malusie. Len. Dla dzieciny tej malusiej zbieg ucieczkę w podróż zmienił. Jeż. <Od Mały>

[**Malusi!**] p. **2. Maluśki.**

× **Malusieneczki** p. **Maleńki.**

× **Malusieneczko** przys. od **Malusieneczki,** *maleńko.*

Malusienieczki p. **Maleńki.**

Malusienieczko przys. od **Malusienieczki,** *maleńko.*

× **Malusienki** p. **Maleńki:** Strzyżyki malusienkie. Mor.

× **Malusienko** przys. od **Malusienki,** *maleńko.*

Malusieńki p. **Maleńki:** Częścią nań głosem woła, częścią cichusieńkie w uszy słówka posyła bardzo malusieńkie. Mor. Świt M. z twojej ręki bierze płaszcz biały. Susz. [**Malusieńkie, ego,** lm. **e**] rz. *dziecko.* <Od Mały>

Malusieńko przys. od **Malusieńki,** *maleńko.*

[**Malusieński**] p. **Maleńki.**

[**Malusieńsko**] przys. od **Malusieński,** *maleńko.*

[**Malusiński**] p. **Maleńki.**

[**Malusińsko**] przys. od **Malusiński,** *maleńko.*

Malusio przys. od **Malusi.**

[**Malusiuleńki**] p. **Maleńki.**

[**Malusiuleńko**] przys. od **Malusiuleńki,** *maleńko.*

[**Malusiulki**] p. **Maleńki.**

[**Malusiulko**] przys. od **Malusiulki,** *maleńko.*

× **Malusz, a,** lm. **e** p. **Malarz.** Przen.: Historyka uważajmy jako ludzi i narodów malusza. L.

[**Maluszki**] p. **Maleńki.**

[**Maluszko**] przys. od **Maluszki,** *maleńko.*

[**Maluś!**] p. **2. Maluśki:** M.! M.! niudy, niudyszki... jakaś niewiasta zwoływała nierogaciznę. Wilk.

I. Maluśki p. **Maleńki:** Na trzcinie jeździł Sokrat między maluśkiemi chłopięty. Warg. To rzekszy, po maluśku do niego ś. rzuci. Nar. [**Maluśki, ego,** lm. **ścy**] rz. *chłopak.* [**Maluśka, kiej,** lm. **kie, Malutka, Malućka**] piesz. *dziewczyna:* Obejrzyj ś., maluśka! **Po maluśku** przys. p. **Pomaleńku.**

2. Maluśki!, Mal!, [**Mali!, Mali maluśki!, Mal·malki!, Malu malusie!, Maluś!, Malusi!, Maluty!, Maciu!, Maciucie mali!**] *nawoływanie świń i prosiąt:* Wołają: mal! mal! mal! M.! na prosięta. Prus.

Maluśko przys. od **I. Maluśki,** *maleńko:* A ty, acz ci ś. co przygodzi M., tedy cirpieć nie chcesz. Op.

†**Maluśto** przys. od **Maluśty,** *maleńko.*

†**Maluśty** p. **Maleńki.** Op.

[**Maluta, y,** lm. **y**] p. **Maleństwo:** Ja mały M. (= *drobiazg, robaczek).*

Maluteczki p. **Maleńki:** Drobne, maluteczkie rzeczy często bywają pełne znaczenia. Krasz.

Maluteczko przys. od **Maluteczki,** *maleńko.*

Malutenieczki p. **Maleńki:** Malutenieczka książeczka. Teof. Idzie o mały, chociażby M. romansik. Orzesz.

Malutenieczko przys. od **Malutenieczki,** *maleńko.*

Maluteńki p. **Maleńki:** Maluteńka drewniana kapliczka przy domu. Krasz. Dałem ja jemu! o M. włos żonę jego wdową nie uczyniłem. L. **Po maluteńku** przys. p. **Pomaleńku.**

Maluteńko przys. od **Maluteńki,** *maleńko.*

Malutki p. **Maleńki:** Jest kędyś kraik M. Mick. Zróbmy sobie malutką puleczkę preferansa. Wilcz.

†**Malutki, kiego,** lm. **tcy** rz. p. **Maluczki:** Boże, rzeczy te zakryłeś przed mądremi, a objawiłeś je malutkim. Wuj. [**Malutka, kiej,** lm. **kie**] p. **I. Maluśki:** Chcijże me, malutko. **Po malutku** przys. p. **Pomaleńku.** <Od Mały>

Malutko przys. od **Malutki,** *maleńko:* Daj mi M. wody, że ś. napiję. Leop. Lepiej jest M. prawemu nad grzesznych bogactw wiela. Ps. flor. I jeszcze M., eż nie będzie grzesznik. Ps. flor. (= *niedługo).*

× **Maluto** przys. od × **Maluty.**

× **Malutuchno** przys. od **Malutuchny,** *maleńko.*

× **Malutuchny** p. **Maleńki.**

†**Malutupernie** przys. od **Malutuperny,** *maleńko.* <Z Mały>

†**Malutuperny** p. **Maleńki.**

†**Maluturnie** przys. od **Maluturny,** *maleńko.*

†**Maluturny** p. **Maleńki.**

× **Maluty** p. **Maleńki.** <Od Mały>

[**Maluty!**] p. **2. Maluśki.**

†**Malutyneńki** p. **Maleńki.**

†**Malutyneńko** przys. od **Malutyneńki,** *maleńko.*

Malwa, y, lm. **y I.** bot. = a) p. **Prawoślaz.** b) p. **Ślaz:** Malw różnofarbnych drżące kolumny. Słow. **2.** han. zb. *suszone kwiaty ślazu drzewnego* (flores malvae arboreae). <**Łć.** malva, z Gr. maláchē>

Malwersacja, i, lm. **e** *nadużycie, fałszerstwo, oszustwo, sprzeniewierzenie:* Urzędnik dopuścił ś. malwersacji. Grywał w karty, dopuszczał ś. nawet podobno malwersacji przy grze, zwłaszcza wtedy, gdy był pijany. Sienk. <Fr. malversation>

Malwersacyjny przym. od **Malwersacja.**

Malwersować, uje, owal I. co=*podrabiać, falszować, fabrykować.* **2.** czym=*dopuszczać ś. względem czego malwersacji:* Oberster musiał ciągnąć zyski i to wszystko z porcji, któremi można było M., jak ś. komu spodobało. Górs. <Fr. malverser, z Łć. male versari>

Malwersowanie, a, blm., czynność cz. **Malwersować.**

Malwersowany *sfałszowany, fałszywy, sfabrykowany, podrobiony:* Podpis M. Pieniądze malwersowane.

Malwowy przym. od **Malwa.**

[**Małachać, a, ał, Małatać**] *drzeć w kawałki, szarpać.* <? Por. Ukr. małàckaty>

[**Małachanie, a,** blm.] czynność cz. **Małachać.**

[**Małaj, a,** lm. **e**] *placek kukurydziany.* <Przez Ukr. małàj, mełàj, z Rum. mălaiu>

[**Małałyga, i,** lm. **i**] p. **Mamałyga.** Goł.

Małamed, a, lm. **owie** p. **Melamed.**

[**Małanka, i,** lm. **i**] *błyskawica (na suszę, bez grzmotu):* Przepadł a. zginął jak M. (*= zginął bez śladu*). Por. **Mełnia.** <Brs. małanka>

[**Małatać, a, ał**] p. **Małachać.**

[**Małatanie, a,** blm.] czynność cz. **Małatać.**

[**Małder, dra,** lm. **dry**] p. **Małdr.**

[**Małdernik, a,** lm. **cy, Modernik**] *człowiek, chodzący na [małdr], nie biorący za pracę pieniędzy, tylko zboże.*

†**Małdr, a,** lm. **y I.** i [M. a. **Małder, Małdra**] *miara zbożowa różnej wielkości:* M. zboża abo dwanaście ćwiertni. Syr. 12 ćwircień w M. Kłos. M., dwie ćwiertni. Kn. M. zwykły miał cztery korce, M. klasztorny był mniejszy. [M.]=*ćwierć.* [Młócą na M. (na szefle) małdernicy]. **2.** p. **Małdrat:** Po dziesięć groszy poboru płacić mają, bądź gdzie są snopowe dziesięciny, abo meszne, spy abo małdry. Vol. **3.** M. królewski=*chłosta, wymierzana rózgą długą na dwa łokcie a. w ilości 32 plag:* Ma być karan małdrem królewskim, który jest trzydzieści i dwie pladze a. uderzenie wirgą dębu zielonego, któraby na dwa łokcia długa była. Sz. <Nm. Malter>

[**Małdra, y,** lm. **y**] p. **Małdr.**

†**Małdrat, u,** lm. **y,** †**Małdr,** [**Małdrat**] *podatek, dziesięcina, uiszczana ziarnem:* Zamiast dziesięcin w snopie, zaczęto ś. godzić na pewną wielość zboża, i te osypy nazwano małdratami. Cz. Na Rusi małdraty są osepy, które miejsce wojennych dziesięcin zastępują. Ostr. <Śr. Łć. maldrata=zawartość jednego małdra>

Małdrzyk, a, lm. **i, Mądrzyk, Mędrzyk, Mondrzyk, Modrzyk,** †**Mąldrzyk I.** †M. i [M.] *mały ser z mleka słodkiego:* Za ser wielki węglasty dwa grosze, za mały okrągły ser abo M. ośm pieniędzy. St. lit. Kruk ukradł M. świeży, liszka to ujźrzała. Błaż. **2.** †M. *placek:* Weźmij miarę mąki i dziesięć małdrzyków. Leop. (dziesięcioro chleba. B. G.). 3. [M.] w lm. *rodzaj ciasta z serem, okrągłe pierogi z serem, smażone na maśle.* **4.** przen.: Złożyć ręce w M.=*złożyć dłonie na krzyż tak, aby wewnętrzne ich powierzchnie były zwrócone do siebie:* Rączka w M., buzia w ciup. Prz. (dawny sposób zachowania ś. panien w towarzystwie). Złożyła ręce w M., a buzię w ciup, jak przystało na skromną i przystojnie wychowaną panienkę. Sienk. <Zap. od Małdr>

†**Małdrzykowaty** *podobny do małdrzyka, mający kształt małdrzyka:* Rzepa małdrzykowata. Sien.

[**Małedyny, dyn,** blp., **Mandyny**] *anodyny.* <Przekręcenie Anodyny>

Małgiew, gwi, lm. **gwie** zool. (mya) *małż.* <p. Małż>

Małgorzatka, i, lm. **i,** †**Margorzatka** bot. *odmiana gruszy zwyczajnej* (pirus communis) *a. jej owoc.* <Od imienia Małgorzata>

[**Małkament, u,** lm. **y**] *zamęt, chaos. zamieszanie, wrzawa, rejwach, rozgardjasz.* <p. Mankament>

[**Małknąć, nie, nął**] p. **Mełknąć.**

[**Małknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Małknąć.**

Małkus, a, lm. **y** myśl. *samiec sarny, który zrzucił rogi.* <? por. [Mełkus]>

× **Małmaski** p. **Małmazjowy.**

Małmazja, i, lm. **e,** × **Malwazja** *słodkie wino greckie a. wog. południowe.* Zdr. **Małmazyjka,** †**Małmazka.** <Od Włos. nazwy miasta Gr. (Napoli di) Malvasia>

Małmazjowy, × **Małmaski** przym. od **Małmazja;** × **Malwazjowy,** × **Malwazyjski,** × **Malwaski:** Skład M. Vol.

†**Małmazka, i,** lm. **i** p. **Małmazja:** Zjesz wątróbkę cielęcą, przypłacisz małmazki. Biel. M.

Małmazyjka, i, lm. **i** p. **Małmazja:** Niechno jegomość nie żałuje buzi dla tego maślacza,... a. ta M. Byk.

Mało, st. w. **Mniej,** przys. od **Mały I.** *niewiele, niedużo:* M. wody, chleba, mięsa, ludzi, kobiet. Mieć M. pieniędzy, przyjaciół, czasu, rozumu. †Prócz M. książąt. Chwal. †Po M. dniów. Chwal. †Po M. dni. Hist. Aleks. †Po M. dnioch. Chwal. M. jadać, sypiać, mówić, żądać. M. dbać o kogo. Dwa działa strzelają w bramę, lecz M. dba o nie brama. Krasiń. M. o czym sądzić=*niewiele trzymać:* Choć i po twoim najlepszym dziele, zawsze o sobie sądź M. Karp. Niemało mu o tym gadano. Rzecz ta mogła ś. przedać za niemało (dom.: pieniędzy). Leop. M. brakuje. M. brakowało, żeby...=*ledwie nie...* M. chybiało. Troc. Lepiej M. a dobrze, niż wiele a źle. Prz. Trupia głowa, od sułtana samego głowy M. mniejsza. Słow. Czas błogi, chociaż M. korzystny dla literatury. Słow. (*= niezbyt, za mało, niedostatecznie, niedość*). M. mi na tym zależy. †M. tobie na tym. Kn. (*=tobie to wszystko jedno*). M. na tym; M. na tym zależy. Troc. Oni o to nie dbają, tobie na tym M. Paszk. †M. o słowa (dom.: idzie), kiedy w rzeczy zgoda. Kłok. (*=mniejsza*). × M. na tym, że...=*niedość, że; nietylko, że:* M. mu na tym, że chce być pierwszy, chciałby być jedynym. Sł. wil. †M. na czym mieć=*nie przestawać na czym:* M. na tym mając, że jednego sprzątnął, i drugiego brata zabić kazał. Stryjk. **2.** a. M. co=*niedługo, krótko:* M., a nie ujrzycie mnie, i zasię M., a ujrzycie mnie. Bud. Do trzeciego dnia tylko czekajcie; M. co ujrzycie chwałę Pana waszego. Skar. M. co przed jego przybyciem. Skądby ś. rozpocząć miało, powiem ci krótko, a ty słuchaj M. P. Koch. Nie boicie ś., to przystańcie M., bo oto jadą. Krasz. (*=trochę, na krótko*). M. przedtym (*=przed chwilą, dopiero co*). Zdunowi garnek stłuc, który był M. przedtym uczynił. W. XVI. M. potym obaczy, ali konia wiodą skrwawionego. Błaż. (*=wkrótce potym*). M. potym rybitwowie, w czółnach przypłynąwszy, one żerdzie na głębią wstawili. Murin. **3.** a. [**M.-wiele, M.-wiela, M. nie wiele**] *nieco, cokolwiek, niewiele, trochę:* Rzeczy M. wyszej wyrzeczonych. Epist. O tym tu M. dalej powiadać będziemy. Rej. Zobacz, co apostoł M. niżej mówi. Wuj. M. był ustąpił z prawej drogi. Kaz. 1555. M.-wiele zakąsili. Greckim kupcom niejeden raz w lasach swoich drogę zastępowali; obłowili ś. M. wiele, przecie im za to nikt marnego nie powiedział słowa. Krasz. Zapłacę ci M. wiele za twoje wszystkie

niedziele. Kolb. Kopta, bo ziemniaków M. wiele. Reym. *(=niewiele).* **4.** M. co = a) p. wyżej. b) *niewiele:* Wszystkie moje starania i zabiegi abo M. co, abo żadnego skutku nie przynoszą. Kras. c) [M. co] lekc.=*wielkie rzeczy, że..., cóż z tego, że...:* M. co on gada *(=wielkie rzeczy, że gada).* **5.** *rzadko:* M. który. M. kto temu wierzy. W kraju M. komu tomiki te były znane. Chm. M. kiedy zastaniesz go w domu. M. gdzie zobaczysz tak piękne kwiaty. **6.** M. nie = a) a. M. co nie, o M. nie, o M. co nie, M. że nie, [M. wiela co nie]=*ledwie nie, omal nie, o włos nie, tylko co nie:* M. nie umarł. M. ś. nie zabił. M. że nie był powieszony. M. iże mię nie strawili. Modl. Wac. Uderzony jak gromem, o M. nie padł na ziemię. Słow. O M. co do krwi rozlewu i do wojny domowej nie przyszło. Lel. M.-wiela co sie woły nie powzdymały. b) *bezmała, prawie, niemal, omal:* M. nie wszyscy. M. nie jednaki blask od mosiądzu i od złota. Rej. **7.** *więcej niż, najmniej:* Jużem ci to M. sto razy powiedział. **8.** [M.] = a) *przynajmniej.* b) *ledwie:* M. go uznać. c) [M. daleko]= *blizko, niedaleko:* Kopta, bo do wieczora M. daleko. Reym. <MAŁ>

†**Mało, a,** blm., [**Mało**] *niewielka ilość, trocha:* Z małem ludu. Hist. Aleks. Z małem panów. Chwal. Z małem uciekł. Hist. Aleks. Małem ś. obejdzie, na male przestaje. Kn. M. do mała uczyni wiele. Prz. W nadziei wiela mała nie opuszczaj. Prz. [Gdo mała nie waży sobie, ten zostanie przy chudobie. Prz.]. Kto wierny jest na male, i w więtszym wierny jest. Leop. Ucz ś. dzisia w male cirpieć. Op. Cielesne ćwiczenie k małuć jest pożyteczne. Leop. Od wiela do mała a. od mała do wiela = *od początku do końca; od a do z:* Umyślił wszech zniszczyć od mała do wiela. Groch. Wszystko od wiela powiada do mała. Pot. Do mała. Troc *(=do szczętu).* Po male. Chwal. *(=niedługo potym).* †O male (przys.) = *niedostatecznie, skąpo, szczupło, licho:* Karmiono mię coś bardzo o male. Jabł. Nuż jest chudych pachołków w Polsce bardzo wiele, co chudoby ojczystej swej mają o male. Zbyl. †W male (przys.) = *skracając, skróciwszy, w skróceniu, w krótkości:* Najbliższa związka między krwią powinowatemi, bo od onej niezmierzonej spólności narodu ludzkiego już ś. w male zamyka. Bud. B. Bez mała a. **Bezmała** a. †Przez mała (przys.)= a) *niewiele mniej, niż; prawie, omal:* Bez mała każdego dnia przychodzi. Troc. Łokieć bezmała. By Bóg nie podpomógł mię, przez mała przebywałaby była w piekle dusza moja. Ps. flor. b) Bez mała nie = *mało nie, ledwie nie:* Bez małać nie nałaje. Kn. Połowcy, zebrawszy wojsko potajemnie, bez mała Kijowa nie ubiegli. Stryjk. To usłyszawszy, rzekł: ja bez mała nie zażyję tego fortelu. Lubom. *(= może użyję).* c) [Bezmała] = *darmo, daremnie, napróżno, bez potrzeby, niepotrzebnie:* Oszczędny, bezmała grosza nie wyda. d) [Bezmała] = *podobno, zdaje ś.* [M. po mału] przys. = *stopniowo, powoli.*

× **Małobaczny,** × **Małouważny** *niezbyt baczny, niebaczny, nieoględny, nieuważny, roztargniony, lekkomyślny:* Jej cnoty dzielności w małobaczną nawet myśl najpotężniej biły. L. <Mało + Baczny>

× **Małocenny** *niewielkiej ceny, niedrogi.* <Mały+ Cenny>

1. [**Małocha, y,** lm. **y**] *człowiek niewielki a leniwy.* <Od Mały>

2. [**Małocha, y,** lm. **y**] *człowiek [walkujący], t. j. nie wymawiający głoski l.* <Dźwn.>

× **Małochętny,** †**Małochutny** *niezbyt ochoczy, niechętny; obojętny:* Małochętni i nieuważni ludzie. Troc. <Mało + Chętny>

†**Małochutny** p. **Małochętny:** Sam na ostatku kapłan z płaczu M., w jej wystawione piersi miecz wraził okrutny. Żebr. <Mało + Chutny>

†**Małocnocki** p. **Małocnotliwy:** Na wstyd białogłowski rozpusta swawolna żołnierzów niektórych małocnockich waży. Birk. <Mało + *Cnocki>

× **Małocnotliwy,** †**Małocnocki** *niebardzo cnotliwy:* Poselstwo z dzikich pól od Sowizrała do małocnotliwej drużyny. Wiszn. <Mało + Cnotliwy>

[**Małoczęśnik, a,** lm. **cy**] *wieśniak małorolny, posiadający mniej niż 18 morgów ziemi.* <Mały + Część>

× **Małoczynność, i,** blm. rz. od **Małoczynny.** <Mało + Czynność>

× **Małoczynny 1.** *niewiele zajęcia mający, mało zatrudniony.* **2.** *nieuczynny, nieużyty.* <Mało + Czynny>

× **Małodawca, y,** lm. **y** *ten, co mało daje, skąpiec:* Bóg nagradza każdemu według jego uczynności; małodawcy mało daje, a wielodawcy wiele dawa. Gil. <Mało + Dawca>

Małodbały *niewiele dbający, niedbały.* <Mało + Dbały>

Małodbanie, a, blm. *brak dbałości, niedbalstwo, lekceważenie:* Ja ci mówię, że to twoje M. zgubi nas. Dzierz. <Mało + Dbanie>

× **Małodobrski** p. **Małodobry:** Sobiedobrski, M. Prz. <Mało + *Dobrski>

× **Małodobry,** × **Małodobrski** *nieludzki, niedobry, zły:* Do Jaśnie niecnotliwego pokolenia małodobrych, niepowściągliwych heretyków. Wiszn. †**Małodobry, ego,** lm. **rzy** *kat, oprawca, mistrz:* Tak mówi kat; a sędzia dekretem nakaże: M., skarz go tam, jako prawo każe. Klon. <Mało + Dobry>

[**Małodoletni**] p. **Małoletni.** <Mało + Doletni>

Małoduszność, i, blm. rz. od **Małoduszny.**

Małoduszny, × **Małosercy** *bojaźliwy, lękliwy, tchórzliwy.* <Mały + Duszny>

Małoenergiczny *mający mało energji:* Rusini są pracowici, ale nieopatrzni, małoenergiczni i usposobienia zachowawczego. Tat. <Mało + Energiczny>

Małogadatliwy *niezbyt gadatliwy, niewiele mówiący, małomówny:* To nudne i ciągłe milczenie przykrym mi być poczynało, mimo mojej natury małogadatliwej. Ciec. <Mało + Gadatliwy>

× **Małogałęźny** *mający małe gałęzie.* <Mały + Gałęźny>

× **Małogłowie, a,** blm. antr. (microcephalia) *małość wrodzona głowy w stosunku do reszty ciała.* <Mały + Głowa>

Małogłowość, i, blm. rz. od **Małogłowy.**

Małogłowy *mający małą głowę.* Zool.: Karaś M. p. **Karaś. Małogłowy, ego,** lm. **i** rz. antr. p. **Małogłów.** <Mały + Głowa>

Małogłów, owa, lm. **owy, Małogłowy, Drobnogłów** antr. (microcephalus) *człowiek o głowie w stosunku do reszty ciała zbyt małej.*

× **Małogodny** *małej wartości, niewiele wart.* <Mało + Godny>

Małogron, u, lm. **y** bot. (baeobotrys) *roś. z rodziny borowicowatych.* <Mały + Grono>

!**Małoi, jego,** lm. **i** *chłopiec, lokajczyk:* Brano zwoszczyków, małoich, t. j. lokai. Kal. <Z Ukr. małyj = mały>

[**Małojadek, dka,** lm. **dki**] p. **Małojadka.**

[**Małojadka, i,** lm. **i, Małojadek**] *człowiek mało jadający.* <Mało + JAD>

Małojagodowy *mający małe jagody.* Bot.: Jeżyna małojagodowa p. **Malina.** <Mały + Jagodowy>

Małokalibrowy *o małym kalibrze, o wązkim wylocie:* Broń małokalibrowa. Karabin, sztucer M. <Mały + Kalibrowy>

!**Małokrewność, i,** blm. lek. (oligaemia) *niedostatek krwi w ustroju,* in. !niedokrewność, ×niedokrwistość. <Mało + Krewność>

†**Małokrwi** *niewiele krwi mający.* <Mało + Krew>

Małoletni 1. a. **Małoletny**=a) a. **Nieletni,** [**Małodoletni, Niedoletni**] *nie mający jeszcze lat, prawem wskazanych do uzyskania praw obywatelskich:* M. daje wyobrażenie przeciwne pełnoletniemu i znaczy nie mający lat przepisanych do wyjścia z pod opieki i do rozrządzania majątkiem. Kras. A. Król w monarchji uważa ś. jako ojciec dzieci małoletnich, w rzplitej jako ojciec dzieci dorosłych. Kołł. M. mężczyzna wychodzi z opieki w roku życia swego dwudziestym. Kołł. Przestępca M. b) posp. *młodziuchny, niedojrzały.* **2.** [M.] *zdziecinniały:* Dziaduś juz taki M. **M., ego,** lm. **i** rz. *człowiek małoletni:* Opiekun małoletnich. <Mało + Letni>

Małoletność, i, blm. rz. od **Małoletny.**

Małoletny p. **Małoletni.**

Małoliczebny *nieliczny:* Arystokracja angielska jest małoliczebna. <Mało + Liczebny>

Małolistny, Małolisciasty, Małolisciowy 1. *małe liście mający.* **2.** *mało liści mający.* <Mały + Listny>

Małoliściasty p. **Małolistny.** <Mały + Liściasty>

Małoliściowy p. **Małolistny.** Bot.: Dąbrówka małoliściowa p. **Dąbrówka.** Lipa małoliściowa p. **Lipa.**

[**Małoluda, y,** lm. **y**] *niedorostek.* <Mały + Lud>

×**Małoludny** *niewiele ludności mający, mało zaludniony.* <Mało + Ludny>

†**Małomądr** p. **Małomądry:** M. k tejże cofnął ś. błędnicy. Żebr.

×**Małomądrość, i,** blm. rz. od **Małomądry.** <Mały + Mądrość>

×**Małomądry,** †**Małomądr,** ×**Małoumny** *niewiele rozumu mający, niebardzo mądry, niedoważony, ograniczony, głupowaty:* Z porady swoich małomądrych panów, Olbracht nie chciał wyjechać z Węgier. Biel. M. <Mało + Mądry>

Małomiasteczkowość, i, blm. rz. od **Małomiasteczkowy,** *cechy małego miasteczka, parafjańsiwo:* Przy ogromnych rozmiarach miasta, w zwyczajach panuje tu M.

Małomiasteczkowy *do małego miasteczka należący, małemu miasteczku właściwy:* Mieszkaniec, handel M. Typ małomiasteczkowej Żydówki. Kon. Dotychczas zapewne zbliżał ś. tylko do szlachcianek zaściankowych lub małomiasteczkowych. Chm. <Mały + Miasteczkowy>

Małomiastowy p. **Małomiejski.** <Mały + Miastowy>

Małomiejski, Małomiastowy *do małego miasta należący, małemu miastu właściwy:* Mieszkaniec M. (=*małomieszczanin*). Strój M. <Mały + Miejski>

Małomieszczanin, a, lm. **anie** *mieszkaniec małego miasta a. miasteczka:* W Galicji syn włościanina lub małomieszczanina ma sobie za najświętszy obowiązek dopchać ś. stypendjami do uniwersytetu. Tomk. <Mały + Mieszczanin>

Małomieszczański przym. od **Małomieszczanin:** Typ życia małomieszczańskiego.

×**Małomocny,** ×**Małosilny** *niewiele mocy, siły mający, bezsilny, słaby.* <Mały + Mocny>

×**Małomowność, i,** blm. rz. od **Małomowny,** p. **Małomówność:** M., przy niej gruntowne myślenie, stanowi w Rzpltej jedność wewnętrzną. Stasz. <Mało + Mowność>

×**Małomowny** p. **Małomówny:** Anglik M. L.

Małomówność, i, blm. rz. od. **Małomówny;** ×**Małomowność,** ×**Małosłowność.**

Małomówny, ×**Małomowny 1.** *nie mający zdolności mówienia wiele, prowadzenia rozmowy, niewymowny, niemowny, niewygadany.* **2.** *powściągliwy, zwięzły w mowie, milczący, zamknięty w sobie.* <Mało + Mówny>

×**Małomyślny** *niewiele myślący, mało ś. zastanawiający, niebaczny, nieoględny, nieuważny:* Lud M., do zamieszań skory. L. <Mało + Myślny>

!**Małonadziejny** *mało nadziei dający, niewiele rokujący:* Małonadziejna agitacja. <Mały + Nadzieja>

[**Mało nie wiele**] p. **Mało.**

Małonogi *mający małe nogi.* <Mały + Noga>

Małonosy *mający mały nos.* <Mały + Nos>

[**Małonóg, ogu,** lm. **ogi**] *roś. kąkol roczny* (lolium temulentum). <Mały + Noga>

×**Małooczki** *mający małe oczka a. oczki.* <Mały + Oczko>

Małooki 1. *mający małe oczy.* **2.** a. **Drobnooki** lek. (microphthalmus) *mający oczy zbyt małe.* <Mały + Oko>

Małoplemienny *nieliczne plemiona mający:* Lud M. <Mało + Plemienny>

×**Małopłodny** *niewiele płodzący, niepłodny, nieurodzajny, nieżyzny:* Niwa małopłodna. <Mało + Płodny>

Małopodobny *niezbyt podobny, mało podobieństwa mający:* Ta uczta, prócz małopodobnych portretów i strojów, niewiele ciekawego w sobie mieści. Myc. <Mało + Podobny>

[**Mało po mału**] p. **Mało.**

†**Małoposiadły** *mało posiadający, niezamożny, ubogi, biedny.* <Mały + *Posiadły>

Małoprawdopodobny *niezbyt prawdopodobny:* Małoprawdopodobna tajemniczość położenia. Chm <Mało + Prawdopodobny>

Małorolny *mało roli mający:* Włościanin M. Gospodarstwo małorolne. <Mały + Rolny>

×**Małorosły** *małego wzrostu, nizki.* <Mały + Rosły>

Małorozważny *mało rozwagi mający, niezbyt rozważny, nierozważny, niebaczny, nieoględny:* Gorączkowe próby, przedsiębrane przez zapalonych a małorozważnych demokratów. Chm. <Mało + Rozważny>

×**Małosercy 1.** p. **Małoduszny:** O Sybaryci gnuśni, małosercy. Koch. W. **2.** *nie mający serca=litości, nielitościwy, nikczemny.* <Mały + Serce>

×**Małosilnie** przys. od **Małosilny.**

×**Małosilny** p. **Małomocny.** <Mały + Silny>

Małosłony *niebardzo słony.* L. <Mało + Słony>

×**Małosłowność, i,** blm. p. **Małomówność.** <Mało + Słowność>

×**Małosoczny** *mało soku mający, niezbyt soczysty.* <Mało + Soczny>

×**Małosprawny** *niebardzo zręczny.* <Mało + Sprawny>

Małostka, i, lm. **i,** × **Małość** *rzecz małej wagi, maleństwo, drobnostka, drobiazg, błahostka, fraszka, bagatela, głupstwo, bzdurstwo:* Są małostki, które sprawują niespokojność życia. Koss. <Od Mały>

Małostkowo przys. od **Małostkowy:** Fakt najbardziej M. pojęty. Kozł.

Małostkowość, i, blm. rz. od **Małostkowy:** M. charakteru.

Małostkowy *przywiązujący wagę do małostek, zajmujący ś. małostkami, błahostkowy, drobnostkowy:* Małostkowe stosunki. Kon. <Od Małostka>

× **Małoszkodny** *niezbyt szkodliwy.* <Mało + Szkodny>

Małoszlachecki *drobnej szlachcie właściwy:* Przyzwyczajenia małoszlacheckie. Orzesz. <Mały + Szlachecki>

Małość, i, blm. **1.** rz. od **Mały:** M. miejsca, miary, ręki, wzrostu. × M. pieniędzy, przyjaciół. Troc (*= mała ilość, nieliczność*). Przen.: M. umysłu (*= słabość, nieudolność, poziomość, płytkość*). M. serca (*=tchórzliwość, małoduszność, nikczemność*). M. duszy (*= brak charakteru, niezdolność do czynu*). Znam M. moję i niezdolność. Troc. **2.** p. **Maleństwo:** Od małości hodowała go wojna. Sienk. Znacie ś. przecie od małości. Sienk. **3.** × p. **Małostka:** Nie przystoi na zgromadzone stany zabierać sobie drogi czas takiemi małościami. Kołł. <Od Mały>

Małośnieżny *niezbyt śnieżny, mało śniegu mający:* Od r. 1788 zaczęły ś. lata niezwykle suche i zimy niezwykle małośnieżne. T. K. <Mało + Śnieżny>

× **Małotrwały** *krótko trwający, krótkotrwały, nietrwały, przemijający, przelotny.* <Mało + Trwały>

× **Małoufny** *mało ufności mający, niedowierzający:* Jeśli trawę polną Bóg tak przyodziewa, zali was nie daleko więcej, o małoufni? Sekl. <Mało + Ufny>

† **Małoukini, i,** lm. **e** *kobieta mało uczona, niedouczona.* <Mało + UK>

† **Małoukinia, i,** lm. **e** *człowiek mało uczony, niedouczony, niedouk.* Smotr.

× **Małoumny** p. **Małomądry.** <Mało + Umny>

Małousty 1. *mający małe usta.* **2.** lek. *zbyt małe usta mający,* in. d r o b n o u s t y, × c i a s n o u s t y. <Mały + Usta>

Małouszek, szka, lm. **szki** zool. p. **Karzełek.** <Mały + Uszko>

Małouszkowy *mający małe uszka albo uszki:* Śmierdziel (zwierzę) M.

× **Małouważny** p. **Małobaczny:** Małouważni ludzie. Troc. <Mało + Uważny>

Małowartościowy, Małowarty *małej wartości, małą wartość mający, niewiele wart:* Zastaw M. <Mało + Wartościowy>

Małowarty p. **Małowartościowy:** Tak zwykle gmin ś. tylko bawi M. Mick. <Mało + Wart(y)>

× **Małowaty** *nieco mały.*

Małoważenie, a, blm., czynność cz. **Małoważyć:** Rodzi wzgardę i M. Wiszn.

× **Małoważnie** przys. od **Małoważny.**

× **Małoważność, i,** blm. rz. od **Małoważny:** Pochodzi to z małoważności siebie samego. Troc.

× **Małoważny 1.** *mało znaczący, mało wartości mający, bagatelny, błahy:* Z małoważnym gniewem forcuje ś. bez siły. Tw. **2.** *lekceważący, mało szacunku okazujący, pogardliwy.* <Mało + Ważny>

Małoważyć, y, ył *niewielką wagę do czego przywiązywać, lekceważyć, niewiele cenić:* Nauki, bezpośredniego z potrzebami kraju nie mające związku, już M. zaczęto. Wiszn. <Mało + Ważyć>

† **Małowiarek, rka,** lm. **rkowie,** † **Małowiernik** *człowiek małej wiary, niedowiarek:* Jeśli więc tę trawę Bóg tak przyodziewa, jako nie więcej was, małowiarkowie? Leop. Cóż to myślicie między sobą, małowiarkowie, że chleba nie macie? Leop. <Mało + * Wiarek>

× **Małowieczny** *krótkowieczny, krótkotrwały, nietrwały:* Małowieczne życie nasze. Sł. wil. <Mały + Wieczny>

[**Mało-wiela**] p. **Mało.**

[**Mało-wiele**] p. **Mało.**

× **Małowiernie** przys. od **Małowierny.**

† **Małowiernik, a,** lm. **cy** p. **Małowiarek:** O małowiernicy, zaś nie pomnicie boskie obietnice! Auszp.

× **Małowierność, i,** blm. **1.** rz. od **Małowierny,** *brak wiary, nieufność, niedowierzanie:* M. w przyjaźni nie powinna ś. znajdować. Sł. wil. M. w religji prowadzi do niewiary. Sł. wil. **2.** *sprzeniewierzenie ś., niedochowanie wiary, niewierność:* M. królowi, własnym zasadom. Sł. wil.

× **Małowierny** w kogo, w co, a. komu, czego a. w czym=*mało wiary pokładający, nieufny, niedowierzający.* <Mało + Wierny>

Małowierszykowy *z małych wierszyków złożony:* Małowierszykowe deklamacje. Nowiń. <Mały + Wierszykowy>

× **Małowodny** *niewiele wody mający, ubogi w wodę.* <Mało + Wodny>

Małowprawny *mający mało wprawy, niewprawny.* <Mało + Wprawny>

Małowyrazowy *mający mało wyrazów:* Telegram M. <Mało + Wyrazowy>

Małozamożny *niezbyt zamożny, mający niewielki majątek:* Odłam M. warstwy posiadającej. <Mało + Zamożny>

† **Małozbożny** *niewiele pomny na Boga, niepobożny, bezbożny.* <Mało + Zbożny>

Małoziarnisty *małe ziarna mający, drobnoziarnisty:* Jęczmień M. <Mały + Ziarnisty>

[**Małożeński**] p. **Małżeński.**

[**Małożeństwo, a,** lm. **a**] p. **Małżeństwo.**

† **Małp, a,** lm. **y** *samiec małpy.*

Małpa, y, lm. **y,** † **Mąułpa 1.** a. [**Małupa**] zool.= a) (simia) *zwierzę ssące z zębami trzonowemi tępo-sęczkowatemi i zwrotnym paluchem tylnych kończyn, przedstawiciel odrębnego rzędu.* b) w lm. (pitheci) *ssące ze swobodnie ruchomym paluchem, przynajmniej na tylnych kończynach, pazurowe, z zębami sęczkowatemi.* Podział: Małpy c z ł e k o k s z t a ł t n e (anthropomorphi), s z e r o k o n o s e (platyrrhini), w ą z k o n o s e (catarrhini). Małpy zwykle są ogoniaste, z ogonem obwisłym lub chwytnym; miewają nagniotki pośladkowe i torebki policzkowe. Opicę dziś małpą zowią. L. Przedrzeźniać, naśladować kogo, jak M. Sam podczaszyc jaki był, opisywać długo, dosyć, że ś. nam zdawał małpą, lub papugą. Mick. **2.** przen. rub. a. **Małpia morda, Małpidron, Małpidrąg** m. i ż. *człowiek brzydki, brzydal, straszydło, monstrum, koczkodan.* **3.** p. **Małpiarz. 4.** a. **Małpikról, Małpizwierz** rub. *głupiec, dudek, gawron, jołop, gamoń, cymbał, bałwan:* A to ci M., żeby takiego bąka strzelić! **5.** a. **Małpiszon, Małpion** rub. *kobieta złego prowadzenia, nierządnica, wszetecznica, ladacznica, ulicznica, prostytutka, szyfon, szurgot, wycieruch:* Umiera żona, żeć z małpą milsza, niż z nią za-

bawka. Chr. Weźcie, słudzy, tę małpę, precz ją odprowadźcie, niech srogą tę pannę wieża uskromi. Bardz. **6.** †*kobieta nieokrzesana, prosta.* Kn., Troc. **7.** [M.] *zabawa dziewcząt wiejskich.* **8.** w lm. kuśn. *futro zwierzęcia szczurowatego myopotamus coypus.* **9.** *zł. gulden.* Zdr. **Małpka, Małpeczka.** Zgr. **Małpisko,** × **Małpica.** <Nm. [mulop, mulape], Maulaffe>

[Małpa, y, lm. **y]** p. **Mapa.**

Małpeczka, i, lm. **i** **I.** p. **Małpa. 2.** zool. (hapale) *zwierzę z rzędu małp.*

Małpi I. przym. od **Małpa:** Twarz małpia *(=podobna do małpy).* Małpia morda p. **Małpa.** Człowiek niemężny, to jest małpiego i niewieściego przyrodzenia. Mącz. **2.** bot.: a) M. chleb a. M. owoc p. **Baobab.** b) Małpia jagoda p. **Bagnówka** i **Jagoda.** c) Małpie drzewo p. **Baobab. Po małpiemu** przys. *jak małpy, w sposób właściwy małpom.*

Małpiarski I. przym. od **Małpiarz. 2.** × *wrodzony małpom; naśladujący małpy.* Sł. wil.

Małpiarstwo, a, blm. **I.** *bezmyślne naśladownictwo, powtarzanie za kim niezręczne.* **2.** *błazeństwa, arlekinada, niesmaczne dowcipkowanie:* M. arlekina. L.

Małpiarz, a, lm. **e** **I.** a. × **Małpowodnik** *ten, co wodzi, oprowadza małpy.* **2.** a. **Małpa** *niezręczny naśladowca czyich postępków.*

Małpiasty *podobny do małpy:* Zwierzęta małpiaste.

Małpiatka, i, lm. **i** zool. p. **Małpozwierz.**

Małpiątko, a, lm. **a** **I.** p. **Małpię:** Każdej małpie własne M. drogie. Prz. **2.** *drobna małpka:* Wyspa posiada właściwą sobie faunę, odznaczającą ś. głównie w płazach oraz gatunkach małpiątek.

× **Małpica, y,** lm. **e** **I.** *samica małpy.* Troc. **2** p. **Małpa.**

Małpić, i, ił p. **Małpować:** Świeżo małpione klasyczne miny. Mick. **[M. ś.]** *meretricari.*

Małpidrąg, a, lm. **i** rub. p. **Małpa.** <Małpi + Drąg, por. Małpidron>

Małpidron, a, lm. **y** rub. p. **Małpa.** <Żart. przekręcenie Małpa>

Małpienie, a, blm., czynność cz. **Małpić:** W smutnej małpienia potrzebie Homera naśladują. Moraw.

[Małpienie się, a ś., blm.**]** czynność cz. **Małpić ś.**

Małpię, ęcia, lm. **ęta, Małpiątko** *płód małpy, młode małpy.*

Małpikról, a, lm. **e** rub. p. **Małpa.** <Małpi + Król>

Małpio przys. od **Małpi,** *jak małpa:* Nie było to już zmyślne, M. zmienne zwierzątko, było to ładne dziecię z delikatnym profilem. Orzesz. M. zwinne zwierzątko. Orzesz.

Małpiok, a, lm. **i** bot. (mithridatea) *roś.* <?>

Małpion, a, lm. **y** rub. p. **Małpa.**

Małpisko, a, lm. **a** p. **Małpa.**

Małpiszon, a, lm. **y** rub. p. **Małpa.** <Żart. przekręcenie Małpa>

Małpizwierz, a, lm. **e** rub. p. **Małpa.** <Małpi + Zwierz>

Małpka, i, lm. **i** p. **Małpa.**

Małpodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Baobab.** <Małpa + Drzewo>

Małpować, uje, ował **I.** a. **Małpić** *naśladować ślepo, bezmyślnie, jak małpa:* My raczej M. Greków, niż ś. z nich uczyć i oświecać usiłujemy. Śniad. U nas małpują wszystko, co obce. Krasz. U nas wszystko jest naśladowaniem, i każdy wyższego od siebie M. za święty uważa obowiązek. Krasz. Goli nasi półpankowie wyścigami konnemi małpują angielskich całopanków. Dzierz. Zakrywali przed światem ubóstwo swoje moralne i materjalne szychem małpowanej pańskości i pozorami dobrego tonu. Bał. Kto kogo miłuje, tego małpuje. Prz. **2.** *dokazywać jak małpa, błaznować, popisywać ś. z płaskiemi dowcipami.* <Od Małpa>

Małpowanie, a, blm., czynność cz. **Małpować:** Polskie ubranie piękniejsze jest, niż obcej mody M. Mick. Winni temu i sami dorobkowicze przez niezgrabne a śmieszne M. arystokracji. Wilk.

× **Małpowodnik, a,** lm. **cy** p. **Małpiarz.** <Małpa + Wodzić>

Małpozwierz, a, lm. **e, Małpiatka** zool. (prosimius) *zwierzę ssące ze swobodnie ruchomym paluchem, uzbrojone ostrosęczkowatemi zębami i płaskiemi paznokciami.* <Małpa + Zwierz>

Maludnia, i, lm. **e** bot. (thrinax) *roś. z rodziny palm.* <?>

[Małupa, y, lm. **y]** p. **Małpa.**

†**Małuśćki** p. **Maleńki:** Regiestra ś. mało które do domu wróciły, małuśćką pomoc na kilka biednych arkuszów przyniosłszy. Sekl.

†**Małuśćko** przys. od **Małuśćki,** *maleńko.*

× **Małwaski** p. **Małmazjowy:** Wino małwaskie. Krup.

× **Małwazja, i,** lm. **e** p. **Małmazja.**

× **Małwazjowy** p. **Małmazjowy.**

× **Małwazyjski** p. **Małmazjowy:** Małwazyjskiego pełne napoju piwnice. Jak. W.

Mały, st. w. **Mniejszy,** st. n. **Najmniejszy,** †**Namniejszy, [Namniejszy] I.** *niewielki, nieduży:* M. dom, pokój. Mała miara, ilość. M. palec. *Drobny:* Mała ręka, noga. Małe ptastwo. Małe dzieci. Jeszcze Bolesław był małym dziecięciem. Niem. O M. włos = *malo, malo co, o malo co, tylko co, tylko tylko co, ledwie:* O M. włos nie upadłem. Pomorzanie zamek santocki o M. włos nie objęli. Błaż. Do małego szczętu wygubić ich. Mick. Z wielkiej chmury M. deszcz. Prz. *Nizki, niewysoki:* Wzrost, człowiek M. Iżeś to M., nie bądź zuchwały. Prz. Małe to, a złe. Chciałem pominąć, ptak małego lotu, pominąć strefy ulewy i grzmotu. Mick. *Skąpy, szczupły, mikroskopijny, homeopatyczny, lichy, nieznaczny, mizerny, marny:* Mała porcja. M. dochód. Małe tu znajdę dla pieśni pokupy. Słow. Mała pociecha. Małe pieniądze. Jałmużny ubogim dawał niemałe. Star. Ja ciebie takim małym zrobię, że ś. w jaju zmieścisz. Prz. *(= upokorzę cię, ukrócę twoje zuchwalstwo). Drobny, lekki, nieznaczny, nieważny, błahy, bagatelny:* M. błąd. Małe uchybienie. Mała szkoda. Mała potrzeba = *oddanie moczu.* Małe złodzieje wieszają, a wielkim ś. kłaniają. Prz. Mała rzecz *(= małostka, drobnostka).* Kto gardzi małemi rzeczami, pomału upadnie. Wuj. Często małe rzeczy wielkich są przyczyną. Opal. Nic na wojnie nie jest tak małego, coby lekce poważyć godziło ś. Lubom. Niedostatnemu daj co małego, bo nic temu małego nie jest, który nic nie ma. Skar. Tak-li u ciebie małą była ojczyzna, iż ją dla trochę tej gładkości zaprzedałeś? Mick. Grzeczność nie jest nauką łatwą, ani małą. Mick. Rozumie ludzki, tyś M. przed Panem. Mick. *Podrzędny, nieznaczny, niższy:* Pieczęć mała *(=pieczęć podkanclerzego).* Buława mała *(= buława hetmana polnego, buława polna).* Jakiś M. czynownik, siedzący na śledztwie. Mick. *Niedługi, krótki:* Mała mila, chwila. Dobył miasta tego

w małym czasie. Ustrz. M. czas mieni małe w wielkie rzeczy. Bardz. Czemuż małe a krótkie są lata nasze? Wuj. *(= krótkotrwałe). Młody, młodociany, dziecinny, dziecięcy:* Od małych lat. Kon. †Z mała a. [z mału] p. **Maleństwo.** Ja już rodziców nie mam, w małym wieku mnie odumarli. L. †M. w leciech=*młody, małoletni:* Nie chciej być w tym błędzie, abym będąc małym w leciech, i lat tylko czternaście mając, rozum dziecinny miał. Skar. Przen.: Nie stawajcie ś. dziećmi na rozumie, ale we złości bądźcie małemi, a w rozumie bądźcie doskonałemi. Leop. *Nieliczny:* Rzucił ś. na nieprzyjaciela w małej drużynie. Warg. *Za mały, niedostateczny, niewystarczający:* Powszechny odgłos ówczesnych dziejopisów wyrzuca Zakonowi małą gorliwość o wiarę chrześcijańską. Mick. Postęp, stopień M. *(=jedność). Niemężny, małoduszny, tchórzliwy, bojaźliwy, lękliwy:* Małe serce. Wojenna trąba serca nie wzbudzi małego. Jag. Nie wzrostem, ale sercem mali jesteśmy. Birk. Mała dusza. Kras. A. Mała woda=*płytka.* **2.** †M. dzień=*świt a. zmierzch:* Pilno nam w powrocie nie było, więc małemi dniami ciągnęliśmy, niekiedy przystając i odpoczywając. Krasz. **3.** [M.] = a) *ubogi, niedostatni.* b) [Być małym] = *urodzić ś.* **4.** anat.: Rogi małe p. **Ciałko.** Mięsień spleciony mały, †Muskuł przeplatany M. p. **Karko-sutkowy. 5.** astr.: a) Koła świetlne małe p. **Koło.** b) M. koń p. **Koń. 6.** bot.: a) Jaskier mały p. **Jaskier.** b) †Jesień M. p. †**Jesień.** c) Maczek M. p. **Mak. 7.** druk.: M. kanon = *pismo na 32 punkty,* in. d u b e l t t e r c j a. **8.** fortep.: Karnes M. p. **Fodersbret. 9.** gram.: †Mała liczba = *liczba pojedyńcza.* **10.** lek.: a) †Gorączka mała p. **Gorączka.** b) [Małe krosty]=*odra.* **11.** myśl.: M. myśliwy a. M. myśliwiec = *myśliwy, polujący na drobną zwierzynę.* **12.** zool.: a) [Dzierzba mała] p. **Dzierzba.** b) Kania mała p. **Kania.** c) Kormoran M. p. **Kormoran. Mały, ego,** lm. **li** rz. **1.** *człowiek mały=niski:* Małemu rosłego pachołka szaty nie służą. Skar. **2.** przen. *człowiek nie wyróżniający ś. swym stanowiskiem a. umysłem:* I wielcy, i mali tego człowieka kochają. Jabł. Wstydźcie ś., wstydźcie wszyscy, mali i wielcy. Krasiń. Zamknięci w sobie, jak w konchy ślimacze, chcieliście, mali, obejrzeć krąg świata. Mick. **3.** *dziecko płci męskiej, chłopczyk, malec:* Dobra moja Katarzyno, zostań ś. przy małym. Krasiń. Mój M. (piesz.)=*mój kochany, moje dziecko.* Mała = *dziewczynka.* **4.** *chłopiec:* M.! *(=wołanie na służącego).* **5.** [M.] blm. *rodzaj tańca.* **Małe, ego** rz. ni. **1.** blm. *mała ilość, mała rzecz:* Przestawać na małym. Z małego przyjdzie do dużego. Prz. Gdyżeś nad małym był wierny, nad wielem cię postanowię. Wuj. [Wrócił z małém gorzałki] *(=z trochą).* **2.** lm. **e** *dziecię; płód zwierzęcia.* **Po mału** a. **Pomału,** posp. **Pomału** przys. *powoli, wolno, nieprędko, zlekka, ostrożnie:* Pomału idąc, dalej zajdziesz. Prz. <MAŁ>

Małzułować, uje, owal?: Lecz to teraz małzułowano, to jest z państwa tego zrzucono. Ośw. <?>

Małż, a m. a. **×y** ż., lm. **e,** **×Małża** zool. **1.** *nazwa zwierząt, stanowiących jedną z gromad mięczaków;* w lm. *gromada mięczaków* (lamellibranchiata): Purpury są małżowie morscy. Sien. M. otworzyć, rozłupać. Troc. M. kliniasta. Troc. **2.** †*każde zwierzę wodne skorupiaste.* Zdr. **Małżyk.** <? Z Rum. melciu = ślimak>

×Małża, y, lm. **e** zool. p. **Małż.**

Małżeński, †**Mąłżeński,** [**Małożeński**] *małżeństwa dotyczący, matrymonjalny:* Związek, stan, węzeł M. Miłość małżeńska. Gody małżeńskie *(=gody weselne, wesele).* Wesele małżeńskie. Sekl. †Małżeńscy ludzie a. †małżeńskie ludzie *(=małżeństwo, małżonkowie).* Nie czyń grzechu nieczystego prócz urzędu małżeńskiego. Dekalog w. XV. Sprawa małżeńska, obcowanie małżeńskie, †uczynek M. *(=coitus).* †Człek M. *(=urodzony z prawego małżeństwa).* †Żona z małżeńskiego rodu. †To dziecię nie jest małżeńskie, ale jest wyleganiec. Ort.

Małżeństwo, a, lm. **a,** †**Manżeństwo,** †**Manżelstwo,** †**Manżeństwo,** †**Mażeństwo,** †**Mąłżeństwo,** †**Mążżeństwo,** †**Żeństwo,** [**Małożeństwo**] **1.** *prawny związek mężczyzny i kobiety w celu utworzenia rodziny, związek małżeński, marjaż:* Sakrament małżeństwa. Żyć w małżeństwie. Błogosławić M. Zawrzeć M. a. ×wstąpić w M., ×złączyć ś. małżeństwem a. †ku małżeństwu postąpić *(= wstąpić w związki małżeńskie).* Mąż i żona małżeństwem złączeni. P. cheł. Córa Kiejstutowa w M. szła za Janusza. Biel. M. *(=za mąż).* Małżeństwem jemu oddana. Św. z Woc. Dziewkę swoję w M. oddał. Św. z Woc. W M. mu córkę ofiarował. Troc. Żądać, prosić kogo w M. Żądał za żonę w M. Chwal. [M. przyobiecała]. M. pierwsze, drugie a. powtórne. M. mieszane (t. j. między osobami różnego wyznania). M. nierówne. Troc *(=mezaljans).* M. morganatyczne. M. cywilne. M. prawe a. †sprawiedliwe. M. nieślubne (Das.) a. M. doczesne, półmałżeństwo (Troc) *(=nałożnictwo, konkubinat).* **2.** †*coitus:* Małżeństwa zażywać, małżeńską sprawę mieć, odprawować, z żoną obcować, abo żenie z mężem. Kn. *(=coire).* **3.** zb. *mąż i żona, małżonkowie, para małżeńska, stadło:* M. młode, dobrane. Skojarzyć, poróżnić, godzić M. **4.** [Małżeństwo]=*pudenda:* Macać M. <p. Małżonka>

Małżonek, nka, lm. **nkowie,** †**Manżonek,** †**Mażonek,** †**Mążonek,** †**Manżel** **1.** *mężczyzna żonaty w stosunku do żony, mąż:* Biorę sobie ciebie za małżonka. (O narzeczonym:) Kiedy okiem rzuci na pierścionek i przypomni młodzieniec, że już jest M., zaraz w nim obcych pokus ostyga gorączka. Mick. Przen.: Brzoza biała, kochanka, z małżonkiem swym grabem. Mick. Róża z fijołkiem na letniej łące podają sobie dłonie pachnące; pieszy robotnik kosi dąbrowę, zranił małżonka, zostawił wdowę. Mick. **2.** w lm. zb. *mąż z żoną, małżeństwo, para małżeńska, stadło.*

Małżonka, i, lm. **i,** †**Manżonka,** †**Manżenka,** †**Mążonka,** †**Mąłżonka,** [**Manżonka**] *kobieta zamężna w stosunku do męża, żona,* żart. *połowica, magnifika:* Biorę sobie ciebie za małżonkę. <? S. Gnm. mãl, mahal = umowa, gemahel = narzeczony = Nm. Gemahl; druga część wyrazu od Żona>

×**Małżonkarz, a,** lm. **e** *uwodziciel cudzych żon, cudzołożnik.*

×**Małżonkować, uje, owal** **1.** kogo a. **×M. ś.** z kim=*poślubiać kogo, brać za żonę, żenić ś. z kim; wstępować z kim w związki małżeńskie, pobierać ś.:* Rozumie, iż na nię kto spojrzy, to i kocha, i gwałtem chce M. L. **2.** z kim=*coire.* **×M. ś.** **1.** p. wyżej: Władysław czwartym już razem z ruską żoną małżonkował ś. Błaż. **2.** komu = *zalecać ś., umizgać ś., konkurować, smalić cholewki do kogo:* Małżonkuje ś. kochanej niewieście. L.

×**Małżonkowanie, a,** blm., czynność cz. **Małżonkować.**

×**Małżonkowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Małżonkować ś.**

Małżonkowy przym. od **Małżonek.**

Małżoraczek, czka, lm. **czki** zool. (w lm. ostracoda) *nazwa zwierząt, stanowiących jeden z rzędów skorupiaków.* <Małż + Raczek>

Małżowiec, wca, blm., **Małżowiniec, Lumachela, Lumakiel** *marmur z piękną grą kolorów, powstały z masy muszli, więzem wapiennym połączonych.*

Małżowina, y, lm. **y 1.** anat. = a) (concha auris) *całe ucho zewnętrzne*, in. ×czaszułka ucha, muszla uszna. b) ×M. nosa p. **Małżowinowaty. 2.** zool. *dwuskorupowa muszla małżów:* Pątnik, którego łatwo było rozeznać po zakrzywionym kiju, obońce u pasa i po małżowinach, naszytych na ciemnej opończy. Sienk. Przen.: Ta M. (ostryga) jest pokarm samych panów. Sien. *(=ten małż).*

Małżowiniec, ńca, blm. p. **Małżowiec.**

Małżowinowaty, Małżowinowy *do małżowiny z wyglądu podobny.* Anat.: Kości małżowinowate = *kości, tworzące przewody nosowe,* in. kości gąbkowate, ×gębczaste, †gębkowate, ×muszelkowe, ×muszle dolne, ×małżowiny, †niższe konchy nosowe, ×kości trąbkowate, ×czaszułki dolne, ×kości zakręcone (ossa turbinata).

Małżowinowy p. **Małżowinowaty.** Anat.: Wyrostek M. kości sitowej (processus turbinatus ossis ethmoidei).

Małżyk, a, lm. **i** p. **Małż:** Gdy M. chce używać lepszego powietrza, wylezie z skorupy. Sien.

Mama, y, lm. **y** piesz. *matka, mateczka:* Jak mamę kocham (zaklęcie). Jak mamę kocham, rzekła, hrabia ś. nie myli. Mick. M. nie kazała. Prz. *(=nie wolno, nie można, nie godzi ś.).* Zdr. **Mamcia, Mameczka, Mamunia, Mamusia, Mamuchna, Mameńka, Mamunieczka, Mamusieczka,** ×**Mamusineczeczka,** ×**Mamćka,** [**Mamka, Mamiczka, Mamula, Mamulińka, Mamuliczka, Mamulka, Mamunieńka, Mamusińka**]. <Dziec. zdr. Matka>

×**Mamać, a, ał** *nazywać mamą, wołać: „mamo!", wzywać mamy:* Wdzięcznie rodzicom swoim pochlebiała, i ojcu tata, matce zaś mamała. Lubom. Dzieci, co chleb jadły, przestawszy już M., chcą go, a niemasz, ktoby mógł ułamać. Chr.

†**Mamaluch, a,** lm. **y** p. **Mameluk.** Wen.

[**Mamałucha, y,** lm. **y**] **1.** *roś. grążel żółty* (nuphar luteum). **2.** a. [**Mamałusza**] *roś. lilja wodna, grzybień biały* (nymphaea alba). <?>

[**Mamałusza, y,** lm. **e**] p. **Mamałucha.**

[**Mamałyga, i,** lm. **i, Małałyga**] *lemieszka z kukurydzanej mąki.* <Przez Ukr. mamałyga, z Rum. mămăliga>

×**Mamanie, a,** blm., czynność cz. **Mamać.**

†**Mamcarz, a,** lm. **e** *syn mamki:* Królowa mamkę bardzo gładką wzięła do dziecięcia, której potym król ś. rozmiłował i miał z nią dwuch synów; po śmierci królewskiej oni nabyci mamcarze królewica z królową z królestwa wygnali. Falib. <Od Mamka>

Mamcia, i, lm. **e 1.** p. **Mama:** A! ta droga M., z tym swym serduszkiem złotym. Krasz. M., lękając ś. mojego niedoświadczenia, objaśniła mnie o wszystkim. Krasz. **2.** p. **Mamka.**

[**Mamcia, i,** lm. **e**] *niezdara.* <Por. Mem>

[**Mam ciu ciu!**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

Mamczarnia, i, lm. **e** *dom, w którym utrzymują mamki.*

[**Mamczarz, a,** lm. **e**] *mąż mamki.*

Mamczenie, a, blm., czynność cz. **Mamczyć.**

[**Mamczura, y,** lm. **y**] **1.** *kobieta dobrze okryta, różnemi łachmanami przyodziana.* **2.** pog. *mamka.*

×**Mamczy** p. **Mamczyn:** Ma sposobność mamczą do wszystkich zabawek, których ten stan potrzebuje. Zabł.

Mamczyć, y, ył 1. kogo = *karmić piersiami cudze dziecię.* **2.** *być mamką, służyć za mamkę.* **3.** rzem. *naprawiać dach gontowy.* <Od Mamka>

Mamczyn, Mamczyny, ×**Mamczy** przym. od **Mamka:** Czego ś. dzieci z mlekiem jakoby mamczynym nassały, tego ś. przez wszystek żywot będą trzymać. Baz. Jeśliś człowiekiem na wzór ludzkości, nie na podobieństwo mamczynych piosenek, słuchaj, nie odrzucaj tej chwili zbawienia. Krasiń.

Mamczyny p. **Mamczyn.**

×**Mamćka, i,** lm. **i 1.** p. **Mama. 2.** p. **Mamka.**

Mameczka, i, lm. **i 1.** p. **Mama:** Ależ zakochany, mameczko, szalenie zakochany, kiedy mama tak chce. Wilcz. **2.** p. **Mamka.**

[**Mamelka, i,** lm. **i**] *rodzaj kaftana.* <? Od Mamka>

Mameluk, a, lm. **ki** a. **cy 1.** a. †**Malamuch,** †**Mamaluch** *niewolnik a zarazem żołnierz turecki obcej narodowości, szczeg. z chrześcijan:* Mamelucy stanowili straż przyboczną wicekróla Egiptu. **2.** *członek stronnictwa politycznego, nie mającego stałych zasad, lecz ślepo komuś służącego.* <Z Arab. memluk dosł. = niewolnik, przez Fr. mamelouque a. mamluk>

Mameńka, i, lm. **i** p. **Mama:** Przyjdź ty jeszcze do mnie, mameńko, choć razik, niech ja choć pożegnam ś. z tobą. Orzesz.

[**Mamęcenie, a,** blm.] czynność cz. **Mamęcić.**

[**Mamęcić, i, ił**] *lamentować, biadać.* <Dźwn.>

[**Mami**] p. **Mamin.**

Mamiciel, a, lm. **e** *ten, co mami kogoś.* <Od Mamić>

Mamicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Mamiciel:** Próżność, M. płochych ludzi. Kniaź.

[**Mamiczka, i,** lm. **i**] p. **Mama.**

Mamić, i, ił, †**Momić 1.** *omamiać, łudzić, zwodzić, durzyć, oszukiwać, tumanić, bałamucić, podstępnie przekonywać:* M. znaczy zasłaniać mgłą wzrok duszy, upajając człowieka czymś tak uroczym i ponętnym, że czując w tym niewypowiedzianą rozkosz, chciałby w upojeniu i błędzie jak najdłużej pozostać. Kras. A. Słować są Boże, który nie chce M., ani też zmamion być może. Op. Sen mię, czy jaki zachwyt, czy mami obłuda? Pot. Niech nas tego wydzierstwa pożytek nie mami. Tremb. Szczęście jest zwodnicza mara, słabego mami człowieka. Kras. My, których świata tego marność zaślepia i mami. Wor. To łowców trwoży, to nadzieją mami. Mick. Nocne połyski, któremi szatan podróżnego mami. Mick. Dusze potępieńców mamią podróżnych. **2.** *wabić, nęcić, ciągnąć:* To jedno puste miejsce nęci go i mami. Mick. Księcia do dalszej ustroni mami. Hoł. **3.** [M.] *zamawiać, czarować.* **M. ś.** *łudzić ś., trwać w złudzeniu, uwodzić ś.* <MA(M)>

Mamidło, a, lm. **a 1.** *przedmiot zwodniczy, ułuda, złuda, złudzenie; przedmiot wabiący, widziadło ponętne:* Tron elekcyjny mamidłem, zgubą narodu. L. Kochanek przez sen tylko widzianych mamideł. Mick. Sam urojone żywiłem mamidła: sam przyprawiłem jady, od których szaleję. Mick. W młodym wieku wielu różowe goni po niebie mamidła. Bełc. **2.** a. **Miraż, Fatamorgana** fiz. *zjawisko optyczne, polegające na złudzeniu obserwatora widokiem rozległej powłoki wodnej, w której, jak w zwierciadle, odbijają ś. chmury, drzewa i inne przedmioty:* Najsłynniejszym mamidłem jest mi-

raż egipski, występujący często na równinach piaszczystych, rozgrzanych przez słońce, a wywoływany przez całkowite odbicie wewnętrzne promieni słonecznych od dolnych warstw powietrza, przez zetknięcie z rozgrzaną powierzchnią ziemi rozrzedzonych. Słynne też są inne mamidła, jak f a t a m o r g a n a w Sycylji, widmo B r o k e n u, ukazywanie ś. okrętów odwróconych w chmurach i t. d. **3.** ryb. *sztuczna przynęta na ryby, sztuczne robaki, muszki i t. p.* <Od Mamić>

Mamienie, a, blm., czynność cz. **Mamić:** Ciągnęło ku niemu jakieś skryte M., którego przyczyny wytłumaczyć nie umiał. Stasz.

Mamienie się, a ś., blm., czynność cz. **Mamić ś.**

[**Mamijak, a,** lm. cy] p. **Manjak:** Skarałeś mnie, Boże, takim mamijakiem.

Mamin, [**Mami**] przym. od **Mama:** U mnie mamine romanse francuskie stosami leżą. Krasz. ✕ M. synek = *przez mamę ukochany, faworyt, pieszczoch, gagatek mamy:* Cały charakter pieszczony był i domyślać ś. kazał maminego jedynaka. Krasz.

[**Mamis, u,** lm. **y**] *kroaza, rzadka niedroga tkanina bawełniana.* <?>

[**Mamisowy**] przym. od **Mamis:** Krzesełka ubrane w kapki mamisowe. Krasz.

Mamja, i, lm. **e** ryb. *jętka, padająca wieczorami na wodę, służąca za przynętę na ryby.* Por. **Jacica.** <Od Mamić, z końcówką niby Łć.>

Mamka, i, lm. **i I.** *kobieta karmiąca piersią cudze dzieci, karmicielka:* Lepiej, żeby matka piersiami swemi karmiła dziecię, niźli przez mamkę. Petr. Brać kogo w mamki. Iść w mamki. Oddać dziecko na mamki a. [w mamki] (= *kobiecie obcej za dom do karmienia).* Był na mamkach (= *karmiła go kobieta obca poza domem).* Przen.: Dziecko muz, w Soplicowie oddane na mamki, umrze pewnie. Mick. Gdzie wiele mamek, tam dziecko garbate. Prz. (= *gdzie kucharek sześć, tam niema co jeść).* Umie już pacierz bez mamki. Prz. (= *wyrósł już z dzieciństwa, już ma rozum, sam ś. rządzić może).* ✕ Przen. *karmicielka, żywicielka, śpichlerz, śpiżarnia:* O przewładna naturo, o ty mamko świata! Zabł. Sycylja i Sardynja miłe (Rzymu) mamki. Warg. ✕ Przen. *rzecz podsycająca coś, pobudka, podnieta:* Próżnowanie strawą jest wszelakich złości, namiętności złej żagwią, mamką nieczystości. Kulig. **2.** [M.] p. **Mama. 3.** M. sztuczna a. szklana = *butelka do karmienia niemowląt.* **4.** bart. *młoda robotnica, karmiąca trutniów i matkę.* **5.** fl. *mgła, szczeg. ranna nad wodą:* Mgła kiedy wstaje, mówią flisy, M. wstaje. Klon. Zdr. **Mamcia, Mameczka, ✕ Mamćka.** <Dziec. od Mama>

[**Mamlacz, a,** lm. **e**] *zaciągający w mowie po dziecinnemu, dzieciak, mleczak.* <Dźwn.>

Mamlać, a, ał I. [M. a. **Mamleć**] = a) *mlaskać językiem a. ustami.* b) *ślinić ś.* c) a. [**Mamłać**] *mówić niezrozumiale, niewyraźnie, po dziecinnemu.* d) *wygadywać ś. z czego.* e) *guzdrać ś.* f) Mamlany papieros = *z bibułki kręcony.* **2.** myśl. (o wyżle) *złowiwszy zwierzynę, nie aportować jej, tylko ś. nad nią zabawiać.* <Dźwn.>

[**Mamlak, a,** lm. **I, Mamrak, Mimrak**] *człowiek niewyraźnie mówiący, ten, co [mamle].*

[**Mamlanie, a,** blm.] czynność cz. **Mamlać.**

[**Mamlas, a,** lm. **y**] *człowiek rozlazły, do niczego, niedołęga, cymbał.* <Dźwn.>

[**Mamleć, e, ał**] p. **Mamlać.**

[**Mamlenie, a,** blm.] czynność cz. **Mamleć.**

✕ **Mamliwy** *ciągle mamiący, łudzący, zwodniczy:* Precz wieszcze, wrogi, badacze, mamliwe przepowiadacze, tak jak alchymistów mary, nie godnieście większej wiary. Jak. J. <Od Mamić>

[**Mamłoń, a,** lm. **e**] *przezwisko, stosowane w różnych okolicznościach.*

[**Mamłać, le, łał**] **I.** p. **Mamlać. 2.** *żuć leniwie.* **3.** a. [**Memłać**] (o niemowlętach i starcach bezzębnych) *gnieść, żuć, ssać dziąsłami:* Dziecko mamle pierś. **4.** p. **Mamrać. 5.** *ubierać ś. nieschludnie, mieć rozpiętą odzież.* <Dźwn.>

[**Mamłanie, a,** blm.] czynność cz. **Mamłać.**

†**Mamon, u,** blm. p. **I. Mamona:** Czyńcie sobie przyjaciele z mamonu niesprawiedliwego. Wuj.

Mamona, y I. blm. a. †**Mamon** = a) *bogactwa, skarby świata, złoty cielec:* Nie możecie Bogu służyć i mamonie. Wuj. b) posp. (szczeg. żart.) *pieniądze, grosze,* żart. *moneta, flota, forsa:* Żołnierz ostatniej mamony dobywa na prowjant. Birk. Biada człowiekowi bez żony, ale biedniej bez mamony. Prz. **2.** lm **y** = a) ✕ *ponęta świata, pokusa, mamidło:* Książka ta, pełna zwodniczej mamony, którą prawem człowieka nazywają. L. b) [M.] = α) p. **Mamuna i Boginka:** M. odmienia i porywa dzieci. A może M. ze swemi porwanemi dziećmi, może upiory, może strzygi. Grusz. β) *sztuka kuglarska.* <Z Hb. mathmōn = skarb zakopany, przez Chaldejs. mam(m)on, skąd Łć. późn. mam(m)ona(s)>

✕ **Mamonista, y,** lm. **ści** *zbieracz mamony, skąpiec, sknera, kutwa, dusigrosz.*

†**Mamot, a,** lm. **y** p. **Momot.** <Dźwn.>

†**Mamotać, cze, ce** a. **ta, tał** p. **Momotać.**

†**Mamotanie, a,** blm., czynność cz. **Mamotać.**

Mamotrekt, u, lm **y** p. **Mamotrept.**

Mamotrept, u, lm **y, Mamotrekt** *rękopis z objaśnieniami trudniejszych wyrazów i form gramatycznych w Biblji.* <Z Gr. mammóthreptos dosł. = przez mamę wykarmiony, pieszczoch, przez Śr. Łć. mamotreptus = dziecko za długo piersią karmione>

[**Mamra, y,** lm. **y**] *przezwisko nadawane złej, kłótliwej mamce.* <Zam. Mamka>

[**Mamracz, a,** lm. **e**] *człowiek, mówiący grubym głosem, niezrozumiale.* Por. **Mamrula.**

I. [**Mamrać, ra** a. **rze, rał**] **I.** i †M. p. **Mamrotać:** Mamrzę, mówię choć głośno, ale czego drudzy nie rozumieją. Kn. Słowa przekęsywając, mamrzą coś niewyrozumianego. Pilch. Wiecznie cosi mamra do siebie. Ork. Niedźwiedź mamrze. Troc. **2.** a. [**Mamłać**] *grzebać, gmerać, czmerać w czym.* [**M. ś.** z kim] = *porozumiewać ś. z kim potajemnie.* <Dźwn.>

2. [**Mamrać, ra** a. **rze, rał**] *rozpinać ś. (jak mamka, karmiąca dziecko).* <p. Mamra>

[**Mamrak, a,** lm. **i**] p. **Mamlak.**

†**Mamranie, a,** blm., [**Mamranie**] czynność cz. **I. Mamrać.**

[**Mamranie, a,** blm.] czynność cz. **2. Mamrać.**

[**Mamranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mamrać ś.**

[**Mamreczenie, a,** blm.] czynność cz. **Mamreczyć,** *mamrotanie.*

[**Mamreczyć, y, ył**] p. **Mamrotać.**

[**Mamroczeć, e, ał**] p. **Mamrotać.** <Dźwn.>

[**Mamroczenie, a,** blm.] czynność cz. **Mamroczeć** i **Mamroczyć,** *mamrotanie.*

[**Mamroczyć, y, ył**] p. **Mamrotać.**

Mamrot, a, lm. **y,** [**Memrot**] **I.** m. ı [ż.] a. ✕ **Markot,** [**Marmot**] *ten, co mamrocze, człowiek mrukliwy, mruk, zrzęda:* Gospodyni to była, gos-

podyni!... Jušci że i M. i przeklętnica też, ale zawżdy żona i gospodyni! Reym. **2.** [M.] *jąkała.* Zdr. [**Mamrotek**]. <Dźwn.>

Mamrotać, cze a. **× ce, tał I.** a. **× Markotać, × Markocić, † Mamrać, † Mamruczeć,** [**Mamroczeć, Mamroczyć, Mamreczyć, Marmotać, Mormotać, Marmosić, Mamrać, Mamrzeć, Mimrać**] = a) a. [**Babrotać**] *mówić niewyraźnie, mruczeć pod nosem, cicho, niezrozumiale, niewyraźnie coś mówić, bąkać:* M. pacierze. [Nie bierz Niemki, będzie ci ciągle M.]. Niedźwiedź mamrocze *(=mruczy).* b) *mruczeć gniewliwie, szemrać, gderać, zrzędzić, burczeć.* c) [M.] *wiele mówić.* **2.** [M.] *mówić bez sensu.* <Dźwn.>

Mamrotanie, a, blm., czynność cz. **Mamrotać.**

[**Mamrotek, tka,** lm. **tki**] **I.** p. **Mamrot. 2.** *kot* (w zagadce).

† Mamruczeć, y, ał p. **Mamrotać:** Kiedy pacierz mówimy, mamruczymy, jakobyśmy z Bogiem igrali. Hrb.

† Mamruczenie, a, blm., czynność cz. **Mamruczeć,** *mamrotanie.*

[**Mamrula, i,** lm. **e**] *kobieta, mówiąca grubym głosem, niezrozumiale.* Por. **Mamracz,**

[**Mamrzeć, rze, rał**] p. **Mamrotać:** Szeptać, szemrzeć, M. Bobr.

[**Mamrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Mamrzeć** i **Mamrzyć,** *mamrotanie.*

[**Mamrzyć, y, ył**] p. **Mamrotać.**

[**Mamsze, y,** blp.] p. **Manżety.**

[**Mamucha, y,** lm. **y**] *roś. grzybień żółty* (nuphar luteum). <?>

Mamuchna, y, lm. **y** p. **Mama.**

[**Mamula, i,** lm. **e**] p. **Mama.**

[**Mamulczyn**] przym. od **Mamulka.**

[**Mamuliczka, i,** lm. **i**] p. **Mama.**

[**Mamulin**] przym. od **Mamula.**

[**Mamulińka, i,** lm. **i**] p. **Mama.**

[**Mamulka, i,** lm. **i**] p. **Mama.**

[**Mamuna, y,** lm. **y, Mamona**] **I.** a. [**Bogina, Boginka, Czarny duch**] *zły duch w postaci niewieściej, pokusa:* Niemal na całym obszarze, jak lud polski zajmuje, znachodzimy wierzenia o mamunach czyli boginkach. Brk. **2.** *poczwara.* <Od 1. Mamona, ze Sł. lud. do Mamić>

Mamunia, i, lm. **e** p. **Mama:** Póki córeczki opiewałem wdzięki, M. słucha, stryj czyta. Mick.

Mamunieczka, i, lm. **i** p. **Mama.**

[**Mamunieńka, i,** lm. **i**] p. **Mama.**

Mamunin przym. od **Mamunia.**

Mamusia, i, lm. **e** p. **Mama:** Czasem ś. za głowę łapie i mówi: aj, mamusiu! aj, mameczko! Zap.

Mamusieczka, i, lm. **i** p. **Mama:** Mamusieczko kochana, ludzie nas szanują i wysoko podnoszą. Orzesz.

Mamusin przym. od **Mamusia.**

× Mamusineczeczka, i, lm. **i** p. **Mama:** Moja mamusineczeczko najmilsza! Jeż.

[**Mamusińka, i,** lm. **i**] p. **Mama.**

Mamut, a, lm. **y I.** pal. (elephas primigenius) *słoń pierwotny, należący do zwierząt zaginionych:* Skamieniałe kości mamuta znajdują ś. w osadach dyluwjalnych. Gdzie w czasach i czynach zdarzy ś. zagadka, poradzisz ś. mamuta, naocznego świadka, zbudzisz na skamieniałym uśpionego cedrze. Mick. **2.** przen. żart. *człowiek bardzo stary:* Grałem w karty z dwoma mamutami, którzy mnie, mężczyznę trzydziestoletniego, traktowali jak niemowlę, a gospodarza, człowieka pięćdziesięcioletniego, jak młodzieńca. **3.** przen. a. **Mamutowiec** *zacofaniec, wstecznik:* Mamuty arystokratyczne. <Ludloff r. 1696 nazwę wysnuł z Tat. mamma=ziemia>

Mamutowiec, wca, lm. **wcy** p. **Mamut:** Przy poblizkim stoliku zasiadła jakaś rodzina mamutowców, złożona z mamy, papy i dwuch dorosłych córeczek. Orzesz.

Mamutowy I. przym. od **Mamut:** Kły, kości mamutowe. Z tych kilku słów, jak Cuvier z mamutowych kostek, usiłowałem odtworzyć sobie całość jej rozmowy z synem. Bał. Glina mamutowa=*glina, kości mamuta zawierająca;* p. **Glina. 2.** przen. *olbrzymi, ogromny:* Dochodzimy do chowu bydła, a z nim do mamutowych ferm. Krzyw. **3.** bot.: a) Drzewo mamutowe a. **Sosnogron, Waszyngtonja, Welingtonja** (sequoia gigantea) *roś. z rodziny szyszkowych.* b) Jęczmień M.=*odmiana jęczmienia.*

Mamzel, i, lm. **e** p. **Mamzela** i **Marmuzela.** Od.

Mamzela, i, lm. **e, Mamzel I.** [M.] = a) p. **Marmuzela:** Biedni mieszkańcy kamienicy nazywali ją mamzelą. Bał. b) *kobieta nieporządna, nie dbająca o porządek koło siebie (szczeg. około piersi), flądra.* **2.** *guwernantka, szczeg. Francuzka.* Zdr. **Mamzelka.** <Z Fr. mademoiselle=panna>

Mamzelka, i, lm. **i** p. **Mamzela.**

Mamzer, a, lm. **y I.** † M. a. **† Mamżer, † Manżer** = a) *potomek nieprawego łoża, bękart; znajdek.* B. Sz. b) *Żyd ochrzczony, wychrzta, przechrzta, neofita, meches.* **2.** myśl. *stary niedźwiedź.* <Hb. mamzer=bękart; cudzoziemiec>

[**Mamzia, i,** lm. **e**] **I.** *ten, co [mamzi], niesporo robi.* **2.** *pies* (w zagadce). <Dźwn.>

[**Mamzić, i, ił**] **I.** *gryźć pokarm, trzymając go długo w ustach.* **2.** *niesporo robić.* <Dźwn.>

[**Mamżenie, a,** blm.] czynność cz. **Mamzić.**

† Mamżer, a, lm. **y** p. **Mamzer:** Uczyniono na synodzie kanon, aby mamżerów nie chrzczono. L.

† Man, a, lm. **owie I.** *lennik, wasal, hołdownik, dannik:* Opolski książę poddał ś. królowi czeskiemu, i został manem wiecznie królestwa Czeskiego. Biel. M. Król może sądzić o gardło i dziedzictwo każdego swego mana a. hołdownika. Sz. **2.** *niewolnik, poddany:* Ten był wczoraj nędznikiem, a dziś wielkim panem, ów zaś z pana zacnego malućko nie manem. Falib. <Nm. Mann>

[**Man, u,** lm. **y**] *tuman, omamienie, złudzenie:* Czarownik puszcza na człowieka M. <MA(N)>

× Manaster, u, lm. **y** p. **Monaster.** Wor. Zdr. **× Manastyrek.**

× Manastyrek, rka, lm. **rki** p. **Manaster:** Wszystkie manastyrki wielkie i małe nie były fundowane bez błogosławieństwa episkopów. Sak.

Manat, a, lm. **y** zool. p. **Brzegowiec.** <Niby Łć. manatus, z Haityjs. manati>

Manatki, tków, blp., **× Manaty,** [**Magnatki, Banatki**] *rzeczy małej wartości, chudoba, rupiecie:* Zabieraj swoje M. i wynoś ś. <Z Włos. Śr. Łć. manata=garść, pęczek; nosza ręczna>

× Manaty, at, blp. p. **Manatki.**

Manażka, i, lm. **i** p. **Menażka.**

[**Mance, ów,** blp.] **I.** *sieć na śledzie.* **2.** *łowienie tą siecią.* <Nm. [manze]>

[**Mancenie, a,** blm.] czynność cz. **Mancić.**

[**Mancić, i, ił**] **I.** *wyłudzać, wykpiwać od kogo coś.* **2.** M. kogoś = *durzyć, zwodzić, bałamucić.* Por. **Mantożyć.** <? Por. Mamić, Mantożyć>

[**Mancle, ów,** blp.] *paciorki bursztynowe.* <? Por. Ukr. manci=kości (do gry)>

Manczester, tru, lm. **try, Manszester, × Maszestr** *półaksamit, rodzaj tkaniny bawełnianej,*

wyglądającej jak aksamit: Bogaty aksamit zamienił ś. na wytarty M. Prus. <Od nazwy miasta Ang. Manchester>

Manczesterski: Szkoła manczesterska=*szkoła ekonomiczna, propagująca zasady wolnego handlu.*

Manczesteryzm, u, blm., **Manszesteryzm, Menczesteryzm** ekon. *teorja wolnego handlu.*

Manczestrowy przym. od **Manczester,** *manszestrowy.*

Mandant, a, lm. **ci, Mandatodawca** *ten, co powierza pełnomocnikowi sprawę do załatwienia, który komu udziela mandatu, mocodawca.* <Fr. mandant, z Łć. mandans, 2 pp. mandantis = powierzający>

Mandantka, i, lm. **i** forma ż. od **Mandant.**

Mandaryn, a, lm. **i** a. **owie** *członek klasy uprzywilejowanej, urzędniczej w Chinach.* <Przez Pg. mandarin, to zaś podobno z Skr.>

Mandaryna, y, lm. **y** *lekki obszerny płaszcz kobiecy z rękawami.* Zdr. **Mandarynka.** <Fr. mandarine>

Mandarynat, u, lm. **y** *urząd mandaryna; zarząd mandaryna.*

Mandarynizm, u, blm. *chiński ustrój administracyjny, w którym mandaryni zajmują wybitne stanowisko.*

Mandarynka, i, lm. **i 1.** p. **Mandaryna. 2.** *czapka okrągła bez daszka, z dużym rondem i guzikiem u góry.* **3.** *gatunek pomarańczy małej, bardzo aromatycznej:* Cały stos złotych mandarynek, które gąbkowatą swą skórą zdają ś. wsiąkać światło słoneczne. Sienk. **4.** zool. p. **Kaczka.** <Fr. mandarine>

Mandaryński przym. od **Mandaryn:** Kjosk M. Mick. Hjerarchja mandaryńska. Mick.

Mandat, u, lm. **y 1.** ×*pozew do sądów asesorskich wydany:* Pozew do sądów asesorskich wydany nazywa ś. także M. Kras. **2.** ×*rozkaz, nakaz, przykaz, wola, polecenie, postanowienie, wyrok:* Mandata stolicy apostolskiej w duchownym prawie są listy papieskie, przez które wolę swoją w duchownych i beneficjalnych materjach ogłaszają. Kras. Ten M. boski, to przedniejsze rozkazanie jego aby przed oczyma zawsze mieli. Wiśn. **3.** *pełnomocnictwo, polecenie chętnie podjęte:* M. posła. Przyjąć M. Złożyć M. **4.** *dokument, wyrażający to polecenie.* **5.** han. *upoważnienie do odebrania pieniędzy, wyrażone na wekslu.* <Łć. mandatum>

Mandatarjusz, a, lm. **e 1.** *ten, co otrzymał mandat, pełnomocnik i wykonawca woli swego mandanta.* **2.** a. [**Mentadeus**] *dawny urzędnik policyjno-sądowy w Galicji.* <Łć. mandatarius>

Mandatarjuszowa, ej, lm. **e** *żona mandatarjusza.*

Mandatarjuszowski przym. od **Mandatarjusz:** Za świętych i błogosławionych czasów mandatarjuszowskich. Dzierz.

Mandatarjuszówna, y, lm. **y** *córka mandatarjusza:* Na tym punkcie pogodziły ś. obie mandatarjuszówny. Dzierz.

Mandatodawca, y, lm. **y** p. **Mandant:** Nie żywiąc żadnych złudzeń, nie karmił też niemi i swych mandatodawców. Spas. <Mandat + Dawca>

Mandatowy przym. od **Mandat.**

[**Mandaweszka, i,** lm. **i**] p. **Mędoweszka.**

[**Mandel, dla,** lm. **dle**] **1.** i †**Mandel** p. **Mendel:** M. ma w sobie sztuk piętnaście. Sol. **2.** *tuzin.* <p Mendel>

× **Mandeweszka, i,** lm. **i** p. **Mędoweszka.** <Mąda, daw. Manda + Weszka>

Mandla, i, lm. **e** a. w lm. †**Mandle** anat. *gruczoły w gardzieli pod łukami podniebiennemi,* migdały, migdałki. <Nm. Mandel=migdał>

× **Mandola, i,** lm. **e** p. **Mandolina.** <Włos. mandola>

Mandolina, y, lm. **y,** × **Mandola,** × **Mandora** muz. *narzędzie kształtu gitary, o 4 — 6 strunach, zagrywanych skorupką, piórkiem a. palcami.* Zdr. **Mandolinka.** <Włos. mandolino a. mandolina, od mando(r)la=migdał; nazwa dla podobieństwa kształtu>

Mandolinata, y, lm. **y** *śpiew przy akompanjamencie mandoliny.*

Mandolinka, i, lm. **i** p. **Mandolina.**

× **Mandora, y,** lm. **y** p. **Mandolina.** <p. Mandolina>

Mandorla, i, lm. **e** malar. *aureola kształtu migdała:* M. wielka, w której umieszczony jest tron Chrystusa, składa ś. z prostych gieometrycznych linji. Sok. <Włos. mandorla dosł.=migdał>

× **Mandoweszka, i,** lm. **i** p. **Mędoweszka.**

Mandragora, y, lm. **y,** [**Madryguła, Matraguna, Matrygan, Matryguna**] roś. *pokrzyk* (atropa belladonna). <Łć. mandragoras, z Gr. mandragóras>

[**Mandrować, uje, ował**] *wędrować:* Trzeba będzie M. do Ongrodu. Orzesz. <Ukr. mandruwaty>

[**Mandrowanie, a,** blm., **Mandrówka**] czynność cz. **Mandrować,** *wędrówka:* M. taj włóczęga zasmakują. Krasz.

× **Mandroweszka, i,** lm. **i** p. **Mędoweszka.** Troc. <Zam. Mandoweszka, sł. lud. do Mandrować>

[**Mandrówka, i,** lm. **i**] p. **Mandrowanie:** Duchy niespokojne, miłośnicy mandrówek dalekich i przygód nadzwyczajnych. Jeż. <Ukr. mandriŭka>

[**Mandrygug, a,** lm. **i**] *czupiradło:* Podstarościna z potężnym mandrygugiem na głowie. <Por. Ukr. mandrygula=wronie oko (jagoda)>

Mandryl, a, lm. **e** zool. (cynocephalus mormon) *małpa wązkonosa.* <Fr. mandrill, z języków Gwinejskich>

Mandryt, a, lm. **ci** *przełożony w klasztorze greckim.* <Gr. późń. mandrítēs, z Gr. późń. mándra= klasztor>

× **Mandukcja, i,** blm. p. **Manudukcja:** Idąc za mandukcją dziadów i pradziadów naszych. Krasz.

•[**Mandyburka, i,** lm. **i**] p. **Kartofel.** <Ukr. mandyburka>

[**Mandyny, yn,** blp.] p. **Maledyny.** <Zam. Anodyny>

[**Mandyrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Mandyrzyć.**

[**Mandyrzyć, y, ył**] p. **Mantyczyć.** <?>

[**Mandzirować, uje, ował**] p. **Maszerować.**

[**Mandzirowanie, a,** blm.] czynność cz. **Mandzirować.**

[**Manegnatki, tek,** blp.] *anegdoty.* <Zmieszanie Manatki i Anegdotki>

Manekin, a, lm. **y** *lalka, postument o kształtach ludzkich do układania na nim sukien, potrzebny malarzom, rzeźbiarzom, krawcowym.* Przen.: *człowiek bezmyślny, malowany, bez woli, automat, maszyna, z którym można robić, co ś. podoba:* W tych słowach poznałam wyraźnie dobrze mi niegdyś znanego manekina, wypchanego frazesami. Orzesz. <Fr. mannequin, z Flamandz. maneken dosł. = człowieczek>

Manela, i, lm. **e,** †**Mannela 1.** *naramiennik, bransoleta, ozdoba jubilerska na ramię a. rękę:* Obie-

cali jej dać manele złociste, które na lewych rękach nosili. Otw. Kochała ś. w złotych manelach i pierścieniach. Sienk. Są tam... pierścienie, manele, gamaje, pektorały, słowem cudne klejnoty. Przybor. **2.** przen. w lm. a. zł. **Manyle** *kłoda, więzy, pęta, łańcuchy, dyby, kajdany:* Wiązali króle w pęta, a szlachtę w manele żelazne. Birk. Andrus manelami brzęka. Zdr. **Manelka,** × **Maneliczka.** <Z Włos. maniglia, Fr. manille>

× **Maneliczka, i,** lm. **i** p. **Manela:** Dałem ja mu maneliczkę złotą. Łoź.

Manelka, i, lm. **i** p. **Manela:** Manelki szmelcem napuszczone, by gwiazdeczkami perłami natknione. Groch. Miasto manelek djamentowych, fałszywe kamienie na ręku nosił. Kłok. Manelki koralowe we złoto oprawne. Goł.

Manewr, u, lm. **y 1.** *zwrot, obrót, poruszenie, ewolucja:* Robić manewry łodzią, lokomotywą, koniem. **2.** w lm. a. [**Maniebry, Manibry**] *ćwiczenia, popis, wojna udana, w której wojsko, podzielone na 2 obozy, wykazuje swoje pogotowie i uzdolnienie wojskowe:* Odbyły ś. wielkie manewry. **3.** przen. *fortel, figiel mądrości, sztuczka, wybieg, podstęp, intryga, podejście, krok obmyślony na zmylenie kogoś:* Jak to robię? odpowiedział Abramko ze zwyczajnym żydowskim manewrem, zaczynając odpowiedź od zapytania. Korz. <Fr. manoeuvre>

Manewrować, uje, ował, [**Maniebrować**] **1.** czym = *robić manewry:* M. koniem, lokomotywą. M. bronią, pałaszem = *wywijać, machać, szermować.* M. wojskiem = *działać za pomocą strategicznych obrotów.* **2.** *krążyć, lawirować, kołować, łazić, obchodzić, majaczyć:* Lis manewruje koło kurnika. Przen.: *dążyć do czegoś za pomocą manewrów i obmyślonych środków, manipulować czymś w pewnym zamierzonym celu, lawirować:* Nie raz tak manewruję, żeby mi spojrzał w oczy, a on wywija ś., jak wąż. Wilcz. **3.** przen. *wykręcać ś., wywijać ś., mataczyć, bałamucić, nie dać ś. wyrozumieć, młynkować, tumanić, mydlić oczy, mydlkować, kręcić, cyganić:* M. w odpowiedzi. Wymknie ci ś. ona widać, bo coś manewruje w miłości. <Fr. manoeuvrer>

Manewrowanie, a, blm., czynność cz. **Manewrować.**

Maneż, u, lm. **e 1.** *miejsce, gdzie uczą jeździć konno, gdzie konie ujeżdżają, ujeżdżalnia, rajszula, tatersal:* Synowie moi nie byli na maneżu, przecież na koniach mocno siedzą. Kras. (=*nie uczyli ś. konnej jazdy*). **2.** p. **Kierat.** <Fr. manège>

Maneżować, uje, ował konia = *ujeżdżać, tresować.*

Maneżowanie, a, blm., czynność cz. **Maneżować.**

Maneżowy przym. od **Maneż:** Koń M. L. Wysunął ś. maneżowym galopkiem na spotkanie cesarza. Fred. A. Sieczkarnie ręczne i maneżowe (=*poruszane przez konie chodzące w kieracie*).

× **Mangał, u,** lm. **y** *kadzielnica, fajerka:* Posypano kadzidła na żarzący ś. M. i przynosić poczęto na miseczkach jedzenie. Jeż. <Tur. mangal, przez Ukr. mangàł>

Mangan, u, blm., × **Manganez** chem. *pierwiastek metaliczny, zbliżony do żelaza i chromu,* Mn. <p. Manganez>

× **Manganez, u,** blm. chem. p. **Mangan.** <Włos. manganese, zepsute z Włos. magnesia, p. Magnezja>

Manganiak, a, lm. **i** gór. *każdy minerał, zawierający mangan.* Łab.

Manganit, u, lm. y gór. *ruda manganowa.*

× **Manganny** p. **Manganowy:** Kwas M.

Manganowy, × **Manganny** przym. od **Mangan:** Ruda manganowa (=*manganit*). Epidot M. p. **Epidot.** Gromada minerałów manganowych (=*manganiaki*).

[**Mangla, i,** lm. **e**] p. **Magiel.** <Nm. Mangel ż.>

Mangle, nieod. bot. (rhizophora mangle) *roś. z rodzaju srożyplątu.* <Hp. mangle, z Mal. manghi>

[**Manglica, y,** lm. **e**] **1.** p. **Maglownica. 2.** p. **Magiel.**

[**Manglować, uje, ował**] p. **Maglować.**

[**Manglowanie, a,** blm.] czynność cz. **Manglować,** *maglowanie.*

[**Manglowisko, a,** lm. **a**] p. **Maglowisko.**

Mango, a, lm. **a 1.** p. **Mangowiec. 2.** *owoc tego drzewa, wielkości od dużej gruszki do melona, z pestką podobną do brzoskwiniowej i smakiem przypominającym terpentynę:* Obok bulw manioku sprzedają owoce M.; większe manga dochodzą wielkości małego melona. Sienk. <Z Mal. manga>

Mangostan, u, lm. **y** bot. p. **Smaczelina.** <Z Hindostańs. mangustan>

Mangowiec, wca, lm. **wce, Mango** bot. (mangifera indica) *roś. z rodziny terpentyńcowatych.*

Mangowy przym. od **Mango:** Drzewo mangowe = *mangus.* Ogród złożony przeważnie z drzew mangowych. Sienk. Przyjęliśmy po szklance wody krynicznej z sokiem mangowym. Sienk.

Mangus, a, lm. **y** bot. p. **Posmaka:** Aleja, wysadzona mangusami. Rogoź.

Mangusodrzew, a, lm. **y** bot. p. **Posmaka.** <Mangus + Drzewo>

[**Mania, i,** lm. **e**] **1.** p. **Mańka. 2.** p. **Mańkut.** <p. Mańka>

Maniacz, a, lm. **e,** × **Maniciel,** × **Maniarz,** × **Manista** *ten, co mani, oszukaniec, oszust, zwodziciel, szachraj, krętacz, cygan.* <MA(N)>

Maniaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Maniacz;** × **Manicielka.**

Maniać, a, ał (w grze w piłkę, zwanej ekstrameta) *przymierzać piłką, mając niby już uderzyć w współuczestnika gry.* <MA(N)>

[**Maniak, a,** lm. **i**] **1.** *mamiciel.* **2.** *wiązka grochowin z barłogiem świnim, uwiązana na sznurze za sankami w czasie polowania na wilka.* **3.** a. [**Manjak**] *worek do obroku:* Ten wydobywa przenośny żłób, inny wsypuje tam obrok z maniaka, inny z wiadrami idzie po wodę do rzeki. Prus. <MA(N)>

Maniana, ej, lm. **e** p. **Manianie:** Ale, ot! przychodzi M. Pawełek korzysta z niej niezręczniej od starego niedźwiedzia. Kos.

Manianie, a, blm., **Maniana** czynność cz. **Maniać.**

× **Maniarz, a,** lm. **e** p. **Maniacz.**

Maniata, y, lm. **y, Maniotka, Maniołka** zł. *koszula.* <? Może od Manatki>

[**Manibry, ów,** blp.] p. **Manewr.**

[**Manich, a,** lm. **y**] *oszust.* <MA(N)>

Manicheistycznie przys. od **Manicheistyczny.**

Manicheistyczny przym. od **Manicheizm.**

Manicheizm, u, blm. *nauka Manesa i jego sekciarzy.*

Manichejczyk, a, lm. **cy** a. **kowie, Manicheowie** lm. *zwolennik Manesa, mnicha perskiego z III wieku, który uznawał oddzielny początek złego i dobrego.* <Śr. Łć. Manichaeus, od imienia Prs. Mani (Manes)>

Manicheowie, ów, blp. p. **Manichejczyk.**

[**Manicher, a,** lm. **y**] *ten, co ś. upomina, wierzyciel naprzykrzony.* <Z Nm. Manichäer = Manichejczyk>

[**Manicherować, uje, ował**] *upominać ś., domagać ś. uprzykrzenie o swą należność.*

[**Manicherowanie, a,** blm.] czynność cz. **Manicherować.**

× **Maniciel, a,** lm. **e** p. **Maniacz.**

× **Manicielka, i,** lm. **i** p. **Maniaczka.**

[**Manicielstwo, a,** lm. **a**] *mamienie, łudzenie, zwodzenie.*

Manić, i, ił 1. *zwodzić, wyprowadzać w pole, oszukiwać, okpiwać.* **2.** *łudzić.* **3.** zł. *szachrować,* **M. ś. 1.** posp. *łudzić ś.* **2.** gm. *robić ceregiele, ceremonjować ś., krępować ś.:* Nie mań ś., weź całą garścią! *(= nie pytaj, nie zważaj na nic).* <MA(N)/MA(M)>

[**Manie, mań,** blp.] *maliny:* W ogródecku M., nie bede ich rwáła. <?>

[**Maniebrować, uje, ował**] p. **Manewrować.**

[**Maniebrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Maniebrować.**

[**Maniebry, ów,** blp.] p. **Manewr.**

Manienie, a, blm., czynność cz. **Manić.**

Manienie się, a ś., blm., czynność cz. **Manić ś.**

Manier, u, lm. **y** p. **Manjer** i **Manjera.**

Maniera, y, lm. **y** p. **Manjera.**

Manierczyna, y, lm. **y, Manierzyna** *jaka taka, niepokaźna manierka:* Mam manierczynę z gorzałką. Sienk. <Od Manierka>

Manierka, i, lm. **i,** × **Manjerka,** [**Maniorka**] *naczynie podróżne na wódkę, wino i t. p., flaszka, blaszanka podróżna:* M. blaszana, oplatana. Wódkę z manierki kozackiej zapijał. Pol. <Ros. manerka, może z Nm. Manöver(flasche) = flaszka (manewrowa>

Maniernie p. **Manjernie.**

Maniernośé, i, blm. p. **Manjerność.**

Manierny p. **Manjerny.**

Manierować, uje, ował p. **Manjerować.**

Manierowanie, a, blm., czynność cz. **Manierować,** *manjerowanie.*

Manierowny p. **Manjerny.**

Manieryczność, i, blm. rz. od **Manieryczny; Manjeryczność.**

Manieryczny p. **Manjerny:** Prace te świadczą o umiarkowanym bardzo wpływie włoszczyzny manierycznej na autora rzeźb tych. Gers.

Manieryzm, u, blm. p. **Manjerność:** Nabierają manieryzmu, nie są zdolni do ukrycia swej tożsamości. Nagan.

Manierzyna, y, lm. **y** p. **Manierczyna:** Mam ja tu na udzie manierzynę, com ją dziś kozakowi wydarł. Sienk. <Od Manierka>

Manierzysta, y, lm. **ści** p. **Manjerzysta.**

Manifest, u, lm. **y 1.** *odezwa, odwołanie ś. do narodu monarchy a. kogoś, roszczącego sobie prawo do przewodniczenia masom, w sprawie obchodzącej ogół:* Ukazał ś. M. pretendenta do tronu. Wydać M. **2.** †*protest, protestacja, skarga:* Zanieść M. przeciw pogwałceniu praw, wydarciu własności i t. p. Chełchowski, stolnik kowieński, M. na mnie zaniósł. Mat. Na szmacie gazety wreszcie poszlij życzenia gadule; jurystom na manifeście, a skąpemu na bibule. Mick. Zdr. **Manifeścik.** <Łć. manifestum dosł. = głośne, publiczne, jawne>

Manifestacja, i, lm. **e 1.** *objawienie, ujawnienie, rozgłoszenie, publikacja.* **2.** *czynność, którą ś. co ogłasza, objawia:* M. woli boskiej. **3.** *ostentacyjne objawienie uczuć, myśli, czyn, akcja, szczeg. publiczna (pochód, zbiegowisko, zmiana w zwykłym porządku codziennego życia i t. p.), przez którą akcentują ostentacyjnie swoje pogwałcone prawa, okazują niezadowolenie; demonstracja, protest publiczny:* Urządzić manifestację. Gromadne wyjście z sali obrad było niemą manifestacją przeciw powziętym uchwałom. M. floty u brzegów kraju, występującego wrogo. Choć poznały, że to był wybuch i M. radości wielkiej, zadrżały z obawy. Krasz. Żałobno-polityczne manifestacje, jakie śmierć i pogrzeb Wiktora Hugo wywołały. <Łć. manifestatio>

Manifestacyjnie przys. od **Manifestacyjny:** Obniżono M. kurs rubla kredytowego.

Manifestacyjny przym. od **Manifestacja:** Ofiarowanie wdowie przysięgi manifestacyjnej, że po nieboszczyku nic nie otrzymała. Bał.

Manifestant, a, lm. **ci,** × **Manifestator** *ten, co manifestuje; uczestnik manifestacji, demonstrant:* Rozkazano pułkownikowi, ażeby ś. wrócił do Wiszni i dobra tak manifestantów, jako też i posłów zajął i z domów ich nie wypuszczał. <Z Łć. manifestare = jawnie wyrazić>

Manifestantka, i, lm. **i** forma ż. od **Manifestant.**

× **Manifestator, a,** lm. **rzy** p. **Manifestant.** <Łć. manifestator>

Manifestować, uje, ował 1. co = *ogłaszać manifestem, zeznawać, oświadczać, obiecywać, deklarować publicznie.* **2.** co = *objawiać, ujawniać, wykazywać, zaznaczać, akcentować publicznie, pokazywać, zdradzać; afiszować ś., popisywać ś., publikować ś. z czym:* M. swoją zarozumiałość. Płaczem manifestował swą obecność. **3.** *protestować publicznie; urządzać manifestacje.* **M. ś. 1.** †*zanosić protest, protestować, zastrzegać ś., oświadczać ś. przeciw czemu.* **2.** *objawiać ś., ujawniać ś., wyjawiać ś., uwidoczniać ś., wychodzić na jaw, wydawać ś., zdradzać ś.:* Energja jej manifestowała ś. batożeniem sług. Prus. <Łć. manifestare>

Manifestowanie, a, blm., czynność cz. **Manifestować.**

Manifestowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Manifestować ś.**

Manifeścik, u, lm. **i** p. **Manifest.**

× **Manikordjon, u,** lm. **y** *instrument muz. w rodzaju klawikordu.* <Now. z Łć. manus = ręka + Gr. chordē = struna>

[**Manikować, uje, ował**] **1.** *mamić, szachrować, oszukiwać.* Por. **Manich. 2.** *próżnować, zabijać czas.* <MA(M)>

[**Manikowanie, a,** blm.] czynność cz. **Manikować.**

[**Manikulant, a,** lm. **ci**] p. **Manipulant:** Dostáł felfebrem manikulantem.

[**Manila, i,** lm. **e**] *anilina.* <Przekręcenie Anilina>

Manilla, i, lm. **e** karc. *dwójka treflowa lub pikowa w grze, zwanej lombrem.* <Fr. manille, z Hp. malilla>

Maniok, a, lm. **i, Manjok** bot. (jatropha manihot) *gatunek obrzydlca,* in. k a s a w a. <Fr. manioc, z języków Afrykańs.>

Maniokowy przym. od **Maniok:** Bulwa maniokowa. Schroniliśmy ś. do magazynu hurtownego kupca mąką maniokową i goździkami. Sienk.

Maniola, i, lm. **e** zł. *stodola.* <?>

Maniołka, i, lm. **i** zł. p. **Maniata.**

[**Maniora, y,** lm. **y**] p. **Manjera:** Maniory mieć *(=mieć chętkę, skłonność do czegoś złego).*

Maniorka, i, lm. **i 1.** [M.] p. **Manierka. 2.** gór. p. **Jasło.** <? Por. Manierka>

Maniotka, i, lm. **i** zł. p. **Maniata.**

Manipula, i, lm. **e** *oddział wojska rzymskiego:* W każdym z tych szeregów stawało po 60 ludzi z dwoma centurjonami i to stanowiło manipulę. T. K.

Manipulacja, i, lm. **e 1.** *porządek odbywania roboty, odbywanie spraw wszelkich, procedura:* Zaczął odwiedzać kantory bankowe, aby zbadać całą manipulację wewnętrzną tych instytucji. Wilcz. To złożona M.! **2.** × *kierowanie czym, prowadzenie interesu, zarząd, zawiadywanie.* <Fr. manipulation>

Manipulacyjny 1. × przym. od **Manipulacja. 2.** prow.: Urząd M. = *nie do referatów, ale do przepisywania, kancelaryjny, jak np. urząd sekretarza, kancelisty, woźnego, pomocnika pocztowego i t. p.*

[**Manipulant, a,** lm. **ci, Manikulant**] *instruktor wojskowy.* <Nm. Manipulant>

Manipularz, a, lm. **e** *rodzaj krótkiej stuły, obejmującej lewą rękę księdza, odprawiającego mszę.* <Śr. Łć. manipularium>

Manipulować, uje, ował co a. czym = *kierować zręcznie, dawać czemu pewien obrót, zarządzać korzystnie; zajmować ś. jakąkolwiek robotą w pewien sposób określony, robić, działać:* Piwnica jest tak obszerna, że w niej tyle osób swobodnie M. może. Wyłamał połowę drzwi, dostał ś. do wnętrza sklepu, gdzie już bez żadnej przeszkody mógł dalej M. (= *operować, majstrować, robić swoje*). <Fr. manipuler>

Manipulowanie, a, blm., czynność cz. **Manipulować.**

Manista, y, lm. **ści 1.** p. **Menonita. 2.** [M.] *szynkarz.* <Z Nm. [manist] = mennonita (wyznawca sekty Menno Simonis) = szynkarz>

× **Manista, y,** lm. **ści** p. **Maniacz.** <MA(N), ze sł. lud. do wyrazów obcych na -ista>

Maniszka, i, lm. **i** *półkoszulek, szmizetka, gors i kołnierz koszuli:* Trzeba dla Fabcia kazać wyprać i wyprasować maniszkę. Krasz. <Ros. maniška, niejasnego pochodzenia>

[**Maniuchacz, a,** lm. **e**] p. **Mańkut.** <?>

[**Maniura, y,** lm. **y**] p. **Manjera.**

[**Manizgować, uje, ował, Manyzgować**] *zwłóczyć. czas tracić, zwolna brać ś. do czego, próżnować, wałęsać ś.* <?>

[**Manizgowanie, a,** blm.] czynność cz. **Manizgować.**

Manja, i, lm. **e 1.** lek. *rozstrój umysłu, obłąkanie. obłęd, szał, fiksacja, warjacja, szaleństwo:* Cierpieć manję. Przypomnij sobie i oną dziwną manję Saulową, jak ś. nie wprzód ukołysał, aż wdzięczną arfę usłyszał. Koch. W. **2.** *szczególna myśl. która oplątała umysł, ćwiek w głowie:* M. prześladowcza (w której zdaje ś. ciągle, że ś. jest prześladowanym). Opanowała, opętała go M. **3.** *chorobliwe upodobanie, żądza dokonania czego a. oddania ś. czemuś, pasja, słabość, namiętność, pociąg, skłonność:* Ma manję uczenia wszystkich. Bibljomanja, melomanja, wierszomanja. Zaraziłeś ś. powszechną naszą podróżomanją. Korz. Opanowała go M. zbierania marek. **4.** [M.] *przekleństwo:* Psia M. Ty manijo przeklęta! <Gr. manía, skąd Łć. mania>

Manjacki, Manjaczny przym. od **Manjak:** Po skończonej tej manjackiej rozmowie, gdy odleciał ode mnie ów modniś, prawiem od pamięci odszedł. L.

Manjacko przys. od **Manjacki,** *manjacznie.*

Manjactwo, a, blm. *stan manjaka, dziwactwo:* Antysemityzm oprócz warcholstwa i manjactwa posiada olbrzymią odwagę cywilną. Nie umiał wytłomaczyć sobie wyścigów, i ja tego końskiego manjactwa zrozumieć nie mogę.

Manjaczeć, eje, ał *stawać ś. manjakiem, dziwaczeć.*

Manjaczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Manjaczeć. 2.** czynność cz. **Manjaczyć.**

[**Manjaczka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Manjak.**

Manjacznie, Manjaczno przys. od **Manjaczny,** *manjacko:* Wyglądało to pstro i M., niby mozaika różnobarwna. Jeż.

Manjaczno p. **Manjacznie:** Front dworu, niby szwajcarski, niby cottage angielski, coś fantastycznego, z wieżyczką, prezentował ś. M. Krasz.

Manjaczny p. **Manjacki.**

1. Manjaczyć, y, ył 1. *dziwaczyć, fantazjować.* <Od Manjak>

2. [**Manjaczyć, y, ył**] *tumanić, oszukiwać, cyganić, zwodzić.* <MA(N), pod wpływem Manja>

Manjak, a, lm. **cy,** [**Mamijak**] **1.** *ten, co cierpi manję, dziwak, fantastyk; fiksat, warjat, szaleniec:* Jak M. szwendał ś. po ulicach, opatrywał dawno znane budynki. Rol. Czy śni ś., czy drzymię, czy nareszcie jaka moc złoczynna zrobiła ze mnie manjaka! Zabł. **2.** [M.] *mamiciel, zwodziciel, oszust.*

[**Manjak, a,** lm. **i**] p. **Maniak.**

Manjer, u, lm. **y, Manier** posp. **1.** *sposób, tryb, modła, system:* Wszystko tu na jeden M. (= *na jedno kopyto*). Każdy działa na swój M. Przerobić kogo na swój M. Na zagraniczny M. (= *według mody zagranicznej*). **2.** × p. **Manjera:** Cała osoba jego manjerem i ubiorem wybitnym odróżniała ś. od szlacheckiego tła. Orzesz. <Fr. manière>

Manjera, y, lm. **y, Maniera,** [**Maniora, Maniura, Maneryja**] **1.** *sposób, metoda, moda, właściwość, zwyczaj, nałóg, obyczaj, nawyknienie, manja, system:* To jego zwykła M. Francuska M. Wódz manjery owych wielkich wojowników. Pas. (= *pokroju*). **2.** *niepożądana właściwość twórczości kompozytora, artysty; jednostajny sposób odtwarzania wszelkich ról w sztukach teatralnych, powtarzanie ś.* **3.** × *układ, wykonanie:* Obraz, powieść dobrej manjery. Zła M. pisania. **4. a.** × **Manjer,** × **Manier** *ułożenie, układność, układ, sposób zachowania ś.; gracja, wdzięk, dystynkcja, elegancja, ogłada towarzyska; wykwintne obejście ś., ruchy:* Mieć dobrą manjerę. Być z dobrą manjerą. Miał ten święty w sobie niajakie obyczaje dworskiej manjery; podczas siedział niepięknie, nogę na nogę założywszy. Skar. Ton grzecznej manjery nie każe ś. pospolitować. Kras. (= *konwenansu*). Flet do twych ust kładziesz z manjerą. L. Palestra z fajkami! To mi kawalery! Nabrałabyś ś. od nich pięknej manjery! Mick. **5.** *wymuszoność, pretensjonalność, sztuczność, sztywność, nienaturalność, pańskie tony:* Ona w ciągłych manjerach. **6.** zł. *strona, bok:* Z lewej manjery. <Fr. manière>

× **Manjerka, i,** lm. **i** p. **Manierka.**

Manjernie przys. od **Manjerny; Maniernie.**

Manjerność, i, blm. rz. od **Manjerny; Manierność, Manjeryzm, Manieryzm,** *manjeryczność:* M. stylu, mowy. Ukłony, które mi często czynił, były skutkiem manjerności jego. L.

Manjerny, Manierny, Manjerowny, Manierowny 1. a. Manjeryczny, Manieryczny *mający swoją manjerę, trzymający ś. pewnej manjery:* Malarz wdzięczny, lecz M. Rast. **2.** *przesadny, nienaturalny, sztywny, wymuszony, sztuczny, pretensjonalny.* **3.** × *układny, ułożony, grzeczny, obyczajny, ujmujący, dystyngowany, szykowny, elegancki, pełen wdzięku, gracji.*

Manjerować, uje, ował, Manierować 1. *nadawać czemu pewną manjerę, przyswajać ją czemu:* Ko-

chał ś. w mitologji i manjerowanych kompozycjach artystów swoich. Krasz. Pani starościna z staroświecka strojna, po staroświecku manjerowana. Krasz. **2.** *ogładzać, wygładzać, wykształcać, polerować, wykończać, przeinaczać, przerabiać, poprawiać:* M. styl.

Manjerowanie, a, blm., czynność cz. **Manjerować.**

Manjerowny p. **Manjerny:** Dbał o wykwintną, manjerowną powierzchowność wszystkich swoich kroków i obyczajów. Szaj.

Manjeryczność, i, blm. rz. od **Manjeryczny; Manieryczność.**

Manjeryczny p. **Manjerny.**

Manjerzysta, y, lm. **ści, Manierzysta** *naśladujący styl, manjerę wielkiego artysty, bez własnego poczucia.*

Manjok, a, lm. **i** bot. p. **Maniak.**

Mankamencik, u, lm. **i** p. **Mankament:** Była li to kondemnatka za jaki M. w księgach? Sienk.

Mankament, u, lm. **y** a. **a** [**Nękament**] **I.** *uchybienie, błąd, usterka, fałsz, malwersacja:* Przestrzegam, że ś. tam wielkie znajdują mankamenty (list J. Sobieskiego). **2.** *brak, niedostatek:* Dział nie skąpił i mankamenta w amunicji zapełniał. Rol. **3.** *certowanie ś., pertraktacje:* Po długich mankamentach z upartym, flegmatycznym a dzikim żołnierzem udało ś. wyjednać zatrzymanie więźniów pod strażą. Krasz. Zdr. **Mankamencik.** <Włos. mancamento>

†**Mankat, a,** lm. **ci** p. **Mańkut:** Drudzy karśniawi a mankaci bywają, tak iż więcej lewą niż prawą ręką sprawują. And. z Kobyl. <z Łć. mancus = kaleka, przez Włos. mancato = ułomny>

Mankieciarka, i, lm. **i,** × **Mankietnica,** × **Mankietniczka** *szwaczka, robiąca mankiety i kołnierzyki do koszul.*

Mankiecik, a, lm. **i** p. **Mankiet.**

Mankiet, u, lm. **y,** [**Mańkiet**], × **Manszeta I.** *część rękawa przy ręce, przyszyta do całego rękawa:* M. aksamitny, haftowany, futrzany, wykładany. M. u koszuli = *także część rękawa prasowana, przyszyta a. przypinana do rękawa.* **2.** a. **Mankietka** *rękawek, mitynka, pulsetka.* Żart.: Buchnąć kogo w M. = *pocałować kogo w rękę.* Zdr. **Mankiecik, Mankietek.** <Włos. manichetto>

Mankietek, tka, lm. **tki** p. **Mankiet.**

× **Mankietka, i,** lm. **i** p. **Mankiet.**

× **Mankietnica, y,** lm. **e** p. **Mankieciarka.**

× **Mankietniczka, i,** lm. **i** p. **Mankieciarka.** L.

Manko, a, lm. **a** han. **I.** *brak, uszczerbek, niedobór.* **2.** *kwota z góry przyznawana kasjerom, jako zwrot nieuniknionych strat przy wypłatach.* <Włos. manco>

[**Mankolija, i,** lm. **e**] **I.** p. **Melancholja:** Od wielki mankolii aż w chorobę wpadła. **2.** a. [**Mankulija**] *pomieszanie zmysłów.* **3.** *maligna.* **4.** *grymasy, upór.*

[**Mankolijny**] **I.** p. **Melancholiczny. 2.** p. **Melancholijny. 3.** *uparty, grymaśny:* Mankolijne te twoje konie.

! **Mankować, uje, ował** *brakować, zbywać na czym.* Zap. <Fr. manquer>

! **Mankowanie, a,** blm., czynność cz. **Mankować.**

[**Mankulija, i,** lm. **e**] **I.** p. **Melancholja. 2.** p. **Mankolija.**

Manloch, u, lm. **y** *otwór w kotle parowym.* <Z Nm. Mannsloch>

Manna, y, blm. **I.** *pokarm niebieski spuszczany, według podania biblijnego, Żydom na puszczy:* M. rano przede dniem z rosą spadała. Skar. Przen.: Pan daje ros manny. Kon. Przen.: Mało jada, manną bożą żyw. Kn. *(= ni tym, ni owym, Opatrznością boską, psim swędem).* **2.** *gatunek kaszki krakowskiej, bardzo miałkiej.* **3.** [M. anielska] = *kalomel.* **4.** lm. **y** bot. = a) (glyceria) *roś. z rodziny traw.* Gatunki: M. jadalna a. właściwa, ×Kostrzewa, ×Trawa manniana, ×Kaczeniec, ×Kaczyniec (g. fluitans). M. wodna a. Mielec (g. aquatica). b) (alhagi mannifera) *roś. z rodzaju bożodajni.* c) p. **Manneczka.** d) M. trawna a. samorodna p. **Proso.** e) [M.] p. **Przetacznik. 5.** chem. *stwardniały sok jesionu* (fraxinus ornus), *zawierający w sobie do 80% mannitu, a nadto śluz, dekstrynę, cukier i materje ekstraktowe.* <Gr. mánna, Łć. manna, z Hb. man>

Manneczka, i, lm. **i, Siężyber, Stężyber** bot. (eleusine) *roś. z rodziny traw.* Gatunek: M. łękowata, dawniej manną zwana (e. coracana).

†**Mannela, i,** lm. **e** p. **Manela:** Nie klejnot, nie M., nie drobny pierścionek, białej to płci spuszczali, ale stalna blacha. Pot.

Manniany p. **Mannowy:** Kaszka manniana *(= manna).* Korzenie manniane, nasienie manniane. Syr. Przen.: Pije sok M., który co ranek bywa z powietrza spuszczany. Toł. *(= rosę).* Bot.: × Trawa manniana p. **Manna.**

Mannik, a, lm. **i** zool. (cicada orni) *owad pól pokrywy piewikowaty.*

Mannit, u, lm. **y I.** chem. *alkohol sześciohidroksylowy, pochodzący od heksanu,* $C_6H_8(OH)_6$ **2.** kip *choroba wina po fermentacji, wskutek której cukier w winie zamienia ś. na materję kleistą, zwaną przez kiprów tym imieniem.* <Z Manna>

Mannitowy przym. od **Mannit:** Fermentacja mannitowa.

Mannowy, Manniany przym. od **Manna:** Jesion, tamaryszek M.

Manola, i, lm. **e** *taniec hiszpański:* Tańczcie manole i dźwięczcie pandera. Radz. <Hp. manola>

Manometr, u, lm. **y, Prężnometr** fiz. *przyrząd do mierzenia prężności pary i gazów:* M. otwarty *(= M. o powietrzu otwartym).* M. zamknięty *(= M. o powietrzu zamkniętym).* M. metaliczny a. zegarowy *(= M. zbudowany według zasady barometrów metalicznych).* Manometry metaliczne są rurowe i taflowe, stosownie do tego, czy odpowiadają aneroidom czy też barometrom holosterycznym. <Gr. manós = rzadki + métron = -mierz>

Manometrja, i, blm. *nauka o mierzeniu prężności pary i gazów.*

Manometrowy przym. od **Manometr:** Wskazówka manometrowa.

Manometryczny przym. od **Manometrja.**

[**Manoryja, i,** lm. **e**] p. **Manjera:** Już to taka moja M.

Manowcowy przym. od **Manowiec:** Nora manowcowa.

Manowczyk, u, lm. **i, Wertebek, Meander** bud. *szlak grecki, złożony jakby ze sznurka jednostajnie poskręcanego.* Podcz.

†**Manowie, a,** lm. **a** p. **Manowiec:** Manowiem biegał. Żebr. Chrostami, manowiami czyni sobie tory. Klon. Drugą drogę zową czarnym szlakiem, to jest: manowiami. Sar. <MA(N)>

Manowiec, wca, lm. **wce,** †**Manowie,** †**Manowisko** *bezdroże, przejście obłędne, nieznane, dróżka błędna, poboczna, zdroże, obłęd, wertep:* Zabłądzić

w manowcach. Manowcami przekradł ś. ciche mi. Tw. Choć cię uniosę pomiędzy manowce, psy dogonią i zjedzą zająca i owcę. Kras. Zborowscy nocą i manowcami wraz postępowali za Zamojskim. Niem. Lecą bagnem przez M. Mick. Cicho łowce szli manowcami. Słow. Po bokach tysiąc manowców krąży i woła za sobą na puszczę. Krasiń. Manowce szarego oceanu bitą drogą mu były. Krasiń. Czy zboczyli na manowce? Zal. Przen.: Czyś zbadał wszystkie manowce przeznaczenia? Krasiń. W chwili trwogi i zwątpienia zbawienną jest rzeczą jedno z takich tajemniczych świateł, ulatujących nad manowcami dziejów. Bełc. Przen.: Chodzić manowcami = *nie prostą (prawą) drogą, używać wybiegów, kręcić, młynkować, mydlkować, żyć nieuczciwie.* Wejść na manowce = *pobłądzić, minąć ś. z drogą prawdy.* Człowiek, zszedszy z prawdziwej drogi, gubi ś. w manowcach nieładu i zawikłania. Śniad. Półmędrek, jak złodziej, manowcami zmyka. Mick. Niech ś. im wykrętne nie zdadzą manowce, srodzy wraz z przyjaciela będą prześladowce. Mick. <MA(N)>

†**Manowisko, a,** lm. **a** p. **Manowiec:** Pierzchała manowiskami. Żebr.

†**Manowstwo, a,** lm. **a** p. **Mańswo:** Nowa wieś nie postała w M. do Czacza. 1395 r.

†**Manowy** przym. od †**Man,** *lenniczy:* W jakim przypadku pożytki z lenna pochodzące, potomkom manowym należą. Sz.

Mansarda, y, lm. **y 1.** *dach stromy i spiczasty w stylu francuskim.* **2.** *poddasze w nim mieszkalne:* Mansardy dla służby. Krasz. **3.** *okno w takim dachu.* **4.** *dach złożony z dwuch płaszczyzn, z których dolna mniej pochyła, niż górna.* <Fr. mansarde, od nazwiska budowniczego Fr. Franc. Mansard †1666>

Mansardowy przym. od **Mansarda:** Dach M.

Mansja, i, lm. **e** *utrzymywanie kogoś na stole i mieszkaniu klasztornym, z pensją:* Był na mansji u księży Pijarów. Steb. <Łć. mansio>

Mansjonarja, i, lm. **e 1.** *instytucja mansjonarska:* Fundusz mansjonarji. **2.** *to, co mansjonarz otrzymuje, z czego korzysta.* <Śr. Łć. mansionaria>

Mansjonarski przym. od **Mansjonarz:** Instytucja mansjonarska.

Mansjonarz, a, lm. **e** *ksiądz zostający na mansji, wolny od obowiązków, prócz odprawiania mszy i odmawiania pacierzy kapłańskich:* M., tak ś. nazywają kapłani, których obowiązek oficjum Panny Marji codziennie w chórze śpiewać w katedrach, w kolegjatach lub prepozyturalnych kościołach. Kras. Prebendarze, mansjonarze, którzy wsi mają, każdy po dwa złote. Biel. J. Mansjonarze kapituły wileńskiej. Troc. <Śr. Łć. mansionarius>

Manszester, stru, lm. **stry** p. **Manczester:** Trumnę bardzo lichym manszestrem obitą. Zach. <Od nazwy miasta Ang. Manchester>

Manszesteryzm, u, blm. han. p. **Manczesteryzm.**

Manszestrowy przym. od **Manszester; Manczestrowy,** *półaksamitny:* Miał kurtkę manszestrową. Korz. Gorset M. Korz.

Manszet, u, lm. **y** fecht. p. **Manszeta.** <Fr. manchette>

Manszeta, y, lm. **y 1.** ×p. **Mankiet. 2. a. Manszet** fecht. *uderzenie przeciwnika bronią sieczną w rękę, pod pałasz:* Wlepiwszy mu tak siarczystą manszetę, że mu pałasz wypadł z obezwładnionej dłoni. Zag. Bił ś. wybornie w pałasze, chociaż ś. zwykle zaciekał i brał od ojca i od Chrewty manszety. Kaczk. Zdr. **Manszetka.** <Fr. manchette>

Manszetka, i, lm. **i** p. **Manszeta:** W szmizetkę i manszetki przewlec potrzeba wstążkę lazurową, korale na szyję, korale na ręce. Jeż.

× **Manszonik, a,** lm. **i** p. **Mufka.** <Fr. manchon>

Manta, y, lm. **y 1.** ×p. **Mantyla:** M. ramiona okryła, goły kark wydała, tak jak była dopiero od pogrzebu wstała. Bardz. Różne stroje wymyślały, manty zwane szamerlany, kamizole, robdeszany. L. **2.** [M.] p. **Mantel.** <Włos. Hp. manto>

[**Mantacz, a,** lm. **e**] p. **Matacz.** <? Por. Matacz i Fr. menteur = kłamca>

[**Mantál, a,** lm. **e**] p. **Mental.**

Mantel, tla, lm. **tle 1.** †M. a. †**Mantyl,** †**Mętel,** †**Mentelusz,** × **Mentyk,** [**Manta, Manto**] *płaszcz.* Mącz. M., płaszcz niekiedy i futrzany. Goł. **2.** szczot. p. **Płaszczyk.** <Nm. Mantel>

Mantelzaczek, czka, lm. **czki** p. **Mantelzak.**

Mantelzak, a, lm. **i,** × **Matelzak** *tłomok podróżny, zawiniątko, tobołek:* Zdjąć z kogo M. Zdr. **Mantelzaczek.** <Nm. Mantelsack>

[**Manteryja, i,** lm. **e**] p. **Materja.**

Mantja, i, lm. **e** *płaszcz archirejski bez rękawów:* Patryarcha moskiewski przyłożył ś. aparatem, mantją. Dar. <Z Gr. późń. mantíon ni.>

[**Mantlenie, a,** blm.] czynność cz. **Mantlić.**

[**Mantlenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mantlić ś.**

[**Mantlić, i, il, Mętlić**] *myśleć, rozmyślać.* [**M. ś.**] *zdawać ś.:* Tak mi ś. mantli. <?>

[**Mantlik, a,** lm. **i**] *spencer, rodzaj płaszcza.*

1. [**Manto, a,** lm. **a**] p. **Mantel.** <Fr. manteau dosł. = płaszcz>

2. [**Manto, a,** lm. **a**] p. **Mento:** Sprawić komu M. <Zap. z Łć. memento = pamiętaj>

Mantolet, u, lm. **y 1.** ×p. **Mantyla:** Kawalerki, kapoty, westy, mantolety. Łączn. **2.** *płaszczyk, peleryna jedwabna kanonika, noszona na komży w kościele:* Niegdyś i ja też w mantolecie do choru skrzętny, czy ś. los pomnoży, szedłem dla groszy i dla chwały bożej. Kras. Misjonarze nosili suknię długą z czarnego sukna z wysokim kołnierzem, białym płótnem obszytym, na wierzchu M. kanoniczny. Kaczk. <Włos. mantelletta ż.>

[**Mantożenie, a,** blm.] czynność cz. **Mantożyć.**

[**Mantożyć, y, ył, Mantużyć**] *wyłudzać, szachrować.* <? Por. Matoga>

†**Mantuany, ów,** blp. *wszelkie gatunki szychów i pozłotki do przyozdabiania ubiorów.* Vol. <?>

[**Mantuły, uł,** blp.] *rodzaj pieczywa:* Hucuły pieką M. <Ukr. mantuły>

[**Mantużenie, a,** blm.] czynność cz. **Mantużyć.**

[**Mantużyć, y, ył**] **1.** p. **Mantożyć. 2.** *wałęsać ś. bez celu, spędzać czas na przechadzkach, próżnować.*

Mantyczeć, eje, ał *stawać ś. mantykiem, tetryczeć, nudnieć.*

Mantyczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Mantyczyć. 2.** czynność cz. **Mantyczeć.**

Mantyczka, i, lm. **i** forma ż. od **Mantyk.**

Mantyczny przym. od **Mantyka,** *zrzędny, tetryczny, nudny.*

Mantyczyć, y, ył, [**Mandyrzyć**] *zrzędzić, nudzić, dziwaczyć, suszyć drugim głowę, gadać ni to, ni owo.* Oss.

Mantyk, a, lm. **cy** p. **Mantyka.** Oss.

Mantyka, i, lm. **i 1.** ż. †M. *sakwy, biesagi, torba przewieszana przez ramię i wisząca na piersiach i na plecach; tajstra:* Wziął w ręce mantyki i tak na żebraninie dla chleba partyki błąkał ś.

w obcych kątach. Błaż. Synowi wszystko zapisawszy, sam piszczy w garść, a sam z mantyką do lasa na grzyby chodzi. Groic. **2.** m. a. **Mantyk** *zrzęda, nudziarz, tetryk, dziwak, ciemięga, który sam nie wie, co mu brak i drugich kłopocze:* Cicho! żeby ten stary M. nie słyszał. Bał. <Łć. mantica=biesagi, torba; co do przejścia znaczenia pod Nr. 2, por. bela, miech, sak, torba>

†**Mantykora, y,** lm. **y** p. **Ludojad:** M., zwierz indyjski, jako go z indyjska Grecy i Łacinnicy zowią, abo ludojad, jako to słowo brzmi u Indów. Kn. <Gr. mantichōras, a. raczej martichóras, z Prs.>

Mantyla, i, lm. **e,** × **Manta,** × **Mantolet** *płaszczyk wolny, okrywka, rodzaj peleryny, zarzutka kobieca bez rękawów:* Siedziała na kanapie z rękami schowanemi pod mantylę. Krasz. Zdr. **Mantylka.** <Hp. mantilla>

Mantylka, i, lm. **i** p. **Mantyla.**

Mantyna, y, blm. *rodzaj materji jedwabnej.* <Włos. mantino=płaszczyk>

Mantynowy przym. od **Mantyna:** Podszewka mantynowa.

Mantysa, y, lm. **y** mat. *część ułamkowa logarytmu, wyrażona cyframi po przecinku, przed którym wyrażona jest cecha logarytmu.* <Łć. mantis(s)a=przydatek>

× **Manuale** nieod. p. **Manuał.** <Z Łć. manuale=coś podręcznego>

Manualik, u, lm. **i** p. **Manuał.**

× **Manualista, y,** lm. **ści** *pisarz, przepisywacz, kancelista:* Jako M. wszelki szryft znać biegle musiał. Byk. Był dependentem, manualistą. Krasz. W kancelarji hetmańskiej był manualistą. Mat. (Por. Amanuens). <Now. z Łć. manualis=podręczny>

Manualny, Manuałowy przym. od **Manuał:** Muzyka manualna. <Z Łć. manualis=ręczny, podręczny>

Manuał, u, lm. **y** **l.** a. × **Manuale** *książka podręczna, zeszyt podręczny, zbiór pism a. przepisów dorywkowych, raptularz; bruljon tymczasowy:* Doświadczenie przekonało, iż w induktach nie wszystko było przepisane, co ś. w manuałach znajdowało. Sob. M. a. manuale, zbiór różnych przepisów w aptece. **2.** muz. *klawjatura ręczna (nie nożna) w organach.* Zdr. **Manualik.** <Z Łć. manuale ni.=coś ręcznego, podręcznego>

Manuałowy p. **Manualny.**

× **Manudukcja, i,** blm., × **Mandukcja** *przewodnictwo, kierunek, kierownictwo, kierowanie, opieka, dyrekcja:* Niemcewicz syna dał pod moją manudukcją. Rzew. <Śr. Łć. manuductio>

× **Manufaktura, y,** lm. **y** **l.** *rękodzielnictwo.* **2.** *wyroby rękodzielnicze.* <Śr. Łć. manufactura>

× **Manufakturny** przym. od **Manufaktura,** *rękodzielniczy.*

× **Manufakturzysta, y,** lm. **ści** *rękodzielnik.*

Manuskrypcik, u, lm. **i** p. **Manuskrypt:** Czy pan redaktor przeczytał mój M.? Zach.

Manuskrypt, u, lm. **y** *rękopis.* Zdr. **Manuskrypcik.** <Z Łć. manu scriptum dosł.=coś ręką pisanego>

[**Manygować, uje, owal** i **M. ś.**] *próżniaczyć, wałkonić ś.* <? Por. Manich, Manizgować i Manyzgować>

[**Manygowanie, a,** blm.] czynność cz. **Manygować,** *manygowanie ś.*

[**Manygowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Manygować ś.,** *manygowanie.*

[**Manyzgować, uje, ował**] p. **Manizgować.**

[**Manyzgowanie, a,** blm.] czynność cz. **Manyzgować.**

[**Manyż, u,** lm. **e**] *rodzaj farby do bielenia twarzy i chałup.* <? Por. Ukr. manėžyty sia=robić ceregiele, miżdżyć ś., może z Pol. manjerzyć ś.>

†**Manzer, a,** lm. **owie** p. **Mamzer:** Rzekł Żydowi: M., póki krzyża na czoło twoje nie włożysz, póty... Skar.

†**Manżel, a,** lm. **e** p. **Małżonek.** Mym. <Czes. manžel=małżonek>

†**Manżelstwo, a,** lm. **a** p. **Małżeństwo.** Op.

†**Manżenka, i,** lm. **i** p. **Małżonka.**

†**Manżeństwo, a,** lm. **a** p. **Małżeństwo.**

[**Manżety, ów,** blp., **Mamsze**] *obszewki przy rękawach.* <Fr. manchette>

†**Manżonek, nka,** lm. **nkowie** p. **Małżonek.**

†**Manżonka, i,** lm. **i,** [**Manżonka**] p. **Małżonka.**

× **Mańczasty,** × **Mańkaty** *używający lewej ręki zamiast prawej,* l e w o r ę k i, w a r d a w y. × **Mańczasty, ego,** lm. **ści** rz. p. **Mańkut.** <Od Mańka>

[**Mańda, y,** lm. **y**] p. **Mańkut.** Por. **Szmajnda.**

[**Mańdaczka, i,** lm. **i**] p. **Mańka:** Mańdáczką jada.

[**Mańdak, a,** lm. **i**] p. **Mańkut.**

[**Mańdrować, uje, ował, Majndrować**] **l.** p. **Majdrować.** **2.** *poruszać, przewracać:* Nie mańdruj zegarka. **3.** *mądrzyć, przemyśliwać o czyjejś szkodzie, o zrobieniu psoty komuś.* <Zmieszanie Mędrować z Majstrować>

[**Mańdrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Mańdrować.**

Mańka, i, [**Mania**] **l.** lm. **i** a. × **Mańkut,** [**Mańdaczka**] *lewa ręka, lewica:* Panteusz i prawicą i mańką sprawny. Stasz. Powozić z mańki *(=trzymając bicz w lewej ręce).* Przen.: Zażyć kogo z mańki=*oszukać, podejść go, zrobić mu szpasa, figla, wyprowadzić go w pole.* **2.** [Mańką] = *fuksem, podstępem.* **3.** × lm. **owie** p. **Mańkut.** <Włos. manca=lewa, z Łć. mancus=kaleka>

× **Mańkat, a,** lm. **y** p. **Mańkut.**

× **Mańkaty** p. **Mańczasty.** × **Mańkaty, ego,** lm. **ci** rz. p. **Mańkut.**

†**Mańki** *kusy, szczupły, skąpy, niedostateczny, za mały:* Ofiara nie ma być mańka, to jest kusa. Pim.

[**Mańkiet, u,** lm. **y**] p. **Mankiet.**

Mańkuctwo, a, blm. *posiłkowanie ś. lewą zamiast prawą ręką.*

Mańkut, a, lm. **y,** × **Mańka** **l.** a. × **Mańkaty,** × **Mańczasty,** × **Mańkat,** †**Mankat,** [**Majka, Majkiet, Majkut, Majkiela, Maniuchacz, Mania, Mańda, Mańdak**], **Lewak** *człowiek używający lewej ręki zamiast prawej.* **2.** × p. **Mańka:** Tenby górował, lecz go szczęście hopnie mańkutem, w pierwszym zaraz gasząc świecie. L. [Mańkutem tłukli Miemców]. <Z Łć. mancus = kaleka, przez Włos. mancato=ułomny>

†**Mański** *lenny, lenniczy, hołdowny, hołdowniczy, danniczy, feodalny:* Jagiełło zamek z włością kamieniecką dał Witołdowi mańskim a. hołdownym obyczajem. Stryjk. Prawo mańskie. <Od †Man>

†**Maństwo, a,** †**Manowstwo** **l.** blm. *zasada prawa lennego, prawo lenne, lenność, feodalność, feodalizm, lemaństwo:* Według maństwa królowi tak wiele należy. Troc. Książęta szląskie wdali ś. w M. Janowi królowi czeskiemu. Biel. M. W M. przyjmować. Niem. M. przysiąc. Niem. **2.** lm. **a** *dobra lenne, lenno, lenność, feod:* Ma to M. od króla. Troc. <Od †Man>

Mapa, y, lm. **y, [Malpa]** gie. *karta gieograficzna, symboliczny obraz powierzchni kuli ziemskiej a. jej części, przeniesiony na płaszczyznę:* Mapy ortograficzne, mapy w rzutach ortograficznych *(=mapy, rysowane w przypuszczeniu, że obserwator znajduje ś. w niesłychanej od ziemi odległości).* Mapy homalograficzne *(=mapy, mające na celu przedstawienie równych co do powierzchni części ziemi za figury także równoważne, choćby z uszczerbkiem podobieństwa).* Mapy przedstawiające niewielką część powierzchni ziemi nazywają ś. chorograficznemi, przy większej drobiazgowości topograficznemi, a jeszcze więcej szczegółowe planami. M. hidrograficzna *(= M., przedstawiająca stosunki nawodnienia danej okolicy).* M. orograficzna *(=M., vrzedstawiająca rozkład gór i wyżyn).* M. hipsometryczna, p. **Hipsometryczny.** M. ślepa, niema *(=M., na której niema nazwisk szczegółów).* M. nieba. M. graniczna, morska, drożna, dróg kolejowych. Żart.: *wielka plama od zaciekania, plaster:* M. na prześcieradle, na suficie. Zdr. **Mapka, Mapeczka.** <Z Łć. mappa dosł.=serweta>

Mapeczka, i, lm. **i** p. **Mapa.**

Mapka, i, lm. **i** p. **Mapa.**

Mapograficzny przym. od **Mapografja,** *kartograficzny:* Dzieła mapograficzne. <Now. z Mapa+Graficzny>

Mapografja, i, blm., **Kartografja 1.** *sztuka kreślenia map jeograficznych.* **2.** *zbiór map.* <Now. z Mapa+Gr.-grafía=-pis>

Mapologja, i, blm. *nauka o mapach:* Jabłonowski już dawno pracował nad mapologją ojczystą. Rol. <Now. z Mapa+Gr. -logía = znawstwo>

Mara, y, lm. **y 1.** *sen pełen marzeń:* Znajduje monstrum zamiast swej kochanej żony, biedny człek w zdradzie, jakby z mary ocucony. Nagł. **2.** *to, co ś. śpiącemu marzy, co śpiący przez sen widzi, widziadło, uluda:* Przespawszy różną marą sen przerwany, wstaje. Mor. A. Najpróżniejsza na marze snów dalsze zakładać nadzieje. Boh. Sen M., Bóg wiara. Prz. Omamienie zniknie, jako mary senne. Węg. **3.** a. **Marzydło** *widmo, widziadło, cień nieboszczyka, duch, strach, straszydło, larwa, upiór:* Pokaż ś. lubo snem, lubo cieniem, lub marą nikczemną. Kochan. Boża nademną kara, ściga mię nocna M. Mick. Wygląda, jak M. Straszne, jak mary, które roi dziecię. Słow. Wpadł, jak śmierci M. Słow. Widzi marę całą w bieliźnie, długą, wysmukłą i cienką. Mick. Chcesz wrócić na świat — kogo? nędzną marę! Mick. Przen.: Przed nią postać, jak przeszłości mara. Słow. **4.** *to, o czym ś. marzy, urojenie, mrzonka; pozór, postać, cień:* Starał ś. nakłonić wychodźtwo do zjednoczenia i do zaprzestania próżnych kłótni o słowa i mary. Chm. Szczęście jest zwodnicza M. Kras. Ugania ś. za marą szczęścia. Pluń na marę. Prz. Mgła śnieżysta, blada, niewzruszona, milcząca, M. oceanu. Krasiń. W mym spiekłym oku snują ś. mary lasów, i dolin, i głazów. Mick. Serce ogniste mary zapala w mym oku. Mick. Ty mnie unikasz, jako zgryzot marę. Słow. Komu piękność pokaże oblicze, potym śród drogi zdradliwa odlata, nadziei z sobą mary unosząc zwodnicze. Mick. Szczęśliwi, jeśli, goniąc mary wyobraźni, przed końcem drogi znajdziem świątynię przyjaźni. Mick. W odbłysku słońca świecił ś. krąg pajęczyny, podobny marze i cieniowi wielkiego księżyca. Słow. **5.** [M. a. **Mora]** *zmora, duch nocny, napastujący konie i ludzi śpiących:* M. dusi. <MAR>

Marabu nieod. **1.** p. **Marabut. 2.** × Frendzla M. *=w której między jedwabnemi nitkami zwieszały ś. i tasiemeczki karbowane.*

Marabut, a, lm. **y 1.** lm. **ci** *derwisz i pustelnik, asceta muzułmański w Afryce półn.* **2.** *imbryk blaszany do kawy, u dołu wydęty.* **3.** a. **Marabu** zool. (leptoptilus) *ptak podkasały z rodziny bocianów, którego piór, tak samo zwanych, używano do strojów:* W kapeluszu ozdobionym marabutami. Orzesz. **4.** a. **Marabu** *rodzaj wstążki i tkaniny jedwabnej.* <Fr. marabout, z Pg. marabuto, to zaś z Arab. morābit=zakonnik, pustelnik>

Marabutowy przym. od **Marabut:** Frendzla marabutowa. Obszycie marabutowe.

[**Marachować, uje, ował**] *męczyć, trudzić, nużyć, mordować pracą.* [**M. ś.**] *męczyć ś., mordować ś. pracą.* <p. Marykować>

[**Marachowanie, a,** blm.] czynność cz. **Marachować.**

[**Marachowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Marachować ś.**

Maracista, y, lm. **ści, Maratysta, Marat 1.** *stronnik Marata, rewolucjonista francuski.* **2.** przen. *okrutnik, tyran, kat, siepacz.* <Od nazwiska Fr. Marat †1793 r.>

Marać, a, ał posp. *mazać, kalać, walać, babrać, brukać, paskudzić, paćkać, nurzać.* <Ukr. màraty>

[**Marakować, uje, ował, Marykować**] *mieć żal do kogo.* <Ukr. morokowaty, Brs. marakawać= być zgryźliwym, może ze Śr. Łć. amaricare= dokuczać>

[**Marakowanie, a,** blm.] czynność cz. **Marakować.**

[**Maramony, ów,** blp.] p. **Kartofel.** <Zap przekręcenie nazw ziemniaka [barabola, garagola] i t. p.>

[**Marana, y,** lm. **y**] *roś. matecznik* (melissa). <?>

Maranie, a, blm., czynność cz. **Marać.**

Maranta, y, lm. **y** a. **Aksamitowiec, Kruchla** bot. (maranta) *roś. z rodziny marantowatych.* Gatunek: M. trzcinowata (m. arundinacea). <Niby Łć. maranta>

Marantowaty bot.: Rośliny marantowate (marantaceae) = *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

[**Maras, u,** lm. **y**] *błoto, grzązkie bagno.* <Przez Słc. maras, z Nm. Morast>

[**Marasić, i, ił**] **1.** *błocić.* **2.** *chodzić po błocie, babrać ś.*

Maraskino nieod. *rodzaj wódki z potłuczonych pestek wisien kwaśnych; rodzaj likieru.* <Włos. maraschino, od Włos. (a)marasca = gatunek wiśni>

× **Marasma, y,** blm. p. **Marazm:** On jest chory na marasmę. Jun.

[**Maraszenie, a,** blm.] czynność cz. **Marasić.**

Marat, a, lm. **owie** p. **Maracista.**

Maratysta, y, lm. **ści** p. **Maracista.**

Maratyzm, u, blm. **1.** *republikanizm Marata.* **2.** przen. *okrucieństwo, tyraństwo.* <p. Maracista>

× **Marazm, u,** blm., × **Marasma** lek. (marasmus) *wiąd,* × *schnienie, wycieńczenie ogólne:* M. starczy = × *schnienie starców, zanik, uwiąd schyłkowy.* <Gr. marasmós>

Marcepan, u, lm. **y, Marcypan** cukier. *masa prażona, złożona z migdałów i cukru:* Obchodzić ś. bez marcepanów. Prz. *(=przestawać na swoim).* Obejdzie ś. cygańskie wesele bez marcepanów. Prz. *(=obejdzie ś., obliż ś. smakiem, jeszcze czego!,*

patrzaj, czego mu ś. zachciewał!). Zdr. **Marcepanik.** <Włos. marzapane, nie z Łć. martii panis=chleb marcowy, lecz z Łć. maza=lemieszka+Włos. pane=chleb>

Marcepanik, a 1. lm. **i** p. **Marcepan:** Miłaż to opieka! M., co? Sienk. *(=specjał dziewczyna, ananas).* **2.** †M., lm. **cy** p. **Marcepannik.**

Marcepannik, a, lm. **cy, Marcypannik,** †**Marcepanik,** †**Marcypanik** *ten, co robi marcepany, piekarz marcepanów.*

Marcepanowy przym. od **Marcepan; Marcypanowy:** Piernik M.

Marcha, y, lm. **y 1.** [M.] = a) i †M., [**Mercha, Myrcha, Mera**] *stary lichy koń, szkapa, szkapsko, wywłoka, bronowłoka; bydło wogóle:* Ten marcha ciągnąć nie chce. Troc. O konie też nie śmieli się upominać, u mieszczan i żołnierzy marchy pokupowali na porękę, bo grosza nie mieli. Krasz. Hulala, marchy! (wołanie na owce). b) *kobieta szpetna, klępa:* Stawaj, M. leniwa (mówi mąż do żony). c) *panna, która straciła niewinność, stara dziewka.* d) *człowiek do niczego, zużyty, stary, zmizerowany, trup, grzyb.* **2.** †M. *trup, padlina, ścierwo.* B. Sz. <Nm. Mähre a. [merche]=klacz, klępa>

Marchew, chwi, lm. **chwie,** †×**Marchiew,** [**Markiew, Marekwia**] **1.** bot. (daucus) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunki: M. zwyczajna a. Karotka, Kuczmerka, [Marchwica] (d. carota); odmiana dzika zowie ś. Ptasim a. sroczym gniazdem. M. żurnica (d. gingidium). **2.** *korzeń tej rośliny; potrawa z niego:* M. na jarzynę. **3.** [M.] *rodzaj gry dziecięcej.* Zdr. **Marchewka.** <Nm. Möhre, S. Gnm. mor(a)ha>

Marchewka, i, lm. **i 1.** p. **Marchew.** Przen.: Skrobać marchewkę = *deptać komu po piętach.* Zyg zyg M.! **2.** bot.: M. wodna=*nazwa dawana niekiedy roślinie: grążel żółty* (nuphar luteum).

[**Marchewnica, y,** lm. **e**] *jakaś roślina.*

Marchewnik, u, lm. **i 1.** a. **Marchwisko** *zielsko od marchwi, nać marchwiana.* **2.** bot.=a) a. **Pąszyn, Spąszyn** (myrrhis) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunki: M. bulwowaty (m. tuberosa). M. kudłaty (m. hirsuta). M. wonny (m. aromatica). b) *pospolita nazwa rośliny: trybula leśna* (anthriscus silvestris). **3.** [M. a. **Marchownik, Marchwica**] *roś. wodna,* szczwół, pietrasznik (chaerophyllum silvestre, conium maculatum).

×**Marchiew, chwi,** lm. **chwie** p. **Marchew.**

Marchiewek, wka, lm. **wki** bot. p. **Aminek.**

Marchiewka, i, blm. zł. *złoto.*

Marchja, i, lm. **e** p. **Margrabstwo.** <Nm. Mark, Dnm. march, skąd Śr. Łć. marchia>

†**Marcholstwo, a,** blm. *warcholstwo:* Świętego kijem biją za M. Zigr.

†**Marcholt, a,** lm. **y,** †**Marchult 1.** *larwa, upiór, poczwara grobowa, straszydło nocne.* **2.** przen. *warchoł.* <Nm. Markolf, Morolf>

[**Marchownik, a,** lm. **i**] p. **Marchewnik.**

†**Marchult, a,** lm. **y** p. **Marcholt:** Uczynki te więcej na sowiźrzała i marchułta, niż na człowieka uczciwego należą. Zigr.

[**Marchwiak, a,** lm. **i**] *drzewo sosnowe, wzrosłe na nizinie, gąbczaste, mające dużo bielu, nietrwałe.*

Marchwiany 1. przym. od **Marchew:** Nasienie marchwiane; nać marchwiana. Syr. Przen.: Pieniądze marchwiane=*nic nie znaczące, np. marchew pokrajana w talarki.* Troc. M. czerwony złoty. Troc. Płacić marchwianemi pieniędzmi *(=nie opłacać).* **2.** [M.] *niezgrabny, niezręczny, nieruchawy.*

[**Marchwica, y,** lm. **e**] **1.** p. **Marchew.** **2.** p. **Marchewnik.** **3.** *roś. trybula pospolita* (anthriscus vulgaris).

[**Marchwić się, i ś., ił ś.**] *źle ś. palić* (o mokrym drzewie).

[**Marchwienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Marchwić ś.**

Marchwisko, a, lm. **a 1.** *pole po marchwi a. na marchew.* **2.** p. **Marchewnik.**

Marcie, a, blm., czynność cz. **Mrzeć.**

Marcin, a 1. lm. **owie:** × Olszowy M.=*człowiek nieokrzesany, gamoń, nieruchawy, słup, pień, bałwan.* L. **2.** lm. **y** *kostka przy wielkim palcu u nogi.* **3.** [M., blm.] *rodzaj czaru.* Zdr. [**Marcinek**]. <Łć. późn. Martinus>

[**Marcinek, nka,** lm. **nki**] **1.** p. **Marcin.** **2.** *człowiek mrukliwy, mruk.* **3.** *szprycha u koła* (w zagadce). **4.** w lm.=a) *rodzaj gruszek.* b) *trzy dni po św. Marcinie.* **5.** zool. p. **Mazurek.**

Marcinka, i, lm. **i** bot. p. **Niemodźwiękla.**

Marcinkanka, i, lm. **i 1.** *zakonnica reguły św. Marcina:* Szpital panien Marcinkanek w Warszawie. **2.** w lm. *kościół, klasztor, zakon Marcinkanek.*

Marcinkański przym. od **Marcinkanka:** Dom M.

[**Marcinkowy**]: Marcinkowe lato=*końcowe dni października i pierwsza połowa listopada, jeżeli jest piękna i łagodna; babie, babskie a. świętomarcińskie lato.*

Marcjalista, y, lm. **owie** a. **ści** *wojownik, rycerz, junak, człowiek odważny, rycerskiego ducha, bohater:* Daj, Panie, wiele takich marcjalistów ojczyźnie, którzyby jej i substancją i odwagą zdrowia służyli. Sak. Twierdzą gwiazdopisowie, że ś. pod Marsem marcjalistowie rodzą odważni i nieustraszeni. Susz. <p. Marcjalny>

Marcjalny 1. *wojowniczy, rycerski, marsowaty, marsowy, groźny, bitny, nasrożony, śmiały, junacki, bohaterski, bojowy, wojenny:* Starają ś. o to, aby żołnierz imponującą i marcjalną miał minę. Łs. Tony pełnym chórem uderzyły w marcjalne instrumenta. Orzesz. **2.** †Wody marcjalne = *mineralne żelazne, żelaziste:* Wody, żelazo w sobie mające, marcjalnemi zowią. Krup. <Łć. martial s dosł.=Marsowy>

Marcować, uje, ował 1. (o kotach, zającach, żbikach, rysiach) *uczuwać popęd płciowy.* **2.** a. [**M. ś.**] (o kotach) *zaspakajać popęd płciowy.* <Od Marzec>

Marcowanie, a, blm., czynność cz. **Marcować.**

[**Marcowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Marcować ś.**

[**Marcowik, a,** lm. **i**] p. **Marczak.**

Marcowo przys. od **Marcowy:** Miny ich w marcu 1849 roku strasznie M. wyglądały. Jeż.

Marcowy 1. przym. od **Marzec:** Woda marcowa płeć piękną utrzymywała i broniła od piegów. Goł. Pojednana przyjaźń, jak M. kwiat. Prz. *(=nietrwała).* Marcowa pogoda *(=niestała, zmienna, krótkotrwała).* Miłość płocha, jak marcowa pogoda. M. kawaler, marcowa panna *(=podstarzali).* **2.** Piwo marcowe=*piwo gorszej fermentacji, zwyczajne.* **3.** M. chleb = *rozczyniony na miodzie i zaprawny korzeniami.* **4.** bot.: Fijołek M. p. **Fijołek.** Kwiat M. p. **Szafirek.** **5.** myśl.: Krakwa marcowa p. **Krakwa.** <Od Marzec>

Marcówka, i 1. lm. **i** *kura, owca, która ś. w marcu wylęgła.* **2.** blm. *woda ze śniegu w marcu spadłego.* <Od Marzec>

Marcypan, a, lm. **y** p. **Marcepan:** Robią dzieciom z marcypanów i miodowników litery, aby

ś. snadniej uczyły abecadła. Petr. Nie obaczysz u mnie na stole piramid ani marcypanów. Kras. Nie uczynią ś. migdały z cukrem marcypanmi; trzeba koło tego chodzić. Petr. Obejdzie ś. cygańskie wesele bez marcypanów. Prz. Przen.: *rzecz a. osoba śliczna, wyborna, specjał:* Tymczasem M. ukazał ś. znów we drzwiach. Sienk. [Cygański M.] = *sok z fajki.* Zdr. **Marcypanik, Marcypanek.** <p. Marcepan>

Marcypanek, nka, lm. **nki 1.** p. **Marcypan. 2.** przen. *gagatek, galant, kawaler, kochanek:* Moja kraszanko, przy tobie jakiś złoty M. Słow.

Marcypanik, a 1. lm. **i** p. **Marcypan. 2.** †M., lm. **cy** p. **Marcepannik.** Kn.

Marcypannik, a, lm. **cy** p. **Marcepannik.**

Marcypanowy przym. od **Marcypan,** p. **Marcepanowy:** Piernik M. Przen.: Musiała dać na zastaw cztery łyżki srebrne marcypanowej roboty. L. *(=wykwintnej, misternej).*

Marczak, a, lm. **i 1.** *każde z drobiu a. ze zwierząt domowych, zrodzone w marcu, które według ludu, ma mieć przywilej lepszego jakiegoś pochodzenia i tęższego rodu, niż stworzenie z innych miesięcy.* **2.** a. [**Marcowik**] myśl. *zając urodzony w marcu:* Stare szaraki mają już (w marcu) młode, marczakami zwane. Pol. **3.** [M.] zool. p. **Droździk.** <Od Marzec>

Marczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Marczyć ś.**

Marczołek, łka, lm. **łki** bot. (hoitzia) *roś.* <?>

Marczyć się, y ś., ył ś. myśl. *latować ś., gonić ś., parzyć ś.:* Rysie i żbiki w lutym już poczynają M. ś.; toż samo wydra. Pol. <Od Marzec>

Mardać, a, ał p. **Margać:** A gdy był wyciągnion (lew), radując ś. mardał ogonem. Hist. rzym. <Por. Majdać, Margać, Merdać, Myrgać>

Mardanie, a, blm., czynność cz. **Mardać,** *marganie.*

[**Mar der du pen**] *przyśpiew.* <Okrzyk.>

Mareczka, i, lm. **i** p. **1. Marka.**

1. Marek, rka, lm. **rki 1.** *dzień św. Marka:* Jak długo żaby przed Markiem krzeczą, tak też potym długo milczeć muszą. Prz. **2.** *dusza pokutująca, potępieniec:* Tłucze ś., jak po piekle M. Zabł. **3.** [M.] *gorzałka.* <Imię ewangieliczne Gr. Márkos, Łć. Marcus>

2. Marek, rka, lm. **rki** bot. **1.** a. bł. **Potocznik** (sium) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunki: M. cukrowy, Korzeń cukrowy, Kuczmerka, †Kruczmorka, †Kruczmerka, †Krucmerka (s. sisarum), hodowany w ogrodach pod nazwą Cukrowych korzonków. M. szerokolišciowy (s. latifolium). **2.** M. sierpnica p. **Sierpnica.** <Nm. Merk tegoż pochodzenia, co Marchew>

[**Marek, rka,** lm. **rki**] p. **1. Marka.**

Marekanit, u, lm. **y** min. *odmiana obsydjanu, brunatna, tworząca pod Ochockiem kule oddzielne.* <Od nazwy rzeki kamczackiej Marekanka>

[**Marekwia, i,** lm. **e**] p. **Marchew.**

†**Marela, i,** lm. **e** *malina (jagoda).* [Mur. <? Nm. (A) Marelle = brzoskwinia>

Marena, y, lm. **y** zool. p. **Brzana.** Zdr. **Marenka.** <Tegoż pochodzenia, co Brzana>

[**Marenga, i,** lm. **i**] p. **Marulka.**

Marenka, i, lm. **i** p. **Marena.**

Margać, a, ał, Mardać, Merdać, jednot. **Margnąć 1.** a. [**Myrdać, Matlać**] *majdać, majtać, fajtać, kiwać, machać, ruszać, kręcić:* Pies marga ogonem. **2.** *poruszać:* Nie modli ś., ale marga wargami. Przen.: Marga łaciną, jak martwe cielę ogonem. Prz. *(=szermuje).* **3.** †M. a. [**Margotać, Margować**] *paplać.* Nar. **4.** [M.] *mamrotać, mruczeć, szemrać, zrzędzić z niezadowoleniem.* <Por. Majdać, Mardać, Merdać, Myrgać, Mrugać>

Marganie, a, blm., czynność cz. **Margać.**

Margaryn, u, blm. p. **Margaryna.**

Margaryna, y, blm. **1.** *materja tłusta, wydobywana z łoju zwierzęcego.* **2.** a. **Margaryn, Masło margarynowe** *sztuczne masło, przyrządzone z tłuszczów zwierzęcych z odpowiedniemi domieszkami.* <Now. z Gr. márgaron = perła>

Margarynowy przym. od **Margaryna:** Masło margarynowe p. **Margaryna.** Chem.: Kwas M. = *związek ze składem* $C_{17}H_{34}O_2$, *sztucznie otrzymywany ze spermacetu.*

Margaryt, u, blm. gór. *krzemian wodny glinki, magnezji i wapna.* Łab. <Now. z Gr. márgaron = perła>

Margarytka, i, lm. **i** p. **Margierytka.**

[**Margatny**] *chory, niezdatny.* <Toż, co Markotny>

Margiel, glu, lm. **gle,** × **Mergiel** min. *mieszanina wapienia a. gipsu z gliną w rozmaitym stosunku, ziemista, zbita i łupkowa:* Odmiany: M. gipsowy, zawierający przeważnie gips. M. gliniasty, składający ś. przeważnie z gliny. M. piaszczysty, zawierający wiele ziarn kwarcowych. M. wapienny, złożony przeważnie z węglanu wapnia. M., ziemia twarda tłusta, do poprawy gruntów i innych użytków służąca, ziemia właściwie z wapna i gliny ś. składająca. Kluk. <Nm. Mergel, z Łć. marga>

[**Margiel, i,** lm. **e, Margielnica, Margiełka**] *nocna czapka, duchna.* <Zap. z Nm. Margelmütze = czapka babska>

[**Margielnica, y,** lm. **e**] p. [**Margiel**].

[**Margiełka, i,** lm. **i**] p. [**Margiel**].

Margierytka, i, lm. **i, Margarytka** *stokrotka:* Kochasz ś. może w białej margierytce? Słow. Masz w bukiecie twoim białą margierytkę; oberwij ją, mówiąc: tak, nie, za każdym listkiem. Słow. <Fr. marguerite>

× **Marginalny** przym. od **Marginał; Marginesowy:** Obliczenie marginalne.

× **Marginał, u,** lm. **y** p. **Margines.**

Margines, u, lm. **y,** × **Marygines,** × **Marginał,** × **Maryginał 1.** *brzeg, kraj papieru a. książki, zostawiony niezapisanym a. niezadrukowanym:* Załamać, zostawić M. Odnotować co na marginesie. Kilka kopji aktów, opatrzonych na marginesach licznemi objaśnieniami. Czern. **2.** *linja, oddzielająca taki brzeg od pisma a. druku.* Zdr. **Marginesik.** <Z Łć. margines 1 pp. lm. = brzegi>

Marginesik, u, lm. **i** p. **Margines.**

Marginesowy przym. od **Margines;** × **Marginalny:** Widać to z poprawek i objaśnień marginesowych. Czern.

[**Marginja, i,** blm.] *tkanina z lnianej przędzy, pomieszanej z wełną i bawełną.* <?>

× **Marginować, uje, ował** *robić marginesy, oblinjowywać.* <Łć. marginare>

× **Marginowanie, a,** blm., czynność cz. **Marginować.**

Marglarnia, i, lm. **e** *kopalnia marglu.*

Marglina, y, lm. **y** bot. *gatunek złotej wierzby.* <?>

Marglisty *pełen marglu:* Grunta margliste.

Marglować, uje, ował, [**Merglować**] *nawozić grunt marglem:* M. grunta piaszczyste.

Marglowanie, a, blm., czynność cz. **Marglować.**

Marglowy przym. od **Margiel**: Ziemia marglowa. Łupek M.

Margnąć, nie, nął p. **Margać**: M. rozumem, jak kozieł brodą. Prz. *(= ruszyć)*. <Por. Majdać, Mardać, Merdać, Myrgać>

Margnięcie, a, blm., czynność cz. **Margnąć.**

[**Margocenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Margocić ś.**

[**Margocić się, i ś., ił ś.**] **1.** *brzydzić ś.* **2.** *tęsknić, smucić ś.*: Tak mi ś. margoci. Por. **Markocić.** <p. Markocić ś.>

†**Margorzatka, i,** lm. **i** p. **Małgorzatka**: Gruszki, które margorzatkami zowią, w lipcu ś. dostawają. Trzyc. <p. Małgorzatka>

[**Margorzątki, tek,** blp.] *gatunek jabłek.*

[**Margośka, i,** lm. **i**] **1.** *kobieta leniwa, niezgrabna do roboty.* **2.** *klacz nieudatna.*

[**Margotać, ce, tał**] p. **Margać.**

[**Margotanie, a,** blm.] czynność cz. **Margotać.**

[**Margotno**] p. **Markotno**: Strasnie mu M.

[**Margować, uje, ował**] p. **Margać.**

[**Margowanie, a,** blm.] czynność cz. **Margować,** *marganie.*

†**Margrab, a,** lm. **owie** p. **Margrabia.** Mym.

Margrabia, i a. **ego,** lm. **owie,** †**Margrab, Markgrabia, Margraf, Markgraf 1.** *hrabia pograniczny, mający obowiązek bronienia kresów*: M. brandeburski. **2.** *tytuł wyższej szlachty, wyższy od hrabiego, a niższy od księcia*: M. Myszkowski. Za Zygmunta III Myszkowskiemu, który śmiał ś. podpisać margrabią, publicznie na sejmie inny szlachcic palcem umoczonym w atramencie mniemane margrabstwo przekreślił. Wit. <Nm. Markgraf>

Margrabianka, i, lm. **i, Markgrafianka, Markgrafówna,** †**Markiewiczówna** *córka margrabiego.*

Margrabicz, a, lm. **owie,** †**Markiewicz** *syn margrabiego.*

†**Margrabin** p. **Margrabiowski**: Dzierżeli stronę margrabiną. Murin.

Margrabina, y, lm. **y, Markgrabina, Markgrafowa, Margrafina** *żona margrabiego.*

Margrabiować, uje, ował *być margrabią*: Jak go ujeżdżę, osiądę w Warszawie, żeby sobie M. w swojej kamienicy. Rzew.

Margrabiowanie, a, blm., czynność cz. **Margrabiować.**

Margrabiowski, Margrabski, †**Margrabin** przym. od **Margrabia; Markgrabski, Margrafski**: Korona margrabiowska.

Margrabski p. **Margrabiowski**: Łokietek wyprawił ś. do saskiej ziemi i margrabskiej przeciw margrabi brandeburskiemu. Stryjk. *(= brandeburskiej).*

Margrabstwo, a, Margrafstwo, Markgrabstwo 1. blm. *tytuł, godność margrabiego*: Za Zygmunta III Myszkowskiemu, który śmiał ś. podpisać margrabią, publicznie na sejmie inny szlachcic palcem umoczonym w atramencie mniemane M. przekreślił. Wit. **2.** lm. **a** a. **Marchja, Marka** *posiadłość do tej godności przywiązana.* **3.** blm. *margrabia z żoną*: Państwo M. przyjechali.

Margraf, a, lm. **owie** p. **Margrabia.**

Margrafina, y, lm. **y** p. **Margrabina.**

Margrafski p. **Margrabiowski.**

Margrafstwo, a, lm. **a** p. **Margrabstwo.**

Marja bot.: **1.** Dzwonek Panny Marji p. **Dziurawiec. 2.** †Linek Panny Marjej p. **Lnica. 3.** †Panny Marji miętka p. **Marzymiętka. 4.** Paluszki Panny Marji p. **Dzwonek. 5.** Różyczka Panny Marji p. **Firletka. 6.** Trzewiczki Panny Marji p. **Trzewiczlik.** <Od imienia N. Panny Gr. María a. Mariám, z Hb. Mirjām>

Marjacki kościół = *kościół Najświętszej Marji Panny w Krakowie.* Wysoki, jak wieża marjacka. Prz. *(=jak wieża na kościele marjackim).* <Od Marja>

Marjanita, y, lm. **ci** *członek niemieckiego zakonu rycerskiego, krzyżak, hospitalarjusz, kawaler szpitalny, teuton*: Zakon krzyżacki, zwany zakonem kawalerów szpitalnych, marjanitów, teutonów. Mick. <Od Marja>

Marjański sodalis = *członek arcybractwa Najświętszej Marji Panny* (sodalis marianus). Bractwo marjańskie =*arcybractwo Najświętszej Marji Panny*: Zamiast tych w dawnej edukacji bractw marjańskich, ustanowiono w święta pewne zgromadzenia pod imieniem której cnoty lub jakiego wielkiego obywatela. Stasz. <Od Marja>

Marjas, a, lm. **y** p. **1. Marjasz.**

Marjasik, a, lm. **i** p. **2. Marjasz**: Nadszedł jakiś stary znajomy na pogadankę zapewne i marjasika. Moraw. A my z panną Wiktorją utniemy sobie marjasika. Korz.

Marjasista, y, lm. **ści** *zwolennik gry w marjasza*: Za dawnych czasów cytowano sławnych marjasistów. Byk. <Od 2. Marjasz>

Marjasistka, i, lm. **i** forma ż. od **Marjasista.**

1. Marjasz, a, lm. **e, Marjas** *moneta węgierska= 17 krajcarom.* Pol. <Z Węg. máriás = moneta 17 grajcarowa z wyobrażeniem N. Panny>

2. Marjasz, a, lm. **e,** [**Maryjas**] **1.** *rodzaj gry w karty.* Przen.: Hejno! dobra nasza bez marjasza! Mick. *(=dobrze jest).* **2.** w tejże grze=*król z damą jednego koloru*: Miałem 2 marjasze: jeden w czerwieni, drugi w żołędzi. **3.** M. łapany (w grze, zwanej kiksem) = *zetknięcie ś. w jednej lewie króla z damą.* Zdr. **Marjasik.** <Fr. mariage dosł.=małżeństwo>

Marjaszowy przym. od **2. Marjasz**: Marjaszowe karty. Skarb.

Marjawitka, i, lm. **i 1.** *zakonnica zgromadzenia, mającego za cel naśladować życie Najświętszej Marji Panny.* **2.** w lm. *klasztor, kościół, zakon Marjawitek.* <Od Marja>

Marjaż, u, lm. **e** *małżeństwo, skojarzenie ś. pary, pobranie ś., związek małżeński, zaślubienie*: M. ten uprojektowany do skutku nie przyszedł. L. <Fr. mariage>

Marjażowy przym. od **Marjaż**: Zrobił ś. marjażowym spekulantem. Korz.

Marjentort, u, lm. **y** kuch. *gatunek tortu.* <Nm. Marientorte>

×**Marjoneta, y,** lm. **y** p. **Marjonetka**: Są to wszystko marjonety bez krwi i kości, a zwłaszcza bez wszelkiej myśli wyższej. <Fr. marionnette dosł. = Marysia>

Marjonetka, i, lm. **i,** ×**Marjoneta** *lalka, poruszająca ś. na sprężynach*: Teatr marjonetek. Przen.: *osoba bezmyślna, uległa cudzej woli, manekin, automat*: Stosowali ś. do niego i służyli mu za marjonetki bez woli i władzy własnej. Krasz.

Marjonetkowy przym. od **Marjonetka**: Teatrzyk M.

Mark, u, blm. **1.** × M. = *baczenie, spojrzenie, uwaga, oko*: P. Mielecki, powinowat JPana hetmana, miasto na święcone, na pannę Agnieszkę wielki M. robił, jakby ją chciał zjeść. Goł. **2.** [M.] *zawziętość*: M. na kogo mieć. <Zap. z Nm. Merk w Augenmerk = wzgląd, baczenie>

1. Marka, i, lm. **i 1.** *znak, znaczek, liczbon, liczman*: M. na wziętą butelkę z piwem, za zwró-

ceniem której zwracają złożony za nią zastaw. M. piwna=*znaczek, za którym wydaje ś. oddawcy oznaczoną ilość piwa.* **2.** *znak, stempel:* M. fabryczna. Przen. *firma; gatunek:* Wino dobrej marki. Dokonywa ś. sortowanie, i zboże otrzymuje odrazu określoną markę handlową. Wysyłanie z Rosji na rynki zagraniczne w stanie niedoczyszczonym dyskredytuje marki ruskie i utrudnia obroty. Przen.: Mieć u kogo dobrą markę=*kreskę; stać u niego dobrze, mieć mir, zachowanie, zaufanie, być dobrze widzianym.* **3.** a. [**Marek**] *znaczek papierowy do naklejania na dowód uiszczonej opłaty:* M. pocztowa, stemplowa. **4.** *moneta niemiecka =100 fenigom, 0,30 rubla w złocie:* Wielki mistrz ogłasza krucjatę, wysypuje skarby Zakonu na przygotowania (5,000,000 mark (tak!), około miljona złotych węgierskich). Mick. **5.** a. **Grzywna** *pół funta srebra.* **Zdr. Mareczka.** <Nm. Marke>

2. Marka, i, lm. **i** p. **Margrabstwo:** Urządzenie tak zwanych mark, czyli granic wojskowych przeciw Słowianom. Bońk. <Nm. Mark>

Markasyt, u, lm. **y** min. *dwusiarek żelaza, tworzący kryształy różnoosiowe, używany do otrzymywania koperwasu żelaznego i kwasu siarczanego.* <Fr. marcassite, z Arab. markoszitha>

Markgrabia, i a. **ego,** lm. **owie** p. **Margrabia.**

Markgrabina, y, lm. **y** p. **Margrabina:** Młoda królowa siedziała u wyższego końca stołu, a przy niej M. Szaj.

Markgrabski p. **Margrabiowski:** W markgrabskiej kuchni wiele było nieładu. Szaj.

Markgrabstwo, a, lm. **a** p. **Margrabstwo.**

Markgraf, a, lm. **owie** p. **Margrabia:** Fryderyk W. za pradziada miał prostego tylko markgrafa. Tarn. <Nm. Markgraf>

Markgrafianka, i, lm. **i** p. **Margrabianka:** Nie widzieliście markgrafianki Ody? Krasz.

Markgrafowa, ej, lm. **e** p. **Margrabina.**

Markgrafówna, y a. **ej,** lm. **y** a. **e** p. **Margrabianka:** Ks. Petrek, codziennie znać gość u markgrafównej, usiadł, rozpoczynając cichą rozmowę po niemiecku. Krasz.

Markier, a, lm. **rzy 1.** *służący, kontrolujący grę, grających za opłatą* (np. przy bilardzie, szachach i t. d.): Bilard oświecony był już i zajęty, M. liczył głośno. Krasz. **2.** *wydający gościom w jadłodajniach porcje, otrzymane z bufetu na swój rachunek, za markami, kielner:* Była to chwila, kiedy kawiarnie pustują, a markierzy i dziewczęta słodkiego używają wczasu. Krasz. **3.** lm. **y** posp. *znacznik do sadzenia kartofli i buraków.* <Fr. marqueur>

Markietan, a, lm. **i,** × **Markietant 1.** *karczmarz obozowy; przekupień, utrzymujący jadło i napoje dla obozujących żołnierzy, bazarnik.* **2.** *handlarz wędrowny rosyjski:* Markietani, opłaciwszy cło graniczne na komorze, po całym kraju przedawali swobodnie płótna, chusty, noże i t. p., a dla bezpieczeństwa zawsze do księży na noc zajeżdżali. Kal. <Z Włos. mercatante, Nm. Marketender>

Markietanić, i, ił *prowadzić proceder markietana.*

Markietanienie, a, blm., czynność cz. **Markietanić.**

Markietanka, i, lm. **i** forma ż. od **Markietan.**

× **Markietant, a,** lm. **ci** p. **Markietan.** Bobr.

Markietański przym. od **Markietan.**

Markietaństwo, a, blm. *proceder markietanów.*

[**Markiew, kwi,** lm. **kwie**] p. **Marchew.**

†**Markiewicz, a,** lm. **owie** p. **Margrabicz.**

†**Markiewiczówna, y,** lm. **y** p. **Margrabianka:** Matka jej była Ludwika, M. d'Arquin. Nies.

†**Markiez, a,** lm. **owie** p. **Markiz:** Markiezowie po książętach następują. Troc.

Markiz, a, lm. **owie,** × **Markiż,** †**Markiez,** †**Markwiz** *margrabia francuski.* <Fr. marquis, Włos. marchese>

Markiza, y, lm. **y 1.** forma ż. od **Markiz. 2.** a. **Markizowa** *żona markiza.* **3.** *daszek płócienny od słońca nad oknem.* <Fr. marquise>

Markizanka, i, lm. **i** *córka markiza:* Z domu M. d'Arquien. Wójc.

Markizat, u 1. blm. a. **Markizostwo, Markizowstwo** *godność, przywileje markiza.* **2.** lm. **y** *posiadłość, dobra, przywiązane do tej godności.* <Fr. marquisat>

Markizię, ęcia, lm. **ęta** pog. a. żart. *dziecię markiza:* Mnóstwo markiziąt i labusiów z nad Sekwany. Rol.

Markizostwo, a, blm., **Markizowstwo 1.** p. **Markizat. 2.** *markiz z żoną:* M. odjechali.

Markizowa, ej, lm. **e** p. **Markiza.**

Markizowstwo, a, blm. **1.** p. **Markizat. 2.** p. **Markizostwo.**

× **Markiż, a,** lm. **owie** p. **Markiz:** Podczaszyc, mimo równość, wziął tytuł markiża. Mick.

× **Markocenie, a,** blm., czynność cz. **Markocić,** *markotnienie.*

× **Markocenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Markocić ś.**

× **Markocić, i, ił,** × **Markotnić 1.** *robić markotnym, smucić, martwić, gryźć, frasować, trapić, niepokoić:* Nie markoć mi serca, nie zawodź. Sew. Żale za krową raz w raz go markociły i rozbierały. Reym. **2.** a. × **M. ś.** *być markotnym, osowiałym, okazywać zły humor, być niezadowolonym, martwić ś., gryźć ś., frasować ś., trapić ś., niepokoić ś.:* Coś bardzo markocił, tu wszyscy o sejmiku, a z nim niema mowy. Pol. **M. ś. 1.** × p. wyż. **2.** [**M. ś.** a. **Markolić ś., Markotać ś.**] *być z czego nieukontentowanym, gniewać ś. na kogo, zżymać ś., krzywić ś., kwasić ś., żal mieć do kogoś:* Maryś, aż tu przyleciałaś, aby ś. M. na mnie. Sew. **3.** nieos.: [Markoci mu ś.] (=*markotno mu*). <MARK/MRUK>

[**Markolenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Markolić ś.**

[**Markolić się, i ś., ił ś.**] p. **Markocić.**

× **Markot 1. u,** lm. **y** *pojęcie markotania, dąs:* Kain wyskoczył za próg i bąkał pod nosem, zadrżała za łających markotów odgłosem jaskinia. Przyb. **2. a,** lm. **ci** p. **Mamrot.** Kn.

× **Markotać, cze** a. **ce, tał** p. **Mamrotać:** Jeśli ś. nie nasycą, będą M. Leop. Markotaliście przeciwko mnie. Leop. Szemranie warg, w którym ludzie nie wiedzą, co markocą, fałszywi prorocy wprowadzili. Sekl. O to markocę, styskuję abo markotno mi. Kn. Sobie tylko samemu słowa wieczerzy Pańskiej markotał a. potajemnie szeptał. Zigr. Niedźwiedź mru mru markoce. Petr. [**M. ś.**] p. **Markocić:** On se na mnie markoce. <MARK/MRUK>

× **Markotanie, a,** blm., czynność cz. **Markotać; Mamrotanie:** Sprawować wszystko bez ociągania, trzeba poniechać i markotania. Dziew.

[**Markotanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Markotać ś.**

Markotliwy 1. *mrukliwy, szemrzący, gderliwy, mamroczący, dąsający ś., oburkliwy:* Niedźwiedzica lizaniem swoim markotliwym formuje członki płodu swego. Otw. Lek.: Bredzenie markotliwe

(delirium mussitans). **2.** × p. **Markotny.** <MARK/MRUK>

Markotnia, i, lm. **e** bot. (rollinia) *roś. z rodziny flaszowcowatych.*

Markotnica, y, lm. **e** *kobieta markotna.* L.

× **Markotnić, i, ił** p. **Markocić:** Wzrok nieufności markotni. Przyb.

Markotnie p. **Markotno.**

Markotnieć, eje, ał *stawać ś. markotnym, nieukontentowanym, posępnieć, smutnieć, nudnieć.*

Markotnienie, a, blm. **1.** × czynność cz. **Markotnić,** *markocenie.* **2.** czynność cz. **Markotnieć.**

Markotno, Markotnie przys. od **Markotny;** [**Margotno**]: M. mi *(=przykro mi, tęskno mi).* Żart.: Oj, tak mi coś M. w żołądku. Rog.

Markotność, i, blm. rz. od **Markotny.**

Markotny, × **Markotliwy 1.** *posępny, smętny, smutny, niezadowolony, kwaśny, skrzywiony, krzywy, żałosny, strapiony, rozżalony:* Dopełnia ś. praca wieków, praca nasza markotna, bolesna, zawzięta. Krasiń. M., że nie sprzątnął, jak rozumiał z pola. Min. Gdyby mi to inny uczynił, mógłbym być M. Skar. Najwięcej był na tego M., kto na psalmów śpiewaniu nad świtaniem drzymał. Skar. **2.** [M.]=a) *gniewny, zły, chmurny.* b) *nudny.* <MARK/MRUK>

1. Markować, uje, ował 1. *płacić markami przed ostatecznym obrachunkiem* (o kielnerze): M. porcje, brane z bufetu. M. w grze. **2.** *znaczyć markami, stemplować, pieczętować, znaczyć, opatrywać w markę, naklejać ją:* M. list. <Od 1. Marka>

2. Markować, uje, ował teatr. **1.** *mówić a. śpiewać półgłosem rolę na próbie, aby ją sobie przypomnieć, przepowiedzieć.* **2.** *stawiając w danym miejscu na scenie jakiś przedmiot (np. krzesło), zaznaczać, że w tym miejscu ma ś. znajdować inny przedmiot (np. szafa, fortepian, drzwi, okno i t. p.).* <Fr. marquer>

3. Markować, uje, ował *nie spać w nocy, łazić w nocy z kąta w kąt, tłuc ś., jak marek po piekle.* <Od Marek (w piekle)>

Markowanie, a, blm., czynność cz. **Markować.**

1. Markowany im. od **1. Markować.**

2. Markowany 1. im. od **2. Markować. 2.** *znaczny, wydatny:* Długi, chudy, rasowy z energicznie markowaną maską twarzy. Zap.

Markowiec, wca, lm. **wcy** *mieszkaniec, obywatel marki, t. j. marchji:* Wszyscy markowcy posiadają jednakie prawa. <Z Nm. Mark=marchja>

Markowy przym. od **1. Marka,** *kosztujący jedną markę:* Bilet M. Cygaro markowe.

Markoznawstwo, a, blm. *znajomość marek, wiadomości o markach:* Wniosek, aby M. wprowadzone było w program nauk szkolnych. <Marka+Znawstwo>

Markszajder, a, lm. **owie** *gieometra górniczy, kopalniany:* Wydzielanie gruntów w naturze dokonywane jest przez markszajderów departamentu górniczego. <Nm. Markscheider>

Markszajderja, i, blm. gór. *miernictwo kopalniane.* <Nm. Markscheiderei>

† **Markszyda, y,** lm. **y,** † **Marszyda,** † **Marszted,** † **Marsztyda,** † **Marszyna,** † **Marsztyna** gór. *znaki górnicze w kopalni.* <Z Nm. Markscheide>

† **Markwiz, a,** lm. **owie** p. **Markiz.** Troc.

[**Marlenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Marlić ś.**

[**Marlić się, i ś., ił ś.**] p. **Marszczyć:** Na starosc márli se cało. <? Zap. tegoż pochodzenia, co Marlina>

Marlina, y, lm. **y 1.** † *trup, zwłoki.* B. Sz. **2.** [M.] *liche zboże, trawa.* <MOR/MIR/MR/MAR(T)/MAR>

Marmatyt, u, lm. **y** gór. *blenda cynkowo-żelazna.* Łab. <Fr. marmatite, Nm. Marmatit>

× **Marmelada, y,** lm. **y** p. **Marmolada.** <Fr. marmelade, zam. *mermelade, z Hp. mermelada, a to z Łć. melimelum=rodzaj pigwy>

× **Marmeladka, i,** lm. **i** p. **Marmoladka.**

Marmolada, y, lm. **y, Marmulada,** × **Marmelada** cukier. *masa z rozgotowanych owoców, przetartych przez sito, ugotowana z cukrem do właściwej próby.*

Marmoladka, i, lm. **i, Marmuladka,** × **Marmeladka** *część, plasterek owocu, gotowanego w cukrze (w bakaljach, na torcie i t. p.).*

[**Marmolaki, ów,** blp.] *gatunek ziemniaków.* <Od Marmur>

[**Marmolenie, a,** blm.] czynność cz. **Marmolić.**

[**Marmolenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Marmolić ś.**

[**Marmolić, i, ił**] **1.** a. [**M. ś.**] *robić powoli, guzdrać ś.* **2.** *walać:* Wiśnie marmolą ręce. [**M. ś.**] **1.** p. wyż. **2.** *pracować usilnie, trudzić ś., mordować ś.* <Dźwn.>

Marmolit, u, lm. **y** *wodnisty krzemian magnezji.* Łab. <Nm. Marmolith>

† **Marmor, u,** lm. **y** p. **Marmur:** Porfir jest M. czerwonawy z białemi żyłkami. Ład.

[**Marmorajne**] nieod. *elegant, wielki pan* (o Żydach). <Rum. mare=wielki+Hb. moreh=nauczyciel+nu=nasz, por. Morejna>

[**Marmorowy**] p. **Marmurowy:** Stoły marmorowe.

Marmoryzacja, i, blm. p. **Marmoryzowanie.** <Now. z Łć. marmor=marmur>

Marmoryzować, uje, ował p. **Marmurować.**

Marmoryzowanie, a, blm., **Marmoryzacja** czynność cz. **Marmoryzować,** *marmurowanie.*

[**Marmosić, i, ił**] p. **Mamrotać:** M. jak niedźwiedzie. Jord. <Dźwn.>

[**Marmoszenie, a,** blm.] czynność cz. **Marmosić.**

[**Marmot, a,** lm. **y**] p. **Mamrot.** Zdr. [**Marmotek**].

[**Marmotać, ta a. ce, tał**] p. **Mamrotać:** Kot marmoce. <Dźwn.>

[**Marmotanie, a,** blm.] czynność cz. **Marmotać,** *mamrotanie.*

[**Marmotek, tka,** lm. **tki**] p. **Marmot.**

[**Marmotka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Marmot.**

[**Marmul, u,** lm. **e**] p. **Marmur.**

Marmulada, y, lm. **y** p. **Marmolada.**

Marmuladka, i, lm. **i** p. **Marmoladka.**

[**Marmulija, i,** lm. **e**] p. **Harmonja.** Zdr. [**Marmulka**].

[**Marmulka, i,** lm. **i**] p. **Marmulijá.**

[**Marmulowy**] przym. od **Marmul,** *marmurowy.*

[**Marmuł, u,** lm. **y**] p. **Marmur.**

[**Marmułowy**] przym. od **Marmuł,** *marmurowy.*

[**Marmun, u,** lm. **y**] p. **Marmur.**

Marmur, u, lm. **y,** [**Malmur, Marmura, Mramur, Blamor, Blambor, Marmuł, Marmul, Marmun**], † **Marmor 1.** min. *wapień ziarnisty lub zbity, biały a. różnobarwny:* M. architektoniczny = *wapień ziarnisty lub zbity, różnobarwny.* M. bergamski p. **Wulpinit.** M. kararyjski (p. Kararyjski). Marmury kieleckie (czerwonawe). M. posągowy=*wapień drobnoziarnisty, śnieżno-biały.* Kopalnie, łomy marmuru. Sokratesa ojciec marmurem robił. Warg. *(=był snycerzem, rzeźbiarzem).* Wszystko tam budowano od marmurów różnych, dziwne rzezania po ścianach. Star. Urazy pisze na marmurze, dobrodziejstwa na piasku. L. *(=pierwsze*

pamięta, drugie zapomina). Przen.: Ten człowiek to prawdziwy M. *(=człowiek zimny, obojętny, nieużyty, głaz).* **2.** w lm. *wyroby, ozdoby z marmuru:* (Hotel) marmurami, wygodą i luksem ze starym idzie, jak Kastor z Poluksem. Słow. U niego w pokojach marmury i bronzy. Z marmurów woda uciekła chłodząca. Mick. *(=z basenów marmurowych).* Widział po ścianach, jak łuny blask złoty oświecał żyłami krwawione marmury. Słow. **3.** *posadzka marmurowa, pokoje pałacowe:* Włosem zamiata ślad swój na marmurach. Mick. Choć prawo siedzi w mieście, prawość na wsi mieszka, nie M., lecz zielona wiedzie do niej ścieżka. Mick. Gdy pod całunem legła na marmurze, ustało prawie drżące serca bicie. Słow. Buławy teraz dają tym, co piętą tylko wiercą u dworu, więcej na marmurze wysłużywszy, niż żołnierz w polu i na koniu. Opal. <Łć. marmor>

[**Marmura, y,** lm. **y**] p. **Marmur.** Zdr. [**Marmurka**].

Marmurek, rka, lm. **rki I.** a. ×**Marmurka** *osełka z piaskowca do ostrzenia, wecowania.* **2.** *papier kolorowany nakształt marmuru, papier marmurkowy.* **3.** w lm. *futro czarnych lisów.* **4.** (o człowieku) *lis, szczwany, ćwik, wyjadacz, obłudnik, jezuita, jezusek, faryzeusz.* **5.** w lm. *gatunek kartofli.* **6.** zool. =a) *lis czarny.* b) p. **Pokrzywnica.**

Marmurka, i, lm. **i I.** [M.] p. **Marmura. 2.** ×p. **Marmurek.** Troc.

Marmurkować, uje, ował *malować, naśladując marmurek.*

Marmurkowanie, a I. blm., czynność cz. **Marmurkować. 2.** lm. **a** *zabarwienie marmurkowate:* Tło na całym ciele i na skrzydłach jest czarniawe, gęsto upstrzone bladopłowym marmurkowaniem. Szt.

Marmurkowaty I. a. **Marmurowaty** *podobny do marmuru.* **2.** a. **Marmurkowy** *malowany nakształt marmuru:* Papier M.

Marmurkowy I. p. **Marmurkowaty. 2.** *z futra lisów czarnych:* Kołnierz M. Przed lat czterdziestą kit czaplich nasi Polacy używali i szłyków marmurkowych. Star.

Marmurnica, y, lm. **e** p. **Marmurołom.** Łab.

Marmurnik, a, lm. **cy,** ×**Marmurownik** *kamieniarz, robiący różne rzeczy z marmuru, rzeźbiarz, snycerz:* W poczet nauk wyzwolonych nie chce wpisać malarzów, także śnicerzów a. marmurników. Pilch.

Marmurołom, u, lm. **y, Marmurnica** *miejsce, gdzie wyłamują marmury, kopalnia, łomy marmurów.* <Marmur+Łom>

Marmurować, uje, ował I. a. **Marmoryzować** *wykładać, sadzić marmurem.* **2.** *tynkować masą, naśladującą marmur, nakładać stiukami.* **3.** *malować na kolor marmuru.* Troc. <Od Marmur>

Marmurowanie, a, blm., czynność cz. **Marmurować.**

Marmurowaty p. **Marmurkowaty.**

Marmurownik, a, lm. **cy I.** ×p. **Marmurnik. 2.** *ten, co wyrabia różne przedmioty z fałszywego marmuru, a. co nim wykłada.*

Marmurowo przys. od. **Marmurowy,** *jak marmur:* Głowę pochyliła na piersi i była znowu M. spokojna. Orzesz. Z twarzą M. bladą słuchała opowiadania, udając obojętność. Krasz.

Marmurowy przym. od **Marmur;** [**Marmorowy**]: Posadzka marmurowa. Pokład M. Tynkiem marmurowym powleczone ściany. Troc. Posąg M. Bladość marmurowa. Słow. *(=koloru marmuru).* O, niech te wszystkie bóstwa (=posągi bogów) nad pamiątek ziemią wiecznie snem marmurowym i bronzowym drzemią! Mick. *(=pozostają w nieruchomości właściwej marmurowi).* Przen.: *bez wyrazu, czucia, zimny, obojętny, posągowy, nieruchomy, sztywny:* Twarz jej powlokła ś. marmurową obojętnością. Krasz. Twarz marmurowa. Nie był to ideał o marmurowo-atłasowej skórze. Zap. Dusza ich marmurowa nie słyszy jęku. Słow. W marmurowej na pozór postawie, rozkołysanie widać zmysłów pijane. Słow. Czarowne słowo, które rozczuli rozpacz marmurową. Mick.

Marmurzasty *mający w sobie dużo z własności marmuru.*

†**Marmus, a,** lm. **y** *gęba, papa, pysk:* Tak mu dał kuchcik w M. Dziew. Weźmiesz w M.! Dziew. <p. Merma>

[**Marmuzela, i,** lm. **e, Mamzela, Mamzel**] **I.** *panna z miasta, panna kapeluszowa, dziewczyna zbytnie ś. strojąca, strojnisia.* **2.** *dziewczyna podejrzanej konduity, nierządnica; utrzymanka:* Przecież twoja M. ma w Poznaniu kamienicę. Rog. <Żart. z Fr. mademoiselle=panna>

[**Marnacja, i,** lm. **e**] *zmarnowanie, strata:* Granulę trza było dorznąć, we żniwa wieprzak zdechł, wrony gąski przebierały... Tyle marnacji, tyle upadku. Reym. <Od Marnować, z końcówką Łć.>

[**Marneńko**] p. **Marnie:** M. zginąć.

×**Marnica, y,** lm. **e** *rzecz a. osoba marna:* Jakoż ona M. (śmierć) przykro machnie kosą. Rej. Marnico, marnieś wianek dała. <Od Marny>

×**Marniciel, a,** lm. **e** p. **Marnotrawca.**

Marnić, i, ił I. *czynić marnym, niszczyć.* **2.** p. **Marnować:** M. czas swój. Troc. Czy wolno mi to M. świętą ziemię? gadaj! Sew. Zbiedniał i marnił życie po kawiarniach, siedząc i gapiąc ś. na grających. Bał. Unikał zabaw, porzucał rozpustne uciechy żokiej-klubu, który marnił czas i pieniądze na pohulanki i zbytki. Bał.

Marnie, Marno przys. od **Marny;** [**Marneńko**]: Zginąć, przepaść, pójść M. *(=przepaść w sposób godny pożałowania).* Zgiń, przepadnij M.! *(=zmarniej).* M. czas trawić. Troc. Zapędzam ś. M. Mick. Rozdzieleni, wszyscy zginiem M. Mick. Miał majątek, ale ten poszedł M. *(=na marne).* M. legły pod Warną, cny Jagielonicu. Wor. O, Boże, mój Boże, skarałeś mię M., kogo ja nie kocham, ten ś. do mnie garnie. Matka ś. gniewa, a my tu M. kwilim jak dzieci! Syrok. To widzę matkę Zosi surową, to mię mój ojciec przeklina M. Syrok. Wiek za wiekiem M. leci. Tak Bóg chce, abyś niedługo zażył, czegoś M. nabył. Opal. Bodaj cię M. piekło zabiło! L.

Marnieć, eje, ał I. a. **Marnować ś.** *stawać ś. marnym, nikczemnieć, iść na marne; znikać, przemijać marnie; niszczeć, nędznieć, mizernieć, kapieć, biednieć:* Owce ostrzyżone przy zimie, nim obrosną, od zimna marnieją. Haur. Mamże M. od troski? Od wielkiego chudniejąc i marniejąc żalu, najmniejszym ś. nie posilał pokarmem. L. Młode lata marnieją. Majątek marnieje *(=rujnuje ś.).* Bez pracy najszczęśliwsze w człowieku sposobności marnieją i giną. Śniad. Wszystka moja teraz marnieje nadzieja. Troc. **2.** [M.] *chorować z własnej winy.* <Od Marny>

Marnienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Marnić. 2.** czynność cz. **Marnieć.**

Marnik, a, lm. **cy I.** ×p. **Marnotrawca.** Rej. **2.** [M.] *człowiek żyjący bez pożytku.* **3.** [M.] *atut zmarnowany.*

[**Marnikować, uje, ował**] p. **Marnować.**

[**Marnikowanie, a,** blm.] czynność cz. **Marnikować,** *marnowanie.*

Marno p. **Marnie:** Tak ś. w dniu tym i szlachta roiła nie M. Pol.

× **Marnochlubny** *nie mający ś. z czego wynosić, próżny, chełpliwy, dumny, pyszałkowaty, nadęty:* Ludzie marnochlubni. Baz. <Marny + Chlubny>

† **Marnochwalca, y,** lm. **y** *samochwalca, samochwał:* Taki bywa niejako pyszny a M. i cudzego żądający. And. z Kobyl. <Marny + Chwalca>

× **Marnomównie** przys. od **Marnomówny.**

× **Marnomówność, i,** blm. rz. od **Marnomówny,** *próżna gadanina.*

× **Marnomówny** *marnie, próżno gadający, gadatliwy.* <Marny + Mówny>

Marnostka, i, lm. **i** *błahostka, drobnostka:* Znikoma M. bez wagi, bez celu. Krasiń.

Marność, i, blm. **1.** rz. od **Marny:** M. zabiegów ludzkich. **2.** lm. **i** a. × **Marnica, Marnota** *rzecz marna, znikomość, próżność, głupstwo:* Podły to kaznodzieja, tylko wierutną każe M. Troc. M. nad marnościami, i wszystko M. Już go marności świata nie zajmują. Marności światowe. A niech cię marności ogarną! (przekleństwo). [Żeby cie marności wzieli]. **3.** [M.] *marnowanie:* Aże dusza zadygocze na tylo marności świętego chlebusia. [**Na M., W M.**] p. **Marny:** Dobytek poszedł na M. <Od Marny>

Marnota, y, lm. **y 1.** p. **Marność. 2.** *nędzota, lichota, miernota; mizerak:* M. towar, człowiek. Dałem ś. uwieść takiej marnocie. **3.** piesz. *bestyjka* (o kotku bawiącym ś. i t. p.). **4.** bot. (duranta) *roś. z rodziny witułkowatych.*

† **Marnotractwo, a,** blm. p. **Marnotrawstwo:** Nierząd a. M. najwięcej między ludźmi płuży. Falib. Szkoła, co marnotractwa i tej rozrzutności mądrze oducza szalonej młodości. Koch. W. <Marny + *Tractwo>

† **Marnotraćca, y,** lm. **y** p. **Marnotrawca.** Tuch.

† **Marnotrata, y,** blm. p. **Marnotrawstwo:** Wynajdujemy tak rozliczne zbytków i marnotraty obyczaje. Wuj.

† **Marnotratliwy** p. **Marnotrawny:** Mierzi pana zły rząd sługi marnotratliwego. K. G.

† **Marnotratniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Marnotrawca:** M. dobro ojcowskie wszystko nikczemnie obrócił. Falib.

† **Marnotratnie** przys. od **Marnotratny,** *marnotrawnie.*

† **Marnotratnik, a,** lm. **cy** p. **Marnotrawca:** Marnotratnicy, kiedy obiad zjedzą, czasem o głodzie przy wieczerzy siedzą. Rej.

† **Marnotratność, i,** blm. rz. od **Marnotratny,** *marnotrawstwo.*

† **Marnotratny** p. **Marnotrawny:** Marnotratna żona. Petr. <Marny + *Tratny>

Marnotrawca, y, lm. **y, Marnotrawnik,** × **Marnik,** × **Marniciel,** † **Marnotraćca,** † **Marnotratnik,** † **Marnotratniczek** *ten, co marnotrawi, rozrzutnik,* żart. *utracjusz.* <Marny + Trawca>

× **Marnotrawczyna, y,** lm. **y** p. **Marnotrawczyni.**

Marnotrawczyni, i, lm. **e,** × **Marnotrawczyna** forma ż. od **Marnotrawca,** *marnotrawnica.*

† **Marnotrawiący** p. **Marnotrawny.**

Marnotrawić, i, ił *puszczać na marne, marnować, wydawać lekkomyślnie, szastać bez potrzeby, trwonić, roztrwaniać, rozpraszać, tracić, pulać, rozrzucać:* Na nic cię, tylko abyś jadł, pił i marnotrawił. Opal. M. pieniądze. M. majątek (=*niszczyć marnie, rujnować*). M. czas, zdolności (=*nieprodukcyjnie ich używać, nie korzystać z nich*). M. czas (=*zabijać czas*). M. zdrowie (=*nadużywać go, szarpać, terać, targać, rujnować je, nie szanować go, a. nie szanować ś.*). <Marny + Trawić>

Marnotrawienie, a, blm., czynność cz. **Marnotrawić.**

Marnotrawnica, y, lm. **e** forma ż. od **Marnotrawnik,** *marnotrawczyni,* × *marnotrawczyna.*

Marnotrawnie przys. od **Marnotrawny;** † **Marnotratnie.**

Marnotrawnik, a, lm. **cy** p. **Marnotrawca.**

Marnotrawność, i, blm. rz. od **Marnotrawny,** *usposobienie do marnotrawstwa, marnotrawstwo.*

Marnotrawny, † **Marnotratliwy,** † **Marnotratny,** † **Marnotrawiący** *utratny, rozrzutny, nieoszczędny:* M., mówi ś. o tym, który lekkomyślnie trwoni majątek, zbytkując i hulając póty, póki wszystkiego nie straci. Kras. A. Syn M. Przen.: Syn M. =*nawrócony grzesznik, człowiek, który ś. opamiętał.*

Marnotrawstwo, a, blm., † **Marnotractwo,** † **Marnotrata** *rozrzutność, lekkomyślność w wydatkach, w użyciu, nieoszczędność, marnotrawienie, marnotrawność:* Marnotrawstwem wyssani i zadłużeni. Nar. Hojność prawdziwa nie żałuje tam, gdzie potrzeba; skoro zacznie na rzeczy niepotrzebne tracić, staje ś. marnotrawstwem. Kras.

Marnować, uje, ował, Marnić, [**Marnikować**] **1.** *zużywać bez korzyści a. ze swoją szkodą, tracić bez celu i pożytku, trwonić, marnotrawić:* M. mówi ś. o tym, co przez nieład, niedozór, niedbalstwo lub skąpstwo psuje ś. i marnie ginie, nie będąc nawet użyte. Kras. A. Żal mi, że tak ojcowskie marnujesz dochody. Nar. Gdybyśmy nie marnowali zdolności naszych na bredniach i dzikich śmiesznościach... Śniad. M. zdrowie. Czasu nie marnujcie i uczcie ś. Krasiń. Żal ś., Boże, co piękne M. Pol. Marnuje młode lata. **2.** co=*sprzedawać za marne pieniądze, wyzbywać ś. czego za bezcen, zbywać co.* **3.** [M.] *męczyć, mordować, forsować:* Gdzieżeś, Jasiu, konika marnował? **M. ś.** p. **Marnieć.** <Od Marny>

Marnowanie, a, blm., czynność cz. **Marnować.**

Marnowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Marnować ś.,** *marnienie.*

Marny, [**Miarny**] **1.** *znikomy, próżny, błahy, nędzny, przemijający, nietrwały, czczy, godzien pożałowania:* Niech stąd marnej pychy blasków nie przywdziewa. Mick. Marne rozkosze. Marna gadanina. Marne to życie! Darmo bieżycie: to są marne cienie. Mick. Marne były moje nadzieje. Troc. Płoche to było i marne złudzenie. Słow. Marne przywidzenia. Syrok. Marna uciecha. Syrok. A jako marne plewy wszystko ś. rozleci. Rej. Kobieto! puchu M., ty wietrzna istoto! Mick. **2.** *bezskuteczny, bezcelowy, próżny, daremny, płonny, czczy, bezowocny, zmarnowany, stracony:* Marne usiłowania. Marna praca. **3.** *lichy, mało znaczący, mizerny, nikczemny, mały, nędzny, niepokaźny, niepozorny:* Marna pociecha! (=*gorzka*). Nie łajże mię, nie łaj za taką rzecz marną. Pśń. Walens cesarz, od Gotów porażon, w jednej marnej chałupie, gdy z bitwy uciekł, spalon. Biel. M. Marna zapłata (= *skąpa, mała*). Jedzenie było marne (=*złe*). Dziewicy niemasz, coby mu na łonie wdzięczna przypięła M. kwiatek róży. Mick. Marne tysiąc złotych! (=*głupie*). **4.** Iść, pójść, wyjść na marne a. [**na marność, w marność**]=*marnieć, zmarnieć:* Temperamenty wartościowe—krewkie, ogniste—nieraz szły na marne. Dyg. Majątek poszedł na marne. Nieprawy zysk na marne

wyjdzie. **5.** [M.] *niepiękny, brzydki.* **6.** †*niezdatny:* Popiel Wtóry, do rzeczy czynienia M., najmniej niedowcipny. Błaż. <MAR>

× **Maroda, y,** blm. *kradzież, rabunek, popełniony przez maruderów wojskowych:* Podkomendnych namówił do marody. Fred. A. <Fr. maraude>

× **Maroder, a,** lm. **rzy** p. **Maruder.** <Fr. maraudeur>

× **Maroderować, uje, ował** p. **Maruderować.** <Z Fr. marauder>

× **Maroderowanie, a,** blm., czynność cz. **Maroderować,** *maruderowanie.*

Marokański: Skóra marokańska = *safjan, skóra kozia, wyprawna w właściwy sposób:* Meszt parę z marokańskiej skóry, mających i barwistość i świeżość purpury. Mick. <Od nazwy krainy Maroko>

Marokin, u, lm. **y** *safjan, kurdyban:* W pracowni tej teki, portfele, kałamarze świeciły od bronzów, marokinów, opraw wytwornych. Krasz. <Fr. maroquin, od nazwy kraju Maroko>

Marokinowy przym. od **Marokin:** Złożył na stoliku ponsowe marokinowe, w złoto oprawne pudełko. And.

[**Maromuch, a,** lm. **y**] p. **Muchomór.** <Zam. Moromuch>

Marona, y, lm. **y** bot. p. **Maruna.** Zdr. [**Maronka**].

Maronita, y, lm. **ci** *członek sekty syryjskiej, obecnie połączonej z kościołem rzymsko-katolickim, lecz mającej odmienne obrzędy i inny język liturgiczny.* <Od imienia Gr. Márōn>

[**Maronja, i,** lm. **e, Maronija, Pamiątka**] *roś. piwonja* (tanacetum balsamita). <Może naśladowanie Nm. Marien(rose) = piwonja>

[**Maronka, i,** lm. **i**] bot. p. **Marona.**

Maronowy przym. od **Marona; Marunowy.**

Marony, ów, blp. bot. p. **Kasztan.** <Fr. marron>

! **Marota, y,** lm. **y** *manja, upieranie ś. przy jakimś dziwactwie, bzik:* Wtedy, ku zgorszeniu zachowawców, dźwięczały ostro i skoczno na całkiem inny takt bębenki Stańczykowej maroty. Spas. <Fr. marotte>

[**Marownia, i,** lm. **e**] *trupiarnia.* <Od Mary>

Mars, a, blm. **1.** lm. **owie** *wojownik, dzielny żołnierz, rycerz, bohater, marcjalista.* **2.** × przen. *stan wojenny, walka, wojna:* Żołnierz waleczny, kiedy wiek przesłuży w ustawnym boju, ani Marsa dłużej wytrzymać nie zdoła, składa broń. L. W Marsa uderzyć, Marsem ruszyć = *natrzeć, pójść do ataku, iść do szturmu.* Lud, który w mrozach północnych ś. zrodzi, sposobny jest do bitwy, do Marsa ś. zgodzi. Bardz. *(= do wojska).* Nie wytrzymać Marsa *(=nie znieść trudów wojennych).* I cudzoziemskiego Marsa świadom. Leszcz. *(= służby wojennej, taktyki wojennej).* **3.** przen. *mina groźna, marsowata:* Nastroiłem na twarzy mej tęgo marsa, którego w potyczkach znaczniejszych zwykłem pokazywać, i z trefunku, gdym zajrzał w zwierciadło, samem ś. go przeląkł. Boh. Marsem spojrzawszy, krzyknie na mnie. L. **4.** †*żelazo.* **5.** astr. *planeta krążąca około słońca w odległości półtora raza większej, niż odległość ziemi od słońca.* <Łć. Mars, 2 pp. Martis = bożek wojny>

Marsala, i, blm. *gatunek wina z miasta Marsali:* M. jest arcydziełem, którego dość skosztować, aby nabrać ochoty do trunków. Es. <Od miasta Włos. Marsala>

† **Marsard, u,** blm. *rodzaj daniny w daw. ziemi Pomorskiej,* port: W ziemi Pomorskiej dań, która portem, alias M. za starym postanowieniem książąt polskich była zwana, kasujemy. Herb. <Nm. daw. marschrat, podobno ze źle wyczytanego wyrazu Pol. „nar(z)az">

! **Marsejlesa, y,** blm. p. **Marsyljanka.** <Fr. marseillaise>

Marselina, y, lm. **y 1.** *rodzaj materji jedwabnej lekkiej, cienkiej.* **2.** *rodzaj malowania pokojowego w paskowate kratki.* <Fr. marceline>

Marselinka, i, lm. **i** *wątła, delikatna marselina.*

Marselinowy przym. od **Marselina:** Podszewka marselinowa.

! **Marseljeza, y,** blm. p. **Marsyljanka.**

[**Marsirować, uje, ował**] p. **Maszerować.** <Nm. marschiren>

[**Marsirowanie, a,** blm.] czynność cz. **Marsirować.**

× **Marsk, u,** lm. **i** p. **Marszczka.** <MARSK>

Marski lek. (marcidus) *zwiędły, zbutwiały, mdły.*

Marskość, i, blm. lek. (marcor) *zwiędnienie, uwiąd, wychudnienie:* M. wątroby zanikowa, alkoholiczna ma ś. mlekiem łatwo leczyć. <MARSK>

† **Marskowaty** p. **Marszczony.** Mur.

Marsorodny, Marsorody *rodzący lud bitny.* <Mars + Rodny>

Marsorody p. **Marsorodny:** Wisła marsoroda. Zabł.

Marsowato przys. od **Marsowaty:** Patrzeć, spoglądać M. Wyglądać M.

Marsowatość, i, blm. rz. od **Marsowaty,** *marsowość.*

Marsowaty, Marsowy 1. *wojowniczy, rycerski, groźny, bohaterski, marcjalny, bojowy, śmiały, bitny, junacki:* Marsowate postacie. **2.** *groźny, nasrożony, surowy:* Surowi, tetrycy, marsowaci, nigdy ś. nie śmiejący. Chm. B. Mina marsowata. <Od Mars>

Marsowość, i, blm. rz. od **Marsowy:** Oblicze, na którym rycerska M. łączyła ś. z dziwną jakąś rzewnością poetyczną. Jeż.

Marsowy 1. przym. od **Mars:** Gwiazda marsowa. Kn. **2.** *wojenny, bojowy, wojskowy, żołnierski, militarny:* Trudy, znoje marsowe. Pan ten tylko pragnie skarbić żołędzie i spoczywać w bagnie, przywyklejszy doń, niż do marsowego kurzu. Mick. Dzieło, rzemiosło marsowe *(=czyny wojskowe, stan wojskowy, wojaczka, żołnierka).* Pole marsowe *(=pole manewrów wojskowych, plac wojenny, plac broni a. teren wojny).* Miroszewski chciał założyć szkołę rycerską a. akademję marsową przy akademji krakowskiej. Vol. **3.** p. **Marsowaty:** Pełen ognia w oczach marsowego. Jabł. <Od Mars>

Marsyljanka, i, blm., ! **Marseljeza,** ! **Marsejlesa** muz. *pieśń wojenna francuska z czasów pierwszej rewolucji; obecnie pieśń narodowa Francuzów.* <Fr. marseillaise dosł. Marsylska>

[**Marsyna, y,** lm. **y**] p. **Maszyna:** Maciek, obmierzła M.

1. Marsz 1. u, lm. **e = a)** a. × **Marszerunek,** × **Maszerunek** *defilada wojska przed starszym naczelnikiem:* M. paradny, ceremonjalny. **b)** *maszerowanie, pochód, ciągnienie wojska:* M. dzienny, nocny, powolny, forsowny. Być w marszu. × Na marszu jest wojsko. Troc. Odbywać M. Gotować ś. do marszu. Mick. M. wojska aby szedł równo, powinien żołnierz iść podług taktu, który dobosze wybijają na bębnach. Papr. Żart.: Iść gęsim marszem = *iść gęsiego; jechać końmi zaprzężonemi*

w szpic: Poczta idzie już gęsim marszem. Słotw. c) [M. kapucyński a. jezuicki] = *masturbatio.* **2. a,** lm. **e** muz. *utwór o rytmie czwórkowym, grywany do pochodu (wojskowego, pogrzebowego):* M. Dąbrowskiego. M. żałobny Szopena. ✕M. trąbić, bębnić. Troc. Żart.: Kiszki marsza grają = *chce ś. jeść, woły ś. kręcą.* <Fr. marche ż.>

2. Marsz! w. = a) *komenda dawana wojsku, aby ruszyło z miejsca a. zmieniło ruch powolny na szybszy:* W prawo, w lewo, naprzód M.! Fred. A. Przen.: *ruszaj!, dalej!, hajda!, hajże!:* Raz, dwa, trzy, M. do ołtarza. Grudz. Jutro do kozy, pod sąd, potym M. w szeregi. Fred. A. Przen.: M.! a. posp. Ala M.! [**Halom!, Halum!, Halòm maszyr!**] *won!, fora!, precz!, ruszaj!, wynoś ś.!:* M. za drzwi! Precz! dość tego! zgoda! M.! Fred. A. b) M.! M.! = *galopem!, cwałem!, pędem!.* M.! M.! pędzą cwałem. <Fr. marche>

Marsza, y, lm. **e** gór. p. **Chodnik.** <Fr. marche = stopień>

[**Marszałeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Marszałek:** Wykręćże ś., marszałeczku, dokoła.

Marszałek, łka, lm. **łkowie 1.** *urzędnik mniejszego a. większego znaczenia o obowiązkach gospodarza, kierownika, zarządcy, ceremonjarza, zawiadowcy, przełożonego nad wykonawcami, służbą:* Co w prywatnym domu gospodarz, to w Polsce i na dworze królewskim M. Nies. Urząd marszałka koronnego i nadwornego ten jest, iż ma być sprawcą i mistrzem wszystkich dworskich ceremonji, popisować dworzany, im płacić, goście i rady przyjmować, występki miarkować, wszystko ordynować na dworze etc. Herb. M. wielki koronny, M. wielki litewski (= *najwyższi ministrowie w daw. Polsce).* Marszałkowie wielcy obojga narodów są pierwszemi w rzędzie ministrami; tych marszałkowie nadworni zastępują. L. M. Rady Nieustającej. M. sejmowy. M. szlachty = *przedstawiciel szlachty i zarządca jej interesów:* M. gubernjalny, powiatowy. Pod laską marszałka = *pod przewodnictwem jego.* M. starej laski = *M. poprzedniego sejmu.* Troc. M. nowej laski = *M. obecnego sejmu.* Troc. M. polny = *feldmarszałek.* Troc. Na czele zakonu niemieckiego czyli krzyżaków był wielki mistrz, obierany od kapituły; po nim wielki komtur, tretzler czyli podskarbi zakonu, M. czyli hetman. Mick. M. pogrzebny. Troc (= *mistrz ceremonji pogrzebowej, ceremonjarz).* W trybunałach głównych jest także M. Kras. (= *prezes).* Idą marszałki, damy, urzędniki. Mick. **2.** *najwyższy stopień wojskowy we Francji za Napoleona I i III.* **3.** *przełożony, zarządca, gospodarz, starosta:* M. weselny = *gospodarz wesela, starszy drużba, niosący rózgę weselną.* M. biesiadny. Żadna dziewczyna nie chciała być druchną, żaden parobek swatem i marszałkiem. Krasz. M. a. †M. rządny = *przełożony nad zarządem domu, majątku.* Gost. M. dworu pana starosty. Chodź. M. taneczny. Bobr. (= *prowadzący tańce, wodzirej).* **4.** M. dworu króla kurkowego = *ten, kto strzelał ostatni przed królem, to jest przed tym, który do reszty ubił kurka.* Goł. **5.** *najlepszy gracz w palcaty.* Goł. **6.** p. **Hetman. 7.** [Marszałki a. **Betlejki, Herody, Herodzi**] *jasełka, szopka.* **8.** [M.] *jeden z uczestników frycu kosiarskiego, obrzędu wielkanocnego, gry bierkowej „w króla".* **9.** fl. *pierwszy flis od sztaby na sztymborku.* Mag. Zdr. [**Marszałeczek, Marszałeńko**]. <Śr. Łć. mar(e)scalcus i inaczej, ze S. Gnm. marah-scalc dosł. = koniuszy>

[**Marszałeńko, a,** lm. **i**] p. **Marszałek:** Niedbały nasz M.

[**Marszałka, i,** lm. **i**] *rózga weselna; [baba].*

Marszałkostwo, a, Marszałkowstwo 1. lm. **a,** *urząd, godność marszałka; marszałkowanie, urzędowanie marszałka.* **2.** blm. *marszałek z żoną:* Państwo M. pojechali.

Marszałkowa, ej, lm. **e 1.** *żona marszałka.* **2.** *kobieta-marszałek:* M. taneczna. Troc.

Marszałkować, uje, ował *być marszałkiem, spełniać urząd marszałka, przewodniczyć, przodkować, prezydować:* Marszałkował w izbie poselskiej. Nies. Jeden z pomiędzy kasztelanów mniejszych marszałkował prymasowi. Nies. Sołtys Łętowski, co wam marszałkował, kiej żywieckiego biliście starostę. Kasp. W Polsce tańczyć na czele nazywało ś. M., rej wodzić. Goł. Jego Mość pan starosta na tym balu marszałkował. Troc. Przen.: W domu tym szczęście marszałkuje. Troc. Przen.: *iść przodem, poprzedzać:* Jutrzenka od wschodu marszałkuje słońcu. Haur. Przed twarzą jego marszałkuje zaraza. Birk. Kiedy on idzie, brzuch mu marszałkuje, który śmierciami ptastw, zwierzyn ładuje. Min. Cnota marszałkowała słowu, a słowo głosiło cnotę. Bals.

Marszałkowanie, a, blm., czynność cz. **Marszałkować:** Czekało go w głównych kapturowych sądach M. Rol.

Marszałkowicz, a, lm. **e** *syn marszałka.*

Marszałkowski przym. od **Marszałek:** Godność, laska marszałkowska. Pod laską marszałkowską (= *pod przewodnictwem marszałka).* Przystąpiono do odczytania punktów marszałkowskich, to jest policyjnych na czas elekcji. Moracz. Sądy marszałkowskie = *sprawowane przez marszałków wielkich i nadwornych.* A nam co do pańskiego stołu? będziemy mieli nasz M. Zabł. (= *dla osób mniej dystyngowanych, drugi stół).*

Marszałkowstwo, a, lm. **a** p. **Marszałkostwo.**

Marszałkówna, y, lm. **y** *córka marszałka.*

Marszandka, i, lm. **i** p. **Magazynierka.** <Fr. marchande>

Marszawa, y, lm. **y** bot. p. **Wiesiołek.** <?>

[**Marszczaki, ów,** blp.] *rodzaj chodaków.*

Marszczenie, a 1. blm., czynność cz. **Marszczyć. 2.** lm. **a** = a) *miejsce zmarszczone, drobne fałdeczki.* b) p. **Marszczenie ś.:** Wszystkie jego marszczenia na nic ś. nie przydały.

Marszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Marszczyć ś.** Przen. a. **Marszczenie** *nieukontentowanie, gniew, dąsy:* M. ś. na kogo = *krzywienie ś., ansa, uraza.*

Marszczka, i, lm. **i 1.** a. ✕**Marsk** *drobna fałdeczka, zmarszczka:* Na obliczu, pokrytym ogorzelizną i marszczkami. Krasz. Marszczki są to drobne jakby rowki, tworzące ś. na czole i na twarzy, jako znaki odkwitłej młodości. Kras. A. Marszczkami też nazywają drobne zakładki i fałdziki na sukni. Kras. A. Twarz miał czerstwą, zdrową, marszczkami pooraną. Mick. Twarz marszczkami rozorana. Mick. **2.** anat. = a) Marszczki pierzaste, ✕dłoniaste, †d r z e w o ż y c i a = *drobne załamki błony śluzowej w przewodzie szyjki macicznej* (plicae palmatae, arbor vitae). b) †Marszczki ujścia macicznego p. **Mięsko.** <MARSK>

Marszczkowaty 1. *pełen marszczek; pomarszczony.* **2.** anat.: †Marszczkowata powierzchowność moszen = *błona kurczliwa moszen* (tunica dartos).

Marszczkowy przym. od **Marszczka. Lek.:** Szew marszczkowy.

Marszcznica, y, lm. **e** bot. (rytiphlaea) *roś. z gromady wodorostów, z klasy krasnorostów, z rodziny rhodomeleae.*

Marszczony, ×Marszczysty, †Marskowaty *z marszczkami, pomarszczony, fałdowany, fałdzisty:* Suknia w rękawach marszczona. Gors M.

Marszczyć, y, ył 1. *zbierać co w marszczki, fałdować; szyć, marszcząc:* M. kołnierzyk. **2.** *pokrywać marszczkami:* Wiek marszczy mu czoło (=poet. *bróździ, radli).* Pies, warcząc, marszczy nos. Przen.: M. nos a. †M. nosem=*kręcić nosem, pokazywać kaprysy, fochy, grymasić, mieć muchy w nosie.* M. brwi, czoło a. †M. brwiami, czołem=*srożyć ś., marszczyć ś., ściągać brwi, pokazywać, stawiać marsa, sępa, kozła, sępić ś., kwasić ś.* M. sępa=*M. czoło, brwi, sępić ś.* Wiatr marszczy powierzchnię wody=*strzępi.* **3.** ×M. przed kim rękę=*kulić, kurczyć, nic mu nie dać.* Troc. **4.** anat.: Mięsień marszczący brwi, ×mięsień brew marszczący, ×mięsień zmarszczający brwi, †myszka brwiowa marszcząca, †myszka brwi (musculus corrugator superciliorum). **M. ś., [Marlić ś.] 1.** *dostawać marszczek, pokrywać ś. zmarszczkami:* Twarz już mu ś. marszczy od starości. Suknia marszczy ś. na kim=*leży niegładko, rzuca fałdy, marszczki, fałduje ś.* Skóra w wodzie marszczy ś. =*kuli ś.* To śnieżna skóra wygładzała ś., to marszczyła ś. w krzyże i kółka. Krasiń. Barki marszczą ś. nad kształtnym ciałem. Krasiń. Powierzchnia wody marszczy ś. od wiatru=*strzępi ś.* **2.** M. ś. a. †M. ś. czołem, brwiami, nosem=*marszczyć czoło, brwi, nos:* Marszczy ś. czołem i w wargi ś. szczypie. Żegl. Rzucał okiem na pana Tadeusza, marszczył ś., uśmiechał. Mick. <MARSK>

×**Marszczysty** p. **Marszczony.** L.

×**Marszerować, uje, ował** [**Marszerować**] p. **Maszerować.** Mor. A. <Z Nm. marschieren>

×**Marszerowanie, a,** blm., [**Marszerowanie**] czynność cz. **Marszerować,** *maszerowanie.*

×**Marszerunek, nku,** lm. **nki** p. **Marsz.**

[**Marszowe, ego,** blm.] *składka weselników dla muzykantów.*

Marszowy przym. od **Marsz:** Na pieśń twą odpowiem hymnem w rytmie marszowym. Or-Ot.

[**Marszówka, i,** lm. **i**] *marsz, grany przez muzykę weselną.*

Marszruta, y, lm. **y** *kierunek drogi, w jakim ś. ma kto udać do danego miejsca, tor wytknięty, plan odbycia pochodu co do kierunku, czasu, postojów i t. d.:* Wytknąć komu marszrutę. Przen.: Statek polityki popłynie wedle wskazanej marszruty. Zapatrywania, które sobie pozwolono nazwać marszrutą dla ministra, kierującego polityką (=*wskazówką).* <Nm. Marschroute, z Fr. marche=marsz+route=droga>

†**Marszted, u,** lm. **y** gór. p. **Markszyda.** <p. Markszyda>

†**Marsztyda, y,** lm. **y** gór. p. **Markszyda.**

†**Marsztyna, y,** lm. **y** gór. p. **Markszyda.**

†**Marszyda, y,** lm. **y** gór. p. **Markszyda.**

†**Marszyna, y,** lm. **y** gór. p. **Markszyda.**

[**Marślawy**] *delikatny.* <? Od Marszczyć ś.>

[**Marśnik, a,** lm. **i**] *gatunek niedźwiedzia, żywiący ś. padliną.* <Czes. mršník>

†**Martahuz, a,** lm. **owie,** †**Martauz** *zaprzedający ludzi, kradnący ich i sprzedający,* †ludokradca: Ludokrajce w Węgrzech martahuzami zowią. Klon. <Z Węg. martalóc a. martalóz=zbójca; ludokupiec, ze sł. lud. do -(h)uz =Nm. Haus, jak w lamus, zamtuz i t. p.>

†**Martauz, a,** lm. **owie** p. **Martahuz:** Judasz M. Pot.

[**Martauzić, i, ił**] *mitrężyć:* Szkoda czas M.

[**Martauzenie, a,** blm.] czynność cz. **Martauzić**

Martwa, y, blm. lek. p. **Martwica.**

Martwak, a, lm. **i, Martwina** lek. (sequester) *kość obumarła wskutek zgorzeli,* ×odsłój, ×odsłoina, ×zgliszczel, ×kość martwa.

×**Martwic, a,** lm. **e** p. **Martwiec.** Słow.

Martwica, y, lm. **e 1.** *martwa kora zwierzchnia na drzewie, miękisz kory stwardniały, w którym już soki nie krążą:* Czynią syrop bzowy z skórek średnich między martwicą a ostatnią skórką od drzewa. Syr. **2.** *nieboszczyk, trup; mara, zmora, larwa, upiór, cień nieboszczyka, duch, straszydło, widziadło, widmo:* Straszna M. wypływa z blizkich wód toni. Mick. Lica, które mi wzięła zarazy M. Słow. **3.** *wełna zdjęta z owcy padłej,* wełna martwa. **4.** [M.]=a) a. [martwa ziemia] *ziemia nieurodzajna, calizna:* Pokład martwicy. Pol. b) *naskórek.* c) *choroba końska, guz na kolanie.* **5.** bart. *płód pszczeli a. liszki, w plastrze obumarłe,* dzbuk, naparst, zaprzał. **6.** a. **Martwa** lek. (necrosis) *zgorzel kości, nekroza.* **7.** min. p. **Tuf.**

Martwić, i, ił 1. ×*robić martwym, pozbawiać życia, morzyć, uśmiercać, zabijać.* B. Sz. **2.** ×*umartwiać, poskramiać, dręczyć dobrowolnie, trapić:* M. swe ciało postem. M. żądze. **3.** ×przen. *przytłumiać, tłumić, zażegnywać, usypiać, uspakajać, uciszać, uśmierzać, powstrzymywać:* M. rozruchy, rozterki. **4.** ×*drętwić, znieczulać, ubezwładniać:* Ten plastr martwi członek. Troc. M. żywe srebro. Troc (=*robić je stałym).* **5.** *zasmucać, smucić, frasować, turbować, gryźć, nękać, dręczyć, kłopotać, truć, gnębić, niepokoić:* M. rodziców swym postępowaniem. Przen.: Niech cię to nie martwi (=*nie twoja to rzecz, nie wtrącaj ś., niech cię o to głowa nie boli, nie troszcz ś.).* **6.** †lek. *nabawiać martwości, martwicy, wywoływać zgorzel:* Wrzody jako wągl palące i wnet miejsce, na którym zasiędą, martwiące. Ocz. **M. ś. 1.** ×*umartwiać ś., dręczyć ś. dobrowolnie, poskramiać ś.* **2.** czym, z czego, o co, [na co, za co]=*zasmucać* (i t. d., p. wyż. pod 5) *ś.:* [Na dzecko sę martwiła (=*z powodu dziecka)].* Przen.: Nie martw się o to (=*niech cię to nie martwi).* <MOR/MIR/MR/MAR(T)/MAR>

×**Martwie** p. **Martwo.** Słow.

[**Martwiec, wca,** lm. **wce**], ×**Martwic** *trup, nieboszczyk, upiór:* Księżyc świeci, M. leci. Trup czerwony u gminu M. znaczy. Goł.

Martwieć, eje, ał *drętwieć, tracić czucie, krzepnąć, stawać ś. nieruchomym, sztywnieć, tężeć, obumierać, kostnieć:* Członki od zimna martwieją M ze strachu (=*truchleć, umierać ze strachu).* Ręka mu już martwieje. Troc. Wyrwawszy tesak przy boku miany, onymże w ś. szargnął i w skok z gorącej rany, martwiejąc, wytargnął. Żebr. Pijanice martwieją i tępieją od trunków zbytecznych (=*kołowacieją, głupieją, baranieją).*

Martwienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Martwić:** M. siebie samego. Troc. M. żywego srebra. Troc. **2.** czynność cz. **Martwieć:** †M., lek. p. **Gangrena:** M. członka abo ciała, gdy martwieć poczyna abo martwieje, *gangrena.* Kn.

Martwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Martwić ś.**

Martwina, y, lm. **y** lek. p. **Martwak.**

[**Martwina, y,** lm. **y**] p. **Morfina.**

[**Martwliwy**] *wrażliwy na smutek, martwiący ś. łatwo.*

Martwo, ×**Martwie** przys. od **Martwy.**

×**Martwobarwny,** ×**Martwobarwy** *niewyraźnego koloru, mdłych barw, blady.* <Martwy+Barwny>

× **Martwobarwy** p. **Martwobarwny.** L.

Martwość, i, blm. rz. od **Martwy; Martwota:** Stan martwości, w jakim przez długie lata panowania Filipa II pozostawała Hiszpanja. Karł.

Martwota, y, blm. **1.** p. **Martwość:** Z nocnej świat niezmierny wyrwałeś martwoty. Przyb. M. mię w noc wiedzie ciemną. Wysp. **2.** lek. (asphyxia) *śmierć pozorna,* zamartwica.

× **Martwowierny** *mający martwą wiarę, nie okazujący jej w czynach:* Bez miłości nie może być człowiek wiernym i prawowiernym, ale martwowiernym i żadnej nadziei zbawienia nie mającym. Smotr. <Martwy + Wierny>

Martwy, † **Miartwy 1.** *umarły, nieżywy, bez życia:* M. płód. Troc. O! rozpacz! martwe było całe plemię Słow. Skaczą zające, gdy ich lew M. nie słyszy. Min. Po przeczytaniu listu stanął król jak M. Niem. Ruszył dowcipem, jak martwe cielę ogonem. Prz. Na martwym potknąłem ś. ciele. Słow. (Słowacki) kochanek poezji, marzący o laurowym wieńcu na martwej skroni. Bełc. Na bramach była zaraza, lud martwe dał jej pokłony. Słow. Przen.: Żyć nie chcąc po ojczyzny zgonie, dobić ś. wolą nad jej martwym ciałem. Mick. Przen: *nie palący ś., zagasły, wygasły, zimny:* Węgle martwe. L. M. węgiel. Troc. Martwa głownia. Troc. Mścić ś. na martwych popiołach; czcić martwe przodków popioły. Troc. Przen.: Język M. Troc *(=umarły).* Dziś do tej twarzy Grecyja podobna, martwa oddawna, lecz dotąd nadobna. Mick. Martwego drzewa jak na budowę chaty nikt nie używał, tak i na ogień święty nosić go nie było wolno. Krasz. *(= ściętego, nie rosnącego już).* **2.** *nie obdarzony dowolnym ruchem, nie należący do królestwa zwierzęcego, nieżywotny:* Przedmioty martwe. Ja tak ją na martwym ubóstwiam obrazku. Mick. Żywa mowa, w której ś. czuje tętno całego organizmu mówcy, nie zaś M. ślad jego wyobrażeń. Chm. Z martwej przejdźmy w krainę żyjącej natury. Mick. Mickiewicz w Panu Tadeuszu w martwą przyrodę swej ojczyzny wlał to życie, jakim ona żyje w wyobrażeniach i w uczuciach jego spółziomków. Bełc. Cyrkla, wagi i miary do martwych użyj brył. Mick. M. kamień. Mick. Martwa natura=*malowidło przedstawiające nieżywe zwierzęta, owoce, kwiaty, sprzęty domowe, dywany i t. p.* Inwentarz M.=*sprzęty, porządki gospodarskie w majątku:* Kupił majątek z inwentarzem martwym i żywym. **3.** *obumarły, zamarły, nieczuły, znieczulony, bezwładny, zdrętwiały, sztywny, skostniały, nieruchomy, zwiędły, uschły:* Na wojnę nie zdążam, bo jedna ręka martwa mi wisi, to choć tu posłużę. Krasz. Z rąk martwych wyrwę różę,... kiedy ś. obudzi, mnie już nie będzie. Słow. M. z przestrachu—przerażeniem ożył. Słow. Popadł w martwe zamyślenie. Ork. Może nas cisza przykuć do morza; a ciężko będzie po martwej fali tłuc się wiosłami. Słow. Martwą podniosłem powiekę. Mick. **4.** przen. *bezduszny, nie dzielny, śpiący, drzemiący, gnuśny, ospały:* Niech nad martwym wzlecę światem w rajską dziedzinę ułudy. Mick. Sezon M. w handlu = *ogórkowy; pora zastoju.* **5.** *nieożywczy, bezbarwny, niewyraźny, mdły, blady, nieożywiony:* Styl, kolor M. Księżycowy, M. blask spłynie czasem ponad ziemią. Kasp. **6.** *nie procentujący, nieprodukcyjny, bezczynny, nieużyteczny, próżnujący:* M. kapitał. [Martwa ziemia] p. **Martwica.** Przen.: *czczy, pusty, nie wprowadzony w życie, w czyn, nie wykonywany, nieczynny:* Martwa litera prawa. Przepis ten został tylko martwą literą *(= został na papierze).* Wiara bez uczynków jest martwa. Martwa cnota bez ludzkości. L. Martwe słowa. Troc. Martwe znasz prawdy, nieznane dla ludu. Mick. Żywe siły są siły ciał stojących w ruchu; martwe zaś, w których, jako to w sile tłoczenia, przyczyna skutkująca nie ma ruchu. Jak. J. **7.** *fikcyjny, nominalny:* Martwemi nazywały ś. owe żołdy, zastępujące miejsce nie istniejących żołnierzy. Górs. Ci martwi umniejszali głębokość szyku, gdyż rzędy, zamiast 10, zawierały tylko po 8 ludzi. Górs. Martwa ręka = *urząd, instytucja i t. p., występujące jako właściciel nieruchomości:* Z tej własności tabularnej przypada pewna część na tak zwaną martwą rękę. **8.** Wełna martwa p. **Martwica. 9.** bot.: Martwa pokrzywa p. **Jasnota. 10.** druk.: Pagina martwa = *stronica, na której czele nie powtórzono tytułu dzieła, z liczbą kolejną tylko.* **11.** gór.: a) M. ciężar=*ciężar wozów, przyrządów, dźwigany lub ciągniony niezależnie od wagi urobku w kopalniach.* b) M. punkt = *przejście przez środkową linję prostopadłą do osi obrotu w kołach, korbach.* **12.** lek.: Kość a. kostka martwa, kość zmartwiała, !nekrotyczna, martwak p. **Kość i Martwak. 13.** wet.: Martwa kość p. **Kość. 14.** woj.: Kąt M. p. **Kąt. Martwy, ego,** lm. i rz. *człowiek martwy, umarły:* Przydę sędzić żywe i martwe. Op. Pochowałem matkę martwych zmarłą. Słow. Chrystus z martwych wstał. Groch. Greckie i Rzymian cienie ruszałeś z pod grobów: wstają z martwych, przechodzą na prawdy zwierciadła. Mick. <MOR/MIR/MR/MAR(T)/MAR>

Martyngał, u, lm. **y** koń. *przyrząd, powstrzymujący zadzieranie łba przez konia: rodzaj napierśnika, z pod którego wychodzą dwa rzemyki, zakończone kółkami, a przez nie przechodzą lejce trenzlowe.* <Fr. martingale>

Martynista, y, lm. **ści** *zwolennik martynizmu, wyznawca zasad mistycznych Saint Martin'a.* <Od nazwiska mistyka Fr. St. Martin † 1803>

Martynizm, u, blm. *nauka martynistów.*

Martyrolog, a, lm. **owie** *autor żywotów męczenników.*

Martyrologja, i, lm. **e,** × **Martyrologjum** *dzieje męczenników.* <Now. z Gr. mártyr dosł.=świadek + -logía=znawstwo>

× **Martyrologjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Martyrologja.**

[**Marucha, y,** lm. **y**] *niedźwiedź:* Barankiem jednak z pewnością nie jest żaden na świecie M. Sp. Jak też wziąłem na oko: postójże, M.! pomyślałem,—i basta: ot leży bez ducha! Mick. Zdr. [**Maruszka**]. <Od imienia Marja>

Maruda, y, lm. **y** m. i ż., **Marudera, Marudziarz 1.** a. [**Maruder, Marudnik**] *ten, co marudzi ze stawieniem ś. na czas, na miejsce, co ś. opóźnia, nudziarz, mazgaj, guzdrała, guzdralski, mitręga, mantyka, grzebała, zmuda, ciemięga, grajdała:* Poszedł przecie M. przeklęty. L. Chcę skończyć, lecz szlachcic M. upiera ś. Mick. **2.** *nudziarz, gaduła, bajda, bzdura, bajarz, plotka, pleciuga, plociuch, świegot, papla, gawęda, ględa.* **3.** [M.] *djabeł, czart, szatan, złe.* **4.** × Maruda = *marudność, zmuda, mitręga, nieusprawiedliwiona zwłoka, bałamuctwo, strata czasu.* <Od Maruder>

Maruder, a, lm. **rzy 1.** a. × **Maroder** *żołnierz, odłączający ś. od wojska dla rabunku, plondrowania.* Przen.: Chcę być swobodnym, choćby mnie miano za marudera poczytać, nie zaciągnę ś. do żadnego obozu. Krasz. **2.** [M.] p. **Maruda.** <Fr. maraudeur>

Marudera, y, lm. **y** m. p. **Maruda.**

Maruderka, i, blm., **Maruderstwo** *odłączanie ś. pojedyńczych żołnierzy od wojska dla rabunku, plondrowania:* Iść na maruderkę. <Z Fr. maraude>

× **Maruderować, uje, ował,** × **Maroderować** *plondrować, rabować, odłączając ś. od wojska.*

× **Maruderowanie, a,** blm., czynność cz. **Maruderować.**

Maruderstwo, a, blm. **1.** p. **Maruderka. 2.** zb. *zgraja maruderów, rabusie wojskowi.*

Marudnie przys. od **Marudny.**

[**Marudnik, a,** lm. **i**] **1.** p. **Maruda. 2.** *nicpoń, hultaj:* Duze marudniki.

Marudność, i, blm. rz. od **Marudny; Marudzenie, Marudztwo.**

Marudny 1. *ociągający ś., leniwy, ospały, powolny do znudzenia, zwlekający, opieszały, nudny.* **2.** *zmudny, mitrężny, uprzykrzony:* Marudna robota. **3.** *zrzędny, gadatliwy, mający zwyczaj marudzić, nudny.* **4.** [M.] *nerwowy, chorobliwy.*

Marudzenie, a, blm., czynność cz. **Marudzić.**

Marudziarka, i, lm. **i** forma ż. od **Marudziarz.**

Marudziarz, a, lm. **e** p. **Maruda.**

Marudzić, i, ił 1. *zwlekać, bałamucić, opóźniać ś., ociągać ś., mitrężyć, nudzić, grzebać ś., guzdrać ś.:* A wieprz marudzi w tyle. Mick. Narzekał, że nadto u przepraw marudzą. Sienk. **2.** *gadać rozwlekle, nudzić, zawracać głowę, bałamucić, bzdurzyć, barzęczyć, bajać, pleść, paplać, świegotać, ględzić; gderać, zrzędzić, kaprysić, grymasić, naprzykrzać ś., mówić w gorączce, bredzić:* Dziecko marudzi. <Od Maruda>

Marudztwo, a, blm. p. **Marudność:** Z nieskończonego marudztwa wynikły wszystkie niepowodzenia i klęski polityki Filipa II. Karł.

[**Maruga, i,** lm. **i**] p. **Marulka.**

[**Marukować, uje, ował**] p. **Marykować.**

[**Marukowanie, a,** blm.] czynność cz. **Marukować.**

[**Marulka, i,** lm. **i, Marenga, Maruga**] *gatunek tabaki.* <Od nazwy tabaki Marengo>

Maruna, y, lm. **y, Marona** bot. **1.** a. **Bertram, Bertramowiec** (pyrethrum) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: M. bezwonna (p. inodorum). M. szerokolisciowa a. Marunka (p. parthenium). **2.** M. rumianek p. **Rumianek.** Zdr. [**Marunka, Maruneczka**]. <? Por. Rum. măruncă = roś. cotuta, Ukr. maruna i Dnm. maraun = pyrethrum>

[**Maruneczka, i,** lm. **i**] p. **Maruna:** Ćtéry ogródecki samej marunecki.

Marunka, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Maruna** i **Bertram. 2.** †M. *gatunek śliwki.* Rost.

Marunowy przym. od **Maruna; Maronowy:** Marunowe liście. Trzyc.

†**Maruska, i,** blm. *rodzaj tańca:* W czasie karnawału przybędą kuglarze zamaskowani i puszczą ś. w taniec, który ś. zwie maruską. Paw. <? Ukr. Marusia = Marysia>

Maruszę, ęcia, lm. **ęta** *młody niedźwiedź, niedźwiadek,* piastun: Nazywają piastunami nasi autorowie młodziutkie maruszęta. Sp.

[**Maruszka, i,** lm. **i**] p. **Marucha.**

Mary, mar, blp. **1.** *nosze, na których noszą nieboszczyków do grobu:* Pójść na M. (= *umrzeć*). Wolał sam umrzeć, niż żeby miał widzieć żonę swoją na marach. Petr. By dziesięciu synów miał, wszystkichby wolał na marach widzieć, aniż jedną ojczyznę. Birk. Być na marach. Bodajeś poszedł na M.! Świeże coraz mary łzami kropić. Troc. Mary poczesne. Troc. **2.** × przen. *upadek, zguba:* Zamojski jakoby nachyloną ojczyznę na M. rozumem ratował. Groch. **3.** *dwa drągi równoległe, połączone ze sobą, na które kładą zaszlachtowane woły dla obciągnięcia z nich skóry.* <Z Nm. Bahre>

× **Maryginał, u,** lm. **y** p. **Margines.**

× **Marygines, u,** lm. **y** p. **Margines:** Każda księga w nagłówkach miała malatury i maryginesy. Krasz.

[**Marygować, uje, ował**] *gniewać ś. na kogo.*

[**Marygowanie, a,** blm.] czynność cz. **Marygować.**

[**Maryjan, u,** lm. **y**] p. **Majeran.** Zdr. [**Maryjanek, Maryjanka**].

[**Maryjanek, nku,** lm. **nki**] p. **Maryjan:** Wianku z maryjanku.

[**Maryjanka, i,** lm. **i**] p. **Maryjan.**

[**Maryjas, a,** lm. **y**] p. **2. Marjasz.**

†**Maryjka, i,** lm. **i** *gatunek jabłka.* Rost. <Od imienia Marja>

[**Marykany, ów,** blp., **Marysie**] *gatunek kartofli, amerykany.* <Zam. Amerykany>

[**Marykować, uje, ował, Marukować**], †**Amarykować 1.** *lamentować, narzekać, utyskiwać, ubolewać, markocić ś.* **2.** M. sobie = *miarkować sobie, układać, rozważać.* <p. Amarykować>

[**Marykowanie, a,** blm.] czynność cz. **Marykować.**

Marymoncki przym. od **Marymont,** a mianowicie: **1.** *od tamecznej szkoły rolniczej:* Ze wspomnień marymonckich. Jord. **2.** *od tamecznych młynów, które wyrabiały najprzedniejszą mąkę:* Delikacik z marymonckiej mąki! Mick. (= *marymontczyk*). **3.** Figura marymoncka w mazurze (tańcu). **Po marymoncku** przys. *w sposób właściwy wychowańcom szkoły rolniczej w Marymoncie:* Czy gospodarujesz po chłopsku, czy po marymoncku? Korz.

Marymonczyk, a, lm. **i** p. **Marymontczyk.**

Marymont, u, lm. **y 1.** blm. *dawna szkoła rolnicza w Marymoncie pod Warszawą:* Skończyć M. **2.** [M.] *młyn, wystawiony na wzór marymonckiego.* Słownik gieogr. **3.** w lm. *gatunek kartofli.* <Niby Fr. Mariemont dosł. = góra Marji>

Marymontczyk, a, lm. **cy, Marymonczyk 1.** *niegdyś uczeń instytutu gospodarstwa wiejskiego i leśnego w Marymoncie pod Warszawą:* Między byłemi marymontczykami najwięcej jest rolników. **2.** *gospodarz postępowy, co ś. kształcił w Marymoncie.* **3.** a. [**Marymończyk, Malimończyk**] żart. *paniczyk, delikacik z marymonckiej mąki, gagatek, pieszczoszek.*

[**Marymończyk, a,** lm. **i**] p. **Marymontczyk.**

1. [**Maryna, y,** lm. **y**] *basetla, kontrabas, basy.* <Z imienia Marjanna>

2. [**Maryna, y,** lm. **y**] zool. = **Brzana.** <Ukr. marena a. merena>

3. [**Maryna, y,** lm. **y**] p. **Marynarka.** <Nm. Marine>

†**Marynały, ów,** blp. *spodnie:* Za Żydem chodzi, modląc ś. na płaszcz abo M. pieniędzy. Falib. <Niby Łć. marinalia lm. ni. (od Łć. marinus = morski, Śr. Łć. marina = flota), na wzór Łć. tibialia, Śr. Łć. femuralia lm. ni. = spodnie>

†**Marynara, y,** lm. **y** p. **Marynarka.** Piotr.

Marynarczyk, a, lm. **i** *chłopiec okrętowy.*

Marynareczka, i, lm. **i** p. **Marynarka.**

Marynarka, i, lm. **i 1.** a. [**Maryna**] = a) *wszystkie okręty i statki wraz z ich uzbrojeniem i załogą, należące do jednego państwa, flota.* b) blm. *żeglarstwo, służba wojskowa morska, flota:* Służyć w marynar-

ce. Oficer marynarki. **2.** a. †**Marynara** *suknia męska, krótka, bez stanu, kurtka:* Zobaczyć tam można jedwabne suknie, beduiny i paletoty, bonżurki i marynarki. Orzesz. M. futrzana. Zdr. **Marynareczka.** <Od Marynarz>

Marynarkowy przym. od **Marynarka** (ubranie): Garnitur M. *(=złożony z marynarki, spodni i kamizelki).* Kilka ubrań, z których jedno marynarkowe, w dzikie kostki, przypadło do gustu kuzyna. Zap.

Marynarski przym. od **Marynarz:** Wyraz, ubiór M. **Po marynarsku** przys.=*jak marynarz:* Ubrany po marynarsku.

Marynarstwo, a, blm. *umiejętność, sztuka żeglarska.*

Marynarz, a, lm. **e 1.** *członek załogi okrętowej, żeglarz, oficer marynarki a. majtek.* **2.** *kapelusz marynarski.* <Z Włos. marinaio, Hp. marinero= żeglarz, majtek>

Marynata, y, lm. **y 1.** *ryby, owoce marynowane.* **2.** p. **Marynówka:** M. robi ś. do ryb z octu winnego, oliwy, rozmarynu, soli pieprzu. Zdr **Marynatka.** <Włos. marinata dosł.=marynowana>

1. Marynatka, i, lm. **i** *ubiór marynarski:* Miałem na sobie bagazjową marynatkę, jakom był w niej wysiadł z galery. Warg.

2. Marynatka, i, lm. **i** p. **Marynata.**

1. Marynista, y, lm. **ści** *malarz scen morskich, okrętów.* <Now. z Fr. marine = obraz morski>

2. Marynista, y, lm. **ści** *naśladowca napuszonego w stylu włoskiego poety Mariniego.* <Od nazwiska Włos. Marini a. Marino †1625>

Marynizm, u, blm. *napuszystość stylu, właściwa włoskiemu poecie Mariniemu.* <p. 2. Marynista>

Marynować, uje, ował 1. *zaprawiać octem, korzeniami dla dłuższego przechowania:* M. owoce, ryby. Śledzie marynowane. Żart.: Figa marynowana *(=nic).* **2.** przen. *konserwować bez użytku, przechowywać bez potrzeby, dusić, ściskać:* Marynował talarki swoje. <Fr. mariner>

Marynowanie, a, blm., czynność cz. **Marynować:** M. jest to ryb w maśle a pospolicie w oliwie przysmażonych, w occie przechowanie. Kluk.

Marynówka, i, blm., **Marynata** kuch. *przyprawa z octu i korzeni do marynat.*

[**Marynuska, i,** lm. **i**] p. **Merynuska.**

1. [**Marynusowy**] p. **Merynosowy.**

2. [**Marynusowy**] p. **Rozmarynowy.**

[**Marysia, i,** lm. **e**] *rodzaj dymki (w wypukłe paseczki).* <Z imienia Marja>

[**Marysie, ryś,** blp.] p. **Marykany.** <Z Amerykany>

[**Marysieczka, i,** lm. **i**] *kusy kaftaniczek.*

× **Marytalny** *małżeński:* Boś ją przymusił Waćpan do rozwodu srogim obejściem ś., podejrzeniami i niespełnieniem marytalnych ślubów. Słow. <Łć. maritalis>

[**Marza, y,** lm. **e**] p. [**Marzana**].

Marzana, y, lm. **y, Marzanna** bot. **1.** (rubia) *roś. z rodziny marzanowatych.* Gatunek: M. farbierska, zwana także Krapem, ×Kropą, Retą, Broczem (r. tinctorum). **2.** p. **Przytulja.** <Może przekręcenie Rumian, pod wpływem zmieszania z Marzanna=Marjanna>

[**Marzana, y,** lm. **y**] **1.** a. [**Marzanna, Marza, Marzena**] *figura słomiana, obnoszona podczas jednej z uroczystości wiejskich.* **2.** *mniej więcej to samo, co [manija].* Zdr. [**Marzanka, Marzaneczka**]. <Od nieznanej dawnej nazwy istoty mitycznej z pnia MOR/MIR/MR/MAR, z podprowadzeniem pod Marja>

[**Marzaneczka, i,** lm. **i**] p. [**Marzana**].

[**Marzani**] przym. od [**Marzana**]: W marzanią niedzielę.

Marzanka, i, lm. **i** bot. p. **Barwica.**

[**Marzanka, i,** lm. **i**] p. [**Marzana**].

Marzanna, y, lm. **y** bot. p. **Marzana.**

[**Marzanna, y,** lm. **y**] p. [**Marzana**]. <Z Marjanna>

Marzanowaty bot.: Rośliny marzanowate (rubiaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Marząco *w sposób marzący, marząc:* Z oczyma błękitnemi, jak niebo w południe, a wpatrzonemi w nią tak ogniście, tak M. Orzesz.

Marzec 1. rca, lm. **rce** *trzeci miesiąc w roku:* W marcu, jak w garncu. Prz. Suchy M., mokry maj, będzie żytko jako gaj. Prz. **2. rcu,** lm. **rce** *piwo marcowe:* Przednie piwo krakowskie marcem abo dwuraźnym nazwano. Ślesz. Miejmyż tedy szwarce, szepce, mumy, marce, i wszytki pomorskie piwa. Ocz. <Z Łć. Martius dosł.= Marsowy>

[**Marzec, rca,** lm. **rce**] **1.** *umarły.* **2.** Zarwać marca=*pracować w polu jeszcze po zachodzie słońca.* Ty marca zajesz= *do wieczora nie skończysz.* <Sł. lud. do nazwy miesiąca>

1. [**Marzena y,** blm.] p. **Marżena.**

2. [**Marzena, y,** lm. **y**] p. [**Marzana**]: M. ze wsi, a látecko do wsi.

Marzenie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Marzyć;** fil. (w psychologji)=a) *działalność wyobraźni niekontrolowana, rozwijająca ś. tylko na podstawie skojarzeń przypadkowych.* Przeć. **Myślenie.** Żeby marzeń, do których młode głowy są zazwyczaj skłonne, nie brać za rozumowanie. Śniad. M. chłopczyka. Len. W tę przyszłość tajemniczą i nieujętą lubił Krasiński spoglądać oczyma duszy, zarówno w swoich poetycznych marzeniach, jak i filozoficznych dociekaniach. Bełc. Karmił ś. marzeniami, jak chlebem powszednim. Słow. Kraina marzeń. Złote marzenia *(=złote sny).* M. poety. b) M. senne=*treść uświadomiająca ś. podczas snu.* Życzyć komu przyjemnych marzeń. Dobrej nocy i miłego marzenia. Krasiń. **2.** *przedmiot marzeń, rzecz wymarzona, ideał; rozkosz:* Ona moim marzeniem! Niedościgłe marzenia. Cudna, jak M.! Żart.: Co za wyborny smak! M.! Zdr. **Marzeńko, Marzonko.** <Od Marzyć>

Marzeniec, ńca, lm. **ńcy** p. **Marzyciel:** Nie ufać marzeńcom, co mówią nieszczerze. Gasz. Był tylko marzeńcem, kręcącym bicz z piasku. Spas.

[**Marzenna, y,** lm. **y**] p. **Marżena.**

Marzeńko, a, lm. **a** p. **Marzenie:** Była sobie cicho piękna, jak obrazek jakiś, jak M. niebieskie. Krasz.

†**Marzi** (Mar-zi): Marzia miętka p. **Marzymiętka.** <p. Marzymięta>

†**Marznący** *bardzo zimny, mroźny:* Lato gorące, a. zimno marznące. Op.

Marznąć (=mar-znąć), **nie, nął** a. **zł,** [**Miarznąć**] **1.** *zamarzać, krzepnąć, ścinać ś. od mrozu:* Woda marznie. Nieos.: Marznie na dworze=*mróz bierze.* **2.** *ziębnąć; być wystawionym na mróz, wystawać na mrozie, ziębić ś.:* Ręce mi marzną. Chodź do domu, czego marzniesz na dworze! Jak tam marzniono (marznięto) i z koni spadano. Mick. <MROZ/MARZ/MIERŹ>

Marznienie, a, blm. p. **Marźnięcie.**

Marznięcie, a, blm. p. **Marźnięcie.**

Marzonko, a, lm. **a** p. **Marzenie:** Oto bowiem, jak snuje M. swoje królewna. Kos.

Marzyca, y, lm. **e** bot. **1.** (schoenus) *roś. z rodziny ciborowatych.* Gatunek: M. czarniawa (s. nigricans). **2.** M. biała p. **Przygiełka. 3.** M. pospolita a. **Kłoć wiechowata** (cladium mariscus) *roś. z rodziny ciborowatych.* <?>

Marzyciel, a, lm. **e, Marzeniec** *ten, co marzy, skłonny do złudzeń, rojący o rzeczach trudnych do urzeczywistnienia, żyjący marzeniami, zapalona głowa, fantasta, idealista:* Z człowieka realnego stał ś. nagle marzycielem. Zach. Dwaj przyjaciele, gdy ś. zejdą i gdy są oba marzyciele, mogą razem przemyślić i przegadać wiele, nie siląc ś. na słowa. Mick.

Marzycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Marzyciel.**

Marzycielski przym. od **Marzyciel:** Będąc tylko marzycielską medytacją, goni dziennik wszystkiemi przydróżkami, a do nich nie zmierza. Górs. Patryjotyzm o marzycielsko-zapalnym nastroju. Spas.

Marzycielsko przys. od **Marzycielski:** Już słońce musiało zaświecić w jej sercu, bo nazewnątrz wybija ś. radośnie, M. Es.

Marzycielstwo, a, blm. *skłonność do oddawania ś. marzeniom:* M. jest dla nas równie niebezpiecznym, jak samotność dla umysłów słabych.

Marzyć, y, ył 1. *mieć we śnie widzenie, roić we śnie, mieć sen, śnić:* Całą noc marzyłem. Marzył o wilku żelaznym. Mick. Niech Turcy marzą, że są panami stu wysp na Niżu; niech śpią głęboko. Słow. **2.** *snuć myśli ludzące, bujać myślą po krainie imaginacji, roić, dumać:* Dumał, marzył o swojej krainie. Mick. M. o przeszłości. Mawiał swój różaniec, dawne czasy marzył. Moraw. **3.** o czym a. co = *wyobrażać sobie co ponętnie, uroczo, pragnąć, pożądać czego, wzdychać do czego, myśleć o czym z lubością:* Marząca o szczęściu narzeczona młoda. Mick. A! nie takie, nie takie marzyliśmy życie! Krasz. Marzyłem boską różę. Mick. Wszystko, com marzył i kochał, zeszło ś. w tobie. Krasiń. Tylko o tym marzy, jakby ś. zbogacić (=*ma tym tylko głowę zajętą, żyje tą myślą*). Ani M. o tym! (= *ani gadania, ani myśleć, to rzecz niepodobna*). **4.** [M.]=a) *rozmarzać, rozbierać, robić nieprzytomnym:* Zaduch z pary tak mnie marzył. b) *bajać, durzyć:* Bajka ludziom marzy. **M. ś. 1.** *roić ś., przedstawiać ś. we śnie, śnić ś.:* Co we dnie kto w głowie warzy, o tym mu ś. w nocy marzy. Prz. Oczy zamknę: to ś. marzy nasze konie, chorągiewki, ognie nocne, krzyki straży i wiarusów naszych śpiewki. Mick. **2.** *przedstawiać ś., szczeg. w ułudnej postaci, uśmiechać ś. wyobraźni:* Marzyła mi ś. piękna przyszłość. Niech Walery Waćpannie przestanie ś. M., na co ś. spieszyć? może bogatszy ś. zdarzyć. Niem. Co ci ś. marzy? (= *troi, roi w głowie; co bredzisz, majaczysz, co ci przychodzi do głowy*). Co ś. wam marzy? nic ani szaśnie, cicho wokoło. Mick. Ani mi ś. marzy tam iść! (=*ani myślę, ani mi w głowie postało*). <MAR/MOR/M(I)R>

Marzydło, a, lm. **a** p. **Mara:** Mnie, widzącego ustawicznie jakieś marzydła, sroga gorączka powaliła na łoże. Kaczk.

Marzymięta, y, lm. **y, Marzymiętka** bot. (elsholtzia) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunek: M. jednostronna (e. cristata). < Właściwie Marzy mięta=Marji mięta>

Marzymiętka, i, lm. **i** bot. **1.** (pyrethrum tanacetum) *roś. z rodziny złożonych.* **2.** p. **Marzymięta. 3.** a. **†Marzia miętka, †Panny Marjej miętka, Matki Bożej miętka, Miętka grecka, Szałwja rzymska** a. **włoska, Piwonja wonna** (mentha graeca) *roś.*

Marzymłodek, dku, lm. **dki, Starzec** bot. (senecio) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: M. błotny (s. paludosus). M. lepki (s. viscosus). M. podbaldaszkowy a. Jakubek, św. Jakuba kwiat, [Drjakiew bydlęca] (s. Jacobaea). M. pospolity (s. vulgaris). M. wiosenny (s. vernalis). <?>

[**Marzyna, y,** blm.] p. **Marżena.** <Ukr. marżyna>

Marzywoń, i, lm. **e** bot. (printzia) *roś.* <?>

[**Marźlak, a,** lm. **i**] *rodzaj węgla kamiennego.*

Marźliwość, i, blm. rz. od **Marźliwy.**

Marźliwy 1. × *lękający ś. mrozu, niewytrzymały na zimno:* Człowiek M.=*zmarzły, piecuch, zmarźluch, zmarźlak.* **2.** Kamień M.=*kamień dziurkowaty o drobnych szczelinach, w które przenika wilgoć, zamarzająca na mrozie i tym sposobem rozsadzająca kamień.* <MROZ/MIERŹ/MARZ>

Marźnienie, a, blm. p. **Marźnięcie.**

Marźnięcie, a, blm., **Marznięcie, Marznienie, Marźnienie** czynność cz. **Marznąć.**

[**Marżena, y,** blm., **Marzena, Marzyna, Marzenna**] zb. *bydło rogate.* <Ukr. marżyna>

†Mas, u, lm. **y, †Mos, †Mus** *miara, garniec.* Biel. M. <Nm. Mass>

Masa, y, lm. **y 1.** *ciało wzięte w całej swej objętości, ilość materji, składającej jakie ciało; kawał, bryła:* M. ołowiu, skały. Mniemano, że zrazu niedźwiadki młode niekształtną są mięsa masą, i że kształt ich i członki lizaniem matki uformowane bywają. L. M. drzewna=*wszystkie cząstki składające drzewo, bryłowatość, miąższość.* **2.** a. [**Macha**] *wielka ilość, kupa, gromada, tłum, moc, mnóstwo, ciżba:* M. wiadomości, ludu, pieniędzy. Postępowali zbitą, zwartą masą. Rozkładały ś. poważnie gofry, zbijały ś. w masę grymasiki, bielały albertki. Zap. Oddziaływać na masy (=*na tłumy, na naród*). **3.** *mieszanina ciastowata do urabiania, zalepiania, powlekania czego:* Korale z masy. M. do froterowania = *zaprawa.* M. papierowa. M. migdałowa, cukrowa, czekoladowa. M. do kitowania okien, do sklejania porcelany, do plombowania zębów. Utłuc na masę (= *na miazgę*). M. perłowa = *macica perłowa, perłowiec.* **4.** *kij bilardowy z osadzoną na cieńszym końcu szeroką kolbą dla lepszego trafiania w bilę.* **5.** *mienie pozostałe po spadkodawcy a. po upadłym kupcu, przemysłowcu, przypadające do podziału między spadkobierców lub wierzycieli:* M. upadłości. M. spadkowa, konkursowa. Przystąpić do masy. **6.** W Litwie dobra Radziwiłłów zwano masą Radziwiłłowską. Kras. A. **7.** bot.: M. a. materja Pristleja a. M. zielona, kwiat wodny= *nazwa tworów wodorostowych, między któremi przeważa pierwotek zielony* (protococcus viridis), *powstających w wodzie zwyczajnej, zostawionej w spokojności przez czas pewien w naczyniu otwartym.* **8.** han. M. czynna = *stan czynny majątku, aktywa.* M. bierna = *pasywa.* **9.** kam. *proszek stalowy, używany przez kamieniarzy do szlifowania granitu.* <Łć. massa>

Masakrować, uje, ował *tłuc na miazgę, miażdżyć, mordować, znosić bez miłosierdzia, rozbijać na proch:* M. nieprzyjaciela. Wypowiadali wojny, bili, masakrowali na wszystkie strony. Jun. Stała zdrętwiała z trwogi wobec tych dwuch ludzi, masakrujących ś. z dziwną zaciekłością. Zap. <Fr. massacrer>

Masakrowanie, a, blm., czynność cz. **Masakrować.**

× **Masalny** p. **Masowy:** To postanowienie ojcowskie najstarszy syn, jako opiekun masalnej fortuny małoletnich, zmienił. Chrząszcz.

Masarka, i, lm. **i** forma ż. od **2. Masarz.**

Masarnia, i, lm. **e** *wędliniarnia, skład wędlin.* <Czes. masárna = *mięsarnia>

Masarski przym. od **2. Masarz:** Zakład M. Wyroby masarskie. [**Masarski, ego,** blm.] rz. *rodzaj tańca.*

Masarstwo, a, blm. *kiełbaśnictwo, wędliniarstwo.*

1. Masarz, a, lm. **e** *ten, co wyrabia masę a. różne przedmioty z masy.* <p. Masa>

2. Masarz, a, lm. **e** *rzeźnik wieprzowy, wędliniarz, kiełbaśnik.* <Czes. masař = *mięsarz>

Masaż, u, lm. **e,** ! **Mięsienie** lek. *lecznicze ugniatanie, wałkowanie, rozcieranie ciała pacjenta, masażowanie:* Robić, brać M. <Fr. massage>

Masażować, uje, ował, Masować *rozcierać ciało chorego według wskazówek lekarskich, miesić, robić masaż.*

Masażowanie, a, blm., czynność cz. **Masażować,** *masaż, masowanie.*

Masażysta, y, lm. **ści** *ten, co ś. trudni masażowaniem.*

Masażystka, i, lm. **i** forma ż. od **Masażysta.**

Maseczka, i, lm. **i** p. **Maska.**

× **Maseduany, ów,** blp. cukier. *lody malinowe z dodaniem kirszwaseru (wody wiśniowej) i owoców.* <Fr. macédoine ż.>

Maselnica, y, lm. **e 1.** × p. **Masielniczka. 2.** p. **Kierzanka.** Zdr. **Maselniczka.**

Maselniczka, i, lm. **i** p. **Maselnica** i **Masielniczka.**

Masełko, a, lm. **a** p. **Masło.**

Maset, u, lm. **y** noż. *podręczna stalka rzeźnika w kształcie sztyletu do ostrzenia topora, noży.* <Fr. massette ż.>

Masia, i, lm. **e** p. **Maska:** Kogo szukasz? zapytała. Ciebie, masiu. Rog.

† **Masia, i,** lm. **e** *maża, wózek.* Rej. <p. Maża>

Masielina, y, lm. **y** bot. p. **Gruczołkowiec.** <?>

Masielnica, y, lm. **e** p. **Masielniczka:** Wróciła ze szklanką świeżo nalanej herbaty, ale także z masielnicą i kawałkiem sera na talerzu. Orzesz.

Masielniczka, i, lm. **i, Masielnica, Maselniczka,** × **Maselnica,** × **Maślnica,** × **Maślaniczka** *puszka do masła, naczynie, w którym ś. masło na stół podaje:* Na gierydonie M. w kształcie baranka i różne drobne graciki. Krasz. <Od Masło>

[**Masierziele, a,** lm. **a**] (Masier-ziele) p. **Nasięźrał.** <? W związku z Nasięźrza(ł)>

[**Masierzon, u,** lm. **y**] (Masier-zon) p. **Nasięźrał.**

[**Masiężał, u,** lm. **y**] p. **Nasięźrał.**

Maska, i, lm. **i,** × **Maszka, Maszkara 1.** *twarz przyprawna, zasłaniająca twarz właściwą,* l a r w a: Z kuligiem wpadli, postrojeni w maski. L. M. nas kryje, a kto chce wiedzieć, skąd my i czyje? to odpowiedzieć śmiechem i krzykiem. Malcz. Kto jest ta dziewica?... próżna ciekawość: pod maską jej lica, ani ś. słowem wydała w rozmowie. Słow. Być w masce. Włożyć, wdziać, zdjąć, zrzucić maskę. Przen.: Zedrzeć komu maskę = *zdemaskować go, ujawnić, wykryć jego właściwe zamiary, usposobienie, knowania.* Tych tylko (hipokrytów), zdarszy im maskę z twarzy, okazywali ludowi w całej ich szpetności. Jeł. Zdjąć maskę = *przestać udawać, uchylić przyłbicy, ujawnić swoje tajone zamiary, usposobienie, knowania.* Cała twarz pokryta wyrzutami, strupami — istna M.! M. pośmiertna = *odlew gipsowy, zdjęty z twarzy nieboszczyka.* M. u źródła, u wodociągu = *płaskorzeźba, wyobrażająca twarz wydętą, przez której usta wychodzi rurka, wypuszczająca wodę.* **2.** przen. *pozór, płaszczyk, pokrywka, zasłona, osłona, barwa, pretekst:* Pod maską uprzejmości nieczułe serce kryje. Przywdziać maskę cnoty, pobożności. **3. a.** × **Maszkarnica** *osoba zamaskowana:* Lecz w jedną stronę zbiegł ś. tłum balowy: dziwna tam M.! dziwne jej ubiory! Słow. Wnet ś. rozlega szmer wielki po sali: Kto jest ta M.? Słow. Paziu mój! paziu! co znaczą te maski? prawie połowę zajęli komnaty, czoła zakryte i tatarskie szaty. Słow. W różnofarbnych strojach, huczne czyniąc wrzaski, niespodzianym orszakiem zbliżały ś. maski. Malcz. **4.** przen. *obłudnica:* O masko zdrajczyni! **5. a. Mat** bil. *bila biała, stojąca przy innej, już trafionej bili, tak, że nią innych bil uderzyć nie można.* **6.** bot. p. **Poczwarnik. 7.** fecht. *zasłona z siatki drucianej na twarz.* **8.** lek. *rodzaj koszyczka z drutu, powleczonego flanelą, zakładanego na twarz chorego, gdy przez lanie chloroformu na flanelę chory ma być uśpiony.* **9.** myśl. = a) *okrycie z gałęzi do obręczy przymocowane, którego ptasznik używa, podchodząc ze strzelbą pod lotną zwierzynę.* b) *skóra ze zwierza, którą ś. strzelec okrywa, kiedy ptaki usiłuje podejść.* **10.** teatr. *twarz ucharakteryzowana odpowiednio do roli:* Wyborna M. twarzy! **11.** woj. *nasyp a. wał, służący za zasłonę dla położonej za nim baterji.* Zdr. **Maseczka, Masia,** [**Maszczka**]. <Fr. masque m., z Włos. maschera a. mascara>

[**Maska, i,** lm. **i**] *mleko zsiadłe, kwaśne.* <? Może w związku z Mas(t)ny>

[**Maskać, a, ał**] *gładzić, muskać.* <Por. Muskać i MAZ>

[**Maskanie, a,** blm.] czynność cz. **Maskać.**

× **Maskara, y,** lm. **y** p. **Maszkara:** Maszkary abo maskary są odmiany zwyczajnego stroju, dla tym większej osobliwości umyślnie czynione. Kras.

Maskarada, y, lm. **y,** × **Maszkarada** *zabawa, na którą publiczność przybywa w maskach i przebraniu dla intrygowania ś.* Przen.: Zmieniano wiarę, mowę, prawa i ubiory: była to M., zapustna swawola, po której miał przyjść wkrótce wielki post — niewola! Mick. <Włos. mascherata, daw. mascarata>

Maskaradować, uje, ował *być na maskaradzie, używać maskarady:* Niespełna półtora tysiąca osób maskaradowało.

Maskaradowanie, a, blm., czynność cz. **Maskaradować.**

Maskaradowicz, a, lm. **e** *uczestnik maskarady:* Maskaradowicze z biciem serca czekają jutrzejszej niedzieli.

Maskaradowo przys. od **Maskaradowy,** *jak na maskaradzie, jak z maskarady:* Wygląda prawdziwie M. ta hrabiowska mamka. Zap.

Maskaradowy 1. przym. od **Maskarada:** Przesuwał ś. jak maskaradowe widmo, błądzące po krainie zmroku i nędzy. Orzesz. **2.** cukier.: Placek M. = *placek biszkoptowy różnokolorowy, smarowany po wierzchu bezą.* **3.** kuch.: Jabłka maskaradowe = *legumina z jabłek, gotowanych w winie.*

Maskaron, u, lm. **y** bud. *twarz ludzka fantastyczna, z wyrazem gniewu, cierpienia, śmiechu i t. p., jakie umieszczano w stylu rzymskim, w baroku, na fontannach, kapitelach, nade drzwiami, oknami i t. d.* <Włos. mascherone, daw. mascarone>

Maskast, u, lm. **y** *zwyczajny zamek z pudłem, zamek polski.* <Druga część wyrazu jest Nm. Kasten = pudełko; pierwsza może Mess(e) = jar-

mark, więc całość znaczyłaby zamek jarmarkowy, prosty, hurtowny>

Maski p. **Mastki**: Głośno słyną te pszenice i za morzem ziemie maskie, sandomierskie i kujawskie i proszowskie okolice. Pol. <p. Mastki>

Maskować, uje, ował, × **Maszkować I.** *kryć pod maską, zasłaniać maską; ukrywać, zakrywać:* M. twarz. M. baterję, okno, drzwi. **2.** przen. *pozorować, barwić; taić, ukrywać, nie wydawać ś. z czym:* M. swe zamiary, oszukaństwo. **3.** *grając w bilard, robić maskę* (p. Maska). **M. ś. I.** *przywdziewać, zakładać maskę na twarz.* **2.** przen. *zasłaniać ś. pozorem czego:* Maskuje ś. poczciwością, a djabła ma w zanadrzu. **3.** przen. *układać ś. obłudnie, odgrywać komedję, przymuszać ś. do jakiej roli, nie być szczerym:* M. ś. przed kim. <Od Maska>

[**Maskować się, uje ś., ował ś.**] *kwaśnieć* (o mleku). <Od [Maska]>

Maskowanie, a, blm., czynność cz. **Maskować.**

Maskowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Maskować ś.**

[**Maskowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. [**Maskować ś.**].

Maskowaty *podobny do maski:* Nie wiem, jak wam dać wyobrażenie tej tłuściuchnej maskowatej twarzyczki. Krasz.

Maskowy przym. od **Maska:** Bal M. **Maskowy, ego,** lm. **i** rz. *człowiek zamaskowany, w masce:* Wchodzi wielu maskowych. Słow. Jeden z maskowych zbliżył ś. do tronu. Mick.

Maskulinizm, u, blm. *chęć naśladowania mężczyzn przez kobiety?:* Wtargnął do salonów śmieszny i zarazem nieprzyjemny M. Nagan. <Now. z Łć. masculinus = męski>

[**Maslák, a,** lm. **i**] p. **Maślak.**

†**Masłek, łka,** lm. **łki** a. **łkowie I.** a. × **Maślarz,** †**Mazanek,** †**Mazanik** *pieszczoch, gagatek, niewieściuch, piecuch; człowiek bez energji, ciepłe kluski, mazgaj, niedołęga, ciemięga, ślamazara:* Był nie M., nie bibka, nie kosterka, ale prawy szlachcic. Grodz. **2.** *uczeń rzemieślniczy?:* Chcąc (prawi Amor) nas pan ojciec porobić masłkami, kazał nam kuć ufnale, poddymać miechami. Zim. Syn rzeźniczy, vulgo dictus M., a. i ten rzeźnik, któryby córkę rzeźniczą a. też wdowę pozostałą po bracie rzemiosła tego rzeźniczego w stan małżeński pojął... Wójc. <Od Masło>

Masło, a, blm. **I.** *masa, utworzona z kuleczek tłuszczu zawartych w mleku:* Bić, zbijać, robić M. Chleb, potrawa z masłem. M. śmietankowe, litewskie. Krasić, smarować, zaprawiać masłem. M. maślane (gdy kto określa rzecz niewiadomą przez niewiadomą). M. rakowe = *tłustość z raków.* M. sztuczne (= *margaryna).* Człowiek jak M., a. z masła (= †*masłek).* Wszakżeś nie z masła, nie roztopisz ś. na słońcu, na deszczu. Zmiękł, jak M. na słońcu (= *spuścił z tonu, wzięła go skrucha, spokorniał, spotulniał).* Ma ś. jak pączek w maśle. Prz. (= *opływa we wszystko, dobrze mu ś. dzieje).* Wygląda jak pączek w maśle (= *tłuściutki, kwitnący).* Jak po maśle = *łatwo, jak chleb z masłem, gładko, bez trudu, po myśli, pomyślnie, jak z płatka:* Jutro wszystko będzie dobrze i ręczę — pójdzie, jak po maśle. Krasz. To nie chleb z masłem (= *nie tak łatwo, jak ś. zdaje).* Ująć masła z grzanki. Prz. (= *okroić komu dochodów, ująć dobrobytu).* **2.** *tłuszcz wyciskany, wygotowywany a. wytapiany z owoców pewnych roślin:* M. kakaowe (p. Kakaowy), palmowe, kokosowe, muszkatołowe, laurowe. 3. bot.: M. wronie p. **Rozchodnik.** Zdr. **Masełko.** Zgr. **Maślisko.** <MAZ>

†**Masłocznik, a,** lm. **cy,** †**Masłok I.** *ten, co ś. odurza masłokiem, który szaleje od masłoku.* **2.** przen. *szaleniec, warjat, fiksat, półgłówek, bzik:* Pijany, M., szaleniec. Pot.

†**Masłoczny I.** przym. od **Masłok. 2.** *szalony:* Masłoczna sentencja. Biel. M.

†**Masłok I. u,** blm. *rodzaj wyciągu z ziół, odurzający jak opjum:* Lecą ci jako z proce zalśnieni masłokiem. Pot. **2. a,** lm. **owie** p. **Masłocznik:** Masłokowie tureccy. Kn. <Włos. maslocco, Fr. masloc, podobno z Arab. maslacha = psianka>

Masłoka, i, lm. **i, Miodowiec** bot. (melicocca) *roś. z rodziny zapianowatych.* <?>

Masłopalma, y, lm. **y** bot. p. **Olejowiec.** <Masło + Palma>

Masłosz, u a. **a,** lm. **e** bot. (bassia) *roś. z rodziny sączyńcowatych.* <?>

Masłowanie, a, blm. prow. *smarowanie, fryko, lanie, pranie, bicie, cięgi, wały, trzepanie, wnyki:* Nikt nikomu nie sprawił masłowania. M. będzie nareszcie przedmiotem rozprawy karnej.

Masłowaty I. *koloru masła:* Koń M. Troc (= *bułany, izabelowaty).* **2.** Człowiek M. = *ślamazarny, niedołężny, rozlazły.*

Masłowy przym. od **Masło:** Rękawiczki koloru masłowego. Zapach, smak M. Chem.: Kwas M. = *kwas tłuszczowy* $C_4H_8O_2$, *wytwarzający ś. między innemi w zgorzkniałym maśle.*

[**Masnąć, nie, nął**] p. **Maznąć.**

× **Masno** p. **I. Masyw:** Calizna pokładu leży M. zlepiona. Pol.

[**Masno**] **I.** *tłusto.* **2.** *dobrze.* **3.** *drogo, słono:* M. musieli dopłacić.

[**Masność, i,** blm.] p. **Mastkość:** Ziemia masności czyli tłustości nie mająca. Os. J.

× **Masny** p. **Masywny:** Ogromna masna skiba, którą pług, sześcią lub ośmią wołami ciągnięty, odwalić jest w stanie. Pol. <Od Masa>

[**Masny**] **I.** p. **Mastki:** Najád sie masnej wątroby. Kobiety takiej nie odpędzisz od masnej skóry, jak sobakę. Ziemia masna koloru szarego. Os. J. **2.** *drogi, drogo swe towary sprzedający, bogaty.* **3.** *mądry, przebiegły.* **4.** *niezgodny, niedobry:* Nauczymy go rozumu, kiedy taki M. Ork. <Zam. *Mastny, od MAZ>

Mason, a, lm. **owie** a **i I.** *członek towarzystwa wolnych mularzy, wolny mularz, wolnomularz,* × *frankmason,* × *franmason, farmazon.* **2.** [**M.**] p. **Farmazon.** <Fr. maçon dosł. = mularz>

Masonerja, i, blm., **Masonja, Masoństwo, Farmazonja,** × **Frankmasonerja,** × **Frankmasonja,** × **Franmasonerja,** × **Franmasonja,** × **Frankmasoństwo, Wolnomularstwo I.** *zasady wolnych mularzy.* **2.** *stowarzyszenie masonów, mające na celu obalenie chrystjanizmu i zastąpienie go religją przyrodzoną.*

Masonja, i, blm. p. **Masonerja.**

Masoński przym. od **Mason,** *wolnomularski.*

Masoństwo, a, blm. p. **Masonerja.**

[**Masopust, u,** lm. **y**] p. **Mięsopust.** <Czes. masopust>

Masować, uje, ował I. × *zbierać w masę, do kupy, gromadzić w jedno, ściągać:* M. pieniądze, wojsko. **2.** × *urabiać co w masę, rozcierać.* **3.** × *powlekać masą, zaprawiać:* M. posadzkę. **M. ś.** *zbijać ś. w masę, skupiać ś., zlewać ś. w jedno:* Część jedna domów i świątyń okrywała wzgórza, inna kryła ś. w dołach, jeszcze inna wisiała nad urwiskami, w powietrzu niby, tu masując ś., ówdzie rzedziejąc. Jeż. <Fr. masser>

Masować, uje, ował p. **Masażować.**

Masowanie, a, blm., czynność cz. **Masować.**
Masowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Masować ś.**
†**Masowity** p. **Masywny.** Troc.
× **Masowny** *z masy zrobiony, mający w sobie dużo masy:* Tort M.
Masowo przys. od **Masowy,** *gromadnie, kupą, ławą, całemi masami, tłumnie.*
× **Masowość, i,** blm. **1.** p. **Masywność. 2.** *ogromna masa czego, mnóstwo.*
Masowy, × **Masalny** przym. od **Masa:** Tort M. (=*mający w sobie dużo masy).* Masowa emigracja Żydów (=*tłumna, gromadna).* Majątek M. (= *spadek a. masa upadłości).* Gie.: Góry masowe=*góry bez wyraźnej rozciągłości linijnej, złożone ze zbitej krystalicznej masy, wyniosłej ponad ogólnym poziomem, o szczytach nie wybiegających zbyt wysoko.* <Od Masa>
Mastab, u, lm. **y** *grób egipski w postaci kaplicy, mauzoleum:* Nauczą go więcej syryngi i mastaby egipskie i ceglane bibljoteki chaldejskie, niż wzięte razem wszystkie dzieła historyków i kronikarzy. <Arab. mastab dosł.=ława>
[**Mastajnia, i,** lm. **e**] p. **Masztalnia.** <Zmieszanie Masztalnia ze Stajnia>
Mastka, i, lm. **i 1.** [M.] p. **Maść. 2.** lek. (vernix caseosa) *powłoka serzasta, pokrywająca skórę noworodka, maź płodowa, maź skórna.* **3.** wet. *wydzieliny gruczołów łojowych i potowych w puzdrze u zwierząt.* <MAZ>
Mastki, Maski, †**Mastny,** [**Masny, Maśny**] *maźisty, maźliwy, dający ś. mazać jak maść, mażący ś., tłusty, gliniasty:* Żółta mastka glinka. Torz. Ziemia mastka, jak mydło. Torz. <MAZ, przez Maść>
Mastkość, i, blm. rz. od **Mastki;** [**Maśność, Masność**]: Glej ma w sobie wiele mastkości. Torz.
Mastnica, y, lm. **e** p. **Hlej.**
†**Mastność, i,** blm. rz. od **Mastny.** B. Sz. <MAZ, przez Maść>
†**Mastny** p. **Mastki:** Stare orzechy mastniejsze są, a ku jedzeniu gorsze. Sien. W krokosie mięsiwość jest biała, mastna i słodka. Syr.
Mastodolog, a, lm. **owie** *zoolog, opisujący zwierzęta ssące.*
Mastodologiczny przym. od **Mastodologja.**
Mastodologja, i, blm. p. **Mastologja.** <Now. z Gr. mastoeidēs = piersiokształtny + -logía = nauka>
Mastodon, a, lm. **y, Mastodont** pal. *rodzaj zaginionych gruboskórnych, którego olbrzymie całkowite kośćce są znajdywane w amerykańskich osadach dyluwjalnych.* <Now. z Gr. mastós=pierś + odoús, 2 pp. odóntos=ząb>
Mastodont, a, lm. **y** pal. p. **Mastodon.**
Mastologja, i, blm., **Mastodologja, Mastozoologja** *nauka o zwierzętach ssących.* <Now. z Gr. mastós=pierś + -logía=znawstwo>
Mastozoolit, u, lm. **y** *skamieniałość ze zwierzęcia ssącego.* <Now. z Gr. mastós=pierś + zō(i)on =zwierzę + líthos=kamień>
Mastozoologja, i, blm. p. **Mastologja.** <Now. z Gr. mastós = pierś + zō(i)on=zwierzę + -logía =nauka>
Masturbacja, i, blm. *samogwałt, onanizm:* Zapędzeni do zakładu wskutek nadużycia płciowych stosunków, zmazań nocnych i masturbacji. Rol. <Now. z Łć. masturbare=samogwałcić>
Masturbacyjny przym. od **Masturbacja:** Zachcenia masturbacyjne. Rol.

Mastyk, u, lm. **i** bot. p. **Pistacja.**
Mastyka, i, lm. **i 1.** p. **Mastyks:** Mieszał dzień z nocą, sam wycieńczając ś. głodem i żując mastykę a. tytuń. Spas. **2.** [M., **Maśtyki**] *tłustość, smarowidło do butów.* <Gr. mastíchē, Łć. mastic(h)e, skąd też Mastyks>
†**Mastykacja, i,** blm. p. **Mastykowanie.** <Łć. masticatio>
†**Mastykatorjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** lek. (remedium masticatorium) *niegdyś stosowane leki, które trzymano w ustach, żując je ustawnie,* żuwka. Bobr. M. w uściech trzymając, głowę od flegmy czyściemy. Troc. <Now. z Łć. masticare = żuć>
†**Mastykować, uje, owal** *żuć, żuchać, miażdżyć zębami, gryźć.* <Łć. masticare>
†**Mastykowanie, a,** blm., †**Mastykacja** czynność cz. **Mastykować.**
Mastykowiec, wca, lm. **wce 1.** p. **Płaczlin. 2.** p. **Pistacja.**
Mastykowy przym. od **Mastyka:** × **Masztykowy, Mastyksowy:** Kora mastykowa. Bot.: Drzewo mastykowe: a) p. **Płaczlin.** b) p. **Pistacja.**
Mastyks, u, lm. **y, Mastyka** chem. **1.** *żywica z drzewa mastykowego* (pistacia lentiscus). **2.** *płyn do nalepiania zarostów u aktorów, składający ś. z tej żywicy, rozpuszczonej w eterze siarczanym.* **3.** niek. *wogóle kit żywiczny.* <p. Mastyka>
Mastyksowy przym. od **Mastyks; Mastykowy:** Lakier, zapach M. Bot.: Drzewo mastyksowe: a) p. **Płaczlin.** b) p. **Pistacja.**
†**Masyfowy** p. **Masywny:** Masyfowa fręzla złota. Troc.
Masyk, u, blm. *gatunek wina, zwanego tak przez Rzymian.* <Łć. massicum (vinum) = (wino) z góry Massicus w Kampanji>
Masykot, u, lm. **y** chem. p. **Glejta.** <Fr. massicot>
1. Masyw, Masywnie przys. = a) a. × **Masno** *wskroś pełno, jednolicie, w zbitej masie, ściśle, twardo:* Łańcuch M. złoty. Bryła M. zlepiona. b) a. gm. **Machow** *gruntownie, należycie, dokładnie, silnie, na urząd, mocno, fundamentalnie, dobrze, porządnie:* Dom M. zbudowany. <Fr. massif m., massive ż.=masywny>
2. Masyw nieod. przym.=a) p. **Masywny.** b) a. gm. **Machow:** Człowiek M.=*pełny, korpulentny, dobrze zbudowany, jędrny:* M. kobieta. <Fr. massif m., massive ż.=masywny>
Masywnie p. **1. Masyw:** M. zbudowany.
Masywność, i, blm. rz. od **Masywny;** × **Masowość:** Zwaliska do dziś imponujące swoją masywnością. Rol.
Masywny, × **Masny,** × **Masywowy,** †**Masyfowy,** †**Masowity, Masyw** przym. **1.** *lity, wskroś pełny, nie dęty, zbity, twardy, dychtowny:* Łańcuch M., nie dęty. **2.** *o znacznej masie, o znacznej ilości materji:* Masywne mury fortecy. **3.** *ciężki.*
× **Masywowy** p. **Masywny:** Masywowe pętlice bywały u sukien za Stan. Augusta. Goł.
[**Maszchopstwo, a,** lm. **a**] p. **Maszoperja.**
Maszcik, a, lm. **i** p. **Maszt.**
Maszcisko, a, lm. **a** p. **Maszt:** Chciał ominąć M. jedno płonące śród nawy. Kon.
[**Masz curys**] p. **Curys.** <?>
Maszczenie, a, blm., czynność cz. **Maścić.**
[**Maszczka, i,** lm. **i**] p. **Maska.**
Maszelbas, u, lm. **y** p. **Musułbas.** Goł. <Od nazwy miasta Azjat. Mosul, stąd też Muślin>
Maszelbasowy przym. od **Maszelbas; Musułbasowy:** Podszycie maszelbasowe.

[Maszercia, i, lm. e *moja droga, kochasia:* Czy uważałaś, maszerciu, hrabinę, jak... Bał. <Z Fr. ma chère=moja droga>

[Maszerdon, u, lm. y] p. **Nasięźrał**: Nazbierałam już moc ziela: rozchodniku, maszerdonu, macierzanki i rosicy. Sienk. <? Por. Masierziele, Nasięźrał i t. p.>

Maszerować, uje, ował 1. a. †**Marszerować**, [**Marszerować, Maszyrować, Marsirować, Mandzirować**] *iść w takt marsza, postępować krokiem miarowym.* **2.** posp. żart. *iść, dążyć, biec, lecieć, podążać, spieszyć:* A gdzie to maszerujesz? **3.** żart. *pełznąć jakby z poważnym celem, kroczyć, wędrować:* Robak maszeruje po ścianie. <Z Nm. marschieren, a to z Fr. marcher=iść>

Maszerowanie, a, blm., czynność cz. **Maszerować**, *marsz,* × *maszerunek.*

× **Maszerunek, nku,** lm. **nki** p. **Marsz**: Nożyska mają masierunkiem zerwane. Sienk.

× **Maszestr, u,** lm. **y** p. **Manczester.**

× **Maszestrowy** przym. od **Maszestr; Manszestrowy.**

× **Maszka, i,** lm. **i** p. **Maska.** Nar., Troc.

Maszkara, y, lm. **y,** × **Maskara**, [**Maśkara**] **1.** p. **Maska**: Jutro do zamku tłum ś. wielki ściąga, a wszyscy w dziwne przybrani maszkary. Słow. Sprosna rzecz, kiedy dobra pani czegoś tak wiele na twarz nakładzie, iż ś. zda, jakoby była w maszkarze. Górn. Maszkarą pobożności co pokrywać. Troc. Zdjąć z kogo maszkarę. Troc. Oblec (ubrać kogo) w maszkarę. Prz. *(=szydzić z kogo, wystrychnąć go na błazna).* **2.** *osoba brzydka, poczwara, straszydło:* Rozumie, że do tej jego przebrzydłej maszkary wzdychać nie przestanę. Troc. **3.** × *przebranie, domino.* Biel. M. Maszkary abo maskary są odmiany zwyczajnego stroju, dla tym większej osobliwości umyślnie czynione. Kras. Zdr. **Maszkarka.** <Włos. daw. mascara>

× **Maszkarada, y,** lm. **y** p. **Maskarada.** <Włos. daw. mascarata>

× **Maszkaradowy** przym. od **Maszkarada**, *maskaradowy:* Maszkaradowe stroje. Bobrow.

Maszkarka, i, lm. **i** p. **Maszkara**: Jeśliście nie duchy, to wasze pstre maszkarki wesołej otuchy. Malcz. Skóra na twarzy tak ś. zaraz zepsowała, że mi maszkarkę woskową włożyć musiano. Wójc.

× **Maszkarnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Maszkarnik**; p. **Maska.**

× **Maszkarnik, a,** lm. **cy 1.** *mężczyzna zamaskowany.* Rej. Komedjanci abo maszkarnicy, gdy ś. ubiorą w jedwabne szaty, zdadzą ś. jakoby wielcy ludzie. Petr. **2.** przen. *obłudnik, komedjant, faryzeusz:* Dłużej ś. szerzyć nie dali temu maszkarnikowi (Dymitrowi fałszywemu). Tw.

× **Maszkarny** przym. od **Maszkara**; × **Maszkarski**: Zbytnie te stroje nie różne są od maszkarnych ubiorów. Petr. Miły Boże, jako wiele na świecie żon jest błaźnic, jako wiele maszkarnych! Petr.

× **Maszkarski** p. **Maszkarny.**

[**Maszkiecenie, a,** blm.] czynność cz. **Maszkiecić.**

[**Maszkiecić, i, ił**] **1.** *lubić łakocie.* **2.** *wybierać co najlepsze.*

[**Maszkieta, y,** lm. **y**] *łakocie, słodycze, legumina.* Zdr. [**Maszkietka**]. <Słc. Moraw. maškrta>

[**Maszkietka, i,** lm. **i**] p. **Maszkieta.**

[**Maszkietnica, y,** lm. **e**] forma ż. od **Maszkietnik.**

[**Maszkietnik, a,** lm. **cy**] *człowiek łakomy, łakomiec, łasuch.*

[**Maszkietny**] *łakomy.*

× **Maszkować, uje, ował** i × **M. ś.** p. **Maskować.** Troc.

× **Maszkowanie, a,** blm., czynność cz. **Maszkować.**

× **Maszkowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Maszkować ś.**

[**Maszli, Mali, Macieli** i t. p.] **1.** *jeżeli masz, ma, macie i t. p.* **2.** a. [**Maźli**] *prędzej, spieszniej, prędko, chyżo.* <p. Mieć>

[**Maszop, a,** lm. **i**] *rybak, należący do związku rybackiego; członek maszoperji.*

[**Maszoperja, i,** lm. **e, Maczupja, Maszchopstwo, Maszopstwo**] *stowarzyszenie, związek rybacki.* <p. Maczupja>

[**Maszoperować, uje, ował**] **1.** *należeć do maszoperji, łowić ryby łącznie ze związkiem rybackim, t. j. z maszoperją.* **2.** *zgromadzać ś. na zebranie rybackie.*

[**Maszoperowanie, a,** blm.] czynność cz. **Maszoperować.**

[**Maszopski**] *dotyczący maszopa a. maszoperji.*

[**Maszopstwo, a,** lm. **a**] p. **Maszoperja.**

Maszt, u, lm. **y,** × **Maszta,** × **Masztownica,** † **Makszta 1.** *słup wysoki na okręcie a. statku, do którego przyczepiają żagle:* M. główny a. koronny a. wielki (w środku statku). Podnieść, spuścić M. Już reje przyprawują, już maszty dźwigają majtkowie. Bardz. Bocianie gniazdo na maszcie. Troc. Przen.: Maszcie krymskiego statku, wielki Czatyrdahu! Mick. **2.** *wysoki słup:* M. sygnałowy. Po obu stronach drogi tryumfalnej powiewały chorągwie na masztach. Zdr. **Maszcik,** [**Masztelek**]. Zgr. **Maszcisko.** <Nm. Mast>

× **Maszta, y,** lm. **y** p. **Maszt**: Okręt bez maszt tonie. Wysp.

Masztab, u, lm. **y** *linja na mapach, planach, z podziałkami, wyobrażającemi długości o wiele większe,* s k a l a. <Nm. Massstab>

[**Masztal, i,** lm. **e**] p. **Masztalnia.** <Nm. Marstall>

[**Masztala, i,** lm. **e**] p. **Masztalnia.**

Masztalerski przym. od **Masztalerz**: Obowiązek M. Ślachetnego rodu, nie masztalerskiego, jako wasze kroniki bają. Rozm.

Masztalerstwo, a, blm. *obowiązki, rola masztalerza.*

Masztalerz, a, lm. **e** *starszy stajenny; ten, co ma dozór nad stajnią i końmi:* Żupnik powinien do czterech koni chować jednego masztalerza. Herb. Niedźwiedź poszczerbił dwuch masztalerzy. Sienk. <Z Nm. Marstall=stajnia pańska>

[**Masztalka, i,** lm. **i**] p. **Masztalnia.**

Masztalnia, i, lm. **e, Masztarnia, Masztelnia,** [**Masztala, Masztal, Mastajnia**] *stajnia:* Tak ś. nam piękna ta M. widzi, w której ś. Jezus urodził. Wuj. Zdr. [**Masztalka**]. <Nm. Marstall = stajnia pańska>

Masztarnia, i, lm. **e 1.** p. **Masztalnia**: Żłoby masztarni. L. **2.** × a. [**Maśtarnia**] *duża izba, komora przy stajni, służąca za skład rzeczy stajennych.* Goł. Płeć męska lokowała ś. na noc w stajni, w masztarni, w kredensie. Jeż. Tam mieszka nasz pan marszałek i nasz chlebodawca pan szafarz; my stajenni mamy masztarnię. Chodź. <Zam. Masztalnia>

[**Masztelek, lka,** lm. **lki**] p. **Maszt.** <Z Nm. [mastel], zdr. Nm. Mast>

Masztelnia, i, lm. **e** p. **Masztalnia**: Gdyby koń krwią mokrzył, nie ruszaj go kilka dni z masztelni. Syr.

× **Masztownica, y,** lm. **e** p. **Maszt**: Wziąwszy za liny, spuszczają w dół masztownicę. Ml.

Masztowy przym. od **Maszt**: M. odziemek = *sam spód masztu.* Powiesić pazia na masztowym szczycie. Słow. Drąg M. Drzewo masztowe (= *masztownik*). Sosna masztowa. Pol. Las M. (= *o drzewach zdatnych na maszty*). Tam twój Oczaków, kędy ś. palą mnogie kagańce w masztowym lesie. Słow. (= *w lesie masztów, wśród wielkiej ilości masztów*). Przen.: Zda ś., że ptakgóra, piorunem zastrzelony, swe masztowe pióra roztoczył kręgiem szerszym, niż tęczy półkole. Mick. (=*wielkie, jak maszty*).

[**Masztówka, i,** lm. **i**] *sosna zdatna na maszt.*

× **Masztyk, u,** lm. **i** p. **Pistacja.** Troc. <p. Mastyk>

× **Masztykowy** p. **Mastykowy.** Troc.

Maszyna, y, lm. **y,** [**Marsyna**] **1.** p. **Machina**: M. do pisania, do szycia. **2.** przen. *człowiek bezmyślny, automat.* **3.** *welocyped.* **4.** [M.] = a) *kolej żelazna; lokomotywa*: Jechać na maszynie. b) *lokomobila.* c) *kuchnia angielska.* d) *kuchnia, kuchnisko murowane.* e) *młockarnia.* **5.** zł. *zegarek, szczeg. kieszonkowy.* Zdr. **Maszynka.** <Fr. machine, z Łć. machina, to zaś z Gr. mēchanē>

Maszynerja, i, lm. **e, Machinerja 1.** *mechanizm, wewnętrzne urządzenie, konstrukcja, ustrój machiny*: M. w zegarku = *werk.* **2.** M. teatralna = *urządzenie, za pomocą którego dekoracje ś. zmieniają.* <Fr. machinerie>

Maszyneryjny przym. od **Maszynerja.**

[**Maszyniak, a,** lm. **i**] *robotnik pilnujący maszyny.* Grusz.

Maszynista, y, lm. **ści, Machinowy 1.** *ten, co wprawia w ruch maszynę i kieruje nią.* **2.** *kierujący lokomotywą i prowadzący pociąg na drodze żelaznej, a. statek parowy, okręt.* **3.** *zawiadujący maszynerją na scenie teatralnej; specjalista teatralny, czynny przy ustawianiu dekoracji na scenie.* <Fr. machiniste>

Maszynistka, i, lm. **i** *szwaczka, szyjąca na maszynie*: Sprowadziła trzy specjalistki: krojczynię, maszynistkę i wykończarkę. Prus. M. do szycia potników.

Maszynistowski przym. od **Maszynista.**

Maszyniścina, y, lm. **y** *żona maszynisty.*

Maszynka, i, lm. **i** p. **Maszyna**: M. do kawy = a) *młynek do jej mielenia*; b) *imbryk do gotowania jej na spirytusie.* M. do gotowania = *kuchenka naftowa, benzynowa, spirytusowa.* M. do temperowania ołówków, do nawlekania nitki w igłę (=*przyrządzik*). M. do plombowania (= *kleszcze plombowe*). M. do golenia ś. Pow.: M. do szeftowania=*przyrząd do ścieniania skóry.*

Maszynowo przys. od **Maszynowy**: Berlińskie, a nawet paryskie warsztaty reprodukują M. stare wzory lub nowe kupieckie pomysły. Wejs.

Maszynowy 1. przym. od **Maszyna**: Gwoździe, guziki, pończochy maszynowe (=*na maszynie zrobione*). Szycie maszynowe (= *na maszynie*). **2.** [M.] (o tkaninie) *nie domowy, warsztatowy, fabryczny, kupny*: Kosula z płócienka masynowego.

[**Maszyr!**] p. **2. Marsz**: Halom M.!

[**Maszyrować, uje, ował**] p. **Maszerować.**

[**Maszyrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Maszyrować.**

[**Maściarz, a,** lm. **e**] *aptekarz.*

[**Maścibrzuch, a,** lm. **y**] *przezwisko pogardliwe.* <Maścić + Brzuch>

× **Maściciel, a,** lm. **e** *ten, co maści.* L.

× **Maścicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Maściciel.** L.

Maścić, i, ił 1. *namaszczać, smarować maścią, namazywać olejkiem, tłustością*: Myją ciało, a pachnące maszczą je oleje. Dm. **2.** *tłuścić, czynić tłustym, krasić*: M. potrawę. Kn. [Kluski maszczone]. Nawóz gnojny i gęsty na jare pola lepszy, bo na lato zaraz maści rolę. Haur. Przen.: Każdemu z nich maszczono dłonie sowitemi brzęki. Chr. (= *smarowano łapę*). **3.** [M. komu] *robić komu wymówki, zarzucać mu co; docinać, dogryzać komu.* <Od Maść>

Maścierz, y, lm. **e** bot. (stillingia) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* Gatunek: M. łojorodna p. **Krocień.** <?>

× **Maściodziej, a,** lm. **e** *ten, co robi maści.* <Maść + DZIE>

× **Maściodziejka, i,** lm. **i** forma ż. od **Maściodziej.**

× **Maścisty 1.** *tłusty nakształt maści, dobry do mazania.* Por. **Mastki. 2.** (o koniach i kartach) *jednego koloru, dobranej maści*: Cztery konie maściste. L.

Maść, i, lm. **i,** × **Maźć 1.** apt. (unguentum) *mieszanina tłustości z lekami, do namazywania służąca*: [M. bazyliszkowa a. św. Bazylego a krolowa] = *u. basilicum.* [M. cygańska, furmańska, M. na gad, M. hajdamacka, hajducka, huzarska, łotrowska, żydowska, M. kukawczego oczka] = *u. pediculorum.* [M. cyrusowa] = *u. cerussae.* [M. dziwna, macicowa, maciczna] = *emplastrum fuscum.* [M. gardłowa] = *u. kalii jodati.* [M. gojąca, biała, różowo-biała, liszajowa] = *u. saturninum.* [M. gojna] = *u. carbolisatum.* [M. joachimowa a. dyjaktylowa] = *emplastrum diachyl.* M. królewska = *mieszanina wosku, oliwy, kalafonji, łoju i terpentyny.* [M. na mędy a. mędoweszki] = *u. neapolit. ven.* M. szara a. merkurjalna, szarucha=*u. mercuriale.* M. śmietankowa = *mieszanina wosku, olbrotu, olejku migdałowego i wody różanej* (u. leniens). Ogr.: M. drzewna = *M. na skaleczenia i rany drzewa.* **2.** †*zapach, aromat.* Glosy w. XV. **3.** = a) †*kolor, barwa wogóle*: Który ś. ślepo narodzi, żadnego rozsądku o maściach rzeczy widomych owszeki dać nie może. Ant. z Przem. Płaszcz otworzy, którym była otoczona, prześwietny maścią szafirową. Birk. Aksamit różnej maści. Gostk. Marmury różnej maści. Bal. M. czerwona, biała. Troc. M. drzewa. Włod. b) *kolor koni, kart*: Z maści nie można poznać cnoty lub przywary konia. Kluk. Karty jednej maści. Zdr. [**Mastka**]. <MAZ>

[**Maśkara, y,** lm. **y**] p. **Maszkara.**

[**Maśląch, a,** lm. **y**] *jakaś istota nadprzyrodzona*: Maśląchy, do mnie psyjdźta! <?>

Maślacz, a a. **u,** lm. **e,** × **Maślarz** *gatunek węgierskiego wina słodkiego.* <Węg. máslás>

Maślaczek, czka, lm. **czki** p. **Maślak.**

Maślak, a, lm. **i 1.** [M. a. **Maślęga, Maśloch, Maślerz, Maśluch**] *beksa, płaksa, płaczek, mazgaj, mazepa.* **2.** [Maślaki] *odmiana kartofli.* **3.** [M. a. **Maslák**] *rodzaj motyla dziennego*, cytrynek, cytrynka (gonopteryx rhamni). **4.** a. **Maśluk, Maślarz, Koźlak, Ślimak, Pępek,** [**Maśloch, Maśluch, Jajecznik**] bot. (boletus luteus) *gatunek grzyba.* Zdr. **Maślaczek.** <Od Masło>

[**Maślana, y,** lm. **y**] p. **Maślanka**: Zbán maślany.

Maślanica, y, lm. **e 1.** p. **Maślnica. 2.** [M. a. **Maślnica**] a. † **Maślnice** lm. *ostatni tydzień przed wielkim postem, w którym, wedle porządku wschod-*

niego, wolno jeść z masłem. Zdr. [**Maślaniczka**]. <Od Masło>
Maślaniczka, i, lm. **i l.** [M.] p. **Maślanica. 2.** × p. **Masielniczka.**

Maślanka, i, blm. **l.** a. [**Maślana**] *ciecz, pozostała ze śmietany, po wybiciu z niej masła:* Kiedy ś. w maślnicy od śmietanki masło już oddzieli i skupi, zostaje ś. mleczna M., której na domowe potrzeby zażyją. Kluk. Przen.: [Utopić ś. w maślance]=*długo ś. gdzieś bawić.* **2.** posp. żart. *błoto rzadkie.* **3.** [M.] p. **Maśleszka:** Jego olbrzymie bukiety peonji i maślanek są prawdziwym majstersztykiem koloru. Jell. <Od Masło>
Maślankowy przym. od **Maślanka:** [Oczy maślankowe]=*oczy blade, bez wyrazu.*
Maślannica, y, lm. **e** p. **Maślnica.**
Maślany przym. od **Masło:** Baranek M. (=*z masła zrobiony*). Bułka, strucla maślana (=*z masłem*). Masło maślane (tak mówią, wydrwiwając tego, który w definicji powołuje ś. na określany przedmiot). Jakże też u djabła trzymasz? czy maślane masz ręce? L. Przen.: Człowiek M. = *niedołęga, safandula, †maslek.*
Maślarka, i, lm. **i** forma ż. od **Maślarz.**
Maślarnia, i, lm. **e** *zakład wyrobu masła:* Mleczarnie, maślarnie i serownie duńskie wzbudzają zazdrość.

Maślarz, a, lm. **e l.** *ten, co robi a. sprzedaje masło.* **2.** × p. **Maslek:** Jakiż to wykwintniś; krzywi ś. na nas M. Oss. **3.** bot. p. **Maślak.**
× **Maślarz, a,** lm. **e** p. **Maślacz.**
[**Maślaty**] *ślamazarny, rozlazły.*
× **Maślenie, a,** blm., czynność cz. **Maślić.**
[**Maślenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Maślić ś.**
[**Maślerz, a,** lm. **e**] p. **Maślak.**
†**Maśleska, i,** lm. **i** p. **Maśleszka.** <?>
Maślesz, u, lm. **e** bot. p. **Wątlik.** <Od Masło>

Maśleszka, i, lm. **i,** †**Maśleska,** [**Maślanka**] bot. *gatunek lilji* (lilium martagon). <?>
[**Maślęga, i,** lm. **i**] p. **Maślak.**
[**Maślica, y,** lm. **e**] p. **Maślnica:** Fura z kociołkami, maślicami. Zdr. [**Maśliczka**].
[**Maśliczka, i,** lm. **i**] p. **Maślica.**
Maślić, i, ił l. × *mazać, smarować, krasić masłem.* **2.** [M.] *gnieść, miażdżyć, rozgniatać nogami, rozdeptywać:* M. robaki. [**M. ś.**] **l.** *pieścić ś. w mówieniu, jak dziecię.* Troc. **2.** *mazać ś., płakać, krzywić ś.* **3.** *rozgniatać ś., rozpłaszczać ś., uginać ś.:* M. ś. pod brzemieniem ciężaru. <Od Masło>
Maślisko, a, lm. **a** p. **Masło:** Stare, zjełczałe, gorzkie M.

Maślnica, y, lm. **e l.** a. × **Maślannica,** [**Maślica**] *naczynie do składania masła, faska na masło.* **2.** × p. **Masielniczka. 3.** a. **Maślanica, Maślannica, Maselnica,** [**Maśnica**] *naczynie do bicia masła,* in. tłuczka, [bójka, bójaczka, bołtusznik, kierzanka, kierznia, kierzónka, kierzenka, kirzonka, kirzenka, kirzanka, kirzynka, kierzynka, kierz, kierznica, kiernia, kiernica]. 4. [M.], †Maślnice lm. p. **Maślanica.** Zdr. [**Maślniczka**]. <Od Masło>
[**Maślniczka, i,** lm. **i**] p. **Maślnica.**
Maślny przym. od **Masło:** Mleko oślicy subtelniejsze jest i niemaślne, przeto dobre przeciw kaszlowi. Sien. Piątna na maślnych statkach każda dworka ma mieć. Gost. [Tydzień M.]=*tydzień zapustny.* Rusacy w niedzielę mięsopustną jadają przez cały tydzień z masłem i samą oną niedzielę tygodniową maślną nazywają. Paszk.

[**Maśloch, a,** lm. **y**] **l.** p. **Maślak:** Nie wiedział, jakie miejsca w lesie lubią grzyby, a jakich szukają rydze i maślochy. Kow. **2.** *chwast.* <Właściwie Maślák, od Masło>
[**Maśluch, a,** lm. **y**] p. **Maślak:** Bywaj zdrów, stary maśluchu. Prus. Zdr. [**Maśluszek**]. <Od Masło>
Maśluk, a, lm. **i** bot. **l.** p. **Maślak. 2.** w lm. p. **Fijołek.** <Od Masło>
[**Maśluszek, szka,** lm. **szki**] p. **Maśluch.**
[**Maśnica, y,** lm. **e**] p. **Maślnica.** Zdr. [**Maśniczka**].
[**Maśniczka, i,** lm. **i**] p. **Maśnica.**
[**Maśnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Masnąć.**
[**Maśnik, a,** lm. **cy**] *człowiek ostry w języku.* <Toż, co Masarz=rzeźnik>
[**Maśność, i,** blm.] rz. od **Maśny,** p. **Mastkość.**
[**Maśny**] **l.** p. **Mastki. 2.** *wszeteczny.*
[**Maśtarnia, i,** lm. **e**] **l.** p. **Masztarnia. 2.** *wielkie zabudowanie.*
[**Maśter, tra,** lm. **try**] p. **Majster.**
[**Maśtyki, ów,** blp.] p. **Mastyka.**
[**Maśtyklasy, ów,** blp.] *przysmaki.* <? Por. Mastyks>

l. Mat, u, lm. **y**=a) *powierzchnia matowa:* M. na platerowanej tacy starł ś. przez ciągłe czyszczenie. b) a. × **Ćmy**=*matowy:* (Głos) był miękki, pieszczony, M., jak strzyżony aksamit. Bał. c) *matowo:* Szkło szlifowane na M. <Nm. Matt>
2. Mat, u, lm. **y l.** a. †**Met** *położenie w grze szachowej, w którym nigdzie królem ruszyć nie można:* Dać, dostać mata. Przen.: *obezwładnienie kogo, położenie bez wyjścia:* Długośmy ś. procesowali, w końcu dałem mu szach i M. **2.** bil. p. **Maska.** [**Mat**] przym. *osłabiony, bezsilny, wycieńczony:* Gdy uczuję ś. M., zaraz wezmę kapsułkę. <Prs. mat = osłupiały, zabity; szāch māt=król (szach) umarł>

Mata, y, lm. **y** *plecionka ze słomy, zielska, trzciny, zeszyta sznurkami w płachtę:* Jeśli przymrozki panują, matami grzędy okrywać należy. Przędz. <Łć. Włos. matta>
[**Mata, y,** lm. **y**] p. **l. Maca.** <Śr. Dnm. mette, matte>

Matacki *krętacki, wykrętny, szalbierski, kłamliwy, bałamutny, szachrajski.* <MOT/MAT>
Matactwo, a, lm. **a, Mataczyny** lm., †**Matanina** *krętactwo, wykrętność, wykręty, szalbierstwo, oszustwo, kłamliwość, bałamuctwo, szachrajstwo:* Prorocy powiadali to, co im ś. marzyło, a zwodzili lud mój matactwem swoim i dziwy swemi. Leop. Matka plotek a. matactwa jest próżnowanie. Białob. Bóg jest Bogiem prawdy, a matactwem ś. brzydzi. Skar.

Matacz, a, lm. **e,** [**Mantacz**] *człowiek wykrętny, krętacz, szalbierz, cygan, okpisz, oszust, kłamca, szachraj, szwindlarz:* Był to wielki M., niejednego wyzuł z fortuny. L. Pochlebce, matacze i inni źli ludzie, którzy niecnotą urość chcą. Górn. M. ewangielicki. L. (= *heretyk*). Najszkaradniejsi matacze i plugawcy oni, którzy ś. gnostykami nazwali. Skar. Tandem, sens jeden jest u tych mataczy. Deo. <MOT/MAT>
Mataczenie, a, blm., czynność cz. **Mataczyć.**
Mataczka, i, lm. **i** forma ż. od **Matacz.**
Mataczyć, y, ył l. × *plątać, gmatwać, mącić, mieszać, sprawiać zamieszanie, wikłać:* Nawy ich jako jelenie osaczy, gdy pstrą siecią powietrze nad niemi mataczy. Bardz. **2.** a. × **Matać** *kręcić, szalbierzyć, cyganić, oszukiwać, kłamać, bałamucić, zawracać głowę, tumanić.* <Od Matacz>

Mataczyna, y, lm. **y** **1.** †M. *zamęt, chaos, zawierucha:* Dalsze boju czyny zaćmiła niepogoda przez swe mataczyny. Bardz. Wsparte wiosły zadrżały karyny, a rufy z częstych razów stroją mataczyny. Bardz. **2.** w lm. p. **Matactwo:** Mnie ś. wszystko roi, że jakieś mataczyny wojewoda stroi. Malcz. Dziecina ta podzierzgła w te mię mataczyny. Tw. Prawo... takie nielegalności, takie mataczyny poczytuje za główne, kryminalne winy. Oliz. Zdr. **Mataczynka.** <MOT/MAT>

Mataczynka, i, lm. **i** p. **Mataczyna:** Któż zdrowego oka dziecinnej tej mataczynki nie widzi? Smotr.

× **Matać, a, ał** **1.** p. **Motać:** M. szaty, pończochy. L. **2.** †kim = *oszukiwać, okłamywać kogo:* Nie należy na dobrego człowieka M. kim. Mącz. Jeśli Chrystusa naśladować nie chcesz, czemu Bogiem matasz? Wuj. **3.** przen. p. **Mataczyć:** Plecie, bredzi, mata oszust bezsumienny. Klon. Kupują faryżowie fałsz, prosząc stróżów, aby matali, jakoby Jezusa ukraść mieli uczniowie. Skar. × **M. ś.** p. **Motać:** To w ten bok, to zaś w drugi z uchyleniem latam, jak piorun ś. matam. Jabł. <MOT/MAT>

Matador, a, lm. **owie** a. **y,** × **Metador** **1.** *ten, co zabija byki na igrzysku w Hiszpanji.* **2.** *zuch, ćwik, wyjadacz.* **3.** *osoba znakomita, wyższego stanu, potentat, arystokrata, magnat, wielki pan.* **4.** karc.=a) a. **Matedora** *najstarsza karta atutowa.* b) *sekwens atutowy.* <Hp. matador=zabójca, zarębacz>

[**Matafija, i,** lm. **e**] **1.** *zamieszanie, zamęt, komeraże:* Narobił matafii *(= nieporozumień).* **2.** *człowiek niespokojny, co zamęt robi, warchoł.* <Żart. z MOT/MAT>

Matamor, a, lm. **owie** *junak, Falstaf, Zagloba komedji hiszpańskiej:* Umiał zaimponować manjerami wielkiego pana i przechwałkami matamora. <Fr. matamore, z Hp. Matamoros, złożone z matar (Łć. mactare) = zabijać + Moros = Maurowie, więc pogromca Maurów>

Matamorski przym. od **Matamor,** *junacki:* Zapewne pod kopertą Elizy szląc swoje wyzwanie matamorskie, spodziewał ś. jej bojaźni. Krasiń.

[**Matan, a,** lm. **y, Matanka**] *guzik wielki z uchem świecącym.* <?>

× **Matanie, a,** blm., czynność cz. **Matać.**

× **Matanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Matać ś.**

Matanina, y, lm. **y** **1.** [M.] *motanie.* Przen. (Djabeł mówi): Precz z tą głupią mataniną! *(=żegnaniem ś. krzyżem św.).* **2.** †M. *powiklanie, zawiklanie, zamęt, chaos, gmatwanina, nieład, rozgardjasz:* Gdy każdy co swojego przyda, za czasem śmieszna M. rośnie. Kłok. **3.** †M. p. **Matactwo:** Prawdy nie było, ale było wiele mataniny i pochlebstwa. Birk. Tytuł książki: Problemata, to jest gadki, nie plotki ani M. <MOT/MAT>

[**Matanka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Matan.** **2.** *pętlica u płaszcza, kożucha.*

[**Mataśka, i,** lm. **i**] *jakaś choroba owiec.* <? Por. Mato(c)ha i Motylica>

Matczanka, i, lm. **i** **1.** [M.] p. **Matecznik.** **2.** piw. *naczynie, w którym przechowują ś. drożdże nasienne, zwane matką.* <Od Matka>

Matczenie, a, blm., czynność cz. **Matczyć.**

Matczy **1.** × p. **Matczyn:** Niech ś. matcze na synów nie zlewają winy. Bardz. **2.** [Matcze ziele] p. **Ziele.**

Matczyć, y, ył **1.** p. **Matkować.** **2.** × kogo = *wychowywać, niańczyć, hodować, pielęgnować.* <Od Matka>

Matczyn, × **Matczyny,** × **Matczy,** † **Mateczny,** [**Mateczny**] przym. od **Matka; Macierzyński,** † **Macierzy,** † **Macierzyn:** Majątek M. Synowi Mieczysława z Dąbrówki dano imię z ojca matczynego Bolesław. Biel. M. M. i bratni. Pot. Serce matczyne. Głos wprawdzie M., ale czyś ty matka? Mick.

× **Matczyny** p. **Matczyn.**

Matczysko, a, lm. **a** ni. **1.** p. **Matka.** **2.** a. [**Matkowina**] *biedna, godna pożałowania matka:* Poczciwe M. spłakało ś. rzewnie. Pol.

Matczyzna, y, lm. **y,** [**Matkowizna**], † **Macierzyzna,** † **Macierzyna** *majątek matki; spadek po matce:* Strwoniwszy i ojcowiznę i matczyznę, zmuszony został pracować dla kawałka chleba. Rzew. Udał ś. z małżonką do swojej matczyzny. Rzew. <Od Matka>

Mate nieod., **Hierwa mate** *herbata paragwajska.* <Hp. yerba mate>

Mateczka, i, lm. **i** **1.** p. **Matka:** M. chciała ją wydalić, bo ś. źle uczyła i nie należała do posłusznych. Rog. *(= ksieni, przełożona).* **2.** [M.] p. **Biedronka.**

Matecznik, a, lm. **i** **1.** = a) a. [**Matczanka, Modzelanka**] *klateczka, w której matkę pszczół przetrzymują:* Dawszy pszczołom cudzą matkę po utraceniu własnej, jeżeli nie będzie w mateczniku tak osadzona, aby jej szkodzić nie mogły, prędko ją zagryzą. Kluk. b) p. **Kolebka.** **2.** *jajnik, jajecznik:* Świnię gdy mniszą, z boku roztwór nożem uczyniwszy, dobywają z niej matecznika, aby ś. dla lepszej karmi niepłodną stała. L. **3.** *miejsce niedostępne w kniei, w którym zwierzęta bezpiecznie żyją:* Te puszcz stołeczne, ludziom nieznane tajniki, w języku swoim strzelcy zowią mateczniki. Mick. **4.** przen. *ojczyzna, schronienie, gniazdo, kryjówka, nora, jaskinia:* Matecznikiem opryszków była Huculszczyzna. Pol. **5.** a. [**Matocznik**] bot. = a) p. **Rojownik.** b) p. **Jastrun.** c) p. **Rumianek.** d) [M.] p. **Kocimiętka.** **6.** gorz. *naczynie cylindryczne o podwójnych ścianach do przechowywania matki drożdżowej.* <Od Matka>

† **Mateczny** i [**Mateczny**] p. **Matczyn:** Występki mateczne częstokroć, jakoby dziedzicznym spadkiem na dzieci idą. Birk. Bart.: Kolebka mateczna p. **Kolebka.**

Matedor, a, lm. **y** *koń piękny, rumak:* Gniade matedory miały dostać dubeltową rację obroku. Skarb. <p. Matador>

Matedora, y, lm. **y** **1.** *osoba znakomita, potentatka, arystokratka, magnatka, wielka pani.* **2.** p. **Matador.**

Matedorstwo, a, blm. **1.** *godność, stan matadora.* **2.** karc. *przewaga, starszeństwo pewnych kart nad drugiemi:* Słusznie niżnik czerwienny, a kinal z nazwiska, uczczony matedorstwem. Kras.

1. [**Matejka, i,** lm. **i**] p. **Tymotka.**

2. [**Matejka, i,** lm. **i**] p. **Matka.**

Matelot, a, blm. p. **Matlot:** Stanąłem przed księciem w trzeciej pozycji, jak do menueta a. raczej do matelota, tańca, którym robiłem zaszczyt memu nauczycielowi. Fred. A. <Fr. matelote ż.>

× **Matelzak, a,** lm. **i** p. **Mantelzak.**

† **Matematacz, a,** lm. **e** żart. *matematyk matacki, kuglarz, posługujący ś. matematyką; astrolog:* Zabobonnicy i mistrzowie ich matematacze. Syr. Matematacze tym chcą podpierać błędu swego, że każdy człowiek ma konstelację swoją. Wuj. <Zmieszanie Matematyk z Matacz>

× **Matematycki** p. **Matematyczny**: Figury matematyckie. Petr. Instrumenta matematyckie. Star. × **Po matematycku** przys. = *sposobem matematycznym.* Troc.

Matematycznie przys. od **Matematyczny**, *sposobem matematycznym, drogą matematyczną, przy pomocy matematyki;* przen.: *ściśle.*

Matematyczność, i, blm. rz. od **Matematyczny.**

Matematyczny, × **Matematycki** przym. od **Matematyka**: Rachunek M. Prawdopodobieństwo matematyczne. Dzieła matematyczne. Dowód M. Metoda matematyczna. Prawda matematyczna. Ścisłość matematyczna. Dyskonto matematyczne (= *według prawideł matematyki obliczone).* Fakultet M., fizyczno-M. Zapisał ś. początkowo na oddział matematyczno-fizyczny. Chm. Gieografja matematyczna (= *opisanie ziemi pod względem wielkości, postaci, ruchu i miejsca w systemie planetarnym).* Chemja, fizyka matematyczna. Krystalografja matematyczna p. **Krystalometrja.** Klimat M. p. **Klimat.** Okrutnym jesteś ze swą matematyczno-medyczną prozą. Krasz.

Matematyk, a, lm. **cy,** [**Macice** lm., **Macicze** lm., **Matycz**] **1.** *zajmujący ś. matematyką, badacz uczony, pracujący nad matematyką* (p. Arytmetyk, Algiebraik, Gieometra): Oto z pierwszego planu spogląda surowo stary ksiądz M. z rozczochraną głową. Syrok. (= *nauczyciel matematyki).* **2.** *student wydziału matematycznego.* **3.** × M. *astronom, astrolog.* Troc. O którym to roku dawni matematycy pisali, że miał być dziwny, jakoż był po części. Biel. J.

Matematyka, i, blm. **1.** *wielka gałąź wiedzy, złożona z arytmetyki, algiebry, rachunku wyższego i gieometrji we wszystkich ich działach, nauka o wszelkich formach liczbowych i przestrzennych:* M. czysta, stosowana. M. starożytna i nowożytna. M. elementarna, wyższa. M. ubezpieczeniowa. Prawo, medycyna, M. i filozofja scholastyczna pod skrzydłami akademji krakowskiej pierwszy raz osiedlają ś. w Polsce. Bełc. **2.** × M. *astrologja.* Troc. <Gr. mathēmatikḗ (dom. téchnē = kunszt)>

Matematykowa, ej, lm. **e** żart. *żona matematyka:* Małżonkę jego zwano panią matematykową. And.

Mateńka, i, lm. **i** p. **Matka**: Mateńko moja, proszęż ja ciebie, co też tam robi Pan Jezus w niebie? Len. M. mi powiada, że ja wcale nie rosnę. Len. Przyjdzie do was, mateńko Makryno! Wysp. <Od Matka>

× **Mateolog, a,** lm. **owie** *teolog, wygłaszający bałamutne zasady.* <Żart. z Matać + Teolog>

× **Mateologja, i,** blm. *gadulstwo, gadanina, frazeologja.*

× **Mateozofja, i,** blm. *próżna, niepożyteczna mądrość, mędrkostwo, sofistyka, przemądrzałość.* <Żart. z Matać + Teozofja>

Materac, a, lm. **e,** † **Matrac 1.** *worek, wypchany włosiem, trawą morską i t. p. i wypikowany, do spania, siedzenia:* Spać na materacach. M. na kanapie, w powozie. Położył ś. na swoim materacu zwykłym, to jest na worze. Birk. Sypiał na słomie, abo jakim wełnianym materacu ubogim. Skar. **2.** *warstwy wikliny i pokładów kamiennych, kładzione w rzece naprzemian jedna na drugą dla utrwalenia gruntu rzeki.* Zdr. **Materacyk.** <Włos. materasso (z Arab. matrah = łóżko), przez Nm. Matraze>

Materacnik, a, lm. **cy** *ten, co robi materace, tapicer.* Mrong.

Materacowany *wyłożony materacami:* Miało to pozór sofy tureckiej, nie materacowanej, w poduszki nie zaopatrzonej. Jeż.

Materacowy przym. od **Materac**: Sprężyny materacowe.

Materacówka, i, lm. **i** tap. *igła długa, używana przy robocie materacy.*

Materacyk, a, lm. **i 1.** p. **Materac**: Na uszanowanie większe sakramentalnego Boga dawała materacyki do cyborjum perfumowane. Nies. **2.** *woreczek, napchany ziołami, popiołem i t. p., do przykładania na ciało w pewnych bólach, jako środek lekarski:* Materacyki robią ś. z pachnących ziół, kwiatów i nasion. Perz.

[**Matereus, a,** lm. **y**] p. **Notarjusz.** <Sł. lud. do MOT/MAT>

[**Matereusz, a,** lm. **e**] p. **Notarjusz.**

Materja, i, lm. **e,** [**Manteryjá**] **1.** fil. = a) *istota wszystkich ciał, wszelkiej cielesności; to, co leży u podstawy wszystkich zjawisk fizycznych, wszelkiej cielesności; to, co jest rozciągłe i co stawia opór; istota w objawach swoich przez zmysły poznawalna; podstawa a. substancja świata zmysłowego:* Materji, jako istocie biernej i bezkształtnej, przeciwstawia ś. forma a. idea; materji, jako podstawie wszelkiej cielesności a. zmysłowości, przeciwstawia ś. duch. M. kosmiczna p. **Kosmiczny.** Przeć. **Duch, Forma.** b) *przedmiot, o którym ś. myśli, rozprawia, pisze; materjał, wątek, treść, której można nadawać różne formy logiczne, myślowe, estetyczne:* Logika pomija materję (*t. j. treść)* i bada tylko formę myśli. W dziełach piękna materja i forma są nierozłączne. Przypadek ten był materją wielu dyskursów i szeptów. Wiele pisano w tej materji. Masz teraz materję do zwady. Troc. Wziął to za materję do listu, do dzieła (= *za osnowę).* Staremu słudze delikatna M. obgadywać swoich chlebodawców, i ja też milczałem jak kamień. Krasz. Na to pytanie zamiast odpowiedzi poczęła koniec i frenzle chustki, którą miała na sobie, wystrzępiać; dawała do zrozumienia, że to była delikatna M. Krasz. Nie poruszajmy tej materji. Przejdźmy do innej materji (= *zacznijmy z innej beczki).* Złożono sejm, na którym wniesiono materją, aby sądzić Jerzego Lubomirskiego. Pas. (= *sprawę).* Przeć. **Forma, Idea. 2.** *przedmiot materjalny, ciało:* Materje lotne, promieniste. M. wybuchowa. **3.** × M. p. **Materjał**: M. (wątek) do kamienicy. Troc. Budowanie z starej materji. Troc. M. na budowanie, jakie są drzewo, cegła, wapno etc. Mącz. M., wątek, wszelaka rzecz, z której może co być. Mącz. Materje zamorskie do apteki należące, które drogierjami zową. Star. Pszczoła we dnie materję tylko znosi, a w nocy robi. Kąc. Malować ś. Aleksander nikomu nie dał, jedno Apelesowi, a lać z materji, tylko Lizypowi. Warg. Oliwa M., to jest ognia, im więcej oliwy, tym ognia więcej i dłużej. Birk. Robota wyborna leda materję zaleci. Kn. **4.** *tkanina:* M. jedwabna, bawełniana, wełniana. L. Tak krawiec kraje, jak mu materji staje. Prz. **5.** *tkanina jedwabna, jedwab:* Suknia z materji. Płaszczyk z ciężkiej materji (= *z grubej materji).* **6.** [M.] *przyrządy drzewne:* Człowiek materji do młyna nastrugał. **7.** praw. = a) *przedmiot sporny, który a. należy do rozpoznania sądu właściwego, a. może być osądzony tam, gdzie pozwano ratione materiae; powód, podnieta pobudka:* Dać, podać materję do procesu. Brać, wziąć materję do pojednania ś. b) M. prawa cywilnego a. handlowego = *zakres, stosunków, tyczących*

ś. rzeczy cywilnej a. handlowej: Przymus osobisty w materji cywilnej. **8.** bot.: M. Pristleja p. **Masa. 9.** lek.=a) ×M. medyczna a. †M. medyka (materia medica) *nauka o stosowaniu, własnościach i działaniu leków.* b) M. rany, wrzodu= *ropa, otok.* Zdr. **Materyjka.** <Łć. materia>

Materjalista, y, lm. **ści 1.** *kupiec utrzymujący skład materjałów aptecznych,* d r o g i s t a: Sprosno ś. mylili pierwsi aptekarze, także materjalistowie, którzy nasienie stoziarnu za amomum przedawali. Syr. **2.** fil.=a) *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel materjalizmu* (p. Materjalizm pod 1). Przeć. **Imaterjalista, Idealista, Spirytualista.** b) *człowiek w przekonaniach i dążnościach swoich nacechowany materjalizmem* (p. Materjalizm pod 2). Przeć. **Idealista.** <Now. z Łć. materialis=materjalny>

Materjalistka, i, lm. **i** forma ż. od **Materjalista.**

Materjalistowski przym. od **Materjalista.**

Materjalistycznie fil. przys. od **Materjalistyczny:** Przyroda pojęta nawskróś M.

Materjalistyczność, i, blm. rz. od **Materjalistyczny.**

Materjalistyczny fil. **1.** *do materjalizmu należący, nim nacechowany, w duchu jego pojęty:* Pogląd, kierunek M. Filozofja, doktryna, nauka materjalistyczna. P. **Materjalizm** pod 1. **2.** *poziomym tylko sprawom oddany, materjalizmem przesiąkły:* Wiek M. Dążenie materjalistyczne. P. **Materjalizm** pod 2.

Materjalizacja, i, lm. **e, Materjalizowanie** fil. **1.** *przerabianie, wykładanie czego w duchu materjalizmu* (p. Materjalizm pod 1). Przeć. **Spirytualizacja. 2.** *przerabianie w duchu materjalizmu, wszczepianie, krzewienie zasad i dążeń materjalizmu* (p. Materjalizm pod 2). Przeć. **Idealizacja, Uduchownienie. 3.** w spirytyzmie i medjumizmie: *nadawanie postaci materjalnej a. cielesnej przedmjotom wyobrażanym, pomyślanym.* **4.** a. **Materjalizowanie ś.** w spirytyzmie i medjumizmie: *ucieleśnianie ś., przybieranie postaci cielesnej a. materjalnej; zjawianie ś. przedmiotów materjalnych za sprawą duchów a. medjum.* Przeć. **Dematerjalizacja.** <Fr. matérialisation>

Materjalizm, u, blm. fil. **1.** *filozofja materji; pogląd fil., uznający materję za jedyną substancję a. zasadę wszelkiego bytu; pogląd fil., wywodzący wszelkie zjawiska, nie wyłączając duchowych, z zasadniczych własności materji:* Epoka realistyczna znalazła swych krańcowych przedstawicieli — zaślepionych apostołów materjalizmu, którzy wszystko zrujnowaćby chcieli, cokolwiek z poetycznej i religijnej tradycji pozostało. Ochor. Przeć. **Imaterjalizm, Idealizm** pod 1 i 2, **Spirytualizm. 2.** w znaczeniu potępiającym: *obojętność na sprawy duchowe i nadmierne zaprzątanie ś. wygodami oraz uciechami życia; oddanie ś. troskom o dobrobyt ciała, z ujmą dla wszelkich wyższych zasad, ideałów, dążeń; zaparcie ś. ducha; zmysłowość; zwierzęcość:* Ugrząźć w grubym materjalizmie. Krańcowy M. naszego wieku. Przeć. **Idealizm** pod 5, **Ideologja** pod 2. <Fr. matérialisme>

Materjalizować, uje, ował fil. **1.** *wykładać co, pojmować w duchu materjalizmu* (p. Materjalizm pod 1). Przeć. **Spirytualizować. 2.** *przerabiać co a. kogo w duchu materjalizmu; zaszczepiać w czym a. w kim zasady i dążenia materjalizmu* (p. Materjalizm pod 2). Przeć. **Idealizować, Uduchownić. 3.** w spirytyzmie i medjumizmie: *nadawać postać materjalną a. cielesną przedmiotom pomyślanym, wyobrażanym, ucieleśniać.* Przeć. **Dematerjalizować. M. ś. 1.** *przejmować ś., przesiąkać materjalizmem* (p. Materjalizm pod 2): Wiek nasz coraz ś. bardziej materjalizuje. **2.** w spirytyzmie i medjumizmie: *ucieleśniać ś., przybierać postać materjalną a. cielesną za sprawą duchów lub medjum.* Przeć. **Dematerjalizować ś.** <Fr. matérialiser>

Materjalizowanie, a, blm., czynność cz. **Materjalizować;** p. **Materjalizacja:** Szatanowi dać było potrzeba wiedzę nadludzką, moc szkodzenia i obłąkiwania... M. tłumów. Słow.

Materjalizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Materjalizować ś.,** p. **Materjalizacja.**

Materjalja, ów, blp. *przedmioty, potrzebne w kancelarjach, jak: papier, pióra, atrament, lak, t. j. materjały piśmienne, a nawet drzewo i świece.* <Łć. materialia lm. ni. dosł.=materjalne>

Materjalnia, i, lm. **e** apt. *pokój za apteką, w którym znajdują ś. zapasy leków.*

Materjalnie przys. od **Materjalny.**

Materjalność, i, blm. rz. od **Materjalny.**

Materjalny 1. fil.=a) *cielesny, fizyczny, zmysłowy, którego istotę stanowi materja; z materji będący; posiadający cechy materji* (p. Materja pod 1). Przeć. **Spirytualny.** b) *dotyczący materji, zmysłowości, spraw poziomych; zmysłowy:* Dążenia, upodobania, potrzeby materjalne. Korzyść materjalna. Skutki materjalnej jedynie kultury, na zasadzie egoizmu opartej. Chm. Por. **Materjalizm** pod 2 i **Materjalistyczny** pod 2. Przeć. **Idealny** pod 1 b). c) *dotyczący materjału, rzeczywistości poznawanej, treści, przedmiotu myśli a. poznania:* Pojęcie materjalne. Nauki materjalne. Dowód M.=*oparty na faktach, na materjale faktycznym.* Indukcja materjalna a. częściowa p. **Indukcja.** Błąd M.=*faktyczny a. doświadczalny.* Przyczyna materjalna p. **Przyczyna.** Przeć. **Formalny. 2.** *rzeczowy:* Prawo materjalne. Dowody materjalne. **3.** Etat M. p. **Etat. 4.** *z tkaniny jedwabnej, z materji zrobiony:* Miała suknię materjalną, różową, jedwabną. Mick. **5.** gram.: Rzeczownik M.=*oznaczający rzecz, której najdrobniejsza ilość tak samo nazywa ś., jak i wielka jej masa* (np. mąka, piasek).

Materjał, u, lm. **y,** × **Materja** *przedmiot surowy, z którego ma być coś wyrobione a. który ma być zużyty celem otrzymania czegoś innego:* Surowy M. M. taki kształt wydaje, do jakiego go młot w kuźni przymusi. L. Kupiłem sobie kilka łokci materjału na ubranie. Materjały budowlane. M. opałowy *(=opał, paliwo).* Materjały spożywcze *(=produkty spożywcze).* M. palny, wybuchowy *(=ciało).* Skład materjałów aptecznych. Dyrekcja materjałów w komisji rządowej wojny. Ten chłopiec to dobry M.! *(=można z niego zrobić człowieka).* Patrzał na dziecko, jak na M. Bał. M. do utworu literackiego, do dzieła naukowego. Gromadzić materjały do powieści. Materjały historyczne. (Mickiewicz) zużytkował M., dostarczony przez przyjaciół z najświeższych wypadków. Chm. M. do rozmowy=*materja, temat, przedmiot.* <Now. z Łć. materialis=materjalny>

Materjałodawca, y, lm. **y** *dostarczyciel materjału:* Uczynił zadość chęciom i ziścił cele materjałodawców. Spas. <Materjał+Dawca>

Materjałowy przym. od **Materjał:** Wyrąbać ostatek lasu materjałowego. Rog. Samych sosen materjałowych będzie w tym lesie kilkanaście tysięcy. Rog.

Materklasy, ów, blp. **1.** ×**M.** *figury matematyczne, nieznane litery:* Niektórzy tak nazywaią (mater-

klasy) też figury matematyczne i nieznane sobie litery. Kn. **2.** [M.] = a) *narzędzia*, *sprzęty*. b) *pakunki*, *manatki*, *zawiniątka:* Zabierz-że matka te M. Bał. c) *rupiecie*, *graty*. <?>

Materyjka, i, lm. **i** p. **Materja;** *licha*, *lekka materja=tkanina*, *tkanina jedwabna*.

[**Materyzować, uje, ował**] *jątrzyć ś.*, *żołądkować ś.* <? Od Materja = ropa>

[**Materyzowanie, a,** blm.] czynność cz. **Materyzować.**

[**Materzel, a,** lm. **e**] (Mater-zel) *łańcuch*, *którym konie są przypięte do dyszla*. <Druga część wyrazu z Nm. Seil(e) = powróz; co do pierwszej, por. Motuz>

[**Mateuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Tymotka.**

[**Mateuszka, i,** lm. **i**] p. **Tymotka.**

[**Matew, twi** a. **twié,** lm. **twie**] *prątek*, *gałązka*, *różdżka owocowa*. Zdr. [**Matewka**]. <Zap. toż co Mątew, przez *Mantew>

[**Matewka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Matew. 2.** *szypułka.*

Matinka, i, lm. **i, Matinetka** *kaftanik ranny*. <Z Fr. matin = ranek>

Matinetka, i, lm. **i** p. **Matinka:** Nauczyła ś. wiązać kunsztowne węzły matinetek. Zap.

[**Matjaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Matyjaszek.**

Matka, i, lm. **i 1.** a. [**Mać, Maci, Macer**], †**Mać,** †**Macierz,** †**Maciora** *ta*, *co płód na świat wydała; kobieta (a. samica) jako rodzicielka:* Zostać matką (=*zajść w ciążę*). Poczuć ś. matką (= *poczuć pierwszy ruch dziecięcia w żywocie*). Snadniej dziesięciu synów jedna M., niż matkę dziesięć synów żywi. Pot. Ojciec i M. (= *rodzice*). Ojca i matki tylko za grosz nie dostanie. Jag. Rodzonej matceby nie darowała. Dzieci jednej matki (=*rodzone dzieci*). Biegnie wtym kogutek trzeci... (wszystkie jednej matki dzieci). Miłk. Urodzić ś. z matki. Ewa, pierwsza M. na ziemi. Dziecię za rękę, matkę za serce. Prz. Biegał po rynku, jak go matka urodziła (=*naguteńki*). Jak matkę kocham! Jaka M., taka córka. Prz. Za panią matką pacierz (gdy kto powtarza za kim, nie mając swego zdania). Wdać ś. w matkę. Gdzie u dzieci M., tam i główka gładka. Prz. Tylko ojca z matką nie staje (=*ptasiego mleka; wszystkiego obfitość*). M. dzieciom, a płocha! Jestem matką! (=*uszanujcie moją godność macierzyńską!*). M. żony=*teściowa*. [Na matkę posed] = *zamieszkał w domu teściowej*. M. męża=*świekra*. M. ojca a. matki=*babka*. Już ja tobie, moja matko, służyć nie będę. Kochan. Jako M. miłuje jedynego syna swego, takem ja ciebie miłował. Wuj. Śpij, moje złoto, śpiewała, kołysząc M. swe dziecię. Kniaź. O matko Polko, jabym twoje dziecię obrazem przyszłej doli jego bawił. Mick. O! pobłogosław ty mi, siostro moja, ty smutna, byłaś mi wesołej matką. Słow. M. Boska = a) *Bogarodzica*. M. Boska Częstochowska, Ostrobramska. M. Boska Łaskawa, Bolesna, Anielska, Pocieszenia, Niepokalanego Poczęcia, Różańcowa. b) *święto Matki Boskiej:* Na Matkę Boską Zielną. Po Matce Boskiej Szkaplerznej. M. Boska Roztworna (= *Zwiastowanie N. Marji Panny*). [Nacelnik kozeł, żeby spisy wojskowe były dycht po Matce Boskiej]. Sienk. [Matki]=*święta Matki Boskiej 15 sierpnia i 8 września*. [Między Matkami, jak ś. zajesieni, najdzie Bartłomiej naprzód trop jeleni. Prz.]. × Od matki komu zadawać, nazywać go synem takiej a. złej matki = *wymyślać mu od bękartów, skurwysynów*. Ty synu takiej niewiasty, która ś. sama ku chłopu miała, zaż nie wiem, że ty miłujesz syna Isai ku swej lekkości i ku zelżywości nieuczciwej matki twojej? Leop. Przysiągł nam pod złej matki synem. Pot. Niech takiej matki synem mię nazwie, kto dotąd ujrzy, że to czynię. Pot. Zawoławszy go, rzecze: synu takiej matki, wróć, coś ukradł, bo cię dam na katowskie męki. Pot. On ś. sprawia i stawia oczywiste świadki, że złego słowa nie rzekł, ani wspomniał matki. Pot. Chrzestna M. a. [pani M.] (=*kobieta, trzymająca kogoś do chrztu*). M. przy bierzmowaniu (=*kobieta asystująca przy bierzmowaniu kogo*). [M. weselna] = *M. panny młodej*. [M. piekielna]=*pomagająca matce panny młodej w kuchni, przy ognisku*. Przen.: Ona była matką ubogich (= *opiekunką*, *dobrodziejką*). Przen. *twórczyni:* Potrzeba jest matką wynalazków. Imaginacja połączona ze smakiem i rozsądkiem jest matką porządnej poezji i wymowy. Śniad. Nie przeto wyrzekam na ciebie, poezjo, matko piękności i zbawienia. Krasiń. Przen. *macierz:* Jeruzalem, M. nasza, mówi apostoł, nad wszystkie matki czci i szanowania godna. Skar. Kościół jest matką naszą. Dziś może ci wróżył śmierć ojczyzny matki. Słow. Akademja nazywana oddawna w Polszcze matką nauk. Śniad. (=*rozsadnikiem*, *krzewicielką*). Izydo, matko wiadomości i milczenia. Krasiń. (=*bogini*). Fortuna matką być nie chciała (= *życzliwą; okazała ś. macochą*). Wy, którym była matką łaskawszą natura. Mick. Matko naturo, bądź mi zdrowa. Krasiń. Matką pierwszą a powszechną wszystkich rzeczy jest ziemia. Petr. Przypomnij matce ziemi czasy jej dziewictwa. Mick. Moskiewska ziemia jest M. wielu rzek przednich. L. (= *gniazdem*, *kolebką*, *rozsadnikiem*). Statutu litewskiego matką jest statut Herburta. L. (=*pierwowzorem*, *prototypem*, *źródłem*, *początkiem*, *zarodkiem*). **2.** w klasztorze = *ksieni*, *przełożona*, *przeorysza:* Panna M. **3.** M. czeladna, gospodna = *utrzymująca gospodę rzemieślniczą*, *gospodyni*. Syr. **4.** *staruszka*, *kobieta poważna*, *babka; stara uboga; gosposia*, *wieśniaczka na targu*, *kobieta:* Spocznijcie tu sobie matko. Hej, matko! dajcie nam wódki. Matko! po czemu masło? **5.** [M.] *żona*. **6.** *roślina*, *z której ś. bierze sadzonka*. **7.** *główne koryto rzeki względem jej dopływów; stare koryto*, *samica*. Pol. M. głównym, lacha nowym płynie nurtem. Troc. **8.** *przewodniczący w grze w palanta*, *w gąskę*, *w zająca*. **9.** [M.] *rodzaj gry dziecięcej*. **10.** [M.] *jedna z części składowych warsztatu stolarskiego*. **11.** [Matkę deptać]=*odrzucić kilka snopków do zapola z liczby raz już na boisko rzuconych, dla ulżenia sobie młócki*. **12.** anat. = a) †M. p. **Macica.** b) *jedna z błon mózgowych:* !†Twarda M., ×twardówka=*opona twarda mózgu* (dura mater). !†Pobożna M. = *opona naczyniowa*, *miękka*, ×naczyniówka (pia mater). Krup. c) *żyła pośrodkowa ramienna* (vena mediana). Sien. **13.** bil. *bila niebieska mająca najwięcej punktów:* M w róg! Pakuję matkę w koniec, a czerwoną w środek. Niem. Mimo własną wolę robi matkę. Niem. Chciał pięknie skrajać matkę do środka. **14.** bot. = a) M. zielna p. **Bylica.** b) [Jabłuszka Matki Boskiej] p. **Rzepik.** c) Len a. lenek Matki Bożej, Lnek Matki Boskiej, †Matki Bożej linek p. **Lnica.** d) Dzwonek Matki Bożej a. dzwonki Panny Marji p. **Dziurawiec.** e) Matki Bożej miętka p. **Marzymiętka.** f) †Włoski Matki Bożej p. **Czyrwony. 15.** cukr. *przyrząd w cukrowni do łapania soku pochwyconego przez parę*. **16.** gorz. = a) p. **Drożdże.** b) M. octowa a. **Macica** octowa = *kożuch*, *powłoka na masie fermentacyjnej przy pędzeniu alkoholu*. **17.** hut. *stempel wklęsły*.

forma wklęsła, w którą przy formowaniu wchodzi druga, wypukła forma, matryca. Łab. **18.** zool. =a) a. **Macica,** ×**Maciora** p. **Królowa:** Pszczół matka, gdy w wymarłym ulu siedzi posępna nad córek grobami. Słow. Dowodził, że ś. z tych much szlacheckich pomniejszy lud rodził, że one tym są muchom, czym dla roju matki, że z ich wybiciem zginą owadów ostatki. Mick. b) [**Krówka Matki Boskiej**] p. **Biedronka.** c) [**Rybia M.**] = *owad wodny czarny, płaski, żyjący przeważnie rybią ikrą.* Zdr. **Mateczka, Matunia, Matuńcia, Matunieczka, Matusia, Mateńka, Matuchna,** [**Matyczka, Matuś, Matuśka, Matusińka, Matusina, Matusiczka, Matusieczka, Matusineczka, Matsia, Matusieńka, Matynka, Matyńka, Matyneczka, Matychna, Matuchniczka, Matuniczka, Matula, Matuleńka, Matulejka, Matejka, Matulina, Matulinka, Matulka, Matuleczka, Matuluś, Matla**]. Zgr. **Matczysko.** <MA(T)>

Matkobójca, y, lm. **y,** ×**Matkomorderca** *zabójca, morderca matki:* Ojcobójce i matkobójce. Birk. <Matka+BI/BOJ>

Matkobójczy przym. od **Matkobójca.**

Matkobójczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Matkobójca.**

Matkobójstwo, a, lm. **a** *zabójstwo matki.*

×**Matkomorderca, y,** lm. **y** p. **Matkobójca.** Wuj. <Matka+Morderca>

Matkować, uje, ował, Matczyć komu **1.** *być matką, spełniać obowiązki matki względem dziecięcia.* **2.** przen. *opiekować ś., pielęgnować, jak matka:* M. przybłędzie. **3.** komu = *występować przed światem w roli czyjej matki, zastępować ją chwilowo, mieć pod swą opieką młodą panienkę:* Między szlachciankami, co ją odwiedzały, znalazła ś. jedna, co jej ś. M. podjęła. Jeż.

Matkowanie, a, blm., czynność cz. **Matkować.**

[**Matkowina, y,** lm. **y**] p. **Matczysko.**

[**Matkowizna, y,** lm. **y**] p. **Matczyzna.**

[**Matla, i,** lm. **e**] p. **Matka:** Matlu! tak ci coś w boru „grlało!" Sienk.

†**Matlać, a, al** i [**Matlać**] **1.** p. **Matwać:** W kupę rzeczy nie matlając, przystąpmy do tego artykułu. Hrb. **2.** *dotykać, macać:* Matląc palcy po czele, co ujrzał, namacał. Żebr. †**M. ś.** *przewłóczyć ś., kręcić ś., gmatwać ś., plątać ś., mącić ś., wikłać ś.:* Tak mówiącej matlały ś. słowa. Żebr. <MOT/MAT>

†**Matlanie, a,** blm., [**Matlanie**] czynność cz. **Matlać,** *gmatwanie.*

Matlanie się, a ś., blm., czynność cz. **Matlać ś.**

†**Matlerz, a,** lm. **e** †machlerz, †machlarz, *pośrednik przy kupnie, faktor, litkupnik, stręczyciel.* Tuch. <Zam. Maklerz, ze sł. lud. do Matlać>

Matlot, a, blm., **Matelot** *taniec majtków okrętowych, u nas niegdyś salonowy, tańczony solo z naśladowaniem ruchów majtków, odbywających posługę okrętową, zwłaszcza w czasie burzy:* Nie wyszły jeszcze z użycia menuet, gawot, M., tamburyno, bukiet i wiele innych. Byk. <Fr. matelote>

×**Matlotek, tka,** lm. **tki** *ubranie marynarskie:* Od r. 1770 ubierano dzieci w matlotki, po majtkowsku. Kraus. <Z Fr. (à la) matelote dosł. = po majtkowsku>

[**Matłać, a, ał**] p. **Margać.** <Dźwn.>

[**Matłanie, a,** blm.] czynność cz. **Matłać.**

Matnia, i, lm. **e 1.** *worek, którym ś. kończy każda wielka sieć, a do którego zagarnięte skrzydłami sieci ryby wpędzają ś. a. wchodzą i zostają zamknięte.* **2.** przen. *położenie bez wyjścia, łapka, pułapka, sidła, klatka, zasadzka:* Wpaść, wprowadzić kogo w matnię. Osadzić, trzymać kogo w matni. Na fryców to M. Pol. Jak błotni linowie, kozacy na matnię przyszli. Biał. Co czynić, wpadszy już do matni! Bardz. Nagnać kogo do matni. Troc. Strzeż ś. matni zdradliwych. Kras. Bardziej niźli do męstwa, do wybiegów zdatni, ćwiczą ś. nieprzyjaciół w chytrej łowić matni. Mick. Grając w szachy, gdy pierwszemi ściegi śmiertelna złowi króla twego M., pomyślisz sobie... Mick. Pamiętam dzień ów grania i szczęścia ostatni, gdyś mię i pieszki moje wpędziła do matni. Mick. **3.** ×M. *odwieczne siedlisko ludzi, matecznik, gniazdo:* To pasmo lasów... było matnią siedzib Jadźwingów. Pol. **4.** [**M.**] *sznurek do zawiązywania:* Spodnie z paskiem zapinanym na guziki bez matni. Jeż. <MOT/MAT>

[**Matocha, y,** lm. **y, Matoha**] *czarownica.* <p. Matoga>

[**Matocznik, a,** lm. **i**] p. **Matecznik.** <Ukr. màtocznyk>

[**Matoczyna, y,** lm. **y**] *piasta, buksa, otwór w kole na oś:* Koła grzęzły po same matoczyny. <Ukr. màtoczyna>

Matoga, i, lm. **i 1.** †**M.** *straszydło, widmo, poczwara, larwa:* Psi gdzie mię opadli, miałem biedy dosyć: ciskałem wiercimakiem, strzelałem i z kusze, dobrze ze mnie matogi nie wydarli dusze. Zwr. M. **2.** [**M.**] *człowiek swarliwy i bez charakteru.* <Por. Czes. màtoha = strach, straszydło i t. d., może MOT/MAT>

[**Matoha, y,** lm. **y**] p. **Matocha.**

†**Matołectwo, a,** blm. lek. (cretinismus) *wrodzone niedołęstwo cielesne i umysłowe,* karłactwo, kretynizm. <Od Matołek>

Matołek, łka, lm. **łki** a. **łkowie 1.** [**M.**] *człowiek niedouczony, niedowarzony, głupkowaty, niedouk, półgłówek.* **2.** [**M.**] a. †**Matołka** *osoba dotknięta matołectwem,* karłak, kretyn. **3.** w lm. zool. (arctopitheci) *drobne małpki z zakrzywionemi pazurami.* <p. Matołka>

†**Matołka, i,** lm. **i 1.** *człowiek mały, szpetny, głupkowaty.* Włod. **2.** p. **Matołek. 3.** *duch domowy.* Kn. M., djabeł wcielony, posługi sprawujący, czemu wierzyło przedtym pospólstwo. Włod. M., nocne straszydło, duch a. czarownica. Mącz. Spectrum, M., fałszywe wyobrażenie na oczy łażące, obłuda. Mącz. (= *widmo, mara, zmora).* <? Por. Matoga, może MOT/MAT>

Matonak, a, lm. **i** p. **Kąkol** i **Matonóg:** We lnie ś. znajduje M., łoboda i inne chwaściska. Haur. Natura matonaka do szaleja podobna, głowę zawraca. Haur. M. jest chwast szkodliwy, gorzałka od niego ludziom głowy zawraca, w przędziwie nawet będzie pstre i płótno czyni strefiste. Troc. <Zam. Matonóg>

Matonóg, ogu, lm. **ogi, Matonak 1.** p. **Kąkol:** To M., to osty pszenne żniwa głuszą. Otw. **2.** × przen. *gmatwanina, plątanina, zawikłanie, matnia, trudność, labirynt:* Krótko cię wyplątam z tego matonogu. Pot. <MOT/MAT+Noga>

Matować, uje, ował *szlifować na mat, robić matowym, pozbawiać połysku:* M. szkło, metal. Atrament djamentowy matuje w przeciągu godziny 1,000 metrów kwadratowych. <p. 1. Mat>

Matowanie, a, blm., czynność cz. **Matować.**

Matownik, a, lm. **i** *narzędzie do matowania.*

Matowo przys. od **Matowy:** Głos jego brzmi jeszcze nieco M. Bog. W.

Matowy 1. *nie mający połysku, bez blasku:* Srebro, złoto matowe. Przen.: *bez życia:* Płakać nie mogą ich oczy matowe. Syrok. *(=zimne, obojętne, bez wyrazu, nieruchome, tępe).* Moja praca sucha, drewniana, matowa. Syrok. Twarz białości matowej. Wilcz. Głos M. *(= bez dźwięku).* **2.** *pół przezroczysty:* Matowa lampa słabe tylko rzucała światło na pokój. Bał. Szła, trzymając kawałek świecy i chroniąc go ręką od wiatru, przez co jej paluszki osłaniające światło przeświecały różowo jak matowa latarka. Bał. **3.** kip.: Wino matowe=*wino z niedostateczną ilością wyskoku.* <p. 1. Mat>

[**Matółka, i,** lm. *i*] *tłuczek drewniany (do tłuczenia kartofli).* <? Por. †Matołka>

Matówka, i, lm. **i** fot. *szkło matowe, używane w fotografji.*

Matponcyna, y, lm. **y** *poncyna do matowania metalu (z końcem chropowatym).* <1. Mat+Poncyna>

†**Matrac, a,** lm. **e** p. **Materac.** Troc.

†**Matradur, a,** blm. *jakiś stary taniec włoskiego pochodzenia.* Górn., Goł. <?>

[**Matraguna, y,** lm. **y**] p. **Mandragora.** <Ukr. matryduna>

Matrelka, i, lm. **i** *miseczka granitowa do rozcierania emalji.* <?>

Matrona, y, lm. **y 1.** *niewiasta przez stan i wiek poważna, szanowna:* Matrony rzymskie pierwszego marca obchodziły uroczystość Matronales zwaną, na pamiątkę przebłaganych Sabinów przez niewiasty. Kras. Oboje, dziewki i matrony wdzięki na jednym licu zespoliła cudnie. Mick. **2.** [M.] *lalka ze szmat; straszydło.* <Łć. matrona>

× **Matros, a,** lm. **i** p. **Majtek:** Tylko matrosa Stach macał pod żebra. Kon. <Nm. Matrose>

Matryarchalny przym. od **Matryarchja:** M. porządek społeczny. Mat. I. *(= ustrój społeczny, w którym władza nad rodem należała do kobiety).* < Now. z Gr. [mátēr] (= mḗtēr) = matka + archḗ = władza, na wzór patryarchalny>

Matryarchja, i, blm. *hjerarchja kobieca:* Pomysł ten daje ś. zbliżyć do dzisiejszego sporu uczonych o matryarchję i patryarchję. T. K.

Matryca, y, lm. **e 1.** druk. *forma, w której odlewają czcionki, stereotypy.* **2.** *forma wklęsła, stempel wklęsły do odlewania a. wytłaczania medalów, monet,* m a t k a. <Łć. matrix, 2 pp. matricis dosł. = macica>

[**Matrygan, a,** lm. **y**] p. **Mandragora.**

[**Matryguna, y,** lm. **y**] p. **Mandragora.** <Ukr. matryduna>

Matrykulacja, i, lm. **e** a. **Matrykuła, Imatrykulacja, Imatrykuła, Immatrykulacja, Immatrykuła** *wpisywanie, zapisywanie do matrykuły,* m a t r y k u l o w a n i e: M. stanowa królestw Galicji i Lodomerji, wydana w r. 1817. <Now. z Łć. matricula = spis>

Matrykulacyjny przym. od **Matrykulacja:** Wielu rwało swe książeczki matrykulacyjne i rzucało je na bruk. Spas.

Matrykularny przym. od **Matrykuła:** Bardzo wzrosły opłaty matrykularne państw związkowych do skarbu rzeszy.

Matrykulista, y, lm. **ści** *ten (np. student), co posiada matrykułę, co został matrykulowany:* Wielu pragnęło tylko nastraszyć matrykulistów, odradzić im bywanie na lekcjach. Spas.

Matrykulować, uje, ował = Immatrykulować: Po skończeniu w gimnazjum wszystkich klas można było być matrykulowanym we wszystkich pruskich uniwersytetach. Mańk.

Matrykulowanie, a, blm., czynność cz. **Matrykulować;** p. **Matrykulacja.**

Matrykuła, y, lm. **y 1.** p. **Matrykulacja. 2.** *księga wpisowa osób, składających jakieś zgromadzenie:* M. studentów uniwersytetu. M. szlachecka *(=księga szlachty rodowej).* M. państwa *(= księga ze spisem osób, stanów, należących do obrad, posiedzeń w interesach państwowych).* **3.** *świadectwo legitymacyjne studenta wyższego zakładu naukowego,* prow. i n d e k s. **4.** *podpis woźnego z jego tytułami i nominacją, kładziony na wręczanym pozwie.* <Łć. matricula=spis, regiestr>

Matrymonjalja, ów, blp. *dobra, majątek żony a. po żonie.* <Łć. matrimonialia lm. ni. dosł. = małżeńskie>

Matrymonjalny 1. × M. *należący do żony.* **2.** *małżeński, ślubny, dotyczący małżeństwa:* Związek M. Zamiary, układy matrymonjalne. <Z Łć. matrimonialis>

× **Matrymonjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów 1.** *małżeństwo, związek, stan małżeński, marjaż.* **2.** *pudendum muliebre.* <Łć. matrimonium>

[**Matsia, i,** lm. **e**] p. **Matka:** Czterech chłopaków wpatrywało ś. zdziwionemi oczyma w zapłakaną matsię i smutnego tatusia. Sew.

Matta, y, lm. **y, Kamień** hut. *półprodukt, połączenie łatwo topliwe nieoczyszczonych kruszców, mianowicie ołowiu, miedzi, z siarką lub siarkami żelaza, z których następnie wydziela ś. czysty kruszec:* M. miedziana, ołowiana. <Fr. matte>

Matuchna, y, lm. **y** p. **Matka:** O! panno matuchno Boża, śliczna jako rajska róża. Pśń. Tam moja M. kochana wzdycha nad pracą. Krasz. M. upiecze i na stół dębowy jak słońce bochenek położy. Len. Patrz, jak ś. chwyta rączkami różanej szyje matuchny swej niepokalanej. Groch.

[**Matuchniczka, i,** lm. **i**] p. **Matka.**

†**Matuchnin** przym. od **Matuchna,** *należący do matuchny:* Na ty słowa matuchnine. Op.

Matula, i, lm. **e 1.** [M.] p. **Matka:** (Ptaszyna) śpiewa sobie na kalinie w matuli ogrodzie. Len. Jakbym teraz doznawał, czuję, że M. na łono mię swe wziąwszy, do piersi przytula. Nar. **2.** kuch.: Ciastka matuli=*rodzaj ciastek z mąki pszennej.*

[**Matuleczka, i,** lm. **i**] p. **Matka.**

[**Matulejka, i,** lm. **i**] p. **Matka.**

[**Matuleńka, i,** lm. **i**] p. **Matka:** Prędzej, prędzej, matuleńko! Kon. Matuleńko, podaj śniadaneńko. Kon.

Matulin 1. [M. a. **Matulów**] *należący do matuli:* Jeszcze ja nie twoja, tylko matulina. Kolb. Od matulinych węgieł. **2.** kuch.: Matulina babka = *rodzaj babki wielkanocnej z przeważającą ilością żółtek.*

[**Matulina, y,** lm. **y**] p. **Matka.**

[**Matulinka, i,** lm. **i**] p. **Matka.**

[**Matulka, i,** lm. **i**] p. **Matka:** Troskliwa M. synaczkowi zawsze łzy otarła. Pilch.

[**Matulów**] p. **Matulin:** Błogosławieństwo matulowe.

[**Matuluś, i,** lm. **e**] p. **Matka:** Ej tuś M., Kasia konia poi. Pśń.

Matunia, i, lm. **e** p. **Matka.**

[**Matuniczka, i,** lm. **i**] p. **Matka.**

Matunieczka, i, lm. **i** p. **Matka.**

Matuńcia, i, lm. **e** p. **Matka:** Czyż to wam, matuńciu, źle tak, jak jest? Jeż.

Matura, y, lm. **y 1.** *egzamin dojrzałości, składany przez kończącego gimnazjum:* Nadeszły cza-

sy egzaminów. Zdaliśmy je obaj, i maturę i wstępny uniwersytecki. Sienk. **2.** *patent z ukończenia gimnazjum, świadectwo dojrzałości.* <Now. z Łć. maturus dosł.=dojrzały>

[**Matura, y,** lm. **y**] **1.** *natura, charakter.* **2.** *chęć, ochota, zdolność do czego:* Miáłek wdy mature do roboty. **3.** *urządzenie, sposób życia, moda:* Dáwniejsá M. buła lepsá. <Zam. natura>

[**Maturlać, a, ał**] *szukać, szperać po kątach.* <?>

[**Maturlanie, a,** blm.] czynność cz. **Maturlać.**

[**Maturny**] **1.** *kapryśny, grymaśny.* **2.** *ochotny.* <Zam. naturny>

†**Maturować, uje, ował** *hodować aż do dojrzenia, pozwolić dojrzeć:* Powoli tedy przykładając, maturujmy, a aby ś. dostawały dymiona, czyńmy, pierwej, niżli rzezać poczniem. Ocz. †**M. ś.** *dojrzewać:* A ciągniem, mówią, kiedy boli, a M. ś. nie chce, nietylko flastrami, ale i bańką suchą wielką. Ocz. (= *zbierać ś.*). <Now. z Łć. maturus=dojrzały>

†**Maturowanie, a,** blm., czynność cz. **Maturować.**

†**Maturowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Maturować ś.**

Maturyni, ów, blp. *zakonnicy we Francji, wykupujący więźniów, trynitarze.* <Fr. Mathurins, od kaplicy św. Maturyna przy klasztorze>

Maturzysta, y, lm. **ści** *ten, co otrzymał maturę:* Obdarzała co rok nowym maturzystą jednego z wpływowych krewnych. Rodz.

Matusia, i, lm. **e 1.** p. **Matka:** Dla zabawki dała mu M. Toł. **2.** [M.] *macocha.*

[**Matusiczka, i,** lm. **i**] p. **Matka:** Wędrowała od wsiczki do wsiczki aż do swojej matusiczki. Kolb.

[**Matusieczka, i,** lm. **i**] p. **Matka:** Koziołeczek, matusieczku, w ogrodzie, nie będę go wyganiała, bo mnie pobodzie. Pśń.

[**Matusieńka, i,** lm. **i**] p. **Matka:** Same panie matusieńki synaczków do złego wprawują. Falib.

[**Matusin, Matuścin**] przym. od **Matusia.**

[**Matusina, y,** lm. **y**] p. **Matka.**

[**Matusineczka, i,** lm. **i**] p. **Matka.**

[**Matusińka, i,** lm. **i**] p. **Matka.**

[**Matuszka, i,** lm. **i**] *matka, głowa, zwierzchniczka, metropolja:* Kijów, M. miast. Słow. <Ros. mátuška>

[**Matuś, i,** lm. **e**] p. **Matka:** Moja M., ja cię proszę, wychowaj mi moją Zosię. Kolb. M. niczego nie lutowali. Kon.

[**Matuścin**] p. **Matusin:** Słówek matuścinych bardzo naśladujesz. Żebr.

[**Matuśka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Matka:** M. myślała, co córeczka spała. Kolb. **2.** *zła matka; macocha.*

[**Matuz, a,** lm. **y**] p. **Motuz.**

Matuzal, a, lm. **e** a. **owie, Matuzel** *człowiek długowieczny na podobieństwo biblijnego patryarchy.* <Hb. Methusael, p. Księgi rodz. V, 21>

Matuzalowy *długowieczny:* Da Bóg, jejmość pożyjesz lata matuzalowe. Dzierz. Żyj lata matuzalowe, a. przynajmniej połowę, a choćby ćwierć dla igraszki, dwieście lat i to nie fraszki. Kras. Choćby życie moje przedłużyło ś. do matuzalowych granic, jeszcze go nie starczy na otarcie tylu łez. Es.

Matuzel, a, lm. **e** a. **owie** p. **Matuzal:** Oto nad wiek młodziana przerosłeś niewiele; tobie mędrszemu siwe zajrzą matuzele. Mick.

×**Matwać, a, ał,** †**Matlać,** [**Matlać**] *gmatwać, mącić, mieszać, wikłać, sypłać.* <GM(ATW)>

×**Matwanie, a,** blm., czynność cz. **Matwać.**

×**Matwanina, y,** lm. **y** p. **Gmatwanina.**

[**Matychna, y,** lm. **y**] p. **Matka.**

[**Matycz, a,** lm. **e**] p. **Matematyk:** Wy, matycze, co gwiazdy liczycie! <Zam. matematyk>

[**Matyczka, i,** lm. **i**] p. **Matka.**

[**Matyjaczno**] p. **Matyjaśnie.**

[**Matyjás, a,** lm. **y**] p. **Mecenas.**

[**Matyjasić, i, ił**] **1.** *marudzić.* **2.** *popłakiwać.*

[**Matyjasno**] p. **Matyjaśnie:** Dziś mi jakoś M.

[**Matyjasny**] p. **Matyjaśny:** Musi dzieciakowi coś być, bo taki M.

Matyjaszek, szka, lm. **szki, Matjaszek 1.** [M.] w przyśpiewie: A ty ptaszku Matyjaszku! (a. *kregulaszku, słowijaszku*). Oj pośpiewasz ty se Matyjáska (=*będziesz w trudnym położeniu*). **2.** †M. p. **1. Kruczek.** <Od imienia Matjasz>

[**Matyjaszenie, a,** blm.] czynność cz. **Matyjasić.**

[**Matyjaśnie**] przys. od **Matyjaśny;** [**Matyjasno, Matyjaczno**]: M. mi (=*brak mi czegoś*). A bo mi tak jakoś M. Bliź. <? Od imienia Matjasz>

[**Matyjaśny, Matyjasny**] **1.** *dziwny.* **2.** *smutny, w złym humorze będący, markotny, marudny, nieswój, nie chcący ś. bawić, dziwny.* **3.** *żartobliwy.*

[**Matylka, i,** lm. **i**] p. **Motyl.**

[**Matyneczka, i,** lm. **i**] p. **Matka.**

[**Matynka, i,** lm. **i**] p. **Matka:** Coby na to tatynek i M. powiedzieli? Skarb.

[**Matyńka, i,** lm. **i**] p. **Matka.** Troc.

[**Mauka, i,** lm. **i**] p. **Miawka.**

Maurytański styl = *styl, który charakteryzuje brak w ornamentach kształtów ludzkich i zwierzęcych, panowanie arabesku, napisy arabskie, wysokie i wysmukłe wieżyczki, podkowiaste lub kilkakrotnie łukowo wygięte a także ostrołukowe arkady, wsparte na cienkich bez baz słupkach, różnobarwność, lekkość, przejrzystość.* <Od Maur, z Łć. Maurus= Maurytanin>

[**Maus** nieod.] = **Emaus.**

Mauweina, y, blm. *farba anilinowa barwy fijołkowej.* <Now. z Ang. mauve=fijoletowy>

×**Mauzol, a,** lm. **e** p. **Mauzoleum.** Wor., Nar.

Mauzoleum, w lp. nieod., lm. **a, ów,** ×**Mauzol,** ×**Mauzol** *grobowiec, sarkofag.* <Gr. mausōleion, od imienia króla Karyjskiego Máusōlos>

×**Mauzol, a,** lm. **y** p. **Mauzoleum.** Zabł.

Mawiać, a, ał 1. p. **Mówić:** Ojciec nieboszczyk mawiał... Mawiali starzy Polacy: gdzie wiele ceremonji, tam szczerości mało. L. Ludzie, im są mędrsi, tym mniej mawiają. Gil. Tyberjusz, wychodząc z senatu, mawiał po grecku: o ludzie, do niewoli zrodzeni. Nar. Tym ładem, mawiał, domy i narody słyną. Mick. **2.** [M.] *odmawiać:* Niech pacierz mawiają. <MO(Ł)W>

Mawianie, a, blm., czynność cz. **Mawiać.**

[**Mawka, i,** lm. **i**] p. **Miawka.**

Mawrot, u, lm. **y** bot. p. **Szczodrzenica.** <Zam. Nawrot>

†**Maza, y,** lm. **y** *zmaza, plama.* Troc.

Mazacz, a, lm. **e 1.** ×M. *ten, co maże, ściera, kasuje, pomazuje.* Bobr., L. **2.** [M. a. **Mazoch**] *bazgracz, lichy malarz.*

Mazać, że, zał 1. *pomazywać, namaszczać, smarować, nacierać, powlekać czym:* M. maść na płatek (=*rozmazywać*). M. maścią miejsce bolące. M. ranę maścią. Troc. Bywa to często, że kiedy pacjent nieszanowny, kiedy ś. nierychło bardzo leczyć dał, tedy go dobrze przepurgowawszy i salsy napoiwszy, mażmy. Ocz. M. olejem św. Krzyżmo św., którym ochrzczonego mażą. Hrb. Maże nas Duch św. na kapłaństwo i królewicami niebieskiemi czyni. Hrb. **2.** *pisać a. malować źle, niedo-*

łężnie, kreślić ładajako, oazgrać, gryzmolić, gwazdać: M. po ścianach. **3.** a. × **Mazgać** *plamić, walać, paćkać, brudzić, brukać, plugawić:* M. książki, kajety. **4.** przen. *hańbić, bezcześcić, znieważać, zniesławiać, profanować, kalać, plamić; czernić:* M. swój honor, cudze łoże nierządem. Nie bij, a nie głaszcz, nie maż, a nie liż. Prz. I namby też przystało nie M. nikogo, gdyż o ludzie bez winy dziś na świecie drogo. Papr. **5.** właśc. i przen. *zamazywać, zmazywać, wykreślać, wymazywać, kasować, zacierać, ścierać, gładzić:* M. rachunki. Mogą łatwo kwitować płodami surowemi i M. bez trudności wszelkie długi. Sur. Jedne prawa piszą, drugie mażą. Troc. Żydek jarmarkowy, tu ś. pisze, tu ś. maże. L. Pokuta maże grzechy. Występek maże zasługi. **M. ś. 1.** *pomazywać* (i t. d., p. wyżej pod 1) *ś.:* M. ś. maścią. Tygrysie! co krwią żyjesz i we krwi ś. mażesz. Os. **2.** *walać ś., kalać ś., brukać ś., paćkać ś., plugawić ś., paskudzić ś., brudzić ś.:* Nie maże ś. słońce od błota, które suszy. Skar. **3.** przen. *plamić ś., kalać ś., hańbić ś.; przykładać rękę do czegoś niegodziwego, wstrętnego, wdawać ś. w brudy:* M ś. złym czynem. Daj pokój! nie warto ś. nawet M. **4.** a. **Mazgaić, Mazgaić ś.** (o dzieciach) *beczeć, płakać ustawicznie.* **5.** (o dzieciach) *paskudzić, fajdać, wypróżniać ś., walać ś.* **6.** †*pysznić ś.:* (Cezar mówi): Byłem, widział i wziąłem, chcąc to tym pokazać, że nie miał ś. Pompejus przed kim i czym M. Wen. <MAZ>

Mazagran, u, lm. **y** cukier. *napój chłodzący: kawa czarna, koniak i woda z lodem:* Zjawia ś. garson, o coś pyta, a następnie przynosi M. Prus. <Zam. Mazagan, od tak brzmiącej Fr. nazwy miasta w Maroku>

[**Mazak, a,** lm. **i**] **1.** p. **Mazgaj. 2.** *twarz:* Zaraz walę po mazaku (mówi kapral do rekruta). **3.** p. **Lepiak. 4.** p. **Kropacz;** *szczoteczka do czernidla, do szuwaksowania butów.* <MAZ>

[**Mazalanka, i,** lm. **i, Mazalónka, Mazelanka, Mazelonka, Melsonka**] *suknia żeńska, rodzaj spódnicy.* Por. **Mezelan.** <Włos. mezzalana dosł = półwełna>

[**Mazalónka, i,** lm. **i**] p. **Mazalanka.**

Mazamora, y, lm. **y** *mieszkanie niewolników maurytańskich.* Słow.

†**Mazanek, nka,** lm. **nki** p. **Masłek:** Syrop z sadzcu bywa dla rozkoszniejszych i pieszczonych mazanków czyniony. Syr. <MAZ>

Mazanie, a, lm. **a 1.** blm., czynność cz. **Mazać:** Mazanie maści szarej. Ocz. *(=wcieranie, frykcja).* **2.** *lekarstwo do wcierania, maść:* Plastry, lekarstwa, mazania, syropy. Petr. Co to za lekarstwa są? M., czy z trunkiem? Gosł. *(=smarowanie).* **3.** p. **Mazanina.**

†**Mazaniec, ńca,** lm. **ńcy** *człowiek zarażony, nieczysty:* W Auszpurgu osobne są domy chorych, osobne sierot, osobne mazańcom, osobne trędowatym. Paszk.

Mazanie się, a ś., blm., czynność cz. **Mazać ś.**

†**Mazanik, a,** lm. **i** p. **Masłek.** <Czes. mazánek>

Mazanina, y, lm. **y, Mazanie** *to, co jest mazane, pokreślone; pismo, rysunek, malowidło brzydkie, nieudolne; rysy figury niekształtne, bazgranina, kulfony, kulasy, gryzmoły.*

[**Mazanka, i,** lm. **i**] **1.** *lepianka:* Po takowym częstym popaleniu i spustoszeniu znajduje ś. domów z mazankami miejskich 137. Rol. **2.** a. [**Mazienka**] *koszula wygotowana w maśle, jakiej używają pasterze na połoninach.* **3.** w lm. *rodzaj skrzypiec.* <MAZ>

Mazdeista, y, lm. **ści** p. **Mazdejczyk.**

Mazdeistyczny przym. od **Mazdeizm; Mazdejski.**

Mazdeizm, u, blm. *wiara, której zasady podał Zoroaster.* Mat. I. <Od nazwy bóstwa S. Prs. Ahura Mazda dosł.=mądry władca=Ormuzd>

Mazdejczyk, a, lm. **cy, Mazdeista** *wyznawca mazdeizmu:* Wysławiał czyny czcicieli ognia, to jest mazdejczyków. Mat. I.

Mazdejski p. **Mazdeistyczny:** Dualizm M. Mat. I.

Mazelanka, i, lm. **i 1.** [M.] p. **Mazalanka. 2.** †Mazelanki, lm. *spodnie z zielonej tkaniny wełnianej.*

[**Mazeloki, ów,** blp.] *rodzaj białych śliw.* <?>

[**Mazelonka, i,** lm. **i**] p. **Mazalanka.**

Mazepa, y, lm. **y 1.** p. **Mazgaj. 2.** [M.]=a) *brudas, morus.* b) (o dzieciach) *straszydło, potworek.* c) *przezwisko osób o szerokiej twarzy a małych oczach.* <Z nazwiska Ukr. Mazepa, z domyślnym sł. lud. do MAZ>

Mazer, u, lm. **y, Mazerunek** stol. **1.** *samorodny deseń w drzewie, słoje drzewne, widoczne na powierzchni drzewa:* M. jesionowy, dębowy. **2.** *malowanie, naśladujące słoje forniru.* <Nm. Maser>

Mazerować, uje, ował stol. *robić mazer, malować na mazer.*

Mazerowanie, a, blm., czynność cz. **Mazerować.**

Mazerunek, nku, lm. **nki** stol. p. **Mazer.**

[**Mazeta, y,** lm. **y**] p. **Mazgaj.**

Mazga, i, lm. **i 1.** †M. *brzydkie, plugawe babsko, ropucha.* Troc. **2.** [M.] p. **Mazgaj.** <MAZ>

× **Mazgać, a, ał 1.** p. **Mazać. 2.** *klecić, robić niezgrabnie, partolić.* <MAZ>

Mazgaić, i, ił a. **M. ś. 1.** × M. co, nad czym= *robić marudnie, niedołężnie, partolić; grzebać ś., marudzić, guzdrać ś., mitrężyć, bałamucić, gmerać ś. ze zrobieniem czego:* M. długo robotę a. nad robotą. A prędzej! nie mazgaj ś. **2.** (o dzieciach) p. **Mazać:** Oducza ś. rozczulać lada czym, M. Krasz. <p. Mazgaj>

Mazgaisko, a, lm. **a** p. **Mazgaj.**

Mazgaj, a, lm. **e,** [**Mazgal, Mazga, Mezgaj, Mazgoń, Maźniak**] **1.** a. **Mazepa,** [**Mazak, Mazeta**] *płaczek, beksa, płaksa.* **2.** *człowiek ślamazarny, nieporadny, guzdrała, ciemięga:* Najmilsza jego zabawka była wpaść między nieznajomych i, udając mazgaja, przyjść do zaczepki. Prędzejże hultaje, cóż za mazgaje! L. Zgr. **Mazgaisko.** <MAZ>

Mazgajenie, a, blm., czynność cz. **Mazgaić.**

Mazgajenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mazgaić ś.**

Mazgajowato przys. od **Mazgajowaty.**

Mazgajowatość, i, blm. rz. od **Mazgajowaty; Mazgajstwo.**

Mazgajowaty 1. *zakrawający na mazgaja, niedołężny, marudny, niezdarzony, głupowaty, gapiowaty, ślamazarny, rozlazły, niedbały, ociężały.* **2.** *płaczliwy, skłonny do płaczu, rozczulania ś.*

Mazgajstwo, a, blm. **1.** p. **Mazgajowatość. 2.** *płaczliwość, ciągłe mazanie ś., szlochy.* **3.** zb. *wielu mazgajów.*

[**Mazgal, a,** lm. **e**] p. **Mazgaj.** Troc.

[**Mazgoń, a,** lm. **e**] p. **Mazgaj.**

[**Mazia, i,** lm. **e**] *mada, grzęzawica, błoto.* <MAZ>

Maziak, a, lm. **i** zool. p. **Podróżnik.**

[**Mazianiec, ńca,** lm. **ńce**] *rodzaj pieca do wypalania mazi.*

[**Maziarka, i,** lm. **i**] **1.** *rodzaj kapelusza.* **2.** p. **Maźnica.**

Maziarnia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie robią maź do smarowania kół, gdzie dziegieć pędzą (dziegciarnia).* <Od Maź>

Maziarz, a, lm. **e** *ten, co robi maź, dziegciarz:* Wypalający smołę na przedaż oddawna zniknę-

li; potomkowie nawet dawnych zamożnych maziarzy, co niegdyś po kilka pieców miewali, i w nazwisku nie chcąc przechowywać pamięci korzystnego niegdyś zajęcia swych pradziadów, miano Maziarczyków obrócili na Malarczyków. Gac. <Od Maź>

Maziczka, i, lm. **i, Madja, ×Tłustka** bot. (madia) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunek: M. s i e w n a (m. sativa).

Mazidło, a, lm. **a I.** ×M. *maść rzadka do wcierania, do namazywania, liniment:* Chustkę mazidłem potrzyj po ranu i w wieczór i przykładaj. Sien. **2.** pog. *smarowanie, pomada:* Wysmarował ś. mazidłem. Rozmaite mazidła wymyślacie na ozdobę ciał waszych. Wuj. **3.** wet. *smarowanie, maść dla chorych zwierząt.* <MAZ>

[**Mazienka, i,** lm. **i**] p. **Mazanka.**

Mazimiodek, dku, lm. **dki** apt. p. **Miodek.** <MAZ+Miodek>

Mazinet, a, lm. **y** p. **Macinet.** Włod. <p. Macinet>

Maziowy przym. od **Maź.** Anat.: Torebki maziowe, × k i e s z o ń k i (capsulae synoviales). Błona maziowa p. **Błona.**

Mazistość, i, blm. rz. od **Mazisty,** m a s t k o ś ć: M. masła, gliny.

Mazisty I. p. **Mastki. 2.** *oleisty, tłusto-ciekły:* Oleje niewonne, za pomocą prasy otrzymywane, nazywają mazistemi. Krum. <MAZ>

Mażnąć, nie, nął I. *pomazać, posmarować, pomalować:* Naprędce kunsztmistrz wiejski mażnął okrutnie szerokie usta bałwanowi. Krasz. **2.** [M. a. **Meznąć, Masnąć**] *uderzyć (np. kijem), trzepnąć.*

Mazo nieod. karc. *dodatkowa stawka, kusz:* Konwulsyjnie złamał kartę i rzucił ją w pół stolika.—M., dodał, stawiam wszystkie mobilja swoje w pięciu tysiącach, przyjmujesz pan? Krasz. <Włos. mazzo=talja kart>

[**Mazoch, a,** lm. **y**] p. **Mazacz.**

[**Mazocha, y,** lm. **y**] *nazwa krowy.* Por. **Mazula.**

[**Mazoń, a,** lm. **e**] *pieszczoch, kapryśnik.*

Mazowiecki I. Kury mazowieckie, żart. *gawrony:* Gawronięta żartem mazowieckie kury zowią. Pot. **2.** ×Ekscepta mazowieckie p. **Ekscept. 3.** [Czeski M.] p. **Czeski.** <Od Mazowsze>

Mazuch, a, lm. **y** hut. *przejście sklepione od czeluści do czeluści przy wielkim piecu w czterech narożnych słupach, aby można obejść piec dokoła.* Łab. <MAZ>

[**Mazula, i,** lm. **e**] *nazwa krowy bardzo łaskawej.* Por. **Mazocha.**

Mazur, a, lm. **y I.** Ciąć mazura=*mazurzyć.* **2.** *człowiek niewykształcony naukowo, prostak.* **3.** [M.] *przybysz z Mazowsza a. z Małopolski, człowiek mówiący po polsku, nie Rusin.* **4.** *piwo mazowieckie:* Ja to kiedy mazura piję kusz po kuszu, przybywa choć potrosze we łbie animuszu. Pot. **5.** a. [**Mazurski**] *jeden z tańców polskich:* Tańczyć mazura. Polak szedł mazura, bo niemasz, jak M. Pśń. Biały M. = *tańczony na zakończenie zabawy, już o świcie.* **6.** a. **Mazurek, !Mazurka** muz. *utwór taneczny, rytmu trójkowego, ludowy polski i kunsztowny:* Szopen nadał mazurowi postać kunsztowną. Mazury Lewandowskiego. **7.** mł. *krajowy kamień młyński, piaskowy o czerwonej barwie.* Zdr. **Mazurek, !Mazurka, Mazureczek.** <Od nazwy plemiennej Mazur>

[**Mazureczek, czka,** lm. **czki**] p. **Mazur:** Mazurecka śpiwám.

Mazurek, rka, lm. **rki I.** p. **Mazur:** Z dziecinną radością pociągnął za sznurek, by stary Dąbrowskiego usłyszeć M. Mick. **2.** [M.] *oberek.* **3.** *rodzaj placka, składającego ś. przeważnie z migdałów, cukru i mąki, z różnemi jednak odmianami:* Gdy gość ś. zdarzy, upiec placek lub mazurki. Niem. **4.** [M.] *świerszcz:* A M. ze swym synem tak świergocze za kominem. Kolb. **5.** w lm. p. **Kartofel. 6.** a. **Marcinek, Żydek,** [**Wróbel leśny**] zool. (passer montanus) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków:* Ty mnie odziej naówczas piórami mazurka. Tremb.

Mazurka, i, lm. **i I.** !M. p. **Mazur. 2.** Polka M.=*rodzaj tańca, troteska.*

Mazurować, uje, ował p. **Mazurzyć.**

Mazurowanie, a, blm., czynność cz. **Mazurować,** *mazurzenie.*

[**Mazurski, kiego,** blm.] p. **Mazur:** Jęli mazurskiego wywijać.

Mazurszczyzna, y, blm. *mowa mazurska:* Język łotewski, w porównaniu z litewskim, odznacza ś. cechami, znamionującemi mazurszczyznę naszą w porównaniu z mową ogólnopolską. Karł.

Mazurzenie, a, blm., czynność cz. **Mazurzyć,** *mazurowanie.*

Mazurzyć, y, ył, Mazurować *mówić z mazurska, zacinać Mazura, t. j. zam. cz, sz, ż, wymawiać: c, s, z.*

Mazurzysta, y, lm. **ści I.** *ten, co dobrze tańczy mazura:* W jegierskim pułku pierwszy M. Mick. **2.** *kompozytor mazurów:* Mazury naszego dzielnego mazurzysty.

Maź, i ż. a. [a m.], lm. **e I.** *tłuszcz do mazania, smarowidło do mazania kół, smoła czarna płynna, smar, kołomaź, dziegieć:* Miętką abo rzadką smołę mazią zowiemy. Sien. Kto ś. tyka mazi, palec smołą skazi. Min. Nie patrzano na to, że podlejszym towarem i mazią kupczył, lecz szanowano w nim zacność ducha. Jun. Rusza ś, jak mucha w mazi. [Djabeł ś. maziem rozlał]. **2. Mazią** przys. = *powoli, wolno, lelum polelum, jak smoła:* Bo mazią po piasku tu mile ś. wloką. Pol. **3.** apt.: M. czarna=*smoła płynna* (pix nigra liquida). **4.** lek. = a) M. płodowa, M. skórna = *powłoka serzasta na skórze noworodka,* m a s t k a. b) M. stawowa, × s t a w o m a ź, † c i e k ł o ś ć c z ł o n k o w a = *płyn gęsty, przezroczysty, napełniający jamy stawowe.* <MAZ>

×**Maść, i,** lm. **i** p. **Maść:** Szaty rozmaitej maści. Warg. Przyodziana kapą szafirowej maści. Zigr.

Maźga, i, blm. posp. *breja, grzęzawica, błoto rozbełtane.* <MAZ>

[**Maźli**] p. **Maszli:** Pij M. pić.

Maźliwość, i, blm. rz. od **Maźliwy.**

Maźliwy p. **Mastki.**

[**Maźniak, a,** lm. **i**] **I.** p. **Maźnica. 2.** *brudas.* **3.** p. **Mazgaj.**

Maźnica, y, lm. **e I.** a. [**Maziarka, Maźniak**] *naczynie na maź a. dziegieć do smarowania kół.* **2.** kol. *poduszka, napełniona ciekłym smarem, który spływa na osie wagonu za dotknięciem sprężyn działających automatycznie.* **3.** [M.] *pudendum muliebre.* <MAZ>

Maźniczka, i, lm. **i** *oliwiarka.*

Maźnięcie, a, blm., czynność cz. **Mażnąć.**

Maża, y, lm. **e,** †**Masia** *wóz lubiany czumacki na Ukrainie:* Maże czumackie. Sienk. M. soli, to jest tak wiele, jak mogą cztery woły uciągnąć. Grab. Umykaj, Czarnomorcu, z swą mażą skrzypiącą, bo ci synowie stepu twoją sól roztrącą. Malcz. <Ukr. maża>

†**Mażeństwo, a,** lm. **a** p. **Małżeństwo:** Przyjaciel po mażeństwie (=*powinowaty, blizki*). Przy-

jacielstwo po mażeństwie. Tuch. Pokątne M. Tuch.

†**Mażonek, nka,** lm. **nkowie** p. **Małżonek.** Tuch.

Mażordom, a, lm. **owie 1.** *marszałek dworu włoskiego i hiszpańskiego.* **2.** *oficer marynarki, zaopatrujący flotę w żywność.* <Fr. majordome>

×**Mącarz, a,** lm. **e** p. **Mączarz.** Mrong. <Od Mąka>

Mącenie, a, blm., czynność cz. **Mącić.**

Mącenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mącić ś.**

Mąciciel, a, lm. **e** *ten, co mąci, wichrzyciel, warchoł, podżegacz,* ×mąciwoda, ×mętnik. <M(I)ĘT>

Mącicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Mąciciel,** ×mąciwoda, ×mętnica.

Mącić, i, ił, [Męcić] 1. *robić mętnym, poruszać męty, burzyć, mieszać, kłócić, bełtać:* Zwierz, szczerząc zęby na jagnię młode, — baranie, mówi, mącisz mi wodę. Kniaź. Baranie, nie mąć wody. Prz. Obraz jej malowny w srebrnej fali łonie łzami nieraz mąciłem. Mick. (Drzewa) gałązką mącą wodne błękity. Słow. M. lekarstwo przed użyciem. Przen.: Widzimy niespokojnych, że choć ś. ustoi, mącą klarowną wodę dla prywaty swojej. Pot. Chciałaby mi kochana jejmość grać na nosie, nie, nie, nic z tego, nie dam sobie M. w sosie. Zabł. Bandurzysta wygrywał, struny mącił, wreszcie w struny basowe uderzył i zaśpiewał. Jeż. **2.** †M co z czym=*mieszać, łączyć:* Ani praw, ani polityki chowa, ołów ze złotem, jedwab z kirem mąci. Pot. **3.** przen.: M. co a. ×czym=*robić zamęt, zakłócać, wichrzyć, zaburzać, wstrząsać, burzyć, nurtować:* Rozruch czynili i mącili w ludzie swoim. Leop. Są niektórzy, co wami mącą. Leop. *(=co was trwożą, mieszają, niepokoją).* Możniejszy, jak chciał, mącił ludem pospolitym. Nar. Niech wami nie mąci Ezechjasz, mówiąc, Pan nas wyswobodzi. Leop. *(=bałamuci, zwodzi, zawraca wam głowę).* Przykrości i pokój mącące kłopoty. Pilch. Są wolni od tych przywar, które utrudniają i mącą nasze stosunki. Chm. **4.** *zawracać, odurzać, rozmarzać, czmerać:* To wino, piwo bardzo mąci głowę. Troc. *(=uderza, bije, idzie do głowy).* **5.** zł. *sprzedawać rzecz skradzioną.* **M. ś. 1.** *stawać ś. mętnym:* Złe wino pić potrzeba, gdy ś. jeszcze mąci, ledwo ś. podklaruje, zaraz octem trąci. Pot. **2.** W głowie mi ś. mąci=*kołuje ś., kręci ś., jestem odurzony, oszołomiony, ćmi mi ś. w oczach, odchodzę od zmysłów, tracę przytomność:* Tobie ś. samemu, bracie, w głowie mąci. Oss. <M(I)ĘT>

×**Mąciwoda, y,** lm. **y** p. **Mąciciel i Mącicielka.** <Mącić+Woda>

Mączak, a, lm. **i** bot. p. **Mączec.** <Od Mąka>

Mączakowaty bot.: Grzyby mączakowate=*erysiphei.*

[**Mączanka, i,** lm. **i**] *gatunek gruszki.* Por. **Mącznica.**

Mączany p. **Mączasty.**

Mączarka, i, lm. **i** forma ż. od **Mączarz;** ×**Mącznica,** ×**Mączniczka,** ×**Mąkarka.**

Mączarz, a, lm. **e,** ×**Mącarz,** ×**Mąkarz,** ×**Mącznik** *ten, co handluje mąką i leguminami.* <Od Mąka>

Mączasty p. **Mączysty:** Kłos M. Bedłka olszowa pod spodem ma błonki popielate mączaste. Jund. Z wiktu mączastego zatwardzenie stolca pochodzi. Perz. Liszaj M. *(=pokryty pyłkiem białawym).* **2.** a. **Mączany** *podobny do mąki, sypki, miałki, rozsypujący ś., kruchy:* Kartofel M. Cukier M. *(=miałki, mączka cukrowa).* Główki kwiatowe mają na sobie pyłek M. Kolor M. *(=biały, jak mąka).*

†**Mączatka, i,** lm. **i** *gatunek gruszki.*

Mączec, czca, lm. **czce, Mączak** (erysiphe a. erysibe) *roś. z gromady grzybów, z rodziny mączniakowatych.*

[**Mączeczka, i,** lm. **i**] p. **Mąka:** Klusecki z mąčecki.

Mączeć, eje, ał p. **Mącznieć.** <Od Mąka>

Mączenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Mączyć. 2.** czynność cz. **Mączeć.**

Mączenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mączyć ś.**

Mączka, i, lm. **i 1.** p. **Mąka. 2.** *mąka subtelna, cienka, delikatna.* **3.** a. †**Mączyca** *bielidło do twarzy, puder:* Gładzenie lica mączką a. blejwasem bardzo paniom szkodliwe. Urzęd. **4.** *proszek, pył:* M. krzemienna, rudna, ceglana = *krzemień, ruda, cegła sproszkowana.* M. świdrowa=*kamienie pokruszone przez wiercenie.* M. prochowa = *proch miałko roztarty i przesiany przez gęste sito.* Jak. J. **5.** M. cukrowa a. mąka cukrowa=*cukier dobrze ociekły i suchy, wydobyty z naczyń, służących do krystalizowania, faryna.* **6.** chem.=a) M. chmielowa p. **Lupulina.** b) a. **Krochmal, Skrobia,** †**Reżydło** (amylum)=*wodan węgla nadzwyczaj ważny w sprawie przemiany materji w roślinach,* $(C_6H_{10}O_5)n$.

Mączkarnia, i, lm. **e, Piaskownia** *cukrownia wyrabiająca mączkę cukrową, cukrownia nie mająca rafinerji.*

Mączkomierz, a, lm. **e, Amilometr, Fekulometr** *przyrząd pokazujący procent zawartej w kartoflach mączki.* <Mączka+*Mierz>

Mączkotwórczy bot.: Ciałka mączkotwórcze p. **Ciałko.** <Mączka+Twórczy>

Mączkować, uje, ował 1. *krochmalić:* M. bieliznę. Mączka, którą szaty mączkują. Mącz. Koszula mączkowana. Troc *(=krochmalna).* **2.** *proszkować, rozcierać na mączkę, mleć.*

Mączkowanie, a, blm., czynność cz. **Mączkować.**

Mączkowaty *z wyglądu do mąki podobny, jej właściwości posiadający,* skrobiowaty (amyloideus). Lek.: Mączkowata wątroba=*chorobliwie zmieniona.* Zwyrodnienie mączkowate (degeneratio amyloidea).

Mączkowy przym. od **Mączka:** Lep M. = *klajster z mąki i wody gorącej.*

Mącznia, i, lm. **e, Mącznica, Judrnia** bot. (aletris) *roś. z rodziny zakrawkowatych.* Gatunek: M. właściwa (a. farinosa).

Mączniakowaty bot.: Rośliny mączniakowate (perisporiacei)=*rodzina grzybów właściwych z rzędu workowców.*

Mącznica, y, lm. **e 1.** ×M p. **Mączarka. 2.** a. **Mącznik** *skrzynia, szafarnia a. zasiek do chowania mąki.* **3.** M. w młynie=*dziura, rynienka, którą ś. sypie mąka, pytlownia, koryto.* **4.** a. [**Mocnica**] *belka wałowa w wiatraku.* **5.** bot. = a) a. **Mącznik** (arctostaphylos) *roś. z rodziny wrzosowatych.* Gatunek: M. garbarska a. Niedźwiedzie grono, Niedźwiedziny, Chróścina, Chróścina jagoda niedźwiedzie grono, Baraniucha, Muczelnik, niek. Borówka (a. s. arbutus uva ursi). b) p. **Chróścina.** c) p. **Mącznia.** d) p. **Zaćmienica.** e) *nazwa odmiany drzewa: grusza zwyczajna* (pirus communis) *i jej owoców.*

Mączniczek, czka, lm. **czki** kuch. *gatunek ciasta z żółtkami.*

×**Mączniczka, i,** lm. **i** p. **Mączarka.**

Mączniеć, eje, ał, Mączeć *stawać ś. mącznym, zamieniać ś., przechodzić w mąkę, stawać ś. mąką, rozsypywać ś. w proch:* Kartofle już mącznieją i dojrzewają. Ziarno zbożowe o tym czasie mącznieje. <Od Mąka>

Mącznienie, a, blm., czynność cz. **Mączniеć.**

Mącznik, a, lm. **i I.** ✕M. lm. **cy** p. **Mączarz. 2.** p. **Mącznica. 3.** [M.] lm. **cy** *młynarz, osoba kuligowa.* **4.** *młyn przerabiający zboże na mąkę.* **5.** *ziarno czarniawe, długie, krzywo wyrastające w kłosie żytnim, sporysz* (secale cornutum). **6.** bot.=a) a. **Gęsia stopa, Gęsia noga, Gęsi ślad, Komosa, [Kumosa], Mączyniec** (chenopodium) *roś. z rodziny komosowatych.* Gatunki: M. biały, Lebioda (ch. album). M. czerwonawy, Lebioda (ch. rubrum). M. groniasty a. Boży byt, Posypek, Stoziarn, Molownik, Miłek (ch. botrys). M. kwinoa (ch. quinoa). M. meksykański, Gęsia stopa (ch. ambrosioides). M. strzałkowaty, Lebioda (ch. bonus Henricus). M. trójkątny, Lebioda (ch. urbicum). b) (atriplex hastata) *gatunek lebiody.* c) M. niszczyciel (tylenchus devastator) *grzyb pasorzytny.* **7.** zool. (tenebrio) *chrząszcz nierównoczłonkowy mącznikowaty.*

Mącznikowaty *podobny do owadu mącznika.* Zool.: Owady mącznikowate (tenebrionidae).

Mączno przys. od **Mączny:** Lepiej M., niż łączno. Prz. (*=lepiej mieć grunt orny, niż łąki).*

Mączność, i, blm. rz. od **Mączny; Mączystość:** Kartofle te po ugotowaniu nie mają mączności Nasienie ku osiewaniu ma mieć w sobie niejaką M. świeżą, nie zbuczniałą, ale białą. Trzyc.

Mączny przym. od **Mąka I.** *z mąki a. z mąką zrobiony:* Potrawy mączne. **2.** p. **Mączysty. 3.** *od mąki:* Skład M. Nie z jednego jadł mącznego woru. Alb. (*= nie z jednego pieca chleb).* Skrzynia mączna. **4.** Rosa mączna = *zrzucone skórki owadów, przyczepione do roślin:* Rdza abo mączna rosa na roślinach. Kluk. **5.** bot.: a) Grusza mączna (pirus aria) *roś. z rodzaju gruszy.* b) Niesplik M. p. **Niesplik.** c) Palma mączna p. **Sagowina. 6.** lek.: †Guz mączny p. **Kaszak. 7.** mł.: Rękaw M. p. **Rękaw.** <Od Mąka>

†Mączyca, y, lm. **e** p. **Mączka:** Życzy paniom, aby ś. łojkami, mączycami nie mazały. Brk.

Mączyć, y, ył *bielić, przyprószać, posypywać mąką, tarzać w mące:* M. perukę. Troc. **M. ś.** *obsypywać ś., walać ś., bielić ś., obłazić mąką, wycierać ś. w mące.* <Od Mąka>

Mączyniec, ńca, lm. **ńce** bot. **I.** p. **Mącznik. 2.** (atriplex hastata) *roś. z rodzaju lebiody.*

Mączyńcowaty bot.: Rośliny mączyńcowate a. **Komosowate** (chenopodiaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Mączystość, i, blm. rz. od **Mączysty; Mączność.**

Mączysty, [Mączyty], Mączasty, Mączny *pełen mąki; sypki, kruchy:* Kartofle mączyste. Gruszka mączysta. Troc.

[Mączyty] p. **Mączysty:** Ziarno ciężkie, mączyte.

Mączywo, a, blm. *pokarmy mączne.*

†Mąda, y, lm. **y** p. **Mądo.** <MĄD>

I. [Mądel, dla a. **dela,** lm. **dle** a. **dele] I.** p. **Mendel:** Dobrze kłóska przy mądelu zbierać. Prz. **2.** *szesnaście a. dwanaście snopów lub innych rzeczy.*

2. [Mądel, u, lm. **e]** p. **Medal.** Zdr. **[Mądelik].**

[Mądelik, a, lm. **i]** p. **2. Mądel.**

[Mąder] p. **Mądry.**

[Mąderak, ka, lm. **cy** a. **ki]** p. **Mędrek.**

†Mądo, a, lm. **a, †Mąda, †Mudo** w lpd. **†Mądzie,** w lm. **†Mądy, [Męderały, Menderały, Mendyrały]** anat. (testiculus) *gruczoł jajowaty, mieszczący ś. w mosznach, nasienie męskie wyrabiający,* in. jądro, jaje, w lm. [jajca, nyry], †padołek, †stroje męskie, †świadki, †świadki natury męskiej. <MĄD>

Mądoweszka, i, lm. **i** p. **Mędoweszka.**

†Mądr (jako orzeczenie) p. **Mądry:** Jeśliś M., nie bądź bezpieczny. Dar. J. Każdy M. nie bywa, aliż więc po szkodzie. Rej. Polak M. po szkodzie. Prz.

[Mądrachna, y, lm. **y]** p. **Mądralina.**

[Mądraczek, czka, lm. **czki]** p. **Mądrak.**

[Mądrak, a, lm. **i]** p. **Mędrek.** Zdr. **[Mądraczek].**

[Mądral, a, lm. **e]** p. **Mędrek.**

[Mądrala, i, lm. **e]** p. **Mędrek.**

[Mądralina, y, lm. **y]** forma ż. od **Mądrala; [Mądrocha, Mądrachna, Mądroszka], †Mędrocha, †Mędrochna, †Mądryni.**

[Mądralski] przym. od **Mądral.**

[Mądralstwo, a, lm. **a]** *mądrość mądrali, mędrkowanie.*

[Mądraszek, szka, lm. **szki]** p. **Mędrek.**

[Mądrausz, a, lm. **e]** p. **Mędrek:** Jacy to są młodzi mądrausze, co ś. Boga nie boją? Ork. To nas naucz, mądrauszu. Ork. <Od Mądry, z końcówką niby Łć.>

[Mądrela, i, lm. **e]** p. **Mędrek.**

[Mądrocha, y, lm. **y]** p. **Mądralina.**

✕ **Mądrolubiec, bca,** lm. **bcy** *filozof, mędrzec.* <Mądry + * Lubiec>

✕ **Mądrolubość, i,** blm., ✕ **Mądroznaność** *filozofja.* L.

✕ **Mądrostka, i,** lm. **i,** ✕ **Mędrostka** *mały rozum, rozumek, wybieg, figiel mądrości, dowcip, sztuczka:* Swą mądrostkę schowaj. Żebr. Toć nas mądrostki wszędy o to przyprawują, iż w sprawach rzpltej słusznie ś. obaczać nie możemy, bo Bóg obiecał pohańbiać te mądrostki a wymysły ludzkie. Rej.

[Mądroszka, i, lm. **i]** p. **Mądralina.**

Mądrość, i, lm. **i I.** fil.=a) *zdolność należytego stosowania rozumu i wiedzy do osiągania celów zamierzonych, chwalebnych; zdolność przenikania rzeczy i stosunków; jasność i przenikliwość umysłu:* Nauką i pieniędzmi drudzy cię zbogacą; M. musisz sam z siebie własną dobyć pracą. Mick. M. największa każdego znać siebie samego. Prz. M. najwyższa, przedwieczna, wcielona (*= Bóg, Bóstwo).* Bojaźń Pańska początek mądrości. Wuj. Ukrzyżowan będziesz (Chryste) zarówno w ich (ludzi) mądrości i niewiadomstwie. Krasiń. Najwyższą podobno mądrością jest dojść do tego, by swej mądrości nie wierzyć. Krasz. Światło mądrości. Ile kto ma cierpliwości, tyle ma mądrości. Prz. Gdzie wiara w twą M., księże profesorze? Syrok. To niewielka M.! M. książkowa. Samiejczyk, w mądrościach natury ćwiczony. Mick. Przen.: A cóż na to te mądrości powiedzą, których em nigdy naopylać dość nie mogła? Orzesz. (*=księgi, dzieła naukowe).* Figle mądrości=*wybiegi, sztuczki, fortele.* b) w filozofji greckiej (Platon, Arystoteles): *cnota duszy rozumnej, cnota rozumu; panowanie rozumu nad popędami i namiętnościami, dzięki czemu utrzymuje ś. harmonja wewnętrzna i nazewnątrz najskuteczniej podąża ś. do celów dobrych; umiejętność utrzymania słusznego środka a. złotego środka pomiędzy ostatecznościami* (p. Środek); *naczelna cnota mędrca, filozofa.* **2.**

anat.: Zęby mądrości=*cztery zęby trzonowe, najpóźniej wyrastające*, zęby poślednie, zęby rozsądku, stanowe, tylne, †zadnie (dentes sapientiae). <p. Mądry>

× **Mądrować, uje, ował** p. **Mądrzyć.**

× **Mądrowanie, a,** blm., czynność cz. **Mądrować.**

× **Mądrownia, i,** lm. **e,** × **Naucznia** *szkoła główna, akademja, uniwersytet.* Troc.

× **Mądroznaność, i,** blm. p. **Mądrolubość.** L. <Mądry + *Znaność>

Mądry, †**Mądr,** st. w. **Mądrzejszy, Mędrszy,** [**Mądrzyjszy, Mądszy, Modrzejszy**] **I.** a. [**Mąder**] *odznaczający ś. mądrością, rozumny, roztropny; doświadczony, rozsądny, dojrzały umysłowo, przezorny; uczony, światły, niegłupi:* Mądrej głowie dość dwie słowie. Prz. M. Polak po szkodzie. Prz. Litwin M. nie po szkodzie. Pol. M., ale dla siebie (*=wyrachowany; do siebie ciągnie*). Bądźże tu (a. teraz) mądrym! (*=dojdź ładu*). Bądźcie mądremi, jako wężowie. Wuj. Mąż w mowie M. Leop. Był w mowie i w uczynku bardzo M. Ż. E. Dlatego djabeł M., że stary. Prz. M. wyraz twarzy, mądre oczy (*=pełne rozumu, inteligientne*). Mądre stworzenie (*=zmyślne*). Ir.: No, mądryś! Otóż mi M. Salomon (*=przebiegły, ale głupi*). Rzędzian zrobił mądrą minę i chrząknął znacząco. Sienk. **2.** *szczwany, szpakami karmiony, nie w ciemię bity, chytry, przebiegły, przemądrzały, dowcipny, filuterny:* M. oszust. Takiś to ty M.! **3.** *logiczny, racjonalny, stosowny, słuszny, właściwy, nacechowany mądrością, dobrze obmyślony:* Mądra rada, polityka (*=trafna*). Mądre prawa. **4.** *wymagający wielkiej wiedzy, nacechowany erudycją, naukowy, uczony:* Pisują mądre księgi. Dan. Wszczęła rzecz o mniej trudnych i mądrych przedmiotach. Mick. **5.** [M.]=a) *nawiedzony, mający moc nadludzką leczenia chorych, znachor.* b) [Mądre drzewo] p. **Modrzew. Mądry, ego,** lm. **rzy** rz. *człowiek mądry:* M. głupiemu ustąpi. Prz. M. nie mówi, aż głupi przestanie. Prz. Pytał głupi mądrego, na co rozum zda ś. Kras. Nikt nie zna mądrego, jeno M. Birk. [**Mądra, ej,** lm. **e**] *znachorka.* <MIĘ/MĘ(DR)/MN/MY>

†**Mądryni, i,** lm. **e I.** *kobieta mądra.* **2.** p. **Mądralina.**

Mądrze, st. w. **Mądrzej, Mędrzej I.** przys. od **Mądry:** Głupi człowiek M. nie mówi. Sekl. M. panujący. Jan, co za stołem niejednym już siedział, M. pomyślał i prawdę powiedział. Brodz. Plan M. obmyślany (*=dobrze*). **2.** [M.] *dokładnie.*

Mądrzeć, eje, ał, × **Mędrzeć** *stawać ś. mądrym, mądrzejszym, dojrzewać, rozwijać ś. umysłowo, przychodzić do rozumu, nabywać, nabierać rozumu:* Cokolwiek przeciw prawdzie mądrzeje, to będzie heretyctwem. Zigr. <Od Mądry>

Mądrzej p. **Mądrze.**

Mądrzejszy p. **Mądry:** Mądrzejsze kurczę, aniżeli kura.

[**Mądrzela, i,** lm. **e**] p. **Mędrek.**

Mądrzenie, a, blm., czynność cz. **Mądrzyć.**

Mądrzeniec, ńca, lm. **ńce** bot. p. **Ostróżka.** <?>

Mądrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mądrzyć ś.**

Mądrzyć, y, ył I. a. **M. ś.,** × **Mądrować,** †**Mędrować** *popisywać ś. ze swoją mądrością; roztrząsać, osądzać co, studjować, badać, rozważać, obmyślać, rozumować:* Co będziem M., jak doktorzy? Kon. **2.** [M.] *rozprawiać, rezonować:* Bedzieta wy tamój mądrzyli!

[**Mądrzyjszy**] p. **Mądry.**

Mądrzyk, a, lm. **i I.** p. **Małdrzyk.** Pol. Mądrzyki, rodzaj pierożków z sera słodkiego z dodaniem jaj, smażonych na maśle. Goł. Matka posiadała sekrety na nalewki, kołduny i mądrzyki. Jeż. Po półkach pełno mądrzyków. Dzw. Olenderskiego i swojskiego sera i mądrzyków, aby mole nie jadły, w chmiel włożyć. Haur. **2.** [M.] *grzyb prawdziwy, borowik.* <p. Małdrzyk, sł. lud. do Mądry>

[**Mądszy**] p. **Mądry.**

†**Mądy, ów,** blp. p. **Mądo.** Przen.: Pobłądzą prędko w takim domu rządy, gdzie kiep powozi, a w chomącie M. Koch. W. (*= chłop, mężczyzna*).

†**Mądzie, mądu,** lpd. i [**Mądzie**] p. **Mądo:** Pocałuj go w M., jak s... siądzie. Prz. Niech mi da wedle proporcyjej M. Kochan. Gdyby komu ucięto cały członek z palca, a. ucho, a. nos, a. M., to zowiemy chromotą podług prawa. Ort. <Lpd. od Mądo>

Mąka, i, lm. **i I.** a. †**Małka,** [**Mołka, Moka, Mułka**] *pył z zmielonych, roztartych ziarn zbożowych:* M. grochowa, owsiana, pszenna. M. pytlowa (*=na pytel przepuszczona*). M. podsitowa a. podsitkowa (*=na podsitku, czyli rzadkim sicie łyczanym przesiana*). M. sitna (*= na gęstym sicie włosianym przesiewana*). M. pierwszaczka (*= z pierwszego przepuszczenia ziarn przez koła młyńskie*). M. czołowa (*=najczystsza i najlepsza z drugiego i trzeciego takiego przepuszczenia*). M. razowa (*=żytnia M. gruba, szrutowa*). M. światła (*= bieluchna*). M. pośledniа (*=najgorsza, ostatnia*). M. otrębka (*=zmieszana z otrębami*). M. marymoncka, montowa (*=najdelikatniejsza, najlepsza,* p. Marymoncki). M. krupiczna, krupczatka (*=najdelikatniejsza i najlepsza, z młynów rosyjskich otrzymywana*). M. kartoflana (*=otrzymywana z kartofli przez tarcie ich i wymaczanie*). Krótka M., piek. p. **Krótki.** Kraj obfity w łąki i w mąki. Mick. (*= w pola orne*). Nie będzie z tego zboża mąki a. Nie będzie z tej mąki chleba. Prz. (*= daremna praca, nic z tego nie będzie*). Wygląda, jak szczur z mąki (*= jakby go z trumny wyjął, blady, mizerny*). Być z jednej mąki = *tego samego gatunku, jednego warci, powiesić ich na jednej gałęzi, wart Pac pałaca, a pałac Paca, dobrali ś.* Oboje z jednej mąki. Jednym M., a drugim należą otręby. Pot. (*= jednemu ś. zmiele, a drugiemu skrupi*). Tego, co robić nie chce, M. w ręce kole. Papr. **2.** M. cukrowa p. **Mączka. 3.** M. saletrowa=*saletra w małych kryształkach, powstałych przez mieszanie roztworu saletry w czasie jej krystalizowania.* **4.** [Dziadzia M.]=*wężlica różowa, porost przylegający do ziemi* (boemyces roseus). **5.** chem.: M. chmielowa p. **Lupulin. 6.** min.: M. kopalna = *odmiana pelitu, masy sypkie mikroskopowych pancerzy okrzemek.* Zdr. **Mączka,** [**Mączeczka**]. <MĄ(K)>

× **Mąkarka, i,** lm. **i** p. **Mączarka.**

× **Mąkarz, a,** lm. **e** p. **Mączarz.** L.

Mąkla, i, lm. **e** bot. **I.** p. **Ewernja. 2.** p. **Odnożyca.** <?>

[**Mąklej, u,** lm. **e**] *klej w tabliczce, którym klejono po zwilżeniu go ustami.* <Z Nm. Mund(leim=klej)=ustny + Klej>

[**Mąklica, y,** lm. **e, Wąklica, Wątlaczek**] *garnek do mąki.* <Zam. [Wątlica], sł. lud. do Mąka>

Mąkolina, y, lm. **y** bot. p. **Śnieguliczka.** <?>

Mąkomierz, a, lm. **e, Aleurometr** *narzędzie do oznaczania ilości glutenu w mące.* <Mąka + MIAR>

†**Mąkowanie, a,** lm. **a?:** Ale w arcaby, M., rymfowanie i insze wszystkie gry ciche, to im będzie wolno. Ustawa towarz. strzel. krakow. 1564 r. <? por. Mętowanie>

†**Mąłdrzyk, a,** lm. **i** p. **Małdrzyk:** Mąłdrzyki abo krajanki wycisłe po lesicy rozłożyć. Troc.

†**Mąłżeński** p. **Małżeński:** Krom urzędu mąłżeńskiego. Kaz. Gnież.

†**Mąłżeństwo, a,** lm. **a** p. **Małżeństwo.** Tuch.

†**Mąłżonka, i,** lm. **i** p. **Małżonka.** Tuch.

Mąsierka, i, lm. **i, Goździkowa lilja** bot. (aphyllanthes) *roś. z rodziny liljowatych.* <?>

[**Mąskotać, ce, tał**] *tluścić.* <? por. Maścić>

[**Mąskotanie, a,** blm.] czynność cz. **Mąskotać.**

[**Mąt, u,** lm. **y**] p. **Męt:** A tuż i niebo spuściło ś. nizko, ciężkie chmurami, i M. po nim chodził. Kon. Na granicy zawsze M. okrutny. Sienk. *(= zamęt, zaburzenie, zamieszki, utarczki).* <M(I)ĘT>

1. [**Mątel, a,** lm. **e**] p. **Motyl.**

2. [**Mątel, tla,** lm. **tle**] p. **Medal.** Zdr. [**Mątlik**]. <Sł. lud. do [Mątel]=motyl>

Mątew, twi, lm. **twie,** [**Mątwica, Kwirla, Kwerla, Kwirl, Kwirlejka, Firlak**] *drewienko rosochate do mącenia, mieszania, kłócenia płynów, jaj w kuchni, koziołek, kłotewka, kołatuszka, rogalka.* Zdr. **Mątewka,** [**Motewka**]. <M(I)ĘT>

Mątewka, i, lm. **i 1.** p. **Mątew. 2.** p. **Wartałka.**

[**Mątlik, a,** lm. **i**] p. **2. Mątel.**

[**Mątnica, y,** lm. **e**] *rodzaj gruszki.* <Zam. Mącznica>

[**Mątnik, a,** lm. **i**] *maleńki niewód do łowienia ryb.* <Od Mącić>

[**Mątny**] p. **Mętny.**

Mątwa, y, lm. **y** zool. (sepia) *głowonóg dwuskrzelowy.* <M(I)ĘT>

[**Mątwica, y,** lm. **e**] p. **Mątew.**

†**Mąulpa, y,** lm. **y** p. **Małpa.**

Mąż, męża, 3 pp. **mężowi** a. [**mężu**], lm. **mężowie** a. **męże,** [**Muż**] **1.** *człowiek; mężczyzna dojrzały:* Błogosławiony M., który nie chodzi w radzie niepobożnych. B. G. Satyr a. dziki M. Kochan. Nie miejsce męża, ale M. miejsce zdobić ma. Kn. Z mężmi mam czynić, a nie z niewiastami. Rej. Polubiły go niewiasty i męże. Krasiń. Zebrał ś. wszystek lud, jak jeden M., na plac *(= co do jednego, jednym tknięci).* Zbiegli ś., chcąc poznać i męże i stroje. Mick. Sypią ś. męże, ściskają ś. roty. Mick. Gwałtem na siebie nacierają, M. o męża, konie ś. końmi rozpierają. Tw. †Piątym pułkiem władał sam Henryk, a tam stanął główny M. polskich i śląskich ludzi. Błaż. *(=wybór, kwiat).* **2.** *mężczyzna poważny, dzielny, obywatel kraju, członek społeczeństwa:* Dostojny, uczony, światły, znakomity M. M. stanu. Mężu! co sławy chęć wyssałeś w mleku. Niem. Ziemia jeszcze takich nie widziała mężów. Krasiń. Piotr Abrahamowicz, M. apostolski w zakonie Soc. Jesu. Nies. W przeciwnościach losu prawdziwym okazał ś. mężem. **3.** *małżonek:* Jejmość panna czego inszego potrzebuje, nie rabarbarum, senesu: M.! L. Wyjść, pójść, wydać za M. Przez wolej i działu ich matki, bądź ona szła za iny M., bądź nie szła. Ort. Córek swoich poddanym za M. nie dawali. Mick. Widział uchybione swe nadzieje przez za M. pójście królowy. Niem. Małgorzata z przymuszenia rodziców za męża króla szockiego Malkolina poszła. Skar. Eudoksja cesarzowa musiała przez dzięki (wbrew woli swojej) za M. za Djogienesa. Biel. M. *(=za M. wyjść).* Długo wdową będąc, ku starości za M. chciała. L. *(=za M. wyjść).* Wdowy za M. gotowe. Prz. Zmówić dziewkę za M. Mącz. Małgorzata, gdy jej za M. chciał książę polskie... Skar. Czas jej za M.! Już trzeci rok za mężem *(=mężatką, zamężną jest).* Niedługo żyła z mężem. Cnotliwa żona męża korona. Prz. Jeśli żona męża nie ozdobi, M. próżno robi. Kochan. Miała z mężem troje dzieci. **4.** [Dobry M.] = *swat.* **5.** [M. i żona] = *rodzaj gry dziecięcej.* Zdr. **Mężulek, Mężuleńko, Mężulko, Mężulo, Mężunio, Mężuś,** [**Mężyk, Mężik, Mężyczek**], †**Mążyk.** Zgr. **Mężysko.** <MĘŻ>

[**Mążny**] p. **Mężny.**

†**Mążonek, nka,** lm. **nkowie** p. **Małżonek.** Tuch.

†**Mążyk, a,** lm. **owie** p. **Mąż.** Mur.

†**Mążżeństwo, a,** lm. **a** p. **Małżeństwo.**

[**Mchaty, Mechaty**] *pokryty mchem, puszkiem.* <Od Mech>

Mchowaty *podobny do mchu, jak mech:* Bluszcz drzewny kwiat ma M. Syr.

Mchowik, a, lm. **i** bot. p. **Grzyb.**

Mchownik, a, lm. **i** bot. p. **Grzyb.**

Mchowy, [**Mechowy**] przym. od **Mech:** Błota mchowe. Legowisko mchowe. Mchowa pościołka. Koch. W. Czym do pancerza ś. przynęci, kiedy mu M. ciężki kożuszek łabędzi? Koch. W. *(=mszysty, puszasty).*

†**Mchówka, i,** lm. **i** *posłanie z mchu=puchu; poduszka pierzana:* Gdzie są twoje poduszki, mchówki? Pśń.

†**Mciwy,** †**Mćwy** z **Miłościwy:** Mciwi panowie. Okol. Waszmość mciwych panów proszę. Okol.

†**Mćwy** p. **Mciwy.**

Mdlarka, i, lm. **i** bot. p. **Syrojeszka.** <?>

Mdleć, eje, ał, [**Mgleć**] **1.** *słabieć, słabnąć, tracić siły, opadać na siłach, wątleć, upadać:* Ręce mi mdleją. Nogi mdleją *(=ustają, chwieją ś.).* M. pod brzemieniem, ze znużenia *(=padać, lecieć na ziemię).* Serce we mnie mdleje, Zbigniewie! Słow. Ciało w przygodach z przyrodzenia mdleje. Rej. Coraz słabsza, coraz mdleją siły. Słow. Hiszpańska siła już dziś mdleje prawie. Paszk. Mdlejąco-słaby skłon dnia zimowego. Orzesz. Przen.: Jego dusza, wieczna zmienniczka, na przemiany M. umiała i przychodzić do siebie. Krasiń. Przen.: Rozwidnia ś. coraz bardziej—ich postacie mdleją w promieniach zorzy. Krasiń. *(= stają ś. coraz mniej widocznemi).* **2.** *omdlewać, tracić przytomność, wpadać w mdłości:* Mdleję! = *mdło mi, robi mi ś. słabo, niedobrze mi, ćmi mi ś. w oczach.* M. ze strachu = *truchleć, drętwieć, umierać.* Wć Panna mdlejesz, kiedy kurczę rzną. L. Pragnie i prawie mdleje dusza moja do nich. Skar. Zimny po członkach mdlejący pot płynie. Hul. **3.** (o rybach) *zamierać, usypiać.* Troc. <MD/MUD>

[**Mdleja, i,** lm. **e, Mgleja**] *człowiek słabowity.*

[**Mdlejowato**] przys. od **Mdlejowaty;** [**Mglejowato**].

[**Mdlejowaty, Mglejowaty**] *mdły, wątły, słabowity.*

Mdlenie, a, blm., [**Mglenie**] **1.** czynność cz. **Mdleć. 2.** czynność cz. **Mdlić;** p. **Ckliwość.**

†**Mdlenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mdlić ś.**

Mdlić, i, ił, [**Mglić**] **1.** ×*robić mdłym, osłabiać, wątlić, wycieńczać, nędzić:* M. ciało postem. Gdy to mówiła, miękczyła serce jego i mdliła męskie serce jego. Skar. Nieprzyjaciel naszych pracą prawie ustawiczną mdlił. Warg. Dzieci po polach sypiały, aby tak we mdlonych a co dopiero rosłych leciech ku pracy ś. przyzwyczajały. Glicz. *(=w słabych, wątłych, niedołężnych).* Krew uchodząca siłę mdliła. Troc. Starość już jego mdliła siły. Troc. **2.** nieos. *sprawiać mdłości, nu-*

dzić, pobudzać do wymiotów: Jejmość radzi herbatę, lecz to trunek mdlący. Kras. *(= mdły).* Mdli mię *(= ckliwo mi, nudzi mię, nudno mi, mam nudności).* Od rana jestem naczczo, mdli mię. Mick. †**M. ś.** *osłabiać ś.:* Mdliła ś. ważność (= powaga) sędziego. Św. z Woc. <MD/MUD>

†**Mdliwość, i,** blm. p. **Mdłość.** Mym.

Mdluchny *bardzo mdły, słabiuchny, wątłuchny.*

Mdławo przys. od **Mdławy;** [**Mgławo**]: Potrafiła tak mu w oczy spojrzeć, że od spojrzenia tego M. mu ś. jakoś i rozkosznie zrobiło. Jeż.

Mdławość, i, blm. rz. od **Mdławy.**

Mdławy, [**Mgławy**] *nieco mdły, słaby, osłabły; bladawy, mglisty, przyćmiony, zamroczony, niewyraźny, zamglony, majaczący, nikły:* M. blask księżyca. <MD/MUD>

Mdło przys. od **Mdły;** [**Medło, Mgło**]: M. w piersiach nieszczęśliwej, już pada. Krasiń. *(= słabo, brak sił).* M. mi, M. mi ś. zrobiło = *mdli mię, mam nudności, ckliwo mi, nudzi mię, zbiera mi ś. na wymioty.*

Mdłość, i 1. blm. rz. od **Mdły;** †**Mdliwość:** Od mdłości wielkiej na nogach nie mógł stać. Op. M. rozumu i zabawy poważniejsze (niewiastom) odjęte, wszystkie myśli i starania (ich) obróciły do strojów. Warg. M. sił państwa tego każdemu wiadoma. Troc. **2.** a. [**Mgłość**], szczeg. w lm. **Mdłości,** [**Mgłości**] = a) *omdlewanie do utraty sił i przytomności, zemdlenie:* W mdłości teraz leży. Troc. Wpadać w mdłości. Silnych i wesołych strąci w ból i mdłości. Mick. Baron, podobien temu, co ś. cuci z mdłości, wydobywał wpółsenne oko z tych ciemności. Mick. Z wielkiej alteracji dostałam mdłości, spazmów, serca palpitacji. Mick. b) p. **Ckliwość:** Dostać mdłości. Sprawiać, sprowadzać, wywoływać mdłości. Mdłości go zdjęły, porwały, napadły. <MD/MUD>

Mdły, †**Medł,** [**Mgły, Mglący, Medly**] **1.** *słaby, wątły, bezsilny, omdlały, wycieńczony, bezwładny, niedołężny, nieudolny, lichy, mizerny, nędzny:* Porwali mdłego i pomogli zsiadać. Kras. Duch-ci wprawdzie ochotny, ale ciało mdłe. Wuj. W chorym i mdłym ciele tak ochotne i wielkie było serce. Skar. Oczy moji mdlesta byle. Ps. flor. Którzykoli z nich nie mogli chodzić, a byli mdłego żywota. B. Sz. Nie boi ś. mdłego prześladowcy. Po błoniu, kwitnącym kolorami tęczy, przelatuje samotnie M. kwiatek pajęczy. Mick. Rosa na mdłe zioła padnie. Kochan. *(= zwarzone).* Zwiędłe kwiaty, idźcie do mdłego kwiecia. Krasiń. Mdłe róży szypułki. Zabł. W młodości mdłą radę w sobie mamy. Bud. B. Boże, co tak mdłym piórem, jako władniesz groźną stalą. Pot. Teraz już nie marnym głosem, mdłym natchnieniem będę walczył z wami, ale żelazem. Krasiń. **2.** *słaby, niewyraźny, zamroczony, mglisty, zamglony, przyćmiony, nikły, majaczący, blady:* Mdłe światełko. Kolor M. Mdłe gwiazdki kagańców. Niedź. **3.** przen. *bezbarwny, nieożywiony, suchy, oschły, nudny, niezajmujący, ckliwy:* Styl M. Powieść mdła. Mdła pieszczotliwość w przedstawianiu objawów uczucia. Chm. **4.** *mdlący, ckliwy, nudny, niesłony, pobudzający do wymiotów:* Smak M. Mdła ryba. Troc. Sędy wytrzeć popiołem, zwłaszcza byłoli mdłe wino. Trzyc. <MD/MUD>

1. Me 1. = *moje.* **2.** [**Me**] = *mnie, mię.* <p. Mój, Ja>

2. Me 1. p. **Be. 2.** *naśladowanie głosu owiec.* **3.** [**Me** a. **Siusiu**] dziec. *owca.* **4.** O Me.! *przyśpiew.* <Dźwn.>

Meander, dra, lm. **dry 1.** *krótki utwór poetyczny z przewijającemi ś. ciągle temiż samemi myślami, zwrotami lub rymami.* **2.** bud. p. **Manowczyk.** Podcz. Ubiór bramują dookoła kolorowe greki i meandry. Wejs. <Łć. maeander a. maeandros, z Gr. maiandros, to zaś od kręto płynącej rzeki w Azji mniejszej Maiandros>

Meandrowy przym. od **Meander:** Rozwodzi ś. dalej nad popielnicą z ornamentem meandrowym.

†**Meat, u,** lm. **y 1.** *przejście, przechód.* **2.** *bieg, droga, ujście.* Biel. M., Zaw. **3.** lek. *przewód, kanał.* <Łć. meatus>

Mebel, bla, lm. **ble,** ×**Mebl,** ×**Membel,** ×**Membl,** [w lm. **Męble, Neble**] **1.** *sprzęt domowy wykwintniejszy, zwykle stolarskiej roboty:* Meble mahoniowe, stylowe, fantazyjne, buduarowe, ogrodowe, wiedeńskie, pluszowe. Garnitur mebli. Meble = *umeblowanie mieszkania, sprzęty, ruchomości a. garnitur mebli.* Pokój z meblami *(= umeblowany).* Przen.: U starej baby, co już po zwierciedle, złość, smutek, zazdrość zostały za meble. Drużb. **2.** przen. = a) *zawalidroga, balast, ciężar w domu; osoba krępująca swoją obecnością:* Ma starą, nieznośną żonę, ładny M.! Moi znajomi niezupełnie przywykli do mojego nowego mebla, trochę żenowani. Mick. b) *utrzymanka, nałożnica.* Zdr. **Mebelek,** ×**Meblik.** <Fr. meuble, skąd Nm. Möbel>

Mebelek, lka, lm. **lki,** × **Meblik** p. **Mebel;** *lichy, skromny, nędzny mebel:* Posprawiał mebelki bejcowane. Krasz. Mebelki były skromne, czarno pokostowane. Bał.

×**Mebl, a,** lm. **e** p. **Mebel.** L.

Meblarstwo, a, blm. *zajęcie, rzemiosło meblarza.*

Meblarz, a, lm. **e** *stolarz wyrabiający wyłącznie meble; handlujący meblami:* Zawołał o meblarza, u którego pan Wybicki sprzęty kupował i wypożyczał. Rog.

×**Meblik, a,** lm. **i** p. **Mebel** i **Mebelek.** L.

Meblować, uje, ował *opatrywać, ekwipować w meble, ubierać meblami:* M. mieszkanie, pokój. Pokój meblowany *(= z meblami).* **M. ś.** *zaopatrywać, ekwipować swoje mieszkanie w meble, sprawiać sobie meble, urządzać sobie mieszkanie:* Mebluje ś. przed ślubem.

Meblowanie, a, blm., czynność cz. **Meblować.**

Meblowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Meblować ś.**

Meblowy przym. od **Mebel:** Stolarz M. Pokrycie meblowe. Łóżko meblowe.

[**Meca, y,** lm. **e**] p. **1. Maca.** Zdr. [**Mecka**].

Mecenas, a, lm. **i, Mecenat,** [**Męcynas, Mętynas, Matyjás**] **1.** *możny opiekun i protektor sztuk i literatury:* Udawał zawsze zajętego literaturą, nauką — i tak pozyskał piękne a próżne mecenasa imię. Krasz. Pismo musiało mieć mecenasów i utrzymywać ś. ofiarami. Krasz. **2.** †M. *obrońca, adwokat, patron (tytuł urzędowy):* Palestrze w trybunale nie więcej, jak trzydziestu mecenasów pozwalamy, z których każdy za swoich dependentów odpowiada. Vol. Kto chciał być mecenasem, musiał egzamen doktora prawa złożyć Mrong. Adwokat tylko w niższych sądach mógł stawać, a M. w wyższych. Mrong. **3.** daw. *obrońca przy IX i X departamencie Rządzącego Senatu w Królestwie Polskim.* **4.** dziś: *tytuł, dawany przez grzeczność adwokatom wogóle.* Zdr. **Mecenasek.** <Łć. Maecenas, 2 pp. Maecenatis = imię własne *bogatego protektora*>

Mecenasek, ska, lm. **skowie** p. **Mecenas.**

Mecenaska, i, lm. **i** forma ż. od **Mecenas** pod 1: Pisać będę, jak pisałem, odparł spokojnie

przeciwnik mecenasek. Jeż. Tej edukacji przedstawicielkami są właśnie mecenaski tutejsze. Jeż.

Mecenasostwo, a, Mecenasowstwo 1. blm. *mecenas z żoną.* **2.** lm. **a** a. **Mecenasura, Mecenatura** *stanowisko, godność, obowiązki mecenasa.*

Mecenasowa, ej, lm. **e** *żona mecenasa.*

Mecenasować, uje, owal *być mecenasem:* Prezes na literaturze mało ś. zna, i jakżeby mógł jej M.? Jeż. W. Krasiński lubił M. literaturze. Siem. M. sztuce.

Mecenasowanie, a, blm., czynność cz. **Mecenasować:** Jakąby to korzyść przynieść mogło poświęcenie pewnej części procentów od miljona na M. naukom! Jeż.

Mecenasowski przym. od **Mecenas.**

Mecenasowstwo, a, lm. **a** p. **Mecenasostwo:** Dobre robił na swym mecenasowstwie interesa. Łoś.

Mecenasówna, y, lm. **y** *córka mecenasa.*

Mecenasura, y, lm. **y** p. **Mecenasostwo:** Wyczekiwał ze stanowczym zaufaniem w swe niespożyte siły djamentowego wesela mecenasury. Kraus.

Mecenat, a, lm. **ci** p. **Mecenas.**

Mecenatura, y, lm. **y** p. **Mecenasostwo:** Czas już, ażebyś porzucił mecenaturę. Koź.

Mech, mchu, [**mechu**], lm. **mchy,** [**mechy**], [**Mek**] **1.** bot.=a) (muscus) *roślina skrytopłciowa najniższego wykształcenia.* b) M. brodaty p. **Brodek.** c) M. gałązkowy p. **Rokiet.** d) M. gwiazdkowy p. **Merzyk.** e) M. islandzki p. **Płucnica.** f) M. knotowy a. sznurkowy p. **Prątnik.** g) M. rzeczny p. **Zdrojek.** h) M. torfowy p. **Torfowiec.** i) M. włosisty a. włoskowy p. **Płonnik.** M. skalny kamienny, który na skałach i kamieniach rośce. Urzęd. Kamień często poruszany mchem nie obrośnie. Prz. Pierś z podgardłkiem wołowi od mchu ś. lipkiego zieleni. Bardz. M. morski = porost morski, rośce po skałach morskich, a najwięcej po skorupach ryb i małżów morskich ziemią objętych. Syr. [M. robaczny] = *porost lichen helmintho-chortos.* Posłanie z mchu. **2.** *pąpie, perz, delikatne pokrycie włoskowate niektórych roślin:* M. na oście, na ziołach. Troc. **3.** *włoski, niby wełna delikatna na zwierzętach:* Stwórca niektóre zwierzęta mchem odział, niektóre w skórę kosmatą oblókł. Górn. Wieś według przyrodzenia piękny strój i szaty z jagnięcego mchu daje bez szkatuł utraty. Górn. **4.** *pierwsze zaledwie puszczające ś. włoski na twarzy, meszek, puszek:* Dopiero mu subtelny M. na twarz wstępował. Otw. M. brody pacholęcej. Nar. **5.** *pierze młode, delikatne, puch:* Nie łoże, nie łabęcie mchy, nie miękkie szaty przodki nasze, a stare zdobiły Sarmaty, ziemia łóżko, barłóg M., falandysz od festu. Pot. [M. pierzny w poduszkach]. Niemasz lepszej zwierzyny, jako nasza gąska, dobre pierze, dobry M., nie gań mi i miąska. Prz. **6.** †M. *podatek za Piastów, który uiszczali dzierżawcy wód w rybach.* Nar. **7.** anat. (lanugo) *cienkie włoski, porastające skórę ludzką.* **8.** myśl. *skóra, którą nanowo odrastające rogi zwierzęcia są obrosłe,* s c y p u ł. Zdr. **Meszek.** <MUCH/MCH/MYCH>

[**Mech, a,** lm. **y, Meszka**] *niedźwiedź:* Knieja „meszne,“ gdzie mechy czyli niedźwiedzie miały legowiska. Gac. <Por. miś i S. Sł. mečьkъ = niedźwiedź, Srb. mečka=niedźwiadek>

Mecha, y, lm. **y** *miód do picia:* Jak mnie M. we środku lepiej zagrzeje, a po kościach pójdzie, może wstać będę mógł. Krasz. Przyniosła mechę, która w istocie była dobra i tęga tak, że zaraz we łbach zaszumiało. Krasz. <Węg. méhser, mézser (od méh[e]=pszczoła)>

Mechanicznie przys. od **Mechaniczny.**

Mechaniczność, i, blm. rz. od **Mechaniczny.**

Mechaniczny 1. przym. od **Mechanika:** Pojęcie, prawo, twierdzenie mechaniczne. Koń M. a. koń p a r o w y =*jedność do obliczania siły działającej machin a. raczej efektu motorów=podniesieniu jednego funta na 600 stóp w ciągu jednej sekundy, praca 75 kilogramometrów, wykonana w ciągu jednej sekundy. Urządzony, zbudowany jak maszyna a. mechanizm; działający według praw mechanizmu:* Układ M. Kafar M. (p. Kafar). Warsztat M., pracownia mechaniczno-ślusarska (=*wyrabiające maszynerje a. posługujące ś. machinami).* Piekarnia mechaniczna (=*posługująca ś. machinami).* **2.** Działanie mechaniczne = *działanie sił materjalnych bez wywoływania zmian chemicznych.* Zmiany mechaniczne w organizmie = *nie chemiczne, nie organiczne, fizyczne, zewnętrzne.* Obładowanie żołądka stanowi mechaniczną przeszkodę w trawieniu. **3.** *odbywający ś., załatwiany na podstawie mechanizmu tylko, bez udziału woli, myśli, machinalny, bezmyślny, automatyczny, bezwiedny:* Ruch M. Czynność mechaniczna. Mechaniczną jakąś robotą zajęta, z głową spuszczoną spędzała długie wieczory. Krasz. Wprawa mechaniczna. Nauka szła tu trybem mechanicznym, raz wdrożonym. Chm. Czas wolny od mechanicznych zajęć kancelaryjnych wypełniał gawędą z przyjaciółmi. Chm. **4.** *tyczący ś. zewnętrznej, manipulacyjnej strony czynności, techniczny, rzemieślniczy, wykonawczy:* Jako artysta, posiadał niepospolitą wprawę i tajemnice sztuki malarskiej ze strony jej mechanicznej były mu wszystkie znajome. Krasz. **5.** fil. bł. zam. **Mechanistyczny:** Doktryna mechaniczna. Pogląd M. Objaśnienie mechaniczne. **6.** fiz.: Mechaniczna a. dynamiczna teorja ciepła= *objaśniająca objawy ciepła ruchem najdrobniejszych cząstek ciał.* <Od Mechanika>

Mechanik, a, lm. **cy,** [**Machanik**] **1.** *ten, co ś. zajmuje mechaniką; konstruktor maszyn:* Pierwej ludzie byli mechanikami, niżeli pomyśleli o mechanice. L. Młyn roboty biegłego mechanika. Inżynier M. Przen.: M. niebieski=Stwórca. Żart.: M., co bańki nosem puszcza. **2.** posp. a. [**Machynik, Machennik, Machonik**] *majster, człowiek zręczny, sprytny, przemądrzały, filut, wyga, macher, głowa, jedyny do czego:* Jak na gospodarstwie osiadł, to do wszystkich procesów był pierwszy M. i głowa. Jun. <p. Mechanika>

Mechanika, i, blm. **1.** *część fizyki, traktująca o prawach ruchu i równowagi ciał:* M. ciał stałych, ciał ciekłych (=*hidromechanika)* i ciał lotnych (= *aeromechanika).* M. nieba a. M. niebieska=*nauka o olbrzymich ruchach ciał niebieskich.* Na zasadach mechaniki teoretycznej opiera ś. M. praktyczna, stosowana a. przemysłowa (=*nauka o machinach, ich składzie, użyciu i t. d.).* M. doświadczalna = *M. wysnuwająca swe prawa z doświadczeń.* M. elementarna = *M. posługująca ś. matematyką początkową.* M. analityczna a. racjonalna = *M. posługująca ś. matematyką wyższą.* **2.** p. **Mechanizm.** <Gr. mēchanikē (dom. téchnē =sztuka)>

Mechanikowa, ej, lm. **e** *żona mechanika.*

Mechanistycznie przys. od **Mechanistyczny.**

Mechanistyczny fil. przym. od **Mechanizm:** Doktryna mechanistyczna. Pogląd M. Objaśnienie mechanistyczne. Przeć. **Dynamistyczny, Animistyczny, Witalistyczny.**

Mechanizm, u, lm. **y l.** a. **Mechanika** *budowa, urządzenie wewnętrzne maszyny, maszynerja:* M. zegarka *(=werk).* M. narzędzia muzycznego. M. fortepjanu. Przen.: M. państwowy *(=machina państwowa).* **2.** *biegłość, sprawność, technika np. wirtuoza.* **3.** fil. = a) *machina, maszyna; przyrząd, urządzenie, układ przeobrażający stosowaną siłę w inną postać i zwracający działanie tej siły w innym kierunku.* b) *układ materjalny, podlegający tylko prawom ruchu i oporu atomów a. mas.* c) *układ wszelki, w którym zmiany zachodzą na mocy praw stałych, są ściśle zdeterminowane, przyczynowo uwarunkowane.* d) *porządek, sposób, w jaki coś jest ułożone a. odbywa ś.:* M. trawienia, oddychania, myślenia. e) *pogląd a. doktryna, według której wszystkie zjawiska we wszechświecie objaśniają ś. jako skutki ruchów i oporu atomów a. mas:* Przeciwko mechanizmowi szkoły Descartesa wystąpił Leibniz ze swoim dynamizmem. Przeć. **Dynamizm.** f) *doktryna a. pogląd, według którego wszystkie zjawiska we wszechświecie są ściśle uwarunkowane na mocy praw stałych; teorja determinizmu przyczynowego, wykluczającego działanie czynników a. sił wolnych.* g) *pogląd, według którego jestestwa organiczne są tylko maszynami, sprawy zaś organiczne — działaniem tych maszyn.* Przeć.: **Animizm, Witalizm.** <Now. z Gr. mēchanē = narzędzie, machina, przyrząd>

× **Mechanizmować, uje, ował** p. **Mechanizować.**

× **Mechanizmowanie, a,** blm., czynność cz. **Mechanizmować,** *mechanizowanie.*

Mechanizować, uje, ował, × **Mechanizmować** fil. *nadawać czemu cechy mechanizmu a. maszyny; sprowadzać, redukować co do mechanizmu; czynić co nałogowym, bezmyślnym, woli nie podlegającym:* Ustawiczne ćwiczenie w końcu mechanizuje najzawilsze czynności.

Mechanizowanie, a, blm., czynność cz. **Mechanizować.**

× **Mechanurgja, i,** blm. **1.** *sztuka działania za pomocą machin.* **2.** lek. *nauka o przyrządach sztucznych, używanych w chirurgji.* <Now. z Gr. mēchanoúrgos = wyrabiający narzędzia>

[**Mechaty**] **1.** a. [**Mechmaty**] *kudłaty, kosmaty.* **2.** p. **Mchaty.** <Od Mech>

Mechedudle nieod. posp. pog. p. **Meches.** <Żart. z Meches>

[**Mechelek, lka,** lm. **lki**] *kosmyk:* M. włosów. <? Od Mech>

× **Mechera, y,** lm. **y,** †**Mecherz,** †**Męcherz,** †**Męchierz,** †**Męchyrz,** †**Męcherzyca,** †**Męcherzyna,** †**Miecherz,** [**Menchor**] *pęcherz:* Szyb zniknąd, mecherami okna zasłaniamy. Sienk. Nasypał jeden prażonego grochu do wołowej mechery. Sienk. <Por. Macharzyna, Męcherz i Pęcherz>

†**Mecherz, a,** lm. **e** p. **Mechera.** And. z Kobyl. <Zap. zmieszanie Miech i Pęcherz>

Meches, a, lm. **y 1.** a. **Mechesiuk,** posp. pog. **Mechedudle** *Żyd przechrzczony, przechrzta, ochrzta, wychrzta:* To coś nizkiego pochodzenia być musi — chamy a. mechesy. Krasz. **2.** [M.] *niechluj.* <Hb. mekes = czynsz, cło, Chaldejs. mekes = celnik>

Mechesiątko, a, lm. **a** *dziecko mechesów.*

Mechesiuk, a, lm. **i** p. **Meches:** Kara Boża spokrewniła z nami tego mechesiuka. Krasz.

Mecheska, i, lm. **i** forma ż. od **Meches.**

Mechesostwo, a, blm., **Mechesowstwo** *pochodzenie z Żydów.*

Mechesowski przym. od **Meches.**

Mechesowstwo, a, blm. p. **Mechesostwo.**

[**Mechmaty**] p. **Mechaty:** Ty, sroko mechmata!

[**Mechnąć, nie, nął**] *zemknąć, dać drapaka.* <Zam. Machnąć>

[**Mechniaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Mechniaczyć.**

[**Mechniaczyć, y, ył**] *gładką powierzchnię stroszyć, robić zadziory, robić kostropatym.* <Od Mech>

[**Mechniasz, a,** lm. **e**] *polana błotnista, mszysta.*

[**Mechnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Mechnąć.**

[**Mechowy**] p. **Mchowy.**

[**Mechrać, a, ał**] a. [**Mychrać**] *targać włosy, czochrać.* <? Od Mech>

[**Mechtać się, a ś., ał ś.**] *mieszać ś.* <?>

[**Mechtanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mechtać ś.**

[**Mechurki, ów,** blp.] *meszek, puszek sierści u zwierząt a. włosów u człowieka:* Już mu ś. puszczają M. <Od Mech>

[**Mecia!**] *wołanie na jagnięta.* <Okrzyk.>

[**Meciułka, i,** lm. **i**] p. **Medka.** <?>

[**Mecka, i,** lm. **i**] p. **Meca.**

[**Mecyja, i,** blm.] *bogactwo, majątek:* Wielkiej mecyi nie zbijecie, jak mi statek zabierzecie.

[**Mecyje, ów,** blp.] *specjał, frykas, przysmak, pańska rzecz:* O má dopiéro M.! <Przez Żyd., z Hb. mezijah = coś znalezionego, osobliwość, por. Fr. trouvaille>

Meczecik, u, lm. **i** p. **Meczet.**

[**Meczeć, y, ał**] *beczeć:* Owca mecy. <Dźwn.>

[**Meczenie, a,** blm.] czynność cz. **Meczeć.**

Meczet, u, lm. **y,** × **Meczyt,** × **Meskita,** × **Meszkita,** [**Moszea, Muszea**] *świątynia mahometańska:* Wieczorem poszedł w M. na pacierze. Mick. Zdr. **Meczecik.** <Arab. Tur. mesdżid>

Meczetny p. **Meczetowy.**

Meczetowy, Meczetny przym. od **Meczet:** Wieża meczetowa *(=minaret).*

× **Meczyt, u,** lm. **y** p. **Meczet.**

[**Meda, y,** lm. **y**] *owad pasikonik* (locusta): Medo, medo, daj mi maści, wypuscę cię z swoi garści. <? Por. Nm. Made = robak, czerw>

Medal, u, lm. **e,** × **Metal,** [**Mendal, Mental, Mantál, Mędal, Mendel, Mętal, Mądel, Mątel, Mętel, Nemtal**] *wyrób metalowy kształtu monety, bity na pamiątkę czyją a. czego, udzielany komu dla uczczenia jego zasług:* M. wojskowy, jubileuszowy. Cały obwieszony medalami. M. za zwycięstwo na wyścigach. M. z wystawy. Medale na pamiątkę chrztu. Skończył szkoły ze złotym medalem. Kazano wybić M. na cześć jego. Gabinet medalów. Węg. Przen.: Każdy M. ma dwie strony *(=w każdej rzeczy, sprawie jest strona dodatnia, jest i ujemna).* Odwrotna strona medalu *(=sprawy, rzeczy, nieuwzględniana dotąd).* Zdr. **Medalik.** <Włos. medaglia, Fr. médaille, zap. z Łć. metalleus = kruszcowy>

Medalik, a, lm. **i** p. **Medal; Metalik,** [**Mentalik, Mendalik**]; *mały medal, szczeg. z wizerunkiem treści religijnej:* M. Matki Boskiej a. z Matką Boską.

Medalista, y, lm. **ści** *ten, co otrzymał medal jako odznaczenie.*

Medalistka, i, lm. **i** forma ż. od **Medalista.**

Medaljer, a, lm. **rzy** *grawer, pieczętarz, sporządzający stemple do medali, pieczęci.* <Z niby Fr. *médailleur>

Medaljernia, i, lm. **e** *pracownia medaljerów.*

Medaljerski przym. od **Medaljer:** Firma medaljerska.

Medaljerstwo, a, blm. *sztuka, której ś. oddają medaljerzy:* M. kwitło we Włoszech.

Medaljon, u, lm. **y** *jednostronna płaskorzeźba formy wielkiego medalu, używana i jako ozdoba*

architektoniczna: Medaljony zasłużonych mężów wisiały po ścianach. Na twoich piersiach zawieszam M. pełny trucizny. Krasiń. Zdr. **Medaljonik.** <Włos. medaglione, skąd Fr. médaillon>

Medaljonik, u, lm. **i** p. **Medaljon:** Przedmiotem, który zajął jego uwagę, był nieduży M. Bał.

Medaljonowy przym. od **Medaljon:** Portret M. Dęb. L.

Medalnik, a, lm. **cy** *ten, co robi medale.*

Medalowy przym. od **Medal:** Emblemata medalowe. Bobrow. Szef, jako niegdyś uczeń szkoły i uczeń celujący, przywdziewał na kasyna mundur uczniowski M. And.

[**Medek, dka,** lm. **dki**] *rodzaj czepca.* <?>

Medeka, i, lm. **i** a. **M. trawa** bot. p. **Lucerna.** <Z Łć. medica>

[**Medel, a,** lm. **e**] p. **Mendel.** Zdr. [**Medelek**].

Medelan, a, lm. **y** *nazwa psa myśliwskiego na niedźwiedzie używanego:* Ogromne to psy wielkości dogów, lecz jeszcze masywniejsze, tylko nogi medelany mają krótsze. <?>

† **Medelan, u,** lm. **y,** † **Mezelan,** † **Mędzelan** † **Mędzelan,** [**Mezelan**] *tkanina wełniana a. lniana.* Goł. <Włos. mezzalana dosł.=półwełna>

[**Medelek, lka,** lm. **lki**] p. **Medel:** Medelki kieby las.

Medeola, i, lm. **e** bot. p. **Przekwitnica.** <Niby Łć. medeola>

[**Mederunek, nku,** lm. **nki**] p. **Moderunek.**

Medjacja, i, blm. *pośrednictwo, orędownictwo.* <Fr. médiation>

Medjalność, i, blm. *zdolność służenia za medjum.* Ochor.

Medjalny p. **Medjumiczny.** Ochor. Foks był ojcem medjalnych córek, ale sam nigdy medjum nie był *(=zdatnych na medja).*

Medjan, u, blm. *gatunek papieru.* <Z Łć. medianus=średni, środkowy>

Medjana, y, lm. **y** **1.** †M. anat. (vena mediana) *żyła pośrodkowa ramienia, łącząca żyły odlokciową i odpromieniową.* **2.** mat. p. **Środkowa.** <Łć. mediana=środkowa>

× **Medjanok** nieod. **1.** *północ.* **2.** *uczta, bankiet mięsny, który wydają w północ po dniu postnym.* <Niby Łć., z Hp. media noche = północ, skąd Fr. médianoche=biesiada o północy>

× **Medjanota, y,** lm. **y** *średnik (znak pisarski).* <Now. z Łć. media=średnia + nota=znak>

Medjanta, y, lm. **y** muz. *tercja pomiędzy toniką a dominantą:* E jest medjantą w tonacji C major. <Now. z Łć. medians, 2 pp. mediantis = na pół dzielący>

Medjator, a, lm. **owie** a. **rzy** *pośrednik, rozjemca, jednacz, orędownik.* <Łć. mediator>

Medjatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Medjator,** *pośredniczka.*

Medjatorski przym. od **Medjator,** *pośredniczy.*

Medjatorstwo, a, lm. **a** *rola medjatora, pośrednictwo, orędownictwo, rozjemstwo:* W medjatorstwie dziwnie wyćwiczony. Szaj.

Medjatyzacja, i, blm. *uzależnienie, odjęcie praw zwierzchniczych; usunięcie niektórych krajów niemieckich z pod bezpośredniego zwierzchnictwa cesarstwa niemieckiego przez Napoleona I.* <Z Fr. médiatiser = upośrednić, uczynić niebezpośrednim>

Medjatyzować, uje, owal *pozbawić udzielności państwo niezależne.*

Medjatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Medjatyzować.**

Medjawel, u, blm. druk. *pismo jakiegokolwiek gatunku, tylko szersze w oczku, niż zwykle,* in. elzewir. <Fr. médiéval dosł. = średniowieczny, z Łć. medium aevum dosł.=średni wiek>

Medjo nieod. han. *środek miesiąca, dzień piętnasty każdego miesiąca, jako termin załatwiania interesów giełdowych.* <Włos. medio=średni>

Medjować, uje, owal *pośredniczyć.* <Łć. mediare>

Medjowanie, a, blm., czynność cz. **Medjować,** *medjacja.*

Medjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** **1.** *to, co coś innego w środek obejmuje, sfera czego, ognisko, środowisko:* Powietrze jest M. istot oddychających. Woda jest M. ryb. **2.** fil. = a) w spirytyzmie: *pośrednik, osoba pośrednicząca w stosunkach a. porozumiewaniu ś. pomiędzy ludźmi i duchami.* b) w medjumizmie: *osoba szczególnej organizacji, za pośrednictwem której występują objawy ideoplastji w stanie zwykłym lub w stanie transu.* (P. Ideoplastja, Trans). <Łć. medium = środek>

Medjumicznie fil. przys. od **Medjumiczny:** Dotknąć M.

Medjumiczny fil. **1.** a. **Medjalny** przym. od **Medjum:** Wpływ, objaw M. Listy Ochorowicza, opisujące ciekawe zjawiska medjumiczne. Zdolność medjumiczna. **2.** bł. zam. **Medjumistyczny:** Pogląd M. Doktryna medjumiczna. Kierunek M.

Medjumista, y, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel, znawca medjumizmu:* Żaden spirytysta, czy M., o rzeczywistości zjawisk tych nie wątpi. Prus.

Medjumistka, i, lm. **i** forma ż. od **Medjumista.**

Medjumistycznie fil. przys. od **Medjumistyczny.**

Medjumistyczny fil. przym. od **Medjumizm:** Teorja, doktryna medjumistyczna. Pogląd M.

Medjumizm, u, blm. fil. **1.** *doktryna, przypisująca takie niezbadane objawy tajemnicze, jak mechaniczne działanie bez kontaktu i materjalizację, wpływom ideoplastji a. bezwiednej działalności psychicznej medjów.* **2.** *ogół objawów, zachodzących za sprawą osób, zwanych medjami.* <Now. z Łć. medium=środek>

[**Medka, i,** lm. **i, Meciułka**] *osełka drewniana do ostrzenia kosy.* <?>

[**Medlica, y,** lm. **e**] p. **Melica.**

† **Medl, mdła, mdło** (jako orzeczenie) p. **Mdły:** Był M. ręką. B. Sz. Z wielkiego pragnienia był M. Papr. Patrząc, przed strachem był każdy M. Rej. I z widzenia strasznego i ze spaniam był M. Rej. Wywieź mię stąd, bo medłem. Bud. *(=bom M.).* <p. Mdły>

[**Medło**] p. **Mdło:** Ta brejka M. szmaká *(=ta zupa ma smak nijaki).*

[**Medły**] p. **Mdły:** Medłá strawa.

Medok, u, blm. **1.** *wino czerwone bordoskie.* **2.** [Łysy M.] = *wódka.* <Od nazwy miejscowości Fr. Medoc>

Meduza, y, lm. **y** **1.** bot.: Głowa meduzy p. **Głowa.** **2.** lek.: Głowa Meduzy p. **Głowa.** **3.** a. **Żegawnica** zool. (medusa) *zwierzę jamochłonne, dzwonkowate lub krążkowate.* <Gr. Médousa>

Meduźnica, y, lm. **e** *widmo głowy Meduzy:* Blade, ścięte meduźnice. Słow.

[**Medycenie, a,** blm.] czynność cz. **Medycić.**

[**Medycić, i, ił**] p. **Medytować:** Straśnie medyci, co to takiego.

× **Medycjonalny** p. **Medyczny:** Książek ekonomicznych, chirurgicznych i medycjonalnych wcale bardzo mało widać w polskim języku. Smol.

†**Medycki** p. **Medyczny**: Żadne już nie chciały pomóc medyckie remedja. Haur.

Medycyna, y, blm. **1.** a. †**Medyka** *nauka a. sztuka lekarska*, †lekarstwo: Prawo, M., matematyka i filozofja scholastyczna pod skrzydłami akademji krakowskiej pierwszy raz osiedlają ś. w Polsce. Bełc. M. sądowa=*zbiór wiadomości, czerpanych z anatomji, fizjologji, chemji, fizyki, celem wyjaśnienia przyczyn uszkodzeń i obrażeń cielesnych, powodów kalectw i śmierci.* **2.** *wydział medyczny, fakultet lekarski w uniwersytecie:* Chodzić na medycynę. Zapisał ś. na medycynę. Student medycyny. **3.** †M. *leczenie ś., kuracja:* Sapieha w Akwisgranie, na medycynę pojechawszy, umarł. Mat. **4.** †M., lm. **y** *środek lekarski, lek, lekarstwo, medykament.* <**Łć.** medicina>

× **Medycynalny** p. **Medyczny**: Był rządowym i medycynalnym radcą u rządu królewskiego.

Medycynjer, a, lm. **rzy** a. **owie** prow. p. **Medyk**: Skoro tylko zjawił ś. u niego jaki M., wnet pan Tomasz przysiadał ś. do niego. Bał. <Nm. Medicinier>

Medycynjerka, i, lm. **i** forma ż. od **Medycynjer**: Burzę ową w szklance wody przeciw medycynjerkom niewieścim opisywał Jeż w powieści.

× **Medycyński** p. **Medyczny.**

Medycznie przys. od **Medyczny.**

Medyczny, †**Medycki** przym. od **Medyk;** × **Medycyński,** × **Medycynalny,** × **Medycjonalny** *lekarski:* Wydział M. <Od Medyk>

Medyjski bot.: Cytryna pospolita a. medyjska (citrus medica) *gatunek cytryny.* < Od nazwy krainy Azjat. Media>

Medyk, a, lm. **cy 1.** a. × **Medykator** *lekarz, doktór:* Medykom w rzeczach lekarskich wszystkiego przyczynę dać przystoi. Op. **2.** a. prow. **Medycynjer** *student medycyny.* **3.** posp. *mądrala, majster, meternich, kuty na cztery nogi, frant, filut, fines:* Takiś to ty M.! <**Łć.** medicus>

†**Medyka, i,** blm. p. **Medycyna.**

Medykament, u, lm. **a** *lekarstwo, środek lekarski, lek,* †medycyna. <**Łć.** medicamentum>

× **Medykaster, tra,** lm. **try** a. **trowie** *udający doktora, znachor, owczarz; zły doktór, doktór pończoszka:* Między medykastrami pierwsze miejsce mają baby. L. <Włos. medicastro>

× **Medykator, a,** lm. **owie** p. **Medyk.** <**Łć.** medicator>

Medyko-chirurg, a, lm. **owie** *stopień niegdyś dawany lekarzom nie kończącym zupełnego kursu nauk,* podlekarz. <Medyk+Chirurg>

!**Medykochirurgicznie** przys. od **Medykochirurgiczny.**

Medyko-chirurgiczny *z medycyną i chirurgją w związku będący:* Akademja, szkoła medyko-chirurgiczna. <Medyk+Chirurgiczny>

!**Medykomanja, i,** blm. *manja leczenia wszystkich, zbyteczna żądza leczenia.* <Medyk+Manja>

1. [**Medykować, uje, ował**] *leczyć, leczyć ś.*

2. [**Medykować, uje, ował**] p. **Medytować.**

1. [**Medykowanie, a, blm.**] czynność cz. **1. Medykować.**

2. [**Medykowanie, a, blm.**] **czynność cz. 2. Medykować.**

× **Medylunjum,** w lp. **nieod., lm. a, ów** *pierwsza kwadra księżyca.* <**Łć.** medilunia>

[**Medyta, y,** lm. **y**] *medytacja, medytowanie, zaduma, rozmyślanie:* Dziaduś w medycie słuchali. <Zam. Medytacja>

Medytacja, i, lm. **e 1.** *medytowanie, przemyśliwanie, łamanie sobie głowy, zaduma, dumanie, zagłębianie ś. w myślach:* M. nad układem dzieła. **2.** *rozmyślanie, rozważanie duchowne:* M. o męce Pańskiej. <**Łć.** meditatio>

Medytacyjnie przys. od **Medytacyjny**: Zgrabna głowa z ciężkim warkoczem M. i badawczo przechylała ś. w różne strony. Orzesz.

Medytacyjny przym. od **Medytacja**: Usposobienie medytacyjne.

Medytować, uje, ował, [**Medykować, Medycić, Mendykować, Mętować**] **1.** *dumać, przemyśliwać, zachodzić w głowę, rozmyślać, myśleć nad czym, deliberować, łamać sobie głowę:* Za granicą nie domyślano ś., że infant hiszpański (don Karlos) o zgonie medytuje. Karł. Nad smacznej przyszłości medytując losem, już obiecane wietrzył specjały. Mick. **2.** *namyślać ś. długo, wahać ś.:* Niema tu czego M.! <**Łć.** meditari>

Medytowanie, a, blm., czynność cz. **Medytować,** *medytacja.*

Meezja, i, lm. **e** bot. p. **Parzęchlin.** <Z niby Łć. meesia>

Mefisto, a, lm. **owie** p. **Mefistofeles**: Dzieło całego szeregu małych, średnich i wielkich mefistów politycznych. <Skrócenie Mefistofeles>

Mefistofel, a, lm. **e** p. **Mefistofeles**: Był to djabeł, jednym słowem, był to M. poseł. Mick.

Mefistofeles, a, lm. **y, Mefistofel,** × **Mefistofelisz, Mefistofil, Mefisto** *djabeł, czart, szatan, bies, zły duch:* Jestem Mefistofelesem! Mick. Przen.: *przeciwnik złośliwy, przekora, duch przeciwieństwa, nieprzyjaciel.* <Imię postaci szatana w legiendach o Fauście, ułożone podobno z Gr. mē-=nie+fōs, 2 pp. fōtós=światło+filéō=lubię>

Mefistofelesowski, Mefistofelesowy przym. od **Mefistofeles; Mefistofelski, Mefistofeliczny** *czarci, czartowski, djabelski, szatański;* przen. *zjadliwy, złośliwy, szyderczy:* Uśmiechała ś. mefistofelesowskim śmieszkiem. Krasz. Dziób papug, pod dolną szczęką zakrzywiony, nadaje ich obliczu wyraz M.

Mefistofelesowy p. **Mefistofelesowski.**

Mefistofeliczny p. **Mefistofelesowski**: Tajemniczy ślepiec, pełny mefistofelicznej ironji. Siem. M. charakter. Mat. I.

× **Mefistofelisz, a,** lm. **e** p. **Mefistofeles**: Nasz poseł, M., do wymiany traktat poda. Mick.

Mefistofelski p. **Mefistofelesowski**: Nie wiem, jaki M. duch przenikania i badania wstąpił we mnie. Orzesz.

Mefistofil, a, lm. **e** p. **Mefistofeles**: Patrz w kontrakt, Mefistofilu. Mick.

× **Mefityczny** *cuchnący, duszący.* <**Łć.** mephiticus>

[**Mega, i,** lm. **i**] *komar, meszka.* <Z Nm. Mücke, Dnm. mugge>

[**Megać, a, ał**] *stanąć:* Megaj, baciarzu! (=*stój*). <Z Węg. megáll dosł.=stój!>

Megadyna, y, lm. **y** fiz. *miljon dyn.* <Now. z Gr. mégas=wielki+Dyna>

Megaelektrometr, u, lm. **y** fiz. *narzędzie do mierzenia elektryczności.* <Now. z Gr. mégas=wielki+Elektrometr>

Megaerga, i, lm. **i, Megalerga** fiz. *miljon erg.* <Now. z Gr. **mégas** = wielki+ érgon =dzieło i t. d.>

× **Megakosm, u,** blm. fil. p. **Makrokosm.** <Now. z Gr. mégas=wielki+kósmos=świat>

Megalerga, i, lm. **i** fiz. p. **Megaerga.**

Megalit, u, lm. **y** *wielki kamień:* Jaskiniowy mieszkaniec miał pewne wyobrażenie o religji, składał ofiary bóstwu (megality). Rol. <Now. z Gr. mégas = wielki + líthos = kamień>

× **Megalograf, a,** lm. **owie** *ten, co przedstawia w opisach a. obrazach wzniosłe przedmioty życia, wybierający do opisów wzniosłe wypadki.* <Now. z Gr. mégas m., megálē ż. = wielki + gráfō = piszę>

× **Megalograficzny** przym. od **Megalografja:** Opis M.

× **Megalografja, i,** blm. *sztuka opisywania wzniosłych przedmiotów, bohaterów historycznych.* <p. Megalograf>

Megaloman, a, lm. **owie** *człowiek dotknięty megalomanją.*

Megalomanja, i, blm. *rodzaj obłędu, przejawiającego ś. w mniemaniu o swej wielkości, znaczeniu, talentach i t. d., manja wielkości:* Crispi wypowiedział w Palermo mowę, w której bronił ś. przed zarzutem megalomanji. <Now. z Gr. mégas m., megálē ż. = wielki + manía = manja>

Megalomanka, i, lm. **i** forma ż. od **Megaloman.**

[**Meganie, a,** blm.] czynność cz. **Megać.**

Megaom, u, lm. **y** fiz. *miljon omów.* <Now. z Gr. mégas = wielki + Nm. Ohm = miara płynów>

Megaron, u, lm. **y** *sala w domu greckim:* Z przedpokoju wchodzimy szerokiemi drzwiami do wielkiej głównej sali, czyli do właściwego megaronu. Ćwik. <Gr. mégaron = sala>

Megaryk, a, lm. **cy** *zwolennik filozofji szkoły megarskiej.* <Gr. Megarikós dosł. = Megaryjczyk, od nazwy miasta Gr. Mégara>

Megaskop, u, lm. **y** fiz. *przyrząd służący do rzucania na ekran za pomocą soczewki powiększonych obrazów przedmiotów nieprzezroczystych, malowideł, fotogramów.* <Now. z Gr. mégas = wielki + skopéō = patrzę>

Megater, a, lm. **y** pal. (megatherium) wielkozwierz, *zwierzę z rzędu bezzębnych, znalezione jako skamieniałość w Paragwaju.* <Now. z Gr. mégas = wielki + thēríon = zwierz>

Megawolt, a, lm. **y** *miljon wolt.* <Now. z Gr. mégas = wielki + Wolta>

Megiera, y, lm. **y, Magiera** *kobieta wstrętna, straszna, mściwa, złośnica, jędza, wiedźma, czarownica, furja, piekielnica, heród baba:* M. roześmiała ś. całą bezzębną czeluścią. <Gr. Mégaira = jedna z jędz>

Meglować, uje, ował 1. [M.] p. **Maglować. 2.** †M. *nacierać:* Panie farbiczkami twarze meglują i wałkują. <p. Maglować>

†**Meglowanie, a,** blm., [**Meglowanie**] czynność cz. **Meglować.**

Mehentys, a, lm. **owie** *inżynjer u Turków:* Ci baszowie mają ś. przeprawić na drugą stronę, mehentysów ze sobą wziąwszy. Sienk. Mehentysy są to inżynjerowie. Sienk. <Z Tur.>

†**Mej** w. = *ej!, no proszę!:* Herb kupił, a nie czynił nic godnego, lecz mu też mówią: o towarzyszu hej! w twoim herbie M! Stryjk. <Z Nm. mein! = ach! czyżby?>

[**Mejnk, a,** lm. **i**] *gatunek ryby.* <Z Nm. Mönch, [munch, münch]>

[**Mejńdry**] p. **Hejńdry.** <Okrzyk.>

Mejsel, sla, lm. **sle** rzem. p. **Mesel.**

× **Mejster, tra,** lm. **trowie** p. **Majster:** M. krawiec, M. szewc. Troc.

Mejsterwerk, u, lm. **i** *majstersztyk, arcydzieło:* Trzeba, żeby to był M. Korz. <Nm. Meisterwerk>

× **Mejstrowski** przym. od **Mejster,** *majstrowski.* Troc.

[**Mejzla, i,** lm. **e**] *jedno z narzędzi kamieniarskich:* Kamiéniarze mejzlami wyfugujom. <Nm. Meissel>

[**Mek, u,** lm. **i**] p. **Mech.**

[**Meka, i,** lm. **i**] p. **Męka.**

[**Mekicenie, a,** blm.] czynność cz. **Mekicić.**

[**Mekicić, i, ił**] *mataczyć:* Liszki (lisy) mekicą, tumanią i zwodzą. Pol. <Ukr. mykìtyty>

Mekientosz, a, lm. **e** p. **Makintosz.**

[**Mekleć, eje, ał**] *oszukiwać w handlu.* <Od Makler, Mekler>

Meklembur, a, lm. **y** *koń rasy meklemburskiej:* Przez ulice miasta wagony ciągnęły olbrzymie meklembury. <Od nazwy kraju Nm. Mecklenburg>

[**Meklenie, a,** blm.] czynność cz. **Mekleć.**

Mekler, a, lm. **owie** a. **rzy, Makler,** †**Machlarz,** †**Machlerz** han. *agient, pośrednik urzędowy przy sprzedaży i kupnie towarów, wekslów, papierów rządowych; pośrednik, faktor:* M. giełdowy. <Nm. Mäkler a. Makler>

Meklerski przym. od **Mekler; Maklerski.**

Meklerstwo, a, blm., **Maklerstwo** *zajęcie, obowiązki meklera.*

× **Mekometr, u,** lm. **y** *narzędzie do mierzenia długości.* <Now. z Gr. mē̃kos = długość, przestrzeń + métron = miara>

Mekonina, y, blm. chem. *bezwodnik kwasu mekonowego, ze składem* $C_{10}H_{10}O_4$, *znajdujący ś. w stanie gotowym w makowcu.* <Now. z Gr. mekónion = mak>

× **Mekonjum** nieod. blm. **1.** *makowiec, opjum.* **2.** *kał noworodka,* smołka. <Z Gr. mekónion>

Mekonowy kwas, chem. *kwas o składzie* $C_{10}H_{12}O_5$, *znajdujący ś. w stanie gotowym w makowcu.*

Meksykan, a, lm. **y** kraw. *rodzaj ubioru męskiego:* M. płócienny. <Od nazwy krainy Ameryk. Meksyk>

Meksykański 1. bot. = a) Lilja meksykańska p. **Amarylek.** b) Mącznik M. p. **Mącznik.** c) Ślaz M. p. **Proświrniak. 2.** cukier.: Bomba meksykańska = *rodzaj lodów w formie bomby.*

[**Mektać, ce, tał**] (o koźle a. djable w jego postaci) *wydawać głos, beczeć.* <Dźwn.>

[**Mektanie, a,** blm.] czynność cz. **Mektać.**

Mel, i, lm. **e** p. **1. Mal.**

†**Melabija, i,** lm. **e** *biesiada:* Poskromcie, radzę, młodzi, swoje melabije, któż wie, jeśliże z waszych śmierć kuflów nie pije? Koch. W. <Zap. Gr. melopoiía = pieśń biesiadna, z przystosowaniem do Laba, [Labija]>

Melafir, u, lm. **y** min. *skała krystaliczna, wybuchowa dawniejsza, złożona z oligoklasu, augitu, ilmenitu a. magnetytu, często tworząca tak zwany migdałowiec melafirowy i używana często na bruk i do dróg bitych.* <Now. z Gr. mélas = czarny + (Por)fir>

Melafirowy przym. od **Melafir:** Migdałowiec M.

Melamed, a, lm. **dzi** a. **owie** p. **Melamed.** <Hb. melammēd dosł. = uczący>

Melamp, a, lm. **y,** †**Melampus** *gatunek psa myśliwskiego:* Brat mój darował królowi psa ekstraordynaryjnie wielkiego, tarantowego, który wyrodził ś. nakształt melampa bardzo pięknego. Mat. <Z Gr. melámpous dosł. = czarnonogi>

Melampiryt, u, blm. chem. p. **Dulcyt.** <Now. z Gr. mélas = czarny + pyrítēs = krzemień>

†**Melampus, a,** lm. **y** p. **Melamp:** Duży w boku M. go popadnie. Tw.

× **Melancholiczeć, eje, ał,** † **Melankoliczeć** *stawać ś. melancholikiem, wpadać w melancholję.*

× **Melancholiczenie, a,** blm., czynność cz. **Melancholiczeć.**

Melancholiczka, i, lm. **i** forma ż. od **Melancholik;** † **Melankoliczka.** L.

Melancholicznie, Melancholiczno przys. od **Melancholiczny,** *melancholijnie.*

Melancholiczno p. **Melancholicznie:** Święta nadchodzące M. i ostatek roku nie z wielką skończyliśmy wesołością. Ośw.

Melancholiczność, i, blm. rz. od **Melancholiczny,** *melancholijność.*

Melancholiczny 1. a. † **Melankoliczny, [Mankolijny],** † **Kałokrewny,** † **Czarnokrwisty** *chory na melancholję:* Burak melancholicznym i z melancholji zbłaźnionym jest ratunkiem. Syr. **2.** p. **Melancholijny:** Melancholiczne usposobienie Słowackiego. Chm. Z kwiatów wychodziły wonie melancholiczne. Słow.

Melancholijnie przys. od **Melancholijny,** *melancholicznie.*

Melancholijność, i, blm. rz. od **Melancholijny,** *melancholiczność:* Powolne, leniwe jego ruchy miały w sobie doskonałą harmonję, jakąś M. półsennych marzeń. Orzesz.

Melancholijny, Melancholiczny, † **Melankoliczny, [Mankolijny]** *skłonny do melancholji, pełen melancholji, smutny, posępny, zadumany, ponury:* Wzrok M. jak teleskop sięga. Mick. Coraz bardziej zaciekawiała mię melancholijna powierzchowność pana Lubomira. Orzesz. Przysłuchiwał ś. pan Alfons z melancholijnym pochyleniem głowy. Zach. Talent marzycielski, M. Chm. <p. Melancholja>

Melancholik, a, lm. **cy,** † **Melankolik 1.** *człowiek cierpiący na melancholję.* **2.** *człowiek oddający ś. myślom posępnym, ponury, płaczliwy, zadumany, smutny.* <Gr. melagcholikós = melancholiczny>

Melancholika, i, lm. **i** *pieśń o nastroju melancholijnym:* W młodości na amorce melancholiki wygrywał. And.

Melancholizować, uje, ował, † **Melankolizować 1.** *rzewnie, smutnie, czule, samotnie rozmyślać, desperować:* Panna przy księżycu melancholizuje. Psyche tymczasem melancholizuje i pędzi swe dni, utopiona w myśli. Mor. A. **2.** co = *nadawać czemu charakter melancholijny.*

Melancholizowanie, a, blm., † **Melankolizowanie** czynność cz. **Melancholizować:** Melancholizowaniem sztucznym obrazów prostą legiendę okrasić. Słow.

Melancholja, i, lm. **e,** † **Melankolja, [Mankolija, Mankulija, Mękolija] 1.** a. † **Czarnokrwistość,** † **Krew czarna,** † **Kałokrewność** lek. (melancholia) = a) † M. *choroba pochodząca jakoby z ulania ś. czarnej żółci do soków ciała,* † s m u t n o d u r: Carboni, doktór książęcy, zapisał mu jakąś drjakiew na melancholję. Sienk. b) *choroba umysłowa,* † z a d u m a, † z a d u m a n i e, ! l i p e m a n j a. **2.** *przygnębienie umysłowe, stan duszy, mającej pociąg do samotności, zamyślania ś. i smutku:* Dwie są melancholje: jedna jest z mocy, druga ze słabości; pierwsza jest skrzydłami ludzi wysokich, druga kamieniem ludzi topiących ś. Słow. O melancholjo! nimfo! skąd ty rodem? Czyś ty chorobą jest epidemiczną? Słow. Wiersz pełen smutnej melancholji. Chm. <Gr. melagcholía>

! **Melanemja, i,** blm. lek. *choroba krwi,* c z e r n i c a. <Now. z Gr. mélas = czarny + haîma = krew>

× **Melanin, u,** blm., × **Melanina** *barwnik czarny w tkankach zwierzęcych.* <Now. z Gr. mélas = czarny>

× **Melanina, y,** blm. p. **Melanin.**

Melanit, u, lm. **y** min. p. **Granat.** <Now. z Gr. mélas = czarny>

Melanizm, u, blm. *czarne ubarwienie zwierzęcia:* M. danieli. <Now. z Gr. mélas = czarny>

† **Melankoliczeć, eje, ał** p. **Melancholiczeć:** Oszpecony tą chorobą, jął M. Ocz.

† **Melankoliczenie, a,** blm., czynność cz. **Melankoliczeć,** *melancholiczenie.*

† **Melankoliczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Melankolik,** *melancholiczka.* L.

† **Melankolicznie** przys. od **Melankoliczny; Melancholicznie.**

† **Melankoliczność, i,** blm. rz. od **Melankoliczny; Melancholiczność.**

† **Melankoliczny 1.** p. **Melancholiczny:** Każda melankoliczna choroba jest długa, uporna i do leczenia niełatwa. Ocz. Kwas, żołądek gryząc, żyły barzo otwiera... nadto sny w głowie melankoliczne i szumy czyni niewczesne. Ocz. **2.** p. **Melancholijny.**

† **Melankolik, a,** lm. **cy** p. **Melancholik:** M. rodzi ś. lisowato, koleryk czarno. Rej. Melankolików nazywamy tych, którzy ustawicznie a. najwięcej o jednej rzeczy myślą, tak, że o innych rzeczach niewiele dbają. Krup. W melankoliku krosty, liszaje sine, czarne guzy zakamieniałe. Ocz.

† **Melankolizować, uje, ował** p. **Melancholizować:** Począł M. i smucić ś. Haur.

† **Melankolizowanie, a,** blm., czynność cz. **Melankolizować,** p. **Melancholizowanie.**

† **Melankolja, i,** lm. **e** p. **Melancholja:** Trzy są przyrodzenia, a. rzekę raczej krwie naszej części, M., cholera, flegma. Ocz. M. ze krwi czarnej pochodząca. Kn. Melankolji choroba, co ze krwi czarnej pochodzi. Troc. Wybić komu melankolję z głowy. Troc. Cyrulik mi zalecił pić miód, żeby mi melankolję od głowy odciągnęło. Sienk.

! **Melanomat, u,** lm. **y** lek. (melanoma) *nowotwór chorobliwy,* c z e r n i a k, r a k c z a r n y. <Gr. melánōma = czarność>

× **Melanosarkomat, u,** lm. **y** lek. *nowotwór złośliwy,* m i ę s a k c z a r n y. <Now. z Gr. melanósarkos = czarnociały>

Melanoskop, u, lm. **y** fiz. *przyrząd optyczny, rodzaj okularów, złożonych z dwu szkieł różnobarwnych, czerwonego i fijoletowego, przez które świat roślinny czarnym ś. wydaje.* <Now. z Gr. mélas = czarny + skopéō = patrzę>

! **Melanotyczny** lek. (melanoticus) **1.** *melanomatu dotyczący.* **2.** przym. od **Melanoza,** c z e r n i a c z k o w y.

! **Melanoza, y,** blm. lek. **1.** *chorobliwe zabarwienie skóry na ciemno.* **2.** *złogi barwnika krwi w różnych trzewach,* c z e r n i a c z k a. <Now. z Gr. mélas = czarny>

Melanż, u, lm. **e 1.** *wszelka mieszanina: kolorów, smaków, towarzystwa i t. d.:* Ta biedna marszałkowa lubi robić M. w swoim towarzystwie. Orzesz. **2.** *dwojaka jarzyna, podana na talerzu; kapusta z kartoflami:* Kotlet z melanżem. <Fr. mélange>

Melanżer, a, lm. **y 1.** cukier. *przyrząd granitowy do kręcenia kakao na czekoladę.* **2.** piern. *maszyna o dwuch kamieniach do tarcia czekolady.* <Z Fr. mélanger = mieszać>

Melas, u, blm. chem. p. **Melasa.**

Melasa, y, blm., **Melas** chem. *pozostałość syropowata, ciemno zabarwiona po wydzieleniu fabrycznym cukru z soku buraczanego i t. p.:* M. osmozowana=*M., z której oddzielono sole mineralne i niecukier z pomocą błon z papieru pergaminowego.* <Fr. mélasse, z Hp. melaza>

Melastomowy bot.: Rośliny melastomowe p. **Zaczerniowaty.** <Now. z Gr. mélas = czarny + stóma = brzeg>

Melchizedech, a, lm. **y** *półksiężyc w monstrancji, podtrzymujący hostję.* <Od imienia króla Hb. Malchizedeq dosł. = król sprawiedliwości>

Melchjor, u, blm. *kompozycja metaliczna biała, naśladująca srebro, rodzaj najzyłbru.* <Od nazwisk wynalazców Fr. Maillot i Chorier, przez Fr. maillechort, skąd Nm. Melchior, z podprowadzeniem pod imię Hb. jednego z trzech królów Melchjor>

Melchjorowy przym. od **Melchjor:** Widelec M. Kula stożkowata, obleczona w koszulkę melchjorową. Górs.

†**Melchmus, a,** lm. **y** *jakaś potrawa z mleka słodkiego.* <Nm. Milchmus>

†**Melcie, a,** blm. p. **Mielenie.**

Meldować, uje, owal, [**Melidować**] **1.** *wciągać do ksiąg ludności, zapisywać do księgi meldunkowej domu:* M. kogo z paszportu albo na zasadzie paszportu. M. kogo z przyjazdu. Trzeba pana M. do książki. Sł. wil. **2.** *oznajmiać, anonsować:* Lokaj melduje przybyłego. Pan radca czeka w gabinecie — meldował lokaj, przyjmując laskę i kapelusz gościa. Grusz. **3.** *oznajmiać, donosić, dawać znać, zawiadamiać:* M. w policji o spełnionej kradzieży. Trzeba meldować do policji, kto, kiedy i jakiemi końmi przyjeżdża. Sł. wil. Melduję adjutantowi komenderującemu, że mi koń uciekł. Fred. A. *(=składam raport, raportuję).* [Melduje zbójnikom, ze syćko spi]. **M. ś. 1.** *zapisywać ś. do księgi meldunkowej:* Czy już meldowałeś ś. w tym domu? **2.** komu a. u kogo = *oznajmiać o swoim przybyciu, przedstawiać ś.:* M. ś. u swego naczelnika. <Nm. melden>

Meldowanie, a, blm., **Meldunek** czynność cz. **Meldować.**

Meldowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Meldować ś.**

Meldunek, nku, lm. **nki 1.** p. **Meldowanie. 2.** *kartka meldunkowa, blankiet do meldowania.* <Nm. Meldung>

Meldunkowy przym. od **Meldunek:** Książka meldunkowa. Kartka meldunkowa *(= meldunek).* Numerowy przyniósł mu kartkę meldunkową do wypełnienia.

[**Mele**] *wyraz, używany przy mętowaniu w grze [w zająca]:* Ele M., cukru wiele. <?>

[**Melica, y,** lm. **e, Medlica**] *kij, przywiązany do lewej rękojeści sochy,* in. [r ą c z k a, p o r ą c z k a]. <Zam. M(i)ędlica>

Melicytoza, y, blm. chem. *cukier modrzewiowy.* <Now. z Gr. méli ni. = miód + kýtisos = jakiś krzew>

[**Melidować, uje, owal**] p. **Meldować.**

[**Melidowanie, a,** blm.] czynność cz. **Melidować.**

†**Melihbasz, u,** lm. **e** p. **Melikbesz:** Towary tureckie, kobierce, melihbasze. Vol.

†**Melikbesz, u,** lm. **e,** †**Melihbasz,** †**Mielibasz** *jakaś tkanina.* <Arab. i Hb. meleq = król + Tur. bazz = tkanina, więc niby „płótno królewskie">

Melilot, u, lm. **y** bot. p. **Nostrzyk.** <Łć. melilotus, z Gr. melílōtos dosł. = lotus miodowy>

Melilotowy przym. od **Melilot:** Plaster M.

Melina, y, lm. **y** zł. **1.** *kradzież.* **2.** *schronienie nocne dla złodziei.* <?>

Meliniarka, i, lm. **i** zł. forma ż. od **Meliniarz.**

Meliniarz, a, lm. **e** zł. *ten, co daje przytułek na noc złodziejom.* <?>

Melinit, u, lm. **y 1.** *przetwór wybuchowy, mieszanina kwasu pikrynowego i odpowiednio przyrządzonego kolodjum.* **2.** a. **Ziemia żółta** min. *masa bezpostaciowa, ziemista, złożona z krzemionki, glinu, żelaza, magnezu i wody, używana jako farba żółta.* <Now. z Gr. mélinos = żółty>

Melinitowy przym. od **Melinit:** Działa melinitowe *(=melinitem nabijane).*

Melis, u, blm. *gorszy gatunek cukru, cukier niedobrze oczyszczony, rzadki.* <Nm. Melis, z Fr. mélis>

Melisa, y, lm. **y** bot. **1.** p. **Rojownik. 2.** M. turecka p. **Pszczelnik. 3.** [M. a. **Malesa, Malisa**] *roś. szanta zwyczajna* (nepeta cataria). <Śr. Łć. melissa, z Gr. melissófyllon>

Melisowy przym. od **Melisa:** Zapach M. Woda melisowa a. k a r m e l i c k a *(=kosmetyk z melisy).* Olejek M. Bot.: Pszczelnik M. p. **Pszczelnik.**

Melisówka, i, lm. **i** *gatunek wódki.*

Melit, u, lm. **y, Kamień miodowy** min. *związek kwasu melitowego z glinem, zawierający wodę, krystalizujący w układzie kwadratowym.* <Now. z Gr. méli ni. = miód>

Melitowy kwas, chem. = *kwas heksakarbonobenzolowy,* $C_6 (CO_2 H)_6$, in. k w a s m i o d o w c o w y, k w a s m i o d o w y.

Melitoza, y, blm. chem. *cukier, znajdujący ś. w mannie eukaliptusowej i niektórych innych produktach roślinnych.* <Now. z Gr. méli ni. = miód>

[**Meliwo, a,** lm. **a**] p. **Mlewo.**

Melizm, u, lm. **y** muz. p. **Melizmat.**

Melizmat, u, lm. **y, Melizm** muz. *pasaż, ozdobnik, biegnik.* <Gr. mélisma, 2 pp. melísmatos ni. = pieśń, melodja>

Melizmatyczny przym. od **Melizmat:** Śpiew M.

Melizmatyka, i, blm. muz. *nauka o ozdobnikach.*

Meljoracja, i, lm. **e, Ameljoracja,** ×**Meljorament** *przyprowadzenie do lepszego stanu, ulepszenie, polepszenie, poprawienie, podniesienie:* M. gruntów. M. gruntu mechaniczna, chemiczna. Meljoracje gruntowe pierwszego rzędu *(=uregulowanie biegu rzek i budowa kanałów).* Meljoracje gruntowe drugiego rzędu *(=osuszenie i nawodnienie gruntów).* <Łć. melioratio>

Meljoracyjny przym. od **Meljoracja:** Kapitał, fundusz, kredyt M. Pożyczka meljoracyjna. Przedsiębiorstwo meljoracyjne. Roboty meljoracyjne.

×**Meljorament, u,** lm. **y** a. **a** p. **Meljoracja:** Poczynione są w tym folwarku meljoramenta. Wej. Ekspens na takowe meljoramenta i budowy. Wej. <Śr. Łć. melioramentum>

Meljorować, uje, owal nied. i dok. *poprawiać a. poprawić, ulepszać a. ulepszyć:* Musiałem ten dekret przez kilka godzin M. Mat. Czytany był powtórnie memorjał już meljorowany. Kal. Podnosimy nasze gospodarstwa i meljorujemy wedle możności. Kłob. Jeżeli nie mają M. sposobu postępowania, niż dotąd było, wolę zawczasu wiedzieć. Kalic. Obiecano honorarjum M. Paw. *(=powiększyć).* <Łć. meliorare>

Meljorowanie, a, blm., czynność cz. **Meljorować.**

Meljoryzm, u, blm. *pogląd na świat, według którego wszystko dąży ku lepszemu.* <Now. z Łć. melior = lepszy>

[Melka, i, lm. i] *zupa mączna, rodzaj polewki.* <Z Nm. Mehl=mąka>

[Melkarnia, i, lm. e] *miejsce wyrabiania serów, masła.* <Nm. Melkerei a. Molkerei>

Mellon, a, lm. **y** chem. *niedokładnie zbadany rodnik, złożony z węgla i azotu, a może i wodoru.* <Od nazwiska uczonego Włos. Melloni †1854>

[**Melnica, y,** lm. **e**] *ryba morska, rodzaj łososia.* <Z Kaszubska, zam. *Mulnica>

Melodja, i, lm. **e 1.** muz. = a) *śpiew, nuta (pieśni a. kompozycji wog.):* Grała jakąś piosenkę, fałszując melodję. Sienk. b) *śpiew w głosie pojedyńczym, jako przeciwstawienie harmonji a. polifonji, czyli wielogłosowości.* **2.** przen. p. **Melodyjność:** M. stylu, mowy, poezji. Zdr. **Melodyjka.** <Gr. melō(i)día>

Melodjon, u, lm. **y** p. **Melodykon.** <Now. z Gr. melō(i)día = śpiew>

Melodrama, y, lm. **y** p. **Melodramat.**

Melodramat, u, lm. **y, Melodrama** *utwór sceniczny wzruszający ze śpiewami i z muzyką.* <Now. z Gr. mélos = pieśń + Drama>

Melodramatyczność, i, blm. rz. od **Melodramatyczny; Melodramatyzm,** *cechy melodramatu, t. j. ckliwa rzewność, łzawość, a. sensacyjność, obfitość łatwych efektów:* M. była wtedy w modzie i nie gardzili nią ani Göthe, ani Schiller. Jen. Piekło z całą jego smolną melodramatycznością. Tretj.

Melodramatyczny przym. od **Melodramat,** *właściwy melodramatowi = łzawy, rzewny a ckliwy, a. sensacyjny, obfitujący w łatwe efekta:* Starał ś. rozmowę z melodramatycznego tonu sprowadzić na weselsze tory. Bał. Zadanie powieści pojmujemy raczej, jako studjum epoki i istot, które ją wyrażają, niżeli jako melodramatyczną budowę poplątanych wypadków. Krasz.

Melodramatyzm, u, blm. p. **Melodramatyczność:** Tchnie to sensacyjnym melodramatyzmem. Trep.

Melodramatyzować, uje, ował *przedstawiać w sposób melodramatyczny.*

Melodramatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Melodramatyzować:** Miało ś. ochotę posądzać go o przesadę, o M. nędzy. Trep.

× **Melodycznie** przys. od **Melodyczny,** p. **Melodyjnie.**

× **Melodyczność, i,** blm. rz. od **Melodyczny,** p. **Melodyjność.**

× **Melodyczny** p. **Melodyjny:** Choćbyś pożyczał u Orfeusza melodycznej treny... Jabł.

Melodyjka, i, lm. **i** p. **Melodja.**

Melodyjnie przys. od **Melodyjny;** × **Melodycznie:** Bogu wdzięcznie krzyk kapeli M. przygrawa. P. Koch.

Melodyjność, i, blm. rz. od **Melodyjny; Melodja,** × **Melodyczność.**

Melodyjny, × **Melodyczny** *przyjemnie brzmiący, harmonijny, dźwięczny, śpiewny:* Głos, śpiew, wiersz M. Arf i organów głosy najmelodyjniejsze. Przyb. Na lutni melodyjne granie. Li. Niechaj Orfeusz zabrzmi w strony swoje, by melodyjne były wiersze moje. Auszp. Poezjo! gdzie twoje melodyjne dźwięki? Mick.

Melodyka, i muz. **1.** blm. *teorja prowadzenia, rozwijania melodji.* **2.** lm. **i** *narzędzie muzyczne, podobne do organów.* <Now. z Gr. melō(i)dikós= melodjowy>

Melodykon, u, lm. **y, Melodjon, Fisharmonja, Fisharmonika, Harmonjum, Organki** muz. *narzędzie klawiszowe, naśladujące dźwiękiem organy, wydające głos drganiem języków metalowych, o miechu i pedałach.* <Now. z Gr. melō(i)día = śpiew>

Melodykonowy przym. od **Melodykon:** Piszczałki melodykonowe.

Melofon, u, lm. **y** *narzędzie muzyczne dęte z klawjaturą.* <Now. z Gr. mélos = pieśń + fōnē = brzmienie, głos>

Melograf, u, lm. **y** muz. *przyrząd do zapisywania nut podczas grania a. śpiewania.* <Now. z Gr. mélos= pieśń + gráfō = piszę>

Meloman, a, lm. **i** *zapalony miłośnik muzyki:* Był w duszy artystą i zapalonym melomanem. Krasz.

Melomanja, i, blm. *zamiłowanie muzyki, oddawanie ś. jej z zapałem.* <Now. z Gr. mélos = pieśń + Manja>

Melomanka, i, lm. **i** forma ż. od **Meloman:** Wnet otacza go koło melomanów i melomanek. Chełm.

Melon, a, lm. **y,** †**Malon,** †**Malun,** [**Malon**] **1.** bot. = a) p. **Ogórek;** *owoc ogórka melona:* Głowa łysa jak M. *(= jak kolano).* b) bł. *dynia zwyczajna* (cucurbita maxima) *a. jej owoc,* in. b a n i a, a r b u z, h a r b u z. c) Kakt M. p. **Jeżomelon. 2.** ?: Partja księcia płazowała inną przeciwną i niektórym z nich poprzecinała tylne melony na czworo. Przebiegli Żydzi cyrulicy pozszywali dratwą rozcięte melony. Rol. Zdr. **Melonek.** <Łć. melo, 2 pp. melonis>

Melonek, nka, lm. **nki 1.** p. **Melon:** Wówczas miała miejsce smutna historja, znana pod nazwą pokrajanych tylnych melonków. Rol. **2.** piesz. = a) *główka dziecięcia, nie pokryta jeszcze włosami.* b) *dziecię z taką główką.*

Melonik, a, lm. **i** *rodzaj kapelusza męskiego.*

Melonowcowaty bot.: Rośliny melonowcowate (papayaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Melonowiec, wca, lm. **wce, Drzewo melonowe, Figowiec, Jątrznica, Karyka, Korzepnia** bot. (carica) *roś. z rodziny melonowcowatych.* Gatunek: M. z w y c z a j n y (c. papaya). <Od Melon>

Melonowy przym. od **Melon;** †**Malonowy:** M. konfekt. Sien. M. zagon. Troc. Bot.: Drzewo melonowe p. **Melonowiec.** Kakt M. p. **Jeżomelon.**

Melopea, i, Melopeja 1. blm. *nauka o melodji u starożytnych.* **2.** lm. **e** przen. *śpiew, pieśń:* Śpiewali chórem dziwną jakąś, wyjącą melopeę. Wejs. <Gr. melopoiía>

Melopeja, i, lm. **e** p. **Melopea.**

Meloplast, u, lm. **y** *tabela z nutami, na którą nauczyciel wskazuje laseczką, aby uczeń daną nutę wziął głosem.* <Now. z Gr. mélos = śpiew + plássō = formuję>

Meloplastyka, i, blm. **1.** *metoda uczenia muzyki i śpiewu, wynaleziona we Francji przez Galin'a, wydoskonalona przez Chevé'go i Paris'a.* **2.** × M. lek. *wytwarzanie policzka za pomocą operacji.* < p. Meloplast>

[**Melot, u,** lm. **y**] p. **Nostrzyk.** <Zam. Melilot>

Melotypja, i, blm. *druk nut czcionkami.* <Now. z Gr. mélos = pieśń + týpos = znak>

[**Melsonka, i,** lm. **i**] p. **Mazalanka.** <? Por. Mazelánka>

Melszpajz, u, lm. **y, Melszpejz, Melszpez, Milszpaz** kuch. *legumina parzona z mąki, mleka i jaj.* <Nm. Mehlspeise ż.>

Melszpejz, u, lm. **y** kuch. p. **Melszpajz:** Taka dobra kasza moja hreczana, jak ich melszpejzy. Krasz.

Melszpez, u, lm. **y** kuch. p. **Melszpajz.**

[**Melwetek, tka,** lm. **tki**] *człowiek przygłupi.* <? Może z Nm. maulwitzig=dowcipny tylko na gębę>

Melzupa, y, lm. **y** *zupa z mąki.* Zdr. **Melzupka.** <Nm. Mehlsuppe>

Melzupka, i, lm. **i** p. **Melzupa.**

[**Mełaje, ów,** blp.] *potrawa z kukurydzy, polenta, mamałyga.* <Ukr. mełàj, z Rum. mălaiu>

Mełamed, a, lm. **owie** a. **dzi, Melamed, Malamed** *nauczyciel w chederze, szkolnik, szkólnik.* <p. Melamed>

†**Mełcie, a,** blm., [**Mełcie**] p. **Mielenie.**

[**Mełć, miele, mełł**] p. **Mleć.**

†**Mełka, i,** lm. **i** *omyłka, pomyłka:* A ja dopiero mełkę postrzegszy w imieniu, kląłem ś., żem niesłusznie był w tym rozumieniu. Otw. Wicher ten w jakie go błędy, w jakie go dął mełki. Pot. <Zam Myłka>

[**Mełknąć, nie, nął, Małknąć, Mołknąć**] *zwisnąć, opaść na dół (ze zmęczenia), zdrętwieć.* <? MILK>

[**Mełknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Mełknąć.**

[**Mełkus, a,** lm. **y**] *krótkouchy baran, skop.* <? por. Małkus>

[**Mełkusiaty**] (o baranie, skopie, owcy) *krótkouchy.*

[**Mełnia, i,** lm. **e**] *błyskawica:* M. chlaszcze *(=błyska ś.).* Por. **Małanka.** <S. Sł. mlъnija, Chor. munja, Ukr. mołnia>

[**Mełsaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Mełsak.**

[**Mełsak, a,** lm. **i**] *trzpiot, człowiek, którego wszędzie pełno, wścibski.* Zdr. [**Mełsaczek**]. <Nm. Mehlsack dosł.=worek z mąką>

†**Mełty** p. **Mleć.**

[**Mem, a,** lm. **y**] *flejtuch, niezdara, niedołęga.* <Nm. Memm(e)>

×**Membel, bla,** lm. **ble** p. **Mebel:** Memblów kosztownych wybory. L.

× **Membl, a,** lm. **e** p. **Mebel.**

†**Membran, u,** lm. **y** p. **Membrana:** List do pana podskarbiego na tym membranie moim na imię jego napisz. Radz. K. Nie chcieli przedłożyć książek i membranów (t. j. drukowanych kwitów). T. K. Przen.: M. goły=*biała karta:* Dziecię jest M. goły, na którym wolno pisać co chcesz. Troc.

†**Membrana, y,** lm. **y** **1.** a. †**Membran**=a) *skóra wyprawna do pisania, pargamin.* b) *pismo urzędowe, dokument:* Chciałbym, żeby pisarz membran nie dawał; ale oglądawszy pozew, żeby go pieczętował, jeśli słuszny; a jeśli niesłuszny, żeby go nie pieczętował. Górn. Targuj, rozłożonoć kramy: pozwy, minuty, membrany. Rej. Membrany, a. zapisy ręczne, mają być do akt podane. Vol. Wszędzie bez wyjątku dokumenta, przywileje (membrany), dowody rodowe, spalone przepadły. Rol. Wyprzątnięte zostało i archiwum wraz z kancelarją księcia wojewody, gdzie ś. znajdowały membrany, t. j. blanki opatrzone jego podpisem i pieczęcią. Rol. *Kwit, rewers:* Na zapisy i na membrany kupcom tak ś. bardzo zdłużył, żeby i szyją tego nigdy nie zapłacił. Ciek. Słowo przy świadku, jest jakoby cyrografem i membraną. Haur. Kwitowe, t. j. 2 grosze miedziane od każdego złotego z wyrachowanej w membranie, czyli kwicie opłaty celnej. T. K. **2.** anat. *błona.* <Łć. membrana>

[**Memel, mla,** blm.] w wyrażeniu: W memlu być=*być w ruchu, przy zajęciu.* <?>

[**Memelucha, y,** lm. **y**] *roś. ożypałka wązkolisciowa* (typha angustifolia). <?>

[**Memetra, y,** lm. **owie** a. **rzy**] p. **Gieometra.**

[**Memlać, e, ał, Memlić**] **1.** *ślinić.* **2.** *żuć.* Por **Mamlać.** <Dźwn.>

[**Memlanie, a,** blm.] czynność cz. **Memlać.**

[**Memlenie, a,** blm.] czynność cz. **Memlić.**

[**Memlić, i, ił**] p. **Memlać.**

[**Memłacz, a,** lm. **e**] *człowiek powolny, niedołęga, niezdara:* Coby zaś ubić ś. nie dała! Jeno bić z mocą! memłacze! Wysp. <Dźwn.>

[**Memłać, le, łał**] **1.** p. **Mamłać. 2.** *mącić, mieszać.* **3.** *lekko poruszać, przerzucać, miąć.* **4.** *piorąc, słabo trzeć bieliznę w rękach.* Por. **Memlać.** <Dźwn.>

[**Memłanie, a,** blm.] czynność cz. **Memłać.**

†**Memnog, a,** lm. **i** p. **Minóg.**

×**Memoar, u,** lm. **y** **1.** p. **Memuar. 2.** p. **Memorjał:** Bezborodko taki M. w tym czasie przedstawił Katarzynie. Kal. <Fr. mémoire m.>

Memorandum, w lp. nieod., lm. **a, ów** **1.** a. ×**Memorjał** *książeczka do zapisywania rzeczy, które należy zapamiętać, książka z notatami, notatnik, pamiętnik.* **2.** *ważna nota dyplomatyczna, zawierająca obronę czegoś a. wykazująca stan sprawy.* <Łć. memorandum dosł.=do zapamiętania>

×**Memorja, i,** lm. **e** *kościół a. kaplica na cześć męczennika a. wog. świętego.* <Łć. memoria = pamięć; pamiątka>

Memorjalik, u, lm. **i** p. **Memorjał:** Przeczytam Wc. Panu memorjalik ode mnie ułożony i upraszam, abyś go chciał podać dworowi. Boh.

Memorjalista, y, lm. **ści** *autor memorjału.*

Memorjał, u, lm. **y** **1.** ×M. p. **Memorandum. 2.** ×M. *prośba na piśmie, podanie, suplika.* **3.** a. ×**Memoar** *pismo, dotyczące jakiejś sprawy społecznej, ekonomicznej, administracyjnej a. politycznej, wręczane władzy wyższej:* Ułożyć, podać M. (Mickiewicz) wypracował M. o utworzeniu legjonu polskiego na Wschodzie. Chm. **4.** *spis, wykaz, rejestr, rachunek:* M. wydatków tygodniowych. **5.** han. *księga notat.* Zdr. **Memorjalik.** <Łć. memoriale ni. dosł.=pamięciowe, pamiętne>

Memorjałowy przym. od **Memorjał:** Akt M.

[**Memraczysko, a,** lm. **a**] p. **Memrak.**

[**Memrać, rze, rał**] **1.** *mówić niezrozumiale.* **2.** *mruczeć pod nosem, okazując tym sposobem niezadowolenie, szemrać.* <Dźwn.>

[**Memrak, a,** lm. **i**] *człowiek niezrozumiale mówiący* Zgr. [**Memraczysko**].

[**Memranie, a,** blm.] czynność cz. **Memrać.**

[**Memrot, a,** lm. **y**] p. **Mamrot.**

Memuar, u, lm. **y,** ×**Memoar** *książka, zeszyt z wiadomościami z czasów czyich, pamiętnik.* <Fr. mémoire m.>

Menada, y, lm. **y** *kobieta, towarzysząca pochodowi Djonizosa, bachantka:* Leszczyna, jak M., z zielonemi berły, ubranemi jak w grona, w orzechowe perły. Mick. <Gr. mainás, 2 pp. mainádos>

Menar, u, lm. **y** p. **Minaret:** Tu cień pada z menaru i wierzchu cyprysa. Mick. <p. Minaret>

Menazik, a, lm. **i** *maleńki serwis.*

Menaż, u m. a. **y** ż., lm. **e** **1.** *gospodarstwo domowe; utrzymanie gospodarstwa; wspólny stół:* M. wojskowa=*wspólne gospodarstwo oficerów, utrzymujących na swój użytek kuchnię.* **2.** *oszczędność w wydatkach domowych, gospodarność, ekonomja.* <Fr. ménage>

×**Menażer, a,** lm. **owie** *człowiek gospodarny, oszczędny.* <Fr. ménageur>

Menażerja, i, lm. **e,** [**Meranzierja**] *zbiór zwierząt dzikich w klatkach, obwożonych na pokaz z jednego miejsca na drugie.* **2.** *rodzaj zabawy towarzyskiej.* <Fr. ménagerie>

×**Menażerka, i,** lm. **i** forma ż. od **Menażer.**

Menażka, i, lm. **i, Manażka** *naczyńko, stanowiące z paru innemi kolumnę naczyń, połączonych pałąkiem, i służących do noszenia obiadów.* <Z Fr. ménage dosł. = gospodarstwo>

Menażować, uje, owal 1. × M. *utrzymywać porządek domowy, gospodarować.* **2.** *szczędzić, oszczędzać, ochraniać, szanować:* M. pieniądze, zdrowie, siły. Nie przez żadną konniwencją, ale przez ostrożność M. Fleminga. Mat. **M. ś.** *liczyć ś. z groszem, oszczędzać ś., żyć oszczędnie.* <Fr. ménager>

Menażowanie, a, blm., czynność cz. **Menażować.**

Menażowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Menażować ś.**

Menażowny 1. *oszczędny, rządny, gospodarny, oględny w wydatkach:* Człowiek M. Gosposia menażowna. **2.** *oszczędnie urządzony, skromny:* Obiad M.

†**Menca, y,** lm. **e 1.** p. **Minca:** Ukażcie mi mencę czynszową. Leop. **2.** p. **Mennica.**

× **Mencarnia, i,** lm. **e** p. **Mennica:** Po śmierci Sobieskiego długi czas zawieszono mencarnię, nawet zaniedbały ją miasta pruskie. Lel.

†**Mencarski** p. **Mincarski:** Stoły mencarskie. Leop.

[**Menchor, a,** lm. **y**] p. **Mechera:** Lata, jak kot z menchorem. Prz. <p. Męcherz>

Menczesteryzm, u, blm. p. **Manczesteryzm:** Poglądy wolnomyślnych i zdawkowy ich M. Oczap.

[**Menda, y,** lm. **y**] p. **Mędoweszka.**

Mendak, a, lm. **i, Mędak, Byk, Buhaj 1.** zool. *samiec wołu:* Chodzi jak M. Prz. Wypás sie jak mendak. Prz. **2.** garb. *skóra z byka.* <p. Mądo>

[**Mendal, u,** lm. **e**] p. **Medal.** Zdr. [**Mendalik**].

[**Mendalik, a,** lm. **i**] p. **Mendal i Medalik.**

Mendel, dla a. †**dela,** [**dela**], lm. **dle a.** †**dele,** [**dele**], **Mędel,** †**Mandel,** [**Mandel, Mądel, Medel**] **1.** *piętnaście sztuk:* M. snopów, jaj, ogórków, wiązek drzewa. [M. płótna] = *sztuka płótna, mająca piętnaście łokci.* **2.** *piętnaście a. dziesięć snopów, ustawionych razem:* M. a. M. krzyżowy = *snopy, ułożone jedne na drugich w kształcie krzyża kłosiem do środka.* M. daszkowy = *dwa szeregi snopków, opierające ś. o siebie kłosiem.* Składać żyto, pszenicę w mendle. Stawić mendle. Już były kopy w polu, już mendele stały. Km. **3.** [M.] *garść zżętego zboża.* Zdr. **Mendelek.** <Nm. Mandel>

[**Mendel, a,** lm. **e**] p. **Medal.**

Mendelek, lka, lm. **lki** p. **Mendel:** Len powiązany w snopki, w niewielkie mendelki układa ś. Przędz.

[**Menderały, ów,** blp.] p. **Mądo.** <Mądo>

Mendeweszka, i, lm. **i** zool. p. **Mędoweszka.**

Mendlny, Mędlny *obfitujący, zasobny w mendle, mający wiele zboża w mendlach, dostatni, zagospodarowany:* Gospodarz, chłop M.

Mendlować, uje, owal, Mędlować *składać w mendle.*

Mendlowanie, a, blm., czynność cz. **Mendlować.**

[**Mendor, a,** lm. **rzy**] p. **Mentor:** Przy francuskim mendorze.

Mendoweszka, i, lm. **i** zool. p. **Mędoweszka.**

× **Mendyk, a,** lm. **cy,** × **Mędyk** *żebrak, dziad; mnich żebrzący:* Postrzegł raz na mendyku odartą łachmanę. Nies. Przedtym żołnierz jak potrzeba, teraz M. ubogi. Bals. <Łć. mendicus>

× **Mendykant, a,** lm. **ci** *żak żebrzący:* Idź mi z nim do patra mendykantów. Krasz. <Z Łć mendicans, 2 pp. mendicantis = żebrzący>

[**Mendykować, uje, owal**] p. **Medytować.**

[**Mendykowanie a,** blm.] czynność cz. **Mendykować.**

[**Mendyrały, ów,** blp.] p. **Mądo.**

!**Mener, a,** lm. **rzy 1.** *przywódca stronnictwa ludowego a. robotniczego, demagog.* **2.** *kierownik intrygi.* <Fr. meneur>

†**Menestra, y,** lm. **y** kuch. *rosół włoski.* <Włos. minestra>

Menestrel, a, lm. **e a. owie, Menstrel, Minstrel** *średniowieczny poeta, śpiewak i muzyk wędrowny, trubadur:* Między waszym gminem czyż niema barda a. menestrela? Mick. <S. Fr. menestrel, ze Śr. Łć. ministerialis = posługacz, rzemieślnik, robotnik>

[**Mengla, i,** lm. **e**] p. **Magiel.**

[**Menglica, y,** lm **e**] **1.** p. **Maglownica. 2.** p. **Magiel.**

Menhir, u, lm. **y** *obelisk celtycki przedhistoryczny,* in. lech. <Fr. menhir, z Bretońs. men = kamień + hir = długi>

†**Menica, y,** lm. **e 1.** p. **Minca:** Menicę złą bić kazał. Papr. **2.** p. **Mennica:** M., gdzie biją pieniądze. Bobr.

†**Meniczny** przym. od **Menica:** Pałac M. w Warszawie. L. *(= menniczy, menniczny; mennica).*

[**Menle, i,** blp.] *agrest.* <?>

Menilit, u, lm. **y** min. *nieczysta odmiana opalu.* <Od nazwy wzgórza pod Paryżem Menil(montant)>

Menilitowy przym. od **Menilit:** Łupki menilitowe.

†**Meningi, ów,** blp. anat. (meninges) *opony mózgowe.* <Gr. mēnigx>

× **Meningofilaks, u,** lm. **y** lek. (meningophylax) *narzędzie chirurgiczne, służące do usuwania opon mózgowych, by je uchronić przed uszkodzeniem podczas trepanacji,* in. × chronidło, × usuwadło opon mózgowych. <Now. z Gr. mēnigx = opona mózgowa + fýlax = stróż>

Menisk, a, lm. **i** fiz. **1.** *soczewka wklęsło-wypukła.* **2.** *górna, wklęsła a. wypukła część płynu, zawartego w rurce włoskowatej.* <Gr. mēniskos dosł. = miesiączek, półksiężyc>

!**Meniu** nieod. **1.** *spis potraw, jadłospis.* **2.** przen. *program dań, według którego urządzono przyjęcie:* M. obiadu było skromne i niewymyślne. M. było nadzwyczajne. <Fr. menu>

Mennica, y, lm. **e,** †**Menica,** †**Minca,** †**Mynca,** †**Menca,** †**Minica,** †**Mynica,** × **Mencarnia,** [**Miednica**] *zakład, w którym biją pieniądze,* in. × pieniężnia. <Nm. Münze, z Łć. moneta>

Mennictwo, a, blm., †**Mincarstwo** *sztuka bicia pieniędzy, zajęcie mennicznika.*

Mennicznik, a, lm. **cy, Menniczny,** †**Mincarz,** †**Mynicarz,** †**Myncarz** *ten, co bije pieniądze:* Na blaszkach wybijają czasem menniczniki wyobrażenia monet. Cz.

Menniczny p. **Menniczy:** M. urzęd. Bobrow.

Menniczny, ego, lm. **i** p. **Mennicznik.**

Menniczy, Menniczny przym. od **Mennica:** Dom M. Stopa mennicza (= *stopień czystości złota a. srebra w pieniądzach).* Regale mennicze (= *wyłączne prawo państwa do bicia monety).*

Mennonista, y, lm. **ści** p. **Menonita.**

Mennonita, y, lm. **ci** p. **Menonita.**

Menonista, y, lm. **ści** p. **Menonita.**

Menonita, y, lm. **ci, Mennonita, Menonista, Mennonista, Manista** *członek sekty, nie uznającej chrztu niemowląt za ważny, nowochrzczeniec, anabaptysta, baptysta.* <Od imienia założyciela sekty Menno (Simonis) † 1559>

Mensa, y, lm. **y 1.** *wierzchnia deska ołtarza.* **2.** *wierzchnia deska na komodach w zakrystji.* <Łć. mensa dosł. = stół>

Menstrel, a, lm. **e** a. **owie** p. **Menestrel.**

!Menstrua, ów, blp. lek. *miesiączka.* <Łć. menstrua lm. ni. dosł. = miesięczne>

Menstruacja, i, blm. **1.** ×M. *mienie z dochodów miesięcznych.* **2.** !lek. *miesiączkowanie.* <Now. z Łć. menstruus = miesięczny>

Mensuła, y, lm. **y** *stół mierniczy.* <Łć. mensula = stolik>

Mensura, y, lm. **y, Menzura 1.** częś. Menzura, apt. *narzędzie z podziałką do mierzenia płynów.* **2.** druk. *linijka, na której zaznaczono długość kolumny przy jej składaniu; szczelina, podług której zecer układa równość kolumn; miara kolumny;* in. ×mierzyca. **3.** fecht. *odstęp, przedział pomiędzy dwiema osobami pojedynkującemi ś.:* Stanął na mensurze nieśmiały i ostrożny. Zag. **4.** częś. Menzura, fot. *przyrząd z podziałkami do mierzenia cieczy.* **5.** muz. = a) *obliczenie wielkości części narzędzi muzycznych:* M. struny = *część struny od punktu, w którym zaczyna głos wydawać, do podstawka.* M. między strunami = *przedział między strunami.* Org.: M. w organach = *stosunek szerokości średnicy piszczałki do jej długości, od którego zależy koloryt jej głosu.* b) *nauka o ścisłej wartości nut średniowiecznych.* Zdr. **Mensurka.** <Z Łć. mensura = mierzenie; miara>

Mensuralny przym. od **Mensura; Menzuralny** *oparty na ściśle określonej wartości czasowej nut:* Muzyka mensuralna *(= czasowo wymierna, w przeciwieństwie do śpiewu gregorjańskiego).* Nuty mensuralne. Śpiew M.

Mensurka, i, lm. **i** p. **Mensura.**

Menszyko, a, lm. **a** kraw. *palto długie, zapięte z tyłu, z fałdą lub bez fałdy.* <Z nazwiska Ros. Menšikovъ>

[**Mentadeus, a,** lm. **e**] p. **Mandatarjusz.**

!Mentagra, y, blm. lek. *wysypka liszajowata, zaraźliwa na podbródku,* liszajec brodowy. <Now. z Łć. mentum = podbródek + ágra = pochwyt, łów, połów>

[**Mental, a,** lm. **e**] p. **Medal:** Jesteś jeden z czarodziei, którzy pewne mentale nosząc i inkluzy, z pomocą djabelstw dokazują. Zabł. Zdr. [**Mentalik**].

[**Mentalik, a,** lm. **i**] p. **Mental** i **Medalik.**

Mentel, tla, lm. **tle** zool. **1.** *motyl.* **2.** a. **Pomurnik, Pomurek** (tichodroma muraria) *ptak wróblowaty cienkodzioby.* <p. Motyl>

†**Mentelusz, a,** lm. **e** p. **Mantel.** Ust. cen. <p. Mantel>

†**Mentlik, a,** lm. **i,** †**Mętlik** *płaszczyk.* <p. Mantel>

[**Mento, a,** lm **a, Manto**] *pamiętne, wały, basarunek.* <Z Łć. memento = pamiętaj>

Mentol, u, blm. chem. *ciało krystaliczne ze składem* $C_{10}H_{20}O$, *z własnościami zbliżonemi do kamfory, nadające zapach mięcie,* in. kamfora miętowa, olejek krystaliczny mięty pieprzowej. <Now. z Łć. mentha = mięta + oleum = olej.

Mentolowy przym. od **Mentol:** Ołówek M. Maść mentolowa.

Mentor, a, lm. **owie** a. **rzy,** [**Mendor**] *doradca, przewodnik, kierownik, szczeg. młodzieńca; wychowawca, guwerner, nauczyciel:* Wysunął ś. w towarzystwie mentora, nad którym tak przewodził, iż raczej on ś. jego uczniem mógł wydawać, niż pan Alojzy jego wychowańcem. Krasz. <Gr. Méntōr, imię przyjaciela Odyseusza>

Mentorka, i, lm. **i** forma ż. od **Mentor:** Niegdyś M. Melanji, dziś jedyna jej przyjaciółka. Kaczk. Żona musiała dla niego być więcej matką, opiekunką, mentorką, niż towarzyszką. Krasz.

Mentorować, uje, ował komu = *być czyim mentorem, grać rolę doradcy:* Twój Ramułt demokrata mentoruje hrabiemu Ramułtowi. Krasz. Mentorował mu czas jakiś, żył na jego koszcie. Gaw.

Mentorowanie, a, blm., czynność cz. **Mentorować:** Uważała ś. za upoważnioną do mentorowania nowicjuszowi. Jeż.

[**Mentryka, i,** lm. **i**] p. **2. Metryka:** Mentryki w parafii u dobrodzieja. Sienk.

×**Mentyk, a,** lm. **i** p. **Mantel:** Wdział na siebie dołman i M. Jeż. Na jednym ramieniu miał M., podbity siwym barankiem. Sienk. <Ros. mèntikъ, z Nm. Mantel = płaszcz>

Menueciarz, a, lm. **e** *ten, co dobrze tańczy menueta:* Wypijemy zdrowie menueciarza. Krasz.

Menuecik, a, lm. **i** p. **Menuet.**

Menuet, a, lm. **y,** ×**Menwet,** ×**Minwet 1.** *rodzaj tańca.* **2.** *muzyka do tego tańca.* **3.** muz. *część (zwykle trzecia) symfonji, sonaty.* Zdr. **Menuecik.** <Fr. menuet>

Menuetowy przym. od **Menuet:** Menuetowym krokiem już ku Brunonowi sunął. Zap.

×**Menwecik, a,** lm. **i** p. **Menwet:** Złożyłem niedawno pewny M., muszę ci go grać. Boh.

×**Menwet, a,** lm. **y** p. **Menuet.** Zdr. ×**Menwecik.**

Menzura, y, lm. **y** p. **Mensura.** Zdr. **Menzurka.**

Menzuralny muz. p. **Mensuralny.**

Menzurka, i, lm. **i** p. **Menzura.**

[**Meń! Meń!**] w. *nawoływanie krów = łoś! łoś!, łosia! łosia!* <Okrzyk.>

Meonida, y, lm. **y** *muza.* <Gr. Maionís, 2 pp. Maionídos dosł. = Meonka, z krainy lidyjskiej Meonji pochodząca>

Meoński *sławę głoszący, bohaterski:* Trąba meońska. Nar. <Łć. Maeonius dosł. Meoński (p. Meonida), a dalej homeryczny, bohaterski>

1. Mer, a, lm. **owie** (we Francji) **1.** *naczelnik miasta, burmistrz, prezydent.* **2.** *naczelnik okręgu gminnego.* <Fr. maire, z Łć. major = większy, starszy>

2. Mer, a, lm. **owie:** Lord-M. p. **Lord.** <Ang. (lord)mayor = burmistrz>

[**Mera, y,** lm. **y**] p. **Marcha:** Nu stárá méra! *(= wołanie na konia).* <Nm. Mähre>

[**Meranzierja, i,** lm. **e**] p. **Menażerja:** A toć to czyste małpy z meranzierji. Kon.

Merceryzacja, i, blm. p. **Merceryzowanie.**

Merceryzować, uje, ował *zgęszczać tkaninę bawełnianą przez moczenie jej w ługach a. kwasach.* <Now. z Fr. mercerie = handel odzieżą>

Merceryzowanie, a, blm., **Merceryzacja** czynność cz. **Merceryzować.**

Mercha, y, lm. **y 1.** [M.] = a) p. **Marcha.** b) Psia M. = *przekleństwo pół żartobliwe.* **2.** †M. *wszetecznica, nierządnica, ladacznica:* Z Carogrodu wszyscy nieczystością kupczący i sprosne merchy wygnane były. Skar. <Nm. [merche] = szkapa>

[**Merchać, a, ał, Myrchać**] **1.** *mierzwić, rozrzucać słomę.* **2.** *czochrać, w nieład wprowadzać, burzyć, miąć, wikłać, mieszać:* M. włosy. <Czes. mrhati = rozrzucać, trwonić>

[**Merchanie, a,** blm.] czynność cz. **Merchać.**

[**Merchel, chla,** lm. **chle**] pog. *malec, smarkacz, chłopiec za młody do roboty.* <Por. Czes. mrhola = nikczemnik>

[**Merczeć, y, ał**] p. **Myrczeć.**
[**Merczenie, a,** blm.] czynność cz. **Merczeć.**
[**Merda, y,** lm. **y**] p. **Mirt.**
Merdać, a, ał p. **Margać**: W lewą i prawą merdał ogonem. Oss. Ogonkiem merdał wciąż. Fred. A. [**M. ś., Myrdać ś.**] *bujać ś., kołysać ś., kiwać ś.:* Mérdácie sie koło kruchty. <S. Sł. mrъdati = poruszać, Czes. Słń. mrdati = machać, por. Mardać, Margać>
Merdanie, a, blm., czynność cz. **Merdać.**
[**Merdanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Merdać ś.**
[**Merdawa, y,** lm. **y**] *przetak (w zagadce).*
[**Merdu!**] w. *naśladowanie kiwania ś.* <Okrzyk.>
[**Merdyrdy, ów,** blp.] *całe kartofle gotowane.* <?>
[**Merdzeny**] *śmierdzący.* <Czes. mrzený>
[**Mere**] *podobnie, jakby, niby, jakoby, na podobieństwo, prawie, akurat:* On M. taki, jak jego matka. M. nasa owca, M. ni. <Łć. mere = czysto>
[**Merem**] *koniecznie.* <p. Mere>
[**Mereśka, i,** lm. **i**] p. **Mereżka.**
[**Mereżenie, a**] **1.** blm., czynność cz. **Mereżyć. 2.** lm. **a** p. **Mereżka**: Koszuli na pazusze, rękawach i ramionach nie wyszywała mereżeniem i polikami. Jeż. <p. Mereżka>
![**Mereżeny**] *mający na sobie mereżki:* Świta, z pod której na piersi wyglądała biała, drobno na szyi i pazusze mereżena koszula. Jeż. <Ukr. merežènyj>
[**Mereżka, i,** lm. **i, Mereżenie, Mereśka**] *rodzaj ściegu ozdobnego, miejsce w bieliźnie, w którym, przez wyciągnięcie szeregu nitek przy sobie, tworzy ś. pasek próżni, a brzegi tej ostatniej łączą ś. grubym ściegiem kształtu linji łamanej.* <Ukr. mereżka, p. Mrzeża>
[**Mereżyć, y, ył**] *ozdabiać mereżkami:* Pięknie mereżona koszula, zawiązana czerwoną zaściżką. Jeż. <Ukr. merèžyty>
[**Męrg-**] p. **Morąg-.**
[**Merg-**] p. **Mrug-.**
× **Mergiel, glu,** blm. p. **Margiel**: M. jest złożony z krety, piasku i gleju. Torz.
[**Merglować, uje, ował**] p. **Marglować.**
[**Merglowanie, a,** blm.] czynność cz. **Merglować.**
[**Merk, u,** lm. **i**] p. **Gmerk.**
Merkantylista, y, lm. **ści 1.** *zwolennik merkantylizmu, stronnik polityki ochronnej w handlu i przemyśle:* Pisali o tym merkantyliści i kameraliści. T. K. **2.** *człowiek przejęty przesadnym duchem kupieckim, przywiązujący nadmierną wagę do usług handlu.*
Merkantylistyczny przym. od **Merkantylizm**: Teorje merkantylistyczne.
Merkantylizm, u, blm. *system ekonomiczny, podług którego należy gromadzić znaczne zasoby kruszców szlachetnych, a w handlu powstrzymać przywóz towarów zagranicznych, oraz wywóz krajowych płodów rolnych, a natomiast wzmocnić wywóz wyrobów przemysłowych.* <Fr. mercantilisme>
Merkantylny *kupiecki, handlowy:* System M. (= *merkantylizm*). <Fr. mercantile, z Włos. mercantile>
Merkaptan, u, lm. **y, Tioalkohol** chem. *związek, powstający przez zastąpienie w jakimkolwiek alkoholu tlenu przez siarkę:* M. etylowy = C_2H_5SH. <Nm. Mercaptan, z Gr. méros = część, cząstka + káptō = połykam>
†**Merkin, u,** lm. **y?**: Korzenie, szafrany, merkiny płacą cła. Vol. <?>

[**Merkot, a,** lm. **y**] *człowiek hardy, lubiący odpowiadać.* <Dźwn.>
[**Merkotać, ce, tał**] *mruczeć.* <Dźwn.>
[**Merkotanie, a,** blm.] czynność cz. **Merkotać.**
Merkur, a, lm. **y** *rodzaj łyżwy sportowej.*
†**Merkurja, i,** lm. **e** bot. p. **Tojeść.**
Merkurjalny, Merkurjuszowy *z merkurjuszu zrobiony a. przy pomocy merkurjuszu dokonany, rtęciowy:* Maść merkurjalna. Kuracja merkurjalna.
†**Merkurjał, u,** lm. **y** bot. p. **Szczyr.** Urzęd.
Merkurjusz 1. × **a,** blm. p. **Merkury. 2.** † **a,** lm. **e** *kupa kamieni, mająca znaczenie drogowskazu:* Kamienie położone na znak drogi zwano merkurjuszem. L. **3. u,** blm. chem. i min. p. **Rtęć.**
Merkurjuszowy przym. od **Merkurjusz**: a) p. **Merkurjalny.** b) Jako kto rzuca kamień na gromadę merkurjuszową, tak kto wyrządza poćciwość głupiemu. Wuj.
Merkuro- chem. *część nazwy niektórych związków rtęci:* Merkuroetyl = $(C_2H_5)_2Hg$.
Merkury, ego, blm. **1.** a. × **Merkurjusz** astr. *jedna z planet, krążących koło słońca.* **2.** a. [**Mękury**] *stowarzyszenie spożywcze w Warszawie.* <Od nazwy bóstwa rzymskiego Mercurius>
Merla, i, blm. *gatunek grubego, silnie zgumowanego muślinu, żaknotu na sztywne podszewki, podkładki.* <Fr. marli(e)>
[**Merla, i,** lm. **e, Myrla**] **1.** *komar.* **2.** w lm. *mszyce.* <Słc. mrla, Czes. mrl = gnida>
[**Merlec**] *wyraz, używany przy mętowaniu:* Erlec M. <Okrzyk.>
Merleton, a, lm. **y** cukier. *ciastko w formie pieczone, składające ś. z żółtek, masy migdałowej i owoców.* <Fr. mirliton>
[**Merma, y,** lm. **y**] *warga, pysk:* Rozdzewieł szkapie mermy. Por. **Marmus.** <Zap. zam. *Murma, por. Marmotać i t. p.>
Meromorficzny mat. przym. od **Meromorfja**: Funkcja meromorficzna = *funkcja o charakterze funkcji ułamkowej, stającej ś. nieskończoną w różnych punktach płaszczyzn, leżących w skończoności.*
Meromorfja, i, blm. mat. *pewna własność funkcji analitycznych.* <Now. z Gr. méros = część + morfḗ = forma, postać>
Merostwo, a, lm. **a, Merowstwo 1.** *urząd, godność mera.* **2.** *okrąg, podległy władzy mera.* **3.** *kancelarja, biuro, mieszkanie mera.* **4.** blm. zb. *mer z żoną.* <p. 1. Mer>
Merotomja, i, lm. **e** biol. *dzielenie na części istot jednokomórkowych w celu badań fizjologicznych.* <Now. z Gr. méros = część + témnō = tnę>
Merowstwo, a, lm. **a** p. **Merostwo.**
[**Mersa, y,** lm. **y**] p. **Merza.**
[**Mersena, y,** lm. **y**] *przezwisko = drab.* <Od Mersa>
†**Merskać, a, ał** *bić rózgami, chłostać, ćwiczyć, smagać:* Kazał nieposłusznego M. aż do śmierci. Górn. <Czes. mrskati>
†**Merskanie, a,** blm., czynność cz. **Merskać.**
[**Mérski**] p. **Myrski.**
[**Merta, y,** lm. **y**] p. **Mirt.**
Mertensja, i, lm. **e** bot. p. **Rososzla.** <Od nazwiska Ang. Mertens>
[**Merwa, y,** lm. **y**] **1.** *groszek dziki, rodzaj wyki* (vicia cracca), *chwast w zbożu.* **2.** *paprochy z siana.* <? Por. Mierzwa>
× **Merydjan, u,** lm. **y** p. **Południk.** <Łć. meridianus = południowy>
Meryngi, ów, blp. kuch. **1.** *ciastka z pianki, cukru i mąki.* **2.** *ciastka kremowe.* <Fr. meringue>

Merynos, a, lm. **y 1.** *owca cienkowełnistej rasy hiszpańskiej,* in. owca merynosowa: Merynosy elektoralne, negretti, francuskie. Żebyś ty widział moje merynosy, woły! Mick. **2.** przen. żart. *papier wartościowy, procentowy, skórka barania:* Zręcznie wyciągał pana Marcina, jak liczne są jego merynosy. Korz. **3. u,** blm. *tkanina wełniana, rodzaj kamlotu.* <Hp. merino, skąd Fr. mérinos>

Merynosowy 1. przym. od **Merynos:** a) Owca merynosowa p. **Merynos.** b) W szlafroku merynosowym czekała już staruszka. Krasz. Czekała tam już, przybrawszy ś. od święta, w chustce na głowie i szlafroku merynosowym. Krasz. **2.** [M. a. **Marynusowy**] *czysto wełniany.*

[**Merynuska, i,** lm. **i**] **1.** a. [**Marynuska**] *chustka czysto wełniana.* **2.** *chustka na głowę.*

Merystema, y, lm. **y** bot. *jedna z tkanek roślinnych,* in. tkanka twórcza. <Now. z Gr. merízō = dzielę + stémma = ród, rodowód>

× **Meryt, u,** lm. **y** a. **a** *zasługa:* Życie wieczne szczęśliwe lub potępione wedle zasług i merytów doczesnych. Byk. <Łć. meritum>

Merytoryczny, Merytoryjny *dotyczący treści przedmiotu, głównego przedmiotu sprawy:* Rozprawa nad jakiemiś wnioskami jest merytoryczną, o ile dotyczy przedmiotu wniosku. Podróż ministrów celem rozpoczęcia merytorycznych rokowań w sprawie odnowienia ugody. Całą prawie merytoryczną część bulli uważa jakby nie datą 1136, ale wprost datą 1000 oznaczoną. Papée. <Z Łć. meritorius dosł. = płatny>

Merytoryjny p. **Merytoryczny.**

Merytum, w lp. nieod., lm. **a, ów** praw. **1.** *główny przedmiot sprawy sądowej, bez względu na ekscepcje.* **2.** w lm. (daw.) *pisma sądowe, zawierające w sobie indukta, repliki, dupliki i trypliki:* Szlachta uczona specjalnie, oprócz merytów spraw, wyroków sądowych, listów, dyspozycji, a co najwięcej pamiętników, nie pisała. Rzew. <Łć. meritum>

[**Merza** (Mer-za), **y,** lm. **y, Mersa**] *nozdrze.* <p. Murza>

Merzyk, a, lm. **i** bot. **1** a. **Mochwian, Mech gwiazdkowy** (mnium) *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny prątnikowatych.* **2.** p. **Jaskier.** <? Por. Czes. meřik>

Mesaż, u, lm. **e** *orędzie prezydenta rzeczypospolitej przy rozpoczęciu obrad parlamentarnych.* <Fr. message>

Mesel, sla, lm. **sle, Majsel, Mejsel, †Mesel** rzem. *dłóto, zakończone ostrzem ukośnym, używane do gładkiego obtaczania.* <Nm. Meissel>

†Mesel, sla, lm. **sły** p. **Mesel:** Bukszpany strugane dłótem, kształt biorą ostrym mesłem wytaczane. Otw.

Mesercajgier, gra, lm. **gry** piecz. *rylec w rodzaju noża do wydłubywania wąziutkich odstępów między wypukłemi literami napisu.* <Nm. Messerzeiger>

Mesiować, uje, ował powr. *robić meski.* <p. Meska>

Mesiowanie, a, blm., czynność cz. **Mesiować.**

Mesjada, y, lm. **y** *ludowa pieśń niemiecka treści ewangielicznej z IX wieku.* <Od Mesjasz>

Mesjaniczny, Mesjanistyczny przym. od **Mesjanizm; Mesjański:** Propaganda mesjaniczna. Kajsiewicz został jednym z najzaciętszych przeciwników dążeń mesjanicznych poety. Chm. Ani mu na myśl przyjdzie uciekać ś. do jakichkolwiek teoryj mesjanicznych. Spas. Sny mesjaniczne. Asn. <Od Mesjasz>

Mesjanista, y, lm. **ści** *zwolennik, wyznawca mesjanizmu:* Wielkie a bezwzględne uwielbienie poety dla najszczytniejszego z mesjanistów, Zygmunta Augusta. Spas.

Mesjanistyczny p. **Mesjaniczny:** Idea mesjanistyczna, podsycana od wieków coraz to namiętniej przez proroków. Gnat. (= *wskazująca na przyjście Mesjasza).*

Mesjanizm, u, blm. **1.** *godność, posłannictwo Mesjasza.* **2.** *nauka o Mesjaszu.* **3.** *wiara w posłannictwo osoby a. całego narodu dla dobra i zbawienia ludzkości:* M. Towiańskiego (= *nauka Andrzeja Towiańskiego o posłannictwie narodu polskiego, towianizm, towiańszczyzna).* (Mickiewicz) dał nazwę temu nowemu dążeniu (nauce Towiańskiego), mianował je mesjanizmem, biorąc ten wyraz z dzieł filozofa-matematyka Hoene-Wrońskiego. Chm. I ty wierzysz, że tą drogą zajdzie ludzkość do szczęścia? —Wierzę. Na tej drodze Chrystus obiecał zwycięstwo prawdy. — Znowu M. Bał. <Od Mesjasz>

Mesjański p. **Mesjaniczny:** Idea mesjańska (= *wskazująca na przyjście Mesjasza).*

Mesjasz, a, lm. **e** *pomazaniec boski i odkupiciel ludzkości:* Jezus jest Mesjaszem, gdyż o nim można powiedzieć, że go pomazał Bóg Duchem Świętym i mocą na króla, proroka i kapłana. Mac. P. Słowo greckie Chrystus po żydowsku M. ś. wykłada; po naszemu pomazaniec. Hrb. Mesyjasz przyszedł na świat prawdziwy i prorok zacny z wielkiemi dziwy. Kant. Przyjście, oczekiwanie Mesjasza. Czekać, wyglądać kogo a. czego, jak Żydzi Mesjasza (= *z utęsknieniem, z upragnieniem, jak kania deszczu).* Jenerale, rzekł, ciebie długo Litwa nasza czekała, długo, jak my Żydzi Mesyjasza. Mick. Fałszywi Mesjasze. <Hb. mászjah dosł. = pomazany, namaszczony>

!Meskinerja, i, blm. *małostkowość:* To mi ś. meskinerją wydało. Es. <Fr. mesquinerie>

× **Meskita, y,** lm. **y** p. **Meczet.**

× **Meskolancja, i,** lm. **e** p. **Miskolancja:** Dziwna M. świętości, złota. Słow.

Meslować, uje, ował blach. *obcinać skrawki blachy za pomocą mesla.* <Nm. meisseln>

Meslowanie, a, blm., czynność cz. **Meslować.**

Mesmerjański p. **Mesmeryczny:** Teorje mesmerjańskie.

Mesmeryczny przym. od **Mesmeryzm; Mesmerjański:** Sen M.

Mesmeryzacja, i, blm. *stosowanie mesmeryzmu, np. w celach leczniczych.*

Mesmeryzm, u, blm. **1.** fil. p. **Magnetyzm. 2.** lek. *leczenie za pomocą magnetyzmu zwierzęcego.* <Od nazwiska uczonego Nm. Mesmer †1815>

Mesologja, i, blm. *nauka o wpływie klimatu na istoty żyjące:* Następny paragraf zajmuje ś. wpływem klimatu na człowieka. Mesologją antropologiczną nazwano tę nową gałąź wiedzy. Karł. <Now. z Gr. méson = środek, środowisko + -logía = nauka>

[**Mesować, uje, ował**] *radzić.* <Może z Nm. Messe = jarmark>

[**Mesowanie, a,** blm.] czynność cz. **Mesować.**

Mesówka, i, lm. **i, Męsówka** *gorzałka drugi raz przepędzona,* in. szumówka. <Może z Nm. Messe = jarmark>

†Mespil, a, lm. **e** bot. p. **Niesplik.** <Nm. Mispel>

Mespla, i, lm. **e** bot. p. **Niesplik.**

†Mesplik, a, lm. i bot. p. **Niesplik.**
Mespuł, a, lm. **y** bot. p. **Niesplik.**
Mespułowy przym. od **Mespuł:** Drzewo mespułowe. Trzyc.
Messalina, y, lm. **y** *kobieta rozwiązła, rozpustnica.* <Od imienia żony cesarza rzymskiego Klaudjusza Łć. Messalina>
[**Mest**] **1.** *zwykle, zwyczajnie.* **2.** *niby:* To M. je poczciwe dzecko (*=to jest sobie poczciwe dziecko*). <Dnm. mest = Nm. meist>
[**Mester, tra,** lm. **owie** a. **trzy**] p. **Majster:** Żaden M. z nieba nie spåd. Prz. <Nm. [meester]>
Mestral, u, blm. p. **Mistral.**
!**Mestro, a,** lm. **owie** = **Maestro.** <Ze źle wymawianego Włos. maestro (ma-estro)>
[**Mestrowa, ej,** lm. **e**] = **Majstrowa.**
[**Mestrów**] p. **Majstrowy.**
Mestyc, a, lm. **e** p. **Metys.** <Hp. mestizo, z niby Łć. *mixticius = mieszaniec>
Mestys, a, lm. **owie** p. **Metys.**
Mestyz, a, lm. **owie** p. **Metys.**
Meszcik, a, lm. **i** p. **Meszt:** Nóżka ubrana w bordo aksamitny turecki M. Zap.
Meszek, szku, lm. **szki 1.** p. **Mech:** Ma już M. pod nosem. **2.** bot. = a) a. **Sprężyca,** bł. **Mszyca** (jungermannia) *roś. z gromady wątrobowców, z rodziny meszkowatych.* b) p. **Wgłębka. 3.** anat. (lanugo) *włoski drobne na skórze,* mech.
Meszelbas, u, lm. **y** p. **Musułbas.**
Meszemedres, u, lm. **y** zł. *szkoła żydowska, cheder; bóżnica.* <Hb. maszā = wyrok, słowo + Arab medresa = szkoła>
Meszka, i, lm. **i 1.** a. **Włóknorost** bot. (bryopogon) *roś. z gromady porostów, z rodziny brodaczkowatych.* Gatunek: M. grzywiasta (b. jubatum). **2.** zool. = a) p. **Mustyk.** b) p. **Pchła.** <Zam. Muszka>
[**Meszka, i,** lm. **i, Mech**] *niedźwiedź, miś, maruchа:* Straszne bywało spotkanie z dzikim a rozjuszonym meszką. Krasz. Opis trybu życia meszki litewskiego. Sp. <Lit. meszka ż.>
×**Meszkita, y,** lm. **y** p. **Meczet:** Ten obraz, który chowają tak skrycie, z niepobożnego gwałtu weź kościoła, i własną ręką postaw w twej meszkicie. P. Koch. Przen.: Ach jakom nieprawości wszelakiej hołdował, właśniem świata i djabłu meszkitę zbudował z ciała mego. Kulig <Włos. meschita, p. Meczet>
Meszkowaty bot.: Rośliny meszkowate (jungermannieae) = *rodzina roślin z gromady wątrobowców.*
1. Meszne, ego, × lm. **e 1.** a. **Mszowe** = a) *dochody za odprawianie mszy.* b) *dziesięcina, dawana księdzu pieniędzmi a. w ziarnie, nie snopowa:* M., mszowe stąd wzięło początek, że przy układzie z plebanem o dziesięcinę, pleban brał obowiązek odprawiania mszy. Cz. Bogu wola, chłopu rola, panu czynsz, a księdzu M. Prz. (Dziesięciny) w pieniądzach zwano mesznemi. Gl. **2.** [M.] *dziesięcina wog.* <Od Msza>
2. Meszne, ego, blm. *knieja, obfitująca w legowiska niedźwiedzi:* Knieja „M.“ gdzie mechy czyli niedźwiedzie miały legowiska. Gac. <Od Mech = Miś = niedźwiedź>
×**Meszny** p. **Mszalny:** Jest meszna pewna kwota pieniężna, którą wsie składają na msze. Ostr.
Meszt, u, lm. **y 1.** p. **Meszta. 2.** [Meszty] lm. = *trzewiki sukienne; łapcie.* Zdr. **Meszcik.**
Meszta, y, lm. **y, Meszt** *pantofel turecki, pantofel z miekką podeszwą, lekki trzewik pokojowy, papuć:* Złotem szyte meszty maleńkie. Niem. Wnet mu pochyleni do nóg dwaj lokaje podścielają meszt parę z marokańskiej skóry. Mick. <Tur. mest = bucik skórzany, skąd Rum. mest>
Meszyna, y, lm. **y** *lichy mech.* Otw. S. [Mesyna to moja pierzyna]. <p. Mech>
[**Meszyna, y,** lm. **y**] *zamsz.* <Rum. meszinā = skórka jagnięca>
×**Meszysty** p. **Mszysty:** Wkoło meszystego wąż oplótł ś. pniaka. Przyb. Meszyste murawy. Przyb.
Meśka, i, lm. **i** powr. p. **Oczko.** <Nm. Masche, zdr. Mäschchen>
1. †**Met, u,** lm. **y** p. **2. Mat:** Uczyniwszy na szachownicy kilka szcia bardzo misternego, dał mu M. Górn. Król wziął M. Troc. Taki M. nie płaci. Troc. Niezawsze M. chodzi przy szachu. Troc. Dać królowi M. trzecim stąpieniem. Troc. Przen.: M. komu dać. Kn. (*=przyprzeć do ciasnego kąta, wprawić w trudne położenie*). Ostatni M. dał nieprzyjacielowi. Troc. Z tego nie wynijdziesz metu. Troc (*=trudności, trudnego położenia*). Szach a. M. Prz. (*=a. zysk, a. strata*). Lepiejby było, aby z nim zgoła nie walczyć, abo ś. nań z wielką mocą oburzyć, iżby był abo szach abo M. Baz. (*=tak a. tak, w prawo a. w lewo, wóz a. przewóz*). Mógł im szach i M. dać, i ukazać niejednemu wrota do rozumu. Birk. Daje szach fortuna i M. rozumowi. Pot. Przen. = *stanowcza rozprawa:* Niech ś. z tego nie chlubi durny Osman, że cię, nie ty go Władysławie, w spólnym czekasz mecie. Pot. W tył, w boki, w czoło rozpuścił zagony, i tusząc złamać ostatnim nas metem, uderzył z ordą. Jabł. Przen. = *klęska, porażka:* Za łaską bożą przeciwnicy tak wzięli M., iż zostali w pohańbieniu. Baz. <Zam. Mat, czasami pod wpływem Meta>
2. †**Met, u,** lm. **y** p. **Meta:** Idą na umór w zawody, aż ś. o M. sam pożądany oprą. Birk. O M. chodzi. Pot. (*=idzie na wyścigi*). Słońce metu swojego dobiegło. Troc.
Meta, y, lm. **y,** †**Met 1.** *miejsce oznaczone, do którego biegają na wyścigi, rzucają, strzelają; wog. cel, kres:* Dobiec, dojść do mety. Stanąć u mety. Stać na mecie. Niemasz drogi bez terminu i mety. Pilch. Kto idzie prostą drogą, ma swe stanowisko ostateczne; błąkacz nie zna terminu ani mety. Pilch. Już okręt ku mecie dążył w bystrym biegu. Kras. (*=ku portowi*). Cesarze z domu Karolingów zakładali metę swoich najazdów aż do Odry. Nar. Przen.: Stanąć u mety swych życzeń (*=osiągnąć cel zamierzony*). Ta to jest M. myśli moich godna. Hul. Założyć, dać komu metę, grając w kręgle. Troc. Strzelać do mety. Kula chyża, wyprzedziwszy rywalki, do mety ś. zbliża. Fel. **2.** *przestrzeń, odległość, przez którą ś. bieży, rzuca, strzela:* Strzelać na bliską, na daleką metę. Biegną jeźdźcy naprzeciw; z cierpliwością fakira dopuścił ich na śmiertelną metę. Krasiń. Przen.: Obliczać coś na daleką metę. **3.** *odległość, oddalenie, dystans:* Dwa dworki, choć od siebie w mecie niedalekiej, zdaje ś. grób rotmistrza rozdzielił na wieki. Syrok. **4.** [Meta] i [Długie mety] = *dwa rodzaje gry w piłkę a. rezultat tych gier:* Tak, ma suchą metę, bo ani razu nie dostał, ani jednej duszy nie stracił. Kos. <Łć. meta>
[**Meta, y,** lm. **y**] = **1. Maca.** <p. [Mata]>
Meta- 1. chem. *przyrostek, służący do oznaczenia:* a) *związków, w których przy odróżnianiu izomerji położenia grupy zastępujące znajdują ś. na stanowiskach 1, 2.* b) *kwasów jednozasadowych, pocho-*

dzących od wielozasadowych przez wydzielenie jednej cząsteczki wody: Kwas metafosforny= HPO_3. Kwas metaftalowy p. **Ftalowy.** c) *niektórych ciał z niezupełnie dobrze znanym składem:* Kwas metacynny. **2.** *przyrostek służący do oznaczenia czegoś wyższego, metafizycznego,* np. metamuzyka= *nadmuzyka i t. p. <Gr. metá- = za-, prze->

Metabaza, y, lm. y fil. w logice: *przejście, przerzucenie ś. do innego rodzaju; błąd, polegający na przejściu w toku rozumowania od jednej rzeczy do innej.* Por. **Elench.** <Gr. metábasis>

Metabazys nieod. ret. *przemówienie, zwrócenie mowy do osób a. rzeczy martwych, do samego siebie, do Boga dla podniesienia wrażenia,* in. apostrofa.

Metabola, i, lm. e **1.** *zmiana czegoś, np. czasu, powietrza, choroby, odmiana zwyczajów, obyczajów.* **2.** p. **Metateza.** **3.** ret. *powtarzanie tej samej myśli innemi wyrazami.* <Gr. metabolé>

Metaboliczny przym. od **Metabola.**

Metacentr, u, lm. y fiz. i mor. *punkt przecięcia linji prostej, idącej przez środek ciężkości ciała pływającego i środek ciśnień* (p. Ciśnienie) *w położeniu równowagi, z linią pionową, poprowadzoną przez środek ciśnień tego ciała, gdy znajduje ś. ono w jakimkolwiek innym położeniu:* Koniecznym warunkiem równowagi stałej ciała pływającego jest, aby środek jego ciężkości przypadał niżej, aniżeli M. <Now. z Gr. metá- =za-, prze- + Łć. centrum=środek>

Metacer, u, blm. chem. *przypuszczalnie istniejący metal.* <Now. z Gr. metá- =za-, prze- + Cer>

Metachronizm, u, lm. y *anachronizm, oznaczający jakiemu wypadkowi datę wcześniejszą od właściwej.* <Now. z Gr. metachrónios=późniejszy>

Metacykliczny mat.: Równanie algiebraiczne metacykliczne=*równanie, którego rozwiązanie daje ś. sprowadzić do łańcucha równań cyklicznych, t. j. równań, których grupa składa ś. z jednego cykla i jego powtórzeń:* Pierwiastki równań metacyklicznych. Funkcje metacykliczne. <Now. z Gr. metá- =prze-, za- + kýklos=koło (cykl)>

× **Metador, a,** lm. owie a. rzy p. **Matador.**

Metafizycznie przys. od **Metafizyczny.**

Metafizyczność, i, blm. fil. rz. od **Metafizyczny.**

Metafizyczny fil. **1.** *do metafizyki należący, w jej zakres wchodzący, w duchu metafizyki pojęty:* Pojęcie metafizyczne. Teorja, nauka metafizyczna. Idealizm M. p. **Idealizm.** **2.** *poza obrębem doświadczenia leżący, nadzmysłowy:* Byt, czynnik M. Istota, przyczyna metafizyczna. Por. **Ontologiczny, Metempiryczny, Transcendentny.** **3.** *sięgający w dziedzinę nadzmysłową; skłonny a. zdolny przenikać tę dziedzinę:* Umysł, zmysł M. Władza metafizyczna. Por. **Transcendentalny.** **4.** *niepojęty, ciemny, z powodu zbytniego oderwania a. zawiłości.*

Metafizyk, a, lm. cy fil. **1.** *znawca, badacz, zwolennik, przedstawiciel metafizyki; biegły w metafizyce; pisarz w tej dziedzinie.* Por. **Metempiryk, Ontolog.** **2.** *człowiek w rozumowaniach zapuszczający ś. w ciemne, niezrozumiałe wywody.*

Metafizyka, i, blm. fil. **1.** *księgi w wydaniu dzieł Arystotelesa następujące po fizycznych.* **2.** *część filozofji a. dyscyplina filozoficzna, zajmująca ś. ostatecznemi podstawami wszelkiego bytu a. istotą bytu; nauka o pierwszych przyczynach, istocie i celu ostatecznym rzeczy; spekulacja, dotycząca tego, co leży poza obrębem rzeczywistości zmysłowej a. doświadczalnej:* Gdybyśmy mieli wiadomą w całej obszerności metafizykę naszych myśli, rozum nasz ogarniałby rzeczy ogólniej. Sniad. Por. **Metempiryka, Ontologja.** **3.** *rzecz trudna do pojęcia, zbyt daleka od wiedzy pospolitej z powodu oderwania (abstrakcji) lub zawiłości:* To dla mnie M.! To, co mówicie, ciemna jest M., której żołnierski mój rozum nie przenika. Zabł. Por. **Filozofja** pod 6. <Now. z Gr. metá- =za-, prze- + fysikós= naturalny>

Metafizykować, uje, owal fil. **1.** *rozbierać, roztrząsać, rozumować, spekulować głęboko, sięgając do istoty rzeczy.* **2.** *wywodzić (coś) ciemno, niezrozumiale.* Por. **Filozofować.**

Metafizykowanie, a, blm., czynność cz. **Metafizykować.**

Metafora, y, lm. y *figura retoryczna, polegająca na tym, że pewien przedmiot określa ś. przymiotami a. czynnościami, właściwemi innemu przedmiotowi* (np.: Żelazna wola, wiatr płacze), in. przenośnia. <Gr. metaforá>

Metaforycznie przys. od **Metaforyczny.**

Metaforyczność, i, blm. rz. od **Metaforyczny:** M. wyrażenia.

Metaforyczny *za pomocą metafory wyrażony, przenośny.*

Metafraza, y, lm. y, **Metafrazys** ret. **1.** *wykład opisowy wielu wyrazami; tłomaczenie myśli całym zdaniem; wykład słowny.* **2.** *przerobienie poematu na prozę.* <Gr. metáfrasis>

Metafrazys nieod. p. **Metafraza.**

× **Metagieneza, y,** blm. zool. *sposób rozmnażania ś. u niektórych stworzeń niższych,* in. przerództwo. <Now. z Gr. metagenés = później zrodzony, następny>

Metagieometrja, i, blm. mat. *gieometrja ogólna, t. j. nauka, obejmująca wykład zasad gieometrji zwykłej czyli euklidesowej, oraz gieometrji nieeuklidesowej,* in. gieometrja bezwzględna a. abstrakcyjna, nadgieometrja. <Now. z Gr. metá- =za-, prze- + Gieometrja>

Metagieometryczny przym. od **Metagieometrja.**

Metagram, u, lm. y *łamigłówka, polegająca na wynajdowaniu wyrazów przez zamianę liter.* <Now. z Gr. metagráfō dosł.=inaczej napisać>

Metal, u, lm. e, † **Metall** **1.** chem. *ciało należące do gromady ciał, posiadających pewną liczbę wspólnych własności fizycznych i chemicznych, jako to: połysk, dobre przewodnictwo ciepła i elektryczności, własność tworzenia zasad solnych i t. d.,* in. kruszec: Kto M. kwasi, pali, skwasi M. i czas. Mick. **2.** *nazwa różnych mieszanin tych ciał:* M. angielski a. brytański (=*odmiana mosiądzu, aljaż z cyny, antymonu i miedzi,* in. brytanik). M. armatni (=*mieszanina dziesięciu części miedzi i jednej części cyny*). M. delta (=*mieszanina miedzi, cynku i żelaza, odmiana mosiądzu*). M. dzwonny (=*mieszanina 4—5 części miedzi i 1 części cyny*). M. książęcy. Org.: M. kwiatkowy (=*mieszanina cyny na pół z ołowiem, używana na piszczałki*). **3.** przen. *wyrób z metalu:* Dając chętnie Cererę za Pluta, pędzi wóz ku nam ciężarny metalem. Mick. (=*pieniędzmi*). My ze złotych metali Bacha ciągnijmy kwas! Mick. (=*pucharów*). **4.** × M. p. **Medal:** Złote metale. Troc. M. świętego Wojciecha. Troc (=*medalik*). **5.** muz. *dźwięczność, srebrzystość głosu w śpiewie:* Głos nie był zbyt silny, za to miał w sobie wiele metalu, a jeszcze więcej uczucia. Rog. <Gr. métallon>

Metalepsa, y, lm. y *figura retoryczna, w której wyrażenie tego, co poprzedziło, każe ś. domyślać następstwa* (np.: Żył niegdyś, zam. umarł) *a. odwrotnie następstwo wyraża rzecz poprzedzającą* (np.: Opłakujemy go, zam. umarł). <Gr. metálēpsis>

Metalepsja, i, lm. e chem. *wprowadzenie w skład związku jakiegokolwiek pierwiastku na miejsce innego,* in. z a s t ą p i e n i e, p o d s t a w i e n i e. <p. Metalepsa>

Metalgryn, u, blm. *rodzaj farby anilinowej.* <Nm. Metallgrün = zieleń metaliczna>

Metaliczny, Metalowy, × Metalny przym. od **Metal 1.** *z metalu zrobiony:* Pieniądz M. *(=nie papierowy).* **2.** Metaliczny = *będący związkiem metalu z jakimkolwiek innym ciałem, zawierający w sobie metal:* Najpospolitszym minerałem metalicznym jest piryt. **3.** *mający własności metalu, metalowi właściwy, metal przypominający, do metalu podobny:* Smak, połysk M. Galena ma wejrzenie metaliczne. Głos M. *(= dźwięczny).*

Metalik, a, lm. **i 1.** p. **Medalik:** M. świętego Antoniego. Troc. **2.** *papier wartościowy płatny złotem, certyfikat na monetę metaliczną.* <Z Łć. metallicus = metalowy>

× **Metalizacja, i,** lm. **e** p. **Metalizowanie.**

× **Metalizować, uje, owal 1.** *przyprowadzać co do stanu metalicznego.* **2.** *metalem powlekać.* <Fr. métalliser>

× **Metalizowanie, a,** blm., × **Metalizacja** czynność cz. **Metalizować.**

†**Metall, u,** lm. **e** a. **a** p. **Metal:** Metallem zowią każdy kruszec, topić, kuć i ciągnąć dający ś. Jak. J. Metalla kruszczynami zwać możem, bo z kruszczu pochodzą. Sien.

× **Metalny** p. **Metaliczny.** L.

Metalochromja, i, blm. chem. *sztuka pokrywania powierzchni wypolerowanych metali barwami, które w części są nabieglemi, w części powstają przez osadzenie innych metali drogą galwaniczną.* <Metal + Gr. chrōma = barwa>

Metalograficzny przym. od **Metalografja:** Zakład M.

× **Metalografja, i,** blm. **1.** *opisanie metalów.* **2.** *sztuka otrzymywania rycin przy pomocy płyt metalowych.* <Metal + Gr. -grafía = opis>

Metaloid, u, lm. **y** chem. **1.** × M. *pierwiastek niemetaliczny, podobny zewnętrznie do metalu.* **2.** a. **Niemetal** *pierwiastek niemetaliczny wog.* <Now. z Gr. métallon = kruszec + -eidés = kształtny>

Metaloorganiczny związek, chem. p. **Organometal.** <Metal + Organiczny>

Metaloterapja, i, blm. lek. *leczenie za pomocą metali, przykładanych do powierzchni ciała.* <Metal + Terapja>

Metalowy 1. p. **Metaliczny:** a) Wyrób M. b) Na metalowym tle wody dostrzegł czarne zarysy wierzby. Bał. **2.** bot.: Metalowe drzewo p. **Niesplik.**

†**Metalozofja, i,** blm. *nauka o własnościach metali:* Mądre akademje naukę o własnościach podziemnych metalów metalozofją piszą. Duńcz. <Now. z Gr. métallon = kruszec + sofía = umiejętność>

†**Metalum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** *obrazek metalowy a. rogowy, kościany i t. p., okrągły a. czworograniasty, medalik; krzyżyk u paciorków.* Kn. <Łć. metallum = metal>

Metalurg, a, lm. **owie** *ten, co ś. zajmuje metalurgją.* <Gr. metallourgós>

Metalurgiczny przym. od **Metalurgja.**

Metalurgja, i, blm. chem. i hut. *nauka o przerabianiu rud kruszcowych za pomocą ich przetapiania a. innych działań hutniczych, sztuka wydobywania metali z rud,* in. × h u t n i c t w o k r u s z c o w e, × k r u s z c o w n i c t w o. <Now. z Gr. metallourgós = górnik>

Metamerja, i, blm. chem. *rodzaj izomerji, polegającej na tym, że przy jednakowym składzie ogólnym ciała metameryczne mają odmienne funkcje, np.* C_2H_6O *może być a. alkoholem etylowym,* C_2H_5OH, *a. eterem dwumetylowym,* $(CH_3)_2O$. <Now. z Gr. metá- = za-, prze- + méros = część>

Metameryczny chem. przym. od **Metamerja:** Ciała metameryczne *(=w których ujawnia ś. metamerja).*

Metamorficzny przym. od **Metamorfizm:** Skała metamorficzna = *skała, która powstała przez osadzenie ś. warstw z wody, następnie zaś uległa przeobrażeniu pod wpływem ognia wewnętrznego,* in. s k a ł a p r z e o b r a ż o n a. <Now. z Gr. metamorfóō = przekształcam>

Metamorfista, y, lm. **ści** *członek sekty XVI wieku, utrzymującej, że ciało Chrystusa stało ś. Bogiem po wniebowstąpieniu.* <Now. z Gr. metamorfóō = przeistaczam>

Metamorfizm, u, lm. **y** gie. *zmiana pierwotnej natury pewnej skały wskutek działania ciepła, procesów chemicznych a. ciśnienia,* in. p r z e o b r a ż e n i e: M. termiczny, chemiczny, mechaniczny. <Now. z Gr. metamorfóō = przeistaczam>

Metamorfoza, y, lm. **y 1.** *zmiana, odmiana, przemiana, przeobrażenie, przekształcenie ś., przybranie innej postaci:* „Metamorfozy", tytuł poematu Owidjusza. **2.** zool. *kolejna i stała zmiana formy, której podlegają niektóre zwierzęta w ciągu życia,* in. p r z e o b r a ż e n i e. <Gr. metamórfōsis>

Metamorfozować się, uje ś., owal ś. *ulegać metamorfozie, przybierać inną postać, zmieniać ś., odmieniać ś., przekształcać ś., przeobrażać ś.:* Ciepło i mechaniczna praca metamorfozują ś. w równoważnikowym stosunku.

Metamorfozowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Metamorfozować ś.**

!**Metampsychoza, y,** blm. fil. p. **Metempsychoza.**

Metan, u, blm. chem. *najprostszy węglowodór ze składem* CH_4, in. f o r m e n, m e t y l o w o d ó r, w o d o r e k m e t y l u, w ę g l o w o d ó r l e k k i, g a z b ł o t n y, g a z b a g i e n n y. <Now. z Metyl>

Metaorganizm, u, lm. **y** *coś wyższego nad organizm w szeregu tworów przyrody, np. społeczeństwo.* <Now. z Gr. metá- = za-, prze- + Organizm>

Metaplastycznie przys. od **Metaplastyczny.** <Now. z Gr. metaplássō = przekształcam>

Metaplastyczny przym. od **Metaplazm.**

Metaplazm, u, lm. **y** *zmiana w wyrazie przez opuszczenie a. odrzucenie litery a. zgłoski, zwyczajem dozwolona (np. „trza" zam. „trzeba").* <Gr. metaplasmós>

× **Metapsychoza, y,** blm. fil. p. **Metempsychoza.**

× **Metasomatoza, y,** lm. **y** *zamiana ciał; przejście różnych dusz do tego samego ciała.* <Now. z Gr. metá- = za-, prze- + sōma = ciało>

× **Metastaza, y,** lm. **y** lek. *przerzucenie ś. sprawy chorobnej z jednego miejsca ustroju na drugie,* in. p r z e r z u t. <Gr. metástasis>

Metateza, y, lm. **y, Metatezys, Metabola 1.** gram. *przestawienie liter,* in. p r z e k ł a d n i a. **2.** przen. wog. *przestawienie, zamiana:* M. terminów mitologicznych. Mat. I. <Gr. metáthesis>

Metatezys nieod. p. **Metateza.**

†**Metelnik, a,** lm. **cy** *kuglarz.* Bobr. <Czes. metelník>

Metempiryczny fil. *do metempiryki należący; leżący poza obrębem możliwego doświadczenia; sięgający poza wszelkie doświadczenie:* Spekulacja metempiryczna. Pojęcie, poznanie metempiryczne

Por. **Metafizyczny** pod 2 i 3, **Transcendentny** i **Transcendentalny.** Przeć. **Empiryczny.** <Now. z Gr. metá- = za-, prze- + Empiryczny>

Metempiryk, a, lm. **cy** fil. *filozof, myśliciel sięgający w spekulacjach swoich poza obręb możliwego doświadczenia, uznający możność poznania rzeczy pozadoświadczalnych.* Por. **Metafizyk.** Przeć. **Empiryk.**

Metempiryka, i, blm. fil. *spekulacja filozoficzna, sięgająca poza obręb wszelkiego możliwego doświadczenia; doktryna posługująca ś. pojęciami, które ś. nie dają ostatecznie sprowadzić do pewnych faktów w doświadczeniu sprawdzalnych.* Por. **Metafizyka** pod 2. Przeć. **Empiryka.** <Now. z Gr. metá- = za-, prze- + Empiryka>

Metempsychoza, y, blm., **!Metampsychoza, !Metempsykoza, × Metapsychoza** fil. *wędrówka dusz ludzkich po śmierci; przesiedlanie ś. dusz w ciała zwierząt, rzeczy i ludzi, jako kara za złe czyny lub nagroda za dobre; wierzenie i doktryna, napotykane w starożytnych Indjach, Egipcie, Grecji.* <Gr. metempsýchōsis>

!Metempsykoza, y, blm. fil. p. **Metempsychoza.**

Meten, u, lm. **y** chem. p. **Metylen.**

Metenil, u, lm. **e** chem. *rodnik trójwartościowy* CH, in. m e t i n, f o r m i l. <Z Metyl>

Meteor, a a. **u,** lm. **y,** † **Meteora I.** astr. *drobne ciałko niebieskie, wdzierające ś. z przestrzeni światowej do atmosfery ziemskiej:* Meteory drobniejsze (= *gwiazdy spadające*). Meteory świetniejsze (= *kule ogniste, bolidy*). Meteory rzeczywiście na ziemię spadające (= *aerolity, meteoryty, uranolity*). Ponad grobem wśród nocnej pory błądzą ogniki i meteory. Syrok. Wtym budzą mię rażące meteoru błyski. Mick. Złe oko twoje, choć mię nie urzekło, choć, jak M. błysnąwszy, uciekło... Mick. Mąż wielki, jak M., zabłyśnie i zginie. Pol. **2.** met. wog. *zjawisko atmosferyczne:* Meteory wodne (= *chmury, mgła, rosa, deszcz śnieg*). Meteory optyczne czyli świetlne (= *tęcza, boczne słońca i księżyce, koła otaczające słońce i księżyc*). Meteory elektryczne (= *błyskawice, grzmoty, zorze biegunowe*). <Gr. metéōros = napowietrzny, nadziemski>

† **Meteora, y,** lm. **y** p. **Meteor:** M. a. rzecz napowietrzna, jako śnieg, deszcz, błyskawica. Troc.

× **Meteorognosta, y,** lm. **ści** *ten, co ś. zajmuje meteorognozją, znawca jej.* <Now. z Gr. metéōros = napowietrzny + gnōstēs = znawca>

× **Meteorognozja, i,** blm. *wykład nauki o stanie i zmianach powietrza.* <Now. z Gr. metéōros = napowietrzny + gnôsis = znawstwo>

Meteorograf I. a, lm. **owie** *ten, co opisuje zmiany i stan powietrza.* **2. u,** lm. **y** fiz. *przyrząd automatycznie zapisujący przebieg zjawisk meteorologicznych, jak temperatury, ciśnienia, kierunku i siły wiatrów, wilgotności powietrza, — połączenie termografu, barografu, anemografu i innych przyrządów samopiszących.* <Now. z Gr. metéōros = napowietrzny + gráfō = piszę>

× **Meteorograficzny** przym. od **Meteorografja.**

× **Meteorografja, i,** blm. *opisanie stanu i zmian powietrza.*

Meteorolit, u, lm. **y** astr. p. **Meteoryt.** <Now. z Gr. metéōros = napowietrzny + líthos = kamień>

Meteorolog, a, lm. **owie** *badacz, znawca meteorologji.* <Gr. meteōrológos>

Meteorologiczny przym. od **Meteorologja:** Przyrządy, objawy, przepowiednie meteorologiczne. Nie mógł nic dobrego wywróżyć ze znaków meteorologicznych, uporne niepogodę zwiastujących. Krasz. Stacja meteorologiczna. Elementy meteorologiczne p. **Element.** Jesień meteorologiczna p. **Jesień,**

Meteorologista, y, lm. **ści** *obserwator meteorologiczny.*

Meteorologja, i, blm. *nauka o zjawiskach atmosferycznych, o pogodzie, a. raczej o warunkach, zmienny stan pogody powodujących:* M. praktyczna (= *nauka, mająca na celu zastosowanie praw meteorologicznych do przewidywania stanu pogody*). M. rolnicza, lekarska, morska. <Now. z Gr. metéōros = napowietrzny + -logía = znawstwo>

× **Meteoromancja, i,** blm. *przepowiadanie zmian powietrza, pogody.* <Now. z Gr. metéōros = napowietrzny + manteía = wróżenie>

× **Meteoromant, a,** lm. **ci** *ten, co przepowiada zmiany pogody, powietrza.* <Now. z Gr. metéōros = napowietrzny + mántis = wróżbita>

× **Meteoronomiczny** przym. od **Meteoronomja.**

× **Meteoronomja, i,** blm. *nauka o prawach zmian, zdarzających ś. w zjawiskach powietrznych.* <Now. z Gr. metéōros = napowietrzny + -nomía = nauka>

Meteoroskop, u, lm. **y I.** *narzędzie, wskazujące zmiany powietrza.* **2.** *narzędzie do oznaczania szerokości i długości jakiego miejsca na kuli ziemskiej.* <Now. z Gr. metéōros = napowietrzny + skopéō = patrzę, badam>

Meteoroskopiczny przym. od **Meteoroskopja.**

Meteoroskopja, i, blm. *spostrzeżenia, tyczące ś. stanu i zmian powietrza.*

Meteorowy p. **Meteoryczny:** Blask M.

Meteorycznie przys. od **Meteoryczny.**

Meteoryczny, Meteorowy I. przym. od **Meteor;** *pochodzący z przestrzeni wszechświata, kosmiczny:* Kamień M. a. × n a d p o w i e t r z n y (= *meteoryt kamienisty*). Żelazo meteoryczne (= *meteoryty żelaziste, żelazo kosmiczne*). Roje a. pierścienie meteoryczne (= *gwiazdy spadające, krążące koło słońca po drogach statecznych*). Pył M. a. k o s m i c z n y (= *pył pochodzenia zaziemskiego, który ś. podobnie jak meteory do atmosfery naszej dostawać może*). **2.** przen. *nagły, niespodziany, nieoczekiwany.*

Meteoryt, u, lm. **y, Meteorolit** astr. *meteor rzeczywiście na ziemię spadający,* in. a e r o l i t, u r a n o l i t: Meteoryty kamieniste (= *kamienie meteoryczne,* × *nadpowietrzne*). Meteoryty żelaziste (= *żelazo meteoryczne, kosmiczne*). <Now. z Gr. metéōros = napowietrzny>

!Meteoryzm, u, lm. **y** lek. *stan kiszek przepełnionych gazami,* in. w z d ę c i e, o d m a b r z u c h a.

× **Meter, tra,** lm. **trowie** p. **I. Metr.**

[**Meter, a,** lm. **y**] p. **2. Metr.**

Meternich, a, lm. **y** *człowiek przebiegły, przewrotny, ćwik, frant, filut, fines, krętacz, matacz, szachraj, szalbierz, machjawel:* To M. baba! <Z nazwiska dyplomaty Nm. Metternich † 1859>

Meternichowski przym. od **Meternich,** *chytry, przebiegły, przewrotny, kuty na cztery nogi, frantowski, filuterny, krętacki, matacki, szalbierski, machjawelski:* Wziął ś. ten pan do dzieła z dyplomacją iście meternichowską. Kasz.

Metin, u, lm. **y** chem. p. **Metenil.**

Metkal, u, blm. tap. *tania, rzadka tkanina bawełniana, używana pod pokrycie mebli.* <Ros. mitkálъ (z Prs.)>

× **Metki** *rzutki, żwawy, sprytny.* L. <Ukr. metkyj>

† **Metlarz, a,** lm. **e** *wichrzyciel, bałamut:* Pódź mi z oczu, ty metlarzu! Ciek. <Zam. *Mętlarz>

† **Metlenie, a,** blm., **czynność** cz. **Metlić.**

†**Metlenie się**, a ś., blm., czynność cz. **Metlić ś.**

†**Metlić**, i, ił i †**M. ś.** p. **Mętlić.**

†**Metlować**, uje, ował p. **Mętlić**: Źle, kiedy pan ludziom dopuszcza obyczaje swe psować, M. i prawie jakoby cudzołożyć. Wer.

†**Metlowanie**, **a**, blm., czynność cz. **Metlować.**

!**Metod**, **u**, lm. **y** fil. p. **Metoda.**

Metoda, **y**, lm. **y** **1.** a. !**Metod** fil. *droga, po której ś. stąpa, której ś. trzyma w jakiejś czynności, sposób, tryb, porządek działania, postępowania, zmierzającego do pewnego celu:* M. działania, wychowania a. wychowawcza, nauczania a. dydaktyczna, leczenia. M. poglądowa. M. praktyczna, teoretyczna, naukowa, filozoficzna, djalektyczna, logiczna. M. a priori a. aprjoryczna, a posteriori a. aposterjoryczna, dogmatyczna, krytyczna, akroamatyczna, erotematyczna, sokratyczna. Mieć metodę. Trzymać ś. metody. Posługiwać ś. metodą. Kierować ś. metodą. Stosować metodę. Badać metodą a. według metody. Sprzeniewierzyć ś. metodzie. Uchybić przeciwko metodzie. M. jest to wytknięta dla umysłu droga, którą jakby bitym gościńcem idzie ś. wprost do zamierzonego celu. Kras. A. Niemasz w niej (Retoryce Piramowicza) metody, czyli trybu porządnie uczącego. Śniad. — W logice: *sposób myślenia a. poznawania, prowadzący do prawdy a. prawdopodobieństwa:* M. formalna, doświadczalna, ogólna, specjalna, analityczna, syntetyczna, dedukcyjna a. konstrukcyjna. M. indukcyjna: α) M. zgodności a. podobieństwa; β) M. różnicy; γ) M. reszty a. resztek; δ) M. zmian a. stopniowań spółczesnych, lep. towarzyszących. Por. Tablice indukcyjne pod **Tablica.** — W psychologji: M. introspekcyjna = *M. samoobserwacji.* M. podmiotowa a. subjektywna. M. przedmiotowa a. objektywna. M. psychogienetyczna. M. psychologiczno - porównawcza. — W psychofizyce: M. różnic zaledwo dostrzegalnych. M. błędów przeciętnych. M. prawdziwych i fałszywych przypadków. — Mat. *sposób dowodzenia, rachunku, rozwiązywania zagadnień:* M. rozwiązywania równań. M. teleologiczna Wrońskiego. M. całkowania, eliminacji, wyczerpywania, wyrównywania. M. kwadratur, stycznych, fluksji, spółczynników nieoznaczonych, najmniejszych kwadratów. M. rachunkowa, analityczna, graficzna, konstrukcyjna, graniczna, odwrotna, symboliczna. Metody bezpośrednie i pośrednie. — Cukr.: M. prasowa = *pewien sposób przerabiania buraków.* — Piw.: M. dekokcyjna a. odwarowa p. **Dekokcja.** M. infuzyjna a. wyciągowa p. **Infuzja.** **2.** *podręcznik praktyczny do nauki języków obcych:* M. francuska, niemiecka. <Gr. méthodos ż.>

Metodolog, **a**, lm. **owie** fil. **1.** *badacz, znawca metodologji; biegły w tej gałęzi wiedzy; pisarz w jej zakresie.* **2.** p. **Metodyk.**

Metodologicznie fil. przys. od **Metodologiczny.**

Metodologiczny fil. *metodologji dotyczący, w jej zakres wchodzący:* Pogląd, traktat, błąd, przepis M. Por. **Metodyczny.**

Metodologja, **i**, blm. fil. **1.** *część logiki, traktująca o metodach; nauka o metodach, stosowanych w rozmaitych naukach:* M. ogólna *(= część logiki, wykładająca metody logiczne wog.).* M. specjalna *(= część logiki, wykładająca metody, stosowane w naukach specjalnych).* **2.** zam. **Metodyka.** <Metoda + Gr. -logia = nauka>

Metodycznie fil. przys. od **Metodyczny.**

Metodyczność, **i**, blm. fil. rz. od **Metodyczny; Metodyzm, Metodyka.**

Metodyczny fil. **1.** *według metody odbywający ś. a. załatwiany; zgodny z metodą, czyniący zadość wymaganiom metody:* Badanie metodyczne. Krytyka metodyczna. Wykład M. **2.** *przestrzegający metody, postępujący według pewnej metody:* Badacz, umysł M. **3.** bł. zam. **Metodologiczny:** Traktat M. <Z Gr. methodikós>

Metodyk, **a**, lm. **cy**, **Metodysta** **1.** częś. Metodysta = *członek pewnej sekty purytańskiej w Anglji i w Ameryce:* Pochwycił kapelusz z szerokiemi krysami metodyka. Tat. **2.** a. **Metodolog** fil. *trzymający ś., przestrzegający metody; rygorysta pod względem metody.* <Now. z Gr. methodikós dosł. = metodyczny>

Metodyka, **i**, blm. **1.** p. **Metodyczność.** **2.** fil. *wykład metod, stosowanych w pewnej nauce lub sztuce; nauka stosowania metody a. metod:* M. arytmetyczna, pedagogiczna, nauk przyrodniczych. Por. **Metodologja.** <Gr. methodiké dosł. = metodyczna>

Metodysta, **y**, lm. **ści** p. **Metodyk.** <Now. z Gr. méthodos = metoda, skąd Ang. methodist>

Metodystka, **i**, lm. **i** forma ż. od **Metodysta.**

Metodyzm, **u**, blm. p. **Metodyczność:** Walenrodyzm wprowadził pewny do zdrady M. Słow. Manją jej było propagować M. wszędzie, gdzie ś. dało i nie dało. Es. <Now. z Gr. méthodos = metoda>

Metol, **u**, blm. fot. *wywoływacz fotograficzny.* <Now. z Met(yl) + Łć. oleum = olej>

Metonimja, **i**, lm. **e**, **Metonymja** *figura retoryczna, polegająca na zastąpieniu wyrazu innym, oznaczającym rzecz, pozostającą w ścisłym związku z rzeczą, o której mowa* (np.: Czytać Mickiewicza, zam.: Czytać dzieła Mickiewicza, wypić kieliszek, zam.: wypić zawartość kieliszka), in. z a m i e n n i a. <Gr. metōnymía>

× **Metonomazja**, **i**, lm. **e** *zamiana imion własnych.* <Gr. metonomasía>

Metonymja, **i**, lm. **e** p. **Metonimja.**

Metopa, **y**, lm. **y** bud. *przedział pomiędzy paskami tryglifu,* in. m i ę d z y t r a m i e. <Gr. metópē>

× **Metopomancja**, **i**, blm. *wróżba ze składu czoła a. rysów twarzy.* Sł. wil. <Now. z Gr. métōpon = czoło + Gr. manteía = wróżenie>

× **Metoposkopja**, **i**, blm. *śledzenie rysów twarzy, składu czoła.* Sł. wil. <Now. z Gr. métōpon = czoło + Gr. skopéō = patrzę, badam>

Metowy przym. od **Meta:** Szeleściały w powietrzu kolorowe chorągiewki na dachach estrady i słupach metowych. Bał. <Od Meta>

1. Metr, **a**, lm. **owie**, × **Meter** **1.** *nauczyciel:* M. języka francuskiego, muzyki, tańca. **2.** *człowiek jedyny do czego, zuch, mistrz, majster:* Urwis, M. na wszystkie figle. Mas. J. Metrem jest w grzeczności. Troc. **3.** lm. **y** myśl. *zając przebiegły w ucieczce,* in. g r a c z. **4.** zł. *złodziej pierwszego rzędu.* <Fr. maître, z Łć. magister>

2. Metr, **a**, lm. **y** **1.** a. [**Meter**] *zasadnicza jednostka miar długości, wielkość podstawowa całego układu miar metrycznych, według pierwotnego określenia dziesięciomiljonowa część ćwiartki południka ziemskiego:* M. archiwjalny = *pręt platynowy, przechowywany od r. 1799 w archiwum państwa Francuskiego.* M. legalny = *długość metra archiwjalnego.* M. międzynarodowy = *dokładna kopja metra archiwjalnego, wyrobiona w r. 1880 ze stopu platyny i irydu.* M. kwadratowy, sześcienny. **2.** [M.] = a) *rodzaj gry.* b) *kij wtykany w ziemię w tej grze.* <Fr. mètre, z Gr. métron = miara>

3. Metr, **a**, lm. **y** *miara wierszowa:* Pytanie trzecie, które ja czynię, naśladując metra galop

w połowie pierwszej heksametra. Słow. <Gr. métron>

Metrampaż, a, lm. **e, Metranpaż** druk. *starszy zecer, formujący z złożonych przez zecerów szpalt kolumny,* in. kierownik, łamacz. <Z Fr. metteur en pages dosł. = układający w stronnice>

Metranpaż, a, lm. **e** druk. p. **Metrampaż.**

Metresa, y, lm. **y 1.** *kochanka, nałożnica, utrzymanka:* Juno nieraz ś. żali na metresy i basztardy Jowiszowe. Bardz. **2.** *suka legawa, wyżlica.* Zdr. × **Metreska.** <Fr. maîtresse>

× **Metreska, i,** lm. **i** p. **Metresa.**

Metrograf, a, lm. **owie** *ten, co pisze o miarach i wagach.* <Now. z Gr. métron = miara + gráfō = piszę>

× **Metrograf, a,** lm. **owie** *ten, co opisuje macicę* <Now. z Gr. mētēr = matka + gráfō = piszę>

Metrografja, i, lm. **e** *opis miar i wag.*

× **Metrografja, i,** lm. **e** *traktat o macicy.* <Now. z Gr. métron = miara + gráfō = piszę>

Metrolog, a, lm. **owie 1.** *badacz, znawca metrologji.* **2.** posp. *ten, co wyrabia termometry i barometry.*

Metrologiczny przym. od **Metrologja.**

Metrologja, i, blm. *nauka o miarach i wagach, znajomość miar i wag, używanych w różnych krajach i w różnych czasach.* <Now. z Gr. métron = miara + -logía = nauka>

× **Metroman, a,** lm. **owie** a. **i** *zapalony miłośnik pisania wierszy, wierszoman.*

× **Metromanja, i,** blm. *nadmierne zamiłowanie do pisania wierszy, wierszomanja.* <Now. z Gr. métron = miara (wierszowa) + Manja>

Metrometr, a, lm. **y** muz. p. **Metronom.** <Now. z Gr. métron = miara, więc niby *miaromierz>

Metronom 1. a, lm. **owie** *dozorca miar i wag w Atenach starożytnych.* **2. u,** lm. **y** muz. = a) a. **Metrometr, Chronometr, Taktomierz** *przyrząd wahadłowy, wskazujący cząstki ruchu, tempa:* M. Mälzla. b) *cyfra, wskazująca szybkość tempa.* <1) Gr. metronómos; 2) Now. z Gr. métron = miara + nómos = prawidło>

× **Metropola, i,** lm. **e** p. **Metropolja.** Przen.: Gdańsk, M. handlu baltyckiego. Jaroch. *(=ognisko, środowisko, punkt główny).*

† **Metropolicki** p. **Metropolitalny:** Lwowski władyk metropolickiego tytułu używa. Paszk.

× **Metropoliczy** p. **Metropolitalny:** Po metropoliczą godność miał jechać Mitiaj według prawa do Carogrodu. Bart.

† **Metropolit, a,** lm. **ci** p. **Metropolita.**

Metropolita, y, lm. **ci,** × **Metropolitan,** † **Metropolit** *arcybiskup najwyższy godnością w kraju (w kościele katolickim) a. w prowincji (w kościele wschodnim).* <Gr. mētropolítēs>

Metropolitalny, × **Metropolitarny,** × **Metropoliczy,** † **Metropolicki** przym. od **Metropolita;** × **Metropolitański:** Kościół M. Seminarjum metropolitalne.

× **Metropolitan, a,** lm. **i** p. **Metropolita:** Metropolitani gnieźnieńscy biskupów polskich konsekrowali Bobrow. Bolesław o owym czasie dwuch metropolitanów arcybiskupów z ich sufraganami w swoim państwie miał. Lel.

× **Metropolitański** przym. od **Metropolitan,** p. **Metropolitalny:** Na metropolitańską godność i prymacjalną przeniesiony. Bobrow.

× **Metropolitarny** p. **Metropolitalny:** W suterenach były kuchnie, na parterze kancelarje metropolitarne. Rog.

Metropolja, i, lm. **e,** × **Metropola 1.** *kraj macierzysty a. panujący w stosunku do swych osad a. odległych prowincji.* **2.** *kraj a. prowincja, zostająca pod zarządem metropolity, djecezje podległe metropolicie,* in. prowincja. **3.** *miasto, w którym mieszka metropolita.* **4.** *katedra, przy której jest metropolita, kościół metropolitalny.* <Z Gr. mētrópolis ż.>

Metrówka, i, lm. **i** *miarka a. skala, mająca metr długości.* <Od 2. Metr>

Metryczka, i, lm. **i** *wyciąg z metryki, zawierający datę urodzenia i imiona rodziców.* <p. 2. Metryka>

1. Metrycznie przys. od **1. Metryczny:** Wiersz napisany M.

2. Metrycznie przys. od **2. Metryczny.**

Metryczność, i, blm. rz. od **1. Metryczny:** M. języka, wiersza. Sł. wil. <Od 1. Metryka>

1. Metryczny przym. od **1. Metryka 1.** *zachowujący pewien porządek w następstwie zgłosek długich i krótkich a. akcentowanych i nieakcentowanych, miarowy, rytmiczny:* Wiersz M. **2.** mat. *wyrażający zależności miarowe:* Własności metryczne czyli miarowe form gieometrycznych. Gieometrja metryczna czyli miarowa.

2. Metryczny przym. od **2. Metr,** *mający za jednostkę metr:* Miary metryczne. Układ miar metrycznych.

3. Metryczny, Metrykalny przym. od **2. Metryka:** Księgi metryczne. Akt M. Świadectwo metryczne.

1. Metryka, i, blm. **1.** *nauka o miarach wierszowych.* **2.** *nauka o mierze muzycznej.* **3.** mat. *ogół twierdzeń, odnoszących ś. do miarowych własności badanych utworów gieometrycznych, ogół zależności miarowych w formach gieometrycznych, miarowość:* M. przestrzeni. M. rzutowa. <Z Gr. metrikós = metryczny, do miar odnoszący ś.>

2. Metryka, i, lm. **i,** [**Mętryka, Mentryka, Mantryka**] **1.** *księga do zapisywania urodzin, chrztów, ślubów, pogrzebów i t. p., księga metrykalna:* M. ochrzczonych. Troc. M. zmarłych. Troc. M. szlachty powiatowej. Troc *(=wykaz rodowodów).* Papież przez kanonizację świętego tego w metrykę świętych wyznawców włożył. Birk. **2.** *świadectwo ślubu, pogrzebu, a szczeg. urodzin i chrztu:* M. śmierci *(=akt zejścia, sepultura).* Wyjąć metrykę. Młodzież o piękności metrykę nie pyta, bo młodzieńcowi młodą jest każda kobieta. Mick. **3.** † M. *archiwum, szczeg. główne archiwum państwowe:* M. koronna, litewska. <Ze Śr. Łć. matricula, przez Czes. matrika>

Metrykalny p. **3. Metryczny:** Okrąg M. Księgi metrykalne.

Metrykant, a, lm. **ci 1.** † M. a. † **Metrykarz** *urzędnik zarządzający metryką (=archiwum), archiwista:* Metrykantów nazwisko jest późniejsze, wzięte od urzędowego obowiązku strzeżenia metryk czyli archiwów Rzpltej, ale urząd ich był dawniejszy, i nazywali ś. pisarzami kanclerza. Skrzet. Metrykanci, przełożeni nad metryką każdej kancelarji, dlatego jest ich czterech, dwu koronnych, dwu litewskich. Bobrow. M. większej kancelarji koronnej. Troc. M. mniejszej kancelarji koronnej. Troc. M. wielkiego księstwa Litewskiego. Troc. M. w klasztorze. Troc. **2.** *urzędnik, prowadzący księgi metrykalne.* <Od 2. Metryka>

† **Metrykarz, a,** lm. **e** p. **Metrykant.**

Metyl, u, lm. **e** chem. *rodnik jednowartościowy* CH_3. <Now. z Gr. metá- = za-, prze- + hýlē = drzewo, drewno>

Metylamin, u, blm. chem. p. **Metyljak.** <Metyl + Amin>

Metylamina, y, blm. chem. p. **Metyljak.**

Metylen, u, lm. **y, Meten** chem. *rodnik dwuwartościowy* CH_2. <Od Metyl>

Metylenowy przym. od **Metylen:** Błękit M.

Metyljak, u, blm., **Metylamin, Metylamina** chem. *amonjak, w którym jeden atom wodoru jest zastąpiony przez metyl,* NH_2 CH_3. <Od Metyl>

Metylomorfina, y, blm. chem. p. **Kodeina.** <Metyl + Morfina>

Metylowodór, oru, blm. chem. p. **Metan.** <Metyl + Wodór>

Metylowy przym. od **Metyl:** Alkohol M., in. alkohol drzewny, CH_3 OH.

Metys, a, Mestyc, Mestys, Mestyz I. lm. **i** *człowiek, zrodzony z ojca Europejczyka i matki Indjanki lub odwrotnie.* **2.** lm. **y** biol. *mieszaniec dwuch różnych odmian.* <Fr. métis, p. Mestyc>

Metyska, i, lm. **i** forma ż. od **Metys.**

[**Meus** nieod] *emaus.* <Z Emaus>

Mewa, y, lm. **y** zool. *ptak płetwonogi.* Gatunki: M. blada (larus glaucus). M. mała a. najmniejsza (chroicocephalus minutus). M. pospolita (larus canus). M. siodłata (dominicanus marinus). M. srebrzysta (larus argentatus). M. śmieszka a. [Gierz] (chroicocephalus ridibundus). M. trójpalcowa a. trzypalcowa (rissa tridactyla). M. żółtonoga a. [**Wrona morska**] (dominicanus fuscus). <Nm. Mewe>

[**Mewsza, y,** lm. **e**] *skąpiec, żminda.* <Z imienia Żydowskiego Mowsza, Mewsza=Hb. Moszeh =Mojżesz>

Mezaljans, u, lm. **e** *małżeństwo nieodpowiednie co do stanu, pochodzenia, majątku.* <Fr. mésalliance>

!Mezawantura, y, lm. **y** *przykre zdarzenie, przykrość, nieprzyjemność:* Fatalna M. o tytuł. Orzesz. <Fr. mésaventure>

†**Mezelan, u,** lm. **y,** [**Mezelan**] p. †**Medelan.** <Z Włos. mezzo = pół + lino=len, przez Fr. mézeline>

[**Mezgaj, a,** lm. **e**] p. **Mazgaj.**

[**Meznąć, nie, nął**] p. **Maznąć.**

[**Meznięcie, a,** blm.] czynność cz. **Meznąć.**

Mezofil, u, blm. bot. *tkanka komórkowa pomiędzy dwoma naskórkami liścia,* in. śródliście. <Now. z Gr. méso- =między + fýllon=liść>

Mezozeugma, y, lm. **y,** lep. **Mesozeugma** *rodzaj figury retorycznej.* <Gr. mesózeugma>

Mezozoiczny gieol.: Formacje mezozoiczne p. **Formacja.** Epoka mezozoiczna (= *epoka formacji mezozoicznych).* <Now z Gr. méso- = między + zōïkós = zwierzęcy>

[**Mezy**] p. **Między.** <Czes. mezi>

[**Męble, i,** blp.] p. **Mebel.**

[**Męcenie, a,** blm.] czynność cz. **Męcić.**

†**Męcherz, a,** lm. **e** p. **Mechera:** Męcherza bolenie jak leczyć. Sien. Pszeniczne krupy często używane czynią kamień w męcherzu i w nerkach. Trzyc. Zdr. †**Męcherzyk.** <p. Macharzyna i Pęcherz>

†**Męcherzowy** przym. od **Męcherz,** *pęcherzowy:* Lekarstwo na kruszenie kamienia męcherzowego. Ślesz.

†**Męcherzyca, y,** lm. **e** p. **Mechera.** Szczodrk.

†**Męcherzyk, a,** lm. **i** p. **Męcherz:** Kłokoczyna miasto owocu rodzi w niejakich męcherzykach ziarna słodkie niewielkie. Trzyc. Żółć w jeden M. zebrana. Sak.

†**Męcherzykowy** przym. od **Męcherzyk;** *pęcherzykowy.*

†**Męcherzyna, y,** lm. **y** p. **Mechera.** Zdr. †**Męcherzynka.**

†**Męcherzynka, i,** lm. **i** p. **Męcherzyna:** Jad w męcherzynkach. Sak.

†**Męchierz, a,** lm. **e** p. **Mechera.**

†**Męchyrz, a,** lm. **e** p. **Mechera.** B. Sz. Rozdarł morze i przewiódł je, i postawił wody, jako w męchyrzu. Ps. flor.

[**Męcić, i, ił**] **I.** p. **Mącić:** Ów zapach, co to zmysły męci. Zag. Wiatr mgłami kręci, tumany męci. Syrok. **2.** *kręcić, wykręcać ś., tumanić:* Kręci, męci, a pieniędzy nie oddaje. <p. Mącić>

Męcina, y, lm. **y I.** ✕w lm. *płyn zmącony:* Sepja, wypuszczając czernidło, kryje ś. w męcinach. Klon. **2.** apt. p. **Mętwa.** <Od Męt>

[**Męcynás, a,** lm. **i**] p. **Mecenas.**

[**Męcioły, ów,** blm., **Mocioły**] *męty, pomyje.* <Z Męty>

✕**Męczadło, a,** lm. **a I.** *narzędzie do męczenia, tortura.* **2.** *istota męczona:* Sam wojarz, którego złe jest sprawą, tego zostaje męczadłem. Stasz. <Od Męczyć>

Męczarnia, i, lm. **e I.** †M. p. **Męczennica. 2.** a. **Męka**=a) *wielkie cierpienie fizyczne, katusza, tortura:* Cierpieć, ponosić męczarnie. Zadawać komu męczarnie. b) przen. *cierpienie moralne, udręczenie, utrapienie, boleść:* Ten widok sprawia mi męczarnie. Okropne męczarnie dręczą serce moje. Męczarnie sumienia (= *zgryzoty, wyrzuty)* Męczarnie i trudy Irydjona były nadaremne. Bełc. Dusza, co ledwie czucia swe ogarnia, w której rozkosze truje samotna M. Mick. Co to za męczarnie, gdy blizko mieszka mały czynownik i psiarnie! Mick. Z nim to tylko M.! (=*ambaras, kram, krzyż Pański).* <Od Męczyć>

✕**Męczarski** *do męczenia służący:* Męczarskie narzędzia. Pilch. (=*katowskie).*

†**Męczenica, y,** lm. **e** p. **Męczennica:** W piątek wywiedzion z piwnice, jakoby łotr z męczenice. Pśń.

†**Męczenictwo, a,** lm. **a** p. **Męczeństwo.**

†**Męczeniczka, i,** lm. **i** p. **Męczennica.**

Męczenie, a, blm., czynność cz. **Męczyć.**

✕**Męczeniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Męczennik.**

Męczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Męczyć ś.**

✕**Męczenik, a,** lm. **cy** p. **Męczennik:** O męczenikach bardzo pięknie gadał. Mick. Bóg ciebie nam zachował, ty nasz męczeniku! Mick.

Męczennica, y, lm. **e I.** †M. a. †**Męczenica,** †**Męczarnia** *miejsce, na którym męczą, katownia; plac szubieniczny:* Ufał w Bogu, już w katowni i w męczennicy samej podziemnej będąc, do której złoczyńce tylko przedtym na gardło osądzone spuszczano. Birk. Wywiedzion łotr z męczennicy. Pśń. **2.** a. **Męczenniczka,** †**Męczeniczka** forma ż. od **Męczennik:** Czyliż ta M. Chrystusowa od świata, i od czarta, i od ciała kuszona nie była? Bals. **3.** bot. (passiflora) *roś. z rodziny męczennicowatych.* <Od Męczyć; 3-e znaczenie stanowi przekład Łć. passi(flora), od passio = cierpienie, męka>

†**Męczennicki** p. **Męczenniczy:** M. ufiec sześciu tysięcy sześćset i sześćdziesiąt od ręki niewiernych poległ. Skar. Dzieje męczennickie. Smotr. Męczennickie księgi. Skar.

Męczennicowaty bot.: Rośliny męczennicowate (passifloraceae)=*rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

†**Męczennictwo, a,** lm. a p. **Męczeństwo:** Cierpieć M. dla Krystusa. Op.

Męczenniczek, czka, lm. **czkowie** (o dziecku) p. **Męczennik.**

Męczenniczka, i, lm. **i** p. **Męczennica:** Święta Urszula, Panna i M. W obliczu ludu umrzeć męczenniczką wiary. Słow.

×**Męczenniczy,** †**Męczennicki** przym. od **Męczennik:** Staranie koło ciał męczenniczych. Smotr. Męczennicza korona. Wuj. (*= męczeńska*).

×**Męczennić się, i ś., ił ś.** *poddawać ś. męczeństwu, ponosić męczeństwo:* Serce wśród łona w wieczne rozpaczy męczenni ś. żale. Krasiń.

×**Męczennie** przys. od **Męczenny:** Rudolf gardło dał u pogan M. Chodk.

×**Męczennienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Męczennić ś.**

Męczennik, a, lm. **cy,** ×**Męczenik,** ×**Męczeniec 1.** *ten, co wycierpiał męki; ten, co poniósł śmierć męczeńską:* Męczennicy chrześcijańscy. Święty Szczepan, pierwszy M. Wszyscy święci męczennicy, módlcie ś. za nami. M. wolności, nauki. **2.** przen. *ten, co cierpi udręczenia (szczeg. niewinnie), człowiek udręczony, prześladowany, ofiara:* Przy złej żonie jest prawdziwym męczennikiem. M. złych języków. Sł. wil. M. własnych namiętności. Sł. wil. (*= niewolnik*). **3.** zł.: Męczennik = *piekarz.* Zdr. **Męczenniczek.**

×**Męczenny** p. **Męczeński:** Widuję w celi tej krzyż Twój M. Krasiń.

Męczeński, ×**Męczenny 1.** *mękę zadający, pełen męki; przez męczeństwo sprawiony:* Śmierć męczeńska. Ponieść śmierć męczeńską. Korona, palma męczeńska (*= świętość, zdobyta przez męczeństwo za wiarę*). Przez lat dziesięć w Aleksandrji 17 osób, w Palestynie 82 koronę męczeńską otrzymało. Lel. Ważyli ś. na puszcze i zamorskie błędy, nowe herby z odległych przynosząc turniei, lub krwią kupując palmę męczeńską w Judei. Mick. **2.** przen. *pełen zmartwień, udręczony:* Życie męczeńskie.

Męczeńsko przys. od **Męczeński:** Spełnia swą ofiarę M. Krasz.

Męczeństwo, a, lm. **a 1.** a. †**Męczenictwo,** †**Męczennictwo** *cierpienia, zadane przez mękę; umęczenie, śmierć męczeńska:* Ponieść M. Umierać od prześladownika, M. jest jawne; ale potwarze wytrwać, M. jest na sercu tajemne. Skar. Żart.: Małżeństwo — M. Prz. **2.** †M. *męczenie, prześladowanie:* Cesarz Feliksa był na M. chrześcijan postawił. Skar. **3.** ×M. *ludzie umęczeni, męczennicy:* Cały proch ziemi męczeństwem przepopielony, znajdzie ś. w dniu sądnym. Słow.

[**Męczka, i,** lm. **i**] p. **Męka:** Boża męcka p. **Boży.**

Męcznia, I, lm, **e, Męka** bot. (disemma) *roś.*

Męczybuła, y, lm. **y** rzem. *robotnik, któremu ciężko idzie robota.* <Męczyć + Buła>

[**Męczybułka, i,** lm. **i**] *piekarz.* <Męczyć + Bułka>

[**Męczychryst, a,** lm. **y**] *ten, co umęczył Chrystusa = Żyd:* Żeby ten M. nie mieszkał w naszej wsi, tobyście wy wszyscy gospodarze cosik o tym wiedzieli. Prus. <Męczyć + Chryst(us)>

Męczyciel, a, lm. **e** *ten, co męczy, dręczyciel, prześladowca, kat.*

Męczycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Męczyciel.**

Męczycymbał, a, lm. **y** żart. *ten, co zapamiętale gra na fortepianie:* M. jest natchniony, kiedy brząka w klawisze. Lam. <Męczyć + Cymbał>

Męczyć, y, ył 1. *zadawać komu męki, torturować, katować kogo:* Męczą go, jako złoczyńcę. Skar. Męczą, a przyznać ś. wzbrania. Mick. **2.** *trudzić, utrudzać, nużyć, mordować, fatygować, wyczerpywać:* Zbytnia praca, długa podróż męczy. Męcząca podróż, droga. M. konia ciągłą jazdą. M. umysł ciągłym myśleniem (*= suszyć, forsować*). M. kogo swoim towarzystwem, swojemi prośbami. M. słuchaczów niedorzeczną rozmową. **3.** *dręczyć, trapić kogo, dokuczać komu:* Kaszel go męczy. Zazdrość, obawa, żal, smutek, męczą go dniem i nocą. Nudy, próżność i niespokojność męczą mnie bez ustanku. Niem. Pragnienie swoje w bagnach raczej męczyli, niżeli gasili. Warg. (*= drażnili*). **4.** posp. co = *źle i długo coś robić, mordować, nie móc skończyć:* Już drugi dzień męczy tę głupią parę butów. Męczy bułkę, nie mogąc jej pogryźć. **5.** [Chleb męczony] = *zrobiony z niedojrzałych wysuszonych ziarn.* **M. ś. 1.** *cierpieć męczarnie, cierpieć bardzo, wić ś. w boleściach:* Męczy ś., konając. **2.** przen. *dręczyć ś., trapić ś.:* M. ś. próżną obawą. **3.** przen. *pasować ś. z przeciwnościami, biedować:* Człowiek na tym świecie tylko ś. męczy. **4.** *utrudzać ś., nużyć ś., mordować ś., fatygować ś.:* Męczy ś. przechadzką, bieganiem, konną jazdą. **5.** nad czym = *zadawać sobie pracę, trudzić ś., silić ś., wysilać ś., pocić ś., ślęczeć, dukwieć, dulczeć:* M. ś. nad muzyką, nad nauką. Syn ś. męczył nad książką, stękał ojciec stary. Kras. M. ś. nad wynalazkiem, nad zrozumieniem czego (*= łamać, suszyć sobie głowę*). <MĘ(K)>

[**Męczykobyła, y,** lm. **y**] *jeździec zapamiętały.* <Męczyć + Kobyła>

[**Męda, y,** lm. **y**] p. **Mędoweszka.** <p. Mądo>

Mędak, a, lm. **i 1.** [M.] = a) *moszna byka* b) w lm. *baranki.* **2.** zool. i garb. p. **Mendak.** <Od Mądo>

[**Mędal, u,** lm. **e**] p. **Medal.**

Mędel, dla a. [**dela**], lm. **dle** a. [**dele**] **1.** p. **Mendel:** Dobrze przy mędelu kłoski zbierać. Prz. **2.** [M.] *szesnaście a. dwanaście sztuk.* <Nm. Mandel>

[**Męderały, ów,** blp.] p. **Mądo.** <Żart. z Mądo>

Mędeweszka, i, lm. **i** zool. p. **Mędoweszka.**

Mędlenie, a, blm., czynność cz. **Mędlić.**

Mędlica, y, lm. **e** p. **Międlica:** Len mędliła na mędlicy. Sienk. <M(I)Ę(DŁ)>

Mędlić, I, ił p. **Międlić:** Len mędliła na mędlicy. Sienk.

[**Mędlikacz, a,** lm. **e**] *krętacz.* <? Od Międlić>

Mędlny p. **Mendlny.**

Mędlować, uje, ował p. **Mendlować.**

Mędlowanie, a, blm., czynność cz. **Mędlować.**

Mędoweszka, i, lm. **i, Mendoweszka, Mędeweszka, Mendeweszka, Mądoweszka, Mędroweszka,** ×**Mandeweszka,** ×**Mandoweszka,** ×**Mandroweszka,** [**Mandaweszka, Męda, Menda**], **Wędoweszka, Wędroweszka, Demnoweszka** zool. (phthirius pubis a. pediculus pubis) *owad półpokrywy wszowaty.* <Mądo + Weszka>

[**Mędowy**] przym. od **Męda:** Mędowa maść (*= unguentum neapolit.*).

[**Mędral, a,** lm. **e**] p. **Mędrek.**

[**Mędrala, i,** lm. **e**] p. **Mędrek.**

Mędrczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Mędrzec:** Matka królewiców Elżbieta, występująca przed nami w niespodziewanej chwale mędrczyni i myślicielki. Szaj.

Mędrek, rka, lm. **rkowie,** †**Mędrela,** †**Mędrelka,** †**Mędrelek,** †**Mędroszek,** †**Mędroszka,** †**Mędrka,** †**Mędrohel,** †**Mędrohelek,** †**Mudrahel,** †**Mudro-**

hel, [**Mąderak, Mądrak, Mądral, Mądrala, Mądrausz, Mądrela, Mądrzela, Mędral, Mędrala, Mądraszek**] *człowiek mający ś. za bardzo mądrego, człowiek przemądrzały, fałszywy mędrzec:* Wolałbym być nieuczonym a rozumnym, niż mędrkiem nieroztropnym. Boh. Znajdzie prawność i złą wiarę na mędrki i na nieuki. Mick. M. dmie przed swym uczniem, przed równym ś. chlubi, lecz zarówno współmędrka, jak ucznia nie lubi: współmędrka, żeby jego bogactw nie obliczył, ucznia, aby ich nie skradł lub nie odziedziczył. Mick. M. świecki wymaga od małych i wielkich, by wszyscy byli zawsze przykładem cnót wszelkich, choć sam co chwila cnotę myślami kaleczy, słowami podkopuje i czynem niweczy. Mick. <Od Mądry>

†**Mędrela, i,** lm. **e** p. **Mędrek:** M. z niego był niegłupi. Birk. By nie postylle, nie pokwapiłbyś ś., krasomowco, na kazalnicę i gęby, mędrelo, rozdziewić nie śmiałbyś. Smotr.

†**Mędrelek, lka,** lm. **lkowie** p. **Mędrek.** Pot.

†**Mędrelka, i,** lm. **i l.** p. **Mędrek:** Jakby wysiał policzek owemu mędrelce: umilknąwszy, poszedł precz zawstydzony wielce. Pot. M. ten chciał z gwiazd przyszłość przepowiadać. Pot. Wejże tego mędrelki, jako dworzańskiego zakrawa! Alb. **2.** wog. *mędrzec:* One ze wschodu mędrelki, którzy za nową gwiazdą nowonarodzonego króla szukali. Pot.

†**Mędrka, i,** lm. **i** p. **Mędrek.** Troc.

Mędrkostwo, a, Mędrkowstwo l. blm. *fałszywa mądrość, przemądrzałość, sofistyka.* **2.** lm. **a** *wykręty, wybiegi mędrka.*

Mędrkować, uje, owal, †**Mędrować l.** *rozumować po mędrkowsku, udawać mądrego, popisywać ś. ze swoją mądrością:* M. znaczy rozumować jak sofista, czyli fałszywy mędrzec; a. też jak półgłówek, rozprawiać górnie o tym, czego ś. nie rozumie. Kras. A. Tu trudno M, bo to jawnie Pan wnetże sam wyłożył. Rej. Czyż do ostatka dni waszych M. i politykować będziecie? Mochn. **2.** *używać wykrętów, wybiegów, wykręcać ś.:* Co komu przeznaczono, trudno ma ujść tego, by też nie wiem jako figlował abo mędrkował. Jabł. <Od Mędrek>

Mędrkowanie, a, blm., czynność cz. **Mędrkować.**

Mędrkowski przym. od **Mędrek:** Prawnik z mędrkowską miną, z nadętemi tony, zdaje ś. w sprawie stawać, gdy mówi do żony. Tremb. Dowodzenie mędrkowskie. **Po mędrkowsku** przys. *jak mędrek:* Po mędrkowsku rozumować. L.

Mędrkowstwo, a, lm. **a** p. **Mędrkostwo.**

†**Mędrocha, y,** lm. **y** p. **Mądralina.**

†**Mędrochna, y,** lm. **y** p. **Mądralina:** Trzymam, że tamtych filozof nie jednał, ale M. Falib.

†**Medrohel, a,** lm. **e** p. **Mędrek:** Tyś bardzo prostak, choć ś. mędrohelem jakimś czynisz Pim. <Z Ukr. mudrahèl>

†**Mędrohelek, lka,** lm. **lkowie** p. **Mędrek:** Obawiają ś., aby ich kto z mędrohelków herezji nie nabawił. Pim.

×**Mędrostka, i,** lm. **l** p. **Mądrostka:** Teć nas mędrostki wszędy o to przyprawują, iż w sprawach Rzeczypospolitej słusznie ś. obaczać nie możemy, bo Bóg obiecał pohańbiać te mędrostki a wymysły ludzkie. Rej.

†**Mędroszek, szka,** lm. **szkowie** p. **Mędrek:** Bardzo ci mędroszkowie z brzegów wylewają, a nas prostą chudzinę szpetnie w zysku zdają. Rej.

†**Mędroszka, i,** lm. **i** p. **Mędrek**

†**Mędrować, uje, owal** p. **Mędrkować:** Czytałem ja poety, mawiał z filozofy, lecz jedni mędrowali, a drudzy bajali. Rej. Żadnego w swym dworze zachować nie chciał, któryby nad obyczaj mędrował. Baz. Każdy filozof swoim mędruje sposobem. Oss. <Od Mądry>

†**Mędrowanie, a,** blm., czynność cz. **Mędrować:** Nie wiem, by nam co pomogło to M. Rej.

Mędroweszka, i, lm. **i** zool. p. **Mędoweszka.** < Sł. lud. z przystosowaniem do *mędrować (Ukr. mandruwaty = wędrować)>

Mędrszy p. **Mądry.**

Mędrzec, rca, lm. **rcy** *człowiek mądry a. uczony, myśliciel;* fil. (w filozofji greckiej) *mąż dążący do prawdy i prawości, mąż wielkiego charakteru, cnotliwy, umiejący poskramiać namiętności swoje, panować nad niemi, nauczyciel obyczajów, moralizator, twórca przepisów moralnych i obyczajowych:* M. Pański *(=Salomon).* Mędrcy ze wschodu. Troc *(= trzej królowie).* †Święto Mędrców *(=święto Trzech Króli).* Siedmiu mędrców greckich. M. indyjski, stoicki. Depcę was, wszyscy poeci, wszyscy mędrce i proroki. Mick. Mędrce dawnych wieków zamykali ś. szukać skarbów a. leków. Mick. O dziwy! zgroza! — wołają janczary i mędrce w prawie ćwiczeni. Mick. Czucie i wiara silniej mówi do mnie, niż mędrca szkiełko i oko. Mick. Mędrcy w nocy lampy zapalali i na swych księgach ostrzyli rozumy zimne i twarde, jak miecze ze stali. Mick. <Od Mądry>

×**Mędrzeć, eje, al l.** p. **Mądrzeć:** Coraz bardziej świat mędrzeje. Haur. Próżno mędrzejesz po szkodzie. Pot. **2.** †M. *być mądrym.* Das.

Mędrzej p. **Mądrze:** Św. Katarzyna adwent zaczyna, św. Jędrzej jeszcze M. Prz.

×**Mędrzenie, a,** blm., czynność cz. **Mędrzeć.**

Mędrzyk, a, lm. **i** p. **Maldrzyk.** <Sł. lud. do Mądry>

[**Mędyga, i, lm. l**] *gderanie:* M. nie naprawi. <?>

×**Mędyk, a,** lm. **cy** p. **Mendyk:** Łazarz M. leżał przed wrotami bogacza wrzodów pełny. Bals.

†**Mędzelan, u,** lm. **y** p. †**Medelan.**

†**Mędzelan, u,** lm. **y** p. †**Medelan:** Od mędzelanu różnej maści, od sztuki po gr. 4. Vol.

[**Mędzikać, a, al**] *zawalać.* <?>

[**Mędzikanie, a,** blm.] czynność cz. **Mędzikać.**

[**Męglować, uje, owal**] p. **Maglować.** < Nm. mangeln>

[**Męglowanie, a,** blm.] czynność cz. **Męglować.**

[**Męk**] *przytym, nadto.* <Dnm. mang, mank = między>

Męka, l, lm. **i,** [**Meka**] **l.** a. **Męczarnia** = a) *wielkie cierpienie fizyczne, katusza, tortura:* M. krzyżowa. Pieśń o męce Pańskiej. Niedziela męki Pańskiej *(=piąta niedziela wielkiego postu,* in. niedziela biała). Męki czyscowe, piekielne, wieczne. Straszne w tej chorobie cierpi męki. Troc. Umrzeć w mękach. Zadawać komu męki. Dać kogo na męki *(=na tortury).* Na mękę go dawali, chcąc ś. na nim czegoś dowiedzieć. Nar. Sędzia mękę a udręczenie obwinionemu zadał. Księgi poznańskie 1398 r. Na mękach świecami a. rozpalonemi blachami i szynami żelaznemi palą. Syr. On był winowajcą, do czego i przyznał ś. bez męki. Chodź. Świadczę, jako Piotr nie umarł od Sybanowych mąk. Księgi poznańskie 1398 r. †M. główna p. **Główny.** Być jak na mękach *(=jak na rozżarzonych węglach, być niespokojnym).* Czarownice bredziły na tor-

turach, stąd przysłowie pospolite: bredzą jak na mękach. Boh. J. Plecie, jak Piekarski na mękach. Prz. b) *wielkie cierpienie moralne, udręczenie, utrapienie, zgryzota, boleść:* Męki zazdrości. Miłosne męki. Skrócić na zawsze męki żywota. Widać, że mu wspomnienie samo było męką, i że je chciał odpędzić. Mick. c) *trud, praca, fatyga, umęczenie, utrapienie, krzyż Pański, kłopot, ambaras, kram:* Ileż to męki uczyć niepojętnego! Zadawać sobie mękę dla dokonania czego (*=podejmować trud, trudzić ś., męczyć ś., mordować ś.*). Wielka M. tu na ziemi. Skar. Mina gęsta, lecz z miny widać, że jest w męce: nie wie, jak ś. pokłonić, gdzie ma podziać ręce. Mick. **2.** posp. *człowiek z trudnością mówiący, który ś. namęczy, nastęka, zanim co powie.* **3.** Boża M *=krzyż z wizerunkiem Chrystusa, szczeg. przydrożny, figura:* U nas drogi wystawieniem krzyża, to jest Bożej męki zdobią. Haur. Prosto w okienka będzie Boża M., żeby Bóg łaskawy patrzał w nasze sprawy. Len. Już jemu iść pod Bożą mękę. Oss. (*=z torbami, po proszonym; zdziadział, zubożał*). Przyjdzie gdzieś pod Bożą męką życie zakończyć. Oss. (*=w nędzy, bez własnego kąta*). Pogrzeb pod Bożą męką (*= pod krzyżem przydrożnym, na rozstajnych drogach*). Pod Bożą męką zagrzebiony w dołku. Baryka. On nie wart, aby go nawet pod Bożą męką pogrzebiono. Oss. (*=nietylko na cmentarzu, ale nawet pod krzyżem przydrożnym*). Samo ś. złe o Bożą mękę rozbije. Prz. (*= zostanie zwalczone mocą zasług Chrystusa; gdziekolwiek na drodze kark skręci*). **4.** [M. Pańska] *= msza.* **5.** bot.: a) p. **Męcznia.** b) p. **Poplotka.** **6.** ryb.: Boża M.*=rodzaj sieci, podobnej do saka.* Zdr. [**Męczka**]. <MĘ(K)>

[**Mękal, a,** lm. **e**] **1.** *ten, co męczy naprzykrzaniem ś; nudziarz; dziecko płaczliwe i nie dające ś. uspokoić.* **2.** a. [**Mękala**] *niedołęga.* **3.** *człowiek niedowarzony.* **4.** *przezwisko mieszczanina, chłopa.* **5.** *placek zrobiony naprędce.* <Od Męka>

[**Mękala, i,** lm. **e**] p. **Mękal.**

[**Mękolija, i,** lm. **e**] **1.** p. **Melancholja.** **2.** *szał, napad szaleństwa.* <Zam. Melancholja, pod wpływem Męka>

[**Mękury, ego,** blm.] p. **Merkury.**

Męski 1. a. †**Mężczyński,** †**Mężczeński,** †**Męszczyński,** [**Mężczyński, Mężczyski**] *mężczyźnie właściwy, dla mężczyzny przeznaczony:* Niemęska rzecz stroić ś. Prz. Odzież męska. Krawiec M. Gospodarstwo męskie. Członek M. a. Członek wstydliwy męski p. **Członek.** Jądra męskie a. †stroje męskie a. †świadki natury męskiej p. **Jądro.** Niemoc męska. Sól alkali męską niepotężność do małżonki przez czary uczynioną odpądza. Syr. Pokrzywa w winie uwarzona pobudza i umacnia uczynek M. ku żenie. Syr. Płeć męska, rodzaj M., †naród M. (*=mężczyźni, płeć brzydka*). Przykazał król, aby każde dziecię, które ś. urodzi w M. naród, zabili. Biel. M. Linja męska. Potomstwo męskie. Wszędzie płacz M., wszędzie krzyk niewieści, wszystkich przejął strach blizkiej śmierci srogi. P. Koch. **2.** *mężczyźnie dojrzałemu właściwy:* Wiek M. **3.** *taki, jak u mężczyzny, do mężczyzny podobny, mężczyznę przypominający:* Rysy męskie. Chód, głos M. **4.** przen. *prawdziwego mężczyznę cechujący, pełen hartu, silny, mocny, dzielny, energiczny, mężny, odważny:* Przy męskiej piersi, gdzie żelazo lśniło, od lubej, w miłym dany upominku, skłaniał ś. bukiet z róży i barwinku. Słow. Z oczu łzy ogromne po niemęskiej płyną twarzy. Słow. Męskie masz serce. Troc. Kobieta z męskim charakterem. Bywa i w niemęskim ciele M. rozsądek. Fred. M. **5.** †M. p. **Mężowski:** Męskie dobra. Troc. **6.** †M. p. **Mężny:** Jagody miernie cierpkie czynią wino męskie, mocne i trwałe. Trzyc. **7.** ×M. *zwięzły, jędrny, treściwy:* Styl, opis M. Sł. wil. **8.** Rym M.*=rym, na który pada akcent:* Rym M. w języku polskim bywa w tych wierszach, które ś. kończą wyrazami jednozgłoskowemi. **9.** [Krople męskie] p. **Kropla.** **10.** bot.: Kwiat M. *= mający pręciki, pręcikowy.* **11.** gram.: Rodzaj M. a. †płeć męska *=jeden z trzech rodzajów gramatycznych.* Rzeczownik M. (*=rzeczownik rodzaju męskiego*). Wyrazy żeńskie, męskie, nijakie. L. Zakończenie słowa męskie (*=właściwe wyrazom rodzaju męskiego*). **Po męsku** przys. **1.** *jak mężczyzna, w sposób właściwy mężczyźnie, podobnie do mężczyzny:* Przebrana po męsku (*=za mężczyznę*). Kędziory, jak hjacynt, gronisto dokoła wisiały mu po męsku z przedzielnego czoła. Przyb. **2.** przen. *jak prawdziwy mężczyzna, w sposób właściwy prawdziwemu mężczyźnie, męsko:* Postąpić po męsku. <Od Mąż>

†**Męskie** p. **Męsko:** M. czynili, zadając rany ciężkie. P. Koch. W żadnej rzeczy sobie niestatecznie a niemęskie nie poczynali. Kosz.

Męsko, †**Męskie** przys. od **Męski,** *po męsku, jak na mężczyznę przystało, silnie, dzielnie, energicznie, stanowczo, mężnie:* Pokrzepiajcie ś., a M. sobie poczynajcie. Leop. Każdego z nich napominała głosem ojcowskim M. Leop. Niechaj nas znajdzie on złośnik, a my M. sprzeciwimy ś. temu. Birk. Wdzięczne piosnki na lutni niemęsko wygrywał. Bardz. (*= w sposób pieszczony*). Zginął wezyr, niemęsko powrozem uduszony. Koch. W. Jakież to M. arbitralne wyciąganie konsekwencji! Es.

Męskonosy *mający nos męski (?):* Ów gruboczłonki, co zgodnemi nuty z tym męskonosym śle pieśń po dolinie. Poręb. <Męski + Nos>

Męskość, i, blm. **1.** rz. od **Męski:** M. charakteru. Życzę takiej męskości i serca naszemu narodowi. Falib. (*=męstwa, mężności*). **2.** a. †**Męstwo,** †**Mężność,** †**Mężostwo,** †**Mężowstwo** *wiek męski:* Doszedł męskości. Sł. wil. W męskości lat swoich. Sł. wil. <Od Mąż>

Męsówka, i, lm. **i** p. **Mesówka.** Sł. wil. <?>

Męstwo, a, blm. **1.** †p. **Męskość:** Od 14 roku do 18 człowiek z młodzieństwa k męstwu wyrasta; a piąty ten wiek życia, M., trwa do czterdziestego roku; potym idzie starość. Kołak. Wzrost ciała ludzkiego więtszy jest w męstwie, niźli w dzieciństwie. Skar. Zobaczemy, jak ś. naród ten począł i urodził, wzmacniał i wzrastał, a do doskonałego jakoby męstwa przyszedł. Fal. **2.** a. **Mężność** *moc ducha, hart duszy, dzielność, odwaga, nieustraszoność, bohaterstwo:* M. oznacza tę moc ducha, która dowodzi czynem, że równie jest od bojaźni, jak słabości daleka. Kras. A. M. okazuje nietylko wojownik na polu bitwy, lub męczennik, który idzie na śmierć za wiarę, ale i ten, kto murem stoi przy prawdzie i cnocie, lub kto w największych przeciwnościach nie upada na duchu i z godnością je znosi. Kras. A. M. w boju (*=waleczność, bitność*). Mieć dosyć męstwa do zniesienia czego. Uzbroić ś. w M. M. zachowuje w niebezpiecznościach stałość i przystojność. Baz. M. pokażesz, gdy samego siebie zwyciężywszy, gniew pod rozum podbijesz. Skar. M. prawdziwe na duszy jest i na sercu wielkim, aby człowiek wolał umrzeć, niż od cnoty i sprawiedliwości odstąpić. Birk. M. ma czynić odwagę do podjęcia ś. rzeczy trudnych; śmiałość do

potkania ś. z nieprzyjacielem. Star. M. należy na wycierpieniu i znoszeniu przykrości cielesnych. Star. 3. †M. *cnota:* Każda rzeczpospolita doznała bardzo wiele złego od ludzi możnych, ale męstwem nie ozdobionych. Baz. <Od Mąż>

†Męszczyński p. **Męski:** Potomka męszczyńskiego rodzaju nie miał. Biel. J. <Od Mężczyna>

!Męszczyzna, y, lm. **źni** p. **Mężczyzna.**

Męt, u, częś. w lm. **y, [Mąt] 1.** *wszystko, co ćmi przezroczystość płynów, gąszcz, zgręzy, drożdże, fusy, ustoiny:* Wodę mętną od samej ziemi postawisz na chłodnym miejscu, aż męty osiędą. Kluk. M. wylewów. Tet. Gdy wino przestaje burzyć ś., tedy glina, w nie wpuszczona, czyści je, ciągnąc z sobą na dół wszystek M. Trzyc. Niech ś. płyn z mętów ustoi. Kto wypił piwo, niechże pije i męty. Prz. Nie wychylaj do dna, bo poruszysz męty. Prz. W czarze znalazł na dnie męty napoju. Słow. Przen.: *niejasność, coś wątpliwej wartości, co zaciemnia, tumani, fałsz, brud:* Żrzódło czyste nauki Chrystusowej bez mętu. Bals. Ci, którzy z mętów i cieniów Starego Zakonu do światłości prawdy niebieskiej wychodzili, mętami jeszcze oczy zamulone i zaćmione mając, rychło ś. światła domacać nie mogli. Żarn. Skróś świata chaosów idziemy z pielgrzymią tęsknotą, szukając Twych świateł, szukając Twych głosów, rychłoli męt dziejów rozmiotą. Szuj. Przen.: Męty społeczne=*jednostki upadłe, szumowiny, motłoch, wyrzutki.* **2.** [M.] *zamęt* <MIĘ(T) MĘ(T)>

[**Mętal, u,** lm. **e]** p. **Medal:** Nie podpieram mętalami brody. Zdr. [**Mętalik**].

[**Mętalik, a,** lm. **i]** p. **Mętal;** *medalik.*

†Mętel, tla, lm. **tle** p. **Mantel.** Zdr. **†Mętlik.** <p. Mantel, 1. Manto>

[**Mętel, a,** lm. **e]** p. **Medal.** Zdr. [**Mętelik**].

[**Mętelica, y,** lm **e]** p. **Motylica.**

[**Mętelik, a,** lm. **i]** p. **Mętel.**

†Mętlarstwo, a, lm. **a** *mącenie, niepokojenie, wichrzycielstwo, zaburzenie, zamęt:* Nierządnie żyją, nic nie robią, ale chytrze M. stroją. Gil.

†Mętlenie, a, blm., czynność cz. **†Mętlić.**

[**Mętlenie, a,** blm.] czynność cz. [**Mętlić**].

†Mętlenie się, a ś., blm., czynność cz. **†Mętlić ś.**

[**Mętlenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. [**Mętlić ś.**].

[**Mętlica, y,** lm. **e]** p. **Międlica.**

[**Mętliczka, i,** lm. **i]** p. **Mietlica i Śmiałek.**

†Mętlić, i, ił, †Metlić, †Mętlować, †Metlować *mącić, mieszać, nabawiać niepokoju, robić zamęt, zamieszanie, kręcić, wichrzyć, gmatwać, plątać, wikłać, zawracać głowę, mataczyć, bałamucić, tumanić.* **†M. ś., †Miętlić ś., †Mietlić ś.** *kręcić ś., jakby wyłaniać ś. z chaosu, ochapiać ś.:* Mętli mi ś. to słowo. Troc (=*mam je na języku, tylko je wymówić, kręci mi ś. na języku).* Mętli mi ś. a. Miętle mi ś. Troc. <MIĘ(T(/MĘ(T)>

[**Mętlić, i, ił i M. ś.]** p. **Mantlić.**

†Mętlik, a, lm. **i** p. **Mętel:** Junkiery, saltarelle, M., inderaki, przywodzą ku utratam męże nieboraki. Biel. M. M. kanonicki z futerek. Troc. M., rodzaj sukni, płaszcza lub podwłośnika białogłowskiego. Włod. Zostawiła królewna M. w gęstwinie, mordując ś. z rozbójnikiem. Pot. <p. Mantel, 1. Manto>

†Mętlować, uje, ował p. **Mętlić.**

†Mętlowanie, a, blm., czynność cz. **Mętlować.**

[**Mętłać, le, łał**] *plątać, sypłać, wikłać.* <Z MIĘ(T) MĘ(T)>

[**Mętłanie, a,** blm.] czynność cz. **Mętłać.**

×**Mętnia, i,** lm. **e** *przestrzeń mętna:* Zdala byłaś od owej otchłani, co ś. jak czasza rubinów czerwieni wnętrzem swej mętni. Kon.

†Mętnica, y, lm. **e** forma ż. od **Mętnik.** Troc.

Mętnie, Mętno przys. od **Mętny.**

Mętnieć, eje, ał *mętnym ś. stawać.*

Mętnienie, a, blm., czynność cz. **Mętnieć.**

†Mętnik, a, lm. **cy** *ten, co mąci spokój, mąciciel, wichrzyciel.* Troc.

Mętno p. **Mętnie:** M. nierad pija. Troc. Przen.: M. mi i ciężko na duszy. Bał.

Mętność, i, blm. rz. od **Mętny.**

Mętny, [Mątny] 1. *zanieczyszczony mętami, nieklarowny, nieczysty, który ś. nie ustał, zmącony:* Mętne piwo tuczy, lecz niezdrowe jest. Kluk. Wina młode, mętne, aby ś. rychlej ustały, co robić. Ślesz. Jaki szczep, taki owoc; przezroczyste źrzódło mętnych z siebie poników nigdy nie wywiodło. Kniaź. Klarowne zlać z mętnego. Troc. Lilja biała zwieszona nad źródłem mętnym. Mick. Napawasz je mętną wodą. Rej. Kolor M. W mętnej wodzie ryby łowią. Prz. (=*korzystają z zamętu).* Założy wielkie więcierze, a jak nie znajdzie nic w mętnej fali, to spuści ogień i wody spali. Len. **2.** przen. *zamglony, pozbawiony blasku:* M wzrok rozpalonym błysnął żelazem. Sow. **3.** przen. *błędny, niejasny, bałamutny, ciemny, zawiły, niezrozumiały, zagmatwany, mglisty; niepewny, wątpliwy, podejrzany:* Mętne myśli, wyobrażenia. Stworzenia, które kiedyś wyda przyszłość mętna. Mick. Jakaś mętna tajemnicza historja. Krasz. Nie mam już w nie wiary, serce moje mętne. Słow. (= *niezdecydowane).* Wiadomość ta pochodzi z mętnego źródła. Kronikarze duchowni na wypadki przez siebie opisywane patrzyli ze stanowiska swego stanu i swą mętną erudycją wyobrażenia i podania narodowe zaciemniali. Bełc. Przejrzałem nizkie ludzkości obszary, z różnych jej mniemań i barwą i szumem, wielkie i mętne—gdym patrzył rozumem, małe i jasne—przed oczyma wiary. Mick. Już mi ś. napełniona Bachem świeżym po sercu myśl tłucze przestrachem w mętnej radości. Nar. <MIĘ(T)/MĘ(T)>

[**Mętoperz, a,** lm. **e]** p. **Nietoperz.**

†Mętoperzowy przym. od **Mętoperz; †Mętopyrzowy,** *nietoperzowy.* Anat.: †Pociągi mętoperzowych skrzydeł=*wyrostki skrzydlaste kości klinowej* (processus pterygoidei).

†Mętopyrz, a, lm. **e** p. **Nietoperz.**

†Mętopyrzowy p. **Mętoperzowy:** Skrzydła mętopyrzowe. Perz.

Mętować, uje, ował (w zabawie dziecięcej) *wymawiać pewną formułę, zwracając ś. z każdym jej wyrazem do innego uczestnika zabawy; na którą z nich padnie ostatni wyraz, ten ś. okaże poszukiwanym winowajcą* (np. Entliczek, pętliczek, czerwony, stoliczek, na kogo, wypadnie, na tego, brzdęk!). <Zam. *Metować, od Meta>

[**Mętować, uje, ował]** p. **Medytować.**

Mętowanie, a, blm., czynność cz. **Mętować.**

[**Mętowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Mętować**].

Mętowy przym. od **Męt.** Troc.

[**Mętra, y,** lm. **trzy** a. **trowie]** p. **Gieometra.**

[**Mętryka, i,** lm. **i]** p. **2. Metryka:** M. rodząca (=*metryka chrztu).*

Mętwa, y, lm. **y, Męcina** apt. *lek płynny, zawierający w sobie proszek nierozpuszczalny* (mixtura media v. agitanda). <MIĘ(T)/MĘ(T)>

[**Mętynás, a,** lm. **i]** p. **Mecenas.**

[**Męzik, a,** lm. **i**] p. **Mąż.**

[**Mężacz, a,** lm. **e, Mężak**] *mąż, człowiek żonaty.*

[**Mężak, ka,** lm. **cy** a. **ki**] p. **Mężacz.**

†**Mężata,** [**Mężata**], †**Mężatna,** †**Mężysta** przym. *mająca męża, zamężna:* Mężate panie. Troc. [Oddają młodą niewiastom mężatym. Są w zakonie niewiasty, które nawet mężate być mogą. Sienk.].

Mężateczka, i, lm. **i** p. **Mężatka:** Stosuneczek z jedną młodą mężateczką. Bał.

Mężatka, i, lm. **i** *kobieta zamężna:* To jest kość z kości moich, rzekł Adam, zwana mężatką będzie, bo z męża wzięta jest. Skar. Zdr. **Mężateczka.** <Od Mąż>

†**Mężatna** p. **Mężata:** Niemężatne żony, jako są dziewki. Ort.

†**Mężczeński** p. **Męski.** Hist. uc.

†**Mężczyński,** [**Mężczyński**] p. **Męski:** W ubiorze trzeba być ochędożnym; wszakoż aby nie było białogłowy ochędostwo, ale mężczyńskie. Górn. Zygmunt August, ostatni potomek z mężczyńskiego plemienia domu Jagiełłowego. Paszk. W tym nie białe głowy krzywe, ale przeklęte żądze mężczyńskie. Górn. Brzydziła ś. ogółem wszystkim mężczyńskim narodem. Otw. Wszelakie jajca a najwięcej wróble, pobudzają M. uczynek. Urzęd. Ani cudzołostwa, ani porubstwa, ani mężczyńskiej psoty chronić ś. nie umieją. Zigr. (*=grzechu sodomskiego, pederastji*). [Męzcyńskie kochanie].

[**Mężczyski**] p. **Męski:** Męzcyskie kochanie.

Mężczyzna, y, lm. **źni** m. a. †M. i [M.] ż., !**Męszczyzna, Mąż 1.** *człowiek dojrzały płci męskiej,* gm. *chłop:* Boniwel, najpiękniejszy wieku swego M. Niem. Wiedziałam, kto jesteś: M. Mick. Bóg stworzył mężczyznę i białogłowę. Wuj. Był to M. słuszny, barczysty. Korz. Po czerwonemu złotemu od mężczyzny każdej. Star. [Taka M. jest duża, to trza dla niego sporo]. **2.** przen. *człowiek, odznaczający ś. prawdziwie męskim charakterem, nie baba:* Bądźże mężczyzną! **3.** †M. zb. *mężczyźni, płeć męska:* Żaden z mężczyzny sprawy ich bronić nie śmiał. Warg. M. zasie nosili długie włosy. Kaz. 1555. <Od Męski>

†**Mężenie, a,** blm., czynność cz. **Mężyć.**

†**Mężenie się, a ś.,** blm., [**Mężenie ś.**] czynność cz. **Mężyć ś.**

Mężnie przys. od **Mężny:** M. bronić ś., walczyć, stawać. M. znosić nieszczęścia.

Mężnieć, eje, ał 1. *stawać ś. mężczyzną, wyrastać na mężczyznę, dojrzewać:* Chłopak już mężnieje. **2.** *rozrastać ś., nabierać ciała, stawać ś. słusznym, dojrzewać; poprawiać ś., przychodzić do siebie:* Pawięta wypuścić na pole, aby rosły i mężniały. Haur. M. po chorobie. **3.** *grubieć, poważnieć:* Głos mu mężnieje. **4.** *stawać ś. mężnym, odważnym, nabierać ducha:* M. w niebezpieczeństwie. **5.** [M.] *stawać ś. brzemienną.* <Od Mąż>

Mężnienie, a, blm., czynność cz. **Mężnieć:** Trzy czasy w życiu ludzkim, czas wzrostu, mężnienia i ubywania. L.

†**Mężnoczynnie** przys. od **Mężnoczynny:** Dusza M. roztropna. Nagł.

†**Mężnoczynny** *poczynający sobie po męsku, przedsiębiorczy, energiczny, odważny.* <Mężny + Czynny>

Mężność, i, blm. **1.** †M. p. **Meskość.** Przen.: Pora mężności państwa rzymskiego, a sama już jakoby dostatecznie duża dostałość państwa. Fal. **2.** p. **Męstwo:** Panie spartańskie dla mężności serca, jakiej pochwały godne! Fal.b. Obadwa wielkiej mężności ludzie. Mat. Wielkie dzieła mężności jego. Krasz.

Mężny, [**Mążny**] **1.** †M. *dorosły na mężczyznę, dojrzały, słuszny:* Dziesięciu ludzi mężnych zmocował. Nies. Przen.: Jesień, jako panna mężna. Drużb. **2.** *odznaczający ś. męstwem, nieustraszony, waleczny, odważny, bitny, dzielny, rycerski:* M. wyznawca. Skar. M. z tyłu nie bije. Prz. M. żołnierz, umysł. Widziałem mężną cnotę w ucisku. Mick. Mężne serce. Mężnym był nie tak dalece w ciele, jako w duszy, nie w barkach abo w ramionach. Birk. M. Bolesław w pień Niemców wycina. Niem. Mężnemu serce pomaga. Prz. **3.** †M. a. †**Męski** przen. *silny, tęgi, mocny, jędrny:* Mężne wino. Będzieli wino z wierzchu mężne a mocne, tedy wszystko takie jest; ale jeśli miękkie z wierzchu, tedy i w śrzodku. Trzyc. **4.** [M.] *tęgi, barczysty.* <Od Mąż>

×**Mężobłaga, i,** lm. **i,** ×**Mężobłagini** (u Rzymian) *bóstwo, do którego udawali ś. powaśnieni małżonkowie z prośbą o zgodę.* Petr., Warg. *Tak Petrycy i Wargocki tłumaczyli Łć.* viriplaca (dea) <Mąż + Błagać>

×**Mężobłagini, i,** lm. **e** p. **Mężobłaga.** L.

Mężobójca, y 1. lm. **y** m. *zabójca, morderca:* Mężobójcy nań przyszli zabić go. Petr. Wyprawił wojsko, potracił mężobójce one. Rej. Nikt ś. zabijać ani sobie mężobójcą i do śmierci swej przyczyną być nie ma. Skar. M. sam nad sobą. Kn. (*=samobójca*). **2.** †M., lm. **e** ż. *zabójczyni męża:* Orestes matkę zabił, srogą mężobójcę. Klon. <Mąż + *Bójca, od BI>

Mężobójczy przym. od **Mężobójca;** ×**Mężozabójczy:** Zamach M.

Mężobójczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Mężobójca.**

†**Mężobójski** przym. od **Mężobójstwo,** *mężobójczy.* †**Po mężobójsku,** †**Mężobójskie** przys. *jak mężobójca.* Troc.

†**Mężobójskie** przys. p. **Mężobójski.** Troc.

Mężobójstwo, a 1. ×M. blm. *skłonność do mordu:* M. wre w piersiach rozjuszonych żołnierzy. **2.** lm. **a** *zabójstwo, morderstwo:* Popełnić M. Kn. Nie każdy mężobójstwa winien, kto kogo zabije. Sz.

†**Mężodur, u,** blm. = **Chłopodur.** L. < Mąż + Durzyć>

×**Mężokształty** *mający postawę męską.* L. <Mąż + Kształt>

×**Mężolubnik, a,** lm. **cy** *ten, co lubi męża, mężów, ludzi wogóle.* <Mąż + *Lubnik>

†**Mężona, y,** lm. **y** p. **Mężyca:** Będzie wezwana (nazwana) mężoną, bo jest z męża wzięta. B. Sz.

Mężostwo, a, blm., **Mężowstwo 1.** *stan, rola męża:* Nadużywać swego mężostwa. **2.** †M. p. **Męskość.**

†**Mężowa, ej,** lm. **e** p. **Mężyca.** Troc.

Mężowski, ×**Mężowy,** ×**Mężów,** †**Męski** przym. od **Mąż** (=małżonek): Władza mężowska. Brat M. (*=szwagier*). Siostra mężowska (*=szwagierka*). Bratowa mężowska (*=szwagrowa*). Żart.: Pociąg (kolei żelaznej) M. = *dogodny dla mężów, odwiedzających swe żony, mieszkające na letnim mieszkaniu.*

Mężowstwo, a, blm. p. **Mężostwo.**

×**Mężowy** p. **Mężowski:** Pod mocą mężową będziesz, a on będzie tobie panem. Leop. Dziesięcioro przykazania mężowego. Papr. O posagu i o wianie żony po śmierci mężowej. Św. z Woc. [Mężowa matka].

×**Mężozabójczy** p. **Mężobójczy:** Ręce mężozabójcze. Ml. <Mąż + Zabójczy>

×**Mężów** p. **Mężowski.**

Mężulek, lka, lm. **lkowie** p. **Mąż:** Kłóciłem ś. z mężulkiem Wc. Pani. Niem.

Mężuleńko, a, lm. **owie** p. **Mąż.**

Mężulko, a, lm. **owie** p. **Mąż:** Długoż M. o sobie zapominać będzie? Niem.

Mężulo, a, lm. **owie** p. **Mąż.**

Mężunio, a, lm. **owie** p. **Mąż.**

Mężuś, a, lm. **owie** p. **Mąż:** Pieszczotliwie go mężusiem nazywała. Rog.

Mężyca, y, lm. **e,** †**Mężona,** †**Mężyna,** †**Mężowa** **1.** †M. *niewiasta dzielna, odważna i rozumna, matrona:* Wanda, waleczna M. Km. **2.** †M. *kobieta:* Wy, bojaźliwe mężyce, do Galilei idźcie. Pśń. **3.** lek. (virago) *niewiasta, której ustrój cielesny jest zbliżony do męskiego.* <Od Mąż>

Mężyczek, czka, lm. **czkowie** p. **Mąż.**

†**Mężyć, y, ył** *wydawać za mąż, swatać:* Chcieli księżniczkę M. z królewicem. Pot. **M. ś. 1.** †M. ś. *zostawać mężem, żenić ś.:* Prawda, że tam inaksza moda księży, kędy ś. każdy żeni, każdy kapłan męży. Pot. **2.** [M. ś.] *wychodzić za mąż.* <Od Mąż>

Mężyk, a, lm. **owie 1.** [M.] p. **Mąż. 2.** †M. *mąż maleńki, człowieczek, karzeł, pigmejczyk, liliput.* Mącz.

†**Mężyna, y,** lm. **y** p. **Mężyca:** Tę będą zwać mężyną. Wuj.

Mężysko, a, lm. **a** m. i ni. **1.** p. **Mąż. 2.** *mąż godzien politowania:* Poczciwe też to moje M., złote serce. Fred. A.

†**Mężysta** p. **Mężata:** Rzekł Adam: toć kość z kości mojej, ta (Ewa) będzie nazwana M., iż z męża wzięta jest. Leop.

Mgiełka, i, lm. **i** p. **Mgła:** Anioł ręką, jak M. przejrzystą, ust mi nie zamknął. Kon.

Mglany p. **Mglisty:** W dni smętne, mglane. Krasiń. Ujrzeli wszyscy wielką postać, znikającą zwolna, coraz bardziej mglaną. Krasiń.

[**Mglący**] p. **Mdły.**

Mgleć, eje, ał *zachodzić mgłą, ciemnieć:* W oczach jej mgleje. Sł. wil. Wzrok jej, szukając próżnej już pomocy, mglał i okropnej podawał ś. nocy Kniaź. Wszystko tak mgleje, czerni ś., pierzcha. Słow.

[**Mgleć, eje, ał**] p. **Mdleć:** Dopuści mi odpoczynąć, boć już mgleję. Ż. E. Marnie próżnować, tylko spać, a z lenistwa M. Kosz.

[**Mgleja, i,** lm. **e**] p. **Mdleja.**

Mglejarka, i, lm. **i** bot. **1.** (amanitopsis) *roś. z gromady grzybów, z rodziny bedlkowatych.* Gatunek: M. p o p i e l a t a, [D e l i k a t k a, K u r z a n o g a a. s t o p a, M g l e j a r k a, N i e m k a, P a n n a, P a n u s z k a, W y s k o c z k a, W y s z c z y g a ł, Ż y d ó w k a] (a. plumbea a. agaricus vaginatus). **2.** p. **Syrojeszka.** <Od Mdleć>

[**Mglejowato**] przys. od **Mglejowaty, p. Mdlejowato.**

[**Mglejowatość, i,** blm.] rz. od **Mglejowaty.**

[**Mglejowaty**] p. **Mdlejowaty.**

Mglenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Mgleć. 2.** czynność cz. **Mglić.**

[**Mglenie, a,** blm.] p. **Mdlenie.**

Mglenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mglić ś.**

Mglić, i, ił *zawlekać, oblekać mgłą, robić mglistym, zaćmiewać:* Por pomaga przeciw boleści zębów, ale wzrok oczu mgli. Trzyc. Zapienione skalne progi mgliły błękit wód zwierciadła. Słow. **M. ś. 1.** *napełniać ś. mgłą.* Nieos.: Mgli ś. = *jest mglisto; mgła powstaje.* **2.** przen. *zaćmiewać ś.:* Wzrok mu ś. mgli zazdrością. Oczy jej ś. mgłą. Wysp. <Od Mgła>

[**Mglić, i, ił**] p. **Mdlić:** (Gdy nieprzyjaciele) oślep uciekali, (Izraelici) w jednym hufie bieżąc za niemi, mglili wszystkie, których naleźć mogli. Wuj.

Mglisko, a, lm. **a** p. **Mgła:** Jutrzni promień przebił obłoki i znów ś. ukrył za gęste mgliska. Syrok.

Mglisto przys. od **Mglisty 1.** *mgła jest, pełno mgły, mgli ś.:* M. dziś. **2.** przen. *jak przez mgłę, niejasno, ciemno, niewyraźnie, niedokładnie, zagadkowo, nieściśle, niezrozumiale, mętnie; bezbarwnie, mdło:* Pojmować co, wyrażać ś. M. Leon coś M. mówił o celu tej pracy; gdzieś, kiedyś, coś... takie obiecanki nie nakarmią. Bał.

Mglistość, i, blm. rz. od **Mglisty.**

Mglisty, [**Mglity**], **Mglany, Mgławy 1.** *pełen mgły, zamglony:* Dzień M. **2.** *z mgły a. nakształt mgły utworzony:* Już góra z piersi mgliste otrząsa chylaty. Mick. Mglistą chmurą owiana, wznosi ś. zamków Siczowych wieża. Słow. Jego luba z mgły uwiana, z mgły dnieprowej, zimna, drżąca, choć mroziła mglistą dłonią, zapalała czarnym okiem. Słow. Kąpiel mglista a. r o z p y l o n a. Podobna srebrnej fontannie ogrodu, z której wiatr mgliste warkocze odwiewa. Słow. Szata mglista. **3.** *zamglony, zamroczony, przyćmiony, niewyraźny, słaby, blady, nikły, majaczący, mdły:* Mgliste światełko. Białawe plamy na niebie, częstokroć tak małe, iż tylko przez przezierniki być mogą widziane, gwiazdami mglistemi, stellas nebulosas zowią. Hube. Nad ulicą ciągnęły ś. mglisto-różowe obłoki. Orzesz. Już pomrok M., napełniając wierzchołki i gałęzie drzewa, cały las wiąże w jedno i jakoby zlewa. Mick. Lambro otworzył mgliste snami oczy. Słow. **4.** przen. *mętny, niejasny, ciemny, niewyraźny, niezrozumiały, niedokładny, zagadkowy, nieścisły, niepewny, dwuznaczny:* Opis M. Wątpi i waha ś. w mglisto-sekciarskim i romantycznym weltschmerzu. Nagan. Wszyscy z przeszłości mglistej w przyszłość lecim mroczną. Mick. Pierwotne obietnice o rychłym powrocie do kraju coraz bardziej w mglistą dal ś. usuwały. Chm. <Od Mgła>

[**Mglity**] p. **Mglisty.**

Mgła, y, lm. **y,** [**Migła, Gma**] *zjawisko atmosferyczne, częsta postać opadu wodnego, polegająca na częściowym skraplaniu ś. pary wodnej, zawartej w dolnych warstwach atmosfery i wydzielającej ś. w postaci drobnych kulek wodnych na pyłkach atmosferycznych:* M. sucha = *śreżoga.* M. gęsta, gruba, poranna. Mgły na górach wiszą. Kras. Mgły z ponad wody podniosły ś. rano. Zal. M. podnosi ś., opada, rzednieje, rozchodzi ś., ustępuje. Widzieć jak przez mgłę *(= jak przez muślin).* Jak przez mgłę tego pamiętam, co widzę. Troc. M. wisiała nad ziemią, jak strzecha ze słomy nad ubogą Litwina chatką. Mick. Woda przez lot z takiej wysokości zamienia ś. na wstęgę mgły białej. Słow. Przen.: Płoszy wachlarzem mgłę kadzideł błękitną. Słow. *(= dym).* Dojrzał mgłę kurzawy. Mick. W urynie krytycznej pokazuje ś. z początku M. w środku jej pływająca. Krup. *(= obłoczek).* Wiatr mu ranny przesłaniał oblicze mgłą rozwiewaną jej długich warkoczy. Słow. Nad gęstwią różnofarbnych włosów i badylów wisiała jak baldakim jasna M. motylów, zwanych babkami. Mick. Przyjdę do ciebie we mgle obłoku. Leop. M. wieków *(= pomroka).* M. mi jakowaś ciężyła nad czołem.

Kniaź. Moje oczy od ciągłych łez posępną skryły ś. zasłoną, M. ciemna wszystkie dla nich przedmioty pomroczy. Słow. Wyznania twoje M. żalu pokrywa. Mick. M. miłości własnej zakryła oko rozumu mego. Wys. *(=zaślepienie)*. Puścić komu mgłę w oczy = *otumanić, oszołomić, obałamucić go, zamydlić mu oczy:* Mistrz inflancki, Jagiełłę łagodnemi słowy ubłagawszy, śrzodkiem wojska polskiego, któremu był podobno mgłę w oczy puścił, wjachał wolno do Malborku. Stryjk. Umiem wybadać prawdę za mgłami uwitą w słowa krzywoprzysiężne. Słow. We mgle ukryta zemsta, posępna i cicha, jest stałością rycerza; jawna — dumą dziecka. Słow. W sennych niekiedy marzeniach widzę postać szanowną matki i ojca i braci, ale coraz to dalej jakaś M tajemnicza, coraz grubsza i coraz ciemniej zasłania ich rysy. Mick. Odpędził nas w mgłę niepamięci. Słow. Mieć oczy mgłą zaszłe = *mieć oczy blade, zgasłe, bez życia, bielmem pokryte.* Płomień oczu mgłą ś. otoczył i z za tej mgły milej świeci. Krasiń. Zdr. **Mgiełka.** Zgr. **Mglisko.** <MG(Ł)>

Mgławica, y, lm. **e** **1.** *kłąb mgły:* Opary i mgławice z nad Bohu i łąk sąsiednich podniosły ś. szybko. Rol. **2.** a. × **Mgławisko** astr. = a) *utwór obłoczkowaty na niebie, dostrzegalny przez teleskop, jako zbiorowisko gwiazd drobniutkich, skupionych, zajmujących pewien obszar.* b) M. właściwa = *świecąca masa gazowa, skupienie materji kosmicznej.* **3.** przen. *obraz mglisty, niewyraźny:* Złudna mgławico, co raje kłamiesz nieznane. Przybysz. Zdr. **Mgławiczka.**

Mgławicowy p. **Mgławiczny.**

Mgławiczka, i, lm. **i** p. **Mgławica.**

Mgławiczny, Mgławicowy przym. od **Mgławica:** Ruch M. Materja mgławiczna. Światło mgławiczne. Jakieś jak gdyby mgławiczne, przejrzyste oblicze ducha opływało każdą z tych twarzy.

× **Mgławisko, a,** lm. **a** p. **Mgławica.**

Mgławo przys. od **Mgławy:** Czemu patrzysz tak dziko i M.? Krasiń.

[**Mgławo**] p. **Mdławo.**

Mgławy p. **Mglisty:** Podnoszą ś. pary mgławe w powietrzu. Przyb. Głaz spada w przepaści cichą mgławą toń. Kasp. Zawieruchy swe mgławe kreślą tory. Kasp. Tamiza mgława połyska słońcem. Słow. Na ramieniu (rusałki) sokół M. Słow. Rumieniec M. Słow.

[**Mgławy**] p. **Mdławy:** Nie gniew żartki zasili rękę, chociaż mgławą. Hul. <Zam. Mdławy>

† **Mgławy** *łatwo mknący, rączy, żwawy, wartki, ruchliwy:* Sen przerwany rozkosznie wachlarzem jutrzenki, gdy szemrzą mgławe strugi i liście. Przyb.

[**Mgło**] p. **Mdło:** M. mi!

Mgłomierz, a, lm. **e** *przyrząd automatyczny, notujący stan zamglenia i zachmurzenia słońca.* <Mgła + * Mierz, od MIAR>

Mgłonośca, y, blm. *bóg władający mgłami, Zeus.* M. osłonił ś. mgłą tak gęstą, że nawet Hera nie przez nią dostrzec nie mogła. Kos. <Mgła + * Nośca, od NIOS>

[**Mgłość, i,** lm. **i**] p. **Mdłość.**

[**Mgły**] p. **Mdły:** Twarde pieśni spławna słysząc Wisła, w zdumieniu mgłych wirów zawisła. L. Czego nie mógł M. głos, nie mogło wołanie, dokładały gęste łzy i ręku łamanie. P. Koch. Głos subtylny a cienki jakoby niewieści, człowieka też mgłego ukazuje, bojaźnego i niestałego. And. z Kobyl.

† **Mgnąć, nie, nął,** [**Mgnąć**] **1.** *poruszyć co z łatwością, pomknąć.* **2.** czym = *poruszyć szybko, zna-gla, mignąć, mrugnąć:* Rychlej, niżby kto mgnął okiem, stało ś. to. Jag. <MG/MIG>

Mgnienie, a, lm. **a** **1.** a. × **Mgnięcie** czynność cz. **Mgnąć:** M. **a.** M. oka, **Okamgnienie,** † **Ocemgnienie,** [**Mignienie, Oczemnienie, Oczyminie**] *poruszenie powieki, mrugnienie, mig; najkrótsza chwila, moment:* We mgnieniu giną lubości, we mgnieniu giną radości. Li. W związku całego życia ślub jest tylko jego drobnym mgnieniem. Święt. Skrył ś. na czas, na okiem M. Birk. Na chwilę, M. oka zapomni swej zguby. Mick. Tu w mgnieniu oka czerni ś. niebios sklepienie Mick. Zrobić co w mgnieniu oka = *natychmiast, w sekundę, w tej sekundzie, w lot, w ten moment, szybko, na poczekaniu, w mig, piorunem, zaraz.* **2.** hut. p. **Błysk.** <MG/MIG>

× **Mgnieniowy** *jedno mgnienie trwający, momentalny, chwilowy:* Jakby odmłodzenie mgnieniowe. Krasz.

× **Mgnięcie, a,** lm. **a** p. **Mgnienie:** M. powiek i błysk oka. Słow.

1. Mi *mnie,* 3 pp. od **Ja.** <M>

2. Mi nieod. muz. *nazwa tonu E, trzecia litera gam.* <Fr. Włos. mi>

[**Miacielica, y,** lm. **e**] p. **Miecielica.** <Brs. miaciėlica>

[**Miakina, y,** lm. **y**] p. **Miękina.** <Brs. miakinà>

† **Mialcza, y,** lm. **e** p. **Mielizna:** Żebyś ś. rafy miał strzec abo prądu, w skok ty na mialczą do nizkiego lądu. Klon. <MIAŁ>

† **Mialczej** p. **Mielej.** L.

Mialina, y, lm. **y** bot. (noccaea) *roś. z rodziny krzyżowych.* <?>

× **Mialszy** p. **Mielszy.** Troc.

Miał, u, blm., [**Miel**] **1.** *proch, okruchy, to, co ś. pokruszyło na miałko:* M. węglowy. M. w kopalniach torfu = *okruszyny torfu i warstwa darniowa ziemi, z wierzchu zdjęta.* **2.** [M.] = a) *mieszanina, rumowisko.* b) *błoto rzadkie, muł, woda mętna.* c) i † M. = *kreda; margiel.* Glosy w. XV. **3.** × M. apt. (pulvis subtilis) *proszek bardzo miałki.* <MIAŁ>

Miałczeć, eje, ał **1.** *stawać ś. miałkim, drobnym.* **2.** (o wodzie) *stawać ś. miałkim, płytkim, opadać, osiadać.* <MIAŁ>

× **Miałczeć, y, ał** p. **Miauknąć.** Troc. <Dźwn.>

× **Miałczejszy** p. **Mielszy.**

Miałczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Miałczeć.** **2.** [M.] czynność cz. **Miałczyć.**

× **Miałczenie, a,** blm., czynność cz. × **Miałczeć,** × m i a ł k.

[**Miałczyć, y, ył**] *tłuc na miałko, rozbijać na proch, proszkować.*

Miałczyzna, y, lm. **y** p. **Mielizna:** Dlatego rozkazuje na miałczyznę przędzej zawijać. Wysz.

× **Miałk, u,** lm. **i** p. × **Miałczenie.** <Dźwn.>

[**Miałka, i,** lm **i**] *okruszyna:* Miałki chleba.

× **Miałkać, a, ał** p. **Miauknąć.** <Dźwn.>

× **Miałkanie, a,** blm., czynność cz. **Miałkać,** *miauczenie,* × m i a ł k.

[**Miałkciejszy**] p. **Mielszy.**

Miałki, † **Miały,** † **Miely** **1.** *drobny, cieniutki, delikatny, drobno zmielony, subtelny:* Proszek, cukier M. M. popiół, M. pieprz tłuczony. Kn. Piasek M. Kluk. **2.** *nieglęboki, płytki:* Rzeka miałka. Troc. W miałkiej rzece zawsze ryba drobna. Pot. U flisów blak, miejsce, gdzie woda miałka. Mag. Wierz mi, że cię wywiodę na głębię z miałkiego. Rej. Obwiedziona miałkim przekopem. Gom. Na wiosnę gruberowanie i miałka orka. **3.** przen. *płytki, nieglęboki, powierzchowny, tępy, ograniczo-*

ny: Tego M. rozumek mój nie obejmuje. Skar. Myśli, wiadomości miałkie. Kto jest mózgu miałkiego, poważnych ś. wstydzi rzeczy podjąć. Li. Henryk, pan miałkiego rozumu, na cudzym zdaniu najczęściej polegający. Nar. Władysław Herman był to pan niedołężny i miałkiego rozumu. Lel. O dusze miałkie, raczej bezduszne szkielety! Mick. **4.** × M. *płaski:* [Talerz M.]. Jeździec trwa mocno w tej postawie miałkiej (siedząc na koniu stojącym prawie dęba). <MIAŁ>

× **Miałknąć, nie, nął** p. **Miauknąć.**

× **Miałknięcie, a,** blm., czynność cz. **Miałknąć.**

Miałko przys. od **Miałki:** × M. pisze. Troc *(=maczkiem).* Pieprz M. tłuczony. Troc. Utłuc co na M. M. tu, woda ledwo do kolan. Troc.

× **Miałkomyślność, i,** blm. *umysł niegłęboki, powierzchowny, płytkość myśli, tępa głowa, ograniczoność.* Petr. < Miałki + Myśl >

Miałkość, i, blm. rz. od **Miałki:** Zaszłe mgłą dowcipu źrzenice wyjaśnia Bóg, aby człowiek choć w miałkości poznać mógł rzeczy skrytych tajemnice. Wad. *(=w drobnej cząstce).* M. dowcipu roztropność nagradza. Nar. Wyznawam M. moją. Troc. Język francuski obwiniany o M., ubóstwo, wielosłowność. Bobrow.

× **Miałszy** p. **Mielszy.**

1. † **Miały** im.*=miany.* Smotr.

2. † **Miały** p. **Miałki.** Troc. <MIAŁ>

1. Mian im. = *miany.*

2. Mian, u, lm. **y** bot. (menais) *roś.* < Waga przystosował do nazwy niby Łć. >

Miana, y, lm. **y 1.** † M. *=odmiana, zmiana:* Fortuny sztychy sprawiły we mnie mianę. Jabł. **2.** [M.] p. **Miańba:** Za złodziejów nie chcąc uchodzić sąsiedzi, wziąwszy srebra, bielonej podsunęli miedzi; były to niby miany. Tremb.

† **Mianie, a,** blm. p. **Mienie:** M. dóbr doczesnych. Troc. M. czego za godność, kogo za błazna. Troc.

Miano, a, lm. **a,** × **Mianowisko 1.** a. [**Miono**] *imię; imię chrzestne:* Wnijdźcie w kościół, nieście dzięki Panu, dajcie winną chwałę jego mianu. Kochan. Nie weźmiesz miana Boga twego napróżno. Bud. Tak nazywano młodzieńca, który nosił Kościuszkowskie miano. Mick. M. jej na chrzcie Hilarja. L. Henryk, tego miana ósmy, król angielski. Baz. [Miana pańskie] *(=imiona wyszukane, niezwykłe).* **2.** *nazwa; nazwisko; przydomek, przezwisko:* M. psa. Na imię mi Jan, a M. moje Kurpiel. Sew. Kto jesteś? jakie twe M.? Mick. Zakopane jest to M. wsi i doliny w Tatrach. Niedź. Zasługuje to na M. czynu szlachetnego. Zasłużył na M. Wielkiego. [On má mian co ni można więcéj] *(=każdy go przezywa).* **3.** [M.] *imieniny.* **4.** chem. *zawartość odczynnika chemicznego wyrażona w gramach a znajdująca ś. w jednostce objętości roztworu, używanego w analizie.* **5.** gorz. p. **Tytr.** < Zam. *Imiano, *Imiono=imię, od I(M) >

× **Miano, a,** lm. **a,** † **Imienie** *majątek, mienie, majętność, dobro.* < I(M) >

† **Mianowacz, a,** lm. **e** p. **Mianownik:** Łamana liczba pisze ś. dwoistemi figurami, wirzchnią i spodnią: wirzchnią zową licznik, a spodnią M. Kłos. < Od Miano >

Mianować, uje, ował 1. dok. = a) niek. nied. *nadać miano, nazwać, przezwać:* Postrzygli ono dziecię i mianowali Semowit. Biel. M. Mianowany na chrzcie Pawłem. Troc. Niebawem dał nazwę temu nowemu dążeniu, mianował je mesjanizmem. Chm. × Przypadek mianujący*=mianownik.* b) *zamianować, zanominować, zrobić kogo czym:* Król starostę naszego na województwo mianował. Troc. **2.** × M. dok. i nied. *wymieniać, wywoływać po imieniu, nazwisku, wytykać z imienia, z nazwiska, wyluszczać, wskazywać, cytować, przywodzić, przytaczać, wyszczególnić, wypowiedzieć, nadmienić, wyjawić wyraźnie, zacytować co:* Nie mianował go, ale dość wyraźnie lub pod pokrywką wytknął. Kłok. Kto kogo o dług pozwie, powinien powiedzieć przyczynę i M. imię długu. P. Cheł. **3.** † M. *wzmiankować, nadmienić:* Jam, pry, Kurynda; jeśli kiedy moje imię, o królu, słyszałeś M. P. Koch. Obacz mianowane miejsce. Troc. **4.** † M. komu co*=ofiarować.* Km. **5.** chem. *dokonywać analizy drogą objętościową czyli wolumetryczną za pomocą roztworów mianowanych,* prow. m i a r e c z k o w a ć a. gorz. t y t r o w a ć. **M. ś. 1.** *nazywać ś.:* Wołają na mnie Marcin, a mianuję ś. Dzięcioł. Sew. [Synowi mianowało ś. Ignaś]. **2.** nied. *przypisywać sobie tytuł pewien, rościć pretensję do pewnego miana; mienić ś., podawać ś., chcieć uchodzić za kogo; mieć ś. za kogo, nazywać ś.:* Nie każdy tym jest, kim ś. mianuje. **3.** † M. ś. *odezwać ś., przyznać ś.:* Kto dobrowolnie dług odniósł, sam ś. mianował. Pilch. Przen.: Wszelka nieczystota, łakomstwo, niechaj ś. nie mianuje w nas. L. *(=niech ś. nie odzywa).* < Zam. *Imianować, *Imionować, od Imię >

Mianowanie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Mianować:** M. kogo na urząd*=nominacja.* Chem.: M. składu chemicznego. **2.** × M. p. **Mianowiny:** Darmo dawał każdemu, kto do niego przyszedł, onego wieprzowego mięsa i miodu, co na M. narządził. Wiszn.

Mianowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Mianować ś.**

Mianowany 1. *którego mianowano:* Biskup M.= *nominat.* × Mianowane tu okoliczności *(=pomienione, nadmienione, rzeczone, wspomniane wyżej, powyższe).* **2.** Liczba mianowana*=mająca przy sobie nazwę jednostki, z której jest złożona:* „Dwa“ w wyrażeniu: dwa funty — jest liczbą mianowaną, samo zaś „dwa“ jest liczbą abstrakcyjną. **3.** † M.*=oznaczony, określony:* Na pewny M. czas ma do Wisznica prosić. Zygmunt August.

× **Mianowca, y,** lm. **y** *ten, co nadaje nazwy techniczne odpowiednim przedmiotom, terminolog, nomenklator.* < Od Miano >

Mianowicie przys. **1.** † M. *=po imieniu, z nazwiska, imiennie:* Pasterz nazywa owce swe M. Wuj. **2.** † M. = *szczegółowo, detalicznie, drobiazgowo:* O każdej rzeczy a. ogółem a. M. pisać można. Dor. Nic M. dotknąć nie śmieli, tylko wobec i w pospolitości. Skar. **3.** *a więc, a zatym, a w szczególności, to jest, jako to:* Wszystkich zaprosił, a M.... **4.** *szczególnie, osobliwie, przedewszystkim, nadewszystko, najwięcej, najbardziej:* Biegły w wielu naukach, a M. w matematyce. Na skrzydłach wielu motyli, a M. szarańczy, znajdują ś. niewyraźne znaki. Słow. **5.** *właśnie, właściwie, niewątpliwie, z pewnością:* On M. najwięcej zawinił *(=nie kto inny).* < Od Mianowity >

× **Mianowiny, in,** blp., × **Mianowanie** *chrzest, chrzciny; pogański obrządek nadawania imienia nowonarodzonemu; uczta z tego powodu (=postrzyżyny):* Prosił ich na M.; postrzygli mu ono dziecię i mianowali Semowit. Wiszn. < Od Miano >

× **Mianowisko, a,** lm. **a** p. **Miano:** Niemasz żadnego, któryby na jej szczęśliwe M. nie drżał. Bz.

† **Mianowitość, i,** blm. rz. od **Mianowity.**

† **Mianowity 1.** *wyraźny, wyrazisty, stanowczy, konieczny:* Inaczej na żadnego pana nie pozwo-

limy, jedno z taką pewną a mianowitą umową, iż nam prawa wszystkie poprzysiąc ma. St. lit. Nie obawiaj ś. Panu uprzykrzyć ś. uprzejmą, mianowitą a ustawiczną modlitwą swoją. Wuj. **2.** *znamienity, znakomity, sławny, głośny, znany powszechnie.* L. <Od Miano>

× **Mianownictwo, a,** lm. **a** *ustanawianie terminologji, nomenklatury, nadawanie nazw technicznych.* Sł. wil.

× **Mianowniczy, ego,** lm. **owie I.** *ten, co wymienia nazwiska, nomenklator; u Rzymian sługa, który każdego z mieszkańców miasta umiał mianować.* Bobr. **2.** *który nadaje imiona, imionotwórca, nazywacz.* **3.** *ten, co mianuje urzędników,* × m i a n o w n i k. Kn. <Od Miano>

Mianownik, a, lm. **i I.** × lm. **cy** p. **Mianowniczy.** Kn. **2.** gram. *nazwa pierwszego przypadka,* × p r z y p a d e k m i a n u j ą c y. **3.** a. × **Mianujący,** † **Mianowacz** mat. *liczba w wyrażeniu ułamka mieszcząca ś. pod kreską:* W ułamku $^5/_6$ liczba 6 jest mianownikiem. Ułamki o mianownikach równych, nierównych. Sprowadzanie ułamków do wspólnego mianownika. Przen.: Sprowadzić co do wspólnego mianownika = *ujednostajnić coś.* <Od Miano>

Mianozbiór, oru, lm. **ory** *nomenklatura, terminologja, zbiór wyrazów technicznych.* <Miano + Zbiór>

Mianoznawca, y, lm. **y** *ten, co ś. zna na mianach naukowych, na wyrazach technicznych, terminolog, nomenklator.* <Miano + Znawca>

× **Mianówka, I,** lm. **I** *miano, nazwanie, nazwisko osoby a. miejsca.* Sł. wil. <Od Miano>

× **Mianujący, ego,** lm. **e** mat. p. **Mianownik.**

Miańba, y, lm. **y,** [**Miana**] *mienianie ś., zamiana:* Starał ś. opat jak najusilniej przywieść Michała do jakiej miańby; aż nakoniec zezwolił Michał na zamianę Kojanowic na Niklawice. Szaj. <M(IAN)>

[**Miar**] w wyrażeniu: Stoi na M. = *przeciąg czasu od św. Łucji do Bożego Narodzenia.*

Miara, y, lm. **y,** † **Miera,** [**Niara, Mira, Mierzyca**] **I.** = a) *wielkość przyjęta za jednostkę do oceny innych wielkości tegoż samego rodzaju:* Miary długości a. bieżące, powierzchni, objętości. Miary objętości ciał ciekłych. Miary objętości ciał sypkich. Miary ciężaru = *wagi.* Miary czasu. Miary wartości = *monety.* Miary gruntowe, gieograficzne. Miary mechaniczne, elektryczne. Jednolity układ miar (gdy miary różnych wielkości wyprowadzają ś. z pewnej wspólnej jednostki zasadniczej, jak układ miar metryczny = *oparty na podstawie metra).* Układ miar bezwzględny = *sprowadzający miary wszelkich wielkości, nastręczających ś. w nauce i technice, do trzech jednostek: centymetra, grama i sekundy, to jest do trzech jednostek zasadniczych: długości, masy i czasu).* Mat.: M. wielkości kąta, łuku, krzywizny krzywych, krzywizny powierzchni. M. gieodezyjna. Elektryczny układ miar, p. **Elektryczny.** M. wiersza = *układ wiersza, polegający na równej odległości zgłosek akcentowanych.* Za miarę zgłosek uważaliśmy akcent, zachowujący ś. w wymawianiu. Mick. [M.] = α) i † M. = *łokieć:* Siedem miar płótna. β) *cztery garnce.* b) *narzędzie a. naczynie do mierzenia:* Miary polskie, francuskie, angielskie. Garniec warszawskiej miary. Stopa angielskiej miary. Miary do mierzenia zboża. [M. dwudziestowa] = *M. zboża niekomisyjna.* M. krawiecka, szewcka. Wziąć, zdjąć miarę na suknię, na buty. Brać miarę długości, objętości. M. skarbowa polna ma 14$^1/_2$ łokci. Ostr. † M. główna p. **Główny.** M. skurczenia, hut. = *M. na odlew o tyle większa, o ile ś. odlew skurczy po ostygnięciu.* Łab. Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary, czego za dobrodziejstwa, którym niemasz miary? Kochan. Kiedy ś. już dopełni M. nieprawości, Bóg już nie przebacza. Jeł. W siłach nie dobrały miary pogaństwu, w starciu zaraz przemożone. Białob. (= *nie dorównały im).* Dał ci Bóg dary, używajże miary. Prz. (= *z umiarkowaniem).* Przebrać miarę. Śniad. Nigdy miary w napojach nie przebrał. L. (= *przyzwoitej miary).* Lepsza M., niż wiara. Prz. (= *lepiej przemierzyć).* Jaką miarą mierzyć będziecie, taką wam odmierzono będzie. Wuj. Wszyscy chciejmy dokonać, dokona kto może, bo ś. nierówną miarą dzielą łaski boże. Mick. Patrz, oto na miarę ćwieczek. Mick. Pod miarą = *według z góry określonej miary:* Wydać co słudze pod miarą. W mieście już pod miarą dawano ludowi wodę na każdy dzień. Leop. Lekarz najpierwej to przepisuje lekarstwo, żeby chory pod pewną miarą zażywał pokarmu i napoju. Pilch. Zażywaj dóbr doczesnych pod miarą. Nar. Bez miary = *nie mierząc.* Bez miary lekarstwo stanie za truciznę. Prz. A człowiek, który bez miary obsypany Twemi dary, coś go stworzył i ocalił, a czemużby Cię nie chwalił. Karp. Nad miarę = *więcej nad pewną określoną ilość:* Z drżącej ręki nieliczonych wiele kropel trucizny upadło nad miarę. Słow. Żebrał u pazia trucizny nad miarę. Słow. Przen.: Bez miary a. Nad miarę = *nadmiernie, niepomiernie, nad wyraz, niezmiernie, zbyt, nadzwyczaj:* Godzienem wprawdzie za grzech odnieść karę, gniew jednak mściwy dotknął mię nad miarę. L. Pracuję nad miarę. On ś. mści bez miary. Słow. Co nie M. p. **Niemiara.** Tam u nich nieszczęść co nie M. Mick. (= *bez liku).* c) przen.: *zasada, podstawa, prawidło, kierownik, przewodnik, punkt wyjścia; wykładnik, pojęcie, próbka, wyobrażenie, wskazówka, przykład, porównanie, probierz:* Nauka religji miarą powinna być i prawidłem spraw naszych. Kłok. Nierozsądek tego projektu dał miarę o głowie podającego go. Ust. Wnętrzne dary nie mogą mieć z zwierzchniemi wagi ani miary. Kołak. (= *nie mogą ś. mierzyć, iść w porównanie).* Protest przeciwko suchemu ocenianiu wszystkich zjawisk ciasną miarą tak zwanego zdrowego rozsądku. Chm. Przykładał on do oceny naszego piśmiennictwa zbyt wielką miarę, zestawiając to, co ś. tu działo, z ruchem europejskim. Chm. Oceniać kogo miarą jego zasług (= *biorąc za punkt wyjścia jego zasługi).* Bierzmy miarę z nas samych, czym są inni ludzie. Kras. Złość z siebie miarę bierze. Troc (= *wskazówkę do oceniania innych).* d) przen. *naznaczony kres, granice, zakres:* Jest M. w każdej rzeczy, są pewne granice. Jeżow. Bóg złe na czas przepuszcza, miarę im daje, jako i póki szkodzić mogą. Skar. Jednako grzeszy, gdy kto z miary wykracza, jako i ten, który miary nie dochodzi. L. Umiał ś. utrzymać w mierze i krańcowych wybujałości uniknął. Chm. Wszystkie cnoty mają miarę swoją; tak ten grzeszy, kto przejdzie miarę w wielkości, jako i ten, który miary nie dopędzi. Górn. Jagoda winna, w swej mierze i w słodkości dostała, krew dobrą mnoży. Trzyc. Nigdybym przedtym nie dał wiary, do tej nieszczęścia że mogę przyjść miary. L. (= *stopnia).* e) przen. *przyzwoite granice, statek, umiarkowanie, upamiętanie, wstrzemięźliwość:* Dobra groza, gdy ma miarę, co jeśli wychodzi z swej miary, lepiej jest, gdy ś. ku łaskawości przeważa. Pilch. M. we

wszem ma być zachowana. Prz. Trudna w dostatku, w szczęściu M. Prz. Trzeźwość a M., najwierniejsze stróże zdrowia. Kochan. W życiu miarę zachowaj według twego stanu, mierność jest wielki dochód i chłopu i panu. Bach. Dziwuję ś. w Maciejowskim tym wielkim darom bożym, uczciwości, miary, wstydu. Górn. Miarą = *umiarkowanie, wstrzemięźliwie, wolno, powoli, oględnie, oszczędnie:* Dobrze iść miarą, co nie ma miary w sobie, ale gwałtownie idzie, to trwać nie może. Górn. Kota masz w herbie, który przypowieścią starą, malowany w kominie, miarą woła, miarą! Pot (aluzja do miauczenia kotów). Trzymaj miarę w wydatkach. miarą kotek mówi. Opal. Żadnej miary na pohamowanie swawoleństwa nie szukamy. Star. *(= hamulca).* f) przen. *kluby, karby, ryzy, porządek, norma:* Boże daj, aby król przez egzekucję królestwo swe dźwignął i w miarę pierwszą wstawił. Baz. [Odprowadź me do dom w takiej mierze, jakeś mnie wziąn od macierze] *(= w takim stanie).* g) przen.: W mierze = *w równowadze, w swoim miejscu, jednostajnie, nieruchomie, spokojnie:* Proszę Wc Pana, stój w mierze, nie ruszaj ś. (przy fechtowaniu). L. Ze strachu tak drżę, że stać nie mogę w mierze. L. Mym ustom ust nie umykała swoich prześlicznych i w mierze trzymała. Lubom. Księżyc nigdy w mierze nie stoi, raz szczupleje, drugi raz cerę bierze. Pot. *(=jednostajnie).* Cena stoi w mierze. Kn. *(= trzyma ś wciąż ta sama, nie waha ś.).* Języczek wagi w mierze stoi. Troc. Nie znać było, czy rzeka szła, czy w swej mierze stała. P Koch Szala (bitwy) dotąd w równej stoi mierze. Mick Ten tylko słusznie wielkie gracza imię bierze, kto męstwo i rozwagę w jednej trzyma mierze. Mick. h) przen.: W miarę = α) † = *w sedno, celnie, trafnie, należycie:* Już ś. wprawił ten łuk w miarę strzelać; strzała z niego jedzie w pewny cel; a same zaś wypuszczone strzały w miarę idą. Bardz. Te słowa mają być w miarę rozumiane. Glicz. β) *akurat, prawie, wystarczająco, dosyć:* Wiejską syt strawą, ni pragnie, ni łaknie, wszystko mu w miarę, na niczym nie braknie. L. U nas w miarę nic; a nazbyt, a nie dostaje. Pot. γ) a. †Z tej miary, z której... = *według, podług; stosownie, w stosunku, odpowiednio do...:* Kara powinna być w miarę występku. L †W jego miarę = *nieprzymierzając.* Kn. *(= nieprzymierzając jak on).* Ścięto go w głowę w jego miarę. Troc. W miarę zwiększających ś. potrzeb rosła jego przedsiębierczość. Wynagrodzić kogo w miarę zasług. On sam jeden przeciw kilku walczy i pozbywa ś. ich w miarę, jak nadchodzą po drabinach. Krasiń. **2.** *tyle, ile miara pomieści:* Dwie miary mąki, pszenicy. Bogactwem moim są trzy miary wina. Słow. **3.** *ilość, wielkość, rozmiary, wymiary, objętość:* Przysłówki czasu, miejsca, miary. Gdy przyszło do zmieniania, nie patrzano miary, złoty pieniądz, choć mały, wart był trzy talary. Kras. Wszystkich opon była jedna M. Leop. Garnce i kwarty mają być po wszystkim państwie jednej miary. St. lit. Ramka twoja nie trzyma miary *(=jest za mała, nie ma potrzebnych wymiarów).* Może jeszcze dorośniecie miary człowieczego wzrostu. Krasiń. Tam grzechom miarę mierzą. Wysp. **4.** *strona, względ.* Z każdej miary doskonały. Kn. Ze wszech miar godzien szacunku. Niemasz niczego, cobyś z każdej miary miał bez przywary. Nar. Przemień ich smutek w radość, nagrodź z inszej miary, daj im za ich doczesne insze wieczne dary. Groch. I później dbał on zawsze zarówno o swe maniery, jak i o ubranie; był nawet w tej mierze i wybrednym i drażliwym. Chm. Ja także w tej mierze będę patrzał przed siebie. Fred. A. *(=co do tego, w tym razie).* Porozumiemy ś. w tej mierze. **5.** ✕M. *przyczyna, powód, pobudka, racja:* Obiecował do cesarza ze wszech miar pilno napisać. Warg. Chcesz wiedzieć nietylko, jakim sposobem, ale i z których miar drogę tę wziąłem przed sobą? Warg. Nigdy, z żadnej miary. Mick. **6.** Żadną miarą = *żadnym sposobem, w żaden sposób:* Córka moja żadną miarą nie chce iść za niego. Boh. Odbieram drżącej ręki wyrazy, że żadną miarą nie może. Hul. **7.** [Miary] lm. = *pewna choroba.* [Miarę zgubić] = *popaść w uporczywą chorobę.* **8.** fl.: M. wody = *taka głębokość wody, przy której tratwy płynąć mogą.* **9.** mł. p. **Miarka**: Odpust bez ofiary, a młyn bez miary nie lubią czekać. L. Klucznik ma młynarza mieć na pieczy, aby pańska M. dochodziła do dworu spełna. Haur. Młynarze zakupni i którzy na trzeciej mierze siedzą. Biel. J. Zdr. **Miarka, Miareczka,** [**Miareńka, Miarczyczka, Mierzyczka**]. Zgr. [**Miarczyca**]. <M(IAR)>

[**Miarczeć, y, ał**] p. **Miauknąć.**

1. [**Miarczenie, a,** blm.] czynność cz. **Miarczeć.** *miauczenie.*

2. [**Miarczenie, a,** blm.] czynność cz. **Miarczyć,** *miarkowanie.*

[**Miarczyca, y,** lm. **e**] p. **Miara.**

[**Miarczyczka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Miara. 2.** *kwaterka.*

[**Miarczyć, y, ył**] p. **Miarkować**: Miárcys ty być wielgą pénią.

Miareczka, i, lm. **i 1.** p. **Miara**: Ja ś. daną mi od Boga miareczką kontentuję. Smotr. *(=darem, cząstką, udziałem).* **2.** [M.] żart. *kieliszek.*

Miareczkować, uje, ował prow. chem. p. **Mianować.**

Miareczkowanie, a, blm., czynność cz. **Miareczkować.**

Miareczkowy chem. *dokonywany za pomocą miareczkowania, na miareczkowaniu oparty,* m i a n o w a n y: Rozbiór M. Metoda miareczkowa.

[**Miareńka, i,** lm. **i**] p. **Miara.**

Miargiryt, u, blm. (Mi-argiryt) hut. *siarek srebro-antymonowy czarny.* Łab. <Now. z Fr. mi- = pół- + Gr. árgyros = srebro>

Miarka, i, lm. **i 1.** p. **Miara**: M. owsa M prochowa = *puszka walcowata z białej lub miedzianej blachy, na proch* Jak. J. M. do drutu, do blachy (hut.) = *drutomierz.* Ach, jak mnie pragnienie pali! gdyby mała wody M.! Mick. Jaką miarką mierzysz, taką ci odmierzą. Prz. M. za miarkę. Troc *(= wet za wet).* Przen.: Kontentować ś. swoją miarką, przestawać na swej miarce *(=kontentować ś. swoim, przestawać na swoim).* Przebrać miarkę *(= zanadto sobie pozwolić).* Miarkę przebrałem mych występków. Kulig. Trafi ś przebrać miarkę w winie. Kłok. Dopełnić miarki *(= dojść w złym do niemożliwych granic).* Dopełniły ś. już nasze miarki, przyszedł czas, że nas pobrano za karki. Chr. Ziarnko do ziarnka, a będzie M. Prz. Z miarką do wszystkiego *(= z umiarkowaniem, wstrzemięźliwie)* **2.** *ósma część korca.* Przen.: Żyć z miarki, pilnować miarki, bawić ś. miarką, siedzieć za miarką = *sprzedawać co miarkami, na miarki, zajmować ś. drobiazgową sprzedażą sypkiego towaru.* **3.** M. młyńska = *zapłata zbożem za mielenie (od garnca, od ośminy).* w y m i a r, m i a r a, w y m i e ł e k, w y m e ł e k. **4.** przen. *wzór, sposób, manjer:* Książę Alba z podwładną

sobie ludnością obchodził ś. po żołniersku, wszystkich chcąc na swoją miarkę przerobić. Karł.

Miarkowacz, a, lm. **e** ognia, hut.=*przyrząd regulujący ogień w piecu hutniczym.* Łab.

Miarkować, uje, ował, [**Miarczyć**] **I.** *odmierzać w stosunku do czego, określać miarą stosownie, wymierzać odpowiednio do czego, utrafiać względnie do czego:* Każda taka część ałunu namoczy ś. w wodzie, miarkując do każdego łuta sześć łutów wody. Kluk. Miarkujesz czas po swojej niecierpliwości. L. Trzeba tak M., aby każdy równą część dostał (=*kalkulować*). Według zasług miarkuj nagrodę. **2.** *określać, determinować, ustanawiać na podstawie czego:* Dorastanie przedtym nietylko z liczby lat, ale też z ciała w mężczyznach miarkowano. Sz. [Chłopi se miarkowali tę robotę za darmochę] (=*uważali*) **3.** z czego, po czym a. × **M. ś.** *wnosić stosownie do czego, wnioskować, widzieć, domyślać ś., przychodzić do wniosku, do przekonania dochodzić, brać miarę z czego, przekonywać ś., sądzić, utwierdzać ś. w jakiej myśli, upewniać ś.:* Miarkuję z tego, co ś. święci. Co miarkujesz po mojej chorobie? **4.** przen. *sprowadzać do stosownych rozmiarów, utrzymywać we właściwych granicach, trzymać na wodzy, ograniczać, powściągać, hamować, reflektować, poskramiać, temperować, mitygować:* M. żądze, gniew, zapały. Twe podziwienie miarkuj na chwilę. Hoł. **5.** *łagodzić jedno drugim:* Miarkuj frasunki śmiechem. Nar. M. karność śmiechem, karę łagodnością. **6.** × M. przen. *powodować stosownie, kierować rozumnie, rządzić odpowiednio, rozrządzać, rozporządzać:* Puszczają ś. losy na łono, ale Pan Bóg je miarkuje. Skar. Miarkuj mię w tej sprawie swemi mądremi radami (=*reflektuj, naprowadzaj na drogę, czuwaj nad stosownością moich kroków*). **7.** × M. *dochodzić stosunku czego z czym; porównywać, zestawiać co z czym, przymierzać, stosować, przystosowywać jedno do drugiego, uważać jedno w stosunku do drugiego:* Aleksander, swoję z nieprzyjacielską potęgą miarkując, najemnych ludzi zaciągał. Błaż. Kapłani sami mogli tekst żydowski i słowa, różne rozumienia mające, do prawdziwego rozumienia z daru Ducha św. M. Skar. Miarkuje wołu do gęsi. **8.** †M. *rozsądzać stosownie, sądzić odpowiednio, załatwiać, łagodzić:* M. sprawę według słuszności, spór. **M. ś. I.** *ograniczać ś., menażować ś., oszczędzać ś., rządzić ś. oszczędnie, liczyć ś.:* Złe czasy, drożyzna, trzeba umieć M. ś. **2.** w czym=*powściągać ś., hamować ś., reflektować ś., poskramiać ś., mitygować ś., powstrzymywać ś., temperować ś., panować nad sobą:* M ś. w gniewie. W mocnych poruszeniach umiał ś. M. i posiadać. Śniad. Nigdy ś. nie zmarszczył, tak ś. miarkując, iż żadnej po nim popędliwości znać nie było. Skar. **3.** *regulować ś., krępować ś. czym, oglądać ś., baczyć na co:* Kto ś. nie miarkuje przystojnością, szlachcicem ś. zwać nie może. Star. **4.** × M. ś. *brać dla siebie miarę, stosować ś.:* M. ś. po ludziach (do ludzi), jakiego są życia i umysłu. Troc. **5.** × M. ś. do czego=*mieć ś., być w stosunku do czego:* Pierwsza miarkuje ś. do trzeciej liczby, jako druga do czwartej. Troc. **6.** *reflektować ś., orjentować ś., obliczać ś. ze sobą, rozważać, zastanawiać ś., zważać:* Dobrze ś. miarkuj, czy potrafisz tego dokazać. Trudno mi ś. w tym i samemu miarkować. Troc. **7.** p. wyż.: Jeśli bój domowy, jak ś. miarkujemy, zaczynasz i niesnaski, płakać tylko przyjdzie. Bardz. **8.** × **M. ś.** z kim=*obliczać ś., rachować ś., regulować ś.:* Miarkujmy ś., co kto komu winien. <Nm. merken - uważać, z podprowadzeniem pod Miarka>

Miarkowanie, a, blm., czynność cz. **Miarkować.**

Miarkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Miarkować ś.**

†**Miarkowany,** × **Miarkowny,** †**Miarny,** †**Miarniuczki** *umiarkowany, wstrzemięźliwy, mierny, pomierny, oględny, stosowny:* Najwięcej miarkowana z wielu rządów rzplta. Petr.

Miarkownik, a I. lm. **i** p. **Regulator. 2.** †M. lm. **cy** *ten, co dyryguje śpiewem:* Modulator, śpiewak, M. głosów. Mącz.

Miarkowny I. × M. p. **Miarkowany:** Miarkowna hojność. Nar. **2.** [M.] *ostrożny, rozważny, oględny, miarkujący ś.*

Miarkująco *w sposób miarkujący:* Pośrednictwo Europy w układach pokojowych mogłoby wpłynąć M. na pretensje Japonji.

[**Miarkunek, nku,** blm.] *uwaga, zastanowienie ś.* <Miarkować z końcówką=Nm. -ung>

†**Miarniuczki** p. **Miarkowany:** Ciepło miarniuczkie. Ocz. <Od Mierny>

†**Miarno** przys. od **Miarny:** W miarę pić z baczeniem i M. Ocz. Krew i humory M. ciepłe. Ocz.

†**Miarność, i,** blm. rz. od **Miarny,** p. **Mierność.**

†**Miarny** p. **Miarkowany** i **Mierny:** Młody łatwiej niż stary, krwie dobrej niż zepsowanej, M., niż wszeteczny, obżarty, ratować ś. może. Ocz. Co możeć podobno w człowieku miarnym i rządnym być, ale nie przez długiej djety i lekarstw. Ocz. <Od Miara>

[**Miarny**] p. **Marny.**

Miarodajny, Miarodawczy I. *z którego można brać miarę, wymiarkować, wywnioskować o czym, pouczający, znamienny:* Fakt M. **2.** *kompetentny, dobrze poinformowany, pewny:* Sfery miarodajne. Wiadomość ze źródła miarodajnego. <Miara+*Dajny, naśladowanie Nm. maassgebend>

Miarodawczy p. **Miarodajny:** Postępowanie sądowe stało ś. miarodawczym. Remb.

Miaroskaz, u, lm. **y** *wskazówka, miara:* Porównawczy punkt widzenia najlepszy stanowi M., że te fakta powtarzały ś. i powtarzają w dziejach wszystkich narodów. Kraus. <Miara+Skazać>

Miarowo przys. od **Miarowy:** Płynie u nich miłość tak M., tak spokojnie, że ś. jej nawet nie domyślają oboje. Dąb.

Miarowość, i, blm. **I.** rz. od **Miarowy. 2.** lek. =a) (emmetropia) *stan prawidłowy oka pod względem optycznym,* d o m i e r n o ś ć w z r o k u, ×p r a w i d ł o w o w z r o c z n o ś ć. b) (rythmus) *równomierność:* M. oddechu, tętna.

Miarowy I. *według miary, trzymający miarę:* Konie w brygadzie były jednomaściste i miarowe, lekkie. Rul. **2.** *równomierny, rytmiczny, równy, jednostajny, taktowy, mierzony:* Szli krokiem miarowym. Miarowe „tik-tak!“ zegara. Sienk. Wiersz M. (=*metryczny*). **3.** gór.: Kruch M. p. **Kruch. 4.** lek.: Oko miarowe (oculus emmetropicus) *oko prawidłowe optycznie.* **5.** mat. *miar dotyczący:* Stosunki miarowe przestrzeni. Własności miarowe figur. Gieometrja miarowa w przeciwstawieniu do gieometrji położenia lub rzutowej. <Od Miara>

Miarówka, i, lm. **i** *naczynie do nalewania z podziałką, rurka szklana z podziałką, służąca za miarkę podzieloną do płynów.* Łab.

†**Miartwy** p. **Martwy.** Św. z Woc.

Miarz, u, lm. **e, Storodub** bot. (imperatoria) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: M. l e k a r s k i a. M i a r z w i e l k i, M i s t r z o w i e c, M i s t r z o w n i k (i. ostruthium). <Nm. Miere, [meier]>

[**Miarznąć, nie, nął**] (Miar-znąć) p. **Marznąć:** Miárz (*=marzl*).

[**Miarznięcie, a,** blm.] (Miar-znięcie) czynność cz. **Miarznąć.**

× **Miasma-** p. **Mjazma-.**

Miast I. p. **Zamiast:** Niech Bóg dźwiga ostatki tej wiary, której M. szabli dał tęczę i słowa Pol. Najazd miast wesela. Pol. Tylko włóczymy ś. po innych krajach i wertepach, M. doma gospodarzyć po bożemu. Sienk. M. wdzięczności, stałem ś. niewdzięcznikiem. Kulig. **2.** †Po ty miasty p. **Potąd:** Po ty miasty jest popowskie i ode sta lat z ich dzierżenia nie wychodziło. Od tych M. p. **Odtąd:** Oland jest w dzierżeniu dziedziny od tych M., jako list wyszedł. × Na to M. p. **Natomiast:** Jeżeli będzie miał sługę, co w kuflu języka nie moczy, tedy na to M. będzie miał ręce magnesem natarte. L. <MIAS(T)>

Miasteczko, a, lm. **a** p. **I. Miasto:** M. to było, nie zwano go jeszcze miastem. Warg. Wieś kościelna, czyli, jak u nas nazywają, M. L.

Miasteczkowy przym. od **Miasteczko,** *małomiasteczkowy:* Jest łykiem miasteczkowym. Wilcz. Mamy dziś nie mniej trudne miasteczkowe życie. Krasz.

!**Miastenja, i,** blm. (Mi-astenja) lek. *osłabienie mięśni.* <Now. z Gr. mŷs=muskuł+asthéneia=bezsilność>

[**Miasteńko, a,** lm. **a**] p. **I. Miasto.**

× **Miastko, a,** lm. **a** p. **I. Miasto:** Tam i sam po drodze do miastek wstępują. Biał. Iżeć ś. on na dwu mału miastku jest był pomieścił. Kaz. Gnieź.

I. Miasto, a, lm. **a I.** = a) *większa zbiorowa siedziba ludzka, w nowszych czasach, zostająca pod zarządem burmistrza a. prezydenta, gród:* M. jest mnóstwo domów, ulicami porządnie sadzone. Baz. Na wsi każdy wybaczy, że czasem brakuje czego, bo to nie M., żeby wszystkiego dostać. L. M. stołeczne (*=stolica*), gubernialne, powiatowe, portowe, handlowe, fabryczne, wolne, warowne. Ateńczyk kochał M. fijołkowych wieńców, to jest Ateny. Tarn. Wieczne M. (*=Rzym, jako stolica chrześcijaństwa*). Niegdyś na czele pokolenia ludu ścigałem w piaskach z płócien miasta błędne. Słow. (*=karawany*). Ruszajcie, kupiec na sługi zawoła, ja z dziećmi pójdę ku miastu. Mick. Mieszka za miastem. Drzystu, chlastu, aż ku miastu. Prz. (*=czcza gadanina*). Ojcowie miasta=*radni, członkowie magistratu, decydujący o sprawach miasta.* M. płaci szpital za swoich biednych (*=magistrat*). Na koszt miasta. Prawo miasta=*obywatelstwo rzymskie:* Rzymianie dawali garnącym ś. do siebie prawo wolności, które zwali prawem miasta, u nas to ś. zowie indygienat. Kłok. Przen.: *ludność miasta:* Całe M. wyległo. Nienawiść, która dzieliła M. od rycerskiego ziemiaństwa, znacznie już była przygasła. Sienk. (*=mieszczan, mieszczaństwo*). M. już spało. Mick. b) przen. *targ, rynek:* Z koszyczkiem do miasta. c) przen. *ulica, dwór, świat:* Nie wychodzi na M. Co słychać w mieście, a. na mieście? (*=między ludźmi*). Jest w mieście, niemasz go domu. Troc. Dużo jest chorób na mieście. Będę na obiedzie w mieście (*=nie u siebie*). **2.** †M. p. **Miejsce:** Chciała ś. jest ona swyma rękama dotknąć tego to miasta była. Kaz. Gnieź. Zdr. **Miasteczko,** × **Miastko,** [**Miasteńko**]. Zgr. **Mieścisko.** <MIAS(T)>

2. Miasto p. **Zamiast:** M. włosa utrefionego łysina, i M. pasa powróz, a M. kształcika miękkiego siermięga. Birk. Niema smaku w potrawach, a w dzieciach pociechy, strach i ból od nich czuje za M. pociechy. Jabł. M. posiłków, niesie ogień i tarany. Mick. Gdyby na każdym listku anielska myśl leżała M. kropli rosy... Krasiń. <MIAS(T)>

× **Miastoburca, y,** lm. **y,** × **Miastoburzyciel** *ten, co burzy miasta.* <1. Miasto+Burzyć>

× **Miastoburzyciel, a,** lm. **e** p. **Miastoburca.**

× **Miastorządca, y,** lm. **y** *ten, co rządzi miastem, burmistrz, prezydent.* <1. Miasto+Rządca>

Miastorządztwo, a, lm. **a** *władza, rządząca miastem, zarząd miasta, magistrat, municypjum, municypalność.*

Miastowiec, wca, lm. **wcy** *mieszkaniec miasta, mieszczanin:* Z miastowca nie zostało w nim i (!) wspomnienia. Rodz.

Miastowość, i, blm. rz. od **Miastowy,** *posiadanie miast:* Większe różnice uwydatniają ś. pod względem miastowości. Paw. Poznańskie góruje o dwa stopnie we względzie miastowości, czyli liczby miast, będących w jego obrębie. Paw.

× **Miastowy** p. **Miejski:** [Miastowa panna].

†**Miaszkać, a, ał** p. **Mieszkać:** I przyszła do Egiptu i tamoż miaszkała. Ż. E. Siostro miła, nie miaszkaj, ale powiedz pokusę swoją opacisze. Ż. E. <MIESZ(K)>

†**Miaszkanie, a,** blm., czynność cz. **Miaszkać,** *mieszkanie.*

Miau! w. *krzyk kota.* <Dźwn.>

Miauczeć, y, ał p. **Miauknąć:** Miauczących kotów przeraźliwa wrzawa, szczurów odważnych pisk słychać ochoczy. Kras. <Dźwn.>

Miauczenie, a, lm. **a** czynność cz. **Miauczeć,** miauk: Głosy ptaków są to raczej jakby miauczenia ptaków. Sienk.

Miauk, u, lm. **i I.** p. **Miauczenie:** M. kota. Gliń. **2.** [M.] *głos samicy żbika, wyrażający chuć.*

Miaukacz, a, lm. **e** zł. *ten, co miauka, żebrak.*

Miaukać, a, ał zł. *żebrać.*

Miaukanie, a, blm. zł. czynność cz. **Miaukać,** *żebranie.*

Miauknąć, nie, nął, × **Miałknąć,** nied. **Miauczeć,** × **Miałczeć,** × **Miałkać,** [**Miarczeć, Miawczeć, Mrawczeć, Miawkać, Miączeć, Mramczyć**] *krzyknąć po kociemu, zamiauczeć:* Trzykroć miauknął raby kot. Hoł. Miauknęła tylko żałościwie Pstrusia: Ah! najmilszego straciłam Filusia. Kniaź.

Miauknięcie, a, lm. **a** czynność cz. **Miauknąć,** *miauk.*

[**Miawczeć, e, ał**] p. **Miauknąć.**

[**Miawczenie, a,** blm.] czynność cz. **Miawczeć,** *miauczenie.*

[**Miawka, i,** lm. **i, Mauka, Mawka, Nawka**] *boginka leśna:* Miawki, duchy w zbożu, opiekunki urodzaju. Szuj. <Ukr. M(i)aŭka>

[**Miawkać, a, ał**] p. **Miauknąć.**

[**Miawkanie, a,** blm.] czynność cz. **Miawkać,** *miauczenie.*

[**Miazda, y,** lm. **y**] p. **Miazdra.**

Miazdra, y, lm. **y,** †**Miązdra,** [**Miazda, Mizdra, Mięzdra**] **I.** × M. *błonka:* Rozjątrzy miazdrę w nosie, dłubiąc. **2.** × M. *cera.* **3.** anat.=a) *skóra właściwa* (corium). b) [M.] *naskórek* (epidermis). c) bł. *miąższ* (parenchyma). **4.** garb. p. **Mizdra.** <Ukr. miazdra>

Miazga, i, blm. **I.** *gąszcz, powstały z ugniecenia czego soczystego:* M. buraczana. Weź do tego rzepę, utłucz ją na miazgę. Troc. Utłuc roślinę na miazgę. Przen.: Dojrzewało to pokolenie, karmione mlekiem nauki, owocami doświadczenia,

miazgą kwiatów życiowych. Bog. W. Schowaj ten nóż, bo jak cię ujmę tą ręką, zgniotęć na miazgę. Niem. Zbił mię na miazgę kozak. Zim. *(=na kwaśne jabłko).* Strzaskał mu głowę na miazgę *(=zmiażdżył).* Jeżeli ś. ważą zbliżyć do nas, maczuga ich nasza na miazgę zdruzgoce. Stasz. **2.** *młode komórki w stanie dzielenia ś., leżące między łykiem a drewnem drzewa.* **3.** [M. a. **Miazga**] *oskoła, sok drzewny.* **4.** anat.: M. śledziony = *istota pośrednia, wypełniająca miejsca pomiędzy beleczkami śledziony i jej naczyniami* (pulpa lienis). M. zębowa = *istota miękka, bogata w naczynia i nerwy, wypełniająca jamę zębową* (pulpa dentis). **5.** fizj.: a) M. pokarmowa, żołądkowa, ×garus żołądkowy, ×gąszcz, ×mlecz żołądkowy, ×papka pokarmowa (chymus) = *potrawy przez żołądek przetrawione.* b) †M. bł. *sok mleczny z zupełnie strawionych pokarmów powstały,* mlecz (chylus). <MIAZG/MIZG>

× **Miazgować, uje, ował I.** p. **Miażdżyć. 2.** fizj. *wyrabiać miazgę pokarmową, umiażdżać.*

× **Miazgowanie, a,** blm., czynność cz. **Miazgować,** *miażdżenie.*

Miazgowaty I. p. **Miażdżysty. 2.** anat. p. **Korowy.**

Miazma- p. **Mjazma-.**

Miażdżarka, i, lm. **i** *maszyna do rozdrabiania materjałów.*

Miażdżarnia, i, lm. **e** *zakład mechaniczny drobienia materjałów.*

Miażdżenie, a, blm., ×**Miazgowanie** czynność cz. **Miażdżyć.**

× **Miażdżyca, y,** blm., **!Ateroza, Sprawa ateromatyczna** lek. *choroba tętnic, przeistoczenie chorobowe błony tętniczej wewnętrznej* (atheromatosis).

Miażdżyciel, a, lm. **e** *ten, co miażdży.*

Miażdżycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Miażdżyciel.**

Miażdżyć, y, ył, × **Miazgować** *gnieść, tłuc, kruszyć na miazgę, masakrować; gruchotać:* Rozhukany słoń miażdży wszystko po drodze. Nieproporcjonalność siły rozmachu do miażdżonego tym ciosem przedmiotu. Bog W. Jazda prze ich, tnie, gniecie, miażdży. Sienk. Przen.: Miażdżyli go coraz sroższą pogardą. <MIAZG/MIZG>

Miażdżysty, Miazgowaty *podobny do miazgi, gęstolepki, klejkowaty:* Szczepienie nie ma być jedno w pniak miąższy, a który ma skórę miąższą, miażdżystą, jako jest figa, gruszka, jabłoń. Trzyc.

[**Miączeć, y, ał**] p. **Miauknąć.** <Dźwn.>

[**Miączenie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Miączeć,** *miauczenie.*

[**Miączka, i,** lm. **i**] *kobieta narzekająca wciąż.* <Dźwn.>

Miąć, mnie, miął *miętosić, gnieść, ścierać:* M. papier w ręku. Liście mydelnicy, gdy je w rękach mnie, puszcza z siebie jako mydliny. Syr. <MIĘ/MIN>

[**Miądlenie, a,** blm.] czynność cz. **Miądlić,** *międlenie.*

[**Miądlica, y,** lm. **e**] p. **Międlica.**

[**Miądlić, i, ił**] p. **Międlić.**

Miądrzyga, i, lm. **i** bot. (xerophyllum) *roś. z rodziny czernilcowatych.* <?>

Miąglina, y, lm. **y** bot. p. **Atalja.** <?>

Miąseczko, a, lm. **a** p. **Mięso.** Troc.

Miąseńko, a, lm. **a** p. **Mięso.** Troc.

[**Miąskać, a, ał**] p. **Mieszkać.**

[**Miąskanie, a,** blm.] czynność cz. **Miąskać.**

Miąsko, a, lm. **a** p. **Mięso:** Niemasz lepszej zwierzyny, jako nasza gąska, dobre pierze, dobry mech, nie gań mi i miąska. Prz.

Miąsłota, y, lm. **y** bot. (galenia) *roś.* <?>

†**Miąsz, u,** blm. p. **Miąższ:** Ławy z balek w M. na stopę były. Warg.

†**Miąszeć, eje, ał** p. **Miąższeć.**

†**Miąszenie, a,** blm., czynność cz. **Miąszeć.**

Miąszlin, u a. a, lm. **y, Zimowe jabłko** bot. (melodinus) *roś. z rodziny toinowatych.* <?>

Miąsznik, a, lm. **i** bot. p. **Tłustosz.** <?>

†**Miąszy** p. **Miąższy.**

Miątrawa, y, lm. **y** bot. (spallerocarpus) *roś.* <?>

Miątwa, y, lm. **y** bot. p. **Kłosówka.** <?>

†**Miązdra, y,** lm. **y** p. **Miazdra.** B. Sz.

†**Miąż, u,** blm. p. **Miąższ.** †W M. p. **Wzmiąż.**

†**Miążki** p. **Miąższy:** Goździe byli są tako miążkie. Spr.

†**Miążkość, i,** blm. rz. od **Miążki,** *miąższość, miąższ.*

Miąższ, u, blm., †**Miąż,** †**Miąsz,** †**Mięższ,** †**Mięż,** †**Mięsz,** †**Miąższość,** × **Miąższystość,** †**Miążkość I.** *suma części materjalnych, z których składa ś. ciało, masywność, masa ciała; grubość, objętość, gęstość:* Gady, które w piersiach M. stoczyły. Wysp. M. drzewny. **2.** a. bł. **Miazdra,** †istota członków mięsnych anat. (parenchyma) ≐ *suma części składowych danego narządu ciała:* M. wątroby (p. hepatis). **3.** bot. (menechryma) *gatunek komórkowatej tkanki roślinnej, stanowiącej wnętrze soczystych a. mięsistych owoców niektórych roślin.* Sł. wil. <MIĘZ>

†**Miąższeć, eje, ał,** †**Mięższeć,** †**Miąszeć,** †**Mięszeć I.** *zyskiwać na miąższości, zgęszczać ś., gęstnąć, tężeć, zsiadać ś.* **2.** *grubieć, rozrastać ś., przybywać w szerokości, powiększać swą objętość:* Drzewo z obfitości soków miąższeje. **3.** przen. *mężnieć, grubieć, poważnieć:* Głos miąższeje. **4.** przen. *stawać ś. nieczułym, obojętnieć, zatwardzać ś.:* Miąższeje a grubieje serce ludu.

†**Miąższenie, a,** blm., czynność cz. **Miąższeć.**

†**Miąższo** przys. od **Miąższy.** Kn.

Miąższość, i, blm. **I.** rz. od **Miąższy. 2.** †M. p. **Miąższ:** Ponieważ ciężary ciał jakichkolwiek zawsze są w stosunku miąższości, idzie stąd, że z dwuch ciał jednakową objętość mających, jedno cięższe od drugiego, to też większą ma M. Hube. Bryła i M. ciał nie z miejsca ś. poznaje, które zastępują, ale raczej z wagi i ciężaru. Rogal. M. warstwy, żyły mineralnej. Różność wina z wodności a. miąższości, bowiem wino a. będzie subtelne a wodne, a. gęste i miąższe. Trzyc. <MIĘZ>

Miąższowy przym. od **Miąższ:** Komórka miąższowa. Lek.: Ciąża miąższowa.

†**Miąższowzdęty** *nadęty, opuchły:* Miłość właśnie pszczelego żądła a jadowitego: leci, kropelkę miodu zostawiwszy, precz, M. zły raz uczyniwszy. Gosł. <Miąższy + Wzdęty>

Miąższy, †**Miąszy,** †**Miążki I.** *gruby:* Mur na trzy sążnie M. Paszk. Gwóźdź M. na palec. Wuj. Koniec M. = *gruby koniec, tylek, zadek.* Insi, opiwszy ś., wczas sobie miąższym końcem czynią; on zaś, pijąc, nic po sobie nie zostawił, ani sobie wracaniem, ani miąższym końcem pomógł. Kosz. **2.** †M. *gęsty, ciężki, gruby:* Powietrze wilgotne i miąższe. L. Oczyść serce z ciemności, które miąższa zasłona tych świeckich obłudności ślepi. Grabow. **3.** †M. *gruby, basowy, niski:* Głos, ton M. Był król Jagiełło głosu miąższego, mowy prędkiej. Biel. M. M. bas, alt, dyszkant. Troc. **4.** †M. przen. *gruby, prostacki, ordynarny, chamski, rubaszny:* Rozum M. Rozkosze pół nie-

bieskich zmyślił Mahomet na przynęcenie ludzi prostych i miąższego dowcipu. Kłok. *(= ciężkiego).* **5.** †M. *kubiczny:* Stopa miąższa. Rogal. **6.** †M. a. †**Mięższy,** †**Miężczejszy** *grubszy:* Co z miąższego tylko kamień obcinać. P. Koch. **7.** anat.: Jelito miąższe, kiszka miąższa p. **Okrężnica.** <MIĘZ>

× **Miąższystość, i,** blm. p. **Miąższ:** M. żyły bardzo bywa różna. Ciec.

Miążyca, y, lm. **e** bot. (martinezia) *roś.* <?>

Micella, i, lm. **e** fizj. *jedna z drobniutkich, lecz nie najdrobniejszych cząsteczek stałych odosobnionych, z których składają ś. ciała uorganizowane, utworzona z tej samej substancji chemicznej, co i cały utwór,* in. t a g m i n a. <Zdr. Łć. mica = okruszyna>

Micellarny przym. od **Micella:** Teorja budowy micellarnej.

[**Mich, a,** lm. **y**] **1.** p. **Mnich. 2.** w lm. *gatunek jabłek.*

Micha, y, lm. **y** p. **Miska.**

[**Michalskie, ego,** blm.] *dzień św. Michała:* Rok temu będzie na M.

Michał, a, lm. **y 1.** [Pan M.] p. **Michałek. 2.** w lm. zł. = a) *worki z mąką, zbożem, pieniędzmi.* b) *mieszanina.*

Michałek, łka, lm. **łki 1.** [M. a. **Pan Michał**] *zły duch, djabeł:* Nie jedz tego jabłka, w nim je M. **2.** w lm. posp. *nazwa świąt żydowskich, przypadających w końcu września.* **3.** = a) *rzecz, której właściwej nazwy zapomniano.* b) *drobnostka, błahostka, fraszka, rzecz niewarta wzmianki:* Zawsze po staremu pacykujesz te swoje michałki. Michałkami nazywał pan Ignacy wszelkie drobnostki, fraszki, rzeczy niewarte wzmianki. Kon. Opera, należycie obsadzona i wystawiona, może liczyć na publiczność lwowską, która ś. nie da zbyć „michałkami" *(=byle czym).* c) prow. *drobna wiadomostka, błahostka, drobiazg podany w wiadomościach bieżących:* Żeby był choć jaki M.! — Masz tu jeden, wycięty z Kurjera, tylko mu nogi dorobię *(=dopiszę ostatnich parę wierszy).* d) posp. *drobna ozdoba rzeźbiarska.* e) [M.] *mały przedmiot służący za ozdobę.* f) w lm. *manatki, rzeczy, graty, rupiecie, tobołki:* Zabieraj swoje michałki *(=pościel)* i idź spać. g) *wyskrobek, ciastko z resztki ciasta upieczone.* **4.** × M. *łyk, haust:* Małe michałki czynić = *wolno pić.* Kn. Nie pił od urodzenia Włoch jeden gorzałki, widząc, kiedy jej zażył dwa spore michałki, dla Boga, Mości Panie, będziesz Waszmość chorzał... Pot. **5.** *lek rzadko używany.* <Od imienia Michał>

Michałówka, i, lm. **i** *rodzaj gruszki jesiennej.*

Michaś, a, lm. **e** zł. *worek.* <Od imienia Michał, z podprowadzeniem pod Miech>

[**Michciuk, a,** lm. **i**] p. **Miściuk.**

Micielnica, y, lm. **e** tkac. p. **Nica.** <Zam. Nicielnica>

[**Miciuda, y,** lm. **y**] *słabeusz, niedołęga.* <Słc. Czes. mičuda = głupiec, bałwan>

[**Miczała, y,** lm. **y**] p. **Konował:** Daj go miczale. Prz. *(=on do niczego niezdatny).* <?>

Miczman, a, lm. **owie** a. **i** *kadet na okręcie wojennym, najniższy stopień oficerski w marynarce:* Miczmani dali sygnał gwizdawkami, huknęły działa na pożegnanie, i fregaty powoli podniosły kotwice. Barszcz. <Ros. мичманъ, z Ang. midshipman>

[**Miczmem**] p. **Nicmo.**

[**Mić, i,** lm. **i**] p. **Nić.** Zdr. [**Mitka**].

[**Mider, u,** blm.] p. **Mizerja:** Poszło w M. *(=zmarniało, poszło w niwecz).* <Zam. Mizer->

†**Midera, y,** blm. *ruina, upadek:* Jego sukcesor, jego pokolenie w miderę pójdzie. Koch. W. <Zap. z osnowy mizer-, może pod wpływem Nm. nieder- = na dół>

[**Mideraczek, czka,** lm. **czki**] p. **1. Miderak.**

1. [**Miderak, a,** lm. **i, Midorak, Minderak**] **1.** *szorc, spódnik ze skóry.* **2.** *kożuch kobiecy.* Zdr. [**Mideraczek**]. <Z Nm. Mieder = gorsecik, kabacik>

2. [**Miderak, ka,** lm. **cy**] p. **Mizerak.**

[**Miderastwo, a,** lm. **a**] p. **Mizerak.**

[**Miderja, i,** lm. **e**] p. **Mizerja:** Poszło w miderję *(=zmarniało).*

[**Midorak, a,** lm. **i**] p. **1. Miderak.**

[**Midzy**] p. **Między.**

†**Miecenie, a,** blm., czynność cz. †**Miecić,** *miotanie.*

[**Miecenie, a,** blm.] czynność cz. [**Miecić**].

†**Miecenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Miecić ś.**

Miech, a a. × **u,** lm. **y 1.** *wór, worek, torba:* M. skórzany, wełniany. L. Peruka z harbajtelem zawiązanym w miechu. Mick. Zakneblować im (psom) pyski, zawiązać je w miechu i przystawić je tutaj konno dla pośpiechu. Mick. M. do grania = *dudy, kobza, gajdy, multanki.* Schował dudy w M. Prz. a. × Wsadził piszczele w M. (Mącz., Rej) *(= przestał ś. rozrzucać, stulił gębę, siedzi jak zmyty, jakby mu w pysk dał).* **2.** *przyrząd do wytwarzania silnego prądu powietrza tam, gdzie naturalny dopływ jego jest niedostateczny, narzędzie z desek i skóry do wpychania powietrza:* M. kowalski. M. w organach. Puścić miechy. Dąć, dymać miechem. Dymać miechami przy organach = *kalikować.* Miechy skórzane trójkątne, klinowe. Sapie, jak M. kowalski. Prz. Wzdychał, jak M. organisty. Krasz. **3.** fl. *ukryte pod wodą, a w czasie małej wody widzialne piasek lub kamienie,* h a k i, n o ż y c e: W M. wpłynąć. **4.** fot. *część aparatu fotograficznego.* **5.** hut. *narzędzie do wciągania i wypychania powietrza atmosferycznego, używane w hutnictwie i metalurgji dla osiągnięcia w piecach żywego ognia:* M. obrotowy = w i a t r a c z e k, b ą k, w e n t y l a t o r. Miechy skrzynkowe drewniane, cylindrowe żelazne. Łab. M. wodny, śrubowy. **6.** kuśn. *jednostka miary futra:* M. kotów, popielic. Sł. wil. Zdr. **Mieszek, Mieszeczek.** Zgr. **Mieszysko,** [**Miechur**]. <MIECH>

[**Miecha, y,** lm. **y**] *brzuszysko, kałdun, maciek, wańtuch:* Naładować miechę. <Zam. Miech>

Miechasto przys. od **Miechasty,** *miechato.*

Miechasty, Miechaty *podobny do miecha, worowaty, workowaty, buchasty.*

Miechato przys. od **Miechaty,** *miechasto.*

Miechaty p. **Miechasty.**

[**Miechcenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Miechcić ś.**

[**Miechcić się, i ś., ił ś., Miechtać ś.**] *migotać, błyszczeć.* <Dźwn.>

Miechera, y, lm. **y** bot. (neckera) *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny miecherowatych.* <Sztucznie z niby Łć. neckera>

Miecherowaty bot.: Rośliny miecherowate (neckeraceae) *rodzina roślin z gromady mchów liściastych.*

†**Miecherz, a,** lm. **e** p. **Mechera.**

Miechława, y, lm. **y** bot. (queria) *roś.* <?>

Miechodmuch, a, lm. **owie** **1.** *ten, co miechami dyma.* **2.** p. **Dławiduda:** Nie jestem prosty M., ano magister szkoły. Kaczk. <Miech + Dmuchać>

Miechować, uje, ował **1.** [M.] *dąć, dmuchać:* Miechuje do browaru *(=dmie w samowar).* **2.** druk. (o walcach maszyny) *nierówno smarować czcionki farbą drukarską.*

Miechowanie, a, blm., czynność cz. **Miechować.**

[**Miechowina, y,** lm. **y**] *worowina, płótno grube.*

Miechowita, y, lm. **ci,** bożogrobca, bożogrobiec=a) *zakonnik, kanonik grobu Pańskiego:* Za Bolesława Kędzierzawego osadzeni w Polszcze kanonicy grobu bożego, nazwani miechowitami. Nar. b) *rycerz tegoż grobu:* Miechowici mieli ozdobę czyli order swego zakonu. Bobrow. <p. 1. Miechowski>

Miechownia, i, lm. **e** *pomieszczenie w hucie, w którym są ustawione miechy.*

Miechownica, y, lm. **e** bot. p. **Miechunek.** <Od Miech>

Miechownictwo, a, blm. *rzemiosło robienia miechów, mieszków, worów.*

Miechowniczy przym. od **Miechownik.**

Miechownik, a, lm. **cy** **1.** a. **Mieszewnik** *ten, co robi miechy, wory:* M. robi skórzane węborki. Troc. Kotlarze, rymarze, miechownicy. Vol. **2.** *ten, co nosi wory z ciężarami, tragarz,* × *nosarz,* × *mikstatnik.*

1. Miechowski *dotyczący zakonu miechowitów,* bożogrobski: Order M., a. bożogrobski=*udzielony osobom świeckim przez generała tego zakonu, osadzonego u nas w Miechowie.* Ten z miechowskim orderkiem fircyk posiwiały. Fred. A. <Od nazwy miasta Miechów>

2. Miechowski *tyczący ś. miechownictwa, miechowników:* My, starsi cechu kaletniczego, miechowskiego i paśniczego z Stradomia... (Akta histor. miasta Krakowa — r. 1624). <Od Miech>

Miechowy przym. od **Miech,** *worowy:* Gibaczka miechowa p. **Gibaczka.** Lek.: Szmer M. a. mieszkowy, dmący, dmuchający, słyszany podczas przysłuchu serca, dotkniętego wadą.

Miechówka, i a. w lm. **Miechówki** bot. p. **Miechunek.** <Od Miech>

Miechrza, y, lm. **e** bot. (sarcoscyphus) *roś. z gromady wątrobowców, z rodziny miechrzowatych.* <?>

Miechrzowaty bot.: Rośliny miechrzowate (gymnomitrieae) *rodzina roślin z gromady wątrobowców.*

Miechrzyszata, y, lm. **y** bot. (pardanthus) *roś.* <?>

† **Miechtać, a, ał** *zmiatać:* Śnieg dotąd nie szłapany nogami, ani Austry dżdżystemi miechtany. Żebr.

[**Miechtać się, a ś., ał ś.**] p. **Miechcić ś.:** Az sie miechtá.

† **Miechtanie, a,** blm., czynność cz. **Miechtać.**

[**Miechtanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Miechtać ś.**

Miechunek, nka, lm. **nki** **1.** a. **Miechownica, Miechówka, Miechówki** lm., **Pęcherzyca, Garliczka, Workowiśnia, Wiśnia w pęcherzach, Żydowska wiśnia, Psie wiśnie,** niek. **Burśnica** bot. (physalis) *roś. z rodziny psiankowatych.* Gatunek: M. pomarańczowy (p. alkekengi). **2.** w lm. bł. p. **Truszczelina.** <Od Miech>

[**Miechur, a,** lm. **y**] **1.** p. **Miech.** **2.** *kapciuch, worek do tytoniu.* **3.** *pęcherz moczowy.*

† **Mieci, ma, miał** p. **Mieć:** Chcesz-li M. łaskę moją. B. Sz.

[**Miecić, i, ił**] **1.** *celować, wymierzać co przeciw czemu.* **2.** *czyhać na co.* <MIAT, por. Srb. zamijetiti = zauważyć, Ukr. míta = znak, cecha, namítyty=oznaczyć>

† **Miecić, i, ił** i † **M. ś.** p. **Miotać.**

[**Miecielica, y,** lm. **e**] **1.** a. [**Miecielisko**] *kurzawa śnieżna, zamieć, zawieja, zadymka, zawierucha:* Przypadną do ziemi śnieżne miecielice. Matl. **2.** *duch powodujący zamieć:* Zmory, latawice, bogunki, miecielice... jawiły ś. w postaci bab szkaradnych. Krasz. **3.** a. [**Miacielica**] *taniec białoruski, w którym tańczący szybko ś. obracają, jakby niemi wicher miotał.* <Brs. miaciělica>

[**Miecielisko, a,** lm. **a**] p. **Miecielica.**

× **Miecisko, a,** lm. **a** *miejsce miotania, gdzie ś. coś rzuca, ciska:* Myśliwy mieciska, gdzie na jelenie siatki miotać, pokazuje. Kosz. <M(I)OT>

[**Miecka, i,** lm. **i**] p. **Niecka.**

[**Mieckać, a, ał, Dłamsić**] *gnieść, miętosić.* <Czes. mačkati>

[**Mieckanie, a,** blm.] czynność cz. **Mieckać.**

Miecz, a, lm. **e** **1.** a. × **Miekut** *broń sieczna i sztychowa, rapier, kord:* M., którym złoczyńce karzą. Warg. M. katowski. Pod M. iść te wszystkie mają. Lubom. Anglika studenta pod M. skazał. Nies. Lada grzech ściga najsroższemi kary podziemnych lochów, wygnania i miecza. Mick. Niech każdy piersi zbroją ubezpiecza, nasadzi groty i pociągnie miecza. Mick. Wyostrzcie groty i miecze. Mick. Kto mieczem wojuje, ten od miecza ginie. Prz. M. obosieczny. M. goły, obnażony. Każdy z dobytym mieczem był gotów na nieprzyjaciela. Górn. Przekują miecze swe na lemiesze, a włócznie swe na miecze. Wuj. M. jego w pochwach, on wzrokiem zabija. Słow. Tatar dobył miecza; patrzcie! o zgrozo! to M. dobrze znany! nad emalii zaćmionym lazurem obraz Najśw. Panny malowany i obraz krzyża. Słow. Rapier sążnistej długości, szeroki na całą piędź, a sieczny na obydwa boki, widocznie M. teutoński z norymberskiej stali. Mick. M. w świętej głowie utopił i okrutnie zamordował. Skar. M. przypasał do boku. Tw. M. u boku błyska. Mick. Czyż bez obcych mieczy już nie zdołamy rozeprzeć ś. w polu? Mick. Świteź nie ma innych szańców, prócz naszych piersi i mieczy. Mick. Dać M. szalonemu w ręce. Prz. Rozum bez cnoty, M. w ręku szalonego. Prz. Bardziej boli od języka, niż od miecza. Prz. Przen. *broń, oręż:* Kto M. trzyma, pokój miewa. Prz. Kraj uspokoił, miecza nie dobywając. Skar. Niegdyś nam północ M. podała w dłonie, a potym chytra, bezsilnych odbiegła. Słow. Naprzeciw chęciom jego inne pany dążą, odcinają ś. mieczem i przymierza wiążą. Mick. Przypomina ci, królu, abyś był gotowy bronić twej wiary mieczem, a rozszerzać słowy. Słow. Wojuje krainy nasze mieczem i ogniem. Biel. M. *(=krwawą wojną).* Litwa niszczyła mieczem i ogniem okoliczne państwa. Mick. Ogniem i mieczem, tytuł powieści Sienkiewicza. Przen.: Dwaj ci Hektorowie murem mocnym i mieczem byli na Tatary. Kołak. *(=postrachem, biczem).* Przen.: Krewni po mieczu=*krewni z linji męskiej, agnaci.* W Pawle, biskupie wileńskim, skończyli ś. książęta holszańskie męskiej sukcesji, co zowiemy po mieczu. Stryjk. Przen.: M. Damoklesa=*niebezpieczeństwo zawisłe nad czyją głową.* Fluktuacje ażja tak bywają częste i niespodziane, że jak M. Damoklesa zawieszone są nad głowami handlujących. Przen.: Postawić kwestję na ostrzu miecza=*wy-*

słąpić stanowczo, choć przykro dla strony drugiej, dać ultimatum. Przen.: M. słowa Bożego (=grom, bicz, pocisk). M. św. Piotra zaczął już błyskać nad całym światem katolickim. Choiń. (=klątwa papieska). Kazał używać obojga miecza, i duchownego, i żelaznego. Skar. **2.** przen. *władza przemocy, siła, gwałt:* M. rządzi tym krajem. Niesporo mu ludzi krześcijańskich podbić pod M. swój. Orzech. **3.** † M. *płaz miecza:* Jeśli obwiniony nie przyjdzie za trzecim przywołaniem, tedy powód, wstawszy, ma przeciwko wiatrowi dwa razy mieczem, a trzeci raz sztychem uderzyć. Sz. **4.** [M.]=a) a. **[Snoza, Sznoza]** *szczebel płaski u drabiny.* b) *część składowa brony.* c) *nóż wielki do rznięcia sieczki.* d) w lm. *podpory i wogóle wzmocnienia skośne u bram, słupów i t. p.* e) w lm. *deseczki w śmigach wiatraka.* f) *dwa szwy u spodu spencerka.* **5.** a. **Tuczeniec** bot. (sparaxis) *roślina z rodziny kosaćcowatych.* **6.** a. **Krzepica** bud. *zastrzał ukośny idący od słupa do góry, podpierający i wiążący zarazem leżącą na słupie belkę; kawałek drzewa wiążący ukośnie słup z ramą stolcową czyli płatwą.* Zdr. **Mieczyk.** Zgr. **Mieczysko,** † **Miekowisko,** † **Miekowsko.** <? Por. Got. mēki, S. Saskie māki, Skd. maekir, Ags. mēce=miecz>

† **Mieczerz, a,** lm. **e** *polerownik broni.*

Mieczko, a, lm. **a** bot. p. **Wylistwin.** <?>

× **Mieczna, ej,** lm. **e** p. **Miecznikowa.**

Miecznіczy p. **Miecznikowski:** Z rąk jej wypadła broń, miecznіczego robota kowadła. Mor. A.

Miecznik, a, lm. **cy** **I.** a. × **Mieczny** *urzędnik noszący miecz monarszy:* M., co nosi miecz, urzędnik królewski, koronny abo powiatowy. Kn. Na dworze Bolesława W. był M., gdyż miecz był oznaką monarszą i noszono go przed osobą monarszą. Bobrow. M. koronny. Troc. M. W. Ks. Litewskiego. Troc. M. ziem pruskich. M. ziemski. Pod staremi lipami M. dumał stary i dźwigał w zwiędłej głowie utrapień ciężary. Malcz. Sto głów sułtański ściął M. Słow. Przen.: Gdy zaś w pół nieba, w złotym migocąc ubierze, Orjon, stary M., na północ ś. bierze... Koss. A. **2.** *ten, co robi miecze, płatnerz.* **3.** a. **Włócznik, Ostropysk** zool. (xiphias gladius) *ryba oścista ciernіopromienna z rodziny tej samej nazwy* (xiphiiformes). <Od Miecz>

Miecznikostwo, a, Miecznikowstwo I. lm. **a** *urząd, godność miecznika.* **2.** blm. zb. *miecznik z żoną:* Państwo M. przybyli.

Miecznikowa, ej, lm. **e,** × **Mieczna** *żona miecznika:* M. koronna, litewska.

Miecznikowicz, a, lm. **e** *syn miecznika.*

Miecznikowiczostwo, a, blm., **Miecznikowiczowstwo** zb. *miecznikowicz z żoną:* M. przyjechali.

Miecznikowiczowa, ej, lm. **e** *żona miecznikowicza.*

Miecznikowiczowstwo, a, blm. p. **Miecznikowiczostwo.**

Miecznikowski, Miecznіczy przym. od **Miecznik:** Urząd M. Ci miecznikowscy jak szczurów ich wytłuką. Krasz.

Miecznikowstwo, a, lm. **a** p. **Miecznikostwo.**

Miecznikówna, y, lm. **y** *córka miecznika:* Secundo voto Rozalja Siekierzyńska, M. latyczewska. Nies. Historja o Januszu Korczaku i o pięknej miecznikównie. Krasz.

× **Mieczny** p. **Mieczowy:** M. zabierca. Mick.

× **Mieczny, ego,** lm. **i** rz. p. **Miecznik:** Krzysztof, M. nowogrodzki, syn jego Leopold, miecznik smoleński. Nies. × **Mieczna, ej,** lm. **e** rz. p. **Miecznikowa.**

× **Mieczobój, oja,** lm. **oje** *gladjator, szermierz.* <Miecz + Bl>

× **Mieczobójca, y,** lm. **y** *zabijający mieczem.* Słow. <Miecz + *Bójca>

× **Mieczotanecznik, a,** lm. **cy** *ten, co tańczy z dobytym mieczem.* Troc. <Miecz + Tanecznik>

Mieczować, uje, ował bud. *wzmacniać wiązanie mieczami=zastrzałami.*

Mieczowanie, a, blm., czynność cz. **Mieczować.**

Mieczowato przys. od **Mieczowaty.**

Mieczowaty *podobny do miecza.*

Mieczowy, × **Mieczny I.** przym. od **Miecz:** Mieczowa gałka. Troc. × Plac M. = *miejsce, gdzie ścinali przestępców.* Na placu już mieczowym żywot mu darował. Tw. Linja mieczowa. Nar. (=*po mieczu, męska*). Skarby mieczowi spustoszą złodzieje. Mick. (=*mieczem uzbrojeni*). Kawalerowie mieczowi w Inflanciech. Wyrw. Następca biskupa Meinharda, Albert, założył zakon kawalerów mieczowych roku 1201. Lel. Rycerze mieczowi, tak nazwani od czerwonego miecza, przy którym w zbroi mszę odprawowali. Bern. **2.** anat.: Chrząstka mieczowa p. **Chrząstka.** Wyrostek M. a. mieczykowaty (processus ensiformis) = *koniec dolny mostka.*

Mieczunek, nku, lm. **nki** bud. *długi miecz, długi zastrzał.*

Mieczyk, a, lm. **i I.** p. **Miecz:** Jan Olbracht M. zawdy przy boku nosił. Stryjk. Nie pora mi ś. z mego szlachectwa wywodzić, ale tak myślę, że wasze księstwo mogłoby snadnie za nim M. i tarczę nosić. Sienk. (=*być giermkiem*). **2.** bot. =a) a. **Liljowy korzeń** (gladiolus) *roś. z rodziny kosaćcowatych.* Gatunki: M. dachówkowaty (g. imbricatus). M. zwyczajny a. pospolity, Dziewięćsił (g. communis). b) p. **Kosaciec.**

Mieczykowato przys. od **Mieczykowaty.**

Mieczykowaty I. *podobny do mieczyka.* **2.** anat.: Wyrostek M. p. **Mieczowy.** Chrząstka mieczykowata p. **Chrząstka.**

† **Mieczykowie, a,** blm. *sitowie, trawa łęgowa.*

Mieczysko, a, lm. **a** m. **i** ni. p. **Miecz.**

Mieć, ma, miał, † **Imieć,** † **Mieci, Mać,** częstot. **Miewać, [Miewować, Miewywać] I.** kogo, co=*posiadać kogo, co, rozporządzać kim, czym, władać, władnąć, dzierżeć, nie być bez czego:* Pieniądze miał, ale zdrowia nie miał. Skar. Ma-li co? wszyscy pytamy, a jak dobry? mało dbamy. Kn. Na głowie miała z włosów siwy wieniec. Słow. Miała wtenczas czerwone usteczka, jak młoda róża, kiedy ś. rozchyla. Słow. Kalina liście zielone miała i jak dziewczyna w gaju czekała. Len. Nogi miał długie, cienkie, jak od chmielu tyki. Mick. Na jagodach miał kręgi dziwnego rumieńca. Mick. † Wielką z niego dogodę będziewa miała. P. Koch. (=*my dwaj będziemy mieli*). × Tu leży Archedice, co chluby nie znała, choć ojca, syna, męża, brata królów miała. L. (= *królami miała*). Syn miał ojca hetmanem. Słow. Albo to mi niewola, mający Jagienkę, w domu siedzieć? Sienk. Ten dzień najpiękniejszy w życiu miałam. L. Od lat dziesięciu dnia spokojnego nie miałem. Krasiń. Rad M.=a) *chciałby M.:* Radaby druga co dzień dziesięć mężów miała. Paszk. Co wprzód kochała, w oczach i myśli radaby nie miała. Lubom. b) *[cieszyć ś. z posiadania; lubić, kochać]:* Nie bój ś., tatuś cię nie da, bo tatuś cię sam rad ma. M. co ze sobą a. przy sobie. Ostrożnie, krzyczy woźny, bo z sobą mam autentyk. L. Mam miejsce zamówione na dzisiejsze widowisko. ! Przen.: Zapowiedziane widowisko nie miało miejsca (=*nie przyszło do skutku*). ! Nieporozumienie mię-

dzy rządami, o którym powszechnie głoszono, wcale nie miało miejsca *(= nie istniało)*. ! Pomyłka miała miejsce *(= zaszła)*. ! Pogarda ku niewiastom i ich upodlenie, zdaje ś., iż tylko w czasach najdawniejszych i zupełnie barbarzyńskich miały miejsce. Mick. ! W djalogu, jaki miał rzeczywiście miejsce między mną a szanownym panem komornikiem... Od. ! Objawianie ś. i kształcenie piśmiennictw różnych ludów Europy za wieków nowych miało miejsce najpierwiej w języku Rzymian. Tysz. *(= odbywało ś.)*. ! Pochylenie takowe ma tedy miejsce głównie na końcu wyrazu. Mał. ! Zakończenie *ów* i tutaj miejsca mieć nie może. Mał. ! Popisywanie ś. uczonością w naradach i przemówieniach publicznych owego czasu rzeczywiście mogło M. miejsce. Sow. ! Wypadek ten miał miejsce u nas *(= zdarzył ś., wydarzył ś., zaszedł)*. M. godność, urząd = *piastować, sprawować, pełnić*. Godnie takowy urząd na sobie M. mogą. Bud. Jeden z tych urzędników miał moc nad piwnicznemi. Leop. Miała nad umysłami wielką moc ta tłuszcza. Mick. M. głowę, rozum, dowcip, spryt, serce. Rzecz ta nic w sobie rozumu nie miała. Skar. *(= nie odznaczała ś. rozumnością)*. Nie ma za grosz rozumu, zastanowienia. Göthe był wielki pisarz, on miał w głowie olej. Syrok. Ma talent, wymowę *(= zdradza, okazuje; odznacza ś. talentem, wymową, nie zbywa mu na talencie, wymowie)*. Nie masz litości nade mną! Mógłbym go zgubić, ale mam sumienie. L. Miejmy w uściech to, co w sercu mamy. L. Mając na ustach modlitw wyrazy, rzuca ś. z krzykiem w przepaść i pianę. Słow. M. co na języku *(= nie móc przypomnieć sobie właściwego wyrazu)*. Kogóż masz na myśli? Bylebyś w sercu nie miał rozpaczy, sam Bóg spowiedzi twojej wysłucha. Syrok. Biedna matka miała tyle mocy, że odkopała dziecko o północy. Słow. Kwiat czuje, ona miała czucie kwiatu. Słow. Miała na twarzy smutek — lecz nie żałość. Słow. (Prelekcje) miały charakter przygotowanych improwizacyj. Chm. M. pewne cechy, własności. Cieszył ś., że tak piękny pies nie ma narowu. Mick. Ten kwiat ma piękny kolor, zapach *(= odznacza ś. nim)*. Wojenne zabawy więcej mają rozlania krwi, niżeli sławy. Min. *(= odznaczają ś. rozlewem krwi)*. Błąd, który ś. na wojnie dzieje, nie ma poprawy. Warg. *(= nie jest do poprawienia)*. Nie mam z nim nic wspólnego. Nic ty nie miej z tym człowiekiem. Leop. *(= nic wspólnego; nie wdawaj ś.)*. Masz prawo do tego *(= służy ci prawo)*. Nie masz prawa wtrącać ś. do mnie. Jakie ty masz prawo robić coś podobnego? † Andrzej poruszył trzy kopy lnu, nie maję prawa. (Księgi ziem. Sieradzkie r. 1386) *(= nie mając)*. Póki mam silne prawo zdobyczy, w darach M. mogę prawo wyboru. Słow. Ma chleb rogi, ma nędza nogi. Prz. Mam z garniec orzechów. † Mam chleba z gębę *(= tyle, ile przejeść mogę)*. † Mam zeń rozumu *(= tyle rozumu, ile on ma)*. † Ma człowick rozumu z zwierza, ma zwierz siły z człowieka *(= rozumu dla pokonania zwierza — siły dla zwalczenia człowieka)*. M. szczęście w grze. Masz szczęście, żeś tam nie poszedł! *(= twoje szczęście!)*. Mam zaszczyt, honor. Prowizja od sumy, którą miał u jednego z sąsiadów. Kras. *(= miał umieszczoną; ulokował)*. Bodaj djabeł Wc Panią miał z takim uporem. L. *(= wziął, porwał)*. M. wzgląd, baczenie, oko na kogo, na co. Zaczęte łowy! M. go na oku! Słow. M. kogo w opiece a. M. nad kim opiekę *(= roztaczać)*. M. nad czym dozór. Miał wzgląd na to, aby dom jego nie zginął, i tak siła inszych rzeczy miał przed sobą, a nie to, ażeby synowi dał wychowanie. Górn. Miejcie też wzgląd powinny dla mych włosów siwych. Mick. Miejcie też baczenie, z gorszącej kłótni waszej co będzie. Mick. M. co na swej głowie. Miej nas zawsze w swojej pieczy, stróżu i sędzio człowieczy. Karp. Na żale ten świat nie ma ucha. Mick. Mam go w podejrzeniu, że zamyśla o czym brzydkim. Mick. M. kogo, co za sobą, po swojej stronie. † M. kogo, co po sobie. Kto ma złoto, ma prawo po sobie. Prz. Korybut w Czechach miał wielu ludzi po sobie, i Praga była po nim. Biel. M. † Dosyć M. na czym = *M. dosyć czego, poprzestać na czym, kontentować ś. czym:* Oni wielcy hetmani starzy mało na tym mieli, iż umieli rycerskie rzemiosło, ale chcieli być k'temu i uczonemi. Górn. M. słuszność, rację, [M. prawdę, prawie a. słusznie]. Ma smołę a. magnes w ręku = *ma pociąg do kradzieży*. M. z kim na pieńku = *gniewać ś. przed załatwieniem pretensji*. Ma do niego ansę *(= urazę, niechęć; dąsa ś. na niego)*. † Różno nas tym straszą i chcą M. po nas, coby z hańbą było naszą. Piel. *(= wymagają po nas, chcą na nas wymóc)*. M. czego po uszy. Przen.: Mam kogo po uszy *(= dał mi ś. we znaki)*. M. dochody. Ma dzieci *(= obarczony niemi)*. M. humor *(= być w humorze)*. † Ale niechaj to już ma swą drogę; jest jeszcze coś innego, co człowiekowi wiele ująć może wziętości. Górn. *(= niech pójdzie na stronę; pominąwszy to)*. M. co na sobie, na głowie, na nogach, na szyi i t. d. = *być w co ubranym*. Krzyż ma na piersiach, jak obrońca wiary. Słow. Miał na sobie suknię jedwabną, kapelusz z piórem. Miał na nogach buty z ostrogami. Miała na szyi łańcuch. Ma dziurawe buty, łokcie *(= chodzi w dziurawych butach, w dziurawym odzieniu)*. Miał po sobie centki *(= był niemi pokryty)*. Pot miał na czole. Słow. Mam czas *(= jestem wolny, rozporządzam swoim czasem)*. Ma zdrowie = *cieszy ś. nim, służy mu, dopisuje mu zdrowie*. M. krzywdę = *doznawać, doświadczać krzywdy, cierpieć, znosić krzywdę*. Nawet przeciwko tym, od których krzywdę masz, przystojnie postępować powinieneś. Kosz. Weź, co ci dają, i tak nie będziesz miał krzywdy. M. koszta, wydatki = *ponosić, być na nie narażonym*. M. długi, łaski = *być w długach, łaskach*. M. wiele czego = *liczyć:* Ma lat dwadzieścia. Ma wielu zwolenników, przyjaciół. Kraków ma dużo kościołów. M. zamiar, myśl = *nosić ś. z zamiarem, myślą*. Ma chęć = *czuje, zdradza, żywi, okazuje; bierze go chętka, radby, pała chęcią, jest nią ożywiony*. M. szkodę = *ponieść*. Na tych towarach wielką stratę miał. L. M. grzech = *być obarczonym grzechem, być winnym grzechu:* Z pospolitej powieści, ten, co ma szkodę, ma i grzech. L. M. głód = *żyć o głodzie, mrzeć, cierpieć, znosić głód, doświadczać głodu*. M. febrę, gorączkę, ból głowy, kamień = *być chorym, cierpieć na..., doświadczać*. Mam ból w nodze. × M. czasy miesięczne, [M. na bieliźnie] (o kobiecie) = *przebywać perjod*. M. stracha, pietra = *bać ś., lękać ś., tchórzyć*. Strach ma wielkie oczy. Zegarek ma uszko. *(= jest nim opatrzony)*. Ten stół ma cztery nogi. Galera piersią nie miała wody. Słow. *(= nie dotykała)*. Ma zasługi = *położył zasługi*. M. powodzenie, uznanie, zaufanie, mir, poważanie = *cieszyć ś....* M. spokój = *zażywać, używać go*. Mam wątpliwości = *nastręczają mi ś., nasuwają mi ś. wątpliwości*. To lekarstwo ma w sobie wodę = *zawiera, mieści w sobie wodę*. M. udział, początek = *brać*. M. przywilej = *korzy-*

stać z przywileju. M. kłopoty=*przechodzić kłopoty, znosić je, być niemi obarczonym.* Kielner pyta gościa: Co pan miał? (=*co pan jadł?, za co panu wypada płacić?, za co pan płaci?*). — Wódeczkę, kotlet, piwo. „Ma“ =*pozycja w książkach handlowych, wykazująca należność, kredyt.* [M. wolność] = *nie mieć wzbronione, mieć możność, móc:* Mam wolność=*wolno mi.* [M.]=*mieć dosyć:* Kartofle już będą miały (=*już ś. ugotowały*). **2.** *nie być w potrzebie, M. środki, pieniądze, być zasobnym:* Kto nie ma, nie straci. Prz. Lżej nie M., nie miawszy, niż postradawszy. Prz. Najgorsze słowo: miałem, teraz nie mam. Pot. Ma = *stać go, jest w możności:* Ociec jego, iż ma na co inszego, a to na piwo, abo ubiory, przeczby też nie miał mieć nauczycielowi? Glicz. Ma skąd, więc może czynić bogaty ofiary. Hul. Rozdał między nich pieniądze, ażeby ś. mieli za co ochłodzić. L. Nie mieli go za co pochować. Nie miała czym w piecu napalić, gości przyjąć. †M. na zamiar. Orzech. (=*M. dosyć, wedle życzenia lub zamiaru własnego*). **3.** *osiągnąć, dostąpić, dostać, posiąść, wziąć, otrzymać:* M. od kogo polecenie, wiadomość. Czego mi Jowisz nie dał, od Alcyda-m miała. Bardz. Gdy Jezus począł uczyć w bożnicy, wiele ich słuchając, zdumiewali ś., rzeknąc: skąd on to ma? Sekl. (=*skąd mu to przyszło?*). Mam z tego domu 3,000 złotych. Błogosławieni będą to M., iż żadnej boleści ani przykrości ucierpieć nie będą mogli. Karnk. Masz!, na!, naści!=*weź, bierz, trzymaj.* Bądź zdrów, Hołotkiewiczu, masz na garniec miodu. Tremb. Będziesz miał tedy ten worek, tylko uczyń mi to, co wiesz. L. Chcesz za to 2 złote? — Nie! — No to masz 2 złote groszy 10 (=*weź, daję ci*). Skąd masz pieniądze? (=*skądeś wyrwał, złapał, sprokurował, wytrząsnął je?*). M. co od kogo. Mam to z ojca, z matki a. po ojcu, po matce=*dziedziczę, dostało mi ś., przeszło na mnie.* Ma to z urodzenia. Masz, czegoś chciał. Kn.=*otóż tobie!, dobrze ci tak!* Ma! dostał, chwycił, uderzono go. Kn. (=*oberwał, dostało mu ś.*). Masz za swe, kara za występkiem chodzi. Nar. Bolesław na tym był, jakoby to oddał Prusom, acz mieli już za swe, co mu szkody poczynili. Biel. M. (= *mieli ś. z pyszna za to...*). Co masz z tego?=*coś zyskał?, co ci przyszło z tego?, co ci ś. z tego zawiązało?* Mam ja za swoje z tym człowiekiem! (= *mam ja z nim krzyż Pański*). Przen.: Otóż go macie, to drugi Kato, samemi sentencjami sadzi. L. Masz tobie! a. Maszże tedy! a. Otóż masz! a. Otóż macie! a. Ot macie! a. [Masz-ci tobie!]. Macie go, jaki dowcipny! (=*patrzcie go!*). †Mieli to kapłani żydowscy z pisma, iż Mesjasz przyjść miał. Skar. (=*mieli tę wiadomość; doszli tego z pisma, zaczerpnęli to z pisma*). **4.** M. co do kogo, do czego = a) *być z nim w stosunku, stosować ś., ściągać ś. do niego, tyczyć ś. go, być w związku:* Co te przykłady mają do nas? co za stosowność między tamtemi krajami a naszym? L. Nie ma nic prawda do krwi, cnota do musu. Pot. Bądźby był żonaty, bądź stanu duchownego, byle z dowcipem pięknym, nie ma nic do tego. Star. (=*mniejsza o to, to nic nie szkodzi, to nic nie znaczy*). b) M. co do kogo=*upatrzyć sobie, chcieć od kogo=mieć do kogo pretensję:* Muszę ś. z nim sam na sam rozmówić, co on ma do mnie. Boh. (=*co on do mnie cierpi*). Chciałbym wiedzieć, co Wc Pan masz do mnie, że wszędzie honor mój szarpiesz. Boh. c) M. co do siebie = *M. co w sobie, odznaczać ś. czym:* Manjacy mają to do siebie, że żadną miarą nie chcą zażyć lekarstwa. L. Duma ma to do siebie, że musi być żywiona czołobitnością i uwagą drugich, jak bawełna tłuszczem, inaczej nie wyda światła, jeno tli ś. smrodliwie, niszcząc sama siebie. **5.** *trzymać, utrzymywać:* Ma w ręku czarę. Słow. M. chłopca w karności, w groźbie, w ćwiczeniu. Troc. M. co w sekrecie, w poszanowaniu. M. co w pamięci, w porządku. Co robisz? — Mam sklep, handel, bufet na kolei (=*prowadzę*). M. co w dzierżawie. M. kogo w ręku = a) *M. kogo w swej mocy:* Ha, mam cię, złodzieju! = *a tuś mi!* b) *rozporządzać kim według swej woli:* Winien mi co prawda, ale mam go w ręku, bo mam jego depozyt. **6.** †M. co przed kim = *przewyższać kogo czymś.* Napom. †M. nad kogo, nad co, M. naprzód = *trzymać prym, przodować, mieć pierwszeństwo, górować nad kim, nad czym:* Popiół gorący zda ś. być coś; ale ogień, który ś żarzy, ma nadeń. Otw. S. Nasi mieli wiele naprzód, iż byli zbrojno, siekli mieczami pogaństwo nagie. Stryjk. **7.** †M. u siebie=*czuć, doświadczać.* Wen. [Mieli se to w duchu] = *myśleli sobie o tym.* **8.** za kogo, za co = *brać za kogo, za co, uważać, poczytywać:* Niejeden miany za nieboszczyka, powrócił. Krasz. Mam go za mądrego, za błazna. Troc. Miano go za proroka. Troc (= *myślano, że on prorok, uchodził za proroka*). Miano go za umarłego. Troc. Mam to za rzecz wielką, świętą. Troc. Ma to za cud, za dobrodziejstwo, za krzywdę. Troc. Mam to za pewną. Troc. Abyś takim był, za jakiego chcesz, aby cię miano. Bud. Tego nie miała sobie za okrucieństwo, że ludzie żywe na poły przecinać kazała. Warg. Tak obietnice, jako i pogróżki jego za nic sobie miała. Skar. (=*nic sobie z nich nie robiła*). Wszyscy Jana jako proroka mają. Sekl. (=*czczą*). Król powinien poddane swoje za bracią swą własną, a nie za niewolniki u siebie M. Orzech. Ojca własnego za nic nie ma (= *poniewiera nim*). [M. za co]=*poważać.* Mamy sobie za powinność dać powszechności sprawę z naszych czynności. L. Biorąc Dąbrówkę za żonę, Mieczysław Chrystusa za Boga M. obiecał. Skar. (=*uznawać, czcić*). Złoto miał za miedź. Skar. Proszę cię, miej mię za wymówionego. Leop. †Pojedynku nie przyjmiesz, nikczemnikiem i bezecnym będziesz miany. Birk. †Kto gospodarzem, ja cię mam partaczem, bo nie dbasz o to, na czym należy wszystko. Pot. Chłop durny, dużo o sobie mający. Jabł. (=*trzymający*). Nie miej mi za złe, że przed tobą wynurzam zdanie moje. L. ×Prosiłem go, iżby troszkę poczekać za przykre nie miał. Wys. †Mam za to = *sądzę, mniemam, uważam, myślę:* Mam ja za to, że mi teraz już milczeć dopuścicie. Górn. (=*spodziewam ś.*). Mam za to, często używane od Litwinów, niesłychane u Polaków, za mniemam. Włod. **9.** *urodzić, wyląc, znieść:* Miała już dziecko. Miała z nim troje dzieci. Nie mieli z sobą dzieci (=*nie dochowali ś.*). Suka miała troje szczeniąt. Kury dużo będą miały jaj. **10.** *zawierać, obejmować, mieścić w sobie:* Łokieć ma 24 cale. Godzina ma cztery kwadranse, mila siedem wiorst. Garniec ma cztery kwarty. Rów ten ma trzy łokcie długości. Plac ten ma trzy tysiące łokci. **11.** *odprawiać, odbywać, sprawować:* M. mszę. M. kazanie, mowę=*mówić, prawić.* Miał mowę do pospólstwa. Troc. M. lekcję (= *dawać, wykładać*). **12.** †M. kogo ku czemu=*starać ś, aby ś. miał ku czemu, skłaniać, nakłaniać, naprowadzać, kierować, przyuczać, przyzwyczajać, wzwyczajać, wdrażać w co:* Senatorowie, pamiętając, kogo im w opiekę poruczono,

mieli do tego królewica, żeby o wszystkim w ciągnieniu wiedział. Górn. Nietylko sam ś. w dobrych naukach ćwiczył, ale i syna k'temu miał. Kosz. **13.** *(być):* Mamy co=*jest co:* Dziś mamy dwudziesty ósmy lutego. Wczoraj mieliśmy piękną pogodę. Tego roku będziemy mieli wczesną Wielkanoc. Masz mię, masz mię powoli. Troc (=*oto jestem do twego rozporządzenia).* Mam gości. Ma braci i ojca w niewoli. Słow. Gm.: Mam cię gdzieś, mam cię w d.... Mam go w kieszeni = *on siedzi u mnie w kieszeni = jest u mnie zadłużony.* Mam co w sercu a. na sercu = *leży mi co na sercu, chowam co w sercu.* Musisz coś M. na sercu, rozmówmy ś. szczerze. Mick. Pewnie nieprzyjaciela tu wkrótce będziem mieli, bo ś. o jasyr wzięty pomścić zechce. Jabł. Mam na karku tego darmozjada = *siedzi mi on na karku.* Mieliśmy dziś na obiad kurczęta. On ma dobrze = *jest mu dobrze.* Dobrze ma między swemi. Służący mają u niego dobrze. Taki ma dobrze! Dziecko ma mokro w kolebce. Łzami zalane masz oczy. Słow. Wszystko, co ci potrzeba wiedzieć, masz tu w tej księdze porządnie wyłożone (=*jest, znajdziesz, wyczytasz).* Masz tu (w tym piśmie), przez jakie i krwawe trudności umnożyły ś. drogie twe wolności. Groch. Masz też z kim ś. przyjaźnić! (= *jest też z kim ś. przyjaźnić!).* Mieli też czego żałować! (=*było też czego żałować!).* Nie ma kto, nie miał kto, nie będzie miał kto = *nie jest ktoby, nie było komu, nie będzie komu.* Ludzie wymarli, i nie miał kto z pola zbierać, zaczym na polach wszystkie zboża nie pożęte zostały. Paszk. Nie miałem z kim iść (=*nie było takiego, z kimbym mógł iść).* Nie miałem czym bronić ś. Nie będzie miała z czego przygotować posiłku. Nie miałem ś. od kogo dowiedzieć (= *nie było takiego, od któregobym...).* Co na Alonza, nie masz co narzekać. — Nie mam go też za co i chwalić. L. (= *brak mi powodu, podstawy).* Nie masz ś. czego wstydzić. Nie ma, Nie masz p. **Niema. 14.** z trybem bezokol. = a) *jak powiadają, podobno, jak wieść niesie:* Sam Mickiewicz miał mu powiedzieć, że rzecz dzieje ś. w Rzymie. Chm. O Zbigniewie powiadano Bolesławowi, jakoby Czechy poruszyć miał. Błaż. b) Zdaje mi ś., że mam znać Wc Pana. — Być może, bo i mnie ś. Wc Pan coś ochapiasz. L. Mam znać pana skądciś i sam nie wiem, skąd. c) bywa słowem posiłkowym, przyczym tworzone przy jego udziale formy czasownika wyrażają stanowczość, konieczność, a czas przyszły zastępuje niekiedy tutaj (jak i w innych razach) tryb rozkazujący: Postyljon, jadący do Paryża, odebraną miał sobie gwałtem torbę z listami. L. Miał pensję wyznaczoną. Pierwej mnie sam zawołał, a teraz ucieka. — Ja miałbym ciebie wołać? Mick. (= *czyż ja ciebie wołałem?).* Co ma wisieć, nie utonie. Prz. (=*musi).* On mnie miał być małżonkiem, a ja jemu żoną. L. Maż to być podstęp? Rzew. Dosyć mają M. na posagu im danym. Św. z Woc. Miawszy odnieść siostrę żenie, zawiodłeś ją w leśne cienie. Kochan. Miał jaki pasorzyt zjeść i wypić, wolałem ja. L. Masz-li co dać, daj szczodrze. Prz. Gadajże, kiedy masz gadać (= *kiedy ci wypada).* Ma ś. rozumieć = *rozumie ś., oczywiście.* Nawet przeciwko nieprzyjacielom mają być niejakie powinności przystojnych postępków zachowane. Kosz. Powiedziało ś., co ś. miało powiedzieć. Górn (=*co ś. powinno było powiedzieć).* Jeśliby król po tym upomnieniu papieskim trwał w uporze, tedy go arcybiskup miał wykląć. Nar. (=*obowiązany był).* To, co ma być, jeszcze nie przyszło. Kucz. Tego, co ma być, nikt nie może wiedzieć. P. Koch. Dojutrkowie nigdy nie żyją, ale zawsze żyć mają. Pilch. Mam z nim pomówić. Jabym miał to zrobić? Nie rozumiem, co twe słowa mają znaczyć. Mick. A to co ś. ma znaczyć? Mick. [Co toby miało?] =*co toby miało znaczyć.* Dosyć mają M. na posagu im danym. Św. z Woc. Masz mi ś. zaraz wynieść! Macie to zrobić! rozumiecie? Co miałem robić? machnąłem ręką na wszystko i poszedłem. Jakbyś w chmury z tej powodzi miał wylecieć z łódką społem. Pol. Jeśli mój Janek ma ś. uczyć przy snopach łacińskich sielanek... dziękuję, mnie łaciny takiej nie potrzeba. Syrok. Pisze mi wojewoda w cukrowych wyrazach, że mamy już zapomnieć o naszych urazach. Malcz. Poglądają z trwogą ku zachodniej stronie, jakby z tej strony miał ś. objawić cud jaki. Mick. Nie sądzę, aby taka wolność wyobraźnię czytelnika obrażać miała. Słow. Mam z tobą do pomówienia (=*potrzebuję z tobą pomówić).* Mam coś do zrobienia. M. do czynienia, do roboty. Straszną miałem chwilę do przebycia. Słow. Przen.: Będziesz miał ze mną do czynienia. Mam sobie do wyrzucenia. Mam (dom.: do załatwienia) interes. **M. ś. 1.** *być w pewnym stanie, stać:* M. ś. dobrze = *czuć ś. dobrze, być zdrowym, być w pełni sił:* Mam ś. dobrze, nie schudłem. Kn. Chory ma ś. lepiej (=*poprawił ś. na zdrowiu).* Nie potrzebują zdrowi lekarza, ale źle ś. mający. Bud. Miał ś. kiedyś dobrze, utracił wszystko na burku. Birk. (=*był zamożnym).* Jak ś. masz (= *jak ci ś. powodzi, jak stoisz w interesach a. jak twoje zdrowie?).* Ha, jak ś. macie? co ś. u was dzieje? Mick. ×Miej ś. dobrze = *bądź zdrów.* Miej ś. dobrze, czegoć nie dostanie, kup sobie. Kn. Oczy ś. wzdy dobrze miały, zęby od głodu szczekały. Prz. (=*było na co patrzeć, ale nie było co jeść).* Kto ś. chce mieć dobrze na dzień, niech sobie gęś zarznie; kto na tydzień, niech wieprza zakole; kto na miesiąc, niech wołu zabije; kto na cały rok, niech żonę pojmie, a kto do śmierci, niech księdzem zostanie. Prz. Miej ś. dobrze, może-li być, miej ś. jako chcesz, jakoś godzien. Prz. (=*bądź zdrów, rozbrat z tobą).* Straż przy więźniach tureckich ma ś. dobrze. Stryjk. (= *ma dobrze).* Będziesz ś. miał z pyszna! × Jak ś. mam w łasce Wc Pana Dobrodzieja? L. Jak ś. masz? — Jak ś. masz. — Dziwne też to polskie powitanie, złożone z dwuch pytań a żadnej odpowiedzi. Fred. A. **2.** Rzecz ta tak ś. ma=*przedstawia ś.:* Inaczej rzecz ś. ma z prelekcjami akademickiemi. Chm ×List tak ś. ma sam w sobie łacińskim językiem. Herb. Sentencja ta Kwintyljana tak ś. ma językiem polskim. Glicz. (=*tak ś. wykłada, tak ś. tłomaczy, tak brzmi).* **4.** M. ś. do...=*być w stosunku:* Kropka oddzielająca dwa wyrazy każdego stosunku znaczy ma ś. do, a dwie kropki, oddzielające dwa stosunki, znaczą jak, np. 7. 9:12. 14. Jak. J. (= *siedem ma ś. do dziewięciu, jak dwanaście ma ś. do czternastu).* **5.** *wystąpić, zachować ś., zająć pewne stanowisko, postawić ś., zająć pewną postawę względem kogo a. czego, trzymać ś., stanąć na pewnej stopie względem...:* †Zamknął ś. w twierdzy, gdzie M. ś. odpornie umyślił, dopókiby mu posiłki nie nadeszły. L. M. ś. na baczności, na ostrożności. †Nie inaczej przeciwko nim ma ś. M, jeno jako ten, który... Glicz. †Nauczała, jako ś. miała w pokusach M. i rządzić. Ż. E. †Bardzo pokornie ś. miedzy imi miała. Ż. E. †Ma go uczyć, jakoby ś. miał z osobna ku każdemu M. tak słowy,

jako ukłonem. Glicz. †M. ś. nieuczciwie. Kaz. 1555. **6.** ku czemu, ku komu, dokąd = *ciągnąć, dążyć, zbliżać ś., zmierzać, ciążyć ku czemu, skłaniać ś., kłonić ś., garnąć ś., nachylać ś., przechylać ś., chylić ś.:* Gdzie ś. mam? skąd jestem tu? Koch. J. Idźcie póki możecie, a do głównego wojska ś. miejcie. Warg. *(=kierujcie swe kroki).* Legł, nie na to może, aby zasnął, lecz aby Rymwid miał ś. precz z komnaty. Mick. Do czego nas sama natura wiedzie, tam ś. mamy M. zawzdy. Petr. Skoro dorastasz lat i lepszej siły, miejże mi ś. do zbroi zaraz, bracie miły. Star. *(=bierz ś.).* Z młodu nic ś. ku dobremu nie miał, i owszem do wielu złego złą skłonność pokazał. Skar. Nie ma ś. do niczego, śmierdzi mu robota. Klon. *(=nie bierze ś., nie ma ochoty).* Przed śmiercią miej ś. do siebie, ty światem gardź, nim on ciebie wzgardzi. Dar. J. *(= wchodź w siebie samego).* Każdy człek poczciwy ma ś. do Boga ze czcią jak największą i nabożeństwem. Pilch. Jeśliby trwał w uporze, a w piętnastu dniach nie miał ś. do zgody i pokoju, tedy go arcybiskup miał wykląć. Nar. Mają ś. ku sobie = *czują do siebie pociąg, skłonność, miłość.* Zuchwały umysł króla ma ś. znowu do wojny. Pilch. *(= zamyśla o wojnie).* Miejmy ś. ku zbroi. Papr. Już chrześcijański hetman w onej dobie do szturmu ś. miał wszystkiemi siłami. P. Koch. *(= gotował ś.).* W strojach swoich mają ś. nie do natury, ale do zbytku. L. *(=nie zbliżają ś. do natury, ale zakrawają na zbytek).* Widząc, iż ś. rzplta ku upadku miała, nie czekał, aby... Stryjk. Wszelka rzecz ku swemu k ń owi pewnemu ciągnie i ma ś. Glicz. Już ś. ma pod koniec starożytnemu światu. Krasiń. Powiadano, jakoby Zbigniew Czechy poruszał, jakoż powieść miała ś. ku prawdzie, gdyż on na wojnę czeską nie chciał być bratu pomocen. Błaż. *(= zakrawała na prawdę).* Zostań z nami, boć ś. już ma ku wieczorowi. Sekl. Ma ś. ku wojnie *(= zanosi ś., zabiera ś., zbiera ś., idzie ku wojnie).* Ma ś. na deszcz. Dzień miał ś. ku schyłkowi, i ludzie mieli ś. ku spoczynkowi *(=zbliżał ś. — zabierali ś.).* Już ma ś. na dzień. [M. ś. do życia] = *odżywać, wracać do zdrowia, do sił.* **7.** [M. ś.] = *gnieździć ś., przebywać:* W tych krzakach ma ś. słowik. <JM/JE>

†**Miedlenie, a,** blm., czynność cz. **Miedlić,** *międlenie.*

†**Miedlica, y,** lm. **e** p. **Międlica.** Troc.

†**Miedlić, i, il** p. **Międlić:** M. konopie, len. Troc.

Miedlin, u a. a, lm. **y** bot. p. **Cedrak.** <?>

Miedlinowaty bot.: Miedlinowate a **Mahoniowe** rośliny (meliaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Miednia, i, lm. **e** hut. *miejsce a. zakład wyrobu miedzi.* <Od Miedź>

Miedniak, a, lm. **i, Afanezyt, Surowy kamień** hut. *produkt, otrzymany przez topienie w piecu szybowym wyprażonych rud miedzi, zawierający w sobie 30 do 36 procentów miedzi, siarkę i żelazo.*

Miednica, y, lm. **e l.** a. [**Myjnica, Mytnica**] *miska metalowa do mycia ś., do płókania czego:* Nalać wody w miednicę a. do miednicy. Wylać z miednicy. M. do mycia nóg. Podać miednicę. M. z nalewką. Troc. M. do płókania kieliszków. Troc. **2.** *wielkie naczynie stołowe metalowe.* Troc. **3.** †M. a. czasza = *miara do miodu prząśnego = 12 garncom.* **4.** †M. *waga targowa:* Na maleńkich placykach widać było gdzieniegdzie szersze szopy z miejską wagą targową (z miednicą), z jatkami. Krasz. **5.** anat. (pelvis) *dolne (u zwierząt tylne) zakończenie tułowia, składające ś. z kości bezimiennych, kości krzyżowej i części miękkich, z niemi złączonych, a stanowiące ciąg dalszy jamy brzusznej:* M. większa a. wielka = *część miednicy rozłożysta, z brzuchem bezpośrednio stykająca ś.* (p. maior). M. mniejsza a. mała = *dno jamy miednicy* (p. minor). Kresa krańcowa miednicy p. **Kresa.** M. nerkowa p. **Miedniczka.** Zdr. **Miedniczka.** <Od Miód, ze sł. lud. do Miedź>

[**Miednica, y,** lm. **e**] p. **Mennica.**

Miednicomierz, a, lm. **e** lek. (pelycometrum) *narzędzie do wymierzania miednicy ciała.* <Miednica + *Mierz>

Miednicowy przym. od **Miednica.** Anat.: Tętnica i żyła miednicowa (arteria et vena hypogastrica).

Miedniczka, i, lm. **i l.** p. **Miednica:** M. u golarza. **2.** anat.: M. a. miednica nerkowa = *utwór błoniasty lejkowaty, powstały ze złączenia ś. kielichów nerkowych, przechodzący w moczowód* (pelvis renalis).

†**Miedny** *obfitujący w miód, miododajny:* Do ziemie płodnej i urodnej wina, ziemie chlebnej a winnej i miednej. B. Sz.

[**Miedny**] p. **Miedziany:** Wzion miedno złotówkę.

†**Miedunica, y,** lm. **e** *roś. miodunka* (melissa). <Czes. medunice>

[**Miedwied-**] p. **Niedźwied-.**

[**Miedwienie, a,** blm.] *miód sycony, do picia.* <Od Miód>

Miedza, y, lm. **e,** [**Między, Mieza**] **l.** *pasek graniczny ziemi nie zoranej między dwiema rolami:* Iść miedzą. Siedzi sobie zając pod miedzą. Pśń. A wszystko przepasane jakby wstęgą, miedzą zieloną, na niej zrzadka ciche grusze siedzą. Mick. Na miedzy płonki mają sadzić. Haur. Przen.: Siedzieć na miedzy *(=na dwuch stołkach; na dwuch ramionach płaszcz nosić).* **2.** przen. *granica, kresy:* Od puszcze i Libana aż do rzeki wielikiej Eufratu, wszystka ziemia aż do morza wielikiego przeciw słonecznemu zachodu będą miedze wasze. B. Sz. Nie pora myśleć o swojej miedzy, kiedy z miedzami ojczyzny kręto Syrok. **3.** ×M. *zakres, sfera, granice, obręb:* Spowiednik trzyma króla w miedzach powołania jego. Wer. **4.** woj. *część parapetu między strzelnicami zawarta.* Zdr. **Miedzka,** [**Miedziczka, Miedzyna**] <MIED(J)>

Miedzenie, a, blm., czynność cz. **Miedzić.**

Miedziaczek, czka, lm. **czki** p. **Miedziak.**

Miedziak, a, lm. **i l.** *pieniądz miedziany,* posp. *grajber, łupak:* Trzy złote miedziakami *(=miedzią, koprowiną).* **2.** *kocioł, sagan miedziany,* koprak: M. wmurowany do grzania wody. Zdr. **Miedziaczek.** <Od Miedź>

Miedzianka, i, lm. **i l.** gór. *ruda miedziana ziemista krucha.* Kluk. **2.** [M.] *rodzaj szpilki.* **3.** zool. = a) (coronella laevis) *wąż niejadowity.* b) (pelias chersea) *odmiana żmii.*

×**Miedzianobroda, y,** lm. **owie** *ten, co ma rudą brodę:* Cesarz Fryderyk M. Birk. *(=Barbarosa).*

Miedzianobrody, ×**Miedziobrody** *mający rudą brodę, rudobrody:* Śmiałbym ś. na jego miejscu z Poppei, śmiałbym ś. z Miedzianobrodego i formowałbym sobie legje. Sienk. *(=Nerona).* <Miedziany + Broda>

Miedzianoczerwony *czerwony jak miedź.* <Miedziany + Czerwony>

Miedzianogórski *tyczący ś. gór zawierających miedź w sobie.* L. <Miedziany + Górski>

Miedzianonogi, ×**Miedzionogi** *mający nogi miedziane:* Oto miedzianonodzy cielcy ogniem parzą

z nozdrzy djamentowych. Żebr. <Miedziany + Noga>

Miedzianoskóry *mający ciało koloru miedzi, czerwonoskóry:* Rasa biała wytrzebi do reszty słabe już szczątki miedzianoskórej. Trep. <Miedziany + Skóra>

Miedzianozłoty *koloru złota z odcieniem miedzianym:* Włosy miedzianozłotego koloru. Krasz. <Miedziany + Złoty>

Miedziany, Miedziowy, [**Miedny**] przym. od **Miedź:** Sok M. = *koperwas.* Sien. Kopalnia miedziana. Rdza miedziana = *grynszpan.* Urzęd. Ruda miedziana *(=zawierająca miedź).* Miedziana mąka stawa ś. na miedzi, gdy rozpaloną w wodę wrażą, potym z niej nóżką zajęczą zmiotą. Sien. Pieniądz, kocieł M. *(= zrobiony z miedzi).* Cera miedziana *(= koloru miedzi).* Przen.: Czoło miedziane = *wytarte; człowiek bezczelny, bezwstydny.* Hut.: Kamień M. p. **Kamień.**

[**Miedziany**] p. **Mizyny.** <Sł. lud., zam. Miziny>

Miedzica, y, blm. lek. (morbus cypricus) *niemoc miedziowa, powstała wskutek przewlekłego otrucia solami miedzi.* <Od Miedź>

* **Miedziczka, i,** lm. **i** a. **Miedzinka** bot. *dawne nazwy rośliny: płucnik* (pulmonaria). <Od Miód>

[**Miedziczka, i,** lm. **i**] p. **Miedza.**

Miedzić, i, ił *powlekać (metal) miedzią.*

× **Miedzienica, y,** lm. **e** *kuźnia kotlarska, gdzie kują naczynia miedziane.* <Od Miedź>

† **Miedziennik, a 1.** lm. **cy** = a) *ten, co robi naczynia z miedzi, kotlarz.* b) *ten, co handluje miedzią.* L. **2.** lm. **ki** *łańcuch miedziany.* Bud.

Miedzinka, i, lm. **i** bot. p. **Miedziczka.**

× **Miedziobrody** p. **Miedzianobrody.** L. <Miedź + Broda>

[**Miedziocha, y,** lm. **y, Miedziucha**] *nazwa krowy.* <Od Miedź>

× **Miedziogromny** poet. *huczny, potężny głos z narzędzi muzycznych miedzianych wydający:* Wal torni brzęk M. Nar. <Miedź + Gromny>

× **Miedziokrusz, u,** blm. *kruszec arszenikowy, nazwany tak od koloru swego.* Kluk. <Miedź + Krusz>

Miedziolity *lany z miedzi, masyw miedziany:* Zamki królów miedziolite. Nar. Czekan M. <Miedź + Lity>

× **Miedzionogi** p. **Miedzianonogi.** Bobr. <Miedź + Noga>

× **Miedziopławny** *topiący, przetapiający miedź:* Huta miedziopławna. <Miedź + Pławny>

Miedziorodny *zawierający miedź w sobie.* Łab. <Miedź + Rodny>

Miedzioryt, u, lm. **y,** × **Miedziorzeźba** *rycina, wyrżnięta na miedzi i odbita, kopersztych.* <Miedź + Ryć>

Miedziorytnia, i, lm. **e** *zakład, gdzie sztychują ryciny na miedzi, gdzie robią kopersztychy.*

Miedziorytnictwo, a, blm., × **Miedziorzeźba** *sztuka sztychowania rycin na miedzi, robienia miedziorytów.*

Miedziorytniczy przym. od **Miedziorytnik.**

Miedziorytnik, a, lm. **cy** *ten, co sztychuje ryciny na miedzi, co robi miedzioryty.*

× **Miedziorzeźba, y 1.** lm. **y** p. **Miedzioryt. 2.** blm. p. **Miedziorytnictwo.** <Miedź + Rzeźba>

× **Miedziotarg, u,** lm. **i** *targ na miedź, miejsce, gdzie miedź sprzedają.* L. <Miedź + Targ>

Miedziować, uje, ował *powlekać miedzią sposobem galwanicznym.*

Miedziowanie, a, blm., czynność cz. **Miedziować.**

Miedziowy p. **Miedziany:** Niemoc miedziowa (=*miedzica).*

Miedziozielony kolor = *kolor miedzi, pokrytej grynszpanem.* <Miedź + Zielony>

Miedzisko, a, blm. p. **Miedź.**

Miedzisty, × **Miedźny** *pomieszany z miedzią, zawierający w sobie miedź, obfity w miedź.*

[**Miedziucha, y,** lm. **y**] p. **Miedziocha.**

Miedzka, i, lm. **i** p. **Miedza.** Troc.

Miedznik, a, lm. **i** *kamień miedzowy, graniczny,* granicznik; *słup czworogranny z posągiem, a raczej głową wyciosaną, herma.* <Od Miedza>

Miedzny p. **Miedzowy:** Miedzne drzewo, na miedzy stojące drzewo. Kn. Ludzie k temu od miasta postawieni, aby obejrzeli a. oglądali miedzne ściany. Ort.

Miedzowy, Miedzny przym. od **Miedza,** *graniczny:* Kamień, kopiec M.

Miedzuch, a, lm. **y,** [**Miedzuk, Międzuch, Myziurka**] *wązki odstęp między dwoma obok siebie stojącemi budynkami:* Przestrzeń między domem a stodołą lub stajnią (służy za wychodek), M. <Od Miedzy = między>

[**Miedzuk, a,** lm. **i**] p. **Miedzuch.**

† **Miedzy,** [**Miedzy**] p. **Między:** Gdyżby ś. rozmnożyła M. wami ręka przychodniowa a. gościowa. B. Sz. Wbieżał gwałtem M. nieprzyjaciele. Chwal. M. zwierzęty. Kaz. Gnieź. M. temi kamieńmi. Ż. E.

× **Miedzy -** p. **Między -.**

[**Miedzyna, y,** lm. **y**] p. **Miedza**: Leci zając po miedzynie.

† **Miedzynogoleg!, u,** lm. **y** p. **Krocze.** <Miedzy + Noga + LEG>

Miedź, i, blm. **1.** chem. *pierwiastek metaliczny, przedstawiciel gromady, do której nadto należą srebro i rtęć,* Cu; min. *metal rodzimy, prawie zawsze bez obcych domieszek, czerwony, często z żółtą lub pstrą na powierzchni naleciałością:* Czarna M. a. Czarnomiedź = *M. nieoczyszczona.* Drżał cały od złości, aż łuk przewieszony na plecach zabrzmiał o M. sajdaku. Krasiń. Przen.: Słodkie karesy przebiły ś. przez potrójną M. skąpstwa, głupstwa i próżności. Korz. *(=pancerz).* **2.** × Żółta M. = *mosiądz.* Jak. J. M. korynćka = *kruszec złożony z miedzi, srebra i złota.* **3.** zb. = a) *moneta miedziana, bilon miedziany, miedziaki, koprowina, grajbery:* Dał mi reszty miedzią. b) *naczynia kuchenne miedziane.* Zgr. **Miedzisko.** <MIED>

× **Miedźno** p. **Miodno**: Pilnie pszczoły robią, będzie M. a. miodowo. Mącz. <Od Miód>

1. × **Miedźny** p. **Miedzisty:** Kamień M. (cadmea) Mącz. (p. Kamień pod 22).

2. × **Miedźny** p. **Miodowy.** Mącz.

[**Miedźwa, y,** lm. **y**] p. **Wiedźma.** <Przestawka, zam. Wiedźma, z przystosowaniem do [Miedźwiedź]>

† **Miedźwiedź, a,** lm. **e,** [**Miedźwiedź**] p. **Niedźwiedź:** I tarłby na miedźwiedzia, gdyby k temu przyszło. Rej. To już jako miedźwiedziem sobie nim kuglują. Rej.

[**Miegieś, a,** lm. **e**] *obżartuch.* <Z Węg. megesz = żreć>

† **Miegoć, i,** blm. p. **Wilgoć:** Jeśli czasu siania ziemia bardzo sucha, tam nasienie będzie lepiej leżało, niżli w skrzyni zwłaszcza, będzie-li potym jaka M. Trzyc. <MG>

† **Miegotać, ta** a. **ce, tał** i † **M. ś.** p. **Migotać:** Miegocące gwiazdy. Leop. *(= iskrzące).* Jako światłość zorzy, gdy słońce wschodzi rano bez obłoków, miegoce ś. Leop. < M(I)G>

†**Miegotanie, a,** blm., czynność cz. **Miegotać,** *migotanie.*

†**Miegotanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Miegotać ś.**

†**Miegotny** p. **Wilgotny:** Pastwiska owcom najpożyteczniejsze na suchych łąkach, ale miegotne miejsca są im niezdrowe. Trzyc. <MG>

Miejsce, a, lm. **a,** †**Miejstce,** †**Miestce,** †**Miesce,** †**Mieśce,** †**Mieśće,** †**Miasto,** [**Miesce, Mieśce, Miejsco**] **1.** *część przestrzeni, w której ś. coś znajduje a. znajdować może, punkt:* a) Każda rzecz M. swoje ma mieć i na swoim miejscu leżeć. Petr. Pan Bóg jest w niebie, na ziemi i na każdym miejscu. Sklep w dobrym miejscu, w pryncypalnym miejscu. M. na mapie. Miejscami = *gdzieniegdzie, tu i owdzie:* Miejscami deszcz padał. Troc (= *stronami*). Miejscami droga dobra, miejscami najniegodziwsza. L. Komedja ta miejscami jest za rozwlekłą (= *w niektórych miejscach).* Król M. ściągania ś. wojska ma naznaczyć. Troc. M. schadzki, bitwy. Stawić ś. na oznaczonym miejscu. Mam wstąpić po drodze we dwa miejsca. M. urodzenia (= *strony rodzinne).* M. pobytu, zamieszkania. M. bolesne (= *czuła strona).* M. publiczne (= *dostępne dla publiczności).* Znieważył go w miejscu publicznym. Ranny w trzech miejscach. Dom zarysował ś. w paru miejscach. Łasica dzieci swoje młode z miejsca na M. przenosi, aby ich nie znaleziono. Sien. Przenosić ś. z miejsca na M. Fatalnym dla kraju zrządzeniem przenosiły ś. tylko domowe klęski z miejsca na M. Nar. Nigdzie miejsca nie zagrzeje (= *lubi zmieniać miejsce).* Ze zmartwienia miejsca sobie znaleźć nie mogę (= *mało ś. nie skręcę).* Mieć wzgląd na czas i M. M. w książce trudne, ciemne. Jak ś. powiedziało na swoim miejscu. M. w trenie, gdzie Kochanowski zwraca ś. do Urszulki: „Gdzieśkolwiek jest, jeśliś jest"—jest wzruszające. Sprawa polityczna mało zajmuje miejsca w poemacie. Chm. M. sekretne, ✕ potrzebne = *ustęp, wygódka.* [M. w M.] = *gęsto.* Z miejsca = α) *odrazu:* Koń ruszył z miejsca. β) przen. *niewiele myśląc, nie namyślając ś., prosto z mostu, bez ceremonji, wprost, bez ogródki, od ręki, odrazu:* Wymówił mu wszystko z miejsca. Nawymyślał mu z miejsca. Powsiadł na niego z miejsca. W M., w miejscu, przys. = *zamiast:* W M. zapłaty, której nie przyjął, zrobiono mu prezent. Chrystus umarł miasto nas i na miejscu nas. Salin. W miejscu spondeów używano najczęściej trocheów. Mick. Na miejscu zamkowego gmachu sterczy nędzna karczemka. Mick. [Na miejscu] = *natychmiast.* b) *plac, grunt:* Mam zakupione dwa miejsca na cmentarzu. Wybór miejsca (na cmentarzu) = *M. o tyle opłacone, że je można sobie wybrać z pomiędzy wielu miejsc:* Opłacić wybór miejsca. M. wyścigów, budowy, wystawy, popisów = *teren.* Wybieraj czas i M.! (do pojedynku). M. wypadku = *scena.* Policja przybiegła na M. wypadku. c) *M. właściwe, swoje, należyte:* Odstaw, zanieś to na M. (= *na dawne M.).* Żarty nie powinny tu mieć miejsca. Tu nie miejsce na żarty. Żart to nie na miejscu. Nie czas i nie M. rozwodzić ś. tu na tym. Nie czas i nie M. po temu. Tolerancja w tym względzie jest nie na miejscu (= *jest niewłaściwa, nieusprawiedliwiona).* To człowiek na miejscu a. na swoim miejscu (= *bez zarzutu, przyzwoity).* Odyniec rozdrażniony, gdy nie po miejscu ręką strzelecką trafiony. Pot. d) *jedno i to samo M.:* Na miejscu i kamień obrasta. Prz. Godziny na miejscu usiedzieć nie może. Niewieście potrzeba na miejscu w domu siedzieć. Petr. Stój w miejscu, nie ruszaj ś. (= *w mierze, spokojnie).* Stanął w miejscu, jak wryty. Stała w miejscu, grobowej podobna kolumnie. Mick. I ciągle ruszając ś., ciągle w miejscu kroczy. Mick. Drepcze w miejscu. e) *M. zajęte przez kogo, a. dlań przeznaczone, rum, kącik:* Uczynił sobie szablą M. Troc. Został na miejscu (= *padł nieżywy tam, gdzie stał).* Nie może ś. ruszyć z miejsca. Radzili mu, żeby tego nieprzyjaciela a. zabić kazał, a. jakokolwiek z miejsca ruszył. Warg. (= *wyparował).* M. w cyrku siedzące (= *siedzenie),* stojące. M. numerowane. W tramwaju niema już ani jednego wolnego miejsca. Powstali z miejsc. Zerwał ś. z miejsca. Wszystkie miejsca zajęte. Wydawać lekcję z miejsca (= *nie wychodząc z ławki).* W gimnazjum tym niema już miejsca (= *wakansów dla uczni).* Na miejsca! Na swoje miejsca! Senatorowie przy boku królewskim mają na sejmach M. i głos. Łęcz. Będziemy tu mieli wszyscy dosyć miejsca (= *pomieścimy ś.).* Zrobić komu M. (= *usunąć mu ś.).* Tak mię kości bolą, że ś. z miejsca ruszyć nie mogę. I od Boga aż do wroga jest tu M. dla każdego. Pol. M. za stołem. Posadzono go za stołem na pierwszym miejscu. Po lewicy tronu wziął M. Witołd ze swemi hetmany. Mick. Gdybym był w twoim miejscu, inaczejbym zrobił. Teraz niechaj rozsądek trzyma M. dumy. Słow. Przen.: *stopień, stanowisko w hjerarchji:* Kłócić ś. o M., o pierwszeństwo. Trzecie w Radzie zasiada M. Troc. Między uczonemi pierwsze M. zajmuje (= *trzyma prym).* Przen.: Ludzie wyższe M. dali rzeczom potrzebnym, niźli rzeczom na schwał dobrym. Górn. Nie to mię obraża, że cnocie po rozkoszy dajecie M., ale to, że ją na sztych kładziecie z rozkoszą. Górn. Przen.: ✕ Ja z miejsca mego wnoszę, żeby tego pozbyć ś. ciężaru. Tremb. (= *ze swego stanowiska, ze swego punktu zapatrywania, co do mnie, ze swej strony).* Przen.: †Dać czemu M. = *uwzględnić co, wziąć co w rachubę, okazać ś. powolnym, ulec czemu, dać czemu posłuch, usłuchać czego:* Jeśli dziś usłuchasz ludu twego, a pofolgujesz mu, a dasz M. prośbie ich, a będziesz do nich mówił łagodnie, będziesz je miał sługami. Leop. Ubogi jeśli rzekł co mądrze, pewnie nie dano temu miejsca. Białob. (= *nie zwrócono na to uwagi).* Mąż lekkowierny słowom zdradliwym żony dał M. i, nie wysłuchawszy młodzieńca, potępił go. Skar. Jeślim godzien, że mię naśladować i M. memu chcesz dać przykładowi... P. Koch. Wojsko, Tortozę wziąwszy, M. dało zimie i roku nowego czekało. P. Koch. M. miejsce = *być uwzględnianym, branym w rachubę:* Posłuchaj mię, niech ma M. i wagę prośba moja. Leop. Odpuść mi, ale prawda musi mieć swe M. Górn. (= *musi być wzięta w rachubę).* Taki wydatek! to ma M. (= *to coś znaczy).* Płacze, żałości, ciężkie narzekania miejsca nie miały u niej, ni słuchania. Lubom. Chytrość nigdy nie miała miejsca w jego sercu (= *nie postała w jego sercu).* Cnota wszędy ma M. Prz. (= *jest ceniona).* Cnota, pokora nie ma miejsca u dwora. Prz. (= *nie ma miru, nie popłaca).* Siła rzeczy prawo dopuszcza, któreby same w sobie miejsca mieć nie miały. Sz. (= *nie godziłyby ś., byłyby niemożliwe).* !Mieć M. (= *zdarzać ś. i t. p.).* p. **Mieć.** f) *posada, urząd, stanowisko, kondycja, funkcja:* Dostał M. referenta w magistracie. M. to wakowało od miesiąca. Na opróżnione M. zamianowano brata. Nie M. męża, ale mąż M. zdobić ma. Prz. Nie M. szuka głowy, ale głowa miejsca. Prz. g) *służba, obowiązki:* Kucharka podziękowała nam

dziś za M. Jak ś. odprawisz od pani swojej, tedy masz M. u mnie. L. Idź precz z mego domu, nie masz u mnie miejsca. Wymówić komu M. h) *miejscowość, położenie miejsca, pozycja, teren:* Hetman, który ś. nie zna na miejscach, nie może ś. zwać rozumnym. Lubom. Wielka pomoc zwycięstwa jest M. Warg. M. obronne z natury. i) *M. w kraju, miejscowość, okolica, strony:* M. kuracyjne. M. cudowne a. cudami słynące. M. święte. j) *M., skąd co pochodzi, a. dokąd dążymy, gdzie ś. dłużej zatrzymamy, M. pobytu, cel:* Łokieć na miejscu kosztuje połowę taniej. Gostk. Po uciążliwej podróży stanęliśmy wreszcie na miejscu. Odprowadziłem go na samo M. Odstawić co na M. k) Na miejscu = *w domu, u siebie;* × *w mieszkaniu:* Jak ś. z końmi w drodze i na miejscu gnarować. Haur. Ja ś. dziś mam prezentować w miejscu pańskim, a sukien uczciwych nie mam. L. l) *legowisko:* Amonjakiem miejsca, abo tylko brzegi pieleszów, w których ś. bestje przechowują, skropisz, precz uciekają Syr. Zająca często z miejsca, skoro ich zajuszą, w polu na rącze charty ogarzy poruszą. Pot. Pies zająca ruszył z miejsca. Troc. **2.** bil.: Sztos w miejscu p. **Sztos. 3.** fizj.: †M. zmysłów w mózgu, c z u c i e p o w s z e c h n e (sensorium commune). **4.** lek. p. **Łożysko. 5.** mat.: M. gieometryczne = *ogół elementów (punktów, linji), mających jedną i tę samą własność:* Linja kołowa jest miejscem gieometrycznym punktów równo oddalonych od środka. Zdr. × **Miejsceczko.** <MIAS(T)>

× **Miejsceczko, a,** lm. **a** p. **Miejsce:** Obeszła potym wszystkie kąty, żegnając każde M., każdą ściankę, każdą komórkę chaty. Krasz.

[**Miejsco, a,** lm. **a**] **1.** p. **Miejsce. 2.** *dom z polem.*

× **Miejscopis I. a,** lm. **owie** *ten, co opisuje miejsce, topograf,* **2. u,** lm. **y** *opisanie miejsca, topografja.* <Miejsce + PIS>

× **Miejscopiski** *topograficzny.*

Miejscowe, ego, blm. *podatek miejski od placu, zajętego pod zabudowania:* Podatek placowego, dziś M., głównie płacony był na ochędóstwo. Wej.

× **Miejscowiący, ego,** lm. **e** gram. p. **Miejscownik.**

× **Miejscowisko, a,** lm. **a** *miejsce, miejscowość o pewnym charakterze, wyglądzie, przeznaczeniu:* W głębokim jarze jest M., gdzie sprawiano ofiary. Pol.

Miejscownik, a, lm. **i,** × **Miejscowiący,** × **Przypadek miejscowy** gram. *siódmy przypadek w deklinacji.*

Miejscowość, I, lm. **i 1.** *położenie, sytuacja miejsca:* Uroczą jest miejscowość górzystego parku ponad samym zdrojem mineralnym. **2.** *okolica w pewnym, ściśle oznaczonym zakresie, pewne miejsce:* Rozglądał ś. po miejscowości, żeby w nocy mógł ś. orjentować. Podróżował po Szwajcarji, Włoszech, Anglji i różnych miejscowościach Francji. M. lesista, górzysta, nieznana. Mieszkańcy, goście i M. harmonjują z sobą, nie wstydzą ś. za siebie. Bał. M. w puszczy, jedna „Orle góry", druga „Sokoły" pokazują, gdzie te ptaki niegdyś przebywały. Gac. <Od Miejsce>

Miejscowy I. *do miejsca przywiązany, jemu właściwy, na miejscu powstały, lokalny, tutejszy a. tamtejszy, tameczny, krajowy:* Zwyczaj, koloryt M. Władza miejscowa. Wino miejscowe. Troc. Że prawie po wszystkich narodach prowincje, stany, miasta, kompanje mają swoje od praw powszechnych ekscepcje, takowe prawa municypalnemi a. miejscowemi nazywamy. Ostr. **2.** astr.: Czas M. a. l o k a l n y = *właściwy danemu miejscu.* **3.** fil.: Znak M. p. **Znak. 4.** × M. gram.: Przypadek M. p. **Miejscownik.** Troc. **5.** lek.: Choroba miejscowa (morbus endemius s. localis) = *choroba okolicowa, swojska, ! endemiczna, ! endemja.*

Miejscozmienność, I, blm. *ruch ze zmianą miejsca, poruszanie ś. z miejsca,* l o k o m o c j a, × r u s z n o ś ć (locomotio): Twór obdarzony miejscozmiennością. <Miejsce + Zmienność>

Miejscozmienny *mogący zmieniać miejsce, poruszać ś. z miejsca, przenosić ś. z miejsca na miejsce.*

Miejski, × **Miastowy,** [**Mieski, Mieszczki**], †**Mieśćki,** †**Mieśćski,** †**Miejscki I.** przym. od **I. Miasto,** *municypalny:* Mury miejskie. Bramy miejskie. Dom M. Miejska przyjaźń, konwi na piwo, a rożna na pieczenią nie bronić. Prz. Miejskiej przyjaźni, wiernej miłości, przewozu we krę musi przypłacić. Prz. Sługa M., woźny M., ceklarz. Kn. Straż miejska. Miejska sprawa, *actio civilis,* dlatego tak jest nazwana, że tak aktor, jako i pozwany i przed skargą i w skargę i po skardze mieszczany zostają. Sz. Więźniowie o sprawy miejskie i długi. Star. Wieniec M. = *obywatelski,* był u Rzymian w wielkiej uczciwości, choć z dębowego a wierzbowego gałęzia upleciony; sąsiad sąsiadowi, od niego w potrzebie jakiej ratowany, dawał go. Bud. B. Zarząd M. Gospodarstwo miejskie i wiejskie. †Kucharz M. p. **Kuchenny.** Szkoła miejska. Prawo miejskie. **2.** *mieszczański:* Strój M. Zwyczaje miejskie. **3.** †Chleb M. = *chleb z mąki pszennej, nie do czysta wypytlowany,* in. c h l e b k u p i e c k i. **Po miejsku, Po mieszczańsku,** †**Miejskie** przys. = *wedle zwyczajów miejskich, mieszczanom właściwych.* <Zam. *Mieśćski, od 1. Miasto>

I. †**Miejskie, ego,** blm., †**Mieskie I.** *prawo miejskie, prawo, pod którym mieszczanin w mieście mieszka:* Nie była w te czasy Etrurja do miejskiego naszego przypuszczona. Warg. Konną służbę im odjęli, M. też wzięli. Warg. Cały korpus oficerów przyjął na M. L. M. dać, odjąć komu. Troc. M. przyjmuję, trzymam, utracam. Troc. **2.** *wkupno do miasta.* Kn. M. zapłacić. Troc.

2. †**Miejskie** przys. od **Miejski,** p. **Miejski.**

†**Miejstce, a,** lm. **a** p. **Miejsce.**

[**Miekać, a, ał**] *beczeć* (o owcy). <Dźwn.>

[**Miekanie, a,** blm.] czynność cz. **Miekać.**

[**Miekina, y,** lm. **y**] p. **Miękina.**

†**Miekcenie, a,** blm., czynność cz. **Miekcić:** Promienie abo M od złota. Mącz.

†**Miekcić, i, ił** p. **Miektać.** <p. Miektać>

†**Miekowisko, a,** lm. **a** p. **Miecz:** Rusznicę mi odjęli, ba i M. Zwr. M.

†**Miekowsko, a,** lm. **a** p. **Miecz:** M. zardzewiałe. Zwr. M. <Zgr. żart. Miecz>

†**Miektać, ta** a. **ce, cze, tał,** †**Miekcić** *migotać, błyszczeć, połyskiwać.* Pszczoły, po powietrzu latając, jedna drugą trącając, miekcąc skrzydłami, żądła swe jakoby ostrząc, wymykają. Trzyc. Miekcze = *rzuca oczyma.* †**M. ś.** *migotać ś.:* Dobędzie błyszczącego miecza swego i oszczepu miekcącego ś. B. B. Miekce ś. = *migocze ś., błyszczy.* Miekce ś. od kwiatków. Mącz. <Czes. mektati = migać>

†**Miektanie, a,** blm., czynność cz. **Miektać.**

†**Miektanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Miektać ś.**

× **Miekut, a,** lm. **y** p. **Miecz:** Sardowie noszą dla cięcia i dla pchnięcia przy boku miekuty.

Pot. Zaiskrzą ś. w ręku oprawne miekuty. Troc. <Zgr. Miecz>

Miel, i, lm. **e** p. **1. Mał.**

†**Miel, i,** lm. **e** p. **Mielizna:** Na mieli utonąć. Prz. Puściwszy głąb, na mieli ś. wozimy. Kn. <MIAŁ>

†**Miela, i,** lm. **e** p. **Mielizna.** Troc.

[**Mielacz, a,** lm. **e, Mielak**] *drążek od żaren, kij do obracania kamienia żarnowego.* <Od Mleć>

[**Mielać, a, ał**] p. **Mleć:** M. było mielusieńko.

[**Mielak, a,** lm. **i**] **1.** p. **Mielacz. 2.** *kij do mielenia tabaki.*

[**Mielanie, a,** blm.] czynność cz. **Mielać,** *mielenie.*

× **Mielarnia, i,** lm. **e** p. **Młyn:** Garbarnie, folusze, mielarnie kości. Rodz. <Od Mleć>

Mielcarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Mielcarz. 2.** p. **Mielcarzowa.**

Mielcarz, a, lm. **e, Malcarz 1.** *ten, co słód robi, słodownik.* **2.** [M.] *piwowar.* <Nm. Mälzer>

Mielcarzowa, ej, lm. **e, Mielcarka** *żona mielcarza.*

Mielcarzówna, y, lm. **y** *córka mielcarza.*

Mielcerza, y, Mielcherza, Malcerza, Malcerka 1. blm. *zajęcie mielcarza.* **2.** lm. **e** p. **Mielcuch.**

Mielcherza, y 1. blm. p. **Mielcerza. 2.** lm. **e** p. **Mielcuch.**

Mielcuch, a, lm. **y, Mielcerza, Mielcherza, Malcerza, Malcerka,** [**Ozdownia, Hozdownia, Ozdnica, Oździnica, Ozd, Ożd**] *budynek do robienia słodu, słodownia:* Gdzie znaczna jest propinacja, muszą być wielkie mielcuchy, znaczne słodownie. Świt. O browarze a. o mielcuchu. Haur. <Z Nm. Malzhaus>

Mielczyzna, y, blm. *sól miałka, sól drobna, po kruszona na miał.* Łab. <MIAŁ>

Mielec, lca, lm. **lce** bot. p. **Wyklina i Manna.** <Por. Słc. melec = mlecz>

Mielej, × **Miałczej,** †**Miałczej** st. w od **Miałko.**

× **Mielejszy** p. **Mielszy:** Piasku trzeba dobierać jak najmielejszego, żeby ś. lepiej topił. Krum.

Mielenie, a, blm., †**Mełcie,** [**Mełcie, Mlecie**] czynność cz. **Mleć.**

Mielerz, a, lm. **e, Milerz,** [**Mila**] *stos drzewa, z którego węgle wypalają, ułożony nakształt stogu.* Os. J. <Nm. Meiler, skąd Słc. mila>

Mielerzysko, a, lm. **a, Mieścisko** *kotlina, okryta prochem węglowym, po skończeniu węglenia.*

†**Mielibasz, a,** lm. **e** p. **Melikbesz:** Kobierce jedwabne ze złotem, sołockie, tatarskie, dywańskie, mielibasze. Rol.

[**Mielik, a,** lm. **i**] *drobne suche gałązki w lesie.* <MIAŁ>

[**Mielipysk, a,** lm. **i**] *wyraz obelżywy:* Ty, mielipysku! <Mleć + Pysk>

Mielisty *pełen mielizn, będący mielizną, płytki:* Odbijają od brzegów mielistych krawędzi. Syrok. <Od †Miel>

Mieliwo, a, blm. p. **Mlewo.** <Od Mleć>

Mielizna, y, lm. **y, Miałczyzna,** †**Miel,** †**Miela,** †**Miałcza** *ławica, miałkie miejsce w wodzie, płytczyzna:* Statek osiadł na mieliźnie. Przeszli Wisłę częścią łodziami, częścią w bród mieliznami. Nar. Przen.: Osiąść, utknąć na mieliźnie = *nie dopiąć swoich zamiarów.* <MIAŁ>

[**Mielnica, y,** lm. **e**] p. **Młyn:** Huczy stępor po mielnicy. Kon. Przen.: Pożyć tak z dziesiątek lat w tej życia mielnicy, to można dostać owczej kołowacizny. Ork. <Od Mleć>

[**Mielnictwo, a,** blm.] p. **Młynarstwo.**

[**Mielniczka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Mielnik,** *młynarka.* Pol.

[**Mielnik, a,** lm. **cy**] p. **Młynarz:** Co ten M.? czary czyni? Z gorczycznego oto ziarna namełł mąki pełne żarna. Kon. Nawet mielnicy mieli osobne prawa, bądź zwyczajowe, bądź przywilejami zapewnione. Wiszn. Mielnicy za Kazimierza Jagiellończyka układali między sobą towarzystwa. Cz. <Od Mleć>

[**Mielnikowy**] *należący do mielnika, do młynarza:* Poszła za mielnikowego pasierba. Kaczk.

Mielony *starty na mąkę, miałki, sproszkowany:* Kawa mielona. Pszenica mielona. B. B. To słowo tak go pogłaskało, jak gdyby mu kto mielonym pieprzem w nos dmuchnął. Kaczk.

Mielszy, × **Mielejszy,** × **Miałszy,** × **Miałszy,** × **Miałczejszy,** [**Miałkciejszy**] st. w. od **Miałki:** Najmielsze stają ś. proszki, gdy ś. trą między kamieńmi porfirowemi. Krum. Chleb pszeniczny z najbielszej i najmielszej mąki. Syr. <MIAŁ>

Mieluchno przys. od **Mieluchny:** Pieprz, cynamon, siarkę M. zetrzyj. Sien. (*=drobniuchno).*

Mieluchny, Mieluteńki, [**Mielusieńki**] *bardzo, nadzwyczaj, zupełnie miałki.*

[**Mielusieńki**] p. **Mieluchny.**

[**Mielusieńko**] przys. od **Mielusieńki.**

Mieluteńki p. **Mieluchny.**

Mieluteńko przys. od **Mieluteńki.**

Mieł, u, lm. **y 1.** [M.] p. **Miał. 2.** prow. *wapno:* Ściana mielem wybielona.

1. †**Miely** p. **Miałki.** Troc.

2. †**Miely** p. **Miły:** Beł zgrzeszeł przeciwko ojczyźnie mielej. Papr.

[**Miemra, y,** lm. **y**] *kobieta brzydka, niezgrabna, rozlazła, niemrawa.* <Dźwn. z przystosowaniem do Niemka>

[**Miemrawa, y,** lm. **y**] p. **Niemrawa.**

[**Miemrawiasty**] p. **Niemrawiasty.**

[**Miemrawiec, wca,** lm. **wcy**] p. **Niemrawa.**

[**Miemrawy**] p. **Niemrawy.** <Dźwn.>

[**Miemy**] p. **Niemy.**

[**Mieni**] p. **Mniej.** <Czes. méně>

Mieniać, a, ał, [**Mięniać, Mijać**] *przemieniać, zamieniać, zmieniać; frymarczyć:* Stanu swego na inszybym nie mieniał. Tej jednej chwili nie będę M. z całą ziemian zgrają na ciche życie przepędzone w nudzie. Mick. M. suknie (*=przewdziewać).* M. byka za indyka. Prz. Mieniał stryjek siekierkę na kijek. Prz. Dlaczego chcesz M. tak dobrego konia za podlejszego nierównie? Chodź. M. banknoty na drobne (*= rozmieniać, zmieniać).* M. pieniądze u bankiera (*= wymieniać).* M. weksel na gotówkę (*= realizować).* **M. ś.** z kim na co a. czym = *przemieniać ś, zamieniać ś:* Mieniał ś. z nim odzieniem, wypuścił go tylnemi drzwiami, a sam ś. do pokoju wrócił. Warg. (*=pomieniał ś.).* Przen.: Nie mieniałbym ś. z nim = *nie chciałbym być na jego miejscu, w jego położeniu, w jego skórze.* <M(IAN)>

Mieniak, a, lm. **i** zool. (apatura) *motyl dzienny.* <?>

Mienianie, a, blm., czynność cz. **Mieniać,** *zamiana.* Troc.

Mienianie się, a ś., blm., czynność cz. **Mieniać ś.**

Mieniany, ego, blm. *rodzaj tańca:* Panna jakaś dorodna gwałtownie go za rękę pochwyciła i do mienianego pociągnęła. Krasz.

Mieniąco przys. od **Mieniący;** × **Mieniono.**

Mieniący, × Mieniony *odznaczający ś. grą kolorów, blasków, połyskujący, błyszczący, lśniący:* × Światło mieniące. Materja mieniąca.

1. Mienić, i, ił 1. *zmieniać, odmieniać, przemieniać:* Co to jest? gdy cię ujrzę, zaraz kolor mienię, a. blednieję, a. zbytnie ś. czerwienię. L. Jednak twarzy nie mienił i wesołym ś. pokazował. Skar. Życie mieni na sen gorączkowy. Słow. **2.** *robić mienionym, pstrzyć:* Tam łąka ś. mieni, którą kwiat rozmaity wdzięczną farbą mieni. Szymon. **M. ś. 1.** *zmieniać ś., odmieniać ś.:* Mienią ś. rzeczy, tak jak my zmieniamy. Kras. Mam to z doznania, jako ś. ludzkie wole mienią i mniemania. Jag. Z lada przyczyny zdanie mieni ś. człowieka, co chce jedna godzina, druga ś. odrzeka. Min. Lata ś. mienią, lecz nie natura w człowieku. Nar. Wszystko mi ś. w palcach mieni w srebrne włókno, w nić z promieni. Kon. Pieśń nadziei mieniła ś. w chór dziękczynny. Krasz. Mieni ś. w parę cieniuchną. Mick. *(=przechodzi).* M. ś. na twarzy od gniewu, wstydu, zachwytu=*stawać ś. to bladym, to czerwonym, to sinym:* Com ją otrzeźwiła, znowu mdleć zaczęła, znowu ś. mieniła. L. Postrzegli wszyscy, kiedy wajdelota mówił o zdrajcach, jak ś. Witołd mienił. Mick. Długie jej warkocze ciemne ku światłu w złoto ś. mieniły. Słow. **2.** *odznaczać ś. grą kolorów, blasków, połyskiwać, błyszczeć, lśnić ś.:* Mora (tkanina jedwabna) z każdej strony inaczej w oko bije, owo zgoła mieni ś., jak cudowny obraz. L. Kierz biały, kierz czerwony nadobnie ś. mienią, drugim rzędem fijołki za tym ś. zielenią; to wszystko swym porządkiem rozsadzone było, tak iż ś. jedno z drugim farbami mieniło. Rej. Rojem usiadły motyle, trzepocąc skrzydełkami, na których ś. mieni z rozmaitością tęczy blask drogich kamieni. Mick. Coraz więcej promieni dziecku w oczach ś. mieni. Len. **3.** Mieni mi ś. w oczach =*ćmi mi ś., troi mi ś. w oczach, mroczki mam przed oczami.* **4.** [M. ś.] *pożyczać:* Kochaj me brzydkiego, oj będziemy ś. M. jedno od drugiego. <M(IAN)>

2. Mienić, i, ił 1. *wymieniać, wymawiać, wspominać:* Mień hasło! Mącz. Nie mień octu, piwo warząc. Prz. **2.** *nazywać, mianować, podawać za..:* †Tego człowieka, co ji Mikołaj mienił złodzieja (=którego Mikołaj mienił złodziejem), a w jego stróże uciekł. Księgi poznańs. 1397 r. Pisma ich ganiłem i heretyckie być je mieniłem, a gdzie tego potrzeba była, i dowodnie pokazowałem. Smotr. Pochlebcy prawdę za fałsz, a fałsz za prawdę mienią. L. **3.** †M. co=*głosić co, odwoływać ś. do czego:* Mieni li też kto swą niewinność, ten może odejść sam swą ręką. Ort. **M. ś.** *mianować ś., nazywać siebie, wydawać ś. za kogo, za co:* Mieni ś. twym przyjacielem. Każdy już wówczas z możnych mienił ś. być Piastem. Kołł. Pytał go, jeśli ś mieni albo chce być członkiem tego kościoła. Baz. Wielki fałsz M. ś. i ozywać chrześcijaninem, a uczynków chrześcijańskich nie naśladować. Rej. <I(M)>

3. Mienić, i, ił, [Mięnić] 1. *mniemać, poczytywać, uważać, mieć, sądzić, rozumieć:* Wszystko Twoje, cokolwiek na tej ziemi człowiek mieni swoje. Kochan. Jan, król czeski, mienił ś. mieć bliskość do królestwa polskiego, gdyż ma Wacława córę. Biel. M. Jako mieni wiele doktorów Skar. Spartę sławną ja mienię za ojczyznę swoją. Kochan. On ś. być chrześcijaninem mienił. Skar. Mienił to sobie za pociechę. Troc. Ci, którym przesądy pożytki przynoszą, każdą książkę, okazującą szkodliwość ich, M. będą, że jest przeciw religji. L. **2.** † M. na kogo, na co=*mówić:* Wojewoda krakowski jechał do Mieczysława, chcąc mu ś. z tego sprawić, co nań mieni. Biel. M. Był św. Wacław w podejrzeniu u pogan, którzy nań mienili, że Drahomirę dał potajemnie zabić. Biel. M. <M(I)N/M(I)E/MY>

1. Mienie, a, blm. a. †**Mianie 1.** czynność cz. **Mieć,** *posiadanie; własność:* Więcej pociechy z nadziei, niż z mienia. **2.** *majątek, majętność, dobytek, dobro, dostatek, bogactwo:* Całe swe mienie poświęcił na dobro kraju. Wzgardził dobrym mieniem i żył z jałmużny. Człowiek w dobrym mieniu *(=bycie).* Nie łakomili ś. na dobre M., ale wszystko opuściwszy, z jałmużny tylko żyli. Star. Stracił w pożarze całe swoje M. <JM>

†**Mienie, a,** blm. *imię, sława, opinja, reputacja:* Uczciwe M. jest to jak majętność druga. Min. <Zam. Miano=imię, od I(M)>

[**Mieniej**] p. **Mniej.** <Czes. méně>

[**Mieniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Mień.**

Mienienie, a, blm., czynność cz. **Mienić.**

Mienienie się, a ś., blm., czynność cz. **Mienić ś.**

Mieniglówka, i, lm. **i** bot. (ginoria) *roś.* <?>

× **Mieniokrusz, u,** lm. **e** *kruszec mieniący ś. w różnych kolorach.* Kluk. <1. Mienić+Krusz>

× **Mieniono** przys. od **Mieniony,** p. **Mieniąco:** M. czynię. Kn. *(=pstrzę).*

× **Mieniony** p. **Mieniący:** Na mienionym jedwabiu lazurze lśnił ś. herb. Słow. **Mieniony, ego,** blm. rz.=a) *taniec, w którym ś. damy z mężczyznami mieszają:* Na to M., żebyś z boku tym lepiej obaczył, jako twoja dama chodzi. Troc. Por. **Mieniany.** b) *zielone=gra dziecięca.* <M(IAN)>

Mienne, ego, blm., **Ażjo** han. *suma nadpłacona ponad wartość imienną przy zamianie pieniędzy jednego kraju na inne:* Pragniemy ustalenia waluty, aby M. nie chwiało ś.

†**Mienność, i,** blm. rz. od × **Mienny:** M. księżyca *(=odmiana, lunacja).*

× **Mienny 1.** *odmienny, przemienny, zmienny, niestały.* **2.** *mogący być zmienionym:* Grunt wszystkich ciał jest we szkło M., gdyż ich ostateczne prochy można w szkło obrócić. Stasz.

[**Mienny**] *możny, zamożny, majętny, dostatni, zasobny:* To człowiek dobrze M. Pióro nie jest już i u nas zabawką dla ludzi miennych. Choiń. <Od Mienie>

[**Mienszy**] p. **Mniejszy.** <Czes. menší>

Mienta, y, lm. **y** bot. p. **Mięta.**

[**Mienteres, u,** lm. **y**] p. **Interes.**

× **Mientus, a,** lm. **y** p. **Miętuz.** Troc.

× **Mientusowy** przym. od **Mientus,** *miętusowy.*

× **Mientuz, a,** lm. **y** p. **Miętuz.**

× **Mientuzowy** przym. od **Mientuz,** *miętuzowy, miętusowy.*

[**Mień, a,** lm. **e**] p. **Miętuz.** Zdr. [**Mieniek**]. <Dłż. mjenk, Słc. měň, Czes. meň, Brs. mień>

× **Mieńcarski** przym. od **Mieńcarz,** *wekslarski, bankierski;* Kantor, stół M. Wszedł Jezus do kościoła i wygnał wszystkich, którzy przedawali w kościele, i stoły mieńcarskie. Leop.

× **Mieńcarstwo, a,** blm., †**Mieńczarstwo 1.** *rzemiosło zmieniania, wymiany pieniędzy, wekslarstwo, bankierstwo.* **2.** zb. pog. *mieńcarze, frymarczący pieniędzmi.*

× **Mieńcarz, a,** lm. **e** *ten, co ś. trudni wymianą pieniędzy, wekslarz, bankier.* <Nm. Münzer, ze sł. lud. do Mieniać>

†**Mieńczarstwo, a,** blm. p. **Mieńcarstwo:** Do pieniężnego handlu należy M. Petr.

[**Mieńszy**] p. **Mniejszy.** <Czes. menši>

†**Mier, u,** blm. p. **Mir:** Dziewka z pokolenia Dawidowego uczyniła M. miedzy ojcem. Op. Miedzy Bogiem Ojcem i grzesznym człowiekiem M. uczynił. Op. <MIR>

†**Miera, y,** lm. **y** p. **Miara.** Księgi sąd. łęcz.

[**Mierba, y,** lm. **y, Mirba**] *liche zboże, jeszcze na pniu stojące.* <Od Mrzeć>

Mierca, y, lm. **y 1.** [M.] *gieometra.* **2.** hut.: M. rudy, węgli = *mierzący i ważący rudę lub węgle na naboje wielkopiecowe a. odbierający pod miarą i wagą rudę, węgle i t. d. dla zakładu.* Łab. <M(IAR)>

[**Mierdzenie, a,** blm.] czynność cz. **Mierdzić.**

[**Mierdzić, i, ił**] p. **Mierzić.**

[**Mierenda, y,** lm. **y, Mirenda, Mierendza**] *zapas żywności, żywność na drogę, nadrożne.* <Słc. merinda, Czes. merenda = podwieczorek i t. d., z Rum. merinde = zapas żywności, a to z Łć. merenda = podwieczorek>

[**Mierendza, y,** lm. **e**] **1.** p. **Mierenda. 2.** *karm, pasza dla bydła.*

[**Mierendzać, a a. dże, ał, Mierydzać, Mieryńdzać, Miereńdzać**] *przeżuwać paszę.*

[**Mierendzanie, a,** blm.] czynność cz. **Mierendzać.**

[**Miereńdzać, a, ał**] p. **Mierendzać:** Krowa miereńdzá.

[**Miereńdzanie, a,** blm.] czynność cz. **Miereńdzać.**

[**Mierlak, a,** lm. **i**] p. **Jarlak.** <Słc. mrliak>

[**Mierławy, Mirławy**] *wstrętny, bez smaku.* <Por [Merski, Myrski]>

†**Mierne, ego,** lm. **e** rz. *część gruntu, dział odmierzony:* Wiedzę i świadczę, eże Mikołaj co grodził, to grodził na mem miernym, co ś. mnie działem dostało. Księgi grodzkie Radomskie 1407 r.

Miernia, i, lm. **e** bot. (hermas) *roś. z rodziny baldaszkowych.* <?>

Miernica, y, lm. **e 1.** = a) *wielkie pudło drewniane do mierzenia buraków:* Robotnicy, kopiący buraki, pobierają płacę od miernicy. b) *ilość buraków, mieszcząca ś. w takim pudle.* **2.** a. **Miernik** zool. (geometra) *owad łuskoskrzydły z rodziny miernicowatych.*

× **Miernicki** p. **Mierniczy:** Gieometrja, to jest miernicka nauka. Grz. *(=miernictwo).*

Miernicowate, ych, blp. zool. (geometridae) *rodzina owadów łuskoskrzydłych.*

Miernictwo, a, blm., **Ziemiomiernictwo, Ziemiomierstwo** *część planimetrji, umiejętność wykonywania pomiarów:* M. kopalniane = *markszajderja.*

Mierniczne, ego, blm. rz. *zapłata mierniczemu.*

Mierniczowa, ej, lm. **e** *żona mierniczego.*

Mierniczy a. × **Miernicki** *używany w miernictwie, służący do mierzenia:* Stolik, pręt M. Laska miernicza p. **Laska** pod 4. **Mierniczy, ego,** lm. **owie** rz. a. **Miernik** = a) a. × **Ziemiomierca** *ten, co zajmuje ś. miernictwem, pomiarami ziemi, gieometra praktyczny:* Gieometra czyli M. jedynie w Litwie swe obowiązki w dostojeństwo podniesione znalazł. Nies. (Podkomorzy) mianuje komorników, czyli mierniczych powiatowych. Mick. b) *urzędnik, doglądający miar publicznych.* Kn. c) *rodzaj ćmy, owadu.* <M(IAR>

Miernie, × **Mierno** przys. od **Mierny:** M. strzelali nasi puszkarze. Umiej łuk miernie ciągnąć, umiej bronią władać. Kochan. Szlachcic tak M. strzelał, że z łuku na ścienie sztychował zawieszone strzałami pierścienie. Pot. Królewna chodziła do klasztoru, a tam w refektarzu bywała uczciwie i miernie z Gwilelmem i z innemi pany, takież z paniami wesoła. Biel. M.

Miernik, a 1. lm. **cy** = a) a. **Mierzyciel** *ten, co mierzy, wymierza:* M. powszechnie każdej rzeczy długiej, wysokiej, szerokiej, dalekiej, blizkiej. Kn. Mierniczy, M. pól, gruntów. Kn. (p. Mierniczy). M. wszystek krąg ziemski linjami kryśli, niewiele oczom, więcej pokazuje myśli. Zim. b) [M.] *inżynier:* Mierniki kupowali u mnie kurczęta i inne rzeczy. Prus. c) †M. *urzędnik pilnujący miary w młynach, browarach, piekarniach, kontroler;* We młynach miernicy aby byli wierni i rządni. Gost. Józef był sprawcą wszystkiego państwa egiptskiego i jakoby miernikiem a szafarzem nad zbożem i gumny Faraona. Glicz. d) †M. *człowiek umiarkowany, wstrzemięźliwy:* Trudno, żeby niemiernik ku skromnemu życiu przyzwyczaił ś. Baz. **2.** lm. **i** = a) *jednostka do mierzenia, miara:* Monety złote mają być kiedyś miernikiem wartości dla wszystkich dóbr. b) *przyrząd do mierzenia odległości:* Szyna wizyrowa każdej broni, jako M. odległości. c) *kadź lub beczka ściśle określonej objętości, służąca do przemiaru wodą większych naczyń.* d) zool. p. **Miernica.** <M(IAR)>

Mierniuchno przys. od **Mierniuchny;** †**Mierniuczko:** Ziele to jest M. oziębiające. Urzęd.

Mierniuchny, †**Mierniuczki** *bardzo, zupełnie mierny; słabiuchny, słabiutki, kiepściuchny, kiepściutki.*

†**Mierniuczki** p. **Mierniuchny.**

†**Mierniuczko** przys. od **Mierniuczki,** p. **Mierniuchno:** Sztuczkę mięsa tylko zje i także M pije. Sekl.

× **Mierno** p. **Miernie:** Strzały M. do celu puszczają z łuków. Li.

†**Miernomajętny** *średnio bogaty:* W wolnych rządach najlepiej, kiedy radnicy są miernomajętni. Petr. <Mierny + Majętny>

†**Miernorówny** *równej miary:* Cykle miernorówne. Żebr. <Mierny + Równy>

Mierność, i, †**Miarność 1.** blm. rz. od **Mierny:** Mierności w życiu przestrzegać. Troc. M. bogactw, nauk jego. Troc. W rymotwórcy M. więcej niż zła, bo jest nudna. Kras. Pszenica najlepiej ś. tam kocha, gdzie jest M. powietrza, to jest ani bardzo zimno, ani bardzo gorąco. Trzyc. Rozgniewany, gdy karać będzie, nigdy tej mierności nie zachowa, która jest między trochą a małym. Glicz. M. chwalebna na tym ma dosyć, co Bóg dał. Nar. Niechaj kto chce, jak chce kryśli, z wstążką, tytułem i trzosem, i w tym, co jest i co czeka, M. szczęściem jest człowieka. Kras. M. oka, M. strzelby. **2.** lm. **i** p. **Miernota:** Przy małej liczbie dobrych dzieł wychodziło mnóstwo miernych, a wiele i niższych od mierności. L.

Miernota, y, lm. **y, Mierność** *rzecz miernej wartości, lichota, kiepszczyzna, słabizna, mizerota, nędzota, nietężyzna:* Jego muzyka kopjowana na innych wzorach, banalna M.

Mierny, †**Miarny 1.** †M. *możliwy do mierzenia.* Ps. flor. **2.** *przypadający do miary, umiarkowany, w miarę, niezbyteczny, średni:* Wzrost M. Ciepło mierne. **3.** †M. *umiarkowany, skromny, wstrzemięźliwy, powściągliwy, uważający:* Była postępków statecznych, w słowach mierną. Skar. Ręka w szafunku hojna, w gniewie mierna. Cz. Na Orfeusza gędzienie Lucyper w piekle mierniejszy a cichy bywał. Biel. M. *(=łagodniejszy, łaskawszy).* **4.** †Wino mierne = *łagodne; półwytrawne.* Troc. **5.** *średni, nienajgorszy, niezgorszy, znośny, jaki taki; niedość dobry, nie wystarczający,*

nie zadawalniający, lichy, nietęgi, kiepski, nędzny, mizerny, skromny, słaby, nienajlepszy: Urodzaje, dochody mierne. Zdolności, postępy mierne. Postępy w nauce mierne (*=niedostateczne*). Otrzymał z gieografji stopień M. Dworek, położony w zatyłku tego przedmieścia, był własnością rodziny miernych dostatków, ale dobrej sławy Rzew. Kto tak swe żądze i chciwość miarkuje, ten ś. fortuną mierną kontentuje. Lubom. Przy małej liczbie dobrych dzieł wychodziło mnóstwo miernych. L. **6.** × Strefa mierna = *umiarkowana.* Stasz. **7.** † M. *celny, trafny:* Temu z pod miernej cięciwy nie ujdzie żaden zwierz żywy. Mor. A. Tak ręki był miernej, że ścinał chłopcu pieniądz drobny z głowy, a włosa żadnego nie ruszył. Papr. Nie ujdzie twojej miernej ręki jeleń. Pot. Znak szczęścia i oka miernego. Kochan. **8.** × M. gór.: Czeladź mierna = *ludzie użyci do przemiaru czyli odmierzenia rudy gwareckiej.* <M(IAR)>

Mierobolan, u a. **a,** lm. **y** bot. (emblica) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* <Fr. myrobolan, z Gr. myrobálanos>

[**Mierskąć, nie, nął**] p. **Mierzchnąć.**

[**Mierskniecie, a,** blm.] czynność cz. **Mierskąć,** *mierzchnięcie, zmierzchanie ś., zmierzch.*

[**Miertnąć, nie, nął, Miertwieć**] *truchleć* Por. **Mirtwić.** <MOR/M(I)R/MAR(T)>

[**Miertnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Miertnąć.**

[**Miertwić się, i ś., ił ś.**] *męczyć ś., cierpieć ból, chorując.*

[**Miertwieć, eje, ał**] p. **Miertnąć.**

[**Miertwienie, a,** blm.] czynność cz. **Miertwieć.**

[**Miertwienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Miertwić ś.**

Miertynka, i, lm. **i** bot p. **Mirtynka.** <?>

† **Mierunka, i,** lm. **i** *morela.* <Czes meruňka, Nm. [marunke], por. Morela>

[**Mierwa, y,** lm. **y**] p. **Mierzwa.**

[**Mierydzać, a, ał**] p. **Mierendzać.**

[**Mierydzanie, a,** blm.] czynność cz. **Mierydzać.**

[**Mieryńdzać, a, ał**] p. **Mierendzać.**

[**Mieryńdzanie, a,** blm.] czynność cz. **Mieryńdzać.**

[**Mierzać, a, ał** i **M. ś.**] p. **Mierzyć:** Twoją wielkością mierzam cnotę twoją. L.

[**Mierzanie, a,** blm.] czynność cz. **Mierzać.**

[**Mierzanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mierzać ś.**

× **Mierzch, u,** lm. **y** p. **Zmierzch.**

† **Mierzchać, a, ał** i † **M. ś.** p. **Mierzchnąć.**

[**Mierzchać się, a ś., ał ś.**] p. **Mieszkać.**

† **Mierzchanie, a,** blm., czynność cz. **Mierzchać.**

† **Mierzchanie się, a ś.,** blm., czynność cz. † **Mierzchać ś.**

[**Mierzchanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. [**Mierzchać ś.**].

× **Mierzchliwy** *mroczny, ciemnawy, szary:* Poranek M. Była jeszcze mgła mierzchliwa. Przyb.

Mierzchnąć, nie, chł a. **nął** a. **M. ś.,** [**Mierskąć**], nied. † **Mierzchać,** † **Mierzkać** *zmierzchać ś., mroczyć ś., ciemnieć, ściemniać ś., szarzeć, gasnąć:* Dzień już mierzchnie. Nieos.: Mierzchnie=*zmrok zapada.* A tu mierzchnie, dalibóg mierzchnie. Krasz. A naokoło już głuchnie i mierzchnie. Zal. Mierzchnęło, jakom w gospodzie stanął. Troc. Przen.: Tradycja miejscowa mierzchnie. Rol. (*=zaciera ś.*). Przeczucie błyskawicą oświetlało jej twarzyczkę, a oczy fijołkowe mierzchły. **M. ś.** nieos. p. **Mierzchnąć:** Gdy ś. już mierzchało, z onego miejsca ś. wracał. Baz. Mierzchnie mi ś. w oczach = *ćmi ś., mroczy ś.:* Mierzcha mi ś. w oczach. Kn. <MRO(K)/MIERZ(K)/MAR>

Mierzchnięcie, a, blm., czynność cz. **Mierzchnąć.**

Mierzchnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Mierzchnąć ś.**

† **Mierzchomie** przys. *o zmierzchu:* I tak już M. przyprowadzili wszyscy hospodara do Soczawy z wielką radością ludzi. Biel. M.

Mierzeja, i, lm. **e, Nerzeja, Neruga, Nerunga** gie. *wązki pas lądu, dzielący zatokę od morza:* M. kurońska, fryska. <Zap. z Nm. Nehrung, [nedderung] = nizina, daw. Neringa, Nerigia, Ner(g)ia, Neerung, por. Hl. ne(d)er=nizki>

Mierzenie, a, blm., czynność cz. **Mierzyć:** M. precyzyjne, ścisłe, dokładne.

[**Mierzeniec, ńca,** lm. **ńcy**] (Mier-zeniec) p. **Mierzieniec.**

Mierzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mierzyć ś.**

† **Mierzętność, i,** blm. (Mier-zętność) *niechęć, wzbudzanie niechęci, wstręt.* <p. Mierzić>

† **Mierziać, a, ał** (Mier-ziać) p. **Mierzić:** Stokroć więcej na wojnie przysłużył królowi i ojczyźnie, niż bawiąc ś. dworem.. Mierział cię dwór natenczas i nie bez przyczyny... Pot.

[**Mierziak, a,** lm. **i**] (Mier-ziak) p. **Mierzieniec:** Ty mierziaku!

† **Mierzianie, a,** blm. (Mier-zianie), czynność cz. **Mierziać.**

Mierziący (Mier-ziący), **Mierźliwy** lek. *nudzący, ckliwy, wywolujący nudności.*

† **Mierziączka, i,** lm. **i,** [**Mierziączka**] (Mier-ziączka) **1.** *obrzydzenie, niesmak, wstręt, oburzenie, antypatja:* Z rączki do rączki, aby nie było mierziączki Prz. Królował Bolesław po klątwie więcej roku, ale z wielką u wszystkich mierziączką. Błaż. (*= nienawiścią*). Oto dzień Pański przyjdzie, pełen wielkiej mierziączki i gniewu. Leop. (*=niełaski.* Leop.). Masz mierziączkę na złe. Wr. O Boga nie dbając, ludziom wielkie przyskorki a mierziączki i krzywdy czynili. Glicz. Przyprawiła w mierziączkę szlachetnego rycerza. Sekl. (*=oburzyła go, zraziła go*). **2.** lek. p. **Mierźliwość.** <p. Mierzić>

Mierziciel, a, lm. **e** (Mier-ziciel) *ten, co mierzi.*

Mierzić, i, ił (Mier-zić), [**Mierdzić**], † **Mierziać** *robić obmierzłym, obrzydzać, zohydzać, wzbudzać wstręt, odpychać, odstręczać, czynić nieznośnym, nienawistnym:* Próżnowanie nas mierzi. Pot. Tyranja mierziła go wobec ludzi. Grzech mierzi człowieka Bogu. Mierzi mię a. † mi kto, co=*brzydzę ś., czuję wstręt, nie znoszę, jest mi solą w oku, nie cierpię, razi mię:* Pospolicie takiego każdy mierzi, kto mu prawdę mówi. Rej (*=mierzi go sobie*). Mierzi go łakomy, wolałby sam. Prz. Gdyby kto dobrowolnie kazał nad sobą królować, nie bardzoby mi to mierziło. Pas M. sobie co. **M. ś.** czym, [czego]=*zrażać ś. czym, przykrzyć sobie co, gorszyć ś., brzydzić ś. czym, nie smakować w czym, nie znosić, nie cierpieć czego, uczuwać wstręt do czego, wzdrygać ś., zżymać ś. na co:* Mierził ś. Franciszki, że była kaleką. <MROZ/MAR-Z/MIER-Z>

Mierzienie, a, blm. (Mier-zienie), czynność cz. **Mierzić.**

† **Mierzieniec, ńca,** lm. **ńcy** (Mier-zieniec), [**Mierzeniec, Mierziak**] *człowiek obmierzły, obrzydliwiec, plugawiec, szkaradnik, paskudnik, nieznośnik, utrapieniec:* Jeszcze gadasz, mierzieńcze! Papr.

Mierzienie się, a ś., blm. (Mier-zienie się), czynność cz. **Mierzić ś.**

× **Mierziennica, y,** lm. **e** (Mier-ziennica) **1.** *czarownica, wiedźma.* **2.** *stręczycielka nierządu, makarela.*

× **Mierziennik, a,** lm. **cy** (Mier-ziennik) *stręczyciel nierządu, maciornik, burdelnik, makarelnik.*

× **Mierzieńszy** (Mier-zieńszy) st. w. od **Mierziony:** U Turków niema narodu mierzieńszego nad niemiecki. Stryjk. Niemasz nic Bogu i ludziom mierzieńszego nad okrutnego człowieka. Kosz.

† **Mierzięczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mierzięczyć ś.**

† **Mierzięczyć się, y ś., ył ś.** (Mier-zięczyć ś.) *kłócić ś. obmierźle, dawać ś. we znaki swarami, zawadjaczyć, robić piekło:* Gospodarzowi trzeba dobrze opatrzyć, aby żona taką była, aby ś. nie mierzięczyła w domu. Petr.

× **Mierziono** (Mier-ziono) przys. od **Mierziony;** × **Mierźliwie:** W Inflanciech baby z włosami rozkudłanemi, niewiasty i dziewki głowy M. noszą. Paszk.

× **Mierzioność, i,** lm. **i** (Mier-zioność) rz. od **Mierziony:** Mierzioności w starym chwalić nie mogę. Bud. B. Mierziononościami swemi napełnili dziedzictwo moje. Bud. *(= sprosnościami).*

× **Mierziony** (Mier-ziony), × **Mierźliwy, [Mierzki, Mierzny]** *obmierzły, obrzydliwy, brzydki, wstrętny, paskudny, plugawy, szpetny, sprośny:* Choroby, wrzody, które są brzydliwe a mierzione, przystoi zakrywać. Glicz. Prawda nam jest niewdzięczna i mierziona. Wuj. Tak ci mi ten Jezus M. i brzydki. Op. Bogu mierziona pycha. Troc.

† **Mierzk, u,** lm. **i** p. **Zmierzch.**

† **Mierzkać, a, ał** i † **M. ś.** p. **Mierzchnąć:** Świta, mierzka, bieżą lata, ludzie młodo schodzą z świata. Pśń. Kiedy świta a mierzka. Gost.

† **Mierzkanie, a,** blm., czynność cz. **Mierzkać.**

† **Mierzkanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mierzkać ś.**

[**Mierzki**] (Mier-zki) p **Mierziony.**

Mierznąć, nie, nął a. **zł** (Mier-znąć), × **Mierżnąć** *stawać ś. obmierzłym, nienawistnym, obmierzać, brzydnąć, przykrzyć ś., sprawiać wstręt, odrazę:* Już mi życie mierźnie. <p. Mierzić>

[**Mierznica, y,** lm. **e**] (Mier-znica) p. **Mierźnica.** <?>

Mierznięcie, a, blm., czynność cz. **Mierznąć.**

[**Mierzny**] (Mier-zny) p. **Mierziony.**

Mierzwa, y, lm. **y, [Mirzwa, Mirwa, Mierwa] 1.** × M. a. × **Mierzwianka** *słoma targana, stara słoma, barłóg, targanica:* Słomę omłóconą na boisku ozierać trzeba i mierzwę rewidować, aby ś. w nich niedomłócone kłoski nie znajdowały. Haur. Mrówka mierzwę a. inszą odrobinę do mrowiska niesie. Troc. Spiesznie skryła te rzeczy pod mierzwę, którą słano wielbłądom i usadziła ś. na niej. Leop. *(= podściółkę).* **2.** *gnój drobny, nawóz:* Drobny gnój abo mierzwę po łąkach rozmiatał, aby trawa lepiej rosła. Trzyc. Praca oraczów nieoszacowana, z mierzwą zrównana. Groch. <M(O)R/MIR/MAR(T)>

× **Mierzwianka, i,** lm. **i** p. **Mierzwa.**

Mierzwiasty, Mierzwiaty 1. (o słomie) *targany, zgnieciony, starty.* **2.** *pełen mierzwy, słomy przegniłej:* Gnojem mierzwiastym przysypować. Trzyc.

Mierzwiaty p. **Mierzwiasty:** Mierzwiatą słomę osobno kłaść, a dłuższą na powrosła znowu osobno. Zaw.

Mierzwić, i, ił, [Mirwić] 1. *targać, gnieść, ścierać, miętosić, wikłać:* M. słomę. [Mierzwi garści po polu]. **2.** *użyźniać mierzwą, nawozić, gnoić:* M. pole. M. rolę owcami. Troc *(= trzymają owce w kurtach, gnoić).* <p. Mierzwa>

Mierzwienie, a, blm., czynność cz **Mierzwić.**

Mierzwinka, i, lm. **i** *broda podstrzyżona kliniasto (na wzór brody śpiewaka Mierzwińskiego).* <Od nazwiska Mierzwiński>

[**Mierzyca, y,** lm. **e**] p. **Miara.**

Mierzyciel, a, lm. **e** *ten, co mierzy;* p. **Miernik.**

[**Mierzyczka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Miara. 2.** *sprzęt domowy.*

Mierzyć, y, ył, częstot. [**Mierzać**] **1.** *dochodzić za pomocą miary wymiarów, wielkości czego:* W Prusiech, na Mazowszu, w Litwie na włóki mierzą, w Wielkiej Polszcze na szlady, w Małej Polszcze i w Rusi na łany. Grz. Nie zawsze szczęśliwy, co mierzy korcami złoto. Bardz. Będziemy piastry M. na garnce. Słow. Wymyślacze, co wodę łyżką mierzą. Rej *(= liczykrupowie).* Nie mierzą chłopa w korzec, często mały bije, a wielki z piwnym wąsem nadstawuje szyję. Koch. W. M. odległość krokami. Tam grzechom miarę mierzą. Wysp. *(= oceniają).* M. zboże, płótno. M. objętość naczynia *(= wymierzać).* M. pole *(= robić jego pomiary).* M. sprawiedliwie, suto, skąpo, pod strych, z czubem, z nasypką. Jaką miarką mierzysz, taką ci odmierzą. Prz. *(= jak Kuba Bogu, tak Bóg Kubie).* Przen.: Każdy swoim łokciem mierzy. Prz. *(= sądzi po swojemu).* Zimnym cyrklem chcą M. piękności zalety. Mick. M. kogo (oczyma) od stóp do głów = *wodzić po kim oczyma groźnie, dumnie:* Jan śmiało mierzył ją okiem, wyzywał prawie szydersko. Krasz. Krok mierzony = *krok miarowy, wymuszony.* Wychodziła krokiem mierzonym, witała chłodnym uśmiechem. Krasz. Mierzona mowa, wzrok prawie nigdy nie ożywiony. Krasz. Pośród cienia mierzonym razem światło łyskało. Słow. **2.** co z czym = *zgadzać, miarkować co z czym, stosować co do czego:* Głupi, kto z wydatkami przychodu nie mierzy. Nar. **3.** kogo, co kim, czym = *miarkować, wnosić, sądzić o kim, o czym, z kogo, z czego, oceniać względnie do czego:* Swojej potęgi sąsiedzkiemi nie mierzył siłami. Troc. Mierzymy historję krótkością życia swojego. Bełc. Chęcią ś., nie datkiem mierzą zasługi. Oss. M. sobą drugich. **4.** *przymierzać ś., brać na cel, celować; godzić:* Nie zawsze uderzy, gdzie kto mierzy. Prz. Gdzieindziej mierzy, a gdzieindziej uderzy. Pot. Mierzy do zwierza z dubeltówki. Widać z zamachu ręki, że silnie uderzy, a z oczu łacno zgadnąć, że w hrabiego mierzy. Mick. Wojsko mierzy na miasto. Troc. Przen.: Powieszony Masław od Prusaków, z urągowiskiem: Wysokoś mierzył, wysoko wisisz. Nar. *(= wysokoś patrzał, miałeś wielkie aspiracje).* Przen.: *zwracać ś., kierować ś., brać ś., mieć ś., godzić ku czemu:* Podstawą (ostrokrąg) wprost przeciw baronowi mierzy. Mick. W bok dyszlem mierzą, zawrócę ich. L. Przen.: *zmierzać, stosować ś.:* Do mnie to mierzy. Jaki cel, kędy mierzą przedsięwzięcia, nie gadać, ani pytać do poranku. Mick. **M. ś. 1.** *M. siebie, brać miarę ze siebie; M. jeden drugiego.* **2.** z kim, z czym = *równać ś., porównywać ś., przyrównywać ś., iść w porównanie:* Gdzie mi ś. tam z nim M.! *(= gdzie mi tam do niego!).* Nie może ś. nawet z nim M. *(= ani ś. umywał do niego).* **3.** *próbować ś., pasować ś., borykać ś., walczyć:* Z walecznym Hektorem zmierzę ś. wzajemnie, czy ja zginę od niego, czy też on ode mnie. Dm. <M(IAR)>

Mierzydło, a, lm. **a** *miara apt. i chem. postaci naczynia cylindrycznego.*

Mierzyk, a, lm. **i** bot. p. **Jaskier.** <Nm. [merk, mirk, merrich], por. Miarz>

Mierzyn, a, lm. **y, Mierzynek, Mierzyniec** m., **Mierzyna** ż. *koń roboczy:* Koń świadom boju, gdy trąby usłyszy, uszy podnosi, pysk zadziera łysy, nogami tupa, a robotny M., kark powiesiwszy, stoi nieochotny. Koch. W. <Ukr. meren, Ros. merinъ, merenъ = wałach, a. z Mongol., a. może ze Skd. merr=koń, Hl. merrie=klacz, por. Marcha>

Mierzyna, y, lm. **y** p. **Mierzyn:** Pierwszy wjechał kary, dziewiąty rosły, dziesiąty M. Mick.

Mierzynek, nka, lm. **nki** p. **Mierzyn.**

Mierzyniec, ńca, lm. **ńce** a. **ńcy** p. **Mierzyn:** Konie Moskali niewielkie mierzyńcy, wałachy niekowane. Paszk.

× **Mierzytelnie** przys. od **Mierzytelny.**

× **Mierzytelny** *miarowy, zgodny z miarą.* <Czes. měřitelný>

[**Mierzywo, a,** blm.] *zsypka, część ogólnej gromadzkiej wypłaty zbożem a. jakim innym produktem na cel wspólny, przypadająca na pojedyńczą osobę:* Gospodarze tej wioski nie chcieli dawać mierzywa nauczycielowi, i dzieci uczyć ś. przestały. <M(IAR)>

× **Mierźliwie** przys. od **Mierźliwy;** × **Mierziono.** <Od Mierzić>

× **Mierźliwość, i,** blm. **1.** rz. od **Mierźliwy;** † **Mierziączka,** † **Mierżączka,** [**Mierziączka**] **2.** lek. (nausea) *przykre uczucie poprzedzające wymioty, nudności, mdłości, mdlenie, ckliwość, cklenie,* † *brzytkość.*

× **Mierźliwy,** × **Mierziony** *obmierzły, obrzydliwy, wstrętny, odpychający:* Tuż ściga za niemi zaraza mierźliwa, co niepozbytym ciosem wnętrzności przeszywa. Min. <Od Mierzić>

Mierźnica, y, lm. **e,** [**Mierznica**], **Bezząb** bot. (ballota) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunek: M. pospolita, Szanta czarna, Pokrzywa martwa (b. nigra). <?>

† **Mierżączka, i,** blm. p. **Mierźliwość.** B. Sz.

Mierżenie, a, blm., czynność cz. **Mierzić.**

× **Mierżnąć, nie, nął** a. **żł** p. **Mierznąć.** Troc.

× **Mierżnienie, a,** blm., czynność cz. **Mierżnąć,** *mierznięcie.*

[**Miesce, a,** lm. **a**] **1.** i † M. p. **Miejsce:** Pan Bóg wszechmogący jest na każdym miescu. Kaz. 1555. Sędzie, mając sądy polecone, wzięliby sobie w obyczaj miesca, jacy gdzie ku sądzeniu wybirać. St. wiśl. A ociec ku nim ruszając ś. z miesca, będzie dodawał gromnego żelezca. Gawiń. Miesca święte. Ż. E. **2.** *gospodarstwo:* Jedynakowi muszál zlecic M.

† **Miescki** i [**Miescki**] p. **Miejski.** Troc, Pat. Nie komornik, nie prefesjant jaki, abo i jenszy M. zdzier. Reym. <Od 1. Miasto>

[**Miesiar, a,** lm. **y**] p. **Mięsiarz.** <Słc. masar, z przystosowaniem do Mięso>

Miesiarka, i, lm. **i** zool. p. **Miesierka.**

[**Miesiarz, a,** lm. **e**] p. **Mięsiarz.**

Miesiąc, a, lm. **e** **1.** = a) M., M. kalendarzowy, † **Księżyc** *dwunasta część roku, licząca 28 a. 29 (w lutym), 30 i 31 dni:* Co M. a. co miesiąca. Płaci co M. a. co miesiąca *(=miesięcznie).* Więcej nad 30 miesięcy nie miała. Kochan. Miodowe miesiące=*pierwsze miesiące po ślubie.* Państwo młodzi wyjechali po ślubie za granicę na miodowe miesiące. [M. lizun a. M. lizuń] p. **Lizun.** M. czerwiec na niebie już świecił. Jeż. ! Walne zgromadzenie zbiera ś. raz na rok w Zakopanym, *w miesiącu* sierpniu (zam.: *w sierpniu).* Przen.: Ruski M.=*bardzo długo:* Popamiętasz ty mnie ruski M.! U dworu znowu wytrwasz M. ruski, niźli przybiją na drzwi rejestr pruski. Klon. Przen.: × Miesiące żołnierskie a. towarzyskie. Papr. F. (Konstytucja za Jana Kazimierza obiecuje, iż w każdym roku przez cztery miesiące, september, october, november, december, cokolwiek starostw, dzierżaw i urzędów ziemskich do dyspozycji królewskiej przypadnie, to wszystko król zasłużonym w wojsku rozdawać będzie. August II w paktach obiecuje miesiące żołnierskie, prawem warowane, mieć w pamięci. Papr. F.). × Miesiące rzymskie. Wyrw. (*= podatek nadzwyczajny podczas wojny od prowincji dawnej rzeszy niemieckiej).* b) astr. = α) M. = *czas, w którym księżyc raz obejdzie ziemię.* M. gwiazdowy czyli syderyczny=*przeciąg czasu, po którym księżyc wraca do tegoż samego położenia względem pewnej gwiazdy stałej (= 27 dni 7 godzin 43 minuty 11,5 sekundy).* M. synodyczny a. × dobieżny=*czas od jednego nowiu do drugiego (=29 dni 12 godzin 44 minuty 2,9 sekundy).* M. węzłowy a. smoczy = *czas upływający między dwoma kolejnemi przejściami księżyca przez węzeł wstępujący jego drogi (= 27 dni 5 godzin 5 minut 30 sekund).* M. anomalistyczny=*czas obiegu księżyca od punktu przyziemnego do następnego podobnego położenia (= 27 dni 13 godzin 18 minut 33 sekundy).* M. zwrotnikowy czyli perjodyczny= *czas, po którym księżyc wraca do punktu równonocnego (=27 dni 7 godzin 43 minuty 4,7 sekundy).* M. słoneczny=*przeciąg czasu, przez który księżyc utrzymuje ś. w każdym z dwunastu znaków zwierzyńcowych, zatym =* $^1/_{12}$ *roku, czyli 30 dniom 10 godzinom 29 minutom 37 sekundom.* β) a. [**Miesiącz, Niesiąc**] p. **Księżyc:** Już M. zaszedł, psy ś. uśpiły. Karp. (Okno) błyszczy zdala, jak M. na niebie. Słow. Nie wiem, co milsze nad wiejskie poddasze, nad M., co z lasu wychodzi? Len. Bo ta tęcza świecąca z ziemi unieść mnie może do białego miesiąca. Len. M. świeci. Mick. Srebrzysta twarz miesiąca. Mick. M. na młodziku. Mick. M. na dół schodzi. Mick. M. ku górze wzbity. Zal. A M. w blasku zagląda w dół i coraz jaśniej, jaśniej w jeziorze maluje błękit niebios i zorze. Zal. Z blaskiem miesiąca idę w las. Słow. Na okna kwiaty zaszły śnieżyste, na które M. promienie czyste rzuca z wysoka. Len. [Nowy M.]=*pierwsza kwadra.* Jeszcze sława Zaporoża, jako M. blady, nowy, nie przebyła w czajkach morza. Słow. Chodzić po miesiącu *(=w świetle księżyca, po przestrzeni oświeconej przez księżyc).* I co mi to szkodzi, że w myślach zatopiona, po miesiącu chodzi? Niem. Panna Juljanna ani jeść chce, ani pić, ani spać, ustawicznie wzdycha, lubi po miesiącu chodzić. L. W zimie nocy całe przepędza na miesiącu, chuchając w ręce. L. Przen.: Adieu, jasna pogodo, zorzo, miesiącu! L. *(=słońce moje, gwiazdo, perełko, rybko, gołąbku).* Przez M. rozumie ś. też figura, którą składają dwa cyrkuły nierówne, spólnie ś. dotykające wewnątrz. Sol. *(=półksiężyc).* Tu mój pułk nazwan święty (stanie), a w M. piechota na prawy. Kon. St. **2.** † w lm. fizj. p. **Miesiączka:** Macierza duszka, pijąc ją, paniom miesiące wywodzi. Urzęd. Posp.: Mam swój M. **3.** zł.: Czy był kiedy pod miesiącem?=*czy zabił kogo?* Zdr. **Miesiączek,** [**Miesiączyk**]. <MIES(IĘC)>

× **Miesiącowy** p. **Miesięczny:** Liść lipowy na miesiącowych strunach kładzie swoje czarne pla-

my. Słow. *(= księżycowych).* Od miesiącowych blasków wszystko, zda ś., gorzało srebrem. Przybor.

[**Miesiącz, a,** lm. **e**] p. **Miesiąc.**

Miesiączek, czka, lm. **czki 1.** p. **Miesiąc:** Koło Jowisza obracają ś. jego miesiączki. Os. J. *(=księżyce, satelity, towarzysze, trabanty).* M. przyświecał. Pol. Wywodzi treny i dumy, że aż idą w dąbrowę po miesiączku szumy. Pol. **2.** posp. *księżyc na nowiu, na młodziku, nów.* **3.** *promienie nad głowami świętych na obrazach, aureola, glorja, nimb, otok:* M., promienie nad głową świętych na obrazach, kółko święte. Włod. **4.** a. **Miesiączyk** *gatunek podków dla koni z wadą na pięcie.* Kluk. **5.** †M. anat. p. **Łąkotka. 6.** bot. = a) p. **Nagiet.** b) w lm. p. **Otwieracz. 7.** † w lm. fizj. p. **Miesiączka.**

Miesiączka, i, lm. **i 1.** [M.] *rodzaj ogrodzonego nasypu wokoło ścian chałupy w celu zabezpieczenia jej od zimna.* **2.** fizj. (menses s. menstrua) *wypływ krwi z części rodnych niewiast płciowo dojrzałych, powtarzający ś. co cztery tygodnie,* in. †białogłowskie rzeczy, bieda, choroba niewieścia, [czas, czasy], czasowanie, czyszczenie miesięczne, †fluks miesięczny, †krew miesięczna, ✕król czerwienny a. czerwony, †kwiat niewieści, †kwiaty białogłowskie, †miesiące, †miesiączki, †miesięcznica, †miesięcznica, miesięczna choroba, miesięczne, †miesięczne kwiaty, †miesięczne płynienie a. upławy, ✕miesięczny odbyt, †niemoc miesięczna, †niewieścia niemoc, †niewieście przyrodzenie, ✕odpływy miesięczne, ✕odchody miesięczne, perjod, †pławy miesięczne, regularność, słabość kobieca a. miesięczna, †upławy krwiste, miesięczne, niewieście, †zwyczaj niewiast. **3.** lek.: M. zastępcza=*menstrua vicaria.*

Miesiączkować, uje, ował lek. *przebywać miesiączkę,* †upławować.

Miesiączkowanie, a, blm., czynność cz. **Miesiączkować,** *miesiączka* (menstruatio).

Miesiączkowato przys. od **Miesiączkowaty.**

Miesiączkowaty *półksiężycowy, nakształt półksiężyca.* Perz.

Miesiączkowy przym. od **Miesiączka.**

Miesiącznica, y, lm. **e 1.** bot. p. **Miesiącznik. 2.** †M. fizj. p. **Miesiączka.**

Miesiącznik, a, lm. **i 1.** [M.]?: Na ból, co łamie w kościach, odmawiają jakieś miesiączniki. **2.** a. **Miesiącznica, Miesięcznik** bot. (lunaria) *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunek: M. trwały (l. rediviva). **3.** †M. lek. p. **Miesięcznik.**

Miesiączny 1. ✕M. p. **Miesięczny:** [Miesiączna karta] = *kalendarz w książce do nabożeństwa.* **2.** bot.: Miesiączne ziarno p. **Miesięcznik.**

Miesiączyk, a, lm. **i 1.** [M.] p. **Miesiąc:** Ej, miesiącu, miesiączyku, nie świeć ty nikomu. Jeż. **2.** p. **Miesiączek.**

Miesić, i, ił, †**Mięsić,** [**Mięsić, Misić**] **1.** *rozczyniać, wygniatać na ciasto, rozrabiać, zarabiać, zagniatać, wyrabiać:* M. ciasto, glinę. Przen.: Stada kartaczy miesiły ów tłum, kładły go mostem na ziemię. Sienk. *(= kotłowały).* **2.** [M.] *grzebać, przebierać nogami, przestępywać z nogi na nogę, tupać:* Koń miesi nogami. **3.** lek.: Miesić, Mięsić=*masować, masażować, robić masaż.* <MIAS/MIES>

Miesienie, a, blm., czynność cz. **Miesić.**

Miesierka, i, lm. **i, Miesiarka, Miesikiera** zool. (megachile) *owad błonkoskrzydły, żądłowy, samotny, z rodziny pszczół.* <?>

Miesięczne, ego, blm. **1.** *opłata za miesiąc, zapłata miesięczna:* Wziął ode mnie M. z góry. **2.** fizj. p. **Miesiączka.**

†**Miesięcznica, y,** blm. fizj. p. **Miesiączka.**

†**Miesięcznictwo, a,** blm. lek. *lunatyzm,* ✕*nocobłąd,* ✕*sennowłoctwo,* †*sennowłoka* (somnambulismus).

Miesięcznie przys. *co miesiąc, na miesiąc:* Płacić, najmować M.

Miesięcznik, a 1. lm. **ki** = a) *pismo perjodyczne, wychodzące raz na miesiąc.* b) bot. = α) p. **Miesiącznik.** β) a. **Miesięczne ziarko, Miesiączne ziarno, Kolumbo** (menispermum) *roś. z rodziny miesięcznikowatych.* γ) (selenotropium) *roś.* **2.** lm. **cy** = a) †M. *niemowlę urodzone bez napletka, jakoby obrzezane.* Troc. b) a. †**Miesiącznik,** †**Miesięczny,** ✕księżycznik, ✕ponocnik, †sennowłok lek. (somnambulus) *lunatyk:* Miesięcznicy w nocy po dachach ś. tłuką i łażą. Troc.

Miesięcznikowaty bot.: Rośliny miesięcznikowate (menispermaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Miesięczny, ✕ **Miesiącowy,** ✕ **Miesiączny 1.** *miesiąc trwający, żyjący:* Praca, podróż miesięczna. Dziecko miesięczne. **2.** *co miesiąc powtarzający ś.:* Opłata miesięczna. Róża miesięczna *(= co miesiąc kwitnąca).* Fizj.: Czyszczenie miesięczne, †fluks M., †krew miesięczna, miesięczna choroba, †miesięczne kwiaty, †miesięczne płynienie, †miesięczne upławy, ✕M. odbyt, †niemoc miesięczna, ✕odpływy miesięczne, ✕odchody miesięczne, †pławy miesięczne, słabość miesięczna p. **Miesiączka:** Miesięczne czasy niewieście. Bobr. †Niewiasta miesięczna=*przebywająca miesiączkę.* **3.** *księżycowy:* Zamek... od miesięcznego brał pozłotę blasku. Mick. Noc miesięczna. Miesięcznej bieli. Słow. Miesięczna zabłyśnie pochodnia. Mick. Widna przy blasku miesięcznego koła... posępność zmarszczonego czoła. Mick. Ty coraz nowym światłem zdobisz wdzięczne koło miesięczne. Kochan. **4.** bot.: Ziarko miesięczne p. **Miesięcznik. 5.** gie.: Izobary miesięczne p. **Izobara.** Izotery miesięczne p. **Izotera.** †**Miesięczny, ego,** lm. **i** rz. lek. p. **Miesięcznik.** Syr.

Miesikiera, y, lm. **y** zool. p. **Miesierka.**

[**Miesiukać się, a ś., ał ś.**] *spieszyć ś.* Por. **Mieszkać ś.** <? Mieszkać ś.>

[**Miesiukanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Miesiukać ś.**

[**Miesiwo, a,** lm. **a**] *rozczyn.* <Od Miesić>

[**Mieski**] p. **Miejski:** A do rady, mieskie panny, do rady. Kolb. <Od 1. Miasto>

†**Mieskie, ego,** blm. rz. p. **1. Miejskie:** Każdy mąż przysięgał na M. oraz i na męstwo. Rol.

[**Mieso, a,** lm. **a**] p. **Mięso.**

[**Miesopustnik, a,** lm. **i**] p. **Mięsopustnik.**

[**Miesopusty, ust,** blp.] p. **Mięsopust.**

†**Miesporny,** [**Miesporny**] *nieszporny a. popołudniowy.* Pśń. <Zam. Nieszporny>

†**Miestce, a,** lm. **a** p. **Miejsce:** Trzykroć czasem w Rzymie będzie, niż prawie na miestcu siędzie. Rej. Pan Jezus siedzi na nizkim miestcu, nie miedzy czelnemi. Op. Wieleby miast szukać mógł na tym miestcu, gdzie pierwej byli. Orzech.

[**Miestyczny**] p. **Mistyczny:** Matko miéstyczna! (o Matce Boskiej).

Mieszać, a, ał, posp. **Męszać 1.** co z czym = *kłócąc, bełtając, przekładając, łączyć co z czym, przerabiać, rozrabiać, przemieszywać,* garb. *trajbo-*

wać: Trudno złe z dobrym M. Opal. Łzy z łzami M. miło człowiekowi. Bardz. M. piasek z wapnem. M. groch z kapustą. Przen.: M. groch z kapustą = *wprowadzać nieład, zamęt, chaos, nie trzymać ś. porządku, np. układając rzeczy, opowiadając, rozumując i t. p.* Pociąg mieszany (= *towarowo-osobowy).* Małżeństwo mieszane (=*między osobami dwuch wyznań, dwuch narodowości, dwuch ras).* O głupie poety, co zawsze mieszacie księżyc z miłością. Krasiń. ×M. karty. Troc (= *kartować, tasować).* Przen.: M. co z czym=*brać, mieć jedno za drugie, plątać, nie rozróżniać jednego od drugiego:* Eutychus mieszał natury w Panie Krystusie. Kat. G. Miesza czerwień z żołędzią. **2.** przen.: M. kogo do czego, w co=*plątać, wmieszywać, wplątywać, wciągać, wikłać:* Mnie panowie do rzeczy tej nie chciejcie M. L. Nie mieszajcie mię w tę sprawę. **3.** co do czego, z czym, w co=*dodać, mieszając; przymieszywać, domieszywać:* Do złota mieszają miedzi. Do mleka mieszają potażu, aby ś. burzyło. Krew M. w puhary wesela. Mick. Do polskiej mowy mieszają francuszczyznę (= *wtrącają).* Nauczyciel poił ucho twoje, zawżdy część własnej duszy mieszając w napoje. Mick. Łza ta nie jest gorzka, gdy w obecne troski przypomnianego szczęścia miesza nektar boski. Mick. Stary wajdelota zaczął śpiewać dzieje dawnych bohaterów Litwy, mieszając nauki moralne i modły. Mick. **4.** *poruszając, odwracając, potrząsając a. zagarniając rzeczy sypkie a. płyny, odmieniać położenie ich cząstek:* Zioła te warząc, ustawnie mieszała, wierzch wywracając, a na spodek zaś wierzchnich rzeczy naganiając. Otw. M. w garnku. M. warząchwią. M. kaszę, żeby ś. nie przypaliła. **5.** przen. *kłócić, zakłócać, mącić, burzyć, psuć:* Nadzieje i trwogi mieszają szczęście. Bardz. Nie trzeba M. pokoju. Boh. Zabić go, rzekli, spokojność nam miesza! Mick. Wrzask konających miesza pieśń wesela. Mick. Przen.: Zwierzęta niektóre niedaleko siedliska swego wszelki ślad mieszają i gubią. Pilch. (= *zacierają).* **6.** przen. *zbijać z toru, przyprowadzać do nieładu, zaburzać, burzyć, robić zamieszanie, niepokoić, wichrzyć:* Krew niewinną dla swojej dumy rozlewamy, bunty i fakcje czynimy, rzpltą mieszamy. Star. A tyżeś to, który mieszasz Izraela? Wuj. M. porządek, szyki nieprzyjacielskie. Przen.: M. komu szyki=*przeszkadzać czyim zamiarom, projektom.* Miesza go to położenie=*ambarasuje, konfuduje.* **7.** [M.]= a) grunt, pole=*orać, podsiewać, wyrabiać powtórnie.* b) *trzeci raz orać.* c) *tworzyć kierdel z owiec kilkunastu gazdów.* **8.** anat.: Kości mieszane p. **Kość.** Staw mieszany (amphiarthrosis)=*staw ciasny, pośredni, przytwierdzony.* **9.** mat.: Reguła mieszana a. ×reguła mieszaniny=*sposób określania wartości rzeczy, stanowiącej mieszaninę dwuch a. kilku rzeczy różnej wartości.* **M. ś. 1.** *być mieszanym, rozrabiać ś.; łączyć ś.:* Wino miesza ś. z wodą (= *mieszają).* Nie pij, dopóki spirytus nie zmiesza ś. z wodą (=*dopóki nie przegryzie ś.).* Szwajcarki mieszają ś. w kołach walca z Angielkami. Słow. Zapach trupów miesza ś. z wonią kwiatów. Krasiń. Kształty i barwy mieszały ś. razem. Mick. Łza ze łzą i z westchnieniem miesza ś. westchnienie Mick. **2.** ×M. ś. cieleśnie=*coire:* Kogut, ptak najlubieżniejszy, gdyż na dzień z 50 razy może M. ś. z kurami. Ład. **3.** *przewracać ś., kotłować ś., mącić ś., zawracać ś.:* Miesza mi ś. w głowie. U pijaka we łbie zawsze ś. jako w kotle miesza. Wuj. Tłumy mieszają ś. (=*przelewają ś., falują, plączą ś.).* Tłoczy ś. hufiec, miesza ś. bezładnie. Mick. **4.** przen. *okazywać pomieszanie, zakłopotanie, ambarasować ś., konfudować ś., trwożyć ś., niepokoić ś., tropić ś.:* Częstokroć próżnemi i nikczemnemi mieszamy ś. rzeczami. Pilch. Miesza ś., jak panienka. M. ś. w odpowiedziach = *plątać ś., wikłać ś.* Gdy cię ujrzę, zaraz kolor mienię, a. blednieję a. zbytnie ś. czerwienię, gdy chcę do ciebie mówić, miesza mi ś. mowa. L. (=*plącze mi ś. język, zapominam języka w gębie, nie mogę zdobyć ś. na słowo).* **5.** do kogo, do czego, w co = *wmieszywać ś., wtrącać ś., wdawać ś., wścibiać nos:* Królowa w materje rzpltej M. ś. nigdy nie powinna. Skrzet. Nie mieszaj ś. do nas. M. ś. w nieswoje rzeczy. Nie mieszaj ś. w tę brudną sprawę. Nie mieszała ś. do gospodarstwa. Prus. Nie mieszał ś. w myśliwych ni w starców rozmowę. Mick. <MIAS/MIEŚ>

Mieszadło, a, lm. **a,** posp. **Męszadło 1.** *przyrząd mechaniczny do mieszania i przerabiania zacieru w gorzelni.* **2.** a. × **Trajbret** garb. *narzędzie do przemieszywania skór i zawartości w kadzi.* M. skrzydłowe a. ×haszpla = *narzędzie w kształcie kółka wodnego czteroskrzydłowego do wprawiania w ruch skór i zawartości w kadzi.* **3.** gór. *skrzydła na wale osadzone, które swym obrotem przerabiają i czyszczą rudę w korycie z wodą.*

Mieszadłowy przym. od **Mieszadło:** Skrzydła mieszadłowe.

× **Mieszak, a,** lm. **i** *połączenie różnych metali przez stopienie razem.*

× **Mieszalka, i,** lm. **i** *narzędzie do mieszania.*

Mieszalnia, i, lm. **e** hut. p. **Dobieralnia.**

× **Mieszała, y,** lm. **y,** × **Mieszaniec** *ten, co miesza, burzy, mąciciel, wichrzyciel:* Jednacza tego świata mieli za mieszałę tego świata. Wuj. <Od Mieszać>

Mieszana, ej, lm. **e** *tabaka z kilku gatunków zmieszana:* U niego zaopatrywał ś. co parę dni w mieszaną. Bał.

[**Mieszanica, y,** lm. **e**] *rodzaj barszczu.*

Mieszanie, a, blm., posp. **Męszanie** czynność cz. **Mieszać:** Związek początków między sobą nazywa ś. mieszaniem ciała, *mixtio*, które rozróżnić należy od gromadzenia, *aggregatio.* Krum. W arytmetyce reguła mieszania, *regula alligationis.* Śniad.

Mieszaniec, ńca, lm. **ńcy,** posp. **Męszaniec 1.** ×M. p. **Mieszała:** Neptunus, wód M. srogi, trójzębem wymiatając, rozsiepywa drogi. Chodk. K. **2.** *człowiek, pochodzący z rodziców różnych narodowości a. ras, mulat, metys; zwierzę pochodzące ze zmieszania różnych ras a. gatunków, hybryd, hybryda:* Samarytanie byli mieszańcy, ani prawi Żydowie, ani prawi poganie. Skar. Persius, Grek z ojca, a z Rzymianki rodem M. Nar. Pies M. Tezeusz mieszańca srogiego (Minotaura) zabił. Kochan. Mieszańcy srodzy centaurowie. P. Koch. **3.** ×M. *szlachcic po matce tylko.* **4.** p. **Obojnak. 5.** bot. = a) (linaria spuria) *gatunek lnicy.* b) (rhus succedanea) *roś. z rodziny sumaka.*

Mieszanie się, a ś., blm., posp. **Męszanie ś.** czynność cz. **Mieszać ś.:** M. ś. cielesne = *sprawa cielesna.* L.

Mieszanina, y, lm. **y,** posp. **Męszanina 1.** *rzeczy pomieszane z sobą, żart. melanż, bigos:* M. kolorów=*pstrokacizna.* M. płynów=*mikstura.* Balladyna na scenie porywa... szczęśliwą mieszaniną komizmu i tragicznej grozy. Bełc. M. pojęć chrześcijańskich i pogańskich. Odchłań abo gromadę początków pomieszanych, poganie zwali

chaos, my mieszaniną. Otw. **2.** *zamieszanie, chaos, nielad, zamęt, odmęt, plątanina, rozgardjasz, gmatwanina:* Wielka między obywatelami była M. Troc. Przyszliśmy do sromotnej mieszaniny i nierządu ostatniego. Star. **3.** × M. *wmieszanie ś., wtrącanie ś., interwencja:* Jeszcze i to occurit, aby nam ta M. nie zgotowała wojny tureckiej. Kub. **4.** chem. *mechaniczne złączenie w jedno ciał, niepołączonych między sobą chemicznie:* M. piorunująca czyli tlenowodorna. M. czyli mikstura magnezjowa. **5.** fiz.: M. oziębiająca = *M. śniegu z solą kuchenną, saletrą a. innemi solami, sprowadzająca znaczne obniżenie temperatury.* Metoda mieszanin = *jedna z metod oznaczania ciepła właściwego ciał.* **6.** mat.: Reguła mieszaniny p. **Mieszać.** Zdr. **Mieszaninka.** <Od Mieszać>

Mieszaninka, i, lm. **i,** posp. **Mięszaninka** p. **Mieszanina:** Zrobiono z wina pewną mieszaninkę, kaldeszan zwaną. L.

Mieszanka, i, lm. **i,** posp. **Mięszanka I.** forma ż. od **Mieszaniec:** Gładsza żadna insza w puszczach ś. nie udała między mieszankami. Żebr. **2.** *różne rośliny, zasiane na jednym polu,* in. posiew mieszany. **3.** *pasza dla bydła, złożona z różnego zboża a. z różnej słomy; ziarno mieszane dla ptaków:* M. dla kanarków. **4.** [M.] *lemieszka, prażucha:* Pożywienie górali jest bardzo skromne: placek owsiany, ziemniaki, M. z owsianej mąki, kapusta, groch. Tat. **5.** apt. *lek płynny złożony,* mikstura. **6.** ogr.=a) *mieszanina nasion traw.* b) *darnina z różnych traw.*

× **Mieszano,** posp. × **Mięszano** przys. *bezładnie, nieporządnie, chaotycznie; w połączeniu, łącznie, w pomieszaniu:* Ciepło, zimno, wilgotno we wszystkich przyrodzonych rzeczach M. ś. znajduje. Petr.

Mieszany, posp. **Mięszany** im. od **Mieszać:** Linja mieszana = *częścią prosta, częścią krzywa.* Chór M. = *męski i żeński.* Druk M. = *różnorodny.* Posiew M. p. **Mieszanka.** Reguła mieszana p. **Mieszać.** Rytm M. Mowa mieszana = *makaroniczna.* × Twarz mieszana = *pomieszana, zmieszana, zaambarasowana, zakłopotana, zafrasowana.* Anat.: Kości mieszane p. **Kość.**

Mieszarka, i, lm. **i** cukr. i gorz. *maszyna do mieszania cukrzycy słodu.*

× **Mieszczak, a,** lm. **i** p. **Mieszczuch.** Glosa w. XV. Waść M., a mój ojciec na ostatnim sejmie został szlachcicem. L. <Od 1. Miasto>

[**Mieszczan, a,** lm. **y**] p. **Mieszczanin.**

Mieszczaneczka, i, lm. **i** p. **Mieszczanka.**

Mieszczanek, nka, lm. **nkowie I.** p. **Mieszczanin:** Kijem zbić mieszczanka nie nowina, bo to chłop, powiadają, nie szlachcic. Opal. **2.** p. **Mieszczuch:** Przez wzgardę ten sędzia mieszczan w dekrecie swoim mieszczankami nazwał. Ust.

Mieszczanin, a, lm. **anie,** [**Mieszczan**] **I.** *mieszkaniec miasta:* (Myśliwiec) jak czarownik gada z ziemią, która głucha dla mieszczan, mnóstwem głosów szepce mu do ucha. Mick. **2.** *obywatel miejski; człowiek do stanu trzeciego należący (nie szlachcic i nie włościanin).* **3.** † M. *obywatel, mieszkaniec:* Przystał ku jednemu mieszczaninowi krainy owej. Sekl. **4.** lm. **y** zool. p. **Karlatek.** Zdr. **Mieszczanek.** <Od 1. Miasto>

Mieszczanka, i, lm. **i** forma ż. od **Mieszczanin; Mieszczka.** Przen.: † Mieszczanki góry Parnasu. L. (= *obywatelki, mieszkanki Parnasu = muzy*). Zdr. **Mieszczaneczka.**

× **Mieszczańczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mieszczańczyć ś.**

Mieszczańczuk, a, lm. **i** pog. p. **Mieszczuch:** Koło niej ćma gachów ś. kręciła, alem ich rozpędził łatwo, bo to byli mieszczańczuki. Krasz. Waćpan jesteś szlachcic, a to M. jakiś. Krasz. Kanonika smoleńskiego, który był M. Mat. Kancelarja składająca ś. z kosookiego, kulawego i łysego mieszczańczuka. Krasz.

× **Mieszczańczyć się, y ś., ył ś.** *stawać ś. mieszczaninem, przybierać cechy mieszczaństwa.*

Mieszczański przym. od **Mieszczanin;** *miejski:* Mingajło ciągnął prosto do Połocka, chcąc mieszczańską hardość uśmierzyć. Stryjk. Wąsacz... w oddechu mieszczańskim Paryża stał. Słow. (= *w atmosferze otoczenia mieszczańskiego).* Stan M. Uchwała gromadzka o należeniu kupujących grunta do stanu włościańskiego lub mieszczańsko-rolniczego. **Po mieszczańsku** przys. p. **Miejski.**

Mieszczaństwo, a, blm. **I.** *prawo i prerogatywy mieszczan; stan mieszczan, stan trzeci:* Jestem rzymski mieszczanin; jam za wielką sumę tego mieszczaństwa dostał. Wuj. (= *obywatelstwa).* Dawne prawa broniły przyjmować do mieszczaństwa niekatolików. Vol. **2.** zb. *mieszczanie, miasto, burżuazja.*

Mieszczenie, a, blm., czynność cz. **Mieścić.**

Mieszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mieścić ś.**

Mieszczka, i, lm. **i** p. **Mieszczanka:** Mieszczki biorą na ś. ubiór szlachecki, szlachcianki strój wojewodziny. Petr.

[**Mieszczki**] p. **Miejski.**

Mieszczuch, a, lm. **y I.** a. × **Mieszczak,** × **Mieszczuk, Mieszczańczuk, Mieszczanek,** [**Mieszczura**] pog. *mieszczanin, łyk.* **2.** *człowiek z wszystkiemi cechami mieszkańca miasta, umiejący żyć tylko w mieście, przywykły do wygód życia miejskiego:* Mieszczanin u nas prawie wszędzie był tą istotą pośrednią pomiędzy wieśniakiem a właściwym mieszczuchem, który ś. już ani znał, ani mieszał do roli. Krasz. Mieszczuchy szukają po dolinach chłodu i ożywczego gór powietrza. Zdr. **Mieszczuszek.**

× **Mieszczuk, a,** lm. **i** p. **Mieszczuch:** Mieszczuki młode trochę we łbach miały. Krasz.

[**Mieszczura, y,** lm. **y**] p. **Mieszczuch.**

Mieszczuszek, szka, lm. **szki** p. **Mieszczuch,** *dziecko miejskie:* Dla bladych mieszczuszków zbiera już pieniążki na wakacyjną wyprawę.

Mieszeczek, czka, lm. **czki I.** p. **Miech:** Braciszek M., burszyczka siestrzyczka. Prz. **2.** bot. *łagiewka, torebka pyłkowa.*

† **Mieszecznik, a,** lm. **i** p. **Obojnak.** <Od Mieszek>

Mieszek, szka, lm. **szki,** † **Mięszek I.** p. **Miech:** M. ręczny do rozdymania ognia. M. od pieniędzy = *worek, woreczek, sakiewka, kaleta,* żart. *kabza:* Cokolwiek, czy mieszkowi, czy zmysłom idzie na korzyść. Rzew. Wyuczeni mieszki rzezać, kraść, zbijać, palić. Pot. M. sklęsł. Troc (= *wypróżnił ś.*). M. go boli (= *skąpiec, żminda*). Przen.: *pieniądze:* Pan Bóg i M. to przyjaciel prawy, a ludzka przyjaźń tylko dla zabawy. Prz. Kto M. straci, niech skórą płaci. Prz. Wodzić kogo za M., trawić, wyciągać, ciągnąć M. = *wyciągać go na wydatki, niszczyć go na funduszach.* Sam Maurycy już na swój M. 6,000 człowieka dobiera. Kraus. (= *na swój koszt).* Ta rzecz mieszkiem pachnie. Rej (= *wymaga nakładu).* **2.** anat. = a) (bursa) *torebka.* b) (utriculus) *łagiewka.* c) p. **Dołek.** <p. Miech>

Mieszewnik, a, lm. **i** p. **Miechownik.**

†**Mieszka, i,** lm. **i** p. **Zamieszka:** Między ludem była wielka M. Spr. <MIAS/MIEŚ>

†**Mieszkacz, a,** lm. **e** p. **Mieszkaniec:** Mieszkacze domów glinianych. Bud. Wy, mieszkacze miasta tego. Bud. *(=obywatele).*

Mieszkać, a, ał, posp. **Męszkać, [Miąskać],** †**Miaszkać,** częstot. ×**Mieszkiwać,** †**Mieszkawać I.** = a) *przemieszkiwać, zamieszkiwać, zajmować lokal, stać kwaterą, kwaterować, stać na stancji; przebywać:* Gdzie stoję, tam zaraz mieszkam, bo przyznam ci ś., wszystko z sobą noszę. L. Oba razem nie możemy pod jednym M. dachem. L. Jak sobie zbudujesz, tak też M. będziesz. Haur. Lubi pięknie M. L. *(=mieć piękne mieszkanie).* Krzyżyk ś. wznosił na facyjacie, i człowiek boży mieszkał w tej chacie. Syrok. Kto własność swoją ma, temu nie trzeba komorą M. L. *(=siedzieć na komornym, najmować mieszkanie, płacić za mieszkanie).* Mieszkam od kwartału na ulicy (a. przy ulicy) Długiej pod numerem dwunastym. Mieszka u krewnych, u znajomych, przy rodzicach, przy rodzinie. Mieszkamy we dwuch. Mieszkają wszyscy na kupie *(=mieszczą ś., gnieżdżą ś.).* M. z kim obok, o miedzę = *sąsiadować.* Biegał po całym domu i szukał komnaty, gdzie mieszkał, dzieckiem będąc. Mick. W komnatach żadnej nie ujrzysz różnicy od złotych komnat, gdzie mieszkała Bona. Słow. Po tej ziemi nie chodził mąż, ani tam mieszkał człowiek. Leop. *(= nie postała tam noga ludzka).* Mieszkałem w Radomiu. Biegaj, a nie zostań aż w Egipcie i mieszkaj tam. Skar. Zwierzęta drapieżne mieszkają przeważnie w gorącym klimacie. O wy! co mieszkacie w wodzie, siostry moje, świtezianki! Mick. Przen.: Choć prawo siedzi w mieście, prawość na wsi mieszka. Mick. W tym domu dostatek mieszka i porządek. Mick. Gdzie zgoda, tam Pan Bóg mieszka. Prz. Bóg w nim mieszka, a on w Bogu. Wiśn. *(=Bóg jest z nim).* Moja pierś błogosławiona, w której Laura mieszkała i mieszka na wieki. Mick. Oko, gdzie mieszka zimna, wieczna obojętność. Mick. W różnych mieszkały światach nasze myśli. Mick. b) ×M. co=*zamieszkiwać, zajmować na mieszkanie dla siebie, zaludniać:* Wszyscy ci, którzy mieszkają tę ziemię, jednego syny ojca, jedno to jest plemię. L. Uczynię, że będą mieszkane miasta. Leop. Sarmackie narody ten kraj mieszkali. Troc. **2.** †M. *zatrzymywać ś., zatrzymać ś., zostać, zostawać, bawić, przebywać, gościć; trwać:* Przyszli do niego i u niego mieszkali dzień on. Bud. Prosili go, aby mieszkał u nich przez kilka dni. Leop. Gdyby kto po dwie godzinie siadał w tej wodzie na dzień, musiałby 25 dni przy tej wodzie M., a jeśliż po cztery godziny na dzieńby siadał w niej, tedy 13 dni powinienby wymieszkać. Syk. Na dworze królewskim (u dworu królewskiego) mieszka. Troc. Grecy pisali mądre rzeczy, a sami w wielkim błędzie mieszkali. Biel. M. **3.** ×M. na czym = *poświęcać czas czemu, tracić czas na co, bawić ś., zabawiać ś., trudnić ś., zatrudniać ś., zajmować ś. czym:* Na strawę deputatom, póki na poprawie statutów M. będą, ma być dawany z każdej włóki grosz jeden. Vol. **4.** †M., [M.] do czego, w czym = *nie spieszyć ś., bawić ś., guzdrać ś., balamucić, ociągać ś., zwlekać, odkładać, mitrężyć; omieszkiwać, zaniedbywać, zapominać o czym.* Rej, B. Sz. Popędzaj, abyśmy nie mieszkała (lpd.) na drodze. Leop. Wstań a nie mieszkaj, biegaj nocą, a nie zostań ś. aż w Egipcie. Skar. Przystałoby do elekcji ś. pospieszyć, a w tej rzeczy długo nie M. Biel. M. Nie mieszkajmyż do niego, póki czas mamy. Skar. Gdzie Chrystus ich, czemu do pomocy im mieszka? Skar. M. w tym nie chcieli, aby do niego posłać nie mieli, wywiadując ś., czyjąby to mocą czynił? Białob. Nie trzeba nam z tym Amuratem M., dać już pokój radom i na wojnę zawołać. Baz. **5.** †M. w czym = *żyć, pędzić życie w czym:* Nauczał, iż małżeństwo złe jest, i brzydził ś. temi, co w nim mieszkali. Skar. Przen.: *zostawać w czym, cieszyć ś. czym, używać, zażywać czego:* Szczęśliwe miasto, które mieszkając w pokoju, obawia ś. przygody, a myśli o boju. Baz. **6.** †M. z kim = a) *żyć z kim:* Jan św. napominał Antypatra, aby nierządnie nie mieszkał z żoną brata swego. Białob. Bolesław Mścisławowi żonę mocą wziął i z nią sprośnie z zgorszeniem poddanych mieszkał i potomstwo miał. Skar. Ze złą żoną M. jest skracać sobie żywota. Petr. b) M. z kim dobrze, źle = *żyć, być z kim dobrze, źle, zostawać z nim w stosunkach:* Źle bardzo mieszkało to książę z tą Jadwigą, bo ś. nierządem bawił. Biel. M. Papież źle mieszkał z Barbarosą cesarzem. Biel. M. Olgierd i Kiejstut zgodliwie bardzo i przyjacielsko z sobą mieszkali. Błaż. Żeby nie kozacy, tedyby Tatarowie dobrze z nami mieszkali. Biel. M. **7.** †Mieszka mi p. **M. ś.** Troc. **M. ś. I.** †Mieszka mi ś. a. †Mieszka mi = *wydaje mi ś. długo, późno na mnie, długo bawię, nudzi mi się, niecierpliwię ś.:* Głodnemu najbardziej się mieszka. Kn. Wyliczanie mego nieszczęścia byłoby nader obszerne. — Nie będzie obszerne; mieszka mi ś., wiedzieć je muszę, nie baw ś., a powiadaj. Troc. Miła bracia, co czynicie? mieszka ś. mi. Łoż. **2.** [M. ś., **Mierzchać ś.**] *spieszyć ś.* <MIECH/MIESZ>

Mieszkalnia, i, lm. **e I.** ×M. p. **Mieszkanie:** Dla przecudnej architektury zdały ś. być te miasta mieszkalnią bogów. Stasz. **2.** gie. *obszar kuli ziemskiej zamieszkany przez człowieka.*

Mieszkalny, posp. **Męszkalny I.** *w którym można mieszkać, w którym mieszkają:* Dom M. niewielki, lecz zewsząd chędogi. Mick. Niemasz kraju, któryby nie był mieszkalnym. Oss. Po niemieszkalnym dąży Kaukazie. L. *(=niezamieszkanym).* **2.** ×M. *tyczący ś. mieszkania, domowy:* Z oświeconym wiekiem strachy nikną, już domy nasze duchów mieszkalnych mało mają. L. Dom jeden zawierał wygodnie całe mieszkalne gospodarstwo w piwnicy, kuchni, izbach i spiżarni. Koss.

×**Mieszkana, ej,** blm. *ogół wszystkich części ziemi, zamieszkanych w pewnej epoce przez ludzi.* Lel.

Mieszkaneczko, a, lm. **a** p. **Mieszkanie.**

×**Mieszkanica, y,** lm. **e** p. **Mieszkanka.**

†**Mieszkaniczko, a,** lm. **a** p. **Mieszkanie:** Obejrzą ś., aż wszędzie jezioro zalało, tylko co M. ich szczególne stało. Żebr. W korabiu mieszkaniczka sobie poczynisz. Wuj. *(=komory, przegrody, gniazda.* Wuj.; = *przegrody.* B. G.). Wróbel znalazł sobie M., a sinogarlica gniazdo. Leop.

Mieszkanie, a, posp. **Męszkanie I.** blm., czynność cz. **Mieszkać:** M. na wsi latem przyjemne *(=pobyt, przebywanie).* Letnie M. *(=wilegjatura).* Wyjechać na letnie M. †Wezwał bez mieszkania senatorów na sejm. Stryjk. *(=bezzwłocznie, bez zwłoki).* †Nie chcę złego mieszkania między małżeństwem być okazją, nie chcę zgody ich psować. Skar. *(= pożycia).* **2.** a. ×**Mieszkalnia** *miejsce, pomieszczenie, gdzie ś. mieszka, miejsce zamieszkania, lokal, dom:* M. pańskie, króla *(=rezydencja, apartament, pokoje).* M. wojskowe *(= kwa-*

tera). M. dla uczni *(= stancja).* M. frontowe, obszerne, wygodne, suche, widne, ciepłe, wilgotne, tanie. Wynająć, nająć, wymówić M. Wywiesić kartę na M. Przyjąć kogo na M. *(= na komorne).* Urządzić, umeblować, odświeżyć, wyrestaurować, powiększyć, zmniejszyć M. Wziąć większe M. Trzymać na siebie M. Nie stój za drzwiami, wejdź do mieszkania *(=do pokoju, do stancji, do izby).* M. na dole *(=dół).* M. na piętrze *(=góra).* W swoim mieszkaniu, do swego mieszkania *(=u siebie, w domu,* żart. *w chalupie; do siebie i t. d.).* Nawiedź moje skromne M. *(=chatkę, progi).* Posiedzenie odbyło ś. w prywatnym mieszkaniu naczelnika *(=w domu u naczelnika).* Nie ma nawet mieszkania *(= dachu nad głową, swego kącika).* Puste M. *(= 4 kąty i piec piąty).* Sam jeden w mieszkaniu *(=między czterema ścianami).* M. prawne *(=domicyl).* Przen.: Bóg obrał M. w jego sercu *(=przybytek).* **3.** [M.] *izba, stancja:* Ma dwa mieszkania. Zdr. **Mieszkanko, Mieszkaneczko, †Mieszkaniczko.**

†**Mieszkanie** przys. *ociągając ś., leniwie, nie zaraz.* L.

Mieszkaniec, ńca, lm. **ńcy** a. ×**ńce I.** a. posp. **Mięszkaniec, †Mieszkacz** *ten, co mieszka:* M. domu=*lokator.* M. chaty. Słow. M. tej nędznej siedziby. Słow. M. kraju, miasta=*obywatel.* Pobożni mieszkańce. Mick. Ciekawi mieszkańce. Mick. Mieszkańcy = *ludność.* Królestwo Polskie ma dziesięć miljonów mieszkańców. Wielbłąd, M. pustyni. Przen.: Mieszkańcy niebiescy. **2.** [M.] *czynszownik.*

†**Mieszkanina, y,** lm. **y** *omieszkanie, opóźnienie, zwłoka, mitręga, bałamuctwo, zmuda, strata czasu:* Władysław Wielkopolaków o mieszkaninę zabawną ostremi słowy zgromił. Błaż.

Mieszkaniowe, ego, lm. **e** *dodatek do pensji urzędnikom na mieszkanie.*

Mieszkaniowy przym. od **Mieszkanie:** Podatek M. Odbyta w ubiegłym miesiącu tak zwana ankieta mieszkaniowa.

Mieszkanka, i, lm. **i,** ×**Mieszkanica** forma ż. od **Mieszkaniec:** Królowa lasów, górnej M. pustyni. Bardz.

Mieszkanko, a, lm. **a** p. **Mieszkanie:** Zajął ś. najprzód wyszukaniem skromnego mieszkanka. Zach. W mieszkanku, położonym na prawo, rozlegał ś. gwar kobiecych i dziecinnych głosów. Orzesz.

†**Mieszkany:** Pamięć mieszkana = *spokojna, trwała.* Gosł.

†**Mieszkawać, a, ał** p. **Mieszkać:** Sprawy ludzi na ziemi mieszkawających. Żarn.

†**Mieszkawanie, a,** blm., czynność cz. **Mieszkawać.**

[**Mieszkinie, iń,** blp.] p. **Miszkinie.** <Lit. meszkinis = niedźwiedzi>

×**Mieszkiwać, a, ał** p. **Mieszkać:** Ta pyszna rzeka, w której krokodyl mieszkiwa, kraj Abisynów oblewa. Przyb. W którym to seraju zawsze mieszkiwa. Star.

×**Mieszkiwanie, a,** blm., czynność cz. **Mieszkiwać.**

Mieszkogryz, a, lm. **owie** *ten, co wyłudza pieniądze od ludzi:* Niech Żydom za parobka służę, jeżeli ja tego felczera od puszczania krwi i pieniędzy, tego mieszkogryza wolno z Warszawy puszczę. Sienk. <Mieszek + Gryźć>

Mieszkowato przys. od **Mieszkowaty.**

Mieszkowaty *podobny do mieszka, workowaty, torebkowaty.* Anat.: Gruczoły mieszkowate, łagiewkowate (glandulae utriculares).

Mieszkowy przym. od **Mieszek.** Lek.: Szelest M. p. **Dmący.**

Mieszysko, a, lm. **a** p. **Miech.**

Mieszník, a, lm. **cy I.** ×M. *ten, co robi mieszki, woreczki,* kaletnik, †kapsarz, †tasznik. Por. **Miechownik. 2.** lm. i bł. bot. p. **Truszczelina.**

†**Mieścic, a,** lm. **y** *mieszkaniec, mieszczanin, obywatel:* Ten Jozeph był M. Betlejemski, syn Jakubów. Op. Niebiescy mieścicy. Glosa w. XV. <Od 1. Miasto>

Mieścić, i, ił I. w sobie=*obejmować, zawierać, zamykać, liczyć w sobie, mieć; chować:* Garniec mieści 4 kwarty. Na pozór on jest grzeczny, a wewnątrz jad mieści. Kras. Dzieło to mieści wiele prawd pożytecznych. Poezja romantyczna mieściła w sobie zarodki mistyczne. Chm. **2.** *dawać miejsce czemu, umieszczać, lokować:* M. co w kufrze, w garnku. Królów, książąt z Niemiec całych mieści po gmachach wspaniałych. Niem. Przen: M. kogo na służbie, na posadzie = *dawać, wyrabiać mu miejsce.* **M. ś. I.** *być w czym, zawierać ś., zamykać ś., znajdywać ś., koncentrować ś., mieć miejsce; mieszkać, gnieździć ś., lokować ś.; móc ś. zmieścić, wchodzić:* Co umysł wzrusza i co oko pieści, w twojej osobie wszystko ś. to mieści. Kras. W garncu mieści ś. (zam. *mieszczą ś.)* 4 kwarty. Trzy w dziewięciu mieści ś. 3 razy *(=pójdzie).* Mieścimy ś. wszyscy w tym domu. W rozprawce tej także ś. mieści zdanie o Słowackim. Chm. Przen.: W głowie mu ś. to nie mieści. Karp. *(= to przechodzi jego pojęcie.* **2.** ×właśc. i przen. *szukać miejsca, układać ś., gnieździć ś., sadowić ś.:* On mieści ś. na urząd sędziego. Kot mieści ś. na poduszce. <MIAS(T)>

Mieścina, y, lm. **y I.** *liche, ubogie miasto:* Wypędził go do nikczemnej mieściny. Warg. **2.** ×M. *liche, nędzne miejsce;* przen. *niekorzystna posada.* Zdr. **Mieścinka.**

Mieścinka, i, lm. **i** p. **Mieścina:** Niemasz tak podłej wioski, tak lichej mieścinki, coby w niej trzydzieści, czterdzieści chorągwi nie było. Star.

Mieścisko, a, lm. **a I.** p. **I. Miasto. 2.** p. **Mielerzysko.**

Mieść, miece a. **miecie, miótł** i **M. ś.** p. **Miotać;** *garnąć, podrzucać; zamiatać:* Ci wieńce wonne przed nogi twe miecą. Mias. Wicher za wichrem poświstuje, miecie. Zal. [Djabeł babinę do błota miecie]. Gdziekolwiek słońce miece strzały swoje. Kochan. Mars temu i owemu los miece wątpliwie. Stryjk. Panowie pochlebcom szaty z siebie miecą. Star. Szablą razy miece. P. Koch. Szyją miecąc po wietrze, włosy rozkudliła. Otw. Koń, co tak prędko pustynie przelata, miecąc kamienie i piaski kipiące. Słow. Wały spienione miecą na głazy ukropy. Słow. (Bałwany) zdobędą ląd w tryumfie i, napowrót zbiegi, miecą za sobą muszle, perły i korale. Mick. Miecą bogactwa na stosy. Mick. (Lampa) żywszy blask na wsze strony miecie. Krasiń. Kaganiec na wszystkie światło miece strony. P. Koch. †Miecący koń *(= koń zrzucający z siebie jeźdźca).* Widziałem barana rogami miecącego przeciwko zachodowi. Leop. Matka szczebiece uboga, a na zbójcę co raz ś. miece. Kochan. Miece ś., by pies na łańcuchu. Prz. Wśród damasceńskich krzywych pałaszy miecie ś. Żmija okropnym bojem. Słow. <MIOT/MOT>

†**Mieśćce, a,** lm. **a** p. **Miejsce.** B. Sz.

†**Mieśćki** p. **Miejski:** Świadczę, eże Hanusz jest prawy M. syn. Księgi grodz. Radomsk. 1401. <Od 1. Miasto>

Mieśćski p. **Miejski.** B. Sz.
[**Miet-**] p. **Miot-.**
†**Mietać, a, ał** i [**Mietać**] p. **Miotnąć.** †**M. ś. l.** i [M. ś.] p. **Miotnąć. 2.** *zalecać ś.:* Boć ś. do żony cudnej mietał. S. Par.
†**Mietanie, a,** blm., [**Mietanie**] czynność cz. **Mietać;** *miotanie ś., rzucanie ś.:* Jako ów pies, którego z łańcucha spuszczą, bo ś. wymoże, wysili w onym mietaniu, w onym targaniu, iż nic ognia w nim nie zostanie. Górn. <M(I)OT>
†**Mietanie się, a ś.,** blm., [**Mietanie ś.**] czynność cz. **Mietać ś.**
Mietelnica, y, lm. **e l.** †M. forma ż. od **Mietelnik. 2.** [M.] bot. p. **Mietlica.** <Od Miotła>
†**Mietelnictwo, a,** blm. *sztuka mietelników:* Morszpręgi, latanie po powrozie już coś na M. poszło, a szlachcicowi by kąska nie przystoi. Górn.
†**Mietelniczy** przym. od **Mietelnik:** Sztuka, lina, obręcz mietelnicza. Skok M. Troc.
†**Mietelnik, a,** lm. **cy l.** *linochód, linoskoczek,* × *powrozobiegun.* **2.** *kuglarz pokazujący sztuki na migi.* Bobr. <Od Miotła>
[**Mieteleczka, i,** lm. **i**] p. **Miotła.**
[**Mietelka, i,** lm. **i**] **l.** p. **Miotła. 2.** p. **Mietlica.**
[**Mietlak, a,** lm. **i**] *gałęzie brzozowe na miotły.*
[**Mietlarz, a,** lm. **e**] p. **Miotlarz.** Zdr. [**Mietlarzyczek**].
[**Mietlarzyczek, czka,** lm. **czki**] p. **Mietlarz.**
†**Mietlenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mietlić ś.**
Mietlica, y, lm. **e l.** [M.] p. **Miotła. 2.** a. [**Miotła, Mietelnica**] bot. (agrostis) *roś. z rodziny traw.* Gatunki: M. pospolita a. [Miotła, Miotełka] (a. vulgaris). M. zbożowa a. rolowa (a. spica venti). Zdr. [**Mietliczka, Miotliczka, Mętliczka**]. <Od Miotła>
[**Mietlica, y,** lm. **e**] p. **Międlica.**
[**Mietliczka, i,** lm. **i, Miotliczka, Mętliczka**] bot. **l.** p. **Mietlica. 2.** p. **Śmiałek.**
†**Mietlić się, e ś., ił ś.** p. †**Mętlić:** Mietle mi ś., wikle mi ś., wije mi ś., gdy nie mogę przypomnieć. Dudz.
[**Mietlisko, a,** lm. **a**] p. **Miotła:** Biła mietliskiem. Co i raz iskrzyca buchnie mietliskiem. Kon.
[**Mietlonka, i,** lm. **i**] p. **Miotła.**
Mietlucha, y, lm. **y** zł. *miotła.*
[**Mietła, y,** lm. **y**] p. **Miotła.** Zdr. [**Mietełka, Mieteleczka, Mietlonka**]. Zgr. [**Mietlica, Mietlisko**].
[**Mieuk, a,** lm. **i**] p. **Nieuk.**
Miewać, a, ał i **M. ś.** p. **Mieć:** Miewa napady szału. Dawniej miewał pogodne czoło i lice spokojne. Mick. Jak ś. miewasz, Teresiu? Niem. Od tego czasu źle ś. miewał. Troc.
Miewanie, a, blm., czynność cz. **Miewać.**
Miewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Miewać ś.**
†**Miewidło, a,** blm. p. **Mlewo:** Zboże niedoźrzałe do użytku niespore, ziarno ś. skurczy, do tego w miewidle będzie ujma i mitręga. Troc. <Zam. *Mlewidło>
[**Miewować, uje, ował**] p. **Mieć:** Buty bez podeszew miewuje. <Od Mieć>
[**Miewowanie, a,** blm.] czynność cz. **Miewować,** *miewanie.*
[**Miewywać, uje, ywał**] p. **Mieć.** <Od Mieć>
[**Miewywanie, a,** blm.] czynność cz. **Miewywać.**
[**Mieza, y,** lm. **e**] p. **Miedza.**
Miezdrzenie, a, blm., czynność cz. **Miezdrzyć.**
Miezdrzyć, y, ył *oskrobywać z mięsa, wyrzynać mięso:* Kuśnierczyk miezdrzy skóry. Troc. <Od Miazdra>
[**Mieziany**] p. **Mizynny.**
†**Mieziny** p. **Mizynny.** Urs.
Miezyny p. **Mizynny.**
†**Mieździć się, i ś., ił ś.** *puszczać miazgę, pienić ś., ślinić ś.:* Mieżdżącego ś. paskudnemi jady, dziecina dojrzawszy... Żebr. <Od Miazga>
†**Mieżdżenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mieździć ś.**
Mię = *mnie* (od **Ja**): Nienawidzi mię. Widzieli mię. <M>
Mięcho, a, lm. **a** p. **Mięso.**
Mięcie, a, blm., czynność cz. **Miąć.**
[**Mięcienki**] p. **Mięciuchny.**
[**Mięcienko**] przys. od **Mięcienki,** *mięciuchno.*
[**Mięcieńki**] p. **Mięciuchny:** Liść M. Orzesz.
[**Mięcieńko**] przys. od **Mięcieńki,** *mięciuchno.*
Mięciuchno przys. od **Mięciuchny.**
Mięciuchny, Mięciutki, Mięciusieńki, Mięciuteńki, Miękusieńki, Miękuteńki, Miękuchny, Miękutki, Miękkuchny, Miękkutki, × **Miękuczki,** †**Miękućki,** [**Mięciuśki, Mięcieńki, Mięcienki, Międziucieńki**] *bardzo, nadzwyczaj, zupełnie miękki:* Mięciuchne łóżeczko. Orzesz. <Od Miękki>
Mięciusieńki p. **Mięciuchny.**
Mięciusieńko przys. od **Mięciusieńki:** Ugotuj go M. Kolb.
[**Mięciuśki**] p. **Mięciuchny.**
[**Mięciuśko**] przys. od **Mięciuśki.**
Mięciuteńki p. **Mięciuchny.**
Mięciuteńko przys. od **Mięciuteńki.**
Mięciutki p. **Mięciuchny:** Jak wiatr mocniej powieje, to który z kwiatów maku ś. osypie i deszczem niby mięciutkich liści twarz mi zarzuci. Orzesz.
Mięciutko przys. od **Mięciutki.**
Mięczak, a, lm. **i l.** lek. (molluscum) *nowotwór chorobliwy miękki.* **2.** a. **Zwierzę miękliwe,** × **Miększak** zool. (molluscum) *zwierzę bocznie symetryczne, bez podziału na pierścienie, z mięsistą nogą na brzusznej stronie ciała i fałdem skóry na grzbiecie (płaszczem).* Podział: 1. **Głowonogi** (cephalopoda): a) dwuskrzelne a. dwuskrzelowe (dibranchiata). b) czteroskrzelne a. czteroskrzelowe (tetrabranchiata). 2. **Skrzydłopławy, Skrzydłonogi.** 3) **Brzuchopełzy, Brzuchonogi** (gastropoda): a) płucodyszne (pulmonata). b) przodoskrzelne (prosobranchia). c) pręgonogi (heteropoda). d) tyłoskrzelne (opisthobranchia). 4. **Małże** (lamellibranchiata). <Od Miękki>
Mięczakowaty *podobny do mięczaka.* Zool.: Zwierzęta mięczakowate (molluscoidea) *zwierzęta niekręgowe, niestawowate o ciele miękkim, bocznie symetrycznym.* Gromady: a) Ramiononogi a. Ramionopławy a. Płaszczoskrzelne (brachiopoda s. palliobranchiata). b) Mszywioły, Mszanki (bryozoa).
Międlarka, i, lm. **i** *maszyna do międlenia lnu, konopi.* <Od Międlić>
Międlarnia, i, lm. **e** *zakład, miejsce, w którym odbywa ś. międlenie.*
Międlenie, a, blm., czynność cz. **Międlić.**
Międlica, y, lm. **e,** †**Miedlica, Cierlica, Tarlica,** [**Miądlica, Międlnica, Mietlica, Mętlica, Terlica, Cerzlica, Cerlica, Perlica**] *przyrząd do międlenia.*
Międlić, i, ił, Mędlić, †**Miedlić,** [**Miądlić**] *wycierać len a. konopie w międlicy, dla oddzielenia włókien od paździerzy.* <MIĘ(DŁ)>

[**Międlnica, y,** lm. **e**] p. **Międlica.**

[**Międolenie, a,** blm.] czynność cz. **Międolić.**

[**Międolić, i, ił**] *miąć, ugniatać coś w dłoniach.* Por. **Miętolić.** <Od *Międoła, a to od MIĘ(DŁ)>

[**Międza, y, lm. e**] p. **Miedza.**

[**Międziucieńki**] p. **Męciuchny.**

[**Międziucieńko**] przys. od **Międziucieńki.**

[**Międzuch, a,** lm. **y**] p. **Miedzuch.** <Od Między>

Między, †Miedzy, [Miedzy, Mezy, Mizy, Midzy] przyi.=a) z 4 pp. *pomiędzy, w co, w środek czego:* Kiedy wejdziesz M. wrony, krakaj także, jak i ony. Prz. Nie może oczu pokazać M. ludzi. *(=przed ludźmi).* Wjechał M. lasy. [Przysed M. jeden las]. Nie kładź palca M. drzwi. Prz. Skrytość tylko złości sprzyja, niech ją moralna nauka M. grzechy główne położy. Stasz. *(=do grzechów głównych zaliczy).* b) z 6 pp. (rzadziej z 4 pp.) *pomiędzy, pośród, śród, wśród):* Przepadli M. kurhany i krzaki. Mick. M. złemi znajdziesz dobrego. Prz. M. źródła kryształowe stała dziewica. Słow. Będąc M. młotem i kowadłem, wołałem łaski pańskiej postradać, aniżeli na uczciwym szwankować. Ossol. *(= w wątpliwym, niezdecydowanym położeniu).* Potrzeba mi sukien uczciwych, żebym ś. przynajmniej M. ludźmi mógł pokazać. L. Błogosławionaś Ty M. niewiastami. Czasem też i M. pokrzywami lilja roście. Kosz. Czytać M. wierszami *(=domyślać ś. rzeczy nie dopowiedzianych przez autora a. tylko napomkniętych).* Niech to zostanie M. nami *(=przy nas; nie rozgłaszajmy tego).* M. nami mówiąc = *w zaufaniu; szczerze, otwarcie; prawdę powiedziawszy:* Tak M. nami mówiąc, pan doktór może ś. nie poznał na chorobie. Perz. M. ludem chodzą wieści *(=w ludzie).* Wybieraj M. nędzą i podłością. Przyjdź do mnie M. czwartą a piątą. Rzekł M. innemi i to... ![M. tym] = *tymczasem, wtym; pomimo to, wszakże.* <MIED(J)>

Międzyakt, u, lm. **y** teatr. *przerwa między aktami, antrakt; intermezzo:* Rozmawiać w międzyakcie. Słuchała pilnie, w międzyaktach była zamyślona i poważna. Korz. Jeden tylko Reszke, basista, przybył na prośby komitetu, aby uświetnić widowisko w międzyaktach. Przen.: *wog. przestanek, pauza, przerwa:* M. między dwoma epizodami, między zdarzeniami. <Między + Akt>

Międzyaktowy przym. od **Międzyakt:** Wizyty międzyaktowe są rzeczą zwyczajną. Korz. Przestanek M. przeleciał mu bardzo szybko. Bał.

Międzyarkadowy *znajdujący ś. między arkadami:* Na ścianie międzyarkadowej widniał napis, wielkiemi wymalowany literami. Kraus. <Między + Arkadowy>

Międzybalcze, a, lm. **a, †Miedzybalcze** bud. p. **Międzybelcze.** <Między + Balka>

Międzybelcze, a, lm. **a, Międzybalcze, †Miedzybalcze, Międzytramie** bud. *przestrzeń między jedną a drugą belką.* <Między + Belka>

Międzyboczny anat. i antr. p. **Międzyciemieniowy.** <Między + Boczny>

Międzybrwie, a, lm. **a, †Miedzybrwie** anat. i antr. *okolica nadnosowa pomiędzy brwiami położona* (regio supranasalis). Por. **Gładzinka.** <Między + Brew>

Międzycewkowy lek. (intertubularis) *znajdujący ś. między cewkami.* <Między + Cewkowy>

†Międzychrząstkowaty anat. p. **Międzychrząstkowy:** Myszki międzychrząstkowate = *mięśnie międzyżebrowe wewnętrzne* (musculi intercostales interni). <Między + Chrząstkowaty>

Międzychrząstkowy, †Międzychrząstkowaty anat. *pomiędzy chrząstkami żeber znajdujący ś.* <Między + Chrząstkowy>

Międzyciemieniowy, Międzyboczny anat. i antr. *położony pomiędzy kośćmi ciemieniowemi:* Szew M. (sutura interparietalis). <Między + Ciemieniowy>

Międzyciemienny zool.: Kość międzyciemienna u różnych ssących i ryb (crista occipitis s. os interparietale). <Między + Ciemienny>

Międzyciernisty anat. p. **Międzyościowy.** <Między + Ciernisty>

× **Międzyczas, u,** blm , × **Międzyczasie** *przejście od jednej do drugiej chwili, przerwa, pauza:* Nie uwzględniono zmian, które zajść musiały w międzyczasie. <Między + Czas>

× **Międzyczasie, a,** blm. p. **Międzyczas.**

Międzycząsteczkowy fiz. *ujawniający ś. między najdrobniejszemi cząsteczkami ciał:* Działania międzycząsteczkowe. Siły międzycząsteczkowe a. molekularne. Przyleganie międzycząsteczkowe. <Między + Cząsteczkowy>

Międzydroże, a, lm. **a** *miejsce, przestrzeń między dwiema drogami.* <Między + Droga>

Międzydrzwie, a, lm. **a** bud. *pionowy pas ściany pomiędzy otworami drzwi.* <Między + Drzwi>

†Międzydupie, a, lm. **a** anat. p. **Krocze.** <Między + Dupa>

Międzydzielnicowy *zachodzący, znajdujący ś. między dzielnicami:* Stosunki, interesy, sprawy, zatargi międzydzielnicowe. <Między + Dzielnicowy>

Międzyfilarze, a, lm. **a, †Miedzyfilarze** p. **Międzysłupie.** <Między + Filar>

Międzygórny p. **Międzygórski.** L. <Między + Górny>

Międzygórski, Międzygórny *położony między górami:* Międzygórskie okolice. Pol. Pokłady borowiny napotykamy w dolinach międzygórskich Karpat. Tat. <Między + Górski>

Międzygórze, a, lm. **a** *miejsce między górami.* L. <Między + Góra>

Międzygwiazdowy *znajdujący ś. między gwiazdami:* Międzygwiazdowa pustynia. Prus. <Między + Gwiazdowy>

Międzykanalikowy *znajdujący ś. między kanalikami.* Anat.: Blaszka międzykanalikowa p. **Blaszka.** <Między + Kanalikowy>

Międzykapilarny fizj. p. **Międzywłoskowaty:** Wytwarzanie ś. limfy w przestrzeniach międzykapilarnych. <Między + Kapilarny>

†Międzykluczowy anat. p. **Międzyobojczykowy.** <Między + Kluczowy>

× **Międzykłębowy** anat. p. **Międzykrętarzowy.** <Między + Kłębowy>

Międzykobielisty anat. *między kobielami zębowemi będący:* Przestwory międzykobieliste. <Między + Kobielisty>

Międzykłykciowy *pomiędzy dwiema wyniosłościami kostnemi położony.* Anat.: Wyniosłość międzykłykciowa (eminentia intercondyloidea). Dołki międzykłykciowe w części górnej kości goleniowej (fossae intercondyloideae). Rowek M. kości udowej (fossa intercondyloidea ossis femoris). <Między + Kłykciowy>

Międzykolcowy anat. p. **Międzyościowy.** <Między + Kolcowy>

× **Międzykolczysty** anat. p. **Międzyościowy.** <Między + Kolczysty>

Międzykole, a, lm. **a** mł. *środkowy pierścień na kole młyńskim.* <Między + Koło>

Międzykomórkowy hist. *między komórkami ustroju będący:* Istota międzykomórkowa (substantia intercellularis). <Między + Komórkowy>

Międzykostny anat. (interosseus) *między kośćmi będący:* Mięśnie, naczynia, więzy międzykostne, †międzykościste, †międzykościowe, !międzykośne. <Między + Kostny>

†**Międzykościowy** anat. p. **Międzykostny.** <Między + Kościowy>

†**Międzykościsty** anat. p. **Międzykostny.** <Między + Kościsty>

!**Międzykośny** anat. p. **Międzykostny.** <Zam. Międzykostny>

Międzykręgowy anat. *pomiędzy kręgami będący:* Chrząstki międzykręgowe, †międzyzwrotowe (cartilagines intervertebrales). <Między + Kręgowy>

Międzykrętarzowy, ×**Międzykłębowy,** ×**Międzyskrętowy** *między krętarzami będący.* Anat.: Kresy międzykrętarzowe a. międzykłębowe kości udowej (lineae intertrochantericae femoris). <Między + Krętarzowy>

Międzykrocze, a, lm. **a** anat. p. **Krocze.** <Między + Krocze>

Międzykroczny, Międzykroczowy anat. przym. od **Międzykrocze,** p. **Kroczowy:** Szew M. (raphe perinei).

Międzykroczowy anat. p. **Międzykroczny** i **Kroczowy.**

†**Międzykrok, u,** lm. **i** anat. p. **Krocze.** <Między + Krok>

×**Międzykról, a,** lm. **owie,** ×**Bezkról** *ten, co sprawuje obowiązki króla w czasie bezkrólewia, np. prymas w daw. Polsce.* <Między + Król>

Międzyksiężyczny, Międzymiesięczny, †**Miedzyksiężyczny,** †**Miedzymiesięczny** *zdarzający ś. a. trwający w tym czasie, gdy nie widać księżyca, w przerwie między ostatnią kwadrą a nowiem:* Czas M. <Między + Księżyczny>

Międzykuchenny *między kuchniami znajdujący ś. a. zachodzący:* Widocznym było, iż w międzykuchennych stosunkach przygotowują ś. pioruny wojny. Dyg. <Między + Kuchenny>

Międzyleśny *znajdujący ś. między lasami:* W międzyleśnej dali. Gosz. <Między + Leśny>

Międzylist, u, lm. **y** bot. (pterigynandrum) *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny międzyliściowatych.* <Między + List>

Międzyliściowaty bot.: Rośliny międzyliściowate (pterogoniaceae) = *rodzina roślin z gromady mchów liściastych.*

Międzyludzki *między ludźmi zachodzący, zdarzający ś.:* Ciekawość intryżek międzyludzkich rozwiniętą w nim była do stopnia wysokiego. Orzesz. <Między + Ludzki>

×**Międzyłopacie, a,** lm. **a** anat. p. **Międzyłopatcze.** <Między + Łopata>

Międzyłopatcze, a, lm. **a,** ×**Międzyłopacie,** †**Miedzyłopatcze** anat. (interscapulium) *miejsce pomiędzy łopatkami,* in. †pochrzypcizna, †pochrzypczyzna.

Międzymałżeński *przytrafiający ś. w małżeństwie, między małżonkami zachodzący, z stosunków między mężem a żoną wynikły:* Głos we wszelkich kwestjach międzymałżeńskich. Jeż. <Między + Małżeński>

Międzymiastowy *między miastami będący:* Połączenie telefoniczne międzymiastowe. <Między + Miastowy>

×**Międzymiejsce, a,** lm. **a** *przestrzeń między jednym a drugim miejscem, przerwa, odstęp, interwal:* M. zębów. Bobr. <Między + Miejsce>

Międzymiesiączkowy lek.: Bóle międzymiesiączkowe p. **Ból.** <Między + Miesiączkowy>

×**Międzymiesięcze, a,** lm. **a** *czas między jednym a drugim ukazaniem ś. księżyca, czas międzyksiężyczny.* <Między + Miesiąc>

Międzymiesięczny, †**Miedzymiesięczny** p. **Międzyksiężyczny.**

×**Międzymięsny** anat. p. **Międzymięśniowy.** <Między + Mięsny>

Międzymięśniowy, ×**Międzymięsny** anat. *pomiędzy mięśniami będący,* in. ×śródmięsny: Powięzie międzymięśniowe (ligamenta intermuscularia). <Między + Mięśniowy>

×**Międzymiot, u,** lm. **y** gram. p. **Wykrzyknik.** <Między + Miot>

Międzymocarstwowy *między mocarstwami zachodzący:* Stosunki międzymocarstwowe. <Między + Mocarstwowy>

Międzymorski, †**Miedzymorski** *leżący między dwoma morzami.* <Między + Morski>

Międzymorze, a, lm. **a,** †**Miedzymorze** *wązki pas ziemi, łączący dwa lądy a rozdzielający dwa morza.* <Między + Morze>

Międzymurek, rka, lm. **rki** hut. *miejsce między murkami do prażenia rudy.* <Między + Murek>

Międzymurny, †**Miedzymurny** *leżący między dwoma murami.*

Międzymurze, a, lm. **a,** †**Miedzymurze 1.** *miejsce między dwoma murami.* **2.** ×M. *przestrzeń między murami a domami, na której niewolno stawiać zabudowań.* **3.** ×M. *mur między dwoma domami.* <Między + Mur>

Międzynarodowiec, wca, lm. **wcy** *człowiek nie należący z przekonań do żadnej narodowości, kosmopolita:* Życie w wielkim stylu międzynarodowców z całego świata. Bog. W.

Międzynarodowościowy *między narodowościami zachodzący:* Rozdrażnienie międzynarodowościowe. Jeż.

Międzynarodowy 1. *wspólny wszystkim narodom, wszechświatowy, powszechny:* Język M. Kongres M. architektów. Wystawa międzynarodowa. **2.** a. **Międzypaństwowy** *wspólny wszystkim państwom, tyczący ś. stosunków państw między sobą:* Prawo, biuro międzynarodowe. Stosunki międzynarodowe. Zaostrzenie sytuacji międzynarodowej. Wypadło im stanąć na przeciwnych biegunach w kwestji międzynarodowo-politycznej. Spas. Metr M. = *dokładna kopja metra archiwjalnego, wyrobiona w roku 1880 ze stopu platyny i irydu.* <Między + Narodowy>

Międzynarodówka, i, blm. *związek międzynarodowy robotników,* in. internacjonał. Czarna M. = *jezuici, kler katolicki.*

×**Międzynarożny,** †**Miedzynarożny** woj.: Linja międzynarożna = *ściana walu między dwoma narożnikami,* in. kurtyna, łączna, zasłona. <Między + Narożny>

[**Międzynogi, óg,** blp.] = **Krocze:** Międzynogami nazywają w Warszawie ulice Marjensztad i Źródłową, rozchodzące ś. pod kątem ostrym. <Między + Noga>

Międzynosowy *w środku nosa znajdujący ś.:* Przegroda międzynosowa. Ślus. <Między + Nosowy>

×**Międzynozdrze, a,** lm. **a** anat. (septum narium) *ścianka nozdrza przedzielająca,* in. przegroda nosowa. <Między + Nozdrze>

Międzynozdrzowy anat. *nozdrza przedzielający:* ×Kość międzynozdrzowa p. **Lemiesz.**

×**Międzynoże, a,** lm. **a** anat. p. **Krocze.** <Między + Noga>

†**Międzynożny** anat. *będący między nogami:* Stroje międzynożne = *vulva:* Planeta Wenus panuje macicy u pań i strojom ich międzynożnym. Sien.

Międzyobojczykowy, †**Międzykluczowy** anat. *pomiędzy obojczykiem prawym i lewym będący:* Wiąz M. (ligamentum interclaviculare). <Między + Obojczykowy>

Międzyosobniczy *między osobnikami zachodzący:* Umysłowe międzyosobnicze różnice są bardzo znaczne. Masł. <Między + Osobnik>

Międzyościeniowy anat. p. **Międzyościowy.**

Międzyościowy anat. *znajdujący ś. pomiędzy dwoma wyrostkami ościowemi kręgów:* Mięśnie i więzy międzyościowe, in. międzyciernistе, międzykolcowe, międzytarniowe, ×międzyościeniowe, ×międzykolczyste, ×międzyspiczaste (musculi et ligamenta interspinalia). <Między + Ościowy>

Międzypaństwowy p. **Międzynarodowy:** W stosunkach międzypaństwowych tylko rząd, a nie indywiduum ma prawo głos zabierać. Kal. <Między + Państwowy>

Międzyparlamentarny *wspólny wszystkim parlamentom, dotyczący wszystkich parlamentów, ze stosunków między niemi wynikły:* Zgromadzenie międzyparlamentarne. <Między + Parlamentarny>

Międzypień, pnia, lm. **pnie** *część drzewa, gdzie korzeń i strzała, rozdzielając ś., biorą swój początek.* <Między + Pień>

Międzypiętrze, a, lm. **a,** †**Miedzypiętrze 1.** *miejsce między jednym a drugim piętrem.* **2.** a. **Półpiętrze** *nizkie piętro między dwoma większemi, szczeg. między parterem i pierwszym piętrem, antresola; nizkie piętro, znajdujące ś. u wierzchu budowli.* <Między + Piętro>

Międzyplanetarny *między planetami ś. znajdujący:* Eter M. Było światło w przestrzeni międzyplanetarnej, ale nie było słońca. Prus. <Między + Planetarny>

Międzyplemienny *między plemionami zachodzący:* Najdogodniej byłoby rozpocząć próbę urządzenia normalniejszych stosunków międzyplemiennych. Spas. <Między + Plemienny>

Międzyplon, u, lm. **y** *roślina, zasiana dodatkowo na przestrzeni, przeznaczonej dla innej rośliny:* Włościanie sieją mak jako M. w ziemniakach, marchwi i t. p. <Między + Plon>

Międzypłciowy *zachodzący między istotami dwu płci:* Stosunki międzypłciowe. <Między + Płciowy>

Międzypłucny anat. *między płucami będący:* ×Błona międzypłucna, in. błona śródpiersiowa, przegroda piersiowa, ×średnica piersiowa, !parobek (mediastinum). <Między + Płucny>

Międzypodziałowy p. **Międzyrozbiorowy:** W epoce międzypodziałowej Rada Nieustająca poczęła wprowadzać pewny porządek w kraju, w administracji. Kal. <Między + Podziałowy>

Międzypokładowy *między pokładami ś. znajdujący:* Miejsca międzypokładowe na okręcie pasażerskim. <Między + Pokładowy>

Międzyponikowy anat.: Blaszki międzyponikowe p. **Blaszka.** <Między + Ponikowy>

Międzypoprzeczny anat. *pomiędzy wyrostkami poprzecznemi kręgów będący:* Mięśnie międzypoprzeczne a. †muskuły międzypoprzekległe, †myszki międzyzwrotne (musculi intertransversales). <Między + Poprzeczny>

†**Międzypoprzekległy** anat. p. **Międzypoprzeczny.** <Między + Poprzek + LEG>

×**Międzyposeł, sła,** lm. **słowie** = **Internuncjusz.** <Między + Poseł>

Międzyramienny *między ramionami ś. znajdujący:* (Herb) swe międzyramienne pachy na przysadzane godła otwierający. Bobrow. <Między + Ramienny>

Międzyrozbiorowy, Międzypodziałowy *do czasów między trzema rozbiorami Polski ściągający ś.:* Cechą znamienną międzyrozbiorowej epoki jest fatalistyczne pogodzenie ś. z przewagą Rosji. Sm. <Między + Rozbiorowy>

Międzyroże, a, lm. **a** *część czoła między rogami:* Zwierz, przycisnąwszy go międzyrożem, nie podołał zgnieść mu piersi. Sienk. <Między + Róg>

Międzyrównoleżnikowy *między dwoma równoleżnikami ś. znajdujący:* Odległość międzyrównoleżnikowa. <Między + Równoleżnikowy>

†**Międzyrzecza, y,** lm. **e** p. **Międzyrzecze:** Na tej międzyrzeczy wielkie imiona dziedziczy. Pot.

Międzyrzeczanin, a, lm. **anie** *mieszkaniec kraju między dwiema rzekami:* Rozkazanie szło po wszech ziemiach, aby międzyrzeczanie z innemi ciągnęli w porządku pod swemi wojewodami. Krasz.

Międzyrzecze, a, lm. **a,** †**Miedzyrzecze,** †**Międzyrzecza** *miejsce między rzekami położone.* <Między + Rzeka>

Międzyrzeczny, †**Miedzyrzeczny** *między rzekami położony.*

Międzyrzędzie, a, lm. **a** bud. p. **Międzysłupie.** <Między + Rząd>

×**Międzyrzut, u,** lm. **y** gram. p. **Wykrzyknik.** <Między + Rzut>

Międzysejmowy *w przerwach między sejmami będący:* Wolno im było krytykować system zarządu z okresu międzysejmowego. Spas. <Między + Sejmowy>

Międzysięg, u, lm. **i** bud. p. **Półgrzędek.** <Między + SIĘG>

Międzyskrawkowy anat. *odnoszący ś. do miejsca pomiędzy skrawkiem i przeciwskrawkiem ucha:* Wcięcie międzyskrawkowe (incisura intertragica). <Między + Skrawkowy>

×**Międzyskrętowy** anat. p. **Międzykrętarzowy.** <Między + Skrętowy>

Międzysłowiański *między Słowianami istniejący, zachodzący:* Główna cecha niektórych stosunków międzysłowiańskich. Spas. <Między + Słowiański>

Międzysłupie, a, lm. **a, Międzyrzędzie, Międzyfilarze,** †**Miedzyfilarze** bud. *przestrzeń między słupami, kolumnami,* in. eustyl. <Między + Słup>

Międzyspiczasty anat. p. **Międzyościowy.** <Między + Spiczasty>

Międzystanowy *między stanami będący, istniejący:* Równość wobec prawa zniosła wszystkie tamy międzystanowe. Spas. <Między + Stanowy>

Międzystawowy anat. *pomiędzy dwiema powierzchniami stawowemi znajdujący ś.:* Chrząstka międzystawowa (cartilago interarticularis). †Kości międzystawowe p. **Trzeszczki.** <Między + Stawowy>

Międzystronniczy *między stronnictwami będący, zachodzący:* Stosunki międzystronnicze. <Między + Stronniczy>

Międzyszczepowy *między szczepami istniejący, zdarzający ś.:* Spełzła na niczym próba rozwiązania bez walki wiekowej krzywdy międzyszczepowej. Spas. <Między + Szczepowy>

Międzyszczękowy anat. *pomiędzy jedną i drugą szczęką będący:* Chrząstka międzyszczękowa (cartilago intermaxillaris). <Między + Szczękowy>

† **Międzyszew, szwu,** lm. **szwy** anat. p. **Krocze.** <Między + Szew>

× **Międzyszmatkowy** anat. p. **Międzyzrazikowy.** <Między + Szmatkowy>

Międzyszryk, u, lm. **i** fl. *miejsce próżne między ryklami biegowemi w pasie a. płycie.* <Między + Szryk>

Międzyszwowy anat. *między szwami czaszki będący:* Kostki międzyszwowe (ossicula Wormiana) = *wstawki kostne, kostki przybyszowe, dodatkowe czaszki,* in. kluczki czaszkowe. <Między + Szwowy>

Międzyścież, y, lm. **e** bud. *pionowy pas ściany pomiędzy drzwiami (= międzydrzwie) a. oknami.* <Między + Ścież>

Międzyświatowy *między światami będący:* W przestrzeni międzyświatowej istnieje środek, posiadający odmienne, niż ciała materjalne, własności. Bog. <Między + Światowy>

Międzyświecie, a, lm. **a,** † **Miedzyświecie** *przestrzeń między dwoma światami.* <Między + Świat>

Międzytarniowy anat. p. **Międzyościowy.** <Między + Tarniowy>

Międzytkankowy hist. *tkanki przegradzający:* Istota międzytkankowa. <Między + Tkankowy>

Międzytorek, rka, lm. **rki** kol. *słupek, podkład a. inny znak u zbiegu dwuch torów, poza który nie powinny wystawać wagony,* in. słupek międzytorowy, słupek ostrzegawczy, ukres. <Między + Tor>

Międzytorowy *między torami ś. znajdujący.* Kol.: Słupek M. p. **Międzytorek.** <Między + Torowy>

Międzytorze, a, lm. **a** kol. *miejsce między dwoma sąsiedniemi torami.*

Międzytramie, a, lm. **a** bud. **1.** p. **Międzybalcze. 2.** *przestrzeń między paskami tryglifu,* in. metopa. <Między + Tram>

Międzyusze, a, lm. **a** *przestrzeń między uszami u konia:* Szerokie czoła i międzyusza. Pol. <Między + Ucho>

Międzywale, a, lm. **a,** † **Miedzywale** *miejsce między podwójnemi wałami.* <Między + Wał>

Międzywał, u, lm. **y** *wał pośredni w maszynach, łączący ś. przez przesuwanie z wałem głównym, ruch bezpośrednio otrzymującym, lub odłączający ś. odeń przez usunięcie.*

Międzywałowy *między wałami będący:* Błękitny bławatek wkroczył nieśmiało z łanów sąsiednich na międzywałową dolinę. Rol.

Międzywęźle, a, lm. **a** ogr. *przestrzeń między dwoma liśćmi.* <Między + Węzeł>

Międzywierszowy *między wierszami będący.* <Między + Wierszowy>

Międzywłoskowaty, Międzykapilarny *między naczyniami włoskowatemi będący:* Przestrzeń międzywłoskowata. <Między + Włoskowaty>

† **Międzywodny** *między wodami będący, wodami otoczony:* Samos międzywodna. Mor. A. Miasto międzywodne. Mor. A. <Między + Wodny>

† **Międzywschodni** *ku wschodowi położony a. mieszkający:* Starzy historykowie wszystkie narody północne i międzywschodnie Scytami i Sarmatami za jedno zwali. Stryjk. <Między + Wschodni>

Międzywyrazowy *między wyrazami będący, zachodzący, ujawniający ś.:* Fonetyka międzywyrazowa. <Między + Wyrazowy>

Międzywyspowy *między wyspami będący:* Handel M. Żegluga międzywyspowa. <Między + Wyspowy>

Międzywyznaniowy *między wyznaniami będący, zachodzący:* Pod cięciem katowskiego miecza spadają głowy ofiar międzywyznaniowych uprzedzeń i rozterek. Kraus. Międzywyznaniowa nietolerancja panuje w jednakiej sile w społeczeństwach katolickich i protestanckich. Kraus. <Między + Wyznaniowy>

Międzyzębie, a, lm. **a, Szranki** wet. *część szczęki końskiej, z której zęby nie wyrastają, przestrzeń dziąseł bezzębna między zębami krającemi a trzonowemi, miejsce na wędzidło.* <Między + Ząb>

Międzyziarenkowy, Międzyziarnowy hist.: Warstwa międzyziarenkowa (stratum intergranulosum) = *jedna z warstw siatkówki oka.* <Między + Ziarenkowy>

Międzyziarnowy hist. p. **Międzyziarenkowy.** <Między + Ziarnowy>

× **Międzyziemny** p. **Śródziemny:** Dzieli Europę od południa morze międzyziemne. Paszk. Sydończykowie i Tyryjczykowie byli najsławniejsi żeglarze dla przyległości morza międzyziemnego. Stryjk. Ocean M. Pot. <Między + Ziemny>

† **Międzyziobrowy** anat. p. **Międzyżebrowy.** <Między + Ziobrowy>

Międzyzrazikowy, × **Międzyszmatkowy** anat. *będący między zrazikami gruczołowemi:* Przestwory międzyzrazikowe w wątrobie (spatia interlobularia). <Między + Zrazikowy>

Międzyzwrotnikowy, × **Międzyzwrótnikowy** *między zwrotnikami znajdujący ś.:* Kraje międzyzwrotnikowe. <Między + Zwrotnikowy>

† **Międzyzwrotny** anat. p. **Międzypoprzeczny.** <Między + Zwrotny>

† **Międzyzwrotowy** anat. p. **Międzykręgowy.** <Między + Zwrotowy>

× **Międzyzwrótnikowy** p. **Międzyzwrotnikowy.**

† **Międzyżeberny** anat. p. **Międzyżebrowy.** <Między + * Żeberny>

Międzyżebrowy, † **Międzyżeberny,** † **Międzyziobrowy** anat. *pomiędzy dwoma żebrami będący:* Tętnica międzyżebrowa (arteria intercostalis). <Między + Żebrowy>

Międzyżebrze, a, lm. **a** anat. (spatium intercostale) *przestrzeń oddzielająca żebro od żebra.* <Między + Żebro>

× **Międzyżyle, a,** lm. **a,** † **Miedzyżyle** anat. *przestrzeń między dwiema żyłami.* <Między + Żyła>

Miękciej p. **Miękko.**

[**Miękciejszy**] p. **Miękki.**

Miękczeć, eje, ał p. **Mięknąć.** <Od Miękki>

× **Miękczej** p. **Miękko.**

× **Miękczejszy** p. **Miękki.**

Miękczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Miękczeć. 2.** czynność cz. **Miękczyć:** M. żelaza, blachy, drutu, miedzi i t. p. = *rozgrzewanie ich do czerwoności, aby ś. stały miękkiemi,* in. glijowanie. M. stali, przez ogrzewanie w różnym stopniu dla różnych użytków. Łab. M. surowizny, wolne studzenie roztopionej surowizny. Łab. M. dźwięków, głosek (= *upodniebiennianie, palatalizacja głosek).*

Miękczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Miękczyć ś.**

Miękczyciel, a, lm. **e** *ten, co miękczy.*

Miękczycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Miękczyciel.**

Miękczyć, y, ył, × Miętczyć 1. *robić miękkim, zmiękczać, rozmiękczać:* M. skórę. Łobodę przyłożyć na twardość a. na gruzłę, tedy miękczy i ból uśmierza. Spicz. Plaster miękczący. Maść miękcząca. M. żelazo, stal, blachę, drut, miedź przez rozpalanie, rozżarzanie *(=glijować).* M. surowiznę przez wolne studzenie jej w stanie roztopionym. **2.** przen. *wzruszać, poruszać, pozbawiać surowości, rozbrajać, rozczulać, rozrzewniać, roztkliwiać, łagodzić:* Miłość miękczy twarde serca. M. łzami dusz tych głazy. Krasiń. Upartych Żydów Piotr miękczy cudami i mądremi wywodami. Groch. M. obyczaje. **3.** M. głoski=*czynić je podniebiennemi, upodniebienniać.* **M. ś.** p. **Mięknąć:** a) Skóra ś. miękczy przez garbowanie. Sł. wil. b) Miękczy ś. jego zapalczywość. Sł. wil. < Od Miękki >

Miękczyzna, y, blm. p. **Miękkość.**

[**Mięki**] p. **Miękki:** M. wiatr *(=ciepły wiatr).*

[**Miękina, y,** lm. **y, Miakina, Miekina**] *plewy:* Spissamentum, treść, drożdże, miękiny i wszelakie ostatki z wyżętych a wybitych rzeczy. Mącz. Miękiny, które z prosa otłukanego odchodzą. Syr. Kiedy ś. prosa rodzą, jagły tłuc i miękiny chować dla świni. Zaw. Kędy ś. prosa rodzą, tam miękiny, gdy jagły tłuką, bardzo dobre świniom. Gost. Starego wróbla na miękinę nie złapiesz. Prz. Od złego dłużnika choć miękiną wybieraj. Prz. Bierze, jak za miękinę. Prz. *(=dużo zarabia, ma zyskowny interes).* <Ukr. miakyna, Brs. miakina>

[**Miękisy, ów,** blp.] p. **Miękisz.**

Miękisz, a a. **u,** lm. **e, Miękkisz 1.** *część miękka czegokolwiek:* M. chleba, bułki *(=ośrodek).* Kupując mięso, wybieraj M. przy kościach. M. u palca *(=brzuszcz).* **2.** *gąszcz miękki, pozostały po ugotowaniu i wycedzeniu jarzyn, ziół i t. p.:* M. pozostały po wyciśnionej miękko ugotowanej rzepie. Kluk. **3.** [Miękisze a. **Miękisy**] *gatunek jabłek.* **4.** anat.: a) × M. ucha (lobulus auris) = *płatek uszny,* × *łatka ucha.* b) ! M. płuc, mózgu = *zraz, płat płuc, mózgu.* Ryszk. **5.** a. **Tkanka murowa** bot. (parenchyma) *tkanka komórkowata, z której są utworzone miękkie, soczyste, nie drzewiaste części roślin:* M. owocu. M. rdzeniowy = *miękisz roślinny w postaci tkanki komórkowatej, wypełniającej wnętrze pnia,* in. rdzeń. M. promienisty = *promienie miękisza rdzeniowego, idące od rdzenia do warstwy zielonej kory,* in. promienie rdzeniowe. **6.** a. **Mydlak, Mydłak** gór. = a) *ziemia ilasta, towarzysząca niek. rudzie żelaznej i zupełnie do niej podobna, lecz po wyschnięciu odpadająca.* b) *miękka część kamienia od ziemi.* < Od Miękki >

Miękiszowy przym. od **Miękisz:** Komórki miękiszowe roślin.

Miękkawo przys. od **Miękkawy:** Pęcherzykowata nabrzmiałość M. uczuć ś. daje. Perz.

Miękkawość, i, blm. rz. od **Miękkawy.**

Miękkawy, [**Miętkawy**] *niezupełnie miękki, nieco miękki.* <Od Miękki>

Miękki, [**Mięki, Miętki, Mitki**], st. w. **Miększy,** × **Miękczejszy,** [**Miękciejszy**] **1.** *łatwo uginający ś. przy naciskaniu, łatwo dający ś. innemi ciałami rysować, nietwardy:* Wszelkie ciało, które mierną siłą znacznie ściśnione być może, nazywa ś. miękkim. Hube. Ciało, drzewo, żelazo miękkie. M. jak wosk. Materac M. Kołdra, poduszka miękka. W pościeli edredonowych puchów, miększej od kąpieli... Mick. Na rogaciznie najpodlejsza skóra biała, bowiem bywa najmiękczejsza. Trzyc. Podniebienie miękkie i twarde. Owoc M. Kto twarde zje, to i miękkiemu poradzi. Prz. **2.** Koń M. w pysku=*dający ś. łatwo powodować.* **3.** Jaja na miękko = *rzadkawe, ugotowane tak, aby żółtko i białko niezupełnie ś. ścięło.* **4.** Siano miękkie=*potraw.* **5.** Woda miękka=*zawierająca mało części mineralnych:* Wody miękkie, deszczowe, śnieżne, rzeczne, jeziorne. Hube. **6.** przen. *łatwy, skory, skłonny:* Krowa miękka do doju *(=o miękkich, łatwo wydzielających mleko wymionach).* Człowiek M. do płaczu. **7.** przen. *powolny, zgodny, łatwo ulegający:* Człowiek M. do interesu. Miękkie jej serce zapomni o Janie. Krasiń. **8.** przen. *delikatny, miły, sympatyczny, wdzięczny, przyjemny:* Twarz Tatara skrzywiła ś. i z miękkiej, świeżej na chropowatą, nadętą ś. zmienia. Krasiń. Głos jej miększy i wdzięczniejszy zniewalające wydawał odgłosy. Węg. Prawdę prędzej w ludzie więc wmówiemy, kiedy rym M. doda jej wdzięczności. P. Koch. Nie widać w niej było układności miękkiej, niebutnej, którą miłość nastarcza. L. Od miękkiej młodości mojej. L. **9.** przen. *łagodny, łaskawy, delikatny, dobry, dobrotliwy, litościwy, tkliwy, rzewny, czuły:* Człowiek miękkiego serca. M. w karności. Kn. Charakter M. Mindaka Strojnat zabił, a państwo Litewskie osiadł; wszakże nie miękczejszym ten stawił ś. chrześcijanom. Błaż. **10.** przen. *zbyt delikatny, słaby, zniewieściały, gnuśny, wypieszczony, wychuchany:* Miękkie kobiety krzyki boleści wydały, mężczyzny, chociaż twardsze, łzy wylewały. Przyb. Prosił młody Leszek, aby go więcej w miękkim białychgłów towarzystwie nie trzymano. Nar. Miękkie wychowanie, życie. Miękkie obyczaje. Takiej fantazji kawalera trudno już w dzisiejszych miękkich czasach znaleźć. Sienk. W rozmyślaniu, w modlitwach szukałem tej zbroi, którąbym odział serce miękkie z przyrodzenia. Mick. Na twarzy smutek i miękka omdlałość. Słow. **11.** [M.]=a) *lekki.* b) [Wiatr wieje od miękkiej strony] = *od zachodu i południa.* **12.** posp.: Szankier M. = *szankier, wrzód weneryczny* (ulcus molle). **13.** anat.: Części miękkie p. **Część. 14.** bot.: Kłosówka miękka p. **Kłosówka. 15.** jęz.: Spółgłoska miękka = *podniebienna.* Samogłoska miękka = *miękcząca, upodniebienniająca poprzedzającą ją spółgłoskę.* **16.** zdń.: Polewa miękka a. płytka = *wymagająca słabego ognia dla stopienia ś.* <MIĘ(K)/MN/MIN>

Miękkisz, a a. **u,** lm. **e** p. **Miękisz.**

Miękko, st. w. **Miękciej,** × **Miękczej** przys. od **Miękki;** [**Miętko, Mitko**]: a) Spać M. *(=na miękkim posłaniu).* Miękisz pozostały po wyciśnionej M. ugotowanej rzepie. Kluk. Na M. p. **Miękki.** b) przen.: Tedy mi ś. tak M. koło serca zrobiło, żem dukatami chłopom sypał. Przybor. *(=miło, błogo, rzewnie).* Grać na instrumencie jakim M. Sł. wil. *(= mile, wdzięcznie).* c) przen.: Upominać kogo M. *(=łagodnie, łaskawie).* d) przen.: Z młodych lat nie chowaj dzieci M., niech przywyka synaczek niewczasom. Opal. *(= zniewieściale).* M. żyją, to na toż samo wychodzi, jak gdyby mówili, że źle żyją. Pilch.

† **Miękkodarty** *miękki i darty:* Miękkodarte pióro. Mor. A. <Miękko + Darty>

† **Miękkoliczny** *mający miękkie lica:* Mało pomogą muzy miękkoliczne, kiedy Kupidynowe dochodzą strzały sercotyczne. Zim. <Miękki + Lice>

Miękkołuskowy *mający miękkie łuski:* Modrzew M. <Miękki + Łuskowy>

Miękkonogi *mający miękkie nogi.* <Miękki + Noga>

Miękkopiór, a, lm. **y** zool. p. **Kaczka.** <Miękki + Pióro>

Miękkopłetwy, Miękkopromienny zool. *mający miękkie promienie w płetwie grzbietowej:* Ryby miękkopłetwe a. miękkopromienne (malacopteri) = *ryby kościste, mające miękkie promienie w płetwie grzbietowej,* p. **Ryba.** <Miękki + Płetwa>

Miękkopromienny zool. p. **Miękkopłetwy:** Węgorz należy do rzędu miękkopromiennych. Wał. <Miękki + Promienny>

Miękkoręki *mający miękkie ręce.* <Miękki + Ręka>

× **Miękkoserceść, i,** blm. rz. od **Miękkosercy.**

× **Miękkosercy 1.** *mający miękkie serce, łatwo ś. rozczulający.* **2.** *zniewieściały.* <Miękki + Serce>

Miękkoskorupy *mający miękką skorupę:* M. pław. Troc. <Miękki + Skorupa>

Miękkoskórny *mający miękką skórę:* Owad M. <Miękki + Skórny>

Miękkość, i, blm. rz. od **Miękki; Miękczyzna,** [**Miętkość, Mitkość**]: a) M. i twardość ciał. b) M. serca. c) Żyć nie masz w gnuśliwej miękkości. L. d) M. dźwięków, głosek = *podniebienność, wymawianie podniebienne głosek.* <Od Miękki>

Miękkousty *mający miękkie usta:* Koń M. <Miękki + Usta>

Miękkowłosy *mający miękkie włosy.* <Miękki + Włos>

Miękkuchno przys. od **Miękkuchny.**

Miękkuchny p. **Męciuchny.**

Miękkutki p. **Męciuchny.**

Miękkutko przys. od **Miękkutki.**

Miękliwy zool.: Zwierzę miękliwe p. **Męczak.** <Od Miękki>

Mięknąć, nie, nął a. **kł, Miękczeć, Miękczyć ś.,** × **Mięknieć,** [**Miknąć, Miększyć ś.**] **1.** *stawać ś. miękkim, tracić twardość:* Wosk mięknie od ciepła. M. w płynie (= *przez pozostawanie w płynie stawać ś. miękkim*). **2.** przen. *wzruszać ś., poruszać ś., rozrzewniać ś., rozczulać ś., roztkliwiać ś.; pozbywać ś. surowości, łagodnieć:* Duszę masz nieokrutną i czyniącą pięknie, która nad przypadkami nieszczęśliwych mięknie. Tremb. Na honor! widzę, już cały mięknę na te przymioty i wdzięki piękne. Słpn. <Od Miękki>

× **Mięknieć, eje, ał** p. **Mięknąć:** Patrząc na niego, serce mi mięknieje. Rew.

Mięknienie, a, blm., czynność cz. **Mięknąć.**

Mięknota, y, lm. **y** bot. (portulacaria) *roś. z rodziny portulakowatych.* <?>

× **Miększak, a,** lm. **i** p. **Męczak:** Nagradza ten brak morze obfitością swoją gromadami miększaków, ryb. Pol. W ślad wędrownych miększaków przybywają ryby. Pol.

[**Miększenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Miększyć ś.**

Miększy p. **Miękki.**

[**Miększyć się, y ś., ył ś.**] p. **Mięknąć:** Ludzie ś. miększą.

Miękuchno przys. od **Miękuchny.**

Miękuchny p. **Męciuchny.**

× **Miękuczki** p. **Męciuchny.**

× **Miękuczko** przys. od **Miękuczki.**

† **Miękućki** p. **Męciuchny:** Wrzód już zebrał i prawie M. jest. Zygmunt August.

† **Miękućko** przys. od **Miękućki.**

[**Miękus, a,** lm. **y**] p. **Miękusz.**

Miękusieńki p. **Męciuchny:** Cienki, M., subtelniuchny. Mącz. Miękusieńka blaszka. Mącz.

Miękusieńko przys. od **Miękusieńki.**

[**Miękusz, a,** lm. **e, Miękus**] *człowiek bez energji, słabego charakteru.* <Od Miękki>

[**Miękuszka, i,** lm. **i**] *ośrodek, miękisz w chlebie.*

Miękuteńki p. **Męciuchny.**

Miękuteńko przys. od **Miękuteńki.**

Miękutki p. **Męciuchny.**

Miękutko przys. od **Miękutki.**

[**Mięniać, a, ał**] p. **Mieniać:** Mąż jej na onym boru nie ma nic utracać, ani go sam porębywać, ani drzewem M. Skr. Takowy opiekun dziecinnego boru nie ma od boru onego niczego zbywać, ani drzewami, pszczołami, łąkami M. Skr.

[**Mięnianie, a,** blm.] czynność cz. **Mięniać.**

[**Mięnić, i, ił**] p. 3. **Mienić:** Bracia jego mięnili to sobie za krzywdę wielką. Skr. Krzywdy, jakowe kto miewał, a. mieć sobie mięnił. Skr.

[**Mięnienie, a,** blm.] czynność cz. **Mięnić.**

Mięsak, a, lm. **i** lek. (sarcoma) *nowotwór złośliwy:* M. dołkowaty a. siatkowaty (s. alveolare). M. czarny, in. × melanosarkomat. <Od Mięso>

Mięsakowy lek. (sarcomatosus) przym. od **Mięsak.**

[**Mięseczko, a,** lm. **a**] p. **Mięso.**

† **Mięsi** p. **Mięsny:** M. targ. Troc.

Mięsiarz, a, lm. **e 1.** † M. p. **Mięsożerca:** Grzeszy, któryby nie naczczo przyjął chleb duchowny; trzeba to uważyć cielesnym mięsiarzom, aby wiedzieli, że grzeszą. Hrb. **2.** [M. a. **Miesiarz, Miesiar**] *rzeźnik; handlujący mięsem, sloniną.*

† **Mięsić, i, ił,** [**Mięsić**] p. **Miesić:** a) M. ciasto, wapno. Włod. M. dzieżę, ciasto. Troc. [Chléb ś. mięsi w dziézce]. b) ! M. komu rękę. <Zam. Miesić>

× **Mięsiec, śca,** lm. **śce** anat. p. **Mięsień.**

† **Mięsienie, a,** blm., [**Mięsienie**] czynność cz. **Mięsić.**

Mięsień, śnia, lm. **śnie,** ! **Mięśnia,** × **Mięsiec,** × **Mięsa** lm., **Muskuł,** × **Muszkuł,** † **Myszka** anat. (musculus) *twór z włókien mięsnych złożony, obdarzony kurczliwością i rozciągliwością, do wykonywania ruchów służący:* Mięśnie dowolne, poprzeczno-prążkowane (musculi voluntarii). Mięśnie mimowolne, gładkie (musculi involuntarii). Głowa mięśnia (caput musculi) = *przyczep mięśnia nieruchomy, ścięgno początkowe.* Brzusiec mięśnia (venter musculi) = *środek mięśnia.* Osada, × ogon mięśnia (cauda, punctum insertionis musculi) = *przyczep ruchomy mięśnia.* Mięśnie długie (musculi longi), krótkie i grube (musculi breves et crassi), płaskie a. szerokie (musculi lati), pojedyńcze (musculi simplices), złożone (musculi compositi). Mięśnie dwubrzuszne (musculi biventres), dwugłowe (musculi bicipites), trzygłowe (musculi tricipites), czterogłowe (musculi quadricipites). Mięśnie koliste, obrączkowe a. okrężne (musculi orbiculares), obłe a. wałkowate (musculi teretes), pierzaste (musculi pennati), półpierzaste (musculi semipennati). Mięśnie dźwigacze a. unoszące (musculi levatores), dosiebne a. ksobne, przywodzące, przyciągające, × przywodziciele, × przyprowadzacze, × zbliżacze (musculi adductores), nawrotne (musculi pronatores), odsiebne (musculi abductores), przeciwnicze (musculi antagonistae), przyciągające (musculi attrahentes), skręcające (musculi rotatores), spółczynne (musculi socii), wsteczne (musculi retrahentes), wyprostne (musculi extensores), wywrotne (musculi

supinatores), zginacze (musculi flexores), zniżające (musculi depressores), zwieracze (musculi sphincteres). — M. gardzielo-podniebienny a. M. gardło-podniebienny a. M. połyko-podniebienny, in. ×muskuł gardzielowo-podniebieniowy, ×muskuł podniebienio-gardłowy, ×muskuł podniebieniowy gardzieli, †myszka gardzielo-języczkowa, †myszka podniebienio-gardłowa, ×zwieracz paszczy tylny (m. pharyngopalatinus). M. językowy a. ×muszkuł kości językowy (m. lingualis). <Od Mięso>

Mięsisko, a, lm. **a** p. **Mięso:** Grube M. Lubom. M. narosłe. Dor.

Mięsisto przys. od **Mięsisty:** Pacjent ten zdrowo i M. wyglądał. Perz.

Mięsistość, i, blm. rz. od **Mięsisty;** †**Mięsiwość;** *części mięsiste, miękisz:* a) M. ciała, mięsa. Troc. M. jego miętka, jędrna. Troc. W chorobach mięsistości ubywa. Troc. Przen.: M. serca zachowali. Rzew. *(=czułość).* b) M. drzewa, owocu. c) M. tkaniny. <Od Mięso>

Mięsisty, [Mięsity] I. a. **Mięsny** *obfitujący w części mięsne, muskularny:* Udo mięsiste. Anioł mięsistsze na siebie przyoblecze ciało, żeby go łacniej oko śmiertelne dojrzało. Przyb. Mięsista część abo sztuka w zwierzęciu, pieczenia. Kn. *(=mięso na pieczeń).* Mięsiste do kiełbas. Troc *(= mięso siekane na kiełbasy).* **2.** *obfitujący w części miękkie, w miękisz; soczysty:* Owoc, liść M. **3.** (o tkaninach) *gęsty, gruby i miękki:* Sukno mięsiste. Perkal M. **4.** anat.: Zrost M. (syssarcosis) = *zrost mięśni z kością,* ×mięsozrost, †cielnospój. Błonka mięsista (panniculus carnosus). **5.** myśl.: Rura strzelby mięsista = *gruba.* <Od Mięso>

[Mięsity] p. **Mięsisty.**

Mięsiwo, a, lm. **a** *mięso wszelkiego gatunku:* Kosz z mięsiwem. M., owe mięsiste części, które ś. z nitek składają, i z wielu zwierząt są pokarmem człowiekowi. Kluk. Mięsiwa nad wszelkie inne pokarmy posilne. Haur. Zastawione deski długie, okryte mięsiwem i napojami. Krasiń. <Od Mięso>

†**Mięsiwość, i,** blm. p. **Mięsistość:** Kapary większe więcej w sobie mięsiwości i soku mają, niźli mniejsze. Syr. Oliwki moczyć, dokąd ś. M. od kostek nie puści. Sien. Dynie wodniste są mięsiwości bardzo jusznej. Syr.

Mięsko, a, lm. **a, Miąsko I.** p. **Mięso. 2.** anat. (caruncula), in. ciałko: a) M. łzowe (caruncula lacrimalis) = *drobny guziczek czerwony w kącie wewnętrznym oka,* in. ciałko łzowe, †karunkuła płaczliwa. b) Mięska mirtowe (carunculae myrtiformes) = *strzępki pozostające po rozdartej błonie dziewiczej,* in. ciałka mirtowate, ciałka mirtowe, †marszczki uścia macicznego, †myszki mirtowe, strzępy mirtowe, strzępki mirtowate, ×szczęty dziewictwa, †wyrostki zamku panieństwa.

×**Mięsnik, a,** blm. fizj. (zomidinum) *pierwiastek w mięsie będący.* <Od Mięso>

Mięsny, ×**Mięśny,** †**Mięsi** przym. od **Mięso I.** *z mięsa zrobiony:* Pokarm M. Potrawa mięsna. Mięsna polewka. Sien. *(= rosół).* Ekstrakt M. Liebiga. **2.** Dzień M. = *w którym wolno jeść z mięsem, nie postny.* Środy i soboty niemięsne. Ustrz. **3.** *do przechowywania a. do sprzedawania mięsa służący:* Mięsna grzęda. L. Jatki mięsne. Przen.: Wydać kogo na mięsne jatki. Prz. *(=na rzeź).* **4.** p. **Mięsisty:** Części ciała mięsne. Przen.: Wszak i wy macie serca mięsne? Pot. *(= nie kamienne).* Twardsze w piersiach nad żużel, nad skały, nad krzemień, na miękkie i na mięsne serce Panie przemień. Pot. **5.** anat.: Włókna mięsne = *główny składnik mięśni.*

Mięso, a, lm. **a,** 2 pp. lm. **mięs** a. **miąs, [Miso, Miszo, Mieso, Niso] I.** *części miękkie organizmu zwierzęcego, złożone przeważnie z mięśni i tłuszczu:* We wszystkim ciele mięsa wiele nie było. Troc. M. wołowe *(= wołowina),* cielęce *(= cielęcina),* baranie *(=baranina),* wieprzowe *(= wieprzowina).* M. ludzkie. M. białe *(=cielęcina, wieprzowina, indyk, kura),* czarne *(=wołowina, baranina, sarna, zając, gęś, kaczka).* M. surowe, gotowane, duszone, pieczone, solone, wędzone. M. twarde, kruche. M. jatkowe. Jeść M. Wedle Pitagoresa nie mamy zabijać bydła i jadać miąs. Otw. Rzeźnicy od miąs wszelakich mają płacić. Vol. Miąs wieprzowych miernie tylko zażywać. Haur. Niedźwiedź Litwin miąs nieświeżych nie je. Mick. Jadać z mięsem *(=nie z postem, nie pościć).* Kazali gotować im z mięsem w te dni, kiedy oni sami poszczą. L. Sztuka mięsa = a) *kawał, płat mięsa:* M. sztukami by deszcz padało z obłoków. Warg. Sztuczkę mięsa zjadł, i także mierniuczko pił. Sekl. b) a. **Sztukamięs** *wołowina gotowana:* Po dobrej sztuce mięsa i klarownym winie łatwiej w was zapalczywość zapewne przeminie. Węg. Dobra jest sztuka mięsa przerastała a krucha. Kras. Proszę cię, Mikołaju, do siebie w dom, ale po staropolsku mówiąc, na sztukę mięsa, choć będzie przy tym co więcej. Opal. Pana Boga chwal, sztukę mięsa wal. Prz. Chrzan po sztuce mięsa. Prz. *(=musztarda po obiedzie).* Chleb trawa, M. potrawa. Prz. Piecz M., póki pali ś. ogień. Prz. *(=kuj żelazo, póki gorące).* Komu ś. mięsa nie dostanie, ten na polewce niech przestanie. Prz. *(=należy poprzestawać na tym, co kto ma).* Z mięsa ś. chlubią, a ono i polewki nie widzieli. Górn. Z tej kozy mięsa nie będzie. Prz. *(= z tej mąki nie będzie chleba = nic z tego nie będzie).* Za tanie pieniądze psy M. jedzą. Prz. Przen.: M. mięsem gonić potrzeba, t. j. karmionemi dobrze chartami polować. Chm. B. Mieć pierze i M. Prz. *(=być pięknym i bogatym).* Ni z pierza, ni z mięsa. Prz. *(=nic go nie zaleca).* Niemasz tu komu wierzyć, ni z mięsa, ni z pierza. Pot. M. najpiękniejsze bez chleba niesmaczne. Prz. *(= żona ładna bez posagu).* Głodny ci zięć powie: złe M. bez chleba. Pot. Ta bywszy jedynaczką, miała chleb do mięsa, powabne to oboje w żonach interesa. Pot. Przen. *ciało:* A cóżbym ja był za szlachcic, żebym cudzego mięsa nie próbował i swojego nie nastawił? Krasz. Handlować żywym mięsem *(= sprowadzać kobiety na drogę nierządu za pieniądze, żyć z nierządnic).* **2.** żart.: †Głupie M. = *nerka:* Wiecie, jako inaczej nerkę nazywają? Głupie M., a to z tej przyczyny działają, że w samym łoju siedząc, bardzo chuda bywa. Jag. **3.** anat. = a) ×w lm. p. **Mięsień.** b) ×M. czworograniaste a. ×M. czworoboczne Sylwjusza, in. mięsień kwadratowy Sylwjusza (caro quadrata Sylvii). **4.** lek.: a) Dziwe a. dzikie M. a. ×**Mięsodziwie, [Dziwizna]** (caro luxurians) *niezwykle wybujała ziarnina w ranie a. wrzodzie,* in. bujanie, wybujałość, ×wybuj, ×wybujak. b) †M. zmartwiałe a. gniłe, martwe (gangraena) = *rozkład organiczny w jakiej części ciała,* in. zgorzel, zgorzelina, gangrena, †martwienie członka. **5.** *miękkie części owoców, miękisz:* M. arbuza, śliwki. Gdy dławiąc

jagodę winną. M. jagodowe ziarnka nie puści, jest to znak niedojrzałej jagody. Trzyc. **6.** ?: M. górne abo ziemne, jest to kamień składający ś. z grubych szyb i niby nitek twardych. Kluk. Zdr. **Mięsko, Miąsko, Miąseczko, Miąseńko, [Mięseczko].** Zgr. **Mięsisko, Mięcho.** <MIĘS>

× **Mięsodziwie, a,** lm. a ż p. **Mięso.** <Mięso + Dziwy>

× **Mięsojad, a,** lm. **y** p. **Mięsożerca.** <Mięso + JAD>

× **Mięsojadacz, a,** lm. **e** p. **Mięsożerca.**

× **Mięsoprzedawca, y,** lm. **y** *ten, co sprzedaje mięso, rzeźnik.* <Mięso + Przedawca>

Mięsopust, u, lm. **y 1.** *czas między Bożym Narodzeniem a Popielcem, karnawał:* Mięsopustu w tym roku przypada tygodni siedem. Post odrzucają, ale mięsopusty, od czarta wymyślone, bardzo pilnie zachowują. Wuj. **2.** a. [**Mięsopusty** lm. ż., **Miesopusty, Misopusty, Masopust, Niesopusty, Niesopust, Niezapusty**] *ostatnie trzy dni przed wielkim postem, ostatki, zapusty.* **3.** †M. przen. *uczta, biesiada, hulanka:* Jeśli tak będą codzień mięsopusty, na szary koniec przyjdą. Wad. <? Mięso + Puścić; por. Zapusty>

Mięsopustnik, a 1. †M., lm. **cy** = a) *ten, co obchodzi mięsopust.* b) przen. *biesiadnik, godownik.* c) przen. *hulaka, rozpustnik, birbant.* **2.** [M., lm. **i** a. **Miesopustnik, Niesopustnik**] *luty.*

Mięsopustny przym. od **Mięsopust,** *karnawałowy, zapustny:* Zabawa mięsopustna. Mięsopustne święta, obżarstwa i pijaństwa pełne. Petr. Wody ś. opije, a prawie ś. jako mięsopustna kiszka nadmie. Rej. Niedziela mięsopustna (*=poprzedzająca zapustną, sześćdziesiątnica).*

† **Mięsopustować, uje, ował 1.** *obchodzić mięsopust, karnawałować:* Większy zysk czynimy djabłu, trzy dni rozpustnie mięsopustując, aniżli Bogu, czterdzieści dni nieochotnie poszcząc. Żarn. **2.** przen. *hulać, ucztować, godować:* Biesiadować, M. Petr. Rozpustnie żyję, huczę, mięsopustuję. Mącz. Ustawicznie mięsopustują, wszystko łokciem rozkoszy wymierzają. Birk.

† **Mięsopustowanie, a,** blm., czynność cz. **Mięsopustować:** Biesiady i M. Petr.

[**Mięsopusty, ust,** blp.] ż. p. **Mięsopust.**

× **Mięsotargowisko, a,** lm. **a** *rynek, targ, gdzie sprzedają mięso, jatki.* <Mięso + Targowisko>

× **Mięsowonnik, a,** blm. fizj. (osmozoma) *istota nadająca woń mięsu.* <Mięso + Woń>

× **Mięsozrost, u,** lm. **y** anat. p. **Mięsisty.** <Mięso + Z + Rost>

× **Mięsożer, a,** lm. **y** p. **Mięsożerca.** <Mięso + ŻR/ŻYR>

Mięsożerca, y 1. lm. **y** a. × **Mięsożer,** × **Mięsojad,** × **Mięsojadacz,** † **Mięsiarz** *człowiek żywiący ś. mięsem; amator mięsa.* **2.** lm. **e** *zwierzę mięsożerne.*

Mięsożerność, i, blm. rz. od **Mięsożerny,** *żywienie ś. mięsem, skłonność do jadania mięsa:* Stopień mięsożerności zwierzęcia zależy od uzębienia.

Mięsożerny 1. *karmiący ś. mięsem:* Zwierzęta mięsożerne (*=drapieżne).* Sęp M. Przyb. Rośliny mięsożerne. **2.** *do jedzenia mięsa służący:* Zęby mięsożerne. <Mięso + Żerny>

† **Mięspor, u,** lm. **y** p. **Nieszpór:** Hymna, którą poście śpiewają na mięsporze. Pśń. kość. <p. Nieszpór>

† **Mięsz, y,** lm. **e** p. **Miąższ:** M. umywalni była na trzy wielkie palce. Wuj. **W M. a. na M. a.** †w miąż, †w mięż, †wzmiąż, †wzmiąsz, †wzmięsz=*na grubość:* W M. a. na M. trzy, dwa palce, gruby trzy abo dwa palce. Włod. Drzewo u włóczni jego było na M., jako nawój u tkaczów. Leop. <MIĘŻ>

Mięszać, a, ał i **M. ś.** posp. p. **Mieszać:** Zaraz ś. w rzekę rzucił rumak skory, parskał i pianę mięszał z wód pianami. Słow. Na twym czole jakiś szatan mięsza rozpacz ze śmiechem. Słow. Zawżdy część własnej dumy mięszając w napoje... Mick. Śmieli chrześcijanie i małżeństwa z Araby M. Skar. Będę tak długo tym odmętem mięszał, aże wżdy kiedy ułowię węgorza. Orzech. Chmury, nadrannym wiatrem kręcone, już ś. z mgłą dolin mięszały białą. Słow. Pieśń przez srebrzyste płynie piołuny, mięsza ś. z echem. Słow.

Mięszadło, a, lm. **a** posp. p. **Mieszadło.**

Mięszała, y, lm. **y** posp. p. **Mieszała.**

Mięszanie, a, blm., czynność cz. **Mięszać,** p. **Mieszanie.**

Mięszaniec, ńca, lm. **ńcy** a. **ńce** posp. p. **Mieszaniec.**

Mięszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Mięszać ś.,** p. **Mieszanie ś.**

Mięszanina, y, lm. **y** posp. p. **Mieszanina.** Zdr. **Mięszaninka.**

Mięszaninka, i, lm. **i** posp. p. **Mięszanina i Mieszaninka.**

Mięszanka, i, lm. **i 1.** posp. p. **Mieszanka. 2.** [M.] p. **Lemieszka.**

× **Mięszano** posp. p. **Mieszano.**

Mięszany posp. p. **Mieszany.**

† **Mięszeć, eje, ał** p. **Miąższeć.** Mącz.

† **Mięszek, szka,** lm. **szki** p. **Mieszek:** Póty ś., panie, służyło, dokąd w mięszku jeszcze było, teraz że już w mięszku dziura, sam pan pocztarz luźny ciura. Bratk.

† **Mięszenie, a,** blm., czynność cz. **Mięszeć.**

Mięszkać, a, ał posp. p. **Mieszkać:** Przydzi k nam, nasz miły Panie Boże, aby Ty dale nie mięszkał. Kaz. Gnieź. Bez wszelakiego wstydu będzie mięszkał w swoich złościach. Kaz. 1555. Głodnemu nabarziej ś. mięszka. Prz.

Mięszkalny posp. p. **Mieszkalny.**

Mięszkanie, a, lm. **a** posp. p. **Mieszkanie:** Mięszkania małego nie miał. Spr.

Mięszkaniec, ńca, lm. **ńcy** posp. p. **Mieszkaniec.**

† **Mięszszeć, eje, ał** = **Miąższeć.** Troc.

† **Mięszszenie, a,** blm., czynność cz. **Mięszszeć.**

Mięślin, u, lm. **y** bot. (sarcocephalus) *roś. z rodziny marzanowatych.* <?>

Mięśliwonia, i, lm. **e** bot. p. **Żmijownik.** <?>

× **Mięśnia, i,** lm. **e** anat. p. **Mięsień.**

Mięśniak, a, lm. **i** lek. (myoma) *nowotwór chorobliwy z włokien mięśniowych prążkowanych złożony.*

Mięśnica, y, lm. **e 1.** × M. = a) *budynek, w którym zabijają zwierzęta na rzeź przeznaczone, rzeźnia, szlachtuz.* b) *jatki mięsne.* **2.** *miejsce do przechowywania mięsa i innych zapasów:* Na szkucie M. bywa naprzeciwko kuchni, gdzie słoninę i leguminy dla flisów chowają. Mag. <Od Mięso>

Mięśniczek, czka, lm. **czki** zool. p. **Ścierwnica.**

Mięśniowłókniak, a, lm. **i** lek. (fibro-myoma) *nowotwor chorobliwy z włókien mięśniowych gladkich i tkanki łącznej złożony.* <Mięso + Włókniak>

Mięśniowy przym. od **Mięsień; Muskułowy,** × **Muszkułowy:** Włókno mięśniowe. Praca mięśniowa. Fil. (w psychologji): Czucie mięśniowe a. muskularne = *czucie zależne od zmian fizjolo-*

gicznych w mięśniach a. ośrodkach inerwujących mięśnie. Zmysł M. a. muskularny = *zdolność doznawania czuć takich.* Lek.: Gościec M. (rheumatismus muscularis).

× **Mięśny** p. **Mięsny:** Mięśna polewka, potrawa. Troc. M. dzień. Kn. M. statek. Kn. Mięśna grzęda, polica. Kn. Mięśna komora. Das. Mięśne jatki. Kn. Kamień M. *(=barwy mięsa).*

Mięta, y, lm. **y, Mienta 1.** bot. = a) a. **Miętka, [Miętew, Miętkiew]** (mentha) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunki: M. austryjacka (m. austriaca). M. kędzierzawa (m. crispa). M. leśna a. [końska] (m. silvestris). M. pieprzowa (m. piperita). M. polej a. Miętkiew polej (m. pulegium). M. wodna a. Miętkiew żabia (m. aquatica). Przen.: Obrócić miętę w pokrzywę. Prz. *(= w opowiadaniu przeinaczyć sprawę).* b) M. kocia a. †koteczna (nepeta v. nepeta cataria) = *roś. z rodziny wargowych,* in. †Miętka kotcza, Kocia miętkiew, Biała lebiodka, Szanta zwyczajna a. pospolita, Szemla. c) M. ptasia p. **Muchotrzew. 2.** *liście roślin tej nazwy.* **3.** *odwar z roślin tej nazwy:* Pić miętę. Przen.: Dałem mu takiej mięty, co mu poszła w pięty. Prz. <Łć. mentha, z Gr. mínthē>

× **Miętczany** przym. od **Miętka,** p. **Miętowy:** Olej M. Krum.

× **Miętczenie, a,** blm., czynność cz. **Miętczyć.**

× **Miętczyć, y, ył** p. **Miękczyć.**

[**Mięteres, u,** lm. **y** a. **a**] p. **Interes.**

[**Miętew, twi,** lm. **twie**] p. **Mięta.**

Miętka, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Mięta:** M. czerwona, z której robiono wieniec dla nowożeńców. Bobr. Figa z pomarańczą z Polski wypędza jabłonie, dla indyku M. jest na stronie. Petr. Język uszczypliwy zwykł obracać i miętkę pachniącą w pokrzywy. Paszk. Potwarca miętkę w pokrzywy, złoto czyste w miedź obraca. Pot. **2.** M. grecka, Matki Bożej M., † Panny Marji M., †Marzia M. p. **Marzymiętka. 3.** †M. kotcza p. **Mięta. 4.** [M. czarna a. polna] = *roś. czyściec błotny* (stachys palustris). **5.** [Marji M.] = *roś. wrotycz piwonja* (tanacetum balsamita).

[**Miętka, i,** lm. **i**] p. **Jętka.**

Miętkawo posp. przys. od **Miętkawy.**

Miętkawość, i, blm. posp. rz. od **Miętkawy.**

Miętkawy posp. p. **Miękkawy.**

Miętki posp. p. **Miękki:** M. jedwab, sukno. Troc. Drzewa miętkie, składające ś. z żyłek miętkich, rzadkich, białych, takie są olszyna, leszczyna, wierzbina, lipina, topolina. Jak. J. Na końcu każdego objadu taka bywa miętka, jak masło. Kol. M. w karności. Troc. M. prowadzi żywot. Troc. Dusze miętkie rozkosz cnocie przekładają. Jabł. *(= zniewieściałe).* Usteczka sobie miętkie słowa formują. Troc *(= pieszczotliwe).* Rzymianie obrzydzili sobie nakoniec grecki język, jakoby niewieści i M. Skar. [Miętka pogoda] = *wilgotne powietrze.*

Miętkiew, kwi, lm. **kwie** bot. p. **Mięta.**

Miętko posp. przys. od **Miętki,** p. **Miękko:** Upomniał go M. i łaskawie. Skar. *(=łagodnie).*

Miętkość, i, blm. posp. rz. od **Miętki,** p. **Miękkość.**

† **Miętlenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Miętlić ś.**

† **Miętlić się, i ś.** a. **e ś., ił ś.** p. † **Mętlić:** Miętle mi ś. Troc. <p. †Mętlić>

Miętło, a, lm. **a** bot. (cunila) *roś. z rodziny wargowych.* <?>

[**Miętolenie, a,** blm.] czynność cz. **Miętolić.**

[**Miętolić, i, ił**] **1.** *łamać, kruszyć, miąć, gnieść.* Por. **Międolić. 2.** *niewyraźnie mówić.* <Od Mięty>

Miętosić, i, ił, [**Miętoszyć**] *miąć, gnieść, ściskać:* Nieprzyjaciela polip doskoczywszy, w morzu miętosi. Żebr. Zastrzykiwanym chorym kazał M. nogi. Ochor. *(= miesić, masować, masażować).* [**M. ś.**] *coire.* <Od Mięty>

Miętoszenie, a, blm., czynność cz. **Miętosić.**

[**Miętoszenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Miętosić ś.**

[**Miętoszyć, y, ył**] p. **Miętosić.**

Miętowy przym. od **Mięta;** × **Miętczany:** Olejek M. Krople miętowe. Pastylki miętowe *(=miętówki).* Wódka miętowa *(=miętówka).* Likier M. Chem.: Kamfora miętowa p. **Mentol.**

Miętówka, i, lm. **i 1.** *wódka miętowa:* A jak pestkówka nie pomoże, to jest waniljówka, M. i wiele innych kordjałów. Zap. **2.** cukier. *pastylka miętowa:* M. konserwowa (szybko rozpuszczająca ś.). M. dragantowa (długo rozpuszczająca ś.).

[**Miętręga, i,** lm. **i**] p. **Mitręga.**

Miętus, a, lm. **y** zool. p. **Miętuz.**

[**Miętusia, i,** lm. **e**] = **Amjant.** <Od Miętusiej (hali) w Tatrach, p. Miętuz>

Miętusowaty p. **Miętuzowaty.**

Miętusowy przym. od **Miętus,** *miętuzowy:* Mięso miętusowe ciężkie do strawienia. Kluk. [M. olejek] *(=lek ludowy).* [Miętusowe sadło] p. **Sadło.**

Miętuz, a, lm. **y, Miętus,** × **Mientuz,** × **Mientus, [Mintus, Mintus, Niętusz, Mień, Miniok, Mniuch, Mniuczek]** zool. (lota vulgaris) *ryba bezcierniowa, gardłopłetwa, miętuzowata.* <? Por. Ang. minnow, mennous i in., Fr. menuise = drobiazg rybi>

Miętuzowaty, Miętusowaty *do miętuza podobny.* Zool.: Ryby miętuzowate.

Miętuzowy przym. od **Miętuz,** *miętusowy.*

Mięty im. od **Miąć.**

[**Miezdra, y,** lm. **y**] p. **Miazdra.**

† **Mięż, y,** blm. p. **Miąższ:** Kamień on był wzdłuż trzynaście stóp, a w M. siedm. Skar. <MIEZ>

† **Mięższejszy** p. **Miąższy:** Arcydzięgiel jest korzenia więtszego, mięższejszego nad inne dzięgle. Syr.

† **Mięższ, u,** blm. p. **Miąższ.**

† **Mięższeć, eje, ał** p. **Miąższeć:** Drzewo z wilgotności i obfitości soków mięższeje. Trzyc.

† **Mięższenie, a,** blm., czynność cz. **Mięższeć.**

† **Mięższy** p. **Miąższy:** Najmniejszy palec mój M. jest, niźli grzbiet ojca mego. Wuj.

1. Mig, u, lm. **i 1.** *mrugnienie, poruszenie powieki, mgnienie okiem:* Oczyma tylko z sobą gadały na migi. Min. **2.** przen. *mgnienie, mgnienie oka, mgnienie okiem, okamgnienie = najkrótsza chwila, moment:* W M. a. [W cztery miga, Migiem, Migusem, Migutem] przys. = *w mgnieniu oka, wnet, szybko, natychmiast, zaraz, w lot, w sekundę, w tej sekundzie, w ten moment, piorunem, na poczekaniu:* Żeby mi to w M. było zrobione. W M. powrócę. Jord. **3.** w lm. *znaki, poruszenia ciała znaczące:* Rozmawiać na migi a. × przez migi. Migi czyli poruszenie pewne ciała, mianowicie twarzy, są pierwszym i pospolitym językiem. Kopcz. Głuchoniemi za pomocą migów uczą ś. czytać i pisać. Śniad. Przez migi co pokazować sobie. Star. **4.** × M. p. **Migot:** Blask na blask odbijają tarcze migiem częstym. Przyb. <MIG/MG>

2. Mig p. **Fik-mik.**

× **Migacz, a,** lm. **e** *człowiek migający oczami, mrugający.*

Migać, a, ał i M. ś. p. **Mignąć.**

Migalet, a, lm. y bud. *wieża przy meczetach, w przekroju kwadratowa, o ścianach od dołu do góry jednostajnie szerokich, zakończona nizkim, zwężonym piętrem ośmiościennym i dachem ostrogrannym przykryta.* <Fr. migalet, Nm. Migalet, z Arab.>

Miganie, a, blm., czynność cz. **Migać:** Mniemanie złe o żonie łacno uroście z jakiego jej kiwania a. migania nieprzystojnego. Petr. M. światła.

Miganie się, a ś., blm., czynność cz. **Migać ś.:** M. ś. gwiazd. W bolach oczu i w iskrzeniu lub w miganiu ś. przed niemi pijawek używać. Perz.

Migawka, i, lm. **i 1.** ×M.=*powieka.* **2.** anat. p. **Migotka. 3.** w lm. hist. = a) *komórki nabłonkowe błon śluzowych, opatrzone w twory włoskowate, w ciągłym ruchu będące,* in. k o m ó r k i r z ę s k o w a t e a. m i g a w k o w e. b) *same twory włoskowate,* in. r z ę s k i m i g o c ą c e (cilia vibrantia). **4.** fot. *przyrząd do szybkiego otwierania i zamykania aparatu fotograficznego.* < Od Migać>

Migawkowy hist. i fizj. przym. od **Migawka; Migotny, Migocący:** Ruch M. *(= przez migawki wykonywany).* Komórki migawkowe p. **Migawka.** Nabłonek a. przybłonek M. a. m i g o t n y.

Migdalik, a, lm. **i** *pieszczoszek, gagatek:* Świadczą, że jesteś coxcomb lub M. Słow. Dziękuję, nie jadam słoniny — odpowiedziałem. — M.! — mruknęła z niechęcią. Sow.

Migdalina, y, lm. **y** bot. p. **Migdał.**

× **Migdalnik, a,** lm. **i** min. p. **Migdałowiec.**

Migdał, u a. a, lm. **y 1.** bot. (amygdalus) *roś. z rodziny migdałowatych.* Gatunki: M. b r z o s k w i n i a (a. persica). M. k a r ł o w y (a. nana). M. p o s p o l i t y a. M i g d a l i n a (a. communis). **2.** *ziarno migdału karłowego a. pospolitego:* Migdały gorzkie, słodkie. Przen.: Oczy; paznogcie w M. *(=kształtu migdała).* Przen.: Tobie jednemubym ją oddał, M., powiadam, M. Sienk. *(=specjał).* Przen. żart.: Niebieskie migdały = *rozkosze niebieskie.* Głucha na starca pobożne egzorty, kogo inszego rada słuchała, który jej nie o niebieskich migdałach gadał. Oss. Myśleć o niebieskich migdałach *(= marzyć, roić).* **3.** Migdały ziemne = *bulwki cibory jadalnej.* **4.** †M. przen. *fircyk, frant, elegant; gach, adonis.* **5.** †M. przen. *prostak:* Zdać ś., żeś go oszukał, a iżeś ty wygrał, on białki ukęsując, idzie prosty M. Rej. Widząc wdowa Mazurka, że M. niełupiony... Koch. W. **6.** [M.] *koń maści bułanej, migdałowej.* **7.** częś. w lm. anat. (amygdala s. tonsilla) *nazwa gruczołów parzystych w gardle,* in. w lm. m i g d a ł k i, †m i g d a ł k i ś l i n i a s t e, g r u c z o ł y m i g d a ł o w e, ×g r u c z o ł k i m i g d a ł o w e, †g u z i k i w g a r d l e, †m a n d l e, †ś l e r y, †ś l i r y, †s z l i r y, †ś l i n n e j a g o d y, †z a w a ł k i w c z e l u ś c i e c h. Zdr. **Migdałek.** < Z Łć. amygdalum, z Gr. amýgdalon>

Migdałek, łka, lm. **łki 1.** p. **Migdał:** a) Delikatny jak M. Prz. b) Otóż to mieć takiego migdałka panicza! Zabł. c) Migdałki w gardle. †Migdałki śliniaste. **2.** bot. = a) *gatunek krzewiasty ogrodowy migdału.* b) Migdałki stepowe (robinia frutescens) = *roś., stanowiąca gatunek akacji.* c) Migdałki ziemne p. **Cibora.**

Migdałolistny *mający liście podobne do liści migdału:* Wierzba migdałolistna (salix amygdalina). <Migdał + Listny>

Migdałowaty 1. *podobny do migdału z kształtu a. z koloru:* Uczynisz trzy czaszki migdałowate na każdym słupcu świecznika. Bud. Koń maści migdałowatej. **2.** bot.: Rośliny migdałowate (amygdalaceae) = *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych, uważana także za plemię rodziny różowatych i nazywana wówczas in.* r o ś l i n a m i m i g d a ł o w e m i.

Migdałowiec, wca, lm. **wce** min. **1.** a. ×**Migdalnik** *nazwa ogólna skał, zawierających w sobie masy mineralne, z postaci do migdałów podobne:* Najpospolitszym migdałowcem jest melafir. **2.** M. dolerytowy p. **Doleryt.**

Migdałowy przym. od **Migdał 1.** Drzewo migdałowe. M. ogródek. Troc. Bot.: Rośliny migdałowe p. **Migdałowaty. 2.** = a) *migdałom właściwy:* Zapach M. b) *z migdałów a. z migdałami zrobiony:* Olejek M. Mleko migdałowe *(= orszada).* Nie dla mopsa migdałowa polewka. Prz. Masa migdałowa. Babka migdałowa. Tort M. Cukier.: Tutka migdałowa p. **Tutka.** c) Król M. = *uczestnik zabawy w święto Trzech Króli, któremu ś. dostał piernik z migdałem.* **3.** *koloru migdałów, żółtopiaskowy:* Woźnica był w płaszczu migdałowym. Krasz. M. surdut. Korz. **4.** anat. (tonsillaris) *do migdałów w gardle ściągający ś.:* Gruczoły migdałowe, × gruczołki migdałowe p. **Migdał. 5.** min. *zawierający masy mineralne, z postaci swojej do migdałów podobne:* Melafir M. Złożenie migdałowe.

Migi w. p. **Fik-mik.**

[**Migiel**] *wyraz używany przy mętowaniu:* Figiel M. < Okrzyk.>

[**Migieljusz, a,** lm. **e**] *rodzaj gry towarzyskiej.* <?>

[**Migla, y,** lm. **y**] p. **Mgła.**

Migłoń, a, lm. **e** bot. (gynura) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

× **Migma, y,** lm. **y** p. **Mikstura.** <Gr. mígma ni.>

Mignąć, nie, nął, nied. **Migać 1.** †M. = *ruszyć powiekami, mrugnąć:* Ustawicznie miga. Troc. **2.** †M. i [M.] = *dać znak, dać znać na migi, machnąć:* Mignął na mnie. Troc. M. oczami na kogo *(=mrugnąć znacząco).* **3.** †M. czym = *poruszyć:* Gębą tylko miga coś pod nosem, mruczy jako niedźwiadek jaki. Opal. Niedbale ś. modli, tylko wargami migając. Hrb. Nosem migać. L. **4.** *machnąć szybko czymś świecącym a. jasnym:* Mignęła w ręku błyszczącym żelazem. Gosz. Komu trzeba, mignie pod oczy żelazem. Słow. Hrabia szpadą nad nim mignął. Mick. W dymach pożaru zbudzone wrony niekiedy białym migają skrzydłem. Słow. **5.** a. **M. ś.** *zajaśnieć na chwilę, błysnąć, zamigotać:* Na szczycie z ołowiu, jak światło poranku, mignęły płomienie, niepewne jak zorze. Słow. Wtym ś. światełko wśrzód gęstwi mignęło. Kras. Mignęła ś. przemijająca łuna. Oss. Nie wszystko drogi kruszec, co ś. mignie. Nar. *(=nie wszystko złoto, co ś. świeci).* Migać i Migać ś. = *świecić drżącym blaskiem, błyszczeć, połyskiwać, pstrzyć ś., majaczyć, migotać:* Oto na wieży latarnia miga. Słow. Jakieś światełko migało bladym promieniem. Od. Ponad źródłem światełka migały. Pol. Cudnym blaskiem migały w tłumie drogie aksamity, złociste pasy i jasne żupany. Słow. *(=mieniły ś.).* Dolina Świętej Trójcy obsypana światłem migającej broni. Krasiń. Światło na kominku ledwo ś. migało. Oss. Jeden drugiego w zapędzie wyściga do blasku światła, co ś. coraz miga. Kras. W spokojnych wodach nadbrzeżnego morza miga ś. drżący blask zeszłego zorza. Kras. Po łozach wilcze źrenice migają ś. jako świece. Mick. Iskry radości w oczach wszystkich ś. migały. Przyb. Za co z taką wytwornością trefisz wło-

sy? gęstsza na karku końskim miga ś. grzywa. Pilch. **6.** a. **M. ś.** *ukazać ś. na chwilę, dać ś. widzieć w przelocie, przemknąć, przelecieć, błysnąć:* Kula mignęła koło ucha. Tam za nią (muchą) mignęła wojskiego prawica. Mick. Niekiedy w ciszy Tatar Budziaku mignie na koniu, jak wiatr przeleci. Słow. Mignęła naprzeciw zwierciadła lekka postać. Mick. Z ubocznych progów mignie postać w bieli. Mick. Odchodzi bystra Irys i ledwie ś. mignie. Dm. Mignęła tylko śród okienka jej różowa wstążeczka i biała sukienka. Mick. Szata jakowaś mignęła wśród gęstwiny boru. Krasiń. Sznur przeklęty! sznur znienacka rumakowi miga w oczy. Mick. Migający wkoło oćmy rój skrzydlaty. Mick. Mignęła zawiedziona namiętność w jego oczach. Krasiń. Na rysach migają uczucia, jak obrączka światła nad pianą potoku. Krasiń. Przen: Alić ledwo drobna mignie chwila, już po nim. L. Aten ś. Pandjońskich imię ledwie miga. Żebr. *(=zaledwie jest znane).* **7.** min.: × Kamień migający p. **Mignik. 8.** myśl. (o zającu): Migać=*pokazywać ś. i znikać uciekając.* **M. ś. 1.** p. wyżej. **2.** †Migać ś. = *drgać:* Migające ś. brwi. Kn. Brwi mu ś. migają. Troc. <MIG/MG>

Mignienie, a, lm. **a, Mignięcie** czynność cz. **Mignąć:** Muszę oczy śmiałe odwrócić, bo mię twoich brwi M. zgubi. Słow. Mignieniem znać to mu dała. Troc. Znam jego najmniejsze mignienia. Troc. [W mignieniu oka] *(= w mgnieniu oka, w jednej chwili).*

Mignięcie, a, lm. **a** p. **Mignienie.**

Mignięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Mignąć ś.**

× **Mignik, a,** lm. **i,** × **Kamień migający,** × **Bastyt** min. = **Djalag.** <MIG/MG>

× **Migobłon, u,** lm. **y** anat. p. **Migotka.** <Migać + Błona>

× **Migocenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Migocić ś.**

× **Migocić się, i ś., ił ś.** p. **Migotać.**

†**Migoć, i,** blm. p. **Wilgoć:** Gdy kołami słońce ocyrklowane, znaczy M. Haur. <MIG/MG>

× **Migomowczy** *tyczący ś. rozmawiania na migi, mimiczny:* Pozwlekał on z obcych miast wszystkie tej migomowczej sztuki tajemnice, któremi dusza pojmuje i rozumuje. Wor. <1. Mig + Mowa>

× **Migot, u,** blm., × **Migota,** × **Mig,** [**Mygot**] *blask drżący, migotanie:* Niebo, ziemia i wody jaśnią ś. migotem. Przyb. <MIG/MG>

× **Migota, y,** blm. p. **Migot:** Niedogodną dla oka migotę sprawiały. Lel.

Migotać, cze, ce a **ta, tał,** †**Miegotać 1.** a. **M. ś.,** × **Migocić ś.** *błyszczeć drżącym, nierównym światłem, to ukazując ś., to znikając; migać, połyskiwać, majaczyć:* Błyskotnym gwiazdy promykiem migocą. Nar. Noc, noc, gwiazdy już migocą. Zal. Febus między czarnemi chmurami migoce ś. Leszcz. S. Na przedmieściu było ciemno, jedna latarka migotała ś. słabo. Bał. Igły migocą, toczą ś. chybkie wrzeciona. Mick. Tu i owdzie migocą straży naczelnych proporce. Mick. Nad przepysznym szyszakiem kita ś. migota. Przyb. Białe jako gęsi migocą zawoje. Pot. Tylko krzyżyk kościelny z za lasu migota. Syrok. Brylantowy śnieg migota. Syrok. Barw swoich tęczą wspaniale migoce. Od. Migoce mi ś. co w oczach. Troc. Min.: Kamień słoneczny migotający *(=iskrzący).* **2.** a. [**Magotać**] czym = *machać czym błyszczącym a. jasnym:* M. pałaszem. **3.** fizj.: Ruch migocący p. **Migawkowy.** <MIG/MG>

Migotanie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Migotać:** Brylantowe M. rosy. Kon. M. bez ognia i ciepła. Kor. **2.** astr.: M. gwiazd p. **Iskrzenie. 3.** fizj. *czynność migawek.* **4.** lek. (scintillatio) *iskrzenie dostrzegane w oku przez badającego.* **5.** min. = **Iskrzenie.**

Migotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Migotać ś.**

Migotka, i, lm. **i 1.** anat. = a) u człowieka = *marszczka spojówkowa w wewnętrznym kącie oka* (plica semilunaris). b) a. **Migawka,** × **Migobłon** u zwierząt = *błona niezależnie od powiek zasłaniająca oko mniej lub więcej dokładnie, u ptaków szczeg. rozwinięta, dowolnie ruchoma,* in. błona mrużna a. zasuwalna, nogieć, trzecia powieka, × zasłona mrużna, × zasuwka, [paskudnik] (jako rzekoma choroba bydła) (membrana nictitans). **2.** tech. *rodzaj lustru do przyozdabiania fajansu.*

Migotliwość, i, blm. rz. od **Migotliwy.**

Migotliwy, × **Migotny** *świecący to jaśniej, to ciemniej, światło niepewne dający, migocący, migający ś.:* Blask M. <Od Migotać>

Migotny 1. × M. p. **Migotliwy:** Migotne gwiazdy. Oss. **2.** × M. przen. *drgający, drżący, trzęsący ś.:* Żyłki bez zasłony migotne znacznie skaczą. Żebr. **3.** hist. i fizj. p. **Migawkowy.**

Migowy przym. od **1. Mig:** Migową rozmowę z nim rozpocząć chcieli. Skarb. *(=na migi).*

Migracja, i, lm. **e 1.** × M. = **Emigracja. 2.** *wędrówka ptaków, owadów i t. p.* <Łć. migratio>

Migrena, y, lm. **y,** [**Minegra**] **1.** lek. (hemicrania) *ból głowy połowiczny,* in. †bolenie półgłowne. **2.** × M. = *tęsknota za ojczyzną.* Mrong. <Fr. migraine, z Gr. hēmikranía, przez Łć. hemicrania>

Migrenina, y, blm. apt. *środek przeciw bólowi głowy, składający ś. z antypiryny i kofeiny.*

[**Migrować, uje, ował**] *emigrować:* Migrowali za granicę. <Łć. migrare>

[**Migrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Migrować.**

[**Migusem**] p. **1. Mig.** <Z 1. Mig, z końcówką Łć.>

[**Migutem**] p. **1. Mig.**

[**Mihulki, lek,** blp.] *zabawa wielkanocna.* <?>

Mijać, a, ał i **M. ś.** p. **Minąć.**

[**Mijać, a, ał** i **M. ś.**] p. **Mieniać:** Djabeł namawia, żeby z nim ś. mijáł. <Zam. Mieniać>

[**Mijak, a,** lm. **i**] *zagon ominięty podczas siewu.* <M(I)>

†**Mijamnik, a,** lm. **cy** *ten, co coś mija.*

[**Mijana, y,** lm. **e**] = **Miańba.**

Mijanie, a, blm., czynność cz. **Mijać.**

[**Mijanie, a,** blm.] czynność cz. [**Mijać**].

Mijanie się, a ś., blm., czynność cz. **Mijać ś.**

[**Mijanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. [**Mijać ś.**].

Mijanka, i, lm. **i 1.** [Mijanki] lm. = *wyścigi.* **2.** kol. *dworzec służący tylko do mijania ś. pociągów i nie przyjmujący podróżnych i towarów.*

Mijany im. od **Mijać:** [Polka mijana] = *rodzaj tańca.* [**Mijany, ego,** blm.] rz. *rodzaj krakowiaka (tańca).*

[**Mijawka, i,** lm. **i**] = **Miawka:** Mknie ponad lasem mała chmurka czarna: usiadły na niej złośliwe mijawki i sieją zdradne nasięrzału ziarna. Stark. <p. Miawka>

Mik w. p. **Fik-mik.** <Okrzyk.>

[**Mik, a,** lm. **i**] *komar.* <Nm. Mücke>

Mika, i, lm. **i, Błyskawka, Łyszczak,** × **Błyszczak,** × **Błyszcze,** × **Łyszczyk** min. *nazwa ogólna niektórych krzemianów glinu i potasu a. sodu, z do-*

łączeniem często tlenku magnezu, fluoru i wody, a czasem litynu i tlenniku żelaza, odznaczających ś. łupliwością na bardzo cienkie i giętkie blaszki i małą twardością i wchodzących do składu wielu skał. Gatunki: M. litynowa a. Lepidolit. M. magnezjowa a. Bjotyt. M. potażowa a. Fengit, Muskowit. M. sodowa a. Paragonit. M. potażowa, tworząca często wielkie i przezroczyste tablice, używa ś. na szyby do okien, do mikroskopów, na daszki do lamp i świec. <Łć. mica dosł. = okruszyna; albo od Łć. micare = błyszczeć>

[**Mika**] w. p. **Fik-mik.** <Okrzyk.>

× **Mikać, a, ał** p. × **Miknąć.**

[**Mikać, a, ał**] *fikać.* <Z Mik!>

Mikado, a, lm. **owie** *cesarz japoński.* <Japońs. mikado dosł. = władca>

× **Mikanie, a,** blm., czynność cz. × **Mikać.**

[**Mikanie, a,** blm.] czynność cz. [**Mikać**].

[**Mikany, ego,** blm.] *rodzaj gry, w której osoba z zawiązanemi oczyma musi poznawać inną, wymawiającą „mi" głosem zmienionym.* <Od Mikać = mówić „mi">

Miki w. p. **Fik-mik.** <Okrzyk.>

[**Mikielka, i,** lm. **i**] *drobna rybka, drobiazg rybi.* <Z Nm. Mückelchen = drobiazg>

[**Mikier, u,** lm. **y**] *otoczka z kiszkami świni.* <Nm. Micker = flaki>

[**Mikita, y,** lm. **y**] **1.** *rodzaj tańca ludowego, skakanie przez kij.* Przen.: Nauczę ja cię mikity (= *nauczę cię posłuszeństwa).* **2.** żart. *kozieł.* <Ukr. Mykyta = 1) Anicety, 2) rodzaj tańca>

[**Mikły**] p. **Nikły.**

Mikna, y, lm. **y** zł. *mała dziewka, dziewczyna.* <?>

× **Miknąć, nie, nął,** nied. × **Mikać 1.** (o bydle rogatym) *wydać głos, zaryczeć, ryknąć.* **2.** *wymówić zcicha „mi" w grze, zwanej „mikany."* **3.** *mruknąć:* Stojąca córeczka za krzesłem matuli miknęła zcicha: Oho! ho! Chodź. Co to waspanna mikasz? krzyknęła imość, co to waspanna mikasz? Mikaj waspanna, nie mikaj, tak będzie, jak Rzeczpospolita przykazała. Chodź. **4.** pog. *uderzyć w płacz, zaszlochać.* <Dźwn.>

[**Miknąć, nie, nął**] p. **Mięknąć.**

× **Miknięcie, a,** blm., czynność cz. × **Miknąć.**

[**Miknięcie, a,** blm.] czynność cz. [**Miknąć**].

[**Mikołaj, a,** lm. **e**] **1.** w lm. *lalki i figurki z pierników, niesione za św. Mikołajem w obchodzie, zwanym „Mikołajki."* **2.** żart. *niedźwiedź.* **3.** *jakaś roślina.* <Od imienia Mikołaj>

Mikołajek, jka, lm. **jki 1.** [Mikołajki] lm. = *obchód uroczysty w dzień św. Mikołaja.* **2.** a. **Mikołajka** *wązki, czarny halsztuk bez kokardy i wiązania, z napierśnikiem, wkładany pod mundur.* **3.** bot. p. **Wietrznik.** <p. Mikołaj; 3-e znaczenie z Ukr. mykołajky blp.>

Mikołajka, i, lm. **i** p. **Mikołajek.**

† **Mikołajków** przym. od **Mikołajek:** Korzeń M., babia rzyć. Spicz.

Mikoryza, y, lm. **y** bot. *organ roślinny, złożony z korzenia rośliny jawnokwiatowej i grzybni grzybu, rosnących i działających wspólnie,* in. korzeniogrzyb. <Now. z Gr. mýkēs = grzyb + rhíza = korzeń>

Mikot, a, lm. **y** myśl. *wabik na sarny.* <Dźwn.>

Mikotać, cze a. **ta, tał** myśl. *wabić sarny.* <Dźwn.>

Mikotanie, a, blm., czynność cz. **Mikotać.**

Mikowy przym. od **Mika:** Łupek M. = *skała złożona z naprzemianległych warstewek kwarcu i miki.* Mac. P.

Mikraster, tra, lm. **try** gieol. *szkarłupień, jeżowiec znajdowany w pokładach kredy białej.* <Now. z Gr. mikrós = mały + astēr = gwiazda>

Mikro nieod. p. **Mikron.** <p. Mikron>

Mikrob, u, lm. **y** bot. i lek. p. **Laseczník.** Przen. żart.: Drobnowidzowe badania nad mikrobami gorączki erotycznej. Bog. W. Przen.: W miastach wielkości średniej powstają i wirują roje ludzkich mikrobów. Orzesz. (= *pasożytów).* <Z Gr. mikróbios dosł. = krótkowieczny>

Mikrobiblja, i, blm. *nazwa, użyta przez Mickiewicza na oznaczenie duszy ludzkiej, jako małej książki, w której jest spisane wszystko, co ś. stało w świecie.* <Now. z Gr. mikrós = mały + Biblja>

Mikrobiolog, a, lm. **owie** a. **dzy** (Mikrobi-olog) *badacz a. znawca mikrobiologji.* <Now. z Gr. mikrós = mały + Biolog>

Mikrobiologiczny (Mikrobi-ologiczny) przym. od **Mikrobiologja:** Badania mikrobiologiczne.

Mikrobiologja, i, blm. (Mikrobi-ologja) *nauka o drobnoustrojach:* Dalsze doświadczenia wzbogaciły patogieniczną mikrobiologją w postrzeżenia. Jent. <Now. z Gr. mikrós = mały + Biologja>

Mikrobowy przym. od **Mikrob:** Próby szczepienia mikrobowego. Jent.

Mikrocefal, a, lm. **e,** ! **Mikrocefał** antr. (microcephalus) *człowiek o głowie w stosunku do reszty ciała zbyt małej,* drobnogłów, małogłów, małogłowy. <Gr. mikrokéfalos>

! **Mikrocefaliczny** antr. przym. od **Mikrocefalja,** *mający zbyt małą głowę, małogłowy:* Dzieci mikrocefaliczne nie rozwijają ś. umysłowo. Mac. P.

! **Mikrocefalja, i,** blm. antr. = **Małogłowie.**

! **Mikrocefał, a,** lm. **y** p. **Mikrocefal.** Masł.

Mikrochemiczny przym. od **Mikrochemja:** Metody mikrochemiczne.

Mikrochemja, i, blm. chem. *badania chemiczne, dające ś. przeprowadzać w bardzo małych rozmiarach, z rozpatrywaniem przez mikroskop.* <Now. z Gr. mikrós = mały + Chemja>

Mikrochronometr, u, lm. **y** *zegar najdokładniejszy.* <Now. z Gr. mikrós = mały + Chronometr>

Mikrofarad, a, lm. **y** fiz. *miljonowa część farada.* <Now. z Gr. mikrós = mały + Farad>

Mikrofauna, y, blm. *ogół drobnoustrojów zwierzęcych, zamieszkujących pewną okolicę kuli ziemskiej:* M. iłów ornatowych okolicy Krakowa. <Now. z Gr. mikrós = mały + Fauna>

Mikrofon, u, lm. **y** fiz. *przyrząd, służący do wzmacniania słabych głosów, używany często jako przesyłacz w telefonie.* <Now. z Gr. mikrós = mały + fōnéō = dźwięczę>

Mikrofonowy przym. od **Mikrofon:** Wysyłacz M.

Mikrofotogram, u, lm. **y** *fotografja, wyobrażająca coś w rozmiarach znacznie zmniejszonych:* M. depeszy dla poczty gołębiej. <Now. z Gr. mikrós = mały + Fotogram>

Mikrograf 1. a, lm. **owie** *ten, co opisuje przedmioty drobne, mikroskopijne.* **2. u,** lm. **y** mier. *narzędzie do robienia kopji mniejszych od oryginału.* <Now. z Gr. mikrós = mały + gráfō = piszę, rysuję>

Mikrografja, i, lm. **e** *opis drobnych przedmiotów, obserwowanych za pomocą mikroskopu.*

Mikroklin, u, lm. **y, Feldspat potażowy** min. *bezwodny krzemian glinu i potasu, okazujący grę barw, czasem zabarwiony materją organiczną na zielono i nazywany wtedy* Kamieniem ama-

żońskim. P. **Plagjoklas.** <Now. z Gr. mikrós=mały+klínō=nachylam>

Mikrokok, a, lm. **i** *bakterja w kształcie kulki a. ziarnka.* <Now. z Gr. mikrós=mały+kókkos=jądro, pestka>

Mikrokosm, u, blm., **Mikrokosmos,** ×**Drobnoświat** fil. *człowiek, natura ludzka, rozważana jako podobizna, powtórzenie na małą skalę kosmosu a. wszechświata.* Por. **Kosmos.** Przeć. **Makrokosm.** <Gr. mikrókosmos>

Mikrokosmiczny przym. od **Mikrokosm:** Nibyfilozofja mikrokosmiczna. Nowiń.

Mikrokosmos, u, blm. fil. p. **Mikrokosm.**

Mikrolit, u, lm. **y** *drobniuchny kryształek obcego minerału, widziany pod mikroskopem w kryształach badanego minerału.* <Now. z Gr. mikrós=mały+líthos=kamień>

Mikrometr, u, lm. **y,** ×**Drobnomiar,** ×**Drobnomierz** fiz. *wszelki przyrząd, służący do mierzenia nader drobnych rozciągłości, jak nieznacznych odstępów między dwiema linjami, a. grubości płyt bardzo cienkich:* M. nitkowy (*=mający zastosowanie w lunetach, złożony z cienkich nici pajęczynowych a. platynowych, w ognisku rozciągniętych).* M. pryzmatyczny (*= polegający na zastosowaniu objawów podwójnego załamania światła).* M. do mierzenia cienkości wełny. <Now. z Gr. mikrós=mały+métron=miara>

Mikrometrowy p. **Mikrometryczny.**

Mikrometryczny, Mikrometrowy przym. od **Mikrometr:** Pomiary mikrometryczne. Szruba mikrometryczna (*=szruba o bardzo drobnym kroku, którą posługują ś. mikrometry).*

Mikromilimetr, a, lm. **y** p. **Mikron.** <Now. z Gr. mikrós=mały+Milimetr>

Mikron, a, lm. **y, Mikromilimetr, Mikro** *miljonowa część metra a tysiączna część milimetra, drobna długość w pomiarach naukowych używana.* <Now. z Gr. mikrón dosł.=małe ni.>

Mikroorganizm, u, lm. **y** p. **Drobnotwór.** <Now. z Gr. mikrós=mały+Organizm>

Mikroskop, u, lm. **y,** ×**Mikroskopjum,** [**Miśkrop**] fiz. **1.** a. **Drobnowidz,** ×**Drobnowid,** ×**Drobnowidło** *przyrząd optyczny, wydający obrazy powiększone drobnych przedmiotów:* M. pojedyńczy=*soczewka wypukła a. kombinacja soczewek, działających jak jedna soczewka o wypukłości silniejszej.* M. pojedyńczy, wydający powiększenia niezbyt znaczne=*lupa.* M. złożony a. M. (*=przyrząd złożony z objektywy czyli szkła przedmiotowego, zwróconego ku przedmiotowi obserwowanemu, i okularu czyli szkła ocznego).* M. binokularny (*= M. tak urządzony, że przedmiot rozpatrywany być może współcześnie przez dwuch obserwatorów, a. też przez oba oczy jednego obserwatora).* M. stereoskopowy (*=M. binokularny, mający na celu wywoływanie wrażenia wypukłości przedmiotu obserwowanego, a stąd urządzony tak, że przedmiot rozpatrywany być może współcześnie przez oba oczy jednego obserwatora).* M. imersyjny (*= M. urządzony tak, że między objektywą a płytką szklaną, zakrywającą przedmiot obserwowany, znajduje ś. kropla wody).* M. pankratyczny (*=M., mający urządzenie takie, które pozwala zmieniać odległość wzajemną okularu i objektywy, a stąd mogący wydawać różne powiększenia bez zmiany szkieł).* M. polaryzacyjny (*=M. opatrzony przyrządem do badania objawów polaryzacji światła).* **2.** *przyrząd, urządzony na wzór latarni czarnoksięskiej, t. j. rzucający na ekran silnie powiększone obrazy drobnych przedmiotów:* M. elektryczny (*=w którym przedmiot jest oświetlony światłem elektrycznym).* M. słoneczny (*=w którym przedmiot jest oświetlony światłem słonecznym).* M. tlenowodorny (*=w którym przedmiot jest oświetlony światłem mieszaniny tlenowodornej).* <Now. z Gr. mikrós=mały+skopéō=patrzę>

Mikroskopicznie przys. od **Mikroskopiczny.**

Mikroskopiczny p. **Mikroskopowy:** a) Obserwacje mikroskopiczne. Sł. wil. b) M. mówi ś. o tak drobnych ciałach, których gołym okiem dojrzeć nie można, a które tylko za pomocą mikroskopu widzieć ś. dają, np. żyjątka znajdujące ś. w kropli wody. Kras. A.

Mikroskopijnie przys. od **Mikroskopijny.**

Mikroskopijny p. **Mikroskopowy.**

Mikroskopista, y, lm. **ści** *badacz a. pracownik, posługujący ś. mikroskopem:* Około 400 osób znalazło zajęcie w kontroli sanitarnej, w tej liczbie do 200 mikroskopistów. Krzyw.

Mikroskopistka, i, lm. **i** forma ż. od **Mikroskopista:** Mikroskopistki, oceniające przez mikroskop zdrowotność mięsa.

Mikroskopja, i, blm. *nauka, obejmująca teorję stosowania mikroskopu; badanie za pomocą mikroskopu.*

×**Mikroskopjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Mikroskop:** Najbardziej winniśmy wiele pierwszym wynalazcom mikroskopjów, teleskopjów. Smol.

Mikroskopować, uje, ował *badać za pomocą mikroskopu, rozpatrywać przez mikroskop.*

Mikroskopowanie, a, blm., czynność cz. **Mikroskopować.** Przen: Nikt teraz nie myśli o szlifowaniu wierszy i mikroskopowaniu wyrażeń. Mick. (*=zbyt drobiazgowym rozpatrywaniu).*

Mikroskopowo przys. od **Mikroskopowy:** Badać M.

Mikroskopowy, Mikroskopiczny przym. od **Mikroskop 1.** *należący do mikroskopu:* Przyrząd, preparat M. **2.** *przy pomocy mikroskopu otrzymany:* Obraz M. Powiększenie mikroskopowe. **3.** *posługujący ś. mikroskopem:* Badania, obserwacje mikroskopowe. Anatomja mikroskopowa (*=anatomja drobnowidzowa, histologja).* **4.** a. **Mikroskopijny**=a) *tylko przez mikroskop widzialny, drobny:* Istoty mikroskopowe. b) częś. **Mikroskopijny** przen. *bardzo mały, maleńki.*

Mikrostruktura, y, blm. *struktura, mogąca być badaną tylko przez mikroskop.* <Now. z Gr. mikrós=mały+Struktura>

Mikrotom, u, lm. **y** *przyrząd do robienia bardzo cienkich skrawków z rzeczy badanych pod mikroskopem.* <Now. z Gr. mikrós=mały+témnō=tnę>

×**Mikrotwór, oru,** lm. **ory**=**Drobnotwór:** Nauka ujarzmiła w znacznej części potęgę mikrotworów. Roj. <Now. z Gr. mikrós=mały+Twór>

Mikrus, a, lm. **y** zł. *malec.*

Mikry zł. *mały.* <Z Gr. mikrós=mały>

Miksjon, u, lm. **y** *lakier specjalny, używany pod złoto malarskie przez pozłotników, jako grunt.* <Now. z Gr. míxis=mieszanina>

Miksjonować, uje, ował *lakierować miksjonem, dawać grunt z miksjonu pod złoto malarskie.*

Miksjonowanie, a, blm., czynność cz. **Miksjonować.**

[**Mikst, a,** lm. **y**] *rodzaj wagonu osobowego, mającego różne klasy.* <Fr. mixte dosł.=mieszany>

†**Mikstat, u,** lm. **y,** †**Miksztat,** †**Mistat** *miejsce, rynek, gdzie ś. tragarze zbierają:* Chłop z drągiem na mikstacie. Stryjk. <Z Nm. Miethstätte>

†**Mikstatnik, a,** lm. **cy,** †**Miksztatnik,** †**Mistatnik** *ten, co ś. wynajmuje do noszenia ciężarów, tragarz*: Mikstatniki, co na ramionach tłomoki a. jakie rzeczy z najmu noszą. Warg.

Mikstura, y, lm. **y 1.** a. ×**Migma** *mieszanina:* Zmyślona w gryfach z orła i lwa M. Nies. To M., nie wino! Chem.: M. czyli mieszanina magnezjowa. **2.** apt. p. **Mieszanka. 3.** muz. *głos czyli nastrój, a. strój organowy, w którym z głosem głównym łączą ś. jego alikwoty.* <Łć. mixtura a. mistura = mieszanina>

Miksturować, uje, owal (o trunkach) *mieszać z gorszym gatunkiem a. zaprawiać czymś szkodliwym, fabrykować, fałszować.*

Miksturowanie, a, blm., czynność cz. **Miksturować.**

†**Miksztat, u,** lm. **y** p. **Mikstat.**

†**Miksztatnik, a,** lm. **cy** p. **Mikstatnik.**

[**Miku**] p. **Fik-mik.** <Okrzyk.>

Mikum p. **Fik-mik.**

[**Mikuś, a,** blm.] w wyrażeniu: [Mikusia skakać] = *przebierać nogami i wykonywać różne ruchy ciałem (podczas chłosty).* Widziałem pijanicę, ku pośmiewisku przechodzących mikusia, inne salty po ulicy z pijaństwa odprawującego. L. <? Por. imiona Mikołaj i Mikita>

Mikwa, y, lm. **y 1.** a. **Mykwa** *łaźnia żydowska; basen do kąpania ś. w łaźni żydowskiej.* **2.** zł. *ciemnica, piwnica, areszt ciemny.* <Hb. mikĕvāh dosł. = miejsce zgromadzenia>

Mil, a, lm. **e** posp. p. **Milrejs:** Mówi każdy, mam już tyle milów, a jeżeli Bóg da zdrowie, to wówczas będę już miał na szyf. Chełm. <Skrócenie Milrejs>

Mila, i, lm. **e** *miara długości dróg, w różnych krajach różnej wielkości:* M. polska = *siedmiu wiorstom, 2,500 sążniom, 32 stajom.* Mil litewskich szło 12,44 na stopień jeograficzny. Kolb. M. angielska = *1600,32 metrom.* M. gieograficzna, równikowa a. stopniowa = $^1/_{15}$ *stopnia równikowego.* M. drogi. O milę w wiosce był dom plebana. Syrok. Przen.: M. ruska (= *M. zbyt długa*). M. z ogonem (= *przeszło M., dobra M.*). Czuć go o milę (= *wszyscy ś. znają na nim*). Kochać kogo o milę (= *dobrze mu życzyć, ale zdaleka*). Na milę wokół nie znajdzie tak zacnego człowieka. Zdr. **Milka,** [**Mileczka**]. Zgr. ×**Milsko.** <Łć. millia (lm. od mille = 1000, z dom. passuum = kroków), przez S. Gnm. mīla = Nm. Meile>

[**Mila, i,** lm. **e**] p. **Mielerz.** <Słc. mila, z Nm. Meiler>

Milady, nieod. *tytuł w Anglji: pani, łaskawa pani.* <Ang. my lady dosł. = moja pani>

†**Milczalnica, y,** lm. **e** *cela pustelnika, pustelnia.*

†**Milczana, y,** lm. **y,** †**Milczena** *milczenie; tajemnica, sekret:* Zerwał aż dotąd Eumenes milczaną chrapliwym głosem. Pot. Powiedz mi wszystko, znajdziesz u mnie milczaną. Pot. Kazał przysiąc milczaną raz, drugi i trzeci owej babie. Pot. O milczaną proszę. Troc. <Od Milczeć>

†**Milczany** *zamilczany, nie opowiadany, nie rozglaszany, tajony, sekretny:* Rzeczy były tajne i milczane. P. Koch.

†**Milczastość, i,** blm. p. **Milczącość.** Troc.

†**Milczatość, i,** blm. p. **Milczącość:** Jakoż ś. w tak młodeńkim wieku do milczatości mógł przyzwyczaić? Troc.

†**Milczaty** p. **Milczący.**

Milcząco, †**Milczęcy** przys. od **Milczący,** *milcząc:* M. zapewniał, że i on ś. później do nich przyłączy. Krasz. Siedziała na fotelu prosto, nieruchomie, M. Orzesz. Mickiewicz zachowywał ś. M., kiedy niekiedy tylko dorzucił swe zdanie. Chm.

×**Milczącość, i,** blm. rz. od **Milczący;** †**Milczastość,** †**Milczatość,** †**Milkliwość:** M. tu panowała taka, że tylko duchy zmarłych z sobą szeptały. Orzesz. Dni przychodzą na mnie takie, że M. mi najmilsza. Orzesz.

Milczący 1. im. od **Milczeć. 2.** a. ×**Milkliwy,** †**Milczaty** *skłonny do milczenia; umiejący milczeć; powściągliwy w mowie, zamknięty w sobie, małomówny:* Charakter, człowiek M. †M. tajemności = *dochowujący tajemnicy.* And. z Kobyl. Rozpływa ś. w milczącej rozkoszy. Krasiń. Wszak jest nadzieja w czasie i milczącej dumie. Mick. Milcząca obojętność. Przen.: Milczące morze, milczące powietrze = *ciche, spokojne.* Budzi ś. błyskawica i pędem farysa przelatuje milczące pustynie błękitu. Mick. Mgła śnieżysta, blada, niewzruszona, milcząca. Krasiń. Niezabity dotąd krytyką, rzucam tom trzeci w tę otchłań milczącą, która pierwsze połknęła. Słow. Większy przestrach bywa od psa milczącego, który z tyłu uszczypnie, niż od jawnego. Rej. **3.** *nie wypowiedziany formalnie, dający ś. domyślać:* Ostatnie rozporządzenia naczelnych władz w Serajewie uważać można za milczącą amnestję. Opór M.

Milczeć, y, al a) *nic nie mówić:* Chołodziec litewski, milcząc, żwawo jedli. Mick. Milczy, jak zaklęty (a.: jak słup, jak mur, jak grobowa deska, jak mruk). Prz. I głupiego, gdy milczy, za mądrego poczytują. Prz. Oni milczą, kryją tajemnicę. Słow. Gadać nas uczą ludzie, a M. bogowie. Nar. Ludzie w imieniu Twoim będą zabijać i palić; w imieniu Twoim gnić i M.; w imieniu Twoim uciskać. Krasiń. (= *znosić w milczeniu*). Dziś dziennikarze, owi tworzyciele literackich królów, milczą. Słow. (= *nic nie piszą*). Przen.: Zawieszona na kołku z lutnią milczy piszczałka. Li. Wszak próżna beczka szumi, a wiatr ją obali, pełna stoi, choć milczy, chociaż ś. nie chwali. Boh. Przen.: Działa milczą. Odtąd milczą te pałace. Mick. Fala milczy. Słow. Podczas wojny milczą prawa. Troc (= *ustają, stają ś. nieczynnemi*). b) *nie odzywać ś., nie przerywać mówiącemu:* Proszę M. i nic nie mówić, aż swoje przełożę. Boh. Mów, będę już milczał, jak słup. L. c) *przestać mówić, krzyczeć, śpiewać, umilknąć, zamilknąć, uciszyć ś., być cicho,* gm. *stulić gębę, stulić pysk:* Milczy od strachu. Kn. M.!, Milcz!, Milczcie! (= *cicho!*). Czy ty będziesz milczał!? d) *nie odpowiadać, zaciąć ś.:* Kto milczy, zezwala. Prz. Milczy, znać, że winien. Kn. Ty milczysz? luby! odpowiedz mi łzami. Słow. †Boże, nie milcz mi żadnej godziny, bo jeślibyś mi zamilczał, byłbym zgubion. Wr. (nie zatulaj uszu Twych od modlitwy mojej. Wr.). e) *nie powiadać, zamknąć w sobie, nie rozgłaszać, trzymać w tajemnicy, nie wydawać; dochować tajemnicy, sekretu:* Mądry, co milczy, gdy go rana boli. Jabł. Kto dał dobrodziejstwo, niechaj milczy; a kto wziął, niech o nim powiada. Górn. Im bardziej milczysz, tym mi do wiedzenia przydajesz coraz większego pragnienia. Lubom. Dajmyż już tedy sobie pokój, ty milcz, ja milcz. Opal. (= *ty cyt, ja cyt; trzymajmy język za zębami*). †M. czego = *nie powiadać czego:* Uciekają, milcząc prawdy, której mieli bronić. Kaz. 1555. Możesz być spokojny: ten człowiek umie M. (= *dobry do sekretu*). Dał mu dukata, ażeby milczał. <MILK>

Milczek, czka, lm. **czki 1.** *człowiek milczący zawsze, niuńka, mruk:* Grać w milczka = *milczeć:* Państwo gracie w milczka oboje. Krasz. **Milczkiem,** †**Milczem, Milcząc,** †**Milczęcy** przys. = *nic nie mówiąc, pocichu, pocichutku:* Tadeusz milczkiem za nią na grzyby pośpieszył. Mick. Milczkiem wypróżniał rondel. Mick. O północy milczkiem z obozu wyszli. Warg. Pies gorszy, co milczkiem kąsa. Prz. Głęboka rzeka milczkiem zawsze płynie. Jabł. *(= cicho, spokojnie).* Mogło nieszczęście, skoro spadło, zadusić odrazu; a ono zabrało siły i milczkiem odeszło. Ork. **2.** *łapówka za milczenie* (stulgębne). Prus. **3.** myśl. *pies, który cicho goni.* <Od Milczeć>

†**Milczem** p. **Milczek:** Król z zamku krakowskiego M. do Francji ujachał. Murin.

†**Milczena, ej** a. **y,** lm. **e** a. **y** p. **Milczana:** Kto chce milczenej, niechaj sam nic nie prawi. Mor. A. <Czes. mlčený = milczany>

Milczenie, a, ×lm. **a** czynność cz. **Milczeć;** *cisza, spokój:* Głębokie, głuche, ponure, wymowne M. Nakazać, przerwać, zachować M. Zbyć kogo milczeniem. Napiszże do mnie, przerwij uporczywe M. Znosić co w milczeniu *(= z rezygnacją, z poddaniem ś.).* Halban poglądał w milczeniu rozpaczy. Mick. Pokryć co milczeniem. Te rzeczy w głębokim są zagrzebione milczeniu. Troc. M. młodego ozdoba. Kn. M. głupiego uda za mądrego. Prz. I laską uczyniono porządne M. Piel. Dwadzieścia pięć lat strach kuł mi usta milczeniem. Święt. Dusza tonie w ogromnych milczeń i głębin ekstazie. Tet. Przy grobie milczeń stanęły anioły. Dan. Z muzyki znaku milczenia pożyczę. Słow. Nic milczenia nocy nie poruszy. Słow. Kiedy działa grzmią, strzały w milczeniu przelatują powietrze. Krasiń. Po długim ryczeniu bydła nastąpiło M. <Od Milczeć>

†**Milczęcy** p. **Milcząco i Milczek:** M. więcej sprawisz. Troc.

Milczkowe, ego, blm. *zapłata za milczenie:* Między dziennikarzy rzucono spore M.

Mile przys. od **Miły 1.** *przyjemnie:* Znaleźli ś. razem w Gienewie i M. bardzo cały miesiąc spędzili. Chm. Jak tu M. oddychać piersiami całemi! Mick. *(= miło).* Jak było M. blaski gwiazd pogodnych widzieć odbite na tych łukach wodnych! Mick. **2.** *z miłością, lubo, wdzięcznie, słodko, przyjaźnie, dobrotliwie, łaskawie, chętnie, sympatycznie, życzliwie:* Przyjąć, wspominać kogo M. M. widziany. Uśmiechnęła ś. M. Niewieścich gwarów słuchał M. Mick. **3.** †M. *pobożnie.* Glosy w. XV. <Od Miły>

[**Mileczka, i,** lm. **i**] p. **Mila:** Co ujadę mileczkę, będę listy pisał.

Milej st. w. od **Mile i** od **Miło.**

†**Milejszy,** [**Milejszy**] p. **Milszy:** Synaczku mój najmilejszy. Pśń. Moja najmilejsza, czemużeś mi tak smutna? Pśń.

Milenarjusz, a, lm. **e, Chiljasta** *członek sekty, według której dusze sprawiedliwych, zupełnie oczyszczone, będą z Chrystusem królowały na ziemi przez 1000 lat, zanim ujrzą Boga.* <Łć. millenarius = tysiączny>

×**Milenie, a,** blm., czynność cz. **Milić.**

×**Milenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Milić ś.**

Mileńki prow. p. **Miluchny:** Liść M. Orzesz.

Mileńko przys. od **Mileńki,** *miluchno.*

Mileryt, u, lm. **y** min. *siarek niklu, krystalizujący w układzie heksagonalnym, niekiedy tworzący znaczną domieszkę pirytów i chalkopirytów.* <Od nazwiska odlewnika Nm. Miller †1887>

Milerz, a, lm. **e** p. **Mielerz.**

Milerzowy przym. od **Milerz.** Węgl.: Falbana milerzowa p. **Falbana.**

Milfler, u, lm. **y 1.** ×M. *materjał używany na wachlarze:* Krepa, gaza a. M. haftowany blaszkami, podkładany folgami kolorowemi. Goł. **2.** apt. *perfumy podobnego składu, co wódka kolońska.* <Fr. millefleurs dosł. = tysiąc kwiatów>

Milicja, i, lm. **e** *wojsko nieregularne, pilnujące granic państwa i porządku wewnętrznego; policja, straż:* M. województw lub ziem nazywa ś. w Polszcze zaciąg żołnierzy z publicznych województwa tegoż lub ziemi podatków płacony dla bezpieczeństwa wewnętrznego. Kras. M. miejska, krajowa. <Łć. militia = wojskowość i t. d.>

Milicjant, a, lm. **ci** *żołnierz z milicji; policjant, strażnik,* posp. *stójkowy.*

Milicjonista, y, lm. **ści** *żołnierz pospolitego ruszenia, landwerzysta:* Milicjoniści tylko na krótki czas ćwiczeń odrywani są od swych pokojowych zatrudnień. Bl.

Milicyjny przym. od **Milicja:** Rüstoff, jeden z najgorętszych obrońców armji milicyjnej. Bl.

×**Milić, i, ił 1.** *umilać, czynić miłym, upiękniać, dodawać wdzięku, powabu:* Dzikich skał głazy milą ślaz i róża polna. Tom. **2.** †M. co = *lubić co, lubować ś., rozkoszować ś. czym, smakować, mieć upodobanie w czym:* W krótkiej chwili tak piękne miejsce sobie mili. Pot. ×**M. ś. 1.** *stawać ś. miłym, nabierać wdzięku.* **2.** p. **Przymilać ś.:** Zaczął ś. do niej M. *(= oczka robić).* Dziś ś. mili, dziś ś. wdzięczy, wkrótce strapi i udręczy. Jak. W. <Od Miły>

Miligram, a, lm. **y** *tysiączna część grama.* <Fr. milligramme>

Miligramowy przym. od **Miligram.**

[**Milikszy**] p. **Milszy.**

Mililitr, a, lm. **y** *miara objętości rzeczy sypkich i płynnych = 0,001 litra.* <Fr. millilitre>

Mililitrowy przym. od **Mililitr.**

Milimetr, a, lm. **y** *tysiączna część metra.* <Fr. millimètre>

Milimetrowy przym. od **Milimetr:** Długość milimetrowa.

Milin, u a. **a,** lm. **y, Trąba** bot. (tecoma) *roś. z rodziny surmiowatych.* <?>

[**Miliś, a,** lm. **e**] bot. p. **Orlik.** <?>

Miliślepek, pka, lm. **pki** bot. p. **Figlarz.** <?>

×**Militarja, ów,** blp. *jadłodajnia, restauracja dla oficerów służbowych króla:* Na kancelarję wojskową i M. (to znaczy tylko „traktjer“ dla oficerów zostających na służbie przy królu) znacznie mniej, niż na teatr... T. K. <Łć. militaria lm. ni. dosł. = rzeczy, sprawy wojenne>

Militarnie przys. od **Militarny.**

Militarny *wojskowy, tyczący ś. wojskowości:* Pierwiastek M. głównie przebija, różnego rodzaju mundury suną ci ś. przed oczyma. Krasz. Stan M. państwa *(= pod względem wojskowości).* To nie był właściwie naród, ale kolonja militarno-polityczna. Korz. W budynku komitetu militarno-technicznego nastąpił wybuch. <Z Łć. militaris = wojskowy>

Militaryzm, u, blm. *wojskowość, przewaga wojskowości w państwie:* Rosnący wciąż M. państw europejskich wycieńcza narody. <Fr. militarisme>

Miljard, u, lm. **y** *tysiąc miljonów, biljon.* <Fr. milliard>

Miljarder, a, lm. **rzy** *posiadacz miljardów, bogacz miljardowy.*

Miljardowy przym. od **Miljard**: Zacietrzewienie miljardowe powoli minęło.

Miljon, a, lm. **y 1.** *dziesięćkroć sto tysięcy:* Nazywam ś. M., bo za miljony kocham i cierpię katusze. Mick. Przen.: M. razy = *niezliczoną ilość razy.* Powtarzaj mu to M. razy, on jednak zawsze robi swoje. Pod zewnętrznym blaskiem zgadywać był gotów miljony tajemnych wdzięków i przymiotów. Mick. (= *mnóstwo, niezliczoną ilość*). Ma miljony = *olbrzymie kapitały, krocie.* Obraca miljonami. Spekulacja ta miljony pochłonęła. [Miljona kandego] p. **2. Kandy. 2.** *gatunek ryby:* Na wieczerzy będziemy mieli kilkanaście osób, a tu prócz dwuch miljonów, ryb niema. Wilcz. Zdr. **Miljonik.** <Fr. million, z Łć. mille = tysiąc>

Miljoner, a, lm. **rzy** *ten, co posiada miljon a. miljony w gotówce, w majątku; człowiek bardzo bogaty, pan kroeiowy.*

Miljonerka, i, lm. **i** forma ż. od **Miljoner**: Dumna jak M. Orzesz.

Miljongłowy p. **Miljonowogłowy**: Ta hydra miljongłowa, stanowiąca ciemne tłumy, idzie na oślep. Jeż.

Miljonik, a, lm. **i** p. **Miljon**: Zebrał już M.

Miljonkrotnie przys. od **Miljonkrotny**: Dowiedzionym to jest M., że... Jeż.

Miljonkrotny *miljon razy powtarzany, miljon razy powtarzający ś.:* Ta gawędka była miljonkrotną warjacją na jeden i tenże sam temat. Jeż. <Miljon + Krotny>

Miljonowogłowy, Miljongłowy *mający miljon głów:* (Naród) M. pan. Słow. <Miljonowy + Głowa>

Miljonowy przym. od **Miljon**: Majątek M. Spadek M. Pan M. (= *mający miljon a. miljony*). Spienione bałwany... w miljonowych tęczach kołują wspaniale. Mick. (= *niezliczonych*). Miljonowe patrzyły nań duchy. Słow. Raz M.

Milka, i, lm. **i** p. **Mila.**

†**Milkliwość, i,** blm. p. **Milczącość.**

× **Milkliwy** p. **Milczący.**

Milknąć, nie, nął a. **kł 1.** *zacząć milczeć, umilkać, zamilkać, przestawać mówić, ucichać, przycichać, zacichać, cichnąć, głuchnąć:* Odgłos największy milknie zwolna za dalszą coraz miejsca odległością. L. (poet. = *zamiera, kona*). Kolejno w siołach milkła pieśń i dzwony. Słow. Wiatry, burze milkną. Przen.: Przed jego sprawiedliwością milknie obłuda. **2.** †M. *martwieć, drętwieć, zamierać, usychać:* Żyła, ręka milknie. **3.** [M.] *mdleć:* Ręka milknie, jak długo siekierą robić. <MILK>

Milknięcie, a, blm., czynność cz. **Milknąć.**

[**Milkszy**] p. **Milszy.**

Milnik, a, lm. **i** *kamienny lub żelazny znak przy drodze, wskazujący odległość danego punktu drogi od pewnego miejsca.* <Od Mila>

[**Miloński**]: Psia kość milońska (klątwa). <Zam. *miljoński, od „miljon djabłów“>

Milord, a 1. lm. **owie** *tytuł szlachty angielskiej:* Mówią, że (muza Słowackiego) już raz była za milordem. Słow. (= *żoną Byrona* = *że Słowacki był naśladowcą Byrona*). **2.** lm. **y** *powóz z budą otwartą, z drewnianym pudłem pod kozłem.* <Ang. my lord dosł. = mój pan>

Milowe, ego, blm. *dodatek do pensji służby ruchu na kolejach żelaznych, wypłacany w stosunku do przebytej drogi.*

Milowy przym. od **Mila**: Słup M. Przestrzeń milowa.

Milrejs, a, lm. **y,** posp. **Mil** *moneta portugalska i brazylijska = 1,000 rejsów:* Niechżeby na początek choć ze trzy milrejsy dali, tobym dzieckowiny jakbądź ogarnęła. Dyg. <Pg. mille reis dosł. = tysiąc realów>

Milrejsowy przym. od **Milrejs.**

× **Milsko, a,** lm. **a** p. **Mila.**

Milszpaz, u, lm. **y** kuch. p. **Melszpajz.**

Milszy, †**Milejszy,** [**Milejszy, Milikszy, Milkszy**] st. w. od **Miły.**

Miltowny: Szkło miltowne = *szkło miękkie o tyle, że jest zdatne na paciorki.* <Now. z Gr. míltos = czerwony, minjowy>

Miluchno przys. od **Miluchny.**

†**Miluchnowienny** p. **Miłowiewny**: M. zefir. Chodk. K. <Miluchny + Wiać>

Miluchny, Milusi, Miluśki, Milutki, Milusieńki, Miluteńki, prow. **Mileńki,** [**Miluczki, Mileńki**] piesz. *bardzo miły:* Przelękła ś. myśli opuszczenia tego miluchnego małego domku. Orzesz. <Od Miły>

[**Miluczki**] p. **Miluchny.**

[**Miluczko**] przys. od **Miluczki.**

Milusi p. **Miluchny**: Idź za piec milusia pani, sądzić myszy z kotami. Papr.

[**Milusiek, śka,** lm. **śki**] p. **Miłaszek.**

Milusieńki p. **Miluchny**: Milusieńkie ciepło ś. po wnętrznościach rozeszło. Kaczk.

Milusieńko przys. od **Milusieńki**: M. z kancelarji pod pretekstem konferencji wywabiwszy, okrutnie okaleczył i ręki prawej pozbawił. Kraus.

Milusińscy, skich, blp. żart. *dzieci.*

Milusio przys. od **Milusi.**

Miluśki p. **Miluchny**: Coś mi miluśka, miluśka, trzewiczek ś. połyskuje. Kolb.

Miluśko przys. od **Miluśki.**

Miluteńki p. **Miluchny.**

Miluteńko przys. od **Miluteńki.**

Milutki p. **Miluchny.**

Milutko przys. od **Milutki.**

†**Mił** p. **Miły**: Tak mu M., jak sól w oku. Prz.

Miła, ej, lm. **e** *kochanka, najmilsza, najdroższa, luba, lubcia, ulubienica, pani serca:* Jego M.

[**Miłaszek, szka,** lm. **szki, Milusiek**] *miły, ulubieniec:* Mój miłaszku!

[**Miłaszka, i,** lm. **i**] p. **Miłostka.**

Miławo przys. od **Miławy**: Kusy M. spoglądał na misy. Jeż.

Miławy *niby miły, usiłujący być miłym:* Nie był wcale brzydki, ale wyraz twarzy, dobroduszny i M., okrywał źle egoizm. Krasz.

Miłek, łka, lm. **łki 1.** *amor, kupidyn:* Pochutną strzałką przeniknie je M. Kam. **2.** bot. = a) p. **Mącznik.** b) a. **Adonis, Gorzykwiat, Gorzykwit,** × **Gorzekwiat,** × **Gorejący kwiat,** [**Horyćwit**] (adonis) *roś. z rodziny jaskrowatych.* Gatunki: M. jesienny (a. autumnalis). M. letni (a. aestivalis). M. wiosenny (a. vernalis). <Od Miły>

[**Mileńki**] p. **Miluchny.**

[**Mileńko**] przys. od **Mileńki.**

Miłkowy przym. od **Miłek.** Troc.

Miło (dom.: *jest*) *przyjemnie, słodko, błogo, rozkosznie; przyjemność, rozkosz, satysfakcja jest:* Tak zgodnie żyją, że aż M. patrzeć. To mi kaznodzieja, aż M. słuchać! M. jak w raju. Prz. M. wspominać o chwilach szczęścia. M. mi oświadczyć pani, że... M. mi poznać pana. M., doma siedząc, o wojnie słuchać. Prz. Jakże to Rajnal księży łaje, aż M. czytać. Kras. Aż mi było M. na sercu. L. Co tobie M., tego życz drugiemu. Prz. Nie czyń drugiemu, co tobie niemiło.

Miłodźwięk, u, blm. *harmonja, eufonja:* Cała więc literatura rzymska nabrała cechy retorycznej; obfitość i dobór słów, postacie mowy, M. wyżej kładziono, jak samą treść rzeczy. Wiszn. < Miły + Dźwięk >

Miłonia, i, lm. **e** bot. p. **Cytrynówka.** <?>

Miłorząb, u, lm. **y** bot. (ginkgo) *roś. z rodziny szyszkowych.* <?>

[**Miłosernie**] przys. od **Miłoserny,** *miłosiernie.*

[**Miłoserny**] p. **Miłosierny.**

†**Miłosierdnie,** [**Miłosierdnie**] przys. od **Miłosierdny.**

†**Miłosierdny,** [**Miłosierdny**] p. **Miłosierny:** Miłościwy i M. gospodzin. Ps. flor. Zlituje ś. nade mną Bóg M. Jeż. Bóg M. Kon.

Miłosierdzie, a, blm., †**Miłosirdzie,** †**Miłosierdzieństwo 1.** *miłosierność, zlitowanie, zmiłowanie, litość, politowanie, pożałowanie, współczucie, użalenie okazane w czynie:* Mieć, okazać, uczynić M. Uczyń M. ze mną. Pśń. Bóg czyni M. tym, co ś. go boją. Jeł. Miłosierdzia nad ubogim nie ma. Troc. Już ten zdrajca miłosierdzia woła. Paszk. Nie jest M., gdy tylko sama jest żałość i wola bez uczynku i pomocy. Skar. Litość, którą rozrzewniają drugich cierpienia; M., które ich potrzebom zaradza. Brodz. Wzywać miłosierdzia. Wołać o M. Człowiek bez miłosierdzia. Szabla z ostrzem bez miłosierdzia. Krasiń. Siostry miłosierdzia *(= szarytki).* Matko wielkiego miłosierdzia! a to co? Przen.: Łgać bez miłosierdzia = *niemiłosiernie, bez litości, na potęgę, na czym świat stoi, na umor, bezwstydnie, bezczelnie, bez umiarkowania.* **2.** × M. *pomoc materjalna, jałmużna:* Kazał dać jej M. Krasz. †Góra miłosierdzia p. **Góra:** Dzierzgowski, arcybiskup, i Jan Łaski na sejmie chcieli, aby skarb pospolity założono, który nazwali montem pietatis, to jest góra zbożności abo miłosierdzia. Baz. **3.** *łaska, przebaczenie:* Miłosierdzia nie godzien, który żadnemu nie przepuścił. Kn. **4.** × M. *istota, pobudzająca do miłosierdzia, litości, pożałowania godna, ofiara, pasyjka:* Napadłem człowieka, który trzech zliczyć nie umiał, stojącego, jak M. w murku. L. < Miły + SI(E)RD/ŚROD >

†**Miłosierdzieństwo, a,** lm. **a** p. **Miłosierdzie:** Jakoż to słodki Pan każdemu, a miłosierdzieństwa Jego nade wszystkie sprawy Jego. Wuj.

Miłosiernie przys. od **Miłosierny;** †**Miłosierdnie,** [**Miłosierdnie**].

†**Miłosiernik, a,** lm. **cy** *człowiek miłosierny, istota miłosierna:* M. i miłosierny Bóg. Skar.

Miłosierność, i, blm. rz. od **Miłosierny,** *miłosierdzie:* M. nieprzyjaciołom okazał. Bud.

Miłosierny, †**Miłosierdny,** [**Miłosierdny, Miłoserny**] **1.** *pełen miłosierdzia, litościwy, miłościwy; pochodzący z miłosierdzia:* Człowiek, uczynek M. Bracia miłosierni a. litościwi = *zakon św. Jana Bożego, Bonifratrzy.* [U miłosiernych] = *w klasztorze sióstr miłosierdzia.* Bóg jest M., iż długo czeka tych, którzy zgrzeszyli. Bud. Bóg jest M.! a jego litość liczniejsza nad ziarna morskiego piasku. Słow. †Komora miłosiernych p. **Komora. 2.** *żałosny, błagalny, wzywający litości:* Patrzy wzrokiem miłosiernym. Miłosiernym okiem poglądał, jak czapla schwytana. Zwr. M. **3.** [M.] *biedny, zalękniony, skulony:* Przysła taka miłosierna. [**M., ego,** blm.] *rodzaj kujawiaka.* <Od Miłosierdzie>

†**Miłosirdzie, a,** blm. p. **Miłosierdzie.** Ps. flor.

Miłosłonka, i, lm. **i** a. bł. **Słończolist** bot. (heliophila) *roś.* <?>

Miłosny, Miłośny 1. a. †**Miłośniczy** *z miłości pochodzący, pełen miłości, romansowy, erotyczny:* Liścik, stosunek M. Spojrzenie, westchnienie miłosne. Sprawa miłosna *(= romans).* Napój M. Pieśń miłosna *(= erotyk).* Musiano wyrzucić z repertuaru wszystkie miłosno-balkonowe sceny. Kon. **2.** *rozmiłowany, zakochany:* Para miłosna. Błażej silny i zdrowy, daleko wierniejszy powraca do swej Kasi, coraz miłośniejszy. Węg. Owdzie trubadur od brzegów Garony opiewa dzieje miłosnych pasterzy. Mick. **3.** †M. *miły, przyjemny:* Nowina ta, piekielnemu straszna, i miłosna niebieskiemu, i ziemskiemu gminowi pocześna jest. Bz. **4.** [M.] = a) *kochany, drogi, luby:* Jasieńku M.! b) *dobry.* **5.** anat.: †Myszka miłosna = *wewnętrzny mięsień prosty gałki oka* (†musculus amatorius s. rectus bulbi oculi internus). <Od Miłość>

Miłostek, tka, lm. **tki** poet. zam.: *lubczyk, barwinek, ziele miłości:* Step ś. ściele w młodostki, w miłostki, w sen ziele. Zal. <Od Miłość>

Miłostka, i a. w lm. **Miłostki 1.** *miłość przelotna, pozioma:* Koniec położyć wojnie miłostek własnych. **2.** a. [**Miłaszka**] = a) *miłość przelotna, zwykle kryjoma, podejrzana, bałamuctwo, stosunek miłosny, romans, amory, umizgi:* Słowo o mych dawnych miłostkach. Mick. *(= grzeszkach młodości).* Podobno nowe jakieś miłostki są przyczyną tej niestałości. L. b) *coitus:* Plugawe miłostki. Birk. Miłostkę Wenery zgoła zowią miłością, a insze z przydatkiem, jako miłość złota, pieniędzy etc. Petr. **3.** × w lm. *wiersze miłosne, erotyki.* L.

Miłostkowy przym. od **Miłostka:** Kanikularna nadczułość miłostkowa. Kozł.

[**Miłostliwie**] przys. od **Miłostliwy,** *miłościwie.*

[**Miłostliwy**] p. **Miłościwy:** Takie ś. miłostliwe serdce robi z tego wołania u Najświętszej Panienki. Kon.

†**Miłoszek, szka,** lm. **szkowie** p. **Miłośnik:** Gdzież to która nie skoczy jędrnoszka, gdy zagęda z okna do miłoszka. Biel. M. <MI(Ł)>

Miłościw p. **Miłościwy:** Boże, bądź M. mnie grzesznemu!

†**Miłościwać, a, ał** komu = *nazywać go Waszą Miłością, waszmościć, waszmościać, wysoko tytułować:* Tytułować, z tytułami mówić a. M. Bud. Niechaj ś. ludzie kłaniają i zalecają i miłościwają sobie, jak chcą. Orzech. Bo małoć jeszcze na tym, gdy miłościwają komu, a cicho szepcąc, palcem nań kiwają, mówiąc: to łotr, panowie. Rej.

†**Miłościwanie, a,** blm., czynność cz. **Miłościwać:** Słychać teraz mnóstwo wielmożności, jasności, miłościwania i inszych tym podobnych. Baz.

Miłościwie przys. od **Miłościwy:** Król M. prośby wysłuchał.

Miłościwość, i, blm. rz. od **Miłościwy.**

Miłościwy, jako orzeczenie **Miłościw,** [**Miłostliwy, Miłośliwy**] **1.** *pełen miłości, łaskawy, łagodny, dobrotliwy, miłosierny, litościwy:* Bóg M. jest nad stworzeniem swym. Glicz. Grzegorz III był tak M., iż nigdy od siebie człowieka, jałmużny żądającego, darmo nie puścił. Biel. M. Na święte głosy Matka Królowa z brylantowego zamku wychodzi i miłościwym spojrzeniem godzi. Len. Miłościwe lato a. M. rok = *jubileuszowy, rok odpustu powszechnego.* **2.** M. Pan, [**Mocan, Moćpan, Mospan, Mośćpan**] = *Wasza Miłość, Waszmość, Pan Dobrodziej:* Najjaśniejszy królu, panie nasz M.! Bez miłosierdzia ma tytuł fałszywy Pan M. Groch. Większym stanom, jako miłościwym pa-

nom, książętom, królom przystoi na kopanie kruszców łożyć. Petr. Kraj tak zapyszniały, że w nim wszystko miłościwi panowie, by jeno kęs bobru do zawojku przyszył, a knafel u szyi powiesił. Rej. M. książe! (tak mu przerwał mój ojciec, nadąsany srodze) na to, proszę aspana, nigdy ś. nie zgodzę. Syrok. <Od Miłość>

Miłość, i, lm. **i I.** a. **Eros** fil. w psychologji = *przywiązanie, skłonność serca, przychylność serdeczna, afekt:* M. platońska a. platoniczna (w filozofji Platona) = *najwyższy afekt moralny; dążność a. popęd duszy ludzkiej do idei doskonałości, do ideału bezwzględnego dobra, prawdy i piękna, do Boga; pociąg a. sympatja do rzeczy i osób (bez względu na płeć), w których upatrujemy cechy wyższości moralnej, umysłowej a. estetycznej; M. duchowa, wolna od pierwiastku zmysłowego.* W filozofji Spinozy: M. intelektualna a. umysłowa = *M. Boga-przyrody, rodząca ś. pod wpływem rozważania jego doskonałości.* Wzbudzić M. Pałać miłością. Przedmiot miłości. Ogień miłości. Oświadczenie miłości. Stara M. nie rdzewieje. Prz. M. Boga i bliźniego. M. rodzicielska, braterska. M. synowska, małżeńska, wzajemna, obłudna, interesowana, ziemska, cielesna, zmysłowa, szczera, serdeczna, gorąca, prawdziwa, głęboka. M bałwochwalcza *(= ubóstwianie).* Ślepa M. M. bez granic to życie bez końca. Krasiń. Dowody miłości. M. do kobiet. Małżeństwo z miłości. †M. przeciw Bogu. Troc *(=ku Bogu).* Na M. boską, co czynisz! *(=dla Boga!).* Leć czymprędzej na M. boską! *(=na miły Bóg; jeśli masz Boga w sercu).* Ach, na M. Boga! odpowiedz słowo! Słow. O! na M. Boga, o nic nie pytaj! Mick. [Nie mam w tobie miłości] = *nie kocham cię.* Kłamca, kto ciebie nazywał miłością, ty jesteś tylko... mądrością! Mick. W teorji prawo miłości Chrystusa, w praktyce pogański duch i niewola. Bełc. †Tu wiara ku panom stateczna, tu M. ojczyźnie gorąca. Goś. Daj pokój mi, proszę: jam dla cię, niebogo, na M. za stary, na przyjaźń za młody. Kor. Słyszałem ja dużo od rzeszy uczonej, że przyjaźń jest lepsza, niż M. młodzieńcza: bo ona grunt rzeczy, jak złoty czerwony, a M. to tęcza, nic więcej jak tęcza. Kor. M. zaślepia. Troc. M. miłością wymiłować trzeba. Górn. M. zawżdy ś. czym chce przymilić temu, kogo miłuje. Skar. To ma uprzejma M., iż zawżdy chce na umiłowanego patrzeć. Skar. Straci każdy z nas i rozum i oczy, gdy w M. zajdzie. Górn. Przykre stanu małżeńskiego obowiązki słodzi wzajemna małżonków M. Kras. M. na łonie rozumu skonała. Niem. Tu wesele, tu M., tam trud gospodarczy, tylu różnym kłopotom ledwie człek wystarczy. Syrok. Poprzysięgli sobie M. dozgonną. M. bez pieniędzy droga do nędzy. Prz. Wolę być ukaranym za M. dobrowolną, niż nagrodzonym za przymusową. Święt. Tacy ludzie, jak ty, piją zakazaną M. z mętami aż do dna. Święt. Miłości swoje wynurzali i wzajemnie ś. pocieszali. Mick. Święta miłości kochanej ojczyzny! czują cię tylko umysły poczciwe; dla ciebie zjadłe smakują trucizny, dla ciebie pęta, więzy nie zelżywe. Kras. M. własna = a) *naturalne przywiązanie do własnej osoby:* Urazić czyją M. własną. b) *samolubstwo, egoizm:* M. własna nie ma żadnego przyjaciela. Prz. **2.** czego = *zamiłowanie czego, upodobanie do czego:* M. prawdy, wolności, sławy. Dla miłości spokoju *(= dla świętego spokoju).* **3.** gm. *namiętność, popęd płciowy; coitus:* M. go rozbiera, rozpala. Zbiera mu ś. na M. **4.** ×M. *miłosierdzie, zmiłowanie, litość:* Miłości Twojej, Panie, pełna jest ziemia. Ps. flor. Szedł lud w gromadach wielkich na dworzec pański, gorzko płacząc a żebrząc miłości. Mick. **5.** †Na M. = *na łaskę, na łaskę i niełaskę:* Księgi sąd. łęczyckie. Jeden człek przed sądową radą dał ś. miastu na M. Ort. **6.** [M.] *zadowolenie:* Nalegała, by skosztował dla jej miłości. **7.** *tytuł używany i skracany na: mość.* Wasza M. = *waszmość.* Jego M. = *jegomość.* Jej M. = *jejmość.* Ich M. = *ichmość.* Jan Hus odpowiedział: niechaj o tym wiedzą Miłości Wasze, że wolę umrzeć, niźlibym miał na ś. wiedzieć jeden błąd. Baz. Wasza uprzejmość i M. Krasiń. [Prosem pieknie ik miłości]. **8.** bot.: a) [M. gorąca] = *roś. firletka gasztalt* (lychnis chalcedonica) b) Jabłko miłości p. **Pomidor.** c) Kwiat miłości p. **Amarant.** <MIŁ>

[**Miłośliwie**] przys. od **Miłośliwy**, *miłościwie.*

[**Miłośliwy**] p. **Miłościwy.**

Miłośna, y, lm. **y, Lubczyca, Morowy korzeń, Morowiec, Morownik** bot. (cacalia) *roś. z rodziny złożonych.*

†**Miłośnica, y,** lm. **e,** †**Miłośniczka I.** *kochanka, nałożnica, faworyta, utrzymanka, wygodnica, gamratka:* Miło im jest miłośnice mieć, a z niemi w swej woli i w psocie mieszkać, niżeli swą własną żonę. Glicz. Miłośnice drapieżnice. Rej. **2.** *kobieta zakochana:* Za mąż ś. spieszy zapalona M. Troc.

Miłośnictwo, a, lm. **a** *zamiłowanie, amatorstwo:* Tracąc na konie i inne kosztowne miłośnictwa, zaczynał już czuć ś. żenowanym w interesach. Krasz.

†**Miłośniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Miłośnik.** Papr. Panu ojcu już inochodniczek lepszyby, bo ociążał wierę M. Rej.

Miłośniczka, i, lm. **i I.** †M. p. **Miłośnica.** Rej. **2.** forma ż. od **Miłośnik.**

†**Miłośniczy** p. **Miłosny:** M. podarek, miłość u kogo jednający kamień, ziele etc. Kn. Owid, sławny i doskonały w miłośniczej nauce profesor. L. *(= w sztuce kochania).* Listek M. Troc. <Od Miłośnik>

Miłośnie, Miłośno przys. od **Miłosny:** Trzeba ich pożenić, bo coś M. na siebie z boczka poglądają. L. Niechże więc idą, rzekli M. Len.

Miłośnik, a, lm. **cy,** †**Miłośniczek,** †**Miłownik I.** *człowiek zamiłowany w czym, lubownik, amator, zwolennik:* M. sztuk pięknych, nauk *(= dyletant).* M. muzyki *(= meloman).* M. kwiatów, koni. M. widoków. Mick. Studja klasyczne w wieku XVII nie znajdują już tak gorliwych miłośników. Bełc. Amurat był w turniejach miłośnikiem zapalonym. Jeż. Pitagoras nazwał ś. miłośnikiem mądrości czyli filozofem. Śniad. Dziś natura wpuszcza tu człowieka, który, odwieczny M. zniszczenia, ogród edeński nanowo wyplenia. Mick. **2.** †M. *wielbiciel, czciciel, adorator, przyjaciel:* M. narodu. Rej. Wiernemu króla swego miłośnikowi prawdy taić nie przystoi. Orzech. M. ojczyzny, dobra publicznego. Troc. Niemasz cię, ojczyzny swej wielki miłośniku, przednia tejże podporo i czujny strażniku. Groch. A gdy Chrystus z martwych powstał, miłośnikom ś. pokazał. Pśń. **3.** ×M. a. †**Miłoszek** *człowiek ukochany, kochanek, ulubieniec, faworyt, adonis, zalotnik, gach:* Coś na cudzołożnika poszedł mąż, gdy gorętszym nad uczciwe zostaje miłośnikiem. Birk. Kocham ją nie jak mąż, ale jak M. L. Pewnie wzgardzony M. w tym cię parku zamkowym jak zaklętą strzeże. Mick. **4.** a. **Proso tureckie** bot. (ama-

rantus tricolor) *roś. z rodzaju amarantu.* <Od Miłość>

†**Miłośnikowy** przym. od **Miłośnik**, *kochankowy:* Uczciwe serce rychlej zezwala na miłośnikową prośbę za dobrowolną żądością, aniżeli za musem. Gil.

Miłośno p. **Miłośnie**: Oczy jej M. spoglądały. Krasz.

Miłośny 1. p. **Miłosny**: Autor po zawiłej probie parę miłośną naostatek złączył. Mick. Tam nas często, wzajemne tłómaczących chęci, późnej nocy miłośna osłoniła szata. Mick. Słuchają miłośnych gazalów Szirazu. Słow. **2.** bot.: Gruszka miłośna (solanum melangena) *roś. z rodzaju psianki.* Jabłko miłośne p. **Pomidor.**

Miłować, uje, ował 1. *kochać, być zakochanym:* Gore nieboga, okrutnie miłuje, a żadnej nie ma nadziei w miłości. Górn. **2.** kogo=*ogarniać miłością, kochać, lubić serdecznie:* Kochać można ślepo i namiętnie, M. zaś nigdy ś. o ślepej i namiętnej miłości nie mówi. Kras. A. Będziesz miłował Pana Boga twego ze wszystkiego serca twego. Wuj. Miłował go jako syna. Skar. Żaden ojciec podobno bardziej nie miłował dziecięcia, żaden bardziej nad mię nie żałował. Kochan. Miłujcie nieprzyjacioły wasze. M. bliźniego. Kto miłuje, stara ś. uprzejmie, aby go było przecz (=za co) M. Górn. Irydjon jest Grekiem, synem tej Hellady, która nietylko miłowała swoją wolność, ale szanowała ją u innych narodów. Bełc. **3.** [M.] *okazywać łaskę:* No radźcie, miłujcie, co ja mam poczynać? Krasz. M. psa = *głaskać, gdy ś. dobrze sprawi.* **M. ś. 1.** *miłować siebie*; *miłować jeden drugiego:* Miłujmy ś. jako bracia, a rachujmy ś., jako Żydzi. Prz. **2.** [M. ś.] w czym= *kochać ś., mieć upodobanie w czym, rozkoszować ś. czym:* Robi ją dumną, płochą często, a w kadzidłach ś. miłującą. Krasz. <MIŁ>

Miłowanie, a, blm., czynność cz. **Miłować.**

Miłowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Miłować ś.**

Miłowiecznia, i, lm. **e, Węzelnik** bot. (phaenocoma) *roś.* <?>

†**Miłowiewny,** †**Miluchnowienny** *mile, miluchno powiewający:* Zefirów miłowiewne chłody. L. <Miły + *Wiewny, od Wiać>

†**Miłownie** *miłośnie, miłościwie, czule, z zamiłowaniem, z przywiązaniem.* Glosy XV w

†**Miłownik, a,** lm. **cy** p. **Miłośnik**: Prawdziwi miłownicy i stróżowie rzpltej. Papr. M. cnoty, nauk, prawdy. Baz. Nietrudna rzecz miłować miłowniki swoje. Wuj. Miłowniki i naśladowniki świata. Rej. Mędrzec a. M. mądrości. Mur. (=*filozof*). <Od Miłować>

[**Miłożądnie**] przys. od **Miłożądny**: Oni to zawsze M. jedzą (=*smacznie, z apetytem*). <Miły + Żądny>

[**Miłożądny**] *chętny (do jedzenia), z apetytem jedzący.*

[**Miłuk, a,** lm. **i**] p. **Nieuk.**

Miły, †**Mił,** †**Miely 1.** *luby, błogi, przyjemny, słodki, rozkoszny, wdzięczny, uroczy, powabny, ponętny, ujmujący, sympatyczny, pociągający:* Mnie dosyć szczęścia, gdy cię widzę żywym, gdy M. głos twój co wieczora słyszę. Mick. M. z twarzy. Człowiek miłej powierzchowności. Miłe wspomnienia. Miłe złego początki. Miła woń. Niepiękna wprawdzie, ale miła. Gdzie niemasz siły, i świat niemiły. Kochan. Uśmiech, widok M. Miłe ułożenie, powietrze. Każdemu życie miłe (=*każdy chciałby żyć*). Dla miłego spokoju (= *dla świętej spokojności*) Milsze zdrowie po ciężkiej niemocy (=*droższe*). Nie wiem, co milsze nad swojskie poddasze, nad ptaka, co w krzakach wciąż kwili. Len. Nie wiem, co milsze nad ludzkie wejrzenie. Len. **2.** *godny miłości, kochany, drogi, serdeczny, mile widziany, pożądany:* M. Boże, bracie, czytelniku! Wdzięcznie i wiernie Nam M. Poznał wnet Osman, że to wojna była z narodem Bogu miłym. Birk. (= *wybranym od Boga*). Jak mi Bóg M.! (= *jak Boga kocham*). W Panu Bogu, w Chrystusie M., w Bogu M. Kn. Miłeś mi, jak sól w oku. Prz. Bogu i ludziom M. M. gość. Ir.: M. synalek! niema co mówić. M. dudku! Tworz. Bez rządu, bez obyczajów jako miłe bydło żyjemy. Star. **3.** †M. *miłościwy:* Miły królu! („bo natenczas inaczej nie mówiono"). Biel. M. **Miły, ego,** lm. **li** *kochanek, ulubieniec, najdroższy, luby:* Swojego miłego czas długi płakała. Kochan. Gdzie jest mój M. i jako ś. miewa? Jag. Czy Marja ciebie kocha? mój drogi, mój M., więcej, niż kochać wolno i niż mogą siły. Malcz. <MIŁ>

Mim, u, lm. **y** *mały dramat u Rzymian starożytnych, nie wyrobiony artystycznie, rodzaj farsy:* Decimus Laberius, pisarz dramatów, zwanych mimami. Węc. <Łć. mimus>

Mimeograf, u, lm. **y** *maszyna do sporządzania odbitek z druku wykonanego zwykłym drukarskim sposobem:* M. edisonowski poczyna już dzisiaj odbierać chleb drukarniom. <Now. z Gr. miméomai = naśladuję + gráfō = piszę>

Mimetezyt, u, lm. **y** hut. *arsenjan ołowiu jako ruda.* <Now. z Gr. mimētēs = naśladowca>

Mimetyzm, u, blm., **Mimikry** *właściwość pewnych zwierząt przypominania z postaci i barwy innych zwierząt lub pewnych przedmiotów.* <Now. z Gr. mímēsis = naśladowanie>

Mimi nieod. w. *głos młodych sarn, naśladowany przez myśliwych dla zwabienia starych sarn.* <Dźwn.>

Mimicznie przys. od **Mimiczny.**

Mimiczny przym. od **Mimika**: Znaki mimiczne. Fil.: Ekspresja mimiczna p. **Ekspresja.** <Gr. mimikós, Łć. mimicus>

Mimik, a, lm. **cy** *człowiek biegły w mimice, giestykulator.* <Now. z Gr. mimikós, Łć. mimicus = mimiczny>

Mimika, i, blm. *sztuka wyrażania myśli i uczuć za pomocą ruchów ciała i stosownego układu twarzy, giestykulacja:* Pobożność jej objawiała ś. z taką mimiką, że... Krasz. Śpiewał aryjki z doskonałą akcentacją i mimiką Polaka mojżeszowego wyznania. Wilcz. <Now. z Gr. mimikē (dom. téchnē = kunszt) = mimiczna>

Mimikry nieod. p **Mimetyzm.**

1. Mimo, †**Imo,** [**Mino**] przys. *obok, podle, mijając:* Źle, kiedy musisz od M. idących słyszeć: począł budować a nie mógł dokonać. Orzech. Siedział ślepy wedle drogi, powiedzieli mu, iż Jezus M. idzie. Skar. Mimośmy żeglowali. Pilch. Każdy, kto tu przyjechał lub zabłądził M., nie wyszedł. Syrok. Puścić kogo M. =*przepuścić, dać mu minąć ś., przejść obok.* †M. puścić co = M. siebie puścić, M. uszu puścić co =*nie zwrócić uwagi na co:* Wszystkie urazy M. puszczam. Troc. <M(1)>

2. Mimo, †**Imo,** [**Mino**] przyi. z 2 a. 4 pp. = a) *obok, koło:* Dwaj go chłopczyki pod rękę wiodą, wiodą M. naszej niwy. Mick. b) *pomimo, nie zważając na co, wbrew czemu, chociaż co na przeszkodzie:* Czujny sternik ostatniej swej dobywa

mocy M. gwałtownej wichrów upartej przemocy. L. M. te wszystkie wstręty i niestałość, znam, że mię kochasz. L. Podczaszyc M. równość wziął tytuł markiża. Mick. Hrabia nie przybył, M. zaprosiny. Mick. Głupstwo jest żenić ś. z panienką M. jej chęci. L. Widzi ś. w łące jakoś M. wiedzy. Mick. M. was, M. żeście mierni i nędzni, świat dąży ku swoim celom. Krasiń. M. tego a. M. to. c) M. kogo = *pomijając kogo, pominąwszy kogo, ignorując kogo, poza kim; nie zważając, że jest kto inny:* Jabłko Parys gładkiej, M. cnotliwsze, Wenerze przysądza. L. d) × M. pory = *nie w porę:* Zatrzymajmy ś. trochę, by przyjście nasze do niego M. pory nie było. e) Puścić co M. siebie a. M. uszu = puścić co M. = *nie zwrócić uwagi, nie zważać na co, nic sobie nie robić z czego:* Harde mowy M. ś. puściła. Otw. Wszystko M. siebie puściłem. Rzew. Tobie z ust, a jemu M. uszy szust. Prz. *(= groch na ścianę).* Wielka hańba twoja, jeśli ten policzek M. ś. puścisz bez pomsty. Orzech. Młodsi bojaźń zadali hetmanowi, ale on to M. uszu puszczał i bitwę odwlekał. Paszk. *(= nie słuchał tego).* f) †M. kogo, M. co = *oprócz, prócz, nie licząc, krom, okrom kogo, czego, nad kogo, nad co:* Nie jest żaden, komuby potrzeba więcej umieć, M. człowieka przełożonego. Kosz. <M(I)>

Mimobieżny *przebiegający obok nie dotknąwszy:* Postrzał M. *(= mimostrzał, kontuzja).* <Mimo + Bieżny>

Mimochcąc, Mimochętnie przys. *pomimo chęci, mimowolnie:* Potęga, którąście M. wychowali. Szuj. <Mimo + Chcąc>

Mimochętnie przys. p. **Mimochcąc:** Najgorsi będą musieli ciebie M. szacować. Wiszn.

Mimochodem, × **Mimojazdem** przys. **1.** *przechodząc mimo, po drodze, za jedną drogą, przy tej okazji, sposobności:* Być gdzie M. I tobie M. łupnia damy. Pol. **2.** przen. *niechcący, od niechcenia, ubocznie, nie siląc ś. na to, nawiasem, nawiasowo:* Spojrzała na nas M., ledwie głową kiwnąwszy. Krasz. Nie rozbieram... zapisuję tylko M. <Mimo + Chód>

Mimodram, u, lm. **y** *przedstawienie, widowisko połączone z mimiką:* W chwili, gdy wchodzili, skończył ś. właśnie M. Krysztalewicza. Krasz. <Now. z Gr. mîmos = aktor + Drama>

Mimodrożny *zbaczający z drogi, zdrożny, mimo drogi idący, przydrożny:* Ścieżka mimodrożna. <Mimo + Drożny>

Mimograf, a, lm. **owie** *autor mimów:* Cezar zmusił Laberjusa do zmierzenia ś. z głośnym wówczas a niewolniczego pochodzenia mimografem i mimikiem. Węc. <Gr. mimográfos>

× **Mimojazdem** przys. *przejeżdżając mimo;* p. **Mimochodem:** M. pewno nas nie minie. L. Niekiedy M., o czym innym rzecz mając, napomyka niektóre środki zapobiegania złemu. Pilch. Ma on zręczną rękę do pojedynku, niech ci to M. napomknione będzie. L. Kusząc asesora, rzekł rejent M.: „Ja mówiłem wczora, że polowanie nasze udać ś. nie może.“ Mick. <Mimo + Jazda>

[**Mimola, i,** lm. **e**] *mysz* (w zagadce). <?>

Mimologizm, u, blm. *naśladowanie głosu zwierzęcego.* <Now. z Gr. mimologéō = mówię minami, giestami>

Mimologja, i, blm. *naśladowanie głosu czyjego.* <Now. z Gr. mimologéō = mówię minami, giestami>

Mimolotem przys *przelatując mimo:* Tu sam tylko czarny kruk i to M. Ciec. <Mimo + Lot>

× **Mimonaturalnie** przys. od **Mimonaturalny,** *przeciw naturze, nienaturalnie.*

× **Mimonaturalny** p. **Przeciwnaturalny.** <Mimo + Naturalny>

† **Mimopławem,** † **Imopławem** przys. *przepływając obok, płynąc mimo:* Zawinąć dokąd M. <Mimo + Pław>

Mimostrzał, u, lm. **y** *przelot kuli działowej tuż obok ciała, bez dotknięcia go jednak, postrzał mimobieżny, kontuzja.* <Mimo + Strzał>

× **Mimośrodek, dka,** lm. **dki** p. **Mimośród.** Sł. wil.

Mimośrodkowie p. **Mimośrodkowo.**

Mimośrodkowo, Mimośrodkowie przys. od **Mimośrodkowy;** × **Mimośrzodkowo,** *ekscentrycznie.*

Mimośrodkowość, i, blm. rz. od **Mimośrodkowy,** *ekscentryczność.*

Mimośrodkowy, × **Mimośrzodkowy 1.** anat.: × Splot tętnic M. (plexus excentricus) = *splot gruczołowy.* **2.** mat. *mijający środek, nie współśrodkowy, ekscentryczny:* Dwa koła na jednej płaszczyźnie położone są mimośrodkowe, gdy środki ich nie przypadają w jednym punkcie.

Mimośrodowy przym. od **Mimośród:** Koło mimośrodowe p. **Mimośród.** Drążek M. = *łączący punkt na obwodzie lub blizko obwodu koła mimośrodowego z balansjerem lub innym drążkiem, zatym działający jak drąg korbowy.* Łab.

Mimośród, odu, lm. **ody,** × **Mimośrzód,** × **Mimośrodek, Ekscentryczność,** † **Ekscentrytet 1.** Mimośród, cukr. *część w tarce, przyciskająca buraki.* **2.** mat. *stosunek stały pomiędzy odległościami punktu na krzywej stożkowej od jej ogniska i odpowiadającej temu ognisku kierownicy:* M. elipsy, hiperboli, paraboli. **3.** a. **Ekscentryk,** koło mimośrodowe, mech. = *koło osadzone nie na swojej osi czyli środku, lecz mimo takowego, w mechanice zastępujące poniekąd korbę, gdy nadać trzeba ruch powrotny, czyli tam i sam* (Łab.); *część składowa machiny, służąca do zamiany ruchu obrotowego i ciągłego na prostolinijny i perjodyczny.* <Mimo + ŚROD/SI(E)RD>

× **Mimośrzodkowo** przys. od **Mimośrzodkowy,** p. **Mimośrodkowo.**

× **Mimośrzodkowy** p. **Mimośrodkowy.**

× **Mimośrzód, odu,** lm. **ody** p. **Mimośród.**

Mimowiednie przys. od **Mimowiedny;** × **Mimowiestnie,** *niechcący:* Zły jego humor zdradzał ś. M. i mimowolnie. Jeż. M. wpajają mu pojęcie. Sienk. <Mimo + *Wiedny, od Wiedzieć>

Mimowiedny *bezwiedny.*

× **Mimowiestnie** przys. od **Mimowiestny; Mimowiednie:** M. wszedłem w świat Machnickiego. Gosz. *(= mimo mojej wiedzy).* Nieznacznie, M. wpływ jego i mnie ogarnął. Gosz.

× **Mimowiestny** p. **Mimowiedny:** Ruchy zawsze miarkowane pewną powagą mimowiestną. Gosz. Są nietyle narzędziami, ile mimowiestnemi ofiarami złego. Gosz. <Mimo + *Wiestny, od WID>

Mimowoli p. **Mimowolnie:** M. uczyniło ś. porównanie. Krasz. <Mimo + Wola>

Mimowolnie przys. od **Mimowolny; Mimowoli:** Śladem jego biegu szły M. oczy me wzdłuż brzegu. Mick.

Mimowolność, i, blm. rz. od **Mimowolny.**

Mimowolny 1. anat.: Mięśnie mimowolne (musculi involuntarii) = *mięśnie gładkie.* **2.** fil. w psychologji: *od woli niezależny, bez udziału woli wykonany, poniewolny:* Ruch, postępek M. Przeć. **Dowolny:** Wszelki M. uczynek ani kary, ani nagrody nie zasługuje. Ostr. *(= niedobrowolny, nie-*

umyślny, przypadkowy). Mimowolne moczu i stolca odchodzenie. Perz. M. krzyk łączę z wesołym orszakiem. Mick. <Mimo + Wolny>

Mimoza, y, lm. **y** bot. = **Czułek**: Wrażliwe, jak listek mimozy. Krasz. Przen.: Salonów skromne mimozy. Sow. *(=osoby nerwowe, wrażliwe).* <Niby Łć. mimosa>

[**Mimrać, a, ał**] p. **Mamrotać.** <Dźwn.>

[**Mimrak, a,** lm. **i**] p. **Mamlak.**

[**Mimranie, a,** blm.] czynność cz. **Mimrać.**

[**Min**] p. **Minderak.**

1. Mina, y, lm. **y** *układ twarzy, wyraz twarzy stały a. w pewnej chwili:* Dobra, kwaśna, gęsta, bycza, smutna, buńczuczna, niepoczesna, groźna, zbójecka M. Nadrabiać miną. M. jak z komina. Prz. (o głupim pyszałku). Nie śmie spojrzeć ni w lewo, ni w prawo; M. gęsta, lecz z miny widać, że jest w męce. Mick. Poznać z miny zuchwałej sługę faworyta. Kras. Nie sądź nikogo po minie. Tremb. Pedagog z miną groźną. Brodz. Widać z postawy i z miny, że ważnej i niezwykłej jest posłem nowiny. Mick. Bo też djabla była M. Pol. Przybierał minę wesołą i nadrabiał żarcikami w niedostatku. Krasz. Gęsta M. djabla. Pśń. Niepozorny ani z miny, ni z czupryny. Gasz. Zrobić głupią minę *(=wyrażającą nieprzyjemne zdziwienie).* Przybierać, stroić minę. Widać po minie, że łotr. M. poczciwca. Przen.: Książki nawet miały u niego minę francuskich romansów, tak ślicznie były pooprawiane. Krasz. *(=wygląd).* Zdr. **Minka,** × **Mineczka.** <Fr. mine, Włos. mina, Łć. mima = aktorka mimiczna, skąd Nm. Miene>

2. Mina, y, lm. **y 1.** *kopalnia kruszcu, miejsce podziemne, skąd ś. dobywają minerały:* Djabeł je (imię) pośród tysiąców ukaże, któreś ty w minach podziemnych osadził. Mick. M. złota, srebrna. Miny solne. Słow. *(=żupy).* **2.** *podkop; proch wprowadzony w podkop dla wysadzenia w powietrze danego miejsca:* Prochu w minę nałożyć. Troc. Minę zasadzić. Troc. Noc w noc miny burzące kopią ś. w ziemi jak krety. Mick. Rozwala miną poświęcone ściany. Słow. <Fr. mine, skąd Nm. Mine, p. Minerał>

3. Mina, y, lm. **y** *moneta starożytna:* M. starożytna grecka = *100 drachmom = 23 rublom 17 kopiejkom.* M. mojżeszowa = *30 rublom 86,5 kopiejki.* M. złota u starożytnych Żydów = *163 rublom 20 kopiejkom.* M. srebrna tamże = *22 rublom 80 kopiejkom.* <Gr. mnâ, skąd Łć. mina>

4. Mina, y, lm. **y** *starożytna grecka miara rzeczy płynnych i sypkich, około 78 litrów.* <Gr. hēmína dosł. = połowa, skąd Łć. hemina, Fr. mine>

Minarecik, u, lm. **i** p. **Minaret.**

Minaret, u, lm. **y, Menar** *wieża wysmukła na meczetach, skąd lud zwołują na modlitwę:* Z minaretów jasnych lamp tysiące bajram na całym obwieściły Wschodzie. Mick. Przen.: O minarecie świata! o gór padyszachu! Mick. (o Czatyrdahu). Zdr. **Minarecik.** <Tur. minaret, menaret, z Arab. menaret dosł. = latarnia morska>

Minaretowy przym. od **Minaret:** Bakczysaraj z koroną palmową, z minaretowym lasem stał pod górą. Słow.

Minąć, nie, nął, nied. **Mijać 1.** kogo, co = *przejść, przejechać, przelecieć, przepłynąć, przesunąć ś. mimo kogo, mimo czego:* Gdy minęli pierwszą i drugą straż, przyszli do bramy żelaznej. Minął już kozak bezdnie i głębokie jary. Malcz. Każdy go mijał *(= nie zatrzymał ś. przy nim, nie zwrócił nań uwagi).* Mińmy te wozy, bo nieznośnie kurzą *(=wymińmy, wyprzedźmy).* Chmura mija księżyc. Rzeka mija las i płynie dalej. Minęliśmy miasto po lewej ręce. Troc *(= zostawiliśmy je na boku, za sobą).* † Wojsko miało być pisano w przestronym polu, kędy nad pięknemi łąkami jezdni mijali z pieszemi. P. Koch. *(=przeciągali, maszerowali).* † Ni ś. tu wąż łuskaty w srogie kłęby zwija po ziemi, ni za kołem wielkim w cyrkiel mija. Otw. **2.** kogo, co = *ominąć, chybić, nie trafić, pójść w bok:* Jak strzelę, pewnie cię nie minę. Bardz. Nakoniec przestrzeżony, gdy nie mijał dołu, i ślepy i kulawy zginęli pospołu. Kras. Jeżeli kiedy trafi ś. Wpanu przejeżdżać naszą stroną, proszę mnie nie M. Już go zdaleka mijali. Bodaj cię kula nie minęła! Jastrzębiu ty! bodajeś zginął i pierwszej kuli nie minął. Kniaź. Śmiertelny koniec życia nikogo nie minie. Min. Kogo mija przypadek, nakoniec znajdzie. Bardz. Co komu Bóg obiecał, to go nigdy nie minie. Prz. Biskupi oni, na króla ś. i moc jego oglądając, mijali prawdę i sprawiedliwość. Skar. *(=unikali; mijali ś. z nią).* Czy prędzej, czy później kara nie minie tych, co ś. bogacą cudzym majątkiem. Wirt. Mijają go nagrody, urzędy *(=nie dochodzą go).* Wszystkie mię insze sposoby mijają, tę samą jedną widzę na to drogę. P. Koch. *(=nie dopisują mi).* Szczęście nas mija. **3.** kogo = *ominąć, opuścić, odejść:* Już go gniew minął. Już mnie ochota minęła. Bog. Woj. **4.** kogo = *pominąć, nie zwrócić nań uwagi:* Mijać godnych, a niegodnych obierać. Troc. M. co = *pominąć; nie zatrzymać ś. nad czym, nie dotknąć czego, przemilczeć co:* Umyślnie tę materję piórem minąłem. Troc. **5. a.** × **M. ś** *przeminąć, przejść, upłynąć, zejść, ustać, zniknąć:* Dni moje, jako cień, mijają, a czekać nie chcą, do śmierci mię prowadząc. Skar. Co minęło, to już nie wróci. Prz. Zacność, uroda, moc, pieniądze, sława — wszystko to minie, jako polna trawa. Kochan. Mijają godziny, lata. Sto lat mijało, jak Zakon krzyżowy we krwi pogaństwa północnego brodził. Mick. Minie lat sto, minie lat tysiąc, a piekło zawsze zaczynać ś. będzie. Jeł. Minęły czasy szczęśliwej prostoty. Kras. Czas ucieka, życie mija. Mick. Mijają nadzieje ludzkie jako cień. Skar. Prócz duszy i Boga wszystko minie na ziemi. Mick. We łzach i okowach będą mijały twoje pokolenia. Wit. Szybko mijali tyrani w Syrakuzach. Lel. Ostrzegam, że nas nie ułowi pogański wykręt i nie minie płazem. Mick. *(=nie ujdzie).* Jakaś myśl jeszcze ciemna i daleka, w niepewnych rysach okaże ś., mija i znowu wschodzi. Mick. Siadam, powoli strach mija. Mick. **6.** [M.] *wydać:* Moc minął pieniędzy. [**M. ś.**] **1.** *przejść, przejechać, przelecieć, przepłynąć, przesunąć ś. jeden mimo drugiego, wyminąć ś., rozminąć ś., ustąpić z drogi, przepuszczając mimo siebie:* Potkał swego nieprzyjaciela na tak ciasnym miejscu, iż ś. M. nie mogli. Skar. Ulica, którą wozy tam i sam przechodzą, niech będzie na szesnaście stóp szeroka, aby ś. mogły dobrze mijać. P. cheł. **2.** *mijając ś.* (p. wyż.), *nie spotkać ś., nie zejść ś., zminąć ś.:* Szliśmy jeden do drugiego i nie spotkaliśmy ś.: musieliśmy ś. M. Listy nasze widocznie minęły ś. w drodze, bo twego nie otrzymawszy, napisałem do ciebie. Przen.: M. ś. z prawdą = *skłamać.* Z prawdą ś. mijał. Groch. Mija ś. to z prawdą. Troc *(=nie zgadza ś.).* × Mija ś. z rozumem. Troc *(=odchodzi od rozumu).* **3.** [M. ś.] = a) *wyjść na wydatki,*

być zużytkowanym, wyczerpać ś. b) *zniknąć:* Jedyny większy płat czarnego lasu, który okrywał całą ubocz stromą, już ś. minął tym latem. Ork. *(=został wycięty).* c) *umrzeć:* Byli chłopcy, ale ś. minęli. Na rocznicę (śmierci żony) to i on ś. minie. Pol. **4.** × p. wyż. pod 5: Jakoż i marzec minął ś. szczęśliwie. Pol. <M(I)>

†Minąły p. **Miniony:** Po roku minąłem dosyć uczynienia żądał. Św. z Woc.

†Minca, y, lm. **e, †Menca, †Mynca, †Minica, †Mynica l.** *moneta, pieniądz, pieniądze:* Jednej kuźni mince. Prz. Obrażon będzie majestat, gdyby kto mincę bez woli naszej bił. St. lit. **2.** a. **†Mincarstwo, × Mieńcarstwo, †Mieńczarstwo** *bankierstwo, wymiana pieniędzy, wekslarstwo:* Ludziom majętnym przystoi mincą ś. bawić, odmieniać pieniądze kupcom, do cudzych krajów jadącym. Petr. **3.** p. **Mennica.** <Nm. Münze>

†Mincarczyk, a, lm. **i** *czeladnik mincarski.* Troc.

†Mincarski przym. od **Mincarz; †Mencarski:** Forma, waga mincarska. Troc.

†Mincarstwo, a, blm. **l.** p. **Mennictwo. 2.** p. **Minca.**

†Mincarz, a, lm. **e** p. **Mennicznik:** Przełożeni menic, mincarze. Bobr. <Nm. Münzer>

Mincmistrz, a, lm. **e** *przełożony mennicy.* Łab. <Z Nm. Münzmeister>

†Mincować, uje, ował *bić, kuć monetę.* <Nm. münzen>

†Mincowanie, a, blm., czynność cz. **Mincować:** Mają próbę mincowania monety i ceny ich. Gostk.

× Mincownik, a, lm. **cy, × Mieńcarz** *ten, co ś. trudni wymianą pieniędzy, bankier, wekslarz.*

[**Mincyrz, a,** lm. **e**] *bezmian.* Por. **Wincyrz.** <? Może Nm. [bismar, bismer] = bezmian, z podprowadzeniem pod Mincarz>

[**Minderaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Minderak.**

[**Minderak, a,** lm. **i**] **l.** p. **l. Miderak. 2.** *przyśpiew:* M. min dzik dzik. Zdr. [**Minderaczek**]. <Zam. Miderak>

× Mineczka, i, lm. **i** p. **l. Mina.**

[**Minegra, y,** lm. **y**] p. **Migrena.**

Mineje, ej, blp. (w kościele wschodnim) *księga treści religijnej, zawierająca ustępy do czytania na każdy dzień miesiąca.* <Ros. minèja, z Ngr. mēnaíon dosł. = miesięcznik, z Gr. mén = miesiąc>

!Minelidry, ów, blp. *pieśni miłosne, erotyki:* Niemieckich minelidrów śpiewać nie umiemy. Krasz. <Nm. Minnelieder = pieśni miłosne>

Miner, a, lm. **owie** a. **rzy l.** *ten, co pracuje w minach, górnik.* **2.** p. **Minjer.** <Fr. mineur, p. 2. Mina>

× Minera, y, lm. **y l.** *rzecz kopalna, kopalina, kruszec, minerał, ruda.* Ład., Troc. W ziemi M. za minerą rozchodzą ś. na wszystkie czasem strony. Ciec. M złota. Bobr. **2.** w lm. *miny, kopalnie.* Wor. Minery olkuskie zalane. Zabł. <Z Fr. minerai>

× Mineraliczny *właściwy minerałom:* M. blask mięczaków i zwierzokrzewów. Sł. wil.

× Mineralista, y, lm. **ści** a. **owie** p. **Mineralog:** Kamień, który mineralistowie liczą między kruszce. Kluk. <Od Minerał>

Mineralizować, uje, ował *zamieniać w minerał, czynić coś mineralnym, nasycać ciałem mineralnym:* Chlorki i siarczany mineralizują wodę morską. <Od Minerał>

Mineralizowanie, a, blm., czynność cz. **Mineralizować.**

Mineralny *będący związkiem nieorganicznym, tworzący minerały a. wchodzący do ich składu, zawierający minerały:* Ciała mineralne *(= minerały).* Wody mineralne naturalne i sztuczne *(=zawierające w sobie sole o własnościach leczniczych).* Źródła, kąpiele mineralne. Chem.: Kiermes M. p. **l. Kiermes.** Kameleon M. p. **Kameleon.** Garb.: Garbowanie mineralne *(= garbowanie solami mineralnemi).*

Mineralog, a, lm. **owie** a. **dzy, × Mineralista** *badacz lub znawca minerałów.*

Mineralogicznie przys. od **Mineralogiczny.**

Mineralogiczny przym. od **Mineralogja:** Składnik M. Gabinet M.

Mineralogja, i, blm. *nauka o minerałach:* M. ogólna i szczegółowa czyli stosowana. M. szczegółowa opisuje własności morfologiczne, fizyczne i chemiczne, sposoby i miejsca znajdowania ś., a także rozmaite użytki każdego zosobna minerału. <Now. (zamiast *Mineralologja) z Minerał + Gr. -logía = znawstwo>

Minerał, u, lm. **y, Kopalina** min. *ciało nieorganiczne, jednostajne, twarde lub płynne, które jest utworem przyrody, powstałym bez współdziałania życia roślin i zwierząt, a także bez udziału człowieka.* <Śr. Łć. minerale ni.>

Minerałowy przym. od **Minerał:** Ganki i gniazda minerałowe. Sł. wil.

Mineta, y, lm. **y** hut. *żelaziak czerwony gliniasty połączony ze związkami wapiennemi.* <Fr. minette>

Minetka, i, lm. **i** *modus quidam turpis coëundi.* <Fr. minette dosł. = koteczka>

Minezengier, a, lm. **rzy** a. **owie, Minezyngier** *średniowieczny śpiewak pieśni miłosnych.* <Nm. Minnesänger>

Minezyngier, a, lm. **rzy** a. **owie** p. **Minezengier.**

†Minęły p. **Miniony:** Albowiem nam właśnie należy przeględać minęłe i przyszłe rzeczy nasze. Rej. Gram.: †Czas M. niezupełny = *imperfectum.* †Czas M. zupełny = *perfectum.*

Miniać, a, ał zł. **l.** *mieć.* **2.** M. cukier = *być głodnym.* **M. ś.** *zdać ś., przydać ś.:* Mnieby ś. miniali łopuchy *(=zdałyby mi ś. buty).* <?>

Minianie, a, blm., czynność cz. **Miniać.**

Minianie się, a ś., blm., czynność cz. **Miniać ś.**

Miniardyza, y, lm. **y** *sznureczek mający po obu stronach pętelki, za które ś. szydełkiem lub igiełką przyrabia robótkę kobiecą.* <Fr. mignardise>

Miniasto przys. od **Miniasty,** *pokaźnie, okazale:* Wcale M. wyglądał. Bał.

Miniasty *mający dobrą minę, pokaźny, dorodny, okazały:* Choć go na hrabiowskie salony puszczaj, taki był M. Jun. Chłopak był, że ino malować, M., zgrabny, tęgi. Bał. *(= było komu w oko zajrzeć).* <Od 1. Mina>

Miniatura, y, lm. **y** p. **Minjatura.** Zdr. **Miniaturka.** <Włos. miniatura, skąd Fr. miniature, od nazwy farby Minja>

Miniaturka, i, lm. **i** p. **Miniatura** i **Minjaturka.**

Miniaturować, uje, ował p. **Minjaturować.**

Miniaturowanie, a, blm., czynność cz. **Miniaturować; Miniaturowanie.**

Miniaturowo przys. od **Miniaturowy; Minjaturowo.**

Miniaturowy p. **Minjaturowy.**

Miniaturzysta, y, lm. **ści** p. **Minjaturzysta.**

Miniaturzystka, i, lm. **i** p. **Minjaturzystka.**

†Minica, y, lm. **e l.** p. **Minca. 2.** p. **Mennica.** Mor. A.

†Miniczny przym. od **Minica,** *menniczny.*

[**Minić, i, ił, Mienić**] *mówić, powiadać.* <Czes. mîniti a. Dnm. mînen>

[**Minienie, a,** blm.] czynność cz. **Minić.**

Minier, a, lm. **rzy** p. **Minjer.**

Minierstwo, a, blm. *zajęcie minierów:* Ten nakład dobrzeby ś. nadał Waszej Ks. Mości, bobym ja do indzinierstwa M. i sadzenie prochami przyłączył. Kraus.

Minima, y, lm. **y** muz. *średniowieczna nazwa dzisiejszej półnuty.* <Łć. minima = najmniejsza>

Minimalnie przys. od **Minimalny.**

Minimalność, i, blm. rz. od **Minimalny,** *minimum.*

Minimalny przym. od **Minimum 1.** *sprowadzony do minimum, w ilości możliwie najmniejszej, obniżony jak można najwięcej:* Sprowadzać do minimalnej dozy. Taryfa (cel) minimalna. Żadnego oznaczenia minimalnej rozległości dóbr tu nie znajdujemy. Bl. Fiz.: Termometr M., p. **Termometr.** Mat.: Wartość minimalna. Powierzchnie minimalne. **2.** posp. *maleńki, minjaturowy, drobniutki.* <Nm. minimal, z Łć. minimus = najmniejszy>

1. Minimum w lp. nieod., lm. **a, ów 1.** mat. *najniższy stopień, do którego sprowadzić ś. daje jaka wielkość; najmniejszość, wartość najmniejsza:* M. funkcji, całki. M. bezwzględne, względne. **2.** czcion. *ilość obstalowanych czcionek, składająca ś. z 4—5 alfabetów:* Obstalować pół M. <Łć. minimum ni. = najmniejsze>

2. Minimum przys. *co najmniej:* Byłem u ciebie M. ze sześć razy. <Łć. minimum>

Minimus, a, lm. **owie 1.** *mnich zakonu, założonego przez św. Franciszka à Paulo:* Klasztor Minimusów. **2.** *uczeń z niższej klasy.* **3.** *nieuk, osieł, hebes, ostatni w szkole, w klasie.* <Łć. minimus dosł. = najmniejszy>

[**Miniok, a,** lm. **i**] p. **Miętuz.** <Por. Dłż. mjenk, Słc. měň, Czes. meň, Brs. mień>

Miniony, †Minęły, †Minąły *który minął, przeszły, dawny:* Wypadki, wieki minione. <M(I)>

Minister, tra, lm. **trowie 1.** *urzędnik naczelny, zarządzający pewnym wydziałem zarządu państwa:* M. oświaty, wojny, skarbu. M. spraw wewnętrznych. M. spraw zewnętrznych. Rada ministrów. Objąć tekę ministra oświaty *(= przyjąć urząd ministra oświaty).* W dawnej Polsce za ministrów uważani byli: marszałek W. Koronny, marszałek W. Litewski, hetmanowie W. Koronny i W. Litewski, kanclerz W. Koronny i kanclerz W. Litewski, podkanclerzowie, podskarbiowie, marszałkowie nadworni i hetmanowie polni — koronny i litewski. M. sekretarz stanu, M. kanclerz państwa, M. prezes gabinetu = *pierwszy M., M. bez teki.* Prezes ministrów a. prezes gabinetu ministrów. M.-sekretarz stanu do spraw Królestwa Polskiego. Sprytny, że aż strach! prawdziwy M. **2.** M. pełnomocny = *dodatkowy tytuł ambasadora a. oddzielny, o stopień niższy poseł dyplomatyczny.* M. rezydent = *pełnomocnik jakiego rządu przy innym rządzie.* **3.** *duchowny protestancki a. reformowany, pastor, predykant:* Strzeżcie ś. ministrów kacerskich. Wuj. Sprowadził ministrów luterskich i kazał im czary odczyniać. Sienk. **4.** *przeor księży Maturynów.* **5.** *pomocnik przełożonego w klasztorze Jezuitów.* **6.** *gienerał zakonu Franciszkanów.* **7.** ×M. *oficjalista:* Naradzał ś. z księżną i z ministrami domu; podnoszono wysoko dostojeństwo dóbr książęcych i ekonomów, kiedy ich ministrami nazywano. Bart. **8.** ×M. p. **Ministrant.** Zgr. **Ministrzysko, †Ministrzyszcze.** <Łć. minister dosł. = sługa>

[**Ministerja, i,** blm.] zb. *ministrowie:* Wołajom go M.

Ministerjalista, y, lm. **ści** *stronnik ministrów np. w radzie państwa:* Mowy o tym niema, ażebyśmy mogli być innemi, jak ministerjalistami, więc też niema racji kaptować nas dla ministerstwa.

Ministerjalnie przys. od **Ministerjalny,** *po ministrowsku, jak w ministerjum.*

Ministerjalny przym. od **Ministerjum:** Rozkaz M. Przesilenie ministerjalne. Przen.: *mądry, pomysłowy, z rozumem jak u ministra, gienjalny:* Ministerjalna głowa, mina. Jeż.

Ministerjum, w lp. nieod., lm. **a, ów,** ×**Ministerstwo 1.** *pewien wydział zarządu państwa, zostający pod kierunkiem ministra:* M. wojny, spraw wewnętrznych, komunikacji. **2.** *ministrowie, jako ciało zbiorowe, stanowiące radę najwyższą pod przewodnictwem pierwszego ministra, gabinet:* Niesnaski w łonie M. Obalić M. Upadek M. Złożyć M. M. podało ś. do dymisji. M. Gladstona. <Łć. ministerium dosł. = służba, posługa>

Ministerski p. **Ministrowski.**

×**Ministerstwo, a,** lm. **a 1.** p. **Ministerjum:** Niemcy skromniejsi i nie dbają wcale o ministerstwa i o przyjaźń królów. Mick. **2.** p. **Ministrostwo.**

Ministrant, a, lm. **ci,** ×**Minister** *ten, co służy księdzu do mszy.* <Łć. ministrans, 2 pp. ministrantis dosł. = służący im.>

Ministrantura, y, blm., ×**Ministratura** *przepis służenia do mszy i zbiór łacińskich odpowiedzi ministranta księdzu przy mszy:* Uczyć ś. ministrantury. <Now. z Łć. ministrare = służyć>

×**Ministratura, y,** blm. p. **Ministrantura.**

Ministrostwo, a, Ministrowstwo, ×**Ministerstwo 1.** lm. **a** *godność, urząd ministra.* **2.** blm. zb. *minister z żoną:* M. odjechali.

Ministrowa, ej, lm. **e** *żona ministra.*

Ministrować, uje, ował 1. *być ministrem, pełnić obowiązki ministra:* W Beresteczku świątynię zagarnęli arjanie, a Jędrzej Wiszowaty ministrował przy niej jeszcze około r. 1644. Rol. **2.** a. ×**Mistrować** *służyć księdzu do mszy.* <1-e od minister, 2-e z Łć. ministrare>

Ministrowanie, a, blm., czynność cz. **Ministrować:** M. Zawadowskiego stanowi wielką epokę w dziejach oświecenia Rosji. And.

Ministrowski, Ministerski przym. od **Minister:** Urząd M. Nauka ministrowska. Skar. *(= pastorska).* **Po ministrowsku, Po ministersku** przys. = *jak minister, ministerjalnie:* Po ministrowsku obojętnie ksiądz Sołtyk dołożył. Mat.

Ministrowstwo, a, lm. **a** p. **Ministrostwo.**

Ministrzysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Minister.**

†**Ministrzyszcze, a,** lm. **a** p. **Minister:** Gdyby nie spowiednik jego zabiegł, byłby już jawnym heretykiem abo sławnym jakim ministrzyszczem. Żebr.

Minja, i, blm. chem. *szczególny tlenek ołowiu składu* Pb_3O_4, *będący związkiem dwutlenku z tlenkiem normalnym,* ($PbO_2 . 2PbO$), apt.: czerwień ołowna. <Łć. minium ni., skąd Włos. minio m.>

Minjator, a, lm. **owie** a. **rzy,** ×**Iluminator,** ×**Iluminista** *ten, co naprowadza kolorami, co robi minjatury.* <Od Minja>

Minjatura, y, lm. **y, Miniatura 1.** *portret, obrazek, przedstawiający oryginał w drobniutkich rozmiarach;* przen. *coś na małą skalę, w drobnych,*

skromniejszych rozmiarach: Urządzenie domu w Czarnej jest minjaturą zamożności i komfortu. Wilcz. Była to istna alpejska dolina w minjaturze. Dzierz. **2.** na dawnych rękopisach = *głoska początkowa ozdobiona malowanemi listkami, kwiatami, ptaszkami i t. p.* Zdr. **Minjaturka.** <Włos. miniatura, skąd Fr. miniature, p. Minja>

Minjaturka, i, lm. **i, Miniaturka I.** p. **Minjatura. 2.** cukier. *ciasteczko drobne ładnego kształtu, składające ś. z żółtek, migdałów.*

Minjaturować, uje, ował, Miniaturować *ozdabiać minjaturami:* Grzegorz Zaleski minjaturował w stylu bizantyńskim osmohłasnyk w cerkwi złoczowskiej.

Minjaturowanie, a, blm., czynność cz. **Minjaturować; Miniaturowanie.**

Minjaturowo przys. od **Minjaturowy; Miniaturowo,** *sposobem minjaturowym:* Malował Chodowiecki M. i na emalji. Rast.

Minjaturowy przym. od **Minjatura; Miniaturowy;** przen. *drobny, mikroskopijny, maleńki:* Wydanie (dzieła) minjaturowe. Bucik minjaturowych rozmiarów. Zach. Naśladujący w minjaturowych zarysach szwajcarską przyrodę. Dzierz.

Minjaturzysta, y, lm. **ści, Miniaturzysta I.** *malarz minjatur:* Sławny francuski M. Krasz. **2.** daw. *kaligraf artysta, malujący winiety i inicjały na kartach rękopisu:* Zadumywając ś. nad kraszoną głoską minjaturzysty, jakiegoś mnicha XII lub XIII wieku. Krasz.

Minjaturzystka, i, lm. **i** forma ż. od **Minjaturzysta; Miniaturzystka.**

Minjer, a, lm. **rzy, Minier, Miner** *żołnierz służby inżynierskiej, używany do zakładania min,* podkopnik. <Z Fr. mineur>

Minjon, u, blm. **I.** cukier. *masa z masła kakaowego, cukru i migdałów, do czekoladek jasnych.* **2.** druk. *gatunek drobnego druku.* <Fr. mignon>

Minjować, uje, ował *malować minją.*

Minjowanie, a, blm., czynność cz. **Minjować.**

Minjowaty *podobny do minji.* Kn.

Minjowy przym. od **Minja:** Farba minjowa. Góry minjowe. Kn.

I. Minka, i, lm. **i** p. **I. Mina.**

2. Minka, i, lm. **i** *grafit w ołówku.* <p. 2. Mina>

Minkować, uje, ował, !Minodować *stroić, pokazywać minki, umizgać ś. na migi, wdzięczyć ś., mizdrzyć ś.*

Minkowanie, a, blm., czynność cz. **Minkować.**

× **Minna, y,** blm. *miłość:* Może te głosy lutnistów, gęślarzy, którzy o minnie śpiewali, pieściły nietylko ucho Zygmunta. Paw. <Nm. Minne>

† **Minnica, y,** lm. **e=Mennica:** Drugi starostą był Osieckim i kontrahentem minnicy żelaznej. Nies. <Z Nm. Münze>

[**Minny**] *pyszny, nadający sobie niepotrzebnie, nad stan, miny:* Taki M.! <Od 1. Mina>

[**Mino**] p. **I.** i **2. Mimo:** Kozy M. Białki wychodzą. <Zam. Mimo>

!Minoderja, i, lm. **e** *strojenie minek, mizdrzenie ś., wdzięczenie ś.* <Fr. minauderie>

!Minodować, uje, ował p. **Minkować:** Trzeba poetycznie ś. wyrażać, bawić w afektacje, pozować, M. Es. <Fr. minauder>

!Minodowanie, a, blm., czynność cz. **Minodować.**

Minogowate, ych, blp. zool. *rodzina ryb chrzęstnoskieletowych, smoczkoustych.* <Od Minóg>

Minor I. a, lm. **owie** (w gwarze cyganerji literacko-artystycznej) *człowiek słabo umysłowo rozwinięty i niewykształcony,* przeć. *„inteligent“.* **2. u,** lm. **y** = a) mat. p. **Podwyznacznik.** b) muz. *gama a. tonacja o tercji małej, minorowa:* Tonacja a w minorze nie ma ani jednego krzyżyka. Można pieśń tę śpiewać z minoru a. z majoru. <Łć. minor=mniejszy>

Minorat, u, lm. **y** *prawo najmłodszego z braci do dziedzictwa po ojcu:* Dotychczas u ludu ukraińskiego M. zachował ś. w całej mocy. <Now. z Łć. minor=mniejszy, młodszy>

Minoren, a, lm. **owie** *człowiek nieletni, niepełnoletni.* <Śr. Łć. minorennis, z Łć. minor annis dosł.=młodszy wiekiem>

Minorowo przys. od **Minorowy:** Nie byłby Słowacki bajronistą, gdyby ustępu tego nie zakończył M. Chm.

Minorowy przym. od **Minor:** Gama, tonacja minorowa. Przen.: *smutny, rzewny, płaczliwy:* Wywodzą minorowe jęki. Chęć.

Minorycki przym. od **Minoryta:** Klasztory minoryckie. Rocznikarze minoryccy.

Minorysta, y, lm. **ści** p. **Minoryta.** <Now. z Łć. minor=mniejszy, młodszy>

Minoryta, y, lm. **ci I.** *członek zakonu Franciszkanów mniejszych:* Sobór dał Minorytom obserwującym, czyli, jak ich u nas zwano, Bernardynom, wiele przywilejów i korzyści. **2.** a. **Minorysta** *duchowny katolicki, mający cztery mniejsze święcenia, kleryk mniejszych święceń.* <Now. z Łć. minor=mniejszy, młodszy>

Minorytet, u, lm. **y** *mniejszość głosów przy wotowaniu.* <Nm. Minorität, ze Śr. Łć. minoritas, 2 pp. minoritatis>

I. Minować, uje, ował a. [**M. ś.**] *nadrabiać miną, przez miny chcieć ś. kimś okazać, stroić minę, pysznić ś., chcieć miną imponować, zadzierać nosa:* (Koń) minujący jakby niósł gienerała. Wilcz. <Od 1. Mina>

2. Minować, uje, ował *zakładać miny.* Przen.: Filary chwiejne i spróchniałe do podtrzymania budowy rzpltej, tym skuteczniejsze w charakterze czynników minującej ją roboty elektora. Jaroch. Poznać było łatwo, że minował ją niepokój jakiś wewnętrzny. Jeż. Czczość, pustka i szych tego życia minowały jej duszę okropną tęsknotą za czymś innym. Rodz. <Od 2. Mina>

Minowanie, a, blm., czynność cz. **Minować.**

[**Minowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Minować ś.**

Minowy przym. od **2. Mina:** Dół M. p. **Dół.**

Minożek, żka, lm. **żki** p. **Minóg.**

Minóg, oga, lm. **ogi, † Najnog, † Memnog,** [**Nechnog, Węgorka**] zool. (petromyzon) *ryba komoroskrzelna, czyli okrągłousta.* M. morski (p. marinus). M. rzeczny (p. fluviatilis). M. strumieniowy, [Sysun] (p. Planeri). Młodocianą formą tego ostatniego jest Węgornica czyli Ślepica (ammocoetes branchialis). Zdr. **Minożek.** <Z Nm. Neunauge dosł. = dziewięciook>

Minówka, i, lm. **i** *łódź zbudowana specjalnie do zakładania min.* <Od 2. Mina>

† **Minscetel, tla,** lm. **tle** *pieniądz papierowy:* W lipcu opłacono potrzeby nawet wojskowe biletami menniczemi, czyli minscetlami. T. K. <Nm. Münzzettel>

Minstrel, a, lm. **e, Menstrel, Menestrel** *średniowieczny śpiewak wędrowny, bard, minezyngier:* Zakochani to minstrele pod oknem kochanki nucą. Mick. Przy pełnych kielichach śpiewają minstre-

le. Mick. Minstrelów hymny i piękności względy nie przemawiały do zimnego ducha. Mick. Dziś poeci są minstrelami narodów. Słow. < Ang. minstrel, z Fr. ménéstrel, to zaś ze Śr. Łć. ministerialis = dworzanin >

[**Minteres, u,** lm. **y**] p. **Interes.**

[**Mintus, a,** lm. **y**] p. **Miętuz.**

[**Minuciarnie**] przys. *punktualnie, regularnie.* < Od Minuterja >

× **Minucja, i,** lm. **e I.** *kalendarz z wieszczbami:* W minucjach sprawy, którego ś. dnia i miesiąca co dzieje, terminujemy. Stryjk. Epaktę poznasz z minucji abo z rubrycelli, gdyż ją zawsze konotują tak w tych, jako i w tej. Sol. O kalendarzach abo o minucjach rocznych. Haur. Minucjom wierzymy, choć tak często bają, kiedy nas o zaćmieniach co rok upewniają. Pot. Lepiej w drogę jechać z opończą, niż z minucjami. Prz. Minucje = kalendarze roczne gospodarskie. Pot. **2.** *drobnostka, błahostka, drobiazg, małostka.* < S. Czes. minuce a. minucí, z Łć. minutia = cacko, drobiazg >

× **Minucjarski I.** *kalendarzowy, wróżbiarski:* Lotusa korektura minucjarska. Żebr. **2.** *właściwy minucjarzowi.*

× **Minucjarz, a,** lm. **e I.** *ten, co pisze minucje:* Minucjarze dla krótkości znaki niebieskie obrazkami znaczą; insze są znaki astronomików. Sol. Nie był Stankiel pielgrzymem, ni minucjarzem, gdzież ś. tego nauczył, że takim jest łgarzem? Koch. W. **2.** *drobiazgowicz, zajęty błahemi rzeczami, nadający drobnostkom wielką wagę, mantyka, nudziarz, pedant.* < Od Minucja >

1. Minus przys. *mniej:* Plus M. = *mniej więcej, około, w przybliżeniu.* < Łć. minus >

2. Minus, a, lm. **y** rz. **I.** *znak odejmowania* (pisze ś.: —): Z minusem i plusem bezpieczniej małe dziecię nazwać asinusem. Syrok. **2.** przen. *ubytek, strata, niedobór:* Bilans wykazuje same minusy. Te dwa minusy skazały ją na samotność. Jun. **3.** karc. *punkt do zgrania a. przegrany:* Zgrać tyle plusów, ile minusów. Jestem przy minusach, nie zgrałem puli. < Łć. minus = mniej >

Minuskuł, u, lm. **y** druk. *mała litera, mała czcionka.* < Z Łć. minusculus = maluśki >

Minuta, y, lm. **y I.** *sześćdziesiąta część godziny:* Nie mam ani minuty czasu (= *chwili*). Punktualny co do minuty. Pięć minut po ósmej. Lata co M. (= *co moment*). W tej minucie, w minutę = *w mig, w mgnieniu oka, w tej chwili, w tej sekundzie, natychmiast, w lot, piorunem.* Wrócę w tej minucie. W minutę będzie gotowe. Kot zawsze gotowy, nie uchybił minuty, stanął do rozmowy. Kras. Taki, gdy smutna ciągnie ś. M., wreszcie zmieniony kraj porzuca z żalem. Mick. (= *czas, pora*). **2.** *sześćdziesiąta część stopnia kołowego (to jest 360-ej części okręgu).* **3.** w prawie polskim = *kopja bez pieczęci:* Prostą minutą nic nie może być dowiedzione, jedno tylko minutą pod pieczęcią. Herb. **4.** *bruljon wyroku sądowego, aktu a. korespondencji urzędowej, koncept, redakcja pierwotna referatu, wypis, wyciąg:* M. dekretu, kontraktu. Wziąłem ten zapis i wyjąłem zosobna minutę jego. B. B. Zdr. **Minutka, Minuteczka.** < Z Łć. minuta = maluśka >

Minuteczka, i, lm. **i** p. **Minuta:** Pozwólcie mnie jego zobaczyć choć na minutkę, na minuteczkę. Orzesz.

× **Minuterja, i,** lm. **e** *drobiazgowość, drobne szczegóły, akuratność, pedanterja.* < Włos. minuteria, Fr. minuterie >

Minutka, i, lm. **i I.** p. **Minuta:** Za minutkę powrócę. **2.** [**Minutki**] lm. bot. p. **Śledziennica.**

Minutnik, a, lm. **i** *wskazówka w zegarze, pokazująca minuty.*

Minutny p. **Minutowy:** Skazówka godzinna i minutna. Jak. J.

Minutowy, Minutny przym. od **Minuta:** Kółka minutowe w zegarku. L. Pauza minutowa.

[**Miny**] p. **Miodny.**

[**Mińtus, a,** lm. **y**] p. **Miętuz.**

Miocen, u, blm. (Mi-ocen) gieol. *grupa skał osadowych trzeciorzędowych, młodszych od oligocenu,* formacja mioceńska. < Now. z Gr. meîon = mniej + kainós = świeży, nowy >

Mioceniczny (Mi-oceniczny) p. **Mioceński.**

Miocenowy (Mi-ocenowy) p. **Mioceński:** Utwory miocenowe. Łab.

Mioceński (Mi-oceński), **Mioceniczny, Miocenowy** przym. od **Miocen:** Formacja mioceńska p. **Formacja** i **Miocen.** Potężne mioceńskie siły. Szaj. W.

× **Minwet, a,** lm. **y** p. **Menuet.**

[**Miodanka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Miodunka. 2.** p. **Miodowica.** < Od Miód >

Miodarka, i, lm. **i** *centryfuga do miodu, przyrząd do otrzymywania patoki z plastrów:* M. na 4 plastry. Nóż do zrzynania zasklepu przy wykręcaniu na miodarce.

Miodek, dku, lm. **dki I.** p. **Miód:** Piło ś. własny M. przy obiedzie. Pśń. Owe przyprawki, owe miodki, któremi ś. mażą owe maszkary. Wuj. **2.** apt. *miód płynny z dodatkiem leku:* M. fijołkowy, różany, boraksowy. M. kwaśny p. **Kwasomiód.** Apt. i lek.: *lek gęstopłynny z miodem lub syropem, używany do pomazywania w ustach,* m a z i m i o d e k (litus). **3.** bot. p. **Cedrak.**

Miodkowaty bot.: Miodkowate a. **Miedlinowate** a. **Mahoniowe** rośliny (meliaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Miodnik, a, lm. **i** bot. **I.** a. **Miodownik** *narząd kwiatowy, utworzony z płatków korony, mieszczący gruczoły, sączące wonny płyn miodowy.* **2.** p. **Miodownik:** Pachły mu gwoździki i smołki i M. miód przypominał kapucynów. Słow.

Miodno, × **Miedźno** przys. od **Miodny I.** a. × **Miodowo** *obficie w miód:* Pszczółki skrzętnie pracują, będzie M. **2.** [**M., Miodnuszo**] *słodko.*

Miodność, i, blm. **I.** [M.] *słodkość, słodycz owoców, cukru.* **2.** bart. *substancja miodowa, zawarta w roślinie.*

[**Miodnuszo**] p. **Miodno.**

[**Miodnuszy**] p. **Miodny.**

[**Miodnuszynki, Miodnutki**] *słodziutki.*

[**Miodnuszynko**] przys. od. **Miodnuszynki; Miodnutko,** *słodziutko.*

[**Miodnutki**] p. **Miodnuszynki.**

[**Miodnutko**] przys. od **Miodnutki,** p. **Miodnuszynko.**

Miodny I. *pełen miodu, obfitujący w miód.* **2.** p. **Miodowy:** Zbierał on i dziesięcinę miodną. Rol. Pszczoły płyną cicho, brzęcząc pieśń miodną. Reym. Miodne zapachy. Pol. **3.** [**M., Miodnuszy, Miny**] *słodki:* Miodne mleko.

Miodobranie, a, blm. **I.** *podbieranie miodu w ulach:* Pasieki mocno ucierpiały, rezultaty miodobrania będą liche. Po zakończonych trudach miodobrania lud- dziecię słuchał cudowne bab opowiadania. Gliń. Modliła ś. o szczęśliwe M. Sienk. **2.** bart. *zbieranie miodu przez pszczoły.* < Miód + Branie >

× **Miodociek, u,** lm. **i** *strumień, potok miodu:* Miodociekiem płyną mu słowa. <Miód + Ciek>
Miododajny bart. *zawierający w sobie substancje miodowe.* <Miód + *Dajny, od Dać>
Miododawca, y, lm. **y** *ten, co dostarcza miodu.* Pol. <Miód + Dawca>
× **Miodojęzyczny** p. **Miodomówny.** <Miód + Językowy>
Miodokwiat, u, lm. **y** bot. **1.** a. **Listnik** (herminium) *roś. z rodziny storczykowatych.* Gatunek: M. krzyżowy (h. monorchis). **2.** a. **Miodosok, Miodosocznia** (melianthus) *roś. z rodziny miodokwiatowatych.* <Miód + Kwiat>
Miodokwiatowaty bot.: Rośliny miodokwiatowate (melianthaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*
Miodoliz, a, lm. **owie** posp. *smakosz, łasuch, lizus.* <Miód + Lizać>
× **Miodomleczny** *składający ś. z miodu i mleka:* Potrawy miodomleczne. Mias. <Miód + Mleczny>
× **Miodomównie** przys. od **Miodomówny.**
× **Miodomówny,** × **Miodojęzyczny** *słodkobrzmiący, dźwięczny, złotousty:* Skoro głośna lutnia, miodomówne strony nawiązawszy, słodkiemi dźwięk wydała tony. Dm. <Miód + Mówny>
[**Miodonki, nek,** blp.] *gatunek gruszek.* Por. **Miodunka.** <Od Miód>
† **Miodonoszy** p. **Miodonośny:** Miodonosza matka, pszczoła. Mor. A. <Miód + Nosić>
Miodonośny, † **Miodonoszy, Miodorodny,** † **Miodorobi** *dostarczający miodu:* M. Himetes. Sienk. Miodonośne pszczółeczki. L
Miodooki *słodkiego, łagodnego wejrzenia, wdzięcznooki:* Znajże teraz bogini miodookiej syna! Zim. <Miód + Oko>
× **Miodopijny** *pijący miód, lubiący pić miód:* Grono miodopijnych polityków. Bał. <Miód + Pić>
× **Miodopłynnie** przys. od **Miodopłynny.**
× **Miodopłynność, i,** blm. rz. od **Miodopłynny:** Dała ś. nam słyszeć M. wymowy. Kras. Znajdą na sejmie krasomówcy plac do obwieszczenia miodopłynności swojej. Kras.
Miodopłynny 1. *słodko, łagodnie, mile płynący, mijający:* Ilekroć mi na pamięć przychodzą niewinne zabawki jej i pierwszych lat dni miodopłynne... Zim. Nie odwetuje szkody... miodopłynna pięknych słów wymowa. Koch. W. **2.** *przyjemnie mówiący, wymowny:* Doktór M. Kras. <Miód + Płynny>
† **Miodorobi** p. **Miodonośny:** Komu pierwszy raz wypuszczone roje swe miodorobie ofiarują słoje? Pot. <Miód + Robić>
Miodorodny p. **Miodonośny:** Miodorodne pszczoły. Koch. W., Bobr. Motylu różnowzory, robaczku skrzydlaty, i ty lubisz posysać miodorodne kwiaty. Nar. <Miód + Rodny>
× **Miodoröb, oba,** lm. **oby** *pszczoła.* L.
Miodosocznia, i, lm. **e** bot. p. **Miodokwiat.**
Miodosok, u, lm. **i** bot. p. **Miodokwiat.** <Miód + Sok>
Miodossący *ssący miód:* Owad M. <Miód + Ssać>
Miodosytnia, i, lm. **e 1.** a. **Miodowarnia** *browar, gdzie miód sycą czyli warzą do picia.* **2.** a. **Miodziarnia** *szynk z miodem:* Częstym bywał gościem w miodosytni. Bał. <Miód + *Sytnia, od Sycić>

Miodosytnictwo, a, blm. *rzemiosło miodosytników; sztuka przerabiania miodu i owoców na napoje.*
Miodosytnik, a, lm. **cy, Miodowar** *ten, co syci czyli warzy miód do picia.*
Miodować, uje, ował *zaprawiać miodem.* Apt.: Ocet miodowany p. **Kwasomiód.**
Miodowanie, a, blm., czynność cz. **Miodować.**
Miodowar, a, lm. **y** p. **Miodosytnik.** <Miód + War>
Miodowarnia, i, lm. **e** p. **Miodosytnia.** L.
Miodowcowy przym. od **Miodowiec.** Chem.: Kwas M. p. **Melitowy.**
Miodowe, ego, blm., *danina od zebranego miodu,* in. dań miodowa: Mamy zestawione wszystkie dani kmiece: czynsz, najem, M. Rost.
Miodowica, y, lm. **e, Miodunka,** [**Miodanka, Mioduszka**] zool. *kropelki słodkiej wydzieliny owadu mszycy, przylegające do zamieszkałej przez niego rośliny,* in. rosa miodowa. M. nie z powietrza spada, lecz jest wilgocią od jakowegoś bardzo drobnego na roślinach robactwa wypuszczoną. Kluk.
Miodowiec, wca, lm. **wce 1.** bot. p. **Masłoka. 2.** gór. = **Melit.**
Miodowina, y, lm. **y 1.** *woda miodem sycona,* woda miodowa: Bylicę, warzoną w miodowinie, pijąc po kieliszku. Syr. **2.** [M.] *miód do picia:* Gorzalinę, miodowinę będziem pijać.
[**Miodownice, ic,** blp.] *gatunek gruszek.* Por. **Miodownik.**
Miodownik, a 1. lm. **cy** = a) a. **Miodownikarz** *ten, co robi miodowniki, piernikarz:* Miodownicy abo kichlarze miód na miodowniki wyrabiają. Vol. b) *ten, co miód pija.* Kras. c) *ten, co miód sprzedaje.* **2.** lm. **i** = a) a. [**Niodownik**] *ciasto przyprawne miodem, piernik dobrze miodem zaprawny, używany jako przyprawa do szarych sosów:* Grzankę ukroić z miodownika. Haur. Kichlarze miód nie rozsycony na miodowniki wyrabiają. Vol. b) [M. a. **Miodówka**] *gatunek jabłka.* c) p. **Miodnik.** d) a. **Miodnik** bot. (melittis) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunek: M. rojnikowaty a. melisolściowy (m. melissophyllum). <Od Miód>
Miodownikarz, a, lm. **e** p. **Miodownik.**
[**Miodowny**] *miodowy, posiadający miód:* Szuka karczmy miodownej.
Miodowo przys. p. **Miodno.** Przen.: *słodko, przyjemnie, błogo, rozkosznie, szczęśliwie.*
Miodowonny *pachnący miodem:* Miodowonne brzegi. Koch. J. <Miód + Wonny>
Miodowy, × **Miedźny** przym. od **Miód:** a) Plaster, placek M. Woda miodowa, to jest syta. Sien. *(= miodowina).* Miodowa brzeczka, którą sytą zowiemy. Syr. Insza jest ocet miodowany, insza ocet M., który jest z miodu prząśnego. Urzęd. *(= oksymel).* Tak oszukuje sajdak tę miodową trzodę, iż rozumie w zwyczajną że wlatuje kłodę. Toł. *(= pszczoły).* Dań miodowa p. **Miodowe.** Kolor M. = *ciemno-żółty, wpadający w czerwono-brunatny.* Gęstość miodowego płynu. Mick. M. statek. Troc *(= naczynie do miodu).* **2.** przen. *słodki jak miód, rozkoszny:* Jeden uśmiech i słówko miodowe wytrąca oręż. Mick. *(= jedwabne, cukrowe).* Pół dnia płynęły słodko twe miodowe słowa. Mick. Tydzień M. sierżanta (tytuł powiastki francuskiej Mickiewicza). Miodowe miesiące *(= pierwsze spędzone przez nowożeńców po ślubie).* Powieść jego miodowa, a umysł bojowy. Kochan. Jedni mówią, iż panu nie przystoi okazować ś. sługom miodowym i łaskawym. Petr.

3. †apt.: M. kwasiec p. **Kwasomiód.** **4.** bot.: Trawa miodowa p. **Kłosówka.** **5.** chem.: Kwas M. p. **Melitowy.** **6.** lek.: Moczówka miodowa p. **Moczówka.** †Guz M. p. **Guz.** **7.** min.: Kamień M. p. **Melit.** **8.** zool.: Miodowa rosa p. **Miodowica.**

[**Miodówka, i,** lm. **i**] **I.** *gatunek gruszki słodkiej.* Goł., Rost. **2.** p. **Miodownik.** Rost.

Miodun, a, lm. **y** apt. *wyciąg rzadki z ziół lekarskich.* <Od Miód>

Mioduńczany, Miodunkowy przym. od **Miodunka:** Konfekt M. Sien.

Miodunek, nka, lm. **nki** bot. p. **Żmijowiec.**

Miodunka, i, lm. **i I.** [M.] p. **Miodowica.** **2.** a. **Opadź** bart. *wypoty roślin, sączące ś. z gałązek i liści.* **3.** bot. = a) a. [**Miodanka**], **Farbownik, Wołowy język, Czerwieniec, Czarki** bot. (anchusa) *roś. z rodziny ogórecznikowatych.* Gatunki: M. lekarska a. apteczna, Wołowy język (a. officinalis). M. polna, [Hołubiejnik], ×Krzywoszyj polny (a. arvensis). b) M. gajowa p. **Rdest.** c) p. **Płucnik.** d) p. **Koniczyna.** <Od Miód>

Miodunkowy p. **Mioduńczany:** Kwiat M. Krup.

[**Mioduszka, i,** lm. **i**] p. **Płucnik.**

×**Miodynamometr, u,** lm. **y** (Mi-odynamometr), ×**Myodynamometr** *przyrząd do mierzenia siły mięśni, siłomierz.* <Now. z Gr. mŷs, 2 pp. myós = mięsień + Dynamometr>

×**Miodynja, i,** blm. (Mi-odynja), ×**Myodynja** lek. *ból mięśniowy.* <Now. z Gr. mŷs, 2 pp. myós = mięsień + odýnē = ból>

Miodzenie, a, blm., czynność cz. **Miodzić.**

Miodziarnia, i, lm. **e** p. **Miodosytnia:** Kilkanaście guldenów zostało w miodziarni za traktament i na spłatę dawnych długów. Bał.

Miodzić, i, ił bart. *obfitować w substancje miodowe.* <Od Miód>

[**Miodzik, u,** lm. **i**] p. **Miód.**

×**Miograf, a,** lm. **owie** (Mi-ograf), ×**Myograf** *autor miografji.*

×**Miograficzny** (Mi-ograficzny) przym. od **Miografja;** ×**Myograficzny.**

×**Miografja, i,** blm. (Mi-ografja), ×**Myografja** *opisywanie a. opis mięśni.* <Now. z Gr. mŷs, 2 pp. myós = mięsień + gráfō = opisuję>

×**Miolog, a,** lm. **owie** (Mi-olog), ×**Myolog** *zajmujący ś. naukowo mięśniami.*

Miologiczny (Mi-ologiczny) przym. od **Miologja;** ×**Myologiczny.**

Miologja, i, blm. (Mi-ologja), **Myologja** *nauka o mięśniach.* <Now. z Gr. mŷs, 2 pp. myós = mięsień + -logía = nauka>

[**Miono, a,** lm. **a**] p. **Imię i Miano.** <Zam. Imiono>

×**Miop, a,** lm. **owie,** (Mi-op), ×**Myop** *człowiek krótkowzroczny, krótkowidz.*

×**Miopja, i,** blm. (Mi-opja), ×**Myopja** lek. *krótkość wzroku, niedomiarowość, krótkowidztwo, krótki wzrok* (brachymetropia, myopia). < Gr. myōpía>

Miot, u, lm. **y I.** *rzut, pocisk:* Najdziesz go w szałasie lub pod miotem cienia, gdzie szuka od upałów południch schronienia. Przyb. Z całą siłą rzuca w nieprzyjaciela, a żadna tarcza już nie odeprze tego miotu. Stasz. **2.** *potomstwo z jednej ciąży pochodzące, ląg:* Ptaki jednego miotu. Pol. W sierpniu zające mają młode drugiego miotu. Pol. Szczenięta tego samego miotu. Przen.: Byli to także rycerze, ale całkiem innego miotu. Kaczk. *(=pokroju).* **3.** myśl. = a) *przestrzeń lasu, obstawiona sieciami, w której ś. znajduje zwierzyna, spędzona przed łowami:* Co było szaraków, co liszek w tym miocie, to leży szeregiem. Pol. b) *jednorazowe zapuszczenie ogarów do kniei.* <MIOT/MOT>

Miotacz, a, lm. **e** *ten, co miota.*

Miotaczka, i, lm. **i** lek. p. **Kurcz.**

Miotać, a, ał i M. ś. p. **Miotnąć.**

Miotanie, a, blm., czynność cz. **Miotać;** [**Mietanie**].

Miotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Miotać ś.;** [**Mietanie ś.**].

×**Miotelny** p. **Miotłowy.** L. <Od Miotła>

Miotełka, i, lm. **i,** [**Mietełka**] **I.** p. **Miotła:** Około gniazd pawich trzeba często miotełką umiatać. Trzyc. **2.** *pęczek słomy ryżowej, oprawnej w trzonek, do czyszczenia sukien.*

Miotlarka, i, lm. **i** forma ż. od **Miotlarz;** [**Mietlarka**], †**Miotłarka.**

Miotlarz, a, lm. **e,** [**Mietlarz**], †**Miotłarz I.** *ten, co robi miotły.* **2.** *ten, co je sprzedaje.* <Od Miotła>

Miotlasty, ×**Miotłasty,** [**Mietlasty**] *podobny z kształtu do miotły.*

Miotlec, lca, lm. **lce** bot. p. **Miotła.**

Miotlicha, y, lm. **y** bot. p. **Żarnowiec.**

Miotliczka, i, lm. **i** bot. p. **Mietliczka.**

[**Miotlina, y,** lm. **y, Mietlina**] *licha, nędzna miotła:* Bił żonę miotliną.

Miotlisko, a, lm. **a,** [**Mietlisko**] **I.** p. **Miotła;** *drapak, drapaka.* **2.** *trzonek miotły, miejsce związania miotły.*

Miotła, y, lm. **y,** [**Mietła, Miotło, Nietła**] **I.** *pęk rózeg brzozowych, związanych w narzędzie do zamiatania,* (garb. *beza):* Siedzi jak mysz pod miotłą. Prz. (= *cicho, wstrzymując dech, wystraszony).* Z rózg brzozowych robią miotły. Kluk. Przen.: Skoro prywata miotłę z kupy rozwiąże, tak wszystko u kata. Pot. **2.** *pomiotełka, rózga, łoza, używana do wymierzania chłosty:* Złodziej taki ma być u prągi bit miotłami. Sz. **3.** przen. *bicz, plaga, klęska:* Sami na ś. miotłę przyniesiecie. Kosz. Bóg cięższą jeszcze miotłę, jak ś. w czas nie polepszycie, na nas sobie zgotował. Hrb. Ani M. ś. przybliży do przybytku Twego. Wr. **4.** *zielsko w zbożu a. kłos płonny.* Troc. **5.** przen. *pęk, smuga, np. ognia:* Suchy snop cierniowy, płonąc, miotłę ognia ciska. Mick. **6.** *smuga światła przy komecie, ogon, warkocz komety:* Roku 1468 M. niebieska przez piętnaście dni wynikała. Błaż. Za nim huf jego, jak komety M. Gosz. Słychać, że lud dał imię miotły tej komecie i powiada, że ona miljon wymiecie. Mick. **7.** bot. = a) p. **Mietlica.** b) a. **Nietota, Miotlec** (scoparia) *roś. z rodziny trędownikowatych.* **8.** cukier. p. **Rózga.** **9.** wiośl.: Pokładanie miotłą p. **Pokładanie.** **10.** zł. *wieczorny patrol policyjny.* Zdr. **Miotełka.** Zgr. **Miotlisko.** <MIOT/MOT>

†**Miotłarka, i,** lm. **i** p. **Miotlarka.** Troc.

†**Miotłarz, a,** lm. **e** p. **Miotlarz.** Troc.

×**Miotłasty** p. **Miotlasty:** Z lewej strony zagrzmiało, a ze światła sporem gwiazda miotłasta z nieba przez ciemność leciała. Koch. J. Nakładli drzewa na ogień, który buchnął miotłastym płomieniem. Chl.

[**Miotło, a,** lm. **a**] p. **Miotła.** Przen. *pomiotło, śmieci:* Król swoich ministrów M., a swojego ludu tyran. Stasz. Przen. *igraszka:* Rolnik u nas jest miotłem żądzy, chciwości i dziwactw właściciela. L.

†**Miotłować, uje, ował** kogo = *chłostać, siec, smagać miotłami:* Z ubogiemi ludkami gorzej, ani-

żeli z bestjami niektórzy ś. obchodzą, a to lichwami biczując, niesprawiedliwością miotłując. Żarn. <Od Miotła>

†**Miotłowanie, a,** blm., czynność cz. **Miotłować.**

Miotłowiec, wca, lm. **wce** bot. (spartianthus) *roś.*

Miotłowy, × **Miotelny** przym. od **Miotła.** Bot.: Janowiec M. p. **Żarnowiec.**

Miotnąć, nie, nął, nied. **Miotać, Mieść,** †**Miecić,** †**Mietać,** [**Mietać**] co, czym **1.** *rzucić, cisnąć:* To wszystko ś. mówi, jakby groch na ścianę miotał; nic na to nie dbają. Mor. A. Miotać pociski (*=puszczać*). Mistrza znak na ziemię miota. Mick. O suknię moją miotali kostkami. Ryb. Los o odzienie Pańskie miotali. Troc. Suknia niech będzie z nas jednego, komu ją skaże los o nią miotany. Odym. Tak zwykle gmin ś. tylko bawi mało warty, kręcąc skazówki, kości miotając lub karty. Mick. Na tarcz jego błyszczącą piasek miotałem i plwałem. Mick. Koń mój z pod kopyt miotał piasek wrzący. Słow. Weź zimną muszlę, którą wody siła z ciemnej głębiny na brzeg morza miota. Słow. Rękę dźwignął i podniósł wysoko i na wiatr miotał, jakby groził gniewny. Mick. Ta wielka, na pół otwarta źrenica, jasna, z ukosa miotała pociski. Mick. Z taką piękną dumą wzrokiem miota. Mick. Światło Febus miotał z swego wozu. P. Koch. Bezzakonnym zostawał i prawa pod nogi miotał. Skar. (*=deptał; pomiatał niemi*). Słowa zelżywe miotała przeciw córce swojej. Niem. Na imię jego pospólstwo wielkie miotało obelgi i zniewagi. Boh. Na zabójcę miotają przekleństwa. Słow. Na wszystkie biskupy słowy miotał. Skar. **2.** *zrzucić, zwymiotować:* Ci tym miotali, co poranu jedli. **3.** *podrzucić, zakołysać, szarpnąć, cisnąć,* nied. *szamotać, kołatać:* Jakie fale, jaki wicher miota! Mick. Fale okręt to tam, to sam miotały. Troc. Na piaskach spoczywa, a wiatr pustyni jego ciałem miota. Słow. To mi gniew serce miota. Mick. Miotany gniewem, zemstą, rozpaczą, wściekłością. Wtenczasby dziki zapęd, co mną dotąd miota, wypadł z duszy. Mick. Srogie namiętności gwałtownie nim miotną. Przyb. Miotają nim odwaga, duma, zagniewanie. Przyb. O jak wiele wzruszeń miota duchem jego po drodze do pałacu. Stasz. Tysiączne uczucie nim miota. Słow. Miotany od sprzecznego poruszeń natłoku ból w sercu, w licach bladość, ogień miałem w oku. Mick. Miotany szczęściem, trwogą i nadzieją, spieszę do Zary niecierpliwym krokiem. Słow. Miotany sprzecznościami umysł bohatera. Chm. **M. ś.** *rzucić ś., cisnąć ś.; szarpnąć ś., zaszamotać ś., targnąć ś.:* Miotać ś. w gniewie, z gniewu (*=wściekać ś.*). Dziś miota ś. po falach niezgłębionej wiedzy, łamiąc ręce z rozpaczy, bo uznał w swej dumie, pierwszych liter mądrości że dotąd nie umie. Syrok. Śród tych pamiątek wiecznie miota ś. serce i plączą ś. myśli. Mick. Miotał ś. i pienił z wielkiego gniewu. Jun. Miotając ś. po pokoju. Krasz. Przy każdej bramie miotała ś. na wietrze chorągiew z herbami księstwa. Prus. Miota ś., by pies na łańcuchu. Próżno ś. miotać, kiedy już jarzmo na szyi. Kochan. Zwierz, im ś. bardziej w sieci miota, tym ś. w nią bardziej pląta. Pilch. M. ś. na kogo, na co = *porwać ś., targnąć ś., rzucić ś.:* [Nie miotaj ś. bić mię]. Na papieża ś. wszeteczną gębą przed ludźmi i w kościele miotał. Skar. Niech ś. miota złość na cię i chytrość bezczelna, ty mów prawdę, mów śmiało, satyro rzetelna. Kras. Miotać ś. z motyką na słońce. Prz. (*= robić próżne wysiłki*). Przen.: Letniemu człowiekowi siwizna ś. już miotała. L. (*=rzucała mu ś., występowała*). <MIOT/MOT>

Miotnięcie, a, blm., czynność cz. **Miotnąć.**

Miotnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Miotnąć ś.**

Miotny p. **Miotowy.** L.

× **Miotomiczny** (Mi-otomiczny) przym. od **Miotomja;** × **Myotomiczny:** Nóż M.

Miotomja, i, lm. **e** (Mi-otomja), **Myotomja** anat. **1.** *anatomja mięśni.* **2.** *przecięcie mięśnia w celach leczniczych:* Operacja zezu polega na miotomji. <Now. z Gr. mŷs, 2 pp. myós = mięsień + témnō = tnę>

Miotowy, Miotny przym. od **Miot,** *rzutowy.* L.

Miozyn, u, blm. (Mi-ozyn) chem. p. **Miozyna.**

Miozyna, y, blm. (Mi-ozyna), **Miozyn, Myozyna, Myozyn** chem. *włóknik mięśni.* <Now. z Gr. mŷs, 2 pp. myós=mięsień>

Miód, odu, lm. **ody,** [7 pp. **w miedzie**] **1.** *substancja słodka, złożona z wody, cukrów: gronowego, owocowego, trzcinowego, niewielkiej ilości wosku, substancji aromatycznych, barwnika i innych składników, wyrabiany w przewodzie pokarmowym pszczoły:* M. w plastrach (*= tak jak go pszczoły złożyły w ulu*). Plaster miodu (*= kawał woskowin z miodem tak, jak go z ula wyjęto*). M. przaśny (*=M. po wyjęciu a. wycieczeniu woskowin*)*=patoka, lita.* M. zcukrowany a. krupnisty (*=M., który przez stanie zgęstniał, skrystalizował ś.*)*=dziarnina.* M. jarzęcy (*=M. od młodych pszczół*). M. jary *= lipiec.* Pszczoły M. zbierają, robią, dają. Pracowite roje znoszą miody i woski. Mick. Słodki M., lecz w pszczole żądło. Pot. Do swego djabeł łyżkę miodu włożył, a do cudzego dwie. Prz. (*= cudze rzeczy lepsze ś. zdają*). Wszędzie do miodu piołun ś. wlewa i czyni słodycz mierzioną, wszędzie w goryczy słodycz przebywa i czyni gorycz zwolnioną. Zabł. Zlecieli ś. kupcy jak na M. Troc. Na śmierć z ochotą jako na M. biegli. Zim. Co żywo jak na M. bieżeli. Paszk. Podbierać M. Lgnąć do kogo, jak mucha do miodu. Prz.=a) *lubić kogo, garnąć ś. doń.* b) *nie odstępować kogo z zamiarem wyzyskiwania go.* Ruszać ś. jak mucha w miodzie. Prz. (a. *w ukropie*). Kraj mlekiem i miodem płynący (*=błogosławiona kraina, obfitująca we wszystko, ziemia obiecana*). Miodem co słodzić, przyprawić. Troc. Wielkie serca, Aldono, są jak ule zbyt wielkie: M. ich zapełnić nie może, stają ś. gniazdem jaszczurek. Mick. Żart.: Pszczoła dała miodu=*ukąsiła.* Przen. *delicje, rozkosz, specjał:* (W grze karc. po rozdaniu kart:) Cóżeś tam dostał? — Sam M.! (*=wyborne karty*). Nie M. mi siedzieć tu tak długo i na robaczywe życie prostactwa tego patrzeć. Orzesz. Gdyby zamiary towarzysza podróży w porę przeniknął, byłoby mu nie z miodem. Byk. (*=nie w smak*). Ssajmy karty Talmudu jako pierś mleczną, pierś żywotną, z której siła i M. płynie dla nas. Krasiń. **2.** *napój ugotowany z miodu przaśnego na wodzie z dodaniem chmielu a. korzeni i poddany fermentacji:* M. pity. Krum., Troc. M. staropolski. Co jeno wezmą za zboża, to wszystko wydadzą na wina, miody siedmiogrodzkie. Star. M. kasztelański, bernardyński, litewski (gatunki miodu). M. kapucyński (*=gatunek starego, wybornego miodu*). M. do picia tłusty i stary=M. k o p o w y, k o p o w i e c. Zaprawiać, warzyć, sycić M. **3.** [M. śpiżowy]= *oxymel aeruginis.* **4.** daw.=a)*danina odwieczna, składana panującemu w miodzie,* d o n i c a, d u n i-

ca. b) Nastawne miody=*dań z miodu w oznaczonej ilości, którą bartnik obowiązany był składać staroście bartnemu.* Skr. **5.** M. mrówczy=*mira biała i słodka, głęboko w ciepłym mrowisku ukryta.* Zdr. **Miodek, [Miodzik].** <MIOD>

Mir, u, lm. **y,** †**Mier, [Mier] I.** ×M. *spokój, spokojność, zgoda:* Teraz idę w wieczny M., na ciche pokoje, teraz mi ś. naczną już miłe wczasy moje. Kon. Teraz idę w wieczny M., do Pana Jezusa, teraz mnie już nie pojma nijaka pokusa. Kon. Tego, co M. złomił, prawym ortylem naśladować. Ort. Chcemy z sobą w mirze i pokoju wedle prawa żyć. Orzech. Trzymał z temi, co M. miłują. Krasz. Przez litość, Panie! M. sercu mojemu. Gosz. Niema miru nielutościwym, mówi Pan. Leop. †Przen.: *zgodność, harmonja, ład:* W racjach swoich żadnego nie ma miru. Troc. **2.** ×M. *pokój, przymierze, rozejm:* Nie uczynisz sobie s nimi miru, ani ględaj ich dobrego wszytki dni żywota twego. B. Sz. Kneź M. łamie, niech głowę da. Krasz. M. z Szwedami zamknął ich najazdy. Gosz. Władysław na Sakrament przysiągł M. zachować. Stryjk. Niechaj stanie M. już między Stwórcą i stworzonym. Krasiń. Przen.: Już człowiek i wstydowi M. dawno wypowiedział. Nar. **3.** †przen. *ślub, przysięga, słowo, zapewnienie:* Raz ś. małżeńskim związawszy mirem, po zgubie męża twym byłam jasyrem. Chr. Dano M. przyjść i odejść. Ort. *(=pozwolenie).* **4.** †M. *prawo obywatelstwa, prawo zamieszkania:* W tym mieście, gdzie miru nie mają, w tym i prawa nie mają. Ort. W tym mieście, gdzie jest bezmirny, gdyby powód i wójt jemu M. dali... Ort. **5.** *zachowanie, znaczenie, poważanie, powaga, wzięcie, wziętość:* Wielki M. miała na Podgórzu całym. Pol. Książę w wielkim mirze u szlachty zostawał. Pol. Straciłeś cały M. w tym towarzystwie. Nie miał miru u przełożonych dla swego charakteru nieugiętego. Bał. **6.** ×M. *gmina; gmin, gromada:* Naokół w swoim mirze i opolach nie było grudki ziemi, któraby mu znaną nie była. Krasz. Niech ś. miry nasze i opola zbiorą, zaczniemy my, pójdą zatym drudzy. Krasz. Najeżdżane miry polańskie już nie o swobodach myślały, ale o własnej obronie. Krasz. Miry wiecują jak dawniej i pędzić ś. nie dadzą jak trzody. Krasz. **7.** [M.] *nowe pastwisko, na które przenosi ś. stado po wyjedzeniu dawnego pastwiska.* <MIR>

Mira, y, lm. **y, Mirra, Myra, Myrra I.** *żywica drzew iglastych, zniesiona przez mrówki do mrowiska i używana do kadzenia:* Trzej królowie ofiarowali Dzieciątku Jezus mirę, kadzidło i złoto. **2.** [M.-kadzidło]=*nazwa jakiejś rośliny.* **3.** bot. p. **Mirnik.** <Gr. mýrrha>

[Mira, y, lm. **y] I.** p. **Miara. 2.** *mierzenie dojności owiec.* <Czes. míra, Ukr. mira>

Mirabela, i, lm. **e** *pewna odmiana śliwy zwyczajnej* (prunus domestica), *mała śliwka żółta.* Zdr. **Mirabelka.** <Od nazwy miejsc. Fr. Mirabel>

Mirabelka, i, lm. **i** p. **Mirabela.**

†**Mirabolan, a,** lm. **y** *rodzaj figi:* Nie rodzi bez figi, klon mirabolanów. Pot.

Mirabolana, y, lm. **y** garb. *garbnik w kształcie śliwek bardzo twardych, pochodzący z Indji.* <Gr. myrobálanos>

Miraż, u, lm. **e** fiz. p. **Mamidło.** <Fr. mirage>

Mirażowy przym. od **Miraż.**

[Mirba, y, lm. **y]** p. **Mierba.** <Od Mrzeć>

Mirban, u, blm. chem. *substancja, otrzymywana z benzyny pod działaniem kwasu azotowego, o zapachu migdałów gorzkich.* <Fr. mirbane, niewiadomego pochodzenia>

Mirbanowy przym. od **Mirban.** Chem.: Olejek M.=*nitrobenzol,* $C_6H_5NO_2$.

[Mircikowy] p. **Mirtowy:** Wianek M.

[Mirenda, y, lm. **y]** p. **Mierenda:** Nastroiłem se mirendę i poszedłem. Weź to do chustki na mirendę. <p. Mierenda>

Mirjada, y, lm. **y, Myrjada** mat. *dziesięć tysięcy;* przen. *niezliczone mnóstwo, krocie czego:* Przestwór niebios jaśnieje gwiazd mirjadami. <Gr. myriás, 2 pp. myriádos>

Mirjagram, u, lm. **y, Myrjagram** *waga=10 kilogramom.* <Now. z Gr. myriás=10.000+Gram>

Mirjalitr, a, lm. **y, Myrjalitr** *miara objętości=10.000 litrów.* <Now. z Gr. myriás=10.000+Litr>

Mirjametr, a, lm. **y, Myrjametr** *miara gieograficzna=10 kilometrom, czyli 10.000 metrów.* <Now. z Gr. myriás=10.000+Metr>

Mirjar, a, lm. **y, Myrjar** *miara powierzchni gruntów=10.000 arów.* <Now. z Gr. myriás=10.000+Ar>

Mirjomorficzny, Myrjomorficzny *wielopostaciowy.* <Z Gr. myriómorfos>

Mirjorama, y, lm. **y, Myrjorama** *zbiór obrazów, tworzących przy układaniu ich z sobą coraz nowe widoki i obrazy.* <Now. z Gr. myriás = 10.000, mnóstwo+horáō=widzę>

[Mirlawy] p. **Mierlawy.**

×**Mirliflor, a,** lm. **owie** *donżuan, lowelas, kobieciarz:* Pokażę wam egzemplarz miejskiego mirliflora. Fred. A. <Fr. mirliflore, niewiadomego pochodzenia>

Mirmidoński poet.: Zwierzątko mirmidońskie=*mrówka:* Drobny Greczyn urządzał pospolite sprawy, ruchem do mirmidońskich podobny zwierzątek, od których słusznie mniemał wyciągać początek. Mick. <Z Gr. Myrmidónes lm.=plemię bajeczne ludzi, zmienionych w mrówki>

×**Mirnica, y,** lm. **e** *naczynie do przechowywania chryzma,* in. chryzmał, chrzyzmał, †chrzyżmał, †krzyżmał. <Ukr. mýrnycia>

×**Mirnie,** ×**Mirno** przys. od **Mirny:** Bo są mnie niektórzy M. mołwili. Ps. flor.

Mirnik, a, lm. **i, Balsamowiec, Balsamodrzew, Balsamiec** bot. (balsamodendron) *roś. z rodziny osoczynowatych.* Gatunek: M. właściwy a. Mira, Myra, Mirra, Myrra. Drzewo balsamowe (b. myrrha). <Od Mira>

×**Mirno** p. **Mirnie:** Smirno (M.) po naszemu spokojnie, zgodnie. Żółk.

×**Mirny,** ×**Mirolubny** *zgodny, spokojny, cichy:* Daj mirne bydlenie. Pśń. kość. <Od Mir>

[Mirocznik, a, lm. **cy]** *mierzący wódkę, sól, mąkę, kaszę w karczmie u Żyda arendarza:* M. żydziak u arendarza, odmierzył wódki tyle garncy, ile gospodarz, jaki był mu w inwentarzu podany, że ma na chrzciny, na pogrzeb lub na wesele wypotrzebować. Perz. <Ukr. mirocznyk>

†**Miroczynny** *jednający, godzący:* M. Merkury. Żebr. <Mir+Czynny>

†**Miroczyńca, y,** lm. **y** *pojednawca, kompromisarz, przywracający pokój, mitygator, rozjemca:* Był nieprzyjacielem złych, wybawicielem dobrych, miroczyńcą i na ziemi i na morzu. Górn. <Mir+*Czyńca, od Czynić>

×**Mirodajny,** ×**Mirodarny** *darzący pokojem.* L. <Mir+*Dajny, od Dać>

×**Mirodarnie** przys. od **Mirodarny.** L.

× **Mirodarny** p. **Mirodajny.** L. <Mir + Darny>

× **Mirodawca, y,** lm. **y** *ten, co darzy pokojem.* L. <Mir + Dawca>

Mirolina, y, lm. **y** apt. *przetwór otrzymany z miry.* <Z Mira + Łć. oleum = olej>

× **Mirolubiec, bca,** lm. **bcy** *zwolennik spokoju, zgody.* <Mir + *Lubiec, od Lubić>

× **Mirolubny** p. **Mirny.** <Mir + Lubny>

† **Mirołomca, y,** lm. **y,** † **Mirułomca** *naruszyciel pokoju:* A może li takiemu mirołomcy odpuszczać, aby ś. z nim zjednał. Ort. <Mir + *Łomca, od Łomać>

× **Mirołomność, i,** blm. rz. od **Mirołomny.** L.

× **Mirołomny** *burzący pokój.* L. <Mir + Łomny>

Miron, a, lm. **y** zool. p. **Brzana.** <Z Gr. mýraina>

† **Mironosica, y,** lm. **e** *jedna ze świętych niewiast, które ciało Chrystusa balsamowały:* Trzy Marje mironosice. <S. Słw. myronosica>

Mironowy kwas = $C_{10}H_{19}NS_2O_{10}$. <Z Gr. mýron = wonna żywica mirtowa>

× **Miropistwo, a,** blm. p. **Kosmografja.** <Mir + Pisać>

Miropomazanie, a, lm. **a** *bierzmowanie według obrządku wschodniego.* <Ukr. myropomàzanie>

× **Miroposłaniec, ńca,** lm. **ńcy** *zwiastun pokoju.* <Mir + Posłaniec>

× **Miroposłaństwo, a,** blm. *poselstwo z wieścią o pokoju.*

! **Miroumnictwo, a,** blm. fil. p. **Kosmologja.** <Mir + Umnictwo>

Mirowe, ego, blm. (daw.) *podarek z okazji zawartego miru, układu:* Podarkowe powinności: swadebne i M. od zaręczyn i ślubu. Lel.

1. Mirowy, × **Mirzany** przym. od **Mira; Mirrowy, Myrrowy:** Olejek M. Troc. Listek M. Troc. Krople mirowe. Esencja mirowa. <Od Mira>

2. Mirowy przym. od **Mir:** ! Sąd M., sędzia M. Orzesz. (= zam. *sąd pokoju, sędzia pokoju*). Trzeba nam dalej prowadzić mirową sprawę. Krasz. (= *sprawę o pokój*).

Mirra, y, lm. **y** p. **Mira.**

Mirrowy przym. od **Mirra,** p. **1. Mirowy.**

† **Mirsk, u,** blm. p. **Zmierzch.** Troc.

[**Mirskać się, a ś., ał ś.** a. **kł ś.**] p. **Zmierzchać ś.:** Mirskło ś., jak wyseł z domu. <Zam. mierzchać ś.>

[**Mirskanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mirskać ś.**

Mirt, u, lm. **y,** [**Mirta, Myrta, Merta, Merda**] bot. **1.** a. **Mirtowe drzewo, Mirtyl,** bł. **Ostrokrzew** (myrtus) *roś. z rodziny mirtowatych.* **2.** M. morski a. australny p. **Maliczka. 3.** M. dziki p. **Myszopłoch.** <Gr. mýrtos, Łć. myrtus>

[**Mirta, y,** lm. **y**] p. **Mirt.**

Mirtol, u, lm. **e** apt. *część składowa olejku mirtowego.* <Mirt + Łć. oleum = olej>

Mirtowany *przyprawny jagodami mirtowemi.* Kn.

Mirtowaty 1. *z kształtu podobny do liścia mirtowego.* **2.** anat.: Ciałka mirtowate, strzępki mirtowate p. **Mięsko. 3.** bot.: Rośliny mirtowate (myrtaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Mirtowy 1. przym. od **Mirt;** [**Mircikowy**]: Gaj, ogród, wianek M. **2.** anat.: † Muskuł M. nosa. Mięska mirtowe, strzępy mirtowe, † myszki mirtowe, ciałka mirtowe p. **Mięsko. 3.** bot.: Drzewo mirtowe p. **Mirt** Pokrywa mirtowa p. **Potwar.**

[**Mirtuk, a,** lm. **i**] *miara 1½ kwarty.* <Ukr. mirtuk = 2 litrom, z Węg. mérték = miara>

[**Mirtwić, i, ił**] *męczyć, dręczyć.* <Słc. mrtviti>

[**Mirtwienie, a,** blm.] czynność cz. **Mirtwić.**

Mirtyl, a, lm. **e** bot. p. **Mirt.**

† **Mirtynek, nku,** lm. **nki** *wino, mirtem przyprawione.* Kn.

† **Mirułomca, y,** lm. **y** p. **Mirołomca:** Nazajutrz po ranu mają tego mirułomcę ku prawu wołać. Ort.

[**Mirwa, y,** lm. **y**] **1.** p. **Mierzwa:** Każda słomka, każde zdziebło mirwy na ściernisku. Matl. **2.** *rodzaj wyszycia na ubraniu (góralskim).* **3.** *rysunek rzeźby sprzętów drewnianych.* <Słc. mrva>

[**Mirwić, i, ił**] p. **Mierzwić.**

[**Mirwienie, a,** blm.] czynność cz. **Mirwić.**

Mirycyna, y, blm. *jedna z dwuch składowych części wosku, nie rozpuszczająca ś. w wyskoku.* <Z Gr. myríkinos dosł. = tamaryszkowy>

1. Mirza, y, lm. **owie** (Mir-za) a. **Murza** *książę, wódz tatarski; szlachcic perski lub tatarski:* M. (mówi) do pielgrzyma. Mick. Przypuszczamy, że w tym okresie powstał był podatek „kunic“ od córek mirzów. Rol. <Prs. mirza, zamiast emīrzādeh = syn emira>

2. Mirza, y, lm. **e** *rodzaj dawnego podatku.* <? MIR>

[**Mirza, y,** lm. **owie**] *młodzieniec, wstępujący w związki małżeńskie.* <? MIR>

× **Mirzanin, a,** lm. **anie** *człowiek świecki.* <Z Ukr. myrjanỳn>

× **Mirzany** p. **1. Mirowy.** Troc.

† **Mirzch, u,** blm. p. **Zmierzch.** <Zam. Mierzch>

† **Mirzenie, a,** blm., czynność cz. **Mirzyć.**

† **Mirzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mirzyć ś.**

[**Mirzil, a,** lm. **e**] (Mir-zil) *roś. mączyniec górski* (chenopodium). <Ukr. myrzilje>

Mirzowski (Mir-zowski), **Mirzowy** przym. od **1. Mirza.**

Mirzowy p. **Mirzowski.**

[**Mirzwa, y,** lm. **y**] p. **Mierzwa.**

[**Mirzyca, y,** lm. **e**] *panna w stan małżeński wstępująca.* <? MIR>

† **Mirzyć, y, ył** *uśmierzać, uspakajać.* † **M. ś.** *zawierać pokój, przymierze, jednać ś., godzić ś., uspakajać ś.* <MIR>

† **Mirżączka, i,** blm. = **Mierziączka.** B. Sz. <Od Mierzić>

Misa, y, lm. **y,** [**Nisa, Mnisa**] **1.** *naczynie wielkie, nizkie bez wywiniętych wrębów:* Za starych Polaków misy stawiano, jedną z mięsem wołowym, drugie z jarzynami, a czwartą z grochem, półmisków nie było. Opal. Zawdy temu lepiej będzie, który bliżej misy siędzie. Rej. Gnie ś. stół pod misami, cieką strugi wina. Mick. **2.** × przen. *danie, potrawa:* Sześć mis było na obiedzie. **3.** przen. *jedzenie:* Do misy to on jedyny. **4.** M. u fontanny = *basen.* Na wysokiej misie wodotrysku. Troc. **5.** M. u wag = *szala.* M. szalna. L. Zdr. **Miska, Miseczka,** [**Misulka**]. Zgr. **Micha,** [**Misczysko**]. <Przez S. Gnm. meas, mias, z Łć. mensa dosł. = stół>

Misak, a, lm. **i** blach.: Młotek M. = *gatunek młotka* (Tellerhammer).

Misal, u, blm. druk. *rodzaj wielkich tytułowych czcionek.* <Ze Śr. Łć. missale ni. = mszał>

† **Misarz, a,** lm. **e** p. **Miśnik.**

[**Misarz, a,** lm. **e**] p. **Misiarz.**

Miscelanea, ów, blp. *pisma rozmaitych autorów i rozmaitej treści, razem zebrane; rozmaitości; mieszaniny* (np. Bejły). <Łć. miscellanea lm. ni. = mieszane>

[**Misczysko, a,** lm. **a**] p. **Misa** i **I. Miska.**

I. Miseczka, i, lm. **i I.** p. **Misa** i **I. Miska:** M. do krwi puszczania. Troc. M., miarka aptekarska, lekarska, acetabulum. Kn. **2.** [M.] *spodek.* **3.** bart. *miejsce w plastrze pszczelim na komórkę mateczniknową.*

2. Miseczka, i, lm. **i** p. **Miss:** Miss, miski i miseczki. Sienk. <Żart. z Ang. miss = panna>

Miseczkowato przys. od **Miseczkowaty.**

Miseczkowaty *podobny do miseczki, wklęsły nakształt miseczki:* Żołądź siedzi w miseczkowatej osadzie. Monety te a. mają wiadomy kształt M. i uchodzą za wendyjskie, a. nie mają tej formy. Mał.

Miseczkowy bot.: Rośliny miseczkowe (cupuliferae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Misecznica, y, lm. **e** bot. (lecanora) *roś. z gromady porostów z rodziny misecznicowatych.* Gatunki: M. perełkowata a. Orselka ziemna (l. parella). M. winnikowata (l. tartarea).

Misecznicowaty bot.: Rośliny misecznicowate (lecanoreae) *rodzina roślin z gromady porostów.*

[**Misiarz, a,** lm. **e, Misarz, Mniszarz, Miśkarz**] *ten, co pokłada zwierzęta, co je misi.* <Od Misić>

Misić, i, ił, Mniszyć, [**Miszyć, Miśkować, Miśkać**] *kastrować, trzebić, pokładać, czyścić, rzezać, kleśnić, kleścić:* M. barana = *skopić.* M. koguta = *kapłonić.* M. konia = *wałaszyć.* <Od [Mich] = mnich>

[**Misić, i, ił**] p. **Miesić.**

[**Misiek, śka,** lm. **śki**] p. **Miś:** Srogi M., jak nazywa niedźwiedzia Bielawski. Sp. Znów M. zamanifestował swą brutalną naturę. Sp.

[**Misio, a,** lm. **e**] p. **Miś.**

[**Misiora, y,** lm. **y**] *szczaw.* Por. **Mysiurek.** <Zam. *mysiora, od Mysz>

× **Misiórka, i,** lm. **i** p. **Misiurka:** Kolczugi, zbroje, pancerze, misiórki. Chr. Słudzy jego mieli misiórki u pasa zawieszone. Star. M. był to rodzaj hełmu płaskiego nakształt jarmułki, z którego spadał czepiec żelazny z kółek takich samych, jak kolczuga złożony. Bern. <p. Misiurka>

Misisipi nieod. = **Elsztajn.** <Od nazwy rzeki Amerykańskiej Mississipi>

Misiura, y, lm. **y** p. **Misiurka.** Zabł.

Misiurka, i, lm. **i I.** a. × **Misiórka, Misurka, Misiura** *czapka żelazna z takąż siatką, spadającą na ramiona:* Kozackie chorągwie używały misiurek. Jan Bielecki zbrojno, w husarskiej zbroi, w misiurce ze stali, jako do bitwy stanął do ołtarza. Słow. Igrał z siatką żelazną, spuszczoną od misiurki na kark, ramiona i czoło. Krasiń. (Miał) piersi jedwabnym zamknięte pancerzem,... małą misiurkę, której aksamity pod kruczych włosów tonęły pierścieniem—na niej z misternie ułożonej zwici węzeł w złociste rozpadał ś. wici. Słow. *(=czapkę naśladującą kształt misiurki).* **2.** [M.] żart. *rodzaj czapki.* <Z Arab. mihfar, mihter, przez Tat.>

Misja, i, lm. **e I.** *posłannictwo, powołanie, poruczenie.* **2.** *agientura dyplomatyczna w obcym kraju, poselstwo, ambasada.* **3.** *ekspedycja religijna w celu nawracania niewiernych; zjazd duchowieństwa do danej miejscowości na uroczystość religijną w celu poprawienia ludności, np. z nałogu pijaństwa.* **4.** *zgromadzenie misjonarzy.* **5.** *dom, w którym ś. mieści poselstwo, ambasada; dom, w którym ś. mieszczą misjonarze:* Chińczycy spalili misje katolickie. <Łć. missio>

Misjonarka, i, lm. **i** forma ż. od **Misjonarz:** Załatwiał czynności sekretarza misjonarek. Bał.

Misjonarski przym. od **Misjonarz.**

Misjonarz, a, lm. **e,** [**Misyjárz**] **I.** *posłannik.* **2.** *duchowny chrześcijański, należący do misji, zajmującej ś. nawracaniem niewiernych:* Misjonarze katoliccy, protestanccy. Mikołaj Cyrowski Soc. Jesu, M. obozowy. Nies. **3.** *ksiądz katolicki, należący do zgromadzenia, mającego za zadanie podejmować misje i wychowywać młodzież,* in. lazarysta, lazarzysta. Dziełko, wydane w Warszawie w drukarni księży misjonarzy. <Śr. Łć. missionarius>

Misjonarzować, uje, ował być *misjonarzem, pełnić posłannictwo misjonarza:* Wallenrod wie, że M. znaczy to samo, co starą Litwę zabić. Spas.

Misjonarzowanie, a, blm., czynność cz. **Misjonarzować.**

I. Miska, i, lm. **i I.** p. **Misa;** *niewielka misa:* M. do mycia ś. Przyszedł do gotowej miski. Prz. *(=do gotowego jadła).* Przodkowie nasi prawowali ś., na jednym wózku jeżdżąc, i z jednej miski jedząc, i ze dzbanka jednego pijąc. Sekl. Z miskami, prosząc o jałmużnę, po mieście chodzili. Skar. **2.** † M. a. † **Myska** *część uzbrojenia ochronnego:* Uzbrojenie ochronne składało ś. z lepki i miski, czasem płachów. Górs. **3.** × M. *miara aptekarska = dwom uncjom.* Zdr. **Miseczka,** [**Misulka**]. Zgr. **Micha,** [**Misczysko**].

2. Miska, i, lm. **i** żart. p. **Miss:** Miss, miski i miseczki. Sienk. <Żart. z Ang. miss = panna>

[**Miska mis!**] *przywoływanie kotów.* <Por. Micio i t. p.>

Miskolancja, i, lm. **e,** × **Meskolancja,** × **Miszkulancja I.** *potrawa z jarzyn rozmaitych, a. mięs.* **2.** *wszelka bezładna mieszanina różnych rzeczy,* żart. *melanż, bigos.* <Z Włos. mescolanza>

Miskowato przys. od **Miskowaty.**

Miskowaty *podobny do miski:* Na głowę włożył M. hełm lichy. Krasz.

Misna, y, blm. p. **Miszna.**

† **Misny** p. **Misowy.** Kn.

[**Miso, a,** lm. **a**] p. **Mięso:** Ty, psie M. *(=wymyślanie).*

[**Misopusty, ust,** blp.] p. **Mięsopust.**

Misowato przys. od **Misowaty.**

Misowaty *podobny do misy:* Misowata wklęsłość, upadająca ku środkowi grodziska, z brzegami podniesionemi od strony wału i od Dniepru.

Misowy, † **Misny,** † **Miśny** przym. od **Misa:** Szczupaki dzielono jak i inne większe ryby, na główne, podgłówne, misowe, półmiskowe. Goł. Kotl.: Kowadło misowe.

[**Mispety, ów,** blp.] p. **Inspekt.**

Mispikiel, a, lm. **e** min. p. **Pirytoid.** <Nm. Mispickel>

Miss nieod. (u Anglików) *panna:* Kiedy ś. zobaczymy, będziesz już pani nie M., lecz mistress. Spas. Zdr. **Miska, Miseczka.** <Ang. miss>

† **Mistat, u,** lm. **y** p. **Mikstat.**

† **Mistatnik, a,** lm. **cy** p. **Mikstatnik.**

[**Misterja, i,** lm. **e, Nisteryja**] *przedstawienie żaków szkolnych w Boże Narodzenie.*

Misterje, ów, blp. **I.** *tajemne obrządki religijne u Greków.* **2.** (w wiekach średnich) *dramaty, mające za treść historję męki Chrystusa Pana.* <Gr. mystéria lm. ni.>

× **Misterjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów,** × **Mysterjum** *złudzenie, mistyfikacja:* Wolałbym dłużej pozostać w stanie mysterjum czyli mistyfikacji. Krasiń.

†**Misterkini, i,** lm. **e** p. **Mistrzyni:** Używała nań dwornych przysmaków, jako w tym była dobra M., aby ś. mógł ku miłości zapalić. Górn. Mądrość jest misterkinią wszystkich rzeczy. Troc. <Od Mistrz>

Misternie przys. od **Misterny:** Drzewa tak M. wymalował, iż liście ich chwiać ś. zdały. L. M. farbowanemi słowy historję żywota swego wypowiada. Karnk. Z M. ułożonej zwici węzeł w złociste rozpadał ś. wici. Słow.

Misterność, i, blm. rz. od **Misterny;** × **Misterstwo.**

Misterny 1. × M. *sztuczny, nienaturalny, obłudny, udany:* Tak swą umiał postawę układać, że ś. nic misternym nie pokazał, i owszem otwartym i wiernym. Jabł. **2.** *sztuczny, kunsztowny, dowcipnie obmyślany, subtelny, filigranowy, skomplikowany, wymyślny, delikatny:* Przyrząd M. Śnieg gwiazdkami misternemi padał. Or-Ot. **3.** × M. *zręczny, biegły, zmyślny, wymyślny, przebiegły, chytry:* A więc — dodał, przybliżając ś. z misterną miną do Dodosińskiego... Skarb. **4.** × M. *dowcipny, filuterny:* M. w mowie. <Od Mistrz>

× **Misterstwo, a,** lm. **a 1.** p. **Misterność:** Acz nie każdy rozumie misterstwa wierszów, jednak wszyscy czują jawny skutek ich. Petr. Wielkie tej machiny M. Troc. **2.** p. **Mistrzostwo:** Pies, co dobrze swoje M. robi. Troc. M. natury w układzie ciała człowieczego. Petr. M. budowniczego, chemika. Wymysł złego misterstwa. Wuj. *(=przebiegłości, filuterji, finezji).* <Od Mistrz>

Mistral, u, blm., **Mestral** *gwałtowny wiatr północno-zachodni na morzu Śródziemnym, w południowej Francji.* <Fr. (Prowansal.) mistral>

Mistress nieod. (u Anglików) *pani:* Kiedy ś. zobaczymy, będziesz już pani nie miss, lecz M. Spas. <Ang. mistress>

1. × **Mistrować, uje, ował** p. **Mistrzować:** Szujski scenę swą mistruje tym śpieszniej i ufalej. Tw. <Od Mistrz>

2. × **Mistrować, uje, ował 1.** p. **Ministrować.** Kn. **2.** myśl. (o psie) *pełnić swą powinność:* Pies młody, gdy pocznie M. Troc. <Od Minister>

× **Mistrowanie, a,** blm., czynność cz. **Mistrować.**

Mistrz, a, lm. **e** a. **owie,** † **ewie 1.** *ten, co celuje swą dzielnością, doskonałością roboty, majster:* Mistrza dobrego z małej sztuki poznać. Prz. M. w malarstwie. Mistrzowie szkoły weneckiej. J. Korzeniowski w powieściopisarstwie stał jako M. doskonały między najcelniejszemi. Bełc. On był lepszy M., bo lepiej wymierzył i właśnie ją pod szyszak trafił. P. Koch. M. w szermierstwie=*gracz.* **2.** × M. rzemieślniczy=*majster.* **3.** †M. *magister:* Zostawszy mistrzem w filozofji, do teologji ś. udał. Skar. M. nauk wyzwolonych. Sienk. **4.** przen. *człowiek jedyny do czego, majster, medyk, metr:* Na to, to on M.! **5.** *nauczyciel, profesor, metr, mentor, przewodnik, kierownik:* Jaki M., taka i nauka. Opal. Arystoteles był Aleksandra W. mistrzem. Paszk. Kto nigdy uczniem nie był, też mistrzem nie będzie. Bud. × M. duchowny=*spowiednik.* Mistrzu, mówi Nikodem do Jezusa, iż uczyć ś. do niego przyszedł. Gil. Najlepszy jest M. i nauczyciel pobożności natura. Warg. Skoro zaczniem przezierać, że niedosyć bystrze (widzimy prawdę), podejmują ś. obcy nam usłużyć mistrze i szkła swojej roboty wsadzają na oko, przez które widać szerzej i więcej głęboko; ale jaką im barwę dał M. wynalazku, w takim wszystkie przedmioty okazują blasku. Mick. M. Andrzej. Chm. *(=Towiański).* *Cenzor, sędzia:* Scypjo cenzorem, t. j. mistrzem uczynion był obyczajów ludzkich. Kosz. **6.** *przełożony, starszy, głowa, naczelnik:* Mistrzowie szkolni w mieście. Biel. J. M. ceremonji. Wielki M. orderu. × M. bractwa=*starszy, senjor bractwa.* M. zakonu=*jenerał.* Mistrzem gieneralnym będąc, zakon prowadził świątobliwie. Birk. M. krzyżacki. Na czele zakonu niemieckiego czyli krzyżaków był wielki M. obierany od kapituły. Mick. Wielki M. maltański. Kras. **7.** [M.] *pan, gospodarz (np. młynarz w młynie).* **8.** M. a. M. sprawiedliwości = *kat, rakarz, oprawca,* †małodobry: Miasto posiadało swego mistrza sprawiedliwości. Rol. Zęby ścisnąwszy, cierpi boleść mężnie, choć go nielutościwy ciągnie M. potężnie. Klon. **9.** myśl. *pies myśliwski, ułożony do pewnego sposobu polowania:* Mistrze psy są: przejemca, popędzca, gońca, wyprawca i poprawca. Troc. <Z Łć. magister, przez Nm. Meister, Czes. mistr>

Mistrzostwo, a, lm. **a, Mistrzowstwo 1.** *godność, obowiązki mistrza:* Na ostatnich wyścigach cyklistów zdobył sobie M. Filip bardziej ś. cieszył z przyszłego mistrzostwa Arystotelesa, niż z urodzenia Aleksandra. Kras. Kolegja i przy nich bakałarstwa, mistrzostwa są bałamuctwa pogańskie. Hrb. **2.** *rządy mistrza:* Opisane jest podobne zdarzenie za mistrzostwa Dusener von Arfberg. Mick. **3.** *kraj rządzony przez mistrza:* Zygmunt księstwo z mistrzostwa pruskiego uczynił. Stryjk. **4.** blm. a. × **Misterstwo** *uzdolnienie mistrza, artyzm, maestrja, wprawa, biegłość, kunszt, sztuka:* Wykonać co z mistrzostwem. **5.** blm. zb. *mistrz z żoną.*

Mistrzowa, ej, lm. **e 1.** *żona mistrza.* **2.** †M. p. **Mistrzyni:** Eksperjencja, jako najlepsza M. oznajmi, która partja górę odniesie. Fur.

Mistrzować, uje, ował, × **Mistrować 1.** komu = *być mistrzem, grać rolę mistrza, przewodniczyć:* Lwowskiej „Doskonałej równości" mistrzował kanonik katedralny. Smol. Ze strony przeciwnej przodkom naszym mistrzowali Turcy i Tatarzy. Jeż. **2.** w czym=*celować; odznaczać ś. biegłością czego:* Koło czynów wojennych w tym rzemieśle teraz mistrzował jedyny Gwilelm. P. Koch. **3.** × M. *robić co po mistrzowsku, majstrować:* Boska moc i mądrość razem mistrzuje około wszystkiego świata części. Górn. Jemu i myśl i sztuka z ręki wyleciała kowalskiej, koło której wtedy mistrzowała. Żebr. **4.** myśl. (o psie) *sztucznie gnać zwierzę.*

Mistrzowanie, a, blm., czynność cz. **Mistrzować.**

Mistrzowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Miarz.**

Mistrzownik, a, lm. **i** bot. p. **Miarz.**

†**Mistrzowny** p. **Mistrzowski:** Dedal w postawieniu budowania wielmi M. Mącz.

Mistrzowski 1. *mistrzowi właściwy, do niego należący, ściągający ś.:* Czemu ś. wstydamy kaptura mistrzowskiego abo bakałarskiej rewerendy? Falib. *(=nauczycielskiego).* Grzegorza św. studenci z Aten puścić nie chcieli, prosząc, aby mistrzowską katedrę wziął, a im nauk ich skarb otworzył. Skar. *(=profesorską).* × Wielki M. urząd. L., Troc *(=urząd wielkiego mistrza).* Oddać go w mistrzowskie ręce *(=katowskie).* **2.** a. †**Mistrzowny** *doskonały, artystyczny, kunsztowny, wzorowy, niezrównany, wyborny, boski:* Przekład M. Krasz. Wymowa mistrzowska. Naśladowanie mistrzowskich pod wszelkim względem pomni-

ków. Mał. **3.** †M. *filozoficzny:* Człowiek uczony w naukach mistrzowskich. Sien. Człowiek uczony w gwiazdziarskiej nauce, w naukach mistrzowskich, w filozofji. Spicz. **4.** lek.: Zwrot M. = *pewien sposób wprowadzania cewnika do pęcherza moczowego.* **Po mistrzowsku** p. **Mistrzowsko.**

†**Mistrzowskie** p. **Mistrzowsko.** Troc.

Mistrzowsko, †**Mistrzowskie, Po mistrzowsku** przys. od **Mistrzowski,** *jak mistrz, w sposób mistrzowski, doskonale pod każdym względem, ze znajomością rzeczy, z maestrją, wybornie, biegle:* M. poprowadził rozmowę. Bał.

Mistrzowstwo, a, blm. p. **Mistrzostwo.**

Mistrzowy, Mistrzów przym. od **Mistrz,** *należący do mistrza:* Wychodzimy w pole przeciw bratu mistrzowemu? Sienk. [M. korzeń] = *radix imperatoriae.*

Mistrzów p. **Mistrzowy.**

× **Mistrzyk, a,** lm. **owie** *mały mistrz, udający mistrza.* L.

Mistrzyni, i, lm. **e,** [**Mistrzynia**] forma ż. od **Mistrz;** †**Mistrzowa,** †**Misterkini:** M. wszystkich rzeczy natura. Troc. Św. Eufrozyna była do zakonu przychodzącym panienkom mistrzynią i przewodzicielką do zbawienia. Steb. Wszyscy uczeni do jej nauki, jako do mistrzyni garnęli ś. Skar. M. cechowa a. **Majstrzyni** (= *stopień rzemieślniczy).*

[**Mistrzynia, i,** lm. **e**] p. **Mistrzyni.**

[**Mistrzyniec, ńca,** lm. **ńcy**] *pomocnik kata:* Matuszka wleką zbójnicy i mistrzyńcy. Kolb.

× **Mistuk, a,** lm. **i** p. **Mituk:** Mistuków ad instar czapraków także na atłatasie i kitajce, takiemiż blachami miedzianemi, a na wierzch wyzłacanemi w koło frandzlami obszytych, wszystkie zbutwiałe garnitury Nro 10. Lustracja 1730 r. <p. Mituk>

Mistycyzm, u, blm., **Mystycyzm** fil. **1.** *kierunek, pogląd filozoficzny a. spekulacyjny, uznający wartość poznawczą mistyki, opierający ś. na mistyce, nią nacechowany, jej duchem przejęty.* **2.** zam. **Mistyka:** W mistycyzmie (towjanizm), w archanielskich kręgach powietrznych szukali duchów bratnich. Ochor. <Now. z Gr. mystikós = tajemny, tajemniczy>

Mistycznie fil. przys. od **Mistyczny; Mystycznie.**

Mistyczność, i, blm. fil. rz. od **Mistyczny; Mystyczność.**

Mistyczny, Mystyczny, [**Miéstyczny**] fil. **1.** *tajemniczy, dla zmysłów i rozumu niedostępny; poznawalny tylko przez bezpośrednie objawienie a. poczucie wewnętrzne; mistyką nacechowany, na mistyce oparty:* W sprawie uczniów wileńskich było coś mistycznego. Mick. **2.** *do mistycyzmu należący, w jego duchu pojęty, nim nacechowany:* Znany z mistycznych przepowiedni. Mick. Poezja romantyczna mieściła w sobie zarodki mistyczne. Chm. Charakter M., łagodny, ale niezachwiany Tomasza Zana. Mick. Ola Hanson jest żwawo harcującym forysiem kierunku mistyczno-psychologicznego. Kot. Miał minę mistyczno-zgorszoną. Rodz. **3.** mat.: Sześciokąt M. = *hexagrammum mysticum.* <Z Gr. mystikós>

Mistyfikacja, i, lm. **e, Mystyfikacja** *wystawienie kogo na śmiech przez nadużycie łatwowierności, żart, mający na celu wyprowadzenie kogo w pole, oszukaństwo, zwiedzenie kogo:* Celował w doborze konceptów i mistyfikacji. Krasz. To być nie może! w tym wszystkim jest jakaś M. <Fr. mystification>

Mistyfikator, a, lm. **rzy** a. **owie** *ten, co mistyfikuje kogo, zwodziciel:* Wyraz jego twarzy nie zdradził mistyfikatora. Krasz. Czy wolno o nazwisko tego nieuczciwego mistyfikatora zapytać? Rol. <Fr. mystificateur>

Mistyfikatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Mistyfikator.**

Mistyfikatorstwo, a, blm. *rola, działalność mistyfikatora:* Talent to pierwszorzędny, może nie do poezji, ale bezsprzecznie do mistyfikatorstwa.

Mistyfikować, uje, ował kogo = *nadużywać czyjej łatwowierności w celu zadrwienia z niego, zwodzić, mamić, obełgiwać, wyprowadzać w pole:* Szydził z nich, figle im płatał, mistyfikował. Krasz. <Z Fr. mystifier>

Mistyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Mistyfikować.**

Mistyk, a, lm. **cy, Mystyk** *nauczyciel, zwolennik mistycyzmu; człowiek tajemny, skryty, zagadkowy.* <Z Gr. mystikós = tajemny, tajemniczy>

Mistyka, i, blm., **Mystyka** fil. **1.** *poznawanie rzeczy tajemniczych, niedostępnych dla zmysłów i rozumu, przez bezpośrednie objawienie wewnętrzne, przez bezpośrednie odczucie; poznawanie Boga i tajemnic żywota wiecznego, przez zagłębienie ś. w kontemplacji religijnej i objawienie wewnętrzne.* **2.** *wszelka wiedza tajemnicza, niesprawdzalna i nie dająca ś. rozumnie dowieść.* **3.** *odwoływanie ś. do czynników nadzmysłowych, nadprzyrodzonych.* **4.** *dział piśmiennictwa, poświęcony spekulacjom nad tajemnicami nadprzyrodzonemi.* <Z Gr. mystikós = tajemny, tajemniczy>

× **Mistykować, uje, ował 1.** *pokrywać co tajemnicą, robić z czego tajemnicę, taić, ukrywać co.* **2.** *mieć upodobanie w mistycyzmie, w tajemniczości.*

× **Mistykowanie, a,** blm., czynność cz. **Mistykować.**

[**Misulka, i,** lm. **i**] p. **1. Miska.**

[**Misyjárz, a,** lm. **e**] p. **Misjonarz.**

Misyjny przym. od **Misja:** M. ustrój kościoła. Dzieci misyjne niosły przed nami zapasy żywności. Sienk.

Misywa, y, lm. **y** *list, pismo, odezwa, okólnik:* Stąd wychodziły rozliczne misywy, tu odbierano liczne informacje i wiadomości od dworów zagranicznych. Puł. Zaledwie wyjechał do Cieszyna, księżna szle za nim misywę. Puł. W misywie do kardynałów francuskich Ojciec św. powtarza... Rozdarł niecierpliwie kopertę, przebiegł oczami misywę, zmiął i schował napowrót. Rodz. M. dyplomatyczna. <Fr. missive>

Misz, u, blm. *mieszanina z owsa, otrębów i wody dla młodych koni wyścigowych.* <Nm. Misch>

Miszenie, a, blm., czynność cz. **Misić.**

[**Miszenie, a,** blm.] czynność cz. [**Misić**].

Miszer, a, lm. **rzy** piek. *czeladnik przygotowujący ciasto na bułki.* <Nm. Mischer>

[**Miszka, i,** lm. **i**] p. **Mniszka.**

[**Miszkinie, ów,** blp., **Mieszkinie**] *gatunek grzybów.* <p. Mieszkinie>

× **Miszkulancja, i,** lm. **e** p. **Miskolancja.** Jeżow.

× **Misz-masz** nieod. posp. *chaos, nieład, zamęt, zamieszanie, plątanina, pel-mel.* <Nm. Mischmasch>

Miszna, y, blm., **Misna** *pierwsza część Talmudu, obejmująca zbiór podań Izraelitów, zebranych przez rabina Judę.* <Hb. misznah dosł. = drugi; powtórzenie; kopja>

[**Miszo, a,** lm. **a**] p. **Mięso.**

Miszpelnia, i, lm. **e** bot. = **Kosmatka.** <p. Niesplik>

Miszpelnik, a, lm. **i** bot. p. **Kosmatka.**

[**Misztuczek, czka,** lm. **czki**] p. **Mišciuk:** Bo te misztuczki, jak wlezą, to ich i żuletem nie wykurzysz. Niem. <Zap. żart. od Mistrz>

[**Miszures, a,** lm. **y, Myszures, Miszurys**] *posługacz żydowski w zajezdnym domu:* Zapraszani przez biegnącego przed końmi miszuresa, znaleźliśmy ś. na podsieni domu zajezdnego. <Hb. meszāreth, imiesłów od szārath = służyć>

[**Miszurys, a,** lm. **y**] p. **Miszures:** Odzywał ś. szwargot miszurysa, rozmawiającego z kilku wrzaskliwemi bachorami. Orzesz.

[**Miszyć, y, ył**] p. **Misić.**

[**Miś, a,** lm. **e**] **1.** a. [**Misio, Misiek, Mysio**] żart. *niedźwiedź.* **2.** *człowiek tłusty i dużo jedzący.* **3.** *człowiek chuderlawy a podstępny.* < Zdr. imię Michał>

[**Miściuk, a,** lm. **i, Michciuk**] **1.** *człowiek chytry, przebiegły, wszędowścibski.* **2.** *człowiek zręczny, przebiegły, majster, chwat, zuch.* Zdr. [**Misztuczek**]. <Brs. miściuk, może od Mistrz>

[**Miśkać, a, ał**] p. **Misić.**

[**Miśkanie, a,** blm.] czynność cz. **Miśkać.**

[**Miśkarz, a,** lm. **e**] p. **Misiarz.**

[**Miśkować, uje, ował**] p. **Misić.** <p. Mniszyć>

[**Miśkowanie, a,** blm.] czynność cz. **Miśkować.**

[**Miśkrop, u,** lm. **y**] p. **Mikroskop.**

Miśla, i, lm. **e** *zagadka; pieśń z zagadkami.* <Lit. mysle>

†**Miśli** p. **Niż.** Glosy w. XV. <Zam. Niżli>

[**Miśnica, y,** lm. **e**] *wanienka do mycia statków, cebrzyk do mycia naczyń kuchennych.* <Od Misa>

Miśnik, a 1. lm. **cy** a. †**Misarz** *ten, co robi misy.* **2.** [**M.,** lm. **i** a. **Myśnik, Myźnik**] = a) *podkładka pod misę na stole:* Miśniki czyli prawdy okrągłe ze słomy. Hof. Pod misy kładziono prawdy a. miśniki. Goł. M., prawda stołowa. Troc. b) *naczynie do obmywania misek i talerzy, luszof, pomywalnik.* c) *szafa a. półki do misek i talerzy.*

†**Miśny** p. **Misowy:** Kraniec M. Troc.

Mit, u, lm. **y, Myt** *opowieść a. wierzenie tradycyjne, przypisujące osobom, rzeczom i wypadkom cechy nadprzyrodzone:* Mity bywają rozmaite, odpowiednio do natury pytań: przyrodnicze, dziejowe, etymologiczne i etyczne. Mity greckie, rzymskie. Twierdzenie: „M. jest wyrazem pierwotnej wiedzy ludzkiej" blizkie jest prawdy. Karł. Powstawanie mitów. Mglista kraina mitów. Poglądy starożytnych na mity były arcyjednostronne. Karł. Żadna szkoła (starożytna) nie przypuszczała naturalnego, samodzielnego powstawania mitów. Karł. Niektórzy poczytywali mity za alegorje etyczne lub fizyczne. Karł. <Gr. mŷthos>

[**Mitancyjá, i,** lm. **e**] p. **Intencja.**

Mitel, tlu, lm. **tle** druk. **1.** *pismo czternastopunktowe = czcionki większe od cycera, używane np. na ogłoszenia, w afiszach i t. p.* **2.** *odstęp między kolumnami druku.* **3.** (u presera) *środek arkusza.* <Nm. Mittel>

†**Mitelfoder, dra,** lm. **dry** *pół fodra, miara na różne rzeczy:* Pieczęciami nadstawi M. kieru. Biel. M. <Nm. Mittelfuder>

Mitelgzyms, u, lm. **y** zdń. *rodzaj ozdobnego karnesu.* <Nm. Mittelgesims>

Mitelowy przym. od **Mitel:** Justunek M. (u zecera). Sztegi mitelowe (u presera).

Mitelszteg, u, lm. **i** druk. *pręt żelazny w pośrodku ramy, w której preser szykuje czcionki do druku.* <Nm. Mittelsteg>

Mitelsztyk, u, lm. **i 1.** garb. *środek skóry końskiej.* **2.** hut. p. **Pośrodek.** **3.** malar. p. **Rozeta.** <Nm. Mittelstück>

Mitenka, i, lm. **i** p. **Mitynka:** Z pończochą w ręku, w mitenkach siadywała za stołem. Krasz. Dama mitenki robiąca. Min. <Fr. mitaine>

[**Mitera, y,** lm. **y**] *człowiek słaby.* <p. Midera(k)>

[**Mitereńga, i,** lm. **i**] p. **Mitręga.**

[**Miteres, u,** lm. **y**] p. **Interes.**

[**Miteręga, i,** lm. **i**] p. **Mitręga.**

[**Miteręženie, a,** blm.] czynność cz. **Miterężyć.**

[**Miteręženie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Miterężyć ś.**

[**Miterężyć, y, ył**] p. **Mitrężyć.** [**M. ś.**] *zmarnować ś.*

[**Miterny**] *niedorodny.* <Toż, co Miderny = Mizerny>

[**Miterus, u,** lm. **y**] p. **Interes.**

× **Mitiuk, a,** lm. **i** p. **Mituk.** <p. Mituk>

[**Mitka, i,** lm. **i**] p. **Mić.**

[**Mitki**] p. **Miękki.**

[**Mitko**] przys. od **Mitki,** *miękko.*

[**Mitkość, i,** blm.] rz. od **Mitki,** *miękkość.*

Mitograf, a, lm. **owie, Mytograf** *autor dzieła o mitach.* <Gr. mythográfos>

Mitohistorja, i, blm., **Mytohistorja** *historja mityczna, dzieje bajeczne:* Historję dzieli na mitohistorję, czyli historję podań, i na historję. Wiszn. <Mit + Historja>

Mitolog, a, lm. **owie, Mytolog** *ten, co pisze o mitologji, co ś. nią zajmuje.* <Gr. mythológos>

Mitologicznie przys. od **Mitologiczny; Mytologicznie.**

Mitologiczność, i, blm. rz. od **Mitologiczny; Mytologiczność, Mitologizm, Mytologizm.**

Mitologiczny przym. od **Mitologja; Mytologiczny.**

Mitologizm, u, blm., **Mytologizm** p. **Mitologiczność:** Z renesansu przyjął tylko jego sztuczny M. grecki. Kozł.

Mitologja, i, lm. **e, Mytologja** *nauka o mitach; połączenie podań mitycznych z opowiadaniem nauki o Bogu:* M. klasyczna. Żadna gałąź wiedzy ludzkiej nie roi ś. takim mnóstwem różnych, a często sprzecznych poglądów, jak M. Karł. Najnowszy w mitologji kierunek antropologiczny. <Gr. mythología>

Mitra, y, lm. **y 1.** *infuła biskupia.* **2.** *czapka, korona książęca:* Na książęcej mitrze jest świat, ale krzyża nie dają, jako na koronie królewskiej. Troc. Przen.: *biskup, książę:* Na tym weselu były krzesła, mitry i ordery. Rzew. Przen.: *godność biskupia, książęca:* Ubiegał ś. o mitrę. **3.** *kapelusz grzyba.* **4.** bot. = a) *nazwa odmiany rośliny: dynia pospolita* (cucurbita pepo). b) p. **Bezkwiat.** c) (helvella mitra) *grzyb z rodzaju piestrzenicy.* **5.** lek.: M. Hipokratesowa a. **Jamułka Hipokratesowa** = *rodzaj czapki ułożonej z opasek.* **6.** zool. (mitra) *brzuchopełz przodoskrzelny.* <Gr. mítra, Łć. mitra>

Mitraljeza, y, lm. **y** *kartaczownica z korbą, wyrzucająca masę kartaczy z nadzwyczajną szybkością.* <Fr. mitrailleuse>

Mitrarz, a, lm. **e 1.** *ten, co ma w swym herbie mitrę; książę.* **2.** *ten, co ś. trzyma mitry, stronnik partji książęcej:* Sądziła sobie szlachta, że zjadła mitrarzy. Pol.

Mitrat, a, lm. **ci** *wyższy dostojnik w hjerarchji kościoła unickiego lub ormiańskiego, noszący mitrę:* Ksiądz M.

× **Mitrążka, i,** lm. **i** p. **Mitręga.** L.

Mitręga, i, lm. **i,** [**Mitereńga, Miteręga, Miętręga**] **I.** *przeszkoda w robocie, zmuda, zwłoka, opóźnienie, bałamuctwo, strata czasu:* M. w robocie. Troc. Nowa była M. Sienk. **2.** †M. *łatanina starych rzeczy; robota zmudna, niedołężna, partanina, partolenie.* Kn. **3.** lm. **owie** *człowiek zmudny, niedołęga, partacz, partoła, nudziarz, mantyka, maruda, ciemięga, grzebała, guzdrała, guzdralski, mazgaj.* L. **4.** †M. *skąpstwo, sknerstwo.* Kn. **5.** †M., lm. **owie** *skąpiec, sknera, kutwa, dusigrosz, liczykrupa, liczygrosz, żminda, żmigrosz, smażywiecheć.* L. **6.** [M]. *próżniak, leniuch.* **7.** *włóczęga, ladaco, nicpoń:* Widząc pijanicę, kosterę, mitręgę... Pot. Leda co, M. Pot. Zb.: Jak ś. skupi (zbierze) hultajska M... Pol. **8.** †M. *pudendum muliebre.* L. Zdr. ×**Mitrężka,** ×**Mitrążka.** <? Albo ze Śr. Grn. mitterunge = pośrednictwo, a. z Węg. mi terengetté=co u licha!>

Mitrężenie, a, blm., czynność cz. **Mitrężyć.**

Mitrężenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mitrężyć ś.**

×**Mitrężka, i,** lm. **i** p. **Mitręga.** L.

Mitrężne, ego, blm. praw. prow. *należność przewoźnika za stratę czasu z powodu opóźnionego przewozu.*

Mitrężnia, i, lm. **e** bot. (caesalpinia nuga) *roś. z rodzaju brezylji.* <?>

Mitrężnie przys. od **Mitrężny:** Lepiej podług mnie raz tu ginąć mężnie, niż z cudzej dyskrecji królować M. Pot.

Mitrężny I. *zmudny, powolny, niedołężny, marudny, bałamutny, leniwy, ospały, opieszały, do niczego:* Starzec rad zwłóczy, ma nadzieje dalekie, M. Pot. †Niewieściuchowie mitrężni. Pot. **2.** [M.] *biedny, mizerny.*

Mitrężyć, y, ył, [**Miterężyć**], †**Mitrzężyć I.** *narażać na mitręgę, zabawiać, marnować czas, bałamucić, zawadzać, nudzić, marudzić, przeszkadzać, włazić w drogę:* M. komu czas (*=zabierać, zabijać*). Insza czynić, insza M. Fred. Maksym. Insza robić, insza M. a. robić ladajako. Troc. **M. ś.** (o czasie) *schodzić marnie, marnować ś.:* Staraj ś., niech ci marnie czas ś. nie mitręży, tak ci spłynie godzina, praca nie zacięży. Min. <Od Mitręga>

†**Mitrzężenie, a,** blm., czynność cz. **Mitrzężyć.**

†**Mitrzężyć, y, ył** p. **Mitrężyć:** Azaż ś. lepiej drapać z ludźmi, azaż lepiej światem M., biegając za prokuratory, nie śpiąc? Rej (*=wichrzyć*).

×**Mituk, a,** lm. **i,** ×**Mitiuk,** ×**Mistuk** *krótki czaprak.* <Tat. mitiuk>

[**Mitus, Mituś, Mytuś**] przys. **I.** *na krzyż, jedno wpoprzek drugiego.* **2.** *wpodłuż, obok siebie, ale przeciwnemi końcami:* Snopy leżą M. (*=gdzie jednego komel, tam drugiego kłosy*). <Por. S. Sł. mitê, mitusъ, Ukr. mytuś=na przemiany>

[**Mituś**] p. **Mitus.**

[**Mitwać, a, ał**] *plątać, gmatwać.* [**M. ś.**] *mieszać ś.* <Por. Mitus>

[**Mitwanie, a,** blm.] czynność cz. **Mitwać.**

[**Mitwanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mitwać ś.**

Mitycznie przys. od **Mityczny; Mytycznie.**

Mityczność, i, blm. rz. od **Mityczny; Mityzm, Mytyczność, Mytyzm.**

Mityczny przym. od **Mit; Mytyczny I.** a. **Mitologiczny, Mytologiczny** *podaniowy, bajeczny:* M. kniaź. Sow. Niektórzy upatrywali w postaciach mitycznych uosobienie zjawisk i przedmiotów natury. Karł. **2.** przen. *zmyślony, fantastyczny, bajeczny:* Legienda o don Karlosie opowiedziana w całej swej mitycznej świetności. Karł. <Od Mit>

Mitygacja, i, blm. p. **Mitygowanie.** Praw.: M. kary=*ułaskawienie.* <Łć. mitigatio>

Mitygator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co mityguje.* <Now. z Łć. mitigare=miarkować>

Mitygatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Mitygator.**

Mitygować, uje, ował I. *łagodzić, uśmierzać, uspakajać, reflektować, hamować.* **2.** [M.] *żałować, użalać ś., litować ś.:* Nad nim mitygujemy. **M. ś.** *opamiętywać ś., uspakajać ś., reflektować ś., temperować ś, hamować ś., miarkować ś.* <Łć. mitigare>

Mitygowanie, a, blm., **Mitygacja** czynność cz. **Mitygować.**

Mitygowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Mitygować ś.**

Mitygująco *w sposób mitygujący; mitygując:* Jedna wprawdzie podnieca do czynów gwałtownych, druga za to oddziaływa M. Kasz.

Mityng, u, lm. **i** *wiec, zebranie, zgromadzenie, dozwolone w zasadzie przez państwa europejskie, byleby policja wcześniej była o nim zawiadomiona:* Mityngi mogą być manifestacjami tylko, ale nie prawodawczemi zebraniami. Odbyli umyślny M. protestacyjny. <Ang. meeting>

Mitynka, i, lm. **i, Mitenka** *rękawiczka kobieca bez palców, włóczkowa a. jedwabna:* Drugiego jeszcze rodzaju rękawiczek używano, czarnych, nakształt siatki albo pończochy dzierganych; te zawsze były o jednym palcu z klapką bez wyszywania, na cztery palce inne spadającą, i takie rękawiczki zwały ś. mitynki. Uboższe osoby robiły je z nici białych. Goł. <p. Mitenka>

Mityzm, u, blm., **Mytyzm** p. **Mityczność.** <Od Mit>

!**Miugiet, u,** lm. **y** *konwalja:* Woń miugietu. Zap. <Fr. muguet=konwalja>

[**Miuk, a,** lm. **i**] (Mi-uk) p. **Nieuk.** <Zam. Nieuk>

[**Miwka, i,** lm. **i**] p. **Lubaszka.** <?>

[**Mizać, że, zał**] p. **Nizać.**

[**Miza miz!**] *wołanie na krowy.* <Okrzyk.>

[**Mizanie, a,** blm.] czynność cz. **Mizać.**

Mizantrop, a, lm. **owie** *ten, co znienawidził ludzi, odludek, tetryk.* <Gr. misánthrōpos>

Mizantropiczny p. **Mizantropijny:** To czyniło ją smutną i budziło mizantropiczne uwagi. Krasz.

Mizantropijny, Mizantropiczny przym. od **Mizantropja;** *nieprzyjazny a. nienawistny ludziom, tetryczny, zgorzkniały.*

Mizantropja, i, blm. **I.** *nienawiść do ludzi, wstręt do towarzystwa.* **2.** *posępność charakteru.* <Gr. misanthrōpía>

Mizantropka, i, lm. **i** forma ż. od **Mizantrop.**

Mizdra, y, lm. **y I.** [M.] p. **Miazdra. 2.** a. **Miazdra** garb. *strona wewnętrzna skóry od mięsa:* Dwoina z mizdrą. **3.** szew. *spodnia powierzchnia skóry wyprawnej.* <p. Miazdra>

Mizdrować, uje, ował garb. *spychać narzędziem mizdrę ze skóry wapnionej,* szabować.

Mizdrowanie, a, blm., czynność cz. **Mizdrować.**

Mizdrownik, a, lm. **i** garb. *narzędzie żelazne do mizdrowania,* szabajzen.

Mizdrowy garb. przym. od **Mizdra:** Strona mizdrowa skóry.

Mizdrząco *w sposób mizdrzący ś.; mizdrząc ś.:* Domki obywateli miejskich, biało i M. wyglądające wobec poważnych zwalisk zamkowych. Rol.

Mizdrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mizdrzyć ś.**

Mizdrzyć się, y ś., ył ś. *przymilać ś., umizgać ś., wdzięczyć ś., robić słodkie oczki:* Zestarzała ś., a jeszcze ś. mizdrzy. Krasz. Mizdrzył ś. i przymilał do dziecka. Jeż. Zaczął ś. M. do ks. surogatora Brzezińskiego. Rol. Mizdrzy ś., jak pies do bata. Prz. <Zam. *miżdżyć ś., od MIZG/MIAZG>

[**Mizelny**] p. **Mizynny:** Wkładał on go (pierścień) na palec M. Kaczk. <p. Mizynny>

Mizer, a, lm. **y, Mizera** karc. *zobowiązanie gracza do niewzięcia żadnej lewy:* M. odkryty, M. zakryty. <Fr. misère>

Mizera, y, lm. **y 1.** [M.] p. **Mizerak. 2.** karc. p. **Mizer.** Zdr. **Mizerka.**

Mizeractwo, a, blm., **Mizerota 1.** *nędza, nędzota, ubóstwo, biedota, mizerja.* **2.** *człowiek, istota, zwierzę mizerne, zmizerowane, mizerak, chuchro, chuchrak, chudziak, zdechlak, nędzny człowieczyna, nędza, nędzota, biedota, bieda = biedactwo, biedaczysko.* **3.** zb. *mizeracy, nędzarze, biedacy, biedactwo.* <Z Mizerny>

Mizeraczek, czka, lm. **czkowie** p. **Mizerak.**

Mizeraczka, i, lm. **i** forma ż. od **Mizerak;** †**Mizernica.**

Mizerak, a, lm. **cy,** †**Mizernik,** [**Mizera, Mizerastwo, Miderak, Miderastwo**] *człowiek mizerny, zmizerowany, mizerota, chuchro, chuchrak; biedak, biedota, nędzarz, nieborak:* Z pana M. nagle przerobiony. Wad. Przecie mizerakiem jest przy władzy takiej, przy złocie żebrakiem. Jabł. Nie potrzeba mizeraków nauczać płakać, ani żebraka, jak ma prosić. Skar. Ja chociażbym do śmierci miał być mizerakiem, wolę być lwem w nieszczęściu, niż w szczęściu ślimakiem. Węg. Zdr. **Mizeraczek.** <Z Łć. miser = biedny>

[**Mizerastwo, a,** lm. **a**] p. **Mizerak.**

× **Mizerera, y,** blm. p. **Mizerere:** Ma złą cerę, mizererę. Fred. A.

Mizerere nieod. **1.** a. × **Mizerera** lek. (ileus) *wymioty kałowe.* **2.** muz. *muzyka do psalmu 50, rozpoczynającego ś. od słów:* „Zmiłuj ś. nade mną, Panie". Przen.: Zaśpiewają mu M. = *umrze.* <Łć. miserere = zmiłuj ś.>

Mizerja, i, lm. **e 1.** a. [**Miderja, Mider**] *nędza, bieda, biedota. mizeractwo:* Łazarz w mizerji życie przepędził. Sekl. Jezus tychże mizerji naszych skosztował. Skar. (Wąż) już zdychał, już ostatni raz kiwnął ogonem; chłop zlitował ś. nad tą mizerją gadu. Mick. **2.** *sałata z ogórków.* **3.** × M. *sałata ze śledzi lub ogórków drobno pokrajanych z jabłkami w kostki, octem, oliwą i pieprzem przyprawna.* L. **4.** [M.] *rodzaj potrawy z rogów jelenich.* <Łć. miseria = bieda, nędza>

Mizerka, i, lm. **i** karc. **1.** p. **Mizera:** Wpakował mię na mizerkę. Bał. **2.** *karty w ręku gracza bez atutowej a. bez figury; brak którego z kolorów u gracza.*

†**Mizernica, y,** lm. **e** forma ż. od **Mizernik,** p. **Mizeraczka:** Przed ołtarz M. pogrzebny przyciekła. Żebr. (= *nieszczęśliwa, biedaczka*).

Mizernie 1. a. × **Mizerno** przys. od **Mizerny:** M. wyglądać. M. żyje, pisze. Troc. Lunatykiem jest i M. ś. z nim dzieje, bo częstokroć wpada w ogień i częstokroć w wodę. Sekl. **2.** [M.!, M. tam!, Mizernie-ć!] = *licha tam!, gdzie tam!, wcale nie!*

Mizernieć, eje, ał 1. *stawać ś. mizernym, biednieć = chudnąć, nędznieć, spadać z ciała, kapieć.* **2.** posp. *ubożeć, biednieć, podupadać, marnieć.* <Od Mizerny>

Mizernienie, a, blm., czynność cz. **Mizernieć.**

Mizernieńki prow. p. **Mizerniuchny:** Mizernieńkie dzieciątko. Orzesz.

Mizernieńko prow. przys. od **Mizernieńki,** *mizerniuchno.*

†**Mizernik, a,** lm. **cy** p. **Mizerak:** O nieszczęsny mizerniku, co ś. śmiesz tego ważyć odmieniać a. na inszy kształt wykładać. Rej.

Mizerniuchno przys. od **Mizerniuchny.**

Mizerniuchny, Mizerniutki, prow. **Mizernieńki** *bardzo mizerny.*

Mizerniutki p. **Mizerniuchny.**

Mizerniutko przys. od **Mizerniutki,** *mizerniuchno.*

× **Mizerno** p. **Mizernie.**

Mizerny 1. *chudy, wychudły, nędzny, wynędzniały, zmizerowany, źle wyglądający:* M. jeszcze po chorobie. Twarz mizerna. Jeden bardzo M. wilk, skóra i kości. Mick. **2.** *lichy, ubogi, marny, kiepski, szczupły, skąpy, nędzny:* Mizerne utrzymanie. Mizerna odzież, robota. **3.** × M. *biedny, nieszczęśliwy:* Podczas powietrza w Warszawie mizernych ludzi wiktem opatrował. Nies. **4.** × M. *błahy, bagatelny, bzdurny, głupi, czczy, mały:* Wielką podejrzliwość miał w rzeczy mizernej. Jabł. **5.** *lichy, znikomy, marny; godzien politowania, nieszczęsny, opłakany:* Niewiernik zasię... wydziera, lichwi, we dnie i w nocy nie śpi, chwatając świata tego mizernego. Rej. Mizerne takie życie. Troc. Opłakuje on upadek, a ono mizerne zginienie jego. Rej. Płacz Go, człowiecze M., patrząc, jak jest miłosierny. Pśń. <Z Łć. miser = biedny>

Mizerota, y, blm. p. **Mizeractwo:** Ależ tej wioski na twoje projekta za mało, szkoda twojej pracy na tę mizerotę. Krasz. Obejdę ś. delikatnie z tobą, bo widzę, żeś M. Wilcz. Zdr. **Mizerotka.**

Mizerotka, i, blm. p. **Mizerota.**

Mizerować, uje, ował *niszczyć, wyniszczać, terać, osłabiać, nędzić, wynędzać, wycieńczać:* M. zdrowie. **M. ś.** *niszczyć* (i t. d., p. wyżej) *ś.* <Z Łć. misero(r)>

Mizerowanie, a, blm., czynność cz. **Mizerować.**

Mizerowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Mizerować ś.**

Mizerykordja, i, lm. **e** *miecz krótki do dobijania rannych:* Poprzysiągł zapowiedź na rękojeści od mizerykordji, to jest od małego miecza, który służył rycerzom do dobijania rannych. Sienk. <Łć. misericordia>

Mizerysymus, a, lm. **y** karc. (w preferansie) *pewien rodzaj mizery.* <Niby Łć. *miserissimus, zam. miserrimus = najbiedniejszy>

× **Mizg, u,** lm. **i** p. **Umizg:** Migi, mrugi, mizgi. Klon. Tak dziką tkliwość rzucał w przymrużone oczy, z jaką M. upiorzycy, gdy kochanka zoczy. Malcz. <MIZG/MIAZG>

Mizgać, a, ał 1. †M. p. **Mizgnąć.** Troc. **2.** [M.] *mrugać:* Mizga na nią ślepiami. † **M. ś.** p. **Umizgnąć ś.:** Wszystko ś. mizga w zwierciedle jak gaszek. Jabł. Gdy ś. łasił, mizgał i prosił pokornie, w bród mu odpowiedziała. Żebr. <Zmieszanie Migać z (U)mizg>

†**Mizganie, a,** blm., [**Mizganie**] czynność cz. **Mizgać.**

†**Mizganie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mizgać ś.**

†**Mizgnąć, nie, nął,** nied. †**Mizgać,** †**Miezgać** co = *ustroić, wystroić.* Troc.

†**Mizgnienie, a,** blm., czynność cz. **Mizgnąć.**

×**Mizguś, a,** lm. **e** p. **Umizgus:** Wolnie sobie postępować, wołają: debosz. M., galancik. Koss. <p. Mizg>

×**Mizguśka, i,** lm. **i** forma ż. od **Mizguś:** Niemasz tu i tych przykrych mizgusiek, młodych o siwym włosie Jagusiek. Zabł.

[**Miziniec, ńca,** lm. **ńce, Mizynek**] *najmniejszy palec u ręki*, palec mizynny (p. Mizynny). <p. Mizynny>

[**Mizinier, a,** lm. **owie** a. **rzy**] p. **Inżynier.**

†**Mizinny,** [**Mizinny**] **1.** p. **Mizynny. 2.** *tyczący ś. małego palca, od niego pochodzący:* Krew mizinna.

[**Miziny**] p. **Mizynny.**

[**Miziuchno**] przys. od **Miziuchny,** *niziuchno.*

[**Miziuchny**] p. **Niziuchny.**

[**Miziurek, rka,** lm. **rki**] *mała rzecz, drobiazg, drobnostka.* <? Por. Mizynny>

[**Mizki**] p. **Nizki.**

Mizogamja, i, blm. *wstręt do stanu małżeńskiego.* <Now. z Gr. mísos = wstręt + gámos = małżeństwo>

Mizoginja, i, blm. *mizantropja, ściągająca ś. tylko do kobiet*, niewiastowstręt, kobietowstręt. <Gr. misogyneía>

Mizoneizm, u, blm. *bezwzględny wstręt do nowości.* <Now. z Gr. mísos = wstręt + néos = nowy>

[**Mizy**] p. **Między.**

[**Mizynek, nka,** lm. **nki**] **1.** p. **Miziniec. 2.** a. [**Znosek**] = a) *ostatnie jajko u kwoczki.* b) a. [**Mizynie, Mizynietko**] *ostatnie dziecko u matki, najmłodsze dziecię, pieszczoszek;* żart. *najmłodsze ulubione cielę, prosię, kurczę i t. p.:* Nasz szlachcic tego syna dał jurystom do Lublina, tego posłał do klasztoru, tego do pańkiego dworu, a mizynka wiódł do szkoły między paupry. Gr. c) *karzeł, kretyn, człowiek słabo rozwinięty fizycznie.*

[**Mizynie, a,** lm. **a**] p. **Mizynek.**

[**Mizynietko, a,** lm. **a**] p. **Mizynek.**

†**Mizynny,** †**Miezynny,** †**Mizinny,** †**Mieziny,** [**Mizyny, Miziny, Mizinny, Miźny, Mizelny, Miedziany, Mieziany**] palec = *palec najmniejszy, paluszek, palec mały, uszny, uszkowy,* [mizynek, miziniec] (digitus minimus v. auricularis). < Por. S. Sł. mêzinьcь = benjaminek; mizinьcь, Czes. mezenec, Ukr. mizyneć = mały palec, Lit. mažas = mały>

[**Mizyny**] p. **Mizynny.**

[**Miźny**] p. **Mizynny:** Jak M. palec. Wzioł jo wróbel w taniec, w taniec, nadeptał jo w M. palec. Pśń.

×**Mjasma, y,** lm. **y** p. **Mjazmat.**

×**Mjasmat, u,** lm. **y** p. **Mjazmat.**

×**Mjasmatyczny** p. **Mjazmatyczny.**

Mjazma, y, lm. **y** p. **Mjazmat.** Przen.: W każdej atmosferze społecznej unoszą ś. niezliczone mjazmy zepsucia i grzechu, które postaciować może wyobraźnia. Spas. <Gr. míasma, 2 pp. miásmatos ni.>

Mjazmat, u, lm. **y, Miazmat,** ×**Mjasmat,** ×**Miasmat, Mjazma, Miazma,** ×**Mjasma,** ×**Miasma** lek. (miasma) *zaduch; przenośnik chorób zakaźnych.* Przen.: Humor oczyszcza moralną atmosferę z mjazmatów trujących. <p. Mjazma>

Mjazmatyczny przym. od **Mjazmat; Miazmatyczny,** ×**Mjasmatyczny,** ×**Miasmatyczny:** Zapach M. Choroby mjazmatyczne, zakaźne. Cholera do chorób tak zwanych mjazmatycznych zaliczoną być winna.

†**Mkły,** †**Mskły 1.** *szybko pomykający, szybujący, poślizgujący ś., posuwisty; szybko przemijający, ulotny, przelotny, znikomy, marny:* Mkłym czołnkiem czyniła przetykania z takowych nici. P. Koch. Mkłe fale. Bieg mkłego roku. Petr. Mkłe uciechy. **2.** M. do czego = *porywczy, skory, prędki, skłonny, skwapliwy:* Chciej pohamować ręce mkłe do złości. Petr. M. do bicia. **3.** p. **Wysmukły:** Był Kazimierz wzrostu wysokiego, mkłego, długiej twarzy. Biel. M. **4.** *gibki, giętki, smagły:* Jakie szumy we mkłych ś. choinach dzieją, gdy z świstem niemi srogie wschodnie wiatry chwieją. Otw. <MK/MYK>

Mknąć, nie, nął 1. *sunąć, posuwać, pomykać:* Wieżę mkniono na kółkach, i chodziła na nich bardzo łacno i prędko. Warg. **2.** przen. *unosić, porywać, garnąć, grabić:* Tam, gdzie niestałą mknie Wisła, wodę, flis, usiadszy, pasał swą trzodę. Zabł. Śmierć nie zna złota i drogiej purpury, mknie po jednemu, jako z kojca kury. Kochan. Śmierć lub dziatki lub dziadki mknie, jako ś. nawiną. Brud. **3.** a. ×**M. ś.** *pomykać, sunąć, biec wskok, dążyć, spieszyć, gnać, pędzić posuwiście; umykać, uchodzić:* Koń mknął jak piorun. Od. I z smycz lotne mknęły charty. Od. I czarty na wichrach mkną jarami już. Zal. Bo z łowów wracając, trafia ś., że z pod konia mknie ś. biedak zając. Mick. Pola ś. uśmiechają, rzeki cichym pędem mkną po gładkich kamieniach. Zim. **4.** †M. *przedzierzgać ś., przemieniać ś. szybko:* Ramiona mkną w gałęzie, palce w różdżki małe. Żebr. <MK/MYK>

Mknięcie, a, blm., czynność cz. **Mknąć.**

×**Mknięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mknąć ś.**

[**Mlacz, u,** lm. **e**] p. **Mlecz.**

Mlask, u, lm. **i 1.** p. **Mlaskanie:** Poszept modłów, M. dyscyplin. Kasp. **2.** p. **Mlaśnięcie:** Każdego pocałunku M. słychać było w pokoju. Bał. <Dźwn.>

[**Mlaskacz, a,** lm. **e**] zool. p. **Kopciuszek.**

Mlaskać, ska a. **szcze, skał** p. **Mlasnąć.**

Mlaskanie, a, lm. **a, Mlask** czynność cz. **Mlaskać.**

Mlaskot, a, lm. **y 1.** *człowiek mlaszczący:* Przyznam ś. panom, że to desperacja z takim mlaskotem. Bał. **2.** [**M.**] *grajek wiejski, muzykant, muzykus:* Muzykanci wiejscy, tak zwani „mlaskoty." Bał.

[**Mlaskotać, ce, tał**] p. **Mlasnąć:** Całował ją, ze jaz mlaskotało. <Dźwn.>

[**Mlaskotanie, a,** blm.] czynność cz. **Mlaskotać,** *mlask, mlaskanie.*

Mlasnąć, śnie, snął, nied. **Mlaskać,** [**Mlaszczeć, Mlaskotać**] **1.** *klasnąć wargami, językiem, cmoknąć, smoknąć:* W gorączce nie napije ś., byś mu cebrem nosił, mlaska gębą, jeszcze daj, przebóg, będzie prosił. Rej. O ile całowań po gajach mlaskało, ile czułych uścisków widzieć ś. im dało. Przyb. On wiecznie mlaszcze, czy ma złą kartę mlaszcze, czy ma dobrą mlaszcze. Bał. Przen. *pocałować, cmoknąć, smoknąć.* **2.** [**M.**] (o deszczu) *paść na powierzchnię wody.* **3.** myśl. (o żbiku) *głos wydać.* <Dźwn.>

[**Mlaszczeć, e, ał**] p. **Mlasnąć:** Wieprzak mlaszczał. <Dźwn.>

[**Mlaszczenie, a,** blm.] czynność cz. **Mlaszczeć,** *mlaskanie.*

Mlaśnienie, a, lm. **a** p. **Mlaśnięcie.**

Mlaśnięcie, a, lm. **a, Mlaśnienie, Mlask** czynność cz. **Mlasnąć.**

[**Mlazga, i,** lm. **i**] p. **Miazga.**

[Mlecie, **a,** blm.] p. **Mielenie.**

Mlecz, a a. **u,** blm. **1.** †M. *sok mleczny, istota mleczna:* Piórkami syny swe obtykają, prawie pókąd im M. jeszcze na gębie. Glicz. *(=mleko).* **2.** a. **Mleczko** *nasienie* (sperma) *ryby.* **3.** M. roślinny = *sok roślinny, zstępujący od kończyn liściowych ku dołowi, przeznaczony do odkarmiania czyli tworzenia nowych warstw roślinnych,* oskoła. **4.** anat.: ×M. pacierzowy p. **Rdzeń. 5.** a. [**Mlacz**] bot. = a) p. **Łoczyga.** b) p. **Mleczaj.** c) M. kozi p. **Utwar.** d) M. psi a. wilczy p. **Wilczomlecz.** e) M. słoneczny p. **Kozibród.** f) M. świni p. **Brodawnik. 6.** fizj. (chylus) *sok mleczny ze strawionych pokarmów powstały,* in. M. kiszkowy, ×M. krwi, ×mleczkowy sok, ×mleczny sok. **7.** lek.: ×M. żołądkowy p. **Gąszcz.** <MLE(K)>

Mleczaj, a, lm. **e 1.** [M.] *człowiek mający zajady w kończach ust.* **2.** bot. = a) a. **Mlecz** a. **Mlecz gładki** (sonchus) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: M. błotny (s. palustris). M. ciernisty (s. asper). M. polny (s. arvensis). M. warzywny a. Krwimlecz, Łocyga (s. oleraceus). b) (lactaria) *roś. z gromady grzybów, z rodziny bedłkowatych.* Gatunki: M. biały, Biel, Krowiak biały, Chruszcz, Chrząstka, Bielak (l. piperata s. agaricus piperatus). M. chrząstka, Chrząszcz, Gniewosz, [Hruzdziel, Hrózd, Hruzd, Hrózda, Hruzda] (l. vellerea). M. łagodny a. Podrydzyk (l. subdulcis). M. rydz, Bedłka rydz (l. deliciosa). M. wełnianka, Bawełnica, Bawełnianka, Rydz koński, Jelonek dziki, Bedłka rydzowa (l. torminosa). <MLE(K)>

Mleczak, a, lm. **i,** [**Mliczak**] **1.** *samiec ryba, wydzielający mlecz:* Mleczaki i ikrzaki. **2.** *młode zwierzę, ssące jeszcze, sysak, sysuń.* **3.** przen. *człowiek młody, któremu ś. jeszcze wąs nie puścił, młokos, młodzieniaszek, gołowąs, smyk, smarkacz, dzieciuch.* **4.** [M.] *naczynie na mleko, dojnica.* <MLE(K)>

Mleczanka, i, lm. **i** p. **Emulsja.**

Mleczara, y, lm. **y, Mudaryna** bot. (calotropis) *roś. z rodziny trojeściowatych.* <?>

Mleczarek, rka, lm. **rki** *chłopiec rozwożący mleko na sprzedaż.*

Mleczarka, i, lm. **i 1.** *sprzedająca mleko, przekupka nabiału, właścicielka mleczarni.* **2.** a. **Mleczniczka** *kobieta, dojąca krowy.*

Mleczarnia, i, lm. **e 1.** a. **Mlecznik, Mlecznica** *miejsce, gdzie ś. przechowuje mleko, nabiał; pacht:* Kawiarka zrana, przystawiwszy imbryki, odwiedza mleczarnie i sama lekko świeży nabiału kwiat garnie. Mick. **2.** *zakład, w którym dostać można mleka słodkiego, kwaśnego, śmietany, śmietanki, kawy,* zakład mleczny. <Od Mleko>

Mleczarniany przym. od **Mleczarnia:** Kawa mleczarniana.

Mleczarski przym. od **Mleczarstwo:** Muzeum i laboratorjum mleczarskie. Stacja mleczarska.

Mleczarstwo, a, blm. *przemysł mleczny:* Autor cennych prac na polu mleczarstwa.

Mleczarz, a, lm. **e 1.** a. ×**Mlecznik** *handlujący mlekiem; pachciarz:* Przyjeżdża M. z wieścią, że na polach dworskich zapadły dwa bażanty. **2.** a. †**Mleczko** *amator mleka.* <Od Mleko>

Mleczasty *pełen mlecza.*

[**Mleczaty**] *obfity w mleko:* M. rok.

Mleczek, czka, lm. **czki** bot. p. **Wilczomlecz.**

Mleczenie, a, blm. fizj. (chylificatio) *wyrabianie, wytwarzanie mleczu z pokarmów,* umleczanie, †sokoczynność.

[**Mleczeń, cznia,** lm. **cznie**] *roś. lubczyk* (levisticum).

Mleczko, a, lm. **a,** [**Mliczko**] **1.** p. **Mleko:** Ja oliwki, ślaz, kapary, M. gdy jem, nie znam biedy. Nar. Są tu pączki, ciasta, M., i owoce, i jagódki. Mick. Nie o pączki, mleczka, chrósty, prosim gorczycy dwa ziarna. Mick. Przen.: To kaszka z mleczkiem *(=jeszcze to nic, to bagatela).* **2.** †M. p. **Mleczarz.** Kn. **3.** p. **Mlecz. 4.** [M.] *potrawa z siary krowiej.* **5.** *substancja wodnista, biaława, znajdująca ś. w kłosach zboża przed wykształceniem ś. i stwardnieniem ziarna, sok roślinny:* Roje wróbli wpadają na łany i wypijają jeszcze w mleczku kłosy. Pol. Z końcem lipca owsy w M. idą. Pol. **6.** M. kamienne (lac lunae) *substancja gąbkowata biała, którą nazywają grzybem kamiennym, podobna do gąbki modrzewiowej; zmieszana z wodą, wydaje kolor mleka.* Ład. **7.** anat. p. **Grasica. 8.** bart. *płyn złożony z tłuszczu i połączeń azotowych, którym pszczoły karmią gąsieniczkę, przeznaczoną na ich matkę.* **9.** kuch. *potrawa z mleka słodkiego zsiadłego, jaj i cukru.* **10.** zool.: M. cielęce=*gruczoł leżący u cielęcia pod mostkiem,* kuch. †animele.

Mleczkowy przym. od **Mleczko.** Fizj.: ×Sok M. p. **Mlecz.** Anat.: Studzienka mleczkowa p. **Stek.**

Mleczniak, a, lm. **i 1.** *garnek, w którym ś. mleko zakwasza a. przechowuje.* **2.** a. [**Mliczniak**] *gatunek grzyba.* **3.** a. ×**Trzustka Asellego** anat. (×pancreas Asellii) *jeden z gruczołów chłonnych kiszkowych.*

Mlecznica, y, lm. **e 1.** p. **Mleczarnia. 2.** poet. *droga mleczna na niebie:* Na wschodzie, w prawo od mlecznicy nieco przepyszny Orjon. Pol. **3.** bot.=a) p. **Krzyżownica.** b) (marsdenia) *roś. z rodziny trojeściowatych.* **4.** ×M. lek. *gorączka pokarmowa.*

Mleczniczka, i, lm. **i** p. **Mleczarka.**

Mlecznieć, eje, ał *stawać ś. mlecznym, nabierać mleka a. mleczka, zamieniać ś. w mleko a. mleczko:* Pszenica jeszcze nie jest w mlecznicjącej trawce, lecz w samym już zbożu zupełnie dożrzałym. Pilch. <Od Mleko>

Mlecznienie, a, blm., czynność cz. **Mlecznieć.**

Mlecznik, a, lm. **i 1.** ×M. lm. **cy** p. **Mleczarz. 2.** p. **Mleczarnia:** Podłoga w mleczniku porządnym powinna być z cegły. Świt. **3.** anat. p. **Sutek. 4.** bot. (glaux) *roś. z rodziny pierwiosnkowatych.* Gatunek: M. gęstolisciowy (g. maritima). **5.** chem. p. **Emulsyn.**

Mleczno przys. od **Mleczny:** M. lubi kawę pić. L.

†**Mleczno, a,** lm. **a,** [**Mleczno**] p. **Mleczywo:** [Chodzić koło mlecna] *(=zajmować ś. nabiałem).* O nabiałach abo mlecznie. Haur. Gdy bydło trawy zakusi, zaraz ś. M. zmieni. Skar. Łatwa im wszelka robota, bo mlecznami tylko żyją. Jabł. Mięsa i mleczna nie jedzą, a mięso i M. dobre jest. Wuj. Owoców, jarzyn, mleczna niechaj zgoła niecha, bo złej krwie rychłoby przymnożył. Ocz. Chleb tylko i M. jadali. Troc.

Mlecznobiały *biały jak mleko.* <Mleczny+Biały>

Mleczność, i, blm. rz. od **Mleczny:** M. krowy.

Mleczny przym. od **Mleko 1.**=a) Na suchoty leczenie mleczne zachwalone. Krup. Cera mlecznej białości. b) a. **Mlekodajny** *dający mleko; pełen mleka:* Krowa mleczna *(=dojna).* [Żeby panna młoda była mlycná]. Ssajmy karty Talmudu, jako pierś mleczną. Krasiń. c) *mlekiem zabielany; z dużą ilością mleka:* Potrawa mleczna.

Kawa mleczna. d) a. × **Mleczowaty**, × **Mleczysty** *biały jak mleko, a. jak mlecz, mlecznobiały:* Twarz mu ś. mleczna krwią zarumieni. Kniaź. Wzrastasz i piękniejesz — nie ową świeżością dzieciństwa mleczną i poziomkową. Krasiń. Szkło mleczne (*= białe, nieprzezroczyste*). Bursztyn M. (*= biały, nieklarowny*). Piersi, jak jabłuszka mleczne. Mick. Na mleczno-błękitną wodę rzucają łodzie cień zielony. Widać ateński akropol i białą plamę królewskiego pałacu na mleczno-fijoletowym tle Himetu. Wejs. Słońce weszło, tylko nie wychyliło ś. z poza gór mleczno-sinych. Wejs. e) Brat M. czyj = *człowiek wykarmiony przez tę samą kobietę, co i on.* Siostra mleczna. Gołąbko serdeczna, siostro moja mleczna! Len. f) Mleczna morda = *morda z białą plamą na wardze górnej lub dolnej u koni.* g) Mleczne rogi = *rogi nowowyrastające u jelenia.* h) przen. *mdły, wodnisty, błahy, marny:* Rzecz taka mleczna i niewarta wzmianki. Słow. **2.** anat.: × Gruczoł M. p. **Grasica.** Przewody mleczne w sutkach (ductus lactiferi). Zęby mleczne = *pierwsze zęby u dziecka, od siódmego roku życia wypadające.* Żyły mleczne (vasa chylifera) = *naczynia odprowadzające mlecz z jelit, w krezkach leżące.* **3.** astr.: Droga mleczna p. **Droga. 4.** bot.: Kwiat M. p. **Przebiśnieg. 5.** chem. Kwas M. = *kwas oksypropjonowy,* $C_2H_4(OH).CO_2H$. Cukier M. p. **Cukier. 6.** fizj.: Sok M. p. **Mlecz. 7.** hist.: Kulki mleczne p. **Kulka. 8.** lek.: Strup M. p. **Ogniopiór. 9.** wet.: Kateter M. p. **Kateter.** <Od Mleko>

Mleczodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Mlekowiec.** <Mlecz + Drzewo>

Mleczotwórczy *wyrabiający mlecz.* Anat.: Układ M. a. m l e c z o w y (systema chylopoëticum). Por. **Mleczenie.** <Mlecz + Twórczy>

Mleczowato przys. od **Mleczowaty**: Wewnętrzna istota mózgu wygląda biało, M. Perz.

Mleczowaty I. × M. p. **Mleczny**: Koń mleczysty, M., maści na mleko pochodzącej. L. **2.** *podobny do mleka.* L. **3.** bot.: Brodawnik M. p. **Brodawnik.**

Mleczowy przym. od **Mlecz**: Ale szałasy zmiótł, jak kupę zeschłych gałęzi, albo puch M. Kasp.

Mleczystość, i, blm. rz. od **Mleczysty.**

Mleczysty I. *mający w piersiach a. w wymionach obfitość mleka.* **2.** *zawierający mlecz, obfitujący w mleko, w sok mleczny:* Karp M. Troc (*= mleczak*). Roślina mleczysta. L. **3.** × M. przen. *słaby, wątły, niedołężny, niemowlęcy:* Żywot nasz wątły i M., w każdym nadto szczątku latom równien dziecięcym na wiosny początku. Żebr. **4.** × M. p. **Mleczny**: Koń M. Troc. **5.** lek.: Mocz M. (chyluria) = *mocz tłuszczowy.* <Od Mleko>

Mleczywo, a, blm., † **Mleczno,** [**Mleczno**] *wszelkiego gatunku mleko i produkty z niego, nabiał:* Przy folwarku powinien być sklepik do mleczywa. Świt. <Od Mleko>

Mleć, mielę, [**miołę**], † **miołę, miele,** † **mele,** [**mle**], **miełł** a. **mlił,** [**mełłył, mieł, mlął, mylł, mołł, mełł, meł, mlułl**], † **mioł,** † **miął,** † **mlął,** im. **mielony** a. † **mełty,** [**Mielać, Melć**] *rozcierać na mąkę, na proszek w młynie, w młynku:* M. żyto, kawę. M. jęczmień na krupy. Kto pierwszy do młyna, ten pierwszy miele. Prz. M. słód = *gnieść słód zwyczajnemi walcami.* Przen.: M. językiem = *mówić wiele, trajkotać, barzęczyć.* **M. ś. I.** *być mielonym:* Kawa miele ś. w młynku. **2.** komu = *powodzić ś., wieść ś., szczęścić ś., dobrze ś. składać:* Widząc kniaź, iż ś. naszym miele, trwoży sobą. Stryj. **3.** [M. ś.] *kręcić ś.:* Co ón ś. tak mle? <MIOŁ/MOŁ/MEŁ/MŁ/MLE>

Mleko, a, × lm. **a,** [**Mliko, Moko**] **I.** a. M. zwierzęce = *biały płyn tłustawy, otrzymywany przez dojenie samic zwierząt ssących, przeznaczony do wyrzucenia poza granicę ciała:* M. kobiety a. macierzyńskie = *pokarm.* M. krowie, owcze, kozie, kobyle. Zastaliśmy pieczenie na rożnach, ryże w mlekach. Dyak. (*= w naczyniach z mlekiem*). Pierwsze M. po wydaniu płodu, M. kobiece w dzień połogu = *młodziwo, siara.* Traci M. w piersiach. M. matki zaczęło wysychać i co dnia było płacz w kołysce słychać. Słow. Zażył był Karakalla mleka chrześcijańskiego i wychowania dobrego. Skar. (*= miał mamkę chrześcijankę*). Gwiazdo morza, któraś Pana mlekiem swoim karmiła. Pśń. Radziwiłł, dawszy Jerzemu Ossolińskiemu św. chrzest, ojcu jego na M. zaraz wypuścił dwie wsi. Boh. (*= na koszt dziecinnego wychowania, na mamki*). Cóż wam złego uczyniły dziateczki, że je zabijacie jeszcze w mleku, jeszcze na łonie matek! Birk. (*= jeszcze przy piersi, jeszcze ssące*). M. ma jeszcze pod nosem (*= młokos*). Niektórym jeszcze M. macierzyńskie w uściech nie wyschło, a ojcamiśmy je nad przystojność poczynili. Smotr. M. słodkie. × M. obrzyzgłe (*= tylko co zaczynające kwaśnieć*). M. kwaśne, zsiadłe. M. zbierane (*= M., z którego zebrano śmietankę*). M. prosto od krowy. Lice bielsze od mleka, z czarną rzęsą powieka. Mick. Płeć, jak M. Sienk. Cera świeża, jak krew z mlekiem. Wyssać co z mlekiem (*= odziedziczyć po matce, mieć co wrodzonego w sobie*). Brak mu tylko ptasiego mleka (*= opływa we wszystko*). Nie ptasiego napierałem ś. mleka. Zal. Żart.: M. (do herbaty) od wściekłej krowy = *arak.* Kraj mlekiem i miodem płynący (*= opływający we wszystko, ziemia obiecana*). † Jeszcze w maśle i w mlece to cielę warzył. B. Sz. Przen.: Karmić mlekiem młodzieniaszka = *wychowywać go pieszczotliwie.* **2.** † M. panieńskie = *nazwa wody kosmetycznej:* Z benzoinu robią M. panieńskie, wlawszy kilka kropel w wodę, zaraz woda bieleje; która do czyszczenia rąk i twarzy służy. Krup. **3.** M. gdańskie p. **Gdański. 4.** *sok wielu roślin, owoców:* M. migdałowe (*= orszada*). **5.** bot. = a) M. czartowe, M. psie, [M. kocie a. gapie] p. **Wilczomlecz.** b) M. ptasie p. **Ptaszla i Przyklęk.** c) M. wilcze p. **Wilczy. 6.** chem. = a) *ciecz mlecznej barwy, zawierająca w zawieszeniu drobne cząstki ciała stałego:* M. wapienne. b) *niektóre ciała stałe w bardzo drobnym proszku:* M. siarkowe = *siarka osadzona chemicznie z pewnych związków.* c) (gór.) M. górne a. ś m i e t a n a g ó r a l s k a = *roczczyn biały wapienny, woda mocno wapienna gęsta, w górach napotykana.* Łab. Zdr. **Mleczko.** <MLE(K)>

× **Mlekociąg, u,** lm. **i** lek. *pompka do ściągania pokarmu z nabiegłych piersi.* <Mleko + Ciąg>

Mlekodajność, i, blm. rz. od **Mlekodajny**: Na M. krów mohar wywiera wpływ bardzo dobry.

Mlekodajny p. **Mleczny**: Mlekodajne rogate dobytki. Groch. <Mleko + DA>

Mlekodanka, i, lm. **i** bot. (gymnema) *roś. z rodziny trojeściowatych.* <Mleko + DA>

Mlekogubny, Mlekotratny *przeszkadzający wytwarzaniu ś. mleka:* Leki mlekogubne a. mlekotratne (medicamenta galactophyga). <Mleko + Gubić>

× **Mlekoliczny** *mający lica mlecznej białości:* Położywszy na trawie skronie mlekoliczne, zasnęła twardo. Tw. <Mleko + Lice>

Mlekomierz, a, lm. **e, Laktometr, Laktodensymetr** *przyrząd do rozpoznawania dobroci mleka.* <Mleko + MIA(R)>

Mlekonośny anat.: Przewody mlekonośne=*żyły mleczne* (vasa lactifera) <Mleko+Nośny>

Mlekopędny, Mlekotwórczy *przysparzający wydzielanie ś. mleka:* Lek M. a. namleczny (medicamentum galactophorum). <Mleko+PĘD>

Mlekopłynny *płynący mlekiem, obfitujący w mleko.* Przen.: Kraina mlekopłynna. Mlekopłynne rzeki. Ryb. <Mleko+Płynny>

× **Mlekorodny** *rodzący, wydający mleko:* Czemu odkryte piersi noszą heroiny? doić jak krów nie zwyczaj, cóż tedy po gołym mlekorodnym ciele? Łączn. <Mleko+Rodny>

Mlekotok, u, lm. **i** lek. (galactorrhoea) *zbytnie wydzielanie ś. mleka; płynienie, cieczenie pokarmu.* <Mleko+Tok>

Mlekotratny p. **Mlekogubny.** <Mleko+Tracić>

Mlekotwórczy p. **Mlekopędny.** <Mleko+Twórczy>

Mlekowaty *wyglądem mleko przypominający* (lacteus).

Mlekowiec, wca, lm. **wce, Mleczodrzew** bot. (galactodendron) *roś. z rodziny chlebowcowatych.*

Mlekowy przym. od **Mleko:** Masło naśladuje przyrodzenia mlekowego. Urzęd. Gruczoł M. p. **Gruczoł.**

[**Mlenie, a,** blm.] = **Mielenie.**

Mlewne, ego, blm. rz. *opłata w młynie za mielenie*, korcowe, miara, miarka, wymiar, wymiełek, wymełek: M. stanowiło osobny rodzaj dodatku do pogłównego. Paw. <Od Mlewo>

Mlewo, a, blm., **Mieliwo,** [**Mliwo, Meliwo**], × **Mływo,** † **Mliwo,** † **Miewidło I.** *mielenie:* Dość już tego mlewa, z którego tylko otręby. Krasz. Zapłata od mlewa. **2.** *to, co ś. na raz zmełło, mąka:* Chleb z nowego mlewa. Mąka starego mlewa. Ściskacie lud mój i oblicza ubogich zmiełacie, by M. Leop. **3.** †M. *budowa, urządzenie młyna.* Troc. **4.** †M. p. **Młynarstwo.** Troc. <Od Mleć>

[**Mleziwa, y,** blm.] p. **Młodziwo.** <p. Młodziwo>

[**Mliczak, a,** lm. **i**] p. **Mleczak.**

[**Mliczko, a,** lm. **a**] p. **Mleczko.**

[**Mliczniak, a,** lm. **i**] p. **Mleczniak.**

[**Mliko, a,** blm.] p. **Mleko.**

Mlimli nieod. dziec. *mleko.*

[**Mlin, a,** lm. **y**] p. **Mlon.**

† **Mliwo, a,** blm., [**Mliwo**] p. **Mlewo:** Mąka starego mliwa bywa zatęchła. Syr. Przen.: Tu nas do sławy woła nowe M. Pot. (*=żniwo*).

Mlon, u, lm. **y,** [**Mlin**] *drążek żarnowy do obracania kamienia,* kłopot: Do matuli z płacem, do ojca z pokłonem, jak cie bandzie gonieł po zapłociu z mlonem. Pśń. <Od Mleć>

[**Mlostek, tka,** lm. **tki**] p. **Mlostka.**

[**Mlostka, i,** lm. **i, Mlostek, Młostek**], † **Młost** *rodzaj garnka do mleka.* <? Zap. w związku z Mleko>

† **Młacać, a, ał** p. **Młócić:** Na klepisku młacają. Mącz. <Od Młócić>

† **Młacanie, a,** blm., czynność cz. **Młacać.**

[**Młaczysko, a,** lm. **a**] p. **Młaka:** On, co wydrapuje mech z młaczyska na barłóg dla statku. Matl. <Od Młaka>

[**Mładeniec, ńca,** lm. **ńce** a. **ńcy**] p. **Młodzieniec.** <Słc. mladenec>

[**Mładziec, dźca,** lm. **dźcy**] p. **Młodzieniec.** <Słc. Czes. mládec>

[**Młaka, i,** lm. **i, Młako, Młaczysko**] *bagnisko, moczar, mokradło, błoto; mokra łąka, łąka w wyschłym jeziorze:* Konie w młace polgnęły. Sienk. Jak potrawne jaskry w leśnej młace zarosłej. Ork. Ten drobny a gęsty kożuszek, to niedawno skoszona M., której źdźiebełka traw nie zdążyły jeszcze odrość. Matl. <Słc. Czes. mlaka>

Młaki, ów, blp. zool. (mammalia) *zwierzęta ssące,* ssawce, ssaki, zmleki. <Wyraz w nowszych czasach nieprawidłowo wytworzony z Mleko>

[**Młako, a,** lm. **a**] p. **Młaka.**

Mląkiew, kwi, lm. **kwie** bot. (cercodia) *roś.* <?>

[**Młen, a,** lm. **y**] p. **Młyn:** Co do młena zawiezą, to we młenie zmielą. Prz. (*= co komu opowiedzą, to on powtarza*). <Zam. Młyn>

Młocarka, i, lm. **i** p. **Młocarnia.**

Młocarnia, i, lm. **e, Młocarka, Młockarnia, Młócarnia, Młóckarnia** *maszyna do młócenia zboża:* M. ręczna, kieratowa, parowa, czterokonna. <Od Młócić>

Młocarz, a, lm. **e** p. **Młocek.**

Młocek, cka, lm. **ckowie, Młocarz, Młockarz,** × **Młocarz,** [**Młótek**] *ten, co młóci zboże,* zmłocek: Zręczny z niego kosarz, M. Wiszn. Jako czyni przy pracy młockowi pożądny (=pożądany) wiatr czerwcowy... aby też człowiekowi duch Jego łaski wiecznej troski odwiewał. Grabow. <Od Młócić>

† **Młociebny** *służący do młócenia:* Wózki młociebne=*służące do wymłacania kłosów a. do tratowania nieprzyjaciół.*

Młocisko, a, lm. **a** m. **i ni. 1.** p. **Młot. 2.** *rękojeść, trzonek od młota.*

Młocka, i, Młócka, † **Młoczka I.** blm. a. **Młoćba, Młóćba, Młotka** bł. **Młodźba**=a) *młócenie; czas młócenia.* b) *zboże, wymłócone naraz, wymłót:* Dzisiejsza, dawniejsza M. **3.** lm. **i** forma ż. od **Młocek.** <Od Młócić>

Młockarnia, i, lm. **e** p. **Młocarnia:** Jako snopy na polu, tak ich trupy będą, jako plewy w młockarniach, tak perzyny ich zamków. Krasiń. Machina, którą niemieccy majstrowie wymyślili i która młockarnią ś. zowie, a jest razem sieczkarnią, ma cepy i noże, razem i słomę kraje i wybija zboże. Mick. <Od Młocek>

Młockarz, a, lm. **e** p. **Młocek.**

Młockowy przym. od **Młocek** i od **Młocka:** Wózek M. Ująć w swą silną rękę młockowe narzędzie. Tom.

† **Młoczka, i,** lm. **i** p. **Młocka:** Aby za każdą młoczką nie było kradzieży zboża w stodole. Troc. <Odmazurzenie Młocka>

Młoćba, y, blm. p. **Młocka.** B. Sz. Brogi jednakie były dla młoćby, także i kopy. Gost. <Od Młócić>

† **Młod** p. **Młody:** Byłem M., a jużem ś. starzał. Wr. Gdyś był M., chodziłeś, gdzie chciałeś. Białob.

[**Młoda, ej,** lm. **e, Młódka, Młoducha, Młoduchna, Mołoduszka, Młodzica, Młodzianka, Młodzieńcowa, Młodożeńcowa**] *panna młoda, oblubienica:* Patrzy na młodą, a wzrok mu ś. pali. Słow.

Młode, ego, lm. **e** rz. *płód zwierząt:* Już ś. wykluły młode (*=pisklęta*). Jaskółka ma młode. Kura wysiedziała młode.

† **Młodec, dca,** lm. **dce** *młode zwierzę, ptak młody:* Weź orła z gniazda, gdy już będzie odrosły, dochowały i opierzony M. Troc. <Zam. *Młodziec>

Młodek, dka, lm. **dki** *wół młody*, byczek, ciołek, bukat, juniec. <Od Młody>

× **Młodeńki** p. **Młodziuchny:** Niedawno mamy przykład młodeńkiego pana. Opal. W tak młodeńkim wieku, jak zżęty poległ kwiatek. Troc. <Częściowe spolszczenie Ukr. mołodenkyj>

× **Młodeńko** przys. od **Młodeńki**, *młodziuchno.*

× **Młodnąć, nie, nął** p. **Młodnieć.** Pot. <Od Młody>

Młodnieć, eje, ał, × **Młodnąć** *stawać ś. młodszym, poczuwać w sobie siły młodzieńcze, odmładzać ś., odradzać ś.:* Patrząc na cię, zdaje mi ś., że młodnieję. L. Skryte nauki umiała, któremi ś. zdała być gładka i młodniała. P. Koch. <Od Młody>

Młodnienie, a, blm., czynność cz. **Młodnieć.**

Młodnik, a, lm. **i l.** *zagajnik, młody las:* Układa ś. (niedźwiedź) w dziuple drzew w skalnej pieczarze, w gęstwi młodników. Sp. **2.** [M.] p. **Młodz.** <Od Młody>

× **Młodniś, a,** lm. **e** p. **Młodzieniaszek.**

× **Młodniśka, i,** lm. **i** forma ż. od **Młodniś,** × młódka, × młodolatka.

Młodo przys. **l.** *jak młody:* Wyglądać M. **2.** *wcześnie, w młodym wieku, w młodości, za młodu:* Ożenił ś. M. Miał dzieci, ale te M. pomarły. Nies.

Młodocianość, i, blm. rz. od **Młodociany;** *wiek młodociany:* Tak przeszła M. Jakuba. Rzew.

Młodociany *wątły, nieudolny, nierozwinięty z powodu młodości, niedojrzały, nieletni, małoletni, pacholęcy; z czasów młodości, wczesny, ranny:* Lata, wspomnienia młodociane. Zginął w młodocianym wieku. Mick. Znowu ś. duch z ciałem zrośnie, w młodocianej wstaniesz wiośnie. Mick. Owoc młodocianej pracy. Las M. Przyjdzie czas, że tym drzewom, laty nadpsowanym, ustąpić trzeba będzie drzewkom młodocianym. Kasp. Mięsiwa młodociane, jako baranki, skopki. Troc. Przen.: Rozum M.=*niedojrzały, dziecinny, naiwny.* **Po młodocianemu** przys. *jak w młodocianych latach, jak młodzieniaszek:* Kocha ją namiętnie, bosko, po młodocianemu do dziś dnia. Krasz. <Od Młody, przez *Młodota>

Młodoczech, a, lm. **si** *członek krańcowego stronnictwa politycznego w Czechach, dążącego do rozbudzenia pierwiastku narodowego i odrodzenia narodu w duchu ścisłego rozwoju plemiennego.* <Młody + Czech>

Młodoczeski przym. od **Młodoczech,** *właściwy młodoczechom, do nich należący:* Partja młodoczeska. Program M.

Młododrzew, u, blm. p. **Młodzież.** <Młody + Drzewo>

Młododrzewie, a, blm. p. **Młodzież.**

Młodokonserwatysta, y, lm. **ści** p. **Młodozachowawca.** <Młody + Konserwatysta>

Młodokonserwatywny p. **Młodozachowawczy.**

× **Młodolatek, tka,** lm. **tkowie** *człowiek młodoletni:* Jupiter z młodolatków postanowi męże. Żebr. <Młody + Lato>

× **Młodolatka, i,** lm. **i** forma ż. od **Młodolatek.**

× **Młodoletni** *młody, małoletni, nieletni, niedojrzały, młodociany:* M. stan. Zim. Samuel w usługach młodoletnich chciał mieć Boga pana. Chodk. K. Córki mają jeszcze młodoletnie. Jeżow. <Młody + Letni>

Młodopióry *okryty młodemi piórami:* Wszystkie gąski młodopióre tak gęgały, tak gęgały, że hałasu co niemiara. Fred. A. <Młody + Pióro>

Młodorusin, a, lm. **i** *członek stronnictwa krańcowego wśród Rusinów galicyjskich, dążącego do rozbudzenia pierwiastku narodowego i odrodzenia narodu w duchu ścisłego rozwoju plemiennego.* <Młody + Rusin>

Młodorusiński, Młodoruski przym. od **Młodorusin:** Stronnictwo młodorusińskie.

Młodoruski p. **Młodorusiński.**

Młodoskandynawczyk, a, lm. **cy** *członek stronnictwa krańcowego wśród ludów skandynawskich, dążącego do rozbudzenia pierwiastku narodowego i odrodzenia narodu w duchu ścisłego rozwoju plemiennego.* <Młody + Skandynawczyk>

Młodoskandynawski *właściwy młodoskandynawczykom.*

× **Młodosławny** *sławny za młodu.* Chodk. K. <Młody + Sławny>

Młodostka, i, lm. **i** poet. zam. *kwiat młodości, barwinek:* Step ś. ściele w młodostki, w miłostki, w sen ziele. Zal. <Od Młodość>

× **Młodoszczep, u,** lm. **y** *szczep młody, płonka.* L. <Młody + Szczep>

Młodość, i, blm. **l. a.** × **Młodzieństwo** *wiek między dzieciństwem a męskością, wiek młody, młode lata; poet. wiosna, zaranie życia:* Młodości, ty nad poziomy wylatuj. Mick. Młodości! orla twych lotów potęga! Mick. Gdzie teraz kwiat młodości jego? Skar. Grzechy młodości karze Bóg na stare kości. Prz. W młodości myśl o starości. Troc. Przywary, błędy młodości. Sterać swą M. Kwitnąć młodością. Płacić dług młodości (=*ulegać popędom, nieodłącznym od wieku młodego).* Wypłacać ś. z długów młodości (=*cierpieć za błędy, w młodych latach popełnione).* Od młodości, z młodości. W młodości = *za młodu.* M. to płochość. Kaczk. Nie pierwszej młodości = *już w pewnym wieku, podstarzały.* Nie pierwszej już młodości, dobrze łysawy. Krasz. Starość owoc młodości. Kn. M. ziół, drzew, bydła. Troc. (Pierwiosnek mówi:) Za pierwszy młodości pączek zyskam pierwszą—ach! łzę tylko. Mick. **2.** *dodatnie a. ujemne strony lat młodych:* Przebacz młodości mojej! **3.** †M. *młodzież, młodzi ludzie, młódź:* Ach, ach! młodości chrześcijańska, a mało was jest, którzy artykułów wiary waszej nie wiecie! Bals. <Od Młody>

Młodoturecki *właściwy młodoturkom.*

Młodoturek, rka, lm. **rcy** *członek stronnictwa krańcowego w Turcji, dążącego do rozbudzenia pierwiastku narodowego i odrodzenia narodu w duchu ścisłego rozwoju plemiennego.* <Młody + Turek>

Młodozachowawca, y, lm. **y, Młodokonserwatysta** *zachowawca, rekrutujący ś. z młodego pokolenia i usilujący ścisłemi argumentami uzasadnić prawo bytu dążeń zachowawczych.* <Młody + Zachowawca>

Młodozachowawczy, Młodokonserwatywny *właściwy młodozachowawcom, z ich grona pochodzący:* Jeden z młodozachowawczych posłów galicyjskich.

[**Młodożeniec, ńca,** lm. **ńcy**] *nowożeniec, pan młody, oblubieniec.* <Młody + Żenić>

[**Młodożeńcowa, ej,** lm. **e**] p. **Młoda.**

× **Młodożeństwo, a,** blm. **l.** *wczesne ożenienie ś.* **2.** zb. *nowożeńcy, nowożeństwo, państwo młodzi, młoda para, młodzi, oblubieńcy.*

Młodsza, ej, lm. **e** rz. *panna służąca, pokojówka:* M. izdebna. Troc.

Młodszość, i, blm. rz. od **Młodszy:** Autor popadł w sprzeczność bez wyjścia, dowodząc paleograficznej młodszości i nieautentyczności dyplomu. Kęt.

Młodszy, [Mojdszy] 1. st. w. od **Młody**: On daleko M. od ciebie. Przytomność braci starszych i młodszych. Warg. *(= senatorów i posłów)*. **2.** [M. koniec drzewa] = *cieńszy*. **3.** karc.: Karty młodsze = *karty bez figur, młódki*. **M., ego,** lm. **si** *urząd mniejszej wagi w cechu*, podstarszy: Polecił zarazem obowiązki młodszego na kwartalnych sesjach cechu. Bał.

Młoducha, y, lm. **y 1.** †M. *młoda kobieta, młoda dziewczyna:* Z młoduchą ś. żeni. Pot. **2.** [M.] = a) p. **Młoda.** b) a. [**Młodzica, Mołodyca, Mołodycia, Mołojca**] *młoda mężatka*. Zdr. [**Młoduszka**]. <Od Młody>

[**Młoduchna, y,** lm. **y**] p. **Młoda**: Kupuje wedle upodobania podarek jaki weselny młoduchnie. Goł.

[**Młoduchno**] przys. od **Młoduchny,** *młodziuchno.*

[**Młoduchny**] p. **Młodziuchny**: Przyroda zawsze prześliczna, młoduchna. Dyg.

[**Młodusieńki**] p. **Młodziuchny**: Członki twe młodusieńkie w ostre łoże włożono. L.

[**Młodusieńko**] przys. od **Młodusieńki**, *młodziuchno.*

[**Młoduszka, i,** lm. **i**] p. **Młoducha.**

[**Młoduszo**] przys. od **Młoduszy,** *młodziuchno.*

[**Młoduszy**] p. **Młodziuchny.**

Młody, †**Młod 1.** *niestary, niedawno żyjący:* Młodym będąc, pamiętaj, że starym będziesz. Kn. M. nabywaj, stary zażywaj. Prz. M. jeszcze jesteś mnie uczyć. Koss. Młode lata, rozum stary, młodość niemłoda, stateczna, mądra. Prz. !M. człowiek = *młodzieniec:* ...Że mi ten M. człowiek podobał ś. z każdego względu. Piet. Za młodu = *w młodości:* Za młodu świata użyć. Prz. Czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci. Prz. Z młodu = *od młodości.* Jaki kto z młodu, taki na starość. Prz. Kto z młodu chodzi jako stary, na starość skacze jak M. Prz. Za wielki to sobie miały upominek, gdy im Pan Bóg dał co młodego. Glicz. *(= co małego; dziecię)*. M. pan N. = *syn pana N.* Młoda sarenka. Młode źrebię. Młode zwierząt = *płód zwierząt, małe, szczenię, pisklę i t. p.* Panie M.! = *panie ten!* (opuszczając nazwisko), *kawalerze!* Gaiczek M. Chodani. Jej śnieżne łono westchnieniem odtrąca tę młodą różę, co wpół rozchylona, aksamitnego dotknęła ś. łona. Słow. Ogórki, kalarepa, kartofle młode. Młodą płonkę łatwo naprostować. Troc. Przen.: *niedoświadczony, niewytrawny, naiwny:* Twoja głowa bardzo jest młoda, aby innemi rządziła. L. **2.** Pan M. = *oblubieniec:* Panna młoda w piecu siada, a pan M. szczury zjada. Pśń. Panna młoda a. [**Młoda, Młoducha, Młódka, Mołoduszka, Młodzianka, Młodzica, Młodzieńcowa**] = *oblubienica:* Przyszły druchny po pannę młodą. Mick. Państwo młodzi a. [**Młodzi, Młodziankowie, Młodzieńcowi, Młodzieńce, Młodzieńcowie**] = *oblubieńcy, nowożeńcy.* Młoda para przysięgi powtarza. Słow. Przyjechaliśmy tam, a z nami młode małżeństwo. Kras. **3.** Młodszy = *niższy:* Karty młodsze. Bracia starsi i młodsi *(= senatorowie i posłowie)*. **4.** przen. *młodzieńczy:* Dotąd iskry młodego zapału tlą w głębi piersi. Mick. Nieraz mnie obłąkała wyobraźnia młoda. Mick. Póki młodego żywię w sercu ducha. Mick. Lata, wspomnienia młode. Pieśni majtków i szum cichej fali ukołysały umysł jeszcze M. Słow. Fala milczy, choć może w niej tonie w tej chwili okręt nadziejami M. Słow. Twarz młoda *(=jak u młodzieńca, wyglądająca młodo)*. **5.** przen. *nowy, niedawny, świeży, wczesny:* Piwo, masło młode. Śmietanka młoda. Torz. Ser M. abo niedawno uczyniony. Urzęd. Wina młode, które nie mają nad trzy lub cztery miesiące. L. Młode piwo wychodzi ś. Prz. *(=młodość ś. musi wyszumieć)*. Dziś widzę, oby nie ze szkodą! rzecz dla nas starych niezwykłą i młodą. Mick. O wieści gminna! Ty arko przymierza między dawnemi i młodszemi laty! Mick. Wiekiem od młodej jutrzenki pod lat niewieścich schodziła południe. Mick. Kwiat młodego nie stracił rumieńca. Mick. Powitają przyjaciele mię, wiosny młodej aniołka. Mick. Była to młoda jeszcze, ledwie z pod śniegów wychylająca ś. wiosna. Krasz. ✕M. świat = *Nowy Świat, Ameryka:* Potop krwi religijny świat wyludnił M. Słow. **6.** [Młoda woda] = *woda żywiąca, odmładzająca.* **7.** piek.: Ciasto młode = *ciasto, które nie wyleżało swego czasu przed pieczeniem.* **Młody, ego,** lm. **dzi** rz. **1.** *młodzieniec:* Zatym ś. rzuciło kilku młodych od stołu i pannom służyło. Mick. M. jest strzelcem w tutejszym borze, kto jest dziewczyna, ja nie wiem. Mick. Nie daj ś. M., bo to probantka. Prus. **2.** [M.] *pan M., oblubieniec, nowożeniec:* Od ojca, od matki do młodego chaty. Wójc. **3.** [M.] *kawaler (choćby niemłody)*. <MŁOD>

✕**Młodysz, a,** lm. **e** *człowiek wyglądający młodo:* Taki mi to Wc Pan M., a myśmy ś. przecie jednego roku urodzili. L.

[**Młodz, a,** lm. **e, Młodnik**] *otawa, potraw.* <MŁOD>

[**Młodzánk, a,** lm. **i**] p. **Młodzian.**

✕**Młodzawy,** ✕**Młozawy** *młodo wyglądający.*

Młodzenie, a, blm., czynność cz. **Młodzić.**

Młodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Młodzić ś.**

Młodzia, i, blm. p. **Młodzie.**

[**Młodziak, a,** lm. **i**] **1.** *młody chłopak, młodzik, młodzieniaszek, chłystek.* **2.** *młode bydlę.* **3.** *młode drzewo.* **4.** w lm. *pisklęta dzikich ptaków.*

Młodzian, a, lm. **y 1.** p. **Młodzieniec**: M. ognisty. Jabł. Wiem ja, co mogą młodziana wdzięcznego żałosne prośby. Lubom. Daj pokój mi, dziewczę! daj pokój, wietrznico! Coś jeszcze niemiło dla serca młodziana zawierać rozumne przyjaźni z dziewicą, co lśnią ś., lecz zimne, jak stal szlifowana. Kor. Pierwszy raz posłyszała w życiu z ust młodziana dziwną i wielką nowość: że była kochana. Mick. **2.** †M. *towarzysz pancerny:* Tego dnia młodziana wojewody krakowskiego P. Trzaskowskiego na harcu postrzelono. Grab. **3.** [M. a. **Młodzieńcarz**] *drużba.* Zdr. **Młodzianek,** [**Młodzianik, Młodzánk**]. <MŁOD>

Młodzianek, nka, lm. **nkowie** a. **nki 1.** p. **Młodzian**: Ów M. więcej przez płochość, niźli przez złość zawinił. Sienk. **2.** a. †**Młodzionek** *niemowlę, niewiniątko:* Grób świętych Młodzianków przy samej kolebce słodkiego Dzieciątka. Hoł. Uroczystość Młodzianków *(=pamiątka rzezi niewiniątek przez Heroda nakazanej, przypadająca 28 stycznia)*. **3.** [Młodziankowie] lm. p. **Młody. 4.** [M.] *swat, dziewosłąb.*

[**Młodzianik, a,** lm. **i**] p. **Młodzian.**

✕**Młodzianin, a,** lm. **anie** p. **Młodzieniec.** Troc. Różni młodzianie, jego przyjaciele, nawiedzają go i czas mu zabierają. Boh.

Młodzianka, i, lm. **i 1.** †M. a. †**Młodzionka** forma ż. od **Młodzianek. 2.** [M.] p. **Młoda**: Kochany młodzieńcze, i młodzianko! (w oracji weselnej).

Młodziankowy, ✕**Młodziański** przym. od **Młodzianek 1.** M. dzień = *dzień św. Młodzianków:* Ewangielja na dzień M. Wuj. Poniedziałek za

dzień nieszczęśliwy mają, zowiąc go dniem młodziankowym. Kras. **2.** p. **Młodzikowy.**

× **Młodziański I.** p. **Młodzieńczy:** M. wiek. Wor. **2.** p. **Młodziankowy:** Place młodziańskie, to jest dla nieletnich sierot. T. K.

[**Młodziaszek, szka,** lm. **szkowie**] p. **Młodzieniaszek:** Im więcej będzie orędowników, tym będzie dla młodziaszka lepiej. Sienk.

[**Młodzica, y,** lm. **e**] **I.** p. **Młoda. 2.** p. **Młoducha.**

† **Młodziczka, i,** lm. **i** *dzieweczka:* Przeszli są książęta przyłączeni śpiewającym, pośrzód młodziczek bębennic. Ps. flor.

† **Młodziczki** p. **Młodziuchny.** Mącz.

† **Młodziczko** przys. od **Młodziczki,** *młodziuchno.*

Młodzić, i, ił I. *czynić młodym, odmładzać, odmładniać, odradzać:* Nic po karminie ani po blejwasie, które nie młodzą starego wieku. Zabł. Cnoty, choć dawne, zawzdy kwitną, starość im nie szkodzi, sława ich młodzi. Stryjk. **2.** *zadawać piwu młodzie.* **M. ś. I.** *stawać ś. młodym, odmładzać ś., odmładniać ś., młodnieć, odradzać ś.:* Świat jednostajnym gościńcem chodzi, nie występując z koleje, co było starym, znowu ś. młodzi. Nar. Mnie do ciebie nie tak krew uwodzi, która ś. na twarzy szlachetnej twej młodzi. Zim. *(=jaśnieje młodzieńczością).* **2.** [Młodzi ś.] = *chmurzy ś., ma ś. na deszcz, zaciemnia ś.:* Będzie deszcz, bo ś. jakoś młodzi. **3.** [M. ś.] *burzyć ś., fermentować, robić.* **4.** [M. ś.] (o ciałku dziecka) = *dostawać wysypek.* <MŁOD>

Młodzie, i, blp. **I.** a. **Młodzia** *drożdże, szczeg. piwne:* Rośnie jak na młodziach. **2.** [M.] *latorośl.* <MŁOD>

† **Młodziec, dźca,** lm. **dźcy** a. **dźcowie I.** p. **Młodzieniec.** B. Sz. **2.** *pęd, latorośl:* Młodźcowie oliw. Ps. puł.

× **Młodzieniaczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Młodzieniaszek:** Na takich młodzieniaczków dojrzałe kobiety wywierają największy urok. Bał.

[**Młodzieniarski**] *przeznaczony dla drużbów:* Starszy wzywa, aby siadali za stół młodzieniárski.

Młodzieniaszek, szka, lm. **szkowie I.** a. × **Młodzieniaczek,** [**Młodziaszek**], × **Młodniś** *młodziak, młodzik, chłopiec, pacholę, młokos, dzieciuch:* Wyrostkiem ś. zowie M., a dorosły młodzieńcem. Troc. Pożyteczniejszy jest M., ale słodsze niemowlątko. Pilch. **2.** [M. a. **Młodzień**] *jeden z drużbów.*

× **Młodzieniaszy** *właściwy młodzieniaszkowi, chłopięcy, pacholęcy:* Hej lata młodzieniasze! Lied.

† **Młodzienica, y,** lm. **e** forma ż. od **Młodzieniec,** *dziewczę.* B. Sz.

Młodzieniec, ńca, lm. **ńcy** a. × **ńce,** [**ńcowie**] **I.** a. **Młodzian,** × **Młodzianin,** † **Młodziec,** [**Mładeniec, Mładziec, Młodzień, Mudzian**] *młody człowiek w pełnym rozkwicie:* M., panic, przy całości panieńskiej. Kn. Tak ś. w nim serce rozpływa, jak gdy tajemnie rękę młodzieńca ściśnie kochanka wstydliwa. Mick. Kto jest M.? — strzelcem był w borze, a kto dziewczyna? — ja nie wiem. Mick. Kłócą ś. źli młodzieńce. Mick. Jest to z młodzieńcem dziewica. Mick. Dorodny M. Złoty M. = *M. z arystokracji, bogaty, lubiący ś. pokazać.* Żart.: Pozłacany M. = *M. pozujący na złotego młodzieńca.* **2.** [Młodzieńce a. Młodzieńcowie] lm. p. **Młody.** Zdr. **Młodzieńczyk.** <MŁOD>

† **Młodzienki, ów,** blp. *dzień 28 stycznia, poświęcony pamiątce rzezi niewiniątek, nakazanej przez Heroda.*

× **Młodzienny** p. **Młodzieńczy:** Słodko zażywacie młodziennej szczęśliwości. Lubom.

[**Młodzień, a,** lm. **e**] **I.** p. **Młodzieniec:** Witajże młodzieniu. **2.** *jeden z drużbów.*

[**Młodzieńcarz, a,** lm. **e**] p. **Młodzian:** Będą tu zeńcarze, sami młodzieńcarze.

[**Młodzieńcowa, ej,** lm. **e**] p. **Młoda.**

[**Młodzieńcowi, ych,** blp.] p. **Młody.**

[**Młodzieńcowy**] przym. od **Młodzieniec.**

Młodzieńczo przys. od **Młodzieńczy:** Czarnym wąsikiem ocienione M. świeże usta. Orzesz.

Młodzieńczość, i, blm. rz. od **Młodzieńczy.**

Młodzieńczy, × **Młodzienny,** × **Młodziański,** × **Młodzieński** *młodzieńcowi właściwy, pełen żywotności:* Zapał M. Siły młodzieńcze. Młodzieńcze lata. Od lat czternastu poczyna ś. wiek M., który trwa do 24 roku. L. Wiek nasz już wyszumiał, już przywary młodzieńczą popędliwością zbujałe, osłabił. Pilch. Słyszałem ja dużo od rzeszy uczonej, że przyjaźń jest lepsza, niż miłość młodzieńcza. Kor. Czasy młodzieńczych rojeń o zasłudze, wielkości i chwale. Bełc. Każda piękność młodzieńczemu oku jak duch senny jaśniała w marzenia obłoku. Mick. Utwory młodzieńcze *(=w młodym wieku pisane).* **2.** † M. *wolny, bezżenny, kawalerski:* W młodzieńczym stanie zestarzałego. Mat.

Młodzieńczyk, a, lm. **i** p. **Młodzieniec:** Tuż przy nim za stołem siedział M. o długich włosach. Sienk. M. Rynald urodą celował. P. Koch. Jeśli pacjent słabszy będzie, to jest jeśli dziewka, niewiasta chora, M. lat niezupełnych. Ocz. Gdyśmy jeszcze młodzieńczykami, jakowi przyszli mężowie mamy być, może być poznano. Kwiat.

[**Młodzieńki**] p **Młodziuchny.** Orzesz.

[**Młodzieńko**] przys. od **Młodzieńki,** *młodziuchno.*

× **Młodzieński I.** p. **Młodzieńczy:** Młodzieńska szata. Bobr. M. stan i męski. Kulig. Igrzyska młodzieńskie przez Nerona ustanowione. Bobr. Młodzieńskie lata skłonne a rychłe są ku grzeszeniu. Kwiat. Dziś stan M. jeden z twoich przyjaciół zamienia w małżeński. Zabł. **2.** [M.] *młodociany, młodziutki.* × **Po młodzieńsku,** × **Młodzieńsko,** † **Młodzieńskie** przys. *jak młodzieniec.*

† **Młodzieńskie** p. **Młodzieński:** M. ś. sprawuje. Troc.

× **Młodzieńsko** p. **Młodzieński:** M. ś. sprawować, to jest niebacznie co mówić a. czynić. Bobr.

Młodzieństwo, a, blm. **I.** × M. *wiek młodzieńczy, młodość:* Wiek wtóry M. Pien. Dzieciństwo nasze płakało, młodość igrała, M. wyćwiczone i wychowane pracować poczyna. Troc. **2.** × M. p. **Młodzież:** M. ich pożarł ogień, gdy je palili nieprzyjaciele. Wr. **3.** [M.] *bezżeństwo, stan wolny, kawalerstwo:* Występujecie ze stanu młodzieństwa (z oracji weselnej). **4.** ?: Każdy jego członek, czy to jako uczeń, czy jako czeladnik, czy jako M. służący, czy wreszcie jako majster, rozpoczynał rzecz od spowiedzi. Rol.

Młodzież, y, blm. zb. **I.** a. **Młódź,** prow. **Młodź,** † **Młodość,** × **Młodzieństwo** *dorastające pokolenie, młodzi ludzie, młodzieńcy; kawalerja:* Wychowanie młodzieży. M. szkolna. M. kapłańska = *alumni seminarjum, klerycy.* Młodzież do tańca gotowa. Idąc, kłaniał ś. damom, starcom i młodzieży. Mick. Panny szły przed młodzieżą o jakie pół kroku. Mick. M. jest kwiatem państwa. Jabł. × Pokojowa M. niech wiedzą, iż są w szkole, w której douczać ś. mają tego, czego nie umieją. Kras. [Zaceni M. tańcyć]. **2.** a. **Młodzizna** =

a) ×lm. e *młoda, mniejsza zwierzyna; młoda stadnina:* Wymownie rozwodził ś. o czasach polowania na M., zające, lisy, sarny, słomki, bekasy. Koss. Młodzieżów jakim sposobem masz dostać. Cyg. b) a. **Młododrzew, Młododrzewie** *młode drzewka, drzewka, które nie doszły jeszcze do wieku przeznaczonego na wyrąbanie; latorośle, pędy:* Czasem lubo drzewa obficie wydają nasiona, przecię koło nich nie oglądamy rosnącej młodzieży. Kluk. Pięły ś. już nowe wypusty, puszczała gęsta M. i strzelała ku niebu. Krasz.

Młodzik, a, lm. **i l.** p. **Młokos:** Pan Tadeusz, choć M., ale prawem gościa wysoko siadł przy damach, obok jegomościa. Mick. Ir.: Jaki mi M. w peruce! Bał. **2.** *człowiek niewprawny, nowicjusz, fryc:* M. jeszcze w tej nauce. Troc. **3.** posp. *księżyc w nowiu, nów, miesiączek:* Nie siej na młodziku *(=podczas nowiu).* Miesiąc na młodziku. Mick. **4.** myśl. *zwierz młody; młody cietrzew.* Sp.

Młodzikowato przys. od **Młodzikowaty.**

Młodzikowaty *podobny do młodzika, choć już starszy.*

Młodzikowy, Młodziankowy posp. *przypadający w czasie nowiu:* Młodzikowa niedziela=*najbliższa młodzika=nowiu.* Targ, kiermasz M.=*przypadający w niedzielę młodzikową.*

†**Młodzionek, nka,** lm. **nki** p. **Młodzianek.** Pat. Czasu pobicia młodzionków przez Heroda. Rej.

†**Młodzionka, i,** lm. **i** p. **Młodzianka:** Aby dufanie nalazła przed oblicznością twoją zawżdy ta M. Ż. E.

Młodziuchno przys. od **Młodziuchny.**

†**Młodziuchnoletni** *młodziuchny latami.* Chodk. K. <Młodziuchny + Letni>

Młodziuchność, i, blm. rz. od **Młodziuchny.** L.

Młodziuchny, Młodziutki, Młodziuteńki, Młodziutenieczki, Młodziusieńki, Młodziusienieczki, × **Młodziusineczki,** × **Młodziuczki,** × **Młodeńki,** †**Młodziczki,** [**Młoduchny, Młodusieńki, Młoduszy, Młodzuszy, Młodziuśki, Młodzieńki, Młodziuleńki, Młożutki**] *bardzo młody, zupełnie młody:* Lutowały ś. też nad wdową, iż była młodziuchna. Ż. E. Jest młodziuchną, prześliczną dziewczyną. Mick. Na członeczki tak bieluchne, tak rozkoszne, subtelne i na tak młodziuchne nie godzi ś. koszulka z pospolitej przędzy. Groch.

× **Młodziuczki** p. **Młodziuchny:** Scypjo w jednej wielkiej bitwie obronił ojca swego, młodziuczkim bardzo będąc. Górn.

× **Młodziuczko** przys. od **Młodziuczki,** *młodziuchno.*

[**Młodziuleńki**] p. **Młodziuchny.**

[**Młodziuleńko**] przys. od **Młodziuleńki,** *młodziuchno.*

Młodziusienieczki p. **Młodziuchny.**

Młodziusienieczko przys. od **Młodziusienieczki,** *młodziuchno.*

Młodziusieńki p. **Młodziuchny.** Mącz.

Młodziusieńko przys. od **Młodziusieńki,** *młodziuchno.*

× **Młodziusineczki** p. **Młodziuchny:** Oszalał stary, młodziusineczką żonę pojmuje, nie sobie. Opal.

× **Młodziusineczko** przys. od **Młodziusineczki,** *młodziuchno.*

[**Młodziuśki**] p. **Młodziuchny:** Dziewka młodziuśka, piękności osobliwej, śmiała jak ojciec. Krasz.

[**Młodziuśko**] przys. od **Młodziuśki.**

Młodziutenieczki p. **Młodziuchny:** Była młodziutenieczką istotą. Krasz.

Młodziutenieczko przys. od **Młodziutenieczki,** *młodziuchno.*

Młodziuteńki p. **Młodziuchny.**

Młodziuteńko przys. od **Młodziuteńki,** *młodziuchno.*

Młodziutki p. **Młodziuchny:** Dziatki mam z sobą młodziutkie. Leop.

Młodziutko przys. od **Młodziutki,** *młodziuchno.*

[**Młodziwo, a,** blm., **Młozawo, Mleziwa**] *pierwsze mleko od krowy po ocieleniu, siara.* <MŁOD>

Młodzizna, y, blm. p. **Młodzież:** O wychowaniu tej młodzizny, gąsiąt, kurcząt i t. d. Haur. M. słonia, niedźwiedzia. Troc *(= młode, małe).* Gdy ś. M. z jajek wykluje... Troc. M. rybia. Troc. Młodziznę chwastów wyplewić trzeba. Troc.

[**Młodzuszo**] przys. od **Młodzuszy,** *młodziuchno.*

[**Młodzuszy**] p. **Młodziuchny.**

Młodź, i, blm. prow. p. **Młodzież:** Mnie w Mińsku czytuje M. Mick. <MŁOD>

Młodźba, y, blm. bł. p. **Młocka.**

[**Młoić, i, ił**] *nudzić:* Młoi mię *(= nudzi mię).* <Ukr. młoity, por. Mdleć, Mglić>

[**Młojenie, a,** blm.] czynność cz. **Młoić.**

[**Młojnarczánka, i,** lm. **i**] p. **Młynarzówna.**

Młokicina, y, lm. **y** bot. p. **Wierzba.** <Por. Młaka i Lit. málka=drwa. Mikl. 198>

1. Młokos, a, lm. **y, Młodzik** *człowiek niedojrzały, który ma jeszcze mleko pod nosem, a z przywarami, u starszych spotykanemi, pozujący na mężczyznę, chłystek, smarkacz, gołowąs, wyrostek, smyk:* Dalej gwardyjskie modniejsze młokosy. Mick. Potraciwszy M. hultaj wszystko, udał ś. prędko na kradzież. Jabł. Ci żołnierze dali ś. temu młokosowi tak sromotnie poranić. Papr. A skądże ta ciekawość? — at, proszę aspana, M. jesteś i kwita, wścibiasz nosa wszędzie! Syrok. Zdr. **Młokosek, Młokosik.** <MLE(K)>

2. Młokos, u, lm. **y** *roś. kurzyślad pospolity* (anagallis arvensis). Maj. <Naśladowanie nazw Nm. Gochheil, Gauchheil, Geckenheil>

Młokosek, ska, lm. **ski** p. **1. Młokos:** Hetman ten ćwiczył młokoski wojenne. Leop. *(=nowicjuszów, rekrutów).*

Młokosi, Młokosny przym. od **1. Młokos:** W tej młokosiej pracy, dzisiejszym sądem rozumianej, nie widzi nic prócz pobożności. AB.

Młokosik, a, lm. **owie** p. **1. Młokos:** Młokosikowie owi okrutnie srogie miny robią. Kaczk.

Młokosny p. **Młokosi:** Młokosne piosnki. Sł. wil.

Młokosowato przys. od **Młokosowaty.**

Młokosowaty *zakrawający na młokosa:* Był mały, włosów płowych i młokosowatej twarzy. Kaczk.

†**Młost, u,** lm. **y** p. **Młostka:** Statki w tym folwarku:... młostów pięć. Jabcz. Dopadszy warzęchy i młostu, nawali w brzuch śmietany. Pot. Zdr. [**Młostek**]. <Zap. od MLE(K)>

[**Młostek, tka,** lm. **tki**] p. **Młost.**

Młot, a, lm. **y,** × **Młót 1.** *narzędzie żelazne osadzone na rękojeści a. poruszane maszyną, służące do kucia, przybijania:* Głowa młota p. **Głowa** pod **22.** Trzonek młota = *młocisko.* Statua ta, wyszedszy z pod trybu i młota, sześćdziesiąt łokci brała wysokości. Wad. M. blachowy. M. d z i o b o w n i k p. **Szpichamer.** M. d z i u r a w n i k c z w o r o k ą t n y p. **Lochhamer.** M. d z i u r a w n i k o k r ą g ł y p. **Muterhamer.** M. d z i u r a w n i k p ł a s k i (Splinthammer). Młoty g ó r n i c z e: k i j a n i a a. p e r l i k, p o s u ł t, p u c k a. M. h a m e r-

niany, in. klepacz. M. hidrauliczny. Młoty kowalskie: ręczny, dwuręczny a. przybijak a. berlik. M. mechaniczny, mularski. M. nazębnik (Zahnhammer). M. odsadnik p. **Zechamer.** M. parowy. M. podkownik (Hufhammer). M. podłużnik (Geradevorschlaghammer). M. porzecznik (Kreuzvorschlaghammer). M. prostownik a. prostak (Pritschhammer). M. przecinacz (Schrotthammer). M. pudlingowy. M. rowkownik (Falzhammer). M. usztywniak p. **Szpanhamer.** M. wodny toporniczy i fryszerski. Młoty fryszerskie: przyciskowy czyli skokowy, cajniarski, bretowy, hamerniczy, klepacz, podrzutowy a. polak, czołowy. M. wygładnik p. **Szlichthamer.** M. wyklepnik (Polterhammer). M. wykrążnik (Ballhammer). M. wylśnik (Polirhammer). M. wytłocznik (Beilhammer). M. wyżłobnik (Kohlhammer). M. zagłownik (Schellhammer). M. zasklepnik p. **Nithamer.** Serce bije jak młotem *(= gwałtownie).* Drży dzwon serca i w piersi mej uderza młotem. Kon. Przen.: Być między młotem i kowadłem *(= w położeniu bez wyjścia).* Będąc między młotem i kowadłem, wolałem łaski pańskiej postradać, aniželi w uczciwym szwankować. Oss. Nie M.-ci to. Prz. *(= nie bierz ś. do nieswoich rzeczy).* Przen.: Hugona zwali młotem królów, bo zawždy nad niemi wygrawał. Skar. Św. Antoniego młotem heretyków nazywali. Skar. **2.** karc.: Kowadło i M. *= druga matedora w grze karcianej, zwanej szymel.* Goł. **3.** leśn. *siekiera ze znakiem na obuchu, służąca do cechowania drzew,* cechówka, cecha. **4.** zool. p. **Kusza.** Zdr. **Młotek, Młoteczek,** †**Młotyszek.** Zgr. **Młocisko.** <MŁO(T)/MIOŁ/MLE>

†**Młota, y,** lm. **y** p. **Młoto.**

Młotarnia, i, lm. **e** p. **Młotownia.**

Młoteczek, czka, lm. **czki I.** p. **Młot:** M. zaklepnik p. **Nithamer. 2.** (w fortepjanie) *narzędzie, uderzające o strunę za poruszeniem klawisza.* **3.** anat.: M. w uchu, młotek, kość młotkowa (malleus) *= jedna z kostek słuchowych.*

Młotek, tka, lm. **tki I.** p. **Młot:** M. szewcki, mularski. M. na drzwiach do stukania *= kołatka.* ! Przedać z młotka. Syrok. (zam.: *przez licytację).* ! Zalicytować z młotka. Syrok. (zam.: *kupić na licytacji).* M. drewniak, goczka (Holzhammer). M. misak (Tellerhammer). M. napustnik (Pickhammer). M. okrzos (Ziegelputzhammer). M. podręczny p. **Handhamer.** M. przystawnik p. **Zechamer.** M. wygiętnik (Schweithammer). **2.** *rodzaj broni dawnej:* U pasa wisi M., nim rozbija rycerz pętle na zbrojach obalonych wrogów. Krasiń. Niejeden za trzech dźwigał wszelkiego oręża, począwszy od kopji... i zarzuconych już w owym czasie młotków husarskich. Sienk. **3.** M. i dzwonek p. **Dzwonek. 4.** anat. p. **Młoteczek.**

[**Młotka, i,** blm.] p. **Młocka.**

Młotkokowadłowy anat. *kostkom usznym młotkowi i kowadełku wspólny:* Staw M. <Młotek + Kowadłowy>

Młotkować, uje, ował *klepać młotkiem jaki metal na zimno, dla nadania mu więcej zbitości.*

Młotkowanie, a, blm., czynność cz. **Młotkować.**

Młotkowy przym. od **Młotek:** Kolba młotkowa (p. Kolba). Anat.: Kość młotkowa p. **Młoteczek.**

Młotnik, a, lm. **cy,** †**Młotny** *ten, co młotem robi.* Mącz.

Młotny p. **Młotowy.** †**M., ego,** lm. **i** rz. p. **Młotnik:** Stanisław M., któremu w metryce przezwisko polskie łacińskim zmieniono kształtem (serifaber = ślusarz M. = mający do czynienia z młotem). Czucz.

†**Młoto, a,** lm. **a,** †**Młóto,** †**Młota,** [**Młoto**] *słodziny, słód, odchodzący po wygotowaniu piwa:* Młota abo słodzin ma pilno piwowar doglądać. Gost. Kędy rozchód piwny wielki, tam młota i drożdży dostatek będzie. Gost. Przen.: Jak wieprz, tyje młotem rozkoszy. Koch. W. <Z Nm. Malz, [malt, molt], stąd też Mielcarz>

Młotodrzew, a, lm. **y** bot. p. **Mrzechlina.** <Młot + Drzewo>

Młotować, uje, ował, Hamrować I. M. żelazo *= kuć młotem na płask, aby wygnieść z niego żużel,* zgniatać. **2.** garb.: M. skórę *= skórę wygarbowaną młotkiem klepać.*

Młotowanie, a, blm., czynność cz. **Młotować.**

Młotowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Mrzechlina.**

Młotowiny, in, blp., **Hamerszlak, Amerszlak** *drobne blaszki tlenku żelaza, odlatujące od żelaza w czasie kucia pod młotem,* omłotki, zendra.

Młotownia, i, lm. **e, Młotarnia, Hamernia I.** *kuźnica, gdzie jest lekki młot cajniarski czyli klepacz.* **2.** *kuźnica miedziana z młotem wodnym.*

Młotowy I. a. **Młotny** przym. od **Młot:** Kowal M. p. **Kowal.** Młotowe koło wodne = *poruszające młot fryszerski, pudłowy, hamerniczy.* Łab. **2.** bot.: Drzewo młotowe p. **Mrzechlina.**

†**Młotyszek, szka,** lm. **szki** p. **Młot.** Troc.

[**Młozawo, a,** blm.] p. **Młodziwo.**

× **Młozawy** p. **Młodzawy:** Trzeba, żeby dębina była młozawa i od robaków nietknięta. Torz.

[**Młożenie, a,** blm.] czynność cz. **Młożyć,** *mnożenie.*

[**Młożenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Młożyć ś.,** *mnożenie ś.*

[**Młożutki**] p. **Młodziuchny.**

[**Młożutko**] przys. od **Młożutki,** *młodziuchno.*

[**Młożyć, y, ył**] i [**M. ś.**] p. **Mnożyć:** Jak są owoce po sadach, co ś. wkiedy bujno młożą. Wysp.

Młócarnia, i, lm. **e** p. **Młocarnia.**

× **Młócarz, a,** lm. **e** p. **Młocek.** <Od Młócić>

[**Młócek, cka,** lm. **cki**] *len.* <Od Młócić>

Młócenie, a, blm., czynność cz. **Młócić.**

Młócić, i, ił, częstot. †**Młacać I.** *wybijać ziarna z kłosów:* M. żyto, jęczmień, owies. Przen.: Próżno słomę M. Tw. *(= daremnie pracować).* Przen.: M. słomę *(= gadać naprożno).* [Już z ostatnigo młóci]. Prz. *(= żyje z ostatnich zapasów, źle mu ś. powodzi).* We dwoje młóci. Prz. *(= na dwuch ramionach płaszcz nosi, na dwuch stołkach siedzi = obu stronom dogadza).* **2.** przen. *bić, trzepać:* Witołd pruskich, liflandzkich krzyżaków moc skrócił, często ich młócił. Stryjk. **3.** przen. żart. *zajadać, zawijać, ćwiczyć, futrować, pałaszować:* Umieją M. — łyżkami w misce. Prz. <MŁO(T)/MIOŁ>

Młócka, i, lm. **i** p. **Młocka:** Najcięższa na konia włóczka, a na chłopa M. Prz. Gdy mróz i pogoda stała, M. doskonała. Prz.

Młóckarnia, i, lm. **e** p. **Młocarnia.** Mrong.

Młóćba, y, lm. **y** p. **Młocka.** Przen.: Starsi przychodzili wyciągnąć ś. na podłodze, by im ręce i nogi po tej młóćbie nieustannej odeszły. Krasz. *(= walce, boju, bijatyce).*

Młódka, i, lm. **i I.** × M. *kobieta młoda,* × młodniśka, × młodolatka: Jedne z tych kobiet były młódki, drugie bliskie zgonu. Nar. Jedna z dziewcząt, M. jeszcze, może dwunastolatka,

niosła za księżną małą luteńkę. Sienk. **2.** [M.] = a) p. **Młoda.** b) *płótno na ubiór głowy panny młodej.* **3.** *samica, która jeszcze nie rodziła, np. jałówka:* Tak obfity płód trzody wydały, że jarym młódki w liczbie prawie wyrównały. Koss. A. Skoro matka z rojem kąt zostawi goły, bartnik starki dłużnią w ulu zatka, a na robotę i na towar słodki bez omieszkania poosadza młódki. Jabł. **4.** a. **Pierwiastka** wet. *klacz po raz pierwszy rodząca.* **5.** zool. i myśl. *młoda kuropatwa; kuropatwa przed przywdzianiem szaty ptaka dorosłego, t. j. nim ś. stanie starką.* **6.** karc. *karta niska, blotka:* Jako rzucane z rąk szulera karty, starki i młódki, czarne i czerwone, padają na tę i na ową stronę. Mick. To jest dama kozerna, a wobec takiej damy i król czasem jest młódką. Kaczk. <Od Młody>

Młódź, odzi, blm. **l.** p. **Młodzież:** Codzień postrzegam, jak M. cierpi na tym, że niema szkół uczących żyć z ludźmi i światem. Mick. To (wino) chowam dla młodzi, którzy ze mną są. Hist. rzym. **2.** M. słodowa = *ziarno, poddane słodowaniu w chwili puszczania kiełka.* **3.** [M.] = a) a. [**Módź**] *młode drzewka w lesie.* b) [Młodzie] lm. = α) *latorośl.* β) *drożdże.* <Od Młody>

[**Młójn, a,** lm. **y**] p. **Młyn.**

[**Młónarka, i,** lm. **i**] **l.** p. **Młynarka. 2.** p. **Młynarzowa.**

× **Młót, a,** lm. **y** p. **Młot.**

[**Młótek, tka,** lm. **tki**] p. **Młocek:** Deszcz w dzień Zielonych Świątek, ubędzie jeden M. Prz.

† **Młóto, a,** blm. p. **Młoto:** Słodziny, M., łupiny ledajakie, które świniom rzucają. Kn. M. z świniami jadał. Orzech. <Dnm. malt, molt = słód; stąd też Mielcarz>

[**Młówić, i, ił**] p. **Mówić.** <Czes. mluviti>

[**Młówienie, a,** blm.] czynność cz. **Młówić.**

[**Młyczak, a,** lm. **i**] *człowiek tłusty, białej cery.* <Por. Mleczak>

[**Młyjno, a,** lm. **a**] p. **Młyn.**

Młyn, a, lm. **y l.** a. × **Mielarnia,** [**Młen, Młójn, Młyjno, Mielnica**] *przyrząd do mielenia, kruszenia, gniecenia, tarcia:* Młyny ręczne (= *młynki*) i młyny poruszane siłą motorów. M. wodny, parowy. M. wietrzny (= *wiatrak*). M. łyżwowy. M. pływający (= *pływak*). M. prumowy. Troc (= *przyrząd do mielenia, urządzony na promie*). Młyny żarnowe, walcowe, gniotące, kulkowe, tarczowe. M. bulgarski jest bez kół, bez palców, bez zębów. Sol. M. bulgarski jest małego kosztu, bo bez palców i cewów. Troc. M. konny a. koński (= *M., w którym kołem obraca koń*). Młyny końskie są trybowe o dwuch kołach i o dwojgu cewach, proste o jednym kole i o jednych cewach. Troc. Młyny konne i wołowe. Sol. M. ośli. M. bydlęcy. Sol. M. krupowy (= *krupiarnia, krupiak*). Młyny prochowe. Jak. J. (= *przyrządy do tarcia prochu*). M. lupowy a. M. do żelaza (hut.) = *przyrząd do gniecenia lup żelaznych,* in. gniecalnia obrotowa. M. od gładzenia materji, kalandra, prasa. L. M. blecharski (= *folusz*). M. tarciczny (= *przyrząd do tarcia drzewa, tartak*). Piła, M. drzewo trący. Kn.—Kto pierwszy do młyna, pierwszy zmiele. Prz. Póty M. miele, póki wody staje. Prz. (= *wszystko do czasu*). Jaka woda, taki M.; jaki ojciec, taki syn. Prz. Jak w młynie (= *pełno hałasu, stuku*). Na swój M. wodę obraca. Prz. (= *na swoją korzyść sprawę obraca, o sobie tylko myśli przy zdarzonej sposobności*). Ów poddymacz, przyjaciel omylny, będzie cię nadobnie przestrzegał, aleć iście nie dla ciebie, ale dla siebie, aby na swój M. wodę obrócił. Rej. Obie stronie chytrością swą na swój M. wodę ciągnąc, wywracały dekret. Baz. Coby spólnemu dobru mieli służyć, to sobie na swój M. wodę wiodą. Węż. Toć to woda na jego M.! Prz. (= *tego właśnie chciał, niechcący dogodziłeś mu*). **2.** †M. wietrzny = *wodociąg do osuszania miejsc mokrych,* in. † wodociąg wietrzny. Kn. **3.** M. djabelski = *rodzaj karuzeli, obracanej korbą pionowo.* **4.** M. p. **Młynowe:** Stróż rybitwą, młyny i jatki i inne dochody, do wielkorządczy krakowskiego regulujące ś., dwunastą tysięcy uwolnił. Nies. **5.** [M.] *areszt.* **6.** zł.: Brać do młyna = *wydać kogoś, jako wspólnika.* Zdr. **Młynek, Młynik, Młynnik,** [**Młyneczek, Młyniczek**]. <MŁ/MIOŁ/MOŁ/MLE>

[**Młynarczanka, i,** lm. **i**] p. **Młynarzówna.**

Młynarczyk, a, lm. **i** *czeladnik, chłopiec młynarski.*

[**Młynarek, rka,** blm.] p. **Młynarz.**

Młynarka, i, lm. **i,** [**Młónarka, Mielniczka**] **l.** forma ż. od **Młynarz,** *kobieta zajmująca ś. mieleniem zboża.* **2.** p. **Młynarzowa.**

Młynarski, † **Młynarzowski** przym. od **Młynarz:** Rzemiosło młynarskie. Tłusty, jak wieprz M. Prz. Żart.: Suchoty młynarskie (= *otyłość*). **Po młynarsku** przys. *jak młynarze, na sposób młynarzy.*

Młynarskie, ego, blm. p. **Młynowe:** M. uchwalono w r. 1683 po zł. 10 od każdego koła wodnego. Paw.

Młynarstwo, a, blm. **l.** a. [**Mielnictwo**], † **Mlewo** *zajęcie młynarza.* **2.** [M.] *młynarz z żoną.*

Młynarz, a, lm. **e l.** a. [**Mielnik**] *rzemieślnik, zajmujący ś. mieleniem zboża we młynie.* **2.** [M. a. **Młynarek**] *gra towarzyska chłopców wiejskich.* **3.** *rodzaj gry w karty.* **4.** [M., 2 pp. **y** ż.] *jedzenie.* <Od Młyn>

[**Młynarzenie, a,** blm.] czynność cz. **Młynarzyć.**

Młynarzowa, ej, lm. **e, Młynarka,** [**Młónarka**] *żona młynarza.*

† **Młynarzowski** p. **Młynarski.** Acta advoc. Jastrząb 1582 r.

Młynarzowy, Młynarzów, [**Młynarzy**] *należący do młynarza:* Pole młynarzowe.

Młynarzów p. **Młynarzowy.**

Młynarzówna, y, lm. **y,** [**Młynarczanka, Młojnarczánka**] *córka młynarza.*

[**Młynarzy**] p. **Młynarzowy:** Wele młynarzej zagrody.

[**Młynarzyć, y, ył**] *być młynarzem, trudnić ś. młynarstwem.*

[**Młyneczek, czka,** lm. **czki**] p. **Młyn.**

Młynek, nka a. × **nku,** lm. **nki l.** p. **Młyn:** M. na strudze dość zmiele chleba. Kon. Na strudze M. huczy. Kon. Trzepie M. po deszczu; nastąpiły sucha, cicho stoi. Pot. Jak nasz M. skacze, to cała wieś płacze. Prz. (mowa o powodzi). Jaki stawek, taki M.; jaki ojciec, taki synek. Prz. Każdy na swój M. wodę obraca. Prz. Przen.: Mieć M. w głowie (= *mieć bzika, mieć umysł nie w porządku*). **2.** *przyrząd ręczny do mielenia:* M. do pieprzu, do kawy, do farb. Przy hucie śklanej ma być żorn czyli M. marmurowy. Torz. **3.** [Młynki] lm. = *żarna.* **4.** a. [M. polski] = *przyrząd do czyszczenia zboża, do oddzielania zboża ładnego od niklego, arfa.* **5.** M. dziecinny = *zabawka ze skrzydłami z papieru a. z drewienek, obracającemi ś. od wiatru a. w biegu dziecka, wiatraczek:* M. dziecinny z karty na kijku. Troc. **6.** M. w oknie = *kręcący ś. przyrząd blaszany do odświeżania powietrza w mieszkaniu, wentylator, wiatraczek.* **7.** a. **Wiatrozmian** gór. *przyrząd do tworzenia sztuczne-*

go przewiewu w kopalni. **8.** mech.: M. hidrometryczny Woltmanna=*przyrząd do oznaczania szybkości płynącej wody.* **9.** *kołowrot u owiec zamotyliczonych.* **10.** a. **Młyniec** *kręcenie, kołowanie a. kręcenie ś., kołowanie ś., szybki obrót, zakręt:* Zrobić, dać młynka. Młynkiem a. młyńcem=*kręcąc ś., kołując, krążąc:* Pijany młynkiem chodzi. Troc. Dał mu pięścią, aż ś. młynkiem zatoczył. Min. Przen.: Kiedy innych ciężki strach obchodzi, sama nie poszła Massylja młynkiem, owszem uchodząc greckich miast przywary, stałej Rzymianom dotrzymuje wiary. Chr. Przen.: Zrobić młynka = *wywinąć ś. z czego zręcznie, wykręcić ś., wykpić ś., wyłgać ś., wymknąć ś., wyśliznąć ś.* **11.** [M.] *szybkie zakreślenie koła w powietrzu (np. przez bekasa).* **12.** gim. *wykręcanie ś. dokoła drążka poziomego:* M. na reku, na trapezie. M. do przodu=*wykręcanie ś. dokoła reku na wyprostowanych rękach.* **13.** a. **Młyniec** *rodzaj tańca, w którym dwie osoby biorą ś. za ręce i szybko ś. obracają,* in. d r o b n a k a s z k a: Wywijać młynka. **14.** *jedna z figur w kontredansie, w mazurze, w krakowiaku.* **15.** a. **Młyniec** *szybkie wywinięcie bronią a. kijem w powietrzu:* Bronić ś. młynkiem. Chwyta karabin za rurę i wijąc jak kropidłem, podnosi go w górę, robi młynka. Mick. **16.** *wir wietrzny:* Lada chwila M. pomiecie bylinę. Pol. **17.** *kręcenie ś. piasku nad ziemią w czasie mocnego wiatru.* **18.** *rodzaj ognia sztucznego:* Przygotowywał rozmaite szmermele, lustkugle, młynki, fontany i ognie bengalskie. Jun. **19.** *gra pewna na desce umyślnie przysposobionej.* **20.** w grze w warcaby=a) *dwa kwadraty czarne u dołu warcabnicy z prawej strony:* W prawo (warcabnicy) jest koniec o podwójnym głazie: M., to port bezpieczny w niebezpiecznym razie, tam broń ś., choćby na cię bito bez spoczynku, nim ustąpisz, przemoknie krwią droga do młynku. Mick. Jeżeli grasz po polsku, a M. w twej właści, możesz damy wygodnie bronić od napaści. Mick. Gdy Hiszpanka na placu zostanie, stanąwszy w młynkach, łatwe na nią polowanie. Mick. b) *figura wymalowana u spodu warcabnicy.* Goł. c) *wygrana, zasadzająca ś. na postawieniu trzech warcab w jednym rzędzie:* Kto zrobił M., czyli trzy w rząd postawił, przeciwnikowi zabierał jednego pieska. Goł. M. wieczny a. wieczysty=*ciągłe tworzenie młynka przez posuwanie środkowej warcaby:* Wiecznym ś. to zwało młynkiem, kiedy posuwając tylko środkową warcabą, zawsze ś. tworzył M. Goł. Gdy M. wieczny ś. udał, powybierał mu wszystkie i wygrywał. Goł. Obrona cała zależała na tym, aby przeciwnikowi nie dozwolić młynka, a mianowicie wieczystego. Goł. **21.** (w wincie) *kilka przebitek z rzędu, szufladka.* **22.** *rodzaj pasjansa.* <Od Młyn>

Młynica, y, lm. **e** **1.** a. **Młynnica**=a) *miejsce, gdzie mielą, gdzie młyn stoi:* Miejsce, na którym młyn stoi, M. Mącz. M., miejsce, gdzie mielą, a. na którym stoi młyn. Bobr. b) *budynek, w którym jest umieszczony młyn, szczeg. wodny a. konny:* Wszystka M. zawisła na kołku, jeśli ją flis urwie, powiezie z sobą młynarza. Klon. **2.** [M.] *młynek ręczny, żarna.*

[**Młyniczek, czka,** lm. **czki**] p. **Młyn:** Na górecce młynicek.

Młyniec, ńca, lm. **ńce** **1.** [M.] p. **Młyn:** Który ś. owies nie wysypie na św. Wawrzyniec, nie pójdzie już na M. Prz. W święto Wawrzyńca śpieszą do młyńca. Prz. Gada to o tym, to o tym, plecie, jak wietrzny M., ten nasz litewski Deotym, Antoni Edward Odyniec. Przen.: Drzewo mym zyskom sporne, niech cię twardym młyńcem łamią koła przychodniów, rozsłane gościńcem. Hul. **2.** p. **Młynek:** a) Obracać ś., toczyć ś. młyńcem. Nieprzyjaciół do zamku ś. cisnących, z góry drzewy i kamieniami spychali, iż ś. młyńcem toczyli, jako piły. Stryjk. Wóz ś. młyńcem przewrócił. Troc (=*koziołkując).* Zając młyńcem ucieka (myśl.). Tak ś. biedny człek kręci, tak obraca młyńcem. Nar. Zbieg, dopadszy lasa, zaraz skręci młyńcem. Pot. Po żyłach krew ś. młyńcem rzuci. Kniaź. Wiatry bywają tumanami zwane; lecz kiedy ś. młyńcem kręcą, nazywa je lud złym wiatrem. Pol. Wiatr grudniowy zeschłym liściem młyńca zahasał. Pol. Przen.: Dusze nieprzyjaciół twoich pójdą młyńcem, jako kamyki z procy, lada kędy wyciśnione. Birk. Jeśli w polu wsieść na koń przychodzi, aż junakowi głowa młyńcem chodzi. Koch. W. Kto bitym pogardza gościńcem, błądzi i już nie prosto, ale chodzi młyńcem. Pot. Już Europa chodzi młyńcem, zminęła ś. z swym gościńcem, państwa od spólnych sił giną. Li. Gdy ś. pewnym młyńcem obieg skręci wieku... Kniaź. b) Wierzył w posiadaną przez siebie tajemnicę niepokonanej sztuki krzyżowej i młyńca. Byk. **3.** a. w lm. *rodzaj daw. gry.* Kn., Troc. **4.** [Djabelski M.]=*rodzaj tańca.*

Młynik, a, lm. **i** p. **Młyn:** M. stary, do którego szlachetny Dulfus izbę przystawił. Wej. Młyniki ręczne. Sol. (=*żarna).*

[**Młynina, y,** lm. **y**] *lichy młyn*

Młynkować, uje, ował **1.** *czyścić młynkiem (zboże):* Zboża do przedaży powinny być jak najczyściej wychędożone, wywiane, młynkowane. Kluk. **2.** [M.] *na żarnach mleć.* Mrong. **3.** *kręcić, wykręcać, wywijać, obracać a. kręcić ś., wykręcać ś., wywijać ś., obracać ś., kołować, robić młynki:* Wiadomy dobrze, którymby trzeba M. kątem, chcąc ś. wybiegać przed czujnym rontem. Zabł. Żart.: M. językiem=*mleć językiem =paplać, szybko mówić.* Otworzył sklep i powierzył reklamę językom niewieścim, które, młynkując, przenosiły szybko sławę towaru jego ze szczebla na szczebel. Jeż. Oparty o ścianę, po brodzie pluje, młynkuje językiem, oczyma przewraca. L. (=*jąka ś., język mu chodzi jak w pantoflach).* **4.** gim. *robić młynki.*

Młynkowanie, a, blm., czynność cz. **Młynkować.**

[**Młynkowaty** koń]=*koń z bardzo wygiętym grzbietem.*

Młynkowe, ego, blm. (daw.) *pewna opłata, dawana przez piwowara dworowi od użytkowania ze zboża:* Każdy z nich (piwowarów) dworowi daje na rok młynkowego od ćwierci zł. 4 gr. 3. Jabcz.

Młynne, ego, blm. p. **Młynowe:** M. a. kołowe uchwalono na sejmie 1703 r. Paw.

Młynnica, y, lm. **e** p. **Młynica.** Troc. Nie stawcie mnie w młynnicy, bo mię zmielą w pszenicy. Pśń.

†**Młynnik, a,** lm. **i** p. **Młyn:** A z tych młynników łodnych dwu pod miastem dostawa ś. do roku żyta pospolicie korcy 120. Wej.

†**Młynny** p. **Młyński:** Młynne koło. Otw. S.

Młynobudownictwo, a, blm. *sztuka budowania młynów.* <Młyn+Budownictwo>

Młynobudowniczy, ego, lm. **owie** *budowniczy, stawiający młyny.* Małyszcz. <Młyn+Budowniczy>

Młynowe, ego, blm., **Młynne, Młynarskie, Młyn** *podatek gruntowy od młyna,* in. k o ł o w e.

Młynowy p. **Młyński:** Kaskada młynowa. Połuj.

[**Młynówka, i,** lm. **i**] *sztuczna odnoga rzeki a. strumienia, prowadząca wodę na koło młyńskie:*

Nad brzegami stawów, młynówek, rzek. Pol. Wstęgą młynówki połączony. Dzierz.

Młyński 1. a. **Młynowy, †Młynny** przym. od **Młyn:** Koło młyńskie. Ława młyńska p. **Ława.** Kamień M. p. **Kamień** pod **24.** Jako ziarna pod młyńskim kamieniem, tak ci kmiotkowie pod pany swemi. Skar. Ktoby zgorszył jednego z tych małych, którzy w mię wierzą, lepiej mu, aby zawieszono kamień M. u szyje jego i zatopiono go w głębokości morskiej. Wuj. Przen.: Mieć kamień M. na głowie *(= wielki kłopot).* Ciężyć młyńskim kamieniem *(= zadawać wielkie przykrości, przygniatać brzemieniem troski).* **2.** Młyńskie koło = *rodzaj pasjansa.* **3.** anat.: †Zęby młyńskie p. **Ząb. 4.** zool.: Kamień M. p. **Kamień** pod **26.**

× **Mływo, a,** lm. **a** p. **Mlewo.**

†**Mna, y,** lm. **y 1.** *mniemanie.* **2.** *napomknięcie, wymienienie, wzmianka.* <p. Mnąć>

†**Mnażać, a, ał** p. **Mnożyć:** Książęta wojska swe mnażały. Błaż.

†**Mnażanie, a,** blm., czynność cz. **Mnażać.**

Mną 6 pp. lp. od **Ja.** <M>

†**Mnąć, mnie, mnął** p. **Mniemać.** <MN/MIĘ/MIN/MĘ/MY>

Mnemoneutyka, i, blm. p. **Mnemonika.** <Z Gr. mnēmoneutikós dosł. = do zapamiętania>

Mnemonicznie fil. przys. od **Mnemoniczny; Mnemotechnicznie.**

Mnemoniczny fil. przym. od **Mnemonika 1.** *pamięciowy, pamięci dotyczący.* **2.** a. **Mnemotechniczny** *do mnemoniki a. mnemotechniki należący; w jej zakres wchodzący:* Prawidło mnemoniczne. Sposób M. <Gr. mnēmonikós>

Mnemonik, a, lm. **cy** *znawca mnemoniki.*

Mnemonika, i, blm. fil. **1.** ×M. *nauka o pamięci, teorja psychologiczna pamięci.* **2.** a. **Mnemotechnika, Mnemoneutyka** = a) *sztuka łatwego zapamiętywania i przypominania; zbiór przepisów i sposobów, potęgujących pamięć a. ułatwiających zapamiętywanie i przypominanie.* b) *książka, traktująca o tej sztuce:* Kupić mnemonikę. <Now. z Gr. mnēmonikós = pamięciowy>

Mnemotechnicznie fil. przys. od **Mnemotechniczny,** p. **Mnemonicznie.**

Mnemotechniczny fil. przym. od **Mnemotechnika,** p. **Mnemoniczny.**

Mnemotechnik, a, lm. **cy** *człowiek niezwykłej pamięci.*

Mnemotechnika, i, blm. fil. p. **Mnemonika.** <Now. z Gr. mnēmē = pamięć + Technika>

[**Mni**] p. **Mniej.**

Mnich, a, lm. **y 1.** lm. **si** a. **chowie, chy,** †**szy** a. [**Mich, Mych**] *duchowny żyjący pod regułą, zakonnik:* Postać bernardyna wydawała, że M. ten niezawsze w kapturze chodził i nie w klasztornym zestarzał ś. murze. Mick. W klasztornej sali zebrali ś. mnichy. Słow. I tobie też wadzą mniszy? Korcz. Bo i chorzy mniszy wodę owdzie zimną piją. Birk. Mniszy z klasztora uciekają. S. Par. Habit nie czyni mnicha. Prz. Zrazu wrzask pjany, a teraz szmer cichy... Mamyż ucztować, jak zbójce lub mnichy? Mick. Słowacki żył jak M., oddany sam sobie. Bełc. Od tylu lat siedzi jak M. na swym dworze, nikt go na polowanie uprosić nie może. Mick. M., powieść poetycka Słowackiego. Monachomachja, czyli wojna mnichów, poemat Krasickiego. **2.** *istota mityczna w postaci zakonnika:* M. posuwa lotem kozy po przepaściach przez wąwozy; na sam szczyt drzewa śmignie wiewiórką; krzaki najgęstsze przemknie jaszczurką; z głazu mchem wyśliźnie, z wód łososiem bryźnie. Gosz. Oj dzieci! z mnichem nie trzeba żartować! Kogo przydybie ta mara pobożna, lepiejby temu żmiję pocałować. Gosz. **3.** †M. *figura w szachach,* in. giermek, laufer, †fenrych, †kapłan, †ksiądz, †pop: Fenrycha tego tu wloką, sam owego mnicha. Kochan. **4.** †Biały M. = a) *wygrana w warcabach, polegająca na tym, że ś. nie dopuszcza przeciwnika do ostatniego rzędu swego, t. j. do zrobienia damy,* in. sucha. b) *grający białemi warcabami, gdy zrobi suchą,* in. †białoskórnik. **5.** *wydrążony kloc drzewa a. rura drewniana do spuszczania wody ze stawu; upust, składający ś. z części pionowej czyli właściwego mnicha i koryta poziomego, złączonego z mnichem.* Przen. żart.: Już ś. niejeden grobelnym stał mnichem, zwłaszcza gdy wino sięga do kołnierzów. Pot. **6.** *naczynie do oddzielania złota i srebra w piecyku.* **7.** *gatunek jabłka.* **8.** *rodzaj pieroga.* L. **9.** [Mnichy] lm. = *potrawa z obwarzanków pokrajanych, zalanych wodą wrzącą i okraszonych masłem.* **10.** [M. a. **Pop**] *cietrzew w czasie wypierzania ś.* **11.** bot. = **Brodawnik mleczowaty.** Zdr. **Mniszek, Mniszeczek.** Zgr. **Mniszysko.** <S. Gnm. munich, Śr. Grn. mün(e)ch (z Gr. monachós, Łć. monachus), przez Czes. mnich>

Mnichostwo, a, blm., **Mnichowstwo** *stan mnicha, stan zakonny:* M. zganił, dlatego był w więzieniu. Baz.

Mnichowski p. **Mniszy:** Z pod mnichowskiego czarnego kaptura świeci jak z grobu źrenica ponura. Mick. **Po mnichowsku** przys. *jak mnich, na sposób mniszy, po mniszemu.*

× **Mnichowsko** przys. od **Mnichowski,** *po mnichowsku.* Pot.

Mnichowstwo, a, blm. p. **Mnichostwo:** Nie ma M. Kazimierza żadnego pewnego dochodu. Nar.

†**Mnichowszczko, a,** lm. **a** pog. *biedny, lichy, nędzny mnich:* Ubogie M. Zigr. Biedne M. Zigr.

Mnichożerca, y, lm. **y** żart. *ciemiężyciel mnichów:* Co to za ludożerca, a raczej M. był ów prowincjał, który na biednych zakonników popłoch taki sprowadził. Byk. <Mnich + Żerca>

Mnichówka, i, lm. **i** bot. (bunchosia) *roś. z rodziny nagwiazdkowatych.*

[**Mniciany**] p. **Niciany.**

Mnie 2, 3, 4 i 7 pp. od **Ja.** <M>

†**Mnie** p. **Mniej.** B. Sz., Glosy w. XV.

†**Mnieć, i, ał** p. **Mniemać:** Drudzy lepak mnieli, by jemu co kazał dać. Op. <MN/MIĘ/MIN/MĘ/MY>

Mniej 1. a. †**Mnie,** [**Mieniej, Mieni, Mni**] st. w. od **Mało** = *nie tyle, nie tak wiele, nie do takiego stopnia, nie tak bardzo, w mniejszym stopniu:* Kto ma M., ma bezpieczniej. Prz. Lepiej M., a co dobrego. Prz. Daleko M. M. potrzebny. !M. dobry *(=gorszy).* (Sprzęty) M. wielkie, M. piękne, niż ś. dawniej zdały. Mick. M. dbać o co = *niewiele ś. troszczyć o co, niewiele co cenić:* M. dbam o jego fochy. Boh. M. więcej = a) *o tyle, o ile; w większym lub mniejszym stopniu:* Są to wszystko rzeczy M. więcej potrzebne. b) a. †M. dalej = *koło, około, w przybliżeniu, przypuszczalnie:* Tych drzew jest M. więcej ze trzydzieści. M. dalej w kwadrans przyjdę. Troc. Ni M., ni więcej = *okrągło, wyraźnie, akurat:* Czekałem ni M., ni więcej tylko godzinę. Napisał mi w rachunku ni M., ni więcej tylko 15 rubli. Nie M. = *również tyle:* Nie M. dobry, jak rozumny. Niemniej = *pomimo to, wszelako, atoli, jednak, jednakże, z tym wszystkim, przecież, bądźcobądź, swoją drogą:* Nie-

mniej jest on jednym z najznakomitszych ludzi swego czasu. Tym M.=*tymbardziej nie:* Niech ś. nikt nie waży... posła ukąsić lub drapnąć, a tym M. w pół drogi capnąć. Mick. Najmniej fortuna wydziera, komu najmniej dała. Min. Ogłaskane zwierzęta, byle ś. napiły choć najmniej krwi, wraca ś. im dzikość. Bardz. Byś jako najmniej odstąpił od świętych słów a od świętej nauki Pana tego. Rej. **2.** mat. *wyraz, który, będąc postawiony między dwiema liczbami (odjemną i odjemnikiem), określa odejmowanie, będąc zaś pomieszczony przed liczbą a. literą, służy do oznaczania liczb i ilości ujemnych, w obydwuch zaś wypadkach oznacza ś. kreską poziomą (—);* in. minus: Osiem M. pięć równa ś. trzem (8—5=3). M. trzy (—3). <MN/MIĘ/MIN>

× **Mniejszeć, eje, ał** *stawać ś. mniejszym, zmniejszać ś., maleć, ubywać, szczupleć:* W lecie dzień przez trzy miesiące mniejszeje. Żebr. Kurczemy ś., a dziwnym sposobem ś. dzieje, że wzrost ludzki w starości z kościami mniejszeje. Koryt. Aleksandrja nie ustępowała w wielkości mieszkańców żadnemu miastu; potym poczęła M. za Mahometa. Łęcz. Codziennie przybywało nieprzyjaciół, a naszych mniejszało. Biał. <Od Mniejszy>

× **Mniejszenie, a,** blm. **l.** czynność cz. **Mniejszeć. 2.** czynność cz. **Mniejszyć:** M. i ulżenie ciężaru. Troc.

† **Mniejszoroczny** *jeszcze nie mający roku, mniej niż rok mający:* Dzieciom czworoletnim, rocznym, mniejszorocznym, łyżkę jedno tej wódki dawać. Syr. <Mniejszy + Roczny>

Mniejszość, i l. blm. rz. od **Mniejszy,** *mniejsze rozmiary, mniejsze znaczenie, mniejsza liczebność:* Z mniejszości postępujmy ustawnie do góry, z martwej przejdźmy w krainę żyjącej natury. Mick. Honor podwyższa i wyżsi nim hardzi, ale i niżsi mogą ś. pocieszyć, M. rozrzewnia, większość serce twardzi. Kras. Polacy dla mniejszości swoich, spólnie wszyscy bić ś. chcieli. Nar. **2.** lm. **i** *mniejsza liczba, mniejsza ilość, mniejsza część:* M. głosów przy wyborach *(= minorytet).* W Czechach są, obok gmin z mniejszościami niemieckiemi, gminy, gdzie Niemcy stanowią większość. <Od Mniejszy>

Mniejszy, [Mienszy, Mieńszy, Malszy, Majszy, Mańszy] st. w. od **Mały;** *bardziej mały, nie tak wielki:* Księżyc jest M. od słońca. Kmiecy mórg większy i M. Zab. Azja Mniejsza *(= Mała Azja, Anatolja).* Z dwojga złego wybierać mniejsze. Brat M. *(=młodszy).* Siostra mniejsza. [Namniejsza byłam]. Kon. *(= najmłodsza).* Kasztelan M. Spotkała na samej granicy skromny dwór Jędrzeja Modrzejowskiego, mniejszego (nadzwyczajnego) posła rzpltej. Rol. Mniejszym ja jest, niż wszystkie miłosierdzie twoje. Leop. *(= nie zasłużyłem sobie na nie).* Mniejsza o to=*nie dbam, nie stoję o to, nie obchodzi mię to:* Mniejsza o to, czy stara, czy młoda, garbata, prosta, chroma czy ślepa, byleby bogata. Zabł. Mniejsza o ludzkie gadanie. Mick. Anat.: × Guz M. kości udowej p. **Krętarz.** Kółko tętnicze mniejsze tęczówki p. **Krąg.** × Krąg M. tęczówki p. **Krąg.** † Myszka zwikłana mniejsza p. **Karko-sutkowy.** Rogi mniejsze p. **Ciałko.** Rura goleniowa mniejsza p. **Strzałka.** Wyrostek M. kości udowej p. **Krętarz.** † Żyła główna mniejsza p. **Główny.** Bot.: Dłoń mniejsza p. **Koślazek.** Dziewanna mniejsza p. **Dziewanna.** Gruszyczka mniejsza p. **Gruszyczka.** † Grzybienie mniejsze p. **Podbiał.** Janowiec M. p. **Janowiec.** Jaskółcze mniejsze ziele p. **Jaskółczy.** Lnica mniejsza p. **Lnica.** Rączki Chrystusa mniejsze p. **Koślazek.** Fil.: Termin M. p. **Termin.** Zool.: Drop M. p. **Drop.** [Koszatka drzewna mniejsza] p. **Koszatka.** Kulig M. p. **l. Kulig.** Tryton M. p. **Tryton.** <Od Mniej>

× **Mniejszyciel, a,** lm. **e** *ten, co zmniejsza.*

× **Mniejszycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Mniejszyciel.**

× **Mniejszyć, y, ył** *robić mniejszym, zmniejszać, uszczuplać, ujmować:* Nie godzi ś. cudzych zasług lżyć i M. Skar. <Od Mniejszy>

× **Mniemacz, a,** lm. **e,** † **Mnimacz** *ten, co mniema, co ma jakie mniemanie.*

Mniemać, a, ał, † **Mniemieć,** † **Mnimać,** † **Mnimniać,** † **Mnieć,** † **Mnąć** *myśleć, sądzić, rozumieć, utrzymywać, wyobrażać sobie, być pewnego zdania, być przekonanym:* Mniemam=*zdaje mi ś., wydaje mi ś., domyślam ś., widzi mi ś.* M. znaczy opierać swój sąd nie na czymś pewnym, ale na tym, co ś. nam wydaje, a co rzeczywiście może nie być takim. Mniema, że jest mądry. Idzie godzina, że wszelki, który was zabija, M. będzie, że czyni posługę Bogu. Wuj. Lepiej wiedzieć, niż M. Prz. Ruchem do mirmidońskich podobny zwierzątek, od których słusznie mniemał wyciągać początek. Mick. Prójąc przejrzyste wody zwierciadło, mniemali płynąć po zórz błękicie. Zal. † W sprawach wojennych sromota mówić: nie mniemałem. Warg. *(= nie spodziewałem ś., nie przyszło mi na myśl, do głowy, nigdybym nie pomyślał).* M. za co a. czym=*uważać, mieć za co:* Mniemamy nowe mody za stare zwyczaje. L. Za mną jest każdy kwiat i każdy gołąb, co, biały jak ja, swą mnie siostrą mniema. Słow. <MN/MIĘ/MIN/MĘ/MY>

Mniemanie, a, lm. **a,** † **Mnimanie** czynność cz. **Mniemać;** *wyobrażenie, pojęcie, przekonanie, zdanie, sąd, opinja, rozumienie, zapatrywanie ś.; przypuszczenie, domniemanie, domysł:* M. jest sąd oparty nie na czymś pewnym, ale tylko na prawdopodobieństwie, na wnioskach i domysłach, i który tym samym może być mylny. Kras. A. Mylne M. Rozmaite są ludzi uczonych o tym mniemania i wywody. Stryjk. Zabobonne mniemania ludu naszego. Mick. Takowe samobójstwo w mniemaniu ich bardzo zaszczytnym było. Mick. Na mniemaniu oparty. Sł. wil. Mieć dobre M. a. być dobrego mniemania o sobie. Dobre M. u wszech ludzi sobieście cnemi postępki swemi zjednali. Skar. *(= sławę, opinję, reputację).* W nauce wyćwiczony, wielkiego był u ludzi mniemania. Skar. *(= poważania).* Zszedł z tego świata w mniemaniu świątobliwości. Boh. J. Stara ś. uprzejmie i strzeże tego pilnie, żeby za czym nietrefnym nie przyszedł we złe M. tam, gdzie o dobre najwięcej stoi. Górn. *(= nie ściągnął na siebie sądu nieprzychylnego).*

Mniemany l. im. od **Mniemać:** O mniemanej rzeczy ma być tak dzierżano, jako już o pewnej prawdzie. Sz. *(= rozumianej, wyobrażanej, przedstawianej sobie, przypuszczanej, wydającej ś.).* **2.** *miany za kogo, za co, rzekomy, pozorny, niby:* M. nieboszczyk powstał. Mniemana mądrość.

† **Mniemieć, i, ał** p. **Mniemać:** Zlęknieni i przestraszeni mniemieli, żeby ducha widzieli. Wuj. Opiekunowie mniemieli, że dziatek oszukać mieli. Groic. Mniemiał, że już wszystko umiał. Błaż. Głupiego mowa: nie mniemiałem. Błaż.

† **Mnimacz, a,** lm. **e** p. **Mniemacz:** Srogi dekret Pański na takie marne licemierniki, a na takie mnimacze o sobie. Rej.

†**Mnimać, a, ał** p. **Mniemać.** Glosy w. XV. Mnimani jesmy jako owce pobite. Ps. flor. Wiele mnimając abo doufając, wchodzą w lasy abo w gaje cudze przez wolej pana ich. Św. z Woc. Mnimali, iżby Pan Krystus miał być czesnym królem. Kaz. 1555. Wiele jest ludzi takowych, którzy mnimają, aby stąd mieli dostać więtszej chwały, gdy zgromadzi wiele skarbów. Kaz. 1555. Drudzy jeszcze są takowej myśli, żeby nie dbali ni o pychę ani o chwałę tego świata, jedno mnimają, aby swą żądością mogli sobie przymnożyć imienia. Kaz. 1555. Augustyn św. tak mnima. Wuj. Mnima, że go oszukała. Błaż.

†**Mnimanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Mnimać,** p. **Mniemanie:** Mnimaniem ludzkie rzeczy stoją. Prz.

†**Mnimniać, a, ał** p. **Mniemać:** Nie mądrego słowa: „Nie mnimniałem.“ Błaż.

†**Mnimnianie, a,** blm., czynność cz. **Mnimniać.**

[**Mnisa, y,** lm. **y**] p. **Misa.**

×**Mnisi** p. **Mniszy.** Słow.

†**Mniska, i,** lm. **i** p. **Mniszka:** Do tego plastru brać sadło nie wieprzowe, ale z świni, którą mniską zowią. Syr.

†**Mniski** p. **Mniszy:** O mniskim abo zakonniczym stanie. Wuj. Mniskie zakony. Zigr. Zdał on ś. być żywota pobożnego i mniskiego. Skar. †**Po mnisku** przys. *jak mnisi, na sposób mnichów, po mnichowsku, po mniszemu, po zakonnemu:* Kazali ś. po śmierci w grobie kłaść po mnisku. Pot. <Od Mnich>

[**Mniszarz, a,** lm. **e**] p. **Misiarz.**

Mniszeczek, czka, lm. **czkowie** p. **Mnich:** Słuchał tych słów młody M. Sienk.

Mniszeczka, i, lm. **i** p. **Mniszka.**

Mniszek, szka, lm. **szki l.** lm. **szkowie** p. **Mnich.** **2.** bot. = a) p. **Brodawnik.** b) Zły M. p. **Tojad.** **3.** zool. p. **Gołąb.**

Mniszenie, a, blm., czynność cz. **Mniszyć.**

Mniszka, i, lm. **i l.** a. [**Miszka**] forma ż. od **Mnich,** *zakonnica:* Skromna, jak M. Nosiła szaty mniszki. Sienk. **2.** [M.] a. †**Mniska** *świnia kastrowana.* **3.** zool. = a) (liparis monacha) *owad łuskoskrzydły ze skupienia prządkówek.* b) [M.] p. **Gęś.** Zdr. **Mniszeczka.** <Od Mnich>

Mniszkowski przym. od **Mniszka.**

Mniszo przys. od **Mniszy,** *po mnichowsku, po mniszemu:* Z pozoru ubogo i M., rzeczywiście wygodnie i dostatnio. Krasz.

Mniszy, Mnichowski, ×**Mnisi,** †**Mniski** przym. od **Mnich:** W mniszej celi wiodąc ciche życie... Syrok. Bieluchne dzwoneczki konwalji chowały ś. do połowy w twarde zielone liście swoje, jak w M. kaptur. Bał. **Po mniszemu** przys. *jak mnisi, na sposób mnichów, mniszo, po mnichowsku.*

Mniszyć, y, ył l. *robić kogo mnichem.* **2.** p. **Misić.** <Od Mnich>

Mniszysko, a, lm. **a** p. **Mnich.**

[**Mnitka, i,** lm. **i**] p. **Nitka.**

[**Mniuch, a,** lm. **y**] p. **Miętuz.** <p. Miętuz>

[**Mniuczek, czka,** lm. **czki**] p. **Miętuz.**

×**Mnodze** p. **Mnogo:** Rozrósł ś. M. Uj. (= *bardzo*).

†**Mnog, a, o** p. **Mnogi.** †**Mnogo, a,** blm. rz. *wielka ilość:* Wierny w male i w mnodze wierny jest. Bud.

†**Mnogdy** *często, częstokroć:* A z dziewki teże M. zła żona bywa. Kaz. Gnieź.

Mnogi, †**Mnog,** st. w. ×**Mnogszy l.** a. ×**Mnożny** *w znacznej liczbie będący, wiele jednostek liczący, liczny:* Żyj mnogie lata. Wiele dziatek mnogich w tym jest umierało. Pśń. kość. Postawił anioły w korzech rozkoszy, ale mnodzy krótko tam byli. Pat. A mnodzy z tych, którzy śpią w prochu ziemi, ocucą ś.: jedni do żywota wiecznego, a drudzy na hańbę. Wuj. Jako burza przyjdzie nań król północny, z wozy i z jeznemi i z okrętami mnogiemi. Wuj. Mnodzy sprawiedliwości pilno służą, ale ciż sami namiętności swoich pohamować nie mogą. Baz. Po niemnogich dniach. Bud. Posąg twój będzie lud otaczał M. Niem. Byłem panem mnogich włości. Mick. Walter wino nalewał, mnogie wychy'ał puhary. Mick. Wojska mnogiego hałasy. Mick. Ciżba tysiącami mnoga. Mick. Mnogie wiosła wnet zaszumiały. Słow. Z mnogim wracasz łupem. Słow. Wejście mnogą wartą zabezpiecza. Słow. Od dźwięku tego słowa M. tron ś. wali. Słow. Mnogie stosunki. Krasz. Drzewo bardzo jest starożytne, a liczba pokoleń mnoga. Jun. **2.** gram.: Liczba mnoga = *forma gramatyczna, służąca do oznaczenia mnóstwa* (pluralis), in. †l i c z b a t o w a r z y s k a, †l i c z b a w i e l o ś c i. <MNOG>

[**Mnogo**], ×**Mnodze** przys. od **Mnogi;** †**Mnoho,** [**Mnoho**], ×**Możno,** *wiele:* Dostawał M. bicia.

×**Mnogobarwny** p. **Wielobarwny.** <Mnogi + Barwny>

×**Mnogobarwo** przys. od **Mnogobarwy.** L.

×**Mnogobarwy** p. **Wielobarwny.**

×**Mnogobożnie** przys. od **Mnogobożny.** <Mnogi + Bożny>

×**Mnogobożnik, a,** lm. **cy** p. **Wielobożca.**

×**Mnogobożny** p. **Wielobożny.**

×**Mnogobóstwo, a,** blm. p. **Wielobóstwo.** <Mnogo + Bóstwo>

×**Mnogocielistość, i,** blm. *pełność, otyłość.* <Mnogi + Cielistość>

×**Mnogodziennie** przys. od **Mnogodzienny.** L.

×**Mnogodzienny** p. **Wielodzienny.** <Mnogi + Dzienny>

×**Mnogodzietnie** przys. od **Mnogodzietny.** L.

×**Mnogodzietny** p. **Wielodzietny.** <Mnogi + Dzietny>

×**Mnogodźwięcznie** przys. od **Mnogodźwięczny.**

×**Mnogodźwięczny** *wiele dźwięków wydający.* <Mnogi + Dźwięczny>

×**Mnogofunty** *wiele funtów ważący.* L. <Mnogi + Funt>

×**Mnogogłośno** przys. od **Mnogogłośny.** L.

×**Mnogogłośny** p. **Wielogłośny.** <Mnogi + Głośny>

×**Mnogogłowy** p. **Wielogłowy.** <Mnogi + Głowa>

×**Mnogogrzeszny** *wiele grzechów mający, wielu grzechami obarczony:* Każdy człowiek M. Sak. <Mnogi + Grzeszny>

×**Mnogoimienno** przys. od **Mnogoimienny.** L.

×**Mnogoimienność, i,** blm. rz. od **Mnogoimienny.**

×**Mnogoimienny** *wiele imion mający.* <Mnogi + Imienny>

×**Mnogojęzycznie** przys. od **Mnogojęzyczny.** L.

×**Mnogojęzyczny** p. **Wielojęzyczny.** <Mnogi + Języczny>

×**Mnogokarmno** przys. od **Mnogokarmny.** L.

×**Mnogokarmny** *wielu karmiący.* <Mnogi + Karmny>

×**Mnogokąt, a,** lm. **y** p. **Wielokąt.** <Mnogi + Kąt>

×**Mnogokątny** p. **Wielokątny.**

×**Mnogokolankowato** przys. od **Mnogokolankowaty.**

Mnogokolankowaty (o roślinach) *wiele kolanek mający.* <Mnogi + Kolankowaty>

× **Mnogokrotnie** przys. od **Mnogokrotny;** †**Mnohokroć.**

× **Mnogokrotność, i,** blm. rz. od **Mnogokrotny.**

× **Mnogokrotny** p. **Wielokrotny.** <Mnogi + Krotny>

× **Mnogokształty** p. **Wielokształtny.** <Mnogi + Kształt>

× **Mnogoletni** p. **Wieloletni.** <Mnogi + Letni>

Mnogolicy p. **Wielolicowy:** M. mąż. Krasz. <Mnogo + Lice>

Mnogoliczbowy *mający tylko liczbę mnogą, w liczbie mnogiej tylko używany:* Wyraz M. <Mnogi + Liczbowy>

× **Mnogoludność, i,** blm. rz. od **Mnogoludny,** *wielka ludność; przeludnienie:* Jeżeli M. znakiem pomyślności krajowej, musi stan pokoju być szacowniejszym od stanu wojny. L.

× **Mnogoludny** *mający wiele ludności, ludny.* <Mnogi + Ludny>

× **Mnogomówny** p. **Wielomówny.** <Mnogi + Mówny>

× **Mnogonaczelny** *wielu naczelników mający, od wielu rządzony.* <Mnogi + Naczelny>

× **Mnogonogi** p. **Wielonogi.**

! **Mnogonóg, oga,** lm. **ogi** lek. (polypus) *polip,* †*ukleja.* <Mnogi + Noga>

Mnogooczek, czka, lm. **czki** zool. (polyommatus) *motyl dzienny.* <Mnogi + Oczko>

× **Mnogooczny** p. **Wielooczny:** M. Argus. <Mnogi + Oczny>

× **Mnogopamiętny** *o wielu rzeczach pamiętający, długo pamiętający.* <Mnogi + Pamiętny>

† **Mnogopieczołowicie** przys. od **Mnogopieczołowity.**

† **Mnogopieczołowity** *wielce pieczołowity.* <Mnogi + Pieczołowity>

× **Mnogoplemienno** przys. od **Mnogoplemienny.** L.

× **Mnogoplemienny 1.** *z wielu plemion pochodzący, różnoplemienny.* **2.** *na wiele plemion rozrodzony.* <Mnogi + Plemienny>

† **Mnogopłodnie** przys. od **Mnogopłodny.**

× **Mnogopłodny** p. **Wielopłodny.** <Mnogi + Płodny>

× **Mnogoraki** p. **Wieloraki.** <Od Mnogi>

Mnogoramienny p. **Wieloramienny:** Poodkrywano mnogoramienne srebrne i złote świeczniki. Byk. <Mnogo + Ramienny>

× **Mnogorodny** p. **Wielorodny.** <Mnogo + Rodny>

× **Mnogorogi** p. **Wielorogi.** <Mnogo + Róg>

× **Mnogorosisto** przys. od **Mnogorosisty.**

× **Mnogorosisty** *obfitujący w rosę.* <Mnogi + Rosisty>

× **Mnogoskładny** p. **Wieloskładny.** <Mnogi + Składny>

× **Mnogosławnie** przys. od **Mnogosławny.**

× **Mnogosławny** p. **Wielosławny.** <Mnogi + Sławny>

× **Mnogosłowić, i, ił** *wiele mówić.* <Mnogo + Słowić>

× **Mnogosłowienie, a,** blm., czynność cz. **Mnogosłowić.**

× **Mnogosłowny** p. **Wielomówny.** <Mnogi + Słowny>

× **Mnogosoczny** *mający wiele soku, soczysty.* <Mnogi + *Soczny, od Sok>

× **Mnogospadkowy** *wiele przypadków gramatycznych mający:* Imię więcej niż jeden przypadków mające, mnogospadkowe. L. <Mnogi + Spadkowy>

× **Mnogostronny** p. **Wielostronny.** <Mnogi + Stronny>

Mnogostrunny p. **Wielostrunny:** Arfa mnogostrunna. Orzesz. <Mnogi + Strunny>

Mnogość, i, lm. **i 1.** rz. od **Mnogi,** *mnóstwo, wielość, liczność, wielka liczba czego:* M. ludu a krwie uczciwej napsował. Miek. Wielka pól M. odłogiem leżała. Jun. **2.** mat. = a) *zbiór, ogół, układ (elementów, liczb, punktów, linji, powierzchni):* M. punktów na prostej. M. liczb całkowitych, wymiernych. M. skończona, nieskończona, odliczalna, nieodliczalna, ciągła, nieciągła, przerywana, równogęsta, doskonała. b) × M. *iloczyn:* Szczególne mnogości, razem dodane i ułożone podług wykładników, dają M. całką. Śniad. <Od Mnogi>

† **Mnogoświetły** *bardzo jasny.* L. <Mnogi + ŚWIAT>

× **Mnogouczony** *wielce uczony.* <Mnogi + Uczony>

× **Mnogoważny** p. **Wieloważny.** <Mnogi + Ważny>

× **Mnogowidz, a,** lm. **e** = **Mikroskop.** Klecz. <Mnogi + WID>

Mnogowiosłowy p. **Wielowiosłowy:** Mnogowiosłowe okręty. Ml. <Mnogi + Wiosłowy>

× **Mnogowłosy** p. **Wielowłosy.** <Mnogi + Włos>

× **Mnogowodno** przys. od **Mnogowodny.** L.

× **Mnogowodność, i,** blm. rz. od **Mnogowodny;** × **Mnogowód.**

× **Mnogowodny** *obfitujący w wodę, wiele wód zawierający.* <Mnogi + Wodny>

× **Mnogowód, odu,** blm. p. **Mnogowodność.**

× **Mnogoznaczny** p. **Wieloznaczny.** <Mnogi + Znaczny>

× **Mnogożeństwo, a,** blm. p. **Wielożeństwo:** Uderza to tym bardziej, że M. bywało w zwyczaju. Bart. <Mnogi + Żona>

× **Mnogszy** p. **Mnogi:** Przynabył sobie mnogszego i jeszcze sposobniejszego naczynia. Smotr.

[**Mnohenko**] *bardzo wiele.* <Z Czes. mnoho = dużo>

† **Mnoho i** [**Mnoho**] p. **Mnogo:** Umarł Wielki Kniaź, panowawszy M. lat. Stryjk. W stajniach, w oborach M., pojrzeć miło w pole. Jeżow. <Czes. mnoho>

† **Mnohokroć** p. **Mnogokrotnie.** Sekl. <Mnoho + Kroć>

† **Mnohostradalny** *który wiele ucierpiał:* Św. Jan M. Fund. <S. Sł. mnogostradalьnъ>

Mnożarka, i, lm. **i** p. **Mnożarnia.** <Od Mnożyć>

Mnożarnia, i, lm. **e, Mnożarka** ogr. *szklarnia do rozmnażania roślin.* <Od Mnożyć>

× **Mnożąca, ej,** lm. **e** mat. p. **Mnożnik.**

× **Mnożący, ego,** lm. **e** mat. p. **Mnożnik.** Łs. M. jest liczba, przez którą ś. druga multyplikuje, jako gdy przez dwa multyplikuję pięć, liczba 2 nazywa ś. M., a 5 mnożny. Troc.

† **Mnożca, y,** lm. **y** p. **Mnożyciel:** Akragas, M. urodziwych koni. Koch. J. <Od Mnożyć>

Mnożenie, a 1. blm., czynność cz. **Mnożyć:** M. ptastwa domowego. **2.** lm. **a** mat. *jedno z czterech zasadniczych działań arytmetycznych:* M. przez liczbę całkowitą, przez ułamek, przez liczbę ujemną, przez zero. M. liczb całkowitych, ułamków zwyczajnych i dziesiętnych. M. wyrażeń algiebraicznych, jednomianów, wielomianów, wyznaczników, szeregów nieskończonych. M. liczb

urojonych, zespolonych, wektorów, kwaternjonów. M. gieometryczne. M. funkcji. Tabliczka mnożenia. Znak mnożenia. Próba mnożenia.

Mnożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mnożyć ś.**

Mnożliwy *do mnożenia chętny, skłonny, przydatny.* Fizj.: †Sok M. p. **Nasienie.**

Mnożna, ej, lm. **e,** †**Mnożny** mat. *liczba w mnożeniu, którą mnożymy przez inną.*

Mnożnik, a, lm. **i,** ×**Mnożący,** ×**Mnożąca** mat. *liczba w mnożeniu, przez którą mnożymy:* M. całkowity, ułamkowy, dodatni, ujemny. M. równania. M. równania różniczkowego. Ostatni M. Jacobi'ego. Rozkład na mnożniki *(= na czynniki).* <Od Mnożyć>

Mnożnikowy przym. od **Mnożnik:** Równanie mnożnikowe w teorji równań i funkcji eliptycznych.

×**Mnożno** przys. od **Mnożny,** p. **Mnogo:** Ta wszetecznica skarbów z Astrachanu uniosła M., soroków trzysta. Krasiń.

Mnożność, i, blm. rz. od **Mnożny.**

Mnożny I. *zdolny do wydawania licznego potomstwa, mnożący ś., rozradzający ś. licznie, płodny:* Wróble bardzo są mnożne, co miesiąc przez lato wyprowadzają po 5 młodych. Kluk. Podlodowscy to mnożni, by zające, byli. Rej. Gorczyca tak mnożne jest ziele, iż gdzie go raz nasieją, trudno ś. go z onego miejsca pozbyć. Trzyc. Przen.: Pochwała nielada jakowe daje posilenie i mnożne czyni serca chciwość chwały. Gil. *(= dodaje serca).* **2.** ×M. p. **Mnogi:** Jaki z niego bojarzyn, powiedzą z mnożnym natrząsaniem. Krasiń. **3.** *nad którym wykonywają mnożenie, którego mnożą, mnożony:* Według opisu mnożenia ilość mnożna tyle razy być powinna powtórzona, ile warta ilość mnożąca. Śniad. †**Mnożny, ego,** lm. **e** rz. mat. p. **Mnożna:** Liczba, która ma być rozmnożona, nazywa ś. mnożnym. Jak. J. Mnożący jest liczba, przez którą ś. druga multyplikuje, jako gdy przez dwa multyplikuję pięć, liczba dwa nazywa ś. mnożący, a pięć M. Troc. <Od Mnożyć>

†**Mnożstwo, a,** lm. **a** p. **Mnóstwo:** Podług mnożstwa lutowania Twego zgładź lichotę moję. Ps. flor.

Mnożyciel, a, lm. **e I.** a. †**Mnożca** *ten, co mnoży, rozmnaża, rozmnożyciel.* **2.** ×M. mat. = **Czynnik:** Mnożący i mnożnik są czynnikami mnogości, abo mnożycielami. Jak. J.

Mnożyć, y, ył, [**Młożyć**], częstot. †**Mnażać I.** *powiększać, pomnażać co, przysparzać czego:* Świeże jaje krew mnoży. Troc. ×M. dzieci *(= rodzić, płodzić).* M. dostatki, trudności. Jowiszu, który boskie, ludzkie sprawy mnożysz. Koch. J. Pomóż mi, Święty Dusze, Twoją chwałę M. Pśń. kość. Będzie ś. mścił, będzie wojnę mnożył, będzie krew ludzką rozlewał. Pas. *(= szerzyć).* **2.** †M. w czym = *utwierdzać:* Racz nas w Swej łasce M. Pśń. kość. **3.** [M.] *siać.* **4.** mat. = a) *wykonywać działanie mnożenia:* M. przez co a. na co. M. pięć przez trzy. M. jednę liczbę przez drugą, jest to brać pierwszą tyle razy, ile w drugiej znajduje ś. jedności. Jak. J. b) *być liczbą, przez którą mnożą, służyć za mnożnik:* Według opisu mnożenia ilość mnożna tyle razy być powinna powtórzona, ile warta ilość mnożąca. Śniad. **M. ś. I.** (o liczbie a. wielkości) *powiększać ś., przybywać, rosnąć, wzrastać, wzmagać ś., potęgować ś.:* Mnożą ś. obłoki w dali. Gosz. Obowiązki, trudności mnożą ś. *(= piętrzą ś., wyrastają coraz nowe).* Występki mnożą ś. wśród nas *(= krzewią ś., szerzą ś., rozwielmożniają ś.).* Dzisiejsze nasze marnotrawctwo nisķąd ś. nie mnoży, jedno z łakomstwa. Falib. Nowa Sodomo! pośród twych kamieni mnoży ś. zbrodnia bezwstydna widomie. Słow. Wielkać mi ś. żałość mnoży. Op. To przeszczęsne dziecię leżało i mnożyło ś. w żywocie świętej Hanny. Pat. *(= rosło).* **2.** *powiększać ś. w liczbie przez rodzenie, rozmnażać ś., rozradzać ś., rozpleniać ś.:* Rośćcie i mnóżcie ś. Wuj. Króliki ś. mnożą. Troc. Robactwo mnoży ś. *(= lęgnie ś., zagnieżdża ś.).* **3.** †M. w czym = *pomnażać ś., utwierdzać ś., doskonalić ś., ćwiczyć ś. w czym, nabywać czego:* Jezus mnożył ś. w mądrości i w leciech i w łasce u Boga i ludzi. Białob. Stojąc mocno w wierze, mnóżmy ś. we wszelakich uczynkach dobrych. Wuj. Potym panna Eufraksja mnożyła ś. w zakonie we wszystkiej cnotliwości. Ż. E. Im ś. więcej Eufraksja mnożyła w dobroci, tym duch zły naprzeciw jej większe walki wzbudzał. Ż. E. Umyśliłem pracować, jakoby wzdy polskie księgi były, ażeby ś. Polacy w mądrości mnożyli. Wiet. <MNOG>

Mnóstwo, a, lm. **a,** †**Mnożstwo I.** *wielka ilość, moc, masa, chmara, kupa:* M. ludzi, pieniędzy, kłopotów. Nie ulękło mężnego rycerza M. nieprzyjaciół. Nar. Od rana wiedział, że u wieczerzy będzie z mnóstwem gości siedział. Mick. **2.** †M. *lud, pospólstwo, gmin:* Przyszło wszystko M. przed króla. Leop. Czemuście nas wywiedli na tę puszczę, abyście wszystko M. głodem pomorzyli? Wuj. <Od Mnogi>

Mnóstwobarwny *mnóstwo barw mający:* Wieniec M. Orzesz. <Mnóstwo + Barwny>

Mobilizacja, i, lm. **e I.** *postawienie wojska ze stopy pokojowej na wojenną,* in. uruchomienie. **2.** praw. *zamiana majątku nieruchomego na ruchomy (np. ziemi na kapitał),* in. uruchomienie. <Fr. mobilisation, z Łć. mobilis = ruchomy>

Mobilizacyjny przym. od **Mobilizacja:** Plan M.

Mobilizować, uje, ował (dok. i nied.) **I.** wojsko = *uruchomiać, stawiać na stopie wojennej, przygotowywać do natychmiastowego pochodu.* **2.** majątek = *zamieniać majątek nieruchomy na ruchomy:* M. dobra. M. ziemię na kapitał. **M. ś.** (dok. i nied.) *stawać na stopie wojennej, przygotowywać ś. do natychmiastowego pochodu:* Armje stron obu mobilizowały ś. odrazu. Bl. <Z Fr. mobiliser>

Mobilizowanie, a, blm., czynność cz. **Mobilizować.**

Mobilizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Mobilizować ś.**

×**Mobilja, ów,** blp. p. **Mobilje:** Po śmierci kasztelanowej Kamińskiej, gdy M. sprzedawano, sąsiedzi, co ją kochali, rozchwytali je, płacąc ceny wysokie. Krasz. <Łć. mobilia lm. ni. = ruchome>

×**Mobilje, ów,** blp., ×**Mobilja** *majątek ruchomy, ruchomości, sprzęty.*

Moc, y, lm. **e** a. **y,** †**Moszcza I.** *siła, krzepkość:* Wielką ma M. w ręku. Troc. Na kim swojej mocy popróbować. Sienk. †Mam go z M. Troc *(= trudno mi go pokonać).* Opierać ś. całą mocą. Wszystką mocą uciekał. Troc. Z taką mocą uderzył kopją, że ś. potrzaskała. Sł. wil. *(= wysiłkiem, natężeniem).* Na ludzie jego, bez sprawy ladajako ciągnące, z taką mocą a gwałtem wielkim padł, iż je na głowę poraziwszy, do kosza wegnał. Mick. Uderzył z całej mocy. Na cztery wiatry trąbią z całej mocy. Mick. Stoją, a potym skoczą z całej mocy. Mick. Biegł co miał

mocy. Mick. Stać, chodzić o swojej mocy *(=bez cudzej pomocy)*. Tak chory, że ś. o swojej mocy podnieść nie może. Troc. Otwierają ś. drzwi o swej mocy, wchodzi coś czarnego, iskrzy z ust ogień. Oss. *(=same)*. Wódz to był wielkiej mocy i sławy, kiedy po nim lud prosty tak płacze. Mick. Własną mocą w boju zgnębisz przeciwników. Mick. Tym nieśmiertelnej talizmanem duszy M. bezrozumną na uwięzi trzyma. Mick. Wnet tu pęknie M. czartowska. Mick. Cudy, czy M. piekła? Mick. Mocą Belzebuba, książęcia czartowskiego, czarty wyrzuca. Wuj. Bóg nasz ucieczką i mocą. Wuj. Sakramentalną M. on pokaże, świat wziąwszy w dłoń. Słow. Śmierci wiecznej nas zbawił, swoją świętą M. zjawił. Pśń. kość. [**Mocą, Przez M.**] przys. = a) *mocno, usilnie*. b) i †**Mocą** *gwałtem, przemocą:* Mocą mi z rąk wydarł. Troc. Mocą wypchnąć, wyrzucić, jak żabę z wierszy. Kn. Mocą wziął fortecę. Troc. ×**Na M.** przys. *co sił, z całej siły, na gwałt:* Na M. pomocy wołali. **2.** *potęga:* Łakomie stoi o to, jakoby mógł dostać państwa Europy, jedno iż mocy ś. waszej boi. Orzech. Zawsze M. i szczęście stanowiły o losie mocarstw. Kołł. **3.** †M. *przewaga:* Tatarowie, bacząc M. na ś., sprawili ś. wszyscy w jeden uf. Biel. M. Brać M. = *brać górę:* Widząc król, iż Moskiewski im dalej, tym więcej M. bierze, do króla duńskiego ś. udał. Biel. M. W 16 wieku wzięła M. sekta nowochrzczeńska. Biel. M. Nasi ogień zapalili, a gdy ogień wziął M., wnet Moskwa wytoczyli ś. ku bitwie. Stryjk. **4.** †M. *władza duszy:* Lekarstwo tym, którzy wnątrz na mocach poruszeni, jako na rozumie, na pamięci, na baczności, na mowie. Sien. **5.** *trwałość, mocność, wytrzymałość:* M. sznura, struny, skóry, tkaniny. Wieża była tej mocy, że dobyć jej nie można. L. **Na M.** przys. *mocno, silnie, trwale:* Zabił otwór na M. Zawiązał na M. Na M. budować. Kn. **6.** przen. *dzielność, energja, hart, potęga:* M. ducha, duszy, umysłu, charakteru, gienjuszu. Hellada do swojej wielkości w historji doszła nie mieczem i fizyczną potęgą, ale mocą swojego ducha i dobrodziejstwami cywilizacji. Bełc. †W leciech była pomnożona i w mocy posilona. Ż. E. *(= męstwie, cnocie)*. **7.** przen. *dosadność, dobitność, wyrazistość, ekspresja:* Powiedzieć coś z mocą. M. słowa, wyrażenia. **8.** przen. *wpływ:* M. religji. Kras. A. M. nałogu. Mick. Miała nad umysłami wielką M. ta tłuszcza. Mick. Z ludzkiej postaci mocą czarownych omamień coraz jakąś cząstkę traci. Mick. **9.** *własność, działanie, skuteczność:* Ogień nie tym mniejszej mocy będzie, iż na rzecz trafi, która ś. ognia nie boi. Górn. M. lekarstwa, trucizny. Ziele to ma M. gojącą. Przen.: Ja czuję w sercu jakąś M. zabójczą, która mym słowom da M. zabijania. Słow. **10.** *tęgość, esencjonalność:* M. wina, spirytusu. **11.** *wielkość, znaczność:* Pomimo takiej ognia mocy, pomimo tego, że świeci tak jasno... Słow. **12.** *możność:* To nie jest w mojej mocy. Nie w mojej to mocy. W mocy tego nie mamy, nie z osoby naszej, że dogodzić tej dumie nie możemy waszej. Piel. Czynić wszystko, co jest w naszej mocy. Kras. A. Jeźli u kogo, u muz to jest w mocy, nie dopuścić zamierzchnąć cnocie w ciemnej nocy. Groch. Przecz wymagasz, co jest nad M. moję? Mick. To jest nad M. wyrazu, wyrażenia. Sł. wil. **13.** *władza:* Mieć M. nad kim. Miał M. nad piwnicznemi. Leop. Mieć M. nad sobą. Troc *(= panować nad sobą)*. Mam go w mocy. Troc. Mam ś. w mocy. Troc *(=panuję nad sobą)*. Być w czyjej mocy. Jestem w złego ducha mocy. Mick. Teraz jużeś w naszej mocy. Mick. Pamięć nie w naszej mocy. Mick. Obroń lud krześcieński od mocy pogańskiej. Pśń. kość. Krzyżowąś męką nas zbawił, z mocy djabelskiej wybawił. Pśń. kość. Dostać ś. pod M. czyją. Pod moją jest mocą. Troc. Żydowie w Egipcie narzekali, iż ś. złym szczęści, a dobrzy bywają pod mocą ich, a od nich bywają srodze uciśnieni. Rej. Wiele inszych koron i narodów krześcijańskich, które pod jego M. przyszły. Orzech. Podbiwszy pod M. swoję koronę węgierską, przybliża ś. k wam. Orzech. Że zapał ugasł, szalone chciwości pod M. rozsądnej dały ś. chciwości. Lubom. †Dać, oddać w M. *(=do rozporządzenia)*. Polacy pozostałej dziewce Krakusa księstwo w M. oddali. Błaż. Bolesław zamek w Łęczycy zbudował i Semowitowi w M. go oddał. Biel. M. Porzucił każdemu w M. po tysiącu ludzi. Leop. Źle, kiedy pospólstwo poczyna wiele o sobie rozumieć, nie dając ś. już starszym w M. Petr. Dałeś w M. jego wszystkie bydła polne. Kochan. Daję mu to w M., niech poprawi i wymaże, gdzie mu ś. będzie zdało. Orzech. Mam od cesarza daną M. na śmierć i na żywot. Skar. Poseł ma M. zawrzeć pokój. Troc *(=upoważnienie)*. Przywiózł ze sobą listy i M. zawarcia pokoju. Sienk. Dałem mu pełną, zupełną, niezamierzoną, zamierzoną M. do zakończenia tej sprawy. Troc. ×**Pełna M.** *=pełnomocnictwo, umocowanie, plenipotencja.* Sędzia, wybrany mocą naszą. St. wiśl. Taką mocą rozgrzesza, jaką sam od drugiego ma. Prz. *(=można przekazać komu innemu tyle władzy, ile ś. jej ma)*. Mocą słów Pańskich cuda czynili. Kochan. **14.** *siła (obowiązująca), wartość, znaczenie, walor:* Nadać czemu M. obowiązującą. Wyrok ma M. prawną. Umowa traci swą M. *(= wychodzi, ustaje, kończy ś., ekspiruje)*. **Mocą, Na mocy, W M., Z mocy** przys. *na zasadzie, na podstawie, w imię, w myśl czego:* Mocą urzędu mego. Troc. Na mocy prawa, traktatu, umowy. Działać na mocy danej sobie władzy. Kras. A. Na mocy posłuszeństwa ślubowanego. Rzew. W M. takiego rozporządzenia. Sł. wil. Z mocy testamentu. **15.** a. †**Mocność,** [**Mocka, Mocki**] *wielka ilość, mnóstwo, mnogość, masa:* W porażce bitnych żołnierzy M. stracili. Stryjk. M. krwi przez dziesięć lat Troja lać mogąca, tych czasów tylko rumy ukazuje dawne. Otw. Była to maska nieznana nikomu, którą brylantów M. wielka pokrywa. Słow. [Nie M. chybi] *(= niewiele brakuje)*. **16.** *wojsko silne, liczne:* Z taką mocą do Węgier przyciągnął, iż nigdy z większą. Orzech. Pływał po Wiśle ze statkami i z mocą wielgą. Sienk. **17.** w lm. *mocarstwa, potęgi:* Mocy piekielne *(=duchy)*. Złe mocy działają o północy. Prz. Ty, ziemio, i wy, rzeki i mocy podziemne, bądźcie świadki tych umów. Dm. Racz, Boże, powietrzne mocy powściągać i wszystkie przeszkody i uciski od ludzi oddalać. Wys. **18.** †Brzydka a. †szpetna M. = *straszydło, potwór, monstrum:* Kazał Ezopowi rolę sprawować, nie chcąc tej brzydkiej mocy w domu chować. Jabł. Kat cię prosi, szpetna mocy, z twoim pocałowaniem. Troc. **19.** bot.: [Dziewięć mocy] p. **Przetacznik.** **20.** fecht.: M. klingi = *część jej między słabizną i rękojeścią.* Zdr. †**Mocka.** <MOG>

[**Mocan, a,** lm. **owie**] p. **Mosan:** Kijem go, mocanie! Mocanie, to są rozkazy, którym oprzeć ś. nie można. Słow. <Ż Miłościwy + Pan>

Mocarka, i, lm. **i** forma ż. od **Mocarz:** Mocarko, a wszech bitew bogini Minerwo. Koch. J.

Przen.: W człowieku są mocarki dziwne, popędliwość, bojaźń, żałość, radość. Kochan.

[**Mocarny**] p. **Mocny**: Mocarni są z rodu wszyscy książęta mazowieccy. Sienk. M. z was pachołek. Sienk. Złość go parła, jak wiatr M., gdy uderzy w plecy. Ork.

× **Mocarski** przym. od **Mocarz**: W mocarskiej ręce Minerwa lance trzymała świecące. Jabł. Łupy mocarskie. Leop.

Mocarstwo, a, lm. **a** **1.** †M. *moc, siła, potęga.* **2.** †M. *panowanie.* Kn. **3.** *państwo, szczeg. pierwszorzędne, kraj potężny.*

Mocarstwowy przym. od **Mocarstwo**: Mocarstwowe stanowisko państwa.

Mocarz, a, lm. **e** **1.** *człowiek mocny, silacz, atleta, herkules:* Samson męstwem i siłą M. nigdy niesłychany. Skar. Samsony, Aleksandry, Baltasary, Herkulesy, byli tacy mocarze, że ś. ze lwy, z smoki i z innemi okrutnemi zwierzętami łamali a bijali. Rej. Gdy ujrzeli Filistynowie, iż umarł Goljat, M. ich, pierzchnęli. B. B. Dawid obalił mocarza kamykiem z procy. Hoł. Synem jego chce mieć Stanisława mocarza, o którego wielkiej sile to jeszcze potomności wypisał: dziecięciem, prawi, będąc, dwu chłopców na obu dłoniach nosił. Nies. Aniołów Pismo Święte zowie mocarzami i zastępem Pańskim. Karnk. Przen.: Uroda wielki M. Prz. **2.** *władca potężny, pan wielki, pan znakomity, potentat, magnat:* Który z mocarzy perłę zakupi, da ci skarby złota. Słow. **3.** *panujący, monarcha, król:* (Kościuszko) przysięgał na stopniach ołtarzów, że tym mieczem wypędzi z Polski trzech mocarzów a. sam na nim padnie. Mick. On rozda miłość, jak dziś mocarze rozdają broń. Słow. We mnie płynie krew przejrzysta, jestem potomkiem mocarzów Kjafelu. Krasiń. **4.** [M.] *olbrzym, wielkolud.* Zdr. **Mocarzyk.** <Od Moc>

Mocarzowy *do mocarza należący:* Nie może żaden sprzęta mocarzowego rozszarpać, jeśliby pierwej mocarza nie związał. Wuj.

Mocarzyk, a, lm. **owie** p. **Mocarz**: Cesarstwo rzymskie przez niedołężnych cesarzów Luksemburczyków bogatym książętom zaprzedane i w rzeszę niepodległych mocarzyków zmienione. Szaj.

Mocdawca, y, lm. **y** p. **Mocodawca.**

Mocen p. **Mocny**: Jestem M. = a) *mogę, mam możność, jestem w możności:* Bóg nasz mocenci nas wyzwolić! Rej. Chrystus M. jest nasze nieprzyjaciele skruszyć. Skar. M. był (Bóg) uzbroić młodego Dawida, na starcie dumy zuchwałego olbrzyma. Wor. Ni go (pomnik) łotr Wirtemberg bombami M. zbić, ni podły Austryjak niemiecką sztuką zryć. Mick. b) *mam prawo, jestem upoważniony, umocowany:* Subcamerarius uczynił mocna Niemierę. Księgi Płockie 1415 r. Namiestnik jest M. wydać decyzję. <Od Moc>

[**Mochna, y,** lm. **y**] *pudendum muliebre.* <p. Mochnatka>

Mochnatka, i, lm. **i** bot. (triticum dicoccum) *roś., stanowiąca gatunek pszenicy.* <Por. Ukr. mochnatyj = kosmaty, mochna = potentilla reptans>

[**Mochorka, i,** lm. **i**] = **Machorka.** <p. Machorka>

[**Mochowik, a,** lm. **i**] *roś. grzyb ziarnisty* (boletus granulatus). <Ukr. mochowyk>

Mochwian, u, lm. **y** bot. p. **Merzyk.** <?>

***Mocibdziej, a,** lm. **e** p. **Mosterdziej**: Hm! mocibdzieju!... mruczał, djabli mi tego latawca za sąsiada nadali. Jord. Pani Szperko, upakujcie garderobę: ten tużurek, tę kamizelkę... tę parę, mocibdzieju. Jord. <Skrócenie Mości + Dobrodziej>

[**Mocioły, ów,** blp.] p. **Męcioły.** <Zam. *Męcioły>

Mociu skrócone z *miłościwy (panie):* Szlachectwo polskie, mój M., to było jego przysłowie, tyleż warte. Rol. <Skrócenie Miłościwy>

***Mociumdziej, a,** lm. **e** p. **Mosterdziej**: Harmaty pod Lanckoroną coś popsuły, mociumdzieju, w uszach. Przybor. <Skrócenie Miłościwy + Dobrodziej>

***Mociumpan, a,** lm. **owie** p. **Mosan**: Ślizko, mociumpanie. Fred. A. Tak, tak, mociumpanie, zakończyliby poważnie, gdyby nie karczma. Rog. <Skrócenie Miłościwy + Pan>

Mocja, i, lm. **e** **1.** *ruch, ruszanie ś.:* Przechadzać ś. dla mocji. Przechadzka po ogrodzie, a tam kręgle dla mocji. Chodź. **2.** praw. = a) *wniosek (szczeg. na sejmie).* b) *odwołanie ś. od sądu instancji niższej do sądu wyższego, apelacja, prowokacja; przeniesienie sprawy z instancji niższej do wyższej.* <Łć. motio>

†**Mocka, i,** lm. **i**, [**Mocka**] p. **Moc.** Mącz.

[**Mocki**] p. **Moc**: Było M. parobków. Musi tu być M. tego narodu. Ork. Dość, że było nas M. Ork. Zawdy roboty M., na polu i w izbie. Ork. <Od Moc>

Mocko fl. *pełnym, całkowitym zwrotem:* Bierz, zawracaj M.

Mocna, ej, blm. rz. *wódka:* Zajrzał na półkwaterek mocnej. Bał.

[**Mocnawy**] *dość mocny:* Mocnawa nitka.

[**Mocnica, y,** lm. **e**] p. **Mącznica.**

× **Mocnić, i, ił,** × **Mocować** *mocnym czynić, dodawać mocy, umacniać, wzmacniać, utwierdzać:* Skutecznie mocnią zdrowie z laty rozmaitego rodzaju sałaty. L. Sprawiedliwość tron królewski mocni. Gostk. × **M. ś.** a. × **Mocnieć** *stawać ś. mocnym, wzrastać w moc, w potęgę, umacniać ś., wzmacniać ś., krzepić ś., potężnieć:* Gdy ś. takiemi król mocnił sposoby... P. Koch. Mocni ś. kapitan jego Pontus de la Gardo barzo; szlachta ś. kupi do niego. Piotr. Im dłużej mówił, tym ś. głos w nim mocni, i bojaźń ustąpiła z twarzy mu widoczniej. Jabł. Sam w sobie żal dawnemi mocni ś. siłami. Bardz. <Od Mocny>

†**Mocnie** i [**Mocnie**] p. **Mocno.** Glosy w. XV. Wałaską ziemię, która już wasza była, M. przeciwko wam, nie inaczej jedno jak zamek osadził i utwierdził. Orzech. To jest nawięczsze przykazanie Ojca niebieskiego, aby człowiek M. wierzył w Jezu Krystusa. Kaz. 1555. Dufał M. bogom. Szymon. Szukaj pokoja, a M. jego naśladuj. Pat. Panowie wszyscy, pilnie posłuchajcie, a słowa M. i rozumnie obaczajcie. S. Par. Nie lękaj ś., ale M. i stale walczy. Ż. E. Pisał pannie Eufraksjej, przykazując jej M. Ż. E. [Uwaliłek bestyją tak M. w pałkę].

× **Mocnieć, eje, ał** p. **Mocnić**: Kozieł odtąd rósł i mocniał w trzodzie. Wad. Któremi ś. państwa wszczynają sposobami i mocnieją. Koch. W. <Od Mocny>

× **Mocnienie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Mocnić.** **2.** czynność cz. **Mocnieć.**

× **Mocnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mocnić ś.**

Mocnik, a **1.** †M., lm. **cy** *pełnomocnik:* Opiekadlnik ten nie uczynił liczby tej dziewce a. jej mocnikowi, to jest mężowi. Ort. **2.** [Mocniki]

lm. = a) *lekarstwa obnoszone przez wędrownych Węgrów.* b) *gatunek jabłek.* <Od Mocny>

Mocniuchno przys. od **Mocniuchny.**

Mocniuchny *bardzo mocny.*

Mocno, †**Mocnie,** [**Mocnie**] przys. od **Mocny:** a) *silnie, krzepko:* M. uderzyć, ścisnąć, trzymać, opierać ś. Koń M. ciągnie. Troc. b) *trwale, gruntownie, masywnie:* M. szyć, zawiązywać, robić buty, budować. Kraty M. osadzone w murze. Słow. Nic ś. do serca ludzkiego mocniej nie wlepi, jako to, do czego kto z młodu przywyknie. Baz. c) *stale, niewzruszenie, niezachwianie:* M. wierzyć. Być M. przekonanym (= *moralnie).* Stójcie przy nim M. Rej (= *wytrwale).* d) *wyraźnie, stanowczo:* M. zabronić, przykazać. e) *z mocą, dosadnie:* Mocniej i ze wzgardą (mówi). Mick. f) Cmoka M., głośno chłepce. Mick. (= *głośno, donośnie).* Jego serce, choć stalą zbrojne, tak M. bije, tak niespokojne. Słow. Spać, zasnąć M. (= *głęboko, twardo, kamieniem).* g) *bardzo, wielce:* Chce mi ś. M. jeść (= *okrutnie, strasznie, kaducznie, djablo, piekielnie).* M. ś. zmęczyć. M. podobny. M. czerwony. M. garbaty (= *dobrze).* M. uczony, wyćwiczony w rzemiośle. M. uszkodzony, skompromitowany, chory, zmieszany, wzruszony. M. obrażony (= *śmiertelnie).* Mocniej gniewny. Mick. Halban pozostał M. zamyślony. Mick. Kiejstut coraz smutniejszy, Walter jak M. zmieniony! Mick. M. błagać, pragnąć, nastawać, sprzeciwiać ś., powstawać na co a. przeciw czemu, zalecać co komu (= *usilnie, gorąco).* M. kochać, nienawidzieć (= *szczerze, głęboko, ze wszystkich sił, całą duszą, całym sercem).* To mi ś. M. nie podoba. M. ś. czemu dziwić (= *szczerze).* M. Rymwida dziwi ta nowina, daleko mocniej dziwi ś. Grażyna. Mick. M. ś. nad czym zastanawiać (= *pilnie, uważnie, bacznie).* Choć-em M. ciekawy słyszeć twe przygody, lecz teraz potrzebujesz spoczynku i wczasu. Mick. Twoja powieść, Gierwazy, zajęła mię M. Mick. h) posp. *biegle, wprawnie:* Gra M. na trąbie. <Od Mocny>

Mocnoboki *mający mocne boki.* <Mocny + Bok>

× **Mocnomyślnie** przys. od **Mocnomyślny.**

× **Mocnomyślny** *odznaczający ś. mocą umysłu, wielkich zdolności.* <Mocny + Myślny>

Mocnopokrętny *mocno skręcony:* Mocnopokrętna cięciwa. Ml. <Mocny + Pokrętny>

× **Mocnosercy** *odznaczający ś. mocą duszy, wielkoduszny.* <Mocny + Serce>

Mocność, i l. blm. rz. od **Mocny,** *moc:* Ku poznaniu mocności końskiej i to zależy, czy jest śmiały, nogami ziemię grzebie. Trzyc. Stałeś ś., Boże, mocnością ubogiemu, mocnością niedostatecznemu w udręczeniu jego. Leop. Bóg sam będzie ucieczka nasza, nadzieja nasza, M. nasza. Wuj. Boże wielkiej miłości, mocności (5 pp.) naszej wiary. Pśń. kość. Napełnij nas odrobinami twego męstwa i mocności, w której wszystkie krzywdy wytrwasz. Skar. Na apostołach M. kościelna jest fundowana. Hrb. M. i pewność wywodu. Hrb. **2.** †M., lm. i p. **Moc:** Przydzie M. a wielkość ludu rozmaitego. Spr. <Od Mocny>

× **Mocnowierny** *mocno wierzący, niezachwiany w wierze.* <Mocny + Wierny>

Mocny, Mocen (jako orzeczenie) **I.** a. [**Mocarny**] *pełen siły, silny, krzepki;* przen. *potężny, możny:* W silnym przemaga siła czynna, a w mocnym bierna. Kras. A. Silny może wiele zdziałać, M. wiele wytrzymać. Kras. A. Człowiek, koń M. M. w ręku. August M. †M. ku bitwie (= *zdatny do boju).* Uderzenie mocne. Kto mocniejszy, ten lepszy. Prz. Prawo mocniejszego. Krzyż jest mocniejszy, niźli wszyscy ludzie twoi. Mick. Tam wołało go coś mocniejszego od powinności żołnierza. Krasiń. M. Boże! (= *wszechmocny, wszechmogący).* **2.** *liczny, znaczny; trudny do pokonania:* Wojsko mocne. Oddział M. Mocne w jeździe, w piechocie wojsko. Troc. **3.** *trwały, wytrzymały:* M. kij, sznur. Mocna nitka, skóra. Mocne sukno. M. szew. Mocne buty. Mocna to zbroja, z poćciwością cnota: ta sławy strzeże, a broni kłopota. Rej. Mocne drzewo. Jeśli ś. dąb tak M. obalił, a cóż z małą wierzbinką będzie? Skar. Mocna skrzynia, budowa. Jak mur M., przy cnocie stał. Skar. Mocne mury, miłość poddanych. Rej. Mocna forteca. Troc (= *trudna do zdobycia, obronna, warowna, niezdobyta).* Armida, miasto mocne w Mezopotamji. Skar. Z natury mocne miasto, które abo na górze, abo wodą oblane stoi. Papr. F. Zakładanie szkółek dla ludu, opartych na mocnej podstawie religijnej. Koss. H. Głowa mocna (= *nielatwo ś. upijająca).* **4.** *stały, twardy, zsiadły, zbity:* Grunt M. Ziemia mocna. Suchą nogą po morzu, jako po ziemi mocnej szedł. Skar. **5.** przen. *stały, stanowczy, wytrwały, niewzruszony, niezachwiany, nieugięty, niezłomny; dzielny, energiczny, sprężysty:* Wiara mocna. Przekonanie mocne. Wola mocna. Mocne postanowienie. Charakter M. Mocna dusza. **6.** przen. *pewny, stanowczy, niezbity, nieprzeparty:* M. dowód, zarzut. Mocne boskie tajemności o Maryjej wielebności krześcijaństwo wierzy wiernie. Pśń. kość. **7.** × M. *ważny, mający siłę, znaczenie:* Prawo mocne. Bobr. **8.** †M. *upoważniony, umocowany, mający prawo:* Nie stanął do sądu ani przez ś., ani przez swego mocnego człowieka. Groic. **9.** *silnie działający, skuteczny:* Lekarstwo mocne. Trucizna mocna (= *gwałtowna, zjadliwa).* **10.** *tęgi, esencjonalny:* Napoje mocne (= *spirytusowe, gorące).* Wino, piwo mocne. Pijemy węgrzyn M. setnym latem. Mick. Herbata, kawa mocna. Tabaka mocna. Tytoń M. Papierosy mocne. **11.** *mający znaczne natężenie, silny:* Zapach M. Światło mocne (= *jaskrawe, rażące).* Kolor, koloryt M. Wzrok ma M. Troc. Głos M. Słychać coraz mocniejsze szczęki oręża. Słow. Sen M. (= *głęboki, twardy, kamienny).* **12.** przen. *dosadny, wyrazisty:* Styl, wyraz M. Wyrażenie mocne. Ale też to nadto M. jest ten bilet! L. (= *ostry).* **13.** *wielki, znaczny, silny:* Deszcz M. (= *ulewny, rzęsisty).* Ulewa, burza mocna. Mróz, upał, wiatr M. Ból M. (= *dotkliwy, dający ś. we znaki, dojmujący, dokuczliwy).* Mocne zmęczenie, pragnienie. Mocne wrażenie. Mocne podobieństwo (= *uderzające, łudzące).* Naleganie mocne (= *usilne, wytrwałe, uporczywe, natarczywe, energiczne).* Chęć mocna (= *nieprzeparta, niepohamowana, niepowściągniona).* Mocna namiętność, żądza (= *gwałtowna).* **14.** przen. *dzielny, tęgi, potężny, wybitny, niepospolity:* Umysł M. **15.** posp.: M. w czym = *biegły, wyćwiczony, wprawny:* M. w matematyce, w historji, w muzyce. Żart.: M. w gębie, w języku (= *wygadany, wymowny,* rub. *wyszczekany).* **16.** [M.] = a) *gruby* (o drzewie). b) [Woda mocna] = *woda, zwiększająca silę.* **17.** fecht.: Cięcie mocne = *utorowane mocą klingi, odpychającej słabiznę szpady przeciwnika, i godzące.* **18.** gram.: Spółgłoska mocna = *wymawiana ruchem odśrodkowym.* **19.** karc.: Karta mocna = *znajdująca ś. w czyimś ręku znaczna liczba kart atutowych a. starszych.* Kolor M. = *znajdująca ś. w czyimś ręku znaczna liczba kart starszych pewnego koloru.* **20.** muz.: Mocna część taktu =

akcentowana, przyciskowa, nieparzysta. **21.** myśl.: Mocne zwierzę = *duże zwierzę.* M. kot. **22.** piek.: Mocna mąka = *mąka wydajna, dobrze rosnąca.* <MOG>

Mocodawca, y, lm. **y, Mocdawca,** × **Pełnomocodawca** *ten, co daje komu pełnomocnictwo do jakiej czynności:* Ustąpienie Gdańska uważał za rzecz niemożliwą, ze względu na opozycją Anglji, Holandji i swego mocodawcy. Jaroch. Popierał interesa swoich mocodawców. Orzesz. <Moc + Dawca>

Mocodawczy przym. od **Mocodawca:** M. rozkaz z góry. Spas.

Mocodawczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Mocodawca.**

× **Mocować, uje, ował 1.** p. **Mocnić. 2.** *wysilać, natężać:* Darmo sobie gardło mocuję. L. **3.** †M. *przewyższać siłą, pokonywać, zwyciężać:* Jeden gryf ośmią lwom wyrówna, sto orłów przechodzi; takiej siły, że słonie i smoki mocuje. Nies. **4.** M. kogo p. niżej: Przysięgłyśmy te biskupy opryszki M., póki nam żywota stanie. Słow. **5.** †M. kogo = *gwałt komu zadawać:* Woźnego M. Tarn. J. **6.** †M. nad kim = *panować nad kim, rządzić kim:* Nad takimi mocuje duszny nieprzyjaciel i po śmierci będzie je trzymał w swej niewoli. Kaz. 1555. **M. ś. 1.** z kim, z czym, a. × M. kogo = *walczyć, borykać ś., pasować ś., szamotać ś.:* Oto mąż mocował ś. z nim aż do zarania; który widząc, że go przemóc nie mógł, obraził żyłę lędźwi jego. Leop. Z nieprzyjacielem i z trudnością niesposobnego miejsca M. ś. im przychodziło. Błaż. Tak ś. długo mocował z wodą, że nie zginął i z morskich nawałności na brzeg wyszedł. P. Koch. Naród polski po rozbiorze kraju stawia widok wielkiej familji, mocującej ś. z przeciwnym losem. Mochn. Padł na kolana i mocuje ś. sam z sobą, coś bełkoce, coś jęczy. Krasiń. **2.** [M. ś.] (o przedmiotach wyrobionych z drzewa) *pękać.* <Od Moc>

× **Mocowanie, a,** blm., czynność cz. **Mocować:** Za pasy chodząc z Anteuszem, mocowaniem go przemógł. Otw. (= *mocowaniem ś.*).

Mocowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Mocować ś.**

Mocowładca, y, lm. **y** *ten, co stoi u steru władzy, minister:* Powołany przez niego gabinet nie miał nic wspólnego z dawniejszemi mocowładcami. Chełm. <Moc + Władca>

× **Mocownik, a,** lm. **cy** *ten, co ś. mocuje z kimś, zapaśnik.*

Moculec, lca, lm. **lce = Maculec.** <p. Maculec, ze sł. lud. do Moc>

[**Mocunek, nku,** lm. **nki**] *uczynienie czegoś mocniejszym, umocowanie.* <Od Moc, z końcówką, odpowiadającą Nm. -ung>

Mocz, u, blm., †**Mokrz** fizj. (urina) *ciecz wodnista ze krwi przez nerki wydzielana, w pęcherzu moczowym zbierająca ś.*, in. u r y n a, w o d a, gm. s z c z y n y, s i k i: M. puszczać a. wypuszczać (= *moczyć, moczyć ś., mokrzyć, szczać, robić z wodą*). [Iść z moczem] (= *iść z potrzebą*). <MOK>

Moczadło, a, lm. **a 1.** p. **Moczar:** Osuszył moczadła. Stasz. **2.** p. **Moczydło. 3.** *to, czym ś. moczy a. odwilża:* M. na ranę. <MOK>

Moczałka, i, lm. **i 1.** *wiecheć.* Jeż. **2.** druk. *pokój do moczenia papieru przed drukiem.* <MOK>

Moczan, u, lm. **y** chem. *związek, zawierający kwas moczowy.* <Od Mocz>

Moczar, u, lm. **y, Moczara, Moczadło, Moczysko,** [**Moczarzysko**] *grunt bagnisty, pokryty roślinnością wodną, mokradło, bagno, trzęsawisko:* M. pijawczany. Po moczarach białe konwalije. Słow. <MOK>

Moczara, y, lm. **y 1.** p. **Moczar:** Nas wytną na tej moczarze. Słow. **2.** bot. (limnobium) *roś. z rodziny żabiściekowatych.* Zdr. **Moczarka.**

Moczarka, i, lm. **i** p. **Moczara:** Jezioro owo nie było właściwie jeziorem, lecz tylko malutkim błotkiem, kałużką, moczarką niby, nie wysychającą nigdy. Gliń.

Moczarny 1. p. **Moczarowy:** Moczarne, kępami obrosłe smugi. Pol. **2.** p. **Moczarowaty:** Niwy moczarne.

Moczarowaty, Moczarzysty, Moczarny *obfitujący w moczary, bagnisty, błotnisty:* Olewsk stanowił jakby punkt administracyjny jego dóbr poleskich, z glebą moczarowatą, niewdzięczną. Rol. W moczarowatym, dobrze podszytym ostępie. Sp. Zaciszne, moczarowate knieje. Sp.

Moczarowy, Moczarny przym. od **Moczar:** Trawy moczarowe.

[**Moczarzysko, a,** lm. **a**] p. **Moczar.**

Moczarzysty p. **Moczarowaty:** Moczarzysta dolina. Tat.

Moczenie, a, blm., czynność cz. **Moczyć:** M. lnu, konopi. M. jęczmienia (piw.) = *zalewanie jęczmienia wodą, dla nadania ziarnu potrzebnej do wegietacji wilgoci.* M. nóg. M. krwią.

Moczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Moczyć ś.**

Moczka, i, lm. **i** garb. *kadź, w której odbywa ś. moczenie skór:* M. zgniła (= *kadź z wodą starą, zgniłą, dla porządnego rozmoczenia skór suchych).*

[**Moczka, i,** lm. **i**] **1.** *rodzaj potrawy (flaki w sosie kwaśnym).* **2.** *sos.* <p. Maczka>

× **Mocznia, i,** lm. **e** *budka do publicznej wygody z odpływem moczu do kanału podziemnego.* <MOK>

Mocznica, y, lm. **e** lek. (uraemia) *zatrucie ustroju moczem przez niewydzielanie ś. tegoż*, in. ! u r e m j a. <Od Mocz>

Mocznik, a, blm. chem. i fizj. (ureum) *amid kwasu węglanego,* $CO(NH_2)_2$, *jeden z najważniejszych produktów przemiany materji w organizmie zwierzęcym, część składowa moczu,* in. k a r b a m i d, u r e u m, × u r y n. <Od Mocz>

! **Moczocewkowy** *odnośny do cewki moczowej, jej właściwy.* <Mocz + Cewkowy>

Moczociąg, u, lm. **i 1.** !M. embr. p. **Moczownik. 2.** †M. lek. p. **Cewnik.** <Mocz + Ciąg>

× **Moczociek, u,** lm. **i** lek. (incontinentia urinae) *mimowolne oddawanie moczu.* <Mocz + Ciek>

Moczodajnie przys. od **Moczodajny:** Środki lecznicze, poprawiające czynność serca, działają także M. Mac. P.

Moczodajny p. **Moczopędny.** <Mocz + *Dajny, od DA>

Moczomierz, a, lm. **e** lek. (urometrum) *przyrząd do badania moczu.* <Mocz + MIAR>

× **Moczopęcherzowy** *do pęcherza moczowego należny,* p ę c h e r z o w y, † m ę c h e r z o w y (urocysticus). <Mocz + Pęcherzowy>

Moczopędnie przys. od **Moczopędny:** Działać M.

Moczopędny, Moczodajny *wywołujący wydzielanie ś. moczu.* Lek.: Środki moczopędne (diuretica). <Mocz + *Pędny, od PĘD>

Moczopłciowy *wspólny narządom moczowym i płciowym:* Choroby moczopłciowe. Embr.: Zatoka moczopłciowa (sinus urogenitalis). <Mocz + Płciowy>

× **Moczopust, u,** lm. **y** lek. p. **Cewnik.** <Mocz + *Pust, od PUST>

!**Moczostróżki, żek,** blp. anat. (nymphae) *wargi sromne mniejsze.* <Mocz + Stróżka>

!**Moczościek, u,** lm. **i,** !**Moczotok** anat. (urethra) *cewka,* × *rurka moczowa.* <Mocz + Ściek>

Moczotok, u l. !M., lm. **i** anat. p. **Moczościek. 2.** blm. wet. p. **Moczówka.** <Mocz + Tok>

Moczotwórczy *mocz wytwarzający, wydzielający:* Układ M. a. m o c z o w y (systema uropoëticum). <Mocz + Twórczy>

Moczownik, a, lm. **i,** !**Moczociąg** embr. (urachus) *przewód istniejący w pępowinie w początku życia płodowego, łączący ś. z wierzchołkiem pęcherza moczowego i zamieniający ś. ostatecznie w wiąz pęcherzo-pępkowy,* in. p r z e w ó d m o c z ó w k o w y a. o m o c z n i o w y, × p o m o c z n i k, × p o w r ó z e k m o c z o w y a. o m o c z n i o w y, † s z n u r a. s z n u r e k m o c z o w y, † ż y ł a u r y n o w a. <Od Mocz>

Moczowodowy przym. od **Moczowód** (uretericus).

Moczowód, odu, lm. **ody** anat. (ureter) *przewód błoniasty, przez który mocz z nerek spływa do pęcherza,* in. p r z e w ó d m o c z o w y, !k a n a ł m o c z o w y, !m o c z o w e r u r k i. <Mocz + WIOD>

Moczowy przym. od **Mocz.** Anat.: Cewka moczowa a. †nurt M., × rurka moczowa, in. !m o c z o ś c i e k, !m o c z o t o k (urethra). Kielich M. p. **Kielich.** Pęcherz M. p. **Pęcherz.** Przewód M. a. !kanał M., !moczowe rurki p. **Moczowód.** × Powrózek M. a. †sznur M., †sznurek M. p. **Moczownik.** Układ M. p. **Moczotwórczy.** Chem.: Kwas M. (acidum uricum). Hist.: Cewki a. kanaliki a. rurki moczowe Belliniego (tubuli Belliniani). Lek.: Naciek M. (infiltratio urinae). Kamień M. p. **Kamień.** Piasek M. a. †d z i a r s t w o, †d r z ą s t w o (sabulum urinae).

Moczówka, i, lm. **i l.** × M. embr. (allantois), in. b ł o n a o m o c z n a. **2.** lek. *choroba, której najwidoczniejszym objawem jest nadzwyczaj wzmożone wydzielanie moczu:* Moczówka cukrowa a. c h o r o b a c u k r o w a, c u k r z y c a, × c u k r o m o c z (diabetes mellitus). M. prosta (diabetes insipidus). M. wyskokowa. **3.** a. **Moczotok** wet. *choroba u zwierząt, polegająca na zbyt częstym oddawaniu moczu wodnistego.*

Moczówkowy embr. przym. od **Moczówka:** Przewód M. p. **Moczownik.**

[**Moczula, i,** lm. **e**] p. **Moczydło.** Mrong. <Od Moczyć>

[**Moczulny**] *łykowy, łyczany.*

1. [**Moczuła, y,** lm. **y**] *łyko lipowe.* Por. **Moczyły.** <Brs. moczuła>

2. [**Moczuła, y,** lm. **y**] p. **Moczydło.** <Ukr. moczyło>

× **Moczyciel, a,** lm. **e** *ten, co moczy.*

Moczyć, y, ył l. *czynić mokrym, zlewać płynem, zwilżać:* M. ranę, włosy. Deszcz moczy ziemię. Ognia nie oduczysz, aby nie palił, wody, aby nie moczyła. Birk. **2.** *trzymać w płynie:* M. bieliznę. M. len, konopie, zioła. M. śledzie. Świece moczone (*=zrobione przez zanurzanie knota w łoju*). M. nogi. Przen. żart.: O wszystkim mi donosił, a jemu za to mordę moczyłem. L. (*=poiłem go*). Dobrego ma sługę, co w kuflu języka nie moczy. L. (*= nie pije, nie upija ś.*). Przen.: Ledwie świat niestateczny zoczą, w gorzkości zaraz duszę swoję moczą. Chr. **3.** posp. *pić, upijać ś.* **4.** a. [**M. ś.**], **Mokrzyć,** × **Mokrzyć ś.** *oddawać mocz,* gm. *szczać:* Krwią M. **M. ś. l.** *stawać ś. mokrym, moknąć:* Jako wół, Nabuchodonozor trawę jadł i moczył ś. po rosie. Wuj. Przen.: Gdzieś pojrzał, krzywdy moczyły ś. łzami. Groch. **2.** p. wyżej. <MOK>

Moczydełko, a, lm. **a** p. **Moczydło.**

[**Moczydlisko, a,** lm. **a**] p. **Moczydło.**

†**Moczydlny** przym. od **Moczydło:** Jeziornych, moczydlnych wód wilgoci smrodliwe, powietrze każą. Sien.

Moczydło, a, lm. **a l.** a. **Moczadło,** [**Moczydlisko, Moczuła, Moczula**] *stawek, kałuża a. dół z wodą do moczenia lnu i konopi:* Miejsce na moczenie konopi powinien być dół, zwany M. a. moczuła. Przędz. Zapali mu konopie w moczydle. Prz. (*=nic mu nie zrobi*). Za igrzysko Dunajec i San miawszy z Bugiem, dzisiaj mię w jednym lichym moczydle konopi nieszczęsny kurcz i moja nieroztropność topi. Pot. (*= morze przepłynął, a na lądzie utonął*). **2.** przen. wog. *zbiornik wody:* Ognia piekielnego żadne M., nawet największe potłumić nie może. Bz. **3.** *ogon smoka (któremu podania ludowe przypisują siłę i własność zalewania wodą):* Gdzie ogon straszydło, tam głowa M. Prz. Smok moczydła nie utraca. Prz. **4.** †M. *łyko.* Mur. Zdr. **Moczydełko.** <Od Moczyć>

Moczygęba, y, lm. **y** p. **Moczymorda:** Pieczeniarz, obżartuch, M., z głupia frant. Wiszn. <Moczyć + Gęba>

[**Moczyły, ył,** blp.] *kora lipowa, przysposobiona przez moczenie do wyrobu różnych wiązadeł:* Postronek z moczył. Por. **l. Moczuła.** <Z Brs. moczuła>

Moczymorda, y, lm. **y, Moczygęba,** × **Moczywąs,** [**Moczypysk**] *pijak, pijanica, pijus, opój, opilec, bibosz, bibuła, wydmikufel.* <Moczyć + Morda>

[**Moczypysk, a,** lm. **i**] p. **Moczymorda.** <Moczyć + Pysk>

Moczysko, a, lm. **a** p. **Moczar.** Tuch. Znikły dzikie moczyska i odkryte bagna. Pol.

× **Moczywąs, a,** lm. **y** p. **Moczymorda:** Pijał do północy M. z swoją drużyną. Min. <Moczyć + Wąs>

Moczyźrzał, u, lm. **y** bot. p. **Źródłek.** <?>

[**Moćka, i,** lm. **i**] *płyn, tworzący ś. w fajce.* <p. Maczka, Moczka>

[**Moćpan, a,** lm. **owie**] p. **Mosan.** <Z Miłościwy + Pan>

Moda, y, lm. **y l.** *zwyczaj czasowy, szczeg. dotyczący sposobu ubierania ś.:* Nowa, najnowsza, ostatnia, staroświecka M. Ostatni wyraz mody. Być w modzie. To dzisiaj w modzie. Wyjść z mody. Wchodzić w modę. × Pójść w modę. Stosować ś. do mody. Iść za modą. Ubierać ś. podług mody. [Do mody]=*modny.* Będzies miała kapocinę do mody. M., wyraz przedtym nieznany, oznacza nowy sposób działania, wszczęty od znacznych, naśladowany przez niższych. Kras. M. jest sposób na nowo używania rzeczy, należących do wygody, potrzeby lub ozdoby. Jez. M. jest to zgodzenie ś. na rzecz nieusprawiedliwioną w duchu. Słow. Znajdziemy odmłodnienia inszą teraz modę, peruką głowę nakryć, a ogolić brodę. Koch. W. Najlepiej tak chodzić, jak kędy M. Pot. Prędko nastała, prędko musi ustać ta M. Pot. Pamiętam czasy, kiedy do ojczyzny pierwszy raz zawitała M. francuszczyzny. Mick. Była wtedy M. zakładania do karety siedmiu koni z forysiem na przedzie. Chm. Piękna byłaby sława, ażeby pan taki, wedle dzisiejszej mody, jeździł na szaraki! Mick. Sędzia nigdy nie chciał, według nowej mody, odsyłać koni gości Żydom do gospody. Mick. Wiadomo, że tytuły pochodzą z Paryża, a natenczas tam w modzie był tytuł markiża. Mick. Wskutek spaczonego wy-

kształcenia młodzieży i naśladowania dworskiej mody język narodowy w wieku 17-ym ś. psuje. Bełc. Teorje magnetyczne, będące wówczas w modzie. Chm. Żale, radości, zapały i chłody stosują ś. do nowych kalendarzów mody. Mick. Z modą ś. świat obraca, wyszedł rozum z mody. Kras. Uczciwość wyszła z mody. To dziś w modzie (przen.) = *popłaca, jest na porządku dziennym, ma powodzenie.* A to co za M.? *(=a to co nowego?, cóż to za sposób postępowania?).* **2.** *strój modny:* Magazyn mód. Tygodnik mód i powieści. Przynoszą mu feltonki (=żurnale), widzi wszystkie mody. Niem. <Fr. mode ż., z Łć. modus>

Modalność, i, blm. fil. p. **Sposobowość.** <Now. z Łć. modus=sposób>

Model, delu a. **†dla,** lm. **dele** a. **†dle, × Modelusz, × Modeljusz 1.** *przedmiot, służący za wzór do wykonania czegoś w większych rozmiarach a. w większej ilości, wzór, modła, forma:* M. kościoła, pomnika, maszyny. M. odlewu *(= przedmiot, z którego ś. robi forma w piasku, glinie a. gipsie dla zrobienia odlewu).* Wziąć co za M. Służyć za M. M. drzewiany, abo malowany, rysowany budowania całego wnątrz i z wierzchu. Kn. Planta służyć może za M., według którego trzebaby stawiać wsi. Świt. Obił wszystko blachami złotemi robotą foremną, według modla i prawidła. Leop. Przen. *wzór:* Monarchowie są poddanych modele, ich oni przewodniczym śladem zawsze chodzą. Nar. Nie sięgajmy w głąb czasu, oto nam na jawi przytomnych jeszcze mężów żywy M. stawi. Kniaź. Przeciąg ten krótki panowania twego chcą mieć za M. przyszłego. Pilch. M. życia swego nie na mniemaniu ludzkim zasadził, ale na swojej poczciwości. Troc. **2.** *człowiek a. manekin, służący malarzowi a. rzeźbiarzowi za wzór do wykonania obrazu a. posągu, pozujący mu:* Choć Hrabia Telimenę już dawniej widywał,... lecz mało ją uważał: zadziwił ś. zrazu, rozeznając w niej M. swojego obrazu. Mick. **3.** fil. p. **Ideał.** <Fr. modèle, z Włos. modello, to zaś z Łć. modus=sposób>

Modelacja, i, blm. p. **Modelowanie.**

Modelarnia, i, lm. **e** *warsztat, gdzie przygotowują modele,* in. w z o r o w n i a.

Modelarz, a, lm. **e** p. **Modelownik.**

Modelator, a 1. lm. **owie** a. **rzy** = a) p. **Modelownik.** Przen.: Zdarzenia wewnętrzne i przypadkowe wykonywają swoją robotę modelatora. Spas. *(= wpływają na postępowanie ludzi).* b) teatr. *ten, co wyrabia imitacyjne przybory sceniczne z gliny a. z masy papierowej, jak figury, zbroje, owoce, ciasta i t. p.* **2.** lm. **y** *rodzaj lampy olejnej.* <Postać niby Łć. z Modelować>

Modelatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Modelator.**

Modelatornia, i, lm. **e** teatr. *pracownia imitacyjnych przyborów scenicznych z gliny a. masy papierowej.*

× Modeljusz, a, lm. **e** p. **Model:** Umyślni kurjerowie latali do Królewca po modeljusze pasterskich strojów, po wstęgi i peruki. Sienk. <Zam. Modelusz>

Modelka, i, lm. **i** *kobieta, pozująca malarzowi a. rzeźbiarzowi.* <Z Model>

Modelnik, a, lm. **cy** p. **Modelownik.**

Modelować, uje, ował 1. *robić modele.* **2.** *kształtować coś podług modelu; odciskać coś w glinie a. gipsie podług modeli.* **M. ś.** na wzór kogo, czego = *urabiać ś. na pewną modłę, wzorować ś. na kim a. na czym, brać kogo a. co za wzór, naśladować kogo a. co, zapatrywać ś. na kogo a. na co:* On, książę, ma M. ś. na wzór szewckich synów — to okropne! Bał. Bohdan modelował ś. na wzór szlachty, do średniego należącej stanu. Rol. Greczynka modelowała ś. na jej wzór. Rol. <Fr. modeler>

Modelowanie, a, blm., **Modelacja, Modelunek** czynność cz. **Modelować.**

Modelowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Modelować ś.**

Modelownik, a, lm. **cy, Modelator 1.** a. **Modelarz, Modelnik** *ten, co wyrabia modele.* **2.** *ten, co odciska coś w glinie a. w gipsie podług modeli.*

Modelowy przym. od **Model.**

Modelówka, i, lm. **i** rzem. *glina oczyszczona z piasku, używana przez rzeźbiarzy do wyrabiania modeli, a przez zdunów na kafle,* in. s z l u f.

Modelunek, nku, lm. **nki** p. **Modelowanie:** Za zaznaczenia modelunku i cienia, używa ś. malowania pędzlem i lutem czarnym. Lepszy. <Z Modelować, z końcówką, odpowiadającą Nm. -ung>

× Modelusz, u, lm. **e** p. **Model:** M., oryginał rzeczy każdej, którą kunsztem naśladować pragniemy. Kras. Przen.: Z pism perjodycznych najsławniejszy u Anglików Spektator, M. wszystkich następujących. Kras. *(=wzór).* Dawał prawy M. dobrze czyniących. Kras. *(=wzór, przykład).* Francja użyła tego modeluszu. Dyak. *(= środka, sposobu).* <Złacińszczenie Fr. modèle>

[**Modełko, a,** lm. **a**] p. **Modło.**

Moderacja, i, blm. **1.** a. [**Moderunek, Mederunek**] *umiarkowanie, wstrzemięźliwość, powściągliwość.* **2.** praw. p. **Modyfikacja.** <Łć. moderatio>

Moderacyjny przym. od **Moderacja:** Moderacyjne perswazje pisarzy z jednej strony, rozsądek starszyzny z drugiej, koniec położyły waśni. Rol. *(= skłaniające do umiarkowania, uspakajające).*

Moderant, a, lm. **ci 1.** p. **Moderat:** Kto nie pił, nie częstował do upadłego w swym domu, tego nazywano: Francuzem, wędzikiszką, moderantem. Goł. **2.** p. **Moderator:** Kasztelan czchowski jako M. występował. Rol. <Z Łć. moderans, 2 pp. moderantis = miarkujący>

Moderantysta, y, lm. **ści** *zwolennik moderantyzmu:* Wybrana inna rada gminna, w której moderantyści górowali. Stadn.

Moderantyzm, u, blm. *system umiarkowania.* <Now. z Łć. moderare = miarkować>

Moderat, a, lm. **ci, Moderant** *człowiek umiarkowany, wstrzemięźliwy:* M., żeby w ciele wysuszył zbytnie wilgotności, krew puszcza, purgans bierze, co trzeci dzień pości. Pot. Którzy są moderaci, ci wolną i lekką starość miewają; mierzioność zaś w każdym wieku przykra. Bud. B. <Łć. moderatus = umiarkowany>

Moderator, a, lm. **y 1.** lm. **owie** a. **rzy,** a. **Moderant** *ten, co moderuje, łagodzi, jednacz, pojednawca, rozjemca, pośrednik.* **2.** *narzędzie na statku parowym, które ilość pary puszczonej z kotła do tłoka roboczego miarkuje i nadaje bieg jednostajny.* **3.** p. **Regulator.** **4.** *rodzaj lampy.* **5.** fortep. = a) *przyrząd do zupełnego przyciszenia głosu instrumentu.* b) *pjanino krzyżowe.* <Łć. moderator>

Moderatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Moderator:** M. pana stolnika w sprawach z sąsiadami. Rol.

†Moderek, rka, lm. **rki** p. **Modrak:** Modrak między żytem, niektórzy zowią M. Mącz.

Modern, u, lm. **y** *przedmiot nowożytny, współczesny:* Wogóle zbiory modernów, późniejszych pieniędzy, ciekawość zaspakajać mogą. Lel. <Fr. moderne>

[**Modernik, a,** lm. **cy**] p. **Maldernik.**

Modernista, y, lm. **ści 1.** *człowiek nowych czasów, nowych pojęć, postępowiec.* Pol. **2.** *przedstawiciel modernizmu w literaturze:* Chore nerwy modernistów mogą ś. poddać takim wrażeniom. Bog. W. <Now. z Fr. moderne = współczesny, nowożytny>

Modernizacja, i, blm. p. **Modernizowanie.** <Z Fr. moderniser = modernizować>

Modernizacyjny przym. od **Modernizacja:** Akcja ta przy zamiarze modernizacyjnym potrzebowała skrócenia. Kasz.

Modernizm, u, blm. *kierunek literacki i artystyczny, nacechowany krańcowym indywidualizmem, zgłębiający i odtwarzający chwilowe stany duszy ludzkiej.* <Now. z Fr. moderne = współczesny, nowożytny>

Modernizować, uje, ował *nadawać czemuś dawnemu postać nowoczesną.* **M. ś.** *przybierać postać nowoczesną:* Czasy wielki wpływ wywierają na przekształcenie pieśni: te ostatnie niekiedy widocznie ś. modernizują, t. j. naginają do nowszych pojęć w miększe zwykle i słabsze od dawniejszych spadki i przejścia. Kolb. Moralność ś. odmienia, modernizuje ś., dawne podstawy jej zachwiane. Spas. <Fr. moderniser>

Modernizowanie, a, blm., **Modernizacja** czynność cz. **Modernizować:** Szkodliwe prawdzie historycznej M. stosunków przeszłości.

Modernizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Modernizować ś.**

Moderować, uje, ował 1. *miarkować, łagodzić, uspakajać.* **2.** ✕M. z czym = *stosować do czego:* Przeto trzeba każdemu zawsze być ostrożnym, M. swój dochód i z rozchodem próżnym. Jeżow. **3.** ✕M. co = *kierować czym, nadawać czemu kierunek:* Marszałek nadworny koronny nie moderował tego, aby łaski królewskie między temi dwoma promotorami rozsądnie dzielił. Mat. **4.** *ubierać wykwintnie, stroić, elegantować, muskać (?):* Będzie mogła pieszczoszków swoich myć i czesać, stroić i M. Korz. **5.** [M.] = a) *majstrować, sporządzać, przerabiać.* b) *fuszerować, nieudolnie robić, partolić.* c) *psuć.* **M. ś. 1.** *miarkować ś., powstrzymywać ś., hamować ś., powściągać ś.:* Zmartwienie jej stawało ś. coraz widoczniejszym, i tylko w obecności księdza proboszcza moderowała ś., jak mogła. Korz. **2.** [M. ś.] (o kobietach) *mizdrzyć ś., krygować ś.* <Łć. modero(r)>

Moderowanie, a, blm., czynność cz. **Moderować.**

Moderowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Moderować ś.**

✕**Moderowany** *dobrze urządzony:* Przyszły tam regimenty księdza biskupa Trzebickiego, bardzo moderowane. Sienk. Piechoty bardzo moderowane. Sienk.

✕**Moderowny** *umiarkowany, wstrzemięźliwy, powściągliwy.*

Moderunek, nku, lm. **nki 1.** *ogół przyborów dla żołnierza a. na konia:* Pokazał skarogniadego konia, przeznaczonego dla mnie z siodłem i całym moderunkiem. Krasz. **2.** posp. *narzędzie do strzelania, strzelba.* **3.** [M.] = a) w lm. p. **Mundur.** b) *reparowanie, majstrowanie.* c) a. [**Mederunek**] p. **Moderacja.** <Z Moderować, z końcówką, odpowiadającą Nm. -ung>

†**Moderz, drzu,** blm. *nici modrej barwy.* R. 1394. <Od Modry>

✕**Modestja, i,** blm. *skromność; umiarkowanie:* Rozpowiadano cuda o modestji tych sprzymierzeńców. Sienk. Byłbym już za dziesiątą granicę Carolusa Gustawa wyżenął, gdyby nie ona nieszczęsna M., która mi kazała buławę panu Sapieże w ręce włożyć. Sienk. <Łć. modestia>

†**Modlać się, a ś., ał ś.** p. **Modlić:** Ty usłuchasz, Boże, prośbę ludu, którą ś. modla na miejscu tym. Bud. <MODŁ>

†**Modlanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Modlać ś.**

†**Modlarstwo, a,** lm. **a** ir. *bigoterja, praktyka religijna, modły:* Do martwych ludzi jeszcze szaleniej, niż przedtym o przyczynę wołają, i inne sprośne modlarstwa stroją. Bud.

†**Modlarz, a,** lm. **e 1.** *bałwochwalca:* Baal nie dbał na one modlarze. Leop. **2.** *ten, co prosi natarczywie, uprzykrzenie.* Mrong.

[**Modlący**]: Modląca książka = *książka do nabożeństwa, modlitewnik.*

Modlączka, i, lm. **i** zł. *książka do nabożeństwa, modlitewnik.*

✕**Modlca, y,** lm. **y** p. **Modliciel.**

†**Modlebnia, i,** lm. **e** p. **Modlitewnia:** Ofierowali w modlebni z swego niewiadomia skopy. B. Sz.

†**Modlebny** *bałwochwalczy.* B. Sz.

†**Modlenie, a,** blm., [**Modlenie**] czynność cz. **Modlić:** [Książka do modlenia] *(=do nabożeństwa).*

Modlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Modlić ś.:** Być skazanym w cichym mniszym stanie na M. ś. i na rozmyślanie. Mick.

†**Modlewnia, i,** lm. **e** p. **Modlitewnia.** B. Sz.

✕**Modliciel, a,** lm. **e,** ✕**Modlca,** ✕**Módlca,** †**Modlitwnik** *ten, co zasyła modły, co ś. modli, co błaga:* Intercesorami, przyczyńcami, modlicielami są święci, a Bóg dawcą. Smotr.

✕**Modlicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Modliciel.**

Modlić, i, ił 1. †M. Boga = *prosić w modlitwie, błagać:* Wiele jałmużn czynił, a Boga zawsze modlił. Birk. Braciom swoim łaski w Duchu Świętym uprzejmie modli, życzy i winszuje. Smotr. Boga modli. Otw. S. **2.** ✕M. *usilnie prosić:* Modli, by ją pochowano obok brackiej cerkwi. Rol. **M. ś.,** †**Moglić ś.,** ✕**Madlać ś.,** †**Modlać ś.,** †**Modliwać ś.,** [**Modliwać ś.**] **1.** do Boga, †Bogu, †ku Bogu, do Matki Boskiej, do Świętych, za kogo, †za kim, o co = *zanosić modły, błagać w modlitwie, suplikować, prosić:* Modlę ś. Tobie, Boże. Troc. Przystąpiwszy apostołowie do Pana Jezusa, modlili ś. za nią. Op. Głosem moim ku gospodnu modlił jeśm ś. Ps. flor. On ś. modlił Panu Bogu za cię. Ż. E. Bogu ś. zawsze z płaczem modliła. Ż. E. Modlą ś. dziatki do Boga. Mick. Módlmy ś. milczeniem. Kon. Nad konającym gorąco ś. modlono. K. G. *(=odprawiano modły, odmawiano modlitwy).* Ir.: Często słychamy, kiedy ś. za niemi modlą, bogdaj z piekła nie wyjrzał, to mi odjął, tego mi nie zapłacił, to mi odgraniczył. Falib. **2.** †M. ś. komu = *cześć mu oddawać, wielbić go, kłaniać ś. mu:* Przyślišmy z dary M. ś. Jemu. Op. **3.** do kogo, †komu = *błagać, prosić usilnie, pokornie, suplikować, molestować:* Modlił ś. królowi, aby... Troc. Stąd że to urosło było, iż ś. im raczej o pokój a przymierze modlono, niż ś. oni mieli komu M. Orzech. Porwali Eustachjuszowi żonę; modlił ś. o nią i prosił pokornie, ręce składając, aby na Boga pomnieli,

a onej mu tak wielkiej żałości nie czynili. Skar. Mężnie ś. bronić nieprzyjacielowi, nikomu ś. nie M. Warg. Nikomu ś. nie modlił, ani płakał, jedno żałosny głos wypuszczał. Skar. Modląc ś. nieprzyjacielom, poddał ś. im. Leop. *(=korząc ś. przed niemi).* **4.** myśl. (o zającu) *być otoczonym przez charty:* Zając modli ś. <MODŁ>

Modligroszek, szka, lm. **szki, Paciorkowiec, Paciorki** bot. (abrus) *roś. z rodziny motylkowatych.* <Modlić + Groszek>

1. Modlin, a: Panna z Modlina a. panna Modlińska=*kobieta lekkich obyczajów.* <Od nazwy miasta Modlin>

2. Modlin, a, lm. **y** piw. *część suszarni, w której pomieszczone są rury leżące lub też kaloryfery stojące.* <?>

Modliński: Panna modlińska p. **1. Modlin.**

†**Modlisty** *do modłów służący, modlitewny:* Modlista kaplica, gdzie ś. modły odprawują. Petr.

Modliszka, i, lm. **i** zool. (mantis) *owad prostoskrzydły chodzący.* <Naśladowanie Gr. mántis= rodzaj szarańczy>

×**Modlitebnia, i,** lm. **e** p. **Modlitewnia.** Podcz.

[**Modlitew, twy,** lm. **twy**] p. **Modlitwa.**

Modlitewka, i, lm. **i 1.** p. **Modlitwa:** Dnia jednego pewne mówili modlitewki. Boh. **2.** × w lm. p. **Modlitewnik.**

×**Modlitewnia, i,** lm. **e,** †**Modlitebnia,** †**Modlitewnik,** †**Modlewnia,** †**Modlebnia,** †**Modlitewnica,** †**Modlnica** *miejsce, gdzie ś. modlą, dom modlitwy; kaplica domowa, oratorjum.*

†**Modlitewnica, y,** lm. **e** p. **Modlitewnia:** Uczynił Salomon wnętrzny dom modlitewnicy, aby była świątnica świętych. Leop. Teraz, proszę, pójdź ze mną do modlitewnice, gdzie mam bogom ślubione ziścić obietnice. Pot.

Modlitewniczek, czka, lm. **czki** p. **Modlitewnik.** Kn.

Modlitewnie przys. od **Modlitewny,** *błagalnie:* M. w oczy mu patrząc... Glin. Kumy... ręce rozłożą i westchną M. Reym. Ręce M. złożone. Glin. *(=jak do modlitwy).* Złożyła dłonie M. Orzesz. [M. prosić].

Modlitewnik, a, lm. **i 1.** a. ×**Modlitwy,** ×**Modlitewki** *zbiór modlitw, książka do nabożeństwa.* **2.** †M. p. **Modlitewnia.** Bud. Zdr. **Modlitewniczek.**

Modlitewny, Modlitwiany przym. od **Modlitwa:** Wszedł do domu modlitewnego. Bud. Niemal modlitewne skupienie ducha. Orzesz. *(= pobożne, nabożne).* Spojrzenie modlitewne *(=korne, błagalne.)*

Modlitwa, y, lm. **y,** [**Modlitew**], †**Moglitwa 1.** *wzniesienie myśli do Boga, aby Go prosić o co, aby Mu dziękować lub aby Go wielbić, modły:* Zowiemy modlitwą wylanie serca i rozmowę duszy ludzkiej z Bogiem. Kras. A. Może być M. ustna i myślna. Kras. A. Modlitwą, jako kwiatem najwonniejszym, ubłagał Boga. Birk. Szepcąc modlitwę. Z modlitwą na ustach. Cały zatopiony w modlitwie. Kapłan zmówił krótką modlitwę do świętej patronki górników, a potym... Wisl. Odmawiać modlitwy. Komu M. nie smakuje, ten niech po morzu żegluje. Prz. M. Pańska= *Ojcze nasz.* Szczera, gorąca, poranna, wieczorna M. M. przed jedzeniem, przed nauką. M. za zmarłych. M. do swego patrona. M. o deszcz. Dom modlitwy. Dzwonią na modlitwę. Dzwon wzywa na modlitwę. Przen.: Ja (zemsta) jestem modlitwą na stali sztyletu. Słow. **2.** × w lm. p. **Modlitewnik.** Kn. Zdr. **Modlitewka.** <MODŁ>

Modlitwiany p. **Modlitewny:** Krzyż M. Słow. Pieśń modlitwiana. Krasiń.

†**Modlitwnik, a,** lm. **cy** p. **Modliciel.** Glosa w. XV.

Modlitwowy p. **Modlitewny:** Wybuchy śmiechu i oderwane wyrazy gry łączyły ś. z modlitwowym szeptem dwu kobiet. Orzesz.

†**Modliwać się, a ś., ał ś.,** [**Modliwać ś.**] p. **Modlić:** Przed każdą potrzebą ś. modliwał Chodkiewicz. Birk.

†**Modliwanie się, a ś.,** blm., [**Modliwanie ś.**] czynność cz. **Modliwać ś.**

Modlnica, y, lm. **e 1.** †M. p. **Modlitewnia.** Birk. **2.** prow. *bożnica, synagoga, żydowski dom modlitwy.*

1. Modła, y, lm. **y 1.** a. [**Modło**] *sposób, moda, manjera; wzór, model, prawidło, norma* (p. Ideał): Prawo jest M., którą ś. uznawa, co jest sprawiedliwego, a co niesprawiedliwe. Górn. *(=kryterjum).* Życie Chrystusa jest jako M., abo wizerunek żywota chrześcijańskiego. Wuj. Stolica twoja będzie prawidłem a. modłą, prostującą królestwo twoje. Bz. **2.** [M.] = a) *węgieł, kąt prosty.* b) *kawałek drewna, służący do ustawienia ścian budynku na węgłach pod kątem prostym:* M. do ustawienia prostego słupów, muru, ścian. Kn. **3.** bud. *wykrój z deski a. z blachy według danego rysunku, używany przez mularzy do ciągnienia gzymsów.* **4.** hut. *wyrób wygnieciony w glinie, piasku i t. p. dla uskutecznienia według niego modelu.* Łab. **5.** †M. *bałwan, bożyszcze, statua.* B. Sz. Modlił ś. bogom; a była tam jedna M. złota, przed którą klęczał, która modła ś. ruszyła. Biel. M. Przy Libusy grobie udziałali Czechowie jedną modłę, chłopa na koniu, z szczerego złota, a zwano ją Zelu. Biel. M. <Przez. Czes. modla, z Łć. modulus = miara; wzór i t. d.>

2. Modła, y, lm. **y 1.** †M. *ofiara całopalna.* Biel. M., Ps. flor. Ahab służył Baalowi i dawał mu modłę. Leop. **2.** częś. **Modły, ów** m. *modlitwa, prośba, błaganie:* Złożywszy ręce na krzyż, modłę czynił. Skar. Z korną modłą bez obawy wzlatuj. Mick. Długie potym żale wywodzi na żonę i zamyka nową modłą o fundusz potrzebny. Rol. **3.** †M. *pokłon, oddanie czci:* Padła przed jego nogami, dając jemu modłę i chwałę. Op. Chwała i M. błogosławionemu żywotowi Twemu, jenże nosił Boga i człowieka. Modlitwa w. XIV. Podług obyczaja trzymając znamiona, skłonili je i Jezukrystowi dali modłę. Spr. <MODŁ>

†**Modłek, łka,** lm. **łkowie** *ten, co błaga z usilnością, co prosi pochlebnie, lizus:* M., który ś. modli, zawiesiwszy ś. komu ze szyi, a. klękając przed nim. Mącz. <MODŁ>

[**Modło, a,** lm. **a**] p. **1. Modła.** Zdr. [**Modełko**].

×**Modłoczyńca, y,** lm. **y** *ten, co czyni, zanosi, odprawia - modły:* Urząd modłoczyńców. Petr. <Modły + *Czyńca, od Czynić>

[**Modłować, uje, ował**] *mierzyć:* M. ściany na węgłach. <Od Modła>

[**Modłowanie, a,** blm.] czynność cz. **Modłować.**

×**Modłowy** przym. od **Modła:** Kierunek M. *(=pionowy).*

Modły, ów, blp. m. p. **2. Modła:** Na uproszenie pokoju zarządzono publiczne M. *(=nabożeństwa).* M. za bracią wylewała. Birk. Podczas godzin czterdziestu gorące M. czyniono. Birk. Po modłach wyszli. Mick. Czy ty na skrzydłach modłów latałeś do nieba? Mick. Muzułmanie używają w czasie modłów różańca. Mick. Zaczął

śpiewać dzieje dawnych bohaterów Litwy, mieszając nauki moralne i M. Mick. Ksiądz M. skończył, mszał bogaty złożył. Słow. Nikt nie uprosił słodkiego wyrazu przez łzy, cierpienia i M. Mick. O, długo modłom naszym będący na celu, znowuż do nas koronny znidziesz Lelewelu! Mick. <MODŁ>

Modniarka, i, lm. **i, Modystka** *ta, co ś. zajmuje robieniem i sprzedażą strojów damskich,* magazynierka, marszandka, × madam: Dziś jakaż różnica między niemi! Jedna panią, druga biedną modniarką, jedna przegląda żurnale, druga pracuje nad niemi. <Od Modny>

Modniarski przym. od **Modniarz:** Posiadasz talenta nawet i w modniarskim zawodzie. Kaczk.

Modniarstwo, a, blm. **1.** *zajęcie, rzemiosło modniarek.* **2.** *upodobanie w strojach, oddanie ś. modom:* O! jak pan znasz nas i nasze M.! Krasz.

Modniarz, a, lm. **e** *ten, co ś. zajmuje modniarstwem:* Wedle wzorów, przez najsłynniejszych modniarzy świata rysowanych. Orzesz.

Modnie 1. a. × **Modno, [Po modnemu]** przys. od **Modny:** Ubierać ś. M. Nie pije inaczej tylko M., bo go za każdym razem trzeba do domu zanieść; gra M., bo zawsze przegra; pożycza M., bo nigdy nie oddaje; jeździ M., bo niedawno babę zatratował; kochał ś. M., bo nikt o tym nie wiedział; nareszcie ślub wziął M., bo bez księdza. L. **2.** †M. *pięknie, ozdobnie:* Najświętszej Matce kaplicę dość M. ozdobił. Nies.

Modnieć, eje, ał *stawać ś. modnym.*

Modnienie, a, blm., czynność cz. **Modnieć.**

Modnisia, i, lm. **e** forma ż. od **Modniś.**

× **Modnisto** przys. od **Modnisty.**

× **Modnisty** *bardzo modny.*

Modniś, a, lm. **owie** *zwolennik mody, ubiegający ś. za modą, elegant, strojniś, galant:* Krzyczano na modnisiów, a brano z nich wzory. Mick.

× **Modno** p. **Modnie:** a) Młody kawaler kuso, M., opięto ubrany. Kras. b) Robiąc nowe koło, młynarz ma przestrzegać, aby wychodziły M. abo zupełnie cewy z palcami. Sol.

× **Modnochodny** *ubierający ś., noszący ś. modnie:* Nie rzucaj na psa sadła, z przysłowia mówicie, a czemuż modnochodne inaczej czynicie? Łączn. <Modny + Chodny>

× **Modnogrzecznie** przys. od **Modnogrzeczny.**

× **Modnogrzeczny** *grzeczny według zasad mody:* Powiadają modnogrzeczni, iż śmiać ś. z drugich jest to ton wielkiego świata. Kras. <Modny + Grzeczny>

× **Modnożyjski** *żyjący podług mody.* L. <Modny + *Żyjski, od Żyć>

Modny 1. a. × **Modziasty** *w modzie będący, wymagany przez ostatnią modę, nowoczesny, nowowynaleziony, gustowny; stosujący ś. do mody, przestrzegający jej:* Ubiór M. Modna żona. M. kawaler. Modnej młodzieży przywoływam koło. Mick. Kiedy on mniej dba o nią, ona umiera dla niego; kiedy ona nim gardzi, on ś. do niej umizga; oj modne głowy! L. Piórem omoczonym we łzie ubolewał poeta (Potocki) nad modnemi zbytkami i zniewieściałością. Bełc. Lepiej posili duszę, o! lepiej daleko, niż krewni modnym balem, wydanym na stypie. Mick. **2.** †M. *stosowny, należyty, odpowiedni, normalny, zgadzający ś.:* Modna liczba a. sprawna palców u koła jest, kiedy żaden palec nie zachodzi na obrót cewów niezupełnych; a takie koło zowią modne koło. Sol. **[Po modnemu]** p. **Modnie.** <Od Moda>

[Modraczek, czka, lm. **czki]** p. **Modrak.**

Modrak, a, lm. **i 1.** [M.] *rodzaj koszuli.* **2.** [M.] p. **Kartofel. 3.** bot. = a) a. **Kapusta morska, Jarmuż nadmorski,** niek. **Krcica** (crambe) a. **Brzoskiew morska** (brassica marina, soldanella) *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunki: M. nadmorski (c. maritima). M. tatarski a. Katran, Katrań (c. tatarica). b) [M., **Modrokwiat, Modrzeniec, Wasilek, Wasilka, Głowacz, Wołoszka**], † **Moderek** (centaurea cyanus) *chaber, bławatek.* **4.** gór. = a) *węgiel sino-błękitny.* b) *gaz, tlenek węgla palący ś. modrym, to jest niebieskim kolorem.* Łab. **5.** zool. (petrocincla cyana) *ptaszek wróblowaty, drozdowaty.* Zdr. **[Modraczek].** <Od Modry>

Modrastka, i, lm. **i, Modratka** bot. (amethystea) *roś. z rodziny wargowych.*

Modraszek, szka, lm. **szki** zool. (lycaena) *motyl dzienny.*

Modratka, i, lm. **i** bot. p. **Modrastka.**

Modrawić, i, ił p. **Damaskować.**

Modrawienie, a, blm., czynność cz. **Modrawić,** *damaskowanie.*

Modrawo przys. od **Modrawy.**

Modrawość, i, blm. rz. od **Modrawy.**

Modrawy, [Modrowaty] *koloru jakby modrego, błękitnawy, niebieskawy:* Jako wody morskie widzą ś. zdaleka modrawe, tak i boginie morskie tejże są barwy. Otw. Wąż ś. z jadu wspina, a swe piersi modrawe nadymać poczyna. Koch. J. Liść modrawo-zielony. <Od Modry>

[Modre, ego, blm.**]** p. **Krochmalik.**

Modro przys. od **Modry:** M. farbujący. L. [Zasiała ja M., a białe mi zeszło].

Modroblady *blado-błękitny, jasno-niebieski,* † bławy: Oczy modroblade. Bobr. Hiszpańskiej rzeki Betys woda modroblada. Bardz. <Modry + Blady>

Modrobławatny *błękitny.* <Modry + Bławatny>

[Modrodrzew, wia, lm. **wie]** p. **Modrzew.** <Modry + Drzewo>

Modrojagodowy bot.: Malina modrojagodowa p. **Malina.** <Modry + Jagodowy>

[Modrojasny] *jasno-niebieski:* Modrojasne oczy. <Modry + Jasny>

[Modrokwiat, u, lm. **y]** p. **Modrak.** <Modry + Kwiat>

Modronos, a, lm. **y** zool. (buphus comata) *gatunek czapli.* <Modry + Nos>

Modrooki *mający modre oczy, niebieskich oczu:* Modrooka Junona. Tw. Modrooka Minerwa. Dm. <Modry + Oko>

Modropopielaty *niebiesko-popielaty:* Dziób (orła) M., ku końcowi czarny. Szt. <Modry + Popielaty>

Modrosiny *koloru wody morskiej, zielono-siny.* Sł. wil. <Modry + Siny>

Modrość, i, blm. rz. od **Modry.**

[Modrowato] przys. od **Modrowaty.**

[Modrowaty] p. **Modrawy.**

[Modrowiec, wca, lm. **wce, Madrowiec, Modrowe ziele, Madrowe ziele]** *roś. trędownik główkowy* (scrophularia nodosa). <Zam. Madrowiec>

[Modrowy]: Modrowe ziele p. **Modrowiec.** <Zam. Madrowy>

Modry 1. a. **[Modrzy]** *bławatny, błękitny, niebieski, szafirowy, ciemno-fijołkowy:* Modre oczy. Zobaczyłam kaftan M. Kon. Chodziła w barwie niebieskiej, to jest modrej. Biel. M. Wzrok niebieski, jako słońce w maju odstrzelone od modrych wód lica. Mick. Wianek rękami wieśniaczki usnuty z modrych bławatków i zielonej ruty.

Mick. [M. proszek] = *farbka, lazurek, krochmalik.* **2.** bot.: [Drzewo modre] p. **Kampesz. 3.** chem.: [M. kamień] = *siny kamień, siarczan miedzi, koperwas niebieski.* **4.** zool.: Gajówka modra p. **Podróżniczek.** <MODR>

[**Modrzak, a,** lm. **i**] **1.** p. **Kartofel. 2.** bot. = a) p. **Siniak.** b) *zimoziele, kwitnące na jesieni jasno-niebiesko.*

Modrzeć, eje, ał 1. *stawać ś. modrym, sinieć, błękitnieć, niebieszczeć.* **2.** p. **Modrzyć:** I wieś i chatę nakryły pary sine; ledwie coś nie coś modrzeje. Kon. Modrzały długie zagony kapusty. Reym.

[**Modrzejszy**] p. **Mądry.**

Modrzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Modrzeć. 2.** czynność cz. **Modrzyć.**

Modrzeniec, ńca, lm. **ńce** bot. **1.** a. **Bławatnica** (cyanella) *roś. z rodziny liljowatych.* **2.** [M.] p. **Modrak.**

Modrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Modrzyć ś.**

[**Modrzeniowy**] p. **Modrzewiowy:** Modrzeniowe lasy. Gawiń.

[**Modrzeń, a,** lm. **e**] p. **Modrzew:** Topór ostry w modrzeniu. Kochan. < ? Por. Czes. modřín. Mikl. 199 myśli, że nie w związku z Modry>

Modrzew, wia, lm. **wie, Jodła M., Drzewo modrzewiowe,** [**Modrodrzew, Mądre drzewo, Modrzeń, Morzeń, Mozdrzeń, Kidra, Kidr, Kiedra, Kieder**] **1.** bot. (larix) *drzewo z rodziny szyszkowych.* Gatunek: M. z w y c z a j n y (l. europea s. l. decidua). Od tych dwuch modrzewi, na które pada światło zachodzącego słońca. Krasiń. **2.** 2 pp. **wiu** p. **Modrzewina:** Była to cerkiew, z modrzewiu jej ściany, już pochylone, wsparte na podpory. Słow. <p. Modrzeń>

Modrzewiak, a, lm. **i, Modrzewiec** *kłoda modrzewiowa.*

Modrzewiany p. **Modrzewiowy.**

Modrzewica, y, lm. **e** bot. p. **Modrzewnica.**

Modrzewiec, wca, lm. **wce** p. **Modrzewiak.**

Modrzewina, y, blm., **Modrzew** *drzewo, drewno modrzewia.*

Modrzewiowy, Modrzewiany, × Modrzewowy przym. od **Modrzew;** [**Modrzeniowy**]: Kościół M. Gąbka modrzewiowa. Bobr. Huba lekarska a. modrzewiowa (polyporus officinalis). Cukier M. p. **Cukier.** Bot.: Drzewo modrzewiowe p. **Modrzew.**

Modrzewnica, y, lm. **e, Modrzewica, Rozmarynek** bot. (andromeda) *roś. z rodziny wrzosowatych.* Gatunki: M. j e d n o s t r o n n a (a. calyculata). M. r o z m a r y n o w a t a a. w ą z k o l i ś c i o w a, a. A n d r o m e d a, B a g i e n k o, R o z m a r y n e k b a g i e n k o (a. polyfolia).

× Modrzewowy p. **Modrzewiowy:** Żywica modrzewowa niebardzo podlejsza od terpentyny. Troc.

[**Modrzuchno**] przys. od **Modrzuchny.**

[**Modrzuchny, Modrzusieńki, Modrzuteńki, Modrzyśki**] *bardzo modry, zupełnie modry.*

[**Modrzusieńki**] p. **Modrzuchny.**

[**Modrzusieńko**] przys. od **Modrzusieńki,** *modrzuchno.*

[**Modrzuteńki**] p. **Modrzuchny.**

[**Modrzuteńko**] przys. od **Modrzuteńki,** *modrzuchno.*

[**Modrzy**] p. **Modry:** Modrza barwa. Mosk.

Modrzybiel, a, lm. **e, Drzewiak** bot. (sickingia) *roś. z rodziny marzanowatych.* <Modr(z)y + Biel>

Modrzyć, y, ył *czynić modrym, niebieszczyć:* [M bieliznę] = *farbkować.* **M. ś., Modrzeć** *błyszczeć niebiesko, niebieszczeć, błękitnieć:* Fartuch ś. modrzy. Kon. Hut.: Milerz ś. modrzy = *będąc blizkim dopalenia, wydaje dymy modre.* Łab.

1. Modrzyk, a, lm. **i** zool. (porphyrio) *ptak podkasały.* <Od Modry>

2. Modrzyk, a, lm. **i** p. **Małdrzyk:** Na podwieczorek świeże usmażyć modrzyki. Niem. < p. Małdrzyk>

[**Modrzyśki**] p. **Modrzuchny.**

[**Modrzyśko**] przys. od **Modrzyśki,** *modrzuchno.*

[**Modrzyzna, y,** lm. **y**] *kolorowy sagatys, płótno koloru ciemno-niebieskiego, ubranie tegoż koloru.*

Modulacja, i, lm. **e** muz. *przejście harmoniczne do innej tonacji:* M. stała, przechodnia, śmiała, niespodziana, banalna, oryginalna. Jego „Ite missa est“ ze wszystkiemi długo rozwiniętemi modulacjami znane było na całą okolicę. Wilcz. <Łć. modulatio dosł. = tonacja>

Modulować, uje, ował muz. *przechodzić z jednej w drugą tonację, używać modulacji:* Włożywszy dwa palce w usta i modulując niemi przeciągły głos, zagrał jak basiora, to jest zawył. Sienk. <Łć. modulari dosł. = wygłaszać>

Modulowanie, a, blm., czynność cz. **Modulować,** *modulacja.*

Moduł, u, lm. **y 1.** a. **Pomiar, Wymiar** bud. *połowa dolnej średnicy słupa, na pewną liczbę części równych podzielona i służąca do rozmierzania innych członków tegoż, co słup, porządku.* **2.** fiz.: M. sprężystości = *odwrócenie spółczynnika sprężystości; siła, którąby mogła pręt, mający jeden milimetr kwadratowy w przecięciu, przedłużyć o całą jego długość.* **3.** mat. = a) w teorji kongruencji = *liczba lub funkcja, przez którą dzielimy liczby lub funkcje rozważane, celem porównywania reszt przy dzieleniu powstających.* b) w teorji liczb zespolonych = *wartość bezwzględna:* M., argument liczby zespolonej. c) w teorji logarytmów = *czynnik stały, przy pomocy którego od logarytmów liczb w jednym układzie przechodzimy do logarytmów tychże liczb w innym układzie.* d) w teorji funkcji i całek = *pewne wielkości związane z własnościami perjodyczności.* <Łć. modulus, por. Modła>

Modułowy przym. od **Moduł:** Równanie modułowe. Funkcje modułowe eliptyczne.

Modyfikacja, i, lm. **e 1.** *zmiana, złagodzenie, uprzystępnienie.* **2.** a. **Moderacja** praw. *zmniejszenie żądań powoda a. pozwanego.* <Łć. modificatio>

Modyfikator, a 1. lm. **owie** a. **rzy** *ten, co modyfikuje.* **2.** lm. **y** *to, co modyfikuje:* Wpływ otoczenia zdaje ś. autorowi skuteczniejszym modyfikatorem. <Łć. modificator>

Modyfikować, uje, ował *robić zmiany, łagodzić, uprzystępniać, zmieniać mocniejsze na słabsze, większe na mniejsze i t. p.:* Jakto ojcze! zawołała z radością, którą niepewność i obawa modyfikowała nieco, więc nie odmówiłbyś pozwolenia swego? Bał. Niełatwo porzucał raz zdobyte pojęcia, lecz je modyfikował stopniowo. Chm. **M. ś.** *zmieniać ś., łagodnieć:* Medytacje rządcy, codziennie jedne, przedłużały ś., modyfikując ś. nieco, do późnego wieczora. Krasz. <Łć. modificare>

Modyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Modyfikować,** *modyfikacja.*

Modyfikowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Modyfikować ś.**

Modyljon, u, lm. **y** bud. *jedna ze sztuk prostokątnych, wystających z pod głównego gzymsu w od-*

stępach, przedstawiająca jakoby koniec krokwi, k r o k i e w n i c a. <Fr. modillon, z Włos. modiglione>

Modystka, i, lm. **i** p. **Modniarka.** <Fr. modiste>

Modzel, u, lm. **e,** †**Mozol,** †**Mozoła,** [**Modzyl, Mozol**] lek. (callus, callositas) *zgrubienie i stwardnienie naskórka na ręce a. nodze*, in. n a g n i o t e k, o d c i s k, t w a r d z i z n a, †o d t r ę t, †o d r ę t w i a ł o ś ć. <MOZ(OL>

[**Modzelanka, i,** lm. **i**] p. **Matecznik.**

Modzelowato przys. od **Modzelowaty.**

Modzelowatość, i, blm. rz. od **Modzelowaty;** †**Mozołowatość;** lek.: *zgrubienie, stwardnienie tkanek, czyniące je do modzelu podobnemi*: M. brzegów wrzodu (callositas marginum ulceris). M. powiek =*zgrubienie ich* (tylosis palpebrarum).

Modzelowaty, †**Mozołowaty** *do modzelu podobny*. Lek.: Brzegi wrzodu modzelowate, stwardniałe.

×**Modziasty** p. **Modny:** Dawniej nie było tych wymyślnych i modziastych strojów. Haur. Modziaste towary. Haur. Niech pokaże moda, czegoby nie trzeba, nie odradzi modziastym i sam anioł z nieba. Łączn. Modziasta to panna. Troc.

[**Modzyl, a,** lm. **e**] p. **Modzel.**

†**Mogączka, i,** lm. **i** *dziewiątka dzwonkowa w grze zwanej chapanka*. Goł. <? MOG>

[**Mogiełka, i,** lm. **i**] p. **Mogiła.**

×**Mogilniczy, ego,** lm. **owie** rz. *grabarz*.

[**Mogilnik, a,** lm. **i**] **l.** a. [**Mogiłki**] *cmętarz*: Pusto i głucho, jak na mogilniku. Mick. Tam na wzgórku wioska leży, a tam M. w dąbrowie. Mick. **2.** *mogiła, grób*: Podał od piasków brzeżnych M. tobie zbudował. Wysp. Rzuciwszy wszystko, marsz do mogilnika. Syrok. **3.** *krzyż nagrobny*. Sienk.

Mogilny przym. od **Mogiła,** [**Mohilny**], *kurhanowy, grobowy*; przen. *tyczący ś. śmierci, przypominający ją, grobowy*: Przychodzi z mogilnym memento. Krasz. Słysząc w zeschłych piersiach muzykę mogilną. Syrok.

Mogiła, y, lm. **y,** [**Mohiła**] **l.** *dół, w którym grzebią umarłego, grób*: Żale ich zakopią wraz ze mną w mogiłę. L. Śmierć go w zimne wtrąciła mogiły. Troc. Cała kraina w mogiłę zapadła. Mick. Tukaj, wydarty mogile, wstaje. Mick. (=*śmierci*). Przen.: (Ciało) utonęło pod morza mogiłą. Słow. Morze to wielka mogiła stworzenia. Słow. Znalazłem trupa i uciąłem głowę: upiór mogiły stepów nie porzuci. Słow. Gdy róża strojna w liść szkarłatu utonie kiedy do mogiły piasku, róża w nim uschnie. Słow. Postać Zary kwitnącą od skazy M. myśli gasnących ochroni. Słow. Każda dolina, każdy wierzch twej skały, jakże pamiętne! bo każde z nich było kolebką swobód lub sławy mogiłą. Mick. **2.** *pagórek z ziemi, szczeg. usypany nad grobem, grób, kopiec*: Usypać, wznieść mogiłę. M. Wandy, Krakusa. Pojrzysz na groby i smutne mogiły, które w przeszłych pięciu lat syny twe pokryły. Groch. Jednaż M. oboje was pokryje. Kochan. Niechaj ten napis niesie wyniosła M.: Filis sroga nędznego Dafnisa zabiła. Szymon. Te rozrzucone po niej mogiły, to stare groby twych braci. Karp. Na mogiłę wstąpił wysoką gęślarz i śpiewa pieśni z mogiły. Słow. Ziemia, którą zwą dziś ziemią mogił i krzyżów. Krasiń. **3.** *kurhan, pagórek, wzgórek, wzgórze samorodne*. **4.** ×M. przen. *kupa, górka, stos*: M. ksiąg, zboża. L. **5.** [M.]=a) *dół na kartofle, parsk, jama*. b) a. [**Żółw**] *choroba krów*. Zdr. **Mogiłka,** [**Mogiłeczka, Mogiełka**]. <MOG>

[**Mogiłeczka, i,** lm. **i**] p. **Mogiła.**

Mogiłka, i, lm. **i l.** p. **Mogiła:** M. kretowa. Troc. **2.** [M.]=a) w lm. p. **Mogilnik:** Jedź jegomość, gdzie wam trzeba, a ja pójdę na mogiłki. Syrok. Stary Maciej dawno już śpi na mogiłkach. Krasz. b)=**Hałka.**

†**Moglenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Moglić ś.,** *modlenie ś.*

†**Moglić się, i ś., ił ś.** p. **Modlić:** Często m ś. mogliła Bogu. Ż. E. Powstawszy z ziemi, mogląc ś., lepak szła do onej opętanej. Ż. E. <Zam. Modlić ś.>

†**Moglitwa, y,** lm. **y** p. **Modlitwa:** Wiele niemocnych miły Bóg przez moglitwy tych siòstr uzdrowił. Ż. E. I uczyniwszy moglitwę nad nią... Ż. E. Spełniwszy wieczorne moglitwy. Ż. E. Udzieławszy moglitwę... Ż. E. I jej ś. w moglitwę polecili. Ż. E.

×**Mogły** *który mógł; mogący*: O okolicznościach tu być mogłych. Kluk. Chorował na piersi, oddechu wolnego mieć nie mogłe. Chodk. K. <MOG>

Moguł, a, lm. **owie** *rządca Mogułów, ludu szczepu tatarskiego w głębi Azji*. <Od nazwy plemienia Mongoł, a. od Mongol. mong =śmiały, a. od Mon-gol=rzeka Mon>

Moher, u, lm. **y,** ×**Muchair,** ×**Muchajer l.** *materja wełniana włochata*. **2.** *rodzaj cieniutkiej włóczki*. <Ang. mohair, skąd Fr. mohair, podobno z Indyjs. moiakar, mohakar, māghar =tkanina z wełny koźlej>

[**Mohilny**] p. **Mogilny:** Jar M. Słow.

[**Mohiła, y,** lm. **y**] p. **Mogiła:** A gdzie leży? W mohiłach. Słow. <Ukr. mohyła>

Mohorycz, a, lm. **e** prow., [**Magarycz**] **l.** *zapijanie wódki, gdy pierwszy raz młody zjawia ś. na zwiady*. **2.** p. **Litkup.** <Arab. macharidż dosł. =wydatki, koszta, przez Ukr. mohoryčz, Brs. maharyčz>

[**Mohoryczenie, a,** blm.] czynność cz. **Mohoryczyć.**

[**Mohoryczyć, y, ył**] *nudzić, marudzić, ubiegając ś. o kupno*.

[**Mohowitny list**] *świadectwo majątkowe*. <Z Czes. mohovitina=ruchomości, majątek ruchomy>

[**Moiściewy**] *moi kochani*: Dyć niejak, M., dyć niejak! Ork. Słyszane to rzeczy M.! Ork. Tylo uważajcie M., co on kopał za swoje pieniądze. Dyg. <Skrócone Moi+(Jeste)ście+Wy>

Moja l. forma ż. od **Mój. 2.** [M.] *moja żona*: Nie widzieliście ta mojej? <p. Mój>

†**Mojaśty** *moja kochana*: M., nie każ ś. jej tym bawić. Pot. <Moja+(Jeste)ś+Ty>

[**Mojaż**] *cóż znowu?!*: A. mojaz i ze spaniem. <Moja+Ż(e)>

[**Mojdszy**] p. **Młodszy.**

Moje, ego, blm. **l.** *moja rzecz, moja własność, moja krzywda*: To M! Pijesz za M. Nie widzę, dlaczego mię przy moim tak nieprzyjacielsko gabają? Warg. Nieszczęśliwe te słowa dwa: twoje a M., mieszają świat i bracią przywodzą w zaboje. Pot. Masz za M.! **2.** *moje twierdzenie*: Na M. wyszło, na moim ś. stało (=*tak, jak twierdziłem*). M. na wierzchu! (=*ja wygrałem*). <p. Mój>

[**Mojeśty**] *mój kochany*: O! M., nie bądźże tak gorąco kąpany. Ork. M., dajmy temu spokój. Ork. Patrz swojego, M., o insze ś. nie trap. Ork. <Mój+(Jest)eś+Ty>

[**Mojkiet, u,** lm. **y**] *roś. wełnianka* (eriophorum). <Nm. [maikatt]=Nm. Maikatze>

Mojsie!, Mosie! żart. lekc. niby 5 pp. *wołanie na Żyda chałaciarza.* <Z imienia Mojżesz, przez Zyd. Mojsie>

†**Mojski** *do mnie stosujący ś., mój.* Włod., Troc. †**Po mojsku** przys. *na mój sposób, po mojemu.* Włod., Troc, Zwr. M. <Od Mój>

×**Mojża, y,** lm. **e** *nazwa folwarku w Inflantach:* Folwarki w Inflanciech mojżami zowią. Paszk. Mojże tym ś. mają dać, którzy w służbach statecznie trwają. Nar. <Z Łot. mujża (skąd Ros. myza), to zaś z Estońs. mäisa, a to może ze Śr. Łć. mansio=dwór>

Mojżeszowy: Wyznanie mojżeszowe = *wiara Izraelitów, Stary Zakon.* <Od Mojżesz>

1. Moka, i, lm. **i** myśl. p. **Kryżówka.** <?>

2. Moka. i, blm. p. **1. Kawa:** Zapach moki. Mick. <Od nazwy miasta Arab. Mokhā>

[**Moka, i,** lm. **i**] p. **Mąka.**

Mokasyna, y, lm. **y** *trzewik u Arabów a. u Indjan amerykańskich.* <Z języka Algonkińs. mokisin>

Mokka, i, blm. p. **Kawa:** Nalewa mokkę. Słow. <p. 2. Moka>

Mokko-krem, u, blm. cukier. *krem kawowy, składający ś. z żółtek, cukru, śmietanki i kawy.* <2. Moka + Krem>

[**Moklizna, y,** lm. **y**] p. **Pot.**

Moknąć, nie, nął a. **kł 1.** *stawać ś. mokrym, wilgotnieć, moczyć ś., flażyć ś.:* M. na deszczu. Nie chciałem ś. rozczulić, wnet mi oczy mokną — wszedłem przez okno. Słow. **2.** *zostawać w płynie dla odmoczenia ś., wydzielenia jakiej substancji i t. p., namakać; macerować ś.:* Gwoździki mokną w gorzałce, skóry zeschnięte w wodzie. Przen. posp. (o człowieku): M. w winie, gorzałce *(= być pijakiem, zakrapiać ś., zapijać sprawę).* M. we łzach. Pot. *(= tonąć; rozpływać ś. we łzy, zalewać ś. łzami).* Wszystek we krwi, we łzach moknie. Troc. **3.** [M. a **M. ś.**] *potnieć, pocić ś.* <MOK>

Moknięcie, a, blm., czynność cz. **Moknąć.**

[**Moknięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Moknąć ś.**

[**Moko, a,** blm.] p. **Mleko.**

[**Mokowrota, ót,** blp.] *wrota, sprowadzające jakoby deszcz* (ażeby deszcz był, trzeba chyłkiem zabrać cudze wrota, zanurzyć w wodzie i wystawić, to będzie deszcz): Nie zamykaj mokowrót! <MOK + Wrota>

×**Mokra, ej,** lm. **e** p. **Sympla.** Goł. Przygotowała karty, rojąc suche i mokre. Korz.

Mokradla, i, lm. **e 1.** × M. p. **Mokrość:** Do Wisły wskoczył; co ś. dzieje duszy, nie wiedzieć; snadź ś. w piekle z tej mokradli suszy. Koch. W. M. zbytnia ziarn macice niszczy. Haur. **2.** p. **Mokradło:** Na górach i bydło i drzewa lepsze bywają, niż w mokradlach. Petr.

[**Mokradle, a,** lm. **a**] p. **Mokradło.**

Mokradlina, y, lm. **y** p. **Mokradło:** Rzeżucha rośnie na mokradlinach i miejscach wodnistych. Syr.

†**Mokradlnia, i,** lm. **e** p. **Mokradło.** And. z Kobyl.

Mokradło, a, lm. **a 1.** a. **Mokradlina, Mokradla, Mokrzyna, Mokrzyzna, Mokrzawina, Mokrzawa, Mokrzysko,** [**Mokrzadło, Mokradle, Mokrzydło, Mokroć, Mokrzada, Mokrzadla**], †**Mokradlnia** *moczar, nizki, mokry grunt, miejsce mokre, sap, sapowisko, ziemia, na której niedawno woda stała.* **2.** w lm. a. × **Mokrość** = *czas dżdżysty, deszcze, szaruga, flaga, roztopy, słota, plusk ustawiczny:* Mokradła teraz panują. Troc. Trafiły ś. długo z wiosny mokradła. Haur. <MOK>

[**Mokradź, i,** blm., **Mokraś**] *wilgotne powietrze, wilgoć.*

[**Mokraś, i,** blm.] p. **Mokradź.**

Mokrawo przys. od **Mokrawy.**

Mokrawy, × **Mokrzawy** *nieco mokry, niezupełnie mokry, wilgotny.*

Mokro przys. od **Mokry:** W dolinie M. *(= wilgoć, pełno wody).* Przyłożyć co na M. *(= zmoczywszy).* Dziś na dworze M. *(= wilgoć, błoto, szaruga, flaga, słota, plusk).* Dziecko ma M. w kolebce.

†**Mokro, a,** blm., [**Mokro, Mokrocie, Mokroć**] *wilgoć, flaga, słota, szaruga, deszcz:* Mokra ś. nie boję. Ten w mokrze, ten na suszy, żołnierz kopję kruszy. Pot.

[**Mokrocie, a,** blm.] p. †**Mokro.**

[**Mokroć, i**] **1.** lm. **e** p. **Mokradło. 2.** blm. p. †**Mokro.**

†**Mokrodziw, a,** lm. **y** *potwór wodny:* Mokrodziwy morskie. Mor. A. <Mokry + Dziw>

Mokrosolony *solony na mokro.* Garb.: Skóra mokrosolona. <Mokry + Solony>

[**Mokrostępy, ów,** blp.] żart. *kalosze:* Mokrostępów nie zdejmie. Smol. <Mokry + Stąpać>

× **Mokrość, i,** blm. **1.** rz. od **Mokry;** × **Mokrota,** × **Mokrzyzna,** × **Mokrzadla,** × **Mokradla,** *wilgoć:* Indyjskie kury pod swojskie kokoszy polskie sadzić, a od mokrości z młodu strzec. Gost. **2.** p. **Mokradło.**

× **Mokrośnieżysto** przys. od **Mokrośnieżysty.** L.

× **Mokrośnieżysty** *mokry i śnieżysty:* Zima mokrośnieżysta. Haur. <Mokry + Śnieżysty>

× **Mokrota, y,** blm. p. **Mokrość:** Woda zimno stracić może, a mokroty nie może. Żebr.

× **Mokrowłosy** *mający włosy mokre.* Przen.: Zorza mokrowłosa. Otw. *(= rosista).* <Mokry + Włos>

Mokrozgniły gorz. *zepsuty przez mokrą zgniliznę.* <Mokry + Zgniły>

Mokry 1. *przeniknięty obficie płynem, niesuchy, zmokły, przemokły, wilgotny:* Przy suchym drzewku i mokre goreje. Bratk. Rybka podskokiem mokre całuje powierzchnie. Mick. M. rok *(=kiedy obficie deszcze padają, dżdżysty).* Suchy marzec, M. maj, będzie żyto jako gaj. Prz. Mokrym kropidłem w poświęconej wodzie oczy mu zalał. Kras. W robociźnie chłopskiej, zwane tłoki suche i mokre, dlatego, że w ostatnim razie właściciel dawał wódkę. Wiszn. †Mokra śmierć = *utonięcie.* Uszli żelaza, a mokra ich śmierć i ślepe pożarły zastępy rzeki nieubłaganej. Tw. Mokra śmierć wodze wojska Faraonowego starła czerwonemi wiry. Groch. Ofiary mokre a. libacje głównie składały ś. z wina, które wylewano na ołtarz. Kozł. †Kurzawa mokra p. **Kurzawa. 2.** Korzeń M. p. **Korzeń. 3.** chem.: Droga mokra rozbioru chemicznego = *działanie za pomocą płynów, odczynników ciekłych.* **4.** gór.: Saletra mokra = *metan* (CH_4), *gdy z wybuchem ś. zapala.* **5.** kip.: Mokre wino = *lekkie, nieco kwaskowate, pośledniego gatunku.* **6.** myśl.: Mokra a. grzązka stopa = *polowanie błotne.* <MOK>

[**Mokryć, a,** lm. **e, Mokrzyc, Mokrzyca**] *roś. szczawik* (oxalis acetosa). <Od Mokry>

†**Mokrz, u,** lm. **e** fizj. p. **Mocz.**

Mokrza, y, lm. **e 1.** †M. p. **Mokrzadla:** Rozpalone żelazo kowal topi w wodzie, to zatym pryska zamoczone i popiskuje, w mokrzy ciepłej zagrążone. Żebr. **2.** p. **Mokrzyca.** <MOK>

[**Mokrzada, y,** lm. **y**] p. **Mokradło.**

Mokrzadla, i, lm. **e 1.** p. **Mokradło. 2.** × M. blm. p. **Mokrość. 3.** [M.] a. †**Mokrza** *płyn, ciecz.* **4.** *pora deszczów, rozmokłe drogi, chlapanina.*

[**Mokrzadło, a,** lm. a] p. **Mokradło.**

[**Mokrzadłowy**] przym. od **Mokrzadło**: Ruczaje zarosłe szuwarami, prawie niedostrzeżone pośród burzanów mokrzadłowych Rol.

Mokrzawa, y, lm. **y** p. **Mokradło**: Na każdej mokrzawie na klęczkach szukali najlichszego znaku. Fred. A.

Mokrzawina, y, lm. y p. **Mokradło**: Rzadsze miejsca lasu i niezarosłe mokrzawiny. Kaczk.

× **Mokrzawo** przys. od **Mokrzawy**, *mokrawo.*

× **Mokrzawy** p. **Mokrawy**: Wioska mała, lecz zdrowa, z czystych wód mokrzawa. Hul.

Mokrzec, rzca, lm. **rzce** bot. **1.** p. **Muchotrzew. 2.** p. **Mokrzyca.**

Mokrzenie, a, blm. i **M. ś.** czynność cz. **Mokrzyć**, *moczenie.*

Mokrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mokrzyć** a. **Mokrzyć ś.**

[**Mokrzyc, a,** lm. **e**] **1.** p. **Mokryć. 2.** p. **Muchotrzew. 3.** *roś. kurzyślad pospolity* (anagallis arvensis).

Mokrzyca, y, lm. **e I.** a. **Mokrza** *choroba w ogonie u bydląt pociągowych.* **2.** [M.] *mokre lato.* **3.** [M.] p. **Mokryć. 4.** bot.=a) a. **Mokrzec, Muszec, Ptasie ziele, Zanokcica** (alsine) *roś. z rodziny mokrzycowatych.* b) p. **Muchotrzew**: Zające mokrzycę chrupią. Mick. <Od Mokry>

Mokrzycowaty bot.: Rośliny mokrzycowate (alsinaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych, uważana też za plemię rodziny goździkowatych i zwana wtedy in.* roślinami mokrzycowemi (alsineae).

Mokrzycowy bot.: Rośliny mokrzycowe p. **Mokrzycowaty.**

Mokrzycznik, a, lm. **i, Sitowiec, Sitowa trawa** bot. (holosteum) *roś. z rodziny mokrzycowatych.* Gatunek: M. baldaszkowy (h. umbellatum).

Mokrzyć, y, ył i **M. ś.** p. **Moczyć**: Lekarstwo to dzieciom mokrzącym i usikającym ś. w pościele użyteczne. Syr. × **M. ś.** *być mokrym, puszczać wilgoć:* Ta rana jeszcze ś. mokrzy. Troc. <Od Mokry>

[**Mokrzydło, a,** lm. **a**] p. **Mokradło**: Zbłądziwszy, przez skały ś. przedziera, przebywa mokrzydła, pnie ś. na opoki. Kras.

Mokrzyna, y, lm. **y I.** p. **Mokradło**: M., miejsce mokre, niezdatne do położenia fundamentów. Podcz. **2.** †w lm. *szczelnik, pisoar:* Mokrzyny, kąt, gdzie szczą. Troc.

Mokrzysko, a, lm. **a** p. **Mokradło.**

Mokrzystość, i, blm. (o ziemi, gruncie) *mokrość, wilgotność:* Większa M. ziemi szła na równi z większą obfitością wód w rzekach. Szaj.

Mokrzyzna, y, lm. **y I.** p. **Mokradło**: Topola podoba sobie na mokrzyznach. Jak. J. **2.** × M. p. **Mokrość**: Tych, którzy przy ogniu ś. grzali, suknie jeszcze mokre były; onego, który na modlitwie przez noc był, żadnej mokrzyzny na sobie nie miały. Birk.

× **Moksa, y,** lm. **y** lek. *dawniej używane grube i krótkie wałki z bawełny, do przypalania skóry służące,* przypieczka. <Hp. moxa, może od Hp. mojar=wilżyć>

[**Mokwa, y,** blm.] *pogoda dżdżysta, plucha, chlapanina, szaruga, deszcz ciągły, śnieg tający:* M. na polu. Podczas mokwy. Pot. <MOK>

[**Mol, a,** lm. **e**] **1.** p. **2. Mal. 2.** *gospodarstwo, posiadłość.* Zdr. [**Molik**]. <p. 2. [Mal]>

Molarymetr, u, lm. **y** mł. *termometr wskazujący temperaturę mlewa wychodzącego z pod kamieni.* <Now. z Łć. molaris=młynowy + Gr. métron=-mierz>

†**Molarz, a,** lm. **e** *malarz.* <p. Malarz>

Molas, u, blm. gieol. *nazwa ogólna znajdujących ś. w Szwajcarji piaskowców i zlepieńców, należących do oligocenu, miocenu i pliocenu.* <Fr. mollasse dosł.=miękkawy>

Molasowy przym. od **Molas.**

[**Molawka, i,** lm. **i**] *drobna rybka.* <Od Mały>

†**Molderz, a,** lm. **e** p. **Morderca.** <Zam. Morderz>

Moleć, eje, ał *tęchnąć, psuć ś., dostawać mólów:* Kwiat chmielu, skoro go obrywasz, nie powinien być zroszony deszczem lub rosą, bo potym moleje. <Od Mól>

Molekula, i, lm. **e** chem. i fiz. p. **Cząsteczka.** <Fr. molécule>

Molekularny chem. przym. od **Molekula,** *cząsteczkowy,* prow. *drobinowy;* p. **Międzycząsteczkowy.** Fizyka molekularna p. **Fizyka.**

Molekuł, u, lm. **y** chem. i fiz. = **Cząsteczka.** Przen.: Przeobrażenia, jakim ulega społeczność, będąca skojarzeniem molekułów człowieczych. Ask.

Molekuła, y, lm. **y** chem. i fiz. p. **Cząsteczka.**

Molenie, a, blm., czynność cz. **Moleć.**

[**Molenie, a,** blm.] czynność cz. **Molić.**

× **Molestacja, i,** lm. **e** p. **Molestowanie**: Powyższą molestację napisała z namowy jenerałlejtnanta. Rol. <Śr. Łć. molestatio>

× **Molestja, i,** lm. **e** *uciążliwość, przykrość:* Przeprowadzeniem próżnej negocjacji obawiałem ś. molestji księciu hetmanowi przynosić. Mat. <Łć. molestia>

Molestować, uje, ował kogo **I.** × M. *męczyć, fatygować, trudzić, nękać, obciążać, dręczyć, dokuczać, dawać ś. we znaki, przykrość wyrządzać.* **2.** *naprzykrzać ś. komu prośbami, prosić do znudzenia, usilnie, błagać rzewnie:* Żeby go żaden o żadną rzecz nie gabał ani molestował. Leop. Molestowana panna siadła do fortepianu i grać zaczęła. Orzesz. Każdy widzi, że nas molestują o rzecz próżną, nic do nas nie należącą. Kit. **3.** [M.] *narzekać, ubolewać.* <Łć. molestare>

Molestowanie, a, blm., × **Molestacja,** posp. **Molesty.** [**Molestunek**] czynność cz. **Molestować.**

Molestująco *w sposób molestujący, molestując:* Zróbcież tak, żeby uciekł koniecznie, dodał wójt M. Rol.

[**Molestunek, nku,** blm.] p. **Molestowanie**: Za wielkim molestunkiem.

Molesty, ów, blp. posp. p. **Molestowanie**: A on dalejże w M., płacze!

Molet, u, lm. **y** blach. *kółeczko metalowe ząbkowane, obracające ś. na ośce, umieszczonej w rozszczepionej rączce, i służące do nabijania drobnych kancików przez przytykanie go do przedmiotu, obracającego ś. na tokarni.* <Fr. molette ż.>

Molibden, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny z gromady chromowej,* Mo. <Now. z Gr. molýbdaina=kula ołowiana, od mólybdos=ołów>

Molibdenowy przym. od **Molibden**: Błyszcz M. Łab.

Molibdomancja, i, blm. *wróżenie przez lanie roztopionego ołowiu na wodę.* <Now. z Gr. mólybdos=ołów + manteía=wróżba>

[**Molić, i, ił**] *prosić kogo bardzo; być natrętnym w prośbie, w słowach, molestować.* <Toż, co Modlić>

× **Molifikować, uje, ował** *łagodzić, zacierać.* <Ze Śr. Łć. mollificatio = miękczenie, łagodzenie>

× **Molifikowanie, a,** blm., czynność cz. **Molifikować:** Dla molifikowania kontradykcji i protestacji. Mat.

Molik, a, lm. **i** zool.: Moliki (acarina) *dział pająków*, roztocze. <Od Mól>

[**Molik, a,** lm. **i**] p. **Mol.**

Molina, y, lm. **y** apt. *mydło miękkie, zawierające nadmiar tłuszczu i gliceryny.* <Now. z Łć. mollis = miękki>

Molinea, i, lm. **e** bot.: M. kokosowa p. **Kokosek.** <Z niby Łć. molinaea, od nazwiska przyrodnika Chilijskiego Molina †1829>

Molinista, y, lm. **ści, Molinozista** *zwolennik, wyznawca molinizmu.* <Od nazwiska teologa Hp. Molina †1600>

Molinizm, u, blm., **Molinozizm** *nauka Jezuity hiszpańskiego Moliny, według której tylko godni dostąpią łaski bożej.*

Molinja, i, lm. **e** bot. p. **Trzęślica.** <p. Molinea>

Molinozista, y, lm. **ści** p. **Molinista.**

Molinozizm, u, blm. p. **Molinizm.**

Molisto przys. od **Molisty.** L.

Molisty, Molowaty *pełen mólów; zniszczony przez nie.* <Od Mól>

Moll nieod. muz. p. **Minor.** <Nm. moll, z Łć. mollis = miękki>

Mollah nieod. *urzędnik cywilny i duchowny u Turków.* <p. Mułła>

Molmeser, a, lm. **y** noż. *nóż specjalny, z obu stron ostry, służący do obrzezania u Żydów.* <Hb. mohel = obrzezający + Nm. Messer = nóż>

Molo nieod. *nadbrzeże kamienne przy portach a. ujściach rzek, zabezpieczające grunt od zalewu i zapiaszczenia.* <Włos. molo, z Łć. moles>

Moloch, a, blm. *ołtarz krwiożerczy; sprawa, pochłaniająca wiele niewinnych ofiar.* <Od nazwy groźnego bóstwa Fenickiego, po Hb. Molech, dosł. = król>

Molos, a, lm. **y** *rasa psa, ogromny brytan:* Hej, psy, prawdziwe molosy. Krasz. <Z Gr. (kýōn = pies) Molossós = Moloski, z krainy Gr. Molossís>

× **Molotoczyna, y,** lm. **y 1.** *dziury, toczone przez mole.* **2.** *rzecz, którą mole stoczyły.* <Mól + Toczyć>

Molowato przys. od **Molowaty,** *molisto.* L.

Molowaty p. **Molisty.**

Molownik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Mącznik:** Stoziarn, M., ziele; rodzaj pszenicy, której kłos sto ziarn daje. Bobr. **2.** (ambrina) *roś. z rodziny komosowatych.* <Od Mól>

[**Moltech, u,** lm. **y**] p. **Maltyk.**

Molton, u, blm. *barchan na obie strony kosmaty, wkładany np. pomiędzy materję i podszewkę portjer dla tęgości.* <Fr. molleton>

Moltonowy przym. od **Molton:** Na nocleg przywdziewa każdy żołnierz moltonowe spodnie.

[**Moltych, u,** lm. **y**] p. **Maltyk.**

[**Moltyk, u,** lm. **i**] p. **Maltyk:** Obiad na dwa moltyki *(=na dwa dania).*

Moluski, ów, blp. *zwierzęta miękliwe, mięczaki:* Gwiazda morska, rodzaj molusków. Mick. <Z Łć. molluscus = miękkawy>

[**Molatać, ce, tał**] *tłuc ś., szarpać ś.* <? Por. Kołatać>

[**Molatanie, a,** blm.] czynność cz. **Molatać.**

[**Mołda, y,** lm. **y**] p. **Mułła.**

Mołdawit, u, lm. **y, Pseudochryzolit** min. *odmiana obsydjanu przezroczysta, oliwkowo-zielona.* <Od nazwy krainy Mołdawja = Multany>

[**Mołebeń, bnia,** lm. **bnie**] *nabożeństwo, modły:* Grzmią w M. wielki społem. Zal. <Ukr. mołebeń>

[**Mołka, i,** lm. **i**] p. **Mąka.**

[**Mołknąć, nie, nął**] p. **Mełknąć:** Noga, ręka mnie mołknie. <? MILK>

[**Mołknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Mołknąć.**

[**Mołla, y,** lm. **y**] p. **Mułła.** <p. Mułła>

[**Mołna, y,** lm. **y**] p. **Mułła:** M. zaryczał na meczecie. Chodź.

[**Mołnia, i,** lm. **e**] *błyskawica (bez grzmotu):* M. chlaszcze. Por. **Małanka.** <S. Sł. mlъnija, Srb. munja, Ukr. mołnia>

[**Mołoczny**]?: Przyszło dziecię na świat boży, kłaniał mu ś. step M., na wschodzącej strunach zorzy wiatr mu śpiewał podobłoczny. (O Bohdanie Zaleskim). <? Ukr. mołoczny = mleczny>

[**Mołoda, ej,** lm. **e**] p. **Mołodyca:** Już M. nie twoja! <Z Ukr. mołodyj = młody>

[**Mołodczy**] przym. od **Mołodec,** *młodzieńczy:* Mołodcze lata minęły. Jeż.

[**Mołodec, dca,** lm. **dcy**] p. **Mołodziec:** Ten to M. Amor, im starszy młodnieje. Koch. W. Nasze czerstwych mołodców rycerstwo pierwsze najazdy nieprzyjaciół na siebie zawsze czołem zatrzymawa. Stryjk. Czekał ataman, kopał ziemię wrony; dał znak, mołodcy obwiedli go kołem. Gosz. <Ukr. mołodèć>

[**Mołodectwo, a,** blm.] *wiek mołodca, młodzieńczość; junactwo, zuchowatość:* Była to jedna z tradycyjnych ozdób kozackiego mołodectwa. Chodź. <Ukr. mołodectwo>

[**Mołoducha, y,** lm. **y**] p. **Mołodyca.** Zdr. [**Mołoduszka**]. <Ukr. mołoducha>

[**Mołoduszka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Mołoducha. 2.** p. **Młoda.**

[**Mołodyca, y,** lm. **e, Mołodycia, Mołojca**] **1.** a. [**Mołoda, Mołoducha**] *młoda kobieta.* **2.** p. **Młoducha.** <Ukr. mołodycia>

[**Mołodycia, i,** lm. **e**] **1.** p. **Mołodyca:** A powiedzno, mołodyciu, nie uciekał tu tędy jeden szlachcic, Lach przeklęty, z córką? Sienk. **2.** p. **Młoducha.**

[**Mołodziec, dźca,** lm. **dźcy, Mołojec, Mołodec, Mładziec**], †**Mołojdziec 1.** *młodzieniec, młodzian, młodzik.* **2.** (o kozakach) *człowiek dzielny, zuch, junak, chwat, bohater:* Mołodźcom głodno, cały dzień nie jedli, nie pili; mołodźcom słabo, dzień walczyli. Krasiń. <Ukr. mołodèć>

[**Mołofiej, Małafiej**]: Ciąć mołofieja a. małafieja = *masturbari.* <Zap. z imienia Malachjasz>

[**Mołojca, y,** lm. **y**] p. **Mołodyca** i **Młoducha.** Troc.

[**Mołojczy, Mołojecki**] przym. od **Mołojec:** Życie ich napełniały wspomnienia sławy mołojczej. Jeż.

†**Mołojdziec, dźca,** lm. **dźcy** p. **Mołodziec:** O mołojdźcy, ujrzy z was wnet każdy, jako nad białogłowską broń męska ma zawżdy. Otw.

[**Mołojec, jca,** lm. **jcy**] p. **Mołodziec:** Mołojcy zlatywali ś., jak krucy na żer gotowi. Sienk. Książęcy leli prawie wprost w twarze i piersi mołojców płomień i ołów. Sienk. Ty mnie, hetmanie, mołojców dobrych daj, bo czernią nie z Wiśniowieckim to poczynać. Sienk. Zaporoscy mołojcy. W porażce mołojców bitnych moc stracili. Stryjk. <Z Ukr. mołodèć>

[**Mołojecki**] p. **Mołojczy:** Gdzie moja sława mołojecka, gdzie moja szabla-drużka? Sienk.

Mołokany, ów *sekta religijna w Rosji:* Mołokany nie jedzą żadnego mięsa i wódki nawet na

żadnej uroczystości nie piją. And. <Ros. molokànъ, od molokò=mleko>

[**Mołoteń, tnia,** lm. **tnie**] *gatunek lnu.* <Ukr. mòłoteń>

× **Mołu** nieod. *derwisz.* Wor. <p. Mułła>

† **Mołwa, y,** lm. **y** *mowa:* Mołwy gospodnowy. Ps. flor. Zła M. Glosy w. XV. <MO[Ł](W)>

† **Mołwić, i, ił** p. **Mówić:** Prze bracią i bliźnie moje mołwił jeśm pokój o tobie. Ps. puł. Jedną mołwił jest Bóg. Ps. flor. <MO[Ł](W)>

† **Mołwienie, a,** blm., czynność cz. **Mołwić,** *mówienie.*

Momak, a, lm. **i, Momek** *chłopiec, wyrostek u Serbów:* Drugiego konia prowadził M. czyli podrostek. Spas. <Srb. momak>

Momek, mka, lm. **mcy** p. **Momak:** Potrzebował tylko posłać momka z językiem do najbliższego przedstawiciela władzy. Jeż. Mahmud-beja momcy pod ramiona prowadzili. Jeż.

Momencik, u, lm. **i** p. **Moment:** Zaczekaj choć M. Boh.

Moment, u, lm. **y** a. **a I.** *najkrótsza chwila, mgnienie oka, mig, minutka:* W ten M. *(= natychmiast, w lot, zaraz, w te pędy, na poczekaniu, piorunem, bezzwłocznie).* Wychodzi co M. Wyjdę na M. Przen.: *pewna pora, doba:* Jeden z momentów żywota szlachty naszej. Krasz. [Tym momentem]=*tymczasem.* **2.** fiz.: M. statyczny = *iloczyn z siły przez linję prostą.* M. siły względem punktu = *iloczyn z siły przez prostopadłą wyprowadzoną z tego punktu do kierunku siły; iloczyn siły przez jej ramię.* M. bezwładności ciała=*iloczyn z masy ciała przez kwadrat odległości jego środka ciężkości od danego punktu lub od danej linji.* × M. dynamiczny p. **Ilość.** M. pary sił= *iloczyn jednej z sił, stanowiących parę, przez odległość obu tych sił.* M. magnetyczny p. **Magnetyczny. 3.** mat.: M. odcinka względem osi = *iloczyn najkrótszej odległości osi odcinka przez rzut odcinka na płaszczyznę prostopadłą do osi.* M. odcinka względem punktu, M. dwuch odcinków. Zdr. **Momencik.** <Łć. momentum>

Momentalnie przys. od **Momentalny:** Przemiana dokonała ś. tu M.

Momentalność, i, blm. rz. od **Momentalny.**

Momentalny, × **Momentowy** *trwający moment, szybki, natychmiastowy, chwilowy, błyskawiczny.* <Z Łć. momentum=moment>

× **Momentowy** p. **Momentalny:** Biesiady, posiedzenia, tańce, krotochwile momentowa uciecha jest, bo krótkiej chwili. Koch. W.

† **Momić, i, ił** p. **Mamić:** Wytrzepawszy ją, mówi: a toż masz dosyć, nie będziesz momiła, wieręć mi ś. też już gra uprzykrzyła. Lubom. <MA(M)>

† **Momienie, a,** blm., czynność cz. **Momić,** *mamienie.*

Momot, a, lm. **ci,** † **Mamot I.** × M. *człowiek zająkliwy, z trudnością mówiący, jąkała, bełgot; niemy, niemowa:* Język momotów prędko będzie mówił i jaśnie. Leop. Przywiodą Jezusowi głuchego momota. Sekl. **2.** [M.] *niedołęga, człowiek do niczego; dziecko nie mogące ś. nauczyć pacierza.* <Dźwn.>

[**Momotać, ta** a. **ce, tał**] **I.** a. [**Mamotać**], † **Mamotać** *mówić niezrozumiale, bełgotać:* Zająkliwy momoce, bełkoce. Dudz. Gdy co publicznie mówić mają, zęby im szczegoczą, język momota. Pilch. **2.** *czarować, pozbawiać zdrowych zmysłów.* <Dźwn.>

[**Momotanie, a,** blm.] czynność cz. **Momotać;** *zająkliwość.* Dudz.

× **Momotliwy,** † **Momotny I.** *zająkliwy, bełgocący, zacinający ś. w mówieniu:* Jedni ludzie są momotliwi, drudzy też szepieczą. And. z Kobyl. Język M. a. który ś. zająka, prostego człowieka ukazuje. And. z Kobyl. Przywiedli Jezusowi głucha momotliwego. Bud. Języki momotliwe, zająkające. Rej. **2.** *zrzędny, mrukliwy, skłonny do szemrania.*

† **Momotny** p. **Momotliwy.**

× **Momotowy** przym. od **Momot:** Blegocę momotowym przykładem, co owo rzadko między tysiącem całe rzecze słowo. Groch.

[**Momycz, a,** lm. **e**] *lilja wodna, grzybień biały* (nymphaea alba). <Ukr. momycz>

Mona, y, lm. **y** zł. *pudendum muliebre.* <?>

Monachijski: Piwo monachijskie=*gatunek piwa bawarskiego dolnej fermentacji, ciemnego, średnio chmielonego, alkoholicznego, ekstraktywnego* (13—15° Ballinga). <Od nazwy miasta Monachjum, po Nm. München>

Monachologja, i I. blm. *nauka praw zakonnych.* **2.** lm. **e** *opis zakonników.* <Now. z Gr. późń. monachós=mnich + -logía=znawstwo>

Monachomachja, i, lm. **e** *wojna mnichów:* M., tytuł utworu Ig. Krasickiego. <Now. z Gr. późń. monachós=mnich + máchē=walka>

Monada, y, lm. **y I.** a. **Jedność** fil. = a) *jedna z zasadniczych liczb w metafizyce pitagorejskiej.* b) *jednostka; najprostszy niepodzielny byt; pierwiastek substancjalny; atom uduchowiony i dynamiczny* (w metafizyce Giordana Bruna i Leibniza): Monady rozumne=*dusze ludzkie.* M. pierwotna a. najwyższa=*Bóg.* Por. **Monadologja. 2.** a. **Wszczątek** zool. (monas) *jeden z wiciowców.* <Gr. monás, 2 pp. monádos>

Monadologja, i, blm., × **Monadyzm** fil. *teorja a. doktryna filozoficzna monad; system fil. Leibniza, oparty na pojęciu monady.* <Now. z Gr. monás, 2 pp. monádos=jednostka + -logía=znawstwo>

Monadysta, y, lm. **ści** *zwolennik, wyznawca monadyzmu.*

× **Monadyzm, u,** blm. fil. p. **Monadologja.**

Monarcha, y, lm. **owie I.** a. [**Onarcha**] *władca kraju, w którego ręku skupia ś. całość rządu, panujący, cesarz, król a. książę udzielny:* M. samowładny a. absolutny. M. konstytucyjny. Charakter Filipa II jest typem monarchy despotycznego, fanatycznego i szkodliwego krajowi. Karł. W Moskwie M. jedynowładecz. Biel. M. Między monarchy na poselstwach wzrosłem. Mick. Przen.: U białowieskiego dębu, jeżeli myśliwi, ogień tajemny wznieciwszy, rdzeń głęboko wypalą, wkrótce M. lasów straci swe liście powiewne. Mick. Ty skrzydły orlemi, monarcho ptaków, wzniosłeś mię do siebie! Mick. M. ptaków Frangestanu, łabędź. Mick. **2.** przen. *pan możny, magnat:* Popatrzeć na takiego monarchę, jak jaśnie pan. Rzew. <Gr. mónarchos>

× **Monarchalny** p. **Monarchiczny:** Nadęty monarchalną pychą, chciwy sławy. Przyb.

Monarchicznie przys. od **Monarchiczny:** Panować M.

Monarchiczny, × **Monarchalny** przym. od **Monarchja:** Rząd M. Chce nasze dotychczasowe rządy monarchiczno-republikańskie na absolutne zamienić. Kaczk.

Monarchini, i, lm. **e I.** forma ż. od **Monarcha.** Przen.: Przyszłego świata święta M. Słow. *(=Najświętsza Marja Panna).* **2.** *żona monarchy.*

Monarchista, y, lm. **ści** *stronnik monarchji, zwolennik rządu monarchicznego.*

Monarchistka, **i**, lm. **i** forma ż. od **Monarchista.**

Monarchizm, u, blm. *system jednowładztwa, zasada rządu monarchicznego, jednowładztwo, monokracja.*

Monarchja, i, lm. **e** *państwo, rządzone przez monarchę:* M. nieograniczona czyli absolutna. M. stanowa (= *państwo, w którym władza monarchy jest ograniczona przez stany bezpośrednio a. za pomocą swoich przedstawicieli, mających udział we władzy państwowej).* M. reprezentacyjna a. konstytucyjna (= *państwo, w którym ogół narodu za pośrednictwem sejmów, parlamentów uczestniczy w czynnościach państwowych).* M. babilońska, asyryjska. <Gr. monarchía>

Monarcholatrja, i, blm. *uwielbianie monarchji, rządów monarchicznych; stronnictwo jednowładztwa.* <Now. z Gr. mónarchos = jedynowładca + latreía = ubóstwianie>

Monarchomacha, y, lm. **owie** *nieprzyjaciel monarchizmu, republikanin.* <Now. z Gr. mónarchos = jedynowładca + máchomai = walczę>

Monarszy, †**Monarszyński** przym. od **Monarcha:** Tron M. Godność monarsza. Ukaz M. Trucizną kraju są grzechy monarsze. Kras. Ruszają przed oblicze stawić ś. monarsze. Mick. Azaż nie wolno z monarszego stanu żebrakiem zrobić Wszechmocnemu Panu? Chr.

†**Monarszyński** p. **Monarszy:** Berło, monarszyńskiej godności znak. Chm. B. Suknie monarszyńskie. Chm. B.

Monaster, u, lm. **y**, **Monastyr**, × **Manaster** *kościół i klasztor, szczeg. wyznania wschodniego:* M. OO. Bazyljanów. Zdr. **Monasterek.** <Gr. monastérion ni.>

Monasterek, rka, lm. **rki** p. **Monaster:** Zamknęli ś. o milę za Dniestrem, we wsi Wereżańce, w monasterku między skałami obmurowanym. Rol.

Monasterny p. **Monasterski:** Archimandryta żądał wydania mnie z bolnicy do posług monasternych. Bart.

Monasterski, Monasterny przym. od **Monaster.**

Monasterzysko, a, lm. **a** *miejsce, gdzie był dawniej monaster:* Gdzie była stara cerkiew, dziś może ogród dobrodzieja i kartofle, ale zagony te mianują monasterzyskiem. Krasz.

Monastyr, u, lm. **y** p. **Monaster:** Byli opaci zakonni, którzy i sami byli mnichami i mieli władzę nad monastyrami. Kal. Zdr. **Monastyrek.**

Monastyrek, rka, lm. **rki** p. **Monastyr:** Wszystkie monastyrki, wielkie i małe, nie były fundowane bez błogosławieństwa episkopów. Sak.

× **Monderunek, nku,** lm. **nki** p. **Mundur.**

× **Monderunkowy** przym. od **Monderunek**, p. **Mundurowy:** Za konsens na ożenienie ś. winien był zapłacić do kasy monderunkowej giemajn 120, unteroficer 180, a sierżant 240 złotych. Górs.

Mondklej, u, blm. p. **Mundklej.**

Mondrzyk, a, lm. **i** p. **Małdrzyk:** Mondrzyki robią z słodkiego mleka, z podpuszczką czyli animelką, które wyciśnięte w talerki układają i w maśle obsmażają. Wiel. W. <p. Małdrzyk>

[**Mondur, a,** lm. **y**] p. **Mundur.** Zdr. [**Mondurek**].

[**Mondurek, rka,** lm. **rki**] p. **Mondur.**

[**Mondurować, uje, ował**] p. **Mundurować.**

[**Mondurowanie, a,** blm.] czynność cz. **Mondurować.**

[**Mondurowy**] p. **Mundurowy.**

[**Mondurzyna, y,** lm. **y**] p. **Mundurzyna.**

Moneciarz, a, lm. **e**, **Monetnik** = **Mennicznik:** Kłamca jest zły M. Mick. Gdyby kto potajemnie monetę pieniężną a. złotą kował, a dowiedzianoby ś. o takowym moneciarzu... Wójc. <Od Moneta>

Monecisko, a, lm. **a** p. **Moneta:** Rozkazać, aby cudzoziemskich drobnych monecisk do Polski nie wwozili. Gost. Zb.: Zarzucili nas za nasze złoto moneciskiem. Grod.

Monemeryczny *jednodniowy, dzienny, na jeden dzień służący, efemeryczny.* <Now. z Gr. mónos = jeden + hēméra = dzień>

Monepigraficzny (o monetach) *z napisem tylko, bez wyobrażenia, bez wizerunku.* <Now. z Gr. mónos = jeden + Epigraficzny>

Moneta, y, lm. **y I.** a. †**Minca**, †**Menica**, †**Menca**, †**Minica**, †**Mynca**, †**Mynica** *pieniądz* a. zb. *pieniądze metaliczne:* Bić monetę. Drobna, zdawkowa, fałszywa, brzęcząca M. × Czarna M. = *zdawkowa; bilon.* Złotą monetę nazywano czerwoną, M. srebrna białej, a zdawkowa, czyli mieszana z miedzią, czarnej otrzymały nazwisko. Cz. Przen.: Płacić komu równą monetą (= *wywzajemniać ś.).* Płacić komu fałszywą monetą (= *obchodzić ś. z kim obłudnie, płacić złym za dobre).* Komplementa stroić to jest fałszywa świata M. Węg. Brać co za dobrą monetę (= *za prawdę, na serjo).* **2.** żart. posp. *grosze, gotówka, pieniądze:* Poszedłbym zabawić ś., ale nie mam monety. **3.** †M. *drobne pieniądze.* Kn. Zgr. **Monecisko.** <Łć. moneta>

Monetarny, Monetowy, × **Monetny** przym. od **Moneta:** System M. Jednostka monetarna. Na polu monetarnym Austrja nie przyswaja sobie niemieckiej marki. Konwencja monetarna p. **Konwencja.** <Z Łć. monetarius>

†**Monetarski** p. **Wekslarski:** Dlaczegoś nie dał tych pieniędzy na stół M., a jabym je był, przyjechawszy, z lichwą wyciągnął. Sekl.

†**Monetarz, a,** lm. **e** p. **Wekslarz:** Monetarze, którzy drobną a prostą monetę za wielką odmieniali. Sekl.

Monetka, i, lm. **i** zool. (cypraea moneta) *brzuchopełz przodoskrzelny.*

Monetnik, a, lm. **cy I.** p. **Moneciarz:** Gdzie tylko cechy poczuły ś. na siłach, wyganiały naprzód burgrabiów, wójtów, sołtysów, monetników i innych urzędników publicznych. Sur. **2.** †M. p. **Wekslarz.**

× **Monetny** p. **Monetarny.**

Monetowy p. **Monetarny.**

Mongolfjer, a, lm. **y** *balon, aerostat.* <Od nazwiska Fr. J. M. Montgolfier †1813>

Mongolizm, u, blm. p. **Mongolszczyzna.** Słow. Wnieśli w swoją religję zasady tyranji i mongolizmu. Pierwiastki etniczne, które na podstawie mongolizmu wytworzyły nowe jego formy i typy w postaci Korejczyków i Chińczyków, w Japonji dają ś. dojrzeć i dociekać. Radl. <Od nazwy plemiennej Mongoł>

Mongolszczyzna, y, blm., **Mongolizm** *charakter, duch mongolski, pierwiastek mongolski.*

Mongołokształtny *podobny z kształtu do Mongoła:* Rasa biała mieści w sobie osobniki mongołokształtne. <Mongoł + Kształtny>

Mongołowaty *zakrawający na Mongoła a. na mongolski:* Kształt czaszki M.

[**Moniak, a,** lm. **i, Moniec**] *guzik metalowy:* Grać w moniaki. <Od Moneta>

[**Monić się, i ś., ił ś.**] **I.** *mylić ś.:* Bo sie tak człowiek moni. **2.** (o ogarach) *gonić mylnie po śladach zmieszanych.* <? MA(N)>

[**Moniec**, **ńca**, lm. **ńce**] p. **Moniak.**

[**Monienie się**, **a ś.**, blm.] czynność cz. **Monić ś.**

× **Moniment**, **u**, lm. **y** **1.** p. **Pomnik.** **2.** †M. *dokument, akt; skrypt, papier urzędowy; dowód piśmienny; zabytek piśmienny:* Aby sprawę jego u sądu odprawował, powierzył patronowi monimentów swoich. P. Cheł. Nakielski z starych monimentów klasztoru Miechowskiego doszedł. Bobrow. <Z Łć. munimentum>

Monista, **y**, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel monizmu.* Przeć. **Dualista**, **Pluralista.** <Now. z Gr. mónos = jeden>

Monistycznie fil. przys. od **Monistyczny:** Nie umie M. wytłómaczyć ustroju wszechświata. Zdziech.

Monistyczny fil. *do monizmu należący, nim nacechowany, w jego duchu pojęty.* <Od Monizm>

Monit, **u**, lm. **a**, **ów** **1.** *napomnienie, przestroga, skarcenie, bura,* żart. *pacierz, paternoster, kazanie.* **2.** kol. *zawiadomienie piśmienne o konieczności wyrównania pomyłek, zaszłych przy obliczaniu należności za najem wagonów towarowych.* **3.** w lm. praw. *zarzuty, czynione przez jedną ze stron w procesie na wnioski strony przeciwnej.* <Z Łć. monitum ni.>

Monitor, **a** **1.** lm. **owie** = a) *napominacz, przestrzegacz, mentor.* Przen.: M. boćkowski = *dyscyplina, bizun, kańczug:* Reformaci w Boćkach, słynnych z tak zwanego monitora boćkowskiego. Siwek dostał kilka zamaszystych monitorów pod brzuch. Krasz. K. b) *ten, co naucza swoich współuczniów* (w szkole Lankastra). **2.** lm. **y** = a) *tytuł czasopisma.* b) *okręt wojenny, mało nad wodę wystający, zaopatrzony w wieżę ruchomą dla dział:* Przeciw fregacie M. ś. jeży, mało co z wody wytknąwszy kadłuba. Kon. <Łć. monitor>

Monitorjum, w lp. nieod., lm. **a**, **ów** *napomnienie, monit, szczeg. na piśmie.* <Łć. monitorium dosł. = przypominające>

Monitować, **uje**, **ował** *dawać monit, robić uwagę co do niewłaściwości postąpienia, postępowania, burczeć, napominać, upominać, strofować, karcić,* żart. *prawić komu kazanie, pacierz.* <p. Monit>

Monitowanie, **a**, blm., czynność cz. **Monitować.**

Monizm, **u**, blm. fil. *pogląd, kierunek fil. a. system metafizyczny, uznający jeden tylko byt, jedną substancję u podstawy wszystkich zjawisk; nauka o jedynym bycie.* Przeć. **Dualizm** i **Pluralizm.** <Now. z Gr. mónos = jeden>

Mono- chem. = *jedno-*, pospolicie bywa opuszczane: Monochlorobenzol = *jednochlorobenzol* = *chlorobenzol.* <Gr. mono- = jedno->

Monochord, **u**, lm. **y** muz. *narzędzie o jednej strunie i ruchomym podstawku do wymierzania odległości muzycznych, a w fizyce — do doświadczalnego wykazania praw drgania strun.* <Gr. monóchordon>

Monochrom, **u**, lm. **y** p. **Monochromat.**

Monochromat, **u**, lm. **y**, **Monochrom** *malowidło jednokolorowe.* <Now. z Gr. mónos = jeden + chrōma, 2 pp. chrōmatos = barwa>

Monochromatyczny *jednokolorowy.* Fiz.: Światło monochromatyczne = *składające ś. z jednorodnych tylko, czyli jednobarwnych promieni widmowych:* Żółte światło pary sodowej jest monochromatyczne.

Monocykl, **a**, lm. **e** *welocyped o jednym kole:* Welocyped oznacza zarówno trycykl, jak bicykl i M. <Now. z Gr. mónos = jeden + kýklos = koło>

Monodja, **i**, lm. **e** **1.** *śpiew jednotonny, pieśń jednogłosowa.* **2.** *monolog wierszowany.* <Gr. monō(i)día>

Monodram, **u**, lm. **y** p. **Monodramat.**

× **Monodrama**, **y**, lm. **y** p. **Monodramat.**

Monodramat, **u**, lm. **y**, **Monodram**, × **Monodrama** *przedstawienie sceniczne, do którego wchodzi jedna tylko osoba.* <Now. z Gr. mónos = jeden + drāma ni. = widowisko>

Monodromiczny mat. przym. od **Monodromja**; **Monotropowy**, *jednopostaciowy, jednowartościowy:* Funkcje monodromiczne.

Monodromja, **i**, blm. mat. *jednowartościowość, jednoznaczność:* M. funkcji, przestrzeni. <Now. z Gr. mónos = jeden + drómos = bieg>

Monofiletysta, **y**, lm. **ści** *wyznawca monofiletyzmu:* Autor nasz wraca raz jeszcze do sporu monofiletystów z polifiletystami. Karł.

Monofiletyzm, **u**, blm. *teorja, wyprowadzająca wszystkie jestestwa organiczne od jednego gatunku pierwotnego.* <Now. z Gr. mónos = jeden + fýlē = ród, plemię>

× **Monofizysm**, **u**, blm. *nauka monofizytów.*

Monofizyta, **y**, lm. **ci** *wyznawca dawnej sekty chrześcijańskiej, która jedną tylko naturę w Chrystusie uznawała.* <Now. z Gr. mónos = jeden + fýsis = przyroda>

Monoftong, **u**, lm. **i** *samogłoska pojedyńcza.* <Now. z Gr. mónos = jeden + fthoggē = dźwięk>

Monogam, **a**, lm. **owie** **1.** a. **Monogin** = a) *ten, co tylko raz był żonaty.* b) *ten, co ma jedną tylko żonę, jednożeniec.* **2.** bot. *roś., której pręciki są zrośnięte główkami.* <Gr. późń. monógamos>

Monogamiczny **1.** M. = *mający jedną żonę.* Monogamiczna = *mająca jednego męża.* Instynkt M. kobiety nowożytnej. **2.** *jednopłciowy:* Roślina monogamiczna.

Monogamja, **i**, blm. **1.** *stan tych, co tylko raz byli żonaci.* **2.** a. **Monoginja** *małżeństwo z jedną tylko żoną, jednożeństwo.* **3.** bot. *zrastanie ś. pręcików kwiatowych główkami.*

Monogieniczny mat. *mający jedną oznaczoną pochodną:* Funkcja monogieniczna. <Z Gr. monogenēs>

Monogienista, **y**, lm. **ści** *zwolennik teorji, według której rodzaj ludzki pochodzi od jednej pary osobników jednego typu:* Quatrefages zbija silnie teorje Agassiza, występuje jako M., głęboko przekonany o jedności rodu ludzkiego.

Monogin, **a**, lm. **owie** p. **Monogam.** <Now. z Gr. mónos = jeden + gynē = żona>

Monoginja, **i**, blm. **1.** p. **Monogamja.** **2.** bot. *posiadanie słupka kwiatowego o jednym znamieniu.* <p. Monogin>

Monograf, **a**, lm. **owie**, **Monografista** *autor monografji.*

Monograficznie przys. od **Monograficzny**: Opracować co M.

Monograficzny przym. od **Monografja.**

Monografista, **y**, lm. **ści** p. **Monograf**: Newroza we Francji ma tyle przedstawicielek, ba, i tylu monografistów. Kasz.

Monografja, **i**, lm. **e** *utwór naukowy, mający za cel zbadać głębiej pewien szczegół a. pewien dział jakiejś specjalnej gałęzi wiedzy ludzkiej:* M. naukowa, historyczna. M. konia. M. Kazimierza Wielkiego. M. rewolucji francuskiej. <Now. z Gr. mónos = jeden + -grafía = -pis>

Monogram, **u**, lm. **y** *cyfra, powstała z powiązania kilku liter w piękny, regularny rysunek:* Koperta, chustka z monogramem. <Now. z Gr. mónos = jeden + grámma ni. = litera>

Monogramatyczny przym. od **Monogram**: Podpis M. był właściwością wieków średnich.

Monogramista, y, lm. **ści** *malarz, rysownik wykonywujący monogramy.*

Monogramistka, i, lm. **i** forma ż. od **Monogramista.**

Monoida, y, lm. **y** mat. *pewnego rodzaju powierzchnia algiebraiczna wyższego rzędu.* <Now. z Gr. mónos = jeden + eidés = -kształtny>

Monoidalny przym. od **Monoida.**

Monoideiczny fil. przym. od **Monoideizm; Jednowyobrażenny:** Stan M. <Now. z Gr. mónos = jeden + idéa = myśl>

Monoideizm, u, blm., × **Jednowyobrażenność** fil. w psychologji: *stan świadomości o jednym wyobrażeniu, o jednym wyobrażeniu panującym, nadającym kierunek działalności umysłowej* (szczególnie w letargu, w hipnozie, gdy umysł zachowuje ś. biernie wobec wyobrażeń poddawanych). Przeć. **Poliideizm.**

Monokl, a, lm. **e** *szkiełko oprawne do zakładania na oko:* Włożył M. w prawe oko. Rog. <Fr. monocle, z Łć. monoculus = jednooki>

Monoklinalny gie.: Fleksura monoklinalna p. **Fleksura.** <Now. z Gr. mónos = jeden + klínō = pochylam>

Monokliniczny, Jednoskośny, Dwuskośnoosiowy, Jednosymetryczny, Skośnorombowy min. *odnoszący ś. do niektórych postaci krystalicznych:* Układ, kryształ M. <p. Monoklinalny>

Monokracja, i, lm. **e** *jednowładztwo, samowładztwo.* <Z Gr. monokratoría>

Monokrata, y, lm. **ci** *jednowładca, samowładca, autokrata.* <Z Gr. monokrátōr>

Monolema, y, lm. **y** *zdanie niezupełne, w którym jest dowód bez założenia:* <Now. z Gr. mónos = jeden + lêmma = przesłanka>

Monolit, u, lm. **y** p. **Jednolit:** Kolumna Zygmunta III w Warszawie jest monolitem. <Gr. monólithos>

Monolitowy przym. od **Monolit:** Sztuka monolitowa.

Monolog, u, lm. **i** *rozmowa z samym sobą a. mowa pojedyńczej osoby, szczeg. na scenie.* <Gr. monológos>

Monologista, y, lm. **ści** *ten, co artystycznie wypowiada monologi, deklamator:* Zbliża ś. między innemi ów wesoły M. Chełm.

Monologować, uje, ował *rozmawiać z samym sobą; wypowiadać monologi:* Ja mówię to do siebie... monologuję. Fred. A. Monologowała i z upodobaniem patrzyła, jak... Orzesz. <Od Monolog>

Monologowanie, a, blm., czynność cz. **Monologować:** Nie posiadam twego talentu monologowania. Orzesz.

†**Monom, u,** lm. **y** mat. = **Jednomian.** <Właściwie *Mononom, Now. z Gr. mónos = jeden + ónoma = imię>

× **Monomachja, i,** lm. **e** p. **Pojedynek.** <Gr. monomachía>

Monoman, a, lm. **i** a. **owie,** lek. **Monomanjak** *człowiek dotknięty monomanją:* Oznaką choroby było w nim, jak u wszystkich monomanów, że o jednym tylko mówić umiał. Krasz.

Monomanja, i, lm. **e 1.** *wyłączny pociąg do jednego przedmiotu, słabość doń, manja czego.* **2.** lek. (mania partialis) *obłąd w jednym kierunku przeważnie rozwinięty,* o b ł ą d c z ą s t k o w y, o b ł ą k a n i e c z ę ś c i o w e, p o m i e s z a n i e c z ę ś c i o w e, × j e d n o b ł ą d: Aż do monomanji skąpą. Krasz. Przemawianie (Towiańskiego) słowami tajemniczemi a wypływającemi z duszy silnie w sobie skupionej i monomanją opanowanej. Mick. <Now. z Gr. mónos = jeden + Manja>

Monomanjak, a, lm. **i** lek. p. **Monoman:** W ciągu trzyletniej praktyki miałam pięciu chorych, na umyśle cierpiących: chłopaka epileptyka szaleńca, starego opilca monomanjaka... Rol.

× **Monomerja, i,** blm. *jednorodność części; jednostajny skład ciała.* <Gr. monoméreia>

Monomeryzm, u, blm. *własność ciał, składających ś. z jednorodnych cząstek.*

Monometalista, y, lm. **ści** *zwolennik monometalizmu.* <Now. z Gr. mónos = jeden + *Metalista, od Metal>

Monometalizm, u, blm. *system finansowy, przyjmujący monetę złotą za walutę urzędową, a srebrną dopuszczający w wypłatach tylko w ograniczonej ilości z kursem chwiejnym.* <Now. z Gr. mónos = jeden + *Metalizm, od Metal>

Monomim, u, lm. **y** *pantomina, w której gra jedna osoba:* Rzekłbyś, że skacząc tak sama, w monomimie tym odgrywała cały dramat namiętnej tęsknoty. Krasz. <Now. z Gr. mónos = jeden + mîmos = aktor>

Monomorficzny przym. od **Monomorfja:** Laseczník M. a. j e d n o p o s t a c i o w y = *posiadający jedną postać rozwojową.* <Now. z Gr. mónos = jeden + morfé = forma, postać>

Monomorfja, i, blm. *jednokształtność, jednakowość postaci.*

Monopatryjota, y, lm. **ci** *przezwisko ironiczne prawdziwego patryjoty, trzymającego ś. jednej ojczyzny:* Arystokracja z politowaniem patrzy na monopatryjotów, polipatryjotyzm u niej dozwolony. Krasz. <Now. z Gr. mónos = jeden + Patryjota>

!**Monopod, a,** lm. **y** *potworek o jednej nodze.* <Now. z Gr. monópous, 2 pp. monópodos>

Monopodja, i, blm. *jednostopowość w wierszowaniu.* <Gr. monopodía>

Monopol, u, lm. **e 1.** a. × **Monopolja,** × **Monopoljum** *prawo fabrykowania czego, handlowania jakimś towarem, służące wyłącznie jednej osobie prawnej w kraju,* †s a m o k u p s t w o, †j e d n o k u p s t w o: M. tytuniowy, spirytusowy. Przen.: Nie zostawiajmy monopolu samym niezwykłościom w obywatelstwie sztuki. Krasz. **2.** a. **Monopolówka, Monopolka** posp. = *wódka z zakładów monopolu rządowego.* <Z Gr. monopōlía>

Monopoliczny przym. od **Monopol,** *wyłączny:* Dziennik WPana był monopolicznym składem na płody samych głów męskich. Śniad.

Monopolista, y, lm. **ści** *ten, co ma monopol:* Staje ś. uciążliwym monopolistą dla konsumentów. Sur. M., samokupiec. Cz.

Monopolistyczny przym. od **Monopolista:** Monopolistyczne przywłaszczenie sobie handlu.

Monopolizować, uje, ował co = *ograniczać fabrykację czego a. handel czym na prawach monopolu.* Przen.: Szambelan cały dzień monopolizował rozmowę. Krasz. <Fr. monopoliser>

Monopolizowanie, a, blm., czynność cz. **Monopolizować.**

× **Monopolja, i,** lm. **e** p. **Monopol:** Inwekty, ewekty, monopolje, akcyzy, wszystkie rzpltej rzeczy i królewskie prowenta zagarnęli. Remb.

× **Monopoljum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Monopol.**

Monopolka, i, lm. **i** posp. **1.** *flaszka od monopolu = wódki; flaszeczka monopolu.* **2.** p. **Monopol.**

Monopolowo przys. od **Monopolowy:** W pawilonie ministerjum skarbu zgromadzono okazy

wyrabiane przez rząd M. w fabrykach własnych.

Monopolowy przym. od **Monopol** (jako przedsiębiorstwo): Należałoby poruszyć wszelkie środki możliwe dla wybrnięcia z zależności monopolowej.

Monopolówka, i, lm. **i** posp. p. **Monopol.**

Monopter, u, lm. **y** *świątynia u starożytnych, o jednym kolistym szeregu kolumn.* < Gr. monópteros>

Monorchit, u, lm. **y l.** (o roślinach) *mający korzeń jednokartofelkowy.* **2.** (o zwierzętach) *który ma tylko jedno jądro, jednojądry.* <Gr. mónorchis>

Monorym, u, lm. **y** *wiersze o jednostajnej końcówce, ustęp wierszowany jednym rymem.* <Now. z Gr. mónos=jeden + Rym>

Monosof, a, lm. **owie** *ten, co sam tylko jest mądry, jedyny mędrzec, a. mający ś. za jedynie mądrego.* <Now. z Gr. mónos=jeden + sofós = mądry>

Monosofja, i, blm. *przymiot, przywilej monosofa.*

Monosom, a, lm. **y** *potworek z dwiema głowami.* <Now. z Gr. mónos=jeden + sôma ni. = ciało>

Monospermiczny bot. *o jednym nasieniu, jednonasienny.* <Now. z Gr. mónos=jeden + spérma ni. = nasienie>

Monostych, u, lm. **y** *jednowiersz, myśl wyrażona jednym wierszem.* <Gr. monóstichos>

Monostychiczny przym. od **Monostych,** *jednowierszowy.*

Monosylaba, y, lm. **y** *wyraz jednozgłoskowy:* Ledwo mu monosylabami na jego zapytania odpowiadała. Skarb. Kilka razy przemówił i już nie monosylabami. Grudz. Bądź to monosylabami, bądź to pogardzającym milczeniem na nie odpowiadała. Skarb. <Now. z Gr. monosýllabos=jednozgłoskowy>

Monosylabiczny, Monosylabowy przym. od **Monosylaba,** *jednozgłoskowy.*

Monosylabowy p. **Monosylabiczny.**

Monoteista, y, lm. **ści,** × **Monoteusz** fil. *wyznawca, przedstawiciel monoteizmu,* ×jednobożnik, ×jednobożeńczyk.

Monoteistyczny fil. *do monoteizmu należący, nim nacechowany, w jego duchu pojęty,* ×jednobożny, ×jednobożeński.

Monoteizm, u, blm. fil. **l.** *doktryna teologiczna jedynego Boga a. bóstwa.* **2.** *religja, uznająca jedynego Boga,* ×jednobożność, ×jednobóstwo, ×jedynobóstwo, ×jednobożeńskość, ×jednobożnictwo. <Now. z Gr. mónos = jeden + theós = bóg>

Monoteleta, y, lm. **ci** *członek sekty chrześcijańskiej z VII wieku, która jedną tylko wolę w Chrystusie uznawała.* <Now. z Gr. mónos = jeden + thélō = chcę>

Monoteletyzm, u, blm. *nauka monoteletów.*

× **Monoteusz, a,** lm. **e** p. **Monoteista.**

Monotonja, i, blm. p. **Monotonność.** <Gr. monotonía>

Monotonnie przys. od **Monotonny:** Śród rozległej pustki kroki jego rozlegały ś. M. i donośnie. Orzesz.

Monotonność, i, blm. rz. od **Monotonny; Monotonja.**

Monotonny *jednotonny; jednostajny, nie urozmaicony a przez to nudny, ckliwy:* M. tryb życia. <Gr. monótonos>

Monotrop, a, lm. **y** *człowiek, jako jednostka, jako członek ludzkości, indywiduum, osobnik.* <Gr. monótropos>

Monotropowy mat. p. **Monodromiczny.**

× **Monstra, y,** lm. **y l.** *okazanie ś., pokazanie ś., pokaz, popis, popisywanie ś.:* Czegóż stać będziecie po górach i lasach, czyli dla monstry, czy dla przypatrzenia? Jabł. *(=dla parady).* **2.** p. **Mustra:** Wojska na placu monstry. Krasz. **3.** *okazanie, objaw, przejaw, dowód, wyraz, oznaka:* Czy mogła ś. kiedy na świecie dać większa M. a większe okazanie miłości! Wuj. <Złacińszczenie Włos. mostra = pokaz, wystawa i t. d.>

Monstrancja, i, lm. **e,** [**Mostrancyjá, Mustrancyjá**] *sprzęt kościelny do uroczystego wystawienia wiernym na widok hostji.* <Śr. Łć. monstrantiae blp.>

Monstrancyjny przym. od **Monstrancja.** Mącz.

Monstrualnie przys. od **Monstrualny:** M. brzydki.

Monstrualność, i l. blm. rz. od **Monstrualny:** M. wyglądu. **2.** lm. **i** *czyn monstrualny, potworny:* Rozpowiedziała o popełnionych przez nią monstrualnościach. Jeż.

Monstrualny przym. od **Monstrum,** *potworny, dziwotworny, dziwolężny, poczwarny, przerażający swą nienaturalnością, ogromem, szkaradny, straszny, odrażający:* Patrzano mu w oczy z tym zdumieniem, z jakim przyglądają ś. fenomenalnie monstrualnej roślinie. Krasz. < Z Łć. monstruosus, przez Fr. monstrueux>

Monstrum w lp. nieod., lm. **a, ów l.** *straszydło, potwór, dziw, dziwo, dziwotwór, dziwoląg, szkaradzieństwo, poczwara, coś przerażającego swą nienaturalnością.* **2.** *potwór, potworek, dziki płód, dziw natury:* M. o dwuch głowach. <Łć. monstrum>

†**Monstuk, a,** lm. **i** p. **Munsztuk.** Ust. cen.

Monsun, u, lm. **y** p. **Muson.**

× **Monszercio, a,** lm. **owie** *kochaneczek:* Źle cię poinformowano, monszerciu! Byk. *(= kochasiu).* <Z Fr. mon cher dosł. = mój drogi>

× **Monsztuk, a a. u,** lm. **i** p. **Munsztuk.** Bobr. Bystremu koniowi monsztuka a nie ostróg trzeba. Troc. M. trąb, hobojów. Troc. M. komu założyć. Troc.

× **Monsztukowy** przym. od **Monsztuk; Munsztukowy.**

Montaniard, a, lm. **owie** p. **Montanjar:** Termidorjanie oskarżali o ten stan kraju montaniardów.

Montanista, y, lm. **ści** *członek sekty, założonej przez Montanusa w III i IV wieku.* <Od nazwiska Łć. Montanus>

Montanizm, u, blm. *nauka Montanusa.*

Montanjar, a, lm. **rzy, Montaniard** *członek stronnictwa Góry podczas wielkiej rewolucji francuskiej, jakubin:* Myśl o uderzającym podobieństwie Piotra Wielkiego do montanjarów konwentu odbija ś. w prelekcjach Mickiewicza. Spas. <Fr. montagnard>

Montaż, u, blm. p. **Montowanie.** <Fr. montage>

Montbrecja, i, lm. **e** bot. (montbretia) *roś. z rodziny kosaćcowatych.* <Od nazwiska Fr. Montbret>

Monter, a, lm. **rzy, Montjer** *składacz, zestawca, ustawiacz maszyn i wprowadzający je w ruch.* <Fr. monteur>

Monterka, i l. blm. *montowanie maszyn.* **2.** lm. **i** *żona montera.*

Montjer, a, lm. **rzy** p. **Monter.**

†**Montkoch, a,** lm. **owie** *kucharz francuski:* Zjawili ś. kucharze cudzoziemscy, francuskie montkochy, czyli górni kucharze. Goł. <Nm. Mundkoch>

Montować, uje, ował 1. *składać części maszyny w całość, ustawiać maszynę na miejscu dla puszczenia jej w ruch.* **2.** *uzbrajać, sztyftować, wystawiać, ekwipować, zaopatrywać, szykować:* M. pułk, oddział. **M. ś.** *ekwipować ś., urządzać ś.:* Montował ś. na stopę obywatelską: meblował domek, ubierał żonę, okrywał siebie. Jeż. <Fr. monter>

Montowanie, a, blm., **Montaż** czynność cz. **Montować:** Muzeum zaopatrzone jest w kuźnię do montowania ciężkich szkieletów.

Montowy, Muntowy (o mące a. bułkach, wypiekanych z niej) *w przednim, najlepszym gatunku, z marymonckiej mąki.* <Z Nm. Mund(mehl) dosł.=mąka ustna=najcieńsza>

Montwa, y, lm. **y** bot. p. **Trzmielina.** <?>

Monumencik, u, lm. **i** p. **Monument:** W tym monumenciku zamurował on pamiętniki i notaty jakieś. Rol.

Monument, u, lm. **y** p. **Pomnik.** Zdr. **Monumencik.** <Łć. monumentum ni.>

Monumentalnie przys. od **Monumentalny:** ×Przen.: Jużeśmy ś. M. bawili. Krasz. *(=świetnie).*

Monumentalność, i, blm. rz. od **Monumentalny:** Cerkiew Goldberga wyróżnia ś. swą harmonją i wspaniałą monumentalnością.

Monumentalny przym. od **Monument; Pomnikowy:** Budowla monumentalna.

***Mopanek, nka,** lm. **nkowie** (tylko w 5 pp.) skrócone z: *mości panek:* Mopanku, panisko, daruj mi, że tak mówię, jaśnie grafie panie. Mick. Od przysłowia, które bez ustanku powtarzał, nazywano go także Mopanku. Mick. To cięcie znane tylko w Rębajłów zaścianku, od mojego imienia zwane: cios mopanku. Mick. Czołem, czołem, mopankowie, dokąd Bóg prowadzi? Sienk. Zdr. ***Mopaneniek.** <Skrócenie Miłościwy + Pan(ek)>

***Mopaneniek, ńka,** lm. **ńkowie** (tylko w 5 pp.) p. **Mopanek:** Trudno mopaneńku, byście panowie żądali od nas, abyśmy na ślepo wybierali. Bał.

Mopek, pka, lm. **pki 1.** p. **Mops. 2.** [M.] *mały człowieczek, karzełek.*

Mopka, i, lm. **i** forma ż. od **Mopek,** *suczka mopków:* Raz pewna M. harda i niestała wszystkie nieznajome psy kokietowała.

***Mopodziej, a,** lm. **e** (tylko w 5 pp.) skrócone z: *miłościwy pan dobrodziej:* To, mopodzieju, wasz drugi Czacki, to poświęcenie ś. And.

Mops, a, lm. **y 1.** *rasa psa swojskiego.* **2.** p. **Karp.** Zdr. **Mopsik, Mopek.** Zgr. **Mopsisko.** <Nm. Mops>

Mopsi przym. od **Mops;** *podobny do mopsa, jak u mopsa:* Nos M. *(=mopsowaty).*

Mopsica, y, lm. **e** forma ż. od **Mops,** *suka mopsia.* Przen.: Związki wolnomularskie męskie, jak i damskie mopsic (l'ordre de mopses), używające za godło psa, jako symbolu wierności. Smol.

Mopsik, a, lm. **i** p. **Mops.**

Mopsisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Mops:** M. zażarte.

Mopsowato przys. od **Mopsowaty.**

Mopsowaty *podobny do mopsa:* Nos M. L. *(=mopsi).*

1. Mora, y, lm. **y 1.** *gatunek materji jedwabnej, mieniącej swój deseń falowato.* **2.** *słoje i rysy krystaliczne, podobne do słojów masy perłowej, znajdujące ś. na blasze cynkowej, której gładka powierzchnia poddana była działaniu kwasu.* <Fr. moire, z Ang. mohair, p. Moher, Muchair, Muchajer>

2. Mora, y, lm. **y 1.** †M. *cierpienie, choroba.* Pat. **2.** [M.]=a) p. **Mara.** b) *motyl nocny, ćma.* Zgr. [**Morzyszcze**]. <MOR/MIR/MR/MAR(T), por. Mara>

3. Mora, y, blm. *ulubiona przez Włochów gra, polegająca na zgadywaniu ilości palców:* Kilku sąsiadów, porzuciwszy morę i wieczorne makarony, stało i usiłowało zrozumieć, o co chodzi. Krasz. <Włos. mora>

†**Mora, y,** lm. **y** p. **Morwa.** Ps. flor. <Włos. mora>

Morab, a, lm. **owie** *pustelnik w Afryce północnej.* <Arab. morâbit, skąd też Marabut>

Moralista, y, lm. **ści** fil. **1.** *człowiek surowo przestrzegający zasad moralnych, drażliwy, rygorysta w tym względzie.* **2.** a. **Moralizator** *nauczający moralności, obyczajności; krzewiący dobre obyczaje; dbały o umoralnienie.* **3.** *pedant na punkcie moralności i obyczajów, prawiący morały.* **4.** bł. zam. **Etyk.** <Fr. moraliste>

Moralistka, i, lm. **i** forma ż. od **Moralista.**

Moralistyczny przym. od **Moralista:** W dziełach teologicznych i moralistycznych uciekano ś. do tego samego sposobu, którego użył Rej.

Moralitet, u, lm. **y** *sztuka teatralna średniowieczna:* Łacińskie przeróbki tych moralitetów i dramatów, gdzie główna osoba przezwana Każdym lub Człowiekiem, rozeszły ś. po całym Zachodzie. Brk. <Śr. Łć. moralitas>

Moralizacja, i, blm. p. **Moralizowanie:** Trzymała ś. recepty ogólnej, zalecającej: pacierz, katechizm i moralizację z dodatkiem kar urozmaiconych. Jeż. <Fr. moralisation>

Moralizacyjnie przys. od **Moralizacyjny.**

Moralizacyjny przym. od **Moralizacja,** *umoralniający:* Wpływ M.

Moralizator, a, lm. **owie** a. **rzy** fil. p. **Moralista.** <Śr. Łć. moralizator>

Moralizatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Moralizator.**

Moralizatorski przym. od **Moralizator:** Na ów grzech panny moralizatorskiego przycisku nie kładzie. Chm.

Moralizatorstwo, a, blm. fil. **1.** *właściwość moralizatora.* **2.** a. **Moralizowanie** *czynność moralizatora, jego powołanie.*

Moralizm, u, blm. *zasady moralistów:* Był w nim materjał na jednego z największych estetyków XIX wieku, gdyby ś. wyzwolił od dwoistości Kanta i jego moralizmu. Spas. <Z Łć. moralis=obyczajowy>

Moralizować, uje, ował fil. **1.** *nauczać moralności, upominać, wskazywać drogę obowiązku i cnoty, przemawiać do czyjego sumienia, nakłaniać do dobrych obyczajów, prawić morały.* **2.** *czynić kogo moralnym, umoralniać, wpływać na kogo umoralniająco, uobyczajać.* <Śr. Łć. moralizare>

Moralizowanie, a, blm., **Moralizacja** czynność cz. **Moralizować;** p. **Moralizatorstwo.**

Moralnie fil. przys. od **Moralny:** Człowiek upadły M. *(=pod względem moralnym).* Jestem M. przekonany, że... *(=głęboko, mocno).*

Moralność, i, blm. fil. **1.** rz. od **Moralny. 2.** *uobyczajenie, dobre obyczaje, suma dobrych obyczajów a. postępków w stosunku do złych, poziom moralny:* M. narodu, wieku. Upadek, wzrost moralności. Krzewić, zaszczepiać M. M. publiczna, rodzinna, społeczna. Nauka religji i moralności. Odkąd Rzymianie stali ś. panami Italji, polityka ich nie znała żadnego hamulca moralności. Bełc.

(=*przeszkody, zawady moralnej; siły, pobudki moralnej).* **3.** bł. zam. **Etyka:** M. stoicka. **4.** × M., lm. i p. **Morał:** Dawszy pokój tym moralnościom, któremi wielu ś. brzydzi tego wieku... L. <Z Łć. moralitas>

Moralny fil. **1.** *z głosem a. nakazem sumienia zgodny; z poczuciem obowiązku zgodny; z dobrych pobudek wynikający; na podstawie sumienia oceniany jako dobry; etycznie dodatni:* Postępek, czyn M. Pobudka moralna. Massynisa jest duchem, który podnosi bunt przeciwko całemu moralnemu porządkowi na świecie. Bełc. **2.** *z dobrym obyczajem zgodny, obyczajny:* Zachowanie ś. moralne. Scena, książka moralna. **3.** *moralności a. obyczajności dotyczący:* Prawo moralne. Zasada, norma, maksyma moralna. Sankcja a. uświęcenie moralne. Przepis, obowiązek M. Teologja moralna a. **Moralna** rz.: Egzamin z moralnej. Tłumacz czuł ś. obowiązanym powiedzieć zdanie swoje o dziełach autora pod względem moralnego ich charakteru i dążenia. Mick. Byron był dzieckiem przeszłego wieku; wszedł na świat w epoce moralnej, najnieszczęśliwszej dla człowieka, dla poety. Mick. Dzieła wszystkie ówczesne noszą cechę trwogi umysłowej i moralnego upadku. Mick. Panglos w największym spodleniu moralnym nie traci dobrego humoru. Mick. Jedno szlachetne uczucie, które nie pozwala im pogrążać ś. w zupełną moralną ciemność. Mick. **4.** *umoralniający, nauczający moralności, budujący pod względem obyczajowym, krzewiący dobre obyczaje, uczucia, popędy:* Przykład M. Nauka, książka moralna. Nastali potym poeci ascetyczni lub moralni w czasach saskich. Bełc. **5.** *idący za głosem sumienia, kierujący ś. dobremi pobudkami, postępujący zgodnie z przepisami sumienia i obyczajów, dobro innych mający na względzie:* Człowiek M. Mam to moralne przekonanie, że... **6.** *duchowy, dotyczący życia duchowego, na duchową stronę działający:* Wpływ M. Nauki moralne. Rzućmy jeszcze okiem na fizjognomją moralną poety. Chm. Po kłótni autorskiej z literatami, nastąpił rozbrat M. (Byrona) z ludźmi. Mick. Słowianie, lubo pobici lub zagrożeni od Litwy, powolnym wpływem odzyskali moralną przewagę nad silnym, ale barbarzyńskim ciemiężycielem. Mick. Bardziej dba o stronę moralną, niż o fizyczną. Nie mam stąd ani moralnej, ani materjalnej korzyści. Irydjon ujrzał M. i materjalny upadek Rzymu. Bełc. Przeć. **Fizyczny, Materjalny. 7.** bł. zam. **Etyczny:** M. pogląd, sąd, fakt. Teorja, zasada, norma moralna. Prawo moralne. Ocena, krytyka moralna. P. **Moralność.** Por. **Etyczny. 8.** przym. od **Morał**, *morał zawierający:* Nauka, konkluzja moralna. **9.** przen. i żart. *końcowy, ostateczny* (jak morał na zakończenie bajki): I jakiż tego wszystkiego sens M.? **10.** praw.: Osoba moralna, o s o b a p r a w n a = *jednostka zbiorowa lub instytucja uznana za taką.* <Łć. moralis>

Morał, u, lm. **y,** × **Moralność,** × **Morałka** fil. **1.** *nauka moralna, umoralniająca; upomnienie wskazujące drogę obowiązku, cnoty, nakłaniające do dobrych obyczajów, do obyczajności:* Prawić morały. M. powieści, bajki. **2.** *nauka, przestroga wog., sens moralny:* M. z tej bajki wynika: próżno błagać okrutnika. Z tej bajki M. w tym sposobie: Jak ty komu, tak on tobie. <Z Łć. moralis = moralny>

× **Morałka, i,** lm. **i** p. **Morał:** Otóż M. krótka, ale przewyborna. Zabł.

[**Moranka, i,** lm. **i**] p. **Muranka.**

[**Morans, u,** lm. **e**] *romans, miłostka, amory:* Ciągle moranse po piętrzakach prowadził to z tą, to znów z inną. Zap. <Żart. przestawka Romans>

[**Morasić, i, ił**] **1.** *bić, tłuc, niszczyć, targać.* **2.** *mordować kogo.* **3.** *jeść kawał suchego chleba.* <? por. Morzyć>

[**Moraszenie, a,** blm.] czynność cz. **Morasić.**

Moratorjum w lp. nieod., lm. **a, ów 1.** praw. *prawo zwłoki, dozwolone przez rząd dla dłużników co do oddania kapitałów z warunkiem płacenia procentów i spełnienia innych zastrzeżeń.* <Z Łć. moratorius = zwlekający>

Moratoryjny przym. od **Moratorjum:** Ustawa moratoryjna ogłaszana bywa w chwilach krytycznych dla kraju.

× **Morawczyzna, y,** blm. p. **Morawszczyzna.**

[**Morawiaki, ów,** blp.] *odmiana kartofli.* <Od nazwy kraju Morawy>

Morawianie, an, Bracia morawscy *sekta religijna.* <Od nazwy kraju Morawy>

Morawka, i, lm. **i** *gatunek śliwki.* Rost.

[**Morawniki, ów,** blp.]: M. halskie=*pastwisko,* [t ł o k i]. <? Od Murawa>

Morawski: Bracia morawscy p. **Morawianie.**

Morawszczyzna, y, blm., × **Morawczyzna** *język, obyczaje, charakter, ubiór morawski.*

× **Moraz, a,** lm. **y** *gatunek świstaka.* L. <?>

[**Morąg, a,** lm. **i**] **1.** *pas na ciemniejszym tle, pręga, smuga.* **2.** *zwierz morągowaty; szczeg. pies morągowaty:* Spostrzegł w pustym murze szare, skrzydlaste morągi, brzydkie ptaki dziwolągi. Jak. W. Wtym na burego wilka wpadają, rwie go chart M., on zębem kłapie. Zabł. Spuściwszy z obróż sierdziste morągi... Nar. Przed Plutonem ucichnie odźwierny, tuląc paszczę troistą M. ów niezmierny. Kniaź. Cóż za dziw! kiedy sam strażnik katuszy M. trójpaszczy zwisłe wznosi uszy. Nar. **3.** *przezwisko:* Ty morągu! Por. **Moręgi.** <?>

Morągi przym. p. **Morągowaty:** Samura wywiodła kilka morągich warchląt. Pol.

Morągowato przys. od **Morągowaty.**

Morągowaty, Morągi, × **Morągowy,** × **Mrągowaty,** [**Moręgowaty, Moręgi, Mręgowaty, Moręgowy**] *mający po sobie morągi, pręgowaty, pręgowany, smugowaty, pasiasty, pstry:* Tygrysy morągowate. Mor. A. Słupy... tak też miąższe, jako i one kręcone morągowatego marmuru. Star. <?>

× **Morągowy** p. **Morągowaty.**

[**Morążki, ów,** blp.] *gatunek jabłek.* <Od Morągi>

† **Morcieśń, i,** lm. **e** p. **Morze.** <Morze + Cieśń>

Mord, u, lm. **y,** † **Morda 1.** a. **Morderstwo,** [**Mordarstwo**] *zabójstwo rozmyślne, mężobójstwo:* Mordem tchnące posyła wejrzenia. Hoł. W Niemczech każdy dwór grafów był teatrem mordów. Mick. **2.** zb. *mordowanie, mordowanie ś. wzajemne, rzeź, jatki:* Mordy polityczne. Bezbożnemi wytępić ś. mordy. Mick. **3.** †w lm. *mordowanie ś., trudy, fatygi, niewczasy.* <Nm. Mord>

Morda, y, lm. **y 1.** *pysk, paszcza, nozdrza z wargami:* Końska M. Świńska M.=*ryj.* Łając: Psia M. *(=psubrat i t. p.).* **2.** gm. *gęba, twarz:* Dać komu w mordę. Strzelić, trzepnąć, rąbnąć komu w mordę. Nie drzyjże mordy! A stulże mordę! Łając: Ty chamska mordo! *(=chamska szyjo).* Zdr. **Mordka, Mordeczka, Morduchna.** <Brs. Ukr. morda>

†**Morda, y,** lm. **y** p. **Mord:** Furanjuszowa M. domowa niezbożnością samą niecnotę przeszła. Warg.

[**Mordać, a, ał**] *boleć:* Tak mię ręka mordá. <Od Mordować>

[**Mordanie, a,** blm.] czynność cz. **Mordać,** *bolenie.*

Mordant, a, lm. **y** chem. p. **łącznik.** <Fr. mordant dosł. = gryzący>

[**Mordarka, i,** lm. **i**] p. **Morderczyni.**

[**Mordarstwo, a,** lm. **a**] **1.** p. **Mord. 2.** *zbójectwo.*

[**Mordarz, a,** lm. **e**] p. **Morderca.** <Od Mord>

× **Mordasty** p. **Mordaty.**

× **Mordaty,** × **Mordasty** *gębaty.* Ciek.

Mordeczka, i, lm. **i** p. **Morda.**

Mordent, a, lm. **y** muz. *ozdobnik, forszlak, krótki tryl.* <Włos. mordente, Fr. mordant>

Morderca, y, lm. **y** a. **e,** †**Morderz,** †**Mordyrz,** †**Molderz,** †**Mordownik,** [**Mordarz, Morderz, Mordyjasz**] **1.** *zabójca, zbój, siepacz:* Ja, korsarz krwawy! ja, ludzi M.! Słow. Mindowe, ty masz dzieci, to będą morderce. Słow. Anioł powrócił M. Słow. Gdy na krzyż syna wbijali mordercy... Pśń. Mordercą samemu sobie być wielki i najpierwszy jest grzech. Skar. (*=samobójcą*). Muszla srebrzystego łona, kiedy pod ciosem chciwych ludzi kona, morderce swoje perłami zbogaca. Słow. **2.** przen. *dręczyciel, tyran, okrutnik, kat.* <Z Nm. Mörder>

Morderczo przys. od **Morderczy.**

Morderczość, i, blm. rz. od **Morderczy:** Straszliwe powiększenie morderczości ognia karabinowego i działowego. Bl.

Morderczy, × **Morderski 1.** *mordujący, zabójczy, zbójecki:* Narzędzie mordercze. Przen.: W parter pełen głów utonęła wzrokiem morderczym. Sow. **2.** *śmiertelny, zacięty, zajadły, zażarty, krwawy, okrutny, straszny, rozpaczliwy:* Bój M. Dla nas, co święcim i mordujem ludzi, mordercza piosnka niech świętość ogłasza. Mick.

†**Morderczyna, y,** lm. **y** p. **Morderczyni.** Pot.

Morderczyni, i, lm. **e,** †**Morderczyna** forma ż. od **Morderca;** †**Morderka,** [**Mordarka**].

†**Morderka, i,** lm. **i** p. **Morderczyni.**

Morderowy, Mordorowy kolor = *ciemno-złocisty, brunatny pomieszany z czerwonym, ciemno-czerwony:* Trzewiki morderowe. L. Wdziała M. gorsecik. Korz. <Fr. mordoré>

× **Morderski** p. **Morderczy.**

Morderstwo, a 1. lm. **a** = a) p. **Mord.** b) *pastwienie ś., znęcanie ś., katowanie, męczenie, dręczenie.* **2.** blm. *skłonność do mordowania, okrucieństwo, tyraństwo, krwiożerczość:* Przeto was płonnym przymierzem na czas zarzucił, abyście jego morderstwu, które przeciw krześcijaństwu płodzi, na przeszkodzie nie byli. Orzech.

†**Morderz, a,** lm. **e,** [**Morderz**] p. **Morderca:** Morderze Chrystusowi. Wuj. Dwakroć M. ojcowski, pierwej radą, potym na śmierć jego patrząc. Warg. Pojrzę dziurką, alić już legł pan między sługi; dopieroż ś. hamują, a M. do koni. Zbyl. Zabijający M. człowieka miałby głowną śmiercią być ścięty. Ort. Nie wnet ci będzie z morderza apostoł, nie wnet z drapieżce święty będzie. Orzech. <Czes. mordéř>

Mordęga, i, blm. *mordowanie ś., mozół, utrapienie, udręczenie, męczarnia, umęczenie, męka, bieda, krzyż pański:* Z nim tylko M. <Od Mord>

[**Mordjański, Mordyjański**] *wielki, okropny.* <Od Mord>

[**Mordjańsko, Mordyjańsko**] **1.** *silnie, mocno.* **2.** *dokładnie.*

Mordka, i, lm. **i 1.** p. **Morda:** M. liszki. Kniaź. **2.** [M.] = [**Kunica**]. **3.** myśl. *pysk sarny.* <Od Morda>

Mordobicie, a, blm., **Mordochlapis, Mordoklapis** posp. żart. *bicie po mordzie, policzkowanie:* Sprawić komu M. <Morda + Bicie>

Mordochlapis nieod. p. **Mordobicie.** <Morda + Chlapać>

Mordoklapis nieod. p. **Mordobicie.** <Morda + Klapać>

[**Mordonie, i,** blp.] *rodzaj klusek kartoflanych.* <?>

Mordorowy p. **Morderowy.**

Mordować, uje, ował 1. *zabijać, wyrzynać, wycinać w pień, męczyć na śmierć, uśmiercać:* Nie nowina Żydom była M. proroki, i rzadki u nich swą śmiercią umarł. Białob. Jeruzalem, która mordujesz ludzi mówiących o Wolności, mordujesz proroki twoje. Mick. Mordowali, wyłupiali oczy, katowali. Lel. Wróg swe zagony dalej zapuszcza, morduje, łupi, więzi, bezcześci. Syrok. Kto słowami zabija, językiem morduje, ten miecz ma tępy. Krasz. **2.** *męczyć, trudzić, utrudzać, nużyć, wyczerpywać, fatygować:* Słabszy daleko koń, którego nie mordują i nie hartują do pracy. Papr. M. głowę wywodami. Troc. Wiersz dziesięciozgłoskowy, może nadto wyraźną miarą nieprzyjemnie mordujący ucho czytelnika. Słow. **3.** [M.] *cierpieć ból wewnątrz.* **M. ś. 1.** *zabijać ś., wyrzynać ś., wycinać ś. w pień, męczyć jeden drugiego na śmierć.* **2.** *męczyć ś., nużyć ś., trudzić ś., silić ś., wysilać ś.:* Ma krótki oddech; idąc, morduje ś. Sysyfus z kamieniem ś. morduje, który a. w górę pchać musi, a. ścigać z góry. Otw. (*= pasuje ś.*). <Nm. morden>

Mordowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Mordować. 2.** [M. a. **Mordowisko**] *ból; ból w żołądku, boleści.*

Mordowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Mordować ś.**

[**Mordowisko, a,** blm.] p. **Mordowanie.**

Mordownia, i, lm. **e** *miejsce mordowania, katownia:* Rozmnażał jelenie w ogrodach, lasach i parkach, aby móc sobie urządzić mordownię. Sp. Ta sala wygląda jak M. jaka. Gęste powietrze zostało, jako ostatni ślad przebytej walki o prawo; istna M.

†**Mordownik, a 1.** †M., lm. **cy** p. **Morderca:** Tyrany, mordowniki chrześcijan. Białob. **2. u,** lm. **i** bot. = a) p. **Tojad.** b) p. **2. Blekot. 3.** lm. **i** pusz.: M., krótka rurka żelazna, nabita prochem i kulą, osadzająca ś. między wiązaniem ognistej piłki. Jak. J.

Morduchna, y, lm. **y** p. **Morda.**

[**Mordyjański**] p. **Mordjański.**

[**Mordyjańsko**] p. **Mordjańsko.**

[**Mordyjasz, a,** lm. **e**] p. **Morderca:** On, jak jędza sroga, smaga niecne Kaimy, mordyjasze Boga (to jest Żydów). Moraw.

†**Mordyrz, a,** lm. **e** p. **Morderca.** <Zam. Morderz>

× **Morejna, y,** lm. **y** p. **Morejne.**

Morejne nieod., **Szejne-M.,** [**Szejne-Merejne**], × **Morejna,** × **More-morene** posp. żart. *Żyd z wyższej klasy, spanoszały, elegant; arystokrata żydowski:* Jeszcze mu źle! cóż to za M.? Krasz. Szloma był to Żyd edukowany i szejne M. Korz. <Z Hb. moreh = nauczyciel, mistrz + nu = nasz>

Morel, i, lm. **e** bot. p. **Morela.**

Morela, i, lm. **e, Morel,** × **Morula,** † **Mierunka** bot. **1.** (prunus armeniaca) *drzewo owocowe z rodziny migdałowatych, z rodzaju śliwy.* **2.** *owoc tego drzewa:* Morele dwojakie są, większe, które aprykozy zowią, i mniejsze, właściwe morele. Kluk. Zdr. **Morelka.** <Śr. Łć. amarellum, przez Nm. Morelle>

Morelka, i, lm. **i** p. **Morela.**

Morelowy przym. od **Morela.**

Morelówka, i, blm. *wódka morelowa, nalewka na morele.*

× **More-morene** nieod. p. **Morejne:** Pochodził z bardzo starożytnej i poważanej rodziny, M., jak ś. to u nich nazywa. Kaczk.

Morena, y, lm. **y** gie. *rumowisko skalne na grzbiecie a. na dnie lodowców:* Moreny powierzchowne, denne, boczne, środkowe, końcowe (stosownie do miejsca zajmowanego na lodowcu). <Fr. moraine, skąd Nm. Moräne>

Morenowy przym. od **Morena:** Jezioro morenowe=*leżące w zagłębieniu krainy morenowej.* Krajobraz M.=*kraj falisty, powstały wskutek nierównego osadzenia moren przez topniejące lodowce.*

Mores, nieod. a. **u,** blm. *obyczajność, subordynacja, przyzwoite, właściwe zachowanie ś.; właściwe granice w postępowaniu, zachowaniu ś.:* Znać M. Nauczę ja go M., co on swemu panu, co za względy zacności mego winien stanu. Tremb. Ja tu nauczę ciebie M., błaźnie! Mick. Cicho bądź, będzie cię Szwed miotłą po łbie moresu uczył. Sienk. Muszę i ją moresu trochę nauczyć. Orzesz. <Łć. mores=obyczaje>

Moreska, i, lm. **i 1.** *taniec maurytański.* **2.** = **Arabesk.** <Włos. moresca dosł.=maurytańska>

Moręgi, ów, blp. **1.** [M. a. **Moręgiele, Łaciaki, Rapy**] *gatunek kartofli z plamami.* **2.** cukier. *beza odmiennej formy, przyrządzona tak, aby ją można napełnić lodami a. kremem.* <p. Morąg>

[**Moręgi**] przym. p. **Morągowaty.**

[**Moręgiele, i,** blp.] p. **Moręgi.**

[**Moręgowato**] przys. od **Moręgowaty,** *morągowato.*

[**Moręgowaty**] p. **Morągowaty.**

[**Moręgowy**] p. **Morągowaty.**

Moręża, y, lm. **e, Tygrysik, Tygrysówka** bot. (tigridia) *roś. z rodziny kosaćcowatych.* <?>

Morfema, y, lm. **y** jęz. p. **Morfemat.**

Morfemat, u, lm. **y, Morfema** jęz. *całostka, jednostka morfologiczna.* <Now. z Gr. morfé=forma, postać>

Morfeusz, a, blm. *sen:* M. zatrzymał nas przydługo w swoich objęciach. Krasz. Walczył na swoim fotelu z Morfeuszem. Wilcz. <Od nazwy istoty mitycznej Rzyms. Łć. Morpheus>

Morfimetrja, i, blm. **1.** *wymierzanie kształtów.* **2.** *nauka wymierzania kształtów.* <Now. z Gr. morfé=forma + -metría=mierzenie>

Morfina, y, blm., × **Morfjum,** [**Martwina**] chem. *najważniejszy alkaloid makowca czyli opjum,* $C_{17}H_{19}NO_3 + H_2O$. <Now. od nazwy istoty mitycznej Rzyms. Łć. Morpheus>

Morfinista, y, lm. **ści 1.** a. **Morfinoman** *ten, co nałogowo zażywa morfinę.* **2.** *człowiek dotknięty morfinizmem.*

Morfinistka, i, lm. **i** forma ż. od **Morfinista.**

Morfinizm, u, blm. **1.** a. **Morfinomanja** *nałóg używania morfiny.* **2.** lek. (morphinismus) *stan chorobliwy, powstały z powodu długotrwałego nadużywania morfiny.*

Morfinizować się, uje ś., ował ś., Morfinować ś., *zatruwać ś. morfiną, używać nałogowo morfiny:* Nie umiał i nie lubił pić, ale od czasu gdy ś. morfinizował, czynił to w wyższym stopniu, niż mógł znieść. Sienk.

Morfinizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Morfinizować ś.** Przen.: Był to rodzaj morfinizowania ś. moralnego. Hös.

Morfinoman, a, lm. **owie** a. **i** p. **Morfinista.**

Morfinomanja, i, blm. p. **Morfinizm.** <Morfina + Manja>

Morfinować się, uje ś., ował ś. p. **Morfinizować ś.**

Morfinowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Morfinować ś.,** *morfinizowanie ś.*

Morfinowy przym. od **Morfina:** Wstrzykiwania morfinowe. Bał.

× **Morfizm, u,** blm. *kształt ciał, piękno plastyczne: foremność, regularność, symetryczność.* <Now. z Gr. morfé=forma, postać>

× **Morfjum** nieod. p. **Morfina:** Adwokat używał skrycie M. po kilka razy na dzień. Rog. Przyzwyczaił ś. do M. Rog.

Morfografja, i, blm. *nauka opisywania a. opisywanie kształtów przyrody.* **2.** lm. **e** *opis kształtów przyrody.* <Now. z Gr. morfé=forma + -grafía=opis>

Morfolog, a, lm. **owie** *ten, co ś. zajmuje morfologją.*

Morfologicznie przys. od **Morfologiczny.**

Morfologiczny przym. od **Morfologja:** Zmiany morfologiczne wyrazu. Upodobnienie morfologiczne wyrazu (=*przekształcenie postaci pewnego wyrazu na podobieństwo drugiego).*

Morfologja, i, blm. **1.** przyrod. *nauka o formowaniu ś. a. o formach ciał organicznych.* **2.** gram. *nauka o budowie wyrazów i ich odmianach, odmienia.* <Now. z Gr. morfé = forma + -logia = znawstwo>

Morfonomja, i, blm. *nauka o prawach tworzenia ś. kształtów.* <Now. z Gr. morfé=forma + nómos=prawo>

Morg, u, lm. **i** p. **1. Morga:** Trzydzieści morgów czynią włókę, a trzy włóki czynią łan. Jak. J. Kilka morgów ziemi wam zostało. Krasiń.

1. Morga, i, lm. **i, Morg, Mórg,** † **Jutrzyna** *miara powierzchni, trzydziesta część włóki, 300 prętów kwadratowych:* Na morgach chłopskich bronię robić polowanie. Mick. <Nm. Morgen>

2. Morga, i, lm. **i** *dom przedpogrzebowy dla zmarłych na ulicach Paryża, trupiarnia w Paryżu.* <Fr. morgue>

Morganatycznie przys. od **Morganatyczny:** Współcześnie król hołdował i poślubionej M. pani Grabowskiej. Kraus.

Morganatyczność, i, blm. rz. od **Morganatyczny:** M. nie razi jej (wieszczki) zgoła. Kon.

Morganatyczny: Małżeństwo morganatyczne = m a ł ż e ń s t w o z l e w e j r ę k i, *małżeństwo członka rodziny panującej z osobą niższą urodzeniem, która wraz z dziećmi z tego związku jest wyłączona od tytułu, nazwiska i majątku małżonka wyższego pochodzenia.* <Śr. Łć. morganaticum (z Nm. Morgengabe) dosł. wiano, przywianek>

Morganica, y, lm. **e** praw. *podarek czyniony żonie po pierwszej nocy za utracone panieństwo.* <Z Nm. Morgen(gabe) dosł.=podarunek ranny>

Morgować, uje, ował *dzielić pole na morgi w celach gospodarskich, zaprowadzając płodozmian i. t. p.:* Morgują pola i kopią kanały. Syrok. <Od Morg>

Morgowanie, a, blm., czynność cz. **Morgować.**

[**Morgownica, y,** lm. **e**] *miedza.*

Morgownik, a, lm. **cy 1.** [M.] *najemnik do koszenia zboża, płatny od morga.* **2.** †M. *zagrodnik obowiązany do robocizny.*

Morja, i, lm. **e** bot. p. **Duchlina.** <Niby Łć. mohria, od nazwiska przyrodnika Nm. Mohr †1879>

Morjon, u, lm. **y** min. p. **Kwarc.** <Fr. morion>

Morka, i, lm. **i 1.** a. **Morszczyzna, Pomorszczyzna, Pomorka,** [**Mórka**] *wiatr od strony morza, wiatr północno-zachodni, sprowadzający deszcz.* **2.** *deszcz drobniutki, kilka dni mżący, powietrze dżdżyste, słota.* **3.** [M.]=a) *północ.* b) *drzewo z części ku północy zwróconej.* <Od Morze>

[**Morkać, a, ał**] *mruczeć.* Por. **Morkotać.** <Dźwn.>

[**Morkanie, a,** blm.] czynność cz. **Morkać.**

[**Morkotać, ce, tał, Mórkotać**] *szemrać.* Por. **Morkać.** <Dźwn.>

[**Morkotanie, a,** blm.] czynność cz. **Morkotać.**

[**Morliwie**] przys. od **Morliwy,** *dokuczliwie.*

[**Morliwy**] *dokuczliwy.* < MOR / MIR / MR / MAR(T)>

Morłaty, ów, blp. fl. *tratwy złożone z drobniejszego drzewa.* Por. **Murłat.** <Z Nm. Mauerlatte>

Mormon, a, lm. **i 1.** *członek sekty północnoamerykańskiej, przyjmującej za zasadę wielożeństwo.* **2.** żart. *ten, co ś. sprzeniewierza żonie.* <Od zmyślonego przez założyciela sekty Smitha imienia Mormon, jakoby Żyda z IV wieku po Chr.>

Mormonizm, u, blm. *nauka, zasady Mormonów.*

Mormoński przym. od **Mormon.**

[**Mormotać, ce, tał**] p. **Mamrotać.** <Dźwn.>

[**Mormotanie, a,** blm.] czynność cz. **Mormotać,** *mamrotanie.*

[**Mormul, a,** lm. **e**] p. **Mruk.** <Dźwn.>

Mornel, a, lm. **e** zool. (charadrius morinellus) *ptak brodzący siewkowaty.* <Z niby Łć. morinellus>

[**Moroczenie, a,** blm.] czynność cz. **Moroczyć.**

[**Moroczyć, y, ył**], †**Moryczyć** *nalegać, nastawać, molestować.* <Ukr. moroczyty>

[**Moroka, i,** lm. **i, Zamoroka**] *zawiłość; czynność niełatwa do spełnienia, trudna do rozwiązania.* <Ukr. moroka>

[**Moromuch, a,** lm. **y**] p. **Muchomór.** <Morzyć+Mucha>

Moroszka, i, lm. **i, Moruszka, Mroszka** bot. (rubus chamaemorus) *gatunek maliny.* <Ros. moroška>

[**Moroweczka, i,** lm. **i**] p. **Murawa.**

[**Morowica, y,** lm. **e**] **1.** *choroba śmiertelna.* **2.** a. [**Morówka**] *krosta kształtem i kolorem do mrówki podobna.* **3.** *wrzód, duszność w gardle, krup.* **4.** blm. *krew człowieka umarłego.* <MOR/MIR/MR/MAR(T)>

Morowiec, wca, lm. **wce 1.** [M.]=a) *człowiek zapowietrzony.* b) *połajanka ludowa.* **2.** bot. p. **Lilijowiec i Miłośna.**

Morownik, a, lm. **i** bot. p. **Miłośna.**

[**Morowo**] *strasznie.*

1. Morowy przym. od **Mór:** a) lek. (pestilentialis, pestifer): Morowe powietrze, zaraza morowa p. **Mór.** Ucieka od niego, jak od morowego powietrza. Prz. (= *jak od zapowietrzonego, jak od djabła*). Przen.: Od morowego powietrza=*zły, od siedmiu boleści, Boże polituj, marny, niemożliwy, straszny, nieznośny, obrzydliwy:* Koncert od morowego powietrza. †Morowa czarna krosta p. **Morówka.** Dymienica morowa p. **Morówka.** Pot M. sączył ś. z ich bród i włosów. Krasiń. Morowa dziewica. Mick. (=*widmo moru*). Więc z rowów fetory, żółte febry, morowe ogniste upiory wychodziły. Słow. Czas M. Mick. Przen.: Złośliwych ludzi, których morowemi Pismo Św. zowie, tak odcinać mają, żeby zdrowych członków nie zarażali. Birk. Przen. gm.: *zapowietrzony, utrapiony, obrzydliwy, nieznośny:* Świsnęłaś co? sujkę komu dałaś? grzebnęłaś kogo? No, gadaj, morowa lalo. Zap. Przen. rub.: *niby nieznośny, w rzeczywistości jednak setny, jedyny, dzielny:* Wszystko rycerze na schwał i chłopy morowe. Sienk. I po prawdzie, morowe to chłopy. Sienk. b) [M.] *straszny.* c) bot.: Korzeń M. p. **Miłośna. M., ego,** lm. **i** rz. *człowiek dotknięty morową zarazą, zapowietrzony, zadżumiony:* Nikt nie zakopywał morowych. Kon. <Od Mór>

2. Morowy przym. od **1. Mora:** Papier M. Materja morowa.

3. Morowy bot.: Drzewo morowe p. **Morwa.**

[**Morozi, Morozy**] (o wołach) *siwy, mroziasty.* <Ukr. morozij>

[**Morozy**] p. **Morozi.**

[**Moróweczka, i,** lm. **i**] *borówka, jagoda brusznicy.* <Zam. Boróweczka>

Morówka, i, lm. **i 1.** [M.] i †M. blm. p. **Mór. 2.** [M.]=a) *guz świniak.* b) p. **Morowica. 3.** lek.= a) *krosta na ciele ludzi morem dotkniętych,* krosta morowa, †morowa czarna krosta, wąglik pomorowy: Na ciele zapowietrzonych występowały czerwone małe plamki, zwane morówkami. Kub. b) *zropiały i rozpadający ś. gruczoł chłonny u tychże chorych,* dymienica morowa a. dżumna, powietrzna, pomorowa, †guz morowy, powietrzny, [dżuma]. c) †*przystudzienica:* Morówki abo petocie my przystudzienicami zowiemy. Syr. <Od Mór>

Morpian, u, lm. **y** p. **Kamień** pod **22.** <Niezdarnie złożone z mor(ska)+pian(a)>

Mors, a, lm. **y** zool. (trichechus rosmarus) *zwierzę ssące płetwonogie, z wielkiemi, wystającemi kłami,* in. koń morski. <Fr. Ang. morse, podobno z Fiń. mursu>

Morsele, i, blp. apt. p. **Kruszanka.** Zdr. **Morselki.** <Śr. Łć. morsellus, zdr. Łć. morsus= kęs>

Morselki, ów, blp. apt. p. **Morsele.**

Morski, †**Morzski,** [**Morzowy**] przym. od **Morze:** a) Woda, sól, roślina, ryba, podróż, mila, burza, cisza, bitwa, służba, kąpiel, zatoka morska. Rozbójnik M. (= *korsarz, pirata*). Morskim został korsarzem. Słow. Potwór M. [Morska panna]= *syrena.* †M. list=*papirus, roś. wodna.* Elegant z morskiej piany, a zegarek malowany. Prz. (=*chudopachołek, udający eleganta*). Morskie burzenie, przychodzenie i odchodzenie, podnoszenie i opadanie. Kn. × Człowiek M.=*pomorzanin.* Handel ludzi lądowych z morskiemi. Łęcz. Żołnierz M. (=*marynarz*). Wilk M.=*stary, doświadczony marynarz.* †Hetman M.=*admirał.* Zegar M. Warg. (=*busola*). Trąba wodna a. morska (=*cyklon podnoszący wodę morską w danym miejscu lejkowato i łączący ją z lejkowato spuszczającą ś. chmurą*). Prądy morskie a. oceaniczne (=*prądy wody w morzu, płynącej w kierunkach oznaczonych i stałych*). Tuba morska (=*rura służąca do wzmocnienia głosu*). Latarnia morska. Klimat M. b) †Kiełki morskie p. **Kiełek.** c) Morskie okno=*bezdeń bez odpływu.* Na dnie stawu znalazły ś. tak zwane morskie okna kredowych formacji, które własną wodę dają. Pol. d) bot.: Cebula morska p. **Scylla.** Gorczyca morska p. **Rukwiel.** Grono mor-

skie p. **Rozdestnica.** Jagódki morskie p. **Węgłosz.** Kapusta morska p. **Modrak i Blaszecznica.** Koper M. p. **Rozłup.** Lilja morska p. **Tchlin.** Mirta morska a. Mirt M. p. **Maliczka.** Porost M. p. **Morszczyn.** Sałata morska p. **Skrzydlica.** Trawa morska p. **Morszyna.** e) lek.: Choroba morska a. †czczenie na morzu (morbus nauticus) *cierpienie powstające wskutek bujania ś. okrętu.* f) gieol.: Igły morskie p. **Zębiny.** g) min.: ×Kamień M. p. **Kamień** pod **22.** Pianka morska p. **Pianka.** h) zool.: Cielę morskie p. **Foka.** Gwiazdy morskie a. **Gwiazdnice** (asterida) *rząd rozgwiazd:* Gwiazda morska, rodzaj molusków. Mick. Jaskółka morska p. **Rybitwa.** Jeż morski p. **Szkarłupień.** Konik morski p. **Pławikonik.** Koń morski p. **Mors.** Kot M. p. **I. Kot.** †Kotka morska p. **Kotawiec.** Kruk M. p. **Kormoran.** Minóg M. p. **Minóg.** Pałasz M. = **Miecznik:** Pałasz M., ryba. Mick. Wąż M. p. **Wąż.** [Wrona morska a. Gapa morska] *gatunek mewy* (dominicanus fuscus). Wydra morska i Bóbr M. p. **Wydra.** <Od Morze>

Morskorost, u, lm. **y** bot. p. **Morszczyn.** <Morski+Rost>

×**Morskoród, odu,** lm. **ody** *płód morza:* Przepływają rozliczne zatym morskorody. L. <Morski+ROD>

×**Morskozielony** *zielony jak woda morska.* <Morski+Zielony>

†**Morsprręgi, ów,** blp., †**Morszprręgi,** †**Mosprręgi** *skoki niebezpieczne, sztuki łamane pokazywane na linie, saltomortale.* <Z Nm. Mordsprung dosł. = skok morderczy>

Morsz, u, blm. p. **Mursz.** L. <Nm. morsch = spróchniały>

Morszaty p. **Murszywy.**

[**Morszczak, a,** lm. **i**] p. **Świnka.** <Od Morski>

Morszczyn, u, lm. **y** a. **Morskorost, Szuwar, Warek, Porost morski** bot. (fucus) *roś. z gromady wodorostów, z rzędu morszczyn, z rodziny morszczynowatych.* <Od Morski>

Morszczynowaty bot.: Rośliny morszczynowate (fucaceae) *rodzina roślin z gromady wodorostów, z rzędu morszczyn:* W głębiach wód morskich pływają olbrzymie glony morszczynowate, z rodzaju Sargassum. Jent.

Morszczyny, yn, blp. bot. (fucaceae) *rośliny, stanowiące rząd wodorostów.*

Morszczyzna, y, lm. **y,** †**Morzczyzna 1.** *płody morskie, wszystko, co morze wydaje:* Konchy i inna M. Hube. **2.** *kraj nad morzem położony, pomorszczyzna, pomorze, wybrzeże morskie:* Zygmunt księciu Stołpeńskiemu Lemburg i Bytom i inną pobrzeżną morszczyznę w lenno dał. Biel. M. **3.** *przestwór morski:* W morszczyzny szyper żegluje. Dar. J. **4.** ×M. *przypływ i odpływ morza.* **5.** p. **Morka. 6.** [M.] = a) *północ, strona północna.* b) a. [**Pomorszczyzna**] *czas słotny, jesienny, kiedy pada deszcz drobny.* **7.** gieol. *wodorosty skamieniałe, znajdujące ś. w łupkach ilastych miedzianorodnych utworu permskiego.* <Od Morski>

†**Morszele, i,** blp. apt. p. **Kruszanka.** Przen.: Krew nam daje ilopem, a w niewinnym ciele ku wiecznemu żywotu zbawienne M. Pot. <p. Morsele>

†**Morszprręgi, ów,** blp. p. **Morsprręgi:** M., latanie abo chodzenie po powrozie, by dobrze było u nas pospolite, jednakbym ja swemu dworzaninowi tego nie dopuścił. Górn.

Morszyna, y, lm. [**y, Webło, Tasiemnica** bot. (zostera) *roś. z rodziny jezierzowatych.* Gatunek: M. trawiasta a. Trawa morska (z. marina). <Błędnie utworzone z Morski>

Morszysty p. **Murszywy.**

Morszywy p. **Murszywy.**

Morświnka, i, lm. **i** zool. p. **Świnka.** <Dowolnie utworzone z Mor(ska)+Świnka>

Morświń, a, lm. **e** zool. (phocoena communis) *zwierzę ssące z rzędu wielorybów, z rodziny delfinów.*

[**Morta, y,** lm. **y**] *roś. czechrzyca* (anthriscus). <?>

Mortadela, i, blm. *rodzaj wędliny: mięso zsiekane, a po dodaniu do niego krajanej w kostkę słoniny i włożeniu w kiełbaśnicę, uwędzone:* Znalazł go w bufecie przy herbacie i mortadeli. Rog. <Włos. mortadella>

†**Mortatelle, ów,** blp. *jakaś przyprawa kuchenna:* Czerniecki z korzeni i przypraw wylicza jeszcze: cybeby, pinole, bronelle, tartuffole, amidam, piżmo, M., abucht, różaną wodę, złoto malarskie. Goł.

Mortoloki, ów, blp. *milicja, strzegąca granic państwa otomańskiego, turecka straż graniczna:* Hassan-pasza uchodził za wojownika, on to bowiem mortoloków zaprowadził. Jeż. <Tur. martolos = żołnierz turecki z chrześcijan, z Ngr. armatōlós, por. Martauz>

Mortuarjum w lp. nieod., lm. **a, ów** (w daw. Polsce) *spadek, puścizna.* <Śr. Łć. mortuarium>

Mortus nieod. rub. *spity, spojony do utraty zmysłów:* On już M.! (*=ma dosyć*). <Z Łć. mortuus = zmarły>

×**Mortyfikacja, i,** blm. p. **Mortyfikowanie:** Co ś. tknie mortyfikacji, tak był skłonny do umartwienia i innych pokut, iż gdyby go starsi na wodzy nie trzymali, snadnieby sobie był żywota skrócił. Skar. <Łć. mortificatio>

×**Mortyfikować, uje, ował** = **Martwić.** L. M., martwić żywe srebro. Troc. ×**M. ś.** = **Martwić ś.** <Łć. późn. mortificare>

×**Mortyfikowanie, a,** blm., **Mortyfikacja** czynność cz. **Mortyfikować.**

×**Mortyfikowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mortyfikować ś.**

[**Morucha, y,** lm. **y, Marucha**] *niedźwiedź.* Zdr. [**Moruszka**]. <Zam. Marucha>

[**Moruchać, a, ał**] p. **Morusać:** Dzieciak morucha kosiule. <p. Morusać>

[**Moruchanie, a,** blm.] czynność cz. **Moruchać,** *morusanie.*

×**Morula, i,** lm. **e** bot. p. **Morela.**

[**Morunka, i,** lm. **i**] p. **Muranka.**

Morus, a, lm. **y 1.** *brudas, smoluch, człowiek powalany, nie umyty, nie uczesany.* **2.** [M.] *człowiek mający włosy i twarz ciemnej barwy; Murzyn.* **3.** [M. a. **Morys**] *nazwa wołu maści ciemno-czerwonej.* Zdr. **Morusek.** Por. **Mrus.** <Od nazwy ludu Afrykańs., Łć. Mauri, skąd S. Gnm. Mōr, Fr. More i t. d.; stąd też Murzyn>

Morusać, a, ał, [**Moruchać, Mrusać, Mrysać**] *brudzić, walać, smolić.* **M. ś.** *smolić ś., brudzić ś., walać ś.*

Morusanie, a, blm., czynność cz. **Morusać.**

Morusanie się, a ś., blm., czynność cz. **Morusać ś.**

[**Morusek, ska,** lm. **ski**] p. **Morus.**

[**Moruska, i,** lm. **i**] **1.** *kobieta brudna, powalana.* **2.** *kobieta ciemnej barwy włosów i twarzy, brunetka.* **3.** *nazwa krowy.* **4.** *gatunek gruszek.*

Morusowato przys. od **Morusowaty.**

Morusowaty *zamorusany, brudny, posmolony.* L.

Moruszka, i, lm. **i** bot. p. **Malina i Moroszka.** <p. Moroszka>

[**Moruszka, i,** lm. **i**] p. **Morucha.**

Morwa, y, lm. **y,** †**Mora** bot. **1.** a. **Drzewo morwowe** a. **morowe,** niek. **Drzewna jeżyna** (morus) *drzewo z rodziny morwowatych a. jego owoc.* Gatunki: M. biała a. Jedwabnica (m. alba), M. czarna (m. nigra). **2.** p. **Papierotka.** <Łć. morus, Gr. móron, zap. przez Czes. morva>

Morwin, a, lm. **y, Morynda** bot. (morinda) *roś. z rodziny marzanowatych.* <Z niby Łć. morinda>

× **Morwiolisty** *z liśćmi podobnemi do morwowych:* Morwioliste wiechy. Pot. <Zam. właściwie *Morwolisty, z Morwa + Liść>

× **Morwiorodny,** × **Morwiorody** *rodzący ś. na morwie:* Pająk M. *(= jedwabnik).* Morwiorodne pająki użyczają nam swych jedwabiów. Kulig. <Zam. właściwie *Morworodny, z Morwa + Rodny>

× **Morwiorody** p. **Morwiorodny.**

Morwowaty 1. *podobny do morwy.* Lek.: Brodawka morwowata p. **Morwówka. 2.** bot.: Rośliny morwowate (moraceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Morwowy przym. od **Morwa 1.** *z morwy drzewa:* Liść M. **2.** *z morwy owocu:* Sok M. **3.** bot.: Drzewo morwowe p. **Morwa.** Figa morwowa p. **Figomorwa. 4.** zool.: Jedwabnik M. p. **Jedwabnik.**

× **Morwówka, i,** lm. **i** lek. *brodawka sinoczerwona do owocu morwy podobna,* brodawka morwowata.

[**Mory, mor,** blp.] *niecierpliwość w najwyższym stopniu:* Aże go ciężkie M. brały. <p. Mór>

†**Moryczenie, a,** blm., czynność cz. **Moryczyć.**

†**Moryczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Moryczyć ś.**

†**Moryczyć, y, ył** p. **Moroczyć:** Oktaw, pragnąc konsulatu, nie senatu o tę część moryczy, ale prywatnie Cycerona nuka. Chr. †**M. ś.** *być pobudzanym, podniecanym:* W subtelnych dworskich żołądkach delikackie głody przez smaczne potraw kąski moryczą ś. Gawiń.

Moryna, y, blm. farb. *pierwiastek barwnikowy żółtodrzewa.* <Now. z Łć. morus = morwa>

Morynda, y, lm. **y** bot. p. **Morwin.**

[**Morynka, i,** lm. **i**] p. **Muranka.** <Gr. mýraina, Łć. muraena, skąd Włos. morena; por. Brzana, Mrzana, Marena, Murena>

[**Morys, a,** lm. **y**] p. **Morus.**

Moryson, a, lm. **y** *pigułka na przeczyszczenie, od nazwiska wynalazcy zwana także pigułką Morysona:* Muszę morysona wziąć zaraz, bo inaczej odchoruję. Krasz. Leczy ś. morysonami. Chł. <Od nazwiska Ang. Morison>

Moryturyzm, u, blm. *beznadziejność, zrozpaczenie:* Jest to jeden z epigonów tego moryturyzmu, który przed laty Kraszewski w znakomitej powieści zaznaczył. Kasz. <Z tytułu powieści Kraszewskiego „Morituri," z Łć. morituri dosł. = mający umrzeć, skazańcy>

[**Morz, u,** lm. **y**] (Mor-z) p. **Mróz.** <Toż co Mróz>

†**Morzczyzna, y,** blm. p. **Morszczyzna.** <Od Morski>

Morze, a, lm. **a 1.** *część oceanu, zachodząca w ląd:* M. Białe, Czarne, Bałtyckie, Śródziemne. To Trocki zamek, a to — Trockie morze! Słow. *(= jezioro).* Żeglować po morzu. Dla ciebie szumi M., dla mnie wyje. Słow. Kościół Cię nie ogarnie, wszędy pełno Ciebie, i w otchłaniach i w morzu, na ziemi, na niebie. Kochan. Jechać do morza *(= do kąpieli morskich).* Ta, co od morza aż do morza władła, kawałka ziemi nie ma na mogiłę. Karp. Pan od morza do morza. Prz. *(= mający rozlegle posiadłości).* M. gniewne. Mick. *(= burzliwe, rozhukane, srożące ś.).* Niebo czyste, wokoło ziemi obciągnięte, jako M. wiszące, ciche, wklęsło-wgięte. Mick. Morzu wody przylewać. Prz. *(= tłusty połeć smarować).* Przen.: Za morzem *= gdzieś bardzo daleko, na krańcu świata.* Młody mówi: dopiero mi lat 20; jeszcze śmierć za morzem. Skar. *(= za górami, za lasami).* Szukać rozumu za morzem. Niebo, nie umysł tacy odmieniają, którzy po rozum za M. biegają. Bud. B. Morza gronorostowe *= przestrzenie morskie, zarosłe gronorostami.* Żart.: Dziadowskie M., dziadowskie błoto, dziadowska woda *= piaski, miejsce piaszczyste.* Rozigrało ś. M., ustatkować ś. nie może. Prz. (o dziecku nie mogącym ś. ustatkować w swawoli). Przen.: *wielka przestrzeń, bezmiar, wielki obszar:* Tron słonecznej jasności, górujący ponad morzem ruchomym tancerzy. Krasiń. *(= falą, tłumem).* Patrzę dotąd na las z buńczuków w górze, na M. z grzyw końskich pod spodem. Krasiń. Tam zdala płynie złote kłosów M. Słow. Złocistych kłosów kołyszące ś. M. Fred. A. Już płynie w suchym morzu koń mój i rozcina sypkie bałwany piersiami dęlfina. Mick. Na morzach piasku dwie rosy kropelki. Mick. Ogromne pożaru M. Słow. M. płomieni suche okrętu deski podmywa. Słow. Wlepiła oczy w mówiącego, oczy szeroko otwarte, które mówiły, śpiewały, w których, zdawało ś., przelewa ś. M. płomieni. Jeż. Wzgórze zewsząd jakby morzem czerwonego połysku oblane. Słow. Allah postawił ścianą M. lodu. Mick. Doliny mgła odziewa, jakby M. śniegu. Mick. Kra z chmur pędzi po tym morzu z wyziewów. Krasiń. M. chmur. Gosz. W morzu błękitu. Was. W górze rozlane błękitne M. Len. Nie było głębi powietrznego morza. Kasp. M. zjawisk. Mick. Dla światów, żeglujących po morzu natury, tę latarnię zawiesił śród niebios obwodu. Mick. Życia ogromne M. grzmi przede mną. Kasp. I tyś na życia morzu widziała straszydła. Mick. Błądzącym wśród ciasnego dni naszych przestworza życie jest wązką ścieżką łączącą dwa morza. Mick. Rozlewała ś. twa jaźń w otchłannych morzach nieznanych tajemnic. Przybysz. Przen.: *moc nieprzebrana, ogrom, obfitość, mnóstwo:* M. dostatków, uciech. Tu perełki Wschodu z morza uciech i szczęścia porwała za młodu truna. Mick. M. łez wylał. Moraw. M. krwi wyciekło. Mick. Rozlewne dźwięków przedwiekowych M. Kasp. [Dzień M., noc M.] *= bardzo długie, nie mające, zdaje ś., końca.* **2.** †M. wielkie *= ocean.* Troc. **3.** †M. ciasne, ścieśnione a. †**Morcieśń** *cieśnina.* Troc. **4.** gieol.: M. okresu gieologicznego *= wody, które istniały w lądach poprzedniego okresu i gdzie osadzały ś. pokłady właściwe temu okresowi.* Łab. M. jurajskie, sylurskie, dewońskie, węglowe, kredowe, miocenowe i t. d. Łab. Zgr. **Morzysko.** <MOR>

Morzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Morzyć:** M. siebie a. kogo głodem, trudami, niespaniem. Troc. M. ciała swego. Troc *(= umartwianie).* **2.** p. **1. Morzysko.**

Morzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Morzyć ś.**

[**Morzeń, a,** lm. **e**] p. **Modrzew.** <Zam. [Modrzeń]>

× **Morzolotny** poet. *płynący morzem, żeglujący, szybujący, bujający po morzu:* Wsiadać chcesz,

widzę, w nawę morzolotną. Groch. <Morze + Lotny>

× **Morzonośny** *unoszony przez morze:* Morzonośna syrena. Nagł. <Morze + Nośny>

× **Morzopławnik, a,** lm. **cy** *żeglarz, marynarz.* <Morze + PŁY/PŁE/PŁAW>

× **Morzopławny** *pływający po morzu; żeglarski.*

× **Morzopłynny** *morzami obmywany, otoczony:* Roztaczał skrzydła po dwa półkuli morzopłynne kresy. Deo. <Morze + PŁY/PŁE/PŁAW>

× **Morzorodny** *rodzący ś. w morzu, morski.* L. <Morze + Rodny>

Morzowładca, y, lm. **y** *władca morza:* Neptun, M. Sł. wil. <Morze + Władca>

Morzowładność, i, blm., **Morzowładztwo** *władza, panowanie nad morzem.*

Morzowładny *władający morzem, panujący nad nim:* M. Neptun. Dudz. Auster M. Petr. <Morze + Władny>

Morzowładztwo, a, blm. p. **Morzowładność.**

[**Morzowy**] p. **Morski:** Rybecki morzowe.

Morzożeglowny *żeglujący po morzu:* Morzożeglowne okręty. Ml. <Morze + Żeglowny>

† **Morzski** p. **Morski:** Morzskie panny. Pr.

[**Morzybab, a,** lm. **y**] p. **Widłak.** <Morzyć + Baba, por. Babimór>

[**Morzybaba, y,** lm. **y**] p. **Widłak.**

Morzyciel, a, lm. **e** *ten, co morzy.*

Morzycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Morzyciel.**

Morzyć, y, ył, częstot. × **Marzać I.** *zadawać komu śmierć, mordować powolnie na śmierć, zabijać:* Doktorowie morzą, nie leczą, kiedy ś. samych ksiąg trzymają. Fred. M. Już też i trucizna M. go poczęła. Górn. Przen.: Któżby nie pragnął przyjaźni? Z bogiń, które na ziemi umie młodość tworzyć, wszakże tę, najpiękniejszą córkę wyobraźni najpierwszą zwykła rodzić i ostatnią M. Mick. **2.** przen. *pozbywać ś. czego, topić, zagłuszać, tłumić co, zapominać o czym:* W żartach człek morzy tęsknicę. Zabł. **3.** M. głodem = *głodzić; dręczyć, trapić, nękać, męczyć:* Kazał mię M. głodem. Boh. × Nieos.: Morzy mię = *umieram z głodu.* **4.** † M. żądze = *ukrócać, przezwyciężać, hamować, tłumić.* Troc. **5.** *nużyć, obezwładniać, brać, opanowywać, zwyciężać:* Nadewszystko sen ich morzył cięższy. Tw. Trunek morzy. Sztucznym morzą apetyt żywiołem. Mick. **6.** [M.] *dusić, trapić:* Zmora morzy. **7.** × M. żywe srebro = *robić je stałym.* Troc. **8.** † M. *macerować w ługu, ługować.* Troc. **M. ś. I.** × M. ś. *martwić ś., truć ś., gryźć ś., frasować ś., trapić ś., nękać ś., męczyć ś., nędzić ś., dręczyć ś.:* Ustawnie ś. w sercu swym o to gniewem morzył. Papr. **2.** M. ś. głodem = *głodzić ś.* **3.** × M. ś. (o żywym srebrze) *przechodzić w stan stały:* Żywe srebro od zgniłego ś. morzy jabłka. Troc. <MOR/MIR/MR/MAR(T)>

[**Morzykiszka, i,** lm. **i**] *przezwisko:* Morzykiszki szlachcice. <Morzyć + Kiszka>

Morzylist, a, lm. **y** bot. p. **Pochodnik.** <?>

Morzymord, u, lm. **y** bot. p. **Tojad.** <?>

Morzypło, a, lm. **a** bot. p. **Gronorost.** <?>

1. Morzysko, a, lm. **a I.** [M.] = a) *głód, czczość, nudności w żołądku.* b) a. [**Morzenie**] *biegunka.* c) *odęcie z bólem* (tympanitas). **2.** lek. (enteralgia) *ból jelitowy, ból w brzuchu,* † g r y z a w k a, † g r y z i e n i e b r z u c h a, † g r y ź b a, † g r z y z a w k i, m o r z e n i e, r z n i ę c i e w b r z u c h u. Por. **Kolka. 3.** wet. p. **Paskudnik.** <Od Morzyć>

2. Morzysko, a, lm. **a I.** p. **Morze. 2.** a. **Morzyszcze** *miejsce, gdzie było morze, stare łożysko morskie.* <Od Morze>

Morzyskowy przym. od **I. Morzysko.** Anat.: † Kiszka morzyskowa = *kiszka gruba.* P. **Okrężnica.**

Morzyszcze, a, lm. **a** p. **2. Morzysko.**

[**Morzyszcze, a,** lm. **a**] p. **2. Mora.**

† **Mos, u,** lm. **y** p. **Mas:** Korzec i M. równej i jednakiej miary będą, aby brał dziesiątą część korca M. a dziesiątą część korca brała w ś. miarka. Leop.

Mosan, a, lm. **owie, Mospan, Mościpan, Mościempan, Mociumpan,** [**Mocan, Moćpan**] używa ś. tylko w 5 pp., skrócone z: *miłościwy pan* (najczęściej z przyzwyczajenia, bez znaczenia, jak: *mosterdzieju, panie dobrodzieju i t. p.):* Śmierć pewna, mosanie. Pol. Jak skończył, mosanie, nie było co i gadać adwokatowi strony przeciwnej. Krasz. Kup sobie jaśnie wielmożny pan psa, mosanie, konia, mosanie. Korz. <Skrócone Miłościwy + Pan>

† **Moschea, i,** lm. **e** = **Meczet.** Star.

† **Mosfera, y,** blm. = **Atmosfera:** Ziemia z całą mosferą, ognistym pożarem zapalona, przepoleruje ś. Opis. przyjś. Antychr. <Zam. Atmosfera>

Mosiądz, u a. [**a**], blm. chem. *aljaż miedzi z cynkiem:* M. glinowy = *aljaż miedzi z cynkiem i glinem.* M. biały = *nowe srebro, najzylber, mieszanina miedzi, niklu, cynku.* M. czerwony = *tombak, mieszanina miedzi i cynku.* <Z Nm. Messing, to zaś może z Łć. massa = bryła>

† **Mosiądzowy,** [**Mosiądzowy**] p. **Mosiężny.** Ort. Sierpik M. Żebr.

Mosie p. **Mojsie.**

[**Mosiek, śka,** lm. **śki**] *Żyd wogóle:* Mośki ś. skryły. Pocałował Mośka w brodę. Prz. *(= upił ś.).* <Od imienia Żyd. Mosiek a. Moszek = Mojżesz>

× **Mosiędzowy** p. **Mosiężny:** M. grunt pod złotem. Sien.

× **Mosiężnicki** p. **Mosiężniczy:** Fabryka mosiężnicka. T. K.

Mosiężnictwo, a, blm. *rzemiosło mosiężnika, bronzownictwo.*

Mosiężniczka, i, lm. **i** *żona mosiężnika, bronzowniczka.*

Mosiężniczy, × **Mosiężnicki** przym. od **Mosiężnik,** *bronzowniczy.*

Mosiężnik, a, lm. **cy** *ten, co wyrabia przedmioty z mosiądzu, bronzownik.* <Od Mosiądz>

† **Mosiężników** *należący do mosiężnika.* Troc.

× **Mosiężnodęty** *dęty mosiężny:* Mosiężnodęta trąba. Koch. W. <Mosiężny + Dęty>

Mosiężnożółty kolor = *metaliczny, podobny do mosiądzu.* <Mosiężny + Żółty>

Mosiężny, × **Mosiędzowy,** † **Mosiądzowy,** [**Mosiądzowy**] przym. od **Mosiądz:** Lichtarz, dzwonek M. Struny zadzwoniły jak trąby mosiężne. Mick. Mosiężna huta a. kuźnia. Troc. Rdza mosiężna. Troc. M. proch a. mosiądz tarty. Troc. Kamień M. p. **Kamień** pod 22. Nieraz (wąż) senne piersi niemowlęce mosiężnym wiankiem bez szkody obwija. Mick. *(= koloru mosiądzu).* [Placki mosiężne] = *zaprawiane szafranem.*

× **Mosiężysty** *zawierający w sobie mosiądz.* Kn.

Moskal, a, lm. **e I.** *gatunek pigułki:* Na zastawienie biegunki, moskala ugnieść z mąki pszenicznej z babczanym nasieniem, dać choremu jeść. Sien. **2.** [M.] = a) *człowiek dużo jedzący, żarłok.* b) *placek owsiany:* Gdy ś. dobrze zakrząta, stanie na kawał moskala. Pol. Nie płacz, synku, nie płacz, przyjdzie matka z pola, przyniesie ci moskala.

c) *mała ryba, znana w handlu pod nazwą rosyjskiej sardynki.* Zdr. **Moskalik, [Moskaliczek].** <Od Moskwa>

[Moskalec, lca, lm. **lce]** *gatunek ziemniaka.*

Moskalik, a, lm. **i 1.** p. **Moskal. 2.** *rybka wędzona.*

× **Moskieja, i,** lm. **e = Meczet:** Meczetów a. moskiei jest siedm, piękną strukturą murowanych. Ośw. <Z Fr. mosquée, p. Meczet>

× **Moskiewczyzna, y,** blm. p. **Moskiewszczyzna:** Przez czas moskiewczyzny. Troc.

[Moskiewka, i, lm. **i]** *rodzaj sochy.* <Od nazwy miasta Moskwy>

Moskiewski 1. [M.] = a) Kwas M. = *kwas saletrzany rozcieńczony* (acidum nitricum dilutum). b) Krople moskiewskie = *tinctura chinioidini.* c) Spirytus M. p. **Spirytus.** d) Zieziulka moskiewska p. **Zieziulka. 2.** bot: Korzenie moskiewskie p. **Rabarbar. 3.** min.: Kamień M. a. Szkło moskiewskie = *łupek miki* (p. **Kamień** pod **22**). † **Moskiewski, ego,** lm. **scy** rz. *wielki kniaź moskiewski, car moskiewski:* Wziął M. Połock r. 1563. Górn.

Moskiewszczyzna, y, blm., × **Moskiewczyzna 1.** *cokolwiek pochodzi z Moskwy: język, obyczaje, towary moskiewskie i t. d.* **2.** *wojna moskiewska.*

Moskita, y, lm. **y = Meczet:** W khanie (= chanie), który dawniej był moskitą. Słow. <Z Włos. meschita, p. Meczet>

Moskitjera, y, lm. **y, Mustikiera** *zasłona chroniąca przed moskitami:* Łóżko z moskitjerą, stół, krzesło... stanowią umeblowanie każdej pojedyńczej izby. Sienk. Od moskitów broniły wprawdzie rozwieszone nad łóżkami moskitjery, ale niezupełnie. Sienk. <Hp. mosquitero, skąd Fr. moustiquaire (przestawka)>

Moskito nieod. p. **Moskity.**

Moskity, ów, blp., **Moskito** zool. (simulia) *owady dwuskrzydłe długorogie z rodziny mustykowatych.* <Hp. mosquito, z Łć. musca = mucha>

† **Moskowada, y,** blm., † **Muszkiebada, [Muszkibada]** *nieoczyszczona mączka cukrowa, faryna.* <Fr. moscouade, daw. moscovade i in., z Hp. me(no)scabar = nie udawać ś.>

[Moskrzenie, a, blm.] czynność cz. **Moskrzyć.**

[Moskrzyć, y, ył] *prosić usilnie, molestować.* <?>

Moskwa, y, blm. zb.: Kupcy obcych narodów, to jest Włosi, Niemcy, Francuzowie, M., Ormianie. Vol. M. wytoczyli ś. ku bitwie. Stryjk. <Ros. Moskvà>

Moskwicenie, a, blm., czynność cz. **Moskwicić.**

Moskwicenie się, a ś., blm., czynność cz. **Moskwicić ś.**

Moskwicić, i, ił i M. ś. p. **Moskalić.**

Moskwiczenie, a, blm., czynność cz. **Moskwiczyć.**

Moskwiczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Moskwiczyć ś.**

Moskwiczyć, y, ył i M. ś. p. **Moskalić.**

Moslem, a, lm. **owie** p. **Muzułman.** <Z Arab. muslim, lm. muslimīn = wyznawca islamu>

Moslemin, a, lm. **owie** p. **Muzułman.**

Mospan, a, lm. **owie** p. **Mosan:** Jeden M. otyły, silny i bogaty miał stada, trzody, łąki. Tremb. Mospanie, rzekł bernardyn, babska rzecz narzekać. Mick. Zdr. **Mospanek, Mospaneniek, [Mospaneczek].** <Skrócenie Miłościwy pan>

[Mospaneczek, czka, lm. **czkowie]** p. **Mospan.**

Mospanek, nka, lm. **nkowie** p. **Mospan.**

Mospaneniek, ńka, lm. **ńkowie** p. **Mospan:** Otóż wam o tym myśleć, mospaneńku. Krasz.

† **Mosprągi, ów,** blp. p. **Morspręgi.**

Most, u, lm. **y 1.** *budowla łącząca brzegi rzeki, rowu, przepaści, błota dla przechodu i przejazdu:* M. palowy, łyżwowy, pływający, pontonowy, jarzmowy, zwodzony, na arkadach. Brzękły wrzeciądze, pochodnia zaświeci, i M. zwodzony z łoskotem opada. Mick. Lewe skrzydło zamkowej budowy, gdzie ku stolicy padał M. zwodowy. Mick. Już M. zwodowy pod kopyty dzwoni. Słow. Przebywszy rzekę Wop po żywym moście, tak bowiem nazywają mosty zawieszone na powietrzu. Niem. Zbudować, rzucić, zrzucić, zburzyć M. Rzeka zerwała, zniosła M. × M. słać. Przyb. M. trzeba posłać złoty uciekającym. Birk. (= *dziękować Bogu, że uciekają).* Polski M., niemiecki post, włoskie nabożeństwo—wszystko to błazeństwo. Prz. Potrzebny, jak dziura w moście. Prz. (= *jak piąte koło u wozu).* Czcij góry, mosty, chcesz-li mieć grzbiet prosty. Prz. Przen.: Spalić za sobą mosty (= *uniemożliwić sobie cofnięcie ś., powrót do dawnego).* × M. komu zakładać = *torować mu drogę, kruszyć pierwsze lody:* Sam swój wierszyk mdły nie z inszego składam, sam językiem mdłym mędrszym M. zakładam; pisz kto chce lepiej, jeśli sądzisz srogo, papier niedrogo. Stryjk. Przen.: Mostem kłaść a. kłaść ś., leżeć, padać = *pokotem, plackiem:* Jak tedy tych, tak i tamtych położyliśmy mostem. Pas. W nieprzyjacielu taką klęskę sprawił, że jakoby położył mostem go po ziemi. Tw. Z tyłu od nacierających i z przodu od zasadzonych oskoczeni, trupem i mostem legli. Nies. Mojżesz ś. mostem z Aaronem kładzie przed Bogiem, żeby gniew w nim ułagodzić. Leszcz. (= *do nóg, na twarz pada).* Nie mógł mieć z niego przyjaciela, by mu ś. był i mostem kładł. Kochan. Przen.: Prosto z mostu = *po prostacku, bez wstępu, bez ogródki, bez ceremonji, wręcz, wprost:* Ot tak najlepiej prosto z mostu... jak ci ś. Jan podoba? Krasz. A no, kiedy trza, to trza, prosto z mostu powiem. Orzesz. **2.** [M.] *rodzaj gry młodzieży.* **3.** anat. = a) M. a. † m o s t e k j a r z m o w y, ł u k j a r z m o w y (arcus zygomaticus). b) M. Varola (pons Varoli s. nodus cerebri) = *część mózgu wyodrębniona, na podstawie jego poprzecznie umieszczona,* × w y n i e s i e n i e p i e r ś c i e n i o w e, × w z g ó r z e p i e r ś c i e n i o w a t e. **4.** fiz.: M. (Wheatstone'a) = *przyrząd do mierzenia oporów elektrycznych, zwłaszcza do porównywania oporów dwu różnych drutów.* **5.** hut.: M. gichtowy a. gichtociągowy = *pomost od mieszalni lub węgielni do wylotu pieca, po którym dowożą naboje do wielkiego pieca,* × s z y c h t a r k a. Zdr. **Mostek, Mosteczek.** Zgr. **Mościsko.** <MOS(T)>

† **Mostarda, y,** blm. p. **Musztarda:** Włoska M. Biel. M. <Włos. mostarda, p. Musztarda>

Mosteczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Most:** Szłyśmy przez M. Jeż. **2.** × M. mydła = *długa, wązka tafelka:* Kupiła M. mydła. Troc.

Mostek, tka a. tku, lm. **tki 1.** p. **Most:** M. na rynsztoku. M. przez rów, przez wodę = *kładka.* **2.** *mięso na kości mostkowej i chrząstkach żebrowych, do niej przystających:* M. barani, cielęcy. M. wołowy, in. g r y f t. M. skrajny wołowy = *łojówka.* M. skrajny wieprzowy = *boczek.* **3.** anat. = a) (sternum) *kość podłużna, nieparzysta w środkowej linji ciała pomiędzy żebrami jednej i drugiej strony umieszczona,* k o ś ć m o s t k o w a, k o ś ć p i e r s i o w a, † p i e r s i s t a, [d e k a, d e s k a p i e r s i o w a]. b) † M. jarzmowy, m o s t j a r z-

mowy, łuk jarzmowy (arcus zygomaticus). c) ×M. p. **Krocze.** **4.** fortep.=a) *jedna z podstawek pod hamerbankiem.* b) *podpórka, na której ś. wznosi podstawek basowy.* **5.** myśl. *pierś kozicy.*

***Mosterdziej, a,** lm. **e,** ***Mościndziej,** ***Mociumdziej,** ***Mocibdziej** (używa ś. tylko w 5 pp.) skrócone z: *miłościwy dobrodziej* (wyraz używany bez znaczenia, z przyzwyczajenia tylko): Bo to, mosterdzieju, jednemu wojenka pachnie, drugiemu uczty, trzeciemu białogłowy. Sienk. <Skrócone Miłościwy + Dobrodziej>

Mostko-gnykowy *łączący mostek z kością gnykową.* Anat.: Mięsień M., in. ×mięsień piersiowo-podjęzykowy, ×muskuł piersiowidełkowy, ×muszkuł ściągający kość językową, †myszka piersio-kościowa językowej kości (musculus sterno-hyoideus). <Mostek + Gnykowy>

Mostko-grdykowy anat. p. **Mostko-tarczowy.** <Mostek + Grdykowy>

Mostko-łokciowy *od mostka do kości łokciowej idący.* Anat.: Mięsień M. u ptaków (musculus sterno-ulnaris). <Mostek + Łokciowy>

Mostko-obojczyko-sutkowy mięsień, †mięsień mostkowo-obojczykowo-wymionowy, ×muskuł obojczyko-cyckowaty, †myszka piersio-kluczo-cyckowa, ×muskuł piersiowo-wymionowaty, zginający głowę anat. *nazwa mięśnia schylacza głowy* (musculus sterno-cleido-mastoideus). <Mostek + Obojczyk + Sutkowy>

Mostko-obojczykowy *mostkowi i obojczykowi wspólny.* Anat.: Wiąz M. (ligamentum sterno-claviculare). <Mostek + Obojczykowy>

Mostko-szprychowy *idący od mostka do kości szprychowej.* Anat.: Mięsień M. u żab (musculus sterno-radialis). <Mostek + Szprychowy>

Mostko-tarczowy, Mostko-tarczykowy, †**Mostkowo-tarczowaty** *idący od mostka do chrząstki tarczowej.* Anat.: Mięsień M. (musculus sterno-thyreoideus), in. mięsień mostko-grdykowy, ×muskuł krtań zniżający, ×muszkuł krtań ściągający, †myszka tarczowata piersiowej kości. <Mostek + Tarczowy>

Mostko-tarczykowy p. **Mostko-tarczowy.**

Mostko-tchawicowy, Mostko-tchawiczy *idący od mostka do tchawicy.* Anat.: Mięsień M. u ptaków (musculus sterno-trachealis). <Mostek + Tchawicowy>

Mostko-tchawiczy p. **Mostko-tchawicowy.**

×**Mostkowaty** *piersisty, silny w piersiach:* Wół M. Troc.

†**Mostkowo-obojczykowo-wymionowaty** p. **Mostko-obojczyko-sutkowy.** <Mostkowy + Obojczykowy + Wymionowaty>

†**Mostkowo-tarczowaty** p. **Mostko-tarczowy.** <Mostkowy + Tarczowaty>

Mostkowy przym. od **Mostek**: Między piersiami jest miejsce mostkowe, regio sterni. Perz. Mostkowa pieczenia. Troc. Anat.: Kość mostkowa p. **Mostek.** Żebra mostkowe p. **Żebro.**

Mostko-żebrowy *mostkowi i żebrom wspólny.* Anat.: Mięśnie mostko-żebrowe a. ×podnoszące kość mostkową, †myszki piersio-żebrowe, mięsień trójkątny mostka (musculi sterno-costales). <Mostek + Żebrowy>

×**Mostne, ego,** blm. p. **Mostowe**: Targowe, M., krwawe. Wiszn.

Mostnica, y, lm. **e** *nazwa pali, wystających w części z wody, na których wspierają ś. izbice mostowe i budowle nad wodą.* <Od Most>

×**Mostobronny** *broniący mostu:* M. Kokles. Ryb. J. <Most + Bronny>

×**Mostołódź, odzi,** lm. **odzie** *każda z łodzi, na których most spoczywa, łyżwa, ponton.* <Most + Łódź>

Mostowe, ego, blm., ×**Mostne** *opłata za przejazd a. za przejście przez most.*

Mostowina, y, lm. **y** **I.** a. **Mościna, Mośnica, Pomostnica,** [**Pomościna**] *każdy z dylów, któremi ś. wyściela powierzchnia mostu do jeżdżenia.* **2.** p. **Mościna.**

Mostownictwo, a, blm. **I.** *urząd mostowniczego.* **2.** *nauka o budowie mostów.*

Mostowniczanka, i, lm. **i** *córka mostowniczego:* Tu ś. ożenił z Barbarą Majewską, mostowniczanką mińską. Chm.

Mostowniczowa, ej, lm. **e** *żona mostowniczego.*

Mostowniczowy, ×**Mostowniczów** przym. od **Mostowniczy.** Troc.

×**Mostowniczów** p. **Mostowniczowy.** L.

Mostowniczy, ego, lm. **owie** **I.** *dozorca mostu.* **2.** *urzędnik w daw. Wielkim Księstwie Litewskim, mający dozór nad drogami publicznemi, groblami, mostami i t. p., następnie tytuł honorowy:* M., urząd w niektórych województwach W. Księstwa Litewskiego z obowiązkiem dozoru dróg publicznych, grobel, mostów. Kras. <Od Mostowy>

Mostowniczyc, a, lm. **owie** *syn mostowniczego:* To jest uczciwy szlachcic, pan Michał Ławrynowicz, M. derpski. Chodź.

Mostowy przym. od **Most**: Zasadzek jakich fortelnych na przeprawie mostowej ś. obawiali. Birk. Pal M. **M., ego,** lm. **i** rz. *poborca odbierający mostowe na moście.*

[**Mostrancyja, i,** lm. **e**] p. **Monstrancja.**

[**Mosurowy**] *z guza drzewnego:* Mosurowa obońka p. **Obońka.** <Z Rum. mosor = szpula; gała, kłąb, przez Ukr. mosur=guz (na drzewie)>

[**Moszanka, i,** lm. **i**] p. **I. Moszna.**

Moszcz, u, lm. **e,** ×**Muszcz,** ×**Moszt** *sok z winnych jagód a. z owoców świeżo wyciśnięty,* brzeczka, brzęczka: Przydałbych tu zaraz i moszcze a wina mętne. Ocz. Niżeli likwor winny kisać zaczyna, moszczem go lub brzęczką nazywamy. Krup. Natura człowiecza zawżdy ś. burzy jako M., aż gdy ś. ustoi, to też jedno lagier, co ś. niczemu dobremu nie godzi, na dnie zostanie. Rej. <Nm. Most, z Łć. mustum>

†**Moszcza, y,** lm. **e** p. **Moc.**

†**Moszcze, ów,** blp. *relikwje.* <S. Sł. mošti>

Moszczenie, a, blm., czynność cz. **I. Mościć.**

[**Moszczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mościć ś.**

Moszcznia, i, lm. **e** bot. p. **Opatrznica.** <?>

Moszczowy przym. od **Moszcz**: Olejek M. Troc.

[**Moszea, i** a. **y,** lm. **e** a. **y**] p. **Meczet**: Pokazano go ludowi w wielkiej moszei. Szaj. <Nm. Moschee>

Moszek, szka, lm. **szki** myśl. *niedźwiedź, misio.* <Może z Lit. meszka>

†**Moszelka, i,** lm. **i** p. **Muszelka.** Troc.

Moszenka, i, lm. **i** **I.** p. **I. Moszna;** *torebka, sakiewka, woreczek do pieniędzy:* Utrzebi rzezimieszek bogate moszenki. Klon. **2.** w lm. bot. p. **Truszczelina.** <Od Moszna>

†**Moszenka, nek,** blp., [**Moszenka**] p. **2. Moszna**: †Moszenka bobrowe=*stroje bobrowe* (castoreum). Stroje bobrowe a. moszenka. Haur. [Na-

kluł ś. w moszenkach] = *dostał ruptury.* <Od Moszna>

Moszenki, nek, blp. anat. p. **I. Moszna.**

Moszenkowy przym. od **Moszenka.** Bot.: Drzewo moszenkowe p. **Truszczelina.**

× **Moszk, u,** blm. p. **Moszus.** <Łć. późn. moscus, p. Moszus>

† **Moszkatella, i,** lm. **e** p. **Muszkatela:** Z Macedonji idzie M. do Polski. Łęcz.

× **Moszkowy** przym. od **Moszk,** *piżmowy:* Chceszli tę maść wonną mieć, przyłóż piżma trochę moszkowego abo zybuczkowego. Sien.

I. Moszna, y, lm. **y** a. w lm. **Moszna, szen I.** *worek, torba, miech:* Miał nóż on w mosznie czerwonej. Papr. (=*w pochwie, w futerale*). **2.** *kieszeń, przyszyta z zewnątrz (skórzana):* Obywatele ci w swych chińsko-tatarskich czujkach w duże plamy, w szarawarach z „moszną" omal ziemi nie dotykającą, parli falą niepowstrzymaną na dziedziniec. Eww. **3.** anat. (scrotum) *worek skórzasty dwudzielny, zawierający jądra męskie,* † j ą d r o w n i k, m o s z e n k a, m o s z e n k i, m o s z n y, † m o s z n y w o r e c z e k, ! w o r e k m o s z n o w y, j ą d r o w y, s t r o j e m ę s k i e: Plastru tego na chustce przyłożyć na mosznę opuchłą i bolącą. Spicz. Trzeba obierać stadnika jądr i moszny wielkiej, ale nie obwisłej. Dor. Zdr. **Moszenka,** [**Moszanka, Moszonka, Maszonka, Muszenka**]. <Por. Czes. mošna, S. Sł. mošьna, Srb. mošnje>

2. Moszna, szen, blp. p. **I. Moszna:** Dopieroż ś. do moszen prostaczkowie mają, na kościelny budynek hojną ręką dają. Klon. Anat.: Lekarstwo na puchlinę członka męskiego a. moszen. Ślesz. Testiculus, podołek, jądro w mosznach męskich. Mącz. †M. sercowe p. **Osierdzie.** Zdr. † **Moszenka,** [**Moszenka**] lm.

Mosznowy, † **Moszny** przym. od **Moszna.** Anat.: ! Worek M. p. **I. Moszna.**

Moszny, szen, blp. anat. p. **I. Moszna.**

† **Moszny** p. **Mosznowy.** Anat.: †M. woreczek p. **I. Moszna.**

[**Moszonka, i,** lm. **i**] p. **I. Moszna.**

× **Moszt, u,** lm. **y** p. **Moszcz.** L.

! **Moszus, u,** blm., × **Moszk** *piżmo:* Trzecia niosła farbiczki i bielidła z pachnącemi szpikandrowemi wódkami, z olejkami różowemi i balsamowemi, z moszusem, z ambrą. Rol. <Przez Nm. wymawianie Gr. móschos=piżmo>

Mości skrócone z **Miłościwy:** M. panie! M. panie dobrodzieju, dobre kluski na oleju! Pśń. Mościa pani, mościa panno, panienko. †Moście panie. Troc. Mnie wielce M. panie. Troc. †Moim mościom panom. Troc. Mnie wielce M. panie i bracie. Kras. M. panowie młodzi, dzisiejszy wieczór poświęcony jest dla uciech wieku waszego. L. Ze mną, naprzód, M. panowie. Krasiń. Już M. państwo kończcie komplementa. L. M. książę! Dzięki ci za troskliwość, mości Żydzie. Krasiń. <Skrócenie Miłościwy>

Mościa p. **Mości.**

Mościać, a, ał, Mościć, Mościwać kogo = *tytułować go mościwym panem.*

Mościanie, a, blm., czynność cz. **Mościać.**

I. Mościć, i, ił I. *kłaść mostem, słać, uścielać, rozpościerać:* M. mosty = *budować, kłaść.* St. lit. Rzeki M. Klon. (=*zaopatrywać w mosty*). M. komu co pod nogi. M. z liści legowisko. Siem. M. drogę=*prowadzić, bić, torować.* Z ciał pobitych drogę mości. Siem. Tam Wacław raz ostatni posłanie jej mości. Malcz. **2.** [M.] *układać pomost, podłogę.* **3.** ×M. przen. posp. *sadowić, umieszczać, mieścić:* M. kogo **na** urząd. [**M. ś.**] *kłaść ś., układać ś., sadowić ś., umieszczać ś., gnieździć ś.:* Kot mości ś. na poduszce. M. ś. na urząd = *wchodzić nań, zajmować, obejmować go.* <Od Most>

2. Mościć, i, ił p. **Mościać. M. ś.** *nawzajem ś. tytułować mościwemi panami:* U nas niema zwyczaju tak ś. M. mościami. Sienk. Nie mośćmy ś. mościami, skoro nas nikt nie słyszy. Sienk. <Od Mości>

* **Mościempan, a,** lm. **owie** tylko w 5 pp., p. **Mosan:** Nie troszcz ś. Waszeć, mościempanie, już wszystko dobrze pójdzie. Czart. A. <Zam. Miłościwy + Pan>

Mościeńka, i, lm. **i** piesz. *jejmość.*

Mościna, y, lm. **y** m. i ż. **I.** *lichy, nędzny most:* Mościny stare. Kosz. **2.** p. **Mostowina:** Na wierzchu kładł dębinę, którą rozmaitą mościną, żerdziami i drzewem nakształt kraty zaścielał. Warg. <Od Most>

* **Mościndziej, a,** lm. **e** p. **Mosterdziej:** Wojewoda pasem skował waszą wolność, mościndzieju! Syrok. <Skrócenie Miłościwy + Pan + Dobrodziej>

Mościpan, a, lm. **owie** p. **Mosan:** Jesteś królem, a byłeś przedtym mościpanem. Kras. Z tłustym wilk chudy brytanem raz ś. spotyka, pachoł z mościpanem. Kniaź. Disce puer, ego te faciam mościpanie (słowa Stefana Batorego). <Zam. Miłościwy + Pan>

Mościsko, a, lm. **a I.** m. i ni. p. **Most. 2.** [M.] ni. *miejsce, gdzie stał niegdyś most.*

Mościwać, a, ał p. **Mościać:** Pan słudze nie mościwa, nie waszmościa. Kn. Pachołek, kiedy do wsi przyjedzie, to mu mościwają, że to szlachcic koronny, za pewne mniemają. Zwr. M. <p. Mość>

Mościwanie, a, blm., czynność cz. **Mościwać.**

× **Mościwie** przys. od **Mościwy.** Troc.

× **Mościwość, i,** lm. **i** rz. od **Mościwy** (tytuł), *mość:* Powierzam mościwości waszej dziecko moje, jak ojcu. Jeż. <Zam. Miłościwość>

Mościwy skrócone z **Miłościwy I.** *jaśnie wielmożny, dostojny, szanowny:* Inaczej chodziła mościwa pani, inaczej szlachcianka. Gost. Ja sam lat dziesięć byłem dworskim wojewody, ojca Podkomorzego, mościwego pana. Mick. **2.** †M. *sławny, znakomity, godny, szlachetny, wielki, zacny, przedni, cenny, nieoceniony, szacowny:* Któryż mię matką swoją nazwie tak M. znowu syn, jak był Herkul! Bardz. Mościwa rzecz spokojne sumienie. L. **3.** *łaskawy, dobry:* Byś pracę tę moją przyjąć, a mym mościwym panem być raczył. Warg.

Mość, i, lm. **i** skrócone z **Miłość,** *tytuł:* Jego M.=*jegomość.* Jej M. =*jejmość, imość.* Wasza M.= *waszmość.* Jego M. pan=*jespan.* Jego Królewska M. Księżna Jej M. Królowie Ich M. Ich M. panowie posłowie. Jego M. ksiądz. Troc. Chce ruszać światy jego Newtońska M. Mick. Ukaz jego lwiej mości. Mick.

Moślem, a, lm. **owie** p. **Muzułman.**

Moślemin, a, lm. **owie** p. **Muzułman:** Tu wesół opróżnia czaszę pełną wina, którym ś. brzydzą usta moślemina. Mick. <Z Arab. muslimīn = wyznawcy islamu>

Mośnica, y, lm. **e** p. **Mostowina:** Na wiecznie popsutym moście pęka M., koń zapada. Krasz. <Zam. *Mostnica>

[**Mot, u,** lm. **y**] p. **Motek.** <p. Motek>

Motacz, a, lm. **e 1.** *ten, co nawija na motowidło.* **2.** × M. = **Matacz.** <Od Motać>

Motaczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Motacz. 2.** [M.] p. **Motek.**

Motać, a, ał, częstot. × **Matać 1.** *nawijać na motowidło, układać w motek:* M. przędzę, jedwab. Nam żonom każą doma siedzieć, prząść kądziel a M. Biel. M. Przen.: M. na wąs = *odgrażać ś. w myśli; niby kręcąc wąsa, układać plan, myśleć o odwecie:* Motał na wąs Dyzma i aż zgrzytał zęby. Pol. Zmilczał, zaciąwszy usta, ale na wąs motał (choć wąsów nie miał). Krasz. **2.** [M.] i † M. p. **Mataczyć:** Flexiloquus, który i tak i owak rzeczą mota. Mącz. [M. słowami] = *mówić niewyraźnie.* **3.** † M. *miotać, rzucać, szamotać:* Na zamku wiatr mota wielkim proporcem. Przyb. M. sobą a. M. ś. **M. ś. 1.** *być motanym:* Jeżeli jedwab z orzechów w kilka zaraz dni ma ś. M., nic im ś. nie czyni, i do motania są bardzo łatwe. Kluk. **2.** *miotać ś., rzucać ś., tłuc ś.:* M. ś. a. M. sobą. Za tłumem tym dopiero motającym ś. i wrzaskliwym w drzwiach sieni ukazał ś. Żminda. Orzesz. **3.** [M. ś.] (o koniu) *iść niespokojnie, nierówno.* <MIOT/MOT>

[**Motak, a,** lm. **i**] p. **Motowidło:** Szpule, motaki, wijaki.

Motanie, a, blm., czynność cz. **Motać:** Dla zdrowia lepszego galardy skaczą, aby za onym motaniem sobą wzruszyło ś. ciepło przyrodzone. Petr. [Dziéwka odrzeknie motaniem] (= *niewyraźną mową).*

Motanie się, a ś., blm., czynność cz. **Motać ś.**

[**Motaska, i,** lm. **i**] **1.** *choroba żołądka u owiec.* **2.** *roślina, używana przeciwko tej chorobie.* **3.** *karbunkul.* <Z Motylica>

[**Motecz, a,** lm. **e**] *węzeł, sypeł.* <Zap. od Motać>

Moteczek, czka, lm. **czki** p. **Motek.**

Motek, tka, lm. **tki,** × **Motowidło,** [**Mot, Motaczka**] *pewna ilość nici, nawiniętych na motowidło i w pęczek związanych:* M. nici, bawełny, jedwabiu. M. strun. Troc. † Przen.: Symonie! tobie długie życia zwija czas motki. Min. (= *pasmo, wątek, ciąg).* (Smok ś.) w motkach wykręcanych toczy. Przyb. (= *kłębach, pierścieniach, kręgach, zwojach, kołach).* Zdr. **Moteczek.** <MIOT/MOT>

Motet, u, lm. **y** muz. *średniowieczny wielogłosowy utwór wokalny, treści biblijnej, bez towarzyszenia narzędzi.* Por. **Muteta.** <Włos. motetto>

[**Motewka, i,** lm. **i**] p. **Mątew.**

Motja, i, lm. **e** *połowa, spółka:* Grać z kim w motji a. do motji. Wydatki do motji. <Z Fr. moitié = połowa>

× **Motjant, a,** lm. **ci** *ten, co należy do motji, wspólnik gry:* Motjantów cierpieć nie mogę w niczym. Korz. M. w kuligu = *mężczyzna dodany damie w tymże kostjumie i stanowiący z nią stałą parę w tej zabawie.*

× **Motjantka, i,** lm. **i** forma ż. od **Motjant.**

Motje nieod. zł. *cząstka z kradzieży, ustąpiona drugiemu za milczenie.* <p. Motja>

[**Motka, i,** lm. **i**] p. **Motowidło.**

Motłoch, u, lm. **y,** † **Motłota 1.** *gawiedź, tałałajstwo, tłuszcza, chmara, hałastra, zgraja, pospólstwo, zbieranina:* M. opiły. Wuj. Rozegnać M. Patrzałem wśród cieniów nocy na pląsy motłochu. Krasiń. W krótkim czasie niezmierne motłochy zebrał złoczyńców. Nagur. Przebrakował hetman wojsko, siedmset motłochu do domu wrócił, a z garścią dobrych ś. został. Biel. M. Cezar i M. — oto Rzym cały. Krasiń. (= *tłum ciemny, bezmyślny).* **2.** † M. *wielkie mnóstwo czego nizkiego, podłego, chmara, potok, lawina:* Księga pustych słów motłochem i uszczypliwemi obelgami napchana. Boh. **3.** [M.] *natłok, ciżba.* Zdr. **Motłoszek.** <? Por. Ukr. motłoch = kłębek, Brs. motłuch = gałgan>

× **Motłochowato** przys. od **Motłochowaty.**

× **Motłochowaty** *natłoczony, stłoczony, bezładny jak motłoch:* Zgraję motłochowatą rozgromił. Błaż.

Motłoszek, szku, lm. **szki** p. **Motłoch:** Nazaciągano motłoszku, bo lada pokojowy, to pan rotmistrz i pan porucznik. Pas.

Motłoszenie, a, blm., czynność cz. **Motłoszyć.**

Motłoszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Motłoszyć ś.**

Motłoszyć, y, ył *szamotać, tarmosić, szarpać, dusić, gnieść:* Żydów motłoszą. Krech. Lecz go w tej chwili zwycięzca motłoszy. Wod. (cietrzew cietrzewia). **M. ś.** *szamotać* (i t. d., p. wyż.) *ś.:* Zdarza ś., że razem w kłębek zbija ś. pięciu do sześciu wróbli, które ś. wzajemnie motłoszą. Wod.

† **Motłota, y,** lm. **y** p. **Motłoch:** I sam gmin, chociaż tę motłotę za odmienną trzymamy, będzie sprawiedliwy. Jabł.

Motocykl, a, lm. **e** *welocyped, poruszany siłą pary, elektryczności.* <Now. z Łć. motus = poruszany + Cykl>

Motor 1. u, lm. **y**=**a**) a. × **Ruchodawca** fiz. = α) *ciało, które jest źródłem energji, które może wytwarzać pracę:* Pęd wody, wiatr, para dla swej prężności, człowiek, zwierzę są motorami. β) *maszyna, na którą działa bezpośrednio ciało, z którego wywiązuje ś. energja:* Koło wodne jest motorem. M. hidrauliczny, parowy (= *maszyna parowa),* gazowy, o zgęszczonym powietrzu, cieplikowy. M. elektryczny = *elektromotor.* M. doskonały = *M. idealny, działający bez straty energji.* b) przen. *sprężyna, pobudka:* W poematach religijnych motorem działania nie są właściwe ludziom cnoty i wady, namiętności i uczucia, ale metafizyczne prawdy i religijne dogmaty. Bełc. **2.** × **a,** lm. **owie** p. **Promotor:** On jest pierwszym motorem tego przedsięwzięcia. Zdr. **Motorek.** <Łć. motor>

Motorek, rku, lm. **rki** p. **Motor:** Wielkość motorów i siła ich bywają bardzo rozmaite, poczynając od małych motorków.

[**Motorny**] *sprytny, zwinny, umiejący ś. znaleźć w każdym razie, obrotny.* <Ukr. motornyj, z Rum. mator = dojrzały, letni>

Motorowy, Motoryczny przym. od **Motor:** Siła motorowa może być przenoszona na przestrzenie o kilka mil oddalone.

Motoryczny p. **Motorowy:** Wodę można spożytkować w celach motorycznych.

× **Motoryzacja, i,** blm. *żądza ciągłej działalności.* <Now. z Łć. motorius = poruszalny>

Motowąz, u, lm. **y, Motowiąz 1.** a. [**Motowiązek**] *sznurek do przewiązywania pasem na motowidle, aby ś. nie plątały.* **2.** a. **Motoważ, Kozula** ryb. *sznur z haczykami nanizanemi w szereg do połowu węgorzy; sznur przeciągany przez szerokość rzeki, na którym są ponawieszane haczyki wędkowe do łowienia ryb.* <? Motać + Wiązać>

Motoważ, ęża, lm. **ęże** ryb. p. **Motowąz.**

Motowiąz, ęzu, lm. **ęzy 1.** p. **Motowąz. 2.** † M. *sznur, taśma:* Uczynię sobie podołki na czterzech

węglech płaszczowych, przyczyniając k nim motowięzy modre. B. Sz.

[**Motowiązek, zka,** lm. **zki**] p. **Motowąz.**

Motowidełko, a, lm. **a** p. **Motowidło.**

[**Motowidko, a,** lm. **a**] p. **Motowidło.**

Motowidlny p. **Motowidłowy.** L.

Motowidło, a, lm. **a I.** a. [**Motka, Motak**] *przyrząd do zwijania i odmierzania nici w motki:* Dziad o szydle, baba o motowidle. Prz. M. nici. Każdy wije na swoje M. Prz. Przen.: Prędko znalazła szydło na ono niecnotliwej baby M. Pot. (=*matactwo, bałamuctwo, krętaninę, intrygę, wybieg).* Szczęścia M. (= *koło, niestałość, śliskość).* **2.** × M. p. **Motek:** Na wielkie M. po 24 nici rachują. Haur. **3.** ryb. *deseczka na obu końcach wycięta, do nawijania linki wędowej.* Zdr. **Motowidełko,** [**Motowidko**]. <MIOT/MOT>

Motowidłowy, Motowidlny przym. od **Motowidło.** L.

Motto, × **a,** lm. × **a,** częś. nieod. p. **Godło:** List ten mógłby być właściwiej kamertonem i mottem dla tej korespondencji. <Włos. motto>

[**Motuz, a,** lm. **y**] **I.** *sznur, sznurek, linka.* **2.** a. [**Matuz**] *gałgan, ścierka.* **3.** *gbur.* **4.** *wietrznik, pustak, postrzeleniec, roztrzepaniec, sowizdrzał, niestatek, pędziwiatr, wartogłów.* Zdr. [**Motuzek, Mótuzek, Motuzeczek**]. <p. Motowąz>

[**Motuzeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Motuz.**

[**Motuzek, zka,** lm. **zki**] p. **Motuz:** Kręci ś., jak cielę na motuzku.

Motyczenie, a, blm., czynność cz. **Motyczyć,** *motykowanie.*

Motyczka, i, lm. **i I.** p. **Motyka:** Motyczką zielska były kopane. Trzyc. **2.** [M.] *deseczka drewniana, przyprawiana do kosy przy koszeniu zboża.*

Motyczyć, y, ył p. **Motykować.**

Motyka, i, lm. **i I.** kopaczka, [dziabka], *narzędzie, złożone z długiego płaskiego żelaza, haczykowato zakrzywionego, i z drewnianej rękojeści, a służące do wygrzebywania ziemi, okopywania roślin i t. p.:* Okopywać motyką kartofle. Porywać ś. z motyką na słońce. Prz. (=*porywać ś. na silniejszego, zamierzać rzeczy niepodobne).* Witołda chciał mocą odpierać Fiedor, ale iż ś. targnął z motyką na słońce, zarazem był od Witołda porażony. Stryjk. Umie tylko zwać figi figami, motykę motyką. Prz. (=*nazywać rzeczy po imieniu, być prostakiem, mówić poprostu, bez ogródki).* Mosanie! to nie M.! Prz. (= *nie bierz ś. nie za swoje).* M. ś. rozigrała. Prz. (=*rozigrało ś. cielę; rozigrało ś. morze, ustatkować ś. nie może = niezgrabnemu wszystko niezgrabnie).* **2.** [M.] pog. *dziewczyna biegająca po karczmach.* Zdr. **Motyczka.** <MIOT/MOT>

Motykować, uje, ował, Motyczyć *okopywać motyką:* M. kartofle, kapustę.

Motykowanie, a, blm., czynność cz. **Motykować,** *motyczenie.*

Motyl, a, lm. **e I.** a. [**Mętel, Mątel, Mętal, Mętyl, Myntel, Mytel, Matylka**] zool. *owad łuskoskrzydły:* Ja to sama poznaję, że lecę jak zaślepiony M. na ten ogień. L. Nakształt motyla latasz co chwila inny kolejno wysuszać kwiatek. L. (= *jesteś człowiek płochy, wietrznik, niestały).* Czas na próżności strawisz, gdy motyle na powietrzu chwytasz. Skar. (=*zbijasz bąki).* **2.** [M.] =a) *rodzaj kokardy z sześciu wstążek na głowie druchen.* b) *rodzaj tańca.* **3.** żart. *siniak:* Nie liczę tego, ile guzów nabiłem i motylów nabrałem dla niej. Krasz. **4.** w lm. zł. *banknoty.* Zdr. **Motylek.** <? Może z Nm. Motte=mól; karaluch. Por. Głż. mjetelo, Czes. motýl, Srb. metilj>

Motylek, lka, lm. **lki I.** p. **Motyl. 2.** bot. p. **Szczeplinka.**

× **Motylenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Motylić ś.**

Motyli, Motylowy, × **Motylny** przym. od **Motyl:** Ona, biedna! tak ją rodzice pieścili, słaba, lękliwa! był to robaczek M., wiosenna gąsienniczka! Mick. Płeć piękna dla nas ma litości tyle, lecz dla płci własnej ma serce motyle. Mick. Aż nadto kocham ja ród ten M. Sow. (= *kobiety).* **2.** bot.: Powój M. =a) p. **Powojnik.** b) p. **Posmycz.**

Po motylemu przys. p. **Motylo.**

Motylica, y, lm. **e I.** *samica motyla.* Słow. Przen.: *kobieta płocha a żywa, ruchliwa:* W Warszawie i pańskich dworach co ich (kobiet) jest, to motylice. Krasz. **2.** a. [**Mętelica, Mętlica**] wet. *choroba u owiec, spowodowana obecnością w przewodach żółciowych robaków, zwanych motylicami:* Zły przykład dla kobiet, jak M. na owce. Fred. A. **3.** zool. = a) (distomum hepaticum) *płaziniec pasorzytny.* b) p. **Mszyca.** Zdr. **Motyliczka.** <Od Motyl>

Motyliczka, i, lm. **i** p. **Motylica.** Przen.: Przegrał ów M., co skacze, jako kozieł po płociech. Rej (=*wietrznik, sowizdrzał, latawiec).*

Motyliczny *chory na motylicę:* Owca motyliczna.

× **Motylić się, i ś., ił ś.** *bawić ś. zalotnością, być zalotnym, trzpiotać ś.:* Trochę M. ś. nie szkodzi młodemu człowiekowi: nabiera doświadczenia. Krasz.

Motylkować, uje, ował, Motylować *żyć płocho, wietrznie, być niestałym, być pędziwiatrem.* Troc.

Motylkowanie, a, blm., czynność cz. **Motylkować,** *motylowanie:* Przez pierwsze cztery miesiące trwa tak zwane M. (papillonage), to jest uczeń wciąż zmienia zajęcia i od hebla przechodzi do pilnika, a od pilnika do młota kowalskiego.

Motylkowaty I. *podobny do motylka:* Pracuję od lat czterdziestu kilku nad reformą tego motylkowatego rodzaju, mszczę ś., peroruję, piszę, zaklinam. Lam. **2.** bot.: Rośliny motylkowate (papilionaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych, uważana też za plemię rodziny strąkowych.*

Motylkowy I. przym. od **Motylek.** Przen.: Życie motylkowe (= *niestałe, lekkomyślne, płoche).* **2.** bot.: Korona (kwiatu) motylkowa = *złożona z 5 płatków, z których górny, zwany żagielkiem, stoi prosto, dwa dolne są spojone i tworzą tak zwaną łódkę, a dwa boczne, zwane skrzydełkami, są odstające.*

Motylnictwo, a, blm. *nauka o motylach, badanie naukowe i opisanie motyli:* Z zamiłowaniem oddawał ś. motylnictwu.

Motylnik, a, lm. **i** bot. (oncidium) *roś. z rodziny storczykowatych.*

× **Motylny** p. **Motyli.**

Motylo przys. od **Motyli,** po motylemu, *nakształt motyla, motylkując, wietrznie, płocho, lekkomyślnie:* Przebiegł M. chwilę za chwilą. Skiba.

Motylować, uje, ował p. **Motylkować:** Motylowaliśmy z nim razem, że użyję tego wyrazu. Ochoc.

Motylowanie, a, blm., czynność cz. **Motylować.**

Motylowy p. **Motyli:** Skrzydła motylowe. Kon.

Motyw, u, lm. **y** a. **!a,** × **Motywa I.** *pobudka, powód, racja, uzasadnienie, sprężyna, pochop:* Dykcja dla kobiety jest jedynym instrumentem ,

z którego wydobyć musi wszystkie motywa psychologiczne przedstawianych postaci. Bog. W. Motywy wyroku. **2.** fil. p. **Pobudka. 3.** *myśl zasadnicza, pierwotna, pierwiastek, temat, który ś. rozwija w kompozycji jakiejkolwiek sztuki a. w rozumowaniu:* W architektonice domów powtarzają ś. jedne i te same motywy. Poezja romantyczna, posługująca ś. chętnie motywami religijnemi. Chm. Polemika zaczęła ś. na M. wygnania Turków z Europy. **4.** muz. *wątek, krótki pomysł muzyczny, cząstka melodji:* Pieśń wysnuta z motywów ludowych. Por. **! Lejtmotyw.** < Włos. motivo, Fr. motif>

× **Motywa, y,** lm. **y I.** p. **Motyw. 2.** fil. p. **Pobudka.**

× **Motywacja, i,** lm. **e** p. **Motywowanie:** W tej motywacji było i jest nieskończenie więcej instynktu, niż świadomości. Spas. <Z Fr. motiver=uzasadniać>

Motywować, uje, ował I. *wysnuwać z przyczyn; uzasadniać, usprawiedliwiać motywami, wspierać dowodami, wyłuszczać powody:* Czym motywujesz swoje zdanie? **2.** !M. kogo=*pobudzać, powodować:* Pisząc wiersze patryjotyczne, Puszkin motywowany był nie przez zewnętrzne pobudki. Spas. **3.** *wysnuwać kompozycję z motywu.* <Fr. motiver>

Motywowanie, a, blm., × **Motywacja** czynność cz. **Motywować:** Kiedy przyszło do motywowania sprawy na piśmie, występowało narzecze ruskie. Rol.

Mowa, y, lm. **y,** [**Mówa**] **I.** *zdolność mówienia, dar słowa:* Bestje, chociaż nie mają mowy, jednak piszczeniem, jęczeniem, szczekaniem wyrażają chęć swoją. L. Stracić, odzyskać mowę. Odjęło mu mowę. Kto mi zwiąże mowę? Słow. **2.** *wymowa, wymawianie, pronuncjacja, dykcja:* Lekarstwo ciężkiej mowie za nabrzmiałością i ociężałością języka. Syr. Ma trudną mowę. M. zająkliwa. Poznał go po mowie. **3.** *język:* M. polska, francuska. Po co tu obce mowy? Mick. **4.** *sposób mówienia, styl:* M. kwiecista, mistrzowska, wiązana. †M. nieprawa jakiego języka. Troc (=*barbaryzm*). **5.** *to, co mówią, mówienie:* Mową wyrażamy myśli. M. myśli jest tłomaczem. Grzeszyć myślą, mową i uczynkiem. M. składa ś. z wyrazów. M. ustna, pisana. Żywa M. Chm. (=*żywe słowo*). M. z kim = *rozmowa, dyskurs, djalog.* Niema M. (=*rozmowa na migi*). Do czego ta M. zmierza? (=*te słowa*). Siadł i z kłamliwą spokojnością mówi, szyderskim mowę zaprawując śmiechem. Mick. Mowy starca krążyły we wsi pokryjomu. Mick. (=*opowiadania*). Nie zważaj na ludzkie mowy (=*gadanie, gadaninę, języki*). Mów ludzkich nic nie waż sobie, gdy rozum i cnota przy tobie. Prz. Rzecz w mowie będąca. Nie o tym M. O tym nie może być mowy. Przen.: M. serca. **6.** *przemowa, przemówienie, rzecz, oracja; kazanie:* M. pogrzebowa, sejmowa. Mowy Demostenesa, Cycerona. Mieć mowę. Co po tych krasnych mowach? Kochan. M. tronowa. M. od tronu. **7.** [M.] *wieść, pogłoska, fama.* **8.** myśl. M. niedźwiedzia p. **Ryk.** Zdr. **Mówka.** Zgr. **Mowisko.** <MO[Ł](W)>

† **Mowca, y,** lm. **y,** [**Mowca**] p. **Mówca.** Ort. Czyńmy dobrze, nie bądźmy wielkiemi mowcami. Bach. Spoglądała w oczy mowcy. Krasiń.

Moweina, y, blm. chem. *barwnik anilinowy składu* $C_{27}H_{25}N_4Cl$, *pierwszy co do czasu odkrycia.* <Now. z Ang. mauve=fjoletowy>

[**Mowić, i, ił**] p. **Mówić.**

[**Mowiec, wca,** lm. **wce**] p. **Mówca.**

[**Mowienie, a,** blm.] czynność cz. **Mowić,** *mówienie.*

Mowina, y, lm. **y** *biedna, mizerna mowa:* Mowiny, gadanina, mówienie, wieść. L. Są o tym niektórych mowiny. Chodk. K. (=*gadaniny*).

Mowisko, a, lm. **a** p. **Mowa.**

× **Mowity** *obdarzony mową, mowny:* Tam, dokąd nie chodzą ludzie mowici. Jeż.

Mownica, y, lm. **e I.** p. **Mównica.** L. **2.** × M. p. **Mównia.** Włod.

× **Mownictwo, a,** blm. p. **Mównica:** M. Piotra Skrzypińskiego.

† **Mowniczek, czka,** lm. **czki** p. **Mownik.** Troc.

Mownie przys. od **Mowny:** Dobrze i M. zna w prawach przebierać. Jabł.

† **Mownik, a,** lm. **i** p. **Mównik.** Troc. Zdr. † **Mowniczek.**

Mowność, i, blm. rz. od **Mowny:** Mowności siła, mowy mało. Fred. M. Milczenia rzadko kto żałował, a mowności często. Fred. M.

Mowny, Mówny I. *od mówienia, służący do mówienia:* Narzędzia mowne. [Paciorki mowne] = *służące do modlitwy.* **2.** × M. *obdarzony mową, umiejący mówić, mówiący:* Niemy z przyrodzenia, jako ś. człek zatrzyma M. od mówienia. Groch. Przen.: *pełen niemej wymowy, wymowny, dający do myślenia:* Lśnił w grobowym błysku, jak pomnik M. Gosz. **3.** × M. *mogący być mówionym, wymówionym.* **4.** *któremu łatwo mówić o czymkolwiek, wygadany, rozmowny, rezolutny; umiejący ś. przymówić:* Panowie nie lubią, kiedy chłop jest M. Star. Ciągnęła dalej mowna gospodyni. Orzesz. Kot niełowny, chłop niemowny — często głodny. Prz. Mnich niemowny, kot niełowny, gach wstydliwy, gracz sprawiedliwy, nigdy nie wskórają. Prz. **5.** *wielomówny, gadatliwy, świegotliwy:* Niewiasta mowna. Przen.: Strumyki szepcące, mowne ptaszyny. L. **6.** *wymowny, krasomówny:* O któraż muza znajdzie ś. tak mowna, co jej weselu rymem swym wyrówna? Nar. **7.** × M. przen. *robiący wymownym, rozwiązujący usta:* Wino jest mowne, wynurza tajemnice domowe. Petr. **8.** † M. *o którym wiele można mówić, wiele powiedzieć.* Troc. <Od Mowa>

† **Mowstwo, a,** blm. *rola mówcy, rzecznictwo, oratorstwo.* Ort.

× **Mozaicki** p. **Mozajkowy:** Mozaicka robota. Łęcz.

× **Mozaiczny** p. **Mozajkowy:** Sztuki mozaicznej. Bobr.

× **Mozaik, u,** lm. **i** p. **Mozajka:** Dzieje te w mozaiku wiecznym wyryj. Leszcz. S.

Mozaika, i, lm. **i** p. **Mozajka:** Na gładzonej a zdobnej mozaiką posadzce. Przyb. Mur mozaiką lśnił. Sow. Na cichej wodzie, wiążąc ś. razem w jasne mozaiki, spłynęły żaglem oskrzydlone łodzie. Słow. <Włos. mosaico, musaico, Fr. mosaïque, z Łć. musivum (dom. opus=robota), Gr. mouseîon=mozajka>

Mozaikować, uje, ował i **M. ś.** p. **Mozajkować:** W tej jamce ciemnej żyło ś. życiem powszednim, zupełnie tak samo, jak ś., cierpiąc, jęcząc i stękając, żyje w niejednym mozaikowanym pałacu. Krasz. Żart.: Wc Panna twarzyczki nie malujesz, nie mozaikujesz! L. Tło, na którym mozaikowały ś. stosunki owoczesne polityczne i społeczne. Jeż.

Mozaikowanie, a, blm. p. **Mozajkowanie.**

Mozaikowanie się, a ś., blm. p. **Mozajkowanie ś.**

Mozaikowo przys. od **Mozaikowy; Mozajkowo:** Większa połowa tego tomu składa ś. M. na dokładny obraz stosunków brandenbursko-polskich. Jaroch.

Mozaikowy p. **Mozajkowy.**

Mozaista, y, lm. **ści** *ten, co ś. zajmuje robotami mozajkowemi.*

Mozaizm, u, blm. *dogmaty religijne, obyczaje i instytucje ludu izraelskiego, oparte na pięcioksięgu Mojżesza, Talmudzie, komentarzach Talmudu i tradycji obyczajowej,* judaizm. <Od Łć. Moses=Mojżesz>

Mozajka, i, lm. **i, Mozaika,** × **Mozaik 1.** *kunsztownie ułożone desenie i obrazy z różnokolorowych kawałków marmuru, kamyków, drzewa i t. p.* **2.** przen. *harmonijna rozmaitość czegoś.*

Mozajkować, uje, ował, Mozaikować *wykładać mozajką:* Pokój mozajkowany. **M. ś.** *układać ś. w mozajkę.*

Mozajkowanie, a, blm., **Mozaikowanie** czynność cz. **Mozajkować.**

Mozajkowanie się, a ś., blm., **Mozaikowanie ś.** czynność cz. **Mozajkować ś.**

Mozajkowo przys. od **Mozajkowy; Mozaikowo.**

Mozajkowy przym. od **Mozajka; Mozaikowy,** × **Mozaiczny,** × **Mozaicki.** Przen.: *harmonijnie różnorodny, złożony z różnorodnych cząstek, szczegółów:* Gazeta mozajkowej treści.

Mozarab, a, lm. **owie** *wynarodowiony chrześcijanin andaluzyjski, renegat andaluzyjski:* Król Hakem zaprowadził straż przyboczną z 3,000 mozarabów i 2,000 Słowian. Szaj. <Hp. mozarabe, mustarabe=chrześcijanin wśród Maurów mieszkający, z Arab. mostarib=cudzoziemiec>

Mozarabski przym. od **Mozarab:** Budowle mozarabskie = *budowle w Hiszpanji, które po wypędzeniu Maurów na pierwiastkach przeważnie arabskiego stylu zostały wzniesione.*

† **Mozdek, dku,** lm. **dki** p. **Mózg, Móżdżek.** Mur.

[**Mozderz, a,** lm. **e**] p. **Moździerz.**

[**Mozdrzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mozdrzyć ś.,** *modrzenie ś.*

[**Mozdrzeń, a,** lm. **e**] p. **Modrzew.** <Zam. Modrzew>

[**Mozdrzyć się, y ś., ył ś.**] *modrzyć ś.:* Tu koło mnie fartuch ś. mozdrzy z onego piasku. Kon. <Zam. Modrzyć ś.>

[**Mozdzeń, a,** lm. **e**] **1.** p. **Możdżeń. 2.** *drzazga zaszła za skórę.* <p. Możdżeń>

× **Mozel, u,** blm., × **Mozelańskie wino** *gatunek wina.* Goł. <Od nazwy rzeki Nm. Mosel>

× **Mozelański:** Wino mozelańskie p. **Mozel.**

† **Mozery, ów,** blp. *bębny.* Pot. <?>

Mozg, u, lm. **i 1.** a. w lm. prow. p. **Mózg. 2.** [M.] *szpik w kościach.*

Mozga, i, lm. **i** bot. p. **Ostrzyca.** <? Por. Ros. možževelьnikъ=jałowiec>

[**Mozol, a,** lm. **e**] p. **Modzel.** <MOZ(OŁ)>

Mozolenie, a, blm., × **Mozołowanie** czynność cz. **Mozolić.**

Mozolenie się, a ś., blm., × **Mozołowanie ś.** czynność cz. **Mozolić ś.**

Mozolić, i, ił, × **Mozołować 1.** × M. *odciskać, odgniatać nogi, ręce, robić sobie na nich odciski, nagniotki (mozole).* Sł. wil. **2.** × M. *robić co pracowicie, męczyć, mordować co:* Mozoliłem to cały dzień. Sł. wil. **3.** *trudzić, mordować, męczyć, forsować, wysilać, wytężać:* M. sobie myśli. L. M. sobie głowę (*=łamać, suszyć*). Są rozrywki, które zbyt długo trudzą i mozolą uwagę. Wiszn. **4.** × M. *kłopotać, niepokoić, ambarasować, trapić, turbować, frasować:* Jeślić co głowę tajemnie mozoli, masz ojca, zwierzaj mu ś. Pot. Niewiasty mozolą często głowę mężom. Bals. **M. ś. 1.** *mordować ś., męczyć ś., biedzić ś., trudzić ś., wysilać ś., ślęczeć,* posp. *kocołować,* żart. *pocić ś.:* M. ś. nad robotą. **2.** × M. ś.=*kłopotać ś., ambarasować ś., niepokoić ś., trapić ś., frasować ś., turbować ś.:* Niechaj go palec, niech łokieć zaboli, zaraz ś. nudzi, zaraz ś. mozoli. Min. Za co ś. o swą własną mamy M. sposobność, kiedy łacniejszym sposobem korzystać już można. L. <Od Mozół>

Mozolnie, × **Mozolno** przys. od **Mozolny.**

× **Mozolno** p. **Mozolnie:** Pracuje M. Syrok.

Mozolny *uciążliwy, trudny, ciężki, pracowity, kłopotliwy, żmudny:* Dzieło to wiele prac mozolnych kosztuje. L. Pracy mozolnej nadgroda. Przyb. Własną mozolną a godziwą pracą do obfitości doszli. Hof. <Od Mozół>

[**Mozoł, u,** lm. **y**] p. **Modzel:** Ręce były spracowane, ostre, z mozołami. Chl. <MOZ(OŁ)>

Mozoła, y, lm. **y 1.** × M. p. **Mozół:** Czy w każdym roku taka z kochania, jak w ośmnastym M.? Karp. Bożku łbów twardych i próżnej mozoły! witaj, ozdobo starodawnej szkoły. Kras. **2.** [M.] p. **Modzel.**

× **Mozołować, uje, ował i M. ś.** p. **Mozolić.**

× **Mozołowanie, a,** blm. p. **Mozolenie.**

× **Mozołowanie się, a ś.,** blm. p. **Mozolenie ś.**

Mozołowato przys. od **Mozołowaty.**

† **Mozołowatość, i,** blm. rz. od **Mozołowaty; Modzelowatość:** Olejek ten fistuły i M. w nich twardą wyjada. Syr.

† **Mozołowaty** p. **Modzelowaty:** Fistuły mozołowate i do leczenia trudne. Syr.

Mozół, ołu, lm. **oły,** × **Mozoła 1.** *trud, bieda, mordęga, wysiłek, znój; frasunek, zachód, kłopot, ambaras, utrapienie:* Jest to owoc wieloletnich mozołów. Tren. Śród tego padołu ciemnoty i zawieruchy, nędzy, płaczu i mozołu. Mick. **2.** przen. *rzecz zrobiona z mozołem.* **3.** × M. przen. *rzecz trudna do wykonania, krwawica.*

[**Moździenica, y,** lm. **e**] p. **Moździerz:** Ugotuj węża w moździenicy. <Zam. Moździerz>

Moździerz, a, lm. **e,** [**Mozderz, Moździenica**], † **Możdżerz 1.** *naczynie kamienne, żelazne, mosiężne a. porcelanowe do tłuczenia, miażdżenia:* M. kuchenny, aptekarski, chemiczny. Utłuc pieprz, cukier w moździerzu. **2.** *rodzaj armaty do wyrzucania bomb a. granatów:* Moździerze nożne, ręczne, okrętowe, łożowe, wiszące, stojące, klocowe. Jak. J. Ledwie był czas z moździerza na trwogę wypalić. Mick. Zdr. **Moździerzyk,** [**Madziarzyk**]. <Nm. Mörser, Fr. mortier, z Łć. mortarium>

× **Moździerzować, uje, ował** *tłuc, miażdżyć w moździerzu:* Ciasto moździerzowane. Węż.

× **Moździerzowanie, a,** blm., czynność cz. **Moździerzować.**

Moździerzowy przym. od **Moździerz:** Tłuczek M., Kamień M., na moździerze dobry. Kn. Wystrzał M. (*=z moździerza*).

Moździerzyk, a, lm. **i** p. **Moździerz.**

× **Moździk, u,** lm. **i** p. **Mózg i Móżdżek.**

[**Moż**] p. **Można:** Zgódź ś., jak M. (*=jak można*).

[**Możdzień, a,** lm. **e**] p. **Możdżeń.**

Możdżeń, a, lm. **e 1.** [**M.** a. **Mozdzeń, Możdzień**] = a) *świder do wiercenia otworów w dzwonach kół.* b) *kołek z twardego drewna, w obudwu koń-*

cach ścieńczony, którym ś. spajają z sobą dzwona kół u wozu, tybel. **2.** lek. (embolus) *skrzep krwi uwięzły w naczyniu i zamykający je*, zator, czop zatorny, ×zatornik, zatorek. **3.** zoot. *trzon a. czop kościany na kości czołowej zwierząt niektórych, na którym obsadzony jest róg, obejmujący go jak pochwa.* <? Por. Słń. moznik, Srb. moždanik=klinik>

†**Możdżerz, a,** lm. **e** p. **Moździerz**: Utłuc w możdżerzu. Troc.

†**Możdżerzowy** przym. od **Możdżerz,** *moździerzowy:* Tłuk M. Troc.

Może p. **Móc.**

Możebnie przys. od **Możebny,** *możliwie.*

Możebność, i, blm. rz. od **Możebny;** fil. = a) *możność; rzeczywistość czego dająca ś. pomyśleć w pewnych określonych warunkach bez sprzeczności (bez względu na to czy rzecz istnieje, czy nie).* Por. **Możliwość.** b) w logice: *jedna z podkategorji modalności a. sposobowości.* P. **Sposobowość.** Por. **Konieczność** i **Rzeczywistość.** M. czegoś nie jest rękojmią rzeczywistości a tymbardziej konieczności tegoż.

Możebny I. a. **Możliwy,** × **Mogły,** † **Możny,** [**Możny**] *mogący być:* Rozmowa toczyła ś. tylko około możebnych aspirantów do rączki Maryni. Krasz. (*=prawdopodobnych, przypuszczalnych, przewidywanych, domniemanych).* Stosunek z doktorem wydawał ś. jej znośnym i możebnym. Bał. **2.** fil. *dający ś. pomyśleć w określonych warunkach bez sprzeczności jako rzeczywisty (bez względu na to, czy jest, czy niema).* W logice: × Sąd M. p. **Prawdopodobny.** Por. **Możliwy.** <MOG>

[**Możeć**] p. **Móc**: Mozeć i ja sie nauce. <Może + Ć(i)>

†**Możenie, a,** blm., czynność cz. **Móc**: Myśmy, jako wiecie, wykupili waszę bracią podle możenia naszego. B. Sz. (*=możności).*

Możliwie przys. od **Możliwy**: M. tania produkcja. W jak najlepszym M. oświetleniu stało tam 12 krosien haftarskich. Orzesz.

Możliwość, i, blm. rz. od **Możliwy**: Są sprawy, którym lepiej nie wierzyć, aby możliwości ich nie dopuszczać. Krasz. Zosi ani przez myśl przejdzie M. niewierzenia. Dąb.

Możliwy I. p. **Możebny**: Był to ślub chłopaka, nie rozumiejącego jeszcze możliwej wielkości ofiar. Sienk. Wszelkie możliwe swobody uzyskali. Krasz. (*= jakie tylko być mogą).* Ugoda niezawsze jest na czasie, niezawsze jest możliwą. Spas. **2.** fil. *taki, co mógłby być pomyślany bez sprzeczności jako rzeczywisty, gdyby nie wątpliwość co do istnienia lub nieistnienia odpowiednich warunków:* Ludzie na Marsie są możliwi, ale czy możebni — tego nie wiemy. Por. **Możebny. 3.** fiz.: Energja możliwa p. **Energja.** <MOG>

Można, [**Możno, Moż**] przys. *możebna, możliwa jest rzecz, możliwe jest, wolno, niema przeszkody:* Reszta kredytorów, jak M., mieści ś. po innych dobrach; ja tu siedzę. Kras. (*=jakkolwiek, byle jak).* Czy M. wejść? Takie książki M. sprowadzać z zagranicy. Tu M. dostać marek stemplowych (*=dostanie).* Czy M., żeby robaki rozmawiały tak, jak ludzie? Mick. Nie można tego robić (*=niepodobna, nie wolno, nie należy).* Nie można nie = *trzeba koniecznie:* Nie można nie być czułym na naganę lub szacunek drugich. Zabł. [Nie jest M.] = *nie można.*

× **Możnić, i, il** *czynić możnym, wielmożnić, bogacić.*

Możnie przys. **I.** † M. *z mocą, silnie, przemożnie, potężnie, groźnie, imponująco:* Cóż to za nauka Jezusowa, że M. też i duchom nieczystym rozkazuje, a słuchają go! Sekl. **2.** † M. *bardzo, wielce, strasznie, srodze, okrutnie:* Małemu miłosierdzie będzie uczynione; ale ci możni M. będą męki cierpieć. Leop. **3.** [M.] *dzielnie, tęgo, wyśmienicie, wybornie.*

Możnieć, eje, ał *stawać ś. możnym, bogatym, silnym, potężnieć, wzmagać ś., podnosić ś.:* Kraj możnieje.

Możnienie, a, blm. **I.** × M. czynność cz. **Możnić. 2.** czynność cz. **Możnieć.**

[**Możnisty**] p. **Możny.**

[**Możno**] **I.** p. **Można**: Nie mozno inacy zrobić. **2.** p. **Móc**: M. ciebie namówili?

× **Możnorządca, y,** lm. **y** p. **Możnowładca.** <Możny + Rządca>

× **Możnorządy, ów,** blp. p. **Możnowładztwo.** Troc. <Możny + Rząd>

× **Możnorządztwo, a,** blm. p. **Możnowładztwo**: Wyparcie najszkodliwszej każdemu narodowi oligarchji czyli możnorządztwa. Ust.

Możność, i, lm. **I I.** rz. od **Możny**: Przyszli Krzyżacy do wielkiej możności i bogactw. Biel. M. Hannibal kartagiński, gdy walczył z Rzymiany, a iż nigdy nie zrównał z niemi możnościami. Rej. Choć ś. podło urodzi wedle majętności, a za rozumem przydzie ku wielkiej możności. Kob. Oczyma swemi widzieli możności bóstwa jego, gdy przed ich oczyma umarłe krzesił. Rej. Państwa, hetmaństwa, królestwa, szlachectwa, dostojeństwa, możności. Bud. B. (*= wielmożność).* Dać do konwiktu M. nie służy. Syrok. Oczy zawarte mają M. widzenia, ale jej nie używają, to jest mogą widzieć, ale nie widzą. Górn. Wymówić takowych piękności nie jest języka mojego M. Lubom. Niema możności wypowiedzieć tego, co... (*=niepodobieństwo, niepodobna).* Krasicki był uczynny, skoro mu tylko M. pozwoliła. L. Według możności mojej pracować będę. Troc (*=według sił).* † Z możności mojej nieposłusznych hamować będę. Troc. Mam M. dowiedzieć ś. o tym (*= mogę).* Posiadałem różne możności i pewności, którychby wielu innym w rozmaitych wypadkach zabraknąć mogło. Orzesz. [Żeli já będe w moji możności] (*=jeśli będę mógł).* Mickiewicz wierzył silnie w M. natchnień. Chm. (*=możliwość).* **2.** † M. mat. *potęga.*

Możnowładca, y, lm. **y,** × **Możnorządca** *człowiek wysokiego rodu, potentat, magnat, arystokrata, wielki pan; oligarcha:* Najwięcej możnowładcy uciskali wolność obywatelską przez czynszową szlachtę. Ust. <Możny + Władca>

Możnowładczy przym. od **Możnowładca; Możnowładny,** *oligarchiczny, arystokratyczny, magnacki:* Wpływ M. Ustrój możnowładczo-republikański. Dęb. L. <Możny + * Władczy, od WŁOD>

Możnowładność, i, blm. p. **Możnowładztwo.**

Możnowładny p. **Możnowładczy.** <Możny + Władny>

Możnowładztwo, a, blm., **Możnowładność,** × **Możnorządztwo I.** a. × **Możnorządy** *rząd możnowładny, arystokratyczny, oligarchja.* **2.** zb. *możnowładcy, arystokracja, magnaci, panowie.*

Możny I. † M., [M.] *możebny, możliwy:* Ojcze, wszystkie rzeczy Tobie są możne. Leop. Żaden człowiek nie jest doskonały; aby tylko taką miał cnotę, jaka mu jest można. Wuj. Nie była rzecz można ciała świętego przez trzy dni pogrześć dla ustawicznych cudów. Wys. A to jest

rzecz tak trudna, iż ledwiebych nie rzekł niemożna ku uczynieniu. Górn. Można to rzecz. Troc. [Robił mi co moznego] *(= co było można).* Por. **Można. 2.** †M. *mogący, mocen:* Lekarstwo możne wszystką niemoc odegnać. Zigr. **3.** a. †**Możysty** *potężny, silny:* Pan nasz Bogiem możnym jest nazwan, abyśmy nic nie wątpili, że go będzie z to, aby przemógł wszystkie siły. Wiśn. Prorok M. w uczynku i w mowie. Sekl. Jagiellonowie i możniejsi ich wasale stali ś. Polakami. Mick. Możni książęta. Mick. Ojciec mój, pierwszy urzędnik w powiecie, M., poczciwy, bogaty. Mick. Możnym być muszę, gdy za moją sprawą tylu na świecie płakało i płacze. Słow. Przyszłam zrobić możne czary. Mick. Z możnych cedrów lub rosłych modrzewi. L. **4.** a. †**Możysty** *zamożny, bogaty, zasobny, obfity:* M. pan. Egipt i w złoto M. i w lud mężny. P. Koch. Możne w ludzie państwo. Troc. Człowiek w zamki, miasta i skarby M. Biel. M. Król w rycerstwo M. Kosz. Mąż urodziwy i M. w grosz. Papr. **5.** [M. a. **Możnisty**] *dobry, wyborny, wyśmienity, przedni, tęgi, dzielny.* **Możny, ego,** lm. **i rz.** *człowiek potężny (=mocarz, potentat, możnowładca) a. bogaty (= bogacz):* Możni tego świata. Jego (narodu litewskiego) mowa przestała być językiem dworu i możnych i zachowała ś. tylko między pospólstwem. Mick. Książęta, urzędnicy i możni królewscy. Wuj. *(= dygnitarze).* Gdy ś. możni mnożą, ludzie ubożą. Prz. Możnemu, który dzisiaj dom upięknia sobie, powiedz... Słow. <MOG>

†**Możon** im. od **Móc** = *który mógł:* Ni jednym kamieniem nie M. jest złomić był (nullo lapide potuit frangi). Kaz. Gnież. Możono *=można było, mogli, było w możności:* Z niektórych województw ludzi, co możono, naprędce zbierano. Biel. J. Owies był niepomału drogi, a nakoniec ani go dostać możono. Górn. Stąd możono wiedzieć, jeśli trzeba jakie pieniądze złożyć. Baz. Jestli on fant chowano z taką, jako możono pilnością, a wtymby zginął... Sz. Testamentu od niego spisanego znaleźć nie możono. Nies. We dnie jechać nie możono. Skar.

Możybka, i, lm. **i** bot. (mazus) *roś.* <?>

Możylinek, nka, lm. **nki** bot. (moehringia) *roś. z rodziny mokrzycowatych.* <?>

†**Możysty** p. **Możny.** Chodk. K.

Móc, 1 os. lp. **mogę** a. [**możę**], 2 os. lp. **możesz** a. [**moż**], 3 os. lp. **może,** 1 os. lm. **możemy** a. [**mogiemy**], 2 os. lm. **możecie** a. [**moce**], 1 os. lp. czasu przeszłego **mogłem** a. [**mokem**], 3 os. **mógł,** im. †**możony,** †**mogły I.** = a) z bezok. = *mieć dosyć siły, zdolności, środków, mieć prawo, być w mocy, być zdolnym, zdołać, być w możności, w stanie, potrafić:* Pociesz mię, jako możesz. Kochan. Co ś. stało, odstać ś. nie może. Górn. Nie żałuj tego, co ś. wrócić nie może. Skar. Kto ś. Twym sprawom wydziwować może? Kochan. Nie możem ś. temu nadziwić. Kaczk. †O okolicznościach tu być mogłych. Kluk. Człowiek cnotliwy nie może tego nie czynić, co czyni, bo nie byłby cnotliwym, kiedyby zaniechał to czynić. Górn. Mówił ze mną w sposób taki, że nie mogłem troskliwych powziąć myśli. Zabł. Człek żyje, jak może, i robi, co może, dla ojca, dla żony, dla dzieci. Len. Panowie mniemają, by to było samo prawdziwe na świecie błogosławieństwo M. czynić, co ś. jedno podoba. Górn. Najspieszniej jak tylko być może. W jej męskim sercu niedługa bojaźni przewaga, jakąkolwiek ta bojaźń być może. Krasiń. *(=jakakolwiek jest).* Młody może, lecz stary prędzej umrzeć musi. Nar. Pozwól, niech ś. przynajmniej przysłużę, jak mogę. Kras. Nie wiem, jak ten sam miesiąc mógł patrzeć? Słow. Drugiej duszy niewinnej gubić z sobą nie mogę, abych cięże jeszcze bogów nie obraziła. Mick. *(= nie powinnam, nie mam prawa).* Ależ to być nie może! Nie może być?! †Póki mogąc, jako mogąc*=póki można, jak można:* Póki mogąc, ociągali ś. Błaż. Włodzimierz umyślił ś. bronić, a gwałt niesłuszny Witołdów jako mogąc słuszną obroną odbijać. Stryjk. **2.** z opuszczeniem bezok.: †Często mnie dobywali od młodości mojej, wzdam jednak nic mi nie mogli. Leop. (dom. *zrobić).* †Skoro rozumie człowiek, iż na zatrefnowanie jakieś dawno przedtym myślono, mało a. nic mu się nie może. Górn. (dom. *stać).* Że modlitwa dziecka nic nie może, smutno mi, Boże! Słow. Wiele u króla może. Troc. Wiele ten może, co musi. Prz. (dom. *zrobić).* Kiedy tego nie możemy, co chcemy, chciejmy, co możemy. Kn. *(=co jest w naszej mocy).* Zawżdy więcej mogą dwa, niźli jeden. Rej. Pokażę ci, co mogę (dom. *dokazać).* Bogactwa wiele mogą. Kn. Patrzajcie, co łzy białogłowskie mogą, miękczeją na nie rycerze zuchwali. P. Koch. Wiele może na wojnie fortuna. Warg. Chcieć i M. jedno to u niego było. Warg. Co mógł Polak i co jego sława, przed oczy kładę. Jabł. Jastrząb okrócony pierwszego roku mało może ku chwytaniu ptaków. Sien. **3.** [M.] = a) *M. poradzić:* Nikt mu nie mógł. b) [Nie M. za co] *= nie być winnym, nie M. odpowiadać, nie odpowiadać.* c) [Nie M.] *= niedomagać, być chorym.* **4.** *być prawdopodobnym, że..., może być, że...:* Idź wcześnie spać, bo możesz zaspać. Gdyby nie szczęśliwy traf, mogliby byli ulec nieszczęściu. Mógł mieć już około lat pięćdziesięciu. Może, [Można] = a) a. [Możeć] *może być, że...:* Może i wyjadę na lato. Może wyzdrowieje, a może i umrze. Może będę w teatrze. Jest to może najlepsze ze wszystkiego. b) [Może] *= czy doprawdy?, czy być może?* c) †Może i [Może] *= można.* Biel. M. To może byle jak śpiwać. **5.** [M.]*=umieć:* Móg po niemiecku. **6.** gram.: ✕ Tryb mogący (modus potentialis). <MOG>

✕**Módlca, y,** lm. **y** p. **Modliciel:** M. z Bogiem trwał zbyt w nieprzyjaźni. Poręb.

[**Módź, odzi,** blm.] p. **Młódź.**

Mój, moja a. **ma, moje** a. **me** z. dzierżawczy od **Ja:** a) To moje, co zjem, co wypiję. Prz. Moją będzie, gdy przeze mnie będzie wyzwoloną. Otw. To nie moja rzecz, nie chcę ja też o tym więcej pisać. Paszk. Będzie wnet M. Kn. *(=w mojej mocy, wpadnie mi w ręce).* Twój interes jest moim interesem. Z mojego punktu widzenia rzecz ta inaczej ś. przedstawia. b) *w stosunku do mnie, dla mnie, mi:* On jest moim ojcem. M. pan. c) *dla mnie współczesny:* Za dni moich, przy wiejskiej zabawie czytano nieraz pod lipą na trawie pieśń o Justynie. Mick. d) a. ✕**Mójski,** †**Mojski** *taki, jakiego akurat potrzebuję, podług mojej myśli, całkiem do mnie przypadający:* Myślę tedy sobie: oto M. człek, takiego mi właśnie trzeba. L. e) *ulubiony przeze mnie, w moim guście:* To moja potrawa! f) *drogi, najdroższy, luby, kochany:* Moja ty pieszczoszko! Powiedz mi, M. Janie, co ty jadasz na śniadanie? Jach. Czy Marja ciebie kocha? M. drogi, M. miły, więcej niż kochać wolno i niż mogą siły. Malcz. Słyszysz, M. luby, jak obecna chwila pada w przeszłość? Słow. Po córce w pięć dni — o Boże, M. Boże, z wieczora huczeć już zaczęło morze!

Słow. g) (opowiadając) *o którym mówię, ten, ów:* Zajechałem od krzaków, M. zając w nogi. Tak mocno w głowę go uderzył, że ciosem zagłuszony, M. ksiądz ziemię zmierzył. Węg. **Mój, mojego,** lm. **moi** rz. **1.** w lm. *moi ludzie:* Uknuł coś różnego znowu, na gwałt swobodną wyśledziwszy porę, gdy ś. do domów rozjechali moi. Mick. **2.** pog. = *poczciwiec, kochaneczek:* Każe mu ojczyznę pogaństwu przedać, bieży mój do Carogrodu. Birk. **3.** [M.] *mój mąż, mój kochanek:* Matko moja, matko, wielką biedę czuję, bo M. nic dobrego skórę tataruje. Kolb. **Po mojemu,** †**Po mojsku** przys. *na mój sposób, tak jak ja.* <M>

× **Mójski** p. **Mój.** <Od Mój>

Mól, móla, prow. **mola,** †**mola,** lm. **móle,** prow. **mole,** †**mole** zool. = a) (tinea) *drobny motyl nocny z rodziny tej samej nazwy.* Przen.: M. książkowy = *człowiek zagrzebany, zatopiony w księgach.* Przen.: *zgryzota, utrapienie, frasunek, zmartwienie, wyrzut sumienia, robak:* Każdy ma swego móla, co go gryzie. Prz. Kogo gryzie M. zakryty, nie w smak mu obiad obfity. Prz. Nieraz M. cichej zgryzoty mścił ś. tajemnej w tym sercu niecnoty. Kniaź. Nowy ś. M. zalągł w jego głowie i coraz strachu nabawiał nowego. Wad. b) w lm. (tineidae) *rodzina motylów nocnych.* <MIOŁ/MOŁ/MLE>

Mólobójczy *tępiący móle:* Puste flaszki od mólobójczych preparatów. Rodz. <Mól + Bójczy>

[**Mólwić, i, ił**] p. **Mówić.** <p. Mołwić>

[**Mólwienie, a,** blm.] czynność cz. **Mólwić,** *mówienie.*

Mór, moru, lm. **mory 1.** *nagła i powszechna śmiertelność między ludźmi a. bydlem:* Da Bóg, że wojska nie zagubię morem, łożąc opatrznie na żywność nakłady. Jabł. (= *nie zamorzę glodem).* **2.** [M.] *marzana:* Wynieśliśmy M. ze wsi. **3.** [Kurzy M.] p. **Kurzyślad. 4.** lek. (pestis s. typhus anthracicus) *zaraza morowa, powietrze morowe,* pomór wschodni, †morówka, [morówka], dżuma, czuma, bł. cuma, durzyca wąglikowa: Żeby go M. pobił. Sienk. M., powietrze morowe. Troc. Przed weselem krakowskim grasowała w Europie najokropniejsza ze znanych dżum, tak zwany czarny M. Szaj. **5.** wet. (pestis bovina) *zaraza na bydło,* pomucha, pomorek, pomorka, pomarlica, umor, księgosusz. **6.** przen. *męka, wstręt, zmartwienie;* w lm. = *przerażenie, dreszcze:* Mory biorą na ten widok. <MOR/MIR/MR/MAR(T)>

Mórg, morga, lm. **morgi** p. **Morga.** <p. Morga>

[**Mórka, i,** lm. **i**] p. **Morka.**

[**Mórkotać, ce, tał**] p. **Morkotać.**

[**Mórkotanie, a,** blm.] czynność cz. **Mórkotać,** *morkotanie.*

[**Mórsz, u,** blm.] p. **Mursz.**

[**Mórz, u,** blm., **Murz, Murzonka**] *śnieć, szczeg. pszeniczna.* <MOR/MIR/MR/MAR(T)>

[**Mótuzek, zka,** lm. **zki**] p. **Motuz.**

Mówca, y, lm. **y,** †**Mowca,** [**Mowca, Mowiec**] *ten, co wypowiada mowy; rzecznik, orator, krasomówca, retor:* Krasny M. Kochan. Pan Chateaubriand, M. i poeta. Mick. M. tak mówić powinien, żeby nauczył, podobał ś. i przekonał. Gol. Mówce twoi, panowie dusz tysiąców. Krasiń. Przen.: *człowiek, posiadający dar łatwego wysławiania ś., wymowny, wygadany:* Asesor i Rejent, oba mówcy wielcy, pierwsi znawcy myśliwstwa i najlepsi strzelcy, siedzieli przeciw sobie mrukliwi i gniewni. Mick. <MO[Ł](W)>

Mówczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Mówca:** Jako M. przed publicznością, p. Besant nie ma sobie równej kobiety w Anglji. Nagan.

Mówić, i, ił, [**Mółwić, Młówić, Mowić**], †**Molwić,** częstot. **Mawiać,** [**Mówiwać, Móziwać**] **1.** *używać daru słowa, móc mówić, posiadać mowę, wymawiać słowa,* posp. *gadać:* Niemy nie mówi. Mówi już niektóre wyrazy. Dziecię już mówi: mama (= *wymawia, woła).* Ten sobie mówi, a ten sobie mówi, pełno radości i krzyku! Mick. (= *gwarzy).* Człowiek mówi, wół nie mówi. Kn. M. cicho, głośno, wyraźnie, przez nos, zająkliwie. M. z trudnością (= *z trudnością wysławiać ś.).* Maszyna mówiąca. **2.** *wyrażać myśli słowami, prawić, wyrażać ś.,* posp. *gadać:* M. z gniewem, z zapałem, bez ogródki, prosto z mostu. Prawdę mówiąc (a. powiedziawszy), między nami mówiąc = *mówiąc szczerze, otwarcie, odrzuciwszy skrupuły.* Mówiąc bez żartu, jeśli chcesz, możesz sobie równie wypchać boki. Mick. Mów ty sobie, co chcesz, a ja zawsze powiem, że on nic nie winien. Od żalu M. nie mogę. Troc. Mówi, jak z książki (= *płynnie; uczenie).* Między mądremi głupi najwięcej mówi. Prz. Wiele gada, a mało mówi. L. (= *świegot, papla).* Pan Brzeżan mówi, szlachta wstaje, słucha. Słow. (= *przemawia, odzywa ś., zabiera głos).* M. obcym językiem = *umieć mówić, władać; posiadać go.* M. po francusku. Nie wie, co M. na to. Mick. (= *jakie powziąć zdanie, co sądzić o tym).* M. do kogo a. [na kogo] = *przemawiać, odzywać ś., zwracać ś. doń z mową:* Do was mówię, kochane dzieci. M. do serca. M. komu. Mówiono mi w Wilnie, że otrąbią niemylnie trzy wyprawy. Mick. M. komu po imieniu. M. komu: ty = *tykać mu.* Wchodzi i mówi (= *rzecze, oświadcza).* Kto wiele mówi, ten mało czyni. Prz. M. na wiatr (= *bez zastanowienia, lekkomyślnie).* Mówi, co ślina do gęby przyniesie. Prz. [M. bez zęby] = *M. niechętnie, cedzić.* [M. w świat] = *M. od rzeczy.* M. przez sen. M. co komu na ucho, do ucha = *szeptać.* Przen.: Serce, przeczucie mi to mówi. Coś mi mówiło, że tak będzie (= *przepowiadało; ostrzegało mię).* Wszystko mi mówi, że Eliza Wc Panową będzie. L. Sumienie mówi (= *odzywa ś.).* Serce mówiło jej oka spojrzeniem, Słow. Dusza z nich (z oczu) mówi przez iskier tysiące. Mick. Oczy szeroko otwarte, które mówiły, śpiewały. Jeż. Czucie i wiara silniej mówi do mnie, niż mędrca szkiełko i oko. Mick. Powietrze, tchnące wonią, tą muzyką kwiatów, mówi do serca głosem tajemnym dla ucha. Mick. Są to jak sfinksy, te ubiegłe wieki — mówią zagadką dziś ciemną dla synów. Słow. — M. na czyją korzyść, od siebie, od innych, w czyim imieniu. M. z kim = *rozmawiać:* Z kim mam przyjemność M.? Nie mówi ze mną = *nie rozmawia, nie gada, gniewa ś. na mnie.* Już więcej z sobą nie będziemy mówili. Mick. Ten głośno, ta zcicha coś z sobą mówili. Mick. Mówię z sobą, z drugiemi plączę ś. w rozmowie. Mick. Mówmy lepiej o czym innym. Mówiłem mu o tym (= *wspominałem).* Będę z nim o tym mówił (= *pomówię; poruszę tę sprawę, mówiąc z nim).* Gdyby można M. łzami! Uj. Przen.: M. na migi. Przen.: *przemawiać, wylaniać ś., uwidoczniać ś. z czego:* Mówiło z tych wypadków przeznaczenie narodu. Krasz. Przen.: Mówiący = *wymowny, dający do myślenia, rozumny, znaczący:* Rzuciła oczy wymowne z natury, a teraz więcej jeszcze mówiące, na Bolesława. Dzierz. M. za kim = *przemawiać, wstawiać ś.,* posp. *adwokatować, faktorować komu.* Przen.: !To samo mówi za siebie

(=samo świadczy o sobie). M. pacierz, modlitwę, rotę przysięgi=*odmawiać.* Płakali i mówili z księżami pacierze. Mick. Po ojcu i po matce już mówię pacierze. Mick. Jeśli łaska czyja, mówcie trzy Zdrowaś Maryja. Mick. M. wiersze, lekcję=*recytować, wydawać.* M. z kim, za kim, po kim=*powtarzać.* M. za kim pacierz. Przen.: M. za panią matką pacierz=*powtarzać czyje słowa, nie mając własnego zdania.* Mówiwszy za wilkiem, mówmy i za baranem. Falib. M. o kim a. [za kogo], o czym=*odzywać ś., wyrażać ś., trzymać, powiadać, twierdzić:* Mówią, że (cyprys) bardzo smutnie wygląda na grobie. Mick. M. o kim źle, dobrze. Źle o nim mówią *(=słychać).* Różnie o tym mówią *(=powiadają; różne o tym krążą wieści, wersje).* Przen.: Liwjusz mówi, że..., historja mówi, że...=*głosi, powiada, pisze, zapewnia, uczy, poucza, utrzymuje, opisuje.* Prawo wyraźnie mówi, że...=*zastrzega, chce.* Artykuł ten mówi:...=*opiewa, brzmi, jest następującej treści.* Mówi mi w liście, że...=*donosi, komunikuje mi, zawiadamia mię.* M. zdanie=*wypowiadać, głosić, wygłaszać, dawać ś. z nim słyszeć.* M. prawdę. M. bajki, brednie=*bajać, pleść.* M. kazanie, mowę=*głosić, wygłaszać, mieć.* Ściskano i śliniono pocałunkami gęby zapomnianych braci, mówiono mowy i mówki. Bał. Zaczyna M. boskie słowo. Słow. **2.** na kogo=*zmawiać, zwalać:* Mówi na kogo, a sam zawinił. **3.** *rozprawiać, dowodzić, rozwodzić ś., perorować, rezonować, dysputować, dyskutować, wykładać:* Nie M., bracia, lecz działać przystoi. Kras. M. o przeznaczeniu człowieka. Umie M. Łatwo M., ale zrobić trudno *(=tak ś. to mówi).* Mówi, jak ślepy o kolorach. **4.** *przekładać, zwracać uwagę, perswadować, tłomaczyć, objaśniać, robić wymówkę:* Mówiłem mu, że źle postępuje. Broi, a ty mu nic nie mówisz *(=nie strofujesz, nie karcisz go).* [Nie mówiłech wam?]. Ork. A co, czy nie mówiłem, że tak będzie? Przen.: Grzeczny piesek: czeka, nic nie mówi *(=nie naprzykrza ś.).* Przen.: Drażni ś. z kotem, a on mu nic nie mówi *(=nic złego nie robi).* **5.** *kazać, rozkazywać, zalecać, nakazywać:* Rób, mówię ci! **6.** *zarzucać, przeczyć, sprzeczać ś.:* Tak, to nie mówię *(=tak, to co innego).* Ładna, niema co M. **7.** ×M. kogo czym=*nazywać; uznawać kogo za co:* Mówiono go szlachcicem. Krasz. *(=mówiono o nim, że jest szlachcicem).* **8.** [M.]=a) komu o co=*upomnieć ś., upominać ś., przypomnieć ś., przypominać ś., dopomnieć ś., dopominać ś., wspomnieć, żądać, prosić o co.* b) M. po łacinie=*kłamać po myśliwsku.* c) *myśleć sobie:* Dlaczego nie przygotowałaś kolacji?—A, bo mówię, może pan nie przyjdzie. d) *modlić ś.* **9.** myśl.: Pole mówiące a. w i d n e=*ziemia, na której znać ślady zwierza.* **M. ś. l.** Mówi ś., mówiło ś.=*mówią, mówili:* Inaczej ś. pisze, inaczej ś. mówi. Tak ś. to mówi *(=łatwo to mówić).* **2.** [M. ś.] *rozmawiać ś.:* Mówili ś. po proście. <MO[Ł](W)>

Mówienie, a, ×lm. **a l.** czynność cz. **Mówić**: Sposób mówienia. Nie mam nic z tobą do mówienia. M. tu nic nie pomoże *(=słowa).* Aza nie może być chrześcijanin między przeciwnemi mówieniami posławiony? Bals. A co do tego, o czym M. było... Orzesz. *(=mowa).* **2.** praw. w daw. prawie polskim: *treściwe zestawienie żądań stron* (St. lit.), w Koronie: *podanie kontrowersji, projekt a. redakcja wyroku;* p. **Kontrowersja.**

[**Mówienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mówić ś.**

[**Mówiwać, a, ał**] p. **Mówić.**

[**Mówiwanie, a,** blm.] czynność cz. **Mówiwać.**

Mówka, i, lm. **i** p. **Mowa;** *mowa krótka, dowcipna, wypowiedziana bez przygotowania:* Palnąć mówkę. Moja M. pogrzebowa. Wilk. Ściskano i śliniono pocałunkami gęby zapomnianych braci, mówiono mowy i mówki. Bał.

×**Mównia, i,** lm. **e l. a.** ×**Mównica,** ×**Mownica,** ×**Mownictwo** *nauka o budowie języka, gramatyka.* Żoch. **2.** *nauka o częściach mowy, o pojedyńczych wyrazach* (część gramatyki). Mrzc.

Mównica, y, lm. **e, Mownica l.** *miejsce urządzone dla mówcy do przemawiania, katedra, trybuna; kazalnica, ambona.* **2.** ×M. p. **Mównia.** Włod.

×**Mówniczy** *krasomówczy, oratorski.* Bobr.

Mównie przys. od **Mówny,** *wymownie.*

Mównik, a, lm. **i,** †**Mownik** *słownik, dykcjonarz.*

Mówność, i, blm. rz. od **Mówny.**

Mówny p. **Mowny:** Narząd M. Kryń. Kanał M. Kryń. <Od Mowa>

Mózg, u, lm. **i,** ×**Muzg,** prow. **Mozg, Mozgi l.** *twór miękki, zajmujący jamę czaszki:* Zabił ś. na miejscu, tylko M. ś. rozprysnął. Zapalenie mózgu. Gdzie ty!... znajdę cię, mózgi na bruku rozbiję. Mick. M. w potrawie. Przen.: *głowa, umysł, rozum, dusza, myśl, sposób myślenia:* Kłama, bredzi, fałszuje, mózgiem rusza, gdzie czuje co oberwać. Klon. *(=konceptem).* Ci, którzy umysłem i mózgiem robią, muszą mieć w czasie swój odpoczynek. Petr. Ach piękna głowa, gdyby M. i rozum miała. Jak. W. Mierni i nędzni, bez serca i mózgu. Krasiń. Komu źle w mózgu i w głowie ułożono, ten ś. chwyta, czego ś. nie chwytać. Petr. Panowie, zawróciwszy sobie M. dostatkiem, pływając i ledwie nie topiąc ś. w rozkoszach... bardzo ś. wewnątrz na umyśle każą. Górn. [Wziena mu mózgi suszyć]. Nie wierzę, żeby mieli być tak głupi a. z mózgu pijani. Pot. Chybaby cale z mózgu oszalała, coby dać takiej bajce wiarę miała. Lubom. Cóż mam czynić? wyznaję, M. mi ś. wywraca. Mor. A. Te słowa ojcowskie oni powtórzyli tak mi często, że mi aż do mózgu je wbili. Jabł. **2.** [M.] *szpik kostny.* Trzyc. **3.** anat.=a) (cerebrum) *dwie wielkie półkule mózgowia, zajmujące największą, przodkowo-górną część czaszki.* b) †M. drobny p. **Móżdżek.** **4.** bot.: M. palmowy=*rdzeń jadalny z wierzchołka palmy kokosowej.* Zdr. **Móżdżek,** †**Mużdżeg,** †**Mozdek,** !**Muszczek,** ×**Moździk.** <MOZG>

Mózgo-błonowy p. **Oponowy.** <Mózg+Błonowy>

†**Mózgokryjka, i,** lm. **i,** [**Mózgokryjka**]=**Czaszka.** <Mózg+*Kryjka, od KR(Y)/KOR>

Mózgordzeniowy anat. *mózgowi i rdzeniowi kręgowemu wspólnie właściwy:* Opony mózgordzeniowe. <Mózg+Rdzeniowy>

×**Mózgorodny** *w mózgu ś. rodzący a. mózg=rozum dający:* Mózgorodna Minerwa. Stryjk. <Mózg+Rodny>

×**Mózgować, uje, ował** *w mózgu wytwarzać=wymyślać:* Fałszywe racje mózgował. Smotr.

×**Mózgowanie, a,** blm., czynność cz. **Mózgować.**

×**Mózgowato** przys. od **Mózgowaty.**

×**Mózgowaty** *nieco mózgu mający.*

×**Mózgowcowy,** ×**Mózgowczy** przym. od **Mózgowiec.**

×**Mózgowczy** p. **Mózgowcowy:** Wymysł M.

Mózgowie, a, lm. **a** anat. *mózg i móżdżek razem wzięty wraz z rdzeniem przedłużonym.*

×**Mózgowiec, wca,** lm. **wcy** *wartogłów, warchoł, zapaleniec, szumiłeb, warjat:* M., który a. gniewliwy, a. zuchwały, a. też swej myśli

jest. Mącz. Owych zuchwałych mózgowców gromada na wierzch Olimpu Peljony wkłada. Kniaź. Tysiąc głów zaradzało, by co kraj zyskiwał, a jeden psuł M. i uchwałę zrywał. L. Ktoby mógł być takim mózgowcem, żeby chciał na ten czas, gdy drudzy śpiewają, szermować? Górn. Jako nasi mózgowce rozumem kierują. Mias. *(=mędrkowie, mądrale).*

×**Mózgownia, i,** lm. **e** p. **Mózgownica:** Bóg sprawiedliwy brzydzi ś. tych myślą, co niegodziwość w swej mózgowni kryślą. Kniaź.

Mózgownica, y, lm. **e,** ×**Mózgownia** *głowa ciasna, tępa:* Prawdziwie mózgownice wam jakiś czart poprzewracał. Rzew. Nie może mu ś. to pomieścić w jego mózgownicy. Jęczą prasy, i biedni drukarze ś. pocą, głupie ś. mózgownice ledwie nie przewrócą. Węg.

Mózgowny bud.: Dusza mózgowna p. **Dusza** pod **17.**

Mózgowy przym. od **Mózg;** ×**Muzgowy:** Tkanki mózgowe. Anat. (cerebralis): Opony osłony, naczynia mózgowe. Jamy, jamki mózgowe, †mózgowe brzuchy, żołądki, kumorki (ventriculi cerebri). Spoidło wielkie, największe mózgowe p. **Ciało.**

Móżdżak, a, lm. **i** bot. (ulocolla) *roś. z gromady grzybów, z rodziny kisielcowatych.* <Od Mózg>

Móżdżek, dżku, lm. **dżki,** †**Mużdżeg,** !**Muszczek,** †**Mozdek,** ×**Możdzik I.** p. **Mózg:** M. cielęcy. **2.** anat. (cerebellum) *część mózgowia, zajmująca tył czaszki pomiędzy mózgiem i rdzeniem przedłużonym,* †mózg drobny, mały, mniejszy. <Od Mózg>

[**Móżdżenie, a,** blm.] czynność cz. **Móżdżyć.**

†**Móżdżgowy** p. **Móżdżkowy.**

Móżdżkowy przym. od **Móżdżek;** †**Móżdżgowy,** †**Mużdżgowy,** !**Mużdżkowy.** Anat.: Namiot M., †szatra móżdżkowa (tentorium cerebelli).

[**Móżdżyć, y, ył**] *miażdżyć.* <Sł. lud. do Mózg, zam. Miażdżyć>

M. P. = *miejsce pieczęci (znak używany w kopjach aktów).*

[**Mraja, i,** lm. **e**] *mruk, małomówny.* <Dźwn.>

[**Mrajczeć, y, ał**] *miauczeć.* <Dźwn.>

[**Mrajczenie, a,** blm.] czynność cz. **Mrajczeć.**

[**Mraka, i,** blm.] *pomroka, śreżoga, mżonka, mgła:* M. śniegowa. <MRO(K)/MIERZ(K)/MAR>

[**Mramczenie, a,** blm.] czynność cz. **Mramczyć,** *miauczenie.*

[**Mramczyć, y, ył**] p. **Miauknąć:** Kot mramczy. <Dźwn.>

[**Mramur, u,** lm. **y**] p. **Marmur.**

[**Mrauczeć, y, ał**] *miauczeć.* <Dźwn.>

[**Mrauczenie, a,** blm.] czynność cz. **Mrauczeć,** *miauczenie.*

[**Mrau, mrau!**] *naśladowanie głosu kota,* miau. <Dźwn.>

[**Mrawczeć, y, ał**] p. **Miauknąć.** <Dźwn.>

[**Mrawczenie, a,** blm.] czynność cz. **Mrawczeć,** *miauczenie.*

†**Mrawnie** *obyczajnie, moralnie.*

[**Mrawy, ów,** blp.] *obyczaje.* <Czes. mravy>

[**Mraźnica, y,** lm. **e**] **I.** *rodzaj zagrody dla bydła.* **2.** *człowiek mazgajowaty, mazgaj.* <Słc. mraznica>

[**Mrąga, i,** lm. **i, Mręga**] *pas na skórze.* <p. Morąg>

×**Mrągowato** przys. od **Mrągowaty,** *morągowato.*

×**Mrągowaty** p. **Morągowaty:** M. trąd. Ocz.

[**Mreczka, i,** lm. **i**] p. **Mroczka.**

[**Mrek, a,** lm. **i**] *mały chłopak* (przezwisko). <? Czes. mrcha (Pol. mercha)=przezwisko>

[**Mręga, i,** lm. **i**] **I.** p. **Mrąga. 2.** w lm. *gatunek jabłek.* <p. Morąg>

[**Mręgowato**] przys. od **Mręgowaty,** *morągowato.*

[**Mręgowaty**] p. **Morągowaty.**

[**Mrocz, y,** lm. **e, Mrocze**] *mrok, zmrok, ciemność:* Cień, co swe mrocze na ziół tych ściele krocie. Kasp. Twórca świat broczy w promieniach życia, a. w śmierci mroczy. Kasp. Bór nadrodański śni w fijoletów mroczy. Kasp. <MRO(K)/MIERZ(K)/MAR>

[**Mrocze, a,** lm. **a**] p. **Mrocz:** I znikł wzrokowi ludu w mroczu tajemniczym. Tet.

Mroczeć, eje, ał p. **Mroczyć:** Już mroczeje. Mroczało już na świecie. Reym. <Od Mrok>

Mroczek, czku, lm. **czki I.** p. **Mrok. 2.** w lm. lek. *plamki ciemne ruchome, rzekomo widziane przez oko chore,* muszki (scotoma, myiodes opsia). Mroczki stałe = *przerwy w polu widzenia, nie zmieniające położenia* (scotoma fixum). lno mi ś. mroczki w oczach robiły. Kon. Mroczki mi stanęły w oczach. Żer. Kiedy nie zagrzmi! aż mi ś. mroczki w oczach zrobiły. Skarb. *(= zamroczyło mi ś. w oczach).* **3. czka,** lm. **czki** = a) zool. (vesperugo) *nietoperz gładkonosy.* b) p. **Mrużek.**

Mroczenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Mroczeć. 2.** czynność cz. **Mroczyć.**

Mroczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mroczyć ś.**

[**Mroczka, i,** lm. **i, Mreczka**] *mrówka.* <Przekręcenie Mrówka>

Mrocznica, y, lm. **e** *gwiazda wieczorna.*

Mrocznie p. **Mroczno:** Teraz jeszcze M.; lecz dziś zapełnia księżyc rogi nowiu, świt będzie widny. Mick.

Mroczneć, eje, ał *stawać ś. mrocznym, w mrok zapadać, ciemnieć, pokrywać ś. mrokiem:* Ku niebu, które jeszcze jasnym ś. wydawało, tym jaśniejszym, im głębiej kopuła mroczniała. Mir. Mroczneją płaskowyża i stoki. Przybysz.

Mrocznienie, a, blm., czynność cz. **Mroczneć.**

Mroczno, Mrocznie przys. od **Mroczny:** W niektórych jarach było straszno, bo nietylko M., ale i głucho. Sienk. [Kiej sa M. robiło].

Mroczność, i, blm. rz. od **Mroczny.**

Mroczny I. *ciemny, zaćmiony, zamroczony:* Sala mroczna. Wysp. Nawałność mrocznym obłokiem niebo zachmurzyła. Przyb. Noc z cieńmi mrocznemi przyśpiesza. Nar. Szczęśliwsza pod poszyciem lichym wiejska chata, gdzie na mrocznych skrzydełkach prędszy sen zalata. Kniaź. W mrocznym kadzideł dymie. Słow. Tumany mroczne. Zal. Żal, jak mroczny cień przed wschodem słońca ustępował szybko. Ork. Gaśniesz, jak mgieł mrocznych mamidło. Wysp. Naród mój... wzrok tężył w mroczne podcienia żałoby. Wysp. Słyszała jego (serca) bicie... w wielkich mrocznych górach. Przybysz. Obrazy stawały mu przed myślą jasne i mroczne. Ork. W dzień jasny lub w mroczną ciszę. Chęć. Twe oczy błądziły w mrocznych dalach. Orzesz. Wszyscy z przeszłości mglistej w przyszłość lecim mroczną. Mick. **2.** przen. *ponury, posępny, zasępiony, chmurny, smętny:* Co chwila spoglądała ku drzwiom, czy nie ujrzy w nich mrocznej, lecz pięknej postaci Tuhajbejowicza. Sienk. Stał przez chwilę M., ze spuszczonemi powiekami. Sienk. Mroczne, posępne, nienawiścią ludzi, zemstą dyszące charaktery. Chm. <Od Mrok>

†**Mroczony** *zamroczony.* Troc.

Mroczyć, y, ył właśc. i przen. *zaciemniać, ćmić, zamraczać, pogrążać w ciemnościach:* Tak go szeroki płaszcz dokoła mroczy. Mick. *(= czyni ciemnym).* Słońce błyszczy na wschodzie w chmur ognistych wianku, a na zachodzie księżyc blade lice mroczy. Mick. Tak przed lampą stanął, że ją cieniem swojej postaci nachylonej mroczy. Słow. Ciemność okna mroczy. Mick. Ciemności mroczą oczy. Bardz. Zaćmienie słońca świat mroczy. Troc. Śmierć oko chmurą mroczy. Troc. Źrenic ognie jakby łez mgła mroczy. Wysp. Grot śmiertelny słabi go i mroczy. Kras. Niech ci rozum oczy roztworzy, które miłość swą ślepotą mroczy. Min. Głos ten, jakby blaskiem gromu, rozum mój z mroczącego wydobywa cienia. Mick. Nieos.: A wiesz jegomość, co ja czynię w tym razie, kiedy mnie mroczy? Mówię dobranoc i idę spać. Kaczk. **M. ś., Mroczeć I.** *ciemnieć, ćmić ś., zachmurzać ś., zaciemniać ś., ściemniać ś., pogrążać ś. w ciemnościach, zmierzchać ś.:* W rozlanym płynie tleje rdzeń ogniska, lecz coraz głębiej topi ś. i mroczy. Mick. Księżyc, kiedy słońce zoczy, blednie i we mgłach topi ś. i mroczy. Słow. Przen.: Ha! i ta lampa chce ze mną zagasnąć!— świeć, blada lampo, kiedy ja ś. mroczę. Słow. *(=gasnę=umieram).* Nieos.: Mroczy ś.*=mrok pada, zmierzch zapada, zmierzcha ś., ściemnia ś.* **2.** przen. *zasępiać ś., posępnieć:* Lambro milczący usiadł na dywanie, cały ś. mroczył i bladnął i gasnął. Słow. <Od Mrok>

†Mroczysty *nawpół senny, śpiący, rozespany.* Tuch.

†Mrogętny *nieokrzesany, ordynarny, prostacki:* M. a gniewliwy człowiek. Mącz. <?>

Mrok, u, lm. **i I. a. ×Mroka, [Mraka, Mrokiew, Mrokwiec]** *światło stopniowo gasnące, zmierzch, zmrok, pomroka, cień, ciemność:* M. pada, zapada. Słońce zaszło, M. nastał wieczorny. Kras. Każdego wieczora, gdy ziemię grubsze osłaniają mroki... Mick. Nareszcie słońce zniżone zagasło, rozsiewa mroki dobroczynna zima. Mick. I dzień już przeminął, i mroki padają szare. Mick. Noc nadchodziła, M. zapadał szary. Słow. [Wyjechał na mroku] = *o zmierzchu.* W przedporannym mroku. Mick. W mroku czernieją ich ciała. Krasiń. W jaskini leżącej wśród mroków przepaści. Krasiń. Przen.: Skonał, M. go śmiertelny ogarnął. Bardz. M. tajemnic nas otacza. Mick. Zginął w mroku niepamięci. Syrok. Lekki M. zamyślenia lice jego przysłaniał. Mick. Kojąco oddziaływało na duszę szlachetną i dobrą, lecz mrokiem melancholji bajronicznej osłoniętą. Chm. **2.** [M.] *chmura.* Zdr. **Mroczek.** <MRO(K)/MIERZ(K)/MAR>

[**Mrok, a,** lm. **i**] p. **Mruk.**

×Mroka, i, lm. **i** p. **Mrok:** Polatują złe duchy, które nocna rodzi M. Wysp.

[**Mrokiew, kwi,** lm. **kwie**] p. **Mrok.** Zdr. [**Mrokiewka, Mrokieweczka, Mrokieweczko, Mrokiewiczko**]. <Od Mrok>

[**Mrokieweczka, i,** lm. **i**] p. **Mrokiew.**

[**Mrokieweczko, a,** lm. **a**] p. **Mrokiew:** Modre M. na niebie.

[**Mrokiewiczko, a,** lm. **a**] p. **Mrokiew:** Modre M.

[**Mrokiewka, i,** lm. **i**] p. **Mrokiew.**

[**Mrokowe**] tylko w 2 pp.: [**Mrokowygo**] przys. *mrokiem, o zmierzchu:* Juz seł z lasa mrokowygo.

†Mroków przym. od **Mrok:** Gdyż było słońce za górę zaszło i uczyni ś. mrokowa ćma... B. Sz.

[**Mrokwiec, wca,** lm. **wce**] p. **Mrok.**

Mroszczyć się, y ś., ył ś.?: Szkoda wtenczas ryb, gdy ś. mnożąc mroszczą, lepiej że usta te ryby odposzczą. Ostror. <Por. Mrzost>

Mroszka, i, lm. **i** bot. p. **Moroszka.** <p. Moroszka>

[**Mrowczyca, y,** lm. **e**] p. **Mrówka:** Przemieszkują w lesie narody nie głupsze od ludzi, choćby ino na ten przykład mrowczyce robotne. Ork. Uwięzła i ona, jak M. w smole.

Mrowi I. przym. od **Mrowie:** Strach M. przenika mnie. Słow. Dreszcz M. Słow. Tysiące mrowiego ludu. Moraw. *(= licznego jak mrowie).* **2.** p. **Mrowiskowy:** Naród M. zbuduje sobie mieszkanie. Orzesz.

[**Mrowiarz, a,** lm. **e, Mrowiuk**] *przezwisko niedźwiedzia.*

Mrowić się, i ś., ił ś. *roić ś., snuć ś., kręcić ś. i krzątać jak w mrowisku:* Wieś zaczynała się M. i wrzeć ruchem. Reym. Sęstwa suczawskie, czernauckie, dorohojskie i chocimskie mrowiły ś. polskim rycerstwem. Rol. <MRO(W)>

Mrowie, a, blm., [**Mrówie**] **I.** p. **Mrowisko:** Kępa pospólstwem, jak mrowiem okryta. Kniaź. W środek mrowiska wrzucony motyl błyska, — M. go naciska. Mick. Przen.: *chmara, kupa, ćma, tłum, mnóstwo:* Raz już ś. zbiegli z miasta nawet Żydzi, Żydówki, ludu wszelakiego M. Słow. Natura tu swą płodność wywiera na wydanie wszelakiej poczwary i mrowia dziwolągów. Przyb. W uszach miał wrzawę tej zgrai, a widział to M., co ś. tam zlazło. Krasz. **2.** lek. = a) [lm. **a**] a. **Mrowienie, †Mrowisko** (formicatio) *uczucie na skórze, jakby mrówki lub inne owady drobne w znacznej liczbie po niej chodziły,* t a r n i e n i e, m r ó w k i: Włosy na nich wstawały, i szło po nich mrowie. Pot. *(= dreszcze, ciarki, zimno, mróz).* Wzdrygam ś., jakieś zimne przechodzi mnie M. Przyb. Aż M. przechodzi przez wszystkie me kości. Przyb. [Po wszystkich mrowia przechodziły]. Zadrżałem, aż mię M. przeszło po skórze. b) M. padaczkowe (aura epileptica) = *uczucie trudne do określenia, zwykle z tego samego miejsca wychodzące, jako zapowiedź napadu epileptycznego,* w i e t r z y k, p o w i e w p a d a c z k o w y. **3.** zool. p. **Pająk.** <MRO(W)>

[**Mrowiecznik, a,** lm. **i, Mrówczannik**] *gatunek niedźwiedzia.* <Od Mrówka>

Mrowienie, a, blm. lek. p. **Mrowie:** Chorzy doznają pod skórą mrowienia.

Mrowienie się, a ś., blm., czynność cz. **Mrowić ś.**

Mrowin, u, lm. **y** bot. (tococa) *roś. z rodziny zaczerniowatych.*

Mrowisko, a, lm. **a I.** a. **Mrowie, ×Mrównik, ×Mrownik,** [**Mrówisko, Mrowiszcze, Mrówie**] *gniazdo mrówek, kopiec mrówczy:* U blizkiej brzeziny było wielkie M. Mick. **2.** a. częś. **Mrowie,** [**Mrówie**] zb. *mnóstwo mrówek;* przen.: *mrowie, chmara, hałastra, ćma, tłum, kupa, mnóstwo:* Skoro to ustąpiło łotrowskie M., pokazało ś. oczom smutne widowisko. Zim. Liczba pogaństwa pojęcie przechodziła; rozsypało ś. M. po Podlasiu i Mazowszu. Nar. **3. †**M. p. **Mrowie:** M. po mnie idzie. Kn. <Od Mrowie>

Mrowiskowy przym. od **Mrowisko; Mrowi:** Rośliny mrowiskowe, pełne mrówek, niszczących liście. Jent.

Mrowisty, Mrówisty *pełen mrówek.* Kn.

Mrowiszczak, a, lm. **i** zool. p. **Karzełek.**

[**Mrowiszcze, a,** lm. **a**] p. **Mrowisko.**

[**Mrowiuk, a,** lm. **i**] p. **Mrowiarz.**

×Mrownik, a, lm. **i** p. **Mrowisko:** Drogi umiatać do mrownika wiodące. Słow.

[Mroz, a, lm. **y]** p. **Mróz.**
[Mrozaty] p. **Mroziasty.**
[Mroziasty, Mroziaty, Mrozaty, Mrozowaty] *siwo-gniady, siwo-kasztanowaty, pstry, w cętki, siwy:* M. koń *(= mający na sierści czarnej, brunatnej lub czerwonej rozsiane pojedyńcze białe włoski).* <Od Mróz>
[Mroziaty] p. **Mroziasty:** Krowa mroziata.
[Mrozica, y, lm. **e]** *suchy śnieg, szron:* Pada taka M.
[Mrozicha, y, lm. **y] 1.** *deszcz ze śniegiem.* **2.** a. **[Mrózka, Mrozula]** *krowa mroziasta.*
Mrozić, i, ił *robić, że coś zamarźnie, ścinać, przejmować mrozem, zamrażać; trzymać na mrozie:* Boreas rzekł: moja rzecz moc, którą śniegi mroże. Żebr. Grzegorz Henryka mrozi na szyderstwo. Zigr. *(= trzyma go na mrozie).* Choć mroziła (rusałka) mglistą dłonią, zapalała czarnym okiem. Słow. Kawa mrożona. Przen.: *wyziębiać, ziębić, studzić, wystudzać, zrażać, zniechęcać:* M. serce, przywiązanie. Bojaźń mrozi męstwo. Przyb. Przen.: Strachem mię mrozisz. L. *(= przenikasz, przejmujesz).* Ton, którym do mnie mówisz, krew w żyłach moich mrozi. L. *(=ścina).* **M. ś.** *narażać ś. na mróz:* Rolnik dla wygód cudzych piecze ś. i mrozi. Kniaź. <MROZ/MARZ/MIERZ>
Mrozik, u, lm. **i** p. **Mróz.**
†**Mrozisty** p. **Mroźny.**
× **Mrozobicie, a,** lm. **a** *szkoda w posiewach i roślinach, sprawiona przez mróz:* Dzierżawca ostrzega przypadki nieprzewidziane, jakie są z ognia, z gradobicia, mrozobicia, nieurodzajów. Koss. <Mróz + Bicie>
× **Mrozonośny** *przynoszący, sprowadzający mróz.* <Mróz + Nośny>
[Mrozowaty] (o koniu) p. **Mroziasty:** Klacz mrozowata. Pol. Króla na koniu mrozowatym siedzącego. Wej.
[Mrozula, i, lm. **e]** p. **Mrozicha.**
[Mroźliwy] p. **Mroźny:** M. wiatr wieje.
Mroźnica, y, lm. **e 1.** cukier. *naczynie do zamrażania, owalne, mające wewnątrz odpowiednie półki, wstawiane w naczynie drugie i okładane lodem.* **2.** × M. lek. = a) *zimnica mroźna.* b) *trzęsienie mroźne, dreszcze bardzo silne.*
Mroźno przys. od **Mroźny:** M. na dworze *(=jest mróz).*
Mroźność, i, blm. rz. od **Mroźny:** W krajach wilgotnych zimie nie bywa M. zbytnia. Trzyc.
Mroźnośnieżysty *mroźny i śnieżysty zarazem:* Luty M. Jeżow. <Mroźny + Śnieżysty>
Mroźny, †**Mrozisty, [Mroźliwy]** przym. od **Mróz:** Bąbele mroźne czyli odmrożenie, gdy ciało wielkim zimnem przejęte, nadyma ś., puchnie, a zwłaszcza w ręku i w nogach bąbele wyrzuca. Perz. Piękna rumieńcem mroźnym. Krasiń. *(= z mrozu).* Nad ich oczyma mroźna śmierć wisiała. Mick. *(=ze zmarznięcia).* Grudzień M. Troc. Zima mroźna *(=ostra).* Dzień M. Krasiń. Powietrze mroźne. M. go wiatr podwiewa, widząc życie swe na cienkiej nici. Pot. × Oręże Sarmaty mroźnego. Bardz. *(=podległego mrozom).* Przen.: Pycha posuwająca ś. aż do najmroźniejszej pogardy. Szaj. Lek.: Trzęsienie mroźne. <Od Mróz>
Mrożenie, a, blm., czynność cz. **Mrozić.**
Mrożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mrozić ś.**
[Mrożeń, żnia, lm. **żnie]** *nazwa wołu cętkowatego.*
[Mrówczannik, a, lm. **i]** p. **Mrowiecznik.** <Od Mrówka>
Mrówczany, Mrówczy, Mrówkowy przym. od **Mrówka:** Spirytus M. Kwas M. Mróweczkę strzeżesz w mrówczanym jej gmachu. Kon. Kroniki ze skrzętnością mrówczaną podnosiły każdy najdrobniejszy rys szlacheckiego żywota. Rol.
Mrówczelina, y, lm. **y** bot. (myrmecodia) *roś.*
Mrówczy p. **Mrówczany:** Mrówcza poczwarka. Kluk. Posp.: Mrówcze jajko = *oprzęd poczwarki mrówczej.* Przen.: Mrówcza praca = *z wielu bardzo drobnych, ale wspólnych usiłowań złożona, skrzętna, wytrwała choć zmudna:* Wszystkie inne zabiegi do mrówczej pracy podobne. Kras. Ten wieczny niepokój o siebie to męka, jakiej nie znają ludzie mrówczą pracą zajęci. Bał. <Od Mrówka>
[Mrówczyca, y, lm. **e]** p. **Mrówka:** Uwięzła i ona, jak mrówcyca w smole. Ork.
Mrówczyk, a, lm. **i** zool. p. **Karzełek.**
Mróweczka, i, lm. **i** p. **Mrówka:** Jak nędzne mróweczki, gmerzemy pod nogami twojemi. Wer. Mróweczkę strzeżesz w mrówczanym jej gmachu. Kon. Małoż to on (las) mróweczek wyżywić musi. Kon.
[Mrówie, a, lm. **a]** p. **Mrowie.** <MRO(W)>
[Mrówisko, a, lm. **a]** p. **Mrowisko.** <Od Mrowie>
Mrówisto przys. od **Mrówisty,** *mrowisto.*
Mrówisty p. **Mrowisty.**
Mrówka, i, lm. **i 1.** a. **[Mroczka, Murówka, Muraszka, Muraszek, Murowka, Muraszczka, Muracha, Muraśka, Mrówczyca, Krówka]** zool. (formica) *owad błonkoskrzydły, żądłowy, towarzyski z rodziny mrówek:* Wszystka z swych stanowisk rusza ś. potęga, jak mrówki na wiosnę. Tw. I M. ma swój gniew. Prz. Przen.: *przezwisko osoby pracowitej, skrzętnej.* **2.** p. **Mrowie:** Aż mi mrówki po skórze chodzą. **3.** przen. *mały, drobny człowieczek, karzełek, liliput:* Ty mrówko przeklęta, trafić do ciebie nie mogę. L. **4.** †M. *drobna brodawka.* Urzęd. **5.** myśl. *przezwisko jamnika.* Zdr. **Mróweczka.** <MRO(W)>
Mrówkojad, a, lm. **y** zool. (myrmecophaga) *zwierzę ssące z rzędu szczerbatych, zupełnie bezzębne.* <Mrówka + JAD>
Mrówkolew, lwa, lm. **lwy** zool. (myrmeleon) *owad siatkoskrzydły, gładkoskrzydły.* <Mrówka + Lew>
Mrówkolubny *ulubiony przez mrówki:* Nazwano te rośliny plantae myrmecophylae, czyli roślinami mrówkolubnemi. Jent. <Mrówka + Lubny>
Mrówkołów, owa, lm. **owy** zool. (myiothera) *ptak z rzędu owadożernych.* Gatunek: M. k a r z e ł (m. pygmea). <Mrówka + Łów>
Mrówkowaty *podobny do mrówki.*
Mrówkowy p. **Mrówczany:** Spirytus M. *(=nalewka na mrówki).* Chem.: Kwas M. = *najprostszy kwas organiczny,* $H.CO_2H$, *znajdujący ś. między innemi w stanie gotowym w mrówkach.*
Mrówkożerca, y, lm. **y** *wróg, pożeracz mrówek:* Nie są to przyjaciele mrówek, ale mrówkożercy. <Mrówka + Żerca>
Mrówkożerczy przym. od **Mrówkożerca:** Owady mrówkożercze.
Mrówkożerny *pożerający mrówki, żywiący ś. mrówkami:* Zwyczaje ptaków mrówkożernych (formicariidae). Szt.
Mrównik, a, lm. **i 1.** × M. p. **Mrowisko:** Jak sęp dziki, widzę te w ogniach ruchome mrówniki. Słow. **2.** zool. p. **Niedźwiedź.**
Mróz, ozu, lm. **ozy, [Mryz, Morz] 1.** *temperatura niższa od zera, czyli od punktu krzepnienia wody:* Silny, tęgi, porządny, wielki, trzaskający M. Noc była ciemna i M. trzaskący. Niem. Zanosi ś. na M. M. chwycił, ścisnął, złapał, bierze.

M. trzyma, wolnieje, zmniejsza ś., zelżał. Panują tam tęgie mrozy. Stać na mrozie *(= na powietrzu mroźnym)*. M. wodę ścina. Rosa, jasne wieszając bisiory, nagle ś. mrozem w szron perłowy zetnie. Mick. M. zwarzył zioła i liście. M. ziemię ścisnął. Dziś mamy osiem stopni mrozu. Przen.: Śmiertelny M. ścina krew w żyłach. Węg. **2.** Biały M. = *szron, sadź, przymrozek:* Już zimno: dzisiaj zrana był biały M. na dachach. **3.** × M. a. **Zamróź** *odmrożona część ciała.* L. **4.** p. **Mrowie:** M. mię przechodzi na to wspomnienie. Aż M. po mnie przechodzi na to wspomnienie. Rzew. Na ten widok M. wszystkich przeszył. **5.** [M., **oza,** lm. **ozy, Mroz**] *koń mroziaty.* **6.** × M. *rodzaj haftu a raczej jego deseniu:* Przez jeden pasek powtarza ś. haft raz drugi, biorąc ścieg szydełkiem to z jednej, to z drugiej strony paska, a nić przesuwając przez pasek wydatnym go czyni... nazywają to mrozem. Goł. **7.** bot. p. **Przypołudnik. 8.** zł. *gęsi.* Zdr. **Mrozik,** [**Mrózek**]. <MROZ/MARZ/MIERZ>

[**Mrózek, zka,** lm. **zki**] **1.** p. **Mróz. 2.** *wół mrozowaty.*

[**Mrózka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Mrozicha. 2.** *klacz mroziata.*

[**Mróź, mrozi,** lm. **mrozie**] *zima, czas mroźny:* O mrozi bydzie nás sie zima pytać, co my lecie robili.

Mruczeć, y, ał p. **Mruknąć.**

Mruczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Mruk. 2.** *rodzaj gry towarzyskiej, w której osoba z zawiązanemi oczami powinna poznać inną osobę po mruknięciu:* Grać w mruczka.

Mruczenie, a, blm., czynność cz. **Mruczeć.**

[**Mruczka, i,** lm. **i**] *nazwa krowy.*

Mruczliwy p. **Mrukliwy.**

† **Mruczno** komu = *żywi gniew tajony, ma ansę:* Przecie na niego M. mi bywało, a zwłaszcza podpiłemu. Pas. Między janczarami nietrudno o rebelję, a już im bardzo M. Sienk.

× **Mruczny 1.** *mruczący:* Mruczna wjola. Troc. **2.** p. **Mrukliwy:** Mrucznych, mrukliwych sług nie kocham. Troc. **3.** [Niedźwiedzica mruczna] = *ciężarna.* <Od Mruczeć>

× **Mruczydło, a,** lm. **a** m. i ni. p. **Mruk:** Ten gderak, M., wiesz, już ś. gniewa. L.

Mruczysław, a, lm. **y** żart. *nazwa kota:* Nic nie znając myszka mała, że starego rozumiała kota swemi zmiękczy łzami, i że wstrzyma mruczysława. Węg. <Żart. z Mruczeć + -sław, końcówka wielu imion>

Mruczyślad, u, lm. **y** bot. (arctopus) *roś. z rodziny baldaszkowych.* <Naśladowanie niby Gr. arktópous>

× **Mrug, u,** lm. **i,** [**Mryg**], † **Mrugawica** *mrugnięcie, mgnienie oka,* w lm. *mruganie:* Przestań mrugiem i szeptem Djomedowego skazowania. Żebr. Ty im ś. bardziej gniewasz, wdzięczniejsze masz mrugi. L. Mrugi, migi. Bobr. <MRUG>

Mrugacz, a, lm. **e 1.** [M.] *mężczyzna, mający zwyczaj często mrużyć oczy.* **2.** zool. (gelasimus) *skorupiak słupkooki, dziesięcionogi, krótkoodwłokowy.*

[**Mrugaczka, i,** lm. **i**] forma ż. od [**Mrugacz**], p. **Mrużka.**

Mrugać, a, ał p. **Mrugnąć.**

[**Mrugaj, a,** lm. **e**] *oko (w zagadce).*

× **Mrugała, y,** lm. **owie** *dający mruganiem znaki, migający na kogoś oczyma:* Obłudni frantowie, mrugałowie nieszczerzy. Klon.

Mruganie, a, blm., czynność cz. **Mrugać;** lek. (nictitatio) *ruchy kurczowe powiek.*

† **Mrugawica, y,** lm. **e** p. **Mrug.** Mur.

× **Mrugliwy** *mrugający oczyma, przymrużający oczy.*

Mrugnąć, nie, nął, [**Mrygnąć, Mergnąć**], nied. **Mrugać,** [**Mrygać, Mergać**] *poruszyć, mignąć powiekami:* Powiekami mrugać od natury przymuszeni jesteśmy, aby częstym mruganiem i powiek ruszaniem oko z różnych proszków weń wpadających otarte było. Krup. Wlazł kotek na płotek i mruga. Pśń. Gwiazdki miljonem oczek mrugały. Siem. Przen.: Kilka gwiazd mrugających. Krech. *(=migających, migocących).* Lampa, jak gwiazdka, między kratą mruga. Mick. I siwym wąsem mrugnął pokryjomu. Syrok. *(=ruszył).* M. na kogo = *dać komu znak mrugnięciem:* Co raz na mnie pogląda, śmieje ś. i mruga. Kras. Nie już ten kocha, co mruga. Karp. Jejmość na szypra mrugała, żeby kończył. Oss. Mrugnąwszy oczkiem, uśmiech dała. Hul. Próżna mrugać na ślepego. Min. Tak mówiąc, na sędziego mrugał — widać z miny, że miał i taił inne, ważniejsze przyczyny. Mick. <MRUG>

Mrugnienie, a, lm. **a, Mrugnięcie,** [**Mergnienie**] czynność cz. **Mrugnąć:** Słońce pobladło, nieba ś. w obłoki i w chmury w oka mrugnieniu ubrały. P. Koch. *(=w mgnieniu oka).*

Mrugnięcie, a, lm. **a** p. **Mrugnienie.**

Mruk, a, lm. **i 1.** 2 pp. **u**=a) *mruczenie, mruknięcie, pomruk:* Zazdrość mruczała na stronie; mruki te słyszał i niewiele na nie dbał. Birk. Usta zacięte, słychać M. stłumiony. Gosz. Nie słychać nic było, prócz szmeru lasu, śpiewu ptastwa, mruku strumienia. Krasz. b) lek.: Koci M. a. d r g a n i e   k o c i e = *szmer słyszalny przy niedomykalności zastawki dwudzielnej serca.* **2.** a. × **Mrukliwiec,** [**Mormul, Mrok, Mruczydło**] = a) *osoba mrukliwa, gderacz, zrzęda:* Przyjaciel, że jest M. dajmy, ale ostrość jego użyteczniejsza, niż słodycz pochlebcy. Jabł. Jeszcze mi będzie burczał! wej, wej! tego mruka. Zabł. M. baba. b) *osoba ponura, posępna, milcząca:* Co to za człowiek, co by M. chodzi? Papr. Stojąc w kątach, jakby mruki, nie gadają do siebie. Mick. Niedźwiedź M. Mick. Zdr. **Mruczek.** <MRUK/MARK Dźwn.>

× **Mrukać, a, ał** p. **Mruknąć.**

× **Mrukanie, a,** blm., czynność cz. **Mrukać.**

Mrukliwie, Mrukliwo przys. od **Mrukliwy:** Co robię? — zawołał M. — nic nie robię. Kaczk. Najczęściej nie odpowiadał nic... czasem odpowiadał, ale M. Dzierz.

× **Mrukliwiec, wca,** lm. **wce** p. **Mruk:** Byk M. Ml.

Mrukliwo p. **Mrukliwie:** Humoru kwaśnego, niedogodnego, M. burzliwego. Perz.

Mrukliwość, i, blm. rz. od **Mrukliwy.**

Mrukliwy, Mrukowaty, × **Mruczliwy,** × **Mruczny** *skłonny do mruczenia, mający zwyczaj mruczenia, mruczący; zrzędny, gderliwy, oburkliwy:* Z dudą prowadzi mrukliwe niedźwiedzie. Nar. Siedzieli przeciw sobie mrukliwi i gniewni. Mick. Babsko swarliwe, głupie, mrukliwe. Boh. Starzec ten był wszystkim M. Nar. Przen.: Mrukliwe źrzódła. L. *(=szemrzące, szeleszczące).*

Mruknąć, nie, nął, nied. **Mruczeć,** × **Mrukać 1.** *zamruczeć, zamamrotać, burknąć, oburknąć się, bąknąć pod nosem:* Niedźwiedź mruczy. (Niedźwiedź) mruknąwszy ze wzgardą, odwraca się w knieje. Mick. Kot je mysz, przecież i nad myszą mruczy. Bratk. Pokątnie mruczycie. Poc. Wej, jak coś mruczy z sobą zamyślony. Lubom.

Nosi koronkę w ręku, pacierze mrucząc na niej. Star. (=*szepcząc*). Mruknął coś pod nosem. Oss. Mruczeć na robotę, na podatki (=*sarkać, szemrać*). Ani mruknę! (=*ani pisnę, nie powiem słowa*). Dążę na ucztę, żołądek pusty, już dawno sobie mruczy. L. (=*burczy*). Przen.: Miłość w serduszku mruczy. L. (=*odzywa ś.*). Przen.: Tam, gdzie liść szemrze, gdzie mruczą strumyki. Kras. (= *szemrzą, szeleszczą*). **2.** [M.] = a) *zabeczeć, beknąć* (o kozie). b) *ryknąć, zaryczeć cicho* (o krowie). c) *zawarczeć, warknąć.* <MRUK/MARK>

Mruknięcie, a, blm., czynność cz. **Mruknąć.**

Mrukowaty l. p. **Mrukliwy**: Ludzie mrukowaci, surowi, łakomi. Kłok. **2.** *małomówny i ponury.*

Mru mru, Mur mur w. *naśladujący mruczenie.* Przen.: Ani M.! = *ani piśnij!, ani słowa!* Przysięgnij nie zdradzić, żem rozmawiał o tym... ani M.! Fred. A. Ani M. nie pisnął nikomu. Zal.

[**Mrus, a,** lm. **y, Mrys**] *czarna plama.* <p. Morus>

[**Mrusać, a, ał**] p. **Morusać.**

[**Mrusanie, a,** blm.] czynność cz. **Mrusać**, *morusanie.*

Mrużek, żka, lm. **żki l.** *ten, co często oczy zmruża.* Włod. **2.** blm. a. **Zmrużek, †Mrzek, †Mrzyk, †Mżyk, †Mżytek** *gra towarzyska, ślepa babka, ciuciubabka:* Grać w mrużka. <MRUG>

Mrużenie, a, blm., czynność cz. **Mrużyć.**

Mrużenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mrużyć ś.**

Mrużka, i, lm. **i** forma ż. od **Mrużek**; [**Mrużyczka, Mrugaczka**]. Pol. Niecierpliwa M. blasku sławy. Wor.

× **Mrużno** przys. od **Mrużny**, *mrugając:* To raz spuszczone k ziemi składa oczy, to zasępione lice M. górą toczy. Żebr.

Mrużny *od mrugania.* Anat. i zoot.: Błona mrużna, × zasłona mrużna p. **Migotka.**

[**Mrużyczka, l,** lm. **i**] p. **Mrużka.**

Mrużyć, y, ył oczy=*ściskając powieki, zamykać oczy, zamrużać:* Tak myśli, a sen cichy myśl i oczy mruży mu pomału. Pot. (=*klei*). M. oczy na błędy czyje. **M. ś.** (o oczach) = *zamykać ś., kleić ś.:* Dziecku oczki ś. mrużą. Len. <MRUG>

l. [**Mryg, a,** lm. **i**] p. **Mrug**: Żona znać wymustrowała, iż nawet tego zbytniego rzucania ś. i mrygów zapomniał. Krasz. [Mrygiem] = *w tej chwili.* <p. Mrugać>

2. [**Mryg**] w. *oznaczający mrugnięcie:* A dziś?... sama ś. czeszę i do gości ś. spieszę, a M. oczkiem w lusterko. <Zam. Mrug>

[**Mrygać, a, ał**] p. **Mrugnąć**: Mrygá brewką. Ja ta nigdy na nią nie mrygałem. Sienk. **2.** *przebąkiwać:* Ludzie coś o tym mrygają. **3.** *mżyć ś.* <p. Mrugać>

[**Mryganie, a,** blm.] czynność cz. **Mrygać**, *mruganie.*

[**Mrygnąć, nie, nął**] p. **Mrugnąć.**

[**Mrygnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Mrygnąć**, *mrugnięcie.*

[**Mrys, a,** lm. **y**] p. **Mrus.** <p. Morus>

[**Mrysać, a, ał**] p. **Morusać.**

[**Mrysanie, a,** blm.] czynność cz. **Mrysać**, *morusanie.*

[**Mryz, u,** lm. **y**] p. **Mróz.**

[**Mrzana, y,** lm. **y**] p. **Brzana.** Zdr. [**Mrzanka**].

[**Mrzanka, i,** lm. **i**] p. **Mrzana.**

Mrzechlina, y, lm. **y, Krzakomłot, Młotowiec, Młotowe drzewo, Młotodrzew, Rylec** bot. (cestrum) *roś. z rodziny psiankowatych.* <?>

Mrzeć, mrze, marł, [**mrzeł**] **l.** *umierać, zmierać, schodzić zę świata:* W krainach tych ludzie są mdli i rychło mrą. Biel. M. Jęli M. w wojsku cesarskim czerwoną niemocą. Biel. M. Pożarł wszystko czas łakomy, mrą i ludzie, mrą i domy. Kras. (=*wymierają*). Nieos.: †Mrze kędy=*zapowietrzyło ś., mór jest:* Nie było jednego miasta, gdzieby okrutnie nie marło. Biel. M. M. od czego, z czego, na co, × czym. Dzieci mrą na ospę. Codziennie z nędzy marły Niemców krocie. Mick. Dusza... wielkością mordów, zbrodni mrąca wagą. Wysp. Niepokojem srogim M. będę za tobą. Krasz. Te dziatki głodem, zimnem M. muszą. Białob. Przen.: By świeżość wiosny w posępnej żałobie nie marła jeszcze na twym drogim czole. Krasiń. × M. na co, †czego=*umierać z pragnienia czego, usychać z pragnienia.* Otw. S. Na cudze, jako na chleb mrą. Star. Mrze Cezar na włos Kleopatry purpurowy. Bardz. Niech ten mrze pociech, kto ich jest niegodny. Chr. Rzemieślnicy, mrąc zysku... Kucz. Jak wilk zawsze na owcę mrze, tak zły schnie, gdy nie czyni źle. Prz. **2.** M. głód=*przymierać głodem, cierpieć głód, łaknąć:* Niech głód mrą, niech klną pana służący niepłatni. Kras. M. głody. Min. **3.** †M. na kogo=*przechodzić drogą spadku:* Tego dziecięcia część nie ma M. na matkę, ale na Janowe dzieci. Ort. **4.** [M.] *drzemać.* <MOR/MIER/MR/MAR(T)>

†**Mrzek, a,** blm. p. **Mrużek.** Troc. <Zam. *Mżek>

× **Mrzenie, a,** blm. **l.** czynność cz. **Mrzeć**, *marcie.* **2.** czynność cz. **Mrzyć.**

†**Mrzeweczka, i,** lm. **i** p. **Mrzewka.**

†**Mrzewka, i,** lm. **i** p. **Stynka**: M., rybka maleńka, w momencie ś. mogąca upiec. Chm. B. Mrzewki i mlanki dawaj czeladzi. Ostror. Zdr. †**Mrzeweczka.** <? Por. Brzana, Mrzana, Czes. [Mřena]>

[**Mrzezna, y,** lm. **y**] p. **Mrzeżna.** <p. Mrzeża>

†**Mrzeża, y,** lm. **e l.** M. *sieć na cietrzewie:* Do mrzeżej oskrzydłki (części sieci z boków je zamykające) masz mieć co nadłuższe. Cyg. **2.** M. p. **Mrzeżna.** Zdr. [**Mrzeżka**]. <S. Sł. mrêža, Srb. mreža, Czes. mříže, Ukr. mereža>

[**Mrzeże, a,** lm. **a**] *krata żelazna.*

[**Mrzeżka, i,** lm. **i**] p. **Mrzeża.**

Mrzeżna, y, lm. **y,** †**Mrzeża,** [**Mrzezna, Mereżka**] *rodzaj sieci, drygubica, dryga, trzypol, pławaczka.* <p. Mrzeża>

Mrzonka, i, lm. **i** *płód chorobliwej wyobraźni, to, co ktoś sobie dziwacznie wymarzył, urojenie, utopja:* Czy ten czarowny pałac twój nie jest snem, mrzonką, złudzeniem? Ziel. Karol V styrał życie i zdrowie, upędzając ś. napróżno za mrzonką uregulowania sumień ludzkich nakształt zegarków. Karł. <Zam. *Mżonka, od Mżyć>

Mrzonkowy przym. od **Mrzonka**: Myśli, zdania mrzonkowe.

Mrzosna, y, lm. **y** bot. (morisonia) *roś. z rodziny kaparowatych.* <?>

[**Mrzost, u,** blm.] p. **Nerest.** <? Zam. *Nrzost, por. Słń. narast=parzenie ś., Ukr. nerist'=ikra; Mikl. 213 ners->

[**Mrzostować, uje, ował**] p. **Nerestować.**

[**Mrzostowanie, a,** blm.] czynność cz. **Mrzostować.**

× **Mrzyć, y, ył** *pozbawiać życia, morzyć:* Z czego piorun ulany, z jak tęgiej cięciwy, bladych strachem mrzy ludzi ogień przenikliwy? Zabł. <MOR/MIR/MR/MAR(T)>

Mrzygłód, oda, lm. **ody l.** *głodomorek, żminda, skąpiec, sknera, kutwa, dusigrosz, liczykrupa:* Ów

stary sknera, brzydki M., który bez dziedzica wkrótce ma umrzeć; nie dla woru złota i srebra, ale dla grosza, o który ś. czeladnik jego dopomina, ledwie ze złości nie pęknie. Pilch. Nędzny mrzygłodzie, chleb z solą jadasz po wodzie. Biel. M. **2.** bot. p. **Głodek** i **Janowiec.** <Mrzeć + Głód>

[**Mrzygodziák, a,** lm. **i**] *człowiek dużo jedzący, a nie mogący ś. najeść, nienasytek, głodomorek,* [wołoduch]. <Zam. Mrzygłodziak, od Mrzygłód>

†**Mrzyk, a,** blm. p. **Mrużek.**

†**Mskły** p. **Mkły:** Mskłe śliże i rybki. Pot. Kozacy, naród także ludny, spadszy mskłemi z porohów swego Dniepru sudny... Pot. Niechaj wody wydadzą rzecz mskłą żywej dusze. Pot. *(=rybę).* <Zam. Mkły>

†**Msknąć, nie, nął** i †**M. ś.** = **Mknąć:** Wąż mskne ś. ślizkim ogonem. Pot. <Zam. Mknąć>

†**Msta, y,** blm. *pomsta, zemsta:* Moja krzywda, moja M. Tak zajątrzone do msty animusze, gdy już już tylko swej czekają pory. Chr. <MST>

Msza, y, lm. **e I.** *obrządek składania Bogu ofiary z ciała i krwi Zbawiciela w religji chrześcijańskiej:* Ofiara mszy świętej. M. cicha, czytana, śpiewana. Taka ważna M. czytana, jako i śpiewana. Prz. Wielka M. *(=suma).* M. za umarłych a. M. żałobna, × zaduszna *(=†żałomsza).* M. gregorjańska p. **Gregorjański.** Złota M. (odprawiana przez księdza w dniu jubileuszu pięćdziesięcioletniego). M. sucha. Pim. (bez użycia ciała i krwi Pańskiej). Ostatnia M. Mszę odprawiać, śpiewać, czytać, mieć. Tyś dni twe przeżył, ojcze spowiedniku, licząc różańce, prawiąc msze bez liku. Mick. Wyjść ze mszą. Służyć do mszy. Stary ksiądz już w kościele, ja mu do mszy służę. Syrok. Na mszę dzwonić. Iść na mszę. Być na mszy. Słuchać mszy świętej. Wyjść ze mszy *(=przed skończeniem mszy).* Spóźnić ś. na mszę. Przyjść na mszę świece gasić *(=spóźnić ś. na mszę).* M. ś. skończyła — oto w nizkie progi jacyś wędrowce weszli do kościoła. Słow. Dać na mszę a. zakupić mszę. Dla niego na mszę daj, młoda wdowo. Mick. Przen.: Już po mszy i po kazaniu *(=już po wszystkim).* **2.** muz. *utwór do śpiewania a. grania podczas odprawiania mszy, złożony z siedmiu ustępów:* M. żałobna, uroczysta. Zdr. **Mszyczka.** <Z Łć. missa dosł.= posłana; rozwiązana, odprawiona (od mitto), z frazesu „ite, missa est“=idźcie, (zgromadzenie) jest rozwiązane, zamknięte, może przez Czes. mše>

Mszalny, × **Mszowy,** × **Meszny** przym. od **Msza:** Ksiądz M. Wino mszalne. Ofiara mszalna. Im nieś ulgę prośbą i mszalną ofiarą. Mick.

Mszał, u, lm. **y** *księga kościelna, z której i według której odprawia ś. msza św.:* Ksiądz modły skończył, M. bogaty złożył. Słow. <Z Łć. późn. missale ni.>

[**Mszałki, łek,** blp.] *pieniądze przeznaczone na msze święte,* meszne, mszowe.

× **Mszalny** p. **Mszałowy.**

Mszałowy, × **Mszalny** przym. od **Mszał.**

Mszanka, i, lm. **i** zool. p. **Mięczakowaty.** <Od Mech>

Mszar, u, lm. **y I.** a. [**Mszaryna**] *miejsce nizkie i bagniste, sośniną zarosłe i mchem okryte.* **2.** bot. (pratella prunulus) *grzyb z rodzaju łączaka.* <Od Mech>

Mszarnik, a, lm. **i** *torfowisko, torfnik, rojst.*

Mszarny I. p. **Mszarowy:** Mszarne i zapadłe puszcze. Pol. **2.** *mchowy, mszysty:* M. pokład leśnego runa. Pol. **3.** zool.: Sowa mszarna p. **Sowa.** <Od Mech>

Mszarowy I. a. **Mszarny** przym. od **Mszar. 2.** bot.: Mszarowa bedłka (agaricus hypnorum) *grzyb z rodzaju bedłki.*

†**Mszarski** przym. od **Mszarz,** *kapłański:* Ofiara mszarska. Żarn. Ubiory mszarskie. Baz. <Od Msza>

†**Mszarstwo, a,** blm. **I.** *stan mszarza, kapłaństwo.* **2.** zb. *mszarze, księża, duchowieństwo:* M. Lutrowe. Zigr.

[**Mszaryna, y,** lm. **y**] p. **Mszar.** <Od Mech>

†**Mszarz, a,** lm. **owie** *kapłan, ksiądz:* Mszarzowie rzymscy. Żarn. Opat go mszarzem uczynił i plebanję mu dał. Baz. <Od Msza>

†**Mszaty** p. **Mszysty.**

× **Mszczenie, a,** blm., czynność cz. **Mścić,** *zemsta, pomsta:* Jeszcze w XV wieku karę za zabójstwo mszczeniem, pomstą nazywano. Wiszn. <Od Mścić>

Mszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mścić ś.,** *zemsta, pomsta, odwet.*

[**Mszczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. [**Mścić ś.**].

Mszeć, eje, ał *stawać ś. mszystym, mchem porastać:* Wilk, leżąc, nie utyje, kamień mszeje, leżąc. Szymon. <Od Mech>

Mszenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Mszyć. 2.** czynność cz. **Mszeć.**

†**Mszenie. a,** blm., czynność cz. †**Mszyć.** Zigr.

Mszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mszyć ś.**

Mszowe, ego, blm. p. **Meszne.**

× **Mszowy** p. **Mszalny.**

Mszyca, y, lm. **e I.** bot. bł. p. **Meszek. 2.** a. **Motylica,** [**Muszyca**] zool. (aphis, lachnus) *owad półpokrywy mszycowaty.* <MUCH/MECH>

Mszycowaty *podobny do mszycy.* Zool.: Owady mszycowate (aphididae).

Mszyczka, i, lm. **i** p. **Msza:** Szła do blizkiego kościoła na cichą mszyczkę. Krasz. Mniemają, że już dosyć powinności swej uczynili, iż mszyczki posłuchali. Żarn.

Mszycznik, a, lm. **i** zool. (syrphus) *owad dwuskrzydły krótkorogi.* <Od Mszyca>

Mszyć, y, ył I. *robić mechatym, kosmacić.* **2.** *mchem okładać, utykać.* **M. ś.** *robić ś. mechatym, kosmacieć:* Koron aby w praniu rękami nie tarto, boby ś. darły, psowały i mszyły. Haur.

†**Mszyć, y, ył** *odprawiać mszę św.* Zigr., Papr. Ludzie ci nieumiejętni, nie dbają, aby uczyli, ale aby tylko mszący, żywot swój jakokolwiek od ubóstwa obronili. Żarn.

Mszyny, yn, blp. *meszek, niteczki, z płótna pod krosna padające.* Mącz.

Mszysto przys. od **Mszysty.**

Mszysty, × **Meszysty,** †**Mszaty** *pełen mchu, omszony, kosmaty, mchaty:* Wypluśnie czasem który wodnik, otworzy objęcia mszyste, jak konary. Weys. <Od Mech>

Mszywian, u, lm. **y** bot. (aphelexis) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

Mszywioł, a, lm. **y** zool. p. **Mięczakowaty.** <?>

Mści skrócenie z **Mości:** Waszej Książęcej Mści. L.

Mściciel, a, lm. **e** *ten, co ś. mści:* M. bratniej krwi. Pot. Może śmierci ojcowskiej być M. prawdziwy. Bardz. Irydjon nie jest tylko mścicielem Polski, ale wszystkich narodów, całej ludzkości. Bełc. Jako typ spiskowca i mściciela, Irydjon jest charakterem skończonym i wykończonym w najdrobniejszych szczegółach. Bełc. Z tej pieś-

ni wstanie M. naszych kości. Mick. Wszedł do sali M. tajnych zbrodni. Słow. <MST>

Mścicielka, i, lm. i forma ż. od **Mściciel:** Furje, złości mścicielki. Bardz.

× **Mścicielny** p. **Mścicielski.** L.

Mścicielski, × **Mścicielny** przym. od **Mściciel.** L.

Mścić, i, ił I. ×M. *wywierać zemstę, odpłacać złym za złe, odwetowywać:* M. kogo, co = **M. ś.** za kogo, za co. M. sprawiedliwość jest obowiązkiem prawa. Ten człowiek na ulicach mszczon będzie. Leop. Niż ś. masz M., trzeba pomyśleć. Prz. M. ś. czego, nad kim, na kim, za kogo, za co, o co, kogo, czego. M. ś. nad nieczułym głupstwo. Prz. Kto ś. mści, dwakroć będzie bitym. Prz. Dawno mówią, kto ś. mści, bywa bit dwa razy. Piel. Uwiódł (= uniósł) żal wielki tego syna cnotliwego (Strusa), że ś. on mścił morderstwa ludu niewinnego. Kob. O krzywdę brata wrychle ś. M. godzi. Kob. Mszcząc ś., zabił go. Troc. Ja mszczę ś. umarłych, jam anioł zarazy. Słow. Śmierci krzyżaka mszczą ś. wszyscy krzyżownicy. Słow. Przen.: Natura mści ś. za nadużycia. **2.** !M. *karać.* <MST>

[**Mścić się, i ś., ił ś.**] (o krowach) *krwią moczyć.* <? MST>

Mścisław, a, lm. **owie** *mściciel sławy, mściciel.* Słow. <Mścić + Sława>

[**Mścity**] p. **I. Mściwy:** M. bywa dwa razy bity.

Mściwie przys. od **Mściwy.**

× **Mściwoprędki** *prędki do zemsty:* Faraon M. Chodk. K. <Mściwy + Prędki>

Mściwość, i, blm. rz. od **Mściwy.**

I. Mściwy, [**Mścity**] *skłonny do zemsty:* M. charakter. Szlachta polska, chociaż porywcza do bitew, przecież nie jest mściwa. Mick. Niemściwe a łaskawe serce każdy poznać może. Skar. Ujrzę twarz pazia — czy mściwa i blada? Słow. To mię zawiodła ręka moja mściwa. Słow. Jednym strasznym i mściwym czynem zajęta. Słow. Wzniósł sztylet M. Słow. Noc okropności mściwa. Słow. <Od Mścić>

2. Mściwy skrócone z **Miłościwy.**

I. Mu skrócone z *jemu*, 3 pp. od **On.** <Zam. Jemu>

2. Mu nieod. w. *naśladowanie głosu bydlęcego.* <Dźwn.>

[**Mu**] dziec. *krowa.*

[**Muc, a,** lm. **e**] **I.** *koń rasy najdrobniejszej.* **2.** *pies podwórzowy z gatunku małych.* **3.** *stworzenie małe, krótkie a grube.* **4.** *człowiek świeżej, zdrowej cery, o rumianych policzkach:* Zdrów jak M. **5.** *nazwa, dawana dzieciom i niedorostkom:* To waszmość do Raszkowa z tą oto piękną panną jedziesz? — M. to zwyczajny, nie żadna piękność, mości dobrodzieju — odrzekł pan Nowowiejski. Sienk. **6.** *człowiek ladaco, bez czci i wiary.* **7.** pog. *szkaradzieństwo, szpetota.* **8.** pog. *mruk.* Zdr. [**Mucek, Mucyk, Mucak, Mucko**]. <Por. Nm. Mutz = coś kusego; mruk>

[**Muca, y,** lm. **e**] **I.** *rodzaj czapki.* **2.** *kępka na błocie.* Zdr. [**Mucka**]. <Nm. Mütze>

[**Mucak, a,** lm. **i**] **I.** p. **Muc. 2.** *człowiek podłego urodzenia, cham, prostak.*

Mucedyn, u, blm. p. **Mucedyna.**

Mucedyna, y, blm., **Mucedyn** *ciało roślinne białkowate, wchodzące w skład glutenu.* Małyszcz. <Now. z Łć. mucedo = śluz>

[**Mucek, cka,** lm. **cki**] **I.** p. **Muc. 2.** *nazwa psa.* **3.** *niuńka, zcicha pęk:* Ty, mucku!

Mucel, cla a. **cela,** lm. **cle** a. **cele,** × **Mocel** hut. *krótki a gruby kawałek żelaza:* Mocle a. mucele, kawałki żelaza krótkie i grubawe, które fryszerz z gęsi wyrabia i oneż pod wagą oddaje robiącym lemiesze, radlice a. blachy. Os. J. <Nm. Mutzel, p. Muc>

Muces, a, lm. **y** p. **Mucet:** Dziekan fakultetu artium, odziany w togę szkarłatną, w mucesie i pitagoryce. Wiszn. <Śr. Łć. muces, z Nm. Mütze, to zaś ze Śr. Łć. almutia>

Mucet, u, lm. **y, Muces,** † **Muczet** *czapeczka duchownych:* Księża po kapitułach wnieśli modę z Niemiec w ubiorach swoich kanonicznych mucetów ze skórek bądź wiewiórczych, bądź popieliczych. Nar. Dali doktorowi biret, M., czerwoną togę. Jak. W. Przen.: Są tam flinty, kaptury, ordery, mucety, drogi szarłat, gronostaj, kożuchy i gunie. Zabł. (= *rozmaite stany*).

Mucha, y, lm. **y I.** zool. (musca) *owad dwuskrzydły krótkorogi:* M., poczwarka skrzydlata, co to z kąta w kątek lata. Jach. Prawa są równie jako pajęczyna, bąk ś. przebije, a na muchę wina. Jak. W. Uwija ś., jak M. w ukropie. Prz. Lecą, jak muchy na lep (= *wpadają w zasadzkę*). Na bagnisku wojska jako muchy na smole zostały. Paszk. Muchy wolą na wrzodach usieść, niż na zdrowym ciele. Birk. Jemu toż samo człowieka zabić, co i muchę. Boh. Opędzać, oganiać od much. Łapać muchy. W czasie cholery ludzie padali jak muchy. Dobra psu i M. Prz. Muchaby z tym uleciała. Prz. (= *wróbelby uniósł jego majętność*). Przen.: Z muchy słonia robią. Jabł. (= *z igły robią widły = przesadzają*). Nawróć ś., nędzniku, obacz ś., mizerna mucho! Rej. Będzie tam much wiele (tak Kozacy Turków nazywali), nie bierze jednak oganek żadnych pawich na nie; dobre kopje, dobre pałasze na takie muchy i gadziny. Birk. Toć to M. dla niego! (= *figa, drobnostka, fraszka*). Muchę gonić po świecie. Pot. (= *strzelać bąki*). — Rozgniewa ś., by mu na nos M. padła. Prz. Przen.: Muchy w nosie = *dziwactwa, grymasy, fantazje, kaprysy.* Fanatykowi koczki drą we łbie a. mu ś. muchy roją w głowie, niektórzy mówią. Mącz. Temu szaleńcowi muchy, co mu mózg we łbie pomieszały, wypłoszę. P. Koch. Na wzmiankę rzeczy tej pokazał zaraz muchy w nosie. Pot. Jak jej w nos M. jaka wlezie, o lada co łaje, fuka, katuje, szczypie, bije i grozi. Opal. Masz muchy w głowie, znać to dziś po tobie. Bratk. Coraz to mu ś. we łbie nowe muchy roją. Pot. Gm.: Wziąć kogo na muchę = *zażyć go z mańki, wziąć go na plewy, na fis.* [Drzewo na muchy] = *lignum quassiae.* **2.** M. hiszpańska (posp.) p. **Kantaryda. 3.** [M. żelazna] *rodzaj pasorzytu.* **4.** Muchami zowią śpiegów, którzy ludzi śledzą i co u cudzych stołów nieproszeni jedzą, muchami także mienią dworskich podsłuchaczów. Jak. W. **5.** p. **Muszka:** Baba, choć jej przeszkadzają zmarszczki, nie przestanie much lepić, nie przestanie farby. Łączn. Często u panien znajdziesz pod muchami krosty. Pot. **6.** *parch u koni, żaba.* **7.** bart. = a) *pszczoła.* b) *barć z pszczołami.* c) zb. = *pszczoły:* Niech zmarnieje wszyćka Kuby M. **8.** bot. (ophrys insectivora) *roś. z rodzaju dwulistnika.* **9.** druk. *plamka w druku, powstała wskutek wypchnięcia nad poziom justunku a. odwrócenia czcionki.* **10.** karc. *pięć kart jednego koloru w grze, zwanej pamfilem.* **11.** leśn. *gruczolek żywiczny, który powstaje z choroby drzew, szczeg. iglastych.* **12.** szew. *esy-floresy na podeszwie.* Zdr. **Muszka, Muszeczka.** Zgr. **Muszysko.** <MUCH/MECH>

† **Mucha, y,** lm. **y** *genitalia:* Sem a Jozefat (zam. Jafet) włożysta płaszcz na swa ramiona a idzie-

ta a opatrzyta i przykryjeta nagość ośca swego, muchy jego więcej nie widziali. B. Sz. <?>

× **Muchair, u,** lm. **y** p. **Moher:** Dobry mieszczce M. niedrogi turecki, trwalszy niż adamaszek przedni a turecki. Jeżow. Sztuka muchairu czarnego dwunitnego. Boh. <p. Moher>

[**Muchair, a,** lm. **y**] p. **Muchomór.** <? Zam. Muchar, sł. lud. do Muchair=tkanina>

[**Muchaira, y,** lm. **y**] p. **Muchomór.**

[**Muchajar, a,** lm. **y**] *niewieści kabat sukienny.* <p. × Muchair>

× **Muchajer, a,** lm. **y** p. **Moher.** Jeżow.

[**Muchajer, a,** lm. **y**] p. **Muchomór.**

Muchar, a, lm. **y** **1.** [M.] *komar.* **2.** bot.=a) p. **Muchomór.** b) M. biały (armillaria luteo-virens) *nazwa ludowa grzyba z rodzaju opieńki.* <Od Mucha>

Mucharka, i, lm. **i** **1.** [M.] p. **Muchomór. 2.** p. **Muchołówka.**

Mucharnia, i, lm. **e** zł. *pasieka.*

[**Muchatka, i,** lm. **i**] p. **Muchomór.**

Muchogłówka, i, lm. **i** lek. (myiocephalum) *plamka na rogówce oka, powstała z blizny, do której przyrosła wypadła tęczówka.* <Mucha + Główka>

Muchojadka, i, lm. **i** **1.** bot. (dionaea muscipula) *roś., stanowiąca gatunek żywolistu.* **2.** [M.] zool. p. **Muchołówka.** <Mucha + JAD>

[**Muchojady, ów,** blp.] pog. *twarz, policzki:* Wyrznął go kułakiem w M. <Mucha + JAD>

Muchojerka, i, lm. **i** p. **Muchołówka.**

Muchołapka, i, lm. **i** **1.** p. **Muchołówka. 2.** bot. =a) (dionaea muscipula) *roś. z rodzaju żywolistu.* b) p. **Toina.** <Mucha + Łapka>

Muchołówka, i, lm. **i** **1.** a. **Muchołapka, Mucharka, Muchojerka** *naczynie, w którym ś. topią muchy.* **2.** bot.=a) p. **Żywolist.** b) p. **Toina. 3.** a. [**Dławimucha, Dławimuszka, Muchojadka**] zool. (muscicapa) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny muchołówek.* Gatunki: M. białoszyja, M. białoszyjka (m. collaris). M. błękitnogrzbiet a. Kamienniczek (m. cyanea). M. żałobna a. [Czerniczek] (m. luctuosa). <Mucha + ŁOW>

Muchołówkowaty *podobny do muchołówki.* Zool.: Muchołówkowate (muscicapidae) *rodzina ptaszków wróblowatych.*

Muchomorka, i, lm. **i** bot. p. **Muchomór.**

Muchomór, ora, lm. **ory, Podsadka, Posadka** bot. (amanita) *roś. z gromady grzybów, z rodziny bedłkowatych.* Gatunki: M. plamisty a. Bedłka pstrokata (a. umbrina s. agaricus pantherinus). M. sromotnikowy a. Bedłka sromotnikowa (a. bulbosa s. agaricus phalloides). M. zwyczajny a. Muchomorka, Muchotrutka, Muchowadź, Muszarka, [Muchar, Mucharka, Muchair, Muchajer, Muchaira, Moromuch, Maromuch, Muchoraj, Muszar, Muszarka, Muchatka, Muchorówka] (a. muscaria s. agaricus muscarius). Wojski zbierał muchomory. Mick. **2.** (arum muscivorum) *roś. z rodzaju aronku.* <Mucha + Mór>

[**Muchoraj, a,** lm. **e**] p. **Muchomór.** <Zap. zamiast Muchaj(e)r>

[**Muchoreść, i,** lm. **e**] p. **Ruchomość.** <Przestawka, zam. Ruchomość>

[**Muchorówka, i,** lm. **i**] bot. p. **Muchomór.**

Muchotrutka, i, lm. **i** bot. **1.** (amiantanthus muscaetonicum) *roś. z rodzaju bezplamki* (p. Bezplamka). **2.** p. **Muchomór.** <Mucha + Trutka>

[**Muchotrzeb, i,** lm. **bie**] bot. p. **Muchotrzew.** <Mucha + TRZEB>

Muchotrzew, wiu, lm. **wie, Gwiazdnica, Gwiazdownica** bot. (stellaria) *roś. z rodziny mokrzycowatych.* Gatunki: M. trawiasty (s. graminea). M. wielkokwiatowy a. leśny a. podleśny (s. holostea). M. właściwy a. Kurzyślep, Mokrzec, Mokrzyca, [Mokrzyc], Muszec, [Muchotrzeb, Mysiotrzew], daw. Myszetrzew, Myszotrzew, Ptasia mięta (s. media). **2.** bł. zam. **Niedośpiałek.** <Zam. Muchotrzeb>

Muchowadź, i, lm. **e** bot. p. **Muchomór.** <? Mucha + WAD>

Muchowaty *podobny do muchy.* Zool.: Owady muchowate=*rodzina owadów dwuskrzydłych.*

† **Muchra, y,** lm. **y** *frędzla:* Nuż owe kutasy, nuż owe dziwne muchry, strzępki, aż dziwno patrzeć. Rej. <p. Machram, por. Ukr. bachrama=frędzla>

Muchrawcowaty bot.: Rośliny muchrawcowate (myoporineae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Muchrawiec, wca, lm. **wce, Mysza jagoda, Prześwietka** bot. (myoporum) *roś. z rodziny muchrawcowatych.* <Naśladowanie niby Łć. myoporum>

[**Mucię, ęcia,** lm. **ęta**] *cielę.* <p. Muc>

× **Mucjana, y,** lm. **y** *gatunek jabłka.* Goł. <?>

[**Mucka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Muca:** Nie jes byle M.! (*= nie głupiś*). **2.** p. **Gaża.** <Nm. Mütze = czapka>

[**Muckać, a, ał**] *całować.* <Dziec.>

[**Muckanie, a,** blm.] czynność cz. **Muckać.**

[**Mucyk, a,** lm. **i**] **1.** p. **Muc:** Przywitany piskliwym szczekaniem trzech bonońskich mucyków. Fred. A. **2.** *wałach.*

Mucyn, a, lm. **y** *koń dziki, zamieszkujący stepy kirgiskie i baszkirskie.* <? por. Muc>

[**Muczek, czka,** lm. **czki**] p. **1. Muk.**

Muczelnik, a, lm. **i** bot. p. **Mącznica.** <Zam. *Mączelnik>

† **Muczet, u,** lm. **y** p. **Mucet.** <p. Mucet>

[**Mućka, i,** blm.] *zacierki z mąki pszennej:* Zambów nie mam, ono sie mućko zywie. <? por. Ukr. muczanka=rodzaj zacierki>

[**Mud', dia,** lm. **die, Mudjo, Mudio**] pog. *chłop.* Por. **Mudziu.** <Ukr. mud' a. mudio>

Mudaryna, y, lm. **y** bot. p. **Mleczara.** <?>

[**Mudio, a,** lm. **e**] p. **Mud'.**

Mudir, a, lm. **owie** *rządca, gubernator turecki:* Pasza, kajmakan, M., każdy zawsze po stronie bejów stawał. Jeż. <Tur. mudīr, z Arab. mudīr dosł.=chodzący>

Mudirować, uje, ował *być mudirem, rządzić:* Postawiłem cię za mudira, mudiruj więc nad tym krwi rozlewem i nad tym płomienia morzem. Jeż.

Mudirowanie, a, blm., czynność cz. **Mudirować.**

[**Mudjo, a,** lm. **e**] p. **Mud':** Te głupie mudje nie rozumieją tego. Dzierz. <p. Mud'>

[**Mudnie**] przys. *marnie:* Pieniądze tak M. stracił. <MUD/MD>

† **Mudo, a,** lm. **a** p. **Mądo.** <Czes. moud, Ukr. mudo, p. Mądo>

Mudrahel, a, lm. **e** **1.** †M. **i** [M.] p. **Mędrek. 2.** [M. a. **Mudrohel**] *gorzałka.* **3.** myśl. p. **Gientyl.** <Ukr. mudrahèl>

Mudrohel, a, lm. **e** **1.** †M. **i** [M.] p. **Mędrek. 2.** [M.] p. **Mudrahel.**

[**Mudrzeć, eje, ał**] *wszczynać, stroić* (np. figle). <Ukr. mudryty>

[**Mudrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Mudrzeć.**

†**Mudzenie, a,** blm., [**Mudzenie**] czynność cz. **Mudzić.**

[**Mudzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mudzić ś.**

[**Mudzian, a,** lm. **i** a. **y**] **1.** p. **Młodzieniec. 2.** *swat.* <Zam. Młodzian>

†**Mudzić, i, ił,** [**Mudzić**] *mitrężyć, mordować, marudzić, nudzić, bałamucić, zwlekać, opóźniać:* Niech sobie czasu nie mudzę. Mudzi jeszcze sejm tak długo wleczony, póki poseł od hana nie przyjechał. Tw. Co ś. bawią i czemu tak mudzą? Mor. A. [**M. ś.**] *przykrzyć ś., dłużyć ś., nudzić ś.:* Niechże mi ś. świat nie mudzi. <MUD/MD>

[**Mudziu**] *nazwa, nadawana djabłu.* Por. **Mud'.** <p. Mud'>

[**Mues**] *pieniądze* (wyraz szkolny). <Z Hb. późn. māoth=pieniądze, od māāh=szeląg, przez Żyd.>

Muezin, a, lm. **owie** p. **Muezyn:** M. wstąpił na wieżę wyniosłą, Allaha święte rozpoczyna pienie. Słow. Hymn śmierci głoszą usta muezina i na zabójcę miotają przekleństwa. Słow. Co dnia, gdy przyszła wieczorna godzina, śpiewającegom słyszał muezina. Słow.

Muezym, a, lm. **owie** p. **Muezyn:** Odzywają ś. głosy niby muezymów, ogłaszające koniec roboty. Bał.

Muezyn, a, lm. **owie, Muezym, Muezin, Muezzin** u mahometan, *nawołujący z minaretu do modlitwy.* <Arab. muedhdhin a. muezzin>

Muezzin, a, lm. **owie** p. **Muezyn:** Muezzinowie, czyli oznajmiciele, zwołują lud na modlitwę. Mick.

Mufa, y, lm. **y 1.** [M.] *rodzaj pochwy żelaznej, nakładanej na koniec szynkla u wozu.* **2.** rzem. p. **Łącznik.** Zdr. **Mufka.** <Nm. Muff>

Mufeczka, i, lm. **i** p. **Mufka.**

Mufel, fla, lm. **fle** tech. p. **Mufla.** <Nm. Muffel>

Mufka, i, lm. **i 1.** a. × **Mufta,** × **Manszonik** *zarękawek, którego używają kobiety dla ukrywania rąk od zimna.* **2.** p. **Mufa.** Zdr. **Mufeczka.**

Mufla, i, lm. **e, Mufel** tech. **1.** *naczynie z glinki ogniotrwałej, w które wkładają ś. wyroby, aby były osłonione od bezpośredniego działania płomienia.* **2.** *rodzaj retorty z glinki ogniotrwałej, używanej do wytapiania cynku z galmanu.* **3.** M. pieca probierskiego=*półcylindrowe naczynie ze ścianą tylną, służące za przestrzeń roboczą do czynności probierskich.* Łab. <Fr. moufle>

Muflon, a, lm. **y** zool. (ovis musimon) *zwierzę racicowe, pochworogie, z rodziny owiec.* <Fr. mouflon>

Muflowy przym. od **Mufla:** Piec M. Głowa muflowa=*rura wchodząca do mufli.* Czeluść muflowa.

× **Mufta, y,** lm. **y** p. **Mufka.** Zdr. × **Muftka.** <Zam. Mufka>

× **Muftka, i,** lm. **i** p. **Mufta.**

Mufty, ego 1. lm. **owie** *najwyższy kapłan i sędzia w Turcji:* M. największy bałamut w duchowieństwie pogańskim. Star. M., nad wsze starszy hodzie. Pot. **2.** blm. *daw. zabawa towarzyska.* Goł. <Arab. mufti>

1. [**Muga, i,** lm. **i**] *sznur u niewodu.* <? Por. Słń. muga=smuga, pas>

2. [**Muga, i,** lm. **i**] *komar, meszka.* <Z Nm. Mücke>

Muharram, u, lm. **y, Maharem** *pierwszy miesiąc w roku u Persów.* <Arab. muharram dosł.=zabroniony, święty>

[**Mujstra, y,** lm. **y**] p. **Mustra.**

1. [**Muk, a,** lm. **i**] *milczek, człowiek skryty, milczący, niuńka.* Zdr. [**Muczek**]. <Z Nm. Muck(er)>

2. [**Muk**] w wyrażeniu: Ani M.!=*ani mru mru!, ani słowa!, milcz!* <Nm. Muck=odezwanie ś., bąknięcie>

Mukadyn, u, blm. *jakaś daw. tkanina droga.* <Arab. mokaddim dosł.=przednie, dostojne>

Mukadynowy przym. od **Mukadyn:** Pasy mukadynowe. Goł.

Mukier, a, lm. **owie** *mruk, człowiek niezadowolony; mistyk.* <Nm. Mucker>

Mukieryzm, u, blm. *usposobienie mukierów:* Zawrzało na przestrzeni całego narodowego liberalizmu, mukieryzmu junkierskiego, wreszcie demagogów antysemickich.

[**Mukinia, i,** lm. **e**] *drzewo grusza mączna* (pirus aria). <Slc. mukyňa, Czes. mukyně, od muka=mąka>

[**Muknąć, nie, nął**] *słabo i nieśmiało ś. odezwać, mruknąć, bąknąć:* Ani me! nie muknął (=*nie pisnął*). <Nm. mucken>

[**Muknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Muknąć.**

†**Mukojer, u,** lm. **y** *czynsz:* Płacił on mukojeru do skarbu tureckiego 75000 talarów lewkowych. Rol. <Z Arab. mukarrer dosł.=ustalony, stały, skąd Rum. mucarer=rodzaj podatku>

[**Muksztyn, a,** lm. **y**] p. **Musztyń.** <p. Musztyń>

Mulać, a, ał 1. †M. *mułem oblepiać, walać; zamulać:* Potrawy różnej przyprawy mulają a nie tuczą. Pilch. **2.** [M.]=a) *szkodliwie trzeć skórę konia, wołu; uciskać, trzeć, odciskać skórę, aż powstaną nagniotki:* Twoją szyję siedem lat jak łańcuch mula. Syrok. b) *dłubać.* c) *rznąć tępą piłą.* d) *jeść powoli.* [**M. ś.**] *obcierać ś.:* Gdzieniegdzie kładą wołom jarzma na rogi; przynajmniej na rogach nie mulają ś. Kluk. W złej uprzęży konie ś. mulają. <MUŁ/MYŁ>

†**Mulanie, a,** blm., [**Mulanie**] czynność cz. **Mulać.**

[**Mulanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mulać ś.**

Mularczyk, a, lm. **i** *pomocnik, czeladnik mularza; chłopiec mularski.*

1. Mularka, i, lm. **i 1.** p. **1. Mularzowa. 2.** blm. p. **Mularstwo:** Zajmować ś. mularką. Na majstra wyszedł w mularce. Pir. Iść na mularkę. **3.** posp. (w Warszawie) *bułka z pośledniej mąki, bułka zwyczajna.*

2. Mularka, i, lm. **i 1.** *poganiaczka mułów.* L. **2.** p. **2. Mularzowa.**

Mularski przym. od **Mularz;** × **Murarski:** Majster M. Czeladź mularska. Robota mularska. Żart.: Pieczeń mularska=*wątroba.*

Mularstwo, a, blm., **Mularka,** × **Murarstwo,** × **Murarka** *rzemiosło mularskie, stan mularza.*

1. Mularz, a, lm. **e,** × **Murarz 1.** *ten co muruje, buduje, używając za materjał cegły, kamieni, gliny, wapna, cementu:* Ten, kto ś. bawi koło kamieni, cegły i kawałków roboty, tylko jest mularzem, nie całym architektem. Jabł. **2.** prow. *zdun.* **3.** Wolny M.=*członek loży masońskiej,* wolnomularz, mason, ×frankmason, ×franmason, ×farmazon: Cóż to zniesiecie wy, bracia, że wolnych mularzy związek zawsze na celu będzie złej potwarzy? Min. <Zam. *Murarz, z Nm. Maurer, to zaś z Łć. murus=mur>

2. Mularz, a, lm. **e** p. **Mulnik.**

1. Mularzowa, ej, lm. **e, Mularka** *żona mularza.*

2. Mularzowa, ej, lm. **e, Mularka** *żona mulnika.*

× **Mularzów** *należący do mularza.*

Mularzówna, y, lm. **y** *córka mularza.*

Mulasty 1. p. **Mulisty. 2.** *podobny do mułu, mający własności mułu.* <Od 2. Muł>

Mulat, a, lm. **ci** *człowiek urodzony z ojca białego i matki Murzynki lub odwrotnie.* <Hp. mulato=1) czarniawy, 2) mulat>

× **Mulater, tra,** lm. **trowie** p. **Mulnik:** Idzie jako M. abo masztalerz jaki. Birk.

Mulatka, i, lm. **i** *kobieta urodzona z ojca czarnego a matki białej, lub odwrotnie.*

[**Mulawka, i,** lm. **i, Malawka**] *rodzaj ryby.* <? Od 2. Muł>

Mulda, y, lm. **y** garb. p. **Niecka.** <Nm. Mulde>

[**Muldać, a, ał**] **1.** *[mamlać], szeplenić, mówić jak dziecko.* **2.** *ssać.* <Czes. muldati>

[**Muldanie, a,** blm.] czynność cz. **Muldać.**

Muleć, i, ał myśl. *skomleć* (o psach). <Dźwn.>

1. Mulenie, a, blm., czynność cz. **Muleć.**

2. Mulenie, a, blm., czynność cz. **Mulić.**

[**Mulészka, i,** lm. **i**] p. **Muliszka.**

Muleta, y, lm. **y 1.** × M. *ranne obuwie kobiece, pantofle damskie.* **2.** w lm. gieol. *małżowe muszle wód słodkich w utworach wierzchnich trzeciorzędowych,* pątnice. Łab. Zdr. × **Muletka.** <Fr. mule, zdr. mulette>

× **Muletka, i,** lm. **i** p. **Muleta.**

Mulę, ęcia, lm. **ęta** *małe muły, płód muła:* U maciorki w brzuchu też tak długo, jako i konie, to jest dwanaście miesięcy od poczęcia, mieszkają mulęta. Trzyc.

Muli, Mułowy przym. od **1. Muł:** Gnój M. L.

Mulica, y, lm. **e 1.** *samica muła.* Kn. **2.** *drzewo przyprawione dla zręczności kierowania sochą, trzymając za rękojeść.* Kluk.

Mulicyt, u, lm. **y** min. p. **Wiwjanit.** <Nm. Mullicit>

Mulić, i, ił *zamulać, mułem oblepiać, zalepiać:* Woda zła muli żołądki. Bardz. <Od 2. Muł>

Mulik, a, lm. **i** zł. *mularz, murarz.*

[**Mulik, a,** lm. **i**] *rodzaj gruntu niezgorszego.* <Od 2. Muł>

Muliny, in, blp. posp. *muł koryta, jeziora lub rzeki.*

Mulisko, a, lm. **a 1.** p. **2. Muł. 2.** *wielkie nagromadzenie mułu, szlamu:* Kobyli kopr M. z pęcherza wywodzi. Syr.

Mulisto przys. od **Mulisty,** p. **Mułkowato.**

Mulistość, i, blm. rz. od **Mulisty.**

Mulisty, Mulny, Mulasty, Mułowaty, Mułkowaty *pełen mułu, szlamowaty, błotnisty:* Stawowa woda jest w sobie gruba, mulista. Haur.

Mulisz, a, lm. **e** myśl. *pysk, np. u psa, wilka:* Napróżno, bestjo wilku, M. chowasz, chcesz ś. ocalić, nic to nie pomoże, muszę cię dostać. <Może MUŁ/MYŁ>

[**Muliszka, i,** lm. **i, Mulészka**] *skorupa ślimacza, wyrzucona na brzeg morski.* <Od 2. Muł>

† **Mulitanka, i,** lm. **i,** [**Mulitanka**] p. **Multanka:** Gajdy a. mulitanki. Mur.

[**Mulizna, y,** lm. **y**] *ziemia gliniasta, chuda.* <Od 2. Muł>

Mulka, i, lm. **i** *gałeczka z waty, wyrabiana przez kwiaciarki, jako pączek sztucznych kwiatów.* <Z Fr. moule dosł.=modła>

1. [**Mulka, i,** lm. **i**] *żentyca.* <Nm. Molke = syrowatka>

2. [**Mulka, i,** lm. **i**] *pocałunek, całus.* <Dnm. mulken=Nm. Mäulchen>

× **Mulkta, y,** lm. **y** *kara pieniężna:* Audytor nuncjatorski skasował mulktę. Mat. <Łć. mul(c)ta>

Mulnica, y, lm. **e** bot. p. **Namulnik.** <Od 2. Muł>

Mulnik, a, lm. **cy, Mularz,** × **Mułarz,** × **Mulater** *pastuch, poganiacz, przewodnik mułów.* Kn. <Od 1. Muł>

Mulny p. **Mulisty.**

1. Multan, u, blm., **Multon** *gatunek bardzo miękkiej tkaniny wełnianej:* Bierze ś. M. abo insze sukno, grzeje ś. nad węglami rozżarzonemi i trze ś. ciało. Krup. Por. **Molton.** <Fr. molleton, skąd Nm. Ang. molton, sł. lud. do nazwy kraju Multany>

2. Multan, a, lm. **y 1.** *gatunek szabli:* A M. w szyję zmierza. Kn. Multany dla piechoty. Krasz. **2.** bot. p. **Tytuń.** <Od nazwy kraju Multany>

Multanka, i, lm. **i,** † **Mulitanka,** [**Mulitanka**], w lm. **Multanki,** † **Mutyanki** *dudka, piszczałka, kobza:* Jasiniek gra na multance. M., dudki bączek mające z kilką piszczałkami, zowią je tak, że w multańskiej ziemi najwięcej ich zażywają. Nagur. Nucić będziem na multance o przyjaźni i kochance. Niem. Skinął na chłopców, ci do multanek. Mick. <Od nazwy kraju Multany>

Multanki, nek p. **Multanka.**

Multanowy przym. od **1. Multan:** Kontusz, czekman M. Goł.

Multon, u, blm. p. **1. Multan.**

Multum przys. *dużo, wiele:* Gratów wszelkiego kalibru mieliśmy M., bo stary wszystko chował. Wilcz. <Łć. multum>

Multyplikacja, i, lm. **e** p. **Multyplikowanie;** *pomnażanie; rozmnażanie ś.:* M. kary. Mał. Jeżeli to życzenie multyplikacji i do mnie ś. stosuje, tedy niech mnie krucy zdziobią, jeżeli wiem, co mam z nim zrobić. Sienk. † M., działanie arytmetyczne *(=mnożenie).* <Łć. multiplicatio>

Multyplikator, a, lm. **y 1.** lm. **owie** *ten, co multyplikuje, mnożyciel.* **2.** † M. *liczba, przez którą ś. mnoży,* mnożnik. **3.** fiz. p. **Galwanoskop.** <Łć. multiplicator>

Multyplikować, uje, ował *mnożyć.* <Łć. multiplicare>

Multyplikowanie, a, blm., **Multyplikacja** czynność cz. **Multyplikować.**

1. Muł, a, lm. **y,** × **Mułosieł,** × **Mułoosieł** zool. (equus mulus, equus hinnus) *potomstwo klaczy pokrytej przez osła:* Muły powolne. L. Czasem i M. wierzgnie. Pot. Mułowie. P. Koch. Zdr. **Mułek, Muleczek.** <Łć. mulus>

2. Muł, u, lm. **y** *szlam, błoto:* Uformował Bóg człowieka z mułu ziemi. Leop. Zlać napój z mułu. Troc. *(=ze zgręzów, z gąszczu).* M. ś. w rzeczach rzadkich na dnie ustawia. Troc. Ten okręt zastrzągł do mułu. Słow. Zdr. **Mułek.** Zgr. **Mulisko.** <MUŁ/MYŁ>

[**Mułaka, i,** lm. **i**] *mokra łąka.* <Od 2. Muł>

× **Mułarz, a,** lm. **e** p. **Mulnik.**

Muławka, i, lm. **i** zool. p. **Kózka.** <Od 2. Muł, por. Malawka>

Mułeczek, czka, lm. **czki** p. **1. Muł.**

1. Mułek, łka, lm. **łki** p. **1. Muł.**

2. Mułek, łku, lm. **łki** p. **2. Muł;** *piasek pyłkowaty:* M. krzemienny=*pokłady miałkiej krzemionki ze szczątkami wymoczków.*

[**Mułka, i,** lm. i] p. **Mąka.** <Zam. Mąka>

Mułkowato przys. od **Mułkowaty; Mułowato, Mulisto.**

Mułkowaty p. **Mulisty;** *podobny do mułku:* Kasztan podoba sobie najbardziej na gruncie mułkowatym. Jak. W. <Od 2. Mułek>

Mułła, y, lm. **y,** [**Mołła, Mołna, Mołda**] *duchowny tatarski.* <Tur. mołlā = władca; sędzia; Tat. mołlā=duchowny, z Arab. mulā, mewlā i t. p.>

× **Mułoosieł, sła,** lm. **sły** p. **1. Muł.** Troc. <Muł + Osieł>

× **Mułopas, a,** lm. **owie** *pastuch mułów.* Mym. <1. Muł + PAS>

× **Mułosieł, sła,** lm. **sły** p. **1. Muł.**

Mułowato przys. od **2. Mułowaty,** p. **Mułkowato.**

1. Mułowaty *podobny do muła, taki jak u muła:* Klacz żeby była zadu rozbitego, a jako zowią, mułowatego. Dor.

2. Mułowaty p. **Mulisty.**

1. Mułowy p. **Muli:** Końskiego lub też mułowego rogu naraszplowanego dodać. Jak. W.

2. Mułowy przym. od **2. Muł:** M. wrątek wezbranych fal na Nilu. Słow. Kąpiele mułowe *(=błotne, szlamowe).*

× **Muły, ów,** blp. *pantofle wysokie, obuwie wysokie w rodzaju patynek lub pantofli.* Kn., Dudz. <Fr. mule>

† **Mum, u,** lm. **y** *gatunek piwa:* Mumy brunszwickie. Mor. A. Miejmyż tedy szwarce, szepce, mumy, marce i wszytki pomorskie piwa. Ocz. <Podobno od nazwiska Nm. Mumme † 1492>

[**Muma, y,** lm. **y**] **1.** dziec. *strach, straszydło.* **2.** *drobny pasorzyt, zwłaszcza we włosach dzieci.* <Dziec.>

[**Mumacz, a,** lm. **e**] *duch, mający siedzibę w studniach.* <Dziec.>

× **Mumifikacja, i,** lm. **e** lek. (mumificatio) *zeschnienie i stwardnienie obumarłego członka,* z g o r z e l s u c h a. <Niby Łć., z Mumja + Łć. -ficatio, od facere=robić>

Mumja, i, lm. **e 1.** *trup z ciał zabalsamowanych, znajdywanych w grobach egipskich;* przen. *człowiek wyschły, bez energji, małomówny, jak martwy:* Tu przywożono nieboszczyków i robiono z nich mumje. Prus. M., zamknięta w balsamiczne łoże. Mick. Ty mumjo egipska! Przen.: Czy to kraina za Lety potokiem, czy miast wielka mumija, zwłoki Herkulanu? Mick. **2.** † M. *balsam do balsamowania zwłok.* Troc. <Przez S. Fr. mumie (Fr. momie), z Prs. mūmijā, od mūm a. mom=wosk>

Mumjowy przym. od **Mumja:** Cera żółta Chińczyka ma coś mumjowego.

[**Mumlać, a, ał, Memłać**] *gryźć długo, przeżuwać długo pokarm, nim ś. go połknie:* Dzieci i starcy mumlają. <Dźwn.>

[**Mumlanie, a,** blm.] czynność cz. **Mumlać.**

[**Mumrzeć, rze, rał**] *warczeć, burczeć.* <Dźwn.>

[**Mumrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Mumrzeć.**

Mumszanc, u, lm. **e** *tkanina znana w dawnych wiekach:* Górnicki wspomina, że Ferdynand, arcyksiążę, w tych maszkarach przyniósł M. królewnie Katarzynie. Goł. <Nm. Mumm(en)schanz>

† **Munderować, uje, ował** p. **Mundurować.** Troc.

† **Munderowanie, a,** blm., czynność cz. **Munderować,** *mundurowanie.*

† **Munderownie** przys. *w mundurze:* Wszyscy gospodarze i czeladź wychodzili z rusznicami chędożonemi, M. Wej.

† **Munderunek, nku,** lm. **nki,** [**Munderunek**] p. **Mundur.** <Od Mundur, ze sł. lud. do Moderować>

† **Munderunkowy** przym. od **Munderunek,** p. **Mundurowy:** Kapelusz M. Troc.

Mundklej, u, blm., **Mondklej, Mąklej, Mundlejm** *rodzaj kleju w tabliczkach, zwilżanych w ustach przy klejeniu.* <p. Mąklej>

Mundlejm, u, blm. p. **Mundklej.**

Mundloch, u, lm. **y** *otwór we flecie, w który ś. dmie w czasie gry.* <Nm. Mundloch>

× **Mundować, uje, ował** *przepisać na czysto.* <Z Łć. mundare=oczyszczać>

× **Mundowanie, a,** blm., czynność cz. **Mundować.**

Mundsztuczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Mundsztuk. 2.** p. **Munsztuczek.**

Mundsztuk, u, lm. **i** p. **Munsztuk:** Osobno kieszeń z ładunkiem cygarów i mundsztuków do nich. Ochoc. Grano wsiadanego przez M. Sienk. Zdr. **Mundsztuczek.**

Mundum, w lp. nieod., lm. **a, ów 1.** *akt na czysto przepisany.* **2.** *rezolucja, decyzja.* <Łć. mundum ni.=czyste>

Mundur, u, lm. **y,** [**Mondur**], † **Mundurunek,** † **Munderunek,** × **Monderunek,** [**Munderunki** lm., **Moderunki** lm.] **1.** *odzież urzędowa, umundurowanie, uniform:* Mundury wojska zaczęły ś. u nas co do gwardji za Augusta II, co do wojska całego za Józefa Potockiego. Cz. Niegdyś w stolicy sławne pisał ody; potym wdział M., lecz i w wojsku belletrysta, wiersze rabiał. Mick. Na grzbiecie M. skiereszowany, na piersi krzyżyk, pod nim dwie rany. Chęć. M. żołnierski, oficerski, ułański, akademicki, szkolny. M. pensjonarski. M. galowy. Nie było tu mowy o tak zwanym małym mundurze, czyli przymunderunku. Górs. Wielki M. giemajna składał ś.: z sukni, kamizelki, halsztuka, pończoch i kapelusza. Górs. Przen.: Oto masz, Apollinie, patrz pod twemi znaki, w jak odartym świecimy mundurze chudaki. Zabł. Przen.: Kartofle w mundurach a. z mundurami=*w łupinach gotowane i tak podane na stół.* **2.** [M.] *uzbrojenie:* Dać munduru i pieniędzy. **3.** przen. *służba wojskowa:* Często miał ociec, zamożny w intratę, M. dla syna za wolności stratę. L. Zdr. **Mundurek, Mundureczek,** × **Munduczyk.** Zgr. **Mundurzysko.** <Przez Nm. Montur = urządzenie, uekwipowanie, z Fr. monter=urządzać, stroić i t. d.>

× **Munduczyk, a,** lm. **i** p. **Mundur:** Najlepiej lubiła chodzić w mundurczyku. Krasz.

Mundureczek, czka, lm. **czki** p. **Mundur.**

Mundurek, rka, lm. **rki** p. **Mundur;** *mały mundur, szczeg. uczniowski:* Kazał ś. ubierać Franusiowi w studencki M. z czerwonym kołnierzem. Wilcz. Przen.: A teraz siostry nam co o sobie opowiedzą, zawołały chórem mundurki *(=uczniowie w mundurkach).*

× **Mundurkowicz, a,** lm. **e** *uczeń gimnazjalny.*

Mundurkowy przym. od **Mundurek:** Z końcem roku szkolnego mizeractwo młodzieży mundurkowej, ślęczącej nad książkami i przygotowującej ś. do egzaminów ostatnich, dochodzi do zenitu.

Mundurować, uje, ował, [**Mondurować**], † **Munderować** *w mundur ubierać; dawać mundury, np. wojsku.*

Mundurowanie, a, blm., [**Mondurowanie**], † **Munderowanie** czynność cz. **Mundurować.**

Mundurowy przym. od **Mundur;** [**Mondurowy**], † **Munderunkowy,** × **Monderunkowy:** Strój M. Frak M.

† **Mundurunek, nku,** lm. **nki** p. **Mundur:** Zebrawszy chorągiew i dawszy im M., przyszedłem do

obozu. Mat. Wydanie mundurunku. Mat. <Z Nm. Montirung, p. Mundur>

Mundurzyna, y, lm. **y,** [**Mondurzyna**] m. *lichy, nędzny mundur:* M. na nim powycierany, podarty,

Mundurzysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Mundur:** Zdjął mi suknie uczciwe, a włożył to M. wytarte. L.

[**Mung, a,** lm. **i**] *ciura, safanduła:* Myśleniczan przezywają mungami. <Nm. Munk>

Munia, i, lm. **e 1.** a. **Niuń, Niunia** *człowiek leniwy i głupi, głupiec, niedołęga:* Co sam łaził by M. po drogach piechotą, pod nim frez nogi stawia, ale nie z chromotą. Ostror. **2.** †M. *człowiek zarozumiały i małomówny.* **3.** [M.] = a) *kobieta niema, małomówna, zarozumiała.* b) *warga gruba, obwisła.* c) a. [**Mamunia**] *twarz, usta, pysk, gęba, morda.* Zdr. **Muńka.** <Zap. Dziec.>

†**Municja, i,** lm. **e 1.** *miejsce obronne, fortyfikacja:* Pomorzanie na czoło i z boków płoty przed sobą uczynili; Skarbimierz z tyłu na nich uderza; zaczym też one municje ich na czele Bolesław przerwie. Biel. M. W Bartonji, chociaż spustoszonej, municji jest do siedmi, przez krzyżaków zbudowanych. Biel. M. Obrony w municjach, w mieściech naszych żadnej niemasz. Petr. Municje dwojakie są królestwom potrzebne: zamki według teraźniejszego, kolonje według starego zwyczaju. Star. O zamkach i municjach moc dajemy hetmanowi, te, któreby nie mogły wydzierżeć nieprzyjacielowi, znosić i palić. Vol. **2.** i [M.] *amunicja:* Municją Kamieniec może nas posilać. Pot. <Łć. munitio>

Municypalista, y, lm. **ści, Municypał** *członek municypalności, radca miejski.*

Municypalizacja, i, blm. *oddanie pod władzę zarządu miejskiego:* Upaństwowienie i M. wszystkich dogodności powszechnych.

Municypalność, i, lm. **i 1.** *urząd miejski, zarząd miasta.* **2.** × M. *gwardja miejska.* <Z Fr. municipalité>

Municypalny *municypjom właściwy, miejski:* Zarząd, urząd M. Że prawie po wszystkich narodach prowincje, stany, miasta, kompanje mają swoje od praw powszechnych ekscepcje, takowe prawa municypalnemi a. miejscowemi nazywamy. Ostr.

Municypał, a, lm. **owie** p. **Municypalista:** Jeden Herkules ma na imię, wtrącił z municypałów któryś. Jeż.

Municypjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *miasto, mające samorząd:* Municypja rzymskie. W izbie rycerskiej pomniejsze municypja zachowały poczesne miejsce w reprezentacji stanowej. Remb. <Łć. municipium>

× **Munificencja, i,** blm. *hojność, szczodrość, szczodrobliwość, ofiarność:* Do drugich (kościołów) siła pańską munificencją dopomógł. Nies. Pobożna M. możnych dobroczyńców. <Łć. munificentia>

Muniment, u, lm. **a** (daw.) *dowód prawny do popierania sprawy:* Bez żadnych godzin (p. Godzina pod 7), obmów i munimentów. Mat. <Łć. munimentum>

× **Munster, tru,** lm. **try** p. **Mustra.**

[**Munstrować, uje, ował**] p. **Mustrować.**

[**Munstrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Munstrować,** *mustrowanie, musztrowanie.*

× **Munszter, tru,** lm. **try** p. **Mustra:** Kazałem tymczasem dla uczenia munsztru na formę flint drewniane porobić. Mat.

× **Munsztrować, uje, ował** p. **Mustrować:** A ja jeszcze, rekrutując i munsztrując ludzi, zostałem ś. na konsystencji w Kobryniu. Mat.

× **Munsztrowanie, a,** blm., czynność cz. **Munsztrować,** *mustrowanie, musztrowanie.*

Munsztuczek, czka, lm. **czki, Mundsztuczek, Musztuczek,** [**Mustrączek**] **1.** p. **Munsztuk. 2.** *rurka do osadzania cygar i papierosów przy paleniu, cygarnica, cygarniczka.*

Munsztuk, a a. **u,** lm. **i, Mundsztuk, Musztuk,** †**Muńsztuk,** × **Monsztuk,** †**Monstuk 1.** *przyrząd do kiełznania koni:* Jeździć na munsztuku. Trzymać konia na munsztuku. Munsztuki są to różnego kształtu żelaza, w pysk koniowi wetknięte wpoprzecz, do którego rzemienne przyprawione cugle jeździec w ręku utrzymuje. Kluk. (Koń) białemi piany srebrzył skrwawiony M. i wędzidła. Słow. Przen. *hamulec, tama, wodza, wodze:* Bo ś. tak widzi niektórym, żeby sprawiedliwość, gdyby jej strzec oni mieli, miała być jako jednym munsztukiem, któryby je pohamować, a poniekąd zniewolić miał. Górn. Nie rozumiej, jakobym ja szczodrobliwość wściągać i onę na bardzo przykrym munsztuku mieć chciał. Górn. Żebyście naleźli jaki M. na krzywoprzysięstwo. Górn. Iż z Włoch wiele ś. złych rzeczy do Polski przynosi, trzebaby i munsztuki stamtąd przynieść te, któremi we Włoszech występki hamują. Górn. Miłość cnoty, toć to jest najtwardszy M. białym głowom. Górn. Potężny M. dobre ćwiczenie. Falib. Chychotania nie słychać, skromny język, gardło na munsztuku. Birk. **2.** przen. rub. *twarz, gęba, pysk, morda, policzek:* Nie zastępuj mi drogi, bo cię pięścią w M. uderzę. Wilk. **3.** *osada cybucha, która ś. bierze w usta:* M. bursztynowy (= *bursztyn*). **4.** *część gilzy od papierosa, którą ś. trzyma w ustach.* **5.** *okucie pochwy broni siecznej przy rękojeści.* **6.** *otwór, którym woda wypływa, wylot.* **7.** muz. *cząstka narzędzia dętego, w którą ś. dmie grając,* in. u s t n i k: Trąbić przez M. hasło, sygnał (= *dawać trąbą hasło, sygnał*). Zdr. **Munsztuczek,** [**Mustraczek**] <Nm. Mundstück>

†**Munsztukarz, a,** lm. **e** *ten, co robi munsztuki dla koni, wędzidlarz.*

Munsztukowy przym. od **Munsztuk; Musztukowy.**

†**Munsztułuk, a,** lm. **i,** †**Musztułuk** *nagroda, podarek:* Herb ten żołnierzowi król dał w munsztułuku, że przed potrzebą w locie orła ubił z łuku. Pot. Przen.: Ty, czauszu, coś przyszedł z fukiem, z takim odejdziesz dziś munsztułukiem, że z polskich matek każda, co zlęże, rodzi serdeczne i mocne męże. Koch. W. <Tur. (z Prs.) mysztułuk dosł. = dobra wiadomość i nagroda za nią>

Muntowy p. **Montowy.**

Muńka, i, lm. **i** p. **Munia:** Królu! długoż nami wzdy by muńkami wodzisz, a nas jeno kusisz? Leop. Syna takiego mieć będziesz, jaki sam jesteś, domator, bałamut i M. Opal.

†**Muńsztuk, a,** lm. **i** p. **Munsztuk:** I M. i siodło i człowieka wziął na ś. Błaż.

Mur, u, lm. **y 1.** *ściana z cegieł a. kamieni, spojonych zaprawą mularską:* M. ceglany, kamienny. M. fundamentowy. M. ciosowy a. przyborowy (= *ściana z ciosowych kamieni złożona*). M. cyklopowy a. starowieczny, w którym spojenia kamieni nie zachowują żadnego stałego kierunku, lecz tak są z sobą przypuszczone, jak tego naturalna nieforemność kamienia najłatwiej doradzała. Podcz. M. dziki (= *ściana z kamieni nieociosanych, bez ładu w spojeniach i bez należytego przylegania*). M. nadziany, którego środek jest z gruzu na zaprawie wapiennej, a ściany zewnętrzne

obłożone są kamieniem ciosowym. Podcz. M. nagi (*=M. bez tynku*). M. nasypowy, w którym odstęp, zostawiony między dwiema cienko murowanemi ścianami, wypełnia ś. kawałkami cegły i kamienia. M. nierównowarstwowy (*=M. o warstwach nierównej wysokości*). M. równowarstwowy (*=M. mający wszystkie warstwy równej wysokości*). M. odlewany (z gruzu i wapna). M. płytowy (*=M. z płyt złożony*). M. pruski (*=ściana z drewnianego wiązania, wypełniona cienkim ceglanym murem*). M. rzymski a siatkowy (*= M., którego zewnętrzne ściany złożone są z małych w kwadrat ociosanych kamieni tufowych*). M. suchy (*=M., w którym zamiast zaprawy do spajania kamieni a. cegieł używa ś. mchu*). M. ziemiolity, lepianka. Podcz. Wznieść, wystawić M. Dać ścianę z muru. Przybić co do muru. Milczy, jak M. Prz. Głuchy, jak M. Gadać, jak do muru (*=jak do kamienia, jak do ściany*). Nasz egoista, jakby do muru gadano, siecze a żuje, milcząc. Mick. Głową muru nie przebije. Prz. (*= próżno walczyć z mocniejszym*). Muru głową przebijać. Troc. Trudno głową mur rozrywać. Pot. Cierpliwość i mury przebija. Prz. Przen.: Przyprzeć kogo do muru(*=nie dać komuś ś. wykręcić, zmusić kogoś do czegoś*). Góry, mury na kogo walić. Prz. (*=obgadywać, oskarżać, zarzutami obarczać, potępiać kogo*). — Murem co opasać, otoczyć. Murem obwodzić. Troc. Siedzieć pod murem (*=żebrać*). Skończył pod murem (*=umarł żebrakiem*). M. a. częś. w lm. Mury*=ściana, otaczająca miasto, twierdzę:* W murze położony. Troc (*=w obrębie murów miejskich*). Polak to ma po naturze: bić ś. polem, a nie w murze. Prz. Siedzieć, jak za murem (*=być bezpiecznym; ubezpieczyć ś. przeciw czemu*). W przewrotności kłamstwa swego, jak za murem siedzi. Koch. W. I baba śmielsza za murem. Prz. Ciągnąć z wojskiem pod mury twierdzy. Nieprzyjaciel stanął pod murami. Z murów powiewa chorągiew nieprzyjacielska. W bitwach na czele, pierwszy był na murach. Mick. Za murami (*=za miastem*). Patrz na te mury z dębowego lasu. Mick. (*= palisadę, częstokół, ostrokół*). Przen.: Broniły Litwę murami żelaza. Mick. (*=bronią, orężem*). Przen.: *obrona mocna:* Mocne mury, miłość poddanych. Rej. Mocny M. złych jest towarzystwo dobrych; gdzie ci są, Bóg gniewu swego nad złemi nie rozciąga. Skar. Osiędziesz w takim królestwie, które jest murem, szczytem i tarczą chrześcijańskim państwom od nieprzyjaciół krzyża świętego. Goś. One Publikole, Emiljusze, Fabrycjusze, Scypjony i tym podobne ojczyzny mury. Warg. (*=filary, podpory*). Wielki Achilles, M. greckiego państwa. Biel. M. Jam podpora królestwa, jam jest M. potężny. Os. Przen.: Murem stanąć, stawić ś., stawać=*jak mur=mocno, silnie:* Murem krzyżacka stanęła konnica. Mick. Murem stanął za ojczyznę. Troc. Murem stanąć a. stawać przy czym*=bronić czego usilnie:* Przy prawdzie i sprawiedliwości murem stanął. Skar. Murem ś. stawić a. stanąć komu, czemu a. przeciw komu, czemu*=opierać ś. silnie komu, czemu:* Ganił go, iż królewskim rozpustnościom murem ś. nie stawi. Skar. Gdy były na stan duchowny mocne zamachy chcących go od rad publicznych oddalić, Jan Zamojski murem, iż tak rzekę, przeciwko nim stanął i nie dopuścił mu czynić tej krzywdy. Boh. Przen.: Gbur (= chłop, mający grunt własny) — to M. Prz. (*=ziemia daje najpewniejsze utrzymanie*). **2.** częś. w lm. *budowla murowana a. budowle murowane; miasto murowane:* [Piotr mieszka w domu (= w domu drewnianym), a Paweł w murze (*=w domu murowanym, w kamienicy*)]. † Króla Jegomości o zapłatę koni na M. danych prosili. Mosk. (*=do zamku*). Starszy krzyżak wskazał zamku mury. Słow. Ciebie osadzę w murach, jak mego burgrabię. Mick. Skoczyła po narzutkę, aby co prędzej mury te opuścić. Krasz. Pochwycą go, postrzygą, zamkną w M. klasztorny. Słow. Młoda dziewica dziś w klasztornym murze Bogu na całe poświęcona życie. Słow. Mnich ten niezawsze w kapturze chodził i nie w klasztornym zestarzał ś. murze. Mick. Po coś tu przyszła, po co, moja droga, z klasztornych murów? Mick. Podczas trzęsienia ziemi Bajazet, bojąc ś. w murze mieszkać, na pole wyciągnął. Stryjk. W murach zimno nie jest tak dotkliwe, jak na polu. Zdr. **Murek.** Zgr. **Murzysko.** <Nm. Mauer, z Łć. murus>

[**Muracha, y,** lm. **y**] p. **Mrówka.** <Z Ukr. muraszka = mrówka>

[**Muranka, i,** lm. **i, Moranka, Morunka, Morynka**] *ryba sielawa* (coregonus albula). <p. Murena>

× **Murarka, i,** blm. p. **Mularstwo:** Przy murarce praca trwa 14 godzin. Tat.

× **Murarski** przym. od **Murarz,** p. **Mularski:** Kiela murarska. Leop. Majster M.

× **Murarstwo, a,** blm. p. **Mularstwo.**

× **Murarz, a,** lm. **e** p. **Mularz:** Murarza uczy murować jaskółka. Klon. Murarze ciosali kamienie i gładzili na budowanie domu bożego. Leop. <p. Mularz>

[**Muraszczka, i,** lm. **i**] p. **Mrówka.**

[**Muraszek, szka,** lm. **szki**] p. **Mrówka.**

[**Muraszka, i,** lm. **i**] p. **Mrówka:** Po ciele jak muraszki biegają (o mrowiu). <Ukr. muraszka>

[**Muraś, a,** lm. **e**] *przezwisko psa czarnego.* <p. Morusać>

[**Muraśka, i,** lm. **i**] p. **Mrówka.** Żart.: M. Pana Jezusa (*=człowiek*). <Ukr. muraszka>

Murator, a, lm. **owie** a. **rzy** *urzędnik w dawnej Polsce:* (Urzędy) w Kujawach 1317: wojewoda, starosta, podkomorzy, adwokat, konsul, M., podkanclerzy. Bobrow. <Śr. Łć. murator=urzędnik od murowania>

[**Muraw, u,** lm. **y**] p. **Murawa:** M. zielony. <Zam. Murawa>

Murawa, y, lm. **y, Murawnik,** [**Muraw, Murawica, Murawina, Murawne**] *trawa zielona, nizka i gęsta, pokrywająca jakąś przestrzeń:* Murawy tu dotąd zachowały wiosenną, szmaragdową barwę. Słow. Tamte (ptaki) leżą w murawie, te kąpią ś. w piasku. Mick. Wiodą, gdzie ogień, gdzie stół z murawy. Mick. (*=z darniny*). Przen.: Stamtąd (z góry) wzrok po murawie, z wierzchołków cyprysowych utworzonej, spada na dół. Słow. U syna Kiejstuta w pałacu świeższa M. i kwiecie, takim podłoga kobiercem osuta. Mick. Zdr. **Murawka,** [**Muraweczka, Moroweczka**]. <MUR(AW)>

[**Muraweczka, i,** lm. **i**] p. **Murawa:** U Kasiuli jedynej bieluchna pościołeczka, u Jasieńka sieroty zielona M. Pśń.

[**Murawica, y,** lm. **e**] p. **Murawa.**

[**Murawina, y,** lm. **y**] p. **Murawa.**

Murawka, i, lm. **i** p. **Murawa:** Powróciwszy z wycieczki, myje ś. zebrane murawki mchów. Filip.

[**Murawne, ego,** lm. **e**] p. **Murawa.**

Murawnik, a, lm. **i I.** p. **Murawa:** Nie żal mi bogactwa, nie żal mi korony, milszy nadwiślań-

ski M. zielony. Fred. A. **2.** [M. a. **Sierotka**] *roś. stokroć, [gąsionka]* (bellis perennis).

Murawny przym. od **Murawa**: Ziołka wzrastające spadek kropiąc wody, murawnym mokrą ziemię darniem wskroś okrywa. Hul. Puszczony z więzów depce koń murawne smugi. Hul.

[**Murawy**] *zielony.* <Od Murawa>

[**Murcaty**] p. **Murdzaty**: Owca murcatá. <p. Murzaty>

[**Murcki, ów,** blp.] p. **Murdzki.**

[**Murcula, i,** lm. **e**] *nazwa owcy z czarną głową i pyskiem.* <p. 1. [Murza]>

[**Murcuś, a,** lm. **e**] p. **Murdzuś.**

[**Murdza, y,** lm. **e**] p. **1.** [**Murza**].

[**Murdzaki, ów,** blp.] *rodzaj ziemniaków.* Por. **Murdzki.**

[**Murdzaty, Murcaty**] *kropkowany, pstry.* <p. Murzaty>

[**Murdzenie, a,** blm.] czynność cz. **Murdzić.**

[**Murdzić, i, ił**] *wykrzywiać:* M. gębóm *(=wykrzywiać usta).* <p. 1. [Murza]>

[**Murdzki, ów,** blp., **Murcki**] *ziemniaki z łupiną czarniawą.* Por. **Murdzaki.** <p. 1. [Murza]>

[**Murdzoń, a,** lm. **e**] **1.** p. **Murdzuś. 2.** *nazwa psa.*

[**Murdzuś, a,** lm. **e**] **1.** a. [**Murcuś**] *nazwa kota.* **2.** *nazwa krowy* **3.** *smarkacz.* **4.** a. [**Murdzoń**] *brudas, smoluch.* <p. 1. [Murza]>

Murek, rka a. **rku,** lm. **rki 1.** p. **Mur**: Janczarów przysadziło ś. do murków czyli tysiąc, czyli więcej, i bardzo rażą konie i ludzi wszystkich. Dyak. Tego regimentu nie staje, bo przy dobrych murkach są janczarowie. Dyak. Bije ś. jak Turek, chowa ś. za M. Prz. Okrągły placyk, otoczony nizkim podwójnym murkiem. Wejs. Murki z cegieł lub kamieni, do zatamowania ognia w razie pożaru w kopalniach stawiane, o p o n a. Łab. Dach włoski obwiedzion bywa murkiem wokoło, wysokim na 2 łokcie, grubym na pół łokcia. Świt. **2.** *małe przymurowanie przed piecem; wybrzeże kominka, występ poziomy nad kominkiem, gzyms u kominka:* Postawić co na murku. **3.** *framuga w murze:* Siedzi, jak miłosierdzie w murku. Prz. **4.** [M.] *komin; piec do chleba; szabaśnik; otwór pod kuchnią (gdzie kury siedzą):* Siedzi, jak kotka na murku. **5.** *rodzaj gry:* Grały tam różne gry, murki, babki, piłki, cygi. Pot. <Od Mur>

[**Murek, rka,** lm. **rki**] *człowiek ponury, mruk.* <p. Mruk>

Mureksyd, u, blm. chem. *niegdyś bardzo używany barwnik czerwony, sól amonowa kwasu purpurowego,* $C_8 H_5 N_5 O_6$. <Now. z Łć. murex=ślimak purpurowy>

Murena, y, lm. **y** zool. (gymnothorax muraena) *ryba koścista, otwartopęcherzowa, węgorzowata.* <Łć. muraena>

[**Murga, i,** lm. **i**] **1.** *wół jakiejbądź maści, ciemniejszy od głowy i szyi.* **2.** *nazwa psa.* **3.** *człowiek nieokrzesany, prostak,* pog. *gamoń, chłop.* <MURG>

[**Murgasisty**] *mający cętki około pyska:* Baran M. Owca murgasista.

[**Murgaty**] *o głowie czarniawej:* Wół M. *(=murga).* <MURG>

Murgotać, cze, tał p. **Murkotać**: Co ona tu będzie tak spacerować i M.! Bliź. <Dźwn.>

Murgotanie, a, blm., czynność cz. **Murgotać.**

Murgrabia, ego a. **i,** lm. **owie** p. **Burgrabia.** <Zam. Burgrabia, ze sł. lud. do Mur>

× **Murja, i,** blm. *woda solna, z której sól warzą, solanka:* Jeden gatunek soli z wody warzono, którą wodę z dołu do góry windowano, a ta woda nazywała ś. M. Nar. <Łć. muria>

† **Murjacyt, u,** lm. **y** min. p. **Anhidryt.** <Now. z Łć. muria=solanka>

† **Murjatyczny** kwas, chem.=*chlorowodór,* HCl.

Murjum nieod. chem. *przypuszczany daw. nieznany pierwiastek, wchodzący razem z tlenem w skład chloru.* <Now. z Łć. muria=solanka>

Murkot, u, blm. p. **Murkotanie**: (Niedźwiedź) objawia niezadowolenie urywanym basowym murkotem. Sp.

Murkotać, cze, tał, Murgotać, Murmotać *mruczeć, mamrotać:* Musiały dziewki wstawać, murkocząc pod nosem. Tremb. Murkocze Iwaś rozespany. Sp. Żydzi coś zaczęli pomiędzy sobą M. Kaczk. <Dźwn. MURK/MRUK>

Murkotanie, a, blm., **Murkot** czynność cz. **Murkotać.**

[**Murlać, a, ał**] **1.** *drzemać.* **2.** *w grze w „chowanki" być tym, który podczas chowania ś. grających ma oczy zamknięte.* <? MUR>

[**Murlanie, a,** blm.] czynność cz. **Murlać.**

[**Murlat, u,** lm. **y**] p. **Murłat.** <Nm. Mauerlatte ż.>

Murłat, u, lm. **y,** [**Murlat, Murłata**] **1.** [M.] *podbicie okapu deskami.* **2.** bud. *belka na murze, na której spoczywa wiązanie dachu i belki powały,* in. l e ż n i a, p o d k ł a d z i n a, p o d w a l i n k a. **3.** leśn. *sosna obrobiona, długa od 18 stóp, gruba 7—9 cali:* Gdzie sosnowe lasy wyrobiono aż do balów i murłatów, tam w ostatku dziedzic i pnie nareszcie na łuczywo, z którego ś. pędzi smoła, powydobywać kazał. Krasz. <Z Nm. Mauerlatte ż.>

[**Murłata, y,** lm. **y**] p. **Murłat.**

Murmajster, tra, lm. **trowie** *starszy mularz.* <Nm. Mauermeister>

Murmistrz, a, lm. **e** *urzędnik w daw. Polsce:* Za czasów Kazimierza Wielkiego rada (przyboczna króla) dzieli ś. na duchowną i świecką i należą do niej prócz dostojników najwyższych, jak biskupów, wojewodów, kasztelanów, także sędziowie, podkomorzowie, podskarbi, skarbnik, prokurator, czyli rządca dóbr królewskich, a nawet M. Proch. <Z Nm. Mauermeister>

Murmotać, cze a. **ce, tał** p. **Murkotać**: Stara bezzębe usta otwarła, murmocąc coś zcicha. Zap. <Dźwn.>

Murmotanie, a, blm., czynność cz. **Murmotać.**

! **Murmur, u,** lm. **y** *szmer, szemranie:* W Krakowie powstał taki M. przeciwko kanclerzowi, iż go inaczej nie zwano, jak gwałtownik praw, tyran haniebny. Krasz. <Łć. murmur>

Mur mur p. **Mru mru**: Ani mur mur, ani war war. Prz. *(=ani słówka).* <Dźwn.>

[**Murmyło, a,** lm. **a, Burmyło**] *chłopiec ponury, z pode łba patrzący a leniwy.* <Ukr. burmyło>

† **Murny** p. **Murowy**: Na wieżach a na węglech murnych. B. Sz.

[**Murog, u,** blm.] *siano z łąki suchej, nie bagnistej; siano najlepsze z łąk między gruntami uprawianemi położonych:* Na wiązce murogu zasypiać pokotem. Syrok. <Brs. muròh, Ukr. moròh, 2 pp. morohu>

Murołom, u, lm. **y 1.** *wielkie działo do ostrzeliwania twierdz.* **2.** × M. *wyłom, bresza.* <Mur + ŁOM>

× **Murołomny** *rozwalający mury.*

× **Muropis, a,** lm. **owie,** × **Ścianopis** *malarz ścienny.* <Mur + PIS>

Murować, uje, ował I. *budować coś z muru:* M. dom, kościół. Kto muruje, buduje; kto z drzewa kleci, ogień w domu nieci. Prz. **2.** mul. *sadzić cegłę.* **M. ś.** *wznosić dla siebie zabudowanie z muru.* <Z Nm. mauern>

[**Murowana, ej,** lm. **e**] p. **Murowaniec.**

[**Murowane, ego,** lm. **e**] p. **Murowaniec:** Pisarz był kawaler, nie miał więc osobnego domu, ale mieszkał w czworakach, stojących nad stawem, czyli w tak zwanym murowanym. Sienk.

[**Murowanica, y,** lm. **e**] p. **Murowaniec.**

Murowanie, a I. blm., czynność cz. **Murować. 2.** lm. **a** *coś zbudowanego z muru, mury:* M. (w wielkim piecu), mury szybowe, mury ogniotrwałe z cegły zwyczajnej, stanowiące szyb wielkiego pieca. Łab.

[**Murowaniec, ńca,** lm. **ńce**] **I.** a. [**Murowanica, Murowana, Murowanka, Murowane**] *budynek murowany, chata murowana, dom murowany, kamienica:* M., to jest z kamienia postawiony dom. Pol. Pomiędzy dębami mignął na uboczu z wieżą jakiś stary M. z czerwonej cegły. Pol. Był ten M. kiedyś obronnym miejscem. Pol. Chwyciła konewkę za ucho i poszła w stronę murowańca. Sienk. **2.** *karczma:* Poprzepijały szorce w murowańcu. <Od Murować>

Murowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Murować ś.**

[**Murowanka, i,** lm. **I**] p. **Murowanie:** No, a domek, M., co tam może być wart? Krasz.

Murowano przys. od **Murowany:** Dokoła domu było rozmaicie, i M., i drewniano, atoli zawsze dostatnio. Byk.

Murowany I. im. od **Murować:** Dom M. Kazimierz Wielki Polskę drewnianą zastał, zostawił murowaną. **2.** †M. przen. a. †**Murowny** *murami opatrzony, warowny:* Gdy im powiedziano, że w ziemi obiecanej byli ludzie wieldzy i waleczni, a iż mieli miasto murowańsze, przelękli ś. Kaz. 1555. **3.** przen. posp. *mocny, trwały:* To M. człowiek. Karta murowana (= *napewno wygrywająca).* Fenicjanin, gdy chce, widzi i powie prawdę murowaną egipską. Prus. **4.** [Koszar M.] = *więzienie.*

[**Murowka, i,** lm. **i**] p. **Mrówka.**

Murownik, a, lm. **i** rzem. *gatunek świdra* (Maurerbohrer).

†**Murowny** p. **Murowany:** Sądecz M. rozłożysto leży. Paszk.

Murowy, †**Murny** przym. od **Mur I.** Saletra murowa = *azotan wapnia, tworzący ś. w tynku murów.* Wieniec M. a. korona murowa = *wieniec złoty a. laurowy, dawany u Rzymian jako nagroda temu, kto pierwszy wszedł na mur:* M. wieniec złoty u Rzymian temu dano, który pierwszy na mur wlazł. Warg. Pódźmyż zaś do murowych koron dawnej mody, kto nieprzyjacielskiego muru dopadł wprzódy, ten bobkową koroną swoje dzieło szczycił. Pot. Kusza murowa p. **Kusza.** Służba murowa (= *na murach twierdzy).* Traktując o zapłatę nam murową... Mask. (= *za służbę na murach).* **2.** †M. przen. *podobny do muru, mocny jak mur:* Tatarzyn ulec musiał, zostać nieboszczykiem, gdy mu ś. stawił Strus murowym szczytem (= tarczą) Kob. **3.** †M. i [M.] *murowany:* Giną murowe wzajem i drewniane domy. Mor. [Bez ścianę murową]. **4.** †M. *miejski:* Murowej uszedł zgrai. Tw. **5.** bot.: Tkanka murowa p. **Miękisz.**

[**Murożny**] przym. od **Murog:** Siano murożne. Łąka murożna.

Murówka, i, lm. **i I.** *gatunek cegły:* M., cegła pospolita do murowania; powinna pospolicie mieć 3 cale grubości, 6 calów szerokości, 12 calów długości. Kluk. M. jest palna większa cegła. Mrong. **2.** [M.] *chata murowana.* **3.** *jaskółka, gnieżdżąca ś. przy murach.*

[**Murówka, i,** lm. **i**] p. **Mrówka.**

Murs, u, blm. p. **Mursz.**

Mursowaty p. **Murszywy.**

Mursz, u, blm. **I.** a. **Murs, Morsz** *murszenie, butwienie, gnicie, zgnilizna, rozkład, psucie ś.* **2.** [M.] *miejsce, w którym drzewo sinieje i zaczyna ś. psuć.* **3.** lm. **e** *łąka torfowa:* Łąki torfowe spoczywają zwykle na dnie piaszczystym i noszą nazwę murszów. Jank. **4.** [**M.** a. **Mórsz**] *gatunek gruntu, ziemia sapowata.* <Nm. morsch = zbutwiały>

[**Murszacenie, a,** blm.] czynność cz. **Murszacieć.**

[**Murszacieć, eje, ał**] p. **Murszeć:** Kartofle mi mursacieje.

Murszaty p. **Murszywy.**

Murszeć, eje, ał, [**Murszacieć**] *butwieć, próchnieć, gnić, rozkładać ś., psuć ś.:* Drzewo murszeje. Znał każdy dąb stary, murszejący już od spodu. Jord. <p. Mursz>

Murszenie, a, blm., czynność cz. **Murszeć.**

Murszywy, Murszaty, Mursowaty, Morszywy, Morszaty, Morszysty *murszem dotknięty, zmurszały, zbutwiały, spróchniały, zgniły:* Drzewo murszywe. Grunt M. (= *próchnicowaty, rdzewiasty).*

[**Murtaj, a,** lm. **e**] *nazwa psa.* <p. 1. [Murza]>

Murumuru nieod. bot. p. **Cierniara.** <?>

†**Murwa, y,** lm. **y** p. **Kurwa.** Rys. <Umyślne przekręcenie>

[**Murz, u,** blm.] p. **Mórz.**

Murza, y, lm. **owie** a. †**e** (Mur-za) p. **Mirza:** M. abo mirza, tytuł wodza pokolenia lub pułku u Tatarów. Kras. Gdyby który Tatarzyn narodu zacnego, jako to są kniaziowie, murzowie, ułanowie... St. lit. Murzowie przedni, to jest synowie hetmańscy. Steb. Gałgi, sołtany, murze i wszystek zastęp. Bron. <p. Mirza>

I. [**Murza, y,** lm. **y** (Mur-za), **Murdza**] **I.** *człowiek zamorusany, uczerniony, brudas, niechluj; dziecko z twarzą uwalaną.* **2.** *nazwa psa o pysku czarniawym.* Zdr. [**Murzeczka**]. Por. **Murzyk.** <Zap. od nazwy ludu czarnego Murzyni, z Łć. Mauri, skąd Gr. późn. maurós = ciemny; stąd też osnowy Pol. murc-, murdz-, murs-, murz-, a może i morąg->

2. [**Murza, y,** lm. **y**] *mruk, ten co ś. murza (= dąsa).* <? Dźwn.>

× **Murzacki** (Mur-zacki) przym. od **Murza:** Wzięto kilka buńczuków murzackich. Rel. 1685.

I. [**Murzać** (Mur-zać), **a, ał, Nurzać, Murzyć**], †**Murzyć** *brudzić, walać, smolić, czernić, plamić, morusać:* M. sobie twarz sadzami. [**M. ś.**] *brudzić ś., walać ś., plamić ś.* <p. 1. [Murza]>

2. [**Murzać, a, ał, Murzać ś.**] (Mur-zać, Murzać ś.) *dąsać ś., kwasić ś.* <? Dźwn.>

Murzak, a, lm. **i** (Mur-zak) *drobny szlachcic tatarski:* Przewodnik z tatarskich murzaków (szlachciców miejscowych) filozofuje, niby wschodni imam. Spas. <p. Mirza>

I. [**Murzanie, a,** blm.] (Mur-zanie) czynność cz. **I. Murzać.**

2. [**Murzanie, a,** blm.] (Mur-zanie) czynność cz. **2. Murzać.**

1. [Murzanie się, a ś., blm.] (Mur-zanie ś.) czynność cz. **1. Murzać ś.**

2. [Murzanie się, a ś., blm.] (Mur-zanie ś.) czynność cz. **2. Murzać ś.**

[Murzaty] (Mur-zaty) *zamorusany, zasmolony, poplamiony, powalany, brudny:* Twarz murzata. Człowiek M. *(= brudny na twarzy).* Por. **Murziasty.**

[Murzeczka, i, lm. **i]** (Mur-zeczka) p. **1. [Murza].**

Murzenie, a, blm. (Murzenie i Mur-zenie), czynność cz. **Murzyć.**

[Murzenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Murzyć ś.**

[Murziasty] (Mur-ziasty) *maści dereszowatej.* Por. **Murzaty.**

[Murzonka, i, blm.] p. **Mórz:** M. pszenicę opanowała. <? Zam. *mórzonka, od MOR/MIR/MR/MAR(T)>

Murzyć, y, ył (Murzyć i Mur-zyć) **1.** †M. i [M.] p. **1. Murzać:** Węgiel murzy. Bliższy ogień Indjana swego murzy nagiego. Bardz. Przen.: Z południa parny wiatr wieje, błękitne murząc niebo chmurami. Mias. Przen.: Dzień wesoły nastąpi po burzy, co nas tak murzy. Mias. *(= zasępia).* **2.** druk. *plamić odbitkę.* <p. 1. [Murza]>

[Murzyć się, y ś., ył ś.] (o pszenicy) *pokrywać ś. śniedzią.* <p. Murzonka i Mórz>

[Murzyk, a, lm. **i]** (Mur-zyk) *nazwa psa.* Por. **1. [Murza].**

Murzyn, a, lm. **y 1.** lm. **i** *człowiek rasy czarnej, Negr:* Czarny, jak M. Nie pomoże Murzynowi mydło. Prz. Z legją Dunaju tam wódz Murzyny gromi. Mick. M. służący. L. Co to ludzi asystować mi będzie: lokaje, strzelcy, hajduki, pajuki, Murzyni, laufry. L. Kamerdyner lał kawę; M. z lewej strony trzymał nabitą lulkę i lont zapalony. Mick. Handel Murzynami. M. niewolnik. Obchodzi ś. ze mną, jak z Murzynem, a odstręczyć nie mogła. Krasz. *(= jak z niewolnikiem).* Przen.: Biały M. *(= człowiek ciężko pracujący i wyzyskiwany).* **2.** p. **Murzynek. 3.** M. roślinny *= palony wodorost morszczyn pęcherzykowaty.* **4.** [Murzyny] lm. *gatunek jabłek.* **5.** karc. (w lombrze) *trzynaście kart pozostałych od rozdania, stanowiących kupną.* **6.** myśl. *młody cietrzew.* <Z Łć. Mauri = lud afrykański, skąd też Maur>

Murzynek, nka, lm. **nki 1.** lm. **nkowie,** a. **Murzynię** *mały Murzyn, dziecko murzyńskie.* **2.** a. **Murzyn** *koń maści murzynkowatej.* **3.** *ptak z czarną głową.* Mrong. **4.** ×M. mineralny *= czarny proszek z rtęci i siarki.* **5.** bot. p. **Grzyb. 6.** zool. p. **Pokrzewka.**

Murzyniarz, a, lm. **e** *ten, co handluje Murzynami.*

Murzynię, ęcia, lm. **ęta** p. **Murzynek:** Po uliczkach, przed chatami raczkują małe murzynięta. Sienk.

Murzynka, i, lm. **i 1.** *kobieta rasy czarnej.* **2.** bot. = a) p. **Rzodkiew.** b) w lm. *odmiana gruszy zwyczajnej* (pirus communis) *i jej owoców.*

Murzynkowaty: Maść końska murzynkowata = *w której sierść czarna znacznie przeważa nad białą.*

†Murzynowy, †Murzynów 1. *należący do Murzyna.* **2.** Głowa murzynowa *= pokrywa metalowa, do której dodane jest naczynie, otaczające ją ze wszystkich stron.* Krum.

†Murzynów p. **Murzynowy.**

Murzyński 1. przym. od **Murzyn:** Kraj M. Syn królewski z murzyńskiej ziemi. Mick. **Po murzyńsku** przys. *jak Murzyni, na sposób Murzynów:* Po murzyńsku ubrany. Papr. **2.** × Wilk M. *= wilk mieszaniec.* Bobr. **3.** bot.: a) Głowa murzyńska p. **Głowa** pod **33.** b) Obrazki murzyńskie p. **Kleśnica.**

Murzysko, a, lm. **a 1.** p. **Mur. 2.** *miejsce, gdzie stał mur; zwaliska, rumowisko.*

1. Mus, u, lm. **y 1.** *konieczność, potrzeba nagląca, przymus, niewola:* M. najlepszy bywa nauczyciel. Fred. M. Cnotliwego żaden M. z dobrej drogi nie sprowadzi. Prosiłbym—rzecze major—lecz w tym niema musu. Mick. Pachnęły prośby one musem. Pot. Musy krwawe. Zigr. M. to. Troc *(= tak trzeba).* [Pij, młynarzu, M. wypić] *(= trzeba).* Z musu a. ×Z musem a. ×Musem (przys.) *= z konieczności, pod przymusem, niedobrowolnie:* Robić co z musu. Przyjął mnie jakby z musu. Co zbawienia pożądanie musem na mnie wyciągało, to ci tu podaję. Smotr. Wszystko z musem i drzymiąc robisz. L. **2.** karc. (w ćwiku) *położenie, które zmusza gracza zobowiązać ś. do wzięcia dwuch lew:* Tym sroższa ta gra (ćwik), gdy z musem, gdy na pierwszą zwykłą płatkę, wyświęconą kartę, chociażby i najmniejszą, koniecznie brać należy. Goł. <Z Nm. müssen = musieć, może z frazesu „man muss" = trzeba>

2. Mus, u, blm. *gaz, wydzielający ś. z płynu burzącego ś., piana.* <Fr. mousse, Nm. Muss>

3. Mus, a, lm. **y 1.** †M. p. **Mas:** Winien mu jest sto musów oleju. Rej. **2.** bart. p. **Kunik.** <p. Mas>

Musa, y, lm. **y** bart. p. **Kunik.**

[Musa, y, lm. **y]** *resursa w Dorpacie.* <Nm. Musse>

Musać, a, ał zł. *krzesać.* <?>

†Musadek, dka, lm. **dki** p. **Musat:** Nóż ostrzejszy, kiedy go ogniwkiem a. musadkiem pociągną. Rej.

Musafirłyk, u, lm. **i** *izba gościnna u Turków:* Bej gości do świetlicy, czyli do musafirłyku, czyli do izby gościnnej zapraszał. Jeż. <Z Arab. müsafir = podróżny, gość, skąd Tur. müsafirlik = izba gościnna>

Musał, u, lm. **y** zł. *krzesiwo.* <?>

Musanie, a, blm., czynność cz. **Musać.**

Musat, u, lm. **y 1.** *narzędzie stalowe do ostrzenia:* Ostrzy szable musatem. Ciecisz. Szablom nie dowierzają, ciągną musatami, u kopji także groty ostrzą osełkami. Bardz. Jakobyś w pełne dmuchnął ule! Ci szable na musaty, strzelbę drudzy w kule dyktują. Pot. M. u rzeźnika, stalka do ostrzenia. Mag. M., trójkątny szpikulec żelazny, używany przez rzeźników do ostrzenia noży. **2.** †M. przen. *miecz:* Gniewliwy pociągnie musatów na każdego z nich. Chr. Porwie ś. z kordem do musata. Pot. Przen.: Wszyscy pod śmierci zostajem musatem. Pot. *(= kosą).* Zdr. **Musatek, †Musadek.** <Z Tur. masad>

Musatek, tka, lm. **tki** p. **Musat.**

†Musch, a, lm. **y = Mas:** Niech będą sprawiedliwe muschy a. kwarty. Leop.

Musek, ska, lm. **ski** karc. (w stukułce) *położenie, zmuszające wszystkich graczów brać udział w danej grze.* <p. 1. Mus>

[Musi] p. **Musieć.**

[Musi być] p. **Musieć.**

Musić, i, ił 1. *zmuszać, przymuszać, przynaglać:* Przebóg! w cóż człeka żądza przeklęta nie musi! Pot. Przychodzący apostoł cichy, skromny, nie musił do wierzenia, nie narzucał ś. Wiszn. Ci sami, których ja buławą i mieczem niegdy

muszę ku jedności. Wysp. **2.** †M. p. **Musieć:** Tako musił mękę cirpieć. Kaz. Gnieź. W krótkie chwili umrzeć musił. Kaz. Gnieź. Brzemiąsko przed panną nosił, bo to z łaski czynić musił. Pśń. kość. **M. ś.** *zmuszać ś., przymuszać ś.:* Szwaczka przemówić nanowo ś. musił, lecz znowu słowa zaplątał w języku. Gosz. <Nm. müssen>

[**Musić**] p. **Musieć.**

Musieć, i, 1 os. lm. **imy** a. [**im**], **ał,** †**Musić l.** *być zmuszonym, koniecznością zniewolonym:* Chcąc nie chcąc, muszę to zrobić. Wiele ten robi, co musi. Kazał pan, musiał sam. Prz. Nierada koza na targ, ale musi. Prz. Musiał zapłacić. Każdy człowiek musi umrzeć. Świat musi ś. skończyć. Miasto musiało ś. poddać. Dawszy słowo, musisz go dotrzymać. Muszę z nim rozmówić ś. Muszę prawdę powiedzieć. Muszę jutro wyjechać. Muszę oglądać ś. na jutro, na okoliczności. Musisz zadawać sobie wiele pracy, nim ś. czego nauczysz. Żebyśmy nasz ciężar poznali, musim kogoś posadzić na przeciwnej szali. Mick. **2.** [M.] (z opuszczeniem bezok.) *być zmuszonym iść, udać ś.:* Chłopak musiał z pismem do dworu. Kupcze! jedź w miasto, ja do lasu muszę. Mick. Tam wóz musi, gdzie ś. konie naprą. Prz. **3.** *mieć obowiązek, powinność...:* Muszę = *powinienem, trzeba, żebym..., należy, żebym...:* Muszę swego dopiąć. Ja muszę być szczęśliwy — muszę widzieć ciebie. Słow. Spolowałem piosenkę! Nie będą ś. gniewać myśliwi, że do domu wracam bez zwierzyny; jak tylko wrócę, zaraz muszę im zaśpiewać. Mick. **4.** nieos.: †Musi = *należy, trzeba:* Ustawicznie o dotrwanie Boga prosić potrzeba, ustawiczną straż mieć musi około serca swego. Skar. Jest wiele pokus, na które ś. oglądać musi, aby to, co ś. naprawiło, dotrwało. Skar. **5.** Musi być, mieć, wiedzieć... = *zdaje ś., że jest, ma, wie..., prawdopodobnie, zapewne, niezawodnie jest, ma, wie...:* Nie przyszedł, musi być chory. Musiał być z niego dobry doktór, kiedy go chorzy żałują. Musisz mieć wodę, daj mi kroplę wody. Słow. Musiał nie mieć pieniędzy przy sobie a.: Nie musiał mieć pieniędzy przy sobie. Musiał o tym nie wiedzieć a.: Nie musiał o tym wiedzieć. Musiałem o tym słyszeć, ale zapomniałem. Musiał o tym nie mówić, kiedy tak gorąco zaprzecza. Musiał wygadać ś., bo wiedzą o tajemnicy. **6.** przys.: [**Musi, Music, Musi być**] = *przypuszczalnie, podobno, prawdopodobnie, pewnie, zapewne, niezawodnie, widać, chyba:* Jest w domu? — Musi nie. Musi ś. gdzieś podbił, bo nie był kuty. Krasz. Mógłbyś ty wrócić, ale musi nie wrócisz. Rodz. Ale to musi ciężko boli umierać od kuli. Rodz. Po chwili milczenia odpowiedziała: Musić zamrę. Orzesz. Music mnie Pan Bóg stworzył na pokutę, kiedy rodziłem ś. w Lidzie. Syrok. Musi być nie wie. Kn. Musi być jutro będzie deszcz. Wal. Musi być tym samym sposobem przechodzą z jednej różdżki na drugą. Sztyrm. <Nm. müssen>

×**Musk, u,** lm. **i** p. **Muskanie.** Przen.: Słowa ich słodkie są M., nadziewany smrodem. Mor. A. <MU[K](SK)/MK/MYK>

†**Musk, a,** lm. **i** p. **Muszkatela.** Mor. A. <p. Muskat>

Muskacz, a, lm. **e l.** †M. *ten, co muska, upiększa.* Kn. **2.** [M.] *pędzel.* Zdr. [**Muskaczyk**]. <Od Muskać>

[**Muskaczyk, a,** lm. **i**] p. **Muskacz:** W muskaczyki = *wzór na pisankach.*

Muskać, ska a. **szcze, skał** p. **Musnąć.** <p. ×Musk>

Muskanie, a, blm., × **Muszczenie,** × **Musk** czynność cz. **Muskać.**

Muskanie się, a ś., blm., czynność cz. **Muskać ś.**

Muskaryna, y, blm. *alkaloid, znajdujący ś. w muchomorach.* <Now. z Łć. musca = mucha>

×**Muskat, u,** lm. **y** p. **Muszkątołowy:** Owe drogie naówczas pieprze indyjskie, imbiery, muskaty. Krasz. <Fr. muscat, z Łć. muscus = piżmo>

†**Muskatelli** p. **Muszkatelowy i Muszkatela:** Grono muskatellego wina. Mur. <Z Włos. moscadello>

†**Muskatellowy** p. **Muszkatelowy i Muszkatela:** Grono muskatellowego wina. Mur.

[**Muski, kiego,** lm. **scy**] *mężczyzna:* U muskiego wiara, a u psa para, to je jedno. Prz. <Czes. mužský>

×**Muskiet, u,** lm. **y** p. **Muszkiet:** Pistolety i muskiety były też w użyciu stare i nowe. Krasz. <p. Muszkiet>

×**Musknienie, a,** blm. p. **Muśnięcie.**

Muskolog, a, lm. **owie** a. **dzy** *znawca mchów.* <Now. z Łć. muscus = mech + Gr. -logos = znawca>

Muskologja, i, blm. *nauka o mchach.*

Muskowit, u, lm. **y** min. p. **Mika.** <Now. z Łć. muscus = mech>

Muskowitowy przym. od **Muskowit:** Granit M.

×**Muskowny** *muskający, lekko dotykający:* M. wietrzyk. Nar. <Od Muskać>

Muskularność, i, blm. rz. od **Muskularny;** ×**Muszkularność.**

Muskularny l. a. !**Muskułowaty,** !**Muszkułowaty** *obdarzony dobrze rozwiniętemi mięśniami* (musculosus): Ręka muskularna. **2.** fil.: Czucie muskularne, Zmysł M. p. **Mięśniowy.** <Od Muskuł>

Muskulatura, y, lm. **y** anat. *mięśnie całego ciała a. części jego nierozdzielnie pojęte:* M. konia, grzbietu, uda, ramienia.

Muskuł, u, lm. **y** anat. p. **Mięsień.** <Łć. musculus>

!**Muskułowaty** p. **Muskularny.** Ryszk.

Muskułowy przym. od **Muskuł,** p. **Mięśniowy.**

Musnąć, śnie, snął, nied. **Muskać,** × **Muszczeć l.** *dotknąć lekko, pieszczotliwie, głasnąć, pogłaskać:* Muskać sobie wąsy, włosy. Lekkim dotknięciem ś. ręki muskała włosów pukle i wstąg jasnych pęki. Mick. Nożyczki dobył; temi krzesze podbródek baronowi i szyldkretem czesze, i ręką muszcze, pełną utłuszczonej farby. Mick. Ona pod brodą mię muśnie. Zabł. Zbliżała usta do jego ust, muskając je pocałunkiem przelotnym. Gom. Woli ś. kochać w naukach, niżeli psy głaskać, muskać, a konie tuczyć. Glicz. Całują, pieszczą, muszczą, czasem i przytulą. Opal. (= *pieszczą, karesują*). Kamień muskał, lecąc i odbijając ś., jakby dawał nurka. Kon. Zechcesz, niby jaskółka chybka, oblicze tylko wód muskać. Mick. Zefir, muszcząc lekkim skrzydłem wody, wróci pogody. Mias. Już wstążkę pawilonu wiatr zaledwie muśnie. Mick. Przen.: Sen jej źrzenice muszcze. Nar. Przen.: M. kogo po grzbiecie = *uderzyć kogo.* Co skoro rzekł, po szyi muśnie go berdyszem. Pot. Żmudź i Litwa, choć ś. zdadzą grubi, lecz lepiej muśnie, niżli Hiszpan drugi. Stryjk. (= *uderzy*). Przen.: M. kogo po kalecie. Kn. (= *skrobnąć* = *zmusić do wydatku*). Karano go na zdrowiu i też na monecie, kiedy go więc muśniono znacznie po kalecie. Klon. Przen.: Nie mógłby smacznie usnąć, gdyby nie miał konwie M. Rej (= *napić ś.*). **2,** nied. *glad-*

kim robić, wygładzać: Muskać sukno. Przen.: Muskać styl. **3.** [M.] = a) *posmarować, powlec:* Pomusnąć, M., trochę namazać. Kn. b) *trącić: dotknąć.* c) *uderzyć, palnąć:* Musnąłżem jego w lewe cemnię. d) nied.: Muskać kosę=*ostrzyć.* e) nied. *bielić:* Muskać izbę. f) ?: Kaczka chleb muszcze. g) ?: Do pieca chleb muska. **4.** przen.: †Serce mi muska = *serce mi skacze z radości.* Troc. **5.** nied. myśl =a) *wabić zająca.* b) (o zającu) *wabić samicę.* c) (o zającu) *wydawać głos podczas coitus.* d) (o zającu) *robić zygzaki w biegu,* in. k l u c z y ć, k l u c z k o w a ć, r o b i ć k l u c z e. e) (o charcie) *goniąc za zwierzem, pyskiem go tylko trącać, a nie móc złapać.* **Muskać ś.** *stroić ś., często poprawiać na sobie ubranie:* Muskać ś. przed zwierciadłem. W zwierciedle ustawicznie, jak tam jaka małpa, muszcze ś. Opal. Dlaczego ś. niewiasty stroją, muszczą, pięknie ubierają? aby je chwalono. Petr. <p. × Musk>

Muson, u, lm. **y, Monsun** gie. **1.** wog. *wiatr perjodyczny, wiejący przez półrocze letnie w jednym, a przez półrocze zimowe w przeciwnym kierunku.* **2.** szczeg. *wiatr oceanu Indyjskiego, wiejący przez półrocze letnie w kierunku południowo-zachodnim, przez zimowe w kierunku północno-wschodnim.* <Fr. mousson, Ang. monsoon, z Arab. mausim= czas oznaczony, pora>

Musować, uje, ował *burzyć ś., pienić ś., wydzielając z siebie gaz:* Wino musuje. <Fr. mousser>

Musowanie, a, blm., czynność cz. **Musować.**

Musowo przys. od **Musowy,** *koniecznie:* Każe ś. M. nauczyć.

Musowy *konieczny.*

Musselin, u, lm. **y** p. **Muślin:** Od słońca skryte musselinem lice, lecz z pod zasłony widna białość czoła. Słow. <p. Muślin>

Mustalik, a, lm. **owie** *poseł tatarski:* Carzyk przysłał mustalika swego i przedniejszych murzów kilku. Krasz. <Z Tur. a. Tat.>

Mustang, a, lm. **i** *zdziczały koń amerykański.* <Ang. mustang a. mestang, z języków Amerykańskich>

× **Muster, tru** a. **teru,** lm. **try** a. **tery** **1.** *wzór, sposób:* Każdy szuster na swój M. Prz. **2.** p. **Mustra:** Umie M. wojskowy. Troc. Mustrem niemieckim regiment. Troc. <Nm. Muster>

Musterkarta, y, lm. **y** piecz. *wzory odbić pieczęci.* <Nm. Musterkarte>

†**Musterszrajber, a,** lm. **owie** a. **rzy** *pisarz wojskowy(?):* Płacono na tydzień musterszrajberowi 2 zł. 15 gr. Górs. <Nm. Musterschreiber>

[**Musterunek, nku,** lm. **nki, Mustrunek, Muśtrunek**] **1.** p. **Mustra.** **2.** *przegląd wojska.* <Nm. Musterung>

Mustikiera, y, lm. **y** p. **Moskitjera.** Zap.

Mustra, y, lm. **y** **1.** a. **Musztra,** × **Muster,** × **Munster,** × **Munszter,** [**Mujstra, Musterunek, Mustrunek, Muśtrunek**] *ćwiczenie żołnierzy w obrotach wojskowych.* **2.** kosz. *deseń, tworzący ś. z różnych kolorów i gatunków materjału.* <Nm. Muster, z Włos. mostra (to zaś z Łć. monstrare = pokazywać>

[**Mustrancyjá, i,** lm. **e**] p. **Monstrancja.**

[**Mustrączek, czka,** lm. **czki**] p. **Munsztuk** i **Munsztuczek.**

Mustrować, uje, ował, Musztrować, × **Munsztrować,** [**Munstrować**] **1.** *ćwiczyć żołnierzy w obrotach wojskowych.* **2.** przen. *uczyć manjer, tresować:* Mustrowano go cieleśnie, aby nabrał dobrego tonu. Krasz. **M. ś.** *odbywać ćwiczenia wojskowe.* <Nm. mustern>

Mustrowanie, a, blm., czynność cz. **Mustrować.**

Mustrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Mustrować ś.**

× **Mustrowany,** × **Musztrowany,** × **Mustrowny,** × **Musztrowny** *wymustrowany, wyćwiczony, wprawny.*

× **Mustrowny,** × **Musztrowny** **1.** p. **Mustrowany.** **2.** *zręcznie ś. mustrujący:* Żołnierz M. **3.** *którym można zręcznie ś. mustrować:* Broń mustrowna.

Mustrowy przym. od **Mustra; Musztrowy:** Plac M.

[**Mustrunek, nku,** lm. **nki**] **1.** p. **Mustra.** **2.** p. **Musterunek.**

Mustyk, a, lm. **i, Meszka** zool. (simulia) *owad dwuskrzydły, długorogi, mustykowaty.* <Fr. moustique, zam. *mousquite, z Hp. mosquito>

Mustykowaty zool.: Owady mustykowate (simulidae) *rodzina owadów dwuskrzydłych, długorogich.*

× **Musulmański** p. **Muzułmański.**

†**Musuł, a,** lm. **y** **1.** *nazwa ogniwek, kółek, z których ś. pancerz robi.* **2.** przen. *pancerz:* Zdaje ś., iż M. a pancerz było brane za jedno. Cz. <Tur. musul, z Arab. mawsyl, musyl=spójnia, wiązanie>

Musułbas, a a. **u,** lm. **y, Muzułbas, Maszelbas, Meszelbas** *tkanina bawełniana, używana szczeg. do podszywania opończ i namiotów:* Wziął nam Turczyn Wołochy, jeszcze więcej grozi, za swoje musułbasy, za garść wełny koziej. Pot. <Tur. musyl-bezy dosł. = płótno Mosulskie, z Mosulu. Por. Muślin>

× **Musułman, a,** lm. **i** p. **Muzułman.**

Musywgold, u, blm. *połączenie siarki i cyny, używane do bronzowania; złoto do robót mozajkowych;* in. z ł o t o ż y d o w s k i e. <Nm. Musivgold>

× **Muszany** p. **Muszy:** Pająk, myśliwiec M. Mącz. <p. Mucha>

[**Muszar, a,** lm. **y**] p. **Muchomór.**

Muszarka, i, lm. **i** bot. p. **Muchomór.**

[**Muszaty** koń]=*koń burej maści, przypominający kolorem muchę pospolitą.*

× **Muszcz, u,** lm. **e** p. **Moszcz:** Wyprasowany z jagód sok jest muszczem, który ś. zlewa w naczynia dla wyrobienia ś. Kluk.

× **Muszczeć, y, ał** p. **Musnąć:** Za co ś. tak bardzo muszczysz i pięksżysz? Pilch.

!**Muszczek, czka,** lm. **czki** p. **Mózg** i **Móżdżek.**

Muszczelina, y, lm. **y** bot. (monodora) *roś. z rodziny flaszowcowatych.* <?>

× **Muszczenie, a,** blm., czynność cz. **Muszczeć,** p. **Muskanie.**

Muszczka, i, lm. **i** **1.** †M. p. **Muszka:** a) Do ubierania ś. kazała nagotować i muszczek, i pachnących mydeł i rumienidła. Tw. Muszki, muszczki przylepiano do twarzy z czarnej angielskiej kitajki. Goł. b) Musiał to być i ubiór na głowę; Zbylitowski powiada: M. na łbie wysoko stoi. Goł. **2.** [Muszczki] lm. = *filutki z włosów, rodzaj uczesania:* Chodzić w muszczkach. Dziewczęta czeszą ś. gładko w tak zwane muszki. <Zam. Muszka, z Fr. mouche>

[**Muszczka, i,** lm. **i, Muśćka, Muśka**] *rodzaj osełki do ostrzenia kosy, drewienko do [muskania] kosy, strychułek.* <Od Muskać>

Muszec, szca, lm. **szce** **1.** [M.] *gatunek zielska, perz.* **2.** bot.=a) p. **Muchotrzew.** b) p. **Mokrzyca.** <Od Mucha>

Muszeczka, i, lm. **i** p. **Mucha**: Wam już oto noc majowa przez owadów święte Jany, muszeczki swe, jakieś złote apokalipsy śpiewała. Słow.

× **Muszel, szla,** lm. **szle** p. **Muszla.**

Muszelka, i, lm. **i,** †**Moszelka 1.** p. **Muszla**: Włożyć farbę w muszelkę. Haur. Do rysowania tusz rozciera ś. świeżo w muszelce. Łs. **2.** × M. *naczynie do polewania wodą przy chrzcie, chrzcielnica:* M. do polewania przy chrzcie. Troc.

Muszelkowy przym. od **Muszelka**: Muszelkowe złoto, srebro (*=w muszelkach roztarte*). Muszelkowa farba. Troc. Anat.: × Kości muszelkowe p. **Małżowinowaty.**

Muszenie, a, blm., czynność cz. **Musić.**

Muszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Musić ś.**

[**Muszenka, i,** lm. **i**] p. **1. Moszna.**

Muszester, tra, lm. **try, Muszestrz, Muszotrzew, Muzetrzy wielki** bot. *daw. nazwa rośliny kurzyślad pospolity* (anagallis arvensis). <?>

Muszestrz, a, lm. **e** bot. p. **Muszester.**

Muszę, ęcia, lm. **ęta** *płód muchy; mała mucha, muszka:* Drobniejsze muszęta. Lubom. Pajęczyna małe muszęta sidli, a mocniejszych nie utrzymuje. Warg.

Muszka, i, lm. **i 1.** p. **Mucha**: Raz swawolny Tadeuszek nałapał w flaszeczkę muszek. Jach. Wisiał przede mną nieruchomo prawie i bez brzęku omdlały rój drobniuchnych muszek. Kon. Trzeba ci było muszek wiosennych nałowić, oberwać im skrzydełka i upstrzyć twarzyczkę. Słow. (Por. Nr. 2). Słowo nawet częstokroć, niewyraźnie, głucho, jak przelot nocnej muszki, pogłaska mi ucho. Mick. Pani potrafi z muszki zrobić kuropatwę. Rog. St. Zool.: M. garbatka pszczela (phora incrassata) = *owad dwuskrzydły, szkodliwy dla pszczół.* **2.** a. †**Muszczka** = a) a. **Mucha** *plasterek czarny na twarzy:* Muszki, muszczki dla wdzięków przylepiano do twarzy z czarnej angielskiej kitajki. Goł. Na początku zeszłego wieku wszczął ś. pomiędzy damami dziwny, dzisiaj zupełnie zaniedbany zwyczaj przylepiania na twarzy muszek z tafty czarnej, dla zwiększenia białości. Goł. Muszki te brały nazwiska rozmaite od miejsc, na których je przylepiano: w końcu oka była rozkochana, na środku policzka uprzejma, na wardze całuska, na nosie śmiała, na brodzie wabiąca, na krostce lub znamieniu kryjąca. Goł. Muszki okrągłe zwano zabójcami. Goł. Zalotnica rozumie, że ś. z muszek twarz udatniejszą staje. Jak. W. Usługiwał damie swojej narzeczonej, biegając i podając sygnety, łańcuszki, słoiki i flaszeczki i proszki i muszki. Mick. b) †M. *daw. strój kobiecy na głowę w postaci języków z pereł i drogich kamieni:* A ich (=Żydów) niewiasty? W bogatych szubach, nałożonych na jeden rękaw, odziane w lamy drogie, koronki, a w tak zwanych muszkach na głowie. Byk. **3.** *przyrządzik na lufie broni palnej, ułatwiający celowanie, cel, celik, wizerek.* **4.** *gatunek gruszki.* **5.** × M. *człowiek ograniczony, głupiec, osieł:* Nigdy człek nie będzie z tego muszki, osieł a osieł. Pot. **6.** haf. p. **Pęczek. 7.** w lm. lek. p. **Mroczek.**

Muszkat, u, lm. **y 1.** bot. p. **Muszkatowiec. 2.** × M. p. **Muszkatołowy. 3.** p. **Muszkatela**: Płeć piękna gasi pragnienie muszkatem, co dając rzeźwość, myśli nie zaplącze. Mick. <1-e i 2-e znaczenie z Śr. Łć. muscata (dom. nux=orzech)= piżmem pachnąca, od Łć. muscus = piżmo; 3-e znaczenie z Fr. muscadet=wino pachnące piżmem>

Muszkatel, u, lm. **e 1.** p. **Muszkatela. 2.** bot. =a) a. **Czapli nosek, Żórawi dziobek** (pelargonium) *roś. z rodziny bodziszkowatych.* b) p. **Gieranja.** <Śr. Łć. muscatellum>

Muszkatela, i, lm. **e 1.** a. †**Muszkatella,** †**Moszkatella,** in. wino muszkatelowe, × wino muszkatelne, † wino muskatelle, † wino muskatellowe = a) *gatunek winorośli i jej jagód:* M. macica. Kn. Muszkatele jagody. Kn. b) a. **Muszkatel, Muszkateler, Muszkat,** †**Musk** *wino z tej rośliny, gatunek przedniejszego wina południowego,* in. wino muszkatowe: Od muszkateli i wina włoskiego płacić mają. Vol. Muszkateli przyprawa, to jest aby wino miało smak muszkatelowy. Ślesz. M. z Seny. Mor. A. **2.** p. **Muszkatelka.** <Fr. muscadelle, ze Śr. Łć. muscatellum (dom. vinum = wino)>

Muszkateler, a, lm. **y** p. **Muszkatela.**

Muszkatelka, i, lm. **i, Muszkatela, Muszkatołka, Muszkatułka, Muszkatka** bot. *odmiana gruszy zwyczajnej* (pirus communis) *a. jej owoc,* in. gruszka muszkatowa. <Z Fr. muscadelle>

†**Muszkatella, i,** lm. **e** p. **Muszkatela**: Małmazją, wino przednie, co najdroższe, piją, alakant, muszkatelle, wszytko trunki drogie. Jeżow.

× **Muszkatelny** p. **Muszkatelowy**: Wino muszkatelne p. **Muszkatela.**

Muszkatelowy, × **Muszkatelny** przym. od **Muszkatela;** †**Muskatelli,** †**Muskatellowy**: Wino muszkatelowe p. **Muszkatela.** Wina leją na lagry muszkatelowe, małmazjowe. Syr. Muszkateli przyprawa, to jest aby wino miało smak M. Ślesz.

Muszkatka, i, lm. **i 1.** p. **Muszkatelka. 2.** [Muszkatki] lm.=*gatunek jabłek.*

Muszkatołka, i, lm. **i** p. **Muszkatelka.** <p. Muszkatelka>

Muszkatołowiec, wca, lm. **wce** p. **Muszkatowiec.**

Muszkatołowy 1. a. **Muszkatowy** *z muszkatowca otrzymywany:* Gałka muszkatołowa a. muszkatowa, × orzech M. a. muszkatowy (nux moschata)=*owoc rośliny: muszkatowiec zwyczajny,* in. × muszkat, × muskat. Kwiat M. a. muszkatowy=*siateczka (tak zwana osnówka), okrywająca ziarno muszkatowca,* in. × muszkat, × muskat. Masło muszkatołowe a. muskatowe=*olej tłusty, wyciskany z gałek muszkatołowych.* **2.** bot.: Drzewo muszkatołowe p. **Muszkatowiec. 3.** cukier.: Obwarzanek M.=*obwarzanek z żółtek, cukru, mąki i kwiatu muszkatołowego.* **4.** lek.: Wątroba muszkatołowa=*rodzaj zwyrodnienia wątroby, z powodu wyglądu tak zwany.*

Muszkatowcowaty bot.: Rośliny muszkatowcowate (myristicaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Muszkatowiec, wca, lm. **wce, Muszkatołowiec, Muszkat, Drzewo muszkatowe** a. **muszkatołowe** bot. (myristica) *roś. z rodziny muszkatowcowatych.* <p. Muszkat>

Muszkatowy przym. od **Muszkat 1.** p. **Muszkatołowy**: Gałka muszkatowa. × Orzech M. Kwiat M. Masło muszkatowe. **2.** Wino muszkatowe p. **Muszkatela. 3.** Gruszka muszkatowa p. **Muszkatelka. 4.** bot.: Drzewo muszkatowe p. **Muszkatowiec.**

Muszkatułka, i, lm. **i** p. **Muszkatelka.**

[**Muszkibada, y,** blm.] p. **Moskowada.** <p. Moskowada>

†**Muszkiebada, y,** blm. p. **Moskowada.**

Muszkiet, u, lm. **y,** × **Muskiet I.** *dawna strzelba, podobna do karabina, broń ręczna, z której strzelano przy pomocy widełek:* Trybunał z dekretem, a Radziwiłł z muszkietem. Prz. *(=z bronią).* Kazał być hetman wszystkim pod muszkietem. Jabł. *(=pod bronią).* Pycha matką wszystkiego złego, stąd łuk, stąd M. Pot. *(=wynalazek broni).* **2.** myśl. *strzelba myśliwska, podobna do muszkietu żołnierskiego.* <Fr. mousquet, z Włos. moschetto>

Muszkieter, a, lm. **owie** a. **rzy I.** a. **Muszkietnik,** †**Muszkietyr** *żołnierz, uzbrojony muszkietem:* Trzej muszkieterowie (powieść Aleksandra Dumasa ojca). **2.** a. zdr. **Muszkieterek** gm. *rękawek, mankiet.* <Fr. mousquetaire>

Muszkieterek, rka, lm. **rki** gm. p. **Muszkieter.**

Muszkieterstwo, a, blm. *zajęcie, stan muszkietera:* My mamy co innego na głowie: waść swoje M, ja jejmość panią macochę. Syn.

Muszkietnik, a, lm. **cy** p. **Muszkieter:** Muszkietnicy, strzelcy prochowi. Kn.

Muszkietowy przym. od **Muszkiet:** Wtym zagrzmiała muszkietowa palba. Sienk.

†**Muszkietyr, a,** lm. **owie** p. **Muszkieter.**

× **Muszkularność, i,** blm. p. **Muskularność:** M., rozwinięta w stopniu bardzo wysokim. Jeż.

× **Muszkuł, u,** lm **y** p. **Mięsień:** Skóra przyschła do czaszki, do liców, żółtawo ś. wcina pomiędzy koście i muszkuły. Krasiń. W tej każdy M. gra życiem, rozkoszą, powabem. Bał. <p. Muskuł>

! **Muszkułowaty** p. **Muskularny:** Myszkowaty, M. Mrong.

× **Muszkułowy** przym. od **Muszkuł,** p. **Mięśniowy.**

Muszla, i, lm. **e I.** a. × **Muszel** zool. *wydzielina skóry mięczaków, pospolicie wapnista i stwardniała, niek. miękka, złożona z samych tylko substancji organicznych, koncha:* M. dwuskorupowa małżów *(=małżowina).* Latarnia Stagiryty, Arystotelesa, gatunek muszli. Mick. Niektórych muszel malarze używają na chowanie farb. L. **2.** anat.=a) M. ucha a. uszna p. **Małżowina.** b) × M. dolna nosa p. **Małżowinowaty.** **3.** mat.: M. Nikomedesa p. **Konchoida.** **4.** pusz. *ornamentacyjne wykończenie baskili.* **5.** tap. *rodzaj pikowania, wysłania mebli, w wałki rozchodzące ś. wachlarzowato:* Pikować w muszlę. Zdr. **Muszelka.** <Nm. Muschel, z Łć. musculus>

[**Muszlin, u,** lm. **y**] p. **Muślin:** M. indyjski, posiany złotemi gwiazdkami. Kaczk. < p. Muślin>

Muszlowaty *podobny do muszli:* Zewnętrzna muszlowata część ucha.

Muszlowy I przym. od **Muszla:** Spodeczek M. Wapień M. trjasowy, stanowiący środkowy pokład trjasu, in. w a p i e ń g i e t y n g s k i. Dolomit M. czyli trjasowy, stanowiący najwyższą warstwę wapienia muszlowego trjasowego. Odłam M. minerału *(= mający wygląd muszli).* **2.** bot.: Drzewo muszlowe p. **Jarzęsta.** **3.** mat.: Linja muszlowa=**Konchoida:** Dawni jeszcze geometrowie uważali własność tej linji krzywej, którą nazwali linją muszlową, złożoną z dwuch części podobnych. Śniad.

Muszność, i, blm. bart. rz. od **Muszny:** M. roju. <Od Mucha>

Muszny I. × M. *okryty muszkami, muchami:* Muszna białogłowa. Łączn. **2.** bart.: Rój M. = *rój obfitujący w pszczoły, silny rój.*

× **Muszony** *niedobrowolny, przymusowy:* Zawżdy ustępuje wolne muszonemu. Rej. <p. Musieć>

Muszotrzew, u, lm. **y** bot. p. **Muszester.** <Może zam. Muszotrzel, od Muszy + Trzebić>

× **Musztabel, bla,** lm. **ble** *kij malarski do podpierania ręki przy malowaniu,* in. m a l s z t o k : M u malarzy, kijek do podpierania ręki, gdy ś. maluje. Mag. <Z Nm. Malstab(el)>

× **Musztap, u,** lm. **y**=**Masztab.**

Musztarda, y, lm. **y I.** *przyprawa do mięsa i sosów z roztartych nasion gorczycy, pozbawionych olejku i zaprawionych octem, winem, wodą, korzeniami i t. p.:* M. krajowa, angielska, francuska, sarepcka. M. po obiedzie. Prz. *(=rzecz spóźniona).* **2.** apt.: × M. djabla = *maść z czosnku na parchy.* <Włos. mostarda, Fr. moutarde, z Łć. mustus=młody (o winie)>

Musztardnica, y, lm. **e** *naczynie do musztardy.* Zdr. **Musztardniczka.**

Musztardniczka, i, lm. **i** p. **Musztardnica.**

Musztardnik, a, lm. **cy** *ten, co robi a. sprzedaje musztardę.*

Musztardowy przym. od **Musztarda:** Sos M. *(=z musztardy zrobiony).* Kolor M. *(=musztardy, podobny do musztardy).* Jeden z musztardową, a drugi z żółtogorącą brodą. L. *(=koloru musztardy).*

× **Musztasie, i,** blp. *włosy pokręcone, kędziorki:* Czegoć ś. jęły białe głowy zasię, gdy miasto muszek na czele M.? Pot. Z trupich włosów na swoje kładziecie M. Pot. <Z Fr. moustache dosł. = wąs>

Musztra, y, lm. **y** p. **Mustra:** Lepiej w domu cepem buchać, niż na wojnie musztry słuchać. Prz. *(=komendy).* <p. Mustra>

[**Musztrąg, a,** lm. **i**] *dziewka niezgrabna, do niczego, szturmak.* <?>

Musztrować, uje, ował i **M. ś.** p. **Mustrować:** Kazano jej wzdłuż i wszerz przejść ś. po pokoju; Telimena uważa znawczyni oczyma, musztruje siostrzenicę, gniewa ś. i zżyma. Mick. Zwracał odtąd większą uwagę na swój ubiór, musztrował pod tym względem zaniedbujących ś. przyjaciół. Chm.

Musztrowanie, a, blm., czynność cz. **Musztrować,** *mustrowanie.*

Musztrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Musztrować ś.,** *mustrowanie ś.*

× **Musztrowany** p. **Mustrowany.**

Musztrownik, a, lm. **cy** *ten, co musztruje żołnierzy, co ich uczy musztry:* Będąc doskonałym musztrownikiem, nie umiałby komendy swojej użyć w boju. Górs.

× **Musztrowny** p. **Mustrowany i Mustrowny:** Rzymianie świat zwojowali musztrownym i karnym żołnierzem. Papr. F.

Musztrowy przym. od **Musztra; Mustrowy:** M. plac. L. Stopień musztrowego wyćwiczenia. Górs.

Musztuczek, czka, lm. **czki I.** p. **Musztuk.** **2.** p. **Munsztuczek.**

Musztuk, a a. u, lm. **i** p. **Munsztuk:** M. u miecznika, pierwszy oków do pochwy przy krzyżu. Mag. Hasło przez M. otrąbiono. Chm. B. M. = nasada czyli ta część przy rogu myśliwskim, która służy do zadęcia. Mrong. Zdr. **Musztuczek.**

Musztukowy przym. od **Musztuk; Munsztukowy.**

†**Musztułuk, a,** lm. **i** p. **Munsztułuk:** I wesoły M. strachu mnie nabawi. Bardz. Z niewielką garścią pod buńczukiem idzie Wiedniowi Jan z dobrym musztułukiem. Susz.

[**Musztyn, a,** lm. **y**] p. **Musztyń:** Żmudzin napełniał swe skrzynie i skarbony talarami, nazywał je musztynami, i te ojciec synowi przekazywał. Lel.

[Musztyń, a, lm. **e] l.** a. **[Musztyn, Muksztyn]** *talar bity.* **2.** *rubel karbowany.* <Lit. musztinis (od mùszti = bić) = (talar) bity i dalej rubel srebrny>

Muszy, × Muszany przym. od **Mucha:** Gnój M. Troc. Trzymali inaczej o muszym rodzaju. Mick. Sam ś. z placką muszą do sadu wyprawił. Mick.

Muszyca, y, lm. **e l.** *wielka mucha.* **2.** [M.] p. **Mszyca.**

1. Muszyna, y, lm. **y** *nędzna, biedna mucha.*

2. Muszyna, y, lm. **y** *jakaś daw. tkanina,* in. s u k n o m u s z y ń s k i e. <Od nazwy miasta Myszno, Nm. Meissen>

Muszyński: Sukno muszyńskie p. **2. Muszyna.**

Muszyr, a, lm. **owie** *jenerał dowodzący u Turków.* <Arab. miuszir = radca; gienerał>

Muszysko, a, lm. **a** p. **Mucha:** Nieznośne, uprzykrzone muszyska.

[Muśćka, i, lm. **i]** p. **Muszczka.**

[Muśka, i, lm. **i]** p. **Muszczka.**

Muślemin, a, lm. **owie** p. **Muzułman.** <p. Moślem>

Muślimin, a, lm. **owie** p. **Muzułman:** Drżąc, M. całuje stopy twej opoki. Mick.

Muślin, u, lm. **y, Musselin, [Muszlin]** *bardzo cienka i rzadka tkanina bawełniana, wełniana a. jedwabna.* Zdr. **Muślinek.** <Fr. mousseline, z Włos. mussolina, od nazwy miasta Mosul w Azji Mniejszej>

Muślindelen, u, lm. **y** *cieniutka tkanina wełniana.* <Fr. mousseline de laine dosł. = muślin wełniany>

[Muślindelka, i, lm. **i]** *chusteczka z muślindelenu.*

Muślinek, nku, lm. **nki** p. **Muślin:** Lada turkot lub kurzawa na drodze, przyśpieszały bicie serduszka pod niebieskim muślinkiem. Bał.

Muślinkowy przym. od **Muślinek:** Czepeczek M.

Muślinowy przym. od **Muślin:** Turban M. Słow. Dziewica, omglona w lekkie szaty muślinowe. Słow.

Muślisłok, a, lm. **i, Pigwica** bot. (achras) *roś. z rodziny sączyńcowatych.* <?>

Muśnienie, a, blm. p. **Muśnięcie.**

Muśnięcie, a, blm., **Muśnienie, × Musknienie** czynność cz. **Musnąć.** <Od Musnąć>

[Muśtać się, a ś., ał ś.]?: Taka tłusta, że ledwie ś. muśtała. <? Por. Huśtać ś.>

[Muśtanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Muśtać ś.**

[Muśtrunek, nku, lm. **nki] l.** p. **Mustra. 2.** p. **Musterunek.**

Mut, u, blm. kip. *nagła zmiana w winie, gdy ono przybiera barwę mleczną.* <Z Fr. moût, to zaś z Łć. mustum (dom. vinum = wino) = młode, moszcz>

Mutacja, i, lm. **e l.** × M. *zmiana, odmiana:* Do dalszej mutacji czasu zatrzymał. Łoź. **2.** muz. = a) *urządzenie pedałowe dla zmiany tonu.* b) *w notacji średniowiecznej zmiana nazwy nut przy przejściu z jednego heksachordu w drugi.* c) *zmiana głosu dziecinnego na męski podczas dojrzewania.* <Łć. mutatio>

Mutamer, a, lm. **y** rzem. p. **Muterhamer.** <Z Nm. Mutterhammer>

†Mutant, a, lm. **ci** *młodzieniaszek, któremu głos dziecięcy grubieje.* <Łć. mutans, 2 pp. mutantis = zmieniający>

Muterhamer, a, lm. **y, Mutamer** rzem. *narzędzie (rodzaj młota) do wybijania dziur okrągłych w żelazie,* in. d z i u r a w n i k o k r ą g ł y. <Nm. Mutterhammer>

Muterka, i, lm. **i** p. **Mutra.**

Muterkapsel, sla, lm. **sle** pow. *mutra na końcach osi w powozach i karetach, podobna do szklanki mosiężnej.* <Nm. Mutterkapsel>

[Muterlaga, i, lm. **i]** *narzędzie kowalskie.* <Nm. Mutterlage>

†Muteta, y, lm. **y l.** *rodzaj dawnego śpiewu:* Na dwa, na trzy głosy M. Troc. Już gram w fujarkę, naśpiewam mutet i pochlebnych pieśni. Tw. W rękę lutnią wzięła i o pięknych boginiach mutetę zaczęła. Szymon. Na lutniach o ośmiu stronach grali mutetę o zwycięstwie. Leop. Cicha muzyka nazywała ś. gędźbą, gędzeniem; należały do niej lutnie, arfy, padwany, szczebiotliwe flety, wykwintne mutety. Gl. **2.** ?: Prałacie, który cnotą na tym polskim świecie, zdobisz senat koronny w poważnej mutecie. Koch. W. Kto ś. mógł wolnym nazwać, gdyby nie ta stanu pierwszego zakwitła M.? Chr. <p. Motet>

[Mutka, i, lm. **i]** *rybka mała i chuda.* <Nm. [mutschken] lm.>

[Mutło, a, lm. **a]** *gnój, osad pod wodą, męty:* Słoma zgnita jak M. <Z Ukr. mut = męt>

[Mutnia, i, lm. **e]** *bałamuctwo, kłamstwo, matactwo, oszukaństwo:* M. taka wróżba, M., że wy niczyj. Rodz. <Brs. mutnià>

Mutować, uje, ował l. kip. (o winie) = a) *robić, fermentować.* b) *przybierać kolor mleczny.* **2.** †M. lek. *zmieniać głos dziecięcy na męski.* <Z Łć. mutare = zmieniać>

Mutowanie, a, blm., czynność cz. **Mutować.**

Mutra, y, lm. **y l.** [M.] = a) żart. *matka.* b) pog. *Niemka.* **2.** *matka w grze w piłkę.* **3.** *konieczna część dodatkowa śruby, walec wydrążony, którego powierzchnia wewnętrzna posiada wycięcie wklęsłe, odpowiadające wyniosłościom śruby,* in. b i e g u n, k l u b a, m a c i c a, n a k r ę t k a, s z r u b o ł o ż e. Zdr. **Muterka.** <Nm. Mutter dosł. = matka>

Mutrownik, a, lm. **i l.** *narzędzie do wyrabiania muter,* in. g w i n t o w n i k. **2.** gór. *narzędzie do wyciągania z otworu świdrowego ułamanych części świdra.*

Mutrowy przym. od **Mutra:** Klucz M. = *klucz do zakręcania muter na szruby,* in. k l u c z s z r u b o w y.

Mutu dziec. *ssać.* <Dziec.>

Mutualistyczny przym. od **Mutualizm:** Dwie skrajne formy symbiozy: mutualistyczna i antagonistyczna. Jent. Mutualistyczna wymiana usług. Jent. <Now. z Łć. mutuus = wzajemny>

Mutualizm, u, blm. *wzajemne korzystanie ze spółki:* M. w świecie zwierzęcym = *wzajemne korzystanie dwuch zwierząt z pewnych narządów.* Oprócz mutualizmu i parazytyzmu odróżniał jeszcze trzecią formę symbiozy, mianowicie komensalizm. Jent. M. w życiu społecznym = *rozwinięcie systemu wzajemności, usuwającego zysk przedsiębierców.*

Mutuły, ów, blp. bud. *prostokątne poziome płytki, dodawane jako ozdoby pod płytą głównego gzymsu doryckiego.* <Łć. mutulus>

†Mutyanki, nek, blp. p. **Multanka:** Przymuszony, musiał M. nadymać i grać na nich ladaco, palcami, jako nieumiejętny ladajako przebierając. Paszk.

!Mutylacja, i, lm. **e** lek. *okaleczenie członka jakiego,* in. † o c h r o m i e n i e. <Łć. mutilatio>

1. Muza, y, lm. **y l.** *bogini grecka, opiekująca ś. jakąkolwiek sztuką a. nauką:* Dziewięć muz. M. historji *(= Klio),* eposu *(= Kaljopa),* liryki poważnej *(= Erato),* pantomimy *(= Polihymnja),* ko-

medji *(= Talja)*, tragiedji *(= Melpomena)*, muzyki *(= Euterpe)*, tańca i liryki lekkiej *(= Terpsychora)*, astronomji *(= Uranja)*. Muzo, gniew opowiadaj Achilla, syna Peleja. Ml. Ulubieniec, wychowanek, kochanek muz *(= ten, co ś. oddaje sztukom pięknym, poeta, artysta)*. **2.** przen. *natchnienie, twórczość:* Muzo, mdlejąca z romantycznych cierpień, przybądź i pomóż. Słow. Nie kupić muzy! Mick. Otóż skutek wieszczego zapału! Goniąc muzę, wyszedłem z obławy. Mick. W Jovialitates i w cyklu bohaterskich wierszy odzywa ś. głosem rodzimej muzy. Bełc. M. Słowackiego, Chopina. **3.** przen. *sztuki piękne, szczeg. poezja:* M. grecka, łacińska, sarmacka. Przykładać ś. do muz. <Gr. Moûsa>

2. Muza, y, lm. **y** bot. p. **Banan.** <Now. niby Łć. musa, z Arab. mauza>

[**Muza, y,** lm. **y**] **I.** a. [**Muzka, Rozwarka, Nawarka**] *rodzaj potrawy z mąki rżanej a. pszennej.* Pog. (o potrawie rozgotowanej): Po jakiemu to kasza ugotowana? Toż czysta M.! Wal. **2.** a. [**Buza**] *żur.* <Może zam. Buza>

Muzameryt, u, lm. **y** *opowiadanie i rozmowa nocna w namiotach beduińskich i na popasach karawan, przy świetle księżyca:* M., tytuł powieści Lucjana Siemieńskiego. <Arab. musāmaret>

Muzealny przym. od **Muzeum:** Zarząd M. Widziałem muskuły, pierś i ramiona poprostu muzealne. Sienk. *(= nadające ś. do muzeum)*.

Muzeograf, a, lm. **owie** *opisywacz muzeum.*

Muzeograficzny przym. od **Muzeografja.**

Muzeografja, i, blm. *opisywanie przedmiotów, znajdujący ś. w muzeach.* <Muzeum + Gr. -grafía = opis>

†**Muzetrzy, ego,** lm. **e** bot.: M. wielki = a) *kalina* (viburnum). b) p. **Muszester.** <? Por. Muszestrze i Muszester>

Muzeum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *zbiór przedmiotów, mających wartość dla jakiejś nauki, sztuki a. gałęzi przemysłu; gmach, w którym znajduje ś. ten zbiór:* M. archeologiczne *(= zbiór zabytków starożytności)*, przyrodnicze *(= zbiór okazów przyrody)*, pedagogiczne *(= zbiór książek szkolnych i przyrządów, używanych przy nauczaniu)*, przemysłowe *(= zbiór wyrobów przemysłu)*, rolnicze *(= zbiór narzędzi rolniczych i gatunków zbóż)*, sztuk pięknych *(= zbiór dzieł sztuki)*. <Gr. mouseîon>

× **Muzg, u,** lm. **i** p. **Mózg.**

[**Muzga, i,** lm. **i**] *gatunek lepszej trawy; trawa pod wodą rosnąca.* <? Może = *mózga, por. Ros. możżevelъnikъ = jałowiec>

× **Muzgowy** p. **Mózgowy.**

I. [**Muzia, i,** lm. **e**] **I.** a. [**Myzia**] piesz. *krowa, krówka.* **2.** *nazwa kota.* Zdr. [**Muźka, Muziutka**]. <Por. Dnm. muśch>

2. [**Muzia!, Muża!**] *nawoływanie krów.*

[**Muziać się, a ś., ał ś.**] **I.** *gładko ś. czesać* (z odcieniem ironji, pogardy). **2.** *stroić ś., przeglądać ś. w lustrze.* <?>

[**Muzianie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Muziać ś.**

[**Muziutka, i,** lm. **i**] p. **I. Muzia.**

[**Muzka, i,** lm. **i**] p. [**Muza**].

× **Muzopłynny** *poetyczny, poetycki:* Ty, królu, pobudzając strumyk M., uwieńczasz skronie polskiej Aganippy. Nar. <Muza + Płynny>

Muzowódz, odza, blm. *przywódca muz = Apollo Musagetes.* <Muza + Wódz, przekład Gr. mousagétēs>

Muzułbas, u, lm. **y** p. **Musułbas:** Nosicie z Azji muzułbasy i cienkizny. Azul. Przez lewe ramię miał zwieszoną burkę krymską kudłatą, czerwonym muzułbasem podbitą. Kaczk. Obóz malowny, o kraśnych sznurach, ścianach z muzułbasu. Deo. Śliczności namioty! Nie z prostych płócien szyto ich firanki, to są mięsiste, świetne muzułbasy, tkane w płomienie, w kolorowe pasy i centki. Deo. <p. Maszelbas, skąd też Muślin>

Muzułman, a, lm. **nie, Muzułmanin, Moslem, Moslemin, Mośłem, Mośłemin, Muślemin, Muślimin,** × **Musułman** *wyznawca islamu, mahometanin.* <p. Moslem i Islam>

Muzułmanin, a, lm. **anie** p. **Muzułman.**

Muzułmanka, i, lm. **i** forma ż. od **Muzułman.**

Muzułmański przym. od **Muzułman;** × **Mużułmański,** × **Musułmański,** *mahometański:* Namaz, modlitwa muzułmańska. Mick. Jakiś młodzieniec w muzułmańskim stroju. Słow.

†**Muzycki** p. **Muzyczny:** Jubal był ojcem grających na arfiech i muzyckim naczyniu. Wuj. Nabyć sławy z dzieła muzyckiego. Lubom.

[**Muzyczek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Muzyk:** Zagrájże mi, mój muzycku!

[**Muzyczeńko, a,** lm. **a**] p. **Muzyk.**

Muzyczka, i, lm **i** **I.** p. **Muzyka:** a) Trzebaby jeszcze przy stole jakiej rozrywki damom. — Muzyczki? co mówicie? Fred. A. b) M. piłuje oberka. Krasz. **2.** forma ż. od **Muzyk:** Niejaka panna Aniela, M., grająca bardzo pięknie na fortepianie. Krasz.

× **Muzycznie** przys. od **Muzyczny,** *wedle prawideł muzyki, dźwięcznie, zgodnie, harmonijnie.*

× **Muzyczność, i,** blm. rz. od **Muzyczny,** *dźwięczność, harmonijność.*

Muzyczny, Muzykalny, †**Muzycki** przym. od **Muzyka:** Utwór M. Narzędzie muzyczne a. instrument M. Muzyczne znaki pieśni. Mick. Głosy muzyczne. Troc. Towarzystwo muzyczne. Nigdy ręką, w muzycznym zapędzie, z lutni weselszych tonów nie dobędzie. Mick. W czasie tym odegrano wielką liczbę fars muzyczno-dramatycznych. Nagan. Wystawa muzyczno - teatralna.

[**Muzyczyna, y,** lm. **y**] p. **Muzyk.**

[**Muzyczysko, a,** lm. **a**] p. **Muzyk.**

Muzyk, a, lm. **cy** **I.** *artysta, zajmujący ś. muzyką, kompozytor a. wirtuoz:* Czy instrument niestrojny? czy ś. M. myli? Mick. Orfeusz M. a. gędziec znamienity. Biel. M. Chopin był znakomitym muzykiem. **2.** × M. wokalny = *śpiewak:* Muzycy wokalni francuscy, t. j. śpiewacy króla. Krasz. **3.** †M. i [M.] p. **Muzykant:** Muzycy do bitwy swym graniem pobudzający. Das. Pan młody siada w kącie, swat przy nim, dalej 2 a. 3 młodych, drużkami zwanych, krewnych zazwyczaj, nakoniec M. (muzyka), także krewny narzeczonego. Goł. M. powinien być krewny młodzieńca; że często w całej jego rodzinie niema umiejącego grać na skrzypcach, dudzie, żalejce, lub innym instrumencie, obrany więc tytularnym jest muzykiem tylko, przywozi z sobą pożyczone skrzypce; gdy mają zaczynać ś. tańce, pociągnąwszy raz smyczkiem, zręczniejszemu je oddaje. Goł. **3.** [Kozi M.] = *płochacz halny* (accentor alpinus). Zdr. [**Muzyczek, Muzyczeńko, Muzyczyna**]. Zgr. [**Muzyczysko**]. <Łć. musicus>

Muzyka, i, lm. **i** **I.** *sztuka piękna, posługująca ś. dźwiękami, polegająca na łączeniu tych dźwięków w utwory i na wykonywaniu utworów za pomocą narzędzi a. głosu ludzkiego:* M. jest nauka o śpiewaniu i graniu na instrumentach. Troc. M. narzędziowa a. instrumentalna. M. z instrumentów. Troc. M. wokalna a. głosowa *(= śpiew)*. M. z głosów. Troc. M. z głosów samych. Kn. M. pokojowa a. komnatowa, kameralna. M. orkiestralna.

M. domowa, taneczna, balowa, koncertowa, operowa, teatralna, symfoniczna. M. świecka, religijna, kościelna a. liturgiczna, wojskowa. M. solowa, chóralna. × M. hipokrytyczna *(=M. z towarzyszeniem tańca i mimiki).* Marsjasz Apollinowi w śpiewaniu, w piskaniu i inszych muzykach przeciwić ś. chciał. Mącz. *(=w innych rodzajach muzyki).* Lubić muzykę. Poświęcać ś. muzyce. Znać ś. na muzyce. Znać, posiadać muzykę. Uczyć ś. muzyki. Nauczyciel muzyki. **2.** *wykonywanie utworu muzycznego, granie, gra:* Słuchać muzyki. Zachwycać ś. czyją muzyką. Na rynku w Krakowie wesoła M. Siem. Róg jak wicher wirowatym dechem niesie w puszczę muzykę i podwaja echem. Mick. [Chodzić na muzyki] = *chodzić na zabawy, gdzie grają i tańczą:* Tylo mie ucyli śpiwać i teńcować, na muzyki chodzić, doma nie nocować. Pśń. Kto chodzi po muzykach, to i po językach. Prz. Żart.: Kocia muzyka = *muzyka umyślnie falszywa, dziwaczna; halas, powstaly z różnorodnych, nie harmonizujących z sobą dźwięków:* Urządzić komu kocią muzykę. Przen.: Błądził po brzegach, słuchając muzyki fal oceanu. Dan. Słuchać muzyki tych szemrań (fontanny) łagodnych. Mick. Wszczęli rozmowę tajemną, tłómacząc swe uczucia w westchnieniach tłumionych, szeptach, szmerach i słowach nawpół wymówionych, z których składa ś. dziwna M. wieczoru. Mick. Powietrze, tchnące wonią, tą muzyką kwiatów. Mick. **3.** przen. *właściwości muzyczne, dźwięczność, harmonijność, muzykalność:* M. wiersza. Czarowały muzyką języka i pięknością szczegółów. Chm. **4.** *utwór muzyczny, kompozycja muzyczna:* M. na skrzypce, na fortepjan Ułożyć muzykę do opery. M. Verdiego. Chór strzelców podług muzyki z opery Webera „Wolny strzelec" Mick. Graj nutę, tę nutę dziecinną, którą w dolinie... na tę muzykę zwykłem zawsze nucić. Mick. **5.** zb. *muzykanci, orkiestra, kapela:* M. gra. M. pułkowa. Naprzód szła M., pięknie i kosztownie ubrana. Papr. Sprowadzić muzykę. M. na podwyższeniu, złożona z kilkunastu samouczków. Krasz. Przen.: Naprzód w tan, bogi i ludzie, wokoło myśli mojej — bądźcie muzyką, co przyśpiewuje jej marzeniom. Krasiń. **6.** [M.] = a) p. **Muzykant:** Z muzyki i z młynarza to nie będzie gospodarza. Prz. Jakby pan był M., toby my tu śkikali. M., urzędnik weselny, gra, jeśli umie, jeżeli nie, oddaje skrzypce posiadającemu tak potrzebny talent. Goł. b) *narzędzie muzyczne.* **7.** × M. zb. *narzędzia muzyczne:* Skoro ś. skończył obiad, w muzykę zagrano. Kob. W muzykę wojskową, trąby, bębny uderzyć każe, wojsko uszykowawszy. Tw. M. dęta, rznięta. **8.** fil. (w spekulacji Greków starożytnych) = a) *kunszt muz, obejmujący naszą muzykę, poezję i wymowę.* b) *miara, rytm, prawidlowość, strój, harmonja (we wszechświecie, w życiu duchowym).* M. sfer (w filozofji pitagorejskiej) = *zgodne krążenie ciał niebieskich dokoła ognia środkowego według praw pewnych,* in. h a r m o n j a s f e r. Już Plato marzył o muzyce światów, o harmonji sfer. Krem. **9.** myśl.: M. w lesie, w kniei = *głos psów, odzywanie ś. ich przy gonieniu za zwierzem.* Zdr. **Muzyczka.** <Gr. mousikē (dom. téchnē = sztuka)>

Muzykalja, ów, blp., **Muzykalje** *przedmioty, potrzebne do wykonywania utworów muzycznych, jak nuty, papier nutowy, narzędzia muzyczne.*

Muzykalje, ów, blp. p. **Muzykalja.**

Muzykalnie przys. od **Muzykalny;** *według prawidel muzyki.*

Muzykalnieć, eje, ał *stawać ś. muzykalnym.*

Muzykalnienie, a, blm., czynność cz. **Muzykalnieć.**

Muzykalność, i, blm. rz. od **Muzykalny:** a) M. kompozycji. Sł. wil. *(= harmonijność).* b) Miał tylko swą młodość, głos tenorowy, M. i ogromne zapasy nadziei. Krasz. *(= zdolność do muzyki a. znajomość muzyki).*

Muzykalny I. p. **Muzyczny:** Utwór M. Wieczór M. Zabawa muzykalna. Tańce urozmaicone były muzykalno-wokalnym koncertem. Orzesz. Muzykalna szkoła. Koch. W. **2.** *harmonijny, dźwięczny:* Słyszany był głos M. bardzo wdzięczny. Birk. **3.** *mający uzdolnienie do muzyki:* Słuch M. Ucho muzykalne. **4.** *obeznany z muzyką; biegly w muzyce:* Czy pan M? Gra muzykalna. Wykonanie muzykalne. **5.** żart. *umiejący grać w karty.* <Włos. musicale, Fr. musical>

Muzykancik, a, lm. **i** p. **Muzykant.**

Muzykant, a, lm. **ci I.** a. †**Muzyk,** [**Muzyk, Muzyka**] *ten, co ś. zajmuje muzyką z zawodu, ale nie jest artystą, grajek:* M. z orkiestry teatralnej, wojskowej. M., grający po podwórzach. M., co uczy. Troc. Janko M. (tytuł noweli Henryka Sienkiewicza). Żart.: M., co kwinty do butów stroi. Prz. *(=szewc).* **2.** pog. *uczeń rzemieślniczy, terminator.* **3.** blm *zabawa towarzyska.* Goł. **4.** [M.] lm. **y** *klos plonny, wystający nad inne, pochylone od plonu.* Zdr. **Muzykancik,** [**Muzykańcik**] <Śr. Łć. musicans, 2 pp. musicantis = muzykujący>

Muzykantka, i, lm. **i** forma ż. od **Muzykant.**

[**Muzykańcik, a,** lm. **i**] p. **Muzykant.**

[**Muzykaństwo, a,** blm.] *granie, muzyka.*

Muzykoman, a, lm. **i** *miłośnik namiętny muzyki.*

Muzykomanja, i, blm. *namiętne zamilowanie muzyki.* <Muzyka + Manja>

Muzykować, uje, ował *wykonywać utwór muzyczny, grać.*

Muzykowanie, a, blm., czynność cz. **Muzykować:** Opowiadał o zachciankach jej, zmuszających go czasem do muzykowania wśród nocy. Kow.

Muzykus, a, lm. **y** rub. *muzyk a. muzykant, grajek* <Łć. musicus>

[**Muźka, i,** lm. **i**] **p. I. Muzia.**

[**Muźnieć, eje, ał**] *wskutek dlugiego gotowania tracić spoistość, rozgotowywać ś.:* Kasza muźnieje. <?>

[**Muźnienie, a,** blm.] czynność cz. **Muźnieć.**

[**Muż, a,** lm. **owie**] p. **Mąż.** <Słc. Czes. muž>

I. [**Muża, y,** lm. **e**] *mazgaj.* <Por. 2. Muzia>

2. [**Muża!**] p. **2. Muzia.**

†**Mużdżeg, dżgu,** lm. **dżgi** p. **Móżdżek.**

†**Mużdżgowy** p. **Móżdżkowy.**

!**Mużdżkowy** p. **Móżdżkowy.**

× **Mużenie, a,** blm., czynność cz. **Mużyć.**

[**Mużowato**] przys. od **Mużowaty.** <? Por. Mużyć>

[**Mużowatość, i,** blm.] rz. od **Mużowaty.**

[**Mużowaty**] *mazgajowaty, ślamazarny, rozlazly.* <Por. Nm. [muśrig (ś=ż)] = słaby, nędzny, [vermuśern] = osłabieć, znędznieć, Nm. musern = lenieć>

× **Mużułmański** p. **Muzułmański:** Patryjarchat, dychający ledwie pod mieczem mużułmańskim. Stadn.

× **Mużyć, y, ył** *mazać.* <Może * = murzyć, p. 1. [Murza]>

Mużyk, a, lm. **i,** †**Mużykaszmat** *prosty chlop, gbur:* W gnój po kolana wlazł M. smrodliwy. Jabł. Ciszej,... ty mużyku! Mick. <Ukr. mużyk>

†**Mużykaszmat, a,** lm. **y** p. **Mużyk.** Troc. <Mużyka + Szmat = kawał gbura>

My, [**Ma**], 2, 4 i 7 pp. **Nas,** †**Naju** (lpd.), [**Naju**], 3 pp. **Nam** a. †**Nama** (lpd.), [**Nama**], 5 pp. [**Ma**], 6 pp. **Nami** a. †**Nama** (lpd.), [**Nama**] = lm. od **Ja.** <M>

[**Myc!, Myć!, Myci!**] w. **1.** *wabienie kota.* **2.** *przywoływanie świń.* <Nm. miez!>

Myca, y, lm. **e** p. **Mycka.** Słow. <Nm. Mütze>

[**Myceczka, i,** lm. **i**] p. **Mycka.**

[**Mycek, cka,** lm. **cki**] *kot.* <Nm. Miez>

× **Mycenie, a,** blm., czynność cz. **Mycić.**

[**Mycenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mycić ś.**

[**Mych, a,** lm. **y**] **1.** p. **Mnich. 2.** w lm. *gatunek jabłek.*

Mychta, y, blm. *pewna gałąź górnictwa:* Wyprawiono trzech młodzieńców do akademji Szemnickiej dla uczenia ś. mineralogji, metalurgji, docymazji, mychty, wardejnonostwa i podziemnego miernictwa. T. K. <?>

[**Mychyrz, a,** lm. **e**] = **Macharzyna.**

[**Myci!**] p. **Myc:** M. na!

× **Mycić, i, ił** *płacić myto, cło.* <Od 1. Myto>

[**Mycić się, i ś., ił ś., Nicić ś.**] *chorować na biegunkę.* <? Por. 2. [Mycka] i Nicić ś.; por. Ros. mytìtь sja = chorować na biegunkę>

Mycie, a, blm., czynność cz. **Myć.** <p. Myć>

Myciel 1. × **M., i,** lm. **e** = a) *płyn, służący do mycia a. kąpieli:* Na ochwat koniom uczynić M. z otrąb pszennych, a tym umywać mu nogi. Trzyc. Lek.: M. oczna (lavacrum ophthalmicum). b) p. **Myciny. 2.** †**M., a,** lm. **e** *ten, który myje, sługa kąpielowy, łaziennik.*

!**Mycielec, lca,** blm. lek. (pulvis ad lavandum) *proszek używany tak, jak mydło.*

Mycie się, a ś., blm., czynność cz. **Myć ś.**

× **Myciny, in,** blp., × **Myciel** *pomyje.*

Mycka, i, lm. **i, Myca,** †**Myczka** *mała okrągła czapeczka; czapka bez daszka:* W domu modlitwy przystoi myckę zdejmować. Hrb. Na głowę myckę bramowaną włożył. Żebr. Rogate birety, długouchate mycki. Gil. M. księża (= *piuska, jarmułka*). M. żydowska (= *krymka, jarmułka*). [Dam se myckę na stronę] (= *włożę czapkę na bakier*). Zdr. [**Myceczka**]. <Z Nm. Mütze>

1. [**Mycka, i,** lm. **i, Myćka**] *kotka.* <Nm. Miez>

2. [**Mycka, i,** blm.] *rozwolnienie u prosiąt.* <p. Mycić ś.>

[**Myczeć, y, ał**] (o bydle) *wydawać głos, ryczeć:* Bydło mycy. <Dźwn.>

[**Myczenie, a,** blm.] czynność cz. **Myczeć.**

†**Myczka, i,** lm. **i** p. **Mycka:** Odejmie Pan córkom sjońskim łańcuszki, i zaponki, i myczki. Leop. Żydzi w królestwie naszym znaki, to jest biretki abo myczki abo inne czapki żółte niechaj noszą. Herb.

Myć, myje, mył, częstot. †**Myjać,** [**Myjać, Mywać**] **1.** *wodą a. inną cieczą trąc, czyścić:* M. ręce, nogi. Ręka rękę myje. Prz. Żem ja tej krwi nie winien, oto myję ręce. Pot. M. okna, talerze. [M bieliznę] (= *prać*). **2.** *wodą wyżłabiać, podmywać:* Rzeka myje brzegi. **3.** przen.: M. kogo a. M. komu głowę = *strofować, upominać, łajać:* Myję kogo, strofuję. Kn. M. kogo bez ługu. Prz. Kogo niema, temu ś. głowy nie myje. Prz. **4.** †M. przen. *uciekać, umykać, mknąć:* Skupiwszy ś. na odwrót, wszyscy nazad myją. Bardz. Myje ku swym obozom mocno przetrzepany. Leszcz. S. **M. ś.** *oczyszczać ś. wodą a. innym płynem:* Kot zawsze na deszcz ś. myje. <MY>

[**Myć!**] p. **Myc.**

[**Myćka, i,** lm. **i**] p. **1.** [**Mycka**].

Mydelnica, y, lm. **e** bot. p. **Mydlnica.** <Od Mydło, naśladowanie Łć. saponaria>

Mydelniczka, i, lm. **i** p. **Mydlniczka:** Wyrostek trzymał mydelniczkę i brzytwę. Rzew.

Mydelnik, a, lm. **i** bot. p. **Mydlnica.**

Mydełko, a, lm. **a 1.** p. **Mydło. 2.** × M. chem. *związek oleju lotnego z alkali.* Śniad.

Mydlak, a, lm. **i** gór. p. **Miękisz.** <Od Mydło>

Mydlanka, i, lm. **i** *bańka mydlana:* M. trzęsła ś., jak galaretka. Gliń.

Mydlany, †**Mydlny** przym. od **Mydło:** Woda mydlana (= *mydliny*). Bańki mydlane.

Mydlarczyk, a, lm. **i** *chłopiec a. czeladnik mydlarski.*

Mydlarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Mydlarz. 2.** p. **Mydlarzowa. 3.** p. **Mydlniczka. 4.** gór. *szary, miękki, mażący ś. ił.*

Mydlarnia, i, lm **e 1.** *fabryka mydła, warsztat mydlarski.* **2.** *sklep z mydłem i świecami.* **3.** *izba przy łaźni, gdzie ś. odbywa nacieranie ś. mydłem.*

Mydlarski przym. od **Mydlarz:** Warsztat M. Ług M., potaż z wapnem nieugaszonym gęsto ugotowany. Krum. Kamień M. p. **Kamień** pod 5. Sklep mydlarsko-dystrybucyjny. Sklep mydlarsko-farbiarski.

Mydlarstwo, a, blm. *rzemiosło mydlarza.*

Mydlarz, a, lm. **e 1.** a. [**Mydłowar**] *ten, co mydło robi.* **2.** *ten, co utrzymuje sklep z mydłem.* <Od Mydło>

Mydlarzowa, ej, lm. **e, Mydlarka** *żona mydlarza.*

Mydlarzówna, y, lm. **y** *córka mydlarza.*

Mydlastość, i, blm. rz. od **Mydlasty.**

Mydlasty, × **Mydlaty,** †**Mydlnisty** *podobny do mydła:* Ziele mydlnica smak ma gorzko-mydlasty. Jund. Glina a ziemia mydlasta = *gatunek gliny, używany do pozbawiania tkaniny tłuszczu,* in. glina a. ziemia folarska, foluszowa, sukiennicza, suknowalska, mydłak, seweryt. <Od Mydło>

× **Mydlaty** p. **Mydlasty:** Kamień M. p. **Mydleniec.**

Mydlenie, a, blm., czynność cz. **Mydlić.**

Mydleniec, ńca, lm. **ńce 1.** bot. = a) p. **Zapian.** b) p. **Zawstydlina. 2.** gór. *wodny krzemian glinu,* in. mydło górne, × kamień mydlaty.

Mydlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mydlić ś.**

[**Mydlica, y,** lm. **e**] *składowa część sochy.* <Ukr. mýłycia>

Mydlić, i, ił 1. *mydłem nacierać:* M. bieliznę, ręce, brodę. Przen.: M. komu oczy a. × M. kogo, co = *wprowadzać w błąd, oszukiwać, zwodzić, tumanić, durzyć:* Jakże mu mydli oczy, jakże go też ślepi! Zabł. Mydli im rozum i wzrok na urzędach, że ś. w swych sami umotają błędach. Chr. Na wojnie rzadko kiedy liczba bije, leda strach, leda serce mydlą opinije. Pot. Mydlą mię nadzieje. Troc. **2.** przen. p. **Mydłkować:** Mydlisz Waść teraz i radbyś ś. zaparł. L. **M. ś.** (o mydle) *rozcierać ś., tworząc pianę, pienić ś.:* To mydło nawet w ciepłej wodzie nie chce ś. M. <Od Mydło>

Mydlik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Mydlnica. 2.** [M.] *roś. czerwiec trwały* (scleranthus perennis).

Mydlinki, nek, blp. **1.** p. **Mydliny. 2.** żart. *szampan:* Musimy napić ś. trochę mydlinek. — Cóż to takiego? — No, szampan, on tak ś. pieni, jak mydliny. Rog.

Mydliny, in, blp. *woda z mydłem rozpuszczonym.* Zdr. **Mydlinki.**

[**Mydlisko, a,** lm. **a**] p. **Mydło.**

Mydlnica, y, lm. **e** bot. **1.** a. **Mydelnica, Mydlnik, Mydlik, Mydelnik, Mydłownik, Mydło** (saponaria) *roś. z rodziny lepnicowatych.* Gatunek: M. pospolita a. lekarska a. Psie goździki (s. officinalis). **2.** p. **Zawstydlina.**

Mydlniczka, i, lm. **i, Mydelniczka, Mydlarka** *naczynie do mydła, używane przy goleniu.*

Mydlnik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Mydlnica. 2.** *korzeń mydlnicy lekarskiej.*

†**Mydlnisty** p. **Mydlasty.**

†**Mydlny** p. **Mydlany.**

Mydłak, a, lm. **i 1.** p. **Mydlasty. 2.** gór. p. **Miękisz:** Ostatnia ciąglica u górników zowie ś. M. wałowy. Os. J. <Od Mydło>

Mydłek, łka, lm. **łki 1.** *człowiek przebiegły, filut, frant, krętacz, wykpis:* Waćpanna nie myśl, żebym ja był człek lekki, a. jakowyś M., bo mi i lata nie po temu. Sienk. **2.** a. †**Miłek** *gamoń, bałwan, cymbał:* Gonił Turczyn Mazura, bo ś. bał zawoja, gdy mu spadł, rzecze Mazur: O, już dobra moja! Nie ciebiem ś., mydłku, bał, ale twego pudła. Paszk. Ten M. myśli, że mu małżeństwa winszujemy. Sienk. <Od Mydło>

Mydłkować, uje, ował, Mydlić *używać wykrętów, kręcić, bałamucić, cyganić, wykręcać ś., wykpiwać ś., wyłgiwać ś.:* Mów wyraźnie, nie mydłkując. Pytl. <Od Mydłek>

Mydłkowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Mydłkować:** W następnym liście wzmiankuje Arciszewski o dalszych mydłkowaniach i wykrętach Russela. Kraus.

Mydło, a, lm. **a 1.** chem. *sole kwasów tłuszczowych o wysokim ciężarze cząsteczkowym, oraz sole kwasów żywicznych:* M. potażowe czyli miękkie. M. sodowe, wapienne, ołowiane. M. zwyczajne. M. pachnące, toaletowe. M. barskie, glicerynowe, migdałowe. M. szare a. czarne. Nie pomoże krukowi M. Prz. Golić bez mydła. Prz. *(=łatwo kogo oszukiwać).* Przen.: Ludziom ciekawym w oczy puścił to M. Pot. *(=tuman; zamydlił oczy).* Przen.: Zalsnął djabelskim mydłem. Pot. *(=omamieniem).* Pojeżdżaj-no, droga jak po mydle. Pot. *(=jak po stole).* Wszystko już szło jako z mydła. Pot. *(=jak z płatka, jak po maśle).* Wyszedł, jak Zabłocki na mydle. Prz. Uprzedzam, na mydle wskóracie, jeżeli moich rad nie usłuchacie. Zabł. *(=figę wskóracie).* Przen.: *sromota, zawstydzenie, konfuzja, hańba:* Zjadł M. Prz. *(=najadł ś. wstydu, zawiódł ś.).* Szlachta nieprzyjaciół pogromili, a łupy swoje sowito odebrali, tak iż Rusacy z Litwą ledwo M. uwieźli. Stryjk. *(=nic prócz konfuzji; zaledwie uszli, ale ze wstydem, jak zmyci).* Zamyślał Antoni o Syrji, ale że tamtędy spiskowi szli, bojąc ś., żeby nazad nie wiózł mydła i nie wydał ś. z kunsztem, co go tai, drugiemu tę prowincję rai. Chr. Niegodny mydła za nim wozić. Pot. *(=nie równać mu ś. z nim).* Drugiemu choć ś. zda, że jawniej do fortuny lezie, M. za owym, wpadszy w samołówkę, wiezie. Pot. I trzeci brat nie woził za tamtemi mydła. Pot. Przen.: Sprawić komu M. = *zmydlić mu głowę, zbuzować, sfukać go; wybić go, sprawić mu wały, basarunek, łaźnię:* Takie ci M. sprawię, że ś. z tego i w Ameryce nie wyliżesz. Dyg. **2.** *piana na koniu:* Koń M. sypał po drodze. Grusz. **3.** *jakaś gra towarzyska:* Gry w M., w marjasza, drużbarta, kupca. Kraus. **4.** [M.] *nic, figa.* **5.** [Kozie M.] = *korzenie mydlikowe.* **6.** w dominie, *połówka kamienia, na której niema żadnego oczka:* Podwójne M. = *obie połówki kamienia bez oczek.* **7.** w grze=*pomyłka, krewa.* **8.** bot. p. **Mydlnica. 9.** gór.: M. górne p. **Mydleniec. 10.** ×M. hut.: M. szklane = **Braunsztajn:** Brausztyn hutnicy nazywają mydłem śklanym. Torz. **11.** myśl. = a) *pudło, strzał niefortunny.* b) Chart M. wozi = *zostaje w tyle za innemi psami.* Zdr. **Mydełko.** Zgr. [**Mydlisko**]. <MY>

[**Mydłocha, y,** lm. **y**] *nazwa krowy.*

Mydłodrzew, a, lm. **y** bot. p. **Zapian.** <Mydło+Drzewo>

Mydłoka, i, lm. **i** bot. (quillaja) *roś. z rodziny różowatych.* <?>

Mydłować, uje, ował myśl. **1.** *robić mydło = pudło, pudłować, chybiać.* **2.** (o charcie) *goniąc za zwierzyną, pozostawać w tyle za innemi psami.*

Mydłowanie, a, blm., czynność cz. **Mydłować.**

[**Mydłowany**]: Krowa mydłowana = *odstanowiona, która ś. popędziła, polatowała ś.*

[**Mydłowar, a,** lm. **y**] p. **Mydlarz.** <Mydło+War>

Mydłownik, a, lm. **i** bot. p. **Mydlnica.**

Mydłówka, i, lm. **i** leśn. *miara drewniana haczykowata do mierzenia szerokości klepek.*

[**Myga, i,** lm. **i**] *nierządnica.* <Nm. [migg, mīg] = dziewczyna>

[**Mygasik, a,** lm. **i**] *wywijas, lekkoduch, szalaput.* <Może w związku z Myga>

[**Mygłować, uje, ował**] *oskrobywać z kory drzewo.* <Zap. zam. *Mydłować>

[**Mygłowanie, a,** blm.] czynność cz. **Mygłować.**

[**Mygot, u,** lm. **y**] p. **Migot:** Od sukni aż M. bije.

[**Myja, i,** lm. **e**] p. **Myjak.**

[**Myjaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Myjak.**

†**Myjać, a, ał,** [**Myjać i M. ś.**] p. **Myć:** Któż was myjał będzie? Dwakroć na dzień twarz w zdroju Pagaskim myjała. Otw.

[**Myjak, a,** lm. **i, Myja, Mytka**] **1.** *wiecheć do mycia, szorowania garnków, pomywak, zmywak.* **2.** *trzpiot, wścibski.* **3.** *łgarz, krętacz.* Zdr. [**Myjaczek**].

†**Myjanie, a,** blm., [**Myjanie**] czynność cz. **Myjać.**

[**Myjanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Myjać ś.,** *umywanie ś.*

[**Myjka, i,** lm. **i**] pog. *pomywaczka, prosta dziewka:* Żydowska M.

[**Myjnica, y,** lm. **e**] p. **Miednica.** <MY>

Myju, myju! dziec. *w., oznaczający mycie.*

Myk! *w., wyrażający nagłe pomknięcie ś.,* smyk!, szust!: M. że do swej kalety z tą świętą zdobyczą. Klon. To na wojnę, to w groby jaki taki M. za drugim, jak z teatru osoby. Biel. M., Moja myszka M. do jamy! Czeladnik M. z łóżka! <MK/MYK>

×**Mykać, a, ał 1.** a. [**M. ś.**] *mknąć, pomykać, sunąć:* Fortuno, ty staruszki żywisz, młodzieńce połykasz, ty płochemi koły czasy jak chcesz mykasz. Ryb. Nawy ś. mykały, porząc sztabami morza rozległego wały. Przyb. Wtedyśmy ś. na morze z okręty puścili, mykamy ś., wnet z oczu lądyśmy stracili. Przyb. **2.** M. gębą = *przymykać ją, ruszać, mleć, margać, merdać nią:* Już kiedy zacznie dobrodziejka, to i we śnie gębą myka. Prz. *(=gdera).* **3.** a. [**M. ś.**] *umykać, zmykać, uchodzić, uciekać:* Wilka szuka, a ślad jego ujrzawszy, myka. Prz. Wielki kniaź żonę z synami wysłał wprzód, chcąc sam za niemi M. Paszk. Pierzchać mi przyszło, aż do taboru mykając samego. Biał. Tatarowie nie śmieli daleko M. ś. od swego fortelu. Niem. *(=wymykać ś.).* **4.** [M.] *osmykiwać, skubać, obrywać, rwać:* Dla krów to debina sie myka. Poseł siana M. ze stoga. [**M.**

ś.] **1.** p. wyż. **2.** a. [**Mykcić ś.**] na języku=*kręcić ś. na języku, przypominać ś.* <MK/MYK>

×**Mykanie, a,** blm., czynność cz. **Mykać.**

[**Mykanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mykać ś.**

[**Mykcenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mykcić ś.**

[**Mykcić się, i ś., ił ś.**] p. **Mykać.** <MK/MYK>

[**Mykicenie, a,** blm.] czynność cz. **Mykicić.**

Mykici myśl. przym. od **Mykita,** *lisi.* <p. Mykita>

[**Mykicić, i, ił**] *mataczyć, kręcić:* Jankiel jakoś mykicił, na terminach nie stawał. <Ukr. mykýtyty, por. Mikita>

Mykieta, y, lm. **y** myśl. p. **Mykita:** Z jaru wydyndał M. Sp. <p. Mikita>

Mykietograf, a, lm. **owie** *ten, co ś. zajmuje mykietografją.*

Mykietograficzny przym. od **Mykietografja.**

Mykietografja, i, blm. p. **Mykietologja.** <Now. z Gr. mýkēs, 2 pp. mýkētos=grzyb + -grafía=opis>

Mykietolog, a, lm. **owie, Mykolog** *badacz, znawca mykietologji.*

Mykietologiczny przym. od **Mykietologja; Mykologiczny.**

Mykietologja, i, blm., **Mykologja, Mykietografja** *nauka o grzybach.* <Now. z Gr. mýkēs, 2 pp. mýkētos=grzyb + -logía=znawstwo>

Mykita, y, lm. **y 1.** [M.]=a) *kozak.* b) *człowiek szybki, obrotny na koniu.* **2.** a. **Mikita, Mykieta** myśl. *lis.* <Ukr. mykyta, od imienia Mykyta=Anicety>

Mykolog, a, lm. **owie** p. **Mykietolog.**

Mykologiczny przym. od **Mykologja,** p. **Mykietologiczny.**

Mykologja, i, blm. p. **Mykietologja.**

Mykoza, y, blm. **1.** a. **Grzybica** bakt. *sprawa chorobowa, wywołana przez grzybki.* **2.** chem. *cukier z gromady cukru trzcinowego, znajdujący ś. w wielu grzybach.* <Now. z Gr. mýkēs=grzyb>

Mykwa, y, lm. **y** p. **Mikwa.** <p. Mikwa>

Mykwiarz, a, lm. **e** *właściciel mykwy.*

Mylać, a, ał 1. ×M. i ×**M. ś.** p. **Mylić. 2.** ryb. (o żywcu na wędzie) *rzucać ś., ruszać ś.* <MYŁ/MUŁ>

[**Mylak, a,** lm. **i**] *młyn.* <MIOŁ/MOŁ/MIAŁ/MLE>

Mylanie, a, blm., czynność cz. **Mylać.**

×**Mylanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Mylać ś.**

Mylenie, a, blm., czynność cz. **Mylić.**

Mylenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mylić ś.**

Mylić, i, ił, częstot. ×**Mylać 1.** kogo=*wprowadzać w błąd, łudzić, zwodzić:* Myląc Greki, gdzie ranny Eneasz ś. podział, Feb marę w jego postać i zbroje przyodział. Dm. Zmysły nas często mylą. Jeśli mię oczy moje nie mylą... Nieraz w tym ubiorze, wracając z pola, oczy myli gminne. Mick. Pozory często mylą. Prz. †M. rzeczą=*oszukiwać mową, kłamać:* Ach, niestotyż, toć jakoś snadź rzeczą mylicie? Prze miły Bóg, czemuż mi prawdy nie powiecie? Rej. M. co=*mieszać, plątać, wikłać:* Nam teraz, jak w Babilonie, Pan Bóg języki myli. Jan. Większy but krok myli, a zaś ciasny gniecie srodze. L. M. komu szyki. M. komu w czytaniu, w rachunkach, w śpiewie=*przeszkadzając mu, zbijać go z tropu.* **2.** *zawodzić, nie dopisywać:* Nadzieja często myli. Szczep nad wodami nie myli w żaden rok owocami pana swojego. Ryb. **3.** *chybiać, zawodzić:* Miecz mój nie myli. Dawał zaraz ognia, a nigdy nie mylił. Mick. **4.** myśl.: Sarna myli=*uciekając, stara ś. swe tropy pomieszać.* **M. ś.,** [**Monić ś.**] **1.** *popełniać błąd, błądzić:* W rachubach swoich ludzie ś. mylą, w postępowaniu błądzą. Brodz. Rachując, czytając, śpiewając, ciągle ś. myli. Na trzech rzeczach najpotrzebniejszych pospolicie ludzie najczęściej ś. mylą, na żenie, przyjacielu i doktorze. Petr. Wkoło z nim wszystko chodzi; dzień odziany zda mu ś. we ćmy, i wzrok mu ś. myli. P. Koch. (=*mąci*). Mylę ś.? czy Achilla widzę? Wor. **2.** *być w błędzie, zostawać w błędzie:* Jeśli tak sądzisz, to ś. grubo mylisz! Mylisz ś. bardzo. Kn. <MYŁ/MUŁ>

Mylnie przys. od **Mylny:** Sądzić M. Brać rzeczy M. M. to sobie tłomaczysz (=*fałszywie*).

Mylnik, a, lm. **i 1.** ×M. min. p. **Apatyt. 2.** myśl. p. **Myłkus.** <MYŁ/MUŁ>

Mylność, i, blm. rz. od **Mylny:** Oczy mu otworzył nad fortun mylnością. Jabł. Z błędów i pomyłek w zestawieniach pojedyńczych nie wypływa dowód mylności metody. Karł.

Mylny 1. *mylący, błędny, omylny, zwodniczy:* Błądzą posępną przerażeni ciszą, droga ś. coraz mylniejsza wydaje. Kras. Wenus zdradna, Mars M., i zbity ś. dźwiga, a ten, coś go nie sądził, że padnie, polega. Hul. Mylne wyobrażenie, pojęcie (=*fałszywe, niewłaściwe*). Mylna informacja, wieść. Miecz chwyta silny, podniósł i spuścił—lecz raz był M. Słow. **2.** *mylący ś.:* Stryjkowski pisarz pracowity, lecz w datach nader M. Nar. <MYŁ/MUŁ>

Myłka, i, lm. **i,** †**Mełka** *omyłka, pomyłka, błąd:* Może droga kręta spowoduje jaką myłkę. Fred. A. Halicz tu, zdaje mi ś., Długosz miasto Włodzimierza kładzie; ale snadź tę myłkę nieostrożny pisarz do ksiąg jego wprowadził. Błaż. M. drukarska L. <MYŁ/MUŁ>

×**Myłkować, uje, ował** *omyłki popełniać:* Nasi astrologowie i kalendarznicy często myłkują. L.

×**Myłkowanie, a,** blm., czynność cz. **Myłkować.**

Myłkus, a, lm. **y, Mylnik** myśl. *rogacz, który na zimę rogów nie zrzucił.* <Zap. MYŁ/MOŁ>

Myłkusowaty *właściwy myłkusowi, podobny do myłkusa:* Jeżeli mamy różnorodność w regularnych, to jest ona chyba bez zmiany w rogach myłkusowatych.

[**Mymka, i,** lm. **i**] *krowa a. inne bydlę dojne, mające zatkaną jedną lub więcej dojek:* M. na jedną dojkę, na dwie dojki. <Ukr. mymka>

†**Mynca, y,** lm. **e 1.** p. **Minca:** M. fałszywa. Sz. **2.** p. **Mennica.** <Nm. Münze>

†**Myncarnia, i,** lm. **e**=**Mennica:** Nowy administrator sam zakładał myncarnię swoim nakładem. Paw.

†**Myncarski** przym. od **Myncarz; Menniczy, Menniczny:** Skarb resztę zysku poświęcał na nakład, statki myncarskie i rozchody. Paw.

†**Myncarstwo, a,** blm., †**Mincarstwo** *mennictwo, sztuka bicia monet, zajęcie mennicznika.*

†**Myncarz, a,** lm. **e** p. **Mennicznik:** Ci, co pieniądze kują, to jest myncarze. Sien. Pieniądze robi M. Petr. <Nm. Münzer>

†**Myncmistrz, a,** lm. **e**=**Mincmistrz.** <Nm. Münzmaister>

[**Mynia, i,** lm. **e**] *nazwa krowy.* <p. Myń>

†**Mynica, y,** lm. **e 1.** p. **Minca:** Za Kazimierza Wielkiego dopiero mynicy polskiej najwięcej poczęto kować, gdyż przedtym skórzanej więcej było; a na niej z jednej strony był orzeł, a z drugiej król na majestacie. Biel. M. **2.** p. **Mennica:** Mynicę trzymać. Troc. Otwarcie mynice śrebr-

nej i złotej. Troc. Otworzyć mynicę szostakową, szelężną. Troc. <Nm. Münze>

†**Mynicarz, a,** lm. **e** p. **Mennicznik.**

†**Mynicmagister, tra,** lm. **trowie=Mincmistrz:** Na umiejętne myniemagistry ś. zdobyć nie mogli. Paw. <Nm. Münzmagister>

†**Mynicmajster, tra,** lm. **trowie=Mincmistrz:** Płacić mynicmajstrowi jurgieltu kilkaset złotych. Paw. <Nm. Münzmeister>

†**Myniczny** przym. od **Mynica.** Troc.

[**Myntel, tla,** lm. **tle**] p. **Motyl.**

[**Myń!**] *przywoływanie cieląt.* <Por. Ukr. myń!=wołanie na krowy>

†**Myńca, y,** lm. **e=Minca.** Rej. Znamiona wag, myńce i postawów. Kłos. <Nm. Münze>

Myo- p. **Mio-.**

×**Myop, a,** lm. **owie** p. **Miop:** Są myopy umysłowe, co, mówiąc ciągle o postępie i emancypacji rozumu, dźwigają niewolnicze pęta owego ducha czasu. Mańk.

Myozyn, u, blm. p. **Miozyna.**

Myozyna, y, blm. p. **Miozyna.**

Myr- p. **Mir-.**

Myra, y, lm. **y 1.** p. **Mira. 2.** bot. p. **Mirnik.** <p. Mira>

[**Myrcha, y,** lm. **y**] **1.** p. **Marcha. 2.** *zła kobieta.* **3.** *ścierwo:* Ty psia myrcho! *(=przekleństwo).* <p. Mercha>

[**Myrchać, a, ał**] p. **Merchać.** [**M. ś.**] *guzdrać ś., gmerać ś., grzebać ś., opóźniać ś.*

[**Myrchanie, a,** blm.] czynność cz. **Myrchać.**

[**Myrchanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Myrchać ś.**

[**Myrczeć, y, ał, Merczeć**] *mruczeć, warczeć, kwiczeć:* Świnia myrcy. <Dźwn.>

[**Myrczenie, a,** blm.] czynność cz. **Myrczeć.**

[**Myrda, y,** lm. **y**] *oprawca.* <Por. Słc. mrdák>

[**Myrdać, a, ał**] **1.** p. **Margać.** [**M. ś**] **1.** p. **Merdać. 2.** a. [**Myrgać ś.**] *rzucać ś.*

[**Myrdanie, a,** blm.] czynność cz. **Myrdać.**

[**Myrdanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Myrdać ś.**

[**Myrgać, a, ał**] *rzucać czymś,* smyrgać. [**M. ś.**] p. **Myrdać.** <p. Merdać>

[**Myrganie, a,** blm.] czynność cz. **Myrgać.**

[**Myrganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Myrgać ś.**

[**Myrknąć, nie, nął**] *mruknąć, bąknąć, odezwać ś., przemówić, zrobić wzmiankę:* Ani myrknuł (*=nie odrzekł ani słowa, ani pisnął).* <Dźwn.>

[**Myrknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Myrknąć.**

[**Myrla, i,** lm. **e**] p. [**Merla**].

Myrra, y, lm. **y 1.** p. **Mira. 2.** bot. p. **Mirnik.**

[**Myrsa, y,** lm **y, Mersa, Merza**] *nozdrze u zwierząt:* Tylo mu myrsy widać, jak płynie. Ot na myrsie cosiś sie zrobiło koniowi. <? Por. 1. Murza>

†**Myrsik, a,** lm. **i** *roś. seler zwyczajny* (apium graveolens). Spicz. Opich, mrzyk, M. Rost. <?>

[**Myrsina, y,** lm. **y**] *coś niedobrego (przezwisko), brzydactwo.* <Czes. mršina = ścierwo>

[**Myrsk, u,** lm. **i**] *rzut.* <Słc. Czes. mrsk>

[**Myrski, Mérski**] *brzydki, szpetny, zły.* <Słc. Czes. mrzký>

[**Myrsko**] przys. od **Myrski.**

[**Myrsnąć, nie, nął**] *uderzyć, rzucić.* <Słc. Czes. mrsknouti>

[**Myrsnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Myrsnąć.**

Myrta, y, lm. **y** bot. **1.** [**M.**] p. **Mirt. 2.** M. morska p **Maliczka.**

[**Mysa, y,** lm. **y, Myza**] *kasza jaglana ugotowana na rzadko na mleku, jako pierwsze danie na uczcie weselnej dana państwu młodym.* <Zap.=Misa>

Mysi, Myszy 1. przym. od **Mysz:** Mysia jama. Schowałby ś. przed nim w mysią jamę. Mysie gniazdo. M. ogon. **2.** [M. królik, M. król a. **Durzyludek, Zwodzijaszek**] *rodzaj ptaszka.* **3.** bot.: a) M. ogon p. **Mysiurek.** b) Mysie uszko p. **Jastrzębiec.** c) Gon M. a. **Lisianka mysigon** (vulpia myurus) *gatunek lisianki.* d) Jęczmień M. p. **Jęczmień.** e) M. ber p. **Ostrzyca.** <Od Mysz>

[**Mysiara, y** a. w lm. **Mysiary**] *górna część stodoły.* Por. **Myszak, Myszanka.** <? Od Mysz>

[**Mysiarki, rek,** blp., **Myszyny**] *dojrzałe orzechy laskowe.* <Od Mysz>

[**Mysiary, ar**] p. **Mysiara.**

[**Mysiarz, a,** lm. **e**] **1.** p **Mysikrólik. 2.** *sknera, skąpiec.*

Mysiber, bra, lm. **bry** bot. p. **Ostrzyca.** <Mysi + Ber>

[**Mysiel, śli,** lm. **śli**] p. **Myśl.**

!**Mysigłowy** *mysi, mysiego rodu:* Mary jęczą i kwilą, jak mysigłowych stado. Wysp. <Mysi + Głowa>

Mysigon, a, lm. **y** bot. p. **Mysi.** <Naśladowanie Gr. mýouros dosł.=mysi ogon>

Mysikról, a, lm. **e** zool. p. **Strzyżyk.** <Mysi + Król>

Mysikrólik, a, lm. **i** zool. **1.** a. **Królik,** myśl. **Cesarzuk,** [**Mysiarz**] (regulus) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny gajówek.* **2.** [M.] p. **Strzyżyk**

[**Mysio, a,** lm. **e**] p. **Miś.**

Mysiogon, a, lm. **y** (Mysi-ogon) bot. p. **Mysiurek.** <Mysi + Ogon>

[**Mysionka, i,** lm. **i**] *łajno myszy między ziarnami zboża.*

[**Mysiora, y,** lm. **y, Kobczyk**] *krogulec.* Por. **Mysiorek.**

[**Mysiorek, rka,** lm. **rki**] *ptak, rodzaj kobuza.* Por. **Mysiora.** <Od Mysz>

[**Mysiotrzew, wiu,** lm. **wie**] p. **Muchotrzew.** <Może zam. Mysiotrzeb, od Mysz + Trzebić>

[**Mysiór, ora,** lm. **ory, Myszur**] **1.** *szczur.* **2.** *samiec mysi.*

Mysisko, a, lm. **a** p. **Mysz:** Kotek te mysiska wyłapie.

Mysiurek, rka, lm. **rki, Mysi ogon, Mysiogon, Myszy ogon,** bł. **Ukwap** bot. (myosurus) *roś. z rodziny jaskrowatych.* Gatunek: M. drobny a. najmniejszy (m. minimus). <Naśladowanie nazwy Gr. myosoûros dosł.=mysi ogon>

†**Myska, i,** lm. **i** p. **1. Miska.**

Mysława, y, lm. **y** bot. (dillwynia) *roś. z rodziny strąkowych.* <?>

†**Myspla, i,** lm. **e** p. **Niesplik.** <p. Niesplik, Nieszpułka>

Myssa, y, lm. **y** myśl. *warga jelenia.* <Może z Fr. musau=pysk>

Myst- p. **Mist-.**

†**Mystelfajnowy?:** Fabryka wyrobiła w ciągu lat trzech postawów sukna mystelfajnowego $140^1/_4$ T. K. <Może Nm. musterfein=wzorowy>

Mysz, y, lm. **y 1.** a. [**Mysza**] zool. (mus) *zwierzę szczurowate z rodziny tej samej nazwy.* M. domowa (m. musculus). M. drobna (m. minutus). M. leśna a. wytokowa (m silvaticus). M. ryjkowata p. **Sorek.** M. zbożowa (m. agrarius). M. dlatego, że kiedyś całą książkę zjadła, rozumiała, że wszystkie rozumy posiadła. Kras. Trudno mają być myszy, gdzie niemasz spiżarni. Pot. Myszy tańcują, gdy kota nie czują. Prz. Złodziej żyje, jak M. na pudle. Klon. (*=na zło-*

dzieju czapka gore). Z wielkiej chmury mały deszcz, M. ś. rodzi, choć stękały góry. Zabł. Myszą ś. wkradł do dworu. Pot. (=*ukradkiem).* Ci pewno nie wleźli do szlachectwa myszą. Pot. Zginął, jak ruda M. w popiele. Prz. (=*przepadł z kretesem).* ˚Siedzi, jak M. pod miotłą (=*cicho, przyczaiwszy ś.).* M. w pudle, noga w szczudle, Rusin w radzie, koza w sadzie wszystko nic nie warte. Prz. **2.** [M.] = a) *czarne znamię na twarzy dziecka.* b) Kotek i M.=*gra dziecięca.* **3.** kuch. *gruczoł limfatyczny między mięśniami, przedstawiający ś. w gotowanym a. pieczonym mięsie w postaci jakby szarego krążka w sęczku, o masie przypominającej wątróbkę.* **4.** w lm. wet. = a) [M.] *kolki u koni.* b) [M.] *końskie gruczoły przyuszne* (parotides). c) p. **Myszka.** Zdr. **Myszka.** Zgr. **Mysisko, Myszysko.** <MUCH/MCH>

[**Mysza, y,** lm. **y**] p. **Mysz.**

[**Myszak, a,** lm. **i**] **1.** *nazwa wołu.* Por. **Myszka. 2.** *chwast polny.* **3.** *pozioma część podpory, unosząca krokwie w dużych stodołach.* Por. **Mysiara.**

1. [**Myszanka, i,** lm. **i**] *podpora, belka, podtrzymująca wiązanie dachowe stodoły.* Por. **Mysiara.** <Od Mysz>

2. [**Myszanka, i,** lm. **i, Myszonka, Myszeńskie jabłko**] *gatunek jabłka.* <Od nazwy miasta Myszno=Nm. Meissen>

[**Myszareczka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Myszarka. 2.** *jakiś ptak.* Por. **Myszołowiec.**

[**Myszarka, i,** lm. **i, Muliszka**] *skorupa ślimacza, wyrzucona na brzeg morski.* Zdr. [**Myszareczka**].

Myszasty 1. p. **Myszaty:** Koń M. Bud. **2.** anat.: †Błona myszasta p. **Błona.**

Myszaty 1. a. **Myszasty,** ×**Myszowy** *podobny z koloru do myszy:* Kolor M. Krowa myszata. Konie myszate. Dor. Myszato-rudawy odcień włosów. Zap. **2.** anat.: †Błona myszata p. **Błona.** <Od Mysz>

Myszątko, a, lm. **a, Myszę** *płód mysi, maleńka myszka:* Małe M. Groch.

†**Myszczasty,** †**Myszkowaty** *bogaty w mięśnie, muskularny.* Anat.: †Błona myszczasta (membrana muscularis). †Błonka myszczasta = a) *mięsień dźwigający jądro* (musculus cremaster). (P. Dźwigacz). b) *błona kurczliwa moszen (tunica dartos).*

†**Myszelki, ków,** blp. anat. *kości klinowate stopy* (ossa cuneiformia). <? Może=Muszelki>

Myszeniec, ńca, lm. **ńce** bot. p. **Psianka.**

[**Myszeński**]: Jabłko myszeńskie p. **2. Myszanka.** <Od nazwy miasta Myszno=Nm. Meissen>

Myszetrzew, i, lm. **wie** p. **Muchotrzew.** Troc. <Mysz+Trzewo>

Myszę, ęcia, lm. **ęta** p. **Myszątko:** Płodna maciora mysz wylęgła razem mysząt siła. Jabł.

Myszka, i, lm. **i 1.** p. **Mysz:** Coby to była za szkoda, o mało nie zginęła jedna M. młoda! Patrzą: a tu M. mała, polna M. siedzi sobie i ząbkami serek skrobie. Kon. Pójdę cicho, jak M., zajrzeć, czy też śpi jeszcze. Len. **2.** *ciecz pachnąca, zawarta w woreczku około pępka zwierzątka z rodzaju myszy.* Przen.: Wino trąci myszką, ma myszkę = *ma szczególny zapach, właściwy starym winom.* **3.** *znak rodzimy, znamię* (naevus tuberculosus). **4.** [M.]=a) *nazwa krowy.* b) *rodzaj gry młodzieży.* c) M. i kot=*gra towarzyska.* d) *rodzaj tańca żmujdzkiego.* e) w lm. *gatunek kartofli.* **5.** †M. anat. p. **Mięsień:** M. krążkowa p. **Zwieracz.** M. kryjąca jądrowa p. **Dźwigacz.** M. mirtowa p. **Mięsko. 6.** lek.:=a) Myszki stawowe=*nowotwory chrząstkowe w stawach.* b) †M. = *bolączka w okolicy części sromnych.* Das. **7.** myśl. *gatunek lisa:* Lisa, zwanego myszką, o czarnym grzbiecie, żaden pies nie liźnie. Karw. **8.** w lm. a. **Myszy** wet. *zapalenie gruczołów ślinowych przyusznych u koni* (parotitis).

†**Myszkoprzegrodowy** nerw, anat.=*nerw przeponowy* (nervus phrenicus). <Myszka+Przegrodowy>

Myszkować, uje, ował 1. [M.] (o lisie) *polować na myszy.* **2.** *szukać pożywienia, czatować na zdobycz, jak kot na mysz, chwytać łup:* Lis po polu myszkuje. Pot. Jeden bardzo mizerny wilk, skóra i kości, myszkując, .. zdybie przypadkiem brysia jegomości. Mick. **3.** przen. *szperać, penetrować, śledzić, plondrować, poszukiwać, przewąchiwać:* Myszkuje po kątach. Żywiła ś. przy nim cała rzesza faktorów, czynnych, myszkujących zawsze po sądach, hipotece, po wszystkich hotelach w mieście. Jun. **4.** myśl. (o zwierzęciu drapieżnym) *postępować za śladem bydlęcia a. ponęty wleczonej.* <Od Myszka>

Myszkowanie, a, blm., czynność cz. **Myszkować.**

Myszkowaty 1. p. **Myszczasty:** Mięsiste, myszkowate, żyłowate ciało. Kirch. **2.** lek.: Tętno myszkowate=*tętno ledwo wyczuwalne.*

Myszna, y, blm.=**Miszna.** <p. Miszna>

Myszogońca, y, lm. **y** *przezwisko kota.* <Mysz +Gońca>

[**Myszołowiec, wca,** lm. **wce**] **1.** *jastrząb błotny.* **2.** *nietoperz.* <Mysz+Łowiec>

Myszołowny *łowiący myszy:* Kot M.

Myszołów, owa, lm. **owy 1.** *ten, co łowi myszy.* Troc. **2.** a. [**Kaniuk, Kaniuch, Kaniuga, Myszołówka**] zool. (buteo vulgaris) *ptak drapieżny dzienny z rodziny sokołów:* M. włochaty a. puszcz (archibuteo lagopus). Myszołowy lm. (buteoninae) *rodzina ptaków drapieżnych dziennych.*

Myszołówka, i, lm. **i 1.** *pułapka na myszy.* **2.** [M.] zool. p. **Myszołów.**

[**Myszonka, i,** lm. **i**] p. **2. Myszanka.**

Myszopląt, u, lm. **y** bot. (deidamia) *roś. z rodziny męczennicowatych.* <Mysz+Plątać>

Myszopłoch, u, lm. **y, Grzbietolist, Iglica, Jagoda babia, Listna jagoda** bot. (ruscus) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunki: M. kolczysty a. Mirt dziki, daw. Myszą wiechą, Iglicą włoską zwany (r. aculeatus). M. naliśtny, daw. Zielem języczkowym zwany (r. hypoglossum). <Mysz+Płoszyć>

[**Myszora, y,** lm. **y**] *mysia dziura.*

Myszostwo, a, blm. *natura mysia:* Ja ś. myszostwem nie bawię. Moraw. (o nietoperzu).

Myszotrzew, i, lm. **wie** p. **Muchotrzew.** Troc. <Mysz+Trzewo>

Myszowaty *podobny do myszy:* Każda okolica posiada kilka przynajmniej gatunków myszowatych. Szt.

×**Myszowy** p. **Myszaty:** Popielaste, myszowe sukno. L.

Myszugine p. **Myszygiene.**

[**Myszur, a,** lm. **y**] p. **Mysiór:** Źle myszurowi zięciem być kotowi. Prz.

[**Myszura, y,** lm. **y**] *mysi kożuszek.*

[**Myszures, a,** lm. **owie, Miszures**] *posługacz żydowski w zajeździe, faktor:* U drzwi zajezdnych domów krzyczą pilni myszuresowie, zapraszając podróżnych. Krasz. Z trudnością przebyliśmy zastęp myszuresów (tak ś. nazywają słudzy żydowscy po zajazdach). Byk. <p. Miszures>

[**Myszuresowa, ej,** lm. **e**] *żona myszuresa:* M. padła pod ciężarem pracy. Byk.

[**Myszuresowicz, a,** lm. **e**] *syn myszuresa.*

[**Myszuresowy**] przym. od **Myszures**; [**Myszurowski**]: Nic w nim myszuresowego nie pozostało. Byk.

[**Myszuresówna, y,** lm. **y**] *córka myszuresa:* Myszuresówny, córki handlującej mężami! zawołały chórem. Byk.

[**Myszurowski**] p. **Myszuresowy:** W pierwszej dwudziestce teraźniejszego wieku słynął w Berdyczowie z myszurowskich zdolności Szloma Galgen. Byk.

Myszy I. p. **Mysi:** Mysza wieża.'Mysza jamka. †Nietoperze dwoję mają naturę: jednę ptaszą, drugą zwierzęcą, a zwłaszcza myszą. And. z Kobyl. **2.** bot.: M. ber p. **Ostrzyca.** Mysza jagoda p. **Muchrawiec.** M. jęczmień p. **Jęczmień.** M. ogon p. **Mysiurek.** Mysze uszko p. **Jastrzębiec.** Mysza wiecha p. **Myszopłoch.** Mysze zboże p. **Koziook.**

Myszygiene nieod., **Myszugine, Miszugine** (u Żydów) *człowiek narwany, bzik:* Majętność tego M., który wszystkim radzi, a sobie nie umie poradzić. Rog. <Hb. meszuga>

Myszyna, y, lm. **y I.** *biedna, nędzna myszka.* **2.** [Myszyny] lm. p. **Mysiarki.**

Myszyniec, ńca, lm. **ńce I.** *bobki mysie, mysie łajno.* Troc. **2.** bot. p. **Psianka.**

Myszysko, a, lm. **a** p. **Mysz.**

Myśl, i, lm. **i,** [**Mysiel, Myśla**] **I.** fil. =a) *władza duchowa a. psychiczna, dzięki której uważamy, odrywamy (abstrahujemy), wyobrażamy, sądzimy i wnioskujemy:* Trzy są władze duszy: M. (zam.: *umysł),* uczucie i wola. Świat myśli. Pracować myślą *(= głową).* M. upośledzona. Przywiózł w strony swe rodzinne duszę czystą, M. żywą i serce niewinne. Mick. Zbyt często wielka dusza, M. wielka ukryta w samotności, jak róża wśród lasów rozkwita. Mick. W myśli swej układa nie wołać go do siebie. Mick. Poprowadzić linję myślą a. w myśli. Tropiki, dwa cyrkuły myslą postawione na niebie. Łęcz. Rozbierał myślą wszystkie dzisiejsze wypadki. Mick. Wyrwał ś. myślą do szczęśliwszych czasów. Mick. Ścigać co myślą. Przenosić ś. dokąd myślą. M. moja ku nim (=ku dziecięcym latom) często ulata, złocąc je snami, łzami cichemi. Siem. M. moja ostrzem leci w otchłanie błękitu, wyżej, wyżej i wyżej, aż do niebios szczytu. Mick. Za myślą duszę utopiłem w niebie. Mick. Wszytkę M. w tym utopił swoję, że inszym sprawom trudno już ma sprostać. Kochan. Goffred wszytką swoją M. ma w niej (w woli bożej) utopioną. P. Koch. M. wszystko na tym sadzili, by do wyjścia przymierza nas tam osadzili. Piel. Nigdy nadziei z myśli nie wypuścił. Skar. M. czynna, niezmordowana. M. zajęta kim a. czym. Jej M. jest zajęta kim innym. Chcąc M. obłąkać, czytaj dziką powieść Wschodu. Słow. M. rozwesela daleki szmer lasów. Słow. M. moja wyschła, jak źródło stepowe. Słow. Nastroić M. na wesołą nutę. Dla rozerwania myśli. Wolna M. =*umysł wolny od frasunków, zgryzot, swoboda umysłu; rozrywka.* Wolna M. jedna rozkosz dla człowieka. Prz. Częściej na łowy dla wolnej myśli, niż dla zwierza wyjeżdża. Lubom. Praca umysłowa potrzebuje wolnej myśli. Pierwej niżem widział Pana, nie byłem spokojnej myśli i zawszem ś. frasował z przedłużenia przyjścia jego. Białob. Por. **Umysł.** b) a. **Myślenie,** [**Myślunek, Myślinek**] *czynność, funkcja, praca umysłu:* Energja, lenistwo, ociężałość, łatwość myśli. Proces myśli a. myślenia. Ująć M. w pewne prawidła, granice. Grzeszymy myślą, mową i uczynkiem. Pogrążyć ś. w myślach. Zatopiony w myślach. Kiedy ś. potym obudziłem z myśli, tak byłem tęskny. Słow. c) w filozofji Descartesa: *istota wszystkich zjawisk duchowych, i w tym charakterze M. przeciwstawia ś. rozciągłości, jako istocie świata materjalnego; świadomość:* Ze śmiercią następuje zawieszenie myśli. Uprzytomnić sobie co w myśli. Rugować, wybić co z myśli. Mieć co w myśli *(= w pamięci).* Co w myśli, to i na języku. Prz. Co z oczu, to i z myśli. Pot. Obraz tego rozstania dotąd w myśli stoi. Mick. Gdy z oczu znikniesz, nie mogę ni razu w myśli twojego odnowić obrazu. Mick. Mówiąc wogóle o niepowodzeniach, miałem tu na myśli nieurodzaj. Przyszło mi na M., ażeby... *(=do głowy).* Por. **Świadomość.** d) *wytwór, produkt czynności umysłowej = α) obraz, wyobrażenie, treść świadomości a. treść uświadomiona:* Zaprzątać ś. jakąś myślą. Bogactwo, ubóstwo myśli. Drży na samą M. śmierci. Przyszła mu straszna M. do głowy. Poznanie a. M. jest wyobrażenie rzeczy. Boh. M. cła nie płaci. Prz. Myśli do wójta nie idą; myśli nie pozywają; myśli urząd nie sądzi. Prz. Dręczy ś. tą myślą. Bić ś. z myślami *(=nie móc ś. zdecydować).* Została sama z myślami i Bogiem. Mick. M. lekka, płocha, wolna, lubieżna, grzeszna. Nawał myśli. Zbierać myśli. [M. mu sie chyta] *(=przychodzi mu M. do głowy, przychodzi mu na myśl).* Odgadywanie myśli = *utrafianie w M. cudzą; wykonywanie tego, co ktoś inny pomyślał, w warunkach usuwających możność zwykłego porozumienia ś.* Koń, który myśli Araba przenika. Słow. β) *sąd, szereg sądów powiązanych ze sobą, wniosek:* Zdanie jest to M. wyrażona słowami. Hrabiego myśli o sztuce. Mick. Przebieg, wątek, pasmo, tok myśli. M. logiczna, ścisła, jasna, zawiła. Nadać inny zwrot myśli. Rugować co w myśli *(=myśleć o czym jakby o nie istniejącym, jak o nie należącym do rzeczy, jako o czymś, co ma być pominięte, nie uwzględnione; abstrahować od czego).* Zdrowy rozsądek z myślą walczył Kolumbową tym, że pod globem ludzie chodzą na dół głową. Słow. Wypowiedzieć swą M. otwarcie, publicznie, bez ogródki. γ) *idea, pomysł:* M. głęboka, boska. Wpaść na M. M. główna, podstawowa, zasadnicza, przewodnia. Taić ś. z myślami. Podchwycić myśli czyje. M. oryginalna, zapożyczona. Długo na sercu M. mając do tego, by z nich każdy dostąpił tak klejnotu cnego... Kob. Tak płaczącej... przyszła M. dzika Mick. Rozum budził w nim (Mickiewiczu) myśli, ogarniające całość wielką i rozległą. Chm. M. założenia ochron podał doktór Marcinkowski *(= projekt).* Rzucić M. czego. Błysnęła mu szczęśliwa M. w głowie. W nich (w amuletach) Koranu drzemie M. zamknięta. Słow. Język i gorszy przesąd zakonnika, jak rdzawa klamra, M. księgi zamyka. Słow. Opuściłem kochankę lat młodych, M. myśli moich, duszę duszy mojej. Krasiń. [On jest na sto myślach] *(=ma sto projektów, waha ś.).* **2.** *wola, zamysł, zamiar, chęć, intencja, smak, gust, upodobanie:* Nikanor miłował Judę z prawej myśli, a był mu bardzo przychylny. Leop. Dobra, zła M. Mieć co na myśli *(=na względzie).* Miał na myśli powrót na katedrę. Chm. Obrócić a. nakłonić M do czego. Kn. M. za uczynek stoi. Kn. Odszedł nieco, jakoby swej myśli zaniechał. Mick. W tej myśli ułożył „Księgi narodu." Chm. Mickiewicz przyjechał do uniwersytetu z myślą przygotowania ś. na nauczyciela gimnazjalnego. Chm. Młodych i zapalonych wojaków przejąć myślą poprawy moralnej. Chm. Powziął myśl

wskrzeszenia dawnych legjonów polskich. Chm. Według myśli a. po myśli a. †do myśli, †ku myśli, †k myśli, †gmyśli = *pomyślnie, według życzenia:* Do myśli wszystkim ś. szczęściło. Wad. Rozpaczają, że im ś. zaraz nie wedle myśli szańcuje. Białob. Witołd, mniemając, iż mu ś. wszystko według myśli miało wodzić, wciągnął do Prus. Stryjk. Mądry nie obiecuje sobie łaskawej i po myśli fortuny. Górn. Dłoń jego, czy przypadkiem, czy po myśli, na krzyż srebrną mgłę rozcina. Słow. [Żydówce Icek do myśli] *(= podoba ś.).* Nie miałem ani myśli tego zrobić. Przepraszam, nie zrobiłem tego w złej myśli *(=celu).* Nie powiedziałem tego w złej myśli. **3.** *usposobienie, humor:* Bóg ś. zlituje, bądźmy dobrej myśli *(=nie traćmy otuchy).* Bądź dobrej myśli, dziecię moje, nie przepadniemy jeszcze ni dzisiaj, ni jutro. Krasiń. Dobra M. = a) *wesołość umysłu, fantazja, animusz:* Jowisz dobrej myśli, mając wedle siebie nadobną Junonę. Zbyl. Zemiska był pod dobrą M. wzruszony urodą księżny ruskiej. Stryjk. Wszyscy byli weseli na tym obiedzie, a pod dobrą M. podpiwszy Wasilko *(=podochociwszy sobie),* jachał do swej gospody. Stryjk. Heljogabal żadnej godzinki nie opuścił, aby jakiej sprosnej krotochwili nie wymyślił ku dobrej myśli swojej. Rej. Wstaję i kładę ś. z najlepszą myślą. L. *(= w najlepszym humorze).* Ester, jako mogła, czyniła królowi co najlepszą M. Wer. *(=bawiła go, rozweselała go, jak mogła).* Poważnym sercem swoim uczynił taką M. onemu rycerstwu swemu. Wer. b) †M. przen. *biesiada, krotochwila, zabawa, lusztyk:* Na dobrą M. i tańce biegają. Szymon. We wtorek skończyła ś. ta dobra M. weselna. Boh. *(=gody).* Używała dobrej myśli, brzmiał zamek muzyką, tańcami i innemi rozrywkami. Nar. Ich dobra M. łuk, szabla, szańce, nie lekkie tańce. Groch. †Zła M.=*niechęć, gniew, niehumor, zły humor:* Śpiegowie, wróciwszy ś., złą myśl uczynili Izraelitom, mówiąc: olbrzymowie są w tej ziemi, którą nam Bóg obiecał. Skar. *(= popsuli humor).* Na mię złą M. macie, żem człowieka uzdrowił w sobotę. Leop. **4.** [Dobra M.] = *jakaś roślina.* <MY/MĘ(DR)/MIĘ/MN>

[**Myśla, i,** lm. **e**] p. **Myśl.**

Myśląco przys. od **Myślący:** Dzisiejszy wieczór szczególniej marząco, czy M. nastraja mych gości. Orzesz.

Myślący 1. im. od **Myśleć:** Człowiek dobrze, źle M. **2.** *pełen myśli, rozumny:* Oczy myślące. Istota myśląca.

× **Myślątka, i,** lm. **i** p. **Myślątko:** Zdziwiony sam byłem natręctwem tej myślątki. Kras.

Myślątko, a, lm. **a,** × **Myślątka** pog. *błaha myśl.* Słow. Było to sobie ot M. jedno takie.

Myśleć, i, ał, †**Myślić,** [**Myślić, Myśleć ś.,** częstot. **Myśliwać**] **1.** *wykonywać czynność umysłową wog.; przechodzić od wyobrażenia do wyobrażenia, od sądu do sądu:* Człowiek myśli. M. o kim, o czym. Jakoby wielkie rzeczy myśląc, zdumiałe masz oczy. Wuj. Fraszki to wszystko, cokolwiek myślimy, fraszki to wszystko, cokolwiek czynimy. Kochan. W zakonie bożym będzie M. we dnie i w nocy. Ps. flor. *(=rozmyślać).* M. co frasobliwie. Kn. M. głęboko. Nie męcz ś., myśląc. Boh. *(=łamiąc, susząc sobie głowę).* M. o niebieskich migdałach. Prz. *(=roić o głupstwach, a. M. o niczym, nie uważać).* [Niewiele myślący, wziął nogi za pas] *(= niewiele namyślając ś.).* M. nad czym=*rozmyślać, debatować, dumać.* M. o przeszłości =*przywodzić ją sobie na pamięć.* Nie chcę o tym M. *(=wiedzieć).* **2.** o kim, o czym=*nie zapominać, pamiętać, pomnieć, dbać, troszczyć ś. o kogo, o co:* Myśl o jutrze. Kto myśli o czym, łacno wszystkiemu dogodzi. Szymon. Trzeba było M. o sobie, bo ś. niebardzo można było spuszczać na to, co rodzice zostawią. Kras. Tylkoby o jedzeniu myślał. Wiedz, że czas M. stąd o naszej drodze; jest okręt już gotowy. Jabł. Ty o boskiej tylko myślisz chwale. Mick. Mam o czym M. *(=mam wiele na głowie).* Jest nad czym M. *(= to sęk, to trudność nielada).* Ani M. o tym *(=to niepodobne do ziszczenia, ani marzyć o tym).* **3.** *zamyślać, zamierzać, chcieć:* Bili ś. rządnie, a żadna strona uciekać nie myślała. Warg. Ani myślę stąd wyjeżdżać! Myślę ś. żenić. Stryjaszek myśli wkrótce sprawić ci wesele. Mick. Wiedział, że go myślano do wojska sposobić. Mick. Koronne wojska tu przybyły i za Dniestr myślą. Jabł. *(=myślą ś. udać).* Co myślisz robić dzisiaj? **4.** M. a. M. sobie = *wytwarzać sądy, sądzić, rozumieć, mniemać:* Muszę, co myślę, rzec. Orzesz. Myślałem, że on ze mną duszą ś. podzieli. Mick. A widząc na me oczy, jak drudzy tonęli, jam sobie myślał: oni płynąć nie umieli. Karp. Co o tym myślisz? *(=jakie twoje zdanie o tym?).* Młodemu lekko umrzeć: on, nie znając świata, myśli żyć w sercu żony, przyjaciela, brata. Mick. *(= spodziewa ś.).* [Nie myślałech se nawet, że tak łatwo pójdzie]. **5.** †M. komu co = *chcieć czego dla kogo, życzyć komu czego:* M. komu dobrze = *sprzyjać.* I więźniem będąc, ojczyźnie swej dobrze myśli. Papr. Nie wierzył, aby mu kiedy Jagiełło co złego miał M. Stryjk. <p. Myśl>

Myślenie, a, lm. **a** czynność cz. **Myśleć:** Sposób myślenia. To mi daje do myślenia *(=zastanawia mię).* Jaka chęć uniosła uczone myśleń twoich naśladować loty! Mick. M. stoi podczas za czynienie. Prz. Zamiar wylęgły w myślenia pomroku źle jest przed czasem wykazać na słońce. Mick. Nie działa rzeźwym ramieniem, ale sercem i myśleniem. Mick. Jak z zapałem kochałeś, tak naśladuj godnie myślenia i uczucia niebieskiej istoty. Mick. Źrenica w oczach dno myślenia śledzi. Mick.

[**Myślenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Myśleć ś.**

Myślenka, i, lm. **i** poet. *myśl:* Czy go myślenki wciąż nachodzą rzewne? Len.

Myśliciel, a, lm. **e** *ten, co umie myśleć porządnie i głęboko, mędrzec:* Wielki M. Idee dojrzewały świadomie w duszach pojedyńczych myślicieli, a nieświadomie w całej ludzkości.

Myślicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Myśliciel.**

Myślicielski przym. od **Myśliciel:** Pobudka odziana była w formę szeroką, myślicielską, wszechludzką. Jell.

Myśliczek, czka, lm. **czki** *suknia kobieca do polowania, damska suknia myśliwska:* Piotrowskiej odkazuje Jejmość w testamencie M. swój aksamitny. Boh. <Zam. *Myśliwczek>

†**Myślić, i, ił,** [**Myślić**] p. **Myśleć:** Gdym był dziecięciem, mówiłem jako dziecię, myśliłem jako dziecię. Wuj. Ja chcę odgadnąć, co on czuł i myślił. Mick. Stolnik, widząc strwożone swe nieprzyjaciele, myślił zrobić wycieczkę. Mick. Za temi przyczynami musi wam źle M. Orzech. Żadenby nie wiedział, jeśli źle abo dobrze myślił Judasz Panu. Białob. *(=miał względem Niego złe a. dobre zamiary).* Wyście mnie źle myślili, a Bóg to w dobre obrócił. Skar. Nikomu on (Maciejowski) źle nie myślił. Górn.

[**Myślik, a,** lm. **i**] *kawałek żelaza, z płaskim nastalonym końcem; rodzaj dłóta do wycinania żelaza u podków.* <Z Nm. Meissel=dłóto>

Myślinek, nka, lm. **nki** bot. (centaurella) *roś. z rodziny goryczkowatych.* <?>

[**Myślinek, nku,** lm. **nki**] p. **Myśl.**

!**Myślini, i,** blm. fil. p. **Logika.** <Wyraz ukuty przez Trętowskiego, od Myśl>

Myślistwo, a, blm. p. **Myśliwstwo:** M. z ogary. Ostror. Łowiectwo nazwane jest myślistwem dla rozmaitych chytrości imowania ptastwa, zwierząt. Trzyc. Wsiadszy na koń, jedzie na M., aby mógł jakąkolwiek zwierzynę ułowić. Star. †M. jelenie, ptasze, zwierze. Troc. M. powinno być zabawą, nie rzemiosłem; odpoczynkiem, nie pracą. Kras. Strzelców jest wiele, którzy bez myślistw sami chodzą z samopałem przy boku i kilkanaście niedźwiedzi do roku zastrzeli. Jabł. Trabus był wedle książęcej godności z koniem, z sługą, z myślistwem spalony. Stryjk. <Od Myśliwy>

Myśliwa, ej, lm. **e** forma ż. od rz. **Myśliwy:** Często M., na żmudzkim rumaku,... pośród strzelczego hasała orszaku. Mick.

[**Myśliwać, a, ał**] p. **Myśleć:** O czwartym dziecku myśliwám.

[**Myśliwanie, a,** blm.] czynność cz. **Myśliwać.**

†**Myśliwcowy,** [**Myśliwców**], ×**Myśliwczy,** †**Myśliwiecki** przym. od **Myśliwiec,** *myśliwski:* Wymknij ś., jako sarna z ręku myśliwcowych. B. B. Bóg wyrwie mię z sidła myśliwcowego. Bud.

[**Myśliwców**] p. **Myśliwcowy.**

× **Mysliwczy** p. **Myśliwcowy:** M. gończy pies. L.

[**Myśliwczyczek, czka,** lm. **czki**] p. **Myśliwiec.**

Myśliwczyk, a, lm. **i 1.** [M.] p. **Myśliwiec. 2.** × M. *chłopiec myśliwski:* M. psów dojeżdża. Troc.

[**Myśliweczek, czka,** lm. **czki**] p. **Myśliwiec:** Wziął braciszek strzelbiczkę, trafił myśliweczka. Kolb.

Myśliwiec, wca, lm. **wcy, Myśliwy** *strzelec, łowiec, ten, co chodzi na polowania:* Od Nemrota wyszła przypowieść; wielki M. Leop. Nuże! mój miły leniwcze, na piecu sławny myśliwcze. Rej. Przen.: Motyl wzlatuje, dzieci wabiąc do pogoni i z ziół na zioła i z kwiatów na kwiaty ciągnie myśliwców i myli ich czaty. Mick. Turczyn, że ludzkim myśliwcem jest przeważnym, pokazuje ś. stąd, że z jego tureckich szabel krew chrześcijańska nigdy nie osycha. Jan. Zdr. [**Myśliwieczek, Myśliweczek, Myśliwczyk, Myśliwczyczek**].

†**Myśliwiecki** p. **Myśliwcowy.** †**Po myśliwiecku** przys. p. **Myśliwski:** Po myśliwiecku mówiąc, ptaków łakomych, jako orła, sokoła... Ocz.

[**Myśliwieczek, czka,** lm. **czki**] p. **Myśliwiec.**

[**Myśliwość, i,** blm.] *myśliwstwo, polowanie.*

Myśliwski przym. od **Myśliwy** (p. Myśliwcowy) a. od **Myśliwstwo,** *łowiecki, strzelczy:* Koń, pies, róg, język, obyczaj, ubiór M. Kurtka myśliwska. Torba myśliwska. Strzelby i pieski dobre do pola, stara myśliwska szkapa bułana. Syrok. Na dziedzińcu słychać myśliwskie okrzyki. Mick. **Po myśliwsku,** †**Po myśliwiecku** przys. *jak myśliwy:* Łgać a. pływać po myśliwsku.

Myśliwstwo, a, Myślistwo 1. blm. = a) *zajęcie, sztuka myśliwca, łowiectwo:* Pójdźmyż do myśliwstwa, które ma w sobie coś podobnego wojnie. Kras. Pierwsi znawcy myśliwstwa i najlepsi strzelcy. Mick. b) †M. *polowanie, łowy.* **2.** lm. **a** =a) †M. *potrzeby, przybory myśliwskie.* b) *myśliwi:* Jutro i hrabia z całym myśliwstwem tu zjedzie. Mick. <Od Myśliwy>

Myśliwy 1. †M. *myślący, rozmyślający o czym, zamyślony.* Glosa w. XV. **2.** *lubiący polować:* Kazimierz Jagiełło radniej mieszkał w Litwie, niźli w Polszcze dla rozkosznych łowów, bo był bardzo M. Stryjk. Boginka myśliwa. Sienk. We mnie serce jest myśliwe. Tw. **3.** *polować umiejący; polujący:* M. ptasznik łowił ptaka. Jabł. Rarogi myśliwe. Mor. Nuż jaki spółtowarzysz z myśliwej czeladzi błądzi, jak ja. Mick. **M., ego,** lm. **i** rz.=a) p. **Myśliwiec.** Przen.: Jeśli w ręce myśliwemu wpada, i motylowi i piękności biada. Mick. b) [M.] *jeden z uczestników gry w przepiórkę.* <Od Myśleć>

Myślnie fil. przys. od **Myślny:** Wyobrazić co M.

†**Myślność, i,** blm. rz. od **Myślny:** Chcesz-li ku Bogu myślności dostąpić... módl ś. Op.

Myślny fil. **1.** *w myśli tylko dany; dający ś. tylko pomyśleć, pojąć, wyobrazić (ale nie poznać w rzeczywistości doświadczalnej):* Świat M. Charakter M. jest podstawą charakteru doświadczalnego (Kant). Przeć. **Doświadczalny, Empiryczny. 2.** *dający ś. pomyśleć, w myśli uprzytomnić:* Zapozna ś. myślą z myślnym ludzi tłumem. Słow. **3.** p. **Myślowy:** W myślne Niemców skuta pęta. Krasiń. Modlitwa myślna. Zastrzeżenie myślne.

× **Myślotwory** p. **Myślotwórczy:** Tak wysilony umysł, jak ma błyskać jaśnie, gdy w nim ów M. płomyczek zagaśnie. L.

Myślotwórczy, × **Myślotwory** *tworzący myśli, pomysłowy.* <Myśl + Twórczy>

Myślowo fil. przys. od **Myślowy,** *za pomocą myśli, myślą, w myśli.*

Myślowy, Myślny fil. przym. od **Myśl:** Proces, akt M. Dla poetów i estetyków więcej karmi fantazyjnej i myślowej znajdowało ś. w „Arabie" i „Lambrze." Słow.

[**Myślunek, nku,** lm. **nki**] p. **Myśl:** Ni może sie od myślunku wcale modlić. <Od Myśl, z końcówką, odpowiadającą Nm. -ung>

[**Myśnik, a,** lm. **i**] p. **Miśnik.**

Myt, u, lm. **y** p. **Mit.** <p. Mit>

Myt- p. **Mit-.**

Mytacyzm, u, blm. *zająkanie ś. na dźwięku M, niemożność czystego wymawiania tej głoski.* <Gr. mytakismós, od nazwy litery Mý>

× **Mytarka, i,** lm. **i,** × **Mytnica 1.** *pobierająca myto.* **2.** *żona mytnika.*

†**Mytarstwo, a,** lm. **a 1.** *płacenie myta; uiszczanie ś. z należytości.* **2.** *czyściec:* Mamy między niebem i piekłem miejsce, które Łacinnicy purgatorium, Polacy czyścem, Słowianie mytarstwem nazywamy. Sak. Aniołowie prowadzą dusze przez różne mytarstwa do nieba. Galat. **3.** *matactwo, krętactwo, szalbierstwo:* Wybawcie mię ze wszystkich złych mytarstw. Pim. <Od 1. Myto>

[**Myteczko, a,** lm. **a**] p. **2. Myto:** Drogie myteczka dają.

Mytel, tlu, lm. **tle** druk. = **Mitel.** Mag. <p. Mitel>

[**Mytel, tla,** lm. **tle**] p. **Motyl.**

[**Myteńko, a,** lm. **a**] p. **2. Myto:** We dworze dobre M. dają.

[**Mytka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Myjak. 2.** *plotkarka.* **3.** *nierządnica.* <Od Myć>

Mytko, a, lm. **a** p. **2. Myto:** By wzdy M. dobre dali. Dziew.

[**Mytlać, e, ał, Mytlić**] *mieszać, matać, kręcić, mylić.* <Por. Motać i t. p.>

[**Mytlanie, a,** blm.] czynność cz. **Mytlać.**

†**Mytlarz, a,** lm. **e** *krętacz, matacz, oszust, frant:* Obiecują na woźnego, gdzie jest rząd, nie pijanicę, nie mytlarza. Górn.

[**Mytlenie, a,** blm.] czynność cz. **Mytlić.**

[**Mytlenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mytlić ś.**

[**Mytlić. i, ił**] p. **Mytlać.** [**M. ś.**]=**Mętlić ś.**

× **Mytni** p. **Mytny:** M. dwór p. **Komora.**

× **Mytnia, i,** lm. **e** p. **Komora.**

× **Mytnica, y,** lm. **e I.** p. **Komora. 2.** p. **Mytarka.** <p. 1. Myto>

[**Mytnica, y,** lm. **e**] p. **Miednica.** <MY>

Mytnictwo, a, lm. **a I.** *obowiązek, służba mytnika, celnictwo:* Celnicy, opuściwszy mytnictwa, naśladowali Pana Jezusa. Wuj. **2.** zb. *mytnicy.*

Mytniczy przym. od **Mytnik,** *celny:* Stacja mytnicza.

Mytnik, a, lm. **cy** p. **Celnik:** Wiele celników, mytników abo wyborców. Sekl. Celnik, stojąc zdaleka, nie śmiał oczu podnieść do Boga, faryzeusz, patrząc na tego mytnika... Skar. Jakie podobieństwo pieca do stogu a. mytnika do jawnogrzesznika. Bud. <p. 1. Myto>

†**Mytnik, a,** lm. **cy** *najemnik.* B. Sz. <p. 2. Myto>

Mytny, × **Mytni** przym. od **I. Myto,** *celny:* Opłata mytna. Tam owe mytne duńskie grody, gdzie musisz płacić morskie cło od wody. Klon. (*=miasta, w których są komory*).

I. Myto, a, lm. **a I.** *opłata od przewozu towaru, cło; pobór za użytkowanie z środka komunikacyjnego, jak z szosy (=drogowe), mostu (=mostowe), za przejazd przez rogatki (=rogatkowe, kopytkowe):* Nałożyć, ustanowić na co (a. od czego) M. Płacić, pobierać, wybierać M. Przen.: Na swą wolą bez myta puszcza. Rej (*= bez przeszkody, bez hamulca*). **2.** [M.] *rogatki.* <Nm. Mauth, S. Gnm. muta, Gt. mōta (nie ze Śr. Łć. muta=podatek)>

2. Myto, a, lm. **a I.** *płaca, zapłata, wynagrodzenie; nagroda:* Ciężkim grzechem jest służebnikom M. zatrzymać. Haur (*=zasługi*). Wszyscy wzięli ode mnie odprawę bez myta. L. (*=poszli z kwitkiem*). Wołał urzędom myta ze skarbu naznaczyć, aby poddanych nie darły. Skar. (*=pensje, jurgielty*). Przen.: Za twoje M. jeszcze cię kijem obito. Prz. (*= za twoje dobre*). Ceres płaci M. pracy oraczowi. Jabł. Myta niebios ś. dosłużył. Moraw. Nie jużci traci cnota swe M., ale sowito Bóg zwykł nagradzać. Kochan. O duszo, jakożeś droga, wielkim mytem zapłacona. Pśń. Nie wierzy, żeby którym mytem miał być odkupiony. Leop. Tatarów pod Kopylem bardzo wiele zbito i u Piotrowic gardłem zapłacili M. Stryjk. Tą śmiercią zrzucon z rzymskiej władzy szale, w jednym dniu wszystkie klęski bierze mytem. Chr. (*=w nagrodę*). **2.** †M. od pomieszkania. Troc= *komorne, czynsz.* Zdr. **Mytko,** [**Myteczko, Myteńko**]. <Nm. Miethe>

× **Mytologarz, a,** lm. **e=Mitolog:** Ruscy mytologarze nie wzdragają ś. odnosić do czasów bałwochwalstwa rusałki czyli Rusinki. Lel. <Żart. zam. Mitolog>

Mytowy, Mitowy=Mityczny.

[**Mytuś**] p. **Mitus:** Wiązać M. <p. Mitus>

[**Mywać, a, ał i M. ś.**] p. **Myć:** Co sobotam cię mywała.

[**Mywanie, a,** blm.] czynność cz. **Mywać,** *umywanie.*

[**Mywanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Mywać ś.,** *umywanie ś.*

[**Myza, y,** lm. **y**] p. **Mysa.**

[**Myzia, i,** lm. **e**] **I.** piesz. p. **I. Muzia. 2.** *dziewczyna chciwa na łakocie, ciekawa, wścibska, trzpiotowata.* Zdr. [**Myziuchna**]. <p. 1. Muzia>

[**Myziu!**] p. **Myź.**

[**Myziuchna, y,** lm. **y**] p. **Myzia.**

[**Myziurka, i,** lm. **i**] p. **Miedzuch.** <Zam. Mysiórka>

[**Myź!, Myziu!**] *wabienie krowy.* <p. 1. Muzia>

[**Myźnik, a,** lm. **i**] p. **Miśnik.**

†**Mzda, y,** lm. **y** *nagroda, cena, okup:* Otpłaci tobie Bóg twego uczynku, a pełną mzdę przymiesz od Pana Boga Izrahelowego. B. Sz. <Zdaniem Mikl. 210 z Got. mizdô=zapłata, nagroda; stąd też Nm. Miethe, p. 2. Myto>

× **Mżeć, y, ał** p. **Mżyć:** a) Była niejako krotochwila u starych, jeden mżał, a drugi ukazował palce, mówiąc, wiele ich? Mącz. b) Przez całą noc nie spała i jeszcze wątpliwym snem mżała. Pot. <MIG/MG>

Mżenie, a, blm., czynność cz. **Mżyć i Mżeć:** Sen lekkie siejąc M. Kniaź. Lek. = *senność chorobliwa bez możności zaśnięcia* (coma vigil).

Mżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Mżyć ś.**

[**Mżon, a,** lm. **y**] *gatunek ryby.* <p. Brzana>

Mżyć, y, ył, × **Mżeć I.** [M.] *mrugać:* Cego na mnie mzys? **2.** × M. snem=*drzemać, nie mogąc zasnąć:* Snem mżę, sen mię mży, mży mi ś.= *jestem senny, sen mię napada, morzy, kleją mi ś. oczy.* Aby zaś sen nas nie mżył u obiadu, naucz ś. pieśni przekornego składu. Nar. **3.** × Sen M. = *śnić, marzyć; mieć sen:* Widziszże na jawie, czy sen mżysz zawodny? Nar. **4.** nieos.: Mży=*pada deszcz drobniutki z niewielkiej wysokości.* **5.** [M. na co] =*pragnąć, pożądać, rwać ś. do czego:* Jaz mu dusycka na to mzy. **M. ś. I.** × Mży mi ś., p. wyż. **2.** *migać, przedstawiać ś. jakby przez mgłę, pstrzyć ś.:* Mżą ś. kręgi przed oczyma. Syrok. Z poza drzew mżyły ś. słabe światełka. Reym. Mży ś. w źrzenicach. Syrok. (*= błyszczy słabo*). <MIG/MG>

Mżyk, a I. †M., blm. p. **Mrużek. 2.** [M., lm. **i**]= a) *mucha, meszka.* b) *ćma, chmora, moc czegoś, nieprzeliczona liczba:* Bocianów na łące az mzyk.

†**Mżytek, tka,** blm. p. **Mrużek.**

KONIEC TOMU DRUGIEGO.

SPROSTOWANIA.

Hajt!. Zam. p. **I. Hejt** ma być: p. **Hejt.**
Harać. Zam. **I. Charać** ma być: **I.** p. **Charać.**
Hełm. W wierszu 7 zam. **Sklepie nie** powinno być: **Sklepienie.**
Hemoroidy i **Hemorojdy.** Zam. p. **Krwawnice** powinno być: p. **Krwawnica.**
Hewar. Przykład stosuje ś. do Nr. 2.
Hultaj. Zam. Jabł. ma być: Jabł. A.
Idy. Zam. p. **Jugo** ma być: p. **I. Jugo.**
Igo. Zam. p. **Jugo** ma być: p. **I. Jugo.**
Ilekolwiek. Przed **Ile kole** dodać znak †.
Przed **Irydektomja** dodać znak ×.
Na stronicy 110 na czele 1 szpalty zam. OWANIE ma być: IRYTOWANIE.
Iskrzenie. Pod Nr. 2 zam. „fiz." powinno być: „astr."
Jagoda. W wierszu 51 zam. oczowe ma być: oczowa.
Jajcyć. Zam. p. **Jęczeć** powinno być: p. **Jęknąć.**
Na str. 130, szp. 2 zam. **Jabubin** ma być: **Jakubin.**
Jętka. W wierszu 14 zam. **Jedniodniówka** ma być: **Jednodniówka.**
Jodła. W wierszu 13 zam. p. **Limba** ma być: p. **I. Limba.**
× **Kabłuk.** Przed **Kłobuk** dodać znak ×.
Przed **Kafa** dodać znak †; tamże przed **Kawa** dodać **I.**
Kafej. Powinno być: p. **I. Kawa.**
Na str. 216 w. 3 **Kame** poprawić na **Kama.**
Karczować. Zam. **!Krudować** ma być: **[Krudować].**
Z pod × **Karczyk** znak: <?> należy przenieść pod **Karczyk.**
Karnkastel. Zam. „gór." powinno być: „hut."
Karpacki. Przed **Limba** dodać **I.**
Kawiarnik. × **Kafenhauźnik** poprawić na × **Kafenhauznik.**
Kielonek. Po **Kilonek** dodać: gm.
[Kiercha], powinno być: × **Kiercha.**
Zam. **Kląćzki** powinno być: **Kląćzek**; tamże zam. p. **Klęczki** ma być: p. **Kląćzek.**
Kleskawka. Zam. p. **Klęskawka** ma być: p. **Klęsk.**
I. Kliniec. Zam. K. powinno być: klińce.
Kłębacz. W wierszu 4 zam. piegowym ma być: piegawym.
Kłobucznik. Zam. p. **Lepieżnik** ma być: p. **Lepiężnik.**
Kłobuk. Znak × stosuje ś. do Nr. 1 i 3.
Kolisko. Przed **Koło** dać: **I.**
Kołtun. W wierszu 6 †krzcyce poprawić na †krzczyce.

Koń. Pod Nr. 13 zam.: *jednostka do oceny działalności magramo a. raczej efektu motorów, praca 75 kilochinmetrów, wykonana w ciągu jednej sekundy* powinno być: *jednostka do oceny działalności machin a. raczej efektu motorów, praca 75 kilogramometrów, wykonana w ciągu jednej sekundy.*
Kopulak. W wierszu 2 „gór." poprawić na „hut."
Korzeń. W wierszu 54 **Rumienica** poprawić na **Rumianica.**
Kośka. Przed **Koszka** dać znak †.
I. [Krać]. Zam p. **Krygać** ma być: p. **Krygnąć.**
Zam. **Krąple** ma być: **[Krąpel, pla,** lm. **ple]** p. **Krompel.**
Krocze. Zam. **Międzynogoleg** ma być: **Miedzynogoległ.**
Krompel: ple, lm. **pla** poprawić na: **pla,** lm. **ple.**
Krwawoziół. Plewiniaczek poprawić na: **Plewimaczek.**
Kudłaty. Zam. **a,** ma być: a.
Kundyś. Zam. p. **Kundys** ma być: p. **Kundel.**
Kupalowy. Zam. **Kupolak** ma być: **Kopulak.**
I. Kur. Zam. **a,** powinno być: **u.**
Kuropiew. W wierszu 4 zam. L. ma być: Leon.
I. Kuszka. Zam. <p. Kusz> ma być: <p. Koszka>
Kwadratowy. Przed: Pierwiastek, Kielnia, × Muskuł, Zdń. dać: b), c), d), e).
Kwadrowanie. Pod Nr. 2 zam. lm. **y** powinno być: lm. **a.**
2. Kwak. Zam. **!Kwa-kwa** ma być: **Kwa-kwa!**
Lambreda. Zam. p. **Lampret** ma być: p. **Lampreda.**
Zam. × **Lanczaft** powinno być: † **Lanczaft**; tamże zam. p. **Lanszaft** ma być: p. **Landszaft.**
Laseczkowaty. W wierszu 3 laseczkowata poprawić na: laseczkowaty.
Lekki. Zam. × **Letki** ma być: **[Letki].**
× **Lekszy** powinno być: **[Lekszy].**
Len. Zam. [Lan] ma być: [Ląn].
Zam. **Lendzian** ma być: **[Lendzian]**; tamże ma być: p. **I. Lędźwian.**
Zam. **Lendziaj** ma być: **I. [Lendziaj].**
Zam. **[Lendziaj]** ma być: **2. [Lendziaj].**
Pod **Lenić** zam. **Lemieć** powinno być: **Lemić.**
Leporyd. Przed **Zajęczak** dodać: p.
Zam. † **Lesda** ma być: **Lesda.**
× **Litowanie.** Przed **Litować** dać znak ×.
Lotopióry. Lotopiórny poprawić na **Lotnopiórny.**
Lśniąco. Zam. † **Lsknąco** ma być: † **Łsknąco.**
Lży. Zam. p. **Lżej** ma być: p. **Lekko.**
Łeb. Nr. **6.** usunąć.
[Miedziany]. Zam. p. **Mizyny** ma być: p. **Mizynny.**

SPROSTOWANIA